ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

DICȚIONARUL LIMBII ROMÎNE LITERARE CONTEMPORANE

VOLUMUL AL II-LEA
D–L

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
1956

7959

DICȚIONARUL LIMBII ROMÎNE LITERARE CONTEMPORANE
A FOST ÎNTOCMIT, SUB ÎNDRUMAREA SECȚIEI A VIII-A (SUBSECȚIA DE ȘTIINȚA LIMBII ȘI LITERATURII) A ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE ȘI CONFORM DIRECTIVELOR PREZIDIULUI ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE, DE INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREȘTI SUB DIRECȚIA PROF. UNIV. DIMITRIE MACREA ȘI DE INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN CLUJ SUB DIRECȚIA ACAD. EMIL PETROVICI

COMISIA DE REVIZIE FINALĂ

Acad. Iorgu Iordan, acad. Alexandru Graur, prof. univ. Dimitrie Macrea, Jacques Byck, Vasile Breban, Gheorghe Bulgăr, Ana Canarache, Nicolae Dănilă, Vladimir Drimba, Florența Sădeanu, Ilie Stanciu

REVIZORI

Finuța Asan, Constantina Căplescu, Ilie Constantinescu, Maria Iliescu, Constant Maneca, Teodor Naum, Rodica Ocheșeanu, Valeria Pop, Luiza Seche, Mircea Seche, Rovena Șenchi

REDACTORI

Acad. Alexandru Rosetti, acad. Tudor Vianu, Ion Cernăianu, Lili Chirvai, Stela Cismaș, Georgeta Fanea, Eugenia Găitan, Leontin Ghergariu, Mircea Homorodean, Georgeta Ianovici, Alexandru Indrea, Liliana Macarie, Iulia Manoliu, Georgeta Marin, Dumitru Muster, Maria Mușlea, Maria Nalik, Maria Oprean, Virgil Orghidan, Edgar Papu, Aurelia Stan, Ionel Stan, Virgil Stanciu, Elena Stîngaciu, Maria Strugaru, D. I. Suchianu, Gheorghe Șerban, Zizi Ștefănescu-Goangă, Nicolae Tcaciuc-Albu, Emilia Todoran

AU COLABORAT LA REDACTAREA ȘI REVIZIA TERMENILOR TEHNICI

DIN DOMENIUL MATEMATICII, FIZICII, CHIMIEI, MECANICII, GEOLOGIEI ȘI MINERALOGIEI, INDUSTRIEI EXTRACTIVE ȘI PRELUCRĂTOARE, ENERGETICII, CONSTRUCȚIILOR, TRANSPORTURILOR ȘI COMUNICAȚIILOR

Ing. Virgil Bălan, ing. Evdochia Bistriceanu, ing. Anghel Dumitrescu-Enacu, ing. Hugo Heschia, ing. Constantin Ștefănescu-Nica, ing. Radu Țițeica, ing. Hugo Zwecker

AU COLABORAT PARȚIAL

Fulvia Ciobanu, Carmen Cocian, Nicolae Ene, Iancu Fischer, Tamara Grosaru, Gheorghina Haneș-Ghibănescu, Zoe Melitescu, Petru Neiescu, Aurel Nicolescu, Liviu Onu, Valentina Pop, Ion Popescu, Alexandra Pușcaru, Iosif Rosenberg, Sorin Stati, G. Dem. Teodorescu, Romulus Todóran, Laura Vasiliu, Lotti Wechsler, Ileana Zamfirescu, Mircea Zdrenghea

COLECTIVUL DE CORECTURĂ

Ion Lecca, Jana Albin, Dorina Bîrsan, Ana Buzi, Nicolae Căplescu, Elena Ciobanu-Perieteanu, Eugenia Contraș, George Dumitrescu, Carola Fränkel, Ecaterina Ionașcu, Nazica Mayer, Octavian Niculescu

INSTITUȚII CARE AU FOST CONSULTATE PENTRU REDACTAREA UNOR TERMENI SPECIALI

INSTITUTE ALE ACADEMIEI R. P. R.

Institutul de biochimie, Institutul de cercetări agronomice, Institutul de cercetări economice, Institutul de cercetări juridice, Institutul de endocrinologie, Institutul de energetică, Institutul de fizică, Institutul de inframicrobiologie, Institutul de istorie, Institutul de istoria artei, Institutul de matematică, Institutul de mecanică aplicată, Institutul de neurologie « I. P. Pavlov », Institutul de terapeutică, Centrul de cercetări metalurgice, Centrul de cercetări chimice, Comisia hidrologică, Colectivul de biologie animală, Colectivul de fiziologie vegetală, Colectivul forestier, Muzeul național de antichități, Observatorul din București, Secția de psihologie a Academiei R.P.R.

ALTE INSTITUȚII

Academia Militară « I. V. Stalin », Comitetul pentru cultură fizică și sport, Comitetul geologic, Direcția generală hidrometeorologică, Institutul de cercetări geografice, Institutul de cercetări cinematografice, Institutul de cercetări textile, pielărie și cauciuc, Institutul de cercetări științifice pentru construcții, Institutul de cercetări zootehnice, Institutul de metrologie, Institutul de științe economice și planificare « V. I. Lenin », Institutul de științe pedagogice, Institutul de patologie și igienă animală, Institutul de teologie, Ministerul Culturii (Direcția generală industrială), Ministerul Învățămîntului, Muzeul de științe naturale « Grigore Antipa », Școala superioară de științe sociale « A. A. Jdanov » de pe lîngă C. C. al P. M. R. (colectivele catedrelor de Istoria P. C. U. S., Materialism dialectic și materialism istoric, Economie politică, Istoria P. M. R., Construcția de partid)

D-L

D

D s. m. invar. A cincea literă a alfabetului şi sunetul corespunzător; este o consoană oclusivă dentală sonoră. — Pronunţat: *de*.

DA[1] adv. (În opoziţie cu **nu**) Cuvînt care se întrebuinţează pentru a răspunde afirmativ la o întrebare sau pentru a exprima o afirmare, un consimţămînt. *Toţi sînt aici? — Da.* ▭ *Mai mult Passa vorbea. Domiţian se mulţumea să zică da sau nu.* BASSARABESCU, V. 18. *Ai înţeles ce ţi-am spus? — Da, mămucă.* CREANGĂ, P. 6. ✧ **Loc. adv. Ba da**, exprimă răspunsul afirmativ la o întrebare negativă. *N-ai terminat? — Ba da.*

DA[2] conj. v. dar.

DA[3], *dau*, vb. I. **I. Tranz.** (Folosit şi absolut) **1.** A întinde cuiva un obiect; a înmîna, a oferi. *Mama lui Abu-Hasan... le-a dat trei feluri de mîncări.* CARAGIALE, O. III 63. *Cînd văzui a lor mulţime, cîtă frunză, cîtă iarbă... Am jurat ca peste dînşii să trec falnic, fără păs, Din pristolul de la Roma să dau calului ovăs.* EMINESCU, O. I 147. ✧ **Expr. A da o masă, o petrecere** etc. = a oferi o masă, a organiza o petrecere etc. *Am dat cina asta ca să-l onorez pe Spallazini.* CAMIL PETRESCU, T. II 191. *Acum să dăm o petrecere, la care... să chemăm şi pe Ber-Căciulă!* VISSARION, B. 74. **A da** (cuiva) **o gură** (sau **o guriţă**) = a săruta pe cineva. *Să rîzi mai bine şi să-mi dai O gură, numai una.* EMINESCU, O. I 174. **A da** (cuiva) **mîna** sau **a da mîna cu cineva** v. mînă. **A da cuiva mură-n gură** v. mură. **A-şi da bucăţica de la gură** v. bucăţică. **A da bună ziua** (**bună seara, bineţe** etc.) = a saluta pe cineva. *Şi mai dau bun-întîlniş cu unul.* SADOVEANU, O. I 564. *Dai domnului strein bună seara. Întinzi mîna. Îţi spui numele.* C. PETRESCU, A. 285. *Cînd oamenii se-ntoarnă-n sat Şi-mi dau, pe rînd, bineţe.* IOSIF, PATR. 30. **A da faţă cu cineva** = a se vedea, a se întîlni cu cineva. ✦ A pune cuiva ceva la dispoziţie, la îndemînă, a face rost de ceva, a procura. *Te rog să-mi dai bani de cheltuială, straie de primeneală, arme şi cal de călărie, ca să şi pornesc fără zăbavă.* CREANGĂ, P. 184. *Daţi-mi, daţi-mi aripioare, Să zbor iute pe sub soare.* ALECSANDRI, P. II 102.

2. A împărţi, a distribui, a repartiza. *Ştiu că s-a împărţit la companii rachiu. L-ai dat oamenilor?* CAMILAR, N. I 161. *Dînd două-trei cărţi* [de joc]. NEGRUZZI, S. I 85. ✧ **Expr. A da ceva în** (sau **pe din**) **două** = a împărţi în două părţi egale; a înjumătăţi. *Eşti mama lui Iorgovan, Mîndrul nostru căpitan. Să ne fii mamă şi nouă Care-am dat cu el în două Munca noastră de mulţi ani, Împărţind grămezi de bani.* TEODORESCU, P. P. 559. **A-i da** (cuiva) **un număr oarecare de ani** = a atribui (cuiva) o anumită vîrstă. *Eu de-abia ţi-aş fi dat şepte, mult opt ani.* CREANGĂ, P. 148. **A da cuiva cîştig de cauză** = a face pe cineva să cîştige (într-un diferend). ✦ A repartiza cuiva un lucru spre executare, a însărcina pe cineva cu ceva, a obliga la ceva. *Profesoara ne-a dat să scriem despre Delta Dunării.* ▭ *Părinţii pustnici... mi-au dat canon să mănînc lapte numai de la o vacă.* CREANGĂ, P. 116. ✧ **Expr. A da** (cuiva) **de lucru** = a însărcina pe cineva cu o muncă, a-i procura o ocupaţie; a pricinui cuiva multă bătaie de cap, a-l face să o scoată greu la capăt, să se căznească mult. *După obicei, ea le dă de lucru cu măsură.* CREANGĂ, P. 7. *Hai la treabă, cumătriţă, că lupul ţi-a dat de lucru!* id. ib. 29.

3. (Cu privire la persoane, de obicei urmat de determinări ca: « pe mîna », « în seama », « în paza », « în grija » etc.) A încredinţa, a preda. *Dete pe fiu-său acestui vînător ca să-l înveţe meşteşugul său.* ISPIRESCU, L. 183. *Porneşte spre casă, urmat de cîţiva ostaşi, în paza cărora l-a dat împăratul.* CREANGĂ, P. 84. ✧ **Expr. A da** (pe cineva) **în judecată** = a chema pe cineva în faţa justiţiei, a intenta (cuiva) un proces. ✦ (Cu privire la obiecte) A preda (pentru a se descărca de o îndatorire). *A dat în primire, aceluiaşi copil, costumul şi jobenul.* SAHIA, N. 103. *Spune-i că te prinzi să-i dai în girezi tot grîul cît îl are semănat.* CREANGĂ, P. 155.

4. A preda ceva cuiva (uneori la cererea acestuia), a pune pe cineva în posesia unui lucru (fără a cere sau a primi ceva în schimb), a face cuiva parte de... *Ţara ... s-a gîndit să vă deie pămînt.* CAMILAR, N. I 247. *Plîngem şi dăm — căci ni se cere. Trebuie să deie toţi — căci le cerem.* SADOVEANU, Z. C. 247. ✦ (Uneori determinat prin « în dar », « de pomană », « plocon » etc.) A dărui. *Murise un flăcău... şi-mi « dase mă-sa lui » pantaloni de pomană.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 11. [Era] *gata totdeauna să-şi ia bucata de la gură sau haina de pe dînsa ca s-o dea.* M. I. CARAGIALE, C. 134. *Îl întîmpină în pragul uşii cerşitoarea, căreia îi dăduse el un ban de pomană.* CREANGĂ, P. 213. ✧ **Fig.** *Dă-mi-i mie ochii negri... nu privi cu ei în laturi.* EMINESCU, O. I 155. ✧ **Expr. A-şi da cuvîntul** (**de onoare**) v. cuvînt. ✦ A pune ceva la dispoziţia cuiva contra plată. *Dă odăi cu chirie.* STANCU, D. 245. ✦ (Mai ales determinat prin « împrumut », « cu camătă », « cu dobîndă », « pe datorie » etc.) A împrumuta pe cineva (cu ceva). *Ar mai fi cerut, dar ştia că Busuioc nu-i dă pe datorie, fiindcă mai e scris acolo la catastif.* REBREANU, R. II 57. (Fig.) *Lelişoară de pe plai, Spune-mi gura cui o dai? Dă-mi-o mie-n datorie.* ŞEZ. I 270. ✧ **Expr. A da** (**pămîntul**) **în parte** v. parte. **A da** (**pămîntul**) **în arendă** v. arendă. ✦ (Uneori determinat prin « înapoi ») A întoarce cuiva ceva primit de la el sau ceea ce i se cuvine; a restitui. *Băgaţi de seamă, aveţi timp să daţi înapoi ce-aţi furat.* CAMIL PETRESCU, U. N. 295. *Uite, maică, urîtul, Cum îmi poartă inelul; Eu i-l tot cer să mi-l deie, El zice c-o să mă ieie.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 274.

5. (Cu privire la persoane) A pune la dispoziţia cuiva, a repartiza; (popular, cu sensul reieşind din context) a mărita o fată (cu cineva). *Ne-am îngrijit de plecarea*

cuviosiei-sale şi-i dăm slujitori care să-l petreacă pînă la Dunăre. SADOVEANU, Z. C. 168. *Dete fetelor pentru grădină un paznic neadormit.* ISPIRESCU, U. 13. *Îmi dai pe Mândica?* ALECSANDRI, T. I 332. ◇ Expr. (Popular) **A da (o fată) după cineva** = a mărita (pe o fată) cu cineva. *Am auzit că ai tăi ar fi glăsuit Că nu te-or da după mine, fiindcă-s sărac.* VÎNTILĂ, O. 41. *Mămucă, să nu mă dai după urît şi după bătrîn, ca să mă bucur şi eu de viaţă, cum te-ai bucurat dumneata.* SADOVEANU, B. 30. *Împăratul... a făcut sfat şi a găsit cu cale să deie fata după feciorul moşneagului.* CREANGĂ, P. 85. (Rar) **A da unei fete (de bărbat) pe cineva** = a căsători o fată cu cineva. *Tecla se îndrăgi de Stoicea pe viaţă şi pe moarte; şi boier Rovin, neavînd ce face, îi dădu pe Stoicea.* GALACTION, O. I 51. *Împăratul... dete de bărbat fie-sei pe argat.* ISPIRESCU, L. 169.

6. (Uneori urmat de determinări introduse prin prep. «pentru», «în locul», «pe» etc.) A oferi ceva în schimbul, în locul... (spre a plăti sau a răscumpăra ceva); a schimba cu... *Bătrîneţe, bătrîneţe, cum te-aş da pe tinereţe!* POP. ◇ Expr. **A da cinstea pe ruşine** v. cinste. (Mold.) **A da toate pe una** = a nu mai avea încotro, a nu-i rămîne altceva decît... *Căci şi împăratul, cît era de împărat, le dăduse acum toate pe una, şi nici macar aceea nu era bună: frica!* CREANGĂ, P. 86. (Familiar) **A nu da pe cineva pe (sau pentru) altul**, se zice pentru a arăta că preţuim pe unul mai mult decît pe celălalt. *Nu-l dau pe Ion pe cinci ca Gheorghe.* (Refl.) **A nu se da pe cineva** = a se crede mai grozav decît altul, a nu se lăsa învins sau întrecut de altul, a nu se lăsa schimbat cu altul. *Hei! pipiric, pipiric, dară voinic, nu se dă pe orişicine!* SBIERA, P. 178. *Nu m-aş da pe zece ca d-al de ăştia.* ISPIRESCU, L. 15. (Refl., rar) **A nu se da pentru mult** = a se considera foarte mulţumit de sine sau de situaţie. *E rău la părău, cugeta feciorul de împărat, toate ca toate dar de asta să mă văd o dată scăpat, apoi nu m-aş da pentru mult.* BOTA, P. 7. ✦ A oferi (în schimb, drept plată), a plăti. *Cît dă de-o căruţă? — Cum cît dă?... — Cît plăteşte? a răspuns tare Miai.* PREDA, Î. 120. *Nu te mulţumeşti de simbria ce-ţi dau?* ISPIRESCU, L. 231. *Noră-mea vrea să meargă la Piatră. Cît să-ţi dau ca să mi-o duci?* CREANGĂ, P. 113. ◇ Expr. **A da ortul popii** v. ort. **A da bir cu fugiţii** v. bir. ✦ A vinde. *Mergem la Paţanghel, să vedem cum a dat porumbul.* PREDA, Î. 74. *Dau numai pe bani.* CAMILAR, N. I 166. *Cine are un petic de pămînt, din sărăcime, îl dă pe ce pe apă nu curge, ca să scape de foamete.* STANCU, D. 102.

7. A jertfi, a sacrifica. *N-avem soţi, nici fii de dat.* BANUŞ, B. 123. *Cîinele acesta zece ani a dat din viaţa lui ca să sară la porunca mea.* ISAC, O. 178. ◇ Expr. **A-şi da viaţa** = a-şi jertfi viaţa din devotament pentru cineva sau pentru ceva. *Să nu uităm pe acei care şi-au dat viaţa pentru transformarea revoluţionară a patriei.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 371, 3/1. *Mi-aş da viaţa ca să te apăr.* CAMIL PETRESCU, T. II 23. **Îmi dau capul**, spune cineva care afirmă un lucru cu energie, cu deplină siguranţă.

8. (Cu sensul reieşind din context) A arunca, a azvîrli. *Să iei pielea cea de porc şi în foc s-o dai.* CREANGĂ, P. 87. *Alelei! tîlhari păgîni, Cum o să vă dau la cîini!* ALECSANDRI, P. P. 88. ◇ Expr. **A da vina pe cineva** = a învinui. **A da afară** v. afară. **A da pe gîrlă** = a renunţa la un lucru, a-l lepăda. *Amu uite cum fac ei: se lăcomesc la două şi dau pe gîrlă optsprezece.* GALAN, Z. R. 286. **A da uitării** = a nu se mai gîndi la..., a uita, a părăsi. *Singura mea rugă-i uitării să mă dai.* EMINESCU, O. I 127. (Formulă de ocară sau de blestem) **A da (pe cineva sau ceva) dracului** (sau **la dracul, naibii, corbilor**), **a-l da încolo** (sau **în piatra domnului**) = a se dezinteresa de cineva sau de ceva, a nu-şi mai bate capul cu cineva sau cu ceva. *Dă-l încolo de proces-verbal.* SEBASTIAN, T. 247.

9. A aşeza altfel, în altă poziţie. *Îşi dăduse pe ochi pălărioara rotundă.* SADOVEANU, O. VI 359. *Avea un fel al ei de a-şi da capul pe spate.* BART, E. 48. *Îşi netezi părul de pe frunte şi-l dete pe spate.* EMINESCU, N. 12. ◇ Expr. **A da la o parte** (sau **într-o parte**) = a îndepărta. *Dînd într-o parte ghimpoasele creci ale verdelui mărăciniş, se strecură... pînă la rădăcina celui mai înalt dintre ulmi.* MACEDONSKI, O. III 7. **A da ochii peste cap** = (a fi pe punctul de) a muri; fig. a face fasoane. *Începea să cînte de dor şi amor, cu ofuri şi ochii daţi peste cap.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 31. *Fata îşi dădu de cîteva ori ochii peste cap, răsufla greu şi flacăra tainică a vieţii se stinse.* SANDU-ALDEA, D. N. 277. *Indignat grozav şi dîndu-şi ochii peste cap: «O, doamnă, e teribil ce se petrece!».* VLAHUŢĂ, O. A. III 8. **A da** (ceva) **peste cap** = a face un lucru de mîntuială, a lucra superficial. **A da** (pe cineva) **peste cap** v. cap (I 1). **A da** (ceva) **după spate** = a lăsa la o parte, a trece cu vederea. *Mane, firtate! Dă-ţi mînia după spate.* ALECSANDRI, P. P. 73. **A da uşa** (**poarta** etc.) **de perete** = a împinge în lături, a deschide larg. *Dete poarta de părete şi trecu înainte.* ISPIRESCU, L. 359. **A da cărţile pe faţă** v. carte. ✦ A petrece prin sau pe după ceva. *Un domn scurt şi gras, cu ochelari daţi după ureche.* C. PETRESCU, Î. I 12. ✦ (Complementul indică o băutură sau o cantitate de băutură; determinat prin «pe gît», «de duşcă», «peste cap», «pe spate») A bea (lacom, dintr-o dată sau în cantităţi mari), a goli bînd, a turna pe gît. *Dădu restul de ceai călduţ pe gît.* C. PETRESCU, C. V. 130. *Baba dădu rachiul pe gît.* SANDU-ALDEA, D. N. 194. *Şi d-ta ai cîntec: «Ipate care da oca pe spate Şi face cu mîna să-i mai aducă una».* CREANGĂ, P. 150.

10. (În diverse procese de muncă, sensul reieşind din context) *A da găuri* = a găuri. *Începu să... dea găuri cu un burghiu.* C. PETRESCU, Î. II 183. *A da* (un obiect tăios) *pe piatră* = a(-l) ascuţi. *Scoate bulicheriul din teacă, îl dă pe amînari.* CREANGĂ, P. 125. *Paloşul scotea, Pe amnar îl da, De şi-l ascuţea.* TEODORESCU, P. P. 450. *A da* (un lemn) *la rindea* = a netezi cu ajutorul rindelei. (Mold.) *A da* (o ţesătură) *în undă* = a spăla, a clăti. *Numai de două ori pîn-acu am dat-o* [pînza] *în undă.* ALECSANDRI, T. 259. ◇ (În legătură cu alte acţiuni ale omului) *A da lecţii* = a preda lecţii. *Am un băiet, Karl, şi aş vrea să-i daţi d-voastră lecţii.* HOGAŞ, DR. II 63. *A da o telegramă* = a expedia o telegramă. *Daţi-i o telegramă din partea mea să se intereseze ce e cu depozitul.* CAMIL PETRESCU, U. N. 66. *A da la ziar* = a publica sau a face să se publice în ziar. *Şi voi la ziar puteţi da tot ce ştiţi.* C. PETRESCU, C. V. 131. *A da foc* = a aprinde. *Buntaşi care au de gînd să deie foc tîrgului în astă-noapte!* ALECSANDRI, T. I 70. *A da bici* = a lovi cu biciul. *A dat bici calului şi-a plecat însoţit de argaţi.* STANCU, D. 22. *A da la mînă* = a pune la dispoziţia cuiva, a înmîna cuiva (un act, un obiect de folosinţă imediată etc.). *I-a... dat la mînă hîrtie de danie.* CARAGIALE, O. III 48. *A da* (refl. *a se da*) *o luptă, o bătălie* = a avea loc o luptă. *Bătălia în care Tomşa fusese înfrînt... se dăduse dimineaţă.* SADOVEANU, O. VII 154. *Luptele se dau acum în Carpaţi.* CAMIL PETRESCU, U. N. 419. *A da un spectacol* = a reprezenta un spectacol. *Spectacolele le da în aer liber.* SAHIA, N. 67. *A da* (pe cineva) *dezertor* = a face cunoscut în mod oficial că cineva este dezertor.

11. (Despre sol, plante, animale etc.) A produce, a emite, a scoate din sine însuşi. *Oile dau lînă şi lapte.* ▭ *Ca moarte ramuri vestejite, Sătule să mai deie rod, Îşi lasă braţele s-atîrne Sărmanul istovit norod.* TOMA, C. V. 60. *N-am învăţat ştiinţa ierburilor, dar, pe cît mă taie capul, socul n-a dat niciodată trandafiri.* DELAVRANCEA, A. 93. *Mugurii dau frunză şi cîmpii dau verdeaţă.* ALECSANDRI, P. III 241. ✦ (Mai ales despre persoane, cu complementele: «glas», «chiot», «ţipăt»,

« răcnet » etc.) A emite, a face să se audă. *Staţi să deie badea un chiot spre caii ceia.* CAMILAR, N. I 309. *Ea dă glas şi bate cu băţul în poartă.* SADOVEANU, B. 35. *Le-a pătruns prin piept, ca fierul, Strigătul ce-a dat străjerul.* TOMA, C. V. 139. ◇ Expr. **A da dintr-însul o vorbă** (sau **nişte vorbe**) = a spune lucruri, de obicei minunate, înţelepte. *Cînd da cîte-o vorbă dintr-însul, vorba era vorbă.* CREANGĂ, P. 142. *Are un duh cît şapte şi dă dintr-însa nişte vorbe!* ALECSANDRI, T. I 129. ✦ A produce, a crea. *Eminescu a dat o operă de valoare universală.* ◇ Expr. **A da la lumină** (sau **la iveală**) = a descoperi ceea ce este ascuns; (cu privire la scrieri) a publica. *Săpăturile au dat la iveală ruinele unei vechi cetăţi.* ▭ *Am arătat cartea me la mulţi profesori... şi ei m-au îndemnat ca să o dau la lumină.* KOGĂLNICEANU, S. 102. **A da viaţă** = a naşte, a da fiinţă, a făuri; fig. a anima, a însufleţi. *Bătrînul Dan trăieşte ca şoimul singuratic... Privind cu veselie cum soarele răsare Dînd viaţă luminoasă cu-o caldă sărutare.* ALECSANDRI, O. 206. **A da** (ceva) **în vileag** (sau **tîrgului**) = a divulga. *Cum de să ştie el ceva şi să n-o dea tîrgului?* ISPIRESCU, U. 112. **A da de veste** (sau **de ştire**) = a aduce la cunoştinţă, a vesti. *Mică lacrimă fierbinte, Ce te-ncerci cînd n-ai cuvinte... Să dai altui suflet veste De cît dor în tine este.* TOMA, C. V. 93. *Să cerc a da de ştire Marghioliţii, după chipul obişnuit... să-i cînt pe sub fereşti.* ALECSANDRI, T. I 78. **A da însemnătate** = a acorda atenţie. *Cred că ea nu dădea nici o însemnătate jocurilor deputatului.* CAMIL PETRESCU, U. N. 53. **A da semne de...** = a indica, a arăta că..., a lăsa să se vadă că... **A-şi da** (refl., familiar, **a se da cu**) **părerea** = a-şi exprima punctul de vedere. *Au să vă vină oaspeţi... îşi dădu părerea dascălul Iov.* SADOVEANU, P. M. 27. *Aşteaptă pe franţuz să-şi deie părerea în limba lui străină.* id. Z. C. 46. *Poate soseşte acum, se dădu cu părerea portarul binevoitor.* C. PETRESCU, C. V. 123. **A da gata** = **a)** a termina, a lichida. *Au dat gata patru curcani fripţi.* SADOVEANU, O. I 297; **b)** a impresiona puternic, a cuceri (pe cineva). (Sport) **A da startul** = a anunţa plecarea printr-un semnal. *La ora 4 s-a dat startul în prima serie a cursei de 100 m plat.*

12. A provoca, a prilejui, a pricinui, a cauza, a stîrni. *Zeama de mahorcă slăbeşte şi dă căldură.* CAMILAR, N. I 143. [Pajul Cupidon] *dă gînduri ne-nţelese Vrîstei crude şi necoapte.* EMINESCU, O. I 108. *Un an vine, trece, ş-alt an îl moşteneşte, Şi ce nădejdi dă unul acelălalt le ia.* ALEXANDRESCU, P. 77.

13. (Mai ales urmat de verbe ca: « a cunoaşte », « a înţelege » etc. la conjunctiv sau la moduri nepredicative) A îngădui, a permite, a lăsa, a face posibil. *Îi şedea ghimpe de foc în creier, gîndindu-se că fuga lui putea să deie crezut pînă şi coanei Tasica, ba chiar şi Rusandei, că el e ucigaşul.* POPA, V. 80. *Începu a horcăi, dînd să cunoască că el a adormit.* RETEGANUL, P. I 76. *Baba se culcă... dînd a înţelege nurori-sa că are s-o priveghieze.* CREANGĂ, P. 6. ◇ Expr. **A-i da** (cuiva) **mîna să...** = a dispune de mijloace materiale pentru a..., a fi în stare să..., a avea posibilitatea să...; a-i veni bine la socoteală, a-i conveni. *Vă impunea mult respect faptul că ei... veneau acasă... cu trăsura, şi ştiaţi că pentru asta le dă mîna să plătească un leu.* PAS, Z. I 110.

14. (Adesea legat de ideea divinităţii) A rîndui, a destina, a sorti, a hărăzi. *Şi dînd dumnezeu un vînt bun, corăbiile mergeau ca săgeata.* ISPIRESCU, L. 24. *Of, jupîneşică, of! Ce-a fost să nu dea dumnezeu să mai fie!* CREANGĂ, P. 119. ◇ (Impersonal) *Ploi de lumină Mi-i dat să sărut.* BENIUC, V. 57. *Ţi-a fost dat... să-nduri toată durerea Pe care lumea n-o mai simte.* VLAHUŢĂ, O. A. 50. *Se înduioşa la gîndul că ti va fi dat să trăiască în linişte!* MACEDONSKI, O. III 23. ◇ Expr. **Ş-apoi dă doamne bine!** = apoi a fost straşnic! *După aceasta se începe nunta, ş-apoi dă doamne bine!* CREANGĂ, P. 279. **Ce-o** (sau **cum a**) **da tîrgul şi norocul** = cum se va întîmpla să fie, cum se va nimeri. *Apoi dă, tată, cum a da tîrgul şi norocul.* CREANGĂ, P. 197. **(Bine că) a dat dumnezeu!** = în sfîrşit, după atîta aşteptare, în cele din urmă. *A dat dumnezeu de ne-a scris o scrisoare.*

15. (Cu privire la oameni, urmat de determinări introduse prin prep. « la ») A aşeza sau a trimite într-un loc pentru o îndeletnicire determinată. *Îl deteră pe la şcoli şi filosofi.* ISPIRESCU, L. 2. ◇ Expr. **A da** (pe cineva) **pe brazdă** v. brazdă. ✦ (Cu privire la animale) A mîna. *Au dat oile la păscut.* SBIERA, P. 37. *Drăguţule bace, Dă-ţi oile-ncoace La negru zăvoi, Că-i iarbă de noi Şi umbră de voi.* ALECSANDRI, P. P. 1.

16. (Împreună cu obiectul formează locuţiuni verbale) *A da sfaturi* = a sfătui. *A da răspuns* = a răspunde. *Flăcăul dădea răspuns că aşteaptă pe tatăl său cu paralele, ca să împace pe ciobani şi pe stăpînul bălţii.* SADOVEANU, B. 15. *A da ordin* (sau *poruncă*) = a ordona, a porunci. *M-am necăjit şi am dat poruncă să dea gazeta înapoi.* CAMIL PETRESCU, U. N. 29. *Prefectul i-a dat ordin să plece la expoziţie « pe puţin cu trei sute de suflete ».* SP. POPESCU, M. G. 22. *A da bucium* = a vesti. *Şi de acolo din margini de zări, Din creieri de culme, din inimi de luncă, Dau bucium şi zvoană spre depărtări, Să-şi strîngă tovarăşi de rodnică muncă.* DEŞLIU, G. 28. *A da crezare* (sau *crezămînt*) v. crezare. *A-şi da* (popular *a da*) *sfîrşitul* (sau *sufletul, duhul*) = a muri. *Într-o seară, bolnava îşi dădu sfîrşitul.* DUNĂREANU, CH. 10. *I-a venit şi lui rîndul să-şi dea duhul.* ANGHEL, PR. 129. *Bătrînul a dat sfîrşitu şi, după ce l-au înmormîntat, feciorii săi au pornit de au vînat toţi munţii.* POPESCU, B. IV 4. (Prin exagerare) *Eram sfîrşit de oboseală, nu mai puteam; îmi dădeam sufletul.* SADOVEANU, O. VI 66. *A da dovadă* = a dovedi. *Lenin şi Stalin ne învaţă că membrii de partid trebuie să dea dovadă de iniţiativă creatoare în muncă.* LUPTA DE CLASĂ, 1951, nr. 11-12, 101. *A da prilej* (sau *ocazie*) = a prilejui. *Eliberarea poporului nostru a dat prilej miilor de talente... să se afirme, să se dezvolte, să atingă culmi nebănuite în creaţii.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 353, 1/2. *Eu am apelat la dumneata numai ca să-mi dai ocazie să muncesc.* C. PETRESCU, C. V. 134. *Natura psihică a lui Eminescu a dat prilej multor aprecieri greşite asupra poetului.* IONESCU-RION, C. 65. *A da ocol* (sau *tîrcoale*), *a da raita* (sau *o raită*) = a se învîrti în jurul unui loc, a cerceta un loc. *Pînă seara a clocotit tot tîrgul Nomoloasei de vestea nebunului bătrîn, care dădea tîrcoale la marginea oraşului.* POPA, V. 150. *El poartă calul, dînd ocol... Şi ochii paşei mari s-aprind.* COŞBUC, P. I 109. *A da năvală* (sau *buzna*) = a năvăli. *Se aşează jos pe prispă; păsările flăminde dădură buzna la căuş.* VLAHUŢĂ, O. A. II 48. (Eliptic) *A venit vestea că dau tatarii.* SADOVEANU, O. I 515. *A da roată* = a se roti. *Se zbuciumă vîntu-n mînie, Iar corbii-n pribeagul lor drum Dau roate prin zarea pustie.* COŞBUC, P. II 47. *A da informaţii* (sau *referinţe, relaţii*) = a informa, a referi, a relata. *Îţi voi da relaţie de călătoria me.* KOGĂLNICEANU, S. 41. (Rar) *A da răscoală* = a răscoli. *Doar vîntul nopţii-n ierburi dă răscoală!* IOSIF, P. 24. *A-şi da truda* (sau *osteneala*) = a se trudi, a se osteni. *Toate chipurile şi toate trudile ţi le-ai dat, numai ca să mă vezi norocit şi însămnat între moldoveni.* KOGĂLNICEANU, S. 54. *A da luciu* (sau *lustru*) = a lustrui. *Vezi luciul ăla de la biélă? Eu l-am dat.* SAHIA, N. 30. *Ema, dîndu-şi lustru la unghii: A venit multă lume?* CAMIL PETRESCU, T. II 41. *A da raportul* = a raporta. *Am venit să dau raportul săptămînii.* SEBASTIAN, T. 155. *A(-şi) da demisia* = a demisiona. *Se înturnă la Iaşi şi îşi dete demisiunea.* NEGRUZZI, S. I 111. ◇ Expr. **A da (un) examen** = a se prezenta la un examen, a susţine un examen în faţa unui examinator; fig. a trece cu succes printr-o încercare. **A da seamă** (sau **socoteală**) = a răspunde de ceva, a fi tras la răspundere. *Dacă va fi să dau cuiva socoteală, voi istorisi tot ce-am văzut.* CAMILAR, N. I 425. *Ţi-am cerut să-mi dai samă ce cauţi la*

hotar. SADOVEANU, F. J. 152. *Eu n-am teamă De-a mele fapte-n viață să dau în ceruri seamă.* ALECSANDRI, T. II 192. A-și da seama rar seamă) = a se dumeri, a pricepe, a se lămuri. *Din analiza lucrărilor Congresului ne putem da seama de uriașele sarcini care stau înaintea noastră.* DAVIDOGLU, M. 7. *Ne-am dat seama că fără popor nu putem face revoluția.* CAMIL PETRESCU, B. 67. *Fiecine cum i-e vrerea despre fete samă deie-și, — Dar ea seamănă celora îndrăgiți de singuri ei-și.* EMINESCU, O. I 79.

II. Intranz. 1. (Urmat de determinări introduse prin prep. «din» sau «cu») A face o mișcare (de obicei repetată), conștientă sau reflexă. *Ion dădu încet din cap, în semn că da, și ieși.* DUMITRIU, N. 158. *Dă din aripi, iar se urcă, iar coboară fluturele roșu.* ISAC, O. 254. *Privind la mine, Ai tot da cochet din cap.* EMINESCU, O. IV 369. ◇ Expr. A da din umeri = a înălța ușor din umeri pentru a-și manifesta neștiința, nedumerirea, nepăsarea. *Toți pe cîți îi întrebă dădeau din umere, neștiind ce să răspundă.* CREANGĂ, P. 307. A da din gură = a vorbi mult. ◇ (Cu arătarea instrumentului) A face mișcări repetate (în procesul muncii). *De mînecate, dă-i cu grebla, cu tărăbonțul.* POPA, V. 135. ✦ A o ține într-una, a nu se mai opri (din mers, din vorbă etc.). *Face ca și atunci cînd îi curgea sîngele șiroi și el îi da că n-are nimic.* SADOVEANU, O. I 87. *Căluțeri de pe Tîrnavă... Dați, măi, dați, Nu vă lăsați!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 416. ◇ Expr. (Familiar) Dă-i cu..., dă-i cu..., se zice pentru a arăta o succesiune de acțiuni. *Din vorbă-n vorbă, tura-vura, ne-am abătut pe la o țuică... una-două-trei... pe urmă dă-i cu bere, dă-i cu vin, dă-i cu vin, dă-i cu bere.* CARAGIALE, O. I 119. A da cu paharul = a bea mult. *A dat cu paharul pîn' s-a îmbătat.* PANN, P. V. I 118. ✦ (În practicile superstițioase, urmat de determinări introduse prin prep. «cu» sau «în») A spune viitorul, a ghici, a prezice. *Safta da în cărți și ghicea în palmă și cafea.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 32. *Dați-mi ceva, cît de puțin, să vă dau cu norocul.* RETEGANUL, P. II 38.

2. (Urmat de determinări introduse prin prep. «cu», sensul reieșind din context) A spăla, a spoi, a unge, a vopsi (cu...). *Au nu îți e rușine Să-ți dai cu dresuri și sulemenele?* TOMA, C. V. 260. *Să-mi dau cu apă de izvor pe față.* D. BOTEZ, P. O. 16. ◇ Tranz. [Compoziția] *trebuie topită întîi în apă, or s-o dea pe păr așa simplu?* CARAGIALE, O. VII 5.

3. A lovi, a izbi; a bate. *Nu da, păgînule, că-i copilul meu.* ALECSANDRI, T. II 14. ◇ (Cu determinări arătînd instrumentul, locul acțiunii sau persoana asupra căreia se răsfrînge acțiunea) *Dacă mai spunea o vorbă, dam în el, că am eu socoteală veche.* DAVIDOGLU, M. 64. *Văzu o muscă înainte, dete cu pălăria în ea și pică la pămînt.* RETEGANUL, P. III 80. *Mi-ai dat cu frîul în cap, să mă prăpădești.* CREANGĂ, P. 196. (Cu construcția schimbată) *Îl prinde de brăcinar și dă cu el de pămînt.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 134. ◇ Expr. (Despre două sau mai multe persoane) A-și da coate (sau cu cotul) = a se atinge cu cotul pentru a-și atrage atenția, a-și face semne. *Unii dintre flăcăi își dădură cu cotul și-ncepură să zîmbească.* DUNĂREANU, CH. 21. A(-i) da (cuiva) peste nas = a pune pe cineva la locul lui printr-o vorbă usturătoare. A da (cuiva) la cap = a lovi, a omorî; fig. a ataca (pe cineva) cu violență, pentru a-i distruge situația, bunul nume etc. *Vreau să-mi leg numele de o operă de purificare. Vreau să le dau la cap tîlharilor.* C. PETRESCU, C. V. 108. A da (cuiva sau la ceva) cu piciorul = a respinge (pe cineva sau ceva), a nu voi să știi (de cineva sau de ceva); a scăpa un bun prilej, a nu profita de... *Ai dat cu piciorul la avere.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 77. *Bogătași ce cu piciorul dați la inimi în gunoi... N-am cu voi nici un amestec.* MACEDONSKI, O. I 97. *Sîntem încredințați că tu nu ni-i da cu piciorul, mai ales aducîndu-ți aminte de prietenii noștri.* SBIERA, P. 271. Unde dai și unde crapă! v. crăpa. ◇ Tranz. (Folosit și absolut; complementul indică persoana lovită, lovitura sau instrumentul întrebuințat la lovit) *Te-a bătut?... — Nu... Mi-a dat numai o palmă.* CAMIL PETRESCU, T. II 29. *N-am fost slab și nici fricos: Pe opt ți-i dam grămadă jos.* COȘBUC, P. I 199. *Fata dete călcîie calului.* ISPIRESCU, L. 17. *Nu pot eu s-o ajung să-i dau o scărmănătură bună.* CREANGĂ, P. 268. *Dăsagii pe cal punea, Una bună că-i dedea.* TEODORESCU, P. P. 503. (Fig., în amenințări; construit cu dativul) *Vai... Mădălină... gemu Costache prin somn. — Îi dau eu Mădăline... Eu strig... și el visează Mădăline.* CAMILAR, N. I 222. *Stăi tu, vulpe vicleană ce ești! Las' că ți-oi da eu ție.* SBIERA, P. 186. ✦ (Instrumentul este o armă de foc) A pune în acțiune, a trage. *Eram băiat de vreo treisprezece ani cînd am învățat să dau cu pușca.* ODOBESCU, S. III 21. *Îmi vine să poruncesc să deie cu tunurile în prostimea aceea.* NEGRUZZI, S. I 153. ◇ Tranz. (Complementul indică proiectilul) *Se luă după un iepure, dete o săgeată, dete două și nu-l nimeri.* ISPIRESCU, L. 8. ✦ A se lovi, a se atinge (de ceva). *Calul fugea de da cu burta de pămînt.* ISPIRESCU, L. 129. *Ajunse la un munte mare... al cărui vîrf da la nori.* id. ib. 216.

4. (Urmat de determinări locale sau modale; uneori (tranz.) construit cu pron. «o», care are valoare neutră) A o lua, a o porni, a o apuca, a se duce. *Stoicea dădu spre iaz, sprijinindu-se în ciomag.* GALACTION, O. I 47. *Caii, obosiți și ei, simțind că li se slobod frînele, o deteră în pas domol de tot.* SLAVICI, O. I 215. *După ce ieși din sat, dete către casă prin o pădure.* RETEGANUL, P. I 13. *Dă soarele după deal și noi tot pe loc stăm.* CREANGĂ, P. 128. ◇ Fig. *Nevasta n-au știut încotro să deie de bucurie.* SBIERA, P. 229. *Nu mai știa ce să facă și încotro s-o deie, ca să nu greșească tocmai acum la dică.* CREANGĂ, P. 270. ◇ Expr. A da încolo, încoace (sau pe ici, pe colo sau la deal, la vale) = a merge de colo pînă colo; fig. a se frămînta, a încerca în toate chipurile, a-și da osteneală. *Dau încolo, încoace; dară nime nu poate chibzui... încotro să fie drumul spre casă.* SBIERA, P. 67. *Baba... dă la deal, dă la vale, dar n-are ce face; și, de voie, de nevoie, nunta s-a făcut, și pace bună.* CREANGĂ, P. 8. A o da pe... = a o aduce altfel, a o întoarce, a o schimba. *Cînd însă i se întîmpla să pomenească de ceva din trecutul neamului nostru, o da pe rominește.* M. I. CARAGIALE, C. 78. ✦ A se abate, a trece (pe la...), a intra (undeva) pentru puțin timp. *Părăsise cu totul gîndul de a mai da pe la universitate.* VLAHUȚĂ, O. A. 257. *Trecînd Dunărea, dete prin satele turcești și bulgărești.* ISPIRESCU, M. V. 17. *Părintele mai în toată ziua da pe la școală și vedea ce se petrece.* CREANGĂ, A. 2. ◇ Expr. A-i da cuiva în (sau prin) gînd, prin (sau în) cap, în (sau prin) minte = a-i veni cuiva o idee. *Cum de i-a dat în cap imbecilului să-mi trimită telegrama?* C. PETRESCU, C. V. 111.

5. (Urmat de determinări introduse prin prep. «de» sau «peste») A ajunge la..., a găsi, a afla, a întîlni, a nimeri. *Oriunde ar apuca-o, dă peste oameni.* CAMILAR, N. I 316. *Ne-a împrăștiat furtuna tocmai cînd dăduserăm peste ursoaică.* GALACTION, O. I 50. *La moară dau de prieteni.* COȘBUC, P. I 76. ◇ Expr. A da de fund = a ajunge pînă la fund; p. ext. a ajunge la margine, la capăt, la sfîrșit. *Am făcut datorii peste datorii. Cum dam de fund, nenea Scarlat... îmi făcea numaidecît rost de împrumut cu dobînzi sălbatice.* M. I. CARAGIALE, C. 88. *Cercați voi marea cu degetul, dar ia! să vedem, cum i-ți da de fund?* CREANGĂ, P. 260. A da de capăt v. capăt. A(-i) da (cuiva) de urmă = a găsi pe cel căutat. A da peste cineva cu caii (sau cu căruța etc.) = a veni din mers peste cineva, lovindu-l, răsturnîndu-l. *Dedeau cu caii preste oamenii lui Ercule.* ISPIRESCU, U. 52. *Cine e acesta ce a să deie piste noi cu droșca.* NEGRUZZI, S. I 238. A da de dracu = a o păți. A da cu ochii de cineva v. ochi. A-și da cu socoteala că... v. socoteală. ◇ (Urmat de determinări ca: «rușine»,

«primejdie», «necaz» etc.) *Ia cupa cea largă şi-ai grijă ce faci; Ascunde-o bine, Căci Mufti... ne-o ia... Şi dăm de ruşine!* COŞBUC, P. I 210. *Avem să dăm peste o primejdie mare.* ISPIRESCU, L. 6. *Cînd este să dai peste păcat, dacă-i înainte, te sileşti să-l ajungi, iară dacă-i în urmă, stai şi-l aştepţi.* CREANGĂ, P. 223. ✦ Tranz. (Regional) A băga de seamă, a prinde de veste, a observa. *Băgînd sacii în moară, au dat că într-înşii nu-i grîu.* SBIERA, P. 16. *Cînd a dat de copilă că nu-i, a început a-şi smulge părul din cap.* CREANGĂ, A. 20.

6. (Despre întîmplări sau împrejurări neplăcute; de obicei urmat de determinări introduse prin prep. «peste») A veni peste cineva pe neaşteptate, a surprinde pe cineva. *Acolo, la Cotnari, am fost demult la culesul viilor, pe cînd încă nu dăduse molima filoxerei.* SADOVEANU, O. VIII 233. *Deodată dete preste ei o căldură, încît leşinau de sete.* RETEGANUL, P. III 75. *N-au mers mult şi iată c-au dat altă nevoie peste dînsa.* SBIERA, P. 208. *De multe ce dăduse peste dînsul, se făcuse cam hurşuz.* CREANGĂ, P. 111. ✧ Expr. **A da strechea într-însul,** se spune despre un animal care fuge orbeşte pentru că a fost muşcat de streche, sau (fig.) despre un om care fuge cuprins de spaimă.

7. (Despre persoane, în legătură cu verbe de mişcare) A ajunge într-un punct, a nimeri într-un loc; (despre drumuri) a intra în alt drum, a se împreuna cu alt drum. *Ivancea coti îndărăt ca să iasă prin fundul curţii pe drumul ce da în şosea, fără să treacă prin sat.* DUMITRIU, N. 53. *Fac înapoi, pe acelaşi drum, cu gîndul... să dea în Calea Victoriei.* SP. POPESCU, M. G. 62. *Ieşiră acum din pădure şi dădură într-o poiană frumoasă.* RETEGANUL, P. I 46. *Dacă prin codri pătrunzi, dai de-o vale frumoasă şi verde, Pe-al căreia deal se întinde o mîndră grădină.* EMINESCU, O. IV 179. ✦ (Rar, despre locuri, terenuri) A ajunge sau a se întinde pînă la... *Nimerise în grădini tăcute care dădeau în cîmp.* CAMILAR, N. I 102. *Făt-Frumos vede că şirul munţilor dă într-o mare verde.* EMINESCU, N. 13. ✦ (Despre ferestre, uşi, încăperi etc.) A fi cu faţa spre..., a avea vederea spre..., a se deschide spre... *Mai la dreapta o uşă cu geam... dă înspre peron.* SEBASTIAN, T. 188. *Din odăile neluminate ce dădeau în larga încăpere din mijloc se auziră şoapte, rîsete înfundate.* M. I. CARAGIALE, C. 120.

8. A nimeri în..., a cădea în... *S-azvîrlea, nu s-azvîrlea, Drept în paloşe că da.* TEODORESCU, P. P. 443. ✧ Expr. **A da în gropi (de prost ce e)** = a fi foarte prost. *De cînd ai luat zestre o casă, trei cai şi-o sanie, te-ai prostit de dai în gropi.* GALAN, Z. R. 266. **A da din lac în puţ** = a nimeri din rău în mai rău. **A-şi da în petic** v. petic. **A da în brînci** v. brîncă. ✦ (Despre păr) A intra, a cădea, a ajunge în... *Pletele îi dădeau în ochi.* ✦ (Despre lumină) A cădea într-o direcţie oarecare. *Baba... s-a ghemuit... cu spatele la lună, să nu-i dea lumina-n ochi.* CARAGIALE, S. N. 255. *Tainicele raze* [ale lunii], *dînd pieziş pe o zidire... Mîngîie a ei ruină.* ALEXANDRESCU, P. 136.

9. (În legătură cu o acţiune în desfăşurare; urmat de determinări introduse prin prep. «în») A începe, a trece în..., a intra. *Vremea dădu în cald.* DELAVRANCEA, S. 50. *Copacii dau în mugur.* VLAHUŢĂ, O. A. 342. *Soarele dă în asfinţit.* ISPIRESCU, L. 34. ✧ (Impersonal) *Dădea în toamnă şi-o amorţise frigul.* PAS, Z. I 88. ✧ Expr. **A da în undă** (sau **în clocot**) = a începe să fiarbă, să clocotească. (Fig.) *S-a depărtat al ploii ropot, Dar Rîul Mîc a dat în clocot Şi spumegă de-a lungul văii.* DEŞLIU, M. 35. **A da în pîrpăra însuratului** = a fi stăpînit de dorinţa însuratului. *Dă, ce să-i zici! dăduse şi el în pîrpăra însuratului.* CREANGĂ, P. 166. (Despre cereale sau fructe) **A da în copt** (sau **în pîrg**) = a începe să se coacă, să se pîrguiască. *Acasă perele de vară dau în copt.* CAMILAR, N. I 83. *Pomul înflorea în fiecare zi... rodul creştea şi seara da în pîrg.* ISPIRESCU, L. 73. *Vezi d-ta, colo departe, nişte lanuri frumoase de grîu care dă în copt?* CREANGĂ, P. 155. **A da în spic** = a lega spic. *Holdele au dat în spic mai devreme ca în alţi ani.* ✦ (Despre frunze, muguri, păr) A ieşi, a se ivi a apărea. *Le dădea puful pe obraz.* SADOVEANU, O. I 271. *Am fugit repede la oglindă să cercetez dacă nu mi-au dat fire albe.* C. PETRESCU, Î. II 63. *A suflat vîntul de primăvară, au încolţit mugurii, a dat frunza.* DELAVRANCEA, A. 34. *De-ar veni luna lui mai, Să-mi aud cerul tunînd, Să văd norii fulgerînd, Ierbuliţa-n şesuri dînd.* ANT. LIT. POP. I 72. ✧ (Despre sînge, lacrimi etc.) *Îmi dau lacrimile şi plîng încet de bucurie.* CAMIL PETRESCU, U. N. 186. *Avea o senzaţie de durere fizică aşa de intensă, că-i da lacrămile în ochi.* BART, E. 212. ✧ Expr. **A da inima** (sau **duhul**) **din cineva,** se zice despre acela care e gata să se sufoce în urma unui efort prea mare. *Aleargă săraca, de dă inima din ea, ş-o trec ameţeli.* VLAHUŢĂ, O. A. 369. *Începe a striga, de da duhul dintr-însa: «Ioane, Ioane, Ioane!» şi Ion — pace!* CREANGĂ, A. 64. ✦ (Despre lichide, determinat prin «afară» sau «pe din afară») A trece peste buzele vasului, a ieşi afară din vas. *Apa numai cît nu da afară din fîntîni.* RETEGANUL, P. I 27. ✧ Expr. (Despre lichide în fierbere) **A da în foc** = a se umfla, a curge afară din vas. *S-a întîmplat să dea laptele în foc.* GALAN, Z. R. 38.

10. (Despre anotimpuri, fenomene atmosferice) A veni, a se face, a se lăsa, a se porni. *Aici, în locul mărului, era o salcie cu scorbură arsă... şi stăteau la adăpost în scorbură pescari cînd da cumpăna.* CAMILAR, TEM. 195. *Ciobanii de demult, cînd plecau cu oile, întrau ca în mănăstire: nu-i mai vedeau fetele şi nevestele decît cînd da zăpada.* GALACTION, O. I 64. *Peste o lună dă primăvara.* C. PETRESCU, C. V. 149.

11. (Cu valoare de auxiliar, urmat de un verb la conjunctiv) A începe să..., a se apuca de..., a avea de gînd, a se pregăti pentru o acţiune, a fi pe punctul de a... *Rizea lămurit dădu să plece.* DUMITRIU, B. F. 27. *Dragoş dădu să coboare scara, dar iute o sui înapoi, căci Geoiana era cît pe ce să-l umfle în coarne.* HOGAŞ, DR. II 96. *A dat el să se supere şi să ne ocărască, dar a priceput îndată că cel mai bun lucru ce-i rămînea de făcut era să rîdă şi el cu noi.* VLAHUŢĂ, O. A. 456. *Dă el să descuie uşa, nu poate; dă s-o desprindă, nici atîta.* CREANGĂ, P. 256.

III. Refl. şi (rar) intranz. **1.** (Urmat de determinări locale) A se duce, a merge, a veni. *Dă-te mai încoace.* ▭ *Ian, măi oameni, daţi-vă la o parte.* CAMILAR, N. I 208. *Dă-te la o parte să treacă domnu doctor.* C. PETRESCU, C. V. 35. ✧ Expr. **A** (se) **da îndărăt** (sau **înapoi**) = a) a se retrage (mai înapoi). *Tuspatru deterăm un pas înapoi.* M. I. CARAGIALE, C. 25. *Dacă murgu-i sprinten da-n lături sforăind, Viteazul cu blîndeţă îl dezmierda.* ALECSANDRI, O. 207; b) a se codi, a se sustrage de la ceva, a căuta să scape, a se retrage (într-o luptă). *Nu, Ioane, noi nu trebuie să dăm înapoi! Pentru nimic în lume, nici un pas înapoi!* CAMILAR, TEM. 85. *Teama de necunoscut era de neîndurat. Dar, negreşit, asta numai la cei hotărîţi să nu dea, în nici un caz, înapoi.* CAMIL PETRESCU, U. N. 337. *Cum văd eu, nici de asta nu te-ai da în lături.* CREANGĂ, P. 166. ✧ (Locuţiune verbală) *A se da jos* = a coborî. (Tranz.) *De ce m-aţi dat jos din tren?* SEBASTIAN, T. 232. (Fig.) *Prometeu... adesea mustra pe Joe pentru neleguirea ce săvîrşise dînd pe tat'său jos de pe scaun.* ISPIRESCU, U. 82. *Dînd jos pe Lăpuşneanul, urcăm pe cine-n loc?* ALECSANDRI, T. II 112. ✦ A se aşeza undeva. *Se dete p-o pernă, răzimîndu-şi cotul.* PANN, P. V. I 58.

2. (Urmat de determinări introduse prin prep. «la») A se năpusti, a se arunca, a năvăli asupra cuiva. *Cînd se da armăsarul la Galben-de-Soare, muşca din pieile de bivol, iară cînd se da acesta la armăsar, muşca din carne vie.* ISPIRESCU, L. 28. *Ţineţi-l* [pe cîine] *să nu se dea la mine.* CARAGIALE, O. II 267. *Iarna... ursul ajunge de să dă la vite şi la oameni.* SLAVICI, la TDRG. ✧ Intranz.

V-aştept, ca să nu dea la voi cînele. SADOVEANU, P. M. 261. *Zina... dă deodată la dînsul, să-i scoată ochii.* SBIERA, P. 38. ◇ Expr. A da fuga = a se repezi. *Eu am dat fuga la brad şi m-am suit în brad.* SADOVEANU, V. F. 27. A da de-a dreptul = a veni drept la ţintă, fără a face ocol. *Golătatea încunjură, iară foamea dă de-a dreptul.* CREANGĂ, A. 69.

3. A se deda la..., a fi înclinat spre... *Leneşa lor minte, dată pe gîndiri uşoare, Se împiedică de-o muncă ce-o cutremură ş-o doare.* VLAHUŢĂ, P. 134. *El din mica copilărie au fost dat către aceste.* DRĂGHICI, R. 73.

4. (În jocuri, urmat de determinări ca «de-a rostogolul», «pe gheaţă», «în leagăn» etc.) A aluneca, a se rostogoli, a se legăna etc. *Fă-te dar tu o roată de lemn şi eu una de fier, să ne dăm unul pe un deal, altul pe alt deal.* RETEGANUL, P. III 73. *În scrînciobul din culme se dau flăcăi şi fete.* ALECSANDRI, P. III 143. ◇ Expr. A se da peste cap v. cap. A se da de-a tumba (sau de-a dura) = a se da peste cap, a se rostogoli. A se da de rîpă = a se prăpădi. *Porumbo, iubeşte-mă că mă dau de rîpă, pre legea mea!* ALECSANDRI, T. 157. A se da în vînt după... = a) a-şi da de toată osteneala. *Ilinca bocea pe la toate pragurile şi se da-n vînt după leacuri.* VLAHUŢĂ, O. A. 129. *Şi merg eu acum fără păsare prin păpuşoi pînă în dreptul ogrăzii şi mă uit printre gard şi văd pe mama cum se da în vînt după trebi.* CREANGĂ, A. 68; b) a ţine foarte mult la cineva, a face orice pentru...

5. (Urmat de determinări introduse prin prep. «pe lîngă») A se lua cu binele pe lîngă cineva, a încerca să intre sub pielea cuiva. *Slutul se dete pe lîngă fată şi începu s-o linguşească cu vorbe mierloitoare şi să se ia cu binele pe lîngă dînsa.* ISPIRESCU, L. 47. *Dacă... vrun tinerel viteaz S-ar da pe lîngă mine... Atunci cu voie bună I-aş da sufletu-n dar.* ALECSANDRI, T. 156.

6. (Urmat de determinări introduse prin prep. «de» sau «în») A trece în altă parte, în altă tabără sau grupă. *Lasă legea creştinească Şi te dă-n legea turcească.* ALECSANDRI, P. P. 211. ◇ Expr. A se da în (sau de) partea (cuiva) sau a se da cu cineva = a se alătura de partea cuiva (într-o discuţie, într-un diferend etc.). *Of, of... te-ai dat cu năpîrca de Eftimie.* DUMITRIU, N. 238. *Stă la chibzuri în care parte să se de.* ISPIRESCU, U. 28. ✦ A se acomoda cu cineva, a se lua după cineva sau ceva. *Eu gîndesc că s-a da după mine şi s-a face şi ea bună.* CREANGĂ, P. 164. ◇ Expr. A se da pe (sau la) brazdă v. brazdă.

7. (Despre persoane) A se lăsa în voia cuiva. *Lasă-ţi lumea ta uitată, Mi te dă cu totul mie.* EMINESCU, O. I 209. ✦ A se lăsa stăpînit, copleşit de... *Dragul meu... învaţă-te a munci, nu te da lenii.* HOGAŞ, DR. II 47. *Se dete cu totul la această patimă.* NEGRUZZI, S. I 20. *Inima i se sfîrşea, Dar îndat' se stăpînea Şi durerii nu se da.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 488.

8. (Mai ales în forma negativă) A ceda, a nu opune rezistenţă, a se supune. [Ciinii] *nu se da să li tai cozile.* SBIERA, P. 15. *Fricosule... nu mi te da, păcătosule.* ALECSANDRI, T. I 117. ◇ Expr. A nu se da cu una cu două = a nu ceda uşor. *Flăcăul era chitit la capul său şi nu se da cu una cu două.* CREANGĂ, P. 142. ✦ (Întregit printr-un participiu, cu sensul determinat de acesta) A se lăsa (nemaiavînd încotro). *N-a mai avut ce spune şi s-a dat bătut.* SADOVEANU, P. M. 205. *Cum nu se dă scos ursul din bîrlog... aşa nu mă dam eu dus din Humuleşti.* CREANGĂ, A. 116. ✦ (Învechit şi familiar; despre armate, cetăţi, comandanţi) A se preda, a se supune. *Numai Timişoara mai este în mîna împotrivnicului, dar întru atîta înconjurată că în puţintică vreme trebuie să se dea.* GHICA, A. 306. *Aceştii, după puţin, s-au dat robi şi cetăţuia s-au ars de franţezi.* KOGĂLNICEANU, S. 13. *Dă-te de voia tea, Să ne scapi de vreo belea.* TEODORESCU, P. P. 292.

9. (Urmat de determinări introduse prin prep. «la», rar «spre») A începe să..., a se apuca de..., a se pune pe... *După cină să dau la culcare.* RETEGANUL, P. III 83. *Se deteră spre odihnă, dar pîndea cînd unul, cînd altul.* ISPIRESCU, L. 4. *Satul văzînd că acest om nu se dă la muncă nici în ruptul capului, hotărî să-l spînzure.* CREANGĂ, P. 329. *La lucru s-au pornit Şi la lucru mi s-au dat; Mi s-au dat la secerat.* TEODORESCU, P. P. 150. ◇ Expr. A se da (rar, intranz., a da) în vorbă cu cineva = a intra în vorbă. *Mai de una, mai de alta, apoi dădură în vorbă cu Pahon.* RETEGANUL, P. V 14. *Numai cît în vorbă se da, Secerele şi gătea.* TEODORESCU, P. P. 142.

10. (Numai în expr.) A se da drept (învechit, de) cineva = a voi să treacă drept altcineva, a face să se creadă că e altcineva. [Agenţii] *s-au ivit în aceeaşi zi la han la Brătulescu, dîndu-se drept negustori de covoare.* POPA, V. 95. *M-oi duce la curtea împăratului şi m-oi da de doftor.* SBIERA, P. 301. *Am să mă dau şi eu de baroană, cum oi trece graniţa.* ALECSANDRI, T. I 181.

11. (Mai ales în forma negativă) A se pomeni, a se ivi. *Înc-aşa schilodeală nu mi s-a dat în cale!* RETEGANUL, P. III 62. *Turbare de cap şi frîntură de limbă ca la aceşti nefericiţi dascăli nu s-a mai dat a vedea!* CREANGĂ, A. 84. *Nu s-a dat pe faţa pămîntului o jupîneasă mai iscusită decît Angheluşa.* ALECSANDRI, T. I 105.

— Forme gramaticale: prez. ind. *dau, dai, dă, dăm, daţi, dau;* imperf. *dădeam* şi *dam;* perf. s. *dădui* (regional *dedei* şi *detei);* m. m. perf. *dădusem* şi *dasem* (regional *dedesem* şi *detesem);* prez. conj. pers. 3 *să dea* (regional *să deie).*

DĂBILĂ, *dabile,* s. f. (Învechit şi arhaizant) Dare, bir, impozit. *Satele să prindă şi să deie în mîna oştenilor măriei-sale pe slujitorii păgîni care vor fi umblînd în ţară după dabile, peşcheşuri şi plocoane.* SADOVEANU, N. P. 339. *Biruri aruncă pe ţară grele... Angării, dabile.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 362.

DAC[1], **-Ă,** *daci, -e,* adj. Care se referă la vechii locuitori ai Daciei, din Dacia, al dacilor. *Exploatarea aurului din minele dace s-a făcut din cele mai vechi timpuri.* IST. R.P.R. 25. *Ciudat este acest ţinut istoric al Hunedoarei, plin de munţi de la o margine la alta, în mijlocul cărora regii daci şi-au întemeiat vestita cetate.* BOGZA, V. J. 35.

DAC[2], **-Ă,** *daci, -e,* s. m. şi f. Locuitor din vechea Dacie. *Dacii... se întindeau pînă la Carpaţii Păduroşi.* IST. R.P.R. 28.

DÁCA conj. v. dacă[1].

DACÁPO adv. Termen pus la sfîrşitul unei bucăţi sau al unui pasaj muzical, pentru a arăta că pasajul sau bucata trebuie repetată de la început; p. ext. (în alte domenii) din nou, a doua oară.

DÁCĂ[1] conj. 1. (Introduce o propoziţie condiţională) În cazul că..., presupunînd că..., de cumva..., de... *Dacă nu fugeam, îmi crăpa ţeasta.* STANCU, D. 28. *Dacă mărturiseşti, scapi cu mai puţină pedeapsă.* SADOVEANU, M. C. 39. *Dacă îl întîlneşti pe Pirgu... spune-i că am făcut cum am crezut mai bine şi că în noaptea asta plec.* M. I. CARAGIALE, C. 109. *Dacă tu, tată, nu poţi să-mi dai* [cele făgăduite], *apoi sînt nevoit să cutreier toată lumea.* ISPIRESCU, L. 2. ◇ Loc. conj. Doar dacă. *Îl pot vedea doar dacă o veni mîine.* Numai dacă. *Lucrurile se fac numai dacă le ştim face.* SLAVICI, O. I 54. ◇ (Cu elipsa propoziţiei principale) *Dacă aş muri, Şerbane?* CAMIL PETRESCU, T. I 241. *Dac-a afla tată-meu?* ALECSANDRI, T. I 77.

2. (Introduce o propoziţie optativă) Numai de... *Dacă nu m-ar simţi nimeni cînd voi fugi.* DELAVRANCEA, la TDRG.

3. (Introduce o propoziţie temporală) Cînd, în (sau din) momentul cînd, de îndată ce, după ce. *Nu durmi toată noaptea bietul om, iar dacă se făcu ziuă... merse-n pădure.* RETEGANUL, P. I 45. ◇ (Adesea cuprinzînd şi o nuanţă condiţională) *Dacă va fi trebuinţă de tine, vei fi chemat.*

DAVIDOGLU, M. 57. ◇ (Cuprinzînd şi o nuanţă cauzală) *Trăsnea, fiind... mai tare de cap, rabdă el cît rabdă şi, dacă vede că-l năzbîm cu poştele, se mută la altă gazdă.* CREANGĂ, A. 102. *Se întoarse la sora sa, care, dacă îl văzu, i se făcu frică.* ŞEZ. I 162.

4. (Introduce o propoziţie cauzală) Fiindcă, pentru că, deoarece. *Dacă nu ştia scrie, umbla de la unul la altul.* CAMILAR, N. I 254. *Dacă eu sînt tînăr şi sărac, singur cu muierea, voi trebuie să fiţi nişte hoţi?* PREDA, Î. 9. ✦ De vreme ce. *De ce nu m-aş legăna Dacă trece vremea mea.* EMINESCU, O. I 214.

5. (Introduce o propoziţie concesivă) Deşi, cu toate că. *Dacă voi nu mă vreţi, eu vă vreu, răspunse Lăpuşneanul... şi dacă voi nu mă iubiţi, eu vă iubesc pre voi.* NEGRUZZI, S. I 139. ◇ (În corelaţie cu «tot», «totuşi») *Sfîntul soare, dacă-i soare, Şi tot după tine moare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 15. ◇ (Întărit prin «chiar») *În casa unui prietin eu am să mă aşez chiar dacă nu mă pofteşte nimeni.* SADOVEANU, B. 96.

6. (Introduce o propoziţie interogativă indirectă) Că, de... (Propoziţia este subiectivă) *Şi dac-a fost peţită des, E lucru tare cu-nţeles.* COŞBUC, P. I 54. *Şi dacă ţi-am făgăduit atunci, a fost numai ca să te împac.* ISPIRESCU, L. 2. *Tot una-i dacă astăzi sau mîne o să mor, Cînd voi să-mi piară urma în mintea tuturor.* EMINESCU, O. I 127. ◇ (Propoziţia este completivă directă) *A îmblat pe la vraci şi filozofi... să le ghicească dacă or să facă copii.* ISPIRESCU, L. 1. *Mam'mare aşază frumuşel beretul lui Goe... îl întreabă dacă-l mai doare nasul şi-l sărută dulce.* CARAGIALE, O. II 163. *Doamne, nu ştiu dacă ai la ştiinţă ori ba, dar eu slujesc la poarta raiului de multă vreme.* CREANGĂ, P. 313. ◇ (Propoziţia este completivă indirectă) *După ce-l văzu pe Ionuţ trecut la hodină în chilioara lui, stătu gîndindu-se dacă n-ar fi bine să-l afume prin somn cu păr de lup.* SADOVEANU, F. J. 62.

7. (Cu valoare adverbială) Cu greu, abia. *Ce-i un pol de bani? Dacă mi-oi cumpăra pe ei o mînă de cuie.* CAMILAR, N. I 166. ◇ Loc. adv. **Abia dacă** = cu greu.

8. (În expr.) **Las' dacă...** v. lăsa.

— Variante: **dăca** (ISPIRESCU, L. 6), **deacă** (ISPIRESCU, L. 12, ODOBESCU, S. III 10, JARNÍK-BÎRSEANU, D. 277) conj.

DĂCĂ[2] conj. (Mold., Transilv.) Dar, d-apoi că, apoi, că doar. *Mai auzit-ai dumneata, cumnată, una ca asta, să fure Ion pupăza... — Ce spui, cumnată. Dacă l-aş ucide în bătaie cînd aş afla că el a prins pupăza, s-o chinuiască.* CREANGĂ, A. 56. ◇ (Adesea urmat de «doar») *Te rog, să mîi cu băgare de samă, ca să nu-mi prăvăli nora! — Dacă doar nu-s harabagiu de ieri de alaltăieri.* CREANGĂ, P. 115. *Auzi, să nu mă grăbesc cînd m-am aprins?... Dacă doar nu-s un poponeţ să m-aprind şi să mă sting pe mică pe ceas.* ALECSANDRI, T. 814.

DACIÁN s. n. (Geol.) Al treilea etaj al pliocenului din estul Europei, reprezentat în ţara noastră printr-un complex de nisipuri, argile, gresii etc., de o grosime pînă la 450 m, conţinînd zăcăminte bogate de petrol şi de lignit.

— Pronunţat: *-ci-an.*

DÁCIC, -Ă, *dacici, -e,* adj. Dac. [Columna lui Traian], *imagine încă vie a războaielor dacice.* ODOBESCU, S. III 68.

DACÍTĂ s. f. Exploziv a cărui explozie nu aprinde grizuul şi care este folosit în minele de cărbuni.

DACOROMÍN, -Ă, *dacoromîni, -e,* adj. (Despre dialect, grai, cuvinte, spre deosebire de aromîn, istroromîn, meglenoromîn) Al românilor sau privitor la românii din nordul Dunării. *Mîngîie-mă, rogu-te, cu cîteva cuvinte dacoromîne, în singurătatea mea de aici.* CARAGIALE, O. VII 11. ✦ (Substantivat, f.) Limba vorbită de românii din nordul Dunării.

DACTÍL, *dactili,* s. m. **1.** (În metrica modernă) Picior de trei silabe, dintre care întîia este accentuată, iar celelalte două neaccentuate, ceea ce dă versului un ritm descendent. *Versuri scrise în dactili.* ▭ (În forma de pl. *dactile*) *De ce dorm, îngrămădite între galbenele file, Iambii suitori, troheii, săltăreţele dactile?* EMINESCU, O. I 137.

2. (În metrica greco-latină) Picior compus din trei silabe, dintre care prima este lungă, iar celelalte două scurte.

— Pl. şi: (s. n.) *dactile.*

DACTÍLIC, -Ă, *dactilici, -e,* adj. (Despre versuri) Care cuprinde şi dactili. *Versuri dactilice.* ◇ *Metru dactilic* = sistem de versificaţie a cărui structură are la bază dactilul ca unitate ritmică a versului.

DACTILOGRÁF, -Ă, *dactilografi, -e,* s. m. şi f. Persoană care profesează dactilografia. *Orice dactilografă... v-ar putea face acest serviciu* [de a descifra un text]. CAMIL PETRESCU, T. III 233.

DACTILOGRAFIÁ, *dactilografiez,* vb. I. Tranz. A scrie un text la maşina de scris, a bate la maşină. *Nu e absolut necesar să dactilografiezi manuscrisul.* CONTEMPORANUL, S. II, 1950, nr. 179, 5/4.

— Pronunţat: *-fi-a.*

DACTILOGRAFIÁT[1] s. n. Dactilografiere. *După ce s-a scris dosarul de mînă, s-a trecut la dactilografiat.* BARANGA, I. 205.

— Pronunţat: *-fi-at.*

DACTILOGRAFIÁT[2]**, -Ă,** *dactilografiaţi, -te,* adj. Scris la maşină. *Pe masă se aflau mai multe foi dactilografiate şi o broşură cu scoarţele roşii.* C. PETRESCU, A. 352.

— Pronunţat: *-fi-at.*

DACTILOGRAFÍE s. f. Tehnica sau meseria de a scrie la maşina de scris. *Cunoaşte bine dactilografia.*

DACTILOGRAFIÉRE, *dactilografieri,* s. f. Acţiunea de a dactilografia. *Dactilografierea se face în contul editurii... care a comandat lucrarea.* B. O. 1951, 475.

— Pronunţat: *-fi-e-.*

DACTILOLOGÍE s. f. Procedeu de înlocuire a vorbirii prin semne convenţionale făcute cu degetele, folosit mai ales de surdo-muţi.

DACTILOSCOPÍE s. f. Procedeu cu ajutorul căruia se pot identifica persoanele prin cercetarea amprentelor lor digitale.

DADAÍSM s. n. Curent decadent în literatura şi arta burgheză răspîndit după primul război mondial şi caracterizat prin arbitrarul şi incoerenţa expresiei, ceea ce duce la o îngrămădire haotică de cuvinte sau de linii şi culori.

DADAÍST, -Ă, *dadaişti, -ste,* s. m. şi f. Adept al dadaismului. ✦ (Adjectival, despre o operă) Alcătuit după principiile dadaismului. *Versuri dadaiste.*

DÁDĂ s. f. (Regional, adesea însoţit de numele persoanei la care se referă) Termen de respect cu care se adresează, la ţară, un copil sau o persoană mai tînără unei femei mai în vîrstă sau unei surori mai mari; leliţă. *De la Cîrloman vin bunicii şi fratele mai mic al mamei, nenea Dumitrache, cu dada Anica, nevastă-sa.* STANCU, D. 176. *Dadă Irină, să faci şi mamei foc, că mult e bine la căldură!* DELAVRANCEA, S. 189. *Atunci fata... zise fratelui său celui mai mic: taci cu dada, băieţelul dadei, că uite am pus turta în foc să se coacă.* ISPIRESCU, L. 335.

DÁFIN, *dafini,* s. m. Mic arbore din sudul Europei, cu frunze lucioase şi aromatice, totdeauna verzi *(Laurus nobilis);* laur. *Simţi în nări mireasmă de ulei de dafin.* SADOVEANU, Z. C. 140. *În drum e o căscioară. Închisă,*

părăsită. Un dafin o umbreşte Sub leasa-i înflorită. MACEDONSKI, O. I 18. *Dumbrăvi de dafin cu întunecoase cărări, cu lacuri albastre.* EMINESCU, N. 59. *Deschide-te, dafin, acum pentru mine, Să m-adăpostesc.* BOLINTINEANU, O. 85. ◇ *Foi de dafin* = frunzele uscate ale arborelui descris mai sus, întrebuinţate în bucătărie ca condiment. *Mirosul foilor de dafin, acum galbene ca tutunul de Havana, se răspîndi puternic şi plăcut.* GALACTION, O. I 120. ✦ (La pl. sau, rar, în expr. *foi de dafin)* Frunzele acestui arbore, cu care se împodobeau în antichitate învingătorii; fig. glorie, biruinţă, succes. *Da, pe tatăl meu, slăvitul, mult iubitu-l-ai, spătare, Şi cules-aţi împreună dafini mulţi.* DAVILA, V. V. 151. *Mi se pare că întru atîta se cam mărginesc foile de dafin ce am putut culege în cariera mea cinegetică.* ODOBESCU, S. III 22. *Căci războiul e bici groaznic, care moartea îl iubeşte, Şi ai lui singeraţi dafini naţiile îi plătesc.* ALEXANDRESCU, P. 134.

DÁGĂ s. f. (Franţuzism neobişnuit) Pumnal în trei muchii şi cu vîrf ascuţit. *Lovituri de dagă şi de buzdugan.* GHICA, S. 535.

DAGHEREOTÍP, *daghereotipuri,* s. n. **1.** Aparat de daghereotipie.

2. Imagine obţinută prin daghereotipie.

— Pronunţat: *-re-o-.* — Variantă: **dagherotíp** (GHICA, A. 568) s. n.

DAGHEREOTIPÍE, *daghereotipii,* s. f. Vechi procedeu fotografic, constînd în fixarea imaginilor (obţinute cu ajutorul unei camere obscure) pe o placă de cupru argintată, sensibilizată prin expunerea la vapori de iod şi resensibilizată cu brom.

— Pronunţat: *-re-o-.* — Variantă: **dagherotipíe** s. f.

DAGHEROTÍP s. n. v. **daghereotip.**

DAGHEROTIPÍE s. f. v. **daghereotipie.**

DAIBÓJ s. n. (Argou, numai în expr.) **Pe daiboj** = pe gratis, pe nimica toată, degeaba. *Mi-am luat lumea în cap de sărăcie, de şedere fără muncă, de muncă pe daiboj.* PAS, L. I 146. ◇ Expr. **A umbla cu daibojul**=a cere de pomană, a umbla după cerşit.

— Pronunţat: *dai-.*

DÁICĂ s. f. (Regional) Dadă. *Doi copilaşi cu chica ciuf... aşteaptă cu ochii bleoşditi să scoată daica Mitrana cartofii din spuză.* DELAVRANCEA, S. 40. ◇ (În refrene, la vocativ, fără ca vorbitorul să se adreseze unei persoane anumite) *Foicică peliniţă, Daică, daică, dăiculiţă.* TEODORESCU, P. P. 293. ◇ (Familiar, ca termen afectiv cu care o femeie se adresează unei persoane mai tinere; v. mamă, tată, maică, taică) *Cînd te întorci, să baţi, daică, în poartă.* STANCU, D. 437.

DAIEREÁ s. f. v. **dairea.**

DÁINĂ s. f. v. **doină.**

DAIRÁ s. f. v. **dairea.**

DAIREÁ, *dairele,* s. f. Instrument muzical alcătuit dintr-un cerc lat de lemn împodobit cu clopoţei şi acoperit, în partea superioară, cu o piele bine întinsă, pe care se bate cu degetele. V. tamburină. *Tarafurile cîntau din toate puterile, zbîrnîind şi sunînd din dairele.* CARAGIALE, P. 156. *De jur împrejurul lui, nişte tinere curtene, unele cu harfe, altele cu alăute şi dairele, gata să înceapă a cînta, şi toate de o frumuseţe nespusă.* CARAGIALE, O. III 67.

— Pronunţat: *dai-rea.* — Variante: **dairá** (IOSIF, V. 80, ODOBESCU, S. III 111), **daiereá** (ISPIRESCU, U. 44) s. f.

DÁJDIE, *dajdii* şi *dăjdii,* s. f. (Învechit şi arhaizant) Impozit, dare. *Vezi că-şi căta de munculiţa lui, îşi plătea dajdia, se avea bine cu toţi din sat.* ISPIRESCU, L. 205. *Nimeni nu s-a încumetat a... da* [mănăstirilor străine]... *privilegii sau scutiri naţionale, nici dreptul de a primi pe seamă-le dajdii pămîntene, precum oierit, vinărici, vamă.* ODOBESCU, S. II 14. *Puterea... d-a scoate dăjdii sta în adunarea sau soborul a toată ţara.* BĂLCESCU, O. II 13.

— Pronunţat: *-di-e.*

DÁJNIC, -Ă, *dajnici, -e,* s. m. şi f. (Învechit) Persoană care plăteşte dajdie; contribuabil, birnic. *Boierii mari şi mici nu numai că nu plăteau nici o dare către stat, dar aveau şi privilegiul de a scuti un număr de dajnici.* GHICA, S. A. 38.

DALÁC s. n. (Med.) Antrax. *Cîte vite n-am avut noi de-atunci? Pe unele le-am vîndut... pe altele le-a mîncat dalacul.* CAMILAR, TEM. 36. *Un leac oarecare... împotriva ciumei, holerei, dalacului, turbei.* HOGAŞ, DR. II 54. *Doftorii... erau porunciţi să nu cumva să spuie cuiva sau undeva că boala de care mureau cu sutele era ciumă, ci să zică că era aşa ceva, ca un fel de dalac amestecat cu bubă, cu fierbinţeală şi cu moarte.* GHICA, S. 278.

DALAI-LÁMA s. m. invar. Marele lama. V. lama.

DALÁJ, *dalaje,* s. n. Totalitatea dalelor unei pardoseli, ale unui pavaj sau ale unei căptuşeli de zid.

DÁLĂ, *dale,* s. f. Placă subţire de piatră, de beton etc., cu care se pardoseşte o terasă, o sală, o curte sau se căptuşesc zidurile. V. lespede. ✦ Placa de beton armat a unui planşeu.

DALB, -Ă, *dalbi, -e,* adj. **1.** Alb, curat, imaculat. *În templele măreţe... Noaptea zeii se preîmblă în veştmintele lor dalbe.* EMINESCU, O. I 44. *Trecut-au fericirea-ţi şi-a tale sărbători, Cum trec l-al toamnei crivăţ plăpînde dalbe flori.* La ODOBESCU, S. A. 75. *Adă-mi haine dalbe, Cusute cu firuri albe.* ALECSANDRI, P. P. 113. ◇ *Florile dalbe* = formulă care apare ca refren în colinde. *Astă-seară-i seara mare, Florile dalbe.* TEODORESCU, P. P. 17.

2. Luminos, limpede. *Cad munţi de fier, căi dalbe se deschid.* TOMA, C. V. 412. *De la cîntători Pînă-n dalbe zori.* TEODORESCU, P. P. 189. ✦ Strălucitor. *Drumul era rău, plin de viroage, şi în fundul lor alerga sprinten firul dalbelor fuioare, toarse de soarele lui martie.* GALACTION, O. I 333. *Noaptea lui e lină, Că-i cu-a stelelor lumină Şi cu dalbă lună plină!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 76. *El în sîn mîna-şi băga, Dalb de paloş că scotea.* ALECSANDRI, P. P. 91.

3. Atrăgător, minunat. *Doi ochi, ca două basme mistice, adînce, dalbe.* EMINESCU, O. I 32. *Miezul nopţii s-a ivit Şi prin lume-a răspîndit Ceata visurilor dalbe.* ALECSANDRI, P. A. 95. *Printr-o dalbă grădinuţă Se plîngea o nevestuţă.* BIBICESCU, P. P. 69. *M-oi duce-n codru iară... În codrul cu veselie şi cu dalbă vitejie.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 290.

4. Curat, neprihănit, cast, gingaş, graţios. *Inima poetului e de-a pururi dornică de crini şi de toată tinereţea şi de toată frumuseţea care încap în dalbul lor simbol.* GALACTION, O. I 342. *Din dalb iatac de foişor Ieşi Zamfira-n mers isteţ.* COŞBUC, P. I 56. *Lîngă mîndră fîntîniţă Trece-o dalbă copiliţă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 378.

DALCAÚC, *dalcauci,* s. m. **1.** Bătăuş, scandalagiu, haimana; om de nimic. *O ceată de dalcauci, de haimanale de-ale dv. în uliţă cu reteveiul.* CARAGIALE, O. II 138.

2. Agent electoral de pe vremuri. (Atestat în forma *dălcăuc) La corvoadă, mă! răcneau... ipistaţii însoţiţi de dălcăucii din guardia civilă.* PAS, L. I 128. *Au mai fost cotonogiţi vreo doi dălcăuci de teapa lui Neagu Cioară.* id. ib. 210.

— Variantă: **dălcăúc** s. m.

DÁLIE, *dalii,* s. f. (Bot.) Gherghină. *Albinele se roagă acolo şi se-nchină Pe fiecare dintre molaticele dalii.* STANCU, C. 55. *Pe cătiniş se leagănă răzleţe... Mănunchiuri mari de dalii despletite.* CAZIMIR, L. U. 36. *Daliile îmbrăcate în bogatele lor rochii colorate.* NEGRUZZI, S. I 223.

DALMÁT[1], **-Ă,** *dalmaţi, -te,* adj. Din Dalmaţia. *Limba dalmată.*

DALMÁT[2], **-Ă**, *dalmaţi, -te*, s. m. şi f. Persoană originară din Dalmaţia sau care locuieşte în Dalmaţia.

DALMÁTIC, -Ă, *dalmatici, -e*, adj. Care ţine de Dalmaţia, din Dalmaţia; dalmat[1]. *Coasta dalmatică.*

DÁLTĂ, *dălţi*, s. f. Unealtă de oţel cu un capăt în formă de pană ascuţită, de obicei prevăzută cu mîner, pe care o întrebuinţează fierarii, dulgherii, dogarii, sculptorii etc. la crestat, la scobit sau la tăiat. *Potrivi dalta sub capacul casetei.* DUMITRIU, N. 84. *Intră şi Chirică pe uşă, cu un ciocan, c-o daltă şi c-o pereche de cleşti în mînă.* CREANGĂ, P. 177. *Azi, cînd a mea iubire e-atîta de curată... Ca setea cea eternă ce-o au după olaltă Lumina de-ntunerec şi marmura de daltă... Azi văd din a ta vorbă că nu mă înţelegi!* EMINESCU, O. I 232.

DALTONÍSM s. n. Defect al vederii, caracterizat prin incapacitatea de a distinge una de alta anumite culori, îndeosebi roşul de verde.

DALTONÍST, -Ă, *daltonişti, -ste*, s. m. şi f. Persoană care suferă de daltonism. *Daltoniştii văd verde în loc de roş.* CAMIL PETRESCU, U. N. 81.

DAM[1], *damuri*, s. n. (Regional) Petrecere cu joc şi dans. *Se sparge damul. A plecat băiatul cu fluierul... După el, turmă, noi.* STANCU, D. 170.

DAM[2], *damuri*, s. n. (Regional) Bordei pentru vite, grajd. *În fiecare primăvară, tata săpa, într-o altă parte a ariei, un dam pentru vite.* STANCU, D. 486. ✦ **Dam** (sau **damuri**) **de case** = clădiri măreţe, palate. *Împăratul, zărind damurile de case ce-i arătă cotoiul... nu-l mai încăpea pielea de bucurie.* POPESCU, B. III 115.

DAMÁSC s. n. Ţesătură de in, bumbac, mătase sau uneori lînă, cu desene mari în relief. *Faţă de masă de damasc.* ▭ *Acest steag... era de damasc alb.* BĂLCESCU, la TDRG.

DAMASCHINÁT, -Ă, *damaschinaţi, -te*, adj. (Rar, despre mobile) Îmbrăcat în damasc. *Se trînti pe o canapea damaschinată.* DELAVRANCEA, S. 113.

DÁMĂ, *dame*, s. f. **I.** (Astăzi rar, de obicei arhaizant sau ironic) **1.** Doamnă, cucoană. *Regret, coniţele mele, că trebuie să mă văd jignit de dame atît de fine.* DUMITRIU, B. F. 38. *C. Negruzzi ne spune că damelor le era ruşine să ştie bine romîneşte şi, ca să dovedească neştiinţa limbii romîne, pronunţau: «mozicule», «nu stiu», «zos».* IBRĂILEANU, SP. CR. 74. *Cu multă bunăvoinţă din partea unor tineri politicoşi, care merg pînă la o staţie apropiată, se fac locuri pentru dame.* CARAGIALE, O. II 160. ✧ *Damă de companie* = femeie angajată în familiile burgheze ca să îngrijească de o persoană bătrînă sau bolnavă sau să-i ţină de urît. *Acum nu mai cad, pentru că merg totdeauna întovărăşită de dama mea de companie.* CAMIL PETRESCU, T. III 196. ✧ Loc. adj. **De damă** = femeiesc. *Pantofi de damă.* ✦ Soţie. *Te îmbrăţişez din tot sufletul, alăturînd pentru dama ta respectele mele.* GHICA, A. 599.

2. Femeie de moravuri uşoare; prostituată. *Mai lasă-le dracului damele alea.* CAMIL PETRESCU, U. N. 215.

II. 1. (La jocul de cărţi, de obicei urmat de determinări) Fiecare din cele patru cărţi pe care este înfăţişată figura unei femei. *Baba trase din brîu cărţi soioase şi rupte la colţuri... Dădu Vitoriei dama de cupă, ca s-o menească încet deasupra buzelor.* SADOVEANU, B. 51.

2. (La jocul de şah) Regină.

3. (La pl.) Joc la care se folosesc pioni sau discuri, unele albe, altele negre, pe o tablă ca cea de şah.

DAMBLÁ, *damblale*, s. f. **1.** (Popular) Apoplexie, paralizie, (regional) gută (**2**). *A murit în patruzeci şi şase, pe vară, de dambla.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 116, 6/4. *Ca fulgerul mă săgeată un gînd sinistru: un atac de dambla!... Sînt pierdut!...* CARAGIALE, O. II 312. ✧ (În legătură cu verbele «a lovi», «a izbi» etc.) *Bătrînul Nour, fulgerat de dambla, nu mai ieşi decît foarte rar din odaia lui.* SADOVEANU, O. I 265. *În mintea mea aburită miji frica să nu mă fi lovit damblaua!* M. I. CARAGIALE, C. 8. *Cînd află adevărul, căzu jos de supărare şi, izbit de dambla, îşi dete în curînd duhul.* MACEDONSKI, O. III 57.

2. Acces de furie, năbădăi. *Pe grec îl apuca damblaua cînd auzea numele lui Spirca.* CONTEMPORANUL, VI[1] 117.

3. Fig. (Familiar) Dorinţă, chef, poftă.

DAMBLAGÍ, *damblagesc*, vb. IV. Intranz. şi refl. (Popular) A se îmbolnăvi de dambla, a deveni damblagiu. ✧ (Despre părţi ale corpului) *I-au damblagit mîinile.*

DAMBLAGÍT, -Ă, *damblagiţi, -te*, adj. Lovit de dambla; paralizat.

DAMBLAGÍU, *damblagii*, s. m. Persoană atinsă de dambla; paralitic. *Se sufoca şi îi tremurau mîinile ca la un damblagiu.* BART, E. 204.

DAMF s. n. (Familiar) Mirosul de alcool pe care îl exală un beţiv; exalaţie. *Ajunsese pînă la cei din faţă damful din gura perceptorului.* PAS, L. I 27.

DAMIGEÁNĂ, *damigene*, s. f. Vas mare de sticlă, cu gîtul strîmt, îmbrăcat de obicei într-o împletitură de nuiele şi în care se păstrează sau se transportă vin, ţuică etc. *Neculăieş Mînecuţă a avut o altă idee teribilă: să meargă cu colaci şi damigeană de vin roş la colonie.* SADOVEANU, P. M. 296. *Mămăligă caldă şi ţuică de prune, iar în colţ lăutarii şi damigeana cu vin.* CAMIL PETRESCU, T. I 42.

— Variantă: **dimigeánă** s. f.

DAMNÁT, -Ă, *damnaţi, -te*, adj. (Franţuzism livresc) **1.** (În mitologia greco-romană şi în mistica creştină) Osîndit la chinurile infernului. (Substantivat) *Muzica se face răsunătoare şi domină izbucnirile de durere ale damnaţilor.* MACEDONSKI, O. II 278.

2. (Neobişnuit) Condamnat de opinia publică, vrednic de blestem, ticălos. *Nu era cu nimic vinovată să sufere din pricina unei iubiri damnate.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 218.

DAMNAŢIÚNE s. f. (Franţuzism livresc) Osîndire la muncile iadului. *Damnaţiunea lui Faust.*

— Pronunţat: *-ţi-u-*.

DÁNĂ, *dane*, s. f. **1.** Loc amenajat pentru acostarea vaselor de-a lungul cheiurilor unui port sau, mai rar, în mijlocul unei ape navigabile.

2. Magazie într-un port sau într-o vamă, în care se depozitează mărfurile.

3. Fiecare din şlepurile sau din şirurile de şlepuri ale unui convoi.

DÁNCING, *dancinguri*, s. n. (Englezism) Local de petrecere în ţările capitaliste, unde publicul vine mai ales pentru a dansa. *Şi Zoe... Cine-ar fi crezut?... A văzut-o astăzi. Cu un tînăr cu mutra pudrată, o lichea de dancing, desigur.* C. PETRESCU, Î. II 193. *Gică Elefterescu strîmbase... din nas cînd îşi văzuse casa transformată în dancing.* id. C. V. 178.

— Pronunţat: *dansing*.

DANDANÁ, *dandanale*, s. f. **1.** Zgomot mare, zarvă, tărăboi, larmă; petrecere gălăgioasă. *În casa învăţătorului... dandanaua ţine pînă la ziuă.* STANCU, D. 422. *Nunta era dandana mare.* GHICA, S. 33. *Pun clopotele-n mişcare Şi fac mare dandana.* ALECSANDRI, T. 904. ✧ (Învechit) *Clopotul de dandana* = clopotul de alarmă (care anunţa o răscoală, o bătălie etc.). *Se aude în culise clopotul de dandana şi se văd viind prin munţi mulţime de romîni înarmaţi.* ALECSANDRI, T. II 12. *Uneori cînd poporul se simţea asuprit şi jignit în drepturile sale, se auzea sunetul*

clopotului de dandana. Atunci mahalalele își vărsa gloata peste oraș. NEGRUZZI, S. I 284.

2. Întîmplare plină de încurcături neplăcute; belea, bucluc. *După o lună de zile, altă dandana... Îl văz pe Miai pe pătulul socrului, cu securea în mînă, izbea de lătrau cîinii pînă la capul satului.* PREDA, Î. 116. *De la el să fi auzit dandanale de mahala și de alegeri.* M. I. CARAGIALE, C. 59. *Și tu totuși ai crezut, grăi pomojnicul, căci altfel nu intrai în dandanaua asta.* SLAVICI, O. I 390.

DANÉZ[1], **-Ă**, *danezi, -e*, adj. Care aparține danezilor; care este originar sau vine din Danemarca.

DANÉZ[2], **-Ă**, *danezi, -e*, s. m. și f. Persoană făcînd parte din populația de bază a Danemarcii.

DANGĂ, *dangale*, s. f. Semn făcut cu fierul roșu sau cu substanțe corosive pe pielea cailor sau, mai rar, a vitelor, pentru a le marca. *Iepe breze, Pintenoage la picioare, Cu dangale pă spinare.* ȘEZ. III 212.

DÁNGĂT, *dangăte*, s. n. Sunetul prelung al clopotului. *În satul părăsit, prinse a bate clopotul, lung — și codrul, către care mergea, se umplu de dangăte.* CAMILAR, N. I 236. *Un nor mare de praf se apropie de sat și un dangăt metalic neîntrerupt.* BOGZA, C. O. 395. *Roțile de oțel* [ale trenului] *bocăneau surd, ca ecoul unui dangăt de clopot depărtat.* REBREANU, R. I 275.

DANIÁN s. n. (Geol.) Ultimul etaj al cretacicului. — Pronunțat: *-ni-an*.

DÁNIE, *danii*, s. f. (Învechit și arhaizant) **1.** Dar, donație. *Ștefan cel Mare, recunoscător pentru sprijinul primit, răsplătește biserica prin numeroase danii de sate.* IST. R.P.R. 128. *Și-nnoi tot schitul și trimise Danii — scumpe chipuri și potire, Cruci bătute-n aur și safire.* TOMA, C. V. 85. *A lăsat cu limbă de moarte... ca danie, un ținut.* CARAGIALE, O. III 87. ◇ Expr. (Învechit) **A se face danie** (cuiva) = a) a se dărui pe sine, a nu-și mai aparține sieși. *Pentru tine, danie dracului m-aș face.* CONTEMPORANUL, V_{II} 494; b) a-și dărui averea cuiva. *Părinții ți-au făgăduit-o* [pe fată], *dacă moșu-tău s-a face danie ție.* NEGRUZZI, S. III 49. *Am pus la cale să însor pe nepotul meu... mă fac danie lui cu tocmală c-a veni cu femeia lui să șadă cu mine.* id. ib. 60. (Glumeț) **A face** (pe cineva) **danie** (cuiva) = a da pe cineva pe mîna cuiva. *Cercatu-mi-am colții în piciorul unui boieri. Și vai, de loc m-au făcut danie hoheriului.* CONTEMPORANUL, V_{II} 267.

2. Faptul de a dărui (avere, bani etc.); dăruire. *Se împlinise cam un veac de cînd cel dintîi cu acest nume, la care se adăogase porecla de Măgureanu, după o moșioară de danie domnească... se aciuase în Valahia.* M. I. CARAGIALE, C. 49. ◇ *Act* (sau *hrisov*) *de danie* = act prin care se întărește în scris o donație. *În Moldova nu există acte domnești de danie sau de judecată scrise în românește, pînă în al doilea deceniu al veacului al XVII-lea.* IBRĂILEANU, SP. CR. 34.

DANS, *dansuri*, s. n. **1.** Serie de mișcări ale corpului, plastice și ritmice, de formă definită, executate în tactul unei melodii și avînd caracter de artă sau de divertisment. *Se reprezenta un fel de melodramă modernă cu muzică de harpă, cu flori multe, cu dansuri.* CAMIL PETRESCU, T. I 76. *Un dans cu figuri grațioase, pe care-l joacă perechi multe.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 163. ◇ *Dans popular* v. popular. *Dans de caracter* v. caracter.

2. Acțiunea de a dansa. *Am venit să te invit... la dans.* C. PETRESCU, C. V. 196. *Nadina ceru să danseze și dansul se generaliză fără să se ridice masa.* REBREANU, R. I 220. *Pe scaun doarme unchiul grav... Alături: dans și cărți de joc.* ISAC, O. 74.

— Variantă: (învechit și popular) **danț** (ISPIRESCU, L. 376, EMINESCU, O. I 102, TEODORESCU, P. P. 687) s. n.

DANSÁ, *dansez*, vb. I. Intranz. **1.** A executa un dans; (popular) a juca. *Dincolo, dansa tineretul.* DUMITRIU, N. 114. *Fac sport... beau ceai, dansez.* CAMIL PETRESCU, T. II 16. *Toți ochii urmăreau cu admirație mișcările Evantiei. Dansa parcă plutind în aer.* BART, E. 147. ◇ Tranz. (Complementul indică dansul) *Se-ntîlnește la horă într-o duminică cu Neacșa, fată vînjoasă, roșie ca un bujor... care nu știe franțuzește, nici nu dansează bostonul.* CARAGIALE, S. N. 129. (Complementul indică persoana cu care se dansează) *Am dansat toate fetele din sală.*

2. Fig. A sălta în mișcări ușoare ca de dans, a se mișca necontenit, a nu avea astîmpăr. *Toate aceste flăcări... țîșneau, dansau și se întîlneau mereu, pe curbe convergente, în același punct.* GALACTION, O. I 147. *Focul dansa înaintea ochilor noștri.* CAMIL PETRESCU, U. N. 374. *Eram prea mari acum ca să ne mai bucurăm că la iarnă... vom face, din tablă și boabe de porumb, clopoței pe care să-i sunăm în seara cînd vor dansa prin aer primii fulgi.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 45.

— Variantă: (învechit și popular) **danțá** (SADOVEANU, D. P. 31, M. I. CARAGIALE, C. 80, CARAGIALE, S. N. 169) vb. I.

DANSÁNT, -Ă, *dansante*, adj. f. și n. (Despre serate, petreceri etc.) Cu dans. *Roșcovii sălbatici semănau, în ceasul acesta al îngemănării dintre zi și noapte, cu niște candelabre imense și întoarse, în care așteptam să se aprindă lumini colorate și mici, de seratâ dansantă sub cort.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 42. ◇ *Ceai dansant* v. ceai.

DANSATÓR, -OÁRE, *dansatori, -oare*, s. m. și f. Persoană care dansează; persoană care are ca profesiune dansul (v. baletist, balerină). *Vor intra o dansatoare și un dansator, iar o dată cu ei un pitic cocoșat, isteț, care le va parodia dansul, căutînd să-i încurce.* CAMIL PETRESCU, T. II 116. *Idealul ei ar fi fost să se facă dansatoare.* REBREANU, R. I 56.

DANTELÁ, *dantelez*, vb. I. Tranz. (Întrebuințat mai ales la participiu și la formele compuse cu participiul) A tăia, a cresta (marginea unui lucru) în formă de colți, a face ca o dantelă. (Fig.) *Mantale vitreg de ușoare Pe care focul... Cu fantezia lui grotească Le-a forfecat pe nesimțite, Le-a dantelat cu comice chenare negre, Ca niște fracuri jerpelite.* CAMIL PETRESCU, V. 100.

DANTELÁT, -Ă, *dantelați, -te*, adj. Împodobit cu dantelă. *Trandafir vestet pe evantaiul dantelat al miresei.* ISAC, O. 82. ✦ Cu marginile dințate ca o dantelă. *La dreapta, apropiată, mărită încă, Piatra Craiului, cu aspectul ei de dom gotic, de stîncă dantelată.* CAMIL PETRESCU, U. N. 200. *În cel palat de marmoră antică... Opt mari ferești, ogive dantelate.* ALECSANDRI, P. III 263.

DANTÉLĂ, *dantele*, s. f. Împletitură lucrată de mînă (cu croșeta, cu acul etc.) sau la mașină, din fire de in, de bumbac sau de mătase și avînd diferite modele; servește ca podoabă (la rochii, rufărie etc.); (Mold.) horbotă. *Am văzut de aproape cum se aleg firele întîmplării... în timp ce lucram aci la dantelă.* CAMIL PETRESCU, T. II 186. [Avea] *alt capoțel, mai bogat în dantele și panglici.* IBRĂILEANU, A. 180. ◇ Fig. *Sonde înălțînd spre stele, Ca plopii, zvelte siluete În arabescuri și dantele, De-o mînă de artist tăiete.* D. BOTEZ, F. S. 7. *Soarele risipise norii spre Cotroceni și le stropise dantela cu sînge.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 95. *Sub bolți... păiajenul își țese Dantela lui subțire din fire lungi și dese.* MACEDONSKI, O. I 23.

DANTELĂRÍE, *dantelării*, s. f. (Cu sens colectiv) Cantitate mare de dantele; diferite feluri de dantele. ✦ Fig. Contur sinuos care seamănă cu o dantelă.

Fata... lopăta cu gîndul, spre apus pînă la ţărmurile de poveste ale cîntatului Rodos sau spre miazănoapte pînă la dantelăria insulelor egeice. G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 67.

DANTELÚRĂ, *danteluri,* s. f. (Arhit.) Ornament format din crestături, colţişori, zimţi etc.

DANTELÚŢĂ, *danteluţe,* s. f. Diminutiv al lui d a n t e l ă; (Mold.) horboţică.

DANTÚRĂ s. f. (Cu sens colectiv) Totalitatea dinţilor unei persoane; p. e x t. felul în care sînt înşiraţi şi alcătuiţi dinţii. *Evident! rîse femeia, arătînd dantura cariată şi pe locuri ştirbă de tot.* C. PETRESCU, C. V. 22. *Îmbătrînea. Stărui asupra cuvîntului, dezmînţit de părul negru, dantura puternică şi întreaga-i făptură, vînjoasă şi neobosită.* id. Î. I 10. ✧ *Dantură (falsă)* = proteză dentară. *Îşi puse dantura.*

DANŢ s. n. v. dans.

DANŢÁ vb. I v. dansa.

DANUBIÁN, -Ă, *danubieni, -e,* adj. (Despre o ţară, un ţinut etc.) Din regiunea Dunării; dunărean. *Statele danubiene.*

— Pronunţat: *-bi-an.*

DAR[1] adv. (Învechit, exprimînd o aprobare) Da, aşa. *Auzit-aţi ce-am spus eu? — Dar, mămucă, ziseră iezii.* CREANGĂ, P. 20. *El ţi-a dat scrisoarea? — Dar; l-am întîlnit la poartă.* ALECSANDRI, T. 304. *Ne cunoaştem de douăzeci de ani... Dar, dar, douăzeci de ani, dacă nu mai mult.* NEGRUZZI, S. III 59. ✧ E x p r. **Păi dar** = cum altfel? *Ai vorbit cu el? — Păi dar?!* ✦ (Ca particulă de întărire, în propoziţii afirmative) Fireşte, negreşit, desigur. *Cunoşti pe domnul Leonaş, care-o ţinut moşia de alături ea? — Îl cunosc dar.* ALECSANDRI, T. 216.

DAR[2] adv. v. darn.

DAR[3] conj. (Şi în forma *dară* sau *da)* **I.** (Leagă propoziţii sau părţi de propoziţii adversative)

1. (Arată o opoziţie) Cu toate acestea, însă. *Împărăţia persienilor a slăbit... dar huzurul vieţii şi ascuţişul minţii au sporit.* SADOVEANU, D. P. 7. *E foarte tînăr, dar e pe cale să devie celebru.* CAMIL PETRESCU, T. II 9. *Era odată o babă, care avea trei feciori nalţi ca nişte brazi şi tari de vîrtute, dar slabi de minte.* CREANGĂ, P. 3. *De-aceea zilele îmi sînt Pustii ca nişte stepe, Dar nopţile-s de-un farmec sfînt Ce nu-l mai pot pricepe.* EMINESCU, O. I 175. ✧ (Urmat de « însă »; învechit, azi considerat pleonastic) *Sîngele de martiri e plantă ce rodeşte, Curînd, tîrziu, odată, dar însă nelipsit.* ALEXANDRESCU, P. 141. *Fotera l-a-ncunjurat. Şi burduf mi l-a legat, Dar, lui însă, nu-i păsa Ci mustaţa-şi răsucea.* ŞEZ. V 94. ✧ (Cu nuanţă concesivă) *Mai ştii păcatul, poate... m-oi trezi cu tine acasă, ca şi cu frate-tău, ş-apoi atunci ruşinea ta n-a fi proastă. Dar dă, cearcă şi tu, să vezi cum ţi-a sluji norocul.* CREANGĂ, P. 187. ✧ (Întărit prin « totuşi ») *D-ta... ştii mai bine decît mine; dar totuşi te rog, să mîi cu băgare de samă.* CREANGĂ, P. 115. ✧ (Învechit; introduce regenta unei propoziţii concesive, fiind corelativ al lui « deşi ») *Deşi îngele apă nu se face... dar nepotul e salba dracului.* NEGRUZZI, S. I 249. ✧ (Întărit prin « dimpotrivă ») *Deşi atunce după cîtă osteneală făcusă trebuie să aibă mare poftă de mîncare, dar dinprotivă lui îi lipsă.* DRĂGHICI, R. 160. ✧ E x p r. **D-apoi (bine)** sau **dar cum să nu,** se spune ca răspuns negativ la o propunere. *Ceapă cu mămăligă? D-apoi neam de neamul mieu n-a mîncat aşa bucate.* CREANGĂ, P. 9. ✦ Ci. *Nu că zic eu, da chiar vine, iacă-tă-l-ăi.* CREANGĂ, P. 121.

2. (Arată o piedică) Însă. *Stăi puţin cu carul... — Eu aş sta, dar nu prea vrea el să steie.* CREANGĂ, P. 40. ✦ (Împreună cu interjecţia « aş ») Însă nici vorbă, nici gînd. *Aleodor voi să se codească... dară aş! unde vrea să ştie pocitul de toate astea?* ISPIRESCU, L. 43.

3. (Nuanţa adversativă este mai slabă) *Se duseră acasă la dînsa, unde Gheonoaia ospătă pe Făt-Frumos... Dar pe cînd se aflau la masă şi se chefuiau... deodată el'îi scoase piciorul pe care îl păstra în traistă.* ISPIRESCU, L. 5. *Mîncaţi, beţi şi vă veseliţi, dar de fata Împăratului Roş nici nu gîndiţi.* CREANGĂ, P. 232. ✧ (Indică intervenţia unui fapt nou, neaşteptat) *De uitat, n-am uitat nemica, tată, dar ia, prin dreptul unui pod, mi-a ieşit înainte un urs grozav, care m-a vîrit în toţi spăriefii.* CREANGĂ, P. 186. ✦ (Adaugă o idee nouă la cele spuse mai înainte) Mai mult decît atîta, cu atît mai mult. *Cînd a văzut pe Malca, nu mai ştia ce să facă de bucurie. Dar cînd a mai auzit şi despre întîmplarea ce au avut... nu ştia cum să mulţămească lui moş Nichifor.* CREANGĂ, P. 135. ✧ (Întărit prin « încă ») *Deal cu deal se ajunge, dar încă om cu om.* CREANGĂ, P. 192. ✧ L o c. c o n j. **D-apoi** = darămite. *Şi-l ascultau gloatele, că-l iubeau nevoie mare. D-apoi boierii!* ISPIRESCU, L. 111. *Turturea, de-i turturea, Şi tot face-şi voie rea, D-apoi eu cum să nu-mi fac Pentru unul ce mi-i drag!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 214. ✦ (După o propoziţie optativă) Cu atît mai mult (sau mai puţin). *De-am avea pîne şi sare pentru noi, da nu să-l mai îndop şi pe dînsul cu bunătăţi.* CREANGĂ, P. 77. ✧ L o c. c o n j. **Nici... dar nici...** = nici... şi cu atît mai puţin... *Nici pe dracul să-l vezi, da nici cruce să-ţi faci.* CREANGĂ, P. 28. ✦ Altfel, altminteri. *Lina asta ne mînîncă, păcatele noastre, dar n-am mai veni noi! Căci, cum ştii... mai mult cu şeiacul ne hrănim.* CREANGĂ, P. 110.

II. (În propoziţii conclusive) Deci, prin urmare, aşadar. *Vom spune dar cît de frumoasă-i lumea.* BANUŞ, B. 90. *Revin dar la primele idei.* MACEDONSKI, O. IV 5. ✧ (Precedat de « apoi », « deci », « iată » sau « iacă ») *Apoi dar fă cum ştii... numai să fie bine.* CREANGĂ, P. 128. *Iaca dar, pentru ce Făt-Frumos a pedepsit-o aşa de grozav.* id. ib. 102. *Deci dar omule, cunoaşte înţeleapta bunătate.* CONACHI, P. 269. ✧ (În legătură cu un imperativ, exprimă nerăbdarea, încurajarea, dojana etc.) *De-ai făcut cîndva bine, da fă acum şi cu mine.* RETEGANUL, P. III 15. *Da fii mai cu inimă oleacă!* CREANGĂ, P. 130. *Da deschide uşa, bre omule!* ALECSANDRI, T. 198.

III. (Introduce o propoziţie interogativă) Oare? *Ia, ascultaţi, măi, dar de cînd aţi pus voi stăpînire pe mine?* CREANGĂ, P. 253. *Da ce vrei, măi Cătălin?* EMINESCU, O. I 174. *Dar Sinziana ce a devenit?* ALECSANDRI, T. I 458. *Măi bădiţo, bădişor, Dar de mine nu ţi-i dor?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 69.

IV. (Înaintea unui cuvînt care de obicei se repetă, întăreşte înţelesul acestuia) *Să-i zic două vorbe... da vorbe!* ALECSANDRI, T. 397. *Acolo voi fi culcat, Dar culcat, şi cum culcat?... Cu puşca plină la cap, Cu pistoale La picioare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 308. ✧ (Exprimă surprindere faţă de o acţiune neaşteptat de bună, de intensivă etc.) *Da greu somn am dormit!* ISPIRESCU, L. 119. *Bună calea, Ivane, zise dumnezeu. Dar cînţi, cînţi, nu te-ncurci.* CREANGĂ, P. 299.

— Variante: **da, dără** conj.

DAR[4], *daruri,* s. n. **I. 1.** Obiect care se primeşte de la cineva sau se dă cuiva fără plată, la anumite ocazii, în semn de prietenie, ca ajutor etc.; cadou. *Adevăru-i că toată lumea te răsfaţă... Mereu primeşti daruri.* CAMIL PETRESCU, T. I 91. *Vi le dăruiesc vouă, dar să nu credeţi că sînt un dar de mic preţ.* MACEDONSKI, O. III 35. *Nemulţumitului i se ia darul.* ✧ F i g. *Atît de-avar fu cerul cu pămîntul, Că luni de zile n-a bătut nici vîntul, Nici ploi n-au scurs din nori al verii dar.* COŞBUC, P. II 280. ✧ L o c. a d v. (Mai ales în construcţie cu verbele « a da » şi « a primi ») **În dar** = fără plată, gratis; degeaba. *Bătrînul tău mi-ar fi dat în dar un buduroi*

plin cu miere. DAVIDOGLU, O. 75. *Acum te şi răsplătesc... dîndu-ţi în dar iapa.* ISPIRESCU, L. 79. *Dragostea de lăutar, Ca dulceaţa din zahar, Că-şi dă inima în dar, De nevoi n-are habar.* TEODORESCU, P. P. 338. ◇ Loc. adj. **De dar** = dăruit, primit gratis, fără plată. *Calul de dar nu se caută în gură.* NEGRUZZI, S. I 249. ◇ (Locuţiune verbală) **A face dar** = a dărui. *I-am făcut ei dar un inel de preţ.* CAMIL PETRESCU, U. N. 239. *Nu-i pretinsese... să-i facă dar casele din dosul spitalului.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 217. ✦ Plocon. *La curtea sa cea nouă veneau darurile satrapilor.* SADOVEANU, D. P. 8.

2. (Bis.) Prinos, ofrandă. *Am adus un colac din darurile de la sfînta slujbă.* SADOVEANU, P. M. 20. ◇ *Sfintele daruri* = pîinea şi vinul sfinţite pentru cuminecătură.

II. 1. (De obicei urmat de determinări) Însuşire (cu care se naşte cineva); aptitudine, vocaţie, talent. *Eu nu am darul versului decît în mică măsură.* BENIUC, V. 29. *O fiinţă cu totul excepţională se afla, înzestrată cu toate darurile minţii şi ale inimii.* BOGZA, C. O. 5. *Le arăta cît e de preţios darul de a observa, de a analiza şi pricepe viaţa în toată însemnătatea şi frumuseţea ei.* VLAHUŢĂ, O. A. III 11. *Tot omul are un dar şi un amar; şi unde prisoseşte darul, nu se mai bagă în samă amarul.* CREANGĂ, P. 269. ◇ Expr. **A avea darul să...** (sau **de a..., de...**) = a avea puterea, posibilitatea..., a fi în stare să..., a fi de natură să... *Primarul... are darul de a fi în tot locul.* CAMIL PETRESCU, U. N. 421. *Ca istoriile acestea nimic n-avea darul să mă încînte.* M. I. CARAGIALE, C. 79. *Novacul avea darul de a culca la pămînt o oaste întreagă.* ISPIRESCU, L. 193. *Exerciţiile vînătoreşti au darul de a dezvolta... imaginaţiunea omenească.* ODOBESCU, S. III 47. **A avea darul vorbirii** = a vorbi frumos, a fi bun orator. (Ironic) **A avea** (sau **a lua**) **darul beţiei** (sau **al suptului**) = a fi (sau a deveni) beţiv. *Cînd am scăpat, nevasta mă lăsase, şi eu, de necaz, am luat darul beţiei.* DUNĂREANU, CH. 138.

2. Avantaj, binefacere, merit. *Sînt darurile pămîntului şi am pus în ele inima noastră.* SADOVEANU, P. M. 78. *Toate darurile tehnicii moderne.* IBRĂILEANU, SP. CR. 243. *Acest oraş... este unul dintr-acele mai frumoase ce am văzut, pentru multe daruri ce are.* GOLESCU, Î. 144.

3. (În credinţele mistico-religioase) Ajutor pe care dumnezeu l-ar acorda omului; milă, îndurare, har. *Cel de sus varsă darul său şi peste cei neputincioşi.* CREANGĂ, P. 190. ◇ *Darul preoţiei* = dreptul de a exercita funcţiile preoţeşti, consacrare (ca preot).

DARÁ s. f. Greutatea ambalajului unei mărfi, a unui recipient sau a unui vehicul în care se păstrează sau se transportă o marfă (şi care urmează să fie scăzută din greutatea totală pentru a obţine greutatea mărfii); tara. *Mai mare daraua decît ocaua* sau *nu face daraua cît ocaua* (= prea multă osteneală pentru dobîndirea unui folos neînsemnat). ◇ Expr. **A lua daraua** = a cîntări ambalajul, recipientul sau vehiculul în care se păstrează sau se transportă o marfă.

DARABÁN, *darabani,* s. m. (Învechit şi arhaizant) Soldat de gardă, ostaş. *Cîţiva boieri cu privirile înnegurate pătrunseră pînă la Tomşa, mînaţi din urmă de darabani.* SADOVEANU, O. VII 18. *Lefegii şi darabani, Cu-ai lor mîndri căpitani.* ALECSANDRI, P. P. 180.

DARABÁNĂ, *darabane,* s. f. **1.** Tobă (mică). *Pe cărăruşa aceea se scursese toată tinereţea satului, către regimente, cînd au bătut darabanele.* CAMILAR, N. I 330. *Se auzeau tunuri bătînd. Se auzea ca o darabană afundă într-o depărtare nu mare.* SADOVEANU, M. C. 102. *Aduceţi-mi degrabă o putină, o piele de cîne şi două beţe... Şi atunci îndată i se aduc cele cerute, şi tălpoiul face iute o darabană.* CREANGĂ, P. 310. ◇ Fig. *Darabana ploii, pe acoperişuri, suna ca un cîntec de izbîndă.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 86. ◇ Expr. **A face** (cuiva) **spatele darabană** = a bate zdravăn (pe cineva), a da (cuiva) o bătaie bună. (Eliptic) *Ieşeau din mîinile mele cu părul vîlvoi şi cu spatele darabană.* HOGAŞ, H. 75. **A bate darabana în** (sau **pe**) **ceva** = a bate ritmic în ceva. *A bătut mult o darabană nervoasă, cu degetele... pe sticla curată a biroului.* POPA, V. 193. *Damian vorbise rar, cu ochii în pămînt, bătînd darabana pe masă.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 33. **A bate darabana** = a divulga un secret, a da în vileag; a bate toba. *Pesemne eu nu am alta de făcut decît să bat darabanu.* NEGRUZZI, la TDRG. **A vinde** (sau **a cumpăra**) **la darabană** = a vinde (sau a cumpăra) la mezat. *Dacă... nu pot găsi parale? Şi dacă-i pune sechestru şi-l vinde la darabană?* C. PETRESCU, C. V. 27. *Las' părinte, nu te grăbi* [să cumperi casa]*... îi cumpăra-o la darabană.* CONTEMPORANUL, VII 12.

2. Roată de lemn plină, folosită ca roată de transmisie în anumite instalaţii de săpare a sondelor.

— Pl. şi: *dărăbăni* (SADOVEANU, Z. C. 126).

DARÁC, *darace,* s. n. Unealtă simplă de pieptănat lîna, cînepa sau inul, formată dintr-o perie mare cu dinţi rari de oţel, montată pe un suport. *A da lîna la darac.* ✦ Maşină folosită în industria textilă pentru scărmănatul şi pieptănatul lînii sau al altor materiale textile. ✦ Unealtă folosită de plăpumari, formată din două piese cilindrice dinţate care trec una pe lîngă alta şi scarmănă lîna.

— Variantă: **dărác** (DELAVRANCEA, S. 8) s. n.

DARADÁICĂ, *daradaice,* s. f. (Mold.) Trăsură veche şi hodorogită. *Această Cristină Madolski, ca să încep cu dînsa, aşa cum ai văzut-o în daradaica ei de pe vremea lui Pazvante, se trage din neamul Movileştilor.* C. PETRESCU, O. P. I 228. *Mă!... ce daradaică hodorogită!... Destul... stăi!...* ALECSANDRI, T. I 215.

DARAGÍU, *daragii,* s. m. (Învechit) Persoană care bate daireaua.

DARAVÉLĂ s. f. v. **daraveră.**

DARAVÉRĂ, *daraveri,* s. f. **1.** Păţanie, încurcătură, bucluc, belea. *Directorul cancelariei n-are de lucru şi găseşte cu cale să spuie şi mitropolitului de daravera noastră cu castraveţii.* STĂNOIU, C. I. 125. *Era cît pe ce să fie pus la închisoare din pricina amestecului într-o daraveră a unor răzeşi de la Dorna.* HOGAŞ, DR. 247. *Intru în trăsură şi mă duc la d-l aga, deşi nu ştiam să fi avut vreo daraveră cu pristavii agiei.* RUSSO, O. 138.

2. Treabă, chestiune, afacere. *Vulpea se depărta în grabă, cu botul în pămînt şi tîrîndu-şi coada pe zăpadă. — Merge şi ea după daraverile ei, de... se gîndi Marinică.* DUMITRIU, N. 14. *Bubi al nostru s-a lăsat pe tînjală, şi în trei ani, el care era atît de expeditiv în alte daraveri, nu şi-a putut trece nici un examen la Facultatea de drept.* VLAHUŢĂ, O. A. II 218. *În vara anului 1907, aflîndu-mă în străinătate şi avînd în ţară daraveri, m-aşez în trenul Berlin-Bucureşti... să m-abat o zi, două pe la Iaşi.* CARAGIALE, S. N. 111.

3. Afacere comercială, negustorie. *Lică nu se bizuie pe nimeni... nu se lasă în daraveri cu nişte oameni, precum îl ştie toată lumea pe cîrciumarul de la Moara-cu-noroc.* SLAVICI, O. I 153. *Aducîndu-şi aminte că mai are şi alte daraveri în Bucureşti, a mers drept în mahalaua negustorilor.* CARAGIALE, O. III 48. *Cu rudele să mănînci, să bei, Daraveră să nu aibi cu ei.* PANN, P. V. III 110.

— Pl. şi: (popular) *daraveruri* (SADOVEANU, B. 91). — Variantă: **daravélă,** *daraveli* (PREDA, Î. 90, SADOVEANU, M. C. 134, ŞEZ. II 47) şi (popular) *daraveluri* (C. PETRESCU, Î. II 199), s. f.

DÁRĂ conj. v. **dar.**

DĂRĂMITE conj. (Şi în forma *dărmite;* adaugă o idee nouă la cele spuse mai înainte) Mai mult decît

atîta, cu atît mai mult; dar, dar încă. *De ce creştea, d-aia se făcea mai frumos... Darămite de învăţat? Învăţa ca nealţii pe lumea asta albă.* ISPIRESCU, L. 161. *Niciodată nu primea bucuros laude, nici chiar de la puţinii prietini... darmite pe ale acelei mulţimi de seci fără talent, judecată, nici sinceritate.* CARAGIALE, N. S. 18.

— Variantă: **dărmite** conj.

DÁRDĂ, *darde,* s. f. (Franţuzism învechit) **1.** Suliţă cu mînerul scurt şi cu vîrful cu două tăişuri.

2. (Neobişnuit) Săgeată. *Întinzîndu-şi auritul arc azvîrlă darde ucigătoare.* ODOBESCU, S. III 53.

DÁRE, *dări,* s. f. **1.** Acţiunea de a d a. *Deputaţii erau porunciţi de Tomşa ca, neputînd întturna pre Lăpuşneanu din cale, să-şi urmeze drumul la Constantinopol, unde prin jalobe şi dare de bani să mijlocească mazilia lui.* NEGRUZZI, S. I 142. ✧ (Mai ales în e x p r.) *Dare de seamă* = a) raport, referat asupra unei activităţi, a unei gestiuni etc.; b) prezentare critică a unei scrieri literare sau ştiinţifice; recenzie. *Era o dare de seamă asupra unei cărţi de curînd apărute.* VLAHUŢĂ, O. A. III 40; c) relatare, mai ales în ziare (v. r e p o r t a j, c r o n i c ă) a unor întîmplări, fapte etc. (F i g.) *Mioara... plictisită de darea de seamă cotidiană a Linei, tace mai departe.* CAMIL PETRESCU, T. II 65. *Dare la semn* = tragere la ţintă. *Erau mult mai norocoşi patronii de la cortul de dare la semn.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 171. *Dare în judecată* = intentare a unui proces (împotriva cuiva). *După ce făceam cercetarea care mi se poruncise, dacă era caz de dare în judecată, ceream ca...* [persoana] *să fie trimisă înaintea judecăţii.* GALACTION, O. I 28. *Dare la lumină* = publicare, tipărire. *Nu mă pot opri să vă împărtăşesc versuri din preţioasele mărgăritare... a căror dare la lumină... înavuţeşte literatura noastră populară.* MACEDONSKI, O. IV 12. *Dare pe faţă* (sau *în vileag*) = divulgare, denunţare, demascare. *El, care totdeauna slujise de pildă vie de cumpătare, se năpustise deodată la desfrîu. Era aceasta darea pe faţă a unei vieţi ce dusese şi pînă atunci în întuneric, sau reluarea unor vechi deprinderi.* M. I. CARAGIALE, C. 13. ✧ L o c. a d j. (Despre persoane) **Cu dare de mînă** = înstărit, bogat. *Văduvă cu dare de mînă şi fără copii.* M. I. CARAGIALE, C. 143. *Un tînăr cu dare de mînă... cheltuise şi el foarte mulţi bani pe cai.* MACEDONSKI, O. III 40. *S-a dus la ţară pe lîngă tată-său, care era negustor cu dare de mînă.* CARAGIALE, O. II 243.

2. (Popular) Impozit, bir. *Bucatele tot n-au preţ, însă ni le-au ridicat pentru dări.* SAHIA, N. 118. *Înaltă nobilime!... Săracii în lacrimi şi nevoi Se zbat ca să-ţi plătească la dări şi biruri noi.* MACEDONSKI, O. I 375. *Norodul uşurat-ai de dări?* NEGRUZZI, S. II 187.

DÁRMITE conj. v. **darămite.**

DARN adv. (Învechit, numai în l o c. a d v.) **În darn**=în zadar, în van, degeaba. *În darn răsună vocea-mi de eco repetită.* EMINESCU, O. I 25. *În darn au fost lacrimile şi rugăminţile ei.* NEGRUZZI, S. I 107.

— Variantă: **dar** (BOLINTINEANU, la TDRG) adv.

DÁRNIC, -Ă, *darnici, -e,* adj. **1.** (Despre persoane) Căruia îi place să dea, să facă daruri; generos, larg, mărinimos. *O, paşă, cît de darnic eşti!* COŞBUC, P. I 109. *Pot să-ţi dau ori ce-i cere de la mine; pentru că şi tu eşti om cu dreptate şi darnic.* CREANGĂ, P. 300. (Poetic) *Toamna, mîndră, harnică Şi de bunuri darnică, A-mpărţit a ei comori.* ALECSANDRI, P. A. 155. ✧ (Despre lucruri sau abstracte) *Tot mai harnice mîinile, Tot mai darnice zilele!* DEŞLIU, G. 45. *Viaţa caldă-n ierburi lungi palpită Şi darnică se-mparte.* CAZIMIR, L. U. 23.

2. F i g. Bogat, roditor, mănos. *Şi te-nfloresc, în noua primăvară, Cu trudă aprigă, harnică, Din zori în zori, din seară pînă-n seară, Ca pe-o livadă bogată şi darnică.* DEŞLIU, G. 14. *Şi, cel puţin, dacă pămîntul, muncit atît de greu, ar fi mai darnic.* BOGZA, C. O. 272.

DARVINÍSM s. n. Teorie (formulată de naturalistul englez Ch. Darwin) care explică originea şi evoluţia speciilor de animale şi de plante pe calea selecţiei naturale potrivit căreia indivizii necorespunzători sînt eliminaţi în lupta pentru existenţă, iar cei care supravieţuiesc se transformă necontenit sub înrîurirea mediului înconjurător. *Lenin considera darvinismul ca o doctrină care a aşezat pentru prima oară biologia pe un teren cu adevărat ştiinţific.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 126, 9/2.

DARVINÍST[1], -Ă, *darvinişti, -ste,* adj. Al darvinismului, privitor la darvinism. *Admiţînd variabilitatea darvinistă a organismelor, Miciurin şi Lîsenko au dezvoltat teoria variabilităţii, elaborînd principiul diferenţierii calitative a celulelor vii din acelaşi fel de ţesuturi.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 356, 7/4.

DARVINÍST[2], -Ă, *darvinişti, -ste,* s. m. şi f. Adept al darvinismului.

DÁSCAL s. m. v. **dascăl.**

DASCALÉCI s. m. v. **dăscălici.**

DÁSCĂL, *dascăli,* s. m. **1.** (Popular, azi tot mai rar) Învăţător (mai ales la ţară); (p. e x t., arhaizant) profesor. *Şedeam singur în banca mea, la examenul de limba latină... stăpînit de o salutară teamă faţă de severul moşneag de pe catedră, dascălul meu de latineşte.* GALACTION, O. I 57. *De copil... se lovea cu pumnul peste cap cînd vedea că nici dascălul nu putea să-i tălmăcească bine ceva, şi vai de şcolarii care-l sminteau de la învăţătură!* CREANGĂ, A. 134. (Cu pronunţare regională) *Dascalul de joc a fost azi după masă?* ALECSANDRI, T. I 32. ✦ (Învechit şi arhaizant) Preceptor. *Trebuie să caut lui Ferid un dascăl mai harnic.* SADOVEANU, D. P. 16.

2. F i g. Nume dat creatorilor ideologiei revoluţionare a proletariatului. *Marx, Engels, Lenin şi Stalin sînt marii dascăli ai proletariatului internaţional.* ✦ Maestru, magistru. (Cu pronunţare regională) *Ucenicii lui Petru Maior au răstălmăcit cuvintele dascalului.* RUSSO, S. 47.

3. (Rar) Om învăţat, savant. *Iar colo bătrînul dascăl cu-a lui haină roasă-n coate, Într-un calcul fără capăt tot socoate şi socoate.* EMINESCU, O. I 132.

4. (Uneori determinat prin «de biserică») Cîntăreţ, diac, psalt. *Se cunoaşte că-i vulpe, dascălul de biserică.* CAMILAR, N. I 141. *Părintele... binecuvintează, dascălul pune în sac partea sfintei biserici.* SADOVEANU, P. M. 160. *Veşnică pomenire cîntată pe nas de popi şi de dascăli mahmuri.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 87. ✦ (Învechit) Elev al unui seminar de preoţi. *La Socola să mergem, dacă voim să ieşim dobă de carte... Acolo-s profesorii cei mai învăţaţi din lume, după cum aud eu. — La Socola! strigă dascălii cei mai tineri.* CREANGĂ, A. 115.

— Variantă: (Mold.) **dáscal** (EMINESCU, N. 52, ALECSANDRI, T. I 172, NEGRUZZI, S. I 246) s. m.

DASÚPRA[1] adv. v. **deasupra[1].**

DASÚPRA[2] prep. v. **deasupra[2].**

DAT[1] s. n. **I.** Faptul de a d a; (urmat de determinări introduse prin prep. «la») efectuarea anumitor operaţii de prelucrare. *Datul la rindea.*

II. 1. Punct de la care se pleacă într-un raţionament, într-o discuţie, într-o argumentare; fapt din care rezultă sau se deduc altele; noţiune fundamentală. *Aşadar acesta e datul .. realitatea.* CAMIL PETRESCU, U. N. 31.

2. (În superstiţii; numai în e x p r.) **Aşa e datul** (cuiva) = aşa e soarta (cuiva). (Pleonastic) *Aşa mi-e datul sorţii, Să n-am eu pe băiatul meu La cap în ceasul morţii.* COŞBUC, P. I 193.

3. (În superstiții) Boală atribuită farmecelor, vrăjilor. *Copila să-nflorească, Pe loc să se curățească De fapt, De dat, De pîră, De ură, De-ntristare Și de vătămare.* ALECSANDRI, T. I 366. *Să se spargă Toate pagubele, Daturile, Fapturile, Descîntecile, Farmecele Și vrajele.* TEODORESCU, P. P. 385.

DAT[2], **-Ă**, *dați, -te*, adj. Pus la dispoziție, oferit, înmînat, predat, remis, transmis, prezentat, dăruit. ◇ Expr. **La un moment dat** = într-un anumit moment; în acel moment, în clipa aceea. **În cazul dat** = în acest caz, în cazul de față. **Dat fiind (că...)** = ținînd seama de (sau că...), avînd în vedere (că...); deoarece. **Dat dracului** (sau **naibii**) = deștept, isteț; șiret, șmecher. *Are o trecere nebună... E dat dracului... Uite, la table... i-a smintit pe toți.* CAMIL PETRESCU, U. N. 232. **Dat uitării** = uitat, părăsit de toți.

DATÁ, *datez*, vb. I. **1.** Tranz. A stabili timpul exact cînd s-a întîmplat ceva. ✦ A pune data (pe o scrisoare sau pe un act).

2. Intranz. (Cu determinări introduse prin prep. «de la», «de» sau «din») A-și avea începutul, a începe să existe (într-un anumit moment). *Ceramică care datează din epoca elenistică.*

DATÁRE, *datări*, s. f. Acțiunea de a data.

DATÁT, -Ă, *datați, -te*, adj. (Despre un fapt, un eveniment etc.) Căruia i s-a stabilit data. ✦ (Despre o scrisoare, un act etc.) Care poartă dată.

DÁTĂ[1], *dăți*, s. f. (Rar la pl.) Timpul sau momentul în care are loc un fapt sau o întîmplare. *Se aud lătrăturile unui cîine de fiecare dată cînd vine sau pleacă lume străină.* CAMIL PETRESCU, T. I 533. *A fost singura dată în trei luni cînd au vorbit atît de lung.* C. PETRESCU, C. V. 356. *O singură dată a întrebat cu gura plină de plăcintă: Elisabeta, de cîte ori se mănîncă la noi pe zi?* SAHIA, N. 57. ◇ (În concurență cu «oară») *L-ai văzut prima dată acum două săptămîni.* CAMIL PETRESCU, T. III 119. *Dar eu văd de-atîtea dăți Ce cuminte-i firea!* COȘBUC, P. I 264. *Și-ntîia dată-n viață un plîns amar mă-neacă.* EMINESCU, O. I 91. ◇ Loc. adv. **Data trecută** = cu prilejul anterior, în împrejurarea trecută. *Ca și data trecută, aruncară făina pe jos.* ȘEZ. I 86. **Data viitoare** = cu prilejul ulterior, într-o împrejurare viitoare. *Să știți că vă aduc data viitoare un ulcior de țuică.* SADOVEANU, P. M. 28. **De data aceasta** (sau **asta**) sau **de astă dată** = în împrejurarea în care ne găsim acum, de rîndul acesta, acuma. *De data aceasta n-ar mai fi o luptă, ci s-ar vedea simple trupuri... cum aleargă mecanic, în dorul de viață.* SAHIA, N. 18. *De astă dată însă vă rog să-mi răspundeți categoric.* VLAHUȚĂ, O. A. 431. *Tot eu te voi scăpa și de data asta.* ȘEZ. IV 4. **Pe dată** (**ce... sau cum...**) = îndată, imediat (ce... sau cum...), pe loc, numaidecît; în momentul cînd... *Orice fecior o vedea Pe dată o și-ndrăgea.* TEODORESCU, P. P. 152. (În opoziție cu de două ori) **O dată** = într-un singur rînd, nu de mai multe ori. *Cînd era să iasă, își mai aruncă ochii o dată prin grajd.* ISPIRESCU, L. 3. *N-am pățit eu asta numai o dată în viața mea.* CREANGĂ, P. 124. *Să mai sărut o dată pămîntul țerei mele!* ALECSANDRI, P. III 296. *Să nu ne mai întîlnim Numai sîmbăta o dată, Duminica ziua toată, Alte zile-arareori, Într-una de nouă ori.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 62. **Nu o dată** = în repetate rînduri, de multe ori, adesea. **O dată (cu)** = în același timp (cu)..., cu același prilej, concomitent, simultan. *O dată cu venirea serii, femeile au aprins focul în vatră.* BOGZA, C. O. 117. *Baba, care se culcase o dată cu găinile, se sculă cu noaptea-n cap.* CREANGĂ, P. 6. *Nu te ocupa de multe trebi o dată.* NEGRUZZI, S. I 248. (Cu o construcție mai puțin obișnuită) *Ajunse cu seara o dată la un loc.* RETEGANUL, la TDRG. ◇ Expr. **O dată cu capul** = cu nici un preț, niciodată. *O dată cu capul nu putea el crede una ca asta.* ISPIRESCU, L. 20. *Și! nu deschide o dată cu capul!* CARAGIALE, O. I 99. **O dată pentru totdeauna** = definitiv, irevocabil. *Ei trebuie să înțeleagă o dată pentru totdeauna că forța brațelor noastre întrece forța tuturor motoarelor.* SAHIA, N. 36. **Încă o dată** = din nou, a doua oară. *Încă o dată am iubit.* NEGRUZZI, S. I 51. *Te rog încă o dată de vei veni... să te faci că nici mă cunoști.* id. ib. 62. ◇ Loc. conj. **O dată** = (înaintea unui participiu sau a unui adjectiv) din moment ce, îndată ce, imediat ce. *O dată intrată pe calea putreziciunii morale și intelectuale, clasa burgheză se cadaverizează.* IONESCU-RION, C. 109. *O dată pornit din casa d-tale, înapoi nu m-oi mai întoarce.* CREANGĂ, P. 192. *O dată liberi, unii din noi luară calea Parisului, alții se duseră în Transilvania.* BOLINTINEANU, O. 269. **O dată ce** = de vreme ce. *O dată ce s-a luat hotărîrea, rămîne valabilă.*

DÁTĂ[2], *date*, s. f. **1.** Indicație precisă a timpului calendaristic (zi, an etc.) în care s-a întîmplat un eveniment sau un fapt. *Nici un vapor românesc nu pleca la acea dată spre Rotterdam.* BART, E. 247. ✦ Mențiune indicînd timpul (anul, luna, ziua) întocmirii unei scrisori, a unui act, a unei inscripții etc. *Cînd am venit la prînz, am găsit ușa închisă și biletul ăsta pe ușă... Uite, scrie data, 15 octombrie 1937.* CAMIL PETRESCU, T. III 53.

2. (Mai ales la pl.) Fapte stabilite (de știință), elemente necesare care servesc ca punct de plecare în cercetarea unei chestiuni, la tragerea unei concluzii sau la luarea unei hotărîri. *Mi-ar fi trebuit date precise.* DAVIDOGLU, M. 90. *Aș putea, cu datele pe care le am despre viața și firea ta, să-ți dovedesc că «pesimismul» tău nu e de loc sincer.* VLAHUȚĂ, O. A. 326. *Miron și alți hronicari au scris mai toți după tradiții, fără a îngriji datele.* NEGRUZZI, S. I 202.

DÁTĂ[3] s. f. **1.** (Regional, numai în expr.) **Cum** (sau **precum**) **e data** = după cum e obiceiul, datina; după cum trebuie, după cum se cuvine, se cade, se obișnuiește. *Cu lăutari s-aducem fata, Cu vin și chef, precum e data.* COȘBUC, P. I 241. *Stați... pînă merg eu... să mă gat, cum e data să meargă omul.* RETEGANUL, P. III 9.

2. (Popular) Soartă, destin. *Eu n-am mumă, tu n-ai tată, Amîndoi sîntem d-o dată.* BIBICESCU, P. P. 25. ◇ Expr. **Așa-i** (sau **așa i-a fost**) **data** (cuiva) = așa-i soarta (cuiva), așa i-a fost (cuiva) sortit, scris. *Așa-i data fetelor Să scrie cătanelor.* HODOȘ, P. P. 208.

DÁTINĂ, *datini*, s. f. **1.** Obicei sau deprindere (moștenită din timpuri vechi) consacrată și devenită tradițională pentru o colectivitate de oameni; tradiție, uzanță. *Acolo la munte, noi nu cunoaștem stăpîn, nici nu obijduim pe semenii noștri. Trăim în frăție, după datină și dreptate.* SADOVEANU, N. F. 179. *Dar iată că mireasa-n prag s-arată, Și, după vechea datină păgînă, Ea își desprinde vălul ei de față.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 17. *Ce e datina? O lege! Zi o lege strămoșească! Bună-n vremuri, dar ce poate să nu se mai potrivească Celor ce cu propășirea s-au născut în vremea lor.* DAVILA, V. V. 154.

2. (Rar) Rost. *Ce să-i fac eu, dacă așa e basmul? Va să-l spui și eu după cum este șartul și datina lui.* ODOBESCU, S. III 197.

DATÍV, *dative*, s. n. (Gram.) Caz al declinării, funcționînd, de obicei, ca complement indirect (rar ca circumstanțial de loc) și răspunzînd la întrebarea: «cui?». *Musteciosul Davidică de la Fărcașa, pînă tîrziu o mămăligă, mîntuia de spus pe de rost... pronumele conjunctive de dativ și acuzativ.* CREANGĂ, A. 84.

DATÓR, -OÁRE, *datori, -oare*, adj. (Construit mai ales cu verbul «a fi» sau «a rămîne») și urmat de determinări introduse uneori prin prep. «cu» și arătînd

obiectul datoriei) **1.** Care are de plătit (cuiva) o datorie, de obicei o sumă de bani. *Mohabin a rămas dator unei văduve sărace cu cinci parale, pentru cusutul unui turban.* SADOVEANU, D. P. 182. *La birt ai rămas dator 800 lei.* SEBASTIAN, T. 282. ◇ Fig. *Îți sînt dator o lămurire, amicul meu.* M. I. CARAGIALE, C. 69. *Din zei de-am fi scoborîtori, C-o moarte toți sîntem datori!* COȘBUC, P. I 257. ◇ Expr. **Dator-vîndut** = plin de datorii. *Săracilipit, dator-vîndut... rămînea netulburat.* M. I. CARAGIALE, C. 121. **A scoate** (pe cineva) **dator** = a cere, a pretinde (cuiva cu care ai avut o afacere) achitarea unei sume pe care n-o datorează. *Băui trei zile de vară... Băui, nene, turma toată Săracuț de maica mea Cînd văzui că, după toate, Încă și dator mă scoate.* ALECSANDRI, P. P. 265. (Rar) **A face dator** (un lucru) = a pune amanet, a amaneta, a ipoteca. *Mîncai caii și cocia Și-mi făcui datoare via.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 376.

2. (De obicei urmat de un verb la infinitiv sau la conjunctiv) Obligat (prin lege, printr-o învoială sau moraliceşte) să facă ceva. *Fiecare cetățean al Republicii Populare Romîne este dator să respecte constituția și legile statului de democrație populară.* CONST. R.P.R. 42. *El e dator să se poarte politicos cu lumea.* CARAGIALE, O. III 34. *Dă, sîntem datori a ne ajuta unii pe alții.* CREANGĂ, O. A. 218. *Cetățeanul e dator către lege mai mult decît supunerea sa. El trebuie a-i fi sprijinitor și ajutor.* BĂLCESCU, O. I 354.

3. (Construit cu dativul) Care are a mulțumi cuiva pentru un serviciu, pentru un sprijin etc.; îndatorat. *Ție îți sînt datoare mîntuirea puilor mei.* ISPIRESCU, L. 90. *Voi veți trăi; căci voua Grecia e datoare; Căci voi ați dat semnalul la libertatea sa.* ALEXANDRESCU, P. 143.

DATORÁ, *datorez,* vb. I. (Și în forma *datori;* construit cu dativul) **1.** Tranz. (Uneori cu determinări introduse prin prep. «la», indicînd o instituție bancară) A fi dator, a avea de plătit cuiva o sumă de bani sau, p. ext., altceva. *Datorește o sumă de bani la bancă.* ▭ *Tu îmi datorești cincizeci de kilograme porumb.* SADOVEANU, P. M. 264. *Îți mulțumesc, frate, trebuie să-mi spui cît îți datorez.* CAMIL PETRESCU, B. 221. ◇ Fig. *Nu datorez nimănui nici o socoteală.* SEBASTIAN, T. 283.

2. Tranz. A fi obligat (cu ceva față de cineva), a avea o datorie morală (față de cineva), a trebui să mulțumești cuiva pentru ceva. *Omului acesta îi datoresc copiii mei viața tatălui lor.* CAMIL PETRESCU, T. I 426. *Toate aceste reflecțiuni puțin măgulitoare pentru mine și florile mele nu m-au împiedicat de-a exersa găzduirea ce datorez oaspeților.* NEGRUZZI, S. I 99.

3. Refl. unipers. (Mai ales în forma *datori*) A avea (pe cineva sau ceva) drept cauză. *Cărei nedreptăți se datorește trimiterea lui în linia întîi?* CAMILAR, N. I 350. *Neînduplecatei lor voințe și materialului dîrz din care sînt plămădiți se datorează faptul că la poalele măreților munți nu se întinde un ținut de mizerii.* BOGZA, C. O. 269. *Surparea părintelui meu se datorește măritului domn de astăzi.* SADOVEANU, Z. C. 74. *Nu știa că acest monument se datorește celui mai mare sculptor.* MACEDONSKI, O. III 72. ◇ Tranz. *A povestit tot cui îi datorește rana sa.* EMINESCU, N. 125.

— Variantă: **datorí,** *datoresc,* vb. IV.

DATORÁT, -Ă adj. v. datorit.

DATORÍ vb. IV v. datora.

DATORÍE, *datorii,* s. f. **1.** Sumă de bani sau, p. ext., orice bun pe care cineva l-a dat cu împrumut sau pe care îl datorează cuiva. *Ai să-mi plătești datoria cînd o să fii plin de bani.* DUMITRIU, N. 115. *Să-și plătească datoriile, fie către negustorul liovean, fie către domnul său.* SADOVEANU, Z. C. 241. *Pașadia îi ceru datoria.* M. I. CARAGIALE, C. 25. ◇ Loc. adv. (În legătură cu verbele «a da», «a lua», «a cumpăra» etc.) **Pe datorie** = pe credit. *Dădea oamenilor pe datorie, și oamenii nu-i mai plăteau.* PAS, Z. I 26. *De trei zile mîncam... pe datorie.* HOGAȘ, DR. II 51. *Dator nu-s, că nu-mi dă nimene pe datorie.* CREANGĂ, A. 200. ◇ Expr. **A se băga, a se îneca sau a se îngloda în datorii** = a se împrumuta cu sume mari de bani care nu mai pot fi restituite. *Lucrează aproape pe nimic, că-s înglodați în datorii la catastiful vechilului, care a rămas mare și tare după fuga stăpînului.* CAMILAR, N. I 313. ✦ *Datorie publică* v. public.

2. Obligație (legală sau morală), îndatorire, sarcină. *Respectarea legilor statului de democrație populară, care apără drepturile și interesele poporului muncitor, constituie cea mai de seamă datorie a fiecărui om al muncii.* LUPTA DE CLASĂ, 1952, nr. 7, 70. *Sînt bărbați care pot sta deasupra vieții și a morții, păstrîndu-și cumpăna inimii în urgii, pentru că au de îndeplinit aici pe pămînt, în timpul lor scurt, o datorie.* SADOVEANU, N. P. 144. *Mai marii lui, văzîndu-l că și-a făcut datoria de ostaș, l-au slobozit din oaste cu arme cu tot.* CREANGĂ, P. 297. ◇ Loc. adv. **De (sau din) datorie** = din obligație, nu de bunăvoie, pentru că așa se cuvine, așa se cere, așa trebuie. *Făt-Frumos... se duse, de! de datorie.* ISPIRESCU, L. 105. *Își iubesc soția și copiii mai mult din datorie.* NEGRUZZI, S. I 221. **La datorie** = în locul unde te cheamă obligațiile de serviciu. *Pe mine mă găsește totdeauna aici, la datorie.* SEBASTIAN, T. 193. *Eu, la datorie, coane Fănică, zi și noapte la datorie.* CARAGIALE, O. I 105. ◇ Loc. adj. (Învechit) **De datorie** = făcut numai din obligație, cuvenit. *A doua zi profesorul veni și, după acea de datorie bună dimineață, scoase din sîn o broșură.* NEGRUZZI, S. I 7. ◇ Expr. **A fi de datoria cuiva să...** = a fi obligația cuiva să... *Nu era de datoria mea, însă am coborît de pe podul meu numai ca să lustruiesc biela.* SAHIA, N. 30. *Ca prietin vechi a cucoanei Nastasicăi, îi de datoria mea să vin o dată cu lăutarii.* ALECSANDRI, T. I 155. **A crede de datoria sa să...** = a se crede obligat să... *Crezu de a sa datorie să se mai salte încă o dată.* SADOVEANU, Z. C. 166.

DATORÍNȚĂ, *datorințe,* s. f. (Învechit) Obligație (morală), îndatorire. *Am socotit că am datorința să cer învoire.* SADOVEANU, Z. C. 261. *Gavrilă și-a făcut datorința lui de l-a rugat pe stăpîn să-i facă socoteala.* POPA, V. 9.

DATORÎT, -Ă, *datorîți, -te,* adj. (Și în forma *datorat*) **1.** (Despre o sumă de bani sau un bun) Care trebuie plătit, restituit, dat (cuiva), cu care ești dator (cuiva). *Domnule subdirector, fii te rog bun și înmînează suma datorită.* CAMIL PETRESCU, T. I 544.

2. Care se cuvine, care constituie o obligație legală sau morală. *Mi-am făcut anii datorați, am ieșit subofițer; am dat un examen special și am intrat în corpul jandarmilor.* SADOVEANU, P. M. 106. *Fetița înaltă stătea tot cu mine — cît îi permitea stricta politețe datorită altora.* IBRĂILEANU, A. 28.

3. (Construit cu dativul) Provenit din sau de la..., cauzat, pricinuit de... *Febra asta, datorită pumnalului și stîngăciei tale, mi-a salvat mintea.* CAMIL PETRESCU, T. II 278. ✦ (Numai în forma *datorită;* cu valoare de prepoziție) **a)** Mulțumită, grație. *Datorită unor foi de învelit marfa... am descoperit versiunea cea bună a acestei povestiri.* SADOVEANU, D. P. 6. *Datorită muncii d-tale... biblioteca e azi în regulă.* CAMIL PETRESCU, T. I 150. **b)** Din cauza, din pricina. *A murit datorită unui atac de angină pectorală.* CAMIL PETRESCU, T. I 222.

— Variantă: **datorát, -ă** adj.

DATÓRNIC, -Ă, *datornici, -e,* s. m. și f. (Rar la f.) **1.** Persoană care are de plătit o datorie (de obicei o sumă de bani); debitor. *În cîțiva ani, tot satul era însemnat pe o scoarță a unei vechi cărți de rugăciuni, ca*

datornic. CAMILAR, N. I 332. *Datornicul număra gologanii... şi-i lăsa pe masă. Birtaşul îi arunca în buzunarul şorţului.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 15.

2. Persoană care are de primit (de la cineva) o datorie (de obicei o sumă de bani); creditor. *Visteria mea e goală şi datornicii mei ţipă.* SADOVEANU, Z. C. 159. *Va aştepta mai întîi să ia leafa, ca să nu lase în urma lui nici un datornic cu buza umflată.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 201. *Cînd dimineaţa te vei scula şi nu vei şti ce să mănînci şi unde să te ascunzi de datornici, te încredinţez că atunce vei avea prea puţin mintea dotată la învăţătură.* KOGĂLNICEANU, S. 216.

DĂUNĂ, *daune,* s. f. Pagubă, stricăciune, vătămare. *Angajaţii sînt răspunzători pentru daunele aduse unităţilor respective în legătură cu munca lor.* COD. M. 31. *Se cunoaşte că meditează vreo nouă moarte, vreo nouă daună.* NEGRUZZI, S. I 143. ◇ Loc. adv. **În dauna** (cuiva sau a ceva) = în detrimentul, în paguba (cuiva sau a ceva). *Societatea modernă... a despărţit cu desăvîrşire munca fizică de cea intelectuală, ceea ce e foarte anormal şi e în dauna şi a fizicului şi a intelectului omului.* GHEREA, ST. CR. II 340. *Această specializare a studiilor pentru fiecare şcoală în parte permite a se da fiecării materii de învăţămînt o dezvoltare îndestulătoare şi a nu se sacrifica toate cunoştinţele, grămădite la un loc, una în dauna celorlalte.* ODOBESCU, S. II 63. ◇ *Daune interese* v. interes. ✦ (Neobişnuit) Pierdere, nenorocire. *Avea un cal năzdrăvan, care îi da de ştire cînd i se-ntîmpla ceva daună.* RETEGANUL, P. III 46.

— Pronunţat: *da-u-.*

DĂ interj. v. de[2].

DĂBĂLÁT, -Ă adj. v. dăbălăzat.

DĂBĂLĂZÁ, *dăbălăzez,* vb. I. (Transilv., Mold.) 1. Tranz. (Despre animale; cu privire la cap, gură, urechi) A lăsa în jos, a lăsa să atîrne (de oboseală), a apleca, a pleoşti. *Calul... dăbălăză urechile, plecă capul la pămînt şi rămase neclintit locului.* MARIAN, O. II 166.

2. Refl. (Despre persoane) A slăbi, a se moleşi.

DĂBĂLĂZÁT, -Ă, *dăbălăzaţi, -te,* adj. (Despre urechi, buze, aripi etc.) Lăsat în jos (de oboseală), pleoştit. V. clăpăug, bleg. *Uliul... ameţit de cap şi cu aripile dăbălăzate.* MARIAN, O. I 176. *Avea nişte urechi clăpăuge şi nişte buzoaie groase şi dăbălăzate.* CREANGĂ, P. 239. *Spate tare cîrjobate, Buze mari, dăbălăzate.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 343.

— Variantă: **dăbălát, -ă** (SLAVICI, N. II 4) adj.

DĂBILÁR, *dăbilari,* s. m. (Învechit şi arhaizant) Strîngător de biruri. *Domnia-ta te trudeai cu rînduielile şi cărţile dăbilarilor împărăţiei.* SADOVEANU, D. P. 9. *Se duc dăbilarii şi adună de la oameni, cu îngăduinţa lui vodă, peşcheşuri sultanatului.* id. N. P. 138. *Umblau cu dăbilarii domneşti pentru strîngerea dăjdiilor.* BĂLCESCU, O. II 26.

DĂDÁCĂ, *dădace,* s. f. (Munt., Mold.; ieşit din uz) Îngrijitoare, femeie angajată la copii în familiile boiereşti şi în familiile înstărite. V. guvernantă, bonă. *A rămas singur, numai cu dădacele... iar bunică-sa şi maică-sa au pornit cu sania, în aceeaşi zi, la Vaslui.* SADOVEANU, F. J. 768. *Dinuţ, copilul Filofteei, era acasă în braţele dădacei.* GALACTION, O. I 112. *N-avea voie să iasă... fără dădaca ei.* ISPIRESCU, L. 120. ◇ Expr. **A face pe dădaca** = a se ocupa prea mult de cineva, a îngriji pe cineva ca pe un copil mic. *Ei sînt artilerişti şi se pricep să tragă cu tunul... nu să facă pe dădacele pe lîngă civili.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 348.

DĂDĂCEÁLĂ, *dădăceli,* s. f. (Ironic) Faptul de a se îngriji prea mult de o persoană, de a o servi ca pe un copil mic.

DĂDĂCÍ, *dădăcesc,* vb. IV. Tranz. 1 A îngriji (în calitate de dădacă) un copil. *Alături de părinţii mei, în inima mea îşi are locul mama Sia... femeia de încredere care t-a dădăcit şi crescut pe dinşii ca şi pe mine.* M. I. CARAGIALE, C. 73.

2. Fig. A se ocupa de o persoană (adultă) ca de un copil; a îndruma, a conduce; (fig., ironic) a sfătui insistent, pînă la plictiseală. *Uită-te mata pentru ce s-a întors. Ca să gogească şi eu să stau şi să-l dădăcesc!* C. PETRESCU, O. P. II 48. *Am cunoscut pe vestitul Kirkireu... care crescuse pe banul Manolache Băleanu şi l-a dădăcit pînă la moarte.* GHICA, S. 258.

DĂHULÁ vb. I v. dăula.

DĂINĂ s. f. v. doină.

DĂINUÍ, *dăinuiesc* şi *dăinui,* vb. IV. Intranz. (Mai ales la pers. 3) A ţine un timp îndelungat, a se prelungi în timp; a dura, a persista. *Moara cea veche... şi acum dăinuieşte.* SADOVEANU, O. I 405. *Aceste petreceri dăinuiră pînă după miezul nopţii.* BOLINTINEANU, O. 298. ✦ (Despre fiinţe) A trăi, a vieţui, a exista. *Şi-o să petrec în pace prin lumile de soare, În care-oi dăinui?* EMINESCU, O. IV 39.

DĂINUÍRE s. f. Faptul de a dăinui; persistenţă, menţinere.

DĂINUITÓR, -OÁRE, *dăinuitori, -oare,* adj. Care dăinuieşte; durabil, persistent, trainic. *Că se-ngrozesc de moarte zgîrciţii, mă pricep, Şi-ndrăgostiţii tineri cîţi dragostea şi-o-ncep, Că au şi unii şi-alţii comori dăinuitoare.* MACEDONSKI, O. II 74. *Ferice de voi, care credeţi că toate sînt adevărate şi dăinuitoare.* SLAVICI, N. I 243. *Vînătorul... să dea nevinovaţilor săi adversari un răgaz ce, în curînd, îi va asigura, tot lui, o mai spornică şi mai dăinuitoare izbîndă.* ODOBESCU, S. III 38.

— Pronunţat: *-nu-i-.*

DĂLBÎNĂ, *dălbini,* s. f. (Regional) Apă adîncă; loc adînc (şi primejdios) într-un lac, într-un rîu; bulboană. *Peste adînca dălbină Sar peştii în aerul tremurător. Ai zice: un mare scamator Aruncă pumnale-n lumină.* BENIUC, V. 99.

— Variantă: **dulbînă** s. f.

DĂLBIÓR, -OÁRĂ, *dălbiori, -oare,* adj. Diminutiv al lui dalb. *O teleagă sprintioară, Aurită, dălbioară, Ca un cuib de zinişoară.* ALECSANDRI, P. I 106.

— Pronunţat: *-bi-or.*

DĂLCĂÚC s. m. v. dalcauc.

DĂLCĂÚŞ, *dălcăuşi,* s. m. 1. (Mold.) Ajutor al cîrmaciului unei plute, care stă la cîrma dindărăt. *Bărbatul cîrmaci şi nevasta dălcăuş, înfipţi, parcă, în plută pe picioare vînjoase, stăteau drept şi neclintiţi.* HOGAŞ, DR. 242.

2. (Popular) Dalcauc (2). *Rău ai făcut că n-ai vorbit la Dacia... Discursuri, aşa ca să vorbim şi să aplaude lumea, să te ridice dălcăuşii în braţe şi să strige ura!* C. PETRESCU, Î. II 138.

DĂLCĂÚŢ, *dălcăuţi,* s. m. (Familiar) Prieten, ortac. *Meşterii sînt dălcăuţii mei de petrecere şi scandaluri.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 131.

DĂLTÍŢĂ, *dăltiţe,* s. f. Diminutiv al lui daltă. *Lucră neobosit... cînd cu pinsula pictorului, cînd cu plumbul desemnatorului, cînd cu dăltiţa gravorului, ca să reprezente cerbii vînaţi.* ODOBESCU, S. III 142.

DĂLTUÍ, *dăltuiesc,* vb. IV. Tranz. A lucra, a scobi, a sculpta, a ciopli, a tăia cu dalta. *Sus, ultimul burlan, mare şi gros, masiv, era dăltuit de-a dreptul în stînca de calcar.* MIHALE, O. 511. *În capătul de apus sta jilţul domnului, mai larg, mai bogat şi dăltuit cu înfloriturî.* SADOVEANU, O. VII 109.

DĂLTUÍRE s. f. Acțiunea de a dăltui; săpare cu dalta în piatră, în lemn etc.

DĂLTUÍT, -Ă, *dăltuiți, -te,* adj. Lucrat, netezit, sculptat, cioplit, scobit cu dalta. *Poarta la ei constă din doi stîlpi dăltuiți, în care se vîră cu capetele pari de brad.* ȘEZ. I 33.

DĂLTUITÓR, -OÁRE, *dăltuitori, -oare,* s. m. și f. (Rar) Persoană care dăltuiește.

DĂLTUITÚRĂ, *dăltuituri,* s. f. (Rar) Scobitură, crestătură făcută cu dalta. *Teascul este făcut dintr-o masă paralelogramă, în care se face de jur împrejur o dăltuitură... În dăltuitură se pun doage.* I. IONESCU, P. 252.

DĂLTÚȚĂ, *dăltuțe,* s. f. (Rar) Dăltiță.

DĂMÓL, -OÁLĂ adj. v. **domol.**

DĂMOLÍ vb. IV v. **domoli.**

DĂNÁC, *dănaci,* s. m. (Regional) Băiat măricel; băiețandru, băietan, flăcăiaș. *Dănacii și fetele se duc dis-de-dimineață la baltă.* ȘEZ. VI 21.

DĂNĂNÁIE, *dănănăi,* s. f. (Regional) **1.** Ciudățenie, minunăție, năzdrăvănie; bazaconie, comedie. *Dar ce dănănaie o mai fi aceasta, că n-am auzit pînă acum vorbindu-se de dînsa?* FILIMON, C. 153.

2. Belea, pacoste, bucluc, năpastă, dandana (2).

3. Zgomot mare, gălăgie, zarvă, hărmălaie, larmă.

DĂNDĂNÁIE, *dăndănăi,* s. f. (Regional) **1.** Tărăboi, tămbălău, dandana (1). *A fost dăndănaia dracului, intră iarăși în vorbă Turcu. Roaiba, cînd a auzit una ca asta, a bătut-o pe sor'sa.* PAS, L. I 293.

2. Boroboață, poznă; năzdrăvănie, comedie, minunăție mare, dandana (2). *Boieriul, cînd mai vede și astă dăndănaie, crapă de ciudă.* CREANGĂ, P. 67.

DĂNGĂNÍ, *dăngănesc,* vb. IV. Intranz. (Despre clopot) A suna.

DĂNGĂNÍT s. n. Acțiunea de a dăngăni și rezultatul ei; dangăt. *Dăngănitul clopotelor.*

DĂNÓS, -OÁSĂ, *dănoși, -oase,* adj. (Rar) Darnic, generos. *Moldovanul, ortoman și dănos la mînă, și la suflet fălos.* ODOBESCU, S. A. 167. *Că-i om drept... Și de mînă mai dănos, Și de suflet mai duios.* ALECSANDRI, P. P. 80.

DĂNȚUÍ, *dănțuiesc,* vb. IV. Intranz. (Învechit și popular) A dansa, a juca. *Parcă umbla dănțuind sau ar fi fost oricînd gata să zboare.* DUMITRIU, V. L. 7. ◇ (Bis.) *Isaia dănțuiește* = numele unei cîntări bisericești, care se cîntă la sfîrșitul cununiei; fig. căsătorie. *În sfîrșit am prins doi în căpcană... însă nu mi-o pominit nici bechi de Isaia dănțuiește.* ALECSANDRI, T. I 132. ◇ Expr. (Învechit) **A dănțui pe funie** (sau **pe frînghie**) = a umbla pe funie, făcînd fel de fel de figuri; a face echilibristică. [Deprinderea] *chiar și pe frînghie a dănțui ne-nvață.* NEGRUZZI, S. II 260. ◇ Tranz. (Complementul indică un anumit dans) *Polca, polca, vesel joc... plini de foc, Vesel noi te dănțuim!* ALECSANDRI, T. I 155. (Cu complement intern) *Jupînul (cutare) Dănțu-mi dănțuiește.* TEODORESCU, P. P. 78. ✦ A umbla făcînd mișcări ca de dans; a sălta. *Trăsura inginerului s-a apropiat cu caii dănțuind în ham.* GALAN, Z. R. 87. ◇ Fig. *Între el și rîul de fontă topită, pe care dănțuia o creastă de flăcări, se mișcau umbrele negre ale topitorilor.* V. ROM. noiembrie 1950, 43.

— Prez. ind și: *dănțui* (BENIUC, V. 38).

DĂNȚUITÓR, -OÁRE, *dănțuitori, -oare,* s. m. și f. (Învechit) Dansator. *Renumele minunatei dănțuitoare zburase peste orașele Ahaiei și ajunsese pînă în capitala lumii.* GALACTION, O. I 425. ◇ (Adjectival) *Perechile dănțuitoare alunecă în valuri de voluptate pe parchetul de oglindă.* GALACTION, O. I 395. *În ploaie de confetti saltă Părechile dănțuitoare.* TOPÎRCEANU, B. 66.

DĂNUÍ, *dănuiesc,* vb. IV. Tranz. (Învechit) A face o danie; a dărui, a dona. *Îi dănui și un însemnător număr de moșii.* NEGRUZZI, S. II 142.

DĂNUÍRE s. f. (Învechit) Faptul de a dănui; dăruire, donație. *Fă hîrtia de dănuire s-o iscălesc.* NEGRUZZI, S. I 302.

DĂNUITÓR, -OÁRE, *dănuitori, -oare,* s. m. și f. (Învechit) Persoană care face o danie; donator. *Sarcinile impuse tutulor mănăstirilor în genere de către ctitorii și dănuitorii lor.* ODOBESCU, S. II 29. *Epitropia, iară nu moștenirea fiind clauză principală a dănuitorului acestor moșii.* I. IONESCU, D. 417.

DĂRÁB, *dăraburi* și *dărabe,* s. n. (Regional) **1.** Bucată dintr-un aliment, dintr-un material etc. *Foamea se trezise, își arătase colții, îi împingea* [pe prizonieri] *pîn'la moarte de om, pentru un dărab.* CAMILAR, N. II 346. (Cu pronunțare regională) *Apoi du-te la cea poartă Ș-o taie darabe toată.* SEVASTOS, N. 328.

2. Bucată, petic de pămînt. (Cu pronunțare regională) *Omul de la coarnele plugului mormăi iar singur... Măcar darabul ăsta de loc să-l ar.* DUMITRIU, V. L. 6.

3. (Determinat prin «de vreme») Bucată, interval de timp. *A trecut un dărab de vreme și s-a întors.*

— Variantă: **dărăb** (GALAN, Z. R. 30, SADOVEANU, P. M. 274) s. n.

DĂRÁC s. n. v. **darac.**

DĂRĂB s. n. v. **dărab.**

DĂRĂBÁN s. m. v. **dorobanț.**

DĂRĂBÚȚ, *dărăbuțe,* s. n. (Regional) Diminutiv la lui dărab; bucățică. *Eu țesei un dărăbuț Și mă dusei la drăguț.* EMINESCU, L. P. 19.

DĂRĂCÍ, *dărăcesc,* vb. IV. Tranz. (Cu privire la lînă, cînepă, in etc.) A scărmăna, a destrăma și uneori a pieptăna cu daracul, a da la darac, a trece prin darac. *Crezi că munca prăfuroasă din fabricile de dărăcit lîna e mai ușoară?* CAMIL PETRESCU, T. I 276. *Vro două-trei bătrîne... să scarmene sau să dărăcească niște lînă.* SEVASTOS, N. 2. *Găsi patru femei, dintre care două torceau, una dărăcea și cealaltă împletea la un ciorap.* FILIMON, C. 52. ◇ Fig. [Vîntul] *își dărăcea o dată coama sălbatică în peria pădurii.* DUMITRIU, N. 187.

DĂRĂCÍRE s. f. Acțiunea de a dărăci și rezultatul ei.

DĂRĂCÍT[1] s. n. Dărăcire.

DĂRĂCÍT[2]**, -Ă,** *dărăciți, -te,* adj. (Despre lînă, cînepă, in etc.) Dat la darac, tras prin darac, scărmănat cu daracul.

DĂRĂCITÓR[1]**,** *dărăcitoare,* s. n. Pieptenele cu care se dărăcește; darac.

DĂRĂCITÓR[2]**, -OÁRE,** *dărăcitori, -oare,* s. m. și f. Muncitor specializat în dărăcitul lînii, cînepii, inului etc.

DĂRĂCITÚRĂ s. f. Cînepă, in, lînă etc. dărăcită.

DĂRĂPĂNÁ, *dărăpăn,* vb. I. **1.** Refl. (Mai ales despre construcții) A se ruina, a se distruge, a se strica, a se prăpădi; p. ext. a se nărui, a se surpa, a se prăbuși. *Vechea mînăstire s-a dărăpănat.* VLAHUȚĂ, O. A. II 151. ◇ Tranz. Fig. *În zadar se mai cercară unii din boierii pribegi... să-i dărapene cu armele domnia.* ODOBESCU, S. A. 125.

2. Tranz. (Regional; cu privire la păr) A-și smulge părul (de desperare, de jale). *Intra-n casă suspinînd, Ieșea afară tot plîngînd, Păr bătrîn dărăpănînd.* ȘEZ. VII 57. *Cînd la țeapă se uita, Păr din cap dărăpăna Și cu jale tot zicea.* TEODORESCU, P. P. 536.

DĂRĂPĂNÁRE s. f. Acțiunea de a (se) dărăpăna; ruinare, năruire, prăbușire, surpare. (Fig.) *În mijlocul acestei cumplite dărăpănări a planurilor și a speranțelor sale, ce făcea oare Horia?* ODOBESCU, S. III 540.

DĂRĂPĂNÁT, -Ă, *dărăpănați, -te,* adj. (Despre construcții) Gata să se dărîme, deteriorat; p. ext. năruit, prăbușit, surpat. *Afară ploua rar, în stropi mari, iar vîntul învăluia ploaia și o trîntea chiuind în hanul dărăpănat.* SADOVEANU, O. I 139. *Casa mamei-mari era mohorîtă, dărăpănată, înecată în bălării uriașe.* GALACTION, O. I 9. *Un soi de terasă... de la ultimul etaj al unei clădiri vechi, dărăpănate.* CAMIL PETRESCU, T. I 307. *S-au descoperit, adîncite în pămînt, rămășițele unei cetăți dărăpănate, de pe vremea luptelor lui Traian cu dacii.* VLAHUȚĂ, O. A. II 133.

DĂRĂPĂNĂTÓR, -OÁRE, *dărăpănători, -oare,* adj. (Neobișnuit) Care cauzează dărăpănare; ruinător, distrugător. (Fig.) *Găseam și eu că nu este nici moral, nici uman a permite un negoț stricăcios și dărăpănător sănătății locuitorilor.* GHICA, S. 461.

DĂRĂPĂNĂTÚRĂ, *dărăpănături,* s. f. Construcție dărăpănată; clădire în ruină. *Are o căsuță, o dărăpănătură, într-o comună de pe lîngă București.* CAMIL PETRESCU, T. II 75. *Dărăpănătura aceasta... dobîndea în bătaia lunii ceva tainic.* M. I. CARAGIALE, C. 127.

DĂRÎMÁ, *dărîm,* vb. I. 1. Tranz. A doborî la pămînt, a distruge, a nimici. *Șuvoaiele cutremurau codrii, dărîmînd arborii, împleticindu-i.* CAMILAR, T. 60. *Așezați unul lîngă altul, cît e abatajul de lung, minerii fac tot ce le e în putință să dărîme cît mai repede peretele de cărbune pe care îl au în față.* BOGZA, V. J. 118. *Se desfășurau finațuri pe care brumele și omăturile le dărîmau necosite.* SADOVEANU, Z. C. 70. (Fig.) *Răspunsul lui Andrei îi dărîmă ultima icoană din suflet.* CAMIL PETRESCU, T. I 160. ◇ Refl. pas. *Făcu semn și corturile se dărîmară.* SADOVEANU, Z. C. 275. ✦ Refl. A se prăvăli, a se surpa, a se ruina, a se dărăpăna. *În loc să-și vază de casă, că se dărîmă, cumpără cai.* PREDA, Î. 115. *Părea că se dărîmă sala de aplauze.* CAMIL PETRESCU, T. II 546. ◇ (Poetic) *Prin stihii ce prind să se dărîme, Farul meu va lumina cu sînge.* BENIUC, V. 41. ✦ A desface cu îngrijire o construcție pentru a folosi din nou materialul.

2. Refl. (Despre oameni) A cădea la pămînt, a se prăbuși; a se răsturna. *Trăgîndu-se un pas înapoi, s-a dărîmat dintr-o dată, secat de puteri, pe ușa casei boierești.* GALAN, Z. R. 212. *Nu fără demnitate, șătrarul se dărîmă la pămînt.* SADOVEANU, Z. C. 38.

3. Tranz. (Rar) A tăia, a rupe, a da jos (ramuri, frunze, fructe) dintr-un copac; p. ext. a distruge un copac (rupîndu-i ramurile, frunzele). ✦ (Cu privire la iarbă, cereale etc.) A tăia cu coasa; a cosi.

— Variantă: (regional) **dărmá,** *darm* (BENIUC, V. 127, CREANGĂ, A. 112, ALECSANDRI, P. II 143, KOGĂLNICEANU, S. 215), vb. I.

DĂRÎMÁRE, *dărîmări,* s. f. Acțiunea de a (se) dărîma; doborîre, nimicire, distrugere. *Acum trei ani am cerut eu dărîmarea Bastiliei.* CAMIL PETRESCU, T. II 366. *Se vede un turn negru-n dărîmare.* NEGRUZZI, S. II 84.

— Variantă: (regional) **dărmáre** s. f.

DĂRÎMÁT, -Ă, *dărîmați, -te,* adj. 1. Prăbușit, surpat, distrus, nimicit, ruinat. *Trecătorul se rătăcea... printre garduri de nuiele, zăplazuri dărîmate, ziduri risipite.* SADOVEANU, Z. C. 79. *Rădăcini rămase în malurile dărîmate ca niște gheare de dihanie.* GALACTION, O. I 107. *Pe zidul dărîmat... crește în fiecare an o iederă.* CAMIL PETRESCU, T. II 580. *Vede casa-i părintească și cu streșinile-i late Pe sub care se agață cuiburile dărîmate.* MACEDONSKI, O. I 86. ◇ Fig. (Adverbial) *Mai bine vînd pămîntul, vorbește dărîmat tata.* STANCU, D. 99. ✦ (Despre construcții) Desfăcut cu îngrijire pentru a folosi din nou materialul.

2. (Despre copaci) Din care s-au tăiat, s-au rupt ramuri, frunze etc.

— Variantă: (regional) **dărmát, -ă** adj.

DĂRÎMĂTÓR, -OÁRE, *dărîmători, -oare.* s. m. și f. Persoană care dărîmă. *Acum stau în dreptul casei mele... și nu o mai găsesc. Dărîmătorii o duc în tărăboanțe și care, și o varsă departe, desfăcută în cărămizi și bîrne.* ARGHEZI, P. T. 147.

DĂRÎMĂTÚRĂ, *dărîmături,* s. f. (Mai ales la pl.) 1. Grămadă de cărămizi, moloz, lemne etc., provenite din dărîmarea, prăbușirea unei construcții. *Pe rîuri plutesc dărîmăturile palatelor.* RUSSO, O. 33. ✦ Clădire dărîmată, ruinată; ruină. *Dar și mai interesante... erau pentru el vechile dărîmături romane.* GALACTION, O. I 114. *Am dat de-o mănăstire veche toată dărîmături.* RETEGANUL, P. I 39. *Ajunse la un oraș mare, din care numai dărîmături rămăsese.* ISPIRESCU, L. 100.

2. Grămadă de crengi (mai ales uscate) rupte din copaci și doborîte la pămînt; vreascuri. *Lîngă gluga de coceni, o stivă înaltă de rădăcini amestecate cu dărîmături de sălcii scorburoase.* SADOVEANU, P. M. 30. *Ardeau în vîlvătăi dărîmături de copaci.* id. Z. C. 32.

— Variantă: (regional) **dărmătúră** (EMINESCU, O. I 60) s. f.

DĂRMÁ vb. I v. dărîma.

DĂRMÁRE s. f. v. dărîmare.

DĂRMÁT, -Ă adj. v. dărîmat.

DĂRMĂTÚRĂ s. f. v. dărîmătură.

DĂRNICÍE, *dărnicii,* s. f. 1. Însușirea, faptul de a fi darnic; generozitate; mărinimie. [Zgîrcitul] *azvîrli o pungă cu bani. Cerșetorul rămase mirat d-așa dărnicie.* VISSARION, B. 91. *Cu fața-n sus poetul visa că se inspiră, Visa că-i un Virgiliu, și-n vis, ca scumpe pietre, Zvîrlea cu dărnicie splendide hexametre.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 72.

2. Abundență, belșug; rodnicie. *Dărnicia solului.* ◇ Fig. *Care noi? se zăpăci omulețul într-atîta dărnicie de voce cîtă îndrepta Gheorghe Dima către dînsul.* GALAN, Z. R. 48.

DĂRUÍ, *dăruiesc,* vb. IV. Tranz. (Uneori cu determinări indicînd darul, introduse prin prep. «cu») 1. A face (cuiva) un dar, a da în dar; a cinsti (pe cineva). *E bun și blînd* [pisoiul] *ca și bătrîna aceea care mi l-a dăruit.* SADOVEANU, P. M. 239. *Cei doi moșnegi... îi puseră numele Pipăruș-Viteazul, și îl dăruiră cu un paloș.* RETEGANUL, P. V 74. *Colonelul Enghel îmi dărui o pușcă cu două țevi.* ODOBESCU, S. III 22.

2. A da, a acorda. *Vreau să-ți dăruiesc... un sfat.* SADOVEANU, D. P. 147. *Pe poporul romîn* [să ne sprijinim]... *pe acest popor căruia îi dăruim libertatea și rodul muncii lui.* CAMIL PETRESCU, B. 137. ◇ (În legătură cu viața, anii, zilele de trăit) *Dăruiește-mi viață, Păsărilă, că te-oi dărui și eu cu milă și cu daruri împărătești.* CREANGĂ, P. 268. *Eu să ucid orfanul la sînul meu purtat? L-am dăruit cu zile și vrei să-mi întorc darul?* ALECSANDRI, P. III 345. *Funiile că-i tăia Și cu viața-l dăruia.* TEODORESCU, P. P. 556.

3. (Cu privire la muncă, activitate, viață etc.) A închina, a consacra, a dedica, a hărăzi. *V. I. Lenin și-a dăruit întreaga viață cauzei revoluției proletare.* ◇ Refl. *Se simțea cuprins de un dor de a fi neasemuit de bun, eroic, de a se dărui cauzei socialismului pentru care au trăit și au murit atîția eroi.* CĂLUGĂRU, O. P. 437. *Ai murit, dăruindu-te tot... dintr-o singură dată.* CAMIL PETRESCU, B. 126.

4. A înzestra (pe cineva) cu ceva; a dota. *Niciodată n-a dăruit-o viața cu florile roșii ale bucuriei.* ISAC, O. 220.
— Prez. ind. și: *dărui* (DEȘLIU, G. 34).

DĂRUIÁLĂ s. f. (Numai în loc. adj.) **De dăruială** = (dat) în dar, ca dar, de dar. *Cînd pleci, îți mai dă și trei dramuri* [de tutun] *de dăruială.* CARAGIALE, la TDRG. *Nu mi-e hatul de vînzare... Mi-e hatul de dăruială.* TEODORESCU, P. P. 613.

DĂRUÍNȚĂ, *dăruințe,* s. f. (Rar) Dar, donație, danie. *Îl rugară să primească dăruința: jumătate din vitele de la ei.* RETEGANUL, P. IV 40.

DĂRUÍRE, *dăruiri,* s. f. Acțiunea de a (se) dărui și rezultatul ei.
1. Dar. *Copiii le mulțămiră de astă dăruire.* RETEGANUL, P. II 35.
2. Gest, act de devotament, de sacrificiu. *Mă uitam la Ivan, ca odinioară la icoană, cu un sentiment de desprindere din mine și de dăruire.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 104.

DĂRUITÓR, -OÁRE, *dăruitori, -oare,* s. m. și f. Persoană care face un dar; p. ext. persoană darnică, generoasă. *Acești trandafiri continuau, în conștiința mea, pe frageda lor dăruitoare.* GALACTION, O. I 59. ✧ (Adjectival) *Ulmu-mi este verișor, Iar stejarul frățior, Că la vreme și la zor Mult mi-a fost dăruitor.* TEODORESCU, P. P. 354.

DĂRUȘÁG, *dărușaguri,* s. n. (Regional) Dar, dăruire. *M-ai cumpărat, ca să mă vinzi? Mă duc la părinții mei chiar în seara asta. — Nu-i vînzare, nevastă, ci dărușag.* SADOVEANU, D. P. 74.

DĂSCĂLĂȘ, *dăscălași,* s. m. Diminutiv al lui dascăl.
1. (Depreciativ) v. dascăl (1). (Cu pronunțare regională) *Ce au a face cu chestiile aceste de căpitenie micele umbre de mici dascalași?* RUSSO, S. 162.
2. v. dascăl (4). *Oricum te-i preface Tot nu ți-oi da pace, Că și eu m-oi face Un mic dăscălaș.* ALECSANDRI, P. P. 9.

DĂSCĂLEÁLĂ, *dăscăleli,* s. f. Faptul de a dăscăli (2), de a bate (pe cineva) la cap; cicăleală.

DĂSCĂLÉSC, -EÁSCĂ, *dăscălești,* adj. Al dascălului, de dascăl, caracteristic dascălului. *De vreme ce... am învățat a ceti lesnicioșul metod al abecedarului d-tale... nu sînt la îndoială că voi învăța a scrie iarăși fără ajutorul dăscălesc.* NEGRUZZI, S. I 12.

DĂSCĂLÉȘTE adv. Ca un dascăl.

DĂSCĂLÍ, *dăscălesc,* vb. IV. **1.** Tranz. A învăța, a povățui, a sfătui; p. ext. a mustra, a dojeni. *Mătușă-sa... după ce a lăsat-o să plîngă să se răcorească, a povățuit-o, a dăscălit-o.* GALACTION, O. I 125. *Moartea, avînd bunătate a dăscăli pe Ivan, se pune în raclă.* CREANGĂ, P. 322. *Mintea... Este un înțelept sfetnic tocmit să ne dăscălească.* CONACHI, P. 281.
2. Tranz. A bate capul (cuiva); a cicăli. *Cum prindea pe unul la strîmtoare, cum îl lua la dăscălit: că el așa, că el pe dincolo.* GALAN, Z. R. 11.
3. Intranz. (Rar) A exercita profesiunea de dascăl (1). *Tata dăscălește aci de cincisprezece ani.* C. PETRESCU, Î. II 169.

DĂSCĂLICÉSC, -EÁSCĂ, *dăscălicești,* adj. (Neobișnuit) Dăscălesc. *Scoase din buzunarul vestei un creion... fără de care, din obișnuință dăscălicească, nu putea vorbi.* C. PETRESCU, Î. I 15.

DĂSCĂLÍCI, *dăscălici,* s. m. (Rar; depreciativ) Dăscălaș (1). *Un dăscălici izbutise să-l scoată din minți și să-l facă să creadă că băiatul dă, dimpotrivă, semne că are să ajungă un om cu totul deosebit.* MACEDONSKI, O. III 57.
— Variantă: (neobișnuit) **dascalóci** (GHICA, S. 258) s. m.

DĂSCĂLÍE, (2, 3) *dăscălii,* s. f. **1.** Profesiunea de dascăl (1). *Într-un rînd, în cei din urmă ani de dăscălie, a primit vizita unuia din cei de sus.* SADOVEANU, O. A. I 163. *Văzînd... că norocul îi stă împotrivă, se potoli oarecum și se apucă iară de dăscălia lui.* ISPIRESCU, L. 276.
2. Povață; p. ext. dojană, mustrare. *Te rog, nu cuvinte; n-am umor s-acult dăscălii; răspunsul meu ar fi fără replică.* NEGRUZZI, S. III 155.
3. (Învechit) Iscusință, pricepere, dibăcie. *Iară de steag o lopată Prelungă avea și cu dăscălie Făcută de maistor Pintilie.* BUDAI-DELEANU, Ț. 95.

DĂSCĂLÍME s. f. (Cu sens colectiv; popular) Mulțime, grup de învățători sau de profesori. *Cu toată dăscălimea dumnealui, cu toată societatea moftologică a dumnealui... degeaba!* CARAGIALE, O. I 102. ✦ (Rar) Elevi care urmau o școală de preoți. *Am găsit o mulțime de dăscălime adunată.* CREANGĂ, A. 128.

DĂSCĂLÍRE, *dăscăliri,* s. f. Acțiunea de a dăscăli. *Să poată reîncepe dăscălirea lăutarilor.* REBREANU, I. 21.

DĂSCĂLÍT, -Ă, *dăscăliți, -te,* adj. Povățuit, sfătuit, învățat; (despre animale) dresat. *Toate lighioile curții îi ieșeau înainte, parcă erau dăscălite.* DELAVRANCEA, S. 229.

DĂSCĂLITÚRĂ, *dăscălituri,* s. f. (Rar) Dăscăleală.

DĂSCĂLÍȚĂ, *dăscăliță,* s. f. (Popular, azi rar) Învățătoare (mai ales la țară); p. ext. (arhaizant și familiar) profesoară; soție de dascăl (1, 4). *Se va face și ea dăscăliță, va fi directoarea vreunui institut.* GALACTION, O. I 637. *Tu-mi răsai în zare, A vremii noastre dreaptă muceniță, Copil blajin, cuminte prea devreme, Sfielnică, bălaie dăscăliță.* GOGA, P. 29. *Cînd mi-ai fi tu dăscăliță, Ai vedea cum m-aș sili.* NEGRUZZI, S. III 24.

DĂTĂTÓR, -OÁRE, *dătători, -oare,* adj. (Urmat de determinări introduse prin prep. «de») Care dă (ceva). *Sub căldura soarelui dătător de viață, florile galbene, albastre și roșii, ca trezite din somn, își ridicau încet către ceruri potirul lor strălucitor.* HOGAȘ, M. N. 180. [Cuvîntul] *aprinde-n inimi ură sau iubire, De moarte, de viață-i dătător.* VLAHUȚĂ, O. A. 26. *O băutură bună și dătătoare de chef.* SBIERA, P. 306. ✧ (Substantivat) *Asediază revistele... înșală pe cîțiva dătători de brevete, și într-o bună dimineață... se fac avocați, deputați sau moșieri.* GALACTION, O. I 488. *Rămîneți în umbră sfîntă, Basarabi și voi Mușatini, Descălecători de țară, dătători de legi și datini.* EMINESCU, O. I 149. ✧ (Rar) *Dătător de foc* = incendiator. *Trebuie, prin urmare, ca să suferi ca fiul dumitale să fie pedepsit mai cumplit decît ucigașii, decît dătătorii de foc.* KOGĂLNICEANU, S. 193.

DĂULÁ, *dăulez,* vb. I. Tranz. (Munt.) A slei de puteri, a obosi; a istovi; a speti, a zdrobi, a prăpădi. *Ar veni tata... și i-ar dăula-n bătăi pe ceilalți dacă ar afla că m-au stîlcit în pumni.* STANCU, D. 354. ✧ Fig. *Sufletu-mi dăulat și zdrobit de răstriște în zadar cată odihna.* ODOBESCU, S. A. 162. ✧ Refl. (În forma *dehula*) *Să mă lăsați să mă mai odihnesc și eu puțintel acasă, că m-am dehulat de atîtea trebușoare pe pămînt.* CARAGIALE, O. III 50.
— Pronunțat: *dă-u-.* — Variante: **dăhulá** (ISPIRESCU, la TDRG), **dehulá** vb. I.

DĂULÁT, -Ă, *dăulați, -te,* adj. (Munt., despre ființe) Istovit, obosit, extenuat; zdrobit, spetit. ✦ (Despre lucruri) Stricat, avariat, dărîmat, ruinat. *Zidurile, vai! de mult timp dăulate... ale bisericii.* ODOBESCU, S. II 514.
— Pronunțat: *dă-u-.* — Variantă: **dehulát, -ă** (GHICA, S. 401) adj.

DĂULÍ, *dăulesc*, vb. IV. Tranz. (Regional) A jeli, a boci, a plînge (pe cineva). *S-adune vecini Şi neamuri să strîngă, Pe fată s-o plîngă Şi să mi-o bocească, Să mi-o dăulească.* COŞBUC, P. II 151.

— Pronunţat: *dă-u-*.

DĂUNÁ, *dăunez*, vb. I. Intranz. A pricinui (cuiva) o pagubă, o stricăciune; a prejudicia. *Orice act de indisciplină dăunează ridicării nivelului de trai al oamenilor muncii.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2883. *Leul ridică gheara asupra catîrului cu blîndeţă, fără să-i dăuneze şi jucîndu-se numai.* SADOVEANU, D. P. 21. ◆ Tranz. (Neobişnuit) A vătăma. *Digul era trainic: ploile din toamnă şi-au trecut şuvoaiele pe de lături, fără să-l dăuneze mai mult decît s-ar fi cuvenit.* GALAN, Z. R. 44.

— Pronunţat: *dă-u-*.

DĂUNĂTÓR, -OÁRE, *dăunători, -oare*, adj. Care dăunează; păgubitor, vătămător. *Neglijenţă dăunătoare.* ◆ (Substantivat, m.) Insectă (sau animal) care pricinuieşte pagube culturilor agricole. [Din veniturile în bani ale gospodăriei colective] *se acoperă cheltuielile de producţie, şi anume: repararea maşinilor şi uneltelor agricole, tratamentul animalelor, combaterea dăunătorilor şi altele.* STAT. GOSP. AGR. 27.

— Pronunţat: *dă-u-*.

DĂÚNĂZI adv. v. deunăzi.

DĂUNÓS, -OÁSĂ, *dăunoşi, -oase*, adj. (Rar) Dăunător; p. ext. lacom. *Anii săi tineri, mintea-i îndărătnică cu greu i-ar fi păstrat scaunul domniei, de n-ar fi stat la mijloc mumă-sa, doamna Chiajna, muiere capeşă şi dăunoasă.* ODOBESCU, S. A. 124.

— Pronunţat: *dă-u-*.

DE[1] conj. **I.** (Exprimă raporturi de subordonare) **1.** (Introduce o propoziţie condiţională) Dacă, în cazul că. *Iar de va fi ca steaua mea să cadă... Un alt fecior... Va duce mai departe drumul meu!* BENIUC, V. 72. *A fost odată ca niciodată, că de n-ar fi, nu s-ar mai povesti.* ISPIRESCU, L. 1. *Oiţă bîrsană, De eşti năzdrăvană Şi de-a fi să mor În cîmp de mohor, Să spui lui Vrîncean Şi lui Ungurean Ca să mă îngroape Aice pe-aproape.* ALECSANDRI, P. P. 2. ◇ (Introduce propoziţii condiţionale negative, eliptice) *Mai repede, că de nu, totul e pierdut.* CAMIL PETRESCU, T. II 394. *De-i izbuti, bine... iară de nu, au mai pătit şi alţi voinici ca tine...* CREANGĂ, P. 187. ◆ (Cu nuanţă temporală) *De treci codri de aramă, de departe vezi albind Ş-auzi mîndra glăsuire a pădurii de argint.* EMINESCU, O. I 85.

2. (Introduce o propoziţie concesivă, precedat de «şi») Deşi, cu toate că, şi dacă. *Obraznicul, şi de-i cu obraz, tot fără obraz se poartă.* ◆ Chiar dacă. *Nu-s piedici să-i oprească de-ar creşte-n cale stînci.* VINTILĂ, O. 20. *De-aş şti că mă vei şi omorî, nu pot să toc.* NEGRUZZI, S. I 147.

3. (Introduce o propoziţie finală a cărei acţiune este realizabilă) Ca (să), pentru ca (să). *Haide! Luaţi-l de-l daţi norodului.* NEGRUZZI, S. I 156. *Face-m-aş privighetoare, De-aş cînta noaptea-n răcoare Doina cea dezmierdătoare!* ALECSANDRI, O. 63. ◇ (Introduce o finală a cărei acţiune este reală) *În toate zilele se ducea el la un puţ de aducea apă pentru casă.* ISPIRESCU, L. 386. *Apoi merse de ocoli cetatea Turnul, o bătu şi o arse.* BĂLCESCU, O. II 171.

4. (Introduce o propoziţie consecutivă) Încît, că. *Mircea izbucneşte în plîns, de i se scutură ghiozdanul în spate.* SAHIA, N. 52. *Viscolul ridica omătul în valuri şi-l spulbera în văzduh, de nu se mai vedea nici cer, nici pămînt.* VLAHUŢĂ, O. A. 344. *Făcu de şarpele îl putu înghiţi.* RETEGANUL, P. II 42. *Pusă să-i facă un buzdugan... îl aruncă în sus, de despică bolta ceriului.* EMINESCU, N. 4. *Ce-ai pătit, unchiaşule, de încaleci pe mine?* ALECSANDRI, T. I 430. ◇(Adesea în corelaţie cu «atît (de)», «astfel (de)», «aşa (de)») *Şi era atît de sărac, de nu-i ardea nici focul în vatră.* RETEGANUL, P. IV 7. *Miile de paseri cîntau... cîntece, aşa de duioase, de erau în stare să te adoarmă.* ISPIRESCU, L. 17.

5. (În legătură cu «ce»; introduce o propoziţie cauzală) Pentru că, fiindcă. *Harap-Alb o prăpădea din ochi, de dragă ce-i era.* CREANGĂ, P. 276. *De-abia umbli de slabă ce eşti.* ALECSANDRI, T. 1582.

6. (Introduce o propoziţie subiectivă) Dacă. *Şi în farmecul vieţi-mi Nu ştiam că-i tot aceea De te razimi de o umbră Sau de crezi ce-a zis femeia.* EMINESCU, O. I 113.

7. (Introduce o propoziţie interogativă indirectă) Dacă. *Te-a întreba de nu mai ştii de vreun leac.* SBIERA, P. 27. *Dorul prinse-a mă-ntreba: Drag mi-e bădiţa ori ba?... De mi-i drag, de nu mi-i drag, Nu poci spune peste sat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 70.

8. (Introduce o propoziţie subiectivă) Că. *Dar al nostru împărat, Tot mergînd pe la vînat, Într-o seară s-a-ntîmplat Pe la noi d-a înnoptat.* TEODORESCU, P. P. 116.

9. (Introduce o propoziţie completivă directă şi indirectă) Să. *Ouşoare că scotea Şi-ncepea De le-mpărţea.* TEODORESCU, P. P. 532.

10. (Introduce o propoziţie atributivă) [Zmeul] *are obicei de aruncă buzduganul.* ISPIRESCU, L. 85.

11. (Introduce o propoziţie predicativă) În aşa fel încît, în situaţia să. *Cînd eram de nu iubeam, Unde mă culcam dormeam.* POP.

II. (Exprimă raporturi de coordonare) **1.** (Învechit şi popular, leagă două propoziţii copulative) Şi. *Stai de nu mă săgeta.* TEODORESCU, P. P. 40.

2. (Introduce propoziţiile disjunctive) Sau...sau, ori... ori. *De-o fi una, de-o fi alta... Ce e scris şi pentru noi, Bucuroşi le-om duce toate, de e pace, de-i război.* EMINESCU, O. I 146. *De lucram, de nu lucram, Mamei tot dragă eram.* ALECSANDRI, P. P. 308.

III. (În propoziţii independente) **1.** (Introduce propoziţii optative, uneori precedat de *numai*) O, dacă...! *Numai de nu i-ar muri mulţi înainte.* CREANGĂ, P. 250. *Ah! meştere Ruben... cartea ta într-adevăr minunată este!... numai de n-ar ameţi mintea!* EMINESCU, N. 49. *Codrule, frunză rotundă, De mi-ai da puţină umbră!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 199.

2. (Uneori în corelaţie cu *numai, abia* etc.) *Poate că... numai prin căsuţe de se mai afla ceva veselie.* DUNĂREANU, N. 80.

IV. (Numai în loc. conj.) **De ce... de ce...** sau **de ce... de aceea... sau de ce... tot...** = cu cît... cu atît... *De ce se îmbogăţea, tot mai lacom era şi mai ahtiat de bani.* VLAHUŢĂ, O. A. 215. *De ce mergeau înainte, de ce lui Harap-Alb i se tulburau mintile.* CREANGĂ, P. 275. *Au luat-o prin pădure, doar vor putea ieşi cumva la largul, dar de ce umblau, de aceea se înfundau mai tare.* RETEGANUL, P. II 72. Cum de v. cum.

DE[2] interj. (Şi în forma regională *dă;* precedat uneori de «apoi», «d-apoi») **1.** Introduce afirmaţii şi replici, dînd expresie unui sentiment, unei stări sau unei atitudini de: a) şovăială, nedumerire, nesiguranţă în faţa unei situaţii încurcate. *Apăi de, cucoane, ce să fie mai gras decît porcul meu din ogradă?* ISPIRESCU, L. 178. *Ce este talentul? — De! aceasta este prea uşor de spus.* CARAGIALE, N. F. 12. *Ş-apoi de ce nu m-aţi sculat? — D-apoi dă, mămucă.* CREANGĂ, P. 11; b) resemnare în faţa unei situaţii fireşti sau a unei întîmplări neplăcute, nenorocite. *Făt-Frumos, cu inima curată... se duse, de! de datorie.* ISPIRESCU, L. 105. *Te cred, cumătre: d-apoi dă, nu-i cum vrem noi.* CREANGĂ, P. 31. *Numai dă! ce să facă bietul om?* id. ib. 140; c) nepăsare faţă de cineva care se află într-o situaţie încurcată sau neplăcută. *Apoi de! ce să-ţi fac?;* d) supărare care se manifestă uneori printr-o mustrare, un avertisment sau o ameninţare adresată cuiva. *De! nu vă mai fandosiţi acum. Spuneţi şi voi, ia, ce vă-ţi pricepe.*

ISPIRESCU, L. 68. *Dă, măi gogule!... cată-ți de drum pînă ce nu scot luleaua de la ciubuc.* ALECSANDRI, T. I 238. *De, mă, ce vă țineți cîrd Și intrați așa cîntînd.* TEODORESCU, P. P. 129; e) ironie. *Apoi dă!... vorba ceea: Azi tare, mîne mare.* ALECSANDRI, T. I 381.

2. (Introduce replici, dînd expresie unei atitudini de negare sau dezaprobare) Ia te uită, asta-i acum, tronc. (În forma populară *dec*) *Mă duc... să nu mă bați... Să nu dai! — Dec! de ce să te bat?... du-te sănătos.* CARAGIALE, O. I 250. *În ce te bizui, de te îndîrjești așa, nepoate? Dec! Nu cumva ai pofti să-mi iai viția pentr-un cuc armenesc?* CREANGĂ, A. 57. *Dec!... ce te răsteți așa la mine, jupînească?... Ai uitat cu cine vorbești?* ALECSANDRI, T. I 35.

— Variantă: (popular) *dec*, (regional) *dă* interj.

DE[3] interj. Exclamație cu care se îndeamnă caii la mers; hi. *De! silește. Te grăbește, Agerul meu armăsar.* NEGRUZZI, S. II 102. *De!... cal de!...* ȘEZ. III 189.

DE[4] prep. **I.** (Introduce un atribut) **1.** (Atributul exprimă natura obiectului determinat) *Țară de democrație populară. Spirit de inițiativă. Articol de fond. Cîntec de dragoste.* ▭ *Unei copile ca jupînița Marușca, îi trebuie un bărbat cu strălucire de soare.* SADOVEANU, F. J. 397. *Și ca la mîndre nunți de crai, Ieșit-a-n cale-ales alai.* COȘBUC, P. I 56. ✧ (Atributul are și sens partitiv fiind uneori un substantiv în genitiv) *Da eu, drept să-ți spun, mai degrabă aș bea un rachiu de celălalt mai prost, de-al nostru.* SADOVEANU, O. A. I 93. *Călătorul, după chip și port, e un negustor, vreun orzar ori cirezar, de care umblă pîn sate după daraveri.* CARAGIALE, P. 44. *Se vede că și lui dumnezeu îi plac tot puișori de cei mai tineri.* CREANGĂ, P. 31. *Mă duc să pregătesc ceva de-a mîncării.* id. ib. 9. ✧ (Atributul califică prin modul de acțiune a obiectului respectiv) *Moară de vînt. Ceasornic de precizie.* ✧ (Atributul exprimă natura prin specificul preocupărilor unui colectiv sau ale unei persoane) *Academia de științe. Ministerul de Finanțe. Conferință de presă. Unitate de artilerie. Ansamblu de cîntece și dansuri.* ✧ (Atributul arată calitatea obiectului prin consecințele însușirilor neexprimate) *Un tînăr de nădejde. O noapte de pomină.* ✧ (Atributul este exprimat printr-un abstract verbal derivat dintr-un adjectiv care arată calitatea) *Fumurile satelor, aburul acoperișurilor, pîclele uriașe ale pădurilor suiau într-un văzduh de limpezimea lacrimilor.* CAMILAR, TEM. 7. *În grădina bordeiului lor crescuse... un măr de toată frumusețea.* VISSARION, B. 10. *Curtozzi însă era un om de o veselie proverbială.* HOGAȘ, DR. II 196. ✧ (Atributul exprimă originea obiectului respectiv, în ce privește locul, timpul sau cauza) *Brînză de Brăila. Salam de Sibiu. Vin de Cotnar. Apă de Borsec. Miere de mai. Rană de schijă.* ✧ (În titlurile de noblețe) *Ducele de Parma.* ✧ (Atributul exprimă natura prin aprecierea cantității, valorii, greutății, dimensiunii sau vîrstei) *O bancnotă de 100 de lei. Laminate de grosimea unei foițe. Cale de două zile. Un copil de 2 ani.* ▭ *L-au bătut copiii de sama lui, căci era cel mai slab.* CAMILAR, N. I 19. *Doamna Ionescu, femeie ca de patruzeci de ani.* CAMIL PETRESCU, T. II 7.

2. (Atributul exprimă materia) a) (Materia propriu-zisă din care este confecționat un lucru) Făcut din. *Stofă de lînă. Haine de pînză. O masă de lemn. Un inel de aur. Vapori de apă. Straturi de cărbune.* ▭ *Prin întuneric tremurau vîrtejuri de nea.* SADOVEANU, O. A. I 99. *Pe coastă, la urcuș, Din căsuța lui de lumă A ieșit un greieruș.* TOPÎRCEANU, B. 54. *Pe fața mesei, albă cu dungi de borangic, se grămădea toată îmbelșugarea casei.* MACEDONSKI, O. III 8. ✧ (În comparații eliptice, exprimînd natura obiectului determinat) *Braț de fier. Inimă de piatră.* ▭ *Și nici n-auzea În crîng cum pășea... Mînz de aramă, Cu vîntul în coamă.* BANUȘ, B. 34. *Acest rîu... șerpuiește printre pajiștile și arăturile acoperite, primăvara, cu talazurile de smarald și de aur ale grîului.* MACEDONSKI, O. III 3. ✧ (Determinînd substantive care arată o măsură, o parte, atributul arată obiectul din care se ia cantitatea sau bucata respectivă) *Un metru de pînză. Un hectar de pămînt. O baniță de grîu. O felie de pîine. Un bob de grîu.* ▭ *Izbuti să strîngă bani pentru un petec de grădină.* CAMILAR, N. I 22. *Acu, ia acolo, oleacă de pospai! aista se cheamă omăt?* SADOVEANU, O. A. I 94. *Să fi mers o bucată bună de drum.* CARAGIALE, P. 37. ✧ (Determinînd substantive care denumesc unități de timp) *O lună de zile.* b) (Determinînd un substantiv cu înțeles colectiv, atributul arată elementele constitutive) Compus din. *Consiliul de miniștri. Colectivul de electricieni.* ▭ *Pădurea de brad de pe Măgură clipi din cetini și dădu și ea zvon.* SADOVEANU, B. 24. *Ieșit-a-n cale-ales alai De sfetnici mulți și mult popor.* COȘBUC, P. I 56. *O ceată de băiețandri ieși la iveală cît ai clipi din ochi.* MACEDONSKI, O. III 14. *Roiuri de albine Curg în rîuri sclipitoare.* EMINESCU, O. I 85.

3. (Atributul arată conținutul) Care conține, cu. *Un car de lemne. Un pahar de apă. O pungă de bani. O carte de basme.* ▭ *Curg doniți de lapte.* TULBURE, V. R. 39. *Cinsteam bucuros cu moșneagul un păhărel de rachiu.* SADOVEANU, O. A. I 93. *Trec furnici ducînd în gură de făină marii saci.* EMINESCU, O. I 87.

4. (Atributul corespunde unui complement direct) *Proprietar de căruță.*

5. (Atributul exprimă raportul de filiație) *Fiu de muncitor. Tată de erou. Un pui de rîndunică.*

6. (Atributul arată apartenența) *Crengi de copac. Tăiș de coasă. O rază de soare. Magazin de stat.* ▭ *La mijloc de codru des Toate păsările ies.* EMINESCU, O. I 215. *Zori de ziuă se revarsă peste vesela natură, Prevestind un soare dulce cu lumină și căldură.* ALECSANDRI, P. A. 120. ✧ (Cu un pronume posesiv sau cu un genitiv, atributul are sens partitiv) *Și tot tavanul era scris Cu versuri d-a lui Dionis.* COȘBUC, P. I 86.

7. (Atributul arată autorul) *Poezii de Eminescu. Un tablou de Grigorescu. O simfonie de Beethoven.* ✧ (Atributul indică producătorul unui lucru și natura lucrului) *Pînză de păianjen. Ou de găină.*

8. (Atributul, determinînd substantive care au origine verbală, sens verbal sau fac parte dintr-o locuțiune verbală, indică subiectul acțiunii) *Început de toamnă. La o bătaie de pușcă.* ▭ *Ascultă, ascultă bătăi de ciocane.* BANUȘ, B. 79. *Niște șănțulețe ca pentru scurgere de apă... erau botezate de noi tranșee.* CAMIL PETRESCU, U. N. 5. *Urlete, mugete, șuierături, bubuituri de tun, dangăte de clopot se amestecau într-un concert sinistru, formidabil.* BART, E. 389.

9. (Atributul — substantiv sau verb la infinitiv —, determinînd substantive care au origine verbală, sens verbal sau fac parte dintr-o locuțiune verbală, arată obiectul acțiunii) a) (Cu funcțiune de complement direct) *Schimb de experiență. Constructor de vagoane.* ▭ *Să fii de viață nouă și bună făurar.* DEȘLIU, G. 7. *Știi tu, mîndră, ce ți-am spus La sapă de cucuruz?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 245. ✧ Loc. adv. **Cu băgare de seamă** v. băgare. ✧ Expr. **Dare de seamă** v. dare. b) (Cu funcțiune de complement indirect) *Setea de cultură. Frica de moarte.* ▭ *Cine are aripi bune nu știe ce e teama de pămînt.* BASSARABESCU, V. 50. *Această îndoială de sine... îi stinse, încetul cu încetul, energia lui, nebiruită altădată.* VLAHUȚĂ, N. 19. *Pînă cînd să creadă lumea... C-orice dor de libertate a pierit?* ALECSANDRI, P. A. 82. ✧ (Atributul obiectiv arată și cauza) *Onoarea pe care o am de a mă număra oarecum printre prietenii d-voastră.* CAMIL PETRESCU, T. I 21. *Humuleștenii... au fericirea de a vedea lume de toată mîna.* CREANGĂ, A. 74.

10. (Atributul exprimă relația) În ce privește. *Tovarăș de drum.* ▭ *Ăsta-i Ile Caraiman de la Runc, tovarăș de cărăușie cu mine.* SADOVEANU, N. P. 15.

11. (Atributul arată locul) a) (Locul existenței) Care se găsește (în, la), din partea... V. d e l a, d i n. *Moș Gheorghe mă ispiti o vreme despre școală, despre cei de-acasă.* SADOVEANU, O. A. I 94. ✧ (În nume topice compuse) *Baia de Arieș. Roșiorii de Vede. Vălenii de Munte.* ✧ L o c. a d j. **De față** v. f a ț ă. **b)** (Punctul de plecare în spațiu) *Plecarea de acasă.* ▭ *Se rîdica domol, deocamdată, simfonia de pretutindeni a revărsatului zilei.* HOGAȘ, DR. II 109. ✧ (Atributul exprimă și natura obiectului determinat) *Aer de munte.* ▭ *Păsări de apă albe se înalță pe vîrful catargelor.* SAHIA, N. 40. ✧ L o c. a d j. **De jos** v. j o s.

12. (Atributul arată timpul) Care trăiește sau se petrece în timpul (ziua sau perioada); care datează din. *Plănuiau amîndoi viața lor de mîne.* CAMILAR, N. I 227. *Te rog să ierți scena de adineaori.* SEBASTIAN, T. 95. ✧ (Atributul este precedat de articolul adjectival «cel, cea, cei, cele») *Vezi un rege ce-mpînzește globu-n planuri pe un veac, Cînd la ziua cea de mîne abia cuget-un sărac.* EMINESCU, O. I 130. ✧ (Atributul arată și natura obiectului determinat) *Satul risipit pe rîpi... pîrâul Tarcăului... erau căzute într-o negură de noapte.* SADOVEANU, B. 9. *Sură-i sara cea de toamnă.* EMINESCU, O. I 83. *Ce să vă spun vouă, oameni de ieri, eu omul veacului.* NEGRUZZI, S. I 245. ✧ L o c. a d j. **De zi cu zi** = zilnic.

13. (Atributul arată proveniența; se construiește cu un substantiv sau cu un verb la supin) *Cal de dar. Cizme de împrumut.* ✦ (Atributul exprimă și natura obiectului determinat) *Aburul de borș acru stăruia multă vreme pe cerul gurii soldaților.* CAMILAR, N. I 9. *Tu nu simțești mirosul de ogor.* ISAC, O. 20.

14. (Atributul arată destinația obiectului determinat cu privire la folosire, loc, mod, timp, cauză, scop etc.) *Lupta de eliberare națională. Cîntece de masă. Concediu de odihnă. Sală de spectacol. Tren de persoane. Miting de protest. Măsuri de protecție. Lamă de ras. Mașină de cusut. Lampă de masă. Ceas de perete. Servietă de avocat.* ▭ *În pădurile lumii, Lîngă vetrele omului, Cîteva posturi de veghe.* BANUȘ, B. 92. *De la postul de observație al ferestrei, Tina Diaconu a urmărit din primele săptămîni mișcările.* C. PETRESCU, A. 312. *Căruța... sosește la locul de întîlnire al vînătorilor.* ODOBESCU, S. III 16. *Că-i iarbă de noi Și umbră de voi.* ALECSANDRI, P. P. 1.

15. (Atributul gramatical este în realitate substantivul determinat) *Ziua de 23 August. În noaptea de marți spre miercuri. Meseria de miner.* ✧ *Ziua de azi* (sau *astăzi*) v. a z i. *În ziua de azi* v. a z i.

16. (Atributul reprezintă termenul care în realitate este determinat de calificativul precedent, acesta din urmă fiind determinat numai formal; din punct de vedere logic «un drag de copilaș» înseamnă «un copilaș drag») *Hoțul de păgubaș. Gloaba de cal. O bunătate de fată. O grozăvie de vreme.* ▭ *Mamele, privind-o-n horă, Se cotesc: «Olio, tu leică, Ce mai drac frumos de noră!».* COȘBUC, P. I 97. *Dobîndi un drag de copilaș.* ISPIRESCU, L. 41. *Cea dintâi școlăriță a fost însăși Smărăndița popii, o zgîtie de copilă.* CREANGĂ, A. 2. *Sărăcuțul de mine!* id. P. 22. ✧ L o c. a d j. **Fel de fel de...** = feluriți. [Căprița] *face sărituri de necrezut și mehăie, și face fel de fel de nebunii.* CARAGIALE, P. 39.

II. (Introduce un nume predicativ) 1. (Numele predicativ, construit ca un atribut pe lîngă substantivul subiect care nu se mai repetă, exprimă natura obiectului determinat) *Cine e de vină?* ▭ *În după-amiaza acelei zile, de mare mirare erau cuviosului monah niște meșteșuguri pe care le săvîrșise logofătul Drăghici.* SADOVEANU, F. J. 398. ✧ E x p r. **A fi de...** = a avea... *A fi de aceeași vîrstă. A fi de competența cuiva.* ▭ *Abramovici a fost de părere să rămînem în picioare.* SAHIA, N. 79. *Amîndoi sîntem de-o mamă, De-o făptură și de-o samă.* ALECSANDRI, P. A. 104. **Să-ți fie (să vă fie etc.) de bine!** formulă de urare folosită în diferite împrejurări (după masă, după strănutat etc.). *Cumătrul a strănutat... Atunci iedul de sub chersin să nu tacă!... —Să-ți fie de bine, nînașule!* CREANGĂ, P. 24. ✦ (Numele predicativ arată materia) Făcut din. *Masa e, firește, de brad.* CAMIL PETRESCU, U. N. 8. ✦ (Numele predicativ exprimă apartenența, avînd sens partitiv) *Tatu-său era de ai noștri, om de omenie.* SADOVEANU, O. A. I 97.

2. (Predicatul nominal alcătuit din verbul «a fi» și un supin exprimă necesitatea: «ce e de făcut?» = ce trebuie (sau ce urmează) să facem?) *Ar mai fi de strîns, la un loc, Toate inimile tinere.* DEȘLIU, G. 10. *E de văzut cum vor rîndui locurile la masa cea mare.* SADOVEANU, F. J. 388.

III. (Introduce un complement circumstanțial de loc) 1. (Complementul arată punctul de plecare al acțiunii) Din locul (sau dintr-un loc). *A zis fetei să se suie în pod, să-și aleagă de-acolo o ladă.* CREANGĂ, P. 289. [Luna] *pe deal mi se oprea Și cu drag, de sus, privea.* ALECSANDRI, P. I 101. ✧ (Complementul circumstanțial de loc e însoțit de alt complement circumstanțial de loc, care arată punctul final al acțiunii) *De aici pînă acasă.* ▭ *Începe el a o măsura cu ochii de sus pînă jos și de jos pînă sus.* CREANGĂ, P. 163. ✧ L o c. a d v. **De colo (pînă) colo** v. c o l o. **Do unde pînă unde** v. u n d e.

2. (Complementul arată locul unde se petrece acțiunea) În, la. *O lua cu binișorul s-o ducă de partea ulmilor.* MACEDONSKI, O. III 6. *Ograda lui de toate părțile era îngrădită.* DRĂGHICI, R. 100. *Ne-a ales pe noi, Doi sau trei voinici, Cu doi-trei cai murgi, În grajd bine odihniți, De patru picioare potcoviți.* TEODORESCU, P. P. 179.

IV. (Introduce un complement circumstanțial de timp) 1. (Complementul arată punctul de plecare în timp, momentul inițial al acțiunii) Începînd cu (ziua, data, momentul de...). *De acum înainte.* ▭ *De azi ești cineva în vale.* DAVIDOGLU, M. 77. *Doar nu samîn eu grîu de ieri, de-alaltaieri, să nu fi mai avut a face cu secerători.* CREANGĂ, P. 160. *De-un veac el șede astfel.* EMINESCU, O. I 93. *Rămîi, puică, sănătoasă, Că mă duc de mîni la coasă.* ȘEZ. I 141. ✧ L o c. p r e p. **De cu v. c u.** ✧ (Complementul este exprimat prin substantive sau adjective care sînt la origine nume predicative; «de mic» înseamnă «de cînd era mic») *Noi de copii ne știm.* COȘBUC, P. I 77. *Încă de mic Te cunoșteam.* EMINESCU, O. I 175. *De copil încă, el admira ochii cei frumoși ai portretului.* id. N. 40. ✧ (Complementul circumstanțial de timp e însoțit de un alt complement circumstanțial de timp care arată punctul final al acțiunii) *De dimineața pînă seara.*

2. (Complementul arată timpul în care se petrece acțiunea) La, cu ocazia... *Mîi de noapte aici.* CARAGIALE, M. 6. *Așteptase de mult ca Huțu să vină de crăciun acasă.* SLAVICI, O. I 89. ✧ L o c. a d v. **De astă dată** sau **de data aceasta** (sau **asta**) v. d a t ă [1]. ✦ (Cu un substantiv adverbial; popular) *Crescut-au, Născut-au, Doi meri d-alunei, De toamna sădiți, De veara-nfloriți.* TEODORESCU, P. P. 78.

3. (Prepoziția «de» leagă elemente de același fel care se succed în timp) După, cu. **a)** (În construcții cu funcțiune de circumstanțial de timp cu sens iterativ, adesea cu nuanță modală; numai în l o c. a d v.) **Zi de zi** v. z i. **Noapte de noapte** v. n o a p t e. **An de an** v. a n. **b)** (În construcții cu funcțiune de circumstanțial de mod) **Fir de fir** v. f i r. **Bob de bob** v. b o b [3]. **c)** (În construcții cu funcțiune de circumstanțial de loc) **Casă de casă** = în toate casele (la rînd), pretutindeni. *A umblat casă de casă.* **d)** (În construcții cu funcțiune de complement direct) **Om de om** = pe toți oamenii (la rînd), o mulțime de oameni. *A întrebat om de om.* **e)** (În construcții cu funcțiune de subiect) *N-ați plîns văzînd cum trece-n zbor Spre miazănoapte nor de nor?* COȘBUC, P. I 90.

4. (Complementul, exprimat printr-un numeral adverbial sau prin construcţii asemănătoare, are sens iterativ) *De mai multe ori, în strîngerea hîrtiilor, mîinile lor s-au atins.* SAHIA, N. 81. *Calul se şi scutură de trei ori.* CREANGĂ, P. 195.

V. (Introduce un complement circumstanţial de cauză) Din cauza... *Rodeşte spornic holda de muncă şi strădanii!* DEŞLIU, G. 6. *Ţiuie de bucurie Că-i vremea culesului.* BANUŞ, B. 87. *Crăpau lemnele şi pietrele de ger.* MACEDONSKI, O. III 33. *Şi ea, mergînd spre Viorel, Roşind, s-a zăpăcit de drag.* COŞBUC, P. I 57. ✧ L o c. a d v. **De aceea** v. a c e l a². **Nu de alta** = nu din alt motiv. ✧ (Complementul este exprimat printr-un verb la supin) *Fata... ştia că de făcut treabă nu mai cade coada nimărui.* CREANGĂ, P. 287. ✦ (Complementul este exprimat prin adjective) Din cauză că sînt (eşti etc.) sau eram (am fost etc.)... *Şi plîngeam de supărată, Că tu nu te-ai priceput.* COŞBUC, P. I 51. *De străin şi de sărac, Nu ştiu seara und' să trag.* TEODORESCU, P. P. 326.

VI. (Introduce un complement circumstanţial de scop) Pentru. *Ce au azi soldaţii de mîncare?* CAMILAR, N. I 154. *Acu n-am vreme de jucării!* CARAGIALE, P. 45. *Nu-i gîscă, ci-i gînsac; l-am cumpărat de semînţă.* CREANGĂ, P. 43. *Au prins voinicul să zică de joc.* SBIERA, P. 36. *Toderică... porunci de masă.* NEGRUZZI, S. I 82. ✧ L o c. a d v. **De exemplu** v. e x e m p l u. **De pildă** v. p i l d ă. ✦ (Complementul este exprimat printr-un verb la supin) Ca să..., pentru a... *Doba-mi bate de pornit, Nu cată că-s ostenit!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 302. ✧ (Neobişnuit; complementul este exprimat printr-un verb la infinitiv) *Îmi rămăsăsă numai zăci galbeni, pe care i-am întrebuinţat de a-mi cumpăra o canape.* KOGĂLNICEANU, S. 79.

VII. (Introduce un complement circumstanţial de mod) **1.** (Complementul exprimă modul propriu-zis, numai în l o c. a d v.) **De comun acord** v. a c o r d. **De altfel** v. a l t f e l. **De fapt** v. f a p t. **De asemenea** v. a s e m e n e a. **De bună seamă** v. s e a m ă. **De fel** v. f e l. **De loc** v. l o c. **De obicei** v. o b i c e i. **De zor** v. z o r. ✧ (Complementul, exprimat eliptic, are şi valoarea unui circumstanţial de timp, în l o c. a d v.) **De viu** v. v i u.

2. (Complementul arată cantitatea, măsura) *Uşă înaltă de trei metri.* (Despre soare) *A fi de o suliţă* (sau *de două suliţe* etc.). *Cînd era soarele de două suliţe pe ceri, a plecat în lumea largă.* EMINESCU, N. 5. ✦ (Complementul arată mijlocul de schimbare, de cumpărare sau de vînzare) Cu, pentru, în schimbul a..., în valoare de... *Am cumpărat de 10 lei.* ▭ *N-află fier de trei parale.* TEODORESCU, P. P. 150. *Mă-ntîlnii c-o copiliţă, Cerui gură de-o groşiţă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 404.

3. (Complementul are şi sens consecutiv; în e x p r.) **De moarte** = îngrozitor, groaznic, teribil (încît îţi dă impresia morţii). **De minune** = admirabil (încît te minunezi). *Planul lui Cassian izbuti de minune.* VLAHUŢĂ, O. A. 159. **De mama focului** = cu mare intensitate, cu încordare, în gradul cel mai înalt (încît îţi dă impresia de ceva neobişnuit). *Cioplea şi bocănea de mama focului.* REBREANU, R. II 62. *Era frumoasă de mama focului.* CREANGĂ, P. 276.

4. (Complementul, exprimat printr-un adverb sau o locuţiune adverbială care arată cantitatea, gradul sau intensitatea însuşirii ori acţiunii respective, determină un adjectiv sau un adverb la gradul pozitiv, rar şi un substantiv dintr-o expresie verbală de tipul «mi-e silă») *Cît de puternic cînta sirena!* VINTILĂ, O. 8. *Aşa de bine mi se dezleagă limba, încît s-ar mira părintele Amfilohie auzindu-mă ce fel mă bucur.* SADOVEANU, F. J. 263. *Eu cînt tot un cîntec... Şi-aşa mi-e de silă să-l cînt.* COŞBUC, P. I 64. *Acum văz cît se poate de bine.* CARAGIALE, P. 38. *O rămîi, rămîi la mine, Te iubesc atît de mult.* EMINESCU, O. I 110. ✧ (Determinînd un adverb la gradul comparativ, complementul exprimă termenul de comparaţie) *Prefer să spun în proză ce gîndesc, Şi mai presus de toate îmi place să tac.* BENIUC, V. 29. ✧ L o c. a d v. **Mai bine de...** v. b i n e. **Mai puţin de...** v. p u ţ i n.

VIII. (Introduce un complement circumstanţial de relaţie) În ce priveşte, cît despre, privitor la. **a)** (Complementul determină un adjectiv) *Bun de gură.* ▭ *Se vorbeşte prin sate despre măria-sa că-i om nu prea mare de stat.* SADOVEANU, F. J. 9. [Intră] *Tulpină-Voinic, sigur de el.* CAMIL PETRESCU, T. II 11. *Cănuţă a rămas sărman de părinţi.* CARAGIALE, P. 12. *Cu sfetnici vechi de zile mă-ntîmpinaşi în cale.* EMINESCU, O. I 91. *Bătrîneţele m-au făcu ologt de picioare.* ALECSANDRI, T. I 430. ✧ (Adjectivul determinat în calitate de nume predicativ este acelaşi cu cel prin care se exprimă complementul) *De cuminte, vedea că-i cuminte.* SBIERA, P. 218. *De frumoasă, eşti frumoasă, Dar iia nu ţi-o ştii coasă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 427. **b)** (Complementul determină o construcţie folosită ca termen de comparaţie) *De bună, e ca o bucată de pîne albă.* RETEGANUL, P. II 43. *De bărbată, e bărbată ca focul.* id. ib. 46. **c)** (Complementul determină un verb) *De foame ar fi ce-ar fi, Dar n-am cu ce mă-nveli; De-nvelit aş mai lăsa, Dar n-am cu ce mă-ncălţa.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 464. ✧ (Complementul este exprimat prin supinul verbului determinat sau printr-un substantiv din familia acestuia) *Am auzit de tine, da de văzut nu te-am văzut.* EMINESCU, N. 6. *Ai gonit ori te-au gonit, Ai gonit ori ai fugit?... — Nici de goană m-au gonit, Nici de fugă n-am fugit.* TEODORESCU, P. P. 69.

IX. (Introduce un complement de agent) *Povestea Sindipii... scrisă de mine, cuviosul Chesarie.* SADOVEANU, D. P. 6. *Pe vremile acele, mai toate ţările erau bîntuite de războaie grozave.* CREANGĂ, P. 183. *Îşi simte gîtu-atuncea cuprins de braţe reci.* EMINESCU, O. I 95. *Aceste adunări se convocau de domn.* BĂLCESCU, O. II 13. ✦ (Franţuzism neobişnuit şi învechit; după locuţiuni verbale ca «a fi alcătuit», exprimînd elementele componente) Din. *Parcul meu se compune de doi plopi plutaşi, trei paltini, cîţiva tei.* NEGRUZZI, S. I 96. *Au agiuns numai pănă la lăcaşul său cel de vară, care închipuie un chioşc alcătuit de frunză.* DRĂGHICI, R. 160.

X. (Introduce un complement indirect) **1.** (După verbe ca «a vorbi», «a spune», «a afla» şi după locuţiuni verbale ca «a-şi face o idee» etc.) Despre. *I...ra! moş Nichifor, nu mai spune de lup, că tare mă tem.* CREANGĂ, P. 120. *Vorbind de-a lor iubire, iubire fără saţ Ea se lăsase dulce şi greu pe al lui braţ.* EMINESCU, O. I 97. *Nu cînt de-mpăratul tău, Ci cînt pentru dorul meu.* TEODORESCU, P. P. 83. ✧ (După verbe ca «a uita», «a-şi aminti» şi locuţiuni verbale ca «a-şi aduce aminte» etc.) *Şi-ai uitat de soarta mîndrei, iubitoarei tale fete!* EMINESCU, O. I 83. ✧ (După verbe ca «a rîde», «a se plînge») *O să înceapă a rîde lumea de noi.* HOGAŞ, DR. II 135. ✧ (După verbe ca «a se îndrăgosti», «a se molipsi», «a se îmbolnăvi») *Îndrăgostiţi de scripeţi şi motor, Îi tălmăcim pe scripcă şi poemă.* DEŞLIU, G. 17. *Şi fata s-a-ndrăgit de el.* COŞBUC, P. I 54. *Curînd n-a lipsit a se molipsi de aerul acestui oraş.* NEGRUZZI, S. I 20. ✧ (După verbe şi locuţiuni verbale ca «a se bucura», «a avea parte», «a da dovadă», «a dispune», «a se folosi», «a avea nevoie») *Jupîn Niculăieş Albu... se bucura de ocrotire şi de dragoste, cu toate nebuniile pe care le săvîrşea.* SADOVEANU, F. J. 394. *A avut parte cine ştie ce alt drumeţ... de patul cel curat.* CARAGIALE, P. 41. *D-a omului mărire nimic nu dă dovadă.* ALEXANDRESCU, P. 79. ✧ (După verbe ca «a se ocupa», «a se interesa», «a se îngriji», «a se convinge», «a-i păsa» şi după locuţiuni verbale ca «a avea grijă», «a-şi da seama» etc.) *De ce nu mă lasă să-mi văd liniştit de ocupaţiile mele?* SEBASTIAN, T. 30. *Îngrijise de un foc ce ardea.* MACEDONSKI, O. III 11. *Nu de mine, Mi-e de dînsa, ce-a făcut!* COŞBUC, P. I 202. ✧ (După verbe ca «a se feri», «a se teme», «a se adăposti», «a apăra» şi după locuţiuni verbale asemănătoare sau înrudite ca sens) *Răsună Sirenele de*

care zadarnic te fereşti. DEŞLIU, G. 6. *Hotărîndu-se dintr-o dată să se puie cu desăvîrşire la adăpost de orice răutate şi violenie a acelui duşman, îşi luă în poală ulcelele şi se duse.* SADOVEANU, F. J. 422. *Şi cu crengi îl apăr pagii de muscuţe şi zăduf.* EMINESCU, O. I 85. ✧ (După verbe ca «a asculta», «a înţelege») *Înţelege de glumă.* ▭ *Şi toată lumea în ocean De tine o s-asculte.* EMINESCU, O. I 170.

2. (După verbe ca «a se apropia», «a se atinge», «a se lipi», «a se freca», «a se rezema», «a se sprijini») *M-am atins de zid.* ▭ *Un mutilat cu obrazul ars, ciopîrţit se sprijină de mine.* SAHIA, N. 20. *Obrazul şi-l lipeşte strîns De piatra cea din veac cioplită.* COŞBUC, P. II 261. *Căpriţa s-a apropiat de mîna mea.* CARAGIALE, P. 39. ✧ (După verbe ca «a se ciocni», «a se izbi», «a se lovi») *Ilona, revenind din stînga, caută găleata, n-o găseşte şi dă cu ochii de Maria.* DAVIDOGLU, M. 16. *Fumul acru urca în susul obrajilor, se lovea de marginile căştilor şi cobora furişîndu-se pe lîngă gulerele mantalelor.* CAMILAR, N. I 11. *După ce deşertau oalele, le spărgeau îndată de pămînt.* SADOVEANU, F. J. 397. *Dete poarta de perete şi trecu înainte.* ISPIRESCU, L. 359. ✧ (După verbe ca «a se atîrna», «a se lega», «a se prinde», «a ţine», «a trage», uneori cu verbul subînţeles, sau după interjecţii cu valoare verbală asemănătoare) *Voiam să mă înţeleg cu el, să-l fac să se ţie de tocmeală.* SADOVEANU, O. A. I 91. *Omul... plecă deznădăjduit, trăgînd de funie văcşoara.* SANDU-ALDEA, D. N. 246. *Pune omului merinde-n traistă şi-i dă iapa de căpăstru.* SBIERA, P. 58. *Nici una nici două, haţ! pe ied de gît.* CREANGĂ, P. 23. *Care-a fost voinic mai mare Acum e legat mai tare, Şi de mîni, şi de picioare, Cu lanţuri şi cu zăvoare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 287. *Sta Codreanul frăţior Cu butucul de picior.* ALECSANDRI, P. P. 90. ✧ (După verbe şi locuţiuni ca «a fugi», «a se îndepărta», «a se lepăda», «a se curăţa», «a scuti», «a scăpa», «a se lăsa păgubaş», «a se sătura», «a trece», «a se despărţi», «a se deosebi») *Tînărul... se şterge de sudoare.* CARAGIALE, P. 45. *Fetelor, hăi! s-a trecut de şagă.* CREANGĂ, P. 9. *Între ziduri, printre arbori ce se scuturâ de floare, Cum revarsă luna plină liniştita ei splendoare!* EMINESCU, O. I 136. *Hai, copii, cu voinicie, Să scăpăm biata moşie De păgîni şi de robie!* ALECSANDRI, P. A. 36.

3. (După verbe ca «a umple», «a încărca», «a îmbelşuga») *După deluşoare, automatele porniră cu deznădejde... şi noaptea se umplu de spaime.* CAMILAR, N. I 100. *Vezi, cît eşti de avan, moş Nichifor, cum ţi încarci sufletul de păcate?!* CREANGĂ, P. 134.

4. (După expresii verbale ca «e bine», «e rău», uneori fără verbul «a fi» şi după interjecţii ca «vai!») Pentru. *Ferice de el!* ▭ *Pe urmă am fugit, am umblat prin lume, vai de capul meu!* SADOVEANU, O. A. I 195. ✧ (După interjecţii complementul poate fi repetat) *Vai de ea şi de ea! S-o fi îmbolnăvit, s-o fi întîmplat ceva.* MACEDONSKI, O. III 7. ✧ Expr. **A fi ceva** (sau **a nu fi nimic**) **de cineva** sau **de capul** (cuiva) = a avea o oarecare valoare (sau a nu avea nici una), a fi de oarecare însemnătate. *E ceva de capul lui.* ▭ *Trebuie să fie ceva de ciobanul acela.* ISPIRESCU, la TDRG. ✧ (După verbe ca «a se alege», «a fi») *Praful s-a ales de ea.* ✧ (Eliptic) *Era o învălmăşeală acolo: lucruri stricate, bastoane rupte, umbrele vechi — mai mult scheletul de ele — şi mai ales praf şi hîrtii.* BASSARABESCU, V. 42. *Ce folos de tine, dragă, Că eşti albă şi spălată Şi trăieşti tot supărată?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 375.

5. (După verbe ca «a lua», «a lăsa», «a da», «a trece») *Ştiu eu tare bine că boierul m-a luat de nebun.* CREANGĂ, P. 157. *Murise vecinul şi lasase de moştenire fiilor şi nepoţilor ura şi vrajba.* EMINESCU, N. 3. *Dincoace-ndemnul firii trece de taină mare.* ALEXANDRESCU, P. 44. *Dă-mi pe Vidra ta de vamă.* ALECSANDRI, P. P. 99.

6. (În legătură cu construcţii distributive) Pentru. *S-au împărţit cîte 3 cărţi de om. Ne-a dat 10 lei de cap.* ▭ *De tot carul şase boi, Înjugaţi doi cîte doi.* ALECSANDRI, P. A. 93. *Porcii ţi-oi plăti...: De tot mascurul Ţi-oi da galbenul.* TEODORESCU, P. P. 461.

7. (După adjective ca «vrednic», «demn», «capabil», «independent», «plin», «bucuros» etc.) *Bucuros de oaspeţi.* ▭ *Revăd măceşii plini de floare.* GALACTION, O. I 17. ✧ (După adjective verbale, complementul indirect este echivalentul complementului direct al verbului corespunzător) *Om ştiutor de carte. Popoare iubitoare de pace.*

8. (Complementul este exprimat printr-un verb la infinitiv) *Capabil de a învăţa. Fereşte-te de a munci superficial.*

9. (Franţuzism; verbul «a schimba» este greşit construit cu un complement indirect în locul complementului direct) *Am schimbat de steaguri şi ne-am răzleţit.* ANGHEL, PR. 159.

XI. (În construcţii cu funcţiune de complement direct) **1.** (Complementul are sens partitiv) Ceva din, cîte ceva din, o parte din. *Avem de toate. Învăţăm de toate.* ▭ [Copilul] *văzu că nu mai are de nici unele.* ISPIRESCU, L. 287.

2. (Complementul este exprimat printr-un supin) Cu, în ce priveşte. *Am terminat de scris. Am isprăvit de treierat.* ▭ *Nu s-a lăsat pînă n-a gătat de văzut toate minunile oraşului.* VINTILĂ, O. 42. *După ce sfîrşea de dus apă la case, stropea uliţa mare.* CAMILAR, N. I 26. ✧ Expr. **A avea de** (+ supin) = a trebui să..., a avea obligaţia de a..., a voi să... *Am de vorbit ceva cu tine. Am ceva de scris.* ▭ *Am de lăsat o vorbă pentru Lumea cea nouă!* DEŞLIU, G. 42. *Parcă era pe patul morţii şi spunea tot ce avea de spus, o dată pentru veşnicie.* SADOVEANU, O. A. I 97. ✧ (Complementul are sens final, exprimînd destinaţia) *Ne-a adus ceva de mîncat. Le-a dat de scris.* ✧ (Complementul este exprimat printr-un substantiv abstract cu sens verbal) *Ne-ai adus de mîncare? Am mult de lucru.* ✧ Expr. **A-şi face de lucru** (cu ceva sau cu cineva) v. lucru.

3. (Popular, înaintea unui verb la infinitiv) *N-oi mai înceta d-a plînge.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 159.

4. (În imprecaţii, introduce complementul direct substantival care urmează după complementul direct exprimat prin forma neaccentuată a pronumelui personal) *Mînca-i-ar ciuma şi holera de hoţi!* La TDRG. *Bat-o dumnezeu de babă, s-o bată!* CREANGĂ, P. 125.

XII. (În construcţii cu funcţiune de subiect) **1.** (Popular; construcţia prepoziţională are sens partitiv) *N-o scrie* [scrisoarea] *cu cerneală, Că de-aceea-i multă-n ţară, O scrie cu arginţel, Că de-acela-i puţintel.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 117.

2. (Subiectul este exprimat printr-un verb la supin, avînd ca predicat o expresie verbală) *E uşor de văzut. E greu de citit.* ▭ *E greu de aflat adevărul... zise şi inginerul turnînd vin în pahare.* SADOVEANU, O. VIII 286.

3. (Incorect, calc după limba franceză la unii scriitori, precedă infinitivul cu rol de subiect) *E groaznic de a vedea cum aceste jivine se răped la stîrvuri.* ODOBESCU, S. III 16.

XIII. 1. (Face legătura între numeralele cardinale şi substantivele determinate) **a)** (După numeralele cardinale de la 20 în sus, afară de compusele sutelor şi miilor cu numeralele 1-19, ca: 101-119, 201-219, 5901-5919 etc.) *20 de oameni. 365 de zile.* ▭ *O mie de ţechini primeşti?* COŞBUC, P. I 109. **b)** (După numerale cu valoare nehotărîtă ca «zeci», «sute», «mii») *Mii de fluturi mici albaştri, mii de roiuri de albine Curg în riuri sclipitoare.* EMINESCU, O. I 85. **c)** (După numerale fracţionare) *Cuconu Ioniţă scoase două sferturi de irmilic şi le dădu lui Gîrneaţă.* HOGAŞ, DR. II 99. **d)** (În structura numeralelor cardinale de la 20000 în sus, înaintea pluralului «mii») *O sută de mii.*

2. (Face legătura între articolul adjectival «cel, cea» şi numeralul ordinal de la «al doilea», «a doua» în sus) *Cel de-al doilea plan cincinal.*

XIV. Element de compunere, formînd cuvinte care se scriu împreună (v. cuvintele respective: de asupra,

despre, deoarece etc.), locuțiuni care se scriu în două cuvinte (v. al doilea cuvînt: *de către* v. către, *de cum* v. cum, *de la* v. la etc.) sau care se scriu în mai multe cuvinte (v. cuvîntul caracteristic: *de îndată ce* v. îndată, *de vreme ce* v. vreme etc.).

1. În adverbe sau locuțiuni adverbiale ca: *deasupra, dedesubt, degeaba, deocamdată, deodată, deoparte, deopotrivă, deseară, devreme* etc., *dimpotrivă, dinainte, dinapoi, dindărăt* etc., *de aceea, de cu seară* etc., *nicidecît, nicidecum* etc.

2. În prepoziții sau locuțiuni prepoziționale ca: *despre, de către, de la, de lîngă, de pe, de peste, de sub* etc., *din, dintre, dinspre, dinaintea, dindărătul* etc., *de dinaintea, de dindărătul* etc.

3. În conjuncții sau locuțiuni conjuncționale ca: *de cum, de cînd, de îndată ce, deoarece, de vreme ce* etc.

4. Rar, în substantive și adjective ca: *demîncare, deplin.*

DE[5] pron. relativ invar. (Popular; introduce o propoziție atributivă) Care, ce. *E vorba că ei au dat foc la fro* (= vreo) *cîțiva din Vladomira, de ieșiseră să muncească moșia beiului.* DUMITRIU, B. F. 156. *L-ale case mari domnești De se văd în Stoenești, Mîndră masă e întinsă.* ALECSANDRI, P. P. 206. ◇ *Ăl de* v. ăl.

DEÁCĂ conj. v. dacă.

DEAL, *dealuri,* s. n. 1. Formă de relief mai mică decît muntele dar mai mare decît movila. *Unii, izbutind să urce buza dealului, se prăbușeau deodată, străpunși de gloanțe.* CAMILAR, N. I 49. *Dealurile aspre se deșiră către zare — cu coamele înălbite.* SAHIA, N. 119. *Dincolo de gard, în toate părțile, dealuri rotunde, cu dumbrăvi pe coamă.* VLAHUȚĂ, O. A. 424. ◇ (În toponimie) *Dealul Feleacului. Dealul Cucului.* ▭ *Dealurile Baraoltului... trimit Oltului un foarte ciudat afluent.* BOGZA, C. O. 208. ◇ Loc. adv. (În opoziție cu la vale) **La deal** = în sus, urcînd. *La deal, urca o haraba plină de saci, trasă de un căluț răblăgit.* CAMILAR, N. I 113. *Au mers așa în lungul Bistriței la deal, încet, pe drum de moină.* SADOVEANU, B. 115. *A plecat băiatul șontîc-șontîc înapoi la deal, către asfințit, unde scăpăta luna.* CARAGIALE, P. 62. ◇ Loc. prep. (În opoziție cu în jos de...) **(De) la deal de...** = mai sus de..., în sus de..., din sus de... *Au adus vătăjeii și feciorii cu nepusă-masă pe oameni — și i-au pus să are pe-o bucată de loc gunoios, la deal de tîrg.* SADOVEANU, O. VII 276. *Ne suim pe munte la deal de casa ei cîte cu o bucată de răzlog în mînă.* CREANGĂ, A. 28. ◇ Expr. **Dă la deal, dă la vale** = se silește în toate chipurile, încearcă toate posibilitățile. *Baba se scarmănă de cap, dă la deal, dă la vale, dar n-are ce face.* CREANGĂ, P. 8. **Și-n deal și-n vale** = pretutindeni. *Zici că-s mîndră și n-am vrut Ca s-ascult vorbele tale? Dar de unde știi? În cale Ți-am umblat și-n deal, și-n vale.* COȘBUC, P. I 51. **Greu la deal și greu la vale** = ori cum faci, tot greu e. **Ce mai la deal, la vale?** = ce să mai lungim vorba de pomană, ce mai încoace, încolo, ce să mai pierdem vremea discutînd un lucru care e limpede? *Ce mai la deal, la vale? Trebuie să aibă act de naștere!* SADOVEANU, O. VII 315. *Ce mai la deal, la vale? așa e lumea asta.* CREANGĂ, P. 223. **Deal cu deal se întîlnește** (sau **se ajunge**), **dar** (încă) **om cu om,** se spune cu ocazia unei întîlniri neașteptate sau în nădejdea unei revederi posibile. *Poate să ne mai întîlnim la vrun capăt de lume; căci deal cu deal se ajunge dar încă om cu om.* CREANGĂ, O. A. 224. **Un deal și-o vale și-o fugă de cal mare** = o bucată mare de drum. ◇ (Exprimă ideea de dificultate, de distanță mare sau de obstacol greu de trecut) *Cînd ești voinic, ți-e dealu-ntins Ca șesul.* COȘBUC, P. I 228. *Mă trecuși, măicuță, dealu... Să nu ne vedem cu anu!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 174. *O, mîndruțo, buze moi, Dragi ne sîntem amîndoi, Este-un deal mare-ntre noi!* id. ib. 60. ◇ Expr. **Grăiește cam peste deal** = vorbește neînțeles. ◇ (În comparații, exprimă ideea de lucruri de mari proporții) *Voi intra masiv și greu în vreme, Cu un car cît dealul de poeme.* BENIUC, V. 9.

2. (Regional) Regiune de vii, vie, podgorie (așezată de obicei pe un deal). ✦ Regiunea ogoarelor, pămînt arabil.

DEASÚPRA[1] adv. (Cu sens local, în opoziție cu dedesubt) Mai sus. *Deasupra bulucesc nori de vară.* STANCU, D. 208. *Un cer de stele dedesubt, Deasupra-i cer de stele Părea un fulger ne-ntrerupt Rătăcitor prin ele.* EMINESCU, O. I 176. ◇ Loc. adv. **Pe deasupra** = a) peste. *Ca să trecem prin pădure e peste poate; noi însă să ne silim, dac-om putea, să sărim pe deasupra.* ISPIRESCU, L. 6; b) în plus, pe lîngă altele, în afară de (prețul, măsura, cantitatea etc. cuvenite sau stabilite dinainte). *Veneau sîmbătă noaptea cîte cu un picior șfînt... și acesta le era cîștig pe deasupra.* CREANGĂ, A. 26. *Prăpădi... cît ai bate în palme, tot ce cîștigase și moștenirea de la tată-său pe deasupra.* NEGRUZZI, S. I 81. *Marișcuță de la vamă, Taie-un pui și ne fă zeamă; Cîndu-i trece pe la noi, Pentru unu ț-om da doi, Pe deasupra, buze moi!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 395; c) (și în forma *de pe deasupra*) fără a adînci lucrurile, lucrînd sau considerînd în mod superficial.

—Variantă: (regional) **dasúpra** adv.

DEASÚPRA[2] prep. (Uneori în forma *pe deasupra*) În partea de sus, în partea imediat superioară. *Se arătau deasupra răsăritului zările zilei.* SADOVEANU, P. M. 301. ◇ Loc. prep. **Pe deasupra.** [Umbrele] *pornesc pe deasupra cîmpiilor.* BOGZA, C. O. 10. *Pe deasupra de prăpăstii sînt ziduri de cetățuie.* EMINESCU, O. I 76. **De pe deasupra.** *Fumul se strîngea de pe deasupra pămîntului, urcînd în văzduh.* CAMILAR, N. I 387. ◇ Expr. **A fi deasupra nevoii** = a scăpa de greutăți, a învinge lipsurile, a ieși (cu bine) dintr-un moment greu. *De-acum sîntem deasupra nevoii.* CREANGĂ, P. 124.

— Variantă: (regional) **dasúpra** (POPESCU, B. III 12, CARAGIALE, O. III 290, ODOBESCU, S. I 125) prep.

DEAÚNA adv. (Învechit și regional) 1. Imediat, pe loc, îndată. *Tînăra domniță, cum a văzut aceasta, deauna și-a pierdut mințile, că nu știa singură pe ce lume-i.* MARIAN, O. I 243.

2. De-a dreptul, direct, fără înconjur. *Badeo, dorul de la tine, Deauna la mine vine.* POP.

DEAVÓLNĂ adv. (Mold. rar) De ajuns, destul, berechet. *Lemne la trunchi sînt: slănină și făină în pod este deavolna.* CREANGĂ, A. 38.

DEBANDÁDĂ s. f. Neorînduială, dezordine, dezorientare, zăpăceală. *Cred că este vorba despre acte de debandadă de deosebită gravitate, comise în împrejurări... cu totul obscure.* GALAN, Z. R. 155. *Fac direct răspunzători pe comandanții de companii, atrăgînd pentru ultima oară atenția... că nu se mai tolerează nici o debandadă.* BRĂESCU, V. A. 17. ◇ Loc. adv. **În debandadă** = în mod dezordonat, în neorînduială. *Trupele inamice s-au retras în debandadă.*

DEBARÁ s. f. (Franțuzism) Încăpere, într-o locuință, folosită pentru depozitarea obiectelor care se folosesc mai rar. *Dintr-o debara cu pachete de sumane afumate... i-a fost adus și pachetul lui cu haine civile.* CAMILAR, N. II 375. [Cealaltă ușă] *duce spre o altă încăpere (bucătărie, oficiu, debara).* SEBASTIAN, T. 256.

— Scris și: (după franțuzește) *debaras.*

DEBARASÁ, *debarasez,* vb. I. Refl. (Franțuzism) A se descotorosi (de cineva sau de ceva), a se dezbăra, a se dezvăța (de ceva). ✦ Tranz. A descotorosi (pe cineva de ceva sau de cineva).

DEBARCÁ, *debárc,* vb. I. Intranz. (Despre persoane în opoziție cu a se îmbarca) A coborî pe mal dintr-o navă. *Nu cunoștea limba țării în care debarcase.* BART, E. 102. *Noul administrator... cobora din vapor în luntre, spre a debarca în Sulina.* MACEDONSKI, O. III 64. ✦ P. ext. A coborî din tren sau din alt vehicul. *Atunci debarcăm cu toate ale noastre imediat?* SADOVEANU, M. C. 98. ✦ (Glumeț) A descinde, a se așeza (într-un loc, într-o localitate). *Studenți debarcaseră de la liceul lor, din provincie, cu șapte ani în urmă, într-o cameră ieftină și îndepărtată, de cartier mărginaș.* C. PETRESCU, Î. I 21. ✦ Tranz. Fig. (Familiar) A da jos (pe cineva) dintr-o situație, dintr-un post de conducere; a înlătura, a da afară. ✦ (Rar, despre nave) A trage la mal, a acosta. *Într-o dimineață... pornesc spre portul cel mai spre apus al insulei, unde dam cu socoteala că au să debarce acele corăbii.* GHICA, S. 393.

— Variantă: (învechit) **desbarcá** (GHICA, S. 399, NEGRUZZI, S. III 285) vb. I.

DEBARCADÉR, *debarcadere,* s. n. Loc special amenajat pe malul unei ape pentru debarcarea călătorilor și descărcarea mărfurilor. *Vrei să spui că nu avem debarcader și plajă proprie?* CAMIL PETRESCU, T. III 22. *O potecă scurtă și cu trepte cobora... pînă la micul debarcader vechi și putred, unde stăteau priponite cîteva luntrii.* GALACTION, O. I 571. *În negura nopții se profilă silueta unui vapor la debarcader, gata de plecare.* BART, E. 250.

DEBARCÁRE, *debarcări,* s. f. Acțiunea de a debarca; coborîre dintr-o navă (sau, p. ext., din tren). *Nu s-a putut face nimic pentru ca să i se îngăduie debarcarea?* CAMIL PETRESCU, B. 218. *La debarcare ne așteptau autoritățile.* CONTEMPORANUL, IV 133. ✧ *Stație de debarcare* = punctul final al unei călătorii cu trenul. *Mai mult de jumătate din pasageri aveau deschisă în fața ochilor o carte pe care o închideau... în momentul în care trenul se oprea în stația lor de debarcare.* STANCU, U.R.S.S. 20.

DEBÍL, -Ă, *debili, -e,* adj. (Mai ales despre copii) Cu organismul plăpînd, firav, slăbuț, fără putere. *Copil debil.* ✦ Fig. Slab, ușor, vag. *Cît a lipsit judecătorul... am prins un debil pretext de drum la el acasă.* GALACTION, O. I 99. *Cînd Evantia își ridică ochii, recunoscu pe fața lui o expresie senină și un surîs debil fluturînd pe buzele lui subțiate.* BART, E. 351.

DEBILITÁ, *debilitez,* vb. I. Tranz. A face să devină plăpînd, debil, lipsit de putere. *Boala debilitează organismul.* ✦ Refl. A slăbi, a deveni plăpînd, debil.

DEBILITÁRE s. f. Faptul de a (se) debilita; debilitate.

DEBILITÁTE *debilități,* s. f. Faptul de a fi debil; starea omului debil, slăbiciune. *Debilitate congenitală.*

DÉBIT[1], *debite,* s. n. 1. (Uneori determinat prin «de tutun») Tutungerie. *Dobîndește un brevet pentru debit de tutun în tovărășie cu fratele său.* SADOVEANU, E. 93. ✦ (În trecut, în expr.) *Debit de băuturi spirtoase* = cîrciumă.

2. (Învechit) Vînzare, desfacere continuă de mărfuri cu amănuntul. V. dever, trafic.

3. Cantitate de fluid sau material mărunt care trece într-o unitate de timp printr-o secțiune a unei albii, a unei conducte sau a unui canal. ✧ *Debit de energie* = energie debitată de o instalație într-o unitate de timp. *Debit de circulație* = numărul de vehicule care trec într-o unitate de timp printr-o anumită secțiune a unei căi de comunicație. ✦ Cantitatea de material sau de obiecte produse de o mașină sau de o instalație într-o unitate de timp. ✦ Fig. Revărsare de vorbe, flux verbal; fel de a vorbi (mult și repede). *Stupefiat... de debitul rapid al Bălăceanului... îl zvîrle între arestați.* CAMIL PETRESCU, B. 167. *Bădița Traian avea din naștere darul oratoriei, vorbea ușor, c-un mare debit.* BART, E. 265.

DÉBIT[2], *debite,* s. n. (În opoziție cu credit) Evidență ținută de contabilitatea unei instituții cu privire la bunurile ei și la anumite sume datorate după specificul conturilor; coloană într-un registru de contabilitate sau într-un extras dintr-un asemenea registru în care se înscrie această evidență.

DEBITÁ[1], *debitez,* vb. I. Tranz. 1. (În terminologia tehnică și administrativă) A vinde marfă cu amănuntul. *Persoanele din gospodăriile particulare care mulg și debitează laptele în consumație publică sînt obligate să se prezinte trimestrial la vizita medicală.* B. O. 1951, 1122.

2. A furniza o cantitate de fluid, de material mărunt sau de energie. *Generatorul debitează curent.* ✦ Fig. A rosti, a vorbi (de obicei repede, mult, pe nerăsuflate); a recita, a declama. *Faimosul monolog* [din Hamlet] *e ridicul, dacă e considerat ca filozofie și debitat ca atare.* CAMIL PETRESCU, T. II 88. *De cîte ori îi întîlnești, îți debitează aceleași banalități pe care ți le-au spus și ieri.* VLAHUȚĂ, O. A. 434. *Închipuiți-vi-l... venind în fața scenei, luînd o poză demnă și începînd să ne debiteze o tiradă.* CARAGIALE, O. III 257.

3. A tăia un material în bucăți de formele și dimensiunile cerute pentru folosirea lui.

DEBITÁ[2], *debitez,* vb. I. Tranz. (În opoziție cu a credita) A trece în contul unei persoane, unei întreprinderi etc. (înscriind în coloanele registrelor de contabilitate) mărfurile care i-au fost predate sau sumele de bani care i-au fost plătite.

DEBITÁNT, -Ă, *debitanți, -te,* s. m. și f. Persoană care ține un debit sau care vinde într-un debit. ✦ (Rar) Persoană care vinde sau desface marfă cu amănuntul. *Mi-a propus să fie debitantul operelor mele și ne-am înțeles oarecum.* ALECSANDRI, S. 71.

DEBITÁRE[1], *debitări,* s. f. Acțiunea de a debita[1] și rezultatul ei.

1. Recitare, declamare. *Este o dramă de un scenariu strict și de un lux de debitare superior.* CARAGIALE, O. III 255.

2. Tăiere a unui material în bucăți de forme și dimensiuni anumite. *Debitarea bușteanilor în cherestea.*

DEBITÁRE[2], *debitări,* s. f. (În opoziție cu creditare) Faptul de a debita[2]; înscrierea unei sume în coloana de «debit» a unui cont.

DEBITÁT, -Ă, *debitați, -te,* adj. 1. (Despre mărfuri sau despre sume de bani) Înscris la debitul unui cont; (despre conturi sau despre titulari de conturi) căruia i s-a trecut o sumă la debit.

2. (Despre materiale) Tăiat în forme și dimensiuni anumite.

DEBITÓR[1], -OÁRE, *debitori, -oare,* adj. (Despre sume de bani, în opoziție cu creditor) Care se găsește la debitul unui cont; datorat. ✦ (Despre titulari de conturi) Care datorează (mărfuri sau sume de bani). *Întreprindere debitoare.*

DEBITÓR[2], -OÁRE, *debitori, -oare,* s. m. și f. (În opoziție cu creditor) Persoană care datorează cuiva o sumă de bani; datornic. *Reclamă îndată prin tribunalul de comerț lichidarea acestei sume... și dacă debitorul va întîrzia cu plata, cere lichidarea lui.* ALECSANDRI, O. P. 146.

DEBLÉU, *debleuri,* s. n. (În opoziție cu rambleu) Săpătură deschisă sub nivelul natural al pămîntului, prin care trece sau urmează să treacă o cale de comunicație. *Șosea în debleu.*

DEBLOCÁ, *deblochez,* vb. I. Tranz. **1.** (Cu privire la artere de comunicații) A înlătura obstacolele, îngrămădirile (de oameni, de sloiuri de gheață, de vagoane etc.) și a face din nou liber, circulabil; a degaja, a curăța. *Spărgătoarele de gheață deblochează Dunărea.* ✦ (Cu privire la mașini, aparate, părți sau organe ale lor) A da posibilitatea să se miște, să nu mai fie înțepenit; a desțepeni, a descleșta.

2. (Cu privire la bani sau la valori bănești) A elibera de sub blocare, a lăsa liber, la dispoziția deținătorului. *Sume deblocate pentru investiții.*

3. (În trecut, cu privire la funcționari de stat, în special ofițeri) A îndepărta din serviciu sau a pensiona înainte de termenul legal.

DEBLOCÁRE, *deblocări,* s. f. Acțiunea de a debloca.

DEBORDÁ, *debordez,* vb. I. Intranz. (Rar) **1.** (Despre ape curgătoare) A trece peste maluri, a ieși din albie; a se revărsa; (despre lichide) a curge peste marginile unui vas prea plin, a da pe din afară; (despre vase) a nu mai cuprinde conținutul, a fi prea plin, a lăsa să curgă pe din afară. ✧ Tranz. fact. (Rar) *Ascultam clocotul surd... ce învolbura apa în canal și o deborda înspumată și aburind peste marginile de ciment.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 44.

2. A vărsa, a vomita.

DEBREIÁ, *debreiez,* vb. I. Intranz. (Tehn.; în opoziție cu ambreia) A desface legătura dintre două mecanisme cuplate printr-un ambreiaj.

DEBUȘÉU, *debușeuri* și *debușee,* s. n. Regiune, loc, țară (străină) unde producătorii (considerați în mod individual sau colectiv) își pot desface ușor și pe scară mare produsele. *Victoriile armatelor populare din China au dat astfel o puternică lovitură imperialismului mondial, lipsindu-l de un vast debușeu unde să poată fi plasate tot felul de investiții.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 158, 3/5.

DEBÚT, *debuturi,* s. n. Începutul, primii pași ai cuiva într-o profesiune, într-o ramură de activitate (mai ales artistică sau literară). *Și-a făcut debutul în literatură cu un volum de versuri.* ▭ *Singura hîrtie era manuscrisul unei schițe destinate să-mi asigure un debut glorios.* C. PETRESCU, C. V. 31.

DEBUTÁ, *debutez,* vb. I. Intranz. A-și face debutul într-o carieră, pe scenă etc.; (despre un autor) a publica prima lucrare. *În cariera lui de avocat debutase cu un talent, cu o putere de argumentare și cu o bogăție de cunoștințe care-i făcură loc de la început printre cei mai distinși avocați ai capitalei.* VLAHUȚĂ, O. A. 469. *Noul ambasador al Angliei debutase în cariera diplomatică în anul 1807 ca secretar de ambasadă la Constantinopole.* GHICA, S. 131. [Alexandru Donici] *debutînd prin «Căruța poștei»... traduse apoi «Țiganii» de Pușkin.* NEGRUZZI, S. I 333.

DEBUTÁNT, -Ă, *debutanți, -te,* s. m. și f. Persoană care face primele încercări într-o carieră, mai ales literară sau artistică; persoană fără experiență; începător, novice. *Criticul are bucuria creatorului atunci cînd poemul, prezentat de un debutant la redacție, va cîștiga în urma sugestiilor sale.* CONTEMPORANUL, S. II, 1950, nr. 185, 4/1. *Ar fi trebuit să-mi aleg un subiect mai puțin greu de tratat pentru ca... să pot obține măcar umbra unui succes, atît de trebuincios debutantului.* MACEDONSKI, O. IV 3.

DEC interj. v. **de²**.

DECÁDĂ, *decade,* s. f. **1.** Perioadă de zece zile consecutive. *Prima decadă a lunii ianuarie.* ✧ Loc. adv. **Pe decade** = pe perioade de cîte zece zile. *Graficul realizărilor se întocmește pe decade.* ✦ (Urmat de determinări în genitiv) Perioadă de zece zile consecutive dedicată sărbătoririi unui eveniment de seamă sau unei activități importante. *O mărturie a interesului aprins al maselor largi pentru știință și artă este organizarea anuală a «Decadei cărții».* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2852.

2. Perioadă de zece ani consecutivi; deceniu. *Fizica atomică și fizica nucleară au fost întemeiate abia în a treia decadă a secolului nostru.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 120, 7/1.

DECADÉNT, -Ă, *decadenți, -te,* adj. **1.** Care decade, care este în declin, în decadență, în decădere. *Cultură burgheză decadentă.*

2. Care prezintă caracterele decadentismului, care este propriu decadentismului. *Poeții decadenți, interesați să acopere contradicțiile sociale, să mascheze mizeria și asuprirea, mistifică, născocesc simboluri, exagerează conștient, împotriva legilor firii, aspectele neesențiale din realitate, menite să slujească lumii exploatatorilor.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 348, 2/3. *Literatura decadentă se caracterizează prin manifestări criminale și macabre.* IONESCU-RION, C. 102.

DECADENTÍSM s. n. Denumire generală pentru arta și literatura burgheză în decadență, care exprimă criza culturii capitaliste în epoca imperialismului; ea include curentele și școlile antirealiste, caracterizate prin misticism, formalism, individualism excesiv, oboseală de viață și atitudine refractară la orice idee de progres. *Literatura și arta burgheză cultivau cosmopolitismul, decadentismul, neîncrederea în poporul nostru și în posibilitățile lui de a-și îmbunătăți soarta.* IST. R.P.R. 748. *Misticism, egoism, efecte de formă, subiecte luate de prin nouri, — iată decadentismul.* IONESCU-RION, C. 108. *Decadentismul modern nu e altceva decît degenerarea liricii moderne înseși.* GHEREA, ST. CR. III 178.

DECADÉNȚĂ s. f. **1.** Declin, decădere (socială, economică, politică). *În vremurile de decadență națională de la începutul veacului trecut, căpitanul de mazili nemaiavînd ce face cu vitejia sa: «Bătea drumurile căutîndu-și dragostele».* IBRĂILEANU, S. 15. ✦ Decădere morală, depravare, degradare, imoralitate.

2. Decădere a culturii, a artelor, a științelor etc., ca urmare a descompunerii sociale și politice a unei orînduiri sociale bazate pe exploatare.

DECAÉDRU, *decaedri,* s. m. Poliedru cu zece fețe.

DECAFEINIZÁ, *decafeinizez,* vb. I. Tranz. A extrage cafeina din boabele de cafea.
— Pronunțat: *-fe-i-.*

DECAFEINIZÁRE, *decafeinizări,* s. f. Acțiunea de a decafeiniza și rezultatul ei.
— Pronunțat: *-fe-i-.*

DECAFEINIZÁT, -Ă, *decafeinizați, -te,* adj. (Despre cafea) Din care s-a extras cafeina.
— Pronunțat: *-fe-i-.*

DECAGÓN, *decagoane,* s. n. Poligon cu zece laturi.

DECAGONÁL, -Ă, *decagonali, -e,* adj. (Despre suprafețe) În formă de decagon; (despre corpuri geometrice) care are ca bază un decagon.

DECAGRÁM, *decagrame,* s. n. Unitate de măsură egală cu zece grame.

DECALÁJ, *decalaje,* s. n. Distanțare în spațiu a două obiecte în raport cu poziția pe care o aveau unul față de altul; distanțare în timp a două sau mai multe fapte sau evenimente. ✦ Lipsă de armonie, dezacord între situații,

concepții, evenimente sau fapte; nepotrivire. *Această modalitate concretă urmărită oferea în cazul de față încă o zonă de studiu, și anume gradul decalajului dintre actul de vorbire... și actul comportare.* CAMIL PETRESCU, T. II 37.

DECÁLC, *decalcuri*, s. n. (Lingv.) Calc. *Amintim aici numai sistemul nostru de numărătoare de la 11-19 și de la 20-99, care e un decalc după slavă.* L. ROM. 1953, nr. 3, 90.

DECALCÁ, *decalchez*, vb. I. Tranz. **1.** A calchia (1). ✧ A transpune un desen pe hîrtie, pe o placă, pe stofă, pe un vas de porțelan etc.
2. (Lingv.) A calchia (2).

DECALCÁRE, *decalcări*, s. f. Acțiunea de a decalca și rezultatul ei; calchiere.

DECALCÁT, -Ă, *decalcați, -te*, adj. **1.** (Despre desene) Copiat, reprodus întocmai după model, de obicei pe o hîrtie transparentă suprapusă. ✧ (Despre copii de desene) Imprimat, reprodus pe altă hîrtie, pe o placă de metal, pe piatră, stofă, vase de porțelan etc.
2. (Lingv.; despre cuvinte, locuțiuni, expresii) Calchiat (2).

DECALCIFIÁ, *decalcifiez*, vb. I. Tranz. A face ca organismul să-și piardă sărurile de calciu, să rămînă sărac în săruri de calciu. *Tuberculoza decalcifiază organismul.*
— Pronunțat: *-fi-a.*

DECALCIFICÁ, *decalcific*, vb. I. Tranz. A decalcifia.

DECALCIFICÁRE s. f. Decalcifiere.

DECALCIFIÉRE s. f. Acțiunea de a decalcifia; pierdere sau micșorare a cantității de săruri de calciu din organism.
— Pronunțat: *-fi-e-.*

DECALÍTRU, *decalitri*, s. m. Unitate de măsură de capacitate de zece litri.

DECALÓG s. n. Serie de zece porunci religioase și morale cuprinse în Vechiul Testament.

DECAMÉTRU, *decametri*, s. m. Unitate de măsură de lungime de zece metri. ✧ Instrument de măsură pentru lungimi, format dintr-o panglică sau un lanț care are lungimea de zece metri.

DECÁN, -Ă, *decani, -e*, s. m. și f. **1.** Membru al corpului profesoral universitar însărcinat cu conducerea unei facultăți. *Decanul facultății este numit de Ministerul Învățămîntului... dintre profesorii care predau una din disciplinele principale din facultate.* COL. HOT. DISP. 1953, nr. 71, 1193.
2. (Numai la m., în vechea organizare a justiției) Persoană (aleasă dintre avocați) care conducea baroul avocaților. *Decanul baroului de Ilfov.*
3. Persoana cea mai în vîrstă sau cu vechimea cea mai mare, în anumite corpuri constituite. *Decanul corpului diplomatic.* ✧ (Glumeț) *Trata stabilirea prețurilor pentru descărcarea mărfii, în calitate de decan al hamalilor de la pontonul vapoarelor postale.* BART, E. 299. *Bucuros voi face ceva de ocazie pentru jubileul bătrînei decane a presei romîne.* CARAGIALE, O. VII 218.
4. (În biserica anglicană, numai la m.) Conducător, șef al unui colegiu de preoți, al unei instituții religioase sau al unui local de cult. *Decanul de Canterbury a vizitat Institutul romîn pentru relațiile culturale cu străinătatea.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2739.

DECANÁT, *decanate*, s. n. Demnitatea de decan; birourile serviciilor administrative care țin de decan.

DECANTÁ, *decantez*, vb. I. Tranz. (Chim., Tehn.) A limpezi un lichid tulbure, în care se află particele solide în suspensie, scurgînd lichidul limpezit după ce particelele s-au așezat pe fundul vasului.

DECANTÁRE, *decantări*, s. f. Faptul de a decanta; limpezirea unui lichid care conține particele solide în suspensie. *Depozitele de decantare, parcul de vagoane-cisterne și stația de încărcare... s-au întins pe o suprafață de zece ori mai vastă.* C. PETRESCU, A. 463.

DECANTÓR, *decantoare*, s. n. Aparat, rezervor sau bazin care servește la decantarea unui lichid.

DECAPÁ, *decapez*, vb. I. Tranz. (Tehn.) **1.** A curăța de acizi o suprafață metalică.
2. A nivela un teren sau un pavaj de asfalt prin înlăturarea unui strat subțire de la suprafață.

DECAPÁRE, *decapări*, s. f. Acțiunea de a decapa și rezultatul ei; curățire, nivelare.

DECAPITÁ, *decapitez*, vb. I. Tranz. A ucide sau a executa pe cineva prin tăierea capului, a tăia capul cuiva. *Mihai a fost ucis în cortul din tabăra sa de lîngă Turda, de către ucigașii trimiși de Basta... Cadavrul lui Mihai a fost apoi decapitat, trunchiul fiindu-i lăsat neîngropat pe cîmp.* IST. R.P.R. 179. *Era încă foarte vecin timpul în care vodă Ghica căzuse decapitat de un capugi-bașa.* MACEDONSKI, O. IV 117.

DECAPITÁRE, *decapitări*, s. f. Acțiunea de a decapita.

DECAPITÁT, -Ă, *decapitați, -te*, adj. Care nu mai are cap, căruia i s-a tăiat capul. (Fig.) *Astfel stau, decapitați și stinși, cei trei foști vulcani, în drumul Oltului.* BOGZA, C. O. 162.

DECAPÓD, *decapode*, s. n. Crustaceu cu zece picioare. *Racul, langusta, crabul etc. sînt decapode.* ✧ (La pl.) Ordin din care fac parte aceste crustacee.

DECAPOTÁBIL, -Ă, *decapotabili, -e*, adj. (Despre automobile) A cărui capotă se poate strînge sau ridica, după nevoie.

DECÁR, *decari*, s. m. **1.** Unitate de măsură pentru suprafețele de pămînt, egală cu zece ari (sau 1000 de metri pătrați).
2. (La jocul de cărți) Carte cu zece puncte.

DECARBURÁ, *decarburez*, vb. I. Tranz. A reduce procentul de carbon dintr-un aliaj al fierului. *A decarbura fonta.*

DECARBURÁRE, s. f. Operația de reducere a procentului de carbon dintr-un aliaj al fierului. *Decarburarea oțelului.*

DECARBURÁT, -Ă, *decarburați, -te*, adj. (Despre un aliaj de fier) Care a fost supus decarburării. *O șarjă de oțel decarburat.*

DECASILÁB, *decasilabi*, s. m. Vers care are zece silabe. *Poezie scrisă în decasilabi.*

DECASILÁBIC, -Ă, *decasilabici, -e*, adj. (Despre versuri) Cu zece silabe.

DECASTÉR, *decasteri*, s. m. Unitate de măsură pentru volumul lemnelor, așezate în stivă, egală cu zece steri sau zece metri cubi.

DECATLÓN, *decatloane*, s. n. (Sport) Complex compus din zece probe atletice (alergări, sărituri, aruncarea greutății, a suliței, a discului etc.) și care se dispută în cursul a două zile consecutive.

DECAVÁ, *decavez*, vb. I. Tranz. (Franțuzism, folosit mai ales în argoul jucătorilor de cărți) A lăsa pe cineva fără un ban; a ruina, a lăsa lefter. ✧ Refl. A pierde toți banii (mai ales la joc); a cheltui ultimul ban. *S-a decavat prefectul.* DUMITRIU, B. F. 129.

DECAVÁT, -Ă, *decăvați, -te,* adj. Care a pierdut toți banii mai ales la jocul de cărți, care a rămas lefter. ✧ (Substantivat) *Să spunem că tot ce-am avut am pierdut la ruletă și să cerem să ne dea bani de drum păn'la București... Se știe: decavații au dreptul la bani de drum.* VLAHUȚĂ, CL. 95.

DECĂDEÁ, *decád,* vb. II. Intranz. **1.** A ajunge într-o stare (materială, socială, politică) mai rea (decît aceea în care a fost), a ajunge rău; a fi în declin, a da îndărăt, a regresa. *În a doua jumătate a secolului al XIII-lea cnezatul de Halici decade.* IST. R.P.R. 75. ✦ A ajunge într-o stare morală degradantă, a se deprava, a deveni vicios, stricat.

2. (Jur.; în expr.) **A decădea din drepturi** = a pierde un drept, prin neîndeplinirea în termenul prevăzut de lege a unor condiții sau formalități.

DECĂDÉRE, *decăderi,* s. f. Faptul de a decădea. **1.** Declin, decadență, regres. *Ai văzut ce era în stare să facă ea într-o epocă de decădere ca aceea a fanarioților.* CAMIL PETRESCU, T. I 34. *Pe aice și literatura și politica se află în periodul unei triste decăderi.* ALECSANDRI, S. 12. ✦ (Uneori determinat prin «moral») Degradare morală, depravare. *Poate că destrăbălarea și decăderea oamenilor între cari trăia îi dădeau tristețea-i înțeleaptă.* GALACTION, O. I 302.

2. (Jur.) Pierderea unui drept, prin neîndeplinirea unor condiții sau formalități în termenul prevăzut de lege. *La primul termen de înfățișare, debitorul urmărit sau terții interesați sînt obligați să depună, sub sancțiunea decăderii, toate probele.* B. O. 1951, 1172. ✧ *Acțiune în decădere* = acțiune intentată de ministerul public pentru decăderea din anumite drepturi a unui condamnat în străinătate pentru o infracțiune de drept comun.

DECĂZÚT, -Ă, *decăzuți, -te,* adj. **1.** În stare de decădere, în declin, scăpătat. ✦ Stricat, corupt, vicios.

2. (Jur.; urmat de determinări introduse prin prep. «din») Care a pierdut drepturile sau prerogativele acordate de lege, prin neîndeplinirea anumitor condiții sau formalități. *Decăzut din drepturi.*

DECEDÁ vb. I. Intranz. (Eufemistic; mai ales la pers. 3 perf. c.) A înceta din viață, a muri.

DECEDÁT, -Ă, *decedați, -te,* adj. (Eufemistic) Mort, răposat, defunct. *Vestindu-se acolo că sînt dispărut și decedat... o rudă a luat moștenirea.* SADOVEANU, P. M. 125. ✧ (Substantivat) *Fiul decedatului.*

DECÉMBRIE s. m. (Și în forma *decemvrie)* A douăsprezecea (și ultima) lună a anului. *Albii fluturi ai lui decemvrie și ianuarie se învîrtejeau turbați.* MACEDONSKI, O. III 32.

— Variante: **decémvrie,** (învechit) **dechémbrie, dechémvrie** (SADOVEANU, D. P. 388, KOGĂLNICEANU, S. 51) s. m.

DECEMBRÍST, -Ă, *decembriști, -ste,* s. m. și f. Nume dat celor care au pregătit sau au luat parte la mișcarea revoluționară din Rusia țaristă, care a culminat în luna decembrie a anului 1825; decabrist. *Opinia publică devenea tot mai puternică în ciuda supravegherii severe țariste, în ciuda faptului că mișcarea decembriștilor avusese un sfîrșit atît de tragic.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 160, 8/1. *Criza feudalismului în Rusia aducea cu sine noi idei politice, care au fost răspîndite de membrii organizațiilor secrete revoluționare ale decembriștilor.* IST. R.P.R. 289. ✧ (Adjectival) *Scriitori decembriști.*

DECEMVÍR, *decemviri,* s. m. Fiecare din cei zece magistrați romani care au alcătuit comisia chemată să dea Romei un cod de legi (în anul 451 și 450 î.e.n.).

DECÉMVRIE s. m. v. **decembrie.**

DECENÁL, -Ă, *decenali, -e,* adj. Care durează zece ani. ✦ Care are loc din zece în zece ani, o dată la zece ani. *Premiu decenal.*

DECÉNIU, *decenii,* s. n. Răstimp, interval, perioadă de zece ani. *În Moldova nu există acte domnești de danie sau de judecată, scrise în românește, pînă în al doilea deceniu al veacului al XVII-lea.* IBRĂILEANU, SP. CR. 34. *Clipele vor fi decenii.* EMINESCU, N. 61.

DECÉNT, -Ă, *decenți, -te,* adj. Care este așa cum cere buna-cuviință, plin de decență, cuviincios. *Limbaj decent.* ▭ *Nu o duce decît la filmele morale și decente.* C. PETRESCU, C. V. 89. *Mi se pare că iau act cu brutalitate de fapte care nu mă privesc și nu-i decent să mă privească.* IBRĂILEANU, A. 17.

DECÉNȚĂ s. f. Bună-cuviință, respect al bunelor moravuri; pudoare. *Salonul din anul acesta dovedește că pictura română a intrat într-o fază nouă, o fază pe care ați putea-o numi faza decenței.* CARAGIALE, O. III 253.

DECÉPȚIE, *decepții,* s. f. Înșelare a speranțelor, a așteptărilor cuiva; dezamăgire, deziluzie. *Te-ai flecuit, căpitane, la prima decepție... Unde ți-i firea?* CAMILAR, N. I 157. *M-am dus la vechea mea gazdă, unde mă aștepta cea întîi decepție.* NEGRUZZI, S. I 67.

— Variantă: (învechit) **decepțiúne** (pronunțat *-ți-u-)* (GHEREA, ST. CR. III 31, GHICA, S. 485) s. f.

DECEPȚIONÁ, *decepționez,* vb. I. Tranz. A cauza o decepție, a înșela așteptările sau speranțele cuiva; a dezamăgi, a deziluziona. *Spuneam secretarului companiei care mă decepționase: Mă duc în provincie.* CAMIL PETRESCU, T. III 493.

— Pronunțat: *-ți-o-.*

DECEPȚIONÁT, -Ă, *decepționați, -te,* adj. Care a suferit o decepție, care a fost înșelat în speranțele lui; dezamăgit, deziluzionat. *Cometa nu se ivi. O parte din lume plecă acasă decepționată.* MACEDONSKI, O. III 90. *În «Rolla» Musset zugrăvește un tip decepționat, un pesimist contemporan lui.* GHEREA, ST. CR. II 319.

— Pronunțat: *-ți-o-.*

DECEPȚIONÍSM s. n. Atitudine pesimistă determinată de orînduirea socială nedreaptă a burgheziei în epoca decadenței ei și manifestată în literatură prin expresia unei dezamăgiri permanente și a unui sentiment de neîncredere față de forțele progresului. V. pesimism. *Pe acest fond de optimism s-a altoit decepționismul lui* [al lui Vlahuță] *datorit, cum am spus, complexului întreg al vieții sociale.* GHEREA, ST. CR. I 213.

— Pronunțat: *-ți-o-.*

DECEPȚIONÍST, -Ă, *decepționiști, -ste,* adj. (Despre literatură) Care are caracterele decepționismului; (despre persoane, în special despre scriitori) care se lasă stăpînit de decepționism, care și-a însușit decepționismul ca atitudine în viață, în literatură. *Pricinile curentului decepționist în literatura românească sînt întocmirile sociale, ori mai bine zis lipsurile, anomaliile acestor întocmiri.* GHEREA, ST. CR. I 77. *Eroul nuvelei, Radu Munteanu, un tînăr cinstit, poet, ajunge decepționist, e distrus de mediul social modern.* id. ib. 201.

DECEPȚIÚNE s. f. v. **decepție.**

DECERNÁ, *decérn,* vb. I. Tranz. A acorda, a da, a conferi (o răsplată, un premiu, o decorație). (Refl. pas.) *În cadrul unei festivități... s-au decernat premiile autorilor celor mai valoroase lucrări dintre cele prezentate la concurs.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2729.

— Forme gramaticale: (cu amestecul unor forme de la infinitivul învechit de conjugarea a III-a) prez. ind. pers. 3 *decerne, decern;* prez. conj. pers. 3 sg. și pl. *să decearnă;* viitor *voi decerna* și *voi decerne;* condițional *aș*

decerna şi *aş decerne*. — Variantă: **decérne** (ODOBESCU, S. II 351) vb. III.

DECERNÁRE, *decernări*, s. f. Acţiunea de a **decerna**. *Decernarea premiilor Stalin reprezintă în fiecare an un eveniment de seamă.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 138, 1/2.

DECÉRNE vb. III v. **decerna**.

DECÉS, *decesuri*, s. n. Încetare din viaţă, moarte (naturală) a unei persoane; răposare. *Caz de deces.*

DECHÉMBRIE s. m. v. **decembrie**.

DECHÉMVRIE s. m. v. **decembrie**.

DÉCI conj. (Conclusiv) Prin urmare, în consecinţă, aşa fiind, drept care. *Îşi adusă aminte că făgăduisă a răpi pe fata Genarului... Deci se porni.* EMINESCU, N. 17. ◇ (Uneori precedat de «iată») *Iată deci, domnilor, că sfatul nostru s-a luminat.* SADOVEANU, D. P. 35. *Iată deci cum legea asigurării celor ce cad jertfă muncii este o simplă minciună, ca şi toate legile burgheziei.* SAHIA, N. 36. ◇ (Aşezat în mijlocul propoziţiei) *Porni deci o hărmălaie; cum dracul să se ducă ei în linia întîia?* CAMILAR, N. I 383. *Era deci încă o dată nevoie de un spirit critic.* IBRĂILEANU, SP. CR. 21. *Îşi aduse aminte de vitejiile tatălui său din tinereţe şi calul său. Se duse deci în grajd.* ISPIRESCU, L. 15. ◇ (Învechit, urmat de «dar(ă)») *Deci dară, zise popa, tu femeie să te culci.* SBIERA, P. 19. *Deci dar în deşert te lauzi.* CONACHI, P. 293.

DECÍDE, *decíd*, vb. III. **1.** Intranz. şi refl. A lua o hotărîre (într-o chestiune îndoielnică), a hotărî (de obicei alegînd între mai multe posibilităţi); a soluţiona. *A fost o întîmplare în viaţa mea care avea menirea să decidă între cel mai mare bine şi cel mai mare rău.* CAMIL PETRESCU, T. II 324. *Te-ai decis, Costea? Nu e timp de pierdut.* C. PETRESCU, C. V. 328. *Vom arăta care ortografie ni se pare mai conformă cu limba noastră şi publicul literat va decide în omneputinţa sa.* NEGRUZZI, S. I 341. ◇ Refl. impers. *În beci... se decidea, după lungi dezbateri, transformarea mantalelor vechi în pantaloni noi, pentru recruţi.* BRĂESCU, V. A. 155. ✦ Refl. pas. A ajunge la un capăt, la o încheiere decisivă. *Războaiele vechi se decideau într-o zi, în două, în trei.* CAMIL PETRESCU, U. N. 355.

2. Tranz. A determina, a convinge, a îndupleca (pe cineva să facă ceva). *Întîmplarea asta m-a decis să vă scriu.*

— Forme gramaticale: perf. s. *decisei*, part. *decis*.

DECIGRÁM, *decigrame*, s. n. Unitate de măsură subdivizionară reprezentînd a zecea parte dintr-un gram. *Cinci decigrame de chinină.*

DECILÍTRU, *decilitri*, s. m. Măsură subdivizionară de capacitate reprezentînd a zecea parte dintr-un litru.

DECIMÁ, *decimez*, vb. I. Tranz. **1.** (De obicei despre războaie şi despre epidemii; cu privire la colectivităţi) A ucide, a omorî în număr foarte mare. *Trei regimente de infanterie au fost decimate la Fîntîna Albă.* CAMILAR, N. I 39.

2. (La romani şi în epoca feudală) A pedepsi o trupă de soldaţi, executînd pe unul din zece, ales prin tragere la sorţi.

DECIMÁL, -Ă, *decimali, -e*, adj. (Rar) Zecimal. ◇ *Balanţă decimală* sau *cîntar decimal* (şi substantivat, n.) = cîntar special construit la care se folosesc greutăţi de zece ori mai mici decît greutatea corpurilor care se cîntăresc.

DECIMÁT, -Ă, *decimaţi, -te*, adj. (Despre o colectivitate) Din care au murit foarte mulţi (ucişi de războaie, de epidemii).

DECIMÉTRU, *decimetri*, s. m. Unitate de măsură subdivizionară de lungime, reprezentînd a zecea parte dintr-un metru. ✦ Instrument de măsură pentru lungimi gradat pe lungimea de zece centimetri.

DECÍNDEA adv. (Învechit, azi rar, popular) Dincolo, de partea cealaltă. *Generalul Lupu trecuse de la Bechet Dunărea spre a constata izbînda şi a lua comanda noilor poziţiuni, cîştigate de oştile romîneşti ce operau decindea.* ODOBESCU, S. III 604. ◇ Loc. prep. **De decindea.** [Provincialisme] *aparţinînd uneori ţinuturilor de peste Milcov, alteori s-ar crede chiar graiului romînilor de decindea Dunării.* ODOBESCU, S. II 492.

DECIOCĂLÁ, *deciocălez*, vb. I. Tranz. (Regional) A desface în părţile componente; a demonta. *Moş Nichifor deciocălase căruţa şi-o ungea.* CREANGĂ, P. 112.

DECÍS, -Ă, *decişi, -se*, adj. (Despre oameni şi despre manifestările lor) Ferm în principiile sau în convingerile sale, de un caracter nestrămutat; hotărît, statornic. *Nu sînt încăpăţînat. Sînt decis.* SEBASTIAN, T. 77.

DECISÍV, -Ă, *decisivi, -e*, adj. Care hotărăşte, care face să se aleagă într-un fel sau altul, care face să înceteze orice îndoială; hotărîtor. *Asemeni unor armate în ajunul unei bătălii decisive, siluetele lumii ies din întunerec.* BOGZA, C. O. 248. *Voia destinul... să-l pună la cea din urmă încercare, să-i dea lovitura decisivă?* GALACTION, O. I 635.

DECÍZIE, *decizii*, s. f. **1.** Hotărîre luată de o persoană sau de un colectiv; rezoluţie. ✦ Hotărîre luată de o autoritate sau de o instituţie şi urmînd să fie executată de organele subalterne sau de cetăţeni. *Decizie ministerială.* ✦ (Jur.) Hotărîre prin care o instanţă judecătorească se pronunţă asupra unui recurs sau asupra unei cereri de îndreptare; (în vechea organizare judecătorească) hotărîre dată de o instanţă superioară tribunalului. *Ei comentează decizia Curţii în procesul asasinatului.* CARAGIALE, O. II 231.

2. Calitatea de a fi hotărît, ferm. *Robespierre, cu o decizie rece* [spune]... CAMIL PETRESCU, T. II 368.

— Variantă: **deciziúne** (pronunţat *-zi-u-*) (CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 156, 4/4, GALACTION, O. I 132, NEGRUZZI, S. I 107) s.f.

DECIZIÚNE s. f. v. **decizie**.

DECÎT[1] prep. Introduce al doilea termen al unei comparaţii.

a) (Se compară două obiecte avînd aceeaşi însuşire) *Şi ei au fost mai tari decît durerea.* BANUŞ, B. 43. *Era mai mică decît mine.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 40. *Bordeiul moşneagului se prefăcuse într-un palat mult mai strălucitori decît al împăratului.* CREANGĂ, P. 85. ◇ (Rar, cu inversarea celor doi termeni ai comparaţiei) *Decît stelele, împărăţiile şi sfetnicii, se află o orînduire mai înaltă.* SADOVEANU, D. P. 140. ◇ (Se compară două acţiuni) *Vrei să te convingi că glasul meu îi interesează mai mult decît al tău?* ISAC, O. 223. *Ştiu greceşte mai mult decît oricare tînăr de vrîsta mea.* NEGRUZZI, S. I 9. ◇ (Se compară însuşirile aceluiaşi obiect în momente diferite) *Ne-am urmat drumul nostru, fără a fi mai fuduli decît înainte, dar mult mai voioşi la suflet.* ALECSANDRI, O. P. 237.

b) (Cu valoare de conjuncţie; se compară între ele două acţiuni diferite, *decît* introducînd o propoziţie modală care exprimă al doilea termen al comparaţiei) *Pădurile şi satele... le ghicea mai mult decît le vedea.* MACEDONSKI, O. III 12. ✦ (Urmat de un verb la conjunctiv sau la optativ-condiţional, introduce un termen al comparaţiei, celălalt termen fiind de obicei introdus prin adv. «mai bine») În loc să... *Da decît să-mi puşc mîndreţa de cal, trag un galop pîn' la jandari.* CAMILAR, N. I 315.

Decît să-ţi încarci sufletul cu mine, mai bine ai face să-mi legi aripa. ISPIRESCU, L. 43. *Decît să încurci numai aşa lumea, mai bine să şezi departe.* CREANGĂ, P. 186. *Decît să tot vii la noi, Mai bin' meri* (= mergi), *badeo, la boi.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 460.

DECÎT[2] adv. (Cu sens restrictiv, după un verb la forma negativă corespunzînd lui «numai» dintr-o propoziţie afirmativă) *Nu ridică mîna decît spre a-şi potrivi mai bine pe cap chipiul.* CAMILAR, N. I 262. *Vagoanele nu circulau decît cu perdelele trase.* CAMIL PETRESCU, U. N. 6. *Nu se auzeau decît greierii şi cosaşii.* IBRĂILEANU, A. 150. *Dar pe drum nu alerga decît praful ridicat de un vînt băltăreţ.* MACEDONSKI, O. III 5. *Căutînd într-o parte şi în alta... nu găsi decît un tron odorogit.* ISPIRESCU, L. 10. ✧ (Precedat de un adjectiv sau un pronume nehotărît) *N-a fost altceva decît gura lumii.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 31. *Ca să scapi de pedeapsă, alt chip nu e, decît să te duci să-mi aduci pe fata lui Verdeş-Împărat.* ISPIRESCU, L. 42. *N-am altă mîngîiere... Decît să-nalţ la tine duioasa mea gîndire, Steluţă zîmbitoare.* ALECSANDRI, P. A. 63. (În întrebări retorice) *Căci pentru care altă minune decît tine Mi-aş risipi o viaţă de cugetări senine Pe basme şi nimicuri.* EMINESCU, O. I 232. ✧ (Învechit, urmat de «numai») *Nici pot ave mîngîiere, Decît numai în suspinuri.* CONACHI, P. 100. *Ah! şi scrisul nu-mi sporeşte decît numai către tine.* id. ib. 104. ✧ Expr. **N-am** (**n-ai** etc.) **decît să...** = a) singurul lucru care îmi (sau îţi etc.) rămîne de făcut este să..., îţi recomand să... *Iată pistolul... îl ţiu eu, n-ai decît să tragi piedica.* NEGRUZZI, S. I 23; b) sînt (eşti etc.) liber să..., dacă vreau (vrei etc.). *N-are decît să se ascundă, dacă îi e frică.* CAMIL PETRESCU, T. II 370. *Tu n-ai decît să strîngi baierele pungii.* ALECSANDRI, T. 1236. **N-ai** (**n-are** etc.) **decît!** = poţi (poate etc.) s-o faci (facă etc.), puţin îmi pasă. *Ştiu că o să mă împuşcaţi... a spus el, cu glas hotărît Curţii. N-aveţi decît!* CAMILAR, N. I 365. *Annie strîmbă din nas... Sabina strînse din umeri la acest refuz:— N-ai decît!* C. PETRESCU, C. V. 116. ✦ (La începutul unei fraze, cu valoare de conjuncţie adversativă faţă de fraza anterioară) Dar, însă, numai (că). *Decît, cuconu Ioniţă era din acei oameni aşezaţi la minte şi la simţire, care, pentru a potrivi măsura, aruncă tot ce găsesc în cumpăna amărurilor vieţii.* HOGAŞ, DR. II 94. *Decît, fugind astfel de locurile luminate de ştiinţă şi tot aşezîndu-se în locurile mai întunecoase, lumea transcendentă şi transcendentală păţeşte cîteodată, sărmana, ca vai de ea.* GHEREA, ST. CR. II 20. *Afurisita de turbincă mă vîră în toate boalele... Decît n-am încotro; trebuie să mă duc.* CREANGĂ, P. 314.

DECLAMÁ, *declám,* vb. I. Tranz. A rosti cu voce tare şi cu tonul şi gesturile adecvate o bucată literară, mai ales în versuri. V. recita. *Te-ai pomenit pe urmă rostind...* [versurile] *tare, cu gesturile tînărului care le declamase.* PAS, Z. I 319. *Declamai, galant şi glumind, versul antic, închinat Venerei.* IBRĂILEANU, A. 160. ✧ Absol. *Rozele nu învaţă la conservator arta de a declama.* CAMIL PETRESCU, T. II 18. ✦ A vorbi cu ton declamator, retoric. *Se făcea cerc în jurul lui la cafenea, de cîte ori începea să declame, apărînd pe Stamati.* BART, E. 266.

DECLAMÁRE, *declamări,* s. f. Faptul de a declama; arta de a declama, declamaţie.

DECLAMATÓR, -OÁRE, *declamatori, -oare,* adj. (Despre oameni) Care declamă; (despre ton, gesturi, stil etc.; cu sens peiorativ) pompos, bombastic, emfatic. [Prefectul] *devenise teatral şi declamator.* DUMITRIU, B. F. 40. *Ţi-a intrat în cap să fii (cu un gest declamator) «teroarea pensiunii Weber».* SEBASTIAN, T. 61.

— Variantă: (rar) **declamatóriu, -ie** (CONTEMPORANUL, S. II, 1950, nr. 178, 4/4) adj.

DECLAMATÓRIU, -IE adj. v. declamator.

DECLAMÁŢIE, *declamaţii,* s. f. 1. Arta de a declama. *Impresarii noştri se făcură profesori de declamaţie.* NEGRUZZI, S. I 343.

2. Vorbire cu ton şi gesturi exagerate, emfatice. *Nu pot să sufăr pretenţiile şi declamaţiile moraliştilor.* GALACTION, O. I 406.

DECLANŞÁ, *declanşez,* vb. I. Tranz. 1. A dezlănţui, a stîrni (o acţiune de mari proporţii). *Muncitorimea din lumea întreagă va declanşa revoluţia.* CAMIL PETRESCU, T. I 186.

2. (Cu privire la mecanisme, dispozitive) A provoca intrarea în funcţiune prin suprimarea unei zăvorîri. *Dispozitivul automat a declanşat mecanismul de înregistrare.*

DECLANŞÁRE, *declanşări,* s. f. Faptul de a declanşa; dezlănţuire. *Sînt puţini aceia care se pronunţă în mod deschis pentru declanşarea unui nou măcel.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 156, 13/1.

DECLANŞÁTÓR, *declanşatoare,* s. n. (Tehn.) Declanşor.

DECLANŞÓR, *declanşoare,* s. n. (Tehn.) Dispozitiv care suprimă pe cale mecanică o zăvorîre. *Declanşor electric.*

DECLARÁ, *declár,* vb. I. 1. Tranz. (Complementul este adesea o propoziţie secundară) A face cunoscut prin grai sau prin scris, a afirma deschis, categoric, a rosti, a pronunţa (ceva). *Acest sol stăruieşte să declare că nu-i sol.* SADOVEANU, Z. C. 176. *Ar trebui să vă declar că rareori... am fost mai dezamăgit.* CAMIL PETRESCU, T. I 520. *Mă grăbesc a declara că acel cititor* [care va lepăda cartea ta din mînă] *va fi adevăratul păgubaş, căci... el pierde cea mai bună ocaziune de a se instrui, citind o carte plăcută.* ODOBESCU, S. III 11. ✦ A face o comunicare cu caracter oficial în faţa unei autorităţi. *Martorul a declarat că nu cunoaşte pe reclamant. A declarat naşterea copilului, la oficiul stării civile. Mărfuri declarate la vamă.* ✦ A spune sau a da pe faţă sentimente intime. V. mărturisi, destăinui. *Declară dragoste celor umiliţi şi obijduiţi.* SADOVEANU, O. VI 375.

2. Tranz. (Urmat de un adjectiv sau de un participiu) A considera drept..., a califica de..., a proclama, a rosti asupra cuiva o părere; a pronunţa asupra cuiva o sentinţă judecătorească. *L-a declarat repetent. A fost declarat arestat. A declara nul.* ▭ *Marţial... îi declară buni de nimic.* ODOBESCU, S. III 30. ✦ Refl. (Despre persoane) A mărturisi despre sine că..., a se recunoaşte ca..., a se considera într-un anumit fel. *Mă declar învinsă.* C. PETRESCU, Î. I 6. *Tanţa se declara înşelată.* REBREANU, R. I 242. *C. Negruzzi se declară «moderat».* IBRĂILEANU, SP. CR. 102.

3. Tranz. (În unele construcţii fixe) *A declara război* = (despre un stat) a comunica oficial altui stat începerea războiului împotriva lui. *În anul 1768 turcii declară război Rusiei.* IST. R.P.R. 255. *Feciorii de împăraţi... fără să declare război, năvăliră din nou în ţară.* VISSARION, B. 47. ✧ Fig. *Eu am declarat războiu, celor ce ne vînd.* CAMIL PETRESCU, T. II 345. ✧ Refl. pas. *Nu vrem să se declare războiul.* CAMIL PETRESCU, U. N. 42. *Se văzuse... intrat în armată ca voluntar şi tocmai cînd războiul se declarase.* MACEDONSKI, O. III 79. *A declara grevă* = a anunţa în chip oficial începerea unei greve. *Două mii de muncitori japonezi... au declarat o grevă de 24 de ore.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2817. *În martie 1918 declară grevă muncitorii ceferişti de la Iaşi.* IST. R.P.R. 524. (Jur.) *A declara apel* = a face apel, v. apel. *A declara în stare de faliment* v. faliment. ✧ (Formulă solemnă la deschiderea sau închiderea unei adunări publice) *Declar adunarea deschisă. Declar adunarea închisă.*

4. Refl. (Despre anumite procese în desfășurare) A începe, a apărea, a lua naștere, a izbucni. *Alergam să văd un mutilat cu inconștiența fanatică, robitoare ce mă smulgea din casă, cînd se declara un incendiu.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 65.

5. Refl. A lua atitudine față de cineva sau ceva, a se rosti, a se pronunța, a se manifesta în public pentru sau contra cuiva sau a ceva. *Docherii francezi s-au declarat împotriva războiului colonialist.*

DECLARÁRE, *declarări,* s. f. Faptul de a (se) declara; declarație. *Declararea veniturilor.*

DECLARÁT, -Ă, *declarați, -te,* adj. Dat pe față, mărturisit, vădit. *Un dușman declarat al birocratismului.*

DECLARÁȚIE, *declarații,* s. f. Arătare pe față, afirmare deschisă, categorică a unei convingeri sau opinii; mărturisire a unor sentimente. *Comitetul german al luptătorilor pentru pace a publicat o declarație în problema situației din Germania occidentală.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2809. ◇ (Gram.) *Verb de declarație* = verb care denumește acțiunea de «a vorbi» sau «a gîndi». ✦ Act solemn prin care se aduce la cunoștință, se vestește, se întărește o măsură luată; notificare. V. comunicat. ✦ Relatare sau arătare a unor fapte, făcută de cineva ca mărturie, ca depoziție etc., în fața unei autorități. *Marș în front... Vei da declarație.* CAMILAR, N. I 61. ✦ Relatare făcută față de un organ administrativ, prin completarea unui formular; formularul însuși. *Declarație de impunere.*

DECLASÁ, *declasez,* vb. I. 1. Refl. (Despre persoane) A decădea moralicește, a se degrada.

2. Tranz. (Sport) A trece (pe cineva) într-o categorie inferioară.

DECLASÁT, -Ă, *declasați, -te,* adj. (Despre persoane) 1. Decăzut din punct de vedere moral, degradat. *Elemente declasate.*

2. Ieșit din rîndurile clasei sociale din care făcea parte. (Substantivat) [Luca] *se dovedește a fi un șarlatan vagabond, vînzător de minciuni, fricos și gata să facă pe placul oricui, singurul cu adevărat «decăzut» din declasații piesei.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 104, 22/4.

DECLÍC, *declicuri,* s. n. (Tehn.) Mecanism dispus între două piese, pentru a desface la un moment dat legătura mecanică dintre ele.

DECLÍN s. n. Coborîre a unui astru pe bolta cerului în spre apus; scăpătare, asfințire. *Orionul și-a isprăvit călătoria și va ieși curînd din cerul nostru. Aprilie e luna de declin.* GALACTION, O. I 621. ◇ Loc. adj. și adv. **În declin.** *Albastrul adînc al nopții, luna în declin pe dealurile vagi... jucau sub ochii mei.* GALACTION, O. I 357. *Alba lună, după dealuri... alunecă-n declin.* MACEDONSKI, O. I 30. ✦ Fig. Sfîrșitul unei glorii, unei puteri; decădere. *O importantă expresie a declinului economiei americane o reprezintă creșterea rapidă și continuă a numărului șomerilor totali și parțiali.* CONTEMPORANUL, S. II, 1950, nr. 170, 11/2.

DECLINÁ, *declin,* vb. I. 1. Tranz. (Gram.) A trece un substantiv, un adjectiv, un pronume, un numeral sau un articol prin toate cazurile gramaticale.

2. Tranz. (Învechit, în expr.) *A (-și) declina numele, calitatea* etc. = a arăta cine este, a se prezenta. *După ce îmi zice acestea, își declină numele: oficerul Zalic, fiul Doamnei Eliad.* GHICA, A. 644.

3. Tranz. (În opoziție cu a-și asuma) A refuza o sarcină, o răspundere, a respinge, a nu lua asupră-și. *Își declină orice răspundere.* C. PETRESCU, C. V. 229. ◇ Expr. A-și declina competința v. competință.

4. Intranz. (Rar, despre aștri) A cobori spre asfințit, a apune, a scăpăta. *Un soare ce declină, din nou renaște soare.* ALECSANDRI, P. III 496. ◇ (Poetic) *Azi de dimineață, am privit pe sora ta, Selene, plutind și declinînd spre același rece occident.* GALACTION, O. I 427.

DECLINÁBIL, -Ă, *declinabili, -e,* adj. (Gram.) Care se poate declina. *Părți de vorbire declinabile.*

DECLINÁRE, *declinări,* s. f. Acțiunea de a declina; (Gram.) trecerea unui substantiv, adjectiv, pronume, numeral sau articol prin toate cazurile gramaticale. ✦ (Gram.) Clasă sau grupă de substantive sau adjective cu aceleași forme de flexiune. *În limba romînă sînt trei declinări.*

DECLINATÓRIU, -ÓRIE, *declinatorii,* adj. (Jur.) Care contestă, respinge competența unei instanțe sau contestă o jurisdicție. ◇ (Substantivat, n. în expr.) *Declinatoriu de competență* = hotărîre prin care o instanță constată necompetența ei și trimite pricina la instanța competentă.

DECLINÁȚIE, *declinații,* s. f. 1. (Gram.; învechit) Declinare (1). *Pedantismul este de a lega limba noastră de modul declinațiilor unei limbe străine.* RUSSO, S. 53. ✦ (Învechit) Rostire de către cineva a numelui și a calității sale în fața altei persoane. V. prezentare. *Te rog să mă norocești cu declinația numelui d-tale.* ALECSANDRI, T. 1002.

2. (Astron.) Unghiul format de ecuatorul ceresc cu raza vizuală care duce spre un astru sau spre un punct de pe cer. ✦ (Fiz.) *Declinație magnetică* = unghiul spre est sau spre vest format de meridianul magnetic cu meridianul geografic al unui loc.

DECLIVITÁTE, *declivități,* s. f. 1. Unghi format de o dreaptă înclinată cu planul orizontal.

2. Înclinare a unui teren, a unei șosele sau a unei căi ferate pe o porțiune uniformă. *Pe distanța Cîmpina-Predeal, linia ferată are declivități mari.*

DECÓCT, *decocturi,* s. n. Preparat lichid rezultat din fierberea în apă a unor plante alimentare sau medicinale. V. infuzie. *Să treci pe la spițerie ca să-i aduci decoctul acesta.* ALECSANDRI, T. 1638.

— Variantă: (regional) **dicóct** (NEGRUZZI, S. I 207) s. n.

DECÓCȚIE, *decocții,* s. f. (Rar) Operație care constă în fierberea unor plante alimentare sau medicinale în apă; (concretizat) preparat lichid care rezultă din această fierbere; decoct.

DECOFRÁ, *decofrez,* vb. I. Tranz. (Tehn.) A scoate o piesă de beton din cofrajul în care a fost turnată; a demonta cofrajul în care s-a turnat o piesă sau o construcție de beton.

DECOFRÁRE, *decofrări,* s. f. (Tehn.) Acțiunea de a decofra.

DECOLÁ, *decolez,* vb. I. Intranz. (Despre avioane sau hidroavioane) A se desprinde de sol (respectiv de pe suprafața apei) și a-și lua zborul; a se ridica în văzduh. *Avionul a decolat la ora patru.*

DECOLÁRE, *decolări,* s. f. Acțiunea de a decola.

DECOLORÁ, *decolorez,* vb. I. Refl. (Despre obiecte colorate, mai ales despre țesături) A-și pierde culoarea (prin spălare repetată, prin expunere la soare etc.). *O floare pe un covor se decolorează.* ANGHEL, PR. 3. ✦ A căpăta o culoare mai ștearsă, mai deschisă, mai puțin vie. (Fig.) *Pe urmă, noaptea din geam s-a făcut viorie, verde, s-a decolorat cristalin ca bobul de rouă.* C. PETRESCU, R. DR. 49. *Imaginile se decolorează și mor.* IBRĂILEANU, A. 192. *În rama ferestrelor cerul se decolora peste arborii mari și o singură stea mai lucea strălucitoare, departe peste acoperișuri, în afundul nemărginirii.* ANGHEL, PR. 7. ◇

Tranz. *Energie contagioasă, care îi încorda trăsăturile obrazului, îi decolora buzele.* C. PETRESCU, C. V. 207. ✦ Tranz. A înlătura, total sau parțial, prin diferite procedee, culoarea de pe o țesătură, un tablou etc.

DECOLORÂNT, -Ă, *decoloranți, -te,* adj. Care decolorează, care face să dispară culoarea. *Substanță decolorantă.* ✦ (Substantivat, m.) Substanță sau agent fizic care are proprietatea de a decolora, de a îndepărta culoarea unui obiect. *Clorul e un decolorant.*

DECOLORÁRE, *decolorări,* s. f. Faptul de a (se) decolora, pierderea culorii (vii); fig. ofilire, pălire.

DECOLORÁT, -Ă, *decolorați, -te,* adj. Care și-a pierdut culoarea cu care a fost colorat la început, care are o culoare ștearsă, lipsită de strălucire; fig. palid, ofilit. *Șuvițele decolorate de păr vopsit prost și de mult îi cădeau pe lîngă obrajii scofîlciți.* DUMITRIU, B. F. 37. *Era cu un domn în haine castanii vărgate, decolorate pe umeri.* C. PETRESCU, Î. I 12. *L-am întîlnit pe drum... cu un geamandan de pînză decolorată și roasă.* IBRĂILEANU, A. 143.

DECOLTÁ, *decoltez,* vb. I. Tranz. A răscroi la gît o haină în așa fel încît să rămînă descoperită o parte din piept, din umeri, uneori și din spate.

DECOLTÁT, -Ă, *decoltați, -te,* adj. 1. (Despre veșminte) Răscroit la gît în așa fel încît să rămînă descoperită o parte din piept, din umeri, uneori și din spate; (despre persoane, mai ales despre femei) care poartă astfel de veșminte. *Atîrnau...* [portrete] *ale bunicelor decoltate în crinolină.* DUMITRIU, B. F. 44. *Amîndoi în ținută de seară, ea decoltată purtînd o rochie de culoarea vinului roș-negru.* CAMIL PETRESCU, Ț. I 89. *E o femeie tînără, în rochie albă de seară... foarte decoltată.* SEBASTIAN, T. 232. [Îi] *șade foarte bine decoltată.* VLAHUȚĂ, O. A. III 68.

2. Fig. Indecent, necuviincios; fără perdea. *Glume decoltate.*

DECOLTÉU, *decolteuri,* s. n. Partea decoltată a unei haine femeiești. ✦ Parte a corpului care apare datorită răscroielii decoltate a unei haine femeiești.

DECOMANDÁ, *decománd,* vb. I. Tranz. (Franțuzism) A anula o comandă.

DECONCERTÁ, *deconcertez,* vb. I. Tranz. (Franțuzism) A face pe cineva să-și piardă cumpătul sau siguranța de sine, a tulbura, a zăpăci. *Faptul a deconcertat pe prințul Bazil Șerban, care... a început să se retragă.* CAMIL PETRESCU, T. I 126.

DECONCERTÂNT, -Ă, *deconcertanți, -te,* adj. (Franțuzism) Care deconcertează. *Răspuns deconcertant.*

DECONCERTÁT, -Ă, *deconcertați, -te,* adj. (Franțuzism) Tulburat, zăpăcit, descumpănit. *Bine, dar Grigoriță e în divorț cu ea, Miroane! obiectă d-na Constantinescu deconcertată.* REBREANU, R. I 254.

DECONECTÁ, *deconectez,* vb. I. Tranz. (Tehn.) A suprima o conexiune a unor conducte electrice.

DECONECTÁRE, *deconectări,* s. f. Acțiunea de a deconecta.

DECONGELÁ, *decongelez,* vb. I. Tranz. A topi un corp sub temperatura ambiantă. *A decongela un ulei.* ✦ A topi la o temperatură sub cea ambiantă anumiți componenți ai unui corp. ◇ (Impropriu, complementul este corpul) *A decongela carnea.*

DECÓNT, *deconturi,* s. n. Descompunere a unei sume plătite sau de plătit, în părțile ei componente.

DECONTÁ, *decontez,* vb. I. Tranz. A justifica în mod detaliat întrebuințarea unei sume primite sau provenite dintr-o operație oarecare. *A deconta cheltuielile de deplasare.*

DECONTÁRE, *decontări,* s. f. Faptul de a deconta; operație contabilă prin care se justifică întrebuințarea unei sume primite. *Comisia de revizie verifică în mod amănunțit decontările cu membrii gospodăriei colective, dezvăluie orice greșeală în dauna membrilor sau a gospodăriei și greșelile în calcularea zilelor-muncă.* STAT. GOSP. AGR. 47. *Decontările contabile anuale centralizate asupra execuției planurilor de venituri și cheltuieli... se întocmesc și se înaintează organelor financiare superioare.* B. O. 1951, 764.

DECOPIÁ, *decopiez,* vb. I. Tranz. (Învechit) A copia. *Se vedea, pe pereți, portretul lui Iănăchiță Văcărescu; din norocire d-l Ion Văcărescu avu de timpuriu fericita idee de a pune să-l decopieze.* ODOBESCU, S. I 262.

DECÓR, *decoruri,* s. n. 1. Ansamblu de pînze pictate, paravane mobile și alte obiecte care servesc la crearea cadrului unei piese de teatru pe scenă. *Decorul reprezintă grădina unei mînăstiri.* ISAC, O. 147. *Decorul piesei, același ca în toate actele.* MACEDONSKI, O. II 280. *Greul era teatrul romîn pentru care trebuia creat tot: decoruri, piese, personal etc.* NEGRUZZI, S. I 342. ✦ Fig. Cadru, fundal, ambianță, loc în care se petrece o acțiune; peisaj, tablou. *E numai alb, Ca-ntr-un decor alpin.* CAMIL PETRESCU, V. 98. *Tu dai naturii palide decoruri.* CAZIMIR, L. U. 38. *Ca printr-un farmec tabloul se schimbă, se trag pădurile în lături și un minunat decor de stînci se înalță în fața noastră.* VLAHUȚĂ, O. A. 415.

2. Ceea ce servește pentru a decora ceva; ornament, podoabă; totalitatea ornamentelor, podoabelor care servesc la înfrumusețarea interiorului sau exteriorului unei clădiri, unei săli etc.

DECORÁ, *decorez,* vb. I. Tranz. 1. A ornamenta, a împodobi ceva (mai ales o clădire, o cameră, o sală) cu obiecte sau cu lucrări de podoabă (ornamente, zugrăveli etc.). *Căminul... tînăra l-a decorat, l-a dichisit să fie frumos și arătos.* CĂLUGĂRU, O. P. 442. *La tribuna decorată cu salcie și steguleț s-au perindat, cred, mulți oratori.* SAHIA, N. 20. *Tu vei avea, fii sigur, o statuă bogată Al cărei bust cu lanțuri eu am să-l decorez.* ALEXANDRESCU, M. 214. ◇ Fig. *Fire de nor decorau albastrul cerului.* SAHIA, N. 61.

2. A acorda, a conferi cuiva o decorație. *A fost decorat cu « Ordinul Muncii ».* ▭ *Fruntașii muncii, cadrele de bază din gospodăria colectivă sînt prețuiți de întregul popor. Mulți dintre ei au fost decorați cu ordine și medalii.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 642.

DECORÁRE, *decorări,* s. f. 1. Acțiunea de a decora; împodobire, înfrumusețare, ornare. *Decorarea sălii festive.*

2. Acordarea unei decorații. *Decorarea evidențiaților în muncă.*

DECORÁT, -Ă, *decorați, -te,* adj. (Despre lucruri) Împodobit, ornamentat.

DECORATÍV, -Ă, *decorativi, -e,* adj. Care decorează, înfrumusețează; ornant, ornamental. *Am urcat treptele sus, în iatacul tapițat cu motive decorative de romonițe.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 89. ◇ *Arte decorative* = arte plastice aplicate la decorarea obiectelor de folos practic (mobilă, ceramică, țesătură etc.). *Vizităm expoziția de arte decorative.* C. PETRESCU, Î. II 258.

DECORATÓR, -OÁRE, *decoratori, -oare,* s. m. și f. Persoană care are profesiunea de a decora clădiri, interioare etc. *În magazia de rechizite și atelierul decoratorului gazetelor de perete, corespondentul ziarului întocmește, după punctajul secretarului, rezoluția.* CĂLUGĂRU, O. P. 451. ✦ Persoană care face decorurile la teatru. [Piesa] *a constituit piatra de încercare a cîtorva actori, a doi regizori și a unui decorator.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 162, 12/3. *Decoratorul va trebui să sugereze că aceste*

trei despărțituri au și o valoare simbolică. CAMIL PETRESCU, B. 91.

DECORÁȚIE, *decorații,* s. f. **1.** Insignă, semn de distincție conferit unei persoane sau unui colectiv, pentru evidențiere în muncă, pentru o faptă eroică sau pentru alte servicii aduse statului. [Prezidiul Marii Adunări Naționale] *instituie decorațiile, medaliile și titlurile onorifice ale Republicii Populare Romîne.* CONST. R.P.R. 22. *Ambasadorul are să vă prindă personal decorația în piept?* CAMIL PETRESCU, T. III 294.

2. (Rar) Acțiunea de a d e c o r a și rezultatul ei (v. d e c o r a r e); (concretizat) totalitatea obiectelor care servesc la decorare.

— Variantă: **decoraţiúne** (pronunțat *-ți-u-)* (CAMIL PETRESCU, T. III 522) s. f.

DECORAȚIÚNE s. f. v. **decorație.**

DECORTICÁ, *decortichez,* vb. I. T r a n z. (În industria alimentară; cu privire la grăunțe de cereale) A curăța de coajă, a desprinde coaja. V. d e s c o j i. *Am decorticat orzul.*

DECORTICÁRE s. f. (În industria alimentară) Operație de curățire a cojii grăunțelor pentru a putea fi consumate. *Decorticarea orezului.* ✦ (Hort.) Operație de curățire a scoarței arborilor cu scopul de a stîrpi insectele vătămătoare și ouăle lor. ✦ (Med.) Operație de înlăturare a unei membrane îngroșate care învelește un organ. *Decorticarea rinichiului.*

DECORTICÁT, -Ă, *decorticați, -te,* adj. Curățat de coajă. V. d e s c o j i t. *Boabe decorticate.*

DECOVÍL, *decovile,* s. n. Instalație provizorie de linie ferată îngustă, ușor de deplasat, folosită pentru exploatări locale și temporare. ✦ (Impropriu) Instalație de cale ferată îngustă și stabilă, cu traverse fixate pe teren.

DECREPÍT, -Ă, *decrepiți, -te,* adj. (Franțuzism) Atins de decrepitudine; ramolit.

DECREPITÚDINE s. f. Stare de adîncă bătrînețe caracterizată prin slăbire excesivă, prin pierderea aproape totală a forțelor vitale; ramolire. *Trupul i-a păstrat ascuțimea minții intactă și rece, în ciuda anilor și a decrepitudinii.* C. PETRESCU, O. P. I 173.

DECRESCÉNDO adv. (Muz.) Termen care indică diminuarea progresivă a intensității sunetelor. ✦ (Substantivat) Scădere progresivă a intensității sunetelor; parte dintr-o compoziție muzicală cîntată în acest fel.

DECRÉT, *decrete,* s. n. (Jur.) Act emis de către puterea executivă a statului pentru a asigura funcționarea serviciilor publice sau executarea legilor; (la noi) act emis de Prezidiul Marii Adunări Naționale în exercitarea atribuțiilor sale constituționale. V. d e c i z i e, h o t ă r î r e, o r d o n a n ț ă. *Prezidiul Marii Adunări Naționale convoacă Marea Adunare Națională prin decret.* ▭ *Săptămîna viitoare apare decretul.* C. PETRESCU, C. V. 111.

DECRETÁ, *decretez,* vb. I. T r a n z. A da un decret; a hotărî, a ordona, a orîndui prin decret. *Prezidiul Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Romîne decretează:...* B. O. 1953, 1. *Poporul romîn decretă... independența sa administrativă.* CAMIL PETRESCU, B. 98. ✦ F i g. A declara ceva în mod sentențios, a emite o părere categorică. *Ai mei... mă decretau lacom, egoist, lipsit de caracter.* CAMIL PETRESCU, U. N. 38. *Tot ce făcea era așa nesăbuit și fără de noimă, că nu se putea să nu dai dreptate obștestii păreri care-l decretase nebun.* M. I. CARAGIALE, C. 47.

— Prez. ind. pers. 3 și: *decrétă.*

DECRETÁRE, *decretări,* s. f. (Rar) Acțiunea de a d e c r e t a și rezultatul ei.

DECROȘÁ, *decroșez,* vb. I. (Tehn.) **1.** T r a n z. A desprinde un obiect de cîrligul de care este agățat.

2. R e f l. (Despre o mașină electrică) A ieși din regimul normal de funcționare, în urma pierderii vitezei, și a se opri din mers.

DECROȘÁRE, *decroșări,* s. f. (Tehn.) Acțiunea de a (s e) d e c r o ș a și rezultatul ei.

DECUPÁ, *decupez,* vb. I. T r a n z. A tăia în mai multe bucăți (o hîrtie, o stofă etc.) urmînd linia unui desen sau conturul unui model; a tăia o parte dintr-un întreg. *A decupa litere.* ▭ *Filip îi silea pe redactori, în fiecare seară, să-și decupeze contribuția la gazetă și s-o pună în plic.* PAS, Z. I 286. *Se pomeni examinînd fotografiile decupate dintr-un film.* C. PETRESCU, O. P. I 14.

DECUPÁJ, *decupaje,* s. n. **1.** Decupare.

2. Operație de transpunere a unui scenariu cinematografic în imagini plastice.

DECUPÁRE, *decupări,* s. f. Acțiunea de a d e c u p a. *Decuparea literelor.* ✦ (Tehn.) Tăierea unei piese în două bucăți; tăierea unui obiect după o formă dată.

DECUPÁT[1] s. n. Decupare. *Decupatul unei fotografii.*

DECUPÁT[2]**, -Ă,** *decupați, -te,* adj. Tăiat dintr-un tot, dintr-un întreg; din care s-a tăiat o parte. ✧ *Pantofi decupați* = pantofi care nu au știaf, ci numai o baretă.

DECUPLÁ, *decuplez,* vb. I. T r a n z. (Tehn.; despre elementele unui cuplu) A dezlega, a desface. *A decuplat vagoanele.*

DECUPLÁRE, *decuplări,* s. f. Acțiunea de a d e c u p l a; desfacere, dezlegare.

DECUPLÁT, -Ă, *decuplați, -te,* adj. Dezlegat, desfăcut. *Vagon decuplat.*

DECÚRGE, pers. 3 *decúrge,* vb. III. I n t r a n z. **1.** A urma, a rezulta, a deriva din..., a-și avea izvorul în... *Viața dovedește că cu cît oamenii muncii înțeleg mai bine, mai adînc politica partidului, sarcinile imediate ce decurg din ea, perspectivele spre care duce, cu atît mai însemnate succese obțin în construcția economică și culturală.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2732. *Din această lipsă de bogăție și de mlădiere a limbii decurge în mod firesc nesiguranța... cu care e nevoit să-și prezinte capitalul lui de cunoștințe și de observații orice scriitor.* VLAHUȚĂ, O. A. I 235.

2. A se petrece, a se desfășura. *Comșa își recapitulă cum avea să decurgă explicația.* C. PETRESCU, Î. I 37. *Cu solicitatorii, conversația decurgea obișnuit.* BRĂESCU, V. A. 26.

DECÚRS s. n. (Cu referire la o perioadă de timp; numai în l o c. p r e p.) **În decurs de...** sau **în decursul ...** = în curgerea..., în durata..., în desfășurarea... *Kremlinul e o cetate veche — agățată pe vîrful lat al unui dîmb, lîngă rîul Moscova — care în decursul veacurilor, a trecut prin diferite schimbări.* STANCU, U.R.S.S. 63. *Am studiat cu de-amănuntul în decursul secolilor și în întinsul țărilor din vechime toate motivele ornamentale.* ODOBESCU, S. III 633.

DECUSCUTÁ, *decuscutez,* vb. I. T r a n z. A curăța plantele și semințele de planta parazită numită cuscută.

DECUSCUTÁRE, *decuscutări,* s. f. Acțiunea de a d e c u s c u t a și rezultatul ei.

DECUSCUTÁT, -Ă, *decuscutați, -te,* adj. (Rar) Curățat de cuscută. *Gospodăriile de stat și gospodăriile colective folosesc numai semințe selecționate și decuscutate.*

DECUVÁJ, *decuvaje,* s. n. Tragerea vinului fermentat din tocitoare.

DEDÁ, *dedáu*, vb. I. R e f l. **1.** A se deprinde, a se obișnui, a se familiariza (cu ceva), a se adapta (la ceva), a se acomoda. *Încetul cu încetul li s-au dedat ochii cu strălucirea.* RETEGANUL, P. II 15. *După ce șezu acolo cîteva zile mai dedîndu-se cu lumea... plecă, luîndu-și calul cu sine.* ISPIRESCU, L. 148. *Bate-l, doamne, cui nu-i place Gura de fată bărnace, Că nici mie nu-mi plăcea, Pîn'nu m-am dedat cu ea Dac-am prins a mă deda, N-a fost cap de-a o lăsa.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 382.

2. (Construit cu prep. «la» sau cu dativul) A se da cu tot dinadinsul; a se consacra, a se dedica la ceva. *De ce nu s-ar deda el la un asemenea studiu?* MACEDONSKI, O. III 87. *Nu se prea dedeau la învățătură de carte.* CARAGIALE, O. III 162. ✦ A face ceva rău în mod regulat, a se nărăvi. *Esmeralda: Ce să observ? Berbecaru: Tipii suspecți, care se dedau la tot felul de comicării grave?* CAMIL PETRESCU, T. III 317. *Mulți dintre cei de la trenurile regimentare... se dedau la un jaf rece.* id. U. N. 291.

DEDÁL, *dedaluri*, s. n. (Rar) Labirint. ✦ F i g. Încurcătură, învălmășeală. *Nu este lucru ușor de a grupa... rămășițele* [arheologice]... *În acest dedal, noi avem însă cîteva punte luminoase.* ODOBESCU, S. II 247.

DEDÁT, -Ă, *dedați, -te*, adj. **1.** (Construit cu prep. «cu», «la» sau cu un verb la conjunctiv sau infinitiv) Obișnuit, deprins. *Îl bătea și un țîne de doisprezece ani, dacă era isteț și dedat la vicleșuguri.* GALACTION, O. I 298. *Ei, sărmanii, nu-s dedați Cu traiul prin străini!* NECULUȚĂ, Ț. D. 100. *Îs catane tinerele, Nu-s dedați la drumuri grele.* ALECSANDRI, P. P. 296.

2. (Construit cu prep. «la» sau cu dativul) Care se ocupă cu..., înclinat la...; consacrat, dedicat. *Cînd dimineața te vei scula și nu vei ști ce să mănînci și unde să te ascunzi de datornici, te încredințez că atunce vei avea prea puțin mintea dedată la învățătură.* KOGĂLNICEANU, S. 216.

DEDESÚBT[1] adv. (În opoziție cu d e a s u p r a) **1.** (Uneori precedat de prep. «de», «pe») În partea de jos, din jos, jos, sub (ceva). *Cîinele de Olt săpase pe dedesubt tot malul.* GALACTION, O. I 74. *E acum într-o rochie... albastră, cu jachetă lungă, iar dedesubt bluza albă încheiată pînă sub bărbie.* CAMIL PETRESCU, T. I 31. *Trase după el un șervet și, de dedesubt, un cuțit înfipt într-un măr.* C. PETRESCU, Î. I 13. *Ne-am covrigit împrejurul focului; și deasupra ninsoare și dedesubt udeală.* CREANGĂ, A. 31. *Un cer de stele dedesubt, Deasupra-i cer cu stele Părea un fulger ne-ntrerupt Rătăcitor prin ele.* EMINESCU, O. I 176.

2. (Adjectival, de obicei legat de substantiv prin «de», «cel de») De jos, inferior. [Un brad] *într-un salt definitiv, se aruncă în golul de dedesubt.* BOGZA, C. O. 58. *Nu este însă nevoie ca adăpostul de dedesubt să comunice nici cu palatul nici cu strada.* CAMIL PETRESCU, B. 91. *Aste lacrimi strecurîndu-se pe lîngă zbîrciturile nasului... ajungeau sub buza dedesubt.* NEGRUZZI, S. I 6.

DEDESÚBT[2], *dedesubturi*, s. n. (Mai ales la pl.) **1.** Parte ascunsă, tăinuită. *Nu învățam nimic interesîndu-mă de supărările și dedesubturile din traiul ticălos și necăjit al celor mai bătrîni.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 193. *Darea în vileag a dedesubtului acelei «afaceri».* M. I. CARAGIALE, C. 150.

2. (Concret) Partea cea mai de jos, cea mai adîncă. *Crapii și somnii ți cercetează dedesubturile* [plaviei]. SADOVEANU, P. M. 129.

DEDESÚBTUL prep. (Urmat de un genitiv; uneori precedat de prep. «pe») Sub, din jos. *Îngurzi flori și semne ciudate deasupra și dedesubtul slovelor.* CAMILAR, T. 71. *Vor fi poduri peste ape... lăsînd să treacă pe dedesubtul lor șuvoaiele.* BOGZA, C. O. 131. *Dedesubtul Brăcinelului era o poiană.* GALACTION, O. I 164.

DEDEȚÉL s. m. v. **dediței.**

DEDICÁ, *dedic*, vb. I. **1.** T r a n z. A închina (cuiva) o carte, o operă artistică sau o lucrare științifică proprie, în semn de iubire, de prietenie, de admirație sau de respect. *Îi spusei cui a dedicat poetul aceste cuvinte.* IBRĂILEANU, A. 160. *Să le scrii cum cere lumea vreo istorie pe apă?... Să-mi atrag luare-aminte a bărbaților din țară, Să-mi dedic a mele versuri la cucoane, bunăoară.* EMINESCU, O. I 137. *Am primit scrisoarea d-voastră împreună cu frumoasa poezie ce mi-ați dedicat.* ALECSANDRI, S. 48. ✦ A pune toată puterea și priceperea, toate mijloacele în slujba unei idei sau acțiuni. *Comuniștii sînt oameni care-și dedică toate forțele, toate cunoștințele și energia lor luptei pentru fericirea oamenilor muncii, pentru comunism.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2603. ✦ A rezerva, în cursul unei activități, un interval de timp în care să te poți ocupa exclusiv de cineva sau de ceva.

2. R e f l. (Despre persoane) A se consacra unui anumit lucru sau unei anumite îndeletniciri. [Turgheniev] *se dedică desăvîrșit numai literaturii și nu face decît asta pînă la sfîrșitul vieții.* SADOVEANU, E. 234.

DEDICÁȚIE, *dedicații*, s. f. Text omagial, scris pentru cineva pe o carte (mai rar, pe o pagină de album, pe un obiect de artă, pe o fotografie) în semn de afecțiune. [Poezia] *o găsim înregistrată sub dedicația la Maria.* MACEDONSKI, O. IV 10.

— Variantă: **dedicațiúne** (pronunțat *-ți-u-*) (EMINESCU, N. 45) s. f.

DEDICAȚIÚNE s. f. v. **dedicație.**

DEDIȚÉL, *dediței*, s. m. (Mai ales la pl.) Plantă erbacee otrăvitoare din familia ranunculaceelor, cu frunze păroase și flori mari albastre-violete în formă de clopot; are proprietăți colorante și farmaceutice *(Pulsatilla pratensis).* *Dediței și viorele, brebenei și toporași.* ALECSANDRI, P. A. 120. *Iaca, după perdelele aceste albe, dediței, viorele și lăcrămioare.* NEGRUZZI, S. I 322.

— Variantă: **dedețél** (ODOBESCU, S. III 173) s. m.

DEDUBLÁ, *dedublez*, vb. I. R e f l. A se împărți în două, a avea, a căpăta (simultan sau succesiv) două stări, aspecte sau forme deosebite. *Dan... se dedubla clar: în fuga vorbirii își vedea gîndurile înainte de a le rosti, cum răsar și se înșiră.* VLAHUȚĂ, O. A. III 64.

DEDUBLÁRE, *dedublări*, s. f. Acțiunea de a s e d e d u b l a și rezultatul ei; împărțire în două. *Dedublarea unei linii spectrale.*

DEDUBLÁT, -Ă, *dedublați, -te*, adj. Dublu, de două ori; (despre persoane și manifestările lor) cu două aspecte, cu două înfățișări deosebite. *Mai vin din sus răniți și oameni care au părăsit lupta, iscînd din lumina focului forme dedublate.* CAMIL PETRESCU, U. N. 271. *Aveam... o viață dedublată.* C. PETRESCU, Î. II 256.

DEDÚCE, *dedúc*, vb. III. T r a n z. A deriva, a desprinde o judecată particulară din alta mai generală sau un fapt din altul, a ajunge la o concluzie, a trage o concluzie. *După ce stabili punctele cardinale, deduse că steaua strălucea deasupra apusului.* GALACTION, O. I 615. *Se putea deduce de la prima vedere că a mîncat dulceață* C. PETRESCU, Î. II 154.

DEDÚCERE, *deduceri*, s. f. Acțiunea de a d e d u c e; deducție. *De l-aș fi cunoscut în totul* [volumul] *mi-ar fi dat mult material... pentru deducerile mele.* GHEREA, ST. CR. I V.

DEDUCTÍV, -Ă, *deductivi, -e*, adj. (Spre deosebire de i n d u c t i v) Care procedează prin deducție. *Metodă deductivă. Raționament deductiv.*

DEDÚCȚIE, *deducții*, s. f. Raționament prin care se obține o judecată nouă (numită concluzie) din două sau

mai multe judecăți (numite premise), dintre care una trebuie să fie neapărat universală. *Pe lîngă această teorie, adaugă... o garnitură de argumentări, de deducții, de abstracții.* GHEREA, ST. CR. II 58.

— Variantă: **deducțiúne** (pronunțat *-ți-u-*) (GHEREA, ST. CR. I 362) s. f.

DEDUCȚIÚNE s. f. v. **deducție.**

DEDULCÍ, *dedulcesc,* vb. IV. Refl. (Rar) A se deprinde cu ceva bun, a prinde gust de ceva bun, a se deda la bine, la viață ușoară și plăcută. *Hoții... veniră iarăși, fiindcă se dedulciseră ca calul la tărîțe.* ISPIRESCU, L. 372. *Dionisiu cel mult dedulcit cu ospețele și cu cupele de vin.* ODOBESCU, S. III 288.

DEDÚS, -Ă, *deduși, -se,* adj. (Despre o idee, un principiu) Stabilit prin deducție, obținut ca o concluzie.

DEFALCÁ, *defalchez,* vb. I. Tranz. 1. A desprinde sau a scoate una sau mai multe porțiuni dintr-un întreg, a împărți un întreg în mai multe părți; (cu privire la un teren) a împărți în loturi.

2. A împărți, a repartiza o lucrare, un proiect etc. pe etape sau pe subunități, pentru a asigura o efectuare organizată a lucrărilor. *Planul anual... va fi întocmit pe ministere și regiuni și defalcat pe trimestre și luni.* COL. HOT. DISP. 1953, nr. 8, 162.

DEFALCÁRE, *defalcări,* s. f. Acțiunea de a defalca și rezultatul ei.

1. Desprindere a unei porțiuni dintr-un întreg; împărțire în loturi a unui teren.

2. Repartizare, împărțire. *Defalcarea planurilor de cultură pe unități agricole nu poate fi o lucrare « de birou », ci o lucrare îndeplinită în cunoștința condițiilor concrete de producție ale unităților agricole.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2767.

DEFAVOÁRE s. f. (În loc. prep.) **În defavoarea** (cuiva) = împotriva interesului (cuiva), în dezavantajul (cuiva). *Aparența poate e uneori în defavoarea mea.* C. PETRESCU, C. V. 108. *Azi situația s-a schimbat în defavoarea ei.* REBREANU, R. II 51.

— Variantă: (învechit) **defavór,** *defavoruri* (GHEREA, ST. CR. I 355), s. n.

DEFAVÓR s. n. v. **defavoare.**

DEFAVORÁBIL, -Ă, *defavorabili, -e,* adj. Care este în dezavantajul, împotriva intereselor cuiva, care nu este favorabil; nefavorabil, neprielnic. *Condiții defavorabile.*

DEFĂIMÁ, *defăim,* vb. I. Tranz. 1. A vorbi de rău pe cineva sau a vorbi rău despre ceva; a vătăma reputația cuiva; a bîrfi, a huli, a ponegri, a calomnia. *Defăimat ești, ponegrit de asemeni, însă asta-i spre folosul domniei-tale.* SADOVEANU, Z. C. 152. *E bine că omul vrodată P-alt să nu defaime, să-i puie vro pată.* PANN, P. V. I 13. ✦ Refl. (Rar) A se compromite, a se face de rîs. *Nu vedeți, nerușinați, Cît o să vă defăimați?* TEODORESCU, P. P. 105.

2. (Învechit) A disprețui, a desconsidera, a subaprecia, a nu lua în seamă, a înjosi, a umili. *Oh! mă defaimă pentru că-l iubesc din toată inima.* NEGRUZZI, S. I 22. *Cine mă defaim' o dată, eu de rudă nu-l cunosc.* DACIA LIT. 143.

— Prez. ind. și: *defăimez.*

DEFĂIMÁRE, *defăimări,* s. f. Acțiunea de a defăima și rezultatul ei.

1. Ponegrire, clevetire, calomnie, hulă. *Nu se da înapoi de la nimic: iscodirea, defăimarea, bîrfeala... toate îi păreau deopotrivă bune.* M. I. CARAGIALE, C. 20.

2. (Învechit) Dispreț, desconsiderare, umilire, batjocură. *Se temea de asprimea tată-său și de șugubața defăimare a oamenilor.* CREANGĂ, P. 89. *Cîte umiliri rabdă, cîte defăimări sufere!* NEGRUZZI, S. I 323.

DEFĂIMÁT, -Ă, *defăimați, -te,* adj. 1. Bîrfit, calomniat, hulit, ponegrit. *Înconjurat de nepăsare, sărac, gonit sau defăimat... Voi smulge inima din pieptu-mi.* MACEDONSKI, O. I 218.

2. (Rar) Cu reputație proastă, cu nume rău. *Am văzut perindîndu-se tot ce Bucureștii avea mai năbădăios, mai zănatic... și defăimat.* M. I. CARAGIALE, C. 57. ✦ (Despre fapte) Care strică reputația bună, care aduce rușine; infamant. *Îți mulțămesc că m-ai oprit de a face o faptă defăimată.* NEGRUZZI, S. I 174.

DEFĂIMĂTÓR, -OÁRE, *defăimători, -oare,* adj. 1. Care cuprinde o defăimare; ponegritor, hulitor. *Vorbe defăimătoare.* ▭ *Puteam numiri defăimătoare În gîndul meu să-ți iscodesc.* EMINESCU, O. I 212. *Satira este acum la romani o poemă defăimătoare.* ODOBESCU, S. I 45.

2. Care ponegrește. *Om defăimător.*

DEFECÁ, *defechez,* vb. I. Tranz. 1. A limpezi un lichid provocînd depunerea substanțelor în suspensie pe care le conține. ✦ A precipita albuminele dintr-o soluție cu ajutorul unui reactiv chimic pentru a purifica lichidul.

2. A evacua materiile fecale din intestin.

DEFECÁRE s. f. Acțiunea de a defeca și rezultatul ei.

DEFÉCT [1], *defecte,* s. n. Lipsă, scădere, imperfecțiune; cusur, meteahnă, neajuns. *Versurile ce urmează sînt cruțate... de asemenea defect.* MACEDONSKI, O. IV 66. *Defectul poeziei e evident; e o temă eminamente romantică tratată în sensul clasic.* GHEREA, ST. CR. III 374. *Și veselă și junĕ te-am cunoscut odată; Cu aceleași defecte acum iar te găsesc.* ALEXANDRESCU, M. 185. ✦ (Tehn.) Lipsă de perfecțiune, de punere la punct a unui fabricat, în raport cu calitatea cerută. *Țesătură cu defect.* ▭ *Răspunse simplu că deocamdată, nu poate scoate mașina fiindcă are un defect de magnetou.* REBREANU, R. II 101.

DEFÉCT [2]**,-Ă,** *defecți, -te,* adj. Cu stricăciuni, cu imperfecțiuni; defectat, stricat. *Fetița tîra prin casă, cu sfoară, un automobil de tablă defect.* C. PETRESCU, Î. II 152.

DEFECTÁ, *defectez,* vb. I. Refl. (Despre un mecanism, o mașină) A avea un defect, a se strica, a nu mai fi în stare de funcționare. *Din neglijența sau nepriceperea lucrătorului, se defectase mașina.* ARDELEANU, D. 103. ✦ Tranz. A produce un defect la o mașină sau la un mecanism.

DEFECTÁRE, *defectări,* s. f. Acțiunea de a (se) defecta și rezultatul ei. *Defectarea unei mașini micșorează producția.*

DEFECTÁT, -Ă, *defectați, -te,* adj. Cu defect, care nu mai funcționează bine; stricat. *Mașină defectată.*

DEFECTÍV, -Ă, *defectivi, -e,* adj. (Gram.; despre cuvintele flexibile) Lipsit de unele forme (timpuri, moduri, număr, persoane, cazuri), care nu se întrebuințează la toate formele de conjugare sau de declinare. *« A întesa » este un verb defectiv.*

DEFECTOSCÓP, *defectoscoape,* s. n. Aparat cu care se examinează obiectele de metal pentru a descoperi defectele materialului, fără a-l distruge.

DEFECTUÓS, -OÁSĂ, *defectuoși, -oase,* adj. Cu defecte, cu scăderi, cu cusururi, cu lipsuri. *Aceste versuri tind să completeze descripțiunea, dar sînt inferioare și din multe puncte de vedere defectuoase.* MACEDONSKI, O. IV 61.

— Pronunțat: *-tu-os.*

DEFECTUOZITÁTE, *defectuozități,* s. f. (Rar) Stare defectuoasă.

— Pronunțat: *-tu-o-.*

DEFECȚIÚNE, *defecțiuni,* s. f. Refuz de a îndeplini o misiune, fugă de la datorie; dezertare. *Pe-alocuri au fost mici defecțiuni și n-aș dori să avem și noi surprize.* REBREANU, R. II 228.

DEFENSÍV, -Ă, *defensivi, -e,* adj. (În opoziție cu o f e n s i v) Făcut pentru apărare, de apărare, care apără. *Iartă-mă... că n-am putut să-mi stăpînesc fața de tine gestul defensiv pe care mi l-a lăsat deprinderea.* GALACTION, O. I 225. *Războiul defensiv se perfecționă mult la moldoveni.* BĂLCESCU, O. I 126.

DEFENSÍVĂ, *defensive,* s. f. (În opoziție cu o f e n s i v ă) Stare sau poziție de apărare.

DEFENSÓR, *defensori,* s. m. (Jur.; rar) Apărător.

DEFERÉNT, -Ă, *deferenți, -te,* adj. Care arată (cuiva) deferență, stimă, respect.

DEFERÉNȚĂ s. f. Respect, stimă, considerație deosebită; (rar) p. e x t. condescendență. *Faptul că fusesem tratat de profesor cu atîta deferență... că fusesem pe catedră obiectul privirilor unei săli pline... o intimidaseră.* CAMIL PETRESCU, U. N. 75.

DEFERÍ, *defér,* vb. IV. T r a n z. (Folosit mai ales la participiu și la formele compuse cu participiul)
1. (Determinat prin «justiției», «tribunalului» etc.) A trimite (pe cineva) în judecată; a supune o cauză unui for judecătoresc. *Sabotorii au fost deferiți tribunalului.* ✧ *A deferi jurămînt* = a pune pe cineva, în lipsă de alte probe, să jure în fața justiției.
2. (Neobișnuit) A da, a acorda (cinste, demnități, distincții); a conferi. *Maiorul... își înalță vesel sabia în sus, mulțumind cu entuziasm colonelului că a deferit lui și muscelenilor săi această onoare.* ODOBESCU, S. III 583.

DEFERIZÁ, *deferizez,* vb. I. T r a n z. (Tehn.) A îndepărta excesul de fier din apele feruginoase, pentru a le face proprii consumului.

DEFERTILIZÁ, *defertilizez,* vb. I. T r a n z. (Cu privire la terenuri) A face neproductiv, nefertil.

DEFERTILIZÁRE, *defertilizări,* s. f. Acțiunea de a d e f e r t i l i z a și rezultatul ei.

DEFERTILIZÁT, -Ă, *defertilizați, -te,* adj. (Despre terenuri) Făcut neproductiv, nefertil.

DEFETÍSM s. n. Lipsă de încredere în izbînda unei acțiuni, în biruința finală, atitudine care scade încrederea și demoralizează. *Marxismul se află pe poziții diametral opuse defetismului mic-burghez.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 160, 11/1.

DEFETÍST[1]**, -Ă,** *defetiști, -ste,* adj. Care ține de defetism. *Zvonuri defetiste.*

DEFETÍST[2]**, -Ă,** *defetiști, -ste,* s. m. și f. Persoană care susține și propagă defetismul.

DEFIBRÁ, *defibrez,* vb. I. T r a n z. A desface un material în fibre. ✦ A transforma lemnele în fibre, pentru a obține pasta de lemn din care se fabrică hîrtia.

DEFIBRÁRE, *defibrări,* s. f. Acțiunea de a d e f i b r a.

DEFIBRATÓR, *defibratoare,* s. n. Aparat sau mașină cu care se transformă sau se desface un material în fibre.

DEFICIÉNT, -Ă, *deficienți, -te,* adj. Care este în deficit, care dă sau produce mai puțin decît trebuie, decît e planificat. *Producție deficientă.* ✦ (Med.; substantivat) Persoană lipsită de anumite facultăți fizice sau psihice. *Un deficient mintal.*
— Pronunțat: *-ci-ent.*

DEFICIÉNȚĂ, *deficiențe,* s. f. Scădere, lipsă, insuficiență, greșeală. *Mai există oameni care, dincolo de succesele obținute, nu văd neajunsurile și deficiențele în muncă.* CONTEMPORANUL, S. II, 1950, nr. 185, 5/6. ✧ E x p r. *A fi în deficiență* = a nu presta, a nu produce cît trebuie; a nu fi la înălțimea sarcinilor date. ✦ (Med.) Lipsa integrității anatomice și funcționale a unui organ; lipsă a anumitor facultăți fizice sau psihice. *Deficiență mintală.*
— Pronunțat: *-ci-en-.*

DEFICÍT, *deficite,* s. n. (În opoziție cu e x c e d e n t) Sumă de bani cu care cheltuielile întrec veniturile (la operații comerciale sau bancare, la balanța comercială sau la balanța de plăți a unei țări), suma ce lipsește pentru ca veniturile să țină cumpăna cu cheltuielile; orice lipsă la o socoteală. *Își administrează singură averea așa de bine că totdeauna are deficite.* REBREANU, R. I 58. ✧ E x p r. *A fi în deficit* = a fi în pierdere, a avea cheltuielile mai mari decît veniturile. *E veșnic în deficit cu leafa.* VLAHUȚĂ, O. A. III 29.
— Pl. și: *deficituri* (RUSSO, S. 156).

DEFICITÁR, -Ă, *deficitari, -e,* adj. Care are deficit, a cărui balanță economică este în deficit. *Comerț deficitar. Întreprindere deficitară.*

DEFILÁ, *defilez,* vb. I. I n t r a n z. 1. (Despre trupe, organizații de masă etc.) A trece în coloană, în marș prin fața reprezentanților autorității (civile sau militare) pentru a da onorul (cu ocazia unei parade, a unei serbări). *Au defilat cu școlile și armata, veteranii, — oștenii de la 77, răniții și rămășițele regimentelor glorioase.* SADOVEANU, O. VI 477. *Oamenii... au defilat în zorii zilei, prin fața căpitanului.* BRĂESCU, V. A. 45.
2. (Despre persoane, cortegii) A trece în șir (prin fața cuiva). *Tramvaiele se îngrămădeau imobilizate, așteptînd... să defileze* [cortegiul funebru]. C. PETRESCU, C. V. 293. *Profesorul... defilează prin oraș cu familia.* SAHIA, N. 54. *Ușile se deschiseră și unul cîte unul* [deținuții] *zgribuliți, galbeni... defilară printre arme și se înșirară în mijlocul curții.* VLAHUȚĂ, O. A. 162. ✧ F i g. *Cetatea Neamțului, Varaticul, Ceahlăul, drumurile pline de soare, nopțile cu lună, îmi apăreau acum ca un cortegiu al verii, care defilase repede și dispăruse după orizont.* IBRĂILEANU, A. 211.

DEFILÁRE, *defilări,* s. f. Acțiunea de a d e f i l a și rezultatul ei. *Demonstrația s-a încheiat cu defilarea plină de forță și de prospețime a sportivilor.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2651. ✧ F i g. *Doctorul privea confuz la defilarea neîntreruptă a lanțului de cafenele, birouri și consulate.* BART, E. 127.

DEFILÉU, *defileuri,* s. n. Vale îngustă și adîncă creată de o apă curgătoare în regiunile muntoase. V. c h e i e, p a s. *Bicazul coboară în valea adîncă... pentru ca... să pătrundă apoi în uluitorul defileu al cheilor sale.* BOGZA, C. O. 66. *Deslușeam, în linia plină de zigzaguri... defileul Agapiei.* GALACTION, O. I 468.

DEFINÍ, *definesc,* vb. IV. T r a n z. A da o definiție; a stabili, a delimita, a lămuri, a preciza. *Procurorul observase pe figuri și simțise, în atmosferă, ceva suspect, pe care nici el singur nu-l putuse defini.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 350. ✧ R e f l. *Se poate spune fără exagerare că tipurile lui Caragiale se definesc în fiecare vorbă a lor, căci fiecare vorbă conține o trăsătură caracteristică.* IBRĂILEANU, S. 59.
— Prez. ind. și: (învechit, prin confuzie cu verbele de conjugarea I) *definez* (ODOBESCU, S. II 68) vb. I.

DEFINÍRE, *definiri,* s. f. Acțiunea de a d e f i n i și rezultatul ei; precizare, stabilire.

DEFINÍT, -Ă, *definiți, -te,* adj. **1.** (Despre un cuvînt, o noțiune) Căruia i s-a dat o definiție.

2. Hotărît, precizat. *Atitudine definită.* ◇ (Gram.) *Articol definit* = articol hotărît.

DEFINITÍV, -Ă, *definitivi, -e,* adj. (Adesea în opoziție cu provizoriu) Care nu mai e supus modificărilor, asupra căruia nu se mai revine; hotărît pentru totdeauna; irevocabil. *Partidul a condus cu succes masele la înfăptuirea unei reforme agrare democratice, la lichidarea definitivă a asupririi moșierești.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 368, 2/2. *Nimeni nu mai putea să-i înfrîneze hotărîrea definitivă de a ajunge la Galați.* SADOVEANU, P. M. 154. *O confirmare a unui astfel de specialist mi se părea definitivă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 58. ◇ (În vechea organizare a învățămîntului) *Profesor* sau *învățător definitiv* = profesor sau învățător care, după îndeplinirea unor condiții, obținea anumite drepturi (stabilitate în post, mărirea salariului etc.). *Sfîrșise medicina cînd unii din colegii săi erau ajunși profesori definitivi.* BART, E. 120. ◇ Loc. adv. **În definitiv** = în sfîrșit, în cele din urmă, la urma urmelor. *Dar, în definitiv, este atît de interesantă problema asta?* CAMIL PETRESCU, T. III 62. *Nu că-mi pare rău de piatră, pentru că-n definitiv nu-i vreo valoare grozavă.* CARAGIALE, O. II 249. ◇ (Adverbial) *Prietinia mea îți este definitiv asigurată.* SADOVEANU, Z. C. 73. *Consideră prietenia ruptă definitiv.* SAHIA, N. 97. *Limba inovată de Heliade nu fusese atît de definitiv fixată, încît să închidă porțile pentru mult timp unei acțiuni diferite.* MACEDONSKI, O. IV 121.

DEFINITIVÁ, *definitivez,* vb. I. Tranz. A da o formă definitivă; a încheia ceva. ✦ A face ca cineva să fie sau să rămînă definitiv într-un post.

DEFINITIVÁRE, *definitivări,* s. f. Acțiunea de a definitiva și rezultatul ei. *Definitivarea lucrărilor.*

DEFINITIVÁT s. n. (Rar) Definitivare. ✦ (În vechea organizare a învățămîntului) Situația de învățător sau profesor definitiv. *Examen de definitivat.*

DEFINÍȚIE, *definiții,* s. f. Operație logică prin care se arată conținutul unei noțiuni enunțînd notele ei esențiale; propoziție prin care se exprimă această operație. *O bună definiție trebuie să indice genul proxim și diferența specifică a noțiunii de definit.* ▭ *Definiția marxist-leninistă a tipicului... subliniază că tipic este ceea ce corespunde esenței fenomenului social-istoric dat.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 351, 2/1. ◇ Expr. **Prin definiție** = prin însăși natura lucrurilor, în mod necesar prin toate notele sale caracteristice.

— Variantă: **definițiúne** (pronunțat *-ți-u-*) (MACEDONSKI, O. IV 86) s. f.

DEFINIȚIÚNE s. f. v. **definiție.**

DEFLAGRÁȚIE, *deflagrații,* s. f. (Tehn.) Ardere explozivă care se propagă, cu viteză relativ mică, prin mediul care arde.

DEFLECTÓR, *deflectoare,* s. n. Piesă sau dispozitiv care abate o vînă de fluid din direcția inițială de curgere.

DEFLEXIÚNE, *deflexiuni,* s. f. Abatere a unui curent de fluid din direcția lui de curgere.

DEFORMÁ, *deformez,* vb. I. Tranz. **1.** A strica, a altera forma unui lucru; a șlui, a poci, a urîți. ✦ Fig. A reproduce inexact (o întîmplare, vorbele cuiva etc.); a denatura. *Mincinosul deformează adevărul.* (Refl.) *Trecînd din om în om, toate se deformează și se exagerează.* REBREANU, R. II 225.

2. A schimba forma sau dimensiunile unui corp solid, fără a desprinde material din el.

— Variantă: **diformá** (SAHIA, N. 74, BART, E. 32) vb. I.

DEFORMÁBIL, -Ă, *deformabili, -e,* adj. Care poate fi deformat, care se poate deforma. *Corpuri deformabile.*

DEFORMÁNT, -Ă, *deformanți, -te,* adj. Care deformează. *Oglindă deformantă.* ◇ Fig. *Vede lumea prin optica deformantă a dorințelor sale.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 159, 2/1.

DEFORMÁRE, *deformări,* s. f. Acțiunea de a (se) deforma și rezultatul ei; deformație, alterare. *Problema realismului în caricatură pune în discuție limitele exagerării caricaturale în raport cu necesitățile reale de deformare a obiectului (în speță omul).* CONTEMPORANUL, S. II, 1950, nr. 172, 6/2. ◇ *Deformare profesională* = folosirea nepotrivită și mecanică în viața de toate zilele a deprinderilor dobîndite de cineva prin exercitarea profesiunii sale. *E o noapte pentru conspiratori! exclamă actorul... — Iată ceea ce tocmai îți spuneam. Un caz tipic de deformare profesională. Nu mai poți accepta natura decît în decorul pentru actul III, al conspirației.* C. PETRESCU, C. V. 267.

— Variantă: **diformáre** s. f.

DEFORMÁT, -Ă, *deformați, -te,* adj. Cu forma originară schimbată, fără formă, urîțit, pocit. *Haină deformată.* ▭ *Duplicarea consonantelor colorează cu o energie virilă cuvîntul moleșit ori deformat.* MACEDONSKI, O. IV 118.

— Variantă: **diformát, -ă** (CAMIL PETRESCU, T. III 251) adj.

DEFORMÁȚIE, *deformații,* s. f. Deformare.

DEFRAUDÁ, *defraudez,* vb. I. Tranz. A-și însuși prin fraudă banii unei instituții publice; a delapida, a frustra.

DEFRAUDÁT, -Ă, *defraudați, -te,* adj. (Despre bani) Însușit prin fraudă; sustras, delapidat; (despre instituții sau persoane) păgubit, frustrat. *Bani defraudați. Persoană defraudată.*

DEFRAUDATÓR, -OÁRE, *defraudatori, -oare,* s. m. și f. Persoană care defraudează. *Defraudatorii sînt pedepsiți.*

DEFRIȘÁ, *defrișez,* vb. I. Tranz. A face propriu pentru agricultură, pentru pășunat sau pentru construcții un loc necultivat, prin tăierea și înlăturarea arborilor și a celorlalte plante lemnoase. V. lăzui.

DEFRIȘÁRE, *defrișări,* s. f. Acțiunea de a defrișa. *Defrișarea locului și facerea drumurilor.* BART, E. 281.

DEFRIȘÁT, -Ă, *defrișați, -te,* adj. Făcut propriu pentru agricultură, pentru pășunat sau pentru construcții. *Terenuri defrișate.*

DEFÚNCT, -Ă, *defuncți, -te,* adj. (Despre persoane și substantivat) Mort, decedat, răposat. *De jur împrejur se ivesc toate personajele dramei, în frunte cu fantoma regelui defunct.* BOGZA, C. O. 49.

DEGAJÁ, *degajez,* vb. I. Tranz. **1.** A da afară, a răspîndi, a împrăștia, a emana (căldură, un miros etc.), a exala. *Unele ape minerale degajează un miros special.* ✦ Refl. A se desprinde. *Un miros plăcut se degajează din flori.* ✦ (Chim.) A elimina, a scoate un gaz dintr-o combinație chimică. ◇ Refl. (Numai la pers. 3; atestat în forma *degajă*) *Particelele materiale, devenite neutre, se degajă la electrozi sub formă de atomi sau grupuri de atomi.* FIZICA 130.

2. A elibera, a scăpa pe cineva de o sarcină, de o îndatorire; a elibera ceva de un obstacol. *A degaja șoseaua.* ▭ [Bubico] *scoate capul cu panglicuțe... Mamița-l degaiează din țoalele în care dospește-nfășurat și-l scoate afară*

CARAGIALE, O. II 267. ✦ (Tehn.) A îndepărta o porțiune de material de la o piesă pentru a înlesni o operație ulterioară sau pentru a obține o suprafață curată. ✦ (Sport; a b s o l. sau uneori cu complementul «terenul» sau, impropriu, «mingea») A elibera o porțiune de teren prin îndepărtarea mingii, pentru a se evita o acțiune periculoasă; a trimite mingea departe de poarta proprie.

— Prez. ind. pers. 3 și: *degájă* (CONTEMPORANUL, s. II, 1949, nr. 164, 8/6).

DEGAJÁRE, *degajări,* s. f. Acțiunea de a (s e) d e g a j a și rezultatul ei.

1. Răspîndire, exalare. *Degajarea căldurii.*

2. Eliberare (de o sarcină, de un obstacol). *S-a realizat degajarea șoselei.* ✧ (Tehn.) *Unghi de degajare* = unghi pe care fața de așchiere a unei unelte tăietoare (de exemplu cuțitul strungului) îl formează cu planul perpendicular pe suprafața pe care o prelucrează. ✦ (Sport) Trimiterea mingii departe de poarta proprie.

DEGAJÁT, -Ă, *degajați, -te,* adj. 1. Eliberat de o îndatorire, de un obstacol; (despre persoane și gesturile lor) cu mare libertate în mișcări, nestînjenit. *Am salutat... căutînd să am un aer cît mai degajat.* CAMIL PETRESCU, U. N. 162. *A fost degajată în joc, replicele sigure, interpretarea bună.* ARDELEANU, D. 83. *Madam Piscopesco, cu un gest degajat, ne poftește în salonul cel mare, la ceai.* CARAGIALE, O. II 134.

2. (Despre o coloană sau un pilastru) Situat în apropierea unui zid, puțin depărtat de acesta.

DEGAZÁRE, *degazări,* s. f. 1. (Fiz.) Îndepărtarea gazelor dintr-o incintă sau de pe o suprafață solidă. *Funcționarea tuburilor electronice cu vid pretinde o bună degazare.*

2. (Mil.) Operația de îndepărtare a substanțelor toxice de luptă din adăposturi, din încăperi, de pe îmbrăcăminte etc. prin ventilație sau cu ajutorul substanțelor neutralizante.

DEGAZIFICÁ, *degazífic,* vb. I. T r a n z. 1. A îndepărta substanțele volatile din cărbuni prin distilare. ✦ A îndepărta gazele dintr-un lichid, prin agitare, împroșcare etc.

2. A îndepărta gazele din noroiul de foraj pentru a-l putea folosi din nou.

DEGEÁBA adv. 1. În zadar, zadarnic, fără rost, fără nici un folos. *Să nu mai umble unul și altul după înțelegeri cu boierii, că-i degeaba. Să-i strîngă-n chingi de la bun început.* GALAN, Z. R. 249. *Nu puteți, degeaba-i orice trudă, Să legați cu lanțuri primăvara.* BENIUC, V. 80. *Degeaba împrăștii tu vîntul Din coamă, piciorul tău scurmă Degeaba pămîntul.* COȘBUC, P. II 28. *Degeaba mai bați apa-n chiuă să s-aleagă unt.* CREANGĂ, P. 118.

2. (Uneori precedat de prep. «pe») Fără plată, pe nimic, gratis. *Noi am mîncat degeaba și banii pentru pîne îi avem în pungă cu prisos.* CREANGĂ, A. 145. *Să slujești tu degeaba?... Cum să nu-ți iei tu dreptul tău?* EMINESCU, N. 22.

DEGENERÁ, *degenerez,* vb. I. I n t r a n z. 1. A-și pierde însușirile biologice sau psihice (caracteristice genului sau speciei); a decădea. *Unele plante degenerează din cauza condițiilor nefavorabile de dezvoltare.* ▭ *Lumei să arătăm că nu am degenerat.* ALEXANDRESCU, M. 241.

2. F i g. A se schimba, a se preface în ceva (mai) rău, (mai) grav, primejdios, pierzînd aspectul sau caracterul inițial. *Cearta a degenerat în bătaie.*

DEGENERÁRE s. f. Faptul de a d e g e n e r a; declin, decădere (fizică sau psihică). *Se numea Alfons și reprezenta ultima fază de degenerare a uneia din cele mai vechi și mai aristocratice familii din țară.* VLAHUȚĂ, O. A. II 60. ✧ F i g. *Decadentismul modern nu e altceva decît degenerarea liricii moderne înseși.* GHEREA, ST. CR. III 178.

DEGENERÁT, -Ă, *degenerați, -te,* adj. Care și-a pierdut calitățile fizice sau psihice (caracteristice genului sau speciei). *Luptătorii ceilalți păreau niște mistreți degenerați.* SADOVEANU, Z. C. 80. *Imbecilul e un tip degenerat, caracterizat prin anomalii fizice, dar mai ales prin turburări intelectuale și morale.* CAMIL PETRESCU, U. N. 149. ✧ (Substantivat) *Pesimistul modern e un degenerat.* GHEREA, ST. CR. II 296.

DEGENERESCÉNT, -Ă, *degenerescenți, -te,* adj. Pe cale de a degenera, cu tendință spre degenerare. *Țesut degenerescent.*

DEGENERESCÉNȚĂ, *degenerescențe,* s. f. Tendința de a degenera; degenerare. *Întrebuințarea permanentă a alcoolului adeseori produce așa numita degenerescență grăsoasă a mușchiului cardiac.* ANATOMIA 65. ✧ F i g. *Decadența modernă aparține aceluiași curent pe care l-am studiat; e degenerescența lui.* GHEREA, ST. CR. III 104.

DEGERÁ, *déger,* vb. I. I n t r a n z. (Uneori determinat prin «de frig») 1. (Despre părțile corpului, mai ales despre extremități) A suferi din cauza gerului o iritație și o inflamare dureroasă, a amorți de frig. V. î n g h e ț a. *Un picior mi-a degerat.* ȘEZ. V 11. *După ce-ți degeră urechea, degeaba mai pui căciula.* ✧ E x p r. **A(-i) degera (cuiva) măduva-n oase** = a-i fi (cuiva) foarte frig. ✦ (Despre oameni și animale) A suferi leziuni grave (degerături) sau chiar moartea din cauza frigului. *Era capra sigură că iezișorii săi nici n-or degera, nici nu i-or supăra fierele sălbatice.* SBIERA, P. 202.

2. A-i fi (cuiva) foarte frig; a tremura de frig. *Ceasuri întregi ne minunam din drum De bradul ce se străvedea prin geamuri. Nu ne păsa că degerăm de frig.* BENIUC, V. 36. *Ne lasă fără scînteie de foc în vatră, să degerăm aicea.* CREANGĂ, P. 256. *Cu ridicula-ți simțire tu la poarta ei să degeri?* EMINESCU, O. I 157.

3. (Despre plante, fructe, legume) A se strica, a-și pierde puterea germinativă din cauza frigului. *Via a degerat.* ▭ *Degeră cartofii în pivniță!* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 243.

DEGERÁRE s. f. Acțiunea de a d e g e r a și rezultatul ei. *Degerarea mîinilor.*

DEGERÁT, -Ă, *degerați, -te,* adj. (Despre părți ale corpului) Inflamat, amorțit de ger. *Picioare degerate.* ✦ (Despre oameni și animale) Cu degerături; înghețat. ✦ (Despre plante, fructe, legume) Atins, stricat de ger. [Oamenii] *își descărcau cartofii degerați pe drum.* DUMITRIU, N. 199. ✧ E x p r. **A nu face** (sau **a nu plăti**) **(nici sau cît) o ceapă degerată** v. c e a p ă.

DEGERĂTÚRĂ, *degerături,* s. f. Iritație, rană produsă prin degerare. *Alifie pentru degerături.*

DÉGET, *degete,* s. n. 1. Fiecare din prelungirile mobile, compuse din falange articulate, cu care se sfîrșește mîna, talpa piciorului sau laba unor animale. *Ridică degetul arătător al mîinii drepte lîngă barbă.* SADOVEANU, Z. C. 90. *Doctorul se opri o clipă la mijlocul scării, amenințîndu-l cu degetul ca pe un copil.* BART, E. 183. *S-au găsit de aceia care să-și bată joc de sărăcia lui și să-și vîre degetele, rîzînd, prin spărturile hainei lui vechi.* VLAHUȚĂ, O. A. I 92. *Cu pas moleșit se apropie de ușa marchizei, unde pune degetul pe butonul soneriei.* CARAGIALE, O. II 272. *Îi dai un deget și-ți ia mîna toată* (se spune despre cel obraznic care profită de bunăvoința cuiva). *Sînt cinci degete la o mînă și nu seamănă unul cu altul* (se spune despre oamenii care nu seamănă între ei și mai ales despre frați). *Mai bine să pierzi un deget decît mîna toată.* ✧ F i g. *În fereastră vîntul cu degetele pare Că bate lin și dulce și vîjîie încet.* EMINESCU, O. IV 265. ✧ E x p r. **A se ascunde** (sau **a se da**) **după deget** = a căuta să-și ascundă o vină foarte evidentă. **A avea degete lungi** sau **a fi lung în** (sau **la**) **degete** = a fi hoț, a fura. **Îi numeri**

(sau **îi poți număra**) pe degete = sînt foarte puțini. **A ști, a cunoaște** (ceva) **pe degete** = a ști, a cunoaște foarte bine. *Baci de pe șapte măguri îi cunoșteau viața pe degete.* CAMILAR, T. 23. *Filozofii cei veclii... îi cunoaște pe cele zece degete ale mînilor sale.* SADOVEANU, Z. C. 17. **A purta, a învîrti, a juca** (pe cineva) **pe degete** = a face ce vrei din cineva, a duce pe cineva de nas. *De opt săptămîni mă poartă pe degete și mă fierbe.* SADOVEANU, D. P. 167. *Lumea aceasta ai purta-o, uite așa, pe degete.* CREANGĂ, P. 190. **A arăta** (pe cineva) **cu degetul** v. a r ă t a. **A-și da cu degetul în ochi** = a nu vedea nimic din cauza întunericului. **A luneca, a scăpa sau a** (se) **strecura printre degete** = a scăpa, a trece pe neobservate, pe nesimțite. *N-ar trebui să-ți lunece printre degete, Ca un pește de argint, Tinerețea.* BENIUC, V. 30. **A sta cu degetul în gură** = a pierde vremea. **A se trage în degete** (cu cineva) = a se pune, a se măsura (cu cineva). **A umbla, a păși, a se duce, a merge în vîrful degetelor** (mai rar în degete) = a umbla pe furiș, tiptil, fără zgomot. *Lina, pe furiș, ca dorul, Pășea-n degete pridvorul.* COȘBUC, P. I 50. *Se scoală binișor și se duce, în vîrfu degetelor, lîngă căruță.* CREANGĂ, P. 132. **A pune degetul** = a aplica amprenta digitală pe hîrtie, în loc de iscălitură. **A încerca marea cu degetul** = a încerca imposibilul. **A-și linge degetele** = a-i plăcea cuiva foarte mult (ceva de mîncare). **A pune degetul pe rană** = a găsi punctul sensibil al unei chestiuni, partea slabă a unui lucru. **A-și mușca degetele** v. m u ș c a. (Rar) **A avea** (sau **a fi ceva**) **în degetul cel mic** = a ști, a cunoaște foarte bine. *Uscățiv, așa cum este, gîrbovit și de nimic, Universul fără margini e în degetul lui mic.* EMINESCU, O. I 132.

2. Veche unitate de măsură a lungimii, egală cu aproximativ 25 de milimetri. *Pantazi porunci să se destupe șampania... Pirgu nu lăsă să i se toarne decît un deget.* M. I. CARAGIALE, C. 16.

— Variantă: (popular) **deșt** (TOMA, C. V. 407, CARAGIALE, N. S. 51, ȘEZ. IV 131) s. n.

DEGETÁR, *degetare,* s. n. 1. Obiect mic, de obicei de metal, de forma unui trunchi de con gol care se pune în deget în timpul cusutului pentru a-l apăra de înțepăturile acului și cu ajutorul căruia se împinge acul în cusătură. *Am găsit un degetar stricat și o bucățică de dantelă albă.* IBRĂILEANU, A. 214.

2. Plantă erbacee, veninoasă, cu flori mari galbene; crește prin păduri *(Digitalis ambigua);* degețel.

DEGETĂRIȚĂ, *degetarițe,* s. f. 1. Degetar (2).
2. Degețel (II 2).

DEGETÚȚ, *degetuțe,* s. n. (Rar) Degețel (I).

DEGEȚÉL, *degețele,* s. n. I. Diminutiv al lui d e g e t. *Își mușca fata acum degețelele mămucuței și ale tătucuței de ciudă și de rușine, dar n-avea ce face.* CREANGĂ, P. 294. *Lăsa un moment degețelele ei dulci în mînile lui.* EMINESCU, N. 74.

II. (Bot.) 1. Degetar (2).
2. Compus: **degețel-roșu** = plantă erbacee foarte veninoasă, cu flori roșii-purpurii, din care se extrage digitalina *(Digitalis purpurea).*

DEGHIZÁ, *deghizez,* vb. I. 1. R e f l. A se îmbrăca în așa fel încît să nu poată fi recunoscut; a se travesti. V. c o s t u m a. *În vremea carnavalului, mă deghizez cu vreun caftan.* EMINESCU, N. 85.

2. T r a n z. F i g. A prezenta ceva sub altă formă decît cea adevărată; a masca, a ascunde. *Vanitatea ta Cu merit patriotic voiești a deghiza.* BOLINTINEANU, O. 135.

DEGHIZÁRE, *deghizări,* s. f. Acțiunea de a (s e) d e g h i z a și rezultatul ei; travestire.

DEGHIZÁT, -Ă, *deghizați, -te,* adj. 1. Îmbrăcat în așa fel încît să nu fie recunoscut; travestit. V. c o s t u m a t. *Trebuia să găsesc pe jandarmii noștri în straie sătești. Eram deghizați și noi, eu și Ionescu.* SADOVEANU, P. M. 122. *Am fugit de-acasă deghizată.* EMINESCU, N. 82.

2. F i g. Acoperit, mascat, camuflat. *Trimiterea lui ca ambasador la Paris a fost ca un... exil deghizat.* GHICA, S. 160.

DEGLUTÍȚIE, *deglutiții,* s. f. (Fiziol.) Act mecanic prin care bolul alimentar, după ce a suferit masticația, trece din gură prin faringe în esofag; înghițire. *Masticația și deglutiția erau foarte penibile din cauza paraliziei mușchilor masticatori și ai limbii.* PARHON, O. A. I 264.

DEGRÁBĂ adv. 1. Repede, iute, la repezeală. *Mai degrabă-nainte, că pierdem vremea degeaba.* CARAGIALE, O. III 41. *Și-n treacăt o cuprinse lin Într-un ungher degrabă.* EMINESCU, O. I 174. *Degrab' puse voinicul mîna pe arc.* ODOBESCU, S. III 180.

2. Curînd, devreme, de timpuriu. *De-aș ajunge mai degrabă în tîrg, zise Prepeleac, să scap de rîia asta.* CREANGĂ, P. 42. *Să trăiți, și să vă vedeți țara cît mai degrabă!* ALECSANDRI, T. II 39. *Ieri numai am venit, și mîne mă duc. — Cum! așa degrabă ne lași?* NEGRUZZI, S. I 39. ◇ E x p r. **Mai degrabă** = mai ușor, mai curînd. *Ian, auzi-l, mai degrabă i-ai putea strîmba fălcile, decît vorba.* CREANGĂ, P. 164. *Să mă întorc? Mai degrabă își va întoarce Dunărea cursul îndărăpt.* NEGRUZZI, S. I 139.

DEGRADÁ, *degradez,* vb. I. 1. T r a n z. A înjosi. *Și nașterea-mi în ochii iubiți ai degradat... Bastard ți-ai numit fiul pe care l-ai creat!* MACEDONSKI, O. I 252.

2. T r a n z. (Mil.) A pedepsi prin luarea gradului. ◇ R e f l. p a s. F i g. *Toate stăruințele lui Leonida pentru a face din Mizil capitala unuia dintre cele trei județe limitrofe au rămas infructuoase: era peste putință a se degrada, fără nici un motiv plauzibil, Ploieștii, Buzăul ori Călărașii.* CARAGIALE, O. II 183.

3. R e f l. A ajunge într-o stare de decădere; a se strica, a se deteriora, a se ruina, a-și pierde calitatea; (despre un teren) a deveni neproductiv.

DEGRADÁNT, -Ă, *degradanți, -te,* adj. Care degradează; care înjosește. *Purtare degradantă. Fapte degradante.*

DEGRADÁRE, *degradări,* s. f. Acțiunea de a (s e) d e g r a d a și rezultatul ei.

1. Înjosire. *Ar fi o degradare pentru un ofițer să ia apărarea unui automutilat.* CAMILAR, N. I 349.

2. (Mil.) Pedeapsă prin luarea gradului. *Încheiam bilanțul sinistru al acestei petreceri, ca un general înfrînt și fugărit, promis degradării și exilului.* CAMIL PETRESCU, U. N. 125. ✦ (Jur.) *Degradare civică* = pierderea drepturilor cetățenești în urma unei sentințe infamante.

3. Procesul de schimbare spre rău; decădere, deteriorare, ruinare. *Capitaliștii și moșierii au ținut gospodăriile țărănești într-o stare de înapoiere tehnică ce prezenta cele mai diverse și mai tipice forme de degradare.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 185. ✦ (Tehn.) Modificarea calităților unui bun material, astfel încît acesta să fie mai puțin valoros. ✦ Micșorarea valorii agricole a unui sol, a unui teren. *Orice deținători de terenuri supuse eroziunilor și degradărilor produse de ape și inundațiilor sînt obligați să ia măsuri pentru protejarea lor.* B. O. 1953, 101. ✦ (Min.) *Degradarea zăcămintelor* = micșorarea valorii zăcămintelor (petrolifere etc.) în urma unei exploatări neraționale.

DEGRADÁT, -Ă, *degradați, -te,* adj. Decăzut sub raportul moral sau social. *Corupți și degradați...* [boierii] *pierdură pînă și virtuțile militare cu care se făleau odinioară.* BĂLCESCU, O. II 23. ✦ (Concret) Deteriorat, stricat, ruinat. *Unelte degradate.* ✦ (Despre terenuri) Care și-a pierdut calitățile, devenit neproductiv. *Trebuie organizată în primul rînd munca țărănimii... comasări, îmbunătățiri ale terenurilor degradate.* SADOVEANU, E. 31.

DEGRADATÓR, -OÁRE, *degradatori, -oare,* adj. Care degradează, degradant.

DEGRADÁȚIE s. f. (Învechit) Degradare. *Fuge... de glasul slobozeniei, ce-i strigă ruşinea şi degradaţia lui.* RUSSO, S. 156.

DEGRESÁ, *degresez,* vb. I. Tranz. **1.** A îndepărta petele de grăsime de pe suprafaţa unor obiecte.

2. A extrage grăsimea dintr-un aliment gras în scopuri dietetice.

DEGRESÁNT s. n. Substanţă întrebuinţată pentru degresare (1).

DEGRESÁRE, *degresări,* s.f. Acţiunea de a degresa.

1. Îndepărtare a petelor de grăsime de pe suprafaţa unor piese.

2. Extragere a grăsimii dintr-un aliment gras în scopuri dietetice.

DEGREVÁ, *degrevez,* vb. I. Tranz. (Cu determinări introduse prin prep. «de») A scădea, a micşora, a reduce sarcinile impuse unei persoane sau instituţii.

DEGREVÁNT, -Ă, *degrevanţi, -te,* adj. Care scade, micşorează sarcinile impuse unei persoane sau unei instituţii.

DEGREVÁRE, *degrevări,* s. f. Acţiunea de a degreva şi rezultatul ei.

DEGREVÁT, -Ă, *degrevaţi, -te,* adj. Scutit, descărcat de o parte din sarcini.

DEGROSISÓR, *degrosisoare,* s. n. (Tehn.) Sistem de filtre cu pietriş, folosit într-o instalaţie de limpezire a apei în vederea reţinerii impurităţilor de dimensiuni mari.

DEGUSTÁ, *degúst,* vb. I. Tranz. (Franţuzism) A gusta (pe îndelete) o mîncare sau o băutură, spre a-i aprecia calitatea; a mînca sau a bea pe îndelete; a savura. *Domnul director binevoiască... să deguste cafea turcească.* ALECSANDRI, T. I 293.

DEHISCÉNT, -Ă, *dehiscenţi, -te,* adj. (Bot.; despre organe închise — fructe, antere) Care se deschide, se desface de la sine cînd ajunge la maturitate. *Fruct dehiscent.*

DEHISCÉNŢĂ s. f. (Bot.) Deschiderea de la sine (a unui fruct, a unei antere) cînd ajunge la maturitate. *Dehiscenţă longitudinală.*

DEHULÁ vb. I v. dăula.

DEHULÁT, -Ă adj. v. dăulat.

DEIFICÁRE, *deificări,* s. f. Atribuire a puterii divine unei fiinţe sau unui obiect.

DEÍSM s. n. Doctrină filozofică răspîndită în secolul al XVII-lea şi al XVIII-lea care recunoaşte existenţa lui dumnezeu numai ca o cauză primară, impersonală a universului şi care admite că lumea este supusă acţiunii legilor naturii.

DEÍST, -Ă, *deişti, -ste,* adj. Care susţine, care profesează deismul. *Filozof deist.*

DEÎMPĂRŢÍT s. m. sg. (Aritm.) Număr care urmează să fie împărţit. *Deîmpărţitul este egal cu împărţitorul înmulţit cu cîtul, plus restul.*

DEÎNMULŢÍT s. m. sg. (Aritm.) Număr care urmează să fie înmulţit.

DEJÁ adv. În acest (sau acel) moment, de pe acum (de pe atunci), încă de pe acum (încă de pe atunci). *La începutul veacului al XIX-lea Moldova are deja o tradiţie culturală.* IBRĂILEANU, SP. CR. 12. *Sunetele se ţes cu razele soarelui, deja tomnatic.* id. A. 192. *Nu mai încăpea îndoială: erau hoţi... Uşa ce da în grădină căzuse deja despicată.* MACEDONSKI, O. III 71.

DEJALÉNĂ, *dejalene,* s. f. Ţesătură de bumbac din care se fac cămăşi bărbăteşti, bluze etc.

DÉJĂ, *deje,* s. f. Vas scund de lemn, cilindric sau în formă de trunchi de con, folosit îndeosebi la prepararea vinului.

DEJÉCŢIE, *dejecţii,* s. f. **1.** (Fiziol.) Evacuarea excreţiilor din organism, în special a materiilor fecale; (concretizat) materia fecală evacuată; scaun. ✧ (Mai ales la pl.) Apă murdară provenită din industrii sau din gospodării, care degradează apele naturale în care se scurge.

2. (Geol., în expr.) *Con de dejecţie* = formă de relief cu aspect de evantai alcătuită din bolovănişuri, pietrişuri, nisip şi argilă, depozitate de torenţi şi rîuri acolo unde se produce o schimbare de pantă.

DEJUCÁ, *dejóc,* vb. I. Tranz. A face să nu izbutească (planurile sau uneltirile cuiva); a zădărnici. *M-am hotărît să-i dejoc rezistenţa, smulgîndu-i secretul.* CARAGIALE, O. II 299. *Am voit să dejucăm intrigile conservatorilor.* ALECSANDRI, T. 1705.

— Variantă: (învechit) **desjucá** (ODOBESCU, S. III 478) vb. I.

DEJUCÁRE s. f. Acţiunea de a dejuca şi rezultatul ei; zădărnicire.

DEJUGÁ, *dejúg,* vb. I. **1.** Tranz. A scoate boii din jug. *Fără să dejuge boii, începe a tăie copacul, să cadă în car deodată.* CREANGĂ, P. 46. *După ce dejugă boii şi-i dă în ocol... se duce în casă.* ŞEZ. VII 134. ✧ Expr. A dejuga boii de la car = a pune capăt (în mod provizoriu) unei activităţi. ✧ Absol. *Bejenarii dejugară, aprinseră focurile de popas şi mîncară.* GALACTION, O. I 286. *O babă uscată se iuţea să închidă poarta, în vreme ce un flăcău se apucase să dejuge.* REBREANU, R. I 101.

2. Intranz. Fig. (Rar) A ajunge sau a se opri undeva, a poposi, a se aşeza. *E altă lume de cînd a dejugat moş Marin aici.* VLAHUŢĂ, CL. 25.

— Variantă: **desjugá** (SEVASTOS, C. 303, TEODORESCU, P. P. 454) vb. I.

DEJUGÁRE s. f. Acţiunea de a dejuga; scoaterea boilor din jug.

DEJUGÁT s. n. Dejugare. ✧ Timpul de repaus cînd se dejugă boii. *Plugarii nu mai opresc decît... cînd se face de-amiaza sau dejugatul.* PAMFILE, A. R. 55.

DEJUGĂTOÁRE, *dejugători,* s. f. (Rar) Loc de popas unde se dejugă boii pentru a-i lăsa să se odihnească. *Un puţ cu cumpănă, în preajma căruia a fost odată dejugătoarea vitelor, popasul fugarilor bătuţi de nevoi.* SANDU, D. P. 36.

DEJÚN, *dejunuri,* s. n. Gustarea de dimineaţă sau masa de amiază. *M-a invitat să iau dejunul cu el, mîine.* C. PETRESCU, C. V. 54. *Primul lor dejun «acasă la ei»... îi emoţionează.* VLAHUŢĂ, O. A. III 132. ✧ *Micul dejun* = gustarea de dimineaţă.

DEJUNÁ, *dejunez,* vb. I. Intranz. A lua gustarea de dimineaţă sau masa de la amiază, a prînzi. *Am dejunat apoi, şi într-un jeţ am aţipit vreo cîteva clipite.* ANGHELIOSIF, C. M. II 20.

DEJÚRNĂ adj. invar. (Despre elevi şi, învechit, despre militari) De serviciu (pe timp de o zi). *Iată şi căpitanul dejurnă!* SLAVICI, O. I 315.

DEJÚRSTFĂ s. f. v. dejurstvă.

DEJÚRSTVĂ, *dejurstve*, s. f. (Mil., învechit) Corp de gardă; comandament militar.
— Variante: **dejúrstfă** (CAMIL PETRESCU, B. 34), **djúrstvă** (GHICA, S. 663) s. f.

DELAOLÁLTĂ adv. Împreună. *Pe-un cîmp, o grămadă de oameni prăfuiți, osteniți, aduși de șale merg delaolaltă.* GÎRLEANU, L. 43.

DELAPIDÁ, *delapidez*, vb. I. Tranz. A-și însuși, a sustrage, a fura bani publici sau (mai rar) alte bunuri din avutul obștesc. *La cît se ridică suma delapidată?* CAMIL PETRESCU, T. I 272.

DELAPIDÁRE, *delapidări*, s. f. Acțiunea de a delapida; sustragere de bani publici sau (mai rar) de alte bunuri din avutul obștesc. *Sînt nevoit... să cer să fii arestat pentru delapidare de bani publici.* STANCU, D. 398.

DELAPIDATÓR, -OÁRE, *delapidatori, -oare*, s. m. și f. Persoană care delapidează, care își însușește, sustrage bani publici sau (mai rar) alte bunuri din avutul obștesc.

DELATÓR, -OÁRE, *delatori, -oare*, s. m. și f. (Franțuzism) Persoană care face o delațiune, care denunță (pe cineva).

DELAȚIÚNE, *delațiuni*, s. f. (Franțuzism) Denunțare.
— Pronunțat: *-ți-u-*.

DÉLĂ, *dele*, s. f. (Învechit) **1.** Acțiune judiciară, proces, cauză (3). *Dela lui moș Neculcea de fel nu era încurcată.* La TDRG. ◇ Expr. **A da în** (sau **într-o**) **delă** = a intra în bucluc.
2. Dosar. *Mă primblu și eu pintre cele dele cum dă dumnezău.* ALECSANDRI, T. I 65. *Vulpe? ciocoi... hrăpitor... molie de dulapuri cu dele afumate.* id. T. 1344. ◇ Expr. **A pune** (ceva) **la delă** = a da uitării, a pune la dosar.

DELĂSÁ vb. I. (Folosit mai ales la perf. c.) Refl. A dovedi nepăsare, neglijență, lipsă de interes față de o sarcină sau de o muncă începută. ✦ Tranz. (Cu privire la o sarcină, la o muncă începută) A lăsa în părăsire, a neglija.

DELĂSÁRE, *delăsări*, s. f. Faptul de a (se) delăsa; nepăsare, neglijență, lipsă de interes față de o sarcină sau de o muncă începută. *Partidul cheamă pe membrii săi și pe toți oamenii muncii să întărească necontenit statul de democrație populară prin aplicarea fermă a tuturor legilor și combaterea oricărei manifestări de slăbire a disciplinei de stat, a oricărei tendințe de delăsare și moleșeală în îndeplinirea sarcinilor de stat.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2365. *Oltul străbate lumea, viața lui semănînd tot timpul cu a unui om care își trăiește destinul în mod patetic, cu izbucniri frenetice și delăsări cumplite.* BOGZA, C. O. 143.

DELEÁTUR s. n. Semn întrebuințat la corecturi pentru a arăta că trebuie să se suprime o literă, un cuvînt etc.
— Pronunțat: *-le-a-*.

DELECTÁ, *delectez*, vb. I. Tranz. A desfăta, a procura o mare plăcere. (Refl.) *Ei se delectau mai mult cu citirea întîmplărilor lui Alexandru Machedon.* GHICA, S. 52.

DELECTÁRE, *delectări*, s. f. Faptul de a (se) delecta; desfătare, încîntare.

DELEGÁ, *delég*, vb. I. Tranz. A împuternici pe cineva să vorbească sau să acționeze în numele celui care îi dă împuternicirea; a trece asupra cuiva o parte din atribuțiile sale. *Aveam sentimentul curios că am delegat pe cineva să mă reprezinte într-o afacere importantă.* IBRĂILEANU, A. 109. ✦ A însărcina pe cineva pe termen limitat cu executarea, supravegherea sau organizarea unei lucrări. *Filip a fost delegat cu transportul.* SAHIA, N. 117.

DELEGÁT, -Ă, *delegați, -te*, s. m. și f. Persoană însărcinată cu o delegație, cu o anumită misiune. *Într-o după-amiază posomorîtă, la oprirea trenului, se înfățișează un delegat de la divizia romînă a sectorului.* SADOVEANU, M. C. 97. *Bătrînii... hotărîră: Ca să nu să adune depreună Toată gloata la de obștele sfat, Ci din toată ceata un delegat.* BUDAI-DELEANU, Ț. 338.

DELEGÁȚIE, *delegații*, s. f. **1.** Misiune sau însărcinare de a lucra (sau a hotărî, a vorbi etc.) în numele cuiva. V. mandat. *A da o delegație.* ▭ *Ai să primești peste cîteva zile delegația de procuror-general.* C. PETRESCU, C. V. 109. ◇ Loc. adv. **În delegație** = în calitate de delegat. *Au mers în delegație la Palade.* DAVIDOGLU, M. 44. [Directorul] *o trimite în delegație.* CAMIL PETRESCU, T. I 450. ✦ Act prin care cineva este desemnat ca delegat. *Directorul a semnat delegația.*
2. Grup de persoane trimise de cineva sau care se înfățișează din partea cuiva cu o misiune specială. *O delegație a muncitorilor s-a prezentat directorului.* SAHIA, N. 35.

DELETNICÍ vb. IV v. **îndeletnici.**

DELFÍN, *delfini*, s. m. **1.** Mamifer marin din ordinul cetaceelor, care atinge mărimea de trei metri și trăiește în cete în toate mările *(Delphinus)*; porc-de-mare. *Du-te cu Nicola să te scalzi... Să-l vezi hîrjonindu-se ca un delfin cu valurile.* CAMIL PETRESCU, T. II 210. *Bucurați-vă, jucați-vă în apă ca delfinii.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 99. *Delfini fără număr care, sărind din mare Și-n spume luminoase mișcînd a lor spinare, În valuri... pe rînd se cufundau.* ALECSANDRI, P. I 238.
2. Constelație din emisfera boreală, în vecinătatea căii-laptelui, compusă din zece stele; crucea, cruceamică.

DELIBERÁ, *deliberez*, vb. I. Intranz. (Mai ales despre membrii unei instanțe judecătorești, ai unei adunări legiuitoare) A discuta împreună asupra unei hotărîri de luat, a unei chestiuni de rezolvat. V. sfătui, chibzui, dezbate. *În sală deliberează guvernul provizoriu.* CAMIL PETRESCU, B. 104.

DELIBERÁRE, *deliberări*, s. f. Acțiunea de a delibera; consfătuire, chibzuire; dezbatere. *Tell pofti pe căpitanul Pleșoianu să rămîie între «ai lui», să ia parte la deliberare.* CAMIL PETRESCU, O. II 178.

DELIBERÁT, -Ă adj. (Mai ales în loc. adv.) **În mod deliberat** = după o prealabilă chibzuire, intenționat. *Asasinați în mod deliberat o femeie, care... nu are nici o vină.* CAMIL PETRESCU, T. I 327.

DELIBERATÍV, -Ă, *deliberativi, -e*, adj. Care deliberează, avînd dreptul de a lua o hotărîre. *Organ deliberativ.* ◇ *Vot deliberativ* = (în opoziție cu vot consultativ) drept pe care îl are o adunare sau un membru al ei nu numai de a discuta, de a-și spune părerea, ci și de a vota, de a hotărî prin vot.

DELIBERÁȚIE, *deliberații*, s. f. (Învechit) Deliberare. *Gloata... aștepta afară rezultatul deliberației soborului.* NEGRUZZI, S. I 230.

DELICÁT, -Ă, *delicați, -te*, adj. **1.** Fin, gingaș, subțirel, grațios; p. ext. de calitate aleasă. *Băiatul creștea ca o floare delicată într-o seră.* VLAHUȚĂ, O. A. III 20. *Picioarele...* [calului] *era atît de delicate, încît păreau că numaidecît or să se frîngă.* NEGRUZZI, S. I 42. ✦ (În opoziție cu robust, viguros) Slăbuț, plăpînd, șubred. V. debil. *Căpitanul Floroiu, puțintel, delicat și cu fața blondă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 10. [Era] *de o statură*

microscopică... şi de o constituţie foarte delicată. NEGRUZZI, S. I 206.

2. De calitate bună (în ce priveşte fineţea materialului şi a execuţiei). *Te vedeam pe d-ta, îmbrăcată în mantie de călătorie... cu încălţăminte delicată.* GALACTION, O. I 459. (Poetic) *Ploaia cade potolit şi rar, Ţesînd o delicată broderie Pe pata albă a unui felinar.* CAZIMIR, L. U. 56. ✦ (Despre nuanţe, culori) Discret, atenuat, nu prea pronunţat. *Trăsurile feţei* [erau] *de o paloare delicată, umedă, strălucită.* EMINESCU, N. 39.

3. (Despre mîncări, băuturi, parfumuri etc.) Fin. *Înalţă nasul său fin ca să primească adierile delicate ale florilor şi ale mării.* SADOVEANU, Z. C. 269. [Grangurul] *cu drept cuvînt este socotit în Francia ca una din cele mai delicate îmbucături ornitologice.* ODOBESCU, S. III 32.

4. (Despre oameni şi despre sufletul, manifestările, calităţile lor; în opoziţie cu g r o s o l a n) Ales, distins, fin. *Are sufletul delicat şi inimă bună.* IBRĂILEANU, A. 38. *Delicatul poet al «Subţiricăi din vecini».* GHEREA, ST. CR. III 385. ✦ (În opoziţie cu b r u t a l, d u r) Plin de atenţie, de grijă, lipsit de asprime, de brutalitate; prevenitor. *Purtare delicată.* ▭ *Tu singur eşti bun... înteligent şi delicat.* CAMIL PETRESCU, T. II 20. *Mi-a reproşat apoi o mulţime de gesturi nedelicate.* id. U. N. 211. ✧ (Adverbial) *Îmi pare bine de cunoştinţă, a răspuns plotonierul-major... înapoindu-i delicat hîrtiile.* SADOVEANU, P. M. 250. *Vru totuşi să-i spuie ceva ca să-l concedieze delicat.* REBREANU, R. I 90.

5. (Despre chestiuni, probleme, situaţii) Care cere mare luare-aminte, băgare de seamă, prudenţă, rezervă; greu de rezolvat, anevoios, gingaş. V. p e n i b i l. *L-ai pus într-o situaţie foarte delicată.* CAMIL PETRESCU, T. I 36. *Pricina e delicată.* ALEXANDRESCU, P. 97.

DELICATÉSE s. f. pl. Alimente fine, alese. *Ce masă! Nu s-ar fi zis, după delicatesele întinse pe faţa de masă de olandă... că mai există atare belşug într-un timp de foamete.* CĂLUGĂRU, O. P. 24. «*Marele magazin de coloniale, delicatese, comestibile*». CARAGIALE, O. II 149.

DELICATÉŢĂ s. f. v. **delicateţe.**

DELICATÉŢE s. f. Faptul de a fi delicat; fineţe, gingăşie. *Omul acesta... îşi face o bucurie din a umili în mine tot ce e delicateţe şi mîndrie.* CAMIL PETRESCU, T. I 66. (În forma *delicateţă*) *Nişte sprincene, pe care penelul nu le-ar fi încordat cu atîta delicateţă, încoronau ochii ei negri.* NEGRUZZI, S. I 44.

— Variantă: **delicatéţă** s. f.

DELICIÓS, -OÁSĂ, *delicioşi, -oase,* adj. (Despre mîncări şi băuturi) Foarte gustos, savuros. *Vinul şi gustările... sînt delicioase.* CAMIL PETRESCU, U. N. 385. *Vizitasem... sufrageria cu mirosul plăcut al bucatelor delicioase.* DEMETRESCU, O. 99. ✦ F i g. Extrem de plăcut, încîntător, fermecător. *Cartea aceasta mi se pare delicioasă.* CAMIL PETRESCU, T. I 108. ✧ (Familiar, despre persoane) *Eşti delicios!* SEBASTIAN, T. 69.

— Pronunţat: *-ci-os.*

DELÍCIU, *delicii,* s. n. Plăcere deosebit de mare. V. d e s f ă t a r e, î n c î n t a r e. *Alţii... gustă cu deliciu atît cît le poate dărui clipa.* CAMIL PETRESCU, T. II 292. *Sorbirăm cu deliciu din băutura înviorătoare.* M. I. CARAGIALE, C. 17. *Vă închipuiţi că n-aş vrea să viu la Iaşi... să gust deliciile unui triumf de cabotin?* CARAGIALE, O. VII 428. ✧ F i g. (Familiar) *Se admiră în oglindă şi o sărută cu veselie. — Eşti un deliciu.* CAMIL PETRESCU, T. I 452.

DELÍCT, *delicte,* s. n. Fapt nepermis de lege; infracţiune (sancţionată cu o pedeapsă corecţională). V. i n f r a c ţ i u n e, c u l p ă. ✧ *Flagrant delict* v. f l a g r a n t. *Corp delict* v. c o r p.

DELICTUÓS, -OÁSĂ, *delictuoşi, -oase,* adj. Care prezintă caracterul unui delict, care ţine de delict. *Intenţie delictuoasă.*

— Pronunţat: *-tu-os.*

DELICVÉNT, -Ă s. m. şi f. v. **delincvent.**

DELICVESCÉNT, -Ă, *delicvescenţi, -te,* adj. (Despre substanţe chimice) Care intră în soluţii prin absorbţie de vapori de apă din atmosferă.

DELICVESCÉNŢĂ s. f. Proprietatea anumitor substanţe chimice de a fi delicvescente.

DELIMITÁ, *delimitez,* vb. I. T r a n z. A stabili sau a fixa limitele, hotarele unui lucru. *În faţa sfaturilor populare şi a organelor agricole stă sarcina de a delimita... perimetrele zonelor legumicole din jurul oraşelor şi centrelor muncitoreşti.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2883. *Aceste şepte plăşi sînt foarte rău delimitate.* I. IONESCU, M. 99. ✧ F i g. *Sferele noastre de acţiune sînt... perfect delimitate.* CAMIL PETRESCU, T. II 16. ✦ A contura. *Trei impresionante conuri... perfect delimitate, de parcă ar fi fost trase cu compasul, se desprind din masa celorlalţi munţi.* BOGZA, C. O. 160.

DELIMITÁRE, *delimitări,* s. f. Acţiunea de a d e l i m i t a, fixarea limitelor unui lucru. *Parcă în volumul trei* [sînt] *actele privitoare la delimitarea Suriului?* CAMIL PETRESCU, T. I 151.

DELINCVÉNT, -Ă, *delincvenţi, -te,* s. m. şi f. Persoană care a săvîrşit un delict.

— Variantă: **delicvént, -ă** adj.

DELÍR s. n. **1.** Rătăcire sau tulburare a conştiinţei, manifestată prin halucinaţii, aiurări etc., caracteristică bolilor mintale, bolilor infecţioase şi otrăvirilor. *Dar eşti bolnavă, fată... Vorbeşti singură prin săli ca într-un delir.* CAMIL PETRESCU, T. III 338. *Are friguri... e în delir.* EMINESCU, N. 80.

2. F i g. Stare de exaltare, entuziasm excesiv, extaz, frenezie. *Al meu suflet vorbi cînd nu putu În el să mai înece delirul pasiunii.* MACEDONSKI, O. II 209. *Tot focul amorului tînăr, tot delirul juneţei cei mai înflorite le-am cheltuit.* NEGRUZZI, S. I 55.

DELIRÁ, *delirez,* vb. I. I n t r a n z. A aiura. *A fost o întîmplare norocoasă... că în noaptea cînd a început să delireze l-am auzit.* C. PETRESCU, C. V. 205.

DELIRÁNT, -Ă, *deliranţi, -te,* adj. Care este în delir, care prezintă caracterul delirului. *Bolnavul o văzuse fără nici un interes, după cum vedea pe toată lumea, cu suprema indiferenţă a minţilor delirante.* D. ZAMFIRESCU, R. 277. ✦ F i g. Care ajunge aproape pînă la delir, excesiv, frenetic. *S-a aşezat jos, parcă fără să observe aclamaţiile delirante.* CAMIL PETRESCU, U. N. 148. ✧ (Adverbial) *Mulţimea aplaudă delirant.* CAMIL PETRESCU, B. 102.

DELÍRIUM s. n. (Numai în e x p r.) *Delirium tremens* = boală caracterizată printr-o tremurare nervoasă a feţei şi a membrelor, pricinuită de alcoolism.

— Pronunţat: *-ri-um.*

DELÍU[1], *delii,* s. m. (Învechit şi arhaizant) **1.** Om curajos, viteaz, îndrăzneţ, voinic. *A întîlnit... în creţul crîngurilor vînători ce prind iepurele de coadă, în cremenul munţilor, delii ce rup în două ursul năprasnic, parc-ar frînge un fuştei de ceapă.* DELAVRANCEA, S. 97. *Caii deliilor erau în spume.* id. ib. 201.

2. (Mai ales la pl.) Soldat din armata turcească, făcînd parte dintr-un corp de călărime uşoară. *Era la Giurgiu raia şi năvăleau delii în pradă, de dincolo de Dunăre, asupra bieţilor creştini.* SADOVEANU, M. C. 34. *Oastea de la Dii A pierit întîi: O sută cinci mii De voinici delii.* TEODORESCU, P. P. 485.

3. Soldat care făcea parte din ceata de călăreţi, înfiinţată de Mihai Viteazul o dată cu ceata beşliilor.

4. (În epoca fanariotă) Soldat care făcea parte din garda domnească, compusă mai adesea din arnăuți. *Țara mișuna de delii și buli-bași.* MACEDONSKI, O. IV 117.

DELÍU[2], **-ÍE**, *delii*, adj. 1. (Învechit și arhaizant) Voinic, curajos, viteaz, îndrăzneț. *Un glas de mii de glasuri răspunde: «E hagiul! E Mustafa poetul, e Mustafa deliul!»* ALECSANDRI, P. III 379.

2. (Rar) Furios, vehement, nebun. *L-au sucit, l-au răsucit, nimic n-au putut stoarce din el grangurii. L-au lăsat, pînă la urmă, în voia lui, l-au socotit... zăltat, deliu aproape.* STANCU, D. 39.

DÉLNIȚĂ, *delnițe*, s. f. (Învechit și regional; uneori determinat prin «de pămînt») Fîșie de teren îngustă și lungă, situată de cele mai multe ori într-o luncă sau pe un delușor; p. ext. moșie, proprietate. *Țăranii iobagi aveau o gospodărie a lor și uneltele lor... Cu aceste unelte ei își cultivau pămîntul («delnița»).* IST. R.P.R. 84. *Nu isprăvesc cu cositul că delnița-i măricică.* REBREANU, I. 46.

DÉLTA s. m. invar. A patra literă a alfabetului grecesc (a cărei majuscule are forma unui triunghi). ✧ Fig. Semn, simbol al adevărului; p. ext. adevăr. *Eliad zidea din visuri și din basme seculare Delta biblicelor sînte.* EMINESCU, O. I 31.

DÉLTĂ, *delte*, s. f. Formă de relief rezultată din depunerea de mîl și nisip la vărsarea unui fluviu într-o mare cu maree de intensitate mică. *Copacii strîng în trunchiurile lor nenumărate șuvoaie de apă, revărsîndu-le apoi prin mii de frunze, ca printr-o stufoasă deltă, în vastul ocean aerian.* BOGZA, C. O. 91. *Ea nu fusese niciodată acolo; se născuse în deltă.* SADOVEANU, P. M. 40. *La asfințit, cerul roșu de foc... Părea că arde delta cu imensele păduri de stuf în zare.* BART, E. 125.

DELTOÍD, *deltoizi*, s. m. (Anat.) Mușchi care se fixează pe omoplat, claviculă și capătul humerusului.

DELULÉȚ, *delulețe*, s. n. (Rar) Delușor. *Un șipot de apă... ieșea din coasta unui deluleț.* ISPIRESCU, L. 230.

DELURÓS, -OÁSĂ, *deluroși, -oase*, adj. Cu multe dealuri, accidentat. *Malul deluros pare să fie puternic ocupat. Se văd ici-colo rețelele de sîrmă, creneluri de tranșee.* CAMIL PETRESCU, U. N. 300. *Dincolo de apă... cîmpia se urca pe nesimțite și se făcea deluroasă.* MACEDONSKI, O. III 79.

DELUȘÓR, *delușoare*, s. n. Diminutiv al lui deal; deal mic. *Între cele două delușoare răpăia fără întrerupere o mitralieră sovietică.* CAMILAR, N. I 148. *Se lumina într-adevăr de ziuă. Lunecase undeva, după un delușor, luna.* PAS, L. II 201.

DELÚȚ, *deluțe*, s. n. (Popular) Delușor. *Busuioc de pe deluț, Eu mi-am prins un alt drăguț.* MARIAN, S. 76. *Cucuruz de pe deluț, Ce ești, bade-așa mîndruț?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 404.

DEMACHIÁ, *demachiez*, vb. I. Tranz. A înlătura, a șterge machiajul sau fardul de pe obraz.
— Pronunțat: *-chi-a.*

DEMACHIÉRE, *demachieri*, s. f. Acțiunea de a (se) demachia și rezultatul ei.
— Pronunțat: *-chi-e-.*

DEMAGNETIZÁ, *demagnetizez*, vb. I. Tranz. A face ca un corp să-și piardă proprietățile magnetice.

DEMAGÓG, *demagogi*, s. m. Persoană care caută să-și creeze popularitate prin mijloace nedemne (promisiuni mincinoase, denaturarea faptelor, lingușire, discursuri bombastice) cu scopul de a-și realiza ambițiile personale. *Libertatea pentru demagogi este un soi de balon: îi ridică dupe cum îl și umflă. Dar balonul lor e captiv.* DELAVRANCEA, T. 112. *Dar n-alerg să vă-mbăt Precum fac demagogii Ce, îmbătați de fumul Atotputerniciei, Umblă și-înșală lumea.* VĂCĂRESCU, P. 50.

DEMAGÓGIC, -Ă, *demagogici, -e*, adj. Propriu demagogilor sau demagogiei, de demagog; pătruns de spiritul demagogiei. *Discursul demagogic al lui Cațavencu, plin de șiretlicuri, de tirade false... ar fi peste putință în gura naivului... Farfuridi.* GHEREA, ST. CR. I 350.

DEMAGOGÍE, *demagogii*, s. f. Metodă de înșelare a maselor populare, practicată de politicienii reacționari, constînd în folosirea unor mijloace nedemne (promisiuni mincinoase, denaturare a faptelor etc.); purtare de demagog. *Adeseori aceia care strigă în contra aristocrației sînt niște aristocrați ascunși în stremțele demagogiei.* RUSSO, S. 182.

DEMARÁ, *demarez*, vb. I. Intranz. 1. (Tehn.; despre autovehicule, motoare etc.) A porni, a se pune în mișcare. *Automobilele demarează aproape fără zgomot.*
2. Fig. (Sport) A-și lua avînt, a porni în viteză. *Extrema stîngă demarează spre poarta adversă și trage puternic.*

DEMARÁJ, *demaraje*, s. n. 1. Demarare. ✧ *Accelerație de demaraj* = accelerație cu care un vehicul sau o mașină părăsește starea de repaus pentru a ajunge la o anumită viteză.
2. Dezlegarea odgoanelor unei corăbii.

DEMARÁRE, *demarări*, s. f. Acțiunea de a demara; punere în mișcare (a unui autovehicul, a unui motor etc.).

DEMARCÁ, *demarchez*, vb. I. 1. Tranz. A însemna printr-o linie de demarcație; a delimita, a despărți, a hotărnici.
2. Refl. (Despre un jucător de fotbal, handbal etc.) A scăpa de sub paza unui adversar, a evita acțiunea de supraveghere a adversarului.

DEMARCÁȚIE, *demarcații*, s. f. Despărțire, separare, delimitare. ✧ *Linie de demarcație* = linie care desparte două țări, două suprafețe de teren sau, fig., două noțiuni (indicînd granița dintre ele).

DEMARÓR, *demaroare*, s. n. Aparat care servește la demararea în bune condiții a motoarelor electrice sau cu ardere internă.

DEMASCÁ, *demásc*, vb. I. 1. Refl. (Învechit) A-și scoate masca. *Femeile vor să păstreze masca... să le lăsăm această plăcere; pe la sfîrșitul cinei sper că ele singure or să se demaște.* BOLINTINEANU, O. 377.
2. Tranz. Fig. A da pe față o incorectitudine, a arăta pe cineva în adevărata lui lumină, a descoperi planurile și acțiunile dușmănoase, gîndurile răuvoitoare, ascunse ale cuiva. *Învățătura lui Marx despre plusvaloare — piatra unghiulară a teoriei sale economice — a demascat cu o deosebită forță modul cum sînt jefuiți muncitorii de către capitalist în sistemul robiei salariate.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2766. *În locul dumitale aș demasca pe șiretul acela.* NEGRUZZI, S. III 152. ✧ Refl. *Pînă într-atît s-a demascat Ipsilant, încît căpitanul Iordache i-a trimis răspuns că, de va merge mai departe, îl va găsi în cale gata a-l combate.* GHICA, S. 110.

DEMASCÁRE, *demascări*, s. f. Acțiunea de a (se) demasca și rezultatul ei

DEMATERIALIZÁT, -Ă, *dematerializați, -te*, adj. Care a pierdut caracterele evidente ale materiei. *Oltul se ridică de pe un bloc pe altul, aproape dematerializat, rămas numai o vibrantă dîrzenie interioară.* BOGZA, C. O. 17.

DEMÉNT, -Ă, *dementi, -te,* adj. Care şi-a pierdut mintea, alienat, nebun. *Constantin, dement, îl trăsni cu tîrnăcopul drept în frunte.* GALACTION, O. I 151. *Omul acela era dement sau imbecil.* CAMIL PETRESCU, T. III 310.

DEMÉNŢĂ, *demenţe,* s. f. Pierdere a minţii, alienaţie mintală; nebunie. *E pe cale să facă o demenţă melancolică.* CAMIL PETRESCU, T. III 45. ✦ Fig. Stare de surescitare intensă. *Dar de unde putea să ştie... că de azi înainte demenţa mea a intrat într-o altă fază?* IBRĂILEANU, A. 112.

DEMÉRS, *demersuri,* s. n. Acţiune întreprinsă (pe lîngă cineva) pentru obţinerea unui rezultat favorabil; intervenţie. *Numai dacă mă iubeşte e explicabil demersul ei.* CAMIL PETRESCU, U. N. 186. *Se va duce la Baloleanu să se intereseze dacă a făcut vreun demers.* REBREANU, R. I 53.

DEMILITARIZÁ, *demilitarizez,* vb. I. Tranz. (Cu privire la o ţară, un teritoriu etc.) A desfiinţa armata şi instalaţiile destinate operaţiilor militare. (Refl. pas.) *În conferinţa de la Ialta se căzuse de acord să se demilitarizeze Germania, adică să se dizolve orice forţe armate hitleriste, să se dizolve statul-major german, să se distrugă potenţialul industrial de război german.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 160, 1/3.

DEMILITARIZÁRE s. f. Acţiunea de a demilitariza.

DEMILITARIZÁT, -Ă, *demilitarizaţi, -te,* adj. (Despre o ţară, un teritoriu etc.) Care nu are dreptul să aibă o organizaţie militară, să facă fortificaţii, să aibă o industrie militară, să se înarmeze. ✧ *Zonă demilitarizată* = fîşie de teritoriu (de obicei de-a lungul graniţei dintre două state), stabilită printr-un pact sau printr-o convenţie, în care e interzis să se construiască fortificaţii, să se creeze industrie militară, să se ţină forţe armate.

DEMINERALIZÁ, *demineralizez,* vb. I. Tranz. A elimina componenţii minerali dintr-un material sau dintr-o substanţă de natură organică. ✦ Refl. (Despre substanţe organice) A-şi pierde componenţii minerali.

DEMINERALIZÁRE, *demineralizări,* s. f. Eliminarea componenţilor minerali dintr-un material de natură organică. ✦ (Med.) Sărăcire a organismului, în special a articulaţiilor, de săruri anorganice.

DEMÍSIE, *demisii,* s. f. Act prin care cineva renunţă la o funcţie, la o sarcină, la o demnitate etc. *Vînzătorii de ziare îşi desfăceau teancurile din fugă, zbierînd cît îi ţinea gura: « demisia guvernului ».* M. I. CARAGIALE, C. 100.
— Variantă: (învechit) **dimísie** (ALECSANDRI, T. II 57) s. f.

DEMISIONÁ, *demisionez,* vb. I. Intranz. A-şi da demisia. *N-am demisionat, ca să pot reveni.* CAMIL PETRESCU, T. I 354.
— Pronunţat: *-si-o-.*

DEMISÓL, *demisoluri,* s. n. Parte a unei clădiri care se află sub parter, fiind pe jumătate sub nivelul solului.

DEMÍTE, *demít,* vb. III. Tranz. (Azi rar) A scoate, a da afară (pe cineva) dintr-o demnitate, dintr-o funcţie etc.; a destitui, a concedia. *De mîine poţi să te socoteşti demis.* DEMETRIUS, C. 53. *Sineşti nu e un ministru de justiţie ca Hariton, să se lase demis de o gazetă.* CAMIL PETRESCU, T. I 205.
— Formă gramaticală: part. *demis.*

DEMÍTERE, *demiteri,* s. f. Acţiunea de a demite; destituire, concediere. *Demitere din funcţie.*

DEMÍU, *demiuri,* s. n. (Franţuzism) Haină mai groasă decît pardesiul, dar mai puţin călduroasă decît paltonul.

DEMIÚRG s. m. (În concepţiile idealiste) Nume dat pretinsului orînduitor al lumii; p. ext. principiu activ şi creator al lumii, suflet al universului. *Căci a voastre vieţi cu toate sînt ca undele ce curg, Vecinic este numai rîul: rîul este demiurg.* EMINESCU, O. I 157.
— Pronunţat: *-mi-urg.*

DEMÎNCÁRE s. f. Mîncare, hrană, alimente, bucate. *La seceră... rominul porneşte cît se poate de dimineaţă, luîndu-şi bucatele sau demîncarea pentru ziua întreagă.* PAMFILE, A. R. 117. *Şi cum mă scol, îndată mă şi trimite mama cu demîncare în ţarină la nişte lingurari, ce-i aveam tocmiţi prăşitori.* CREANGĂ, A. 52.

DEMÎNCÁT s. n. (Rar) Demîncare. *Fată hăi! ia dă tu flăcăului demîncatul ce i-am făcut eu şi porneşte-l.* EMINESCU, L. P. 184.

DEMN, -Ă, *demni, -e,* adj. 1. Vrednic (de...). *Mălinenii făcuseră o faptă demnă de a fi pildă şi pentru alţii, însămînţînd totul la vreme.* CAMILAR, TEM. 99. *Dintre cazurile posibile...* [autorul] *a ales deci cazul cel mai rar (poate), dar şi singurul demn de interes.* CAMIL PETRESCU, T. II 37. *Cînd ai şti tu cît simţirea-ţi şi privirea-nduioşată Cît te face de plăcută şi de demnă de iubit.* EMINESCU, O. IV 37. ✦ Capabil, destoinic. *Eliad, demn următor al lui Lazăr.* NEGRUZZI, S. I 334.
2. (Despre oameni sau purtarea, atitudinea lor) Care impune respect, care e la înălţimea unei situaţii; respectabil. *Nu l-am văzut niciodată ieşind din atitudinea lui socotită şi demnă.* GALACTION, O. I 95. *Stimată doamnă, soţul dumitale şi colegul nostru distins se întoarce ca un erou. Fii deci demnă şi ţine-ţi firea.* SAHIA, N. 49. ✧ Fig. *Nopţile ce petrecurăm... cu Paşadia fură astîmpărate, demne.* M. I. CARAGIALE, C. 98.

DEMNITÁR, *demnitari,* s. m. Înalt funcţionar al statului. *Am luat şi eu cunoştinţă de aceste documente prin domnia-sa... mare demnitar în cancelaria Republicii.* SADOVEANU, Z. C. 75. *După dric...* [veneau] *înalţii demnitari ai statului.* MACEDONSKI, O. III 17.

DEMNITÁTE, (2) *demnităţi,* s. f. 1. Calitatea de a fi demn, atitudine demnă (2); prestigiu, autoritate morală. *E la mijloc însă altceva, peste care d-ta ai trecut cu demnitate.* GALACTION, O. I 658. *Ioana îl priveşte surprinsă, aproape indignată, dar rămîne în tonul ei obicinuit, de demnitate rece.* CAMIL PETRESCU, T. I 98. *El descoperi fiecărui individ legea libertăţii, a demnităţii.* BĂLCESCU, O. II 9. ✦ Gravitate, măreţie. *Vigoare în loc de graţie, demnitate în loc de frumuseţe, strictă exactitate la reproducerea naturii omeneşti în loc de forme estetice ideale, iată calităţile ce caracterizează stilul sculpturii din timpul lui Traian.* ODOBESCU, S. III 75.
2. (Azi rar) Funcţie sau însărcinare înaltă în stat; rang.

DEMOAZÉLĂ, *demoazele,* s. f. (Franţuzism învechit) Domnişoară. *Vine cu părinţii ei şi o demoazelă din protipendadă.* CAMIL PETRESCU, B. 37. *Îi veni în minte că demoazela Agapiţa, de curînd ieşită din pensionat, are zestre de o mie galbeni venit pe an.* NEGRUZZI, S. I 72.
— Pronunţat: *-moa-.*

DEMOBILIZÁ, *demobilizez,* vb. I. Tranz. 1. A lăsa la vatră elementele armatei mobilizate, a trece (armata) pe picior de pace. *Trenurile descărcau de două zile... delegaţi din provincie. Ţărani în porturi simple şi albe; foşti ofiţeri, demobilizaţi; invalizi sprijiniţi în cîrji.* C. PETRESCU, Î. II 126.
2. Fig. A face să slăbească forţa combativă, vigilenţa, tenacitatea cuiva (în îndeplinirea unei sarcini sau în urmărirea unui scop). *Proclamarea acestor principii constituia o manevră a burgheziei române pentru a demobiliza masele de la revoluţie.* IST. R.P.R. 509.

DEMOBILIZÁRE, *demobilizări*, s. f. Acțiunea de a d e m o b i l i z a și rezultatul ei.

DEMOBILIZÁT, -Ă, *demobilizați, -te*, adj. (Despre persoane) Cu putere de luptă slăbită, lipsit de forță, de energie.

DEMOBILIZATÓR, -OÁRE, *demobilizatori, -oare*, adj. Care slăbește forța combativă, vigilența, tenacitatea cuiva (în îndeplinirea unei sarcini sau a unui scop); descurajator. *Tendința de a lăsa ca lucrurile să meargă de la sine este demobilizatoare și oportunistă.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2669.

DEMOCRÁT, -Ă, *democrați, -te*, s. m. și f. Adept al principiilor democratice, luptînd consecvent pentru aplicarea lor. *A fi democrat înseamnă a ține seama de fapt de interesele majorității poporului, și nu de cele ale minorității.* LENIN, O. A. II 83. ◇ (Adjectival) *Iar d. Maiorescu n-a fost nici romantic, nici democrat, nici n-a luptat așa de mult, cum am văzut, pentru păstrarea originalității în limbă și literatură.* IBRĂILEANU, SP. CR. 94. ◇ *Regim democrat-popular* = democrație populară. *În centrul politicii partidului și guvernului stă omul muncitor cu nevoile sale; grija pentru satisfacerea nevoilor materiale și culturale mereu crescînde ale celor ce muncesc este legea de bază a regimului democrat-popular.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2836. *Revoluție democrat-populară* v. r e v o l u ț i e.

DEMOCRÁTIC, -Ă, *democratici, -e*, adj. Caracteristic, propriu democrației; bazat, organizat pe principiile democrației. *Atitudine democratică. Sistem democratic.* ▭ *Pe plan politic, dacă luăm în considerare alegerile care au avut loc în ultimul timp într-o serie de țări eliberate de sub jugul robiei hitleriste, observăm o deplasare categorică a opiniei publice spre forțele politice consecvent democratice.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 7. ◇ *Centralism democratic* v. c e n t r a l i s m.

DEMOCRATÍSM s. n. Totalitatea principiilor care garantează și asigură realizarea libertăților democratice. *Adîncul democratism al orînduirii noastre de stat rezultă din compoziția și sistemul de alegere a organelor puterii de stat, din structura larg populară a sfaturilor populare, care atrag masele largi la conducerea treburilor de stat și obștești și la opera de construire a socialismului.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2404.

DEMOCRATIZÁ, *democratizez*, vb. I. T r a n z. (Cu privire la o țară, o instituție etc.) A reorganiza pe baze democratice, a-i asigura un caracter democratic, a introduce un regim democratic.

DEMOCRATIZÁRE, *democratizări*, s. f. Acțiunea de a d e m o c r a t i z a; introducere a regimului democratic, reorganizare (a unui stat, a unei instituții etc.) pe baze democratice. *Organizarea și consolidarea păcii sînt strîns legate de lupta pentru nimicirea rămășițelor fasciste, de democratizarea fiecărei țări.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 7.

DEMOCRAȚÍE, *democrații*, s. f. Formă de organizare a statului în care puterea este exercitată de popor; ea este indisolubil legată de dictatura clasei în mîna căreia se găsește puterea de stat, ceea ce determină natura orînduirii respective. ◇ *Democrație sovietică* (sau *socialistă*) = formă superioară de organizare a statului (realizată în U.R.S.S.), în care puterea aparține poporului muncitor care și-o exercită prin Sovietele de deputați; ea îndeplinește funcțiile dictaturii proletariatului, conducînd masele muncitoare în lupta pentru construirea comunismului. *Expresia consecventă pînă la capăt a democratismului socialist este democrația sovietică, cea mai înaltă formă a democrației, democrația întregului popor.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 526. *Crearea unității politice și morale a societății sovietice constituie una din cele mai măreți cuceriri ale democrației sovietice.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 388, 1/5. *Democrație populară* = formă de organizare a statului apărută într-o serie de țări din Europa și din Asia în urma victoriilor istorice ale Uniunii Sovietice în cel de-al doilea război mondial și a mișcării de eliberare a poporului; ea îndeplinește funcțiile dictaturii proletariatului în perioada de trecere de la capitalism la socialism. *Regimul nostru de democrație populară dobîndește pe zi ce trece o bază tot mai trainică. El îndeplinește cu succes funcțiile dictaturii proletariatului.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 308. *Partidul a condus victorios pe oamenii muncii în lupta pentru răsturnarea puterii exploatatorilor, pentru făurirea regimului de democrație populară.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2757. *Democrație burgheză* (sau *capitalistă*) = formă de organizare a statului în care parlamentarismul constituie o acoperire a dominației clasei capitaliste asupra oamenilor muncii. *Democrație internă de partid* = principiu organizatoric al partidelor comuniste și muncitorești care asigură dreptul masei membrilor de partid de a participa efectiv la rezolvarea tuturor problemelor în legătură cu politica partidului și cu viața de partid, de a alege organele de conducere și de a controla activitatea lor, de a desfășura larg critica și autocritica și contribuie la întărirea legăturii partidului cu masele; el este o parte componentă a centralismului democratic. *Democrația internă de partid creează condițiile dezvoltării activității și inițiativei organizațiilor și ale membrilor de partid, ale răspunderii lor față de soarta politicii partidului.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 3101. *Democrație internă* (p. e x t. în sistemul de organizare al organizațiilor de masă). *Critica și autocritica au contribuit la întărirea conducerii gospodăriilor colective, la întărirea democrației interne.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 624. *Desfășurarea alegerilor trebuie să contribuie în același timp la întărirea și dezvoltarea la un nivel mai mare a democrației muncitorești în sindicate.* SCÎNTEIA, 1949, nr. 1321.

DEMODÁ, *demodez*, vb. I. R e f l. A înceta de a fi la modă, a ieși din modă; a se învechi, a se perima. *Soarta pălăriilor, a rochiilor... de «ultima modă», care se demodează într-un deceniu și stîrnesc ilaritatea cînd le-ai scos din muzeul de groteți vechituri.* V. ROM. februarie 1952, 44.

DEMODÁRE, *demodări*, s. f. Faptul de a s e d e m o d a; învechire, perimare.

DEMODÁT, -Ă, *demodați, -te*, adj. Ieșit din modă sau din uz; învechit, perimat. *Un birou mare demodat, cu două fotolii de piele în față, multe dosare, cărți, ziare.* CAMIL PETRESCU, T. I 179. *Radu Comșa află ceea ce nu mai observase de multă vreme, că hainele lui sînt demodate, sărace, scurte și strîmte.* C. PETRESCU, Î. II 245. ◇ (Adverbial) *Bunica... e foarte demodat îmbrăcată.* CAMIL PETRESCU, T. III 25.

DEMOGRÁF, *demografi*, s. m. Persoană care se ocupă cu demografia.

DEMOGRÁFIC, -Ă, *demografici, -e*, adj. Care se raportă la demografie.

DEMOGRAFÍE, *demografii*, s. f. Știința care se ocupă cu problemele privitoare la numărul, densitatea, mișcarea populației, compoziția ei după grupe de vîrstă, de sexe etc.

DÉMON, *demoni*, s. m. **1.** (În concepțiile religioase) Diavol, drac. *Eu cunosc de mult năravul acestei paseri: aș putea spune că-i mai degrabă demon decît pasere.* SADOVEANU, D. P. 42. *Suflete! de-ai fi chiar demon, tu ești sîntă prin iubire, Și ador pe acest demon cu ochi mari,*

cu părul blond. EMINESCU, O. I 30. *Ai iadului demoni negri în gheare să mă cuprindă.* NEGRUZZI, S. II 60. ✦ Fig. Om rău. *Cînd te-am întîlnit... după acest demon... am întîlnit un stîlp de lumină... El era în viața mea o noapte grea, tu erai un răsărit nou de soare.* CAMIL PETRESCU, T. I 224. *Nu mă mai tem de tine... ți-o spui acum, ție care ești demonul meu.* NEGRUZZI, S. III 486.

2. (În scrierile romanticilor) Personificare a eroismului, a curajului, a răzvrătirii și uneori a frumuseții fizice. *Am urmat pămîntul ista, vremea mea, viața, poporul, Cu gîndirile-mi rebele contra cerului deschis; El n-a vrut ca să condamne pe demon, ci a trimis Pre un înger să mă-mpace.* EMINESCU, O. I 53. *O, ești frumos, cum numa-n vis Un demon se arată.* id. ib. 172.

3. (În gîndirea mitică și în poezie) Geniu bun sau rău, considerat ca forță care stîrnește dorințe și pasiuni. *Îndată s-a aflat în țară despre toate, ca și cum... s-ar fi înșurubat demonul vestitor pe vînt și pe nouri.* SADOVEANU, Z. C. 328. *Mușcat de demonul ambiției... i-am lăudat în termeni excesivi pe d-na Timotin.* IBRĂILEANU, A. 141. *Ades cînd sînt în luptă cu gîndurile mele, Muncit d-al suferinței demon neîmblînzit, Îmi pari un silf ce vine pe raza unei stele.* ALEXANDRESCU, M. 77.

DEMONETIZÁ, *demonetizez,* vb. I. Tranz. (Fin.; cu privire la monede) A scoate din circulație. ✦ Refl. Fig. A-și pierde valoarea; a se deprecia, a se discredita.

DEMONETIZÁRE, *demonetizări,* s. f. (Fin.) Acțiunea de a (se) demonetiza; scoatere din circulație a unor monede. ✦ Fig. Reducere, compromitere a valorii unui lucru, a unei idei etc.; discreditare. *Ceea ce dorim să precizăm noi este intenționata deformare și demonetizare a unor adevăruri grave, răstălmăcite de presa trusturilor americane.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 113, 5/2.

DEMONIÁC, -Ă, *demoniaci, -e,* adj. (Franțuzism) Demonic.

— Pronunțat: *-ni-ac.*

DEMÓNIC, -Ă, *demonici, -e,* adj. De demon; diabolic, satanic. *O sinistră și demonică făptură.* C. PETRESCU, C. V. 285. *Plec simbătă în patrie, și — avînd o demonică inspirație pe drum — poate mă-ntorc săptămîna viitoare.* CARAGIALE, O. VII 25. *Dintr-un șir de munți a zidit demonicul său palat.* EMINESCU, N. 66.

DEMONSTRÁ, *demonstrez,* vb. I. **1.** Tranz. A arăta într-un mod convingător, prin argumente sau prin exemple concrete, adevărul (sau neadevărul) unei afirmații, al unui fapt etc.; a dovedi, a proba, a învedera ceva prin argumente logice. [Îi] *demonstrase că nu era ce-și închipuia.* CARAGIALE, O. III 13. *Misia istoriei este a ne arăta, a ne demonstra această transformație continuă, această mișcare progresivă a omenirii.* BĂLCESCU, O. II 10. ✦ A face dovada adevărului exprimat printr-o teoremă.

2. Intranz. A lua atitudine pentru sau împotriva unui fapt, a unei măsuri sau a unei acțiuni; a participa la o demonstrație, a manifesta. *Manifestanții au demonstrat pentru pace.*

DEMONSTRÁBIL, -Ă, *demonstrabili, -e,* adj. Care poate fi demonstrat.

DEMONSTRÁNT, -Ă, *demonstranți, -te,* s. m. și f. Persoană care participă la o demonstrație (2); manifestant. *Demonstranții au defilat pe Calea Victoriei.*

DEMONSTRÁRE, *demonstrări,* s. f. Acțiunea de a demonstra și rezultatul ei; dovedire cu exemple, argumentare. *Locul în care a fost construită cetatea e un teribil punct strategic, ale cărui virtuți n-au nevoie de demonstrare.* BOGZA, C. O. 213. *La o lecție de filologie, însoțită de demonstrări la tablă, Manolaș se găsi față în față cu colega lui.* GALACTION, O. I 625.

DEMONSTRATÍV, -Ă, *demonstrativi, -e,* adj. **1.** Care demonstrează sau servește la demonstrare. V. ilustrativ. *Exemplu demonstrativ. Lecție demonstrativă.* ✧ (Mil.) *Exercițiu (teoretic) demonstrativ* = exercițiu tactic în care se arată modul cel mai corect de execuție a unei teme de luptă; exercițiu model. *Tragere demonstrativă* = tragere la care se demonstrează puterea de pătrundere a proiectilului prin diferite obstacole pe care le poate întîlni pe traiectoria lui.

2. Care dă pe față ostentativ un sentiment, o părere, o atitudine etc. *Gest demonstrativ.* ▭ *A plecat spre ieșire... cu un dispreț demonstrativ pentru portar.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 115.

3. (Gram., în expr.) *Pronume demonstrativ* = pronume care înlocuiește un substantiv, arătînd totodată locul (în timp sau în spațiu al) obiectului respectiv față de vorbitor. *Adjectiv demonstrativ* = adjectiv care însoțește substantivele, determinîndu-le și indicînd depărtarea sau apropierea acestora în timp sau în spațiu.

DEMONSTRÁȚIE, *demonstrații,* s. f. **1.** Probă a realității (sau a nerealității) unui fapt; demonstrare. *Cea mai elementară formă a demonstrației este, în logică, silogismul, adică scoaterea unui adevăr din două premise evidente.* ✦ Raționament prin care se dovedește adevărul teoremelor. *Demonstrația teoremei lui Pitagora.*

2. (Uneori determinat prin «de masă», «de stradă», «politică») Manifestație de masă cu caracter politico-social. *Impresionanta demonstrație de 1 Mai a exprimat cu deosebită tărie voința de pace a poporului nostru.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2651. *Am aici proclamația... prin care îndemn și cer mulțimii care s-a adunat în fața oștirilor împărătești să vie fără nici un fel de armă, pentru o demonstrație pașnică.* CAMIL PETRESCU, B. 163. ✦ (Mil.) Exercițiu militar executat de obicei de cea mai bună subunitate, comandată de cele mai bune cadre, în fața celorlalte subunități, ca model de instruire.

3. Exteriorizare a unui sentiment. *Demonstrație de prietenie.*

DEMONTÁ, *demontez,* vb. I. Tranz. A desface un obiect montat, un mecanism, un aparat sau un instrument în părțile lui componente. (Refl. pas.) *Tu trebuie să rămîi cu mine, ca să vezi cum se demontează o piesă.* PAS, Z. I 307. ✦ Fig. (Franțuzism, cu privire la oameni) A descuraja, a dezorienta. *Tudor Stănescu-Stoian nu păru demontat de întrerupere.* C. PETRESCU, O. P. I 88.

DEMONTÁBIL, -Ă, *demontabili, -e,* adj. Care poate fi demontat. *Pat demontabil.*

DEMONTÁRE, *demontări,* s. f. Acțiunea de a demonta; demontat.

DEMONTÁT s. n. Acțiunea de a demonta; demontare.

DEMORALIZÁ, *demoralizez,* vb. I. Tranz. A face pe cineva să-și piardă încrederea în sine; a descuraja, a deprima. *Trebuie să scoți neapărat regimentul III, pe care Solomon și Odobescu l-au demoralizat și destrămat.* CAMIL PETRESCU, B. 134. *Constatarea acestei stîngăcii în arta conversației îl demoralizează definitiv.* C. PETRESCU, C. V. 196. [Boala] *m-a demoralizat foarte mult.* CARAGIALE, O. VII 209.

DEMORALIZÁNT, -Ă, *demoralizanți, -te,* adj. Descurajant, deprimant. *Insucces demoralizant.*

DEMORALIZÁRE s. f. **1.** Faptul de a (se) demoraliza; descurajare, deprimare. *Slăbiciunea fundamentală a armatelor imperialiste constă într-aceea că războiul nejust, în slujba căruia sînt puse, duce la demoralizarea ostașilor și creează premisele descompunerii acestor armate.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2438.

2. (Învechit) Imoralitate. *Ea cu limba ascuțită clevetește-ntreaga fire, Contra demoralizării propovăduie-nfocată.* EMINESCU, O. IV 222.

DEMORALIZÁT, -Ă, *demoralizați, -te,* adj. 1. Care și-a pierdut curajul și încrederea în sine; descurajat, abătut, deprimat. *Aceleași hotărîri în fiecare dimineață și aceleași mustrări amarnice în fiecare seară, cînd se ducea să se culce, tîrziu, rupt de osteneală, demoralizat.* VLAHUȚĂ, O. A. III 117.

2. (Învechit) Imoral; desfrînat, corupt, decadent. *Desprețul cu care îl tratează intrigantul acela de Martial... mă îndeamnă și mai mult a lua în antipatie pe acest poet servil și demoralizat.* ODOBESCU, S. III 31.

DEMORALIZATÓR, -OÁRE, *demoralizatori, -oare,* adj. Care demoralizează; demoralizant, deprimant. *Alt neajuns simțit va fi lucrarea demoralizatoare ce romanul va avea asupra unor cititori.* GHEREA, ST. CR. I 265.

DEMÚLT adv. Cu mult timp înainte, de multă vreme. *Iar mama mea a murit demult.* SADOVEANU, D. P. 67. ◇ Loc. adj. **De demult** = din trecut, de altădată. *Sindipa l-a îndemnat să asculte o poveste ciudată a altui om de demult.* SADOVEANU, D. P. 176. *Căci astăzi dacă mai ascult Nimicurile-aceste, Îmi pare-o veche, de demult Poveste.* EMINESCU, O. I 188. *În vremea de demult, dobitoacele toate, De împăratul leu sătule, dezgustate Își aleseră lor Un alt stăpînitor.* ALEXANDRESCU, P. 126. ◇ Loc. adv. **Mai demult** = odinioară.

DEMULTIPLICÁ, *demultiplic,* vb. I. Tranz. A transforma o mișcare de rotație în altă mișcare de rotație mai înceată, cu ajutorul unui angrenaj. etc.

DEMULTIȘÓR adv. Diminutiv al lui demult. *Vreo doisprezece bărbați. . . se sfătuiau demultișor.* REBREANU, R. I 131.

DENATURÁ, *denaturez,* vb. I. Tranz. 1. A schimba (adesea intenționat) înțelesul, natura sau caracterul unor cuvinte, idei, fapte etc.; a deforma, a altera, a falsifica. *A separa în mod rigid analiza ideilor și a imaginilor într-o operă literară înseamnă a denatura... principiile esteticii științifice.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 361, 3/6. *Îmi veți ierta numai o mică pledare pentru națiа mea, fără însă să credeți că aș denatura faptele.* KOGĂLNICEANU, S. A. 64.

2. (Ind.) A adăuga unui produs o cantitate oarecare dintr-o substanță străină spre a-l face impropriu pentru destinația inițială. *A denatura petrolul.*

DENATURÁNT, *denaturante,* s. n. Substanță folosită pentru denaturarea unui produs.

DENATURÁRE, *denaturări,* s. f. 1. Schimbare (adesea intenționată) a înțelesului unui cuvînt, a naturii unui lucru, unei opere, unui principiu, sau a realității unui fapt; modificare, falsificare. *Orice îndepărtare sau denaturare a ideologiei socialiste însemnează implicit o întărire a ideologiei burgheze.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2562.

2. Operație care constă în adăugarea, la un produs, a unei mici cantități dintr-o substanță străină, pentru a-l face impropriu destinației inițiale. *Denaturarea alcoolului.*

DENATURÁT, -Ă, *denaturați, -te,* adj. 1. Lipsit de sentimentele firești. ◇ *Părinte* (sau *copil*) *denaturat* = părinte (sau copil) care dovedește sentimente contrare celor ce caracterizează în mod normal raporturile dintre părinți și copii. *Am fost un fiu nerecunoscător, un frate egoist, un tată denaturat.* CAMIL PETRESCU, B. 231. (Substantivat, f.) *Aș fi... o denaturată dacă nu aș încerca totul.* CAMIL PETRESCU, T. I 279.

2. (Mai ales în expr.) *Spirt denaturat* = alcool destinat întrebuințării industriale și făcut impropriu pentru consumație, prin adăugarea unor substanțe cu gust și miros neplăcut, dăunătoare sănătății.

DENDRÍTĂ, *dendrite,* s. f. 1. (Anat.) Prelungire ramificată a protoplasmei celulei nervoase.

2. (Geol.; la pl.) Pojghiță arborescentă, de substanță minerală, aflată pe fisurile și planurile de stratificație ale rocilor. *Unele agate au frumoase dendrite în interiorul lor.*

DENDRÍTIC, -Ă, *dendritici, -e,* adj. Cu dendrită, de dendrită. *Prelungiri dendritice.*

DENDROGRÁFIC, -Ă, *dendrografici, -e,* adj. Privitor la dendrografie. *Studiu dendrografic.*

DENDROGRAFÍE s. f. Parte a botanicii care se ocupă cu studiul arborilor; tratat despre arbori.

DENEGÁ, *denég,* vb. I. Tranz. (Franțuzism) 1. A nega, a tăgădui. *Deneagă sărăcia limbei... și deschide toate orizoanele întunecate de gramaticele a feluri de autori și de sisteme.* RUSSO, S. 63.

2. (Învechit) A refuza. *Aceștia caută a se furișa, spre a le denega mai lesne sprijinul cerut.* ODOBESCU, S. III 536.

DENICOTINIZÁ, *denicotinizez,* vb. I. Tranz. A îndepărta nicotina din tutun.

DENICOTINIZÁRE, *denicotinizări,* s. f. Acțiunea de a denicotiniza și rezultatul ei.

DENICOTINIZÁT, -Ă, *denicotinizați, -te,* adj. (Despre tutun și țigări) Din care s-a îndepărtat nicotina. *Țigări denicotinizate.*

DÉNIE, *denii,* s. f. (În ritualul creștin ortodox) Slujbă religioasă făcută în serile ultimei săptămîni dinaintea paștilor. *În săptămîna mare... ieșea de la denii o dată* [cu ea], *petrecînd-o pîn-acasă.* CONTEMPORANUL, VII 485.

DENIGRÁ, *denigrez,* vb. I. Tranz. (Franțuzism) A ponegri, a defăima, a calomnia, a discredita. *Nu pot admite să fim denigrați pe nedrept.* REBREANU, R. I 222. *Acei care la rîndul lor ar voi să-i înlocuiască au să-i atace pentru toate cîte vor face, precum și pentru cele ce nu vor face, au să-i denigreze, să-i calomnieze.* GHICA, S. 198.

DENIGRÁRE, *denigrări,* s. f. (Franțuzism) Faptul de a denigra; ponegrire, defăimare, discreditare.

DENIGRATÓR, -OÁRE, *denigratori, -oare,* s. m. și f. (Franțuzism) Persoană care denigrează; ponegritor, clevetitor. *Remarcăm o luptă din ce în ce mai îndîrjită între marea tradiție a dramaturgiei franceze și denigratorii ei de azi, ascunși sub faldurile existențialismului, cosmopolitismului.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 138, 9/2.

DENIVELÁ, *denivelez,* vb. I. Refl. (Despre un teren, o pardoseală, un pavaj etc.) A-și schimba nivelul egal prin formarea de gropi și ridicături.

DENIVELÁRE, *denivelări,* s. f. Faptul de a se denivela; schimbarea nivelului egal.

DENOMINATÍV, *denominative,* adj. n. (Gram.; în expr.) *Verb denominativ* = verb derivat de la un substantiv sau de la un adjectiv. *«A gospodări» e un verb denominativ, derivat de la «gospodar».*

DENOTÁ, pers. 3 *denótă,* vb. I. Tranz. A dovedi, a vădi, a indica. *Opera ce ne-a lăsat-o nu denotă nici un moment de ezitare.* CARAGIALE, O. III 236. *De nu s-ar deosebi... sobrietatea de linii a artelor antice și oarecare imperfecțiuni de forme, care denotă o epocă de scădere, s-ar putea crede că acest episod a fost schițat de penelul energic al lui Rubens.* ODOBESCU, S. III 124. *Poezia po-*

poralã se mai deosebeşte şi prin o cunoştinţă psihologică, care denotă spiritul observator al poporului. RUSSO, S. 191.
— Prez. ind. şi: (învechit) *denoteazã* (ODOBESCU, S. I 362).

DENS, -Ă, *denşi, -se,* adj. (Despre substanţe, corpuri, soluţii) Care are o masă mare pe unitatea de volum; cu părţile componente strîns unite; compact, des. *Gaz dens.* ▭ *Pînă vineri seara, ninsoarea densă, compactă nu încetase încă.* BOGZA, Ţ. 27. ✧ F i g. *Stînd cu faţa întoarsă, în întuneric, şi sub copacul care ne adăpostea şi făcea întunecimea mai densă, nu puteam să-i văd bine faţa.* IBRĂILEANU, A. 206.

DENSIMÉTRU, *densimetre,* s. n. Instrument pentru determinarea densităţii lichidelor; areometru.

DENSITÁTE, *densităţi,* s. f. (Fiz.) Masa unităţii de volum a unui corp. ✧ *Densitate relativă* = greutatea unui corp în raport cu greutatea unui volum egal de apă pură. *Densitatea fierului. Densitatea mercurului.* ✦ Numărul de obiecte de pe o unitate de arie sau de lungime. ✦ (Sens curent) Faptul de a fi dens; desime.

DENTÁL, -Ă, *dentali, -e,* adj. (Fon.; despre consoane) A cărui ocluziune sau constricţiune se produce între vîrful limbii şi dinţii incisivi superiori sau inferiori. *Sunetele «t», «d», «s», «z» sînt consoane dentale.* ✧ (Substantivat, f.) *Dentala «d» este o consoană sonoră.*

DENTÁR, -Ă, *dentari, -e,* adj. **1.** De dinţi, al dinţilor, referitor la dinţi. *Nerv dentar. Chirurgie dentară.*
2. De dentist, al dentistului. *Cabinet dentar. Scaun dentar.*

DENTĂI adj. invar. v. **dintîi.**

DENTÍNĂ s. f. Substanţă proteică, bogat mineralizată, care formează masa principală a dintelui.

DENTÍST, -Ă, *dentişti, -ste,* s. m. şi f. Medic specializat în tratamentul bolilor de dinţi; stomatolog. *Îi zvîrle un ziar lui Sofron, să-i treacă timpul mai uşor, ca un client în sala de aşteptare a dentiştilor.* C. PETRESCU, Î. II 232.

DENTÍSTICĂ s. f. Specialitate a medicinei, care se ocupă cu bolile şi îngrijirea dinţilor; stomatologie.

DENTÍŢIE, *dentiţii,* s. f. (Fiziol.; Med.) Procesul de formare şi de apariţie a dinţilor la copii (împreună cu fenomenele secundare pe care le provoacă în organism). *Dentiţie întîrziată.* ✦ Sistem dentar. *Dentiţia carnivorelor.*

DENUDÁŢIE, *denudaţii,* s. f. Acţiunea de dezagregare şi transport a rocilor care alcătuiesc scoarţa terestră, sub influenţa agenţilor externi.

DENUMÍ, *denumesc,* vb. IV. T r a n z. A da, a atribui un nume unei fiinţe sau unui lucru; a numi. *Stilul muzical, cam pipernicit... al secolului din urmă, stil pe care l-au denumit în ţările occidentale cu porecla comică de stilul perucilor.* ODOBESCU, S. III 95. ✦ (Învechit) A desemna. (R e f l. p a s.) *Acea comisie* [filologică] *se şi denumi.* ODOBESCU, S. I 486.

DENUMÍRE, *denumiri,* s. f. Faptul de a d e n u m i.
1. Numire.
2. Nume dat (unei fiinţe sau unui lucru); cuvînt, vorbă cu care numim ceva. *Denumirea românească de «graure», dată unei alte păsări, pe care tot Marţial o pune în opoziţiune cu «turdi»* (= sturz). ODOBESCU, S. III 29.

DENUMÍT, -Ă, *denumiţi, -te,* adj. Indicat printr-un nume; căruia i s-a atribuit un nume; numit.

DENÚNŢ, *denunţuri,* s. n. Semnalarea către o autoritate a unei infracţiuni; denunţare, delaţiune. *Agia a aflat totul... A fost un denunţ sau aşa ceva.* CAMIL PETRESCU, O. II 130.

DENUNŢÁ, *denúnţ,* vb. I. T r a n z. **1.** A aduce la cunoştinţa unei autorităţi săvîrşirea unei infracţiuni; a semnala o vinovăţie, o abatere. *Făceam scrisori, denunţam infamii, îmi îndeplineam conştiincios rolul impus de dînsa.* IBRĂILEANU, A. 179. ✧ R e f l. *Dacă nu te denunţi singur, te denunţ eu.* DEMETRIUS, C. 68. ✦ A pîrî. *Popescu ne denunţă căpitanului... că susţinem o absurditate.* CAMIL PETRESCU, U. N. 328.
2. (Jur.) A comunica că un contract, un act încetează de a mai fi în vigoare, a rezilia unilateral un contract. *În 1885 Romînia denunţă convenţia comercială cu Austro-Ungaria.* IST. R.P.R. 415.

DENUNŢÁRE, *denunţări,* s. f. Acţiunea de a d e n u n ţ a.
1. Denunţ, delaţiune. *Pînă la denunţare, nu mai eram decît complicele asasinului.* CAMIL PETRESCU, T. I 332.
2. Anunţare a încetării sau ruperii unui contract, unei convenţii, unui pact etc. *Plata drepturilor cuvenite angajatului se va face în ziua denunţării contractului de muncă.* COD. M. 22.

DENUNŢĂTÓR, -OÁRE, *denunţători, -oare,* s. m. şi f. Persoană care denunţă; pîrîtor, delator.

DENUTRÍŢIE, *denutriţii,* s. f. Stare a unui organism viu în care asimilaţia este întrecută de dezasimilaţie.

DEOARECÉ conj. (Indică un raport de cauză între o propoziţie regentă şi una subordonată) Fiindcă, pentru că, de vreme ce. [Tata] *va fi dat afară, deoarece s-a întors din război nebun.* SAHIA, N. 58.

DEOCAMDÁTĂ adv. (Arată că acţiunea e provizorie) Pentru moment, pînă una-alta, în mod provizoriu. *Ne-am milostivit pentru unul a-i lăsa deocamdată viaţa.* SADOVEANU, Z. C. 172. *Nu mai e mult pînă va înserа, dar deocamdată e încă lumină de zi.* SEBASTIAN, T. 81. *Erau întrebări la care nu putea să răspundă — cel puţin deocamdată.* MACEDONSKI, O. III 54.
— Pronunţat: *deo-.*

DEOCHEÁ, *deóchi,* vb. I. **1.** T r a n z. (În superstiţii) A vătăma sănătatea (sau bunăstarea) cuiva printr-o privire rea, invidioasă, mirată (de frumuseţea, calităţile, succesul cuiva). *Ştii, cred că m-a deocheat omul acela.* GALAN, Z. R. 97. *E un copil minune. Mi-a crescut pe neştiute chiar subt ochi. Doamne, numai să nu mi-l deochi!* CAMIL PETRESCU, T. III 392. *Ce de mai cavaleri plăcuţi se uită la d-voastră... De nu v-ar deochea!* ALECSANDRI, T. 309. ✧ A b s o l. *Ochiul ce deoache La el să nu cate.* TEODORESCU, P. P. 366. ✧ R e f l. *S-a oprit în prag şi a scuipat uşor într-o parte ca să nu mă deochi.* SADOVEANU, N. F. 22. [Baba] *lă purcelul, îl scaldă... îl strînge de nas şi-l sumuţă, ca să nu se deoache, odorul!* CREANGĂ, P. 76.
2. R e f l. F i g. (Despre vreme) A se strica. *Deodată s-a schimbat vremea cea frumoasă într-o vijelie cumplită... — Aşa-i că s-a deocheat vremea? zise unul dintre plăieşi.* CREANGĂ, A. 30.

DEOCHEÁT, -Ă, *deocheaţi, -te,* adj. **1.** (În superstiţii) Bolnav din cauza deochiului. (Atestat în forma regională *diocheat*) *Iar capul cel diocheat Să rămîie luminat, Curat, de boală scăpat.* ALECSANDRI, P. P. 10.
2. F i g. Indecent, necuviincios; decoltat, piperat, fără perdea. *Trece peste toate glumele şi frazele voastre, oricît de nesărate şi deocheate sînt cîteodată.* C. PETRESCU, A. R. 29. ✦ Cu reputaţie proastă; compromis, pătat. (Substantivat) *Casa... era locul de întîlnire al lumii deocheaţilor şi deşucheaţilor timpului.* M. I. CARAGIALE, C. 133.
3. F i g. Exagerat. *Să găsească două-trei mii de lei cu camătă mai puţin deocheată.* C. PETRESCU, Î. II 138. *Cît vei auzi că încep a croi cîte una* [o minciună] *mai deocheată, tu să mă tragi de mînica hainei.* ODOBESCU, S. III 46.
— Variantă: (regional) **diocheát, -ă** adj.

DEOCHETÚRĂ, *deochеturi*, s. f. (Rar; în superstiții) Deochi.

DEÓCHI s. n. **1.** (Și în forma regională *diochi*) Putere magică, pe care superstițioșii o atribuie unor oameni, de a îmbolnăvi pe cei asupra cărora își fixează privirea (cu mirare, cu admirație sau cu intenția de a face rău). *Mă doare capul. Băiatul cu prăjitura... Ce ochi! ...Oare să fi existînd deochiul?* CARAGIALE, O. II 13. *Abie zis-au, și pe loc, Ca un fulger viu de foc, Crunt diochiul au ajuns Pe copii și i-au străpuns!* ALECSANDRI, P. II 184.

2. Efectul privirii care deoache, boala, răul pricinuit de ea. *Tușa Uța o scuipă, ca s-o apere de deochi.* SADOVEANU, M. C. 78. *Să dărâteze descînticul sau diochiul.* ODOBESCU, S. I 198. *De diochi, de soarte rele Și de șerpi te-oi descînta.* ALECSANDRI, P. A. 38. ◇ Expr. **De-a deochiul** = cu admirație. *Eu nu știu de ce privea... Pătru așa de-a deochiul la ea.* SLAVICI, la TDRG. (Azi mai ales în glumă) **Să nu(-i) fie** (cuiva) **de deochi!** formulă pe care o rostește cel superstițios pentru a feri de efectul rău al privirii sale pe cel pe care îl admiră. *Ia uitați-vă la dînsa ce ochi are, să nu fie de deochi!* IBRĂILEANU, A. 148. *Dulci-s ochii umbrei tale — nu le fie de diochi!* EMINESCU, O. I 80.

— Variantă: **dióchi** s. n.

DEODÁTĂ adv. **1.** Pe neașteptate, brusc, subit. *Deodată vîntul trecu șușuind prin crengile subțiri ale mestecenilor din preajmă.* SADOVEANU, B. 24. *Peste țarini zdrențuite A venit așa, deodată, Toamna cea întunecată.* TOPÎRCEANU, B. 53. *Deodată, printr-o spărtură de nori, se arată felia din urmă* [a lunii] *aplecată pe o rînă.* CARAGIALE, P. 39.

2. În același timp, simultan, concomitent. *Patruzeci-cinzeci de puști bufneau toate deodată.* CAMILAR, T. 65. *Da ce face mămuca? întrebară cu toții deodată.* CREANGĂ, P. 14. *Toți vorbeam deodată fără-a mai aștepta răspuns.* ALECSANDRI, C. 22. *Tu mă întrebi atîte lucruri deodată încît nu știu la care să răspund mai întîi.* NEGRUZZI, S. I 63. ◇ Expr. (Regional) **A fi deodată (cu cineva)** = a fi de aceeași vîrstă, a fi născut o dată (cu cineva).

3. (Mold.) Deocamdată. *Acum, deodată, pănă te-i mai odihni, ia furca în brîu.* CREANGĂ, P. 5.

— Pronunțat: *deo-*.

DEOPÁRTE adv. La o oarecare depărtare (de vorbitor sau de alt punct fix), într-o parte; izolat. *Stau deoparte și mă uit la ei.* STANCU, D. 315. *Dumitru mă cheamă deoparte, la ploton.* CAMIL PETRESCU, U. N. 288. *Nadina fu obligată să se retragă puțin deoparte cu Titu Herdelea.* REBREANU, R. I 219. *Se opri în fața unui tînăr ce sta deoparte.* VLAHUȚĂ, O. A. III 9.

— Pronunțat: *deo-*.

DEOPOTRÍVĂ adv. În mod egal, la fel, fără deosebire. [Sosirea primăverii] *luminează deopotrivă și oamenii și lucrurile.* SAHIA, N. 98. ◇ (Urmat de adjective introduse prin prep. «de») *În fața bordeiului stă jos o țărancă bătrînă și cîțiva copii, toți deopotrivă de goi și de istoviți.* CAMIL PETRESCU, B. 8. *Își adusese toate trei fetele, deopotrivă de drăgălașe.* REBREANU, R. I 219. *Să zicem că s-a tăiat fiecare pîne în cîte trei bucăți deopotrivă de mari.* CREANGĂ, A. 147. (Rar, cu elipsa prepoziției) *Celor mai urșori li se pune plumb pe șa, pînă ce sînt toți deopotrivă grei.* NEGRUZZI, S. I 40. ◇ (Adjectival) *Toți oamenii, fără deosebire, vom fi deopotrivă.* CAMILAR, N. I 400. *Constituția viitoare să întocmească un stat de cetățeni liberi și egali sau deopotrivă unii cu alții, fără domnie sau boierie.* BĂLCESCU, O. I 351. *Iarna va fi deopotrivă în toată vremea.* ȘEZ. I 126.

— Pronunțat: *deo-*. — Variantă: (regional) **dopotrívă** (ALEXANDRESCU, M. 10) adv.

DEOSEBÍ, *deosebesc*, vb. IV. **1.** Refl. A se diferenția (de cineva sau de ceva), a nu (mai) fi la fel, a fi diferit. *Marea Adunare Națională constituită după alegeri se deosebește de toate parlamentele pe care le-am avut pînă acum.* IST. R.P.R. 721. ◇ Tranz. *E o întreagă zonă de verdeață... deasupra căreia numele lui* [al Oltului] *se întinde, însușindu-și-o și deosebind-o de restul pămîntului.* BOGZA, C. O. 260. *Îmi vin felurite gînduri care mă bucură, căci ele mă deosebesc de ceilalți oameni.* SADOVEANU, Z. C. 55. ✦ Tranz. A face distincție între două sau mai multe lucruri; a distinge. *Cînd te uiți înapoi, la cele trecute, nu mai știi să le deosebești unele de altele.* DEMETRIUS, V. 92. *Ivan nu mai deosebea visul de viață.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 160.

2. Tranz. A recunoaște un lucru dintre altele; a desluși, a distinge, a discerne. *Agripina căută să răzbată cu urechea prin zgomotul și pocniturile Iablanicioarei, dar nu deosebi nimic.* GALACTION, O. I 163. *Se vedea aproape ca ziua, deosebeai tot, copacii păreau chiar luminați pe dinăuntru.* M. I. CARAGIALE, C. 152. *Măcar că e așa de întuneric, deosebesc tare bine firele de mac din cele de năsip.* CREANGĂ, P. 263. ◇ Refl. pas. *Alte grămezi asemănătoare* [de porumb] *încep să se deosebească pe întinsul cîmpiei.* BOGZA, C. O. 389. *Urc drumul lucrat de soldați, care se deosebește greu.* CAMIL PETRESCU, U. N. 242. ✦ Tranz. A remarca, a prefera, a alege. *Între toiul neînsemnaților tineri ce o supărau cu curtea lor, ea deosebi pe Iancu B.* NEGRUZZI, S. I 25.

3. Refl. A se ridica deasupra (celorlalți), a se distinge, a se remarca. [Feciorul] *său se deosebea prin istețimea, boiul și înțelepciunea lui.* ISPIRESCU, L. 185. *Supt următorii domni... vedem pe Miron deosebindu-se atît în tabere, apărîndu-și patria cu cinste, cît și în sfaturi, dînd păreri înțelepte și folositoare țării.* BĂLCESCU, O. I 184. *Femeile de la munte poartă ștergare de mătasă, lucrate de dînsele, ce se deosebesc prin dibăcia țesăturilor.* ALECSANDRI, P. P. 139.

— Variantă: (regional) **deosibí** (CARAGIALE, O. II 120) vb. IV.

DEOSEBÍRE, *deosebiri*, s. f. Acțiunea de a (se) deosebi și rezultatul ei; lipsă de asemănare, diferență. *Poate că nu mai ai tu nici un sentiment pentru el, altfel n-ai vedea deosebirile, cum nu le vedeai altă dată. Sigur că vă deosebiți, nu sînt doi oameni la fel pe lume.* DEMETRIUS, C. 8. *Nu e deosebire între dînsele nici la frumusețe, nici la stat, nici la purtat.* CREANGĂ, P. 270. *Deosebirea ce se vede în starea muncitorilor plugari între mai multe popoare își are pricina în instituțiile ce cîrmuiesc proprietatea.* BĂLCESCU, O. I 135. ◇ Loc. adv. **Cu deosebire** = **a)** deosebit de mult, foarte mult. *Le-a plăcut filozofilor cu deosebire această parte a vînătoarei.* SADOVEANU, D. P. 83. *Adela mi-a cîntat azi o bucată care știe că-mi place cu deosebire.* IBRĂILEANU, A. 45; **b)** mai ales. *Fiece vorbă îl împungea drept în inimă, cu deosebire fiindcă auzea tot satul.* REBREANU, I. 29; **c)** (la gradul comparativ) foarte frumos, foarte bine. *Trebuie dar să-l primim mai cu deosebire.* ALECSANDRI, T. I 276. (Precedînd adjective și adverbe) **Cu deosebire de...** = foarte, deosebit de..., cît se poate de... *Fiecare floare era cu deosebire de mîndră și cu un miros dulce de te îmbăta.* ISPIRESCU, L. 6. **Cu deosebire** (sau **deosebirea**) **că...** = cu diferența că... *Și-și ie un suflet de noră întocmai după chipul și asemănarea celei dentăi: cu deosebire numai că aceasta era mai în vîrstă.* CREANGĂ, P. 7. **Fără deosebire** = fără excepție, în mod absolut. *Toți oamenii, fără deosebire, vom fi deopotrivă.* CAMILAR, N. I 400. **Spre deosebire de...** = în opoziție, în contrast cu... *Rupeam bucățile de friptură cu mîinile... Nouă, copiilor, ne convenea, spre deosebire de mama.* SAHIA, N. 57. ◇ Expr. (Învechit) **A avea deosebire** = a se deosebi, a fi diferit (unul de altul). *Toate aste frasis se sfîrșesc cu «sară», dar precum ați văzut, au deosebire în scris.* NEGRUZZI, S. I 5.

— Variantă: (regional) **deosibíre** (ISPIRESCU, L. 381) s.f.

DEOSEBÍT[1] adv. (Urmat de determinări introduse prin prep. «de») **1.** Foarte, cît se poate de..., nespus de... *Probleme deosebit de interesante.* ▭ *Avea un cap deosebit de frumos.* DUMITRIU, N. 153.

2. În afară de..., pe lîngă... *Deosebit de romîni, pe care, în lipsă de alte pricini, legătura sîngelui i-ar fi silit a sta mai bine cu fraţii lor din ţară decît cu neam străin, chiar saşii şi săcuii erau cu totul în favoarea lui Mihai-vodă.* BĂLCESCU, O. II 225. (Pleonastic) *Stăpînu-tău, ca stăpînu-tău; ce ţ-a face el, asta-i deosebit de bușca, zise împăratul.* CREANGĂ, P. 266.

DEOSEBÍT[2], **-Ă**, *deosebiţi, -te*, adj. (Uneori urmat de determinări introduse prin prep. «de»)

1. Care este altfel, care nu e asemenea (cu altul), diferit. *Ce ar fi putut apropia doi oameni atît de deosebiţi?* M. I. CARAGIALE, C. 45. *Cu totul deosebit de aceea ce era întîi* [i se părea acum traiul]. NEGRUZZI, S. I 74.

2. Care iese din comun, neobișnuit, special. *Meşterul Iosif îi zîmbi în chip deosebit.* SADOVEANU, P. M. 238. *Era ceva deosebit în şoaptele păpurişului, căci căpitanul le asculta cu multă băgare de seamă.* SANDU-ALDEA, U. P. 199. *Dionis descifra textul obscur cu-n interes deosebit.* EMINESCU, N. 45. *În ţinuturile aceste primitive şi sălbatice, şi omul are ceva deosebit.* RUSSO, O. 101. ✦ Distins, ales, remarcabil. *O persoană deosebită.*

3. (La pl., precedînd substantivul) Felurite, diverse, diferite. *Romanii din Dacia veche... întemeiară deosebite staturi mici.* BĂLCESCU, O. II 12. *Breslele se alcătuiau de oarecari slujbaşi mai mici ai ţării şi de deosebitele categorii ale burgheziei, locuitorilor din oraşe şi a moşnenilor şi oamenilor liberi.* BĂLCESCU, O. II 14.

4. Separat, aparte. *Clădirea cuprindea două case complet deosebite.* REBREANU, R. I 20.

DEOSIBÍ vb. IV v. **deosebi.**

DEOSIBÎRE s. f. v. **deosebire.**

DEPANÁRE, *depanări*, s. f. (Tehn.) Înlăturarea unei pane la un vehicul, la o maşină, la un aparat sau instrument. *Echipe de depanare.*

DEPANATÓR, *depanatori*, s. m. Muncitor care repară autovehicule, maşini, aparate aflate în pană.

DEPANÓR, *depanoare*, s. n. Aparat care serveşte la căutarea şi descoperirea panelor la anumite aparate, maşini etc.

DEPARAFINÁ, *deparafinez*, vb. I. Tranz. A înlătura parafina din uleiurile minerale şi din ţiţeiurile parafinoase sau de pe pereţii tuburilor de sondă şi ai conductelor de transport.

DEPARAFINÁRE, *deparafinări*, s. f. Acţiunea de a deparafina; îndepărtarea parafinei din uleiurile minerale; curăţirea tuburilor sondelor de parafina depusă pe pereţi.

DEPARAFINÁT, -Ă, *deparafinaţi, -te*, adj. (Despre uleiurile minerale sau ţiţeiuri) Curăţat de parafină, care nu mai conţine parafină.

DEPARAZITÁ, *deparazitez*, vb. I. Tranz. A curăţa de paraziţi, a distruge insectele parazite. ✦ A curăţa plantele cultivate sau terenurile agricole de filoxeră, mucegaiuri şi alţi paraziţi.

DEPARAZITÁRE, *deparazitări*, s. f. Operaţia de a deparazita; distrugerea paraziţilor.

DEPARAZITÁT, -Ă, *deparazitaţi, -te*, adj. Curăţat de paraziţi.

DEPARTAMÉNT, *departamente*, s. n. Ramură superioară a administraţiei de stat şi instituţia care o deserveşte; minister. *De cînd m-o împins păcatele să fiu în slujbă... tot dojane primesc de la departament.* ALECSANDRI, T. I 196.

DEPARTAMENTÁL, -Ă, *departamentali, -e*, adj. Care ţine de un departament, care se referă la un departament; ministerial. *Organ departamental.*

DEPÁRTE adv. (În opoziţie cu aproape)

I. (Cu sens local) **1.** La mare distanţă. *Departe mai fu satul!* MACEDONSKI, O. II 49. *Prîslea luă buzduganul, îl azvîrli înapoi mai departe decît îl azvîrlise zmeul.* ISPIRESCU, L. 85. *Tîrgul era cam departe, şi iarmarocul pe sfîrşite.* CREANGĂ, P. 39. *În veci îl voi iubi şi-n veci Va rămînea departe.* EMINESCU, O. I 175. ✧ (Urmat de determinări introduse prin prep. «pînă» şi indicînd punctul pînă la care măsurăm distanţa) *Departe-i pînă-n sat?* COŞBUC, P. I 228. ✧ Loc. adv. **Pînă departe** = pe o distanţă mare. *Roua strălucea pînă departe.* CAMILAR, N. I 90. **Pe departe** = pe ocolite, nu făţiş, nu de-a dreptul; indirect. *Ne aminteşte pe departe vorba înţeleptului.* CARAGIALE, O. III 249. **Nici pe departe** = nici măcar puţin; de loc. *Ai! ce mai cal! Al meu, tăiat din lemn de corn... Nici pe departe n-aducea cu-acela.* BENIUC, V. 36. *N-a avut nici pe departe aerul cuiva care vine să-şi găsească pe a lui.* CAMIL PETRESCU, T. II 49.

2. (În loc. prep.; în legătură cu noţiuni concrete sau abstracte) **Departe de...** = la mare distanţă de... *Nu eşti departe de adevăr.* CAMIL PETRESCU, T. III 293. *Eram departe de a fi un romantic.* M. I. CARAGIALE, C. 105. *Acolo, în creierii munţilor, trăieşte el de atîta timp, foarte mulţumit, departe de zgomotul capitalei.* CARAGIALE, O. II 219. ✧ (Prep. «de» poate fi despărţită de *departe* prin alte cuvinte, mai ales prin verbe) *Departe sînt de tine şi singur lîngă foc, Petrec în minte viaţa-mi lipsită de noroc.* EMINESCU, O. I 107. *Departe-i Griva de iepure,* (se zice cînd cineva pune alături sau compară lucruri cu totul deosebite între ele). ✧ (Cu elipsa verbului, în propoziţii exclamative, exprimînd dorinţa de a îndepărta pe cineva sau ceva) *Departe de noi o astfel de bănuială!* ISPIRESCU, L. 378. *De eşti om bun, aproape de chilioara mea; iară de eşti om rău, departe de locurile aceste.* CREANGĂ, P. 90. (Expr.) **Departe de mine gîndul...** = nici nu mă gîndesc să... ✧ (Cu determinări locale sau cantitative) *Gîtul putea să-i joace, ca într-un cerc de bute, iar cravata se ţinea la cîteva degete departe de trup.* BASSARABESCU, V. 45. *Piaţa se întinde... într-o cercoferinţă de trei «verste» însemnată cu stîlpuşori de lemn, de 3-4 stînjini departe unul de altul.* NEGRUZZI, S. I 36.

3. La un loc îndepărtat, în depărtare. *Fulgeră din cînd în cînd şi se luminează departe o dungă de pădure.* SAHIA, N. 26. *De întîlnea vrun om călare, pe drum, întreba: departe-ai lăsat pe vodă, voinice?* CREANGĂ, P. 108. *Departe vede-oraşul.* EMINESCU, O. I 94. *Nu departe stă Pepelea tupilat în flori de mai.* ALECSANDRI, P. A. 116. *Cine se scoală de dimineaţă departe ajunge.* ✧ Loc. adv. **Mai departe** = dincolo de un anumit punct în spaţiu; în continuare, înainte. *Citeşte mai departe.* ▭ *Păi, ca să nu mergem mai departe, te întreb eu: ce are el cu mine?* SEBASTIAN, T. 29. *După trei zile plecară mai departe.* ISPIRESCU, L. 6. *Mergînd ea mai departe, numai iată ce vede o fîntînă.* CREANGĂ, P. 287. *Sta zîmbind de-o amintire, pe genunchi scriind o carte, S-o trimiţă dragei sale, de la Argeş mai departe.* EMINESCU, O. I 149. **De departe** = de la mare distanţă; din depărtare. (În legătură cu verbe de mişcare) *De undeva, de departe, veneau sunete moi de tălăngi.* SADOVEANU, O. IV 11. *De departe-n văi coboară tînguiosul glas de clopot.* EMINESCU, O. I 76. *La dreapta se văd tunuri... Deprinse-a zvîrli moartea în duşmani de departe.* ALECSANDRI, P. III 337. (În legătură cu verbele «a vedea», «a auzi» sau altele asemănătoare) *Ferestrele strîmbe arătau de departe*

ca niște ochi mînioși sub uriașe cușme țuguiate. CAMILAR, N. I 324. *Se aud afară de departe urale zguduitoare.* CARAGIALE, O. III 22. *Dănilă... privea de departe vălmășagul acesta.* CREANGĂ, P. 53. *N-auzi tu de departe cucoșul răgușit?* EMINESCU, O. I 98. ◇ Expr. **Rudă de departe** = rudă al cărei grad de filiație se situează după un șir de rude cu grad intermediar. **A ajunge departe** v. ajunge. ✦ (Substantivat, neobișnuit) Depărtare. *Amurgul înnegrise zarea. S-auzea-n departe tremurat cîntarea Buciumului jalnic.* COȘBUC, P. I 249.

II. (Cu sens temporal) Într-un moment depărtat de timpul prezent (în trecut sau, mai ales, în viitor). *Poate nu-i prea departe această zi, Cînd veți culege roadele faptelor voastre.* DEȘLIU, G. 44. *Bate vîntul dintr-o parte — Iarna-i ici, vara-i departe.* EMINESCU, O. I 214. ◇ Loc. adv. **Mai departe** (exprimă continuarea unei acțiuni sau dăinuirea unei situații în timp). *Rămaseră toți mai departe în picioare, așteptînd.* DUMITRIU, N. 29. *Al meu nume o să-l poarte Secolii din gură-n gură și l-or duce mai departe.* EMINESCU, O. I 133. ◇ (Adjectival; neobișnuit) *Într-un sîmbure viața stă ascunsă vreme îndelungată... ca să țîșnească la lumină, să încolțească, să crească, să dea roade și semințe altele pentru o mai departe viață.* CARAGIALE, N. F. 11. **Nu mai departe** = a) (în legătură cu un adverb de timp) n-a trecut sau nu va trece mai mult timp decît... *Un vis urît... din care or să iasă curînd, poate nu mai departe decît mîine?* VLAHUȚĂ, O. A. III 82. *Azi le-am văzut, nu mai departe.* ISPIRESCU, L. 316. *Ah! cînd gîndesc că ieri, nu mai departe... se jură... că mă iubește.* NEGRUZZI, S. I 51; b) (rar, întărind un pronume personal) nu altul, chiar eu (tu, el etc.). *Eu, nu mai departe, de cîte ori n-am văzut bărbați încîntați de femeile lor.* La TDRG.

DEPĂNÁ, *deápăn,* vb. I. Tranz. **I.** A înfășura firele dintr-un scul pe un mosor, pe o țeavă etc.; a face firele scul, desfășurîndu-le de pe un ghem sau de pe un fus. *Își deapănă tortul Din care și-or țese lelițele portul.* DEȘLIU, G. 47. *Lelea Fira sta, Gheme depăna.* COȘBUC, P. II 142. *Călepele lăsate pentru bătătură le-au depănat pe țevi cu sucala.* CREANGĂ, O. A. 299. ◇ Fig. *Tu cu mînile-ncleștate, mai cu degetele depeni, Mai sucești vreo țigară, numeri fire de musteți.* EMINESCU, O. I 155. ◇ Absol. *I-a mai dat... o vîrtelniță de aur, care depăna singură.* CREANGĂ, P. 91. ◇ Refl. Fig. *Pe de margini, din loc în loc, ca la o azvîrlitură de piatră unul de altul, se înalță plopi bătrîni, fuse uriașe pe care se deapănă vîntul.* GÎRLEANU, L. 9. ◇ Expr. **A lua** (pe cineva) **la depănat** = a mustra, a lua din scurt, a trage o săpuneală. *De-amu, bine că mi-ai spus; las'pe mine, că ți-l iau eu la depănat!* CREANGĂ, A. 56.

II. Fig. **1.** (Cu privire la unități de timp, la idei sau la expuneri de idei care se succed în șir neîntrerupt) A desfășura, a înșira. *Cîțiva oameni par că și-ar depăna amintirile, pronunțînd cuvinte și fraze fantastice.* BOGZA, C. O. 305. *Ea își depăna încă firul aurit al visurilor ei copilărești.* BUJOR, S. 31. *Cîtă filozofie n-am depănat împreună toată noaptea aceea.* CARAGIALE, O. III 232. *Să-ncep a depăna firul poveștii.* CREANGĂ, P. 184. ◇ Refl. *Toată întîmplarea i se depăna pe dinaintea ochilor.* CAMILAR, N. I 102. *Se depănau pe dinaintea ochilor zilele de mîine.* PAS, Z. I 313. *Din volbura de vorbe se deapănă ușor Un cîntec ce sporește, mai larg, tot mai sonor.* VLAHUȚĂ, O. A. I 56. ◇ Refl. pas. *Cîțiva comeseni se așezaseră în largi fotolii de trestie și se depănau banalități curente.* CAMIL PETRESCU, U. N. 108.

2. A parcurge (un drum, o distanță). *Cu pasul meu lacom de drumuri Eu deapăn distanțele ghem.* BENIUC, V. 63. *Deapănă kilometri între ușă și fereastră.* VLAHUȚĂ, O. A. III 110. ◇ Intranz. (În expr.) **A depăna din picioare** = a umbla mișcînd repede picioarele. *Își îndesau în cap pălăriile bortite... și prindeau să depene iute din picioarele goale, luînd cărarea tîrgului.* SADOVEANU, P. S. 79.

DEPĂNÁRE s. f. Acțiunea de a depăna.

DEPĂNÁT[1] s. n. Depănare.

DEPĂNÁT[2]**, -Ă,** *depănați, -te,* adj. (Despre fire) Strîns în scul, în ghem sau pe mosor.

DEPĂNĂTOÁRE, *depănători,* s. f. Dispozitiv pe care sînt așezate sculurile la mașinile care deapănă firul pe mosoare sau pe țevi; (în ind. casnică) unealtă simplă pe care e pus tortul cînd se deapănă; vîrtelniță.

DEPĂNĂTÓR[1]**,** *depănătoare,* s. n. Organ al mașinii de cusut care servește la depănarea ației pe mosorelul suveicii.

DEPĂNĂTÓR[2]**, -OÁRE,** *depănători, -oare,* s. m. și f. Muncitor specializat în depănat.

DEPĂRCIÓR adv. (Regional) Depărtișor. ✦ (Adjectival) Care se află depărtișor; de departe, din depărtare. *Măi neicuță depărcior, Nu-mi trimite-atîta dor.* HODOȘ, P. P. 43.

DEPĂRTÁ, *depărtez,* vb. I. (Uneori în concurență cu îndepărta) **1.** Refl. A se duce din apropierea unei ființe sau a unui lucru, a pleca în altă parte. *Oamenii se depărtau cîte unul.* CAMILAR, N. I 40. *Acuma s-a depărtat și mai tare, cu scaunul lui, de colțul mesei.* SADOVEANU, P. M. 230. *Se uită la el cu milă și parcă nu se îndura să se depărteze de dînsul.* ISPIRESCU, L. 15. *Biata fată... pornește în toată lumea, depărtîndu-se de casa părintească fără nici o nădejde de întoarcere!* CREANGĂ, P. 286. ✦ A se înstrăina de cineva sau de ceva, a părăsi (pe cineva sau ceva). *Neputința de a înțelege ce se petrece în sufletul și în corpul acelei ființe care se depărta de el, îl chinuia amar, pînă la disperare.* BART, E. 216.

2. Tranz. A duce, a muta, a pune în altă parte; a ține pe cineva departe. *Lopătarii depărtaseră corabia de uscat.* ISPIRESCU, L. 24. *De-aș putea să-i depărtez pe toți de-acasă.* ALECSANDRI, T. I 216. ✦ A înlătura (dintr-o situație, dintr-o funcție sau o poziție oarecare); a alunga, a goni, a izgoni. *Mi-a spus că-i pare rău că trebuie să mă depărteze din casa lui.* GALACTION, O. I 77. *Din locașul fericirii Pentru ce m-ai depărtat?* ALECSANDRI, P. II 98. *Brazii că se legănau... Dar voi ce vă legănați? Sau vreți cuibul să-mi stricați, De-aici să mă depărtați?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 204. ◇ Fig. *Putea ca să și-l închipuiască altfel de cum îl cunoscuse — sănătos în orice clipă — depărtînd însuși gîndul că un om ca el ar putea să se îmbolnăvească?* MACEDONSKI, O. III 21.

3. Refl. A se abate, a devia. *Dar ia, să nu ne depărtăm cu vorba și să încep a depăna firul poveștii.* CREANGĂ, P. 184.

DEPĂRTÁRE, *depărtări,* s. f. **1.** (La pl. cu valoare de sg.) Faptul de a fi departe. *Prietenia mea pentru Sevastița e una din acele simțiri pe care nici timpul, nici depărtarea n-au putut-o nimici.* HOGAȘ, DR. II 139. ✦ Loc situat departe, la mare distanță de vorbitor. *Zi și noapte, depărtările vuiau sub cumpăna clopotelor.* CAMILAR, T. 123. *Depărtările înalte, spre asfințit, în amurgul singuratic, stăteau cufundate într-o umbră viorie.* SADOVEANU, O. V 441. *Bălcescu... scrutează cheiul portului, depărtarea.* CAMIL PETRESCU, B. 217. *Cerul cenușiu plîngea ploaie măruntă și rece care învăluia depărtările și împăienjenea vederile.* SANDU-ALDEA, D. N. 152. ◇ Loc. adv. **În depărtare** (sau **depărtări**) = într-un loc depărtat, departe. *Cînd e furtună-n depărtare La margini de-orizont răsare Un fulger alb.* COȘBUC, P. I 82. *Nu căta în depărtare Fericirea ta, iubite!* EMINESCU, O. I 54. *Au mers vestea-n depărtări Peste nouă țeri și mări!* ALECSANDRI, P. II 179.

2. Distanță. *De-aș putea, cu dragostea mea, toată Depărtarea dintre noi s-o sfărm.* PORUMBACU, A. 45. *Curînd nu-l mai aud; s-a pus între el și noi depărtarea.* SADOVEANU,

v. F. 26. *De amîndouă părţile podului, la depărtări egale, între două şiraguri de salcîmi, erau două cantoane.* C. PETRESCU, S. 39. ◇ (Cu determinări locale sau temporale) *Muncea cu ziua, la o boierită... peste trei dealuri depărtare.* CAMILAR, N. I 214. *Are el în pădure, depărtare de-aici un ceas, două prisăci.* SADOVEANU, Z. C. 34. *Rezemă* [drugii] *de casă la o depărtare de o palmă domnească unul de altul.* ISPIRESCU, L. 59. ◇ Loc. adj. şi adv. **Din depărtare** (sau **depărtări**) = de departe, de la mare distanţă. *Deodată, din cerul albastru, au ieşit doi vulturi, negri soli ai nopţii din depărtare, de dincolo de razele culcate în amurg.* ARGHEZI, P. T. 105. *Din depărtări Văzutu-s-a crescînd în zări Rădvan cu mire, cu nănaşi.* COŞBUC, P. I 56. *Milescu începu o melodie uşoară, ce părea că vine din depărtările adînci ale notelor de jos.* D. ZAMFIRESCU, R. 143. *Aerul, răsfirat în unde diafane subt arşiţa soarelui de veară, oglindeşte ierburile şi bălăriile din depărtare.* ODOBESCU, S. III 14.

DEPĂRTÁT, -Ă, *depărtaţi, -te,* adj. 1. Care este departe în spaţiu, care se află la (mare) distanţă. *Deodată se stîrni un zvon depărtat, Ca un glas ce-ar răzbate prin ceaţă.* DEŞLIU, G. 42. *Depărtate întinderi se vedeau în soarele amiezii către sate, care nu se deosebeau decît prin stîlpi luminoşi de fum de priveliştile înconjurătoare.* SADOVEANU, F. J. 726. *Părinţii... te-au dus pînă la marginea satului depărtat, de mînă.* ARGHEZI, P. T. 9. ◇ Fig. *Podurile grajdurilor şi ale şurilor erau ticsite cu fîn vechi răspîndind o miroznă depărtată de sulfină.* CAMILAR, TEM. 240. ◇ (Adverbial) *Şi s-aude un izvor Către vale călător Cum suspină depărtat, Ca o doină pe-nserat.* DEŞLIU, M. 48.

2. Care este departe în timp de momentul actual, care s-a petrecut sau a existat demult. *Îşi aducea aminte de cîte-o clipă din copilăria ei foarte depărtată.* DUMITRIU, N. 74. *Scriu aceste depărtate amintiri.* CARAGIALE, O. III 21.

DEPĂRTIŞÓR adv. Diminutiv al lui departe; la o depărtare (relativ) nu prea mare. *Mai depărtişor, de-a dreapta, urmează comişii.* BĂLCESCU, O. I 123. *Măi bădiţă, bădişor, Tu te-ai face scriitor, Dar poşta-i depărtişor.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 117. ✦ (Precedat de adv. «hăt») Departe. *Împrejurul lacului era tăiaţi copacii pînă hăt depărtişor.* SBIERA, P. 67.

DEPĂŞÍ, *depăşesc,* vb. IV. Tranz. 1. A întrece pe cineva sau ceva care merge sau aleargă pe acelaşi drum şi în acelaşi sens; a lăsa în urmă. *Depăşise pe ceilalţi alergători cu doi metri.* ▭ [Tunurile anticar] *sînt în linia întîia şi au fost depăşite de tancuri.* CAMILAR, N. I 388. ◇ Fig. *Viaţa biruieşte şi depăşeşte necontenit moartea.* SADOVEANU, P. M. 280.

2. A trece peste o anumită limită sau peste un anumit nivel; a trece dincolo de..., a întrece o anumită măsură. *Munciţi cu rîvnă... scoateţi pînă mai multă pentru muncitorii de la oraşe! Ei muncesc depăşind normele, pentru a vă da unelte.* CAMILAR, TEM. 403. *După cîte reieşea din ziare, discuţiile nu depăşeau mult adîncimea celor din tren.* CAMIL PETRESCU, U. N. 143. ✦ A întrece puterile (fizice sau intelectuale) sau competenţa cuiva. *Nu pot să rezolv această problemă căci mă depăşeşte.*

DEPĂŞÍRE, *depăşiri,* s. f. Acţiunea de a depăşi şi rezultatul ei; trecerea peste o anumită limită. *Fiecare întreprindere trebuie să-şi îmbunătăţească în permanenţă organizarea producţiei şi să asigure îndeplinirea şi depăşirea sarcinilor privind reducerea preţului de cost al producţiei.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2734.

DEPĂŞÍT, -Ă, *depăşiţi, -te,* adj. Învechit, perimat. *Teorie depăşită.*

DEPENDÉNT, -Ă, *dependenţi, -te,* adj. Care depinde, care atîrnă (de cineva sau ceva); (despre ţări) lipsit de autonomie economică sau politică, stăpînit şi exploatat de alt stat. *Mişcarea de eliberare a popoarelor din ţările dependente şi coloniale.*

DEPENDÉNŢĂ s. f. Stare de atîrnare, de subordonare; supunere. *Lipsa de comerţ nedînd o dezvoltare stării de mijloc, ea, ca şi poporul, se afla slabă în privinţa boierilor şi după organizaţia militară a ţării, în dependenţa de un soldat de şeful său.* BĂLCESCU, O. II 15.

DEPENDÍNŢĂ, *dependinţe,* s. f. Încăpere accesorie a unei case de locuit (bucătărie, baie, cameră de serviciu etc.); (la pl.) ansamblul acestor încăperi. *O încăpere întunecată, o dependinţă a hotelului Trinacria, pardosită rudimentar cu piatră.* CAMIL PETRESCU, B. 234. *De fapt conacul, într-adevăr, era cam neglijat, mai ales în privinţa dependinţelor.* REBREANU, R. II 48. *În partea dreaptă a casei se aflau dependinţele, bucătăria, grajdurile.* BOLINTINEANU, O. 413. ◇ *Dependinţele drumului* = totalitatea lucrărilor sau a instalaţiilor cu care este înzestrat un drum pentru marcarea traseului, reglementarea circulaţiei etc.

DEPEŞÁ, *depeşez,* vb. I. Tranz. (Astăzi rar) A telegrafia. *Depeşează-mi din vreme să te aştept la gară.* C. PETRESCU, O. P. I 12.

DEPÉŞĂ, *depeşe,* s. f. (Astăzi rar) Înştiinţare transmisă prin mijloacele cele mai rapide (astăzi prin telegraf, v. telegramă). *Ştafetele primarului au pornit cu goana cea mare a cailor, purtînd depeşă grabnică.* GALAN, Z. R. 75. *Pristanda: Coane Fănică! o depeşă fe-fe urgentă!* CARAGIALE, O. I 143. *Consulul general al Franţei chemă pe C. A. Rosetti şi-i arată o depeşă prin care Lamartine... îi scria să-l prevestească că trimetea într-adins la Bucureşti pe un amic al său credincios.* GHICA, S. A. 159.

DEPILÁ, *depilez,* vb. I. Tranz. A înlătura părul de pe pielea pregătită pentru tăbăcit. ✦ A înlătura părul de prisos de pe corpul omului.

DEPILÁRE, *depilări,* s. f. Acţiunea de a depila; înlăturarea părului de pe piele.

DEPILATÓR, *depilatoare,* s. n. Produs cosmetic cu ajutorul căruia se înlătură părul de prisos de pe pielea omului.

DEPÍNDE, *depind,* vb. III. Intranz. (Urmat de determinări introduse prin prep. «de») 1. (Despre lucruri, fapte, acţiuni, atitudini) A fi legate cu necesitate de..., a fi în funcţie de..., a atîrna de..., a fi în puterea cuiva. *Nu se poate ca adevărul, dreptatea, fericirea popoarelor să depindă de un singur om, oricare ar fi el.* CAMIL PETRESCU, B. 49. *De rezultatele ce le va obţine depinde viitorul familiei.* REBREANU, R. I 165. ◇ (Unipersonal) *Depinde mult şi de capriciul soartei.* REBREANU, R. II 76. ◇ (Ca răspuns neprecis la o întrebare) *Cînd se poate termina lucrarea? — Depinde!*

2. (Despre persoane, instituţii, regiuni, ţinuturi) A fi sub autoritatea, sub ordinele, sub conducerea cuiva, a fi subordonat cuiva. *Era liber, nu datora nimănui nimic, nu depindea de nimeni.* VLAHUŢĂ, O. A. III 62.

— Forme gramaticale: perf. s. *depinsei,* part. *depins.*

DEPISTÁ, *depistez,* vb. I. Tranz. A descoperi ceva tăinuit, nedat pe faţă; a da de urma unui lucru ascuns, a cărui descoperire interesează, prezintă importanţă. *A depista cazurile de scarlatină.*

DEPISTÁRE, *depistări,* s. f. Acţiunea de a depista; descoperire. *Şcolile de artă şi-au propus în vara aceasta o acţiune intensă de depistare a talentelor reale.* CONTEMPORANUL, S. II, 1950, nr. 184, 6/5.

DEPLASÁ, *deplasez,* vb. I. 1. Tranz. A lua ceva sau pe cineva din locul în care se găseşte şi a-l pune în alt loc, a schimba locul unui obiect sau al unei persoane; a

muta. *Ema... îi tot deplasează pe cei din fața ei ca să vadă mai bine sala.* CAMIL PETRESCU, T. II 95. *El rezistă puțin, cum ar rezista un bolnav căruia îi deplasezi o mînă scrîntită.* SEBASTIAN, T. 90.

2. Refl. (Despre funcționari în exercițiul funcțiunii) A se duce undeva pentru a face o cercetare, pentru a lucra în interes de serviciu. *Judecătorul s-a deplasat la locul crimei. O echipă sanitară se va deplasa pe teren pentru depistarea bolnavilor.* ✧ A trece dintr-o poziție în alta, a aluneca; a se disloca. *Terenuri care se deplasează. I s-a deplasat un rinichi.* ▭ *Mase compacte de aer, deplasîndu-se cu o viteză îngrozitoare... lovesc năprasnic muntele, încercînd să-l distrugă.* BOGZA, C. O. 57.

DEPLASAMÉNT, *deplasamente*, s. n. Greutatea volumului de apă dislocat de o navă care plutește, depinzînd de starea de încărcare a navei. ✧ Greutatea totală a unei nave.

DEPLASÁRE, *deplasări*, s. f. Acțiunea de a (se) deplasa și rezultatul ei. *Diurne pentru deplasări.* ✧ Loc. adv. **În deplasare** = în călătorie în altă localitate (pentru interes de serviciu). *Se află în deplasare de două săptămîni.* ✧ Fig. *Toți autorii sînt... de acord că e în lume acum o deplasare categorică «spre stînga».* CAMIL PETRESCU, T. I 24.

DEPLASÁT, -Ă, *deplasați, -te*, adj. (Despre persoane) Care nu se află sau care are impresia că nu se află la locul lui. *Mă găsesc lîngă această mică dramă amoroasă, ridicul și deplasat.* CAMIL PETRESCU, U. N. 114. *Am crezut, tinere prietin, că mă simțeam deplasat numai aci.* C. PETRESCU, C. V. 244. ✧ (Despre persoane și despre manifestările lor) Care nu e așa cum trebuie, cum se cuvine, cum se cere să fie; nepotrivit. *Intransigența mea, care azi mi se pare deplasată, era ațîțată și de tonul imperios... al interpretei principale.* CAMIL PETRESCU, T. III 491. *Nici un actor n-a fost deplasat în rol.* C. PETRESCU, C. V. 253.

DEPLASTIFICATÓR, *deplastificatoare*, s. n. Material care se adaugă materiilor prime folosite în industria ceramică pentru a le micșora plasticitatea.

DEPLÍN[1] adv. De tot, în întregime, pe de-a-ntregul, cu totul, în mod desăvîrșit, complet. *Ziua se întunecase deplin și asfințise luceafărul de sară.* SADOVEANU, D. P. 24. *Voi ce purtați cupa la gură, Ah ! deșertați cupa deplin!* ALECSANDRI, P. III 84. ✧ (Determinînd un adjectiv) *Cînd am fost deplin vindecat... am ieșit în lume și mi-am căutat regimentul.* SADOVEANU, P. M. 125. *Si-ntr-un coșciug de-argint te-au pus Deplin armat.* COȘBUC, P. I 148. ✧ (Precedat de prep. «pe») *Era într-un tîrgușor de munte și se simțea pe deplin restabilit.* GALACTION, O. I 606. *Nu putea să o săvîrșească pe deplin, căci turnul se surpa.* ISPIRESCU, L. 295. *O frunte... corect boltită, care coincide pe deplin cu fața într-adevăr plăcută.* EMINESCU, N. 35. ✧ (Popular) Așa cum trebuie, cum se cere. *Face slujba deplin.* HODOȘ, P. P. 164.

DEPLÍN[2], **-Ă,** *deplini, -e*, adj. Întreg, complet, desăvîrșit, perfect, neștirbit. *Nu era stăpîn deplin pe piciorul sting.* DUMITRIU, N. 59. *Nimic n-ar putea măsura mai bine dimensiunile misterioase ale lumii ca ascultarea atentă, în liniștea deplină a nopții, a marelui dialog dintre ape și pietre.* BOGZA, C. O. 136. *Luptătorii cauzelor drepte vor birui deplină.* CAMIL PETRESCU, T. III 324. *Ea e stăpînă deplină pe veniturile ei.* REBREANU, R. I 190. ✧ Ajuns la maturitate. *Primăvara toate sînt proaspete, dar nu depline.* DELAVRANCEA, A. 5.

DEPLINĂTÁTE s. f. Faptul de a fi deplin; desăvîrșire, perfecțiune, plenitudine. *Cum să-ți explic?... Numai cine iubește drept și cinstit simte deplinătatea unei asemenea bucurii.* D. ZAMFIRESCU, R. 132. *După două săptămîni de grăunțe și de săceală, Fisicuța — așa o botezasem pe iapă — reintrase în deplinătatea formelor alese.* HOGAȘ, M. N. 10. *Unitatea de caracter și punerea ei în evidență formează frumusețea și deplinătatea tipului lui Levante.* MACEDONSKI, O. IV 73.

DEPLÎNGE, *deplîng*, vb. III. Tranz. A plînge pe cineva care se află într-o situație grea, a simți și a arăta milă, părere de rău (față de o nenorocire, o pierdere etc.); a căina. *De cîteva ori Cecil lăsase a se înțelege că dezaprobă viața Madalei și că îl deplînge pe Dinu Grințescu.* C. PETRESCU, A. 424.

— Forme gramaticale: perf. s. *deplînsei*, part. *deplîns*.

DEPLORÁ, *deplór*, vb. I. Tranz. (Franțuzism) A deplînge.

DEPLORÁBIL, -Ă, *deplorabili, -e*, adj. Care e vrednic de plîns, care face o impresie penibilă, care inspiră milă; jalnic, lamentabil. *Vreau să-ți atrag luare-aminte asupra corecturii... Ea este deplorabilă, și atît de deplorabilă încît se taie gustul de-a publica ceva.* ALECSANDRI, S. 65.

DEPOLARIZÁ, *depolarizez*, vb. I. Tranz. (Fiz.) **1.** A împiedica sau a face să dispară (prin procedee chimice sau mecanice) polarizarea chimică a electrozilor.

2. A face să dispară polarizarea unui fascicul de lumină, transformîndu-l în lumină naturală.

DEPOLARIZÁNT, -Ă, *depolarizanți, -te*, adj. (Adesea substantivat) (Substanță) care depolarizează. *Depolarizanții sînt de obicei oxidanți puternici.*

DEPOLARIZÁRE, *depolarizări*, s. f. (Fiz.) Acțiunea de a depolariza și rezultatul ei.

DEPOLARIZATÓR, *depolarizatori*, s. m. (Fiz.) Substanță care se introduce într-un element galvanic pentru a împiedica polarizarea; depolarizant.

DEPONÉNT[1], **-Ă,** *deponenți, -te*, adj. (În gramatica latină, despre verbe) Cu formă pasivă și înțeles activ.

DEPONÉNT[2], **-Ă,** *deponenți, -te*, s. m. și f. Depunător.

DEPOPULÁ, *depopulez*, vb. I. Tranz. (Despre anumite calamități) A distruge în mare parte populația unei țări, a unei regiuni, a unui oraș. *Războaiele de jaf și cotropire au depopulat regiuni întregi.*

— Variantă: **despopulă** vb. I.

DEPOPULÁRE, *depopulări*, s. f. Acțiunea de a depopula; scădere (din cauza războaielor, epidemiilor, emigrărilor etc.) a numărului locuitorilor dintr-o țară sau dintr-o regiune. *Către sfîrșitul secolului al XVI-lea, s-a petrecut o depopulare în masă a satelor Țării Românești, părăsite de către sătenii ajunși la deznădejde.* IST. R.P.R. 195.

DEPOPULÁT, -Ă, *depopulați, -te*, adj. (Despre teritorii) Care a suferit o împuținare mare a populației.

— Variantă: (învechit) **despopulát, -ă** (BĂLCESCU, O. II 169) adj.

DEPORTÁ, *deportez*, vb. I. Tranz. (În regimurile fasciste și absolutiste) A duce pe cineva cu sila într-un loc de obicei îndepărtat, ca măsură represivă pentru activitatea lui politică. V. exila, surghiuni.

DEPORTÁRE, *deportări*, s. f. Acțiunea de a deporta. V. exil, surghiun.

DEPORTÁT, -Ă, *deportați, -te*, adj. (Adesea substantivat) (Persoană) care se află în deportare.

DEPOSEDÁ, *deposedez*, vb. I. Tranz. A lipsi pe cineva de posesiunea unui lucru sau a unui drept, a lua cuiva stăpînirea pe care o are asupra unui lucru. *În 1610, țăranii din ținutul Turzii, fiind deposedați de pămînturile lor, s-au răsculat.* IST. R.P.R. 229.

DEPOSEDÁRE, *deposedări,* s. f. Acțiunea de a d e p o s e d a. *Ritmul deposedării de pămînt a țărănimii sărace și mijlocașe și de întărire a moșierimii și chiaburimii a luat un curs mai puternic în timpul crizei și după criza economică mondială din 1929-1932.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 185. *O dată cu dezvoltarea producției de mărfuri se întărește deposedarea de pămînturi a țăranilor rămași încă liberi.* IST. R.P.R. 283.

DEPÓU, *depouri,* s. n. (Adesea urmat de determinări introduse prin prep. «de») Clădire în care se adăpostesc se întrețin și se repară locomotive, vagoane de tren, de tramvai etc. *Tramvaiele ies luminate din depouri.* BOGZA, A. î. 247. *Se ridica în zare matahala de scînduri a depoului de mașini.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 14. ✦ (Rar) Depozit și loc de desfacere pentru anumite mărfuri. *Te-ai mai gîndit și la omul... care, o iarnă întreagă, crăpase buturugi la depoul de lemne.* PAS, Z. I 231.

DEPÓZIT, *depozite,* s. n. **1.** Loc, clădire în care sînt depuse spre păstrare materiale de construcție, mărfuri, efecte militare etc.; magazie. *Podul magaziilor destul de înalt... slujea ca depozit pentru mărfuri.* V. ROM. noiembrie 1953, 14. *Depozitele de muniții... la dracu! rosti Vatamanu.* CAMILAR, N. I 427. *Tovarășul Praida este la depozitul de hîrtie.* CAMIL PETRESCU, T. I 183. ✦ Formațiune militară în spatele frontului, care aprovizionează unitățile armatei cu materiale, muniții etc. *De dumneavoastră, domnule plotonier-major Onu, îmi scrie depozitul de la Tulcea că sînteți decedat.* SADOVEANU, P. M. 103.

2. Ceea ce se depune spre păstrare; (în special) bani sau hîrtii de valoare depuse la o instituție bancară. *Oricum, se va retrage din guvern, cu un depozit de cîteva milioane la o bancă elvețiană.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 223. ✧ L o c. a d v. **În depozit** = în păstrare. *Dacă... în astă sară, n-oi scoate aceste hîrtii ce mi-au făgăduit că le-or ține în depozit, mîni... la termin sînt perdut!* NEGRUZZI, S. III 160. ✦ *Depozit legal* = exemplarele din fiecare lucrare tipărită, pe care tipografiile și editurile sînt obligate prin lege să le trimită Camerei Cărții din R.P.R., care le repartizează bibliotecilor publice mari.

3. Strat format prin sedimentarea substanțelor solide dizolvate sau aflate în suspensie într-un lichid; sediment.

DEPOZITÁ, *depozitez,* vb. I. T r a n z. **1.** A pune (ceva) în depozit. *Am dat de un conglomerat păcătos. Trebuie să-l depozităm pentru baraj.* JIANU, C. 132. *Se întoarse... din ușă, alegînd de pe poliță un pachet de tutun rusesc, din rezerva depozitată înadins pentru soldați.* C. PETRESCU, Î. II 3.

2. A pune (ceva) la loc sigur, a încredința (un lucru) spre păstrare. *Depozitează în casa celui mai cinstit dintre cinstiți — casierul băncii — un sac cu monede de aur.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 378, 3/1.

DEPOZITÁR, -Ă, *depozitari, -e,* s. m. și f. Persoană căreia i se lasă ceva în depozit, care păstrează ceea ce i s-a încredințat. ✧ F i g. *Nu orișice trecător e un depozitar al comorilor literare contemporane.* SADOVEANU, E. 13. *Acei bieți dăscălași, care au fost depozitari limbii și naționalității noastre, duceau o viață zdruncinată.* GHICA, S. A. 72.

DEPOZITÁRE, *depozitări,* s. f. Acțiunea de a d e p o z i t a și rezultatul ei. *Pornim să construim silozurile de depozitare pentru minereu.* CĂLUGĂRU, O. P. 382. *Șoproanele, căsuța păzitorului, aria de depozitare, cîteva vagonete... stau astăzi inutile.* GALACTION, O. I 373.

DEPOZÍȚIE, *depoziții,* s. f. Declarație făcută (mai ales ca martor) în fața instanțelor judecătorești. *Nevasta lui Ion Chirilă, ascultată ca martoră, făcuse o depoziție bizară.* SADOVEANU, Î. A. 192.

DEPRAVÁ, *depravez,* vb. I. R e f l. (Folosit mai ales la timpurile compuse) A ajunge, a deveni depravat, decăzut, desfrînat; a se descompune din punct de vedere moral.

DEPRAVÁRE, *depravări,* s. f. Faptul de a s e d e p r a v a; corupție, stricăciune, desfrînare. *Principesele sînt niște copile aproape, dar depravarea e în ochii lor.* MACEDONSKI, O. II 277.

DEPRAVÁT, -Ă, *depravați, -te,* adj. Corupt, pervers, vicios, desfrînat, descompus din punct de vedere moral.

DEPRECIÁ, *depreciez,* vb. I. T r a n z. **1.** A nesocoti valoarea unui lucru, a aprecia ceva sub valoarea sa reală. *Căutînd să deprecieze tocmai ceea ce constituie forța realistă a operei lui Caragiale, criticii burgheziei... l-au acuzat pe dramaturg de a fi creat doar niște păpuși.* CARAGIALE, O. I 36 (Prefață).

2. A face să scadă, a micșora valoarea, calitatea unui lucru. *Apele... prin stagnațiunea lor, depreciază pămîntul.* I. IONESCU, D. 174.

— Pronunțat: *-ci-a.*

DEPRECIÁT, -Ă, *depreciați, -te,* adj. **1.** Desconsiderat, neapreciat. *Scriitor depreciat.*

2. Cu valoare scăzută. *Monedă depreciată.*

— Pronunțat: *-ci-at.*

DEPRECIATÍV, -Ă, *depreciativi, -e,* adj. Care dovedește lipsă de considerație, care indică o desconsiderare sau conține o notă de dispreț. *Epitet depreciativ.*

— Pronunțat: *-ci-a-.*

DEPRECIÉRE, *deprecieri,* s. f. Faptul de a d e p r e c i a.

1. Nesocotire a valorii.

2. Devalorizare a unor valori materiale.

— Pronunțat: *-ci-e-.*

DEPRESÁ, *depresez,* vb. I. T r a n z. **1.** A desface cu presa o pereche de piese care au contact forțat.

2. A înlătura un număr de puieți dintr-un semințiș prea des.

DEPRESÁNT, *depresante,* s. n. (Tehn.) Substanță prin care se împiedică flotația unui minereu.

DEPRESIONÁRĂ, *depresionare,* adj. f. (În e x p r.) *Zonă depresionară* = zonă din atmosferă cu presiunea atmosferică scăzută (proprie formării ciclonilor).

— Pronunțat: *-si-o-.*

DEPRESIÚNE, *depresiuni,* s. f. **I. 1.** Formă de relief situată la un nivel mai jos decît regiunile înconjurătoare. *Depresiunea subcarpatică.* ▭ *Clima depresiunii Mării Caspice se va schimba radical.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2385. *Îndoituri, depresiuni... se detaliau în transparența desăvîrșită a aerului.* IBRĂILEANU, A. 125.

2. (Uneori determinat de «atmosferică» sau «barometrică») Vîrtej de aer (cu diametrul de cîteva sute de kilometri) în care presiunea aerului este mai mică decît în regiunile vecine și care aduce timp rău în locurile pe unde trece.

II. F i g. **1.** Stare sufletească de tristețe asociată uneori cu neliniște; descurajare, deprimare. *Pacea tristă a acestor așezări îi sporea și mai mult depresiunea sufletească.* SADOVEANU, Z. C. 283.

2. (În orînduirea capitalistă) Scădere a valorilor de rentă, a acțiunilor etc., scădere a prețurilor, care survine în urma unei crize economice.

— Pronunțat: *-si-u-.*

DEPRESÍV, -Ă, *depresivi, -e,* adj. Care ține de depresiunea neuro-psihică, caracteristic depresiunii neuro-psihice.

DEPRIMÁ, *deprím*, vb. I. Tranz. A produce (cuiva) o stare de depresiune; a mîhni, a întrista, a descuraja (pe cineva). *L-a deprimat moartea mamei lui.*

DEPRIMÁNT, -Ă, *deprimanți, -te*, adj. Care deprimă. *Veste deprimantă.*

DEPRIMÁRE, *deprimări*, s. f. Starea celui deprimat; depresiune, descurajare, mîhnire. *Starea asta a lui, de descurajare și deprimare morală, căuta... să se formuleze în fraze cumpănite.* VLAHUȚĂ, O. A. III 13.

DEPRIMÁT, -Ă, *deprimați, -te*, adj. Descurajat, abătut, demoralizat.

DEPRÍNDE, *deprínd*, vb. III. 1. Refl. A se obișnui, a se deda, a se învăța. *La început se pare greu, dar te vei deprinde.* NEGRUZZI, S. I 9. ◇ (Urmat de determinări introduse prin prep. «cu») *Într-atît mă deprinsesem cu el că, o zi de se întîmpla să nu-l văd, îi simțeam lipsa.* M. I. CARAGIALE, C. 35. *Ion a fost doar militar, trăiește de atîta vreme în București, i s-a deprins urechea cu... saluturile sergenților și ale caporalilor din armată.* SP. POPESCU, M. G. 50. *S-a deprins Radu cu toate, pentru că era băiat bun.* VLAHUȚĂ, O. A. 96. (Refl. reciproc) *Încet, încet, se deprinseră unii cu alții.* ISPIRESCU, L. 8. ◇ (Determinarea este o completivă cu verbul la conjunctiv) *Duduca Florica se deprinsese să audă asemenea vorbe, așa că nu l-a băgat în seamă.* GALAN, Z. R. 87. *Am căutat să-mi întocmesc o viață cinstită, să mă deprind din nou să lucrez.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 85. *Din copilărie, cu tine m-am deprins Să-mpart orice simțire de care sînt cuprins.* ALECSANDRI, O. 78. ◇ (Cu un complement indirect) *De atîția ani de zile s-a deprins a cunoaște vaporul, după catarte și coș.* DUNĂREANU, CH. 105. *Socoți d-ta c-oi lăsa cu să strici bunătate de casă, unde m-am deprins a veni de douăzeci ș-atîți de ani.* ALECSANDRI, T. I 359. ◇ (Rar, eliptic) *Fata moșneagului se deprinsese așa de harnică, cît totdeauna gătea toate lucrurile.* SBIERA, P. 212. ◇ Tranz. *Îl deprinsese ca să n-o întrebe niciodată unde se duce și de unde vine.* BART, E. 53. *Tu cu școala ta l-ai deprins cu nărav.* CREANGĂ, A. 13. *Dan... zice maiestos:... Așa m-au deprins Ștefan, ușoară țărna-i fie! La trai fără mustrare și fără prihănie.* ALECSANDRI, P. A. 172.

2. Tranz. (Complementul indică lucrul învățat) A-și însuși cunoștințe (temeinice) într-un domeniu, prin învățătură sau practică organizată, sistematică. *Dar tu, fetișcană de făurar... Tu n-ai apucat să deprinzi altă școală Decît slugăreala pe la ușa bogatului.* DEȘLIU, G. 53. *Coconul împărătesc... deprinsese de la ostenii curții călăria și armele.* SADOVEANU, D. P. 15. *Deprinsese curînd mecanismul serviciului și era un bun funcționar.* GALACTION, O. I 617. *El deprindea într-o zi ce alții nu deprindea într-un an de zile.* SBIERA, P. 248. ◇ Fig. *Slove din carte n-am învățat a ceti, dar sufletul oamenilor l-am deprins.* SADOVEANU, Z. C. 224. ◇ (Complementul indică persoana pe care cineva o instruiește) *Ne-ai deprins o țîră cu cartea.* CAMILAR, N. II 381. ◆ A dresa. *Strămoșii noștri aveau obicei de a îmblînzi șoimii și a-i deprinde la vînat.* ALECSANDRI, P. P. 60.

— Forme gramaticale: perf. s. *deprinsei*, part. *deprins*.

DEPRÍNDERE, *deprinderi*, s. f. 1. Faptul de a (se) deprinde. *Educarea și deprinderea oamenilor muncii cu conducerea treburilor țării.*

2. Obișnuință, obicei. *Deprinderile și vorbele mele n-au fost totdeauna prea statornice.* SADOVEANU, Z. C. 119. *Iartă-mă... că n-am putut să-mi stăpînesc față de tine gestul defensiv pe care mi l-a lăsat deprinderea.* GALACTION, O. I 225. *Figurează-ți unul din acei vechi boieri de țară moldavi primitivi, cu deprinderi patriarhale.* NEGRUZZI, S. I 221.

3. Ușurință într-o îndeletnicire oarecare, cîștigată printr-o practică îndelungată; destoinicie, dexteritate. *Deprindere tehnică.*

4. (Neobișnuit) Acțiune obișnuită, des repetată într-o îndeletnicire oarecare, exercițiu. *Deprinderile sprintene și obositoare ale vînătoriei.* ODOBESCU, S. III 13.

DEPRÍNS, -Ă, *deprinși, -se*, adj. 1. (De obicei urmat de determinări exprimate printr-un verb la infinitiv sau la conjunctiv ori printr-un substantiv introdus prin prep. «cu» sau, mai rar, «la») Obișnuit, dedat, învățat. *Nu ne predă învățătura în clase Un jalnic «pedagog de școală nouă», Deprins să dea săracului tot 6, Vlăstarului de bogătaș tot 9.* CASSIAN, H. 76. *Omul acesta deprins cu vîntul iute de la larg... avea groază de ferestrele deschise.* M. I. CARAGIALE, C. 42. *Erai deprins a trăi singur, dar acum are să-ți cadă greu.* CREANGĂ, P. 161. *Au zis, și-n nerăbdare-i pe lîngă el în grabă Adună-a lui armată deprinsă la omor.* ALECSANDRI, P. III 198. ◆ (Despre animale) Dresat. [Pasărea] *era deprinsă a grăi ca un om.* SADOVEANU, D. P. 41.

2. Experimentat. *Este un om nici prea tînăr, nici prea bătrîn; pare foarte ostenit, și un ochi deprins ar pricepe îndată că domnul acesta n-a dormit noaptea.* CARAGIALE, O. II 212.

DEPUNĂTÓR, -OÁRE, *depunători, -oare*, s. m. și. f. Persoană care depune spre păstrare (de obicei la o instituție bancară) o sumă de bani, hîrtii de valoare, lucruri de preț etc.; deponent.

DEPÚNE[1], *depún*, vb. III. 1. Tranz. A lăsa un obiect din mînă, punîndu-l undeva (ca să rămînă acolo). *E sîmbătă seara și funcționarii din birouri au depus condeiele cu un sfert de oră mai devreme.* GALACTION, O. I 600. *Hasan plecat depune pe cîmpul ud de sînge Copilul, rod în floare, ce tremură și plînge.* ALECSANDRI, P. III 345. ◇ Fig. *Dacă vreți, răspundeți-mi cînd pot veni să depun omagiile mele la picioarele d-voastră.* CAMIL PETRESCU, U. N. 217. ◇ *A depune bani* (la o instituție bancară) = a da bani în păstrare (la o instituție bancară, de obicei contra unei dobînzi). *A depune un act, o cerere, un raport* etc. = a înainta, a preda forului competent un act, o cerere etc. *Mi-a trimis tata... un raport ca să-l depun la minister.* CAMIL PETRESCU, T. II 409. *A depune armele* = a se preda, a se declara învins; fig. a ceda în fața argumentelor adversarului, a se declara convins. *O luasem numai cam repede și mă vedeam în curînd silit să depun armele.* M. I. CARAGIALE, C. 8. *Cu cincizeci mii oameni pașa vă love ște, Armele depuneți, primiți a vă da, Căci cu caii numai vă vor sfărîma.* BOLINTINEANU, O. 69. *A depune un mandat* = a renunța la o însărcinare încredințată, neputînd-o duce la îndeplinire. *A depune jurămîntul* = a jura, a-și lua angajamentul solemn de a spune adevărul (în fața justiției); a-și lua în mod solemn angajamentul de a-și îndeplini datoria (de cetățean etc.). *N-am putut să depun jurămîntul.* CAMIL PETRESCU, T. III 171. *A depune un examen* = a se prezenta la un examen, a da un examen. *Veneau acum să depună examenul la școala statului.* GALACTION, O. I 57. (Despre animale care se înmulțesc prin ouă) *A depune ouăle* = a lepăda ouăle (la loc potrivit). *A depune muncă, efort, osteneală* etc. = a munci, a se strădui. *Încearcă în toate felurile, depunînd adevărate sforțări, însă fără rezultat.* SAHIA, N. 104. *Cu drept cuvînt, te așteptai să fii răsplătit... pentru toate ostenelile ce ai depus în opera ta.* ODOBESCU, S. III 10.

2. Refl. (Despre substanțe solide aflate în stare de suspensie sau dizolvate într-un lichid) A se așeza la fund, formînd un sediment. *După încetarea inundațiilor nămolurile se depun, acoperind valea (lunca) cu aluviuni... și ridicînd malurile albiei.* MINERALOGIA 58. *O cantitate echivalentă de cupru se depune pe catod.* FIZICA 133.

— Forme gramaticale: perf. s. *depusei*, part. *depus*.

DEPÚNE[2], pers. 3 *depúne*, vb. III. Intranz. (Despre vaci, bivolițe și alte animale domestice; regional, rar) A-și mări ugerul (ca urmare a secreției abundente de lapte), a fi aproape să fete. *Îndată au și*

depus oaia și în scurt timp au și fătat doi miei tare frumoși, cu lîna creață de aur. SBIERA, P. 112.

— Forme gramaticale: perf. s. *depuse*, part. *depus*.

DEPÚNERE, *depuneri*, s. f. Acțiunea de a (se) depune și rezultatul ei.

1. Sumă de bani depusă la o instituție bancară.

2. Material depus pe o suprafață sau pe fundul unui recipient; depozit, sediment.

3. (Jur.; în expr.) *Mandat de depunere* = (în vechea legiuire de procedură penală) ordin dat de judecătorul de instrucție organelor de poliție judiciară, de a ridica și ține la dispoziția sa, timp de 24 de ore, o persoană învinuită.

DEPURATÍV, -Ă, *depurativi, -e*, adj. (Învechit, adesea substantivat) (Substanță) care curăță organismul de substanțe vătămătoare.

DEPUTÁT, -Ă, *deputați, -te*, s. m. și f. 1. Persoană aleasă, prin vot, ca reprezentant al poporului într-un organ al puterii de stat. *Alegerile de deputați pentru Marea Adunare Națională și pentru sfaturile populare se fac prin vot universal, egal, direct și secret.* CONST. R.P.R. 43. *Astăzi oamenii muncii sînt aceia care propun pe cei mai vrednici, mai cinstiți și mai pricepuți dintre ei pentru funcția de deputat, de gospodar al treburilor obștești.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2617. *La alegerile noastre libere de astăzi, reamintindu-ne imaginea deputaților de altădată — imagine a patriotismului de cafenea, a tăietorilor de cupoane, a trădării de patrie — ea reprezintă pentru noi o mărturie istorică. Mărturie a ticăloșiei și banditismului «deputaților» burghezo-moșierimii.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 373, 1/1.

2. (Învechit) Persoană aleasă și trimisă într-o misiune importantă; delegat, sol. *La 1460 domnul Vlad al V-lea, văzînd numeroasele biruințe ale turcilor, coprinderea Constantinopolului și groaza ce numele lor răspîndea în toată Europa, sfătuindu-se cu poporul, trimise deputați la Adrianopole și încheiară un tractat.* BĂLCESCU, O. I 228. *Deputații erau porunciți de Tomșa... să-și urmeze drumul la Constantinopol.* NEGRUZZI, S. I 142.

DEPUTĂȚIE, *deputații*, s. f. (Învechit și arhaizant) Deputație (2). *Eliade a pus pe umeri o pelerină albă și așteaptă solemn deputația de săteni.* CAMIL PETRESCU, B. 112. *Mihai-vodă trimise o deputație de două persoane.* BĂLCESCU, O. II 266.

— Variantă: (învechit) **deputațiúne** (pronunțat *-ți-u-*) (CAMIL PETRESCU, B. 110) s. f.

DEPUTAȚIÚNE s. f. v. deputație.

DEPUTĂȚÍE, *deputății*, s. f. 1. Funcția sau mandatul de deputat (1). [Cațavencu] *se lasă greu, greu de tot: ori o mie de poli, ori deputăția.* CARAGIALE, O. I 120.

2. Delegație de deputați (2); solie. *Excelența-sa... vrea să vorbească numai cu o deputăție de fruntași cu răspundere.* CAMIL PETRESCU, B. 162.

DERAIÁ, *deraiez*, vb. I. Intranz. 1. (Despre vehicule care merg pe șine: tren, tramvai etc.) A sări, a ieși de pe șine. *La ieșirea din Buftea... a deraiat un tren de marfă.* CARAGIALE, M. 142.

2. Fig. (Despre oameni) A vorbi aiurea, a se îndepărta, a se abate de la subiect; a devia. *A deraiat de la subiect.*

DERAIÉRE, *deraieri*, s. f. Acțiunea de a deraia. *La curbe, locomotiva și vagoanele săreau pe șine și amenințau cu deraierea.* MACEDONSKI, O. III 76.

DERÂNJ, *deranjuri*, s. n. 1. Dezordine, neorînduială.

2. Fig. Tulburare a liniștii (cuiva); stingherire, stînjenire, incomodare. *Ne ducem, ne ducem, stimabile, nu voim să facem deranj.* CARAGIALE, O. I 117. ✦ (Rar) Osteneală. *Și-a privit numai hainele negre, gîndindu-se, poate, că deranjul îmbrăcării lor a fost degeaba.* PAS, Z. I 96.

DERANJÁ, *deranjez*, vb. I. Tranz. 1. A strica ordinea, rînduiala unor obiecte, lucruri etc.; a răvăși, a răscoli. *Cu zugrăvitul pereților am deranjat toată casa.* ✦ (Familiar, în expr.) *A-și deranja stomacul* = a căpăta o indigestie, a-și strica stomacul, a avea diaree.

2. A tulbura liniștea sau activitatea cuiva; a stînjeni, a stingheri, a incomoda. *Nu deranjăm pe nimeni... E un conac cu peste 20 de camere.* CAMIL PETRESCU, T. II 124. *Nu mi-ar fi plăcut să deranjez lumea, pe simple presupuneri.* C. PETRESCU, R. DR. 85. *Bogoiu e mereu aici să mi-o aminteaască... — Și te deranjează?* SEBASTIAN, T. 76. ✦ Refl. (Mai ales în formule de politețe) A se osteni. *Vă rog să nu vă deranjați.* ▭ *Cu ocazia asta aduc un fagure de miere pentru musafirii mei. — Vai, de ce te deranjezi, maică Nimfodoră?* SADOVEANU, P. M. 60.

DERANJAMÉNT, *deranjamente*, s. n. 1. Perturbare în bunul mers al unei mașini, al unei instalații etc.; defectare. *Nu se poate vorbi la telefon din cauza unui deranjament pe linie.*

2. (Familiar, determinat prin «de stomac») Indigestie, diaree.

DERANJÁRE s. f. Acțiunea de a deranja.

1. Răvășire, răscolire.

2. Stingherire, incomodare.

DERANJÁT, -Ă, *deranjați, -te*, adj. Care este în dezordine, în neorînduială; mutat de la loc; răvășit, răscolit. *Nu dansați?... se miră domnul Pastion, așezîndu-și cu un zîmbet amabil cravata de mătase, deranjată.* C. PETRESCU, Î. II 248.

DERAPÁ, pers. 3 *derapează*, vb. I. Intranz. (Despre vehicule cu roți de cauciuc sau despre sănii) A aluneca într-o parte, față de direcția de înaintare (din cauza aderenței prea mici la sol). *Roțile automobilelor derapează la virajii.* C. PETRESCU, C. V. 239.

DERAPÁRE, *derapări*, s. f. Faptul de a derapa.

DERATIZÁ, *deratizez*, vb. I. Tranz. A curăța de șoareci sau de șobolani (un local, un hambar, un vapor etc.). *Ca să nu sufere comerțul maritim, navele sînt controlate, dezinfectate și deratizate.* BART, E. 374.

DERATIZÁRE, *deratizări*, s. f. Acțiunea de a deratiza. *Deratizarea hambarelor de cereale.*

DERĂDICÁ vb. I v. deretica.

DERĂTECÁ vb. I v. deretica.

DERBEDÉU, *derbedei*, s. m. Om fără căpătîi, om de nimic; pierde-vară, haimana, vagabond. *Ai avut dreptate să te gîndești c-ar fi niște lotri și niște derbedei.* SADOVEANU, Z. C. 83. *Grădina era aproape pustie. Numai cîțiva derbedei dormitau ici și colo, pe capete de bănci.* IBRĂILEANU, A. 84. *Umbli haimana pe poduri cu derbedeii.* FILIMON, C. 82.

DERDELÚȘ, *derdelușuri*, s. n. (Regional) Loc în pantă unde se dau copiii cu săniuța; săniuș. *Nu mai dîrdîia nici cînd venea la școală, nici cînd se ducea la derdeluș.* PAS, Z. I 71.

DERDICÁ vb. I v. deretica.

DERÉGE vb. III v. drege.

DÉREȘ, -Ă, *dereși, -e*, adj. (Regional, despre cai) Cu părul roșu amestecat cu alb. ✧ (Substantivat) *Să ducea p-un dereș de nu i se vedeau picioarele.* DELAVRANCEA, A. 105.

DERETECÁ vb. I v. deretica.

DERETECÁT, -Ă adj. v. deretecat.

DERETICÁ, *derétic,* vb. I. **1.** Intranz. A face rînduială, a curăța prin casă (scuturînd așternutul, ștergînd praful, măturînd etc.). *Se mișca încolo și încoace prin cameră, dereticînd și așezînd. Deretica smuncind și așeza trîntind.* SADOVEANU, N. F. 5. *Atunci se pune fata și scutură și deretică.* ISPIRESCU, L. 337.

2. Tranz. A pune (ceva) în ordine, a aranja. *Afară se auzea ploaia cernută fără istov, glasul birjarului dereticînd ceva în jurul trăsurii.* C. PETRESCU, S. 81. *În vremea asta tu deretică toate și pregătește cele de cuviință.* SADOVEANU, D. P. 78.

— Variante: (regional) **derădícă** (SBIERA, P. 31), **derătecá** (VLAHUȚĂ, N. 9), **derdícă,** *dérdic* (CREANGĂ, A. 69), **dereteçá** (CAMIL PETRESCU, T. I 542, ISPIRESCU, L. 149, POPESCU, B. III 118), **directícă** (la TDRG) vb. I.

DERETICÁRE, *dereticări,* s. f. Dereticat[1]. *Olga era chiar de părere... să procedăm eventual la o dereticare radicală aci, în biroul d-voastră.* CAMIL PETRESCU, T. III 226.

DERETICÁT[1] s. n. Faptul de a deretica; punere în rînduială, aranjare. *Îi mai ținea în pat* [pe copii], *ca să n-o încurce la dereticatul casei.* PAS, Z. I 247.

DERETICÁT[2]**, -Ă,** *dereticați, -te,* adj. (Despre interiorul unei case) Pus în rînduială; aranjat, curățat. (Atestat în forma *deretecat*) *Lăuntrul odăii e deretecat de ți-e drag să te uiți la el.* DELAVRANCEA, S. 7.

— Variante: **deretecát, -ă, directícát, -ă** (ODOBESCU, S. I 95) adj.

DERIVÁ, *derív,* vb. I. **1.** Intranz. A se trage, a proveni, a rezulta din... *Multe deprinderi rele derivă din lene.* ✦ (Lingv.) **a)** (Despre limbă, cuvinte și sensul cuvintelor) A proveni, a-și trage originea din...; (tranz.) a arăta proveniența unui cuvînt din altul. *Limba română derivă din limba latină. Cuvîntul românesc «obraz» derivă din cuvîntul vechi slav «obrazŭ».* **b)** (Despre cuvinte; cu determinări introduse prin prep. «de la») A se forma cu ajutorul unui sufix sau al unui prefix. *Cuvîntul «fierar» derivă de la «fier», căruia i s-a alipit sufixul «-ar».*

2. Tranz. (Tehn.) A abate o apă curgătoare din albia ei naturală în altă albie sau într-un canal. ✦ A abate vehiculele de pe o cale de comunicație pe altă cale existentă, construită sau improvizată în acest scop. ✦ A ramifica o cale de comunicație sau un canal de la traseul principal pentru a forma un traseu secundar.

3. Intranz. (Despre un vas plutitor) A se abate, a se depărta din drumul său normal sub acțiunea vîntului sau a unui curent; a devia. *Vaporul derivă mult spre dreapta, din cauza furtunii.*

DERIVÁRE, *derivări,* s. f. Acțiunea de a deriva.

1. Provenire, coborîre din... ✦ (Lingv.) **a)** Proveniența unui cuvînt din altul; arătarea proveniență unui cuvînt din altul. *La derivarea cuvintelor trebuie să se aibă în vedere atît forma, cît și sensul.* **b)** Procedeu prin care se formează un cuvînt din altul cu ajutorul sufixelor sau al prefixelor; derivație (3). *Un important mijloc de îmbogățire a vocabularului este derivarea.* GRAUR, F. L. 197. ✧ *Derivare regresivă* v. regresiv.

2. (Mat.) Operație folosită în calculul diferențial pentru obținerea unei derivate.

DERIVÁT[1]**, (1)** *derivați,* s. m. și **(2-4)** *derivate,* s. n. **1.** (Chim.) Substanță preparată din alta și care de obicei păstrează structura de bază a substanței din care provine. *Nitrobenzenul este un derivat al benzenului.*

2. Produs industrial extras dintr-o materie primă. *Acum face o lucrare foarte importantă: derivatele din arpacaș.* BARANGA, I. 158.

3. (Lingv.) Cuvînt care derivă **(1 b)** de la alt cuvînt. *Muncitor» e un derivat de la «munci».*

4. Lucru care rezultă, își trage obîrșia, derivă **(1)** din altul. *Cred că acest sentiment era mai curînd un derivat al fricii.* CAMIL PETRESCU, U. N. 337.

DERIVÁT[2]**, -Ă,** *derivați, -te,* adj. **1.** Care derivă, se trage, decurge, rezultă, provine din ceva; format prin derivare **(1 b)**. *Un cuvînt derivat.*

2. (Tehn.; despre cursul unei ape) Abătut din albia sa naturală. ✦ (Despre vehicule) Abătut de pe o cale de comunicație pe alta. ✦ (Despre o cale de comunicație, un canal) Abătut, ramificat din traseul principal. *Un canal derivat.*

DERIVÁTĂ, *derivate,* s. f. (Mat.) Limita raportului dintre creșterea funcțiunii și creșterea variabilei cînd creșterea variabilei tinde către zero.

DERIVATÍV, -Ă, *derivativi, -e,* adj. Care trage sau abate ceva în altă parte. ✦ (Med.) Care atrage sîngele sau umorile dintr-o parte a corpului în alta. *Remediu derivativ.* ✧ (Substantivat) *Vezicătoarea, sinapismul etc. sînt derivative.*

DERIVÁȚIE, *derivații,* s. f. **1.** Ramificație secundară (permanentă sau temporară) a unui curs de apă, a unei canalizări, a unui circuit electric, a unei conducte de fluid sau a unei căi de comunicație. *Șoseaua fiind în reparație, automobilele o luau pe derivație.* ✦ Lucrare prin care se abate un curs de apă (pentru irigație; alimentarea unui oraș etc.).

2. (Mil.) Abaterea unui proiectil din planul de tragere, cauzată de rotația în jurul axei sale.

3. (Lingv.) Derivare **(1 b)**. *«Căsuță» este format prin derivație din «casă».* ▭ *Fondul principal de cuvinte e în raporturi strînse cu structura gramaticală și datorită sistemului de derivație prin afixe sau alte mijloace.* L. ROM. 1953, nr. 1, 23. *Declinarea, conjugarea sau derivația cuvintelor sînt legile organizării interne ale limbii.* MACREA, F. 18.

4. (Mat.) Operație în cadrul analizei matematice, folosită pentru a găsi derivata unei funcțiuni.

— Variantă: (învechit) **derivațiúne** (pronunțat *-ți-u-*) (ODOBESCU, S. III 29) s. f.

DERIVAȚIÚNE s. f. v. **derivație.**

DERÍVĂ, *derive,* s. f. **I. 1.** (Mar. și aviație) Unghiul dintre direcția de deplasare dorită a unui avion sau a unei nave și direcția reală de deplasare determinată de vînt (la avioane) sau de curenții maritimi (la nave). ✧ *A merge* (sau *a fi) în derivă* = a pluti în voia vîntului și a valurilor. ✧ Expr. (Rar) **A fi la deriva unei puteri** = a fi dependent de..., a fi la cheremul... *Acum, eram la deriva unor puteri superioare mie.* CAMIL PETRESCU, U. N. 214.

2. (Mil.) Unghiul format de planul de tragere cu planul de ochire; servește la tragerile indirecte, cînd ținta se află în spatele unui deal sau al unei coline. *Tunarii de la tunurile următoare schimbară înălțătorul și deriva.* SANDU-ALDEA, U. P. 138.

II. Partea fixă a cîrmei verticale a unui avion, a unui planor etc.

DERIZIÚNE, *deriziuni,* s. f. (Franțuzism rar) Luare în rîs, bătaie de joc, derîdere, zeflemisire. *O operă împestrițată... ne-ar expune la deriziunea publicului.* ODOBESCU, S. II 326.

— Pronunțat: *-zi-u-*.

DERIZÓRIU, -ÓRIE, *derizorii,* adj. (Despre valori) Neînsemnat, fără valoare, de nimic, ridicol. *Sumă derizorie.*

DERÎDERE s. f. Bătaie de joc, batjocură, luare în rîs; deriziune, zeflemisire. *«Filozof» — era... epitetul de derîdere cu care îl întîmpinau colegii în cancelaria liceului.* C. PETRESCU, Î. II 215. ✧ Loc. adv. (Mai ales în legătură cu verbul «a lua») **În derîdere** = în bătaie de joc, în zeflemea. *Era murdar de funingine și rugină la nas,*

la ochi și pe frunte. Parcă îl mînjise cineva, în derîdere. G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 27.

DERMATÍTĂ, *dermatite,* s. f. **1.** Inflamație a pielii; (la pl.) nume generic dat unei grupe de maladii inflamatorii ale pielii.

2. Boală de piele periodică la cabaline, manifestată sub formă de răni care apar vara, se închid iarna și reapar, în același loc, la revenirea căldurilor.

DERMATOLÓG, *dermatologi,* s. m. Medic specialist în boli de piele.

DERMATOLÓGIC, -Ă, *dermatologici, -e,* adj. De dermatologie, privitor la dermatologie. *Clinica dermatologică.*

DERMATOLOGÍE s. f. Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul pielii și al bolilor ei.

DERMATÓZĂ, *dermatoze,* s. f. (Med.) Nume generic al bolilor de piele. *Scabia este o dermatoză.*

DÉRMĂ s. f. Țesut fibros conjunctiv care constituie partea cea mai groasă și mai adîncă a pielii, fiind acoperit de epidermă (și în care se află corpusculii tactili și rădăcinile perilor).

DÉRMIC, -Ă, *dermici, -e,* adj. Privitor la dermă, care ține de dermă; p. ext. de piele. *Țesut dermic.*

DEROGÁ, *deróg,* vb. I. Intranz. (Urmat de determinări introduse prin prep. «de la») A se abate de la o lege, de la un regulament etc.

DEROGÁRE, *derogări,* s. f. (Urmat de determinări introduse prin prep. «de la») Acțiunea de a deroga și rezultatul ei; abatere de la o lege, de la un regulament etc. *Prin derogare de la legea...*

DEROGATÓRIU, -ÓRIE, *derogatorii,* adj. (Jur.) Care conține o derogare, cu caracter de derogare. *Clauză derogatorie. Act derogatoriu. Dispoziție derogatorie.*

DERULÁ, *derulez,* vb. I. Tranz. **1.** A desface, a desfășura, a întinde ceva care a fost rulat.

2. A tăia furnir dintr-un buștean căruia i se dă o mișcare lentă de învîrtire în fața ferăstrăului.

DERUTÁ, *derutez,* vb. I. Tranz. A face (pe cineva) să se zăpăcească încît să nu mai știe ce să facă sau pe ce drum să apuce, a face (pe cineva) să-și piardă capul, să se încurce; a dezorienta.

DERUTÁNT, -Ă, *derutanți, -te,* adj. (Franțuzism) Care dezorientează, care derutează. *Formele... dădeau la iveală un aspect anarhic și derutant.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 112, 10/2.

DERUTÁT, -Ă, *derutați, -te,* adj. Dezorientat, zăpăcit. *Mioara e tot timpul derutată că nu a fost întrevederea așa cum o bănuia ea.* CAMIL PETRESCU, T. II 51.

DERÚTĂ s. f. Dezorientare, zăpăceală.

DERVÍȘ, *derviși,* s. m. Călugăr musulman. *Peste altă jumătate de ceas, mai leneș decît un derviș... stăteam lungit la umbră, cu capul pe desagi.* HOGAȘ, M. N. 76. *Dervișul de la Meca... Primblînd ochi cu durere pe morți, jur împrejur, Spre cer a saie brațe le-au ridicat.* ALECSANDRI, P. III 353.

DES[1]- pref. (Înaintea vocalelor și a consoanelor sonore, în forma *dez-*) Element de compunere cu sens privativ, care servește la formarea unor verbe ca: dezaproba, dezlipi, desface etc., a unor adjective ca: desfrînat, dezumflat etc. și a unor substantive ca: dezrobire, dezgropare etc.

— Variantă: **dez-** pref.

DES[2]**, DEÁSĂ,** *deși, -se,* adj. (În opoziție cu rar) **I.** (În sens material) **1.** (Despre colectivități, mulțimi sau corpuri compuse din unități identice) Cu elementele, cu părțile componente apropiate, cu intervale foarte mici sau cu foarte puține goluri între părți. V. îngrămădit, înghesuit. *Drumul se întindea neted, scoborînd prin mijlocul pădurii care începea să se arate mai deasă, mai bătrînă.* GÎRLEANU, L. 29. *De la gîrlă-n pîlcuri dese Zgomotoși copiii vin.* COȘBUC, P. I 47. *În mijlocul unui codru înalt și des ca peria era tăinuit un castel vechi.* VLAHUȚĂ, O. A. 215. *Cînepă frumoasă și deasă cum îi peria.* CREANGĂ, A. 49. *Idol, tu! răpire minții! cu ochi mari și părul des!* EMINESCU, O. I 80. ✦ (Despre țesături) Țesut strîns, bătut. (Poetic) *O pînză deasă de ploaie se așterne... peste Țara Bîrsei.* BOGZA, C. O. 206.

2. (Despre părțile componente ale unei colectivități sau unități) Strîns, așezat unul lîngă altul sau foarte aproape unul de altul. *Din ferestrele cu zăbrele dese... coconii și argățimea împușcară în tătari.* GALACTION, O. I 53. *Sub bolți încenușate, păiajenul își țese Dantela lui subțire din fire lungi și dese.* MACEDONSKI, O. I 23.

3. (Despre ploaie, ceață, umbră etc.) Compact, dens, de nepătruns. *Căzu o ceață deasă și cenușie, întunecînd cîmpia și vederea.* PREDA, Î. 35. *Era o ploaie cu totul alta decît în valea Siretului. Cenușie, măruntă și deasă.* SADOVEANU, Z. C. 189. *Un foc... făcea ca întunecimea de prin prejur să pară mai deasă.* MACEDONSKI, O. III 11. *Din umbra deasă ce doarme-ntre canaluri... O tainică-armonie plutește peste valuri.* ALECSANDRI, P. I 155.

II. (În sens temporal) **1.** (Despre întîmplări, fenomene sau acțiuni) Care se repetă de (mai) multe ori la intervale mici de timp, urmînd mereu unul după altul; repetat, frecvent. *Erau necesare mai dese destinderi de nervi.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 50. *Se auzîră ropote dese, ca o fugă cadențată.* SAHIA, N. 37. *Chiar dacă deasa citire a cărții tale ar aprinde în mine un asemenea dor semeț, nevoia ar cere ca să-l potolesc îndată.* ODOBESCU, S. III 13. *Începu rar și cu dese pauze.* NEGRUZZI, S. I 8. ✦ (Adverbial) **a)** De multe ori, în repetate rînduri. *Și firul tău se rupe des, Căci gînduri te frămîntă.* COȘBUC, P. I 192. *La geamul tău ce strălucea Privii atît de des.* EMINESCU, O. I 191. **b)** La mici intervale de timp. *Cele cîteva zeci de lopeți fulgerau des în lumina lunii.* CAMILAR, N. I 382. *Să nu-mi dai prea des călcîie.* CARAGIALE, O. III 57. *Tare, bade, ne iubim, Dar prea rar ne întîlnim. Și zău, des ne-am întîlni Dușmanele de n-ar fi!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 68.

2. (Rar; despre mișcări care se repetă) Repede, iute, grăbit. *Respirația grea, trezită, acră, caldă și deasă a mulțimii, dospită în fumul de țigări... dau salonului o asemuire de cafenea.* DELAVRANCEA, S. 131. *Merseră cu un pas des.* NEGRUZZI, S. I 120. ✧ (Adverbial) *Am stat la roata morii, Și roata umblă des, Și roata morii cîntă Cuvinte cu-nțeles.* COȘBUC, P. I 60.

DESÁG s. m. v. **desagă.**

DESÁGĂ s. f., *desagi,* s. m. (Mai ales la pl., avînd același sens ca la sg.) Un fel de sac format din două părți (semănînd fiecare cu o traistă). *Mînați... porunceau bacii, săltîndu-și pe umeri trăistile și desagii.* CAMILAR, T. 5. *L-or lua pe Colțun cu dînșii într-o desagă.* SADOVEANU, N. F. 39. *Mama Zoița, cu o pereche de desagi pe umeri și cu ciuboțelele în băț, pleca la tîrgușorul vecin să mai cumpere ceva oale și ulcele.* BUJOR, S. 77. ✧ Fig. *Sînt sigur că ne vine cu desaga plină de știri plăcute.* CARAGIALE, O. VII 68. ✦ (La sg.) Fiecare dintre cele două părți ale desagilor; p. ext. traistă.

— Gen. neart. și: *desage* (BASSARABESCU, V. 44). — Variantă: (rar) **deság** (ALECSANDRI, P. P. 130) s. m.

DESÁRĂ adv. v. **deseară.**

DESĂGĂRÍȚĂ, *desăgării,* s. f. (Rar) Călugăriță care umblă cu desagii ca să strîngă daruri, de-ale mîncării etc. pentru maicile din mănăstire. *Cu maica Evlampia,*

desăgărița din Văratec, am avut și eu, odată, oleacă de clenci. CREANGĂ, P. 115. *Am zis și eu în gîndul mieu că are întrucîtva dreptate maica desăgăriță.* id. ib. 116.

DESĂGÉL, *desăgei,* s. m. (Popular) Desăguță. (Cu pronunțare regională) *Ăști doi dăsăgei Plini cu gălbenei.* TEODORESCU, P. P. 499.

DESĂGIÓR, *desăgiori,* s. m. (Popular) Desăguță. *Ia căutați în desăgiori, C-or fi plini de gălbiori.* TEODORESCU, P. P. 503.

DESĂGÚȚĂ, *desăguțe,* s. f. Diminutiv al lui desagă; desăgel, desăgior. *Se gătiră de drum, își luară fiecare desăguță d-a umeri... și apucară unul spre răsărit iară altul spre apus.* ISPIRESCU, L. 96.

DESĂRÁ, *desărez,* vb. I. Tranz. (Cu privire la alimente) A face mai puțin sărat.

DESĂRCINÁ, *desărcinez,* vb. I. Tranz. A elibera (pe cineva) de o sarcină, de o îndatorire, de o obligație, de o funcție. *X a fost desărcinat din funcția de director.*

DESĂVÎRȘÍ, *desăvîrșesc,* vb. IV. Tranz. 1. A perfecționa. *Opera pe care o desăvîrșești de peste treizeci de ani... îți va hărăzi nemurirea.* M. I. CARAGIALE, C. 107. *Ar trebui să vii la Iași ca să-ți desăvîrșești educația și să înveți cum să trăiești în lume.* RUSSO, O, 134. ◇ Refl. *Și s-o înveți* [mecanica] *la fabrica de ace, trecînd apoi la un atelier sau la o fabrică mare... unde ai fi putut să te desăvîrșești.* PAS, Z. I 304.

2. A face ca o acțiune să capete formă definitivă, să ajungă la culmea dezvoltării; a dezvolta pe deplin, a împlini. *Războiul balcanic — mai ales cel dintîi — a desăvîrșit eliberarea țărilor balcanice de sub jugul turcesc.* IST. R.P.R. 479. ✧ (Rar) A duce la îndeplinire, a duce la bun sfîrșit; a realiza, a săvîrși, a termina. *Nu știu dacă voi fi destoinic să desăvîrșesc așa călătorie.* MACEDONSKI, O. I 436.

DESĂVÎRȘÍRE, *desăvîrșiri,* s. f. Acțiunea de a se desăvîrși și rezultatul ei.

1. Ducere a unei acțiuni la îndeplinire, la forma ei definitivă; dezvoltare completă, realizare. *Eliberarea țării noastre de către eroica Armată Sovietică a creat condițiile favorabile pentru ca proletariatul, condus de Partidul Comunist din Romînia, să înfăptuiască alianța de luptă a clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare, trecînd la desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice.* REZ. HOT. I 87. ✧ Loc. adv. Cu desăvîrșire = cu totul, în întregime, pe deplin; absolut. *Pustie cu desăvîrșire, grădina dezvelea spre seară... frumusețî nebănuite.* M. I. CARAGIALE, C. 35. *În ciliva ani de zile m-am calicit cu desăvîrșire.* CREANGĂ, A. 159.

2. Perfecționare; perfecțiune. *O încercare veșnică spre desăvîrșire se accentuează.* ANGHEL, PR. 185. *Toți oamenii trebuiesc, prin legile ce își fac, prin învățătura ce primesc, prin orice lucrare ce au unii asupra altora, a-și înlesni desăvîrșirea lor.* BĂLCESCU, O. I 350.

DESĂVÎRȘÍT, -Ă, *desăvîrșiți, -te,* adj. 1. Ajuns la perfecțiune; perfect. *Caragiale a fost un artist desăvîrșit, care a muncit îndelung la perfecționarea limbii și stilului scrierilor sale.* LUPTA DE CLASĂ, 1952, nr. 1, 86. *Drumul Oltului prin lume e ... un lung poem simfonic, căruia mereu i se adaugă noi melodii și teme reluate de tot mai multe și desăvîrșite instrumente.* BOGZA, C. O. 125. ✧ (Adverbial) *Nu pot fi toate desăvîrșit de bune. Și-acest trandafir își are spinii lui.* SADOVEANU, Z. C. 241.

2. (Despre fapte, stări, procese etc.) Deplin, complet, absolut. *Era o singurătate desăvîrșită; nu se vedeau încă fumuri de sate, și, în finețurile fără hotar, trebuiau să iasă sara la păsune zimbrii și cerbii, nesupărați de desimea oamenilor.* SADOVEANU, O. VII 57. *Istratie slobozi un glas de bas profund, în desăvîrșită nepotrivire cu ființa lui firavă.* id. Z. C. 9. *Metamorfoza reciprocă va fi desăvîrșită.* EMINESCU, N. 62. ✧ (Adverbial) *E desăvîrșit orb.* NEGRUZZI, S. I 41.

DESBARCÁ vb. I v. **debarca.**

DESCALIFICÁ, *descalific,* vb. I. Tranz. 1. A declara (pe cineva) nedemn de stima sau respectul altora (din cauza unei fapte reprobabile pe care a săvîrșit-o); a dezonora. V. reproba. *Un imperativ drastic, înscris în inimi, descalifica haimanaua care se purta cu o femeie... inelegant.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 142.

2. A declara nedemn și a exclude pe cineva dintr-o competiție sportivă pentru abateri de la regulamentul de concurs sau pentru comportare nesportivă. ✦ (În trecut, ca rămășiță a moravurilor feudale) A declara (pe cineva) nedemn de a se bate în duel. *A vrut să-și ridiculizeze adversarul. Ei! să-i fie de bine! Eu nu descalific băiatul.* CAMIL PETRESCU, T. I 131.

DESCALIFICÁRE, *descalificări,* s. f. Acțiunea de a descalifica.

1. Declararea cuiva ca fiind nedemn de stima sau respectul altora (din cauza unei fapte reprobabile pe care a săvîrșit-o); dezonorare. V. reprobare.

2. Excludere (a cuiva) dintr-o competiție sportivă; (în trecut, ca rămășiță a moravurilor feudale) declararea cuiva ca nedemn de a se bate în duel. *Așa întîmplîndu-se lucrurile, nu credem că e, sub nici un cuvînt, cazul de descalificare.* CAMIL PETRESCU, T. I 127.

DESCĂLCÁ, *descálc,* vb. I. Tranz. (Rar) A desface cu fierul de călcat o cută sau o îndoitură a unei țesături; a netezi.

DESCĂLECÁ, *descálec,* vb. I. Intranz. 1. A se da jos, a coborî de pe cal. *Au descălecat și-au lăsat caii unul lîngă altul, fără să-i lege, fără să le deie grăunțe.* SADOVEANU, B. 162. *Apare un ofițer descălecat, plin de praf.* CAMIL PETRESCU, T. II 424. *Aci ți venea să descalece, ca să adune cîte un mănunchi de flori.* ISPIRESCU, L. 17. ✧ (Determinat, pleonastic, prin «de pe cal») *Turcul... descălecă de pe cal și lăsă frîul în mîinile ciobanului.* GALACTION, O. I 287. ✧ Tranz. (Popular, cu complementul «calul»; atestat în forma *descălica*) *Cal descălica, Căpăstru-i scotea.* TEODORESCU, P. P. 418. ✦ Tranz. (Rar) A da jos de pe cal. *Nu-și putea alunga amintirea... soldaților de plumb din copilărie, jucăriile de acum șaizeci de ani, cînd îi descăleca din șa.* C. PETRESCU, R. DR. 209.

2. (Termen folosit de cronicari în legătură cu întemeierea Țărilor Romînești; azi arhaizant) A se așeza statornic într-un loc, întemeind o țară (nouă). *Dragoș-vodă a descălecat în Moldova.* ▭ *Oierii aceștia care au descălecat dincoace de munte, ca mulți alții în curgerea vremii, au întemeiat sate.* SADOVEANU, E. 92.

— Variantă: **descălicá** vb. I.

DESCĂLECÁRE, *descălecări,* s. f. Acțiunea de a descăleca.

1. Coborîre de pe cal.

2. (Termen folosit de cronicari în legătură cu întemeierea Țărilor Romînești; azi arhaizant) Așezare, stabilire, statornicire într-un loc pentru a întemeia o țară nouă. *Nu se împlinise jumătate de veac de la descălecarea lui Dragoș, cînd Alexandru I dă legi poporului său.* NEGRUZZI, S. I 271.

— Variantă: **descălicáre** s. f.

DESCĂLECÁT s. n. Descălecare.

DESCĂLECĂTOÁRE s. f. (Termen folosit de cronicari; azi arhaizant) Descălecare (2). (Atestat în forma *descălicătoare*) *Cronică a întîmplărilor afundate în ceața de dinainte de descălicătoare.* C. PETRESCU, R. DR. 40. *De la descălicătoare... trăim ca în sînul lui Avram.* ODOBESCU, S. III 218.

— Variantă: **descălicătoáre** s. f.

DESCĂLECĂTÓR, *descălecători,* s. m. (Arhaizant) Întemeietor de țară. *Rămîneți în umbră sfîntă, Basarabi și voi Mușatini, Descălecători de țară, dătători de legi și datini.* EMINESCU, O. I 149.

— Variantă: **descălicătór** (CAMIL PETRESCU, B. 187) s.m.

DESCĂLICÁ vb. I v. **descăleca.**

DESCĂLICÁRE s. f. v. **descălecare.**

DESCĂLICĂTOÁRE s. f. v. **descălecătoare.**

DESCĂLICĂTÓR s. m. v. **descălecător.**

DESCĂLȚÁ, *descălț,* vb. I. R e f l. (Uneori urmat de determinări introduse prin prep. «de») A-și scoate încălțămintea. *Se descălțaseră de opinci, își lepădaseră... sumanele petecite ca să fie mai sprinteni.* SADOVEANU, P. M. 258. *Tata se descălțase și sta grecește în pat.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 264. *Cum ajunserăm în odaie, Grigoriță iute se dezbrăcă, iute se descălță și iute se trînti în pat.* HOGAȘ, DR. II 13. ◇ T r a n z. *Acuș te descalț!* CREANGĂ, A. 41.

DESCĂLȚÁT, -Ă, *descălțați, -te,* adj. Care și-a scos sau căruia i s-a scos încălțămintea. V. d e s c u l ț. *Mitiță... nu mai poate umbla descălțat.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 222.

DESCĂPĂȚÍNĂ vb. I v. **descăpățîna.**

DESCĂPĂȚÎNÁ, *descăpățînez,* vb. I. T r a n z. (Învechit și arhaizant) A tăia, a reteza capul (cuiva); a decapita. *Încă să zicem că pe stăpînul meu îl descăpățînează; se cheamă că și-a luat de o grijă și atuncea într-adevăr că s-a tămădut de toate.* SADOVEANU, F. J. 297.

— Variantă: **descăpățînă** (SADOVEANU, Z. C. 174, ALECSANDRI, P. III 345) vb. I.

DESCĂPUÍ, *descăpuiesc,* vb. IV. T r a n z. (Rar, învechit) A decapita, a descăpățîna. *Porunci gîdei... să mă ducă într-o pădure și acolo să mă descăpuiască.* GORJAN, H. I 107.

DESCĂRCÁ, *descárc,* vb. I. T r a n z. (În opoziție cu î n c ă r c a) **1.** (Cu privire la un vehicul de transport) A goli (de conținut). *Am de descărcat o corabie.* SADOVEANU, D. P. 93. ◇ E x p r. (Eliptic) **Cu descărcat** = cu carul gol, fără încărcătură. *Și cu încărcat și cu descărcat, la deal moș Nichifor să da pe jos și trăgea de-a valma cu iepele.* CREANGĂ, P. 107. ✦ (Cu privire la conținutul vehiculului) A da jos din vehicul. *Începură a descărca lucrurile din căruță.* SADOVEANU, P. M. 240. *Căpitanul dă ordin și soldații încep să descarce lăzi mari și grele.* SP. POPESCU, M. G. 79. *Dinaintea morii, aproape că nu e ceas cînd doi, trei țărani să nu se opintească să-și descarce din care sacii.* MACEDONSKI, O. III 3.

2. A suprima sau a micșora forțele care acționează asupra unei piese, a unei construcții etc.

3. (Cu privire la o armă de foc) A scoate încărcătura. ✦ (De obicei urmat de determinări introduse prin prep. «în» sau «asupra») A face să ia foc, a declanșa. *Soldații... descarcă armele, doborînd al doilea rînd din mulțime.* CAMIL PETRESCU, B. 121. ◇ R e f l. p a s. *Atunci s-au descărcat dintr-o dată cele 60 de tunuri de la tribord.* CAMIL PETRESCU, T. II 176. ✦ (Cu privire la gloanțe sau la focuri de armă) A trage, a slobozi. *Îndreaptă revolverul asupra acesteia, descărcînd cîteva gloanțe.* DAVIDOGLU, M. 91. *Mînecuță s-a repezit în bătătură, pufnind în aerul răcoros. Apoi, a descărcat cu grabă patru focuri.* SADOVEANU, P. M. 127.

4. (Cu privire la un corp încărcat cu electricitate) A face să-și piardă sarcina electrică. *Descarcă acumulatorul.* ✦ R e f l. (Despre trăsnet sau furtună) A se dezlănțui. *În văzduh plutește greu presimțirea unei furtuni, dar care are să se descarce tîrziu.* C. PETRESCU, Î. II 251. *Din nor în nor Un trăsnet se descarcă.* IOSIF, PATR. 17.

5. F i g. A da curs liber, a revărsa. *S-a întors către zid, singur, descărcîndu-și într-acolo obida.* SADOVEANU, Z. C. 235. *Ana își descarcă toată indignarea pe Sabina.* C. PETRESCU, C. V. 116. ◇ R e f l. *Gîndurile ei neliniștite se descărcau în vorbe, pe care ea le rostea tare, în neștire.* VLAHUȚĂ, O. A. II 51. ✦ R e f l. F i g. A se ușura (de o vină, de păcate etc.). *Cu vorba asta s-ar fi descărcat. Da, s-ar fi dezvinovățit.* DUMITRIU, V. L. 131. *Căuta să se descarce ca de-o vină.* VLAHUȚĂ, O. A. III 120. ◇ E x p r. **A-și descărca conștiința** (sau **inima**) = a-și ușura conștiința, făcînd confidențe cuiva. *Putea să-și descarce inima mai în voie.* PAS, Z. I 31. *Față de cine să-și descarce conștiința?* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 176. *Blajin, mînglitor, înțeleptul portului îl îndeamnă pe Nicola Maruli să-și descarce inima către un bun și vechi prieten.* BART, E. 272.

6. F i g. A recunoaște în mod oficial că o gestiune a fost corectă; a declara că nu se impută nimic gestionarului. *Adunarea generală a descărcat comitetul de gestiunea sa.*

DESCĂRCÁRE, *descărcări,* s. f. Acțiunea de a (s e) d e s c ă r c a și rezultatul ei.

1. Deșertare, golire a unui vehicul de conținutul lui; coborîrea poverilor aflate într-un vehicul. *Descărcarea vagonului.* ▭ *În opinteala cu descărcarea sacilor, unul din ei, mai greu, îl face să șovăiască.* MACEDONSKI, O. III 31.

2. Suprimare sau micșorare a forțelor care se exercită asupra unei piese, a unei construcții etc.

3. Declanșarea unei arme de foc.

4. Pierdere (totală sau parțială) a sarcinii electrice a unui corp. *Descărcarea unui condensator.* ✦ Manifestare electrică produsă în atmosferă. *Fierbeau văzduhurile și cerurile clocoteau subt descărcările zguduitoare ale tunetelor.* HOGAȘ, M. N. 176.

5. F i g. Izbucnire, dezlănțuire a unei stări sufletești sau nervoase. *Numai durerea acută i-ar da reflexele descărcării necesare, descărcării nervoase.* CAMIL PETRESCU, T. III 205. *Nimeni n-a ajuns la această fericită descărcare de emoții, în versuri de o structură de bronz.* VLAHUȚĂ, O. A. 396.

6. (Contabilitate) Constatarea corectitudinii unei gestiuni și eliberarea gestionarului de orice imputare.

DESCĂRCÁT s. n. Descărcare (1). *Cum gătesc descărcatul* [corăbiei]... *vin și eu după tine.* SADOVEANU, D. P. 93.

DESCĂRCĂTÓR, -OÁRE, *descărcători, -oare,* adj. Care descarcă; f i g. (despre acte) care eliberează de răspundere; justificativ. *Sumele comunicate unităților financiare... se vor scoate din evidențele lor contabile, păstrîndu-se ca acte descărcătoare copiile.* B. O. 1951, 830.

DESCĂRCĂTÚRĂ, *descărcături,* s. f. **1.** (Cu sens colectiv) Ceea ce se descarcă dintr-un vehicul de transport; obiecte sau marfă descărcată.

2. Descărcare, declanșare a unei arme de foc; zgomotul produs de explozie; bubuit. *Numele lui Ahmed-Kaiserli-pașa răsună în auzul Elencuței ca o descărcătură de tun.* D. ZAMFIRESCU, R. 105. *Damele stau, așteptînd să audă vreo descărcătură de pușcă.* BOLINTINEANU, O. 330.

DESCĂRNÁ, *descărnez,* vb. I. **1.** R e f l. (Despre oameni și animale) A slăbi, a fi foarte slab.

2. T r a n z. (Tăbăcărie) A curăța pieile de stratul de carne care le acoperă după cenușărit.

DESCĂRNÁT, -Ă, *descărnați, -te,* adj. (Despre părți ale corpului omenesc, în special despre mîini) Foarte slab, lipsit de carne, numai piele și oase. *Îl prinse de braț, și Stelian Minea se supuse docil, căci, pe mîna lui descărnată și pipernicită, strîngerea fu puternică.* C. PETRESCU, Î. II 223. *Degetele-i descărnate de abia mai izbutesc Din clavir să redeștepte cîntecul dumnezeiesc.* MACEDONSKI, O. I 87.

DESCĂTĂRĂMÁ, *descătărămez,* vb. I. T r a n z. A desprinde din catarame. *Flăcăul descălecă și descătărămă*

zgarda lui Lupu. SADOVEANU, B. 223. *Ologul... și-a descătărămat piciorul de lemn și l-a așezat alături.* C. PETRESCU, C. V. 28. ✦ Refl. (Rar, despre persoane) A-și scoate hainele (încheiate cu catarame). *Comisul Manole se descătărămă de vechituri, trăgînd pe dînsul straie curate.* SADOVEANU, F. J. 223.

DESCĂTUȘÁ, *descătușez,* vb. I. Tranz. A elibera (pe cineva) din lanțuri sau din cătușe. ✦ Fig. A elibera dintr-o constrîngere, dintr-o apăsare, din robie. *Izgonirea exploatatorilor și cucerirea puterii au descătușat uriașele forțe creatoare ale poporului.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2431. ✧ Refl. *Popoarele se descătușează din robia imperialistă.*

DESCĂTUȘÁRE, *descătușări,* s. f. Acțiunea de a (se) descătuși. (Fig.) [Neagu] *căuta o descătușare.* BART, E. 213.

DESCĂZÚT, *descăzuturi,* s. n. (Aritm.) Numărul din care se scade alt număr.

DESCENDÉNT[1]**, -Ă,** *descendenți, -te,* adj. (În opoziție cu ascendent) Care coboară, coborîtor. ✧ (Muz.) *Gamă descendentă* = gamă coborîtoare.

DESCENDÉNT[2]**, -Ă,** *descendenți, -te,* s. m. și f. Cel care se trage din..., coborîtor din...; urmaș. [La unele insecte] *asistăm la cele mai minunțioase precauțiuni... pentru ca părinții să asigure descendenților un adăpost higienic.* C. PETRESCU, Î. I 14.

DESCENDÉNȚĂ, *descendențe,* s. f. **1.** Înrudire în linie coborîtoare; filiație.

2. (Cu sens colectiv) Urmași, posteritate.

DESCENTRÁ, *descentrez,* vb. I. Tranz. (Tehn.) A face să-și piardă poziția simetrică față de centru.

DESCENTRALIZÁ, *descentralizez,* vb. I. Tranz. A acorda independență administrativă diferitelor organe locale ale unei administrații de stat.

DESCENTRALIZÁRE, *descentralizări,* s. f. Acțiunea de a descentraliza; independență administrativă acordată organelor locale ale unei administrații de stat.

DESCENTRÁRE s. f. (Tehn.) Faptul de a descentra.

DESCHEIÁ, *deschéi,* vb. I. **1.** Tranz. (Cu privire la nasturi) A scoare din butonieră, a face să nu mai fie încheiat. *Laura își descheie și își încheie nasturii mînușilor.* C. PETRESCU, Î. II 46. ✦ A desface (o haină) prin scoaterea nasturilor din butonieră. *Descheind vestonul unuia căzut pe spate, cu brațele desfăcute în lături, se simți cuprins de după gît.* CAMILAR, N. I 294. ✦ (Cu privire la persoane) A-i desface o haină prin scoaterea nasturilor din butonieră. *Descheie copilul la gît.*

2. Refl. (Despre obiecte compuse din bucăți, p. ext. despre bucățile care alcătuiesc un întreg) A se desface din încheieturi. *Încep a se descheia corăbiile din toate cuiele lor cele de fier.* GORJAN, H. I 131. ✧ Fig. *Merg... pe jos, să mi se mai descheie oasele.* POPOVICI-BĂNĂȚEANU, la TDRG.

— Variantă: **deschiú** (DELAVRANCEA, S. 145) vb. I.

DESCHEIÁT, -Ă, *descheiați, -te,* adj. (Despre obiecte de îmbrăcăminte) Cu nasturii scoși din butonieră, neîncheiat. *Umblă cu paltonul descheiat.* ✦ (Despre persoane) Cu haina desfăcută din nasturi. *Înaintăm... strigă un colonel descheiat la piept:* CAMILAR, N. I 387.

DESCHIÁ vb. I v. descheia.

DESCHIABURÍ, *deschiburesc,* vb. IV. Tranz. A smulge din mîna unui chiabur pămîntul și mijloacele de producție (în cadrul măsurilor de lichidare a exploatării chiaburești).

DESCHIABURÍRE s. f. Acțiunea de a deschiaburi; smulgerea pămîntului și a mijloacelor de producție din mîna chiaburilor (acțiune efectuată în etapa de colectivizare în masă a țărănimii muncitoare).

DESCHÍDE, *deschid,* vb. III. **1.** Tranz. (Cu privire la uși, ferestre, capace sau alte părți mobile care închid unele obiecte) A da la o parte, a împinge în lături (pentru a permite accesul în interior). *A pășit îndesat pînă la prag, deschizînd ușa.* SADOVEANU, P. M. 127. *Și-n două laturi templul deschise-a lui portale.* EMINESCU, O. I 98. *Dar deschideți poarta... turcii mă-nconjor... Vîntul suflă rece... rănile mă dor!* BOLINTINEANU, O. 33. *Oi ruga pe maică-mea Să deschiză fereastra, Să mă uit la dumneata Și să-mi treacă durerea!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 83. ✧ Expr. **A-i deschide** (cuiva) **porțile** = a-i da (cuiva) acces liber (la ceva). *Revoluția culturală a deschis larg porțile școalelor și universităților — altădată accesibile numai claselor exploatatoare — copiilor de muncitori și țărani muncitori.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2658. ✦ (Cu privire la spații sau încăperi închise) A da la o parte ușa sau capacul unui obiect (pentru a putea pătrunde undeva). *Să deschizi această cală unde cei mai mîndri zac.* DAVILA, V. V. 156. *A zis fetei să se suie în pod, să-și aleagă de acolo o ladă... dar să n-o deschidă pîn-acasă.* CREANGĂ, P. 289. ✧ (Poetic) *De cînd codrul, dragul codru, troienindu-și frunza toată, Își deschide-a lui adîncuri, fața lunii să le bată, Tristă-i firea.* EMINESCU, O. I 83. ✧ Absol. *Cînd deschise, auzi și glasul lui Gheorghiță, amestecat cu al argatului.* SADOVEANU, B. 103. *Deschideți iute, zise Ivan tropăind și frecîndu-și mîinile.* CREANGĂ, P. 309. *Deschide-mi să ieu traista din cui!* ALECSANDRI, T. I 325. ✧ Expr. **A-și deschide urechile** = a asculta cu mare atenție. **A deschide** (cuiva) **capul** (sau **mintea**) v. cap. **A-și deschide sufletul** (sau **inima**) = a face destăinuiri, confidențe, a spune tot ce ai pe suflet. *Sînt bărbat și nu mi-e ușor lucru să-mi deschid inima.* DAVIDOGLU, M. 58. *Măgură își deschidea tot mai larg inima către oamenii aceia simpli.* CAMILAR, N. I 32. *Prințule, zise domnul abate, deschizîndu-și tot sufletul și tot zîmbetul, către tovarășul său.* SADOVEANU, Z. C. 51. **A deschide** (refl. a i se deschide) **cuiva pofta de mîncare** = a provoca cuiva (sau a căpăta) poftă de mîncare. ✦ (De obicei determinat prin «cu cheia») A descuia. (Refl. pas.) *Fiule, în toate casele ce se deschid cu aceste chei, să intri.* ISPIRESCU, L. 112. ✦ Refl. (Despre ferestre și uși; urmat de determinări introduse prin prep. «în» sau «spre») A lăsa liber accesul sau vederea în... sau spre... *Din salon se deschid uși... spre terasă.* CAMIL PETRESCU, B. 91.

2. Tranz. (Cu privire la părți ale corpului) A desface, a face să nu mai fie împreunate sau strîns.

a) (Cu privire la gură) A îndepărta buzele și fălcile una de alta pentru a sorbi, a mînca sau a vorbi. *Deschise gura să vorbească, apoi se răzgîndi și tăcu.* DUMITRIU, N. 148. ✧ Expr. **A deschide gura** = a vorbi. *Boierul cum deschide gura iese minciuna.* REBREANU, R. II 92. *Nu cumva să deschizi gura cît îi fi la masă.* ALECSANDRI, T. 755. **A deschide cuiva gura** = a face pe cineva să vorbească, a-l sili să spună ceea ce de bunăvoie nu spune.

b) (Cu privire la ochi) A ridica pleoapele descoperind ochiul; p. ext. a se deștepta din somn. *Cînd am deschis ochii, era prea tîrziu, tovarășii mei care au ținut drumul cel bun erau departe și nu-i mai puteam ajunge.* VLAHUȚĂ, O. A. II 7. *Avea în frunte numai un ochi mare cît o sită, și cînd îl deschidea, nu vedea nemica.* CREANGĂ, P. 243. *Cînd am deschis ochii, era ziua mare.* NEGRUZZI, S. I 60. ✧ Expr. **A deschide ochii** = a se naște, a vedea lumina zilei; fig. a intra în lume. *Ești tînăr; ai deschis ochii încoace, după Cuza.* GALACTION, O. I 64. **A deschide** (refl. a i se deschide) **cuiva ochii** = a face pe cineva (sau a ajunge) să-și dea seama de ceva. *Dar astăzi rupt e vălul și ochii s-au deschis.* MACEDONSKI, O. II 203.

A (sau a-şi) deschide ochii (bine) = a fi foarte atent la ceva; a înţelege bine ceva. *Acuma bine că ţi-ai deschis şi dumneata în sfîrşit ochii ca să vezi cine sînt.* CARAGIALE, O. I 63. A deschide ochii mari = a se mira tare de ceva. *Căscară toţi gura; deschiseră ochi mari, rădicară din umeri şi începură să cam surîză.* CARAGIALE, O. III 145.

c) (Cu privire la mînă) A desface degetele strînse pumn; fig. a fi darnic, milostiv.

d) (Cu privire la braţe) A întinde în lături pentru a îmbrăţişa pe cineva; fig. a primi pe cineva cu bucurie. *Mi-au deschis braţele şi m-au primit frăţeşte la revista «Viaţa Romînească».* GALACTION, O. I 31. ✦ (Cu privire la aripi) A desface pentru zbor. *Deschide-ţi aripile şi sai la pămînt.* ALECSANDRI, T. I 113.

3. Tranz. (Cu diverse determinări, sensul reieşind din acestea)

a) (Cu privire la plicuri, p. ext. la scrisori) A desface, a dezlipi, a despături (pentru a lua cunoştinţă de conţinut).

b) (Cu privire la cărţi sau caiete) A întoarce coperta, împreună cu una sau mai multe file (pentru a scrie sau a lua cunoştinţă de textul scris); a desface la o anumită pagină. *Domiţian nu deschise nici caietul, nu luă nici floarea: nu le văzuse.* BASSARABESCU, V. 20.

c) (Cu privire la o rană, o cavitate a corpului etc.) A tăia, a face o incizie. *Chirurgul deschide abdomenul.*

4. Refl. (Despre pămînt sau formaţiuni ale pămîntului; prin analogie, despre valuri) A se despica, a se crăpa. *Unde se deschidea talazurile... acolo ţîşt! şi dînsa.* ISPIRESCU, L. 34. ✦ (Despre găuri sau crăpături) A se forma. *Se deschide în tavan, deasupra capului, o gaură mică de pod.* BOGZA, Ţ. 62. ✦ (Despre răni) A începe să sîngereze sau să supureze. (Fig.) *O rană purulentă... se deschide la soare.* C. PETRESCU, Î. II 159. ✦ (Despre flori) A-şi desface petalele, a se transforma din boboc în floare.

5. Tranz. (Cu privire la drumuri, şosele, cărări) A săpa, a tăia, a croi. *Prin aceste chei grele de piatră, Bicazul îşi deschide un drum.* BOGZA, C. O. 66. *Pe cînd ai noştri deschid pîrtii prin nămeţi, leşii să cocoloşesc la Halici.* DELAVRANCEA, A. 18. *Ne aşezam în două rînduri şi deschideam calea.* CREANGĂ, A. 10. ✧ Fig. *Răsturnarea dictaturii burghezo-moşiereşti a deschis drumul transformărilor revoluţionare în Romînia.* LUPTA DE CLASĂ, 1952, nr. 6, 93. ✧ Expr. (De obicei peiorativ) A deschide cuiva carieră = a înlesni cuiva să-şi facă o situaţie profesională bună. *Iar cărările vieţii fiind grele şi înguste, Ei încearcă să le treacă prin protecţie de fuste, Dedicînd broşuri la dame a căror bărbaţi ei speră C-ajungînd cîndva miniştri le-a deschide carieră.* EMINESCU, O. I 137. ✦ Refl. (Despre drumuri, locuri, peisaje, privelişti) A se înfăţişa vederii, a se desfăşura înaintea ochilor. *La capătul străzii Buzeşti se deschide deodată «piaţa Victoriei», la care n-are vreme moş Gheorghe să ia seama.* SP. POPESCU, M. G. 54. *Ajunseră la un loc unde se deschidea trei drumuri.* ISPIRESCU, L. 274.

6. Tranz. A porni o acţiune, a face începutul, a începe. *A deschide o şedinţă. A deschide o adunare.* ▭ *Am deschis o subscriere şi o loterie în ajutorul sărăcimii.* ALECSANDRI, T. 1311. *I-au deschis proces.* id. ib. 1449. ✧ Expr. A deschide vorba despre ceva = a începe, a aborda un subiect. *Cînd musafirul l-a văzut pe Abu-Hasan încălzit bine, i-a deschis vorba despre dragoste.* CARAGIALE, O. III 80. A deschide (cuiva) un credit v. credit. A deschide focul v. foc. ✦ (Mine) A îndepărta straturile sterile situate deasupra unui zăcămînt, în vederea exploatării acestuia. ✦ (Întrebuinţat şi absolut) A face prima mişcare într-o partidă de şah. ✦ (Sport) A trece mingea unui coechipier ca să întreprindă o acţiune ofensivă.

7. Tranz. (Cu privire la instituţii sau întreprinderi) A înfiinţa, a organiza, a face să ia naştere. *Această mişcare, cu rezultate atît de imense, a avut începuturi modeste. George Lazăr... deschizînd o şcoală în care, întîia oară, se predau cursurile în romîneşte, le marchează mai cu seamă.* MACEDONSKI, O. IV 115. *Mi-aduc aminte din copilărie, cînd dascălul Vaillant, venit de curînd în ţară, cam pe la anul 1831, deschisese o clasă de limba franceză.* GHICA, S. A. 122.

8. Refl. (Despre culori sau lucruri colorate) A căpăta o nuanţă mai luminoasă, mai apropiată de alb. *I s-a deschis părul.* ✦ Tranz. A da unei persoane sau unui lucru o înfăţişare luminoasă, prietenoasă. *Fruntea liberă, părul întors, prins cu un singur ac de fildeş, îi deschideau faţa.* C. PETRESCU, S. 163.

9. Tranz. (Numai în expr.) A deschide o paranteză = a pune primul din cele două semne care formează o paranteză; fig. a face o digresiune în cursul unei expuneri.

10. Refl; (Fon.; despre vocale) A trece din seria vocalelor închise în seria vocalelor deschise.

— Forme gramaticale: perf. s. *deschisei*, part. *deschis*. — Prez. ind. şi: (regional) *deschíz* (JARNÍK-BÎRSEANU, D. 80). — Variantă: (regional) deşchíde (KOGĂLNICEANU, S. 87) vb. III.

DESCHÍDERE, *deschideri*, s. f. I. Acţiunea de a deschide şi rezultatul ei.

1. Dare în lături a unei uşi, a unei ferestre, a unui capac etc., pentru a face accesibil interiorul unei camere, al unei lăzi etc.

2. (Mine) Executare de lucrări necesare pentru a ajunge la un zăcămînt şi pentru a menţine legătura unei mine cu suprafaţa. ✦ *Deschiderea unei mlaştini* = operaţie de uscare a unui teren mlăştinos.

3. Începerea unei acţiuni. *Aşteptam... să treacă ore lungi, care nu se mai sfîrşeau pînă la deschiderea şedinţelor.* CAMIL PETRESCU, T. III 262. *Venea să asiste la deschiderea anului şcolar.* CARAGIALE, O. III 22. *Se adunară acolo şi deputaţii ţării, convocaţi pentru deschiderea dietei.* BĂLCESCU, O. II 260. ✦ (La şah) Primele mişcări cu care se începe o partidă. ✦ (Sport) Trecerea mingii de către un jucător unui coechipier, pentru a întreprinde o acţiune nouă.

II. (Concretizat) 1. Distanţă, depărtare dintre fălcile unei unelte sau ale unei piese de apucat ori ale unui dispozitiv de fixare pentru prelucrarea pieselor. *Deschiderea cleştelui. Deschiderea unei menghine.*

2. Spaţiu liber lăsat într-un zid, într-un perete etc., pentru iluminare şi aerisire, sau pentru circulaţie. ✦ Distanţa orizontală dintre marginile unui gol. ✦ Locul unde apare sau unde se formează o deschizătură, o gaură, o intrare. *Atît drăganii cît şi surugiul fură nevoiţi să cîrmească la dreapta în deschiderea unei hudiţi.* SADOVEANU, Z. C. 148. ✦ Loc unde apar la suprafaţa pămîntului rocile de adîncime în urma eroziunii scoarţei pămîntului.

— Variantă: deşchídere s. f.

DESCHINGÁ, *deschíng*, vb. I. Tranz. A scoate sau a slăbi chinga unui cal, a unui măgar etc. *Deschingai tafturii Pisicuţei şi-i luai povara din spate.* HOGAŞ, M. N. 58.

DESCHIOTORÁ, *deschiotorez*, vb. I. Tranz. (Regional) A desface cheotorile, a dezlega un şiret, o baieră etc.

— Pronunţat: *-chio-*.

DESCHÍS, -Ă, *deschişi, -se*, adj. 1. (Despre uşi, porţi, capace etc.) Dat la o parte (pentru a permite accesul în interiorul spaţiului respectiv). *Primăvara intră pe fereastra deschisă cu miros de gaz şi cu praf care scrîşneşte nisipos în dinţi.* C. PETRESCU, A. 341. *Mîine dimineaţă cînd ăi pleca... să nu laşi uşa de la drum deschisă.* CARAGIALE, O. III 66. *Fetele tinere ivesc feţele rumene ca mărul prin obloanele deschise ale ferestrelor cu gratii.* EMINESCU,

N. 51. ✦ (Urmat de determinări introduse prin prep. «spre» sau «în») Care dă înspre... *Uşi deschise spre grădină.*

2. (Despre încăperi, lăzi etc.) Cu uşa sau capacul neînchise sau neîncuiate, permiţînd accesul în interior. *Peste zaplazul înalt se vedea uşa odăii deschise.* CARAGIALE, P. 37. ◇ Fig. *Cum? Cînd lumea mi-e deschisă, a privi gîndeşti că pot Ca întreg Aliotmanul să se-mpiedece de-un ciot?* EMINESCU, O. I 146. ◇ (Teatru) *Aplauze la scenă deschisă* = aplauze în timpul desfăşurării spectacolului (înainte de terminarea actului şi coborîrea cortinei). ◇ Expr. **A avea (sau a ţine) casă deschisă** = a fi primitor, a avea mereu musafiri. ✦ (Mai ales despre vehicule) Fără capotă, coş sau acoperiş, neacoperit (permiţînd accesul liber în interior). *Camion deschis.* ✦ (În expr.) **Scrisoare deschisă** = text, de obicei cu ton polemic, redactat în formă de scrisoare şi dat publicităţii.

3. Fig. Sincer, lipsit de făţărnicie. *Fire deschisă.* ▭ *Numai printr-o autocritică curajoasă, deschisă şi cinstită se pot educa adevăratele cadre.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 8, 43. *Străinul avu un rîs deschis, cald.* CAMILAR, TEM. 6. *E bun la veselie, deschis cu flăcăii.* SLAVICI, la TDRG. ◇ Expr. **Deschis la vorbă** sau **cu sufletul deschis** sau **cu inima deschisă** = sincer, fără ascunzişuri. *Fiindcă era din fire om cu inima deschisă... împrăştia veselie oriunde se afla.* CARAGIALE, P. 160. **Deschis la minte** = deştept. *Era urît la chip, dar deschis la minte.* SBIERA, P. 140. **Cu pieptul deschis** = fără sfială, fără teamă, plin de curaj. *Se înfăţişară înaintea boierului. Bogătaşul, mîndru şi cu pieptul deschis; săracul, umilit şi strîns la piept de sta să-i crape sumanul.* ISPIRESCU, L. 177. ◇ (Adverbial) *Spune-mi-o deschis ca să aflu tot ce n-am ştiut pînă astăzi.* BARANGA, I. 214.

4. (Mai ales despre părţi ale corpului) Care nu mai e împreunat sau strîns.

a) (Despre ochi) Neacoperit de pleoapă, cu vederea liberă; fig. care nu doarme, care stă treaz. *Pe lîngăişti doi ochi, mai am unul la ceafă, care şede pururea deschis.* CREANGĂ, P. 5. *Cînd a veni cerbul aici la izvor să beie apă, şi s-a culca şi a dormi cu ochii deschişi, cum i-i feliuşagul, tu îndată ce li-i auzi horăind... să-i zbori capul.* id. ib. 225. ◇ Expr. **A avea ochii deschişi** = a privi cu multă atenţie; a fi vigilent. *Şi vouă şi mie ne revine sarcina să avem ochii deschişi.* DEMETRIUS, C. 37.

b) (Despre mînă) Cu degetele întinse, răsfirate; fig. darnic.

c) (Despre braţe) Întinse şi depărtate între ele pentru a cuprinde ceva, a îmbrăţişa pe cineva. ◇ Loc. adv. **Cu braţele deschise** v. braţ. ✦ (Despre aripi) Desfăcut, întins pentru zbor.

d) (Despre răni) Care supurează, sîngerează.

5. (Despre drumuri, terenuri etc.) Care se întinde pe o mare distanţă, pe care se poate circula nestingherit, neîngrădit. *Drumul ieşea la un loc deschis, între mărăcinişuri înalte şi dese.* DUMITRIU, N. 203. *Ieşim voioşi la cîmp deschis.* IOSIF, PATR. 17. ◇ *Oraş deschis* = oraş care, potrivit dreptului internaţional, nu poate fi bombardat în caz de război, fiind nefortificat sau declarînd statul respectiv că nu-l va apăra.

6. (Despre culori) Situat, în gama culorilor, mai aproape de alb decît de negru; luminos, clar. *Păr blond-deschis, de aur şi mătasă, Grumazii albi şi umeri coperea.* EMINESCU, O. IV 77. *Fusta... de atlaz albastru deschis.* NEGRUZZI, S. I 17.

7. (În opoziţie cu secret, în expr.) *Vot deschis* sau *alegere deschisă* = vot sau alegere pe faţă, prin ridicare de mîini. *Şedinţă* (sau *adunare*) *deschisă* = şedinţă (sau adunare) la care participă, pe lîngă membrii organizaţiei respective, şi persoane din afară.

8. (Fon., în expr.) *Vocală deschisă* = vocală în timpul articulării căreia maxilarele sînt mai îndepărtate unul de altul decît în timpul articulării unei vocale închise, iar canalul dintre limbă şi palat este mai larg. *Silabă deschisă* = silabă terminată în vocală.

— Variantă: (regional) **deşchís, -ă** adj.

DESCHIZĂTÓR, -OÁRE, *deschizători, -oare,* s. m. şi f. (În expr.) *Deschizător de drumuri* = inovator, iniţiator.

DESCHIZĂTÚRĂ, *deschizături,* s. f. Loc liber pe unde se poate pătrunde în interiorul unui lucru sau prin care se poate vedea; deschidere. V. gaură, intrare. *Îşi aşează gura în dreptul deschizăturii şi strigă...* SAHIA, N. 85. *Printr-o deschizătură a copacilor scînteiau priveliştile din vale.* IBRĂILEANU, A. 157. *La deschizătura ferestrelor se vede cît de groase sînt zidurile.* CARAGIALE, M. 101.

DESCIFRÁ, *descifrez,* vb. I. Tranz. 1. A citi (şi a căuta să înţeleagă) un text neciteţ sau scris într-o limbă necunoscută, cu caractere necunoscute sau cu semne convenţionale. *Numai el putea să descifreze scrisul lui Mille.* CAMIL PETRESCU, T. I 263. *Pe atunci... descifram limba ebraică.* GALACTION, O. I 367. *Ţi-am scris din Dresda o cartă: nu ştiu dacă ai putut-o descifra.* CARAGIALE, O. VII 395. *Dionis descifra textul obscur.* EMINESCU, N. 45. ✦ A interpreta un plan, o hartă etc. *Se apropiară şi ei de masă, căutînd să descifreze harta.* MIHALE, O. 15. ✦ Absol. A citi şi a interpreta o partitură muzicală la prima vedere. *Din caietul acela de note, descifrase şi dînsa la piano.* C. PETRESCU, Î. I 7.

2. Fig. A înţelege ceva obscur, greu de înţeles, a prinde sensul unui lucru; a ghici, a desluşi. *Nimic nu se poate descifra pe faţa ei neomenesc împietrită.* CAMIL PETRESCU, T. II 320. *Palid stinge Alexandrescu sînta candel-a sperării, Descifrînd eternitatea din ruina unui an.* EMINESCU, O. I 32.

DESCIFRÁBIL, -Ă, *descifrabili, -e,* adj. Care poate fi descifrat; uşor de descifrat. *Iscălitură descifrabilă.*

DESCIFRÁRE s. f. Acţiunea de a descifra.

DESCÍNDE, *descînd,* vb. III. Intranz. 1. A se trage din cineva, a-şi avea originea.

2. A coborî, a se da jos. *Ceata de amici... descinse din automobil şi îl urmă.* C. PETRESCU, C. V. 59.

3. A ajunge (şi a se opri) într-un loc; a trage (la un hotel, la o gazdă). *Tustrei au descins, ocolind pe peron, la biroul unde îi aştepta Vartolomeu Diaconu.* C. PETRESCU, A. 312.

— Forme gramaticale: perf. s. *descinsei,* part. *descins.*

DESCÍNDERE, *descinderi,* s. f. 1. Sosire. *Lui Costică-i voi scrie după descinderea în Rügen.* CARAGIALE, O. VII 72.

2. Vizitarea unui loc de către organele forţei publice, în vederea unei investigaţii sau percheziţii. *Au fost descinderi şi declaraţii.* C. PETRESCU, R. DR. 168.

DESCÍNGE, *descing,* vb. III. Tranz. (Cu privire la obiecte servind drept cingătoare) A dezlega, a desface, a scoate. *Vai, brîul meu! Gemea copila... Făt-Frumos descinsu-mi-l-a.* COŞBUC, P. I 125. *Descinge brîul de pe lîngă sine şi... împrejură* [lemnele], *legîndu-le frumuşel.* CREANGĂ, A. 83. ◇ Refl. (Subiectul este cingătoarea) *Iar băiatul cam slăbea, Brîul i se descingea.* ALECSANDRI, P. P. 25. ✦ Refl. (Despre oameni) A-şi scoate brîul sau cingătoarea. *Voinicul cum auzea... De brîu se descingea Şi mîna c-o-nfăşura.* ŞEZ. III 65.

— Forme gramaticale: perf. s. *descinsei,* part. *descins.*

DESCÎNS, -Ă, *descinși, -se,* adj. (Despre persoane) Cu brîul dezlegat, cu cingătoarea sau cu cureaua scoasă. *Duma îi adusese pe cei șapte soldați... descinși, fără arme.* CAMILAR, N. I 174. *Își așezase armele la îndemînă și sta descins la marginea divanului.* SADOVEANU, Z. C. 121.

DESCINTRÁ, *descintrez,* vb. I. Tranz. A îndepărta cintrele care au servit la construirea unei bolți sau a unui arc.

DESCINTRÁRE, *descintrări,* s. f. Acțiunea de a descintra și rezultatul ei.

DESCÎLCÍ, *descîlcesc,* vb. IV. Tranz. A desface fire (de ață, de păr etc.) încîlcite, încurcate. ✦ Fig. A descurca, a lămuri, a limpezi. *Și popa dă să descîlcească Ce scrie în hîrtia-mpărătească.* BENIUC, V. 157. ◇ Refl. (Rar) *Anevoie s-ar descîlci din vălmășagul de gînduri ce i se îmbulzesc sub condei.* VLAHUȚĂ, O. A. 229.

DESCÎNTÁ, *descînt,* vb. I. **1.** Intranz. (În practicile magice) A rosti descîntece însoțite de anumite gesturi magice pentru a obține îndepărtarea unui farmec, vindecarea de o boală sau de o patimă etc. *Am scăpat-o de boli, descîntîndu-i.* SADOVEANU, Z. C. 122. *Deschide-mi ca să viu să-ți descînt de spaimă.* ALECSANDRI, T. I 38. *Aduceți descîntător Să-mi descînte să nu mor!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 102. ◇ Fig. *Foi uscate-n jurul tău să cadă rar, La ureche să-ți descînte un bondar.* TOPÎRCEANU, B. 43. ✦ Tranz. A fermeca, a vrăji (rostind descîntece). *Au început să... le descînte* [pe fete] *ca să doarmă adînc.* SBIERA, P. 276. *Nani, nani, cu mama, Că mama te-a descînta Să te faci un viteaz mare.* ALECSANDRI, P. P. 381. ◇ Fig. *Acum, mîndro, voi să-mi cînți, Inimioara să-mi descînți.* TEODORESCU, P. P. 626.

2. Tranz. A certa, a mustra, a bate la cap. *Cît stătuse țîțaca Leona cu mine ca să mă descînte, motanul... se plictisise singur.* SADOVEANU, N. F. 34. *Las' pe bătrîni să te descînte și să te judece ei în legea lor, că nu-ți mai trebuie alt popă.* CREANGĂ, A. 154.

DESCÎNTĂTÓR, -OÁRE, *descîntători, -oare,* adj. (În practicile magice) Care descîntă, care face vrăji. *Unele babe vrăjitoare ori descîntătoare aveau blăstămat obicei să rupă... aschii din sfintele-i ciolane.* SADOVEANU, Z. C. 206. *În după-amiezile calde și lenevoase, veneau la curte țigăncile descîntătoare.* GALACTION, O. I 475. ◇ (Substantivat) *Împărăteasa nu mai vrea să auză nici de vraci, nici de descîntători... căci de mult pierduse nădejdea d-a vedea pruncușor la sînul său.* POPESCU, B. II 4.

DESCÎNTĂTÚRĂ, *descîntături,* s. f. Descîntec.

DESCÎNTEC, *descîntece,* s. n. (În practicile magice) Faptul de a descînta; (mai ales) formulă magică (de obicei în versuri) rostită și însoțită de gesturi de cei care descîntă; vrajă. *Peste cămările boierului era chelărească Safta țiganca, o șerpoaică meșteră în descîntece și în farmece.* GALACTION, O. I 68. *Tot îmbla din babă în babă cu descîntece și cu oblojele.* CREANGĂ, P. 111. ◇ Fig. *Din fuior de argint torceam și eram să-ți țes o haină urzită în descîntece, bătută-n fericire.* EMINESCU, N. 9.

DESCLEÍ vb. IV v. **descleia.**

DESCLEIÁ, *descleiez,* vb. I. Tranz. **1.** A dezlipi ceea ce este lipit (cu clei). *Sus, într-o ramă descleiată, era o fotografie.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 18. *De multe ori l-am găsit descleind un zmeu ca să copieze vreun vers.* NEGRUZZI, S. I 206. ◇ Refl. *Uite, că s-au descleiat ochelarii.* SADOVEANU, P. M. 86.

2. A curăța prin spălare firele de mătase naturală sau țesăturile de bumbac de substanțele cleioase.

— Variantă: **desclecí,** *descléi,* vb. IV.

DESCLEȘTÁ, *deschleștez,* vb. I. Tranz. **1.** A desprinde dintr-o strînsoare (asemănătoare cu a unui clește). (Fig.) *În fața palatului, puhoiul compact își descleștă strînsoarea.* C. PETRESCU, C. V. 58. ✦ (Cu privire la fălci sau dinți, p. ext. la gură) A desface dintr-o încleștare. *Își descleștă cu greu fălcile, întredeschise buzele zbîrcite.* DUMITRIU, N. 240. *Danton... descleștează dinții.* CAMIL PETRESCU, T. II 501. (Refl.) *Gura, amară, se descleștase.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 289. ◇ Expr. **A-i descleșta cuiva fălcile** = a constrînge pe cineva să vorbească. (Refl.) **A i se descleșta cuiva fălcile** = a începe în sfîrșit (sau cu mare greutate) să vorbească. *Tată-său stărui de el pînă i se descleștară fălcile. Negoiță povesti cu nevinovăție tot ce i se întîmplase.* GALACTION, O. I 300.

2. (Urmat de determinări introduse prin prep. « din ») A smulge, a desprinde cu greu ceva din locul unde se află fixat sau înțepenit. *De-abia își putea descleșta picioarele din șîngele închegat.* CREANGĂ, P. 227. ◇ Refl. *Nu putea să se descleșteze bietul Robinson din brațele căpitanului, bucurîndu-se împreună cu dînsul pentru dezrobirea corăbiei.* DRĂGHICI, R. 300.

DESCLEȘTÁRE, *descleștări,* s. f. Acțiunea de a (se) descleșta.

DESCOÁSE, *descós,* vb. III. Tranz. **1.** (Cu privire la o cusătură sau la un obiect cusut) A desface din cusături, din tivuri. *Patroana... dintr-o smucitură a descusut talia.* CAMIL PETRESCU, T. I 451. ◇ Absol. *Îi mai lesne de a desface decît a face, a descoase decît a coase.* RUSSO, O. 93.

2. Fig. A analiza în mod amănunțit ceva ca să pătrunzi o problemă, o situație, ca să afli din ce este făcut ceva sau ce se ascunde dedesubt. *Și n-are răgaz să descoasă toate întrebările care-i vin în minte, pe nevrute, despre chipul cum s-or fi făcînd trenurile, despre fierăria cîtă este pe lumea asta.* SP. POPESCU, M. G. 35. *Aici era ceva la mijloc; ea dăduse de urma unei taine; trebuia să o descoasă!* SLAVICI, O. I 340. ◇ (Cu privire la persoane) *Nu poți să mai scrii un rînd, fără ca* [criticii] *să te descoasă și să-ți ia socoteala.* ODOBESCU, S. III 146.

3. Fig. A ispiti pe cineva, a-i pune întrebări multe și insistente pentru a afla ceea ce simte sau ceea ce gîndește; a iscodi. *Văd că-l descoși... Vrei să știi toate.* CAMIL PETRESCU, T. III 34. *Îl descusu cînd și cum a venit în țară, ce-a făcut aici, ce rost și-a găsit.* REBREANU, R. I 164. *Îl descususe cu încetul și-i aflase gusturile și cusururile.* BASSARABESCU, V. 18.

— Forme gramaticale: perf. s. *descusui,* part. *descusut.*

DESCOJÍ, *descojesc,* vb. IV. Tranz. A curăța de coajă.

DESCOLĂCÍ, *descolăcesc,* vb. IV. Refl. A se desface din jurul unui corp sau al unui obiect pe care este încolăcit.

DESCOMPLETÁ, *descompletez,* vb. I. Tranz. A lua ceva dintr-o totalitate lăsînd-o incompletă.

DESCOMPÚNE, *descompún,* vb. III. **1.** Tranz. A desface în părțile componente. [Ceasornicul] *e un univers în miniatură, pe care maistrul îl descompune prin analiză și-l reconstituie prin sinteză.* IBRĂILEANU, A. 38. ◇ Refl. Fig. A se destrăma, a se dezmembra. *După moartea lui Ioan Asan al II-lea (1241) statul se descompune în mici stătulețe.* IST. R.P.R. 68.

2. Refl. (Cu privire la materii și corpuri organice) A se altera, a se strica, a putrezi.

3. Refl. Fig. (Despre persoane) A-și schimba prin deformare caracterul, înfățișarea morală sau fizică; (despre față, trăsături etc.) a se crispa, a se contracta. *Fața i se descompuse într-un zîmbet asemănător durerii.* CAMILAR, N. I 152.

— Forme gramaticale: perf. s. *descompusei,* part. *descompus.*

DESCOMPÚNERE, *descompuneri,* s. f. Faptul de a (s e) descompune.

1. Desfacere a unui obiect, a unui corp etc. în elementele sale componente. *Descompunerea apei în oxigen şi hidrogen.* ✧ *Descompunerea luminii* = punerea în evidenţă a razelor colorate din care este compusă lumina albă naturală. (Mat.) *Descompunerea unui număr în factori primi* = operaţie aritmetică pentru aflarea factorilor primi care compun acel număr. ✦ Fig. Dezmembrare, destrămare. *Descompunerea imperiului sclavagist.* ▭ [Imperiul turc şi cel austriac] *sînt două imperii în descompunere.* CAMIL PETRESCU, B. 203.

2. Alterare, putrezire, dezagregare. *Cadavrul a intrat în descompunere.*

3. Fig. Deformare a caracterului, a înfăţişării morale sau fizice a cuiva. *Descompunere morală.*

DESCOMPÚS, -Ă, *descompuşi, -se,* adj. **1.** (Despre materii organice) Intrat în descompunere, putrezit, alterat.

2. Fig. (Despre om sau despre faţa omului) Care are caracterul, înfăţişarea, trăsăturile deformate. *Învins, descompus, Andrei se prăbuşeşte a doua oară.* CAMIL PETRESCU, T. I 109.

DESCONCENTRÁ, *desconcentrez,* vb. I. Tranz. A trimite la vatră ostaşii concentraţi. *Ştiu însă că dumneata ai fost brigadir la regimentul 6 obuziere. Desconcentrat în bună rînduială.* SADOVEANU, P. M. 102.

DESCONCENTRÁRE, *desconcentrări,* s. f. Acţiunea de a desconcentra şi rezultatul ei; trimitere la vatră a ostaşilor concentraţi.

DESCONGESTIONÁ, *descongestionez,* vb. I. Tranz. (Med.; cu privire la organe) A elibera de un aflux de sînge, a face să se împrăştie sîngele îngrămădit; a face să dispară congestia. ✦ Fig. (Cu privire la locuri sau localităţi) A elibera de un surplus de oameni, a face să nu mai fie aglomerat.

— Pronunţat: *-ti-o-.*

DESCONGESTIONÁRE s. f. Acţiunea de a descongestiona şi rezultatul ei. (Fig.) *Descongestionarea unei localităţi.*

— Pronunţat: *-ti-o-.*

DESCONSIDERÁ, *desconsíder,* vb. I. Tranz. A nu da cuiva consideraţie, stimă, atenţie; a nu băga în seamă, a dispreţui.

DESCONSIDERÁRE s. f. Faptul de a desconsidera; lipsă de interes, nebăgare în seamă, dispreţ. *O privesc cu o prefăcută desconsiderare.* CAMIL PETRESCU, U. N. 84.

DESCONSIDERÁŢIE s. f. Desconsiderare.

DESCOPERÍ, *descópăr,* vb. IV. Tranz. **1.** A dezvălui ceva ochilor dînd la o parte ceea ce-l ascunde sau ceea ce îl fereşte de priviri, a scoate la lumină. *Infirmierul a descoperit rana.* ✦ Refl. A-şi scoate pălăria, căciula etc. *El păşeşte pragul casei, se descoperă şi se aşază.* BOGZA, C. O. 118. *Armaşul se descoperise, c-o închinăciune.* SADOVEANU, Z. C. 93. *Lumea, copleşită de priveliştea celor morţi şi prăbuşiţi pe trepte, se descoperă.* CAMIL PETRESCU, B. 124. ✦ Tranz. Fig. A da pe faţă, a dezvălui. *Nimene nu-l putu face să-şi descopere gîndul ascuns, în privinţa vinovaţilor.* SADOVEANU, Z. C. 167. ✦ A lăsa neocrotit, neapărat, expus unui atac. *A descoperi aripa dreaptă a armatei.* ✧ (Şah) *A descoperi o figură.*

2. A găsi un lucru căutat, necunoscut sau ascuns; a afla. *Avem noroc! anunţă fericit şeful haltei. Am mai descoperit ceva pe fundul cutiei.* C. PETRESCU, A. 283. *Cineva toca pe aproape. Îl descoperirăm: o ciocănitoare suia şi cobora pe trunchiul unui copac.* IBRĂILEANU, A. 155. *Este o uşcioară pe care o vei descoperi căutînd-o cu una din aceste luminări.* ISPIRESCU, L. 143. ✧ Fig. *Curînd... am descoperit mîndra lume din «Nunta Zamfirii».* GALACTION, O. I 19. ✧ Expr. **A descoperit America,** se spune în bătaie de joc despre cineva care se laudă că ar fi făcut o mare descoperire, făcută de alţii mai înainte. *Mare scofală! Ai descoperit America!* CAMILAR, N. I 79. ✦ A dezvălui, a arăta. (Cu privire la abstracte) *Tînărul Herdelea nu pricepea despre care dreptate vorbeşte secretarul, căci el în toate... îşi descoperea dreptatea lui.* REBREANU, R. I 299. *Bine c-ai venit... pentru că am să-ţi descopăr nişte lucruri care au să te-ngrozască din talpă păn-în creştet.* ALECSANDRI, T. I 69. ✦ A pătrunde o taină, un mister. *Şi-a pus în gînd să descopere vicleşugul babei.* CREANGĂ, P. 99. ✦ Refl. A se trăda. *Îi dete poveţele împărăteşti... cum să facă ca să nu se descopere că e fată.* ISPIRESCU, L. 13.

— Forme gramaticale: prez. ind. pers. 3 *descóperă.*

DESCOPERÍRE, *descoperiri,* s. f. Acţiunea de a descoperi şi rezultatul ei; (concretizat) lucru descoperit. *Descoperiri geografice.* ▭ *Era acelaşi carnet în care... îşi nota odinioară descoperirile şi observaţiile.* C. PETRESCU, A. 302. *O descoperire ce am făcut într-un străvechi manuscris.* NEGRUZZI, S. I 269.

DESCOPERÍT, -Ă, *descoperiţi, -te,* adj. **1.** Expus vederii, dezvelit, neacoperit. *Îi rămăsese descoperită ceafa cu cîrlionţi negri şi lucioşi.* DUMITRIU, N. 104. ✦ (Despre cap) Fără pălărie, căciulă etc. *Tac cu toţii cu capetele descoperite.* SP. POPESCU, M. G. 69. ✦ (Despre case sau încăperi) Fără tavan. *Bazin de marmură albă... care se află în mijlocul unui salon mare descoperit şi încungiurat de galerii cu coloane.* ALECSANDRI, P. II 198. (Impropriu, despre tavan) *Sală de spectacol cu plafonul descoperit.* ✦ Fig. Fără apărare. *Aripă a armatei descoperită.*

2. Fără acoperire legală, fără justificare valabilă; p. ext. (familiar) cu lipsuri financiare, fără bani. *Casierul a rămas descoperit cu o sumă mare.*

DESCOPERITÓR, -OÁRE, *descoperitori, -oare,* s. m. şi f. Persoană care face o descoperire. *Descoperitorii merg, de altfel, pe dibuite, căci ştiinţa sfîrşeşte acolo unde născocirea începe.* MACEDONSKI, O. III 74.

DESCORDÁ vb. I v. **discorda.**

DESCORDÁRE s. f. v. **discordare.**

DESCORDÁT, -Ă adj. v. **discordat.**

DESCOTOROSÍ, *descotorosesc,* vb. IV. Refl. A scăpa de cineva sau de ceva care supără, care este neplăcut, care incomodează; a se dezbăra. *Băieţii se descotoroseau de guler şi cravată.* PAS, Z. I 122. *Sabina urcă scările pe covorul moale, bucuroasă că s-a descotorosit atît de repede.* C. PETRESCU, C. V. 367. *Vedea omul... că nu se poate descotorosi de mine cu vorbe.* CREANGĂ, A. 46. ✧ Tranz. *Nevasta... făcea zile fripte bărbatului, ca să-l poată descotorosi o dată de frate-său.* CREANGĂ, P. 38.

DESCOTOŞMÁNÍ, *descotoşmănesc,* vb. IV. Tranz. A scoate hainele, ţoalele în care e înfăşurat cineva. V. dezbrobodi. (Refl.) *În sfîrşit izbutise a se descotoşmăni dintre blănuri.* REBREANU, R. I 217.

DESCOVOIÁ, *descovói,* vb. I. Tranz. A îndrepta un obiect încovoiat, arcuit sau curbat; a dezdoi, a îndrepta. *Acest păr întins să şază, orcum ştii, mi-l descovoaie.* PANN, P. V. II 120.

DESCREIERÁT, -Ă, *descreieraţi, -te,* adj. (Despre persoane, p. ext. despre manifestări ale lor) Fără minte, smintit, nebun, nesăbuit. *În zîmbetul descreierat al lui Eftimie, începu să pătrundă o strălucire slabă de trezie.* DUMITRIU, N. 243. ✧ (Substantivat) *Ce nebunii au încolţit în capul d-tale de descreierat?* CAMIL PETRESCU, T. I 155.

DESCRESCĂTÓR, -OÁRE, *descrescători, -oare,* adj. Care descreşte. *Şir de numere descrescătoare.*

DESCRÉŞTE, *descresc,* vb. III. Intranz. A scădea, a se reduce, a se micşora, a se împuţina. *Zgomotoşi, forfotesc în jurul cuptorului care descreşte văzînd cu ochii.* BOGZA, C. O. 225. *Îmi arătară o formă neagră carbonizată, peste care lumina focului creştea şi descreştea fioroasă.* GALACTION, O. I 579. *Mica lui umbră care singură mai mişca, descrescînd în scurgerea orelor.* ANGHEL, PR. 64.

— Forme gramaticale: perf. s. *descrescui,* part. *descrescut.*

DESCRÉŞTERE s. f. Faptul de a descreşte; scădere, reducere, micşorare, împuţinare. *Ziua este în descreştere.*

DESCREŢÍ, *descreţesc,* vb. IV. Tranz. A netezi o ţesătură, o haină încreţită; a desface creţurile. ✦ A destinde, a face să nu mai fie încruntat; fig. (împreună cu complementul: «faţa», «sprînceana», «fruntea» etc.) a se însenina, a-şi recăpăta voioşia, buna dispoziţie. *Duca tăcu, fără să-şi descreţească sprînceana.* SADOVEANU, Z. C. 101. *Să lăsăm însă pe Zamfirescu să continuie şi să-i descreţim puţin fruntea.* MACEDONSKI, O. IV 53. ✧ Refl. *Feţele oamenilor se vor descreţi.* CAMILAR, N. I 416. *Ruset se descreţi, vesel.* SADOVEANU, Z. C. 123. *Eu cred că poporul are nevoie şi de petreceri, ca să i se descreţească fruntea.* CAMIL PETRESCU, T. II 522. ✦ (Rar) A deschide un obiect legat cu un şnur. *Punga ş-o descreţeşte.* PANN, P. V. I 20.

DESCREŢÍRE, *descreţiri,* s. f. Acţiunea de a (se) descreţi şi rezultatul ei.

DESCREŢÍT, -Ă, *descreţiţi, -te,* adj. (Despre o ţesătură, o haină etc. sau despre piele) Cu creţurile desfăcute, netezite.

DESCRÍE, *descriu,* vb. III. Tranz. **1.** A prezenta, a înfăţişa, a zugrăvi ceva prin cuvinte. *Mai întîi a descris casa: o adevărată vilă.* C. PETRESCU, A. 422. *A fost o scenă de teroare de nedescris.* CARAGIALE, O. II 142. ✧ Refl. pas. *O strofă... frumoasă... în care se descrie înmormîntarea eroului poemei.* MACEDONSKI, O. IV 14.

2. A trasa o linie curbă, un cerc sau un arc de cerc.

3. A parcurge o traiectorie. *Un copil fugărit de alţi doi descrise un semicerc, căutînd un refugiu.* C. PETRESCU, C. V. 181.

— Forme gramaticale: perf. s. *descrisei,* part. *descris.*

DESCRÍERE, *descrieri,* s. f. Acţiunea de a descrie şi rezultatul ei.

1. Zugrăvire prin cuvinte. *Ai dreptate să rîzi. Am pierdut însă din vedere să completez descrierea năcazului meu, după ce am rămas fără cai.* SADOVEANU, Z. C. 31. *Este un oraş mic în cetate, dar vrednic de descriere pentru frumuseţea caselor, uliţilor şi a curăţeniî.* GOLESCU, Î. 132. ✦ Scriere sau pasaj dintr-o scriere, în care se descrie ceva. *Am început să traduc descrierea stepei malorosiene, una din paginele cele mai minunate din minunatul romanţ istoric Taras Bulba de N. Gogol.* ODOBESCU, S. III 20.

2. Trasare a unei linii curbe sau a unui cerc.

3. Parcurgerea unei traiectorii.

DESCRIPTÍV, -Ă, *descriptivi, -e,* adj. **1.** Care descrie, care conţine o descriere. *Adîncind problemele trecutului, Bălcescu a depăşit istoria descriptivă, istoria ca «şir de întîmplări», şi s-a străduit să urmărească firul roşu al luptei de clasă.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 1-2, 100. *O lungă baladă descriptivă.* ODOBESCU, S. III 86. ✧ (Despre discipline) *Gramatică descriptivă* v. gramatică. *Fonetică descriptivă* v. fonetică.

2. (În expr.) *Geometrie descriptivă* = ramură a geometriei care foloseşte metode de cercetare bazate pe reprezentarea unui punct din spaţiu cu ajutorul proiecţiilor pe două planuri.

DESCRÍPŢIE, *descripţii,* s. f. (Ieşit din uz) Descriere. *Se prezintă să ia în primire invitaţii cunoscuţi pînă acum numai după o vagă şi sumară descripţie.* C. PETRESCU, C. V. 181. *Aci va fi vorba de stil, ritm, rimă, peisaj, descripţia naturii, combinaţia felurită de icoane.* GHEREA, ST. CR. I 40.

— Variantă: (învechit) descripţiúne (pronunţat *-ţi-u-*) (MACEDONSKI, O. IV 60, GHEREA, ST. CR. III 383, ODOBESCU, S. III 20) s. f.

DESCRIPŢIÚNE s. f. v. descripţie.

DESCRUCIŞÁ, *descrucişez,* vb. I. Tranz. (Rar) A desface două obiecte aşezate cruciş, a le depărta unul de altul. *Pentru a descrucişa zburătorii!... sus gabierii!... şi marinarii se aruncară pe scările de frînghie.* BART, S. M. 51.

DESCRUCIŞÁRE, *descrucişări,* s. f. Faptul de a descrucişa (obiecte aşezate cruciş). *Nicola, uşurel, a ajuns cel dintîi în vîrf, la rîndunică, pentru descrucişarea vergelor.* BART, E. 273.

DESCRUNTÁ, *descrúnt,* vb. I. Tranz. (Rar) A îmblînzi privirea, expresia aspră, cruntă a feţei. *Surîse îndată prin somn unui vis şăgalnic care-i descrunită figura.* C. PETRESCU, C. V. 7.

DESCUAMÁ, *descuamez,* vb. I. Refl. (Despre piele) A se coji în urma unei boli de piele sau eruptive.

— Pronunţat: *-cua-.*

DESCUAMÁRE, *descuamări,* s. f. Faptul de a se descuama; fenomen patologic de cojire şi detaşare a epidermei.

— Pronunţat: *-cua-.*

DESCUIÁ, *descúi,* vb. I. Tranz. (Folosit şi absolut) A deschide cu cheia. *Au venit străjerii ca să descuie şi să dea în lături canaturile.* SADOVEANU, D. P. 166. *Eu nu pot, Ano, să-ţi descui; Acest drept al meu nu e. Crăiesei noastre am să-i spui Să vie să-ţi descuie.* COŞBUC, P. I 66. ✧ Refl. pas. *S-au rugat... să li se descuie poarta.* SBIERA, P. 148.

DESCUIÁT, -Ă, *descuiaţi, -te,* adj. (Despre uşi, încăperi etc.) Care nu (mai) este încuiat, care a fost deschis cu cheia. *Vai de mine! tată, cum să mă culc eu cu uşa descuiată?* ISPIRESCU, L. 376.

DESCÚLŢ, -Ă, *desculţi, -e,* adj. Fără încălţăminte, cu picioarele goale, descălţat. *Bine, măi Onufrie... văd că eşti desculţ.* CAMILAR, TEM. 33. *Am umblat desculţă şi flămîndă.* SADOVEANU, P. M. 67. *Porneşte desculţă prin rouă, de culege o poală de somnoroasă.* CREANGĂ, O. A. 234. *Cu un picior încălţat şi cu unul desculţ.* ŞEZ. II 196. ✧ (Substantivat) *Toţi lăcuitorii, pînă şi cel mai sărac, sînt îmbrăcaţi curat; cîrpit sau desculţ, nu să vede.* GOLESCU, Î. 145. ✦ (Substantivat) Om sărac. *Desculţii aprind focul pe lîngă care.* STANCU, D. 376.

DESCULŢÁ, *descúlţ,* vb. I. Refl. (Regional) A-şi scoate încălţămintea; a se descălţa. *De dragul tău să mă desculţ? Ei, iacă!* COŞBUC, P. I 170. *Dete de un vad, pre unde i să păru că ar putea trece. Deci să desculţă... şi plecă prin Dunăre.* RETEGANUL, P. III 5. *Părăuţ cu apă rece, Desculţa-m-oi şi te-oi trece. Desculţa-m-oi de-un picior Şi te-oi trece cu mult dor.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 141. ✧ Tranz. *Îl desculţă de cizme.*

DESCULŢÁT, -Ă, *desculţaţi, -te,* adj. (Regional) Descălţat, desculţ.

DESCUMPĂNÍ, *descumpănesc,* vb. IV. Tranz. A face (pe cineva) să-şi piardă echilibrul sufletesc; a dezorienta. *Tot ce văzuse şi auzise îl zăpăcise şi-l descumpănise.* SADOVEANU, P. M. 192.

DESCUMPĂNÍRE, *descumpăniri,* s. f. Faptul de a (se) descumpăni; dezorientare, dezechilibrare.

DESCUMPĂNÍT, -Ă, *descumpăniți, -te,* adj. Care și-a pierdut echilibrul sufletesc; dezorientat, dezechilibrat.

DESCURAJÁ, *descurajez,* vb. I. Tranz. A face să-și piardă curajul, entuziasmul, interesul, nădejdea. *În loc să descurajeze cu toată energia patima lui Zaharia Duhu, încă o dată o întețea.* C. PETRESCU, R. DR. 229. ✦ Refl. A pierde curajul, a deznădăjdui. *Se descurajează prea ușor.*

DESCURAJÁRE s. f. Faptul de a (se) descuraja; p. ext. starea celui care și-a pierdut curajul; deprimare, demoralizare, deznădejde. *După vreo două săptămîni te-a cuprins o descurajare, o silă de tot ce era în jurul tău.* PAS, Z. I 298. *Pleca cu un gest greu de descurajare.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 21. *Să vorbim de aceia... pe cari descurajarea nu i-a culcat încă la pămînt.* MACEDONSKI, O. IV 11.

DESCURAJÁT, -Ă, *descurajați, -te,* adj. Care și-a pierdut curajul, lipsit de entuziasm, de interes; demoralizat, deznădăjduit. (Fig.) *Totdeauna însă brațul îi cădea descurajat.* SADOVEANU, Z. C. 189.

DESCURAJATÓR, -OÁRE, *descurajatori, -oare,* adj. (Neobișnuit) Care te face să-ți pierzi curajul; demoralizant.

DESCURCÁ, *descúrc,* vb. I. **1.** Tranz. A face să nu mai fie încurcat, a descîlci, a desprinde, a alege, a desface dintr-o încurcătură. *Un mistreț cît toate zilele de mare prăvălise pe un flăcău tînăr la față și se silea a-și descurca colții din arcul flăcăului.* ISPIRESCU, L. 371. *Cînd aș fi, o Magdalină! Mielul a căruia lînă O descurcă mîna ta!* NEGRUZZI, S. II 90. ✧ Fig. *Se întunecase și nu mai putură să descurce drumul.* GALACTION, O. I 285. ✧ Refl. *Numai eu știam să... arunc* [ciulini] *în părul fetelor, ca să nu se mai descurce.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 14.

2. Refl. Fig. A ieși dintr-o situație dificilă, nouă, neobișnuită, încurcată. *Tăun descurce-se cum știe, treaba lui! numai arătura să fie gata la vreme.* CAMILAR, TEM. 97. *Nu se interesa de felul cum izbutește femeia, cu mijloace puține, să se descurce.* PAS, Z. I 95. *Îți mulțumesc pentru toate... Fără dumneata, greu mă descurcam eu aici.* C. PETRESCU, A. 327. ✧ Tranz. *Lasă, mă Mitreo, o să văz eu și o să te descurc.* SADOVEANU, M. C. 61.

3. Tranz. A lămuri, a limpezi, a pune la punct (o problemă, o situație confuză, încurcată). *Pentru prima oară în cariera mea mi se întîmplă asemenea complicație pe care n-o pot descurca.* SADOVEANU, P. M. 103. *Mi se pare mie că pricina încă n-am descurcat-o.* id. D. P. 169.

DESCURCĂRÉȚ, -EĂȚĂ, *descurcăreți, -e,* adj. Care știe să se descurce, să iasă dintr-o încurcătură. *Administratorul foarte descurcăreț și plin de viitor.* C. PETRESCU, R. DR. 97.

DESCUSÚT, -Ă, *descusuți, -te,* adj. (Despre o cusătură; p. ext. despre un lucru cusut) Cu ața ruptă, destrămat în locul unde a fost cusut. *Haină descusută.*

DES-DE-DIMINEÁȚĂ adv. v. **dis-de-dimineață.**

DES-DE-DIMINICIOÁRĂ adv. v. **dis-de-dimineacioară.**

DESDIMINEÁȚĂ adv. v. **dis-de-dimineață.**

DESEÁRĂ adv. În seara zilei curente; astă-seară. *Deseară la ora 7.30 p. m. sosește domnul gheneral, comandantul diviziei.* BRĂESCU, V. A. 11. ✧ Loc. adv. **În deseară** = spre seară, pe înserat; (fiind vorba despre soare) aproape de asfințit, gata să apună. (Atestat în forma *în desară*) *Pînă cînd să mă cobor, pînă cînd să mă urc înapoi, soarele e în desară.* GALACTION, O. I 257.

— Variante: **desáră** (SADOVEANU, D. P. 31), **diseáră** (C. PETRESCU, C. V. 135) adv.

DESEÁTINĂ s. f. v. **desetină.**

DESECÁRE s. f. Operație de eliminare a prisosului de apă dintr-un teren umed, spre a-l face cultivabil sau apt pentru lucrări de construcții. ✦ (Minerit) Operație de eliminare mecanică a apei din cărbune.

DESÉMN s. n. v. **desen.**

DESEMNÁ[1], *desemnez,* vb. I. Tranz. A arăta, a indica, a numi o persoană ca fiind potrivită pentru o calitate, pentru o funcție etc. ✦ (Rar) A indica unei persoane un loc potrivit. *Episcopul mi-a și desemnat o parohie bună în Sătmar.* REBREANU, I. 87.

DESEMNÁ[2] vb. I v. **desena.**

DESEMNÁRE s. f. Faptul de a desemna; indicare, numire a unei persoane pentru o anumită funcție sau demnitate.

DESÉN, *desene,* s. n. **1.** Reprezentare grafică a unui obiect pe o suprafață plană sau curbă prin linii, puncte, pete, simboluri etc. *Desen în creion.* ▭ *Am să născocesc desene și modele noi.* CAMIL PETRESCU, T. I 452. *Închid ochii și revăd decorul, ca un desen în cărbune.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 11. ✧ *Desen liber* v. liber. *Desen liniar* v. liniar. *Desen tehnic* v. tehnic. *Desene animate* sau (rar) *desen animat* v. animat.

2. Arta sau tehnica de a desena. *Lecție de desen.*

— Pl. și: *desenuri.* — Variantă: **desémn** (BART, E. 317) s. n.

DESENÁ, *desenez,* vb. I. **1.** Tranz. A face un desen cu mîna liberă sau cu ajutorul instrumentelor. *Desenează un copac.* ✧ Fig. [Norii] *desenează pe cer hărțile unor continente necunoscute.* BOGZA, C. O. 53. ✧ Absol. *Surîse, încetînd să deseneze și punînd creionul colorat alături.* C. PETRESCU, C. V. 149.

2. Refl. (Despre conturul unui obiect) A apărea, a ieși în evidență; a se profila, a se contura. *Munții se desenează în zare.* ▭ *Asprimea voluntară a feței era îndulcită de catifelarea umedă a ochilor și de buzele cărnoase, roșii și desenate voluptos.* C. PETRESCU, Î. I 13.

3. (Neobișnuit, cu privire la o problemă, o chestiune) A schița, a contura. (Atestat în forma *desemna*) *Chestiunea abia este desemnată; acesta este primul ei cuvînt.* ODOBESCU, S. III 408.

— Variante: **desemná,** (învechit) **desiná** (NEGRUZZI, S. II 246) vb. I.

DESENATÓR, -OÁRE, *desenatori, -oare,* s. m. și f. Persoană care desenează; artist care practică arta desenului (în special a desenului decorativ). *Desenator tehnic.*

DÉSEORI adv. Adeseori. *Mi s-a întîmplat deseori — pentru că... numeroase au fost călătoriile pe care le-am făcut cu metroul — să văd că mai mult de jumătate din pasageri aveau deschisă în fața ochilor o carte.* STANCU, U.R.S.S. 20. *Am auzit deseori oameni comparînd Carpații noștri cu munții Șviterei.* RUSSO, O. 99.

DESÉRT, *deserturi,* s. n. Fel de mîncare mai ușoară, care se servește la sfîrșitul mesei (brînză, fructe, prăjituri etc.); timpul cînd se servește acest fel de mîncare. *Pîinea rămăsese întreagă. Copiii cereră cîte-o felie goală, la sfîrșit — desert.* C. PETRESCU, Î. II 164.

DESERVÍ[1], *deservesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A servi o colectivitate, a executa un serviciu în folos obștesc. *Se îndreptară spre peretele din fund, pe care aveau harta ariei de lucru a stațiunii* [de tractoare], *cu comunele ce le deserveau.* MIHALE, O. 132. *Îndeobște trenurile ce deservesc liniile secundare sînt micuțe, locomotivele lor sînt adevărate samovare.* CĂLUGĂRU, O. P. 53. ✧ (Urmat de determinări introduse prin prep.

« cu ») *Această conductă va deservi în acelaşi timp cu gaz metan unele regiuni din ţara noastră.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2386.

2. A îngriji o maşină în timpul funcţionării ei.

DESERVÍ[2], *deservesc*, vb. IV. Tranz. A face cuiva un rău serviciu, a nu servi cum trebuie, a vătăma. *Autorul nu reuşeşte să dea expresie potrivită intenţiilor sale şi adesea le deserveşte.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 104, 4/4.

DESERVÍRE s. f. Acţiunea de a deservi[1]. *S-a îmbunătăţit deservirea cu energie electrică.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2388. *Pe lîngă fiecare instituţie... va putea funcţiona o cantină pentru deservirea salariaţilor.* B. O. 1951, 1044. ◇ *Brigadă de bună deservire* = brigadă de salariaţi (din magazinele de stat) care şi-au luat angajamentul să servească publicul cît mai bine.

DÉSET s. n. (Rar) 1. Desiş de tufe sau de copăcei. *Fuge prin desetul de fagi.* COŞBUC, P. I 160. *În deset urma mi se pierde — Şi-ajung într-o dumbravă verde.* IOSIF, T. 66.

2. Îngrămădire de oameni sau de lucruri; înghesuială, aglomeraţie.

DESETÍNĂ, *desetine*, s. f. 1. (În orînduirea feudală din ţările noastre) Impozit de zece la sută din recoltă, mai ales din recolta de la stupii de albine; zeciuială, dijmă.

2. Măsură agrară rusească, folosită odinioară şi la noi pentru măsurarea pămîntului, reprezentînd 2400 de stînjeni pătraţi, sau 1,09 hectare.

— Accentuat şi: *desétină*. — Variantă: (2) **deseátină** s. f.

DESEZISÁ, *desezisez*, vb. I. Refl. (Jur.; despre autorităţi, în special despre instanţe de judecată) A se desărcina de cercetarea unei pricini. ✦ Tranz. A deposeda pe cineva de o sarcină.

DESEZISÁRE, *desezisări*, s. f. (Jur.) Faptul de a (se) desezisa; deposedare de o sarcină.

DESFÁCE, *desfác*, vb. III. 1. Tranz. (Adesea în corelaţie cu a face) A descompune un întreg în părţile din care e alcătuit. *Am desfăcut firul de lînă în două.* ◇ Refl. *De-atunci negura eternă se desface în făşii.* EMINESCU, O. I 132. ✦ A face ca ceva efectuat să revină la starea anterioară. *Omul singur ceea ce-şi face, niminea nu i-l poate desface.* PANN, P. V. III 120. ◇ Refl. *Scîrba lui acuma că şi-au pierdut odorul inimii sale!... Însă lucrul făcut nu s-au putut desface.* SBIERA, P. 90. ◇ Absol. *Dănilă face, Dănilă trebuie să desfacă.* CREANGĂ, P. 46. ✦ (Cu privire la învoieli scrise sau verbale) A anula, a strica. *A desfăcut logodna.* ▭ *Văzîndu-şi bordeiul schimbat într-o căsuţă arătoasă, a desfăcut contractul de închiriere.* REBREANU, I. 83.

2. Tranz. A desprinde din locul unde este fixat sau din legătura cu care este prins, legat sau înnodat. *Podarul desface lanţul, şi peste cîteva clipe corabia începe să plutească.* BOGZA, C. O. 290. ◇ Refl. *Iar din umbra de la maluri se desface-acum la larg Luntrea cu-ale ei vintrele spînzurate de catarg.* EMINESCU, O. I 154. (Fig.) *Valea era cufundată în întuneric, numai fruntea pleşuvă a Ceahlăului, luminată, se desfăcea albă din umbra nopţii.* RUSSO, O. 115.

3. Refl. (Despre oameni) A se despărţi de cineva sau de ceva, a se lăsa de cineva sau de ceva. *Se găsea tot aşa de singur între străini, cum singur şi orfan fusese în toată copilăria. Numai Triglea şi baba lui avuseseră milă de el. Acum se desfăcuse şi de ei.* SADOVEANU, M. C. 54. *Cînd ai plecat la Paris, te-ai desfăcut de toate.* ALECSANDRI, T. 1722. *Şi de lume şi de toate Împreună ne-am desface.* ALEXANDRESCU, M. 55. ◇ Refl. reciproc. *Să ne desfacem de fărtăţie.* SBIERA, P. 184. ◇ Tranz. *Scobori, doamne, pe pămînt, De vezi lumea ce-a făcut: Desfăcut-a doi drăguţi.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 176.

4. Tranz. A deschide un obiect (dezlegîndu-l, tăindu-l, ridicînd capacul etc.). *Cuţitul de desfăcut cutii de conserve.* C. PETRESCU, Î. I 3. *De pe piept cămaşa vesel ea-şi desface.* COŞBUC, P. I 250. ◇ Refl. *Se desfac uşile.* ISAC, O. 119. *Să se desfacă săcriul.* CREANGĂ, P. 323. ✦ A desfăşura (deschizînd, răsfirînd, întinzînd), a despături. *Întinse subt picioare un ziar şi peste obraz desfăcu altul.* C. PETRESCU, Î. II 199. *Zi cu zi...* [ziaristul] *îşi desface foaia şi-o aruncă vînturilor.* ANGHEL, PR. 103. *Mi-oi desface de-aur părul, Să-ţi astup cu dînsul gura.* EMINESCU, O. I 55. *Lăpuşneanul posomorîndu-se, desfăcu braţele.* NEGRUZZI, S. I 146. ◇ Fig. *Las inima comoara să-şi desfacă.* GOGA, C. P. 6. ◇ Refl. (Poetic) *Valea Sălanelor se desface singură pe o lungime de cîţiva kilometri.* SADOVEANU, V. F. 107. ◇ Expr. (Regional) **A desface patul** = a pregăti patul pentru dormit. ✦ Fig. (Cu privire la idei, teorii, teze) A înfăţişa, a prezenta, a expune. *Înviorat, se ridică deodată în picioare gata să înceapă a-şi desface teoriile lui favorite.* BART, E. 179.

5. Tranz. A vinde; a lichida prin vînzare. *Curînd am închis casa de la Cişmeaua Roşie şi m-am mutat în Mîntuleasa; cai, trăsuri, cîini de preţ, am desfăcut tot.* M. I. CARAGIALE, C. 92. *Îi spuse toată istoria: cum a scăpătat Racliş, cum îşi desface ultima rămăşiţă din avere.* VLAHUŢĂ, O. A. III 72. *Duce... nouă cai de ham. Cu patru dintr-înşii a plecat la Constantinopole. Acolea i-a desfăcut, i-a schimbat, a făcut ce a putut.* I. IONESCU, D. 219. ◇ Fig. *Acea tainică simţire, care doarme-n a ta harfă, În cuplete de teatru s-o desfaci ca pe o marfă?* EMINESCU, O. I 137.

6. Intranz. (În superstiţii; de obicei cu o determinare la dativ) A nimici vraja sau farmecul care apasă asupra cuiva. *Dacă e legat prin vrăji, vom găsi o femeie bătrînă să-i desfacă.* SADOVEANU, D. P. 30. *Să cosesc pelin şi iarbă, Să dau mîndrii să-mi desfacă.* ŞEZ. VII 86. ◇ (Uneori cu a doua determinare, introdusă prin prep. « de » şi arătînd natura vrăjii) *Desfă (cutăruia) De orice rău.* TEODORESCU, P. P. 365. ◇ Tranz. (Complementul indică vraja sau farmecul) *Na, cioară, un leu bătut, Să-mi desfaci ce mi-ai făcut.* MARIAN, O. II 32. *S-o găsi cineva care să desfacă făcutul locului aceluia.* ISPIRESCU, L. 101.

DESFÁCERE, *desfaceri*, s. f. Acţiunea de a desface şi rezultatul ei.

1. Despărţire, descompunere, dezorganizare. *Dispariţiunea...* [lui Tudor Vladimirescu] *a fost semnalul desfacerii oştirii româneşti.* GHICA, S. 113.

2. Anulare. *Muncitorii, funcţionarii, inginerii şi tehnicienii pot cere desfacerea contractului de muncă individual.* B. O. 1951, 1432.

3. Vînzare. *Preţ de desfacere. Magazin de desfacere a produselor Ministerului Industriei Uşoare.* ✦ Lichidare.

DESFĂCÁ, *desfác*, vb. I. Tranz. (Regional) A scoate boabele de pe ştiuleţii de porumb; a curăţa ştiuleţii de pănuşi. *Descins, cu capul gol, Cocoran desfăca păpuşoi dintr-o coşarcă pusă la picioare.* CAMILAR, TEM. 25.

DESFĂCÁT[1] s. n. Acţiunea de a desfăca. *Voi face cîteva zile la desfăcat.* CONTEMPORANUL, V. 294.

DESFĂCÁT[2], **-Ă,** *desfăcaţi, -te*, adj. (Despre ştiuleţii de porumb) Cu boabele scoase; curăţat de pănuşi.

DESFĂCÚT[1] s. n. (Prin confuzie cu desfăcat) Scoaterea boabelor de pe ştiuleţii de porumb; curăţirea ştiuleţilor de pănuşi. *Păpuşoii uscaţi se odihnesc în glugi pe lanuri; vine vremea desfăcutului.* SEVASTOS, N. 3. *Vă spun o drăguţă de poveste, cum o auzii la desfăcutu de cucuruz.* RETEGANUL, P. I 11.

DESFĂCÚT[2], **-Ă**, *desfăcuți, -te*, adj. **1.** (Despre obiecte formînd un tot) Descompus, desprins, destrămat, răsfirat, împrăștiat; demontat. *Bicicleta a stat o săptămînă desfăcută.* ▭ *Ea-ntr-un suflet vine Cu părul desfăcut La mine.* TOPÎRCEANU, B. 34.

2. (Jur.; despre învoieli scrise sau verbale) Anulat. *Tribunalul a declarat căsătoria desfăcută.*

3. (Despre haine) Descheiat, dezlegat. *Cu fularul desfăcut.* ✦ (Despre o scrisoare, un pachet, un lacăt etc.) Deschis. *O scrisoare desfăcută.*

4. Vîndut. *Marfă desfăcută.*

DESFĂȘÁ, *desfăș*, vb. I. Tranz. A dezlega fașa cu care e legat copilul peste scutece; p. ext. a desface copilul din scutecele cu care e învelit. *Anica desfășe copila.* CONTEMPORANUL, IV 392.

— Forme gramaticale: prez. ind. *desfăș, desfeși, desfașă, desfășăm.*

DESFĂȘÁT, -Ă, *desfășați, -te*, adj. (Despre copiii de leagăn) Cu fașa dezlegată; cu scutecele desfăcute. *Pruncușorul meu... Tu cum l-ai lăsat În pat Desfășat.* TEODORESCU, P. P. 467.

DESFĂȘURÁ, *desfășór* și *desfășur*, vb. I. **1.** Tranz. A face să nu mai fie înfășurat sau ghemuit, a desface, a întinde în toată lungimea sau suprafața. *Armatele... Desfășură largi steaguri de falnică paradă.* ALECSANDRI, P. III 336. *Desfășurînd vălul... o coperi cu el.* NEGRUZZI, S. I 32. *Calul iar își răpezea, Peste teancuri* [de postav] *el zbura, Apoi le desfășura Și le da pe la nuntași Care-n lupte sînt fruntași.* ALECSANDRI, P. P. 176. ✧ (Poetic) *Răsai, o dimineață!... Desfășură în aer cosița ta bălaie, Pe care flori de aur și roze strălucesc.* BOLINTINEANU, O. 199. ✧ Fig. *Inima-mi... Slăvește sărbătoarea Veacului, Cînd zorii desfășoară flamuri De sînge și flăcări.* BENIUC, V. 64. ✧ Expr. **A desfășura steagurile** (sau **steagul**) = a porni la luptă, a începe o acțiune de mare amploare. *Sub conducerea partidelor comuniste și muncitorești, oamenii muncii din toate țările desfășoară larg steagul luptei internaționaliste.* CONTEMPORANUL, S. II, 1952, nr. 26, 1/2. ✧ Refl. *Se juca așa de frumușel, încît ghemul nici nu se desfășura.* ISPIRESCU, L. 286. *Turbanul nu i s-ar fi desfășurat.* NEGRUZZI, S. I 21. ✦ Refl. (Despre unități militare) A trece de la o formație de marș sau premergătoare de luptă la o formație de luptă.

2. Refl. Fig. (Despre locuri și privelești din natură) A se înfățișa în aspectele lor succesive, a se arăta în toată amploarea, a se perinda, a se succeda. *Oamenilor li se desfășură înaintea ochilor o cîmpie necuprinsă, un pămînt vînăt, acoperit cu buruienile topite de geruri.* CAMILAR, TEM. 47. *Bărăganul tăcea, desfășurîndu-se ca o mare împietrită în necunoscutul depărtării.* SADOVEANU, O. III 664. *Drumul neted și larg se desfășura înaintea noastră gălbiu și lung.* HOGAȘ, DR. II 3. ✧ Tranz. *Munții își desfășoară fastul fără seamăn al marilor lor cetăți.* BOGZA, C. O. 336. *Ah, dragii mei, cît de lină a fost ziua aceea de început de toamnă și cît de măreț și de solemn își desfășura codrul valurile.* SADOVEANU, O. IV 484. *Cîte-o femeie... își desfășura trecătoarele umbre prin spațiul neguros.* EMINESCU, N. 34. ✦ (Despre fapte, evenimente) A se înlănțui, a trece în mod succesiv prin fața spectatorului, a evolua. *Ar vedea, ca într-o panoramă, desfășurîndu-se dinainte-i toate acțiunile pornite din această crudă dar bărbătească aplecare a firii omenești.* ODOBESCU, S. III 51.

3. Tranz. (Cu privire la acțiuni de durată) A înfăptui în chip succesiv, pe etape și pe un plan larg. *Folosind exemple concrete locale, gazeta de perete trebuie să desfășoare o largă muncă de educare a oamenilor muncii în spiritul patriotismului și internaționalismului proletar.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2689. ✧ Refl. *Ce viață arzătoare, plină de clocot și de putere trebuia să să desfășoare acolo!* VORNIC, P. 183.

DESFĂȘURÁRE, *desfășurări*, s. f. Acțiunea de a (se) desfășura.

1. Desfacerea unui obiect înfășurat. *Desfășurarea unui sul.* ✦ (Geom.) Întindere în plan a suprafeței anumitor corpuri geometrice (con, cilindru etc.) tăiate după generatoarea lor. *Desfășurare conică.* ✦ Trecere a unei unități militare de la dispozitivul de marș la un dispozitiv de luptă.

2. Fig. Întinderea unui peisaj pe porțiuni succesive în fața unui spectator; perindare. *În desfășurarea dealurilor și a văilor de la Comănești, de cîte ori nu simțise el, copil... cum se destindea sufletul surorii sale!* D. ZAMFIRESCU, R. 77. *Deasupra ochilor ei închiși vedea felurite forme plutind într-o desfășurare leneșă.* VLAHUȚĂ, O. A. 143.

3. Efectuare în mod succesiv a unei serii de acțiuni tinzînd spre un scop unic; dezvoltare. *O puternică contribuție trebuie să dea desfășurarea largă a întrecerii socialiste.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2387. ✧ (În literatură și în domeniul reprezentărilor scenice) *Desfășurarea acțiunii* = evoluția acțiunii, succesiunea diferitelor ei momente în vederea deznodămîntului. *Cititorul... nu-și prea dă seama din desfășurarea acțiunii nici dacă la început treburile gospodăriei merg rău sau bine, nici dacă, spre sfîrșitul ei, lucrurile se îndreaptă sau nu.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 5, 4/5.

DESFĂȘURÁT, -Ă, *desfășurați, -te*, adj. **1.** (Despre obiecte înfășurate) Întins, desfăcut. ✦ (Despre un grup compact și omogen, în special despre soldați) Răsfirat după un anumit dispozitiv. *Prima impresie de aiurire ce o avuseră, văzîndu-se desfășurați în tiraliori, cu soldați printre dînșii... se împrăștiase.* D. ZAMFIRESCU, R. 257. ✦ *Plan desfășurat* = plan defalcat pe perioade de executare.

2. (Despre un peisaj) Care se înfățișează succesiv în toată întinderea. ✦ (Despre evenimente) Care se succed în timp.

3. (În expr.) *Comerț desfășurat* = comerț socialist, de stat sau cooperatist, la prețuri fixate de stat și fără cartele sau rații. *Trecerea la comerțul desfășurat constituie un eveniment de mare importanță în dezvoltarea economică a Republicii Populare Romîne.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 3166.

DESFÁT s. n. (Neobișnuit) Distracție, petrecere, desfătare. *Era ceasul cînd Bucureștii... suspendîndu-și pentru douăsprezece ore rumoarea afacerilor, aleargă la desfăt.* C. PETRESCU, C. V. 238.

DESFĂTÁ, *desfăt* și *desfătez*, vb. I. Refl. A-și trece timpul într-o stare de mulțumire, de bucurie, de încîntare, a simți o mare plăcere, a se delecta, a petrece, a se distra. *Pentru ce unul cîntă și se desfată în grădină umbroasă, iar altul se cutremură și blestemă?* CAMILAR, T. 104. *În salonul din dreapta dansa și se desfăta tineretul.* C. PETRESCU, C. V. 178. *Mă desfătam pe gheață și la săniuș.* CREANGĂ, A. 117. ✧ Fig. *Acea cuvîntare cadențată... pe care glasul o rostește cu plăcere, desfătîndu-se în armonia ritmului.* ODOBESCU, S. I 185. ✦ Tranz. A încînta, a fermeca, a delecta. *Nu vedea decît un spectacol care desfăta ochii.* C. PETRESCU, C. V. 163. *Uitată doarme-a doinelor comoară De-un sfert de veac, în vechea lui vioară Ce-a desfătat o lume-n tinerețe!* IOSIF, P. 29. ✧ Absol. *Varsă-n cupa mea de aur Acest vin ce desfătează.* ALECSANDRI, P. II 47.

DESFĂTÁRE, *desfătări*, s. f. Acțiunea de a se desfăta și rezultatul ei.

1. Plăcere mare, încîntare, delectare. *Motivele acestei tinereți* [a operei lui Bălcescu], *ca și a desfătării artistice cu care o parcurgem încă, stau mai întîi în adîncimea și vigoarea simțirii ce a inspirat-o, în generozitatea și avîntul acestei simțiri.* L. ROM. 1953, nr. 1, 32. *Oară ce desfătare vînătorească mai deplină... poate fi pe lume decît aceea*

care o gustă cineva cînd, prin pustiile Bărăganului, căruța în care stă culcat abia înaintează? ODOBESCU, S. III 15.

2. Petrecere, veselie. *După ce trecu fumul petrecerilor și al desfătărilor, Voinea își aduse aminte că era însurat și că nevasta lui îl aștepta în ghearele Vulturului.* POPESCU, B. III 51. *Să fi văzut bucurie și desfătare! Preoții le cîntară: Isaia dănțuiește, ospățul să începu, muzicele cîntau și toți erau fericiți.* RETEGANUL, P. II 21. ✦ Plăcere trupească; desfrîu. *Cată cu un ochi de milă la cea tinerime de rînd care... trăiește în dezmierdări și-n desfătări se îmbată.* ODOBESCU, S. III 210. *Casa lui era capiștea desfătărilor.* NEGRUZZI, S. I 86.

DESFĂTÁT, -Ă, *desfătați, -te,* adj. (Învechit) **1.** (Despre lucruri) Plăcut, încîntător, desfătător. *Cela în gunoi, cesta în așternuturi desfătate.* ARHIVA R. I 147. *Florile... Se dezvălesc frumos Din sînurile sale Dau desfătat miros.* DONICI, F. 57. ✦ (Despre locuri) Plăcut la vedere; deschis, larg, frumos. *O lume fără margini, frumoasă, desfătată, Ca o cîmpie verde sub mine s-au întins.* ALECSANDRI, P. A. 65.

2. (Despre oameni) Plin de bucurie, bucuros, vesel. *Astăzi este lumea Desfătată.* TEODORESCU, P. P. 100. ✦ Aplecat spre plăceri senzuale, răsfățat, moleșit. *Agatîrșii... erau oameni desfătați și trăiau o viață moleșită.* ODOBESCU, S. II 277.

DESFĂTĂTÓR, -OÁRE, *desfătători, -oare,* adj. Care desfată ochii sau simțurile; plăcut, încîntător. *Dincolo de aste primejdii se întindea o grădină desfătătoare.* POPESCU, B. I 91. *Vederea desfătătoare ce avea pe mare camera noastră ne făcu să uităm suferințele.* BOLINTINEANU, O. 294. *În ce loc a fost vînătoarea... mai desfătătoare?* ODOBESCU, S. III 78.

DESFĂTUÍ, *desfătuiesc,* vb. IV. Tranz. (Rar) A sfătui (pe cineva) să nu facă ceea ce avea de gînd să facă, a sfătui să facă altfel, a abate, a opri de la... (Pleonastic) *L-au desfătuit să nu meargă mai departe.* SBIERA, P. 55.

DESFĂTUÍRE, *desfătuiri,* s. f. (Rar) Acțiunea de a desfătui. *N-au mai căutat să-l oprească, pentru că... știa de mai înainte că orice desfătuire ar fi de prisos.* SBIERA, P. 26.

DESFĂȚÁ, *desfăț,* vb. I. Tranz. **1.** A scoate fețele sau învelitorile de pînză de pe perne sau plăpumi. ◇ Expr. **A desfăța patul** (sau **așternutul**) = a scoate rufăria patului. ◇ Refl. Fig. *Cu-ncetul a cerului nori se desfață, Încet se-ncrețesc peste văile-adînci.* EMINESCU, O. IV 164.

2. (Mold., rar) A deschide; a întinde la vedere, a expune. *Negustorii dughenele au desfățat.* SEVASTOS, N. 130.

DESFĂȚÁT, -Ă, *desfățați, -te,* adj. **1.** (Despre perne sau plăpumi) Fără față; neînfățat; p. ext. (despre pat) fără rufărie.

2. (Mold., rar) Larg deschis, expus vederii. [Casele] *au început a să supune regulelor proporției, a să împodobi cu coloane, cu ferestre largi și luminoase, cu balcoane desfățate.* ALECSANDRI, C. 97.

DESFERECÁ, *desférec,* vb. I. **1.** Refl. (Numai la pers. 3; despre roți, p. ext. despre car) A pierde șinele de fier. *Și nu ne-am mai putut duce, Că carele ni s-au desferecat.* TEODORESCU, P. P. 181.

2. Tranz. A desface din fiare, din cătușe, din lanțuri. (Ironic) *Am desferecat moara și-am scăpat-o pe apă... Acum, mămucuță, dacă-mi tot tragi cu pilduirile... eu mă duc!* CAMILAR, N. II 269. ◇ Fig. *Nu-ți poți imagina ce ușor deschide ușile și desferecă gurile.* C. PETRESCU, C. V. 283. ◇ Absol. *Faur două săptămîni ferecă, iar două desferecă* (= februarie îngheață și dezgheață). ◇ Refl. *Sînt legat în lanțuri și nu pot să mă desferec.* BENIUC, V. 109.

3. Refl. (Despre pietrele de moară) A se toci, a-și toci zimții de pe fețele interioare (între care sînt zdrobite boabele).

DESFERECÁT, -Ă, *desferecați, -te,* adj. Desfăcut din fiare, din ferecătură.

DESFÍD s. n. (Învechit) Sfidare, înfruntare. *Și-mi părea că asta nu e altă decît o hulă, un desfid către providența care ne pedepsea.* NEGRUZZI, S. I 292.

DESFÍDE, *desfid,* vb. III. Tranz. (Nu are forme la timpurile trecute) **1.** A provoca (pe cineva) la o acțiune sau la dovedirea unui lucru, știind de mai înainte că nu va reuși. *Desfid pe oricine în această lume să mă vadă în starea în care se află domniile lor.* SADOVEANU, Z. C. 51.

2. A înfrunta un lucru primejdios, a nesocoti o primejdie; a sfida, a brava. *Desfide primejdia.*

DESFÍDERE s. f. (Neobișnuit) Faptul de a desfide; provocare, sfidare. *Un viscol năpustește o desfidere brutală.* MACEDONSKI, O. I 398.

DESFIGURÁ, *desfigurez,* vb. I. Tranz. (Cu privire la persoane) A strica fața, figura, forma, înfățișarea firească, urîțind-o; a poci, a sluți. *Dacă mă lovea, nu știu ce s-ar fi putut întîmpla. M-ar fi desfigurat, poate m-ar fi ucis chiar.* CAMIL PETRESCU, U. N. 93. *Sultana și Domnica se repezeau la ea, s-o desfigureze cu unghiile.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 38.

DESFIGURÁRE, *desfigurări,* s. f. Faptul de a desfigura; urîțire, pocire. *Știu că pentru delictul sau crima de barbarie nu există articol în codul penal* [burghez]. *Dar pentru desfigurare de persoane există.* BOGZA, A. Î. 364.

DESFIGURÁT, -Ă, *desfigurați, -te,* adj. Deformat, urîțit, pocit. *Ascuns sub pansament, obrazul, pe care îl știe pentru totdeauna desfigurat.* C. PETRESCU, Î. II 59.

DESFIINȚÁ, *desființez,* vb. I. Tranz. A face ca ceva să nu mai existe; a suprima. *Ai să desființezi secția laboratorului.* CAMIL PETRESCU, T. III 169. *Constantin Mavrocordat, la 1739, desființă de tot vechea organizare militară a țării.* BĂLCESCU, O. I 32. ✦ (Cu privire la legi, contracte, convenții) A abroga; a anula.

DESFIINȚÁRE, *desființări,* s. f. Acțiunea de a desființa și rezultatul ei; suprimare, înlăturare. *Voi luptați pentru desființarea huzurului... și boierilor nu le convine.* CAMILAR, N. I 394. *Se răspîndește vuiet printre dascăli despre desființarea catiheților.* CREANGĂ, A. 114.

DESFIINȚÁT, -Ă, *desființați, -te,* adj. Suprimat, distrus, înlăturat. (Prin exagerare) *Le-ai dovedit dușmanilor tăi că, atunci cînd te cred desființat, e destul să ridici fruntea, ca să redevii întreg cum ai fost.* CAMIL PETRESCU, T. II 546. ✦ (Jur.) Abrogat. *Regulament desființat.*

DESFIRÁ, *desfir,* vb. I. Refl. (Rar, despre fire înfășurate; p. ext. despre obiectul pe care sînt înfășurate) A se desface din înfășurare, a se desfășura. *Scapi fusul jos; nimic nu zici Cînd fusul se desfiră.* COȘBUC, P. I 192.

DESFOIÁ, *desfói,* vb. I. **1.** Tranz. A desprinde, a smulge, a lăsa să cadă petalele unei flori. *Grădinile albe, crengile desfoind albele flori afinate... toate, erau toate ca în vacanțele de altădată.* C. PETRESCU, O. P. II 32. *Vîntul... desfoaie blînde flori.* ALECSANDRI, P. A. 132.

2. Refl. (Despre flori, boboci) A înflori, a se deschide. (Fig.) *Pe gură-i se desfoaie Dulce rază-mbobocită.* ALECSANDRI, P. A. 192. ◇ Tranz. (Poetic) *Tristețe-n mine iarăși bobocii ți-i desfoi.* STANCU, C. 85.

DESFOIÁT, -Ă, *desfoiați, -te,* adj. (Despre flori) Cu petalele desprinse, căzute. *Rupi cununa și-o arunci:*

Roşii flori prin aer zboară Desfoiate, ca să moară Jos prin lunci. COŞBUC, P. I 219.

DESFRÎNÁ, *desfrînez,* vb. I. Refl. (Neobişnuit) A se deda desfătărilor, petrecerilor, a duce o viaţă necumpătată, de plăceri uşoare. *Ne desfrînam în nebunia carnavalului la Veneţia.* M. I. CARAGIALE, C. 55.

DESFRÎNÁRE, *desfrînări,* s. f. Faptul de a fi desfrînat; destrăbălare. *Din lux şi desfrînare nasc aste bande crude De noi ciocoi ce pradă.* BOLINTINEANU, O. 173. *Poate ar fi mai întîrziat a-şi pune în lucrare planul, dacă desfrînarea lui nu l-ar fi grăbit.* NEGRUZZI, S. I 144.

DESFRÎNÁT, -Ă, *desfrînaţi, -te,* adj. Destrăbălat, corupt, stricat, depravat, imoral, cu o conduită imorală. *Tînărul rege... fugi cu desfrînata sa curte.* ODOBESCU, S. I 4. *M-aş mîngîia d-aceasta, cînd aş vedea că, poate, Prin scrieri vom preface năravuri desfrînate.* ALEXANDRESCU, P. 82. *Iliaş urmînd în tronul părintelui său, după o scurtă şi desfrînată domnie, se duse la Constantinopol.* NEGRUZZI, S. I 144. ✧ (Substantivat) *Focul juneţii şi simplitatea creşterii sale o făcură să plece urechea la măgulirile desfrînaţilor.* NEGRUZZI, S. I 20.

DESFRÎU, (rar) *desfrîuri,* s. n. Purtare desfrînată, necumpătare, corupţie, destrăbălare, imoralitate, depravare. *Această societate capitalistă... îşi trage luxul şi desfrîul tocmai din nedreptate.* CAMIL PETRESCU, T. I 328. *Jap trăia în casa luxului şi a desfrîului.* GALACTION, O. I 303.

DESFRUNZÍ, *desfrunzesc,* vb. IV. Refl. (Despre copaci sau despre pădure) A-şi pierde frunzele. *Copacii se desfrunzesc.* ✧ Tranz. A despuia de frunze. *Fugarii desfrunzesc tufarii.* ALECSANDRI, P. III 211.

DESFRUNZÍRE, *desfrunziri,* s. f. Acţiunea de a (se) desfrunzi şi rezultatul ei.

DESFRUNZÍT, -Ă, *desfrunziţi, -te,* adj. Care şi-a pierdut frunzele, fără frunze. *Putea vedea coroanele copacilor, negre şi desfrunzite.* DUMITRIU, N. 120. *Subt un tei desfrunzit, se aşează pe-o bancă şi cugetă.* VLAHUŢĂ, O. A. 128.

DESFUNDÁ, *desfúnd,* vb. I. Tranz. **1.** A deschide un butoi scoţîndu-i fundul sau dîndu-i cep; p. ext. a deschide o sticlă astupată, scoţîndu-i dopul, a destupa. *Desfund butoiul de vin. Desfund sticla de rachiu.* ✧ Refl. (Rar, despre torente de apă) A se revărsa. *S-au desfundat puhoaiele şi s-au astupat drumurile.* SADOVEANU, Z. C. 38.

2. A curăţa sau a goli un canal, o ţeavă, un şanţ etc. care este înfundat.

3. (Cu privire la un teren sau la artere de circulaţie; subiectul este apa, ploaia) A face noroios, impracticabil. *Şi peste toţi curgea din văzduhul posomorît o ploaie înverşunată, duşmană, care desfunda drumurile.* D. ZAMFIRESCU, R. 71. *Cerul posomorît... vearsă şiroaie de ploaie şi de zloată, de desfundă pretutindeni pămîntul.* ODOBESCU, S. III 564.

4. (Cu privire la terenuri) A ara adînc, a desţeleni. *Tractoarele desfundă locul şi îneacă sămînţa.* MIHALE, O. 89. *Munca a desfundat pămînturile.* I. IONESCU, P. 207.

DESFUNDÁRE, *desfundări,* s. f. Faptul de a desfunda.

1. Deschidere, destupare a unui vas închis. *Vartolomeu Diaconu s-a îndeletnicit cu desfundarea sticlelor.* C. PETRESCU, A. 292.

2. Destupare, curăţire a unei ţevi, a unui orificiu etc. *Dorinţa comunei a fost a spori cantitatea apei bună de beut... prin desfundarea izvoarelor.* I. IONESCU, P. 422.

DESFUNDÁT, -Ă, *desfundaţi, -te,* adj. **1.** (Despre butoaie, sticle sau alte recipiente astupate sau închise) Cu fundul (capacul, dopul) scos; deschis, destupat. *În curte, pe lîngă două junci şi patru berbeci fripţi, erau trei poloboace desfundate pline de vin.* NEGRUZZI, S. I 151. ✧ Fig. *Opinca-i era spartă, căciula desfundată, Dar fruntea lui de raze părea încoronată.* ALECSANDRI, O. 243.

2. (Despre ţevi, canale, orificii) Golit de impurităţi, curăţat, redat folosinţei.

3. (Despre terenuri sau artere de circulaţie) Impracticabil (din cauza ploilor). *Caii mergeau acum mai greu pe drumul desfundat.* SADOVEANU, O. VII 80.

DESHĂMÁ, *deshám,* vb. I. Tranz. A scoate hamul de pe cal; a desprinde calul de la căruţă. *Am deshămat, cu badea Dumitru, calul.* SADOVEANU, P. S. 49. *Au fost deshămaţi caii de la o trăsură, al cărei birjar turc adormise pe capră.* BART, E. 205. *Caii de poştă nu merg decît deshămaţi pînă în valea Petricicăi.* NEGRUZZI, S. I 308. ✧ Absol. *Mai mă învîrtesc pe lîngă căruţă, desham, dau la cai nişte ovăz.* PREDA, Î. 92.

DESHIDRATÁ, *deshidratez,* vb. I. Tranz. A face ca un corp să-şi piardă, total sau parţial, apa pe care o conţine în mod normal.

DESHIDRATÁRE, *deshidratări,* s. f. Acţiunea de a deshidrata; eliminarea (totală sau parţială) a apei pe care o conţine un corp în mod normal; pierderea apei de către un corp.

DESHIDRATÓR, *deshidratoare,* s. n. (Tehn.) Aparat pentru uscarea fructelor şi a legumelor prin ventilaţie naturală sau artificială.

DESHUMÁ, *deshumez,* vb. I. Tranz. A scoate un cadavru din mormînt, a dezgropa, a exhuma.

DESHUMÁRE, *deshumări,* s. f. Acţiunea de a deshuma; dezgropare, exhumare.

DESIGILÁ, *desigilez,* vb. I. Tranz. A deschide o încăpere sau un obiect sigilat, a-i scoate sigiliul. *Şi de ce l-ai desigilat* [plicul]? BARANGA, I. 202.

DESIGNÁ, *designez,* vb. I. Tranz. (Franţuzism rar) A desemna[1], a indica. *S-a... luat această expresiune spre a designa partea de moşie cea mai amănunţită a unui răzăş.* I. IONESCU, D. 205.

DESÍGUR adv. **1.** (Formulă de afirmaţie) Da. *Pot închide fereastra? — Desigur.*

2. În mod precis, fără îndoială, cu siguranţă, negreşit. *Neputînd să te ajungă, crezi c-or vrea să te admire? Ei vor aplauda, desigur, biografia subţire Care s-o-ncerca s-arate că n-ai fost vrun lucru mare.* EMINESCU, O. I 134. *Ar primi, desigur, să-ţi fie editor.* ODOBESCU, S. III 12.

DESÍME, (rar) *desimi,* s. f. (De obicei urmat de determinări în genitiv sau introduse prin prep. «de») Însuşirea de a fi des, compact sau îndesat; (concretizat) desiş. *Flăcări galbene de lumînări mici cît unghia se desluşeau... din desimile de flori galbene ale pădurilor.* CAMILAR, T. 70. *A ieşit o ciută, lîngă o desime mare de ierburi.* SADOVEANU, D. P. 82. *Rar de tot, cînd desimea codrului se ştirbea oleacă în dreapta sau în stînga... puteai să înţelegi ce este mai încolo.* GALACTION, O. I 281. *Desimea aburilor smulşi pămîntului de apropierea ivirii soarelui se subţia, lucrurile începeau să-şi hotărască formele.* MACEDONSKI, O. III 48.

DESINÁ vb. I v. desena.

DESINÉNŢĂ, *desinenţe,* s. f. (Gram.) Element morfologic care se adaugă în limbile flexionare la tema unui verb pentru a arăta persoanele, şi la tema unui substantiv sau adjectiv pentru a arăta cazurile. *Folosindu-se prepoziţiile în locul desinenţelor cazuale, rolul prepoziţiilor şi numărul lor creşte.* GRAUR, F. L. 181.

DESÍŞ, *desişuri,* s. n. (De obicei urmat de determinări în genitiv sau introduse prin prep. «de») **1.** Grup des de copaci, de ierburi, de buruieni etc.; pădure tînără,

foarte deasă; desime, bunget. *Clipeau prin desişurile livezilor acoperişuri bombate de alamă.* SADOVEANU, Z. C. 276. *Soarele se scufundase în desişul tihniţilor copaci.* VLAHUŢĂ, O. A. 121. *Trage, săgeata vîjîie şi se pierde în desişul ierbii care se clatină încet în vîrf.* CARAGIALE, O. III 102. ✧ Fig. *Tai brazdă prin desişuri de îndoieli şi-aruncu Cu buzduganul vrerii hotar departe-n vreme.* BENIUC, V. 60.

2. (Rar) Mulţime mare, îngrămădeală, îmbulzeală (de oameni). *Se împinge disperată o mulţime de lume ca într-un desiş de trupuri.* CAMIL PETRESCU, T. II 410.

DESJUCÁ vb. I v. dejuca.

DESJUGÁ vb. I v. dejuga.

DESLUŞÍ, *deslușesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A distinge, a deosebi, a prinde cu urechea; a auzi. *Dintre toate tunurile care trăgeau... Filipoiu deslușì unul cu un geamăt sec.* CAMILAR, N. I 297. *Din cauza lacrimilor nu mai deslușì cuvintele.* SAHIA, N. 90.

2. A distinge, a deosebi, a recunoaşte, a percepe (cu ochii); a vedea, a observa în semiîntuneric sau într-o lumină slabă. *Cu ochii aţintiţi prin noaptea sumbră, Deslușim Urcînd spre noi o umbră.* CAMIL PETRESCU, V. 46. *Cînd m-am ridicat în sus, doi haidamaci sar de după colibă-n faţa mea. Eu, buimac niţel de somn, nu i-am putut deslușì deodată bine.* SANDU-ALDEA, U. P. 104. ✧ Fig. *Azi le-aş putea deslușì* [faptele], *numai dacă mi s-ar vopsi în alb cele mai bune şi în negru cele rele.* CAMIL PETRESCU, T. I 356. ✧ Refl. impers. *În livadă se deslușiră în curînd pomii încărcaţi de floare.* SADOVEANU, O. V 417. *La stînga se deslușea mai bine incendiul de la Lespezi, parcă s-ar fi apropiat şi s-ar fi înviorat.* REBREANU, R. II 159. ✦ A scoate la lumină, a face să iasă în evidenţă, a reliefa. *Focul... lumina omul, deslușea amănunţimile.* CONTEMPORANUL, VII 194. ✦ A descifra, a citi. *Gîngăvea glasul celui mai vechi dintre baci, deslușind cu caznă slovele ceaslovului.* CAMILAR, T. 14.

3. A desprinde dintr-un complex de idei, a descurca, a clarifica, a lămuri, a limpezi, a înţelege. *Vorbea cu ironie despre stăruinţele mele de a deslușì chestia influenţei mediului asupra artistului.* GHEREA, ST. CR. II 16. ✧ (Cu pronumele în dativ) *Mehmet Padişah... dorea pe Rabia Gülnuk, fără a-şi putea încă deslușì dacă făgăduinţa pe care o dăduse privea o moarte de om ori un colan de mărgărîtare.* SADOVEANU, Z. C. 275. *Niciodată n-am putut să-mi deslușesc lămurit aceste două cuvinte: moarte şi nimicire.* RUSSO, O. 136. ✧ Refl. (Subiectul este lucrul clarificat) *Toate i se deslușiră şi-i veni în minte popasul în colonie.* SADOVEANU, P. M. 244. *După cîtva timp, un gînd se deslușì bine în mintea lui.* SANDU-ALDEA, U. P. 180. *Cîte lucruri, neînţelese bine pe-atunci, i se deslușeau acum în minte.* VLAHUŢĂ, O. A. III 14. ✦ Refl. A se lămuri, a se clarifica (asupra unui lucru). *Afurisita de gramatică îmi scoate peri albi... poate cu tine, care ai trecut pe la părintele Duhu, să mă pot deslușì.* CREANGĂ, A. 87. ✦ (Complementul indică lucrul explicat) A explica, a face pe cineva să priceapă. *Pantalemon se aşezase pe bancă şi-i deslușea agitat faptele sale lui Micluţ.* DUMITRIU, V. L. 80. *Sava ne deslușì între altele că nevasta e la ogor, că a prins-o acolo furtuna şi că trebuie să pice dintr-o clipă în alta.* C. PETRESCU, S. 30. ✧ (Complementul indică persoana căreia i se explică) *Pe Roşul ţi-am dăruit, Dar nu mi te-am deslușit Că nu-l poate-ncălica Decît stăpîn'su, Corbea.* TEODORESCU, P. P. 530.

DESLUŞÍRE, *deslușiri,* s. f. Acţiunea de a deslui; lămurire, explicaţie. *Din a opta zi, băiatul începu să rărească scrisul. Şi chiar pînă atunci le dase prea puţine deslușiri: gazda bună, birt bun; era mulţumit.* BASSARABESCU, V. 21. ✦ (Neobişnuit) Comentare, interpretare. *Deslușiri de versuri* [titlu]. MACEDONSKI, O. I 421.

DESLUŞÍT, -Ă, *deslușiţi, -te,* adj. **1.** Care se aude bine. V. clar. *Se opriră şi-şi aplecară urechea ca să audă picuşurile abia deslușite ale dezgheţului.* SADOVEANU, P. M. 153. *Vocile... pătrund în baracă deslușite.* SAHIA, N. 83. ✧ (Adverbial) *Glasul ceterei s-auzea mai deslușit.* CAMILAR, T. 89. *Dar în această tăcere se aud deodată deslușit, tot mai aproape şi mai aproape, paşi de cai, de oameni.* GHEREA, ST. CR. II 139. *Balan să-ţi aleagă din gură ce spui, dacă nu vorbeşti deslușit.* CREANGĂ, P. 151.

2. Care se vede clar, precis, lămurit. *Totul pare acum deslușit, prin marea claritate a undelor.* BOGZA, C. O. 350. *Umbra creştea în forme din ce în ce mai deslușite... Desigur că-i ea.* BART, E. 185. ✧ (Adverbial) *Feodor nu putea să vadă deslușit cine este feciorul care venise lîngă el.* GALACTION, O. I 677.

3. Lămurit, precis, pe înţeles. *Am citit... răspunsul d-voastră nu tocmai deslușit.* VLAHUŢĂ, O. A. 431. *Să trecem însă mai departe, poate vom găsi o mai deslușită aplicare a teoriilor.* GHEREA, ST. CR. II 46. ✧ (Adverbial) *Mai bine este să aştepte sosirea nunciului Malaspina... de la care vor afla mai mult şi mai deslușit şi vor şti ce este de făcut.* BĂLCESCU, O. II 267.

DESOLIDARIZÁ, *desolidarizez,* vb. I. Refl. (Urmat de determinări introduse prin prep. «de») A se despărţi, a se separa (în ceea ce priveşte atitudinea) de cineva sau de o acţiune; a nu mai fi, a nu mai simţi, a nu mai activa solidar cu cineva. *Deputatul a început să facă exces de zel în dragoste, ca să-i arate fratelui mai bătrîn că se desolidarizează de o atitudine atît de obraznică.* CAMIL PETRESCU, U. N. 31.

DESOLIDARIZÁRE, *desolidarizări,* s. f. Faptul de a se desolidariza; despărţire, separare hotărîtă (şi principială) de o persoană, de un grup, de o acţiune; opinie separată. *Puse distanţă de un pas între amîndoi, cu o instinctivă desolidarizare.* C. PETRESCU, C. V. 180.

DESPACHETÁ, *despachetez,* vb. I. Tranz. A desface, a scoate (un obiect) din învelitoarea, cutia etc. în care se află împachetat. [Necunoscuta] *zăreşte pe masă ... cartea împachetată, pe care profesorul la venire a pus-o acolo cu mare grijă. O despachetează, o priveşte, o deschide.* SEBASTIAN, T. 267. [Tata] *ar despacheta darul meu.* SAHIA, N. 23. ✦ (Complementul indică pachetul, lada, cufărul) A deschide, a desface (pentru a scoate obiectele din interior). *Mulţimea asta nu vrea decît să despacheteze bagajele făcute pentru refugiu.* CAMIL PETRESCU, U. N. 422.

DESPACHETÁRE, *despachetări,* s. f. Acţiunea de a despacheta. *De-abia aştepta să vie ziua despachetării, ca să le vază* [tablourile cumpărate]. BASSARABESCU, S. 178.

DESPĂDUCHEÁ, *despăduchez,* vb. I. Tranz. A curăţa de păduchi (prin mijloace sanitare). V. deparazita.

DESPĂDURÍ, *despăduresc,* vb. IV. Tranz. A tăia în mod neraţional pădurile dintr-o regiune. *Porţiuni din codri au fost despădurite şi în chipul acesta s-au născut curăturile.* PAMFILE, A. R. 2.

DESPĂDURÍRE, *despăduriri,* s. f. Acţiunea de a despădura; tăiere neraţională a pădurilor.

DESPĂDURÍT, -Ă, *despăduriţi, -te,* adj. (Despre un teren, o regiune etc.) De pe care s-au tăiat în mod neraţional pădurile. *Ţinuturi despădurite.*

DESPĂGUBÍ, *despăgubesc,* vb. IV. Tranz. (Urmat adesea de determinări introduse prin prep. «de» sau «pentru» şi arătînd paguba) A plăti cuiva echivalentul unei pierderi (mai ales materiale) pe care a suferit-o, a compensa o pagubă, o lipsă. V. indemniza. *A despăgubit pe toţi anchetaţii de-atunci, deşi n-ar fi fost obligat.*

REBREANU, R. I 234. *Faptul că mi-au rămas însemnările... mă consolă, dacă nu mă și despăgubește, de toate pierderile.* M. I. CARAGIALE, C. 24. *Despăgubește-mă, lele, De părăluțele mele.* MARIAN, S. 38. ◇ (Urmat de determinări introduse prin prep. «cu» și arătînd indemnizarea) *Îl despăgubește cu vorbe goale.* ✦ Refl. A lua echivalentul unei pierderi (mai ales materiale). *Mă despăgubeam însă cu libertatea întreagă de a-i privi... genele stufoase umbrindu-i albastrul privirilor.* IBRĂILEANU, A. 108. *Din pricina mușteților și sprincenelor mele care seamănă cu ale dumitale, mi-am pierdut clientela și m-am hotărît să mă despăgubesc pe altă cale.* HOGAȘ, DR. II 156.

DESPĂGUBÍRE, *despăgubiri,* s. f. Acțiunea de a despăgubi și rezultatul ei; compensare a unei pagube; (concretizat) sumă cu care se compensează o pagubă. V. indemnizație. *Catina, citind răspicat, apăsat: «Emanciparea clăcașilor, ce se fac proprietari prin despăgubire». Damian Tabacul strigă dîrz: «Fără despăgubire... fără despăgubire».* CAMIL PETRESCU, B. 99. *S-a nimerit să aleagă măritul județ lui Alexa Balaban dreptate, hotărînd boierului să plătească negustorului patru sute pungi bani buni, despăgubire și dobîndă pentru cîte suferințe și răutăți îndurase.* SADOVEANU, Z. C. 237. ◇ *Despăgubiri de război* = sumă de bani sau cantitate de bunuri materiale pe care un stat învins le plătește statului învingător, pentru a-l despăgubi de pagubele cauzate de război. (Jur.) *Despăgubiri civile* = sumă de bani pe care o plătește un condamnat penal (independent de pedeapsa primită) pentru pagubele pricinuite părții civile. *Inculpatul a fost condamnat la șase luni închisoare și cinci sute de lei despăgubiri civile.*

DESPĂIENJENÍ, *despăienjenesc,* vb. IV. Refl. (Despre ochi) A începe să zărească, să vadă bine.

DESPĂRȚĂMÎNT, *despărțăminte,* s. n. (Învechit) Despărțitură; secție. V. departament. (Atestat în forma *despărțimînt*) *La cimitirul cel nou din Piscul Voevodesei... acum există mai multe despărțiminte pentru morții care în viață au rătăcit pe căile diveselor schisme ale bisericii.* C. PETRESCU, A. 464.

— Variantă: **despărțimînt** s. n.

DESPĂRȚÉNIE, *despărțenii,* s. f. (Popular) Desfacere a unei căsătorii; despărțire (2), divorț. *Ca să-și înduplece soțul părăsit să consimtă la despărțenie, îi dăruise două moșii.* M. I. CARAGIALE, C. 129.

DESPĂRȚÍ, *despárt,* vb. IV. **1.** Refl. (Despre două sau mai multe ființe) A se îndepărta, a se separa (temporar) unii de alții plecînd fiecare în altă direcție; a pleca unii de lîngă alții, a se separa unii de alții (pentru totdeauna sau pentru o vreme mai mult ori mai puțin îndelungată). *Irina și Ionuț se despart sfioși cu un «noroc bun».* DAVIDOGLU, M. 15. *Plecau uneori împreună, după lucru. În colțul străzii își urau succes și pe urmă se despărțeau.* SAHIA, N. 96. *Scumpul meu părinte, cît mă doare să mă despart de d-ta.* ALECSANDRI, T. I 410. ◇ (Prin analogie cu ființele) *Sînt cîțiva* [vulcani mărunți] *legați între ei printr-o dragoste și biologie siameză... despărțindu-se numai spre vîrf, pentru a avea fiecare un crater deosebit.* BOGZA, C. O. 175. *Acolo erau două drumuri care să despărțeau.* ȘEZ. IV 171. ✦ Fig. A se îndepărta, a se înstrăina, a se detașa sufletește; a rupe legăturile, relațiile cu cineva. *Sufletul lui Măgură se despărți pentru totdeauna de generația lui.* CAMILAR, N. I 113. *Mai ales de Leventu îmi pare rău că s-a despărțit de noi.* SADOVEANU, P. M. 203. ◇ Tranz. *Stăpînii firești ai aceleia care mi-i dragă, domnule abate, n-ar primi niciodată să mă vadă alături de dînsa... Sîntem despărțiți cu blestem.* SADOVEANU, Z. C. 52. *Cine desparte doi dulci, Ducă-i corbii carnea-n nuci; Cine desparte doi dragi, Ducă-i corbii carnea-n fagi.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 281.

2. Refl. A se separa de ceva de care e legat sufletește, a se lipsi de..., a renunța la... *Eu să mă despart de stînă, Să las sîlha cea bătrînă.* COȘBUC, P. II 168.

3. Refl. (Despre soți) A se separa în mod legal; a divorța. *Mă, eu... mă despart de muiere.* DUMITRIU, B. F. 66. [Adela] *s-a despărțit, imediat după căsătorie.* IBRĂILEANU, A. 33. ◇ Tranz. (Subiectul este autoritatea care pronunță divorțul) *Onorabila Dicasterie îi despărți, și coconul Andronache se duse în voiaj.* NEGRUZZI, S. I 79.

4. Tranz. (Subiectul este un element care constituie un hotar, o barieră, un obstacol) A separa, a delimita, a izola. *Se opriră nemișcați în drumul ce despărțea cele două moșii.* PREDA, Î. 150. *Zidurile și palatele pe care le vedeam mă despărțeau de Piața Roșie.* STANCU, U.R.S.S. 36. *La ridicarea cortinei, marele oblon ce desparte terasa de hol este tras pînă jos.* SEBASTIAN, T. 9. ◇ (În construcții figurate) *Adela va rămînea pentru tine... inabordabilă ca o planetă, din cauza prăpastiei care te desparte de ea!* IBRĂILEANU, A. 187. ◇ (Cu determinarea «în două») *Un horn dacă s-ar putea construi aici, să despartă focul în două.* BOGZA, C. O. 71. *Vîlceaua... despărțea prunăria în două.* MACEDONSKI, O. III 6. ◇ Refl. pas. *Holul se desparte de terasă prin două mari uși laterale de sticlă.* SEBASTIAN, T. 9. ◇ Tranz. (În sens temporal) *În pauza care desparte ultimele două acte, un filozof... rostește o vorbă de duh.* CAMIL PETRESCU, T. III 501. ✦ A fi, a se afla între... sau pînă la...; a se interpune. *Doar cîțiva pași despart cele două tabere.* SAHIA, N. 44. *Eu departe, tu departe, Două deșuluri ne desparte.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 115. ◇ (În sens temporal) *Puțin mă mai despărțea de ziua logodnei.* M. I. CARAGIALE, C. 84. ✦ Refl. A se împărți în două sau în mai multe părți. *Nu mai există un sistem capitalist atotcuprinzător — lumea s-a despărțit în două sisteme: sistemul capitalist și sistemul socialist.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2500.

— Prez. ind. și: (regional) *despărțesc* (CREANGĂ, P. 114, JARNÍK-BÎRSEANU, D. 197, ALECSANDRI, P. P. 22).

DESPĂRȚIMÎNT s. n. v. **despărțământ.**

DESPĂRȚÍRE, *despărțiri,* s. f. Faptul de a (se) despărți.

1. Separare; momentul cînd cineva se desparte (de cineva sau de ceva); timpul cît cineva stă despărțit. *La despărțire, Oană și-a îmbrățișat feciorul, plîngînd.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 220. *Nu credeam să sufăr atît la despărțire.* MACEDONSKI, O. II 236.

2. Divorț. *Nadina, îndată ce s-a întors de la țară... a chemat pe avocatul Olimp Stavrat și l-a rugat să introducă neîntîrziat cererea de despărțire.* REBREANU, R. I 250.

3. Diviziune, împărțire. *Această despărțire a individualității lui se făcu izvorul unei cugetări ciudate.* EMINESCU, N. 58. ✦ (Concretizat) Despărțitură. ✦ (Învechit) Circumscripție (polițienească sau administrativă); p. ext. localul unde erau instalate birourile unei circumscripții. *În curînd civilizația va străbate la țară (a și început: o parte din Humulești e «despărțirea III a urbei T. Neamț!»).* IBRĂILEANU, SP. CR. 109. [Jupîn Dumitrache:] *Aveam de gînd să-l întreb: «Ce poftești, mă musiu?» și să-l și umflu!... Și dacă nu-i ajungea...* [Ipingescu:] *Ei! dacă nu-i ajungea, despărțirea e aproape: să fi poftit la mine la despărțire cu lăcrămație, că-i împlineam eu cît îi mai lipsea.* CARAGIALE, O. I 47.

DESPĂRȚÍT[1] s. n. Despărțire. ◇ *Despărțitul oilor* = desfacerea tovărășiei de stînă, toamna, cînd se împart proprietarilor oile și produsele lor. *Poate eu n-oi fi față la toamnă, nici la despărțitul oilor, nici nicăieri pe fața pămîntului.* CAMILAR, N. I 253.

DESPĂRȚÍT[2]**, -Ă,** *despărțiți, -te,* adj. **1.** Separat (unul de altul).

2. (Despre soți) Care nu mai trăiește împreună cu celălalt; divorțat.
3. Izolat, înstrăinat. *Despărțite de restul lumii, apele Oltului vor continua să străbată cîmpia.* BOGZA, C. O. 139.
4. (Învechit) Deosebit, diferit. *Deși despărțite, lucrurile au unire.* CONACHI, P. 260.

DESPĂRȚITÓR, -OÁRE, *despărțitori, -oare,* adj. Care desparte, care separă (un lucru de altul). *În zidul peretelui despărțitor, casa de bani.* CAMIL PETRESCU, T. I 381. *În zadar cearcă ei să ridice Un zid pe Milcov, despărțitor.* ALECSANDRI, P. A. 99.

DESPĂRȚITÚRĂ, *despărțituri,* s. f. 1. Parte despărțită dintr-un recipient sau dintr-o încăpere; încăpere mică despărțită din una mai mare; loc separat (într-o ladă, într-un dulap etc.); compartiment, diviziune. *Biroul contabilului și al casierului... par de fapt o singură masă, cu despărțituri și policioare.* CAMIL PETRESCU, T. I 381. *Străbătură un loc larg și lung... și trecură într-o despărțitură mai mică.* GALACTION, O. I 513.
2. Construcție, de obicei improvizată, făcută cu scopul de a separa ceva, de a face o delimitare. *Își mutase pînda în jurul despărțiturilor de scînduri din curtea gării.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 157.
3. (Învechit) Grup, ceată. *Pe de altă parte, despărțituri de oșteni moldoveni îi strîmtora pe de laturi.* ARHIVA R. I 108.

DESPĂTURÁ vb. I v. despături.

DESPĂTURÁRE s. f. v. despăturire.

DESPĂTURÍ, *despăturesc,* vb. IV. Tranz. (Și în forma *despătura*) A desface ceva (o pînză, o stofă, o hîrtie etc.) care fusese îndoit, strîns sau împăturit. *Scoase o hîrtie, o despături, întinzînd-o jandarmului.* CAMILAR, N. II 254. *Își șterse mustățile... cu o batistă albă, pe care o despături atunci.* C. PETRESCU, Î. II 113. *Șeful de post, cu obrazul stors de sînge, i-a despăturat un teanc de hîrtii pe birou.* POPA, V. 189.
— Variantă: **despătură,** *despătur,* vb. I.

DESPĂTURÍRE, *despăturiri,* s. f. (Și în forma *despăturare*) Acțiunea de a despături.
— Variantă: **despăturáre** s. f.

DESPECETLUÍ, *despecetluiesc,* vb. IV. Tranz. A rupe, a scoate pecețile de pe un plic, o scrisoare, un pachet (pentru a desface, a deschide); a desigila. *Si-i dă apoi o scrisoare, luîndu-i cuvîntul că o va despecetlui numai atunci cînd va cădea în cea mai mare deznădejde.* GHEREA, ST. CR. I 269. *Despecetlui plicul cu grabă, îl citi și văzui că i se înveseli obrazul.* GHICA, S. A. 51. *Îndată am despecetluit răvașul meu și ț-am scris.* KOGĂLNICEANU, S. 72.

DESPECETLUÍT s. n. Despecetluire. ✦ Fig. (Rar) Dezlegare, descifrare (a unui text). (Atestat în forma regională *dispecetluit*) *De cînd am prins a dezlega buchile nu mai beau tabac, nici holercă... Stau întins în iesle... vitele-mi rumegă deasupra... Eu, sub cojoc, încep cu dispecetluitul cărții.* CAMILAR, N. II 369.
— Variantă: (regional) **dispecetluít** s. n.

DESPERÁ, *despér* și (mai rar) *desperez,* vb. I. 1. Intranz. A-și pierde orice speranță, a deznădăjdui. (Atestat în forma de prez. ind. pers. 3 pl. *desper*) *Așa virtuoșii murind nu desper, Speranța-a lor frunte-nsenină.* EMINESCU, O. I 12. ✧ Refl. (Învechit) *Dacă la vîrsta ta te desperezi, apoi noi acei cari sîntem mai bătrîni... ce trebuie să facem?* KOGĂLNICEANU, S. 215.
2. Tranz. (Rar) A aduce (pe cineva) la desperare; a exaspera. *Se arătară îndată pintre stuh vro patru dorobanți... care ne spuseră că ne găsim chiar în dreptul Călărașilor, și în lungă depărtare de orice sat. Această aflare ne desperă, căci toate proviziile noastre se înecaseră!* ALECSANDRI, O. P. 210.
— Variantă: **disperá** vb. I.

DESPERÁRE, *desperări,* s. f. (Și în forma *disperare*) Faptul de a despera; deznădejde. *Își smulsese părul din cap de desperare.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 205. *Bătrînul își lăsă capul în jos, cu un aer de supremă desperare.* VLAHUȚĂ, CL. 87. *În Țara Romînească, starea țăranilor merse din zi în zi mai rău, pînă la 1821, cînd desperarea lor izbucni.* BĂLCESCU, O. I 143. ✧ Loc. adv. **Cu desperare** = (în mod) desperat, deznădăjduit. *Aș voi să întreb unde mergem, vorbi într-o vreme cu disperare domnul Paul de Marenne.* SADOVEANU, Z. C. 191. *Mărinda, pierdută pintre popor, se uita cu mirare și cu luare-aminte la soldați și deodată, țipînd cu desperare, pică la pămînt leșinată.* ALECSANDRI, O. P. 227. **La desperare** = într-o împrejurare grea, în care sînt puține posibilități de scăpare. *La desperare te agăți de orice.* ✧ Expr. **A duce** (sau **a aduce, a împinge** pe cineva) **la desperare** = a face (pe cineva) să-și piardă nădejdea; a exaspera (pe cineva).
— Variantă: **disperáre** s. f.

DESPERÁT, -Ă, *desperați, -te,* adj. (Și în forma *disperat*) 1. (Despre oameni, fig. despre animale) Ajuns la desperare; deznădăjduit, exasperat. *Maria încearcă disperată să-l trezească pe Anton.* DAVIDOGLU, M. 75. *Bubico latră și chelălăie desperat, smucindu-se să iasă din paner.* CARAGIALE, O. II 266. *A doua zi porni cu caii, dar iar căzu jos și dormi pînă ce mijea de ziuă. Desperat, era să ieie lumea în cap.* EMINESCU, N. 20. *Desperatul Cerențelu își luă adio suspinînd.* NEGRUZZI, S. I 111. ✧ (Adverbial) *Bogoiu a asistat la întreaga scenă... încurcat de privirea disperat întrebătoare a lui Jef.* SEBASTIAN, T. 158. ✧ (Substantivat) *Disperatul își cuprinse tîmplele în palme.* SADOVEANU, P. M. 271. *Mama... urmărea fiecare gest al nostru cu ochi de disperată.* SAHIA, N. 57.
2. (Despre manifestări sau atitudini ale ființelor) Care exprimă, care dovedește desperare, deznădejde. *Îndeosebi căpitanul Ilie avea o figură disperată.* SADOVEANU, Z. C. 50. *S-aud bătăi furioase în ușă, apoi un glas desperat: — Ilinco.. deschide o dată!* VLAHUȚĂ, CL. 57. *Prin aerul cel roșu, femei trec cu-arme-n brat... e ură și turbare În ochii lor cei negri, adînci și desperați.* EMINESCU, O. I 62.
3. Care provoacă desperare; care prezintă puține posibilități de scăpare; periculos. *Situație desperată.*
— Variantă: **disperát, -ă** adj.

DESPERĂȚIE s. f. (Învechit) Desperare. *Doisprezece coconași... de desperație* [că pierduseră la jocul de cărți], *se făcură voinici de codru.* NEGRUZZI, S. I 81. *Astă-vară m-am împrumutat cu patru sute de galbeni ca să fac o călătorie după placul meu, și din pricina dumitale... în desperație, i-am cheltuit.* KOGĂLNICEANU, S. 194.

DESPERECHEÁ, *desperechez,* vb. I. Tranz. 1. A despărți, a desface, a dezbina două elemente, două lucruri, două ființe care formează împreună o pereche.
2. A scoate o parte dintr-o serie de lucruri de același fel; a descompleta. ✧ (Cu privire la bani; rar) *Înadins nu și-a desperecheat cele patru mii de lei.* C. PETRESCU, C. V. 29.

DESPERECHEÁT, -Ă, *desperecheați, -te,* adj. 1. (Despre ființe sau lucruri care în mod obișnuit formează o pereche sau perechi) Despărțit, separat (de perechea lui). *Mănușa asta desperecheată? O încearcă și constată pe loc. — Asta-i mănușa mea.* CAMIL PETRESCU, T. I 554.
2. Care nu (mai) face parte dintr-un tot, dintr-un întreg sau dintr-o serie; izolat, stingher. *Mogrea desfundă sticla, turnă în pahare desperecheate, cum erau toate lucrurile în casa lor.* C. PETRESCU, Î. II 155. [În odaie] *totul e curat, dar sărăcăcios, desperecheat.* SEBASTIAN, T. 256.

Tot ce se vedea acolo... prăfuit şi afumat, mîncat de cari sau de molii, şchiop sau schilod, ciobit, rupt sau desperecheat. M. I. CARAGIALE, C. 134.

DESPERECHÉRE, *desperecheri,* s. f. Acţiunea de a d e s p e r e c h e a şi rezultatul ei.

DESPERSONALIZÁT, -Ă, *despersonalizaţi, -te,* adj. (Rar) Care şi-a pierdut personalitatea; lipsit de personalitate. ✦ F i g. Lipsit de căldură, de viaţă. *Am găsit... o cameră de găzduit, groaznic de despersonalizată şi de tristă.* GALACTION, O. I 680.

DESPICÁ, *despic,* vb. I. 1. T r a n z. (Uneori determinat prin «în două»; cu privire la un obiect, mai ales un lemn, o parte a corpului etc.) A crăpa, a tăia, a sparge de-a lungul, desfăcînd în două sau în mai multe bucăţi. V. s p i n t e c a. *Parcă i-a despicat cineva ţeasta în două.* CAMIL PETRESCU, U. N. 429. *Mîinile subţiri şi aspre despicau anevoios aşchiile.* C. PETRESCU, S. 31. *Iară Dragoş s-aţinea, Şi cel zimbru cum venea, Ghioaga-n frunte-i arunca, Fruntea-n două-i despica!* ALECSANDRI, P. II 94. ✧ F i g. *Cuvintele, lame albe, despică aerul. Prin glasul unuia vorbesc toţi, Cei de ieri, de azi, de totdeauna.* DRAGOMIR, P. 9. *Vezi cel pîrîu care o despică* [valea] *în lung?* NEGRUZZI, S. I 195. ✧ E x p r. A despica firul (firul sau firul de păr) în patru = a cerceta prea cu de-amănuntul, a împinge prea departe analiza unei probleme (adesea fără rezultat pozitiv). ✧ A b s o l. *Strigătul nostru adînc, unit, pătimaş, Să fie car de asalt. Să fie dur. Să despice, să taie, Cum despică şi taie un diamant, Şi să unească.* BANUŞ, B. 110. ✦ F i g. A frînge, a sfîşia (sufletul, inima). *Vioara lui despica inima.* GALACTION, O. I 74. ✧ R e f l. *Inima-i în două n-a vrut să se despice.* MACEDONSKI, O. I 261. *Frageda inimioară se despică de durere.* CONACHI, P. 109. *Paler despicase surcelele de cu vreme, ca să aibă cu ce face focul cînd s-o scula, în zori.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 229.

2. T r a n z. A produce o crăpătură (lungă şi îngustă) în ceva; a deschide. *Stanuri negre şi trunchiete despicau pe ici pe colo negurile.* EMINESCU, N. 49. *Stoian... făcea el ce făcea Pe Păun că-l aducea Şi-n pămînt că mi-l izbea, Cît pămîntul despica, Pîn'în brîu că mi-l băga.* ALECSANDRI, P. P. 100. ✧ F i g. *Aruncă în sus* [buzduganul] *de despică bolta ceriului.* EMINESCU, N. 4. ✦ R e f l. A se crăpa. *Şi se făcea că porţi de-aramă, Bătrîne, gem şi se despică.* BANUŞ, B. 112. *Un vînt subţire se ridică, Albastra mare se despică.* MACEDONSKI, O. I 59. *Pe cînd ei beau şi se veseleau... o dată se despică zidul şi se ivi o umbră.* ISPIRESCU, L. 143. (F i g.) *Despică-te, apus şi răsărit, miazănoapte şi miazăzi, şi trimite adevărul mărturie!* DAVIDOGLU, O. 120. ✦ R e f l. (Popular, despre frunze) A crăpa, a se rupe. *Frunzuţă, despică-te, Vino, mîndră-mpăcă-te!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 256. *Şi de doru-i şi de jale Să despică frunza-n vale.* ALECSANDRI, P. P. 378. ✦ (Despre plug) A brăzda. *Plugul despică ogorul.* ▭ *Uite, mergem să arăm, Ţelina să despicăm, Că avem să semănăm. Voi aveţi să ne urmaţi Şi-nsutit să seceraţi.* ANT. LIT. POP. I 552. ✦ (Neobişnuit) A despărţi, a separa, a desface. *Îşi regăsi puterea să despice în lături inelele cosiţei şi sări afară la lumină.* GALACTION, O. I 191.

3. T r a n z. A străbate (văzduhul, o mulţime compactă etc.). *Se urca pe parapet... făcea un salt în sus şi cădea în apă — toată un arc, despicînd văzduhul.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 41. *Comăneşteanu zări de departe statura lui Milescu ce despica ceaţa, cu sabia în mînă.* D. ZAMFIRESCU, R. 261. ✧ F i g. *Multă vreme glasul limpede despică sara plină de miresme.* SADOVEANU, O. I 107. *Numai Prutul despica liniştea cu mersul lui grăbit.* DUNĂREANU, CH. 182.

4. T r a n z. F i g. A pătrunde cu perspicacitate un lucru complex; a analiza, a interpreta, a explica, a dezlega; p. e x t. a expune amănunţit. *Ascultam, mic la picioarele Fanei, strîns în mine cu un sentiment nelămurit de spaimă şi de apărare zadarnică, incapabil cîteva momente să despic cuvintele şi să le lămuresc.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 323. *Dezmeticindu-se parcă, începură să-şi despice păţaniile şi să le cîntărească.* REBREANU, R. I 273.

5. R e f l. A se desface în bucăţi, a se fărîmiţa, a se destrăma. *Aburii uşori ai nopţii ca fantasme se ridică Şi, plutind de-asupra luncii, printre ramuri se despică.* ALECSANDRI, O. 187. *Dai de piatră, Nu se strică; Dai de apă, Se despică* (Hîrtia). GOROVEI, C. 185. ✧ (Poetic) *Bolţile* [cerului] *se rupeau, jumalţul lor albastru se despica.* EMINESCU, N. 70.

6. R e f l. (Despre muguri) A plesni, a se deschide. *Mugurul liliacului se despică şi-nverzeşte subt aburoasele sărutări ale soarelui.* ODOBESCU, S. III 77.

DESPICÁRE s. f. Acţiunea de a d e s p i c a; crăpare. ✦ F i g. (Neobişnuit) Dezbinare. *Acum era altceva: da, era o despicare făcută între oameni.* DUMITRIU, N. I. 79.

DESPICÁT, -Ă, *despicaţi, -te,* adj. Tăiat, desfăcut de-a lungul (în două sau mai multe părţi); crăpat. *Ziua, liliecii se retrag în crăpăturile munţilor, dormind spînzuraţi între pereţii de piatră despicaţi.* BOGZA, C. O. 173. ✧ F i g. [Pisica] *miorlăia duşmănos, răsucind şi întinzînd coada stufoasă şi mă fixa cu ochii despicaţi şi crescuţi.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 73.

DESPICĂTÚRĂ, *despicături,* s. f. 1. Tăietură, crăpătură în lungime. O *despicătură în zid.* ▭ *Umbla desculţ şi cu cămaşa de cît ieşită prin despicătura pantalonilor.* C. PETRESCU, C. V. 69. ✦ Tăietură pe corp, rană; cicatrice. V. s p i n t e c ă t u r ă. *Şarpele... se lungeşte, caută rana, despicătura.* BANUŞ, B. 14. *Iepure e porecla tot a lui Bogza, pentru că i se văd dinţii de sus prin despicătura buzei.* SADOVEANU, B. 183.

2. (De obicei determinat prin «de lemn») Bucată de lemn despicată dintr-un trunchi. *Se trase lîngă soba lungă. Înăuntru ardeau despicături mari de lemn.* SADOVEANU, Z. C. 258. *Am fost să cumpăr un car de lemne; dar mi-o cerut cît dracu pe tată-său, şi n-am luat nici o despicătură, ca să-i viu de hac celui cu lemnu.* ALECSANDRI, T. I 317.

DESPIEDECÁ vb. I v. despiedica.

DESPIEDICÁ, *despiédic,* vb. I. T r a n z. A scoate piedica (de la picioarele unui animal sau de la roata unui vehicul). *A despiedicat calul şi i-a dat drumul pe cîmp.* ✧ A b s o l. *Împiedică la deal şi despiedică la vale,* se spune despre omul prost, care face toate pe dos.

— Variantă: **despiedecá** vb. I.

DESPIEPTĂNÁT, -Ă, *despieptănaţi, -te,* adj. (Neobişnuit) Cu pieptănătura desfăcută, cu părul deranjat. *Era despieptănată şi avea o claie de păr vopsit roşu şi ondulată permanent, ceea ce acum o făcea şi mai zbîrlită.* V. ROM. decembrie 1950, 111.

DESPINTECÁ, *despintec,* vb. I. T r a n z. (Rar) A spinteca. *Pe muchea cadrului se vede cum mistreţii ucişi sînt transportaţi pe spinarea elefanţilor, şi apoi cum slujitorii îi înjunghie şi-i despintecă.* ODOBESCU, S. III 110. *Scoase paluşul de la brîu, despintecă zmăul.* ŞEZ. VII 13.

DESPIRONÍ, *despironesc,* vb. IV. R e f l. (Neobişnuit) A se desprinde din piroane. *Au aflat un zmău răstignit, pironit şi cătuşit bine pe părete... Zmăul... s-a înflat o dată şi s-au despironit şi descătuşit de pe părete.* SBIERA, P. 51.

DESPLETÍ, *despletesc,* vb. IV. T r a n z. (Cu privire la ceva care este împletit: frînghie, bici, mai ales părul împletit, cosiţele) A desface din împletitură. *Despleteşte frînghia.* ▭ *S-o fi văzut despletindu-şi bogatul păr ca*

mierea arsă. M. I. CARAGIALE, C. 73. *Se întreabă trist izvorul: « Unde mi-i crăiasa oare? Părul moale despletindu-şi, Faţa-n apa mea privindu-şi, Să m-atingă visătoare Cu piciorul? »* EMINESCU, O. I 122. ◇ Fig. *Noaptea îşi despletea şuviţele de neguri pînă ce luna plină, portocalie, îşi arăta faţa prin zdrenţele norilor poleiţi.* BART, E. 316. ◇ (Complementul indică persoana căreia i se despleteşte părul) *Vîntul... merge la copile ce culeg laur de in Şi rîzînd le despleteşte.* ALECSANDRI, P. A. 132. ◇ Refl. (Subiectul este persoana care-şi despleteşte părul) *Fata a rămas pe malul lacului, plîngînd pe Făt-Frumos şi despletindu-se de deznădejde.* GALACTION, O. I 325. ◇ Fig. *Para focului, înaltă, se despletea în plete roşii.* CAMILAR, N. I 91. ✦ Refl. Fig. (Despre rîuri şi pîraie) A se răsfira. *Din culmi gîlgîiau apele despletindu-se în adînc.* CAMILAR, N. I 55.

DESPLETÍRE, *despletiri,* s. f. Acţiunea de a (se) despleti. ✦ (Impropriu; determinat prin « a părului ») Păr despletit. *Despletirea părului... îmi cădea pe faţă şi pe mîini.* IBRĂILEANU, A. 51.

DESPLETÍT, -Ă, *despletiţi, -te,* adj. (Despre frînghie, bici, mai ales despre păr, cosiţe) Desfăcut din împletitură sau neîmpletit. *Părul ei despletit îi cade pe umăr.* ISAC, O. 170. *Părul ei, după moda de atuncea, se împărţea despletit pe umeri.* NEGRUZZI, S. I 145. ◇ Fig. *Pe pustiul ţărm al mării* [toamna] *stă cu părul despletit.* D. BOTEZ, P. O. 50. *Copaci plecînd asupră-ţi a lor frunte despletită Îţi întovărăşesc paşii pe-o cărare mult iubită.* NEGRUZZI, S. II 13. ✦ (Despre femei) Cu părul neîmpletit sau desfăcut din împletitură; nepieptănat, zbîrlit. *Femeile... despletite, băteau cu pumnii în geamuri.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 34. *Lîngă pat, jos, în căsuţă, Mama plînge despletită Pe copila cea drăguţă Între îngeri adormită.* IOSIF, PATR. 45. *Baba muri... şi nurorile despletite, o boceau de vuia satul.* CREANGĂ, P. 16. ◇ Fig. *Vin nouri despletiţi din susul Dunării şi se frămîntă luncile de sălcii, parc-ar vrea să se smulgă din rădăcini şi să se mute de-acolo.* SADOVEANU, F. J. 650. *Pe cătiniş se leagănă răzlеţe... Mănunchiuri mari de dalii despletite.* CAZIMIR, L. U. 36. *Sub adumbriri de sălcii despletite Mă-ndrumă azi cea mai din urmă vrere.* GOGA, C. P. 68.

DESPODOBÍ, *despodobesc,* vb. IV. Tranz. A scoate, a lua cuiva podoabele.

DESPOIÁ vb. I v. despuia.

DESPOIÁT, -Ă adj. v. despuiat.

DESPOIÉRE s. f. v. despuiere.

DESPOLEÍT, -Ă, *despoleiţi, -te,* adj. (Rar) Care şi-a pierdut poleiala. *Se uita... la pervazurile despoleite ale oglinzilor.* MACEDONSKI, O. III 84.

DESPOPÍ, *despopesc,* vb. IV. Tranz. (Neobişnuit) A răspopi. *Puse pe mitropolit de-l despopi.* BĂLCESCU, O. II 138.

DESPOPULÁ vb. I v. depopula.

DESPOPULÁT, -Ă adj. v. depopulat.

DESPÓT, *despoţi,* s. m. 1. (În antichitate şi în orînduirea feudală; în special în Orient) Conducător (al unei ţări, al unei regiuni, al unei cetăţi) cu puteri absolute, care guvernează neîngrădit de legi, după bunul său plac; tiran, dictator. *Dar tu, tu trebuie să înţelegi că nu puteam să mă înjosesc pînă într-atît încît să cer iertare acelui despot, care semnase cu lăşitate porunca pentru condamnarea noastră.* CAMIL PETRESCU, B. 45. *Aţi poleit săcurea, călăi, şi iată totul. Dar ea e tot săcure, şi tot despot, despotul!* MACEDONSKI, O. II 148. *Dar aş vrea să văd ziua pămîntului vestită, Să răsuflu un aer mai slobod, mai curat, Să pierz ideea tristă, de veacuri întărită, Că lumea moştenire despoţilor s-a dat.* ALEXANDRESCU, P. 80. ◇ Fig. *Uite, graurii pe luncă, Veseli, fericiţi ce sînt! Şoimul se roteşte-n vînt Şi spre ei s-aruncă. Ei poeţi sînt ai cîmpiei, Şoimul este-al lor despot.* COŞBUC, P. I 264. ✦ Fig. Persoană care în acţiunile sale nu ţine seamă de alţii, care vrea să-şi impună voinţa celor din jurul lui sau celor care depind de el.

2. (În imperiul bizantin) Guvernator autonom al unei provincii, al unui ţinut.

— Accentuat şi: *déspot.*

DESPOTCOVÍ, *despotcovesc,* vb. IV. Refl. (Mai ales despre cai) A-şi pierde potcoavele. *Tot trecînd la mîndra dealul, Mi s-a despotcovit calul.* HODOŞ, P. P. 47.

DESPOTCOVÍT, -Ă, *despotcoviţi, -te,* adj. (Mai ales despre cai) Fără potcoave, căruia i-au căzut potcoavele. *Aflu că un cal e despotcovit!* ALECSANDRI, T. I 385.

DESPÓTIC, -Ă, *despotici, -e,* adj. (Despre o faptă, un regim, o lege) De despot, caracteristic despoţilor; tiranic, dictatorial, absolutist, arbitrar, samavolnic; (despre persoane) care se comportă ca un despot. *Vedem pe iuncărul Bălcescu la închisoarea Gorgani, condamnat pentru încercarea de răsturnare a despoticului domnitor Ghica.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 108, 11/5. *Marii pictori ruşi s-au aflat, ca şi marii scriitori ruşi ai secolului trecut, cu tot regimul despotic, apăsător, alături de poporul rus, alături de toţi oamenii cu idei înaintate care luptau cu cruntele realităţi, avînd ochii îndreptaţi spre viitor.* STANCU, U.R.S.S. 57. *Adevăraţii oameni ai poporului au grăit şi cu umărul poporului au răsturnat o lege despotică, un rege, o instituţie nedreaptă.* RUSSO, S. 181.

DESPOTÍSM s. n. 1. Conducere arbitrară, neîngrădită de legi sau care nu ţine seamă de legi; absolutism, tiranie. *Lupta neobosită a lui Bălcescu pentru eliberarea ţărănimii iobage, lupta împotriva exploatării feudale, lupta împotriva tuturor formelor de despotism, pentru un regim politic democratic izvorăsc la Bălcescu din dorinţa ca masele să aibă asigurată o viaţă liberă şi fericită.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 1-2, 108. *Cauza principală a dezvoltării mişcării de eliberare naţională în ţările din sud-estul Europei a fost creşterea forţelor de producţie, în ciuda frînei pe care o reprezenta despotismul turcesc.* IST. R.P.R. 290. [Grigore Alexandrescu] *a luptat pe faţă, cu curaj, la lumina mare, pentru libertate contra despotismului, pentru dreptate în contra abuzului şi năpăstuirii.* GHICA, S. A. 135. [Poporul] *geme subt împilarea despotismului şi a aristocraţiei!* NEGRUZZI, S. I 274. ✦ Fig. Comportare sau atitudine arbitrară, de asuprire; samavolnicie.

2. (În special în Orient) Formă de guvernămînt a unei ţări (sau provincii) condusă de un despot, de un stăpînitor absolut; autocraţie.

DESPOTMOLÍ, *despotmolesc,* vb. IV. Tranz. A scoate (un vehicul, o navă, un animal etc.) din nămol; a deznămoli. *Joi s-a înnămolit... piroscaful (= vaporul) « Hungaria »... E slabă nădejde că va putea fi despotmolit.* La TDRG. ✦ A curăţa (un şanţ, un bazin, un canal etc.) de nămolul depus la fund. *Cu silinţă am despotmolit ierecurile şi gîrlele, să împrospătăm ghiolul.* DAVIDOGLU, O. 30.

DESPOŢÍE, *despoţii,* s. f. (Învechit) Despotism. *Din monarhia cea mai deplină Despoţia în urmă fu născută.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 357.

DESPOVĂRÁ, *despovărez,* vb. I. Tranz. A lua cuiva (din spinare) o greutate, o povară.

DÉSPRE prep. 1. (În legătură cu verbe de declaraţie, cu verbe ale cunoaşterii etc. introduce un complement indirect) Cu privire la, în legătură cu, de. *Se aminteşte despre geto-daci, cu ocazia marii expediţii întreprinse împo-*

triva sciților, în 514, î.e.n., de către regele Darius I. IST. R.P.R. 34. *Vorbeau cu voce tare și veselă ori cu voce scăzută, îngîndurată, despre împrejurarea care-i adunase acolo.* PAS, L. I 143. *Mutu înțelegea că e vorba despre el.* SADOVEANU, P. M. 267. *Toate femeile din sat și de prin meleagurile vecine vorbeau despre soacra cu trei nurori.* CREANGĂ, P. 16. ✦ (Învechit) Împotriva..., asupra... *A venit vremea ca* [Basta] *să dobîndească Ardealul pe seama împăratului și a-și izbîndi despre Mihai.* BĂLCESCU, O. II 307.

2. (Exprimă o relație) a) (Introduce un complement circumstanțial de relație) În ceea ce privește, referitor la... *Despre partea închinării însă, doamne, să ne ierți.* EMINESCU, O. I 146. *Gogul mamii cel isteț... Despre carte e cam prost.* ALECSANDRI, T. I 384. ✧ (Precedat de «cît») *Cît despre mine, ce să vă spui? Eu nu am darul versului decît în mică măsură.* BENIUC, V. 29. *Cît despre apă bună, nu vă îngrijiți!* CREANGĂ, P. 204. b) (Introduce un atribut) Privitor la, de. *Vestea despre sosirea lui m-a bucurat.* c) (Popular; arată o legătură de rudenie) După, dinspre. *Mi-e văr despre tată.*

3. (Introduce un complement circumstanțial de loc) a) (În opoziție cu spre, exprimă punctul de plecare) Dinspre, de la, din partea, din regiunea, de către. *Iat-o! Plină despre munte Iese luna din brădet.* COȘBUC, P. I 48. *Sosind la colț, ea îl zări în depărtare viind despre stînga, pe ulița Morarilor.* SLAVICI, O. II 60. *Bătrînul Matei Cîrjă are-mpregiurul lui Cinci sute de năpraznici, ce vin despre Vaslui.* ALECSANDRI, P. III 204. *S-a stîrnit o furtună mare, Un vînt despre răsărit.* TEODORESCU, P. P. 164. b) (Învechit și popular; exprimă locul în direcția căruia se petrece o acțiune) Spre, înspre, către, în partea... *Puse iute despre soare, cu palma-i diafană, o mică perdea trandafirie privirii.* HOGAȘ, M. N. 15.

4. (Introduce un complement circumstanțial de timp) Către, aproape de, spre, înspre. *Petrecerea ține pînă despre ziuă, cînd toți se împrăștie, în bună regulă, pe la casele lor.* HOGAȘ, DR. II 192. *Fata împăratului, după povața calului, s-a sculat peste noapte, cam despre ziuă.* ISPIRESCU, L. 20. *Pe patu-mi de trudă dormeam obosit. Era despre ziuă: soția-mi iubită Ședea lîngă mine... Un vis, vis cumplit!* ALEXANDRESCU, M. 40. *Cînd fu despre cîntători, Pîn-a nu răsări zori, Ghemiș iute se trezi Și-ncepea a nechezi.* ALECSANDRI, P. P. 130.

5. (Introduce un atribut) Din partea de, dinspre. *S-o trăsnești cu capul de păretele cel despre răsărit.* CREANGĂ, P. 13. *Porneam pe jos d-acasă, de lîngă poarta Luxemburgului, despre Școala de mine, și mă duceam pînă la Tortoni.* GHICA, S. A. 146.

6. (Învechit și arhaizant; introduce un complement de agent, indicînd autorul unei acțiuni) De, de către, din partea. *Se asuprește patria noastră despre vrăjmași.* ARHIVA R. I 154.

DESPREJMUÍ, *desprejmuiesc,* vb. IV. Tranz. A scoate, a desființa împrejmuirea unei curți, a unui loc îngrădit etc.; a despresura.

DESPREJURÁ, *desprejurez,* vb. I. Tranz. (Mold., rar, cu privire la obiecte de îmbrăcăminte care se leagă la cingătoare) A dezlega, a desprinde, a înlătura (de pe corp).

DESPREJURÁT, -Ă, *desprejurați, -te,* adj. (Mold., rar) Descins (de brîu, de cingătoare, de fustă, de catrință). *Au venit oameni la dînsa în pețite și au aflat-o desprejurată.* SBIERA, P. 220.

DESPRESURÁ, *despresór,* vb. I. Tranz. A elibera o unitate militară împresurată sau o cetate asediată (prin îndepărtarea armatei asediatoare). *Magheru însă și-a împărțit oamenii în două părți. O parte a trimis-o să ocupe biserica din sat, iar cu altă parte a dat năvală și a despresurat pe căpitanul sîrb și oamenii lui.* CAMIL PETRESCU, O. I 165. ✧ Fig. *Trăsnetele plesneau și mai dese; fulgerele se încrucișau, iar tunetele despresurau adunătura norilor, spărgîndu-i în șuvoaie mari de apă.* MIHALE, O. 510. *Din descînt să despresoare Visul Zînei, netrăit.* TOMA, C. V. 141.

— Prez. ind. și: *desprésur* (CASSIAN, H. 58).

DESPRESURÁRE s. f. Acțiunea de a despresura.

DESPRESURÁT, -Ă, *despresurați, -te,* adj. (Despre o cetate, o armată etc.) Scăpat, eliberat din asediu.

DESPRÉȚ s. n. v. **dispreț.**

DESPREȚUÍ vb. IV v. **disprețui.**

DESPREȚUÍRE s. f. v. **disprețuire.**

DESPREȚUÍT, -Ă adj. v. **disprețuit.**

DESPREUNÁ, *despreún,* vb. I. Tranz. (Învechit și popular; despre lucruri sau ființe care sînt unite) A despărți. *Tu, mîndruță-așa ziceai, Că nu este om pe lume Pe noi să ne despreune. Iată, omul s-a aflat, Pe noi ne-a despreunat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 255.

DESPRIMĂVĂRÁ, pers. 3 *desprimăvărează,* vb. I. Refl. impers. A veni primăvara, a se face primăvară. *Păduri și cîmpuri se-nvestmîntă cu flori, — s-a desprimăvărat...* IOSIF, T. 108. *Se desprimăvărează. Copacii dau în mugur; din pămîntul morților crește o vegetație puternică; în aer e un parfum de tinerețe, un fior indefinit care cheamă la iubire.* VLAHUȚĂ, O. A. II 35. ✦ (Rar, despre elemente din natură) A lua aspect de primăvară. *S-a desprimăvărat pădurea, E-o nouă viață-n orice zvon.* EMINESCU, O. I 228.

DESPRIMĂVĂRÁRE s. f. Faptul de a se desprimăvăra; trecere de la iarnă la primăvară, început de primăvară. *Ieși liniștit, trase adînc în plămîni aerul înviorător al desprimăvărării.* CAMILAR, TEM. 38.

DESPRIMĂVĂRÁT, -Ă, *desprimăvărați, -te,* adj. (Rar, despre elemente din natură) Care are aspect de primăvară (timpurie). *Stătură toți trei în picioare, în aerul viu, trezit, tare, desprimăvărat, însă amestecat cu miros de zăpadă.* DUMITRIU, N. 21.

DESPRÎNDE, *desprind,* vb. III. (De obicei urmat de determinări introduse prin prep. «din», «dintre», «de», «de la», «de pe», «de lîngă») I. Tranz. 1. A desface un lucru de altul cu care este unit. *Ionuț își desprinde mîna din a Irinei.* DAVIDOGLU, M. 12. *Fiecare* [fată] *desprindea mînile a doi flăcăi, unde-i venea la socoteală, spunea bună ziua, și urma jocul înainte.* CREANGĂ, A. 105. ✧ Fig. *Radu Comșa privește și nu-și poate desprinde ochii.* C. PETRESCU, Î. II 15. ✧ Refl. reciproc. *Se prind de mîni și se desprind, S-adună cerc și iar se-ntind, Și bat pămîntul tropotind În tact ușor.* COȘBUC, P. I 57.

2. A desface, a rupe și a scoate sau a lua din locul în care a fost prins, așezat, pus (spre păstrare). *Zaharia Duhu desprinse o foaie de cec și scrise o cifră.* C. PETRESCU, A. 326. *Din crestătură, cu unghii lungi desprinse o hîrtie îndoită, întinzînd-o.* SADOVEANU, Z. C. 111. *Mi-a venit să fac scrinul țăndări cu toporul... l-am cruțat, mulțumindu-mă să-i desprind o scîndură din dos.* M. I. CARAGIALE, C. 92. *Comandă moș Vasile de la cîrmă și Toader, desprinzînd ginjul din pociumb, sprinten se aruncă pe plută.* VLAHUȚĂ, O. A. II 164. ✦ A desface un obiect (prins în balamale, nasturi, copci, șireturi etc.). *Desprins din legătura rudimentară de sfori și curele, piciorul de lemn se da rostogol.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 38. *Dă el să descuie ușa, nu poate; dă s-o desprindă, nici atîta.* CREANGĂ, O. A. 254. *Și în brațele-mi întinse Să alergi, pe piept să-mi cazi, Să-ți desprind din creștet vălul, Să-l ridic de pe obraz.* EMINESCU, O. I 75. ✦ A lua (din cui, din cuier). *Podarul își desprinde felinarul din cui.* BOGZA, C. O. 288. *Bătrînul Dan desprinde un paloș vechi din cui Și paloșul lucește voios în mîna lui.* ALECSANDRI, O. 208.

3. (Cu privire la animalele de tracțiune) A scoate din jug sau din hamuri; a dejuga, a deshăma. *Au cerut ca să i se potcovească caii repede și fără să-i mai desprinză de la rădvan.* SBIERA, P. 248. *Desprinse de la căruță un cal și-l dete fratelui său.* ISPIRESCU, L. 226.

II. R e f l. 1. A se desface și a cădea sau a se îndepărta de la locul unde era prins, fixat; a se detașa. *Mi-a vorbit și de necazurile noastre care ne încovoaie ca pe o creangă... Dar și cînd s-o dezdoi creanga! Pentru asta, uneori, îi de ajuns să se desprindă numai o frunzuliță.* DAVIDOGLU, O. 28. *Carnea... s-a desprins singură de pe oase.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 151. *Dar eu din brațe-i m-am desprins Și l-am certat și l-am împins.* COȘBUC, P. I 94. *Părul ei cel negru-n valuri de mătasă se desprinde.* EMINESCU, O. I 142. ◇ F i g. *Prin Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, a șasea parte a globului s-a desprins din lanțul țărilor capitaliste.* IST. R.P.R. 506.

2. (Despre oameni) A se desface dintr-o mulțime, a ieși dintr-un grup; a se detașa. *Din cîrdul ciobanilor s-au desprins trei și coboară dîmbul.* CAMILAR, T. 142. *Din mulțimea întunecoasă... se desprinse o umbră.* SADOVEANU, Z. C. 223. *Șase oameni se desprind și, prinzînd sicriul în mîini, îl înalță pe umeri.* SAHIA, N. 43. ✦ (Rar) A se despărți, a se separa. *Eu, măi băieți, de acum nu mă mai desprind de voi.* CAMILAR, TEM. 53.

3. (Predomină ideea apropierii de vorbitor a persoanei care s-a îndepărtat de la ceva sau de la cineva) A apărea, a se ivi. *Întîile șiruri de trăgători se desprinseră din umbra pădurii.* CAMILAR, N. I 47. *De primprejur și din depărtări nehotărîte, umbre negre se desprindeau din noapte în răstimpuri.* HOGAȘ, M. N. 135. ✦ A ieși în relief, a se detașa. *Trei impresionante conuri... se desprind din masa celorlalți munți.* BOGZA, C. O. 160.

4. F i g. (Mai ales în legătură cu o enunțare orală sau cu un text scris) A rezulta, a reieși. *Din ce spunea... se desprindea, cu amărăciune, o adîncă silă.* M. I. CARAGIALE, C. 11. ✦ A se distinge, a se înțelege, a se auzi. *Din șovăirea tăcerii următoare, numai peste cîteva clipe, se desprinse, ca un suspin al tuturor, cuvîntul plîngăreț și umil al lui Ignat Cercel.* REBREANU, R. II 90. ◇ T r a n z. *Forța mîniei, Și flacăra patimei, Și siguranța victoriei — Le desprind lămurit Din țipătu-acesta.* TOMA, C. V. 350. ✦ A crește, a se dezvolta. *Din elevul docil... se desprinde, progresiv, un tînăr ahtiat de lecturi străine.* GALACTION, O. I 20.

DESPRÎNDERE, *desprinderi*, s. f. Faptul de a (s e) d e s p r i n d e; desfacere, dezlipire, detașare. *Frămîntările din sînul partidului social-democrat... au culminat cu desprinderea aripei stîngi și organizarea ei ca partid marxist-leninist.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 160, 9/5. [Arta bizantină] *redă numai desprinderea și fuga de lume.* CAMIL PETRESCU, T. I 35.

DESPRÎNS s. n. (Rar) Desprindere. *Maistre Ruben, strigă el, dracii tăi sînt meșteri în desprinsul umbrelor din părete!* EMINESCU, N. 80.

DESPRIPONÍ, *despriponesc*, vb. IV. T r a n z. A dezlega un animal de la priponul de care fusese legat. *Du-te și despriponește caii omenești, că eu pui șeile pe ai noștri.* SANDU-ALDEA, U. P. 71.

DESPUIÁ, *despói*, vb. I. T r a n z. (Și în forma *despoia*, adesea urmat de determinări introduse prin prep. «de») 1. (Uneori determinat prin «la piele» sau «pînă la piele») A dezbrăca, a lăsa în pielea goală. *Gaițele, scai pe soră-mea, o despoaie la piele, o gîdilă, o ciup, o învește mîntează cu cămașa scoasă din lacră.* STANCU, D. 179. ◇ R e f l. *Ca și cum ar fi fost să se îmbăieze, se despoia de tot puținul ce avea pe dînsa.* M. I. CARAGIALE, C. 136. ✦ F i g. (Cu privire la arbori sau la locuri cu vegetație) A desfrunzi; a lăsa fără verdeață. *Suflă, doamne — un vînt, Suflă-l pe pămînt, Brazii să-i despoaie, Paltini să îndoaie.* ALECSANDRI, P. P. 189. ◇ R e f l. *De verziș se despoiau, Cu nori negri se-nvăleau, Frunzele-și îngălbineau.* ALECSANDRI, P. I 107.

2. A-i lua cuiva tot ce are, a lăsa pe cineva fără nimic; a prăda, a jefui. *Iau din gura omului cea din urmă bucățică de pîne, îl despoaie de cea de pe urmă haină.* GHEREA, ST. CR. II 114. *El schimbase patru femei, care toate l-au despuiat și jăfuit.* SLAVICI, O. II 384. *Și pîndește la strîmtori, De despoaie negustori Și tot prinde la boieri, De-i curăță de averi.* ALECSANDRI, P. P. 159. ◇ R e f l. *Trebuie să fii mai năuc decît toți năucii de pe lumea asta, dacă gîndești că s-o despoia boierimea, ca să te răsplătească pentru niscai trebi gata-mplinite.* GALAN, Z. R. 39. ◇ (Cu privire la obiectul jefuit) *Ia — că-mi sari cu vorba că eu fur din gard! Vreai să-ți fac eu poate gardul nou? Ba bine; Leagă-te de fată-ți, ce te legi de mine? Ea-ți despoaie gardul.* COȘBUC, P. I 252. *Împăratul Constantin... se deprinsese strașnic a despuia fără rușine capetele de operă ale lumii, ca să-și împodobească cu ele Constantinopolea sa.* ODOBESCU, S. III 72.

3. (Cu privire la ființe sau la părți ale corpului; uneori determinat prin «de piele») A jupui. *Optzeci de oi despoaie Și prin frigări le pun; De surle, de cimpoaie Pădurile răsun.* NEGRUZZI, S. II 24. *Alelei! pui de ciocoi! De te-aș prinde la zăvoi, Să-ți dau măciuci să te moi, De piele să te despoi!* ALECSANDRI, P. P. 250. ✦ (Rar, determinat prin «de coajă») A curăța de coajă; a coji. (Atestat în forma *despoia*) *Părinte Vavila, întrebă Grigoriță... despoind foarte metodic de coajă un măr domnesc, aveți capre multe în mînăstire?* HOGAȘ, DR. 268.

4. A scoate dintr-o scriere, dintr-un registru, dintr-un dosar etc. tot ce prezintă interes pentru lămurirea unei chestiuni. (R e f l. p a s.) *Pentru această ediție critică s-au despuiat toate manuscrisele.* ◇ *A despuia scrutinul* = a scoate din urnă și a număra voturile obținute într-o alegere.

— Variantă: **despoiá** vb. I.

DESPUIÁT, -Ă, *despuiați, -te*, adj. 1. Dezbrăcat, în pielea goală; p. e x t. îmbrăcat sumar. *În cîteva minute locul se umplea de căruțe, de cai, de catîri, de urși, de pîlcuri de copii despuiați.* GALACTION, O. I 474. *Dumneata nu vezi că eu umblu de atîtea zile despuiat, cu gîtul gol?* SEBASTIAN, T. 89. ◇ F i g. *Înaintea lui mă simțeam totdeauna despuiată, ca înaintea unui judecător.* DAVIDOGLU, O. 67. ✦ (Despre copaci, plante) Lipsit de frunze, de verdeață; gol, uscat. *Prin vale bătea vîntul, șuiera printre fagii și stejarii despuiați.* DUMITRIU, N. 177.

2. (Despre persoane) Jefuit, prădat.

3. (Despre o carte, un dosar, un document, un manuscris) Din care s-a extras (pînă la ultimul amănunt) tot ce prezintă interes pentru o anumită chestiune.

— Variantă: **despoiát, -ă** (M. I. CARAGIALE, C. 130, GOROVEI, C. 227) adj.

DESPUIÉRE, *despuieri*, s. f. (Neobișnuit la pl.) Acțiunea de a (s e) d e s p u i a.

1. Prădare, jefuire. (Atestat în forma *despoiere*) *Ispitele sînt... despoierea și mișălia, minciuna și lăcomia, zgîrcenia și impilarea domnilor și a boierilor.* RUSSO, O. 41. ✦ (Concretizat, la pl., neobișnuit) Pradă de război. (Cu pronunțare regională) *Mai încolo pe ziduri, stau rînduite, peste un zăblău (= pătură) vărgat, arme de tot felul, coifuri, zale de fier, tuiuri, iatagane trunchiete și dispuieri luate de pe la dușmanii învinși.* ODOBESCU, S. A. 85.

2. Dezbrăcare (pînă la piele).

3. Extragere amănunțită (dintr-o carte, un dosar, un document, un manuscris) a tot ce prezintă interes pentru o anumită chestiune.

4. (Î n e x p r.) *Despuierea scrutinului* = deschiderea urnelor și numărarea voturilor. *Consiliile electorale ale*

circumscripțiilor și ale birourilor de vot au procedat la despuierea scrutinului. SCÎNTEIA, 1947, nr. 747.

— Variantă: despoiére (VLAHUȚĂ, O. A. 222) s. f.

DESȘURUBÁ vb. I v. deșuruba.

DESȘURUPÁ vb. I v. deșuruba.

DESTĂINUÍ, *destăinuiesc,* vb. IV. **1.** Tranz. A spune cuiva, a da la iveală o taină, un gînd ascuns; a mărturisi, a împărtăși, a divulga. *Nevasta a crezut că slujnica va fi destăinuit ceva soțului.* SADOVEANU, D. P. 41. *Mi-a destăinuit că între grecii din Fanar este o fracțiune care ar vrea să-l ridice pe el patriarh.* GALACTION, O. I 92. [Badea] *cu mine s-ar iubi, Dar nu cutează-a grăi, Dorul a-și destăinui.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 50. ✧ Fig. *Adierile călătoare ale dimineții își destăinuiesc frunzelor adormite ale codrului eterna lor dragoste.* HOGAȘ, M. N. 91.

2. Refl. A-și da pe față toate gîndurile sau sentimentele. *Dar tu ești popă, ești judecător, să se destăinuiască în fața ta?* PAS, Z. I 185. *Nici celui mai bun prieten nu i s-ar fi putut destăinui.* BART, E. 183. *După ce se încredință de cinstea babei, se destăinui ei și-i spuse din fir pînă în ață cine era și tot ce vrea.* POPESCU, B. III 81. *Dacă nu ești în stare s-o iubești pre cît te iubește, pentru ce nu te destăinuiești ei?* NEGRUZZI, S. I 48.

3. Refl. Fig. A se da pe față, a ieși la iveală, a se trăda. *Trufie aprigă și haină învrăjbire se destăinuiau în trăsăturile feței sale veștede.* M. I. CARAGIALE, C. 11. *Ridinger, subt a cărui mînă de meșter natura sălbatică a fiarelor s-a destăinuit într-un chip așa de măreț.* ODOBESCU, S. III 143.

— Prez. ind. și: *destăinui* (MACEDONSKI, O. I 383).

DESTĂINUÍRE, *destăinuiri,* s. f. Acțiunea de a (se) destăinui și rezultatul ei; divulgare, mărturisire. *Destăinuirea lui n-a impresionat-o.* CAMIL PETRESCU, T. I 517. *Tînărul se zăpăci de tot ascultînd destăinuirile atît de intime, mai ales cînd luară o întorsătură tristă.* REBREANU, R. I 30. *Privise... pe furiș... ca să poată aprecia efectul pe care o să-l aibă această destăinuire.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 168. *A făcut tot ce putea ca să-mi provoace destăinuirea.* IBRĂILEANU, A. 208.

DESTĂRNIȚÁ, *destărnițez,* vb. I. Tranz. (Regional) A scoate tarnița de pe un animal de călărie; a deșeua. *Drumețul nostru i-au ieșit calului înainte, l-au prins de frîu... l-au destărnițat și i-au întins... tarnița la soare să se usuce.* SBIERA, P. 227.

DESTÍN, *destine,* s. n. **1.** Soartă, viitor. *Eu s-ar fi cuvenit să am alt destin.* SADOVEANU, P. M. 186. *Are el dreptul să-i zdrobească viața, legînd-o de destinul lui atît de puțin asigurat?* REBREANU, R. I 248. *Mari puteri acum iau parte la destinul ce ne-așteaptă.* ALEXANDRESCU, P. 166. ✧ (Poetic) *Sute de oameni, sute de destine, fierb ca într-un imens cazan înăuntrul acestor munți vulcanici.* BOGZA, C. O. 184.

2. (În concepțiile mistice) Forță sau voință supranaturală despre care se crede că hotărăște tot ce se petrece în viață; fatalitate. *Să lupți cu moartea și cu destinul e să aștepți, cum am așteptat eu, șase ani.* CAMIL PETRESCU, T. I 113.

DESTINÁ, *destinez,* vb. I. Tranz. **1.** A stabili, a hotărî, a desemna (ceva) dinainte în vederea unui scop; a hărăzi. *Căsătoria lui... îl dăduse de cheltuială și știrbise ceva din banii destinați unui cîști apropiat.* GALACTION, O. I 177. *Acesta era bărbatul pe care i-l destinau?* C. PETRESCU, C. V. 197. *M-am plecat... peste geam, și zvîrl buchetul destinat tatii.* SAHIA, N. 26. ✧ Refl. pas. *Locul ce s-a destinat în Paris pentru această sărbătoare... este o mare piață pătrată.* ODOBESCU, S. II 112.

2. (În concepțiile mistice; mai ales la pasiv) A hotărî dinainte soarta unei ființe sau a unui lucru; a ursi, a meni, a predestina. *Cînd cometele sînt destinate să se depărteze* [de pămînt]... *rămîn noaptea din ce în ce mai mult pe cer, urcă spre zenit.* MACEDONSKI, O. III 89. *Un popol* (= popor) *ce nu crede în mîndrul viitor E destinat să piară necunoscut.* BOLINTINEANU, O. 154.

— Prez. ind. și: *destin* (ODOBESCU, S. III 90).

DESTINATÁR, -Ă, *destinatari, -e,* s. m. și f. Persoană căreia i se destinează sau i se trimite ceva; adresant. *În lipsa destinatarului, citația se dă unui membru al familiei.*

DESTINÁȚIE, (rar) *destinații,* s. f. **1.** Întrebuințare (hotărîtă dinainte). *Nu se admite schimbarea de destinație a sumelor prevăzute în buget decît cu aprobarea adunării generale.* STAT. GOSP. AGR. 29.

2. Loc către care se îndreaptă cineva sau unde se trimite ceva. *Călătorii au ajuns cu bine la destinație.*

DESTÍNDE, *destînd,* vb. III. **1.** Refl. A deveni mai puțin încordat, mai puțin întins; a se relaxa, a slăbi. *Toată suferința lui comprimată în tăcere izbucnește... cu violența unui resort uriaș care se destinde brusc.* CAMIL PETRESCU, T. I 105. *Mușchii se destinseră, voința se încordase.* D. ZAMFIRESCU, R. 262. *Vioara tace cînd coarda se destinde.* MACEDONSKI, O. I 108. ✦ (Despre nervi, despre stări de spirit) A se liniști, a se descărca. *Astfel se sparse, destinzîndu-se în acest plîns de jale, încordarea fără seamăn a acelei zile de cumplită ascensiune.* BOGZA, C. O. 32.

2. Refl. (Despre ființe, corpul lor sau părți ale corpului) A se întinde, a se îndrepta. *Mitrea se zvîrcolise cu neliniște. Pe urmă s-a destins și s-a lăsat pe-o coastă, parcă i-ar fi fost somn.* SADOVEANU, M. C. 48. *Iepurașul se destinse ca o coardă și o zbughi la goană.* GÎRLEANU, L. 19. ✧ Tranz. [Paler] *și-a destins trupul și a plecat spre ieșire.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 115.

3. Refl. (Neobișnuit, despre un ținut) A se întinde, a se desfășura. *La poalele munților Vosgi se destinde provincia Lorenei.* ODOBESCU, S. I 5. ✧ Fig. *Cînd soarele se pleacă spre apus, cînd murgul serii începe a se destinde treptat peste pustii, farmecul tainic al singurătății crește și mai mult în sufletul călătorului.* ODOBESCU, S. A. 316.

4. Tranz. (Neobișnuit) A retrage. *Întinse o mînă, o aduse ușurel și lung la gură, apoi o destinse repede.* DELAVRANCEA, H. T. 198.

— Forme gramaticale: perf. s. *destinsei,* part. *destins.*

DESTÍNDERE s. f. Faptul de a (se) destinde; slăbire, încetare a unei încordări; relaxare. *Andrei... are o încleștare... și pe urmă o destindere de resort.* CAMIL PETRESCU, T. I 160. *Fana a suspinat ușurată, cu trupul tot în destindere.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 253. ✦ Fig. Încetare a unei tensiuni nervoase, a unei stări de spirit încordate; liniștire. *Popoarele consideră că ar fi o crimă față de omenire dacă semnele de destindere a atmosferei internaționale ar ceda locul unei noi intensificări a încordării.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2737. *Șoimaru avu o clipă de destindere din încordarea și durerea lui.* SADOVEANU, O. VII 65. *Danton nu spune o vorbă, are ca o largă destindere sufletească, pe urmă îl privește cu ochi fericiți.* CAMIL PETRESCU, T. II 470.

DESTÍNS, -Ă, *destinși, -se,* adj. **1.** Care nu mai este încordat; relaxat, discordat. *Pe o pajiște verde, slobozenia, copilă bălăioară cu cosițe lungi și aurite, se giuca cu un arc destins.* RUSSO, O. 24. *Frînghia destinsă a giganticului arc.* ALECSANDRI, P. III 92.

2. Desfășurat în toată întinderea; întins. *Fața* [cîmpiei] *netedă și destinsă se perde în depărtare pe malul măreței Dunări.* ODOBESCU, S. I 23.

DESTITUÍ, *destitui,* vb. IV. Tranz. (Cu privire la persoane) A scoate, a îndepărta (drept pedeapsă) dintr-o funcție, dintr-un post. V. concedia. *La 18 martie 1574*

sultanul Selim destituie pe Ion-vodă din domnia Moldovei. IST. R.P.R. 153. *Noul minister găsise urgent de a destitui sau a strămuta o mare parte din împiegați.* ALECSANDRI, T. I 371. [Împăratul Alexandru] *zicea că voiește pacea, se arăta furios în contra agentului său Pini pentru încurajările ce da boierilor emigrați, făgăduind că-l va destitui.* GHICA, S. 124.

DESTITUÍRE s. f. Acțiunea de a destitui; scoatere din funcție.

DESTOÁRCE, *destórc,* vb. III. Tranz. (Rar; construit cu dativul pronumelui reflexiv) A compensa (o pagubă, o suferință). *A hotărît să se pună pe petreceri, încailea să-și destoarcă răbdările suferite sub străşnicia în care-l ținuse tată-său.* CARAGIALE, O. III 60.

DESTOIÁ, *destói,* vb. I. Tranz. (Regional) A-și ușura inima, a-și descărca necazul; a se răzbuna. *Cel întâi ardea și se zbuciuma în tăcere; cel de al doilea își destoia sufletul în gura mare.* SADOVEANU, O. I 191. *Știi, citeodată ai nevoie să-ți mai destoi inima... Cite lucruri nu-s îngropate în fundul sufletului!* id. ib. 360. *După ce și-au mai destoiat ei inima... s-au întrebat de sănătate.* SBIERA, P. 54. ◇ Expr. **A-și destoia foamea** = a-și potoli foamea. *Amu își destoaie ei foamea de astă-vară.* CONTEMPORANUL, VII$_{II}$ 1.

DESTÓINIC, -Ă, *destoinici, -e,* adj. (Despre persoane și acțiunile lor) 1. Vrednic, meritos. *Îi era vechi prieten ofițerul învățat și destoinic, căutat în saloane pentru spiritul său vioi, respectat și temut printre colegi pentru caracterul său neșovăitor.* D. ZAMFIRESCU, R. 235. ✦ Isteț, îndemînatic. *Doi destoinici slujitori ai agiei s-au ținut de mine, adulmecîndu-mă ca pe un vînat.* SADOVEANU, Z. C. 144.

2. (Urmat de un verb la infinitiv sau la conjunctiv) În stare (de a face ceva), capabil; p. ext. în măsură (de a face ceva), competent. *Dar bine, cum ai să ajungi tu... la Meca, cînd eu și nu știu dacă voi fi destoinic să desăvîrșesc așa călătorie?* MACEDONSKI, O. I 436. *Se simte destoinic a împărăți peste o țară așa de mare și bogată.* CREANGĂ, P. 184. *Această blană... nu sînt destoinic ca să o prețuiesc.* ODOBESCU, Ș. I 282.

DESTOINICÍE s. f. Însușirea de a fi destoinic; aptitudine, capacitate, pricepere, iscusință. *Femeile au și destoinicie și pricepere ca orice bărbat; democrația le dă și lor toate drepturile.* SADOVEANU, E. 25. *De-a mea destoinicie să n-ai vreo îndoială.* MACEDONSKI, O. II 234. *N-am mai slujit eu țării?... Mi-i plin sinu de atestaturi... iacă dovezi... despre destoinicia mea.* ALECSANDRI, T. 90.

DESTRĂBĂLÁ, *destrăbălez,* vb. I. Refl. A se deda la o viață desfrînată, a avea purtări dezmățate.

DESTRĂBĂLÁRE s. f. Faptul de a fi destrăbălat; desfrînare, desfrîu, dezmăț. *Poate că destrăbălarea și decăderea oamenilor între cari trăia îi dădeau* [cîinelui] *tristețea-i înțeleaptă, completa-i lipsă de trufie și de îmbătare.* GALACTION, O. I 302.

DESTRĂBĂLÁT, -Ă, *destrăbălați, -te,* adj. (Despre persoane și, p. ext., despre viața, atitudinea, purtarea sau ținuta lor) Care duce o viață imorală; desfrînat, dezmățat, depravat. *Don Juan nu-i mulțumit de cum trăiește și în viața lui, care ni se pare nouă destrăbălată, el găsește deseori pricini de durere.* IONESCU-RION, C. 84. ✦ (Substantivat) Persoană desfrînată. *Damian nu ar fi crezut minciuna pe care o ascultase Lahu de la o destrăbălată ca oricare alta.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 32.

DESTRĂMÁ, *destrám,* vb. I. 1. Refl. (Despre țesături sau obiecte confecționate) A se zdrenți (prin desfacerea și ruperea firelor), a se rupe, a se strica. *Covorul s-a destrămat.* ◇ Tranz. *Trebui a destrăma toată pînza.* NEGRUZZI, S. I 267. ◇ Fig. *Pămîntul ca un strai se va destrăma.* SADOVEANU, D. P. 179. *Întunericul se destramă, Material, ca țesăturile de scamă.* CAMIL PETRESCU, V. 38. *Trebuie să mă scot la aer ca un covor bătrîn îmbîcsit de molii, aminteri simt că mă destram.* CARAGIALE, O. VII 41. ✦ Fig. A se răsfira. *Cîțiva nori albi și spumoși se destrămau, închipuind imagini nelămurite.* BOGZA, C. O. 285. *Niște nouraşi albi se destrămară în aer.* GALACTION, O. I 160. *Și numai părul proaspăt, ca un regret de aur, Se destramă pe creștet, zadarnic de frumos.* LESNEA, I. 142.

2. Tranz. A deșira, a desfira (o împletitură, un ghem etc.). (Fig.) *Razele pieziṣe... destrămau tortul brumelor în toate fețele curcubeului.* M. I. CARAGIALE, C. 40. ◇ Refl. Fig. *În poiana de aramă, Firul vorbei se destramă Pe nebăgate de seamă.* DEȘLIU, M. 61.

3. Tranz. A desface, a descompune (în elementele componente); a risipi, a dizolva, a dezmembra, a sfărîma, a distruge, a nimici; p. ext. a slăbi. *Dintre cele trei regimente trebuie să scoți neapărat regimentul III, pe care Solomon și Odobescu l-au demoralizat și destrămat.* CAMIL PETRESCU, B. 134. ◇ Fig. *Ți-ai destrămat durerea din priviri.* TULBURE, V. R. 36. *Nu vă trebuiască avuție... Că vin furii și vi le fură și moliile să vi le destrame.* CAMILAR, T. 124. *Nu vrei să destrami impresia puternică și suavă pe care ai încercat-o în momentul acela.* PAS, Z. I 181. ◇ Refl. *Obștia dată lui în seamă se destrămase.* CAMILAR, T. 148. *De la o vreme coloanele nu au mai păstrat distanța prevăzută. S-au destrămat.* PAS, Z. III 54. *A simțit că magazia în care a stat închis se destramă, fuge în mii de direcții.* SAHIA, N. 83. ◇ Refl. Fig. *Simt cum se destramă în mine tot ce-am zidit, tot ce-am crezut... Am fost un lucru oarecare, în mînile celor mari... Ca o biciușcă în mîna căruțașilor.* CAMILAR, N. I 157. ✦ Refl. Fig. A se frînge, a se sfîșia. *Și sufletu-i de mîngîiere dornic S-a destrămat, învins de nebunie.* CAZIMIR, L. U. 63.

DESTRĂMÁRE, *destrămări,* s. f. Acțiunea de a (s e) destrăma.

1. Desfacere, deșirare.

2. Descompunere, dizolvare, dezmembrare, împrăștiere. [Bătrînul] *socotea planul lui drept începutul destrămării.* REBREANU, R. I 48.

3. (Învechit) Dezmăț, desfrîu; faptă sau vorbă desfrînată. *Lăsa oricare patimi ș-oricare destrămări Să-i treacă peste frunte.* MACEDONSKI, O. I 267.

DESTRĂMÁT, -Ă, *destrămați, -te,* adj. 1. (Despre împletituri și țesături sau despre obiecte confecționate) Cu fire desfăcute, din care atîrnă firele; rărit, zdrențuit, rupt. *Vartolomeu Diaconu zîmbi amar, ascunzîndu-și sub mînecă manșeta destrămată.* C. PETRESCU, A. 348. *În jocul valurilor săreau stropii de apă ca niște perle aruncate în spuma sfîșiată ca o dantelă destrămată.* BART, E. 316. ◇ Fig. *Imaginea ei trecu... prin somnul lui zbuciumat și destrămat.* GALACTION, O. I 628. *Luna... țesea aburii, care se tîrau pe cîmpie, în pînze destrămate de argint.* IBRĂILEANU, A. 201.

2. Răsfirat, împrăștiat. *Vîlcănaș ședea întins Și cu greu de somn cuprins... Cu hangerul Căpătii, Cu mustața Răsfirată Și cu barba Destrămată.* TEODORESCU, P. P. 553.

3. (Rar) Distrus, nimicit. *Războiul se sfîrșise. Unde ieri Călcase tancul, azi treceau mineri Și, peste codrii destrămați, — domoale, Suiau păduri de fumuri, din furnale.* JEBELEANU, P. 41. ◇ Fig. *Păşeau încet, alături. Rotaru, destrămat, ar fi vrut să înceapă vorba, dar nu știa cum.* V. ROM. mai 1953, 110.

4. (Învechit) Dezordonat, dezmățat, desfrînat, destrăbălat. (Fig.) *Iată echilibrul răsturnat. Tereziile își încep danțul cel destrămat, care în sus, care în jos.* ODOBESCU, S. III 335. ◇ (Substantivat) *Mare destrămat seamănă a fi! Joacă cîte un icosar o dată.* ALECSANDRI, T. 786.

DESTRĂMĂTÓR, *destrămătoare,* s. n. Mașină folosită în filaturi pentru destrămarea zdrențelor.

DESTRĂMĂTÚRĂ s. f. Fire sau smocuri rupte, desfăcute, destrămate dintr-o țesătură; zdrențe (servind la fabricarea hîrtiei etc.).

DESTROIENÍ, *destroienesc*, vb. IV. T r a n z. A curăța de zăpadă, a scoate dintr-un troian de zăpadă; a deszăpezi. *Linia spre capitală fusese destroienită, un expres aștepta gata.* C. PETRESCU, S. 150.

DESTRUCTÍV, -Ă adj. v. distructiv.

DESTRUCTÓR, -OÁRE, *destructori, -oare*, s. m. și f. (Rar) Persoană care distruge, distrugător. *Cine știe în ce timpuri de foc și ruinare, acest paraclis, așezat într-un colț al clădirii... a fost aruncat în apă de destructori.* ODOBESCU, S. I 406.

DESTRUNÁ, *destrunez*, vb. I. T r a n z. (Rar) A slăbi, a destinde o strună încordată. *Feciorul de împărat destrună arcul.* ODOBESCU, S. III 180.

DESTRUNÁT, -Ă, *destrunați, -te*, adj. Care nu (mai) este încordat; discordat. ✧ F i g. Slăbit, moleșit. *A doua zi însă, Elefterescu era destrunat de oboseală.* POPA, V. 231.

DESTÚL[1] adv. 1. (Adesea urmat de un adjectiv introdus prin prep. «de») Atît cît trebuie, atît cît ajunge, în cantitate suficientă; de ajuns, suficient. *Timpul se încălzise destul, pentru ca Sîmbotina să poată sta peste zi afară.* MIHALE, O. 503. *Încerc să fiu destul de profund.* SEBASTIAN, T. 64. *Deși am iubit-o pînă la idolatrie, tot mi se pare că n-am iubit-o destul.* M. I. CARAGIALE, C. 73. *Nu-s destul de legate dulcețile.* ALECSANDRI, T. I 31. ✧ *A fi destul* = a ajunge. *Da, sîntem brațe și guri însetate, Nimic, nimic nu-i destul. De pîine, de soare, de aspră dreptate Nici unul din noi nu-i sătul.* BANUȘ, B. 77. *Dar oare viața-mi întreagă nu-i destul să-ți dovedească În toată clipa că Vidra știe și ea să iubească?* HASDEU, R. V. 127. *E destul o măciucă la un car de oale.* (Eliptic) *Ivane, destul de-acum; ți-ai trăit traiul și ți-ai mîncat mălaiul.* CREANGĂ, P. 319. ✧ (Întrebuințat ca adverb predicativ) *Tu lasă, măi Grigore. Destul că eu mă duc... Ai grijă de pușcă și de scripcă.* CAMILAR, N. I 273. *Ce-mi pasă a cui ești? zise el. Destul că te iubesc.* EMINESCU, N. 9. ✧ (Cu valoare de interjecție) Ajunge! încetează! *Destul!... îl întrerupse colonelul.* CAMILAR, N. I 349. *O, bunul meu domn! viteazul meu soț! urmă ea, destul! Ajungă atîta sînge vărsat, atîte văduvii, atîția sărimani.* NEGRUZZI, S. I 146.

2. Mai mult decît trebuie, prea mult. *M-a apăsat destul personalitatea marelui profesor.* CAMIL PETRESCU, T. III 290. *Destul ți-ai făcut mendrele pînă acum.* CREANGĂ, P. 242. *Destul m-am supărat Și nimic n-am căpătat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 215. ✧ L o c. a d v. **Din destul** = din belșug, în mare cantitate. *Porunci să mai aducă* [mîncare], *ca să fie din destul.* ISPIRESCU, L. 216. ✧ (Regional) De multe ori, adesea. *Cînd eram la mama fată, Mă culcam destul pe vatră.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 443.

3. (Exprimă ideea de scădere a calității pozitive indicate prin adjectivul sau adverbul pe care-l însoțește, echivalînd cu un diminutiv format de la adjectivul sau adverbul care urmează) Aproape..., suficient de... *S-au înțeles destul de bine cu gospodarii localnici.* SADOVEANU, P. M. 9. *O răzeșie destul de mare, casa bătrînească cu toată pojijia ei, o vie cu livadă frumoasă... alcătuiau gospodăria babei.* CREANGĂ, P. 3. ✧ (Exprimă ideea de sporire a calității negative indicate prin adjectivul sau adverbul pe care-l însoțește) *Prin unghere, se află celelalte obiecte pe care păstorii le-au adus cu ei din sat... Sînt destul de puține și de ciudat împerecheate.* BOGZA, C. O. 69. *Ei!... și ce-a făcut Destul de rău a fost.* COȘBUC, P. I 229.

DESTÚL[2]**, -Ă,** *destui, -le*, adj. 1. Care este în cantitate suficientă, atît cît trebuie; de ajuns, suficient. *Nu înțelegi că n-are ce căuta aici* [aparatul de radio]*? Sîntem destule voci și fără el.* SEBASTIAN, T. 77. *Banii, cîți îi căpăta pentru lucru, îi erau numai buni și nu chiar destui pentru vinars.* RETEGANUL, P. IV 8. *Tata n-are destulă oștire să te scape?* ISPIRESCU, L. 51.

2. În cantitate sau în număr mare; mare, mult. *Voluntari s-au găsit destui.* CAMILAR, N. I 246. *În această cetate se găsesc și oameni de treabă, pe lîngă destui șmecheri.* SADOVEANU, D. P. 153. *Un singur gest de pamfletar... mi-a adus destulă neplăcere.* GALACTION, O. I 12. *Am pictat și eu destule naturi moarte.* CAMIL PETRESCU, T. II 69. ✧ (Substantivat, n.) *Împărăteasa avea să sufere destule, atît durerile de naștere... cît și clevetelile ce auzea că merg în urechile împăratului.* RETEGANUL, P. II 28. ✦ Mai mult de cît trebuie, de cît este necesar. *Sînt destule-atîte chinuri!* ALECSANDRI, P. A. 88. *Urechi să fie, că spate destule.* ✧ (Exclamativ; verbul nu e exprimat) *Destulă vorbă!*

DESTUPÁ, *destúp*, vb. I. T r a n z. 1. A scoate dopul unei sticle sau capacul unui vas înfundat; a desfunda. *Destupă sticla și turnă o licoare groasă.* SADOVEANU, P. M. 186. *Au zărit ploștele... și s-au mirat foarte de dinsele... Pe urmă au destupat pe cea cu vin și plecînd-o într-o parte, au văzut că curge din ea ceva de culoare cam gălbinie.* SBIERA, P. 69. *Îl poftesc atunci la oblonul trăsurii și-i zic ritos:... mai destupă o putină pentru hatîrul meu.* ALECSANDRI, T. I 159.

2. A da la o parte (învelitoarea care acoperă un obiect, o gaură, o deschizătură); a descoperi, a dezveli. *Eu la maica m-oi ruga, Fereasta mi-a destupa, Tot la tini m-oi uita.* ȘEZ. VII 84.

3. (Rar, cu privire la pămînt, pădure) A desțeleni, a defrișa. *La împroprietărire* [în 1864] *s-au schimbat clăcașii din locurile lor cele bune și destupate de pădure și li s-au dat altele rele și coperite cu pădure.* I. IONESCU, M. 510.

DESTUPÁRE, *destupări*, s. f. Acțiunea de a d e s t u p a. *Sticlele acelea cu gît lung... pocneau ca din pistol la destupare și făceau spume.* CAMILAR, N. I 274.

DESȚELENÍ, *desțelenesc*, vb. IV. 1. T r a n z. A transforma (printr-o arătură adîncă) o țelină în loc arabil; a desfunda. *Dacă satul are vite, boierului nu i-i îngăduit să desțelenească imașul.* GALAN, Z. R. 179. ✧ A b s o l. *Desțeleniți, irigați, electrificați, Captați clocotul șuvoaielor din Carpați.* TOMA, C. V. 212.

2. R e f l. (Rar, despre copaci) A ieși din rădăcini. *Au fost încercări mari, au fost sloiuri, s-au desțelenit parte din sălcii, s-au surpat malurile, au trecut viituri de toamnă și de primăvară.* GALAN, Z. R. 45.

DESȚELENÍRE, *desțeleniri*, s. f. Acțiunea de a (s e) d e s ț e l e n i. *Brazda mergea înainte, se culca tot lîngă altă brazdă, și nimic n-ar mai fi putut ține în loc desțelenirea pămîntului.* CAMILAR, TEM. 89.

DESȚEPENÍ, *desțepenesc*, vb. IV. R e f l. (Despre corp sau mușchi, p. e x t. despre ființe) A nu mai fi țeapăn, a-și recăpăta elasticitatea. ✦ T r a n z. A face să nu mai fie înțepenit. *Mă mișc ca să-mi desțepenesc picioarele.*

DESUÉT, -Ă, *desueți, -te*, adj. Ieșit din uz, necorespunzător spiritului vremii, de modă veche; învechit, perimat. *Cunoașterea realității, formarea de către fiecare actor a unui fond interior propriu de creație... va îndepărta schematismele, exagerările neteatrale, patetismul și retoricul desuet.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 164, 9/6.

— Pronunțat: *-su-et.*

DESUETÚDINE s. f. (De obicei în e x p r.) **A cădea în desuetudine** = (despre legi, obiceiuri etc.) a ieși din uz, a nu se mai întrebuința, a nu mai fi obișnuit; a se perima, a se învechi.

— Pronunțat: *-su-e-.*

DESUFLECÁ, *desúflec*, vb. I. Tranz. A desface ceea ce era suflecat. *O dimerlie de fasole i-au curs atunci din turetce, pe care de obicei le purta suflecate, iar atunci le desuflecase anume pentru trebușoara asta.* CREANGĂ, A. 99.

DESZĂPEZÍ, *deszăpezesc*, vb. IV. Tranz. (Cu privire la drumuri, vehicule sau locuri înzăpezite) A curăța de zăpadă, a destroieni.

DESZĂPEZÍRE, *deszăpeziri*, s. f. Acțiunea de a deszăpezi. *Echipă pentru deszăpezirea liniilor ferate.*

DESZĂVORÍ, *deszăvorăsc*, vb. IV. Tranz. (Cu privire la uși sau la încăperi încuiate) A deschide dînd la o parte zăvorul. *Șapte ziduri că sărea, Porțile Că descuia, Curțile Deszăvora, Postavurile lua.* TEODORESCU, P. P. 654.

DESZÎCE vb. III v. **dezice.**

DESZÎCERE s. f. v. **dezicere.**

DESZÍS, -Ă adj. v. **dezis.**

DEȘÁNȚ s. n. sg. (Regional, numai în expr.) **Mi-i** (sau **îmi pare**) **deșanț** = m-apucă mirarea, îmi pare ciudat, curios, straniu, neobișnuit, bizar. *Zi o dată da; pe urmă n-are să-ți mai pară deșanț.* CONTEMPORANUL, VII 5. *Poate ți-i deșanț de una ca aceasta?* CREANGĂ, P. 190. *Ha, ha, ha, cucoană Florică... tare-mi pare deșanț!* ALECSANDRI, T. 918.

DEȘĂLÁ vb. I v. **deșela**[2].

DEȘĂLÁT, -Ă adj. v. **deșelat**[2].

DEȘĂNȚĂRE, *deșănțări*, s. f. (Rar) Destrăbălare, dezmăț; dezordine. *Sînt prea mic... ca să mă amestece, de pe acum, în toate deșănțările.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 354.

DEȘĂNȚÁT, -Ă, *deșănțați, -te*, adj. **1.** (Despre persoane) Dezordonat, destrăbălat (în vorbă, în obiceiuri sau în port), dezmățat. ◇ (Substantivat) *Ea știe numai de o deșănțată, nebuna aceea de Suzana, care ne-a făcut neamul de rîs.* CAMIL PETRESCU, T. I 157. ✦ (Despre lucruri și acțiuni) Care iese din limitele bunei-cuviințe, nerușinat, cinic. *Bălmăji pe nas popește... un deșănțat amestec de cîntări bisericești și de cîntece de lume.* M. I. CARAGIALE, C. 117.

2. (Despre lucruri) Ciudat, bizar, straniu, nelalocul lui, deșucheat. *Zvonul... era însă așa de deșănțat, încît nici un cap cuminte nu voia să-i deie crezare.* SADOVEANU, Z. C. 337. *Sfîrșind această deșănțată cuvîntare, merse în mijlocul bisericii.* NEGRUZZI, S. I 149.

DÉȘCĂ, (rar) *deșce*, s. f. (Mil.; în trecut) Termen familiar cu care un soldat se adresa altui soldat mai vechi în serviciu. V. leat. *Au ieșit din rînduri majurii, deșcele bătrîne ale oștirii.* STANCU, D. 162. *Deșcă Ichime, dă-i una cu stratul puștii și arată-i drumul înapoi.* SADOVEANU, N. F. 114.

DEȘCHÍDE vb. III v. **deschide.**

DEȘCHÍDERE s. f. v. **deschidere.**

DEȘCHÍS, -Ă adj. v. **deschis.**

DEȘELÁ[1] vb. I v. **deșeua.**

DEȘELÁ[2], *deșél*, vb. I. Tranz. (Cu privire la cai, mai rar la alte animale, p. ext. la om) A îndoi spinarea, a vătăma, a frînge, a rupe (prin poveri prea mari sau prin lovituri puternice). *Apucă un par și deșală vaca.* SBIERA, P. 292. (În forma regională *deșăla*) *Băiete, nebunit-ai ori nu mai ai mult? Cum te sui tu călare pe purcel să mi-l deșăli?* REBREANU, R. II 30. *Au aruncat-o îndatamare jos* [pielea de bivol] *că-l deșăla nu alta, atît de grea era.* SBIERA, P. 178. ◇ Refl. *În spinare?... Poloboace de cîte 60 vedre unul? Să ne deșelăm?* ALECSANDRI, T. I 441.

— Variantă: (regional) **deșălá** vb. I.

DEȘELÁT[1] s. n. Faptul de a (se) deșela[1]. ◇ Loc adv. (În legătură cu călăria) **Pe deșelate** (sau **deșelatele, deșelatelea**) = fără șa. *Încălecat pe deșelate pe un roibuleț scund, prîslea a ajuns numaidecît la moara lui Ghiță Lungu.* SADOVEANU, M. C. 28. *A plecat călare, pe deșelatele.* SANDU-ALDEA, U. P. 64. *Într-o goană nebună, pe deșelate... un polc de călăreți s-arătă.* DELAVRANCEA, S. 201.

— Forme gramaticale: (în locuțiuni) *deșelate, deșelatele, deșelatelea.*

DEȘELÁT[2]**, -Ă,** *deșelați, -te*, adj. (Despre animale, p. ext. despre oameni) Care are spinarea lovită, deformată, ruptă de poveri sau de lovituri; spetit. *Cal deșelat.* ◇ Fig. *În două colțuri, pe două paturi vechi, deșelate, se vedeau de sub țoalele aspre de lînă, marginile cearceafurilor groase, sure, de cînepă.* V. ROM. iulie 1953, 100. *Vîrful gălbiu și ascuțit al musteților sale resfirate pe buze se arcuia perfect de simetric deasupra nărilor largi ale unui nas deșelat.* HOGAȘ, M. N. 32. ✦ (Substantivat) Om fără vlagă, slăbănog, neputincios. *Mai voinic și mai legat, Nu ca tine-un deșelat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 235.

— Variantă: (regional) **deșălát, -ă** adj.

DEȘÉRT[1], *deșerturi*, s. n. **1.** Spațiu gol, pustietate. *Cu cine se înlocuia deșertul ce se făcea în rangurile acestor luptători?* NEGRUZZI, S. I 345. ◇ (Cu nuanță afectivă) *Simți tu, de departe, ce deșert cumplit Lași între prieteni care te-au iubit?* ALECSANDRI, P. I 231. ◇ Loc adv. (În legătură cu privirea) **În deșert** = în gol, fără o țintă anumită. *Cu ochii umezi și pierduți în deșert... avu o clipă de încremenire.* HOGAȘ, M. N. 26. *Sta așa la fereastră, cu ochii pierduți și adînciți în deșert.* VLAHUȚĂ, O. A. III 79. **Cu deșert** = cu nimic, cu gol. *Străbătu cele patru părți ale tărîmului de jos și se întoarse cu deșert.* ISPIRESCU, L. 90. *Un poloboc cu vin... Iar altu cu deșărt.* DONICI, F. 35.

2. Regiune cu ploi extrem de puține, în care viața vegetală și animală este foarte redusă iar populația foarte rară. *Deșertul Saharei.* ▭ *În depărtare se zăresc albe zidurile cetății, și în urma lor se întinde un deșert de nisip roșu.* BART, S. M. 22. *Dar mai colo se zărește Cel deșert spăimîntător, Unde viața își oprește Pasu-i verde, rîzător.* BOLINTINEANU, O. 186. *Încotro-ntorci ochii și oriîncotro privești, Nimic nu se mai arată, deșertul îl întîlnești.* ALEXANDRESCU, P. 54. ◇ Fig. *Peste deșertul înalt și plin de lumină al văilor adînci, numai gaia, cu țipet flămînd și ascuțit, spînteca văzduhurile.* HOGAȘ, M. N. 170.

3. (În loc. adv.) **În deșert** = în zadar, zadarnic, în van, degeaba. *În deșert am mai așteptat.* RETEGANUL, P. I 73. *Biata femeie în deșert spuse că era săracă... căci vizirul nu luă vorbele ei în seamă.* POPESCU, B. I 105. *Boierii se adunau în deșert ca să chibzuiască.* ODOBESCU, S. I 324. *Lupta ce-mi lupta În deșert era.* TEODORESCU, P. P. 414. ✦ (În limbajul bisericesc, în expr.) **A lua în deșert** (mai ales cu privire la numele lui dumnezeu) = a batjocori.

4. (Popular) Partea scobită a corpului (la om și la animale) cuprinsă între ultima coastă și osul șoldului. *Întorcînd baltagul, omul s-a opintit cu el în deșertul calului.* SADOVEANU, B. 279. *Călțul sta afară, în viscol. Din pricina deșerturilor goale, șoldurile păreau ieșite afară, ascuțite.* SANDU-ALDEA, U. P. 62. *După ce-ai numarat, de la deșert, trei coaste.* ȘEZ. III 203.

DEȘÉRT[2]**, -ÁRTĂ,** *deșerți, -arte*, adj. **1.** Care nu conține nimic; gol. *Nu se mișca, ținînd paharul deșert pe tavă.* C. PETRESCU, C. V. 129. *Căpitanul, prevăzînd o mare furtună, dete ordin ca toți pasagerii... să se coboare în pivnița mărfurilor, care atunci era deșartă.* BOLINTINEANU,

o. 284. ◇ Fig. *Zaharia Duhu' de atunci l-a primit cu ochii deșerți de orice înțelegere.* C. PETRESCU, A. 318. *E mort! Oh! deșert va fi de-acuma sufletul ce-n mine port.* DAVILA, V. V. 187. ✦ (Rar, despre copaci) Scorburos. *Un copac deșert văzuse și din scorbură-i zburînd Gărgăuni.* CONTEMPORANUL, I 803.

2. (Despre un pămînt, o țară, o regiune) Lipsit de vietăți sau de vegetație, pustiu. *Stelele Zgîrie sticla albastră a nopții și cîmpul e deșert.* BENIUC, V. 107. *Nu mai sînt pe luncă flori, Văile-s deșarte, Țipă cîrduri de cocori Pribegind departe!* IOSIF, V. 73. *Pe deșertul țărm al mării Noaptea s-a lăsat, și-n noapte, Dintre nori se rupe luna, Și din valuri sună șoapte.* id. T. 166. ✦ Lipsit de oameni, nelocuit, nepopulat. *Deșarta casă Dintr-o dată-mi pare plină.* EMINESCU, O. I 106. *Nu că e deșert pămîntul de tot de locuitori...* ALEXANDRESCU, P. 55.

3. Fig. Lipsit de temei, amăgitor, ireal; (despre vorbe) fără miez. *Au fost vorbe deșarte, domniță.* SADOVEANU, Z. C. 151. *Vorba-i ca și omul — în lume sau în artă — Cu-atît mai jucăușă, cu cît e mai deșartă.* VLAHUȚĂ, O. A. 59. *Vînătorile cu acompaniament de orchestră nu sînt, precum s-ar putea crede, o deșartă închipuire a imaginațiunii mele.* ODOBESCU, S. III 101. *Eu am pus gînduri deșarte, Să fug cu mîndra-ntr-o noapte.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 57. ◇ **Credință deșartă** = superstiție. *Credințele deșarte au făcut pe jucători să păstreze asupra lui cine știe ce monedă găurită.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 44. ✦ (Învechit, despre oameni) Vanitos. (Substantivat) *Se fălea deșertul...* [Hroiot] *cu-acel vis amăgitor, Că o țeară neapărată va pustii prea ușor.* NEGRUZZI, S. I 117.

4. Lipsit de rezultat, nefolositor, zadarnic. *Ați luptat luptă deșartă, ați vînat țintă nebună.* EMINESCU, O. I 36.

— Pl. și (f.): *deșerte* (TOMA, C. V. 82, ALECSANDRI, T. I 395).

DEȘERTÁ, *deșért*, vb. I. 1. Tranz. (Complementul indică un recipient care conține o materie lichidă sau solidă) A goli de conținut; (conținutul fiind o băutură, în special alcoolică) a goli dînd conținutul pe gît, a bea. *Își turnă o ulcică din vinul acrișor ș-o deșertă pe nerăsuflate.* SADOVEANU, Z. C. 45. *Deșertă coșurile de grăunțe, trimițînd la moară doi saci plini.* AGÎRBICEANU, S. P. 104. *Acum te rog, iubită gazdă, să iei de la mine bărdaca asta și s-o deșerți în cinstea și pentru dragostea mea.* CARAGIALE, P. 130. *Urmînd sfatul dat, deșertă plosca.* NEGRUZZI, S. I 245. (Refl. pas.) *Paharele se umpleau și se deșertau, vîntul bătea peste farfuriile pline.* HOGAȘ, DR. II 107. ◇ Expr. A deșerta sacul = a spune tot ce știi, noutăți, glume, lucruri hazlii. *Deșertați-vă sacul cu vești și povești pînă ce mă-ntorc eu.* SADOVEANU, M. C. 118. *Dumitrescu auzise destul... cu toate că Popescu II nu deșertase sacul.* PAS, Z. III 22. ◇ (Complementul indică conținutul scos din locul unde se află) *Deșertă unul cîte unul pe prispă pachetele din brațul băiatului.* C. PETRESCU, Î. II 170. *Fără să piardă vreme, deșertă laptele în oalele de prins.* SANDU-ALDEA, D. N. 224.

2. Refl. (Despre locuri populate de oameni) A deveni gol, pustiu, a nu mai fi locuit sau ocupat de nimeni. *Localul se deșertase.* M. I. CARAGIALE, C. 94.

— Formă gramaticală: prez. conj. pers. 3 *să deșarte.*

DEȘERTÁRE, *deșertări*, s. f. Acțiunea de a (s e) deșerta: golire, (învechit) evacuare a populației. (Cu pronunțare regională) *A făcut atîta deșărtare a provinciilor sale.* BĂLCESCU, O. I 24.

DEȘERTÁT[1] s. n. Deșertare.

DEȘERTÁT[2], **-Ă**, *deșertați, -te*, adj. (Despre recipiente) Gol, golit. ◇ (Substantivat, în loc. adv.) **Cu deșertatul** = cu recipientul gol. *Nemernici oameni! a gîndit bătrînul inciudat. Gonesc bieții cai, cu căruța încărcată... Dar ascultînd hurducăiala butoiului, s-a întors: Poate c-or fi mergînd cu deșertatul.* POPA, V. 111.

DEȘERTĂCIÚNE, *deșertăciuni*, s. f. 1. Lipsă de valoare, de importanță; zădărnicie, nimicnicie; p. ext. lucru lipsit de preț, de valoare, de rost. *Începu iar să-și zică din fluier povestea de jale din război, cînd mureau oamenii de ger și de glonț și de schije, cu inima sfîșiată de deșertăciunea chinului lor.* DUMITRIU, N. 238. *Un om căruia i se urîse cu deșertăciunile cetăților și se făcuse sihastru.* ISPIRESCU, L. 189.

2. Preocupare de lucruri deșarte, nefolositoare; ușurință, vanitate. (Atestat cu pronunțarea regională *deșărtăciune*) *M-am dezbracat de haina deșărtăciunii.* EMINESCU, N. 107. *Mare-ți este deșărtăciunea, dacă te crezi învingător!* ALECSANDRI, T. II 18.

DEȘÉU, *deșeuri*, s. n. Parte care rămîne dintr-un material în decursul prelucrării și care nu mai poate fi valorificată pentru acea prelucrare; rest.

DEȘEUÁ, *deșeuez*, vb. I. Tranz. A scoate șaua de pe spinarea unui cal.

— Variantă: **deșelá** (TEODORESCU, P. P. 587) vb. I.

DEȘÍ conj. (Introduce o propoziție concesivă) Cu toate că, măcar că. *Deși este destul de întuneric, albul șoselei se mai distinge încă.* SAHIA, N. 24. *Deși vorbești pe înțeles, Eu nu te pot pricepe.* EMINESCU, O. I 173. *Deși sînt proastă, precum zici, eu n-am obicei să rîd de oamenii care mă primesc în casa lor.* ALECSANDRI, T. 640. ◇ (În corelație cu «totuși» sau cu «cu toate acestea») *Deși m-am sculat devreme, totuși am întîrziat.* ◇ (Învechit, în corelație cu «dar», «însă» sau «apoi») *Deși mulți din boierii cei mai însemnați simțise că se pregătește ceva... dar nici unul n-a venit să aducă un gologan măcar.* GHICA, S. A. 158. ◇ (În construcții eliptice, cu funcțiune de complement circumstanțial concesiv) *Să mai stea de vorbă cu dascălul din Strîntea, care, deși om tînăr, știa foarte multă carte.* SLAVICI, O. I 94. *O văzusem atît de frumoasă, deși palidă.* NEGRUZZI, S. I 50. *Deși despărțite, lucrurile au unire.* CONACHI, P. 260.

DEȘIRÁ, *deșír*, vb. I. Refl. 1. (Despre obiecte înșirate pe ață, în special despre mărgele) A ieși de pe ață, a se desprinde, a cădea (răsfirîndu-se unul cîte unul). (Poetic) *Surîetele lor se deșirau de pe o cordea de aur și cădeau unele după altele ca niște mărgăritare.* MACEDONSKI, O. II 317. ◇ Tranz. *Le deșiră cînd și cînd Și le-nșiră iar cîntînd.* ALECSANDRI, P. II 193. ◇ Fig. *Apele-și deșiră graiul nentrecut.* MACEDONSKI, O. I 187.

2. (Despre ață înfășurată pe ghem sau pe țeavă și despre gheme sau țevi) A se desfășura, a se întinde într-un fir lung; a se desfira. (Fig.) *Ca dintr-un ghem vînăt, se tot deșiră cîte unul, dobitoace și oameni...grăbind la vale.* CAMILAR, T. 34. *Anii aceia s-au deșirat... turburi.* SAHIA, N. 86. ◇ Tranz. Fig. *Iar amintirea prinde să deșire O tînără poveste de iubire.* CERNA, P. 26.

3. (Despre o împletitură sau un obiect împletit) A se desface, a se destrăma. *Dantela se deșiră.* (Tranz.) *Viața nu-i un tricotaj, dacă ai greșit, să deșiri totul și s-o iei de la început.* CAMIL PETRESCU, T. I 168. ◇ Fig. *Se deșira în văzduh un norișor.* GALACTION, O. I 439.

4. Fig. (Despre om și despre corpul omenesc) A se destinde în toată lungimea lui. *Chipurile noastre de umbră se lungiră în aer trecînd pe deasupra stînii și se deșirară, mistuindu-se pe zările depărtate ale munților.* HOGAȘ, M. N. 203. *Atunci Păsărilă se deșiră o dată și se înălță pănă la lună.* CREANGĂ, P. 268.

5. Fig. (Despre locuri și peisaje din natură) A se întinde în fața spectatorului, a se desfășura. *Cîmpul verde se deșira fără sfîrșit.* SAHIA, N. 86. *O fîșie de apus se deșiră peste Dunăre și țărmuri.* id. ib. 40.

DEȘIRÁRE, (rar) *deșirări*, s. f. Acțiunea de a se deșira și rezultatul ei; întindere. (Fig.) *Înecat încă de întunerec, orașul își lăbărța sub deal deșirările lui de uliți.* MACEDONSKI, O. III 48.

DEȘIRÁT, -Ă, *deșirați, -te,* adj. **1.** (Despre împletituri și despre țesături) Destrămat, dezlînat, desfăcut. *Doi cai slabi și uscați, pe care atîrnau niște trențe negre pătate și rupte și cu franjurile deșirate drept găteală, se opinteau să tragă dricul.* ARDELEANU, D. 276. *Hainele de pe dînsa erau sfîșiate și deșirate.* ISPIRESCU, U. 5. ✦ (Despre ață și despre gheme) Desfășurat în fire lungi. (Poetic) *Fulgerele scăpărau neîntrerupt... În vazduh apăreau scurte și repezi gheme deșirate de lumină albastră.* V. ROM. decembrie 1951, 205. ✦ Fig. (Despre manifestări ale gîndirii) Fără șir, dezordonat. *Părea că...* [umbra]*-i răspunde în cugetări deșirate.* EMINESCU, N. 58.

2. Fig. (Despre oameni și despre corpul omenesc) Înalt și slab, cu gîtul lung, cu picioarele lungi. *Din goană, zvîrli vojocul care-i apăsa scheletul firav și deșirat.* DUMITRIU, N. 217. *Un om nalt și deșirat... li se ținea de cîtăva vreme în preajmă.* SADOVEANU, B. 153. [Convalescentul] *e încă deșirat ca o arătare.* C. PETRESCU, C. V. 217. *Un furier deșirat, ale cărui mîini tremurau vizibil, punea tamponul după fiecare semnătură, îndoindu-se ca un arc nesigur.* SAHIA, N. 71. ✧ (Poetic) *Copacul negru, răsărit ciudat În zorii albi pe cîmpul foarte sur, Își răsfața scheletul deșirat Peste buruienișul dimprejur.* DEȘLIU, G. 41. ✧ (Substantivat) *Deșirata de bahă intră.* RETEGANUL, P. I 55. ✦ (Despre părți ale corpului omenesc) Prea lung, prea subțire, prea osos. *Degetele-i deșirate calcă clapele sonore.* MACEDONSKI, O. I 86. ✧ Fig. *Unui vechi trup de clădire pătrat și cu un singur rînd îi se înnădise mai tîrziu în dos, pieziș, o coadă deșirată și îngustă cu două caturi.* M. I. CARAGIALE, C. 127.

DEȘT s. n. v. **deget.**

DEȘTÉPT, -EÁPTĂ, *deștepți, -te,* adj. **1.** (Despre oameni, p. ext. despre minte, spirit etc.; în opoziție cu prost) Care înțelege, care prinde repede cu mintea ceea ce este esențial; ager la minte, inteligent, isteț. *Traian ăsta e deștept foc... suspină filozoful.* SADOVEANU, P. M. 19. *La toată lumea plăcea, fiindcă era om deștept și blînd.* CARAGIALE, P. 72. *Era deștept băiatul, iscusit și numai spirt.* ISPIRESCU, L. 192. *Mintea-i este peste fire de deșteaptă și de înaltă.* ȘEZ. I 103. ✦ Care exprimă inteligență. *Cinele înțelegea că e vorba de el. Se oprise, negru și cu lustru ca păcura, și privea la stăpîni cu doi ochi așa de deștepți, parcă numai glasul îi lipsea.* SADOVEANU, O. IV 17. ✦ (Uneori cu o nuanță peiorativă) Șiret, viclean, iscusit, rafinat. *Eu sînt deștept, pe cîtă vreme el e un pîrlit.* PREDA, Î. 110. *Între aceste personaje sînt și oameni deștepți, ca Tipătescu.* IBRĂILEANU, SP. CR. 232.

2. (În opoziție cu adormit) Trezit din somn, treaz. *Se căzni să stea deștept toate nopțile pînă în zori.* VISSARION, B. 12. *N-aș putea spune tocmai hotărît dacă, în timp de vro două ceasuri lungi, am stat deștept și am visat, sau dacă am dormit și am cugetat.* HOGAȘ, M. N. 13. *Un lucru numai te-aș ruga: mîine dimineață, cînd ăi pleca, dacă n-oi fi eu deștept, să lași ușa de la drum deschisă.* CARAGIALE, P. 130.

3. Fig. Trezit din letargie, dintr-o stare de amețeală; activ, viu. *Treceau bărbați, treceau femei Și uruiau trăsuri pe stradă, Soldați treceau făcînd paradă — Și-atunci deștept privi la ei Și-și duse pumnii strîns pe tîmple: «Trei, doamne, și toți trei!».* COȘBUC, P. I 102. *Simțirile* [vînătorului]*... sînt în veci deștepte.* ODOBESCU, S. III 17.

DEȘTEPTÁ, *deștépt,* vb. I. Refl. **1.** (Uneori determinat prin «din somn») A se trezi, a se scula din somn. *Flăcăul tresări... din somn și se deșteptă.* PREDA, Î. 176. *Stoicea dormi un pui de somn... și cînd razele îl înțepară în pleoape se deșteptă.* GALACTION, O. I 46. *Se ridică de mijloc și privi de jur împrejur zîmbind, ca un om care se deșteaptă plin de mulțumire după un somn bun cu vise plăcute.* CARAGIALE, P. 133. ✧ Fig. *Un duruit de ciocănitoare, un țîrîit de pasere măruntă, un muget moale de căprior se deșteptau din somnul pădurii.* SADOVEANU, O. VII 37. *Deșteaptă-te, tu vînt de sud, Ridică-te, tu crivețl!* COȘBUC, P. II 219. ✧ Tranz. *Se culcă atent, cu mișcări prevăzătoare, să nu-l deștepte pe Levi.* SAHIA, N. 108. *Fabricile continuau... să deștepte mahalalele vecine.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 11. *În toată dimineața copilița noastră vine de ne deșteaptă.* NEGRUZZI, S. I 75. ✧ (Neobișnuit, subiectul e ochiul) *La pămînt dormea ținîndu-și căpătîi mîna cea dreaptă; Dară ochiu-nchis afară, înlăuntru se deșteaptă.* EMINESCU, O. I 142.

2. Fig. (Uneori urmat de determinări introduse prin prep. «din») A se trezi din letargie, dintr-o stare de amețeală, de amorțeală, din visare etc.; p. ext. a reveni la viață, a începe o viață nouă. *Cezar, ca deșteptat din distracție, se întoarce repede.* CAMIL PETRESCU, T. III 448. *Călătorul tresări, deșteptat din gîndurile lui depărtate.* C. PETRESCU, A. 287. *Iată, lumea se deșteaptă din adînca-i letargie!* ALECSANDRI, P. A. 81. *Simțind picioarele-mi slăbind, am închis ochii... Nu știu cît ținu astă fantasmagorie, căci, cînd m-am deșteptat, eram singură.* NEGRUZZI, S. I 54. ✧ Fig. *Cum se deșteaptă firea-nveselită, Și rîde soarele a sărbătoare!* CERNA, P. 160. ✧ Tranz. *O schimbare în lumea din afară m-a deșteptat din semihalucinația turburătoare.* IBRĂILEANU, A. 126.

3. A apărea, a lua ființă, a se întrupa, a se produce. *Gore simțise cum se deșteaptă în el prăvălîașul de odinioară.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 156. *În mine s-a deșteptat duh de neliniște.* SADOVEANU, P. M. 140. *Alte plăceri mi se deșteptau în suflet.* CREANGĂ, A. 36. ✧ Tranz. (Cu privire la un sentiment, o dorință, o idee, o bănuială etc.) *Sînt ființe care... deșteaptă în noi o vie curiozitate.* M. I. CARAGIALE, C. 33. *Tu... ai deșteptat în mine poetice simțiri.* ALECSANDRI, P. A. 63. *Ar fi fost de ajuns ca să deștepte un simțămînt de mirare sau un fior de amor.* NEGRUZZI, S. I 44. ✦ Tranz. (Neobișnuit, cu privire la glas) A face să se audă, să răsune. *Într-o grămadă de copii, ca în pădurea fermecată cînd rupi o frunză și se trezesc copacii și încep să murmure, e de ajuns ca unul să deștepte întîiul glas.* ANGHEL, PR. 78.

4. A deveni conștient, a ajunge să înțeleagă ceva, să-și dea seama de ceva. *Dar cărările lumii se ridică spre creștete, Se desfac din paragini deșteptate popoare.* DEȘLIU, G. 54. *Copiii săracă s-au deșteptat. Acum în zadar le veți spune povești Cu îngeri, cu sfinți.* ISAC, O. 137. *De multe ori stăpînitorii au stricat și acele mici școale, dinadins, ca să nu să deștepte norodul.* GOLESCU, Î. 34. ✧ Tranz. *Cîte mulțimi de școale, prin care să străduiesc a-și deștepta norodul, a-l aduce la adevărată cunoștință!* GOLESCU, Î. 59.

DEȘTEPTÁRE, *deșteptări,* s. f. Faptul de a (se) deștepta.

1. Trezire, sculare (din somn). *Simțea un fior analog cu acel pe care ni-l dă deșteptarea dintr-un vis urît.* VLAHUȚĂ, O. A. III 63. ✦ (Concretizat) Momentul cînd se trezește cineva din somn. *Lumea în care fusesem adineoarea, spectacolul unic, era departe, era ca amintirea, la deșteptare, a unui vis.* IBRĂILEANU, A. 204. *La deșteptare mă trezii cu sfîntul soare acățat de vîrful plopului.* HOGAȘ, M. N. 14. ✦ Semnal (clopot, sonerie, goarnă) care anunță scularea în colectivități (internate, cazărmi etc.). *În zori, cînd se sună deșteptarea... auzi spunîndu-se: — Bine de Serdici, acum o fi dormind!* SAHIA, N. 115.

2. Fig. Dezmorțire, trezire la viață. *Deșteptarea primăverii parcă-l întinerise.* REBREANU, R. I 315. *Voi ce stați în adormire, voi ce stați în nemișcare, N-auziți prin somnul vostru acel glas triumfător Ce se-nalță pîn'la ceruri din a lumii deșteptare, Ca o lungă salutare Către-un falnic viitor?* ALECSANDRI, P. A. 81.

DEȘTEPTÁT s. n. Faptul de a se deștepta din somn; (concretizat) momentul deșteptării. *Pe la deșteptatul rîndunicilor.* CARAGIALE, S. N. 205.

DEȘTEPTĂCIÚNE s. f. Însușirea de a fi deștept; inteligență, isteține. *Sta pururi la bibliotecă, lîngă o fată mărunțică cu ochii plini de deșteptăciune.* CAMILAR, N. I 114. *Chinui Joe pe bietul Prometeu pentru deșteptăciunea și ascuțimea lui de munte.* ISPIRESCU, U. 88. ✦ Faptă sau vorbă de om deștept. (Folosit de obicei ironic) *Mare deșteptăciune ai spus!*

DEȘTEPTĂTÓR, -OÁRE, *deșteptători, -oare,* adj. Care deșteaptă din somn. ✧ (Substantivat) *Vino după mine — mi-a zis deșteptătorul.* GALACTION, O. I 242. ✧ *Ceas deșteptător* (și substantivat, n.) = ceasornic care sună la momentul dorit, spre a deștepta pe cineva din somn. *Administratorul Filip, ingenios, căuta să atragă cititori și abonați, dîndu-le ca premii ceasuri deșteptătoare, gramofoane, mașini de cusut, farfurii și pahare.* PAS, Z. I 168.

DEȘTÉRNE, *deștérn,* vb. III. 1. Tranz. A strînge, a ridica așternutul de pe pat sau fața de masă cu obiectele rînduite pe ea. *Ca-n basme masa mi s-ar pune Și s-ar deșterne tot ca-n basme.* MACEDONSKI, O. I 66. *Ia masa, că nu mînînc, Deșterne-mi, că nu mă culc, Gată murgu să mă duc.* ȘEZ. VII 112.

2. Refl. (Rar) A se întinde, a se desfășura, a se succeda (pe dinaintea ochilor). *Sub un cer fără lumină, marea-n valuri se deșterne.* BELDICEANU, P. 122. (Cu pronunțare regională) *Privelиștile sclipitoare, Ce-n repezi șiruri se dișteru, Repaosă nestrămutate Sub raza gîndului etern.* EMINESCU, O. I 205.

— Variantă: dișténe vb. III.

DEȘUCHEÁT, -Ă, *deșucheați, -te,* adj. (Despre oameni, despre sentimentele și acțiunile lor) 1. Nebun. smintit, țicnit, într-o ureche. *Cei mai mulți* [dintre fiii de împărați] *erau năzuroși, tembeli și deșucheați.* ISPIRESCU, L. 22. ✧ (Substantivat) *Veverița pleacă creangă lîngă creangă și hoinărește, ca o deșucheată, pădurea întreagă.* GÎRLEANU, L. 18.

2. Dezmățat, destrăbălat, deșănțat. *Vorbe deșucheate.* ▭ *La Arnoteni pînă și casa unde stăteau părea deșucheată.* M. I. CARAGIALE, C. 127. *Copilul se scoală și-ncepe iar jocul... Acu mișcările și gesturile sînt și mai deșucheate... Cu-ncetul însă membrele pierd siguranța și simetria mișcărilor.* CARAGIALE, O. I 302.

DEȘUCHEȚÚRĂ, *deșucheturi,* s. f. (Rar) Faptă deșucheată, faptă de om țicnit; țicneală. *Deșucheturile lui, oricare ar fi fost, ajunseseră să pară la dînsul... firești.* M. I. CARAGIALE, C. 62.

DEȘURUBÁ, *deșurubez,* vb. I. Tranz. (Cu privire la șuruburi sau obiecte înșurubate) A desface (printr-o mișcare de învîrtire); (cu privire la un obiect prins cu șuruburi) a desprinde, a demonta (scoțînd șuruburile). *Am deșurubat becul.* ▭ *Șmecherie începu să deșurubeze buloane.* DUMITRIU, V. L. 131.

— Variante: desșurubá (IBRĂILEANU, A. 176), dessurupá (SEBASTIAN, T. 12) vb. I.

DEȘURUBÁT, -Ă, *deșurubați, -te,* adj. (Despre un șurub sau despre un obiect înșurubat sau prins în șuruburi) Desfăcut, desprins, demontat (complet sau parțial) prin învîrtire. (Fig.) *Deșurubat de la încheieturi, cu șalele frînte, mi se părea că ajunsesem în stare de piftie.* M. I. CARAGIALE, C. 8.

DETAILÁ vb. I v. detalia.

DETAILÁT, -Ă adj. v. detaliat.

DETAILÍST, -Ă, *detailiști, -ste,* s. m. și f. (În opoziție cu angrosist) Persoană care vinde în detaliu, cu amănuntul, cu bucata. *Ce face el? Duce marfa la București, la angrosiști? — La angrosiști, la detailiști, știu eu? N-am idee.* DUMITRIU, N. 261. ✧ (Adjectival) *Negustor detailist.*

— Pronunțat: *-ta-i-.*

DETALIÁ, *detaliez,* vb. I. 1. Tranz. A analiza în mod amănunțit, a spune, a arăta, a demonstra, a explica pînă în cele mai mici amănunte; a amănunți. *Ești sadic... vrei să-ți detaliez nenorocirea.* CAMIL PETRESCU, T. III 302.

2. Refl. A se contura, a ieși în evidență. *Îndoituri, depresiuni, pete de altă culoare decît a bradului, de obicei invizibile, acum se detaliau în transparența desăvîrșită a aerului.* IBRĂILEANU, A. 125.

— Pronunțat: *-li-a.* — Variantă: detailá (pronunțat *-ta-i-*) vb. I.

DETALIÁT, -Ă, *detaliați, -te,* adj. (Și în forma *detailat*) Amănunțit. *În biroul inginerului-șef al sectorului trei, pereții sînt plini cu grafice, arătînd mersul producției, și cu planuri detailate ale minei.* BOGZA, V. J. 163. ✧ (Adverbial) *A povestit detaliat întîmplarea.*

— Pronunțat: *-li-at.* — Variantă: detailát, -ă (pronunțat *-ta-i-*) adj.

DETÁLIU, *detalii,* s. n. Parte dintr-un întreg; amănunt. *Se vede cît de colo că-și revine din oră în oră din zdruncinătura aceea a minții, își aduce aminte tot mai bine de tot mai multe detalii.* DUMITRIU, B. P. 151. *Intrînd în detalii, el* [Odobescu] *recomandă Academiei să nu fie riguroasă în alegerea cuvintelor românești și în etimologism.* IBRĂILEANU, SP. CR. 211. ✧ Loc. adv. În detaliu = în fiecare amănunt luat aparte. [Casa] *e zidită pe la mijlocul veacului trecut și înfățișează, în detaliu și în total, vîrsta ei venerabilă.* GALACTION, O. I 493. ✧ Expr. (A vinde) în detaliu = (a vinde) în cantități mici, cu bucata, cu amănuntul. ✦ (Uneori peiorativ) Lucru mărunt, lipsit de importanță, secundar (față de altul mai important). *Expunere încărcată de detalii.* ▭ *Unele clipe răzlețe, unele gesturi, unele detalii de nimic, îmi reveneau acum.* GALACTION, O. I 106. ✦ Parte a unei lucrări literare sau a unei opere de artă, care, deși cuprinsă în ansamblul operei, poate fi privită și izolat. *Detaliile ornamentale ale unei construcții de stil.*

DETAȘÁ, *detașez,* vb. I. Tranz. 1. (Uneori urmat de determinări introduse prin prep. «de» sau «din») A desprinde, a dezlipi, a desface (dintr-un tot); a separa, a izola. *A detașa cîteva foi dintr-un caiet. A detașa locomotiva de tren.* ✧ Refl. *Psihologia eroilor... se detașează în contururi nete în decursul povestirii din activitatea lor, din practica lor socială.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 160, 2/6. *Ca un astru desprins din haos, un punct se detașează de restul cîmpiei, înaintînd.* BOGZA, C. O. 283.

2. A da unui funcționar o însărcinare temporară la alt serviciu sau în alt loc decît cel obișnuit. *A detașa pe cineva în provincie.*

3. A destina și a trimite, dintr-o unitate militară, un grup de soldați sau o subunitate, pentru o misiune specială. *Ofițerul răspunzător din frunte, cine o fi fost, nu și-a pierdut totuși capul, a putut să-și dea seama de unde vin focurile, ce puțin numeros e inamicul... a detașat, mi se spune, numai un ploton... și a curățat cu el, așa în întunerec, păduricea.* CAMIL PETRESCU, U. N. 348.

DETAȘÁBIL, -Ă, *detașabili, -e,* adj. Care poate fi detașat (1). *Carnet cu foi detașabile. Căptușeală detașabilă.*

DETAȘAMÉNT, *detașamente,* s. n. 1. Grup de soldați sau de luptători înarmați, luat dintr-o unitate mai mare și însărcinat cu îndeplinirea unei misiuni cu un oarecare caracter de independență. *Detașament de luptă. Detașament de partizani.* ▭ *Arcadie Gaidar, în cartea sa «Școala», ne redă cîteva episoade din viața unui detașament revoluționar muncitoresc, în luptă cu gărzile albe contrarevoluționare.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 162, 2/5. *În războiul din 1768-1774, ca și în războaiele precedente duse de Rusia împotriva Turciei, detașamente de voluntari români au participat la operațiile militare alături de armata rusă.* IST. R.P.R. 256. *Mici detașamente vor ocupa Arsenalul, hala de grîu, Palatul inva-*

lizilor. CAMIL PETRESCU, T. II 371. ✧ Fig. *Alături de marea Uniune Sovietică, bastionul de nădejde al păcii, ţările de democraţie populară formează detaşamente înaintate ale frontului mondial al păcii.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2525. ✧ *Detaşamentul de avangardă (al clasei muncitoare)* = partidul marxist-leninist. V. avangardă.

2. Echipă, grup. *Detaşamentele de pionieri ajută la culesul cerealelor.*

DETAŞÁRE, *detaşări,* s. f. Acţiunea de a (se) detaşa.

1. Desprindere, despărţire, separare; îndepărtare. *Detaşare de un grup.*

2. Mutare temporară a unui salariat dintr-un serviciu în altul sau dintr-o localitate în alta.

3. Destinare şi trimitere dintr-o unitate militară a unui grup de soldaţi sau a unei subunităţi, pentru o misiune specială.

DETAŞÁT, -Ă, *detaşaţi, -te,* adj. Desprins, desfăcut, separat, izolat (de cineva sau de ceva).

DETECTÁ, *detectez,* vb. I. Tranz. A identifica, a descoperi (un avion, o mină explozivă, un gaz, prezenţa unei unde radioelectrice etc.).

DETECTÁRE, *detectări,* s. f. Faptul de a detecta; identificare, descoperire (a unui avion, a unei mine explozive, a unor gaze, a prezenţei unei unde radioelectrice etc.).

DETECTÍV, *detectivi,* s. m. Agent secret al poliţiei din ţările capitaliste; agent secret în serviciul unei persoane particulare. *Ai ajuns pînă aici cu îndrăzneala? Imaginezi fantasmagorii, faci pe detectivul.* SADOVEANU, P. M. 120. *Urmăream amîndoi cu emoţie goana unui spion urmărit de detectivi.* C. PETRESCU, A. 461. *De astă dată trebuie să te prinz! am zis în gîndul meu, şi imediat mă luai pe urmele lui, mai discret decît un bătrîn detectiv.* CARAGIALE, O. II 299. ✧ (Fig.; atestat la f.) *Patroana, detectivă sentimentală: Ai văzut cum ne-a privit?... Trebuie să fie de o gelozie...* CAMIL PETRESCU, T. I 545.

— Formă gramaticală: (neobişnuit) **detectívă** s. f.

DETECTÍVĂ s. f. v. **detectiv.**

DETECTÓR, *detectoare,* s. n. **1.** Aparat sau dispozitiv folosit pentru a constata prezenţa gazelor de luptă, a gazelor de mine etc.

2. (În radiofonie) Aparat sau dispozitiv care serveşte la detectarea undelor radioelectrice. *Detector cu galenă.*

DETÉCŢIE, *detecţii,* s. f. Operaţie de transformare a unei tensiuni electrice de înaltă frecvenţă într-un curent electric de joasa frecvenţă.

DETÉNŢIE s. f. v. **detenţiune.**

DETENŢIÚNE, *detenţiuni,* s. f. **1.** (Uneori determinat prin «preventivă») Reţinere a cuiva în stare de arest pentru cercetări. *Arestat la Mohaci de austriaci, după trei ani de detenţiune şi de boală,* [pe Ipsilante] *l-a ajuns moartea la Theresienstadt.* GHICA, S. 116.

2. Pedeapsă cu închisoarea pentru infracţiuni politice. *Detenţiune grea.*

3. (Rar) Posedare, păstrare (a unui bun material). *Bunul dat în gaj a trecut în detenţiunea creditorului.*

— Pronunţat: *-ţi-u-.* — Variantă: **deténţie** s. f.

DETERIORÁ, *deteriorez,* vb. I. Tranz. A aduce în stare rea, a scoate din uz (prin întrebuinţare îndelungată); a strica. *Inspectînd măcar o dată pe săptămînă odăile, să constate dacă nimeni n-a deteriorat paturile...* C. PETRESCU, C. V. 50. ✧ Refl. *După înşurubări şi deşurubări repetate, filetul începe să se deterioreze.*

— Pronunţat: *-ri-o-.*

DETERIORÁRE, *deteriorări,* s. f. Acţiunea de a (se) deteriora; stricare. *Obiecte supuse deteriorării.*

— Pronunţat: *-ri-o-.*

DETERIORÁT, -Ă, *deteriorat, -te,* adj. În stare rea; stricat. *Maşină deteriorată.*

— Pronunţat: *-ri-o-.*

DETERMINÁ, *detérmin,* vb. I. Tranz. **1.** A condiţiona în mod necesar, a servi drept cauză pentru apariţia sau dezvoltarea unui fapt, a unui fenomen; a cauza, a pricinui, a produce. *Nu există domeniu al ştiinţei, literaturii şi artei noastre unde cunoaşterea experienţei sovietice să nu determine un puternic avînt, realizări ştiinţifice şi artistice de seamă, succese în lupta împotriva influenţelor putredei ideologii burgheze în cultură, ştiinţă şi artă.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 331, 1/2. *Forţele şi relaţiile de producţie determină caracterul orînduirilor şi succesiunea lor.* IST. R.P.R. 8.

2. A fixa (cu precizie), a hotărî, a stabili (o dată, un termen etc.); a preciza, a lămuri. [Şeful justiţiei] *determină şi ziua înfăţişării pricinei.* GHICA, S. 587. ✧ Refl. pas. *O lumină nu poate indica o poziţie, de vreme ce nu i se poate determina locul.* CAMIL PETRESCU, U. N. 389. ✦ A preciza însuşirile unui corp, ale unei plante, ale unui fenomen (în vederea repartizării acestora în categorii). *A determina o plantă. A determina o rocă.* ✦ A calcula, a deduce (pe baza unor anumite date). *A determina un unghi. A determina căldura specifică a unui lichid. A determina poziţia unui avion.*

3. A face (pe cineva) să ia o hotărîre; a decide, a convinge. *Timotin... a reuşit cu greu să determine pe doamna să vină în odaia de primire.* IBRĂILEANU, A. 130. ✧ Refl. *Trebuie să se cunoască cineva pînă a nu se determina a-şi lega soarta.* NEGRUZZI, S. III 59.

4. (Despre un cuvînt sau o propoziţie) A preciza sensul unui cuvînt sau al unei propoziţii. *Adverbele determină verbele pe care le însoţesc.*

DETERMINÁBIL, -Ă, *determinabili, -e,* adj. Care poate fi precizat, determinat, calculat, stabilit. *Un corp determinabil în spaţiu. Cantitate de apă uşor determinabilă.*

DETERMINÁNT[1], *determinanţi,* s. m. (Mat.) Tablou de numere aşezate în linii şi coloane şi care simbolizează o anumită operaţie algebrică de efectuat cu aceste numere.

DETERMINÁNT[2], **-Ă,** *determinanţi, -te,* adj. **1.** Care determină sau este de natură să determine ceva; hotărîtor. *Marxismul respinge necondiţionat toate teoriile idealiste potrivit cărora rolul determinant în societate l-ar avea ideile, conştiinţa, raţiunea, voinţa oamenilor.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 9, 23.

2. (Despre cuvinte şi propoziţii) Care determină, care precizează sensul unui cuvînt sau al unei propoziţii cu care e în legătură. ✧ (Substantivat) *Atributul este determinantul substantivului.*

DETERMINÁRE, *determinări,* s. f. Faptul de a determina.

1. Fixare (cu precizie), stabilire. *Comisia specială pentru determinarea calităţii de traducător de pe lîngă Academia R.P.R.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2592. *Determinarea nevoilor concrete de utilaj ale ţării, pe ramuri ale industriei, face parte din sistemul de activitate planificată.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 367, 5/1. ✦ Delimitare. *Determinarea juridică a unei proprietăţi. Determinarea aşezării şi întinderii unei grădini publice pe o planşă.* ✦ Precizarea însuşirilor cantitative şi calitative ale unui corp, ale unei plante sau ale unui fenomen, prin care corpul, planta sau fenomenele se deosebesc de altele asemănătoare. *Determinarea unei plante. Determinarea unui mineral.* ✦ Calculare. *Determinarea unui unghi. Determinarea greutăţii moleculare.*

2. Condiţionare.

3. (Rar) Faptul de a se decide sau de a decide pe cineva la o acţiune; hotărîre; îndemn. *Determinare la crimă.*

4. Cuvînt sau propoziție care determină, care precizează sensul altui cuvînt sau al altei propoziții cu care este în legătură. *Ampla construcție sintactică pe care o întîlnim la tot pasul în scrierile lui* [Bălcescu] *alcătuiește o structură de determinări ale propoziției principale, care la rîndul lor primesc alte determinări.* L. ROM. 1953, nr. 1, 43. ◇ *Raport de determinare* = raport existent între mai multe cuvinte asociate, dintre care unul servește să precizeze sensul celuilalt.

DETERMINÁT, -Ă, *determinați, -te,* adj. **1.** Precizat, hotărît, stabilit. *Bela, însă, se mîndrea că e lucrător, așadar un om cu o profesiune determinată.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 259. ◇ (Mat.) *Problemă determinată* = problemă care are un număr limitat de soluții posibile.

2. (Gram.; despre cuvinte) Precizat printr-un raport de determinare.

DETERMINATÍV, -Ă, *determinativi, -e,* adj. (Și substantivat, n.) Determinant[2] (2). ◇ *Adjectiv determinativ* = adjectiv de natură pronominală care, fără să exprime o însușire, însoțește și determină substantivul, avînd unele particularități gramaticale asemănătoare cu ale adjectivelor. *Adjectivele posesive, demonstrative, relative-interogative și nehotărîte sînt adjective determinative.*

DETERMINÍSM s. n. Teoria legăturii necesare, guvernate de legi, între toate evenimentele și fenomenele și a condiționării lor cauzale. *Ideea determinismului, care stabilește necesitatea acțiunilor omului și spulberă povestea absurdă a liberului arbitru, nu exclude cîtuși de puțin nici rațiunea, nici conștiința omului și nici aprecierea acțiunilor lui. Dimpotrivă, numai punctul de vedere determinist face posibile aprecierile stricte și exacte, în loc să se arunce totul în spinarea liberului arbitru.* LENIN, O. I 151.

DETERMINÍST[1]**, -Ă,** *determiniști, -ste,* adj. Care ține de determinism.

DETERMINÍST[2]**, -Ă,** *determiniști, -ste,* s. m. și f. Adept al determinismului.

DETESTÁ, *detést,* vb. I. Tranz. A urî cu tărie, a nu putea suferi (pe cineva sau ceva). *Dumneata ești tot ce am detestat mai mult în viață.* SEBASTIAN, T. 63. ◇ Refl. *Se umilea, se detesta că a fost și a rămas un prost revoluționar.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 76.

— Prez. ind. și: (rar) *detestez* (CARAGIALE, T. II 187).

DETESTÁBIL, -Ă, *detestabili, -e,* adj. De nesuferit, vrednic de ură. *Ce speță de pungaș detestabil!* VLAHUȚĂ, O. A. III 105.

DETONÁNT, -Ă, *detonanți, -te,* adj. Care poate produce o detonație. *Gaz detonant.*

DETONATÓR, *detonatoare,* s. n. Agent chimic sau mecanic care poate produce detonația unei substanțe explozive.

DETONÁȚIE, *detonații,* s. f. (Tehn.) **1.** Zgomot produs de o explozie; detunătură.

2. Ardere extrem de rapidă a unei substanțe într-un spațiu închis, însoțită de o dezvoltare bruscă de gaze și de un zgomot caracteristic.

DETRACÁ vb. I. Refl. (Întrebuințat numai la participiu și la timpurile formate cu participiul; despre oameni sau despre minte) A se sminti, a se țicni; (rar, despre mecanisme sau despre mașini) a se defecta, a se strica. *Ceasul minții mele s-a detracat, merge anapoda.* CAMIL PETRESCU, T. I 356.

DETRACÁRE, *detracări,* s. f. Faptul de a se detraca. [Tolstoi]... *ne-a zugrăvit... un pesimist detracat și ne-a arătat drumul cum omul a ajuns la această detracare nervoasă.* GHEREA, ST. CR. II 336.

DETRACÁT, -Ă, *detracați, -te,* adj. (Despre oameni) Dezechilibrat, stricat; (rar, despre obiecte) stricat, defectat, deranjat. *Aparat detracat.* CAMIL PETRESCU, T. I 253. [Tolstoi] *ne-a zugrăvit un mistic, un pesimist detracat.* GHEREA, ST. CR. II 336.

DETRACTÁ, *detractez,* vb. I. Tranz. (Rar) A căuta să micșoreze pe nedrept meritele cuiva; a ponegri, a defăima.

DETRACTÓR, -OÁRE, *detractori, -oare,* s. m. și f. Persoană care caută să micșoreze meritele unei ființe sau ale unei cauze, idei, concepții etc., vorbind-o de rău; defăimător. *Gherea publică în «Contemporanul» studiul intitulat «Direcțiunea Contemporanului», un răspuns amplu și documentat la adresa detractorilor curentului cultural inițiat în paginile revistei.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 126, 6/2. *Aceia sînt detractorii, sau cel puțin nepăsătorii artelor, oameni cărora le lipsește una din cele mai sublime și mai fecunde însușiri ale firii omenești: puterea imaginațiunii și palpitul inimii.* ODOBESCU, S. II 241.

DETRIMÉNT s. n. (Numai în loc. adv.) **În detrimentul** (cuiva sau a ceva) = în dauna, în paguba (cuiva sau a ceva). *E în detrimentul sănătății.*

DETRÍTIC, -Ă, *detritici, -e,* adj. (Despre roci) Care provine din altă rocă, printr-o acțiune de fărîmițare datorită agenților externi.

DETRÍTUS s. n. Material rezultat din frămîntarea pietrelor.

DETRONÁ, *detronez,* vb. I. Tranz. A alunga de pe tron, a scoate din domnie. *Adunarea națională va detrona pe Ludovic.* CAMIL PETRESCU, T. II 375. ✦ (Ironic) A scoate (pe cineva) dintr-o demnitate, dintr-o funcție. *Te dușmănea însă Mircea, ucenicul pe care Borțosul îl detronase din funcția pe care o aveai tu acum.* PAS, Z. I 270.

DETRONÁRE s. f. Acțiunea de a detrona; alungare de pe tron, scoatere din domnie. *Au votat o moțiune prin care se cerea detronarea regelui.* CAMIL PETRESCU, T. II 345.

DETRONÁT, -Ă, *detronați, -te,* adj. (Despre monarhi) Alungat din domnie. *După față pari mai mult ca o regină Detronată.* MACEDONSKI, O. II 433.

DETUNÁ, pers. 3 *detúnă,* vb. I. **1.** Intranz. A face un zgomot ca al tunetului, a produce o detunătură (sau detunături); a bubui (puternic); p. ext. a răsuna tare. *Răgetul de leu al lui boier Cristea detună în liniștea de la odăi.* SADOVEANU, M. C. 207. *Toba detuna cutremurînd geamurile.* C. PETRESCU, C. V. 198. *Neîncetat îi detunau în urechi: ucigașule, hoțule!* CONTEMPORANUL, III 704. *Vuiește aprig cîmpul și armele răsună Și tunurile crunte ca tunete detună.* ALECSANDRI, P. A. 145. ◇ (Subiectul este locul în care se produce detunătura) *Peste cîteva minute începu să detune casa de sforăiturile lui ca tunetul.* POPESCU, B. II 97. ✦ Tranz. (Neobișnuit) A face să răsune. *A lovit aproape un obuz care-a detunat urechile.* C. PETRESCU, Î. II 35. ✦ Fig. (Despre ființe) A-și manifesta mînia în mod zgomotos. *Țîțaca noastră Leona avea nevoie să se mînie, să tune și să detune în fiecare zi.* SADOVEANU, N. F. 6.

2. Intranz. A trăsni. *Furtuna detuna o dată în mijlocul bolții și catapeteasma cerului era crăpată de fulger.* ARGHEZI, P. T. 160. *Un trăsnet în groaznica-i urgie Lucește, crapă, cade, detună-n vijelie.* MACEDONSKI, O. I 252. ◇ Tranz. *Un trăsnet îngrozitor detună stejarul.* ȘEZ. III 235.

3. Tranz. A zdrobi, a nimici. *Merg oștile sovietice cu putere înainte și-i detună pe nemți.* SADOVEANU, M. C. 109. ◇ Refl. reciproc. *Acei cocori vin de pe unde se bat încă oameni și se detună unii pe alții, omorîndu-se.* SADOVEANU, M. C. 155.

✦ Fig. A nimici, a zdrobi prin cuvinte. *Acesta, după ce detună pre toți vrăjmașii săi, într-un cuvînt potrivit cu împrejurările, se înturna biruitor acasă.* NEGRUZZI, S. I 227.

DETUNÁRE, *detunări,* s. f. (Ieșit din uz) Acțiunea de a detuna (1) și zgomotul produs de o armă care detună; bubuit, bubuitură, detunătură. *Deodată zbucni în tăcerea nopții detunarea unei arme.* VLAHUȚĂ, O. A. 151. *Se aude de departe o detunare de tun.* NEGRUZZI, S. III 390.

DETUNÁT, -Ă, *detunați, -te,* adj. 1. Lovit de trăsnet; trăsnit. *Păduri... se cațără pînă sub piscurile detunate și pleșuve.* GALACTION, O. I 344. *Un brad se înalță singur și detunat pe-un vîrf de munte.* EMINESCU, N. 49.

2. Fig. Zdrobit, lovit. *Pe fruntea lui detunată și lividă strălucea, în sînge închegat, un Gloria Constantini* (= monedă de aur). GALACTION, O. I 153.

3. Fig. (Rar) Cu mintea tulbure; zăpăcit, țicnit. *Unde mergeți acolo vă uitați, Așa sînteți de detunați.* SEVASTOS, N. 371.

4. (Rar) Care răsună ca tunetul; tunător, detunător. *Bătrînul pirat hohotește cu glas detunat.* C. PETRESCU, Î. II 192.

DETUNĂTÓR, -OÁRE, *detunători, -oare,* adj. Care răsună puternic (ca tunetul). *Boierul, îndemnat de fala lui obișnuită, își scutura barba și umplea încăperea c-un glas detunător.* SADOVEANU, O. VII 54.

DETUNĂTÚRĂ, *detunături,* s. f. Zgomot puternic, bubuitură mare (produsă mai ales de o explozie sau de o armă de foc). *Motorul porni cu niște detunături ca de tun.* DUMITRIU, V. L. 130. *Numai susurul Prahovei, numai detunătura unei stînci prăvălită din înălțimi, numai izbitura securilor care mușcau din tulpina mustoasă a copacilor tulburau tihna locului.* PAS, L. II 157. *O detunătură înfiorătoare vui și se sparse de zidurile castelului.* VLAHUȚĂ, O. A. I 149.

DETÚNET, *detunete,* s. n. (Rar) Detunătură. *La pornirea danțurilor, să se îmbulzească și muzici, și detunete de puști, și clopote o dată.* SADOVEANU, Z. C. 330.

DETURNÁ, *deturnez,* vb. I. Tranz. 1. A întrebuința în mod ilegal fonduri (sau alte bunuri) pentru altă destinație decît cea prevăzută.

2. A sustrage în mod fraudulos bani publici; a delapida. *Acuzatul a deturnat în folosul său personal fondurile ministerului.* CAMIL PETRESCU, T. II 597. *Asta înseamnă închisoare pentru el și confiscarea averii, ca plată a tot ce a fost deturnat pînă acum.* DEMETRIUS, C. 62.

DETURNÁRE, *deturnări,* s. f. Faptul de a deturna.

1. Întrebuințare ilegală a unor fonduri (sau a altor bunuri) pentru altă destinație decît cea prevăzută.

2. Sustragere frauduloasă de bani publici; delapidare.

DEȚINĂTÓR, -OÁRE, *deținători, -oare,* s. m. și f. Persoană care deține, care are în păstrare bunuri materiale (fără a fi numaidecît proprietarul lor); persoană care posedă un lucru. *Pe încetul, tihnitul Badea liberase moșioara părintească de cotropirea și de pretențiile deținătorilor.* GALACTION, O. I 118. ✦ Fig. Persoană care a obținut un titlu. *Deținătorul titlului de campion de box.*

DEȚÍNE, *dețin,* vb. III. Tranz. 1. A avea în păstrare un bun material (fără a fi numaidecît proprietarul lui); a avea în posesiune un lucru, a stăpîni. ✧ Fig. *Postelnicul era dregătorul cel mai apropiat de persoana domnitorului. El deținea secretele de stat.* IST. R.P.R. 87. *E ușor să crezi, cînd ești departe, că numai tu deții adevărul.* C. PETRESCU, Î. II 18. ✦ A ocupa (o funcție, un post).

2. (Cu privire la oameni) A lipsi de libertate personală; a ține sub stare de arest.

DEȚÍNERE s. f. I. Acțiunea de a deține și rezultatul ei.

1. Păstrare, posesiune, stăpînire a unui lucru.

2. Faptul de a ține pe cineva la închisoare.

II. (Concretizat) Ceea ce constituie elementul material al posesiunii.

DEȚINÚT, -Ă, *deținuți, -te,* s. m. și f. Persoană care se află sub stare de arest, la închisoare, într-un lagăr de prizonieri etc.; arestat. *Gratii groase despart pe deținuți de vizitatori.* CAMIL PETRESCU, T. I 225.

DEÚNĂZI adv. (Indică în mod vag un moment nu prea îndepărtat în trecut) Zilele trecute, nu demult, acum cîteva zile. *Deunăzi i-am dat dreptate lui Pașadia.* M. I. CARAGIALE, C. 87. *Deunăzi, un bătrîn mă oprește în stradă.* DEMETRESCU, O. 106. ✧ (Adeseori precedat de «mai»; atestat în forma *dăunăzi*) *Mai dăunăzi mă-ntîlnește unul ce-i zic Clevetici.* ALECSANDRI, T. I 238. *Mai dăunăzi vorbeam cu-un june prieten.* NEGRUZZI, S. I 198. ✧ Loc. adj. De (mai) deunăzi = din zilele trecute, de acum cîteva zile. *Aceasta, în tot cazul, îmi readuce-aminte Scandalul de deunăzi.* MACEDONSKI, O. II 6.

— Pronunțat: *de-u-năzi.* — Variantă: (mai ales în Mold.) **dăúnăzi** adv.

DEVÁLE adv. În jos; mai încolo. *O ninsoare călduță și pufoasă s-a lăsat undeva, devale, pe o pîrtie nefăcută.* POPA, V. 153. *Stetea frumoasa p-un răzor; Voinicul, lîngă ea, devale.* COȘBUC, P. I 181. *O porneau devale, peste pîrîu în luncă, și se jucau de-a ascunsele prin tufiș.* VLAHUȚĂ, O. A. 112.

DEVALIZÁ, *devalizez,* vb. I. Tranz. (Franțuzism) A prăda, a jefui.

DEVALORIZÁ, *devalorizez,* vb. I. Tranz. A reduce, a face să scadă valoarea monedei sau a altor valori; a deprecia.

DEVALORIZÁRE, *devalorizări,* s. f. Acțiunea de a devaloriza; scăderea valorii. *Devalorizarea mărfurilor.* ✧ *Devalorizare monetară* = legalizare a deprecierii monedei față de bunuri și față de monedele străine; micșorare oficială a conținutului în aur a monedei unei țări (fenomen caracteristic economiei capitaliste).

DEVALORIZÁT, -Ă, *devalorizați, -te,* adj. (Despre monede și alte valori) Care și-a micșorat sau și-a pierdut valoarea; depreciat.

DEVANSÁ, *devansez,* vb. I. Tranz. (Franțuzism) 1. A o lua cuiva înainte, a întrece pe cineva; a depăși. *Umilit, copilul plecă acasă, dar, cînd ajunse, vestea insultei îl devansă și poarta nu i se deschise.* I. IONESCU, M. 248.

2. (Rar) A săvîrși ceva sau a face să se petreacă ceva mai devreme decît era normal sau decît fusese prevăzut; a grăbi. *Cerealele încep a se culege de la 20 mai înainte. În anul acesta au devansat cu zece zile ieșirea lor.* I. IONESCU, M. 61.

DEVASTÁ, *devastez,* vb. I. Tranz. 1. (Mai ales cu privire la țări, regiuni, localități, construcții) A distruge, a ruina, a nimici, a pustii. (Prin exagerare) *Și-a făcut un «Alpenstock»* (= baston) *din creanga jupoiată a primului copac întîlnit, apoi, nemulțumită, a devastat mai departe un alt copac.* IBRĂILEANU, A. 71. ✧ Fig. [Țăranii] *nu vor întrebuința forme sintactice ca acelea care devastează proza noastră, aliniate cuvînt cu cuvînt după galicisme.* SADOVEANU, E. 34.

2. A jefui, a prăda.

DEVASTÁRE, *devastări,* s. f. Acțiunea de a devasta.

1. (Mai ales la pl.) Distrugere de bunuri materiale (în timp de război, de răscoale etc.). *Mi-a spus impiegatul de la mișcare că s-au făcut devastări.* DUMITRIU, B. F. 77. *Ruinile templelor egiptene, monumentele romane, vestigiile splendorilor Acropolei au supraviețuit zecilor de secole și repetatelor devastări.* COCEA, P. 66.

2. Jefuire, prădare.

DEVASTĂT, -Ă, *devastați, -te,* adj. Distrus, ruinat, nimicit, pustiit. *Din mijlocul străzii, privi la prăvălia lor devastată.* SAHIA, N. 93. ◇ Fig. *Plînge pînă-n ziuă, neavînd altă mîngîiere, altă zare de lumină, în noaptea și deșertul vieții ei devastate, decît gîndul, presimțirea că are să moară.* VLAHUȚĂ, O. A. III 94.

DEVASTATÓR, -OÁRE, *devastatori, -oare,* adj. Care devastează; distrugător, nimicitor. ◇ (Substantivat) *Asigurarea monumentelor noastre antice contra ignoranței brutale a devastatorilor lor.* BOLLIAC, O. 270.

DEVĂLMÁȘ, *devălmași,* s. m. (Învechit) Persoană care stăpînea sau arenda împreună cu alții o moșie, o proprietate; p. ext. persoană care făcea o afacere împreună cu alții. *« Prea cuviosul nostru stăpîn și devălmaș » îi mărturisește că « învoiala noastră merge strună ».* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 120, 5/5.

DEVĂLMĂȘÍE, *devălmășii,* s. f. (Învechit) Stăpînire sau folosire în comun, în indiviziune, a pămînturilor, a pădurilor etc. ✦ Activitate făcută în comun. *Nu se dădea în vînt după oameni, ci tot mai mult se ferea de dînșii, neluînd parte la devălmășiile obștești.* POPA, B. 204. ◇ Loc. adv. **În devălmășie** = în comun, de-a valma. *A lucra pămîntul în devălmășie.* ▭ *Țăranii care aveau ogoarele aici își repezeau cîteodată privirile peste nemărginirea lor, mulțumiți de frumusețea cu care li se arătau alăturate, unite în devălmășie.* MIHALE, O. 315.

DEVELOPÁ, *developez,* vb. I. Tranz. A trata un film, o placă fotografică etc. cu un reactiv chimic, pentru a face vizibilă imaginea produsă prin fotografiere. *Fotograful developează clișeele.* ✦ A face să apară, cu ajutorul căldurii sau prin acțiunea chimică a unui lichid special, semnele scrise cu cerneală simpatică.

DEVELOPÁRE, *developări,* s. f. Acțiunea de a developa.

DEVELOPÁT, -Ă, *developați, -te,* adj. (Despre plăci fotografice, filme etc.) Tratat cu un reactiv chimic, pentru ca imaginea produsă prin fotografiere să devină vizibilă.

DEVELOPATÓR, *developatoare,* s. n. Substanță chimică cu ajutorul căreia se developează. ✦ (Ind. text.) Substanță chimică care dezvoltă colorantul fixat pe fibra țesăturii.

DEVENÍ, *devin,* vb. IV. Intranz. 1. (Urmat de o întregire predicativă) A se schimba, a se transforma, a se preface în..., a lua, a primi aspectul sau forma de...; a se face... *Deodată oceanul a devenit o mare de flăcări.* BARANGA, V. A. 11. [Cărarea] *va deveni drum de căruțe și apoi șosea.* BOGZA, C. O. 94. *Acolo am fost mic și acolo am devenit mare, m-am născut acolo și acolo am trăit.* ARGHEZI, P. T. 145. ◇ Expr. (Despre oameni, familiar) **Ce a devenit?** = ce s-a întîmplat cu el? ce soartă a avut?

2. (Întregirea predicativă este exprimată printr-un adjectiv) A începe, a ajunge să fie...; a se face... *Forfota lucrului deveni, ca la un semn, mai grăbită.* CAMILAR, N. I 313. *S-a întors de la Paris, unde pretinde că a devenit învățat.* CAMIL PETRESCU, B. 22. *Masa invalizilor a devenit mai compactă.* SAHIA, N. 19.

3. (Familiar; în expr.) **Cum devine cazul (sau chestia)** = cum stau lucrurile. *N-ai priceput cum devine chestia? Nu-i vorba de-un trandafir adevărat.* C. PETRESCU, O. P. I 54.

— Prez. ind. și: (rar) *deviu* (ODOBESCU, S. III 13).

DEVENÍRE, *deveniri,* s. f. Acțiunea de a deveni; mișcarea, schimbarea și dezvoltarea naturii și a societății, apariția noului și distrugerea vechiului pe calea luptei dintre contrarii. *Proces de devenire.* ◇ Loc. adv. **În devenire** = în curs de transformare, de evoluție.

DÉVER s. n. (Comerț) Volumul vînzărilor de mărfuri (ale unei întreprinderi, ale unei firme etc.) exprimat în bani. V. alișveriș. *Dever bun. Dever slab.* ▭ *Simbătă și duminică seara era voioșie mai multă și mai prelungită. Era pentru negustor deverul mai mare.* PAS, Z. I 172. ◇ (Construit cu verbele « a avea », « a face ») *Jupîn Mielu Gușă n-are dever.* STANCU, D. 374. *O să avem și noi, la gară, dever bun.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 20.

DEVERSÓR, *deversoare,* s. n. Instalație așezată în cursul unui curent de lichid, pentru menținerea unui nivel constant sau pentru efectuarea de măsurători asupra curentului. ✦ Deschizătură în partea superioară a unui perete care barează un curs de apă, făcută cu scopul de a asigura scurgerea surplusului și menținerea unui nivel constant de apă.

DEVIÁ, *deviez,* vb. I. Intranz. 1. A se abate de la o direcție dată.

2. Fig. A schimba direcția; a se îndepărta (de la subiect), a se abate (de la direcția apucată, de la calea firească, de la calea cea bună); p. ext. a începe să facă lucruri necorecte, a călca strîmb. *A devia de la principiile morale.* ▭ *Stai, domnule, că iar deviem.* CAMIL PETRESCU, U. N. 333. ◇ Tranz. *Făcîndu-mi o datorie de a-i devia atenția în altă parte... am fost de o locvacitate copioasă și susținută.* IBRĂILEANU, A. 79. ✦ (Despre membrii unui partid comunist sau muncitoresc) A se abate de la linia politică justă marxist-leninistă a partidului.

— Pronunțat: *-vi-a.*

DEVIATÓR, -OÁRE, *deviatori, -oare,* s. m. și f. Membru al unui partid comunist sau muncitoresc care se abate de la linia politică a partidului. *Politica antipartinică dusă de deviatorii de dreapta a avut drept efect împiedicarea ridicării nivelului de trai al oamenilor muncii, și în primul rînd al clasei muncitoare, în ritmul prevăzut de partid și guvern.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 487.

— Pronunțat: *-vi-a-.*

DEVIÁȚIE, *deviații,* s. f. Abatere de la direcția normală a unui lucru. *Deviația coloanei vertebrale.* ◇ Fig. *Senzații de natura asta... datorite deviației atenției ori somnului, le-am mai avut numai o singură dată.* IBRĂILEANU, A. 136.

— Pronunțat: *-vi-a-.*

DEVIÉRE, *devieri,* s. f. Faptul de a devia.

1. Abaterea acului busolei de la linia meridianului magnetic.

2. Fig. Abatere din calea apucată sau de la linia justă. *Pe acest parcurs întortocheat se pot întîmpla devieri.* CAMIL PETRESCU, T. III 487. ✦ Abaterea unui membru al unui partid comunist sau muncitoresc de la linia justă marxist-leninistă a partidului și ajungerea lui pe o linie dușmănoasă clasei muncitoare. *Deviere de dreapta. Deviere de stînga.* ▭ *Vigilența revoluționară cere intransigență cu adevărat bolșevică față de orice devieri de la internaționalismul proletar.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 422.

— Pronunțat: *-vi-e-.*

DEVINÁ, *devinez,* vb. I. Tranz. (Franțuzism învechit) A ghici. *D-acolo* [provine] *adînca acea aspirare Spre bunuri ascunse ce noi devinăm.* ALEXANDRESCU, M. 84.

DEVINÁȚIE s. f. v. **divinație.**

DEVÍZ, *devize,* s. n. Evaluare a cantităților de materiale sau de piese, a costului lor, precum și a forței de muncă, necesare pentru executarea unei construcții, a unei instalații etc. *Înainta cereri, devize, planuri, memorii, care călătoreau de la un birou la altul.* C. PETRESCU, Î. II 49. *Să puie și de la sine vreo 250 galbeni, spre a face podul dupe planul și devizul arhitectului.* I. IONESCU, D. 60. ✧ (Impropriu) Situație, listă. [S-a prezentat guvernului] *un deviz de cheltuielile trebuitoare pentru a face să participe Romînia la Expoziţiunea de la 1867.* ODOBESCU, S. II 87.

DEVÍZĂ, *devize,* s. f. Formulă care exprimă concis o idee călăuzitoare în comportarea sau în activitatea cuiva. V. l o z i n c ă. *Deviza partidului comunist este: «Proletari din toate țările, uniți-vă!».* ▭ *De nici un fel de vreme Soldatul nu se teme, Deviza-i e credința Și suflet curajos.* ALEXANDRESCU, M. 174.

DEVÍZE s. n. pl. Efecte de comerț (cambii, cecuri) emise în valută străină și servind ca mijloc de plată în relațiile comerciale internaționale; moneda unei țări străine.

DÉVLĂ, *devle,* s. f. (Familiar) Țeasta capului, căpățînă; p. e x t. cap. *Acest Pic de* [la] *Mirandole, care la o vîrstă așa de crudă a strîns în devla lui atîta învățătură...* VLAHUȚĂ, la TDRG.

DEVOLOÁICĂ s. f. v. **diavoloaică.**

DEVORÁ, *devorez,* vb. I. T r a n z. **1.** (Despre animale) A mînca cu lăcomie, a înghiți pe nemestecate. *Răzbunam vrabia pe care o devorase animalul nesuferit.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 191. ✧ (Glumeț sau ironic, despre oameni) *Un pilaf de ficat de pasăre nu avu prea mare căutare, dar puii fripți, trecuți prin mujdei de usturoi, fură devorați cu entuziasm.* CAMIL PETRESCU, N. 70. (A b s o l.) *Gogu Vlahopol devora ca o fiară, își umplea farfuriile, își turna singur, vorbea tare.* C. PETRESCU, S. 125.

2. F i g. A consuma, a mistui, a înghiți. *Cîteva zeci de mașini... zvîcneau ziua întreagă, devorînd colaci după colaci de sîrmă și revărsînd în jgheaburi milioane de copci și ace.* PAS, Z. I 290. *Devoră scrisoarea mai lacom ca anunțul unei moșteniri căzută din cer.* C. PETRESCU, O. P. I 12.

— Prez. ind. și: *devór* (BOLINTINEANU, O. 193).

DEVORÁNT, -Ă, *devoranți, -te,* adj. Care devorează; f i g. arzător, mistuitor.

DEVÓT, -Ă, *devoți, -te,* adj. (Franțuzism rar) **1.** Evlavios, pios, cucernic. (În glumă) *Pagubă numai că* [mănăstirea] *e situată în așa sălbatec loc, favorit adăpost a urșilor. Părinții ne spuneau că adeseori urșii, care sînt mai devoți, îi vizitează.* NEGRUZZI, S. I 318.

2. (Neobișnuit) Devotat. *Mișeii-au îndrăznit a mă huli Că nu-s devot cu totul lui Ali.* COȘBUC, P. II 284.

DEVOTÁ, *devotez,* vb. I. R e f l. (Construit cu dativul sau, învechit, urmat de determinări introduse prin prep. «la») A se pune cu toată inima, fără rezerve, în serviciul unei persoane sau (mai ales) al unei cauze, al unei idei; a se consacra, a se dedica. *A se devota patriei sale și binelui obștesc.* ▭ *La cauza cea sacră azi mă devotez cu totul.* ALEXANDRESCU, P. 157.

DEVOTAMÉNT s. n. Atașament sincer față de o persoană sau față de o cauză și hotărîrea de a o servi cu abnegație în orice împrejurare. *Partidul comunist este puternic nu atît prin numărul membrilor săi, ci mai ales prin calitatea lor, prin fermitatea, conștiința politică și devotamentul lor față de cauza clasei muncitoare, față de cauza întregului popor muncitor.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 5, 103. *Mă uitai fix la vizitator... Citii pe figura lui un devotament și o venerație imense.* ARGHEZI, P. T. 152. *Este o junime unită și bravă care veghează cu un devotament nemărginit patria în pericol.* BOLINTINEANU, O. 248.

DEVOTÁRE s. f. (Învechit) Devotament. *Sub masca devotării Ascunde în privire săgețile trădării.* MACEDONSKI, O. II 21.

DEVOTÁT, -Ă, *devotați, -te,* adj. Plin de devotament, de abnegație; credincios. *Învățătorimea, legată de popor și devotată poporului, trebuie să lupte pe întregul front, pe frontul ridicării nivelului învățămîntului, al creșterii de cadre noi pentru industrie, agricultură, comerț, cooperație, pentru diferitele sectoare ale vieții culturale, să lupte pentru lichidarea analfabetismului și răspîndirea culturii în mase.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 464. *Ne aflăm în fața unui bărbat devotat datoriei.* CARAGIALE, O. II 173. ✧ (Substantivat) *Încă de mult devotatul a ieșit tiptil înainte ca ministrul să fi băgat măcar de seamă că cineva tușise întrînd.* ARGHEZI, P. T. 58.

DEVOȚIÚNE s. f. (Franțuzism rar) Pietate, cucernicie. *Alții... ar dori să găsească în literatura mea mai multă devoțiune și mai puțină jertfă deșartelor frumuseți pămîntești.* GALACTION, O. I 33.

— Pronunțat: *-ți-u-.*

DEVRÉME adv. De timpuriu, din timp. *La drum e bine să pornești cît de demineață, iar sara să poposești devreme.* CREANGĂ, P. 115. ✧ (Precedat de «mai», pentru întărire) *Radu Comșa a plecat mai devreme acasă.* C. PETRESCU, Î. II 30. *Bucatele să fie gata mai devreme.* NEGRUZZI, S. I 82. ✧ (Adjectival) *Ei, dragă cucoane Matachi, nu știi, mîncarea de dimineață și-nsuratul devreme....Ș-apoi noi eram mai în vîrstă cînd ne-am căsătorit?* ALECSANDRI, T. I 349.

DEXTERITÁTE, (2) *dexterități,* s. f. **1.** Abilitate, dibăcie, îndemînare. *Toate acestea învăluite într-un văl de legendă... și de cabală pe care bătrînul îl plimba cu dexteritate și cu convingere.* GALACTION, O. I 484. *Un picolo... distribui cu dexteritate farfurioarele.* C. PETRESCU, Î. I 4.

2. (Ieșit din uz) Materie de învățămînt (desen, muzică, caligrafie, gimnastică, gospodărie, lucru de mînă) avînd drept scop să dezvolte însușirile artistice și îndemînarea practică a elevilor.

DEXTRÍNĂ s. f. Substanță albă, amorfă, solubilă în apă, obținută prin transformarea amidonului; se întrebuințează ca apret textil, ca surogat al gumei arabice, la prepararea unor cleiuri vegetale etc.

DEZ- pref. v. **des-.**

DEZACÓRD, *dezacorduri,* s. n. Lipsă de acord, de armonie (între opinii, sentimente, fenomene). V. d i s c o r d a n ț ă. *Am găsit în domnia-ta un om în desăvîrșit dezacord cu ceea ce îl înconjură.* SADOVEANU, Z. C. 73.

DEZACORDÁ, *dezacordez,* vb. I. R e f l. (Despre instrumente muzicale cu coarde) A-și pierde acordul; a se discorda. *Pianul s-a dezacordat.* ✧ T r a n z. (Rar) *Umezeala dezacordează instrumentele.*

DEZACORDÁT, -Ă, *dezacordați, -te,* adj. (Despre instrumente muzicale cu coarde) Care nu mai este acordat; discordat.

DEZAERISÍ, *dezaerisesc,* vb. IV. T r a n z. A evacua aerul din pungile de aer formate în părțile de sus ale conductelor, ale rezervoarelor, ale radiatoarelor etc.

DEZAGREÁBIL, -Ă, *dezagreabili, -e,* adj. Neplăcut, supărător. *Cînd uităm un obiect, o întîmplare, e din cauză că am avut interes s-o uităm, sau pentru că ne-a fost dezagreabilă întîmplarea, sau am fi vrut să ascundem obiectul.* CAMIL PETRESCU, T. III 81.

— Pronunțat: *-gre-a-.*

DEZAGREGÁ, pers. 3 *dezagrégă*, vb. I. Refl. (Despre corpuri) A se desface în părțile lui constitutive. V. descompune. *Rocile se dezagregă.* ◇ Tranz. *Schimbările atmosferice succesive dezagregă rocile.* ✦ Fig. (Despre o comunitate) A-și pierde coeziunea.
— Prez. ind. pers. 3 și: *dezagregheză.*

DEZAGREGÁRE, *dezagregări*, s. f. Acțiunea de a (se) dezagrega; desfacere (a unui corp) în părțile lui constitutive. V. descompunere. *Dezagregarea unei roci.* ◇ Fig. *Ca să nu devenim suspecți de iacobinism, am lăsat «Frăția» în umbră, în dezagregare, în loc s-o înzestrăm cu o gardă proprie.* CAMIL PETRESCU, B. 214.

DEZAGREGÁT, -Ă, *dezagregați, -te*, adj. Desfăcut, descompus în părțile lui componente. *Minereu dezagregat.* ◇ Fig. *Învolburate, dezagregate și distruse, apele clocotesc, căutînd să-și refacă ființa.* BOGZA, C. O. 251. ✦ Fig. (Despre o comunitate) Care și-a pierdut cu totul coeziunea. *Erau secunde, cînd masa* [de oameni] *ce avea înainte-i i se părea confuză, dezagregată.* CĂLUGĂRU, O. P. 175.

DEZAGREMÉNT, *dezagremente*, s. n. (Franțuzism rar) Neplăcere, neajuns.

DEZAMĂGÍ, *dezamăgesc*, vb. IV. Tranz. A face pe cineva să-și piardă iluziile; a deziluziona, a decepționa. *Iar tu Kiriac, pentru că nu pot să-ți spun acum decît pe nume, m-ai dezamăgit.* CAMIL PETRESCU, T. I 314.

DEZAMĂGÍRE, *dezamăgiri*, s. f. Deziluzie, decepție. *Mărturisind duioșii și dezamăgiri... cîntarea înecată de dor se îndepărta, se stingea.* M. I. CARAGIALE, C. 158. *Copila nu încetă să-l iubească, în ciuda dezamăgirilor.* MACEDONSKI, O. III 17.

DEZAMĂGÍT, -Ă, *dezamăgiți, -te*, adj. (Despre persoane) Înșelat în așteptările sale; deziluzionat, decepționat. *Țăranii răsculați au fost dezamăgiți cînd au văzut că armata împăratului luptă împotriva lor.* IST. R.P.R. 277. *Rareori în viața mea am fost mai dezamăgit.* CAMIL PETRESCU, T. I 520. *Fu sincer dezamăgit cînd mă auzi că mergeam să citesc.* M. I. CARAGIALE, C. 114.

DEZAMĂGITÓR, -OÁRE, *dezamăgitori, -oare*, adj. Care dezamăgește, care decepționează.

DEZAMEȚÍT, -Ă, *dezameți, -te*, adj. (Rar) Trezit, deșteptat din amețeală; dezmeticit. *După ce mor... lumea dezamețită de prestigiul lor personal, bagă atunci de seamă că faima lor a fost mincinoasă și că faptele vieții lor se reduc la nimic.* ODOBESCU, S. I 431.

DEZAPROBÁ, *dezaprób*, vb. I. Tranz. A fi împotriva unui lucru (spus sau făcut de cineva), a nu aproba, a nu încuviința, a nu găsi bun (ceva spus sau făcut de cineva). *Dezaprobă cele ce s-au întîmplat.* CAMIL PETRESCU, T. II 444.

DEZAPROBÁRE, *dezaprobări*, s. f. Acțiunea de a dezaproba. *Tina Diaconu le măsoară din ochi cu dezaprobare.* C. PETRESCU, A. 459.

DEZAPROBATÓR, -OÁRE, *dezaprobatori, -oare*, adj. Care dezaprobă. *Atitudine dezaprobatoare.*

DEZARMÁ, *dezarmez*, vb. I. 1. Tranz. A lua (cuiva) armele, a sili (pe cineva) să predea armele. *Soldații au dezarmat pe dușmani.* ✦ (Scrimă) A face (printr-o lovitură cu sabia sau cu floreta) să cadă sabia din mîna adversarului.
2. Intranz. (Despre state) A desființa sau a micșora înarmarea și forțele militare.
3. Tranz. A scoate dintr-un fort sau dintr-o cetate armamentul, în special piesele de artilerie; a scoate de pe un vas de război armamentul și a retrage echipajul.
4. Tranz. Fig. A face (pe cineva) să părăsească lupta; a face (pe cineva) incapabil să atace; a lua (cuiva) posibilitatea de contraacțiune sau de împotrivire la ceva. *Mai bine să lucrați... că de nu, vă răstoarnă reacționarii... Fuga lui Bibescu la Brașov i-a speriat, dar nu i-a dezarmat.* CAMIL PETRESCU, B. 105. *Nu doar că mi-e teamă de intrigile proaste ale lui Cătavencu, dar n-ar fi rău să-l dezarmăm cu desăvîrșire și-apoi să-l lucrăm pe onorabilul.* CARAGIALE, O. I 107.

DEZARMÁNT, -Ă, *dezarmanți, -te*, adj. Care anihilează puterea de a reacționa (a cuiva); care face (pe cineva) să părăsească lupta, să capituleze. *Dezarmante metamorfoze (scară în loc de seară, național în loc de rațional) care înșală ochiul oricărui corector.* CAMIL PETRESCU, T. III 524.

DEZARMÁRE, *dezarmări*, s. f. Acțiunea de a dezarma.
1. Luarea cu forța a armelor (cuiva). *Magheru smulge prin surprindere sabia unui ofițer, căci pe a lui, ca și pe a lui Tell, i-o luaseră în momentul dezarmării.* CAMIL PETRESCU, B. 116.
2. Desființare (totală sau parțială) a forțelor militare sau a mijloacelor de pregătire de război ale unui stat. *Delegația sovietică la Organizația Națiunilor Unite a pus în repetate rînduri problema dezarmării.*
3. Scoaterea armamentului (în special a pieselor de artilerie) dintr-un fort sau dintr-o cetate; scoaterea armamentului și retragerea echipajului de pe un vas de război.
4. Fig. Luarea posibilității de contraacțiune sau de împotrivire a cuiva la ceva.

DEZARMÁT, -Ă, *dezarmați, -te*, adj. 1. Căruia i s-au luat armele; fără arme, neînarmat. *Eram deghizați... Ionescu Onoriu dezarmat, Curt cu biciul, eu cu armele la mine.* SADOVEANU, P. M. 122. *Domnule maior... nu uitați că e prizonier și e dezarmat.* CAMIL PETRESCU, B. 36. *Curierul de la cariola cu bani... era singur, dezarmat; jandarmul rămăsese în urmă.* MACEDONSKI, O. II 411.
2. Fig. Lipsit de voință și de curaj în viață; lipsit de puterea de a reacționa; lipsit de apărare. *Se socotea... dezarmat, cînd întîmplarea îl punea în situații neașteptate.* REBREANU, R. I 19.

DEZARTICULÁ, *dezarticulez*, vb. I. Tranz. A scoate (un membru) din articulație (printr-o operație chirurgicală). ✦ Refl. (Despre oase) A ieși din încheieturi, a se disloca; fig. (despre un organism, un tot organic) a-și pierde coeziunea, a se dezagrega.

DEZARTICULÁRE, *dezarticulări*, s. f. Acțiunea de a (se) dezarticula; scoatere sau ieșire din articulație, dislocare.

DEZARTICULÁT, -Ă, *dezarticulați, -te*, adj. 1. (Despre membre) Scos din articulație; (despre oase) ieșit din încheieturi, dislocat.
2. Fig. Incapabil de mișcări coordonate; dezechilibrat; țeapăn. *Mioara... cade încet în fotoliu, ca o păpușă dezarticulată.* CAMIL PETRESCU, T. II 34. *Prostit, dezarticulat, risipit cu desăvîrșire sufletește, Gore se prăbușise lîngă mașină.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 39.
3. (Rar, despre cuvinte și despre sunetele vorbirii) Rău articulat, neclar pronunțat. *Îmi pluteau vorbele nesigure, dezarticulate.* CAMIL PETRESCU, U. N. 12.

DEZARTICULÁȚIE, *dezarticulații*, s. f. Dezarticulare. *Are o dezarticulație a umărului.*

DEZASIMILÁȚIE s. f. Proces de transformare a unor substanțe complexe specifice organismului în alte substanțe mai simple și nespecifice, pe care acesta le elimină.

DEZÁSTRU, *dezastre,* s. n. Nenorocire mare, catastrofă. V. calamitate, prăpăd. *După dezastrul de la Nicopole, Mircea avea să rămînă singur în fața amenințărilor turcești.* IST. R.P.R. 94. *Dinu rămase înlemnit, ca în fața unui dezastru ireparabil.* VLAHUȚĂ, O. A. 377.

DEZASTRUÓS, -OÁSĂ, *dezastruoși, -oase,* adj. De proporțiile unui dezastru; nimicitor, înfricoșător, catastrofal, groaznic. *Efectele dezastruoase ale inundațiilor.*
— Pronunțat: *-tru-os.*

DEZAVANTÁJ, *dezavantaje,* s. n. Împrejurare neprielnică, nefavorabilă; aspect sau condiție care creează o situație de inferioritate; inconvenient. *Pompa de injecție era o piesă care prezenta o serie întreagă de dezavantaje: era prea grea, prea complicată.* MIHALE, O. 252.

DEZAVANTAJÁ, *dezavantajez,* vb. I. Tranz. A nu favoriza, a păgubi (pe cineva); a pune (pe cineva) într-o situație de inferioritate.

DEZAVANTAJÓS, -OÁSĂ, *dezavantajoși, -oase,* adj. Care dezavantajează, care pricinuiește un dezavantaj; nefavorabil, neprielnic, păgubitor.

DEZAVUÁ, *dezavuez,* vb. I. Tranz. (Franțuzism) A dezaproba, a se desolidariza de spusele sau de actele cuiva. *« Contemporanul » a fost printre primele publicații care au dezavuat atacul lipsit de umanitate al lui Al. Macedonski împotriva lui Eminescu.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 126, 6/4.
— Pronunțat: *-vu-a.*

DEZAVUÁRE, *dezavuări,* s. f. (Franțuzism) Faptul de a dezavua; dezaprobare, desolidarizare.
— Pronunțat: *-vu-a-.*

DEZAXÁ, *dezaxez,* vb. I. **1.** Tranz. (Tehn.) A deplasa o axă din poziția ei normală.
2. Refl. Fig. (Despre persoane) A părăsi linia normală a conduitei; a-și pierde echilibrul moral (și mintal).

DEZAXÁRE, *dezaxări,* s. f. Acțiunea de a (se) dezaxa.
1. (Tehn.) Deplasarea unei axe din poziția ei normală.
2. Fig. Dezechilibru, dezorientare; tulburare mintală.

DEZAXÁT, -Ă, *dezaxați, -te,* adj. **1.** (Tehn.) Cu axa scoasă sau sărită din poziția ei normală.
2. Fig. (Despre oameni) Deviat de la linia normală de conduită în viață, dezechilibrat, dezorientat; tulburat mintal. *Mioara se uită mereu la el, dezaxată.* CAMIL PETRESCU, T. II 51.

DEZBÁTE[1], *dezbát,* vb. III. Tranz. A discuta pe larg o chestiune, o problemă etc. cu una sau cu mai multe persoane (adesea în contradictoriu); a supune discuției (o hotărîre, un proiect de lege etc.). *Forța partidului clasei muncitoare stă tocmai în faptul că el dezbate în fața maselor toate planurile sale, că ține seama în mod permanent de părerile oamenilor muncii, că arată cu curaj maselor lipsurile și greutățile atunci cînd acestea se manifestă.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 353, 3/5. ◇ Absol. *Dacă nu știți ce e* [iubirea], *puteți, cu noțiunile d-voastră cumpărate și vîndute cu toptanul... să dezbateți toată viața, că tot nu ajungeți la nimic.* CAMIL PETRESCU, U. N. 15. ◇ Refl. pas. *Asemenea cestiuni nu se dezbat cu pușca în mînă.* ODOBESCU, S. III 95. ◇ Intranz. (Urmat de determinări introduse prin prep. « asupra ») *M-am gîndit să-ți propun, și sper că ai să primești, să-ți dai osteneală să vii pe o zi, două la Berlin, unde să dezbatem îndelete împreună asupra unei afaceri, destul de serioase.* CARAGIALE, O. VII 271. ✦ (Jur.) A examina o cauză, un proces; a judeca.

DEZBÁTE[2], *dezbát,* vb. III. (Popular) **1.** Tranz. A desface ceva care fusese bătut (fixat, prins) cu cuie; a scoate afară de unde fusese bătut (sau fixat, înțepenit); a desprinde. *M-a fulgerat* [măseaua] *și m-am pus jos. Gata, zic eu; trebuie s-o scot. Dacă mă doare un ceas așa și dacă nu mor, musai să caut un meșter să mi-o dezbată.* SADOVEANU, V. F. 37. *Dezbat coasa de brățare, Ca să ies la șleahu mare.* ȘEZ. I 140.
2. Refl. (Învechit) A ieși, a se elibera de sub stăpînirea cuiva, a se desface dintr-o legătură de dependență față de cineva. *Brașovenii, cum primiseră acele scrisori de la sibieni... se învoiesc a se dezbate de supt Mihai.* BĂLCESCU, O. II 315.
3. Tranz. (Agric.) A afîna un pămînt bătut, uscat, întărit. *Nu puteau oamenii ara, pămîntul era tare ca fierul. Și-n puținul pe care l-au dezbătut și l-au sămănat, parcă a ieșit ceva acătării?* SADOVEANU, P. S. 10.

DEZBÁTERE, *dezbateri,* s. f. Faptul de a dezbate o chestiune; analiză amănunțită, discutare, deliberare; p. ext. (mai ales la pl.) discuție largă (de obicei în cadrul unei adunări cu caracter oficial) asupra unei probleme de interes obștesc. *Dezbatere publică.* ▭ *S-a amestecat în dezbaterea istoricilor și unul din epigramiștii vremii.* SADOVEANU, D. P. 183. *« O scrisoare pierdută », fiind publicată în 1884, în vremea dezbaterilor pentru revizuirea constituției... este și un pamflet de ocazie.* IBRĂILEANU, SP. CR. 234. *În sfîrșit, după multe dezbateri furtunoase urmate în Divanul Ad-hoc, s-a încuviințat « unirea ».* CREANGĂ, A. 157. ◇ *Dezbateri judiciare* = discutare în contradictoriu a cauzei de către părți în fața unei instanțe de judecată. *Dezbateri parlamentare* = discuții privitoare la chestiuni importante de politică internă sau externă, care au loc în parlament. ✦ Raționament, analiză interioară; frămîntare (a minții). *Manolaș, cel atît de mult deprins cu gîndul și cu dezbaterile sufletești, nu putea să se înșele singur.* GALACTION, O. I 635.

DEZBĂIERÁ, *dezbáier,* vb. I. Tranz. (Cu privire la baiere) A dezlega, a desface, a deznoda.

DEZBĂRÁ, *dezbár,* vb. I. Refl. (Urmat de determinări introduse prin prep. «de») **1.** A părăsi o deprindere rea, a se lăsa, a se dezobișnui (de un năravi); a se dezvăța. *Tatăl tău nu s-a putut dezbăra de patima jocului de cărți.* CAMIL PETRESCU, T. I 374. *Pronunție guturală și groasă, de care nu ne putem dezbăra.* NEGRUZZI, S. I 262.
2. A se desface, a se despărți; p. ext. a se elibera, a scăpa, a se descotorosi (de cineva sau de ceva). *Adîncește tema și dezbară-te de credința că poezia se reduce la rimă.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 164, 5/5. *Căpitanul nu se mai putea dezbăra de o vedenie hîdă.* CAMILAR, N. I 221. *Mi-e dragă una și-i a mea: Decît să mă dezbar de ea, Mai bine-aprind tot satul!* COȘBUC, P. I 119.
— Prez. ind. și: *dezbăr, dezberi* (M. I. CARAGIALE, C. 13, ODOBESCU, S. III 45).

DEZBĂRÁRE s. f. Acțiunea de a se dezbăra; dezobișnuire, dezvățare.

DEZBĂTÁ, *dezbát,* vb. I. Refl. (Rar) A se trezi din beție. (Tranz.) *Un alt ciocan de țuică mai bea-l, să te dezbete.* MACEDONSKI, O. II 68. ✦ Tranz. Fig. A aduce (pe cineva) la realitate; a dezmetici. *Apoi cade leșinată Pe un moale pat, Unde Ștefan o dezbată Cu un sărutat.* BOLINTINEANU, P. I 79.

DEZBINÁ, *dezbín,* vb. I. **1.** Tranz. (În opoziție cu uni sau înfrăți) A face să se despartă, să se dușmănească; a învrăjbi, a produce discordie; a îndepărta pe unul de altul, a răzleți. *De nu s-ar fi prigonit între dînșii, dezbinați toată vremea, ar fi putut încă dura*

o casă puternică şi vestită. M. I. CARAGIALE, C. 49. *Tot ceea ce dezbină o naţie sînt clasele şi privilegiul.* BOLLIAC, O. 264.

2. Refl. (Rar) A se desface, a se separa, a se despărţi, a se despica. *Acolo un crac de munte se dezbină cu pornire, Prăvălindu-se cu vuiet în talazul răzvrătit.* NEGRUZZI, S. II 6.

DEZBINÁRE, *dezbinări,* s. f. Faptul de a (se) dezbina; despărţire, separare (a ceea ce era unit), învrăjbire, discordie. *Proprietatea privată este izvorul dezbinării dintre oameni.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 383, 5/1. *Pururi cade jertfă cînd, în vremuri de nevoi, Dezbinarea se strecoară sîngeroasă printre noi.* DAVILA, V. V. 188. ✦ Contradicţie, conflict; dezacord. *El... este astăzi pradă grelei dezbinări cu sine însuşi.* GALACTION, O. I 172.

DEZBINÁT, -Ă, *dezbinaţi, -te,* adj. Învrăjbit. *Boierii? De cînd le prinde cronicarul de veste, numai dezbinaţi îi află.* ARGHEZI, P. T. 74.

DEZBINĂTÓR, -OÁRE, *dezbinători, -oare,* adj. (Rar) Care dezbină.

DEZBÎRNÁ, *dezbîrnez,* vb. I. Tranz. (Rar) A scoate, a desprinde, a rupe ceva de la locul lui; a mişca din loc, a disloca. *Descărca, chipurile, nişte păsări: dezbîrnase la o cuşcă două ostreţe; prindea găinile una cîte una.* GALAN, B. I 18.

DEZBÎRNÁRE, *dezbîrnări,* s. f. (Rar) Acţiunea de a dezbîrna; desprindere, rupere a unui lucru de la locul lui sau a unei părţi dintr-un tot; p. ext. înlăturare, îndepărtare. *Încercarea de propagandă politico-religioasă a craiului Ardealului avu de urmare pentru romîni... a întări naţionalitatea prinţipaturilor, cu înaugurarea desăvîrşită a limbei şi dezbîrnarea, iar desăvîrşită, a credinţei ce putea să le atîrne de Ungaria sau de Polonia, primejdia noastră de atuncea.* RUSSO, S. 73.

DEZBOBINÁ, *dezbobinez,* vb. I. Tranz. A desfăşura un fir de pe o bobină; a scoate sîrma de pe o bobină.

DEZBODOLÍ, *dezbodolesc,* vb. IV. Refl. (Regional) A se dezveli, a se descoperi. *Foc, focşorule, Eu te învelesc Şi te îmbodolesc. Tu să te dezveleşti Şi să te dezbodoleşti, Şi la ursitorul meu să porneşti.* PĂSCULESCU, L. P. 135.

DEZBRĂCÁ, *dezbrác,* vb. I. 1. Refl. (Uneori determinat prin cuvinte care denumesc un obiect de îmbrăcăminte introduse prin prep. «de») A-şi scoate îmbrăcămintea, a lepăda hainele (de pe sine). *Mînecuţă se dezbrăca de scurtă.* SADOVEANU, P. M. 185. *Maria s-a dezbrăcat în timpul acesta de pardesiu.* CAMIL PETRESCU, T. III 220. *Turnătorul se dezbrăca pînă la brîu.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 27. *Vă dezbrăcaţi şi vă scăldaţi cît vă place!* VISSARION, B. 198. (Metaforic) *A patra primăvară acuma se grăbeşte... Şi cerul se dezbracă de viforoşii nori.* ALEXANDRESCU, P. 24. (Tranz.) *De sarică-l dezbrăca, Fără haine mi-l lăsa.* TEODORESCU, P. P. 477. ✧ Tranz. (Complementul indică o haină) *Îşi dezbrăcă blana şi o atîrnă modest lîngă soba de fier.* C. PETRESCU, A. 280. *A dezbrăcat paltonul şi-l ţine pe braţ.* SAHIA, N. 98. (Metaforic) *Stelele păliră; pădurea, copacii, tufele îşi dezbrăcară deodată umbra.* GÎRLEANU, L. 19. ✦ Fig. A se lepăda, a se scăpa, a se descotorosi (de ceva). *Dezbracă-te degrabă de orice deşertăciuni.* MACEDONSKI, O. I 167. *Iar ciocoiul cum se pleacă De mă vede la potică! Cum, smerit, în genunchi pică Şi de fală se dezbracă!* ALECSANDRI, P. A. 44.

2. Tranz. Fig. A jefui, a prăda, a despuia. *Şi eu v-am robit, fraţilor, v-am bătut, v-am dezbrăcat.* CAMIL PETRESCU, B. 156. *Leşii pradă şi dezbracă pe bieţii oameni.* NEGRUZZI, S. I 169.

DEZBRĂCÁRE s. f. 1. Acţiunea de a (se) dezbrăca. *Stăruise îndeosebi asupra momentelor principale ale dramei... provocările mulţimii şi moartea Oiţei... dezbrăcarea şi batjocorirea lui Gore.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 313. ✧ (Metaforic) *Cînd frunza-ngălbenită l-ai copacilor trunchi pică, Muritorul melancolic văzînd natura murind... Afl-o crudă mulţămire în a firii dezbrăcare.* NEGRUZZI, S. II 15.

2. (Învechit) Goliciune, despuiere. *Ce obrăznicie e asta să intri aici în această scandaloasă dezbrăcare?* NEGRUZZI, S. I 227.

DEZBRĂCÁT, -Ă, *dezbrăcaţi, -te,* adj. 1. Cu hainele scoase, fără haine, gol. [Porunci ca fata] *să fie nici îmbrăcată, nici dezbrăcată, nici călare, nici pe jos.* ISPIRESCU, L. 179. ✦ (Substantivat) Om sărac, lipsit de mijloace. *Cîrmuitorii lăfăiţi pe divan Nu scriau drepturi lui Ionuţ ori Ivan... Nici oropsiţilor, nici împuşcaţilor, Nici flămînziţilor, nici dezbrăcaţilor.* DEŞLIU, G. 54. *Nimic nu-ţi mai dau, dezbrăcatule.* STANCU, D. 78.

2. Fig. (Neobişnuit) Lipsit de ceva. *Nu fii ca o samă de oameni carii, dezbrăcaţi de mustrarea cugetului... vorbesc de rău, batjocoresc, necinstesc şi în tot chipul defaimă.* DRĂGHICI, R. 215. (Cu pronunţare regională) *Privileghii care nu se pot înţălege macar astăzi, aşa sînt de dizbracate de dreptate şi de cumpănire.* RUSSO, S. 113.

DEZBRĂCĂTÓR, -OÁRE, *dezbrăcători, -oare,* adj. (Rar) Care dezbracă; fig. care despoaie, sărăceşte, ruinează. *Nu e de cuviinţa unui om căsătorit a lăuda astă dezbrăcătoare şi ruinoasă patimă.* NEGRUZZI, S. I 74.

DEZBROBODÍ, *dezbrobodesc,* vb. IV. Refl. A-şi desface, a-şi lua de pe cap broboada, şalul, năframa etc. *În odaie s-a făcut căldură, bătrîna s-a dezbrobodit şi şade nemişcată pe scăunaş.* SADOVEANU, O. I 335.

DEZBROBODÍT, -Ă, *dezbrobodiţi, -te,* adj. Cu broboada scoasă, fără broboadă; cu capul descoperit. *O femeie dezbrobodită, cu bluza sfîşiată la piept, sta în mijlocul încăperii, albă de spaimă.* CAMILAR, N. I 424. *Bătrînă şi vestejită, cu capul dezbrobodit şi numai zdrenţe toată, cu un picior desculţ, ea părea... o făptură a iadului.* M. I. CARAGIALE, C. 25.

DEZBUMBÁ, *dezbúmb,* vb. I. Tranz. (Mold., Transilv.) A descheia o haină încheiată cu nasturi; (mai rar) a descheia nasturii de la o haină. *I-am scos mănuşa, dezbumbînd-o inexpert.* IBRĂILEANU, A. 206. *Sărise un bumb de la pieptarăşul de catifea neagră... Ea-şi dezbumbă pieptarul.* EMINESCU, N. 109. ✦ Refl. A-şi descheia nasturii de la o haină. *În urmă el se dezbumba şi îşi sfăşie cămaşa.* SLAVICI, N. II 134.

DEZBUMBÁT, -Ă, *dezbumbaţi, -te,* adj. (Despre haine) Cu nasturii descheiaţi; desfăcut, deschis. *Cămaşa îi este dezbumbată şi cravata desfăcută.* SLAVICI, la TDRG.

DEZDĂUNÁ, *dezdăunez,* vb. I. Tranz. (Rar) A despăgubi.

— Pronunţat: *-dă-u-.*

DEZDOÍ, *dezdói* şi *dezdoiesc,* vb. IV. 1. Tranz. A desface o ţesătură, o hîrtie sau alt lucru îndoit; a întinde. *Neagu dezdoi scrisoarea.* BART, E. 175. *Dar d. Lefter retrage încetinel mîna, dezdoieşte biletele şi întreabă: N-aveţi listele?* CARAGIALE, O. I 349.

2. Refl. (Despre obiecte elastice sau mlădioase, despre trup, braţe etc.) A reveni în poziţie dreaptă (după ce a fost îndoit), a se îndrepta, a se descovoia, a se destinde. *Mi-a vorbit şi de necazurile noastre care ne încovoaie ca pe o creangă... Dar şi cînd s-o dezdoi creanga!* DAVIDOGLU, O. 28. *M-am ridicat ca un arc ce se dezdoaie.*

GALACTION, O. I 98. ◇ Tranz. *Ne-am frînt pe unelte sub arşiţi şi ploi şi viforniţi, Nemaiputînd dezdoi trupul durut.* TOMA, C. V. 398. [Mîna] *parcă i-o încleştase ceva, aşa nu putea s-o dezdoaie.* La TDRG.

DEZECHILIBRÁ, *dezechilibrez,* vb. I. 1. Refl. A-şi pierde echilibrul.

2. Tranz. (Cu privire la bugetul unui stat sau al unei persoane sau, mai rar, cu privire la o vistierie) A face să nu mai existe o proporţie justă între venituri şi cheltuieli, cheltuielile ajungînd să întreacă veniturile. *Neplata tributului, care fusese sporit cu încă 30000 de galbeni, a dezechilibrat haznaua împărăţiei tocmai în momentul cînd turcii aveau mai mare nevoie de bani pentru războiul început cu Austria.* IST. R.P.R. 171. *Îşi va dezechilibra ireparabil rămăşiţele bugetului.* C. PETRESCU, C. V. 61.

3. Refl. Fig. A pierde judecata dreaptă.

DEZECHILIBRÁRE, *dezechilibrări,* s. f. Acţiunea de a (se) dezechilibra şi rezultatul ei.

DEZECHILIBRÁT, -Ă, *dezechilibraţi, -te,* adj. 1. Care şi-a pierdut echilibrul.

2. (Despre bugetul unui stat sau al unei persoane) Lipsit de proporţie justă între venituri şi cheltuieli, cheltuielile întrecînd veniturile; deficitar.

3. Fig. (Despre om şi, p. ext., despre sufletul omului) Care şi-a pierdut judecata clară; tulburat (mintal), dezorientat.

DEZECHILÍBRU s. n. 1. Lipsă de echilibru. *Haosul şi dezechilibrul care se manifestau* [după primul război mondial] *în economia naţională erau rezultatul crizei economice postbelice.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 368, 2/1.

2. Fig. Tulburare mintală; lipsă de judecată clară. *Toate acestè caractere de neliniştè, dezechilibru sufletesc, nesiguranţă, vag, spiritualizare a imaginilor, simbolizare etc. — ce alta sînt decît semnele tipice ale romantismului?* GHEREA, ST. CR. III 372.

DEZECHIPÁ, *dezechipez,* vb. I. Tranz. A lua echipamentul unui soldat (care a terminat stagiul militar) sau al unei trupe; a lua echipamentul unui vas de război. ✦ Refl. (Subiectul este o persoană) A-şi scoate echipamentul.

DEZECHIPÁRE, *dezechipări,* s. f. Acţiunea de a (se) dezechipa; luarea sau scoaterea echipamentului unui soldat, al unei trupe sau al unui vas de război.

DEZECHIPÁT, -Ă, *dezechipaţi, -te,* adj. Care nu mai are echipament pe el sau cu echipamentul descompletat. *Soldat dezechipat.*

DEZERTÁ, *dezertez,* vb. I. Intranz. 1. (Despre militari) A fugi din armată; a se sustrage de la prestarea serviciului militar; a trece la inamic. *Dacă mîine-seară nu-mi dă drumul pentru două zile, dezertez.* CAMIL PETRESCU, U. N. 20. *Să dezerteze şi să terfelească onoarea militară! Cuvînt greu! proiect teribil!* GALACTION, O. I 140.

2. Fig. A părăsi în mod nepermis un loc, o slujbă etc.; a se sustrage de la îndeplinirea sarcinilor încredinţate. *Ar fi fost firesc să mă folosesc de buna primire ce mi se făcea şi să încep lupta pentru definitivare. Camarazii mei de literatură de prin anii 1898-1899 aşa au făcut... Eu am ieşit din rînduri şi am dezertat.* GALACTION, O. I 24. *Unii dezertară, Millo şi Teodorini se duseră departe să caute un mai bun noroc.* NEGRUZZI, S. I 345.

DEZERTÁRE, *dezertări,* s. f. Faptul de a dezerta. 1. Sustragere de la prestarea serviciului militar; părăsire fără învoire a unităţii; trecere la inamic. *Vestea dezertării lui Jimborean străbătu divizia cu iuţeala fulgerului.* CAMILAR, N. I 195.

2. Fig. Părăsire a unui loc, a unei slujbe etc.; sustragere de la însărcinările date.

DEZERTÓR, *dezertori,* s. m. Militar care părăseşte fără învoire unitatea sa; persoană care se sustrage de la prestarea serviciului militar; militar care trece la inamic. *Dezertorul îşi ridică genunchiul dintre ierburi şi mă privi cu neîncredere.* C. PETRESCU, S. 171.

DEZERŢIÚNE, *dezerţiuni,* s. f. (Franţuzism rar) Dezertare. *Nu este oare mai probabil că, în faţa dezerţiunii guvernului şi a întregei armate... de la postul lor, spre a fugi peste hotare, acele puteri vor veni să facă împărţirea unei ţări ce s-ar fi arătat incapabilă de a-şi apăra ţine sieşi?* ODOBESCU, S. III 411.

— Pronunţat: *-ţi-u-.*

DEZESPERÁNT, -Ă, *dezesperanţi, -te,* adj. (Franţuzism rar) Care te duce la desperare, care te face să desperi.

DEZGĂRDINÁ, *dezgărdinez,* vb. I. Tranz. A desprinde (fundul unui butoi) din gardină; p. ext. a dezlipi, a scoate un lucru de la locul unde este fixat. (Fig.) *Toate se ţineau una de alta, cu cruda înlănţuire a realităţii, fără ca* [el] *să aibă putere de a le dezgărdina şi a le îndrepta una cîte una, pe rînd.* ISPIRESCU, la TDRG.

DEZGHIÉŢ, *dezgheţuri,* s. n. Topire naturală a gheţii sau a zăpezii la căldura soarelui. *Dezgheţurile au stat. Lumina a slăbit în dosul pîclelor.* SADOVEANU, B. 161.

DEZGHEŢÁ, *dezghéţ,* vb. I. Refl. 1. (Despre apă sau alte lichide îngheţate) A redeveni lichid, a înceta de a mai fi îngheţat; (despre corpuri îmbibate cu apă îngheţată) a se muia la căldură; (despre oameni) a se dezmorţi, a se încălzi. *De-o săptămînă cîmpul s-a dezgheţat.* C. PETRESCU, S. 55. ◇ Tranz. Fig. *Ar voi în a lui braţe să o ţină-n veci de veci, Dezgheţînd cu sărutarea-i raza ochilor ei reci.* EMINESCU, O. I 162. (Absol.) *Dar lumina dreptăţii a sporit înmiit Şi sporeşte într-una şi trezeşte la viaţă, Şi oriunde pătrunde, limpezeşte, dezgheaţă.* DEŞLIU, G. 56.

2. Fig. (Despre oameni) A-şi pierde sfiala, neîndemînarea; a deveni vioi, priceput, îndrăzneţ. *Cele mai multe porneau să meargă la lucru, la tipografie, la fabrică... Acolo fetele se dezgheţau.* PAS, Z. I 221.

DEZGHEŢÁT, -Ă, *dezgheţaţi, -te,* adj. 1. (Despre apă şi alte lichide îngheţate) Transformat din nou în lichid (sub acţiunea căldurii); (despre corpuri îmbibate cu apă îngheţată) muiat la căldură.

2. Fig. (Despre oameni) Isteţ, vioi, deştept. *Îi plăceau băieţii dezgheţaţi şi iuţi, care nu încremenesc pe la răspîntii cu legătura de tîrgueli în mînă.* VLAHUŢĂ, O. A. 96. *Un copilandru dezgheţat şi sfătos, de te trăgea inima să stai cu dînsul de vorbă.* ISPIRESCU, L. 356. ◇ (Adverbial) *Salută cu pălăriuţa mică şi se prezintă dezgheţat.* C. PETRESCU, Î. II 168. *Haide să vorbim ca prieteni, îi zise Ghiţă dezgheţat.* SLAVICI, O. I 133.

DEZGHÍN, *dezghinuri,* s. n. (Învechit) 1. Lovitură de frîu sau de pinteni. *Speria lumea dînd dezghinuri cailor şi trăgînd la pistoale.* GHICA, la TDRG.

2. Săritură de cal. *Bahmeţii se răsfirau în dezghinuri, săreau în două picioare, nechezînd speriaţi.* ODOBESCU, S. A. 158. *El intră în curţile domneşti în săltăturile şi în dezghinurile unui armăsăruş arăbesc ager şi zglobiu.* id. S. I 132.

DEZGHIOCÁ, *dezghióc,* vb. I. Tranz. (Cu privire la învelişul unor fructe sau legume) A deschide, a desface, a îndepărta pentru a scoate miezul sau boabele din interior. *Sabina, nepăsătoare, începu să dezghioace*

coaja unei castane. C. PETRESCU, C. V. 117. ◇ Refl. *Culesul fasolelor se face prin august, cînd aproape toate păstările s-au uscat şi cînd unele dintr-însele... încep a se dezghioca sau a se desface singure.* PAMFILE, A. R. 185. ✦ (Cu privire la porumb) A desface pănuşile sau boabele de pe ştiulete; a desfăca. *Şi-mi aduc aminte că odată, noaptea la o clacă de dezghiocat păpuşoi, i-am scos Măriucăi un şoarec din sîn.* CREANGĂ, A. 63.

— Pronunţat: *-ghio-*.

DEZGHIOCÁRE, *dezghiocări,* s. f. Acţiunea de a dezghioca. *Dezghiocarea alunelor.*

— Pronunţat: *-ghio-*.

DEZGHIOCÁT[1] s. n. Acţiunea de a dezghioca; scoaterea boabelor (seminţelor, sîmburilor) din păstaie sau din coajă; desfacerea ştiuleţilor de porumb din pănuşi; desfacerea boabelor de porumb de pe ştiulete.

— Pronunţat: *-ghio-*.

DEZGHIOCÁT[2]**, -Ă,** *dezghiocaţi, -te,* adj. (Despre unele fructe sau legume) Desfăcut din coajă sau din păstaie; (despre boabele de porumb) desfăcut de pe ştiulete; (despre ştiuleţi) scos din pănuşi. *Porumb dezghiocat.* ✦ (Rar; despre scoarţa unui copac) Desprins; desfăcut. *Sub scoarţa dezghiocată încetase să curgă viaţa.* C. PETRESCU, S. 14.

— Pronunţat: *-ghio-*.

DEZGOLÍ, *dezgolesc,* vb. IV. Tranz. (Cu privire la corpul omenesc sau la părţile lui) A dezbrăca, a descoperi, a lăsa gol. *Cu mişcări scurte a dat drumul de pe el straielor sumare, care mai mult îl dezgoleau decît îl acopereau, şi lunecă fără nici un zgomot în apă.* SADOVEANU, N. F. 80. *Pleşuvul îl ridică încet de la pămînt şi-i dezgoli pieptul.* EMINESCU, N. 77. ◇ Refl. *Uitînd ruşinea toată şi buna-cuviinţă, Se dezgolesc de haine.* NEGRUZZI, S. II 229. (Fig.) *Dezgolindu-se codrii de frunzişuri şi venind iarna, au ieşit acei buntuşnici, ca lupii.* SADOVEANU, Z. C. 231.

DEZGOLÍRE, *dezgoliri,* s. f. Faptul de a (se) dezgoli; despuiere.

DEZGOLÍT, -Ă, *dezgoliţi, -te,* adj. Descoperit, dezbrăcat, despuiat, gol. *Iar copilaşii veseli, cu pieptul dezgolit, Aleargă, sar în cale-i şi-i zic: Bine-ai sosit!* ALECSANDRI, P. A. 118.

DEZGOVEÁLĂ, *dezgoveli,* s. f. (Învechit şi popular) Faptul de a dezgovi. *Pare că începuseşi a îndruga o şiretenie de lighioane ca cea din hora dezgovelei.* ODOBESCU, S. III 196. ✦ Cîntecul care se cîntă mirilor în dimineaţa de după nuntă, cînd i se scoate miresei găteala de pe cap.

DEZGOVÍ, *dezgovesc,* vb. IV. Tranz. (Învechit şi popular) A scoate găteala de pe capul miresei şi a-i îmbrobodi capul cu marama. (Refl. pas.) *Acelaşi lăutar cîntă din gură... şi cînd se dezgoveşte mireasa.* TEODORESCU, P. P. 182.

DEZGRĂŢIE s. f. v. **dizgraţie.**

DEZGRĂDÍ, *dezgrădesc,* vb. IV. Tranz. A scoate împrejmuirea unui loc, a lăsa un loc fără îngrăditură.

DEZGRĂDÍT, -Ă, *dezgrădiţi, -te,* adj. (Rar) 1. (Despre un loc) Neîngrădit, neîmprejmuit, cu gardul scos sau stricat. *Grădina, după ce era mai mică, era şi dezgrădită.* RETEGANUL, P. IV 69.

2. Desfăcut dintr-o împletitură, neîmpletit. *Partea ascuţită a vîrşei are nuieluşele dezgrădite, dar legate strîns cu o aţă.* ŞEZ. IV 115.

DEZGROPÁ, *dezgróp,* vb. I. Tranz. 1. (Cu privire la oameni) A scoate din mormînt, a exhuma. *Se pomeni... cu un oarecine că vine şi vrea să dezgroape pe mort.* ISPIRESCU, L. 253. ✦ Fig. A scoate la iveală (lucruri de mult uitate).

2. (Cu privire la obiecte îngropate) A scoate din pămînt, a aduce la suprafaţă, a da la iveală prin săpături. *A dezgropat o comoară.* ◇ Fig. *Dezgropăm, dezgropăm talantul ascuns.* TULBURE, V. R. 33. ◇ Refl. pas. *La Hăbăşeşti s-au dezgropat... urmele unei întregi aşezări, compuse din peste 40 de locuinţe.* IST. R.P.R. 16. ◇ (Cu privire la unele plante a căror tulpină se îngroapă toamna) *Dezgroapă via.*

DEZGROPÁRE, *dezgropări,* s. f. Acţiunea de a dezgropa; dezgropat. *Făcea o excursie pentru vizitarea lucrărilor de dezgropare a ruinelor de la Troia.* BART, S. M. 49.

DEZGROPÁT s. n. Acţiunea de a dezgropa (via sau alte plante care se îngroapă toamna).

DEZGÚST s. n. Aversiune pentru mîncare sau, p. ext., pentru un lucru sau o persoană; scîrbă, greaţă, silă. [În satire] *Eminescu nu descrie durerile lui directe, ci dezgustul şi nemulţumirea lui despre mediul care-l înconjura.* IONESCU-RION, C. 89. *Şi dezgustul meu din suflet să-l împac prin a mea minte.* EMINESCU, O. I 137. ◇ Loc. adv. **Cu dezgust**=cu scîrbă, în silă *Irina trece pe lîngă el, cu dezgust.* DAVIDOGLU, M. 19. *Horia Ţincoca luă nota de pe masă, întinzîndu-i-o şi privind-o cu dezgust.* C. PETRESCU, A. 388. *Împăratul... îi asculta cu dezgust şi numai înghiţea noduri.* CREANGĂ, P. 260.

DEZGUSTÁ, *dezgúst,* vb. I. Tranz. A face pe cineva să-şi piardă gustul (sau plăcerea, pofta, dorinţa) pentru ceva. *L-am dezgustat de logodnă.* ALECSANDRI, T. I 212. ✦ A trezi, a provoca, a inspira (cuiva) dezgust, greaţă, scîrbă, aversiune. *O plictisesc ceaiurile, o dezgustă vizitele.* C. PETRESCU, C. V. 261.

DEZGUSTÁT, -Ă, *dezgustaţi, -te,* adj. Fără nici o plăcere pentru ceva, fără tragere de inimă, fără chef; scîrbit. *Doisprezece ani de zile bătuse bulevardele Parisului şi cafenelele pline de rătăciţii lumii întregi... şi dintr-o dată se trezise străin şi dezgustat de toate.* SADOVEANU, M. 177. *Erai pornit să cucereşti lumea şi te regăsesc dezgustat.* C. PETRESCU, C. V. 20. *Voia să se însoare; se simţea dezgustat de viaţa singuratică, veşnic melancolică şi tristă.* IONESCU-RION, C. 69.

DEZGUSTĂTÓR, -OÁRE, *dezgustători, -oare,* adj. Care trezeşte dezgust; respingător, scîrbos, greţos. *Am vrut... să pedepsesc un tip brutal care sporea bestialitatea şi urîţenia în această societate* [burgheză] *şi aşa dezgustătoare.* CAMIL PETRESCU, T. II 112. *Oglinda îi atrăgea tiranic privirea, să-i arate obrazul cu cicatricea dezgustătoare.* C. PETRESCU, Î. II 81.

DEZÍCE, *dezic,* vb. III. Tranz. (Şi în forma *deszice)* A contrazice, a nega, a tăgădui (o afirmaţie). *Ce-un secol ne zice, ceilalţi o deszic. Decît un vis sarbăd, mai bine nimic.* EMINESCU, O. I 40. ◇ Refl. pas. *Aşa zise împăratul şi aşa trebuia să se facă. Că hîr, că mîr, pace; zisa împăratului nu se putea deszice.* ISPIRESCU, L. 376. ✦ A retracta. *Poporul ce fusese idolul meu pieri... Dau mîna cu boierii, mă fac boier fierbinte Şi una cîte una dezic ce-am zis nainte.* BOLINTINEANU, O. 164. ✦ Refl. A nu mai recunoaşte un lucru spus, a-şi retrage cuvîntul; a se lepăda de...

— Variantă: **deszíce** vb. III.

DEZÍCERE s. f. (Şi în forma *deszicere)* Acţiunea de a (se) dezice; negare, lepădare de...

— Variantă: **deszícere** s. f.

DEZIDERÁT, *deziderate,* s. n. Dorinţă formulată în mod oficial; formulare a unei dorinţe; doleanţă, dorinţă. *E un simplu deziderat, o minută de şedinţă.* CAMIL PETRESCU, O. II 631.

DEZILÚZIE, *deziluzii,* s. f. Decepție, dezamăgire. *Sublocotenentul i-a spus dragostele și deziluziile lui.* GALACTION, O. I 132. ✧ Fig. *Doamnă, ești o amară deziluzie pentru mine.* CAMIL PETRESCU, T. II 494.

DEZILUZIONÁ, *deziluzionez,* vb. I. Tranz. A pricinui cuiva o deziluzie; a face (pe cineva) să-și piardă iluziile; a decepționa, a dezamăgi. *Maro însă din prima zi ți deziluzionase.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 65.

— Pronunțat: *-zi-o-.*

DEZILUZIONÁT, -Ă, *deziluzionați, -te,* adj. Înșelat în așteptări; dezamăgit, decepționat. *Omu o privește lung, parcă deziluzionat.* CAMIL PETRESCU, T. III 49. *Mahalaua plecase deziluzionată. Dușmancele își întinseseră mîna.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 118.

— Pronunțat: *-zi-o-.*

DEZINCRUSTÁ, *dezincrustez,* vb. I. Tranz. A curăța o căldare de abur sau o mașină termică de depunerile de piatră.

DEZINCRUSTÁNT, *dezincrustante,* s. n. Substanță folosită pentru a împiedica depunerile de piatră în căldările de abur sau pentru a dezincrusta o astfel de căldare.

DEZINFECTÁ, *dezinfectez,* vb. I. Tranz. A distruge microbii sau paraziții animali și vegetali (de pe obiecte, din încăperi sau din locuri infectate). *Două zile spitalul fusese spălat, măturat... dezinfectat.* C. PETRESCU, Î. II 70.

DEZINFECTÁNT, *dezinfectante,* s. n. Substanță chimică avînd proprietatea de a dezinfecta. *Clorul este un bun dezinfectant.* ▭ *Era numai un pachet de pansamente... o mumie neclintită, exalînd miros de dezinfectante.* C. PETRESCU, Î. II 47. ✧ (Adjectival) *Soluție dezinfectantă.*

DEZINFECTÁRE, *dezinfectări,* s. f. Acțiunea de a dezinfecta; operație de distrugere a microbilor sau a paraziților animali și vegetali.

DEZINFECTÁT, -Ă, *dezinfectați, -te,* adj. Curățat de infecție prin mijloace chimice, fizice sau mecanice.

DEZINFÉCȚIE, *dezinfecții,* s. f. (Rar) Dezinfectare.

DEZINTEGRÁ, *dezintegrez,* vb. I. Refl. (Fiz.; despre nucleul atomic al unui element) A se transforma în nucleul atomic al altui element cu număr atomic mai mic, prin expulzare de particule sau prin rupere în fragmente. ✧ Tranz. *În pilele atomice nucleul de uraniu este dezintegrat.*

DEZINTEGRÁRE, *dezintegrări,* s. f. (Fiz.) Acțiunea de a (se) dezintegra; fenomen spontan sau provocat prin metodele tehnicii nucleare, constînd în transformarea unui nucleu atomic de o specie dată într-un nucleu de o specie cu număr atomic mai mic, prin expulzare de particule sau prin rupere de fragmente. *Corpurile radioactive se caracterizează printr-o continuă dezintegrare a materiei.* ▭ *S-a descoperit că dezintegrarea plutoniului produce o masă importantă de căldură.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 109, 2/4.

DEZINTEGRÁT, -Ă, *dezintegrați, -te,* adj. (Fiz.; despre nuclei atomici) Care a suferit o dezintegrare.

DEZINTERÉS s. n. Lipsă de interes (față de cineva sau de ceva); indiferență, nepăsare.

DEZINTERESÁ, *dezinteresez,* vb. I. Refl. A nu avea interes (pentru cineva sau ceva), a nu-i păsa, a nu se mai îngriji (de cineva sau de ceva). *Directorul ridică din umeri dezinteresîndu-se disprețuitor.* CAMIL PETRESCU, T. I 434.

DEZINTERESÁRE s. f. Faptul de a se dezinteresa de cineva sau de ceva; nepăsare; lipsă de interes (personal). *Teofil... în dezinteresarea lui pentru orice spectacol al vieții, adormea unde îl prindea vremea.* C. PETRESCU, C. V. 291. *A plecat, schițîndu-mi o mică teorie asupra curioasei dezinteresări a poeților.* VLAHUȚĂ, O. A. 225.

DEZINTERESÁT, -Ă, *dezinteresați, -te,* adj. Care nu are în vedere interesul personal, care nu urmărește un folos personal, care nu caută un cîștig. *Domnia-sa se crede, în chip dezinteresat, fericit de buna legătură dintre ei.* SADOVEANU, Z. C. 279. *Nu e însă fără valoare omagierea dezinteresată Pe care voi aduce-o.* CAMIL PETRESCU, T. III 370. ✧ (Adverbial) *Aș fi curios să cunosc viața d-nei Timotin, să văd dacă diagnoza mea, pusă dezinteresat, este adevărată.* IBRĂILEANU, A. 132.

DEZINTOXICÁ, *dezintóxic,* vb. I. Tranz. A curăța organismul de toxine, a face să înceteze intoxicația și efectele ei în organism.

DEZINTOXICÁRE s. f. Acțiunea de a dezintoxica. *O lună întreagă înseamnă dezintoxicarea completă, organismul e întreg refăcut... omul se simte ca renăscut.* CAMIL PETRESCU, T. III 166.

DEZINVÓLT, -Ă, *dezinvolți, -te,* adj. (Despre oameni) Care se mișcă liber, degajat; (despre manifestări ale oamenilor) care se produc liber, nestingherit. *Picu Hartular își lipise cocoașa de-un zid să-i deschidă drum, silindu-se să dea salutului o grație dezinvoltă de paj.* C. PETRESCU, O. P. II 34.

DEZINVOLTÚRĂ s. f. Atitudine sau comportare firească, degajată. *Arte, teatre, muzică, sport... erau... metodic și clar expuse. Și toate astea cu o siguranță, o dezinvoltură și o volubilitate încîntătoare.* CARAGIALE, S. N. 191. ✧ (Uneori depreciativ) *Minținд cu dezinvoltură... cînd voiau ca zvonul pe care-l lansau să prindă repede și sigur.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 247.

— Variantă: (învechit) **diziuvoltúră** (NEGRUZZI, S. I 44) s. f.

DEZÍS, -Ă, *dezișI, -se,* adj. (Și în forma *deszis)* (Despre un lucru spus sau susținut) Contrazis; retractat, tăgăduit, contestat. ✧ (Substantivat; neobișnuit) *Și ce hotărîre să deie înțelepciunea mea, zise Ghica, cînd din toate zisele și deszisele lor n-am înțeles nimic?* NEGRUZZI, S. I 305.

— Variantă: **deszís, -ă** adj.

DEZLĂNȚUÍ, *dezlănțui,* vb. IV. 1. Refl. (Despre forțele naturii; p. ext. despre forțe descătușate de mîna omului) A porni cu violență, a-și da curs liber, a izbucni, a se declanșa. *Cînd se dezlănțuie uraganul,* [crestele muntelui] *pornesc... împotriva lui, cu toate muchiile lor de piatră, ciocnindu-se groaznic.* BOGZA, C. O. 59. *În aceeași clipă se dezlănțui tunetul.* C. PETRESCU, R. DR. 57. *O salvă de focuri se dezlănțui în zăpușeala de moarte.* SAHIA, N. 37. ✧ Tranz. (Poetic) *Din sarabanda pe care necontenit elementele naturii o dezlănțuie pe crestele lui* [ale Hăsmașului], *trei rîuri mari pornesc în largul țării.* BOGZA, C. O. 55. ✦ A năvăli cu furie, a se năpusti. *Cu o crudă voluptate Oltul... se dezlănțuie asupra lor* [a brazilor], *înecîndu-i.* BOGZA, C. O. 97.

2. Tranz. (Rar) A desface ceva din lanțuri, a da drumul din lanț. *Numai după ce strigară... că ei sînt... dezlănțui bunica poarta și-i lăsă în curte.* La TDRG.

DEZLĂNȚUÍRE, *dezlănțuiri,* s. f. Acțiunea de a (se) dezlănțui și rezultatul ei; pornire violentă, declanșare. *Imperialismul german a jucat un rol de frunte în dezlănțuirea a două războaie mondiale.* LUPTA DE CLASĂ, 1952, nr. 5, 76. *Vuietul înăsprit al vîntului, zborul nisipului și al pulberii, urgia de iad a dezlănțuirii neos-*

toite a forțelor naturii îi acoperiră totul. MIHALE, O. 229. *Fu o dezlănțuire fără margini, de mînie, de strigăte care să răsuceau spre cer.* CAMIL PETRESCU, N. 22.

DEZLĂNȚUÍT, -Ă, *dezlănțuiți, -te,* adj. (Despre forțele naturii; p. ext. despre oameni sau despre forțe descătușate de ei) Pornit cu violență nestăvilită, declanșat. *Mii de torente, năprasnic dezlănțuite, se zdrobesc de stînci.* BOGZA, C. O. 64. ◇ (Adverbial) *Afară mugește viscolul, se opintește în ferestre, în ușă, chiuie dezlănțuit de-a curmezișul Bărăganului.* C. PETRESCU, A. 295.

DEZLEGÁ, *dezlég,* vb. I. Tranz. **I. 1.** A deschide ceva desfăcînd legătura, a desface. *Dezlegă bucceaua și scoase un pachet, pe care-l dezvăli cu grijă.* DUNĂREANU, CH. 111. *Ivan dezleagă turbinca în fața tuturor.* CREANGĂ, P. 306. ◇ Expr. **A dezlega sacul** = a spune tot ce ai pe inimă, a spune toate veștile pe care le știi. **A dezlega punga** = a da bani, a cheltui. *Nu era vorba a cheltui numai timpul, era a dezlega și punga.* NEGRUZZI, S. I 342. ✦ A desface, a face să nu mai fie înnodat, legat. *Căută în sîn naframa, ca s-o dezlege și să plătească vinul.* SADOVEANU, B. 169. *Gardistul... își dezlegase brăcinarul.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 298. *Visarea tă la ce ți-e bună? Vrei s-o visăm noi împreună? Atunci - tu brîul să-l dezlegi!* COȘBUC, P. I 123. ✦ A desface din legături, a desprinde, a elibera din strînsoare. *I-a vîrît* [calului] *capul în căpăstru, l-a dezlegat și l-a tras încet în mijlocul bătăturii.* PREDA, Î. 130. *Mîni multe se îngrămădeau să-i dezlege mînile.* CAMILAR, N. I 189. *Ea îi rugase pe ilfoveni să-l dezlege pe Tino, ușor, nici să nu simtă.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 55. ◇ Fig. *Cu vecinicia sînt legat, Ci voi să mă dezlege.* EMINESCU, O. I 173. ◇ Absol. *Aruncă* [snopii], *aruncă, dezleagă, resfiră și potrivește, prinde și iar aruncă.* PREDA, Î. 22. ◇ Refl. *N-ai închis ocoalele, Nici ai închis vitele Ș-un buhai s-a dezlegat.* ALECSANDRI, P. P. 361. ◇ (Urmat de determinări introduse prin prep. «de la», «din») *De ce ai dezlegat din lanț zăvozii?* TULBURE, V. R. 13. *Tunarul își dezlega bidonul cu apă de la șold.* CAMILAR, N. I 441. *Îi dezlegară oamenii piatra de la grumazi.* RETEGANUL, P. I 50. ◇ Expr. **A dezlega calul de la gard** = a lămuri o situație încurcată, a curma un echivoc, a lua o decizie. *Dezleagă o dată calul de la gard, să știu eu atunci — de-oi ajunge cu sănătate — ce-i al tău și ce-i al mieu.* CREANGĂ, P. 152. **A(-i) dezlega** (refl. a i se dezlega cuiva) **limba** = a face pe cineva (sau a porni) să vorbească, să spună tot ce știe, să (se) destăinuiască. *Ți se dezmorțiseră picioarele, mîinile... se dezlegase limba.* PAS, Z. I 69. *Într-o sară îl cheamă la dînsul acasă, să zicem la o țuică, și atuncea, poate, i s-a dezlega limba.* SADOVEANU, P. M. 18. *Vinul de Orodel dezlegase toate limbile.* MACEDONSKI, O. III 11. ✦ Refl. Fig. A se elibera. *Iliescul aflase chip a se dezlega pe nesimțite dintr-un lanț ce nu era potrivit cu ușurința inimii sale.* NEGRUZZI, S. I 24.

2. (Popular, cu privire la drumuri) A deschide, a libera. *Spune-mi, puică, mergi, nu mergi, Calea-n codri să-mi dezlegi.* ȘEZ. VII 43. ✦ Refl. Fig. (Rar) A se porni, a se dezlănțui. *S-au dezlegat adînc bucuriile grele!* DEȘLIU, G. 20.

II. 1. (Cu privire la oameni, mai ales în credințele și practicile obscurantiste; adesea urmat de determinări introduse prin prep. «de») A desface, a libera (de o obligație, de jurăminte). *Eu, mama lui, te dezleg de cuvîntul ce i l-ai dat.* DAVIDOGLU, M. 35. *Stau în pridvor... așteptîndu-și rîndul să fie dezlegate de blesteme și jurăminte pe care și le-au făcut ele singure.* SADOVEANU, P. M. 160. ✦ A scăpa pe cineva de păcate, a face să i se ierte greșelile (citindu-i rugăciuni). *Iar cînd merg alții de-o pețesc, Vin popi de mă dezleagă.* COȘBUC, P. I 118.

2. (Cu privire la probleme, ghicitori, enigme etc.) A rezolva, a soluționa, a descifra. *Am învățat... de la acest om... să dezleg probleme de algebră.* CAMIL PETRESCU, T. II 180. *Cestiunea de viață... pe care trebuia s-o dezlege...* [era] *aflarea unui adăpost.* MACEDONSKI, O. III 82. *Am să vă fac trei întrebări; cine le va dezlega mai bine, a aceluia să fie dreptatea.* ISPIRESCU, L. 176. *Noaptea-adînc-a veciniciei el în șiruri o dezleagă.* EMINESCU, O. I 132. ◇ Refl. *Una din enigme se dezleagă singură.* SADOVEANU, Z. C. 202. ◇ (Cu privire la acțiunea unei piese de teatru) *Ion Nebunul e introdus de autor ca să dezlege greutățile acțiunii.* GHEREA, ST. CR. II 238. ✦ A citi, a descifra. *Eu am găsit hîrtia ceea pe drum. Nici nu știu dezlega slova.* CAMILAR, N. I 206.

DEZLEGÁRE, *dezlegări,* s. f. Acțiunea de a dezlega și rezultatul ei.

1. Aflarea înțelesului (unei probleme, al unei enigme etc.); rezolvare, soluționare, descifrare, soluție. *Încearcă și găsește măcar domnia-ta, care ai mintea limpede, o dezlegare problemei.* SADOVEANU, Z. C. 300. *Examină grabnic celelalte scrisori și hîrtiile dispuse spre dezlegare.* GALACTION, O. I 385. *Du-te în camera d-tale și-ți promit eu că într-o jumătate de oră ai dezlegarea enigmei acesteia, care te roade pînă la os.* CAMIL PETRESCU, T. III 56. *Nu se exprima niciodată clar, ci parcă tot spunea ghicitori, și un fel de ghicitori ce n-au dezlegare.* GHEREA, ST. CR. II 55.

2. Îngăduire, permisiune, voie. *Nimeni nu vă dă dezlegare să reîncepeți pescuitul fără cuvîntul meu.* DAVIDOGLU, O. 128. *Unul totuși mi-a adus știrea bună că ai găsit putință și dezlegare să intri în Iași.* SADOVEANU, Z. C. 151. *Cu privire la raportul dv... cerîndu-ne dezlegare despre chipul cum trebuie să urmați... sînteți invitat să vă conformați întocmai cu legea.* MACEDONSKI, O. III 78. ✦ (În basme și superstiții) Nimicire, desfacere (a unei vrăji). *A fost ca o dezlegare de vrajă. Valea s-a deschis deodată cu sclipet de arme, de coifuri, de scuturi în soare.* C. PETRESCU, R. DR. 3. ✦ (În concepția mistică creștină, adesea urmat de determinări introduse prin prep. «de») Iertare, absolvire de păcate sau de greșeli, îngăduire, permisiune de a trece peste anumite prescripții; rugăciune rostită în acest scop. *Dezlegare de păcate.* ▭ *Toamna sînt pomeni multe și dezlegări de sărindare.* STĂNOIU, C. I. 29.

3. Desfacere a unei legături, eliberare dintr-o strînsoare. *Dezlegarea lanțului.*

DEZLEGÁT, -Ă, *dezlegați, -te,* adj. **1.** (Despre lucruri și ființe legate sau despre obiectul cu care sînt legate) Desfăcut, lăsat liber. *Ai uitat cîinele dezlegat. Un pachet cu sfoara dezlegată.* ◇ Expr. (Despre persoane) **Cu limbă dezlegată** = care spune multe, vorbăreț; care mărturisește tot. *Rămîneau bărbații cu limbi mai dezlegate după cîteva pahare de vin bun și ușor.* PAS, Z. I 175.

2. (În basme și superstiții) Liberat de un blestem, de o prescripție, absolvit (de păcate). *Acum este dezlegat de blestem.* ISPIRESCU, L. 300.

3. (Despre probleme, enigme etc.) Soluționat, rezolvat, descifrat.

DEZLEGĂTÓR, -OÁRE, *dezlegători, -oare,* s. m. și f. Persoană care dezleagă sau descifrează enigme, jocuri etc. *Dezlegătorii jocurilor vor fi premiați.*

DEZLIPÍ, *dezlipesc,* vb. IV. Refl. **1.** A se desprinde, a se desface din locul unde este lipit, prins sau fixat. *Ninsoarea, dezlipindu-se de crengi, pocnea în cascheta lui Teofil.* GALACTION, O. I 405. *De pe păreți-ngălbeniți Se dezlipește-n pături varul.* GOGA, P. 19. *Sloiul se dezlipi și porni... la vale.* SANDU-ALDEA, U. P. 121. *O frunză dezlipită de ramura sa verde Îngălbenește îndată, nu poate exista.* BOLINTINEANU, O. 2. ◇ Tranz. *A vorbit rar, abia dezlipind buzele.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 69. ◇ Fig. *Puse vadra pe jos, fără să-și dezlipească ochii*

de la el. DUMITRIU, P. F. 60. [Reprezentantul guvernului] *făcu şi primi vizite cu oficialitatea îngheţată a unui zîmbet ce nu i se dezlipi de buze.* MACEDONSKI, O. III 64.

2. (Despre persoane) A se depărta de un obiect de care stă foarte aproape. *Pe urmă s-a dezlipit de perete, a ieşit din ţundră cu o smuncitură a umerilor, a păşit şi... şi-a sprijinit mîinile pe marginea mesei.* GALAN, Z. R. 284. ◇ Fig. [Pe timpul holerei] *numai sărăcimea şi acei puţini împiegaţi ce nu se îndurau a se dezlipi de cantelaria lor — de frică că-şi vor găsi locul ocupat de alţii — mai rămăseseră* [în oraş]. NEGRUZZI, S. I 291. ◇ Tranz. *Cum nu se dă... pruncul dezlipit de la sînul mamei sale, aşa nu mă dam eu dus din Humuleşti.* CREANGĂ, A. 115. ✦ A se depărta de o persoană, a se despărţi. *Oana* [către Ştefan]: *— De multe ori mă gîndesc că de ce nu fusei eu un băiat... Nu m-aş fi dezlipit de măria-ta.* DELAVRANCEA, A. 132. *Ei nu se puteau dezlipi de dînsa, căci şi vorba-i şi faţa îi erau cu lipici.* ISPIRESCU, L. 22.

DEZLIPÍT, -Ă, *dezlipiţi, -te,* adj. (Despre obiecte lipite, fixate, legate strîns de altele) Desfăcut, desprins. *Plic dezlipit.* ▭ *Căderi, căderi voi frunze dezlipite, Pe cîmpul larg, în zbor, vă poarte vîntul.* GOGA, C. P. 7. ✦ (Despre construcţii lipite cu lut) Cu lipitura stricată. *Casa ta e dezlipită, Mie-mi pare poleită.* ALECSANDRI, P. P. 405.

DEZLÎNÁ, *dezlînez,* vb. I. Refl. (Despre un fir de lînă răsucită) A-şi pierde răsuceala, a se scămoşa. ✦ Fig. (Despre stări psihice) A deveni neprecis, fără contur; a se împrăştia. *Cele mai scumpe simţiri i se dezlînau.* La TDRG.

DEZLÎNÁT, -Ă, *dezlînaţi, -te,* adj. **1.** (Despre fire toarse; p. ext., rar, despre obiecte confecţionate din fire toarse) Destrămat, rărit. *Cu pantaloni dezlînaţi şi roşi.* DELAVRANCEA, la TDRG. ◇ Fig. *Ceaţa a început să năvălească în oraş. La început a mers pe jos, dezlînată, ca fantomele unei turme de oi.* BOGZA, V. J. 39.

2. Fig. (Despre formulări ale gîndirii omeneşti) Fără şir, fără logică, lipsit de precizie sau de concizie, prolix. *Versuri dezlînate. Discurs dezlînat.* ▭ *Nu vei găsi... în paginile nuvelelor... cuvinte inutile, imagini deplasate, episoade dezlînate.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 160, 2/5. ◇ (Adverbial) *Explică dezlînat, jenat că insistă.* CAMIL PETRESCU, T. II 145. *O luă... pe jos, încet, cu ocoluri vădite, vorbind numai ea, descusut şi dezlînat, sărind de la una la alta, încurcîndu-le pe toate.* M. I. CARAGIALE, C. 137.

DEZLOCUÍT, -Ă, *dezlocuiţi, -te,* adj. (Fiz.; despre lichide) Scos de la locul pe care-l ocupa, dat la o parte şi înlocuit de un corp solid. *Un corp solid cufundat într-un lichid este împins de jos în sus cu o forţă egală cu greutatea volumului de lichid dezlocuit.*

DEZMĂŢ, *dezmăţuri,* s. n. Purtare neruşinată, destrăbălare, desfrînare, dezmăţare. *Ghiftuiţi În dezmăţ şi huzur...* DEŞLIU, G. 10. ✦ Fig. Debandadă, anarhie. *Faptul că se cerea odinioară cel puţin oarecari cunoştinţe ortografice... a ţinut mult timp pe loc dezmăţurile de condei.* MACEDONSKI, O. IV 126.

DEZMĂŢÁRE s. f. Destrăbălare, dezmăţ.

DEZMĂŢÁT, -Ă, *dezmăţaţi, -te,* adj. Lipsit de ruşine, de bună-cuviinţă; destrăbălat, desfrînat. *Numai acel dezmăţat fecior... a putut săvîrşi atare faptă.* SADOVEANU, Z. C. 240. *Dar ea atunci, parcă tocmai în ciuda lui, se făcea cu atît mai dezmăţată.* SLAVICI, O. I 190. ✦ Cu o înfăţişare dezordonată, neglijentă. *O droaie de copii dezmăţaţi se căţărau pe balustrade.* BART, E. 75. (Cu pronunţare regională) *Ajungînd printr-o pădure... văzură o babă urîtă, despletită, dezmaţată, săpînd mătrăgună.* ŞEZ. I 208.

DEZMEMBRÁ, *dezmembrez,* vb. I. Refl. (Mai ales despre ţări, state) A se descompune, a se desfiinţa, a se desface.

DEZMEMBRÁRE, *dezmembrări,* s. f. Faptul de a se dezmembra; descompunere, desfiinţare. *Această soluţiune... era un început de dezmembrare a imperiului otoman.* GHICA, S. 126.

DEZMETECÍ vb. IV v. **dezmetici.**

DEZMETECÍRE s. f. v. **dezmeticire.**

DEZMETECÍT, -Ă adj. v. **dezmeticit.**

DEZMÉTIC, -Ă, *dezmetici, -e,* adj. Bezmetic. *Am fost un copil dezmetic.* GALACTION, O. I 9. ◇ (Substantivat) *Primejdia începe să fie cu mult mai mare pentru acei dezmetici care au cutezat peste ce se cuvine.* SADOVEANU, Z. C. 342. *Dezmeticule... trebuie să te adun de pe drumuri.* CAMIL PETRESCU, T. I 546. *Nu se rugase... să-i mai găsească ceva bani... La adică ştia să facă jertfe, dar se păzea să se adune cu dezmeticii!* MACEDONSKI, O. III 51.

DEZMETICÍ, *dezmeticesc,* vb. IV. Refl. (Uneori urmat de determinări introduse prin prep. «din») A-şi veni în fire (dintr-o ameţeală, dintr-un leşin, dintr-o spaimă etc.); a-şi reveni, a se trezi, a se reculege. *Într-un tîrziu se mai dezmetici; deschise ochii, cercă să se ridice, dar căzu din nou.* DUNĂREANU, CH. 39. *Trecîndu-şi mîna pe frunte ca pentru a se dezmetici, m-a întrebat ce vreau să mai cînte.* IBRĂILEANU, A. 46. *După ce se dezmetici din leşinul ce-i venise de inimă rea, începură s-o mîngîie surorile.* ISPIRESCU, L. 51. ◇ Tranz. *În zorii zilei următoare, dezmeticiţi de tăria de peste noapte a stelelor, păstrăvii fulgeră din nou prin torentul rece.* BOGZA, C. O. 108. *Dacă s-ar putea întîmpla un fapt care să-i dezmeticească pe toţi.* CAMIL PETRESCU, T. II 381. *Nuntaşii dezmeticiţi de strigătul popii... văzură pozna ce era să li se întîmple.* ŞEZ. IV 1.

— Variantă: **dezmeteci** vb. IV.

DEZMETICÍRE s. f. Faptul de a (se) dezmetici; revenire, trezire sau aducere la realitate.

— Variantă: **dezmetecire** s. f.

DEZMETICÍT, -Ă, *dezmeticiţi, -te,* adj. Revenit în simţiri, adus la realitate, trezit dintr-un leşin, dintr-o spaimă etc. *Constantin, dezmeticit, înfipse în ea cuţitul.* GALACTION, O. I 148. *Dezmeticit, Paler şi-a dezlipit cu greu buzele arse de febra întîmplării misterioase.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 119.

— Variantă: **dezmetecít, -ă** adj.

DEZMEŢÍ, *dezmeţesc,* vb. IV. Refl. (Învechit) A se dezmetici. *Ivan atunci, cuprins de fiori, pe loc s-a dezmeţit.* CREANGĂ, P. 300. *Soborul, după ce se mai dezmeţi, izbucni cu strănicie.* NEGRUZZI, S. I 228.

DEZMIERDÁ, *dezmiérd,* vb. I. (Adesea urmat de determinări introduse prin prep. «cu») **1.** Tranz. A mîngîia (pe cineva sau ceva) atingîndu-l uşor cu palma. *Îi prinsesem mîna, mică, subţire, şi i-o dezmierdasem.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 290. *Fiul paşei din Ianina Blînd dezmiardă alba frunte A nevestei.* COŞBUC, P. I 62. *De-aş putea s-o sărut o dată!... ori să-i dezmierd mîinile.* EMINESCU, N. 75. ◇ Fig. *Oltule, cu repezi valuri! Multe, mîndre flori dezmierzi — Dulce le dezmierzi la maluri Şi-n vîltoare mi le pierzi!* CERNA, P. 143. *De cîte ori deschid portiţa şi intru în grădină-mi pare Că mă cuprinde-o vrajă dulce, şi florile-mi dezmiardă ochii.* ANGHEL, Î. G. 11. [Fata] *era boboc de trandafir din luna lui mai, scăldat în roua dimineţii, dezmierdat de cele întîi raze ale soarelui.* CREANGĂ, P. 276. ◇ Absol. *O! dezmiardă, pîn'ce fruntea-mi este netedă şi lină.* EMINESCU, O. I 42. ✦ (Rar) A alinta cu vorbe drăgăstoase.

Flăcăiandrul se pierde de dorul ei cînd o văzu dezmierdîndu-l cu niște cuvinte mai dulci decît mierea. ISPIRESCU, L. 279. ◇ Fig. *O pace adîncă, dezmierdată de țîrîtul greierilor, vestea sosirea serii.* GALACTION, O. I 211. ✦ (Ironic) A da bătaie; a bate. *Degeaba te mai sclifosești, Ioane, răspunse mama... Pare-mi-se că știi tu moarea mea... Să nu mă faci ia acuș să ieu culeșerul din ocniță și să te dezmierd, cît ești de mare.* CREANGĂ, A. 120.

2. Refl. (Rar) A simți plăcere, a se bucura (de ceva); a se desfăta. *În colibă, mama Kira să dezmiardă între copiii săi: o fată mare și un flăcău.* DELAVRANCEA, S. 175. *Lasă! că i-am făcut eu una bună. Nu s-a mai dezmierda el tot în bine.* SBIERA, P. 74. ◇ Tranz. *Umblă cu mînile în șolduri, lunecînd printre răzoare și dezmierdîndu-și printre culturi privirile obosite.* SADOVEANU, P. M. 312.

— Variantă: (regional) **dizmierdá** (ALECSANDRI, P. I 9, NEGRUZZI, S. I 26) vb. I.

DEZMIERDÁRE, *dezmierdări,* s. f. 1. Acțiunea de a (se) dezmierda; alintare, mîngîiere; gest sau vorbă drăgăstoasă. *Știi tu c-a tale dezmierdări Mai dulci sînt decît vinul?* COȘBUC, P. II 216. *Nici tu joc, nici tu veselie, nici tu dezmierdare.* ISPIRESCU, L. 386. ◇ Fig. *Un răsuflet de vînt, mînat din șesul umed de rouă, mă cutremură cu o dezmierdare rece.* C. PETRESCU, S. 23. *Părîului se tînguiește-o floare: Ce blînd erai în vremuri mai senine! Purtai în unde numai dezmierdare.* CERNA, P. 92. *O undă zglobie își lasă strălucitoarea-i goliciune în voia dezmierdărilor șagalnice ale unei raze de lumină.* HOGAȘ, M. N. 91.

2. Răsfăț. *Observațiile acestea le face cu humor, cu o comică dezmierdare.* IBRĂILEANU, A. 47.

3. Bucurie, plăcere deosebită, desfătare. *Din tortul meu ți-aș face o haină, din zilele mele o viață plină de dezmierdări.* EMINESCU, N. 9. ◇ Fig. *În curgerea vremii inimile războinicilor se moleșesc de bunătățile dobînzilor și împărații trec de la sabie și sînge la dezmierdările păcii.* SADOVEANU, D. P. 7.

4. Plăcere trupească, voluptate. *Ai furat de prin sate muieri... ș-ai petrecut cu dînsele în dezmierdări.* SADOVEANU, Z. C. 57. *Midas... se dete la tot felul de dezmierdări.* ISPIRESCU, U. 107.

— Variantă: (regional) **dizmierdáre** (ALECSANDRI, P. I 16) s. f.

DEZMIERDÁT, -Ă, *dezmierdați, -te,* adj. 1. Care trăiește în plăcere, căruia i se fac toate gusturile, dedat desfătărilor; alintat, răsfățat. *Odorul dezmierdat al boierului.* DEȘLIU, G. 53. *Straiul nu-i era strălucit, așa precum ar fi fost de așteptat de la un fecior de domn dezmierdat și fără frică.* SADOVEANU, Z. C. 11. *Mai văzuse și fii tineri de boieri îmbrăcați cu haine scumpe, auzise că unii dintr-înșii sînt limbuți, dezmierdați, luători în rîs și înfumurați.* ISPIRESCU, L. 246.

2. Care se alintă, care se răsfață. *Cîte fete ardelene, Toate-s negre la sprîncene... Mersul lor e legănat, Legănat și dezmierdat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 28.

3. Plin de farmec, de încîntare, desfătător. (Cu pronunțare regională) *Mîndră, buze dizmierdate, Trăbuire-ar sărutate.* HODOȘ, P. P. 159. ◇ (Adverbial) *Mierlele încep a cînta foarte dezmierdat.* MARIAN, O. I 291.

— Variantă: (regional) **dizmierdát, -ă** adj.

DEZMIERDĂTOR, -OÁRE, *dezmierdători, -oare,* adj. Care dezmiardă; mîngîietor, alintător *Mioara... se lipește de el dezmierdătoare.* CAMIL PETRESCU, T. II 18. ◇ (Adverbial) *Gore se apropiase de cîteva ori de Paler, să-l tragă dezmierdător de păr.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 22. ◇ (Substantivat) [Venus] *dezmierdătoarea zeilor și-a oamenilor.* ODOBESCU, S. III 39. ✦ Care încîntă, care desfată vederea. *Găseam această frumusețe mai mult dureroasă decît dezmierdătoare.* GALACTION, O. I 351. *Au ajuns la o poiană verde și dezmierdătoare.* ISPIRESCU, L. 193.

DEZMINȚÍ, *dezmînt,* vb. IV. 1. Tranz. A declara că o afirmație, o situație este falsă, că nu corespunde adevărului; a nega, a tăgădui, a contesta. *Am să dezmint orice tratative.* CAMIL PETRESCU, T. II 475. ◇ Refl. pas. *Chiar dacă se va dezminți zvonul invaziei, noi tot trebuie să știm ce vrem și ce avem de făcut.* CAMIL PETRESCU, B. 133. ✦ A arăta că este altfel decît pare, a nu fi în acord cu...; a da de gol, a trăda. *Bine am găsit pe frații pe care nu-i cunosc încă, rosti Ana cu glasu-i blînd, pe care-l dezmințea într-una privirea ei.* SADOVEANU, P. M. 238. *Realitatea a dezmințit așteptările.* IBRĂILEANU, SP. CR. 171.

2. Refl. A se arăta altfel decît este, a dovedi nestatornicie în fapte sau în idei. *Jupînița nu se dezminte... Ioana cunoaște istoria mai bine ca un dascăl.* CAMIL PETRESCU, T. I 31. ✦ A recunoaște că a făcut o afirmație greșită, a da înapoi, a retracta. *Ai inventat boala... și acum, ca să nu te dezminți, mă tratezi ca pe o convalescentă.* IBRĂILEANU, A. 185. ✦ Tranz. A contrazice (pe cineva). *Baba, înțelegînd ce se petrece în capul copilei, nu o dezminte și-i vorbește cu bunătate.* IBRĂILEANU, S. 10.

DEZMINȚÍRE, *dezmințiri,* s. f. Acțiunea de a (se) dezminți și rezultatul ei; afirmație sau declarație prin care se dezminte ceva. *A mai avut norocul să moară înainte de a fi silit să îndure... arsura dezamăgirii și a dezmințirilor.* M. I. CARAGIALE, C. 157.

DEZMIRIȘTÍ, *dezmiriștesc,* vb. IV. Tranz. (Folosit mai ales absolut) A executa lucrarea de dezmiriștire. *Cele o sută de hectare din fața satului... trebuiau dezmiriștite cît mai devreme.* CAMILAR, TEM. 237.

DEZMIRIȘTÍRE, *dezmiriștiri,* s. f. Prima lucrare a solului executată vara, după strîngerea recoltelor (în special a celor de păioase), constînd în afînarea superficială a pămîntului și îngroparea miriștii, cu unelte sau pluguri speciale.

DEZMIRIȘTÍT s. n. Dezmiriștire. *Îți plătesc dezmiriștitul după adîncimea brazdelor?* DUMITRIU, V. L. 127.

DEZMÎNIÁ, *dezmînii,* vb. I. Refl. A se împăca, a se îmblînzi, a nu mai fi supărat, a se îmbuna. *Se mînia foarte ușor și se dezmînia tot atît de ușor.* EMINESCU, N. 87. *Voinic auzea... Să dezmînia.* PĂSCULESCU, L. P. 154. (Cu pronunțare regională) *Vorba ceea: în care cămeșă s-a măniet, într-aceea s-a dezmînia!* CREANGĂ, A. 98. ◇ Tranz. *Mă uitai pe vale-n jos, Văzui dorul mînios. Cum să fac ca să-l dezmînii?* ȘEZ. I 49.

— Pronunțat: *-ni-a.* — Prez. ind. și: *dezmîniez.*

DEZMÎNTÁ, *dezmînt,* vb. I. Tranz. (Transilv., Ban.; urmat de determinări introduse prin prep. «de la») A face (pe cineva) să-și schimbe o hotărîre, un gînd etc.; a abate de la ceva pe cineva; a povățui sau a sfătui (pe cineva) să nu facă un lucru. *De ce ai dezmîntat oamenii de la șatra mea, vezi că nici de la tine nu cumpără.* POPOVICI-BĂNĂȚEANU, V. M. 118.

DEZMORMÎNTÁ, *dezmormîntez,* vb. I. Tranz. (Rar) A deshuma, a dezgropa; fig. a scoate din uitare, a repune în circulație. (Refl. pas.) *Se dezmormîntară termenii uitați de prin hrisoave.* MACEDONSKI, O. IV 122.

DEZMORȚEÁLĂ, *dezmorțeli,* s. f. Revenire, trezire din amorțeală; dezmorțire. (Fig.) *Casa luase nu știu ce înfățișare neprecisă de dezmorțeală și înseninare.* C. PETRESCU, S. 162.

DEZMORȚÍ, *dezmorțesc,* vb. IV. Refl. 1. (Despre ființe, mai ales despre om sau despre părți ale corpului său) A ieși din amorțeala pricinuită de nemișcare, de frig sau de îngheț; fig. a se trezi din starea de nesimțire sau de inerție. *Ar trebui să te duci și tu cu femeile la*

bucătărie, să te dezmorțești puțin, că pînă acum te-ai zbuciumat. DEMETRIUS, V. 126. *M-am scoborît din trăsură să mă dezmorțesc.* IBRĂILEANU, A. 118. ◇ Expr. **A i se dezmorți** (cuiva) **limba** = a i se dezlega limba, v. dezlega. *Pe cînd însă, pe sub șure și la vatra bordeiului, ospățul și paturile se gătesc... limbile se dezmorțesc și prin glume, prin rîsuri cu hohote, ele răscumpără lungile ore de tăcere ale zilei.* ODOBESCU, S III 19. ◇ Tranz. (Subiectul este omul sau, mai rar, un animal; complementul indică părți ale corpului, fig. oasele) *Rizînd către oșteni, își dezmorțeau ciolanele.* SADOVEANU, Z. C. 204. *Bătu talpa mai apăsat să-și dezmorțească vîrful degetelor în pantofii pirpirii.* C. PETRESCU, C. V. 118. *Dar calul răsuflă o dată bine și se scutură de-și dezmorți oasele, că doară stătuse multă vreme acolo ca-ntr-o temniță legat scurt.* RETEGANUL, P. V 37.

2. (Despre o apă foarte rece) A deveni mai puțin rece (sub acțiunea căldurii). ✦ (Despre pămînt) A se dezgheța. *Pămîntul începe să se dezmorțească.* ✦ Fig. A reînvia, a se anima. *Primăvara, întreaga vegetație se dezmorțește.* ▭ *Deși vremea se dezmorțise, zăpada era tot întreagă.* GALACTION, O. I 101.

DEZMORȚÍRE s. f. Acțiunea de a (se) dezmorți. **1.** Dezghețare. *Dezmorțirea picioarelor.* **2.** Fig. Trezire la viață, reînviere. *Dezmorțirea naturii.*

DEZMORȚÍT, -Ă, *dezmorțiți, -te,* adj. **1.** (Despre ființe, mai ales despre părțile corpului omenesc) Ieșit din amorțeală, trezit din toropeală. *Primăvara, albinele dezmorțite își încep munca.*

2. (Despre natură și despre elementele ei) Reînviat. *Se simte ca un trunchi dezmorțit în primăvară.* C. PETRESCU, Î. II 76. *Pămîntul dezmorțit... Și de asprimea iernii simțindu-se ferit, De-o nouă-ntinerire ferice se pătrunde.* ALECSANDRI, P. III 35.

DEZMOȘTENÍ, *dezmoștenesc,* vb. IV. Tranz. A lipsi (pe cineva) de dreptul de moștenire, a înlătura de la moștenire. *Te dezmoștenesc... adause preoteasa Raveica. Te dezmoștenesc pe vecii vecilor... Nu ți se cade să stăpînești ogoarele.* CAMILAR, N. I 339. *S-o dezmoștenesc? Și ce să fac eu cu averea asta moartă?* CAMIL PETRESCU, T. I 163. *Nu mi-i face niciodată să dezmoștenesc pe fiul meu.* NEGRUZZI, S. III 158.

DEZMOȘTENÍRE, *dezmoșteniri,* s. f. Acțiunea de a dezmoșteni și rezultatul ei; înlăturare de la o moștenire. ✦ Fig. Nenorocire, răstriște. *Tot ce-aș vrea ca mîngîiere într-a mea dezmoștenire E să mi se țină-n seamă că am plîns ș-am suferit.* MACEDONSKI, O. I 11.

DEZMOȘTENÍT, -Ă, *dezmoșteniți, -te,* adj. **1.** Înlăturat de la o moștenire. *Fiu dezmoștenit.*

2. Fig. Lipsit de drepturi, privat de bunurile vieții, exploatat. (Substantivat) *Poeziile... de durere* [ale lui Beldiceanu] *sînt numai niște note sincere în durerea adevărată a acelor care sufăr: a proletarilor, a dezmoșteniților.* IONESCU-RION, C. 127.

DEZNAȚIONALIZÁ, *deznaționalizez,* vb. I. Refl. (Despre grupuri etnice) A-și pierde particularitățile naționale în cursul unui proces istoric de conviețuire îndelungată cu altă populație sau în urma unei politici naționaliste duse de guverne reacționare. ✦ Tranz. A face ca o grupare etnică să-și piardă particularitățile naționale, printr-o politică naționalistă de oprimare.

— Pronunțat: *-ți-o-.*

DEZNAȚIONALIZÁRE s. f. Acțiunea de a (se) deznaționaliza și rezultatul ei; pierdere (prin oprimare) a particularităților naționale.

— Pronunțat: *-ți-o-.*

DEZNAȚIONALIZÁT, -Ă, *deznaționalizați, -te,* adj. Care a pierdut (prin oprimare) particularitățile naționale; lipsit de particularități naționale.

— Pronunțat: *-ți-o-.*

DEZNĂDĂJDUÍ, *deznădăjduiesc,* vb. IV. Intranz. A pierde orice nădejde, a despera. *Acum începu a deznădăjdui, nici nu mai gîndea să meargă acasă la frații lui, după ce prăpădise și darurile lor și al lui.* RETEGANUL, P. II 77. ◇ Refl. (Învechit) *Mai că-mi vine a mă deznădăjdui de dragostea părintească ce mi-ai arătat și a crede că ea nu este decît o mască pentru ochii oamenilor.* KOGĂLNICEANU, S. 193. ✦ Tranz. (Neobișnuit) A aduce la deznădejde. *Arată-i* [lui vodă] *că prin asemine măsuri își deznădăjduiește singur norodul.* KOGĂLNICEANU, S. 193.

DEZNĂDĂJDUÍRE s. f. (Învechit) Deznădejde. *Își smulgea muștețile de deznădăjduire.* ALECSANDRI, T. I 132. *Suspinînd își frîngea mîinile cu deznădăjduire.* NEGRUZZI, S. I 27. *Durerea mea e mută ca deznădăjduirea, E neagră ca și ziua cînd nu te întîlnesc.* ALEXANDRESCU, M. 58. ◇ Expr. **A aduce** (pe cineva) **la** (sau **în**) **deznădăjduire** = a face (pe cineva) să-și piardă nădejdea, a pune la grea încercare răbdarea cuiva, a exaspera. *Moșule, mă aduci în deznădăjduire.* ALECSANDRI, T. 1031. *Fie-ți milă de mine și nu mă aduce la deznădăjduire!* NEGRUZZI, S. I 26.

DEZNĂDĂJDUÍT, -Ă, *deznădăjduiți, -te,* adj. **1.** (Despre persoane) Care și-a pierdut orice nădejde; desperat. *Deznădăjduit, săracul se duse la bogatul satului, unul Matrache, și-și vîndu bordeiul, grădina, pentru un sac de făină.* CAMILAR, TEM. 79. *Parcă plînge... privind deznădăjduită cupa.* CAMIL PETRESCU, T. III 333. *Tată-său, deznădăjduit, pusese în gînd să-l taie* [mărul]. ISPIRESCU, L. 82.

2. (Despre sentimente, manifestări, acțiuni etc.) Care exprimă deznădejde; provocat de deznădejde; desperat. *Al treilea* [rănit], *cu un glas deznădăjduit, ca un blestem, cînta.* CAMILAR, N. I 445. *În această pace adîncă, în această fîntînă dintre munți... pocni răcnetul deznădăjduit: «Fugiți! fugiți! vin turcii!».* GALACTION, O. I 160. *O întristare deznădăjduită se vede pe fața sa palidă.* NEGRUZZI, S. I 37. ◇ (Metaforic) *Cîteva sute de vaci și de boi trecură pe lîngă rugul care ardea... umplînd aerul cu mugetele lor deznădăjduite.* BOGZA, C. O. 36. ◇ (Adverbial) *Niște ființe care ar putea iubi și suferi adînc și deznădăjduit.* GHEREA, ST. CR. III 97.

DEZNĂDÉJDE, (rar) *deznădejdi,* s. f. Stare sufletească apăsătoare a omului care nu mai are nici o nădejde; desperare. [Oltul] *e tot una cu tristețile, bucuriile, deznădejdile și îndîrjirile unui întreg ținut de țărani ardeleni.* BOGZA, C. O. 263. *Mă simțeam abătut pînă la deznădejde.* M. I. CARAGIALE, C. 43. *Acela ce se omoară de deznădejde ar fi putut face mult bine puindu-și viața în primejdie* [pentru frații săi]. BĂLCESCU, O. I 353.

DEZNODÁ, *deznód,* vb. I. Tranz. **1.** (Complementul indică nodul, sau ața, sfoara fixate printr-un nod sau, p. ext., obiectul legat în acest fel) A face să nu mai fie înnodat, a desface. V. dezlega. *Deznoadă șiretul de la gheată.* ◇ Fig. *Mi-era rușine de risipa gîndurilor mele, de simțimintele care mă slăbeau și mă deznodau, ca pe o cosiță molatecă... în bătaia vîntului!* GALACTION, O. I 353. (Refl.) *Varsănufie... s-a uitat la apele care se deznodau sub punte.* GALACTION, O. I 205. ◇ Expr. **A deznoda punga** (sau **băierile pungii**) = a scoate bani, a da bani. *Deznoadă-ți punga, zgîrcitule.* ALECSANDRI, T. 1546. ◇ Refl. pas. *Ce nod cu gura se înnoadă Și cu mîni nu se deznoadă?* (Cununia). GOROVEI, C. 121. ✦ Fig. (Cu privire la o situație încurcată, un conflict) A limpezi, a clarifica, a soluționa. *Știu orice pricină s-o-nnod și s-o deznod.* ALECSANDRI, T. 257.

2. Fig. A deșela (prin poveri prea grele sau prin bătaie). *Fiece palmă de loc Te deznoadă de mijloc Și la fiecare pas Curg șiroaie pe obraz.* DEȘLIU, M. 64. *Al dracului, să pun acu mîna pe el și să-l deznod.* PREDA, Î. 18. *După ce te deznoda soldatul, venea cu duhul bunătății notarul.* PAS, L. I 273.

DEZNODÁRE, *deznodări,* s. f. Acțiunea de a (se) deznoda; dezlegare, descurcare. *Complicatele înnodări și deznodări de ițe politice.* C. PETRESCU, C. V. 178. ✦ Fig. Limpezire, clarificare. *Deznodarea soartei mele este tot în mîna sa!* MACEDONSKI, O. I 9.

DEZNODÁT, -Ă, *deznodați, -te,* adj. 1. (Despre noduri și despre obiecte fixate cu ajutorul unui nod) Dezlegat, desfăcut. *Șiret deznodat.* ▭ *O mie înnodate, O mie deznodate, O mie să vorbești, O mie nu ghicești* (Plasa de prins pește). GOROVEI, C. 293.

2. Fig. (Familiar, despre corpul omului, p. ext. despre oameni) Înalt și slab; deșirat. *Stroe era mai subțire* [ca Bîlea], *întins și deznodat.* PREDA, Î. 147.

3. Fig. (Despre gînduri, idei, imagini etc.) Lipsit de concizie, fără șir; dezlînat. *Se înscriu fraze deznodate, comparații prea căutate.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 126, 12/2.

DEZNODĂMÎNT, *deznodăminte,* s. n. Ceea ce constituie un sfîrșit, aducînd soluționarea unei situații încurcate; sfîrșit, dezlegare, soluție; (în special) parte finală care aduce o soluție situației complicate înfățișate într-o narațiune sau în intriga unei acțiuni dramatice. *Nu văd de loc un deznodămînt acestei povești* [de dragoste]. SADOVEANU, Z. C. 294. *În clipa în care...* [Hamlet] *ajunge la certitudinea vinovăției unchiului său, drama în conștiință s-a încheiat și începe deznodămîntul.* CAMIL PETRESCU, T. III 506.

DEZOBIȘNUÍ, *dezobișnuiesc,* vb. IV. Refl. A pierde, a părăsi un obicei, un nărav; a se dezvăța, a se dezbăra de ceva.

DEZOBIȘNUÍRE s. f. Faptul de a se dezobișnui.

DEZOLÁ, *dezolez,* vb. I. Tranz. (Franțuzism) A întrista, a mîhni; a descuraja.

DEZOLÁNT, -Ă, *dezolanți, -te,* adj. Care întristează, care produce mîhnire adîncă; jalnic. V. pustiu. *Bazinul carbonifer nu se întinde în mijlocul unei dezolante cîmpii cenușii, ci de jur împrejurul minelor și al coloniilor munții se ridică spre cer, și tot acest ținut e plin de măreție și de o nobilă frumusețe.* BOGZA, V. J. 212. *Era, în toată casa, un semiîntuneric dezolant.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 328. *Jalnic, dezolant, pustiu e delta moartă.* BART, E. 309.

DEZOLÁRE s. f. 1. Mîhnire adîncă, tristețe, jale. *De n-ar fi fost măcar atîta soare Și-atîta dezolare La fiecare poartă.* D. BOTEZ, P. O. 172. *Și mi-e inima, zadarnic, de răstriște încercată: Pentru veci sub dezolare nu se poate mormînta.* MACEDONSKI, O. I 31.

2. Fig. Pustiu, pustietate, singurătate tristă și apăsătoare. *Se află printre aceste văi unele cărora furtunile le-au smuls pădurile de brazi, lăsîndu-le pustii și stranii, în marea lor dezolare.* BOGZA, C. O. 96. [Cîrciumile] *aveau un aer de părăsire și dezolare.* SADOVEANU, B. 162. *Ce sinistră evocare a naturii! Castelul pe stînca colțuroasă... fulgerele dese și tăcute luminînd dezolarea naturii.* GHEREA, ST. CR. III 298.

DEZOLÁT, -Ă, *dezolați, -te,* adj. Întristat adînc, mîhnit. *Doamna Vorvoreanu umblase toată ziua trecută pe la prietenele ei, dezolată, îngrijorată, înfricoșată pentru soarta Eleonorei.* DUMITRIU, B. F. 115. *Dacă prorocirea se împlinește, deși voi fi cu totul dezolat, îl voi felicita.* SADOVEANU, Z. C. 20. *Sînt dezolat și nu știu ce sfat să vă dau.* CAMIL PETRESCU, U. N. 177.

DEZOLATÓR, -OÁRE, *dezolatori, -oare,* adj. (Neobișnuit) Dezolant. *Nimica nu merita a fi citat, totul fiind searbăd și dezolator.* MACEDONSKI, O. IV 23.

DEZOLAȚIÚNE, *dezolațiuni,* s. f. (Neobișnuit) Dezolare. *Mă uitam la tine și te cercetam... cu dezolațiunea cea mai sinceră.* C. PETRESCU, A. R. 25.

DEZONOÁRE s. f. Lipsă de onoare, necinste; p. ext. ocară, rușine. *Destulă dezonoare am pus pe-a noastră frunte... Acela ce nu știe o jertfă ca s-afrunte E mic de suflet.* MACEDONSKI, O. II 36.

DEZONORÁ, *dezonorez,* vb. I. Tranz. A face (pe cineva) să-și piardă onoarea, a necinsti, a acoperi de ocară. *Ceea ce ai comis... dezonorează pe toți acei care au făcut greșeala să-ți întindă vreodată mîna.* CAMIL PETRESCU, T. II 451.

DEZONORÁNT, -Ă, *dezonoranți, -te,* adj. Care dezonorează, care necinstește; rușinos. *Faptă dezonorantă.*

DEZONORÁT, -Ă, *dezonorați, -te,* adj. Care și-a pierdut cinstea; care s-a făcut de ocară, de rușine. (Prin exagerare) *Imediat îl puse în mișcare să oprească loja cea mai bună pentru spectacolele fixate, specificînd că s-ar considera dezonorată pe vecie dacă s-ar întîmpla să lipsească de la vreunul.* REBREANU, R. I 186.

DEZÓRDINE, *dezordini,* s. f. 1. Lipsă de ordine, neorînduială. V. harababură. *Și-n dezordine Pe jos, îți stau în cale Saci de merinde.* CAMIL PETRESCU, V. 107. *Dumneata ai introdus oarecare dezordine în tabieturile mele.* C. PETRESCU, C. V. 155. *Dionis era lungit la pămînt, părul în dezordine, ochii închiși.* EMINESCU, N. 77.

2. Lipsă de organizare, de disciplină; debandadă. *Jos în piață soldații se trăgeau îndărăt, în dezordine.* DUMITRIU, N. 112. *Libertatea... nu este anarhia, nu este dezordinea.* BOLINTINEANU, O. 254. ✦ Revoltă, răscoală. *Dacă se iau măsuri potrivite imediat, dezordinea se poate localiza și potoli fără consecințe grave.* REBREANU, R. I 300.

DEZORDONÁT, -Ă, *dezordonați, -te,* adj. 1. (Despre persoane) Nedeprins cu ordinea, neglijent (în îmbrăcăminte, în modul de a-și păstra lucrurile, în muncă, în felul de viață, în vorbire, în gîndire). *Era... un om dezordonat, dar nicidecum vițios.* CARAGIALE, O. III 234.

2. (Despre lucruri, încăperi, locuri) Lipsit de ordine; în neorînduială. V. deranjat, răvășit. *Dezordonați și haotici... norii plutesc de la un capăt la altul al cerului.* BOGZA, C. O. 50. ✧ (Despre acțiuni) *Înfierbîntat și încurajat de această retragere, dl. Pietraru cu mai multă furie a urmărit, cu mișcări dezordonate, pe prințul Bazil Șerban.* CAMIL PETRESCU, T. I 127.

DEZORGANIZÁ, *dezorganizez,* vb. I. Tranz. (Cu privire la muncă, la un program, la o organizație etc.) A face să-și piardă organizarea, să nu funcționeze normal, să nu aibă un mers regulat. [Regele] *ascunde declarațiile de război pe care ni le trimit vecinii, dezorganizează armata, refuză sancțiunea regală de cîte ori e vorba de vreo reformă mai serioasă.* CAMIL PETRESCU, T. II 351. ✧ Refl. *Mi s-a dezorganizat complet viața.* CAMIL PETRESCU, T. I 147. *Puterea armată a țării, în domnia Brîncoveanului, se dezorganizează.* BĂLCESCU, O. II 23.

DEZORGANIZÁRE, *dezorganizări,* s. f. Acțiunea de a (se) dezorganiza; lipsă de organizare.

DEZORGANIZÁT, -Ă, *dezorganizați, -te,* adj. Care nu mai este organizat, care și-a pierdut organizarea, funcționarea normală, mersul regulat.

DEZORGANIZÁȚIE s. f. (Învechit) Dezorganizare. (Fig.) *Neîncetat i se părea că aude împușcături... Închipuire fantastică! precum vezi, efect a dezorganizației creierilor.* NEGRUZZI, S. I 33.

DEZORIENTĂ, *dezorientez*, vb. I. Tranz. **1.** A face (pe cineva) să piardă simțul orientării, să nu mai recunoască drumul pe care trebuie să meargă sau căile pe care trebuie să apuce. (Poetic) *Învingînd cîmpia, a cărei monotonie îl dezorientase, Oltul își creează un domeniu personal.* BOGZA, C. O. 152.

2. Fig. A face (pe cineva) să piardă siguranța judecății; a zăpăci, a deconcerta.

DEZORIENTÁRE s. f. Faptul de a fi dezorientat, starea celui dezorientat; nesiguranță, șovăială.

DEZORIENTÁT, -Ă, *dezorientați, -te*, adj. **1.** Care nu se poate orienta; care nu găsește drumul pe care trebuie să apuce. *Într-o noapte, noroiul pînă la genunchi, dezorientați, întîia întoarcere de pe front, flămînzi, în mijlocul unei păduri.* SAHIA, N. 75.

2. Care nu știe ce atitudine să ia în fața unei situații sau cum să-și explice anumite evenimente; descumpănit, zăpăcit. *Rămăsese dezorientat în picioare.* CAMIL PETRESCU, T. I 347. ◇ (Metaforic) *Zeci și zeci de kilometri rămîne Oltul pe gînduri, dezorientat de prea marea risipă pe care a făcut-o.* BOGZA, C. O. 142.

DEZOXIDÁ, *dezoxidez*, vb. I. Tranz. A scoate (prin diferite procedee chimice) oxigenul dintr-o substanță.

DEZOXIDÁNT, -Ă, *dezoxidanți, -te*, adj. Care dezoxidează. *Corpuri dezoxidante.* ◇ (Substantivat, m.) *Dezoxidanții cei mai cunoscuți sînt: siliciul, aluminiul, fosforul.*

DEZRĂDĂCINÁ, *dezrădăcinez*, vb. I. Tranz. **1.** (Cu privire la copaci sau la plante) A scoate din pămînt (cu rădăcini cu tot). *Dunărea mare și năvalnică din martie ... dezrădăcinează copacii de pe țărm.* DUMITRIU, N. 135. *Au dezrădăcinat păpurișul, au ridicat mîlul în sus pe costișe, către bătătura bordeiului, și au adus în albia mlaștinii pămînt negru.* GALAN, Z. R. 43. *Parcă-i vedeam cum tremură și se adună unul lîngă altul mărăcinii dezrădăcinați și dați peste cap.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 78. ◇ (Prin analogie) *Mă dusei și, dezrădăcinînd în munte o stîncă uriașă ce-mi căzu la îndemînă, o răsturnai peste capătul priponului ieșit afară din pămînt.* HOGAȘ, M. N. 182. ◇ Fig. *O singură apucătură denunța oarecum că, sub fruntea ei senină, clipea o minte cu reazimul dezrădăcinat.* CARAGIALE, M. 42.

2. Fig. (Cu privire la idei, convingeri, deprinderi) A face să dispară cu desăvîrșire; a stîrpi. [Antioh Cantemir] *socoti că cel mai sigur mijloc de a dezrădăcina oarecare prejudețe era de a le arăta cît sînt ele de ridicole și că rușinea va isprăvi mai lesne aceea ce nu putea săvîrși dreapta judecată.* NEGRUZZI, S. II 146. ◇ Refl. *Greu... se dezrădăcinează obiceiurile și năravurile vechi.* CARAGIALE, O. II 334.

DEZRĂDĂCINÁRE, *dezrădăcinări*, s. f. Acțiunea de a dezrădăcina.

DEZRĂDĂCINÁT, -Ă, *dezrădăcinați, -te*, adj. (Despre oameni) Care și-a părăsit locul de naștere și se simte străin în noul loc; care nu se poate adapta (la noile condiții de viață).

DEZRĂSUCÍ, *dezrăsucesc*, vb. IV. Tranz. (Cu privire la firul răsucit) A face să nu mai fie răsucit, a desface. ✦ (Cu privire la firul depănat sau la obiectul pe care a fost depănat un fir) A desface din depănătură. ◇ Refl. (Poetic) *E atît de sigur că asemenea scenă închipuită va trăi-o aidoma peste șapte, opt, zece ani, încît ar vrea mosorul vremii să se dezrăsucească vertiginos.* C. PETRESCU, C. V. 32.

DEZROBÍ, *dezrobesc*, vb. IV. Tranz. **1.** A scoate, a elibera din starea de robie sau de sclavie (ca forme specifice ale relațiilor sociale în sclavagism și în feudalism); p. ext. a elibera de sub o asuprire politică sau socială, de sub exploatare. *Vor mai fi bătălii Pînă omul de om l-om putea dezrobi.* TOMA, C. V. 395. *Trebuie să adunăm și să înarmăm o sută de mii de clăcași dezrobiți.* CAMIL PETRESCU, B. 139. *Constantin Mavrocordat dezrobește vecinii.* NEGRUZZI, S. I 277.

2. A elibera (un stat, un popor) de sub o ocupație militară sau de sub o asuprire străină; a asigura (unei țări, unui popor) independența. *Știrea ta e tristă foarte. Nu că fiu-meu a murit; Dar că chiar prin a lui moarte Pe romîni n-a dezrobit.* BOLINTINEANU, O. 66. ◇ Refl. *Domnule maior, se dezrobește țara.* CAMIL PETRESCU, B. 93.

3. A elibera din prizonierat sau dintr-o detențiune. *Să ni-i dezrobească craiul* [pe cei zălogiți]. DAVILA, V. V. 73.

4. Fig. A scăpa pe cineva dintr-o încătușare, de sub o apăsare; a emancipa. *Și te-am disprețuit, eu, bravul soldat al științei pozitive și aplicate, menite să dezrobească omenirea din robia prejudecăților seculare.* GALACTION, O. I 228.

DEZROBÍRE, *dezrobiri*, s. f. Acțiunea de a (se) dezrobi și rezultatul ei.

1. Scăpare, eliberare din robie, din sclavie; p. ext. eliberare de sub o asuprire politică sau socială, de sub exploatare. *Dezrobirea clasei muncitoare nu poate veni decît prin luptă continuă și hotărîtă contra clasei capitaliste.* DOC. PART. 20. *Muncitorii își întindeau mîna pentru a alcătui marea armată a dezrobirii.* PAS, Z. I 317. *Unchiaș aproape orb, rămas după dezrobire pînă la moarte în curtea noastră.* M. I. CARAGIALE, C. 80.

2. Eliberare de sub o ocupație politică și militară, cu asigurarea independenței. *Neuitată va rămîne jertfa nobilă a ostașilor și ofițerilor sovietici care și-au dat viața pentru dezrobirea țării noastre.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 245. *Pentru-a patriei iubire, Pentru-a mamei dezrobire Viața noastră să jertfim!* ALECSANDRI, P. A. 82.

3. Eliberare din prizonierat sau dintr-o detențiune; răscumpărare. *Atîta limbă românească știa turcul și gîndul lui era, pesemne, la ceva bani de dezrobire.* GALACTION, O. I 299.

DEZROBITÓR, -OÁRE, *dezrobitori, -oare*, adj. Care dezrobește (de o oprimare politică sau socială). *Un grup de sculptori lucrează la ornamentarea arcului de triumf cu basoreliefuri înfățișînd glorioasele fapte de arme ale ostașilor sovietici dezrobitori.* CONTEMPORANUL, S. II, 1952, nr. 25, 1/6.

DEZUMANIZÁ, *dezumanizez*, vb. I. Tranz. A face (pe cineva) să-și piardă caracterele (mai ales morale) de om, să nu mai fie uman. ✦ (Cu privire la personaje dintr-o operă artistică) A face să fie lipsit de specificul concret uman, de caracteristicile individuale; a schematiza. *Profilul capului nu este... judicios construit, păcătuind prin anume defecte de proporție, care îl dezumanizează.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 120, 14/5.

DEZUMANIZÁRE s. f. Acțiunea de a dezumaniza; îndepărtarea sau pierderea caracterelor umane (mai ales în sens moral).

DEZUMFLÁ, *dezúmflu*, vb. I. **1.** Tranz. (Cu privire la un obiect care este umflat sau la o ființă ori o parte a corpului ei care este inflamată) A face să nu mai fie umflat, a face să-și recapete volumul normal. *Am dezumflat un cauciuc.* ◇ Refl. *Abdomenul s-a dezumflat.* ▭ *Vita se dezumflă și scapă.* ȘEZ. III 203. (Expr.) **A i se dezumfla buzunarele** = a rămîne fără bani, cu buzunarele goale. *Peste oceane, spumegă fiarele, Vînzătorii de inimi, negustorii de viață! Li se dezumflă treptat buzunarele.* DEȘLIU, G. 57.

2. Refl. Fig. (Despre oameni) A-și reveni dintr-o stare de exaltare provocată de entuziasm, mînie etc.;

(despre anumite manifestări sufleteşti ale omului) a se potoli, a scădea. *Entuziasmul i se dezumflă pe loc.* GALAN, Z. R. 145. *Cînd întîlnea o cît de slabă rezistenţă... Dumitrescu se dezumfla, îşi bătea cizma cu cravaşa, îşi muşca mustaţa şi schimba vorba.* PAS, Z. III 25. *Nea Ghiţă a vrut să mă omoare, dar pe urmă s-a dezumflat.* SADOVEANU, M. C. 79. ◇ (Cu determinări introduse prin prep. «de») *Mînecuţă s-a dezumflat de veninul mîniei şi a izbucnit şi el în rîs.* SADOVEANU, P. M. 27.

DEZUMFLÁRE, *dezumflări,* s. f. Acţiunea de a (s e) d e z u m f l a. *Dezumflarea balonului se face cu un dispozitiv special.*

DEZUMFLÁT, -Ă, *dezumflaţi, -te,* adj. (Despre lucruri şi despre părţi ale corpului fiinţelor) Care nu mai e umflat, care a revenit la normal. *Minge dezumflată.*

DEZUNÍ, *dezunesc,* vb. IV. T r a n z. (Rar) A despărţi; f i g. a dezbina, a învrăjbi. [Se legară] *să lupte pe faţă şi pe sub mînă împotriva duşmanilor ce ar mai voi să le strice frăţia şi să-i dezunească.* ISPIRESCU, M. V. 47.

DEZUNÍRE, *dezuniri,* s. f. (Rar) Despărţire; f i g. lipsă de solidaritate; dezbinare, neînţelegere, vrajbă. *Aceste intrigi... aduseră dezunirea în toată emigraţiunea.* GHICA, A. 765.

DEZVĂLÍ vb. IV v. dezveli.

DEZVĂLUÍ, *dezvălui,* vb. IV. (Uneori în concurenţă cu d e z v e l i) **1.** T r a n z. A ridica învelitoarea de pe ceva; a descoperi, a dezveli. *Dezvăluie* [de giulgiu] *galbena faţă a Catarinei.* NEGRUZZI, S. III 489. ◇ F i g. *Boii se odihnesc în fund, în umbră; din cînd în cînd lumina trece ca un fulger, îi dezvăluie o clipă, apoi noaptea poienii îi acoperă iar.* SADOVEANU, O. I 283. ✦ (Cu complementul «casa», rar) A desface, a strica acoperişul unei case; a descoperi. *M-am oprit în faţa unei case, deasupra căreia nişte lucrători proiectîndu-şi siluetele pe cer zoreau s-o dezvăluie.* ANGHEL, PR. 11.

2. T r a n z. A da la iveală, a face cunoscut; a arăta, a revela; a descoperi. *Evenimentul descris... dezvăluie toată neîncrederea ţăranului faţă de negustor.* V. ROM. noiembrie 1953, 285. *Munţii sînt nevoiţi... să-şi dezvăluie adevărata lor culoare: aceea a cremenii din care sînt ziditi.* BOGZA, C. O. 267. *Mioara, candidă, dezvăluind fără să vrea un colţ de gînduri...* CAMIL PETRESCU, T. II 92. ◇ R e f l. *În prefeţele diverselor ediţii, în articole publicate în presă, în manualele şcolare, se dezvăluie din ce în ce mai bine semnificaţia, orientarea progresistă a lucrărilor scriitorilor noştri clasici.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 363, 1/1. *Mi se dezvălui astfel o lume nebănuită.* M. I. CARAGIALE, C. 46. ✦ A destăinui; a divulga. *Lipea un deget pe buze, ca o rugă, să nu mai spună la nimeni taina pe care îşi închipuia că o dezvăluie.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 53. *Viaţa lui, din istoria căreia îi se întîmpla rar să dezvăluie ceva, fusese o crîncenă luptă.* M. I. CARAGIALE, C. 11. *O scriere... a unui medic ce călătorise prin tot Orientul ne dezvăluie pe scurt tainele acelui trai de padişah.* ODOBESCU, S. I 293.

3. R e f l. (Rar) A se desface, a se desprinde, a se alege. *Mîne, pe cînd ziua se dezvăluie din noapte, cel mai harnic... fură smîntîna de pe izvorul din crîng.* EMINESCU, N. 138.

— Prez. ind. şi: *dezvăluiesc* (GALACTION, O. I 389, MACEDONSKI, O. IV 20).

DEZVĂLUÍRE, *dezvăluiri,* s. f. Acţiunea de a (s e) d e z v ă l u i.

1. Dare la iveală. *Este necesar ca regizorii şi actorii să facă noi şi serioase progrese în dezvăluirea cu putere artistică a trăsăturilor omului nou.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2666.

2. Destăinuire. *Ceasul dezvăluirilor sufleteşti încă nu sosise.* GALACTION, O. I 413.

DEZVĂŢ s. n. (Mai ales în corelaţie cu «învăţ») Faptul de a s e d e z v ă ţ a; dezobişnuire. *E adevărat că tot învăţul are dezvăţ. E mai greu dezvăţul.* STANCU, D. 44. *Învăţul are şi dezvăţ, nu ştii dumneata?* CARAGIALE, O. I 64.

DEZVĂŢÁ, *dezvăţ,* vb. I. T r a n z. (Urmat de determinări introduse prin prep. «de», mai rar prin «de la») A face (pe cineva) să piardă o deprindere, un obicei (rău); a dezobişnui, a dezbăra. *Aceste sînt lucruri vechi, De care sînt dezvăţate acum a noastre urechi.* NEGRUZZI, S. III 100. *Ciobanul rîdea pe sub mustaţă, căci a putut de loc* (= pe loc) *s-o dezveţe de un obicei.* ŞEZ. V 84. ◇ R e f l. *Bătrînul nu se putea dezvăţa de viaţa lui obişnuită din vremea tinereţii.* BART, S. M. 60.

DEZVELÍ, *dezvelesc,* vb. IV. (Atestat şi în forma *dezvăli)* (Uneori în concurenţă cu d e z v ă l u i) **1.** T r a n z. A da la o parte, a îndepărta (din jurul cuiva sau de pe cineva sau ceva) o învelitoare; a descoperi. *Omul se mişcă şi închise ochii, desfăcîndu-şi braţele şi dezvelindu-şi-le, apoi îi deschise clipind.* PREDA, Î. 164. *Copila cu faţa coperită Ce-l făcusă de jele să cînte... Dezvălindu-şi obrazul s-arată.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 142. *Un caş dulce dezvălea, Optzeci de fălii tăia.* ALECSANDRI, P. P. 55. ◇ (Poetic) *Văd pe sfînta Marţi cum rîde şi descîntă de noroc Şi-alungînd pe baba Dochie, dezveleşte primăvara.* COŞBUC, P. II 137. ◇ A despacheta. *Calul de lemn era măreţ şi depăşise toate visurile lui... cînd a apărut în prima zi, dezvelit din ambalajul de hîrtie, geluitură şi scîndurele.* C. PETRESCU, A. 309. ✦ A da jos (în parte sau în întregime) acoperişul unei case, a descoperi o casă. *Azi dimineaţă am dezvălit bordeiu ca să-i dau* [vacii] *o mînă de ogrinji.* VLAHUŢĂ, la TDRG. ✦ R e f l. (Neobişnuit, despre morminte) A se deschide. *Este ceasul nălucirii: un mormînt se dezveleşte.* ALEXANDRESCU, P. 132. ✦ (Cu privire la cuptorul de ars cărămizi) A dezlipi, a îndepărta lutul sau pămîntul cu care e acoperit cuptorul, după ce s-au ars cărămizile. *Cînd, după cîteva zile, cuptorul* [pentru arderea cărămizilor] *s-a răcit, oamenii încep să-l dezvelească.* BOGZA, C. O. 225.

2. T r a n z. F i g. A face să apară, a lăsa să se vadă, a arăta. *Dantelele îi dezvelirâ braţul gros şi alb.* DUMITRIU, N. 41. *Pilpîiala ei însufleţea straniu vechile pînze de pe pereţi, dezvelind într-însele... priveliştl dintr-o lume de mucenicii şi de patimi.* M. I. CARAGIALE, C. 101. ✦ R e f l. A apărea în faţa cuiva, a se înfăţişa. *Cu cîtă strălucire, ce adînc şi albastru se dezvelea cerul!* GÎRLEANU, L. 22. *Deschizînd fereastra care dădea în grădină, începu să privească cum se dezvelesc încet din umbră şi parcă cresc în desişuri negre de copaci vilele cochete.* VLAHUŢĂ, O. A. III 34. ✦ (Rar) A afla, a descoperi. *Dimpotrivă, stăpîne, trebuie să-l aperi şi să-l păzeşti cel puţin pînă ce vei ispiti toate şi vei dezvăli adevărul.* SADOVEANU, D. P. 48.

3. T r a n z. F i g. A destăinui, a da în vileag, a da pe faţă, a trăda. *Acest secretar al lui Mihai dezvelise mai întîi prinţului Andrei proiectul stăpînului său d-a năvăli în Ardeal.* BĂLCESCU, O. II 265. ◇ R e f l. p a s. *Cum mi s-a dezvelit taina, e greu să vă spun.* MACEDONSKI, O. II 317. ◇ R e f l. *În atenţia şi interesul pe care ni-l arată un nou cunoscut, sufletul nostru găseşte o plăcere, o sete irezistibilă de a se dezvăli.* VLAHUŢĂ, O. A. III 38. ✦ (Învechit) A expune, a dezvolta. *Dă-mi voie, prietine, a-mi dezvăli ideea.* NEGRUZZI, S. I 270.

4. R e f l. (Despre mugurii şi bobocii plantelor, p. e x t. despre plante) A se deschide. *Pe sub zăplaz, boboci sfioşi de toporaşi se dezvăleau.* SADOVEANU, O. IV 41. *Pornea înflorirea de primăvară. Se dezvăleau liliecii şi în tufişuri de mesteceni îşi începeau viersul încă sfios nişte păsărele cîntăreţe.* id. M. C. 120. ◇ F i g. *Mai să nu-l cunoască, aşa crescuse şi se dezvelise ca un măr rotat care înfloreşte întîia oară într-o primăvară.* SADOVEANU, M. C. 32.

5. R e f l. (Neobișnuit, despre un fir depănat) A se desface, a se desfășura. *Vîrtelnița se mișcă alene scîrțind îndelungat și lasă firul a se dezvăli.* SLAVICI, N. I 33.

— Variantă: (Mold., Transilv.) **dezvăli** vb. IV.

DEZVELÍRE s. f. Acțiunea de a (s e) d e z v e l i. *Solemnitatea dezvelirii monumentului.* ✦ (Silv.) Degajare, eliberare. *Dezvelirea puieților.* ✦ (În terminologia minieră) Operație de îndepărtare a straturilor de steril care acoperă un zăcămînt; dezgolire.

DEZVINOVĂȚÍ, *dezvinovățesc,* vb. IV. R e f l. A-și dovedi sau a căuta să-și dovedească nevinovăția; a se dezvinui, a se disculpa, a se justifica. *A se dezvinovăți înaintea lui nu era cu putință.* ISPIRESCU, L. 353. ✧ E x p r. (Neobișnuit) **A se dezvinovăți pe altul** = a da vina pe altul. *Omul cînd greșește ădeseori pe altul se dezvinovățește.* DONICI, la TDRG. ✦ T r a n z. (Rar) A declara (pe cineva) nevinovat. *Jurații luminați l-au dezvinovățit în unanimitate.* CAMIL PETRESCU, T. II 595.

DEZVINOVĂȚÍRE, *dezvinovățiri,* s. f. Acțiunea de a (s e) d e z v i n o v ă ț i; justificare, disculpare. *« Voiam să te ajut, tăicuță », a rostit iarăși, în chip de dezvinovățire.* PAS, Z. I 201.

DEZVINUÍ, *dezvinuiesc,* vb. IV. R e f l. A se dezvinovăți, a se justifica, a se disculpa. *Nu crede că-ți spun asta pentru ca să mă dezvinuiesc de ce-am făcut.* VLAHUȚĂ, O. A. 148.

DEZVINUÍRE, *dezvinuiri,* s. f. Dezvinovățire. *Zîna... nu voia să știe nimică de această dezvinuire.* SBIERA, P. 36.

DEZVOLTÁ, *dezvólt,* vb. I. **1.** R e f l. (Despre materie și despre fenomenele naturii și ale societății) A trece, pe cale revoluționară, prin salturi, de la o stare calitativă veche la alta nouă, de la o treaptă inferioară la alta superioară, de la simplu la complex. *În opoziție cu metafizica, dialectica privește natura nu ca o stare de repaus și de imobilitate, de stagnare și de neschimbare, ci ca o stare de mișcare și de schimbare neîntreruptă, de reînnoire și de dezvoltare neîntreruptă, în care întotdeauna se naște și se dezvoltă ceva, se distruge și dispare ceva.* STALIN, PROBL. LEN. 554. ✦ T r a n z. (Cu privire la o doctrină, o teorie etc.) A amplifica în mod creator, a completa cu noi teze. *Lenin a dezvoltat și îmbogățit în noi condiții istorice, în epoca imperialismului, nemuritoarea învățătură a lui Marx și Engels despre eliberarea celor ce muncesc de sub jugul exploatării.* LUPTA DE CLASĂ, 1950, nr. 1, 36. ✦ A se extinde dobîndind proporții, însemnătate, forță; a crește, a se mări. *Pe baza marilor succese ale industrializării socialiste se dezvoltă în țara noastră și industria ușoară.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2387. ✦ (Despre plante, animale și oameni) A evolua crescînd treptat (în sens fizic), a crește; (numai despre oameni) a evolua treptat (în ceea ce privește intelectul). *Copilul se dezvoltă normal.* ▭ *Animalele, ca și plantele, se dezvoltă în strînsă legătură cu condițiunile lor de trai, cu condițiunile mediului exterior.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 106, 9/2. ✧ F i g. *Pe geamul meu răsar și se dezvoltă Măiestre flori de gheață argintie.* NECULUȚĂ, Ț. D. 22.

2. T r a n z. A expune în mod amănunțit; a desfășura. *Oratorul dezvoltă subiectul.*

3. T r a n z. A produce, a degaja. *Unele fermentații dezvoltă căldură.*

DEZVOLTÁRE, *dezvoltări,* s. f. Acțiunea de a (s e) d e z v o l t a și rezultatul ei.

1. Formă revoluționară a mișcării, de trecere de la o stare calitativă veche la alta nouă prin salturi, prin întreruperea continuității procesului evolutiv, prin transformarea cantității în calitate. *Marxismul arată că istoria dezvoltării societății este în primul rînd istoria producției, istoria modurilor de producție care se succed de-a lungul veacurilor.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 353, 2/1. ✦ Extindere, creștere în proporții, în însemnătate, în forță. *Dezvoltarea și progresul tehnicii devin problemă de bază pentru construirea socialismului și comunismului.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 337, 2/1. ✦ Formare, creștere (în sens fizic sau intelectual). *Corpul ei, încă în dezvoltare, avea mlădieri ca tulpinile subțiri și înalte la adierea vîntului.* IBRĂILEANU, A. 52.

2. Expunere amănunțită (a unei idei, a unui subiect).

3. Producere, emanare, degajare. *Reacția dintre sodiu și apă se face cu dezvoltare de căldură.*

DEZVOLTÁT, -Ă, *dezvoltați, -te,* adj. **1.** (Despre ființe și însușirile lor fizice și intelectuale) Crescut (pînă la punctul considerat ca normal sau de maturitate), evoluat. *Copil bine dezvoltat.* ✦ Proeminent, mare. [La tribună] *peroreză, adică urlă, un om gras cu fălci dezvoltate.* SAHIA, N. 21. ✦ (Despre unele activități ale omului în domeniul practic, spiritual, social etc.) Ajuns într-un stadiu înaintat. *Agricultură dezvoltată.*

2. Expus în mod amănunțit, pe larg, detaliat, amplu. *Plan dezvoltat. Articol dezvoltat.* ▭ *Din ceaslov și psaltire... să treci la gramatică, și încă ce gramatică! nu ca aceste de acum... unele « raționate », altele « dezvoltate ».* CREANGĂ, A. 88.

DI interj. (Pronunțat cu *i* prelungit) Strigăt cu care se îndeamnă caii sau (mai rar) boii. *Di! caii mei, Nu vă lăsați, Zburați ca zmei Înaripați.* BENIUC, V. 13. (Scris și *dii*) *Dii, boală... Boii măresc pasul.* STANCU, D. 188.

— Scris și: *dii.* — Variantă: **die** (PREDA, Î. 132) interj.

DIABÉT s. n. Boală caracterizată prin creșterea cantității de zahăr în sînge și în urină; boală de zahăr. [Insulina] *are proprietatea de a înlesni asimilarea zahărului în organism și de a face această asimilare posibilă acolo unde organismul bolnav de diabet nu mai e capabil s-o facă.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 120, 10/2.

— Pronunțat: *di-a-.*

DIABÉTIC, -Ă, *diabetici, -e,* adj. Caracteristic diabetului, de natura diabetului. ✦ (Substantivat) Persoană bolnavă de diabet.

— Pronunțat: *di-a-.*

DIABÓLIC, -Ă, *diabolici, -e,* adj. **1.** (În concepțiile mistice) De diavol, care vine de la diavol; drăcesc. *« E o amăgire diabolică », îmi fulgeră prin minte.* GALACTION, O. I 83.

2. Foarte primejdios, funest. *Singuraticul arbore... rezistă diabolicei tentații* [de a se arunca în gol], *rămînînd înalt și drept pe marginea prăpastiei.* BOGZA, C. O. 351.

3. Inspirat de o mare cruzime, rău, crud; perfid, viclean. *Ființă diabolică.* ▭ *Continuau să păstreze un mutism ce i se păruse diabolic.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 106. ✧ (Adverbial) *Rînjește diabolic.*

— Pronunțat: *di-a-.*

DIÁBOLO s. n. Jucărie constînd dintr-un fel de mosoraș subțiat la mijloc, care se aruncă în sus și se prinde pe o sforicică întinsă între două bețișoare.

— Pronunțat: *dia-.*

DIÁC, *dieci,* s. m. **1.** (Învechit și arhaizant) Scriitor de cancelarie; grămătic, uricar, logofețel; p. e x t. copist. *Tomșa se liniștise și în cort un diac scria, după cuvîntul lui, porunci ținuturilor.* SADOVEANU, O. VII 24. *De pe la de-alde Chiosea ieșeau dieci de vistierie și calemgii.* GHICA, S. A. 72. ✦ (Învechit) Om cu știință de carte; cărturar, învățat.

2. (Transilv., popular) Cîntăreț bisericesc. *În ușa bisericii, Unde cîntă diecii.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 173.

— Pronunțat: *di-ac.* — Pl. și: *diaci* (IBRĂILEANU, SP. CR. 34).

DIÁCON, *diaconi,* s. m. Membru al clerului, din prima treaptă a ierarhiei preoțești. *Diaconii au ridicat cădelnițele.* GALACTION, O. I 75. *Blagoslovea pe diacon la slujbă.* CREANGĂ, A. 140.
— Pronunțat: *di-a-.* — Accentuat și: *diácon.*

DIACONÍE s. f. Calitatea, funcția de diacon; timpul cît cineva exercită această funcție.
— Pronunțat: *di-a-.*

DIACRÍTIC, *diacritice,* adj. n. (În expr.) *Semn diacritic* = semn grafic care însoțește o literă, pentru a-i da o valoare specială și care se folosește în scrierea obișnuită și în mod special în transcrierea fonetică a textelor.
— Pronunțat: *di-a-.*

DIACRÓNIC, -Ă, *diacronici, -e,* adj. (Despre o metodă de studiu sau un punct de vedere; în opoziție cu sincronic) Evolutiv, istoric.
— Pronunțat: *di-a-.*

DIADÊM s. n. v. **diademă.**

DIADÉMĂ, *diademe,* s. f. Podoabă în formă de coroană făcută din metal prețios și încrustată cu pietre scumpe, purtată pe cap de suverani și, în reprezentările plastice, de anumite divinități; podoabă purtată pe cap de femei la anumite ocazii. *Avea un păr castaniu-închis, desigur foarte bogat, fiindcă Salomeea îl împletea într-o cunună groasă și-l purta ca pe o diademă.* GALACTION, O. I 627. *O, cum Rafael creat-a pe madona dumnezee Cu diadema-i de stele, cu surîsul blînd, vergin.* EMINESCU, O. I 30. *Pe fruntea-i coronată cu o îngustă diademă, se strecoară ca un prepus de minie.* ODOBESCU, S. III 55. ✧ (Metaforic) *Ți-este mintea înnorată sub a vîrstei diademă.* MACEDONSKI, O. I 274.
— Pronunțat: *di-a-.* — Variantă: (învechit) **diadém** (GALACTION, O. I 242, ALECSANDRI, P. I 165) s. n.

DIAFÁN, -Ă, *diafani, -e,* adj. **1.** (Despre lucruri) Care lasă să străbată lumina fără să permită distingerea clară a formelor și a contururilor; p. ext. foarte subțire, foarte fin. *Coboară-ți, Iarnă albă, vălul magic... Tu dai naturii palide decoruri Și pui la geamuri diafane storuri.* CAZIMIR, L. U. 38. *Vîntul suna în brazi ca o bură de ploaie. Iluzia era dezmințită de petele de lumină care, ca niște frunze diafane de aur, jucau pe bănci, pe masă.* IBRĂILEANU, A. 155. *Luna revărsa tot aurul ei în odaia lui și sub această smălțuire diafană mobilele și covoarele străluceau somnoros și mat.* EMINESCU, N. 81. *Aerul, răsfirat în unde diafane subt arșița soarelui de vară, oglindește ierburile și bălăriile din depărtare.* ODOBESCU, S. A. 313.
2. (Despre oameni, mai ales despre fața sau despre mîinile lor) Foarte palid, alb, străveziu; fin. *Puse iute despre soare cu palma-i diafană o mică perdea trandafirie privirii.* HOGAȘ, M. N. 15. *Drag îmi e visul cînd, dimineață, O mîndră zînă pășind abia Vine ca floarea și cu dulceață, C-o diafană și blîndă față, Își pleacă fruntea asupra mea.* NEGRUZZI, S. II 55.
— Pronunțat: *di-a-.*

DIAFANIZÁ, *diafanizez,* vb. I. Refl. (Rar) A deveni diafan, străveziu; a se subția. *Încet, încet, painjenișul cel roș se lărgi, se diafaniză și se prefăcu într-un cer rumenit de apunerea soarelui.* EMINESCU, N. 48. ✧ Tranz. Fig. [Cîntecul] *începuse să-l îmbrace pe simigiu într-o haină luminoasă, ce-l înfrumusețea, îl diafaniza.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 256.
— Pronunțat: *di-a-.*

DIAFRÁGMĂ, *diafragme,* s. f. **1.** Mușchi lat și subțire care separă toracele de abdomen. ✦ Cartilaj care separă cele două nări.
2. Membrană (la telefon, gramofon, microfon etc.) care, vibrînd, reproduce sunetele. ✦ Disc opac la aparatele optice, cu un orificiu fix sau reglabil la mijloc, care lasă să treacă o cantitate mai mare sau mai mică de lumină. *Diafragma aparatului fotografic.*
3. (Tehn.) Dispozitiv care închide un recipient pentru a reține impuritățile existente în conținutul lui.
— Pronunțat: *di-a-.*

DIAGNÓSTIC, *diagnostice,* s. n. (Med.; adesea în construcție cu verbul «a pune») Determinarea precisă a unei boli după simptomele ei. *Dovezile ce le aveți nu sînt de ajuns pentru a osîndi omul la moarte. Trebuia dus la medici pricepuți... să-l țină sub pază... mă mir că nu și-a pus și majorul companiei diagnosticul!* CAMILAR, N. I 356. *Vreau să-i văd reacțiile, să-i pun diagnosticul exact.* CAMIL PETRESCU, T. III 34.
— Pronunțat: *di-ag-.*

DIAGNOSTICÁ, *diagnostichez,* vb. I. Tranz. A recunoaște, a determina o boală după simptomele ei; a pune diagnosticul.
— Pronunțat: *di-ag-.*

DIAGNOSTICIÁN, -Ă, *diagnosticieni, -e,* s. m. și f. Medic specialist în determinarea bolilor, în punerea de diagnostice. *Un bun diagnostician.*
— Pronunțat: *di-ag-nos-ti-ci-an.*

DIAGNÓZĂ, *diagnoze,* s. f. (Rar) Diagnostic. *Dacă eu nu știam să-i pun diagnoza, nici ea nu mi-o putea pune exact.* IBRĂILEANU, A. 181. *Doctorul... trecu de la pat la pat, stabilind ici o diagnoză, colo schimbînd un pansament.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 200. ✧ Fig. *Aș fi curios să cunosc viața d-nei Timotin, să văd dacă diagnoza mea, pusă dezinteresat, este adevărată.* IBRĂILEANU, A. 132.
— Pronunțat: *di-ag-.*

DIAGONÁL, -Ă, *diagonali, -e,* adj. (Despre linii) Care unește vîrfurile a două unghiuri neconsecutive ale unui poligon sau ale unui poliedru; curmeziș.
— Pronunțat: *di-a-.*

DIAGONÁLĂ, *diagonale,* s. f. **1.** (Geom.) Segment de dreaptă care unește două vîrfuri ale unui poligon sau ale unui poliedru care nu sînt legate prin aceeași muchie; (sens curent) orice obiect — grindă, scîndură etc. — așezat de-a curmezișul. *Într-un paralelogram, diagonalele se taie în părți egale.* ✧ Loc. adv. **În diagonală** = de-a curmezișul. *Afișe albe, tăiate în diagonală de o bandă tricoloră, chemau... cetățenii.* C. PETRESCU, Î. II 126. ✦ (La unele uniforme militare) Curea purtată de-a curmezișul pieptului.
2. Porțiune de cale ferată care taie oblic mai multe linii paralele dintr-o stație, pentru a permite trecerea trenurilor de pe o linie pe alta.
— Pronunțat: *di-a-.*

DIAGRÁMĂ, *diagrame,* s. f. **1.** Reprezentare grafică care înfățișează în mod schematic un fenomen, un obiect, o corelație dintre două mărimi de natură diferită sau de aceeași natură. *Diagramele, fotografiile și machetele expuse demonstrează extraordinarul progres realizat de siderurgia sovietică, de la micile fabrici înzestrate cu o tehnică înapoiată, dinainte de revoluție, pînă la mărețele combinate din zilele noastre.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2783. ✦ Schemă pentru distribuirea locurilor într-un vagon de cale ferată (mai ales la trenurile cu locuri fixe).
2. Linie (trasă pe hîrtie de un aparat înregistrator) care reprezintă desfășurarea unor fenomene.
3. (La pl.) Semne tipografice cu care se culeg diferite probleme de șah.
— Pronunțat: *di-a-.*

DIALÉCT, *dialecte,* s. n. **1.** Aspect local al limbii unui popor, care se vorbește pe un anumit teritoriu

și are trăsături caracteristice de structură gramaticală și de fond principal de cuvinte care-l deosebesc de celelalte aspecte locale ale limbii întregului popor, precum și de aceasta însăși. V. g r a i. *Cu cît starea de diferențiere a dialectelor e mai avansată, cu atît e mai vizibil că ele au fond principal propriu și structură gramaticală proprie.* GRĂUR, F. L. 85.

2. (Determinat prin «de clasă») Jargon.

3. (Impropriu) Vorbire, cuprinzînd o terminologie specială de circulație restrînsă, proprie unui anumit domeniu de activitate; limbaj tehnic. *D. Panu, jurist și om politic distins, introduce dialectul juridic și administrativ și în literatură.* GHEREA, ST. CR. III 132. ✦ (Impropriu) Limbă. *Avem un dialect bun, ușor și îmlădios.* ALEXANDRESCU, M. 241.

— Pronunțat: *di-a-*.

DIALECTÁL, -Ă, *dialectali, -e,* adj. (Despre cuvinte, expresii, termeni, vorbire) Care este caracteristic unui dialect sau unui grai; care aparține sau se referă la un dialect sau la un grai. *Cuvinte dialectale. Expresii dialectale.* ▭ *Lichidarea fărîmițării dialectale duce la consolidarea fondului principal lexical al limbii comune.* GRAUR, F. L. 87. *Cel mai în vîrstă dintre ei răspunse cu întîrziere și într-un grai vădit dialectal.* GALACTION, O. I 511.

— Pronunțat: *di-a-*.

DIALÉCTIC, -Ă, *dialectici, -e,* adj. **1.** (În filozofia marxistă; adesea ca o determinare a noțiunilor «metodă», «gîndire», «filozofie», «concepție» etc.) Care este conform cu principiile dialecticii sau confirmă aceste principii; care privește fenomenele de pe pozițiile dialecticii sau se bazează pe dialectică. *Pentru filozofia dialectică nu există nimic definitiv, absolut, sacru; la toate și în toate ea dezvăluie caracterul lor trecător; în fața ei nu există nimic altceva decît procesul neîntrerupt de apariție și dispariție, de ridicare continuă de la inferior la superior.* MARX-ENGELS, O. A. II 393. ✧ *Materialism dialectic* v. m a t e r i a l i s m.

2. (În antichitate) Care utilizează raționamente în contradictoriu sau se face pe baza unor astfel de raționamente. *În antichitate, unii filozofi socoteau că descoperirea contrazicerilor în gîndire și ciocnirea părerilor contrarii constituie cel mai bun mijloc de a ajunge la adevăr. Acest mod dialectic de gîndire, extins mai tîrziu asupra fenomenelor naturii, a devenit metoda dialectică de cunoaștere a naturii.* STALIN, PROBL. LEN. 553.

— Pronunțat: *di-a-*.

DIALÉCTICĂ s. f. **1.** (Determinat uneori prin «marxistă», «materialistă») Știință care studiază legile generale de mișcare și de dezvoltare a naturii, a societății omenești și a gîndirii; metodă de cercetare opusă metafizicii care, bazîndu-se pe legile obiective ale naturii, ale societății și ale gîndirii, privește fenomenele ca fiind în strînsă legătură și condiționare reciprocă, într-o permanentă mișcare și dezvoltare, cu treceri prin salturi de la o calitate la alta ca rezultat al contradicțiilor interne și al luptei contrariilor. *Dialectica cere ca un fenomen social să fie cercetat sub toate aspectele în dezvoltarea lui și ca tot ceea ce este exterior, aparent, să fie redus la forțele motrice fundamentale, la dezvoltarea forțelor de producție și la lupta de clasă.* LENIN, O. XXI 206. *Istoria științei arată că metoda dialectică este o metodă cu adevărat științifică: începînd cu astronomia și terminînd cu sociologia, se confirmă pretutindeni ideea că în lume nu există nimic veșnic, că totul se schimbă, totul se dezvoltă. În consecință, în natură trebuie să privim totul din punctul de vedere al mișcării, al dezvoltării. Și aceasta înseamnă că întreaga știință contemporană este pătrunsă de spiritul dialecticii.* STALIN, O. I 312.

2. Procesul mișcării și al dezvoltării fenomenelor *Dialectica naturii.*

— Pronunțat: *di-a-*.

DIALECTICIÁN, -Ă, *dialecticieni, -e,* s. m. și f. Persoană care stăpînește dialectica, care gîndește conform cu principiile dialecticii. *Esențial este a arăta că Marx s-a preocupat de modul cum sînt introduse în studiul analizei noțiunile de diferențială și derivată, subliniind teoriile contradictorii și dificultățile matematicienilor, și cu geniul său de dialectician a căutat o soluționare a lor.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 113, 12/1. ✧ (Adjectival) *Datorită faptului că operează cu mărimi variabile, chiar matematica intră în domeniul dialectic, și e semnificativ că tocmai un filozof dialectician, Descartes, a fost acela care a făcut-o să progreseze în felul acesta.* ENGELS, A. 143.

— Pronunțat: *di-a-lec-ti-ci-an.*

DIALECTOLÓG, -Ă, *dialectologi, -e,* s. m. și f. Specialist în dialectologie.

— Pronunțat: *di-a-*.

DIALECTOLÓGIC, -Ă, *dialectologici, -e,* adj. Privitor la dialecte sau la dialectologie. *Studii dialectologice.*

— Pronunțat: *di-a-*.

DIALECTOLOGÍE s. f. Ramură a lingvisticii, care se ocupă cu studiul dialectelor și al graiurilor unei limbi. *Antiistorismul este o piedică esențială în studiul problemelor de istoria limbii, dialectologie, lexic sau gramatică.* MACREA, F. 12.

— Pronunțat: *di-a-*.

DIALIPETÁL, -Ă, *dialipetali, -e,* adj. (Despre plante cu flori) A cărei corolă are petalele separate.

— Pronunțat: *di-a-*.

DIALISEPÁL, -Ă, *dialisepali, -e,* adj. (Despre plante cu flori) Al cărei caliciu are sepalele separate.

— Pronunțat: *di-a-*.

DIALÍZĂ, *dialize,* s. f. Trecerea unei substanțe dizolvate printr-o membrană care separă soluția de dizolvantul pur.

— Pronunțat: *di-a-*.

DIALÓG, *dialoguri,* s. n. **1.** Convorbire între două sau mai multe persoane. *Însăila lungi dialoguri între personagii din veacuri deosebite.* M. I. CARAGIALE, C. 116. *Tipul Ziței este redat admirabil, mai ales în dialogul ei cu Veta.* IBRĂILEANU, S. 48. ✧ F i g. *Oltul începe să stea de vorbă cu pietrele, și, în liniștea imensă care acoperă lumea, marele lor dialog se aude.* BOGZA, C. O. 133. ✦ Forma în care sînt scrise, de obicei, operele dramatice; (într-o operă literară) pasaj în care se redă convorbirea între două sau mai multe personaje. (La sg. cu valoare de pl.) *Limbajul, dialogul, este partea esențială a acestor schițe.* IBRĂILEANU, SP. CR. 237.

2. Operă literară scrisă sub formă de dialog (1). *Dialogurile lui Lucian.*

— Pronunțat: *di-a-*.

DIALOGÁ, *dialoghez,* vb. I. I n t r a n z. (Rar) A întreține o conversație cu cineva. *Și printre-a serii lăcrămare de ametiste și opale... dialoghează Theocrit.* MACEDONSKI, O. I 64.

— Pronunțat: *di-a-*.

DIALOGÁT, -Ă, *dialogați, -te,* adj. (Despre opere literare) Compus în formă de dialog. [Caragiale] *era dramaturg născut. În Momente e un minimum de expunere. Încolo totul e dialogat.* IBRĂILEANU, S. 60.

— Pronunțat: *di-a-*.

DIAMAGNÉTIC, -Ă, *diamagnetici, -e,* adj. (Despre o substanță) Care are proprietatea de a fi acționat de o forță magnetică îndreptată dinspre regiunile cu cîmp magnetic mai intens spre cele cu cîmp magnetic mai slab.
— Pronunțat: *di-a-*.

DIAMÁNT, *diamante,* s. n. **1.** Varietate cristalină și transparentă de carbon, avînd cea mai mare duritate dintre toate mineralele; varietățile nobile se folosesc ca pietre prețioase, iar cele comune la șlefuit, perforat și zgîriat. *În depărtarea și înălțimea lui, Hăsmașul Mare pare o legendară cetate, cuprinsă de flăcări. Dar, asemeni incendiilor secrete de pe fața diamantelor, flăcările acestea nu o consumă, ci și mai mult o întăresc.* BOGZA, C. O. 14. *Prețuiesc la el unele virtuți pe care le poartă ca pe niște diamante.* SADOVEANU, Z. C. 98. *Eram convins că nu confund nasturele de sticlă cu diamantul.* CAMIL PETRESCU, T. II 309. ◇ (Metaforic) *Boarea răcoroasă punea pe flori și pe ierburi diamantele zorilor.* CAMILAR, T. 156. *Pe Marmara licăreau fluturi de diamante.* SADOVEANU, Z. C. 276. *Pulbere de diamante cade fină ca o bură.* EMINESCU, O. I 142.

2. Unealtă făcută dintr-o bucată mică de diamant (1) comun, fixat într-un suport metalic cu mîner și folosită la tăiatul sticlei. *Și strigătul nostru adine, unit, pătimaș, Să fie car de asalt, Să fie dur, Să despice, să taie, Cum despică și taie un diamant, Și să unească.* BANUȘ, B. 110. *Boul-bălții... zgîrie oglinda tihnită a apelor, întocmai ca un diamant pe care o mînă ageră l-ar trece pe fața unui geam.* MACEDONSKI, O. III 4.

3. (Tipogr.) Numele unui corp mic de literă.
— Pronunțat: *di-a-*. — Pl. și: (învechit) *diamanturi* (BĂLCESCU, O. II 265), (s. m.) *diamanți* (BOLINTINEANU, O. 363).

DIAMÁNTIC, -Ă, *diamantici, -e,* adj. (Rar) Diamantin. *Paienjeni de smarald au țesut, de pe o insulă până la malul opus, un pod de pînză diamantică ce strălucește violiu și transparent.* EMINESCU, N. 67.
— Pronunțat: *di-a-*.

DIAMANTICÁLE s. f. pl. (Învechit) Bijuterii împodobite cu diamante; p. ext. bijuterii, pietre prețioase. *Duceam diamanticalele Elisavetei Petrovna să le șlefuiască la Amsterdam.* M. I. CARAGIALE, C. 54. *I-a luat diamanticalele și sculele și argintăria și le-a pus la păstrare acasă.* CARAGIALE, O. III 37. *Am primit diamanticale de tot felul: rubine, smaragde și mărgăritare de la cei mai vestiți giuvaergii din Stambul.* FILIMON, C. 109.
— Pronunțat: *di-a-*.

DIAMANTIFÉR, -Ă, *diamantiferi, -e,* adj. (Despre zăcăminte minerale) Care conține diamante. *Într-o căruță plină cu noroi și pietriș, scoasă din fundul gropilor diamantifere, se găsește o bucățică de piatră prețioasă.* CARAGIALE, O. III 200.
— Pronunțat: *di-a-*.

DIAMANTÍN, -Ă, *diamantini, -e,* adj. (Termen poetic) Strălucitor ca diamantul, asemănător cu diamantul. *Într-o pînză de păianjen tremură suspendate cîteva boabe diamantine de rouă.* C. PETRESCU, Î. II 32.
— Pronunțat: *di-a-*.

DIAMĂNȚÉL, *diamănțele,* s. n. (Rar) Diminutiv al lui diamant (1). *Inel cu șase diamănțele.* ODOBESCU, S. I 421.
— Pronunțat: *di-a-*.

DIAMETRÁL, -Ă, *diametrali, -e,* adj. (Geom., în expr.) *Linie diametrală* = dreaptă care trece prin centrul unui cerc, al unei sfere etc. *Plan diametral* = plan care trece prin centrul unei sfere, al unui elipsoid etc. ◇ (Adverbial; în expr.) *Diametral opus* = cu desăvîrșire opus, în opoziție directă cu...; de neîmpăcat, ireconciliabil. *De cîte ori însă este chestiunea să ilustreze aceste enunțări cu exemple, de atîtea ori dă, ca modele, producțiuni diametral opuse formulărilor sale.* MACEDONSKI, O. IV 125.
— Pronunțat: *di-a-*.

DIAMÉTRU, *diametre,* s. n. **1.** (Geom.) Orice coardă care trece prin centrul unei figuri sau al unui corp. ✦ Locul geometric al mijloacelor coardelor paralele cu o direcție dată. ✦ Lungimea unei drepte care străbate un obiect dintr-o parte în alta, trecînd prin centrul lui. *Gurău se apropie de o lunetă... cu un diametru de vreo 25 de cm.* CAMIL PETRESCU, T. III 267.

2. (Fiz.; în expr.) *Diametru aparent* = unghiul sub care un observator vede diametrul unui obiect depărtat, în special al unui astru.
— Pronunțat: *di-a-*.

DIAPAZÓN, *diapazoane,* s. n. **1.** Instrument format dintr-o bară de oțel în formă de U, care vibrează la lovire, cel mai obișnuit tip fiind cel care emite sunetul «la» și care folosește la acordarea instrumentelor muzicale cu coarde sau pentru a da tonul într-un ansamblu coral. ◇ Expr. **A fi (sau a se pune) la același diapazon** (cu cineva) = a fi în aceeași dispoziție, în aceeași stare sufletească (cu altcineva).

2. Totalitatea sunetelor pe care le poate produce vocea omenească sau un instrument muzical, de la sunetul cel mai de jos pînă la cel mai înalt; întindere, registru.

3. (Cartografie) Model-tip de hașuri imprimate pe carton, pe hîrtie sau pe celuloid, întocmit pentru fiecare scară de hartă și categorie de pantă și folosit pentru standardizarea trasării grosimii hașurilor.

4. (Tehn.; în expr.) *Diapazon de dimensiuni* = intervalul dintre valorile maxime și minime ale dimensiunilor unor piese de aceeași formă, standardizate.
— Pronunțat: *di-a-*.

DIAPOZITÍV, *diapozitive,* s. n. Copie fotografică pozitivă făcută pe un material transparent (în special pe sticlă) și servind la proiectarea imaginilor, cu ajutorul aparatului de proiecție.
— Pronunțat: *di-a-*.

DIARÉE s. f. Boală constînd în eliminarea frecventă a materiilor fecale, de consistență apoasă sau moale.
— Pronunțat: *di-a-*.

DIASTÁZĂ, *diastaze,* s. f. **1.** (Chim.) Amilază.

2. (Anat.) Despărțire accidentală a două oase articulate, în urma unei lovituri, a unui efort violent etc.
— Pronunțat: *di-a-*.

DIÁSTOLĂ, *diastole,* s. f. (În opoziție cu sistolă) Faza de dilatare ritmică a inimii (care se produce imediat după faza de contractare), cînd sîngele se varsă din vine în cavitatea acestui organ. *Ceea ce urmărim noi în terapeutică este obținerea unui raport armonios între alungirea diastolei și întărirea sistolei.* DANIELOPOLU, F. N. II 84.
— Pronunțat: *di-a-*.

DIASTÓLIC, -Ă, *diastolici, -e,* adj. Care se referă la diastolă, care are loc în timpul diastolei. *Suflu diastolic.* ▭ *Cu o doză ceva mai mare* [de digitală], *tonusul diastolic crește (linia de tonus se ridică) și relaxarea diastolică scade.* DANIELOPOLU, F. N. II 31.
— Pronunțat: *di-a-*.

DIÁTĂ, *diate,* s. f. (Învechit și arhaizant) **1.** Testament. *Vra să zică ai venit ca să aduci acea diată a omului vostru.* SADOVEANU, N. F. 110. *Mi-a încredințat un caiet descusut, scris pe mai toate fețele, zicînd că este diata sa.* GALACTION, O. I 563. *Au scotocit și au scorbolit peste tot, au puricat fiecare petec de hîrtie; de diată însă, nici urmă.* M. I. CARAGIALE, C. 91.

2. Sarcină testamentară. *Boierimea nesătulă a țării aceștia a avut și ea cuvînt și diată să stîngă neamul acelui Ștefan-vodă, de care ea s-a înfricoșat patruzeci și opt de ani.* SADOVEANU, N. P. 50.
— Pronunțat: *di-a-*. — Variantă: **adiátă** (CARAGIALE, O. I 256, ISPIRESCU, L. 331) s. f.

DIATERMÍE s. f. Metodă de tratament al anumitor boli, constînd în încălzirea țesuturilor și organelor dinăuntrul corpului, cu ajutorul curenților de înaltă frecvență. *Diatermia constă în aplicarea unor unde de înaltă frecvență care iau naștere între doi electrozi conductori, aplicați față în față pe pielea unui membru.* NICOLAU-MAISLER, D. V. 115.
— Pronunțat: *di-a-*.

DIATÉZĂ, *diateze,* s. f. (Gram.) Fiecare din formele verbale care indică raportul dintre acțiune și cel care o săvîrșește. *Diateză activă. Diateză pasivă.*
— Pronunțat: *di-a-*.

DIATÓNICĂ, *diatonice,* adj. f. (Muz.; în expr.) *Gamă diatonică* = succesiune naturală de cinci tonuri și două semitonuri din gama majoră sau minoră.
— Pronunțat: *di-a-*.

DIATRÍBĂ, *diatribe,* s. f. Critică violentă și răutăcioasă. *Frosa începu conversația, făcînd o diatribă spirituală și mușcătoare asupra celor mai multe femei ce văzuse la bal.* BOLINTINEANU, O. 378. *La Iași apare o foaie literară «Convorbiri literare». Nr. 1 a fost scris cu îngrijire. Nr. 2 nu mai este o critică, este o diatribă.* BOLLIAC, O. 61.
— Pronunțat: *di-a-*.

DIÁVOL, *diavoli,* s. m. **1.** Drac. *Afară, în pridvorul mănăstirii, e închipuit în toate amănuntele lui și zugrăvit infernul. Diavoli negri lovesc cu biciul trupurile goale ale păcătoșilor.* BOGZA, C. O. 357. *Pe tot drumul de la Rucăr n-am întîlnit nici un trecător, și iată, acum în defileu, cîțiva inși într-o căruță par diavoli, de neașteptat acolo.* CAMIL PETRESCU, U. N. 238.
2. Fig. Nume dat unui om (mai ales unui copil) vioi, zglobiu, isteț, îndrăzneț, obraznic, rău. *Ce cauți, diavole, tocmai din mahalaua ta aici?* PAS, Z. I 16. *Așa diavol nici că s-a dat pe fața pămîntului.* ALECSANDRI, T. I 384. ✦ (De obicei urmat de determinări introduse prin prep. «de») Termen de ocară ușoară pentru un lucru care produce supărare, care creează dificultăți. *Măi Grigoriță, zisei eu, alungînd cu furculița, pe luciul farfuriei, un diavol de maslină mică și uscată.* HOGAȘ, DR. 251.
3. Fig. (Mai ales la pl.) Putere de seducție, de captivare. *Și încă pentru ce... mă întrebă ea cu tonul celui mai docil ucenic și cu toți diavolii ei în ochi și în asimetria dulce a zîmbetului.* IBRĂILEANU, A. 189.
— Pronunțat: *dia-*.

DIAVOLÉSC, -EÁSCĂ, *diavolești,* adj. De diavol (1), ca de diavol, al diavolului. [Capra-neagră] *întîlnindu-se în curînd cu cîteva dintre semenele ei... pornesc cu toate pe suprafața muntelui, într-un dans diavolesc, sărind din stîncă în stîncă.* BOGZA, C. O. 351. *Dar lațul diavolesc astfel se înnoda pe sufletul celui ce rîvnise procopseala necurată, că acesta își sărea din minți.* GALACTION, O. I 44. ✦ Provocat de diavol. *Dară ei se mulțumiră a le rămînea oasele în sătuceanul în care se născuseră, și poftiră fiului lor o viață lină și fără de supărări diavolești.* ISPIRESCU, L. 106.
— Pronunțat: *dia-*.

DIAVOLÉȘTE adv. **1.** Drăcește.
2. Cu (multă) răutate. *M-am întors acasă gîndind diavolește: trebuie să mărturisesc că Vater Hermann și-a jucat rolul în chip superior.* GALACTION, O. I 239.
— Pronunțat: *dia-*.

DIAVOLÍE, *diavolii,* s. f. (Învechit) Faptă a diavolului; uneltire ascunsă. *În șoaptă trebuie să fie și vro diavolie.* PANN, P. V. I 168.
— Pronunțat: *dia-*.

DIÁVOLIȚĂ, *diavoliță,* s. f. **1.** Drăcoaică (1). ✦ (De obicei urmat de determinări introduse prin prep. «de») Termen de ocară pentru un lucru care produce supărare, care creează dificultăți. *Diavolița de cumpănă nu va să se lase în jos de loc, de loc.* ISPIRESCU, L. 400.
2. (De obicei urmat de determinări introduse prin prep. «de») Drăcoaică (2). *Diavolițele de fete fugeau, de nu le zăreai, după fluturi în toate părțile.* HOGAȘ, M. N. 46. *Diavolița asta trebuie să știe toate.* VLAHUȚĂ, O. A. III 103.
— Pronunțat: *dia-*. — Accentuat și: *diavoliță*.

DIAVOLOÁICĂ, *diavoloaice,* s. f. **1.** Drăcoaică (1). *Mi l-o întîlnit... diavolu cu diavoloaica.* ȘEZ. V 147. ✦ (De obicei urmat de determinări introduse prin prep. «de») Termen de ocară pentru un lucru care produce supărare, care creează dificultăți. (Atestat în forma regională *devoloaică*) *Numai o devoloaică de șerpoaică, De să-ntinde, mă coprinde.* PĂSCULESCU, L. P. 225.
2. Drăcoaică (2). *Diavoloaica a-nceput să rîză.* CARAGIALE, O. I 311. *Ce cauți în garderob, diavoloaico?* ALECSANDRI, T. I 58.
— Pronunțat: *dia-*. — Variantă: (regional) **devoloáică** s. f.

DIBĂCI, -E, *dibaci, -e,* adj. (Despre persoane și despre aptitudinile sau acțiunile lor) Îndemînatic, abil, iscusit. *A dat șfoară în țară că are grabnică trebuință de un om în plină putere, țintaș dibaci.* POPA, V. 7. *Sigură de locul cucerit cu o așa dibace strategie, îmi scotea ceasornicul din buzunar, marea ei pasiune, îl remonta în toate felurile, îmi aranja cu o minuțioasă fantezie mustățile, cravata și părul.* IBRĂILEANU, A. 18. *În sfîrșit, auzind împăratul că este la un sat aproape un unchiaș dibaci, a trimis să-l cheme.* ISPIRESCU, L. 1. *Mintea sa cea femeiască întotdauna aplecată spre vicleșug și dibace în scornituri meșteșugite, numaidecît îi dete în gînd ce să facă.* POPESCU, B. III 83. ✧ Fig. *Într-adevăr, avînd pană dibace, m-am îndeletnicit uneori, la petreceri, cu asemenea jocuri.* SADOVEANU, Z. C. 163. ✧ (Adverbial) *O țeară întreagă scăpată din robie numai prin inima vitează și prin săgeata dibaci mînată ale unui vînător, iată desigur cea mai falnică izbîndă cu care se poate mîndri vînătoria.* ODOBESCU, S. III 81.
— Variantă: **ghibáci, -e** adj.

DIBĂCÍ, *dibăcesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A potrivi lucrurile cu îndemînare, cu iscusință; a nimeri. (Atestat în forma regională *ghibăci*) *Vorbă ceea: în care cămeșă s-a măniet, într-aceea s-a dezmînia. Că altfel n-ai cum s-a ghibăcești.* CREANGĂ, A. 98.
2. A căuta cu stăruință. *Florea, vechilul, a bătut multe săptămîni drumurile spre Cudabi și spre Mînjina, dibăcind un creștin pe măsura dată de stăpîn, numai că i-a fost degeaba colindatul.* POPA, V. 7.
3. A descoperi (după multă căutare); a găsi, a dibui (4). *Rîdea fericit Că m-a dibăcit.* BANUȘ, B. 104.
— Variantă: **ghibăcí** vb. IV.

DIBĂCÍE, *dibării,* s. f. Îndemînare, iscusință, pricepere. *Oriunde s-ar fi adunat roiul, pe-o creangă cît de sus, băiatul îl cobora cu dibăcie și cu mișcări cumpănite.* SADOVEANU, P. M. 50. *Are... dibăcia cofetarului de a ridica pe farfuria întinsă o cremă bătută, cu moț.* ARGHEZI, P. T. 6. [În antichitate] *dibăcia, puterea fizică a luptătorului hotărau biruința.* GHEREA, ST. CR. II 108. ✦ Șiretenie, viclenie, rafinament. *Om cu rostul lui, muncitor, gospodar, Badea fusese cercat de multe pețitoare, dar cu toată dibăcia lor nu putuse să-l prindă în laț nici una.* GALACTION, O. I 124.

DIBLÁR, *diblari,* s. m. Lăutar care cîntă din diblă; scripcar. *Au un violonist şi un diblar, care cîntă şi din gură.* CAMIL PETRESCU, U. N. 244.

DÍBLĂ, *dible,* s. f. (Popular) Vioară (de obicei de calitate inferioară). *Şi-a scris aceste vorbe un om tot ca mine amărît, căruia i-am zis din diblă.* CAMILAR, N. II 364. *Mură, tu cînţi nu din diblă, ci din inimă!* GALACTION, O. I 69. *Un artist, fie şi mai genial decît Paganini, nu va putea scoate sunete frumoase şi armonice dintr-o diblă spartă, ci îi trebuie un instrument perfect.* GHEREA, ST. CR. I 251.

DÍBLU, *dibluri,* s. n. Bucată mică de lemn sau de metal, introdusă într-un zid în care se fixează un cui pentru susţinerea unei piese.

DIBUÍ, *dibui* şi *dibuiesc,* vb. IV. **1.** Intranz. (Adesea urmat de determinarea «prin întuneric») A merge (cu nesiguranţă) căutînd un drum. *Se îndreptă spre ieşire, neluat în seamă de nimeni, ciocnindu-se de genunchii spectatorilor şi dibuind prin întuneric.* DUMITRIU, B. F. 162. *În acelaşi timp, îndată după leu, a intrat un hoţ, tot pentru un catîr, să dibuiască prin întunecime şi să aleagă pe cel mai mare şi mai gras.* SADOVEANU, D. P. 100. *Şi, dibuind, un gîndăcel Cu poleitele-i antene Coboară de pe-un muşeţel.* CAZIMIR, L. U. 12. ✧ Fig. *Pe fereşti se suie noaptea Dibuind încetişor.* EMINESCU, O. I 108. ✦ Tranz. A căuta cu nesiguranţă, a căuta pipăind (prin întuneric). *Caii mergeau înşiraţi, dibuind cu copita un loc sigur, pe potecile neregulate.* VLAHUŢĂ, O. A. 279.

2. Intranz. A căuta (stăruitor, cu meticulozitate, prin încercări), a cerceta. *Bănică luă pe Costache. Să dibuie ei, încet, încet, pînă or da de urma căruţelor.* DELAVRANCEA, H. T. 276. *Voi ca, pînă mai fac umbră pămîntului, să ştiţi şi voi de tineri atîtea cîte am aflat eu dibuind şi am văzut pînă în vîrsta în care mă vedeţi.* ISPIRESCU, U. 3. *S-au deprins* [criticii] *să stea mereu la pîndă, drăcoşii, ca şi cînd altă treabă n-ar mai avea; caută, miros, se furişează prin cărţi şi dibuiesc mai rău decît copoiul cînd adurmecă dîra fiarei prin ţărînă.* ODOBESCU, S. III 147.

3. Tranz. A da de urma cuiva care se ascunde; a găsi, a descoperi, a afla. *A fugit într-o noapte pe furiş... Da l-au dibuit oamenii boierului.* CAMIL PETRESCU, B. 14. *Plutonierul, încremenit în «drepţi», declară că el are să-i dibuiască totuşi, numai că-i mai trebuie timp, deoarece ţăranii sînt mulţi şi dînsul e singur cu instruirea lor.* REBREANU, R. I 118. *Un cetăţean mai aprins şi mai îndrăzneţ dibui pe ucigaş în turnul cel înalt şi cu o împuşcătură îl lovi drept în cap.* ODOBESCU, S. I 103.

DIBUIÁLĂ, *dibuieli,* s. f. **1.** Dibuire. *Serafim deschise o condică îngustă în care îşi avea însemnările lui şi, după multe dibuieli şi şuşuieli, răspunse.* STĂNOIU, C. I. 80.

2. (Rar) Lucrare şovăielnică, de începător. *Am trimis revistei «Viaţa» prima mea dibuială literară... Directorii mi-au răspuns: «Mai încercaţi».* GALACTION, O. I 15.

DIBUÍRE, *dibuiri,* s. f. Faptul de a dibui; căutare; cercetare (nesigură), încercare de a realiza ceva. *Manevre calculate şi dibuiri de tot soiul.* CAMIL PETRESCU, T. III 493. *Aceste feluri de scrieri ce au fost familiare celor de la «Convorbiri» sînt cel mult nişte dibuiri în artă şi în limbă.* MACEDONSKI, O. IV 125. *Abia dacă pînă acum s-au făcut la noi oarecare dibuiri, destul de puţin fericite, în domeniul epocelor preistorice.* ODOBESCU, S. II 260. ✦ Găsire, aflare. *Să străbat... şi codrii umbroşi, alergînd cu gîndul în goana cerbilor, şi piscurile de stîncă, după urmele ideale ale caprei-negre, şi vizuinele de prin munţi, în prepusa dibuire a urşilor.* ODOBESCU, S. III 77.

DIBUÍT[1] s. n. (În expr.) **Pe dibuite** = dibuind, căutînd (pe întuneric); umblînd nesigur, pipăind. *Pe dibuite ajunseră acolo şi, cu inima strînsă, începură să sape.* AGÎRBICEANU, S. P. 26. *Iana, îndată ce simţi că s-a potolit casa, se sculă binişor şi, fără a aprinde pic de lumînare ca să nu deştepte vreo roabă, se gătă şi se îmbrăcă pe dibuite cu tot ce avea mai scump.* POPESCU, B. III 48. (Fig.) *Să mai umble acum pe dibuite, de la uşă la uşă, ca să o caute, asta nu mai era cu putinţă.* SLAVICI, O. I 345.

— Formă gramaticală: (în expr.) *dibuite.*

DIBUÍT[2]**, -Ă,** *dibuiţi, -te,* adj. Găsit, descoperit, aflat (după multă căutare). *Am legat pe Harap de un capăt de bîrnă, dibuit în perete.* GALACTION, O. I 81. ✦ Fig. (Rar) Neclar, imprecis. *În înserarea fumurie Se-nnegurează orice amănunte. Căsuţele de var Au singure contururi dibuite.* CAMIL PETRESCU, V. 24.

DICASTÉRIE, *dicasterii,* s. f. (Învechit) Tribunal bisericesc care judeca procesele de divorţ. *M-aş fi măritat chiar şi de a cincea oară, dacă ar fi fost iertat de dicasterie.* ALECSANDRI, T. I 382. *După a treia şi a patra recidivă, onorabila dicasterie îi despărţi.* NEGRUZZI, S. I 79.

DÍCĂ adv. v. **adică.**

DICHÍCI, *dichiciuri,* s. n. (Regional) Un fel de cuţit folosit în cizmărie, pentru a face desene pe talpa sau pe pielea încălţămintei. *Pănă ce mi-i otînji, zise Pavel, eu acuşi te cinătuiesc frumuşel cu dichiciul; înţeles-ai?* CREANGĂ, A. 107.

DICHÍS, *dichisuri,* s. n. (Mai ales la pl.) **1.** Obiecte mărunte, piese, accesorii (uneori lipsite de importanţă) care completează un sistem şi ajută la buna lui funcţionare. *Nu mă pricep la maşinile lor... nu ştiu toate dichisurile cum vin.* CAMIL PETRESCU, U. N. 62. *Avea un miros plăcut de pelin şi de iarbă-mare, dichisuri de ale coanii Frosi, presărate în fundul lăzii cu rufe.* BASSARABESCU, V. 45. ✧ Fig. *Cheful cu toate dichisurile ce i le dădea vinul vechi şi negru... începea din minutul acela.* HOGAŞ, DR. II 107. ✧ Loc. adv. **Cu dichis** (sau **cu tot dichisul**) = cu toate cele necesare (reprezentînd uneori accesorii neesenţiale), fără să lipsească nimic; cu grijă, ordonat. *Colaci, străchini, linguri de lemn, năstrape şi un fedeleş cu vin de mere stau cu dichis pe masă.* GALACTION, O. I 672. *La vreo cîteva zile, casele erau şi dereticate cu tot dichisul.* CARAGIALE, O. III 29. ✧ Fig. *Ştia atîtea istorii şi el le spunea cu dichisul lor.* VLAHUŢĂ, O. A. III 69.

2. Obiect de uz casnic, lucru de-al casei (mobilier etc.). *Ceva ţoale ori vrun dichis în casa lui, tufă!* ISPIRESCU, L. 207.

3. Podoabă, găteală, ornament. *Avea un «vino-ncoace» căruia nu era chip să te împotriveşti şi dichisurile toate şi tabieturile şi ocheadele.* M. I. CARAGIALE, C. 120.

DICHISEÁLĂ, *dichiseli,* s. f. Faptul de a se găti (cu multă migală); dichisire. *Stam de faţă la dichiseala ei ce se prelungea pînă seara.* M. I. CARAGIALE, C. 78.

DICHISÍ, *dichisesc,* vb. IV. Refl. **1.** A se găti frumos şi curat, a se îmbrăca cu îngrijire, cu gust, a se ferchezui; (cu sens peiorativ) a se găti prea mult, cu exagerare. *Mai perie-te şi tu, mai dichiseşte-te cumva.* GALAN, Z. R. 104. *Dacă ne mai dichisim mult, ne apucă 12.* SEBASTIAN, T. 44. ✦ Tranz. A potrivi un lucru cu migală ca să fie aşa cum trebuie, a-i adăuga ce-i lipseşte ca să se facă bun, frumos, gustos; a aranja. *O vie de vreo trei pogoane da în anii călduroşi două-trei butoaie de vin, pe care cocoana Zinca se pricepea să-l dichisească, pînă scotea din el lucru bun.* V. ROM. septembrie 1953, 11. *Dintr-o smucitură a descusut talia* [rochiei]: *Hai s-o mai dichisim pînă vin musafirii.* CAMIL PETRESCU, T. I 451.

2. A se echipa, a se pregăti cu cele necesare. *Asemenea şi cel mijlociu, după ce se dichisi şi el cum ştiu mai bine, plecă şi el spre apus.* ISPIRESCU, L. 33.

DICHISÍRE, *dichisiri,* s. f. Acţiunea de a (se) dichisi; dichiseală.

DICHISÍT, -Ă, *dichisiți, -te,* adj. (Uneori cu nuanță ușor peiorativă) Gătit frumos, aranjat cu gust, împodobit. *Cînd îl vedea îmbrăcat cu îngrijire și dichisit... se încredința numaidecît că cuconul Ioniță e un mare berbant.* HOGAȘ, DR. II 91. *Săptămîna trecută l-am văzut la teatru, dichisit, pomădat.* VLAHUȚĂ, O. A. 448. *Făcu altul mai frumos și mai dichisit.* ISPIRESCU, U. 89. ✧ (Metaforic) *Dacă* [operele mele] *n-au avut noroc să fie destul de frumoase, încai să s-arate curate și dichisite.* CARAGIALE, O. VII 285.

DICHÍU, *dichii,* s. m. (Învechit) Administrator al unei mănăstiri, econom. *Grigoriță... fusese crescut la mănăstirea Vorona sub privigherea dichiului Ghenadie.* HOGAȘ, DR. 243. *Cu cîtă carte știu, cu cîtă nu știu, peste cîțiva ani pot s-ajung dichiu la vrun mitoc.* CREANGĂ, A. 121.

DICÓCT s. n. v. **decoct.**

DICOTILEDONÁT, -Ă, *dicotiledonați, -te,* adj. (Despre plante) Al cărui embrion are două cotiledoane. ✦ (Substantivat, f. pl.) Clasă de plante al căror embrion are două cotiledoane.

DICTÁ, *dictez,* vb. I. Tranz. **1.** A pronunța rar și deslușit cuvintele unei fraze, ale unui text, pentru a fi scrise întocmai. *Profesorul își dictează cursul.* ▭ *Mi-a dictat odată vreme de două ceasuri o istorisire.* SADOVEANU, E. 166.

2. A impune în mod categoric, a obliga pe cineva să accepte fără discuții anumite condiții, dispoziții; a ordona. ✦ (Subiectul este un abstract) A îndemna, a determina la o acțiune. *Interesele fundamentale ale oamenilor muncii din lumea întreagă le dictează să susțină U.R.S.S. și politica ei de pace.* CONTEMPORANUL, S. II, 1952, nr. 26, 5/6. *N-ai șovăit să-ți sacrifici prietenul cel mai bun, fiindcă așa îți dicta conștiința.* C. PETRESCU, C. V. 108.

DICTÁNDO s. n. Scriere obișnuită pe caiete liniate cu linii paralele orizontale. *Caiet de dictando.*

DICTÁRE, *dictări,* s. f. Acțiunea de a dicta (1) și rezultatul ei. *Scriere după dictare.* ✦ Lucrare școlară care constă în reproducerea în scris a unui text dictat.

DICTÁT, *dictate,* s. n. Gen de convenție prin care o mare putere imperialistă impune cu forța condițiile sale altui stat care e silit să le accepte. *Acceptarea dictatului de la Viena a însemnat cedarea completă a dictaturii regale în fața imperialismului hitlerist, care urmărea ocuparea Romîniei.* IST. R.P.R. 632.

DICTATÓR, *dictatori,* s. m. (În orînduirile bazate pe exploatare) Conducător de stat care dispune de puteri nelimitate. ✦ Fig. Persoană care are o conduită autoritară, care caută să-și impună cu orice preț voința sa.

DICTATORIÁL, -Ă, *dictatoriali, -e,* adj. De dictator, impus cu forța. *Atitudine dictatorială. Măsuri dictatoriale.* ✧ (Adverbial) *Astfel* [prin discuțiile colective] *se va contribui și la evitarea distribuțiilor alcătuite dictatorial de către unii regizori.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 120, 12/5.

— Pronunțat: *-ri-al.*

DICTATÚRĂ, *dictaturi,* s. f. **1.** Putere de stat a unei clase dominante, nelimitată de nici o lege, bazată nemijlocit pe violență. *Toate statele de clasă care au existat pînă acum* [adică pînă la instaurarea dictaturii proletariatului] *au fost dictatura minorității exploatatoare asupra majorității exploatate.* STALIN, PROBL. LEN. 29.

2. (În expr.) *Dictatura proletariatului* = putere de stat a proletariatului instaurată după victoria revoluției proletare și întemeiată pe alianța de clasă dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare (rolul conducător deținîndu-l clasa muncitoare în frunte cu partidul marxist-leninist) fiind principala armă în mîna clasei muncitoare pentru zdrobirea capitaliștilor și a moșierilor înlăturați de la putere, pentru apărarea cuceririlor revoluționare împotriva atacurilor din afară și pentru construirea socialismului și a comunismului; ea reprezintă dictatura imensei majorități asupra minorității, constituind cea mai largă democrație. *Toate națiunile vor ajunge la socialism, aceasta e inevitabil, dar toate vor ajunge nu chiar în același fel, fiecare va aduce un specific într-o formă sau alta a democrației, într-o varietate sau alta a dictaturii proletariatului, într-un ritm sau altul al transformărilor socialiste ale diferitelor laturi ale vieții sociale.* LENIN, O. XXIII 60. *Dictatura proletariatului înseamnă: 1) violența neîngrădită de lege față de capitaliști și moșieri, 2) conducerea țărănimii de către proletariat, 3) construcția socialistă în ceea ce privește întreaga societate. Nici una dintre aceste trei laturi ale dictaturii nu poate fi exclusă fără riscul de a denatura noțiunea de dictatură a proletariatului. Numai toate aceste trei laturi, luate împreună, ne dau noțiunea deplină și desăvîrșită a dictaturii proletariatului.* STALIN, O. VII 194.

3. (În Roma antică) Puterea nelimitată a dictatorului, timpul cît el exercita această putere.

DICTÓN, *dictoane,* s. n. Expresie devenită proverb; zicătoare, maximă, sentință. *Alea jacta est! spuse un intelectual din Comitetul executiv și tălmăci dictonul pentru tovarășii care nu știau carte multă: Zarul e aruncat!* PAS, Z. IV 226. *Îmi servise, pe lîngă dictoanele populare, diferite aforisme care mă amuzau.* SADOVEANU, N. F. 51. *Îi cunosc scriptura și dictonul favorit, pe care-l spune așa de des și cu o atît de fermecătoare clipire de ochi.* CARAGIALE, O. II 23.

DICȚIONÁR, *dicționare,* s. n. **1.** Lucrare științifică cuprinzînd cuvintele unei limbi, așezate de obicei în ordine alfabetică și explicate în aceeași limbă sau traduse într-o limbă străină. *Dicționarul limbii romîne literare contemporane. Dicționar ruso-romîn.* ▭ *Deliu era singur. Stă la birou c-o carte și c-un dicționar dinainte.* BART, E. 348. [Antioh Cantemir] *se apucase de un dicționar rusesc și francez.* NEGRUZZI, S. II 157.

2. (Urmat de determinări) Culegere în ordine alfabetică a termenilor privitori la o anumită știință, artă, ramură a tehnicii explicați în aceeași limbă sau traduși într-o limbă străină. *Dicționar medical. Dicționar istoric. Dicționar geografic. Dicționar tehnic.*

— Pronunțat: *-ți-o-.*

DICȚIONĂRÁȘ, *dicționărașe,* s. n. Diminutiv al lui dicționar; dicționar de proporții reduse sau (depreciativ) dicționar lipsit de valoare.

— Pronunțat: *-ți-o-.*

DICȚIÚNE s. f. Modul de a pronunța cuvintele, silabele și sunetele. *Niciodată pînă atunci nu auzisem o dicțiune mai corectă și mai plăcută.* GHICA, S. A. 124. ✦ (Mai ales în teatru) Arta de a pronunța corect și clar un text. *Curs de dicțiune.* ▭ [Millo] *ridicîndu-se în fața școlii declamatorii a lui Aristia... preconizează o artă simplă și o dicțiune naturală.* SADOVEANU, E. 71.

— Pronunțat: *-ți-u-.*

DIDÁCTIC, -Ă, *didactici, -e,* adj. De învățămînt, din învățămînt, pentru învățămînt, relativ la învățămînt. *Cadre didactice.* ▭ *Cercetarea științifică în învățămîntul superior nu trebuie ruptă de procesul didactic, fiind în strînsă legătură cu toate formele de învățămînt.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 331, 5/1. *Un material didactic bine ales și divers ajută pe elevi să facă cunoștință nemijlocită cu tema care se studiază.* L. ROM. 1953, nr. 2, 98. *Creangă a scris aceste istorioare nu ca poet, ci ca pedagog, cu un scop pur didactic.* IBRĂILEANU, S. 151. *La Neamț, tonul îl dă corpul di-*

dactic. id. A. 128. ✦ Menit să instruiască. *Poezie didactică.*

DIDÁCTICĂ s. f. Parte a pedagogiei care se ocupă cu principiile și metodele predării tuturor materiilor de învățămînt și cu organizarea învățămîntului. *Curs de didactică.*

DIDACTICÍSM s. n. Folosire exagerată a principiilor și metodelor didactice; tendința de a instrui cu orice preț.

DIDAHÍE, *didahii,* s. f. (Termen bisericesc învechit) Predică, cazanie. *Didahiile lui Antim Ivireanul.* ✦ Învățătură. *L-a mai învățat Sindipa pe cocon să-și stăpînească mînia și să-și înfrîneze poftele. — Aceasta, fiule, este cea mai anevoioasă didahie dintre toate, zicea dascălul.* SADOVEANU, D. P. 22.

DIE interj. v. **di.**

DIECÉL, *diecei,* s. m. (Transilv. și Ban.) Diminutiv al lui diac. *Cînd... isprăvea, Hoțu de diecel pornea; Ea venea la fereastră, Umbra îi intra în casă; De frumos ce era, Toată casa lumina.* BIBICESCU, P. P. 342. *Binele meu din fetie Nu-i diac să-l poată scrie, Chiar de-ar fi ceriul hîrtie Și luna un călămar, Sfîntul soare-un diecel, Să tot scrie mărunțel.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 176.

— Pronunțat: *di-e-.*

DIECÉZĂ, *dieceze,* s. f. (Transilv. și Bucov.) Eparhie. *Dieceza Oradea.*

— Pronunțat: *di-e-.* — Variantă: **diocézĂ** s. f.

DIECÍME s. f. (Rar) Tagma diecilor. (1). *Nu vezi cum se gătește Condrat și cu ai săi, Cum furioși adună șireata diecime... Voind ca să mă tragă pe loc la tribunal?* NEGRUZZI, S. II 214.

— Pronunțat: *di-e-.*

DIECÍȚĂ, *diecițe,* s. f. (Transilv. și Ban.) Soție de diac.

— Pronunțat: *di-e-.*

DIÉDRU, *diedre,* s. n. Figură geometrică formată de două planuri mărginite de dreapta lor de intersecție. ✧ (Adjectival, numai în expr.) *Unghi diedru* = unghi format prin intersecția a două planuri. *Două planuri sînt perpendiculare dacă formează unghiuri diedre drepte.*

— Pronunțat: *di-e-.*

DIELÉCTRIC[1], *dielectrice,* s. n. Material izolant din punctul de vedere electric.

— Pronunța : *di-e-.*

DIELÉCTRIC[2], **-Ă,** *dielectrici, -e* adj. Care izolează din punctul de vedere electric. ✧ *Constantă dielectrică* = raportul dintre capacitatea unui condensator electric care conține între armături o substanță izolatoare și capacitatea aceluiași condensator care conține între armături aer sau vid.

— Pronunțat: *di-e-.*

DIERÉZĂ, *diereze,* s. f. Disocierea unui diftong în elementele componente, astfel încît fiecare element al diftongului să-și recapete autonomia.

— Pronunțat: *di-e-.*

DÍESEL s. n. (Numai în expr.) *Motor diesel* = motor cu ardere internă la care combustibilul pulverizat prin injectoare în aerul din cilindru se aprinde datorită temperaturii înalte realizate prin comprimare.

— Pronunțat: *dizel.*

DIÉTĂ[1], *diete,* s. f. (Adesea construit cu verbele «a ține», «a urma») Regim alimentar special pentru cazuri de boală sau pentru păstrarea sănătății. *Vino cu mine la țară și urmează dieta care o urmez eu.* NEGRUZZI, S. I 207.

DIÉTĂ[2], *diete,* s. f. (În feudalism și în unele țări capitaliste) Adunare legislativă; p. ext. adunare politică reprezentativă. *În anul 1711, în dieta de la Sătmar, nobilii au acceptat stăpînirea habsburgică, păstrînd o serie de privilegii politice.* IST. R.P.R. 267. *Polonia de mai mult de 180 de ani era în pace cu turcii și Zamoisky, care avea înrîurire în dietă... înduplecă pe toți la părerea sa d-a ține pace cu turcii.* BĂLCESCU, O. II 35.

DIETÉTIC, -Ă, *dietetici, -e,* adj. Privitor la dietă[1], de dietă; pe bază de dietă. *Bucătărie dietetică. Tratament dietetic.* ▭ *În cadrul cantinelor din întreprinderi și instituții funcționează și cantine dietetice.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2799.

— Pronunțat: *di-e-.*

DIETÉTICĂ s. f. Ramură a medicinei, care studiază problema regimurilor alimentare.

— Pronunțat: *di-e-.*

DIÉZ, *diezi,* s. m. (Muz.) Semn convențional, care arată că nota înaintea căreia e pus trebuie executată cu un semiton mai sus; p. ext. intervalul de un semiton cu care se ridică o notă sau un șir întreg de note. *Trebuie să ridici nota fa cu un diez.* ✦ (Adjectival, despre note) Ridicat cu un semiton mai sus. *Re diez.*

— Pronunțat: *di-ez.*

DIFAMÁNT, -Ă, *difamanți, -te,* adj. (Franțuzism) Care defaimă, compromițător pentru reputația cuiva.

DIFERÉND, *diferende,* s. n. Deosebire de păreri între două sau mai multe persoane; neînțelegere, dezacord; conflict. *Toate diferendele internaționale pot și trebuie să fie rezolvate pe calea tratativelor pașnice și a consultărilor reciproce.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2688.

DIFERÉNȚĂ, *diferențe,* s. f. **1.** Lipsă de asemănare; deosebire, nepotrivire. *Între liberali și conservatori nu era mare diferență de ideologie, ambele partide tinzînd în primul rînd la asigurarea dreptului de exploatare a țărănimii de către marii proprietari de pămînt.* KOGĂLNICEANU, S. A. 17. ✧ *Cu diferența că...* = cu deosebirea că... ✦ (Logică) *Diferență specifică* = trăsătură caracteristică a unei noțiuni, care (în definiția acelei noțiuni) o deosebește de celelalte noțiuni din cadrul genului celui mai apropiat.

2. Numărul prin care se arată cu cît o valoare mai mare a unei mărimi întrece pe alta mai mică. *Dacă n-ar fi diferența de vîrstă, și-ar permite ea libertatea pe care și-o ia cu tine?* IBRĂILEANU, A. 171. ✦ *Diferență de nivel* = deosebire de altitudine dintre două puncte terestre. ✦ (La bursă și la jocul de cărți) Oscilație, fluctuație. *Jocul la roșu și la negru, cu diferențe zilnice de cîte două și trei sute de napoleoni, îi lua prea mult timpul.* MACEDONSKI, O. III 81.

3. (Mat.) Cantitatea care trebuie adunată scăzătorului spre a obține descăzutul.

— Variantă: (învechit) **diferínță** (MACEDONSKI, O. IV 10) s. f.

DIFERENȚIÁ, *diferențiez,* vb. I. **1.** Refl. A ieși din omogenitate; a se deosebi, a se distinge. ✦ Tranz. A stabili deosebirea între două sau mai multe lucruri, a delimita caracterele specifice, a distinge elementele componente ale unui lucru.

2. Intranz. (Mat.; în opoziție cu integra) A calcula o diferențială sau o derivată.

— Pronunțat: *-ți-a.*

DIFERENȚIÁL[1], *diferențiale,* s. n. Complex de roți dințate care, angrenîndu-se, permit ca două roți care au o axă comună și care nu sînt solidarizate să se învîrtească cu viteze diferite; se întrebuințează mai cu seamă la autovehicule.

— Pronunțat: *-ți-al.*

DIFERENȚIÁL[2], -Ă, *diferențiali, -e,* adj. **1.** Care constituie o deosebire. *Caracterele diferențiale ale speciilor.*

2. Care procedează cu diferențe, care (se) diferențiază. *Șuruburi micrometrice diferențiale. Media diferențială dintre două numere.* ◇ (Comerț) *Tarif diferențial* = taxă de transport, pe calea ferată și pe căile maritime sau fluviale, care se reduce proporțional cu creșterea distanței și a greutății mărfii. *Tarif vamal diferențial* = tarif la care taxele vamale pe aceeași marfă de import se percep în mod deosebit, în funcție de anumite criterii (după țara din care se importă marfa, după frontiera vamală, după naționalitatea vasului de transport etc.). ✦ (Mat.) Referitor la diferențe care tind către zero. ◇ *Ecuație diferențială* = ecuație care conține funcțiile căutate, derivatele lor și variabilele independente. (În opoziție cu c a l c u l i n t e g r a l) *Calcul diferențial* = capitol al analizei matematice, care are ca obiect definirea, studiul proprietăților și al aplicațiilor derivatelor de diferite ordine ale funcțiilor de una sau de mai multe variabile reale. *Am putut învăța calculul diferențial și integral.* GHICA, S. XXI. *Geometrie diferențială* = ramură a geometriei care studiază obiectele geometrice cu ajutorul calculului diferențial.

— Pronunțat: *-ți-al.*

DIFERENȚIÁLĂ, *diferențiale,* s. f. (Mat.) **1.** Produsul dintre derivata unei funcții și creșterea variabilei ei independente. *Diferențiala funcției y.* ▭ *Esențial este a arăta că Marx s-a preocupat de modul cum sînt introduse în studiul analizei noțiunile de diferențială și derivată, subliniind teoriile contradictorii și dificultățile matematicienilor.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 113, 12/1.

2. Suma produselor dintre derivatele parțiale ale unei funcții și creșterile variabilelor ei independente.

— Pronunțat: *-ți-a-.*

DIFERENȚIÉRE, *diferențieri,* s. f. **1.** Faptul de a crea sau de a stabili o diferență (între două ori mai multe lucruri, persoane, fenomene etc.); deosebire, separare. *Izbucnirea și ascuțirea crizei economice mondiale din 1929, care s-a împletit cu criza agrară, a agravat situația țărănimii, a dat o intensitate mai mare procesului de sărăcire și de diferențiere de clasă la țară și a sporit nemulțumirile adînci ale țărănimii împotriva apăsării fiscale și cămătărești.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 183. *După 1867 diferențierea țăranilor se accentuează.* IST. R.P.R. 436. *Cu cît starea de diferențiere a dialectelor e mai avansată, cu atît e mai vizibil că ele au fond principal propriu și structură gramaticală proprie.* GRAUR, F. L. 85.

2. Operație matematică prin care se obține diferențiala unei funcții.

— Pronunțat: *-ți-e-.*

DIFERÍ, pers. 3 *diféră,* vb. IV. I n t r a n z. A nu fi la fel, a se deosebi. *În vremurile vechi, socotirea timpului diferea mult de la un popor la altul.* IST. R.P.R. 7. *Roadele date de instituțiuni identice, în condițiuni diferite, trebuie să difere.* GHEREA, ST. CR. I 328.

DIFERÍNȚĂ s. f. v. diferență.

DIFERÍT, -Ă, *diferiți, -te,* adj. **1.** (Urmează după substantivul pe care îl determină) Care diferă, care se deosebește (de cineva sau de ceva), care nu este asemănător (cu cineva sau cu ceva); deosebit, altfel. *Condiții diferite de muncă.* ▭ *Deși societatea de pe teritoriul țării noastre s-a dezvoltat într-un ritm diferit de cel al altor țări, întîlnim pe teritoriul țării noastre toate orînduirile fundamentale.* IST. R.P.R. 9. ◇ (Adverbial) *Poate fiecare vorbă sună diferit.* EMINESCU, N. 32.

2. (La pl., precedă substantivul pe care îl determină) Fel de fel de..., tot felul de..., variați, diverși, feluriți. *Se cunoaște că au fost cîteva zile de ploi torențiale, cu diferite întreruperi de căldură arzătoare.* CAMIL PETRESCU, B. 7. *Din diferite părți ale mulțimii se porniră glasuri.* REBREANU, R. II 87. *Patru divanuri acoperite cu șaluri în dungi de diferite culori.* ALECSANDRI, O. P. 141.

DIFICÍL, -Ă, *dificili, -e,* adj. **1.** (În opoziție cu u ș o r, l e s n e) Care prezintă dificultăți; greu (de făcut), anevoios. *Pășrăvii fac adevărate trepte de trecere în locurile dificile.* SADOVEANU, V. F. 120. *Tu știi că pentru mine începutul unei scrisori e întotdeauna dificil și rece.* C. PETRESCU, Î. II 63. ✦ Complicat, greu de rezolvat. *Situație dificilă.* ▭ *Hai cu mine, să înveți cum se procedează în asemenea împrejurări dificile.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 315.

2. (Despre persoane și despre caracterul lor) Care se împacă greu cu alții, greu de mulțumit; exigent, mofturos, capricios; susceptibil. *Nadina e o femeie cam dificilă.* REBREANU, R. I 250.

DIFICULTÁTE, *dificultăți,* s. f. **1.** Greutate (de a face ceva); anevoință. *Pe ici, pe colo, se observă oarecare dificultăți de expresie... care fac gîndirea greoaie.* VLAHUȚĂ, O. A. I 235. *Unde să-i găsim? Iată dificultatea!* ODOBESCU, S. III 26.

2. Piedică, obstacol. *M-am împiedecat de o dificultate care și azi mi se pare de netrecut în teatrul istoric: problema limbii.* CAMIL PETRESCU, T. III 491. ◇ *A face* (sau *a crea*) *dificultăți* = a pune piedici, a opune rezistență, a se împotrivi. *Cum îți permiți dumneata să mă acuzi că-ți fac dificultăți? izbucni șeful iritat.* BART, S. M. 86.

DIFÓRM, -Ă, *diformi, -e,* adj. (Despre ființe sau despre părți ale corpului lor) A cărui formă prezintă anomalii sau neregularități izbitoare; urît, pocit, slut. *Își chinuia trupul uscat, deșirat, diform aproape.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 114. ◇ (Prin analogie, despre lucruri) *Muntele nemăsurat și diform, în tristețea indescriptibilă a sfîrșiturilor de zi pe munți, inspira neîncredere și neliniște.* IBRĂILEANU, A. 160. ✦ (Rar) Fără formă precisă. *Încerca să distingă umbrele diforme din ceața ce învăluia portul ca o pulbere violetă.* BART, E. 185. ✦ Inform, brut. *La laminoare, blocul este coborît cu prevedere. Peste el încep să joace valțurile de oțel, creînd din bucata de fier diformă o tablă subțire.* SAHIA, N. 33.

DIFORMÁ vb. I v. deforma.

DIFORMÁT, -Ă adj. v. deformat.

DIFORMITÁTE, *diformități,* s. f. Deviere, abatere de la forma sau proporțiile normale; defect; p. e x t. urîțenie.

DIFRACTÁ, pers. 3 *difráctă,* vb. I. R e f l. (Fiz.; despre razele luminoase) A produce un fenomen de difracție. *Fasciculul de lumină care trece printr-o deschidere îngustă se difractă și formează o serie de imagini nete.* ✦ T r a n z. A produce fenomenul difracției (la un fascicul de lumină).

DIFRÁCȚIE, *difracții,* s. f. (Fiz.) Deviere sau complex de devieri pe care le suferă, după anumite legi, o rază de lumină, o undă sonoră etc., cînd trec prin deschideri înguste sau pe lîngă marginea unor obiecte opace.

DIFTÉRIC, -Ă, *difterici, -e,* adj. De natura difteriei. *Bacil difteric.* ◇ *Anghină diftérică* = difterie. ✦ (Substantivat) Persoană bolnavă de difterie. *Toți diftericii au fost izolați.*

DIFTERÍE, *difterii,* s. f. Boală microbiană, contagioasă, caracterizată prin formarea unor membrane false pe amigdale, pe faringe, pe cerul gurii, în laringe, în bronhii,

în nări şi pe conjunctivele ochilor; anghină difterică. *Datorită vaccinării, difteria nu mai constituie un pericol.*

DIFTÍNĂ s. f. Ţesătură de bumbac, cu una din feţe uşor pufoasă.

DIFTÓNG, *diftongi,* s. m. Înşirare de două sunete vorbite (vocală precedată sau urmată de o semivocală) pronunţate în aceeaşi silabă, cu o singură tensiune musculară. *În cuvintele «iarnă», «iute», «aibă», «ia», «iu» şi «ai» sînt diftongi.* ✧ *Diftong ascendent* (sau *suitor)* = diftong al cărui element închis precedă elementul deschis (de exemplu «ia»). *Diftong descendent* (sau *coborîtor)* = diftong al cărui element închis este precedat de elementul deschis (de exemplu «eu»).

DIFTONGÁ, *diftonghez,* vb. I. R e f l. (Subiectul este o vocală) A se transforma în diftong, a deveni diftong. *Vocala «o» din cuvîntul «om» se diftonghează la plural: «oameni».* ✧ T r a n z. (Subiectul este o persoană) A articula o vocală transformînd-o în diftong.

DIFTONGÁRE s. f. Acţiunea de a (s e) d i f t o n g a. *Cu greu chiar m-aş învoi cu diftongarea lui «i».* MACEDONSKI, O. IV 44.

DIFTONGÁT, -Ă, *diftongaţi, -te,* adj. (Despre vocale) Devenit diftong, rostit ca diftong.

DIFÚZ, -Ă, *difuzi, -e,* adj. Răspîndit în toate părţile, împrăştiat, risipit. *O lumină difuză ca de amurg străbate prin perdelele albastre.* CAMIL PETRESCU, T. III 253. [În] *cer plutea difuză o pulbere opal.* MACEDONSKI, O. I 414. ✧ F i g. *La sfîrşitul doinei lui Coşbuc însă durerea e difuză, vagă.* GHEREA, ST. CR. III 393.

DIFUZÁ, *difuzez,* vb. I. 1. T r a n z. (Cu privire la idei, la ştiri) A răspîndi, a împrăştia, a propaga; (cu privire la piese muzicale, la piese de teatru etc.) a transmite prin radio. *Presa de partid difuzează în cele mai largi mase măreţele idei ale învăţăturii marxist-leniniste. Postul de radio a difuzat aseară un concert Beethoven.* ✦ (Cu privire la publicaţii) A distribui, a pune în vînzare. (R e f l. p a s.) *La noi apar şi se difuzează în zeci de mii de exemplare operele scriitorilor progresişti din lumea întreagă.*

2. T r a n z. (Cu privire la sunete, lumină, căldură) A propaga, a răspîndi, a împrăştia în toate părţile. *Corpurile mate difuzează lumina.* ✧ R e f l. *Razele luminoase se difuzează cînd trec printr-un corp translucid.*

3. I n t r a n z. (Despre moleculele unei substanţe) A se răspîndi, a se amesteca (în masa altei substanţe cu care vine în contact). *În procesul de fabricare a zahărului din sfeclă, acesta difuzează în masa lichidului din difuzor.*

DIFUZÁRE s. f. Acţiunea de a (s e) d i f u z a; răspîndire, propagare; transmitere (prin radio). *Centrul de difuzare a presei.* ▭ *Organizaţiile de bază şi organizaţiile de masă duc adeseori o muncă deosebit de eficace în ceea ce priveşte popularizarea şi difuzarea cărţii.* CONTEMPORANUL, S. II, 1952, nr. 25, 2/4.

DIFUZÍBIL, -Ă, *difuzibili, -e,* adj. (Despre corpuri gazoase sau lichide, mai rar despre corpuri solide) Care poate difuza (3) în masa altui corp. *Heliul este un gaz difuzibil.*

DIFUZIBILITÁTE s. f. Proprietatea pe care o au unele corpuri de a difuza (3). *Difuzibilitatea hidrogenului.*

DIFUZIÚNE, *difuziuni,* s. f. 1. Împrăştierea în toate direcţiile a razelor de lumină cînd trec printr-un corp translucid sau cînd se lovesc de o suprafaţă zgrunţuroasă.

2. Pătrunderea moleculelor unui corp în masa altui corp cu care ele vin în contact.

— Pronunţat: *-zi-u-.*

DIFUZÓR[1], *difuzori,* s. m. (Determinat prin «voluntar») Persoană care difuzează presa în întreprinderi şi instituţii.

DIFUZÓR[2], *difuzoare,* s. n. 1. Aparat, de obicei în formă de pîlnie, care, fiind acţionat de curenţi electrici variabili, produce unde sonore şi le împrăştie în jur; se întrebuinţează la aparatele de radio şi la amplificarea vocii (în săli publice, în pieţe sau pe străzi).

2. Aparat bazat pe principiul difuzibilităţii corpurilor, întrebuinţat la extragerea diferitelor substanţe (a zahărului din sfeclă, a taninului din stejar etc.).

3. Parte a camerei de amestec a unui carburator unde se efectuează pulverizarea combustibilului (prin trecerea unui curent de aer).

DIG, *diguri,* s. n. Construcţie de piatră sau de beton, destinată să apere rada unui port, ţărmul mării şi terenurile joase de pe coastă expuse valurilor. *Cînd obosea, se aşeza la capătul digului, pe scara farului verde.* BART, E. 92. ✦ Construcţie de pămînt, de piatră etc. făcută în lungul unei văi sau pe marginea unui curs de apă, pentru a împiedica revărsările, pentru a izola anumite porţiuni de teren sau pentru a corecta albia unui curs de apă. *Prizonierii dăduseră ajutor la repararea unui dig de pămînt... ce oprea apele unui rîuleţ.* SADOVEANU, M. C. 110.

DIGERÁ, *digér,* vb. I. T r a n z. A mistui (alimentele). *Stomacul digeră alimentele cu ajutorul sucului gastric.* ✧ R e f l. p a s. *Hidraţii de carbon se digeră uşor.*

— Prez. ind. şi: *digerez.*

DIGERÁBIL, -Ă, *digerabili, -e,* adj. Care se poate digera. *Alimente uşor digerabile.*

DIGERÁRE s. f. Acţiunea de a d i g e r a; digestie.

DIGÉSTIE, *digestii,* s. f. Totalitatea operaţiilor prin care alimentele intrate în tubul digestiv sînt transformate, spre a fi asimilate de organism; mistuire, digerare. *Se întreba ce rost au aci, el şi monologul lui, între oamenii sătui, bine dispuşi după digestie şi cu desăvîrşire indiferenţi.* C. PETRESCU, Î. I 16.

DIGESTÍV, -Ă, *digestivi, -e,* adj. Referitor la digestie. *Activitatea digestivă.* ✧ *Aparat* (sau *tub) digestiv* = totalitatea organelor cu ajutorul cărora se face digestia.

DIGITÁL, -Ă, *digitali, -e,* adj. Care aparţine degetelor, al degetelor. *Nervi digitali.* ✧ *Amprentă digitală* (mai ales la pl.) = urmă lăsată de liniile de pe suprafaţa interioară a vîrfului degetelor de la mînă şi care, diferind de la om la om, serveşte la identificare.

DIGITÁLĂ, *digitale,* s. f. Plantă erbacee veninoasă din care se extrage digitalina *(Digitalis purpurea ambigua);* degeţel-roşu.

DIGITALÍNĂ s. f. Medicament extras din frunzele şi din seminţele digitalei; se întrebuinţează în combaterea bolilor de inimă şi ca diuretic.

DIGITÁT, -Ă, *digitaţi, -te,* adj. (Bot.; despre frunze) Care are mai mult de trei foliole, dispuse ca degetele unei mîini deschise.

DIGITÁŢIE s. f. Tehnica aşezării degetelor pe clapele sau coardele instrumentelor muzicale sau pe clapele maşinii de scris.

DIGITIGRÁD, *digitigrade,* s. n. (La pl.) Nume dat unui grup de animale care calcă sprijinindu-se pe extremitatea degetelor; (la sg.) animal făcînd parte din acest grup. *Pisica este un digitigrad.*

DIGNITÁTE s. f. (Învechit) Demnitate. *Persoanele toate păstrează un calm imperturbabil, egal şi plin de dignitate.* CARAGIALE, O. II 272.

DIGRÉSIE s. f. v. **digresiune.**

DIGRESIÚNE, *digresiuni*, s. f. Abatere de la subiectul tratat (în vorbire sau în scris), mai ales pentru a lămuri o chestiune secundară sau pentru a varia expunerea. *Convorbirea lor era de obicei fără digresiuni inutile.* CAMIL PETRESCU, N. 28. *Înainte de a începe să scriem despre Caragiale, sîntem nevoiți a face o digresiune cam mare, dar care e absolut necesară... pentru priceperea mult talentatului nostru scriitor.* GHEREA, ST. CR. I 326.

— Pronunțat: *-si-u-*. — Variantă: (învechit) **digrésie,** *digresii* (NEGRUZZI, S. I 344), s. f.

DIHÁI adv. (Mold., Munt.; numai în loc. adv. și adj.) **Mai dihai** = mai mult, mai bine, mai grozav, mai ceva, și mai și. *O fi vrun fecioraș de oier sau plugar, De făurar, tîmplar sau ciubotar, Ori ceva mai dihai.* DEȘLIU, G. 25. ✧ (În comparații) *Ați învățat a vă păzi de urgia lor* [a boierilor] *și a vă bate mai dihai ca fiarele pădurii.* GALAN, Z. R. 281. *Atunci noi, la fugă, băieți; mai dihai decît la popa Oșlobanu.* CREANGĂ, A. 44. *Aș vra s-aleg, și nu știu, că-s toate una mai dihai decît alta.* ALECSANDRI, T. 684.

DIHÁNIE, *dihánii*, s. f. **1.** Animal sălbatic; fiară, jivină, lighioană. *Acum... noi știm că dihania de lup o mănîncă pe capră.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 268. *Lîngă drum bătut de sănii, Unde malul stă să cadă, Vede urme de dihănii Înstelate pe zăpadă.* TOPÎRCEANU, B. 17. *Lupi și alte dihănii mi-au ieșit înainte cîteodată, dar nu le-am făcut nemica.* CREANGĂ, P. 119. ✧ (Metaforic) *Mă mir cum de-am putut trăi șase luni de zile cu o dihanie înveninată ca dînsa.* ALECSANDRI, T. 1017.

2. Ființă ciudată, monstruoasă; monstru, namilă. *Atunci îmi văzură ochii... o dihanie ghemuită și cu totul ciudată.* GALACTION, O. I 84. *Din cînd în cînd, o movilă de prund... trecea pe lîngă trăsură ca o dihanie informă și misterioasă.* IBRĂILEANU, A. 139. *Mai merge el cît merge, și ...numai iată ce vede o dihanie de om.* CREANGĂ, P. 239. ✧ Fig. *De vină însă e numai Grigore, fiindcă i-a permis să-și cumpere automobil, cînd în toată țara de-abia sînt două-trei duzine de descreierați cu asemenea dihănii periculoase.* REBREANU, R. I 156. ✦ (Familiar) Termen de ocară dat (uneori în glumă) unei ființe. *Uite-mă-s aici, dihanie, i-a rîs el bucuros.* GALAN, Z. R. 32. *Pleacă tu, dihanie, că nu te-a chemat nimeni.* DAVIDOGLU, M. 32. *Mi-am găsit beleaua cu dihania cea de cucoș.* CREANGĂ, P. 66. ✦ Fig. Ciudățenie, monstruozitate. (În forma de pl. *dihanii*) [Hainele nurorilor] *nu mai semăna a haine puse pe om, ci a alte dihanii.* ISPIRESCU, L. 40.

3. (Învechit și popular) Ființă, vietate. *Ce dihanie umblă Dimineața în patru labe, La amiază în două Și sara în trei?* (Omul) SADOVEANU, P. C. 6. *Cînd* [cerbul fermecat] *se uită la cineva, fie om sau orice dihanie a fi, pe loc rămîne moartă.* CREANGĂ, P. 217.

— Pl. și: *dihanii*.

DIHĂNÍ, *dihănesc*, vb. IV. Refl. (Regional) A se osteni peste măsură, a-și scoate sufletul (muncind, alergînd); a se prăpădi. *Ați muncit și v-ați dihănit, ca să v-ajungă munca de izbeliște.* C. PETRESCU, R. DR. 19.

DIHOCÁ, *dihóc*, vb. I. Tranz. (Regional) A bate zdravăn, a sfîșia, a frînge; a zdrobi; p. ext. a ucide, a omorî. *Nu-i nimica, răspunse Pepelea; ia, am aflat un țap rozînd pe prispă și l-am dihocat și eu, și l-am azvîrlit în heleșteu.* SBIERA, P. 5. *Să se care îndata-mare din curte, că de nu, ea-i va dihoca și i-a amuța cu cînii.* id. ib. 114. *Am vrut să-l omor, dar el, cu lacrimi în ochi, s-o rugat să nu-l dihoc.* ȘEZ. VI 11. ✧ Refl. Fig. *Ilinca... plîngea de i se dihoca inima.* VLAHUȚĂ, N. 12.

DIHOCÁT, -Ă, *dihocați, -te*, adj. (Regional) Sfîșiat, rupt. *Iordache Păun șterse mai întîi scîndura cu batista. Nu se lăți prăvălat pe spătar ca tovarășul hirsut și cu straiele dihocate. El stătu drept și corect, pe margine.* C. PETRESCU, O. P. II 305. ✦ Fig. Sleit de puteri; istovit. *Odaia aiasta în care-și odihnesc trupu dihocat de muncă.* La TDRG.

DIHÓNIE, *dihonii*, s. f. (Mold., Munt.) Neînțelegere care degenerează în vrajbă; ceartă, zîzanie. *Va potoli dihoniile și zavistiile, statornicind pace pentru un veac viitor.* SADOVEANU, O. VII 63. *A! e dihonie mare pentru case.* M. I. CARAGIALE, C. 100. *Ca să se mîntuie toată dihonia, cărăbăniți-vă de la mine și mă lăsați în pace!* CREANGĂ, A. 114.

DIHÓR, *dihori*, s. m. Mamifer din ordinul carnivorelor, de mărimea unei pisici; are blană cafenie, capul, botul și picioarele scurte și este un animal păgubitor pentru păsările de curte *(Mustela putorius). Vecinele... se dădură jos de pe gardul pe care se cățăraseră, pentru a nu pierde spectacolul agoniei dihorilor.* CĂLUGĂRU, O. P. 300. *Mai tîrziu va veni ceasul dihorului și-al vulpii, dar deocamdată, prin ogrăzi, afară, s-aud încă glasurile gospodarilor.* CAMILAR, TEM. 104. *Între țărani se începu o fierbere ca și cînd intră dihorul între găini.* REBREANU, R. II 28. *Vînătorul zări... căpățîna lungăreață a unui dihor carele, cu ochii răzleți, căta drept la dînsul.* ODOBESCU, S. III 184.

— Accentuat și: *díhor*.

DIJMÁR, *dijmari*, s. m. (Învechit) Persoană care strîngea dijmele.

DIJMÁȘ, *dijmași*, s. m. (Învechit) Țăran iobag care dădea dijmă proprietarului.

DÍJMĂ, *dijme*, s. f. Una dintre formele de exploatare a țărănimii muncitoare (în orînduirea feudală), care consta din cedarea către proprietarul locului luat în arendă (teren agricol, pășune, apă) a unei părți (uneori mai mult de jumătate) din produsele obținute. *A fost desființată una din rămășițele feudale în economia noastră agrară, dijma.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 110. *Partea cea mai rea din moșie era dată în dijmă la țărani s-o muncească, și, după ce se culegea recolta, o parte foarte mică rămînea celui care trudise pămîntul.* IST. R.P.R. 460. *Slobozește gîrlele și-ți plătim dijma din pescuit.* DAVIDOGLU, O. 84. *Regele puse străji la poduri și drumuri și zise:... Dați-mi dijma.* CARAGIALE, O. I 379.

DIJMĂRÎT s. n. (Învechit) Dijmă. ✦ Dare în bani care se plătea în Muntenia pentru stupi și pentru porci. *Următorii domni supuseră pe boieri să plătească și dijmăritul.* BĂLCESCU, O. I 17.

DIJMUÍ, *dijmuiesc*, vb. IV. Tranz. **1.** A lua, a aduna dijma. *Nimic nu scăpa nedijmuit pentru domnie: nici peștele, nici varza, nici cînepa, nici poamele.* IST. R.P.R. 143.

2. A lua pe nedrept, a sustrage, a fura. *D-apoi lasă, prea cinstite părinte, că nu trebuie să știi cine știe ce carte ca să dijmuiești oalele de pe la pomeni.* STĂNOIU, C. I. 38. ✧ Fig. *Cazmaua lui Ionuț și Culai... Surpă și zdrumică mai dihai... toate jivinele necurate și fiarele Care le-au dijmuit bucuria și soarele.* DEȘLIU, G. 27. *Popa Tonea privea frunzele pe care vîntul le dijmuia, din ce în ce mai lacom, din grădini, și le spulbera departe.* GALACTION, O. I 196.

— Prez. ind. pers. 3 sg. și: *dijmuie* (STANCU, D. 134).

DIJMUIÁLĂ, *dijmuieli*, s. f. (Rar) Acțiunea de a dijmui.

DIJMUÍT s. n. Dijmuială. *Eu mă duc, Ioane, da voi să băgați de seamă la dijmuitul popușoilor: să nu lăsați vătaful să ia dijma cu coșul boieresc; să dați dijma cu același coș cu care luați partea noastră.* SP. POPESCU, M. G. 23.

DILATÁ, *dilát*, vb. I. Refl. **1.** (Despre corpuri) A-și mări dimensiunile (sub influența unei acțiuni fizice, de obicei a căldurii). *Gazele se dilată mai mult*

decît lichidele şi solidele. ✧ Tranz. *Căldura dilată metalele.*

2. (Despre o deschizătură, un organ sau o parte a unui organ al corpului) A se mări, a se lărgi. *Pupilele se dilată la întuneric.* ▭ [Orbilor] *li se dilată nările, căci simt fiorii primăverii.* ISAC, O. 197.

— Prez. ind. pers. 3 şi: *dilatează.*

DILATÁBIL, -Ă, *dilatabili, -e,* adj. (Despre corpuri) Care se poate dilata, care poate fi dilatat. *Mercurul este un metal uşor dilatabil.*

DILATÁRE s. f. Acţiunea de a (se) dilata şi rezultatul ei. *Dilatarea fluidelor, în funcţie de temperatură, nu are o influenţă notabilă asupra mişcării lor.* CARAPOLI-OROVEANU, M. F. I 10.

DILATÁT, -Ă, *dilataţi, -te,* adj. **1.** (Despre corpuri) Cu dimensiunile mărite (sub influenţa unei acţiuni fizice, de obicei a căldurii). *Corpul dilatat revine prin răcire la volumul iniţial.*

2. (Despre o deschizătură, un organ sau o parte a unui organ al corpului) Lărgit, mărit, umflat. [Rîdea] *cu capul pe spate, cu gura închisă, aspirînd aerul pe nările dilatate.* IBRĂILEANU, A. 134.

DILATATÓR, -OÁRE, *dilatatori, -oare,* adj. Care dilată. ✧ *Muşchi dilatatori* = muşchi care au funcţia de a dilata deschiderile pe care se inserează. ✦ (Substantivat, n.) Instrument chirurgical care serveşte la lărgirea unei cavităţi sau a unei incizii.

DILATÁŢIE s. f. Creşterea dimensiunilor unui corp sub o acţiune fizică (de obicei a căldurii); dilatare. ✧ *Coeficient de dilataţie* = creşterea unităţii de lungime, de suprafaţă sau de volum a unui corp, raportată la 1°C de creştere a temperaturii.

DILATOMÉTRU, *dilatometre,* s. n. Aparat care măsoară dilataţia corpurilor.

DILATÓRIU, -ÓRIE, *dilatorii,* adj. (Franţuzism; mai ales ca termen juridic) Care pricinuieşte sau tinde să pricinuiască o întîrziere, o amînare, o tărăgănare (a unei acţiuni, a unui proces etc.). ✧ (Substantivat, n.) *Avocatul a formulat un dilatoriu.*

DILÉMĂ, *dileme,* s. f. (Logică) Raţionament care pune două alternative contradictorii, dintre care trebuie să alegem una, deşi amîndouă duc la acelaşi rezultat. *Dilema este o formă a silogismului ipotetic.* ✦ (În sens obişnuit) Alternativă, încurcătură. *Ne învîrtim într-o dilemă gre: sau sînt poeţii de astăzi* [1850] *fre sublimi pentru noi, sau sîntem pre proşti pentru acţentele* (= accentele)... *armoniei nouă, şi dar în tot chipul poeţii scriu în dişărt.* RUSSO, S. 15.

DILETÁNT, -Ă, *diletanţi, -te,* s. m. şi f. Persoană care se ocupă cu o ramură a artei, a ştiinţei sau a tehnicii numai din plăcere, fără a fi profesionist sau specialist; amator; (peiorativ) persoană superficială care nu adînceşte problemele specialităţii sale sau care nu are pregătirea ştiinţifică necesară pentru a le adînci. *Operă de diletant.* ▭ *Nu vorbeşti ca un om de ştiinţă, vorbeşti ca un diletant.* BARANGA, I. 197. *Nu e nici cîntăreţ, nici pictor, nici poet... E un diletant, mediocritate.* CAMIL PETRESCU, T. I 95. *Avem diletanţi ce se cred şi se zic artişti şi care nu au cea mai slabă idee de artă.* ALECSANDRI, S. 4. ✧ (Adjectival) *Pianistul diletant se întrerupse iritat, cu mîinile sprijinite pe coapse, cu coatele în afară.* CAMIL PETRESCU, N. 105.

DILETANTÍSM s. n. Faptul de a se ocupa cu o ramură a artei, a ştiinţei sau a tehnicii numai din plăcere, fără a avea o pregătire specială. *Gelu era... înnebunit de această reuşită pe dos a diletantismului său politic.* CAMIL PETRESCU, N. 153. ✦ (Peiorativ) Lipsă de pregătire temeinică, de seriozitate sau de însuşiri necesare într-un domeniu oarecare de activitate; superficialitate. *Trebuie luptat cu toată hotărîrea împotriva manifestărilor de diletantism şi incompetenţă în materie de critică literară.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 379, 1/3.

DILIGÉNT, -Ă, *diligenţi, -te,* adj. (Transilv.; latinism învechit) Sîrguitor, silitor.

DILIGÉNŢĂ[1], *diligenţe,* s. f. Trăsură mare, acoperită, care făcea (pînă la introducerea căilor ferate şi a autotransportului) serviciul regulat de poştă şi de transport al călătorilor; poştalion. *Drumul e tare şi lunecos ca sticla. Diligenţa merge cu greutate.* GALACTION, O. I 468. *La zile anumite sta-ntr-o piaţă O veche diligenţă-ncăpătoare Cu surugiii sprinteni de-a călare.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 160. *Vîrgolici trebuia să sosească de la Neamţ cu diligenţa de 8 dimineaţa.* HOGAŞ, DR. II 131.

DILIGÉNŢĂ[2], *diligenţe,* s. f. (Transilv.; latinism învechit) Sîrguinţă, osteneală.

DILUÁ, *diluez,* vb. I. Tranz. **1.** A micşora concentraţia unei soluţii. *A dilua acidul clorhidric cu apă.*

2. Fig. (Cu privire la abstracte) A atenua, a micşora, a slăbi.

— Pronunţat: *-lu-a.*

DILUÁRE s. f. Acţiunea de a dilua.

— Pronunţat: *-lu-a-.*

DILUÁT, -Ă, *diluaţi, -te,* adj. **1.** (Despre soluţii) Care e mai puţin concentrat. *Alcool diluat.*

2. Fig. (Despre abstracte) Atenuat, slăbit. ✦ (Despre stilul unei opere literare) Cu dezvoltări lungi şi inutile, dezlînat, prolix.

DILÚŢIE, *diluţii,* s. f. (Chim.) Raportul dintre o cantitate de soluţie şi cantitatea de solvent din acea soluţie.

DILUVIÁN, -Ă, *diluvieni, -e,* adj. De diluviu, care ţine de diluviu, provenit din diluviu. *Sediment diluvian.*

— Pronunţat: *-vi-an.*

DILÚVIU, *diluvii,* s. n. Numele vechi al subdiviziunii inferioare a erei cuaternare, corespunzînd timpului de extensiune maximă a gheţarilor.

DIMÉNSIE s. f. v. **dimensiune.**

DIMENSIONÁ, *dimensionez,* vb. I. Tranz. A stabili, pe bază de calcul, dimensiunile unei construcţii, ale unei maşini, ale unui aparat, instrument etc.

— Pronunţat: *-si-o-.*

DIMENSIONÁRE, *dimensionări,* s. f. Acţiunea de a dimensiona. *Dimensionarea pieselor unei maşini.*

— Pronunţat: *-si-o-.*

DIMENSIÚNE, *dimensiuni,* s. f. **1.** Lungime de segment de dreaptă care determină, singură sau împreună cu altele, întinderea unei figuri geometrice sau a unui corp. *Dimensiunile unui corp sînt: lungimea, lăţimea şi înălţimea.* ▭ *Ca şi cum un imens compas i-ar fi tras dimensiunile, lacul se află înscris într-o circumferenţă perfectă.* BOGZA, C. O. 168. *Aveau toate dimensiuni la fel: cutioare de un sfert de kilogram.* PAS, Z. I 91. ✧ Expr. (Familiar) **A patra dimensiune** = ceva imposibil, ceva ce n-a fost încă descoperit, ceva neconceput încă de mintea noastră. *Erai, băiete, prost, Şi roata pentru tine-a fost A patra dimensiune!* COŞBUC, P. I 274.

2. Mărime, măsură, proporţie. [În «Nunta Zamfirei»] *e o adevărată nuntă ţărănească, numai proporţiile îi sînt mărite... pînă la dimensiuni epice.* GHEREA, ST. CR. III 316. *Să ne închipuim lumea redusă la dimensiunile unui glonte şi toate celea din ea scăzute în analogie.* EMINESCU, N. 31.

— Pronunţat: *-si-u-.* — Variantă: (învechit) **diménsie** (CARAGIALE, O. I 291) s. f.

DIMERLÍE, *dimerlii,* s. f. (Munt., Mold.) Veche măsură de capacitate pentru cereale (de 34 de litri în Muntenia şi de 21 de litri şi jumătate în Moldova); baniţă, mierţă. *Căta din ochi calul cel urît şi slab, care trebuia să întinerească după ce va mînca obişnuita dimerlie de jar.* SADOVEANU, P. 33. *Se suie iute în pod şi scoboară de acolo... vreo două dimerlii de păsat.* CREANGĂ, P. 5. *Să mi-i durezi un snop de flori cît o dimerlie.* ALECSANDRI, T. 181.

— Variantă: **dimirlie** (PĂSCULESCU, L. P. 32, TEODORESCU, P. P. 676) s. f.

DIMÍE, *dimii,* s. f. **1.** (Munt., Mold.) Ţesătură ţărănească de lînă, de obicei de culoare albă, din care se confecţionează haine şi obiecte de îmbrăcăminte; pănură, aba. *Într-un colţ... atîrna o bucată mare de dimie la uscat.* DUMITRIU, V. L. 46. *Era cu straiele alea nouă de dimie albă.* SADOVEANU, M. C. 183. [Agapia] *se ridică între munţi, zveltă, albă şi strînsă la un loc, ca într-o dulamă de dimie albă.* GALACTION, O. I 497.

2. (Neobişnuit) Pantaloni ţărăneşti strîmţi; cioareci. *Băieţii cei de tot tineri, cu dimie strîmtă şi găitănată pe picioare... ridicau nori de praf cu săriturile lor.* MACEDONSKI, O. III 11.

DIMIGEÁNĂ s. f. v. **damigeană.**

DIMINEÁŢĂ, *dimineţi,* s. f. Partea de la început a zilei (din zori pînă la prînz). *Dimineaţa ardea sub răsăritul roşu şi plin al soarelui.* PREDA, Î. 143. *Un soare superb anunţă dimineaţa.* SAHIA, N. 27. *Mi se înfăţişează, filfiind în văzduhul senin al unei dimineţi de primăvară, zboruri albe de porumbei.* M. I. CARAGIALE, C. 72. *Căci era boboc de trandafir din luna lui mai scăldat în roua dimineţii.* CREANGĂ, P. 276. ✧ Fig. *Cred în dimineaţa acestui început Şi-n flamura întinsă spre luminosul mîine.* TULBURE, V. R. 26. *Se stinge-n mine A iubirii dimineaţă.* ISAC, O. 31. *Mă-ntunec şi îngheţ Cînd tu te pierzi în zarea eternei dimineţi.* EMINESCU, O. I 114. ✧ Loc. adj. **De dimineaţă** = care se petrece în partea de la început a zilei. *Însuratul de tînăr şi mîncarea de dimineaţă n-au greş.* NEGRUZZI, S. I 251. ✧ Loc. adv. **De dimineaţă** = **a)** (uneori precedat de adverbele «foarte», «tare», «cît», «cît mai», «aşa» etc.) în momentul cînd începe ziua, cînd se face ziuă, în zori, dis-de-dimineaţă, (foarte) devreme. *Mîine de dimineaţă slobod cireada în luncă.* GALACTION, O. I 46. *Eu m-am deprins să mă scol de dimineaţă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 199. *La drum e bine să porneşti cît de demineaţă, iar sara să poposeşti devreme.* CREANGĂ, P. 115. *Cine te-au trezit aşa de dimineaţă?* NEGRUZZI, S. I 146; **b)** din momentul cînd începe ziua, de cînd se face ziuă. *Ziua bună se cunoaşte de dimineaţă.* **Spre dimineaţă** = aproape de dimineaţă. *Cam de obicei, spre dimineaţă, se lăsa cu bătaie.* M. I. CARAGIALE, C. 61. (Rar) **De cu dimineaţă** = de cînd se face ziuă, dis-de-dimineaţă. *Am trecut de cu dimineaţă pe la dînsul.* C. PETRESCU, R. DR. 129. **În faptul dimineţii** = în zori de zi. *În faptul dimineţii ciocîrlia începu să cînte.* ISAC, O. 222. *Mergi, dragă, cîntînd vesel ca paserea uşoară Ce-n faptul dimineţii din cuib la ceruri zboară.* ALECSANDRI, P. I 139. ✧ Expr. **Bună dimineaţa!** sau (popular) **dimineaţa bună!** formulă de salut. **A umbla cu bună-dimineaţa** = **a)** a umbla cu moşajunul; **b)** (glumeţ şi ironic) a umbla fără treabă de la un vecin la altul. ✧ Compus: (Bot.) **bună-dimineaţa** = zorea. ✦ (Adverbial) **a)** (În forma *dimineaţa*) În timpul dimineţii. *Dacă plecăm la miezul nopţii, tocmai bine ajungem dimineaţa în oraş.* DAVIDOGLU, O. 51. *Dimineaţa, pînă-n zori, Va pleca cel mai viteaz dintre feciori.* BENIUC, V. 142. *Vîrgolici trebuia să sosească de la Neamţ cu diligenţa de 8 dimineaţa.* HOGAŞ, DR. II 131. ✧ (Urmat de adjective demonstrative) *Ştiam c-ai să vii dimineaţa asta la mine!* IBRĂILEANU, A. 93. ✧ (În forma *dimineaţă*, după adverbele de timp «azi» sau «astăzi», «mîine», «poimîine», «ieri», «alaltăieri») *Noi stăm cu zăvoarele trase de azi dimineaţă.* CAMILAR, N. I 72. *Sufletul mi-a ieşit ieri dimineaţă alergînd după el.* SEBASTIAN, T. 24. **b)** (În forma *dimineaţa*) În fiecare dimineaţă. *Bietul doctor mi-a recomandat un litru de lapte de capră dimineaţa.* CAMIL PETRESCU, B. 195. **c)** (În forma *dimineaţă*, precedat de adverbele «mai» sau «foarte», «tare») Mai (sau foarte) devreme. *Se socotea cum ar face să scape a doua zi mai dimineaţă către Păuna Mare.* SADOVEANU, P. M. 142. ✧ (Urmat de «tare») *Cînd ieşise din ogradă, dimineaţă tare, pusese în portiţă un băţ, semn că nu-i nimeni acasă.* CAMILAR, TEM. 130.

DIMINECIOÁRĂ s. f. Diminutiv al lui dimineaţă. *Bătrînului îi rîdea sufletul cînd îl vedea pornind călare de dimineciioară la cîmp.* SANDU-ALDEA, U. P. 83.

— Variantă: **diminicioáră** s. f.

DIMINICIOÁRĂ s. f. v. **dimineciioară.**

DIMINUÁ, *diminuez,* vb. I. Tranz. A micşora, a împuţina, a scădea, a face să descrească. *Opera dramatică a lui Caragiale, a cărei valoare fusese diminuată şi pentru care autorul în timpul vieţii sale a fost hulit... a devenit acum o comoară din care se împărtăşesc şi alte popoare.* V. ROM. ianuarie 1952, 225. *Societatea viitoare va accentua rolul iubirii, nu-l va diminua.* CAMIL PETRESCU, T. III 324.

— Pronunţat: *-nu-a.*

DIMINUÁRE, *diminuări,* s. f. Acţiunea de a diminua; micşorare, împuţinare.

— Pronunţat: *-nu-a-.*

DIMINUTÍV[1], *diminutive,* s. n. **1.** Cuvînt derivat cu ajutorul unui sufix diminutival. *«Păhărel» şi «păhăruţ» sînt diminutive ale lui «pahar». «Gazetăraş» este diminutivul cu sens depreciativ al lui «gazetar».* ▭ *«Ţîţacă» e diminutiv, adică alintare a vorbei ţaţă.* SADOVEANU, N. F. 6.

2. Nume de persoană format cu un sufix diminutival sau prescurtare familiară şi alintătoare a unui nume de persoană. *«Ionuţ», «Petrişor», «Marinică» sînt diminutive ale numelor «Ion», «Petru», «Marin».* ▭ *Gică... îşi cultivase acest diminutiv familiar.* C. PETRESCU, C. V. 101. *Ce va să zică Saşa? Ivan, sluga mea, îmi spuse că e diminutivul din Alexandra.* NEGRUZZI, S. I 59.

DIMINUTÍV[2], **-Ă,** *diminutivi, -e,* adj. (Despre cuvinte şi despre nume de persoană) Derivat cu ajutorul unui sufix diminutival. *Ea admiră numele diminutiv atît de potrivit al Horăicelului.* IBRĂILEANU, A. 158.

DIMINUTIVÁL, -Ă, *diminutivali, -e,* adj. (În expr.) *Sufix diminutival* = sufix care, adăugat la un cuvînt, formează derivate reprezentînd lucruri sau fiinţe mai mici decît cele exprimate de cuvîntul de bază sau cuprinzînd o notă afectivă de duioşie, de ironie sau de dispreţ; uneori formează cuvinte independente care evocă o asemănare cu cuvîntul de bază. *Cuvintele «măsuţă», «mămică», «profesoraş» şi «albăstriţă» sînt derivate cu sufixele diminutivale «-uţă», «-ică», «-aş» şi «-iţă».* ▭ *În franţuzeşte sînt numai cîteva sufixe diminutivale şi acelea puţin întrebuinţate.* GRAUR, F. L. 147.

DIMIRLÍE s. f. v. **dimerlie.**

DÍMON, *dimoni,* s. m. (Popular) **1.** Drac. V. demon. *Scaraoschi atunci intră şi el fără vorbă şi se înghesuieşte peste ceilalţi dimoni, căci n-are încotro.* CREANGĂ, P. 304.

2. Copil neastîmpărat, strengar. *Dar unde rămăsesem cu vorba?... Ha! la nepotu-meu, la Gogu... Bată-l norocu, dimon!* ALECSANDRI, T. I 384.

DIMÓRF, -Ă, *dimorfi, -e,* adj. **1.** (Despre unele substanţe chimice sau minerale) Care poate cristaliza în două forme diferite. *Sulful e o substanţă dimorfă.*

2. (Despre unele specii de animale sau de vegetale) Care are două forme specifice diferite.

DIMORFÍSM s. n. **1.** Proprietatea unor minerale sau a unor substanțe cu aceeași compoziție chimică de a cristaliza în două forme diferite.

2. Existența a două forme specifice distincte la una și aceeași specie de animale sau de vegetale.

DIMPOTRÍVĂ[1] adj. invar. **1.** Din față, din partea cealaltă, de dincolo; opus. *Pe malul dimpotrivă... se desfăcea în lumină un plai înalt.* GALACTION, O. I 62. *Urcăm, deci, pe povîrnișul dimpotrivă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 369. *Ale turnurilor umbre peste unde stau culcate, Către țărmul dimpotrivă se întind, se prelungesc.* ALEXANDRESCU, P. 132.

2. (Despre vreme) Potrivnică, neprielnică, rea. *Vremea a fost prea dimpotrivă, cum știți, și numai un om a venit azi în pădure.* CREANGĂ, P. 145.

DIMPOTRÍVĂ[2] adv. **1.** (Cu sens modal) Din contra. *Uimitoare e, dimpotrivă, temeritatea cu care... tînărul izvor își afirmă propria-i existență.* BOGZA, C. O. 75. *Eu cred, dimpotrivă, că e mai cuminte decît noi toți.* C. PETRESCU, C. V. 76. ✧ Invers, cu totul altfel. *Se putea întîmpla și dimpotrivă, adică fratele, o dată călugărit, să-și dea seama că are o răspundere mai mare.* STĂNOIU, C. I. 145.

2. (Cu sens local, rar) Față în față. *Dimpotrivă cu ușa, la perete, era o masă acoperită cu pînză de in.* CAMIL PETRESCU, O. II 93. *Oglinzile... așezate dimpotrivă, răsfrîngeau lumina, înmulțeau nesfîrșit, d-o parte și de alta, mesele, scaunele.* DELAVRANCEA, S. 121.

DIMPREJÚR adv. (Cu sens local) Din jur. *Am adunat țărînă dimprejur și am umplut năframa.* SADOVEANU, D. P. 59. ✧ (Adjectival) *Copacul negru... Își răsfăța scheletul deșirat Peste buruienișul dimprejur.* DEȘLIU, G. 41. *Se vedeau lămurit, ca ziua, pădurile de pe dealurile dimprejur.* SADOVEANU, O. I 400. *Văile și dealurile dimprejur ne răsăreau cu tot farmecul lor.* GALACTION, O. I 29.

DIMPREJÚRUL prep. (Urmat de un genitiv, de un pronume personal neaccentuat în cazul dativ sau de un pronume posesiv) Din împrejurimea, din jurul (unei ființe sau a unui lucru). *Punea să smulgă mărăcinii, lăstarele și bălăriile dimprejurul gardului.* MACEDONSKI, O. III 4. *Cu cît mai mulți ochi aș avea, cu atîta lucrurile toate dimprejurul meu ar părea mai mari.* EMINESCU, N. 31.

DIMPREÚNĂ adv. (De obicei urmat de determinări introduse prin prep. «cu») Unul cu altul (sau unii cu alții) laolaltă, la un loc, împreună. *A intrat în războiul de front, nu de birouri, dimpreună cu ceilalți unsprezece frați ai lui.* ARGHEZI, P. T. 148. *Să-i aducă pe hîrca de babă înaintea sa, dimpreună cu toate odoarele luate cu vicleșug.* CREANGĂ, P. 101.

DIN prep. **I.** (Cu sens local) **1.** (Introduce un atribut care arată locul unde se află ceva) În. *Și masa ovală de nuc, și șeșnicul de alamă, și oglinda din părete în rama ei veche și simplă de lemn lustruit.* VLAHUȚĂ, O. A. III 18. [Izvoarele] *sar în bulgări fluizi peste prundul din răstoace.* EMINESCU, O. I 85.

2. (Introduce un complement care arată punctul de plecare al unei acțiuni) Dinspre, despre, dintru, de la. *Se-nalță abur moale din grădină.* TOPÎRCEANU, B. 4. *Din ccr un singur ochi de soare Căzu pe briu și l-a răpit.* COȘBUC, P. I 124. *Balta vesel clocotește de-un concert asurzitor, Și din ochiuri se înalță cîrd de rațe ca un nor.* ALECSANDRI, O. 188. ✧ Expr. **Din urmă** = de la locul unde am rămas. *Acum, să ne întoarcem iar din urmă* [cu povestea]. CREANGĂ, P. 174. ✧ (În corelație cu «în», «pînă în» sau «pînă la») *Din poarta Siminichii și pînă-n fața crîșmei lui Andone, o umitate de tancuri poposea la marginea drumului.* CAMILAR, N. I 23. ✧ (Complementul circumstanțial construit cu prep. «din» este în corelație cu un complement format cu același substantiv și prep. «în», pentru a arăta succesiunea în spațiu de la un loc la altul de același fel) *Un stol de nagîți rătăcea din baltă în baltă, cu miorlăituri dureroase.* SADOVEANU, O. VI 49. *Atunci să mă fi văzut, cînd dam de urma unui cerb sau a unui urs, cum săream din stîncă în stîncă, pe la guri de prăpăstii adînci.* ALECSANDRI, C. 28. ✧ Loc. adv. **Din loc în loc** = ici și colo, de la un loc la altul. *Necunoscînd pe nime și umblînd din loc în loc, m-am rătăcit.* CREANGĂ, P. 288. **Din gură în gură** (sau **din mînă în mînă, din om în om**) = de la om la om, de la unul la altul. *Un joc mai știm și-o strigătură, Ce trece foc din gură-n gură.* BANUȘ, B. 124. (În legătură cu o carte) **Din scoarță în scoarță** = de la prima pînă la ultima pagină, toată cartea.

3. (Arată locul și direcția în care se află sau se întîmplă ceva) *Pe cînd mă ridic zdruncinat, auz foșneală pintre coceni și un glas de om din apropiere.* CARAGIALE, P. 40. ✧ Loc. prep. **De din vale de...** = de mai jos de... *De din vale de Rovine, Grăim, doamnă, către tine.* EMINESCU, O. I 149. **Din jos de...** = mai jos de...; dincolo de... *Aleargă măicuț-aleargă, Aleargă din jos de moară Și-mi adă năsip în poală.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 107. **Din sus de...** = mai sus de...

4. (În legătură cu verbe care exprimă ideea unei separații) *Mă condamnam... să-mi smulg mîna din umăr, aruncînd cu bolovani.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 12. ✧ Loc. adv. **Din cale-afară** sau **afară din cale** v. cale. ✧ Expr. **A ieși** (sau **a scoate pe cineva**) **din fire** (sau **din sărite, din răbuș**) v. scoate, ieși. (În legătură cu «a pieri») **Din ochi** = din fața ochilor. *Piei din ochii mei.* ALECSANDRI, T. 643.

5. (Introduce un atribut sau un complement care arată originea, proveniența, apartenența) *Eu, frate, mă numesc Costan Cimpoiașu, din sat de la Udești.* CAMILAR, N. I 13. *Mierea albinelor poartă parfumul florilor din care-i extrasă.* VLAHUȚĂ, O. A. II 217. *Simina, fata crîșmicului din Zimbru, și Șofron... erau foarte mîhniți.* SLAVICI, O. I 287. ✧ (În contexte cu sens figurat) *Din clocotul fierbinte al vieții celei noi, Țîșnește poezia adevărată, vie.* DEȘLIU, G. 6. *Statuie de marmură ieșită din mînile lui Canova.* NEGRUZZI, S. I 50. *Originea acestor adunări izvorăște din municipalitățile romane și din soboarele goților.* BĂLCESCU, O. II 13.

II. (Cu sens temporal) **1.** (Introduce un complement care arată momentul existenței, timpul cînd se petrece o acțiune) *O mulțime de furnici... au început a pișca din somn pe împăratul.* CREANGĂ, P. 264. ✧ Loc. adv. **Din vreme** v. vreme.

2. (Introduce un complement care indică punctul de plecare în timp) *N-am mai făcut geografia Europei din clasa treia.* SEBASTIAN, T. 49. *Îți spun ca la un frate, că din cruda copilărie slujesc prin străini.* CREANGĂ, P. 200. *Ei mi se sculau din zori, După glas de cîntători.* TEODORESCU, P. P. 439. ✧ (În corelație cu «pînă») *Va trebui cu dînșii să mă lupt din zori de zi pînă tîrziu în noapte.* BENIUC, V. 72. ✧ Loc. adv. **Din oră în oră** (sau **din an în an** etc.) = la interval de o oră (sau de un an etc.). *Să se tragă... din oră în oră.* CAMIL PETRESCU, T. II 413. **Din clipă în clipă** sau **din moment în moment** = în orice clipă, acum, imediat, pe loc. *Părea că se așteaptă să-i iasă în față, din clipă în clipă, un dușman.* BOGZA, C. O. 25. **Din zi în zi** v. zi. **Din cînd în cînd** sau **din vreme în vreme** v. cînd. **În cele din urmă** v. urmă.

III. (Cu sens partitiv) Dintre. *Și rînd pe rînd veneau în sat Și ieri și astăzi cîte unul Din cei care-au plecat.* COȘBUC, P. I 100. *Aci vede omul adesea dealuri, din care unele sînt cu păduri și altele ochiuri limpede sămănate.* GOLESCU, Î. 143. ✧ (Arată detașarea cuiva sau a ceva dintr-un colectiv, dintr-un tot) *Îs cel mai vechi om din divizie.* CAMILAR, N. I 13. *Acuma începe una dintre zilele cele mai grozave din viața mea.* CAMIL PETRESCU, U. N. 349.

IV. (Introduce un complement de cauză) *M-au trimis... din greşeală.* CAMILAR, N. I 13. *Din nebăgare de seamă... am călcat pe coprinsul tău.* ISPIRESCU, L. 42. ◇ Loc. prep. **Din cauza...** (sau **din pricina, din vina**) *Era o fată a cărei frumuseţe aleasă părea că începe să se veştejească, să se treacă de timpuriu, din cauza unor suferinţi mari, pe care i le ghiceai din ochii ei.* DEMETRESCU, O. 132. *Eu, babei mele... nu i-am spus. Şi ea, din pricina asta are să moară, cînd a muri.* CREANGĂ, P. 122. *Aşa-i, Radule, aşa, Dar nu e din vina mea.* TEODORESCU, P. P. 596. ◇ Loc. adv. **(Ba) din una (ba) din alta** v. una. **Din glumă** v. glumă. **Din grabă** v. grabă. **Din întîmplare** v. întîmplare. **Din nefericire** (sau **nenorocire** sau **păcate**) v. c. **Din fericire** v. fericire.

V. (Introduce un complement de mod) *Vîrgolici rîse din toată inima.* HOGAŞ, DR. II 133. *A strigat şi Sfînta Duminecă o dată din răsputeri.* CREANGĂ, P. 92. [Filimon] *cînta din memorie, şi foarte bine, toate ariile operelor italiane jucate în sala Slătineanu.* GHICA, S. A. 79. ◇ Loc. adv. **Din fugă** = fugind. *Costan Cimpoieşu grăbi pasul... urcînd din fugă într-un cheson de artilerie.* CAMILAR, N. I 28. **Din zbor** = zburînd. [Păsări-Lăţi-Lungilă] *prindea* [păsările] *cu mîna din sbor, le răsucea gîtul cu ciudă şi apoi le mînca.* CREANGĂ, P. 245. **Din treacăt** = trecînd. [Bîtlanul] *din treacăt îi aruncă Altă veste stranie, C-au pornit-o peste luncă Frunzele-n bejanie.* TOPÎRCEANU, B. 46. **Din vedere** sau **din văzute** = văzînd. *Meşteşugul vreme cere, Nu se-nvaţă din vedere.* **Din plin** v. plin. **Din greu** v. greu. **Din gros** v. gros. **Din nou** v. nou. **Din senin** v. senin.

VI. (Introduce un complement instrumental) Cu. *Pocnind din bici pe lîngă boi, În zori de zi el a trecut Cu plugul pe la noi.* COŞBUC, P. I 93. *A bătut din palme, făcînd semn tarafurilor... să se oprească.* CARAGIALE, O. III 73. *Şi cu ghioaga nestrugită, Numai din topor cioplită.* ALECSANDRI, P. P. 73. ◇ (Complementul indică un instrument muzical) *Dadaci cînta din scripcă.* CAMILAR, N. I 37. *Iubesc o Viorică din poveste Şi ei îi cumpăr flori şi-i zic din liră.* IOSIF, P. 40. *Măi bădiţă Niculiţă, Cînd ieşi seara pe uliţă, Fluieră din fluieriţă. Să ies şi eu la portiţă!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 49. ◇ (Complementul indică o parte a corpului) *Un cucoş sări pe zaplazul de scînduri, bătu din aripi şi trîmbiţă vesel în lumina aurie.* SADOVEANU, O. I 344. *Dinsa strîmbă niţel din nas.* ISPIRESCU, L. 214. *Ipate flutura din cap şi zicea:... eu sînt Stan Păţitul.* CREANGĂ, P. 179. *Baba scîrşni din dinţi.* EMINESCU, N. 22.

VII. (Construcţia prepoziţională indică materia din care este făcut un lucru sau părţile lui componente) De. *Mesteca aceeaşi mămăligă din făină necernută.* CAMILAR, N. I 31. *Eventual, casa poate să fie făcută din bîrne.* SEBASTIAN, T. 9. *Cîlţii de la mămuca mi i-a luat... din ce să mai facem noi saci?* CREANGĂ, P. 178. *Degetele ei ca din ceară albă torceau dintr-o furcă de aur.* EMINESCU, N. 8. ◇ (Indică elementele unei colectivităţi) *Auditoriul se alcătuia mai ales din dame bătrîne.* NEGRUZZI, S. I 5.

VIII. (În legătură cu verbe care înseamnă «a preface», «a schimba», introduce complementul indirect care arată obiectul prefacerii; uneori în corelaţie cu «în») *Mi-au schimbat numele din Stan în Ipate.* CREANGĂ, P. 149. *Ei fac din noapte ziuă şi-a zilei ochi închid.* EMINESCU, O. I 56.

IX. (Introduce un complement de relaţie) În ce priveşte, în privinţa. *Întrecea mai pe toţi băieţii şi din carte, dar şi din nebunii.* CREANGĂ, A. 2. ◇ Loc. prep. **Din partea** (cuiva) v. parte.

DINADÍNS adv. Cu un anumit scop, cu intenţie, înadins. *Portretul domnişoarei Boiu a fost dinadins publicat.* CAMIL PETRESCU, T. I 19. *Întrebase... parcă dinadins şi în batjocură.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 233. *Dîndu-mi din ochiul tău senin O rază dinadins, În calea timpilor ce vin O stea s-ar fi aprins.* EMINESCU, O. I 191. ◇ **Cu dinadins** = a) (loc. adv.) în mod intenţionat. *Şi l-am certat şi l-am împins, Dar n-am făcut cu dinadins Şi rău ce-mi pare acum!* COŞBUC, P. I 94; b) (loc. adj.) de-adevărat, în toată puterea cuvîntului. *Cînd eşti voinic, ţi-e dealu-ntins Ca şesul ici... dar pentru noi E drum cu dinadins.* COŞBUC, P. I 228. Loc adv. **Cu dinadinsul** = a) în mod expres, în special. *Se hotărî ca să se ţie după dînsele cu dinadinsul.* ISPIRESCU, L. 236. *A mai rămas încă un minister, tocmai acela unde se cere cu dinadinsul caligrafie pentru acte şi documente.* CARAGIALE, O. II 244; b) în mod intenţionat, anume. *A treia zi, cu dinadinsul făcu să-i fie drumul pe la acelaşi copaci.* ISPIRESCU, L. 231. **Cu tot dinadinsul** = a) cu toată stăruinţa, cu orice preţ. *Ei, bine, frate, parcă ţii cu tot dinadinsul... să-mi faci împotrivă.* CAMIL PETRESCU, T. II 140; b) cu adevărat, în adevăr. *A început să-mi fie cu tot dinadinsul milă de tinereţele tale şi mi-ar fi ciudă dacă ţi-ar rămîne şi ţie oasele p-aici.* POPESCU, B. II 36. *Nu pot să mă mînii pe mata cu tot dinadinsul.* ALECSANDRI, T. I 184.

— Formă gramaticală: (în expr.) *dinadinsul.* — Variantă: **dintr-adíns** adv.

DINAFÁRĂ adv. (În loc. adv.) **Pe dinafară** = pe de rost. *Tot mai citesc măiastra-ţi carte, Deşi ţi-o ştiu pe dinafară.* VLAHUŢĂ, P. 57. *Ne-a dat de învăţat... «Îngerul a strigat» pe dinafară.* CREANGĂ, A. 27.

DINAÍNTE adv. **1.** (Cu sens local, în opoziţie cu dinapoi, dindărăt, din urmă) În faţă, înainte. *Eu aştept pînă ce dovedesc bucatele ce ai binevoit a-mi pune dinainte.* SADOVEANU, F. J. 535. *Cineva îi legase un şorţ dinainte.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 51. *În acel echipagiu dinapoi era o tînără... Dinainte era un om bălan ce putea să aibă 35 ani.* NEGRUZZI, S. I 37. ◇ Loc. adj. **De dinainte** = din faţă. *Toamne şi ierni l-au plouat şi l-au viscolit, pe drumuri, alături de iepuşoara lui... pintenoagă la piciorul drept de dinainte.* CAMILAR, N. I 21. *Am rămas singur cu doamnele, înghesuit modest pe scăunaşul de dinainte.* IBRĂILEANU, A. 146. ◇ Loc. adv. **Pe dinainte** = prin faţă *Îşi căutau cu ochii, în cîrdul nesfîrşit care le curgea pe dinainte, mioarele.* CAMILAR, T. 56. *Pe urmă îi trecu pe dinainte icoană după icoană dintr-o tinereţă fără odihnă.* SADOVEANU, O. I 93. *Broasca ţestoasă îi tot sărea pe dinainte.* ISPIRESCU, L. 35. ◇ Expr. **A (sau a-l) lua** (pe cineva) **gura pe dinainte** = a spune ceea ce n-a vrut să spună, a-şi da (prin vorbă) fără voie pe faţă gîndurile. *N-aş voi să spun ceea ce nu prea este tocmai adevărul; dar ce să-i faci năravului? Mă ia gura pe dinainte.* ODOBESCU, S. III 45. **A nu-i trece cuiva pe dinainte** = a nu îndrăzni (din prea mare respect sau consideraţie) să se arate în faţa cuiva. *Cînd aş avea eu o slugă ca aceasta, nu i-aş trece pe dinainte.* CREANGĂ, P. 216. ✦ (Adjectival, invar.) Din faţă, anterior. *Picioarele dinainte.* ✦ (Substantivat, în forma *dinaintea*) Jumătatea din faţă a corpului unui animal. *S-a dus în rîpă, sărind alternativ cu dinaintea şi cu dinapoia, şi fuge şi acuma.* SADOVEANU, O. A. II 194.

2. (Cu sens temporal, adesea precedat de «mai») De mai înainte, de mai demult. *Totul a fost parcă hotărît dinainte.* BOGZA, C. O. 240. *Jocul pe care-l alegea fata era ales mai dinainte de mine.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 91. *Ce i-ar fi fost mai lesne decît să ne ducă acolo fără să ne mai întrebe de vrem ori ba şi fără să ne... spuie dinainte?* M. I. CARAGIALE, C. 118. ◇ (Adjectival, invar.) *Asta-i lelea care-o vezi, Care ne făcea scoverzi; Asta-i lelea dinainte, Care ne făcea plăcinte Şi care-am scos-o din minte!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 430. ◇ Loc. adj. **De dinainte** = de mai înainte, de adineaori. *Mioara fericită, aceeaşi de dinainte... îl ia puternic de gît.* CAMIL PETRESCU, T. II 53. ✦ Din timp, de cu vreme. *Numai să-mi spui dinainte cum să te duc.* CREANGĂ, P. 197. *De-ar şti omul ce-ar păţi, Dinainte s-ar păzi.* id. ib. 277.

DINAÎNTEA prep. (Urmat de un substantiv ori pronume în genitiv, de un pronume posesiv, de un pronume personal neaccentuat în cazul dativ sau de un numeral construit cu prep. « a »)

1. (Cu sens local) Din fața, din locul aflat înaintea (cuiva sau a ceva). *Ascultă-mă, suflet de om, și nu pleca dinaintea mea.* DAVIDOGLU, M. 53. *Lipsești dinaintea mea, spînule!* CREANGĂ, P. 277. *Atuncea dinaintea lui Arald zidul piere.* EMINESCU, O. I 94. ✦ (Precedat de prep. « de », uneori și de pron. dem. « cel », « cea », introduce un atribut) *Copilașii cu care se joacă înspre seară la laița cea de dinaintea casei sînt copilașii lui.* SLAVICI, O. I 69. ✦ Înaintea, în fața (cuiva sau a ceva). *Berbecul cel negru veni pînă dinaintea lui Ironim Buhosu și se opri.* CAMILAR, T. 11. *Într-un rînd m-a luat cu el tătuța, ș-am umblat mult prin pădure, și eu stăteam în șa dinaintea lui.* SADOVEANU, O. VII 22. *Se-nchină dinainte-i pînă la pămînt.* CARAGIALE, O. III 70. ✦ (Precedat de prep. « pe ») Prin fața (cuiva sau a ceva). *Toată întîmplarea i se depăna pe dinaintea ochilor.* CAMILAR, N. I 102. *Domnița trecu pe dinaintea fratelui care păzea ușa.* SADOVEANU, Z. C. 217.

2. (Cu sens temporal) Din timpul care precede, înainte de... *Anii dinaintea erei noastre.*

DINÁM, *dinamuri,* s. n. Mașină electrică rotativă generatoare de curent continuu. *Aproape toată dimineața meșterise la un dinam adus de Guju de la stație.* MIHALE, O. 231. *O șuviță subțire* [de apă]... *învîrtește turbina metalică a unui dinam.* BOGZA, C. O. 132. *Cercul marinei, pus în legătură cu dinamul crucișătorului, era feeric luminat.* BART, E. 142.

DINÁMIC, -Ă, *dinamici, -e,* adj. **1.** (Mec.; în opoziție cu s t a t i c) De mișcare și de forță, privitor la mișcare și la forță. *O forță se poate măsura atît prin efectul ei dinamic, cît și prin cel static.*

2. Plin de mișcare, de acțiune, activ. *Dezvoltarea creației populare a căpătat un ritm deosebit de dinamic la popoarele libere.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 353, 1/I. *Aceste mari întinderi însuflețite alcătuiesc trecerii Oltului un ultim defileu dinamic.* BOGZA, C. O. 112. ✧ (Gram.) *Verb reflexiv dinamic* = verb reflexiv a cărui acțiune se face cu participarea intensă sau cu un interes special din partea subiectului. « *A se gîndi* » *este un verb reflexiv dinamic, ceea ce se vede clar dacă îl comparăm cu « a gîndi ».* ✦ (Despre oameni și manifestările lor) Care dovedește forță vitală, putere de a se afirma și de a acționa; energic, întreprinzător.

DINÁMICĂ s. f. **1.** Parte a mecanicii care studiază legile mișcării corpurilor ținînd seamă de forțele care se exercită asupra lor.

2. Dezvoltare intensă, schimbare continuă, bogăție de mișcare. *Privirea autorului dramatic trebuie... să surprindă dinamica dialectică a vieții.* CAMIL PETRESCU, T. III 496.

DINAMÍSM s. n. Putere vitală, forță creatoare, bogăție de mișcare, de acțiune. *O tehnică dramatică plină de dinamism.* CONTEMPORANUL, S. II, 1951, nr. 224, 2/5.

DINAMITÁ, *dinamitez,* vb. I. T r a n z. A pune dinamită la o stîncă, la o construcție etc., pentru a o arunca în aer; a distruge cu ajutorul dinamitei.

DINAMITÁRE s. f. Acțiunea de a d i n a m i t a; distrugere cu ajutorul dinamitei.

DINAMÍTĂ s. f. Exploziv detonant compus din nitroglicerină ca substanță explozivă principală, absorbită într-un material inert sau exploziv, folosit pentru a arunca în aer obstacole naturale (stînci, pereți de mină etc.) sau (în timp de război) obiective militare. *Dinamita, acest material care e în stare să arunce munții în aer, nu e un lucru tare la pipăit. E, dimpotrivă, un fel de pastă moale ca marmelada sau ca untul.* BOGZA, Ț. 70.

DINAMIZÁ, *dinamizez,* vb. I. T r a n z. A face pe cineva să fie mai dinamic, mai energic, mai activ. V. s t i m u l a. *Sindicatele trebuie să cuprindă masele largi de muncitori, să le dinamizeze, sub conducerea ideologică a partidului.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 108, 12/1. *În locul vagilor considerații ale esteticii burgheze, stilul scriitorului este privit astăzi de cercetătorii sovietici din punctul de vedere al forței lui realiste, al imaginilor vii care dinamizează pe cititor.* L. ROM. 1953, nr. 1, 17.

DINAMIZÁRE, *dinamizări,* s. f. Acțiunea de a d i n a m i z a; stimulare a energiei, a activității.

DINAMOMÉTRU, *dinamometre,* s. n. Instrument cu ajutorul căruia se măsoară forțele.

DINAPÓI adv. (Cu sens local, în opoziție cu d i n a i n t e, d i n f a ț ă) **1.** Înapoi, în spate, în partea din urmă. *Haina este prea lungă dinapoi.* ✧ L o c. a d j. **De dinapoi** = din spate. *M-a pălit calul cu copita de dinapoi.* SADOVEANU, D. P. 59. ✧ L o c. a d v. **Pe dinapoi** = prin spate. ✦ (Adjectival) Din spate, posterior. *Un obuz de calibrul mijlociu izbucni pe taluzul dinapoi.* CAMIL PETRESCU, U. N. 374. *O duzină de purcelușă albi, cu coada cîrlig, ce știau să se plimbe, doi cîte doi, numai pe labele dinapoi.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 170. *Scîndurile din care e făcut podul nu se văd... O magherniță de scînduri, ridicată la partea lui dinapoi, adăpostește pietrele morii.* MACEDONSKI, O. III 30. ✦ (Substantivat, în forma *dinapoia*) Jumătatea din spate a corpului unui animal sau al unui om. *S-a dus în rîpă, sărind alternativ cu dinaintea și cu dinapoia, și fuge și acuma.* SADOVEANU, O. A. II 194.

2. (Uneori precedat de prep. « de ») De la spate, din urmă, dindărăt. *Luară herghelia, mînînd-o de dinapoi.* ISPIRESCU, L. 28. *Ie-i oile dinapoi cu grămada și du-le la curte.* CREANGĂ, A. 159.

DINAPÓIA prep. (Urmat de un substantiv ori pronume în genitiv, de un pronume posesiv, de un pronume personal neaccentuat în cazul dativ sau de un numeral construit cu prep. « a ») Înapoia, în spatele (cuiva sau a ceva), în partea din urmă (a cuiva sau a ceva), după (cineva sau ceva). *Vitoria potrivise și legase pușca cea scurtă dinapoia șelei.* SADOVEANU, B. 106. *Drumețul dinapoia mea se apropie stîngaci, învîrtind între degete o țigară gălbuie și bătoasă.* C. PETRESCU, S. 170.

DINÁR, *dinari,* s. m. Monedă a cărei valoare a variat după timp și loc și care a circulat în trecut în diferite țări și la noi; (azi) monedă curentă în Iugoslavia.

DINÁSTIC, -Ă, *dinastici, -e,* adj. **1.** Privitor la dinastie. **2.** (Despre persoane) Care este partizan al dinastiei. ✧ (Substantivat) *Fuseși prin treburi, furași parale Și pușcăria visezi cumplit, Fă-te dinastic și-n grabă mare Capeți decretul de om cinstit.* LIT. ANTIMONARHICĂ 106.

DINASTÍE, *dinastii,* s. f. Familie ai cărei membri se succed (din tată în fiu) la cîrma unei țări, ca principi, regi sau împărați; șir de suverani aparținînd unei astfel de familii. *În anul 1301, dinastia lui Arpad se stinge și, după lupte, se încoronează un rege din dinastia de Anjou.* IST. R.P.R. 106. *Oricine cunoaște puțin istoria noastră contemporană și s-a pus în contact cu simțămîntul ce domnește în țară trebuie să fie convins că spiritul general în toată Romînia este contra persoanei regelui și mai ales contra dinastiei.* LIT. ANTIMONARHICĂ 131.

DÍNĂ, *dine,* s. f. (Fiz.) Unitate de măsură a forței, egală cu forța care imprimă unui corp cu masa de un gram accelerația de un centimetru pe secundă la pătrat.

DINĂÚNTRU adv. (Și în forma *dinlăuntru*) Din interior. *Se aude dinlăuntru un glas de femeie bătrînă.* CREANGĂ, P. 90. ✧ L o c. a d v. **Pe dinăuntru** =

în interior. *A primit întîi o rană în mîna dreaptă, vindecată în exterior, dar estropiată pe dinlăuntru.* ARGHEZI, P. T. 148. *Mulți copaci pe dinafară se văd frumoși Și pe dinăuntru sînt putrezi, scorboroși.* PANN, P. V. III 140. ◇ (Adjectival) *Să aruncăm o privire... căci organizația dinlăuntru a societății singură ne poate explica evoluțiile istorice prin care nația romînă trecu.* BĂLCESCU, O. II 13. *Cele mai dinlăuntru părți a ostrovului.* DRĂGHICI, R. 155.

— Variante: (învechit) **dinîntru** (ODOBESCU, S. I 88), **dinlăúntru** adv.

DÍNCOACE adv. (Cu sens local, în opoziție cu d i n c o l o, indicînd poziția unui lucru sau direcția unei mișcări în raport cu vorbitorul) În partea aceasta, în partea dinspre vorbitor. *Dincolo de Vid, dinspre taberele lui Osman-Pașa, se arătară fesurile turcești... Îndată sentinelele romîne, care se dosiseră bine dincoace, ieșiră la lumină.* SADOVEANU, O. VI 47. *Numai cînd avea oaspeți dormea dincoace.* REBREANU, R. I 90. ◇ L o c a d j. **De dincoace** = din partea aceasta (dinspre vorbitor). ◇ L o c. p r e p. **Dincoace de...** = în partea aceasta a... *Dincoace de Milcov, cum le zice* [ierunciilor]? *găinușe sălbatice?* ODOBESCU, S. III 34. **De dincoace de...** = din ceastălaltă parte a... *Era de felul lui de dincoace de Olt.* GALACTION, O. I 156. *Vorbim de acel Theodor Șerbănescu, prea adesea pus la dosarul uitării, de noi, romînii de dincoace de Milcov.* MACEDONSKI, O. IV 15. ✦ (Cu sens temporal; adjectival) Mai nou, mai recent, dintr-o vreme mai apropiată. *S-a sculat în vremurile mai dincoace un învățat mai iscusit decît toți.* SADOVEANU, D. P. 183. *Noi nu sîntem de pe cînd poveștile, ci sîntem mai dincoace cu vreo două-trei zile.* CREANGĂ, O. A. 291.

— Accentuat și: *dincoáce.*

DINCÓLEA adv. v. **dincolo.**

DÍNCOLO adv. **1.** (Cu sens local, în opoziție cu d i n c o a c e, indicînd poziția unui lucru sau direcția unei mișcări în raport cu vorbitorul) În cealaltă parte, în partea opusă, dimpotrivă. *Poporul rămas dincolo ce va face?* REBREANU, R. I 83. *Dincolo, peste gîrlă... se împînzea, scăldat în verdeață, dealul Cotrocenilor.* M. I. CARAGIALE, C. 76. *Se aruncă cu calul în apă, o trece înot dincolo, la cela mal.* CREANGĂ, P. 237. ◇ L o c. a d j. **De dincolo** = din cealaltă parte. ◇ L o c. p r e p. **Dincolo de...** = în cealaltă parte a... *Dincolo de rîu se vedea grădina casei.* CAMILAR, N. I 377. *Dincolo de moară începea Căprișteа.* GALACTION, O. I 43. *E ascunsă toată lumea dincolo de porțile grele de stejar.* CAMIL PETRESCU, U. N. 315. (Cu determinări care indică o limită în sens abstract) *Se înțelegea că, dincolo de cuvinte, ochii lor își spun ceva încîntător.* C. PETRESCU, Î. I 16. **De dincolo de...** = din cealaltă parte a... *Din vreme-n vreme, numai de dincolo de dealuri Părea c-auz un sunet.* ALEXANDRESCU, P. 140. **Pe dincolo** = în partea cealaltă (trecînd de-a curmezișul sau pe ocolite), prin cealaltă parte. *Ochii ei, dacă m-ar fi țintuit un sfert de ceas, mi-ar fi găurit fruntea ș-ar fi trecut pe dincolo.* DELAVRANCEA, la TDRG. ✦ (În credințele religioase) În lumea cealaltă, în lumea de apoi. *Cel ce în astă lume a dus numai durerea Nimic n-are dincolo, căci morți sînt cei muriți.* EMINESCU, O. I 59.

2. (În corelație cu «ici», «aici», «colo» și alte adverbe de loc, uneori precedat de «mai») În altă parte. *Umblu de colo-colo; o rugăciune ici, o aghiazmă dincolo.* SADOVEANU, P. M. 167. [Micul orășel] *abia... începuse... a se împlini ici cu gardul unei colibe de vecin, mai colo cu ulucele unei căscioare... mai dincolo cu zidurile unei case de boier.* ODOBESCU, S. I 109. ◇ (Precedat de prep. «pe», arată locul în sens mai larg, mai puțin precis) *Se iețește el pe colo, se iețește pe dincolo, dar pace bună! iezii nu-s nicăieri.* CREANGĂ, P. 24. ◇ L o c. a d j. și a d v. **Așa și pe dincolo** = așa cum s-a spus mai sus, în felul care se cunoaște sau într-un fel pe care vorbitorul (din anumite motive) nu vrea să-l spună; așa și așa. *Cînd trei îți zic că ești așa și pe dincolo, așa și pe dincolo te socoate lumea întreagă.* La TDRG.

— Accentuat și: *dincólo.* — Variantă: (regional) **dincólea** (ANT. LIT. POP. I 80) adv.

DINCOTRÓ adv. (Interogativ) Din care direcție? din ce parte? de unde? *Dincotro vii, tovarășe?*

DINDĂRĂT adv. Dinapoi. *Deodată* [stăpînul] *se simți tras pe dindărăt, de mînica surtucului.* ODOBESCU, S. III 46. ◇ L o c. a d j. **De dindărăt** = din urmă, din spate. *Scoase cuiul din capul osiei de dindărăt și-l aruncă departe în urmă.* ISPIRESCU, L. 226. ✦ (Adjectival) De dinapoi, din spate. *Se așază în partea dindărăt a căruței.*

DINDĂRĂTUL prep. (Urmat de un substantiv ori pronume în genitiv, de un pronume posesiv, de un pronume personal neaccentuat în cazul dativ sau de un numeral construit cu prep. «a») Dinapoia.

DINÉU, *dineuri,* s. n. (Franțuzism) Masa de seară, cină; masă de gală oferită seara. *Lasă-i de capul lor. Ăsta-i hazul dineului la măsuțe separate.* CAMIL PETRESCU, T. I 455.

DINIOÁRE adv. (Regional) Adineauri. *Moarte pentru moarte, cumătre, arsură pentru arsură, că bine-o mai plesnișі dinioare cu cuvinte din scriptură!* CREANGĂ, P. 33.

DINÎNTRU adv. v. **dinăuntru.**

DINLĂÚNTRU adv. v. **dinăuntru.**

DINOZÁUR, *dinozauri,* s. m. Șopîrlă uriașă din ordinul fosil al dinozaurienilor.

DINOZAURIÁN, *dinozaurieni,* s. m. (La pl.) Ordin de reptile din era secundară, de dimensiuni foarte mari și prezentînd unele caractere intermediare între reptile, păsări și mamifere. ✦ Animal aparținînd ordinului descris mai sus; dinozaur.

DÍNSPRE prep. **1.** (Cu sens local, introduce un complement care arată punctul de plecare al unei acțiuni) De către, (învechit și popular) despre. *Să mor dacă nu bate dinspre Olteniță!* PAS, L. I 264. *Era austrul care venea dinspre apa Moldovei.* SADOVEANU, N. P. 315. ◇ (Introduce un atribut care arată locul unde se află ceva sau direcția spre care este orientat ceva) *Trecu pe lîngă peretele casei dinspre grădină.* BUJOR, S. 78. *Pe potica dinspre codri, cine oare se coboară?* EMINESCU, O. I 83.

2. (Introduce un complement circumstanțial de timp) Cam spre, aproximativ în momentul... *Poposiră dinspre ziuă într-o pădure, de unde se auzea, în depărtare, lătratul cîinilor.* GALACTION, O. I 277.

DINTÁI adj. invar. v. **dintîi.**

DÍNTE, *dinți,* s. m. **1.** Fiecare dintre oasele mici, acoperite cu un strat de smalț, așezate în alveolele maxilarelor și servind pentru a rupe, a mesteca și a fărîmița mîncarea sau pentru a mușca; (prin restricție, spre deosebire de m ă s e l e) nume dat oaselor așezate în partea din față a maxilarelor. *Aiștia-s boii pădurii, zise Griga... sticlindu-și dinții în lună.* SADOVEANU, Z. C. 41. *Tînăra l-a apucat cu dinții de vîrful degetului și l-a strîns puțintel.* CARAGIALE, P. 135. *Ai să-l găsești dormind în cenușă cu nasul în tăciuni. De vorbit, nu poate vorbi, că măselele și dinții i-au căzut.* CREANGĂ, P. 52. *Părinții mănîncă agurida și fiilor li se strepezesc dinții,* se spune atunci cînd copiii pătimesc de pe urma greșelilor părinților. *Ochi pentru ochi și dinte pentru dinte,* se spune atunci cînd întorci cuiva răul pe care ți l-a făcut. ◇ F i g. *Văzu... o față cenușie, suptă și roasă pe dinăuntru de dinții mărunți și veninoși ai sărăciei și ai mîhnirii.* DUMITRIU, B. F. 108. ◇ *Dinte de lapte* = fiecare dintre primii dinți care le cresc copiilor și care se

schimbă apoi cu dinții definitivi. *Dinte canin* v. canin. ◇ Expr. **A scrîșni din dinți** v. scrîșni. **Soare cu dinții** = soare pe timp de ger. **A se ține de ceva cu dinții** = a nu se lăsa nicidecum de ceva. **A-și lua inima-n dinți** = a se îmbărbăta, a-și face curaj. *Varan își luă inima-n dinți și porni din nou spre car.* CAMILAR, T. 183. **Înarmat pînă în dinți** = puternic înarmat. **A-și ține inima cu dinții** = a se stăpîni, a răbda. *Oricît îl durea de tare, el tot își ținu inima cu dinții.* CREANGĂ, P. 58. **Scobește-te în dinți!** = pune-ți pofta în cui! *Părul s-a făcut de-o mie de ori mai nalt de cum era, de-i ajunsese crengile în nori! Ș-atunci... scobește-te, fata babei, în dinți!* CREANGĂ, P. 293. **A scoate** (cuiva) **și dinții din gură** = a-i lua (cuiva) tot ce are, a sărăci pe cineva cu desăvîrșire. **A-și arăta dinții** = a-și arăta colții, a amenința. (În legătură cu verbe de declarație) **Printre dinți** = neclar, nedeslușit (trădînd mînie, ciudă, amenințare). *A veni ea și vremea aceea, voinice, zise împăratul, înghițind vorba printre dinți.* CREANGĂ, P. 265. (Franțuzism) **A avea un dinte împotriva** (sau **contra cuiva**) = a avea un motiv de nemulțumire, de supărare sau de dușmănie împotriva cuiva. *Cine avea un dinte contra... conservatorilor bătrîni se declara partizan al votului universal.* PAS, Z. III 195. ◇ Compuse: (Bot.) **dintele-dracului** = plantă erbacee cu flori albe, roșii sau verzui așezate în spice subțiri; crește prin locuri umede *(Polygonum hydropiper)*; **porumb dinte-de-cal** (sau **dintele-calului**) = varietate de porumb ale cărui boabe mari, late și albicioase au la vîrf un șănțuleț ca mișina de la dintele calului.

2. Fiecare dintre crestăturile, zimții, proeminențele (ascuțite și regulate) pe care le prezintă marginea unor unelte sau a unor piese de mașină (ferăstrău, roată etc.); fiecare dintre colții pieptenelui, ai greblei, ai furculiței, ai grapei etc. *De jos din căruță, altul înălța dinții furcii și lua grămada de paie în vîrful lor.* DUMITRIU, N. 229. *Cioplea lîngă vatră o nuia uscată, făcînd dinți la o greblă.* CAMILAR, TEM. 35. *Marile gatere îi așteaptă... cu roțile lor puternice, ai căror dinți lungi, metalici și strălucitori deschid asupra brazilor o gură flămîndă.* BOGZA, C. O. 128. *Erau numai două furculițe cu dinții strîmbi.* C. PETRESCU, Î. II 164.

3. Înălțime stîncoasă, izolată, cu peretele foarte abrupt; colț.

DINTÎI adj. invar. (De obicei precedat de art. adj. «cel»; atestat și în forma regională *dintăi*)

1. Primul dintr-o serie de lucruri, ființe, fenomene de același fel. *Întîmplarea de azi, adăogă el, e cea dintăi cumpănă din viața mea.* SADOVEANU, O. VII 20. *Tino a fost mirele meu dintîi.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 90. *Civilizația de azi își are începutul mai înainte de cel dintîi rege egiptean.* IBRĂILEANU, SP. CR. 4. ◇ (Succesiunea de lucruri, ființe etc. este posibilă, nu obligatorie) *M-am speriat și am dat fuga la cel dintîi medic.* C. PETRESCU, C. V. 205. ✦ (Adverbial) La început, în primul moment, întîi. *Paginile care urmează am vrut, dintîi, să fie o simplă înșirare de note cronologice.* CAMIL PETRESCU, T. III 487. *Nevasta lui s-a deprins cu dînsul, de nu-i mai era acum așa urît ca dintăi.* CREANGĂ, P. 86.

2. Primul (ca importanță) dintre mai mulți. *Fiul meu nu știe nici măcar cea dintîi taină filozofească.* SADOVEANU, D. P. 16. *Am dat cel dintîi loc poeziei.* MACEDONSKI, O. IV 26. ✦ Primul (în ce privește aptitudinile, purtarea, rangul). *Băiatul nostru e printre cei dintîi.* SADOVEANU, N. F. 171.

— Variante: (regional) **dentăi** (CREANGĂ, P. 26), **dintăi** adj. invar.

DINTOTDEAÚNA adv. Din toată vremea, de oricînd, de totdeauna.

DINTR-ADÎNS adv. v. dinadins.

DÍNTRE prep. **1.** (Cu sens local; introduce un atribut care indică locul ocupat de cineva sau ceva între două sau mai multe obiecte) Care se află între..., în mijlocul... *Casa dintre brazi.* ▭ *Bătătura de iarbă verde dintre căsuța care ne slujea de popotă și căsuța unde locuia comandantul.* CAMIL PETRESCU, U. N. 6. ✦ (Introduce un complement care indică punctul de plecare) Din mijlocul... *Ia lăsați-mi fata-n pace, să nu mi-o deocheți, striga de pe prispă Smaranda lui Ispas, înălțîndu-se dintre celelalte femei.* VLAHUȚĂ, CL. 51. *Dintre coceni se arată umbra omului.* CARAGIALE, P. 40. *Începea a se ivi soarele dintre nori după o ploaie îndelungată.* CREANGĂ, A. 34. *Dintre ramuri de arin Melancolic cornul sună.* EMINESCU, O. I 206. ✦ (În legătură cu părțile corpului; introduce un complement indicînd locul) Între. *O scuturătură puternică îl apucă dintre spete.* CARAGIALE, O. I 289.

2. (Uneori cu sens partitiv; introduce un atribut care arată detașarea unui obiect din mijlocul mai multora de același fel) Printre, între, din. *Dintre cei de la foc, Toader Ursu mai cu samă se temea de iarnă.* SADOVEANU, N. P. 308. *Care dintre cai a veni la jăratic să mănînce, acela are să te ducă la împărăție.* CREANGĂ, P. 192. *Dintre sute de catarge Care lasă malurile, Cîte oare le vor sparge Vînturile, valurile?* EMINESCU, O. IV 396. ✦ (Rar; însoțind un numeral, exprimă o alternativă) Din. *Dintre două una: ori vorbești cu mine pe față, ori mă lași.* SLAVICI, O. I 144.

3. (Introduce un atribut exprimînd o corelație sau o alternanță) Între... *În lupta dintre mine ș-un om de valoare, triumful e al meu.* VLAHUȚĂ, O. A. I 202. *Distanța socială dintre clasa privilegiată și popor dezvoltase în inima poporului o indiferență absolută în privirea boierimii.* ALECSANDRI, O. P. 152.

4. (Cu sens temporal; introduce un atribut care indică răstimpul între două momente cunoscute) Situat între. *Vom dizolva consiliul comunal... în noaptea dintre 9 și 10 august.* CAMIL PETRESCU, T. II 376.

5. (Introduce atributul care exprimă un raport de reciprocitate) Care există între... *Să întărim și să strîngem legăturile dintre toți cei ce muncesc în uzină.* CĂLUGĂRU, O. P. 98.

DÍNTRU prep. (Mai ales înaintea lui «un», «al», «însul», «acest», «o dată», elidîndu-se «u»)

1. (Cu sens local) Din, dinspre. *Dintr-alte țări, de soare pline, Pe unde-ați fost și voi străine, Veniți, dragi păsări, înapoi.* COȘBUC, P. I 90. *Noaptea potolit și vînăt arde focul în cămin; Dintr-un colț p-o sofă roșă eu în fața lui privesc.* EMINESCU, O. I 42. ◇ Loc. adv. **Dintr-acolo** = din partea aceea. *Alergau slujitorii dintr-acolo, vînturînd semne cu brațele.* SADOVEANU, D. P. 210. ◇ (În corelație cu «în» sau «întru») *O lege a completurilor era că tinerii dintr-o mahala nu au ce căuta într-alta.* PAS, Z. I 124. *Strînsă în fusta ei cu picățele, bibilica (picherea) aleargă dintr-un colț într-altul.* GÎRLEANU, L. 10. *Dintr-o parte venea cu carul, în alta se ducea.* CREANGĂ, P. 140. ✦ De pe. *Veverița sare dintr-o creangă într-alta.* ✦ (Indică locul existenței) Din. *Era o amintire, nu tocmai exactă, dintr-o poezie.* VLAHUȚĂ, O. A. I 123.

2. (Cu sens partitiv) Din. *Cînd a chemat împăratul pe fiul său și a pus pe ceilalți șase sfetnici de l-au ispitit, s-a văzut că pricepe multe dintr-ale vieții.* SADOVEANU, D. P. 10. *Dar dintr-al prinților șirag Cîți au trecut al casei prag, De bună seamă cel mai drag A fost ales.* COȘBUC, P. I 54. *Numai în grădina ursului... se află sălăți de aceste și mai rar om care să poată lua dintr-însele și să scape cu viață.* CREANGĂ, P. 211. ◇ (Indicînd apartenența) *S-au tăiat și au pierit unii dintr-o parte și alții din altă parte.* SADOVEANU, D. P. 134.

3. (Cu sens temporal; introduce un complement circumstanțial care indică punctul de plecare în timp) De

la. *Dintr-un timp și vîntul tace; Satul doarme ca-n mormînt.* COȘBUC, P. I 48. ◇ Loc. adj. și adv. **Dintru început** sau **dintru începutul începutului** = de la început. *Gîndul măriei-tale, hatmane, a fost bun dintru începutul începutului.* SADOVEANU, N. P. 259. **Dintru-ntîi** = mai întîi, la început, în primul rînd. ✦ (Introduce un atribut care indică timpul desfășurării unei acțiuni) Din, petrecut în. *Zăpada dintr-acea dimineață de iarnă troienise drumul. Mi-a povestit o întîmplare dintr-o dimineață de vară.*

4. (Introduce un complement care exprimă originea, proveniența) Din. *Din sîngele meu va crește răscumpărarea cum crește grîul dintr-o sămînță.* SADOVEANU, N. P. 398. *Era născut la Messina dintr-un tată genovez și dintr-o mumă turcoaică.* BĂLCESCU, O. II 79.

5. (În legătură cu verbe care înseamnă «a preface», «a schimba», introduce complementul indirect care arată obiectul prefacerii) Din. *Din demon făcui o sîntă, dintr-un chicot, simfonie, Din ochirile-ți murdare ochiu-aurorei matinal.* EMINESCU, O. I 30. *Aleseră mănăstirea lui Alexandru-vodă, spre a face dintr-însa cetate.* BĂLCESCU, O. II 98. ◇ (În legătură cu verbe care arată trecerea de la o stare la alta, introduce complementul care arată starea de la care se trece) *S-a trezit ca dintr-un somn și parcă era de cînd pămîntul.* GÎRLEANU, L. 22. *Fata se uită... ca un om care se deșteaptă dintr-un vis, de care nu-și poate aduce aminte.* EMINESCU, N. 18.

6. (Introduce un complement circumstanțial de mod) Cu. *Atunci, unde se repezi fata la zmeul celalt cu paloșul și, dintr-o lovitură, îl făcu în două bucăți!* ISPIRESCU, L. 19. *Ești bun precît ești mare; tu poți dintr-un cuvînt Să mîngîi osînditii ce-n desperare sînt.* ALECSANDRI, T. II 206. ✦ (În loc. adv.) **Dintr-o dată** = într-o singură mișcare, brusc, pe neașteptate, deodată. *Dintr-o dată, prin deschizăturile rotunde ale podului, trecu ceva neobișnuit.* SADOVEANU, O. VI 14. *De după deal, vom vedea dintr-o dată satul.* CAMIL PETRESCU, U. N. 317. *Prea era grozav acel lup. Unde deschise o gură de să mă îmbuce dintr-o dată.* ISPIRESCU, L. 14.

7. (Introduce un complement instrumental) Cu. *Avea bani în ladă, nu prea mulți, dar destui pentru ca să poată trăi un an, doi dintr-înșii.* SLAVICI, O. I 139. *Degetele ei ca din ceară albă torceau dintr-o furcă de aur și dintr-un fuior de o lînă ca argintul.* EMINESCU, N. 8.

8. (Introduce un atribut care exprimă materia) Din. *Mănăstirea dintr-un lemn.*

9. (Introduce un complement circumstanțial de cauză) Din cauza... *Dintr-o scăpare s-au strecurat cîteva greșeli.* ▭ *Dintr-aceasta el sta pe gînduri.* ISPIRESCU, L. 11.

DINȚÁ, *dințez*, vb. I. Tranz. A face crestături în formă de dinți (2) pe marginea exterioară sau interioară a unui obiect.

DINȚÁR, *dințare*, s. n. 1. Unealtă cu care se înclină dinții ferăstrăului de o parte și de alta a pînzei.
2. Grătar în dreptul scocului morii, care oprește pătrunderea corpurilor aduse de apă.

DINȚÁRE, *dințări*, s. f. Acțiunea de a dința și rezultatul ei. ✦ (Concretizat) Ansamblul dinților unui obiect.

DINȚÁT, -Ă, *dințați, -te*, adj. Cu dinți; crestat sau tăiat în formă de zimți. *Roată dințată.* ▭ *Îi arătă la marginea unui răzor niște ierburi cu frunza dințată.* CAMIL PETRESCU, N. 73.

DINȚĂRÎT s. n. (Formație glumeață) Bir pe care îl plătește cel care a oferit mîncarea aceluia care a mîncat-o, pentru osteneala dinților. *Să vă vedeți popi o dată; și-apoi atunci... ați scăpat și voi deasupra nevoiei: bir n-aveți a da, și havalele nu faceți; la mese ședeți în capul cinstei și mîncați tot plăcinte și găini fripte. Iar la urmă vă plătește și dințăritul.* CREANGĂ, A. 108.

DINȚĂTÚRĂ s. f. Parte dințată. *Pe saci ședea omul cu bățul în mînă și se uita obosit la dințătura șirei spinării boilor, cărora le jucau șoldurile ascuțite sub piei.* DUMITRIU, N. 87.

DINȚIȘÓR, *dințișori*, s. m. Diminutiv al lui dinte.
1. v. dinte (1). *Îi ședea bine cînd rîdea și-și arăta necontenit dințișorii, ca niște mărgele albe.* SADOVEANU, E. 123.
2. v. dinte (2). *Am o greblă cu cinci dințișori. Îmi trebuie ziua de mii de ori* (Mîna).

DIOCÉZĂ s. f. v. dieceză.

DIOCHEÁT, -Ă adj. v. deocheat.

DIÓCHI s. n. v. deochi.

DIÓDĂ, *diode*, s. f. Tub electronic care are doi electrozi, dintre care unul emite electroni.

DIÓIC, -Ă, *dioici, -e*, adj. (Bot.; despre unele plante unisexuate) Care are organele sexuale la indivizi diferiți ai aceleiași specii. *Cînepa este o plantă dioică.*
— Pronunțat: *di-o-ic.*

DIONISIÁC, -Ă, *dionisiaci, -e*, adj. Care e în legătură cu cultul lui Dionisos; bahic.
— Pronunțat: *di-o-.*

DIÓPTRIC, -Ă, *dioptrici, -e*, adj. Care e în legătură cu legile refracției luminii sau care are la bază aceste legi. *Telescop dioptric.*
— Pronunțat: *di-op-.*

DIÓPTRICĂ s. f. Parte a opticii care se ocupă cu studiul fenomenelor de refracție a luminii.
— Pronunțat: *di-op-.*

DIOPTRÍE, *dioptrii*, s. f. Unitate în care se exprimă convergența unei lentile cînd distanța ei focală se măsoară în metri. *Examina coloanele de cifre cu niște ochelari de șapte dioptrii.* CAMIL PETRESCU, U. N. 51.
— Pronunțat: *di-op-.*

DIORÁM s. m. v. dioramă.

DIORÁMĂ, *diorame*, s. f. Tablou de dimensiuni mari sau reprezentare în relief astfel construită, încît spectatorul are impresia că vede un peisaj real. V. panoramă. *În timpul lui Caragea, veni pentru prima oară un întreprinzător de dioramă și clădi un teatru de scînduri.* FILIMON, C. 193.
— Pronunțat: *di-o-.* — Variantă: **diorám** (CAMIL PETRESCU, V. 83) s. n.

DIORÎT s. n. Rocă grăunțoasă, alcătuită mai ales din plagioclaz și amfibol. *Printre acestea sînt topoare de serpentină și de diorit, rotocoale de micașist și de piatră vărosată.* ODOBESCU, S. II 138 *Exista în Banat și stînci eruptive și anume precum... dioritul... porfiruri feliurite etc.* I. IONESCU, M. 49.
— Pronunțat: *di-o-.*

DIPLEGÍE, *diplegii*, s. f. (Med.) Paralizie bilaterală.

DIPLOMÁT[1], **-Ă**, *diplomați, -te*, adj. Care a obținut o diplomă. *Dentist diplomat.*

DIPLOMÁT[2], **-Ă**, *diplomați, -te*, adj. Care are calități proprii unui diplomat[3], care știe să profite de împrejurări și relații pentru a-și ajunge scopurile. ✦ (Uneori cu o nuanță peiorativă) Dibaci, șiret, viclean, șmecher. *Donici, cuib de-nțelepciune... Unde-i boul lui cuminte, unde-i vulpea diplomată?* EMINESCU, O. I 31.

DIPLOMÁT[3], **-Ă**, *diplomați, -te*, s. m. și f. Persoană oficială însărcinată să întrețină relații sau să trateze cu reprezentanții oficiali ai altor state în numele guvernului său. V. ambasador. *Erau unele dificultăți, de care consulul, diplomat de carieră, se împiedeca.* BART, E. 287.

DIPLOMÁTIC[1] s. n. v. diplomatică[1].

DIPLOMÁTIC[2], **-Ă**, *diplomatici,-e*, adj. (Învechit, mai ales despre limbă, stil) Caracteristic diplomelor şi documentelor, în stilul sobru, în limba specifică diplomelor şi documentelor.

DIPLOMÁTIC[3], **-Ă**, *diplomatici, -e*, adj. **1.** Care se referă la diplomaţie, caracteristic diplomaţilor. *Deşi nobil de viţă veche, nu s-a bucurat de o anumită însărcinare diplomatică* SADOVEANU, Z. C. 168. ◇ *Agent diplomatic* v. agent. *Corp diplomatic* v. corp. *Curier diplomatic* v. curier. *Valiză diplomatică* v. valiză.

2. Abil, calculat. *Iscusinţa d-tale diplomatică nu te poate ajuta... Ţin foarte mult să spui tot ceea ce gîndeşti.* CAMIL PETRESCU, T. II 204.

DIPLOMÁTICĂ[1] s. f. Disciplină auxiliară a istoriei, care cercetează diplomele (3) şi documentele oficiale vechi şi le stabileşte autenticitatea. *Act de diplomatică naţională păstrat şi azi la Snagov.* ODOBESCU, S. I 438. *Noi aice învăţăm greceşte, latineşte... precum şi alte multe ramuri de învăţături, între care şi diplomatica.* KOGĂLNICEANU, S. 75.

— Variantă: (învechit) **diplomátie** (BĂLCESCU, O. I 54) s. n.

DIPLOMÁTICĂ[2] s. f. (Învechit) Diplomaţie. *De la o vreme s-au aţiţat luxul şi scîrboasa diplomatică, care n-au fost spre vreun temei al nostru sau folos al patriei.* GOLESCU, Î. 63.

DIPLOMAŢÍE s. f. **1.** Activitate, îndeplinită de organele statului şi de reprezentanţii şi agenţii săi peste graniţă, care asigură realizarea sarcinilor politicii externe a statului.

2. (Uneori cu sens peiorativ) Conduită abilă, pricepere, dibăcie, rutină de diplomat. *De acest inel central va trebui să înnoade o mulţime de fire convergente, o diplomaţie întreagă şi plină de nuanţe.* GALACTION, O. I 396. *Am nişte rochii pentru Sabina... — Va fi nevoie de puţină diplomaţie ca să le accepte.* C. PETRESCU, C. V. 227. [Trahanache:] *Trebuie să ai şi puţintică diplomaţie!* CARAGIALE, O. I 111.

3. Carieră, profesiune de diplomat; corp diplomatic. *Distins cum era, ar fi intrat şi în diplomaţie.* M. I. CARAGIALE, C. 116.

DÍPLOMĂ, *diplome*, s. f. **1.** Act eliberat de o instituţie de învăţămînt, de o comisie de examinare etc. care certifică pregătirea profesională a unei persoane şi îi dă dreptul să poarte un titlu. *Diplomă de stat.* ▭ *Mi-am adus aminte că... ăl mai bun prieten al meu se ofileşte cu diploma în buzunar, într-o casă boierească.* CAMIL PETRESCU, T. I 40. *A dobîndit diploma de doctor în medicină.* GHICA, S. 159. *Un doctor vestit venise... avea atestate Numai în aur legate, Diplome ce-n academii luase, cum el zicea, Prin ţări care niciodată Nu au figurat pe hartă.* ALEXANDRESCU, P. 175.

2. Act eliberat unui participant la o expoziţie sau la un concurs, prin care se recunoaşte calitatea deosebită a lucrărilor expuse sau a probelor date. V. distincţie, premiu.

3. (În orînduirea feudală şi capitalistă) Act prin care se acordă un titlu de nobleţe sau anumite privilegii; hrisov, uric, zapis. *Nu erai comandant de fregată decît răpind acest drept unui tînăr meritos care nu avea privilegiul d-tale de a se fi născut cu diploma de nobil tipărită pe spate.* CAMIL PETRESCU, T. II 204. *Familia Coresilor, originară din Chios... a obţinut diplome de la voievozii romîni.* ODOBESCU, S. I 360. *Lord Paget, vei primi astăzi diplomele de baron.* NEGRUZZI, S. III 328.

DIPÓL, *dipoli*, s. m. Fiecare dintr-o pereche de mici poli electrici apropiaţi şi de nume contrare.

DIPTÉR, *diptere*, s. n. Insectă cu două aripi şi cu aparatul bucal adaptat pentru supt sau înţepat şi supt. *Muştele şi ţînţarii sînt diptere.* ✦ (La pl.) Ordin din care fac parte aceste insecte. ✦ (Adjectival; despre insecte) Cu două aripi.

DIPTÍC, *diptice*, s. n. (Rar) Icoană sau tablou făcut din două plăci legate una de alta, astfel ca să se poată închide şi deschide ca o carte. *Aceste iconiţe îndoite sau diptice, compuse de două plăci ce se închideau una peste alta ca două obloane, erau întrebuinţate din vechime la romani.* ODOBESCU, S. I 452.

— Accentuat şi: *díptic*.

DIRÉCT[1] adv. Fără înconjur, de-a dreptul. *De la laborator am venit direct acasă.* BARANGA, I. 202. *Venind direct de la Piteşti şi urmînd să plece... de aici fiecare la moşia lui.* REBREANU, R. I 218. ◇ *A fi* (sau *a face* pe cineva) *direct răspunzător* (de ceva) = a răspunde (sau a face pe cineva) să răspundă personal şi integral (de anumite fapte). *Sînteţi invitat să vă conformaţi întocmai cu legea... vă vom face direct răspunzător.* MACEDONSKI, O. III 78. ◇ (Mat.; despre mărimi variabile) *Direct proporţional* = pentru care raportul numerelor care le reprezintă rămîne constant.

DIRÉCT[2], **-Ă**, *direcţi*, *-te*, adj. **1.** Care duce de-a dreptul la ţintă, fără ocol, drept. *Trebuia să treacă rîul ca să apuce o cale mai directă către casă.* BOLINTINEANU, O. 427. ◇ Fig. *Dacă Ghindăoanu simte atacul direct, iese de la stînă şi se fereşte în rîpă.* SADOVEANU, P. M. 123. *Discuţia... era chiar prea directă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 8. ◇ *Tren direct* = tren care parcurge cu aceeaşi formaţie distanţa între două puncte (de obicei depărtate). *Vagon direct* = vagon care se ataşează succesiv la garnitura a două sau mai multe trenuri, astfel ca pasagerii să ajungă la destinaţie fără transbordare. ◇ Loc. adj. (Despre descendenţă) *În linie directă* = (în opoziţie cu în linie colaterală) din tată în fiu, în linie dreaptă. ✦ Fără ascunzişuri, pe faţă, făţiş. *Pe urmă a trecut la ameninţări directe.* CAMIL PETRESCU, U. N. 49.

2. Care se face sau are loc fără intermediar; nemijlocit. *Va trebui să ia contact direct cu ţăranii.* REBREANU, R. II 11. ◇ *Vot direct* = vot exprimat în chip nemijlocit prin participarea fiecărui cetăţean la urnă. *La alegerile pentru Marea Adunare Naţională şi pentru toate sfaturile populare, oamenii muncii, cetăţeni ai Republicii Populare Romîne, participă în mod nemijlocit, prin vot direct.* CONST. R.P.R. 44. *Impozit direct* = impozit asupra veniturilor şi proprietăţilor, perceput nemijlocit pe baza unor roluri nominale. (Gram.) *Complement direct* = parte de propoziţie care determină un verb tranzitiv, indicînd asupra cui (fiinţă, lucru, proces etc.) trece nemijlocit acţiunea verbului respectiv sau indicînd rezultatul unei acţiuni. *Vorbire directă* sau *stil direct* = reproducere întocmai a spuselor cuiva în aşa fel, încît fraza care conţine această reproducere nu este subordonată gramatical faţă de un verb de declaraţie. ✦ (La box; substantivat, f.) Lovitură dată cu mîna întinsă, drept înainte.

DIRECTÍVĂ, *directive*, s. f. Indicaţie, normă, instrucţiune dată de un organ superior organelor în subordine, cu scopul de a îndruma, a orienta, a determina activitatea, atitudinea, conduita acestora. *Directivele i le-a dat însuşi Deliceanu.* REBREANU, R. I 243.

DIRECTÓR[1], **-OÁRE**, *directori*, *-oare*, adj. Care dirijează ceva, care indică direcţia. ◇ *Roţi directoare* = roţile din faţă ale unui vehicul cu ajutorul cărora i se dă direcţia. (Mil.) *Plan director* = hartă sau plan al unei regiuni, de obicei la scara de 1/20000. *Tun director* = tun care, prin tirul lui, indică direcţia de tragere pentru celelalte tunuri. (Geom.) *Linie directoare* = linie pe care alunecă altă linie care prin mişcarea ei descrie o suprafaţă.

✦ Fig. Care indică linia de conduită, care îndrumează activitatea în diferite domenii. *Teoriile directoare ale fizicii contemporane, adică teoria relativității și teoria cuantelor, s-au format și s-au consolidat mai tîrziu.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 120, 7/1.

DIRÉCTOR[2], **-OÁRE**, *directori, -oare*, s. m. și f. Persoană care are conducerea unei instituții, a unei publicații periodice etc. sau numai a unui sector din cadrul acestora. *Toți... îl cred director de minister.* CARAGIALE, O. III 18. *De-a veni directorul aci, l-om ruga să ne recomande ministrului.* ALECSANDRI, T. I 276.

DIRECTORÁȘ, *directorași*, s. m. Diminutiv cu sens depreciativ al lui director. [Cărțile] *le-a vîndut directorașului unei școale primare.* CREANGĂ, A. 142.

DIRECTORÁT, *directorate*, s. n. Funcția de director precum și durata acestei funcții; (concretizat) localul unde este instalată o direcție.

DIRECTORIÁL, -Ă, *directoriali, -e*, adj. De director, aparținînd directorului. *Biroul direcției are... o masă destul de luxoasă, în spatele fotoliului directorial, pe perete, un gobelin încadrat.* CAMIL PETRESCU, T. I 381. ✧ *Fond directorial* v. fond.

— Pronunțat: *-ri-al.*

DIRÉCȚIE, *direcții*, s. f. **I. 1.** (Adesea construit cu prep. «în») Orientare în spațiu a unei persoane sau a unui obiect față de al.ul. *Undeva... în direcția în care se cufundau călărețiî înșiruți cîte unul, lucea un lac.* SADOVEANU, Z. C. 24. *Mi-e imposibil să știu în ce direcție mergem.* CAMIL PETRESCU, U. N. 388. ✧ Fig. [În Russo] *se găsește tot atîta critică cît în toți ceilalți critici la un loc și în mai multe direcții decît la toți.* IBRĂILEANU, SP. CR. 67. ✧ Expr. **În toate direcțiile** = peste tot. ✦ Sens (al unei acțiuni). *Se pare că și Stoican lucrează în aceeași direcție.* BARANGA, I. 172.

2. (Fiz.) Proprietate a unei drepte de a avea anumite înclinări față de trei axe date care nu sînt cuprinse într-un singur plan.

II. 1. Acțiunea de a conduce, de a dirija (o instituție, o întreprindere etc.); conducere. *A preluat direcția unei instituții.*

2. Postul, funcția de director (într-o administrație, într-o instituție); p. ext. durata acestei funcții. *Am luat iar direcția pe trei ani și doresc s-aduc mulțămire publicului.* ALECSANDRI, T. I 283.

3. Organul de conducere al unei întreprinderi, instituții sau organizații sociale. ✧ *Direcție generală* = organ de conducere care cuprinde mai multe direcții în subordine. (Și în forma *direcțiune*) *Șeful îl pusese... la dispoziția direcțiunii generale.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 187. ✦ Subdiviziune (în sistemul de organizare al unei instituții) care conduce o anumită ramură de activitate a instituției.

4. Biroul directorului.

III. Ansamblul organelor folosite pentru dirijarea unui vehicul (automobil, tractor etc.). *Podul rulant a ajuns din nou la ușa cuptorului... Bozan strînge în mîini direcția.* SAHIA, N. 34. ✦ (Mai ales în expr. *bară de direcție*) Bară de oțel articulată la ambele capete (prin două dispozitive speciale) de roțile unui vehicul și servind la îndreptarea roților într-o anumită direcție.

— Variantă: **direcțiúne** (pronunțat *-ți-u-*) (MACEDONSKI, O. II 289) s. f.

DIRECȚIÚNE s. f. v. **direcție.**

DIREGĂTÓR s. m. v. **dregător.**

DIREGĂTORÍE s. f. v. **dregătorie.**

DIRÉGE vb. III v. **drege.**

DIRÉPT[1] s. n. v. **drept**[3].

DIRÉPT[2], **-EÁPTĂ** adj. v. **drept**[4].

DIRÉS[1] s. n. v. **dres**[1].

DIRÉS[2], **-EÁSĂ** adj. v. **dres**[2].

DIRETICÁ vb. I v. **deretica.**

DIRETICÁT, -Ă adj. v. **dereticat.**

DIRÍGE, *dirig*, vb. III. Tranz. (Învechit) A conduce, a dirija.

DIRIGÉNT, *dirigenți*, s. m. (Învechit) Director, șef, conducător al unei întreprinderi. *Nu te supăra și dă-i domnului dirigent al librăriei noastre alăturata comandă.* CARAGIALE, O. VII 232.

DIRIGENȚÍE, *dirigențîi*, s. f. (Învățămînt) Conducere, supraveghere, îndrumare de către un profesor a unei clase de elevi.

DIRÍGERE, *dirigeri*, s. f. (Învechit) Dirijare, conducere. *Îți scot la lumină învățături și povețe pentru formarea și dirigerea unui conservator național.* ODOBESCU, S. III 103.

DIRIGÍNTE, -Ă, *diriginți, -te*, s. m. și f. **1.** Profesor însărcinat cu dirigenția unei clase de elevi. ✦ (În trecut) Director al unei școli primare rurale. *Învățătorul diriginte... strîmbă din nas cînd rostesc coloniștii orații.* SADOVEANU, P. M. 247. *La școală, dirigintele îl primi scuturîndu-și țărna de pe mîini, între straturile grădinii.* C. PETRESCU, Î. II 167.

2. Șef al unui oficiu poștal sau vamal. *Zicea c-a aflat bărbatu-său de la poștă, că-i spusese dirigintele.* SEBASTIAN, T. 203.

DIRIGUÍ, *diriguiesc*, vb. IV. Tranz. A da directive, dispoziții; a conduce, a dirija. *Cuconu Ioniță își sorbea cafeaua... pe scara de sus a cerdacului, diriguind, pentru ziua întreagă, rostul gospodăriei sale.* HOGAȘ, DR. II 93.

DIRIGUITÓR, -OÁRE, *diriguitori, -oare*, adj. Care conduce, călăuzește, dirijează; conducător. *În Eminescu nu vorbea interesul vreunei clase diriguitoare, ci al claselor mici.* IBRĂILEANU, SP. CR. 180. *În privegherea diriguitoare... nu rareori se întîmpla ca măruntul meu călugăr să-și tragă iute mîna de pe un hrib ce nu stătea tocmai cuminte pe jăratec.* HOGAȘ, M. N. 117. ✧ (Substantivat) *Combătînd pe dușmanii ideologici din afara Partidului comunist și deviațiile de la linia justă bolșevică dinăuntrul lui, revista noastră* [«Lupta de clasă»] *va căuta să devină diriguitorul ideologic al proletariatului din Romînia* [1926]. DOC. PART. 71.

— Pronunțat: *-gu-i-.*

DIRIJÁ, *dirijez*, vb. I. Tranz. A conduce, a îndruma. *Individul e un mic șurub în această mașinărie* [în societatea capitalistă], *depinde deci de ea, dar el n-o poate dirija.* GHEREA, ST. CR. III 363. «*Drapelul libertății*», *dirijat de decanul avocaților, își termina articolul său de fond cu cuvintele: «Vom căuta să fim cît se poate mai parlamentari».* CARAGIALE, N. S. 60. ✦ A conduce o orchestră, un cor. *A dirijat apoi concertul pentru pian în mi major de Mozart.* CONTEMPORANUL, S. II, 1952, nr. 275, 3/2.

DIRIJÁBIL, *dirijabile*, s. n. Balon cu secțiune circulară sau ovală, înzestrat cu mijloace proprii de propulsie și de mișcare în orice direcție.

DIRIJÁRE s. f. Acțiunea de a dirija; conducere, îndrumare. *Ideologia socialistă științifică, întemeiată pe cunoașterea legilor obiective ale dezvoltării sociale, permite să se prevadă desfășurarea evenimentelor și, datorită acestui fapt, permite dirijarea lor de către oameni.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 9, 26.

DIRIJÁT, -Ă, *dirijați, -te*, adj. Care a primit o anumită direcție sau orientare; condus, îndrumat (de altul). ✧ *Economie dirijată* v. economie.

DIRIJÓR, -OÁRE, *dirijori, -oare,* s. m. şi f. Persoană care conduce o orchestră sau un cor. *Pregătirea şi autoritatea dirijorilor influenţează într-un grad înalt nivelul de interpretare al orchestrei.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 368, 1/2.

DISC, *discuri,* s. n. **1.** Placă rotundă (în antichitate de piatră sau de metal, astăzi mai ales de lemn, încercuită cu fier şi avînd o anumită greutate) pe care atleţii o aruncă în exerciţiile şi probele sportive de aruncare la distanţă. ✧ Fig. *Discul de foc al lunii se înalţă curat pe zarea răsăritului.* CAMILAR, TEM. 203. *Soarele... ajuns în răscrucile cerurilor, îşi cumpănea, parcă, neclintit, pe albastrul şters al adîncurilor, discul său alb de lumină topită.* HOGAŞ, M. N. 172. *Codrul pare tot mai mare, parcă vine mai aproape Dimpreună cu al lunei disc, stăpînitor de ape.* EMINESCU, O. I 154.

2. Orice obiect de formă rotundă şi plată. *În fabrica de parafină mîna îngheaţă pe sloiul discurilor de fier.* C. PETRESCU, A. 464. ✧ *Plug cu disc* = plug, de obicei cu tracţiune mecanică, a cărui parte tăietoare, rotundă şi plată, taie şi răstoarnă brazda ca şi cormana şi brăzdarul. (Fiz.) *Discul lui Newton* = placă circulară împărţită în şapte sectoare colorate reproducînd culorile spectrului solar şi care, învîrtită repede, pare albă. ✧ Placă de patefon. *Am ascultat muzică pe discuri.* ✧ Placă rotundă de metal pe care se strîng banii (se face chetă) în biserică; talger. *Să mergem... zise preotul, socotindu-se: Oare cît s-o fi strîns la disc?* CAMILAR, N. II 11.

3. (Med.; în expr.) *Disc intervertebral* = ţesut fibros aşezat între două vertebre, în formă de disc (1) şi cu un nucleu bulbos. *Hernie de disc* = hernia discului intervertebral.

DISCERNĂMÎNT s. n. Facultatea de a discerne, de a pătrunde, de a judeca şi a aprecia lucrurile la justa lor valoare. V. alegere, selecţionare. *O fiinţă... capabilă de discernămînt, curajoasă.* CAMIL PETRESCU, T. II 305. *Ar rezulta că Asachi e un novator exagerat, că vrea să introducă cît mai multă cultură apuseană cu putinţă fără nici un discernămînt.* IBRĂILEANU, SP. CR. 45.

DISCÉRNE, *discérn,* vb. III. Tranz. (Fără forme la timpurile trecute) A deosebi, a distinge lucrurile unele de altele; a judeca limpede, cu pătrundere, cu precizie. *Credeam... că pot discerne unde e meritul.* CAMIL PETRESCU, T. II 309.

DISCIPLINÁ, *disciplinez,* vb. I. Tranz. A obişnui (pe cineva) cu spiritul de disciplină, de ordine, cu ascultarea. (Fig.) *Văzui apoi sate... clădite în lungul unor mlaştini unde e disciplinată apa în canaluri.* SADOVEANU, M. C. 122.

DISCIPLINÁR, -Ă, *disciplinari, -e,* adj. Conform cu disciplina, privitor la disciplină, urmărind disciplina sau disciplinarea. ✧ *Pedeapsă* (sau *sancţiune) disciplinară* = sancţiune care se aplică unei persoane pentru încălcarea regulilor de disciplină ale instituţiei sau organizaţiei din care face parte. *Încălcarea de către studenţi a disciplinei şi regulamentului de ordine interioară al instituţiei de învăţămînt superior atrage după sine... sancţiuni disciplinare.* COL. HOT. DISP. 1953, nr. 71, 1195. ✧ Loc. adv. **Pe cale disciplinară** = prin pedeapsă disciplinară. *Dacă ţi-ai fi făcut totdeauna datoria, n-ai fi venit aici pe cale disciplinară.* SADOVEANU, P. M. 118. ✧ (Adverbial) *Am propus să fii transferat disciplinar.* SADOVEANU, P. M. 112.

DISCIPLINÁRE s. f. Acţiunea de a disciplina, de a obişnui pe cineva cu disciplina.

DISCIPLINÁT, -Ă, *disciplinaţi, -te,* adj. Supus disciplinei şi ordinei. *Odobescu — spirit disciplinat, capabil să se specializeze într-o ramură a ştiinţei.* IBRĂILEANU, SP. CR. 214. ✧ Fig. *Trunchiurile brazilor... au fost transformate în vagoane de scînduri, disciplinate şi simetrice.* BOGZA, C. O. 130.

DISCIPLÍNĂ, (3) *discipline,* s. f. **1.** Totalitatea regulilor de purtare impuse tuturor membrilor unei colectivităţi. *Armata românească era supusă unei discipline strașnice.* BĂLCESCU, O. I 18. ✦ Supunere liber consimţită a membrilor unei colectivităţi la dispoziţiile luate de conducere pentru bunul mers al acelei colectivităţi. *Întărirea disciplinei în muncă este o condiţie esenţială în ridicarea productivităţii muncii şi a cîştigului muncitorilor.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 507. *Disciplina socialistă a muncii cere ca muncitorul să îndeplinească şi să depăşească normele de producţie stabilite, să dea o producţie de bună calitate, să lucreze fără rebut.* LUPTA DE CLASĂ, 1952, nr. 4, 79. *Mineritul fără disciplină înseamnă moartea minei.* DAVIDOGLU, M. 29. ✦ Ordine. *Rolul criticului de azi este de a introduce o disciplină binefăcătoare în activitatea noastră intelectuală.* VLAHUŢĂ, O. A. 230.

2. Spirit de ordine, deprindere cu o ordine strictă. *Disciplina minţii.*

3. Ramură specială a unei ştiinţe. *Geologia e o disciplină a ştiinţelor naturii.*

DISCÍPOL, *discipoli,* s. m. Persoană care trăieşte în preajma unui maestru, lucrînd sub supravegherea lui, primind învăţăturile lui şi uneori continuîndu-le. V. elev, ucenic, învăţăcel. *Iubitorul stelelor văzu în Manolaş un viitor discipol.* GALACTION, O. I 620. *Mi s-a zis pe rînd magistru, doctor, culme strălucită, Şi discipoli mă urmară cu voinţa nimicită.* MACEDONSKI, O. I 271. ✦ Persoană care adoptă, urmează, continuă doctrina, învăţătura, principiile cuiva. V. continuator. *Discipolul credincios şi tovarăşul de luptă cel mai apropiat al lui Lenin, I. V. Stalin, a dezvoltat tezele leniniste asupra electrificării şi a condus măreaţa operă de electrificare a Uniunii Sovietice.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 323.

— Variantă: (învechit) **discípul** (EMINESCU, N. 54) s. m.

DISCÍPUL s. m. v. **discipol.**

DISCOBÓL, *discoboli,* s. m. (În antichitatea greacă) Atlet care se îndeletnicea cu aruncarea discului.

DISCONTINUITÁTE, *discontinuităţi,* s. f. Lipsă de continuitate între mai multe elemente care se succed în timp sau în spaţiu. V. intermitenţă. *Însăşi structura componistică a simfoniei are deficienţe serioase. Ea dă impresia unei discontinuităţi. Sînt foarte multe fragmente inutile, superficiale, făcute pentru «a epata».* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 138, 8/3. ✦ (Mat.; Fiz.) Proprietate a unei funcţii de a nu îndeplini condiţiile de continuitate. *Funcţiunea prezintă discontinuitate pentru x—a.* ✦ (Geol.) Întrerupere a unei stratificaţii, datorită unei lipse în sedimentare.

DISCONTÍNUU, -Ă, *discontinui, -e,* adj. Cu întreruperi, lipsit de continuitate. V. intermitent.

DISCORDÁ, pers. 3 *discordează* şi (mai rar) *discórdă,* vb. I. **1.** Intranz. (În opoziţie cu concorda) A fi în discordanţă, a distona, a nu se armoniza, a nu se potrivi.

2. Refl. (Învechit, despre instrumente muzicale cu coarde sau despre coardele instrumentelor; în opoziţie cu acorda) A se dezacorda. *S-au discordat ghitara!... Pas acum de-o acordează cu mînile îngheţate.* ALECSANDRI, T. I 78. ✧ Fig. *Anul 1848... Toată lumea se aruncă în arena politică. Lira lui Lamartine se discordă şi telescopul lui Arago prinse ceaţă.* NEGRUZZI, S. I 335.

3. Tranz. (În opoziție cu încorda) A relaxa, a slăbi tensiunea, a destinde. *A discorda un arc.* ✧ Fig. *O moliciune subită îi discordează toți nervii.* VLAHUȚĂ, O. A. III 93. *Un sentiment de dureroasă izolare îi întuneca mintea, îi discorda voința.* id. ib. 142. ✧ Refl. *Dinu se lăsă iar pe pîntece, întinzîndu-se, ca un șarpe care se discordează.* SADOVEANU, O. III 163.

— Variantă: **descordá** vb. I.

DISCORDÁNT, -Ă, *discordanți, -te,* adj. Nepotrivit, distonant, nearmonios, strident. *Culori discordante. Sunete discordante.* ▭ *De peste firea întreagă, pînă la hotarele auzului, într-o clipă se rîdică, pe mii de note discordante și totuși armonice, simfonia înfricoșată a frămîntării și a zbuciumului universal.* HOGAȘ, M. N. 175. *Simpatica muzică a lui Weber... pare că netezește cu o suflare lină toate asprimile... unor așa discordante contraste.* ODOBESCU, S. III 99. ✧ *Notă discordantă* = vorbă sau faptă care distonează într-un ansamblu. *De-a lungul întregii poezii nu-i nici o notă discordantă sau falșă.* GHEREA, ST. CR. III 261. ✦ (Geol.) *Straturi discordante* = straturi ale căror suprafețe de stratificație nu sînt paralele între ele.

DISCORDÁNȚĂ, *discordanțe,* s. f. Lipsă de concordanță, nepotrivire stridentă, distonanță, dezacord. *Discordanță de culori.* ▭ *Și-ntr-o fină discordanță Cu privelișlea sonoră, Merg ușor cam la distanță.* TOPÎRCEANU, M. 63. ✦ (Geol.) Poziția neparalelă a unor straturi noi față de alte straturi mai vechi.

DISCORDÁRE, *discordări,* s. f. Acțiunea de a (se) discorda și rezultatul ei. *El simți o rupere bruscă, o discordare dureroasă în tot trupul și conștiința lui; ca într-o vîlvătaie de incendiu, îi tremurară deodată toate gîndurile.* VLAHUȚĂ, O. A. 313.

— Variantă: **deseordáre** s. f.

DISCORDÁT, -Ă, *discordați, -te,* adj. **1.** (Despre instrumente muzicale cu coarde) Dezacordat, neacordat. *Flașnetele... din cînd în cînd se opreau, oftînd obosite și discordate.* SADOVEANU, D. 74. ✦ (Despre arcuri etc.) Care nu e încordat bine, care nu e întins cum trebuie; destins, relaxat. *Se mai găseau arce discordate și săgeți în tolbe sparte.* SADOVEANU, D. P. 71.

2. Fig. (Rar; despre oameni) Indispus, posomorît. *După atît de bună petrecere, sînt cam discordat, — mai cu seamă că am primit... știri urîte.* CARAGIALE, O. VII 19.

— Variantă: **descordăt, -ă** (SLAVICI, O. I 157) adj.

DISCÓRDIE, *discordii,* s. f. (În opoziție cu concordie, armonie) Neînțelegere, dezbinare, nepotrivire, disensiune, dezacord; p. ext. ceartă, sfadă, vrajbă, gîlceavă. *Pricinuise discordie între bărbatul care voia să plece... și femeia care voia să rămînă.* C. PETRESCU, Î. II 155. *Luați aminte la cele ce-am decis: Deja pînă acuma discordii intestine De trei ori se iviră.* MACEDONSKI, O. II 88. ✧ *Mărul discordiei* = obiect pentru care se ceartă mai multe persoane; subiect de ceartă.

DISCOTÉCĂ, *discoteci,* s. f. Colecție de discuri (de patefon), p. ext. mobilă cu rafturi (uneori închisă ca un dulap) în care se păstrează discurile.

DISCRÉDIT s. n. Pierdere sau micșorare a creditului, a încrederii. *Nu sînteți jurnaliști, dar niște mișei pamfletari... ce aduceți discredit presei!* ALECSANDRI, T. 1711. *În urma discreditului în care au căzut, la noi* [în 1866], *lucrările statistice, ar trebui să aibă cineva mare curaj... ca să întreprindă studiul faptelor ce se exprim prin cifre.* I. IONESCU, D. 1.

DISCREDITÁ, *discreditez,* vb. I. Tranz. (Cu privire la o persoană, o organizație, o concepție etc.) A face să-și piardă creditul, încrederea altora, considerația, a strica reputația. V. compromite, defăima. *Prin pamflete... ai căutat să discreditezi pe membrii comitetului mîntuirii publice.* CAMIL PETRESCU, T. II 603. *Au inventat fabule nedemne ca să-l discrediteze.* CARAGIALE, O. III 211. ✧ Refl. *S-a discreditat printr-o acțiune nejustă.*

DISCREDITÁRE s. f. Faptul de a (se) discredita, de a face să-și piardă (sau de a-și pierde) creditul, considerația, reputația; pierdere a influenței, a considerației. V. defăimare, compromitere.

DISCREDITÁT, -Ă, *discreditați, -te,* adj. Care și-a pierdut creditul, încrederea, reputația. *Marfă discreditată. Teorie discreditată.*

DISCREPÁNȚĂ, *discrepanțe,* s. f. Nepotrivire (între două lucruri), dezacord. V. discordanță.

DISCRÉT, -Ă, *discreți, -te,* adj. **1.** (Despre persoane) Care știe să păstreze o taină ce i s-a încredințat. *Mă vei ierta însă a fi mai puțin discret.* ODOBESCU, S. III 63. ✦ (Adverbial) Fără a atrage atenția. *Îl pîndeam discret, știind că în asemenea clipe ușurare se află în destăinuire.* M. I. CARAGIALE, C. 69. ✦ Rezervat, reținut în vorbe și acțiuni. *Îi înțelegea și aproba, deși el, fire discretă, nu-și cheltuia durerile în cuvinte aspre, ci își tortura cu ele numai sufletul lui.* REBREANU, R. I 66.

2. Fig. (Despre lucruri, stări sufletești etc.) Abia perceptibil, care nu bate la ochi, care nu atrage atenția. *Culori discrete.* ▭ *Clinchetul tălăngilor de la gîtul vitelor... pare o chemare discretă.* BOGZA, C. O. 74. *Mi-a întins mîinile cu discretă amabilitate.* GALACTION, O. I 94. *Cîteva felinare de hîrtie colorată... împrăștiau o lumină discretă.* VLAHUȚĂ, O. A. III 4. *Ea-i trimite un zîmbet discret de prietenie și de încurajare.* id. ib. 65. ✧ (Adverbial) *Intrară cu alte măsuțe joase, acoperite discret cu naframe vișinii.* SADOVEANU, Z. C. 285.

DISCRÉȚIE s. f. **1.** Calitatea de a fi discret, de a păstra o taină încredințată. *Lăsă la o parte discreția și se apucă să-i povestească.* REBREANU, R. I 253. ✧ Expr. **A păstra discreția** = a nu răspîndi o știre, a nu divulga un secret încredințat. *S-a păstrat discreția cu privire la această întîmplare.* ✦ Rezervă în atitudine, reținere în vorbe și fapte. *Nu aveau altceva de făcut decît să ne examineze. Și făceau asta cu o lipsă de discreție uimitoare.* CAMIL PETRESCU, U. N. 178. *Făcînd un compromis între roș și nevoia ei de discreție — a ales culoarea roză pentru excursia din munții Varatecului.* IBRĂILEANU, A. 145. *E atîta discreție și delicatețe în exprimarea sentimentului.* GHEREA, ST. CR. III 274.

2. (Familiar, numai în loc. adv.) **La discreție** = cît poftești, cît vrei, fără nici o restricție. ✧ Expr. **A fi** (sau **a ajunge, a rămîne, a pune, a lăsa**) **la discreția** (cuiva) = a fi (sau a ajunge etc.) la bunul plac, la cheremul, la dispoziția (cuiva), supus puterii abuzive, capriciilor (cuiva).

— Variantă: (învechit) **discrețiúne** (pronunțat *-ți-u-*) (GHICA, S. 104) s. f.

DISCREȚIONÁR, -Ă, *discreționari, -e,* adj. (Jur.; în statele capitaliste, numai în expr.) *Puteri discreționare* = puteri conferite în anumite cazuri unei autorități sau unor reprezentanți ai ei de a lua măsurile pe care le cred de cuviință în afara legii. *Comitetul cu puteri discreționare al Frăției este scos din guvern.* CAMIL PETRESCU, O. II 335.

— Pronunțat: *-ți-o-.*

DISCREȚIÚNE s. f. v. **discreție.**

DISCRIMINÁRE, *discriminări,* s. f. Deosebire. *Regimul democratic a suprimat toate discriminările naționale, rasiale și a acordat drepturi egale naționalităților conlocuitoare, creînd posibilități materiale pentru exercitarea acestor drepturi.* REZ. HOT. I 35.

DISCRIMINATÓRIU, -IE, *discriminatorii,* adj. Care face sau creează deosebiri între un lucru şi altul sau între o persoană şi alta. *Legislaţie discriminatorie.*

DISCULPÁ, *discúlp,* vb. I. Refl. A se dezvinovăţi, a se scoate din culpă. ◇ Tranz. (Rar) *Fără d-a încerca să-l disculpăm, să deplîngem totuşi acea tristă stare de lucruri.* ODOBESCU, S. I 321.

DISCULPÁRE s. f. Acţiunea de a (se) disculpa, de a (se) scoate din culpă; dezvinovăţire.

DISCÚRS, *discursuri,* s. n. Expunere în faţa unei adunări a unui subiect (mai adesea de natură politică); cuvîntare. V. conferinţă. *Un ofiţer... se plimba nervos, grăind singur, pregătind un discurs.* CAMILAR, N. I 372. *Şi, pe loc, un discurs... fu gata.* M. I. CARAGIALE, C. 116. *Discursuri, de-altă parte, turnatu-s-au mai multe, Şi pare c-o să fie şi lume să le-asculte.* MACEDONSKI, O. I 42. ✦ (Franţuzism învechit) Tratare în scris a unui subiect de natură ştiinţifică sau literară. V. compoziţie, studiu. *Le citeşte un lung discurs istoric moral.* CARAGIALE, O. III 256. *A scris un discurs despre urmele «Elenismului în Romînia».* ODOBESCU, S. II 412.

DISCURSÍV, -Ă, *discursivi, -e,* adj. **1.** (În opoziţie cu intuitiv) Care deduce prin raţionament o idee din alta. *Procedeu discursiv de gîndire.*

2. (Despre memorie) Care se dispersează, se împrăştie.

DISCURSIVITÁTE s. f. **1.** Caracterul discursiv (1) al unei idei (propoziţii, fraze etc.).

2. Diluare, extindere exagerată (a vorbirii sau a stilului).

DISCUTÁ, *discút,* vb. I. **1.** Intranz. (Întrebuinţat de obicei cu determinări introduse prin prep. «despre», mai rar «asupra») A vorbi, a sta de vorbă cu cineva, a schimba vederi (asupra unei chestiuni); a conversa. *Mă legasem cu cîţiva şcolari inteligenţi şi discutam cu ei ceasuri întregi.* GALACTION, O. I 14. *Discutăm despre mantăile care vor sosi mîine, despre mizerie, despre război.* SAHIA, N. 116. *Discuta asupra florilor ca un cunoscător.* NEGRUZZI, S. I 111. ◇ Tranz. *Ce-aţi discutat voi între voi, asta vreau să aflu.* SAHIA, N. 78.

2. Tranz. (Cu privire la o lucrare, un proiect, o lege etc.) A analiza a dezbate, de obicei în cadrul unui grup sau al unui colectiv de muncă, cu scopul de a soluţiona problemele ivite prin schimb de păreri. V. delibera. *A discuta un statut. A discuta un plan de muncă.* ▭ *Proiectul* [noului program al Partidului Comunist din Suedia] *a fost aprobat la plenara din decembrie a Comitetului Central al partidului şi urmează să fie discutat în organizaţiile de partid, în rîndurile muncitorilor, ţăranilor, funcţionarilor, intelectualilor, femeilor şi tineretului.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2574.

3. Intranz. A vorbi cu cineva în contradictoriu (şi cu pasiune) despre o chestiune. V. disputa. *Costea gîndi cu milă: nu are curaj să discute.* C. PETRESCU, C. V. 94. ◇ Tranz. *Discuta ceva foarte aprins.* C. PETRESCU, Î. II 147.

DISCUTÁBIL, -Ă, *discutabili, -e,* adj. Care se (mai) poate discuta, împotriva căruia se pot aduce argumente, care poate fi contestat; contestabil, îndoielnic.

DISCUTÁRE s. f. Faptul de a discuta. *Discutarea în colectiv a celor mai importante probleme şi elaborarea colectivă a hotărîrilor nu exclud cîtuşi de puţin, ci, dimpotrivă, presupun neapărat răspunderea personală în ceea ce priveşte executarea hotărîrilor.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2724.

DISCUTÁT, -Ă, *discutaţi, -te,* adj. Supus discuţiilor; comentat.

DISCÚŢIE, *discuţii,* s. f. **1.** Conversaţie, convorbire, schimb de vederi. *Am avut o lungă discuţie... cu preşedintele congresului.* CAMIL PETRESCU, T. III 242. *Lîngă el, la masă, discuţia era în toi.* REBREANU, R. I 222. *Adela lucra la o broderie cu capul plecat pe gherghef. Uneori îmi arunca o privire pe sub gene, de cîteva ori a luat parte la discuţie.* IBRĂILEANU, A. 142. ✦ Conversaţie animată, în contradictoriu (care poate să degenereze în ceartă); controversă, dispută. *În cursul discuţiilor animate, cei care vorbesc se ridică pătimaş în picioare.* CAMIL PETRESCU, B. 104. *După plecarea prietenului se iscase o discuţie aprinsă.* C. PETRESCU, C. V. 98. ◇ Loc. adv. **Fără discuţie** = fără îndoială, neîndoios, indiscutabil. *Are dreptate, fără discuţie.* ◇ Expr. **Nu (mai) încape discuţie** = desigur, în mod sigur. *Veniţi sigur mîine? — Nu mai încape discuţie!*

2. (Mai ales la pl.) Schimb de păreri, de critici şi de propuneri referitoare la o chestiune, cu scopul de a o studia mai bine şi a o soluţiona; cercetare, dezbatere, examinare minuţioasă a unei chestiuni. *Cel puţin pe mine mă amuzau enorm discuţiile de principiu.* CAMIL PETRESCU, U. N. 29.

— Variantă: **discuţiúne** (pronunţat *-ţi-u-*) (GALACTION, O. I 225) s. f.

DISCUŢIÚNE s. f. v. **discuţie.**

DIS-DE-DIMINEÁŢĂ adv. (Şi în forma *des-de-dimineaţă*) Foarte de dimineaţă, în zorii zilei. *Apoi, hai des-de-dimineaţă acasă, că am lucru cu caii.* RETEGANUL, P. III 28. *Să ne odihnim puţin... şi mîine dis-de-dimineaţă să fim gata.* ISPIRESCU, L. 6. *Încaltea ţi-am curăţit şi eu casa de draci şi vi-i aduc poclon des-de-dimineaţă.* CREANGĂ, P. 305.

— Variante: **des-de-dimineáţă, desdimineaţă** (CREANGĂ, P. 228) adv.

DIS-DE-DIMINECIOÁRĂ adv. (Şi în forma *des-de-diminicioară*) Dis-de-dimineaţă. *Eu des-de-diminicioară o luam de-a lungul pîrîului, după mlădiţe de răchită.* PĂUN-PINCIO, V. 104.

— Variantă: **des-de-diminicioáră** adv.

DISEÁRĂ adv. v. **deseară.**

DISECÁ, *diséc,* vb. I. Tranz. (Anat.) A separa în mod sistematic, prin tăiere, diferite părţi ale unui organism animal sau vegetal, spre a le studia în toate amănuntele. ✦ Fig. A analiza în mod minuţios, a scoate în evidenţă însuşiri sau aspecte ascunse, necunoscute. [Spectatorii] *disecară pe interpreţi amănunţit, sărind însă cu toţii pe Nadina şi pe Brumaru.* REBREANU, R. I 266.

DISECÁRE, *disecări,* s. f. Acţiunea de a diseca şi rezultatul ei; disecţie. ✦ Fig. Analizarea amănunţită (a unei opere literare, artistice, a unui fenomen social etc.).

DISÉCŢIE, *disecţii,* s. f. Disecare; cercetare, analiză a organelor disecate. ◇ *Sală sau masă de disecţie* = sală unde (sau masă pe care) se disecă cadavre (de obicei într-un institut de învăţămînt). *Lua două cornuri în buzunar să le mănînce după ce ieşea din sala de disecţie.* CAMIL PETRESCU, T. III 54.

DISEMINÁRE, *diseminări,* s. f. (Franţuzism) Împrăştiere, răspîndire (fără ordine); (prin restricţie) răspîndire a seminţelor pe sol în momentul maturităţii lor.

DISENSIÚNE, *disensiuni,* s. f. Discordie sau ceartă pricinuită de nepotrivirea sentimentelor sau a părerilor; dezacord. V. neînţelegere, dezbinare. *Opoziţia profită de neputinţa guvernului pe care-l preocupă micile şi eternele disensiuni personale.* REBREANU, R. I 262.

DISERTÁ, *disertez,* vb. I. Intranz. (Rar) A vorbi despre un subiect dat (în învățământ), a ține o disertație.

DISERTÁȚIE, *disertații,* s. f. Expunere în care se tratează în mod științific și amănunțit o problemă. *Mihai se sili să asculte această vertiginoasă și perfidă disertație de geografie, istorie și folclor.* C. PETRESCU, Î. I 7. *În anul 1835 o disertație asupra robiei s-a trimis cenzorului.* BOLLIAC, O. 55. ✦ Lucrare științifică susținută public de autor pentru dobîndirea unui grad științific. *Disertație de candidat. Disertație de doctor.* ✦ Temă dezvoltată de un elev asupra unui subiect dat (la școală).

— Variantă: **dizertáție** (CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 160, 4/3) s. f.

DISIDÉNT, *disidenți,* s. m. Persoană care face opinie separată față de majoritate.

DISIDÉNȚĂ, *disidențe,* s. f. Deosebire de păreri; dezacord. ✦ (Concretizat) Grup de persoane care prezintă opinie separată față de majoritate; sciziune ivită în urma separării unui astfel de grup. *Prefectul nu-și mai vede capul de treburi, căci e aproape să se declare o disidență în partidul local guvernamental.* CARAGIALE, O. II 44.

— Variantă: **dizidénță** s. f.

DISIMETRÍE, *disimetrii,* s. f. Lipsă de simetrie; asimetrie.

DISIMILÁ, *disimilez,* vb. I. Refl. (Lingv.; despre sunetele vorbirii; în opoziție cu asimila) A se modifica căpătînd un aspect deosebit sau a dispărea sub influența altui sunet, identic sau asemănător.

DISIMILÁRE, *disimilări,* s. f. (Lingv.) Faptul de a se disimila.

DISIMILÁȚIE, *disimilații,* s. f. (Lingv.) Modificarea sau dispariția unui sunet dintr-un cuvînt sub influența unui alt sunet.

DISIMULÁ, *disimulez,* vb. I. Tranz. A ascunde adevărata înfățișare a unui lucru (dîndu-i o aparență înșelătoare), a face ca ceva să nu fie cunoscut, a masca. V. deghiza, camufla. *Albumul? Balmascat cu lume multă, În care toți pe sus își poartă nasul, Disimulîndu-și mutra, gîndul, glasul.* EMINESCU, O. IV 333.

DISIMULÁT, -Ă, *disimulați, -te,* adj. Ascuns privirilor, făcut să fie mai puțin vizibil. ✦ Fig. (Despre persoane și firea lor) Închis, ascuns. ✦ Făcut în ascuns; tăinuit; deghizat, mascat. V. camuflat.

DISIMULÁȚIE s. f. Disimulare.

DISJUNCTÍV, -Ă, *disjunctivi, -e,* adj. Care separă, desparte, deosebește. ✧ (Gram.) *Propoziție disjunctivă* = propoziție care exprimă acțiuni și stări opuse sau contradictorii. *Propozițiile din fraza «Sau rămîi cu noi, sau pleci» sînt propoziții disjunctive.* ▭ *Conjuncție disjunctivă* = conjuncție care leagă propoziții sau părți de propoziții disjunctive. *Conjuncțiile «ori» și «sau» sînt conjuncții disjunctive.* (Fil.) *Judecată disjunctivă* = judecată care admite despre unul și același subiect note care se exclud între ele, fiecare putînd fi valabilă în anumite condiții date și în raport cu cunoștințele noastre asupra legăturilor obiective dintre fenomene și însușirile lor. *«Corpurile sînt sau în stare solidă, sau în stare lichidă, sau în stare gazoasă» este un exemplu de judecată disjunctivă.*

DISJUNCTÓR, *disjunctoare,* s. n. Aparat electric care întrerupe pe cale mecanică, în mod automat, curentul, conform cu cerințele unei funcționări corecte. ✧ *Conjunctor-disjunctor* v. conjunctor.

DISJÚNGE, *disjúng,* vb. III. Tranz. (Jur.; rar) A despărți două pricini care fuseseră unite sau a despărți o pricină în două spre a le judeca separat. ✦ A separa o chestiune de alta.

DISLOCÁ, *dislóc,* vb. I. Tranz. A mișca din loc, a strămuta, a scoate (din întregul din care face parte). V. deplasa. *Un alt excavator... dislocă lutul necesar fabricilor de cărămizi și ceramică cu douăzeci și șapte de lopeți așezate în bandă.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 159, 3/6. *Dislocate de violența exploziilor, stîncile negre... stau împrăștiate între pereții fumegînzi ai munților.* BOGZA, C. O. 180. ✧ Refl. *Treptat, apele încep să se smulgă din moliciunea lutului, o undă se îndeamnă cu alta, pînă ce tot rîul se dislocă și pornește la vale.* BOGZA, C. O. 161. ✦ (Despre oase, membre) A scoate din încheieturi, a scrînti, a luxa. *Mi-am dislocat brațul.* ✧ Refl. (Prin exagerare) *Eroii domnului Bourget... după ce-au sfîrșit de căscat de li s-au dislocat fălcile, hai! să-și pună și ei, micuții, o problemă de conștiință.* C. PETRESCU, Î. II 55. ✦ (Mil.) A mișca trupele dintr-un loc într-altul, a le schimba dintr-o garnizoană în alta. ✦ Refl. (Despre straturi geologice) A-și modifica poziția inițială de depunere.

DISLOCÁRE, *dislocări,* s. f. Acțiunea de a (se) disloca și rezultatul ei; mișcare din loc, scoatere din întregul din care face parte. *Dislocarea cărbunilor prin mijloace mecanice.* ✧ Fig. *Nu mai pricep această ciudată dislocare psihologică.* CAMIL PETRESCU, T. I 353. ✦ (Despre oase, membre) Ieșire din încheieturi, scrîntire, luxație. *S-a constatat o dislocare a piciorului drept.* ✦ (În special despre trupe) Deplasare, mutare, strămutare din loc în loc. *Dislocarea diviziilor blindate.* ▭ *Se propunea a se împărți 100 fiorini membrilor comitetului pentru dislocările lor.* ODOBESCU, S. I 500. ✦ Modificare a poziției inițiale de depunere a unui strat geologic prin îndoire sau prin rupere.

DISLOCÁT, -Ă, *dislocați, -te,* adj. Mișcat, desprins dintr-un loc și mutat; deplasat.

DISOCIÁ, *disociez,* vb. I. Tranz. **1.** (Chim.) A descompune o moleculă în atomi sau în grupuri de atomi. V. dezagrega. ✧ Refl. *Acidul acetic se disociază în ioni la dizolvarea în apă.*

2. (Complementul indică un abstract) A despărți, a separa.

— Pronunțat: *-ci-a.*

DISOCIÁT, -Ă, *disociați, -te,* adj. (Chim.) Cu moleculele descompuse în atomi sau în grupuri de atomi, sub acțiunea electricității, căldurii, luminii etc.

— Pronunțat: *-ci-at.*

DISOCIATÍV, -Ă, *disociativi, -e,* adj. Care disociază, care descompune.

— Pronunțat: *-ci-a-.*

DISOCIÁȚIE, *disociații,* s. f. **1.** (Chim.) Disociere. *Disociația clorurii de amoniu în amoniac și acid clorhidric.*

2. (Cu sens abstract) Facultatea de a face disocieri. *Disociația e o caracteristică a inteligenței.*

— Pronunțat: *-ci-a-.*

DISOCIÉRE, *disocieri,* s. f. Acțiunea de a (se) disocia și rezultatul ei; disociație.

1. (Chim.) Descompunerea moleculelor în atomi sau în grupuri de atomi. *Disocierea unei sări de amoniu.*

2. (Cu sens abstract) Despărțire în părți componente.

— Pronunțat: *-ci-e-.*

DISONÁNT, -Ă, *disonanți, -te,* adj. Care sună neplăcut, care produce o disonanță. *Acord disonant.*

DISONÁNȚĂ, *disonanțe,* s. f. (Muz.) Lipsă de consonanță; împerechere de sunete care nu fac parte din aceeași armonie și, în consecință, tulbură armonia și sună neplăcut. ✦ Apropiere nearmonioasă de silabe sau de cuvinte. V. cacofonie. ✦ (Rar) Dezacord, stridență. *Să cătăm dară unitatea în armonie și să nu facem disonanțe prin zelul nostru.* BOLLIAC, O. 263.

DISPARÁT, -Ă, *disparați, -te,* adj. Fără legătură cu alte lucruri (de același gen), răzleț; desperecheat. V. izolat. *Mai puține și mai disparate decît într-o insulă, de pe urma unui naufragiu...* [aceste obiecte] *folosesc totuși păstorilor să-și ducă viața lor.* BOGZA, C. O. 70. *Argumentele sale se bazează pe lucruri disparate: paseri, vînt și lună.* SADOVEANU, Z. C. 20. ✧ (Adverbial) *Disparat, fără nici o legătură în gînduri,* [începu] *să-și treacă pe din față minții... cum l-a cunoscut, ce au vorbit.* ARDELEANU, D. 272.

DISPÁRE vb. III v. **dispărea.**

DISPARÉNT, -Ă, *disparenți, -te,* adj. Care este pe cale să dispară.

DISPARÍȚIE, *dispariții,* s. f. Faptul de a dispărea.

1. Faptul de a nu mai (putea) fi văzut, de a pieri (dinaintea ochilor). *Dispariția munților în întunerec.* BOGZA, C. O. 281.

2. Pieire, stingere; moarte. ✧ *A fi pe cale* (sau *în curs) de dispariție* = a dispărea încetul cu încetul. *Grație mijloacelor de profilaxie modernă, multe boli, altădată endemice la noi în țară sînt astăzi pe cale de dispariție.*

DISPÁTCHER s. m. v. **dispecer.**

DISPĂREÁ, *dispár,* vb. II. Intranz. **1.** A se face nevăzut, a ieși din cîmpul vizual, a nu mai putea fi văzut (deși continuă să existe), a pieri (dinaintea ochilor). *Dadaca... dispăru pe portiță.* SADOVEANU, Z. C. 257. *Cînd am ajuns în dreptul liceului, cei patru dascăli... au dispărut înăuntru.* SAHIA, N. 54. *Norul trece și dispare În fundul cerului.* ALECSANDRI, P. II 126. ✦ A se pierde fără urmă, a pieri, a nu mai putea fi găsit. *I-au dispărut mănușile.*

2. A înceta de a mai exista, a se stinge, a pieri. *De pe toate chipurile dispăruse brutalitatea și graba.* C. PETRESCU, C. V. 76. *Viforul de astă-noapte a dispărut ca un vis.* ISAC, O. 63. ✧ Expr. **A dispărea ca prin farmec** = a pieri foarte repede și fără urmă. *Zăpada a dispărut ca prin farmec.* ✦ (Despre persoane) A muri, a deceda. *Un om dacă dispare, un altul se ridică, Și-n cartea vieții nume se șterg sau se înscriu.* MACEDONSKI, O. I 48. *Tiranul să dispară în hăul nimicirii!* ALECSANDRI, T. II 164.

— Variantă: **dispáre** (CAMIL PETRESCU, T. III 322) vb. III.

DISPĂRÚT, -Ă, *dispăruți, -te,* adj. **1.** Care a ieșit din cîmpul vizual, care nu se mai vede (deși continuă să existe); care nu mai poate fi observat sau găsit. *Iată tratatul dispărut din bibliotecă de mult.* IBRĂILEANU, A. 8. ✦ De a cărui soartă nu se mai știe. *Vestindu-se acolo că sînt dispărut și decedat, o rudă... a luat moștenirea.* SADOVEANU, P. M. 125. ✧ (În timp de război) *A fi dat dispărut* = a fi considerat ca pierdut fără urmă. *La un an după terminarea războiului, neîntorcîndu-se acasă, a fost dat dispărut.* ✧ (Substantivat) *La regimentul său fu trecut pe lista dispăruților.*

2. Care a încetat de a mai exista, care a pierit, care s-a stins. *Un cutremur... se ridica din fundul ființei ei ca din alte vieți din veacuri dispărute.* SADOVEANU, P. M. 270. *Gropile care se văd azi lîngă biserică... sînt pivnițele caselor dispărute.* GALACTION, O. I 315. *Figurile de elefanți-mamuți... și de alte animale dispărute, ce s-au găsit pe unelte de corn.* ODOBESCU, S. III 79. ✦ (Despre persoane) Mort. (Substantivat) *Nu pot uita, dintre cei dispăruți prea devreme, un alt prieten cald și impetuos.* CAMIL PETRESCU, T. III 490.

DISPÉCER, *dispeceri,* s. m. **1.** (În întreprinderi mecanizate, în uzine electrice) Tehnician care reglementează mersul producției; (la căile ferate) tehnician care supraveghează mișcarea trenurilor pe o porțiune oarecare a liniei.

2. (În orice fel de întreprindere) Funcționar sau tehnician care urmărește mersul producției, ținînd legătura cu administrația centrală sau cu conducerea întreprinderii, căreia îi raportează, îi propune îmbunătățiri etc. V. inspector. *Munca dispecerului cere o înaltă calificare, o vastă cunoaștere a întregului proces tehnologic al fabricii.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2692. (Cu grafia *dispatcher) Pipău dispatcherul... adusese ca de obicei nota de producție din uzină.* CĂLUGĂRU, O. P. 329.

— Scris și: *dispatcher.*

DISPECETLUÍ vb. IV v. **despecetlui.**

DISPECETLUÍT, -Ă adj. v. **despecetluit.**

DISPENSÁ, *dispensez,* vb. I. **1.** Refl. A se lipsi (de cineva sau de ceva), a renunța la... *Un adevărat scriitor nu se poate dispensa de cunoașterea temeinică a limbii și literaturii populare.* L. ROM. 1953, nr. 2, 35. *Mă dispensez de analize.* CAMIL PETRESCU, T. III 170.

2. Tranz. A scuti (pe cineva) de o obligație, de o îndatorire. *Din cauza infirmității a fost dispensat de serviciul militar.* ✦ A face pe cineva să nu mai aibă nevoie de...; a scuti. *Întrebuințarea îndiumului ne va dispensa aproape în întregime de folosirea cositorului.* BARANGA, I. 169.

DISPENSÁR, *dispensare,* s. n. Instituție sanitară, curativă-profilactică, unde se dau consultații medicale în mod gratuit; p. ext. localul unei asemenea instituții. V. policlinică. *Se face-n Borșa dispensar, Ba și electrică se face!* DEȘLIU, M. 34. *Spune doctorul că ne-ar mai trebui și un dispensar.* SADOVEANU, P. M. 200.

DISPENSÁT, -Ă, *dispensați, -te,* adj. Scutit (de o obligație, de o sarcină, de o îndatorire).

DISPÉNSĂ, *dispense,* s. f. **1.** Scutire de o obligație legală (bănească, de stagiu etc.).

2. Autorizație, îngăduință, permisiune dată cuiva de a trece, în anumite cazuri, peste formalitățile legale obișnuite. *Dispensă de vîrstă.*

DISPEPSÍE, *dispepsii,* s. f. Stare bolnăvicioasă caracterizată prin digestie grea și dureroasă.

DISPÉPTIC, -Ă, *dispeptici, -e,* adj. De dispepsie, în legătură cu dispepsia. *Tulburări dispeptice.* ✦ (Despre oameni, adesea substantivat) (Persoană) care suferă de dispepsie.

DISPERÁ vb. I v. **despera.**

DISPERÁRE s. f. v. **desperare.**

DISPERÁT, -Ă adj. v. **desperat.**

DISPÉRS, *disperse,* adj. n. (Chim., Fiz.; numai în expr.) *Sistem dispers* = amestec eterogen de două sau mai multe substanțe dintre care cel puțin una este divizată în particule foarte mici. V. dispersat. *Ceața este un sistem dispers.*

DISPERSÁ, *dispersez,* vb. I. Tranz. A împrăștia, a răspîndi, a risipi în toate părțile. ✦ Refl. (Despre unde) A se descompune într-un spectru de unde cu frecvențe diferite. *Radiațiile luminoase se dispersează cînd trec printr-o prismă de sticlă.* ✦ (În timp de război) A împrăștia în chip organizat populația, instituțiile etc. din centrele aglomerate, care pot constitui un obiectiv de atac (mai ales de bombardament aerian).

DISPERSÁRE, *dispersări,* s. f. Acțiunea de a (se) dispersa; împrăștiere. *Diviziunea socială a muncii presupune dispersarea mijloacelor de producție în mîinile unui mare număr de producători.*

DISPERSÁT, -Ă, *dispersați, -te,* adj. Împrăștiat, răspîndit, risipit. ◇ *Atenție dispersată* = a) atenție distributivă, v. distributiv; b) lipsă de concentrare, neatenție.

DISPÉRSIE, *dispersii,* s. f. Împrăștiere, răspîndire, risipire. ◇ *Dispersia luminii* = descompunerea sub forma unui spectru a unei radiații luminoase compuse, care trece printr-o prismă de sticlă.

— Variantă: **dispersiúne** (pronunțat *-si-u-*) s. f.

DISPERSIÚNE s. f. v. **dispersie.**

DISPERSÍV, -Ă, *dispersivi, -e,* adj. Care permite dispersia.

DISPLÁCE vb. III v. **displăcea.**

DISPLĂCEÁ, *displác,* vb. II. Intranz. (Construit cu dativul) A-i fi neplăcut, a nu-i fi pe plac. *Îl observă că n-are arme și asta nu-i displăcu.* SADOVEANU, Z. C. 100. *Într-un tablou cutare combinație de culori ne place, cutare ne displace.* GHEREA, ST. CR. II 29. *Înțelegi bine c-ajunge să-mi displacă Asemenea purtare.* MACEDONSKI, O. II 25.

— Variantă: **displáce** vb. III.

DISPLĂCÚT, -Ă, *displăcuți, -te,* adj. (Rar) Neplăcut, supărător, dezagreabil. *Ploaia îmi umple gura de apă.— Într-adevăr... asta-i tot ce poate fi mai displăcut.* SADOVEANU, Z. C. 191. *Gluma începea să fie displăcută.* D. ZAMFIRESCU, R. 197.

DISPNÉE s. f. Greutate în respirație datorită unor boli ale inimii sau ale sistemului nervos.

DISPONÍBIL[1]**,** *disponibile,* s. n. Sumă de bani sau alte bunuri rămase neîntrebuințate, de care se poate dispune. *Poate să fie un om de înțelegere... și mai ales disponibilul rămas după achitarea creanțelor să-l plătească imediat.* C. PETRESCU, R. DR. 211.

DISPONÍBIL[2]**, -Ă,** *disponibili, -e,* adj. De care se poate dispune, care nu are (momentan) o destinație precisă, care stă la dispoziție pentru a fi utilizat; (rar despre persoane) care nu este ocupat; liber. *Sumă disponibilă.* ▭ *Scena apare împărțită în trei părți, după cum îngăduie spațiul disponibil.* CAMIL PETRESCU, B. 91. *Domnule... mă felicit că vă găsesc disponibil.* ALECSANDRI, T. I 284. ◇ Expr. **A pune** (sau **a fi, a rămîne** etc.) **în cadru disponibil** = a pune (a fi etc.) în disponibilitate.

DISPONIBILITÁTE, (2) *disponibilități,* s. f. **1.** (Numai în expr.) (În trecut, cu privire la un funcționar public) **A pune** (sau **a fi, a rămîne** etc.) **în disponibilitate** = a concedia (sau a fi concediat) din post, a lăsa (sau a rămîne) fără post (cu posibilitatea de a fi rechemat în activitate). *Vi se aduce la cunoștință că rămîneți în disponibilitate pînă la alte dispoziții.* CARAGIALE, O. II 148. *Serviescu, fost membru la tribunalul judecătoriei... însă astăzi în disponibilitate!* ALECSANDRI, T. I 281.

2. Lucru de care se poate dispune; rezervă. (Fig.) *Sînt atîtea disponibilități de nădejde în poporul acesta.* CAMIL PETRESCU, U. N. 421. ◇ *Disponibilități (bugetare)* = sume de bani nefolosite, de care dispune o instituție. *Progresele mari realizate în domeniul dezvoltării industriei, și îndeosebi al industriei construcției de mașini, ne permit nu numai să producem în serie mașini complicate, pe care altădată le importam, dar să și avem disponibilități pentru export.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2947.

DISPOZÁ, *dispozez,* vb. I. Intranz. (Franțuzism învechit) A dispune (de ceva). *Sila morală a noroadelor abroghează cîteodată puterea dritului particular de a dispoza după plac de un lucru.* RUSSO, S. 159.

DISPOZÁT, -Ă, *dispozați, -te,* adj. (Franțuzism învechit) Dispus (să facă ceva). *Nu eram dispozat a mă face tălmaci.* NEGRUZZI, S. I 223.

DISPOZITÍV, *dispozitive,* s. n. **1.** Ansamblu (accesoriu) de piese imobile una față de alta care îndeplinește o funcție bine determinată într-un sistem tehnic. *Dispozitiv mecanic. Dispozitiv de siguranță.*

2. Dispunerea pe teren a trupelor în vederea unor operații militare. *Dispozitiv de luptă.*

3. (Învechit) Parte a unei legi, a unui decret, a unei ordonanțe sau a unei hotărîri judecătorești care cuprinde punctele care urmează să fie executate. *Află-se oare posibilitate la noi de a se aplica legea, observîndu-se dispozitivul ei?* ODOBESCU, S. III 345.

DISPOZÍȚIE, *dispoziții,* s. f. **1.** Prevedere cuprinsă într-o lege sau într-un regulament; hotărîre, ordin. *O condiție importantă care asigură respectarea legilor țării de către toți oamenii muncii este cunoașterea dispozițiilor legale.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 11, 28. ◇ *Dispoziție (de plată)* = ordin scris emanînd de la o autoritate, prin care se dispune plata unei sume de bani. *Organ de dispoziție* = organ care hotărăște, dispune. *Organul suprem executiv și de dispoziție al puterii de stat a Republicii Populare Romîne este Consiliul de Miniștri al Republicii Populare Romîne.* CONST. R.P.R. 25. ◇ Loc. adv. (În legătură cu verbele «a fi», «a sta», «a pune», «a avea») **La dispoziție** = la îndemînă. *Tovarășul... a venit cu motocicleta ălora din Budești, dar acum n-o mai are la dispoziție.* DUMITRIU, N. 263. *Este nevoie să-mi pui la dispoziție tot materialul pe care îl ai.* CAMIL PETRESCU, T. I 218. ◇ Expr. **A fi la dispoziția cuiva** = a fi gata să îndeplinești dorințele, ordinele cuiva. *Sînt la dispoziția domniei-tale, rosti el, curtenitor.* SADOVEANU, Z. C. 67. *Stăteam la dispoziția ministerului meu, pentru tot felul de cercetări.* GALACTION, O. I 27.

2. Așezare într-un anumit loc, într-un anumit fel, într-o anumită ordine; alcătuire, construcție după un anumit plan. *Dispoziția ideilor unui discurs. Dispoziția osiilor unei locomotive.* ✦ Aranjarea părților unui discurs, ale unei compoziții etc.

3. (De obicei cu diverse determinări) Stare sufletească (bună sau rea). *Într-această bună dispoziție, Duca rosti cuvînt de salutare.* SADOVEANU, Z. C. 138. *Buna mea dispoziție pieri degrabă.* GALACTION, O. I 102. *Alexandru Vardaru știa că schimbîndu-se dintr-un loc în altul, își schimbă desăvîrșit și dispoziția sufletească.* C. PETRESCU, Î. II 84. *De la cele dintîi vorbe ale acestuia, dispoziția și figura lui Dan se schimbă.* VLAHUȚĂ, O. A. III 38.

— Variantă: **dispozițiúne** (pronunțat *-ți-u-*) (C. PETRESCU, Î. II 144, EMINESCU, N. 33, GHICA, S. A. 116) s. f.

DISPOZIȚIÚNE s. f. v. **dispoziție.**

DISPREȚ s. n. Sentiment al celui care nesocotește sau depreciază pe cineva sau ceva; atitudine prin care cineva își manifestă lipsa de stimă sau considerație față de cineva sau de ceva; desconsiderație. *Fiindcă de avere te-nlătură disprețul, O caldă-mbrățișare primească cîntărețul.* MACEDONSKI, O. II 213. *Orice suflet mîndru plătește disprețul cu dispreț.* VLAHUȚĂ, O. A. II 110. ◇ Loc. adj. **De dispreț** = care exprimă, care dovedește dispreț; disprețuitor. *Înfruntă pe cei de față cu privirile lui negre și-și repezi înainte barba scurtă și creață c-o mișcare de dispreț a buzelor.* SADOVEANU, Z. C. 165. *Miron Iuga îi aruncă o privire de dispreț.* REBREANU, R. II 95. (Rar) **Cu dispreț** = disprețuitor. [Era] *cam colțos, cam cu dispreț pentru galon, dar altfel bun camarad.* SADOVEANU,

O. VI 177. ◇ Loc. adv. **Cu dispreț** = în mod disprețuitor, fără stimă sau considerație (față de cineva sau ceva). *Beizade privi cu dispreț pe soțul său.* SADOVEANU, Z. C. 324. *Baiazid privind la dînsul, îl întreabă cu dispreț: — Ce vrei tu?* EMINESCU, O. I 146.

— Variantă: (învechit) **despréț** (M. I. CARAGIALE, C. 90, CREANGĂ, A. 145, RUSSO, S. 61) s. n.

DISPREȚUÍ, *disprețuiesc,* vb. IV. Tranz. A trata cu dispreț, a nu lua în seamă, a nesocoti, a nu pune preț (pe cineva sau pe ceva); a desconsidera. *Vom face tot, ca oameni cumsecade, care nu disprețuiesc petrecerile.* SADOVEANU, Z. C. 61. *O pizmuiseră pe răposată și o urau, după cum și dînsa le disprețuise.* M. I. CARAGIALE, C. 155. *Mi-a disprețuit porunca — nu tăgădui.* DAVILA, V. V. 70. ◇ Absol. *Cu dureroasă surpriză, învăța să disprețuiască și să urască.* C. PETRESCU, C. V. 122. ◇ Refl. reciproc. *Se urau... sau numai se disprețuiau.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 98.

— Variantă: (învechit) **desprețuí** (NEGRUZZI, S. I 19, ALEXANDRESCU, M. 6) vb. IV.

DISPREȚUÍRE s. f. Acțiunea de a disprețui; dispreț.

— Variantă: (învechit) **desprețuíre** (ALECSANDRI, P. III 340, ALEXANDRESCU, M. 153) s. f.

DISPREȚUÍT, -Ă, *disprețuiți, -te,* adj. Tratat cu dispreț, neluat în seamă, desconsiderat. *Oare poate ca să fie suferință mai cumplită... Decît cea pe care-o naște dragostea disprețuită?* MACEDONSKI, O. I 241.

— Variantă: (învechit) **desprețuít, -ă** (ALEXANDRESCU, M. 26) adj.

DISPREȚUITÓR, -OÁRE, *disprețuitori, -oare,* adj. Care disprețuiește, care exprimă sau dovedește dispreț; batjocoritor. *Avea o gură mică și fragedă, însă cu o expresiune aspră și disprețuitoare.* GALACTION, O. I 627. *Safta îl pironise cu o privire disprețuitoare.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 214. *La toate întrebările ce li se făcu ei* [prizonierii] *toți răspunseră prin o tăcere mîndră și disprețuitoare.* BĂLCESCU, O. I 344. ◇ (Adverbial) *Tu tot cu jivinele tale... privi disprețuitor Mînecuță pe mezin.* SADOVEANU, P. M. 309.

— Pronunțat: *-țu-i-.*

DISPROPÓRȚIE, *disproporții,* s. f. Lipsă de proporție, nepotrivire, necorespondență — din punct de vedere al dimensiunilor — între diferitele elemente ale unui ansamblu sau între diferitele părți ale unui lucru.

DISPROPORȚIONÁT, -Ă, *disproporționați, -te,* adj. Lipsit de proporție, nepotrivit, exagerat (față de altul). ◇ (Adverbial, ca determinant al unui adjectiv) *Țăranul a dat bici cailor, și căruța a pornit disproporționat de zgomotoasă pentru sărăcia ei umilă.* IBRĂILEANU, A. 143.

— Pronunțat: *-ți-o-.*

DISPÚNE, *dispún,* vb. III. **1.** Tranz. A hotărî, a decide; a ordona. (Absol.) *Imediat ce va putea dispune singură, va lichida* [moșia] *Babaroaga.* REBREANU, R. I 259.

2. Intranz. (De obicei urmat de determinări introduse prin prep. «de») A avea la dispoziție, a avea posibilitatea de a utiliza după bunul plac. *Azi minerii dispun de școli de calificare, biblioteci, cluburi, tot mai multe locuințe spațioase și luminoase, dispensare, magazine de stat pentru aprovizionarea cu alimente și produse industriale.* CONTEMPORANUL, S. II, 1952, nr. 27, 1/1. *Unde și cum s-a petrecut lucrul? Rogu-te comunică-mi toate amănuntele de care poți dispune.* CARAGIALE, O. VII 143.

3. Intranz. (Franțuzism) A ieși învingător într-o întîlnire sportivă. *Echipa locală a dispus de adversara ei.*

4. Tranz. A așeza într-o anumită ordine, a aranja. *Zările sînt umede, viorii, și aburi ușor se înalță, dezvelind orizontul dispus în coline.* ANGHEL, PR. 173. *Copii veseli... alergă, sub picioruşele lor sună prundul de pe aleile dispuse în amfiteatru.* VLAHUȚĂ, O. A. III 33. *Alte două strofe, dispuse într-același chip, împlinesc partea curat vînătorească și, negreșit, cea mai interesantă a baladei.* ODOBESCU, S. III 89.

5. Refl. A căpăta bună dispoziție, a se înveseli.

DISPÚNERE, *dispuneri,* s. f. **1.** Acțiunea de a (se) dispune și rezultatul ei.

2. (Neobișnuit) Dispoziție (3). *Glasul chiar, înmuiat în lacrime, are un nu știu ce mlădios care se-nvoiește cu dispunerile inimii.* ODOBESCU, S. I 185. *La Nisa am avut o oră de bună dispunere și am scris «Bărăganul».* ALECSANDRI, S. 52.

DISPÚS, -Ă, *dispuși, -se,* adj. (Adesea construit cu verbul «a fi» și urmat de o completivă) Aflat într-o stare sufletească potrivită pentru a face un lucru, înclinat să..., gata de a... *Ca bun camarad, e dispus să facă asta cu toată plăcerea.* SADOVEANU, P. M. 114. *Mîine... ați fi dispuși să primiți pe cineva la dejun?* CARAGIALE, O. VII 25. *Eram dispus să petrec.* ALECSANDRI, T. 747. ◇ Expr. **A fi (bine) dispus** = **a)** a avea bună dispoziție, a fi vesel, mulțumit. *Toată ziua am fost bine dispus.* ▭ *Ioana* [era] *dispusă, cu ochii strălucitori, cu un zîmbet batjocoritor.* CAMIL PETRESCU, T. I 108; **b)** fig. a fi amețit de băutură. **A fi rău (sau prost) dispus** = a fi indispus, a fi fără chef.

DISPUTÁ, *dispút,* vb. I. **1.** Tranz. (Despre persoane, grupări, colectivități; construit cu dativul pronumelui reflexiv) A lupta pentru dobîndirea unui lucru, a fi în concurență pentru..., a rivaliza. *Familii... își dispută stăpînirea pămîntului.* BOGZA, C. O. 263. *O droaie de pețitori... își disputau mîna ei.* NEGRUZZI, S. I 106. ◇ Fig. *Stele și constelații vestite... își văd disputată domnia de masele mari ale norilor.* BOGZA, C. O. 51. ◇ (Rar, fără dativul pronumelui reflexiv) *Arta nu trebuie să te dispute și să te împartă. Ea te vrea tot, ca să ți se dea toată.* VLAHUȚĂ, O. A. 334. ◇ Refl. pas. (Despre competiții sportive) A avea loc, a se desfășura. *Se dispută un meci de fotbal.*

2. Tranz. (Franțuzism) A contesta (cuiva) dreptul asupra unui lucru. *Oh! Nimeni n-are dreptul nicicum a-ți disputa Pe viitor cea parte din fericirea ta.* BOLINTINEANU, O. 120.

3. Refl. (Franțuzism învechit) A discuta (asupra unei chestiuni de principiu, a unei teme științifice etc.); p. ext. a se certa. (Refl. reciproc) *Bogăția, desfătarea, virtutea și sănătatea Disputîndu-se-ntre ele... fiecare își găsea sieși dreptate.* PANN, P. V. II 22.

DISPÚTĂ, *dispute,* s. f. **1.** Discuție în contradictoriu între două sau mai multe persoane asupra unui subiect sau asupra unei teme; dezbatere, controversă; p. ext. ceartă. *Acolo, la restaurant, se iscă o dispută între tustrei.* C. PETRESCU, O. P. I 93. ◇ Fig. *Marele masiv al Bucegilor se înalță, cu fiecare stîncă și cu fiecare perete de piatră, tot mai sus... ca pentru o tragică și solemnă dispută cu... Piatra Craiului.* BOGZA, C. O. 206.

2. (Sport) Competiție.

DISTÁNT, -Ă, *distanți, -te,* adj. **1.** (Despre persoane sau despre atitudinea lor) Care ține la distanță (pe alții); rezervat, necomunicativ, rece. *Domnul se întoarse cu un surîs de aprobare, dar deveni îndată indiferent și distant.* C. PETRESCU, Î. II 147.

2. (Neobișnuit) Care se află la oarecare distanță; depărtat, distanțat. [Șanțurile] *sînt distante unul de altul.* ODOBESCU, S. II 178.

DISTANȚÁ, *distanțez,* vb. I. **1.** Tranz. A pune un interval între două sau mai multe ființe sau lucruri, a lăsa o distanță; a rări.

2. Refl. A se depărta (de un punct fix, de cineva sau de ceva), a lăsa în urmă, a întrece (pe cineva sau ceva). ✦ Fig. A se deosebi (de cineva) în idei, în concepții etc.; a întrece (pe cineva) ca valoare.

DISTANȚÁRE, *distanțări,* s. f. Faptul de a (se) distanța; îndepărtare.

DISTÁNȚĂ, *distanțe,* s. f. **1.** Lungimea celei mai scurte linii dintre două puncte; p. ext. spațiu, întindere care desparte un punct de altul sau o persoană de alta. *Se va păstra o distanță egală între rînduri.* ✧ Loc. adv. **Din distanță în distanță** = din loc în loc, la anumite intervale. *Se văd din distanță în distanță movile.* ODOBESCU, S. II 166. ✦ Interval de timp care desparte două evenimente.

2. Depărtare. *Au murit în aceeași zi, în orașe diferite, la 300 km distanță.* CAMIL PETRESCU, T. III 46. ✧ Fig. *Între ei rămăsese oarecare distanță, și anume distanța respectului pe care Constantin îl simțea pentru cultura acestui camarad.* GALACTION, O. I 130. ✧ Loc. adv. **La distanță** = la o oarecare depărtare. [Lupii] *rămaseră lătrînd și chelălăind la distanță.* SADOVEANU, Z. C. 25. **De la distanță** = de la un punct (relativ) depărtat. *Am citit eu de la distanță în gîndurile d-tale.* CAMIL PETRESCU, T. III 137. *Gore îi saluta de la distanță.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 247. ✧ Expr. **A ține** (pe cineva) **la distanță** = a impune (cuiva) rezervă, a nu lăsa (pe cineva) să devină (prea) familiar, a se arăta distant (față de cineva).

DISTANȚIÉR, *distanțiere,* s. n. Piesă care are funcțiunea de a menține distanța reglementară dintre două piese sau două părți de mașină.

— Pronunțat: *-ți-er.*

DISTÍH, *distihuri,* s. n. Grup de două versuri care alcătuiesc o strofă. *Poezia «Gazel» de Coșbuc este scrisă în distihuri.* ▭ *Nu fac anacreontice, nici epigrame metrice în distihuri.* CARAGIALE, O. VII 56. ✧ (În versificația latină și elină) *Distih elegiac* = grup de două versuri, dintre care primul e un hexametru iar al doilea un pentametru.

DISTILÁ, *distilez,* vb. I. Tranz. A separa un lichid de corpurile nevolatile pe care le conține, transformîndu-l în vapori, care apoi se condensează și se colectează; a separa unul cîte unul dintr-un amestec lichid diversii lui componenți, supunînd lichidul la temperaturi diferite, pentru a colecta treptat vaporii fiecărui component.

DISTILÁRE, *distilări,* s. f. Acțiunea de a distila. *Distilarea petrolului prin încălzire în cazane închise.*

DISTILÁT, -Ă, *distilați, -te,* adj. (Despre lichide) Care a fost supus distilării; separat sau purificat prin distilare; obținut prin distilare. *Apă distilată.* ✦ (Substantivat) Produs obținut prin distilare. *Petrolul lampant este un distilat al țițeiului.*

DISTILATÓR, *distilatoare,* s. n. Aparat de distilat.

DISTILERÍE, *distilerii,* s. f. Instalație industrială pentru distilare. V. rafinărie. *Distilerie de petrol. Distilerie de spirt.*

DISTÍNCT, -Ă, *distincți, -te,* adj. **1.** Care nu poate fi confundat cu alte lucruri de același fel; deosebit, diferit. *«O noapte furtunoasă» formează, împreună cu celelalte trei comedii, o perioadă bine distinctă în cariera literară a lui Caragiale.* IBRĂILEANU, S. 40.

2. Clar, evident, lămurit, deslușit. *O notă muzicală distinctă.*

DISTINCTÍV, -Ă, *distinctivi, -e,* adj. Care caracterizează un lucru în chip exclusiv, prin care un lucru se distinge, se deosebește, diferă de altul; care servește pentru recunoaștere; caracteristic. *Note distinctive.*

DISTÍNCȚIE, *distincții,* s. f. **1.** (Mai ales în legătură cu verbul «a face») Deosebire, diferență. ✧ Loc. adv. **Fără distincție.** *Toți locuitorii... fără distincție, vor fi ținuți să se supună neîntîrziat, fără ezitare.* CAMIL PETRESCU, T. II 362.

2. Atitudine aleasă, finețe, eleganță (în înfățișare și ținută). *Ce port nobil... Cîtă simplitate și atîta distincție totuși.* CAMIL PETRESCU, T. III 452. *Avea, în gest, în felul cum clătina capul, cu bunăvoință, cînd asculta ce i se spune, o distincție pe care... n-o mai întîlnise.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 221.

3. Cinste acordată unei persoane care se remarcă printr-un merit sau care se evidențiază într-un anumit domeniu de activitate; p. ext. semn onorific (premiu, decorație etc.) instituit pentru a recompensa un merit. *Marea prețuire a regimului nostru de democrație populară pentru munca femeilor s-a oglindit în miile de ordine, medalii și distincții cu care au fost răsplătite.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2508. *Băiatul nu l-a făcut de rușine, a fost elev strălucit și a luat diploma cu distincție.* REBREANU, R. I 95.

— Variantă: **distincțiúne** (pronunțat *-ți-u-*) (GALACTION, O. I 132) s. f.

DISTINCȚIÚNE s. f. v. **distincție.**

DISTÍNGE, *disting,* vb. III. **1.** Tranz. A deosebi un lucru de altul, grație însușirilor diferite pe care le posedă fiecare dintre ele; a deosebi. *A distinge binele de rău.* ▭ *Versul mai trebuie să procedeze și prin inversiunea frazei, care contribuiește a-l distinge de proză.* MACEDONSKI, O. IV 42. ✧ Refl. pas. *Diferite specii* [de păsări]... *se disting prin mărime, prin coloritul penelor.* ODOBESCU, S. III 27.

2. Refl. A se remarca, a se evidenția (printr-o însușire caracteristică). *Copilul s-a distins prin bună-purtare.* ✦ Tranz. A acorda cuiva o distincție, un premiu. *Numeroși fruntași au fost distinși cu medalia muncii.*

3. Tranz. A vedea lămurit, precis; a desluși. *Prin zăbranicul serii, distingeam în depărtări dealurile Serbiei.* GALACTION, O. I 29. *În fața ochilor, deschiși în beznă, mari pînă la durere, ca să pot distinge ceva înainte, îmi jucau flăcări albastre.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 253. *Adela va rămîne pentru tine mereu stînca pe care crește floarea-reginei, atît de apropiată, că poți distinge micile steluțe catifelate.* IBRĂILEANU, A. 186. ✧ A observa. *Cu o atențiune nu tocmai încordată, am putea distinge în poezia poporului simplicitatea ca formă, adîncimea ca sentiment, naturalul ca mod de simțire și cugetare.* HOGAȘ, DR. II 178.

— Forme gramaticale: perf. s. *distinsei;* part. *distins.*

DISTÍNGERE, *distingeri,* s. f. (Rar, mai ales în legătură cu verbul «a face») Faptul de a (se) distinge; deosebire, distincție. [Negruzzi] *nu face distingere între Moldova și Muntenia.* IBRĂILEANU, SP. CR. 18. *Analiza acestei bucăți ne poate ajuta să facem unele distingeri interesante între posibilitățile talentului acestui scriitor.* IBRĂILEANU, S. 3.

DISTÍNS, -Ă, *distinși, -se,* adj. **1.** (În opoziție cu comun, vulgar, ordinar) Care se remarcă prin însușirile sale, care iese din comun: deosebit, remarcabil; (despre persoane) cu vază, ilustru, eminent; fin. [Un avocat] *n-a dojenit pentru obscuritatea și trîndăvia în care îmi duc viața și a deplîns distinsele calități pe care mi le știa odată.* GALACTION, O. I 26. *Ți se pare așa de distins lucru să te faci că nu știi cum îi cheamă pe oamenii din pensiune?* SEBASTIAN, T. 62. *El a cunoscut pe bărbatu-meu și știe că a fost un profesor distins.* VLAHUȚĂ, O. A. III 7.

2. (Astăzi numai ironic) Epitet dat femeilor (mai rar bărbaților) și întrebuințat în formule de politețe. *Și dumneavoastră, distinsă doamnă, În numele cui luptați?* BARANGA, V. A. 15. ✧ (În formule de încheiere sau, rar, de intro-

ducere a scrisorilor) *Cu cele mai distinse salutări, venim a vă comunica...* [că] *noi ne-am restabilit în Berlin.* CARAGIALE, O. VII 174.

DISTONÁ, pers. 3 *distonează,* vb. I. Intranz. A fi în dezacord, a nu se potrivi (cu cineva sau cu ceva). *Ridicătura de un violet palid distona cu celălalt pămînt gălbui, strîns ca în gheare de tufe de peliniță și tulpini veștede de diferite buruieni.* CĂLUGĂRU, O. P. 55. *În lumea asta mică și vie* [a gării], *nu făceau pată supărătoare și nu distonau decît pasagerii obișnuiți.* POPA, V. 209.

DISTONÁNT, -Ă, *distonanți, -te,* adj. Care distonează, care nu se potrivește într-un ansamblu, care nu este potrivit cu celelalte elemente. V. strident. *Aceleași fraze care sună în gura lui Stratilat mai mult sau mai puțin corect... sînt cu totul distonante folosite de Manoliu.* V. ROM. decembrie 1953, 289.

DISTORSIÚNE, *distorsiuni,* s. f. Abatere (supărătoare) a unei oscilații sau a unei imagini de la forma inițială.

— Pronunțat: *-si-u-.*

DISTRÁ, *distrez,* vb. I. Tranz. A face (pe cineva) să-și petreacă timpul în mod plăcut, să-și uite grijile; a înveseli, a amuza (pe cineva). *Ca s-o mai distreze, Stamate o lua uneori cu el.* BART, E. 46. *Bucur mă învelește cu grijă... și caută să mă distreze cu vorba lui glumeață.* ANGHEL, PR. 176. ◇ Refl. *Să ne distrăm și noi atunci... cum putem.* CAMIL PETRESCU, T. I 489. *Ori jucăm să ne distrăm, ori poftim o băncuță... și lasă-mă-n pace!* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 29.

DISTRACTÍV, -Ă, *distractivi, -e,* adj. Care distrează; plăcut, amuzant. *Joc distractiv.*

DISTRÁCȚIE, *distracții,* s. f. **1.** Ceea ce distrează, ceea ce produce destindere sufletească; petrecere, amuzament. *Am și eu nevoie de plimbare, de o distracție.* CAMIL PETRESCU, T. II 139. *Distracția sătenilor este variată.* ISAC, O. 271.

2. Lipsă de atenție, neluare-aminte, neatenție. *Cezar, ca deșteptat din distracție, se întoarce repede.* CAMIL PETRESCU, T. III 448. ◇ (Învechit, la pl.) *Era plin de distracții, moale în mișcări, glasul întunecat și slab.* RUSSO, S. 28. *În cîte rînduri însă distracțiile tale Te fac să scoți cuvinte ce nu ar fi cu cale.* ALEXANDRESCU, P. 92.

DISTRÁGE, *distrág,* vb. III. Tranz. **1.** (Adesea urmat de determinări introduse prin prep. «de la») A abate atenția cuiva de la un lucru, de la o preocupare, de la o grijă. *Amfiteatrele și circurile romane prilejuiau spectacole deseori sîngeroase, mijloc de diversiune cu ajutorul căruia aristocrația romană încerca să distragă masele de la frămîntările și luptele sociale.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 356, 2/5.

2. (Învechit) A distra, a amuza. *Dacă n-aș fi reținut aici... m-aș repezi îndată să vă văz, cu speranța că v-aș putea oarecum distrage.* CARAGIALE, O. VII 22.

— Formă gramaticală: part. *distras.*

DISTRÁS, -Ă, *distrași, -se,* adj. (Învechit) **1.** Distrat. *Tînărul lucra înainte cu un aer distras.* VLAHUȚĂ, O. A. III 10. *Ea-l asculta pe copilaș Uimită și distrasă, Și rușinos și drăgălaș, Mai nu vrea, mai se lasă.* EMINESCU, O. I 175.

2. Amuzat. *Rîdeam cu dezmierdare Distrași ca doi copii.* COȘBUC, P. II 193.

DISTRÁT, -Ă, *distrați, -te,* adj. Cu gîndul aiurea, dus pe gînduri; neatent. [Madala] *a dat numai o distrată ascultare la ceea ce spunea moș Timofte.* C. PETRESCU, R. DR. 78. *Privirea mea distrată Prin negre rămurești Mi-arată Doi ochi adînci și triști.* TOPÎRCEANU, B. 31. *E așa de distrat, așa de visător, că nimic nu poate scăpăra o scînteie de atenție în căutătura lui vagă.* VLAHUȚĂ, O. A. 450.

DISTRIBUÍ, *distríbui,* vb. IV. Tranz. A împărți ceva în mai multe locuri sau la mai multe persoane, dînd fiecăruia una sau mai multe părți; a repartiza. *Mitică, distribuind* [bilete] *cu autoritate: Ție ți-ăm adus două balcoane la Teatrul mic.* CAMIL PETRESCU, T. I 390. *Un picolo... distribui cu dexteritate farfurioarele și tacîmurile de desert.* C. PETRESCU, Î. I 4.

DISTRIBUÍRE, *distribuiri,* s. f. Faptul de a distribui; împărțire, repartizare, distribuție. *Distribuirea bunurilor de larg consum prin întreprinderi comerciale de stat.*

DISTRIBUITÓR[1]**,** *distribuitoare,* s. n. Aparat, piesă, dispozitiv sau mașină care asigură distribuirea agentului motor, împrăștierea unui curent, a unui material de lucru etc. *Știa că distribuția curentului se face circular, cu un singur distribuitor.* MIHALE, O. 252. ✦ Mașină care servește la împrăștierea uniformă a unui material oarecare (pietriș, beton etc.) pe platforma unei șosele în construcție.

— Pronunțat: *-bu-i-.*

DISTRIBUITÓR[2]**, -OÁRE,** *distribuitori, -oare,* s. m. și f. Persoană care distribuie (mărfuri, alimente, materiale etc.).

— Pronunțat: *-bu-i-.*

DISTRIBUTÍV, -Ă, *distributivi, -e,* adj. (În expr.) *Numeral distributiv* = numeral care arată repartizarea și gruparea obiectelor în grupuri exprimate numeric. *În propoziția: «am dat fiecărui copil cîte două mere», «cîte două» este numeral distributiv. Atenție distributivă* = atenție care poate fi îndreptată în mai multe direcții în același timp.

DISTRIBÚȚIE, *distribuții,* s. f. **1.** Faptul de a distribui; distribuire, împărțire, repartizare. *Adela a făcut critica completă a încăperii — înșirînd toate lipsurile unui confort relativ, stăruind mai cu seamă asupra greșitei distribuții a mobilierului.* IBRĂILEANU, A. 66. ✦ Repartizarea rolurilor la actori; p. ext. ansamblul actorilor care joacă într-o piesă. *Piesa se joacă cu aceeași distribuție ca la premieră.*

2. Ansamblul organelor unei mașini, care comandă automat efectuarea diferitelor faze de funcționare a mașinii prin închiderea și deschiderea orificiilor de intrare și evacuare a agentului motor.

DISTRÍCT, *districte,* s. n. **1.** (În alte țări; la noi, învechit) Subdiviziune teritorială administrativă. V. județ, ținut.

2. (Sport; învechit) Unitate teritorială locală, în cadrul căreia se dispută un campionat.

DISTRICTUÁL, -Ă, *districtuali, -e,* adj. Care ține de district, care se referă la district.

— Pronunțat: *-tu-al.*

DISTRÓFIC, -Ă, *distrofici, -e,* adj. De distrofie, privitor la distrofie; (despre oameni) care suferă de distrofie. *Copil distrofic.*

DISTROFÍE, *distrofii,* s. f. Stare patologică constînd în dezorganizarea nutriției țesuturilor, a organelor corpului sau a întregului organism.

DISTRUCTÍV, -Ă, *distructivi, -e,* adj. Care distruge; distrugător, nimicitor.

— Variantă: **destructív, -ă** (GALACTION, O. I 142) adj.

DISTRUGĂTÓR[1]**,** *distrugătoare,* s. n. Navă de luptă cu viteză mare, care folosește în mod egal tunuri și torpile.

DISTRUGĂTÓR[2]**, -OÁRE,** *distrugători, -oare,* adj. Care distruge; nimicitor. *Nu sînt torente, oricît de năprasnice, prin al căror clocot păstrăvii să nu urce, țîșnind*

prin puhoiul apei, pe stînca de pe care ea se rostogolește, distrugătoare. BOGZA, C. O. 107.

DISTRÚGE, *distrúg,* vb. III. Tranz. (Cu privire la obiecte concrete) A face să nu mai existe (spărgînd, ruinînd etc.); a nimici. *Aceste ape violente, care rup stînci, doboară copaci, distrug drumuri și locuințe omenești... se numesc torenți.* MINERALOGIA 53. [Apa] *își îndreaptă torentele de înaltă tensiune asupra munților, distrugîndu-i.* BOGZA, C. O. 179. ✧ Absol. *Vîntul... poate și măcina și distruge.* MINERALOGIA 29. ✧ Fig. *I-a distrus fericirea.*
— Forme gramaticale: perf. s. *distrusei,* part. *distrus.*

DISTRÚGERE, *distrugeri,* s. f. Acțiunea de a distruge și rezultatul ei; nimicire, ruinare, pustiire, năruire. *Combătînd orice manifestare de pacifism burghez, trebuie să explicăm celor mai largi mase populare că un nou război ar aduce popoarelor cele mai grele distrugeri și nenorociri și că războiul poate fi preîntîmpinat numai prin lupta unită a tuturor partizanilor păcii.* REZ. HOT. I 169. *Apa se umflă și izbucnește, lăsînd să se urce dinăuntrul ei o mare sete de distrugere.* BOGZA, C. O. 98. *Aceeași burghezie aduce nu numai sărăcirea țărănimii, ci și distrugerea industriei mici.* IBRĂILEANU, SP. CR. 196.

DISTRÚS, -Ă, *distruși, -se,* adj. Nimicit, ruinat, dărîmat.

DIȘTÉRNE vb. III v. **deșterne.**

DÍTAI adj. invar. (Familiar) Mare, coșcogea. *Ești... ditai cruce de voinic!* STANCU, D. 279.
— Variantă: **ditamai** (STANCU, D. 93) adj. invar.

DÍTAMAI adj. invar. v. **ditai.**

DITIRÁMB, *ditirambi,* s. m. (La greci și la romani) Poem liric în onoarea lui Bachus; p. ext. poem liric caracterizat prin inspirație entuziastă. ✦ Fig. Laudă entuziastă la adresa cuiva.

DITIRÁMBIC, -Ă, *ditirambici, -e,* adj. (Despre stil, cuvinte, discursuri etc.) Plin de laude excesive; elogios, entuziast. *Discurs ditirambic.*

DIURÉTIC, -Ă, *diuretici, -e,* adj. Care provoacă sau ajută eliminarea urinei.
— Pronunțat: *di-u-.*

DIURÉZĂ, *diureze,* s. f. Producere și eliminare de urină.
— Pronunțat: *di-u-.*

DIÚRN, -Ă, *diurni, -e,* adj. Din timpul zilei, de zi. ✧ *Mișcare diurnă* = mișcare aparentă de rotație a sferei cerești (împreună cu aștrii care par fixați pe ea) în jurul axei polilor, care se execută în timp de o zi siderală.
— Pronunțat: *di-urn.*

DIÚRNĂ, *diurne,* s. f. Indemnizație plătită unui salariat pentru acoperirea cheltuielilor ocazionate de o deplasare sau o misiune specială; (în trecut) suma plătită drept salariu unui diurnist. *Postul acesta, nu e așa că are un adaos de diurnă?* C. PETRESCU, C. V. 92.
— Pronunțat: *di-ur-.*

DIURNÍST, -Ă, *diurniști, -ste,* s. m. și f. (Ieșit din uz) Persoană angajată pentru servicii auxiliare ocazionale, care primește salariu după zilele lucrate.
— Pronunțat: *di-ur-.*

DIV, -Ă, *divi, -e,* adj. (Livresc, învechit; despre artiști, poeți etc.) Care se află pe culmile cele mai înalte ale artei; divin (2). [Versurile lui Dante] *vor trăi în toți timpii. — Canzoni bunăoară!... — Căror, le-a făcut muzică divul Casella.* MACEDONSKI, O. II 292. *Magistrule scump și poetule div, îmi vei spune?* id. ib. 297.

DIVAGÁ, *divaghez,* vb. I. Intranz. A se abate de la subiect; p. ext. a vorbi aiurea, a bate cîmpii.

DIVAGÁRE, *divagări,* s. f. Faptul de a divaga; divagație. *Sentimentul unui mai lung timp disponibil și calmul după-amiezii pe sfîrșite erau condiții prielnice pentru divagări sentimentale.* IBRĂILEANU, A. 133.

DIVAGÁȚIE, *divagații,* s. f. Abatere de la subiect, digresiune, divagare. *Umplu... cele două coloane cu divagații pe care le credea poetice.* CAMIL PETRESCU, N. 38.

DIVÁN, *divane* și *divanuri,* s. n. **I.** Un fel de canapea fără spătar, pe care se poate ședea sau dormi. *M-am întins pe divanul din odăița mea.* SADOVEANU, N. F. 96. *Lungiți pe divanurile moi, căpitanul Mincu și doctorul Barbă-Roșie fumau, adînciți în cetirea gazetelor proaspete, aduse de vaporul poștal.* BART, E. 173. *Abu-Hasan, întins frumos pe divan, a dormit pînă a doua zi foarte tîrziu.* CARAGIALE, P. 145. *Plosca pe masă punea, Pe divan se așeza.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 489. ✧ (Poetic) *Toamna și-a-ntins melancolia Pe-a dealurilor scunde divanuri mici de aur.* PERPESSICIUS, S. 26.

II. 1. (În Turcia din timpul sultanilor și în țările aservite ei) Consiliu compus din sfetnicii tronului, cu atribuții politice, administrative și juridice. *În ziua aceea au venit la curte... petitorii unui fecior de boier mare, sfetnic al divanului.* GALACTION, O. I 70. *Împăratul porunci să se adune divanul.* ISPIRESCU, L. 117. *Curtea lui Suleiman se umpluse de străini venetici, care-și lepădase vechea credință și ajunsese la înalte dregătorii, atît în divan cît și la ordie.* ODOBESCU, S. A. 126. ✧ *Divan ad-hoc* = fiecare dintre cele două adunări speciale care s-au întrunit în 1857 (la Iași și la București) și au cerut unirea țărilor române. *Între țăranii fruntași care au luat parte împreună cu boierii, cu episcopii și cu mitropolitul țării la divanul ad-hoc din Moldova, în 1857, era și Moș Ioan Roată.* CREANGĂ, A. 151. ✦ Adunare, ședință a consiliului de stat. *Boierii soseau la divan, cei mai mulți călări.* SADOVEANU, Z. C. 82. [Ciocoii] *fur în ziua mare În divan, în adunare; Fără frică de robie, De bătaie, pușcărie; Căci ei sînt privilegiați Și de pravili apărați.* BOLLIAC, O. 184. ✧ Expr. **A ține** (sau **a sta, a ședea la**) **divan** = a ține consiliu; p. ext. a sta de vorbă, a sta la taifas. *De prin morminte umbre mari se scoală... Și țin divan sub bolțile surpate.* IOSIF, P. 24. ✦ Sală, clădire în care se adunau odinioară membrii consiliului de stat; p. ext. loc de adunare și consfătuire. *Părul din mijlocul satului era odinioară... divanul unde sfătuia satul.* RUSSO, O. 119. *Și mi-l duc într-un divan, Unde domnul cu caftan... Sta culcat pe-un buzdugan, Lîng-un grec țarigradean.* ALECSANDRI, P. P. 89.

2. (Învechit) Judecată, proces. *Nimeni din voi nu se plînge că din cuib a fost gonit... Sau că n-a putut să roază de frica vrunui dușman Pergamentele antice, condicile de divan.* ALEXANDRESCU, M. 208. *Vinde-ți maică rochița Și-mi descuie temnița, Vinde-ți maică tulpanu Și-mi așază divanu.* SEVASTOS, C. 274. ✧ Expr. **A face** (cuiva) **divan pe spinare** = a bate (pe cineva). *Nu-ți tot bate gioc de mine, C-a veni vara ca mîine De te-oi prinde-n lunca mare Să-ți fac divan pe spinare.* ALECSANDRI, P. P. 260.

III. Denumire obișnuită în Orientul apropiat și mijlociu, a unor colecții de poezii așezate în ordinea alfabetică a rimelor; culegere de poezii care imită poezia orientală; culegere de narațiuni. *«Divanul persian» este titlul unei opere de Mihail Sadoveanu.* ▭ *Întîi, divanurile acestea s-au ținut la India, pe urmă... au ajuns în forme schimbate la apuseni, fie în latinește, fie în limbile proaste.* SADOVEANU, D. P. 5.

DIVANÍST, *divaniști,* s. m. (Învechit) Divanit. *Are trecere la boierii divaniști... Se zice că-i bine primit de însuși pașa.* ALECSANDRI, T. 1434.

DIVANÍT, *divaniți,* s. m. (Învechit și arhaizant) Membru al divanului domnesc; p. ext. persoană cu trecere pe lîngă domnitor, făcînd parte din protipendadă. *Despre tulburări în țară și viclenia unor boieri divaniți* [titlu]. SADOVEANU, Z. C. 125.

DÍVĂ, *dive,* s. f. (Învechit) Artistă de operă sau de cinematograf foarte mult admirată de public. V. vedetă. *Visezi... mai cu seamă la diva, care a debutat la Neapole.* IBRĂILEANU, A. 9. *Diva... apare pe scenă într-un costum abracadabrant.* CARAGIALE, O. III 10.

DIVERGÉNT, -Ă, *divergenți, -te,* adj. (În opoziție cu convergent) **1.** (Despre două sau mai multe linii geometrice, raze luminoase etc.) Care, plecînd de la un punct comun, se îndreaptă în direcții diferite. ✧ (Fiz.) **Lentilă divergentă** = lentilă care are proprietatea de a împrăștia razele incidente. ✦ (Mat., despre o serie) Care nu are o sumă determinată a termenilor săi.

2. Fig. (Despre păreri, concepții, atitudini) Care se deosebesc, se contrazic, care urmăresc scopuri diferite.

DIVERGÉNȚĂ, *divergențe,* s. f. **1.** Deosebire de păreri, de concepții, de atitudini; nepotrivire, neînțelegere. *Divergențe pot exista și între membrii uneia și aceleiași grupări politice, cu atît mai mult între state destul de deosebite ca structură; esențial este însă spiritul de colaborare și voința de a rezolva toate problemele prin buna înțelegere.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 8. ✧ Expr. (Despre o parte a unui complet de judecători) **A face (sau a fi în) divergență** = a avea păreri deosebite asupra unei pricini judecate.

2. (Mat.) Proprietatea unor drepte de a pleca dintr-un punct în direcții diferite. ✦ Proprietatea unei serii de a nu avea o sumă determinată a termenilor ei.

DIVÉRS, -Ă, *diverși, -se,* adj. **1.** (Urmînd substantivul) Diferit, variat, felurit. *Mișcarea mondială în favoarea tratativelor se desfășoară pe larg și sub forme diverse în diferite țări.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2756. ✧ *Fapt divers* = fapt mărunt, întîmplare banală, de toate zilele. *Un fapt divers — sinuciderea în împrejurări ciudate a unui cunoscut personagiu bucureștean.* M. I. CARAGIALE, C. 65. ✦ (Substantivat, f. pl.) Probleme mărunte care se discută într-o adunare, fără să fi figurat în mod explicit pe ordinea de zi.

2. (La pl., precedînd substantivul) Tot felul de..., diferiți. *Ofițerii de la diverse depozite... își lasă și ei serviciul, ca niște funcționari conștiincioși, către orele șase.* CAMIL PETRESCU, U. N. 419. *Ținea contabilitatea gospodăriei, în afară de diverse alte însărcinări.* REBREANU, R. I 91.

DIVERSIFICÁ, *diversific,* vb. I. Tranz. A schimba înfățișarea unui lucru, făcîndu-l să se prezinte sub forme multiple și variate.

DIVERSIFICÁRE, *diversificări,* s. f. Faptul de a (se) diversifica; schimbare, variație. *Din diversificarea studiilor în ramurile gemene ale instrucțiunii secundare, se poate cîștiga un mare folos.* ODOBESCU, S. II 62.

DIVERSIONÍSM s. n. Atitudine diversionistă.

DIVERSIONÍST, -Ă, *diversioniști, -ste,* adj. De diversiune, cu caracter de diversiune, cu scopul de a provoca o diversiune (1). ✦ (Substantivat) Cel care provoacă sau încearcă să provoace o diversiune. *Sentința Tribunalului exprimă hotărîrea fermă a poporului romîn de a nimici pe spionii, teroriștii și diversioniștii din solda spionajului imperialist.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2791.

— Pronunțat: *-si-o-.*

DIVERSITÁTE, *diversități,* s. f. Varietate, felurime. *Impresia de vară o dă Coșbuc... prin cîteva trăsături, alese cu un superior simț artistic din diversitatea aspectelor naturii.* IBRĂILEANU, S. 137. *Tablourile lui Loghi sînt de o diversitate neobișnuită.* ANGHEL, PR. 168. ✦ (Învechit) Neînțelegere, adversitate, dușmănie. *Fiecare e dator a-și deschide ochii și a vedea bine de unde provin aceste intrigi și diversități fatale.* GHICA, A. 770.

DIVERSIÚNE, *diversiuni,* s. f. **1.** Încercare de a schimba cursul unei acțiuni, de a abate intențiile, gîndurile sau planurile cuiva; deviere, abatere. *Ștefan încearcă o diversiune...: Nu facem o partidă* [de ping-pong]? SEBASTIAN, T. 103.

2. Acțiune politică cu caracter demagogic întreprinsă de guvernele reacționare, cu scopul de a atrage în direcții false atenția opiniei publice și activitatea clasei muncitoare, abătînd-o de la problemele vitale și de la adevăratele ei interese.

3. Acțiune militară făcută cu scopul de a abate atenția și forțele inamicului de la direcția principală de atac sau din zona în care se pregătesc anumite acțiuni.

— Pronunțat: *-si-u-.*

DIVERTISMÉNT, *divertismente,* s. n. **1.** Petrecere de scurtă durată, distracție, amuzament.

2. Piesă muzicală executată de orchestră în cadrul unui spectacol de teatru sau de balet (de obicei în pauze sau între tablouri). ✦ Suită scrisă pentru un instrument sau pentru orchestră, alcătuită dintr-o serie de piese ușoare. *Divertismentele lui Mozart.*

DIVICTÁR, *divictari,* s. m. (Învechit) Boiernaș de curte care se îngrijea de cele trebuincioase domnitorului pentru scris; purtătorul călimării domnești. *Cîteva sute de boieri mici, fără barbă, zișI starea a doua și a treia, între care se prenumărau... divictaru... stolnici, șătrari.* GHICA, S. XIV.

DIVÍDE, *divid,* vb. III. Tranz. (Se întrebuințează numai la prezent) A diviza.

DIVIDÉND, *dividende,* s. n. (În sistemul capitalist, mai ales la pl.) Parte de profit care se dă unui acționar în raport cu acțiunile pe care le posedă.

DIVÍN, -Ă, *divini, -e,* adj. **1.** (În concepția mistică) Considerat că ar proveni de la dumnezeu sau de la zei; în felul lui dumnezeu sau al zeilor; dumnezeiesc, ceresc. ✦ Făcut de oameni, în slujba sau pentru preamărirea lui dumnezeu; bisericesc, religios. *Serviciu divin.*

2. Fig. Înzestrat cu însușiri superioare; minunat, admirabil, încîntător. *Critica... nu trebuie să strivească, între tîmplele strîmte ale logicii după care se conduce proza, divinul zbor al poeziei.* MACEDONSKI, O. IV 83. *Părea că geniul divinului... Shakespeare respirase asupra pămîntului un nou înger lunatec, o nouă Ofelia.* EMINESCU, N. 47. *Fă dar numele-ți să treacă Între numele divine, Celor ce au fost ai lumei Nobili făcători de bine.* ALEXANDRESCU, M. 166.

DIVINĂȚIE, *divinații,* s. f. (Franțuzism rar) Putere (atribuită în mod superstițios unor persoane) de a desluși, a descoperi, a ghici lucruri ascunse sau neștiute de alți oameni.

— Variantă: (învechit) **devinăție** (GHEREA, ST. CR. I 59) s. f.

DIVINITÁTE, *divinități,* s. f. (În concepțiile mistico-religioase și în filozofia idealistă) **1.** Ființă închipuită ca posedînd însușiri supranaturale și socotită drept cîrmuitoare a lumii; dumnezeu, zeu. *În jalnicul Hades... Hecate — divinitate sumbră — Primește umbră după umbră.* BOUREANU, S. P. 4. *Din scorburi și din desișuri au fugit șăgalnicele divinități antice.* GALACTION, O. I 372.

2. Esență divină, dumnezeire. *Un zeu mă face părtașă divinității sale.* NEGRUZZI, S. III 55.

DIVINIZÁ, *divinizez,* vb. I. Tranz. A iubi (pe cineva) nespus de mult, a adora, a proslăvi. ✦ (În concepţiile mistice) A considera ca divinitate. *Unele popoare din antichitate au divinizat soarele.*

DIVINIZÁRE s. f. Faptul de a diviniza; îndumnezeire. *Tu ai fost divinizarea frumuseţii de femeie.* EMINESCU, O. I 29.

DIVINIZÁT, -Ă, *divinizaţi, -te,* adj. Proslăvit, adorat. ✦ Considerat ca divinitate.

DIVIZÁ, *divizez,* vb. I. Tranz. A împărţi în mai multe părţi. ✦ A despărţi în grupuri; a dezbina. ✧ (Mat.) A efectua operaţia aritmetică a împărţirii; a împărţi.

DIVIZÁT, -Ă, *divizaţi, -te,* adj. Împărţit (în mai multe părţi). *Cumpărau în tovărăşie o parcelă divizată.* C. PETRESCU, R. DR. 220.

DIVIZÍBIL, -Ă, *divizibili, -e,* adj. Care poate fi divizat. ✦ (Mat.; despre numere întregi) Care se împarte exact cu alt număr, restul fiind nul. *Numărul 16 este divizibil cu 2, 4 şi 8.*

DIVIZIBILITÁTE s. f. Însuşire (a unui lucru) de a putea fi divizat. *Divizibilitate moleculară.* ✦ (Mat.) Calitate a unui număr întreg de a putea fi împărţit exact prin altul, restul fiind nul.

DIVÍZIE, *divizii,* s. f. **1.** Mare unitate militară, subîmpărţire a corpului de armată, constituită din două sau mai multe regimente de arme diferite. *Vedea regimentele, diviziile, corpurile de armată chiuind, zvîrlindu-şi în sus căştile, revărsîndu-se spre depărtata patrie.* CAMILAR, N. I 405. *Popota regimentului era vestită în toată divizia.* C. PETRESCU, Î. I 8. ✦ Autoritate care comandă o asemenea unitate militară; comandamentul ei. *Ne ducem cu d-voastră la regiment... şi la divizie.* CAMILAR, N. I 184. *Acum au ce raporta la divizie.* CAMIL PETRESCU, U. N. 327. ✦ (Mar.; în trecut) Unitate formată din mai multe vase de război de aceeaşi clasă.

2. (În trecut) Categorie sportivă supremă, în care echipele intrau şi se menţineau pe baza calificării obţinute în competiţii pe ţară.

DIVIZIÓN, *divizioane,* s. n. Fiecare dintre subunităţile în care este împărţit un regiment de artilerie şi care cuprinde mai multe baterii. *Văzu un şir lung de cai morţi... de la vreun divizion de artilerie.* CAMILAR, N. I 442. ✦ Fiecare din subunităţile în care era împărţit în trecut un regiment de cavalerie şi care cuprindea mai multe escadroane.

— Pronunţat: *-zi-on.*

DIVIZIONÁR, -Ă, *divizionari, -e,* adj. **1.** (Numai în expr.) *Monedă divizionară* = monedă mărunţă de metal, fracţiune a unităţii legale; monedă de valoare mică; bani mărunţi, mărunţiş.

2. Care ţine de divizie (1). *Artilerie divizionară.*

3. Care se referă la o divizie sportivă. *Campionat divizionar.*

— Pronunţat: *-zi-o-.*

DIVIZIÚNE, *diviziuni,* s. f. Împărţire, fragmentare, separaţie; (concretizat) fragment sau unitate care se obţine dintr-o împărţire. *Diviziune administrativă.* ✧ *Diviziunea muncii* (în cadrul unei întreprinderi) = împărţirea, în cadrul unei întreprinderi, a procesului de creare a unui produs, în mai multe operaţii parţiale, fiecare operaţie fiind efectuată de un muncitor sau de un grup de muncitori anume specializaţi. *Diviziunea socială a muncii* = împărţirea producţiei sociale pe ramuri de producţie de sine stătătoare (industrie, agricultură etc.), ceea ce are drept rezultat specializarea unor grupuri de producători în anumite ramuri. *În ansamblul variatelor valori de întrebuinţare sau corpuri de mărfuri îşi găseşte expresia un ansamblu de munci utile tot atît de variate, care diferă după gen, specie, familie, subspecie, varietate — o diviziune socială a muncii.* MARX, C. I 75. *Diviziunea socială a muncii presupune dispersarea mijloacelor de producţie în mîinile unui mare număr de producători de mărfuri, independenţi unul de altul.* id. ib. 333.

— Pronunţat: *-zi-u-.*

DIVIZÓR, *divizori,* s. m. (Mat.) Număr întreg prin care se împarte exact alt număr întreg. ✧ *Divizor comun* v. comun. ✦ Împărţitor.

DIVÓRS s. n. v. divorţ.

DIVÓRŢ, *divorţuri,* s. n. Desfacere legală a căsătoriei, a legăturilor oficiale dintre soţ şi soţie. V. despărţire. *Va cere divorţ. În cîteva luni va fi liberă.* C. PETRESCU, C. V. 355. *Cînd află despre divorţ, Miron se cruci.* REBREANU, R. I 233. ✧ Expr. A da divorţ = a intenta acţiune de divorţ.

— Variantă: **divórs** (SADOVEANU, P. M. 63, IBRĂILEANU, A. 65) s. n.

DIVORŢÁ, *divorţez,* vb. I. Intranz. (Despre soţi) A se despărţi prin divorţ. *Va trebui să divorţez ca să se termine toată povestea.* CAMIL PETRESCU, T. I 212. ✧ Tranz. fact. *Era să divorţeze pe femeia unui prefect.* DELAVRANCEA, la TDRG.

DIVORŢÁT, -Ă, *divorţaţi, -te,* adj. Care este despărţit de soţie (sau de soţ) cu îndeplinirea formelor legale; care a obţinut divorţul.

DIVULGÁ, *divúlg,* vb. I. Tranz. A face ca o taină să fie cunoscută de toată lumea; a da în vileag, a da pe faţă. *Aceşti colegi te-au demascat din clipa în care au descoperit că divulgi secretele consiliilor.* CAMIL PETRESCU, T. II 588. *Un amănunt pe care meşterul... îl uitase sau se încăpăţînase să nu-l divulge.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 361.

DIVULGÁRE, *divulgări,* s. f. Faptul de a divulga.

DIVULGATÓR, -OÁRE, *divulgatori, -oare,* s. m. şi f. Persoană care divulgă (o taină, o veste etc.). (Glumeţ) *Mi-am îndeplinit... datoriile mele către ţară, şi ca academic romîn şi ca divulgator al cunoştinţelor de arheologie romînească.* ODOBESCU, S. III 622.

DIZENTÉRIC, -Ă, *dizenterici, -e,* adj. De dizenterie, privitor la dizenterie. *Simptome dizenterice.* ✦ (Substantivat) Persoană bolnavă de dizenterie.

DIZENTERÍE, *dizenterii,* s. f. Boală molipsitoare care se manifestă prin ulceraţii intestinale, dureri violente în abdomen şi diaree cu sînge.

DIZERTÁŢIE s. f. v. disertaţie.

DIZÉUR, *dizeuri,* s. m. (Franţuzism) Cîntăreţ de estradă care interpretează bucăţi de muzică uşoară. V. cupletist.

— Pronunţat: *dizõr.*

DIZÉUZĂ, *dizeuze,* s. f. (Franţuzism) Cîntăreaţă de estradă care interpretează bucăţi de muzică uşoară. V. cupletistă.

— Pronunţat: *dizõză.*

DIZGRAŢIÁ, *dizgraţiez,* vb. I. Tranz. (În trecut, despre monarhi sau despre alte persoane suspuse sau influente; azi despre o persoană oarecare, mai mult cu sens ironic) A lipsi pe cineva de bunăvoinţa, de graţia de care s-a bucurat pînă atunci, a-i retrage favoarea, a-l arunca în dizgraţie. V. oropsi, urgisi. *Nevastă-mea, la cea mai mică mutră a mea, dizgraţia numaidecît pe oricine.* CAMIL PETRESCU, U. N. 47. *Vai!... sîntem ameninţaţi Să*

ne pierdem locuința Și să fim dizgrațiați. ALEXANDRESCU, M. 209.

— Pronunțat: *-ți-a.*

DIZGRAȚIÁT, -Ă, *dizgrațiați, -te,* adj. 1. (În regimurile trecute) Care și-a pierdut bunăvoința sau grația unui monarh, a unei persoane influente, a unui superior etc.; căzut în dizgrație. V. oropsit, urgisit. *Curtezan dizgrațiat.*

2. (Neobișnuit) Lipsit de grație, de farmec; dizgrațios. « *Însă, dar, pentru că, deoarece »... răsar fără necesitate în scrierile poeților noștri, potopind ideile sub umpluturile lor dizgrațiate.* MACEDONSKI, O. IV 40.

— Pronunțat: *-ți-at.*

DIZGRÁȚIE, *dizgrații,* s. f. (În trecut) Pierderea bunăvoinței, a grației, a favoarei unui monarh, a unei persoane influente, a unui superior. V. urgisire, oropsire. *A cădea în dizgrație.*

— Variantă: (învechit) **dezgrúție** (NEGRUZZI, S. I 309) s. f.

DIZGRAȚIÉRE, *dizgrații,* s. f. Acțiunea de a dizgrația.

— Pronunțat: *-ți-e-.*

DIZGRAȚIÓS, -OÁSĂ, *dizgrațioși, -oase,* adj. Lipsit de grație, de farmec, de drăgălășie. *Expresiunea « tînjitoare » ni se pare cam dizgrațioasă.* MACEDONSKI, O. IV 64.

— Pronunțat: *-ți-os.*

DIZIDÉNȚĂ s. f. v. **disidență.**

DIZINVOLTÚRĂ s. f. v. **desinvoltură.**

DIZMIERDÁ vb. I v. **dezmierda.**

DIZMIERDÁRE s. f. v. **dezmierdare.**

DIZMIERDÁT, -Ă adj. v. **dezmierdat.**

DIZOLVÁ, *dizólv,* vb. I. Tranz. 1. A dispersa molecular o substanță solidă, lichidă sau gazoasă în altă substanță (adesea lichidă) obținîndu-se astfel o soluție. *Tinctura de iod se prepară dizolvînd iodul în alcool.* ✧ Refl. *Sulfatul de magneziu se dizolvă în apă.*

2. (Cu privire la o societate, la o adunare etc.) A face să-și înceteze activitatea, să nu mai funcționeze. *Să dizolvăm Camera.* ALECSANDRI, T. 1735.

DIZOLVÁNT, -Ă, *dizolvanți, -te,* adj. 1. (Chim.; despre lichide) Care are însușirea de a dizolva. ✧ (Substantivat, m.) *Apa este dizolvantul multor substanțe.*

2. Fig. Care dezagregă, descompune, disociază, nimicește. *Filozofia amară și dizolvantă a lui Schopenhauer.* VLAHUȚĂ, O. A. III 40.

DIZOLVÁRE, *dizolvări,* s. f. Acțiunea de a dizolva.

1. (Chim.) Dispersarea moleculară a unei substanțe în altă substanță. *Dizolvarea grăsimilor se face cu ușurință în cloroform.* ✧ *Căldură de dizolvare* = căldură degajată în timpul dizolvării unui corp.

2. Desființare, încetare de a mai funcționa (a unei societăți, a unei adunări, a unui corp constituit).

DIZOLVÁT, -Ă, *dizolvați, -te,* adj. (Despre substanțe solide, lichide sau gazoase) Care e dispersat molecular în altă substanță; care e în stare de soluție.

DÎLDORĂ s. f. v. **dîrdoră.**

DÎLMĂ, *dîlme,* s. f. (Regional) 1. Formă de relief izolată avînd forma unui mamelon. V. gorgan, gîlmă, grui.

2. Ridicătură sau val de pămînt (construit de oameni) servind ca hotar; semn prin care se desparte un ogor de altul; coamă, răzor.

DÎMB, *dîmburi,* s. n. Ridicătură de teren mai mică decît dealul; deluțor, colină, colnic. *Te-aștept mîne în zori! a răcnit el de departe, de pe un dîmb.* SADOVEANU, N. F. 56. *Pîrîul... ocolea pe sub niște dîmburi și pe sub niște locuri de pășune.* GALACTION, O. I 293. *Pe la prînzul cel mare, iacătă-mă-s și eu de după un dîmb.* CREANGĂ, A. 54. ✦ Ridicătură mică de pămînt (la un șanț, la o groapă etc.). *Tăcuți, se așezară pe un dîmb moale, cu iarba mare, deasupra malului nalt, sub streșina ramurilor zăvoiului.* SADOVEANU, O. IV 77. *După ce culege florile vine la drum cu brațul încărcat, se așază pe dîmbul șanțului... le întocmește într-un buchet.* IBRĂILEANU, A. 48.

DÎMBULÉȚ, *dîmbulețe,* s. n. Diminutiv al lui dîmb. *Asemeni unei săniuțe de copil... Sălta rotund și ușor pe cîte un dîmbuleț.* POPA, V. 153. *În mijlocul acelui eleșteu se ridica un dîmbuleț.* ISPIRESCU, L. 236.

DÎMBUȘÓR, *dîmbușoare,* s. n. Dîmbuleț. *Se aruncau în cea dintîi scobitură de teren, după un dîmbușor sau pe loc întins și trăgeau.* V. ROM. noiembrie 1953, 155. *Soldații se mutau din gropile frontului pe dîmburi și pe dîmbușoare.* CAMILAR, N. I 370.

DÎNSELE s. f. pl. art. (În superstiții) Ielele. *Stai pe loc, ce, te-au apucat dînsele?* CONTEMPORANUL, VIII 10.

DÎNSUL, DÎNSA, *dînșii, dînsele,* pron. pers. (Uneori e considerat ca o formă mai politicoasă decît « el », sau i se atribuie chiar valoarea lui « dumnealui ») El, ea. (Întrebuințat la nominativ) *Dar să-ți povestească dînsul o întîmplare... ca din gazetă!* SADOVEANU, O. A. I 220. *Dînsa pofti oaspeților bun venit.* C. PETRESCU, S. 31. *Deși dînsul era numai de douăzeci și trei de ani, ea îl socotea om deplin.* SLAVICI, O. II 47. *Și dînsa se face din ce în ce mai roșie la obraz, fără să răspundă.* CARAGIALE, O. II 261. ✧ (Construit cu prepoziții) *Lelea Ileana grăiește și pentru dînsul.* SADOVEANU, N. F. 65. *Acum întîia oară își aveau feciorul acasă la dînșii.* SLAVICI, O. I 88. *El se apropie cu bunăvoință de dînșii.* CARAGIALE, O. II 237. *Zîmbiră între dînșii bătrînii tăi prieteni.* EMINESCU, O. I 91. *Ieși tu, mîndră-n drumul lui Și-i dă gură bietului Și grăiește cu dînsul, Doară-i stîmpăra plînsul.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 113. ✧ (Alternînd cu pronumele « el », pentru variație) *Crezi că n-a văzut el că nu mă tem de dînsul?* SADOVEANU, O. V 69. *Deși foarte buni prieteni, n-am fost niciodată la el acasă; așa, nu mă mir că i se pare ciudat a mă vedea la dînsul.* CARAGIALE, O. II 172. *Acum, să vedem, care pe care? Ori el pe draci, ori dracii pe dînsul.* CREANGĂ, P. 301. ✧ (Uneori, popular, ține locul numelor de lucruri) *Paloșul și sulița să le ții la îndemînă, ca să te slujești cu dînsele cînd va fi de trebuință.* ISPIRESCU, L. 4. ✧ Loc. adv. (După verbe tranzitive a căror acțiune se răsfrînge asupra unei persoane, pentru a arăta intensitatea unei acțiuni) **Ca pe dînsul** sau **ca pe dînsa** = strașnic, grozav; știi, colea... [Ercule] *chemă pe Diomede la luptă, îl răpuse pre el și îl dete iepelor de-l mîncară ca pe dînsul.* ISPIRESCU, U. 48. *Cea mai tînără* [dintre nurori]... *trîntește baba în mijlocul casei și-o frămîntă cu picioarele și-o ghigoșește ca pe dînsa.* CREANGĂ, P. 13. ✦ (Substantivat, popular) Soț, soție. *Să știi că dînsu-al meu e supărat!* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 103.

— Forme gramaticale: gen.-dat. (rar în limba literară) *dînsului* (ISPIRESCU, L. 98), *dînsei, dînșilor, dînselor.*

DÎRÁ vb. I v. **dîrî.**

DÎRĂ, *dîre,* s. f. 1. Urmă continuă lăsată pe pămînt, pe nisip, pe zăpadă, pe iarbă etc. de un obiect tîrît; p. ext. urmă care se face pe pămînt sau pe un obiect prin curgerea unui lichid, a unor grăunțe etc. *A dispărut o sanie ușoară, Lăsînd în urmă două dîre lucii.* CAZIMIR, L. U. 37. *Pe brațul Nataliei se vedea o dîră de sînge. Se lovise căzînd.* D. ZAMFIRESCU, R. 172. *Ei se luase după*

dîra de mălai ce o presărase fata. ISPIRESCU, L. 334. [Mama-pădurilor] *fugea mereu, o stîncă de piatră îndrăcită, rupîndu-şi cale prin păduri, brăzdînd pămîntul cu dîră lungă.* EMINESCU, N. 8. ✧ Fig. *Apele lui trag în lungul pămîntului dîra adîncă... a unui ireversibil destin.* BOGZA, C. O. 11. *Deodată cei 90 fr. pierduţi îi răsăriră înainte, cu o dîră de mizerii după dînşii: chiria casei, birtul.* D. ZAMFIRESCU, la TDRG. ✧ Expr. **A face dîră** = a lăsa urme, semne (că a umblat cineva pe acolo). **A face dîră prin barbă** = a face începutul unui lucru, a stabili un obiceî (rău), a crea precedente. ✦ Urme lăsate de om sau de un animal pe pămînt, pe zăpadă etc. *Iepurele fricos şi vulpea vicleană... se silesc a-şi minţi gonacii şi a încurca dîra lor printre tulpinile despuiete.* ODOBESCU, S. III 41. *Mi-ar place să străbat... luncile cu răchită, după umbra dîrei de mistreţ.* id. ib. 77. *Să iei dîra Oilor Pînă-n calea Furilor.* TEODORESCU, P. P. 515. ✦ Fig. Urmă de miros (de parfum etc.) lăsată de cineva. *Lăsase pe urma ei o dîră de miros de aer, pe care nasul Pisicuţii, cu mult mai priceput decît al meu, o descoperise.* HOGAŞ, M. N. 94.

2. Dungă, rază de lumină. *Iazul sta neclintit ca o oglindă uriaşă, cu luna în fund şi c-o dîră de lumină albă din fund pînă la mal.* SADOVEANU, O. I 379. *Prin dîra de lumină, se vede o umbră înaintînd cu paşi grăbiţi.* CARAGIALE, O. II 226. *Nu soare a răsărit, Ci murgu-mi e-mpodobit, Numai aur şi argint, Face dîră pe pămînt.* PĂSCULESCU, L. P. 61.

DÎRDÁLĂ, *dîrdale,* s. f. (Regional) **1.** Persoană care vorbeşte mult şi fără rost; flecar; p. ext. om de nimic. *Căci nici noi sîntem neşte dîrdale.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 85. *Ce dîrdală de om, vorbeşte gura fără el!* ŞEZ. XXIII 45.

2. Cal slab, bătrîn şi neputincios; dîrloagă, mîrţoagă, gloabă. ✧ Expr. **A ajunge slugă la dîrdală** = a ajunge slugă la dîrloagă, v. dîrloagă.

DÎRDĂÍ vb. IV v. **dîrdîi.**

DÎRDÎÍ, *dîrdîi,* vb. IV. Intranz. **1.** (Despre fiinţe) A tremura (de frig, de frică etc.). *Bolnavul dîrdîia mereu.* DUMITRIU, N. 237. *Dîrdîise de spaimă, fusese o jucărie în bătaia ordinelor şi-a gloanţelor.* CAMILAR, N. I 303. *A dîrdîit de frig în paltonaşul căptuşit subţire.* PAS, Z. III 42. *Calul se cutremură şi dîrdîie din toate încheieturile.* CARAGIALE, P. 39. ✦ (Despre dinţi) A clănţăni (de frig, de frică). *Le dîrdîiau dinţii din gură, într-o spaimă vecină nebuniei.* POPA, V. 270. *Îi dîrdîie dinţii şi-i galben pierit.* COŞBUC, P. I 207. *Aşa tremurau de tare, de le dîrdîiau dinţii în gură.* CREANGĂ, P. 256.

2. (Despre pămînt, ferestre etc.) A se cutremura, a se clătina; a dudui, a răsuna. *Geamurile dîrdîiră de ropotul aplauzelor.* CAMILAR, N. I 421. *Jucau, chiuiau şi dîrdîiau sub ei duşumelele.* id. ib. II 326. *Varniţele clocoteau pufnind în stropi albi, sitele de sîrmă dîrdîiau alegînd nisipul.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 53.

3. Fig. (Despre oameni) A vorbi mult şi fără rost, a spune fleacuri; a trăncăni, a flecări. (Atestat în forma *dîrdîiesc*) *Bre, femeie, ce tot dîrdîieşti degeaba, poţi să tai şi butuci la capul lui.* DUNĂREANU, CH. 122. *Ce mai dîrdîieşte guleratu cel de ciocoi?* ALECSANDRI, T. 80. ✦ A critica, a bîrfi. (Atestat în forma *dîrdăi*) *Dac-ar şti el... de unde-am pornit astă-noapte, ş-ar strînge lioarba acasă; n-ar mai dîrdăi degeaba asupra căişorilor mei.* CREANGĂ, A. 127.

— Prez. ind. şi: *dîrdîiesc.* — Variantă: **dîrdăí** vb. IV.

DÎRDÎIÁLĂ, *dîrdîieli,* s. f. Tremur, tremurătură, scuturătură (din cauza frigului, a fricii etc.). *Intră iarăşi în dugheană, cuprins de o nouă dîrdîială de friguri.* CARAGIALE, S. U. 73. ✦ Clănţănit din dinţi.

DÎRDÎÎT s. n. Faptul de a dîrdîi; dîrdîială. ✦ Zvîcnire. *Să fi văzut* [la horă] *îndoiala rotundă a trupului şi dîrdîitul vinelor sprintene, ai fi crezut că naiba gîdelă astă tinerime plină de foc ş-o aruncă în sus ca p-o minge.* DELAVRANCEA, S. 55.

DÎRDORĂ s. f. **1.** (Precedat de prep. «în») Toi, zor. *În dîrdora jocului nimeni n-are vreme să bage de seamă înghesuiala.* STANCU, D. 235. *Meşteşugarii erau în dîrdora lucrului.* PAS, Z. I 171. ✧ Expr. **A fi în dîrdora însurătorii** = a-i arde de însurătoare, a umbla de zor să se însoare.

2. (Atestat şi în forma *durdură*) Belea, bucluc, încurcătură, necaz. *Acu vreo două luni... s-a întîmplat la noi o durdură mare, de-a fost omorît un negustor.* POPA, V. 262. ✦ Spaimă. *Ştiu că am tras o durdură bună, căutîndu-te.* CREANGĂ, P. 268. *L-o trecut o dîrdoră, da o scăpat.* ŞEZ. XXIII 45.

— Variante: **dîldoră** (REBREANU, R. II 54), **dúrdnră** s. f.

DÎRÎ, *dîrăsc,* vb. IV. Tranz. (Popular) A călca (ceva) lăsînd dîre. *Cine dracul te-a adus... Să-mi calci tu locurile, Să-mi încurci fineţele, Să-mi dîrăşti livezile, Şi să-mi paşti ierburile?* TEODORESCU, P. P. 627.

— Variantă: **dîră** (TEODORESCU, P. P. 67) vb. I.

DÎRJ, -E adj. v. **dîrz.**

DÎRJÁLĂ, *dîrjale,* s. f. (Regional) **1.** Băţ (lung şi gros), bîtă, ciomag, măciucă; p. ext. coadă, mîner al unei unelte (topor, coasă etc.). *Se uitau la mine şi parcă mă loveau cu beldia, cu dîrjala, aşa mă priveau.* STANCU, D. 396.

2. Prăjina lungă a îmblăciului, de capătul căreia este legat hădăragul.

— Pl. şi: *dîrjele* (ŞEZ. VII 122).

DÎRJÉNIE s. f. v. **dîrzenie.**

DÎRLĂU, *dîrlăi,* s. m. (Regional; depreciativ) Flăcău, tînăr. *Vi se duc dîrlăii, voi rămîneţi cu mine-n sat.* CAMILAR, N. II 404.

DÎRLOÁGĂ, *dîrloage,* s. f. Cal slab, prăpădit şi bătrîn; mîrţoagă, gloabă. *Are o dîrloagă de cal care abia se mişcă.* ✧ Expr. **A fi** (sau **a se băga, a ajunge**) **slugă la dîrloagă** = a fi (sau a ajunge) sub comanda, sub conducerea unui om nevrednic, nepriceput. *Tănăsică era... păgubaş din sărăcia lui de slugă la dîrloagă.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 52. *Dacă n-am ţinut samă de vorbele lui, am ajuns slugă la dîrloagă, şi acum, vrînd nevrînd, trebuie s-ascult, că mi-i capul în primejdie.* CREANGĂ, P. 212.

— Variantă: (neobişnuit) **dîrlóg,** *dîrlogi* (CAMILAR, N. II 455), s. m.

DÎRLÓG[1] s. m. v. **dîrloagă.**

DÎRLÓG[2], *dîrlogi,* s. m. (Mai ales la pl.) Cureaua frîului pentru călărie; ştreangul legat de căpăstru, pe care îl ţii în mînă cînd duci calul de aproape. V. hăţ. *Ne dădeam jos din căruţă şi pleoscăind din cizme, unul punea mîna pe dîrlogi, altul punea umărul la leoacă.* GALACTION, O. I 453. *Văd pe Tasache al meu intrînd în ogradă şi ducînd de dîrlogi un soi de dihanie, pe care cu un prisos de bunăvoinţă ai fi putut-o lua drept cal.* HOGAŞ, M. N. 8. *Moş Nichifor apucă iepele de dîrlog şi cîrneşte căruţa.* CREANGĂ, P. 128. *La roşul se ducea... Mîna pe dîrlogi punea, Pe spate mi-l netezea, De şa că se sprijinea.* TEODORESCU, P. P. 523.

DÎRLOGÉL, *dîrlogei,* s. m. (Popular) Diminutiv al lui dîrlog. *Este-un cal legat... Şi pe el mi-l ţin Vro cinci vornicei, Vro cinci comişei: doi de dîrlogei.* TEODORESCU, P. P. 45.

DÎRMÓN, *dîrmoane,* s. n. Ciur cu găuri mari pentru cernut cereale, seminţe, nisip etc. ✧ Expr. **A trece** (sau **a da, a cerne**) **prin ciur şi prin dîrmon** = a) a cerceta, a examina (ceva sau pe cineva) în amănunt; p. ext. a

bîrfi. *Celelalte vînturau, dau prin ciur şi prin dîrmon neajunsurile Sultăniehii.* DELAVRANCEA, S. 44; **b)** a trece prin multe, a păţi multe, a căpăta experienţă. *Voi roşiţi fără-ndoială, cititori, — dar vă prefaceţi... Aide! Aţi trecut cu toţii şi prin ciur şi prin dîrmon.* MACEDONSKI, O. I 413. *A învăţat carte pînă la glezne Şi e Trecut prin ciur şi prin dîrmon.* PANN, P. V. III 153. ✧ Cantitate (de ceva) cît încape într-un astfel de ciur. *Un dîrmon de grăunţe.* ▭ *Fata văduvei luă o legătură de caiere şi un dîrmon de fuse şi plecă la mătuşa Dana în pădure.* VISSARION, B. 171.

DÎRMÓZ, *dîrmozi*, s. m. Arbust care creşte în regiunile deluroase, avînd frunze late, flori albe şi fructe în formă de boabe roşii-negricioase *(Viburnum lantana)*.

DÎRSTĂ, *dîrste*, s. f. Piuă rudimentară fixată la o apă curgătoare, în care se bat dimia, abaua, postavul etc., cu ajutorul unor ciocane de lemn. [S-a dat] *menţiune onorabilă... pentru heresträul în miniatură... şi dîrsta ce lucrau la grădină.* I. IONESCU, P. 555.

— Variantă: **drîstă** s. f.

DÎRVÁLĂ, *dîrvale*, s. f. Muncă grea şi istovitoare; roboteală, corvadă. ✧ L o c. a d j. şi a d v. **De dîrvală** = de muncă grea, de corvadă, de roboteală. *Cal de dîrvală. Haine de dîrvală.* ▭ *Crescuse de dîrvală prin pragurile vecinilor bogaţi, păscindu-le gîştele.* CAMILAR, N. I 19. ✧ E x p r. **A rămîne de dîrvală** = a rămîne pe drumuri, a nu mai avea posibilitate de trai. *Mi-au rămas de dîrvală pruncii.* CAMILAR, N. I 172. *Amară mi-i inima... rosti... şi se sprijini de-un arbore. Acuma am rămas cu totul de dîrvală pe faţa pămîntului.* id. ib. II 318. **A face** (pe cineva) **de dîrvală** = a ocărî, a face de batjocură, a face cu ou şi cu oţet, a face de două parale. *Şi-ai atacat virtos pe miniştri?... —I-am făcut de dîrvală.* ALECSANDRI, T. 1650.

DÎRVÁR, *dîrvari*, s. m. (Învechit) Slujitor care aducea lemne din pădure la curţile boiereşti şi avea grijă de încălzitul camerelor. *Cele patruzeci de lude: scutelnici, pescari, văcari, vînători şi dîrvari, i-am împrăştiat în tot judeţul.* FILIMON, C. 45.

DÎRZ, -Ă, *dîrji, -ze*, adj. **1.** Îndrăzneţ, curajos, hotărît, cutezător. *Popoarele se pătrund de conştiinţa că pot obţine victoria păcii prin luptă perseverentă şi dîrză.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2756. *Şi sufletul meu ameţit se simte Mai dîrz privind la culmea-naltă.* BENIUC, V. 7. *Stăteam jos pe o pelerină întinsă, cu care biruisem iarba înaltă şi dîrză.* IBRĂILEANU, A. 150. *De astă dată nu se mai opri sfiicios pe la poartă, ci-şi luă inima-n dinţi şi dete drept înainte, deschise uşa-n lături şi se-nţepeni dîrz dinaintea bătrînei.* VLAHUŢĂ, N. 130. ✧ Aprig, înverşunat. *Tăun fu chemat la Sfatul Popular. Veni, dîrz, împreună cu Trandafira.* CAMILAR, TEM. 265. *Am făcut o sforţare dîrză să mă înfring.* CAMIL PETRESCU, U. N. 229. *Un domn senator, care se plimba de colo pînă colo, ţifnind şi aruncîndu-mi căutături foarte dîrze... mă interpelează foarte de sus.* CARAGIALE, O. VII 296.

2. Neînduplecat, neclintit; p. e x t. îndărătnic, încăpăţînat. *Eu atîta pot să-ţi spun, mamă: aţine-te dîrză, aţine-te pînă vin eu.* CAMILAR, N. I 252. *Dar sufletul tău în mine-nvăscut Tot dîrz a rămas şi tot nu se-ndoaie.* STANCU, C. 141. *Ce-o fi avînd oare feciorul meu de s-a făcut aşa de dîrz?* SLAVICI, O. I 101.

3. Mîndru, semeţ, ţanţoş. *Cu greutate mare, izbutea să se ţie treaz şi dîrz în şa.* SADOVEANU, Z. C. 42. ✧ F i g. *Păunenii se mirau mai ales de grădini: frumos rînduite... cu răsadurile vii şi dîrze în cavaluri sătule de apă.* SADOVEANU, P. M. 311. *Pentru dînsul toate zburătoarele, mîndri păunaşi, sălbăticoşi cocori, bufniţe cobitoare, şoimi dîrji... toate picau ca fermecate.* ODOBESCU, S. III 180. ✧ (Adverbial) *Dar ce-ai păţit?... — Ce să păţesc, zise Ivan dîrz, ia! am căptuşit nişte iepuroi, şi am de gînd să-i jumulesc.* CREANGĂ, P. 304.

— Pl. şi: (m.) *dîrzi* (CAMILAR, N. I 245), (f.) *dîrje* (M. I. CARAGIALE, C. 137). — Variantă: **dîrj, -e** (DELAVRANCEA, A. 100, CARAGIALE, O. I 309) adj.

DÎRZÉNIE s. f. **1.** Fire sau manifestare de om dîrz; îndrăzneală, curaj, cutezanţă, hotărîre. *Tudor şi mişcarea condusă de el ne arată... dîrzenia luptei poporului pentru libertate.* IST. R.P.R. 297. *Îşi recăpăta dîrzenia şi avea simţămîntul că niciodată nu se va mai întoarce în foc.* CAMILAR, N. I 303.

2. Îndărătnicie, încăpăţînare, înverşunare; perseverenţă. *Neîndurători faţă de ei înşişi şi faţă de pămîntul pe care s-au pomenit, l-au muncit cu dîrzenie, silindu-l să se acopere de roade.* BOGZA, C. O. 270.

3. Mîndrie, semeţie. *În ciuda hainelor boţite şi rupte, în ciuda murdăriei înspăimîntătoare care-i acoperea parcă şi ochii, îşi păstra neştirbită şi dîrzenia şi demnitatea.* GALAN, Z. R. 353.

— Variantă: **dîrjénie** (POPA, V. 307) s. f.

DÎRZÍE s. f. (Învechit) Îndrăzneală, hotărîre, cutezanţă, curaj; p. e x t. obrăznicie, aroganţă. *Nu arma ta mă domoleşte, ci dîrzia ta faţă cu mine.* GHICA, S. 351. *Auzi dîrzie! blestemăţie! Obrăznicie Şi mojicie!* ALECSANDRI, T. I 111. *Tomşa! El te-a învăţat a vorbi cu atîta dîrzie?* NEGRUZZI, S. I 139.

DO s. m. invar. Treapta întîi din gama majoră tip; sunetul şi nota corespunzătoare. *Do-mi-sol-la Vesel cîntaţi din guzla* (= instrument muzical monocord). MACEDONSKI, O. I 132.

DOÁGĂ, *doage*, s. f. **1.** Fiecare dintre bucăţile de lemn, uneori puţin încovoiate, care formează corpul unui butoi, al unui ciubăr sau al altor vase strînse în cercuri. *Eu sînt ca o bute fără doage, nu se mai ţine în mine nimica.* SADOVEANU, P. M. 305. *Vine unul cu împletituri, altul cu un car de roate, doage, ori alt lemn lucrat.* SLAVICI, O. I 69. *N-a mai rămas nici măcar picătură de vin pe doage.* CREANGĂ, P. 261. *Din aceşti stejari se fac... doagele.* I. IONESCU, D. 250. ✧ E x p r. **A-i lipsi cuiva o doagă** sau **a fi (cam) într-o doagă** = a fi ţicnit, trăsnit, într-o ureche. *Tatăl său băgase degeaba de seamă că fiului îi lipsea o doagă.* MACEDONSKI, O. III 57. *El, lipsindu-i o doagă... ia trei sute de lănţujele de aur şi aninä fiecării oi cîte unul la grumaz.* MARIAN, O. II 318. *O nebunit ghiuju... — Îi lipseşte o doagă.* ALECSANDRI, T. 230. **A lipsi multe doage** (unui lucru) = a avea multe defecte. *Mă Traiane, văd că lipsesc multe doage în colonie.* SADOVEANU, P. M. 128.

2. F i g. Fire, fel de a fi, mentalitate ciudată, sucită, plină de toane. *Cu birăul iese omul uşor la capăt, numai să-i cunoască doaga lui.* SLAVICI, la TDRG. ✧ E x p r. (Depreciativ) **A ajunge** (a **veni** sau **a cădea**) **în doaga cuiva** = a avea comportări ciudate, nepotrivite cu linia normală de conduită, a ajunge la fel cu cineva lipsit de valoare sau sucit la fire. *A ajunge în doaga copiilor.* ▭ *Ai căzut în doaga lui Tomiţă.* DAVIDOGLU, O. 78. *Ce-ţi faci capul ciulama cu atîta citanie, vrei să ajungi în doaga lui Paşadia?* M. I. CARAGIALE, C. 114. *Parc-aş fi agiuns în doaga palamariului de la sfîntu Onofrei.* ALECSANDRI, T. 896. **A lăsa** (pe cineva) **în doaga lui** = a lăsa (pe cineva) în toanele lui, a nu-şi mai face de lucru cu el.

3. (Rar) Ghizdul fîntînii. *Miron se simţi cuprins de un fel de beţie, se aşează pe doaga fîntînii.* SLAVICI, N. I 86.

DOÁMNĂ, *doamne*, s. f. **1.** (Folosit azi mai rar) Termen de politeţe întrebuinţat izolat sau pus înaintea numelui unei femei căsătorite căreia i se adresează sau despre care vorbeşte cineva. *Domni cu monoclu şi doamne cu buze vopsite.* ISAC, O. 90. *Doamnele, ostentativ fără treabă, umblă în rochii de casă şi fără pălării.* IBRĂILEANU, A. 7. [În caretă] *se afla o*

doamnă a cărei frumuseţe era încă strălucitoare. MACEDONSKI, O. III 16. *Mă hotărîi să mă duc la doamna B.* NEGRUZZI, S. I 67. ◇ (Franţuzism; urmat de adj. posesiv) *Tinguieşte-mă, doamna mea, şi nu mă osindi.* NEGRUZZI, S. I 47. ✦ (Învechit, totdeauna cu determinări adjectivale) Soţie de boier; jupîneasă. *Orice-i zicea boieriul sau doamna acestuia să facă, ea pe loc şi făcea.* MARIAN, O. II 386. ◇ (Azi, fără determinări) *Timotin m-a invitat la el, la mănăstire. Doamna a tăcut ca un mormînt.* IBRĂILEANU, A. 15. ✦ Nume dat în trecut de copiii de şcoală învăţătoarelor şi profesoarelor căsătorite.

2. (Într-o epocă mai veche) Soţie a unui monarh sau a unui prinţ. V. r e g i n ă, p r i n c i p e s ă. *De din vale de Rovine, Grăim, doamnă, către tine.* EMINESCU, O. I 149. *Domnule, măria-ta, Pe Codreanul nu-l ierta, Că... pe doamna ţi-a fura.* ALECSANDRI, P. P. 90. ✦ Regină, suverană. (F i g.) *Şi din neguri, dintre codri, tremurînd s-arată luna: Doamna mărilor şi-a nopţii.* EMINESCU, O. I 148.

3. Compus: (Bot.) **doamnă-mare** = mătrăgună. *Strînge dumneaei şi zamă de mătrăgună, ce se cheamă la noi « doamnă-mare ».* SADOVEANU, N. F. 35.

DOAR adv. (Şi, mai rar, în forma *doară*) **1.** (Exprimînd ideea unei delimitări sau restricţii; uneori urmat de « de » sau « că ») Numai. *Doar pe coastă, la urcuş, Din căsuţa lui de humă A ieşit un greieruş.* TOPÎRCEANU, B. 54. *Să ne întrecem din trîntă. — Din trîntă? Doar de-ţi e greu de viaţă.* CREANGĂ, P. 52. *Cînd cu gene ostenite sara suflu-n lumînare, Doar ceasornicul urmează lung-a timpului cărare.* EMINESCU, O. I 130. *Grecul nimic nu zicea, Doar gemea, se văita.* ŞEZ. IV 133. ◇ E x p r. **Doar că nu ...** = aproape că..., puţin a lipsit să nu... *Şedea tocmai înspre partea aceea, încotro era împărăţia tatălui său; doară căci nu-i zisese că şade chiar la dînsul.* ISPIRESCU, L. 186. ◇ (Adeseori întărind pe « fără » sau « afară de ») *Afară doar de un briceag, pe care îl cumpărasem din Sibiu, altceva n-am pierdut.* GALACTION, O. I 63. *Că n-ai... Nici o brazdă de ogor... Făr'doar cioareci cu şinor.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 404.

2. (În propoziţii cauzale coordonate) Desigur, vezi bine, după cum se ştie. *De unde să ştii dumneata? Doar nu eşti ghicitor.* SADOVEANU, P. M. 45. *Ce finaţe, măi nebune? Doar pămîntul nu-i al tău.* ALECSANDRI, P. P. 99. ◇ (Precedat de o negaţie) *Vedea că i-au fost luat banii prin înşelăciune şi tîlhărie, iar nu doar că ştiau juca mai bine.* NEGRUZZI, la TDRG.

3. (Exprimă o posibilitate sau o probabilitate) Poate, probabil. *Fraţii tăi au dovedit că nu au inimă într-înşii şi din partea lor mi-am luat toată nădejdea. Doar tu să fii mai viteaz.* CREANGĂ, P. 193. *Cînd am venit eu cu tata şi cu fraţii miei... din Ardeal în Pipirig... unde se pomeneau şcoli ca a lui Baloş în Moldova? Doar la Iaşi să fi fost aşa ceva!* id. A. 19. *Un vultur, şezînd într-un loc înalt, pîndea, doară şi-ar vîna ceva de prînz.* ŢICHINDEAL, F. 5. ✦ (Mai ales în propoziţii finale; urmat uneori de « de ») În speranţa că... *Citeam zece jurnale pe zi, doar oi afla ceva despre ea.* CAMIL PETRESCU, T. I 48. *Se ţineau de caretă, alergînd după ea... doar de le-o pica vreun gologan.* MACEDONSKI, O. III 25. *Tot aştepta, doar o veni Flăcăul mai curînd.* COŞBUC, P. I 282. *Nu ştia ce să mai facă, doar va scăpa de cucoş.* CREANGĂ, P. 67. ◇ (Repetat) *Cu ochelarii pe privirea udă Cată unchiul, doar-doar o să vadă.* BENIUC, V. 136. *Socotiră că este mai isteţ să-şi piardă urma în codri, doar-doar vor izbuti să scape de gloaba turcului.* GALACTION, O. I 280. *Muncea în dreapta şi în stînga, ca doar-doar a încăleca pe nevoie.* CREANGĂ, P. 140. ◇ E x p r. **Într-o doară** sau (rar) **de-o doară** = la noroc, la întîmplare, pe nimerite. *M-am uitat aşa, într-o doară.* PREDA, Î. 16. *Mai nu crede, mai se-ndeamnă Şi răspunde — aşa-ntr-o doară.* IOSIF, V. 86. *Plecă într-o doară, ia aşa, peste cîmp, unde o vor duce-o ochii.* ISPIRESCU, L. 398. *A cerut aşa de-o doară lui Albu-mpărat cartea cu care-l trimisese pe mezin.* CARAGIALE, O. III 99. **Fără doar şi poate** = desigur, neapărat, necondiţionat, fără nici o îndoială. [Căpitanul] *are să se lupte cu fiul ei, împăratul, pe care fără doar şi poate are să-l omoare.* ISPIRESCU, L. 143. *Fără doar şi poate, te-aşteaptă, biata fată!* MACEDONSKI, O. II 154. *Hai să fugim împreună... — Ce zici? Vrei să mă furi?... — Fără doar şi poate.* ALECSANDRI, T. I 55.

4. (Transilv., în fruntea unei propoziţii interogative la care se aşteaptă un răspuns negativ) Oare. *Vai, mîndruţă de departe, Ce tot faci, de nu scrii carte? Doar hîrtia s-a scumpit, Ori pe mine m-ai urît?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 142. ◇ (Învechit, precedat de « au », în întrebări retorice la care se aşteaptă un răspuns afirmativ) *Au doar nu mi-aţi jurat şi mie credinţă?* NEGRUZZI, S. I 140.

— Variante: **doára**, (numai în e x p r.) **dor** (ISPIRESCU, L. 376, ODOBESCU, S. I 461) adv.

DOÁRĂ adv. v. **doar.**

DOBÁŞ s. m. v. **tobaş.**

DÓBĂ s. f. v. **tobă.**

DOBITÓC[1], *dobitoace*, s. n. Animal patruped domestic (v. v i t ă) sau (mai rar) sălbatic (v. f i a r ă, j i v i n ă). *Din fiecare cîştig de bani să cumpere o vietate curată, ori pasere ori dobitoc.* SADOVEANU, D. P. 97. *Bietele dobitoace, înhămate cu şleauri şi cu frînghii, îşi bălăngăneau vijelios clopotele.* MACEDONSKI, O. III 19. *Dacă dobitoacele n-ar fi fost înfrînte, de demult ar fi sfîşiet pe om.* CREANGĂ, P. 209. *Cît îmi sînt de urîte unele dobitoace... Care cred despre sine că preţuiesc ceva.* ALEXANDRESCU, P. 67.

DOBITÓC[2]**, -OÁCĂ,** *dobitoci, -oace*, s. m. şi f. (Termen injurios, mai ales în apostrofe) Om lipsit de inteligenţă sau de bun simţ. *Unde sînt cizmele şterpelite, dobitocule?* CAMILAR, N. I 280. ◇ (Adjectival) *Nu l-am crezut aşa de dobitoc, ca să nu simtă măcar atît.* C. PETRESCU, C. V. 354.

DOBITOCÉSC, -EÁSCĂ, *dobitoceşti*, adj. **1.** De dobitoc, al dobitoacelor. *Împărăţia dobitocească, Ca şi a noastră cea omenească, Statornicie vecinică n-are.* ALEXANDRESCU, M. 347.

2. F i g. De om fără inteligenţă, prostesc. *Acelaşi dispreţ inconştient şi dobitocesc de ce poate să se petreacă în inima şi mintea unui băiat care începe şi el a simţi şi a pricepe lucrurile.* VLAHUŢĂ, la TDRG.

DOBITOCÉŞTE adv. Ca dobitoacele, în chip brutal, bestial; prosteşte.

DOBITOCÍE, (2) *dobitocii*, s. f. **1.** Fel sau fire (ca) a dobitoacelor; prostie, nerozie. *Singurele lucruri de care ştia să vorbească... celor ce-i preţuiau dobitocia.* M. I. CARAGIALE, C. 15. *100 la sută!... ce tîlhărie!... ş-ai avut dobitocia să le plăteşti?* ALECSANDRI, T. 1251.

2. Faptă sau vorbă nesocotită, prostească; tîmpenie, prostie. *Ţapule, zise el către iubitu-i vînători, totodată îngrijitori de cîni şi părtaş la toate dobitociile.* CONTEMPORANUL, IV 301.

DOBÎNDĂ, *dobînzi*, s. f. **1.** Sumă de bani care se plăteşte pentru un împrumut, reprezentînd un anumit procent din suma împrumutată. *A da, a lua bani cu dobîndă.* ▭ *Au hotărît amîndoi dobînda şi două soroace pentru capete.* GALACTION, O. I 177. *Nenea Scarlat... îmi făcea numaidecît rost de împrumut cu dobînzi sălbatice.* M. I. CARAGIALE, C. 88. *Şi-o fi scos capetele Ş-acum bea dobînzile.* TEODORESCU, P. P. 545. ◇ E x p r. **A plăti.**

(cuiva) **cu dobîndă** = a se răzbuna (pe cineva) pentru o pagubă sau o suferință. ✦ Cîștig obținut de pe urma banilor investiți într-o afacere. *Nu-i vorbă, primarul mai știe că banii aceștia o să și-i scoată el, cu dobînda lor cu tot; dar una-i să-i dai grămadă și alta-i să-i vezi înapoi cu țîrîita.* SP. POPESCU, M. G. 22.

2. Cîștig, folos, profit. *Bunicul a cumpănit și a petrecut printre degete dobînda noastră.* SADOVEANU, N. F. 29. *Noi nu umblăm după dobîndă personală... ci voim spor pentru folosul obștii.* id. P. M. 208. *Să vină cu izbîndă Anul cu mare dobîndă.* ODOBESCU, S. III 228. *Mai bine este să fii cu un om vrednic la pagubă, decît cu un mișel la dobîndă.* NEGRUZZI, S. I 248.

3. (Învechit) Pradă de război. *Inimile războinicilor se moleșesc de bunătățile dobînzilor.* SADOVEANU, D. P. 7. *Alergau la lupte, unii pentru glorie... cei mai mulți pentru dobînzi și prăzi.* NEGRUZZI, S. I 273. ✧ Expr. **A sluji în dobîndă** = a merge la război fără a fi plătit, ci numai avînd drept la pradă. *Slujind în dobîndă și iubitori de bogăție, ei dobîndiseră mult de la Mihai.* BĂLCESCU, O. II 311.

DOBÎNDÍ, *dobîndesc,* vb. IV. Tranz. (Învechit; astăzi solemn sau arhaizant) **1.** A obține ceva în urma unei străduințe, a unui efort, a ajunge la..., a se alege cu...; a cîștiga. *Slujitorii hanului au dobîndit bună pradă la Gloduri.* SADOVEANU, N. P. 272. *În casa noastră primindu-l bine, A lui favoare să dobîndim.* ALECSANDRI, T. I 276. *Toți cei ce au făcut arături timpurii au dobîndit roade.* I. IONESCU, M. 61. ✦ A primi, a căpăta. *Te poți înfățișa cu tărie la Stambul, ca să dobîndești încă o cinste.* SADOVEANU, Z. C. 241. [În timpul imperiului roman] *două rele mari, care mistuiau împărăția și care îi pregăteau căderea: robia și proprietatea cea mare, trebuiră a produce și în noua colonie relele lor, înghițind cu încetul proprietățile mici, ce fiecare colon dobîndise la început.* BĂLCESCU, O. II 11. *Am avut o mîndruliță Ș-am lăsat-o să mai crească, Minte-n cap să dobîndească.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 99. ✧ Fig. *Dărăpănătura aceasta... dobîndea în bătaia lunii ceva tainic.* M. I. CARAGIALE, C. 127. ✧ (Determinat prin «în dar») [Erau] *și niște pomi ce făceau mere de aur și pe cari și...* [Junona] *le dobîndise în dar de la mumă-sa.* ISPIRESCU, U. 12. ✧ (În unele construcții fixe) *A dobîndi copii (copilași* etc.) = a i se naște cuiva copii. *Filozofii săi îl mîngîiau* [pe împărat] *că cel puțin a dobîndit cocon.* SADOVEANU, D. P. 13. *Dobîndi un drag de copilaș.* ISPIRESCU, L. 41.

2. A procura, a face rost de..., a găsi. *Traian Mînecuță... o luă spre mînăstioară, «ca să dobîndească acolo un fagure de miere nouă».* SADOVEANU, P. M. 282. *Cum a putut să dobîndească otrava care a pus sfîrșit amarelor ei suferințî?* id. M. 127. *Nastratin Hogea-ntr-o vreme nouă măgari dobîndind Și într-o zi toți aceștia la pășune scoși fiind, S-a dus seara ca să-i strîngă de pe cîmp.* PANN, N. H. 28. ✧ (Cu privire la persoane) *Cum era turcul, așa și robul pe care-l dobîndise!* GALACTION, O. I 299.

3. (Cu privire la orașe, cetăți, țări) A cuceri. *Severinul, în sfîrșit, l-am dobîndit.* DAVILA, V. V. 78. *Știu că englezii mă vor ucide, crezînd că după moartea mea vor dobîndi țara Franciei.* ODOBESCU, S. I 19. *A venit vremea ca să dobîndească Ardealul pe seama împăratului.* BĂLCESCU, O. II 307.

DOBÎNDÍRE, *dobîndiri,* s. f. Faptul de a dobîndi; cîștigare, căpătare, obținere. *De ce să moară fără să încerce dobîndirea libertății?* CAMILAR, N. I 367. *A fost o civilizație pentru a cărei dobîndire sute de mii de oameni și-au dat pe rînd tributul.* BOGZA, C. O. 94. *Se putea într-adevăr încerca ceva... pentru dobîndirea acelor cărți.* SADOVEANU, Z. C. 158.

DOBORÎ, *dobór,* vb. IV. Tranz. **1.** A da jos (ceva sau pe cineva), a culca, a răsturna, a trînti la pămînt, a prăbuși, a dărîma. [Dihania] *dobora în drumu-i copăcei de trei ani, pe care îi atingea cu colții.* ISPIRESCU, U. 39. *Vîntul... doboară stejari falnici și desfoaie blînde flori.* ALECSANDRI, P. A. 132. *Pleacă către pădure În mînă cu o săcure Ceva lemne să doboare.* PANN, P. V. I 89. ✧ Fig. *Ca să dobori poarta robiei, îți trebuie umeri ca ai mei.* CAMIL PETRESCU, T. II 598. ✧ Refl. (Rar) *Un altar ce se doboară Cînd vin trăsnete de sus!* COȘBUC, P. I 213. *Deodat-o bardă crudă prin aer luce, zboară, Lovește!... gios bătrînul c-un vaiet se doboară.* ALECSANDRI, P. III 303. ✦ (Regional) A cosi. *Scoală, dragul mamii, să te duci să dobori iarba ceea.* REBREANU, I. 45.

2. A face să se desprindă și să cadă din locul unde este fixat (atîrnat, agățat). [Piatra] *va lovi în pom... și va doborî mere.* CAMIL PETRESCU, T. III 509. ✦ (Cu privire la ființe sau obiecte care zboară sau plutesc în aer) A face să cadă, a da jos; a prăbuși. *A doborît un avion.* ▭ *Iacă un șîntar a ajuns tocmai la vîntul turbat și voi să-l dobor d-acolo cu săgeata mea.* ISPIRESCU, L. 321. [Nobilul pleca la vînătoare] *ca să doboare... cocorii, răpezind asupră-le agerii săi șoimi.* ODOBESCU, S. III 54.

3. (Cu privire la persoane) A înfrînge, a birui, a supune, a distruge; a răpune. *Luminatul împărat... a doborît pe toți dușmanii.* SADOVEANU, D. P. 160. *Ești o neroadă dacă îți închipui că e în stare să mă doboare cineva.* CAMIL PETRESCU, T. I 259. *Pentru cea din urmă oară Aș voi să-l văd cum luptă și pe zmeu cum îl doboară.* EFTIMIU, Î. 111. ✦ (Cu privire la stări, situații, împrejurări) A nimici, a desființa, a stîrpi. *Pui în lanțuri ai tăi ani, Pe copii ți-i faci orfani, Văduvești soția, De cumva-ndrăznești să zici Că ai drept să te ridici Să dobori hoția.* NECULUȚĂ, Ț. D. 42. ✦ (Subiectul e un fapt, un eveniment sau o stare psihică ori fizică) A învinge, a birui, a copleși. *Boala și mizeria l-au doborît înainte de vreme* [pe Eminescu]. SADOVEANU, E. 83. *Ochii i se închideau, somnul îl dobora.* GALACTION, O. I 41. *Grelele încercări de tot soiul prin care trecuse... ar fi doborît un uriaș.* M. I. CARAGIALE, C. 12. *Sta s-o doboare cu totul întristarea.* ISPIRESCU, L. 59.

4. (Sport; cu privire la recorduri) A depăși. *Echipa națională de ștafetă a doborît recordul de 4×100 de metri.*

DOBORÎRE, *doborîri,* s. f. Acțiunea de a doborî și rezultatul ei.

1. Răsturnare la pămînt, prăvălire. *Doborîrea copacilor.*

2. Desființare, zdrobire, nimicire. *Fără doborîrea prin revoluție a capitalismului și cucerirea puterii de către clasa muncitoare, problema națională nu poate fi rezolvată.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 1-2, 42. *Suferea și răbda, cu o credință nezdruncinată în doborîrea fascismului.* CAMILAR, N. I 325.

DOBORÎT, -Ă, *doborîți, -te,* adj. (Despre oameni) Învins, zdrobit, distrus.

DOBORÎTÓR, -OÁRE, *doborîtori, -oare,* adj. Care doboară; nimicitor, copleșitor.

DOBORÎTÚRĂ, *doborîturi,* s. f. Mulțime de arbori căzuți sub acțiunea furtunii, a zăpezii etc.

DÓBOȘ s. n. (Mai ales în expr. *doboș-tort)* Tortă făcută din mai multe foi de aluat suprapuse, între care se introduce cremă de șocolată, foaia de deasupra avînd o glazură de zahăr ars.

DOBOȘÁR s. m. v. **toboșar.**

DOBROGEÁN[1], **-Ă**, *dobrogeni, -e*, adj. Din Dobrogea, care ține de Dobrogea. *Datoria lui e să mă inițieze în serviciul special al acelui județ dobrogean.* SADOVEANU, P. M. 114. *Între linia întortocheată, unde pămîntul dobrogean se frînge ca să se facă țărm, și linia onduloasă a nisipurilor veșnic vînturate de lopețile mării se întinde, cu întreruperi, un brîu de pante mănoase.* GALACTION, O. I 437. *De trei nopți însă turcul dobrogean Ahmet Mamet doarme la carceră.* SAHIA, N. 114.

DOBROGEÁN[2], **-Ă**, *dobrogeni, -e*, s. m. și f. Persoană care locuiește în Dobrogea sau este originară din această regiune.

DOBROGEÁNCĂ, *dobrogence*, s. f. Femeie care locuiește în Dobrogea sau este originară din această regiune.

DOBZÁ vb. I v. **dobzăla.**

DOBZĂLÁ, *dobzălez*, vb. I. Tranz. (Mold.) A bate zdravăn, a snopi în bătaie. *Ei, taci, cumătre, că te-oi dobzăla eu.* CREANGĂ, P. 28. *Las'c-oi dobzăla-o eu!* NEGRUZZI, S. III 31.

— Variantă: **dobzá** vb. I.

DOC[1] s. n. Țesătură groasă de bumbac din care se fac haine de vară, salopete etc. *Își manifestă bucuria, scoțînd pălăria de doc.* C. PETRESCU, Î. II 200. *Se traseră la comandă, unde era așezată o masă mare, iar deasupra întinsă o pînză de doc alb, ca să nu străbată soarele.* DUNĂREANU, CH. 164.

DOC[2], *docuri*, s. n. **1.** Bazin înconjurat de diguri, în care intră vapoarele spre a fi încărcate, descărcate sau reparate; ansamblu de clădiri și de instalații care deservesc un port. *Muncitorii însă s-au retras dincolo de docuri și așteaptă.* SAHIA, N. 39. *Lîngă poarta docului, trenurile manevrau, iar fabricile, dinlăuntrul lor, trimiteau un zgomot surd, neîntrerupt.* DUNĂREANU, N. 18. *Armatorul trebui să-și scoată din docuri minunea în care avea să îmbarce multiplele dihănii ale marelui Barnum.* ANGHEL, PR. 71. ◇ *Doc plutitor* = instalație plutitoare, prevăzută cu compartimente care pot fi umplute sau golite de apă și servind la repararea navelor.

2. Magazie într-un port în care se depozitează cereale și alte mărfuri; antrepozit. V. siloz.

DOCÁR, *docare*, s. n. Trăsurică ușoară, uneori acoperită cu pînză, avînd două sau patru roți. V. brec. *Cristea venea în docarul înalt cu doi cai.* SADOVEANU, M. C. 207. *Îl petreceam din cerdac cu privirea, pînă cînd docarul dispărea la cotitura șoselei.* C. PETRESCU, S. 110. *Într-un docar mic cît o găoace de nucă, tras de un cal bătrîn numai cît un șoarece, se suiră Floricica cu domnul Georges.* HOGAȘ, M. N. 44.

DOCÉNT, *docenți*, s. m. Grad didactic în vechea organizare a învățămîntului superior.

DOCÉNȚĂ, *docențe*, s. f. Titlul și funcțiunea de docent. *Doctorul Bălan... își susține luni examenul de docență.* CAMIL PETRESCU, T. III 296.

DOCHÉR, *docheri*, s. m. Muncitor care lucrează în docuri la încărcatul și descărcatul vapoarelor. *Greva a fost organizată de conducătorii sindicatului docherilor.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2835.

DOCÍL, -Ă, *docili, -e*, adj. (Despre ființe) Care se supune la orice cu ușurință, fără să protesteze; bun, blînd, ascultător. *Nu-și credeau ochilor cînd vedeau că, din elevul docil și totdeauna cu lecțiile învățate, se desprinde, progresiv, un tînăr... capricios la învățătură.* GALACTION, O. I 20. *Roșu își revărsă asupra docilului redactor toată înțelepciunea-i politică.* REBREANU, R. II 145. ◇ Fig. *Liniștită și docilă, Dunărea lăsă drumul deschis șalupei noastre.* ARGHEZI, P. T. 41. ◇ (Adverbial) *Are cineva de pus vreo întrebare tovarășului Filip? — se ridică în picioare pretorul, ascultînd docil îndemnul șoptit de Ilinca.* V. ROM. mai 1954, 22.

DOCILITÁTE s. f. Însușirea celui care se supune cu ușurință, care se lasă condus de alții. *Era uimitoare docilitatea cu care ele... executau... mișcările.* CAMIL PETRESCU, U. N. 98.

DOCT, -Ă, *docți, -te*, adj. (Uneori cu nuanță de ironie) Plin de erudiție; învățat, erudit. *Discursul... mi s-a părut mult prea doct.* ODOBESCU, S. II 309.

DÓCTOR, *doctori*, s. m. **1.** Persoană care posedă studii medicale superioare și are dreptul de a trata bolnavii; medic. *De răniți au grijă doctorii.* CAMILAR, N. I 62. *Îți trebuie un doctor și o îngrijire specială.* SADOVEANU, P. M. 119. *Nu țineam de loc să sporesc cu unul numărul intelectualilor ce abuzau de gentilețea doctorului Nicu.* M. I. CARAGIALE, C. 131. *Am dat femeii... un bilet pentru doctorul din tîrg.* IBRĂILEANU, A. 179. ◇ (Glumeț) *Cînd ai s-ajungi doctorul* [mașinilor]... *ai să știi să umbli cu orice fel de mașini.* PAS, Z. I 307.

2. (De obicei urmat de determinări arătînd felul studiilor) Cel mai înalt titlu academic acordat de către o instituție de învățămînt superior. *Doctor în filozofie. Doctor în chimie.* ▭ *Ai putea mai la urmă, să lași prea bine pe domnul doctor să plece singur în escursiunile sale științifice.* HOGAȘ, M. N. 101. ◇ (Familiar) Persoană pricepută, iscusită, specialistă într-o lucrare, într-un domeniu de activitate. *E doctor în meseria lui.*

— Variantă: (1, popular) **dóftor** (STANCU, D. 177, CAMIL PETRESCU, T. II 135, CREANGĂ, A. 15) s. m.

DOCTORÁL, -Ă, *doctorali, -e*, adj. Pedant, încrezut, îngîmfat. *Ton doctoral.* ▭ *Grav și doctoral... i-am ținut o prelegere.* IBRĂILEANU, A. 188.

DOCTORÁND, *doctoranzi*, s. m. (Învechit) Candidat la examenul de doctorat, aspirant la titlul de doctor (în special de doctor în medicină).

DOCTORÁȘ, *doctorași*, s. m. Diminutiv al lui doctor; medic tînăr, (uneori peiorativ) medic lipsit de valoare. *Coboară, rîzînd stînjenit, doctorașul.* SADOVEANU, P. M. 213.

— Variantă: (popular) **doftorás** (CARAGIALE, O. II 91) s. m.

DOCTORÁT, *doctorate*, s. n. Treapta cea mai înaltă în calificarea oamenilor de știință din învățămîntul superior; examenul dat în acest scop. *Și-a dat doctoratul.* ▭ *Doi ani îmi luase teza de doctorat în filozofie.* CAMIL PETRESCU, T. III 498.

DOCTORÍ, *doctoresc*, vb. IV. Tranz. (Învechit) A îngriji un bolnav. *Doctoream și încurajam soldații, care de multe ori mureau în brațele mele.* RUSSO, O. 50. ◇ Refl. (Învechit; atestat în forma *doftori*) A se vindeca. *Doctorii mă asigură că am numai plămînul stîng atacat și că cu îngrijiri multe mă pot doftori.* BĂLCESCU, la GHICA, A. 578.

— Variantă: **doftorí** vb. IV.

DOCTORÍE, *doctorii*, s. f. Medicament prescris de doctor; leac. *Dar poate pînă în primăvară să se facă bine cu doctoria pe care și-o aduce.* SADOVEANU, P. M. 192. [Radu] *aducîndu-și aminte, cum îți-ai aduce aminte de o doctorie neplăcută, vorbește mai repede.* CAMIL PETRESCU, T. II 105. *Sonia... turnă doctoria în lingură.* C. PETRESCU, C. V. 218.

— Variantă: (învechit și popular) **doftorie** (SADOVEANU, D. P. 11, HOGAȘ, DR. II 96) s. f.

DÓCTORIȚĂ, *doctorițe*, s. f. Femeie care are titlul de doctor în medicină, care practică medicina.

— Accentuat și: *doctoríță*.

DOCTRINÁR, -Ă, *doctrinari, -e,* adj. Cu caracter de doctrină, care ține de doctrină. ✦ (Substantivat, m.) Persoană care formulează sau susține o doctrină, reducînd-o la principiile fixe ale unui sistem.
— Variantă: (învechit) **doctrinăriu** (ODOBESCU, S. III 15) adj. m.

DOCTRINĂRIU adj. m. v. **doctrinar.**

DOCTRÍNĂ, *doctrine,* s. f. Totalitatea principiilor, tezelor, învățăturilor fundamentale ale unui sistem politic sau științific.

DOCUMÉNT, *documente,* s. n. **1.** Act emanat de la o autoritate sau de la un particular, prin care se adevereşte un fapt, se conferă un drept sau se recunoaşte o obligație. *Chestiunea paşaportului era ceva mai grea... totuşi Constantin avea asigurări, de la un funcționar amic, cum că va avea la mînă prețiosul document peste două-trei zile.* GALACTION, O. I 145. *Tot ceea ce am cerut... este trecut în protocoale şi întovărăşit de documente.* CAMIL PETRESCU, B. 185.
2. Text scris sau tipărit, inscripție sau altă mărturie servind la cunoaşterea unui fapt actual sau istoric. *Un loc important în istoriografia romînă îl ocupă publicarea de documente şi editarea cercetărilor în legătură cu istoria relațiilor economice, politice şi culturale ruso-romîne.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 372, 5/3. *Întîmplarea pe care vreau s-o povestesc e adevărată şi ar putea sluji poate celor ce adună documente pentru psihologia mulțimii.* SADOVEANU, O. VI 381. [Bălcescu] *petrecea zile întregi cufundat în studiul documentelor adunate de răposatul căpitan Cornescu Olteniceanu.* GHICA, S. A. 142.
3. (În expr.) *Document de partid* = **a)** act conținînd o declarație, o hotărîre, o rezoluție emanată de la un organ de conducere al partidului (comitet central, conferință, congres) şi în care, analizîndu-se o situație dată, se trasează calea de urmat pentru viitor; **b)** act privind calitatea de membru de partid sau activitatea unei organizații de partid.

DOCUMENTÁ, *documentez,* vb. I. Refl. A se informa amănunțit şi temeinic pe bază de documente. *Timpul dat pentru întocmirea referatului să fie îndestulător, să permită referentului să se documenteze temeinic.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 373, 5/3.

DOCUMENTÁR, -Ă, *documentari, -e,* adj. Cu caracter sau valoare de document, care are drept scop să prezinte fapte sau date informative dintr-un domeniu de activitate (știință, artă etc.). *Material documentar.* ✦ (Substantivat, n.) Film sau operă scrisă bazată pe documente, care prezintă fapte reale, din viață. *Volumul e un documentar de o semnificație adîncă, o lucrare care aduce unul din ccle mai zdrobitoare argumente în rechizitoriul unui regim de exploatare şi ruşine.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 113, 5/1.

DOCUMENTÁRE, *documentări,* s. f. Acțiunea de a (se) documenta; informare temeinică pe bază de documente; dovedire prin documente, argumentare, dovadă, probă. *Schița... necesită o documentare temeinică, o cunoaştere adîncă a vieții şi a oamenilor.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 379, 3/2.

DOCUMENTÁT, -Ă, *documentați, -te,* adj. **1.** Atestat, dovedit, susținut pe baza unor documente.
2. Întemeiat pe documente, bine informat. *Articol documentat.*

DOCUMENTÁȚIE, *documentații,* s. f. Totalitatea mijloacelor de informare relative la o problemă anumită sau la un domeniu de activitate. *Pentru însuşirea științei şi tehnicei sovietice, stau la dispoziția oamenilor de știință, a inginerilor şi tehnicienilor, a muncitorilor, documentația şi literatura de specialitate sovietică.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 368, 1/6.

DODECAÉDRIC, -Ă, *dodecaedrici, -e,* adj. Care se referă la dodecaedru.

DODECAÉDRU, *dodecaedre,* s. n. Poliedru cu douăsprezece fețe. *Dodecaedru romboidal. Dodecaedru pentagonal.* ✦ (Min.) Cristal din sistemul cubic cu douăsprezece fețe.

DODECAGÓN, *dodecagoane,* s. n. Poligon cu douăsprezece laturi.

DODECAGONÁL, -Ă, *dodecagonali, -e,* adj. Care se referă la dodecagon. *Piramidă dodecagonală.*

DODECÁR, *dodecari,* s. m. (Învechit) Monedă valorînd doisprezece lei vechi. *Numără cele cincizeci de pungi de bani, în mahmudele, dodecari, funduci şi rubiele.* FILIMON, C. 132.

DODECASILÁB, *dodecasilabi,* s. m. Vers de douăsprezece silabe.

DODECASILÁBIC, -Ă, *dodecasilabici, -e,* adj. (Despre versuri) Care are douăsprezece silabe.

DODÍ, *dodesc,* vb. IV. Tranz. (Regional) A găsi ceva din întîmplare, a da peste ceva; a pune mîna pe ceva, a înhăța. *Mai ales crapu să vîră ca porcu în nămolu din fund şi nu e chip să-l dodim.* STĂNOIU, C. I. 82.

DÓDII s. f. pl. (Numai în expr.) **A vorbi** sau **a grăi (cam) în dodii** = a vorbi fără şir, a vorbi aiurea, a aiura. *Începură... a grăi despre dînsul cam în dodii.* ISPIRESCU, L. 36. *Vorbeşti şi tu ia aşa în dodii cîteodată.* CREANGĂ, P. 154. *Mi se pare că vorbeşti cam în dodii făcîndu-mi o asemine întrebare.* NEGRUZZI, S. I 229. **A lăsa pe cineva în dodiile lui** = a se dezinteresa de cineva care manifestă toane, capricii, a-l lăsa în voia lui, a nu se mai ocupa de el. *Noi copiii o lăsăm în dodiile ei.* STANCU, D. 5. (Rar) **A umbla** sau **a merge (ca) în dodii** = a umbla (sau a merge) în neştire, năuc.

DÓFTOR s. m. v. **doctor.**

DOFTORÁŞ s. m. v. **doctoraş.**

DOFTORÍ vb. IV v. **doctori.**

DOFTORICÉSC, -EÁSCĂ, *doftoricești,* adj. (Popular şi familiar) De doctor, medical. *Se mai ajută şi ea, cum poate, cu meşteşugul doftoricesc.* CAMIL PETRESCU, O. I 177. *Trimisese cuconu Ioniță pe nepotul său... ca să învețe doftoricească știință.* HOGAŞ, DR. II 95.

DOFTORICÍ, *doftoricesc,* vb. IV. Tranz. (Popular şi familiar) A îngriji un bolnav folosind (mai ales) mijloace empirice. *Îl doftoricise toată noaptea, cu leacuri.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 153.

DOFTORÍE s. f. v. **doctorie.**

DOFTORÍT s. n. (Popular şi familiar) Acțiunea de a trata o boală, practica tratării bolilor. *Slujba doftoritului.* CARAGIALE, O. III 48.

DOFTORÍȚĂ, *doftorițe,* s. f. (Popular) Doftoroaie (2). *Lîngă rănit stătea nevasta lui Afonschi; era, dragă doamne, şi doftoriță.* CONTEMPORANUL, VII 42.

DOFTOROÁIE, *doftoroaie,* s. f. **1.** Femeie, de obicei bătrînă, care practică medicina empirică (adesea bazată pe vrăji şi descîntece). *Baba doftoroaie intră cu oblojelile ei întinse pe pînze albe şi se apropie, păşind mărunt.* SADOVEANU, O. I 89. *Doftoroaia l-a frecat cu oțet de trandafir pe tîmple; bolnavul a deschis ochii.* CARAGIALE, O. II 353. *Oameni buni! se vede că omul cel din car e bolnav, sărmanul, şi-l duceți la vro doftoroaie undeva, să se caute.* CREANGĂ, P. 330.

2. (Rar) Soție de doctor. *Cum n-aș vrea să fiu doftoroaie, monsiu Franț!* ALECSANDRI, T. I 34.

DOG, *dogi,* s. m. Cîine de vînătoare, de talie mare, puternic, cu părul scurt și lins, cu botul negru și turtit. *Dogii alergaseră în salturi lungi și moi spre terasă.* CAMIL PETRESCU, N. 169.

DOGÁR, *dogari,* s. m. Meșter care face doage sau vase din doage (butoaie, putini, donițe etc.); butnar. *I-am spus și eu că sînt dogar, făcător de butoaie.* SAHIA, N. 80. *Pe cînd însă dogarii înfundau bolobocul, una din roabele fetei de împărat... le dete pe sub ascuns o copaie de mere.* ISPIRESCU, L. 353.

DOGĂRÍE, (2) *dogării,* s. f. 1. Meseria dogarului. 2. Atelierul dogarului.
3. (Cu sens colectiv) Cantitate mare de obiecte lucrate de dogar.

DÓGE, *dogi,* s. m. Titlul primului magistrat al unora dintre vechile republici italiene (îndeosebi Veneția și Genova). *Cînd noaptea în tăcere, la ora ce s-adună A dogilor vechi umbre pe maluri șoväind, Gondola, leagăn dulce, ne primblă împreună.* ALECSANDRI, P. I 155.

DOGÍ, *dogesc,* vb. IV. 1. Tranz. (Cu privire la vase făcute din doage) A desface, a sparge (risipind doagele). *Slujitorii... dogiră buțile, împrăștiară miere peste toată fața acelei cîmpii.* POPESCU, B. I 6. ✧ (Metaforic) *Luară pe babă de păr și-o izbiră cu capul de pereți pînă i-l dogiră.* CREANGĂ, P. 13. ✧ Refl. *Putina s-a dogit.*
2. Refl. Fig. (Despre voce) A răgușì, a slăbi, a se hodorogi.

DOGÍT, -Ă, *dogiți, -te,* adj. 1. (Despre vase făcute din doage) Cu doagele desfăcute (din cauza uscăciunii). ✦ (Despre alte obiecte) Plesnit, spart. *Ca-ntr-un fund dogit de clopot tună-n gura lor cuvîntul.* IOSIF, P. 63. *N-aveam oaste? n-aveam tunul? — Care?... cel dogit?* ALECSANDRI, T. 1448. ✧ Expr. **Sună a dogit** = produce, la cea mai ușoară atingere, un sunet caracteristic de obiect spart, plesnit.
2. Fig. (Despre glas) Lipsit de timbru, răgușit, spart. *Pe drum ochi-și alerga Și cu glas dogit striga.* ALECSANDRI, P. P. 153. ✧ (Adverbial) *Clopotul dogit răsună, Clătinat ca de furtună.* ALECSANDRI, P. III 35.

DOGMÁTIC, -Ă, *dogmatici, -e,* adj. 1. Care se referă la dogmele unei religii, care se sprijină pe aceste dogme, care are caracter de dogmă (1). *Învățătură dogmatică.*
2. Care respinge principiul verificării critice, considerînd că o opinie, o teză etc. au valoare necontestată în orice condiții și în orice împrejurări. *Metodă dogmatică. Atitudine dogmatică.* ▭ *Există un marxism dogmatic și un marxism creator. Eu mă situez pe platforma marxismului creator.* STALIN, O. III 199.

DOGMÁTICĂ s. f. Parte a teologiei care cuprinde expunerea sistematică a dogmelor unei religii; tratat asupra dogmelor.

DOGMATÍSM s. n. Atitudine caracteristică celor care acceptă orbește o teză sau o teorie ca pe o dogmă, fără verificare critică. *Lupta împotriva dogmatismului și bucherilor are o mare însemnătate pentru dezvoltarea științelor.* CONTEMPORANUL, S. II, 1951, nr. 224, 3/1.

DÓGMĂ, *dogme,* s. f. 1. Învățătură, teză, principiu fundamental al unei religii, care nu poate fi supus criticii, nu admite obiecții și este obligatoriu pentru toți adepții ei. *Mă-nchin și cred, Moțoace, în datini strămoșești, Ca-n dogmele prea sfinte a legii creștinești.* ALECSANDRI, T. II 74. *Cercările lui Racoți de a trage pre romîni la dogmele lui Calvin... îl îndeamnă a poronci tălmăcirea cărților bisericești din slavonește... în limba romînă.* RUSSO, S. 71. ✧ Fig. *Catehismul viitorului este bazat pe alte dogme, cu totul opuse dogmelor catehismului trecutului.* BOLLIAC, O. 244.
2. Teză acceptată orbește, fără dovezi, în mod necritic și fără a se ține seamă de condițiile aplicării ei. *Teoria marxist-leninistă nu este o dogmă, ci o călăuză în acțiune.* IST. P. C. (b) 518.

DOGOÁRE s. f. Căldură arzătoare revărsată de soare, răspîndită de un foc sau de un obiect foarte fierbinte. V. arșiță. *Cazanele străbătute de serpentina țevilor stau gata să plesnească la o dogoare de cîteva sute de grade.* C. PETRESCU, A. 464. *Înfierbîntați de dogoarea lămpilor ș-a luminărilor... se deschiară la haine.* DELAVRANCEA, S. 124. *Toată noaptea a bîntuit căldură apăsătoare și acuma, pe un senin, a răsărit soarele, amenințînd cu groaznică dogoare.* CARAGIALE, O. II 211. *Și-l lega strîns cot la cot Gios la stîlpul hornului, La dogoarea focului.* ALECSANDRI, P. P. 125.
— Variantă: (regional) **dogór** (ISPIRESCU, L. 214) s. n.

DOGÓR s. n. v. **dogoare.**

DOGOREÁLĂ s. f. Faptul de a dogori; dogoare. V. arșiță. *De sus, din cerul de o țesarsă albăstrime, în loc să cadă ploaia răcoritoare, se revărsaseră, ca din butii fără fund, arșiță, dogoreală.* CĂLUGĂRU, O. P. 33. *Sub dogoreala unui soare orbitor de lumină, se prăjește, întins a lene, de-a lungul Dunării albastre, orășelul X.* BRĂESCU, V. A. 9.

DOGORÍ, *dogoresc,* vb. IV. (Folosit de obicei la pers. 3) 1. Intranz. (Despre soare, foc sau un obiect foarte fierbinte) A revărsa, a răspîndi căldură puternică; a încălzi. *Se înapoiau după o lună și era parcă o potriveală că atunci nu mai dogorea soarele, iar serile începeau să fie răcoroase.* PAS, Z. I 240. *Mormanul de jeratic dogorește și aruncă un polei, cald și rumen, pe peretele din față.* DELAVRANCEA, H. TUD. 25. *Soarele dogorea.* ODOBESCU, S. III 179. ✧ Tranz. *Calul legat acolea-n apropierea căldării, se tot da înapoi, fiindcă-l dogorea căldura focului.* RETEGANUL, P. III 25. *Vezi că turcii mă căznesc, Mă căznesc, mă chinuiesc, La focuri mă dogoresc, Și de moartea mea vorbesc!* ANT. LIT. POP. I 414. *Turcilor, Agalelor, Soarele m-a dogorit, Față Albă Mi-a pîrlit.* TEODORESCU, P. P. 639.
2. Tranz. Fig. A face pe cineva să sufere, a chinui. *Of! Ghiță, tare m-ai dogorit, tare mi-ai ars inima!* CONTEMPORANUL, VI 295.
3. Tranz. (Cu privire la fructe) A rumeni, a pîrgui. [Obrazul] *se roșise ca pielița unei piersici dogorite de soare.* ODOBESCU, S. I 129. ✦ (Neobișnuit) A pîrli. *Trebuie să schimbăm spălătoreasa: ne-a adus un cearșaf dogorit cu fierul.* C. PETRESCU, R. DR. 99.
4. Intranz. (Despre oameni și despre părți ale corpului lor) A fi aprins, încins, înfierbîntat (de o emoție, de boală, de căldura focului, uneori și de frig). *Obrazul îi dogorea încă de gerul înțepător.* C. PETRESCU, C. V. 230. ✧ Tranz. (Cu inversarea construcției) *Valuri de fierbințeli îi dogoreau trupul, ca-ntr-o baie de aburi.* VLAHUȚĂ, O. A. 127. (Expr.) **A dogori obrazul cuiva (de rușine)** = a face pe cineva de rușine. *I-am dogorit obrazul părintelui de rușine.* CREANGĂ, A. 10. ✧ Refl. (Cu o construcție neobișnuită) *Da ce are mititelul? — Ce să aibă, ia arșiță, că te dogorești de el.* CONTEMPORANUL, VI 291.
— Variantă: **dogorî** vb. IV.

DOGORÍT, -Ă, *dogoriți, -te,* adj. (Despre ființe sau lucruri) Înfierbîntat, ars, pîrlit. ✦ (Rar) Dogoritor. *Din cerșetul cerului dogorit, razele cad drept ca niște săgeți de arc.* VLAHUȚĂ, O. A. 368.

DOGORITÓR, -OÁRE, *dogoritori, -oare,* adj. Care răspîndeşte căldură mare, care arde, care dogoreşte; fierbinte, arzător. *În zăpuşala după-amiezii, în văzduhul dogoritor se roteau puncte de foc.* SADOVEANU, O. III 197. *De călduri dogoritoare, Foc aprins îi arde chipul; Un cuptor e roşiul soare Şi cărbune sub picioare E nisipul.* COŞBUC, P. I 222. *În arşiţa cea dogoritoare a zilei văzu, aproape de pădure, un ţinţari zvîrcolindu-să în nisipul cel fierbinte.* EMINESCU, N. 19.

— Variantă: **dogorîtór, -oáre** (AGÎRBICEANU, S. P. 28) adj.

DOGORÎ vb. IV v. **dogori.**

DOGORÎTÓR, -OÁRE adj. v. **dogoritor.**

DOHÁN s. n. v. **duhan.**

DOHĂNÍ vb. IV v. **duhăni.**

DÓHOT s. n. (Regional) Lichid uleios obţinut prin distilarea uscată a unor materiale vegetale (mai ales scoarţă sau lemn de mesteacăn, pin sau fag) şi folosit în special la uns osiile carului. V. g u d r o n. *Bocăneşte pe cărări cu ciubotele-i uriaşe, care miroase, cine ştie de unde, a dohot.* SADOVEANU, O. III 614. *Găseam pe moş Chiorpec răbuind ciubotele cu dohot de cel bun, care face pielea moale.* CREANGĂ, A. 46. *Căruţa a plecat scîrţîind încetişor, căci roata cea stîngă nu era prea bine unsă cu dohot.* CONTEMPORANUL, III 654.

— Accentuat şi: (Transilv.) *dohót.*

DOHOTÁR, *dohotari,* s. m. (Regional) Cel care face sau vinde dohot.

DOI, DÓUĂ num. card. Numărul care în numărătoare are locul între unu şi trei. *Unu şi cu unu fac doi.* ✧ (Adjectival) *Roşca aducea tovărăşiei doi cai şi un cîne ciobănesc.* SADOVEANU, P. M. 13. *Doi feciori în depărtări Ţi i-a stins războiul.* NECULUŢĂ, Ţ. D. 112. *Omul cu doi ochi Bine vede.* TEODORESCU, P. P. 256. ✧ L o c. a d v. **În** (sau **din**) **două vorbe** (sau **cuvinte**) = pe scurt, fără multă vorbă, fără pierdere de vreme. *Şi, din două vorbe, fiul crailui îl tocmeşte.* CREANGĂ, P. 203. *În două cuvinte, e vorba de a şti: al cui e dreptul de proprietate.* ODOBESCU, S. II 6. **La doi paşi** = aproape. *Locuieşte la doi paşi de tramvai.* ✧ E x p r. **În doi timpi şi trei mişcări** = imediat, foarte repede. *Ozun dragă, ţi-a răsucit . . . capul, în doi timpi şi trei mişcări. Nu te-am crezut aşa de slab de înger.* C. PETRESCU, C. V. 339. **Nu face** (sau **nu plăteşte**) **nici două parale** (sau **doi bani**) = nu prezintă nici un interes, nu are nici o valoare. **(Om sau taler) cu două feţe** v. f a ţ ă. **În doi peri** v. p ă r. (În glumă) **(A spune) două vorbe şi-un cuvînt** = (a spune) pe scurt, în puţine cuvinte. ✦ (Mai ales în stilul narativ, adesea în legătură cu «unu» sau «trei», ori precedat de adj. nehotărît «vreo») Exprimă un număr, o cantitate, o durată nehotărîtă; cîţiva, cîteva. *Într-o zi se luă după un iepure, dete o săgeată, dete două şi nu-l nimeri.* ISPIRESCU, L. 8. *Şi merg ei o zi şi merg două şi merg patruzeci şi nouă.* CREANGĂ, P. 199. *Se suie iute în pod şi scoboară de acolo . . . vreo două dimerlii de păsat.* id. ib. 5. *Am zărit de la fereastră vro două trăsuri coborînd dealul spre sat.* ALECSANDRI, T. I 339. *Ce focul, bade, te ţine De nu vii seara la mine, Batăr la două, trei zile?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 237. ✦ (Familiar, cu valoare de num. ordinal) Al doilea, a doua. *Etajul doi. Tomul doi.* ✦ (Substantivat) *Profesorul a dat elevului un doi* (= nota doi). *Doi de doi.* (Eliptic, subînţelegîndu-se ora, ziua, banii, cartea de joc marcată cu acest număr etc.) *E două şi zece.* ✧ L o c. a d v. **În** (sau **pe din**) **două** = în două bucăţi (egale sau nu). *Împarte frăţeşte, pe din două.* ▭ *Cînd o frîngi* [pîinea albă] *în două, se înalţă un abur copt şi bun.* C. PETRESCU, C. V. 119. *Îl prinse pe degetul cel mic şi buzduganul se rupse în două.* EMINESCU, N. 4. *Mane-n lături tot fugea, Iară Toma-l agiungea Şi-aşa bine mi-l chitea, Că din fugă mi-i tăia Giumătate-a trupului Cu trei coaste a negrului! Mane-n două jos cădea.* ALECSANDRI, P. P. 74. **Una, două** = mereu, într-una, continuu. *Una, două, joacă!* ▭ *Şi una, două, la pupăză, de nu ştiau cei din casă ce tot caut în pod aşa de des.* CREANGĂ, A. 55. (Despre anumite materii) **În două** (sau **pe din două**) **cu . . .** = amestecat (în părţi egale) cu altceva. *Făina e în două cu ţărîna . . . Mîncăm pămînt fiert în loc de mămăligă!* VLAHUŢĂ, O. A. 157. *S-a şi stîrnit un vifor cumplit — cu lapoviţă în două, — de nu vedeai nici înainte, nici înapoi.* CREANGĂ, P. 143. (În propoziţii negative) **Cu una cu două** = uşor, repede. *Patroana nu se lasă bătută cu una cu două.* CAMIL PETRESCU, T. I 418. *Stambulachie însă nu este om să se dea bătut cu una cu două.* MACEDONSKI, O. III 4. (Înaintea unei alternative) **Din două una** sau **una din două** = ori una, ori alta, ori . . . ori . . . *Măi bărbate . . . alegeţi una din două: ori merg eu de unde-am venit, ori alungă-ţi copiii.* RETEGANUL, P. I 43. ✧ E x p r. **Una şi cu una fac două** = limpede, scurt, fără vorbă, fără să mai încapă discuţie. **Nici una, nici două** = fără multă vorbă, fără a sta pe gînduri, dintr-o dată, imediat. *Nici una, nici două, haţ! pe ied de gît, îi reteză capul pe loc.* CREANGĂ, P. 23. *Nici una, nici două, o dată începe a bate în poartă cît putea.* id. ib. 308. **A nu vorbi** sau **a nu zice (nici) două** = a nu scoate o vorbă, a nu zice nici cîrc, a tăcea chitic. *Toată dimineaţa N-a vorbit nici două, iar cînd a-nceput Mă-sa cu ocară, fata s-a făcut Albă şi-apoi verde.* COŞBUC, P. I 245.

DÓICĂ, *doici,* s. f. Femeie angajată să alăpteze (şi să îngrijească) copilul altei femei (care nu poate alăpta singură); (Mold.) mancă. *Cucoanele-şi dau copiii la doică şi pleacă la băi. Lor li-i şi ruşine să-şi crească pruncii.* VLAHUŢĂ, O. A. II 97. *După ce vei naşte, dragă, Mergi vro doică de te bagă.* PANN, P. V. III 43. ✦ Dădacă. *Doica, iubind foarte pe băiat, îl însoţea mereu la ceasurile de-nvăţătură.* CARAGIALE, P. 106.

DOICÍ, *doicesc,* vb. IV. I n t r a n z. (Rar) A avea meseria de doică. *O duse să doicească, Chiar copilul ei să-l crească.* PANN, P. V. III 43.

DÓILEA, DÓUA num. ord. (Precedat de articolul «al», «a») Care se află între întîiul şi al treilea. *Telefoanele zbîrnîiră a doua oară.* CAMILAR, N. I 47. *Era gata a o lovi cu a doua săgeată.* ISPIRESCU, L. 5. ✧ L o c. a d v. **A doua zi** = în ziua următoare. *Şi fata de-mpărat veni Şi-a doua zi, şi-a treia zi.* COŞBUC, P. I 282. [Cerbul] *nu mai da pe la izvor iar pînă a doua zi pe la amiază.* CREANGĂ, P. 224. **A doua oară** = data următoare, altă dată. *A doua oară mă las păgubaş.* (Numai la m., într-o enumerare, adesea în corelaţie cu «întîi», mai rar cu «al treilea») **Al doilea** = în rîndul al doilea. *Mai întîi să mă laşi cu «stimate». Al doilea, ce fel de soacră o fi fost aia?* SADOVEANU, P. M. 25. **De-al doilea** = pentru a doua oară. *Intru în ograda unui megieş al nostru, şi din ogradă în ocol, şi din ocol în grădina cu păpuşoi, care erau chiar atunci prăşiţi de-al doilea.* CREANGĂ, A. 6. ✧ E x p r. **De mîna a doua** = a) de calitate inferioară, mai puţin luxos, mai ieftin. *Marfă de mîna a doua. Hotel de mîna a doua;* b) de mică importanţă. *Joacă într-un rol de mîna a doua.* **A pune** (sau **a lăsa, a trece**) **ceva pe planul al doilea** = a considera ceva ca fiind de importanţă secundară. ✧ (Precedat de «cel de», «cea de», cu pronunţare regională) *Îmi pare rău că n-am luat măcar spînul cel de al doile cu mine.* CREANGĂ, P. 201. ✧ (În legătură cu grade de rudenie) *Bărbat de-al doilea* = al doilea soţ al unei femei (care s-a căsătorit a doua oară). *Văr de-al doilea* = persoană considerată în raport cu fiii verilor primari ai unuia din părinţii săi.

DOÍME, *doimi*, s. f. (Mat.) Jumătate dintr-un întreg. ✦ (Muz.) Jumătate dintr-o notă întreagă.

DOINÁ vb. I v. **doini.**

DOINÁR, *doinari*, s. m. Doinaş. *Fă-te, inimă, doinar Şi tu, viers, fă-te amnar, Ca să scapere din plin Tot ce-i bun, tot ce-i senin.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 165, 5/1. *M-aş vrea doinarul unui veac ferice, Doinar ce pentru om şi miel şi fiară zice.* TOMA, C. V. 307.
— Pronunţat: *doi-*.

DOINÁŞ, *doinaşi*, s. m. Cîntăreţ de doine. *E tîrziu acum. În zeghe, Dorm doinaşii din cavale; Cîte-o stea, căzînd de veghe, Spre culcuş îşi face cale.* CERNA, P. 141. *Frunză verde grîu mărunt, Eu, doinaşul cel cărunt, Vă trimet scrisoare vouă.* BELDICEANU, P. 102. *Şi eu m-oi face Un mic ciobănaş, Din fluier doinaş.* ALECSANDRI, P. P. 8.
— Pronunţat: *doi-*.

DÓINĂ, *doine*, s. f. Cîntec elegiac tipic pentru lirica noastră populară, exprimînd un sentiment de dor, de jale, de dragoste etc. *Privighitori din alte ţări Vin doina să ne-asculte.* GOGA, P. 12. *Noi toţi sîntem aşa de tineri, Că am putea să-ţi fim nepoţi... Dar cînd ne zici bătrîna doină, Eşti cel mai tînăr dintre toţi.* IOSIF, V. 48. *Ne cînta din fluier doina, care te umple de fiori.* CREANGĂ, A. 82. *Frunza-n codru cît învie Doina cînt de voinicie; Cade frunza gios în vale, Eu cînt doina cea de jale; Doina zic, doina suspin, Tot cu doina mă mai ţin; Doina cînt, doina şoptesc, Tot cu doina vieţuiesc.* ALECSANDRI, P. P. 224. *Cine-a scornit doina, Arsă i-o fost inima, Ca şi mie acuma.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 211. ✧ (Articulat, ca refren în poezia populară) *Ş-apoi doina şi doina, Cîntă cucul săleacul* (= săracul) *De usucă meleagul.* ŞEZ. I 50. *Ş-apoi doina şi doina, Ş-apoi frunză ş-un alun, O plecat badea la drum.* ib. 78. ✧ (Metaforic) *Împrejur, ulmii cîntau o doină duioasă.* MACEDONSKI, O. III 69. *Şi-ntinsele păduri În cor îşi cîntă doina, cu zeci de mii de guri.* COŞBUC, P. I 258. *Zboară, cîntînd ale lor doine, lungi şire de cocori.* ODOBESCU, S. III 17. ✧ (Personificat) *Copilo, tu eşti gata De-a pururea să plîngi! Şi cînd eşti tristă, Doino, Tu inima ne-o frîngi.* COŞBUC, P. I 214. *Doină! Doiniţă! Zînă plăviţă, Vino cu noi.* NEGRUZZI, S. II 23. ✧ Expr. **Doina ştie, doina cîntă** = a spune, invariabil, acelaşi lucru. *Ştii ce, domnule Scripicescu?... am venit...— Să-mi cei chiria? Tot aceea şi iar aceea: Doina ştie, doina cîntă.* NEGRUZZI, S. I 302.
— Pronunţat: *doi-*. — Variantă: **dáină** (ISAC, O. 32) **dăină** (BIBICESCU, P. P. 3) s. f.

DOINÍ, *doinesc*, vb. IV. Intranz. A cînta doine (din gură, din fluier, din frunză etc.). *Doinind din frunză vesel, pe potică, Se duce-n sus, prin aluniş, haiducul.* IOSIF, P. 31. *Ş-acel rege-al poeziei, vecinic tînăr şi ferice, Ce din frunze îţi doineşte, ce cu fluierul îţi zice.* EMINESCU, O. I 32. ✧ Fig. *Iar vîntul doineşte prin grîne.* COŞBUC, P. II 23. ✧ Tranz. *Se tot duc pe drum pietros Nouă mineri în sus la munte, Şi-i unul care merge-n frunte, Doinind un cîntec mlădios.* DEŞLIU, M. 20. *Flăcăul începu să doinească subţire, stins, un cîntec din război.* DUMITRIU, N. 238. (Fig.) *În vaduri ape repezi curg Şi vuiet dau în cale, Iar plopi în umedul amurg Doinesc eterna jale.* COŞBUC, P. I 191. (Cu complement intern) *Cîntăreţilor din mai, Dulce va doini din nai Multe doine, mierla.* COŞBUC, P. I 301.
— Pronunţat: *doi-*. — Variantă: (popular) **doină** (PĂSCULESCU, L. P. 236) vb. I.

DOINÍRE, *doiniri*, s. f. Faptul de a doini. *Nimic... nu oprea chesoanele din mers, nici pe tunari din doinirea molcomă.* CAMILAR, N. I 431. ✧ Fig. *Aud doiniri triste de vînt.* SADOVEANU, O. I 393. *Nucule din dosul casei, Tot al meu şi-aici şi-aiurea: Ziua-n vînt îţi văd doinirea, Noaptea ţi-o ascult.* COŞBUC, P. II 275.
— Pronunţat: *doi-*.

DOINIŞOÁRĂ, *doinişoare*, s. f. Doiniţă. *De cînd am ajuns voinic, Eu cu doina mă plătesc De bir şi de boieresc; Tot cu doinişoara mea De podveadă, de belea.* TEODORESCU, P. P. 276.
— Pronunţat: *doi-*.

DOINITÓR, -OÁRE, *doinitori, -oare*, adj. Care cîntă doine. (Fig.) *Iată-n luncă Plopii doinitori ce-aruncă Umbre peste drum.* COŞBUC, P. I 316. ✧ (Substantivat) *Pornesc la trudă ca la joc Nouă mineri cu compresorul, Şi-n frunte-i unul mai cu foc, Şi-acela-i Toader doinitorul!* DEŞLIU, M. 20. ✦ (Adverbial, fig.) Ca o doină, plin de simţiri duioase. *Vîntul, gata să se culce, Murmura o rugă doinitor de dulce.* COŞBUC, P. I 254.
— Pronunţat: *doi-*.

DOINIŢĂ, *doiniţe*, s. f. Diminutiv al lui doină. *Doina, doiniţă! De-aş avea o puşculiţă Şi trei glonţi în punguliţă.* ALECSANDRI, P. A. 36. *El întreagă ziuliţă Nu să lasă de doiniţă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 76.
— Pronunţat: *doi-*.

DÓISPRECE, DÓUĂSPRECE num. card. v. **doisprezece.**

DÓISPREZECE, DÓUĂSPREZECE num. card. Numărul care, în numărătoare, are locul între 11 şi 13. *Zece şi cu doi fac doisprezece.* ✧ (Adjectival) *Doisprezece prizonieri fuseseră aşezaţi în linie.* CAMILAR, N. I 153. *Un balaur cu douăsprezece guri... se reflectează în apele Oltului.* BOGZA, C. O. 216. *Am tovarăşi doisprezece Şi la brîu patru pistoale.* ALECSANDRI, P. A. 44.
— Variantă: (regional) **dóisprece, dóuăsprece** (SBIERA, P. 322, PANN, P. V. I 122, TEODORESCU, P. P. 216) num. card.

DÓISPREZECELEA, DÓUĂSPREZECEA num. ord. (Precedat de articolul «al», «a») Care se află între al unsprezecelea şi al treisprezecelea. *Secolul al doisprezecelea. Unitatea a douăsprezecea.* ✧ Expr. **În ceasul al doisprezecelea** = **a)** (învechit şi arhaizant) la ora douăsprezece. *Împărăteasa a făcut dar de bucurie împăratului nostru astăzi... în ceasul al doisprezecelea.* SADOVEANU, D. P. 11; **b)** în ultimul moment în care se mai poate face ceva sau ajuta cu ceva; tîrziu de tot.

DOJÁNĂ, *dojeni*, s. f. Observaţie făcută cuiva, mustrare, ceartă. *Era grozav de leneş, indiferent la dojană ca şi la laudă.* GALACTION, O. I 114. *Îi primea dojenile fără crîcnire.* REBREANU, R. I 119. *Fana... mi-a înţeles gîndul şi mi l-a spus tare, cu dojană.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 11.
— Pl. şi: *dojane* (ALECSANDRI, T. 505).

DOJENÍ, *dojenesc*, vb. IV. Tranz. A face cuiva observaţii, a mustra, a certa. *Îţi vine a rîde... îl dojeni unul cu faţa prelungă.* CAMILAR, N. I 237. *Bătrînul ofta şi plîngea şi nu-l dojenea.* PAS, Z. I 200. *De ce ne-ai lăsat să dormim atît de mult, îi ziseră fraţii, dojenindu-l.* ISPIRESCU, L. 316. ✧ Refl. *Moş Şărban sări deodată din car, dojenindu-se că a dormit prea mult.* BUJOR, S. 137. *Căuta să-şi potolească răscoala gîndurilor, dojenindu-se singură de nebunia ei.* VLAHUŢĂ, O. A. 120.

DOJENÍRE, *dojeniri*, s. f. Acţiunea de a (se) dojeni; mustrare. *Dar însă îţi dau de ştire nu cumva să-l necăjeşti: Să-l baţi, să-i dai dojenire, or la el să te răsteşti.* PANN, P. V. II 7.

DOJENITÓR, -OÁRE, *dojenitori, -oare*, adj. Care dojeneşte, care ceartă, care exprimă o stare de nemulţumire; mustrător. *Întoarce puţin capul spre el, cu o mică privire dojenitoare.* REBREANU, R. I 197. *Începu să vorbească C-un glas dojenitor.* ALEXANDRESCU, P. 113.

DOL, *doluri*, s. n. (Jur.) Uneltire vicleană, făcută cu rea-credinţă, pentru a convinge pe cineva să încheie

un contract nefavorabil sau să admită o clauză defavorabilă într-un contract.

DOLÁR, *dolari,* s. m. Unitate monetară în Statele Unite, în Canada etc.

DÓLDORA adj. invar. Umplut peste măsură, foarte înţesat, tixit. *Era voios şi purta subsuoară un ghiozdan doldora.* C. PETRESCU, C. V. 124. *De, nea Chirilă, matale... ai hambarul doldora.* REBREANU, R. I 281. *Iată vezi, pîntecele meu e doldora.* ŞEZ. III 130. ✧ (Adesea urmat de determinări introduse prin prep. «de») *Lăzile de şiţe de brad doldora de struguri de masă.* DUMITRIU, N. 258. *Ţi-era hambarul doldora de grîne. De ce-aveai suflet negru ca un cîine?* TULBURE, V. R. 13. *Zornăia chimirul doldora de galbeni.* STANCU, D. 21. *Să te înfăşori cu brîu roşu şi să porţi, înfiptă în brîu, punga doldora de gologani de-aramă.* PAS, Z. I 13.

DOLEÁNŢĂ, *doleanţe,* s. f. (Mai ales la pl.) Plîngere, reclamaţie, jalbă. *Te-au însărcinat ei pe d-ta să-mi comunici doleanţele lor?* REBREANU, R. I 296.

— Pronunţat: *-le-an-.*

DÓLIE, *dolii,* s. f. **1.** (Mold.) Loc în care o apă curgătoare curge încet, leneş. *Anul trecut, subt lunca de la malul celălalt era o dolie, care acuma a rămas pe uscat.* SADOVEANU, Î. A. 10. ✧ (Adjectival) *Caută de mai îngăduie pluta mai ales pe unde-i apa dolie.* ŞEZ. V 70.

2. Şanţ sau jgheab format la intersecţia a două versante de acoperiş. *La coamă se pune un rînd de olane... iar la dolie se pune pe dedesubt o tablă de fier.* La TDRG. *La cele două puncturi unde se unesc doliile,* [casa] *avea cîte o băşică de pămînt smălţuită, cu vîrful în formă de pasăre.* FILIMON, C. 263.

DOLIHOCEFÁL, -Ă, *dolihocefali, -e,* adj. (Despre oameni, în opoziţie cu b r a h i c e f a l) adesea substantivat) Cu craniul alungit; al cărui craniu este mai mult lung decît lat.

DOLIHOCEFALÍE s. f. (În opoziţie cu b r a h i c e f a l i e) Însuşirea de a fi dolihocefal, faptul de a aparţine tipului dolihocefal.

DOLÍNĂ, *doline,* s. f. Depresiune în formă de pîlnie, în terenuri cu roci solubile. V. p o n o r.

DÓLIU, *doliuri,* s. n. Jale adîncă pricinuită de moartea cuiva sau de o mare nenorocire obştească; atitudine plină de tristeţe, sobră, reţinută, a unei persoane căreia i-a murit cineva. *Păstrase răposatei... o jale lungă şi un doliu neprihănit.* GALACTION, O. I 111. *Doliul ce se exală de pe-atîtea mari morminte... Umple sufletele noastre de-ntuneric şi mîhnire.* VLAHUŢĂ, O. A. 67. ✧ *Zi de doliu* = zi care aminteşte un eveniment dureros. *10 mai* [1866], *zi de doliu, tu vei rămîne, de aci înainte, pentru muncitorimea din Romînia: cea mai dureroasă şi nesuferită sărbătoare naţională.* LIT. ANTIMONARHICĂ 172. ✧ L o c. a d j. **De doliu** = (despre haine, culori etc.) care se foloseşte sau se poartă, în semn de jale, la moartea şi după moartea unei rude apropiate sau a unei persoane însemnate. *Floarea din această cîmpie trebuie să aibă pata negrului de doliu.* SAHIA, N. 18. *Au să poarte funde de doliu în păr, după mine.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 145. ✧ L o c. a d v. **În doliu** = (îmbrăcat) în haine negre. *Părea că mă aflam într-un mare salon îmbrăcat în doliu.* NEGRUZZI, S. I 60.

DOLMÁN, *dolmane,* s. n. Haină scurtă, de obicei îmblănită, împodobită cu găitane, pe care o purtau în trecut ofiţerii de cavalerie şi de artilerie. *Tinerii cavalerişti în dolmanuri roşii.* DUMITRIU, B. F. 160. ✧ Haină bărbătească groasă, de postav sau piele, căptuşită cu blană. *Purta un dolman uşor aninat numai pe un umăr.* SADOVEANU, O. VII 91.

— Pl. şi: *dolmanuri.*

DOLMÉN, *dolmene,* s. n. Monument funerar megalitic, format dintr-o lespede mare de piatră aşezată orizontal pe altele verticale. *Dolmenele şi menhirele, acei colosali bolovani de piatră grămădiţi de celţi în codrii Armoricei.* ODOBESCU, S. II 254.

DOLOFÁN, -Ă, *dolofani, -e,* adj. (Mai ales despre copii şi despre unele animale mici) Grăsuliu, durduliu, rotofei. *Pe mine mă cheamă Aftanasie, glăsui cel mare şi dolofan c-o voce femeiască.* SADOVEANU, Z. C. 110. *Să-mi faci rost de-un miel — ştii colea, mai dolofan, că am mîne musafiri la masă.* STĂNOIU, C. I. 76. *Născu un dolofan de copil.* IŞPIRESCU, L. 97. ✧ F i g. *Cînd erau bani în casă, tata cumpăra cîteva pîini dolofane şi-aveaţi pentru o săptămînă.* PAS, Z. I 139. *Am suit, mai întîi, un munte turtit şi dolofan.* GALACTION, O. I 345. ✧ (Substantivat) *Copiii lor cresc ca dolofanii, vînjoşi, sprinteni şi pepenoşi.* DELAVRANCEA, S. 31.

DOLOMÍT s. n. v. **dolomită.**

DOLOMÍTĂ s. f. Mineral din grupa carbonaţilor, constituit din carbonat de calciu şi carbonat de magneziu în proporţii diferite; p. e x t. rocă calcaroasă cu un anumit conţinut de magneziu.

— Variantă **dolomít** s. n.

DOLOMÍTIC, -Ă, *dolomitici, -e,* adj. De dolomită, care seamănă cu dolomita sau care conţine dolomită. *Rocă dolomitică. Calcarele magneziene sînt denumite şi calcare dolomitice.*

DOLOSÍV, -Ă, *dolosivi, -e,* adj. (Jur.) Făcut prin înşelăciune, cu caracter de dol. *A operat prin mijloace dolosive.*

DOM, *domuri,* s. n. **1.** Clădire monumentală, catedrală impunătoare; (prin restricţie) cupolă care se înalţă deasupra unei clădiri monumentale. *Domul Invalizilor. Domul din Colonia.* ▭ *La dreapta... Piatra Craiului, cu aspectul ei de dom gotic.* CAMIL PETRESCU, U. N. 200. *Palate, temple, domuri sfidătoare, Din braţul nopţii prind a se desface.* NECULUŢĂ, Ţ. D. 17. *Fantastic pare-a creşte bătrînul alb şi blînd; În aer îşi ridică a farmecelor vargă Şi o suflare rece prin dom atunci aleargă.* EMINESCU, O. I 94.

2. Structură geologică în formă de boltă circulară sau aproape eliptică.

3. (Tehn.) Recipient montat la partea superioară a corpului unei căldări de abur orizontale.

— Variantă: **dómă,** *dome* (MACEDONSKI, O. II 155, EMINESCU, O. I 50), s. f.

DÓMĂ s. f. v. **dom.**

DOMÉNIU, *domenii,* s. n. **1.** (În orînduirea capitalistă) Bunuri imobiliare (pămînt, păduri, mine etc.) ale unui stat capitalist, ale unui suveran, ale unei comunităţi exploatatoare sau ale unui moşier. *Popa Costache Lipan din Cîrligi n-avea nici un domeniu forestier.* C. PETRESCU, C. V. 99.

2. Sferă a unei ştiinţe, a unei arte, a unei activităţi sau îndeletniciri. *Domeniul culturii. Domeniul tehnicii. Domeniul ştiinţei.* ▭ *Volta... de pe acum este celebru prin experienţele lui în domeniul electricităţii.* CAMIL PETRESCU, T. II 191.

DOMESNICÍ vb. IV v. **dumesnici.**

DOMESNICÍE s. f. v. **dumesnicie.**

DOMESNICÍT, -Ă adj. v. **dumesnicit.**

DOMÉSTIC, -Ă, *domestici, -e,* adj. **1.** (Despre animale, în opoziţie cu s ă l b a t i c) Care trăieşte pe lîngă casă, de casă. *O căprioară rătăcită între corcituri domestice.*

CAMIL PETRESCU, T. II 106. *Manifestările zgomotoase cu care păsărimea domestică îl primi... umplură inima lui Vergea de o adevărată bucurie.* MACEDONSKI, O. III 49. *Îmi plutea pe dinainte cu al timpului amestic Ba un soare, ba un rege, ba alt animal domestic.* EMINESCU, O. I 140.

2. (Despre preocupări, condiții de trai) Intim, privat, familial. *Iatacul e cabinetul de lucru al lui Manolaș, un iatac subțire și sonor ca o ghitară și în care toate coardele mizeriei lui domestice răsună cu fidelitate.* GALACTION, O. I 610. *M-am dăruit cu totul unei cauze... care depășește orice preocupări domestice.* CAMIL PETRESCU, T. I 296.

DOMESTICÍ, *domesticesc,* vb. IV. Tranz. (Cu privire la un animal) A obișnui să trăiască pe lîngă casă; a îmblînzi. *Ne spunea că... nu este cal pe care să nu-l domesticească.* BOLINTINEANU, O. 429. ◇ Refl. pas. *Se simțea neputincioasă ca un vultur cu aripile tăiate, domesticit de nevoie.* CAMIL PETRESCU, N. 137.

DOMESTICÍRE s. f. Acțiunea de a domestici; îmblînzirea animalelor sălbatice.

DOMESTICÍT, -Ă, *domesticiți, -te,* adj. (Despre animale) Îmblînzit. *În privirea ei... are, mai ales acum, liniștea unui leopard domesticit.* CAMIL PETRESCU, T. III 75. ◇ Fig. *Sta, ticăloasă, mititică, domesticită, subt umbra tatălui și domnului său.* SADOVEANU, Z. C. 326.

DOMICILIÁ, *domiciliez,* vb. I. Intranz. (Mai ales în formule administrative) A locui, a-și avea domiciliul undeva. *Domiciliat în strada X.* ⊏ *Părintele este socrul confratelui. Domiciliază împreună tocmai peste drum de redacția noastră.* CARAGIALE, O. II 315.

DOMICILIÁR, -Ă, *domiciliari, -e,* adj. Privitor la domiciliu; făcut la domiciliu. *Percheziție domiciliară.*

DOMICÍLIU, *domicilii,* s. n. Casa în care locuiește cineva în mod statornic; locuință. *Hai, intră ici, la casa unde mi-e domiciliul.* SADOVEANU, P. M. 184. *Nu-i pria aerul capitalei, nici noul domiciliu, cocoțat la al doilea etaj, fără curte și fără grădină.* C. PETRESCU, C. V. 84. *Peste cîteva zile sper să ne așezăm în noul domiciliu din piață.* CARAGIALE, O. VII 55. ◇ Loc. adv. **La domiciliu** = la locuință, acasă. *Așteptă, cu ochii într-altă parte, să ți se trimeată în plic închis, la domiciliu, cota cuvenită.* CAMIL PETRESCU, T. I 269.

DOMINÁ, *domín,* vb. I. **1.** Tranz. (Despre oameni) A ține sub influența sau sub stăpînirea sa; a stăpîni. V. copleși. *Radu continuă ... dominînd-o prin excesul lui de furie.* CAMIL PETRESCU, T. II 160. *Oricît de spart și de puternic ar fi fost glasul cu care Stanca-roiba încerca să-și domine vecinele... totul se pierdea în murmurul de stup uriaș al străzii.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 41. ◇ Fig. *Întreaga noapte e dominată... de cîntecul neîntrerupt și teluric al milioanelor de greieri, dezlănțuiți.* BOGZA, C. O. 397. ◇ (Despre idei, sentimente etc.) *Concepția care a dominat celelalte lucrări dramatice ni s-a părut greșită.* CAMIL PETRESCU, T. III 515. *Și turcii-l vor duce cu dînșii-n cetate Și sclav ca să fie va fi destinat, Și pînă ce-n pieptu-i un suflet va bate De-un dor ce abate Va fi dominat.* MACEDONSKI, O. I 15. ◇ Intranz. Fig. *Tot izvoru-i de cristal, Căci pe lume-acum domină Iarna cu-orizonturi mari.* ALECSANDRI, O. 221. ✦ Refl. A se stăpîni, a se reține, a nu-și da pe față sentimentele. *E unul din acei impulsivi permanenți care știu să se domine perfect.* CAMIL PETRESCU, T. III 19.

2. Tranz. Fig. (Despre o înălțime, o clădire, despre oameni etc.) A întrece prin înălțime lucrurile sau ființele înconjurătoare, a se ridica, a se înălța deasupra tuturor. *Hăsmașul Mare continuă să fie aceeași enormă masă de cremene, dominînd lumea dinspre miazănoapte.* BOGZA, C. O. 154. *Acea zidire înfășurată încă în fețele schelelor... părea și mai mare, dominînd toată mahalaua.* GHICA, S. 152. ◇ Intranz. (Rar) *Acropolis este în vîrful unei stînci, care domină peste oraș.* BOLINTINEANU, O. 306.

3. Intranz. A se impune prin număr sau prin intensitate; a predomina, a prevala. *Pe alocurea, cicoarea domină puternic.* IBRĂILEANU, A. 47.

— Prez. ind. și: (învechit) *dominez* (GHEREA, ST. CR. III 166, IONESCU-RION, C. 75).

DOMINÁNT, -Ă, *dominanți, -te,* adj. Care domină; preponderent. [Podarii sînt] *figurile pitorești, iar uneori marile, dominantele figuri ale ținutului.* BOGZA, C. O. 292. ✦ Specific, caracteristic. *Trăsăturile dominante ale artei clasice. Nota dominantă a unui scriitor.*

DOMINÁNTĂ, *dominante,* s. f. (Muz.; obișnuit la sg.) A cincea notă din gama diatonică, care împreună cu tonica (adică prima treaptă) formează o cvintă perfectă.

DOMINÁRE, (rar) *dominări,* s. f. Acțiunea de a domina; stăpînire. *Sfetnicii care-l ating, covîrșiți de dominarea lui mută și zdrobitoare, se tem și-l ocolesc.* ARGHEZI, P. T. 18. *Născut pentru luptă și dominare, răscolea lumea pe unde trecea.* C. PETRESCU, Î. I 11.

DOMINATÓR, -OÁRE, *dominatori, -oare,* adj. (Rar) Dominant. (Fig.) *Piatra Craiului... mi-a părut totdeauna, dominatoare cum e și singură, o imensă catedrală.* CAMIL PETRESCU, U. N. 242.

DOMINÁȚIE s. f. Dominare, stăpînire. *Dezvoltarea Moldovei nu putea să se desfășoare în voie din pricina dominației tătarilor.* IST. R.P.R. 76.

DOMINIÓN, *dominioane,* s. n. Stat care face parte din imperiul britanic, depinzînd întru totul de metropolă și avînd numai formal o oarecare autonomie.

DÓMINO[1] s. n. Numele unui joc de societate compus din 28 de piese plate, cu fețele dreptunghiulare, însemnate cu un număr de puncte (de la zero pînă la 6) combinate pe cele două jumătăți ale fiecărei piese. *Sînt doi sublocotenenți, care locuiesc amîndoi într-o odaie mare cu două paturi. Joacă domino.* CAMIL PETRESCU, U. N. 247. *Între acești muri afumați, plini de mirosul tutunului, de trăncănirea jucătorilor de domino... ardeau lămpi somnoroase.* EMINESCU, N. 35.

DOMINÓ[2], *dominouri,* s. n. (Rar) Îmbrăcăminte de bal mascat și costumat, în formă de mantie lungă cu glugă, făcută de obicei din mătase sau catifea neagră. *Blondul tînăr păși tot neturburat către un scaun, pe care se afla desfășurarea mătăsoasă de domino roșu.* MACEDONSKI, O. III 71. *Să te duci... la croitorul ce vinde costumuri de bal-masqué și să-mi iei un domino negru de catifea.* ALECSANDRI, T. 299. ◇ (Poetic) *Și iată-mă cu dînsul de mînă prin zăpadă... Mi-am pus o albă mască și-un domino de gheață.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 27. ✦ Persoană costumată cu această îmbrăcăminte.

DOMIRÍ vb. IV v. **dumeri.**

DOMN, *domni,* s. m. **1.** (Folosit azi mai rar) Termen de politețe întrebuințat izolat sau pus înaintea numelui sau titlului unui bărbat căruia i se adresează sau despre care vorbește cineva. V. jupîn. *Băiatul domnului notar a spart un geam.* BENIUC, V. 37. *Domnule dr. Codrescu, dă-mi voie să te recomand verei mele.* IBRĂILEANU, A. 135. *Domnilor alegători, mă rog să fiu ascultat.* ALEXANDRESCU, P. 156. ✦ (În limbajul elevilor, azi ieșit din uz) Termen de adresare către profesor sau învățător. *Domnule! Otopeanu nu mă lasă-n pace.* CARAGIALE, O. II 65. ✦ Termen cu

care, în trecut, personalul de serviciu denumea pe stăpînul casei, sau cu care i se adresa; capul familiei. *În sfîrşit, un fecior vine să deschidă... Domnu-i acasă? — Da; dar mi-a poruncit să spui, dacă l-o căuta cineva, c-a plecat la ţară.* CARAGIALE, O. II 272. ✦ (Familiar, uneori ironic; la vocativ) Termen general de adresare; frate, nene, omule. *Dar nu e arestat, domnule, pricepe!* POPA, V. 205. *Ei! domnule, cîte d-astea n-am citit eu, n-am păr în cap!* CARAGIALE, O. I 95.

2. Persoană care are posibilitatea, autoritatea, libertatea de a face ceva, de a dispune; stăpîn. *Sînt cioban şi-s domn pe munca mea.* CAMILAR, T. 101. *Aş putea pretinde că sînt mai mult decît liber. Mă pot socoti domn.* SADOVEANU, P. M. 15. *Azi muncim cu inimi pline Că poporu-i domn pe sine.* TOMA, C. V. 486. *Fiecare e domn în casa lui.*

3. (În perioada feudală din istoria ţărilor romîneşti) Titlu purtat de principii Munteniei şi Moldovei; voievod, domnitor, prinţ; (în regimul burghezo-moşieresc) titlu emfatic dat regelui. *Între foile ceaslovului se află hîrtia domnului de la Moldova... Păzeşte-o şi nu te încrede în domni.* CAMILAR, T. 62. *Bătrînul prim-ministru se înfăţişă într-o zi domnului, cu figură plouată.* PAS, L. I 245. *Să mă-mpiedec de-un moşneag? — De-un moşneag, da, împărate, căci moşneagul ce priveşti Nu e om de rînd, el este domnul Ţării Romîneşti.* EMINESCU, O. I 147. *Mihai Viteazul fu cel dintîi domn care legiui printr-un aşezămînt al său că fiecare ţăran pe a cui moşie se va afla atunci, acolo să rămîie rumîn veşnic.* BĂLCESCU, O. I 139. ✧ (Metaforic) *Dar noaptea se trezeşte şi ţine judecată Şi-n negru-mbracă toate al nopţii palid domn.* EMINESCU, O. I 96. *Niciodată mîndrul vultur ce-n văzduh se cumpăneşte, Acel domn al atmosferei, ce un veac întreg trăieşte, De o prad-aşa bogată încă nu s-a-ndestulat.* ALEXANDRESCU, P. 138.

4. (În trecut) Funcţionar, slujbaş (înalt). *Un domn mare sosise din partea împărăţiei şi urca pe Vişeu, în trăsură strălucită, trasă de opt cai albi.* CAMILAR, T. 43. *Alături... un burlac, Un domn serios de la Culte Cu cioc şi cu ghete de lac.* TOPÎRCEANU, B. 62. *Pentru mîndra care-mi place Nici părinţii n-au ce-mi face, Nici judele satului, Nici chiar domnii sfatului.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 11. ✦ (Transilv., Mold.) Tîrgoveţ, orăşean. *Mîndra cu şurţ de carton Ar fi bună dup-un domn.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 437.

5. Persoană bogată care îşi întemeia poziţia pe exploatarea maselor muncitoare. V. boier, nobil. *Înainte vreme mergeau la şcoli numai domnii.* DAVIDOGLU, M. 13. *Cînd domnii vin şi ieu Tot, tot ce ai, sînt dînşii care pun pe om la greu.* COŞBUC, P. II 186. [Ştefan Iojica] *ajunse într-o aşa poziţie înaltă, încît cei mai mari domni ai Transilvaniei priveau ca o mare fericire d-a merita, cu multă închinăciune şi jertfire, favorul şi creditul său.* BĂLCESCU, O. II 179. *Pentru mîndra care-mi place Trei zile la domni aş face.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 10.

6. (În opoziţie cu doamnă) Bărbat. *Pe ceardacuri, la drum, domnii stau în cămeşă.* IBRĂILEANU, A. 143.

7. (Întrebuinţat mai ales în forma de vocativ *doamne*) Dumnezeu, Iisus Hristos. *Nu m-am închinat nici domnului, nici dracului.* BENIUC, V. 13. *Am socotit că ţii să umbli ca domnul nostru Hristos pe asinul său.* SADOVEANU, Z. C. 21. *Trăsneşte-l, doamne.* CAMIL PETRESCU, T. I 441. ✦ (La vocativ, cu sensul religios atenuat sau pierdut) Invocaţie, exclamaţie exprimînd mirare, amărăciune, surpriză, uimire. *Dar multe, doamne, l-au bătut — I-a fost paharul plin.* COŞBUC, P. I 229. *O, doamne, da greu somn am dormit!* ISPIRESCU, L. 119. *Doamne, ce vorbă ţi-a ieşit din gură!* CREANGĂ, P. 9. *Doamne sfinte! strigă tînărul cunoscînd-o.* NEGRUZZI, S. I 22. *Rău-i, doamne, rău-i zău, Cînd nu-i vin la făgădău!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 386. ✧ (În urări şi exclamaţii) *Doamne, dumnezeule! Doamne ajută! Doamne iartă-mă! Slavă domnului!* etc. ✧ Expr. **Vezi doamne** = chipurile. **Dragă doamne** v. drag. **Drăgăliţă doamne** v. drăgăliţă. **Dă, doamne (bine)!** v. bine. **A da (sau a lăsa pe cineva) în plata (sau în mila) domnului** = a lăsa (pe cineva) în pace. ✧ (Împreună cu alt vocativ) *Doamne, stăpîne, nu ştii cît mă simţesc de uşor.* CREANGĂ, P. 205. *Doamne, cumătre, doamne, zice capra suspinînd.* id. ib. 31.

— Forme gramaticale: voc. *domnule* şi (7) *doamne.* — Nom., voc. şi: (1) *domnu* (PAS, Z. I 19, SADOVEANU, B. 236), (1) *don'* (DUMITRIU, B. F. 78), (1) *dom'* (CAMILAR, N. I 445, CARAGIALE, N. S. 65); voc. şi: (1) *dom'le* (CARAGIALE, O. II 50).

DOMNÉSC, -EÁSCĂ, *domneşti,* adj. **1.** De domn (3), care aparţine sau este caracteristic unui domn, unui domnitor; care emană de la un domnitor. V. voievodal, regal. *Mi-e numele Diana şi sînt de neam domnesc.* CAMIL PETRESCU, T. III 367. *Aceste vorbe rostite de gura domnească au brăzdat adînc inima norodului.* CREANGĂ, A. 75. ✧ (Alegoric) *Ursul pe leu schimbase Şi, pe domnescul tron înălţat, Cîrma în labe tare-o luase.* ALEXANDRESCU, M. 348. ✧ *Mere domneşti* = varietate de mere mari, roşiatice. *La mijlocul mesei... curcanul auriu, între mere domneşti.* MACEDONSKI, O. III 8. *Palmă domnească* v. palmă.

2. De domn (5); boieresc. *Tu n-ai cunoscut niciodată Dreptul din slova domnească, Răstălmăcită şi vicleană!* DEŞLIU, G. 53. *Trăgeau la aşezări domneşti, unde toată noaptea era lumină mare, de ospăţ şi petrecere.* CAMILAR, T. 39. *Pe la porţi domneşti n-am fost milog.* BENIUC, V. 10.

DOMNÉŞTE adv. Ca un domn (5); boiereşte, foarte bine. *La colhozul din Tarasovka vedeam copiii sătenilor îngrijiţi domneşte.* SADOVEANU, C. 51. *În mijlocul unui sat îi veni pofta să se mai ospăteze, ca să vează şi alţii ce domneşte ştie el trăi.* RETEGANUL, P. I 5.

DOMNÍ, *domnesc,* vb. IV. Intranz. **1.** A fi domn (3), a stăpîni ca domn. *Spirit rătăcit este el însuşi, Carol I, care de douăzeci şi doi de ani, de cînd domneşte în Ţara Romînească, nu a gîndit decît să se îmbogăţească, şi pentru aceasta a dat mînă slobodă clasei stăpînitoare ca să sărăcească poporul.* LIT. ANTIMONARHICĂ 138. *Un sultan dintre aceia ce domnesc peste vro limbă, Ce cu-a turmelor păşune a ei patrie ş-o schimbă, La pămînt dormea ţinîndu-şi căpătîi mîna cea dreaptă.* EMINESCU, O. I 142. [Domnul] *zicînd că domneşte din mila lui dumnezeu, se unea şi el cu boierii de jefuia şi tiraniza şi robea pe bietul popor.* BĂLCESCU, O. I 351. ✦ Fig. (Despre fenomene, aspecte sufleteşti sau fizice, adesea despre noţiuni abstracte) A fi stăpînitor, a stăpîni. *O mare pace domneşte în mijlocul acestei lumi.* BOGZA, C. O. 243. *Anarhia domnea în toate, şi lesnirea de a da cu pistolul în oameni devenise la modă, astfel că, ucisul fiind totdeauna presupus că s-ar fi împuşcat la vînătoare, ucigaşul rămînea nepedepsit.* GHICA, S. A. 67. *Liniştea domnea pretutindeni.* NEGRUZZI, S. I 57.

2. Fig. (Despre o înălţime, o clădire etc.) A avea o poziţie dominantă, a domina (2). *Castelul în ruine domneşte peste vale.* MACEDONSKI, O. I 23. *Precum o sentinelă, pe dealul depărtat, Domneşte mînăstirea.* ALEXANDRESCU, P. 148.

DOMNIALÚI pron. pers. v. dumnealui.

DOMNÍE, *domnii,* s. f. **1.** Autoritatea politică şi juridică a domnului (3), stăpînire exercitată de un domn; (mai rar) demnitatea de domn. *Cei care au scăpat... au chemat de la ţinutul Cîrligăturii şi de la scaunul domniei ajutor.* SADOVEANU, Z. C. 12. *În principele Azo e totul pămîntesc, Astfel precum în lume îi este şi domnia!* MACEDONSKI, O. I 248. *Toţi... îndemnară pe Mihai ca să ţină domnia acestii ţări.* BĂLCESCU, O. II 270. ✦ Timpul cît stăpîneşte sau a stăpînit un domn; guvernare. *Erau totuşi în juru-i oameni care-i dovediseră credinţă în două domnii.* SADOVEANU, Z. C. 88. *Trăiesc sub domnia lui Alexandru-vodă.* EMINESCU, N. 49.

✦ (Rar) Regiune (ținut, țară, împărăție) stăpînită de un domn. *De-ar fi mulți ca dînsul în domnia mea, puțină lipsă ar duce țara la nevoi.* CREANGĂ, A. 20.

2. Dominație, stăpînire, putere. *Boierii de după 1821... au cerut să plece fanarioții, ca să ia ei domnia.* IBRĂILEANU, SP. CR. 75. ✧ Fig. *Departe în stînga, dincolo de sihlă, nu mai viețuiește om. Acolo au domnia lor fiarele.* SADOVEANU, N. P. 164. *Ce frumoasă, ce măreață va fi ziua biruinței, Ziua cînd stăpînă fi-va pe pămînt domnia minții.* BELDICEANU, P. 125.

3. (Urmat de un adjectiv posesiv de pers. 2 și 3 sg. sau pl., formează locuțiuni pronominale învechite — *domnia-ta, domnia-lui, domnia-sa, domnia-voastră, domnia-lor,* — cu valoare de pronume de reverență. V. d u m n e a t a, d u m n e a l u i, d u m n e a s a, d u m n e a v o a s t r ă, d u m n e a l o r) *Cumpăniți domniile-voastre cum poate fi plătită asemenea faptă.* SADOVEANU, Z. C. 162. *Toată lighioana, măcar și cea mai proastă, Ciine sadea îmi zice, iar nu domnia-voastră.* ALEXANDRESCU, P. 67. ✦ (Popular și arhaizant; urmat de adjectivul posesiv de pers. 1 sg., are valoare de pronume al maiestății, întrebuințat de domnitor cînd vorbește despre sine) *Dumnezeu a binecuvîntat cu de toate pe domnia-mea.* SADOVEANU, D. P. 8. *Spune tu domniei-mele: Mulți creștini ai omorît Cît în țară ai hoțit?* ALECSANDRI, P. P. 89.

DOMNÎME s. f. (Cu sens colectiv) Domni (5), număr mare de domni, totalitatea domnilor. *Vara se plimbă pe-acolo domnimea, fug unii după alții și fac cîte de toate; e rîs și e larmă de chiuie hotarul.* DAN, U. 291.

DOMNÎRE s. f. (Învechit) Acțiunea de a d o m n i.

1. Stăpînire. *Toată lumea era mulțumită de domnirea sa.* ISPIRESCU, L. 42. *Așadar cînd sosește primăvara, amice vînătorule, îndură-te și tu și lasă gingașei Vineri și dulcelor ei dezmierdări întreagă domnirea lumii.* ODOBESCU, S. III 41.

2. Domnie (2). *Domnii și boierii neamurilor ziseră între dînșii... să rîdicăm stavili, să semănăm zavistia și ura și să insuflăm lăcomia cuprinselor și a prăzilor, și să împingem neamurile unele asupra altora, ca astfel să întindem domnirea și puterea noastră.* RUSSO, O. 30.

DOMNIȘOÁRĂ, *domnișoare,* s. f. (Folosit azi mai rar) **1.** Termen de politețe întrebuințat izolat sau pus înaintea numelui sau titlului unei fete nemăritate, căreia i se adresează sau despre care vorbește cineva; duduie. *Cartea poștală cu poze era adresată domnișoarei Minodora Lipan.* SADOVEANU, B. 17. *Dansați cu mine, domnișoară? — Mersi! — răspunde ea încet.* TOPÎRCEANU, B. 66. *Las'să strige, neica-l țuce, Că după el nu m-oi duce, Că mă ie de subsuoară, Mă poartă pe ulicioară Și-mi zice tot «domnișoară»!* MARIAN, S. 125.

2. Fată de domn (5). *Într-o seară la teatru... într-o lojă era Oprea Nedelescu, împreună cu dumneavoastră, cu o altă domnișoară și o cucoană mai în vîrstă.* CAMIL PETRESCU, B. 51. *Venit-au domnii... Popa cu domnișoara cea firavă, crescută la pension.* IȘAC, O. 149. ✧ *Domnișoară de onoare* = fată tînără care însoțește pe mireasă la cununie.

DOMNIȘÓR, *domnișori,* s. m. Diminutiv (uneori cu sens depreciativ) al lui d o m n.

1. Domn (4) tînăr sau fiu de domn, de slujbaș, de orășean. *Cînd îl văz cu capul gol, Pare că-i un domnișor, Că-i cu părul retezat... Nu-i fecior ca el în sat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 37. ✦ (Regional; azi din ce în ce mai rar, întrebuințat la vocativ) Termen de politețe cu care cineva se adresează tinerilor sau fiilor de domn, de slujbaș, de orășean. V. d o m n (1). *Eu nu-s om de aceia cu care n-ai cînd sta de vorbă, domnișorule!* CAMILAR, N. II 380. *O, domnișori, Ne vor ataca urșii!* ISAC, O. 62. *O fi și el bătrîn... — Bătrîn, domnișorule, și-i vine greu.* GALACTION, O. I 41.

2. (Depreciativ) Domn (5) tînăr sau fiu de domn, de boier; coconaș. *Domni pîntecoși, domnișori spîni, îi stupeau în obraz și-i plesneau cu biciul.* CAMILAR, T. 13. *O să ai de-a face numai cu conași, cu cucoane și cu domnișori.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 18. *Vezi domnișorul cela, care toate le știe, Căruia vorba, duhul îi stă în pălărie?* ALEXANDRESCU, P. 91.

DOMNITÓR[1], *domnitori,* s. m. Domn (3), monarh, voievod. *Domnitor, persoana care e în capul unui stat Și pe care țara-l ține pe băut și pe mîncat.* LIT. ANTIMONARHICĂ 54. *Pașadia ne înșira cam tot ce se știa despre acele locuințe ale vechilor domnitori.* M. I. CARAGIALE, C. 22. *Cîți domnitori și mitropoliți s-au rînduit la scaunul Moldovei... au trebuit să treacă măcar o dată prin Humulești.* CREANGĂ, A. 73.

DOMNITÓR[2]**,-OÁRE,** *domnitori, -oare,* adj. **1.** (În e x p r.) *Familie domnitoare* = familie din care face parte un monarh; dinastie.

2. (Rar) Fig. Stăpînitor. *Numai lebedele albe, cînd plutesc încet din trestii, Domnitoare peste ape, oaspeți liniștii acestei, Cu aripele întinse se mai scutură.* EMINESCU, O. I 152.

DOMNÍȚĂ, *domnițe,* s. f. (În trecut) Fiică sau (mai rar) soție de domn (3); prințesă. *Această domniță Ruxanda, prințule, este desigur aceea despre care am auzit.* SADOVEANU, Z. C. 54. *Lică Păun sta... pe o stradă cu nume de domniță romîncă.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 221. *Radul-vodă rămînd văduv, domnița Manda, unica sa fiică frumoasă ca o zi de mai, era singura* [lui] *mîngîiere.* NEGRUZZI, S. I 105. ✦ (În limbajul poetic) Termen cu care un bărbat se adresează femeii iubite. *Domnița mea din visuri, apleacă-te spre mine.* CAMIL PETRESCU, T. II 12.

DOMÓL, -OÁLĂ, *domoli, -oale,* adj. **1.** (Despre mișcări sau lucruri în mișcare; în opoziție cu i u t e, r e p e d e, s p r i n t e n, g r ă b i t, p r i p i t) (Făcut) fără grabă; potolit, lin, încet. *Se vedeau plugurile arînd, mersul domol al oamenilor și al vitelor în lungul brazdelor.* CAMILAR, TEM. 89. *Subt cerul nostru înduioșat E mai domoală hora.* GOGA, P. 13. *Apa curge la vale, nici mai domoală, nici mai grăbită.* MACEDONSKI, O. III 31. *Venea zîmbind, cu pas domol, De vîntul zilei sărutată.* COȘBUC, P. II 257. ✧ (Metaforic) *Peste case... Pășește noaptea caldă și-n mlădieri domoale... luna.* STANCU, C. 124. ✧ (Adverbial) *Își strînse domol lucrul și se pregăti să plece.* SADOVEANU, Z. C. 249. *Copiii l-au zărit de pe ceardac* [ariciul] *Cum se mișca domol pe sub gutui, Și toți au alergat în jurul lui.* TOPÎRCEANU, P. O. 134. *Veselă și mîndră, cu el de mînă, calcă domol de-a lungul satului.* VLAHUȚĂ, O. A. 97. ✧ (Poetic) *Spuma miilor de flori... fierbea domol la adierea vîntului.* GALACTION, O. I 39. ✧ E x p r. **A o lăsa (sau a o lua) mai domol** = a nu se pripi. *Ascultă, coane procurorule, ia-o mai domol cu mine.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 228.

2. (Despre sunete și glas; în opoziție cu t a r e, z g o m o t o s) Încet, fără zgomot; lin, înfundat. *Glasul lui umplea cu un mormăit domol coridorul.* SADOVEANU, O. IV 30. *Un murmur domol de prisacă Plutește deasupra livezii.* CAZIMIR, L. U. 15. *Ca un glas domol de clopot Sună codrii mari de brad.* COȘBUC, P. I 48. ✧ (Metaforic) *Lin singurătatea, Cu foșnet domol, Colindă cetatea.* LESNEA, C. D. 29. ✧ (Adverbial) *Eu am rîs domol, nu m-am temut.* BENIUC, V. 9. *Începuse să cînte, domol, furat, cu ochii umezi în gol.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 197. ✦ (Despre vorbe; în opoziție cu a s p r u, r ă s t i t) Blînd, liniștit, calm. *Așa o fi... a surîs bătrînul blînd și înțelept în vorba lui domoală.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 332. ✧ (Adverbial; atestat în forma regională *dămol*) *Dămol, dămol, Tribunescule! Nu te aprinde ca un stog de paie...* ALECSANDRI, T. 1652. > (Substantivat, rar, în l o c. a d v.) **Cu domolul** = cu blîndețe, cu binișorul, încetișor. *Temîndu-se de dînsul ca să nu li strice toată pădurea, i-au zis, cu domolul: Da, lasă, lasă.* SBIERA, P. 181.

✦ (Despre vorbire sau lectură) Făcut cu voce liniştită, calmă. *Ca o vecernie domoală Se stinge zvonul din dumbravă.* GOGA, P. 23.

3. (Despre oameni; în opoziţie cu v i o l e n t, v e h e m e n t, i u t e) Blînd, blajin, paşnic, aşezat, liniştit. *Lui Iordan... îi spuneau Cocor, căci avea nas lung şi coroiat şi sta puţin adus din şale. Era un om blînd şi domol.* SADOVEANU, M. C. 7. *Ţineam la el, fiindcă era băiat domol şi intra totdeauna în voile mele.* SLAVICI, O. I 73. *Lazăr are trei surori, Trei surori pe trei cărări: A mai mare Mai domoală, A mai mică Mai voinică.* TEODORESCU, P. P. 204. ✧ (Substantivat) *Perfidele pumnale în umbră s-ascuţeau, Cei laşi uitau de frică, domolii se iuţeau.* MACEDONSKI, O. II 202. ✦ (Despre animale) Încet în mişcări; blînd. *În revărsarea văpăii, se văzu calul sosind, un cal cuminte şi domol, cu botul plecat spre pămînt.* SADOVEANU, Z. C. 35.

4. (Despre atmosferă, climă, vînt, temperatură etc.; în opoziţie cu a s p r u) Temperat, dulce, potolit; blînd. *Vîntul aduce... mireasma plină de o dulce aţiţare a lanurilor de porumb, încinse de căldura domoală a toamnei.* BOGZA, C. O. 246. ✧ (Poetic) *Ţăranii bat glodul pe-alături de boi, Venind de prin satele vremii domoale.* LESNEA, I. 124.

5. (Despre senzaţii, sentimente etc.; în opoziţie cu v i o l e n t) Potolit, moderat, slab. *Avea o durere de cap neadormită, cînd mai rea, cînd mai domoală, dar înfiptă în creierii lui ca o caracatiţă.* GALACTION, O. I 263.

6. (Despre pante, dealuri; în opoziţie cu p i e z i ş, p o v î r n i t, r e p e d e, a b r u p t) Lin, dulce. *Panta domoală a podişului s-a sfîrşit.* BOGZA, C. O. 95. *În partea de miazănoapte a Oltului... coline domoale se tălăzuiesc una după alta.* id. ib. 258.

— Variantă: (Mold., rar) **dămól, -oálă** adj.

DOMOLÍ, *domolesc,* vb. IV. **1.** R e f l. (Despre elemente sau fenomene ale naturii; în opoziţie cu î n t e ţ i, a g i t a) A se linişti, a se potoli, a se modera, a scădea. [Viscolul] *pornise sara şi s-a domolit în amurgul zilei a treia.* SADOVEANU, P. M. 178. *Patru ceasuri se lupta, Patru ceasuri se-ntrecea... Iar cînd soare-mi scăpăta, Cînd din toi se domolea, Procletul se înmuia Şi din gură se ruga.* TEODORESCU, P. P. 443.

2. T r a n z. (Cu complemente care indică o mişcare; în opoziţie cu i u ţ i, g r ă b i, z o r i) A face să se mişte mai încet; a încetini, a rări. *Ca să-i poată răspunde, Petrescu a trebuit să-şi domolească fuga pe măsura paşilor bătrînului.* GALAN, Z. R. 303. *După ce făcu repejor drumul la mănăstire, se opri puţintel în pajiştea ogrăzii, ca să-şi domolească răsufletul.* SADOVEANU, P. M. 251. *Făt-Frumos domoli pasul calului şi aşeză pe faţă pe acela al tatîne-său.* EMINESCU, N. 27. ✧ R e f l. *Dacă... mi s-ar domoli zvîcnitul arterelor şi potoli bătăile inimii, totul s-ar limpezi.* CAMIL PETRESCU, T. I 50. *Se ajungea însă la jumătăţile de poştă pe nerăsuflate. Cu cît se înnopta însă, vîrtejul, în loc să se domolească, se ducea mai iute.* MACEDONSKI, O. III 19. ✦ (Cu privire la cai sau la vite) A struni, a înfrîna. *Lungiţi pe muşchiul verde şi domolind fugarii (= caii) Ce zburdă pe-ntuneric şi desfrunzesc tufanii, Voinicii... grăiesc.* ALECSANDRI, P. III 211. *Pe jugani că mi-i oprea, Pe jugani că-i domolea.* TEODORESCU, P. P. 690.

3. T r a n z. (În opoziţie cu î n d î r j i, a p r i n d e, î n f u r i a) A potoli, a calma, a tempera, a astîmpăra, a îmblînzi. *Taci, omule! încercă să-l domolească bătrîna, ghiontindu-l cu piciorul, pe sub masă.* CAMILAR, TEM. 10. *Bădiţă Neonil, să deschid uşa? — Deschide; domoleşte cînele.* SADOVEANU, P. M. 96. *Anii nu-i puteau domoli hărnicia.* ANGHEL, PR. 5. ✧ R e f l. *Ba de ciomege, ba de glasul stăpînului, cîinii se domoliră.* GALACTION, O. I 283. *Citeşte emoţionată şi, cînd ajunge la semnătură, se domoleşte puţin.* CAMIL PETRESCU, T. I 433. *Copilul se domoli din plîns, apoi îi zîmbi.* SANDU-ALDEA, U. P. 159. *Vrea să zică, te-ai domolit?... Cu atîta mai bine.* ALECSANDRI, T. I 94.

4. R e f l. (Despre durere, boală; în opoziţie cu î n t e ţ i, m ă r i, c r e ş t e, b î n t u i) A scădea, a pierde din violenţă, a se linişti; a începe să dispară. *După un an... boala a început a se domoli şi lumea s-a readunat, încetul cu încetul, în oraş.* GHICA, S. A. 57.

5. R e f l. (Despre o pantă, un deal etc.) A deveni mai puţin înclinat, mai lin. *Pieptul dealului se domolise, pădurile străjuiau în depărtare, văile erau mai potrivite şi un platou puternic... creştea frumos, sub norii albi, de iunie.* GALACTION, O. I 38.

DOMOLÍRE, (rar) *domoliri,* s. f. Acţiunea de a (s e) d o m o l i; liniştire, potolire. *După domolirea acestei răscoale, marele vizir ieşi cu alai din Constantinopol.* BĂLCESCU, O. II 66.

DOMOLÍT, -Ă, *domoliţi, -te,* adj. Potolit, încet, liniştit. *Din mersul domolit al calului, Tomşa mai întrebă o dată pe cei doi cazaci.* SADOVEANU, O. VII 7.

DONÁ, *donez,* vb. I. T r a n z. A dărui (cuiva ceva), a face o donaţie (de obicei printr-un act public). *La sfîrşit ne mai trage şi chiulul şi donează averea vreunui spital sau vreunei biserici!* DUMITRIU, B. F. 42.

DONATÁR, -Ă, *donatari, -e,* s. m. şi f. Persoană căreia i se face o donaţie.

DONATÓR, -OÁRE, *donatori, -oare,* s. m. şi f. Persoană care donează, care face o donaţie. ▭ *Donator de sînge* = persoană care oferă o cantitate din sîngele propriu pentru transfuzii.

DONÁŢIE, *donaţii,* s. f. Contract (de obicei autentic) prin care una dintre părţi se obligă să procure un avantaj celeilalte, fără să primească ceva în schimb. ✧ *Act de donaţie* = act prin care o persoană dăruieşte altei persoane sau unei instituţii un lucru fără a primi nimic în schimb.

— Variantă: (învechit) **donaţiúne** (pronunţat *-ţi-u-*) (GHICA, S. A. 144) s. f.

DONAŢIÚNE s. f. v. **donaţie.**

DONCHIŞOTÍSM s. n. (Livresc) Atitudine sau purtare extravagantă caracteristică omului lipsit de simţul realităţii, care urmăreşte scopuri fantastice şi irealizabile, manifestînd un eroism steril în lupta cu obstacole imaginare. [După moartea lui Eminescu se constată] *un potop de poezii în care tinerii de pe atunci îşi cheltuiesc vremea scumpă a tinereţii plîngînd dureri imaginare în loc s-o trăiască în toată deplinătatea simţurilor şi a inteligenţei lor. E un donchişotism romantic, cum rareori s-a întîlnit în alte literaturi.* ANGHEL, PR. 183.

DONDÁÍ vb. IV v. **dondăni.**

DONDĂNÍ, *dondănesc,* vb. IV. **1.** I n t r a n z. A vorbi singur, încet şi nedesluşit, (mai ales pentru a-şi arăta o nemulţumire); a bombăni, a bodogăni, a mormăi. *Şi tot aşa dondănînd el din gură, iaca se trezeşte dinaintea lui c-un drac, ce ieşise din iaz.* CREANGĂ, P. 48. ✧ T r a n z. *Omul cu planete soseşte tîrziu, legănîndu-se. S-a oprit la cîrciumă, e vesel, dondăne ceva fără şir.* C. PETRESCU, Î. II 122. ✦ A spune vorbe fără legătură; a învăţa pe de rost o lecţie, repetînd-o de obicei cu voce scăzută şi fără a înţelege, a memoriza mecanic. *Unia dondăneau ca nebunii, pînă-i apuca ameţeală.* CREANGĂ, A. 84. ✦ T r a n z. (Rar, determinat prin «la cap») A bate pe cineva la cap, a-l bodogăni, a-l pisa. *Duminica trecută am fost eu să-l văd pe bunicul — ţipa la el bunica... Îl dondănea la cap.* STANCU, D. 251.

2. T r a n z. A spune vorbe de clacă, a îndruga verzi şi uscate; a flecări, a palavragi. *În sfîrşit, ce-or fi*

mai dondănit ei și cît or mai fi dondănit, că numai iată se face ziuă! CREANGĂ, P. 255. *Odată mergeau pe drum patru oameni. Cum dondăneau ei ba unele, ba altele, iată zăresc venind spre ei o comoară.* ȘEZ. XVIII 226.

3. Tranz. (Neobișnuit) A cînta încetișor, în surdină; a fredona. *Cei doi cai de la căruță păsteau liniștiți troscotul șanțului, în timp ce căruțașul, dondănind un cîntec, îi ștergea de sudoare cu un șomoiog de paie.* CAMILAR, N. I 435. ◇ Intranz. *Viu între acoperișuri era doar glasul moșului Chiril, care sfîrșise treaba și se așezase la poarta așezărilor popești, dondănind din fluier și din cuvînt.* CAMILAR, N. I 331.

— Prez. ind. și: pers. 3 sg. *dóndăne.* — Variantă: **dondăí** (CREANGĂ, P. 59) vb. IV.

DONICIOÁRĂ, *donicioare,* s. f. Diminutiv al lui doniță. *Se apucase într-o zi să facă linguri și albii de lemn și donicioare, cu crestături frumoase.* PAS, Z. I 159. *Obuzele înseși, pe cari le știm cît niște donicioare, vin izbind de-a dreptul înspre noi.* CAMIL PETRESCU, U. N. 363. *Domnișoarele... suflau de moarte... atîrnînd de brațul «cavalerului» ca donicioare de urechile cobiliților oltenești.* ARDELEANU, D. 159. [Cerboaicele] *așteaptă răbdătoare Mîni frumoase de fecioare De le mulg în donicioare.* EMINESCU, L. P. 121.

DONICÚȚĂ, *donicuțe,* s. f. Donicioară. *Fetele care-s frumoase Nu se țin cu prune grase, Ci cu vin din donicuțe.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 432.

DÓNIȚĂ, *donițe,* s. f. **1.** Vas cu toartă, făcut din doage de brad, mai larg la bază, în care se aduce sau se ține apa, uneori și alte lichide, sau în care se adună fragi, mure etc.; cofă. *Semănau casele cu ale voastre... tot cu lucruri puține, pat de scînduri, laviță, o doniță sau o găleată cu apă într-un colț.* PAS, Z. I 50. *Hoțul, pînă a nu se culca, se duse la doniță să bea nițică apă.* ISPIRESCU, L. 377. *Zăreau jucîndu-se codanele limbute, adunate toate la un loc sau purtînd pe umăr, cu umblet legănat, cobiliță cu două donițe.* ODOBESCU, S. III 570. ✦ Conținutul acestui vas. *Cei 10 negustori își aduseră aminte de căruțe... și încheiară cheful, scăldînd pe lăutari cu o doniță cu vin.* GALACTION, O. I 266.

2. Găleată în care se mulg vacile sau oile; șiștar. *A venit Joiana. Fata și-a luat Donița, să mulgă.* COȘBUC, P. I 248. *Se îmbrăcă în haine de cioban și ieși înaintea cumnaților săi cu o doniță plină cu lapte de oi.* ISPIRESCU, L. 157.

— Pl. și: *doniți* (BOGZA, C. O. 327, EMINESCU, O. IV 128).

DONJÓN, *donjoane,* s. n. (Franțuzism) Turnul principal, cel mai bine fortificat, al unui castel medieval.

DONJUÁN, *donjuani,* s. m. (Familiar) Bărbat care-și petrece viața în aventuri amoroase; afemeiat, crai. *Ei bine, domnul acela, care e sportman, om de lume, donjuan, poet, pictor și cîntăreț... nu e în fond nimic.* CAMIL PETRESCU, T. I 95. *Safta cunoscuse toți donjuanii ... orașului.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 202.

DOP, *dopuri,* s. n. **1.** Bucată de plută, de lemn, de sticlă etc. cu care se astupă deschizătura unui vas (mai ales a unei sticle), o gaură etc.; astupuș. *Înlătură cu luare-aminte dopul ulciorului, își turnă puțin vin în ulcică și gustă.* SADOVEANU, Z. C. 59. *Erau... numeroase flacoane cu dopuri de cristal.* GALACTION, O. I 328. *Dînd afară dopul, Spumosul vin cu vuiet pe vrană năbușește.* NEGRUZZI, S. II 201. ◇ Expr. (Despre oameni, glumeț) **(Mare) cît un dop** sau **dop de saca** = mic și îndesat; bondoc. *Era, măre, acest Silen gras și gros ca un butoi, adecă cum i-am zice noi astăzi: dop de saca.* ISPIRESCU, U. 104. *Vai de mine și eu gioc, Și de mare-s cît un dop.* ȘEZ. V 15.

2. Bucată de lemn care astupă deschizătura de sus a fluierului, a cavalului etc., lăsînd o gaură mică prin care se suflă cînd se cîntă. *Nu mai pot zice, pentru că mi s-au stricat dopul la fluier! Dar iartă-mi să caut un jugastru și să-mi fac din inima lui un dop.* SBIERA, P. 36.

DOPÁ, *dopez,* vb. I. Tranz. A administra unui cal băuturi spirtoase sau substanțe excitante ale sistemului nervos (cafeină, stricnină etc.) în vederea unui efort suplimentar.

DOPÁRE, *dopări,* s. f. Acțiunea de a dopa și rezultatul ei.

DOPOTRÍVĂ adv. v. **deopotrivă.**

DOPRÓS s. n. (Jur.; Mold., învechit) Anchetă, interogatoriu. *Strigarea obștiei este doprosul și giudecata regimului trecut.* RUSSO, S. 115. ◇ Expr. **A face** sau **a lua** (cuiva) **dopros** sau **a lua** (pe cineva) **la dopros** = a interoga, a ancheta (pe cineva), a cere (cuiva) socoteală, a face (pe cineva) răspunzător. *Dacă nu mă credeți, exelențe, puteți să-i luați dopros chiar dumnisale.* ALECSANDRI, T. 1398.

DOPUȘÓR, *dopușoare,* s.n. Diminutiv al lui dop **(1).**

DOR[1] adv. v. **doar.**

DOR[2], *doruri,* s. n. **I. 1.** Dorință puternică de a vedea sau de a revedea pe cineva sau ceva, de a reveni la o îndeletnicire preferată; nostalgie. V. jale. *Salomia suspina de dorul cerului lăsat departe.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 171. *Mi s-a făcut dor de frățiorul meu.* CARAGIALE, O. III 91. *Vei pierde dorul de părinți Și visul de luceferi.* EMINESCU, O. I 176. *D-o fi dor de la copii Să pui șaua și să mîi, D-o fi dorul de la mumă Să fac calul numai spumă.* ANT. LIT. POP. I 41. ◇ (Construit cu verbul «a fi» și cu subiectul logic în dativ) *Drag mi-a fost în locurile noastre, și acuma mi-i dor să văd ape și lărgime.* SADOVEANU, P. M. 85. *Și dor mi-e, dor de satul meu, Și satul meu e-așa departe!* IOSIF, T. 242. *Mă doare-n piept, dar nu să țip, Și-așa mi-e dor de-acasă, Și-aș vrea să plec, dar nu e chip, Că vodă nu mă lasă.* COȘBUC, P. II 60. *Cucule, pasăre sură! Ce tot cînți la noi pe șură? Au ți-i foame, au ți-i sete, Au ți-i dor de codrul verde? — Nu mi-i foame, nu mi-i sete, Nici mi-i dor de codrul verde, Dar mi-i dor de satul meu Că am trei mîndruțe-n el.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 122. ◇ Loc. adv. **Cu dor** = duios; cu foc. *Nu-i pasere pe lume să nu cînte mai cu dor, Cînd ziua-i plină de soare.și cerul e fără nor.* HASDEU, R. V. 71. *Iată, măi, iată Că Mihu deodată Începe pe loc A zice cu foc, Începe ușor A zice cu dor Un cîntic duios, Atît de frumos.* ALECSANDRI, P. P. 66.

2. Iubire, suferință din dragoste. *Mă apuca cîteodată dorul așa de tare de tine, Gheorghe, că parcă-mi venea să mă duc, să mă tot duc ca o nebună pe drumul Galațului!... să te caut... să te văd!* BUJOR, S. 149. *Trecu o zi, trecură trei Și iarăși, noaptea, vine Luceafărul deasupra ei Cu razele-i senine. Ea trebui de el în somn Aminte să-și aducă Și dor de-al valurilor domn De inim-o apucă.* EMINESCU, O. I 171. *Trecut-au ani de lacrimi... Din ora de urgie în care te-am pierdut! Și doru-mi nu s-alină.* ALECSANDRI, P. A. 62. *Mare-i apa Bistriții, Mai mare-i dorul mîndrii.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 91. ◇ *Cîntec de dor* v. cîntec. ◇ (Personificat) *Numai dorul mai colindă, Dorul tînăr și pribag.* COȘBUC, P. I 48. *Pe drumul de la Săcele, Vine dorul mîndrei mele; Și-așa vine de fierbinte, D-aș sta-n drumu-i m-aș aprinde.* ANT. LIT. POP. I 130. *Cine n-are dor pe vale Nu știe luna cînd răsare... Cine n-are dor pe luncă Nu știe luna cînd se culcă!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 87.

3. Starea sufletească a celui care dorește ceva sau aspiră la ceva (un scop, un ideal); năzuință, dorință.

Fata se gîndea la cei doi fraţi şi nu putea înţelege ce doruri tainice îşi făceau cuib în sufletul ei tînăr. SADOVEANU, O. I 102. *Dorurile mele N-au întruchipare, Dorurile mele-s Frunze pe cărare.* GOGA, P. 81. *O rămîi, rămîi la mine, Te iubesc atît de mult! Ale tale doruri toate Numai eu ştiu să le-ascult.* EMINESCU, O. I 110. *Mai am un singur dor: În liniştea serii Să mă lăsaţi să mor La marginea mării.* id. ib. 216. *Pînă cînd să creadă lumea, o, copii de Romînie! C-orice dor de libertate a pierit, s-a stins din voi?* ALECSANDRI, O. 91. ◇ *Dor de ducă* = nostalgia depărtărilor, a călătoriei. *Se deşteptase în mine un suflet nou, un suflet de nomad, cu nostalgii sfîşietoare, mă încindea dorul de ducă, mă înfrigura ispita plecărilor spre necunoscut, fermecul îndepărtatelor pribegiri.* M. I. CARAGIALE, C. 43. *N-o încercase încă dorul de ducă, nu evadase în imperiul florilor.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 86. *Chinuită în ascuns de un mare dor de ducă, pierde ore întregi c-un atlas geografic pe genunchi.* BART, E. 307. ◇ Expr. (Rar) **A face (cuiva) pe dor** = a face (cuiva) pe plac, pe voie, a-i împlini dorinţa. *Alei, corbi, corbişor, De vrei tu să-mi faci pe dor, Ţine ineluşul meu Şi du-l unde voiesc eu.* ALECSANDRI, P. P. 145.

4. (Obiectul dorului este o mîncare, o băutură) Poftă, gust. *Mai multă lume se aduna de dragostea crîşmăriţei decît de dorul vinului.* CREANGĂ, A. 96. *De dorul fragilor* (sau *căpşunelor*) *mănînci şi frunzele.* ◇ Expr. **A duce dorul** (de ceva) v. duce (I 6).

5. (Numai în loc. adv.) **În dorul lelii** = într-o doară, la întîmplare, fără ţintă hotărîtă, fără rost. *Cămaşa pe el d-a pururea era floare; că iula-i ţurcănească trîntită p-o ureche, în dorul lelii, îl prindea ca p-un haiduc.* DELAVRANCEA, S. 25. *Într-una din zile, feciorul de împărat se duse la vînat, ia aşa cam în doru lelii, fiindcă n-avea altă treabă.* ISPIRESCU, L. 370.

II. (Olt.) Durere fizică. *Neguţă, Neguţă... Nu cumva te doare Pe la cingătoare... Ori pe la căpşor Ai simţit vreun dor?* TEODORESCU, P. P. 659. *Dor de ochi.* ŞEZ. XX 86.

DORÍ, *doresc,* vb. IV. Tranz. **1.** A fi stăpînit de dorinţa de a face sau de a dobîndi ceva; a tinde, a rîvni, a năzui la ceva. *Doream să fiu transferat undeva lîngă Tulcea.* SADOVEANU, P. M. 106. *Mulţi ar dori să aibă ceea ce ai d-ta.* CREANGĂ, P. 154. *Mult, bădiţă, am dorit Ca să scapi de cătănit.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 298. ◇ Expr. **A fi de dorit** = a fi necesar, a se cuveni. *Ar fi de dorit să ştim cine a fost acea doamnă.* NEGRUZZI, S. I 101. **A lăsa de dorit** = a avea lipsuri, a nu fi complet, a nu satisface. *E drept că n-a fost o singură dată ceva, cît de neînsemnat, care să fi lăsat de dorit, se întrecea o lume să-mi facă voile şi să mă desfete.* M. I. CARAGIALE, C. 88. ✦ A pofti să dobîndească ceva, să aibă ceva pe gustul său. *Totdeauna mi-am dorit copii.* DAVIDOGLU, O. 24. *De sus pînă jos părul lor e negru: cai ce sînt ai întunericului şi ce n-au nici o pată. De altfel aşa îi şi dorise comandantul, şeful oştirei.* MACEDONSKI, O. III 39. ✦ A avea intenţia, a vrea. *Înainte de cină spuse Nadinei că ar dori să-i vorbească.* REBREANU, R. I 231. *El pleacă-n urmă la cazarmă, Să afle ce dorea.* COŞBUC, P. I 100. ◇ Expr. **Cum doriţi** sau **cum doreşti,** formulă prin care se lasă la aprecierea interlocutorului luarea unei hotărîri. *Cum doriţi, dar eu aşa socotesc că-i bine.*

2. A ţine mult să vadă sau să revadă pe cineva, a aştepta (pe cineva) cu dor, cu nerăbdare, a fi chinuit de dorul cuiva. *Fiind şi eu al domniei-tale, cel mai bun şi care te doreşte mai mult, frate.* SADOVEANU, Z. C. 18. *Cît te doream!... M-ai aşteptat, îmi pare, Prea mult.* MACEDONSKI, O. II 9. *Eu, care l-am dorit şi l-am plîns doi ani de zile.* ALECSANDRI, T. 1010. *Frunză verde de pe rît, Vai, bade, cum te-am dorit!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 236. (Poetic) *Pre tine, an tînăr, te văd cu mulţumire! Pre tine te doreşte tot neamul omenesc!* ALEXANDRESCU, P. 78. ◇ Absol. *Bădiţă, bădişor, M-ai învăţat a iubi Ş-acum mă laşi a dori!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 250.

3. (Cu privire la mîncări sau băuturi) A pofti cu nesaţ, a jindui. *A dori un strugure.*

4. A ura. *Scriu epistolia asta către fraţii mei. Le doresc pace, spor şi bine.* CAMILAR, N. I 253. *În ora de pornire, cu toţii împreună Doresc l-a tale pasuri călătorie bună.* ALECSANDRI, P. I 138. *Noi din suflet le dorim Acum şi pînă murim: Cîte paie sus pe casă Atîţia galbeni pe masă.* ANT. LIT. POP. I 623.

DÓRIC, -Ă, *dorici, -e,* adj. (Arhit.; în expr.) *Stil* (sau *ordin*) *doric* = cea mai veche şi mai sobră dintre cele trei forme arhitectonice vechi greceşti, caracterizată prin coloane fără bază şi capiteluri fără ornamente. ✦ (Despre clădiri sau elemente arhitectonice) În stil doric. *Puţina lumină care... izbea* [templul din Corint] *dădea columnelor lui grele, dorice, o înfăţişare strivitoare şi fioroasă.* GALACTION, O. I 519.

DORÍNŢĂ, *dorinţe,* s. f. **1.** Tendinţă lăuntrică spre realizarea sau dobîndirea unui lucru. V. năzuinţă, aspiraţie, rîvnă. *Ardeam de dorinţa de a vedea mai curînd teatrul sovietic.* STANCU, U.R.S.S. 11. *Mi-am exprimat dorinţa să-i văd copiii.* IBRĂILEANU, A. 131. *Nicu Bălcescu avea o mare dorinţă d-a învăţa.* GHICA, S. 680. ✦ Poftă, voie. *I se naşte dorinţa să intre şi el în grădină, ca să vadă lucrurile mai de aproape.* SP. POPESCU, M. G. 68. *Iar dacă s-a întîmpla... după dorinţa luminăriivoastre, apoi atunci să ne trimeteţi copila acasă.* CREANGĂ, P. 84.

2. Iubire; imbold erotic. *Îl vede azi, îl vede mîni, Astfel dorinţa-i gata; El, iar, privind de săptămîni, Îi cade dragă fata.* EMINESCU, O. I 167. *Amoroase porumbiţe... chemate de dorinţă, cu aripile întinse şi-ncordate zboară către dulcele lor cuib, purtate prin aer de dorul ce le-nginge.* ODOBESCU, S. III 34.

— Pl. şi: *dorinţi* (SADOVEANU, O. I 433, ALECSANDRI, P. I 124).

DORÎRE, *doriri,* s. f. (Învechit) Dorinţă. *Cea mai mare dorire a me este de a mă întoarce în familia me cît mai în grabă.* KOGĂLNICEANU, S. 138.

DORÎT, -Ă, *doriţi, -te,* adj. **1.** Pe care îl doreşte cineva; rîvnit. *Atunci să-nceapă dorita sarabandă, Cu cîntece şi dansuri.* CAMIL PETRESCU, T. III 369. *Îi aşteaptă gondola cea dorită, Pe-ntinsele lagune să-i legene-amoros.* MACEDONSKI, O. I 373. *În sfîrşit, eram să văd locuri dorite.* NEGRUZZI, S. I 67. ✦ Aşteptat cu nerăbdare. *Mi se părea că privirea ochilor ei negri şi toată purtarea ei faţă cu mine ascundeau, destul de străveziu, răspunsul mult dorit.* GALACTION, O. I 106. *O, cît am rămas de recunoscător bunului părinte pentru această dorită veste!* NEGRUZZI, S. I 7. ✦ Iubit, drag.

2. (Mold.; cu sens activ, uneori urmat de determinări introduse prin prep. «de») Care doreşte; dornic, doritor. *Gînsacul, dorit de gîşte, ţipa cît îi lua gura: ga, ga, ga, ga!!!* CREANGĂ, P. 43. [Bătrînii] *n-aveau copii, şi, doamne! tare mai erau doriţi să aibă măcar unul.* CREANGĂ, P. 73.

DORITÓR, -OÁRE, *doritori, -oare,* adj. (Uneori urmat de determinări introduse prin prep. «de») **1.** Care doreşte; dornic (de ceva). *Dascălul ar fi doritor să afle povestea lui Omu.* SADOVEANU, P. M. 18. *Se gîndea să vîndă, în taină, unui megieş doritor, cîteva pogoane din partea-i de pămînt.* GALACTION, O. I 143. *Sînt doritor de veşti bune.* CARAGIALE, O. VII 79.

2. Iubitor, drăgăstos. *Gură tu! învaţă minte, nu mă spune nimărui, Nici chiar lui, cînd vine noaptea lîngă*

patul meu tiptil, Doritor ca o femeie și viclean ca un copil! EMINESCU, O. I 80. *Se întoarce îndată, Cu inimă ne-mpăcată Și cu gînduri doritoare Pentru rumena lui floare.* TEODORESCU, P. P. 171.

DORÎNGĂ, *doringi*, s. f. Prăjină fixată în interiorul caselor țărănești sau sub streașină, pe care se atîrnă rufe sau alte obiecte; culme (3). ✦ Prăjină cu care se poartă de către două persoane un hîrdău; părîngă.

DORMÉZĂ, *dormeze*, s. f. Canapea fără spetează (de obicei cu un capăt ridicat), pe care se poate dormi; otomană, divan. *Nu știi cîte nopți am petrecut minunat, cetind amîndoi pe dormeză?* CAMIL PETRESCU, T. II 143.

DORMÍ, *dorm*, vb. IV. Intranz. **1.** (Despre ființe) A se găsi în stare de somn, a fi adormit. *Sublocotenentul Măgură dormea totdeauna la un loc cu soldații.* CAMILAR, N. I 31. *Dormii zdravăn în noaptea aceea și aproape fără de visuri.* HOGAȘ, M. N. 231. *Cănuță dormea la căldură, în patul bunică-sii.* CARAGIALE, P. 19. *Cum îți vei așterne, așa vei dormi.* ✧ *Cameră de dormit* v. cameră. *Vagon de dormit* v. vagon. ✧ Fig. (Despre morți) [Căpitanii] *dormeau... în mormintele cele mari.* SADOVEANU, D. P. 8. *Dar lăsați măcar strămoșii ca să doarmă-n colb de cronici.* EMINESCU, O. I 151. *O! dormi în pace pe-aceste maluri, Înginat dulce, ca-n vis ușor, De glasul mării purtat de valuri, De glasul nostru uimit de dor.* ALECSANDRI, P. A. 75. ✧ Expr. **A dormi bușteanu** (sau **tun, butuc, ca pămîntul, dus, ca dus de pe lume, ca un mort**) v. c. **A dormi de-a-n picioarele** (sau **pe picioare**) = a) a fi foarte obosit, a pica de somn; b) (fig.) a fi încet la treabă, a se mișca leneș; p. ext. a nu-i sta mintea la ceva, a fi absent. *Ochii lui erau mai totdeauna coperiți de o ceață, așa că părea nepăsător pentru tot ce se petrece împrejuru-i și că umblă dormind pe picioare.* MACEDONSKI, O. III 24. **A dormi iepurește** v. iepurește. **A dormi numai cu un ochi** v. ochi. ✧ Tranz. (Cu complementul «somn» sau «noapte») *Murele au rămas neculese în codri și în vizuini își doarme sătul somnul ursul.* ISAC, O. 210. *Și unde nu să puse Ileana pe un somn dulce, de gîndeai că nu alta, fără de-ar fi șapte nopți legate laolaltă încă s-ar cumpăni să le doarmă.* RETEGANUL, P. I 57. *Voinicelul mi-o privea, Somnul dulce cum dormea... Și mereu se socotea: S-o deștepte-n grab' au ba?* TEODORESCU, P. P. 451. (Expr.) **A dormi somnul (cel) de veci** (sau **cel lung, cel de pe urmă**) = a) a fi mort; b) (în imprecații) a muri. *Dormiți... dormire-ați somnul de veci!* CAMILAR, N. I 335. *Să nu crezi că doarme Smaranda, dormire-ai somnul cel de veci, să dormi!* CREANGĂ, A. 17. *Dormi tu, bărbățelul meu, Ierte-mi-te-ar dumnezeu! Dormi, dormire-ai somnul lung, Că multe-am tras și-mi agiung!* ALECSANDRI, P. P. 355.

2. A mînea, a rămîne peste noapte undeva; a trage în gazdă. *Ți-e drumu-ndelungat Și-i noapte. De n-ai gazdă-n sat, Să vii să dormi la noi.* COȘBUC, P. I 230.

3. Fig. A fi lipsit de interes, a lucra fără tragere de inimă. *Apoi dormi la abataj și scoți acord mic.* DAVIDOGLU, M. 17. ✦ (În forma negativă) A veghea; a fi vigilent. *Azi știu că duhul tău nu doarme, Că porți pistolul sub gheroc, Dar fii pe pace, avem arme Și ac de fiece cojoc.* BANUȘ, B. 117. *Producția crește mereu, și-acum cu secretarul ăsta nou, care intră peste tot... șeful fierbe. — Să fiarbă, că nici eu nu dorm.* DAVIDOGLU, M. 47.

4. Fig. A sta nemișcat, neclintit, în amorțire. *Cîmpiile dorm fericite și neștiutoare.* BOGZA, C. O. 206. *Dealuri galbene și ruginii dormeau în jurul nostru somnul după-amiezelor de toamnă.* GALACTION, O. I 98. *Cînd luna-n lacuri își scaldă fața, Cînd vîntul doarme în cîmp, pe flori... Eu șoptesc nopții un dulce nume.* MACEDONSKI, O. IV 10. *Stă castelul singuratic, oglindindu-se în lacuri, Iar în fundul apei clare doarme umbra lui de veacuri.* EMINESCU, O. I 152. ✦ A zăcea ascuns; a mocni. *Acea tainică simțire, care doarme-n a ta harfă.* EMINESCU, O. I 137. ✧ Tranz. *Păduri ce-și dorm foșnirea-n mica ghindă Se cer spre cer coroana să-și destindă.* TOMA, C. V. 269.

— Variantă: (Transilv.) **durmí** (RETEGANUL, P. I 47) vb. IV.

DORMÍT s. n. Faptul de a dormi; somn. *Școală, c-a trecut vremea dormitului!*

DORMITÁ, *dormitez*, vb. I. Intranz. **1.** (Despre ființe) A dormi ușor și întrerupt; a atipi din cînd în cînd; a moțăi, a picoti, a piroti. *Venise luna lui april, cu moleșeală și somn. Umblam prin casă și prin curte dormitînd.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 124. *Calul își apropie genele și dormitează.* GÎRLEANU, L. 31. *Miul voinicul La munte suia, Pe cal dormita, Iar murgul cotea Și se poticnea, Din somn îl trezea.* TEODORESCU, P. P. 496. ✧ (Metaforic) *Cîmpia dormita sub licăritul neîntrerupt al stelelor.* MIHALE, O. 356. *Nouri în chip de urși polari dormitau în cerul incandescent.* GALACTION, O. I 340.

2. Fig. (Despre oameni) A sta inactiv, a fi indiferent; a trîndăvi. *Ce ar fi agiuns pămîntul acesta dacă strămoșii noștri ar fi dormitat și ei!* RUSSO, O. 43.

DORMITÓR, *dormitoare*, s. n. **1.** Cameră de dormit, într-o locuință particulară. *Are două încăperi, un salonaș-dormitor și un iatac alături.* GALACTION, O. I 609. *În dormitor era lumină și se făcuse puțin foc.* VLAHUȚĂ, O. A. I 101. ✦ Mobila din camera de dormit. *Și-a comandat un dormitor de nuc.*

2. Sală mare cu paturi (într-o cazarmă, într-un internat sau pe lîngă un șantier), în care dorm mai mulți oameni. [Soldații] *urcau iar în dormitoarele înghețate.* CAMILAR, N. I 375.

DORN, *dornuri*, s. n. (Tehn.) **1.** Unealtă de oțel cu care se fac sau se lărgesc găuri în tablă, în curele etc.; priboi. *La nituitul cercurilor, găurile se fac cu dornul.*

2. Unealtă care funcționează ca un burghiu de filetat și cu care se degajează o sondă blocată prin accident de o piesă rămasă înțepenită în interiorul ei.

DÓRNĂ, *dorne*, s. f. (Regional) Vîrtej, vîltoare, bulboană.

DÓRNIC, -Ă, *dornici, -e*, adj. (De obicei urmat de determinări introduse prin prep. «de») Plin de dor; doritor. *Caii albi au zvîcnit nervos din loc, dornici de ducă.* SAHIA, N. 59. *Eram... dornic de evadare.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 87. ✧ Fig. *Oltul e el însuși prea dornic de aventură, pentru a nu porni... în altă parte decît acolo, încotro s-ar fi cuvenit.* BOGZA, C. O. 105.

DOROBÁNȚ, *dorobanți*, s. m. (Învechit) **1.** Soldat din infanterie. V. curcan, căciular. *Constantin trăsese sorț de cu primăvară și-l luase dorobanț.* GALACTION, O. I 126. *Strecurați prin plumb și săbii, dorobanții drum deschid.* COȘBUC, P. II 44. *Toți dorobanți, toți căciulari... Purtînd opinci, suman, itari Și cușma pe-o ureche.* ALECSANDRI, P. A. 204.

2. Jandarm. *L-au dibuit oamenii boierului și l-au adus cu dorobanții înapoi, legat, pe jos, prin zăpadă.* CAMIL PETRESCU, B. 14. *Trupul călăreț de jandarmi, cărora s-a dat vechea numire de dorobanți, s-a întocmit la 1832.* BĂLCESCU, O. I 37.

3. Aprod, portar, ușier (la autorități). *Un dorobanț îți aduse un plic în care găsi permutarea lui.* NEGRUZZI, S. I 111.

— Variantă: **dărăbán** (BĂLCESCU, O. I 118) s. m.

DOROBĂNȚÉSC, -EÁSCĂ, *dorobănțești*, adj. (Învechit) De dorobanț, al dorobanților. *Cetele de dorobanți sau neamul dorobănțesc, după cum îl numesc cronicarii noștri.* BĂLCESCU, O. I 13.

DOROBĂNȚÎME s. f. (Învechit) Mulțime, ceată de dorobanți (1); totalitatea soldaților dintr-o armată. *Cînd dădu iureș pe urmă dorobănțimea, să-i prindă cu arcanul, ei răcniră pînă la cer și o alungară cu coase și cu furci.* PAS, L. I 176.

DORSÁL, -Ă, *dorsali, -e,* adj. Din regiunea spatelui. *Vertebre dorsale.*

DORÚȚ s. n. (În poezia populară) Diminutiv al lui d o r[2]. *Dar mi-i jele, doamne, jele De doruțu mîndrei mele.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 305.

DOS, *dosuri,* s. n. (În opoziție cu f a ț a)

1. Partea de dindărăt a unui obiect. *Dosul cărții. Dosul foii.* ▭ *Știa să facă și socoteli și să le însemne cu cărbune pe dosul ușii.* SADOVEANU, Z. C. 312. ✧ L o c. p r e p. (Construit cu genitivul) **În dosul** = în spatele, îndărătul, dinapoia. *Bibescu simți pași moi în dosul ușii.* SADOVEANU, P. M. 58. *Au ieșit în dosul casei.* GALACTION, O. I 78. *Știam că e în dosul storului.* IBRĂILEANU, A. 145. **Din dosul** = din spatele, dindărătul, de dinapoia. *Nucule din dosul casei, Tot al meu și-aici și-aiurea: Ziua-n vînt îți văd doinirea, Noaptea ți-o ascult.* COȘBUC, P. II 275. *Un dușman de lup... trăgea cu urechea la părețele din dosul casei.* CREANGĂ, P. 21. ✧ L o c. a d v. **De-a-ndoasele** sau **de-a-ndoaselea, pe de-a-ndoasele** sau **pe de-a-ndoaselea** = a) altfel de cum trebuie, de cum e firesc, de cum te-ai aștepta; anapoda, pe dos. *Tot ce făcea îi ieșea de-a-ndoasele.* ISPIRESCU, U. 108; b) întors, invers. *Meșterul Dincă binagiul mi-a făcut-o; a tencuit zidul de la poartă și mi-a bătut numărul 6 d-a-ndoasele.* CARAGIALE, O. I 84; c) cu spatele înainte, de-a-ndăratele. *Dușu se depărtă... mai mult de-a-ndoaselea, oprindu-se mereu.* SLAVICI, O. I 369. ✦ (În opoziție cu f a ț a d ă) Partea de dinapoi a unei case sau a unei curți. *Nu se dusese la el pe uliță, ci prin dosurile curților.* DUMITRIU, N. 180. *Fiecare pămîntean... punea să i se clădească... casa după fantazia momentului, avînd chiar o deosebită plăcere să întoarcă dosul ori coasta către alții.* SADOVEANU, Z. C. 79. ✧ L o c. a d v. (În opoziție cu î n f a ț ă, î n a i n t e) **În dos** = în partea de dinapoi a casei; în spate. *Unui vechi trup de clădire pătrat și cu un singur rînd îi se înnădise mai tîrziu, în dos, pieziș, o coadă deșirată și îngustă cu două caturi.* M. I. CARAGIALE, C. 127. *Cine taie lemne-n dos?* ȘEZ. I 238. **Prin dos** = prin intrarea din spate a unei case. *Vină, bădițo, prin dos, Că-i portița de rogoz: Cum pui mîna, pică jos.* HODOȘ, P. P. 43. ✧ L o c. a d j. **Din dos** = care este situat îndărătul, în spatele casei. *Făt-Frumos ieși din casă și intră în grădina din dos.* POPESCU, B. II 10. *Am fugit pe ușa din dos și am dat pin grădină, ca să scap de dascal.* ALECSANDRI, T. I 184. ✧ E x p r. **A scăpa pe** (sau **prin**) **ușa din dos** = a scăpa (dintr-o încurcătură) cu mare greutate, cu rușine. **A intra pe** (sau **prin**) **ușa din dos** = a ocupa o slujbă, un post etc. sau a înainta în ierarhia funcționărească prin protecție, nu pe cale ierarhică.

2. (Fiind vorba de partea de dinapoi a corpului omenesc; numai în locuțiuni și expresii) L o c. a d v. (În opoziție cu î n f a ț ă) **În dos** = în spate, pe ascuns. *Unul în dos te-a-njurat. — În lipsa mea putea să mă și bată.* PANN, P. V. I 169. ✧ E x p r. **A da dos** (la față) sau **a da dosul** (sau **dosurile**) sau **a pune dos la fugă** = a fugi, a o lua la sănătoasa, a o șterge; a se retrage, a dispărea. *Ba, tu ai să-i îngropi pe aiștia... Ce dracu? De trei zile, bade Gheorghe, dai dosurile.* CAMILAR, N. I 444. *Chiorul... a încercat să deie dos la față.* SADOVEANU, D. P. 160. *Tu cauți să dai dosul, îmi pare?... Vrei să fugi?* MACEDONSKI, O. II 83. *Manea-n scări se-nțepenea, Dos la fugă și punea.* ALECSANDRI, P. P. 73. (Exclamativ) **Dos la față!** = ia-o la fugă! șterge-o! *M-am dus... Să ne videm cu bine, Mândică! Pe unde să ies ca să nu mă-ntîlnesc cu el? Ha! pe fereastă... Dos la față.* ALECSANDRI, T. I 317. **A întoarce** (cuiva) **dosul** = a se depărta (de cineva), a rupe relațiile (cu cineva), a ocoli (pe cineva), a întoarce (cuiva) spatele. ✦ Șezut, fund. *Doctorul avea obiceiul să-i plesnească* [pe copii] *ușor, din mers, cu vîrful bastonului, la dos.* BART, E. 339. ✧ E x p r. **A se scula cu dosul în sus** = a fi ursuz și indispus (fără motiv).

3. (Urmat de determinări care indică un organ sau o parte a trupului) *Dosul mîinii* (sau *palmei*) = partea de din afară a mîinii. *Plîngea molcom; din cînd în cînd își ștergea nasul cu dosul palmei și ofta, pomenind șoptit numele lui Vasile.* GALAN, Z. R. 42. *Făcu semn cu dosul mînii să fie lăsat singur.* SADOVEANU, Z. C. 243. *Dosul limbii* = partea de dedesubt a limbii. *Faci pe dosul limbei niște beșicuțe.* ȘEZ. II 191.

4. Partea mai puțin arătoasă (neîmpodobită) a unui obiect. *Dosul stofei. Dosul covorului.* ✦ Partea de dinăuntru neexpusă vederii (a unei haine). *Dosul paltonului.* ✧ **Pe dos** = a) (l o c. a d v. în legătură cu obiecte de îmbrăcăminte) cu partea de dinăuntru în afară. [Era] *îmbrăcat la întîmplare, cu haina pe dos.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 56. *Era Mane cel spătos, Cu cojoc mare, mițos, Cu cojoc întors pe dos.* ALECSANDRI, P. P. 73; b) (l o c. a d v., f i g.) altfel (decît în realitate), de-a-ndoaselea. *Toate le văd pe dos ... Iaca mătușica se dă de-a tumba, ha, ha, ha!* ALECSANDRI, T. I 223; c) (l o c. a d j., f i g., despre oameni) cu purtări nefirești; sucit, ciudat, bizar. *Iată că sînt și oameni pe dos.* IONESCU-RION, C. 37. ✧ E x p r. **Întors pe dos** = necăjit, supărat, indispus. *Mai întors pe dos decît înseși buzunarele sale, intră, dimineața, acasă.* M. I. CARAGIALE, C. 142. **A întoarce** (pe cineva) **pe dos** = a tulbura, a indispune (pe cineva). *Dragostea asta te-a cam întors pe dos.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 162.

5. (Popular) Loc unde nu bate soarele; loc ferit, ascuns, adăpostit. *Bate vîntul, îl lași să bată și te dai într-un dos.* SADOVEANU, P. M. 180. *Vărsa lacrimi, pe cînd luna Răsărea de după-un dos.* COȘBUC, P. II 214. *Soare a umblat Și a căutat Toate văile, Toate luncile, Toate dealurile Și dosurile.* PĂSCULESCU, L. P. 182.

— Forme gramaticale: (în l o c. a d v.) *de-a-ndoasele, de-a-ndoaselea.*

DOSÁDĂ s. f. (Învechit, popular și arhaizant) **1.** Mîhnire, întristare, amărăciune. *Mă suii pe munți de piatră Să-mi văd mumă, Să-mi văd tată, Plin de dor și de dosadă.* TEODORESCU, P. P. 284.

2. Insultă, ocară. *Pîrcălabe, străjuiește-l! Vreau de obște să se vadă cum Vlad Basarab voievodul pedepsește o dosadă.* DAVILA, V. V. 95.

DOSÁR, *dosare,* s. n. Totalitatea actelor referitoare la o afacere, la o chestiune, la o problemă, la o persoană; învelitoare de carton în care se pun aceste acte. *Pe masa de lucru, dosarele grele Strîng cifrele vieții în val: Sub fruntea înaltă se-ncheagă din ele Al nostru dintîi cincinal.* DEȘLIU, M. 69. *Înainta cereri, devize, planuri, memorii care călătoreau de la un birou la altul cu numere, rezoluții, parafe și peceți, pînă cînd adormeau într-un dosar.* C. PETRESCU, Î. II 49. *Cînd am intrat, judecătorul citea într-un dosar.* VLAHUȚĂ, O. A. 494. ✧ E x p r. (Jur.) **A închide dosarul** = a pune definitiv capăt unor cercetări, unei anchete, unei acțiuni judiciare începute; a clasa. *Îl chemase pe Constantin Lipan și îi ceruse să suspende urmărirea și să închidă dosarul.* C. PETRESCU, C. V. 324. *Îți promit, mîine închid dosarul, încetează orice urmărire, răspunse el hotărît, mărinimos.* BART, E. 350. **A pune** (o cerere sau un act) **la dosar** = a pune la o parte, a nu-i da curs; f i g. a nu-i păsa (cuiva) de ceva, a nu se sinchisi, a face uitat. *Vorbim de acel Theodor Șerbănescu, prea adesea pus la dosarul uitării.* MACEDONSKI, O. IV 15.

DOSĂDÍ, *dosădesc,* vb. IV. T r a n z. (Învechit și arhaizant) A mîhni, a amărî, a întrista.

DOSĂDÍT, -Ă, *dosădiți, -te,* adj. (Învechit, popular și arhaizant) Mîhnit, întristat, amărît. *Plîngeți cu mine fierbinte Pentru moarte dosădită.* ȘEZ. VIII 48. ◇ (Substantivat) *Ieșiră deci la uscat dosădiții.* ISPIRESCU, L. 354.

DOSÉLNIC, -Ă, *doselnici, -e,* adj. (Neobișnuit) Ascuns, dosnic; p. ext. incorect, nepermis, neiertat. (Cu pronunțare regională) *Umblați cu pîri ascunse... cu mijloace dosălnice.* ALECSANDRI, T. 1340.

DOSÍ, *dosesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A sustrage vederii altora; a ascunde. *Ulciorul plin, unde să-l pot eu dosi?* COȘBUC, P. I 210. *I-au plesnit prin minte ca să aducă pe-ascuns mulți ostași în curte și să-i dosească undeva în tindă.* SBIERA, P. 121. ◇ Refl. *Sentinelele romîne, care se dosiseră bine dincoace, ieșiră în lumină.* SADOVEANU, O. VI 47. *Era bucuros cînd se putea dosi... în lanuri de popușoi.* POPA, V. 68. *Luntrea... Cînd la umbră se dosește, cînd s-arată la lumină.* ALECSANDRI, P. A. 127. (Fig.) *Defecturile tale, sub strămoșeasca umbră, De-ai fi în orice treaptă, nu pot să se dosească.* NEGRUZZI, S. II 196.

2. A lua ce nu-ți aparține și a ascunde; a șterpeli. *E o cupă dosită din palatul Gualatema.* CAMIL PETRESCU, T. III 337. *Cărțile... le dosea din biblioteca tatălui său.* MACEDONSKI, O. III 28. *Foicică trei lalele, D-alelei, fecior de lele, Nu dosi dintr-ale mele.* TEODORESCU, P. P. 642.

3. (Rar, în expr.) **A o dosi** = a fugi, a o lua la fugă; a da dos la față, v. dos. *De groaza lui dușmanii au dosit-o ca mișei.* MACEDONSKI, O. I 84.

— Variantă: **îndosí** (CONTEMPORANUL, I 457, CREANGĂ, A. 55) vb. IV.

DOSÍRE, *dosiri,* s. f. Acțiunea de a (se) dosi.

1. Ascundere. *Pentru ce s-au mazilit domnul Alexandru-vodă? Au doară s-au turburat Poarta pentru dosirea fiilor săi?* ODOBESCU, S. I 282.

2. Sustragere, șterpelire.

3. (Învechit) Fugă sau retragere (din fața dușmanului). *Acest eroic războinic... nici de dosirea nestatornicilor ostași ce îl părăsise, nici de mulțimea vrăjmașilor, nepierzîndu-și inima, printr-un război parțial, ostenește pe dușman și îi închide calea Ardealului.* BĂLCESCU, O. II 101.

DOSÎT, -Ă, *dosiți, -te,* adj. **1.** Ascuns, pitit, pitulat. *Traian se afla dosit într-un luminiș tînăr de stejărei.* SADOVEANU, P. M. 221. *Dosiți pe după care, Îndreaptă groase tunuri, le-ncarcă, le dau foc.* ALECSANDRI, P. A. 145.

2. Retras, ascuns vederilor, ferit. *Ședeau de un ceas la măsuța cu marmora pătată din colțul cel mai dosit al cafenelei.* AGÎRBICEANU, S. P. 239.

DÓSNIC, -Ă, *dosnici, -e,* adj. **1.** (Despre locuri, străzi, clădiri etc.) Așezat mai la o parte, retras, lăturalnic, ferit, izolat. *Fiind* [peștera] *prea dosnică, nu pătrundea la ea nici o rază de soare.* STĂNOIU, C. I. 153. *Pe o scară acoperită, strîmtă și dosnică, ieșirăm în dosul mînăstirii.* GALACTION, O. I 570. *Strada, dosnică și troienită de zăpadă, era pustie.* MACEDONSKI, O. III 70. ◇ (Adverbial) [Iubirea] *vom căuta deci s-o izgonim din acest palat, Unde s-a strecurat furișată dosnic Într-o seară de bal.* CAMIL PETRESCU, T. III 340.

2. (Rar, despre oameni) Ursuz, retras, tăcut. *Pe zi ce mergea, sluga se arăta tot mai dosnic față cu copilul, așa încît bietul copil sta smirna.* BOTA, P. 6. *Sînt... unii oameni dosnici, grei la vorbă, încît și dracu-i ocolește.* RETEGANUL, P. III 28.

DOSPEÁLĂ, *dospeli,* s. f. **1.** Faptul de a dospi, fermentare; (concretizat) substanță fermentată (care se folosește ca maia), plămădeală. V. aluățel. *Scotea bere din dospeala orzului.* I. BOTEZ, ȘC. 137.

2. Fig. Moleșeală, trîndăveală. *Eu mă pun la dospeală o zi, două, adastînd o vorbă de la d. doctor.* CARAGIALE, O. VII 206.

DOSPÍ, *dospesc,* vb. IV. Intranz. și (rar) refl. **1.** (Despre aluat sau despre pîinea în curs de fabricație) A se transforma într-o masă buretoasă sub acțiunea unui ferment specific introdus intenționat prin maia. V. crește (6). *E după pîinea care rodește În glod de sînge și se dospește Numai în lacrimi și în sudori!* BOLLIAC, O. 137. *Apoi mama plămădea Ș-o lăsa pînă dospea; Apoi colaci învîrtea, Pe lopată mi-i culca Și-n cuptor îi arunca.* ANT. LIT. POP. I 619. *Am lăsat Pînea-n covată dospind.* SEVASTOS, C. 312. ◇ Tranz. (Rar) *Halal, zău, de cine știe Să facă plăcintărie, S-o dospească, plămădească, În cuptor s-o rumenească.* ALECSANDRI, T. 142. *Sătencele obicinuiesc a dospi cocă.* ȘEZ. IV 23. ✦ (Despre alte alimente) A suferi un proces (natural) de fermentație, modificîndu-și (în bine sau în rău) gustul sau aspectul. *Cașul dospește.*

2. (Despre unele materii organice) A fermenta sub acțiunea unor fermenți naturali, în condiții specifice de căldură, umezeală etc.; a se transforma într-o nouă formă, de obicei alterată (rareori utilă omului). *Erau pe-aici mormane de moloz, Gunoaie ce dospeau mustind în soare.* D. BOTEZ, F. S. 55. *Nu se grămădeau mușterii. Pepenii se dospeau în soare.* PAS, Z. I 169. ◇ Tranz. fact. *Murdăria... o dospise soarele de vară.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 39.

3. Fig. A se dezvolta în ascuns, a mocni. *Moș Petrache vedea carnea umflată și înțelegea bine că acolo dospea puroi.* POPA, V. 139. ◇ Tranz. *Se lasă frig de munte, dar pămîntul Dospește-n taină colțul ierbii crud.* D. BOTEZ, F. S. 83. ✦ Tranz. A face să crească. *În beznă, poporul Își dospea, dîrz, dorul!* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 164, 5/4. *Îi purtau ură și-i dospeau gînd rău.* DELAVRANCEA, S. 16.

DOSPÍRE, *dospiri,* s. f. Acțiunea de a (se) dospi; fermentare.

DOSPÎT, -Ă, *dospiți, -te,* adj. (Despre aluat, pîine) Care a suferit procesul dospirii; crescut. ✦ (Despre alte alimente) Care a suferit acțiunea unor fermenți; fermentat. ✦ (Despre plante) Care a fost supus acțiunii căldurii și a umezelii; încins. [Boii] *au început a pufni cald, cu miros de iarbă dospită.* GALAN, Z. R. 163. ◇ Fig. *Văzduhul dospit de miasme alungă zborul jucăuș al fluturilor.* C. PETRESCU, A. 466.

DOSPITOÁRE, *dospitori,* s. f. Poliță sau patul pe care se așază cașul ca să dospească.

DOSPITÓR, -OÁRE, *dospitori, -oare,* adj. (Rar) Moleșitor. *Mi-era lene, cum stam întins pe un preș, în căldura dospitoare a după-amiezii, să deschid gura și să cer o cană de apă.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 124.

DOTÁ, *dotez,* vb. I. Tranz. **1.** A prevedea (o instituție, o întreprindere etc.) cu cele necesare; a înzestra. *Noua fabrică va fi dotată cu instalații sanitare, de ventilație și de apă, din cele mai moderne.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2848. *Ambițiosul secretar de redacție voia să-l doteze cu diferite rubrici noi.* REBREANU, R. I 240.

2. Fig. A înzestra cu calități intelectuale, sufletești. *Natura l-a dotat cu inteligență.*

3. A da dotă unei fete cînd se mărită, a înzestra.

DOTÁL, -Ă, *dotali, -e,* adj. Care ține de dotă, privitor la dotă. *Via este avere dotală.* CAMIL PETRESCU, T. III 327. ◇ *Regim dotal* = totalitatea prevederilor legale (în vigoare în trecut) referitoare la modul de administrare și folosință a dotei unei femei. *Foaie dotală* v. foaie.

DOTÁRE s. f. Acțiunea de a dota; înzestrare. *Suma repartizată ca fond cultural servește la dotarea echipelor de cor și dansuri cu costumele necesare.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2716.

DOTÁT, -Ă, *dotaţi, -te,* adj. Înzestrat cu calităţi intelectuale, morale sau artistice. *Copil dotat.*

DOTÁŢIE, *dotaţii,* s. f. Înzestrare a unei persoane sau a unui aşezămînt cu cele necesare; mijloace materiale puse la dispoziţia unei persoane, a unui aşezămînt etc.
— Variantă: (învechit) **dotaţiúne** (MACEDONSKI, O. III 18) s. f.

DOTAŢIÚNE s. f. v. **dotaţie.**

DÓTĂ, *dote,* s. f. Avere (constînd în bani sau proprietăţi) pe care femeia o aduce în căsnicie cu forme legale. V. z e s t r e.

DOUĂZÉCI num. card. Numărul care, în numărătoare, are locul între nouăsprezece şi douăzeci şi unu. *Zece şi cu zece fac douăzeci.* ◇ (Adjectival) *Peste douăzeci de baionete i se apropiară de piept.* CAMILAR, N. I 72. *La Rîmnic n-am mai fost de zece ani, la Piteşti de douăzeci.* GALACTION, O. I 64. *Olga Postelnicu avea douăzeci de ani.* REBREANU, R. I 56. ✦ (Cu valoare de num. ord.) Al douăzecilea. *Pagina douăzeci.*

DOUĂZÉCILEA, -ZÉCEA num. ord. (Precedat de articolul «al», «a») Care se află între al nouăsprezecelea şi al douăzeci şi unulea. *Aceste cuvinte, care învineţeau pe albeaţa hîrtiei, trecuseră pentru a douăzecea oară pe dinaintea vederii soţiei-mame.* MACEDONSKI, O. III 16.

DOVÁDĂ, *dovezi,* s. f. **1.** Fapt sau lucru care dovedeşte, arată, demonstrează ceva; probă evidentă, convingătoare, semn, mărturie. ◇ L o c. a d v. **Ca (sau drept) dovadă** = ca semn că. *Poţi să te duci unde vrei. Uite, ca dovadă, astăzi ieşi din oraş, mergem la cîmp.* SAHIA, N. 25. *Ca dovadă că aşa este... aduc şi faptul că ţi-am recunoscut totdeauna marile merite.* MACEDONSKI, O. II 291. ◇ E x p r. **A da dovadă că...** = a demonstra, a dovedi că... *Trebuie să ştiţi însă, şi pot să dau dovadă, Că pe vremea aceea toporul n-avea coadă.* ALEXANDRESCU, P. 130. **A da dovadă de...** = a lăsa să se vadă (o atitudine, un sentiment, o însuşire), a arăta, a vădi, a dovedi. *Dădu dovadă de o mare agerime de minte.* SADOVEANU, Z. C. 311. *Oamenii... îi daseră dovadă temeinică de prietenie.* M. I. CARAGIALE, C. 103. *Dacă n-ar fi vărsat întăiul pahar, ar fi dat dovadă de creştere rea.* IBRĂILEANU, A. 158. ✦ Probă juridică. *Fără îndoială că acuzatorul public... va aduce dovezile necesare ca să lumineze pe juraţi.* CAMIL PETRESCU, T. II 593. *În afară de dispariţie, n-avea nici o dovadă materială de vina paznicului.* POPA, V. 94.

2. Act justificativ, adeverinţă, înscris. *Dovadă de primire.* ▭ *Fiecare... pescar trebuie să aibă asupra sa dovadă de plata taxei.* SADOVEANU, V. F. 14.

DOVEDÍ, *dovedesc,* vb. IV. T r a n z. **1.** A arăta cu probe, argumente, mărturii sau dovezi existenţa sau inexistenţa unui fapt, a unei situaţii etc.; a demonstra, a proba, a atesta. *Mi-a spus că are să-mi dovedească altă dată că n-am dreptate.* IBRĂILEANU, A. 43. *Cum poţi dovedi zisele tale?* ISPIRESCU, L. 172. *Ia, numai am vrut să dovedesc lui Petre cît eşti tu de milostiv.* CREANGĂ, P. 300. ◇ A b s o l. *Tăcea, încruntat. Trebuia să afle, să dovedească. Dar cum?* DUMITRIU, N. 246. ◇ R e f l. p a s. *A doua zi nu s-ar putea dovedi nimic.* DUMITRIU, N. 134. *Am socotit mai bine să mă bag cioban şi să las... să se dovedească vinovatul.* ISPIRESCU, L. 304. ◇ E x p r. (Rar) **Cum nu s-a dovedit** = cum nu s-a (mai) pomenit, cum nu mai există. *Moş Călifare, am auzit că eşti un vraci cum nu s-a dovedit.* GALACTION, O. I 47. ✦ A reprezenta, a constitui o dovadă despre..., a fi semnul din care se poate înţelege că... *Că aceşti oameni, peste care veacurile aşezate nici nu mai au număr, au iubit în vremea lor progresul, o dovedesc atît de multele opaiţe care s-au găsit aici.* BOGZA, C. O. 202.

2. A da dovadă (de ceva), a arăta, a vădi, a manifesta (ceva). *Torentele de apă, pe care el* [Oltul] *singur le dezlănţuise, pentru a-şi dovedi puterea.* BOGZA, C. O. 127. *Erau totuşi în juru-i oameni care-i dovediseră credinţă în două domnii.* SADOVEANU, Z. C. 88. *Varsănufie dovedea mult bun simţ.* GALACTION, O. I 207. ◇ R e f l. *Îi venea să intre în pămînt la gîndul că s-ar putea dovedi slab.* V. ROM. noiembrie 1953, 154. *Elixirul din sticluţa albastră se dovedise şi el nefolositor.* SADOVEANU, P. M. 301. ✦ A descoperi dovezi sigure asupra vinovăţiei cuiva. *Hai şi dumneata... Să-l ridicăm. Îl ducem la post... — L-aţi dovedit?* DUMITRIU, N. 253.

3. A învinge, a birui, a răpune. *Oare are să mai ţie mult războiul?... — Pînă ce-om dovedi pe turc.* SADOVEANU, O. VI 68. *O femeie se lupta cu trei vardişti ţepeni ce abia puteau s-o dovedească.* M. I. CARAGIALE, C. 25. ◇ A b s o l. *Romînii îşi încercau puterile la trîntă... pînă ce unul dovedea.* ODOBESCU, S. A. 138. *Lupta ţinu cîtva îndoită, căci cînd unii, cînd alţii dovedeau şi din nou se întorceau la luptă.* BĂLCESCU, O. II 322. *Nici unul nu dovedea, Gios nici unul nu cădea.* ALECSANDRI, P. P. 25. ◇ R e f l. r e c i p r o c. *Doi zmei... se luptau de nouă ani şi nu puteau să se dovedească unul pe altul.* ISPIRESCU, L. 19. ✦ A întrece (pe cineva), a lăsa în urmă. *M-au socotit prost şi nepriceput... Am vrut să vă dovedesc pe toţi, fiindcă eu simt şi-nţeleg mai mult decît fiecare de-aici.* DAVIDOGLU, M. 68.

4. (Mold.) A termina, a isprăvi, a mîntui. *Eu aştept pînă ce dovedesc bucatele ce ai binevoit a-mi pune dinainte.* SADOVEANU, F. J. 535. ✦ I n t r a n z. A prididi, a răzbi. *Crişmăriţa cea frumoasă, luînd paharul, se închină la toţi cu sănătate, rîzîndu-i ochii, şi după ce gustă puţin, se roagă să n-o zăbovim, că mai are şi alţi muşterei şi bărbatu-său nu poate dovedi singur.* CREANGĂ, A. 97.

5. A afla, a găsi, a da de ceva. *I-a venit în gînd să se suie într-un copaci, să se uite în toate părţile, doară o dovedi vreo lumină de foc undeva.* POPESCU, B. IV 7.

DOVEDÍRE s. f. Acţiunea de a d o v e d i; probare, adeverire, confirmare. *Drama poate să fie tezistă, scrisă pentru dovedirea unei anumite teze.* GHEREA, ST. CR. II 249.

DOVEDITÓR, -OÁRE, *doveditori, -oare,* adj. Care dovedeşte, atestă, confirmă. *Act doveditor.*

DOVLEÁC, *dovleci,* s. m. **1.** Plantă din familia cucurbitaceelor, cu tulpina întinsă pe pămînt, cu fructe mari, rotunde sau ovale, comestibile *(Cucurbita pepo);* bostan. ✦ Fructul acestei plante. *Locul era plin de coceni şi coji de dovleac copt.* PREDA, Î. 149. *Uşa scîrţîi scurt, aburul de dovleac fiert îl învălui din cap pînă-n picioare.* CAMILAR, TEM. 278. *Silviu vorbea în versuri cu aurora, cu dovlecii mari şi galbeni de prin porumb.* GALACTION, O. I 566.

2. F i g. Cap de om (prost, fără minte).

DOVLECÉL, *dovlecei,* s. m. Varietate de dovleac, cu fructele mai mici, lunguieţe, aproape cilindrice. *În grădini poci* (= pot) *eu intra, Pepeni, dovlecei şi verze fără grijă a mînca?* ALEXANDRESCU, M. 387.

DÓXĂ s. f. sg. (Familiar) Minte, pricepere. *Te-am luat repede şi cu doxă şi-ţi pare rău că mi-ai mărturisit adevărul.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 301. ◇ E x p r. **A avea (sau a fi cu) doxă la cap** = a fi deştept, priceput. *Pentru cine nu-l ştie, domnu Arsene îi o făptură de om pe dos; da nu-i aşa, că doar are doxă la cap şi-i cu tîlc la vorbă.* HOGAŞ, M. N. 230.

DOZÁ, *dozez,* vb. I. T r a n z. A pune laolaltă, în proporţii determinate, substanţele care formează un amestec; p. e x t. a distribui după o anumită măsură elementele care formează un tot. [Sculptorul] *are meritul de a nu cădea în decorativ, de a şti să dozeze golurile şi plinurile cu judiciozitate.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 120, 13/5. ◇ F i g. *Comisarul oficia în întunericul umed*

al beciului sau în sala de torturi, cu fanatism şi pe îndelete, dozînd, cu un rar simţ ştiinţific, suferinţa corporală şi mai ales morală. G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 357. ✦ A determina proporţia după care o substanţă sau un material intră, împreună cu altele, în compoziţia unui tot. *A doza zahărul din sînge.* ✦ A determina cantitatea de substanţă sau de material care produce un anumit efect.

DOZÁJ, *dozaje,* s. n. **1.** Dozare. *Reacţiunile* [nucleare] *au loc într-un ritm controlat precis prin dozajul neutronilor care intră în reacţie.* CONTEMPORANUL, S. II, 1950, nr. 185, 1/3.

2. Proporţia dintre diferitele substanţe sau materiale care intră în compoziţia unui amestec.

DOZÁRE, *dozări,* s. f. Acţiunea de a doza; dozaj. *Dozarea zahărului din sînge.*

DÓZĂ[1], *doze,* s. f. **1.** Cantitate precisă dintr-o substanţă, dintr-o radiaţie etc. care produce un anumit efect. *O doză de sare amară.* ▭ *Îl privea cum ia la sfîrşitul mesei « o doză » de sare din solniţă, pe vîrful cuţitului, cum o înveleşte într-o foiţă de ţigară şi cum o înghite repede.* SADOVEANU, P. S. 190. *Văzînd că nu-mi lucrează alte doctorii, am luat o doză mare de mercuriu şi azi mă trezesc că-mi cad musteţile.* NEGRUZZI, S. I 208. ✧ (Ironic) *D. Iancu îşi comandă doza de rachiu de drojdii cu picături de pelin.* CARAGIALE, O. II 227.

2. Cantitate de substanţă care intră împreună cu altele în alcătuirea unui tot. *Pămînturi... împănate cu o mare doză de humus.* I. IONESCU, D. 142. ✧ Fig. [Stăpînul casei] *avea o mare doză de răutate.* BOLINTINEANU, O. 414. *Au mai rămas oameni de înţeles, care au păstrat o doză suficientă de raţiune şi de pudoare.* ODOBESCU, S. III 462.

DÓZĂ[2], *doze,* s. f. (Adesea determinat prin « electromagnetică ») Aparat care produce un curent electric variabil sub acţiunea ondulaţiilor unui disc de patefon.

DRAC, *draci,* s. m. **1.** (În concepţiile religioase şi în superstiţii; familiar, mai ales în zicători, proverbe, expresii, de obicei nearticulat) Fiinţă imaginară considerată ca spirit al răului, al întunericului; diavol, necuratul. *Eu nu m-am închinat nici domnului, nici dracului.* BENIUC, V. 13. *Stai, nu fugi; nu e drac; e un biet om ca toţi oamenii.* SADOVEANU, D. P. 101. *Tremurau, într-un fluid luminos şi vioriu, draci mici, spînzuraţi de coarne, care zupăiau din picioruşe.* EMINESCU, N. 56. *Rîde dracu de porumbe negre şi pe sine nu se vede,* se zice cînd cineva critică pe altul, fără să-şi vadă propriile greşeli. *Nu-i chiar atît de negru dracu după cum se spune* (= lucrurile nu se prezintă atît de rău pe cît arată aparenţele). ✧ Expr. **A fi dracul gol** (sau **împieliţat, în picioare**) = a întrupa toate însuşirile negative ale dracului, a fi rău, cînos, afurisit. *Slujitorul domnului este dracul împeliţat.* NEGRUZZI, S. I 235. *Eşti dracul împeliţat. Dar şi Copiii oamenilor sînt draci goi.* PANN, P. V. II 122. **Omul** (sau **salba, poama**) **dracului** = om rău, ticălos, afurisit. *De omul dracului să dai şi să scapi.* ISPIRESCU, L. 43. *Nu ştiţi d-voastră ce poam-a dracului e Harap-Alb.* CREANGĂ, P. 230. *Deşi sîngele apă nu se face şi cămeşa e mai aproape decît anteriul, dar nepotul e salba dracului.* NEGRUZZI, S. I 249. **A se teme** (de ceva) **ca de dracul** (sau **ca dracul de tămîie**) = a se teme foarte tare, a-i fi foarte frică (de ceva). **A se uita** (la cineva) **ca la dracul** = a se uita (la cineva) urît, cu duşmănie. **E tot un drac** = e totuna. **A avea draci, a fi cu draci** sau **a avea pe dracul în el** = a) a fi energic, plin de viaţă, zvăpăiat, neastîmpărat. *Sora asta a noastră are glas blînd, dar ştie să poruncească. Are în ea draci. Îmi place.* SADOVEANU, P. M. 240. *Da ştii c-ai chitit-o bine, măi Chirică? Tot cu draci eşti tu, bine zic eu.* CREANGĂ, P. 163; b) a avea toane rele, a fi rău dispus. *Are draci astăzi.* **A băga pe cineva în draci** (sau **în toţi dracii**) = a intimida pe cineva, a vîrî frica în cineva. **Trebuie să fie un drac la mijloc,** se spune cînd nu se poate găsi o explicaţie logică unei situaţii încurcate sau cînd se bănuieşte o urzeală, ceva ascuns. *Aici tot trebuie să fie un drac la mijloc!* SADOVEANU, Z. C. 292. **Şi-a băgat** (sau **şi-a amestecat**) **dracul coada,** se spune cînd o situaţie care părea clară se complică dintr-o dată, cînd doi prieteni se învrăjbesc pe neaşteptate etc. (Cu o construcţie mai puţin obişnuită) *Aici şi-a amestecat coada un drac.* C. PETRESCU, R. DR. 127. **A trage pe dracul de coadă** = a fi foarte sărac, a trăi în mizerie, de azi pe mîine; a trage mîţa de coadă. **A căuta pe dracul,** se spune despre cel care lucrează fără prevedere, care îşi produce singur încurcături şi neplăceri. *Cînd i-i bine, caută pe dracu.* SEVASTOS, la TDRG. **A da de** (sau **peste**) **dracul** sau **a vedea** (sau **a-şi găsi**) **pe dracul** = a-şi găsi beleaua, a o păţi. *Să ne apropiem... poate e cu cineva, să nu dăm de dracu!* PREDA, Î. 146. *Să nu te mai aud vorbind de asta, că dai de dracu.* SADOVEANU, P. M. 108. *Să se ieie amîndoi la harţă, să se taie în vorbe ca-n săbii: ş-apoi a vedea franţuzul pe dracu!* id. Z. C. 49. *A să treacă prin strîmtori, prin păduri, unde ş-ar putea găsi pe dracul.* ALECSANDRI, la TDRG. **A căuta pe dracul şi a găsi pe tată-său** sau **a ajunge de la dracul la tată-său** = a ajunge din rău în mai rău, a cădea din lac în puţ. **A trimite** (pe cineva) **la dracul** = a-l da (pe cineva) încolo, a-l da dracului. **A trimite** (pe cineva) **de la dracul la tată-său** = a face (pe cineva) să alerge mult încoace şi încolo, a purta (pe cineva) de icicolo. **A cere** (pentru un obiect oferit spre vînzare) **pe dracul şi pe tată-său** (sau **cît dracul pe tată-său**) = a cere un preţ exagerat. **A face pe dracu-n patru** = a face tot posibilul, a depune toate eforturile, a încerca toate mijloacele (pentru a aduce ceva la îndeplinire). *Domnul Mihalache... aştepta cu catastiful deschis pe geantă, să facă datornicul pe dracu în patru şi s-aducă de prin vecini cîţiva lei.* PAS, Z. I 153. *Făcu pe dracul în patru şi se urcă deasupra muntelui.* ISPIRESCU, L. 195. *Măcar fă pe dracul în patru... dar numaidecît să-mi aduci pielea cerbului.* CREANGĂ, P. 218. **Fă-te frate cu dracul pînă treci puntea** = aliază-te cu oricine, chiar cu un duşman, pînă trece primejdia. **A da** sau **a lăsa** (pe cineva sau ceva) **dracului** = a părăsi (pe cineva) în voia întîmplării, a nu se mai interesa (de cineva sau de ceva), a abandona. *Să dau dracului treaba?* PORUMBACU, A. 39. *Dă-l dracului de tutun.* C. PETRESCU, C. V. 54. **A da** (pe cineva) **dracului** (sau **la toţi dracii**) = a înjura, a blestema; a drăcui. *Călcînd pe bătăturile moşnegilor care mă da la toţi dracii... am alergat la celalalt capăt a galeriei.* NEGRUZZI, S. I 38. **A se duce dracului** = (se spune în legătură cu persoane dezagreabile) a se duce fără să se mai întoarcă; (despre lucruri, stări etc.) a se prăpădi, a se irosi fără rost. *Tinereţă, studii, se duseseră toate dracului.* CAMILAR, N. I 32. (În imprecaţii) *Du-te dracului!* **A se duce la dracul** = a pleca în treaba lui (fără să-i mai ştie cineva de urmă). *Acum vino... la masă cu noi, ş-apoi te poţi duce la dracu cu toate gebelele tale.* HOGAŞ, M. N. 9. (În imprecaţii) *Du-te la dracu!* **A lua** (pe cineva sau, mai rar, ceva) **dracul** (sau **dracii** sau **mama dracului**) = a se prăpădi; a o păţi rău. *Nu l-au mîncat nici lupii, nu l-au luat nici dracii.* VISSARION, B. 56. (În ameninţări) *Nu blestema, babo, că te ia mama dracului.* PAS, Z. I 51. (În imprecaţii) *Să-l ia dracu de bagaj!* GALAN, Z. R. 132. *Bată-te dumnezeu să te bată şi te-ar lua dracu, şi n-ai mai ajunge.* SADOVEANU, Z. C. 291. *Lua-i-ar dracu pe ciocoi, Căci ei au stîrnit războiu.* ANT. LIT. POP. I 21. **Parcă a intrat dracul** (**în cineva**), se spune despre cel aprig la mînie (sau la treabă). *Într-un nor de colb ce zbura pe faţa pămîntului, caii alerga ca şi cînd ar fi intrat dracul într-înşii.* ALECSANDRI, C. 112. **La dracul** (**cu ceva**), formulă de dispreţ prin care se exprimă dorinţa de a renunţa la ceva, de a se lepăda de ceva.

La dracu mările, cnutul, zăbrelele... La dracu pungaşii, călăii, lichelele! DEŞLIU, G. 54. **Al dracului!** sau **ptiu, drace!** exclamaţii exprimînd uimire sau enervare. *Ptiu, drace! minunaţi-vă, creştinilor.* SADOVEANU, P. M. 46. *Ptiu! drace, iaca în ce încurcătură am intrat.* CREANGĂ, P. 201. **N-am** (sau **n-ai** etc.) **nici pe dracul** = n-am (sau n-ai etc.) suferit nici o vătămare, nici o durere; nu sînt (sau eşti etc.) atins de nici o infirmitate, de nici o boală; sînt (sau eşti etc.) sănătos. *Nu eşti lovit pe dinăuntru?... — N-am nici pe dracu.* DAVIDOGLU, M. 25. **Pe dracul,** formulă de negaţie; nimic. *N-ai bani, creştine?... — Am pe dracu.* La TDRG. *Bagă bine de seamă, să poţi scăpa, că de nu — mîne mîncăm pe dracul, vezi că sîntem hămesite de foame?* RETEGANUL, P. III 51. ◇ (În imprecaţii; uneori cu sens atenuat) *Să fiu al dracului dacă înţeleg.* SADOVEANU, P. M. 65. *Dă-te jos de-acolo, măi băiete, că-mi dărîmi portiţa, fire-ai al dracului!* REBREANU, R. I 146. (În formule impersonale) *Ei, să fie al dracului, pe ce stradă, nene?* C. PETRESCU, Î. II 171. ◇ (În formule de generalizare extremă, cu sensul de «orice», «oriunde», «fie cine-o fi») *Face şi pe dracul. Se duce şi la dracul.* ▭ *Cînd îşi pune în gînd să facă ceva, nici dracul nu i-o scoate din cap.* ISPIRESCU, L. 102. *De nime nu-mi pasă! Nici de vornic, nici de dracul.* ALECSANDRI, P. A. 58. ◇ Expr. **La dracu-n praznic** sau **la mama dracului, unde şi-a înţărcat dracul copiii, unde şi-a spart dracul opincile,** sau **unde şi-a pierdut dracul potcoavele** = foarte departe, într-un loc pe care nu-l cunoaşte nimeni. *Vă duc şi pînă la mărunţ, dacă vreţi şi pînă la calea-ntoarsă... — Şi pînă la dracu-n praznic.* ALECSANDRI, T. I 398. ◇ (Ca atribut genitival imprimă substantivului pe care-l determină un sens peiorativ, injurios, dispreţuitor) *Hi, gloaba dracului!* ◇ Loc. adj. şi adv. **Al dracului (de...),** formează expresii cu nuanţe superlative: a) foarte, tare, afară din cale, peste măsură de..., grozav. *Primejdia are să fie... a dracului de grea.* CAMILAR, N. I 247. *Drumul ăsta... e lung al dracului.* CAMIL PETRESCU, U. N. 231. *Cînd bate vîntul mai a dracului.* La TDRG; b) care dă de furcă, afurisit, incomod. *Poziţia e cam a dracului.* CAMIL PETRESCU, U. N. 281. (Cu sens atenuat) *Fugea şchiopătînd după nişte ale dracului de vaci.* PREDA, Î. 16; c) energic, capabil. *Mic şi al dracului;* d) (admirativ) straşnic, extraordinar. *Mă! da al dracului cucoş i-aista!* CREANGĂ, P. 65; e) foarte rău, păcătos. *Sturza era cel mai al dracului* [boier]. CAMILAR, T. 203. *Ai să vezi şi dumneata al dracului ce e... De ce-i zice lui «Titircă Inimă-Rea»?* CARAGIALE, O. I 80. *Pentru boala urîtului, care-i boala cea mai a dracului din lume... ascultaţi.* ALECSANDRI, T. I 107. ◇ Expr. **(Aşa,) de-al dracului** = fără nici un motiv, fiindcă aşa vreau! **Lucrul dracului** = poznă, păţăranie. *Mai ştii, lucru dracului, să nu se întîmple să ne ia nevestele noastre pe unul drept altul!* MACEDONSKI, O. II 407. ◇ (Glumeţ şi ironic) *Buruiana* (sau *iarba* sau *tămîia) dracului* = tutun. ◇ (Ca element stilistic exprimînd nemulţumirea, reproşul, supărarea, indignarea) *Dracul mă punea să-mi bat capul cu gramatica?* CREANGĂ, A. 114. ◇ (Mai ales în propoziţii interogative, exprimînd nedumerire, surpriză, mirare, uimire) *Prefectul îşi drese glasul şi zise: Ce dracu au oamenii azi, măi?* DUMITRIU, N. 32. *Unde dracul am mai auzit eu despre doi corbi?* CAMILAR, N. I 126. *Ce dracu cauţi aice?* NEGRUZZI, S. I 88. ◇ (În construcţie cu verbele «a şti», «a asculta», «a face», «a înţelege» etc., exprimă nedumerire sau negaţie) *Dracul ştie ce are, cică a prins nişte iepuroi.* CREANGĂ, P. 304. *Se uita, dracu ştie, cu interes ori aşa numai, la un portret.* EMINESCU, N. 37. *Măi bădiţă, pentru tine Multe dau cu lemnu-n mine, Multe dau şi mulţi mă-nfruntă, Dar cine dracu-i ascultă?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 69.

2. Fig. Om plin de păcate, rău, crud; (cu sens atenuat şi cu nuanţă afectivă) nebunatic, şturlubatic. *Nu era acelaşi drac zvăpăiat care îşi arunca cartea în pridvor cînd se întorcea de la şcoală şi mă prindea de gît cu amîndouă mîinile pentru ca să o duc în circă?* DELAVRANCEA, la TDRG. *E şi drac, dar e şi sfîntă.* MACEDONSKI, O. I 57. *Olio, tu leică, Ce mai drac frumos de noră!* COŞBUC, P. I 97. ◇ (La vocativ, fără a se adresa cuiva anume) *Haide, drace, haide! să intri tu pe strada lui Marcu Aoleriu ori Catilina, şi lasă!* CARAGIALE, O. I 47.

DRĂCILĂ, *dracile,* s. f. Arbust spinos, cu flori galbene rău mirositoare şi cu fructe în formă de boabe roşii, cultivat uneori ca gard viu *(Berberis vulgaris). Masa se şi punea în grădină sub o alee lungă de aluni, despărţită în faţă, prin o cărare, de altă alee întunecoasă, dar de dracilă.* HOGAŞ, DR. 104.

— Variantă: **drăcină** (KOGĂLNICEANU, S. 14) s. f.

DRĂCINĂ s. f. v. **dracilă.**

DRACÓNIC, -Ă, *draconici, -e,* adj. (Mai ales despre legi sau dispoziţii administrative) Foarte aspru, de o severitate excesivă. *Măsura draconică n-a ţinut mult, populaţia era ameninţată să moară de foame.* BART, E. 327.

DRACOVÉNIE s. f. v. **drăcoveníe.**

DRAG[1] s. n. sg. Iubire, dragoste. *Să te bată-un dor şi-un drag, Să şezi toată ziua-n pat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 259. *În calea voinicilor, Unde-i dragul fetelor.* TEODORESCU, P. P. 204. ◇ Loc. adv. **Cu (mare, mult, atîta** etc.) **drag** (sau **cu tot dragul**) = cu iubire, cu plăcere, bucuros. *Ceteam cu mare drag poeziile populare ale lui Vasile Alecsandri.* GALACTION, O. I 12. *Tînguiosul bucium sună, L-ascultăm cu-atîta drag Pe cînd iese dulcea lună Dintr-o rarişte de fag.* EMINESCU, O. I 209. (Poetic) *Gheorghe şi Irina se furişară în grădină, aşezîndu-se sub nucul care-i aştepta cu acelaşi drag ca altădată.* BUJOR, S. 149. **De drag** = de dragoste. *Roşind, s-a zăpăcit de drag.* COŞBUC, P. I 57. *Îi venea flăcăului, de drag, să o soarbă într-o lingură de apă.* ISPIRESCU, L. 35. *Şi de drag, Mulţi voinici zac.* HODOŞ, P. P. 32. **De dragul lui** = de bunăvoia lui, de plăcere. *Dar ce? Îl ţiu legat de mine? Îl trag de mînecă? Ba bine! El vine-aşa de dragul lui, Cînd vine.* COŞBUC, P. I 129. ◇ Loc. adj. **De-a mai mare dragul** = care produce plăcere, (care este) de toată frumuseţea. *E o zăpadă, afară, de-a mai mare dragul.* SADOVEANU, O. I 399. *Dintr-o pereche de boi, de-a mai mare dragul să te uiţi la ei, am rămas c-o pungă goală.* CREANGĂ, P. 44. ◇ Loc. prep. (Urmat de un genitiv sau de un pronume posesiv, introduce o cauzală) **De dragul...** = pentru..., din dragoste pentru..., de hatîrul... *Văzu în toţi camarazii lui nişte robi... aduşi să moară de dragul stăpînilor.* CAMILAR, N. I 416. *Ce înţeleg directorii, acţionarii cu cefile răsfrînte peste guler? Ştiu ei că în clipa aceasta un muncitor plînge de dragul unei locomotive?* SAHIA, N. 31. *Se făcuse, de dragul mundirului milităresc, călăraş cu schimbul.* MACEDONSKI, O. III 6. *S-a tot dus. De dragu-unei copile S-a rupt din locul lui de sus.* EMINESCU, O. I 173. ◇ Expr. **A cădea** (cuiva) **cu drag** = a deveni iubit de cineva. *Cum o văzu... îi căzu cu drag.* ISPIRESCU, L. 124. **(Ţi-e) mai mare dragul** (sau **e drept dragul să...**) = e o mare plăcere (să...). *Mireasa ici, dincolo nun, Şi-n mijloc el, mai mare dragul!* COŞBUC, P. I 241. *Crescu un nuc aşa de frumos, încît îţi era mai mare dragul să-l priveşti.* ŞEZ. V 65. **În dragul lelii** = în dorul lelii, v. dor. *Tot mergeam eu aşa pă drum, în dragu lelii.* ŞEZ. VII 52.

DRAG[2]**, -Ă,** *dragi,* adj. **1.** (Despre persoane sau lucruri) Iubit, scump, nepreţuit. *Dar dintr-al prinţilor şirag, Cîţi au trecut al casei prag, De bună seamă cel mai drag A fost ales.* COŞBUC, P. I 54. ◇ (Mai ales construit cu verbul «a fi» şi cu dativul pronumelui personal conjunct) *Mi-a fost viaţa dragă.* CAMILAR, N. I 141. *Ea rîde-n plînsul meu! Dar ea atîta ştie! Eu ştiu: Mi-e*

dragă şi n-aş vrea să-mi fie dragă, Dar dragă dacă nu mi-ar fi, aş vrea să-mi fie! COŞBUC, P. I 174. [Îi] *erau dragi cărţile.* NEGRUZZI, S. I 81. ◇ (Cu altă construcţie) *Eram dragă la oricine, Iar acum fug toţi de mine.* ALECSANDRI, T. I 339. ◇ Expr. **A-i fi (cuiva) drag să...** = a-i plăcea mult să facă ceva, a se simţi atras spre ceva. *Îi era drag să înveţe şi el meşteşugul albinăritului.* SADOVEANU, P. M. 50. *Cît mi-a fost mie de drag Să mîn oile să pască, Caprele să rătăcească Prin pădurile de fag!* COŞBUC, P. II 167. *Niciodată nu găsise o cameră să-i placă, să-i fie drag să stea acasă.* VLAHUŢĂ, O. A. III 18. **A oădea drag** (cuiva) v. cădea. **A avea** (pe cineva) **drag** = a iubi (pe cineva). *Vai de mine, ce să fac... Că n-am pe nimenea drag.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 208. *Spune-mi, bade, din inimă, Bagă-mi maică-ta vreo vină? — Eu îţi spui de la inimă Că nu-ţi bagă nici o vină... Ci te are Dragă tare!* id. ib. 271. **A se avea dragi** = a se iubi unul pe altul. *Se aveau dragi de multă vreme.* **A prinde** (pe cineva) **drag** = a se îndrăgosti (de cineva). *Las'să văd şi cum se leagă Dragostea — dar ştiu eu bine!... Hai, mă prind feciorii dragă Şi pe mine!* COŞBUC, P. I 104. **A-i fi drag** (cuiva) **ca ochii din cap** v. ochi. **A-i fi drag** (cuiva) **ca sarea în ochi** v. sare. **Cînd ţi-e lumea mai dragă** (atunci se întîmplă ceva neplăcut) = cînd eşti mai fericit, cînd te simţi mai bine (atunci eşti contrariat de ceva). ◇ (Adverbial) *Priveam în juru-mi noroadele albastre, albe şi gălbioare, roşii şi cafenii, care-şi trăiau atît de drag ziua lor.* GALACTION, O. I 39. ◇ (Substantivat) *Stai liniştită, draga mamei.* BUJOR, S. 49. *Dobîndi un drag de copilaş.* ISPIRESCU, L. 41. *S-alerge-acum aice Dragul mîndrei, Făt-Frumos.* ALECSANDRI, P. A. 37. (Ironic) *Mai mîncă... o dragă de bătaie.* RETEGANUL, P. III 29. ◇ (Cu un vocativ sg., în forma feminină pentru amîndouă genurile; adesea cu sens atenuat) *Dragă codrule, te las... Plec pe căi străine.* IOSIF, P. 54. *Ei, jupîneşică dragă, asta nu se poate spune.* CREANGĂ, P. 122. *Traiul lumii, dragă tată, Cine vor, aceia lese-l.* EMINESCU, O. I 102. (În expr.) **Dragă doamne** = vorba vine, ca să zic aşa, chipurile. *Şi ne punem, dragă doamne, la învăţat.* CREANGĂ, A. 110. *Pune mîna pe capu ei, ca şi cum, dragă doamne, o ar desclînta.* EMINESCU, L. P. 201. ✦ (Substantivat, familiar, la vocativ, în forma feminină pentru amîndouă genurile) Termen de afecţiune cu care te adresezi cuiva. *E-un miros de brad, mă dragă, de te ameţeşte.* CAMIL PETRESCU, T. I 41. *Hai şi noi la craiul, dragă, Şi să fim din nou copii.* EMINESCU, O. I 100. ◇ (Rar la masculin) *Apoi uite, dragule, că ai scos producţie frumoasă.* DAVIDOGLU, M. 42.

2. Plin de afecţiune; plăcut (ochiului). *Şi Ţinteş cel cu trainic rost Cu Lia lui sosit a fost... Şi alţii, doamne! Drag alint De trupuri prinse-n mărgărint!* COŞBUC, P. I 55. *Aminte să-ţi aduci De-ale noastre vorbe dulci, De-ale noastre dragi cuvinte.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 267. ◇ Expr. **Cu dragă inimă** = cu multă plăcere, din toată inima, foarte bucuros. *Vă poftim cu dragă inimă la sărăcia noastră.* SADOVEANU, Z. C. 34.

DRAG[3], **-Ă**, *dragi, -e*, s. m. şi f. Iubit, iubită. *Aşa mi s-a părut... dar nu e dragul, Şi paşii de pe drum s-au depărtat.* CAZIMIR, L. U. 56. *Patru plopi ascund în umbră casa dragei mele.* TOPÎRCEANU, B. 75. *Numai dorul mai colindă, Dorul tînăr şi pribag: Tainic se-ntîlneşte-n prag, Dor cu dor să se cuprindă, Drag cu drag.* COŞBUC, P. I 49. *Dragul dulce-al vieţii mele La oaste s-a dus Şi de-atuncea soare, stele, Toate au apus.* BOLINTINEANU, O. 48. ✦ (La pl. m.) Pereche de îndrăgostiţi. *Cine desparte doi dragi, Ducă-i corbii carnea-n fagi.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 281.

DRAGĂ, *draghez*, vb. I. Tranz. **1.** A săpa cu draga sub apă şi a scoate materialul săpat cu ajutorul acesteia.

2. A curăţa de mine o cale navigabilă.

DRAGĂJ s. n. Săpare sub apă cu ajutorul dragei; dragare. *Trebuiau prelungite digurile în larg şi intensificat dragajul.* BART, E. 111.

DRAGĂRE s. f. (Tehn.) Acţiunea de a draga; dragaj.

DRĂGĂ, *drage*, s. f. **1.** Instalaţie plutitoare cu care se sapă sub apă şi se scoate materialul săpat sau cu care se scot şi se spală minereurile de aur, cositor şi platină. *O dragă gigantică lucra adîncind canalul navigabil.* BART, E. 110.

2. Instrument constînd dintr-un fel de sac sau plasă cu care se colectează organismele vegetale sau animale de pe fundul apelor. *Crustaceii prinşi cu draga sînt mult mai greu de ales.* FAUNA R.P.R. Î. I 160.

3. Dispozitiv cu care se înlătură de pe o cale navigabilă minele depuse în timp de război. *Dragă de mine.*

DRĂGHIN s. n. v. **draghină.**

DRĂGHINĂ, *draghini*, s. f. (Mold.) Loitră. *Stăteau amîndoi aşa, pe draghini, cu feţele umbrite de pălăriile late şi tari de pîslă.* SADOVEANU, O. III 387. *În ograzile chiliilor, cărăuşii se suiseră pe draghinile căruţelor.* id. F. J. 17. *Peste cuprinsul întreg al chervanelor erau aruncate ţoluri groase şi mari de cînepă, cetluite temeinic cu frînghii... prinse cu noduri meşteşugite de carîmbii uşor încovoiaţi ai draghinilor.* HOGAŞ, DR. 284. ✦ (Prin restricţie) Fiecare din lemnele cele lungi (de sus şi de jos) ale loitrei în care sînt fixate spetezele; carîmb, drug.

— Variantă: **drăghin**, *draghine* (CAMILAR, N. II 251), s.n.

DRAGLÍNĂ, *dragline*, s. f. Maşină de săpat pămîntul, înzestrată cu un braţ mobil, la capătul căruia atîrnă o cupă care este tîrîtă pe sol pentru a fi umplută cu pămînt. V. excavator.

DRAGLINÍST, -Ă, *draglinişti, -ste*, s. m. şi f. Muncitor care lucrează cu draglina; mecanic de draglină.

DRAGOMÁN, *dragomani*, s. m. (Învechit) **1.** (În vechiul imperiu otoman şi în alte ţări din Orient) Translator oficial, tălmaci, traducător, interpret. *Împărăţia* [turcească] *le arăta* [grecilor] *a sa bunăvoinţă şi a sa încredere... întrebuinţîndu-i ca slujbaşi ai bisericii, ca soli, ca vameşi, ca dragomani şi chiar uneori ca cîrmuitori de ţinuturi.* ODOBESCU, S. A. 127. *Fiu al unui zidar dintr-o insulă a Arhipelagului, Mavrogheni intră mai întîi slugă la Assan bei capudan-paşa, apoi ajunse dragomanul lui.* BĂLCESCU, O. I 86.

2. Vătaf, supraveghetor: a) (în porturi) *Să plece imediat la faţa locului dragomanul de la căpităţie şi să facă din nou controlul poştelor.* BART, E. 295. *Pe chei marfa era aşezată în regulă. Ochiul încruntat al dragomanului pîndea orice mişcare.* DUNĂREANU, N. 13; b) (la plutărit) *Dragoman de schelă.*

DRAGOMANLÍC, *dragomanlicuri*, s. n. (Învechit) Funcţia de dragoman, de translator oficial. *Eu am făcut dragomanlîc boierilor în limba talienească.* La ODOBESCU, S. I 270.

DRAGÓN[1], *dragoni*, s. m. **I.** (În trecut) Soldat de cavalerie care descăleca atunci cînd trebuia să lupte. *Lisaveta... o femeie naltă, naltă cît un dragon şi uscată ca o scîndură, strînse masa.* SADOVEANU, M. 163. *În Liunevil sînt acum trii polcuri de dragoni, care îi o prea frumoasă oaste.* KOGĂLNICEANU, S. 44. ✦ Fig. Om voinic, zdravăn, bine legat. *Un dragon de bărbat ca Ivan nu se lăsa ucis aşa de uşor.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 273.

II. 1. (În superstiţii şi legende mitice) Animal fantastic, înzestrat cu puteri uriaşe, care are aripi şi gheare, trupul acoperit cu solzi, coadă de şarpe şi scoate foc pe

gură. V. b a l a u r. ✦ Reprezentare, în artele plastice, a acestui animal fabulos, mai ales în China şi în alte ţări asiatice. *Dragonul legendei vedea cu ochi uriaşi de mărgean Ciudate făpturi venind de peste ocean.* BOUREANU, S. P. 10. [Mandarinul] *stă în trîndăvie pe-un dragon de porcelană.* ALECSANDRI, P. III 85.

2. Veche insignă ostăşească reprezentînd un dragon (**II 1**), uneori zugrăvit pe un steag. *Dragonii* [la daci] *erau lungi prăjine dasupra cărora sta filfăind un balaur.* ODOBESCU, S. II 284.

3. Un fel de şopîrlă care trăieşte pe copaci, în regiunile tropicale, avînd de-a lungul corpului două excrescenţe ale pielii în formă de aripi.

4. Numele unei constelaţii din emisfera boreală, compusă din mai multe stele de mărimi diferite, dispuse într-un lung şir între Ursa-mare şi Ursa-mică; balaur.

— Variante: **zdragón** (ALECSANDRI, T. 69), **zdrahón** (DUNĂREANU, CH. 11) s. m.

DRAGÓN[2], *dragoane*, s. n. Şnur sau cordon de piele sau de fir, terminat cu un ciucure, care se atîrnă la mînerul săbiei. *Îmi strecurai stînga în toc, trăsei încet revolverul, îl pipăii, îmi aşezai şi dragonul săbiei la pumnul mînei drepte.* SADOVEANU, O. VI 13.

DRAGÓR[1], *dragori*, s. m. Muncitor care manevrează comenzile unei drage.

DRAGÓR[2], *dragoare*, s. n. Navă de luptă întrebuinţată pentru îndepărtarea minelor din zonele (maritime sau fluviale) minate.

DRÁGOSTE, *dragoste*, s. f. **I. 1.** (Numai la sg.; în opoziţie cu u r ă, v r ă j m ă ş i e, d u ş m ă n i e, o s t i l i t a t e) Sentiment de afecţiune dezinteresată pentru cineva sau ceva, de care eşti legat sufleteşte; iubire. *Dragostea de ţară a oamenilor muncii a căpătat astăzi în Republica Populară Romînă un înţeles mai bogat şi mai adînc.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 261. *Intra în ogradă cu inima bătîndu-i... de dragoste pentru fiul ei.* CAMILAR, N. I 110. *Tu te găseşti sănătos, între ai tăi, înfăşurat de dragoste.* SAHIA, N. 53. ✧ *A avea* (sau *a arăta*) *dragoste de* (sau *pentru, faţă de*) *cineva* sau *ceva* = a iubi pe cineva sau ceva, a-i plăcea, a-i fi drag cineva sau ceva. *Ţi-am arătat dragoste şi te-am cinstit mai mult decît pe ceilalţi.* ISPIRESCU, L. 23. ✧ L o c. a d v. **Cu (multă) dragoste** sau **cu toată dragostea** = cu multă plăcere, cu bucurie, bucuros; drăgăstos, cu iubire. *Cocomul l-a îmbrăţişat pe dascălul său cu dragoste.* SADOVEANU, D. P. 23. *Florile le-am privit Cu dragoste.* ISAC, O. 39. *Şi mîncau şi veseleau Cu paharele-nchinînd, Şi cu dragoste zicînd: Să trăim, să ne iubim.* ALECSANDRI, P. I 105. ✧ E x p r. **A prinde dragoste de** (sau **pentru, faţă de**) **cineva** sau **a lua** (pe cineva) **la dragoste** = a începe să simpatizeze sau să iubească pe cineva, a-i cădea drag. *Văzînd împăratul un tînăr aşa de cuminte, prinse dragoste de el.* ISPIRESCU, L. 22. *Părintele mă ia la dragoste şi Smărăndiţa începe din cînd în cînd a mă fura cu ochiul.* CREANGĂ, A. 7. **A avea dragoste** = a-i plăcea (cuiva să...). *Făcuse un clopot mare la acea mînăstire... şi avea dragoste să-l tragă singur.* CREANGĂ, P. 105.

2. Sentiment de afecţiune faţă de o persoană de sex opus; amor, iubire. *Mînă-n mînă, amîndoi îşi reamintesc cu mult foc dragostea lor.* BUJOR, S. 144. *Codrii negri aiurează şi izvoarele-i albastre Povestesc ele-n de ele numai dragostele noastre.* EMINESCU, O. I 155. *Rele-s, bade, frigurile. Da-s mai rele dragostele. Maica din friguri mă scoate, Dar din dragoste nu poate.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 7. ✧ E x p r. **A se topi, a se sfîrşi** sau **a muri de dragoste (pentru cuiva)** sau **a fi nebun de dragostea (cuiva)** = a iubi (pe cineva) foarte mult, cu patimă. *Mă sfîrşesc de dragoste pentru tine.* ISPIRESCU, L. 29. *Pe fata Împăratului-Roş mai nu-i venea s-o ducă, fiind nebun de dragostea ei.* CREANGĂ, P. 275. ✧ *A fi în dragoste cu cineva* = a se iubi cu cineva, a fi în legături amoroase cu cineva. ✦ (De obicei cu determinarea «trupească» sau «lumească») Legătură sexuală; relaţii amoroase. *Din dragostea mea cu împărăteasa n-a ieşit încă fecior.* SADOVEANU, D. P. 9. *Din dragostea-i lumească un imperiu se va naşte.* EMINESCU, O. I 144. ✧ *A face* (sau *a se da în*) *dragoste cu cineva* = a se iubi, a trăi cu cineva. *De vrei să-ţi găseşti norocul, n-ai decît să te dai în dragoste cu mine, pre legea mea.* ALECSANDRI, T. I 433.

3. (Concretizat) Fiinţă (mai ales femeie) iubită. V. d r a g[3]. *Ei mergeau... părîndu-li-se... ziua ceas şi ceasul clipă; dă, cum e omul, cînd merge la drum cu dragostea alăturea.* CREANGĂ, P. 276. *Numai luna printre ceaţă Varsă apelor văpaie Şi te află strînsă-n braţe, Dulce dragoste bălaie.* EMINESCU, O. I 210. *Multe dragoste-am avut: Tot dragoste tinerele, Mai mari şi mai mititele.* TEODORESCU, P. P. 326.

II. (Bot.; Transilv.) Plantă erbacee cu frunze în formă de lance, dinţate, cu flori roze-purpurii *(Sedum Fabaria)*.

DRÁHMĂ, *drahme*, s. f. **1.** Unitatea monetară a Greciei moderne; monedă greacă antică.

2. Veche unitate de măsură austriacă întrebuinţată în trecut şi în ţara noastră, mai ales în farmacie, reprezentînd 4,38 g. V. d r a m (**1**).

DRÁIBĂR, *draibăre*, s. n. Unealtă de oţel în formă de burghiu, cu care se găureşte lemnul. V. b u r g h i u, s f r e d e l.

DRAJÉU, *drajeuri*, s. n. (Mai ales la pl.) **1.** Bomboană făcută de obicei dintr-o migdală sau alună acoperită cu un strat de ciocolată sau de zahăr, de diferite culori. V. z a h a r i c a l e, c o f e t u r i, p r a l i n ă.

2. Medicament în formă de pilulă cu înveliş făcut din zahăr sau din ciocolată, care face să nu i se simtă gustul neplăcut.

— Pl. şi: *drajele* (C. PETRESCU, O. P. II 97).

DRAM, *dramuri*, s. n. **1.** Veche unitate divizionară egală în Muntenia cu 3,18 g, iar în Moldova cu 3,23 g. *N-au rămas carne pe mine... Nici o litră, nici un dram.* SEVASTOS, C. 230. ✧ F i g. *Să ne aşezăm aice ca să putem auzi Aste versuri ce cu dramul trebui a le cumpăni.* NEGRUZZI, S. III 85.

2. Veche unitate divizionară pentru măsurarea capacităţii, egală în Muntenia cu 3,22 cmc, iar în Moldova cu 3,80 cmc. *Sîngeapî = 25 dramuri.* ŞEZ. III 88.

3. F i g. Fărîmă, crîmpei, strop, pic. *Cei care ar intra în colonie eu îi văd cinstiţi şi drepţi şi mai ales cu un dram de credinţă.* SADOVEANU, P. M. 256. *Destul să-ţi spun atît ca să înţelegi calitatea omului. Dobă de carte, fără un dram de personalitate.* C. PETRESCU, Î. II 127.

DRAMÁTIC, -Ă, *dramatici, -e*, adj. **1.** Cu privire la dramă, care ţine de dramă sau de teatru în genere. *Am publicat... fantazia dramatică «Riţa-Crăiţa».* GALACTION, O. I 32. *Negruzzi şi Alecsandri l-au observat* [ridicolul] *şi l-au redat în opere dramatice.* IBRĂILEANU, SP. CR. 108. *Drama «Răzvan-vodă»... un început de clasicism în literatura dramatică.* MACEDONSKI, O. IV 23. ✧ *Artă dramatică* = dramaturgie (**2**). *Nu cunoşteau nici rudimentele artei dramatice.* NEGRUZZI, S. I 343. *Genul dramatic* = gen literar care cuprinde opere scrise pentru a fi reprezentate pe scenă. *Cronică dramatică* = critică referitoare la o reprezentaţie teatrală. *Aveam să scriu eu însumi cronica dramatică.* CAMIL PETRESCU, T. III 490. *Tenor dramatic* v. t e n o r.

2. F i g. (Despre întîmplări, împrejurări, situaţii, momente etc.) Bogat în contraste şi în conflicte; zguduitor, impresionant, mişcător, emoţionant. *Marea... e ţinta îndepărtată a acestui dramatic început de călătorie.* BOGZA,

C. O. 65. *Acest vers este de o frumusețe... care provine de la ruperea cezurii... cerută în asemenea situațiune dramatică.* MACEDONSKI, O. IV 70. ◇ (Adverbial) *Mitică... vorbește dramatic ca să sublinieze importanța* [celor spuse]. CAMIL PETRESCU, T. I 391. ◇ (Substantivat, n.) *Dramaticul unei asemenea existențe nu l-a simțit și nu l-a redat nimene la noi.* IBRĂILEANU, SP. CR. 143.

DRAMATÍSM s. n. 1. (Într-o operă literară) Încordarea acțiunii, seriozitatea situației, a conflictului, profunzimea sentimentelor, proprii dramei. *Piesa conține scene pline de dramatism.*

2. Fig. Situație care creează o luptă ascuțită între sentimente și interese; tensiune, încordare (a unei situații sau a unei împrejurări).

DRAMATIZÁ, *dramatizez,* vb. I. Tranz. 1. A transforma o lucrare narativă în dramă. *«Poemul pedagogic» al lui Makarenko a fost dramatizat sub titlul «Viață nouă».*

2. Fig. A face ca ceva să devină dramatic (2). [Creasta Parîngului] *complectează tumultul peisajului și îl dramatizează în cel mai înalt grad.* BOGZA, C. O. 359. ✦ (Ironic) A atribui un caracter prea serios unui eveniment, unei situații; a lua în tragic. (Absol.) *Voicu ăsta al dumitale să nu dramatizeze. Asemenea lucruri s-au întîmplat și se întîmplă.* BARANGA, I. 193.

DRAMATIZÁRE, *dramatizări,* s. f. Acțiunea de a dramatiza și rezultatul ei.

DRAMATÚRG, *dramaturgi,* s. m. Autor de opere dramatice. [Caragiale] *era dramaturg născut. În «Momente» e un minimum de expunere. Încolo totul e dialogat.* IBRĂILEANU, S. 60.

DRAMATURGÍE s. f. 1. Totalitatea producțiilor dramatice care aparțin unui popor, unei epoci, unei școli literare etc. *Dramaturgia sovietică.* ▭ *Repertoriul... cuprinde și piese din dramaturgia clasică.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 113, 8/7.

2. Arta de a scrie piese de teatru și de a le pune în scenă; teoria construirii pieselor de teatru; artă dramatică. *Curs de dramaturgie.*

DRÁMĂ, *drame,* s. f. 1. Creație literară făcută pentru a fi reprezentată pe scenă; (în special) o astfel de creație în care se amestecă tragicul cu comicul. *Uneori, ca la o ridicare de cortină peste ultimul act... se ivesc toate personajele dramei, în frunte cu fantoma regelui defunct.* BOGZA, C. O. 49. *A scris cel dintîi, în versuri, o dramă clasică.* MACEDONSKI, O. IV 23. *În două poezii ale lui Coșbuc, «Voichița lui Ștefan» și «Ștefăniță-vodă», e mai mult adevăr și reînviere a adevăratei istorii a țării decît în toate dramele noastre patriotico-naționale luate la un loc.* GHEREA, ST. CR. III 354. ◇ *Dramă lirică* = dramă însoțită de muzică; operă. ✦ Artă dramatică. ◇ *Clasă de dramă* = secție a unui institut de învățămînt în care se predă arta dramatică.

2. Fig. Eveniment zguduitor, întîmplare nefericită, nenorocire. V. catastrofă, tragedie. *Totul părea... că face parte dintr-o dramă a lumii, surdă, de proporții imense, nebănuite.* BOGZA, C. O. 36. *Voia să puie în romanul lui... toată marea dramă socială care se pregătește în întunericul și mizeria bordeielor.* VLAHUȚĂ, O. A. 285. *Viața e o luptă, o dramă variată.* ALEXANDRESCU, P. 41. ◇ (În limbajul presei din trecut) *Dramă pasională* = crimă comisă din gelozie; sinucidere. *Această burghezie abuzează de dramele pasionale.* CAMIL PETRESCU, T. I 199. ◇ (Urmat de un genitiv) *Drama (vieții cuiva)* = suferințele, întîmplările nenorocite din viața cuiva. *Drama lui Eminescu. Drama vieții lui Beethoven.* ◇ Expr. (Uneori ironic) **A face o dramă din ceva** = a lua lucrurile prea în tragic, a manifesta o sensibilitate exagerată în fața unei întîmplări. V. dramatiza. *Tița... fără să facă o dramă din asta, dimpotrivă zîmbește înduioșată.* CAMIL PETRESCU, B. 46. ✦ (Uneori determinat prin «lăuntrică» sau «sufletească») Frămîntare sufletească, conflict sufletesc puternic, trăire lăuntrică care produce suferințe morale. *Ceea ce mă copleșea era drama mea lăuntrică.* CAMIL PETRESCU, T. III 499. *Bănuiam că se desfășura o întunecată dramă sufletească.* M. I. CARAGIALE, C. 13. *În partea inconștientă sufletească a lui Dragomir s-a petrecut o dramă întreagă.* GHEREA, ST. CR. II 156.

DRÁNIȚĂ, *draniță,* s. f. (Mold., Bucov., Maram.) Scîndurică subțire de lemn de brad, mai mare decît o șindrilă, cu care se acoperă, se învelesc casele, mai ales la munte. V. șiță. *Sus, acoperișul spart dădea drumul ploilor; vîntoasele mînioase rupeau totdeauna din el dranițele putrede și le purtau în undele lor ca pe niște paseri negre.* SADOVEANU, O. III 559. *Mă duse... la casa bătrînească, cu dranița mucedă și cu pereții coșcoviți.* C. PETRESCU, S. 12. *Întîlnim cîțiva oameni cu niște cară cu draniță, mergînd spre Iași.* CREANGĂ, A. 126.

DRAPÁ, *drapez,* vb. I. Tranz. 1. A împodobi, a acoperi (o fereastră, o ușă, o nișă etc.) cu o draperie; a acoperi (un perete, o mobilă etc.) cu o stofă dispusă artistic, în cute mari. *A drapa balcoanele unui edificiu.* ▭ *Un afet de tun drapat cu steaguri ieși încet de pe poarta amfiteatrului.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 164, 3/1. ◇ (Poetic) *Drapate-n purpură regească, Sau înfoiate-n rochi de argint, Sadi-n frunzosul labirint Făcut-a roze să-nflorească.* MACEDONSKI, O. I 192. ◇ Fig. *O eroi! care-n trecutul de măriri vă adumbriseți, Ați ajuns acum de modă de vă scot din letopiseți, Și cu voi drapîndu-și mula, vă citează toți nerozii.* EMINESCU, O. I 149. ✦ A aranja o stofă în cute largi, dispuse artistic.

2. A îmbrăca pe (cineva) cu un veșmînt larg, care cade în falduri; (în artele plastice) a înfățișa faldurile sau cutele largi ale unui veșmînt (la o statuie sau la personajul unui tablou). *Era într-o rochie de batist alb, care o drapa statuar.* IBRĂILEANU, A. 144. *Poartă o legătură enormă pe cap și e drapat ca un suveran african.* CARAGIALE, O. III 259. ◇ Refl. *Se drapa c-o stofă indiană, în galben sau în roșu.* BART, E. 100.

DRAPÁRE, *drapări,* s. f. Acțiunea de a drapa și rezultatul ei. *Nuditatea a fost odinioară o boală în artă... Tot fastul decorativ, cum arhitectură, drapare... rămîneau pe a doua și a treia treaptă.* CARAGIALE, N. F. 117.

DRAPÉL, *drapele,* s. n. Bucată de pînză sau de mătase prinsă de un fel de lance și înfățișînd culorile (uneori și stema sau emblema) unui stat, ale unei armate sau ale unei organizații și servind drept simbol sau drept semn de apartenență; steag. V. standard, flamură, pavilion. *Drapelul Republicii Populare Romîne poartă culorile roșu, galben și albastru, așezate vertical cu albastrul lîngă lance. În mijloc este așezată stema Republicii Populare Romîne.* CONST. R.P.R. 46. *Desfășurînd drapele cu puzderie de stele, Vapoare mari ca niște cai troieni Aruncă gheara ancorei în port.* BOUREANU, S. P. 4. *Și cazarma, goarna, drapelul... au trecut prin cugetul lui ars de iubire.* GALACTION, O. I 129. ◇ *Drapelul muncii* sau *drapelul (roșu) de producție* = drapel acordat drept evidențiere fruntașilor sau unităților fruntașe în producție. [Se] *va institui decernarea steagurilor de producție pentru cele mai bune gospodării agricole colective din regiuni și drapelul de producție care să se acorde în fiecare an, de către Ministerul Agriculturii, gospodăriei colective fruntașe pe țară.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 660. ◇ Expr. **A fi sub drapel** = a servi în armată. **A chema sub drapel** v. chema. **A lupta sub drapelul cuiva** = a lupta sau a milita pentru cineva sau ceva, sau în numele cuiva

A ține sus drapelul (unei idei, unei cauze etc.) = a manifesta sau a milita cu tărie pentru o idee; a rămîne fidel unei cauze. *Cu toată prigoana țaristă, bolșevicii au ținut sus drapelul internaționalismului proletar.* **A ridica drapelul luptei (pentru...)** = a da semnalul luptei, a începe lupta, acțiunea (pentru...).

DRAPERÍE, *draperii,* s. f. **1.** Perdea de stofă sau de catifea căzînd în falduri sau în cute bogate, așezată la o fereastră, la o ușă, la o nișă etc. *Încăperea din fund... e despărțită... printr-o dublă draperie grea de brocat albastru.* CAMIL PETRESCU, T. I 83. *Prin draperii, lumina străbătea roșie-viorie.* C. PETRESCU, A. 377. *De partea de jos a deschizăturii, draperii de catifea de Utrecht... La ridicarea cortinei, draperia e dată într-o parte și în alta.* MACEDONSKI, O. II 280. ✧ Fig. *Suna susur de paseri în frunzișuri și-n lianele care atîrnau în draperii deasupra havuzurilor.* SADOVEANU, Z. C. 276. *Pe cer, amurgul mîndru își prinde draperia.* NECULUȚĂ, Ț. D. 73. ✦ Stofă dispusă cu artă, în cute mari, care servește ca decor într-o sală, mai ales într-o sală de teatru. *Sala este îmbrăcată cu un posomorît fel de doliu: pereții din dreapta, cel din stînga și podul cu o draperie neagră.* NEGRUZZI, S. III 376.

2. (Arte plastice, teatru) Veșmînt (larg, cu multe cute) care îmbracă o statuie, personajele unui tablou sau pe actori în anumite piese. *Draperiile de pe femei erau atît de măiestru răsucite de daltă, încît pare că sta să le sciture vîntul.* GALACTION, O. I 122.

DRÁSTIC, -Ă, *drastici, -e,* adj. (Despre o acțiune, un procedeu, o măsură, un ordin etc.) Foarte aspru, foarte energic, brutal, violent, vehement. ✧ (Adverbial) *Procurorul se va convinge, fără efort, că e dator să procedeze drastic.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 287. ✦ (Med.; despre unele remedii) Cu efect puternic și grabnic. *Purgativ drastic.*

DRĂCĂRÍE, *drăcării,* s. f. (Mold.) **1.** Ciudățenie, minunație, drăcie (2), drăcovenie. *Toate cîte sînt pe lume le-am știut, dar drăcăria asta abia acum am aflat-o!* SADOVEANU, N. F. 98. *Petruță era gata, în fața mașinii, dîndu-i tîrcoale și plecîndu-se cu pumnii pe genunchi, să studieze secretul «drăcăriei».* C. PETRESCU, R. DR. 83. *Harap-Alb vede altă drăcărie și mai mare: o namilă de om mînca brazdele de pe urma a 24 de pluguri, și tot atunci striga în gura mare că crapă de foame.* CREANGĂ, P. 241.

2. Năzbîtie, poznă, șmecherie. *Cîte drăcării le vin în cap, toate le fac.* CREANGĂ, A. 38.

3. Farmec, vrăjitorie. *Stăpîna acestei slujnice era... o vrăjitoare ștrașnică care închega ape și care știa toate drăcăriile de pe lume.* CREANGĂ, P. 96. *Ea, prin drăcăriile ei, prefăcuse atunci pe stăpînu-său, Făt-Frumos, în purcelul cel ogîrjit.* id. ib. 101.

DRĂCÉSC, -EÁSCĂ, *drăcești,* adj. De drac, al dracului; diavolesc, diabolic. *Cine scornise pentru soldați cele mai drăcești feluri de chin?* CAMILAR, N. I 375. *Nu vreu arme omenești, Că eu am arme drăcești.* ALECSANDRI, P. P. 39.

DRĂCÉȘTE adv. Ca dracii; diavolește.

DRĂCÍE, *drăcii,* s. f. **1.** Faptă rea, blestemație. *Și cîte alte drăcii nu scornise, pe vremuri, sergentul Pasăre.* CAMILAR, N. I 376. [Dracul] *căută o babă, auzind că ele Îl întrec pe dînsul la drăcii și rele.* PANN, P. V. I 53. *Cînd a auzit împăratul pățeniile lui Tei-Legănat și drăciile lui Strîmbă-Lemne și ale lui Sfarmă-Piatră, se încruci.* ȘEZ. II 208. ✧ Expr. **Ei, drăcie! sau ei, drăcia dracului!** exclamație de surpriză și nemulțumire. *Ei, drăcia dracului, ce te strîmbi așa?* CAMIL PETRESCU, U. N. 53. ✦ (Fără sens peiorativ) Ștrengărie, poznă. *Poate mă crezi tot capul drăciilor.* C. PETRESCU, C. V. 360.

2. Minunație, ciudățenie, drăcărie (1). *Apoi uite, dragule, că ai scos producție frumoasă și fără drăcia asta a ta: mineritul nu-i fabrică să-ntorci din manivelă.* DAVIDOGLU, M. 42. *Morile din Grozăvești pe care le puneau în mișcare... drăcii nemțești cu aburi, nu lucrau în zilele acelea.* PAS, L. I 70. *Ia cetește drăcia asta.* CAMIL PETRESCU, U. N. 59.

3. (În basme și superstiții) Vrăjitorie, farmec. *Trebuie să fie vreo fermecătorie sau vreo altă drăcie aci.* ISPIRESCU, L. 53. *Eu sînt mama Angheluța Care știu discîntici mii... Și drăcii chiar peste fire.* ALECSANDRI, T. I 103.

DRĂCÎME s. f. (Rar) Mulțime de draci, totalitatea dracilor. *Chirică atunci el știe ce face și cum face — că într-o clipă adună toată drăcimea.* CREANGĂ, P. 158.

DRĂCOÁICĂ, *drăcoaice,* s. f. **1.** (În superstiții și în basme) Ființă supranaturală de sex feminin imaginată ca făcînd parte din tagma dracilor; diavoloaică (1). *Începe... a juca... luînd și pe draci și pe drăcoaice la joc, cu nepus în masă.* CREANGĂ, P. 310. ✦ (Uneori urmat de determinări introduse prin prep. «de») Termen de ocară pentru o ființă de sex feminin. *Îl înhățase, drăcoaica* [de bufniță], *cu ghearele ca o gaiță spurcată și nu-l slăbea nici cît ai da în cremene.* ISPIRESCU, L. 212. *Nu răspunde drăcoaica. Se vede că-i mînioasă c-am închis-o în odaie.* ALECSANDRI, la TDRG. *O drăcoaică De șerpoaică... S-ancuibat în barba mea.* TEODORESCU, P. P. 518.

2. Fig. Fată sau femeie tînără, vioaie, zglobie, isteață, ispititoare, ștrengăriță, care se ține de drăcii; drăcușor, diavoloaică (2). *Petiția tot a lăsat-o, drăcoaica.* CAMIL PETRESCU, T. II 421. *Ei, drăcoaico, drăcoaico, te-am înțeles.* C. PETRESCU, Î. II 95.

DRĂCÓS, -OÁSĂ, *drăcoși, -oase,* adj. Care se ține de drăcii; neastîmpărat, poznaș, ștrengar; plin de viață, de vioiciune, de neastîmpăr. *Ochii verzi-căprui îi jucau drăcoși, iar buzele, cu înconjur limpede ca de floare, zîmbeau din te miri ce.* CAMIL PETRESCU, O. I 85. *Tînărul Mișu Z., foarte vioi și drăcos, limbut și caraghios, nu întîrzie să inspire Porției una din acele pasiuni care decid viața unei femei.* CARAGIALE, O. II 89. *Unele... fiind mai drăcoase, cum au dat cu ochii de mine, le-a și bufnit rîsul.* CREANGĂ, A. 33.

DRĂCOVÉNIE, *drăcovenii,* s. f. **1.** Faptă de drac, lucru drăcesc; blestemație. *În «Strigoii» vedem... toate drăcoveniile care făceau, cînd eram mici, să ni se zburlească părul în cap.* GHEREA, ST. CR. I 110.

2. Minunație, ciudățenie. *Mahalaua aflase drăcovenia din casa hamalului.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 41. *Nu știa că ce dracovenie să fie aia.* ISPIRESCU, L. 255. ✦ Năzbîtie, bazaconie, comedie[2]. *Cine știe ce drăcovenie are să spună.* PREDA, Î. 95.

— Variantă: (rar) **dracovénie** (ISPIRESCU, L. 255) s. f.

DRĂCUÍ, *drăcuiesc* și *drăcui,* vb. IV. Tranz. A da dracului, a blestema, a ocărî (pomenind pe dracul). *Mă drăcui și mă urăști că-ți spun adevărul?* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 307. ✧ Absol. *Auzeam cum drăcuiesc cucoanele mergînd... pe urma calabalîcului.* CARAGIALE, M. 108.

DRĂCUÍRE, *drăcuiri,* s. f. Acțiunea de a drăcui; ocărîre, blestem. [Popa] *ne da... o sută de mătănii, spre ispășirea... drăcuirilor și afurisirilor ce nu încetau să ne iasă din gură.* MACEDONSKI, O. III 32.

DRĂCULÉȚ, *drăculeți,* s. m. Drăcușor. *Alege șapte drăculeți cu pinteni.* RETEGANUL, P. II 66.

DRĂCUȘÓR, *drăcușori,* s. m. Diminutiv al lui drac. *Luînd cîte pe un drăcușor de corniță, mi-i-l ardea cu palcele de-i crăpa pielea.* CREANGĂ, P. 306. *Un drăcușor mititel și frumușel... pregătit toate cele trebuitoare.* NEGRUZZI, S. I 88. ✦ Fig. Copil zglobiu, neastîmpărat; fată tînără, plină de viață; ștrengăriță.

DRĂGĂICĂ, *drăgaice,* s. f. **I. 1.** Numele popular al sărbătorii religioase de la 24 iunie; sînziene. *Mă prinde furia și-mi urlă capul ca apele la drăgaică.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 163.

2. Dans popular jucat la această sărbătoare. ✧ Expr. (Despre copii) **A sări sau a juca drăgaica** = a sălta, a fi neastîmpărat, a sări ca un nebun. *Da ce-ați pățit de săriți drăgaica prin casă?* ALECSANDRI, T. I 218. *Am rămînea de capu nostru ș-am giuca drăgaica pin curte.* id. ib. 336. ✦ Fiecare din cele patru fete care, îmbrăcate bărbățește, execută acest dans.

3. Tîrg sau iarmaroc care se ține la 24 iunie, p. ext. bîlci. *Dacă ai tutun, îți dau eu foiță. — Doar să vînd pe taica la drăgaică.* D. ZAMFIRESCU, R. 118.

4. (La pl.; în superstiții) Zîne rele care pocesc pe oameni; iele. *Noaptea... toate stihiile năpădesc pe mine... strigoii, moroii... drăgaicele.* ALECSANDRI, T. 616.

II. (Munt.) Plantă erbacee cu frunze înguste, cu flori galbene-aurii, plăcut mirositoare, care crește prin livezi *(Galium verum);* sînziană. *Pe aceste coaste... cresc aglicele, drăgaica, romînița.* GALACTION, O. I 344. *Drăgaica stufoasă răspîndea... un miros ca floarea de tei.* DELAVRANCEA, S. 59.

DRĂGĂN, *drăgani,* s. m. (Mil.; învechit și arhaizant) Dragon. *Coconii puseră piciorul pe pămînt, zvîrlind drăganilor frîiele.* SADOVEANU, Z. C. 93. *Drăganii aduseră caii scăpați.* id. ib. 150.

DRĂGĂLĂȘ, -Ă, *drăgălași, -e,* adj. Drăguț, plăcut, frumușel, grațios, gingaș. *Cucoanele dinăuntru aveau rochiile, pălăriile și chipurile cele mai drăgălașe.* PAS, Z. I 239. *Dar această gură ironică... i se păru lui Manolaș, de data aceasta, nespus de drăgălașă.* GALACTION, O. I 641. ✧ (Adverbial) *Ea-l asculta pe copilaș Uimită și distrasă, Și, rușinos și drăgălaș, Mai nu vrea, mai se lasă.* EMINESCU, O. I 175. *Cîte flori sînt pe pămînt, Drăgălaș se roagă ele Și la soare și la stele.* BELDICEANU, P. 106. ✦ (Rar; substantivat, m.) Iubit, drăguț, drag. *Dar Manea cine-mi era?... Drăgălașul fetelor, Iubețul nevestelor.* PĂSCULESCU, L. P. 250.

DRĂGĂLĂȘÉNIE, *drăgălășenii,* s. f. Gingășie, grație. *Pare că-l simte și-l ceartă cu o drăgălășenie de copil alintat.* VLAHUȚĂ, O. A. 375. ✦ (La pl.) Atitudine plină de atenții, gesturi făcute cu tandrețe și grație; dezmierdări. *Toate drăgălășeniile au rămas de prisos.* CAMIL PETRESCU, U. N. 31.

DRĂGĂLĂȘÍE, *drăgălășii,* s. f. Drăgălășenie. *În ce privește drăgălășia nu lăsa decît de dorit.* M. I. CARAGIALE, C. 58. *Era bunătatea și drăgălășia sub chip de om.* HOGAȘ, DR. II 129. ✦ (La pl.) Atitudine plină de drăgălășenie, gesturi făcute cu drăgălășenie; grații, dezmierdări, drăgălășenii. *Aproape toți se credeau obligați să facă glume și drăgălășii cu severul căpel.* GALACTION, O. I 305. *Drăgălășiile împărătesei făcu pe Ercule să se piardă de iubire.* ISPIRESCU, U. 70.

DRĂGĂLÉȚ, -ÍȚĂ adj. v. **drăguleț.**

DRĂGĂNÉLE s. f. pl. **1.** (Popular) Farmec, grații, nuri. *Numai cît tu, fa Călino, fiindcă, drăgăliță-doamne, ești nevasta lui Drăgan, apoi ai prea multe drăgănele, încît ai de unde irosi și pe dealuri.* HOGAȘ, M. N. 213. *Rămîne încremenit de mîndrețele și drăgănelele ei.* SEVASTOS, la TDRG.

2. Varietate de cireșe pietroase, cu gust dulce, plăcut. *Clasicele noastre drăgănele pietroase de Pitești, rumene pe o parte, aurii pe alta.* CARAGIALE, S. U. 93. ✧ (Metaforic) [Fata] *are sîn rotunjit de drăgănele.* DELAVRANCEA, S. 15. *Dac-ai știi, dac-ai cunoaște Dragostea de und' se naște! De la gîtul cu mărgele, De la sîn cu drăgănele.* TEODORESCU, P. P. 301. ✧ (Adjectival) *Cireșe drăgănele.* ✦ Fig. Culoarea trandafirie din obraji. *Ș-apoi, frate, mai avea Pe guriță-o floricea, Și-n guriță mărgărele, Și pe față-i drăgănele.* ALECSANDRI, P. I 92.

DRĂGĂSTÓS, -OÁSĂ, *drăgăstoși, -oase,* adj. Iubitor, afectuos, plin de dragoste. *Tonul ei drăgăstos... mi-a topit inima.* CAMIL PETRESCU, T. III 388. *Fata își ridică ochii spre el, învăluindu-l într-o privire drăgăstoasă.* BART, E. 163. ✧ (Adverbial) *Deschise sertarul bătînd cu palma, drăgăstos, cele două dosare.* C. PETRESCU, C. V. 111.

— Variantă: **drăgostós, -oásă** adj.

DRĂGOSTEÁLĂ, *drăgosteli* și (mai rar) *drăgostele,* s. f. (Rar) Mîngîiere, dezmierdare, joc de-a dragostea. *Da ian spuneți, ce ați mai cerut de la ist Crai-nou? salbe de mărgele? fote și inele? sau numai drăgostele, ha?* ALECSANDRI, T. 215.

DRĂGOSTÍ, *drăgostesc,* vb. IV. Tranz. A mîngîia, a dezmierda, a giugiuli; a spune cuiva cuvinte de dragoste. *Ea se făcu atît de voioasă, ba drăgostea, ba săruta pe Pahon.* RETEGANUL, P. V 12. *El s-așază lîngă dînsa, fruntea ei o netezește, O dezmiardă cu durere, suspinînd o drăgostește.* EMINESCU, O. I 84. ✧ Refl. reciproc. *Perechi de porumbei albi se drăgosteau gîngurind melancolic.* REBREANU, R. II 269. *Să drăgosteau și să jucau la umbră ca doi copii răsfățați.* RETEGANUL, P. II 76.

DRĂGOSTÍRE s. f. Faptul de a (se) drăgosti; dragoste.

DRĂGOSTÓS, -OÁSĂ adj. v. **drăgăstos.**

DRĂGULÉȚ[1], *drăguleți,* s. n. (Învechit) Șiret, găitan cu capetele de metal, care împodobea altădată uniforma jandarmilor și a sergenților; eghilet.

DRĂGULÉȚ[2]**, -ÍȚĂ,** *drăguleți, -ițe,* adj. Diminutiv al lui drag; drăguț, drăgălaș. *Mai bine c-o flintuliță, Că mult mi-este drăguliță.* PĂSCULESCU, L. P. 242. *Foaie verde ș-o frunzuță, Drăgulița mea măicuță, Las'să vie cin'mi-i drag... Și să-ntrebe de ce zac.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 103. ✧ Expr. **Drăguliță doamne** = dragă doamne, v. drag[2]. ✧ (Substantivat) *Din toți fiii ce-i avea mai mici, era o drăguliță de fată.* RETEGANUL, P. V 68.

— Variantă: **drăgălét, -ítă** (CREANGĂ, A. 1) adj.

DRĂGULÍC, -Ă, *drăgulici, -e,* adj. (Rar) Drăguleț. (Substantivat) *Tînăr ți? frumos ți?... spune, drăgulică, nu-mi ascunde nimică.* ALECSANDRI, T. 944.

DRĂGÚȘ s. m. (Numai în expr.) **A-i cădea sau a-i veni** (cuiva) **drăguș la căuș** = a fi în situația de a solicita servicii unei persoane pe care ai refuzat-o într-o situație similară. *Ia, amu mi-o venit și mii drăguș la căuș!* ȘEZ. II 103. *Acuși iar, acuși Îl văd c-a să-mi vie Drăguș la căuș!* ALECSANDRI, T. 201.

DRĂGÚȚ[1]**, -Ă,** *drăguți, -e,* adj. Drăgălaș, atrăgător, grațios, plăcut; (cu notă afectivă) iubit, scump, drag. *Toți făceau haz de drăguța negresă... privită ca o minune, o ciudățenie a naturii.* BART, E. 383. *Drăguții miei frățiori! De nu s-ar fi îndouplecat, lupul nu i-ar fi mîncat!* CREANGĂ, P. 25. *Dar mi-i jele... Că drăguții ochișori, Frumușei și negrișori, Or fi de lacrimi izvor.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 311. ✧ *A fi, a se arăta* sau (adverbial) *a se purta drăguț* (cu sau față de cineva) = a fi gentil, amabil, curtenitor, prevenitor, serviabil. *Și chiar frumoasa trebuie să se arate drăguță, În tot ceea ce el dorește, bineînțeles cuviincios.* CAMIL PETRESCU, T. III 383. (Formulă de politețe) *Fii (atît de) drăguț și...* = ai bunătatea și..., te rog. ✧ Expr. **Drăguț doamne** = dragă doamne, v. drag[2]. *Ferește-mă, drăguț-doamne, De grădina cu frăgari.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 432. ✧ (Adverbial) *Nicăieri ca acolo nu se petrecea mai drăguț.* M. I. CARAGIALE, C. 118. ✧ (Substantivat, urmat de determinări introduse prin prep. «de») *Drăguțul de el! ▭ Stîmpărîndu-și setea, se puse la o drăguță de umbră,*

la care ai fi șezut săptămîni întregi. BOTA, P. 30. *Să aducă porumbul și meiul cu banița ca să-și îndestuleze... drăgușele lui de pasări.* MACEDONSKI, O. III 50. *Vine și drăguța de noapte.* RETEGANUL, P. I 11. (Ironic) *Cînd mă lăsa de capul mieu, făceam cîte-o drăguță de trebușoară, ca aceea.* CREANGĂ, A. 70. *Îi trase o drăguță de palmă.* RETEGANUL, P. IV 11. (Neobișnuit; forma masculină întrebuințată și la feminin) *Te-oi face eu să iei un drăguț de femeie care nu se mai află!* CREANGĂ, P. 161.

DRĂGÚȚ[2], **-Ă**, *drăguți, -e*, s. m. și f. 1. (Familiar; la vocativ) Termen alintător cu care ne adresăm cuiva. *Surori! Sîntem surori, drăguțo!* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 66. (Adesea ironic) *De n-ai poftă să putrezești în copac, drăguță, trebuie să fii mai darnică.* NEGRUZZI, S. I 90. ✧ (Invariabil, la forma feminină *drăguță*, folosit și pentru masculin) *Te cred, drăguță, dar sînt cam scumpe!... Ai parale?* VLAHUȚĂ, O. A. 382. *Drăguță, dacă nu te superi, m-aș ruga... încă un pahar cu apă.* CARAGIALE, O. II 214. ✦ (Rar) Copil iubit, drăgălaș. *Bunele bătrîne nu se puteau dumeri cum de sînt atît de învățați drăguții lor.* NEGRUZZI, S. I 6.

2. Iubit(ă), ibovnic(ă), amorez(ă). *Vorbeau despre el spunînd nu drăguțul, nu amorezul, ci logodnicul domnișoarei Vasilica.* PAS, Z. I 309. *Cînd Prier-Alb... a plecat În alte lumi, să caute pierduta lui drăguță, A dat lui Prier-negru atunci o năfrămuță.* COȘBUC, P. II 175. *Nici micuță, nici năltuță, Numai bună de drăguță.* ALECSANDRI, P. I 91.

DRĂMĂLUÍ, *drămăluiesc*, vb. IV. Tranz. A drămui. *Trebuia să drămăluiască în cămară cele de cuviință pentru ospățul curții.* SADOVEANU, Z. C. 215. *Chipul cum drămăluia laptele și cafeaua din serviciul de porțelan... dovedea o cucernicie de om care știe să respecte tabietul stomacului.* C. PETRESCU, C. V. 141. ✧ Fig. *Ia ado-n-coace* [pupăza] *la moșul, s-o drămăluiască.* CREANGĂ, A. 56. *Mintea cu cumpăna-n mînă toate le drămăluiește.* CONACHI, P. 277.

DRĂMUÍ, *drămuiesc*, vb. IV. Tranz. A măsura sau a cîntări ceva cu precizie; a socoti sau a împărți ceva cu dramul, pînă la dram. (Absol.) *Cămărășița ca mama, cîntărind și drămuind, nu vreau să ajung.* SADOVEANU, Z. C. 153. ✧ Refl. pas. *Erați mulți în casă și totul se drămuia cu economie.* PAS, Z. I 2. ✧ Fig. *Vedeai cum cîntărește mama, în mînă, banii pe care îi aducea tata și cum îi drămuiește ca să se-ajungă.* PAS, Z. I 254. ✦ Fig. A cumpăni, a împărți cu chibzuială. *Un cronicar de salon trebuie să-și drămuiască atenția cu cea mai mare strictețe.* CARAGIALE, O. II 119.

— Prez. ind. și: *drămui* (BANUȘ, B. 79).

DRĂMUÍRE s. f. Acțiunea de a drămui; cîntărire cu precizie, cumpănire, prețuire. [Pe țăran] *îl asuprește la socoteală și la drămuire cîrciumarul.* La TDRG.

DRĂNICÉR, *drăniceri*, s. m. (Mold., Bucov., Maram.) Meșteșugar care învelește casele cu dranițe; muncitor care confecționează dranițe; șindrilar.

DRĂNIȚÍ, *drănițesc*, vb. IV. Tranz. (Mold., Bucov., Maram.) A acoperi ceva cu dranițe; a șindrili.

DRĂNIȚÍT, -Ă, *drănițiți, -te*, adj. (Mold., Bucov., Maram.) Acoperit cu dranițe, șindrilit. *Printre zăplazuri nalte, cu porți mari înflorite, printre case drănițite, începură a se arăta obrazuri de prieteni.* SADOVEANU, O. IV 386.

DREÂNȚĂ s. f. v. **zdreanță**.

DREÁVĂ, *dreve*, s. f. (Popular) 1. Fiecare dintre vergelele care trec prin mosoarele alergătoarei de urzit.

2. Vergea, gratie, zăbrea. *Printre drevele patului, îi ies la iveală labele picioarelor galbene.* SAHIA, N. 117.

3. Instrument în formă de arc cu care plăpumarul bate lîna.

— Pronunțat: *drea-*.

DREGĂTÓR, *dregători*, s. m. (Învechit) Demnitar, înalt slujbaș, conducător al unui serviciu public, funcționar. *După ce s-au dezmeticit oștenii și au întărît iarăși străjile, s-au putut veseli cu vin și danțuri și dregătorii măriei-sale.* SADOVEANU, D. P. 12. *Veșmintele sale-l arătau că este unul din nalții dregători ai bisericii bizantine.* ODOBESCU, S. A. 136. ✧ (Azi cu sens ironic sau peiorativ) *O, îi recunoștea pe toți: și acesta și acela și ceilalți... Toți dregători puternici, proprietari de latifundii, politicieni și diplomați!* GALACTION, O. I 312.

— Variantă: (regional) **diregătór** (RETEGANUL, P. II 22) s. m.

DREGĂTORÍE, *dregătorii*, s. f. (Învechit) Funcție înaltă, demnitate, slujbă laică sau eclesiastică; autoritate publică. *Duca-vodă știe că vii și te-așteaptă, dînd porunci la toate dregătoriile pînă la Iași să fii bine primit.* SADOVEANU, Z. C. 13. *Cu tot respectul cuvenit mesei, cuvenit bătrîneții și dregătoriei părintelui arhondar, cei doi călugări schimbau cu Silviu priviri tainice.* GALACTION, O. I 569. *Comandantul-șef al oștirii și-a sfîrșit tocmai trebile militărești, ca secretar de stat, la înalta dregătorie ce i-a fost încredințată.* MACEDONSKI, O. III 39. ✧ *A-și face dregătoria* = a-și îndeplini funcția. (Atestat în forma *diregătorie*) [Împăratul] *își făcu diregătoria, dar gîndul îi era tot la fata cea mai mică.* RETEGANUL, P. II 23. ✦ (Rar) Judecătorie. *Merse deci pe la toate dregătoriile și fu străgănit prin judecăți mai mulți ani, fără să-și dobîndească dreptatea.* ISPIRESCU, L. 277.

— Variantă: (regional) **diregătorie** s. f.

DRÉGE, *dreg*, vb. III. Tranz. 1. (Cu privire la obiecte) A face la loc, a aduce în stare bună, a repara, a îndrepta. *Cuptorul cred că e în bună stare. — Bună. L-a dres meșterul.* SADOVEANU, P. M. 246. *Cum vezi, mi-am luat și pușca... Mă duc la lăcătuș s-o dreg.* CAMIL PETRESCU, B. 127. (Absol.) *Meșterul strică și drege de frică*, se spune despre un lucrător prost. ✧ Expr. **A-și drege glasul** (sau **vocea**) = a-și îndepărta răgușeala tușind ușor, înainte de a vorbi sau de a cînta. *Cîntărețiii... își dreseră glasurile tușind în chip felurit.* SADOVEANU, F. J. 28. *Ei, ei! de-acum drege-ți «voacea» și descurcă-te, măi Trăsne, dacă poți.* CREANGĂ, A. 88. *Tuși spre a-și drege glasul.* NEGRUZZI, S. I 8. (Poetic) *Păsărelele-și dreg glasul prin hugeagul de sub luncă,* ALECSANDRI, O. 175. **A-și drege gustul** = a mînca sau a bea ceva pentru a face să dispară gustul rău al unor alimente consumate mai înainte. **A drege busuiocul** v. busuioc. ✧ Refl. pas. *Ceasornicul acesta nu se mai poate drege.* ✦ Refl. (Despre vreme; în opoziție cu strica) A se îndrepta, a se îmbunătăți. *O geană de se ivea pe cer, inima i se-nveselea, poate, poate s-a drege vremea.* La TDRG. ✦ (În sens moral; construit adesea cu pronumele «o» cu valoare neutră) A îndrepta, a repara o greșeală, o nedreptate. *Titu observă decepția tovarășului său de drum, îi părea rău că i-a sfărîmat o speranță și nu știa cum s-o dreagă.* REBREANU, R. I 161. *Desigur a voit s-o dreagă, să mă înșele.* DELAVRANCEA, H. T. 73. *Na-ți-o frîntă că ți-am dres-o!* se zice cînd cineva, vrînd să îndrepte o greșeală, spune sau face o prostie. *Na-ți-o frîntă, că ți-am dres-o! Dintr-o pereche de boi... am rămas c-o pungă goală.* CREANGĂ, P. 44.

2. (Cu privire la o persoană) A întrema, a înviora, a restabili, a întări. *Asta-i doctorul... Te drege el.* CAMIL PETRESCU, T. I 175. *Înjura cînd rachiul era bun și-l dregea, înjura cînd nu era bun și nu-l dregea.* C. PETRESCU, Î. II 53. *La munte doar trăiesc* [țăranii] *mai mulțumiți, că au aer curat, apă limpede, care le mai drege fața.* La TDRG. ✦ (Cu privire la inimă, suflet) A alina, a liniști, a ușura, a vindeca. *Cîntă-mi, mîndro, cînticul Să-mi mai dreagă sufletul!* POP. la ODOBESCU, S. I 207. *Să-mi dai o floricea, Dar mi-o dă cu mîna ta, Ca să-mi dreagă inima.* ALECSANDRI, P. P. 150.

3. A face, a aranja, a ticlui, a pune la cale. *Ei, cum o dresărăm noi, mai apucă hățurile, mai ia-o prin șanț, ajunserăm aproape de piață.* PREDA, Î. 82. *Ce-ai să spui, Gherasime? — Apăi, zise pescarul, după ce se scărpină puțin la ureche, am s-o dreg așa: Prea cinstite... domnule.* STĂNOIU, C. I. 83. [În] *urmă-ți rămîn toate astfel cum sînt, de dregi Oricît ai drege-n lume.* EMINESCU, O. I 64. ◇ Expr. **A face și a drege** = a face așa, încît să iasă bine la capăt, a pune ceva la cale; a lucra, a trebălui; (ironic) a se afla în treabă, a meșteri. *De o lună tot la curte dregeam și făceam cîte toate și un crăițar nu-mi dase.* DEMETRIUS, V. 85. *Tot orașul... se întreabă ce tot faci, ce tot dregi de te închizi mereu singur în casă.* SEBASTIAN, T. 286. *Ce-a făcut el, ce-a dres, că fetei și lui Ipate au început a le sfîrîi inima unul după altul.* CREANGĂ, P. 167. ✦ (Regional; ironic, amenințător) A pune pe cineva la locul lui, a-l învăța minte, a-i veni de hac. *Astfel încăput pe mîna a oricărui, te va drege, Rele-or zice că sînt toate cîte nu vor înțelege.* EMINESCU, O. I 134. *Ei! lasă, fa, că te-oi drege eu.* ALECSANDRI, T. 274. *Las'că mi te-oi drege eu, Cînd a veni birul greu.* id. P. P. 250. ✦ A falsifica. (Atestat în forma regională *direge*) *Rachiul însă era dires cum mai bine și ei s-au îmbătat cuc și pe urmă au și adormit.* SBIERA, P. 256.

4. A așeza, a rîndui, a pune în ordine. *Atuncea au găsit vreme și logofătul de i-au dres* [pe boieri] *după cum se cade* (= după rang). KOGĂLNICEANU, la TDRG. ✦ (Cu privire la foc) A face să ardă mai bine, a potrivi, a aținea. *De-o parte, pe un scăunaș cu trei picioare, roșie la față și asudată, ședea femeia cu un băț mare în mîini cu care dregea focul.* ȘEZ. I 60.

5. (Uneori construit cu prep. «cu») A potrivi gustul unei mîncări, punînd în ea smîntînă, ouă sau diferite condimente. *Lică Cartojan... dădu să înțeleagă gazdei că tuturor le-ar prinde teribil de bine un borș de găină dres cu smîntînă.* C. PETRESCU, Î. II 143.

6. A da cu dresuri, cu suliman (pe obraz), a sulemeni; a ferchezui, a dichisi. *Își dregea obrazul la fiecare sfert de ceas.* PAS, Z. I 90. *Casierul își drese mustățile seci în dreptul nasului.* STĂNOIU, C. I. 117. *Au uriciosul obicei de a-și drege obrazul cu suliman și a-și boi sprîncenele cu mucușoară arsă.* ALECSANDRI, P. P. 128. ✦ A îndrepta, a(-și) potrivi o haină, o gățeală. *Ian să-mi mai dreg fiongu de la testemel.* ALECSANDRI, T. I 343.

7. (Învechit și regional) A turna vin sau alte băuturi în pahare, a umple paharele. *Să vie cuparul și pivnicerul să-mi dreagă un pocal de vin.* SADOVEANU, D. P. 126. ◇ Absol. *Păhărniceii dreseră la toți prin pahare.* ODOBESCU, S. I 78. *Pe lîngă părete sta așezate în rînd mai multe ulcioare pîntecoase, pline de vin de Odobești și de Cotnar, și la spatele fiește căruia boier dvorea cîte o slugă care dregea.* NEGRUZZI, S. I 151.

— Variante: (Transilv. și Mold.) **dirége** (BENIUC, V. 51, SBIERA, P. 5, RETEGANUL, P. IV 21), (învechit și popular) **derége** (JARNÍK-BÎRSEANU, D. 74) vb. III.

DRÉLĂ, *drele*, s. f. (Mold.; mai ales la pl.) Ciupercă comestibilă de forma unui cornet sau a unei urechi *(Auricularia mesenterica)*. V. urechiușă. *Scurgea dintr-un ceaun apa clocotită, în care fiersese niște drele și niște urechiuși.* HOGAȘ, M. N. 65. *Drele pe podele și bureți pe pereți; cîte pene pe cucoși, atîția copii burduhoși.* CREANGĂ, A. 42. *Drelele se fierb și se mînîncă cu mujdei.* ȘEZ. VIII 5.

DREN, *drenuri*, s. n. 1. Conductă subterană care colectează și evacuează apa dintr-un teren cu multă apă, uscîndu-l. *Drenurile sînt îngropate la o adîncime la care nu le poate ajunge fierul plugului să le spargă.* GHICA, S. 545. ✦ Strat de piatră spartă sau de pietriș așezat la spatele unui zid de sprijin sau deasupra unei bolți de pod sau de tunel, servind la evacuarea apei de infiltrație.

2. Tub sau meșă de tifon, care înlesnește scurgerea puroiului sau a lichidului dintr-o rană adîncă, contribuind la închiderea și uscarea ei.

DRENÁ, *drenez*, vb. I. Tranz. 1. A usca, a seca un teren prea umed cu ajutorul drenurilor pentru a-l asana. *Acum aceste inconveniente nu mai esist* (= există), *de cînd am drenat cîmpiile.* GHICA, S. 545.

2. A face să se scurgă puroiul dintr-o rană, cu ajutorul unei meșe de tifon sau al unui tub.

DRENÁJ, *drenaje*, s. n. Drenare. ◇ *(Rețea de) drenaj* = lucrare hidrotehnică formată dintr-o rețea de drenuri. ✦ Scoaterea puroiului dintr-o rană.

DRENÁRE s. f. Acțiunea de a drena; îndepărtarea apei dintr-un teren, cu ajutorul drenurilor. ✦ Pomparea apei de infiltrație dintr-o mină, dintr-o navă. ✦ Procesul scurgerii țițeiului dintr-un strat petrolifer, prin sonda care l-a deschis. *Acest foraj deviat și drenarea ilicită de țiței începe din 1934.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 112, 7/5.

DREPT[1] adv. 1. (Urmat de adverbe de loc sau de alte determinări locale, indică direcția) În linie dreaptă, fără înconjur, fără ocol, fără a se abate (din drum); direct. *Zăcea în paie cu mîinile sub cap și privea drept în sus, cu ochii măriți de neliniște, cerul înstelat al nopții de iunie.* DUMITRIU, N. I. 51. *Luînd-o drept în sus, mergeau călăuziți de firul Oltului.* BOGZA, C. O. 24. *Poteca pe care o apucase îl scoase drept la un eleșteu.* ISPIRESCU, L. 34. *Uită-te drept în ochii mei și ascultă cu luare-aminte ce ți-oi spune.* CREANGĂ, O. A. 223. ◇ Loc. adv. **De-a dreptul** = a) fără a se abate din drum, fără ocol, fără înconjur; direct. *O luă de-a dreptul peste porumbiști.* PREDA, Î. 34. *O răpciugă de cal... venind de-a dreptul la tavă, apucă o gură de jăratic.* CREANGĂ, P. 195; b) în mod direct, nemijlocit; chiar. *Acest poem simfonic al pămîntului e muntele Hăsmașul Mare, ivindu-se de-a dreptul din cîmpie.* BOGZA, C. O. 13. *Fusese o primăvară tare tîrzie... și pe urmă parcă intrasem de-a dreptul în vară.* CAMIL PETRESCU, T. I 303. *Cum vreți să spun... de-a dreptul? ori pe de lături? — De-a dreptul! De-a dreptul!* ALECSANDRI, T. I 95. (Rar, loc. adj.) *Chiar Zaharia Duhu, cu toată patima pentru iscoadele cărților și cu tot de-a dreptul amestec în aceste întîmplări, nu le găsea explicare.* C. PETRESCU, R. DR. 127. ◇ Loc. prep. **În dreptul...** = în fața..., față-n față cu... *Era cheferist cu număr de tablă lucitoare, prins în dreptul inimii.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 28. *Ivan, cum ajunge în dreptul podului, scoate cele două carboave.* CREANGĂ, O. A. 205. *Se opri în dreptul acelui portret.* EMINESCU, N. 39. *În dreptul locului zis Pereriță se află o veche întăritură.* ODOBESCU, S. II 227. **Prin dreptul...** = prin fața..., pe dinaintea... *Jimborean, rămas sus pe deal, se trezi din gînduri abia cînd treceau prin dreptul lui căruțele trenurilor de luptă.* CAMILAR, N. I 154. *Trec prin dreptul ferestrelor patroana și subdirectorul.* CAMIL PETRESCU, T. I 542. **Din dreptul...** = din fața..., de dinaintea... *Pomul din dreptul casei.* (Construit cu acuzativul; rar) **Într-un drept cu...** = paralel cu... *Privi înapoi, peste umăr, dar Cocoran nu mai era, se vede că se culcase în vrun grîu, ori mergea într-un drept cu el prin cine știe ce păpușoaie, urmărindu-l.* CAMILAR, TEM. 210.

2. (Urmat de determinări locale, modale sau temporale) Tocmai, chiar, exact. *Se prăbuși drept peste plutonierul Duma.* CAMILAR, N. I 428. *Dincolo peste Dunăre... drept în dreptul Celeiului, era cetatea romană Oescus.* GALACTION, O. I 121. *Îi despica gura drept în două.* ISPIRESCU, U. 31. *Drept în creștet o sărută pe-al ei păr de aur moale.* EMINESCU, O. I 84. ◇ Expr. (Rar) **Drept dragul să...** = ți-e mai mare dragul să... *Căsuțe vesele s-au ridicat pe unde erau bordeie triste și afumate, drept dragul să le privești cum strălucesc în bătaia soarelui.* VLAHUȚĂ, CL. 25.

— Formă gramaticală: (în loc. adv. și prep.) *dreptul.*

DREPT[2] prep. **1.** (Introduce un complement indirect) În loc de, în calitate de, ca. *Drept uşă avea o strungă îngustă.* CAMILAR, N. I 360. *Acel sicriu slujeşte drept corlată cailor.* SADOVEANU, F. J. 527. *Nu pot să vă primesc drept judecător.* CAMIL PETRESCU, T. III 403. *Drept cine mă iei oare?* MACEDONSKI, O. II 2.

2. (Regional, introduce un complement circumstanţial de loc) Alături de, lîngă; în dreptul. *S-au arătat cei trei oameni călări. Au oprit drept han, fără să descalece.* SADOVEANU, B. 173. *Urieşii... văd, trecînd în zbor, drept soare,* [pe] *Făt-Frumos cu Trestiana pe un cal sprinten zburător.* ALECSANDRI, P. A. 152. ✧ Expr. **A i se pune soarele drept inimă** = a i se face foame. *Grăbiră după aceea spre o ospătărie, căci soarele li se cam pusese drept inimă.* SADOVEANU, O. I 508. *Ar fi trebuit să înceapă a mi se pune soarele drept inimă... căci era trecut de amiază.* CREANGĂ, A. 66.

3. (Introduce un complement circumstanţial de scop) Pentru, ca. *Acum Busuioc era pornit s-o facă drept spăşire.* SLAVICI, O. I 270. *Drept cercare, hai, fă-te tu cerşitor la capătul ist de pod.* CREANGĂ, P. 298.

4. (Numai în loc. conj.; introduce propoziţii conclusive) **Drept care** = prin urmare, deci, aşadar, în concluzie. *Drept care... ceti colonelul mai departe, numitul se face vinovat de automutilare.* CAMILAR, N. I 348. *Duducuţă, să-mi sară ochişorii dacă se află alt om mai fericit decît supusă sluga matale, drept care hai să fugim împreună.* ALECSANDRI, T. I 55. (Învechit şi arhaizant) **Drept aceea** = de aceea; deci, prin urmare. *Omul ne-nvăţat e ca un copac neîngrijit... Drept aceea, învăţătorul este pentru un tînăr aceea ce este şi grădinarul pentru pom.* NEGRUZZI, S. I 8.

DREPT[3], (3, 4) *drepturi*, s. n. **1.** Totalitatea regulilor de conduită, a normelor care, instituite sau sancţionate de puterea de stat, exprimă voinţa clasei dominante, reguli a căror respectare şi aplicare este asigurată prin forţa de constrîngere a statului, în scopul apărării, întăririi şi dezvoltării relaţiilor şi rînduielilor sociale ce convin şi folosesc clasei dominante. ✧ (Urmat de determinări arătînd conţinutul) a) (După tipul de drept din care face parte) *Drept socialist. Drept burghez.* b) (După natura raporturilor sociale pe care le reglementează) *Drept civil. Drept penal. Drept internaţional.*

2. Ştiinţa dreptului[3] (1). *A studia dreptul. Manual de drept civil.* ▭ *Tînărul Creţescu, după ce a stat vreo patru ani la Paris să facă dreptul, s-a întors în ţară.* BUJOR, S. 158. *Costică... îşi luase licenţa în drept.* MACEDONSKI, O. III 5.

3. Posibilitatea, facultatea recunoscută de regula de drept[3] (1) unei persoane de a avea o anumită conduită, altă persoană (sau alte persoane) trebuind să aibă o conduită corespunzătoare. *Drept la învăţătură. Drepturi civile. Drepturile omului.* ▭ *Cetăţenilor Republicii Populare Romîne le este asigurat dreptul la muncă, adică dreptul de a căpăta o muncă garantată şi plătită potrivit cu cantitatea şi calitatea ei.* CONST. R.P.R. 36. *Femeia are drepturi egale cu ale bărbatului la muncă, salariu, odihnă, asigurare socială şi învăţămînt.* ib. 39. *Dreptul este ceailaltă faţă a datoriei, adecă, ca un lucru cu două feţe, dreptul şi datoria nu se pot despărţi unul de alta.* BĂLCESCU, O. I 354. ✧ Loc. adv. **De drept** = conform legii, în mod legitim, firesc. *Vei ajunge totuşi acolo unde se cuvine de drept s-ajungi.* CAMIL PETRESCU, T. I 121. ✧ Expr. **A avea dreptul** (sau **drept**) **să...** (sau **de a...**) sau **a fi în drept să...** = a avea justificarea, facultatea sau puterea de a face sau de a pretinde ceva. *Dacă nu ţi-aş da învăţătura cuvenită,* [împăratul] *ar avea drept să mă lovească.* SADOVEANU, D. P. 21. *Nu aveai totuşi dreptul să faci ce ai făcut.* CAMIL PETRESCU, T. III 138. *Cuiu-i al meu şi am drept de-a pune în el ce-oi vra.* ALECSANDRI, T. I 322.

4. Răsplată, retribuţie care i se cuvine cuiva pentru prestarea unei munci, a unui serviciu. *Drepturi de autor.* ▭ *Bărbatul lasă în mîna podarului dreptul de trecere: cinci lei.* BOGZA, C. O. 291. *Ei, cucoane, am mîntuit trebuşoara, zise Ipate. Bine că aţi apucat a veni şi d-voastră, ca să fiţi de faţă cînd ne-om lua dreptul.* CREANGĂ, P. 159. *Să slujeşti tu degeaba?... Cum să nu-ţi iei tu dreptul tău?* EMINESCU, N. 22.

— Variantă: (3, popular) **dirépt** s. n.

DREPT[4], **DREĂPTĂ**, *drepţi, -te*, adj. **A.** (Adesea în opoziţie cu strîmb) **I. 1.** Care merge de la un punct la altul fără ocol, fără abatere. V. direct, rectiliniu. *Drum drept. Ţeavă dreaptă.* ▭ *Nasul ascuţit peste mustăţile subţiri — două linii negre, drepte, îmbinate deasupra buzelor inexpresive.* IBRĂILEANU, A. 15. *Calea dreaptă e cea mai scurtă* (= o purtare cinstită duce mai repede şi mai sigur la ţelul dorit decît vicleşugurile şi căile piezişe). ✧ (Geom.) *Linie dreaptă* (şi substantivat, f.) = linie care uneşte două puncte pe drumul cel mai scurt din spaţiu. *Două drepte distincte, paralele cu o a treia, sînt paralele între ele.* ▭ *Unghi drept* = unghi format din două drepte perpendiculare una pe alta. *Cilindru drept* = cilindru care are generatoarele perpendiculare pe baze. *Prismă dreaptă* = prismă ale cărei muchii laterale sînt perpendiculare pe planul de bază. ✧ Fig. (Despre privire) Deschis, fără ascunzişuri; direct. *Are palma pietroasă, Privirea dreaptă, vorba miezoasă.* DEŞLIU, G. 25. ✧ (Adverbial) *Ceilalţi o priveau drept, întunecaţi.* DUMITRIU, N. 75. *Îl priveşte drept, cald, vorbeşte fără să ridice vocea.* CAMIL PETRESCU, T. I 169. ✦ (Despre haine) De o croială simplă (în special lipsită de clini şi de cute). *Ioana, într-o rochie dreaptă, neagră, cu mîneci bogate.* CAMIL PETRESCU, T. I 141.

2. (Despre lucruri) Vertical. *Stîlp drept.* ▭ *Plopul... ţîşneşte în sus, înalt şi drept.* BOGZA, C. O. 363. ✦ (Despre un urcuş, munte, deal) Aproape vertical, abrupt, povîrnit, pieptiş. *Suişul fiind prea drept şi cărarea prea strîmtă... ne coborîrăm cu toţii de pe cai.* La TDRG. ✦ (Despre oameni) Cu spinarea neînclinată; neaplecat, neadus de spate. *Vitoria îşi trase broboada peste gură şi rămase dreaptă pe scăunaşul ei, cu braţele încrucişate pe sîni.* SADOVEANU, B. 28. *Ştefan intră pe poartă însoţit de un moşneag lung şi drept ca un brad.* HOGAŞ, DR. II 98. *Pe-un jilţ tăiat în stîncă stă ţapăn, palid, drept, Cu cîrja lui în mînă, preotul cel păgîn.* EMINESCU, O. I 93. ✧ Fig. *Curajul voinicilor stătea drept, cu mîna în pieptar.* GALACTION, O. I 45. ✧ Expr. **Drept ca lumînarea** = foarte drept. *Înţepenindu-şi picioarele, rămase drept ca lumînarea.* ISPIRESCU, L. 3. *Sta el drept ca lumînarea şi le privea cu băgare de samă.* CREANGĂ, P. 271. (Ironic) **Drept ca secera** = strîmb. **A se ţine drept** = a avea o poziţie verticală. (Mil.) **A lua** (a sta sau a se ţine în) **poziţia de drepţi** = a lua (sau a se ţine în) poziţie verticală, stînd nemişcat. *Dadaci abia se ţinea în poziţia de drepţi, sub ghionturile lui Vieru.* CAMILAR, N. I 281. **Drepţi!** formulă de comandă militară. *Grupă, drepţi!* SAHIA, N. 53. ✧ (Adverbial, în expr.) **A călca drept** = a avea o purtare bună, cinstită. *Ei simt în piept Fiori de gheaţă, Nu calcă drept, Rău o să pată.* ALECSANDRI, T. I 462. **A sta drept** = a fi neclintit într-o atitudine, a fi dîrz, curajos. *Şi ceilalţi toţi au fost netrebnici... Toţi au dat ruşinos înapoi... Au aruncat vina unul pe altul... Numai Mitiţă Filipescu a stat drept şi a lăsat să cadă pe el totul.* CAMIL PETRESCU, B. 44. *De-a fost om să-ţi steie drept în faţă, Ca pe-un vrăjmaş l-ai depărtat de tine.* VLAHUŢĂ, O. A. 38. ✦ (Despre caracterele tipografice, mai ales la pl. şi adesea substantivat, f.; în opoziţie cu cursiv) (Literă) de tăietură verticală.

3. Orizontal; plan, neted. *Platou drept. Masă dreaptă.* ▭ *Luna mare se ridicase şi cîmpiile se lămureau drepte pînă cine ştie unde, ca nişte ape liniştite, sub painjenişul de lumină.* SADOVEANU, O. VI 189.

4. (În expr.) *Complement drept* = complement direct, v. direct.

II. Fig. (Mai ales în sens moral) **1.** (Despre acțiuni ale omului sau despre noțiuni abstracte) Potrivit dreptății și adevărului; adevărat, just, bun, cinstit, întemeiat. *N-am să uit niciodată Vorba partidului dreaptă.* VINTILĂ, O. 23. *Uite-n zare, oamenii așteaptă — Cercă.să le-aduci o zi mai dreaptă.* BENIUC, V. 21. *Eu cred... că-n lume se cuvine S-avem măsură dreaptă la rău ca și la bine.* MACEDONSKI, O. II 206. *Tovărășia nu ni se părea dreaptă.* CREANGĂ, A. 101. ✧ *Dreaptă judecată* = judecată sănătoasă, bun-simț. *Parte dreaptă* = parte ce i se cuvine în mod legal fiecăruia la o împărțeală. *Parte dreaptă la muncă, parte dreaptă la cîștig.* CAMILAR, T. 195. *Luptă dreaptă* v. luptă. ✧ Loc. adv. **Cu drept cuvînt** = pe bună dreptate, în mod întemeiat. *Cu drept cuvînt cetitorul va fi clătit din cap și va fi întrebat — prin mintea cărui muritor treceau aceste idei?* EMINESCU, N. 33. *Cu drept cuvînt te așteptai să fii răsplătit, chiar de la început, prin laude meritate.* ODOBESCU, S. III 10. ✦ (Adverbial) **a)** În conformitate cu dreptatea; just. *N-a fost drept să-mi izbească omul drag.* DAVIDOGLU, O. 37. *Este drept ca fiecare să poarte ponosul faptelor și ziselor sale.* ODOBESCU, S. III 10; **b)** În conformitate cu adevărul; adevărat. *E drept, nu ne mai vedem capul de treburi acolo.* SADOVEANU, P. M. 66. *Că eu tot fugeam de tine? O, nu-i drept, nu-i drept, Sorine!* COȘBUC, P. I 51. ✧ Expr. **Ce-i drept** = într-adevăr, cu adevărat. *Ce e drept, și ele erau frumoase, hainele pare că erau turnate pe dînsele.* ISPIRESCU, L. 36. (Eliptic) *Un bou în post mare? Drept, cam ciudat vine.* ALEXANDRESCU, P. 64. **Drept că...** = adevărat că..., într-adevăr. *Împăratul, drept că auzise multe vorbindu-se despre voiniciile celor trei frați, dar nu știa care din ei este cel mai viteaz și mai vrednic ca să-i fie ginere.* SBIERA, P. 99. **A spune drept** = a spune adevărul; a vorbi deschis, sincer. *Spune drept, nu-i așa?... fără supărare... spune drept.* SADOVEANU, P. M. 100. *Mă, da drept să-ți spun, că mare nătărău mai ești!* CREANGĂ, P. 45. *Mă iubești tu? Spune drept!* EMINESCU, O. I 155; **c)** (Rar) Corect. *Nu vorbesc drept românește, cum vorbeau părinții lor, ci au corcheziț graiul strămoșesc de nu-i mai înțelege nimene.* CREANGĂ, A. 153. ✦ (Substantivat, în loc. adv.) **Cu (sau pe) dreptul** (sau **drept**) = pe merit, cu dreptate, în mod just, echitabil. *Se face, pe dreptul, vinovat de învinuirea ce i-o aduce.* IBRĂILEANU, SP. CR. 54. *Ar fi cu dreptul ca să dai la altul această slujbă.* ISPIRESCU, L. 27. *Șoimane, frate Șoimane, nu-i cu drept să mori tu înaintea mea.* ALECSANDRI, T. II 30. **La drept** (sau **la dreptul**) **vorbind** (sau, regional, **grăind**) = spunînd adevărul, de fapt, în realitate. *La dreptul vorbind, mi-i frică de obuze.* CAMILAR, N. I 346. *Toți domnișorii orașelor erau pe-acasă... La drept grăind, ce știau ei despre țăranul romîn, care plătea birurile și pentru ei?* id. ib. 419. *Nu-i rău, măi Ștefane, să știe și băietul tău oleacă de carte... Din cărți culegi multă înțelepciune; și, la dreptul vorbind, nu ești numai așa, o vacă de muls pentru fiecare.* CREANGĂ, A. 22. ✧ Expr. (Popular) **A avea drept** = a avea dreptate. *Ai drept, moș Iolampie... Numai cei mari... Oriunde, numai ei.* CAMILAR, N. I 399. **A da drept** (cuiva) = a da dreptate (cuiva). *Ei m-au purtat pe la jandari, legat în funie, că parcă m-ar fi prins cu mîna-n sacul lor cu făină. Jandarii tot lor le-au dat drept; la fel și judecătorii.* CAMILAR, N. I 226. **Dreptul lui dumnezeu!** = adevărat! ce-i drept! zău! *Se apropie de fată — și dreptul lui dumnezeu! nici că mai văzuse... așa frumusețe.* ISPIRESCU, L. 256. *Dreptul lui dumnezeu, în asemenea caz... rușinea va rămînea numai pe seama mea.* ODOBESCU, S. III 10.

2. (Despre oameni) Care trăiește și lucrează potrivit dreptății, adevărului, omeniei, binelui; cinstit, integru, de omenie, de bine, cumsecade. *Simțul lui nezdruncinat de dreptate îl sfătuia să fie drept, cinstit.* CAMILAR, N. I 183. *Pe la noi se află de vremuri lungi pribeag... Un drept om cu-ndurare.* MACEDONSKI, O. II 58. (Fig.) *Să rămîi blestemat și ocolit de inimile drepte și cinstite pe care le-ai spurcat.* ARGHEZI, P. T. 11. ✧ (Substantivat) *În țara strîmbilor, cel drept umblă cu capul spart.* SADOVEANU, P. M. 107. ✦ (În concepțiile mistice) Cuvios, cucernic. ✧ (Substantivat, în expr.) **A se odihni cu drepții** = a fi mort. *Bietul meu judecător odihnește cu drepții.* GALACTION, O. I 107. ✧ Compus: **drept-credincios** = **a)** care face parte din biserica creștină ortodoxă; **b)** bun creștin.

3. (Despre proprietate, avere) Care aparține sau se cuvine cuiva pe temeiul unei legi sau al unui drept. *Comoara aceea nu este averea dreaptă a hașcii, ci... niște fugari din timpurile vechi au ascuns-o acolo.* SBIERA, P. 4. *Cartea lui Zoroastru era proprietatea lui dreaptă.* EMINESCU, N. 60.

4. (Despre rude; popular) Adevărat, bun. *Sînt Tudor, feciorul lui Ionașcu... — Atuncea eu îți sînt moș drept, frate cu tatăl tău... striga bătrînul.* SADOVEANU, O. VII 61. *Ținea foarte rău pe băiații cei rămași de maică și îmbia totuna pe bărbatu-său ca să-i alunge de-acasă... Bărbatu-său însă nu vrea, pentrucă-i era fii drepți, din sîngele său.* SBIERA, P. 169.

5. (Rar, despre măsuri și greutăți; în opoziție cu fals) Autentic, veritabil, bun, adevărat. *Măsură dreaptă.*

B. (În opoziție cu stîng) **1.** (Despre organe ale corpului) Așezat în partea opusă părții corpului omenesc în care se află inima. *I se turburaseră ochii și un foarte depărtat zîmbet prinse să-i răsară pe față, în timp ce sprînceana dreaptă i se urca.* CAMILAR, N. I 173. *Scoase din urechea lui cea dreaptă o perie.* ISPIRESCU, L. 25. *La pămînt dormea ținîndu-și căpătîi mîna cea dreaptă.* EMINESCU, O. I 142. ✧ Expr. **A fi mîna dreaptă** (a cuiva) = a fi colaboratorul cel mai intim, cel mai apropiat (al cuiva); a fi de mare ajutor (cuiva). *Băiatul cu care ucenicise George ajunse să fie mîna dreaptă a împăratului.* ISPIRESCU, L. 142. ✦ (Substantivat) **a)** (La f. sg., de obicei articulat) Mîna dreaptă. *Grigore Oanea a venit lîngă mine cuprinzîndu-mă cu dreapta de după umăr.* SADOVEANU, N. F. 39. *Strînse frîul calului cu mîna stîngă... și cu paloșul în dreapta se repezi asupra acelui balaur.* ISPIRESCU, L. 18. *Spăși-voi visul de lumină Tinzîndu-mi dreapta în deșert.* EMINESCU, O. I 118. *Să nu știe stînga ce face dreapta* (= faptele bune trebuie făcute cu discreție). ✧ Expr. (În trecut) **Sărut** (sau **sărutăm**) **dreapta**, formulă de salutare plină de umilință. *După ce găti țigara și cafeaua, se roti puțin înaintea oglinzii și ieși în balcon. — Ei, Anico, vin-încoace. — Sărutăm dreapta, cuconiță.* CONTEMPORANUL, IV 390; **b)** (La m. sg. art.) Piciorul drept. *Bozan avea picioarele înfășurate în plumb topit, dreptul pînă dincolo de genunchi.* SAHIA, N. 34. ✦ Expr. **A călca cu dreptul** v. călca (I 1). **Stîng, drept!** comandă pentru păstrarea cadenței în marș.

2. Care se află de partea sau în direcția mîinii drepte (cînd cineva stă cu fața în direcția în care este orientat un lucru). *Partea dreaptă a unei străzi. Aripa dreaptă a unei clădiri.* ▭ *Țărmul drept al Dunării era tot în stăpînirea lor* [a turcilor]. MACEDONSKI, O. III 31. ✧ (Substantivat) *În centru e un început de perete care desparte stînga de dreapta.* CAMIL PETRESCU, T. II 7. ✧ Loc. adj. **Din dreapta.** *Marin... se așezase în fotoliul din dreapta.* CAMIL PETRESCU, T. II 19. *La capătu-i din dreapta se prelungește o strungă.* ALECSANDRI, P. III 214. ✧ Loc. adv. **În dreapta.** *În dreapta se văd malurile Siretului.* SAHIA, N. 17. *Se uită el în dreapta, nu vede nemica.* CREANGĂ, P. 238. **La** (sau **spre**) **dreapta.** *A ieșit... apucînd drumul spre dreapta.* SADOVEANU, N. F. 187. **Din dreapta.** *Din dreapta... pornește o ulicioară.* DAVIDOGLU, M. 7. **Pe dreapta.** *Pe dreapta... erau o circiumă, o fabrică de mezeluri.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 12. **În dreapta și în stînga** sau **de-a dreapta și de-a stînga** = în toate

părțile. *Ai aflat, în dreapta și în stînga, amănunte cu privire la femeia aceasta.* PAS, Z. I 80. *Promisiuni, asigurări, încurajări... arătau, de-a dreapta și de-a stînga, calea mea încrezută și fabuloasă.* GALACTION, O. I 368. *Alerga singur zi și noapte în toate părțile, cum putea, și muncea în dreapta și în stînga.* CREANGĂ, P. 140. ◇ Loc. prep. **De-a dreapta** sau **la dreapta.** *A stat la masă de-a dreapta gazdei.* ▭ *Pentru a nu răzleți feciorii de pe lîngă sine, mai dură încă două case alături, una la dreapta și alta de-a stînga celei bătrînești.* CREANGĂ, P. 3. ◇ Expr. **A ține dreapta** = a merge pe partea dreaptă a unui drum.

3. (În expr.) *Extremă dreaptă* v. extremă. ✦ (Substantivat, f. art.) Partea cea mai reacționară a unui parlament, a unui partid burghez. *Deputații dreptei.* ◇ Loc. adj. **De dreapta** = reacționar; fascist. ◇ *Socialist de dreapta* v. socialist. *Social-democrat de dreapta* v. social.

— Variantă: (regional) **dirépt, -eáptă** (BUDAI-DELEANU, Ț. 334) adj.

DREPTĂR, *dreptare*, s. n. Riglă sau echer utilizat în zidărie sau în dulgherie pentru verificarea suprafețelor plane. *Manole cel oacheș și bărbos de la Hurez... ținînd într-o mînă dreptarul zidarilor... iar în cealaltă păpușa de sfoară pentru măsurătoare.* ODOBESCU, S. II 513. ✦ (Top.) Instrument utilizat pentru trasarea drumurilor. *Prin aleea de aluni acum trece drumul mare... «Butucul» a căzut jertfă dreptarului drumurilor.* HOGAȘ, H. 47.

DREPTÁTE, (3, 4) *dreptăți*, s. f. **1.** Principiu care cere să se dea fiecăruia ceea ce i se cuvine și să se respecte drepturile fiecăruia; echitate; faptul de a recunoaște drepturile fiecăruia și de a-i acorda ceea ce i se cuvine în mod legitim. *Act de dreptate. Simțul dreptății.* ▭ *Și inima noastră Sub arme cînd bate, E tot pentru pace Și pentru dreptate.* BANUȘ, B. 66. *S-au ridicat cu toții pentru dreptate.* PAS, Z. I 193. *Nici sabia, nici mărirea nu prețuiesc cît dreptatea.* SADOVEANU, D. P. 22. *Care s-a întors de la ușa mea fără să cîștige dreptate și mîngîiere?* NEGRUZZI, S. I 140. ◇ Loc. adv. **Cu** (sau **după**) **dreptate** = pe drept, după lege, cum se cuvine, în mod just, echitabil. [Bacii] *își vor împărți cu dreptate mana pămîntului.* CAMILAR, T. 43. *Neamurile mele au plătit totdeauna cu dreptate. Au plătit nu numai cu bani și rod; au plătit cu sînge.* SADOVEANU, Z. C. 234. **Pe bună dreptate** = cu drept cuvînt, în mod întemeiat. *Pe bună dreptate s-a așteptat să fie răsplătit.* ▭ *Pe bună dreptate ar mai avea de luat, iar nu de dat.* VLAHUȚĂ, la TDRG. ◇ Expr. **A face dreptate** (cuiva) = a repara o nedreptate (făcută cuiva), a face un act de justiție; a recunoaște dreptul cuiva într-o chestiune oarecare. *Partidul a venit să le facă și lor dreptate.* VINTILĂ, O. 27. *Ți se va face și ție dreptate... deplină dreptate.* CAMIL PETRESCU, T. III 39. *Bată-vă crucea ciocoi, De-aș mai scăpa de la voi, Să mă trag la codru iară Și să fac dreptate-n țară.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 506. **A avea dreptate** = a fi întemeiat în ceea ce spune sau în ceea ce face. *Grigoriță are dreptate și s-a gîndit bine, a început cuvînt ascuțit gospodina.* SADOVEANU, N. F. 39. *Pentru celelalte interese nu-ți prea bați capul, și ai dreptate.* NEGRUZZI, S. I 63. **A da** (sau **a găsi**) **dreptate** (cuiva) = a recunoaște că ceea ce spune sau face cineva este întemeiat, îndreptățit, just. *Nu se putea să nu dai dreptate obștestii păreri care-l decretase nebun.* M. I. CARAGIALE, C. 47. *El se întrista, dar totdauna le da și dreptate.* MACEDONSKI, O. III 51; b) (popular) a face dreptate (cuiva). *Domnul Mircea greu ofta, Pe bătrîna o scula Mîna dreaptă-i săruta Și pe loc dreptate-i da.* ALECSANDRI, P. P. 199. ✦ Stabilire a justiției; judecată. *Ziua dreptății se apropie... toate popoarele s-au mișcat... căci furtuna mîntuirei au început.* RUSSO, S. 148.

2. (Numai în locuțiunea) **Cu dreptate** = (loc. adv.) cu devotament, cu cinste; (loc. adj.) devotat, fidel, cinstit. *Nu putea pune pan-Valerie pe de altă parte nemți să prindă ori să prade solul, — cunoscînd noi prea bine pe pan-Valerie ca un șleahtic cu credință și dreptate.* SADOVEANU, Z. C. 83. *Și dacă-i apuca o dată a te deprinde cu mine, știu bine că n-am să pot scăpa ușor de d-ta, căci așa sînt eu în feliul meu, știu una și bună: să-mi slujesc stăpînul cu dreptate.* CREANGĂ, P. 203. *Te-am iubit cu dreptate, M-ai lăsat cu strîmbătate.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 262.

3. (La pl.) Drepturi[3] **(3).** *Buciumă-n mine toate răscoalele țării! Toate obidele răzvrătite, Toate dreptățile jecmănite.* DEȘLIU, G. 23. *Vecinii, îndeobște colonizați, aveau scutirile și dreptățile lor.* EMINESCU, N. 154. ◇ (La sg., învechit, în expr.) **A avea dreptate să...** = a avea dreptul să facă ceva, v. drept[3] **(3).** *Fiești ce moldovan are dreptate să călătorească unde-i place?* KOGĂLNICEANU, S. 190.

4. (La pl.; regional) Acte justificative. *Eu îs doftor, și anume care vindecă coarnele de la oameni, vin la înălțatul împărat să-i arăt dreptățile.* RETEGANUL, P. II 78. *N-avuși măcar un frate... Să îmble cu cărțile, Să-ți scoată dreptățile.* ALECSANDRI, P. P. 238.

DREPTÚNGHI, *dreptunghiuri*, s. n. Patrulater care are toate unghiurile drepte. *Cu dreptunghiul de carton pe genunchii plini de noroi scorțos, Zaharia privea depărtările deșarte.* C. PETRESCU, R. DR. 247. ◇ (Adjectival, în expr.) *Triunghi dreptunghi* = triunghi care are un unghi drept. ✦ Porțiune din terenul de oină. ✦ Suprafață delimitată pe panoul de baschet, deasupra coșului.

DREPTÚNGHIC, -Ă, *dreptunghici, -e*, adj. (Despre figuri geometrice) Care are unul sau mai multe unghiuri drepte. *Dacă una din laturile neparalele este perpendiculară pe cele două laturi paralele, trapezul este dreptunghic.* GEOMETRIA P. 32.

DREPTUNGHIULÁR, -Ă, *dreptunghiulari, -e*, adj. Care are forma unui dreptunghi. *Una după alta, perfecte, dreptunghiulare, zeci de mii de cărămizi fac să crească mereu cuptorul.* BOGZA, C. O. 223. *Biblioteca este o încăpere mare, dreptunghiulară.* CAMIL PETRESCU, T. I 7.

DRES[1], *dresuri*, s. n. **I.** Acțiunea de a drege.

1. Reparare. *Unde mai pui dresul căsuței și altele.* DUNĂREANU, CH. 23. *Zidirile cele nouă ce se fac și, după vreme, dresurile caselor.* GOLESCU, Î. 44.

2. Întreprindere a unei acțiuni; p. ext. rînduire, aranjare. ◇ (Mai ales în expr.) **A-și face dresurile** = a-și aranja treburile. *Fata împăratului își făcu dresurile cum o învățase tatăl său.* ISPIRESCU, L. 377. ✦ (Ironic) Falsificare. *Dresuri în rezultatele statistice.* I. IONESCU, M. 16.

II. (Concretizat) Ceea ce servește la realizarea acțiunii de a drege.

1. (De obicei la pl.) Fard, cosmetic. *Chisele și cutiuțe cu dresuri și cu mirodenii.* GALACTION, O. I 509. *Scoate dintr-un săculeț dresuri și dă-i iute pe obraz, și dă-i pe sprincene, și dă-i pe buze.* C. PETRESCU, S. 145. *Dresul, sulimanul și rumeneala cu care se văpsea... au tras largi și adînci brazde pe obrajii ei.* GHICA, S. 65. ◇ Expr. **A-și pune** (sau **a-și da cu**) **dresuri** = a se farda, a se sulemeni. *Au nu îți e rușine Să-ți dai cu dresuri și sulemenele?* TOMA, C. V. 260. ✦ Leacuri. *Am cunoscut noi, cinstite jupîne Iațco, un vraci leah care se lăuda cu dresurile lui.* SADOVEANU, F. J. 421.

2. (La pl.) Mirodenii, condimente. *Îi pui dresuri* [mîncării], *merge, nu-i pui, arunc-o și cinilor că nici ei n-o mănîncă.* HOGAȘ, DR. II 59.

— Variantă: (popular) **dirés,** *diresuri* (SEVASTOS, N. 290), s. n.

DRES[2], **DREÁSĂ**, *dreşi, -se*, adj. 1. (Despre lucruri) Reparat.

2. Sulemenit; dichisit. *Avea... sprîncenele drese, subţiri.* CAMIL PETRESCU, U. N. 94.

3. (Despre lucruri) Aranjat, pus în ordine. ✧ Fig. (Ironic, despre fiinţe; atestat în forma populară *dires*) *Au venit îndata-mare acasă şi, văzîndu-şi puii aşa de direşi, s-au supărat.* SBIERA, P. 209.

— Variantă: (popular) dirés, -eáşă adj.

DRESÁ[1], *dresez*, vb. I. Tranz. A învăţa, a instrui, a deprinde un animal domestic sau sălbatic să facă, la poruncă, anumite mişcări. [Copilul] *era acum un soi de rebel, care ţinea piept copiilor din vecini... fumînd capete de ţigări şi dresîndu-l pe Modest* [cîinele] *să execute o sumă de acrobaţii de circ.* C. PETRESCU, Î. I 65. *Un cîine englezesc al unui ofiţer, cîine dresat la circ să servească pe stăpîn ca fecior în casă, face sluj ţinînd două ghete-n gură.* CARAGIALE, O. II 153. ✦ Fig. (Cu sens peiorativ; complementul este omul) A deprinde pe cineva să se comporte într-un anumit fel stabilit de mai înainte.

DRESÁ[2], *dresez*, vb. I. Tranz. A redacta, a încheia (un act, mai ales oficial). *A dresa un proces-verbal.* ▭ *Pe urmă, numai după ce a dresat acest bilanţ de profit şi pierdere, a ridicat iarăşi foaia.* C. PETRESCU, O. P. II 192. ✧ Refl. pas. *Trebuie să răspunză la procesul-verbal ce i se dresează pentru întrebuinţarea semnalului.* CARAGIALE, O. II 271.

DRESÁJ, *dresaje*, s. n. Dresare[1].

DRESÁRE[1] s. f. Acţiunea de a dresa[1]. *Vînătorii se ocupă cu dresarea cîinilor.*

DRESÁRE[2] s. f. Încheiere (a unui act oficial). *Dresare de procese-verbale.*

DRESÁT, -Ă, *dresaţi, -te*, adj. (Despre animale) Deprins, învăţat să facă anumite mişcări la poruncă. *Sosise cea mai potrivită vreme a raţelor la smîrcuri şi a potîrnichilor la ierburi, cu proba celor din urmă cîini şi şoimi dresaţi.* SADOVEANU, Z. C. 274. ✦ Fig. (Cu sens peiorativ, despre oameni, mai ales despre copii) Deprins să se comporte într-un anumit fel stabilit de mai înainte.

DRESÓR, -OÁRE, *dresori, -oare*, s. m. şi f. Persoană care se ocupă cu dresarea animalelor.

DREVELÍ, *drevelesc*, vb. IV. Tranz. A pieptăna şi a bate lîna cu dreava.

DREVELÍRE, *dreveliri*, s. f. Acţiunea de a dreveli.

DREZÍNĂ, *drezine*, s. f. Vehicul cu patru sau cu trei roţi pus în mişcare cu mîna, cu pedale sau cu ajutorul unui motor, care serveşte la transporturi uşoare pe o linie ferată. *Drezina fuge din ce în ce mai repede.* C. PETRESCU, S. 44.

DRIÁDĂ, *driade*, s. f. (În mitologia greco-romană) Nimfă a pădurilor.

— Pronunţat: *dri-a-*.

DRIBLÁ, *driblez*, vb. I. Intranz. (Sport) A purta mingea cu multă abilitate, evitînd un adversar care stă în cale. *X face greşeala de a dribla prea mult.* ✧ Tranz. *După ce a driblat pe fundaş, a tras în colţul drept al porţii.*

DRIBLÁRE s. f. Acţiunea de a dribla. *Driblarea la baschet poate fi executată pe loc sau în mişcare.*

DRÍBLING, *driblinguri*, s. n. Driblare.

DRIC, *dricuri*, s. n. I. 1. Scheletul unui car, exclusiv roţile şi loitrele. *Ea călătorea într-un rădvan, care pe atunci era o largă cutie de lemn vopsit scobită rotund şi aşezată, fără arcuri, pe un dric cu patru roate ferecate.* ODOBESCU, S. I 161. ✦ Cantitatea care se poate încărca pe un dric de car. *Coniţă, v-aş ruga pentru vrun dric de paie.* STĂNOIU, C. I. 62.

2. Car mortuar. *Mergeam încet după dricul încărcat de coroane, ce se legăna, şi mă gîndeam la cel ce-mi fusese prieten.* ANGHEL, PR. 143. *Acu, nu de mult, tot pe aceeaşi cale şi tot către acel locaş, mergea în tăcere şi nebăgat în seamă, fără steaguri, fără tobe şi fără surle, dricul modest în care erau rămăşiţele pămînteşti ale poetului Alexandrescu.* GHICA, S. A. 121. ✧ Expr. **A fi pe drie** = a fi pe sfîrşite; (despre o acţiune) a fi gata să eşueze.

II. Fig. Punct culminant al unui anotimp sau al unei acţiuni care se desfăşoară în timp; miez, toi. *Vîlvătăile şi jarul carpănului şi fagului au o putere tot aşa de mare ca a soarelui în dricul verii.* SADOVEANU, F. J. 367. *Maistorul are nevoie de calfă, tocmai acum toamna, cînd e dricul tîrgurilor.* POPOVICI-BĂNĂŢEANU, V. M. 41. *Suflet de om nu se afla prin apropiere, care să-i sară întru ajutoriu la dricul nevoii.* MARIAN, O. II 166. *Mă bucur şi eu că-i tocmai în dricul iarmarocului.* CREANGĂ, P. 113.

DRICÁLĂ, *dricale*, s. f. (Transilv., Ban.) Saltea; pilotă. *Mă culcam pe vatra goală Şi-mi părea că-i pe dricâlă.* HODOŞ, P. P. 70.

DRICÁR, *dricari*, s. m. 1. Fabricant sau negustor de dricuri; antreprenor de pompe funebre. *Ciorile se strigau pe nume plutind în burniţa dimineţii ca nişte petice furate de vînt din vitrina unui dricar.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 88.

2. Cioclu care conduce sau însoţeşte dricul. *La groapă cine te va petrece? Poate numai dricarul... şi vîntul rece.* ISAC, O. 106.

DRIL, *driluri*, s. n. Ţesătură deasă şi groasă făcută din fire răsucite de bumbac sau de cînepă şi folosită la confecţionarea îmbrăcămintei de vară, a pînzei de cort etc. V. doc. *Nu îmbrăcasem nici halaturile de dril.* CAMIL PETRESCU, U. N. 102. *Niţă al dascălului... în tunică de dril... sărea cît zece.* MACEDONSKI, O. III 12. *Un ropot de aplauze — şi cortina de dril se lasă.* VLAHUŢĂ, O. A. III 3.

DRÍŞCĂ, *drişte*, s. f. Unealtă formată dintr-o placă de lemn sau de metal, cu un mîner pe una din feţe, folosind la drişcuit.

DRIŞCUÍ, *drişcuiesc*, vb. IV. Tranz. A netezi (tencuiala sau betonul) cu drişca.

DRIŞCUÍRE, *drişcuiri*, s. f. Acţiunea de a drişcui şi rezultatul ei.

DRIŞCUÍT[1] s. n. Drişcuire.

DRIŞCUÍT[2], **-Ă**, *drişcuiţi, -te*, adj. Netezit cu drişca.

DRIT, *drituri*, s. n. (Învechit) Drept[3] (3). *Am dritul a ţi-o pretinde.* NEGRUZZI, S. III 145. *Critica e dritul obştesc.* RUSSO, S. 52. *Cu ce drit inima ta se-mpotriveşte...?* CONACHI, P. 206.

DRÎMBĂ, *drîmbe*, s. f. Mic instrument alcătuit dintr-un arc de fier prevăzut cu o lamă subţire de oţel care, ţinut în gură şi atins cu degetul, zbîrnîie, producînd un sunet muzical monoton; drîng. *El suna din drîmbă cu un talent la care nu am putut ajunge niciodată.* GHICA, S. 72. ✧ Expr. **Cîntă din drîmbă**, se zice despre cineva care a rămas mofluz, cu buzele umflate. ✦ (Ironic) Vioară, scripcă.

DRÎMBOÍ, *drîmboiesc*, vb. IV. Refl. (Regional) A se bosumfla; a se boci în gura mare. *Ian să-i fi sculat* [pe copii] *la treabă, ş-apoi să-i vezi cum se codesc, se drîmboiesc şi se sclifosesc, zise mama.* CREANGĂ, A. 39.

DRÎNG, *drînguri,* s. n. (Regional) Drîmbă. *Vasile a scos un drîng de la brîu şi, izbind cîrligul liber al cataramei, a început să zbîrnîie un fel de cîntec.* CAMIL PETRESCU, O. I 155.

DRÍSTĂ s. f. v. dîrstă.

DROÁGĂ, *droage,* s. f. (Regional) Căruţă mare, greoaie şi hodorogită. *Stă înţepenită, neştiind încotro s-apuce, o droagă mare cu sifoane.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 375, 1/2. *Mai în toată simbăta ne încărca în o droagă de-a mănăstirei Neamţului şi ne ducea la stărăţie.* CREANGĂ, A. 76.

DROÁIE s. f. (Adesea urmat de diverse determinări) Mulţime, ceată (de oameni sau de animale). *Alaiul... fu înconjurat de o droaie de copii.* SADOVEANU, Z. C. 133. *Se văzu ocolită... de-o droaie de cîini.* RETEGANUL, P. I 47. *O droaie de cătane călări, tot nemţi de cei mari, îmbrăcaţi numai în fir, au trecut în vremea copilăriei mele cu săbiile scoase prin Humuleşti.* CREANGĂ, A. 74. ✧ Loc. adv. **Cu droaia** = în număr (foarte) mare, cu grămada. *Şi atunci, minune mare! numai iacă au şi început a curge furnicile cu droaia.* CREANGĂ, P. 264. *Găinele mor cu droaia.* ŞEZ. III 203. ✧ (În comparaţii şi metafore) *Dropii căzute droaie şi un mistreţ ca un Uriaş culcat pe labe alăturea de foc.* STANCU, C. 21. *Au alergat droaie cu toţii la mere.* SBIERA, P. 255.

DROÁŞCĂ s. f. v. droşcă.

DROB, (I 1, II) *drobi,* s. m., **(I 2, 3)** *droburi,* s. n. **I.** 1. (De obicei determinat prin «de sare») Bucată mai mare de sare; bulgăre. V. bolovan. *Moş Luca, de te-a întreba cineva... de ce trag caii aşa de greu, să spui că aduci nişte drobi de sare de la Ocnă.* CREANGĂ, A. 128. *Trei iezi cucuieţi, Uşa mamii descuieţi, Că mama v-aduce vouă: Frunze-n buze, Lapte-n ţîţe, Drob de sare În spinare.* id. P. 20. *Drobul se plăteşte o para oca.* I. IONESCU, P. 36. ✦ (Regional, cu determinări) Bucată mare. *Că şi noi te-om dărui... La ispas Cu-n drob de caş.* ŞEZ. XXIII 114.

2. (Adesea determinat prin «de miel») Măruntaie de miel; mîncare preparată din măruntaiele de miel învelite în prapor şi prăjite în tavă; (regional) cighir. *Să tai mielul ăla al nostru şi să-i mîncăm drobul.* ISPIRESCU, L. 66. *Dar apoi cozonacii... şi plăcinta de drob!* CARAGIALE, O. II 341. ✧ (În comparaţii şi metafore) *La fîntînă, o babă, zbîrcită drob şi uscată şcîndură, turna apă într-un urcior.* DELAVRANCEA, T. 28.

3. Cutia teascului de vin.

II. Arbust din familia leguminoaselor *(Cytisus hirsutus).*

DRÓBIŢĂ, *drobiţe,* s. f. (Regional) Dropie.

DROBUŞÓR, *drobuşoare,* s. n. Diminutiv al lui drob (I 1). *Pe masă stau bucatele, iar în mijlocul mesei patru colaci unul peste altul, c-un smoc de steble de busuioc, c-un drobuşor de sare şi c-o năframă.* SEVASTOS, N. 268.

DROG, *droguri,* s. n. (Mai ales la pl.) Nume generic dat substanţelor naturale sau preparate, de origine vegetală sau animală, care se întrebuinţează la prepararea produselor farmaceutice.

DROGHERÍE, *drogherii,* s. f. Magazin în care se vînd articole de parfumerie şi de toaletă, uneori şi preparate farmaceutice.

DROGHÍST, -Ă, *droghişti, -ste,* s. m. şi f. Persoană care se ocupă cu prepararea sau cu vînzarea drogurilor; persoană care vinde în drogherie.

DRÓJDIE, *drojdii,* s. f. (La pl. cu valoare de sg.) 1. Materie groasă care se depune dintr-un lichid pe fundul unui vas. *S-a depus drojdia pe fundul butoiului.* ▭ *Eu v-am propus să îndulciţi cu cireşe otrava pe care-o scoateţi din tescovină şi drojdie.* SADOVEANU, Î. A. 210. *Iată... au rămas drojdiile otrăvii.* NEGRUZZI, S. I 164. ✧ Fig. *A strîns cîtă drojdie se mai găsea pe fundul lăzii.* CARAGIALE, O. III 40. ✧ Expr. **A fi (sau a sta) pe drojdie (sau pe drojdii)** = a fi la capătul resurselor materiale. *Parcă nu ştie lumea că, de mult, numai în miambal şi-n magiun îţi mai stă nădejdea? Te vezi pe drojdii, caută să mori încai fericit.* M. I. CARAGIALE, C. 21. **A face cuiva capul drojdii** = a sparge, a zdrobi capul cuiva. *Ce spui, mă, mocîrţane?! — fluieră Iordache printre dinţi, pe cînd ochii lui zvîcniră în sînge — îţi fac capul drojdii!* GALACTION, O. I 284. ✦ Zaţ de cafea. *Sorbea drojdia neagră din ceaşca de cafea.* DUMITRIU, N. 35.

2. (Şi în expr. *rachiu de drojdie* sau *de drojdii)* Rachiu făcut din drojdie de vin. *După ce bea drojdia şi-şi suflă în degetele degerate, funcţionăraşul îşi face loc cu pardon prin înghesuiala prăvăliei.* CARAGIALE, O. II 81. *A trebuit să facă omul multă vreme o cură serioasă de rachiu de drojdii cu picături de pelin.* id. ib. 226.

3. Fig. Rămăşiţă, reminiscenţă, urmă. *O fi fost cîndva bolnav şi i-a mai rămas în trup şi-n suflet o drojdie de suferinţă?* SADOVEANU, P. M. 17. *Drojdia nebuniei îi tulbură privirea.* CAMIL PETRESCU, T. II 162. ✦ Ultima esenţă, fondul (unui sentiment, al unei pasiuni etc.). *Vlahuţă nu se opreşte la stratul întîi al simţimîntului, unde iubirea se manifestează idealistic şi frumos, ci adînceşte tot mai tare, pînă la drojdiile simţimîntului.* GHEREA, ST. CR. I 237.

4. Fig. Elementele declasate, corupte, ale unei societăţi; pleavă.

5. Nume dat unor ciuperci microscopice unicelulare care trăiesc în colonii şi produc fermentaţia alcoolică în materii zaharoase: *drojdia de bere (Saccharomyces cerevisiae)* şi *drojdia de vin (Saccharomyces ellipsoideus);* preparat industrial făcut din aceste ciuperci prelucrate şi presate, întrebuinţat ca ferment pentru dospirea aluatului.

DROJDIOÁRĂ, *drojdioare,* s. f. Diminutiv al lui drojdie (2). *Îl aflai... la o spumă de drojdioară, în gura pieţei, într-o dimineaţă, după chef.* M. I. CARAGIALE, C. 148.

— Pronunţat: *-di-oa-.*

DROJDIÚŢĂ, *drojdiuţe,* s. f. Diminutiv al lui drojdie (5).

— Pronunţat: *-di-u-.*

DROMADÉR, *dromaderi,* s. m. Cămilă cu o singură cocoaşă, care trăieşte în nordul Africii şi în sud-vestul Asiei şi e vestită prin repeziciunea cu care străbate distanţele *(Camelus dromedarius).*

— Variantă: (învechit) **dromadéră,** *dromadere* (ANGHEL, PR. 115, NEGRUZZI, S. II 131), s. f.

DROMĄDÉRĂ s. f. v. dromader.

DRÓPICĂ s. f. (Popular) Hidropizie.

DRÓPIE, *dropii,* s. f. Pasăre sălbatică înaltă de peste un metru; trăieşte la şes şi e foarte căutată de vînători pentru carnea ei gustoasă *(Otis tarda);* drobiţă. *Dintr-o dată ne-am văzut aproape de dropii. Cu binoclul, am cunoscut cucoşul cel bătrîn, cu guleru-i de măgară.* SADOVEANU, O. A. II 221. *Am văzut cîrdurile de dropii, cutreierînd, cu pas măsurat şi cu capul aţintit la pază, acele şesuri fără margine.* ODOBESCU, S. III 14. ✧ (Metaforic) *Iar peste şes — aprinsă dropie — Soarele roşu se-nalţă, s-apropie.* BENIUC, V. 110.

DROPIÓI, *dropioi,* s. m. Bărbăţuşul dropiei. *Arare un dropioi deosebit de mare înălţa gîtlanul şi privea spre turmă.* SADOVEANU, O. A. II 223. *Vînători de dropii...*

au dat roată ore, zile și luni întregi împrejurul falnicilor dropioi. ODOBESCU, S. III 14.

— Pronunțat: *-pi-oi.*

DROȘCÁR, *droșcari,* s. m. (Învechit) **1.** Vizitiu la droșcă; birjar. *Calul unui droșcar și-a rupt piciorul, în colț la Petrea bacalul.* ALECSANDRI, T. 306.

2. Meseriaș care lucrează droști.

DRÓȘCĂ, *droște* și *droști,* s. f. (Învechit) Trăsură descoperită; birjă. *Hai, acum săriți jos toți, să scoateți și droșca din glod.* CAMIL PETRESCU, B. 9. *Trecînd într-o seară, cu Nicu Bălcescu, pe Podul Beilicului (strada Șerban-vodă), întîlnim o droșcă cu felinare aprinse, cu opt cai de poștă mergînd spre barieră.* GHICA, S. A. 160. ✧ Expr. (Învechit) **Droșcă de birjă** v. birjă.

— Variantă: (rar) **droáșcă** (CAMIL PETRESCU, O. II 147) s. f.

DROȘCĂRÍE, (2) *droșcării,* s. f. (Învechit) **1.** Meseria de droșcar.

2. Șopron în care se țin trăsurile, droștile etc.; remiză. *Și au pornit împreună cu ceilalți spre fîntînă, întîmpinați în drum de gospodari ce răsăreau mereu din grajduri, din hambare, din cuhnii și din droșcării.* GALAN, Z. R. 249.

DROT, *droturi,* s. n. (Regional) **1.** Sîrmă. *Grijeam de-o pasăre care era închisă în cușcă de drot (sîrmă), ți dam apă și demîncare.* RETEGANUL, P. V 81. *Drot încîrligat, În carne băgat* (Cercelul). GOROVEI, C. 63.

2. Spirală de sîrmă, folosită la capitonarea scaunelor, somierelor etc.; arc, resort. *Uncheșul a oftat din nou, de s-au cutremurat pînă și... droturile șubrede ale canapelei.* POPA, B. 93. *N-am jețuri de damască de droturi așezate... Am numai două laviți.* MACEDONSKI, O. II 61.

3. Fier de frizat. *Ridica cu pieptenele un val de păr și strecura drotul în el într-o fumegare ușoară.* SADOVEANU, O. IV 90.

DROTÁ, *drotez,* vb. I. Tranz. (Regional) A încreți ceva (mai ales părul, v. friza) cu fierul. (Metaforic) *Departe-un stol de grauri drotează, leneș, zarea.* PERPESSICIUS, S. 29.

DROTÁR, *drotari,* s. m. (Transilv.) Meseriaș care leagă cu sîrmă vase (de pămînt sau de porțelan) sparte sau crăpate.

DROTÁT, -Ă, *drotați, -te,* adj. (Regional) Încrețit cu ajutorul unui fir de sîrmă. *Își pipăi și-și îndreptă grabnic gulerul drotat de horbotă.* SADOVEANU, O. VII 90.

DRUG, *drugi,* s. m., și *druguri,* s. n. **1.** Bară de fier sau de lemn, rotundă sau în muchii, care se întrebuințează la construcții, la ferecatul porților, al ușilor, al obloanelor etc.; rangă. *Vor încerca zadarnic să spargă ușa cu drug de fier pe dinăuntru.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 48. *Își încercă sabia, dînd cu dinsa într-un drug de fier.* ISPIRESCU, L. 139. *Trase zăvorul* [ușii] *și drugul de lemn care o închidea.* NEGRUZZI, S. I 157. ✧ Fig. *Pescarii spun... Că drugii de-ntuneric s-au prăbușit deodată, Că marea a pornit spre țărmuri toată.* D. BOTEZ, P. O. 53. ✧ Expr. (Rar) **A o ține drug (înainte)** = a nu se da bătut, a nu se lăsa, a ține morțiș (la ceva). **A se ține drug** (de ceva sau cineva) = a se ține scai, a nu se lăsa (de ceva sau cineva). *Popa... se ține drug să-l cunune cu fata lui.* SEVASTOS, la TDRG. ✦ (Învechit) Bucată mai lungă, cilindrică, dintr-un metal prețios; lingou. *De ai o mumă bătrînă și să trebuiască să-i copăr masa cu drugi de aur, spune, voi face-o.* NEGRUZZI, S. III 314.

2. (În industria casnică) Fiecare dintre cele două lemne groase, sprijinite pe cîte două picioare, care alcătuiesc patul sau trupul războiului de țesut. *Cînd s-ar țese pînza-n drum, fără ițe, fără drug* = niciodată.

3. Punct de broderie asemănător cu festonul prin care se obțin pe cusătură linii pline.

DRÚGĂ, *drugi,* s. f. Fus mare și gros de tors și de răsucit fuior sau canură pentru urzeala de țesut lăvicere, țoale, saci etc. *I-am văzut ibovnica... I-am văzut pe maică-sa... Una din furcă Torcînd, Alta din drugă-Ndrugînd.* TEODORESCU, P. P. 551. ✦ Cantitate de fuior sau de lînă răsucită pe acest fus. *Torceam împreună cu dînsa, la umbra nucului lor, cîte-o movilă de drugi de canură.* CREANGĂ, A. 63.

DRUGHINEÁȚĂ, *drughinețe,* s. f. (Mold.) Creangă groasă și scurtă; par. *Își stupi în palme, apucîndu-și drughineața de vîrf.* CAMILAR, T. 27. *Da ce ți-ai luat așa drughineață? Doar nu era să sară nimeni la dumneata!* SADOVEANU, O. I 78. *Dănilă... ia o drughineață groasă, de stejar, în mînă... și pic! la tîmpla dracului cea dreaptă.* CREANGĂ, P. 55.

DRUGULÉȚ, *druguleți,* s. m. Diminutiv al lui drug. *Făcu niște druguleți mici, fiecare puindu-i d-a curmezișul pe drugii cei mari.* ISPIRESCU, L. 59.

DRUÍD, *druizi,* s. m. Nume dat vechilor preoți celți. *Iar ulciorul mi-a vorbit, Vrînd, se vede, să mă mustre: În colibile lacustre Stînd pe scaunul cioplit De-un druid, eu fui podoaba Tribului întreg.* COȘBUC, P. I 319.

DRUM, *drumuri,* s. n. **1.** Porțiune îngustă și lungă de teren bătătorit, pietruit, pavat sau asfaltat pe care se poate merge de la un loc la altul. V. cale. *Este un drum prin mijlocul satului, foarte frumos drum, străjuit pe dreapta și pe stînga de arbori uriași.* SADOVEANU, O. VII 225. *Drumul e întins și neted ca-n palmă.* VLAHUȚĂ, O. A. I 110. *Boii... se tot smuceau din funie, văzînd troscotul cel fraged și mîndru de pe lîngă drum.* CREANGĂ, P. 40. *Pe drumul de costișe ce duce la Vaslui Venea un om, cu jale zicînd în gîndul lui: Mai lungă-mi pare calea acum la-ntors acasă.* ALECSANDRI, O. 243. ✧ *Drum de țară* = cale de importanță locală care leagă mai multe comune și sate; (Transilv.) șosea națională. *De la Ineu, drumul de țară o ia printre păduri și peste țarini.* SLAVICI, O. I 115. *Iese mîndra pîn-afară Și-mi arată-un drum de țeară.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 123. *Drum de fier* = cale ferată, v. ferată. *Fost-ați cu drumul de fier, boieri d-voastră? Ei! apoi ce mai ziceți.* ALECSANDRI, T. I 311. *Drumul robilor* = calea lactee, v. lactee. *Dungă mare albicioasă de pe ceri, numită de învățați calea lactee, se cheamă în popor drumul robilor.* ȘEZ. I 233. *Crucea* (sau *răscrucea, furca, înfurcătura*) *drumului* (sau *drumurilor*) = răspîntie. *S-au apropiat una de alta cetele la-nfurcătura drumurilor.* CARAGIALE, O. III 99. *Drumul mare* = șosea de mare circulație, care leagă localități principale, v. șosea națională. *La fiecare crîșmă a drumului mare se oprește.* SADOVEANU, O. VII 327. *Sui la deal, cobor la vale, Este-o casă-n drumul mare.* HODOȘ, P. P. 60. (Expr.) **Hoț** (sau **tîlhar**) **de drumul mare** = hoț care atacă oamenii în drum, spre a-i jefui. *Din pricina lui frate-meu, o să mă fac tîlhar de drumul mare!* SADOVEANU, M. C. 17. *Niște oameni buni-teferi... purtați cu jăndari, ca hoții de drumul mare.* C. PETRESCU, R. DR. 168. ✧ Loc. adv. **Peste drum** = în față, vizavi. *Acesta-i vestitul Ochilă... din sat de la Chitilă, peste drum de Nimerilă.* CREANGĂ, P. 244. *Treci la badea peste drum Să cercăm vinul de-i bun.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 373. **În drum** = a) în mijlocul drumului; b) în calea drumeților. *Cine-a făcut crîșma-n drum, N-a făcut-o de nebun.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 385; c) fig. în văzul lumii. *M-a prins de brat și m-a cuprins, Să mă sărute-n drum.* COȘBUC, P. I 94. ✧ Expr. **A merge** (sau a călca) **alături cu drumul** = a se abate de la calea dreaptă, a călca strîmb, a fi necinstit. **A pune** (pe cineva) **pe drumuri** = a face (pe cineva) să alerge după diverse treburi, mai ales pe la autorități. **A bate drumul** (sau **drumurile**) sau a **umb'a** (sau a fi, a sta) **pe drumuri** = a umbla de colo-colo, a fi mereu pe drum, a nu sta locului, a umbla fără rost, a umbla haimana.

Am bătut din nou drumul la Şercaia. C. PETRESCU, S. 120. *Au bătut două săptămîni în şir drumul dintre Tîrgul Ocnei şi satele din preajma Moineştilor.* POPA, V. 255. *Cucoşul... fugi de-acasă şi umbla pe drumuri, bezmetec.* CREANGĂ, P. 64. **A ţine** (sau **a păzi**) **drumul** (sau **drumurile**) = a umbla fără rost, haimana. **Nici asta nu se ia din drum** = nu este ceva uşor de găsit, nu se găseşte cu una cu două. *Nu te pune în poară, măi omule, cu împăratul iadului; ci mai bine ia-ţi bănişorii şi caută-ţi de nevoi... — Bun, zise Dănilă. Nici asta nu se ia din drum.* CREANGĂ, P. 49. **A fi de pe drumuri** = a fi fără familie aşezată, fără locuinţă stabilă, fără căpătîi. *Fata nu-i de cele de pe drumuri, s-o luaţi numai aşa, cum s-ar întîmpla.* CREANGĂ, P. 262. **A rămîne pe drumuri** = a rămîne fără adăpost, sărac lipit pămîntului; a rămîne orfan. **A ajunge pe drumuri** v. a j u n g e. **A lăsa** (sau **a arunca, a zvîrli**) **pe cineva pe drum** (sau **pe drumuri**) = a) a da (pe cineva) afară din casă. *Vrei să ne-aprindem paie în cap? Să ne zvîrlă baba pe drum?* CREANGĂ, P. 9; b) a lua cuiva totul, a sărăci pe cineva. *Mă răpeşti şi mă despoi, M-arunci pe drum să pier.* COŞBUC, P. I 113. **A aduna** (pe cineva) **de pe drumuri** = a adăposti şi a lua (pe cineva) sub ocrotire. *Simigiului i se făcuse milă de ea şi o adunase de pe drumuri.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 134. **Pe toate drumurile** = peste tot. (În dativ, cu funcţiune de complement circumstanţial de loc) **A se aşterne drumului** = a alerga din răsputeri, a alerga cu cea mai mare repeziciune. *Alei, murgul meu voinic, Aşterne-te drumului Ca şi iarba cîmpului.* ALECSANDRI, P. P. 74. **Pe-aici** (sau **pe-aci, pe ici**) **ţi-e drumul!** = (familiar, exclamativ şi imperativ) pleacă! şterge-o! du-te! cară-te! *Încălecă pe cal şi pe ici ţi-e drumul!* ISPIRESCU, L. 30. *Cînd te miri ce nu-i venea la socoteală, ie-ţi, popa, desagii şi toiagul şi pe ici ţi-e drumul.* CREANGĂ, A. 135. **Pe drum** = gata să vină, să sosească, să apară, să se nască. *Asculta... cu gîndurile la cei şapte copii şi al optulea pe drum.* C. PETRESCU, R. DR. 142. **A-i sta** sau **a-i fi** (cuiva) **în drum** = a-i sta (cuiva) în cale, a-i fi o piedică, a încurca (pe cineva) în treburi. **A se da din drumul cuiva** = a se da la o parte, a face cuiva loc să treacă; f i g. a nu mai fi o piedică. **A-şi face** sau **a-şi găsi, a-şi croi** (**un**) **drum** (**nou**) **în viaţă** = a începe o carieră, un nou fel de viaţă, a-şi găsi un rost, a reuşi, a ajunge la ceva. *Să întindem mîna şi altora, să-i ajutăm să-şi facă un drum.* C. PETRESCU, Î. II 167. **A-şi face** (**un**) **drum** = a se abate, a-şi face cale. *Du-te, neică, şi te-ntoarce Şi mai fă-ţi un drum încoace.* BIBICESCU, P. P. 39. **A apuca** (sau **a lua**) **alt drum** = a merge în altă direcţie; f i g. a se ocupa de altceva, a se iniţia în alt domeniu. *Taică-său a ştiut să ia alt drum.* DEMETRIUS, C. 9. **A ieşi** (cuiva) **în drum** = a întîmpina (pe cineva). *Ieşi tu, mîndră-n drumul lui Şi-i dă gură bietului.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 113. **A da drumul** (cuiva sau la ceva) = a) a lăsa din mînă; a-i reda libertatea, a lăsa în libertate, a slobozi. *Îl apucă de piept şi-l scuturâ cu furie, apoi, îndurerat de privirea speriată a acestuia, îi dă drumul.* DAVIDOGLU, M. 53. *Vă poftesc să-mi daţi drumul, ca să încalec în pripă şi să mă duc spre miazănoapte.* SADOVEANU, D. P. 34. *Calului îi dete drumul să pască.* ISPIRESCU, L. 7; b) a desface o cusătură, un tiv (pentru a lărgi sau a lungi o haină). *Va trebui să-i dau drumul din umeri* [surtucului]. DAVIDOGLU, M. 80; c) a permite (cuiva) să intre sau să iasă. *Nu-i mai dă drumul pe poartă afară, de cînd cu întîmplarea cu streinul.* C. PETRESCU, R. DR. 169. *Acum cred că... mi-i da drumul să întru.* CREANGĂ, P. 314; d) a pune în mişcare, a face să pornească. *A dat drumul motorului;* e) f i g. (în trecut) a concedia (pe cineva), a scoate (pe cineva) din slujbă. **A da** (cuiva) **drumul în lume** = a da (cuiva) libertatea să plece, a lăsa (pe cineva) de capul lui, a nu mai ţine din scurt. *Lasă-mă, dă-mi drumu-n lumea mea, mi-i drag altul.* SADOVEANU, O. A. I 211. *Cînd mi-a dat tata drumul în lume, mi-a pus o legăturică în mînă.* C. PETRESCU, R. DR. 256. **A-şi da drumul** = a) a coborî, a se lăsa în jos, a se avînta. *Îşi dă drumul din pom.* ▭ *Şi-a dat drumul cu dinsa pe-o altă lume, unde era un rai, şi nu altceva!* CREANGĂ, P. 94; b) f i g. a se da pe faţă, a izbucni; c) a se porni la vorbă, la povestit, la destăinuiri. *Şi-a dat drumul comu Dumitrache şi-a povestit ba una, ba alta, pînă tîrziu.* VLAHUŢĂ, la TDRG. **A-şi da drumul la gură** (sau **gurii**) = a vorbi multe şi de toate, a da pe faţă o taină. ✧ (Urmat de determinări în genitiv sau în acuzativ cu prepoziţie, arată locul sau direcţia spre care duce o cale) *Luăm drumul spre Galaţi.* ▭ *Lung e drumul Clujului Dar mai lung al dorului.* POP. ✦ Potecă de trecere (printr-o grădină, printr-o fîneaţă etc.). *Vecinii şi-au făcut drum prin livadă.* ✦ Parcurs, curs; rută, itinerar. *Drumul Oltului. Drumul soarelui.* ▭ *Fata împăratului le spuse că este un neguţător, care a rătăcit drumul pe mare.* ISPIRESCU, L. 24. *Pe vremile acele... drumurile pe ape şi pe uscat erau puţin cunoscute.* CREANGĂ, P. 183. *Drum la deal şi drum la vale! Îmi fac veacul tot pe cale.* ALECSANDRI, P. P. 277.

2. Călătorie. *O să aveţi un drum minunat.* SEBASTIAN, T. 126. *Tot drumul n-am scos nici un cuvînt.* SAHIA, N. 24. *Ivan... porneşte la drum cîntînd.* CREANGĂ, P. 297. *Lăpuşneanul nu întîlnise nici o împedicare în drumul său.* NEGRUZZI, S. I 142. *Călătorului îi şade bine cu drumul.* ✧ *Drum drept* = a) mers (sau călătorie) fără ocoluri, fără cotituri, în linie dreaptă; b) f i g. comportare ireproşabilă. *Foaie de drum* v. f o a i e. (F i g.) *Ultimul drum* = drumul mortului, cînd este dus la locul de îngropare. ✧ E x p r. **A-şi căuta** (sau **a-şi vedea**) **de drum** sau **a-şi urma drumul** sau **a-şi lua drumul înainte** = a) a pleca, a merge mai departe, a-şi continua calea. *Las'că stau cu el... Voi vedeţi-vă de drum.* DUMITRIU, N. 120. *Se aruncă cu calul în apă, o trece înot... şi apoi îşi ia drumul înainte.* CREANGĂ, P. 237; b) f i g. a nu se amesteca în treburile altuia. *Mergi de-ţi adă feciorul încoace. Iară de nu, caută-ţi de drum şi nu umbla cu gărgăunii în cap.* CREANGĂ, P. 81. **Drum bun!** = călătorie bună! *Se duc... şi-n drum, pe unde trec, Cu plîns izvoarele-i petrec, Şi plin de jale-n al său cînt «Drum bun» le zice codrul sfînt.* NECULUŢĂ, Ţ. D. 100. *Pe Ben-Ardun N-ai să-l mai vezi în zbor nebun, Pe urma unui şoim uşor... Nu-i vei pofti: Drum bun!* COŞBUC, P. I 111. *Privitorii, cu căciulile în mînă, îi urau drum bun.* CREANGĂ, P. 307. (Familiar) **A da răvaş de drum cuiva** = a-l invita să plece, a-l goni. ✦ (Mai ales la pl.) Alergătură, umblet mult încoace şi încolo; cursă. *Am de făcut multe drumuri în oraş.*

3. Traiectorie.

DRUMÁR, *drumari,* s. m. (Transilv.) Drumeţ. *Din vreme în vreme se ivea pe aici cîte un drumar străin.* DAN, U. 196. *Sosi-nfloritul Cireşar — Dar nici acum voinicul nu, Doritul ei drumar!* COŞBUC, P. I 282. *Cîţi drumari pe drum trecea, Toţi în cuibul meu zvîrlea.* MARIAN, O. I 110. *Călătorii... se duc pe aici încolo, iar oamenii rămîn mîngîiaţi, că putură face bine bieţilor drumari.* RETEGANUL, P. III 4.

DRUMÁŞ, *drumaşi,* s. m. Călător, drumeţ. *A dat apoi drum liber drumaşilor, cărare La toţi din tot cuprinsul hotarelor a dat.* COŞBUC, P. II 182. *Eu sînt ca drumaşul obosit, ce întîlnind fîntîna dorită şi apropiindu-se să-şi ude buzele arzînde simte tărîmul... căzînd şi tîrîndu-l în adîncul groapei.* BOLINTINEANU, O. 455. *Toţi tovarăşii drumaşi scria fieşcare în limba sa cea naţională.* GOLESCU, Î. 94. *Mi-e cuibul lîngă drum Într-o tufă de alun, Cîţi drumaşi călătoresc, Toţi în el zburătoresc.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 204. ✧ (Adjectival) Care este pe drumuri, lipsit de adăpost. *Ţi-ai părăsit nevasta... Şi pe bieţii copilaşi I-ai lăsat golani, drumaşi.* TEODORESCU, P. P. 554.

DRUMEÁC s. n. v. **drumeag.**

DRUMEÁG, *drumeaguri,* s. n. Drum îngust; drumuleţ, drumuşor. *Pe un drumeag de ţară pornirâ trei flăcăi.* DEŞLIU, G. 49. *Carul intră în cîmpie, pe un drumeag.*

CAMILAR, TEM. 47. *Triglea îl văzuse de departe şi-l aştepta la « odaie », în mijlocul drumeagului.* SADOVEANU, M. C. 138.
— Variantă: **drumeác** (SANDU-ALDEA, U. P. 59) s. n.

DRUMÉȚ, -EĂȚĂ, *drumeți, -e,* s. m. şi f. Persoană care călătoreşte mai ales pe jos; călător. *Drumeţul purta o haină verde şi zdrenţuită... o pălărie roşită de ploaie, bocanci sparţi.* C. PETRESCU, S. 170. *El era drumeţ sărman, Muncitor cu sapa.* TOPÎRCEANU, B. 9. *Încet-încet, pe-nserate, s-au împuţinat drumeţii.* CARAGIALE, P. 52. *I se deschide poarta şi drumeaţa intră înlăuntru.* CREANGĂ, P. 90. ✧ (Adjectival, poetic) *Hei, voi ape drumeţe... Aţi zărit cum crescură, în avînt nezărit, Rînduirile nouă pe-ale voastre vechi maluri!* DEŞLIU, G. 55. *Dulcea mireasmă prin noapte drumeaţă, Nu-i miros de floare, nici vrajă, ci-i dorul.* ANGHEL, P. 29.

DRUMUÍ, *drumuiesc,* vb. IV. **1.** T r a n z. (Top.) A lega detaliile unei suprafeţe de teren cu triangulaţia geodezică respectivă.
2. I n t r a n z. (Neobişnuit) A merge pe drum, a umbla. *Drumuiau în trap mărunt pe şoseaua curată.* POPA, V. 249.

DRUMULÉȚ, *drumuleţe,* s. n. Diminutiv al lui d r u m; drum îngust, cărare, potecă. *Jandarmii bat toate drumuleţele dintre lanuri, aşteptînd să-l încolţească.* POPA, V. 75. *Sînt doi munţi prin care curge un rîu micşor, munţii cu păduri şi cu drumuleţe de picior.* GOLESCU, Î. 82. *Ciobănaşul... Drumuleţu-şi apuca, Iar Miul că rămînea.* TEODORESCU, P. P. 506.

DRUMUȘÓR, *drumuşoare,* s. n. (Mold.) Drumuleţ. *Drumuşorul cotit era pustiu.* SADOVEANU, B. 60. *Pe drumuşoarele nisipite îşi apleacă ramurile copăcei de pomuşoară, tufe de lilieci şi hurmuz.* id. O. III 242.

DRÚPĂ, *drupe,* s. f. (Bot.) Nume dat fructelor cărnoase şi zemoase cu un singur sîmbure (ca vişina, piersica, pruna, cireaşa etc.).

DRÚȘCĂ, *drusce* şi *druşte,* s. f. (Mold., Transilv.) Fată care însoţeşte mireasa la cununie şi are anumite atribuţii la nuntă. *Erau... mireasa, druşte şi jupînese multe de boier.* SADOVEANU, Z. C. 346. *Drusce-aveau'o coţofană Şi-un cîrstei bălţat.* COŞBUC, P. II 35. *El mireasa-şi redica... După ei încă venea Car mare cu druscele.* ALECSANDRI, P. P. 177.

DUÁL s. n. (Gram.) Număr gramatical care arată că este vorba de două exemplare dintr-o speţă sau de o pereche de obiecte. *Limba veche slavă posedă dualul.*

DUALÍSM s. n. **1.** (În opoziţie cu m o n i s m) Curent filozofic care consideră ca principiu al existenţei nu o singură substanţă, ci două substanţe diferite: materia şi ideea, care se neagă reciproc şi luptă între ele.
2. (În e x p r.) *Dualismul austro-ungar* = formă a absolutismului de stat, introdusă în imperiul habsburgic după înfrîngerea revoluţiei din 1848-1849, constînd în alianţa burghezo-feudală a păturilor conducătoare ale celor două naţiuni privilegiate (austriacă şi ungară), cu scopul de a mări asuprirea celorlalte naţionalităţi şi a accentua exploatarea popoarelor austriac şi ungar.

DUALÍST [1], *dualişti,* s. m. (În opoziţie cu m o n i s t) Teoretician sau adept al dualismului (1).

DUALÍST [2], **-Ă,** *dualişti, -ste,* adj. Propriu dualismului, care are caracterele dualismului. *Filozofia dualistă a lui Descartes.*

DUALITÁTE, *dualităţi,* s. f. Calitatea a ceea ce este dublu sau prezintă o natură dublă, prin coexistenţa a două principii sau a două elemente diferite, opuse.

DUBÁLĂ s. f. v. dubeală.

DUBÁS, *dubasuri,* s. n. (Mold.) Luntre mare, servind la pescuit şi la trecerea de pe un ţărm pe celălalt al unei ape. *Aveţi nevoie cumva de dubasuri, ca să treceţi?* SADOVEANU, N. P. 155. *Barcagiii dormitau între vîslele căzute şi dubasul negru luneca lin.* id. O. A. II 196.

DÚBĂ [1], *dube,* s. f. Vehicul (închis, avînd ferestruici cu gratii) cu care se transportă deţinuţii. *O dubă cafenie, trasă de două gloabe, fu oprită în faţa închisorii.* SAHIA, N. 84. ✦ Camionetă complet închisă folosită pentru diferite transporturi. *Dacă nu-l lua duba de la morgă, îl îngropau tovarăşii.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 148. ✦ F i g. Puşcărie, temniţă. *Pe vremi, în sat, numai cizmarul a fost* [comunist] *Şi l-au băgat, ca pe un hoţ, la dubă.* BENIUC, V. 101. *De cînd îi pasc eu, ca doar i-oi prinde cu oca mică şi să-i trîntesc la dubă.* ALECSANDRI, T. 452.

DÚBĂ [2], *dube,* s. f. (Regional) **1.** Luntre mică de pescuit, construită dintr-un trunchi de stejar scobit; barcă, lotcă. *Poate-or urca* [peştii] *singuri în dube, fiindcă noi n-om pescui pentru tine.* DAVIDOGLU, O. 87.
2. Putină îngropată în pămînt sau groapă căptuşită cu lemn, în care se ţin pieile de tăbăcit împreună cu materialul tanant.

DUBĂLÁR, *dubălari,* s. m. (Mold.) Tăbăcar. *În Broscărie s-au pripăşit cîţiva romîni, funcţionari mici, odagii şi puţini nemţi: un cîrnăţar, cîţiva dubălari.* SADOVEANU, O. II 419. *Pieile... le dădea la dubit lui Ioniţă Cîrlig, cel mai vestit dubălar de pe vremea aceea.* HOGAŞ, DR. II 152.

DUBĂLĂRÍE, *dubălării,* s. f. **1.** (Mold.) Tăbăcărie. *De dubălăria* [lui] *nu te-ai fi putut apropia cale de-o poştă, căci... te dobora duhoarea.* HOGAŞ, DR. II 152. [Dubălarul] *petrece de regulă în dubala sau argăseala de pe lîngă dubălării.* MARIAN, INS. 9.
2. Meseria de dubălar.

DUBEÁLĂ, *dubeli,* s. f. (Mold.; şi în forma regională *dubală)* Acţiunea de a (s e) d u b i; tăbăcire, argăsire în dubă, dubire. *Bordeiul se umplu de-un miros de fîn vechi... şi piei de oaie puse la dubală.* CAMILAR, N. II 266. ✦ Amestec de substanţe în care se argăsesc pieile; argăseală. *A zvîrlit-o pe o movilă de dubală.* SADOVEANU, D. P. 166. *La cada cu dubala, cumătre lup; că nu-i de chip!* CREANGĂ, P. 29.
— Variantă: **dubálă** s. f.

DUBÍ, *dubesc,* vb. IV. (Mold., Transilv.) **1.** T r a n z. (Cu privire la piei) A argăsi, a tăbăci. ✧ E x p r. **A pune** (pe cineva) **la dubit** = a băga (pe cineva) la închisoare. *C-un director de agie Nu e lucru de glumit Căci el poate-ntr-o mînie Să te puie la dubit.* ALECSANDRI, T. I 139. ✦ F i g. A bate. *Mă dusei să cumpăr sare... Mă luară la-ntrebare, La dubit şi scărmănare.* MARIAN, S. 191.
2. R e f l. (Despre plante, mai ales despre in, cînepă) A se muia, a se topi, a se destrăma, a dospi. *Cînepa de toamnă... este lăsată astfel două sau trei zile ca să se dubească.* PAMFILE, A. R. 173.

DUBIÓS, -OÁSĂ, *dubioşi, -oase,* adj. Nesigur, îndoielnic; suspect. *O convinsese, în cele din urmă, pe Raliţa să tacă şi să accepte tovărăşia cumetrei cu existenţa dubioasă.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 212.
— Pronunţat: *-bi-os.*

DUBÍRE s. f. Acţiunea de a d u b i.
1. Tăbăcire, argăsire.
2. (Despre plante, mai ales despre in, cînepă) Înmuiere, topire, destrămare, dospire. *Prin dubire sau dospire, pleava care ţine închisă sămînţa cînepii putrezeşte.*

DÙBÎT, -Ă, *dubiţi, -te,* adj. **1.** Argăsit, tăbăcit.
2. (Despre plante) Muiat, topit, destrămat. *Cînepă dubită.* ✦ Cojit, jupuit. *Frunză verde lemn dubit.* ALECSANDRI, T. 912.

DUBITATÍV, -Ă, *dubitativi, -e,* adj. (Gram.; despre propoziții) Care exprimă o îndoială, o nehotărîre, o nesiguranță, o posibilitate sau o bănuială. *Propozițiile dubitative se construiesc cu modurile prezumtiv, conjunctiv și indicativ.*

DÚBIU s. n. Îndoială, neîncredere, nesiguranță. *Dac-oi ajunge eu la putere, precum sper și nu am dubiu, chiar și cînii au să umble pre strade cu covrigi în coadă.* ALECSANDRI, T. 139. ◇ Expr. **A fi** (sau **a sta**) **în dubiu** = a sta la îndoială.

DUBLÁ, *dublez,* vb. I. Tranz. A face (o cantitate sau un număr) de două ori mai mare; a îndoi. *Am ceva pentru «Voința»... Niște scrisori senzaționale, să-ți dubleze tirajul în douăzeci și patru de ore.* C. PETRESCU, C. V. 189. ◇ Refl. *Cînd observă că ceata gata de drum se dublase, adăugă schimbînd glasul.* REBREANU, R. II 113. ✦ A face o lucrare similară cu alta deja existentă sau servind aceloraşi scopuri ca și prima. *Gardul viu care înconjura parcul era dublat de un grilaj de sîrmă.* REBREANU, R. I 80. ✦ (În teatru) A pregăti rolul distribuit unui actor, pentru a-l putea înlocui la nevoie; a înlocui pe titularul unui rol. ✦ (Cu privire la o haină) A căptuși.

DUBLÁJ, *dublaje,* s. n. Înlocuirea înregistrării sonore a unui film cinematografic cu altă înregistrare, menținînd sincronismul sunetului cu imaginea.

DUBLÁRE, *dublări,* s. f. Acțiunea de a dubla și rezultatul ei. *Dublarea unei linii ferate.* ◇ (În teatru) *Dublarea rolurilor constituie o tradiție valoroasă a marii arte scenice realiste, o metodă de emulație creatoare între actori.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2597.

DÚBLĂ, *duble,* s. f. (Munt.) Măsură de capacitate egală cu un dublu-decalitru; baniță. *Se întoarse acasă tîrziu, cu trei duble de porumb.* MIHALE, O. 66.
— Variantă: **dúblu** (PREDA, Î. 77) s. n.

DUBLÉ s. n. Metal acoperit cu o placă sau cu un strat subțire de aur sau de argint. *Lănțișor de duble.*

DUBLÉT, *dublete,* s. n. **1.** Al doilea exemplar al unui obiect, păstrat într-o colecție, de obicei catalogat și înregistrat aparte de exemplarul prim. *Schimb de dublete între biblioteci.* ✦ (Lingv.) Fiecare din cele două (sau mai multe) cuvinte de aceeași origine, dar cu formă și adesea cu sens diferit, intrate în limbă pe căi sau în momente diferite. *«Subțire» și «subtil», «maestru» și «magistru» sînt dublete.*
2. (În expr.) **Dublet electric** = pereche de corpuscule cu sarcini electrice egale și de nume contrare.

DÚBLU[1] s. n. v. **dublă.**

DÚBLU[2]**, -Ă,** *dubli, -e,* adj. **1.** Care este de două ori mai mare sau cuprinde de două ori mai mult; îndoit. *Doză dublă. Rație dublă.* ▭ *Scrisorile există. Ele alcătuiesc pentru mine o armă dublă.* SADOVEANU, Z. C. 76. *Teofil Steriu își începea ziua cu o cafea cu lapte dublă.* C. PETRESCU, C. V. 140. ◇ *Cuvînt (vorbă) cu dublu sens* = cuvînt cu două înțelesuri; echivoc. *În dublu exemplar* = în două exemplare. *Dublă bărbie* v. bărbie. ◇ Compuse: **dublu-decalitru** (pl. *dubli-decalitri*) s. m. = unitate de măsură a capacității egală cu 20 de litri (folosită la măsurarea cerealelor); (concretizat) vas cu capacitatea de 20 de litri; **dublu-decimetru** (pl. *dubli-decimetri*) s. m. = instrument în formă de riglă avînd lungimea de 20 de centimetri (folosit la măsurarea lungimilor mici); **dublu-ster** (pl. *dubli-steri*) s. m. = unitate de măsură a volumului egală cu 2 metri cubi (folosită la măsurarea cubajului lemnelor). ◇ (Substantivat) *Mi-a cerut dublul prețului stabilit.*
2. Alcătuit din două elemente sau părți identice sau asemănătoare. *Ușă dublă. Casetă cu fundul dublu. Fir dublu.* ▭ *Încăperea din fund nu mai e despărțită prin coloane, ci doar printr-o dublă draperie.* CAMIL PETRESCU, T. I 83. ◇ (Adverbial, mai ales în expr.) **A vedea dublu** = a vedea două imagini ale aceluiași obiect, a vedea tulbure. ◇ (Sport) *Dublu (băieți* sau *fete,* sau *mixt)* = partidă de tenis sau de tenis de masă, la care participă cîte doi jucători de o parte și de alta.
3. (Sport, în expr.) *Minge dublă* = mișcare nereglementară constînd (la volei și la handbal) în atingerea mingii de către jucător de două sau mai multe ori în momentul primirii sau (la tenis și la tenis de masă) în atingerea mingii de două ori de pămînt sau de masă.

DUBLÚRĂ, *dubluri,* s. f. **1.** Al doilea interpret al unui rol într-o piesă de teatru. *În punerea în scenă a piesei «Oameni de azi», Teatrul Municipal a avut o frumoasă realizare, folosind în mod just dublurile.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2597.
2. (Franțuzism) Căptușeală. *O haină cu dublură impermeabilă.*

DUCÁL, -Ă, *ducali, -e,* adj. De duce, al unui duce. *În centrul covorului, blazon mare, cu coroană ducală.* MACEDONSKI, O. II 281. *Înaintea ducei, poartă Pagiul steagul său ducal.* NEGRUZZI, S. II 76.

DUCÁT[1]**,** *ducați,* s. m. Nume dat unor monede (de aur sau de argint) care au circulat începînd din secolul al XII-lea în Italia și apoi în alte țări din Europa, iar mai tîrziu (secolele XIV-XVI) și în Țările Romîne. *Am luat un ducat de pe masa lui și am început să-l învîrtesc ca pe un titirez.* CAMIL PETRESCU, T. II 216.

DUCÁT[2]**,** *ducate,* s. n. Provincie de sub stăpînirea unui duce. *Curînd intrarăm în ducatul de Nassau.* NEGRUZZI, S. I 325.

DÚCĂ[1] s. f. (Precedat de prep. «de», mai rar «la» sau «pe») **1.** Plecare, drum. *I-au gătit merinde de ducă.* SBIERA, P. 141. *Dacă-ai avut gînd de ducă, La ce m-ai prins ibovnică?* ȘEZ. III 19. *Eu pui coadă la măciucă Și mi-e gîndul tot la ducă.* TEODORESCU, P. P. 290. *Ostenit mereu de ducă, Noaptea-n codri mă apucă.* ALECSANDRI, P. P. 277. ◇ (Adesea în construcție cu «a se găti», «a fi gata de...») *Ele începură a se pieptăna, a se îmbrăca... și a se găti de ducă.* ISPIRESCU, L. 236. *Călător gata de ducă.* TEODORESCU, P. P. 330. ◇ *Dor de ducă* v. dor. ◇ Expr. **A fi pe ducă** = a) a fi gata de plecare; b) a fi pe sfîrșite. *Iarna e pe ducă;* c) fig. a fi pe moarte, a nu mai avea mult de trăit. *Baba era pe ducă.* SADOVEANU, O. VII 380. **A se duce într-o ducă** = a merge fără oprire. *Și mă duc vere-ntr-o ducă... De se pare că-s nălucă, Drept la tîrg.* ALECSANDRI, P. P. 314.
2. (Rar) Transport, cărat. *Văzînd că nu-s lemne, Aleargă la horă, pe tineri să-ndemne, Strigînd: Cine este mai voinic de ducă? Să meargă îndată, lemne să aducă.* PANN, P. V. I 86. ✦ (Rar) Călărit. *Animalele pe care le întrebuințăm la ducă sau la cărat.* SLAVICI-ODOBESCU, la TDRG.

DÚCĂ[2] s. m. (Învechit) Duce. *Măria-sa regele Poloniei, mare ducă de Lituania... vă face cunoscut ca să vă închinați.* NEGRUZZI, S. I 172.

DÚCE[1]**,** *duci,* s. m. **1.** (În feudalism și în țările capitaliste cu regim monarhic) Titlu purtat de unii conducători de state. *Ducele de Luxemburg.* ✦ Titlu nobiliar înalt. *Ioan sau Iancu s-a dedicat și el carierei de ostaș și îl găsim mai întîi în armata de mercenari a ducelui de Milano.* IST. R.P.R. 118.
2. (Învechit) Comandant de oaste.

DÚCE[2]**,** *duc,* vb. III. **I.** Tranz. **1.** (Subiectul este mai ales o ființă) A purta, a transporta ceva dintr-un loc în altul, ținînd în mînă, în brațe, în spinare etc. [Pachetul] *l-a luat Ionuț să-l ducă înapoi.* DAVIDOGLU,

M. 20. *Trebuie să ducem bucatele de pe cîmp acas'?* CAMIL PETRESCU, B. 9. *Calu-i... spre munți încet pornește, Ducînd lin și nesimțit Pe stăpînul lui iubit.* ALECSANDRI, P. II 20. ◇ Fig. *Toți cei ce trec... duc în ranițe și-n suflete numai geamăt.* CAMILAR, N. I 215. *Pașii mei erau ușori căci duceau greutatea fericirii.* ISAC, O. 230. ◇ Expr. **A duce** (pe cineva) **la groapă** (sau **la ultima locuință** etc.) = a conduce la locul de înmormîntare. *Am dus la ultima-i locuință pe un june... plin de speranțe și de viitor.* MACEDONSKI, O. IV 11. *Se mișc-în line pasuri, Ducînd la groapă trupul reginei dunărene.* EMINESCU, O. I 92. ◇ (Subiectul e vîntul, o apă curgătoare etc.) *Vîntul băltărеț plutea pe deasupra pomilor, ducînd spre pădure mirosurile molipsitoare ale apelor stătute.* MACEDONSKI, O. III 6. (Poetic) *Pe marea vieții, cînd te duce vîntul, Fie-ți cîrma cugetarea de ți-e pînză simțimîntul.* DAVILA, V. V. 143.

2. A lua pe cineva cu sine spre a-l conduce sau introduce undeva; a conduce, a îndrepta. *Costea fu dus de escorte.* CAMILAR, N. I 364. *Îi pregătiră un cufăr, un geamantan și-l duseră la gară.* BASSARABESCU, S. N. 32. *Nu-l ducem noi la spînzurătoare numai așa de flori de cuc.* CREANGĂ, P. 332. ◇ Expr. **A duce** (pe cineva) **de nas** v. nas. **A duce** (pe cineva) **cu vorba** (sau **cu minciuna**) = a promite mereu, amînînd îndeplinirea promisiunii. *Îi promisese Filică plugul și caii lui; dar uite așa îl dusese cu vorba, zi de zi, pînă ce căzuse neaua.* MIHALE, O. 56. (Familiar) **A duce** (pe cineva) **cu zăhărelul** (sau **cu cobza, cu preșul**) = a prosti (pe cineva), a amăgi. ◇ Fig. *Și mugurii, tainicii... Cu mîna lor dulce De puf și nălucă, Pe căile soarelui Vor să ne ducă.* BANUȘ, B. 63. *Chemam noaptea să mă ducă în brațele fericirii.* ISAC, O. 237. ✦ (Rar) A cîrmui, a conduce. *Patruzeci și șapte de ani am dus țara cu noroc.* DELAVRANCEA, A. 75. ✦ Intranz. (Subiectul e un drum, o cale etc.) A conduce într-un loc anumit, a da în... *Pe malul apei se-mpletesc Cărări ce duc la moară.* COȘBUC, P. I 191. *Dau între hudiți, pe drumul care ducea la noi acasă.* CREANGĂ, A. 67. ✦ Intranz. Fig. A avea ca rezultat. *Practica ne-a arătat că munca colectivă duce la creșterea exigenței în îndeplinirea sarcinilor.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2762. ✦ (Subiectul e simțirea, ochii etc.) A călăuzi, a îndrepta. *Află și tu acum de ce-am fost pornit încotro ne-or duce ochii.* CAMILAR, N. I 328. *Nebuniile mele, pentru care am fost certat destul, nu mă pot duce pînă la orbire.* SADOVEANU, Z. C. 117. *Simțirea lui era atît de... bolnăvicioasă, încît, dacă mintea nu i-ar fi fost puternică, această simțire l-ar fi dus la nebunie.* MACEDONSKI, O. III 24. ◇ Expr. **A se lăsa dus** (**de gînduri, de visare** etc.) = a se lăsa copleșit de gînduri, a se cufunda în gînduri, în visare. *În fața munților noștri sufletul se lasă dus de visare: ca într-o elegie fără sfîrșit.* RUSSO, O. 100. **A-l duce capul** (sau **gîndul, mintea**) sau **a-l tăia capul** (pe cineva) v. cap. ✦ A mîna (vitele, oile). *Sînt vreo cinci-șase zile de cînd a fost să ducă viței la suhat.* CREANGĂ, P. 14.

3. A apropia ceva de o parte a corpului. *A duce mîncarea la gură.* ▭ *Am simțit... răspunse căpitanul, ducîndu-și degetul arătător la buze, în semn de taină.* CAMILAR, N. I 143. *Duce într-una mîna la gît, ca și cum și-ar căuta cravata absentă.* SEBASTIAN, T. 81.

4. (Cu privire la vești, vorbe, răspunsuri, salutări) A transmite. *Și-acum dă-mi mîna! A sunat Cornistul de plecare, Du Oltului din partea mea O caldă salutare.* COȘBUC, P. I 79. *Greuceanu... dete fratelui său* [un cal], *ca să ducă Împăratului-Roșu vestea cea bună.* ISPIRESCU, L. 226. *Prea bine: mergi la doamna să-i duci această veste.* ALECSANDRI, T. II 88.

5. (Cu complementul «viața», «zilele» etc.) A trăi, a petrece. *Duceau trai de cîne, după ce grofii și baronii îi alungaseră din moștenirea obștească.* CAMILAR, T. 12. *Cum ți se pare viața asta de prefăcătorie, de minciună grosolană pe care o duci de o săptămînă?* CAMIL PETRESCU, T. I 138. *M-a dojenit pentru obscuritatea și trîndăvia în care îmi duc viața.* GALACTION, O. I 26. ◇ Expr. **A duce casă bună** (**cu cineva** sau **cu ceva**) v. casă. **A o duce în...** = a nu mai înceta din..., a o ține în... *Eu mă cunosc; sînt păcătos, Că prea am dus-o-n rîs și glume. Prea drag mi-a fost să fiu în lume, Și-am prea iubit ce-a fost frumos!* COȘBUC, P. I 198. *Într-o bătălie o duse cît trăi.* ISPIRESCU, U. 20. *O ducea tot într-un cîntec, de parcă era toată lumea a lui.* CREANGĂ, P. 299. **A o duce** (**bine, rău** etc.) (**cu cineva**) = a trăi (bine, rău etc.) (cu cineva). *În companie la mine vei duce-o bine.* CAMILAR, N. I 268. *Cum o duci, bre Minecuță?* SADOVEANU, P. M. 186. *A mai dus-o așa cîteva luni și a mers să-și ia locul de veci lîngă mama.* M. I. CARAGIALE, C. 83. *Să ai femeie cum trebuie și s-o duci cu dinsa pînă la adînci bătrînețe.* CREANGĂ, P. 169. **A n-o** (**mai**) **duce** (**mult**) = a nu mai avea mult de trăit, a fi gata să se prăpădească. *Socotea că de-acuma n-a mai duce-o mult și a muri.* SBIERA, P. 287. **A** (**o**) **duce la tăvăleală** v. tăvăleală. ✦ A face, a se ține de... *Într-una răsunau în tabără viersurile săltărețe și repezi ale lăutarilor și voinicii duceau jocuri și chefuri zile întregi.* SADOVEANU, O. I 176.

6. (Subiectul e o ființă; cu privire la suferință etc.) A îndura, a suporta, a suferi, a răbda. *Cine-n pace duce greul bogăției și luminii? Și-n război cine-i viteazul fără slavă, fără nume?* VLAHUȚĂ, O. A. 51. ◇ Expr. **A duce grija** (unei ființe sau a unui lucru) = **a)** a fi îngrijorat să nu i se întîmple (cuiva) vreun rău. *Ia las'moșule, nu-i duce grija.* CREANGĂ, P. 211. *Maică-sa grija-i ducea.* ALECSANDRI, P. P. 38; **b)** a se interesa, a se ocupa (de cineva sau de ceva). *După moartea lui tată-său, el singur a trebuit să ducă grija casei.* DUNĂREANU, CH. 9. *Mărită-te, mîndra mea, După mine nu ședea, Că eu nu-ți mai duc grija!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 261. **A duce dorul** = **a)** (complementul indirect indică o persoană) a-i fi dor de cineva. *Bărbate, leagă vornicia de gard, că eu nu mai am parte de tine și-ți duc doru.* ALECSANDRI, T. I 245; **b)** (complementul indirect indică un lucru) a fi dornic de ceva, a simți lipsa unui lucru. *Cutii cu rahat, șiraguri de smochine... și cîte și mai cîte de care duceam dorul la școală.* La TDRG.

7. (Cu privire la războaie, lupte, tratative etc.) A purta. *Poporul... E altul acum decît a fost atunci Împins sub jugul străinei porunci Să ducă războaie nedrepte.* BOUREANU, S. P. 30. *Crima asta au făcut-o jandarmii, ei care duc războiul lor.* CAMILAR, N. I 162. ✦ (Cu privire la o muncă) A depune, a presta. *A duce o muncă de răspundere.* ✦ (Determinat prin «la capăt», «la îndeplinire», «la bun sfîrșit» etc.) A îndeplini. *Ce nu putură scoate la cale domnii cei mari și învățați, o fată de țăran o să ducă la îndeplinire!* RETEGANUL, P. IV 30.

8. (Cu privire la linii) A trage, a desena. *Duc o tangentă la cerc.*

II. Refl. **1.** A merge, a se deplasa, a se mișca, a trece (dintr-un loc în altul, pe o distanță de obicei mică). *De sfîntu-Vasile s-a dus cu flăcăii la urat.* SADOVEANU, O. I 354. *Mă întrebă o dată unde mă duceam. Îi spusei că la Academie.* M. I. CARAGIALE, C. 113. *Se ducea adesea prin grădină.* ISPIRESCU, L. 83. ✦ (Mai ales în opoziție cu rămîne și veni) A pleca (departe, într-o călătorie lungă). *Mîni dimineață ne ducem la Piatră.* SADOVEANU, B. 65. *Vezi, rîndunelele se duc, Se scutur frunzele de nuc.* EMINESCU, O. I 235. *Eu, mîndruță, plec, mă duc... Pleacă-te să te sărut.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 111. ◇ Expr. **A se duce drept** (sau **într-un suflet, glonț, pușcă, întins**) = a merge de-a dreptul undeva, repede, fără ocol. *S-a dus glonț la el, pînă a ajuns în răscrucea blestemată.* POPA, V. 333. *Neagu, cum scăpa de la vapor, se ducea întins la Evantia.* BART, E. 167. *Se duce drept la frate-său, ca să-i ducă bucurie.* CREANGĂ, P. 44. **A se duce în treaba lui** (sau **în treabă-și** sau **într-ale sale**) = a pleca, a-și vedea de drum.

Se duse fiecare într-ale sale. ISPIRESCU, L. 99. *După ce s-a sfîrşit nunta, feciorii s-au dus în treaba lor.* CREANGĂ, P. 5. **A se duce pe aci încolo** = a pleca, a o şterge, a se cărăbăni. **A se duce ca vîntul (şi ca gîndul)** = a se duce foarte repede. **A se duce în lume** (sau **în toată lumea** sau **în lumea largă**) v. l u m e. **Du-te-ncolo!** exclamaţie prin care se exprimă neîncredere faţă de ceea ce spune cineva (Substantivat) **Du-te-vino** = mişcare continuă încoace şi încolo, alergătură. *Deasupra celor patru terase largi e un neîntrerupt du-te-vino de vagonete.* BOGZA, C. O. 184. (În imprecaţii) **Du-te** (sau **ducă-se**) **dracului** (sau **la dracul, focului, la păcatele, pe urlaţi, în boală** etc.). *Vorbăria pudrată, domoală... Prea îmbuibată, măcar că-i goală, Nici o scofală, Ducă-se dracului!* DEŞLIU, G. 9. *Ba mai du-te şi dracului.* RETEGANUL, P. I 23. *A lăsat şi bani şi tot şi s-a dus pe urlaţi, după ceilalţi.* CREANGĂ, P. 60. **Ducă-se-pe-pustii** (cu valoare de substantiv) = a) dracul; b) epilepsie. *Li se sperie copiii şi li se bolnăvesc de ducă-se-pe-pustii.* SADOVEANU, P. M. 265. **A se duce pe copcă** v. c o p c ă. **A se duce de rîpă** = a se prăpădi, a se nărui, a decădea. *Cînd eu strig în conferinţă că se duce şcoala de rîpă, d-ta taci.* SEBASTIAN, T. 213. (Despre fete sau femei) **A se duce după cineva** = a se mărita. *Eu, Costane, după el nu mă duc... că-i colţat şi hîd.* CAMILAR, N. I 29. *După ciobănel m-oi duce, Căguriţa lui e dulce!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 75. **A i se duce ochii** (sau **inima**) **după cineva** = a se uita cu drag la cineva sau la ceva, a se îndrăgosti de cineva. [Fetele erau] *aşa de frumoase şi de drăgălaşe, că ţi se ducea inima după dînsele.* SBIERA, P. 150. **A se tot duce** = a merge mereu, fără a se opri. *S-a tot dus cale de trei zile.* RETEGANUL, P. V 29. *Ivan începe iar a cînta şi se tot duce înainte.* CREANGĂ, P. 299. *Se tot duc, se duc mereu.* EMINESCU, O. I 104. **A' se duce cu dumnezeu** (sau **în plata, în ştirea lui dumnezeu** sau **în plata domnului**) = a merge în drumul lui, a se duce în treaba lui. *Apoi te du-n ştirea lui d-zeu.* RETEGANUL, P. III 54. *Să se ducă în plata lui dumnezeu.* CREANGĂ, P. 292. ✦ A merge, a umbla (fără o anumită ţintă); a colinda, a cutreiera. *Mă duc, mă duc mereu pe-un drum Ce se pierde-n depărtări de fum.* BENIUC, V. 20. *Se duse aşa, în neştire, în ograda cu pruni.* DELAVRANCEA, H. T. 150. *Mergea Ivan... fără să ştie unde se duce.* CREANGĂ, P. 297. ✦ A pluti, a fi purtat de apă. *Se duse butoiul pe Dunăre.* ISPIRESCU, L. 354. ✧ E x p r. **A se duce pe apa sîmbetei** (sau **pe gîrlă**) v. a p ă.

2. (Despre «veste», «zvon», «nume» etc.) A se răspîndi, a se lăţi. *Uşor se duce nume De-un lucru bun în lume, Dar mai uşor de-un lucru Frumos cu-adevărat.* COŞBUC, P. I 277. *Asemene pietre fac podoaba împărăţiei mele; nu se găsesc altele mai mari şi mai frumoase decît aceste la nici o împărăţie, şi de aceea s-a dus vestea în toată lumea.* CREANGĂ, P. 218.

3. F i g. A trece. *Numai de s-ar duce noaptea asta blestemată mai repede.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 328. *La acuşi se duce noaptea, şi vai! de odihna noastră.* CREANGĂ, P. 253. ✦ A eşua. *Va să zică afacerea cu mahorca s-a dus.* CAMILAR, N. I 147. ✦ A dispărea. *S-a dus zăpada albă de pe întinsul ţării, S-au dus zilele babei şi nopţile vegherii.* ALECSANDRI, O. 174.

4. F i g. (Despre fiinţe, uneori urmat de determinări ca «din lume», «de pe faţa pămîntului») A muri. *Cei ce s-au dus, nimica nu mai vor.* JEBELEANU, C. 34. *Noroc de trăgători... că altfel mă duceam şi eu.* CAMILAR, N. I 286. *Să n-avem noi un copil măcar care... să ne închidă ochii cînd o fi să ne ducem!* DELAVRANCEA, S. 241. *Şi nu cumva să faci de altfel, că te-ai dus de pe faţa pămîntului.* CREANGĂ, P. 233. ✧ F i g. *S-a dus amorul, un amic Supus amîndurora.* EMINESCU, O. I 184. ✦ (Despre lucruri) A se sfîrşi. *Mă gîndesc la trecut... toate s-au dus, s-au scufundat în neştiut.* SADOVEANU, O. VII 191.

III. I n t r a n z. A rezista, a ţine la... *Era singurul care nu ducea la băutură.* M. I. CARAGIALE, C. 16. [Bradul] *sănătos din fire, şi-a împletit inima şi a dus la necazuri ca un sfînt.* BASSARABESCU, V. 49. *Cum puteţi duce fără pîne?* RETEGANUL, P. IV 41.

DÚCERE, *duceri,* s. f. Faptul de a (s e) d u c e. **1.** (În opoziţie cu v e n i r e şi î n t o a r c e r e) Plecare. *O să petrecem vreo două nopţi!... una la ducere... alta la întoarcere.* CAMIL PETRESCU, T. I 512. *Se întreba... încotro o fi plecînd tot furnicarul acela de lume şi cu ce rost o fi venind, mulţime tot aşa de buimacă, la ducere ca şi la întoarcere.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 30. *Să vedem ce se mai petrece la masă, după ducerea lui Harap-Alb?* CREANGĂ, P. 236. ✦ (Rar) Mers. *Îmi înfăţişam strădania mea pentru învăţătură: ducerile la liceu, pe ger, pe ploaie, pe zăduf; clasele trecute pe rînd.* MACEDONSKI, O. III 43.

2. (Complinit prin «mai departe», «pînă la capăt») Continuare, desăvîrşire.

DUCÉSĂ, *ducese,* s. f. Soţia unui duce; femeie care stăpîneşte un ducat. *Ce e muzeul acesta de conţi, contese... duci, ducese?* C. PETRESCU, Î. II 55. *Desface ducesei, c-o galantă grabă, În cusut în lacrimi de o mînă slabă: Pînze moi în care se ţesură zile, Vederea şi somnul sărmanei copile.* EMINESCU, O. IV 365.

DÚCIPAL, *ducipali,* s. m. Cal bun, voinic, frumos. *Vedea aidoma printre constelaţii... generali strunindu-şi ducipalii şi sunînd din goarne aurite.* GALAN, Z. R. 378. ✧ F i g. *În aceeaşi vreme însă încălecă pe un nou ducipal: Se apucă să crească gîndaci de mătase.* MACEDONSKI, O. III 57.

DUCTÍL, -Ă, *ductili, -e,* adj. (Despre metale) Care se poate prelucra în fire subţiri. *Cuprul este un metal ductil.*

DUCTILITÁTE s. f. sg. Proprietatea unui metal de a putea fi prelucrat în fire subţiri.

DUD, *duzi,* s. m. Copac cu frunze ovale, cu fructe mici, albe sau negre, cărnoase şi suculente, cultivat la noi mai ales pentru frunzele lui care constituie hrana viermilor de mătase *(Morus);* agud. *Frunza dudului începu să se mişte fişîind.* PREDA, Î. 162. *Are să s-arăte în umbrar, subt dudul cel bătrîn... războiul de ţesut.* SADOVEANU, P. M. 141. *Înalţii duzi din fundul grădinii... îşi tremurară frunzişul, de bucurie, văzîndu-mă.* ANGHEL, PR. 8.

DÚDĂ, *dude,* s. f. Fructul dudului; agudă. *Mai aveau ei astîmpăr cît e vara ziua de mare, aci căţărîndu-se prin duzi şi nuci, aci mîncînd dude şi porumbe?* MACEDONSKI, O. III 10.

DUDĂU, *dudaie,* s. n. (Bot.) Cucută; (cu sens colectiv) buruieni, bălării. *Lîngă dudău des, noaptea li se părea mai caldă.* SADOVEANU, M. C. 101. *Dacă eu din lene ogoru-mi voi lăsa Făr-a-l lucra cum trebui, va răsări dudău.* NEGRUZZI, S. II 260. *Oltule, Olteţule! Seca-ţi-ar pîraiele, Să crească dudaiele, Să trec cu picioarele.* ALECSANDRI, P. P. 284.

— Pl. şi: *dudăuri* (POPA, V. 75), (s. m.) *dudăi* (BUJOR, S. 23).

DUDÚCĂ, *duduci,* s. f. (Mold.) Termen de politeţe care se dădea odinioară fetelor şi femeilor tinere din clasele avute. *Erau cinstiţi boiarini şi jupînese cu coconii şi duducile lor.* SADOVEANU, Z. C. 207. *Iată şi duduca Marghioliţa, fata moşului cea frumoasă.* ALECSANDRI, T. I 43.

DUDUCÚŢĂ, *duducuţe,* s. f. (Mold.) Diminutiv al lui d u d u c ă.

DUDUÍ, *dúdui,* vb. IV. **1.** I n t r a n z. (Despre foc) A arde (în sobă) cu zgomot. *Cînd suna vîntul ţiuind în cercevele şi focul duduia în soba înaltă.* SADOVEANU, N. P. 209. *În bucătărie, unde duduia focul, erau părinţii ei amîndoi.* REBREANU, R. II 114. *În sobă focul prinse a dudui vesel.* DUNĂREANU, CH. 111. ✦ (Despre pămînt, clădiri, ferestre etc.) A se cutremura, a se zgudui, a

bubui (din cauza loviturilor repetate). *De ce duduie pămîntul? Vin tractoarele.* CAMILAR, TEM. 49. *Joacă toți cu voie bună, Duduie sub ei pămîntul!* IOSIF, V. 49. *Venea, nene, ursul de duduia pădurea.* ISPIRESCU, L. 329. *Începe a toca în stative, de pirie pereții casei și duduie ferestile.* CREANGĂ, A. 38. ✦ (Despre motoare sau mașini în funcțiune, p. ext. despre ateliere, fabrici etc.) A produce un zgomot sacadat. *Mihai învîrti manivela și motorul porni duduind.* MIHALE, O. 189. *Luna plutește peste clădiri, peste uzina ce vuiește și duduie.* CĂLUGĂRU, O. P. 481. *Trenul duduia și fumega ca un animal apocaliptic.* REBREANU, R. I 13.

2. Tranz. (Regional) A goni, a alunga. *Din două una, ori merg eu, ori duduie-i pe ei!* RETEGANUL, P. I 43.

DUDÚIE, *dudui,* s. f. Termen de politețe care se dădea odinioară fetelor și femeilor tinere de la oraș; domnișoară. *Îi zisese «duduie» și găsise pentru dînsa cuvinte măgulitoare.* M. I. CARAGIALE, C. 144. *Duduie, audiența s-a isprăvit.* IBRĂILEANU, A. 199. *Turturel este numele pe care i l-au dat în copilărie, alintîndu-l, papaia, mamaia și duduile, surorile mai mari.* CARAGIALE, O. II 120.

DUDUÍT s. n. Faptul de a dudui; zgomot produs de foc, motoare etc.; bubuit. *Un zgomot surd, un duduit înfundat de mașini începe să se audă în noapte.* BOGZA, C. O. 414. *Se auzea duduitul pasului, strigătul întins al-năvălitorilor, răcnetele șirurilor de turci luate în baionetă.* SADOVEANU, O. VI 63. *În sobă ardea focul cu un duduit adormitor.* REBREANU, R. I 91.

DUDUITÚRĂ, *duduituri,* s. f. Duduit. *Se auziră niște... bubuituri și duduituri îngrozitoare.* ISPIRESCU, L. 99. *Urmă o duduitură puternică, care făcu să se cutremure casa din temelie.* POPESCU, B. II 116.

DUDUÍȚĂ, *duduițe,* s. f. Diminutiv al lui duduie.

DUÉL, *dueluri,* s. n. Luptă între două persoane înarmate, obișnuită mai ales în evul mediu cu scopul de a tranșa un diferend. *Poetul apreciase cu voce tare această conduită. De aici — explicații, provocare la duel și duclul.* GALACTION, O. I 575. *Nu te bate în duel cu unul care nu știe să se bată.* CAMIL PETRESCU, U. N. 409. *Duelul între ostași era aspru pedepsit.* BĂLCESCU, O. I 122. ✦ Fig. Luptă. *Peste două zile... am avut, pentru întîia oară, privelișteа unui duel de artilerie.* CAMIL PETRESCU, U. N. 301.

DUELÁ, *duelez,* vb. I. Intranz. A se lupta în duel.

DUELGÍ, *duelgesc,* vb. IV. Refl. (Învechit) A duela. *Dacă n-o iubește, n-are decît a nu să duelgi pentru dînsa.* ALECSANDRI, T. 1288.

DUELGÍU, *duelgii,* s. m. (Învechit) 1. Duelist. *D-lui boieriul e și duelgiu!* ALECSANDRI, T. 1287.

2. Termen disprețuitor cu care, în jurul anului 1848, bătrînii reacționari denumeau pe tinerii progresiști. V. bonjurist. *Cînd se mîniau* [bătrînii] *dădeau și ei tinerilor cîte-un ibrișin pe la nas, numindu-i: bonjuriști, duelgii, pantalonari.* CREANGĂ, A. 153.

DUELÍST, *duelișți,* s. m. Persoană care se bate în duel; duelgiu.

DUÉT, *duete,* s. n. Compoziție muzicală care se execută pe două voci sau la două instrumente; duo. *Acum putem cînta împreună frumosul duet a lui Mozart.* NEGRUZZI, S. I 76. ✦ Fig. (Rar) Discuție, conversație între două persoane. *Rar participă normal la duetul nostru. De obicei e distrată ori animată.* IBRĂILEANU, A. 41.

DUGHEÁNĂ, *dugheni* și *dughene,* s. f. (Mold., mai rar în Munt.) Prăvălie mică (uneori improvizată). *Ce mărfuri ciudate zăceau pe tejghea, Și-n umbra dughenii, ce monștri.* BANUȘ, B. 119. *Eu, nevastă, țin dugheană, crîșmă și han la Călugăreni.* SADOVEANU, B. 96. *Oameni cu bărbi sure îl strigă pe moșneag, cu glas plîngător, din ușile dughenelor unde spînzură bucăți de piele cu miros acru.* C. PETRESCU, S. 46.

DUGHENÁR, *dughenari,* s. m. (Regional) Persoană care ține o dugheană; prăvăliaș. *În sat la ei... au un învățător dughenar, care ține, sub același acoperiș, și școala și dugheana.* GALACTION, O. I 455.

DUGHENGÍU, *dughengii,* s. m. Dughenar.

DUGHENÍȚĂ, *dugheniță,* s. f. (Mold.) Diminutiv al lui dugheană; prăvălie mică.

DUGHÍE, *dughii,* s. f. Plantă erbacee din familia gramineelor, cu frunze late, cu flori dispuse în formă de spic și cu semințe mărunte ca meiul, cultivată pentru nutreț *(Setaria italica);* păring. *Miroase-n casă a dughii trecute.* DRAGOMIR, S. 22.

DÚGLIȘ, -Ă, *dugliși, -e,* adj. (Mold.) Leneș, trîndav. *Tu, namilă duglișă, ai de toate, și-ți petreci zilele degeaba la gimnaziu.* SADOVEANU, N. P. 149. *D-apoi călugării: o adunătură de zamparagii dugliși.* CREANGĂ, A. 120.

DUH, *duhuri,* s. n. 1. (În concepțiile religioase și mitologice) Ființă supranaturală, imaterială; arătare, fantomă, nălucă, strigoi, stafie. *Unde vedeți lumini și duhuri? Ele umblă prin închipuirile voastre.* CAMILAR, T. 151. *Mii de duhuri ies la lună Printre papură zburînd.* ALECSANDRI, P. A. 40. *Este miezul nopții, cînd duhurile vin.* NEGRUZZI, S. II 65. ✦ Ființă imaterială, binevoitoare sau dușmănoasă omului. *Duhul acestor locuri... iese din văgăuni.* BOGZA, C. O. 57. *În neguri se retrage al nopții tainic duh.* MACEDONSKI, O. II 155. ✦ (În superstiții, determinat prin «necurat», «rău», «viclean» etc.) Spirit rău, drac, diavol. *Apoi tot trebuie să te lovesc, ca să iasă duhul rău din tine!* SADOVEANU, P. M. 47. *Făcuse o casă cu duli necurat sub temelii.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 188. *Duh necurat era cel ce venea să dezgroape pe împărat.* ISPIRESCU, L. 254.

2. Suflet, spirit. *Dădea puțin trupului, ca să rămîie duhului său îmbielșugarea.* SADOVEANU, D. P. 158. *Veghea, viținl îi mistuiseră trupul, fără a-i vătăma însă duhul.* M. I. CARAGIALE, C. 157. *Oh! simt nevoia să ți-o fi mărturisit Ție, vina ce astă-noapte duhul mi l-a ispitit.* DAVILA, V. V. 85. *Suflă asupra lor și le dete duh de viață.* ISPIRESCU, L. 226. ✦ (Învechit) Respirație, suflare, răsuflare. (Fig.) *Iarba grasă, tomnatecă, e arsă de duhul rece al brumei.* DAN, U. 114. ✧ Loc. adv. Într-un duh = într-o răsuflare, într-o clipă, repede. *Și-ntr-un duh pe Pralea numai ți-l ajung.* CONTEMPORANUL, II 359. ✧ (Astăzi numai în expr.) A-și da duhul = a muri. *I-a venit și lui rîndul să-și dea duhul.* ANGHEL, PR. 129. *Lovit fiind... își dete duhul pe dată.* ISPIRESCU, M. V. 26. *Am ședzut lîngă el pînă ce și-a dat duhul.* NEGRUZZI, S. I 33. ✦ (Învechit, determinat prin «rău») Duhoare, miros greu. *Sufla pe nări un duh rău.* ISPIRESCU, U. 39.

3. Capacitate intelectuală; spirit, minte, inteligență, înțelepciune. *Alerga ca prin vis cu duhul treaz și așteptînd să iasă din desișurile întunecoase de pe marginea drumului cine știe ce făptură primejdioasă.* DUMITRIU, N. 152. *Duh din duhul său a dat școlarilor săi.* CREANGĂ, A. 135. *În loc de o înmulțire de idei, de o deșteptare a duhului, am avea o ochire mărginită, un duh micșurat.* RUSSO, S. 66. ✧ *Vorbă de duh* sau (rar, depreciativ) *duhuri* = vorbă spirituală, cu haz. *Rîde silit și cu greu îi scapă cîte o vorbă de duh din gură.* STĂNOIU, C. I. 113. *Fiecăruia i-a spus... cîte o vorbă de duh potrivită.* CARAGIALE, O. III 73. *M-am sătnrat de duhurile d-tale.* ALECSANDRI, T. 1264. ✧ Expr. Cu duh (sau plin de duh) = cu spirit, fin, inteligent, subtil, spiritual. *Acel sec, în judecata-i, e cu duh și e frumos.* EMINESCU, O. I 164. *Iaca băietul, vezi-l, îi frumos... cu*

duh. ALECSANDRI, T. I 348. *Fieşcine cunoaşte ce cap tînărul are; Dar, pentru că dă bine din mîini şi din picioare Şi trînteşte la vorbe fără să se gîndească, Am văzut multă lume cu duh să-l socotească.* ALEXANDRESCU, P. 91. **Slab de duh** = greoi la minte; (neobişnuit) lipsit de personalitate. *La bună ziua prefectului nu răspunseră decît cîţiva, mai slabi de duh.* DUMITRIU, N. 13. ✦ Fig. Idee, aspiraţie. *A lumii temelie se mişcă, se clătească, Vechile-i instituţii se şterg, s-au ruginit; Un duh fierbe în lume şi omul ce gîndeşte Aleargă către tine, căci vremea a sosit.* ALEXANDRESCU, P. 78.

4. (Învechit) Caracter, fire, natură. *Purici mulţi nu făcea el într-un loc... căci era duh neastîmpărat şi neîmpăcat chiar cu sine însuşi.* CREANGĂ, A. 135. *Vino acum de faţă şi stăi la judecată Tu, care le faci aste, duh, fiinţă ciudată.* ALEXANDRESCU, P. 89. ✦ Notă caracteristică; specific. *Dorul imitaţiei s-au făcut la noi o manie primejdioasă, pentru că omoară în noi duhul naţional.* DACIA LIT. XI. ✦ Temperament, pornire. *Luînd în privire... duhul războinic al oltenilor... putem încheia că oştirea banatului era destul de însemnată.* BĂLCESCU, O. I 15. ✧ (Azi în expr.; adesea ironic) **Cu duhul blîndeţii** (sau, mai rar, **blîndeţelor**) = cu vorbe bune, cu blîndeţe, cu binişorul. *Enache făcea şi el politică, ştiind să aducă voturi pentru «ai noştri», fie cu duhul blîndeţii, fie punîndu-şi oamenii să convingă cu toroipanul.* PAS, Z. I 152. *Cu duhul blîndeţelor să-i iertaţi Şi să-i binecuvîntaţi.* TEODORESCU, P. P. 166. ✦ Sens adevărat al unui text, esenţă; intenţie. *Acel ce nu se ţine de duhul legii se leapădă de slobozenie.* RUSSO, O. 26.

5. (Învechit) Fel, mod (de a fi, de a se purta, de a gîndi). *Gluma şi gluma groasă era duhul de atuncea.* RUSSO, S. 20.

DUHÁN s. n. (Regional) Tutun. *Trage duhan cu pipa.* ŞEZ. II 24.
— Variantă: **dohán** s. n.

DUHĂNÍ, *duhănesc,* vb. IV. Tranz. (Regional) A fuma. *Să mai duhănim o ţigarcă de tutun.* C. PETRESCU, Î. II 12. *Se puse pe-o ciotîrcă, ca în ticnă să-şi duhănească cea otravă de titiun.* ŞEZ. VIII 65.
— Variantă: **dohăní** vb. IV.

DUHLÍU, -ÍE, *duhlii,* adj. (Rar) Plin de duh; glumeţ, hazliu, spiritual. *Îl ştia ca vestit de înţelept şi de duhliu.* CARAGIALE, S. N. 288.

DUHNÍ, *duhnesc,* vb. IV. Intranz. 1. (De obicei urmat de determinări introduse prin prep. «a») A răspîndi (mai ales prin respiraţie) un miros urît şi greu, a mirosi a ceva. *Duhnea a băutură ca un cazan de ţuică descoperit în fierbere.* MIHALE, O. 356. *Vasile se apropie de oameni... pînă îl putură simţi cum duhneşte a spirt.* DUMITRIU, N. 231. ✦ (Impers.) A se simţi în aer un miros de... *Începea stăpînirea tabacilor care îşi argăseau pieile în Dîmboviţa şi le uscau pe maluri. Duhnea a vită moartă.* PAS, L. I 70. ✧ Fig. *Duhnea a păcătoşie şi a negrijă.* POPA, V. 259.

2. (Despre vînt) A sufla, a răbufni, a bufni. *Vîntul de-afară duhneşte pe uşă, aruncînd înăuntru o fetiţă foarte rebegită.* CARAGIALE, O. I 362. ✦ Tranz. A şopti, a sufla cuiva la ureche în mod neplăcut. *După ce a dat cîteva tîrcoale în faţa companiei... mi-a duhnit la ureche: D-le Iancule! nu face pentru d-ta să stai între boccii.* CARAGIALE, M. 285.

DUHOÁRE, *duhori,* s. f. Miros greu şi urît; putoare. *Venea de undeva o duhoare grozavă de ţarcuri de porci.* DUMITRIU, N. 33. *Omufrie îşi apucă între degete nasul încreţit de-o duhoare grea de gaz răzbătînd din fîn.* CAMILAR, TEM. 181. *Deschide uşa şi intră. O duhoare grea şi încropită o izbi în faţă.* VLAHUŢĂ, O. A. 135. ✦ Atmosferă viciată, aer greu. *Ca să nu piardă rîndul la muncă, mulţi rămîneau noaptea pe loc, sforăind pînă la ziuă pe scaune, rezemaţi în coate la mesele de lemn, în duhoarea cafenelelor din port.* BART, E. 288.

DUHORÍ, *duhoresc,* vb. IV. Intranz. (De obicei urmat de determinări introduse prin prep. «a») A duhni. *Două luni zăcuse în murdărie... nespălat şi duhorînd.* C. PETRESCU, Î. II 226. *Unchiul lor... avea o figură idioată şi duhorea a rachiu, ca o velniţă.* VLAHUŢĂ, O. A. III 144.

DUHÓVNIC, *duhovnici,* s. m. (În religia creştină) Preot care spovedeşte pe credincioşi. *Stareţul, milostivindu-se, i-a dat duhovnic.* SADOVEANU, Z. C. 236. *Ce să te mai spovedeşti? Ce-i să spui duhovnicului?* NEGRUZZI, S. I 156.

DUHOVNICÉSC, -EÁSCĂ, *duhovniceşti,* adj. Privitor la duhovnic, de duhovnic; p. ext. de preoţi, preoţesc. *Doresc... să intru la teologie, adecă în vreo academie duhovnicească.* CONTEMPORANUL, IV 2. ✧ *Parte duhovnicească* = faţă bisericească, preoţime. *Moş Nichifor... s-ar fi giurat cu giurămînt ca să nu mai aibă a face cu parte duhovnicească, cît a trăi el.* CREANGĂ, P. 110.

DUIÓS, -OÁSĂ, *duioşi, -oase,* adj. 1. Mişcător, emoţionant. *Iubesc... amintirea, nespus de duioasă şi de dulce.* M. I. CARAGIALE, C. 87. [A lăsat] *suvenire duioasă în inimi scumpe.* NEGRUZZI, S. I 289. ✦ Mîngîietor, blînd, dulce. *Miile de paseri cîntau fel de fel de cîntece, aşa de duioase, de erau în stare să te adoarmă.* ISPIRESCU, L. 17. *Ea atunci se uita galiş la mine şi-mi zicea cu glas duios: Ia taci şi d-ta, moş Nichifor.* CREANGĂ, P. 116. *O rămîi, rămîi la mine, tu cu viers duios de foc, Zburător cu plete negre.* EMINESCU, O. I 80. ✧ (Adverbial) *Simţeam sfiala că-l apasă Cînd m-a privit duios în faţă: Te mai gîndeşti vreodat-acasă?* GOGA, C. P. 9. *Dunărea curge liniştită, murmurînd duios.* DUNĂREANU, CH. 210. *Fluieraş frumos, Mult zici tu duios.* ALECSANDRI, T. I 403. ✦ Sentimental. *Sînt atîtea fete duioase şi pornite pe oftat.* CAMIL PETRESCU, T. III 465. ✦ Iubitor. *Îşi ascunde faţa roşă l-a lui piept duios de mire.* EMINESCU, O. I 84. ✧ (Adverbial) *Pot să-şi mîngîie duios copiii şi femeile.* CAMIL PETRESCU, T. I 234.

2. Îndurerat, jalnic, trist. *Vîntu-n codri sună cu glas duios şi slab.* EMINESCU, O. I 97. *N-am altă mîngîiere... Decît să-nalţ la tine duioasa mea gîndire.* ALECSANDRI, P. A. 63. *Oh! vrea să-l omoare, răcni duioasa mumă!* NEGRUZZI, S. I 162. ✧ (Adverbial) *Zi şi noapte, cu durere, Duios sufletu-mi te cere.* ALECSANDRI, P. I 85. *Voinicelule frumos, De ce plîngi aşa duios?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 159.

DUIOŞÍE, *duioşii,* s. f. 1. Simţire plină de atenţie iubitoare, de compătimire sau de milă; emoţie, gingăşie. *Îi mîngîie părul cu sfiala omului neobişnuit cu duioşia.* DAVIDOGLU, M. 45. *Iubeşti întîi din milă... din duioşie.* CAMIL PETRESCU, U. N. 19. *Cu părul nins, cu ochii mici Şi calzi de duioşie, Aievea parc-o văd, aici, Icoana firavei bunici Din frageda-mi pruncie.* IOSIF, V. 41.

2. Tristeţe, melancolie, dor, jale. *Un cîntec de-o duioşie adîncă umplea odaia.* SADOVEANU, O. I 454. *Mărturisind duioşii şi dezamăgiri... cîntarea înecată de dor se îndepărta, se stingea.* M. I. CARAGIALE, C. 158. *Voinicul s-au apucat şi au tras vro cîteva doine de jale cu atîta duioşie, cît numai lacrimile podidiră pe zîna aceea.* SBIERA, P. 37.

DUIÚM s. n. Mulţime, droaie, grămadă, gloată. *Trecuseră prin sate, se adunaseră oamenii, se îngroşase duiumul cu care se îndreptau spre oraş.* DUMITRIU, B. F. 108. *Cu chiu cu vai se supuse, merse pînă la poarta acelor palate, cu lumea duium după ei.* POPESCU, B. II 61. *În sfîrşit venea duiumul oastei: trăsuri, bagaje, pedestraşi.* NEGRUZZI, S. I 167. ✧ (Mai ales în loc. adj. şi adv.) **Cu duiumul** = cu grămada, cu nemiluita, în

număr mare. *Avem şi noi... rod şi vite cu duiumul.* DELAVRANCEA, S. 17. *Şireţii şi înşelătorii... începură să vină la palat cu duiumul.* POPESCU, B. II 4.

DULĂMĂ, *dulămi* şi *dulame,* s. f. **1.** Haină lungă (îmblănită), purtată la ţară de femei şi de bărbaţi (odinioară şi de tîrgoveţi). *Subt dulamele lor de şiac, drăganii, împresurînd căruţa, avură în curînd înfăţişări de vedenii estompate.* SADOVEANU, Z. C. 189. *Kira, într-o dulamă cu hărşii de vulpe, se repede înspre Cornul Caprei.* DELAVRANCEA, S. 170. *Ş-apoi atunci... pune-ţi, cuvioase Ilarie, plosca cu rachiu la şold, icrişoare moi... şi alteeva dă gustare în buzunările dulamei.* CREANGĂ, A. 121. *Dulama era un strai bătrînesc şi de care se pomeneşte în poezia populară — din Moldova — că îmblau îmbrăcaţi haiducii.* ŞEZ. VII 179.

2. Haină de mare ţinută a domnitorilor şi boierilor de odinioară, făcută dintr-o ţesătură scumpă şi împodobită cu blană şi cu nasturi de preţ. *Se strînse şi el ca un arici în dulamă domnească.* SADOVEANU, Z. C. 189. *Pe sub mantie purta o dulamă de mătase albă şi la cingătoare avea o sabie de aur.* ISPIRESCU, M. V. 43. *Lăpuşneanul... era îmbrăcat cu toată pompa domnească. Purta coroana Paleologilor şi, peste dulama polonză de catifea stacoşie, avea cabaniţa turcească... iar pintre bumbii dulămii se zărea o zea de sîrmă.* NEGRUZZI, S. I 148.

DULĂP[1], *dulapi,* s. m. **1.** Scîndură de secţiune dreptunghiulară, lată şi groasă; blană. *Plute lungi de dulapi noi lunecau mai iute decît apa... în preajma noastră.* HOGAŞ, DR. 242. *Un mod... de a transporta dulapii din vatra cherestelei la Sinaia.* VLAHUŢĂ, O. A. III 50.

2. (Munt.) Construcţie de grinzi de care sînt atîrnate mai multe leagăne care se învîrtesc înălţîndu-se şi coborîndu-se într-o mişcare circulară, în jurul unui ax orizontal; serveşte ca distracţie populară la bîlciuri şi în unele zile de sărbătoare; scrînciob. *Adusese doi... viorişti, să le cînte de dor şi de inimă fără noroc, cînd o începe circiuma să se ridice cu ei, ca un dulap de la bîlci.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 162. *Satu-i strîns în bătătură, Cîntă, joacă, chefuieşte... Sună toba; plin dulapul Se-nvîrteşte.* IOSIF, PATR. 25.

DULĂP[2], *dulapuri,* s. n. Mobilă, mai ales de lemn, pentru ţinut rufe, haine, vase de gospodărie, cărţi, arhiva într-o instituţie etc. *În acea încăpere căptuşită cu postav de faţa iascăi, înconjurată peste tot de dulapuri ferecate în pereţi... cîte neuitate ceasuri m-a ţinut, pironit în jilţ, convorbirea oaspelui.* M. I. CARAGIALE, C. 14. *În dulapuri vechi de lemn simplu erau cărţi vechi legate în piele.* EMINESCU, N. 52. *Un dulap mare, în fund, cu două uşi.* ALECSANDRI, T. I 31.

DULĂPĂŞ, *dulăpaşe,* s. n. Dulăpior. *Ana merge şi cată cana pe dulăpaş.* CONTEMPORANUL, II 219.

DULĂPIÓR, *dulăpioare,* s. n. Diminutiv al lui dulap. *Gazda deschise un dulăpior zidit în părete.* SADOVEANU, P. S. 229.

DULĂU, *dulăi,* s. m. Cîine mare şi lăţos (mai ales de la stînă); zăvod. *Dulăi mari cît mînjii se întîlneau bot în bot prin întunerec.* CAMILAR, T. 6. *După zaplaz, hămăiau dulăi ciobăneşti.* SADOVEANU, Z. C. 115. *Pînă-n ziuă urlă dulăii de la stînă.* ALECSANDRI, P. III 299. *Aşa buciumă ciobanii Cînd îşi prăpădesc cîrlanii Şi s-adune dulăi Pe la toate tîrlele.* SEVASTOS, C. 293.

DULBÍNĂ s. f. v. **dălbină.**

DÚLCE[1], *dulci,* adj. **I. 1.** (În opoziţie cu amar, sărat, acru) Care are gustul caracteristic al mierii şi al zahărului. *Boabele au must dulce.* STANCU, D. 255. *Părul grijit de dînsa era-ncărcat de pere galbene ca ceara, de coapte ce erau, şi dulci ca mierea.* CREANGĂ, P. 290. ◇ Fig. *Bătrîna asta, cugeta ea, m-ar dori ucenică a ei. Dar mai întîi ar pofti să mă guste ca să cunoască ce fel de poamă sînt: dulce ori amară.* SADOVEANU, P. M. 252. *Ce-a fost verde a vestejit, Ce-a fost dulce a amărît, Ce-a fost vesel s-a mîhnit.* ALECSANDRI, P. P. 336. ✦ Îndulcit (cu zahăr, cu miere etc.). *Cafeaua e dulce.* ✦ (Despre brînzeturi) Nesărat, proaspăt. *Caş dulce.* ▭ *Am drăguţ păcurăraş, Vine seara-aduce caş, Dimineaţa urdă dulce Şi-mi dă gură şi se duce.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 410.

2. (Despre lapte, în opoziţie cu acru, bătut, prins etc.) Proaspăt (fiert sau nefiert), nefermentat. *Să-mi dea orzul fiert în lapte dulce.* ISPIRESCU, L. 16. *Împăratul are obicei a bea în toată sara o cupă de lapte dulce.* CREANGĂ, P. 97. [Îl] *voi hrăni cu miez de nucă şi-l voi adăpa cu lapte dulce.* EMINESCU, N. 27. ✦ (Despre fructe, în opoziţie cu pădureţ) Care este produs de un pom fructifer, îngrijit, altoit;, (despre pomi) care face fructe bune de mîncat. *Să-mi aducă trei smicele de măr dulce.* CREANGĂ, P. 272. *Şi te suie-n mărul dulce, De vezi badea cum se duce.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 112.

3. (Despre apă, în opoziţie cu sărată, de mare) De rîu, de izvor, de fîntînă; (în opoziţie cu sălcie) bună de băut. *Peşti de apă dulce.* ▭ *Fîntîna... era plină pînă-n gură cu apă limpede cum ti lacrima, dulce şi rece cum ti gheaţa.* CREANGĂ, P. 290. *Acuş avem să dăm peste o fîntînă cu apă dulce şi rece ca gheaţa.* id. ib. 204.

II. Fig. **1.** (În opoziţie cu aspru, urît, tare, violent) Frumos, drăgălaş, gingaş. *Chipul Evantiei, luminat de dulcele ei zîmbet, nu-l părăsea o clipă.* BART, E. 134. *Fruntea albă-n părul galben Pe-al meu braţ încet s-o culci, Lăsînd pradă gurii mele Ale tale buze dulci.* EMINESCU, O. I 75. *Cîntă-o albă copiliţă Cu ochi dulci, dizmierdători Şi cu sînul plin de flori.* ALECSANDRI, P. II 90. *Frumoasa noapte cînd plăpînda-i lină rază A copilei dulce frunte cu vii umbre colora.* ALEXANDRESCU, P. 136. ◇ Expr. **A face** (cuiva) **ochi dulci** = a arunca (cuiva) priviri de dragoste, a privi galeş. ✦ (Despre miros) Plăcut, aromatic, parfumat. *Prin fineţele bogate, suim la deal, şi dulcele miros al florilor ne pătrunde pînă în suflet.* SADOVEANU, O. VII 218. *În mirosul fără asemănare de dulce pe care îl dă cîmpului sulcina... inima lui... se uşura de povara tuturor durerilor.* VLAHUŢĂ, O. A. 102. *Fiecare floare era... cu un miros dulce de te îmbăta.* ISPIRESCU, L. 6. ✦ (Despre sunete, glas, cîntec etc.) Plăcut la auz, melodios. *Ascultam picuşurile streşinii în bălţile de apă, regulate şi dulci.* SADOVEANU, O. I 386. *Ritmic valurile cad, Cum se zbate-n dulce ropot Apa-n vad.* COŞBUC, P. I 48. *Graiul ei cel dulce şi viersul cu lipici.* ISPIRESCU, L. 35. *Mii de glasuri slabe încep sub bolta largă Un cînt frumos şi dulce, adormitor.* EMINESCU, O. I 94. ◇ (Adverbial) *Peste farmecul naturii dulce-i picură ghitara.* EMINESCU, O. I 152. *Cornul sună plin de jale, Sună dulce, sună greu.* id. ib. 104. *Ea cînta dulce ca cioctrlia.* ALECSANDRI, P. I 20. ✦ (Despre lumină sau surse de lumină) Blînd, potolit. [Pe şantiere] *se lucrează... la lumina galbenă a soarelui dulce de toamnă.* STANCU, U.R.S.S. 16. *Acuma perdelele de la ferestrele Tîncăi erau ridicate şi oalele cu flori se desluşeau în lumina dulce a amurgului.* SADOVEANU, O. IV 81. ✦ (Despre culori, în opoziţie cu strident) Pal, estompat. *Culoare dulce.*

2. (Despre somn, în opoziţie cu agitat, neliniştit) Liniştit, calm, uşor, odihnitor. *Un somn dulce, moleşitor, mă cerca.* SADOVEANU, O. VI 59. *Colea despre ziuă cînd somnul e mai dulce, auzii un filfiit.* ISPIRESCU, L. 74. *După morar nu m-oi duce, Că somnul cînd e mai dulce, El moara că şi-o porneşte Şi pe mine mă trezeşte.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 75. ✦ (Despre acţiuni, în opoziţie cu brusc, violent) Lin, uşor, delicat. *Atingere dulce.* ▭ *O, dulce mîngîiere!* ALECSANDRI, P. A. 43. ◇ (Adverbial) [Apa]-*n urmă, liniştită Dulce unda-şi alina.* ALECSANDRI, P. A. 41.

3. (Despre terenuri, în opoziţie cu abrupt) Cu

pantă mică, înclinat puțin, ușor de urcat. *Caii scunzi duceau pe povîrnișuri dulci căruțe cu turci cu fes.* ARGHEZI, P. T. 160. ✦ (Despre climă și agenți fizici, în opoziție cu a s p r u, p ă t r u n z ă t o r sau cu f i e r b i n t e, d o g o r i t o r) Moderat, temperat, plăcut. *Climă dulce. Adiere dulce.* ▭ *Alei! cumnățica mea! Răsărit-ai ca o stea, Ce vînt dulce te-a bătut, La noi de te-ai abătut?* ALECSANDRI, P. P. 126.

4. (Despre ființe, în opoziție cu a s p r u, n e s u f e r i t) Plăcut (la înfățișare sau în atitudine), simpatic (în felul de a fi), drăguț, drăgălaș, delicat, blînd. *Angela...* [e] *frumoasă, dulce și bună.* CAMIL PETRESCU, T. I 383. *Iubesc o fată... dulce ca visele mării.* EMINESCU, N. 13. *A ta zîmbire Mi-arată cît de dulce ești.* id. O. I 117. ✧ (Poetic) *Tînguiosul bucium sună, L-ascultăm cu-atîta drag, Pe cînd iese dulcea lună Dintr-o rariște de fag.* EMINESCU, O. I 209. ✧ (Urmat de o determinare introdusă prin prep. «la») *Murad al II-lea... era... dulce la trai, dar iute la mînie.* BĂLCESCU, O. II 32. *Floricică mierioară... Dulce-ai fost la sărutat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 23. ✧ (Adverbial) *Ea zîmbind își mișcă dulce a ei buze mici, subțiri.* EMINESCU, O. I 79. ✦ (Alintător) Iubit, drag, scump. *O, mamă, dulce mamă, din negura de vremi Pe freamătul de frunze la tine tu mă chemi.* EMINESCU, O. I 129. *O, dulce-al nopții mele domn, De ce nu vii tu? Vină!* id. ib. 168. *Amoroase porumbițe... zboară către dulcele lor cuib.* ODOBESCU, S. III 35. *În țara mea dulce sînt drumuri de flori.* ALECSANDRI, O. 99.

5. (În opoziție cu c r u d, s e v e r) Blînd, omenos. *Și sufletul ei dulce din ce în ce-i mai cald.* EMINESCU, O. I 95. *S-au cunoscut dreapta și dulcea oblăduire, fericirea, firească slobozenie a norodului.* GOLESCU, Î. 145. ✦ Care procură mulțumiri; plăcut, agreabil. *Ce dulce gînd era! Și-acum... acum e de prisos!* COȘBUC, P. I 231. *De lume am fugit; o știu eu cît e de dulce și de amară, bat-o pustia s-o bată!* CREANGĂ, P. 314. *Mi-au adus aminte de vro scenă a vieții mele, mai mult tristă decît dulce.* DACIA LIT. 284. *Erau dulci acele ore de extaz și de gîndire.* ALEXANDRESCU, P. 137. ✦ (Despre vorbe) Care place, care desfată, care mîngîie; blînd. *De multe ori cuvintele cele dulci sînt mincinoase și înșelătoare.* POPESCU, B. III 71. *Nu ies din cuvîntul ei afară nici cu fapta, nici cu vorba: căci «vorba dulce mult aduce».* CREANGĂ, A. 69. ✦ (Despre gînduri exprimate, versuri etc.) De dragoste. *Pe margini de caiete, scriam versuri dulci, de pildă Către vreo trandafirie și sălbatecă Clotildă.* EMINESCU, O. I 140. *Niciodată să nu-mbuci, Pîn-aminte nu-ți aduci De-a noastre cuvinte dulci!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 263.

6. (Transilv.; despre persoane din aceeași familie) Legat printr-o legătură de rudenie apropiată, directă, de gradul întîi; (în opoziție cu v i t r e g) înrudit prin legături de sînge. *Mamă dulce. Văr dulce.* ▭ *Am avut un frate dulce Ș-acuma departe-l duce.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 297.

7. (În e x p r.) *Bube dulci* v. b u b ă.

DÚLCE[2], (2) *dulciuri*, s. n. 1. (În opoziție cu a m a r) Tot ceea ce e plăcut, bun; tot ce produce plăcere sau bucurie. V. b i n e. *Pîn'nu-i gusta amarul nu știi ce-i dulcele.* ȘEZ. I 219. *Omul are un dulce și un amar.* ✧ L o c. a d v. (Rar) **Cu dulce** = cu dragoste, cu drag, cu plăcere. *Mireasa lui... îi zise încet, la ureche, sărutîndu-l cu dulce: Nu uita, Făt-Frumos, că pe cît vei fi tu departe, eu oi tot plînge.* EMINESCU, N. 13. ✧ L o c. a d j. **De dulce** = (în ritualul bisericii creștine) care nu este de post, care e de frupt. *Mîncare de dulce. Zi de dulce.* ✧ (Eliptic) *Cumpără-ți... vaci și oi, să ai de dulce-n casă.* RETEGANUL, P. IV 23. ✦ (În forma articulată, urmat de numele, la genitiv, al sărbătorii de care se leagă) Timpul în care le este îngăduit creștinilor ortodocși să mănînce carne. *Dulcele crăciunului.*

2. (Concretizat, familiar) Nume care se dă felurilor de mîncare dulci, servite ca desert. ✦ (La pl.) Nume care se dă preparatelor dulci (prăjituri, bomboane etc.). *Doi copii veniră să ceară de cîțiva lei dulciuri albe cu vine trandafirii din cutia negustorului.* DUMITRIU, N. 192.

DULCEÁG, -Ă, *dulcegi, -e*, adj. 1. (Despre mîncări și băuturi) Cu gust ușor îndulcit, searbăd, fad. *Vin dulceag.* ▭ *Rachiul are coloarea roșcată, gustul dulceag.* ȘEZ. IV 183. *Uite-o pară mălăiață și dulceagă, taman pe gustul crăieselor.* ib. IX 121.

2. F i g. Lipsit de gust; searbăd, anost, fad, banal. *Versuri dulcege.*

3. F i g. Care vrea să pară blînd, prietenos; mieros. *Mi-a vorbit pe un ton dulceag.* ✧ (Adverbial) *Jupînul... care cunoștea cît se întinde poimîinile cocoanei, zice dulceag: dar... știți că... mai este un contișor.* CARAGIALE, O. I 325.

DULCEÁȚĂ, (2) *dulcețe* și *dulcețuri*, s. f. (Rar la pl.) 1. Însușirea de a fi dulce; gustul pe care-l au mîncările sau băuturile dulci (sau îndulcite); f i g. gust bun, plăcut al unei mîncări sau al unei băuturi. *Dulceața fragilor coapte.* ISAC, O. 185. *Începe a bea lacom la apă și a-și linge buzele de dulceața și bunătatea ei.* CREANGĂ, P. 214.

2. Conservă făcută din fructe sau flori fierte în sirop de zahăr. *După ce a dat dulceață musafirului, începu să se tînguie pentru necazurile care o împresuraseră.* SADOVEANU, M. 115. *Femeia, pe care o spăriasem, intră cu apă și dulcețe.* HOGAȘ, M. N. 27. *Știu să fac de toate bune, Vutci, dulcețuri de minune, Și beltele de gutăi.* ALECSANDRI, T. I 105. *De pe sofa se scula, Pe ochi bine se spăla, O dulceață că-mi lua, Un pahar de cafea bea.* TEODORESCU, P. P. 600. ✦ F i g. Lucru bun de mîncat; (la pl.) bunătăți. *Nevastă-sa l-au ținut foarte bine, l-au hrănit cu toate dulcețile lumii, și băiatul... s-au fost făcut un voinic foarte frumos.* SBIERA, P. 35. *Vizitatorii se vor putea odihni, ospătîndu-se și răcorindu-se cu mîncările, băuturile și dulcețurile din toate părțile lumii.* ODOBESCU, S. II 114.

3. F i g. Calitatea de a fi plăcut; ceea ce desfată pe cineva sau îi procură o senzație plăcută. *Pe la două ceasuri, el se plimba prin fața casei lui Claici și era-n aer o atît de nespusă dulceață, încît nu-i mai venea să se depărteze.* SLAVICI, O. II 58. *Se bucura de frumusețea florilor și de dulceața și curățenia aerului.* ISPIRESCU, L. 8. ✧ L o c. a d v. **Cu dulceață** = cu drag, dulce; din toată inima. *Cînd eram mai tînăr, iubeam cu dulceață.* NEGRUZZI, S. II 30. *Nu s-aude nimica, Numai mîndra cu gura, Cu dulceață ciripind, Toată lumea veselind.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 27. *El aude în depărtare un fluier păstoresc ce sună cu dulceață un cîntec de dor.* ALECSANDRI, P. P. 193.

4. F i g. Plăcere, voluptate, desfătare. *În vagon, întunecimea și mai opacă, liniștea și mai adîncă. Doar răsuflările calde ale tractoriștilor se auzeau cînd prelungi, cînd întretăiate, pline de sănătate, însetate de dulceața odihnei.* MIHALE, O. 187. *O privi un timp și închise dintr-o dată iarăși pleoapele, furat de dulceața somnului.* SADOVEANU, B. 125. *După ce mi-ai arătat dulceața vieții, să mă lepezi ca pe o jucărie!* NEGRUZZI, S. I 22. ✦ Mulțumire sufletească, bucurie, fericire. *Spune-mi pe nume, Mitreo. Acum sîntem prieteni. — Da. — Spune-mi pe nume. — Da, Floreo. — Așa. Lui Mitrea i s-a umplut gura și auzul de dulceață.* SADOVEANU, M. C. 60.

5. F i g. Blîndețe, duioșie, bunătate, bunăvoință. *Frunză se opri în fața lui Niculai Bogatu, ai cărui ochi căpătară o dulceață umedă.* CAMILAR, TEM. 75. *Fiind fără mamă, se uitau mai ales femeile cu mare dulceață la el.* SADOVEANU, D. P. 15. *Numai împrejurul gurii mușculoase se vedea o dulceață amărîtă de îndoieli.* EMINESCU, N. 52.

— Variantă: (2, Mold.) **dulcéț** (SADOVEANU, O. III 350) s. n.

DULCEGĂRÍE, *dulcegării*, s. f. Vorbă, purtare, atitudine dulceagă (2, 3). *Nu pot să mai îndur aceste dulcegării sentimentale.* CAMIL PETRESCU, T. III 464.

DULCÉŢ s. n. v. **dulceaţă.**

DULCIŞÓR[1] s. m. Mică plantă erbacee din familia leguminoaselor, cu flori purpurii, care creşte pe stîncile şi prin păşunile din regiunea alpină *(Hedysarum obscurum)*; cap-de-cocoş.

DULCIŞÓR[2], **-OÁRĂ,** *dulcişori, -oare,* adj. Diminutiv al lui dulce.

1. v. dulce (I 1). *Să sădim un mîndru măr, Năltişor şi verzişor, Tot cu roduri dulcişoare Şi la faţă roşioare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 82.

2. v. dulce (II 4). *Petre, Petrişor, Nume dulcişor.* TEODORESCU, P. P. 35.

DULCÍU, -ÍE, *dulcii,* adj. 1. Cam dulce. *Era două izvoară... Avînd limpede apă şi dulcie.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 185.

2. Dulceag (3); prefăcut. *Iartă-mă, dragă, dacă n-am primit pe mireasa iubitului nostru prieten Hartwig cu multă ceremonie, zise ea cu glas dulciu.* La TDRG.

DULÉTE, *duleţi,* s. m. (Regional) Dovleac. *Frunză verde de dulete, Unde văd ciopor de fete, Trec prin apă mort de sete.* HODOŞ, P. P. 170.

DULGHÉR, *dulgheri,* s. m. Meseriaş care execută părţi de construcţii sau construcţii întregi de lemn, V. tîmplar. *Acari, strungari, dulgheri de la atelier, hamali se adunară în faţa ultimului vagon.* DUMITRIU, N. 79. *Cu o teslă rău mînuită, o calfă de dulgher stîngaci ciopîrţeşte bîrna.* ODOBESCU, S. III 166.

DULGHERÍ, *dulgheresc,* vb. IV. Tranz. (Rar) A face lucru de dulgher, a executa construcţii de lemn. *Cerbule, Cu oasele Mi-or dulgheri Casele; Cerbule, Cu pielea ta Mi-or înveli Căsuţa.* TEODORESCU, P. P. 62.

DULGHERÍE, (3) *dulgherii,* s. f. 1. Meseria de dulgher; dulgherit. *Se uită împregiurul lui, la casă, la şura cu războiul şi cu sculele lui de dulgherie, la grădina cu pomi şi la portiţa curţii sale.* SLAVICI, O. I 225.

2. Totalitatea lucrărilor executate de dulgheri. *Dracu, să vede, m-o sfătuit ca să mă însărcinez eu cu dulgheria temniţii de la noi.* ALECSANDRI, T. 1545.

3. Atelier de dulgher.

DULGHERÍT s. n. Meseria dulgherului, dulgherie (1). *Bunicul, la care Florea învăţase dulgheritul, era nedumerit de ce s-a lăsat omul de un meşteşug şi s-a apucat de altul.* PAS, Z. I 159.

DULÍE, *dulii,* s. f. Piesă în care se fixează becul electric şi care asigură racordarea lui la circuitul de alimentare; fasung.

DULÚŢĂ s. f. (Numai în expr.) **A se duce duluţă** (mai ales în forma: **să te duci duluţă**) = a se duce, a fugi iute; a se face nevăzut, a o şterge. *Dar lupul, să te ţii, pîrleo! lungi pasul lupeşte şi se duse duluţă, de nu mai dete cu mîna de dînsul.* ISPIRESCU, L. 79. *Cînd aproape-aproape să pun mîna pe dînsul, i-am pierdut urma şi să te duci duluţă!* CREANGĂ, P. 52. *Încalic iapa lui Martin şi să te duci duluţă.* ALECSANDRI, T. 1583.

DÚMĂ, *dume,* s. f. Adunare legislativă în vechiul regim ţarist.

DUMBRÁVĂ, *dumbrăvi,* s. f. Pădure de obicei tînără şi nu prea deasă. *Am pornit deodată pe cărarea de la fundul grădinilor tîrgului, la deal, pe lîngă dumbrava de mesteceni.* SADOVEANU, O. II 412. *Trecu pustiuri, dumbrăvi, munţi.* ISPIRESCU, L. 259. *Mă îndreptai către un sat aşezat în culmea dealului... o poziţie desfătătoare! O dumbravă de mesteceni formează poarta acestui rai pămîntesc.* BOLINTINEANU, O. 321. ✦ Pădure crescută pe malul unei ape. *Era o dumbravă ferită de viiturile cele mari ale Dunării.* SADOVEANU, P. M. 49. *Departe umbla o turmă de oi pe malul unei ape, printre dumbrăvi pustii şi ogoare acoperite de zăpezi nouă.* id. F. J. 723. ✦ Pădure de stejar. *Porniră, cu paşi rari, măsuraţi parcă, prin dumbrava cu stejari groşi.* V. ROM. septembrie 1953, 73. *Trebuie să fii la Paicu, în gura Bărăganului, sau la Cornăţele, în miezul lui, ca să găseşti cîte o mică dumbravă de vechi tufani.* ODOBESCU, S. III 17. *Semănau ghindă de creşteau dumbrăvi, pentru ca să aibă strănepoţii lemne de ars.* NEGRUZZI, S. I 246.

DUMBRÁVNIC s. m. Plantă erbacee din familia labiatelor, care creşte prin tufişuri şi păduri; are miros plăcut şi se întrebuinţează ca plantă medicinală *(Melittis melissophyllum). Pune coaja asta de mesteacăn sub grindă, unde îi busuiocul şi dumbravnicul.* CAMILAR, N. I 256. *Mă aşezam între bătrîni şi-i priveam curios; îmi plăcea mirosul de dumbravnic şi de mintă din straiele «bătrînicăi».* SADOVEANU, O. III 518. *Vara... după cules răchiţică... dumbravnic şi sulcină de pus pintre straie, cine umbla?* CREANGĂ, A. 64.

DUMBRĂVÁN, -Ă adj. v. **dumbrăvean.**

DUMBRĂVEÁN, -Ă, *dumbrăveni, -e,* adj. (Neobişnuit) De dumbravă, al dumbrăvii. (Atestat în forma *dumbrăvan*) *Ici prin noaptea dumbrăvană şi prin văi om duce-o bine.* EMINESCU, L. P. 137.

— Pronunţat: *-vean.* — Variantă: **dumbrăvăn, -ă** adj.

DUMBRĂVEÁNCĂ, *dumbrăvenci* şi *dumbrăvence,* s. f. Pasăre migratoare; cu pene frumos colorate, albăstruiverzui, care trăieşte prin dumbrăvi *(Coracias garrula). O dumbrăveancă trece peste păpuşoaie desfăşurîndu-şi penele verzi şi albastre.* SADOVEANU, O. IV 417. *Toate zburătoarele... dumbrăvence cu aripi verzi, pupăze cu creste bălţate, grauri pestriţi... toate picau ca fermecate cînd ieşea el la vînătoare.* ODOBESCU, S. III 180. *Şi privesc sosind prin aer zburători cu mîndre pene, Dumbrăvenci, ganguri de aur ce au cuiburi de mătasă.* ALECSANDRI, P. A. 125.

— Pronunţat: *-vean-.*

DUMBRĂVIOÁRĂ, *dumbrăvioare,* s. f. Diminutiv al lui dumbravă. *În vale năvăleau umbrele; în dumbrăvioara de mesteceni de sus, din fundul grădinii, se făcea întuneric mai tîrziu decît oriunde.* SADOVEANU, O. III 626. *Iată că-ntr-o dumbrăvioară, El zăreşte-o căprioară.* ALECSANDRI, P. II 89.

— Pronunţat: *-vioa-.*

DUMBRĂVÍŢĂ, *dumbrăviţe,* s. f. Dumbrăvioară. *Mă dusăi pe dumbrăviţă, După un fir de romoniţă.* ŞEZ. VII 163. *Sub cea dumbrăviţă, Este o poieniţă.* GOROVEI, C. 40.

DUM-DUM s. n. (Numai în expr.) *Glonţ dum-dum* = proiectil construit special pentru a-şi desface vîrful ca o floare cînd loveşte un corp, producînd rupturi şi răni grave.

DUMERÍ, *dumeresc,* vb. IV. Refl. 1. A pricepe lămurit, a-şi da bine seama, a-şi explica. *Întîi oamenii s-au dumerit asupra condiţiunilor în care sînt create operele.* GHEREA, ST. CR. II 29. *Mă trezesc, deschid ochii şi caut să mă dumeresc unde mă aflu.* VLAHUŢĂ, O. A. 386. ✦ Tranz. A lămuri (pe cineva) asupra unei situaţii sau a unei probleme neclare; a face (pe cineva) să înţeleagă (ceva); a clarifica; p. ext. a convinge (pe cineva de ceva). *În deşert cercă bătrînul casei a-i dumeri.* RETEGANUL, P. III 83.

2. (În forma negativă; rar) A nu se putea hotărî, a nu se încumeta. *De aceea nu ne dumerim a arăta propria noastră simţire.* La TDRG.

— Variante: **dumirí** (CAMILAR, TEM. 21, SADOVEANU, M. C. 136), **domirí** (GALACTION, O. I 84, ODOBESCU, S. III 302) vb. IV.

DUMERÍRE s. f. (Rar) Acţiunea de a (se) dumeri şi rezultatul ei; lămurire, înţelegere, clarificare.

Colegul meu rămase cu gura căscată, simbol al unei dumeriri neașteptate. La TDRG.

— Variantă: **dumirire** s. f.

DUMÉSNIC, -Ă, *dumesnici, -e,* adj. (Învechit) Domestic. *Chiar bivolii dumesnici de el se răzleșesc.* ALECSANDRI, la TDRG. *Caprele nu fug de vite, îs mai dumesnice.* ȘEZ. VII 180.

DUMESNICÍ, *dumesnicesc,* vb. IV. Tranz. (Învechit) A domestici. ✧ Refl. (Atestat în forma *domesnici)* [Graurii] *se domesnicesc bine în colivie.* ODOBESCU, S. III 31. *Tigrul, sub pinsula lui, se îmblînzește, pantera se înmoaie, leul se domesnicește.* id. ib. I 140.

— Variantă: **domesnicí** vb. IV.

DUMESNICÍE s. f. (Învechit) Stare în care se află un animal domestic, însușirea de a fi domestic. (Atestat în forma *domesnicie)* *Înlesnirea cu care prinseră această pasăre, domesnicia și neînspăimîntarea ei... făcură ca ostașii să privească această întîmplare ca o minune.* BĂLCESCU, O. II 105.

— Variantă: **domesnicíe** s. f.

DUMESNICÍT, -Ă, *dumesniciți, -te,* adj. (Învechit, despre animale) Domesticit; (fig. despre oameni) potolit, îmblînzit. (Atestat în forma *domesnicit)* *De nu s-ar teme duduca s-o mănînc. — Nu, moș Arbore, că te cred domesnicit.* ALECSANDRI, T. 1379.

— Variantă: **domesnicít, -ă** adj.

DUMICÁ, *dumíc,* vb. I. Tranz. **1.** (De obicei cu privire la un aliment) A rupe, a tăia în bucăți mici; a fărîmița. *În acel blid se turnă zară-n care se dumică mămăligă.* RETEGANUL, P. I 65. *S-au apucat s-o dumice mărunțel; unul ținea slănina în mîni, iar celalalt tot tăia cu un cuțit bucățele dintr-însa.* SBIERA, P. 270.

2. A tăia pe cineva în bucăți; a ciopîrți, p. ext. a distruge, a nimici. *Cum amerința numai cu săbiile, pe loc sta și oștile neclintite pînă ce venea ei la dînsele și le dumica toate, ca cum dumici niște curechi.* SBIERA, P. 120. ✧ Refl. reciproc. *Amîndouă taberile erau acuma gata a începe război între dînsele și a se dumica una pe alta.* BĂLCESCU, O. II 270.

— Prez. ind. accentuat și: *dúmic.* — Variantă: (regional) **îndumicá** (ANT. LIT. POP. I 150) vb. I.

DUMICÁT, *dumicați,* s. m. Bucată mică (de carne, pîine, mămăligă etc.), ruptă din una mai mare, cît se bagă o dată în gură; îmbucătură. *În jurul focului lor, cinci oameni mușcau încet dumicați mari de mămăligă.* GALAN, Z. R. 372. *Am înghițit vreo douăzeci-treizeci de dumicați și m-am suit iar la mașină.* PREDA, Î. 22. *De bună ce era ș-ar fi dat și dumicatul din gură.* DELAVRANCEA, S. 14.

DUMÍNECĂ s. f. v. **duminică.**

DUMINICÁL, -Ă, *duminicali, -e,* adj. De duminică, privitor la ziua de duminică. *Repaus duminical.* ▭ *E o lumină de după-amiază duminicală.* CAMIL PETRESCU, U. N. 249. *Mă regăsisem, în atmosfera duminicală a căminului.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 264.

DUMÍNICĂ, *duminici,* s. f. (Și în forma *duminecă)* Ultima zi a săptămînii, care urmează după sîmbătă și care e zi legală pentru repaus. *Eu cu Ioana ne-am închis în această bibliotecă o duminică întreagă.* CAMIL PETRESCU, T. I 29. *Peste cîteva zile, într-o duminecă de primăvară, mai tot satul era adunat înaintea subprefecturii.* BUJOR, S. 37. *Șezînd într-o duminică cu luleaua în gură... iată că vine soția lui.* ISPIRESCU, L. 206. *În dumineca viitoare, stăpîne, să mergem în sat la horă.* CREANGĂ, P. 162. ✧ Loc. adj. **De duminică** = (despre haine) care se poartă în zilele de sărbătoare. *Măriuca, în straie de dumineca, ținea între dinți o floare albă de trandafir.* CAMILAR, N. I 230. *Avem haine mai curate... de dumineca.* CAMIL PETRESCU, B. 75. ✦ (Adverbial) În duminica următoare. *Duminică mă duc la pescuit.* ✦ (Adverbial; în forma articulată) În fiecare duminică. *Dumineca, în haine de sărbătoare, se fac vizite de la un șlep la altul.* BART, E. 331. *Sărbătoarea și duminica vezi toate crîșmărese gătite.* NEGRUZZI, S. I 315. *Jocul ei dumineca Îmi robește inima Pentru-ntreagă viața.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 33.

— Variantă: **dumínecă** s. f.

DUMIRÍ vb. IV v. **dumeri.**

DUMIRÍRE s. f. v. **dumerire.**

DUMITRÍȚĂ, *dumitrițe,* s. f. (Bot.) Tufănică. *Bruma nu mi-a omorît încă dumitrițele din grădină.* C. PETRESCU, S. 61.

DUMNEALÚI, DUMNEAÉI, *dumnealor,* pron. pers. Pronume de politețe pentru pers. 3 sg., fără forme cazuale de genitiv-dativ. V. domnia-lui. *Lui D. Costică nu-i scriu, fiindcă dumnealui, o dată ce-a pus mîna pe dv., m-a dat cu totul uitării.* CARAGIALE, O. VII 6. *Dacă văzu pe Făt-Frumos, ar fi poftit dumnealui să-l ginerească.* ISPIRESCU, L. 105. ✧ (Familiar, învechit și popular, ține locul cuvintelor «soț» sau «soție») *Ai întîlnit... pe alde dumnealui?* DELAVRANCEA, S. 216. *(Chirița:) Un răvaș de la dumnealui?... Adă-l încoaci.* ALECSANDRI, T. I 133. *De cînd s-o dus dumnealui, N-am dat gură nimărui.* ȘEZ. III 159.

— Variante: **domnialúi** (ODOBESCU, S. III 90) pron. pers., (Mold.) **dumneéi** (CARAGIALE, O. I 89, NEGRUZZI, S. I 90) pron. pers. f.

DUMNEASÁ pron. pers. Pronume de politețe pentru pers. 3 sg. *Puneți mîna copii, pe jupînul ista și începeți a-l blăstăma cum îți știi voi mai bine, ca să-i placă și dumisale.* CREANGĂ, P. 59. (Prescurtat) *A căutat să explice ce caută d-sa printre noi.* GALACTION, O. I 25.

— Formă gramaticală: gen.-dat. *dumisale* (scris prescurtat *d-sale).*

DUMNEATÁ pron. pers. Pronume de politețe pentru pers. 2 sg. V. domnia-ta, mata. *Nu te-ai întrebat de ce dumneata stai în piatră seacă, iar altul unde pămîntu-i gras ca untul?* CAMILAR, TEM. 30. *Cum m-am făcut apoi cuminte Cu vremea ce înainta, Și m-am trezit pe nesimțite Că-mi zice satul: dumneata.* GOGA, P. 21. *Carul dumitale parcă merge singur.* CREANGĂ, P. 40. (Prescurtat) *Se întorcea acasă, cînd, ce să vezi d-ta? deodată îl apucă un dor de tată-său și de muma sa.* ISPIRESCU, L. 8.

— Formă gramaticală: gen.-dat. *dumitale.* — Gen.-dat. și: *dumneata, dumnitale* (SADOVEANU, B. 50) și (regional) *domitale* (KOGĂLNICEANU, S. 54). — Variante: (învechit și popular) **dumnetá** (CREANGĂ, P. 82, KOGĂLNICEANU, S. 11), **dumneatále** (PAS, L. I 176, CARAGIALE, O. I 200) pron. pers.

DUMNEATÁLE pron. pers. v. **dumneata.**

DUMNEAVOÁSTRĂ pron. pers. Pronume de politețe pentru pers. 2 sg. și pl., fără forme cazuale de genitiv-dativ. V. domnia-voastră. (Adesea prescurtat) *Calul, vedeți d-voastră, era năzdrăvan.* ISPIRESCU, L. 162. *Ia lasă, lasă, moș Nichifor, că așa sînteți d-voastră, bărbații.* CREANGĂ, P. 123. *Bună calea Ivane... — Mulțămesc d-voastră.* id. ib. 299.

— Gen.-dat. pl. și: (regional) *dumilorvoastre* (HOGAȘ, DR. II 84). — Variantă: **dumnevoástră** (KOGĂLNICEANU, S. 11) pron. pers.

DUMNEÉI pron. pers. f. v. **dumnealui.**

DUMNETÁ pron. pers. v. **dumneata.**

DUMNEVOÁSTRĂ pron. pers. v. **dumneavoastră.**

DUMNEZÉIE s. f. (Neobișnuit) Zeiță. *A creat pe pînza goală pe madona dumnezeie, Cu diademă de stele, cu surîsul blînd, vergin.* EMINESCU, O. I 29.

DUMNEZEIÉSC, -IÁSCĂ, *dumnezeiești,* adj. **1.** Minunat, superb, splendid. *Dar Eminescu nu cuprinse tot în stihurile lui dumnezeiești.* BENIUC, V. 28. *Vezi un chip dumnezeiesc într-o femeie La care eu nu găsesc decît însușiri de rînd.* CAMIL PETRESCU, T. III 450.

2. (Bis.) Al lui dumnezeu **(1)**; divin. ✧ *Lăcaș dumnezeiesc* = biserică. [Iașii] *cu toate strălucitele-i lăcașuri dumnezeiești, rămăsese o așezare a orientului.* SADOVEANU, Z. C. 79.

DUMNEZEIÉȘTE adv. Minunat, superb, splendid. *N-am văzut-o pe Clara decît frumoasă, senină, vorbind lucruri banale și surîzînd dumnezeiește.* GALACTION, O. I 96.

DUMNEZEÍRE s. f. Divinitate, dumnezeu. *Omul acesta, care-l vedeam jurîndu-se... și luînd martură dumnezeirea... este un trădător.* NEGRUZZI, S. I 51.

DUMNEZÉU, (rar) *dumnezei,* s. m. **1.** (În concepțiile religioase monoteiste) Ființă închipuită ca fiind creatoarea lumii. *Cinstea cu toată lumea, păscîndu-și barba roșie, — și nu-i păsa de nimeni, nici de mitropolitul, dar încă de dumnezeu!* SADOVEANU, O. II 92. *Să nu 'dea dumnezeu cel sfînt, Să vrem noi sînge, nu pămînt.* COȘBUC, P. I 209. ✧ (Astăzi adesea cu slab conținut religios, în locuțiuni și expresii) Loc. adj. **Bătut de dumnezeu** = năpăstuit, nenorocit. *Taci, femeie, vorbi ostenit Ion; nu mă mai amări și tu, că-s destul eu de bătut de dumnezeu.* SADOVEANU, O. II 153. ✧ Expr. **Încotro** (sau **unde, cum**) **te-a îndrepta dumnezeu** = la voia întîmplării. *Du-te și tu încotro te-a îndrepta dumnezeu.* CREANGĂ, P. 285. **(Va fi) cum va da** (sau **va vrea**) **dumnezeu** = cum s-a întîmpla. *Am să pornesc și eu într-un noroc și cum a da dumnezeu.* CREANGĂ, P. 193. **Cum dă dumnezeu** = cum se întîmplă; p. ext. prost, rău. *Între preoți era cînd ceartă, cînd vreme bună, cum da dumnezeu.* SADOVEANU, O. II 37. **(A porni, a merge** etc.) **cu dumnezeu** = (a porni, a merge etc.) în pace, sănătos. *Du-te înainte, cu dumnezeu.* CAMILAR, N. I 99. *Rămîi cu dumnezeu tată, și să te găsesc sănătos!* ISPIRESCU, L. 16. **Cu dumnezeu înainte!** = noroc! succes! **A nu avea** (sau **a fi fără**) **nici un dumnezeu** = a nu avea nici un haz, nici o noimă. **A lăsa** (pe cineva) **în plata** (sau **în știrea**) **lui dumnezeu** = a lăsa (pe cineva) în pace, de capul lui. *Dac-am auzit așa... am lăsat-o în plata lui dumnezeu.* CREANGĂ, P. 116. **Omul lui dumnezeu** v. o m. **Parcă** (sau **i se pare că**) **a apucat** (sau **a prins**) **pe dumnezeu de** (**un**) **picior,** se spune despre cineva care are o bucurie neașteptată. *I s-a părea c-a prins pe dumnezeu de-un picior, cînd te-a vedea acasă.* CREANGĂ, P. 130. **Dumnezeu știe** = nu se știe. *Dumnezeu știe ce-au boscorodit, eu nu știu, că de-abia îmi țineam sufletul de frică.* SADOVEANU, O. II 71. **Dumnezeule!** exclamație de spaimă, durere, deznădejde, entuziasm, mirare. *O, dumnezeule! Blăstemul Olgăi se împlini!* NEGRUZZI, S. I 41. **Pentru (numele lui) dumnezeu!** exclamație de implorare, de deznădejde sau de dezaprobare a unei fapte. *Vă rog, pentru dumnezeu, dați ordin!* CAMILAR, N. I 77. *Pentru dumnezeu, domnule profesor, puțină ținută.* CAMIL PETRESCU, T. III 321. **Ce dumnezeu!** exclamație de necaz, nemulțumire. *Ești fată deșteaptă, ce dumnezeu!* CAMIL PETRESCU, T. III 187. *Dar ce dumnezeu? Parc-au intrat în pămînt.* CREANGĂ, P. 24. **Să dea dumnezeu!** formulă de urare. *Noroc să dea dumnezeu, și spor!* SADOVEANU, O. II 63. *Cu bine să dea dumnezeu, jupîne.* CREANGĂ, P. 113. (Uneori la pl.) **A (se) ruga de toți dumnezeii** = a ruga (pe cineva) cu insistență. *Am început... a ne ruga de toți dumnezeii să nu ne sluțească.* CREANGĂ, A. 27. *Te mai rog de toți dumnezeii să-mi împrumuți măcar o dată carul.* id. P. 45. ✧ (Cuvîntul este complet lipsit de conținut religios) *Numai eu nu știu ce dumnezeu aveam că nu puteam ațipi în ruptul capului.* SADOVEANU, O. II 70. *Ce dumnezeu au de gînd să facă?* id. ib. 71.

2. Divinitate, zeu. *Aban, fiind preot al dumnezeului nostru Mitra, a poruncit... rugăciunile.* SADOVEANU, D. P. 9. *Păreau copii ale acelor triburi de iranieni care se credeau de-a dreptul coborîte din soare și care-și făcuseră din Helios singurul dumnezeu.* MACEDONSKI, O. III 15. *Strămoșii mei Sînt fii de dumnezei.* ALEXANDRESCU, P. 108.

DÚMPING, *dumpinguri,* s.n. (Comerț) Vînzarea mărfurilor pe piața externă la prețuri mult mai mici decît pe piața internă, practicată de monopolurile capitaliste în scopul de a înlătura pe concurenți și de a acapara anumite piețe externe. *Dumpingul subminează în mod inevitabil economia națională a țărilor invadate de mărfurile străine, vîndute pe prețuri de nimic.* CONTEMPORANUL, S. II, 1950, nr. 193, 4/1.

DÚNĂ, *dune,* s. f. Îngrămădire de nisip sub formă de coame paralele formate sub acțiunea vîntului în regiuni nisipoase (pe malul mării sau în deșerturi). *Printre dune înaintează un om. Abia pășește. Vîntul se străduie să-l dărîme.* V. ROM. septembrie 1953, 211.

DÚNĂRE s. f. (După numele fluviului) Apă mare. *Au ajuns la o dunăre care n-avea margini, nici fund.* SBIERA, P. 191. ✧ Expr. **Dunăre de apă** = cantitate mare de apă. **Dunăre de mînios** sau **mînios dunăre** = supărat foc. *Locotenentul Pandelescu e mînios dunăre pe Drob.* V. ROM. noiembrie 1953, 126. *Dar știi că m-ai ars... zise părintele Duhu, luîndu-și tălpășița, dunăre de mînios.* CREANGĂ, A. 141. **A se face dunăre** (**turbată**) = a se mînia grozav, a se face foc și pară. *Urlă-n vaiet Urieșii!... Amîndoi cuprinși deodată În vîrtej de nebunie, se fac dunăre turbată. Și-n văzduh încep s-arunce, împroșcînd ca doi vulcani, Cei mai groși stejari din codri, cei mai zdraveni bolovani.* ALECSANDRI, O. A. 199. **A crește dunăre** = a crește peste măsură de înalt.

DUNĂREÁN, -Ă, *dunăreni, -e,* adj. Care ține de Dunăre, de la Dunăre, din părțile Dunării. *Întorsura gîrlei dunărene s-a schimbat.* SADOVEANU, P. M. 129. *În orășelul dunărean... liniștea s-a spart dintr-o dată.* SAHIA, N. 47. *Pe plaiuri dunărene poporu-și opri mersul.* EMINESCU, O. I 91. ✧ *Principatele dunărene* v. principat.

DUNÉTĂ, *dunete,* s. f. (Mar.) Parte mai înaltă la pupa unei nave unde se află de obicei cabina căpitanului și a ofițerilor. *Căpitanul... se plimba singur pe dunetă.* BART, E. 269.

DUNGÁT, -Ă, *dungați, -te,* adj. Cu una sau mai multe dungi; vărgat. *Foaie verde măr dungat.* PĂSCULESCU, L. P. 225.

DÚNGĂ, *dungi,* s. f. **1.** Linie vizibilă pe un fond de care se deosebește prin culoare. *Paturile erau... așezate pe patru stîlpi, lucrați ca melcul și cu niște dungi de aur.* ISPIRESCU, L. 251. *Iapă scurtă și vînoasă Cu dungi negre pe spinare.* ALECSANDRI, P. P. 129. *Patru șaluri tot în dungi, Două scurte, două lungi.* id. ib. 179. ✦ Fîșie, dîră. *Dunărea adîncea hotar între țară și țară, strecura o dungă albă între cîmpii seine.* GALACTION, O. I 30. *Dungă albă de lumină se strecoară pe subt cheie.* CAZIMIR, L. U. 49. *Încălecați pe schelete de cai, mergeau încet-încet... în lungi șiruri... dungi mișcătoare de umbre argintii.* EMINESCU, N. 25. ✦ Cută, încrețitură a frunții. *O dungă adîncă îi răsări între sprîncene.* CAMILAR, N. I 78. *Rîdea, însă cu dunga din frunte nedescrețită.* SADOVEANU, Z. C. 64.

2. Muchie a unui lemn cioplit; p. ext. (în opoziție cu ascuțiș) marginea neascuțită a lamei unui cuțit, a unui briceag etc. *A cioplí un lemn în patru dungi.* ▭

Un deluț ascuțit Ca o dungă de cuțit. TEODORESCU, P.P. 148. ✧ Creastă (de deal) văzută de la o mare distanță. *În față, departe, peste Moldova invizibilă, dunga sinilie a dealului Pașcanilor.* IBRĂILEANU, A. 149. ✧ *Dunga pantalonului* = muchie făcută cu fierul de călcat în lungul pantalonilor. *Petruță dădu mîna grav și se așeză pe marginea cerdacului, potrivindu-și dunga pantalonului.* C. PETRESCU, R. DR. 125.

3. Margine (a patului, a mesei, a șanțului, a pîrăului etc.). *O masă mititică De nouă coți de lungă De cinci palme lată-n dungă.* BIBICESCU, P. P. 302. *Să-ncungiur lumea și țeara, Tot pe dunga șanțului, La bătaia neamțului.* HODOȘ, P. P. 207.

4. Parte laterală (spre deosebire de cea din față sau din spate); latură, coastă, rînă. *Cînd era singur, se punea pe-o dungă și asculta murmurul depărtat al pădurilor.* AGÎRBICEANU, S. P. 14. *Cei doi mai tineri se pun p-o dungă, iar cel mai mare... merge lîngă drum să păzească.* RETEGANUL, P. II 70. ✧ *A trage* (sau *a bate*) *clopotul într-o dungă* = a trage clopotul (adesea ca semnal de alarmă) în așa fel încît limba să-l izbească numai într-o parte. *Bate clopotu-ntr-o dungă.* CAMILAR, N. I 140. *Tabacii și măcelarii... se adună cum or auzi clopotul mitropoliei tras într-o dungă.* CAMIL PETRESCU, B. 85. ✧ Loc. adv. **În dungă** = dintr-o parte. *Bate vîntul frunza-n dungă — Cîntărețîi mi-i alungă; Bate vîntul dintr-o parte — Iarna-i ici, vara-i departe.* EMINESCU, O. I 214. ✧ Expr. (Familiar) **A fi într-o dungă** = a fi puțin țicnit, a fi într-o ureche, a-i lipsi o doagă.

DUNGULIȚĂ, *dungulițe*, s. f. (Rar) Diminutiv al lui dungă (1). *Cîmpiile, cît zăreai cu ochii, păreau o mare de omăt șerpuită ici-colea de dungulițe cenușii.* CONTEMPORANUL, VI 104.

DÚO s. n. (Muz.) Duet. *Începu un duo... prelung, naiv, sfîrșind cu o vijelie pătimașe.* DELAVRANCEA, T. 47.

DUODECIMÁL, -Ă, *duodecimali, -e*, adj. Care are la bază diviziunea în 12 unități, al cărui număr de bază este 12. *Sistem duodecimal.*

DUODÉN s. n. Porțiune a intestinului subțire, începînd de la stomac și lungă de aproximativ 12 cm.

DUODENÁL, -Ă, *duodenali, -e*, adj. Care ține de duoden, care se formează în duoden. *Secreție duodenală. Ulcer duodenal.*

DÚPĂ prep. I. (Introduce un complement circumstanțial de loc)

1. (Arată că un lucru se află dincolo de alt lucru, în raport cu poziția observatorului)

a) Îndărătul..., în dosul..., înapoia... *După storuri, capete ciudate Vor să vadă noul trecător.* BENIUC, V. 59. *Soarele se cufundase după cîmpiile depărtate.* SADOVEANU, D. P. 127. *După pînza de painjăn doarme fata de-mpărat.* EMINESCU, O. I 79. ✧ Loc. prep. **De după** = dindărătul..., din dosul..., dinapoia... *De la ușă și de după stîlpi și de sub mese se auzea strigîndu-se: « Gore, Gorică! ».* M. I. CARAGIALE, C. 141. *Luna scoțînd capul de după dealuri, se legăna în văzduh, luminînd pămîntul.* CREANGĂ, P. 56. **Pe după** = pe dinapoia..., pe dindărătul... *Cuprinsă de un fel de grabă, Penelopa trecu pe după far.* BART, E. 251. *Soarele sfințea pe după dealuri.* MACEDONSKI, O. III 9. ✧ Loc. adv. (Regional) **După masă** = la masă; p. ext. în capul mesei, la loc de cinste. *El cinează după masă, Eu suspin pe după casă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 173. ✧ Expr. **A ține** (sau **a lua, a prinde, a cuprinde** pe cineva) **de** (sau **pe**) **după cap** (sau **gît, grumaz**) = a cuprinde cu brațul (sau cu brațele) grumazul cuiva; fig. a îmbrățișa pe cineva. *Soacra-mare te-a cuprins de după grumaz, te-a sărutat.* SADOVEANU, P. M. 24. *Trecea un feciorandru cu o fetișoară, ținîndu-să pe după cap.* RETEGANUL, P. I 38. *Mi-i ținea de subsuoară, Te-oi ținea de după gît.* EMINESCU, O. I 55. **A se ascunde** (sau **a se da**) **după deget** v. deget. **A pune** (ceva) **după ureche** v. ureche.

b) Mai departe de..., dincolo de... *Școala se găsește imediat după grădina publică. Prima stație după Sinaia e Poiana Țapului.* ▭ *Eu frați n-am avut; surorile mele au rămas departe încolo, după alți munți.* SADOVEANU, B. 109.

2. (Exprimă un raport de succesiune stabilit între lucruri sau ființe, uneori o aglomerare de elemente de același fel) În urma..., pe urma... *Vino după mine.* ▭ *Val după val, infanteria germană căzu.* CAMILAR, N. I 241. *Unde te visezi, de umbli cu porci după tine?* CREANGĂ, P. 83. *Țară după țară drum de glorie-i deschid.* EMINESCU, O. I 144. *Armăsarul lui, frumos împodobit cu toate armele sale, urma după coșciug.* BĂLCESCU, O. II 260. ✧ Loc. adv. **Unul după altul** = succesiv, pe rînd, în șir, dupăolaltă. *Bău trei pahare, unul după altul.* ✧ (După verbe ca « a trage », « a tîrî » etc.) *Copilul trage sania după el.* (Într-o exprimare figurată) *M-am deprins a tîrî după mine o viață ticăloasă.* CREANGĂ, P. 234. ✧ Expr. (Formulă eliptică de politețe) **După dumneavoastră!** = în urma dumneavoastră. *Poftiți-înăuntru. — După dumneavoastră!* (Popular) **A se duce după cineva** v. duce. **A da** (o fată) **după cineva** = a mărita (o fată) cu cineva. *Împăratul... a făcut sfat și a găsit cu cale să deie fata după feciorul moșneagului.* CREANGĂ, P. 85. *Maică, lucră ce-i lucra, După urît nu mă da.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 274.

3. (Cu nuanță finală, după verbe ale mișcării)

a) În urma sau pe urma cuiva sau a ceva (spre a da de el, spre a-l ajunge, spre a-l prinde etc.). *Cîinele a fugit o bucată de drum după ei, apoi s-a întors să se culce de-a curmezișul pragului.* C. PETRESCU, S. 44. *Unchiul Petrică și tanti Matilda aleargă și ei după mama.* SAHIA, N. 52. *Văzură un porc mistreț mare fugind și un vînător alergînd după dînsul.* ISPIRESCU, L. 140. *Cine aleargă după doi iepuri nu prinde nici unul.* ✧ Expr. **A se lua după cineva** = a urmări pe cineva pas cu pas; fig. a urma, a imita pe cineva. **A se ține după cineva** = a se ține de capul cuiva, a nu slăbi pe cineva. *Se ține după mine ca scaiul.*

b) În urma sau pe urma unei ființe sau a unui lucru (spre a-l păzi sau spre a-l îngriji). *Mama toată ziua umblă după frate-meu, că e bolnav.*

c) În urma unui lucru (în scop de orientare). *Dihania de lup adulmecă și vine după fum.* CREANGĂ, P. 131.

4. (Popular) De pe. *Ia-mă-n poală și-mi dă flori: Rujulițe și bujori După dalbii-ți obrăjori.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 103.

II. (Introduce un complement circumstanțial de timp)

1. (Arată că a trecut un moment, un eveniment, un răstimp) În urma..., trecînd... *După cîțiva ani, văzînd că nu mai vine feciorul așteptat... măria-sa a chemat pe filozofii săi de taină și s-a sfătuit cu ei ce să facă.* SADOVEANU, D. P. 8. *Venea acasă după apusul soarelui.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 40. *Mai dă-mi, voinice, răgaz Pînă joi după ispas.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 62. *După ploaie, căciulă de oaie,* se spune despre ceva nepotrivit cu o anumită situație, inutil, fără rost. ✧ Loc. adv. **După-amiază** sau **după-prînz** sau **după-masă** = în partea zilei de la ora 12 sau de la ora prînzului înainte. *Am să caut eu s-o văd... După-masă, pe la 4.* CAMIL PETRESCU, T. III 47. *După-prînz zmeul duse pe Făt-Frumos în cămara cu armele.* ISPIRESCU, L. 21. (Substantivat) *A tăcut toată după-amiaza.* C. PETRESCU, Î. II 50. *Îi plăceau colțurile ascunse, umbra liniștită a pomilor din grădină, unde se ducea să citească după-prînzurile.* BASSARABESCU, V. 17. *Am petrecut amîndoi o după-amiază de fericiri.* IBRĂILEANU, A. 21. ✧ Loc. adv. **După aceea** sau **după aceasta** sau **după asta** = apoi, pe urmă. *Și-au tăcut după aceea, mult, unul în fața celuilalt.* CAMILAR, N. I 23.

Bea apoi şi ea pe fugă. Merge iarăşi după asta La copil şi-i dă să sugă. COŞBUC, P. I 222. *Îndată după aceea am încălecat iute pe-o şa şi-am venit de v-am spus povestea aşa.* CREANGĂ, P. 34. *La vro cîteva zile după aceasta, împăratul arată spînului nişte pietre scumpe.* id. ib. 216. (În corelaţie cu adverbele «întîi», «la început» etc.) *Întîi munca şi după aceea odihna.* (Alternînd cu alte adverbe sinonime) *O vede... rîdicîndu-se în văzduh, apoi înălţîndu-se tot mai sus, şi după aceea n-o mai zări de fel.* CREANGĂ, P. 192. ✧ Expr. **După toate** = pe lîngă toate (neajunsurile), ca vîrf la toate. *După toate, a mai şi pierdut cartea.* ✦ (În legătură cu cuvinte şi propoziţii care exprimă durata stării sau acţiunii anterioare) La capătul..., la sfîrşitul... *După o săptămînă de moină, vremea s-a asprit.* SADOVEANU, P. M. 227. *După vrun ceas de şedere, sare de pe cuibari, cotcodăcind.* CREANGĂ, P. 70. *Ce socoţi, Bogdane, zise după puţină tăcere, izbîndi-vom oare?* NEGRUZZI, S. I 138. ✦ (Arată că un fapt este urmarea altuia sau este în strînsă legătură cu altul) În urma..., ca rezultat al... *Bătrîni, de mult răsuflaţi, deveneau mari strategi după al doilea pahar de alcool.* CAMILAR, N. I 418. *După multă trudă şi buimăceală... dă de un heleşteu.* CREANGĂ, P. 46. *După o îndelungată suferire, în sfîrşit, Ipolit a murit.* NEGRUZZI, S. I 65. ✧ Expr. **A nu avea (nici) după ce bea apă** = a nu avea ce mînca, a fi sărac lipit. *Erau atît de săraci, încît n-aveau după ce bea apă. Nici tu casă, nici tu masă, nimic, nimic, dară nimic n-aveau.* ISPIRESCU, L. 174.

2. (În loc. conj.) **După ce,** introduce o propoziţie circumstanţială de timp, arătînd că acţiunea din propoziţia subordonată se petrece înaintea acţiunii din propoziţia regentă. *După ce şterse gura bidonului cu palma, îl întinse babei lui Cîrjă.* CAMILAR, N. I 216. *După ce s-a sfîrşit nunta, feciorii s-au dus în treaba lor.* CREANGĂ, P. 5. *După ce se mărită, născu o fată.* NEGRUZZI, S. I 246. *După ce leul moare, mulţi se găsesc să-l jupoaie.* ✧ (În corelaţie cu unele adverbe de timp sau de mod) *După ce se împlinesc trei ani în capăt, iar porneşte.* CREANGĂ, P. 313. *După ce răstorni carul, atunci găseşti drumul cel bun.*

III. (Introduce un complement circumstanţial de mod)

1. (Complementul indică în conformitate cu ce se realizează o anumită acţiune)

a) Potrivit cu..., în conformitate cu..., conform cu...; la fel cu... *Haine croite după măsură.* ▭ *Gavrilă Ţonţoroi e poet născut, pur şi simplu; el improvizează la minut după îmboldirile inimei.* HOGAŞ, DR. II 186. *După propria lor voie să ne ducă unde repezi.* EMINESCU, O. I 155. *După datinile ţării să cinstim pe Întîi Mai.* BELDICEANU, P. 54. ✧ *După lege* = în conformitate cu legea; pe drept, în mod legal, legitim. *Sînt căsătoriţi după lege.* ▭ *Doar nu te-ai fi socotind stăpînul? — După lege sînt.* DAVIDOGLU, O. 57. *După plac* = aşa cum îi place, cum găseşte (cineva) de cuviinţă; în mod arbitrar. *Va putea, în sfîrşit să cumpere locul... să-şi înmulţească cotetele după plac.* MACEDONSKI, O. III 53. *După toate regulile artei* = exact cum trebuie, cum scrie la carte. *După părerea mea* sau *după mine* = judecînd ca mine, privind lucrurile aşa precum cred. *După mine, nu ai procedat just.* ✧ (Întărit prin «întocmai») *Făcu întocmai după sfatul tatălui său.* ✧ Loc. conj. **După cum** sau **după cît** = aşa cum, precum, pe cît. *După cum se vede, ciobanul este străin.* ISPIRESCU, L. 298. *Maică-sa fu nevoită să-i facă acea turtă de merinde, după cum au fost cerut-o el.* SBIERA, P. 132. *Nici cuminte nu sînt, după cît văd eu acum.* CREANGĂ, P. 157. *Să-mi dea ajutor la trebi, după cît îl ajută puterea.* id. A. 13. ✧ *După cum se întîmplă (în)totdeauna* = ca de obicei. *După cum se întîmplă totdauna... la mese de aşa fel, ciorba de potroace fu lipăită în zgomotul buzelor şi lingurilor.* MACEDONSKI, O. III 10. ✧ Expr. **A se da după cineva** = a căuta să fie la fel cu cineva, a urma pe cineva, a se acomoda cu cineva. *Eu gîndesc că s-a da după mine şi s-a face şi ea bună.* CREANGĂ, P. 164. **A se da** (sau **a se lăsa**) **după păr** = a se supune orbeşte, a ceda. *În sfîrşit toţi trebuiră să se dea după păr şi să facă pe placul bătrînei.* La TDGR. **Dacă** (sau **cînd**) **ar fi după mine** = dacă ar depinde de mine. *Pe cînd hotărăşti ziua plecării? — Cînd ar fi după mine, şi mîine.* ISPIRESCU, L. 319. **A-şi întoarce mantaua după vînt** v. manta. **A se lua după cineva** = a urma, a imita, a copia ceva. *Luîndu-se după croiala unor palaturi întortocheate ce văzuse el în Egipet... puse de scobi într-un munte de cremene, ce era acolo, un sălaş.* ISPIRESCU, U. 116. **A se lua după capul cuiva** = a asculta, a urma sfatul cuiva, a nu face după propria sa judecată. *M-am luat după capul tău cel sec şi m-am dus pe coclauri.* CREANGĂ, P. 84.

b) Ţinînd seamă de..., avînd în vedere... *Clorul se recunoaşte după culoarea sa galbenă-verzuie şi după mirosul său înţepător.* ▭ *Munca se vede după rezultat.* CAMIL PETRESCU, T. II 437. *Îi trăsni în cap lui Dănilă că el ar fi bun de călugăr, după vorbele frăţine-său.* CREANGĂ, P. 48. *Nefiind cineva fizionomist putea... să-l boteze de nătărău, după căutătura cea speriată.* NEGRUZZI, S. I 17. ✧ *A judeca după aparenţe* = a judeca ţinînd seama de înfăţişarea aparentă (adeseori înşelătoare) a lucrurilor. *După toate aparenţele* = ţinînd seama de felul cum se înfăţişează lucrurile. *După toate probabilităţile* = cu toată probabilitatea, probabil.

2. (Cu nuanţă comparativă) În raport cu..., pe măsura..., în proporţie cu... *Locotenent Cantîr, dumnezeu să-ţi plătească după faptă!* CAMILAR, N. I 230. *Doamne! doamne! zise Moţoc căzînd în genunchi, nu ne pedepsi pre noi după fărădelegile noastre!* NEGRUZZI, S. I 140. *După faptă şi răsplată.*

3. (Arată raportul de asemănare dintre model şi copia lui) Avînd ca model sau ca exemplu... *Tablou pictat după natură.* ✧ (Fiind vorba de comportări, de acţiuni) *Toate fetele şi mama Catrina se porniră la cîntat după ea.* BUJOR, S. 33.

IV. (Introduce un complement circumstanţial de scop)

1. (După verbe ca «a merge», «a umbla», «a porni», «a alerga», «a goni», «a trimite» etc., circumstanţialul arătînd persoana sau obiectul pe care le caută cineva spre a şi le procura, spre a le aduce) *Am venit după Boculei şi după dom'locotenent Vieru.* CAMILAR, N. I 140. *O pocitanie de om umbla cu arcul după vînat paseri.* CREANGĂ, P. 244. *Am trimis după doctor.* NEGRUZZI, S. I 62. (Cu elipsa verbului) *Ea după găteje prin pădure, ea cu tăbuieţul în spate la moară.* CREANGĂ, P. 283. ✧ *A întinde mîna* (sau *mîinile*) *după* (cineva sau ceva) = a întinde mîna (sau mîinile) ca să prindă pe cineva sau ceva. *Şi-a întins mîinile după floare. Dar spinii florii l-au respins.* ISAC, O. 189.

2. (În sens mai abstract, cu referire la treburi, afaceri etc.) *Eram la Bucureşti, după treburi.* SEBASTIAN, T. 251. *Băietul... îmbucă răpede ce îmbucă şi-apoi se duce după trebi.* CREANGĂ, P. 153. *Moşneagul porni la tîrg după tîrguieli.* ŞEZ. V 65. ✧ *A striga după ajutor* = a cere ajutor.

V. (Introduce un complement indirect)

1. a) (După verbe ca «a umbla», «a fi ahtiat», «a fi lacom» etc., arată fiinţa sau lucrul pe care cineva îl doreşte cu pasiune) *Le lăsa gura apă la toţi după o aşa bucăţică.* ISPIRESCU, L. 213. *Lega paraua cu zece noduri şi tremura după ban.* CREANGĂ, P. 3.

b) (După verbe ca «a muri», «a se topi», «a fi nebun» etc., arătînd persoana iubită cu patimă sau persoana ori lucrul faţă de care cineva are o deosebită slăbiciune) *Se topea de dor după fiul său.* ISPIRESCU, L. 126. *Fetei şi lui Ipate au început a li sfîrîi inima unul după altul.* CREANGĂ, P. 167. *De la noi a treia casă Este-o fată şi-o nevastă... După fată mă topesc.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 394. ✧ *A-şi întoarce capul* (sau *a se întoarce, a se*

înturna) după cineva sau *ceva* = a-şi întoarce capul sau a se întoarce (în timpul mersului) spre a privi pe cineva sau ceva (care atrage atenţia, interesul sau admiraţia). *Mîndră, mîndruleana mea, După faţa ta de doamnă Lumea-ntreagă se întoarnă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 14. (Neobişnuit) *A întreba după cineva* = a întreba de cineva, a-şi manifesta interesul faţă de cineva. *Frumoasă copiliţă! eu voi pleca din lume Şi după mine nimeni nu va mai întreba.* BOLINTINEANU, O. 206.

2. (Cu nuanţă cauzală; după verbe ca «a plînge», «a suspina», «a ofta» sau după expresii ca «a-i părea rău», «a purta doliu» etc., arătînd de cele mai multe ori motivul, cauza din care se produce acţiunea) *Începe a se scărmăna de cap şi a plînge cu amar după frăţiorii săi.* CREANGĂ, P. 25. *Bine-ţi pare să fii singur, crai bătrîn fără de minţi, Să oftezi dup-a ta fată, cu ciubucul între dinţi?* EMINESCU, O. I 83. *Spune-mi, bade, spune-mi, zău, Pare-ţi după mine rău?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 155.

VI. (Introduce un complement circumstanţial instrumental) Cu ajutorul..., prin. *A preda o limbă străină după o anumită metodă. Lăutarii cîntă după auz, nu după note.* ▭ *S-a-ntins poporul adunat Să joace-n drum după tilinci.* COŞBUC, P. I 57.

VII. (Introduce un atribut) **a)** (Arată originea, descendenţa) Din partea... *Văr după mamă.*

b) (După un substantiv verbal sau cu sens verbal, indică obiectul acţiunii) *Adaptare după o nuvelă a lui Cehov.*

VIII. (Leagă două propoziţii copulative, arătînd adăugarea unui fapt la alt fapt; numai în loc. conj.) **După ce (că)...** = în afară de faptul că..., pe lîngă că..., nu-i destul că... *Să-ţi mai port grija!... După ce că sînt bolnavă.* CAMIL PETRESCU, T. II 73. *Viespea, după ce miere nu face, mai şi împunge.* POP.

— Variante: (regional) **dúpe** (DELAVRANCEA, H. T. 86), (învechit) **dúpre** (NEGRUZZI, S. I 305) prep.

DUPĂÍ, *dupăiesc,* vb. IV. Intranz. (Mold.) A călca apăsat, îndesat; a tropăi. *Badea Ghiţă a bătut cu bîta în uşă şi a dupăit la prag.* SADOVEANU, N. P. 87.

DUPĂITÚRĂ, *dupăituri,* s. f. (Mold.) Acţiunea de a dupăi şi rezultatul ei; zgomot de paşi apăsaţi, îndesaţi. *Auzii iar dupăiturile opincilor.* SADOVEANU, P. S. 43.

— Pronunţat: *-pă-i-.*

DUPĂOLÁLTĂ adv. Unul după altul, unul în urma altuia. *Zgomotul creştea ca marea turburată şi înaltă, Urlete de bătălie s-alungau dupăolaltă.* EMINESCU, O. I 144.

— Variantă: **dupoláltă** (EMINESCU, O. I 157) adv.

DÚPCĂ s. f. v. **duteă.**

DÚPE prep. v. **după.**

DUPI s. m. pl. (Regional) Numele unui joc de copii. [Copiii] *se mai gioacă şi în dupi, în ţarc, cu mingea sau cu zmeii.* ALECSANDRI, P. P. 393.

DUPLICÁ, *dúplic,* vb. I. Tranz. (Rar) A dubla.

DUPLICÁT, *duplicate,* s. n. Al doilea exemplar al unui act sau document; copie. *Duplicatul diplomei. Duplicatul facturii.*

DUPLICITÁTE s. f. Făţărnicie, ipocrizie. *Popoarele nu se pot împăca cu o politică de duplicitate. Ele cer tratative sincere.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2838.

DUPOLÁLTĂ adv. v. **dupăolaltă.**

DÚPRE prep. v. **după.**

DUR[1] interj. v. **dura**[1].

DUR[2]**, -Ă,** *duri, -e,* adj. **1.** (Despre corpuri solide, în opoziţie cu moale) Greu de pătruns, greu de zgîriat, tare. V. vîrtos. *Fierul este mai dur decît aurul.* ✧ (Fon.; în opoziţie cu consoană palatalizată sau muiată) *Consoană dură* = consoană a cărei articulaţie nu comportă vreun element palatal (deci urmată de vocalele *a, o, u).* ✦ Fig. Greu, îngreuiat. *Mi-era... capul dur şi gol să poţi lovi cu ciocanul în el.* CAMIL PETRESCU, U. N. 123.

2. (Despre ape) Care conţine săruri în proporţie mare.

3. Fig. Aspru, tăios, necruţător, crud. *Strigătul nostru... Să fie dur. Să despice, să taie, Cum despică şi taie un diamant.* BANUŞ, B. 110. *Făptură Cu inima neomenească, dură!* CAMIL PETRESCU, T. III 341. *Adevărul, plin şi dur, din pilda bătrînului... fusese imediat controlat.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 335. *Fata asta necăjită trebuie să aibă ceva dur.* IBRĂILEANU, S. 7. ✦ (Creaţie personală; în opoziţie cu melodios) Lipsit de armonie. *Te rog să laşi în pace muza, Căci tu eşti cel mai prost poet În Siracuza. Troheii şchiopi şi iambii duri; Şi nici nu ştii măcar să furi.* COŞBUC, P. I 85.

DÚRA[1] interj. (Uneori cu *r* repetat) Onomatopee care redă zgomotul produs de un lucru care se rostogoleşte sau se învîrteşte repede. *Împodobesc frumos o căruţă, neunsă de cînd lumea... şi aşa fără veste, numai ce auzi, dura! la uşa tinzii.* SEVASTOS, N. 317. ✧ Loc. adv. (De obicei în legătură cu verbe de mişcare) **De-a dura** = de-a rostogolul, de-a berbeleacul, rostogolindu-se. *O caisă pică din caisul care năvălise în cerdac şi veni de-a dura, prin tindă, pînă în dreptul lui Popa Tonea.* GALACTION, O. I 190. *Gros, bătrîn şi îndesat cum era, ai fi zis că mai degrabă se dă de-a dura decît că aleargă.* HOGAŞ, DR. II 87. *Nu ştiu cum îi cade un urs mare* [de mămăligă] *din sîn şi de-a dura prin clasă.* CREANGĂ, A. 77. *Şi capul îi retezea, Capul de-a dura sărea, Singele bolborosea.* ALECSANDRI, P. P. 89. ✧ Expr. (În forma *dur)* **Dur în jos, dur în sus** sau **dur la deal, dur la vale** sau **dur în car, dur în căruţă** sau **dur încoace, dur încolo,** exprimă o mişcare continuă sau un schimb de vorbe continuu, o ezitare, o chibzuire îndelungată. *Ce să facă, ce să dreagă, dur în jos şi dur în sus... Hotărî să vîndă totul.* CONTEMPORANUL, VII 255. *În sfîrşit, dur la deal, dur la vale, unul mai dă, altul mai lasă, şi Prepeleac măritā capra!* CREANGĂ, P. 43.

— Variantă: (în expr.) **dur** interj.

DURÁ[2]**,** *durez,* vb. I. Tranz. **1.** A construi, a clădi, a zidi (construcţii trainice). *Am găsit stuh nalt şi voinic. Am durat perdele ca pe trei ierni.* SADOVEANU, B. 59. *În smîrcuri, îşi durau castorii zăgazuri de lemn şi lacuri ciudate, cu un meşteşug şi o iscusinţă la care încă oamenii timpului nu ajunseseră.* C. PETRESCU, R. DR. 48. *Pentru a nu răzleţi feciorii de pe lîngă sine, mai dură încă două case.* CREANGĂ, P. 3. *Mulţi durară, după vremuri, peste Dunăre vrun pod, De-au trecut cu spaima lumii şi mulţime de norod.* EMINESCU, O. I 147. ✧ (Poetic) *Forfota popasului nu mai avea alean; soarele, luminînd toată slava, dura punţi de foc peste vaduri, înălbăstrea întunecimile codrilor.* CAMILAR, T. 173. *Venea din cer pe cîmp amurgul... De pe înaltul unui munte Dura, din umbră şi lumină, în drum o minunată punte.* GOGA, C. P. 10. *Luna... din ţărm în ţărm durează o cărare de văpaie.* EMINESCU, O. I 154. ✧ Fig. *Din sărmana noastră viaţă am dura roman întreg.* EMINESCU, O. I 157. (Refl.) *S-a durat între mine şi bătrîn o prietinie la cataramă.* SADOVEANU, O. VII 295.

2. (Cu privire la stoguri, clăi etc.) A face, a aşeza, a clădi. *Legau snopii, durau clăile.* CAMILAR, N. II 394. *Alţii cărau, alţii durau girezi.* CREANGĂ, P. 158.

3. (Cu privire la obiecte) A făuri, a face. *Hai cu mine în pădure, să-mi durezi o cîrjă nouă de alun.* ALECSANDRI, T. I 393. *Bădiţă la chip frumos, Fă-n pădurea cea din dos, Că-i găsi un păltinel Să durezi luntre din el, Şi-i*

găsi două nuiele Să durezi vîsle din ele. id. P. P. 51.

4. (Cu privire la foc) A face, a aprinde. *În mijlocul poienii, feciorii lui Fedeleș durară un foc de-a mai mare dragul.* SADOVEANU, O. I 127.

DURÁ[3], *durez*, vb. I. Intranz. **1.** (Despre acțiuni în desfășurare; folosit la pers. 3) A ține un anumit timp, a se desfășura într-o anumită perioadă de timp. *Pînă seara durase această muncă grea și înfrigurată.* DUMITRIU, N. 103. *Unde-ai stat ascuns cît a durat cumpăna?* CAMILAR, N. I 290. *Procesul n-a durat mult.* SAHIA, N. 83. ✦ A continua în timp, a persista, a dăinui, a se menține. *De cînd dura amintirea copiilor, Constantin Lipan nu întîrziase niciodată la masă.* C. PETRESCU, C. V. 89. [Conflictul] *dura surd și se înăsprea de doi ani.* id. ib. 99.

2. (Despre persoane) A se menține în viață, a trăi. *Dacă am răbdare, zice el, apoi mai durez un timp.* SADOVEANU, P. M. 191. *Prin ele* [cărți] *am putut dura într-o lume rău întocmită, am putut suporta nefericirile, nădăjduind.* id. C. 11. ✦ (Despre obiecte) A se menține în stare bună, a fi trainic. *Geamantanele de piele durează mult.*

DURÁBIL, -Ă, *durabili, -e*, adj. (În opoziție cu trecător, temporar) Care durează[3], care se întinde pe o lungă perioadă de timp, care ține mult timp; trainic, viabil. *O pace durabilă în lume nu poate fi concepută decît dacă toate forțele progresiste ale lumii vor continua lupta pentru asigurarea unei democrații reale și active.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 8. *Veți vedea cît e de adevărat Și de durabil ceea ce vă spun.* CAMIL PETRESCU, T. III 447. ✧ (Adverbial) *Ivan... știa să lucreze ca nimeni altul, curat, frumos și durabil.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 190.

DURABILITÁTE s. f. Calitatea a ceea ce este durabil; trăinicie.

DURALUMÍNIU s. n. Aliaj ușor și rezistent al aluminiului cu magneziu, cupru, mangan, siliciu etc., folosit pe scară întinsă la construcții mecanice (în special la construcția avioanelor).

DURAMÉN, *duramenuri*, s. n. Partea centrală a trunchiului unui arbore, deosebită de alburn prin culoare și tărie, uneori și prin umiditate.

DURÁT[1] s. n. Acțiunea de a dura[2].

1. Construire, zidire. *Să mai cărați lemne pentru duratul unei școli sătești, în care copiii voștri să învețe carte.* ALECSANDRI, T. I 261.

2. Clădit (al stogurilor, al căilor etc.).

DURÁT[2]**, -Ă,** *durați, -te*, adj. Clădit, construit în chip solid, trainic. *Ce chilie durată ș-a făcut la poarta bisericei pentru școală!* CREANGĂ, A. 2.

DURÁTĂ, *durate*, s. f. Timpul cît durează ceva; perioadă de timp în care se petrece, se desfășoară o acțiune. *Durata normală a timpului de lucru este de 8 ore pe zi.* COD. M. 24. *Unul din guvernele de scurtă durată, perindate de doi ani.* C. PETRESCU, Î. II 126. ✦ (Muz.) Timpul cît ține intonarea sau executarea unei note muzicale; valoare.

DURATÍV, -Ă, *durative*, adj. (Despre verbe) A cărui acțiune durează, nu este momentană; (despre timpurile verbelor) a cărui acțiune este în desfășurare, nu este terminată. *« A dormi » este un verb durativ, ceea ce se vede clar dacă îl comparăm cu « a adormi ». « Scria » arată o acțiune durativă, față de « am scris », care arată o acțiune terminată.*

DÚRĂ, *dure*, s. f. Roată, rotiță; (în special) rotița scripetelui de la țesut. ✦ (Tehn.) Roată plină (fără spițe și butuc), avînd numai gaura, eventual și buceaua pentru ax.

DÚRĂT, *dureți*, s. n. (Rar) Suferință, zbucium. *Țara, maiestate, E-n durăt greu. Tu nu-i auzi suspinul.* VLAHUȚĂ, O. A. 38.

DURBÁCĂ, *durbace*, s. f. Cada teascului de struguri. ✦ Vasul care conține serpentina alambicului de țuică.

DÚRDĂ, *durde*, s. f. (Învechit și popular) Pușcă; carabină, flintă. *Avea în spate o durdă, cum se spunea pe vremea aceea, adică o pușcă cu gura țevii ca o pîlnie.* SADOVEANU, O. VIII 51. *Îi place pe cîmp neted cu durda să vîneze.* ALECSANDRI, P. III 452. *El are, măi frate, Săbii lungi și late, Durdă ghintuită, Inimă-oțelită.* id. P. P. 63.

DURDUCÁ, *durdúc*, vb. I. Refl. A se rostogoli (cu zgomot), a se da de-a dura. ✧ Fig. *Cea lume de gînduri iat-o durducîndu-se ca un glob ce se amăgește prin greutatea sa tot mai la vale.* La TDRG.

DURDUÍ, pers. 3 *dúrduie*, vb. IV. Intranz. A dudui. *Mîndrea avea cal bun și durduia pămîntul subt el.* SANDU-ALDEA, U. P. 96. *Durduind soseau călării ca un zid înalt de suliți.* EMINESCU, O. I 148. *Trăsura noastră se auzea durduind... pe petrișul pîraielor.* ALECSANDRI, C. 33. ✦ Tranz. A face să duduie, a zgudui, a cutremura. *Tunurile bubuiau unul după altul, zbucnind fulgerător de repede, durduind ferecăturile cupolei, cutremurînd văzduhul.* SANDU-ALDEA, U. P. 137.

DURDULÍȚĂ, *durdulițe*, s. f. (Învechit și popular) Diminutiv al lui durdă; pușcă mică. *Am cămeșă cu altiță Tot de fir și de mătasă. Am pe spate-o durdulițe... De nime nu-mi pasă!* ALECSANDRI, P. A. 58.

DURDULÍU, -ÍE, *durdulii*, adj. (Despre persoane, mai ales despre copii și femei sau despre părți ale corpului) Grăsuliu, grăsun, dolofan, bucălat. *Copilul, bălan și durduliu, nu știa decît de frica ei.* REBREANU, R. I 148. *Mai la o parte, căpitanul de linie, căpităneasa și surora ei... o ocheșică destul de frumoasă și durdulie.* DELAVRANCEA, S. 141. *Le zări fața plină și durdulie, luminată tare de strălucirea hainelor lor scumpe.* ȘEZ. IX 117.

DÚRDURĂ s. f. v. **dîrdoră.**

DUREÁ, pers. 3 *doáre*, vb. II. Tranz. (Complementul indică omul sau altă ființă și este, în același timp, subiect logic)

1. (De obicei urmat de determinări introduse prin prep. « în », « la », « după », indicînd locul bolnav) A simți durere. *Nu știe ce are de îl doare după ureche.* ISPIRESCU, L. 345. *Dănilă crăpa de durere! dar oricît îl durea de tare, el tot își ținu inima cu dinții.* CREANGĂ, P. 58. *Rău mă doare-n piept și-n spete De pușcă și de unelte.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 303. *Fiecare știe* (sau *se leagă*) *unde-l doare* (= fiecare își cunoaște, mai bine decît altul, nevoile). ✧ Expr. **A atinge pe cineva unde-l doare** = a spune cuiva în mod intenționat ceva neplăcut, supărător, dureros; a aduce în discuție un subiect neplăcut, jenant pentru interlocutor. (Familiar) **Mă doare în cot** (sau **în spate**) v. cot, spate. ✦ (Subiectul gramatical este o parte a corpului, o rană, o lovitură etc.) A produce (cuiva) durere. *Loviturile îl dureau pînă-n creieri.* CAMILAR, N. I 222. *Cînd deschise ochii și întoarse urechea, își simți amorțită carnea. O dureau toate mădulările, n-avea putere să miște un deget.* SADOVEANU, P. M. 243. *Trana a Stanchei, pe care picioarele n-o mai duruseră, se desprinsese din joc.* MACEDONSKI, O. III 12. *Dar deschideți poarta... turcii mă-nconjor... Vîntul suflă rece... rănile mă dor!* BOLINTINEANU, O. 33. ✧ (Poetic) *Mă dor de crudul tău amor A pieptului meu coarde, Și ochii mari și grei mă dor, Privirea ta mă arde.* EMINESCU, O. I 172. ✧ Fig. *Săracă inima mea, Iar începe-a mă durea; Nu mă doare de durere, Mă doare de vorbe rele.* JARNÍK-

BÎRSEANU, D. 188. ◇ Expr. **A-l durea** (pe cineva) **inima** (sau **sufletul**) = a-i părea (cuiva) rău, a fi mîhnit, a-i fi jale, a i se rupe inima. *Mă durea inima şi-mi simţeam ochii uşor învăluiţi; dar, călare pe Harap şi cu două pistoale în brîu, ce durere şi ce lacrimi pot oare să ţină mult, la douăzeci de ani!* GALACTION, O. I 78. *Dar ce plîng romînii oare? Sufletul de ce îi doare? Plîng un mîndru frăţior.* ALECSANDRI, P. II 81. **Nici capul nu mă** (sau **te** etc.) **doare** = puţin îmi (sau îţi etc.) pasă.

2. Fig. (Subiectul gramatical este un fapt, o întîmplare etc.) A produce (cuiva) o suferinţă morală; a mîhni, a întrista. *Îl durea plecarea bătrînului.* POPA, V. 179. *Toţi îmi dau bună ziua respectuoşi, fiindcă mă văd bine îmbrăcat şi mă cred fără îndoială un fir de oficialitate. Lucrul acesta mă doare, mă doare pînă la lacrimi.* SAHIA, N. 16. *Înnorat de gînduri, stete Soarele, că l-au durut Vorbele-ngîmfatei fete.* COŞBUC, P. II 84. ◇ (Despre persoane; întrebuinţat, rar, şi la pers. 1 şi 2) *Ne doare c-a fost scris aşa, Ne dori mai rău cu jalea ta.* COŞBUC, P. I 150. *Cu focul blînd din glasu-ţi tu mă dori şi mă cutremuri.* EMINESCU, O. I 155.

— Forme gramaticale: pers. 2 (rar) *dori*, pers. 3 pl. *dor*.

DURÉRE, *dureri*, s. f. **1.** (Uneori urmat de determinări în genitiv sau introduse prin prep. «de», arătînd partea care doare, natura sau originea suferinţei) Senzaţia unei suferinţe fizice produse de o boală, de o rană, de o lovitură etc. *Ceilalţi cinci, răniţi de moarte, strigau de durere.* CAMILAR, N. I 406. *Dădui vina pe o durere de cap.* GALACTION, O. I 103. *Entuziastul se încovoaie puţin, ca muncit de o durere a pieptului.* SAHIA, N. 30. *A născut pruncul, fără a simţi cîtuşi de puţin durerile facerii.* CREANGĂ, P. 101. ◇ Fig. *Patul durerii* (sau *de durere*) = patul pe care zace un bolnav. *Dochia se zvîrcolea pe patul de durere.* SADOVEANU, O. I 269. *În deşert se învîrtea în patul durerii, căci nu putea afla ragaz.* NEGRUZZI, S. I 159.

2. Fig. Sentiment de întristare adîncă, suferinţă morală, mîhnire, amar, obidă, chin. *O durere nemărginită îi sfîşie inima.* SAHIA, N. 86. *Dară voi, dragele mele, nu puteţi să-mi alinaţi durerea care-mi pătrunde sufletul.* ISPIRESCU, L. 12. *El s-aşază lîngă dînsa, fruntea ei o netezeşte, O dezmiardă cu durere, suspinînd o drăgosteşte.* EMINESCU, O. I 84. ◇ (Poetic) *Tace, ascultînd lung durerea în el ca un gînd.* CAMIL PETRESCU, U. N. 411. *Zile lungi mi le-am pierdut, Să mă-mprietenesc cu tine; Tu-mi umblai sfios, Sorine, Şi plîngea durerea-n mine, Că tu nu te-ai priceput.* COŞBUC, P. I 51. ◇ Loc. adj. şi adv. (Învechit şi popular) **Cu durere de inimă** = cu credinţă, cu devotament, cu tragere de inimă, cu grijă. *Să-şi dea aer de om cinstit şi cu durere de inimă de averea stăpînului.* FILIMON, la TDRG. *Da întăi să-mi juri pe cruce că-l vei îngriji bine şi cu durere de inimă!* ŞEZ. III 113.

DURERÓS, -OÁSĂ, *dureroşi, -oase*, adj. **1.** Care doare, care produce o suferinţă fizică, o senzaţie de durere, de boală; care exprimă durere, suferinţă. *Atingere dureroasă.* ▭ *Lumina împrăştiată descoperi obrazul pămîntiu şi dureros al călătorului.* SADOVEANU, O. I 374. ✦ (Adverbial) Cu (sau de) durere. *Un fulger de lumină şi o izbitură scurtă în partea stîngă a pieptului: inima i se strînse dureros.* SADOVEANU, M. 188.

2. Care produce o durere morală; plin de amărăciune, de jale, de tristeţe. *Te privesc copleşit de această împrejurare dureroasă din viaţa dumitale.* CAMIL PETRESCU, T. I 335. *Cu moartea lui... începea pentru mine un dureros şir de încercări.* M. I. CARAGIALE, C. 82. *Inima-i se împle De un farmec dureros.* EMINESCU, O. I 103. ◇ (Adverbial) *O privi dureros în ochii cu luciul antracitului.* C. PETRESCU, C.V. 175.

DURIGĂ, *duríg*, vb. I. Tranz. (Regional) A rostogoli, a da de-a dura. *Scoate arapul mărgeaua şi o durigă pe masă.* RETEGANUL, P. V 14.

DURITÁTE, *durităţi*, s. f. **1.** Însuşirea unui lucru de a fi dur. *Duritatea oţelului.*

2. Însuşirea unei ape de a conţine săruri în proporţie mare.

3. Fig. Lipsă de blîndeţe; asprime, severitate. *Duritatea vocii.* ▭ *Directorul, cu duritate în privire, biciuitor — Dumneata eşti necuviincios.* CAMIL PETRESCU, T. I 508.

DURLÍGI s. f. pl. (Mold.; glumeţ, în loc. adj. şi adv.) **În** (sau **cu**) **durligi** (goale) = cu picioarele goale, desculţ. *Copiii în durligi goale umblau ... ţipau, plîngeau.* CAMILAR, N. II 404. *Băieţei în durligi se hîrjoneau cu cîinii în colbul hudiţelor.* SADOVEANU, O. I 34. *Numai pe-alocuri o fetiţă mai răsărită se năcăjea pe cărăruşile alburii, ca o cloşcă, cu un cîrd de frăţiori numai în durligi, nemulţămiţi şi plîngînd cu pumnii în ochi.* id. ib. III 193.

DURLÚI, *durluie*, s. n. (Regional) Marginea ieşită în afară a sobei sau a cuptorului; prichici. *Măriuca sta albă lîngă durluiul cuptorului.* CAMILAR, N. II 359.

DURMÍ vb. IV v. dormi.

DURUÍ, *dúrui*, vb. IV. **1.** Intranz. (Despre un vehicul sau o maşină cu roţi, despre roţile lor etc.) A face zgomot mare în mers; a hurui. *Căruţa duruie pînă la noi acasă.* STANCU, D. 181. *Se aud pe culoare duruind roatele paturilor.* C. PETRESCU, Î. II 75. *Duruie surd, în încăperea extremă, maşina de cusut.* id. C. V. 49. ✦ Fig. A vorbi repede, fără întrerupere şi cu glasul ridicat. *Uneori două cumetre se certau şi glasurile lor mînioase duruiau fără întrerupere un răstimp.* SADOVEANU, O. IV 28. ✦ (Rar) A lucra la o maşină care huruie. *Amalia, nevasta lui Mogrea, duruia la maşina de cusut.* C. PETRESCU, Î. II 128. ✦ A lovi în ceva producînd zgomote scurte şi repetate; a bate darabana. *Măzărichea duruia pe măntăi ca-n tablă, ciocănea înfundat în căciuli, ciupea din obraji.* V. ROM. noiembrie 1953, 155.

2. Tranz. (Rar) A da (pe cineva) de-a dura. (Fig.) *Au fost şi aci stăpîni... dar revoluţia poporului i-a duruit.* SADOVEANU, M. C. 108.

DURUÍRE, *duruiri*, s. f. Duruit. *După ce se aşează la locul ei, în tăcerea caldă a iatacului, pătrunse din înălţime, înăbuşită, duruirea prelungă şi depărtată a tunetului.* SADOVEANU, O. IV 223. *Tunurile pocneau surd într-o duruire adîncă.* id. ib. VI 33.

DURUÍT s. n. Faptul de a durui; zgomot făcut de roţile unei căruţe, de tunet, de un obiect care se rostogoleşte sau care este tîrît pe pămînt etc.; huruit. *Desluşi chiote şi duruit depărtat de roţi, cine ştie unde, către podul cel mare al Tupilaţilor.* CAMILAR, TEM. 141. *Poarta se încuie în urma lui cu un duruit greu.* DUNĂREANU, CH. 234. *Foarte rar se auzea pe pod duruitul unei caleşte.* NEGRUZZI, S. I 15.

DURUITOÁRE, *duruitori*, s. f. (Mold.) Cascadă. *Sub rîpa dreaptă a muntelui, scînteia o pînză de apă în cădere: acolo era o duruitoare.* SADOVEANU, F. J. 372.

DURUITÚRĂ, *duruituri*, s. f. Duruit. *Se auzeau ciocanele înăbuşite ale cizmarilor, duruiturile grele ale maşinilor de cusut în croitorii.* SADOVEANU, O. IV 27. *Ce duruitură se aude în podul casei?* SBIERA, P. 37.

DURÚT s. n. (Popular) Faptul de a durea; p. ext. (concretizat) durere, fig. jale. *Sînt suflet în sufletul neamului meu Şi-i cînt bucuria şi-amarul — În razele tale durutul sînt eu, Şi-otrava deodată cu tine o beu.* COŞBUC, P. I 5. *Şi pui dorul căpătîi Şi durutu aşternut.* BIBICESCU, P. P. 83.

DUS[1] s. n. (Rar) Faptul de a se duce; dorința de a pleca, dor de ducă. *Nu te-o fi lovit și pe mătăluță dusul.* C. PETRESCU, O. P. II 49.

DUS[2], **-Ă,** *duși, -se,* adj. **1.** Plecat (fără a se mai întoarce). *Te du de la casa mea, dar te du și dusă să fii.* RETEGANUL, P. II 68. ◇ (În unele construcții fixe) *Ochi duși în fundul capului* = ochi adînciți în orbite (de obicei din cauza bolii, oboselii, bătrîneții). ◇ Expr. **Dus (pe ceea lume** sau **din lume)** = mort. *Copila, privind și pricepînd mișcarea vieții din juru-i, își aducea aminte și de clipele trecutului, de dragostea mamei duse, — și cu tot sufletul se îndrepta spre bătrînii aceștia buni.* SADOVEANU, O. IV 289. *Căsenii, obosiți fiind de priveghere, toți se așază care pe unde pot și adorm ca duși din lume.* RETEGANUL, P. I 12. *Sermana s-a chinuit așa pînă despre ziuă, dar în zadar, căci împăratul parcă era dus pe ceea lume!* CREANGĂ, P. 98. (Substantivat) *Vorbește dușilor de pe lume.* ISPIRESCU, U. 126. **A dormi dus** = a dormi foarte adînc. *Alți cîțiva dormeau duși, cu mîinile desfăcute în lături, cu capetele răsturnate într-o parte, asemeni morților.* CAMILAR, N. I 132. *Intrai în odaie, unde Grigoriță dormea dus, mă dezbrăcai repede și mă trîntii în pat.* HOGAȘ, DR. 258. (Poetic) *Natura doarme dusă, tăriile în pace.* EMINESCU, O. IV 408. ✦ (Despre noțiuni de timp și despre întîmplări văzute în mers) Trecut, dispărut. *Cu ceea ce am auzit de la bătrînii din partea locului m-am putut întoarce în anii duși.* SADOVEANU, O. VII 271. *Mă cufund în trecut și visez la zilele duse?* RUSSO, O. 100. ◇ (Substantivat) *O clipă să mai gust din cele duse.* VLAHUȚĂ, P. 67.

2. Fig. Desprins de realitate, străin de ce se întîmplă în jur, absent, îngîndurat. *Nastasia sta dusă. Recita în gînd, ca pe niște rugăciuni, scrisorile ce le primise de la Mitrea.* SADOVEANU, M. C. 185. *Rămîne cu ochii duși.* CAMIL PETRESCU, T. I 104. *Și ascultă, dus din lume, a ei dulci și timizi șoapte.* EMINESCU, O. I 51. ◇ Expr. **Dus pe gînduri** = preocupat, absorbit de gînduri. *Ceasuri întregi rămîne dus pe gînduri, incapabil de a lucra ceva.* VLAHUȚĂ, O. A. 449. *De la o vreme încoace însă, nu știu ce avea, că era tot galeș, trist și dus pe gînduri.* ISPIRESCU, L. 2. *Sta jos pe covor, dus pe gînduri.* CARAGIALE, O. III 81. (Cu construcția schimbată) *Cu furca-n brîu, cu gîndul dus, Era frumoasă de nespus În portu-i de la țară.* IOSIF, V. 41.

DUȘ, *dușuri,* s. n. **1.** Instalație specială de baie constînd dintr-un tub la care se racordează o piesă în formă de pîlnie închisă, prevăzută cu găuri dese, prin care apa țîșnește sub formă de fire subțiri. *Își instalase o baie cu duș automat.* C. PETRESCU, Î. I 8.

2. Țîșnitură de apă realizată prin instalații speciale de duș (1); p. ext. baie făcută prin acest mijloc. *A recomandat, zeci de ani, dușurile reci pentru cei nervoși și acum le condamnă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 80. *Înviorați după dușul rece... au plecat repede la gară.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 164. ✦ Fig. Vorbă sau veste neașteptată și neplăcută, cu care cineva răstoarnă planurile cuiva, îi strică socotelile, îi taie entuziasmul.

DUȘAMEÁ s. f. v. **dușumea.**

DÚȘCĂ s. f. Cantitatea de băutură (mai ales de rachiu sau vin) care se poate bea dintr-o dată; înghițitură, sorbitură. *Moș Nichifor a tras o dușcă de rachiu din plosca lui cea de Brașov.* CREANGĂ, P. 117. *Vivat!... — Încă o dușcă, Bujoraș dragă.* ALECSANDRI, T. 239. *Mai bea o dușcă, băiete, zise un bătrîn.* NEGRUZZI, S. I 169. ◇ Expr. **A da de dușcă** = a bea dintr-o înghițitură, pe nerăsuflate. *Ca să nu ne strice hatîrul, dă de dușcă ș-al treilea stacan de țuică.* VLAHUȚĂ, O. A. 390. *«Mă închin, băieți, la fața voastră cu sănătate»... Și dă paharul de dușcă.* CREANGĂ, A. 95.

DUȘI s. m. pl. (Regional) Dispoziție, stare sufletească; toane. *Să-mi spuneți dacă... are să vie chefos, voinic și în duși buni.* ȘEZ. III 126.

DUȘLÁG, *dușlaguri,* s. n. (Regional) Unealtă cu ajutorul căreia se găuresc tablele subțiri, cercurile de fier ale buților etc. (pentru a fi nituite); priboi.

DUȘMÁN, -Ă, *dușmani, -e,* s. m. și f. **1.** Persoană care are atitudine ostilă față de cineva sau ceva, care urăște, care dorește răul cuiva; vrăjmaș. *După Dima au venit alți vorbitori, întărînd din nou chemările celor mai dinainte, la unire și la luptă împotriva dușmanilor oamenilor muncitori.* GALAN, Z. R. 34. *De la cine vrei sprijin? De la proprietari? Ei sînt dușmanii noștri cei mai înverșunați.* CAMIL PETRESCU, B. 133. *Cum a ieșit dușmanul din casă, iedul cel mic se dă iute jos din horn și încuie ușa bine.* CREANGĂ, P. 25. ◇ Fig. *Naționalismul este cel mai primejdios dușman al unității celor ce muncesc în lupta pentru interesele lor de clasă.* REZ. HOT. I 32. ◇ *Dușman de clasă* = persoană sau grup social care luptă împotriva intereselor clasei muncitoare și a realizărilor ei revoluționare. ◇ (Adjectival) *Nu-mi fi inimă dușmană Cînd vezi răul lîngă mine.* COȘBUC, P. I 237. *Deodată... Pe-o creangă ridicată Doi ochi dușmani strălucesc!* ALECSANDRI, P. A. 40.

2. Inamic, adversar în război. *Mihai-vodă nu se privește în Ardeal decît ca un guvernator spre a administra țara și a o păzi de năvălirile dușmanilor.* BĂLCESCU, O. II 270. ◇ Fig. *Eu? Îmi apăr sărăcia și nevoile și neamul... Și de-aceea tot ce mișcă-n țara asta, rîul, ramul, Mi-e prieten numai mie, iară ție dușman este.* EMINESCU, O. I 147. ◇ (Cu sens colectiv) *Noi, în tinerețele noastre, dam război dușmanului, cînd ne năvălea glia.* CAMILAR, N. I 104. *Dușmanul e acum pe cîmpul de luptă.* CAMIL PETRESCU, T. III 377. ◇ (Adjectival) *Coloana din stînga trece între soare și navele dușmane.* CAMIL PETRESCU, T. II 175. *Armatele dușmane s-au întîlnit în zori Precum într-o furtună doi mari și negri nori.* ALECSANDRI, O. 152.

— Accentuat și: (Mold.) *dúșman.*

DUȘMÁNCĂ, *dușmance,* s. f. Dușmană. *Ieși, ieși afară, dușmanco.* CAMIL PETRESCU, T. III 188. *Dușmancele-s, măicuță, Tot dușmance cum văd eu.* COȘBUC, P. II 213. *Cînd o curge pietrei lapte Ți-o fi și dușmanul frate, Iar dușmanca surioară Cînd n-o fi pe apă moară.* TEODORESCU, P. P. 285.

DUȘMĂNÉL, *dușmănei,* s. m. (Rar) Diminutiv al lui dușman. *Ah! drăguții mei, Nu-i fiți dușmănei.* ALECSANDRI, P. P. 117.

DUȘMĂNÉSC, -EÁSCĂ, *dușmănești,* adj. (Învechit) Rău-voitor, ostil, vrăjmaș; al dușmanilor. *Cetatea... purtînd pe zidurile sale urmele boambelor dușmănești, rămase singură.* NEGRUZZI, S. I 175. *Nu-i pasă Nici de cursă dușmănească, Nici de oaste-mpărătească.* ALECSANDRI, P. P. 124.

DUȘMĂNÉȘTE adv. În mod ostil, cu vrăjmășie. *Îl privește dușmănește.*

DUȘMĂNÍ, *dușmănesc,* vb. IV. Tranz. A avea sentimente ostile față de cineva; a urî. *A învățat-o și pe fată să ne dușmănească.* STANCU, D. 31. *Sînt dușmănit și prigonit de măria-sa.* SADOVEANU, Z. C. 152. [Se duse] *să se bată el singur cu oștile împăratului, ce-l dușmănea pe tată-său.* EMINESCU, N. 5. ◇ Refl. reciproc. *Am fost vecine... și ne-am dușmănit.* CAMILAR, N. I 87. *Ne-am dușmănit fără nici o pricină cu vecinii noștri.* ALECSANDRI, T. II 16.

DUȘMĂNÍE, *dușmănii,* s. f. Sentiment de ură împotriva cuiva, atitudine ostilă față de cineva; stare de

ostilitate; vrăjmășie. *Înainte de a-l atinge ei cu mîinile, el le simți dușmănia.* DUMITRIU, N. 255. *Are foaie de lăsare la vatră și-o ține în buzunar comandantul, din dușmănie.* CAMILAR, N. I 347. *Mă aflu în dușmănie cu tot satul.* C. PETRESCU, R. DR. 188. ✧ Fig. *Își simte inima caldă, cu toată dușmănia gerului.* SAHIA, N. 94.

DUȘMĂNÓS, -OÁSĂ, *dușmănoși, -oase,* adj. Plin de dușmănie; ostil, răuvoitor. *N-avea nimic dușmănos în înfățișare.* SADOVEANU, Z. C. 178. *Trufia dușmănoasă prefă-o-n neputință.* MACEDONSKI, O. II 258. ✧ Fig. *Vînturi dușmănoase... Abat navigatorii spre prăpăstii de apă.* BARANGA, V. A. 9. *Sînt locuri în care apele devin rele, dușmănoase.* BOGZA, C. O. 197. *Gonim, storși de puteri, Prin marginea pădurii De-acuma dușmănoase.* CAMIL PETRESCU, V. 86. ✧ (Adverbial) *Mihai privește dușmănos către Maxim.* DAVIDOGLU, O. 41. *Trecătorii călcau dușmănos în zloată.* C. PETRESCU, A. 438.

DUȘUMEÁ, *dușumele,* s. f. Pardoseala de scînduri a unei încăperi. *Străbate aruncînd pete luminoase pe dușumea, ici și colo, prin bolta de viță, un soare anemic de noiembrie.* CAMIL PETRESCU, T. I 527. *Din toate celelalte nu se alesese decît praful și cenușa: grinzi, acoperămînt, dușumele, butoaie din pivniță, toate erau cenușă.* SLAVICI, O. I 209. *Atunci cea mai mare din surori bătu cu piciorul în pămînt și deodată se deschise în două dușumeaua casei.* ISPIRESCU, L. 236.

— Variantă: (Mold.) **dușameá** (SADOVEANU, P. M. 184, id. Z. C. 110) s. f.

DÚTCĂ, *dutce,* s. f. (În secolul trecut) Monedă rusească sau poloneză, cu valoare mică și variind după regiuni, care a avut circulație și în țările romîne; (mai tîrziu, Mold., popular) nume dat monedei romînești de argint care valora 50 de centime. *Să nu-i jupească toate spatele, ci numai ca de o dutcă de doi grițari.* SBIERA, P. 20.

— Variantă: **dúpcă** (SEVASTOS, N. 88) s. f.

DÚZĂ, *duze,* s. f. **1.** Ajutaj. ✧ *Duză de erupție* = piesă masivă de oțel, care se aplică la capul de erupție al sondelor, pentru a regla debitul fluidului care iese din coloană.

2. Piesă cu mai multe orificii prin care se trage în fire mătasea.

DUZÍNĂ, *duzini* și *duzine,* s. f. (Termen comercial) Grup de douăsprezece obiecte de același fel. *O duzină de batiste.* ▭ *Și-a comandat patroana o duzină de fotografii.* CAMIL PETRESCU, T. I 395. *N-ar fi rău, dacă ți-ai face o jumătate de duzină* [de cămăși]. ID. U. N. 97. ✧ (Rar, referindu-se la oameni) *În cărămidăriile de la Aita Mare, ca în atîtea alte locuri, cîteva duzini de oameni... lucrează aproape goi în cerul liber.* BOGZA, C. O. 217. ✧ Expr. **De duzînă** = (despre mărfuri) făcut în serie, de calitate inferioară; (despre oameni) de rînd, mediocru. *Cîntăreț de duzină.*

DVORÎ, *dvoresc,* vb. IV. Intranz. (Învechit) A servi, a sluji (la curtea unui domnitor sau a unui boier). *La spatele fiecărui boier dvorea cîte o slugă.* NEGRUZZI, S. I 151.

E

E[1] s. m. invar. A şasea literă a alfabetului şi sunetul corespunzător; este o vocală nerotunjită din seria prepalatală cu o deschidere mijlocie. *Cuvîntul echilibru începe cu «e».*

E[2] interj. **1.** Exprimă reproş, enervare. *E! aşa mi ţi-a fost povestea? — zise el încetişor — stai măi, dară, să-ţi arăt eu cu cine ai a face.* ISPIRESCU, L. 377. ✦ Exprimă plictiseală, indiferenţă. *E! Dă-mi pace cu păstoriţele şi cu berbecii cu cordele verzi.* NEGRUZZI, S. I 60.

2. (Repetat sau prelungit) Exprimă mirare, satisfacţie sau anunţă ceva deosebit. *E! e! frate... ai fi dormit mult şi bine.* ISPIRESCU, L. 119. *Eeee! Pre ghiojghioare; m-a asigurat vărul Iancu Titirfichi că se pregăteşte un proiect de biruri de pe altă lume,* ALECSANDRI, T. I 304.

EBDOMADÁR, -Ă adj. v. **hebdomadar.**

EBÉN s. m. (Franţuzism) Varietate de lemn tare, greu şi de culoare închisă, dat de diferiţi arbori exotici; abanos.

EBENÍN, -Ă, *ebenini, -e,* adj. (Rar) Negru ca abanosul. *Faţa-şi ascunde-l-a lui sărutare În păr ebenin.* EMINESCU, O. I 5.

EBENÍST, -Ă, *ebenişti, -ste,* s. m. şi f. Persoană care confecţionează sau vinde obiecte de tîmplărie de lux, în special de abanos.

EBONÍTĂ s. f. Material solid obţinut prin vulcanizarea cauciucului cu sulf în proporţie de 25-32% şi folosit în electrotehnică şi în alte ramuri ale industriei. *La capătul firului, din nevăzut, răspunsul a venit atît de repede şi irevocabil, încît s-ar fi spus că omul pîndea de mult cu pîlnia de ebonită în ureche, aşteptînd.* C. PETRESCU, C. V. 263.

EBOŞÁ, *eboşez,* vb. I. Tranz. (Tehn.) **1.** A face prelucrarea preliminară a unor piese prin aşchiere, prin găurire la cald etc.

2. A găuri la cald cu dornul lingourile din care se fabrică ţevile laminate.

EBOŞÁRE, *eboşări,* s. f. Acţiunea de a eboşa.

EBÓŞĂ, *eboşe,* s. f. (Tehn.) Prefabricat obţinut prin eboşare.

EBRÁIC, -Ă, *ebraici, -e,* adj. Care aparţine vechilor evrei, care se referă la vechii evrei.

EBRIETÁTE s. f. (Mai ales în expr. *stare de ebrietate)* Starea celui beat, beţie. *Trei inşi care aveau aerul a fi într-o stare de ebrietate patentă... i-au tăiat drumul.* CARAGIALE, O. II 95. ✧ Fig. *Tustrei erau veseli, în una din acele stări de ebrietate sufletească, cînd rîsul parcă e în aer şi te îmbată ca un miros tare.* VLAHUŢĂ, O. A. III 48.

EBULIOMÉTRU, *ebuliometre,* s. n. Aparat care serveşte la determinarea concentraţiei alcoolice a unui lichid (mai ales a vinului) prin stabilirea punctului lui de fierbere.

EBULÍŢIE s. f. (Fiz.) Fierbere.

ECARISÁJ s. n. Operaţie de stîrpire a cîinilor vagabonzi.

ECARISÁRE s. f. Operaţie de tăiere a buştenilor pentru a se obţine piese de lemn prismatice, de secţiune pătrată sau dreptunghiulară (grinzi, rigle etc.).

ECARISÁT, -Ă, *ecarisaţi, -te,* adj. (Despre lemne, buşteni etc.) Tăiat în formă prismatică.

ECARTAMÉNT, *ecartamente,* s. n. Distanţa dintre urmele lăsate pe teren de roţile aceleiaşi osii a unui vehicul. ✧ *Ecartament de cale ferată* = distanţa dintre feţele interioare ale celor două şine ale căii ferate.

ECARTÉ s. n. (Rar) Numele unui joc de cărţi între două persoane. *Începu să joace cu mătuşe-sa ecarte.* DUMITRIU, B. F. 41.

ECHÉR, *echere,* s. n. (Geom.) **1.** Instrument de lemn, de metal sau de celuloid, de obicei în formă de triunghi dreptunghi, folosit la trasarea paralelelor, la desenarea şi verificarea unghiurilor drepte şi pentru ridicarea de perpendiculare.

2. Instrument topografic folosit la trasarea unei direcţii care să facă un anumit unghi cu o direcţie dată.

ECHIDISTÁNT, -Ă, *echidistanţi, -te,* adj. (Geom.; despre puncte, drepte, planuri etc.; de obicei la pl.) Care se află la distanţe egale faţă de un punct, de o dreaptă ori de un plan. *Punct echidistant între două planuri.*

ECHIDISTÁNŢĂ, *echidistanţe,* s. f. (Top.) Diferenţa constantă de înălţime dintre două suprafeţe de nivel.

ECHILATERÁL, -Ă, *echilaterali, -e,* adj. (Geom., despre poligoane) Care are toate laturile de aceeaşi lungime.

ECHILIBRÁ, *echilibrez,* vb. I. Tranz. A pune, a ţine, a aduce în stare de echilibru; a cumpăni. *Forţa A poate echilibra forţa B.* ✧ Refl. *Ca să se echilibreze, mă apuca de braţ.* IBRĂILEANU, A. 156. ✦ (Cu privire la valori, preţuri, bugete etc.) A face ca două lucruri să fie în proporţie justă unul faţă de altul. *Am echilibrat cheltuielile şi veniturile.*

ECHILIBRÁRE s. f. Acţiunea de a (se) echilibra; cumpănire.

ECHILIBRÁT, -Ă, *echilibrați, -te,* adj. **1.** Care se află în stare de echilibru; cumpănit. *Cîntarele trebuie să fie perfect echilibrate pentru a cîntări bine.* ✦ (Despre buget) Care are suma totală a veniturilor egală cu suma totală a cheltuielilor.

2. Fig. (Despre oameni) Cumpănit, ponderat, cu măsură.

ECHILIBRÍST, -Ă, *echilibriști, -ste,* s. m. și f. Persoană care se ocupă cu echilibristica. *Acrobații echilibriști... ne-au oferit un număr cu totul neobișnuit, în care cele mai anevoioase figuri acrobatice, cerînd mari eforturi fizice, au fost executate cu o ușurință și o artă care amintesc de balet.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2752.

ECHILIBRÍSTICĂ, *echilibristici,* s. f. Arta de a păstra echilibrul în diferite poziții sau mișcări dificile ale corpului (mersul pe frînghie etc.). *Atît de mult noroi era, că oamenii făceau o foarte complicată echilibristică.* PAS, Z. I 107. *Un catarg de brad pe care, cu ani în urmă, apa crescută l-a lăsat în curmezișul albiei... Nu e o punte, e un prilej de echilibristică.* SADOVEANU, V. F. 114. ✧ Fig. *Dar în general, toate aceste speculațiuni înalte sînt o echilibristică intelectuală.* GHEREA, ST. CR. II 34.

ECHILÍBRU, *echilibre,* s. n. **1.** Situație a unui corp asupra căruia se exercită forțe care nu-i schimbă starea de mișcare. *Păstrarea echilibrului și a poziției normale a corpului... depind de integritatea bulbului, a cerebelului și a altor regiuni ale creierului.* ANATOMIA 200. *Pe grilaj, în echilibru, se prelingea o pisică de culoarea fumului de țigară.* C. PETRESCU, Î. I 21. *Cînd văzui, în cele din urmă, că echilibrul meu e aproape primejduit, descălicai.* HOGAȘ, M. N. 93. ✧ *Echilibru stabil* = stare de echilibru a unui corp care se restabilește după ce a fost perturbată puțin. *Echilibru instabil (nestabil* sau *labil)* = stare de echilibru a unui corp care nu se mai restabilește după ce a fost perturbată. ✧ Expr. **A-și pierde echilibrul** = a fi pe punctul de a cădea, de a se prăbuși.

2. Proprietate a anumitor sisteme de forțe de a nu schimba starea de mișcare a unui corp rigid asupra căreia se exercită.

3. Fig. Stare de liniște, de armonie, de stabilitate între diferite situații, stări psihice etc. *Echilibru sufletesc.* ✧ *Echilibru bugetar* = stare a unui buget în care veniturile sînt egale cu cheltuielile.

ECHIMÓZĂ, *echimoze,* s. f. (Med.) Pată vînătă care apare pe piele din cauza unei revărsări de sînge în țesuturile subcutanate, fiind provocată de o lovitură, o zdrobire a țesuturilor etc.; vînătaie.

ECHINOCÓC, *echinococi,* s. m. Specie de tenie, care se dezvoltă parazitar în corpul cîinelui *(Taenia echinococcus).* ✦ Chist provocat de larva acestei specii de tenie în ficatul, plămînul, creierul etc. animalelor sau ale omului; chist hidatic.

ECHINÓCȚIU, *echinocții,* s. n. (Astron.) Fiecare dintre cele două momente ale anului (primăvara în jurul lui 21 martie, toamna în jurul lui 23 septembrie), cînd soarele se găsește pe ecuatorul ceresc și cînd durata zilei este egală cu a nopții.

— Variante: **echinóx,** *echinoxuri* (BOGZA, C. O. 381), **echinópțiu** (C. PETRESCU, Î. II 129) s. n.

ECHINODÉRM, *echinoderme,* s. n. Animal marin nevertebrat cu simetrie radiară și avînd un schelet extern calcaros secretat de țesutul dermic. *Steaua de mare este un echinoderm.* ✦ (La pl.) Încrengătură din care face parte acest animal.

ECHINÓPȚIU s. n. v. **echinocțiu.**

ECHINÓX s. n. v. **echinocțiu.**

ECHINOXIÁL, -Ă, *echinoxiali, -e,* adj. Care are legătură cu echinocțiul, relativ la echinocțiu. *Puncte echinoxiale.*

ECHIPÁ, *echipez,* vb. I. Tranz. (Cu privire la o navă, o armată, un soldat etc.) A înzestra cu cele necesare în vederea unei acțiuni, a unei călătorii etc. *Echipați-mă... că plec la bătălie.* D. ZAMFIRESCU, R. 65. ✧ Refl. *S-a echipat pentru excursie.*

ECHIPÁGIU s. n. v. **echipaj.**

ECHIPÁJ, *echipaje,* s. n. **1.** Întregul personal care face serviciu pe o navă, pe un avion, pe un tanc etc. *Găseau că signor Pietro este prea aspru cu echipajul.* CAMIL PETRESCU, T. II 181. *În dreptul Rusciucului, traserăm către un vapor otoman de război, ne îmbarcă în el și ne dete în a noastră dispoziție vasul, iar pe noi în garda oamenilor de echipaj.* BOLINTINEANU, O. 264.

2. (Ieșit din uz) Trăsură cu caii înhămați. *Echipajul și omul cel călare trecură ca un fulger pe lîngă mine.* ALECSANDRI, C. 116.

— Pl. și: *echipajuri* (EMINESCU, O. I 61). — Variantă: **echipágiu,** *echipagii* (C. PETRESCU, S. 167, NEGRUZZI, S. I 37), s. n.

ECHIPAMÉNT, *echipamente,* s. n. **1.** Ansamblul obiectelor necesare pentru a echipa pe cineva. *Tras după o ușă scoasă din balamale, dezbrăcă echipamentul statului, îl puse de o parte, își îmbrăcă hainele de-acasă.* CAMILAR, N. II 375. *Toți ăștia îl socotesc pe dînsul un terchea-berchea! Cînd va avea ce-i lipsește, adică tot echipamentul, să vedem dacă n-au să-l privească cu respect.* SADOVEANU, P. M. 158. *Turel avea tot echipamentul unui încercat automobilist.* C. PETRESCU, A. 313. ✧ (Mil.) *Echipament de campanie* = echipament purtat de militari în război sau la exerciții. *Își pregătise... un rînd de straie... schimburi... un modest dar rezistent echipament de campanie.* C. PETRESCU, C. V. 30. (Învechit) *Micul echipament* = totalitatea obiectelor care formau rufăria de corp a unui militar.

2. (Tehn.) Ansamblu de piese și dispozitive atașate unei instalații, unei mașini etc. pentru a-i asigura funcționarea în bune condiții.

ECHIPÁRE s. f. Acțiunea de a (se) echipa.

ECHIPÁT, -Ă, *echipați, -te,* adj. Prevăzut, înzestrat cu echipamentul necesar. *Grupul celor patru se întorcea echipat de la pescuit.* CAMIL PETRESCU, N. 88. ✦ (Despre soldați) Care poartă echipament de campanie. *L-am văzut echipat în noaptea plecării de la 14 august.* SAHIA, N. 22. ✦ Care este înzestrat cu dispozitivele și instrumentele necesare pentru o bună funcționare. *Tun echipat. Tanc echipat.*

ECHÍPĂ, *echipe,* s. f. (De obicei cu determinări indicînd domeniul de activitate sau calitatea participanților) Grup de oameni care, sub conducerea unui șef, îndeplinesc în același timp o muncă sau o acțiune comună. *Dansurile noi prezentate de echipele artistice de amatori ridică o serie de probleme deosebit de importante a căror rezolvare va duce în viitor la dezvoltarea noului în coregrafia noastră.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 373, 2/2. *Era în fruntea întrecerii pe echipă.* DUMITRIU, V. L. 123. *O echipă de muncitori a înaintat pe punțile de lemn.* SAHIA, N. 34. ✧ *Echipă volantă* v. volant. *Spirit de echipă* = sentiment de solidaritate dezvoltat între membrii aceluiași grup. ✦ (Sport) Grup de sportivi constituit într-o anumită formație, care activează într-o ramură a sportului. *Echipa de fotbal a R.P.R.*

ECHIPIÉR, *echipieri,* s. m. Membru al unei echipe de lucru sau de sport.

— Pronunțat: *-pi-er.*

ECHITÁBIL, -Ă, *echitabili, -e,* adj. (Despre acțiuni, despre idei etc.) Întemeiat pe dreptate, pe adevăr; just, drept, nepărtinitor. *Faptă echitabilă.* ▭ *Pentru lichidarea*

echitabilă a socotelelor noastre, voi trece cît mai curînd pe la dv. CARAGIALE, O. VII 233.

ECHITÁTE s. f. Dreptate; nepărtinire. *Acela ce își împlinește datoriile fără a ținti la vreun interes, numai pentru amorul binelui și al echității, este fără pată.* BOLLIAC, O. 35.

ECHITÁȚIE s. f. (Sport; franțuzism) Călărie.

ECHIVALÁ, *echivalez,* vb. I. Intranz. (Construit cu prep. «cu») A avea aceeași valoare cu altceva sau altcineva; a fi egal. *Fapta aceasta echivalează cu un act de eroism.* ▭ *Absolvenții Școlii superioare de partid vor primi o diplomă de absolvire a Școlii superioare de partid care echivalează cu diploma de absolvire a învățămîntului superior de stat.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 9, 17. ✧ Tranz. (Cu privire la o diplomă, un act, un examen etc.) *Comisia mi-a echivalat diploma de bacalaureat comercial cu cea de liceu.*

ECHIVALÁRE s. f. Acțiunea de a echivala.

ECHIVALÉNT, -Ă, *echivalenți, -te,* adj. Care este de aceeași valoare sau de aceeași semnificație cu altceva. ✧ (Substantivat) *Rîsul e o creștere de energie, și, ori de unde ne-ar veni, îl plătim cu un echivalent din simpatia noastră.* VLAHUȚĂ, O. A. III 69. ✦ (Despre cuvinte, expresii etc.) Care are același sens cu altul. V. sinonim. *Cuvintele «nea» și «zăpadă» sînt cuvinte echivalente.* ✦ (Despre figuri geometrice) Care are aceeași arie cu altă figură, fără ca la suprapunere să coincidă.

ECHIVALÉNȚĂ, *echivalențe,* s. f. **1.** Egalitate de valoare; calitate a ceea ce este echivalent. *Numai expresia de echivalență a unor mărfuri diferite face să apară caracterul specific al muncii creatoare de valoare.* MARX, C. I 82.

2. (În vechea organizare a învățămîntului) Examen necesar pentru obținerea echivalării unei diplome.

ECHIVÓC[1], *echivocuri,* s. n. Expresie, atitudine, situație neclară, ambiguă, care se poate înțelege în mai multe feluri.

ECHIVÓC[2], **-Ă,** *echivoci, -e,* adj. (Despre un cuvînt sau o expresie) Care se poate înțelege în mai multe chipuri, cu două înțelesuri, ambiguu. ✦ Care conține o notă necuviincioasă. ✦ (Despre o atitudine, un fapt, o privire etc.) Care dă de bănuit, îndoielnic, suspect. *Tulpină schimbă cu Ema o privire echivocă.* CAMIL PETRESCU, T. II 13.

ECHÓ s. n. v. **ecou.**

ECLAMPSÍE, *eclampsii,* s. f. (Med.) Boală a lăuzelor și gravidelor, manifestată prin pierderea cunoștinței, accese de crampe și convulsiuni. ✧ *Eclampsie puerilă* = boală care apare la copii datorită unei tulburări în funcțiile glandei tiroide, manifestîndu-se cu stări convulsive și de leșin.

ECLATÁNT, -Ă, *eclatanți, -te,* adj. (Franțuzism) Care impresionează puternic, care produce vîlvă, care are răsunet. *Aștept nerăbdător o eclatantă confirmare a primirii acestor rînduri.* CARAGIALE, O. VII 105.

ECLATÓR, *eclatoare,* s. n. Aparat electric format din doi electrozi la distanță reglabilă unul de altul, între care se produce o descărcare electrică dacă tensiunea dintre ei depășește o anumită valoare.

ECLÉCTIC, -Ă, *eclectici, -e,* adj. Care se află pe pozițiile eclectismului, care combină neprincipial și mecanic concepții diferite, incompatibile una cu alta. ✧ (Substantivat) *Oricît de capabil ar fi un om, dacă nu-și va elabora o concepție filozofică marxist-leninistă, riguroasă și armonioasă, el nu va fi, în cel mai bun caz, decît un eclectic.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 3-4, 118.

ECLECTÍSM s. n. Îmbinare neprincipială, mecanică a unor puncte de vedere sau concepții diferite, incompatibile, eterogene; lipsă de consecvență în convingeri, în teorii.

ECLERÓR, *eclerori,* s. m. (Mil.; învechit) Militar trimis înaintea unei unități militare ca să cerceteze locurile sau să observe mișcările inamicului; cercetaș.

ECLEZIÁRH, *ecleziarhi,* s. m. Cleric care are în grija sa rînduiala serviciului religios într-o biserică sau mănăstire.

ECLEZIÁSTIC, -Ă, *ecleziastici, -e,* adj. Privitor la biserică sau la cler, care aparține bisericii sau clerului; bisericesc. *Literatură biblică și ecleziastică.* ODOBESCU, S. II 73.

ECLIMÉTRU, *eclimetre,* s. n. (Top.) Instrument care servește la determinarea distanței zenitale a unui obiect sau a diferenței de nivel dintre două puncte date.

ECLIPSÁ, *eclipsez,* vb. I. Tranz. **1.** (Astron.; numai la pers. 3) A întuneca total sau parțial un corp ceresc, interpunîndu-se fie în calea razelor lui de lumină, fie între acel corp și soare. *Luna eclipsează soarele.*

2. Fig. A pune, a lăsa în umbră, a întuneca, a umbri, a întrece, a depăși. ✦ Refl. A dispărea, a se ascunde, a rămîne în umbră. *De mult s-a eclipsat slava ta.* NEGRUZZI, S. II 48. ✦ Refl. (În glumă) A se face nevăzut, a pleca pe furiș, a dispărea fără urmă, a o șterge.

— Prez. conj. pers. 3 sg. și: (neobișnuit) *să eclipsе* (ALECSANDRI, P. II 253). — Variantă: (învechit) **eclipsí** (NEGRUZZI, S. III 168) vb. IV.

ECLIPSÁRE s. f. Faptul de a (se) eclipsa.

ECLIPSÁT, -Ă, *eclipsați, -te,* adj. (Despre corpuri cerești) Intrat în eclipsă. ✦ Fig. (Despre oameni, acțiuni etc.) Pus în umbră, depășit.

ECLÍPSĂ, *eclipse,* s. f. **1.** (Astron.) Întunecare temporară, dispariție totală sau parțială a imaginii unui corp ceresc ca urmare a acoperirii lui de către alt astru sau a intrării lui în umbra altui corp ceresc. ✧ *Eclipsă de soare* = întunecare temporară a soarelui cauzată de interpunerea lunii între pămînt și soare. *Eclipsă de lună* = întunecare temporară a lunii cauzată de interpunerea pămîntului între soare și lună.

2. Fig. Întunecare temporară a conștiinței, pierdere momentană a facultăților mintale. *Toți trecuseră prin eclipsele plăcute ale somnului.* SADOVEANU, Z. C. 42.

ECLIPSÍ vb. IV v. **eclipsa.**

ECLÍPTIC, -Ă, *ecliptici, -e,* adj. (Astron.; numai în expr.) *Coordonate ecliptice* = longitudinea și latitudinea cerească.

ECLÍPTICĂ, *ecliptice,* s. f. (Astron.) Orbita aparentă descrisă de soare în mișcarea lui anuală aparentă pe sfera cerească.

ECLÍSĂ, *eclise,* s. f. **1.** (Tehn.) Piesă plată de metal, de lemn etc. cu care se înnădesc două piese în prelungire.

2. (Muz.; la pl.) Pereții laterali care susțin cele două fețe ale unui instrument de coarde.

ECLÚZĂ, *ecluze,* s. f. Construcție executată pe traseul unei căi de comunicație pe apă pentru a permite trecerea navelor dintr-o porțiune a traseului cu nivel de apă mai înalt, în altă porțiune cu nivel de apă mai coborît și invers; constă dintr-un bazin mare de piatră cu porți mobile pentru reținerea sau evacuarea apei, după nevoie.

ECONÓM[1], **-OÁMĂ,** *economi, -oame,* adj. (Despre oameni) Care face economii, cumpănit în cheltuieli,

strîngător, păstrător, cumpătat, nerisipitor. *Amîndoi, harnici şi economi, munceau şi puneau şi cîte ceva deoparte.* BUJOR, S. 36. *Cu cît egumenul este econom, cu atîta fratele seu e risipitor.* NEGRUZZI, S. I 313. ✦ (Peiorativ) Zgîrcit, cărpănos, avar. *Văzînd că musafirul nu mai placă, şi cum gazda sa era şi cam econoamă, se vorbeau mereu între dînşii (om şi nevastă) cam ce să facă să scape de musafir.* ŞEZ. VII 89.

ECONÓM², **-OÁMĂ**, *economi, -oame*, s. m. şi f. (Ieşit din uz) Persoană însărcinată cu administrarea unei instituţii, a unui internat, a averii cuiva etc. V. administrator. *Cît te fericesc că ai întîlnit... pe acest vrednic econom.* GALACTION, O. I 239.

— Variantă: **iconóm, -oámă** (CONTEMPORANUL, III 616) s. m. şi f.

ECONOMÁT, *economate*, s. n. (Ieşit din uz) Magazin care aproviziona pe salariaţii unei instituţii sau unei întreprinderi. *De ce nu era obligat patronatul să facă economate, să înfiinţeze cantine?* PAS, Z. IV 48.

ECONÓMIC, -Ă, *economici, -e*, adj. **1.** Care se referă la economie (1), din domeniul economiei (1); care priveşte producţia. *Înfăptuirea măsurilor economice tinzînd la ridicarea nivelului de trai al oamenilor muncii impune sfaturilor populare să acorde o foarte mare atenţie intensificării schimbului între oraş şi sat.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2835. ✧ *Geografie economică* = parte a geografiei care studiază activitatea economică a societăţii omeneşti în diferite condiţii sociale şi de clasă şi cercetează fenomenele economice, ţinînd seamă de răspîndirea lor geografică. ✧ (Substantivat) *Economicul şi politicul formează un tot indisolubil.*

2. Care cere puţine cheltuieli, care restrînge cheltuielile, care dă ocazia să economiseşti ceva, care permite economii. *Dincolo de intrare, spre maidanul cu basculă, era un birt economic, cu şopron de scînduri, sub care mîncau, la prînz şi seara, căruţaşii, hamalii de la magaziile gării şi sacagii.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 15. ✧ (Adverbial) *Cu gaze naturale locuinţele se încălzesc economic.*

ECONOMICÉSC, -EÁSCĂ, *economiceşti*, adj. (Învechit şi popular) Economic (1). *Să punem priceperea noastră în cele economiceşti şi dincolo de Carpaţi.* VORNIC, P. 38.

ECONOMICÓS, -OÁSĂ, *economicoşi, -oase*, adj. Care cere cheltuieli modeste, care permite economii; economic (2).

ECONOMÍE, (2, 3) *economii*, s. f. **1.** Totalitatea relaţiilor de producţie dintre oameni, corespunzătoare stadiului de dezvoltare a forţelor de producţie ale societăţii dintr-o anumită epocă. [Suprastructura] *este legată de producţie numai indirect, prin intermediul economiei, prin intermediul bazei.* STALIN, PROBL. LINGV. 10. ✧ *Economie politică* = ştiinţa care studiază legile producţiei sociale şi ale repartiţiei bunurilor materiale pe diferite trepte de dezvoltare a societăţii omeneşti. *Economia politică nu se ocupă de «producţie», ci de relaţiile sociale de producţie dintre oameni, de orînduirea socială a producţiei.* LENIN, O. III 41. *Economie naţională* = ansamblul relaţiilor economice dintr-o ţară. *Creşterea vitelor constituie una din principalele ramuri ale agriculturii şi are un rol de seamă în întreaga economie naţională.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2785. *Economie socialistă* = sistem economic bazat pe proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producţie, pe colaborarea şi ajutorul reciproc al oamenilor eliberaţi de exploatare şi pe repartizarea produselor după cantitatea şi calitatea muncii depuse. *Economie capitalistă* = sistem economic caracterizat prin proprietate capitalistă şi privată asupra mijloacelor de producţie şi exploatarea muncii salariate de către capitalişti în vederea obţinerii plusvalorii. *Economie naturală* = economie în care se produce direct pentru consum, fără intermediul schimbului, produsele neîmbrăcînd forma marfă. *În epoca economiei naturale, ţăranul era aservit de proprietarul de pămînt, el muncea nu pentru sine, ci pentru boier, pentru mînăstire, pentru moşier.* LENIN, O. I 421.

2. (În opoziţie cu risipă) Folosire chibzuită a mijloacelor materiale sau băneşti, limitare la strictul necesar în cheltuieli, cumpătare, chibzuială, măsură. *Regimul de economii înseamnă o luptă hotărîtă şi continuă împotriva risipei, înseamnă înlăturarea cheltuielilor neproductive.* CONTEMPORANUL, S. II, 1952, nr. 285, 2/2. *A mai stat o lună, a făcut economie şi-a venit la Bucureşti.* VLAHUŢĂ, O. A. III 80. *Cu mica leafă ce avea... şi mai ales cu o mare cumpăneală şi economie îşi ţinea casa.* NEGRUZZI, S. I 333. ✧ Fig. *Economie de timp.* ✦ (Ironic) Zgîrcenie, avariţie; calicie.

3. (Concretizat, mai ales la pl.) Bani agonisiţi şi păstraţi pentru satisfacerea anumitor trebuinţe. *Se întîmpla să aibă... tocmai o mie de franci de economii.* GALACTION, O. I 177. *Sînt bani la sindicat, economii.* SAHIA, N. 41.

4. Întocmire, orînduire a planului sau a părţilor unei lucrări, ale unei legi etc.; alcătuire, compoziţie. *Scriitorul... dînd la o parte tot ce poate fi balast în economia prozei sale, îşi construieşte cu meşteşug eroii şi evenimentele.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 160, 2/5. *Femeia din «Păcat»... trebuia numaidecît să fie simpatică, pentru economia nuvelei.* IBRĂILEANU, SP. CR. 246.

— Variantă: (învechit) **iconomíe** (GOLESCU, Î. 65, KOGĂLNICEANU, S. 111) s. f.

ECONOMISÍ, *economisesc*, vb. IV. Tranz. (În opoziţie cu risipi) A face economie, a cheltui cu chibzuială, socotit; a pune (bani) deoparte. *Chibzuit, în şase luni îşi pregătise din leafa de copist la tribunal economisită pînă la ultimul ban, un rînd de straie.* C. PETRESCU, C. V. 30. ✦ Fig. A nu risipi, a scuti. *Economisind vorba, Ion Ozun făcu un gest modest.* C. PETRESCU, C. V. 125.

ECONOMISÍRE, *economisiri*, s. f. Faptul de a economisi. *Cointeresarea materială a muncitorilor şi tehnicienilor pentru economisirea materiilor prime şi a materialelor... asigură creşterea productivităţii muncii, reducerea preţului de cost.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 353, 2/5.

ECONOMÍSM s. n. Curent oportunist în sînul mişcării muncitoreşti, care, propagînd ploconirea în faţa spontaneităţii mişcării muncitoreşti, neagă rolul conducător al partidului clasei muncitoare şi al teoriei revoluţionare, considerînd că clasa muncitoare trebuie să ducă numai lupta economică, lupta politică lăsînd-o în seama burgheziei; a apărut la sfîrşitul secolului al XIX-lea în unele ţări din Europa precum şi în Rusia, unde a fost combătut şi zdrobit de Lenin.

ECONOMÍST¹, *economişti*, s. m. Adept al curentului oportunist al economismului.

ECONOMÍST², **-Ă**, *economişti, -ste*, s. m. şi f. Persoană care se ocupă cu cercetări în domeniul ştiinţelor economice.

ECONOMIZÓR, *economizoare*, s. n. **1.** Instalaţie pentru încălzirea apei înainte de a pătrunde în căldarea de abur; preîncălzitor de apă.

2. Dispozitiv adaptat la carburatorul unui motor cu explozie pentru reducerea consumului de combustibil.

ECOSÉZ adj. invar. (Despre ţesături, piese de îmbrăcăminte etc.) Care prezintă un ansamblu de carouri mari în culori vii, deosebite de culoarea fondului.

ECÓU, *ecouri*, s. n. **1.** (Fiz.) Fenomenul de reflectare a sunetelor pe o suprafață discontinuă. *Se face mai albastru-adîncul... mai viu al stîncilor ecou.* MACEDONSKI, O. I 63. ✦ Unde sonore, sunete reflectate de o suprafață de discontinuitate și ajunse într-un punct de unde pot fi percepute distinct în raport cu undele directe (primare). *Văile toate răsună de metalice și asurzitoare ecouri.* BOGZA, C.O. 170. *Pașii, pe lespezi reci, deșteptară ecouri prelungi.* SADOVEANU, O. I 293. *Un șuier lung... trezește somnul codrilor, toată valea auiește de-un ecou frumos, muzical.* VLAHUȚĂ, O. A. III 33. ✧ Fig. *Să spună comandatura că ne facem ecoul nemulțumirilor și încurajăm răzvrătirea?* PAS, Z. III 157.

2. Fig. Răsunet, vîlvă produsă de un eveniment, de o problemă etc. *Luptele revoluționare din Rusia (răscoalele țăranilor din Rusia conduse de Pugacev) și influența revoluției burgheze din Franța au avut ecouri în țara noastră.* IST. R.P.R. 244. *În toate flamurile dimineții, În toate adevărurile vieții, În tot ce e freamăt puternic și nou Răzbate, străbate mărețul ecou Al zilei mărețe, ce-n veci nu va trece: Noiembrie șapte din șaptesprezece!* DEȘLIU, G. 46. *Problemele discutate... au avut ecou mondial.* SAHIA, U.R.S.S. 158.

— Variante: (învechit) **echó** (ODOBESCU, S. III 36), **ehó** (NEGRUZZI, S. I 154) s. n.

ECPAIÁ, *ecpaiele*, s. f. (Turcism învechit) Personalul din serviciul unui mare demnitar. V. suită, alai. ✦ Tagmă, grupare socială privilegiată. *Unul de-ai noștri... să între în ecpaiaua senatorlîculul.* ALECSANDRI, T. 1234.

ECRÁN, *ecrane*, s. n. **1.** Suprafață albă de pînză, de hîrtie etc. întinsă vertical, pe care se proiectează imaginile de la un aparat de proiecție; p. ext. cinematograf. *Transpunerea pe ecran a creațiilor din domeniul dramei, operei și coregrafiei a dat naștere unui nou gen al artei cinematografice, filmul-spectacol.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 342, 4/1. *Zidurile clădirilor... au fost transformate în ecrane de cinematograf unde s-au rulat filme gratis.* SAHIA, U.R.S.S. 27.

2. (Tehn.) Perete sau înveliș de protecție contra anumitor acțiuni fizice: acustice, optice, electrice, magnetice etc.

ECRÉM, *ecremi*, s. m. (Turcism învechit; numai în expr.) *Serdar-ecrem* v. serdar.

ECRUISÁJ, *ecruisaje*, s. n. Stare a unui metal sau a unui aliaj solid ale cărui proprietăți au fost modificate prin deformații plastice la o temperatură inferioară temperaturii de recristalizare.

— Pronunțat: *-cru-i-*.

ECRUISÁT, -Ă, *ecruisați, -te*, adj. (Despre un metal sau un aliaj) În stare de ecruisaj.

— Pronunțat: *-cru-i-*.

ECTÉNIE, *ectenii*, s. f. (În biserica ortodoxă) Șir de rugăciuni scurte rostite de preot sau de diacon în cursul unui serviciu religios. *Și popi, șirag, cădelnițînd, Citeau ectenii de comînd.* COȘBUC, P. I 149.

ECTODÉRM, *ectoderme*, s. n. Învelișul extern al embrionului în stadiile embrionare începînd cu stadiul de gastrulă. ✦ Tegumentul extern al animalelor celenterate.

ECTODÉRMIC, -Ă, *ectodermici, -e*, adj. Care ține de ectoderm, referitor la ectoderm. *Sistemul nervos este de origine ectodermică.*

ECTOPLÁSMĂ, *ectoplasme*, s. f. Zonă periferică a protoplasmei celulare.

ECUATÓR s. n. Cercul mare după care suprafața unei sfere este intersectată de planul care trece prin centrul sferei și este perpendicular pe axa polilor ei. ✦ (Geogr.) Cerc imaginar (determinat de un plan situat la egală depărtare de cei doi poli ai pămîntului și perpendicular pe axa lor) reprezentînd cel mai mare cerc paralel și împărțind pămîntul în două emisfere. ✦ Zonă care se întinde pînă la cîteva grade latitudine nord și sud de acest cerc; zonă ecuatorială. *La ecuator plouă în fiecare zi.* ✦ (Astron.; în expr.) *Ecuator ceresc* = cercul mare al sferei cerești, perpendicular pe linia polilor pămîntului și în al cărui plan se găsește ecuatorul pămîntesc.

— Pronunțat: *-cu-a-*.

ECUATORIÁL, -Ă, *ecuatoriali, -e*, adj. Care ține de ecuator, care aparține ecuatorului; specific, caracteristic ecuatorului. *Am visat că eram... într-o pădure... ecuatorială.* C. PETRESCU, Î. II 50. ✧ *Zonă ecuatorială* = zonă de aproximativ zece grade care se întinde de o parte și de alta a ecuatorului. (Astron.) *Coordonate ecuatoriale* = sistem de coordonate pentru determinarea locului unui astru pe sfera cerească în raport cu ecuatorul ceresc.

— Pronunțat: *-cua-*. — Scris și: *equatorial.*

ECUÁȚIE, *ecuații*, s. f. Relație matematică între mai multe mărimi cunoscute și necunoscute, valabilă numai pentru anumite valori ale mărimilor necunoscute. *Ecuație cu două necunoscute.* ✧ *Ecuație diferențială* v. diferențial. *Ecuație integrală* v. integral. *Ecuație chimică* = egalitate în care primul membru exprimă numărul de atomi sau molecule ale substanțelor care intră într-o reacție chimică, iar al doilea membru reprezintă numărul de atomi sau molecule ale substanțelor care rezultă din reacție. *Ecuația timpului* = transpunerea timpului solar real în timp solar mediu, acceptat în viața obișnuită și în știință. ✦ Fig. Problemă, chestiune greu de rezolvat.

— Pronunțat: *-cu-a-*. — Scris și: *equație* (HOGAȘ, DR. II 124).

ECUÉSTRU, -Ă adj. v. ecvestru.

ECUMÉNIC, -Ă, *ecumenici, -e*, adj. (Bis.) Universal, învestit cu autoritate bisericească care se extinde pe întreg pămîntul. *Sinod ecumenic.*

ECVÉSTRU, -Ă, *ecvești, -stre*, adj. De călăreț, călare; (despre opere plastice) care reprezintă o persoană călare. *Statuie ecvestră.* ▭ *Nici urmă de luxoasele cupeuri, cu caii lor frumoși ca în sculpturile ecvestre.* CAMIL PETRESCU, P. V. 13.

— Scris și: *equestru* (HOGAȘ, M. N. 56). — Variantă: (învechit) **ecuéstru, -ă** (pronunțat *-cues-*) (ODOBESCU, S. III 68) adj.

ECZÉMĂ, *eczeme*, s. f. Boală a pielii caracterizată prin erupții, pustule, abcese etc., însoțite de o puternică mîncărime.

EDÉC, *edecuri*, s. n. **1.** (Mar.) Odgon lung cu care se trage un vas în susul apei; p. ext. remorcarea unei luntre sau locul unde se remorchează o corabie ori o luntre. *Remorcația este ceea ce turcii numesc edec, adică să se tragă barca în susul apei după mal, prin mijlocirea oamenilor.* BOLINTINEANU, O. 265. ✧ Expr. **A trage la edec** = a trage luntrea împotriva cursului apei, cu o funie. *Un pescar turc trăgea la edec, în tăcere, caicul său încărcat.* ODOBESCU, S. I 140. *Ei duc pre apă productele și vitele lor la Turnu, trăgînd luntrele la edec.* I. IONESCU, M. 532. **A fi la edecul cuiva** = a fi supus cuiva, a fi la remorca cuiva, a fi la cheremul cuiva. *S-au găsit la noi oameni care să ne spună că locul statului romîn trebuie să fie astăzi la edecul, la remorca politicii turcești.* ODOBESCU, S. III 430.

2. Lucru care se găsește de multă vreme într-o casă, într-o gospodărie. *Atunci văzură și unul și altul cîte lucruri se adună într-o casă veche și cînd ridicau vreun edec de la locul în care acesta își căpătase dreptul de stă-*

pînire veşnică, simţeau în suflet prăbuşiri ca în goluri de prăpastie. BASSARABESCU, S. N. 131. ✦ (Mold.) Obiect de mare importanţă, lucru de preţ. ✦ Fig. Persoană care se găseşte într-un loc oarecare de foarte multă vreme (şi care a devenit aproape indispensabilă). ✦ (Ironic) Persoană care duce o existenţă inutilă.

— Variantă: **iedéc** (CONTEMPORANUL, VI 37) s. n.

EDECLÍU, *edeclii,* s. m. (Ieşit din uz) Slujitor la curtea domnească. *Eram edecliu şi aveam odaie în curtea domnească.* GHICA, S. A. 47. *Un edecliu intrînd îi dete o scrisoare.* NEGRUZZI, S. I 179.

— Variantă: **idiclíu** (FILIMON, C. 57) s. m.

EDÉM, *edeme,* s. n. (Med.) Acumulare de lichid seros în ţesuturi, mai ales în ţesutul celular subcutanat. *Edem pulmonar.*

EDÉN s. n. (În concepţia mistică; livresc) Rai. *Lucea edenul tînăr sub aurora nouă.* TOMA, C. V. 111. ✧ Fig. *Ne transportă în lumea... formelor ideale, în edenul culorilor, strălucirilor.* DEMETRESCU, O. 181. ✦ Fig. Loc plăcut, încîntător, în care viaţa este foarte uşoară şi plăcută. *Unde ziua-i albă, noaptea înstelată, Şi-aerul bea dulce roua după crin. O, eden al lumii! faţa ta curată Cu atît ne-ncîntă, cu cît te privim.* BOLINTINEANU, O. 99.

EDÍCT, *edicte,* s. n. (În Roma antică) Act prin care cei numiţi într-o magistratură arătau activitatea lor trecută şi anunţau programul de activitate viitoare, adesea sub formă de norme juridice. ✦ (În dreptul feudal) Act emis de un monarh prin care statornicea norme imperative, de obicei cu privire la o singură problemă. *Edictul din Nantes de la 1598.*

EDÍCUL, *edicule,* s. n. **1.** Construcţie mică şi uşoară (de obicei în grădini, în parcuri). V. căsuţă, chioşc. ✦ Construcţie care adăposteşte de intemperii o lucrare de artă.

2. Nişă într-o încăpere funerară pentru portretele morţilor sau pentru urnele funerare.

EDIFICÁ, *edific,* vb. I. Tranz. **1.** A zidi, a construi, a clădi.

2. A lămuri. ✧ Refl. *S-a edificat asupra acestui lucru.*

EDIFICÁRE s. f. Acţiunea de a (se) edifica. **1.** Construire, zidire, clădire. ✧ Fig. *Ştiinţa gramaticală îndatora pe romînii învăţaţi... a lucra la edificarea codului viitor a gramaticii romîne.* RUSSO, S. 60.

2. Informare, lămurire. *M-am hotărît s-o scriu eu pentru edificarea istoricilor noştri.* ANGHEL, PR. 178.

EDIFICATÓR, -OÁRE, *edificatori, -oare,* adj. Care îţi dă posibilitatea să te lămureşti, care te lămureşte.

EDIFÍCIU, *edificii,* s. n. Clădire mare, construcţie impunătoare. *Se întinde oraşul cu edificiile lui uriaşe.* STANCU, U.R.S.S. 17. *Afară de Acropolis, se văd ruinele unui teatru; aproape de acest teatru se vede un alt templu ruinat, precum şi mai multe alte edificii.* BOLINTINEANU, O. 306.

EDÍL, *edili,* s. m. (Învechit) Persoană care face parte din conducerea treburilor unui oraş.

EDILITÁR, -Ă, *edilitari, -e,* adj. Privitor la administraţia unei aşezări omeneşti, la lucrările de folos public ale unei aşezări omeneşti. V. urbanistic. *S-au executat importante lucrări edilitare, de înfrumuseţare a oraşelor.* REZ. HOT. I 297.

EDILITÁTE s. f. Îngrijirea edificiilor şi lucrărilor de interes public ale unei aşezări omeneşti; înzestrarea cu astfel de edificii şi lucrări. ✦ Ştiinţa şi tehnica executării şi întreţinerii lucrărilor de interes public.

EDITÁ, *editez,* vb. I. Tranz. **1.** (Subiectul este o editură sau o persoană) A efectua lucrările de tipărire şi răspîndire a unei publicaţii (carte, revistă etc.). *Au fost editate unele creaţii literare valoroase, care au adus un aport real în opera de culturalizare a maselor.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 374, 3/1. *M. Kogălniceanu editează la Iaşi Dacia literară şi Arhiva romînească.* IST. R.P.R. 316.

2. (Subiectul este un om de ştiinţă sau un colectiv ştiinţific) A stabili şi a publica (de obicei cu adnotaţii critice şi explicative) textul unei opere literare, al unor documente etc. *Academia R.P.R. editează o colecţie de documente privitoare la istoria Romîniei.* ▭ *Cui nu-i place un cîntec poporal editat de prietenul meu Alecsandri?* RUSSO, S. 15. *Dacă aş fi poet... aş edita întîi mitologia romînă.* id. ib. 16.

EDITÁRE, *editări,* s. f. Acţiunea de a edita (o operă literară, politică, ştiinţifică etc.); tipărire, publicare. *Editarea operelor lui M. Sadoveanu.*

EDITÓR, -OÁRE, *editori, -oare,* s. m. şi f. **1.** Persoană care se ocupă cu stabilirea textului, adnotarea şi publicarea operelor unui autor. *Kogălniceanu este primul editor al letopiseţelor romîneşti.*

2. Persoană care se ocupă cu tipărirea şi difuzarea unor opere.

EDITORIÁL, -Ă, *editoriali, -e,* adj. **1.** Care e în legătură cu editarea publicaţiilor, de editură, al unei edituri. *Avîntul vertiginos al producţiei noastre editoriale în domeniul ştiinţei şi tehnicii — expresie a capacităţii de creaţie a oamenilor noştri de ştiinţă, a geniului creator al poporului nostru — este strîns legat de cunoaşterea şi aplicarea cuceririlor ştiinţei sovietice.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 368, 1/6.

2. (Despre articole din presă) Care exprimă părerea conducerii unei publicaţii faţă de o problemă actuală. ✧ (Substantivat) *Editorialul revistei «Lupta de clasă».*

— Pronunţat: *-ri-al.*

EDITÚRĂ, *edituri,* s. f. Întreprindere care editează cărţi, publicaţii periodice, opere muzicale, imprimate etc. *Editura Academiei R.P.R.*

EDÍŢIE, *ediţii,* s. f. **1.** Totalitatea exemplarelor unei opere literare, ştiinţifice etc. tipărite prin folosirea aceluiaşi zaţ tipografic. *Editura de stat pentru literatură şi artă a înscris în programul său tipărirea, în colecţia «Biblioteca pentru toţi», a unei ediţii de «Opere alese» de Al. Vlahuţă, în trei volume.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 324, 3/3. *Opera* [lui Puşkin]... *a fost tipărită în numeroase ediţii, ediţii populare şi ediţii de lux, în sute şi sute de mii de exemplare.* STANCU, U.R.S.S. 109. *Aş vrea să completez pe «Rostoganu» şi să fac o ediţie frumoasă.* CARAGIALE, O. VII 12. ✧ *Ediţie critică* v. critic. *Ediţie princeps* v. princeps. *Ediţie specială* v. special. ✦ (Rar) Exemplar tipărit. *O frumoasă ediţie a întîmplărilor lui Telemach.* NEGRUZZI, S. I 79. ✦ Versiune. *Ediţia romînească a revistei sovietice «Timpuri noi» s-a bucurat de un mare succes în rîndurile publicului nostru.*

2. Competiţie sportivă care face parte dintr-o serie periodică, stabilă. *A IX-a ediţie a Jocurilor mondiale universitare de iarnă.*

— Variantă: (învechit) **ediţiúne** (pronunţat *-ţi-u-*) (ODOBESCU, S. I 371) s. f.

EDIŢIÚNE s. f. v. ediţie.

EDUCÁ, *edúc,* vb. I. Tranz. A influenţa în mod intenţionat, sistematic şi organizat dezvoltarea intelectuală, morală şi fizică a copiilor şi tineretului; a da creştere, a creşte. *Învăţătorul trebuie să educe pe elevi în spiritul patriotismului socialist şi al internaţionalismului proletar, în spiritul luptei împotriva duşmanilor interni şi externi ai regimului de democraţie populară.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 459. *Educîndu-i pe elevii săi în spiritul iubirii înflăcărate pentru patrie, în spiritul muncii, în spiritul*

păcii, Makarenko a respins pacifismul inactiv, verbal, demobilizator. CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 340, 5/6. *Tinerele generaţiuni care le trec prin mînă, cînd vor deveni cetăţeni, vor fi perfect educate şi solid instruite şi vor face fala naţiunii.* CARAGIALE, O. II 173. ✦ A ajuta pe cineva să dobîndească un nivel mai înalt de cunoştinţe (în domeniul profesional, ideologic, cultural). *Organizaţiile de partid trebuie să educe membrii de partid astfel încît să asigure rolul de avangardă al comuniştilor în toate acţiunile iniţiate de partid.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 504.

EDUCÁRE s. f. Acţiunea de a e d u c a. V. e d u c a ţ i e. *Titlul de învăţător emerit se acordă pentru merite deosebite în munca de instruire şi educare a elevilor.* ▭ *Educarea marxist-leninistă a comuniştilor constituie obiectul unei griji deosebite a partidului.* 50 ANI EXIST. P.C.U.S. 44. *Principalul ajutor al partidului în munca de educare a tineretului din şcoli îl constituie Uniunea Tineretului Muncitor.* LUPTA DE CLASĂ, 1950, nr. 9-10, 51.

EDUCATÍV, -Ă, *educativi, -e,* adj. Care contribuie la educaţia cuiva; privitor la educaţie, de educaţie. *Metode educative. Scriere cu caracter educativ.* ▭ *Arta înţeleasă ca ideologie concretă are o mare putere educativă.* CONTEMPORANUL, S. II, 1955, nr. 343, 3/1.

EDUCATÓR[1], -OÁRE, *educatori, -oare,* adj. Care educă. *Rol educator.*

EDUCATÓR[2], -OÁRE, *educatori, -oare,* s. m. şi f. Persoană cu o pregătire specială care se ocupă de educaţia copiilor, a tineretului în instituţiile şcolare; învăţător, profesor. V. p e d a g o g. ✦ Îndrumător, conducător. *Partidul este educatorul de zi de zi al poporului muncitor, ridicînd necontenit nivelul politic, ideologic al maselor, făcîndu-le conştiente de adevăratele lor interese, dezvoltîndu-le încrederea în forţele proprii.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2029. ✦ (Numai la f.) Persoană cu pregătire specială care se ocupă de educaţia copiilor de vîrstă preşcolară, în cămine şi în grădiniţe. *Succesele pe care le-a dobîndit... în activitatea sa de educatoare se datoresc studierii şi însuşirii operelor pedagogice sovietice.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2842.

ÉDUCAŢIE s. f. Influenţare sistematică şi conştientă a dezvoltării intelectuale, morale sau fizice a copiilor şi a tineretului; totalitatea metodelor folosite în vederea acestei activităţi pedagogice; creştere, bună creştere; p. e x t. (adesea urmat de determinări) îndrumare, ajutor dat pentru creşterea nivelului ideologic, profesional, cultural. *La baza concepţiei regimului de democraţie populară asupra învăţămîntului, asupra educaţiei tineretului, stă nu cultul morţii, ci cultul vieţii, cultul muncii creatoare, cultul luptei dîrze pentru fericirea poporului.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 456. *Îmi expune părerile ei sănătoase în privinţa educaţiei copiilor.* CARAGIALE, O. II 164. ✧ E x p r. **A face educaţia cuiva** = a educa (pe cineva). *Acu, de cînd s-a făcut băiat mare, trebuie să mă ocup de el; trebuie să-i fac educaţia.* CARAGIALE, O. II 164. ✧ *Educaţie comunistă* = educaţie în spiritul ataşamentului faţă de clasa muncitoare şi al internaţionalismului proletar, cultivarea în masa de muncitori, ţărani şi intelectuali a unei atitudini comuniste faţă de muncă, faţă de proprietatea socialistă. *Comsomolul acordă o deosebită atenţie învăţămîntului şi educaţiei comuniste a tineretului, întăririi şi dezvoltării şcolii sovietice.* LUPTA DE CLASĂ, 1950, nr. 9-10, 48. *Educaţie fizică* = dezvoltare armonioasă a calităţilor fizice ale corpului omenesc prin exerciţii sistematice; totalitatea metodelor folosite în acest scop, studierea şi practicarea lor ca formă de învăţămînt. V. g i m n a s t i c ă, s p o r t. *Educaţia fizică face parte integrantă din educaţia comunistă a oamenilor muncii.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 302, 2/1. *Urmau educaţia fizică pentru a se face maeştri de gimnastică.* PAS, Z. I 262.

— Variantă: (învechit) **educaţiúne** (pronunţat *-ţi-u-*) (CARAGIALE, O. II 91, ALECSANDRI, T. I 262, NEGRUZZI, S. I 109) s. f.

EDUCAŢIÚNE s. f. v. **educaţie.**

EFÉB, *efebi,* s. m. Adolescent (în Grecia antică) făcînd parte dintr-un colegiu cu caracter mai ales militar. *Zburdalnicul Alcibiad, floarea efebilor din Atena, tăie într-o zi coada cea frumoasă a unui cîne.* ODOBESCU, S. III 43.

EFÉCT, *efecte,* s. n. **1.** Ceea ce rezultă în mod necesar dintr-o anumită cauză fiind într-o legătură indestructibilă cu aceasta; rezultat, urmare, consecinţă a unei acţiuni, a unei situaţii. *Kogălniceanu, A. Russo au făcut studii solide care nu vor fi fără efect în apariţia spiritului critic în Moldova.* IBRĂILEANU, SP. CR. 30. *Mintea lui parcă se temea mai mult de cuvîntul «ruină» decît de efectele ei.* VLAHUŢĂ, O. A. III 42. *Iaca frate-meu, zmeul... Posomorît e!... Efectul amorului.* ALECSANDRI, T. I 422. ✧ E x p r. **A-şi face efectul** = a da rezultat. *Îi pune mîna pe genunchi, cu o familiaritate care îşi făcea întotdeauna efectul.* C. PETRESCU, C. V. 104.

2. Impresie produsă asupra cuiva de un obiect, de un fenomen sau de o persoană. *Vorbea repede şi nervos, fără a se gîndi la efectul ce producea.* D. ZAMFIRESCU, R. 12. *Stă grav şi cugetă la efectul pe care trebuie să-l facă gravitatea asta a lui asupra spectatorilor.* VLAHUŢĂ, O. A. 450. ✧ L o c. a d j. **De efect** = care impresionează, care produce o impresie puternică; impresionant, spectaculos. *Era ultimul punct al programului şi cel mai de efect.* SAHIA, N. 66. *Nu-i mai lipsea decît o încheiere de efect.* REBREANU, R. I 243. *N-are stil îngrijit, nici fraze de efect.* VLAHUŢĂ, O. A. II 25. ✧ (Mil.) *Tragere de efect* = tragere prin care se obţine scopul propus (distrugere sau neutralizare). ✧ E x p r. **A face efect** = a produce impresie, a impresiona. *Neghina, atît de uricioasă în grîu, face cel mai frumos efect ca gazon.* NEGRUZZI, S. I 96. ✦ (Arte) Impresie (de obicei estetică) produsă prin diferite mijloace. *Efectul comic rezultă din contrastul dintre pretenţii ori dintre aparenţele voite şi faptele.* IBRĂILEANU, S. 271. *Şcolile decadente... se caracterizează prin: căutarea de efecte de formă, printr-un fond egoist şi printr-o completă nepăsare de lumea din afară.* IONESCU-RION, C. 103.

3. (Concretizat, numai la pl.) Bunuri mobile, aparţinînd unei persoane sau unei instituţii. *Era o frumuseţe cînd comisarul m-a întrebat dacă nu cumva fugarii au luat cu dînşii bani, scule ori alte efecte.* SLAVICI, O. I 385. ✦ (Mil.; urmat adesea de determinări) Îmbrăcăminte militară, echipament. *Unii concentraţi erau trimişi pe la moşieri să muncească pămîntul. Slugăreau în izmene, ca să nu strice efectele cazone.* PAS, Z. II 178. *Avea pe el nişte efecte militare vechi şi reformate.* SADOVEANU, P. M. 74. ✦ (Fin.; în economia capitalistă; determinat adesea prin «comercial» sau «de comerţ») Valoare negociabilă (emisă de obicei de stat).

EFECTÍV[1], *efective,* s. n. Numărul indivizilor care fac parte dintr-o colectivitate (în special dintr-o unitate militară). *Compania a pierdut mai mult de jumătate din efectiv.* CAMIL PETRESCU, U. N. 312. *În faţa armatei turceşti de peste Dunăre, romînii puneau două corpuri de armată cu un efectiv de 50000 de oameni şi 180 de tunuri.* D. ZAMFIRESCU, R. 53.

EFECTÍV[2], -Ă, *efectivi, -e,* adj. Real, adevărat, în fapt. *Nici o ţară capitalistă n-ar fi putut să acorde ţării noastre sau altei ţări de democraţie populară un ajutor atît de efectiv şi tehniceşte calificat ca acela pe care ni-l acordă Uniunea Sovietică.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2813. ✧ (Adverbial) *Numai în timp de pace se poate construi efectiv.* CONTEMPORANUL, S. II, 1950, nr. 185, 3/6.

EFECTUÁ, *efectuez*, vb. I. Tranz. A înfăptui, a săvîrși, a realiza, a îndeplini, a executa. *Țărănimea muncitoare a efectuat în mai bune condițiuni însămînțările și arăturile adînci de toamnă.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2836.
— Pronunțat: *-tu-a.*

EFECTUÁRE, *efectuări*, s. f. Acțiunea de a efectua; înfăptuire, săvîrșire, realizare, îndeplinire, executare. *Institutele participă activ la proiectarea și efectuarea traseurilor perdelelor forestiere.* CONTEMPORANUL, S. II, 1950, nr. 185, 5/2.
— Pronunțat: *-tu-a-.*

EFEDRÍNĂ s. f. Alcaloid solubil în alcool, în eter și în cloroform, al cărui clorhidrat, solubil în apă, se întrebuințează în medicină.

EFEMÉR, -Ă, *efemeri, -e*, adj. (În opoziție cu durabil) De scurtă durată, trecător, vremelnic, pieritor. *Deasupra acestui vast spațiu geologic... Oltul apare atît de firav, încît nimeni nu s-ar mira dacă viața lui ar fi cu totul efemeră, dispărînd după cîteva clipe.* BOGZA, C. O. 75. *Se mistuie-n soare Bagdadul și piere Mai șters decît rozul de flori efemere.* MACEDONSKI, O. I 144. *Anul 1821, dărămînd edificiul efemer lucrat de fanarioți, reînturnă Moldaviei toate drepturile.* NEGRUZZI, S. I 278.

EFEMÉRĂ, *efemere*, s. f. Insectă cu două perechi de aripi fine, transparente, cu larve acvatice *(Ephemera vulgata)*; vetriță, rusalie.

EFEMERÍDĂ, *efemeride*, s. f. 1. (Entom.) Efemeră. ✦ (La pl.) Ordinul efemerelor.
2. (Numai la pl.) Notițe (de ziar sau de calendar) arătînd evenimentele petrecute la aceeași dată în diferite epoci.
3. (Numai la pl.) Lucrare întocmită de un mare observator astronomic, în care sînt prevăzute, la începutul fiecărui an, fenomenele cerești din cursul anului respectiv.
4. Fig. (Numai la pl.) Lucruri, gînduri etc. trecătoare. *Cu nepăsare ei privesc la toate Efemeridele ce trec.* EMINESCU, O. IV 86.

EFEMINÁT, -Ă, *efeminați, -te*, adj. (Rar) Moleșit, iubitor de plăceri. *Și se poate ca, spre răul unei ginți efeminate, Regilor pătați de crime, preoțimii desfrînate, Magul, paza răzbunării, a cetit semnul întors.* EMINESCU, O. I 45.

EFÉNDI s.m. invar. (Turcism) Titlu de politețe turcesc postpus unui nume propriu. *Petreceam zile întregi la Balta-Liman... cu Wefyk-efendi.* GHICA, S. 370.
— Accentuat și: *efendí.*

EFERVESCÉNT, -Ă, *efervescenți, -te*, adj. (Despre lichide) Care dezvoltă cu putere gaze în cursul unei reacții chimice. ✦ Fig. Clocotitor.

EFERVESCÉNȚĂ, *efervescențe*, s. f. Dezvoltare rapidă și zgomotoasă a unui gaz într-o masă lichidă în cursul unei reacții chimice; clocot. ✦ Fig. Agitație, frămîntare, fierbere. *A redat în film... atmosfera de efervescență romantică, caracteristică începuturilor luptei clasei muncitoare letone.* CONTEMPORANUL, S. II, 1950, nr. 179, 7/1. *Predeleanu spuse că există oarecare efervescență între țărani.* REBREANU, R. I 260.

EFICÁCE adj. invar. Care produce efectul așteptat, care dă un rezultat pozitiv; eficient. *Tratament eficace.* ▭ *Cercetările experimentale concordă cu rezultatele chimice... care au arătat și ele că această infuzie este foarte eficace.* DANIELOPOLU, F. N. II 107.

EFICACITÁTE s. f. Faptul de a fi eficace, calitatea de a produce în bune condiții un efect pozitiv; eficiență. V. valoare, folos. *Cu atît mai mult cred în eficacitatea acestui procedeu.* BOGZA, A. Î. 337.

EFICIÉNT, -Ă, *eficienți, -te*, adj. (Rar) Care-și produce efectul; folositor, eficace.
— Pronunțat: *-ci-ent.*

EFICIÉNȚĂ, *eficiențe*, s. f. Faptul de a fi eficient; efect util, activ; eficacitate.
— Pronunțat: *-ci-en-.*

EFÍGIE, *efigii*, s. f. Reprezentare plastică a chipului unei persoane (mai ales pe monede sau medalii). *Bronz sau marmură cu efigia lui nu s-a ridicat încă în fața nici unei școli veterinare.* ANGHEL, PR. 108. *Afirmînd a țării vechi datini glorioase, Am și bătut monedă cu efigia mea.* ALECSANDRI, T. II 153.
— Accentuat și: *efígie.*

EFLORESCÉNT, -Ă, *eflorescenți, -te*, adj. 1. (Despre plante) Care înflorește, care se află în eflorescență. ✦ Fig. Înfloritor, bogat în aspecte.
2. (Chim.; despre săruri) Care își pierde o parte din apa de cristalizare și capătă un aspect pulverulent.

EFLORESCÉNȚĂ, *eflorescențe*, s. f. 1. Începutul înfloririi unei plante. ✦ Fig. Înflorire, dezvoltare sub aspecte bogate și numeroase. *Numai o atmosferă de entuziasm... poate face posibilă o eflorescență artistică.* GHEREA, ST. CR. III 193.
2. (Chim.) Transformare în pulbere a unor săruri prin pierderea apei de cristalizare; (concretizat) corp pulverulent produs prin pierderea apei de cristalizare. ✦ Depozit de săruri care apare la suprafața unor roci.

EFLÚVIU, *efluvii*, s. n. Emanație gazoasă produsă de diferite corpuri, perceptibilă mai ales cu ajutorul mirosului. *Flacoane de parfum, de mult golite și din care s-au volatilizat de mult și efluviile conținutului.* V. ROM. noiembrie 1953, 334. ✦ Fig. Curent. *Efluvii calde mi se-nalță-n vine.* CAMIL PETRESCU, V. 90. *În scaunul scund și incomod... se simțea abandonat, împresurat de efluvii glaciale și ostile, ca un bolnav care și-a pierdut curajul în ajunul operației decisive.* C. PETRESCU, O. P. I 115.

ÉFOR, *efori*, s. m. (Învechit) Membru în consiliul de conducere al unei eforii; epitrop. *În față se puseseră jilțuri... pentru cei trei efori.* CAMIL PETRESCU, O. I 194.

EFORÍE, *eforii*, s. f. (Învechit) Nume dat unor așezăminte (culturale, spitalicești, filantropice) și consiliilor lor de conducere; sediul acestor consilii; epitropie. *Eforia spitalelor civile.*

EFÓRT, *eforturi*, s. n. Încordare a puterilor fizice sau psihice în vederea atingerii unui scop; străduanie, sforțare, străduință. *Efortul brigăzii trebuia întărit.* MIHALE, O. 249. *Numai Adina are s-o facă, firesc, fără efort, cu subtilitatea ei femenină.* C. PETRESCU, O. P. II 206. ✧ *Minimul efort* = direcție de desfășurare a unor fenomene (sociale) în sensul ocolirii rezistențelor pe care le întîlnesc în cale. ✧ Expr. **A face (sau a depune) un efort** (sau **eforturi**) = a se strădui. *Dacă popoarele vor fi vigilente și vor depune eforturi pentru a nu admite realizarea planurilor agresorilor, pacea lumii va fi asigurată.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2738. ✦ (Fiz.) Forță interioară într-un corp.

EFRÁCȚIE s. f. Spargere a unei uși, broaște, ferestre etc. făcută cu scopul de a jefui. ✧ (Jur.) *Furt prin efracție* = furt prin spargere.

EFUZIÚNE, *efuziuni*, s. f. 1. Manifestare puternică a unor sentimente (iubire, admirație, recunoștință etc.). V. căldură. *Titu îi mulțumi cu efuziune și-i povesti apoi cum a fost ieri prin sat.* REBREANU, R. I 116. *Iubirea de natură îi pătrunde atît de mult sufletul, încît îl face să*

se reverse în efuziuni lirice. GHEREA, ST. CR. III 288. *În sala de aşteptare, Ghiţă a mulţumit cu efuziune camaradului său.* CARAGIALE, O. II 246.

2. (Fiz.) Difuziunea unui gaz printr-un înveliş poros. — Pronunţat: *-zi-u-*.

EGÁL, -Ă, *egali, -e,* adj. 1. Care este la fel cu altul într-o anumită privinţă; (despre cetăţeni, naţiuni etc.) care au aceleaşi drepturi şi aceleaşi datorii. V. asemenea. *Faceţi ca-n astă lume să aibă parte dreaptă, Egală fiecare, şi să trăim ca fraţi!* EMINESCU, O. I 60. *Cînd romanii ocupară pămîntul, dacii toţi erau liberi şi egali; se bucurau toţi de aceleaşi drepturi.* BĂLCESCU, O. I 325. ◇ (Construit cu prep. «cu» sau cu dativul introducînd al doilea termen al comparaţiei) *Femeia în Republica Populară Romînă are drepturi egale cu ale bărbatului în toate domeniile vieţii economice, politice, de stat şi culturale.* CONST. R.P.R. 39. ◇ (Construit cu prep. «în» care introduce domeniul în care se face comparaţia) *Acest teren este egal în suprafaţă cu cel învecinat.* ◇ (Adverbial) *Pentru mine părerile sînt egal de legitime, egal de întemeiate şi, prin urmare, egal de respectabile.* CARAGIALE, O. III 270. ◇ (Substantivat) *Femeia participă cu titlul de egală a bărbatului în toate branşele economice şi sociale.* SAHIA, U.R.S.S. 108. *Faust sînt eu, chiar eu — nu altul — şi egalul tău sînt eu.* MACEDONSKI, O. I 276. (Loc. adj.) **Fără egal** = fără pereche, excepţional, neasemuit, extraordinar, neîntrecut. *Victorie fără egal.* (Expr.) **A trata** (cu cineva) **de la egal la egal** = a se comporta într-o împrejurare dată ca fiind în aceeaşi situaţie, pe aceeaşi treaptă cu partenerul său, a duce tratative cu cineva în condiţii de egalitate. (Sport) **A fi la egal** = a avea acelaşi număr de puncte. ✦ (Mat.) Care are aceeaşi valoare în aceeaşi unitate de măsură. *Două cantităţi egale cu o a treia sînt egale între ele.* ◇ (În construcţii eliptice) *Doi şi cu doi egal patru.*

2. (Despre obiecte, fenomene sau persoane, comparate cu ele însele, sub diverse aspecte, stări) Neschimbat, statornic, uniform, invariabil; monoton. V. liniştit, indiferent. *Ochii-s obosiţi de această privelişte egală a şesurilor.* D. BOTEZ, P. O. 60. *În glasul uscat şi egal al meşterului răzbea ca un răsunet din afundul suferinţilor trecute.* SADOVEANU, M. C. 174. *În tot ce urmează, persoanele toate păstrează un calm imperturbabil, egal şi plin de dignitate.* CARAGIALE, M. 325. ◇ (Adverbial, în expr.) **A-l fi** (cuiva) **egal** = a-i fi tot una, a-l lăsa indiferent. *Mi-e egal dacă pleci sau dacă rămîi.*

EGALÁ, *egalez,* vb. I. 1. Refl. reciproc. A fi la fel în anumite privinţe. *Duduia Lizuca şi cinele Patrocle, fiinţe simple care se egalează şi se pricep.* IBRĂILEANU, S. 7. ✦ Tranz. A face să fie la fel cu altul în anumite privinţe.

2. Intranz. (Sport) A ajunge la acelaşi număr de puncte. *Echipa Dinamo a egalat, jocul terminîndu-se cu 2-2.*

EGALÁRE s. f. Acţiunea de a (se) egala. *În jocul dintre «Dinamo» şi «Progresul», egalarea a venit în repriza a doua.*

EGALÁT, -Ă, *egalaţi, -te,* adj. Făcut sau devenit egal cu cineva; nivelat; uniformizat.

EGALITÁR, -Ă, *egalitari, -e,* adj. (Rar) Privitor la egalitatea politică; bazat pe egalitatea politică.

EGALITARÍSM s. n. Concepţie mic-burgheză care opune principiului socialist al repartiţiei după cantitatea şi calitatea muncii ideea unei nivelări a oamenilor în ceea ce priveşte consumul şi condiţiile de trai, indiferent de cantitatea şi calitatea muncii lor sociale.

EGALITÁTE, *egalităţi,* s. f. 1. Faptul de a fi egal; stare a două sau mai multe lucruri egale între ele. *Egalitatea a două triunghiuri. Egalitatea juridică a persoanelor.* ✦ (Sport) Acelaşi număr de puncte realizat de unul sau mai mulţi participanţi în cadrul aceluiaşi concurs sau în clasamentul general. *Echipele au terminat la egalitate.*

2. Principiu potrivit căruia tuturor oamenilor şi tuturor statelor sau naţiunilor li se recunosc aceleaşi drepturi şi li se impun aceleaşi îndatoriri, prevăzute de regula de drept; situaţie în care oamenii (găsindu-se în aceleaşi raporturi faţă de mijloacele de producţie) se bucură de aceleaşi drepturi şi au aceleaşi îndatoriri. *Între toate ţările trebuie să se stabilească legături economice şi culturale bazate pe egalitate şi avantaje reciproce, fără nici un fel de discriminare.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2756. *Egalitatea este acolo numai unde legile nu recunosc nici într-un caz drept de naştere.* BOLLIAC, O. 260. ◇ (Urmat de determinări introduse prin prep. «în» sau «de», indică domeniul în care se face comparaţia) *Înfăptuirea deplinei egalităţi în drepturi a minorităţilor naţionale este una din cele mai mari cuceriri ale poporului nostru.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2746.

3. Ansamblu a două expresii matematice reunite prin semnul egal (=).

EGALIZÁ, *egalizez,* vb. I. Tranz. (Rar) A face ca mai multe lucruri să fie egale între ele în anumite privinţe. V. nivela.

EGALIZÁRE s. f. Acţiunea de a egaliza şi rezultatul ei.

EGALIZATÓR, -OÁRE, *egalizatori, -oare,* adj. Care egalizează.

EGHILÉT, *eghileţi,* s. m. (Învechit) Şnur cu capetele împrăcate în metal, care împodobea în trecut uniforma unor categorii de ofiţeri. *Aghiotanţii zornăind de eghileţi în loja... care le fusese cedată pentru seara asta.* DUMITRIU, B. F. 160.

EGÍDĂ, *egide,* s. f. Ocrotire, protecţie. ◇ Loc. prep. **Sub egida** = sub auspiciile, cu îndrumarea şi răspunderea (unei instituţii, asociaţii etc.). *Sub egida Societăţii ştiinţelor medicale apar... reviste consacrate diferitelor ramuri ale medicinei.* IST. R.P.R. 752.

EGIPTEÁN[1], -Ă, *egipteni, -e,* adj. Care aparţine Egiptului sau locuitorilor lui. *Limba egipteană.* ✦ Provenit, originar din Egipt. *Bumbac egiptean.*

— Variantă: (franţuzism) **egipţián, -ă** (C. PETRESCU, I. II 190) adj.

EGIPTEÁN[2], -Ă, *egipteni, -e,* s. m. şi f. Persoană care aparţine populaţiei de bază a Egiptului. *Civilizaţia vechilor egipteni.*

EGIPTEÁNCĂ, *egiptence,* s. f. Femeie care aparţine populaţiei de bază a Egiptului.

EGIPTOLÓG, *egiptologi,* s. m. Învăţat care se ocupă cu egiptologia.

EGIPTOLOGÍE s. f. Ramură a orientalisticii care se ocupă cu studierea istoriei şi culturii vechiului Egipt.

EGIPŢIÁN, -Ă adj. v. egiptean[1].

EGLINDISÍ, *eglindisesc,* vb. IV. Refl. (Grecism învechit) A se distra, a petrece, a se amuza. *S-a eglindisit la bal la curte.* NEGRUZZI, S. I 240.

— Variantă: **englendisí** (ALECSANDRI, T. 454) vb. IV.

EGLÓGĂ, *egloge,* s. f. Gen de poezie pastorală; bucolică, idilă. *Eglogele lui Vergiliu.*

— Accentuat şi: *églogă.*

EGOCENTRÍSM s. n. Atitudine a celui care priveşte totul prin prisma intereselor şi sentimentelor personale.

EGOÍSM s. n. Atitudine de exagerată preocupare pentru interesele personale şi de nesocotire totală a

intereselor altora sau ale colectivității. *Sub înfățișarea bonomă se pitea un egoism crunt.* C. PETRESCU, Î. I 95.

EGOÍST, -Ă, *egoiști, -ste,* adj. (Despre persoane) Stăpînit de egoism; (despre manifestări ale persoanelor) determinat de egoism. *Un artist care plînge durerea lui și nu vede durerile altora e un artist egoist.* GHEREA, ST. CR. III 89. *Interesele egoiste ale proprietarilor aduseră ruinarea acestor țări.* BĂLCESCU, O. I 142. ✧ (Substantivat) *I-am spus că el însuși este un egoist și-un vanitos bolnav, cînd își închipuie că are dreptul să facă pe dezgustatul.* VLAHUȚĂ, O. A. 434.

EGOTÍSM s. n. Atitudine individualistă care provine din acordarea unei importanțe exagerate propriei persoane. *Egotismul este o limitare.* IBRĂILEANU, S. 201.

EGOTÍST, -Ă, *egotiști, -ste,* adj. Care acordă propriei persoane o importanță exagerată. *Atitudine egotistă.*

EGRENÁ, *egrenez,* vb. I. Tranz. A separa fibrele lungi de bumbac de semințele pe care ele sînt crescute, cu ajutorul unor unelte sau mașini speciale. *În R. P. Albania au intrat în funcțiune o fabrică nouă pentru țesături de lînă și o fabrică de egrenat bumbac.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2798.

EGRENÁRE, *egrenări,* s. f. Acțiunea de a egrena.

EGRENÁT s. n. Faptul de a egrena; egrenare.

EGRÉTĂ, *egrete,* s. f. **1.** Pasăre migratoare de baltă avînd spatele împodobit cu un mănunchi de pene albe și subțiri *(Egretta garzetta);* stîrc-alb. *Din scorburi bătrîne de sălcii, tresăreau egrete grațioase — ca niște bucăți de zăpadă înaripată.* SADOVEANU, O. A. II 126.

2. Mănunchi de pene sau de fire albe folosit în trecut ca podoabă la pălăriile femeiești, la chipiele militare, la turbane etc. *Iar printre fum, prin ceață, egretele-albicioase, Mișcîndu-se departe.* ALEXANDRESCU, P. 144. ✧ (Metaforic) *Un tren... pleca din gară, slobozind o egretă albă de fum.* C. PETRESCU, O. P. I 223.

EGÚMEN, *egumeni,* s. m. Conducător al unei mănăstiri de călugări; stareț, superior. *Bine-credincioșii egumeni grași își rînduiau gospodăriile pline ca stupii.* SADOVEANU, Z. C. 80. *O legătură cu felii de pere și de mere zvîntate la soare, mai pîntecoasă decît un egumen, ținea cumpănă în celalalt desag.* HOGAȘ, M. N. 154. *Spun că bietul Pipăruș A fost egumen pe la schituri.* COȘBUC, P. II 251.

EGÚMENĂ, *egumene,* s. f. Conducătoare a unei mănăstiri de călugărițe; stareță. *Egumena schitului Roșioara era maica Evlampia.* GALACTION, O. I 315.

EGUMENÍ, *egumenesc,* vb. IV. Intranz. (Rar) A îndeplini funcția de egumen, a conduce o mănăstire. *La Snagov... el egumenise ani îndelungi.* ODOBESCU, S. A. 300.

EH interj. Exclamație care exprimă dispreț, resemnare, blazare, dezamăgire, necaz. *Acum își făcea socoteală: patru kilograme de fîn, patruzeci de bani. Eh! ce scump e fînul!* DUNĂREANU, CH. 7. *Iar după cîteva clipe bătrînul luă vorba: Eh!... Să fii sănătos, băiete!... Așa ți-a fost norocul!* SANDU-ALDEA, D. N. 177.

EHÉ interj. v. **ehei.**

EHEHÉI interj. v. **ehei.**

EHÉI interj. Exclamație care exprimă admirație, bucurie, regret, nostalgie sau care însoțește evocarea unor amintiri, constatarea unor fapte etc. V. h e i. (Și în forma *ehe, ehehei, hehei* etc.) *Ehe! cunoaște domnu Samson lumea!* SADOVEANU, M. 164. *Hehei! unul e Galibardi: om, o dată și jumătate.* CARAGIALE, O. I 91. *Da unde vreai dumneata să mergi? — La Popeștii-de-Sus. — Ehei! La Pocovnicu Iordache!* id. P. 40.

— Variante: **ehé, ehehéi, hehéi** interj.

EHÓ s. n. v. **ecou.**

EI interj. **1.** Exclamație care introduce, însoțește, întărește sau exprimă o întrebare. *Ei, ce veste ne mai aduci de pe la tîrg?* CREANGĂ, P. 44. ✧ (Introduce o întrebare la care se așteaptă un răspuns afirmativ, aprobarea unei atitudini sau expresia unei admirații) *Ei, fata mea, nu ți-am spus eu că nu se mănîncă tot ceea ce zboară?* ISPIRESCU, L. 14. *Ei, Harap-Alb, așa-i că ai venit la vorbele mele?* CREANGĂ, P. 213. *Ei, vornice Moțoace... spune, n-am făcut bine că m-am mîntuit de răii aceștii și am scăpat țara de o așa rîie?* NEGRUZZI, S. I 153.

2. (Uneori repetat) Exclamație care exprimă sau însoțește și întărește un îndemn, o poruncă, o mustrare. V. i a. *Ei, du-te, du-te și las' să vedem!* CREANGĂ, P. 157. *Ei, ei! spînule, acuma să te văd cît ești de vrednic!* id. ib. 204. *Ei, Cătălin, Acu-i acu Ca să-ți încerci norocul.* EMINESCU, O. I 174.

3. Exclamație care exprimă mirare. *Ei, da din greu mai adormisem!* CREANGĂ, P. 278.

4. Exclamație care arată trecerea de la o idee la alta, mărind conținutul afectiv al frazei. *Ei, acum te uiți la cană Că s-a spart! Dar dă-o-n foc!* COȘBUC, P. I 237. *Ei, călțul meu, cînd ai știut tu în ce năcaz am intrat!* CREANGĂ, P. 212. *Rîzi?... Așa ți-i povestea?... Ei! las' că te-oi face eu să rîzi pîn-ți plînge.* ALECSANDRI, T. I 337. ✧ Expr. **Ei și?** v. și. **Ei așî?** v. așî. **Ei bine!** v. bine.

EJECTÓR, *ejectoare,* s. n. Aparat care servește la evacuarea fluidului dintr-un rezervor, pe care îl antrenează cu ajutorul unei vine de fluid.

EL, EA, *ei, ele,* pron. pers. III sg. **1.** (Ține locul unui nume, în special de ființă, alta decît cea care vorbește sau cu care se vorbește) *De-acum, de-acum ei sînt scăpați.* COȘBUC, P. I 110. *Din cărți de joc, din hîrtioare, Ea-și face parcuri și palate.* VLAHUȚĂ, O. A. 47. *De nu era el, te mîncam fript.* ISPIRESCU, L. 5. *Ea își aruncă fără voie ochii asupra ciocoiului.* FILIMON, C. 89. ✧ (Marchează o opoziție) *Eu știu munții, dar mai bine Mă știu ei întregi pe mine!* COȘBUC, P. II 169. ✧ (Urmează după predicat, cu valoare afectivă de întărire, repetînd subiectul exprimat printr-un substantiv) *Plopii! mă cunosc ei bine!* COȘBUC, P. I 261. *Și-a dat el spînul peste om vrodată.* CREANGĂ, P. 227. *Las' c-o veni ea vara.* BIBICESCU, P. P. 166. ✧ (Uneori fără acordul genului) *Mi-a spus el baba și, drept să-ți spun, tare mi-o venit rău.* CONTEMPORANUL, VI$_1$ 495. ✧ (Uneori pe lîngă un verb sau o construcție impersonală) *După vreme rea, a fi el vreodată și senin.* CREANGĂ, P. 235. ✦ (Familiar, la nominativ sg.) Soț, bărbat (respectiv: soție, nevastă).

2. (La genitiv, în forma (al, a, ai, ale) *lui, ei, lor,* cu valoare posesivă) *Poveștile isprăvilor lui încă nu mi le-a spus.* SADOVEANU, V. F. 17. *Căprioarele, ciutele, țapii și cerbii ies în poieni ca într-o domnie a lor.* id. ib. 17. *Și încîlcit e părul lui negru.* EMINESCU, O. I 88. *El vede de departe pe mîndra lui Marie.* id. ib. 97. *Lîngă trupul iubitei ei surioare.* CONACHI, P. 87. ✧ Expr. **Ai lui (ai ei)** = persoane legate prin interese comune, prietenie etc., (în special) rude foarte apropiate. **Ale lui (ale ei)** = a) lucrurile personale. *Se îmbracă și se înarmează Ivan cu toate ale lui.* CREANGĂ, P. 304; b) capriciile, toanele cuiva. *Lasă-l într-ale lui.*

3. (La dativ, în forma *lui, ei, îi, i, lor, le, li*) *Murgulețul e adăpat. Toma i-a grămădit în iesle un braț de fîn.* SADOVEANU, V. F. 36. *Căprarul vechi îi iese-n prag.* COȘBUC, P. I 100. *De Radu-i este mai cu grabă, Că Radu-i este cel mai drag.* id. ib. ✧ (Cu funcție de complement indirect, indicînd posesia) *E o căsuță puțintică și scundă; îi ajungem cu palma la streșină.* SADOVEANU, V. F. 39. *Nevasta i-a murit.* COȘBUC, P. I 229. *Barba-n pămînt i-ajunge.* EMINESCU, O. I 99. ✧ (Cu funcție de atribut,

indicînd posesia) *Ea-nlănțuiește gîtu-i.* EMINESCU, O. I 95. *Dar ochii-i ard în friguri.* id. ib. 96. ✧ (În forma *i* cu valoare neutră, în expr. ca *dă-i, zi-i) Pe urmă dă-i cu bere, dă-i cu vin, dă-i cu vin, dă-i cu bere... A făcut cinste d. Nae.* CARAGIALE, O. I 119.

4. (La acuzativ, în forma *il, l, o, îi, i, le). Fiecare cotlon pe care-l cercetam adăugea retragerii mele distanțe incomensurabile.* SADOVEANU, V. F. 18. *Cînd am văzut că a apucat-o* [pe junincă]... *m-am dus asupra lui cu bîta.* id. ib. 27. *Se coborî în grădină ca să-și răcorească pieptul de flacăra ce-l ardea.* FILIMON, C. 67. ✧ (Precedat de prepoziții, în forma *el, ea, ei, ele) S-a pus între el și noi depărtarea și lenea soarelui.* SADOVEANU, V. F. 26. *Fata s-a-ndrăgit de el.* COȘBUC, P. I 54. *Mult era frumos și bine aici, în fața valurilor ce se tăvăleau, greoaie, spre șesul depărtat. Venea cu ele și o adiere primăvăratică.* SLAVICI, O. II 11. ✧ (În forma *o* cu valoare neutră) *Cînd era de făcut ceva treabă, o cam răream de pe-acasă.* CREANGĂ, A. 70. *Pune mîna pe iapă... și tunde-o.* id. P. 47. *Au mai pățit-o și alții.* NEGRUZZI, S. I 69.

— Pronunțat: *ieu, iel, iei, iele.* — Forme gramaticale: gen. (al, a, ai, ale) *lui, ei, lor;* dat. *lui, ei, îi, i, lor, le, li;* acuz. *el, îl, l, ea, o, ei, îi, i, le, ele.*

ELABORÁ, *elaborez,* vb. I. Tranz. 1. (Cu privire la idei, doctrine, texte literare, juridice etc.) A da o formă definitivă pe baza unor elemente nesistematizate de mai înainte; a formula. V. crea, redacta. *Statul sovietic a elaborat mărețele planuri cincinale.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2538.

2. A efectua operațiile necesare pentru obținerea industrială a unui aliaj.

ELABORÁRE, *elaborări,* s. f. Acțiunea de a elabora și rezultatul ei; formulare. *Continuînd să dea ajutor pentru elaborarea invențiilor și raționalizării, cabinetul tehnic se preocupă permanent și de extinderea metodelor înaintate.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2696. *În elaborarea teoretică a problemelor perioadei de trecere de la capitalism la socialism, în condițiile specifice țării noastre, o deosebită însemnătate are activitatea științifică a catedrelor de științe sociale, publicarea de lecții, monografii, studii etc.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 362, 5/6. *Eminescu dispunea, în momentul elaborării poetice, de materialul de limbă necesar.* ROSETTI, S. L. 41.

ELÁN[1], *elani,* s. m. Animal rumegător cu coarne late și ramificate, din familia cerbilor, care trăiește în pădurile nordice ale Europei, Americii și Asiei *(Alces alces).*

— Variantă: (rar) **ialún** (SADOVEANU, N. P. 164) s. m.

ELÁN[2], *elanuri,* s. n. Însuflețire creatoare, avînt, entuziasm. *Elanul cu care oamenii muncii din țara noastră desfășoară, sub conducerea partidului, lupta pentru construirea socialismului constituie un izvor nesecat de noi și noi realizări.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2751. *Pasionatele elanuri patriotice din aceste legende au cauza și în mijlocul social în care trăia poetul* [Bolintineanu]. DEMETRESCU, O. 161. *Încîntat, se depărtă cu ea într-un elan furtunos și triumfal.* REBREANU, R. I 221.

ELÁSTIC, -Ă, *elastici, -e,* adj. 1. (Despre obiecte) Care are proprietatea de a-și modifica forma sub acțiunea unei forțe exterioare și de a reveni la forma inițială după încetarea acțiunii acestei forțe; flexibil. *Pantaloni albi și pantofi de olandă cu talpa elastică.* C. PETRESCU, Î. I 12. *Ana străbătea Calea Victoriei, legănată pe elastice roți de gumă, expusă ca într-o vitrină în automobilul cu largi ferestre de cristal.* id. C. V. 352. *Du-te de vezi... canapelile acele elastice care te saltă cu plăcere, iar nu scaune de lemn ce-ți intră în oase.* ALECSANDRI, T. 996. ✦ (Substantivat, n.) Țesătură în care sînt introduse fire de cauciuc și din care se fac diferite accesorii de îmbrăcăminte (bretele, jartiere etc.).

2. (Despre persoane, mișcări etc.) Mlădios, suplu. *Privea din urmă pe Luminița și Radu Comșa, mergînd alături, cu pas elastic.* C. PETRESCU, Î. I 19. ✧ Fig. *Adesea inteligența lui elastică... făcea impresia acelor tablouri cu perspective mari, adînci, pierdute, ce par a nu mai avea sfîrșit.* VLAHUȚĂ, O. A. III 11. ✧ (Adverbial) *A sărit în picioare, elastic și dintr-o singură mișcare.* IBRĂILEANU, A. 150.

ELASTICITÁTE, *elasticități,* s. f. Proprietatea de a fi elastic. *Elasticitatea lamelor de oțel.* ▭ *Vrînd să sporești peste măsură elasticitatea unui fir, i-o poți compromite: ori se rupe firul, ori, în cazul cel mai bun, dispare elasticitatea, rămînînd firul întins, fără să se mai poată-ntoarce la loc, în starea normală.* CARAGIALE, O. III 300. ✧ Fig. *Setea ei de a-l asculta îl animează, dă minții și glasului lui o elasticitate și-o vibrare particulară.* VLAHUȚĂ, O. A. III 63.

ELECTÍV, -Ă, *electivi, -e,* adj. Bazat pe alegere. *Principiu electiv.* ✦ Care are scopul sau dreptul de a alege. *La 5 ianuarie 1859, Adunarea electivă din Moldova a ales ca domnitor pe colonelul Alexandru Ion Cuza.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2878.

ELECTÓR, -OÁRE, *electori, -oare,* s. m. și f. 1. (În alegerile bazate pe vot indirect) Persoană care are mandat din partea unui grup de oameni să aleagă prin vot pe cineva într-o adunare a unei colectivități mai mari sau în conducerea unei astfel de colectivități. ✦ (În Germania feudală) Principe sau arhiepiscop care făcea parte din colegiul care alegea pe împărat. *Dintre cei șapte electori din secolul al XIV-lea, trei aparțineau bisericii.* ✧ (Adjectival) *Principe elector.*

2. (Peiorativ) Persoană care, în regimul burghezo-moșieresc, izbutea, prin diferite mijloace, să obțină (într-o circumscripție electorală) un mare număr de voturi pentru partidul sau mișcarea sa proprie.

ELECTORÁL, -Ă, *electorali, -e,* adj. Referitor la alegeri sau la alegători; în legătură cu alegerile, în vederea alegerilor. *Într-o atmosferă însuflețită, alegătorii circumscripției electorale orășenești nr. 90 au manifestat îndelung pentru partid și guvern.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2846. ✧ *Lege electorală* = lege care reglementează sistemul după care se fac alegerile și modul în care se împart mandatele. *Listă electorală* = listă pe care se înregistrează numele alegătorilor pentru a li se putea verifica dreptul la vot și a li se elibera cărțile de alegător. *Campanie electorală* = totalitatea mijloacelor de propagandă folosite în vederea unor alegeri. *Campania electorală se desfășoară în condițiile însemnatelor succese dobîndite de lagărul păcii, democrației și socialismului, în frunte cu marea Uniune Sovietică în lupta pentru pace.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2784. *Agent electoral* v. agent. *Clientelă electorală* = totalitatea cetățenilor care, în regimul capitalist, sînt atrași, prin mijloace demagogice, prin teroare sau prin falsuri, să voteze pentru un partid burghez. *O parte destul de însemnată a clasei muncitoare, înapoiată din punct de vedere politic, și în special marea masă a țăranilor noștri, constituia în mod obișnuit clientela electorală a diverselor partide politice care se schimbau la cîrma țării.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 15.

ELÉCTRIC, -Ă, *electrici, -e,* adj. Referitor la electricitate, care produce sau are energie legată de prezența electricității. *Motor electric. Sonerie electrică.* ▭ *Fixat în tavanul galeriei, se afla un bec electric.* BOGZA, V. J. 27. *S-a întunecat... Lămpile electrice încep a sclipi.* CARAGIALE, O. II 197. ✧ (Adverbial) *Batoză acționată electric.* ✧ *Cîmp electric* = regiunea spațiului în care se exercită forțe asupra corpurilor încărcate cu electricitate; stare fizică specială care există într-o asemenea regiune; sistem fizic care se află exclusiv în această regiune. *Energie electrică* = energie care este

proprie numai cîmpurilor electrice. *Scînteie electrică* = scînteie produsă prin apropierea a două corpuri încărcate cu electricitate de sens contrar. *Acest din urmă cuvînt, găsind un ecou în toate inimile, fu ca o schinteie electrică.* NEGRUZZI, S. I 154. (Fig.) *Cînd auzii glasul aramei tunătoare... Electrică schinteie simții... și bucuria, Din inimă pe chipu-mi suită cu mînia, Pe fruntea-mi se aprinse, în ochii-mi străluci.* ALEXANDRESCU, P. 145. *Lumină electrică* sau (familiar, substantivat) *electrică* = sistem de iluminație în care sursele de lumină sînt alimentate cu energie electrică. *Se face-n Borșa dispensar, Ba și electrică se face!* DEȘLIU, M. 34. *Mie mi se și năzar holdele... cirezile de vite... lumina electrică.* CAMILAR, TEM. 153. *Conductă electrică* sau *fir electric* = fir metalic, de obicei de cupru sau aluminiu, izolat ori nu, care servește îndeosebi la transportul și distribuția energiei electrice. *Centrală electrică* = sistem de instalații care servesc la producerea energiei electrice cu ajutorul unor generatoare puse în mișcare de motoare. *Arc electric* v. arc (5). *Sarcină electrică* = electricitate (1).

ELECTRICIÁN, *electricieni,* s. m. Tehnician specializat în lucrări privind instalațiile electrice. *Am pus electricienii să desfacă transformatorul in fața mea.* DEMETRIUS, C. 117. ✧ (Adjectival) *Muncitor electrician.*
— Pronunțat: *-ci-an.*

ELECTRICITÁTE s. f. **1.** Mărime de stare pe care o au corpurile după ce au fost frecate unul de altul și apoi separate; sarcină electrică. *Nici aviația, nici electricitatea, nici așa-zisa putere atomică n-au fost născocite ca să ni se ucidă pruncii și soțiile.* SADOVEANU, O. A. I 263. ✧ *Electricitate pozitivă* v. pozitiv. *Electricitate negativă* v. negativ. *Electricitate statică* v. static. ✦ Totalitatea fenomenelor electrice. ✧ *Electricitate atmosferică* = ansamblul fenomenelor electrice din atmosferă (fulgere, trăsnete etc.). ✦ (În vorbirea curentă) Lumină electrică. *Ca o stea va luci, într-o sară, electricitatea... lămpile și opaițurile vor păli sub răsăritul soarelui odrăslit de mîna omului.* CAMILAR, TEM. 145. *Mă voi zbate s-aduc la gospodărie un dinam... s-avem electricitate cît mai repede.* id. ib. 368.
2. Ramură a fizicii care se ocupă cu studiul fenomenelor electrice.

ELECTRIFICÁ, *electrific,* vb. I. Tranz. A introduce folosirea energiei electrice. *În numai trei ani s-au electrificat cu mult mai multe sate decît în peste 70 de ani de guvernare burghezo-moșierească.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2860.

ELECTRIFICÁRE s. f. Introducerea folosirii energiei electrice. *Comunismul este Puterea Sovietică plus electrificarea întregii țări.* LENIN, la STALIN, O. IX 125. *Electrificarea necesită crearea unor baze proprii industriale pentru producerea mașinilor electrice și a aparaturii respective.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 343.

ELECTRIZÁ, *electrizez,* vb. I. Tranz. **1.** A dezvolta o sarcină electrică în unele corpuri, prin frecare, contact cu alt corp, încălzire, acțiuni chimice sau inducție.
2. Fig. A produce asupra cuiva o impresie puternică și bruscă; a entuziasma, a înflăcăra. *O electrizase, mai ales, ritmul bizar al pașilor cu pintenii sunînd ca niște clopoței.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 205.

ELECTRIZÁRE s. f. Acțiunea de a electriza; starea unui corp care a fost electrizat.

ELECTRIZÁT, -Ă, *electrizați, -te,* adj. **1.** În stare de electrizare.
2. Fig. Înflăcărat, entuziasmat. *Pe loc ambele cete aprins electrizate Scot paloșele-n soare c-un freamăt de oțel.* ALECSANDRI, P. III 227.

ELECTROANALÍZĂ, *electroanalize,* s. f. Totalitatea metodelor electrochimice folosite în analizele chimice cantitative.
— Pronunțat: *-tro-a-.*

ELECTROCARDIOGRAFÍE s. f. Sistem de înregistrare grafică a tensiunilor sau a curenților electrici care însoțesc activitatea musculară a inimii.
— Pronunțat: *-di-o-.*

ELECTROCARDIOGRÁMĂ, *electrocardiograme,* s. f. Înregistrare grafică a tensiunilor sau a curenților electrici care însoțesc activitatea musculară a inimii.
— Pronunțat: *-di-o-.*

ELECTROCAUTÉR, *electrocautere,* s. n. Cauter care acționează prin încălzire electrică.

ELECTROCHÍMIC, -Ă, *electrochimici, -e,* adj. Referitor la electrochimie.

ELECTROCHIMÍE s. f. Ramură a chimiei fizice care studiază procesele chimice produse sub acțiunea curentului electric și fenomenele electrice produse de procese chimice.

ELECTROCUTÁ, *electrocutez,* vb. I. Tranz. A ucide sau a răni prin curent electric; a executa (un condamnat) cu ajutorul curentului electric.

ELECTROCUTÁRE, *electrocutări,* s. f. Faptul de a electrocuta (sau de a fi electrocutat); executarea unui condamnat prin curent electric foarte puternic. *Soții Rosenberg, doi oameni nevinovați, — au fost condamnați la moarte prin electrocutare pentru că au luptat alături de oamenii cinstiți din lumea întreagă pentru pace și libertate.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2563.

ELECTRÓD, *electrozi,* s. m. (Fiz., Chim.) Conductor electric prin care intră sau iese curentul dintr-un mediu conductor sau din vid.

ELECTRODINÁM, *electrodinamuri,* s. n. (Fiz.) Mașină care produce curent electric.

ELECTRODINÁMICĂ s. f. Ramură a fizicii care studiază acțiunile corpurilor străbătute de curenți electrici și inducția electromagnetică.

ELECTROFÓR, *electrofoare,* s. n. Aparat cu ajutorul căruia se produc sarcini electrice prin influență.

ELECTROGÉN, -Ă, *electrogeni, -e,* adj. Care produce energie electrică prin transformarea altor forme de energie. ✧ *Grup electrogen* = grup constituit dintr-un generator de energie electrică pus în mișcare de un generator de lucru mecanic (de exemplu un motor termic sau o turbină), care pune în mișcare generatorul electric. *Grupul electrogen servise ca sursă de energie electrică.* MIHALE, O. 23.

ELECTROLÍT, *electroliți,* s. m. Compus chimic care poate fi descompus prin acțiunea unui curent electric.

ELECTROLÍTIC, -Ă, *electrolitici, -e,* adj. Referitor la electroliză; produs prin electroliză; folosit la electroliză. *Cupru electrolitic.*

ELECTROLÍZĂ, *electrolize,* s. f. Descompunere chimică a unui electrolit sub acțiunea unui curent electric. *Prin electroliza apei se obține hidrogen și oxigen.*

ELECTROLIZÓR, *electrolizoare,* s. n. Aparat cu care se efectuează electroliza.

ELECTROMAGNÉT, *electromagneți,* s. m. Aparat avînd o bucată de oțel care dobîndește proprietăți magnetice cînd trece un curent electric printr-un fir metalic izolat care o înfășoară.

ELECTROMAGNÉTIC, -Ă, *electromagnetici, -e,* adj. Referitor la electromagnetism, bazat pe electromagnetism. ✧ *Cîmp electromagnetic* v. cîmp (3).

ELECTROMAGNETÍSM s. n. Totalitatea fenomenelor de acțiune și interacțiune între corpurile străbătute de curenți electrici sau între acestea și magneți; studiul acestor fenomene.

ELECTROMECÁNICĂ s. f. Parte a ingineriei privitoare la aplicațiile tehnice ale mecanicii, termodinamicii și electricității.

ELECTROMOTÓR[1], *electromotoare*, s. n. Mașină în care energia electrică se transformă în energie mecanică; motor electric.

ELECTROMOTÓR[2], **-OÁRE**, *electromotori, -oare*, adj. Care poate produce curent electric. *Tensiune electromotoare.*

ELECTRÓN, *electroni*, s. m. Cel mai ușor element constitutiv al corpurilor încărcate cu sarcină electrică negativă.

ELECTRÓNIC, -Ă, *electronici, -e*, adj. De electroni, referitor la electroni.

ELECTROSCÓP, *electroscoape*, s. n. Aparat care servește la constatarea prezenței electricității într-un corp.

ELECTROSTÁTICĂ s. f. Ramură a fizicii având ca obiect studiul fenomenelor care însoțesc electricitatea statică.

ELECTROTÉHNIC, -Ă, *electrotehnici, -e*, adj. De electrotehnică, privitor la aplicarea tehnică a fenomenelor electrice și magnetice. *Astăzi, datorită ajutorului frățesc și dezinteresat al Uniunii Sovietice, colaborării strînse cu țările de democrație populară, precum și investițiilor masive făcute de guvern, avem o industrie electrotehnică proprie.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2458.

ELECTROTÉHNICĂ s. f. Ramură a tehnicii care se ocupă cu aplicațiile fenomenelor electrice și magnetice. *Facultatea de electrotehnică.*

ELECTROTERAPÍE s. f. Tratament bazat pe acțiunea curenților electrici asupra organismului (în special asupra sistemului nervos).

ELEFÁNT, *elefanți*, s. m. Cel mai mare mamifer terestru de azi, cu pielea groasă și aspră, cu nasul modificat într-o trompă și colții (v. f i l d e ș) foarte mari; trăiește în regiunile păduroase ale Asiei de sud-est *(Elephas maximus)* și pădurile umede seculare ale Africii *(Laxodonta africana). Elefantul ți se părea purece pe lîngă acest cucoș.* CREANGĂ, P. 68. *Mai departe este Delhi, cetate fără rivale. Doisprece elefanți intră pe-a sale porți triumfale, Purtînd turnurile lor.* NEGRUZZI, S. II 131. *În vremea de demult, dobitoacele toate, De împăratul leu sătule, dezgustate, Își aleseră lor Un alt stăpînitor, Pe domnul elefant, cu nasul învîrtit, Puternic îndestul, dar însă necioplit.* ALEXANDRESCU, P. 126.

ELEGÁNT, -Ă, *eleganți, -te*, adj. **1.** (Despre oameni) Care se distinge prin armonia și bunul gust al înfățișării exterioare. *Se feri în lături, să salute pînă la pămînt o doamnă foarte elegantă.* C. PETRESCU, Î. II 123. *Din trăsură se coborî un tînăr, elegant coconaș, a cărui costum era după moda curții.* NEGRUZZI, S. I 16. ✦ (Despre obiecte de îmbrăcăminte) Cu gust, frumos. *Ce frumos șal!... Trebuie să facă vro sută de galbeni. — Tare-i elegant!* ALECSANDRI, T. 308.

2. Care se deosebește, care se caracterizează prin armonia formei, prin îmbinarea plăcută a elementelor, printr-o sobrietate plină de gust. V. g r a ț i o s. *Este însuși autor al cîtorva elegante pagini de teatru sau de nuvele.* MACEDONSKI, O. IV 27. *Dacă unele piese aveau oarecare expresii familiare, ele erau la locul lor, și îndată venea dialogul elegant, fără pretenție și natural.* NEGRUZZI, S. I 344. ✧ (Adverbial) *Scoate o tabacheră de aur, pe care o întinde «elegant».* CAMIL PETRESCU, T. II 90. ✦ F i g. Plin de tact, lipsit de brutalitate. *O soluție elegantă.*

ELEGÁNȚĂ s. f. Calitatea de a fi elegant. *Femeia avea mîini mici și o eleganță naturală în gesturi.* BOGZA, Ț. 17. *Iarna-i aducea aminte de policandrele saloanelor cu parchetul lustruit, de splendoarea și agitația balurilor, de eleganța rochiilor.* VLAHUȚĂ, O. A. 298.

ELEGIÁC, -Ă, *elegiaci, -e*, adj. Care are caracterele elegiei, care exprimă tristețe, melancolie, durere. *Să mai culegem, dintre puținele versuri rămase de la acest părinte al limbii noastre, o frumoasă cîntonetă de ton elegiac.* ODOBESCU, S. I 295. ✧ *Distih elegiac* v. d i s t i h. ✦ (Despre un poet) Care scrie elegii sau lucrări cu caracter de elegie. *Idilic și elegiac Nu pot fi eu, zădarnic, Sînt fiul unui neam sărac Ce s-a luptat amarnic Pentru pîne.* BENIUC, V. 111. ✧ (Substantivat) *Conachi a fost un elegiac.* ✦ Trist, jalnic. *Doi oameni... m-au ajutat să ies din potecile acestei elegiace mediocrități.* GALACTION, O. I 27.

— Pronunțat: *-gi-ac.*

ELÉGIC, -Ă, *elegici, -e*, adj. (Rar) Elegiac. *Această elegică și grațioasă baladă.* ODOBESCU, S. I 210.

ELEGÍE, *elegii*, s. f. **1.** Specie a poeziei lirice în care se exprimă jalea unui poet nemulțumit de realitatea vremii sale; p. e x t. plîngere, jeluire. *«Contemporanul» întrerupe pentru un moment cu nota lui socială eternele elegii ale epigonilor eminesciani.* ANGHEL, PR. 184. *În fața munților noștri, sufletul se lasă dus de visare: ca într-o elegie fără sfîrșit.* RUSSO, O. 100. *Că acela ce-n tragedii face patimi a vorbi Nu poate și-n elegie chinurile a descri* (= a descrie). ALEXANDRESCU, P. 47.

2. Compoziție muzicală cu caracter melancolic, trist. *Elegie de Massenet.* ✧ F i g. *Vîntul, încremenit pe creștetul înalt al pădurilor, nu-și mai cînta frunzelor eterna sa elegie.* HOGAȘ, M. N. 96.

ELÉI interj. Exclamație prin care se interpelează ascultătorul. *Privind... a porumbeilor iubire, Ziceau toate-așa, pe rînd: «Elei, soro! Elei, frate! Așa paseri desfrînate Mai văzut-ați încă voi?»* ALECSANDRI, P. I 206.

ELEMÉNT, *elemente*, s. n. **1.** Parte componentă a unui lucru; parte care contribuie la formarea unui întreg. *Termenii tehnici sînt printre cele mai mobile elemente ale vocabularului.* GRAUR, F. L. 83. *Elementele constitutive ale vieții lui sufletești.* EMINESCU, N. 83. ✦ Piesă sau ansamblu de piese al unei construcții, avînd un rol bine determinat în alcătuirea acesteia.

2. Persoană (care face parte dintr-o colectivitate). *În școală a fost un element bun.* ▭ *Elemente aparținînd claselor exploatatoare nu pot fi membri ai partidului.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 158. *Întorcîndu-se în Rusia, tînărul intelectual* [Turgheniev] *se simte atras de elementele progresiste.* SADOVEANU, E. 234.

3. (În filozofia antică) Fiecare din cele patru aspecte ale materiei (foc, apă, aer, pămînt) despre care se credea că stau la baza tuturor corpurilor și fenomenelor naturii; stihie. ✦ Fenomen al naturii care se manifestă ca o forță puternică.

4. Mediu în care trăiește o ființă. *Elementul peștelui e apa.* ▭ *Chiar un păstrăv adus la țărm are șanse să se mai întoarcă în elementul lui.* SADOVEANU, V. F. 110. ✦ F i g. Ambianța în care cineva se simte bine. *Trăiesc în durere că-n elementul meu.* ALEXANDRESCU, P. 79.

5. (Chim.) Substanță care nu poate fi descompusă în alte substanțe mai simple prin mijloace fizice sau chimice obișnuite și care poate forma, prin combinare chimică, diverse substanțe compuse.

6. (Fiz.) Pilă electrică; fiecare celulă a unei pile electrice primare sau secundare.

7. (În legătură cu o disciplină oarecare, mai ales la pl.) Principiu de bază, noțiune fundamentală; rudiment. *Elemente de geometrie.*

ELEMENTÁR, -Ă, *elementari, -e,* adj. **1.** De bază, esențial, fundamental. ✦ Fig. Simplu, ușor, puțin complicat.

2. (Despre cărți, manuale etc.) Care cuprinde elementele de bază ale unei științe. *Tratat elementar de anatomie.* ✧ *Învățămînt elementar* = prima treaptă a învățămîntului, cu caracter obligatoriu, unde se predau elementele de bază ale principalelor discipline științifice și literare.

3. Care ține de natură, de fenomenele ei. V. element (3). *Forță elementară.*

ELÉN, -Ă, *eleni, -e,* adj. Care aparține Greciei (în special Greciei antice), propriu Greciei; grec. *Coloniile grecești pontice... au răspîndit cultura elenă.* IST. R.P.R. 27. *Venise de la Atena ca profesor la școala comunității elene.* BART, E. 23. *Nu zic... că n-am început chiar a citi... poema elenă a lui Opian, apoi și cea latină a lui Grațiu Faliscu.* ODOBESCU, S. III 62.

— Variantă: **elín, -ă** (SADOVEANU, N. F. 32) adj.

ELENÍSM s. n. Etapă în istoria societății sclavagiste a popoarelor din bazinul Mării Mediterane cuprinsă între epoca cuceririlor lui Alexandru Macedon și sfîrșitul secolului I î.e.n., caracterizată la început printr-o perioadă de avînt, în care iau naștere forme noi de viață economică, politică și culturală, iar la sfîrșit, prin ascuțirea contradicțiilor interne, prin criză economică și politică.

ELENÍST, -Ă, *eleniști, -ste,* s. m. și f. Persoană specializată în studiul limbii și civilizației elene.

ELENÍSTIC, -Ă, *elenistici, -e,* adj. Care ține de elenism. *Epocă elenistică.*

ELEȘTÉU s. n. v. **heleșteu.**

ELÉV, -Ă, *elevi, -e,* s. m. și f. **1.** Persoană care învață într-o școală sau care este instruită de cineva; școlar. *Elev ești încă. Mă privești Cu ochi adînci, cu ochi de smoală. Ce gînd de fapte mari nutrești, Șezînd pe băncile de școală?* CASSIAN, H. 65. *Nu sînt student, sînt elev în clasa a opta.* DUMITRIU, N. 12. *Întoarse capul către un elev.* CAMIL PETRESCU, O. I 201. *Elevul de la școala de poduri și șosele, așezat pe scările ceardacului, privea cu nesaț satul în vale.* BUJOR, S. 116.

2. Persoană care urmează în concepții și acțiuni pe maestrul său; adept al unei doctrine; discipol, învățăcel.

ELEVATÓR, *elevatoare,* s. n. Instalație care, fără a se deplasa în timpul lucrului, servește pentru a transporta la o oarecare distanță greutăți mari, materiale etc. *Elevatoarele... vor înlocui truda brațelor.* PAS, Z. II 80. *Zgomotul elevatoarelor, bătaia pistoanelor, scrîșnetul macaralelor se potoliră, scăzînd treptat, înăbușite parcă de-o mînă nevăzută.* BART, E. 293. *Elevatoare... ridicau paiele de pe dinții mișcători ai batozei și clădeau singure stogurile galbene ca niște cozonaci.* ANGHEL, PR. 82. ✧ (Adjectival) *Mașină elevatoare.* ✧ (Anat.) *Mușchi elevator* = mușchi care ridică anumite părți ale corpului. *Mușchii elevatori ai pleoapei.*

ELEVÁȚIE, *elevații,* s. f. Reprezentare grafică, la scară, a fețelor exterioare ale unei construcții, mașini etc., prin proiecția lor pe un plan vertical.

ELIBERÁ, *eliberez,* vb. I. Tranz. **1.** A da libertate (cuiva), a pune în stare de libertate, a înlătura oprimarea, subjugarea suferită de cineva; a dezrobi, a descătușa. *Eliberînd Romînia, Armata Sovietică a dărîmat zidurile închisorii în care regimul burghezo-moșieresc și imperialismul străin țineau înlănțuit poporul romîn.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 517. *Opera de industrializare socialistă și de transformare socialistă a agriculturii eliberează pe omul muncitor de nesiguranța în fața zilei de mîine, de șomaj, mizerie, foamete.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2382. ✦ Refl. (Despre militari, ieșit din uz) A fi lăsat la vatră. *Sfîrșise cei șapte ani de armată și se eliberase.* CAMIL PETRESCU, O. II 99. ✦ Refl. (Chim.; despre atomi) A se desprinde dintr-o moleculă, rămînînd în stare liberă.

2. A desărcina dintr-o funcție. *A fost eliberat din postul de director.*

3. (Despre instituții, autorități) A da cuiva, la cerere, un act, o hîrtie oficială. *Sfaturile populare eliberează cetățenilor diferite acte de stare civilă.* ✦ (În magazine) A preda marfa contra bonului care atestă plata.

4. (Cu privire la o încăpere, un teren etc.) A face liber, a goli, a evacua. *Localul a fost eliberat la timp.* ▭ *Recoltarea grabnică a culturilor de toamnă este cerută și de nevoia de a elibera ogoarele pentru efectuarea însămînțărilor de toamnă.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2776. *Mîine vă eliberăm biroul... Vi-l amenajați cum credeți.* V. ROM. martie 1954, 43.

ELIBERÁRE s. f. Acțiunea de a elibera.

1. Punere în libertate, dezrobire, descătușare. *Eliberarea Romîniei de către Armata Sovietică n-a însemnat numai eliberarea națională a țării noastre, dar ea a creat condițiile necesare și toate premisele pentru zdrobirea claselor dominante — moșierii și capitaliștii.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 387. *Partidul revoluționar marxist este arma principală în mîinile clasei muncitoare, în lupta ei pentru eliberarea de sub jugul capitalist, pentru victoria socialismului.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 355, 2/2. ✦ (Ieșit din uz) Lăsare la vatră.

2. Desărcinare dintr-o funcție, dintr-un post. *Eliberarea tovarășului din funcția pe care o ocupa.*

3. Înmînare de către o instituție, o autoritate, a unui act la cerere. ✦ Predare a unei mărfi contra bonului de plată achitat.

4. (Chim.) Trecere a unui atom în stare liberă.

ELIBERATÓR, -OÁRE, *eliberatori, -oare,* adj. Care eliberează, dezrobitor. *Numai înaintarea victorioasă a Armatei Sovietice eliberatoare și doborîrea dictaturii fasciste de către forțele populare conduse de Partidul Comunist au salvat poporul romîn de la un adevărat dezastru național.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 517. *Numai existența și activitatea partidului fac cu putință ca proletariatul să devină conștient de misiunea sa istorică de clasă eliberatoare.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 122, 6/3. ✧ (Substantivat) *Fierbinte și nețărmurită este dragostea și recunoștința poporului nostru muncitor pentru Uniunea Sovietică, marea eliberatoare a patriei noastre.* SCÎNTEIA, 1951, nr. 2087.

ELÍCE, *elice,* s. f. **1.** Organ de mașină avînd forma unor aripi sau a unor lopeți fixate pe un ax rotativ și care servește la punerea în mișcare a unui avion, a unei nave sau a fluidului în care se rotește.

2. (Geom.) Linie curbă care taie sub un unghi constant generatoarele unui cilindru sau ale unui con.

— Variante: (franțuzism învechit) **elísă** (GHICA, S. 400), (rar) **helíce** (BART, S. M. 36) s. f.

ELICOIDÁL, -Ă, *elicoidali, -e,* adj. (Geom.) Care este în formă de elice (2).

ELICOPTÉR, *elicoptere,* s. n. Aparat de zburat, mai greu decît aerul, a cărui susținere și mișcare sînt asigurate de una sau mai multe elice care se rotesc în jurul unor axe aproape verticale, puse în mișcare de unul sau mai multe motoare. *Cu ajutorul elicopterului se poate decola și ateriza vertical.*

— Variantă: **helicoptér** s. n.

ELIDÁ, pers. 3 *elidează,* vb. I. Tranz. A înlătura, în scris sau în vorbire, vocala finală a unui cuvînt înaintea vocalei inițiale a cuvîntului următor. *În versul: «Și atîta de subțire să o tai c-un fir de păr», vocala «u»*

din cuvîntul «cu» a fost elidată. ◇ Refl. pas. *Vocală cu vocală venind în contact se elidează.* MACEDONSKI, O. IV 34.

ELIGÍBIL, -Ă, *eligibili, -e,* adj. Care întrunește toate condițiile spre a putea fi ales într-o funcție sau într-un loc de răspundere.

ELIGIBILITÁTE s. f. Faptul de a putea sau de a trebui să fie împuternicit într-o funcție, într-un loc de răspundere, pe bază de alegeri. *Eligibilitatea candidatului nu a fost contestată.*

ELIMINÁ, *elímin,* vb. I. Tranz. A îndepărta, a înlătura, a exclude dintr-un tot, dintr-un ansamblu. *Organismul elimină toxinele.* ▭ *Datorită respirației... sîngele poate absorbi fără întrerupere cantități mereu noi de oxigen și poate elimina în aerul înconjurător bioxidul de carbon acumulat în el.* ANATOMIA 66. ✦ (În învățămînt) A da afară din școală. *Vei fi eliminat din școală. Imediat voi supune cazul dumitale conferinței profesorale.* SADOVEANU, N. F. 145.

ELIMINÁRE, *eliminări,* s. f. Acțiunea de a elimina. *În perioada actuală statul realizează în mod consecvent politica de îngrădire și eliminare a elementelor capitaliste.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 534. ✦ Îndepărtare a unui elev din școală. *Această greșeală gravă... i-a adus eliminarea din toate școlile statului.* GALACTION, O. I 116.

ELIMINATÓRIU, -IE, *eliminatorii,* adj. Care elimină, care atrage (prin nerespectare) eliminarea. *Condiție eliminatorie.* ✦ (Despre una dintre probele unui examen) A cărei nereușită aduce excluderea din examene. *Probă scrisă eliminatorie.*

ELÍN, -Ă adj. v. elen.

ELINÉSC, -EÁSCĂ, *elinești,* adj. Elen. *Fu Cretus al meu nume, Și-n for purtam tunică cu ciucuri elinești.* MACEDONSKI, O. I 139.

ELINÉȘTE adv. (În) limba elenă, grecește. *Citea elinește, latinește, franțuzește și italienește.* CAMIL PETRESCU, O. I 303. *Cum! apoi dar ce înveți tu? — Elinește, am răspuns.* NEGRUZZI, S. I 4.

ELÍPSĂ, *elipse,* s. f. **1.** Locul geometric al punctelor dintr-un plan pentru care suma distanțelor la două puncte fixe, numite focare, este constantă.

2. (Gram.) Omiterea din vorbire a unor elemente care se subînțeleg sau care nu sînt absolut necesare pentru înțelesul comunicării.

ELIPSOGRÁF, *elipsografe,* s. n. Instrument care servește la desenarea elipselor.

ELIPSOÍD, *elipsoide,* s. n. Suprafață închisă ale cărei secțiuni plane sînt elipse și care are trei planuri de simetrie, perpendiculare două cîte două.

ELIPSOIDÁL, -Ă, *elipsoidali, -e,* adj. Care are forma unui elipsoid.

ELÍPTIC, -Ă, *eliptici, -e,* adj. **1.** (Geom.) În formă de elipsă (1). *Secțiune eliptică.* ◇ (Adverbial) *Erau muiate-n aur abisurile-albastre, Safire luminoase eliptic gravitau.* MACEDONSKI, O. I 90.

2. (Gram.) Care conține o elipsă (2). *Propoziție eliptică.*

ELÍSĂ s. f. v. elice.

ELÍTĂ, *elite,* s. f. **1.** (În loc. adj.) De elită = ales, deosebit. *Suflet de elită.* ▭ *Artistul nostru se afirmă și aci ca un talent de elită.* CARAGIALE, O. III 274.

2. (În societatea cu clase antagoniste) Parte a societății, ai cărei membri, avînd o poziție socială avantajată, se consideră superiori maselor. *Numai o politică sănătoasă creează condițiunile unei adevărate culturi, care nu poate fi numai a unei pretinse elite, ci trebuie să cuprindă viața nației în întregimea ei.* CAMIL PETRESCU, O. I 312. *Peste straturi, dalia, Ca o doamnă din elită Își îndreaptă talia.* TOPÎRCEANU, B. 48.

ELÍTRĂ, *elitre,* s. f. Fiecare dintre cele două aripi externe (anterioare), tari și acoperite cu chitină ale unor insecte, servind mai ales la apărarea aripilor moi posterioare.

ELIXÍR, *elixire,* s. n. **1.** Băutură cu proprietăți miraculoase, pe care o căutau în evul mediu alchimiștii; p. ext. (azi) băutură prețioasă. *Cînd lichiorul fu turnat, colonelul ridică în lumină paharul cu piciorul înalt, ținîndu-l între degetele grase, cu o luare-aminte și o înduioșare de savant examinînd un elixir miraculos.* C. PETRESCU, Î. I 5. ◇ Fig. *Torentele de apă gîlgîie neîntrerupt, învadînd... cele mai intime țesuturi* [ale pădurilor], *cu însuși prețiosul elixir al vieții vegetale.* BOGZA, C. O. 65.

2. (Farm.) Soluție alcoolică cu un conținut variabil de zahăr și cu diverse esențe sau extracte de plante medicinale. ✦ (Prin extensiune) Medicament. *Îi vestise răspicat moartea lui Onoriu Ionescu... Nimic nu-l mai putuse susține; elixirul din sticluța albastră se dovedise și el nefolositor.* SADOVEANU, P. M. 301.

ELIZÉU, *elizee,* s. n. Locul unde credeau cei vechi că se duc după moarte sufletele oamenilor virtuoși. ◇ (Adjectival; în expr.) *Cîmpiile elizee* = elizeul.

ELIZIÚNE, *eliziuni,* s. f. Suprimare a vocalei finale a unui cuvînt, înaintea vocalei inițiale a cuvîntului următor.

ELOCÍNTE adj. invar. (Învechit) Elocvent. *Stenografia... nu ne-a transmis elocintele cuvinte rostite de dînsul în Obștească Adunare.* GHICA, S. 633.

ELOCÍNȚĂ s. f. (Învechit) Elocvență. *Pe Grigorescu toate l-au emoționat... Din pînzele lui, de o elocință uimitoare, poți să-i reconstitui întreaga viață.* DELAVRANCEA, H. T. 264. *Soții de călătorie începuseră să murmure contra prelungirii călătoriei, îmi trebuia elocința lui Cicero, ca să-i conving.* BOLINTINEANU, O. 304.

ELOCUȚIÚNE, *elocuțiuni,* s. f. **1.** Mod de a exprima gîndirea prin cuvinte; stil. ✦ Alegerea și așezarea cuvintelor într-un discurs, pentru o exprimare artistică.

2. Parte a retoricii care tratează despre stil.

ELOCVÉNT, -Ă, *elocvenți, -te,* adj. **1.** (Despre persoane) Care are darul de a expune, de a prezenta un subiect în chip frumos și convingător. *Orator elocvent.* ◇ *Irena refuză să privească tabloul pe care i-l apropia de privire această fată elocventă.* CAMIL PETRESCU, N. 171.

2. (Despre lucruri, acțiuni) Care spune mult, plin de înțeles, demonstrativ, expresiv, semnificativ. *Gest elocvent. Privire elocventă.* ▭ *Presărat cu cetăți vechi în ruină și cu turle de biserici ascuțite, Ardealul își desfășoară peisajele... sub semnul acestor străvechi și elocvente construcții.* BOGZA, C. O. 9. *Dădea din mîini, cu o elocventă artă a gestului.* C. PETRESCU, C. V. 53. ◇ (Adverbial) *Trecînd pe lîngă tot ceea ce, atît de elocvent, viitorul și trecutul îngrămădesc pe malurile lui, Oltul își mînă mereu apele.* BOGZA, C. O. 204.

ELOCVÉNȚĂ s. f. Talent, iscusință de a vorbi frumos, convingător. *Redactori care lăudați Pe unii dintre candidați, Ce proștilor le dați virtuți Și elocvență celor muți.* ALEXANDRESCU, P. 171. ✦ Putere expresivă, calitate de a exprima ceva în mod sugestiv. *Mimică de o elocvență deosebită.*

ELOGIÁ, *elogiez,* vb. I. Tranz. A aduce laude, a vorbi bine despre calităţile sau meritele cuiva; a lăuda, a preamări.
— Pronunţat: *-gi-a.*

ELOGIÉRE, *elogieri,* s. f. Acţiunea de a elogia; laudă, preamărire. *Elogierea unui premiat.*
— Pronunţat: *-gi-e-.*

ELOGIÓS, -OÁSĂ, *elogioşi, -oase,* adj. Care laudă, preamăreşte. *Discurs elogios.*
— Pronunţat: *-gi-os.*

ELÓGIU, *elogii,* s. n. Laudă deosebită, apreciere foarte favorabilă la adresa unei persoane, unei realizări etc. *E o frumuseţe plină de armonie şi strălucire, părînd un elogiu superb al fiinţei umane.* BOGZA, C. O. 280. *Accept cu seninătate toate elogiile.* C. PETRESCU, C. V. 25. ✧ Expr. **A aduce elogii** sau **a face elogiul** unei persoane sau al unui lucru = a elogia. *Ţi-am făcut elogiul... biruinţelor ştiinţifice ale omului.* GALACTION, O. I 227.
— Pronunţat: *-giu.*

ELONGÁŢIE, *elongaţii,* s. f. Valoarea instantanee a deplasării unui corp faţă de poziţia sa de echilibru.

ELUCIDÁ, *elucidez,* vb. I. Tranz. A clarifica, a desluşi, a limpezi, a lămuri. *Aş dori să elucidăm împreună cîteva cestiuni prealabile.* CARAGIALE, O. VII 168. ✧ Refl. pas. *Documente istorice prin care se elucidează şi se dovedesc relaţiunile ţărilor romîne.* ODOBESCU, S. I 336.

ELUCIDÁRE s. f. Acţiunea de a elucida; lămurire, desluşire, explicare. *Nu găsesc în memoria mea... ştiinţele ce-mi trebuiesc pentru elucidarea faptelor ce voiesc să-ţi povestesc.* GHICA, S. 86.

ELUCUBRÁŢIE, *elucubraţii,* s. f. Combinaţie haotică de idei absurde, închipuire fantastică, vorbărie deşartă, aberaţie. *Tinerii noştri scriitoraşi ajung la cele mai absurde, la cele mai monstruoase elucubraţii, pe care le dau ca literatură de senzaţie.* VLAHUŢĂ, O. A. 232.
— Variantă: **elucubraţiúne** (pronunţat *-ţi-u-)* (HOGAŞ, DR. II 177) s. f.

ELUCUBRAŢIÚNE s. f. v. **elucubraţie.**

ELUDÁ, *eludez,* vb. I. Tranz. A ocoli, a evita intenţionat, a ignora în mod voit, a trece sub tăcere. *A eluda o dispoziţie administrativă.* ✧ Refl. pas. *Legea s-a eludat şi licitaţiunea a fost făcută numai de formă.* I. IONESCU, D. 27.

ELUDÁRE, *eludări,* s. f. Acţiunea de a eluda şi rezultatul ei; ocolire, evitare intenţionată, trecere sub tăcere. *Eludarea unor obligaţii.*

ELUVIÁL, -Ă, *eluviali, -e,* adj. (Despre soluri) Care s-a diferenţiat prin eluvionare.
— Pronunţat: *-vi-al.*

ELUVIONÁRE, *eluvionări,* s. f. Fenomenul de ridicare a sărurilor în soluţie şi a substanţelor coloide care se găsesc în dispersiune coloidală, din orizonturile inferioare ale unui sol spre cele superioare.
— Pronunţat: *-vi-o-.*

ELÚVIU, *eluvii,* s. n. Totalitatea produselor rămase pe loc în urma procesului de alterare şi dezagregare a rocilor.

ELVÉTIC, -Ă, *elvetici, -e,* adj. (Rar) Elveţian [2]. *Confederaţia elvetică.*

ELVEŢIÁN [1], *elveţieni,* s. m. Persoană care face parte din populaţia de bază a Elveţiei sau care este originară de acolo.
— Pronunţat: *-ţi-an.*

ELVEŢIÁN [2], **-Ă,** *elveţieni, -e,* adj. Care ţine de Elveţia sau se referă la Elveţia; al elveţienilor.
— Pronunţat: *-ţi-an.*

ELVEŢIÁNCĂ, *elveţience,* s. f. Femeie care face parte din populaţia de bază a Elveţiei sau care este originară de acolo.
— Pronunţat: *-ţi-an-.*

EMÁIL, *emailuri,* s. n. Smalţ. *Tanti Laura scoase din portţigaretul... cu încrustaţii de email o ţigaretă.* C. PETRESCU, Î. I 4. ✦ Obiect acoperit cu această substanţă. *Expoziţie de emailuri.*
— Pronunţat: *-mail* şi (mai rar) *-mai.*

EMAILÁ, *emailez,* vb. I. Tranz. A smălţui.
— Pronunţat: *-mai-.*

EMAILÁRE, *emailări,* s. f. Acţiunea de a emaila; smălţuire. *Emailarea unui vas.*
— Pronunţat: *-mai-.*

EMAILÁT, -Ă, *emailaţi, -te,* adj. Acoperit cu email; smălţuit. *Vas emailat.*
— Pronunţat: *-mai-.*

EMAILÓR, -OÁRE, *emailori, -oare,* s. m. şi f. Persoană specializată în lucrări de emailare; smălţuitor. *Emailor de insigne.*
— Pronunţat: *-mai-.*

EMANÁ, *emán,* vb. I. 1. Tranz. A degaja. *Florile emană parfum.*
2. Intranz. A proveni, a veni de la..., a izvorî, a-şi avea originea. *Decizia emană de la minister.* ▭ *Societatea Academică şi-a făcut iluziune cum că dînsa va putea în fiecare sesiune anuală să revază şi să corecteze lucrarea de peste an a comisiunii emanate din sînu-i.* ODOBESCU, S. II 388.

EMANÁRE, *emanări,* s. f. Acţiunea de a emana (1). *Emanarea unor gaze.*

EMANÁŢIE, *emanaţii,* s. f. (Şi în forma *emanaţiune)* 1. Emitere, degajare a unui gaz; (mai ales concretizat) ceea ce se degajă. *În căldură are să se evaporeze alcoolul, umplînd odaia cu o emanaţiune subtilă.* CARAGIALE, O. VII 299. *Soarele de amiazi varsă emanaţiuni voluptoase de căldură în rariştea pădurii şi subt umbra copacilor.* ODOBESCU, S. III 35.
2. Gaz obţinut prin dezintegrarea radiului, toriului sau actiniului.
— Variantă: **emanaţiúne** (pronunţat *-ţi-u-)* s. f.

EMANAŢIÚNE s. f. v. **emanaţie.**

EMANCIPÁ, *emancipez,* vb. I. 1. Refl. A se desprinde, a se elibera, a nu mai depinde (de ceva sau de cineva), a-şi cîştiga independenţa; a se elibera din iobăgie, din şerbie. *Iorgu se emancipase de frate-său Costache şi locuia singur.* CARAGIALE, O. III 12. ✧ Tranz. *Le vînduse cîteva sute de pogoane de pămînt... din dorinţa de a-i emancipa şi în acelaşi timp de-a se emancipa şi el de dînşii.* REBREANU, R. I 54. *Să emancipeze dar poezia pe femeie.* BOLLIAC, O. 44. ✦ (Despre copii şi adolescenţi) A-şi lua unele libertăţi nepotrivite pentru vîrsta sa.
2. Tranz. (Jur.; învechit) A scoate un minor de sub tutela părintească sau a tutorelui şi a-i acorda o parte din drepturile unui major, înainte de a ajunge la majorat.

EMANCIPÁRE, *emancipări,* s. f. 1. Eliberare, punere sau ajungere în stare de independenţă; eliberare din iobăgie, din şerbie. *Întoarcerea lui* [Tolstoi] *în patrie a avut loc tocmai cînd se produce emanciparea servilor.* SADOVEANU, E. 230.
2. (Jur.; învechit) Scoaterea unui minor de sub autoritatea părintească sau a tutorelui înainte de majorat.

EMANCIPÁT, -Ă, *emancipaţi, -te,* adj. 1. Care nu mai depinde (de ceva sau de cineva), care a devenit liber, care şi-a cîştigat independenţa; eliberat din iobăgie,

din șerbie. ✦ (Despre copii și adolescenți) Care și-a luat unele libertăți nepotrivite cu vîrsta sa. *Tînăr emancipat.* ✧ (Substantivat) *În clasa a patra... am trecut între emancipați.* GALACTION, O. I 14.

2. (Jur.; învechit, despre minori) Scos, înainte de majoratul legal, de sub autoritatea părintească sau a tutorelui.

EMANCIPÁȚIE s. f. (Învechit) Emancipare (1). *Socoteam că vremea emancipației popoarelor... a sosit.* NEGRUZZI, S. I 294. *De la emancipația vecinilor, aceste două clase, vecinii și cei slobozi, se împreunară într-una și țăranii nu se mai deosebiră decît în moșneni și clăcași.* BĂLCESCU, O. I 141.

EMBARGÓ, *embargouri,* s. n. Măsură prin care un stat interzice navelor altui stat, cu care se află în conflict, să părăsească porturile sale. ✦ Reținere a bunurilor aparținînd unui stat străin, în caz de conflict.

EMBATÍC, *embaticuri,* s. n. (Învechit, în feudalism) Formă de arendare a unei proprietăți pe timp lung, la expirarea căruia arendașul cîștiga drepturile de proprietate.

EMBATICÁR, *embaticari,* s. m. (Învechit) Persoană care ține o proprietate cu embatic.

EMBLÉMĂ, *embleme,* s. f. Obiect, imagine care poartă în mod convențional un anumit înțeles, o anumită idee; figură simbolică. V. i n s i g n ă. *Deodată, din rîndul gardului sovietic și deasupra liniei ferate, se înalță un arc uriaș. În mijlocul lui stă o stea mare roșie cu emblema comunistă: secera și ciocanul.* SAHIA, U.R.S.S. 8. *Jean Goujon... a creat... o splendidă emblemă a vînătoriei.* ODOBESCU, S. III 167. ✦ F i g. Simbol. *Albul este emblema nevinovăției.*

EMBOLÍE, *embolii,* s. f. Astuparea unui vas sanguin cu o masă solidă, mai ales cu un cheag de sînge.

EMBRIOLOGÍE s. f. Parte a biologiei care se ocupă cu studiul embrionului în toate fazele dezvoltării lui.
— Pronunțat: *-bri-o-*.

EMBRIÓN, *embrioni,* s. m. **1.** Nume dat oricărui organism din momentul fecundării ovulului pînă în momentul cînd toate organele sînt deplin formate. *O primă metodă* [de hibridare vegetativă]... *constă în adăugarea de gălbenuș embrionului de găină, în ou.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 357, 5/6. ✦ Germen al unei plante, existent în sămînța din care va lua naștere prin germinație o nouă plantă. *Cînd ele* [substanțele nutritive din sămînță] *au fost consumate de embrion, acesta începe să-și caute și să acumuleze materii nutritive din mediul înconjurător, devenind astfel o plantă independentă.* BOTANICA 24.

2. F i g. Început al unui lucru, al unei acțiuni, al unui plan etc.; prima fază a dezvoltării unei ființe sau a unui lucru, element din care se poate dezvolta ceva; germen.
— Pronunțat: *-bri-on.*

EMBRIONÁR, -Ă, *embrionari, -e,* adj. **1.** De embrion, care se referă la embrion, ca un embrion. *Viață embrionară.* ▭ *Alterații de tiroidă cu îngrămădire de celule embrionare în țesutul conjunctiv.* PARHON, O. A. I 284. *Așa cum dorm, cu genunchii la gură, par întorși, în această noapte de preistorie, la poziția embrionară a ființei lor.* BOGZA, C. O. 72. ✧ *Dezvoltare embrionară* = creșterea germenului în corpul mamei sau în interiorul oului.

2. F i g. Abia născut, la începutul dezvoltării sale; în fașă. *În momentele hotărîtoare ale revoluției* [din 1848] *însă, burghezia germană s-a dovedit incapabilă și neputincioasă să conducă masele poporului german la lupta împotriva feudalismului. Proletariatul era încă o clasă embrionară.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 158, 2/2.
— Pronunțat: *-bri-o-*.

EMERGÉNT, -Ă, *emergenți, -te,* adj. (Despre un corp) Care iese parțial dintr-un fluid; (despre radiații) care iese dintr-un mediu.

EMERGÉNȚĂ, *emergențe,* s. f. Ieșirea parțială a unui corp dintr-un fluid sau a unei radiații dintr-un mediu.

EMERÍ s. n. Șmirghel.

EMERÍT, -Ă, *emeriți, -te,* adj. (Numai ca determinativ pe lîngă nume indicînd o profesie) Titlu onorific acordat de către Prezidiul Marii Adunări Naționale persoanelor care s-au distins în chip deosebit în domeniul artei, al științei, al învățămîntului, al sportului etc. *Artist emerit al Republicii Populare Romîne. Profesor emerit.* ▭ *Se înființează titlul de «Medic emerit al Republicii Populare Romîne».* B. O. 1953, 55. ✦ Experimentat, versat, priceput. *Sînt un prozator tot așa de emerit ca și eminentul vostru bacal.* CARAGIALE, O. VII 429.

EMERSIÚNE, *emersiuni,* s. f. Ieșire parțială a unui corp dintr-un lichid în care a fost cufundat.

EMETÍC s. n. Tartrat de antimoniu și potasiu, întrebuințat în industria textilă ca mordant la prepararea lacurilor și în medicină.

EMFÁTIC, -Ă, *emfatici, -e,* adj. Plin de emfază; pretențios, bombastic, nenatural, umflat. *Stil emfatic.* ▭ *Bine-ai venit, tinere!... zise Miron Iuga... înăbușind răspunsul emfatic pe care Titu și-l pregătise încă din tren.* REBREANU, R. I 81. ✧ (Adverbial) *Vorbește emfatic.*

EMFÁZĂ s. f. Atitudine nenaturală și pretențioasă (în scris, în vorbire, în alte manifestări); exagerare, afectare, poză. *Aștept să mor... Bătrînul rostise cuvîntul cu simplitate, fără emfază, fără nici o clintire în trăsăturile zbîrcite și moarte înainte de moarte.* C. PETRESCU, A. 333. *Miron își îmbrățișă odrasla fără emfază, ca totdeauna.* REBREANU, R. II 16.

EMFIZÉM, *emfizeme,* s. n. Umflătură rezultată din infiltrarea aerului sau din dezvoltarea unui gaz în țesutul celular al unor organe sau sub piele. ✧ *Emfizem pulmonar* = dilatarea plămînilor provocată de pierderea elementelor elastice ale țesutului pulmonar și de înlocuirea lor prin țesuturi conjunctive neelastice.

EMICÍCLU s. n. v. **hemiciclu.**

EMIGRÁ, *emigrez,* vb. I. I n t r a n z. A pleca din patrie și a se stabili pentru un timp mai îndelungat sau pentru totdeauna în altă țară, adesea forțat de anumite împrejurări politice, economice etc.; a se expatria. V. b ă j e n i, b ă j e n ă r i.

EMIGRÁNT, -Ă, *emigranți, -te,* s. m. și f. Persoană care emigrează. V. b ă j e n a r. *Mulțimea unor emigranți, pe cheiuri, înainte de plecarea vaporului.* BOGZA, C. O. 210. *Trimise o solie și la craiul Poloniei, poftindu-l ca să nu sprijinească pe dușmanul său, Ieremia Movilă, nici să dea ocrotire emigranților din Ardeal.* BĂLCESCU, O. II 279.

EMIGRÁRE, *emigrări,* s. f. Acțiunea de a e m i g r a și rezultatul ei; expatriere. *Din cauza situației rele, are loc, către 1900, o masivă emigrare din Transilvania, mai ales din rîndurile țărănimii sărace.* IST. R.P.R. 436.

EMIGRÁT, -Ă, *emigrați, -te,* s. m. și f. Persoană care a plecat din patria sa și s-a stabilit într-o țară străină, forțat de anumite împrejurări politice, economice etc.; expatriat. *A călcat legea, forțînd ușa închisorii, în calitatea de membru al comitetului, ca să ajute un emigrat.* CAMIL PETRESCU, T. II

583. *În... această societate de emigrați și de localnici, două persoane numai îmi făcură o întipărire neștearsă.* NEGRUZZI, S. I 218.

EMIGRÁȚIE, (rar) *emigrații,* s. f. **1.** Situația în care se găsește o persoană emigrată.

2. Timpul în care cineva este emigrat.

3. Totalitatea persoanelor emigrate din aceeași țară, în același loc, într-o anumită epocă.

4. (Rar) Emigrare, expatriere. *După emigrația lui Cantemir, căzînd țara în ghearele fanarioților, mitropoliții la înscăunarea lor luase drept obicei a cere și încuviințarea patriarhului de Constantinopoli.* NEGRUZZI, S. I 241.

— Variantă: **emigrațiúne** (pronunțat *-ți-u-*) (GHICA, A. 60) s. f.

EMIGRAȚIÚNE s. f. v. **emigrație.**

EMINAMÉNTE adv. În gradul cel mai înalt, prin excelență. *Punct eminamente esențial pentru completa înțelegere a lucrului.* HOGAȘ, DR. II 169. *Rolul criticului de azi este eminamente constructiv.* VLAHUȚĂ, O. A. 230. *Era o gazetă eminamente combativă, făcînd crîncenă opoziție.* CARAGIALE, M. 52.

EMINÉNT, -Ă, *eminenți, -te,* adj. Care se distinge prin calități (în special intelectuale) deosebite; remarcabil, excelent, excepțional. *Un eminent om de știință.* ▭ *O îndeamnă să fie bucuroasă de Zăgreanu, care e un băiat eminent.* REBREANU, R. I 207. *Una din însușirile eminente ale d-lui Sadoveanu e putința de a spune tot ce vrea, tot ce are de spus.* IBRĂILEANU, S. 5. *Eminentul tînăr a fost viu felicitat de membrii comisiei.* CARAGIALE, O. II 142.

EMINÉNȚĂ, *eminențe,* s. f. (De obicei însoțit de pron. pos., cu valoare de pronume de reverență) Titlu dat episcopilor și cardinalilor catolici. *La unsprezece și jumătate vine eminența sa nunțiul papal.* VORNIC, P. 104.

EMINESCIÁN, -Ă, *eminescieni, -e,* adj. Al lui Eminescu, ca al lui Eminescu. *Între versurile poeților timpului și versurile eminesciene e o desfacere evidentă.* SADOVEANU, E. 83.

— Pl. și: (rar) *eminesciani* (ANGHEL, PR. 184).

EMÍR, *emiri,* s. m. Titlu dat unui guvernator sau unui principe domnitor în unele țări musulmane ale Orientului. *Emirii, vizirii și toți ofițerii așteaptă porunca să vie a se-nchina strălucirii tale.* CARAGIALE, P. 137.

EMISÁR[1], *emisari,* s. m. Trimis al unei organizații politice sau al unui stat (de obicei în altă țară) cu o misiune secretă; p. ext. orice persoană trimisă undeva cu o misiune oarecare. V. agent. *Ridică ochii turburi la emisarul acesta curios.* C. PETRESCU, A. 335.

EMISÁR[2], *emisare,* s. n. Canal sau conductă care servește la îndepărtarea apelor adunate într-un loc.

EMISFÉRĂ, *emisfere,* s. f. **1.** (Geom.) Jumătatea unei sfere.

2. Fiecare dintre cele două jumătăți ale globului pămîntesc, determinate de ecuator sau de primul meridian. *Pămîntul fiind un corp sferic, ecuatorul împarte pămîntul în două emisfere, numite după cei doi poli: emisfera nordică și emisfera sudică.* GEOGRAFIA FIZ. 24. ✦ (Astron.) Fiecare dintre cele două jumătăți ale sferei cerești, determinate de ecuatorul sau de primul meridian al acestei sfere. *Emisfera inferioară. Emisfera superioară.*

3. (În expr.) *Emisferă cerebrală* = fiecare dintre cele două jumătăți ale creierului mare.

— Variantă: **hemisféră** s. f.

EMISFÉRIC, -Ă, *emisferici, -e,* adj. Care este în formă de emisferă.

— Variantă: **hemisféric, -ă** adj.

EMÍSIE s. f. v. **emisiune.**

EMISIÚNE, *emisiuni,* s. f. **1.** Punere în circulație de către stat a hîrtiilor de valoare, a bancnotelor etc.

2. Producere de către un corp a unor gaze sau a unor radiații care se pot propaga în mediul înconjurător. ✦ Evacuarea în atmosferă a unui mediu gazos (mai ales la motoarele termice). ✦ Producerea unui semnal în telecomunicații.

3. Program transmis prin radio într-o ordine dinainte stabilită. *Emisiune pentru copii.* ▭ *Emisiunile pentru străinătate duc pînă la celălalt capăt al lumii știrile despre succesele muncii noastre pașnice, despre lupta popoarelor pentru pace, independență națională și bunăstare.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 343, 2/3.

— Pronunțat: *-si-u-.* — Variantă: **emísie** s. f.

EMISTÍH, *emistihuri,* s. n. Fiecare dintre cele două jumătăți ale unui vers (despărțite prin cezură).

— Variantă: **hemistíh** s. n.

EMÍTE, *emit,* vb. III. Tranz. **1.** (Cu privire la păreri, idei, teorii etc.) A enunța, a da la iveală, a exprima, a lansa. *Această părere... n-aș emite-o tocmai asupra unor versuri alcătuite de mine.* MACEDONSKI, O. IV 81.

2. (Cu privire la acte ale organelor de stat etc.) A elabora pentru a fi pus în aplicare; a da, a scoate. *Prezidiul Marii Adunări Naționale emite decrete.* ✦ (Fin.; cu privire la hîrtii de valoare, bancnote etc.) A pune în circulație.

3. (Despre un corp sau un dispozitiv) A produce radiații care se pot propaga în mediul înconjurător; a împrăștia, a răspîndi. *Soarele emite căldură. Orga emite sunete grave.* ▭ *E pretutindeni un foșnet de fire de borangic, de pînze de păianjen care emit sunete corespunzătoare.* BOGZA, C. O. 387.

EMITÉNT, -Ă, *emitenți, -te,* adj. Care emite hîrtii de valoare, bancnote etc.

EMÍTERE, *emiteri,* s. f. Faptul de a emite.

EMIȚĂTÓR, -OÁRE, *emițători, -oare,* adj. Care emite. ✧ *Post emițător* = post de radioemisiune. ✦ (Substantivat) Dispozitiv sau instalație care emite unde sonore ori electromagnetice sau impulsii de curent.

EMOLIÉNT, -Ă, *emolienți, -te,* adj. (Despre o substanță medicamentoasă) Care are proprietatea de a muia țesuturile congestionate sau înăsprite. *Substanță emolientă.* ✧ (Substantivat) *Doctorul a recomandat un emolient.*

— Pronunțat: *-li-ent.*

EMOTÍV, -Ă, *emotivi, -e,* adj. **1.** Care se referă la emoție. *Factor emotiv. Tulburare emotivă.* ▭ *Accentul emotiv cade, așadar, pe ultima propoziție din perioada întîi.* L. ROM. 1953, nr. 3, 66.

2. Care se emoționează ușor, care e stăpînit ușor de emoții; sensibil, impresionabil. *Fire emotivă.*

EMOTIVITÁTE s. f. Faptul de a se emoționa ușor; stare emotivă; însușirea de a fi emotiv. *Emotivitate exagerată.*

EMÓȚIE, *emoții,* s. f. Reacție afectivă puternică (și uneori neașteptată) de plăcere sau de neplăcere, adesea cu bruște și puternice modificări în activitățile organismului și în care se oglindește atitudinea individului față de realitate. *Bucuria neașteptată, spaima, mînia, neliniștea sînt tipuri de emoție.* ▭ *Doina aceasta se înalță pînă la cele mai pure și desăvîrșite trepte ale emoției.* BOGZA, C. O. 366. *Nu e întîmplare cît de neînsemnată care, spusă cu emoție, să nu ne intereseze.* VLAHUȚĂ, O. A. 466.

— Variantă: **emoțiúne** (pronunțat *-ți-u-*) (GALACTION, O. I 349, CARAGIALE, O. VII 33, ODOBESCU, S. III 19) s. f.

EMOȚIONÁ, *emoționez,* vb. I. Tranz. A produce (asupra cuiva), a provoca (cuiva) o emoție. *Are o idee care îl emoționează și pe el.* PAS, Z. I 122. ✦ Refl. A fi

cuprins, stăpînit de o emoție. *Caietele... și le întocmesc pe rînd... pe măsură ce învață să scrie și să se emționeze de întîmplările vieții.* BOGZA, C. O. 276.
— Pronunțat: *-ți-o-*.

EMOȚIONÁL, -Ă, *emoționali, -e,* adj. Care e propriu emoțiilor; provocat de o emoție; care produce emoție. *Unele versuri... ar putea să lipsească, fără a pricinui vreun neajuns pentru fondul emoțional.* GHEREA, ST. CR. I 213. *Impresia ce ne-o fac este cu totul lipsită de puterea zguduitoare, de virtutea emoțională.* CARAGIALE, O. III 255. ◇ (Substantivat, n.) *Procesul de creație al actorului nu se poate baza numai pe emoțional, după cum nu poate recurge numai la elemente raționale.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 164, 9/4.
— Pronunțat: *-ți-o-*.

EMOȚIONÁNT, -Ă, *emoționanți, -te,* adj. Care emoționează; mișcător. [Satele] *apar pe rînd... cu hămăitul cîinilor, înfundat, ca un semn cunoscut, și totuși de fiecare dată emoționant, al vieții care se desfășoară acolo.* BOGZA, C. O. 241. *Fraza se deschidea, se lărgea într-o bogăție de cuvinte sonore, puternice, emoționante.* VLAHUȚĂ, O. A. III 11.
— Pronunțat: *-ți-o-*.

EMOȚIONÁT, -Ă, *emoționați, -te,* adj. Cuprins de emoție; mișcat. *Tinichigiul mi-a apucat emoționat mîna, ținîndu-mi-o strîns un timp într-a lui.* SADOVEANU, N. F. 110. *Tînărul mulțumește profund emoționat, după care salută și se retrage.* SAHIA, U.R.S.S. 194. *Evantia se frămînta emoționată.* BART, E. 317.
— Pronunțat: *-ți-o-*.

EMOȚIÚNE s. f. v. **emoție.**

EMPIRÉU s. n. (În mitologia clasică) Partea cea mai de sus a bolții cerești, unde se credea că se află lăcașul zeilor.

EMPÍRIC, -Ă, *empirici, -e,* adj. Care se referă la empirism, care are la bază empirismul; bazat pe experiență. *Filozofie empirică.* ◇ *Medicină empirică* = metodă de tratare a bolilor pe bază de experiență și de practici neștiințifice, fără cunoștințe teoretice.

EMPIRIOCRÍTIC, -Ă, *empiriocritici, -e,* adj. Care ține de empiriocriticism, propriu empiriocriticismului.
— Pronunțat: *-ri-o-*.

EMPIRIOCRITICÍSM s. n. Curent filozofic idealist și reacționar, de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, care neagă existența obiectivă a lumii materiale și consideră lucrurile ca fenomene ale conștiinței, ca fiind complexe de senzații. *În opera sa genială «Materialism și empiriocriticism» Lenin a dat o lovitură nimicitoare empiriocriticismului.* ▭ *Rolul obiectiv, rolul de clasă al empiriocriticismului se reduce în întregime la faptul că este în slujba fideiștilor în lupta acestora împotriva materialismului în general și împotriva materialismului istoric în special.* LENIN, O. XIV 352.

EMPIRÍSM s. n. **1.** Curent filozofic care consideră experiența senzorială ca unica sursă a cunoașterii și a cunoștințelor.
2. Folosire exclusivă a experienței într-un domeniu oarecare de activitate, subapreciind rolul teoriei sau al abstracției științifice. *Pentru majoritatea actorilor noștri s-a pus, în ultimii ani, și se pune cu extremă acuitate astăzi, problema schimbării mijloacelor lor de creație, renunțarea la empirismul boem care a domnit în lumea teatrului burghez.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 164, 9/1.

EMPIRÍST, -Ă, *empiriști, -ste,* s. m. și f. Adept, partizan al empirismului.

EMPLÁSTRU, *emplastre,* s. n. Medicament de uz extern, compus dintr-o pastă vîscoasă, densă, întinsă pe o bucată de pînză, care se aplică pe un loc bolnav; plasture.

EMÚL, *emuli,* s. m. Persoană care se străduiește să egaleze sau să întreacă pe cineva activînd în același domeniu; rival, concurent (în special în artă și în știință). *După Alecsandri și Eminescu, care au creat adevărata limbă poetică pentru lirica noastră, Vlahuță e demnul urmaș și emul al lor.* GHEREA, ST. CR. I 246. *Toți emulii d-tale de aceeași școală vor gîndi toată noaptea... la isprava d-tale.* CARAGIALE, O. VII 231. *În școala de la Măgureanu... emulii lui Corai predau tinerilor greci și feciorilor noștri de boier «Memorabiile lui Socrate», «Phedon» și «Metafizica» lui Aristot.* GHICA, S. A. 69.

EMULÁȚIE, *emulații,* s. f. Rîvnă, sforțare, străduință de a egala sau de a întrece pe cineva (în special într-o activitate științifică, literară, artistică); întrecere. *Dublarea rolurilor constituie o tradiție valoroasă a marii arte scenice realiste, o metodă de emulație creatoare între actori.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2597. *Este o emulație între dînșii ca să găsească echivalentele românești ale neologismelor.* IBRĂILEANU, SP. CR. 201.

EMÚLSIE, *emulsii,* s. f. Amestec lichid al unor particule insolubile (de obicei de corpuri grase ori rășinoase), pentru a obține un preparat nou. ✦ Stratul sensibil la acțiunea luminii depus pe un material fotografic.

EMULSIONÁ, *emulsionez,* vb. I. Intranz. (Despre două lichide) A forma o emulsie. ✦ Tranz. A prepara o emulsie.

EMULSIONÁRE, *emulsionări,* s. f. Acțiunea de a emulsiona.

EMULSÓR, *emulsoare,* s. n. Aparat care servește la prepararea emulsiilor.

ENCEFÁL, *encefale,* s. n. (Anat.) Creier **(1).** *Neuronii care transmit excitația de la sistemul nervos central, adică de la encefal sau măduva spinării la mușchi... se numesc neuroni centrifugi sau motori.* ANATOMIA 187.

ENCEFÁLIC, -Ă, *encefalici, -e,* adj. Care aparține encefalului sau privește encefalul.

ENCEFALÍTĂ, (rar) *encefalite,* s. f. Boală cauzată de inflamarea encefalului. ◇ *Encefalită letargică* v. letargic.

ENCÍCLICĂ, *enciclice,* s. f. Circulară oficială trimisă de papă preoților sau episcopilor catolici. ◇ (Adjectival) *Scrisoare enciclică.*

ENCICLOPÉDIC, -Ă, *enciclopedici, -e,* adj. Care are caracter de enciclopedie, asemănător cu o enciclopedie, cuprinzător, vast (ca o enciclopedie). *Lucrare enciclopedică.* ▭ *S-a arătat adeseori... vasta știință a autorului și caracterul enciclopedic al lucrării sale.* L. ROM. 1953, nr. 3, 36. *Paginile cele mai interesante... sînt cele tipărite la 1875, în franțuzește, într-o mare publicație enciclopedică.* SADOVEANU, O. VI 452.

ENCICLOPEDÍE, *enciclopedii,* s. f. (Adesea urmat de determinări) Tip de dicționar (de obicei de mari proporții) care dă indicații precise și ample din toate domeniile de cunoștințe sau numai dintr-un anumit domeniu. *Enciclopedia agricolă.* ✦ Fig. Lucrare care conține ansamblul cunoștințelor fundamentale teoretice dintr-un anumit domeniu, sistematizate după un anumit plan. *«Istoria P. C. (b) al U.R.S.S.» — enciclopedia cunoștințelor de bază în domeniul marxism-leninismului.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2605.

ENCICLOPEDÍST, -Ă, *enciclopedişti, -ste,* s. m. şi f. 1. Nume dat gînditorilor progresişti, precursori ai revoluţiei franceze burgheze de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea, care s-au grupat în scopul editării « Enciclopediei ». *Dînd expresie interesului burgheziei în ascensiune de a dărîma vechile relaţii feudale, enciclopediştii au supus toate vechile concepţii şi aşezăminte sociale unei critici revoluţionare necruţătoare.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 122, 3/1.

2. (Rar) Persoană care are cunoştinţe enciclopedice.

ENCLÁVĂ, *enclave,* s. f. Termen generic pentru fragmentele de roci înglobate în masa rocilor eruptive.

ENCLÍTIC, -Ă, *enclitici, -e,* adj. (Gram.; despre cuvinte) Care este legat de un cuvînt precedent, făcînd corp cu el, şi nu are accent propriu. *În « ducîndu-mă », pronumele « mă » e enclitic.* ◇ *Articol enclitic* = articol hotărît pus la sfîrşitul unui cuvînt. *În cuvîntul « omul », « l » e articol enclitic.*

ENCOMIÓN, *encomioane,* s. n. (Grecism învechit) Cuvîntare de laudă, elogiu. *Să nu capeţi de la mine decît un encomion fluturatic şi fără temei.* ODOBESCU, S. III 10. — Pronunţat: *-mi-on.*

ENDECAGÓN, *endecagoane,* s. n. Poligon cu unsprezece laturi.

ENDECASILÁBIC, -Ă, *endecasilabici, -e,* adj. (Despre versuri) Care are unsprezece silabe.

ENDÉMIC, -Ă, *endemici, -e,* adj. (Despre unele boli) Care are cauze locale, specifice unei regiuni.

ENDEMÍE, *endemii,* s. f. Boală care izbucneşte periodic în aceleaşi regiuni.

ENDOCÁRD, *endocarduri,* s. n. Membrană subţire care căptuşeşte cavităţile inimii.

ENDOCARDÍTĂ, *endocardite,* s. f. Boală care constă în inflamarea endocardului.

ENDOCÁRP, *endocarpuri,* s. n. (Bot.) Ţesut vîrtos care îmbracă sămînţa unor fructe (ca: prunele, cireşele etc.). V. pericarp.

ENDOCRÍN, -Ă, *endocrini, -e,* adj. (Med., în expr.) *Glandă endocrină* = glandă care îşi varsă direct în sînge secreţiile conţinînd hormoni; glandă cu secreţie internă. *Glanda tiroidă şi altele asemănătoare ei, neavînd canale secretorii, au fost numite glande cu secreţie internă sau glande endocrine.* ANATOMIA 240. ✦ Care aparţine sau se referă la glandele cu secreţie internă. *Factori endocrini.*

ENDOCRINOLÓG, -Ă, *endocrinologi, -e,* s. m. şi f. Specialist în endocrinologie.

ENDOCRINOLOGÍE s. f. Ramură a medicinei care studiază glandele cu secreţie internă şi funcţiile lor.

ENDODÉRM, *endoderme,* s. n. (Anat.) Foiţa interioară a embrionului animalelor superioare, în prima lui fază de dezvoltare. *În embrionul pe cale de dezvoltare, apar treptat două straturi de celule: stratul embrionar extern (ectodermul) şi intern (endodermul).* ANATOMIA 264. ✦ (Bot.) Stratul interior al scoarţei unei tulpini sau al unei rădăcini; scoarţă primară.

ENDOGÉN, -Ă, *endogeni, -e,* adj. (Despre organele plantelor sau ale animalelor) De origine internă, născut şi dezvoltat în interiorul unui ţesut străin pe care-l străpunge mai tîrziu pentru a ieşi la iveală. ✦ (Despre fenomene geologice) Provocat de forţe care provin din interiorul pămîntului.

ENDOSMÓZĂ s. f. Fenomen de trecere a unei substanţe lichide printr-o membrană, din mediul exterior membranei în cel mărginit de aceasta (adesea sub influenţa unei diferenţe de potenţial electric între cele două feţe ale membranei).

ENDOTÉRMIC, -Ă, *endotermici, -e,* adj. (Despre fenomene şi reacţii fizice sau chimice) Care se produce cu absorbţie de căldură.

ENERGÉTIC, -Ă, *energetici, -e,* adj. Referitor la producerea şi folosirea diferitelor forme de energie. *O dată cu construirea unei puternice industrii grele, ţările de democraţie populară dezvoltă bazele de materii prime şi bazele energetice necesare aprovizionării acestei industrii.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2576. *Aceste alimente, producînd o cantitate de energie calorică, sînt numite alimente energetice sau termogene.* ANATOMIA 165.

ENERGÉTICĂ s. f. Ramură a fizicii care studiază fenomenele produse în sistemele fizice din punctul de vedere al transformărilor de energie dintr-o formă în alta; ramură a tehnicii care se ocupă cu studiul surselor şi posibilităţilor tehnico-economice de exploatare şi utilizare a diverselor forme de energie. *O dată cu întocmirea planului de electrificare s-au pus bazele unei noi orientări în dezvoltarea energeticii în ţara noastră.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 362, 5/1.

ENÉRGIC, -Ă, *energici, -e,* adj. (Despre persoane şi despre manifestările lor) Plin de vigoare, de energie; care dovedeşte forţă şi stăruinţă în acţiuni; hotărît, viguros. *Om energic.* ▭ *Au urmat ameninţări energice, amenzi.* SAHIA, N. 41. *Pînă să se hotărască să deschidă gura, se auzi un ciocănit energic în uşă.* REBREANU, P. S. 134. ◇ (Adverbial) *Prietenii de literatură găseau în el un scriitor format, pornit să muncească intens şi energic.* SADOVEANU, E. 172. ✦ Care oglindeşte energie (2). *Pe fruntea sa energică, Un tainic foc străluce.* ALECSANDRI, P. II 157. ✦ (Despre medicamente) Cu acţiune promptă, eficace.

ENERGÍE, *energii,* s. f. 1. Capacitatea unui sistem fizic de a efectua lucru mecanic la trecerea din starea sa într-o anumită stare de referinţă. *Punînd în valoare energia apelor noastre, vom trezi la viaţă regiuni înapoiate, vom crea posibilităţi pentru mari lucrări de irigaţie, pentru asanări şi lucrări de fertilizare a pămînturilor degradate şi inundabile.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 326. ◇ *Energie cinetică* v. cinetic. *Energie potenţială* v. potenţial. *Energie electrică* v. electric. *Energie atomică* (sau *nucleară*) v. atomic.

2. Forţă, putere, tărie, vigoare, capacitate de a acţiona. *Tineretul nostru studenţesc trebuie să-şi îndrepte energia şi avîntul spre cucerirea cetăţii ştiinţei.* CONTEMPORANUL, S. II, 1951, nr. 223, 1/6. *Ca pe orice fricos, pe Klapka îl înfierbînta curajul şi energia altora.* REBREANU, P. S. 105. *Amîndoi luptau, se îndemnau la muncă, îşi aduceau partea lor de energie în marea şi generoasa frămîntare a vieţii.* VLAHUŢĂ, O. A. III 75.

ENERVÁ, *enervez,* vb. I. Tranz. A aduce (pe cineva) într-o stare de enervare, a face (pe cineva) să-şi piardă calmul, să-şi iasă din fire, a irita, a înfuria. V. supăra, agasa. ✦ Refl. A ajunge într-o stare de iritare, a-şi ieşi din fire. *După cinci minute te enervezi şi-mi spui că-s tare de cap.* C. PETRESCU, C. V. 100.

ENERVÁNT, -Ă, *enervanţi, -te,* adj. Care enervează, care irită; supărător. *Cîtă vreme îi trebuie să citească ziarul desfăşurat, cu foşnetul enervant al hîrtiei.* C. PETRESCU, C. V. 42.

ENERVÁRE, *enervări,* s. f. Tensiune nervoasă caracterizată prin nelinişte, nerăbdare, agitaţie; iritare. V. agasare. *Adunase în ea atîta nelinişte, enervare, încordare mocnită şi frică.* DUMITRIU, B. F. 116. *O uşoară enervare începea să coprindă trupa de atîta lungă aşteptare.* D. ZAMFIRESCU, R. 258.

ENERVÁT, -Ă, *enervați, -te,* adj. În stare de iritare; scos din fire, devenit nervos, iritat. V. agasat. *Nu pot să mănînc acum înainte. Sînt obosit și enervat.* DEMETRIUS, C. 11. *La lumina vie și scurtă-a luminării, Comandanții enervați consultă hărțile.* CAMIL PETRESCU, V. 24. *Simțea bine că și el are de spus ceva... Enervat, se sculă de pe scaun și începu să măsoare în lung camera, cu pași mari, apăsați.* BART, E. 181.

ENGLENDISÍ vb. IV v. **eglendisi.**

ENGLÉZ[1], *englezi,* s. m. Persoană care face parte din populația de bază a Angliei sau care este originară de acolo.

ENGLÉZ[2], **-Ă,** *englezi, -e,* adj. Din Anglia, care aparține Angliei sau populației din Anglia; britanic. *Poporul englez.* ▭ *Lupta pentru interesele vitale ale clasei muncitoare engleze îmbinate cu interesele generale ale întregului popor, în scopul asigurării păcii și al redobîndirii unei adevărate independențe economice și politice a Angliei, este tot mai activă și mai largă în rîndurile clasei muncitoare engleze.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2840. ✦ (Substantivat, f.) Limba engleză. *Traducere din engleză.*

ENGLEZÉSC, -EÁSCĂ, *englezești,* adj. Caracteristic englezilor; din Anglia. *Costum englezesc. Stofă englezească.*

ENGLEZÉȘTE adv. Ca englezii, după obiceiul englezilor. ✧ Expr. **A o șterge** (sau **a pleca**) **englezește** = a pleca repede și pe neobservate. **A ști** (sau **a vorbi, a învăța** etc.) **englezește** = a ști (sau a vorbi, a învăța) limba engleză.

ENGLEZOÁICĂ, *englezoaice,* s. f. Femeie care face parte din populația de bază a Angliei sau care este originară de acolo.

ENGRÓS adv. v. **angro.**

ENIBAHÁR s. n. v. **ienibahar.**

ENIGMÁTIC, -Ă, *enigmatici, -e,* adj. Care constituie sau ascunde o enigmă, misterios, tainic, greu de înțeles. *Numai vîrfurile cele mai înalte zgîrie cerul pe alocuri, smîngălind cu calcarul lor cîteva stele albe, îndepărtate și enigmatice puncte de reper, în adîncimea cosmică a lumii.* BOGZA, C. O. 340. *Aluziile enigmatice nu le poate pricepe.* C. PETRESCU, O. P. I 47. *Îl privea cu aceeași enigmatică întrebare a ochilor.* D. ZAMFIRESCU, R. 45.

ENÍGMĂ, *enigme,* s. f. Fapt de neînțeles, lucru greu de lămurit, ascuns; taină, mister. *În călătoria aceasta a mea observ că mi se prezintă interesante enigme.* SADOVEANU, Z. C. 201. *Cînd ești enigma însăși a vieții mele-ntregi... Azi văd din a ta vorbă că nu mă înțelegi!* EMINESCU, O. I 232. ✦ Ghicitoare, șaradă. *Telegrama cu dezlegarea enigmei d-tale muzicale, sper c-ai primit-o.* CARAGIALE, O. VII 175.

ENOLOGÍE s. f. Știință aplicată care se ocupă cu vinificația și cu studiul produselor derivate ale viei și ale vinului.

ENORIÁȘ, -Ă, *enoriași, -e,* s. m. și f. Persoană care, practicînd un cult, ține de o anumită parohie. *Căutați și dumneavoastră* [locuințe] *printre enoriași.* DAVIDOGLU, M. 47.

— Pronunțat: *-ri-aș.*

ENORÍE, *enorii,* s. f. Parohie. *Cununia se celebra la amiazi la biserica enoriei.* GHICA, S. 35. *Convoiul... merge însoțit de întreg poporul enoriei.* ȘEZ. XII 20. ✧ *Preot de enorie* = paroh. *Știu prea bine că ei n-au pregătirea ce se cere unui preot de enorie.* STĂNOIU, C. I. 12.

ENÓRM, -Ă, *enormi, -e,* adj. Foarte mare, imens, colosal, uriaș. *Asemeni unui bărzăun enorm... dinamul bîzîie înfundat.* BOGZA, C. O. 178. *Pescarul de la apa Frumoasei încalță niște cizme enorme de cauciuc pînă la coapse.* SADOVEANU, V. F. 83. *Un cal... trîntit pe spate, sugrumat de jug, se zbătea din picioare, ca un gîndac enorm, cu fața-n sus.* VLAHUȚĂ, O. A. III 50. ✦ (Adverbial) a) Foarte mult. b) (Urmat de determinări adjectivale introduse prin prep. «de» formează superlativul acestora) Extrem de..., extraordinar de... *Urcuș enorm de greu.*

ENORMITÁTE, *enormități,* s. f. Lucru de necrezut, exagerare, absurditate. *Eram sigur că n-am putut să spun enormitățile pe care mi le atribuie.* GHEREA, ST. CR. III 67.

ENTERÍTĂ, *enterite,* s. f. Inflamația mucoasei care căptușește intestinul.

ENTEROCOLÍTĂ, *enterocolite,* s. f. Inflamație a intestinului subțire și a colonului.

ENTIMÉMĂ, *entimeme,* s. f. (Logică) Formă prescurtată de silogism, în care una dintre premise sau concluzia nu este exprimată ci subînțeleasă.

ENTITÁTE, *entități,* s. f. Conținut de sine stătător, existență delimitată (ca întindere, importanță, valoare etc.).

ENTOMOLÓG, -Ă, *entomologi, -e,* s. m. și f. Persoană specializată în entomologie.

ENTOMOLÓGIC, -Ă, *entomologici, -e,* adj. Privitor la entomologie, în legătură cu studiul insectelor. *Cercetări entomologice. Colecție entomologică.*

ENTOMOLOGÍE s. f. Ramură a zoologiei care se ocupă cu studiul insectelor.

ENTOMOLOGÍST, *entomologiști,* s. m. (Rar) Entomolog. *Se plecase... deasupra mușuroiului de furnici să le consemneze cu minuțiozitate de entomologist existența, obiceiurile, dramele, suferințele.* C. PETRESCU, O. P. II 177.

ENTÓRSĂ, *entorse,* s. f. Leziune traumatică a unei articulații rezultînd din extensia bruscă sau chiar ruperea ligamentelor.

ENTOZOÁR, *entozoare,* s. n. Animal care trăiește ca parazit în interiorul unei viețăți. *Limbricul și panglica sînt entozoare.*

— Pronunțat: *-zo-ar.*

ENTROPÍE, *entropii,* s. f. Mărime de stare termică a sistemelor fizice care crește în cursul oricărei transformări ireversibile a lor și rămîne constantă în cursul oricărei transformări reversibile.

ENTUZIÁSM s. n. Stare de însuflețire puternică, avînt, înflăcărare. V. exaltare, frenezie. *Astăzi poporul, stăpîn în propria lui țară, clădește cu un entuziasm fără precedent orînduirea nouă, socialistă.* CONTEMPORANUL, S. II, 1952, nr. 297, 3/1. *Nu mi-am cîntărit niciodată datoria. Mi-am dăruit tot sufletul și tot entuziasmul.* REBREANU, P. S. 94. *Trebuie să arătăm că în junie e entuziasmul lucrurilor mari și devotamentul pentru adevăr.* BĂLCESCU, O. I 327.

— Pronunțat: *-zi-asm.*

ENTUZIASMÁ, *entuziasmez,* vb. I. Tranz. A aduce în stare de entuziasm, a însufleți, a înflăcăra. V. exalta. *Concertul a entuziasmat pe toți ascultătorii.* ✧ Refl. *Vorbește-mi despre actele tale eroice. Sînt tînăr și vreau să mă entuziasmez.* SAHIA, N. 20.

— Pronunțat: *-zi-as-.*

ENTUZIASMÁT, -Ă, *entuziasmați, -te,* adj. (De obicei urmat de determinări introduse prin prep. «de» sau «pentru») Cuprins de entuziasm, însuflețit, înflăcărat. *Noră-mea... se arătă mai puțin entuziasmată de bravura mea.* C. PETRESCU, Î. II 185.

— Pronunțat: *-zi-as-.*

ENTUZIÁST, -Ă, *entuziaşti, -ste,* adj. (Despre persoane) Stăpînit de entuziasm, plin de ardoare, capabil de însufleţire, de avînt, gata să se devoteze unei idei, unei cauze mari. *Toţi constructorii entuziaşti ai socialismului din patria noastră au calităţile luptătorului conştient de măreţia cauzei pe care o apără.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2759. *Era cel mai entuziast, cel mai harnic şi nu cel mai puţin inteligent dintre tinerii care făceau, cum se zice, bucătăria gazetei.* VLAHUŢĂ, O. A. 257. ✧ (Substantivat) *Unde ni-s entuziaştii, visătorii, trubadurii, Să ne cînte rostul lumii şi splendorile naturii?* VLAHUŢĂ, O. A. I 65. ✦ (Despre acţiuni sau manifestări ale oamenilor) Care dovedeşte entuziasm. *Partidul nostru, ca şi partidele comuniste şi muncitoreşti din celelalte ţări democrat-populare, este organizatorul şi mobilizatorul maselor în munca entuziastă de construire a vieţii noi, socialiste.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 3-4, 49. *Cînd Apostol sfîrşi, îl întrebă cu o curiozitate entuziastă: Ei, şi acuma ce ai de gînd să faci?* REBREANU, P. S. 105.

— Pronunţat: *-zi-ast.*

ENUMERÁ, *enúmăr,* vb. I. Tranz. A număra unul cîte unul, a numi rînd pe rînd; a înşira. *Între junii cărora le-a plăcut şi le place a se ocupa de literatură trebuie să enumerăm şi pe d. Vasile Păun.* MACEDONSKI, O. IV 23.

ENUMERÁRE, *enumerări,* s. f. Acţiunea de a enumera şi rezultatul ei; înşirare. *Enumerarea se face şi aici sub formă de gradaţie, pornindu-se de la fiinţele cele mai apropiate: părinţii, fraţii, surorile.* L. ROM. 1953, nr. 3, 66. *Enumerarea elementelor componente ale unei limbi nu constituie... definiţia ei.* ROSETTI, I. SL. 12.

ENUMERATÍV, -Ă, *enumerativi, -e,* adj. Referitor la o enumerare; care conţine o enumerare. *Lista enumerativă a documentelor.*

ENUMERÁŢIE, *enumeraţii,* s. f. (Rar) 1. Enumerare. 2. Figură de stil constînd în înşirarea unor argumente, fapte, amănunte referitoare la aceeaşi împrejurare sau temă. ✦ (Învechit) Parte a unui discurs care precedă peroraţia şi în care autorul recapitulează argumentele expuse anterior.

ENÚNŢ, *enunţuri,* s. n. Formulare a datelor unei probleme; formulă prin care se enunţă ceva. *Tata se amuza de complicaţiile nefolositoare ale unora din enunţuri şi mă introducea în tainele simplificării lor.* SADOVEANU, N. F. 163.

ENUNŢÁ, *enúnţ,* vb. I. Tranz. (Cu privire la idei, teorii etc.) A formula, a exprima, a expune.

ENUNŢÁRE, *enunţări,* s. f. Acţiunea de a enunţa şi rezultatul ei; formulare, exprimare, expunere. *Enunţarea unor teorii.* ✦ Enunţ. *Enunţarea unei probleme.*

ENUNŢIATÍVĂ adj. f. (Numai în expr.) *Propoziţie enunţiativă* = propoziţie care cuprinde relatarea în mod obiectiv, fără participarea afectului, a unei constatări sau a unei observaţii. *Propoziţiile enunţiative sînt specifice descrierilor şi naraţiunilor.* GRAM. ROM. II 28.

ENZÍMĂ, *enzime,* s. f. Substanţă produsă de anumite celule vii, care are acţiune catalitică în multe reacţii din chimia organică. V. lipază, zimază.

EOCÉN s. n. Epocă geologică cuprinsă în partea inferioară a perioadei paleogene, caracterizată prin dezvoltarea numuliţilor; numulitic. *Maimuţele apar la sfîrşitul eocenului.*

— Pronunţat: *e-o-.*

EOLIÁN, -Ă, *eolieni, -e,* adj. Care este acţionat sau produs de vînt. *În vederea studierii posibilităţilor de utilizare a energiei eoliene din ţara noastră şi* [a] *dezvoltării construcţiei de motoare eoliene, s-a construit un tip original de anemograf cu ajutorul căruia vom putea stabili regimul vînturilor din ţara noastră.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 367, 5/3. ✦ *Formaţie eoliană* = formaţie geologică (dune, loess etc.) a cărei origine se datorează acţiunii de transport, de sedimentare sau de eroziune a vîntului.

— Pronunţat: *e-o-li-an.*

EOLÍTIC, -Ă, *eolitici, -e,* adj. Care aparţine epocii pietrei cioplite, referitor la epoca pietrei cioplite. ✦ (Substantivat, n.) Epoca pietrei cioplite.

— Pronunţat: *e-o-.*

EOLOTRÓP, -Ă, *eolotropi, -e,* adj. (Despre corpuri) Care nu este izotrop.

EOLOTROPÍE, *eolotropii,* s. f. Proprietate a unui corp de a fi eolotrop.

EPARHIÁL, -Ă, *eparhiali, -e,* adj. (Bis.) Relativ la eparhie, aparţinînd eparhiei. ✧ *Adunare eparhială* = adunare a deputaţilor unei eparhii.

— Pronunţat: *-hi-al.*

EPARHÍE, *eparhii,* s. f. Diviziune administrativă bisericească avînd drept şef un episcop; episcopie. *Numai în eparhia noastră sînt peste o sută de parohii văduvite.* STĂNOIU, C. I. 12. *Au adunat pre vlădicii şi arhimandriţii de pe la eparhiile şi monastirile lor... şi le s-au zis să facă cercetare la faţa locului.* NEGRUZZI, S. I 226.

EPATÁ, *epatez,* vb. I. Tranz. (Franţuzism) A uimi, a impresiona (prin purtare, atitudine, ţinută neobişnuită, extravagantă).

EPÁVĂ, *epave,* s. f. Rămăşiţă a unei nave distruse sau naufragiate, care pluteşte în larg sau este adusă de valuri în apropierea ţărmului ori pe ţărm. *Apa se oprea acolo învîrtindu-se cîtva timp în loc, în ochiul de anafor format de epava unui vechi vapor.* BART, S. M. 71. ✦ Fig. Persoană ajunsă în mizerie fizică şi morală.

EPENTÉTIC, -Ă, *epentetici, -e,* adj. (Fon.) Apărut prin epenteză. *Consoană epentetică.*

EPENTÉZĂ, *epenteze,* s. f. Fenomen fonetic constînd în apariţia, în interiorul unui cuvînt, a unui sunet nou. *Consoana «b» din cuvîntul «dambla» s-a dezvoltat prin epenteză.*

ÉPIC, -Ă, *epici, -e,* adj. (Despre opere, subiecte, forme literare) Care narează fapte ale eroilor unor întîmplări reale sau imaginare. ✧ *Gen epic* = unul dintre principalele genuri literare care cuprinde diverse specii de naraţiuni în versuri şi proză: balada, poema eroică, epopeea, nuvela, romanul etc. ✦ Fig. (Rar) Grandios, de proporţii vaste, asemenea cu faptele povestite în epopei şi poeme eroice.

EPICÁRP, (rar) *epicarpuri,* s. n. Membrană subţire care acoperă fructul unei plante. V. pericarp.

EPICÉN, *epicene,* adj. n. (Despre substantive nume de fiinţe) Care are aceeaşi formă pentru desemnarea ambelor sexe. *«Bîtlan», «privighetoare», «papagal» sînt substantive epicene.*

EPICÉNTRU, *epicentre,* s. n. (Geol.) Loc de pe suprafaţa globului, aşezat deasupra focarului unui cutremur.

EPICHEREÉMĂ, *epichereme,* s. f. (Logică) Silogism în care premisele apar amplificate prin adaosuri de motivări suplimentare.

EPICUREIÁN, -Ă adj. v. **epicurian.**

EPICUREÍSM s. n. v. **epicurism.**

EPICURIÁN, -Ă, *epicurieni, -e,* adj. Care ţine de doctrina lui Epicur, adept al epicurismului. *Şcoala epicuriană.* ✦ (Substantivat, depreciativ printr-o falsă interpretare a concepţiei lui Epicur) Persoană înclinată spre plăceri.

— Pronunţat: *-ri-an.* — Variantă: **epicureiún, -ă** adj.

EPICURÍSM s. n. Doctrină materialistă a lui Epicur, filozof grec din secolul al IV-lea î.e.n., care explica lumea, fenomenele, cunoașterea în chip raționalist-materialist și combătea misticismul, dar, în ce privește concepția morală, a încercat să creeze o teorie etică a fericirii raționale la baza căreia stă nu activitatea creatoare, ci repausul, liniștea și satisfacția individualistă, egoistă.

— Variantă: **epicureísm** s. n.

EPIDÉMIC, -Ă, *epidemici, -e,* adj. (Despre boli) Cu caracter de epidemie, contagios. *Hepatită epidemică.*

EPIDEMÍE, *epidemii,* s. f. Extindere, prin contaminare, a unei boli infecțioase la un număr considerabil de persoane dintr-o localitate, o regiune etc.; molimă. *Epidemiile au putut fi stăvilite de la primele cazuri declanșate, răspîndirea lor fiind împiedicată.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2613. *Vro epidemie domnește în oraș.* NEGRUZZI, S. II 229.

EPIDEMIOLOGÍE s. f. Știință care se ocupă de cauzele și natura epidemiilor, precum și de măsurile menite a le preveni și combate.

EPIDÉRMĂ, *epiderme,* s. f. Strat exterior, superficial, care acoperă derma și formează, împreună cu aceasta, pielea care învelește corpul omului și al animalelor superioare. ✦ Țesutul exterior de protecție al plantelor, format de cele mai multe ori dintr-un singur strat de celule.

EPIDÉRMIC, -Ă, *epidermici, -e,* adj. Care ține de epidermă, relativ la epidermă, de natura epidermei. *Celule epidermice.*

EPIDIASCÓP, *epidiascoape,* s. n. Aparat care servește la proiectarea pe un ecran a unei figuri iluminate convenabil, fie prin lumină transmisă, fie prin lumină reflectată.

EPIFÍZĂ, *epifize,* s. f. **1.** Capăt al unui os lung, format din țesut spongios. *În epifize, materia osoasă, necompactă, este formată dintr-o rețea de mici lamele.* ANATOMIA 135.

2. Glanda pineală.

EPIGÁSTRIC, -Ă, *epigastrici, -e,* adj. (Anat.) Cu privire la epigastru, care ține de epigastru.

EPIGÁSTRU s. n. (Anat.) Partea superioară a abdomenului, cuprinsă între coaste și ombilic; (popular) lingurea.

EPIGENÉTIC, -Ă, *epigenetici, -e,* adj. (Despre un depozit de minereu) Care e mai tînăr decît rocile în care e cuprins.

EPIGLÓTĂ, *epiglote,* s. f. Membrană fibro-cartilaginoasă, așezată în partea superioară a laringelui, care se ridică și astupă glota pentru a împiedica pătrunderea alimentelor în căile respiratorii. *Pe partea anterioară a laringelui, deasupra tiroidei, se află epiglota, închizînd intrarea în laringe în timpul înghițirii hranei.* ANATOMIA 71.

EPIGÓN, *epigoni,* s. m. (Adesea ironic și depreciativ) Urmaș, succesor (inferior predecesorilor). *Iară noi? noi, epigonii?... Simțiri reci, harfe zdrobite, Mici de zile, mari de patimi.* EMINESCU, O. I 35.

EPIGRÁF, *epigrafe,* s. n. Scurtă sentință (citată dintr-un autor) pusă la începutul unei cărți, unui capitol etc. pentru a indica în rezumat conținutul sau spiritul în care e scris. *Uneia dintre «însemnările» sale, care se cheamă Pădurea și Stepa, Turgheniev îi pune ca epigraf cîteva versuri.* SADOVEANU, E. 243. *Această idee... a fost înscrisă, drept epigraf, în fruntea uneia din cele cinci probe de traducțiune romînă de pre Erodot.* ODOBESCU, S. II 483. ✦ Scurtă inscripție pe fațada unei construcții, a unui monument etc.

EPIGRAFÍE s. f. (Ist.) Știință care se ocupă cu studiul inscripțiilor.

EPIGRAFÍST, -Ă. *epigrafiști, -ste,* s. m. și f. Specialist care se ocupă cu descifrarea și interpretarea inscripțiilor.

EPIGRAMÁTIC, -Ă, *epigramatici, -e,* adj. Care are caracter de epigramă, satiric, înțepător, usturător. *Stil epigramatic. Literatură epigramatică.* ▭ *Urmează înainte și răspunde prin forma epigramatică.* ALECSANDRI, S. 38.

EPIGRÁMĂ, *epigrame,* s. f. Scurtă poezie care satirizează elementele negative ale unui caracter omenesc, ale unei situații și se termină printr-o notă de spirit, îndeplinind adesea rolul unei critici sociale. *Cu grijă mare duce Nanu un mic volum de epigrame.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 193. *Autorul voia să facă o epigramă în contra dramelor ce au copleșit scena.* RUSSO, O. 138.

EPILEPSÍE, *epilepsii,* s. f. Boală a sistemului nervos care se manifestă prin accese de convulsii însoțite de pierderea cunoștinței (denumită impropriu și «boala copiilor»). *Tatăl copilului ne arată... că acesta are accese de epilepsie cînd ia o doză mai puternică de substanță tiroidiană.* PARHON, O. A. I 284.

EPILÉPTIC[1], -Ă, *epileptici, -e,* adj. Cu caracter de epilepsie, asemănător cu manifestările pricinuite de epilepsie. *Un paianjen păros... începu să fugă pe scîndura mesei cu mișcări epileptice.* C. PETRESCU, Î. II 90. ✧ (Adverbial) *Un tumult asurzitor de glasuri zbucni și mai năprasnic din gloata înfierbîntată. Sute de brațe goale se agitau epileptic în aer.* VLAHUȚĂ, O. A. I 149.

EPILÉPTIC[2], -Ă, *epileptici, -e,* s. m. și f. Persoană bolnavă de epilepsie.

EPILÓG, *epiloguri,* s. n. Parte finală a unei lucrări literare (de obicei a unui roman), în care autorul subliniază anumite idei din lucrarea sa prin fapte care încheie povestirea. ✦ Fig. Sfîrșit al unei situații, acțiuni etc. *Epilogul unei călătorii.*

EPILOGÁ, *epiloghez,* vb. I. Tranz. (Rar) A termina, a încheia. *Mascarada fusese prea mare, ca să poată fi epilogată așa de simplu.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 287.

EPINGEÁ s. f. v. **ipingea.**

EPÍSCOP[1], *episcopi,* s. m. Demnitar bisericesc care conduce o eparhie; vlădică. *Odată slujind un episcop oarecare de hramul bisericii la Buna-vestire din Iași, părintele Duhu intră în biserică.* CREANGĂ, A. 137.

EPISCÓP[2], *episcoape,* s. n. Aparat care servește la proiectarea pe un ecran, în lumină reflectată, a unei figuri iluminate convenabil.

EPISCOPÁL, -Ă, *episcopali, -e,* adj. De episcop, al episcopului. *Cîrjă episcopală.* ✦ Care aparține episcopiei. *Catedrală episcopală.* NEGRUZZI, S. I 194.

EPISCOPÁT, *episcopate,* s. n. Rangul, demnitatea, funcția de episcop; timpul cît este în funcție un episcop; episcopie. *Pînă în secolul al X-lea nu au existat episcopate în nordul Dunării — nici romane, nici grecești.* IST. R.P.R. 59.

EPISCOPÍE, *episcopii,* s. f. Ținut asupra căruia se extinde autoritatea unui episcop; eparhie; reședința episcopului. *Episcopia Romanului.* ▭ *Era la episcopia Galaților un fost diacon de la capela din Paris.* ARGHEZI, P. T. 7.

EPISÓD, *episoade,* s. n. **1.** (Într-o operă literară) Acțiune secundară într-o operă narativă ori dramatică sau un fragment din acestea. *În ultimul episod al romanului, autorul înfățișează convorbirea dintre Petrescu și meșterul Roman*

Lupu. CONTEMPORANUL, S. II, 1951, nr. 224, 2/3. ✦ (În drama veche grecească) Parte a acțiunii delimitată prin intervențiile corului. ✦ Frază muzicală de importanță secundară, intercalată între principalele părți ale unei compoziții, pentru a aduce o variație.

2. Întîmplare din viața cuiva; incident. *În neclintirea aceasta leneșă a practicii vechi cu undița, cîte un crap ruginit amesteca un episod dramatic.* SADOVEANU, V. F. 64. *Sînt două scene, ori două episoade din viața bucureșteană a lui Soleanu, pe care le vom atinge.* GHEREA, ST. CR. I 276. *Istoria prințului Vasilie înfățoșează niște episoade atît de tragice.* NEGRUZZI, S. I 283.

— Pl. și: (învechit) *episode* (ODOBESCU, S. III 78). — Variantă: epizód s. n.

EPISÓDIC, -Ă, *episodici, -e,* adj. Care ține de un episod, care nu este esențial pentru desfășurarea unei acțiuni sau a unui eveniment; întîmplător, incidental, secundar. *Rol episodic.* ▭ *Autorii stabilesc profiluri precise tuturor personagiilor, chiar și celor episodice.* CONTEMPORANUL, S. II, 1951, nr. 224, 2/5.

EPISTÁT, *epistați,* s. m. (Învechit) **1.** Cel mai mic grad de ofițer de poliție; (în trecut) subcomisar. *Cum să adormi tu poliția, cu toți sergenții, cu toți comisarii și cu toți epistații ei?* HOGAȘ, DR. II 130. *Abia scăpase... din mîna unui epistat.* MACEDONSKI, O. III 61. *Se gîndea ce-ar fi, dacă vreun comisar, vreun epistat ori vreun sergent... l-ar înhăța, l-ar duce la secție.* SLAVICI, O. I 327.

2. Persoană care administrează și supraveghează o gospodărie (casă sau moșie); administrator, intendent, logofăt, vechil. *L-am găsit ajutor logofătului Marinică, epistatul unei moșii ce aveam în Teleorman.* GHICA, S. 302.

— Variantă: ipistát (PAS, L. I 35, id. Z. I 161, CARAGIALE, O. I 43) s. m.

EPISTOLÁR, -Ă, *epistolari, -e,* adj. Privitor la modul, la arta de a scrie scrisori; (despre o operă literară) compus în formă de scrisoare. *Gen epistolar. Stil epistolar. Roman epistolar.*

EPÍSTOLĂ, *epistole,* s. f. **1.** (Astăzi pretențios sau glumeț) Scrisoare. *Dorim ca această mică epistolă să vă găsească veseli.* CARAGIALE, O. VII 30. *La citirea celor dintîi rînduri ale acestei epistole, ai crezut, sînt sigur, că-mi propuneam o biografie a mult regretatului și prețiosului nostru amic Nicu Bălcescu, și ai avut dreptate.* GHICA, S. A. 165. *Frumoasă este această epistolă, pornită din inimă și cu inimă scrisă.* ALECSANDRI, S. 89.

2. Compoziție literară în versuri, varietate a poeziei didactice, în care se tratează un subiect filozofic, moral etc. sub formă de scrisoare. *Epistolele lui Horațiu.* ▭ *Nici gîndeam ca pentru versuri să iau în mînă condei, Cînd țintirea-mi aici este la un alt fel de idei, Care nu cer epistole, nici fabule de glumit.* DONICI, la ALEXANDRESCU, M. 273.

EPISTOLÍE, *epistolii,* s. f. (Învechit și popular) Scrisoare. *Unii soldați... prindeau a scrie pe coji de mesteacăn, pe scîndurele, pe bucăți de cartoane, epistolii de dor și amărăciune către cei din țară.* CAMILAR, N. I 251.

EPITÁF, *epitafuri,* s. n. **1.** Inscripție funerară; placă de marmură, de piatră sau de metal, cu o inscripție funerară. *De obicei, citești un epitaf La cap de drum, pe-o piatră cenușie, Pe care-o spală ploi, se-așterne praf.* PORUMBACU, P. 118. *Ce epitaf să-nscrie ca lumii să arăte Că praful din cea groapă a fost un boier mare?* NEGRUZZI, S. II 247. ✧ Fig. *Înșiruite-n rafturi, pe brînci, supt vechea boltă, În fel de fel de sticle cu epitafuri varii, Dorm rarele selecții, recoltă cu recoltă.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 79. ✦ Mică bucată în versuri, compusă la moartea unei persoane.

2. Obiect de cult constînd dintr-o bucată de pînză pe care este brodată o scenă reprezentînd punerea în mormînt a lui Iisus Hristos; aer. *Pe la mieznul nopții se scula, aprindea la candelă făclia din vinerea paștilor de la epitaf.* GHICA, S. A. 49.

EPITALÁM, *epitalame,* s. n. (Livresc) Cîntec de nuntă sau mic poem compus în cinstea mirilor. *Scria... sonete pentru răsărita stea a Moldaviei, ode, epitalame în care toți zeii din Olimp figurau.* NEGRUZZI, S. I 206.

— Pl. și: *epitalamuri.*

EPITELIÁL, -Ă, *epiteliali, -e,* adj. Al epiteliului, referitor la epiteliu; cu caracter de epiteliu.

— Pronunțat: *-li-al.*

EPITÉLIU, *epitelii,* s. n. Țesut (alcătuit din celule legate între ele printr-o substanță intercelulară) care formează suprafața de înveliș a pielii, a mucoaselor, a canalelor excretoare ale glandelor etc.

— Pronunțat: *-liu.*

EPITÉT, *epitete,* s. n. Determinant expresiv (mai ales adjectiv) pus pe lîngă un substantiv. *Nu poate să fie vorba... de acești înjghebători de rime și de epitete furate, cînd vorbim despre adevărați poeți.* GHEREA, ST. CR. I 148. [La Eminescu] *cuvintele au suflet, culoare, formă, fiecare epitet e o explozie de lumină.* VLAHUȚĂ, O. A. 239. *Bahluiul a avut onoarea a fi cîntat în versuri de poetul Alecsandri, ce-i dete epitetul de lăcaș al broaștelor.* BOLINTINEANU, O. 276.

EPITRAHÍL, *epitrahile,* s. n. Patrafir. *Omoforul, rucavițele, tiara, epitrahilul, sita și cîrja vin de la Dositheï.* ARGHEZI, P. T. 25. *Epitrahilul de mătase pe care se vede figurat chiar banul Barbu cu portul călugăresc de pe atunci.* ODOBESCU, S. I 335.

EPÍTROP, *epitropi,* s. m. (Azi rar) **1.** Tutore. V. curator. *A venit vremea ca epitropii să se întrebe și să se sfătuiască ce e de făcut cu Constantin.* GALACTION, O. I 115. *Primise sarcina ce i se detese de tribunal să-i fie epitrop.* MACEDONSKI, O. III 63. *Fiind acum de măritat o fată foarte rară Ș-ai ei epitropi căutînd bărbat în altă țară.* ALEXANDRESCU, M. 170.

2. (Mold.) Administrator al unui bun, în special al averii unei instituții bisericești; efor.

— Accentuat și: *epitróp.*

EPITROPÍE, *epitropii,* s. f. (Azi rar) **1.** Tutelă. V. curatelă. *La 1774, el pierdu pe tată-său și împreună cu frate-său... rămaseră supt epitropia unchiului lor, banul Mihai Cantacuzino.* BĂLCESCU, O. I 86. *Pîrvuleștii numesc pe Vlăduț domn, dar, văzînd pe acesta că voiește a se elibera de epitropia lor, îl ucid și dau puterea... «lui» Neagoie Basarab.* id. ib. II 17. ✦ Îngrijire. *De mult nu te-am văzut! — De mult, dragă Luluță... tocmai de cînd te-o luat cucoana Chirița sub epitropia ei și te-o adus la Bîrzoieni.* ALECSANDRI, T. I 187.

2. (Mold.) Consiliu de epitropi care administrează o avere publică, un așezămînt; instituție condusă de un consiliu de epitropi (v. eforie).

3. Funcția de epitrop.

EPÍU, *epiuri,* s. n. Dig de piatră sau de fascine, construit de la malul unei ape către larg, pentru a-i micșora lățimea sau pentru a apăra malurile de eroziuni; pinten.

EPIZÓD s. n. v. episod.

EPIZOOTÍE s. f. Extindere prin contaminare a unei boli infecțioase la un număr mare de vite dintr-o localitate sau dintr-o regiune. *Dezvoltarea creșterii animalelor este strîns legată de combaterea epizootiilor.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 382, 5/4. *Caii și boii nu se mai îmbolnăvesc... epizootia intră în gaură de șarpe, lăcustele fug.* GHICA, S. A. 89.

EPOCÁL, -Ă, *epocali, -e,* adj. Menit să marcheze o epocă; de mare răsunet, de o valoare covîrşitoare. *Victoria epocală a Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie a zguduit lumea capitalistă: socialismul a izbîndit pe a şasea parte a lumii.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 245. *Pentru toţi oamenii cinstiţi din lume, victoriile epocale ale Uniunii Sovietice pe frontul construcţiei paşnice şi al construirii comunismului sînt un prilej de bucurie, dătător de noi forţe şi încredere în victorie.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2640.

EPÓCĂ, *epoci,* s. f. **1.** Perioadă în dezvoltarea istoriei sau a unui domeniu de activitate, care se deosebeşte de celelalte prin anumite evenimente caracteristice, remarcabile. *Leninismul este marxismul epocii noastre, steagul luptei pentru comunism.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2562. *Pentru crearea unei întregi linii a acţiunii rolului e necesară o cunoaştere amănunţită a piesei, a epocii, a vieţii.* V. ROM. februarie 1952, 13. *Încă înainte de 1290, epocă cînd cronicile şi hrisoavele pun venirea Radului Negru v., se aflau prinţi romîni.* BĂLCESCU, O. I 136. ✧ *Costum de epocă* = îmbrăcăminte caracteristică unei perioade din trecut. ✧ E x p r. (Prin exagerare) **A face epocă** = a atrage atenţia, a face vîlvă, a se impune (la un moment dat).

2. Timp, vreme (în care se repetă periodic acelaşi lucru în aceleaşi condiţii). *Epoca însămînţărilor.* ▭ *Şi zilele treceau. Epoca negurilor în deltă sosise.* BART, E. 386.

3. Subdiviziune a unei perioade geologice. *Au fost descoperite vase de ceramică din a doua epocă a fierului.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 384, 5/6.

— Accentuat şi: *épocă.* — Pl. şi: (învechit) *epoce* (GHEREA, ST. CR. II 294, EMINESCU, O. I 140). — Variantă: (învechit) **epóhă** (RUSSO, S. 73, ALECSANDRI, T. 1035, NEGRUZZI, S. I 275) s. f.

EPÓDĂ, *epode,* s. f. Poezie compusă din distihuri. *Epodele lui Horaţiu.*

EPÓHĂ s. f. v. **epocă.**

EPOLÉT, *epoleţi,* s. m. Bandă de stofă (uneori tivită sau acoperită cu galon de fir, alteori mărginită şi de franjuri), care se aplică pe umerii uniformelor. [Generalul], *cu epoleţi mari de aur care căzeau pe umeri în jos, trecea zvelt de la o sală la alta.* CAMIL PETRESCU, O. I 193. *Sublocotenentul îşi aranjă... zăpăcit epoletul stîng.* SAHIA, N. 89.

— Pl. şi: (n.) *epolete* (NEGRUZZI, S. I 66), *epoleturi* (KOGĂLNICEANU, S. 111).

EPÓNJ s. n. Ţesătură moale, cu fire buclate pe una din feţe sau pe amîndouă feţele, din care se fac prosoape, halate de baie etc.

EPOPÉE, *epopei,* s. f. Poem epic de mari dimensiuni, în care se povestesc în versuri fapte eroice, legendare sau istorice; p. e x t. producţie epică. *Pentaur ridică vocea, şi pe harpa lui de bard Epopeea strălucită curge falnică şi clară.* MACEDONSKI, O. I 104. *Cîte-o femeie cu faţa înfundată în capşon îşi desfăşura trecătoarele umbre prin spaţiul neguros, asemenea zeilor întunecaţi din epopeile nordice.* EMINESCU, N. 34. ✦ Şir de evenimente măreţe, de fapte eroice şi glorioase. *Marea epopee a victoriei popoarelor sovietice asupra agresorilor fascişti nu a fost altceva decît continuarea tradiţionalei politici sovietice de apărare a păcii.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2525.

— Pl. şi: *epopee* (ODOBESCU, S. III 80).

ÉPOS, *eposuri,* s. n. (Livresc) Epopee.

EPRUBÉTĂ, *eprubete,* s. f. Tub de sticlă cu pereţii subţiri şi rezistenţi, închis la un capăt, întrebuinţat în munca de laborator.

EPRUVÉTĂ, *epruvete,* s. f. (Franţuzism) Piesă de probă confecţionată dintr-un anumit material, pentru a fi supusă unor încercări, în vederea determinării proprietăţilor acestuia; corp de probă.

EPUIZÁ, *epuizez,* vb. I. **1.** T r a n z. (Cu privire la bunuri materiale) A termina, a sfîrşi, a isprăvi (întrebuinţînd, consumînd, vînzînd). *A epuizat rezervele.* ▭ *Abătîndu-se în treacăt pentru a reînnoi o provizie epuizată de pesmeţi.* C. PETRESCU, O. P. I 148. ✧ R e f l. p a s. *De prisos a mai spune ce succese a avut gazeta noastră! Ediţia pentru capitală s-a epuizat în cîteva momente.* CARAGIALE, M. 56.

2. T r a n z. A lămuri complet fără a lăsa ceva neclar, a discuta în toate amănuntele; a isprăvi de studiat, de cercetat. *Profesorul a epuizat tratarea chestiunii.*

3. R e f l. (Despre fiinţe, despre forţa lor fizică sau psihică) A se istovi, a se slei, a se extenua. ✧ T r a n z. *L-au epuizat atîtea suferinţe.*

— Pronunţat: *-pu-i-.*

EPUIZÁRE s. f. Acţiunea de a (s e) e p u i z a.

1. Terminare, sfîrşire, isprăvire (prin întrebuinţare, consumare, vînzare). *Epuizarea unei ediţii.* ✦ Lămurire completă, discutare în toate amănuntele. *Epuizarea ordinii de zi.*

2. Istovire, sleire, slăbire, extenuare. *Stai liniştit, nu-i nimic grav... Epuizare şi surexcitare nervoasă, atît!* REBREANU, P. S. 154.

— Pronunţat: *-pu-i-.*

EPUIZÁT, -Ă, *epuizaţi, -te,* adj. (Despre fiinţe, despre forţa lor fizică sau psihică) Istovit, sleit, slăbit, extenuat.

— Pronunţat: *-pu-i-.*

EPURÁ, *epurez,* vb. I. T r a n z. **1.** A curăţa un amestec, o soluţie etc. de substanţele sau de corpurile nefolositoare sau dăunătoare.

2. A curăţa, a întări o instituţie, o întreprindere etc. prin îndepărtarea elementelor necorespunzătoare, nedemne, dăunătoare sau duşmănoase. ✦ (Cu privire la fondul unei biblioteci) A îndepărta cărţile dăunătoare sau necorespunzătoare din punct de vedere ştiinţific.

EPURÁRE, *epurări,* s. f. Acţiunea de a e p u r a.

1. Operaţie de îndepărtare a substanţelor sau a corpurilor nefolositoare sau dăunătoare dintr-o soluţie etc.

2. Îndepărtarea elementelor necorespunzătoare, nedemne, dăunătoare sau duşmănoase dintr-o instituţie, o întreprindere etc. ✦ Îndepărtare din fondul unei biblioteci a cărţilor dăunătoare sau necorespunzătoare din punct de vedere ştiinţific.

EPURÁŢIE, *epuraţii,* s. f. Epurare.

EPÚRĂ, *epure,* s. f. (Geom.) Desen liniar care reprezintă în proiecţii diferitele părţi ale unei maşini, ale unei case etc. ✦ Reprezentare grafică precisă în scopul rezolvării unei probleme cu ajutorul construcţiilor geometrice. ✦ Diagramă.

ERÁTĂ, *erate,* s. f. Listă care se adaugă la o tipăritură şi care conţine îndreptarea erorilor de tipar strecurate în text. *Trebuie neapărat să dăm o erată la finele volumului.* CARAGIALE, O. VII 317.

— Variantă: **erráta** s. f. invar.

ERÁTIC, -Ă, *eratici, -e,* adj. (Mai ales în e x p r.) *Bloc eratic* (sau *stîncă eratică*) = bloc de piatră adus de cele mai multe ori de gheţari şi aşezat în regiuni cu care n-are nimic comun din punct de vedere geologic.

ÉRĂ, *ere,* s. f. **1.** Perioadă istorică care începe cu data unui anumit eveniment sau fapt de la care porneşte numărătoarea anilor. *Anul 400 înaintea erei noastre.*

2. Epocă (1). *Lung, clopotele vieţii în patru zări răsună Şi era comunistă în lume o vestesc.* FRUNZĂ, S. 3.

3. Fiecare din diviziunile de prim ordin în care este împărţită istoria pămîntului. V. e p o c ă (3). *Era primară. Era secundară.*

ERBACÉE, *erbacee,* adj. f. (Bot.; despre plante) Care are tulpina fragedă, moale şi apoasă, adesea verde; ierbos. *Trifoiul este o plantă erbacee.*

ERBICÍD, *erbicide,* s. n. Substanţă care distruge ierburile dăunătoare agriculturii.

ERBIVÓR, -Ă, *erbivori, -e,* adj. (Zool.; despre animale) Care se hrăneşte numai cu plante, în special cu iarbă.

ERCULEÁN, -Ă adj. v. **herculean.**

ERÉCT, -Ă, *erecţi,-te,* adj. Ridicat drept în sus, vertical. *Tulpini fertile ascendente sau erecte.* FLORA R.P.R. II 84.

EREDITÁR, -Ă, *ereditari, -e,* adj. **1.** (Despre anumite particularităţi fizice sau psihice) Care se transmite prin ereditate. *Rezolvarea problemelor de dirijare a particularităţilor ereditare ale organismelor este posibilă numai prin aplicarea concepţiei miciuriniste în biologie.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 335, 4/4.

2. (Despre un bun, un privilegiu, un titlu etc.) Care se transmite prin moştenire, care este moştenit. ✧ *Prinţ ereditar* = prinţ care are dreptul să moştenească tronul sau (rar) să întemeieze o dinastie. *În locul unei domnii de şapte ani,* [Cantacuzino] *visează să devină prinţ ereditar.* BOLINTINEANU, O. 253.

EREDITÁTE s. f. **1.** (Biol.) Proprietatea vieţuitoarelor de a transmite urmaşilor însuşirile pe care le-au dobîndit în cursul evoluţiei lor pe glob, sub influenţa factorilor mediului înconjurător. *Cunoaşterea legilor eredităţii şi variabilităţii descoperite şi cercetate de Miciurin şi Lîsenko.* V. ROM. decembrie 1950, 184.

2. (Jur.) Moştenire, succesiune.

ERÉS, *eresuri,* s. n. Credinţă în forţe miraculoase, supranaturale; concepţie falsă (transformată adesea în deprindere); prejudecată, rătăcire, eroare, superstiţie. *Minţile erau întunecate de eresuri.* CAMILAR, N. II 370. *Căci nu mă-ncîntă azi cum mă mişcară Poveşti şi doine, ghicitori, eresuri, Ce fruntea-mi de copil o-nseninară.* EMINESCU, O. I 201. ✦ Fig. Ceea ce se abate de la concepţiile comune (ale unei societăţi); p. ext. rătăcire, păcat. *Tu nu poţi înţelege un biet suflet ca al meu, comun şi plin de « eresuri ».* VLAHUŢĂ, O. A. 325. *O, şopteşte-mi — zice dînsul — tu cu ochii plini d-eres, Dulci cuvinte nenţelese, însă pline de-nţeles.* EMINESCU, O. I 82.

ERÉTE, *ereţi,* s. m. Nume dat unor păsări răpitoare de zi: a) pasăre mare de culoare cenuşie, cu pîntecele alburiu, cu ciocul scurt şi încovoiat, care atacă păsările şi unele mamifere mici *(Astur palumbarius);* uliu, hîrău; b) pasăre mijlocie cu spinarea albastră şi capul cenuşiu, avînd zborul asemănător cu al rîndunelei şi hrănindu-se cu păsărele, mai ales cu rîndunele *(Falco subbuteo). Balta îşi schimba numaidecît faţa şi o viaţă extraordinară pornea în jurul meu, din mîluri în ape şi foltane de stuf, supravegheată atent de poliţia aeriană a vulturilor şi a ereţilor.* SADOVEANU, V. F. 64. *Deodată un erete, Poliţai din naştere, Peste baltă şi boschete Vine-n recunoaştere.* TOPÎRCEANU, S. A. 64. *Să lase codrii ereţilor.* DELAVRANCEA, S. 171.

ERÉTIC, -Ă, *eretici, -e,* s. m. şi f. Adept, susţinător, propovăduitor al unei erezii. ✧ (Adjectival) *Doctrină eretică.*

EREZÍE, *erezii,* s. f. **1.** Doctrină sau credinţă religioasă care ia naştere în sînul unei biserici, abătîndu-se de la dogmele consacrate şi care este condamnată de biserica respectivă. *Ereziile au fost una din formele prin care păturile de jos ale societăţii luptau împotriva bisericii oficiale.* IST. R.P.R. 59.

2. Greşeală, eroare. *Amestecul de naivitate şi de învăţătură, întocmită numai după priceperea lui, îl împingeau poate să rostească erezii absurde, la care ar fi zîmbit... cel mai modest elev.* C. PETRESCU, R. DR. 233.

ERG s. m. (Fiz.) Unitate de lucru mecanic egală cu lucrul mecanic efectuat de forţa de o dină cînd punctul ei material de aplicaţie se deplasează cu un centimetru pe direcţia ei.

ERGOTÍNĂ s. f. Substanţă otrăvitoare care se obţine din secara cornută şi care se întrebuinţează în medicină împotriva hemoragiilor.

ERIJÁ, *erijez,* vb. I. Refl. (Franţuzism; urmat de determinări introduse prin prep. « în ») A-şi atribui fără nici un drept un rol, o situaţie, care conferă autoritate, a se da drept..., a voi să treacă drept... *A se erija în conducător.*

ERITÉM s. n. (Med.) Roşeaţă în formă de pete, care apare pe pielea corpului în diverse boli. ✧ *Eritem nodos* = simptom al mai multor boli (mai ales al tuberculozei) caracterizat prin apariţia pe pielea corpului a unor noduli tari sau a unor băşicuţe seroase.

ERIZIPÉL s. n. Boală infecţioasă care se manifestă prin inflamarea şi înroşirea unei porţiuni a pielii şi prin temperatură ridicată; (popular) brîncă.

ERMÉTIC, -Ă, *ermetici, -e,* adj. **1.** (Despre un sistem de închidere) Care astupă perfect, care nu permite să pătrundă nimic înăuntru şi nici să iasă ceva afară. *Închidere ermetică.* ✧ Fig. *Din această închidere ermetică în eul lor, urmează că ei* [parnasienii] *nu pot admite ca arta să fie o forţă socială.* IONESCU-RION, C. 101. ✧ (Adverbial) *Borcan astupat ermetic.*

2. Fig. Greu de înţeles. *O frază ermetică.* ✧ *Poezie ermetică* = poezie decadentă caracterizată prin obscuritate voită.

— Scris şi: *hermetic.*

ERMETÍSM s. n. Obscuritate voită în poezie, caracteristică pentru formele ei decadente.

— Scris şi: *hermetism.*

ERMÍT, *ermiţi,* s. m. (Franţuzism rar) Pustnic, sihastru, schimnic.

ERMITÁGIU s. n. v. **ermitaj.**

ERMITÁJ, *ermitaje,* s. n. (Franţuzism rar) Locuinţa unui ermit; fig. loc retras.

— Variantă: (învechit) **ermitágiu,** *ermitagii* (NEGRUZZI, S. I 309), s. n.

EROÁRE, *erori,* s. f. **1.** (În opoziţie cu adevăr) Lipsă de concordanţă între percepţiile noastre şi realitatea obiectivă, confirmată de practică, a lucrurilor percepute; cunoştinţă greşită, falsă despre această realitate, idee, părere, opinie greşită (pe care cineva şi-o formează sau o are din nebăgare de seamă, din lipsă de discernămînt etc.); ceea ce e greşit, greşeală. *Adevărul şi eroarea, ca şi toate categoriile logice care se mişcă în antagonisme polare, au valabilitate absolută numai pentru un domeniu foarte limitat.* ENGELS, A. 107. *Mi-am închipuit că ai trecut peste drum la Caraiman. — Eroare.* SEBASTIAN, T. 345. *Pentru ce să nu combatem erorile răspîndite în public de reaua-credinţă sau de fanfaronada unora?* ODOBESCU, S. III 48. ✧ *Eroare probabilă* = diferenţă probabilă între datele obţinute printr-un calcul şi cele obţinute pe bază de experienţă. ✧ Expr. **A induce pe cineva în eroare** = a face (pe cineva) să creadă sau să i se pară că ceva este altfel decît e în realitate; a înşela, a amăgi.

2. Diferenţa dintre valoarea unei mărimi şi valoarea măsurată sau calculată a acestei mărimi.

ERÓDIU, *erodii,* s. m. Pasăre migratoare mare, de culoare albă ca zăpada, ale cărei pene lungi şi subţiri sînt purtate ca podoabă *(Ardea alba)* ; stîrc alb. *Îi mai dete un steag verde, spre semn de protecţie otomană, mai multe pene de erodiu din cele mai frumoase.* BĂLCESCU, O. II 273.

ERÓIC, -A, *eroici, -e,* adj. **1.** De erou, caracteristic eroilor, cu calităţi de erou ; p. ext. măreţ, grandios. *Eroicele popoare sovietice. Timpuri eroice.* ▭ *Eroicele lupte ale ceferiştilor şi petroliştilor din 1933 au scos la iveală forţa şi combativitatea clasei muncitoare.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 332, 1/4. *Scriitorii sovietici ştiu pentru cine muncesc. Cititorii înşişi vin la ei şi le cer ca prin cuvinte simple şi imagini juste să le zugrăvească munca lor eroică.* SAHIA, U.R.S.S. 164. *A ţării eroică oştire.* ALEXANDRESCU, P. 145. ✦ (Despre opere literare) Care are drept subiect faptele unor eroi. [Antioh Cantemir] *începuse şi un poem eroic numit Petreida, în lauda marelui Petru, care însă rămase veiseprăvit.* NEGRUZZI, S. II 157.

2. Energic, drastic ; la care se recurge în caz extrem. *Mijloc eroic.*

EROICÉŞTE adv. (Învechit) Ca un erou, în felul unui erou. *Gelu, domnul romînilor din Ardeal, încă se împotrivi eroiceşte... şi muri în bătaie de o moarte glorioasă.* BĂLCESCU, O. II 209.

EROICÓMIC, -Ă, *eroicomici, -e,* adj. (În expr.) *Poem eroicomic* = poem care tratează un subiect comic în forma unei epopei.

EROÍNĂ, *eroine,* s. f. **1.** Femeie care se distinge prin curajul, vitejia şi abnegaţia ei (în muncă, în diverse împrejurări grele etc.). ✧ *Mamă eroină* = titlu de onoare atribuit în U.R.S.S. şi în ţările de democraţie populară femeilor mame care au crescut cel puţin zece copii.

2. Personajul principal feminin dintr-o operă literară. ✦ Femeie care este personajul principal al unei întîmplări, care atrage, într-o anumită împrejurare, atenţia asupra ei.

EROÍSM s. n. Capacitatea de a săvîrşi fapte mari ; fel de a acţiona specific unui erou ; spirit eroic. *Muncitorii de la C.F.R. — cetăţuia cea mai înaintată a proletariatului din Romînia — au dat istoriei de clasă din această ţară zile de un neasemuit eroism revoluţionar şi de înfiorătoare jertfe.* DOC. PART. 176. *Datorită caracterului socialist al Statului Sovietic şi conştiinţei politice înalte a popoarelor Uniunii Sovietice, în Armata Roşie s-a născut, în condiţiile războiului, eroismul de masă, fenomen nemaicunoscut înainte în istorie.* CONTEMPORANUL, S. II, 1952, nr. 283, 4/3.

ERONÁT, -Ă, *eronaţi, -te,* adj. Greşit, inexact, neadevărat. *L-a rugat să-i scrie pentru a rectifica o dată eronată dintr-un roman istoric.* C. PETRESCU, O. P. II 190. *Ceea ce nu se preţuieşte în Moldova... sînt sistemele pedantice şi eronate, anahronismele care se impun în numele ştiinţei.* RUSSO, S. 162.

ERÓTIC, -Ă, *erotici, -e,* adj. Privitor la dragoste, de dragoste, propriu, specific dragostei. *Sentiment erotic.* ✦ (Despre opere literare) Care conţine sentimente de dragoste ; care cîntă, care exprimă dragostea. *Din baladele erotice ale lui Coşbuc, cea mai însemnată e «Crăiasa zînelor».* GHEREA, ST. CR. III 275. ✦ (Substantivat, f.) Totalitatea compoziţiilor literare care cîntă sentimentul de dragoste. *Înainte de a ne despărţi de erotica lui Coşbuc, ţin să citez în întregimea ei o mică poezie.* GHEREA, ST. CR. III 285. ✦ (Despre manifestări ale oamenilor) Pătruns de senzualism ; senzual.

EROTÍSM s. n. Atitudine erotică, exagerare a sentimentului erotic ; senzualism.

ERÓU, *eroi,* s. m. **1.** Persoană care se distinge prin vitejie şi prin curaj excepţional în războaie sau în alte împrejurări grele şi periculoase, fiind gata să se jertfească pentru un scop înalt. *Din rîndul comuniştilor au ieşit eroi neînfricaţi în lupta împotriva mişcării reacţionare şi burgheziei imperialiste, împotriva războiului hitlerist de cotropire, în războiul de eliberare a patriei de sub ocupaţia hitleristă, în lupta pentru făurirea Republicii Populare Romîne.* LUPTA DE CLASĂ, 1952, nr. 6, 140. *O femeie care ştie să trăiască, dar ştie să şi moară, femeia-erou într-un cuvînt.* GHEREA, ST. CR. I 174. ✧ Fig. *Eroul şi făuritorul istoriei este poporul.* V. ROM. mai 1953, 190. ✦ Ostaş căzut pe cîmpul de luptă într-un război just. *Cimitirul eroilor.* ▭ *Pe lîngă mine trec oameni... către mausoleul eroilor.* SAHIA, N. 16.

2. Persoană care, printr-o muncă deosebită, contribuie activ la înfăptuirea marilor construcţii socialiste. ✧ *Erou al Muncii (Socialiste)* = titlu de înaltă distincţie atribuit în U.R.S.S. şi în ţările de democraţie populară persoanelor care, prin activitatea lor deosebit de importantă, au merite excepţionale faţă de stat, contribuind la ridicarea economiei, culturii, ştiinţei şi la creşterea puterii şi gloriei statului.

3. Personaj principal al unei opere literare. *Umbra eroului nostru dispărea prin şiroaiele ploaiei.* EMINESCU, N. 34. ✦ Personaj principal al unei întîmplări ; persoană care, într-o anumită împrejurare, atrage atenţia asupra sa.

4. (În mitologia greco-romană) Personaj înzestrat cu puteri supraomeneşti sau devenit celebru prin faptele sale deosebite, povestite în legendele mitice. V. semizeu.

EROZIÚNE, *eroziuni,* s. f. Procesul de roadere şi săpare a scoarţei terestre prin acţiunea apei, gheţarilor, a vîntului sau a altor agenţi externi ; rezultatul acestui proces. ✦ Procesul de roadere a pereţilor unui corp prin care curge un fluid.

— Pronunţat : *-zi-u-.*

EROZÍV, -Ă, *erozivi, -e,* adj. Care produce eroziuni. *Acţiunea erozivă a ploii.*

ERRÁTA s. f. invar. v. **erată.**

ERUDÍT, -Ă, *eruditi, -te,* adj. (Despre persoane) Care posedă cunoştinţe temeinice şi vaste căpătate în urma unor studii îndelungate ; savant, învăţat. ✧ (Substantivat) *Vă daţi seama că tot progresul, cît e, s-a realizat la noi prin cîţiva mari cărturari? întrebă, tulburat, Bălcescu. Datorăm nespus acelui mare erudit, stolnicul Constantin Cantacuzino.* CAMIL PETRESCU, O. I 308. ✦ (Despre opere ştiinţifice) Care dovedeşte cunoştinţe vaste şi aprofundate. *O lucrare erudită.* ▭ *O lungă controversă în care filologia are să se amestece cu istoria naturală şi să facă un talmeş-balmeş precît se va putea mai doct şi mai erudit.* ODOBESCU, S. III 24.

ERUDÍŢIE s. f. Cunoaştere temeinică a faptelor sau datelor unei (sau ale mai multor) ştiinţe ; cultură vastă. *Gîndesc la adînca erudiţie a acestui dascăl.* NEGRUZZI, S. I 7.

— Variantă : (învechit) **erudiţiúne** (pronunţat *-ţi-u-*) (CARAGIALE, O. VII 157) s. f.

ERUDIŢIÚNE s. f. v. **erudiţie.**

ERÚPE, pers. 3 *erúpe,* vb. III. Intranz. (Despre corpuri fluide) A ieşi brusc şi violent dintr-un loc închis, a ţîşni, a izbucni ; (despre un vulcan, o sondă etc.) a face erupţie, a arunca afară cu putere (lavă, ţiţei etc.).

ERUPTÍV, -Ă, *eruptivi, -e,* adj. **1.** Cu privire la o erupţie, care provine de la o erupţie ; de natură vulcanică. *Roci eruptive.* ✦ Fig. Care lasă frîu liber pornirilor violente ; nestăpînit, violent, impetuos. V. vulcanic. *O astfel de natură modestă era firesc să se simtă atrasă către entuziasmul eruptiv al unui om ca Milescu.* D. ZAMFIRESCU, R. 211.

2. (Med.; despre o boală) Însoțit de apariția unei erupții, care se manifestă printr-o erupție (2). *Febră eruptivă.*

ERÚPȚIE, *erupții,* s. f. **1.** Acțiunea prin care un vulcan aruncă lavă sau prin care o sondă aruncă petrol; ieșire bruscă și violentă din pământ a unui gaz, a petrolului, a lavei etc.; țîșnire, izbucnire. *Erupția este însoțită de tulburări funcționale și senzitive foarte variate.* NICOLAU-MAISLER, D. V. 93. *În măruntaiele munților, la izbucnirea erupției vulcanice, aurul a năvălit în toate crăpăturile stîncilor.* BOGZA, Ț. 12. *La erupția unei sonde, inginerul Dinu Grințescu înscrie în carnetul său debitul zilnic în tone.* C. PETRESCU, A. 355.

2. Apariția unor pete roșii sau a unor bășicuțe pe piele, constituind un simptom al unor boli; (concretizat) totalitatea acestor pete sau bășicuțe.

ÉRZAȚ, *erzațuri,* s. n. (Germanism) Surogat.

ESACȚIÚNE s. f. v. **exacțiune.**

ESCÁDRĂ, *escadre,* s. f. Mare unitate de nave de luptă. *De patru zile și patru nopți se învîrtea escadra în jurul Insulei Șerpilor.* BART, E. 117.

ESCADRÍLĂ, *escadrile,* s. f. Mică unitate de avioane militare sau de nave ale marinei militare, pusă sub o comandă unică. ◇ Fig. *În jurul* [acestor stranii piramide]... *se rotește o întreagă escadrilă de păsări de pradă.* BOGZA, C. O. 195.

ESCADRÓN, *escadroane,* s. n. Subunitate a unui regiment de cavalerie, corespunzînd unei companii de infanterie sau unei baterii de artilerie. *Acasă o aștepta trăsura și o patrulă de roșiori din escadronul lui Mișu.* DUMITRIU, B. F. 138. *Escadroanele se mișcau la deal și la vale, fără rost.* D. ZAMFIRESCU, R. 234. *Un escadron de roșiori... captură cîteva care de proviziuni, destinate oștilor turcești din Rahova.* ODOBESCU, S. III 597.

— Variantă: (învechit) **scadrón** (ALECSANDRI, P. III 219, BĂLCESCU, O. II 124) s. n.

ESCALADÁ, *escaladez,* vb. I. Tranz. (Franțuzism) A se cățăra pe un zid sau pe un alt obstacol înalt, pentru a trece de partea cealaltă; p. ext. a sări (peste un obstacol). *Cei mai valizi ridică pe genunchi și coate coasta, escaladează groapa, se apropie de pîine și brînză, și se întorc cu sarcina lor acasă.* ARGHEZI, P. T. 43. *Marinarii... escaladară în salturi balustrada puntei, înarmați cu lopeți de barcă.* BART, S. M. 91.

ESCALADÁRE, *escaladări,* s. f. (Franțuzism) Acțiunea de a escalada.

ESCÁLĂ, *escale,* s. f. Oprire prevăzută în itinerarul unui vapor sau al unui avion (într-un port sau pe un aeroport) pentru aprovizionare, pentru debarcarea sau îmbarcarea pasagerilor etc. *Vaporul face escală la Constanța.* ◇ *Zbor fără escală* = parcurgerea de către un avion a distanței dintre două puncte, fără aterizări intermediare. ✦ Localitate de oprire în cursul unei călătorii cu vaporul sau cu avionul.

ESCAMOTÁ, *escamotez,* vb. I. Tranz. **1.** A face să dispară ceva fără să se bage de seamă, a ascunde ceva cu iscusință. *Apucă de un colț o hîrtie de o sută, o scutură și o escamotă în buzunar.* C. PETRESCU, C. V. 55. ✦ Fig. A denatura, a falsifica. *A escamota adevărul.*

2. A introduce trenul de aterizare al unei aeronave în locașurile anume construite în corpul ei.

ESCAMOTÁBIL, -Ă, *escamotabili, -e,* adj. (Despre un tren de aterizare) Care poate fi escamotat.

ESCAMOTÁRE, *escamotări,* s. f. Acțiunea de a escamota. (Fig.) *Ar fi fost un simplu artificiu și o evadare din sinceritate, care ar fi dus la escamotări de adevăruri.* PAS, Z. I 6.

ESCAPÁDĂ, *escapade,* s. f. Plecare pentru scurt timp, uneori nepermisă și pe furiș, făcută cu scopul de a petrece; aventură. *Mi se pare atît de pitoresc... să facem într-o seară o escapadă.* C. PETRESCU, Î. II 262.

ESCAVATÓR s. n. v. **excavator.**

ESCÉPȚIE s. f. v. **excepție.**

ESCHIMÓS, *eschimoși,* s. m. Persoană care face parte din populația indigenă a ținuturilor boreale din America, Europa și Asia.

ESCHIVÁ, *eschivez,* vb. I. Refl. A se sustrage de la îndeplinirea unui lucru; a se feri. *Maria șovăi puțin în prag și se eschivă să ia brațul lui Paul.* CAMIL PETRESCU, N. 152. ✦ A se retrage pe furiș, fără a fi observat. *Toți se eschivară din jurul său.* C. PETRESCU, Î. II 134.

ESCORTÁ, *escortez,* vb. I. Tranz. A însoți un deținut, pentru a-l împiedica să evadeze. *Al doilea convoi de prizonieri de la Plevna — escortat de trei companii din regimentul al treisprezecelea de dorobanți și de două escadroane de călărași — porni la 2 decemvrie spre țară.* SADOVEANU, O. VI 123. ✦ A însoți o persoană care deține un post înalt, pentru a o păzi. ✦ (Despre nave și avioane militare) A însoți (în timp de război) vapoare de transport sau de comerț (pentru a le apăra contra atacurilor inamice).

ESCÓRTĂ, *escorte,* s. f. **1.** Pază alcătuită din oameni înarmați care însoțesc pe deținuți pentru a-i împiedica să evadeze. *Erau duși cu escortă la un lagăr de concentrare.* SADOVEANU, P. M. 110. *Se hotărîră... să ne ducă cu o escortă pînă la hotar și acolo să ne libereze.* BOLINTINEANU, O. 263. ◇ Loc. adv. **Sub escortă** = sub pază. (Expr.) **A fugi de sub escortă** = a evada. *Arestatul... are intenția... să fugă de sub escortă la cel dintîi prilej.* PAS, Z. IV 215.

2. Grup de persoane (de obicei militari) care însoțesc o persoană ocupînd un post înalt, pentru a o apăra contra unui eventual atac. V. suită. *Olimpie sosește la Golești cu o mică escortă de arnăuți.* GHICA, S. 112.

3. Grup de nave și avioane militare care însoțesc (în timp de război) vapoarele de transport sau de comerț (pentru a le apăra contra atacurilor inamice).

ESCRÓC, -OÁCĂ, *escroci, -oace,* s. m. și f. Persoană necinstită care înșală pe alții și își însușește, prin manopere frauduloase, bunuri străine; șarlatan, pungaș, coțcar, potlogar. *Tipătescu... nu vrea să susție candidatura escrocului de Cațavencu.* GHEREA, ST. CR. I 353.

ESCROCÁ, *escrochez,* vb. I. Tranz. A obține, a dobîndi prin șiretlic și fraudă bunuri care aparțin altcuiva; a înșela, a pungăși.

ESCROCHERÍE, *escrocherii,* s. f. Faptă de escroc, înșelăciune, pungășie, coțcărie, potlogărie. *Escrocheriile se petreceau în acte, în arhivele tribunalelor; se jura strîmb, se măsluia.* BOGZA, A. Î. 43.

ESEÍST, *eseiști,* s. m. Autor de eseuri.

ESÉNȚĂ, *esențe,* s. f. **1.** (Fil.) Ceea ce exprimă principalul din obiecte și din fenomene, latura lor interioară cea mai importantă, procesele care se desfășoară în adîncul lor; ea poate fi cunoscută numai trecînd de forma exterioară a lucrurilor, pătrunzînd în adîncul lor cu ajutorul gîndirii. *A-ți însuși teoria marxist-leninistă înseamnă a-ți însuși esența acestei teorii și a învăța să o aplici creator la condițiile istorice concrete.* SCÎNTEIA, 1953,

nr. 2605. ◇ Loc. adv. În esență = în ceea ce are esențial, fundamental, în ultimă analiză.

2. (Chim.) Lichid volatil, cu miros aromatic puternic, extras din plante sau preparat sintetic și întrebuințat în farmacie și în parfumerie sau pentru uzul casnic. *Esență de fructe.* ▭ *Servitorii începeau să mâture, să deschidă ferestrele, să pulverizeze esența de brad.* C. PETRESCU, C. V. 179. ✦ Substanță concentrată care, diluată de obicei în apă, dă un produs alimentar. *Esență de ceai.*

3. (Silv.) Soi, specie de arbori care intră în componența arboretului principal dintr-o pădure. *Aceste specii* [de insecte] *colonizează frunzele esențelor lemnoase foioase.* FAUNA R. P. R. VIII$_1$ 31. *Esențele forestiere din aceste păduri sînt fagul și stejarul.* I. IONESCU, D. 267. ✦ Varietate de lemn. *Esență tare.*

ESENȚIÁL, -Ă, *esențiali, -e,* adj. Care constituie sau privește esența unui lucru, care constituie partea cea mai importantă a unei probleme sau a unui lucru; fundamental, de prim ordin. *Cu tot avîntul imaginației, stilul* [din «Luceafărul»] *e tot simplu, alcătuit din părțile esențiale și principale ale vorbirii.* IBRĂILEANU, S. 131.

— Pronunțat: *-ți-al.*

ESÉU, *eseuri,* s. n. Studiu de proporții restrînse asupra unor teme filozofice sau științifice, compus cu mijloace literare, fără intenția de a epuiza problema. *Lucrez... la un eseu asupra boierimii noastre în ultima jumătate a veacului trecut.* C. PETRESCU, C. V. 70.

ESOFÁG s. n. Tub care unește cavitatea bucală cu stomacul și prin care trec alimentele înghițite.

ESOTÉRIC, -Ă, *esoterici, -e,* adj. (În filozofia antică; în opoziție cu exoteric) Înțeles numai de cei inițiați într-o învățătură sau doctrină filozofică; secret, ascuns.

ESPADRÍLĂ, *espadrile,* s. f. Sandală ușoară de pînză cu talpă de sfoară.

ESPEDÍȚIE s. f. v. **expediție.**

ESPERÁNTO s. n. Limbă artificială, bazată pe o gramatică schematizată și pe un vocabular împrumutat de la cele mai răspîndite limbi europene, inventată la sfîrșitul secolului al XIX-lea, cu pretenția de a deveni limbă internațională.

ESPERIÉNȚĂ s. f. v. **experiență.**

ESPERIÍNȚĂ s. f. v. **experiență.**

ESPIATÓR, -OÁRE adj. v. **expiator.**

ESPLANÁDĂ, *esplanade,* s. f. (Franțuzism) Loc deschis, suprafață (de obicei plantată cu arbori, iarbă și flori) aflată mai ales în fața unei clădiri monumentale. *Ajungînd pe o esplanadă, se opri un minut să se odihnească.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 33.

ESPLICÁ vb. I v. **explica.**

ESPÚNE vb. III v. **expune.**

EST s. n. (În opoziție cu vest) Unul dintre cele patru puncte cardinale, aflat în partea unde răsare soarele; răsărit. *O întinsă așezare dacică se găsește pe dealul Cuozima, la est de comuna Somova.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 384, 5/6.

ESTACÁDĂ, *estacade,* s. f. 1. Punte fixă construită la țărmul unei ape către larg pentru a realiza legătura cu vapoarele care nu pot acosta la chei. ✦ Platformă așezată pe picioare înalte, pentru a realiza comunicația între 2 puncte situate deasupra solului sau între un punct de pe sol și altul situat la înălțime. ✦ Construcție din bare de lemn, de metal sau de beton armat, construită la intrarea unui port sau la gura unui fluviu pentru a micșora lățimea apei în acel loc.

2. Obstacol plutitor sau fix, folosit pentru protejarea podurilor militare sau a porturilor contra minelor, corpurilor plutitoare etc.

ESTÁZ s. n. v. **extaz.**

ESTÉR, *esteri,* s. m. Substanță obținută prin înlocuirea unui atom de hidrogen din molecula unui acid printr-un radical organic.

ESTÉT, *esteți,* s. m. Persoană care aplică normele estetice în diferite împrejurări ale vieții, uneori în mod exagerat și fără discernămînt.

ESTÉTIC, -Ă, *estetici, -e,* adj. Care se referă la estetică, care corespunde cerințelor esteticii; p. ext. frumos. *Problema conținutului, problema care hotărăște valoarea operei de artă, nu poate fi însă rezolvată decît pe calea unei juste orientări ideologice și estetice.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 360, 4/3. *Eminescu pune în valoare virtualitățile estetice ale limbii românești.* ROSETTI, S. L. 58. *Romantismul a sfărîmat toate regulile și legile estetice ale clasicismului.* GHEREA, ST. CR. I 27.

ESTÉTICĂ s. f. Știința care studiază legile artei, problemele privitoare la esența artei, la raporturile ei cu realitatea, la metoda creației artistice, la criteriile și genurile artei. *Învățătura marxist-leninistă despre bază și suprastructură, despre spiritul de partid în literatură, teoria materialist-dialectică a cunoașterii au creat fundamentul esteticii științifice.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 334, 3/3.

ESTETICIÁN, *esteticieni,* s. m. Specialist în estetică.

— Pronunțat: *-ci-an.*

ESTETÍSM s. n. Atitudine în fața artei, constînd din prețuirea exclusivă a formei a tistice, considerate independent de conținut. *Rebreanu se ridica împotriva estetismului, a rafinamentelor stilistice inutile.* V. ROM. noiembrie 1953, 298.

ESTÍM adv. v. **estimp.**

ESTIMÁ, *estimez,* vb. I. Tranz. (Franțuzism) A determina prețul, cantitatea, valoarea exactă a unui lucru; a evalua, a prețui. *Estimăm... numai briliantele, căci numai ele ne interesează. Oricînd se pot demonta și a doua zi reapar în vitrină.* C. PETRESCU, A. 326. *Exacta cîtime a stînjenilor n-am putut-o estima.* I. IONESCU, M. 22.

ESTIMÁRE, *estimări,* s. f. (Franțuzism) Acțiunea de a estima; evaluare, prețuire.

ESTIMATÍV, -Ă, *estimativi, -e,* adj. (Franțuzism, despre acte sau alte scripte) Care conține estimarea unui lucru, care se referă la o estimare. *Deviz estimativ.*

ESTIMÁȚIE, *estimații,* s. f. (Franțuzism) Estimare. (Atestat în forma *estimațiune*) *Era să fie în tot dreptul de a rezilia și de a lua asupră-i, conform convențiunii, toate lucrările făcute după o estimațiune dreaptă.* GHICA, S. 454.

— Variantă: **estimațiúne** (pronunțat *-ți-u-*) s. f.

ESTIMAȚIÚNE s. f. v. **estimație.**

ESTÍMP adv. (Regional; și în forma *estim*) În acest an. *D-nii Laurian și Maxim au fost consecvenți, păstrînd în retipărirea de estimp lucrarea d-lor mai cu totul conformă cu cea de an.* ODOBESCU, S. II 321. *An n-am cîștigat, estim am păgubit, la anul trag nădejde.* PANN, P. V. II 85. *Pînă întru acest oraș al Italii, mi-au fost călătoria de estim.* GOLESCU, Î. 99.

— Accentuat și: *éstimp.* — Variantă: **estím** adv.

ESTIVÁL, -Ă, *estivali, -e,* adj. (Pretențios sau glumeț) De vară, din timpul verii. *Cataloagele cîtorva librării străine și un dicționar portativ... alcătuiesc biblioteca mea estivală.* IBRĂILEANU, A. 8. *Aceea este rezidența pe*

care mi-am ales-o pentru vilegiatură estivală. CARAGIALE, O. VII 42. ✦ Văratic. *Frigul... coboară atunci în văi, peste florile estivale.* BOGZA, C. O. 56.

ESTOMPÁ, *estompez,* vb. I. Tranz. A trece cu estompa peste un desen pentru a potrivi intensitatea umbrelor; p. ext. a atenua, a diminua, a slăbi (intensitatea unei culori sau a unor contururi). *Adina Buhuş îşi potrivea pălăria în faţa oglinzii, estompa cu puful roşul din pometii obrajilor.* C. PETRESCU, O. P. II 216. *Fumul... se destramă la fiece deschidere de uşă, estompînd figurile şi liniile ca într-un vis.* ANGHEL, PR. 190. ✧ Fig. [Scriitorii] *trebuie să combată cu intransigenţă influenţele ideologiei duşmane care caută să estompeze conflictele din realitate.* CONTEMPORANUL, S. II, 1952, nr. 300, 2/6.

ESTOMPÁRE, *estompări,* s. f. Acţiunea de a estompa şi rezultatul ei; p. ext. ştergerea, umbrirea contururilor; fig. formă cu conturul vag. *În estompările de basm ale apusului, scorbura aceasta pare o monstruoasă gură de balaur.* BOGZA, C. O. 13. *Adina Buhuş i-a apărut materializată din estomparea viorie.* C. PETRESCU, O. P. I 80. *Deasupra unei estompări uşoare de nori, o zării* [pe pasăre] *desluşindu-se tot mai mult, din desimea zării.* CAZABAN, V. 32.

ESTOMPÁT, -Ă, *estompaţi, -te,* adj. Cu conturul şters; fig. pierdut în umbră, vag, imprecis. *S-au oprit să privească întinderea cîmpurilor, cu văile de departe şi cu satele estompate în pîclă.* C. PETRESCU, A. 436. *Degetele ei apucară un carton, o poză veche cu o fetiţă de vreo zece ani: ochi mici, sprîncene abia estompate, gura zîmbitoare.* BASSARABESCU, V. 43.

ESTÓMPĂ, *estompe,* s. f. Sul mic de hîrtie, de piele sau de alt material moale, cu care se şterge conturul tare al unui desen executat în creion, în cărbune sau în pastel, pentru a se potrivi umbrele. (Fig.) *Neagra estompă a morţii îndoliase multe case.* ANGHEL, PR. 90.

ESTÓN, -Ă, *estoni, -e,* s. m. şi f. Persoană care face parte din populaţia de bază a R.S.S. Estone sau care este originară din această ţară.

ESTONIÁN[1]**, -Ă,** *estonieni, -e,* adj. Care aparţine R.S.S. Estone sau locuitorilor ei. *Dansuri estoniene.*
— Pronunţat: *-ni-an.*

ESTONIÁN[2]**, -Ă,** *estonieni, -e,* s. m. şi f. Eston.
— Pronunţat: *-ni-an.*

ESTORCÁ, *estorchez,* vb. I. Tranz. (Franţuzism; cu privire la un obiect, la bani etc.) A obţine ceva cu orice preţ, mai ales prin înşelătorie, prin ameninţări, prin forţă, prin şantaj sau teroare; a stoarce.

ESTRÁCŢIE s. f. v. **extracţie.**

ESTRÁDĂ, *estrade,* s. f. Scenă rudimentară, adesea improvizată, într-o sală sau în aer liber, pe care se desfăşoară reprezentaţii artistice. *Cînd sala s-a umplut, un acordeon răsună şi cîntăreţii anunţaţi apar pe estradă, primiţi de public, fiecare după faimă şi simpatiile de care se bucură.* ANGHEL, PR. 190. *Pe-o estradă, în stînga, orchestra compusă mai mult din alămuri făcea un scandal nemaipomenit.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 97. ✧ *Concert* (sau *spectacol, muzică* etc.) *de estradă* = reprezentaţie artistică cu un program variat compus mai ales din muzică distractivă, scenete satirice, recitări etc. *Teatru de estradă* = sală de teatru unde se reprezintă spectacole de estradă. ✦ Platformă ridicată cu una sau mai multe trepte faţă de nivelul unei săli, al unui amfiteatru sau al unei săli de clasă, pe care e aşezată masa prezidiului, catedra etc. *Pe estrada prezidenţială forfoteau secretari şi funcţionari.* REBREANU, R. II 35.

ESTRAORDINÁR, -Ă adj. v. **extraordinar.**

ESTROPIÁ, *estropiez,* vb. I. Tranz. (Franţuzism) A schilodi, a mutila.
— Pronunţat: *-pi-a.*

ESTROPIÁT, -Ă, *estropiaţi, -te,* adj. (Franţuzism; despre fiinţe) Lipsit de unul sau mai multe membre ale corpului; mutilat, schilod.
— Pronunţat: *-pi-at.*

ESTUÁR, *estuare,* s. n. Gura largă ca o pîlnie a unor fluvii mari, care ia naştere prin înaintarea mării înspre uscat şi prin efectul eroziv al fluxului şi refluxului. (Fig.) *Şiroaiele de zăpadă topită împletiseră pe covor ciudate exerciţii de cartografie: lacuri şi estuare, fluvii şi mărunte arhipelaguri.* C. PETRESCU, C. V. 154.
— Pronunţat: *-tu-ar.*

EŞAFÓD, *eşafoduri* şi *eşafoade,* s. n. Platformă pe care sînt executaţi, în unele ţări, condamnaţii la moarte. *Nu uita că este o pricină la care regina nu are drit de iertare şi că vei muri pe eşafod.* NEGRUZZI, S. III 341.

EŞAFODÁJ, *eşafodaje,* s. n. Construcţie provizorie alcătuită din bare de lemn sau de metal legate rigid între ele pentru a susţine o platformă pe care stau muncitorii în timpul lucrului la înălţime, pentru a susţine o construcţie sau părţi dintr-o construcţie sau pentru a forma scheletul de rezistenţă al unei construcţii provizorii, demontabile. V. schelă. (Atestat în forma de pl. *eşafodagii*) *La fiecare pas ocolim lucrări, eşafodagii, canale desfundate.* BART, S. M. 42. ✦ Fig. Construcţie complicată. *Întins eşafodaj de tiranii superposate* (= suprapuse) *una asupra alteia şi toate... apăsînd poporul.* BĂLCESCU, O. II 21.
— Pl. şi: (rar) *eşafodagii.*

EŞALÓN, *eşaloane,* s. n. Fiecare dintre elementele componente ale dispozitivului unei unităţi militare, destinate să îndeplinească o misiune de luptă. ✦ Fiecare dintre elementele componente ale unei coloane de marş dispuse în adîncime.

EŞALONÁ, *eşalonez,* vb. I. Tranz. A împărţi un întreg în mai multe părţi repartizate la intervale dinainte stabilite, care se succed în timp sau în spaţiu. ✦ (Fin.) A repartiza o sumă de bani în aşa fel, încît operaţiile să se efectueze pe rînd şi la date succesive, dinainte fixate. ✦ (Mil.) A dispune trupele pe eşaloane de marş sau de luptă.

EŞALONÁRE, *eşalonări,* s. f. Acţiunea de a eşalona şi rezultatul ei; împărţire, repartizare.

EŞANTIÓN, *eşantioane,* s. n. Cantitate mică luată dintr-un produs, pentru a da posibilitatea să se examineze felul, calitatea sau valoarea produsului; probă, mostră.
— Pronunţat: *-ti-on.*

EŞAPAMÉNT, *eşapamente,* s. n. Ansamblul pieselor de evacuare a gazelor rezultate din arderea într-un motor cu ardere internă. *O pornisem razna, nebuneşte, dînd drumul eşapamentului de înfioram văile.* CAMIL PETRESCU, P. 117. *Uruitul motorului şi pocniturile eşapamentului se înăspreau cu cît se apropia, dominînd toate... zgomotele satului.* REBREANU, R. II 45. ✧ *Ţeavă de eşapament* = una dintre piesele acestui ansamblu, ţeavă scurtă prin care ies gazele. *Se duse îndărăt, la ţeava de eşapament.* DUMITRIU, V. L. 127.

EŞÁRFĂ, *eşarfe,* s. f. **1.** Fîşie de stofă, lînă sau mătase care se înfăşoară în jurul gîtului (v. şal, fular); bandă de stofă sau de mătase purtată de femei ca podoabă. *Toată lumina soarelui năvăli, învăluind-o în irizaţii tremurătoare, ca o eşarfă.* C. PETRESCU, Î. II 62.
2. Fîşie de stofă sau de mătase, purtată în diagonală pe piept (uneori şi ca un brîu), drept semn al unei funcţii sau al unei demnităţi. *Magheru călare, încins cu*

eşarfa, îi trece în revistă, concentrat, grav. CAMIL PETRESCU, O. II 189.

— Variantă: **eşárpă** (PERPESSICIUS, S. 29, ANGHEL, PR. 167) s. f.

EŞÁRPĂ s. f. v. eşarfă.

EŞÉC, *eşecuri,* s. n. Insucces, neizbîndă, nereuşită, înfrîngere într-o acţiune. *Totuşi trebuie să fie o greşeală. Sau ne-a scăpat ceva... Altfel cum se explică eşecul? În laborator toate probele au ieşit bine.* BARANGA, I. 179.

EŞUÁ, *eşuez,* vb. I. Intranz. (Despre acţiuni, planuri etc., p. ext. despre oameni) A nu izbuti, a suferi un eşec. *Eşuînd în lovitura îndreptată împotriva lui Anghel... îşi vor îndrepta eforturile asupra lui Panait.* V. ROM. decembrie 1953, 293. ✦ (Mar.; despre vapoare) A se împotmoli în nisip, a se înnămoli într-un loc unde apa nu e destul de adîncă. *În timpul furtunii au eşuat două vapoare.*

— Pronunţat: *-şu-a.*

ETÁC s. n. v. iatac.

ETÁJ, *etaje,* s. n. **1.** (La clădirile construite în planuri suprapuse) Fiecare dintre părţile de deasupra parterului situate între două planşee. V. cat. *Ajungea lîngă uriaşe construcţii neisprăvite, înălţînd pereţi de cărămizi... cu orbitele ferestrelor goale la cinci şi şase etaje.* C. PETRESCU, Î. II 158. *Am urcat treptele a patru etaje şi-am sunat.* SAHIA, U.R.S.S. 76.

2. Fiecare dintre etapele rezultate din împărţirea variaţiei de presiune a fluidului într-o maşină de forţă. ✦ Parte dintr-o maşină de forţă în care se produce o variaţie a presiunii fluidului. *Etaj de înaltă presiune.*

3. Parte a unui amplificator electric în care se produce una dintre amplificările pe care le realizează acesta.

4. (De obicei determinat prin «geologic») Succesiune de straturi care corespunde în timp unei vîrste geologice.

ETAJÁ, *etajez,* vb. I. Tranz. A aşeza în etaje, în rînduri suprapuse. *Kremlinul... e un rezumat al istoriei Rusiei, etajat şi despărţit în epoci de la Ruric şi pînă la ultimii autocraţi Romanovi.* SADOVEANU, C. 45. ✧ Refl. *Am sub ochi... o serie de capete care se etajează, o piramidă de efigii care se suprapun.* ANGHEL, PR. 147.

ETAJÉRĂ, *etajere,* s. f. Mobilă (uneori fixată în perete) formată din unul sau mai multe rafturi suprapuse, pe care se aşază de obicei cărţi; poliţă pentru aşezat diferite obiecte. *Era în perete o etajeră cu cărţi.* PAS, Z. I 68. *Începu să se plimbe prin odaie, privind în neştire la lucrurile grămădite pe etajere.* SADOVEANU, M. 112. [Seara, cearşafurile] *se fac pachetele frumoase pe etajera dormitorului, pentru ca la inspecţie să fie găsite curate.* SAHIA, N. 114.

ETALÁ, *etalez,* vb. I. Tranz. A expune ceva pentru a fi privit sau admirat. *Ia uite cum îşi etalează perlele.* CAMIL PETRESCU, T. II 94.

ETALÁJ, *etalaje,* s. n. **1.** Etalare.

2. Partea inferioară a cuvei cuptorului înalt.

ETALÁRE, *etalări,* s. f. Acţiunea de a etala; expunere a unui obiect. ✧ Fig. *Etalarea gratuită a posibilităţilor vocale prin virtuozităţi inutile.* CONTEMPORANUL, S. II, 1950, nr. 178, 6/3.

ETALÓN, *etaloane,* s. n. Măsură-tip acceptată oficial în ştiinţă, în tehnică sau în relaţiile economice şi care determină un sistem de unităţi de măsură. ✧ *Etalon aur* (sau *argint*) = unitate-tip a valorilor monetare. *Etalon al preţurilor* = preţuri impuse de lege printr-un etalon monetar. ✦ (Concretizat) Model perfect al unei măsuri-tip, confecţionat cu mare precizie.

ETALONÁ, *etalonez,* vb. I. Tranz. A marca, a fixa valoarea reală a mărimii de măsurat. *A etalona un termometru.*

ETALONÁRE, *etalonări,* s. f. Acţiunea de a etalona şi rezultatul ei; determinarea experimentală a corecţiilor ce trebuie aduse unui instrument de măsură pentru a obţine valoarea reală a mărimii de măsurat.

ETAMÍNĂ, *etamine,* s. f. Ţesătură rară de bumbac sau de mătase.

ETÁN s. n. Gaz incolor şi fără miros, care se găseşte în gazele de sondă.

ETÁNŞ, -Ă, *etanşi, -e,* adj. (Despre aparate, recipiente etc.) Care nu permite să pătrundă sau să iasă din el un fluid (gaz sau lichid).

ETANŞÁ, *etanşez,* vb. I. Tranz. A face operaţiile necesare pentru a obţine etanşeitatea unui aparat, unui recipient etc.

ETANŞÁRE, *etanşări,* s. f. Acţiunea de a etanşa.

ETANŞEITÁTE s. f. Proprietatea unui aparat, a unui recipient etc. de a fi etanş.

ETÁPĂ, *etape,* s. f. **1.** (Mil.) Distanţă străbătută de o unitate în marş în curs de 24 de ore.

2. Interval de timp, stadiu în dezvoltarea unui proces; fază. *Criza generală a sistemului capitalist mondial este etapa de încheiere a stadiului imperialist al capitalismului.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 1-2, 77. *Cărţile binefăcătoare ale culturii adevărate sînt ... singurele care au schimbat faţa lumii, ducînd-o din etapă în etapă către un viitor ce încet-încet se conturează şi se luminează.* SADOVEANU, E. 23.

3. (Sport) Porţiune determinată dintr-o cursă de mare fond (ciclism, motociclism, canotaj etc.). ✦ Parte dintr-o competiţie sportivă eşalonată în timp. ✦ Interval de timp în ciclul anual de antrenament.

ETÁTE s. f. Vîrstă. *La etatea de douăzeci de ani, citise tot ce putuse găsi pe ici, pe colea, despre istoria noastră naţională.* CHICA, S. A. 141. ✧ Loc. adj. **În etate** = în vîrstă, bătrîn. *Om în etate.*

ETATIZÁ, *etatizez,* vb. I. Tranz. A trece (un bun) în proprietatea statului. V. naţionaliza.

ETATIZÁRE, *etatizări,* s. f. Acţiunea de a etatiza. V. naţionalizare.

ETCÉTERA adv. (Prescurtat *etc.;* arată că enumerarea ar putea fi continuată) Şi alţii, şi altele, şi ceilalţi, şi aşa mai departe.

— Variantă: **etétera** (DUMITRIU, D. F. 147, C. PETRESCU, C. V. 87) adv.

ETÉR, (1) *eteri,* s. m. **1.** (Chim.) Combinaţie organică, obţinută din alcooli sau fenoli, cu mare întrebuinţare în industrie. ✧ *Eter sulfuric* (sau *etilic*) (adesea fără determinare) = lichid incolor, foarte volatil, inflamabil, cu miros puternic, obţinut din alcool etilic şi acid sulfuric şi întrebuinţat în medicină ca narcotic şi dezinfectant, precum şi în unele ramuri ale industriei.

2. Substanţă ipotetică (a cărei existenţă nu este admisă de fizica modernă), care ar umple întregul spaţiu şi ale cărei oscilaţii ar constitui undele electromagnetice. ✦ Fig. (Învechit) Aer, atmosferă, cer, văzduh. *Ah! dacă aste plîngeri ca un parfum de noapte, Spărgînd acele valuri albastre din eter, Ajunge-vor la tine în dureroase şoapte, Divină providenţă, fă-ndată ca să pier!* BOLINTINEANU, O. 17. *Într-o noapte lină, O palidă lumină Se stinse în eter.* ALECSANDRI, P. I 183.

3. (În concepţia unor filozofi greci antici) Al cincilea element al universului (alături de foc, apă, pămînt şi aer).

ETERÁT, -Ă, *eteraţi, -te,* adj. (Învechit) Subtil, fin. *Cea mai pură artă, cea mai eterată, cea mai castă, e influenţată de clasa din care face parte artistul.* IONESCU-RION, C. 43.

ETÉRIC, -Ă, *eterici, -e,* adj. **1.** (Chim.; în e x p r.) *Uleiuri eterice* = substanţe uleioase, volatile, cu miros puternic, care se extrag din florile, fructele sau frunzele plantelor parfumate şi se folosesc în industria parfumurilor şi în cea alimentară.

2. F i g. (Învechit; azi mai mult ironic) Inconsistent, subtil, aerian. *Leon Mătăsaru, poetul suavelor idile şi al etericelor nostalgii.* C. PETRESCU, C. V. 59. [Se cere ca] *zulufii, rău boiţi, deşi negri-roşii pe deasupra şi suri la rădăcină, să se ţină totuşi, mîndri şi neclintiţi, la treapta lor înaltă de eterică aureolă.* HOGAŞ, DR. II 72. *Vom împrăştia legenda scriitorului eteric, care consumă luciu de lună.* ANGHEL, PR. 187.

ETERÍE s. f. Nume dat unei organizaţii politice secrete, cu ramificaţii şi în ţările noastre, înfiinţată la începutul secolului al XIX-lea de patrioţii greci pentru eliberarea ţării lor de sub jugul turcesc. *Poetul Riga... înfiinţase o societate secretă cu numele de eterie (tovărăşie).* GHICA, S. 94. ✦ Revoluţia făcută de greci în anul 1821 împotriva turcilor.

ETERÍST, *eterişti,* s. m. Revoluţionar grec de la 1821; membru sau partizan al eteriei. *La Sculeni, pe Prut, şi la mînăstirea Secul, resturile eteriştilor din Moldova dau lupte grele cu turcii şi numai o parte reuşesc să se salveze, refugiindu-se în Rusia.* IST. R.P.R. 297. *Mai la vale este altă bisericuţă, făcută de eterişti.* NEGRUZZI, S. I 196.

ETÉRN, -Ă, *eterni, -e,* adj. Care este nesfîrşit în timp, care există de totdeauna şi nu va înceta niciodată să existe; nepieritor, veşnic. *Asupra pădurii veghează de sus Cetatea eternelor stele.* GOGA, P. 52. *Din ce în ce mai singur mă-ntunec şi îngheţ Cînd tu te pierzi în zarea eternei dimineţi.* EMINESCU, O. I 114. *Muntele Olimpului, cu a lui cunună De ninsori eterne, se zăreşte-n fund.* BOLINTINEANU, O. 106. ✧ (Adverbial) *Pe frunzele de iederi etern va cădea rouă Şi vînt în zorii zilei cu drag va scutura Etern picurii limpezi din frunzele ce-i plouă.* COŞBUC, P. II 193. *Înecat de iubire pentru o fiinţă ce nu mai există, ar fi dorit ca etern să ţie astă-noapte.* EMINESCU, N. 39. ✦ Care se repetă necontenit, cu perfectă regularitate. *Acest etern răsărit de soare... este amintirea vremilor copilăriei.* GALACTION, O. I 329.

ETERNITÁTE, (rar) *eternităţi,* s. f. Faptul de a fi etern; existenţă infinită în timp, constituind una dintre proprietăţile de bază ale materiei; durată nelimitată, veşnicie. *Crestele acoperite de zăpadă lucesc albe şi reci, ca într-o eternitate polară.* BOGZA, Ţ. 46. *Ne-am luat adio cu ezitări, cu păreri de rău de la priveliştile care ne dăduse puţin senzaţia şi a eternităţii şi a vremelniciei.* IBRĂILEANU, A. 83. ✧ (Poetic) *Ca o stea ce străluceşte din adînci eternităţi.* MACEDONSKI, O. I 155. ✦ Perioadă foarte lungă. *Cu gîndul, ea soarbe poate o eternitate de fericiri!* ODOBESCU, S. III 36.

ETERNIZÁ, *eternizez,* vb. I. T r a n z. A face să dureze fără sfîrşit, să dăinuiască veşnic, să rămînă în amintirea posterităţii. *Radu Greceanu a avut sarcina să eternizeze splendoarea curţii lui Constantin Brîncoveanu.* ✦ R e f l. (Familiar sau ironic) A rămîne (mai) multă vreme într-un loc, a nu se mai dezlipi dintr-un loc. [Cafeneaua] *e caravanseraiul unde toţi intră şi nimeni nu se eternizează.* ANGHEL, PR. 34.

ETEROCLÍT, -Ă adj. v. **heteroclit.**

ETERODÓX, -Ă, *eterodocşi, -xe,* adj. Care are altă credinţă decît cea creştină ortodoxă.

— Variantă: **heterodóx, -ă** adj.

ETEROGÉN, -Ă, *eterogeni, -e,* adj. **1.** (În opoziţie cu o m o g e n, despre elementele care compun un întreg) Care nu este de aceeaşi natură, diferit, felurit, deosebit; (despre un întreg) compus din elemente diferite. *Dialectul italian rămîne mai roman, deşi nu mai latin, ca unul ce din capul locului se alcătuia de mai puţine părţi eterogene.* RUSSO, S. 88. ✦ Diferit, în ceea ce priveşte esenţa sau proveniena. *Funcţiile pe cari aceşti diverşi şi eterogeni eroi le-au ocupat ar fi rămas, desigur, o ficţiune, dacă ei n-ar fi căutat să le puie în valoare.* ANGHEL, PR. 107.

2. (Gram.; învechit, în e x p r.) *Substantiv eterogen* = substantiv neutru.

— Variantă: **heterogén, -ă** adj.

ETEROMÓRF, -Ă, *eteromorfi, -e,* adj. (Despre un întreg) Ale cărui părţi prezintă forme foarte diferite. ✦ (Despre unele animale) Care prezintă, în cursul dezvoltării, o diversitate de forme. *Fluturii sînt insecte eteromorfe.*

— Variantă: **heteromórf, -ă** adj.

ÉTIC, -Ă, *etici, -e,* adj. Referitor la etică, de etică, bazat pe etică, conform cu etica, moral. *Unitatea şi întrepătrunderea acestui proces dialectic de cunoaştere cu rolul etic al actorului... condiţionează partinitatea creaţiei actorului.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 164, 9/5. *Vom mai spune cîteva cuvinte în privinţa tendinţei sociale şi etice a pesimismului lui Eminescu.* GHEREA, ST. CR. I 127.

ÉTICĂ s. f. Ştiinţă care se ocupă cu studiul principiilor morale, cu legile lor de dezvoltare istorică, cu conţinutul lor de clasă şi cu rolul lor în viaţa socială; totalitatea normelor de conduită morală corespunzătoare ideologiei unei anumite clase sau societăţi; morală. *Etica este una dintre formele conştiinţei sociale.* ▭ *Etica comunistă întemeiază îndatorirea morală a omului pornind de la interesele tuturor oamenilor muncii.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 92, 9/1.

ETICHETÁ, *etichetez,* vb. I. T r a n z. **1.** A aplica o etichetă pe un obiect.

2. F i g. A califica (pe cineva sau ceva).

ETICHETÁT, -Ă, *etichetaţi, -te,* adj. **1.** Prevăzut cu o etichetă, purtînd o indicaţie asupra conţinutului, valorii, destinaţiei etc.

2. F i g. (Depreciativ, despre persoane) Calificat, cunoscut ca atare. *Predescu... ţinea morţiş să scoată un personaj literar dintr-un ucigaş banal şi etichetat.* POPA, V. 93.

ETICHÉTĂ[1] s. f. Norme de comportare riguros stabilite la curţile monarhilor, în relaţiile dintre diplomaţi etc. *După stăruinţa lui Cantemir, curtea schimbă eticheta întru aceasta şi el avu mulţămirea a aduce la bun sfîrşit negoţiaţia păcii cu turcii în care Franţa intră ca mediatoare.* NEGRUZZI, S. II 151. ✦ (În societatea burgheză) Reguli convenţionale de politeţe întrebuinţate în relaţiile dintre membrii claselor exploatatoare. *Se închină după toate regulile etichetei.* SADOVEANU, O. VII 90. *Cucoana d-sale pretinde să-i fac eu vizită mai întîi, în contra tuturor regulelor etichetei* ALECSANDRI, T. I 275.

ETICHÉTĂ[2], *etichete,* s. f. **1.** Bucată de hîrtie, de carton, de metal etc., care se aplică sau se leagă pe pachete, sticle, bagaje, cărţi, caiete etc. şi pe care se indică conţinutul, posesorul, destinaţia etc. *De pe gravura capacului îi surîse prietenos... o creolă... Era numai o simplă etichetă, şi totuşi femeia îi părea grozav de cunoscută.* C. PETRESCU, Î. I 3.

2. F i g. Titlu, nume, calificativ sub care se prezintă sau figurează cineva sau ceva, ascunzînd natura sa adevărată. *A fost de datoria cercetătorilor critici să*

scoată numele meu de subt o etichetă pe care unii mi-o mai păstrează. SADOVEANU, E. 8.

ETÍL s. n. (Chim.) Radical organic derivat de la etan prin îndepărtarea unui atom de hidrogen.

ETILÉNĂ s. f. (Chim.) Gaz incolor și inflamabil compus din carbon și hidrogen, extras din gazele de cracare din industria petrolieră și folosit în industrie.

ETÍLIC, -Ă, *etilici, -e,* adj. (Chim.) Care conține etil; pe bază de etil. *Eter etilic.* ◇ *Alcool etilic* = alcool care provine din cereale, fructe etc. și care intră în compoziția băuturilor alcoolice; se mai întrebuințează ca dezinfectant, în industria chimică etc.

ETIMOLÓGIC, -Ă, *etimologici, -e,* adj. Care se referă la etimologie; care se ocupă de etimologia cuvintelor. *Indicație etimologică. Dicționar etimologic.* ✦ Care are în vedere etimologia. *Ortografie etimologică.*

ETIMOLOGÍE, *etimologii,* s. f. **1.** Ramură a lingvisticii care studiază originea cuvintelor unei limbi, cu scopul de a le determina forma originară, înțelesul primar și evoluția istorică. ✦ (Învechit) Parte a gramaticii care studiază părțile vorbirii și modificările lor; morfologie.

2. Explicație istorică a sensului și a formei unui cuvînt. *Etimologia cuvîntului poate fi stabilită numai prin legile de dezvoltare istorică a sistemului fonetic.* MACREA, F. 32. *Numele ei* [al crizantemei]... *însemnează floare de aur, dar realitatea e mult mai încîntătoare decît această etimologie.* GALACTION, O. I 325. ◇ *Etimologie populară* = modificare a formei unui cuvînt (de obicei recent intrat în limbă) sub influența unui cuvînt mai cunoscut cu care prezintă asemănări de formă și, adesea, legături de sens. *Prin etimologie populară «lingoare» a devenit «lungoare», fiind vorba de o «boală lungă».* ▭ *Alte derivate împrumutate... au nevoie de o oarecare adaptare, care se îndeplinește sau pe cale de analogie, sau pe cale de etimologie populară.* GRAUR, F. L. 115.

ETIMOLOGÍST, *etimologiști,* s. m. **1.** Specialist care se ocupă cu etimologia.

2. Partizan al ortografiei etimologice. *Latiniștii au fost etimologiști.*

ETIOLÓGIC, -Ă, *etiologici, -e,* adj. Relativ la etiologie; care servește la explicarea cauzelor lucrurilor. *Examen etiologic.*

— Pronunțat: *-ti-o-.*

ETIOLOGÍE s. f. Studiu asupra cauzelor lucrurilor. ✦ Ramură a medicinei, care studiază cauzele bolilor. *Astăzi nu se mai poate susține etiologia alcoolică a cirozelor.* NICOLAU, H. I. 57.

— Pronunțat: *-ti-o-.*

ETIOPIÁN[1], **-Ă,** *etiopieni, -e,* adj. Din Etiopia, care se referă la Etiopia sau la locuitorii ei; caracteristic Etiopiei. *Inima mi-e arsă De soare etiopian.* MACEDONSKI, O. I 69.

— Pronunțat: *-ti-o-pi-an.*

ETIOPIÁN[2], **-Ă,** *etiopieni, -e,* s. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Etiopiei sau care este originară de acolo.

— Pronunțat: *-ti-o-pi-an.*

ETIRÁRE, *etirări,* s. f. (Tehn.) Operație de tragere a metalelor în fire.

ÉTNIC, -Ă, *etnici, -e,* adj. Legat de apartenența la un popor; referitor la formele de cultură și de civilizație specifice unui popor. ◇ *Nume etnic* = nume de popor.

ETNOGRÁF, -Ă, *etnografi, -e,* s. m. și f. Persoană care se ocupă cu studiul etnografiei, specialist în etnografie.

ETNOGRÁFIC, -Ă, *etnografici, -e,* adj. Privitor la etnografie, care ține de etnografie. *Națiunea nu este o comunitate de rasă sau de neam. Națiunea este o categorie istorică, iar neamul este o categorie etnografică.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 1-2, 38.

ETNOGRAFÍE s. f. Ramură a istoriei care clasifică popoarele lumii, studiază compunerea, originea și răspîndirea lor, urmărește evoluția culturii lor materiale și spirituale, moravurile și particularitățile felului lor de viață.

ETNOLÓG, *etnologi,* s. m. Specialist care se ocupă cu studiul etnologiei.

ETNOLÓGIC, -Ă, *etnologici, -e,* adj. Privitor la etnologie.

ETNOLOGÍE s. f. Știință burgheză cu un conținut vag, apărută în prima jumătate a secolului al XIX-lea, care se confundă cu etnografia, antropologia și istoria culturii.

ETÓLĂ, *etole,* s. f. **1.** Podoabă, constînd dintr-o fîșie lată de lînă sau de mătase, purtată de preoții catolici în timpul serviciului religios.

2. (Învechit) Fîșie lungă de blană purtată de femei la gît, peste haină.

ETÚVĂ, *etuve,* s. f. Nume dat unor aparate în care se produce o temperatură ridicată și care se întrebuințează în diferite industrii și laboratoare pentru dezinfectare, sterilizare, preparare a unor culturi etc.

ETÉTERA adv. v. eteetera.

EU[1] pron. pers. 1 sg. **1.** (Ține locul numelui persoanei care vorbește, cu funcțiune de subiect, adesea marcînd insistența asupra subiectului) *N-a omorît-o, strigă păstorașul, că nu l-am lăsat eu.* SADOVEANU, V. F. 27. *Mai știu eu ce-aș vrea s-ascult!* COȘBUC, P. I 49. *Tată, nu te înfricoșa, că eu sînt.* CREANGĂ, P. 79. *Eu mistuiam pămîntul, Eu răzvrăteam imperii.* EMINESCU, O. I 88. *Te-oi duce eu, Sînziană, eu care venisem să ucid zmeul.* ALECSANDRI, T. I 435. ◇ (Marchează o opoziție) *Citesc eu în loc să citești tu.* ▭ *Ai voit, amice... să citesc eu, în manuscript, cartea... ce tu ai compus.* ODOBESCU, S. III 9. ◇ (Urmează după predicat, cu valoare afectivă de întărire) *Las'că ți-oi da eu ție!* ▭ *Toate ca toatele, dar cînd am auzit eu de tata, pe loc mi s-a muiat gura.* CREANGĂ, A. 58. *Stam eu și mă chiteam în capul meu că șerpe cu pene nu poate să fie.* id. ib. 53. ◇ (În formule de introducere din actele oficiale, urmat de o apoziție) *Eu, X, declar...* ◇ (Regional, în poezia populară, folosit în locul acuzativului) *Că-i păcat de dumnezeu Să pice voinic ca eu.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 103.

2. (La dativ, în forma *mie, îmi, mi, -mi, mi-*) *Poveștile isprăvilor lui încă nu mi le-a spus.* SADOVEANU, V. F. 17. *Mie Mi-a fost luni întregi minie Că tu nu te-ai priceput.* COȘBUC, P. I 51. *Mi te dă cu totul mie.* EMINESCU, O. I 209. *Mă miram ce-mi place mie.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 41. ◇ (Cu funcțiune atributivă indicînd posesia) *Îmi simt inima ca un mic cheag.* CAMIL PETRESCU, U. N. 339. *«Ce-mi face Radu?» el întreabă.* COȘBUC, P. I 100. *Îmi recitesc pagina din urmă.* VLAHUȚĂ, O. A. 488. ◇ (Cu valoare de dativ al interesului) *Îmi alcătuisem un trai cu totul artistic.* ALECSANDRI, O. P. 16. ◇ (Intră în compunerea verbelor la diateza reflexivă, construită cu pronumele-obiect în cazul dativ) *Mi-aș putea aduce aminte de una din acele întîmplări, cu dihănii cum n-au mai fost altele.* SADOVEANU, V. F. 19. *Sărut mîna mătușii, luîndu-mi ziua bună, ca un băiet de treabă.* CREANGĂ, A. 48. ✦ (Cu valoare de dativ etic) *Așa... slugă vicleană ce-mi ești?* CREANGĂ, P. 233. *Aici mi-ai fost?* id. ib.

24. *Ei se sfătuiră... Ca să mi-l omoare.* ALECSANDRI, P. P. 1. ◇ (Uneori întărit prin pers. 2) *Ce credeți că mi-ți văzu, boieri d-voastră?* ISPIRESCU, L. 191. *Mi-au lunecat ciubotele și am căzut în Ozana cît mi ți-i băietul!* CREANGĂ, A. 23. *O dată mi ți-o și însfacă de cozi, o trîntește la pămînt și o ține bine.* id. P. 177.

3. (La acuzativ, în forma *mine, mă, -mă, m-) Oamenii mă-nvinuiesc Că sînt tînăr și iubesc.* COȘBUC, P. I 76. *Acum însă m-ai mîncat tu.* ISPIRESCU, L. 5. ◇ (Precedat de prepoziții, în forma *mine) Pe mine nu mă mai ajungi tu aici, în vîrf.* SADOVEANU, V. F. 27. *Auzi tu! Să se prindă ea Cu mine!* COȘBUC, P. I 126. *Ca mine, poimîne mi se împlinesc anii și rămîi făr' de mine.* CREANGĂ, P. 161. ◇ (În glumă, în e x p r.) **Eu și cu mine** = cu în persoană, chiar eu. *Ce văd?... Cuconu Grigori Bîrzoi!...* [Bîrzoi:] *Eu și cu mine, cucoană dragă!* ALECSANDRI, T. I 164. ◇ (Intră în compunerea verbelor la diateza reflexivă construită cu pronumele-obiect în cazul acuzativ) *Mă strînsesem ghem și vorbeam eu singur în gînd cu mine și cu dînsul.* SADOVEANU, V. F. 27. *Mă dau jos, caut o lespede potrivită, mă sui cu dînsa iar în tei.* CREANGĂ, A. 54. *Mă trezii într-un pustiu fără margini.* ALECSANDRI, O. P. 15.

4. (Urmat de *unul, una,* la diferite cazuri, exprimă ideea de izolare) *Eu unul nu știu, declară colonelul categoric.* BRĂESCU, V. A. 32. *Mie unuia nu-mi trebuie.* CREANGĂ, P. 186.

— Pronunțat: *ieu.* — Forme gramaticale: dat. *mie, mi, îmi, -mi, mi-;* acuz. *mine, mă, -mă, m-.* — Variantă: (popular) **io** (TEODORESCU, P. P. 270) pron. pers.

EU[2], *euri,* s. n. (Fil.) Ceea ce constituie individualitatea, personalitatea cuiva. *Numai în om materia a ajuns la conștiința propriului său eu, a ajuns să se cunoască.* REBREANU, P. S. 52. ◇ *Eu absolut* v. a b s o l u t.

EUCALÍPT, *eucalipți,* s. m. Arbore gigantic din Australia, din frunzele și scoarța căruia se extrage un ulei întrebuințat în medicină; lemnul lui, foarte dur, se folosește în construcții *(Eucalyptus globulus). Ca niște fluvii vegetale, eucalipții își revarsă în cer mărețele și nepotolitele lor torente.* BOGZA, C. O. 91.

— Pronunțat: *e-u-.*

EUCARISTÍE s. f. v. **euharistie.**

EUFEMÍSM, *eufemisme,* s. n. (Lingv.) Cuvînt sau expresie care înlocuiește un cuvînt sau o expresie neplăcută, jignitoare, necuviincioasă sau obscenă. *« Tu ai luat-o » în loc de « tu ai furat-o » este un eufemism.*

— Pronunțat: *e-u-.*

EUFEMÍSTIC, -Ă, *eufemistici, -e,* adj. Care se referă la eufemism, propriu și caracteristic eufemismului; care constituie un eufemism. *Exprimare eufemistică.*

— Pronunțat: *e-u-.*

EUFÓNIC, -Ă, *eufonici, -e,* adj. Care produce eufonie; care e în legătură cu eufonia.

— Pronunțat: *e-u-.*

EUFONÍE, *cufonii,* s. f. (În opoziție cu c a c o f o n i e) Împerechere armonioasă de sunete care produce o impresie acustică plăcută.

— Pronunțat: *e-u-.*

EUFÓRIC, -Ă, *euforici, -e,* adj. De euforie. *Stare euforică.* ◇ (Adverbial) *O senzație ciudată... Corpul eliberat de ghiulele de plumb care-l atîrnă greu, la pămînt. Și gîndul planînd euforic.* C. PETRESCU, C. V. 378.

EUFORÍE, *euforii,* s. f. Stare bolnăvicioasă care se manifestă printr-o senzație de fericire și care apare în unele boli nervoase sau este provocată de substanțe narcotice; (prin exagerare) beatitudine; beție (4). *Starea de euforie a musafirului, ciobanul o cîntări cu chibzuință.* SADOVEANU, N. F. 178. *O idee comică... îmi dădu starea de euforie a omului care visează că zboară.* IBRĂILEANU, A. 139.

EUGENÍE s. f. Pseudoștiință burgheză care, sub pretextul că studiază ameliorarea rasei omenești, propagă cele mai reacționare idei despre inegalitatea biologică și intelectuală a oamenilor și a raselor umane și încearcă să fundamenteze din punct de vedere biologic existența claselor sociale, pentru a justifica dominația unora asupra altora și a menține exploatarea.

EUHARÍSTIC, -Ă, *euharistici, -e,* adj. De euharistie, privitor la euharistie.

— Pronunțat: *e-u-.*

EUHARISTÍE, *euharistii,* s. f. Cuminecătură, împărtășanie. *Am dormit un ceas de somn necunoscut celor vii... cum nu voi mai dormi decît după ultima euharistie.* GALACTION, O. I 42.

—Pronunțat: *e-u-.* — Variantă: **eucaristíe** s. f.

EUNÚC, *eunuci,* s. m. (La turci) Bărbat castrat folosit ca paznic la curtea sultanului (în special pentru paza haremului). V. f a m e n. *Eu știu unde se află ascunsă comoara regelui Dromichet!... izbucni neașteptat un glas ascuțit de eunuc, un sclav persan.* C. PETRESCU, R. DR. 12. *Sar eunucii, vin, îl prind — Se-ntoarce-arabul răsărind Cu ochii înghețați.* COȘBUC, P. I 114.

— Pronunțat: *e-u-.*

EURÍTMIC, -Ă, *euritmici, -e,* adj. Care e în legătură cu euritmia, care are un ritm armonios sau produce un efect armonios.

— Pronunțat: *e-u-.*

EURITMÍE, *euritmii,* s. f. Armonie de sunete, de linii, de mișcări etc. (în muzică, în dans, în vorbire etc.).

— Pronunțat: *e-u-.*

EUROPEÁN[1]**, -Ă,** *europeni, -e,* adj. Din Europa, referitor la Europa. *Popor european.*

— Pronunțat: *e-u-ro-pean.*

EUROPEÁN[2]**, -Ă,** *europeni, -e,* s. m. și f. Persoană care face parte din populația unei țări din Europa.

— Pronunțat: *e-u-ro-pean.*

EUROPENÉSC, -EÁSCĂ, *europenești,* adj. (Învechit) European. *Ulițile orașelor europenești, trase cu sfoara, au multă monotonie.* NEGRUZZI, S. I 69.

— Pronunțat: *e-u-.* —Variantă: (învechit) **evropenésc, -eáscă** (SADOVEANU, E. 125) adj.

EUROPENÉȘTE adv. Ca europenii, în felul europenilor. *La 1812 și-a ras barba și s-a îmbrăcat europenește.* NEGRUZZI, S. I 71.

— Pronunțat: *e-u-.* — Variantă: (învechit) **evropenéște** (SADOVEANU, E. 125) adv.

EUROPENIZÁ, *europenizez,* vb. I. R e f l. A adopta îmbrăcămintea, obiceiurile, purtările caracteristice europenilor. *Pașa... pare a fi un om cu totul europenizat.* BART, S. M. 22.

EV, *evuri,* s. n. (Livresc) Epocă, eră din istoria omenirii caracterizată prin anumite trăsături care o deosebesc de altele. *Cărămizile călătoresc spre sate tot mai îndepărtate, ducînd o dată cu ele temeliile unui nou ev în viața țăranilor: acela al locuințelor de zid.* BOGZA, C. O. 227. *După viforul epocii contimporane, copiii noștri vor cunoaște un ev al păcii.* SADOVEANU, C. 39. *Pentru dînșii războiul însemna un eveniment prea îndepărtat, mai mult abstract. Sfîrșitul unei epoci și începutul unui alt ev, cum sînt delimitate capitolele în manualele de istorie.* C. PETRESCU, Î. II 217. ◇ *Evul mediu* = interval de timp caracterizat prin orînduirea feudală și ale cărui limite convenționale sînt căde-

rea Romei (anul 476) și revoluția franceză din 1789. *Între aceste două forțe sociale de bază ale orînduirii feudale, se desfășoară de-a lungul întregului ev mediu o luptă înverșunată.* IST. R.P.R. 62.

EVACUÁ, *evacuez,* vb. I. Tranz. **1.** (Cu privire la imobile, localități, regiuni) A lăsa liber, a goli. *Divizia e în retragere... pînă în zorii zilei spitalul trebuie evacuat.* CAMIL PETRESCU, U. N. 414.

2. (Impropriu, cu privire la oameni și bunuri) A scoate, în chip organizat, dintr-un loc și a duce în altul. *La Odesa, unde au fost evacuați în 1917 numeroși muncitori și soldați romîni, a luat ființă un comitet de acțiune social-democrat romîn, aflat sub influența ideologică a marxismului revoluționar.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 8, 86.

3. (Tehn.) A elimina gazele dintr-un cilindru al unui motor cu ardere internă.

4. (Tehn.) A elimina reziduurile într-un proces de producție industrială.

5. (Med.) A elimina fecalele din intestine, cu ajutorul unor medicamente sau tratamente locale.

— Pronunțat: *-cu-a.*

EVACUÁBIL, -Ă, *evacuabili, -e,* adj. Care poate fi evacuat.

— Pronunțat: *-cu-a-.*

EVACUÁRE, *evacuări,* s. f. Acțiunea de a evacua și rezultatul ei. *Din pricina inundațiilor s-a hotărît evacuarea regiunii.* ▭ *Va veni sau nu evacuarea? căci luptele se dau... la optzeci de kilometri depărtare.* CAMIL PETRESCU, U. N. 419. ◇ *Spital* (sau *ambulanță) de evacuare* = spital militar înapoia frontului, unde sînt aduși răniții și bolnavii evacuați de pe front. *Despre doctorul Damian se știe ceva? Cred că e la Mecica, la ambulanțele de evacuare.* D. ZAMFIRESCU, R. 274.

EVADÁ, *evadez,* vb. I. Intranz. (Despre deținuți) A fugi din închisoare sau de sub pază. *Au evadat ocnașii, mă! striga Florescu.* SADOVEANU, O. VI 313. ✦ (Familiar) A fugi, a scăpa. *Radu, nervos, stînjenit, dezgustat, vroind să evadeze chiar în clipa asta.* CAMIL PETRESCU, T. II 91.

EVADÁRE, *evadări,* s. f. Acțiunea de a evada și rezultatul ei. *Binecunoscutul bandit botoșănean... a făcut o demonstrație de evadare, revenind după cîteva zile în celula sa.* BOGZA, A. Î. 338. ◇ Fig. *Vorbitorul și-a exprimat convingerea că refugierea în literatura trecutului reprezintă... o formă subtilă de evadare din realitatea actuală.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 339, 3/6.

EVADÁT, -Ă, *evadați, -te,* adj. Care a fugit din închisoare sau de sub pază. *Deținut evadat.* ◇ Fig. *Mă simțeam evadat din mine însumi, căzut ca pe un povîrniș prăpăstios.* CAMIL PETRESCU, U. N. 13. ◇ (Substantivat) *Evadații au fost prinși.*

EVALUÁ, *evaluez,* vb. I. Tranz. A determina, a stabili prețul, valoarea, numărul, distanța, durata, cantitatea; a calcula, a socoti, a aprecia, a estima. *Pagubele provocate de inundații au fost evaluate la cîteva zeci de milioane de lei.* ◇ Refl. pas. *Normele de lucru executate se evaluează în zile-muncă, după categoria de muncă în care se încadrează lucrarea respectivă.* STAT. GOSP. AGR. 34.

— Pronunțat: *-lu-a.*

EVALUÁRE, *evaluări,* s. f. Acțiunea de a evalua și rezultatul ei; apreciere, prețuire, calcul. *Cînd îți arde casa, întîi stingi focul și pe urmă faci cercetări și evaluări.* CAMIL PETRESCU, T. II 500.

— Pronunțat: *-lu-a-.*

EVANGÉLIC, -Ă adj. v. **evanghelic.**

EVANGHELIÁR, *evangheliare,* s. n. Carte care cuprinde cele patru evanghelii. V. evanghelie, tetraevanghel. *Evangheliarul lui Coresi.*

— Pronunțat: *-li-ar.*

EVANGHÉLIC, -Ă, *evanghelici, -e,* adj. **1.** Referitor la evanghelie, caracteristic pentru evanghelie; din evanghelie. *Rupse plicul și sorbi cu înfrigurare cele șase pagini de scris mărunt în care d-na Herdelea, în stilul ei evanghelic, presărat cu maxime morale... îi spunea toate cîte s-au petrecut prin Amaradia.* REBREANU, R. I 31.

2. Care ține de cultul creștin protestant. *Catedrală evanghelică.*

— Variantă: (învechit) **evangélic, -ă** (NEGRUZZI, S. I 228) adj.

EVANGHÉLIE, *evanghelii,* s. f. Nume dat fiecăreia sau tuturor celor patru cărți din biblie care cuprind legende privitoare la viața și învățătura lui Hristos; p. ext. evangheliar. *Nastasia se holba să vază o scrisoare cît evanghelia.* SADOVEANU, M. C. 141. ◇ Expr. **Literă** (sau, mai rar, **cuvînt**) **de evanghelie** = lucru absolut sigur, mai presus de îndoială. *Să nu-ți închipui că ce spune el e literă de evanghelie.* **A-și băga** (sau **vîrî**) **capul sănătos** (sau **teafăr, zdravăn** etc.) **sub evanghelie** = a-și cauza singur neplăceri; a intra fără motiv și nesilit de nimeni în diverse încurcături. *Ce, erau nebuni să-și vîre capul zdravăn sub evanghelie?* VLAHUȚĂ, N. 188. ✦ Capitol din această carte, care se citește în timpul serviciului religios creștin.

— Variantă: (popular) **vanghélie** (TEODORESCU, P. P. 42) s. f.

EVANGHELÍST, *evangheliști,* s. m. Fiecare dintre cei patru autori cărora li se atribuie scrierea evangheliei.

— Variantă: (popular) **vanghelíst** (CARAGIALE, O. I 188) s. m.

EVANGHELIZÁ, *evanghelizez,* vb. I. Tranz. (Rar, cu privire la o țară, o regiune etc.) A converti la creștinism.

EVANTÁI, *evantaie* și *evantaiuri,* s. n. Obiect în formă de semicerc, executat din hîrtie, pene, pînză sau dantelă, care se folosește pentru a-și face vînt și a se apăra de căldură. *Prefectul își rotise privirile asupra șirului de femei în mătăsuri care fluturau evantaiurile de dantelă neagră sau de pene.* DUMITRIU, B. F. 160. *Mișcîndu-și uriașele-i urechi ca niște evantaiuri,* [elefantul] *și-a întins trompa, zguduind cu putere gratiile.* ANGHEL, PR. 115. ◇ Loc. adj. și adv. **În evantai** = în formă de raze care pornesc dintr-un punct și formează un semicerc. *Păunul are coada în evantai.* ▭ [Toamna] *Risipește-n evantai Ploi mărunte, Frunze moarte.* TOPÎRCEANU, B. 53.

— Scris și: (după franțuzește) *evantail* (NEGRUZZI, S. III 65). — Variantă: **evantáliu** (BART, E. 101, ANGHEL-IOSIF, C. L. 9, HOGAȘ, H. 109) s. n.

EVANTÁLIU s. n. v. **evantai.**

EVAPORÁ, *evaporez* și *evápor,* vb. I. Refl. (Despre lichide) A se transforma în vapori la suprafața sa, la temperaturi inferioare temperaturii sale de fierbere. *Sub influența căldurii, apa se evaporează.* ▭ *Cînd...* [cărămizile] *sînt întinse la soare, stropii de apă încep să se evaporeze numaidecît.* BOGZA, C. O. 222. ✦ Fig. A dispărea, a se face nevăzut. *Ce stare poate fi mai tragică decît a alerga după ceva care îți pare scump... și acest ceva... să se evaporeze cînd vrei să-l apuci.* GHEREA, ST. CR. I 167.

EVAPORÁRE, *evaporări,* s. f. Acțiunea de a se evapora; transformarea unui lichid în vapori la suprafața sa. *Prin evaporarea apei de la suprafața mărilor sau a*

oceanelor iau naştere norii, care, condensîndu-se în atmosferă, în zonele mai reci, se transformă în ploi sau zăpezi care cad pe scoarţa pămîntului. MINERALOGIA 22.

EVAZIONÍST, -Ă, *evazionişti, -ste,* s. m. şi f. Persoană care se sustrage obligaţiilor fiscale.
— Pronunţat: *-zi-o-.*

EVAZIÚNE, *evaziuni,* s. f. **1.** (De obicei determinat prin «fiscală») Sustragere de la obligaţiile fiscale. [În statele capitaliste] *marii bogătaşi se bucură de tot felul de scutiri şi reduceri de impozite. Ei practică totodată scandaloase evaziuni fiscale.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2826.
2. (Rar) Evadare. *Mă duc la telefon să dau amănunte despre evaziunea bulgarului.* CARAGIALE, O. II 204.
— Pronunţat: *-zi-u-.*

EVAZÍV, -Ă, *evazivi, -e,* adj. (Despre manifestări ale oamenilor) Care nu exprimă o atitudine precisă, categorică; vag, ocolit; în doi peri. *Răspuns evaziv.* ▭ *Maria tresări îngîndurată şi, cu un gest evaziv, care ar fi putut să fie un fel de răspuns, căută să se sprijine de pian.* CAMIL PETRESCU, N. 132. ✧ (Adverbial) *Răspunse evaziv.*

EVENIMÉNT, *evenimente,* s. n. Întîmplare în viaţa socială sau particulară, deosebită de faptele cotidiene. *Aşteptase mereu ceva nou, o întîmplare, un eveniment care să-i schimbe traiul.* BART, E. 240.

EVENTÍV, *eventive,* adj. n. (În e x p r.) *Verb reflexiv eventiv* = verb la diateza reflexivă care arată că în starea subiectului se produce o schimbare, că se transpune în altă stare decît aceea în care se găsea. *«A se întrista» e un verb reflexiv eventiv.* ✧ (Substantivat) *Eventivul este foarte apropiat de incoativ.* GRAM. ROM. I 247.

EVENTUÁL, -Ă, *eventuali, -e,* adj. Care poate să se întîmple, posibil (în viitor). *Căpitanul voia să se asigure împotriva unor eventuale bănuieli de complicitate.* REBREANU, P. S. 100. ✧ (Adverbial) *Am să-ţi trimit pachetul, eventual am să ţi-l aduc chiar eu.*
— Pronunţat: *-tu-al.*

EVENTUALITÁTE, *eventualităţi,* s. f. Situaţie care s-ar putea ivi, caz posibil; împrejurare viitoare posibilă. *Toţi vor fi pregătiţi pentru orice eventualitate cu echipamentul şi armamentul la îndemînă!* REBREANU, R. II 149.
— Pronunţat: *-tu-a-.*

EVGHENICÓS, -OÁSĂ, *evghenicoşi, -oase,* adj. (Grecism învechit şi arhaizant) Plin de noblеţe, nobil; evghenis. *La această biserică... el nu vedea cinstitele şi evghenicoasele obraze ale boierilor folticeneni de demult.* SADOVEANU, E. 125.

EVGHENÍE, *evghenii,* s. f. (Grecism învechit) **1.** Boierie, noblеţe. *Cînd mă gîndesc la evghenia familiei noastre, uite, îmi vine ameţeală.* GHICA, S. A. 112.
2. (Urmat de un adjectiv posesiv) Formulă cu care se adresa cineva unui boier din ţările romîne în secolul al XVIII-lea şi în prima jumătate a celui de al XIX-lea. *Vărul evgheniei-voastre v-au proscalisit.* ALECSANDRI, T. 1228.

EVGHENÍS adj. m. (Grecism învechit; folosit uneori ironic) Nobil. *Provinţialul e fudul din născare şi evghenis din cap pînă în călcîie.* NEGRUZZI, S. I 238. ✧ (Substantivat) *Vino să te sărut, evghenisul mamei.* GHICA, S. A. 112.
—Variantă: **evgheníst,** *evghenişti* (SADOVEANU, E. 64), adj. m.

EVGHENÍST adj. m. v. **evghenis.**

EVICŢIÚNE, *evicţiuni,* s. f. (Jur.) Pierderea posesiunii sau proprietăţii unui lucru (în special imobil) asupra căruia cineva şi-a valorificat un drept.
— Pronunţat: *-ţi-u-.*

EVIDÉNT, -Ă, *evidenţi, -te,* adj. Care nu mai trebuie dovedit, care se vede imediat, care nu poate fi pus la îndoială; clar, vădit, neîndoielnic. *Larga răspîndire a cărţii în mase este unul din semnele cele mai evidente ale dezvoltării culturale a poporului.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 333, 2/1. ✧ (Adverbial) *Evident, un asemenea subiect de vorbă tulbura pe Milescu.* D. ZAMFIRESCU, R. 220.

EVIDÉNŢĂ, (2) *evidenţe,* s. f. **1.** Faptul de a fi evident, caracterul lucrului evident; certitudine, claritate. *D. Jean Bart ştie să dea ficţiunii evidenţa realităţii palpabile.* IBRĂILEANU, S. 88. *În toţi timpii... ştiinţa a cerut dovezi pozitive, evidenţe matematice.* MACEDONSKI, O. IV 141. ✧ E x p r. **A scoate** (sau **a pune**) **în evidenţă** = a scoate la iveală, a sublinia, a face ca un lucru să fie clar, limpede pentru toţi. *Iată o simandicoasă familie ce ţine sfat, punîndu-şi pretenţiile în evidenţă.* ANGHEL, PR. 173.
2. Înregistrarea tuturor lucrărilor, bunurilor sau persoanelor legate de o anumită activitate; situaţie. *Economia socialistă se caracterizează printr-o bună gospodărire şi evidenţă riguroasă, prin folosirea raţională şi cu cea mai mare grijă a avutului obştesc.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2588. ✧ E x p r. **A ţine** (sau **a păstra**) **evidenţa** = a înregistra şi a păstra la zi situaţia bunurilor, lucrărilor şi persoanelor legate de o anumită activitate.

EVIDENŢIÁ, *evidenţiez,* vb. I. **1.** R e f l. A se deosebi, a se distinge. *În mişcarea de întrecere s-au evidenţiat foarte multe femei, care au dat dovadă de avînt în muncă şi de iniţiativă creatoare.* REZ. HOT. I 64.
2. T r a n z. A recunoaşte oficial şi a cita meritele şi succesele obţinute în muncă de cineva, pentru a-l recompensa în acest fel şi a stimula pe tovarăşii săi de lucru. *În gardă, îşi îndeplinise datoria cu atîta tragere de inimă încît l-a evidenţiat în scris ofiţerul.* V. ROM. noiembrie 1953, 131.
— Pronunţat: *-ţi-a.*

EVIDENŢIÁT, -Ă, *evidenţiaţi, -te,* adj. **1.** Care s-a distins, s-a remarcat.
2. Căruia i s-au recunoscut oficial meritele şi succesele în muncă. *Muncitor evidenţiat.* ✧ (Substantivat) *Festivitatea înmînării insignei de evidenţiat în munca medico-sanitară.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2809.
— Pronunţat: *-ţi-at.*

EVIDENŢIÉRE, *evidenţieri,* s. f. Acţiunea de a (s e) e v i d e n ţ i a şi rezultatul ei. *S-au făcut noi evidenţieri în întreprinderea noastră.* ▭ [În schiţa literară] *se impune cu strictеţe descoperirea şi accentuarea tuturor elementelor ce converg spre evidenţierea ideii unice.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 379, 2/4.
— Pronunţat: *-ţi-e-.*

EVITÁ, *evit,* vb. I. T r a n z. A ocoli, a se feri de..., a căuta să scape de... *Am evitat tot ce mi se părea că m-ar putea sustrage de la misiunea mea.* C. PETRESCU, C. V. 25. *De un timp încoace mă evită.* id. ib. 335. *Evitîndu-şi privirile, amîndoi îşi opriră caii.* VLAHUŢĂ, O. A. III 49. ✦ A înlătura, a împiedica, a îndepărta. *O reparaţie mică făcută la timp poate evita pagube mari.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2867.

EVITÁBIL, -Ă, *evitabili, -e,* adj. Care poate fi evitat.

EVITÁRE, *evitări,* s. f. Acţiunea de a e v i t a; ocolire. *Evitarea greşelilor de ortografie.*

EVLÁVIE s. f. Sentiment religios exteriorizat printr-o scrupuloasă îndeplinire a practicilor bisericeşti; cucernicie, pietate, religiozitate. *Cu evlavie şi rar, Tomşa făcu trei cruci şi sărută cartea sfîntă cu ochii închişi.* SADOVEANU, O. VII 72. ✧ (Ironic) *Cu evlavie de vulpe, ca în strane, şed pe locuri.* EMINESCU, O. I 150. ✧ (Poetic) *Cînd însuşi glasul gîndurilor tace, Mă-ngînă cîntul unei dulci evlavii.* EMINESCU, O. I 120. ✦ F i g. Comportare

respectuoasă; reculegere. *Vartolomeu Diaconu urmărea plimbarea streinului cu o adevărată şi mută evlavie.* C. PETRESCU, A. 287. *Dar ne-am grăbi, că sîntem cam de departe, încheie el, înclinîndu-se cu oarecare evlavie înaintea mea.* HOGAŞ, M. N. 112.

EVLAVIÓS, -OÁSĂ, *evlavioşi, -oase,* adj. Stăpînit de evlavie, pios, cucernic, religios. *O satiră necruţătoare a papalităţii, a abuzurilor papale, a mijloacelor foarte puţin evlavioase de îmbogăţire a clericilor.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 339, 4/6. *Din păcate era şi evlavios moş Nichifor şi tare să mai temea să nu cadă sub blăstămul preoţesc.* CREANGĂ, P. 110.

— Pronunţat: *-vi-os.*

EVOCÁ, *evóc,* vb. I. Tranz. A aduce în focarul conştiinţei fapte, evenimente, împrejurări, imagini trecute; a zugrăvi prin cuvinte imaginea unui lucru cunoscut, dar petrecut demult; a scoate în relief. *Romanul evocă zbuciumul dureros al bătrînului meşter, om cinstit, devotat clasei sale, dar prizonier încă al vechii mentalităţi care dăinuia în mişcarea muncitorească de la noi în perioada ei de început.* CONTEMPORANUL, S. II, 1951, nr. 224, 2/2. *Atunci cînd veţi vrea să evocaţi o imagine de nesfărîmat, numele lui Horia vă poate oferi cea mai elocventă comparaţie.* BOGZA, Ţ. 38.

EVOCÁRE, *evocări,* s. f. Faptul de a evoca; aducere în focarul conştiinţei a unor fapte, imagini, împrejurări petrecute demult; scoaterea în relief a unor astfel de fapte, imagini etc. *Sfîrşesc evocarea uneia din nopţile de pomină ale ţinutului.* BOGZA, C. O. 289. *Procedeul cel mai des, şi care este felul obişnuit al d-lui Sadoveanu de a trata natura, este descoperirea şi evocarea corespondenţei dintre ea şi om.* IBRĂILEANU, S. 22.

EVOCATÍV, -Ă, *evocativi, -e,* adj. Evocator. *Toate numele ce-l emoţionau... toate se grămădeau în mintea lui, cu puterea evocativă ce o au pentru romîni figurile şi faptele măreţe ale timpurilor lor eroice.* D. ZAMFIRESCU, R. 19.

EVOCATÓR, -OÁRE, *evocatori, -oare,* adj. Care are însuşirea de a evoca, de a face clar, de a da viaţă, de a rechema în amintire. *D. Sadoveanu e scriitorul nostru cel mai evocator.* IBRĂILEANU, S. 34. ◇ (Substantivat) *Taine... zice că numai unul a ajuns pe Shakespeare, ca evocator de viaţă, şi acela e Balzac.* GHEREA, ST. CR. I 15.

EVOLUÁ, *evoluez,* vb. I. Intranz. **1.** A trece printr-o serie de transformări, prin diverse faze progresive, spre o treaptă superioară; a se dezvolta. *Tehnica a evoluat repede în cursul ultimelor două secole.* ✦ A-şi urma cursul, a se desfăşura. *Boala evoluează normal.*

2. A se deplasa cu mişcări largi (de obicei circulare). *Oltul le-o ia tuturor, vertiginos, înainte, aşa cum din rîndurile unei armate evoluînd în mase compacte, o avangardă sprintenă se desprinde.* BOGZA, C. O. 113. *Bobocii, în urma gîştelor bătrîne, evoluau graţios în partea cealaltă a lacului, spre raţe, prin cele dintîi fulgerări ale răsăritului.* SADOVEANU, N. F. 65.

— Pronunţat: *-lu-a.*

EVOLUÁT, -Ă, *evoluaţi, -te,* adj. Care a ajuns, prin faze succesive, la un stadiu înalt de dezvoltare; dezvoltat. *Animale evoluate.* ▭ *Cea mai evoluată familie de maimuţe cu nas îngust o formează maimuţele antropoide.* ZOOLOGIA 184. ✦ (Despre oameni) Dezvoltat din punct de vedere intelectual.

EVOLUTÍV, -Ă, *evolutivi, -e,* adj. Care se dezvoltă treptat şi neîntrerupt. *Mişcarea este evolutivă atunci cînd elementele progresiste îşi duc în mod spontan activitatea zilnică, făcînd schimbări neînsemnate, cantitative, în vechile rînduieli.* STALIN, O. I 312.

EVOLÚŢIE, *evoluţii,* s. f. **1.** (Fil.; spre deosebire de revoluţie) Una dintre cele două forme ale procesului dialectic al mişcării în natură şi în societate, constînd din schimbări cantitative neînsemnate, imperceptibile, necontenite, care pregătesc schimbările radicale, calitative. *Din punctul de vedere al metodei dialectice, evoluţia şi revoluţia, schimbările cantitative şi cele calitative sînt două forme necesare ale uneia şi aceleiaşi mişcări.* STALIN, O. I 321. *Evoluţia pregăteşte revoluţia, creîndu-i terenul, iar revoluţia desăvîrşeşte evoluţia, contribuind la activitatea ei mai departe.* id. ib. 312.

2. Dezvoltare. V. progres. *Filozofia marxistă este pilda cea mai vie a progresului în evoluţia cunoaşterii şi a societăţii.* CONTEMPORANUL, S. II, 1950, nr. 176, 2/6.

3. (În opoziţie cu stagnare) Desfăşurare, curs. *Boala are o evoluţie normală.*

4. Faptul de a evolua (2); mişcare largă, de obicei circulară. *Îi priveam şi eu* [ţiparii] *între mii de alte vietăţi al căror secret nu-l cunoşteam şi mi-a rămas şi astăzi taină, — şi le urmăream evoluţiile subt umbra apei uşor aburită de sfîrşitul ploii.* SADOVEANU, Î. A. 67.

EVOLUŢIONÍSM s. n. **1.** Ştiinţa despre dezvoltarea evolutivă a lumii animale şi vegetale. *În biologie, evoluţionismul a fost fundamentat în mod ştiinţific de către Darwin.*

2. Orientare antiştiinţifică, idealistă, burgheză care respinge dezvoltarea revoluţionară, în salturi, şi schimbările calitative în procesul de dezvoltare.

— Pronunţat: *-ţi-o-.*

EVOLUŢIONÍST, -Ă, *evoluţionişti, -ste,* adj. Care se referă la evoluţionism, care are la bază evoluţionismul. *Concepţie evoluţionistă.* ▭ *Se constată o concordanţă caracteristică între dezvoltarea treptată a germenilor organici pînă la organismele mature şi între ordinea succesivă în care apar plantele şi animalele în decursul istoriei pămîntului. Şi tocmai această concordanţă a furnizat teoriei evoluţioniste fundamentul cel mai sigur.* ENGELS, A. 88.

— Pronunţat: *-ţi-o-.*

EVRÉICĂ, *evreice,* s. f. Femeie care face parte dintr-un popor răspîndit în mai toate ţările de pe glob, urmaş al populaţiei de bază din Palestina antică sau a unor neamuri care au adoptat religia mozaică. *O evreică arabă, albă ca porţelanul, cu ochii negri ca mura.* BART, E. 272.

EVREIÉSC, -IÁSCĂ, *evreieşti,* adj. Care este propriu evreilor, al evreilor, de evrei.

EVREIÉŞTE adv. În felul evreilor, ca evreii.

EVRÉU, *evrei,* s. m. Bărbat care face parte dintr-un popor răspîndit în mai toate ţările de pe glob, urmaş al populaţiei de bază din Palestina antică sau al unor neamuri care au adoptat religia mozaică.

ÉVRICA interj. Cuvînt împrumutat din greceşte şi folosit ca exclamaţie spontană de bucurie, de izbîndă provocată de rezolvarea unei probleme dificile.

EVROPENÉSC, -EÁSCĂ adj. v. **europenesc.**

EVROPENÉŞTE adv. v. **europeneşte.**

EX- Element de compunere însemnînd «fost», care serveşte la formarea unor compuse ca: ex-ministru, ex-preşedinte, ex-director etc. V. fost.

EXACERBÁ, *exacerbez,* vb. I. Tranz. (Franţuzism rar; cu privire la dureri, sentimente etc.) A intensifica, a accentua.

EXACERBÁT, -Ă, *exacerbaţi, -te,* adj. (Franţuzism rar) Intensificat, accentuat.

EXÁCT[1] adv. **1.** În concordanţă cu realitatea. [Ideile şi teoriile] *înlesnesc dezvoltarea societăţii, progresul ei şi capătă o însemnătate cu atît mai mare, cu cît reflectă mai*

exact nevoile dezvoltării vieții materiale a societății. CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 339, 4/2. ✦ Tocmai, chiar. *Am spus amîndoi exact același lucru.* ▭ *Cu cei înscriși astăzi, avem exact nouă sute de hectare.* MIHALE, O. 110.

2. În conformitate cu un program, fără abatere, cu punctualitate. *Trenul sosește exact la 8.* ▭ *Viu miercuri exact pentru concert.* CARAGIALE, O. VII 25.

EXÁCT[2], **-Ă,** *exacți, -te,* adj. **1.** Care este întru totul conform cu realitatea, care este în deplină concordanță cu adevărul. *Informații exacte.* ✧ *Știință exactă* = știință în care se dau formulări logice, prezentate în general în formă matematică. *Matematica, fizica etc. sînt științe exacte.* ✦ Care este în concordanță deplină cu un model, care reproduce întocmai originalul; fidel. *Traducere exactă.*

2. Punctual. *Voia să fie foarte exact la întîlnire.* REBREANU, R. I 32.

EXACTITÁTE s. f. **1.** Calitatea de a fi exact (**1**). *Ți-aș citi lucrarea mea. Aș dori să o controlezi și d-ta din punctul de vedere al exactității.* CARAGIALE, O. VII 10.

2. Punctualitate. *Omul civilizat întîi după exactitate se cunoaște.* REBREANU, R. I 33.

EXACTITÚDINE, *exactitudini,* s. f. (Franțuzism rar) Exactitate. *Intră Constantin Lipan, confruntîndu-și ceasul cu pendulul din perete. Privirea... dovedea respectul exactitudinii.* C. PETRESCU, C. V. 89. ✧ Loc. adv. **Cu exactitudine** = exact, conform cu realitatea. *Noi am expus aci, cu exactitudine și cu sinceritate, faptele.* ODOBESCU, S. I 504.

EXACȚIÚNE, *exacțiuni,* s. f. (Ieșit din uz) Faptul de a cere și încasa în mod abuziv dări sau taxe mai mari decît cele legale. V. spoliere, jupuire. (Atestat în forma *esacțiune*) *Calimah era mazîlit pentru multele esacțiuni și prevaricațiuni.* GHICA, S. 91.

— Pronunțat: *-ți-u-.* — Variantă: (învechit) **esacțiúne** s. f.

EXAÉDRU s. n. v. **hexaedru.**

EXAGERÁ, *exagerez,* vb. I. Tranz. (Folosit și absolut) A prezenta ceva în dimensiuni mărite față de realitate, a da proporții, a amplifica peste măsură. *A exagerat pericolul.* ▭ *Chiar dacă Dragoș ar exagera, ca toți cei ce suferă greu, și încă durerile lui trebuie să fie crîncene.* REBREANU, R. I 97.

EXAGERÁRE, *exagerări,* s. f. Acțiunea de a exagera și rezultatul ei; deformare a realității prin mărire, amplificare peste măsură. *Necesitatea exagerării conștiente, a reliefării figurii în vederea sublinierii tipicului, decurge pentru artistul realist din însăși concepția sa asupra raporturilor dintre artă și realitate.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 348, 2/2.

EXAGERÁT, -Ă, *exagerați, -te,* adj. Care depășește măsura, prea mare, care nu se potrivește cu realitatea. *Pe urmă a adus vorba despre situația lor veșnic nesigură, cu mutări și chirii exagerate.* C. PETRESCU, A. 422. *Citise-ntîmplător un critic într-o revistă cunoscută O laudă exagerată a unei proaste poetese.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 8. *Dan sfîrși c-un gest mare, exagerat, ca și cum ar fi rîs de vorbele altuia.* VLAHUȚĂ, O. A. III 32. ✦ (Despre oameni) Care exagerează importanța unor fapte. *Marine, nu fi exagerat. Sînt chiar atît de vinovată fiindcă am îndrăznit să sper o lună de vacanță?* BARANGA, I. 185. ✦ (Adverbial, legat de un adj. sau adv. prin prep. «de», formează superlativul) Prea, din cale-afară de... *Om exagerat de fricos.*

EXAGERÁȚIE, *exagerații,* s. f. (Neobișnuit) Exagerare. *Trecînd peste exagerațiile lui... ne oprim asupra unui singur caz.* IBRĂILEANU, SP. CR. 222.

EXAGÓN s. n. v. **hexagon.**

EXAGONÁL, -Ă adj. v. **hexagonal.**

EXALÁ, *exál,* vb. I. Tranz. (Folosit de obicei la pers. 3) A emite, a degaja, a împrăștia (vapori, mirosuri etc.). *O mumie neclintită exalînd miros de dezinfectante.* C. PETRESCU, Î. II 47. ✧ (Poetic) *Pe un nor de aur zboară ea cu fală; Un parfum de roze pasul ei exală.* BOLINTINEANU, O. 42. ✧ Refl. (Rar) Fig. *Umbra dulce a chipului ei, din care se exală un parfum de fericire.* VLAHUȚĂ, O. A. III 65.

EXALÁȚIE, *exalații,* s. f. Degajare de vapori, mirosuri etc.

EXALTÁ, *exált,* vb. I. Tranz. **1.** A aduce (pe cineva) într-o stare de exaltare, a entuziasma, a înflăcăra peste măsură. *Răsunetul limbii romîne îi exaltă pe toți.* CĂLINESCU, E. 141.

2. (Rar) A lăuda peste măsură, a ridica în slavă, a proslăvi. *A exalta meritele cuiva.*

EXALTÁRE, *exaltări,* s. f. **1.** Entuziasm, încîntare, înflăcărare duse la paroxism. *Avocatul... caută să le documenteze că toată «minunea» e numai rezultatul exaltării religioase a copilului.* REBREANU, P. S. 34. *Deodat-a lui cîntare Vibrează lung de o stranie-exaltare.* ALECSANDRI, P. III 266.

2. (Rar) Slăvire, proslăvire, glorificare.

EXALTÁT, -Ă, *exaltați, -te,* adj. Care se află în stare de exaltare, de excitație, de entuziasm dus pînă la paroxism; înflăcărat, aprins peste măsură. *Tinerețea exaltată îl îndeamnă la risipă și plăceri ușoare.* SADOVEANU, E. 200. *Să fiu un an măcar frumoasă, urmă ea exaltată.* CAMIL PETRESCU, O. I 256. *Văd toate-acele tipuri de grecești mitologii, Pe cari le-a creat avîntul exaltatei fantazii.* COȘBUC, P. II 139. *Susceptibil de a se entuziasma îndată; exaltat pînă nu a ține seamă de mica distanță dintre sublim și ridicol.* BOLINTINEANU, O. 419. ✧ (Substantivat) *Tot ce vorbea era lămurit, întregit prin zvîrlirea brațelor, în sus, în jos, la dreapta, la stînga. Avea în el ceva de exaltat.* CAMIL PETRESCU, O. I 329. *Era cu noi pe vasul ce cobora aci Un exaltat... El ne cînta, zi-noapte, un marș de libertate.* BOLINTINEANU, O. 158. ✦ (Familiar) Ieșit din minți, țicnit.

EXÁMEN, *examene,* s. n. **1.** (Adesea urmat de determinări) Verificare și apreciere a cunoștințelor dobîndite de elevi și de studenți, într-o anumită perioadă, sau cercetare a aptitudinilor și a nivelului cunoștințelor unor aspiranți la un post, la un titlu etc. *Eram în examenele primului an de liceu.* GALACTION, O. I 56. *Își trecuse examenul de absolvire.* C. PETRESCU, Î. I 6. *Mîne vei veni cu mine la Socola, unde este examen.* NEGRUZZI, S. I 4. ✧ *Examen de stat* = examen de diplomă la o instituție de învățămînt superior, ținut în fața unei comisii speciale. ✦ Probă, încercare prin care se verifică trăinicia, temeinicia unui lucru, a unei situații etc. *După încheierea verificării, putem considera că sarcinile pe care și le-a pus partidul cu prilejul verificării au fost realizate. Partidul nostru a trecut cu succes acest examen serios.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 315.

2. Examinare (**1**). *Se îmbrățișară și se depărtară cu un pas îndărăt unul de altul, să se contemple, după atîția ani. Fură amîndoi satisfăcuți de examen.* C. PETRESCU, Î. II 214. ✧ *Examen medical* = cercetare la care medicul supune pe un bolnav.

EXAMÉTRU s. m. v. **hexametru.**

EXAMINÁ, *examinez,* vb. I. Tranz. **1.** A cerceta, a privi cu atenție, a studia amănunțit un lucru (concret sau abstract) pentru a ajunge la o justă cunoaștere a lui. *Cererile de înscriere vor fi examinate de adunarea generală, care va decide asupra primirii membrilor în gospodărie.* STAT. GOSP. AGR. 19. ◇ Refl. reciproc. *Și unul și altul au rămas la distanță, examinîndu-se cu ochii.* GALACTION, O. I 134. ✦ (Despre medici) A cerceta amănunțit un bolnav sau o parte bolnavă a corpului, pentru a pune diagnosticul. *După ce-i examină rana și-i făcu un pansament nou, doctorul se așeză mut pe scaun.* BART, E. 341.

2. A supune (un elev, un student, un aspirant la un post, la un titlu etc.) unei probe de verificare și apreciere a cunoștințelor dobîndite. [Profesorul] *examina foarte rar.* VLAHUȚĂ, O. A. 249.

EXAMINÁRE, *examinări,* s. f. Acțiunea de a examina și rezultatul ei.

1. Cercetare amănunțită a unui lucru (concret sau abstract) făcută cu scopul de a ajunge la o justă cunoaștere a lui. *Examinarea planului de venituri și cheltuieli.* ▭ *Sișești se întrerupse din examinarea tabloului și întoarse capul ca un animal gata de atac.* CAMIL PETRESCU, N. 119. ✦ Examen medical. *După fiecare examinare,* [doctorul] *dădea nemulțumit din cap, fără să spună ceva precis.* BART, E. 376.

2. Verificare, cercetare a cunoștințelor dobîndite de un elev ori de un student într-o anumită perioadă, sau a aptitudinilor și a nivelului pregătirii unui aspirant la un post, la un titlu, la o diplomă etc. *Examinarea clasei a II-a a durat două zile.*

EXAMINATÓR, -OÁRE, *examinatori, -oare,* adj. Care examinează, care supune pe cineva unui examen **(1).** *Președintele comisiei examinatoare a vorbit candidaților.* ◇ (Substantivat) *Cu aerul unui examinator sever, observa manevra vasului.* BART, S. M. 61. *Domnul care întreabă e tipul examinatorului ironic.* VLAHUȚĂ, O. A. 437.

EXANTEMÁTIC, *exantematice,* adj. n. (În expr.) *Tifos exantematic* = boală infecțioasă și epidemică gravă, provocată probabil de un virus filtrant, care se manifestă prin temperatură foarte ridicată, convulsii și erupții pe piele. *Tifosul exantematic a izbucnit cu o putere nemaipomenită.* GALAN, Z. R. 115. *Zi și noapte era între cei o sută de bolnavi de tifos exantematic.* MIRONESCU, S. A. 124.

EXAPÓD, -Ă adj. v. **hexapod.**

EXÁRH, *exarhi,* s. m. **1.** Șef al unei biserici ortodoxe autonome.

2. Organ de inspecție și control al mănăstirilor dintr-o eparhie ortodoxă.

EXARHÁT, *exarhate,* s. n. Teritoriu asupra căruia se întinde autoritatea unui exarh. *Bulgaria a fost exarhat al patriarhiei de Constantinopol.* ✦ Funcția, demnitatea de exarh.

EXASPERÁ, *exasperez,* vb. I. Tranz. (Cu privire la persoane) A irita, a enerva peste măsură; a scoate din răbdări, din fire, din sărite. *Ce ai, Bologa? izbucni în sfîrșit Varga, jicnit. M-ai exasperat cu mutenia!* REBREANU, P. S. 114. ◇ (Cu privire la răbdare, nervi etc.) *Fiecare mișcare îi pare înadins îndreptată împotriva ei, ca să-i exaspereze răbdarea.* C. PETRESCU, C. V. 262.

EXASPERÁNT, -Ă, *exasperanți, -te,* adj. Care exasperează, care irită, care enervează peste măsură; care scoate din răbdări, din sărite. *Exasperantele valsuri chinuite de lăutari.* C. PETRESCU, S. 186. [Îl] *ținea de brat cu o intimitate exasperantă.* VLAHUȚĂ, O. A. III 59. ◇ (Adverbial) *Alunecăm exasperant pe brînci.* CAMIL PETRESCU, V. 53. *În urechi îi huruiau exasperant de uniform glasurile ploaiei care înghițeau toate zgomotele vieții.* REBREANU, P. S. 84.

EXASPERÁRE s. f. Acțiunea de a exaspera; enervare, iritare puternică. ◇ Loc. adv. **Pînă la exasperare** = pînă la ultima limită; la culme. *Afișe imense, cu chipul lui mărit pînă la exasperare, acopereau zidurile marilor metropole.* SAHIA, N. 66.

EXASPERÁT, -Ă, *exasperați, -te,* adj. Care este în stare de exasperare; iritat, enervat peste măsură; scos din răbdări, din fire, din sărite. *Cînd, exasperată, simțea că-i gata să izbucnească, își mușca buzele subțiri.* BART, E. 61.

EXCAVÁ, *excavez,* vb. I. Tranz. (Tehn.) A săpa (mai ales cu ajutorul unui excavator), făcînd o cavitate în pămînt, în scopuri tehnice. ◇ Refl. pas. *În ultimul timp, la baraj s-au excavat în fundație peste 20000 metri cubi.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2875.

EXCAVÁRE, *excavări,* s. f. Acțiunea de a excava. *Chiar și un necunoscător își dă seama de uriașa muncă ce s-a depus aici pentru excavarea atîtor mii și mii de metri cubi de pămînt și piatră.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2758.

EXCAVATÓR, *excavatoare,* s. n. (Tehn.) Mașină cu mare capacitate de lucru, pentru săpat și încărcat pămîntul, întrebuințată la diferite lucrări de terasament, la exploatări de cariere etc. *În domeniul mașinilor pentru construcții este remarcabil excavatorul cu cupa de 35 mc și brat de peste 100 m, cu o înălțime de ridicare de 28 m, care sapă dintr-o dată echivalentul a 7 vagoane.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 368, 1/4.

— Variantă: **escavatór** (V. ROM. martie 1954, 228) s. n.

EXCAVATORÍST, -Ă, *excavatoriști, -ste,* s. m. și f. Muncitor calificat care lucrează cu excavatorul. *Brigada de tineret din care făcea parte Pungan pleca aproape toată la școala de excavatoriști.* V. ROM. septembrie 1953, 177.

EXCAVĂȚIE, *excavații,* s. f. (Tehn.) Groapă, cavitate la suprafața pămîntului sau în adîncime, creată în urma unui fenomen natural sau făcută (mai ales cu ajutorul unui excavator) pentru diferite scopuri tehnice. ✦ (Arheol.; rar) Săpătură. (Atestat în forma *excavațiune*) *Fusesem să asist la excavațiunile ce făcea învățatul arheolog... la mausoleul Artemisei.* GHICA, S. 422.

— Variantă: (învechit) **excavațiúne** (pronunțat *-ți-u-*) s. f.

EXCAVAȚIÚNE s. f. v. **excavație.**

EXCEDÉNT, *excedente,* s. n. Cantitate în plus, care trece peste..., care depășește, care rămîne după satisfacerea tuturor necesităților; surplus. ✦ (Fin.) Plusul veniturilor față de cheltuieli.

EXCEDENTÁR, -Ă, *excedentari, -e,* adj. Care este în plus, care întrece un anumit nivel sau plafon stabilit de mai înainte. *Noua hotărîre micșorează chiria la suprafețele excedentare și stabilește calcularea chiriei pe tranșe, la aceste suprafețe.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2842. ✦ (Fin.; despre buget, balanță etc.) Care are un excedent.

EXCELÁ, *excelez,* vb. I. Intranz. A fi neîntrecut, a se deosebi, a se distinge (într-un anumit domeniu). *Folosind limba cronicilor și a poporului, el* [Bălcescu] *a excelat în narațiunea istorică și în disertația oratorică.* L. ROM. 1953, nr. 1, 44. *Poeziile lirice sînt toate elegii, gen în care Bolintineanu — după unii critici — a excelat.* DEMETRESCU, O. 161.

EXCELÉNT, -Ă, *excelenți, -te,* adj. Care excelează, foarte bun, minunat, deosebit, admirabil, neîntrecut, eminent. *Elev excelent.* ◇ (Adverbial) *Moldovenii se poartă excelent pe cîmpul de război.* IBRĂILEANU, SP. CR. 155.

EXCELÉNȚĂ, *excelențe,* s. f. 1. (De obicei însoțit de «voastră», «sa») Titlu acordat miniștrilor și ambasadorilor în statele burgheze.

2. (Mai ales în l o c. a d j. și a d v.) **Prin excelență** = în cel mai înalt grad, mai ales.

EXCÉNTRIC[1], *excentrice,* s. n. (Tehn.) Organ de mașină în formă de disc fixat în mod excentric[2] pe un arbore rotativ și servind la transformarea mișcării circulare în mișcare rectilinie sau, invers, la transformarea mișcării rectilinii în mișcare circulară.

EXCÉNTRIC[2]**, -Ă,** *excentrici, -e,* adj. 1. (Despre persoane și lucruri) Care iese din limitele obișnuitului, foarte original; neobișnuit, ciudat; extravagant, fistichiu. *Văduva lui, care trăiește sănătoasă și frumoasă și tot... excentrică, este soacra mea.* CARAGIALE, T. II 208.

2. (Geom.; despre un punct) Care nu se află în centrul unei figuri; (numai la pl., despre figuri geometrice; în opoziție cu c o n c e n t r i c) care nu au centru comun. *Cercuri excentrice.*

EXCENTRICITÁTE, *excentricități,* s. f. 1. Originalitate, extravaganță.

2. (Geom.) Calitatea unui punct de a nu se găsi în centrul unei figuri. ✦ Distanța dintre centrele sau axele de rotație a două piese excentrice. ✦ Defect de asamblare, a două piese care în mod normal trebuie să fie concentrice sau trebuie să aibă o axă comună.

EXCEPTÁ, *exceptez,* vb. I. T r a n z. A lăsa deoparte, a nu cuprinde, a nu socoti, a exclude.

EXCEPTÁRE s. f. Acțiunea de a e x c e p t a.

EXCÉPȚIE, *excepții,* s. f. Abatere de la regula generală, ceea ce nu se supune normei generale. *Limbile cu regule și excepții.* RUSSO, S. 69. *Excepția confirmă regula.* ◇ E x p r. **Cu excepția** = afară de. *Îi plăceau toate materiile, cu excepția matematicii.* **Fără excepție** = fără deosebire. *Să pornească toți, fără excepție.* BOLINTINEANU, O. 263. **A face excepție** = a) a se deosebi, a se abate de la regula generală. *Nu fac excepție de la regulă;* b) a proceda altfel decît de obicei. *Fac excepție pentru tine.*

— Variantă: **escépție** (NEGRUZZI, S. I 348) s. f.

EXCEPȚIONÁL, -Ă, *excepționali, -e,* adj. 1. Care face excepție, care constituie o excepție de la regulile generale.

2. Foarte bun, excelent, remarcabil, puțin obișnuit, deosebit. *Printre aceștia, o ființă cu totul excepțională se afla înzestrată cu toate darurile minții.* BOGZA, C. O. 5. *Acest om... îmi impunea din ce în ce mai mult, cu însușirile lui excepționale.* GALACTION, O. I 100. *Exercițiile vînătorești au darul de a dezvolta într-un chip cu totul excepțional imaginațiunea omenească.* ODOBESCU, S. III 47. ✦ (Adverbial) Foarte, extraordinar. *Articol excepțional de interesant.*

EXCÉRPTE s. n. pl. (Filol.) Pasaje sau termeni scoși dintr-o lucrare; extrase. *Excerpte din autorii clasici.*

EXCÉS, *excese,* s. n. (Uneori urmat de determinări introduse prin prep. «de») Surplus, exagerare; p. e x t. lipsă de cumpătare, de măsură. *Știam că adesea excesul de precizare duce la confuzii.* CAMIL PETRESCU, U. N. 36. *Viața lui Eminescu, adînc zdruncinată de un lung exces de muncă și suferințe, se scurge ca o agonie grea, penibilă, neînchipuit de dureroasă.* VLAHUȚĂ, O. A. 237. *Traducătorii cădeau dintr-un exces în altul.* NEGRUZZI, S. I 340. ◇ *Exces de zel* = zel exagerat, care duce adesea la greșeli. ◇ E x p r. **A face exces de...** = a întrece măsura cuvenită, a face abuz de... *Face exces de băuturi alcoolice.* ✦ (Mai ales la pl.) Abuz, violență.

— Pl. și: (astăzi numai în terminologia tehnică) *excesuri* (BĂLCESCU, O. II 265, NEGRUZZI, S. I 217).

EXCESÍV, -Ă, *excesivi, -e,* adj. Care întrece orice măsură; exagerat. *Zîmbi, uimit totuși de sensibilitatea excesivă a actorului.* CAMIL PETRESCU, N. 8. *Realismul d-lui Jean Bart, prin observația calmă, prin lipsa de acumulare excesivă de detalii și mai cu seamă prin stil, are un caracter clasic.* IBRĂILEANU, S. 90. *Această excesivă preocupare de sine e eminamente egoistă.* GHEREA, ST. CR. II 298. ◇ *Climă excesivă* = climă cu deosebiri mari de temperatură între iarnă și vară. ✦ (Adverbial, legat de un adj. sau adv. prin prep. «de» formează superlativul) Din cale afară de..., nespus de..., foarte, prea... *E mirată, așa cum se miră profanii, că filozofia se ocupă de lucruri care lor le par excesiv de simple.* CAMIL PETRESCU, U. N. 79. *Eu însumi, deși sînt o fire excesiv de șovăitoare, de data aceasta am conștiința pe deplin împăcată.* REBREANU, P. S. 17.

EXCITÁ, *excit,* vb. I. T r a n z. 1. A provoca (prin mijloace fizice, chimice sau biologice) intrarea în acțiune a unei celule, a unui țesut sau a unui organ; a stimula. *Dacă înțepăm piciorul broaștei... înțepătura excită terminația nervului senzitiv.* ANATOMIA 30. ◇ R e f l. *De la centrul respirator, situat în bulbul rahidian, excitațiile merg prin măduva spinării de-a lungul fibrelor nervoase, pînă la mușchii respiratori. Și astfel se excită într-o ordine strict determinată, cînd mușchii inspiratori, cînd cei expiratori.* ANATOMIA 87. ✦ A aduce într-o stare de iritație, de nervozitate; a aținta, a întărîta. *Deși mulți din boierii cei mai însemnați simțise că se pregătește ceva și veneau pe la unii din noi, încurajîndu-ne și chiar excitîndu-ne, făgăduind că erau gata a da tot concursul lor moral și bănesc, dar nici unul n-a venit să aducă un gologan măcar.* GHICA, S. A. 158. ✦ A provoca, a produce, a stîrni o senzație, un sentiment. *A excita foamea. A excita setea.* ▭ *Care sînt idealurile, simțirile ce ne va excita și sugera opera artistică.* GHEREA, ST. CR. I 39.

2. A produce un cîmp magnetic util într-o mașină electrică sau într-un aparat electric.

EXCITÁBIL, -Ă, *excitabili, -e,* adj. Care poate fi (ușor) excitat, iritat; iritabil.

EXCITABILITÁTE s. f. Capacitatea unui organism sau a unui țesut organic de a reacționa la o excitație exterioară. *În mod normal nervul are aceeași excitabilitate ca și mușchiul.* ANATOMIA 157.

EXCITÁNT, -Ă, *excitanți, -te,* adj. Care stimulează, care excită organismul. *Medicament excitant.* ✦ (Substantivat) Orice schimbare din mediul extern sau intern care provoacă o excitație. *Cîinele normal, spre deosebire de cîinele lipsit de scoarță, reacționează la cei mai diferiți excitanți veniți din mediul exterior.* ANATOMIA 204. ◇ *Excitant condițional* v. c o n d i ț i o n a l.

EXCITÁRE, *excitări,* s. f. Acțiunea de a e x c i t a; excitație.

EXCITÁT, -Ă, *excitați, -te,* adj. Care se află în stare de excitație, stimulat.

EXCITATÓR, -OÁRE, *excitatori, -oare,* adj. Care excită, excitant.

EXCITÁȚIE, *excitații,* s. f. (În opoziție cu i n h i b i ț i e) Proces fiziologic care se manifestă printr-o activitate funcțională, caracteristică a unei celule, a unui țesut sau a unui organ ca răspuns la un stimul extern sau intern. *Dacă se distruge un nerv într-o porțiune din lungimea sa, nervul își pierde proprietatea de a transmite excitațiile.* ANATOMIA 187.

EXCLAMÁ, *exclám,* vb. I. T r a n z. (Complementul este de obicei o interjecție sau o frază scurtă) A rosti

cu ton ridicat, ca urmare a unei stări afective puternice. *« Ce mai căpătînă!... Şi înăuntru nici pic de creier!...» a exclamat lighioaia cea şireată.* I. BOTEZ, ŞC. 43. *Să facem ceva la iuţeală, exclamă un sublocotenent.* BRĂESCU, V. A. 12.

EXCLAMÁRE, *exclamări,* s. f. Acţiunea de a exclama şi rezultatul ei; exclamaţie. *În gară e forfoteală de nedescris. Se aud ţipete, exclamări desperate, îmbrăţişări, plînset de femei şi de copii.* SAHIA, N. 47. ✧ *Semnul exclamării* = semn de punctuaţie întrebuinţat după o interjecţie, după un vocativ sau după o propoziţie exclamativă sau imperativă.

EXCLAMATÍV, -Ă, *exclamativi, -e,* adj. (În expr.) *Propoziţie exclamativă* = propoziţie care exprimă în mod spontan o stare afectivă (admiraţie, plăcere, surprindere, indignare, regret etc.). *Propoziţia: « Vai de mine şi de mine, copila mea au străpuns-o turcii! »* [CREANGĂ, A. 21] *este exclamativă.*

EXCLAMÁŢIE, *exclamaţii,* s. f. Cuvînt, propoziţie sau frază rostite cu o anumită intonaţie pentru a exprima o stare afectivă puternică. V. strigăt. *După primele exclamaţii de surprindere, oprindu-se în loc, începură să-şi dea amănunte unul despre altul.* CAMIL PETRESCU, N. 32.

EXCLÚDE, *exclúd,* vb. III. Tranz. A înlătura, a elimina, a îndepărta, a nu admite. *Sistemul de educaţie sovietic exclude cu desăvîrşire propagarea urii între oameni, a şovinismului şi a obscurantismului.* LUPTA DE CLASĂ, 1950, nr. 9-10, 49.

EXCLÚDERE, *excluderi,* s. f. Acţiunea de a exclude şi rezultatul ei; eliminare, înlăturare. *Excluderea unui membru al gospodăriei colective poate fi hotărîtă numai de adunarea generală prin majoritatea de cel puţin 2/3 din numărul total al membrilor gospodăriei colective prezenţi la adunare.* STAT. GOSP. AGR. 22.

EXCLÚS, -Ă, *excluşi, -se,* adj. Care, în condiţiile date, nu-i posibil să fie, să existe, să se întîmple. *Vagoanele sînt lungi şi largi, încăpătoare, şi la orice oră a zilei ori a nopţii este exclusă înghesuiala.* STANCU, U.R.S.S. 20. ✦ (Despre persoane) Îndepărtat, scos (dintr-o organizaţie, dintr-o instituţie).

EXCLUSÍV[1] adv. Cu excluderea oricăror altor posibilităţi; numai (şi numai). *Toate cîte îmi spui... se reduc, exclusiv, la o simplă chestiune de conştiinţă şi de experienţă personală.* GALACTION, O. I 238. *Scoaterea creaţiilor poetice exclusiv din adîncimea închipuirii e vătămătoare.* GHEREA, ST. CR. I 106. ✦ (În opoziţie cu inclusiv) În afară de. *Am citit pînă la pagina 30 exclusiv. Înscrierile la examen se fac pînă la 15 august exclusiv.*

EXCLUSÍV[2]**, -Ă,** *exclusivi, -e,* adj. (Despre noţiuni abstracte) Care se exclude unul pe altul, care este incompatibil cu altceva. *Noţiuni cu sfere exclusive.* ▭ *N-avea opinii exclusive, ci era cu lenevie sceptic.* CAMIL PETRESCU, U. N. 26. ✦ Care se referă la un singur lucru, care este fixat asupra unui singur lucru. *Pasiune exclusivă pentru pictură.*

EXCLUSIVÍSM s. n. Atitudine greşită prin care cineva refuză să ia în considerare părerile sau ideile altora, să vină în contact cu oameni din alt grup social, să folosească alte obiecte decît cele cu care e deprins etc.

EXCLUSIVÍST, -Ă, *exclusivişti, -ste,* adj. Care are o atitudine de exclusivism. *S-a văzut primit cu majoritate de voturi în cercul Poseidon, cerc foarte exclusivist.* BASSARABESCU, S. N. 186.

EXCLUSIVITÁTE s. f. Starea a două lucruri care se exclud între ele. *Raport de exclusivitate.* ✧ Loc. adv. **În exclusivitate** = cu excluderea tuturor celorlalţi. *Banca de Stat deţine în exclusivitate dreptul plăţilor în devize.*

EXCOMUNICÁ, *excomúnic,* vb. I. Tranz. A exclude (pe cineva) dintr-o comunitate religioasă (pe timp limitat sau pentru totdeauna). V. anatemiza. ✧ Fig. *Ziarele lor m-au anatemizat, m-au excomunicat.* MACEDONSKI, O. III 115.

EXCOMUNICÁRE, *excomunicări,* s. f. Acţiunea de a excomunica şi rezultatul ei.

EXCREMÉNT, *excremente,* s. n. (Mai ales la pl.) Materie eliminată din corpul oamenilor sau al animalelor; materii fecale.

EXCRESCÉNŢĂ, *excrescenţe,* s. f. Umflătură sau creştere anormală a unui organ sau numai a unei porţiuni de organ.

EXCRETÁ, *excretez,* vb. I. Tranz. (Fiziol.) A elimina din organism, în urma proceselor biochimice, substanţe devenite inutile sau vătămătoare (sudoare, urină etc.).

EXCRETÓR, -OÁRE, *excretori, -oare,* adj. (Fiziol.; mai ales în expr.) *Aparat excretor* = aparat prin care se elimină din organism unele dintre substanţele devenite inutile sau vătămătoare.

EXCRÉŢIE, *excreţii,* s. f. (Fiziol.) Faptul de a excreta; eliminare a excrementelor de către vieţuitoare. ✦ Substanţă eliminată de organism, ca rezultat al proceselor biochimice.

EXCÚRS, *excursuri,* s. n. Abatere de la subiectul principal al unei expuneri, pentru lămurirea unei probleme secundare; digresiune.

EXCÚRSIE, *excursii,* s. f. Plimbare sau călătorie, de obicei în grup, făcută pe jos sau cu un mijloc de transport în scop educativ, sportiv sau distractiv. *Datorită muncii de popularizare a excursiilor, desfăşurată de unele asociaţii sportive şi de unele comitete sindicale, au putut fi atraşi în excursii un număr mai mare de muncitori.* CONTEMPORANUL, S. II, 1952, nr. 299, 2/1. *Peste munţii aceştia am mai trecut acum cinci ani, într-o excursie, cu liceul.* C. PETRESCU, Î. II 4. *Pînă acum a fost foarte amuzant. Un fel de escapadă. Un fel de excursie.* SEBASTIAN, T. 366.

EXCURSIONÍST, -Ă, *excursionişti, -ste,* s. m. şi f. Persoană care face o excursie. V. turist. *A coborît un grup de excursionişti streini.* SAHIA, U.R.S.S. 123.
— Pronunţat: *-si-o-.*

EXECRÁBIL, -Ă, *execrabili, -e,* adj. (Franţuzism) Care trezeşte dezgust, repulsie; respingător, detestabil, foarte rău, oribil. *Conduită execrabilă.*

EXECUTÁ, *execút,* vb. I. 1. Tranz. A face, a confecţiona, a fabrica. *Uzina execută strunguri.* ▭ *Fotografie urîtă şi naivă... executată într-un atelier ieftin.* C. PETRESCU, A. 365. *Painjenii îşi executau tăcuta şi pacinica lor industrie.* EMINESCU, N. 38. ✦ (Cu privire la legi, măsuri, ordine etc.) A aduce la îndeplinire, a realiza. *Gospodăria colectivă se obligă să execute întocmai planurile de producţie, însămînţări, prăşitul, recoltatul, treieratul, dezmiriştitul, arăturile de toamnă şi primăvară.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2672. ✧ Refl. pas. *Îi pare rău că nu s-a putut executa planul nostru de petrecere.* CARAGIALE, O. VII 35.

2. Refl. A se supune, a da ascultare. *Îl conduse... la hotel, poruncind portarului să dea camera cea mai bună... Portarul se execută.* C. PETRESCU, Î. II 133. ✦ (Glumeţ) A da bani, a plăti. *Imediat ce sosesc, mă execut cu 200 m*[ărci]. CARAGIALE, O. VII 167.

3. Tranz. A face în fața unui public exerciții de gimnastică, figuri de balet etc. *Copiii coreeni... au executat dansuri coreene, românești și ucrainene.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 379, 1/1. ✦ A cînta o bucată muzicală (din gură sau din instrumente). (Absol.) *Muncitorii execută din creațiile lui Bach, Mozart, Beethoven, Ceaikovski.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 379, 1/5.

4. Tranz. A aduce la îndeplinire o hotărîre judecătorească, un act al autorității sau o obligație.

5. Tranz. A supune un condamnat la pedeapsa cu moartea. *Peste două zile Bibescu nu va mai putea executa pe nimeni după capul lui.* CAMIL PETRESCU, O. II 284.

EXECUTÁNT, -Ă, *executanți, -te,* adj. Care execută, care îndeplinește ceva; executor. ✦ (Substantivat) Persoană care execută o bucată muzicală la un instrument (singură sau într-un ansamblu); muzicant, instrumentist.

EXECUTÁRE, *executări,* s. f. Acțiunea de a executa și rezultatul ei.

1. Înfăptuire, îndeplinire. *Conducerea colectivă cere organizarea unui control permanent al executării hotărîrilor.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 9, 11. *Oprim executarea intențiilor rele.* ALEXANDRESCU, P. 151.

2. Aducerea la îndeplinire a unei sentințe de condamnare la moarte. *Executarea criminalului.*

EXECUTÍV, -Ă, *executivi, -e,* adj. Care are sarcina de a executa dispozițiile organelor superioare. *Organ executiv.* ✧ (În țările burgheze) *Putere executivă* = una din cele trei puteri fundamentale ale statului, reprezentată prin guvern.

EXECUTÓR, -OÁRE, *executori, -oare,* adj. Care execută, care aduce la îndeplinire ceva; executant. ✧ (Substantivat) *Executor testamentar* = persoană însărcinată de un testator să aducă la îndeplinire dispozițiile din testamentul lui. *Executor judecătoresc* = funcționar însărcinat cu îndeplinirea unor acte de procedură și cu executarea hotărîrilor judecătorești; (în vechea organizare judecătorească) portărel.

EXECUTÓRIU, -IE, *executorii,* adj. (Jur.) Care trebuie executat, care trebuie pus în aplicare. *Sentință executorie.* ✧ *Formulă executorie* = mențiune pusă pe o hotărîre judecătorească, în baza căreia se poate face executarea silită a acestei hotărîri. *Titlu executoriu* = act învestit cu formula executorie.

EXECÚȚIE, *execuții,* s. f. 1. Faptul de a executa; executare. ✧ *Execuție silită* = totalitatea normelor procedurale după care autoritatea publică sechestrează sau vinde averea unei persoane.

2. Executare (2). *Se trezea în fiecare dimineață cu o tresărire din somn, ca osîndiții la ghilotină în zorii execuției.* C. PETRESCU, C. V. 237.

EXEGÉT, *exegeți,* s. m. Cel care se ocupă cu exegeza.

EXEGÉTIC, -Ă, *exegetici, -e,* adj. De exegeză, care se bazează pe exegeză. *Studiu exegetic al unui text.*

EXEGÉZĂ, *exegeze,* s. f. Interpretare, comentare, explicare din punct de vedere filologic a unui text.

EXEMPLÁR[1], *exemplare,* s. n. Fiecare obiect dintr-o serie de obiecte identice, gravate, tipărite, litografiate etc. reproduse în număr mare după un model comun. *Să-mi dea pentru o ediție de 3000 exemplare măcar 2000 de lei.* CARAGIALE, O. VII 12. *Voi trimite în curînd mai multe exemplare din repertoriul meu dramatic.* ALECSANDRI, S. 71. ✦ Reprezentant al unei categorii de ființe sau de obiecte asemănătoare luat izolat. V. tip. *Copiii acestor locuri par cele mai desăvîrșite exemplare de inteligență.* BOGZA, C. O. 281. *Doctorul era un interesant și unic exemplar.* BART, E. 120. *Stă la masă, pe un scaun de palisandru, exemplar unic.* VLAHUȚĂ, O. A. 246.

EXEMPLÁR[2], **-Ă,** *exemplari, -e,* adj. Care este atît de desăvîrșit, încît poate servi drept exemplu, poate fi luat drept model. *Purtare exemplară.* ▭ *O grijă deosebită trebuie acordată pregătirii exemplare pentru iernatul animalelor.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 3070. ✦ (Despre o mustrare, o pedeapsă etc.) Care are un caracter atît de drastic, încît poate servi ca avertisment. *Pedeapsa trebuie să fie exemplară.* DUMITRIU, B. F. 87. *Merită o pedeapsă exemplară.* BĂLCESCU, O. II 271.

EXEMPLIFICÁ, *exemplific,* vb. I. Tranz. A lămuri, a demonstra, a ilustra prin exemple. *A exemplifica o regulă.*

EXEMPLIFICÁRE, *exemplificări,* s. f. Acțiunea de a exemplifica și rezultatul ei; ilustrare. *În predarea lecțiilor trebuie să se recurgă mereu la exemplificări.*

EXÉMPLU, *exemple,* s. n. 1. Acțiune, faptă care servește de pildă, de model; persoană care, prin calitățile pe care le întrunește, poate fi sau trebuie urmată. *Marele exemplu însuflețitor al construirii unei vieți noi, minunate, în țările lagărului socialismului, exercită o înrîurire imensă asupra celor mai largi mase populare din lumea întreagă și stîrnește admirația lor sinceră.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2623. ✧ Expr. **A da** (sau **a fi**) **exemplu** = a te purta în așa fel încît să trezești admirația celorlalți și dorința de a te imita; a fi model de urmat. *A fi exemplu de respectare a legalității populare, a nu îngădui nimănui nici un fel de abuz sau încălcare a legilor statului și hotărîrilor guvernului — constituie datoria de căpetenie a organelor de stat.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2630. [Miron Costin] *a cinstit știința și a dat frumosul exemplu în acele triste timpuri, pierzîndu-și viața pentru binele omenirii.* BĂLCESCU, O. I 183. **A da de** (sau **ca**) **exemplu** = a atrage atenția asupra unor persoane, unor lucruri, unor acțiuni etc. pentru a îndemna pe alții să le imite. **A urma exemplul** (cuiva) sau **a lua** (pe cineva sau ceva) **de** (sau **drept**) **exemplu** = a imita (pe cineva sau ceva).

2. Caz sau fapt tipic care întrunește caracteristicile unei categorii întregi (și care se citează pentru a sprijini o teorie, o regulă, o demonstrație etc.). V. ilustrare. *Putem găsi exemple din care se arată clar că zbuciumul luptelor politice a ajutat mult pe unii poeți, ca poeți.* CARAGIALE, O. III 282. ✧ Loc. adv. **De exemplu** (întrebuințat atunci cînd se anunță sau se cere ilustrarea concretă a celor spuse) = de pildă, bunăoară.

EXERCITÁ, *exércit,* vb. I. Tranz. 1. (Cu privire la o profesie, o funcție) A îndeplini, a se ocupa cu..., a practica. *Sînt singurul martor al medicului și medicul mă roagă să-mi exercit calitatea.* ARGHEZI, P. T. 94. *Unii se duc ca să cîștige viața... exercitînd negoț sau industrii.* ODOBESCU, S. I 227. ✧ Refl. pas. *Din zori pînă în noapte se exercitau pe drumuri cele mai feluri negustorii.* PAS, Z. I 170. *În zburarea lor... graurii par a fi supuși la o tactică ce se exercită cu o disciplină militară.* ODOBESCU, S. III 30.

2. (Cu privire la privilegii, drepturi, influențe etc.) A manifesta, a face să fie simțit, a pune în acțiune. *Acești oameni... au exercitat o mare înrîurire prin personalitatea lor.* IBRĂILEANU, SP. CR. 93. *Poate doar să exercit vreo presiune morală prin prestigiul unei atitudini calme de erou dezinteresat.* CARAGIALE, O. VII 198.

— Accentuat și: (prez. ind.) *exercît.*

EXERCITÁRE, *exercitări,* s. f. Acțiunea de a exercita (o îndeletnicire); practicarea unei profesiuni, a unei funcții. *Exercitarea profesiunii de medic.* ✦ Îndeplinirea unui rol, a unei activități. *Exercitarea dreptului de vot.* ▭ *De secretarul organizației de bază depinde în mare măsură justa exercitare a dreptului de control al organizației de bază.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2683.

EXERCÍŢIU, *exerciţii,* s. n. (Mai ales la pl.) **1.** Acţiune fizică sau intelectuală, făcută sistematic şi repetat, cu scopul de a cîştiga îndemînare şi agerime într-un anumit domeniu. V. antrenament. *Exerciţii fizice.* ▭ *Exerciţiile vînătoreşti au darul de a dezvolta într-un chip cu totul excepţional imaginaţiunea omenească.* ODOBESCU, S. III 47. ✦ Instruire, deprindere a militarilor cu mînuirea armelor şi cu executarea acţiunilor de luptă. V. instrucţie. *Cătanele... începură a-şi face exerciţiile.* RETEGANUL, P. IV 12. *Trebile şicanei nu se învoiesc cu exerciţiile unui ostaş.* NEGRUZZI, S. II 144. ✦ Temă (de şcoală) servind ca mijloc pentru dezvoltarea îndemînării şi agerimii într-un anumit domeniu. *Culegere de exerciţii şi probleme.*

2. (Despre un funcţionar, o persoană oficială, în expr.) **În exerciţiul funcţiunii** = în timpul serviciului legal. *Să-i torni, domnule taxator, un proces-verbal drastic de ultragiu adus în exerciţiul funcţiunii.* BART, S. M. 89.

3. (Fin.; mai ales în expr.) *Exerciţiu bugetar* = (în capitalism) perioadă (de obicei de un an calendaristic) pentru care se întocmeşte şi se execută bugetul unei ţări.

EXERSÁ, *exersez,* vb. I. Intranz. (Adesea urmat de determinări indicînd mai ales un instrument muzical, introduse prin prep. «la») A face exerciţii. *A exersa la vioară.* ✦ Tranz. (Cu privire la o bucată muzicală, o figură de dans etc.) A studia insistînd asupra dificultăţilor tehnice şi repetînd paţiile grele. *Exersează o sonată la pian.*

EXERSÁRE s. f. Acţiunea de a exersa. *Exersarea unei bucăţi muzicale.*

EXHAUSTÍV, -Ă, *exhaustivi, -e,* adj. (Rar) Care epuizează un subiect; complet. *Bibliografie exhaustivă.*

EXHIBÁ, *exhibez,* vb. I. Tranz. A arăta ceva în public în mod ostentativ, a etala, a face paradă de... *Îşi exhibează toaletele.*

EXHIBÍŢIE, *exhibiţii,* s. f. Faptul de a arăta ceva în faţa publicului (de obicei în mod ostentativ, demonstrativ); faptul de a (se) da în spectacol; expunere, etalare. *Fiindcă el, ca tată, e răspunzător de sănătatea sufletească a lui Apostol, interzise pe viitor asemenea exhibiţii.* REBREANU, P. S. 35.

— Variantă: **exhibiţiúne** (pronunţat *-ţi-u-*) (CARAGIALE, O. VII 233) s. f.

EXHIBIŢIONÍSM s. n. Mania de a face exhibiţii. *Oroarea ei de exhibiţionism, fie şi psihologic, fusese mai tare.* CAMIL PETRESCU, P. 10.

— Pronunţat: *-ţi-o-.*

EXHIBIŢIONÍST, -Ă, *exhibiţionişti, -ste,* s. m. şi f. Persoană care practică exhibiţionismul. ✧ (Adjectival) *Manifestări exhibiţioniste.*

— Pronunţat: *-ţi-o-.*

EXHIBIŢIÚNE s. f. v. **exhibiţie.**

EXHUMÁ, *exhumez,* vb. I. Tranz. (Rar) A dezgropa osemintele unui mort.

EXHUMÁRE, *exhumări,* s. f. Acţiunea de a exhuma.

EXIGÉNT, -Ă, *exigenţi, -te,* adj. (Despre oameni) Care cere mult de la alţii şi de la sine însuşi; care pretinde mult; pretenţios. *Devine din ce în ce mai puţin exigent cu cei cari şi cu ceea ce-l înconjură.* CARAGIALE, O. VII 45. *Bag... de seamă că deviu din ce în ce mai exigent şi că nu fac alta decît a scoate mereu la mărunte ponoase cărţii tale.* ODOBESCU, S. III 38. ✦ (Despre lucruri) Care cere efort şi măiestrie pentru a fi realizat. *Prozodia complicată şi exigentă a versului alexandrin.* ODOBESCU, S. I 246.

EXIGÉNŢĂ, *exigenţe,* s. f. Faptul de a fi exigent, însuşirea de a cere mult de la alţii şi de la sine însuşi; ceea ce pretinde cineva de la altul, cerinţă, pretenţie. *Ca un semn al exigenţelor mereu crescînde ale maselor iubitoare de muzică, a răsunat chemarea adresată compozitorilor de a crea cîntece cu un cît mai înalt nivel artistic.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 349, 2/2.

EXIGÍBIL, -Ă, *exigibili, -e,* adj. (Despre sume de bani) Care poate fi cerut, asupra căruia se pot ridica pretenţii. *Datorii exigibile la o anumită dată.*

EXIGIBILITÁTE s. f. Însuşirea de a fi exigibil, de a putea fi cerut sau pretins. *Exigibilitatea împozitului.*

EXÍL, *exiluri,* s. n. Pedeapsă aplicată altădată pentru delicte politice şi care consta în izgonirea unui cetăţean pentru totdeauna sau pentru un timp limitat din ţară sau din localitatea în care trăia (v. surghiun, expulzare); p. ext. îndepărtare voluntară a cuiva din propria ţară sau localitate, pentru a scăpa de o prigoană (v. expatriere); situaţie în care se afla cel surghiunit sau expatriat. *În crud exil, pribeag prin ţări străine, Visai atunci o vastă trilogie.* TOPÎRCEANU, B. 89. *Tu, coruptor infame... şi tu, nenorocită, Exilul veşnic fie al vostru crunt martir!* ALECSANDRI, T. II 382.

EXILÁ, *exilez,* vb. I. Tranz. (În trecut) A pedepsi (de obicei pe un infractor politic) cu izgonirea definitivă sau temporară din ţară (sau dintr-o anumită localitate); a surghiuni. V. expulza. *Nevinovata poveste servi de pretext... ca să închidă jurnalul şi să exileze pe autor.* NEGRUZZI, S. I 94. *Mavrogheni izbuti a dobîndi un firman prin care exilă pe bătrînul ban Pană Filipescu cu fiii lui Nicolaie şi Constantin la mînăstirile muntelui Athos.* BĂLCESCU, O. I 87. ✦ Refl. A pleca de bunăvoie din ţara sa, a se condamna la un exil voluntar. *Medelnicerul Ştefanache şi Dudescu, capetele opoziţiei, se exilară la insula Mitiline.* BĂLCESCU, O. I 72.

EXILÁRE s. f. Acţiunea de a (se) exila; surghiunire. *Exilarea a doi fraţi Văcăreşti la Chipru, unde se prăpădi unul dintr-înşii, nu descurajă de loc pe romîni.* BĂLCESCU, O. I 72.

EXILÁT, -Ă, *exilaţi, -te,* adj. **1.** Pedepsit cu exilul, izgonit din ţara sa, surghiunit. *Se simt ca exilaţi în oraşul lor, străini lîngă căminul lor.* EMINESCU, N. 84. ✧ (Substantivat) *Călătorul se întoarce, pe cînd exilatul are puţină nădejde.* SADOVEANU, Z. C. 96. *Recădea în somnolenţa şi melancolia lui de exilat.* ANGHEL, PR. 43.

2. Retras, izolat. *De bunăvoia lor trăiau exilaţi la vreun sat, spre a se iubi departe de zgomotul lumei.* EMINESCU, N. 83.

EXISTÁ, *exíst,* vb. I. Intranz. A fi, a se afla, a se găsi în realitate, a avea fiinţă; a trăi, a vieţui, a se manifesta. *Oamenii trebuie să simtă că există o autoritate! zise bătrînul Miron.* REBREANU, R. II 21. *Virtutea pentru dînşii, ea nu există.* EMINESCU, O. I 56.

EXISTÉNT, -Ă, *existenţi, -te,* adj. Care există, care se află în fiinţă, care este în vigoare. *Convenţie comercială existentă între două state.*

EXISTÉNŢĂ, *existenţe,* s. f. **1.** Noţiune filozofică care se referă la natură, materie, lumea exterioară; realitatea obiectivă existentă în afară şi independent de conştiinţa omului; faptul de a exista, de a fi în realitate. *Formele de bază ale oricărei existenţe sînt spaţiul şi timpul, şi o existenţă în afara timpului este o absurditate tot atît de mare ca şi o existenţă în afara spaţiului.* ENGELS, A. 61. *Materialismul filozofic marxist porneşte de la punctul de vedere că materia, natura, existenţa prezintă o realitate obiectivă, care există în afară şi independent de conştiinţă.* STALIN, PROBL. LEN. 559. *Legătura strînsă cu masele, existenţa unui activ larg de corespondenţi dă posibilitate*

ziarelor să ridice probleme actuale, să descopere la timp lipsurile și cauzele lor, să sintetizeze rezultatele criticii. LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 8, 53. ✧ *Existență socială* = totalitatea condițiilor vieții materiale ale societății, în primul rînd modul de producție, ca principala forță în dezvoltarea societății. *Modul de producție al vieții materiale condiționează în genere procesul vieții sociale, politice și spirituale. Nu conștiința oamenilor le determină existența, ci, dimpotrivă, existența lor socială le determină conștiința.* MARX, CR. EC. POL. 9. ✦ Viață. *Oameni ca Eminescu răsar la depărtări de veacuri în existența unui popor.* VLAHUȚĂ, O. A. 238. *Aceste state se văzură... amenințate în naționalitate și existența lor politică.* BĂLCESCU, O. II 12.

2. Condițiile, mijloacele materiale necesare vieții. *A-și cîștiga existența. Lupta pentru existență.* ▭ *Își vedea existența zdruncinată.* SAHIA, N. 69.

EXISTENȚIÁL, -Ă, *existențiali, -e,* adj. (Rar) Referitor la existență, de existență.

— Pronunțat: *-ți-al.*

EXISTENȚIALÍSM s. n. Curent filozofic decadent, idealist-subiectiv, din epoca imperialismului, care opune lumii materiale, vieții fizice și sociale reale viața spirituală individuală, susținînd zădărnicia activității sociale și luptînd împotriva mișcărilor sociale progresiste și a organizațiilor revoluționare ale proletariatului.

— Pronunțat: *-ți-a-.*

EXISTENȚIALÍST, -Ă, *existențialiști, -ste,* s. m. și f. Adept sau partizan al existențialismului. ✦ (Adjectival) Care se referă la existențialism, care aparține existențialismului.

— Pronunțat: *-ți-a-.*

EXMATRICULÁ, *exmatriculez,* vb. I. Tranz. A exclude un elev, student sau aspirant dintr-o instituție de învățămînt, ștergîndu-i numele din registrul matricol. [Rectorul] *organizează admiterea și absolvirea și poate exmatricula studenții și aspiranții necorespunzători cerințelor învățămîntului superior.* COL. HOT. DISP. 119.

EXMATRICULÁRE, *exmatriculări,* s. f. Acțiunea de a exmatricula.

EXÓD, *exoduri,* s. n. **1.** Părăsire în masă a unei țări sau a unui teritoriu de către o populație; emigrare.

2. Parte finală care cuprinde deznodămîntul unei tragedii grecești și totodată ieșirea din scenă în cortegiu a actorilor.

EXOFLISÍ, *exoflisesc,* vb. IV. Tranz. (Grecism ieșit din uz) A concedia (un funcționar) din slujbă; a da afară. *A fost exoflisit din minister.* CARAGIALE, O. VII 49. ✦ A se descotorosi de cineva. *Bate-mi în ușă cînd l-ăi exoflisi pe Crăcănel.* CARAGIALE, O. I 196.

EXOFTALMÍE s. f. Proeminență accentuată a globilor oculari, care constituie un simptom al anumitor boli.

EXONERÁ, *exonerez,* vb. I. Refl. (Rar) A se achita de o datorie, de o obligație etc. *Nu este esemplu ca un proprietar să nu se exonereze în mai puțin de treizeci de ani, plătind sau o amortizare mai mare, sau dînd aconturi de cîte ori nimerește un an bun.* GHICA, S. 558.

EXORBITÁNT, -Ă, *exorbitanți, -te,* adj. (Despre sume de bani, despre prețuri) Care întrece cu mult măsura, exagerat, excesiv. *Îi spuse că, în cele trei luni cît a stat în străinătate, a avut cheltuieli exorbitante.* REBREANU, R. I 167.

EXÓRDIU, *exordii,* s. n. (Retorică) Prima parte a unui discurs; p. ext. introducere, prefață (la o carte, la un articol etc.).

EXORTÁȚIE, *exortații,* s. f. (Livresc, învechit) Cuvîntare prin care cineva îndeamnă stăruitor o persoană sau un grup de persoane la o acțiune.

EXOSMÓZĂ, *exosmoze,* s. f. Fenomen de trecere a unui lichid printr-o membrană poroasă în care substanța trece din mediul interior membranei în afara ei sub influența unei diferențe de potențial electric care există între cele două fețe ale membranei.

EXOTÉRIC, -Ă, *exoterici, -e,* adj. (Despre doctrina filozofilor din antichitate; în opoziție cu esoteric) Care se predă în public; public.

EXOTÉRMIC, -Ă, *exotermici, -e,* adj. (Fiz.; despre fenomene și transformări) Care se produce cu dezvoltare de căldură. *Reacție exotermică.*

EXÓTIC, -Ă, *exotici, -e,* adj. (Despre țări, ținuturi) Care se află într-o regiune depărtată și impresionează prin peisajele neobișnuite și aspectele ciudate. ✦ (Despre ființe, obiceiuri) Care provine dintr-o asemenea țară. [Bumbacul] *se coace toamna tîrziu, plesnindu-și fructul rotund și lăsînd să izbucnească dinăuntru puful moale și alb al exoticei plante.* BOGZA, C. O. 389. *Privirile mulțimii erau atrase de ființa aceea exotică.* BART, E. 79. *O florărie plină de plante exotice.* NEGRUZZI, S. I 110. ✧ (Substantivat, fig.) *Nu mai scriam nici versuri, nici romane... Sub boababi dormeam... O, nopți divine! Trăia în vis exoticul din mine În mijlocul naturii suverane.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 129.

EXOTÍSM s. n. Însușirea de a fi exotic. ✦ Tendință literară manifestată prin descrierea de priveliști și obiceiuri din țări exotice.

EXPANSÍBIL, -Ă, *expansibili, -e,* adj. Care tinde să ocupe un spațiu sau o suprafață din ce în ce mai mare.

EXPANSIBILITÁTE s. f. Însușirea de a fi expansibil.

EXPANSIONÍSM s. n. Politică agresivă, imperialistă, de exercitare a influenței politice și economice asupra unor țări străine, cu scopul de a acapara prin forță noi teritorii, colonii și piețe de desfacere.

— Pronunțat: *-si-o-.*

EXPANSIONÍST, -Ă, *expansioniști, -ste,* adj. Referitor la expansionism, de expansionism. *Pături tot mai largi ale populației țărilor capitaliste, aflate sub povara înarmărilor și a pregătirilor de război, se pronunță împotriva politicii expansioniste a monopolurilor americane, împotriva politicii de forță și agresiune duse de cercurile imperialiste.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2749.

— Pronunțat: *-si-o-.*

EXPANSIÚNE, *expansiuni,* s. f. **1.** (Fiz.) Creșterea volumului unui sistem fizico-chimic; creșterea volumului unui gaz (în urma scăderii presiunii); extinderea unui gaz pe un spațiu mai mare decît cel inițial.

2. Creștere și extindere a sferei de influență politică și economică a unui stat asupra altora, acaparare de teritorii străine. *Politica unui stat care aspiră spre expansiune mondială este însoțită în mod inevitabil de militarizare, de pregătiri de război, precum și de intensificare a reacțiunii înăuntrul țării.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 380, 6/5.

3. Fig. Expansivitate, comunicativitate. *Să trăiești, domnule locotenent, strigă cu o expansiune subită advocatul Theodorescu-Fălciu.* ARGHEZI, P. T. 134. *Deosebirea între simțăminte se arată mai ales cînd sînt ajunse la cel mai mare grad de expansiune.* GHEREA, ST. CR. III 283. *I se părea falsă toată bucuria și expansiunea omului acestuia.* VLAHUȚĂ, O. A. III 71.

— Pronunțat: *-si-u-.*

EXPANSÍV, -Ă, *expansivi, -e,* adj. (Despre oameni) Care își împărtășește deschis (și spontan) impresiile și sentimentele; comunicativ, vioi; (despre inimă, caracter etc.) caracteristic acestor oameni. *Priboianu, gros, vorbăreț, expansiv cu toată lumea.* VLAHUȚĂ, O. A. III 29. *Inima lui mare și expansivă s-a încălzit de cele mai înalte idei și aspirații ale timpului.* id. O. A. 465.

EXPANSIVITÁTE s. f. Însușirea de a fi expansiv; manifestarea acestei însușiri.

EXPATRIÁ, *expatriez,* vb. I. Refl. A-și părăsi țara (vremelnic sau pentru totdeauna) stabilindu-se într-o țară străină; a emigra. *S-au mirat cei ce mă cunoșteau că nu m-am expatriat.* M. I. CARAGIALE, C. 106.
— Pronunțat: *-tri-a.*

EXPATRIÁT, -Ă, *expatriați, -te,* adj. Care și-a părăsit țara (vremelnic sau pentru totdeauna) stabilindu-se într-o țară străină; emigrant. ◇ (Substantivat) *Bucureștii... se lasă a fi dorit pînă la 10 aug... Cam prea mult pînă atunci, pentru un expatriat așa de sentimental.* CARAGIALE, O. VII 12.
— Pronunțat: *-tri-at.*

EXPATRIÉRE, *expatrieri,* s. f. Acțiunea de a se expatria; emigrare.
— Pronunțat: *-tri-e-.*

EXPECTATÍVĂ s. f. Așteptare bazată pe anumite drepturi, promisiuni, probabilități sau calcule; neintervenție în anumite chestiuni sau situații în așteptarea unui moment potrivit. *În aparență, politica Franciei în Principate era o politică cu totul de expectativă.* GHICA, S. 176. ◇ Expr. **A fi (sau a sta) în expectativă** = a fi (sau a sta) în așteptare, pentru a interveni la momentul oportun.

EXPECTORÁ, *expectorez,* vb. I. Tranz. (Folosit și absolut) A elimina pe gură mucozitățile, flegma care se formează pe căile respiratorii. V. scuipa.

EXPECTORÁNT, -Ă, *expectoranți, -te,* adj. (Despre medicamente) Care ajută la expectorare. *Sirop expectorant.* ◇ (Substantivat, n.) *Medicul i-a prescris un expectorant.*

EXPECTORÁRE, *expectorări,* s. f. Acțiunea de a expectora; expectorație.

EXPECTORÁȚIE, *expectorații,* s. f. Faptul de a expectora; (concretizat) ceea ce se expectorează, flegmă.

EXPEDIÁ, *expediez,* vb. I. Tranz. (Cu privire la scrisori, pachete, bani etc.) A trimite (prin poștă, prin cale ferată etc.) la locul de destinație. *I-am expediat o scrisoare recomandată.* ◇ (Familiar, cu privire la persoane) *Era să merg la Hamburg, dar trebuie să stau să expediez întîi pe Matei.* CARAGIALE, O. VII 6. ✦ (Familiar) A îndepărta (pe cineva), a termina repede (cu cineva), a se descotorosi (de cineva). ✦ (Familiar) A executa (o lucrare) repede și superficial.
— Pronunțat: *-di-a.*

EXPEDIÉNT, *expediente,* s. n. (Mai ales la pl.) Mijloc ingenios cu ajutorul căruia se poate face față unei situații grele. *Poetul aleargă la fel de fel de meșteșuguri, expediente, pentru a da strofei o formă potrivită.* GHEREA, ST. CR. I 246. ✦ Mijloc improvizat, adesea nepermis, prin care se obțin bani. *Un astfel de tip tînăr, cochet, frumușel, mlădios, sclivisit, are felurite expediente de a trăi bine și luxos.* VLAHUȚĂ, O. A. 202.
— Pronunțat: *-di-ent.*

EXPEDIÉRE, *expedieri,* s. f. Acțiunea de a expedia; trimitere (prin poștă sau prin cale ferată) a unui obiect la locul de destinație. *Expedierea coletului.*
— Pronunțat: *-di-e-.*

EXPEDITÍV, -Ă, *expeditivi, -e,* adj. (Despre oameni) Care rezolvă lucrurile repede și ușor, fără să stea mult pe gînduri; iute, prompt. *Bubi al nostru s-a lăsat pe tînjeală și în trei ani, el, care era atît de expeditiv în alte daraveri, nu și-a putut trece nici un examen la Facultatea de drept.* VLAHUȚĂ, O. A. 455. *Procedeurile expeditive ce întrebuința autocratul produceau... conflicte și turburări.* ODOBESCU, S. III 522. ◇ Fig. *Nu întotdeauna norii sînt atît de grăbiți și de expeditivi.* BOGZA, C. O. 44. ◇ (Adverbial) *În antichitate...* [boala] *se tămăduia expeditiv, prin masajuri sistematice.* CARAGIALE, O. VII 46.

EXPEDITÓR, -OÁRE, *expeditori, -oare,* s. m. și f. Persoană care expediază scrisori, pachete, mărfuri etc. *Expeditorul unei scrisori.* ◇ (Adjectival) *Poșta, cînd adresantul lipsește, păstrează banii numai cîteva zile, după care îi înapoiază biuroului expeditor.* CARAGIALE, O. VII 402.

EXPEDÍȚIE, *expediții,* s. f. 1. Călătorie lungă, de obicei anevoioasă, făcută de un grup organizat, în regiuni îndepărtate, cu scopuri științifice sau comerciale. *Expediție la polul nord.* ◇ (Glumeț, prin exagerare; atestat în forma *espediție*) *În vreme ce ne pregăteam pentru această espediție, unii din amatorii ce erau să ne întovărășească începură a ne spune feluri de anecdote.* NEGRUZZI, S. I 319.
2. Campanie militară agresivă, pentru cucerirea unui teritoriu străin îndepărtat. *Expediția lui Alexandru cel Mare în Asia.* ▭ *În 1443 conduce victorios o expediție care atinge trecătorile Balcanilor.* IST. R.P.R. 119. *Sultanul pregătește o altă expediție împotriva înfricoșătorului său vrăjmaș.* BĂLCESCU, O. I 195.
3. Expediere, trimitere organizată (în special a ziarelor și publicațiilor zilnice). *Un băietan înalt și pistruiat pregătea benzile pentru expediție* [a ziarelor]. VLAHUȚĂ, O. A. III 26. *Cît ar costa tiparul, hîrtia, administrația, expediția pentru acel număr de exemplare?* CARAGIALE, O. VII 272. ◇ *Condică de expediție* = registru la instituții și întreprinderi în care se înregistrează lista corespondenței expediate zilnic.
— Variantă: (învechit) **espedíție** s. f.

EXPEDIȚIONÁR, -Ă, *expediționari, -e,* adj. (În expr.) *Corp expeditionar* sau *armată expediționară* = o parte din forțele armate ale unui stat, trimisă în scopul unei acțiuni îndepărtate, în afara granițelor.
— Pronunțat: *-ți-o-.*

EXPEDUÍ, *expeduiesc,* vb. IV. Tranz. (Învechit) A expedia. *Cancelaria... lua scrisorile și pachetele noastre de le expeduia.* GHICA, S. XXI. ◇ Refl. pas. *Păstrăvii... astfel împachetați se expeduiesc la locurile cele mai departe.* I. IONESCU, M. 66.

EXPERIÉNȚĂ, *experiențe,* s. f. 1. Totalitatea cunoștințelor și deprinderilor într-un domeniu oarecare, însușite prin practică (îndelungată). *Arta conducerii nu este înnăscută în oameni, ci se dobîndește prin experiență.* LENIN, O. A. II 311. ✦ (Fil.) Ansamblul practicii sociale care formează baza cunoașterii și criteriul adevărului și care se creează mai ales în procesul producției materiale. ✦ Cunoaștere a vieții și a oamenilor, ca rezultat al unei participări active și al contactului îndelungat cu lumea. *Starea asta de suflet o cunoșteam din toată experiența vieții.* IBRĂILEANU, A. 32.
2. Verificare a cunoștințelor noastre pe cale practică, prin cercetarea fenomenelor din realitatea înconjurătoare. ✦ Provocare intenționată a unor fenomene pentru a studia legile lor; experiment.
— Variante: (învechit) **esperiénță** (BĂLCESCU, O. I 142), **esperiínță** (NEGRUZZI, S. II 259) s. f.

EXPERIMÉNT, *experimente,* s. n. (Rar) Experienţă; (în special) provocare intenţionată a unor fenomene pentru a studia legile lor. *Experiment de laborator.*

EXPERIMENTÁ, *experimentez,* vb. I. Tranz. A încerca, a verifica prin experienţe. *Am experimentat o nouă metodă de lucru.*

EXPERIMENTÁL, -Ă, *experimentali, -e,* adj. De experienţă, bazat pe experienţă, rezultat din experienţă. *Staţiune agricolă experimentală. Cunoştinţe dobîndite pe cale experimentală. Metodă experimentală.* ◇ (Adverbial) *Dovedeşte experimental ceea ce spune.* C. PETRESCU, Î. I 15.

EXPERIMENTÁRE, *experimentări,* s. f. Acţiunea de a experimenta; încercare prin experienţe. *Comunicatul cu privire la experimentarea bombei cu hidrogen dă o lovitură cercurilor agresive care şi-au întemeiat politica pe monopolul S.U.A. asupra bombei atomice şi a bombei cu hidrogen.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2750.

EXPERIMENTÁT, -Ă, *experimentaţi, -te,* adj. Care posedă experienţă şi cunoştinţe practice într-un domeniu; instruit prin experienţă; iscusit, priceput. *Lăcătuş experimentat.* ▭ *Vezi tu potcoava asta, puiule? îl dăscăli cu un glas de corepetitor experimentat.* REBREANU, R. II 74. ✦ Care are experienţă în viaţă, care a trecut prin multe încercări; încercat. *Îl cheamă Patrocle, pentru că e un cîine de tîrg şi pentru că e cuminte, experimentat, credincios şi un protector al fetiţei.* IBRĂILEANU, S. 8.

EXPERIMENTATÓR, -OÁRE, *experimentatori, -oare,* s. m. şi f. Persoană care face experienţe ştiinţifice.

EXPÉRT, -Ă, *experţi, -te,* s. m. şi f. Persoană care posedă cunoştinţe temeinice într-un domeniu tehnic. *A privit fotografia ca un expert.* IBRĂILEANU, A. 109. ✦ Persoană competentă într-un anumit domeniu, numită de un organ de stat pentru a cerceta şi a lămuri unele situaţii şi pentru a face un raport asupra lor. *Expert grafolog.* ✦ (Adjectival) Care are experienţă într-un anumit domeniu; priceput.

EXPERTÍZĂ, *expertize,* s. f. Cercetare (chimică, contabilă etc.) făcută de un expert asupra unor situaţii, probleme etc. *Îndată ce se va legiui răscumpărarea rentei şi se va hotărî prin expertiză preţul deosebit al pămîntului...* BĂLCESCU, O. I 291. ✦ (Concretizat) Raport întocmit de un expert asupra cercetărilor făcute. *Depunerea expertizelor.*

EXPIÁ, *expiez,* vb. I. Tranz. (Franţuzism; cu privire la o greşeală, la o vină etc.) A ispăşi. *Mă mişcă mai sincer fata Eliza, condamnată la închisoarea unde culpabilii n-au voie să vorbească, expiindu-şi păcatul în groaznicul chin al tăcerii neîntrerupte.* DEMETRESCU, O. 183. *Ea expiază printr-un lung martir călcarea legii.* BĂLCESCU, O. II 10.

— Pronunţat: *-pi-a.*

EXPIATÓR, -OÁRE, *expiatori, -oare,* adj. Care este menit să şteargă, să răscumpere o greşeală; ispăşitor. (Atestat în forma *espiator*) *Un singur gînd espiator... să cîştig bani mulţi cu sorcova şi să dau Nicuţii, în fiece dimineaţă, cîte o plăcintă cu carne.* DELAVRANCEA, H. T. 283.

— Variantă: (învechit) **espiatór, -oáre** adj.

EXPIÁŢIE s. f. v. **expiaţiune.**

EXPIAŢIÚNE s. f. (Franţuzism învechit) Ispăşire. *Curagiul ce arătase nevinovatul slujbaş, la o aşa nelegiuită osîndă, îndemnă pe domnitor să rabde cu tărie acea cruntă expiaţiune a vanităţilor sale.* ODOBESCU, S. I 257.

— Pronunţat: *-pi-a-ţi-u-.* — Variantă: **expiáţie** s. f.

EXPIÉRE, *expieri,* s. f. Faptul de a expia; expiaţiune.

EXPIRÁ, *expir,* vb. I. 1. Tranz. A elimina din plămîni aerul introdus prin inspiraţie în procesul respiraţiei.

2. Intranz. (Despre un contract, o convenţie etc.) A nu mai fi în vigoare, a nu mai fi valabil. ✦ (Despre un termen, o perioadă de timp etc.) A ajunge la sfîrşit, la scadenţă, a se împlini, a fi depăşit.

3. Intranz. Fig. A muri, a se stinge, a pieri. *Cuvîntul îi expiră pe buze.* BRĂESCU, V. A. 73.

EXPIRÁRE, *expirări,* s. f. 1. Expiraţie.

2. Faptul de a nu mai fi în vigoare; încetare, terminare. *După expirarea mandatului Marii Adunări Naţionale a Republicii Populare Romîne... Prezidiul în funcţiune îşi păstrează împuternicirile sale pînă la alegerea noului Prezidiu.* CONST. R.P.R. 23. ✦ Împlinire, scadenţă a unui termen.

EXPIRATÓR, -OÁRE, *expiratori, -oare,* adj. Care ajută, care serveşte la expirat. *Muşchi expiratori.* ✦ *Accent expirator* = denumire a accentului de intensitate, folosită pentru a se indica dependenţa lui de forţa curentului de aer fonator expulzat prin canalul vocal.

EXPIRÁŢIE, *expiraţii,* s. f. Act fiziologic prin care se elimină din plămîni aerul inspirat.

EXPLETÍV, -Ă, *expletivi, -e,* adj. (Despre cuvinte) Care nu este necesar, în cadrul unei enunţări, pentru înţelegerea sensului, putînd lipsi din alcătuirea unei propoziţii.

EXPLICÁ, *explic,* vb. I. 1. Tranz. (Uneori determinat printr-un substantiv sau pronume în dativ) A face mai clar, a face să fie mai uşor de înţeles; a lămuri, a arăta. V. deslui, tălmăci. *Numeroşi agitatori desfăşoară o muncă intensă pentru a explica oamenilor muncii politica partidului care are drept scop construirea socialismului.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2718. *Organizaţia dinlăuntru a societăţii singură ne poate explica evoluţiile istorice.* BĂLCESCU, O. II 13. ✦ (Cu privire la o lecţie, o temă etc.) A expune, a preda. (Absol.) *Unora din băieţi le da teme, pe alţii îi asculta. Cînd explica, ascultam toţi.* SADOVEANU, O. VII 321.

2. Intranz. (Despre axiome, principii, legi ştiinţifice) A servi drept lămurire, a constitui o justificare, a reprezenta o motivare a unui fenomen, a unei proprietăţi etc.

3. Refl. A se justifica, a-şi motiva acţiunile, vorbele etc. *Am căutat să mă explic, dar n-am izbutit.* ▭ *Daţi-mi voie să mă explic. Din zi în zi trebuie să-mi sosească pianul, expediat din Bucureşti de mult.* CARAGIALE, O. VII 31. ✦ (Cu pron. în dativ) A înţelege, a pricepe. *Nu-mi explic, spune magistratul, cum de vă găseaţi cîteşitrei în cabinetul medicului.* ARGHEZI, P. T. 95. ✦ Refl. recipr. (Despre două sau mai multe persoane) A se lămuri asupra unei chestiuni; a limpezi o situaţie cu scopul de a înlătura un conflict (existent sau posibil).

— Variantă: (învechit) **esplicá** (CREANGĂ, A. 88, EMINESCU, N. 69) vb. I.

EXPLICÁBIL, -Ă, *explicabili, -e,* adj. Care poate fi explicat, a cărui cauză poate fi arătată, care se poate (uşor) înţelege. *Lucrul este explicabil.*

EXPLICÁRE, *explicări,* s. f. 1. Acţiunea de a (se) explica; lămurire.

2. Explicaţie (2). *Chiar Zaharia Duhu, cu toată patima pentru iscoadele cărţilor şi cu tot de-a dreptul amestec în aceste întîmplări, nu le găsea explicare.* C. PETRESCU, R. DR. 127.

EXPLICATÍV, -Ă, *explicativi, -e,* adj. Care serveşte la explicarea unui lucru. *Vezi soarele? întrebai cu o pauză explicativă.* ARGHEZI, P. T. 152. *Plecînd de la*

aceleaşi fapte primare explicative, explicăm şi caracterele cele mai intime ale creaţiunii lui Coşbuc. GHEREA, ST. CR. III 365. ◇ *Notă explicativă* = explicaţie dată (de obicei) în josul unei pagini, la cuvintele şi faptele mai greu de înţeles sau mai puţin cunoscute din cuprinsul acelei pagini. *Dicţionar explicativ* = dicţionar care explică sensurile şi întrebuinţarea cuvintelor.

EXPLICATÓR, -OÁRE, *explicatori, -oare,* adj. (Învechit) Care explică, care interpretează; explicativ. (Atestat în forma *explicător) Vom da un exemplu care va lumina uriaşa deosebire între critica explicătoare şi între cea judecătorească.* GHEREA, ST. CR. I 43.

— Variantă: **explicătór, -oáre** adj.

EXPLICÁŢIE, *explicaţii,* s. f. **1.** Lămurire, desluşire, clarificare a unei probleme, a unui fenomen etc. *A dat explicaţii suplimentare.* ▭ *Privirile-i urmăreau, atente, explicaţiile date pe desen.* MIHALE, O. 335. ◇ Expr. **A cere explicaţii** (cuiva) = a cere (cuiva) să-şi lămurească purtarea, atitudinea, cuvintele; a-i cere socoteală. **A avea o explicaţie cu cineva** = a face pe cineva să se explice; a se răfui cu cineva.

2. Cauză. *E uşor să găseşti explicaţia acestei purtări.*

3. Predare a unei lecţii, expunere a unei teme. *Mai cu samă explicaţiile la istorie erau minunate.* SADOVEANU, O. VII 321.

EXPLICĂTÓR, -OÁRE adj. v. **explicator.**

EXPLICÍT, -Ă, *expliciţi, -te,* adj. Care este exprimat limpede, complet pentru a fi uşor de înţeles; desluşit, clar, lămurit. *Ierte-ni-se, spre a o caracteriza în mod mai explicit, de a lua încă un exemplu din viaţa ordinară a oricărui om înţelept, care trăieşte în lume după legile naturale ale societăţii.* ODOBESCU, S. III 325. ◇ (Adverbial) *A vorbit explicit despre felul cum a acţionat.* ✦ (Despre o funcţiune matematică) Care este egal cu o anumită expresie ce conţine numai variabilele independente.

EXPLOATÁ, *exploatez,* vb. I. Tranz. **1.** (Despre proprietarii particulari ai mijloacelor de producţie; cu privire la oameni sau la munca lor) A-şi însuşi fără echivalent o anumită cantitate de muncă străină, a acapara roadele muncii producătorilor de bunuri materiale. *Sub regimul burghezo-moşieresc din trecut, femeile muncitoare de la oraşe şi sate au fost exploatate, asuprite şi lipsite de drepturi.* REZ. HOT. I 206. ✦ (Despre un stat imperialist) A aservi pe plan economic şi politic alt stat în scopul asigurării de profituri maxime pentru grupurile monopoliste din ţara colonizatoare.

2. A folosi, a valorifica un bun (mină, pământ, pădure etc.) în vederea realizării unor obiective economice; a cultiva, a valorifica.

3. Fig. A trage folos (în mod abuziv) din ceva, a profita de ceva. *A exploata slăbiciunile cuiva.*

— Pronunţat: *-ploa-.*

EXPLOATÁRE, *exploatări,* s. f. Acţiunea de a exploata şi rezultatul ei.

1. Însuşirea fără echivalent a unei anumite cantităţi de muncă străină, acaparare a rodului muncii producătorilor de bunuri materiale de către proprietarii particulari ai mijloacelor de producţie. *Sclavia este cea dintîi formă a exploatării specifică lumii antice; urmează apoi: iobăgia în evul mediu, munca salariată în epoca modernă.* MARX-ENGELS, O. A. II 352. *Singura cale în vederea desfiinţării exploatării omului muncitor este aceea a luptei de clasă a proletariatului.* LENIN, O. I 262. [Revoluţia Socialistă din Octombrie] *îşi pune ca scop nu înlocuirea unei forme de exploatare cu altă formă de exploatare, a unui grup de exploatatori cu alt grup de exploatatori, ci desfiinţarea oricărei exploatări a omului de către om.* STALIN, O. X 251. ✦ Aservire economică şi politică a unei ţări de către un stat imperialist în scopul asigurării de profituri maxime pentru grupurile monopoliste din ţara colonizatoare.

2. Punere în valoare a unei întreprinderi sau a unui bun (mină, pământ, pădure etc.) (v. valorificare); totalitatea lucrărilor şi instalaţiilor care servesc în acest scop. *Sub conducerea Partidului Muncitoresc Romîn, exploatarea şi industria lemnului s-au transformat, pornind de la o stare haotică şi dezorganizată, într-un sector puternic, cu întreprinderi ce se dezvoltă pe baze socialiste.* REZ. HOT. I 277. *Îndată ce a isprăvit actele, a cerut lui Miron poveţe asupra mijloacelor de exploatare cît mai bună a pămînturilor.* REBREANU, R. I 49.

3. Fig. Faptul de a exploata (3), de a profita, de a trage folos.

— Pronunţat: *-ploa-.*

EXPLOATÁT, -Ă, *exploataţi, -te,* adj. **1.** A cărui muncă este însuşită prin exploatare de către proprietarii particularî ai mijloacelor de producţie; care este nevoit să-şi vîndă forţa de muncă. ◇ (Substantivat) *Oricare ar fi caracterul operelor lui Marx, el nu poate fi despărţit de ideea scopului lor ultim, de a servi cauzei exploataţilor şi asupriţilor din toate colţurile lumii.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 338, 4/5.

2. (Despre terenuri, mine, păduri etc.) Valorificat, întrebuinţat în scopuri economice, pus în exploatare. *Mină exploatată.*

3. Fig. (Despre situaţii, sentimente etc.) Folosit (în mod abuziv), din care se trag foloase. *Slăbiciune exploatată.*

— Pronunţat: *-ploa-.*

EXPLOATATÓR, -OÁRE, *exploatatori, -oare,* s. m. şi f. **1.** Persoană care îşi însuşeşte fără echivalent muncă străină, persoană care acaparează roadele muncii altuia; (în orînduirea capitalistă) persoană care exploatează munca salariată şi-şi însuşeşte plusvaloarea. V. moşier, feudal, capitalist, chiabur. *Chiaburii sînt exploatatorii cei mai feroci, cei mai brutali, cei mai sălbatici, şi nu o dată s-a întîmplat în istoria altor ţări ca ei să restabilească puterea moşierilor, a regilor, a popilor, a capitaliştilor.* LENIN, O. A. II 347. *Dăm jos pe stăpîni, împărţim plugărimii pămîntul; înlăturăm pe exploatatorii industriilor, statul ia în stăpînire fabricile.* SADOVEANU, M. C. 124. ◇ (Adjectival) *Regele... capul clasei exploatatoare care a adus ţăranul la sapă de lemn, care-a întins pînă într-atîta coarda că ea s-a rupt... are îndrăzneală a vorbi de spirite rătăcite.* LIT. ANTIMONARHICĂ 138.

2. Persoană care exploatează (2) o moşie, o pădure etc. ◇ (Adjectival) *Întreprindere exploatatoare de mine.*

— Pronunţat: *-ploa-.*

EXPLOATĂŢIE, *exploataţii,* s. f. Întreprindere economică care pune în valoare terenuri, păduri, mine etc.

— Pronunţat: *-ploa-.*

EXPLODÁ, *explodez,* vb. I. Intranz. **1.** (Despre o materie explozivă) A se descompune violent sub acţiuni termice sau mecanice, cu producere bruscă de căldură şi dezvoltare de gaze sub mare presiune, care produc zguduituri şi bubuituri puternice. *Nitroglicerina explodează uşor.* ✦ (Despre obuze, proiectile, mine etc.) A se sparge, a sări în aer prin aprinderea încărcăturii de explozibil; a face explozie. *Aviaţia ajunsese deasupra lor. Una după alta, bombele şuierau şi explodau, încadrîndu-i.* CAMILAR, N. I 435. *Au rămas... pogoane întregi de pămînt nelucrat, sterp de 18 ani, răscolit de obuze — aşa cum au explodat.* SAHIA, N. 17. ◇ Fig. *Dind muguri milioane, fără şoapte, Pădurile au explodat azi-noapte.* JEBELEANU, P. 30. ✦ (Despre aparate care funcţionează cu gaze sub presiune) A sări în aer, a se sfărîma datorită presiunii interioare.

Buteliile de gaze lichefiate pot exploda dacă sînt ţinute lîngă foc. ✦ (Despre gaze) A ţîşni brusc în cursul unei erupţii vulcanice.

2. Fig. A interveni în discuţie brusc, pe neaşteptate; a izbucni. *Baloleanu se uită perplex o fracţiune de secundă, apoi explodă cu o indignare amicală.* REBREANU, R. I 251.

EXPLODÁRE, *explodări,* s. f. Acţiunea de a exploda.

EXPLORÁ, *explorez,* vb. I. Tranz. A cerceta o ţară sau o regiune necunoscută ori puţin cunoscută, cu scopul de a face descoperiri sau cercetări ştiinţifice. ✦ (Familiar, glumeţ) A cerceta, a căuta în... *Cînd cel din urmă buzunar fu explorat fără izbîndă, colonelul Pavel Vardaru suspină cu o nemărginită milă pentru propriu-i destin.* C. PETRESCU, Î. I 13.

EXPLORÁRE, *explorări,* s. f. Acţiunea de a explora şi rezultatul ei. *Explorarea regiunilor polare.* ▭ *De o însemnătate deosebită pentru dezvoltarea economică a ţării va fi activitatea Comitetului geologic, care va executa lucrări de explorare geologică menite să dea o imagine clară a bogăţiilor naturale ale ţării.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 258. ✧ Fig. (Familiar, glumeţ) *După ce veneau ceva bomboane de bună sosire şi atenţiunea celor mari se îndrepta în alte părţi, porneam cu fratele meu în explorare.* GALACTION, O. I 328.

EXPLORATÓR, -OÁRE, *exploratori, -oare,* s. m. şi f. Persoană care explorează o regiune necunoscută sau greu accesibilă. *De orizont s-anină nori în salbe, Ca pînze de corăbii iluzorii, De parcă vin din sud exploratorii.* CAZIMIR, L. U. 42.

EXPLOZÍBIL[1], *explozibile,* s. n. Exploziv[1]. *Toate puterile firii capturate şi îmblînzite să slujească supus omului... cartuşe de explozibile spintecînd granitul munţilor.* C. PETRESCU, R. DR. 38. ✦ (Impropriu) Proiectil de artilerie, obuz. *Explozibilele care se năpusteau erau de calibru mai mare şi zgîlţîiau pămîntul.* PAS, Z. III 214.

EXPLOZÍBIL[2], **-Ă,** *explozibili, -e,* adj. Care poate exploda; exploziv[2]. *M-a privit şi a rămas uitîndu-se în palmă, cu frică parcă să nu-i fi lăsat acolo o otravă ori un praf explozibil.* C. PETRESCU, Î. II 110.

EXPLÓZIE, *explozii,* s. f. **1.** Ardere şi detonaţie a unui dispozitiv de distrugere, provocate de descompunerea substanţelor explozive pe care le conţine. *Smulse inelul de sîrmă şi zvîrli grenada în tufişul din faţa lui. De-a lungul liniei sclipeau scurt exploziile.* DUMITRIU, V. L. 90. *C-un zgomot de explozie, uşa din sală se izbi de perete.* BART, E. 173. ✦ Proces fizico-chimic de descompunere a unor substanţe explozive şi de transformare a lor în alţi compuşi, mai simpli, însoţit de dezvoltare mare de căldură, lumină, zgomot şi de efectuare de lucru mecanic într-un timp foarte scurt. *Explozia nitroglicerinei.* ✧ Fig. *M-am simţit ca în faţa unei explozii de lumină.* SADOVEANU, L. 20. ✦ Termen impropriu pentru arderea amestecului de combustibil şi aer din cilindrul unui motor cu ardere internă. ✧ *Motor cu explozie* = motor la care arderea combustibilului se face într-un timp foarte scurt şi este provocată de o scînteie.

2. Trecere bruscă a unui fenomen de la vechea lui calitate la una nouă prin distrugerea calităţii vechi. *În general trebuie să spunem spre ştirea toparăşilor care au pasiunea exploziilor că legea trecerii de la o veche calitate la una nouă prin explozii este inaplicabilă nu numai istoriei dezvoltării limbii; ea nu este întotdeauna aplicabilă nici altor fenomene sociale ale bazei sau suprastructurii.* STALIN, PROBL. LINGV. 26. *În societăţile împărţite în clase duşmane, trecerea de la o stare calitativă a societăţii la alta are loc în mod obligatoriu sub forma unui salt cu explozie.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 3 - 4, 129.

3. Fig. Manifestare bruscă, izbucnire neaşteptată, dar de scurtă durată, a unei acţiuni, a unui fenomen, a unui sentiment etc. *Porumbii fremătau uşor din sfîrcuri, în aşteptarea exploziei* [furtunii]. GALACTION, O. I 79. *Fata însă se arătă măgulită de explozia aceasta.* REBREANU, R. I 26. *Bietul director, care s-aştepta să aibă de-a face c-un mic animal sălbatic, nu putea să-şi creadă ochilor, văzînd cu ce... blîndeţă se poartă băiatul acesta. Din zi în zi aştepta o explozie.* VLAHUŢĂ, O. A. III 52.

4. (Fon.) Ieşire bruscă a aerului, după ce a fost oprit de un obstacol (limbă, dinţi, buze), din cuprinsul aparatului fonator.

EXPLOZÍV[1], *explozive,* s. n. Substanţă sau amestec de substanţe care, sub acţiuni termice sau mecanice, are proprietatea de a se descompune brusc şi violent, cu dezvoltare de căldură, lumină şi gaz, provocînd o mare creştere a presiunii la locul exploziei; explozibil. *Te uiţi bănuitor la ele... ca la o bombă, ca la un exploziv.* SEBASTIAN, T. 70.

EXPLOZÍV[2], **-Ă,** *explozivi, -e,* adj. (Despre substanţe sau amestecuri de substanţe) Care poate exploda, care produce explozie; explozibil.[2] *Substanţă explozivă.* ✦ (Fon.; despre consoane) Care produce, la desch derea bruscă a canalului bucal, o explozie. *«P» este o consoană explozivă.* ✧ (Substantivat, f.) *Consoana «b» este o explozivă.* ✦ (Despre aparate, maşini etc.) Care acţionează prin explozia unor substanţe speciale cu care este încărcat. *Mine explozive.*

EXPONÁT, *exponate,* s. n. Obiect expus în cadrul unei expoziţii.

EXPONÉNT, -Ă, *exponenţi, -te,* s. m. şi f. **1.** Persoană sau grup social care reprezintă şi apără o idee, un curent etc.; reprezentant. *Clasa muncitoare este exponentul de nădejde al internaţionalismului.* CONTEMPORANUL, S. II, 1952, nr. 299, 5/1.

2. (Mat; numai la m.) Semn în cifre sau litere scris sus la dreapta unui număr pentru a arăta la ce putere este ridicat acesta. *Chiar eu, cel mai prost la matematici... mă trezeam cîteodată că ştiam cum se înmulţesc între dinşii doi monomi, binenţeles că fără coeficienţi şi fără exponenţi.* HOGAŞ, DR. II 124.

EXPONENŢIÁL, -Ă, *exponenţiali, -e,* adj. (Mat.) Care are un exponent variabil, nedeterminat sau necunoscut. *Ecuaţie exponenţială. Funcţiune exponenţială.*

EXPÓRT, *exporturi,* s. n. **1.** Faptul de a exporta; trimitere de produse dintr-o ţară în altă ţară, în vederea vînzării sau a schimbului comercial. ✧ *Export de capital* = investire de capital făcută de către un grup monopolist dintr-un stat imperialist în alte ţări (mai ales în ţările înapoiate) unde se pot obţine mai uşor profituri maxime prin aservirea şi jefuirea sistematică a acelor ţări. *Pentru vechiul capitalism, în care libera concurenţă domnea din plin, era caracteristic exportul de mărfuri. Pentru capitalismul actual, în care domnesc monopolurile, caracteristic a devenit exportul de capital.* LENIN, O. XXII 236. *Imperialismul înseamnă export de capital spre izvoarele de materii prime.* STALIN, PROBL. LEN. 3. *Mijlocul cel mai important şi cel mai parazitar folosit de către marii monopolişti pentru stoarcerea de profituri uriaşe din ţările aservite este exportul de capital.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2617.

2. Totalitatea mărfurilor exportate.

EXPORTÁ, *expórt,* vb. I. Tranz. A trimite peste graniţă mărfuri pentru a le vinde sau a le schimba pe piaţa altor ţări. *Ţara Moldovei exporta produse agricole, vite, piei, blănuri, miere, ceară, peşte, sare şi vinuri.* IST. R.P.R. 126.

EXPORTÁBIL, -Ă, *exportabili, -e,* adj. (Despre mărfuri) Care se poate exporta. *Mărfuri exportabile.*

EXPORTÁT, -Ă, *exportaţi, -te,* adj. (Despre mărfuri) Trimis peste graniţă pentru a fi vîndut sau schimbat. *Produse exportate.*

EXPORTATÓR, -OÁRE, *exportatori, -oare,* adj. (Despre ţări, persoane etc.) Care exportă mărfuri sau capital. *Ţară exportatoare de grîne.* ✦ (Substantivat, în ţările burgheze) Comerciant care se ocupă cu exportul.

EXPOZÁBIL, -Ă, *expozabili, -e,* adj. (Rar) Care poate fi expus, etalat. *Această enumerare de obiecte, ce aveau a figura în Expoziţiunea romînă, era făcută pre cît se putuse, dupe diviziunea regulamentară a grupelor de producte expozabile.* ODOBESCU, S. II 80.

EXPOZÁNT, -Ă, *expozanţi, -te,* adj. Care expune ceva. *Comisiunea... primi pe romînі în cercul popoarelor expozante.* ODOBESCU, S. II 81. ✧ (Substantivat) *Cum luasem obiceiul de a vizita expoziţiile de pictură, am venit încă de pe la ora 11. Am găsit-o pe d-na T. acolo, înconjurată cu grabă şi oarecare emoţie de grupul de expozanţi care făceau şi oficiul de gazde.* CAMIL PETRESCU, P. 222.

EXPOZÉU, *expozeuri,* s. n. Prezentare dezvoltată şi sistematică a unor fapte, a unei situaţii etc.; expunere, dare de seamă. *Să faci un expozeu complet al stării în care se găseşte armata.* CAMIL PETRESCU, T. II 432. *Herdelea, ca să scape de vorbăria lui, se scuză că trebuie să meargă acasă, că vine de pe drum, dar tînărul Mendelson îl întovărăşi pînă în faţa porţii şi nu-l slăbi pînă nu-şi termină expozeul.* REBREANU, R. II 23.

EXPOZITÍV, -Ă, *expozitivi, -e,* adj. În care se expune, care explică. ✧ *Propoziţie expozitivă* = propoziţie enunţiativă. ✦ (Despre ton, rostiri etc.) Rece, afectat. *Am asigurat-o, cu tonul cel mai expozitiv posibil, că nu ţin la nimeni atît de mult ca la dînsa.* IBRĂILEANU, A. 85. ✦ (Despre o lecţie, un text etc.) Prezentat în forma unei expuneri, a unei naraţiuni. ✧ (Pedagogie) *Metodă expozitivă* = metodă de predare care constă în prezentarea conţinutului lecţiei în forma unei expuneri.

EXPOZÍŢIE, *expoziţii,* s. f. Prezentare publică a unor obiecte selecţionate în mod special pentru a pune în lumină specificul unei activităţi, aspecte din viaţa unei mari personalităţi etc. *În expoziţie se remarcă prezenţa unui mare număr de lucrări de pictură, sculptură şi grafică, aparţinînd tinerilor artişti absolvenţi ai institutelor de artă plastică din ţară.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 378, 1/3. *Într-o zi a aflat, de la un elev mai mare, cum că la Ateneu s-a deschis o expoziţie de pictură şi de sculptură.* GALACTION, O. I 116. ✦ Locul sau clădirea unde sînt expuse obiectele. *Să merg eu la expoziţie, la vîrsta mea...* SP. POPESCU, M. G. 26.

EXPRÉS[1], -Ă, *expresuri,* adj. n. şi f. (Despre trenuri) Care merge cu viteză mare, oprindu-se numai în staţiile importante. V. r a p i d. *La 11,30 pornesc cu trenul expres spre Bucureşti.* CARAGIALE, O. VII 273. ✧ (Substantivat, n.) *Vapoare navigau pe mări pustii, spre porturi cu numiri fabuloase, expresuri ţîşneau din tunele.* C. PETRESCU, R. DR. 37. *Scăpat în larg, între talazurile cu salcîmi, expresul fugea străpungînd noaptea cu trei ochi înroşiţi.* id. S. 33. ✦ (Despre scrisori, colete poştale etc.) Care ajunge la destinaţie mai repede, în schimbul unei suprataxe. *Scrisoare expresă.* ✧ L o c. a d v. **Recomandat expres** v. r e c o m a n d a t.

— Pl. şi: *exprese.*

EXPRÉS[2], -Ă, *expreşi, -se,* adj. Care este exprimat clar, care nu lasă nici un fel de îndoială; lămurit, limpede. *Termeni expreşi.* ✦ (Adverbial) Precis, clar, anume, special pentru...

EXPRÉSIE, *expresii,* s. f. **1.** Exprimare. *Eminescu a eliminat elementele culese din poezia timpului şi şi-a creat un instrument de expresie propriu.* ROSETTI, S. L. 37. ✦ Formulare scurtă, concisă, care exprimă, adesea figurat, o idee. *Ea era armată cu suliţi şi se rînduia în «falange» sau «gloate adînci», de unde a venit şi expresia «a se îngloti oştile».* BĂLCESCU, O. I 26. ✦ Cuvînt. *Dacă unele piese aveau oarecare expresii familiare, ele erau la locul lor.* NEGRUZZI, S. I 344.

2. Manifestare, arătare, redare a ideilor, a sentimentelor, a unei realităţi etc. printr-un semn exterior (cuvinte, acţiuni, mimică etc.). *Ce este literatura de nu chiar expresia vieţii unei naţii?* RUSSO, O. 55. ✦ Înfăţişare exterioară a figurii, care reflectă starea sufletească a omului; reflectare vie (în privire, pe figură) a unei stări interioare. *Ajuns în faţa grupii — a luat poziţia de drepţi şi a rămas nemişcat, fără expresie.* SAHIA, N. 89. *Sutele de feţe cu aceeaşi expresie păreau a fi ale aceluiaşi cap, cu aceleaşi gînduri şi simţiri, un singur şi acelaşi om în infinite exemplare, ca un produs în mare al unei uzine uriaşe.* REBREANU, R. II 86. *Privirile lui, reci şi fără nici o expresie, se opreau cînd pe mîinile ei cojite şi butucănoase, cînd pe chipul ei uricios.* VLAHUŢĂ, O. A. 99.

3. (Mat.) Ansamblul de mărimi legate între ele prin simboluri de operaţii matematice. *Expresie algebrică.*

— Variantă: **expresiúne** (GHEREA, ST. CR. II 51, BĂLCESCU, O. I 222) s. f.

EXPRESIONÍSM s. n. Curent decadent în arta şi literatura burgheză apărut la începutul secolului al XX-lea sub pretextul luptei împotriva impresionismului şi care constă în tendinţa exagerată de a exprima viaţa interioară mai mult decît impresiile lumii din afară.

EXPRESIONÍST, -Ă, *expresionişti, -ste,* adj. Care ţine de expresionism, care reprezintă expresionismul. [În încăpere] *cîteva tablouri cenuşii expresioniste.* CAMIL PETRESCU, T. II 7. ✦ (Substantivat) Adept al expresionismului.

EXPRESIÚNE s. f. v. **expresie.**

EXPRESÍV, -Ă, *expresivi, -e,* adj. (Despre cuvinte, gesturi etc.) Care arată ceva în mod plastic, viu, clar; elocvent, sugestiv. *Sunet expresiv. Gest expresiv.* ▭ *Tendinţa de a adecva sunetele la noţiune se manifestă în limbă în cuvinte expresive.* ROSETTI, S. L. 9. ✦ (Despre opere de artă) Care evocă imagini vii. *Toată această scenă e admirabil de expresivă şi de adevărată.* GHEREA, ST. CR. I 353. *Cea mai expresivă poemă a vieţii vînătoreşti, eroica dramă a lui Guilom Tell.* ODOBESCU, S. III 81. ✧ *Lectură expresivă* = citire a unei opere literare cu respectarea regulilor de pronunţare literară şi de intonaţie. ✦ (Despre ochi, faţă etc.) Care reflectă în mod viu, cu putere stări interioare. *Se uita ţintă în ochii lui calzi, mobili, expresivi.* VLAHUŢĂ, O. A. III 31.

EXPRESIVITÁTE s. f. Calitatea de a fi expresiv, capacitate de a exprima în chip plastic, clar, idei, sentimente etc. *Cei care folosesc cuvinte de argou de dragul expresivităţii lor trebuie să le părăsească imediat ce încep să se răspîndească, pentru că o dată ce sînt întrebuinţate frecvent cuvintele pierd culoarea particulară care le făcea expresive.* GRAUR, F. L. 84.

EXPRIMÁ, *exprim,* vb. I. T r a n z. (Despre oameni) A arăta, a expune, a manifesta păreri, idei, concepţii, sentimente etc. *Poporul se îmbăta de speranţa fericirilor ce străluceşc în viitor; nimeni însă nu se gîndi că, pentru dobîndirea drepturilor naţionale, nu este destul a exprima o dorinţă, ci a face sacrificii mari.* BOLINTINEANU, O. 281. ✧ (Despre abstracte) *Mişcarea pentru pace exprimă interesele fundamentale ale tuturor popoarelor.* LUPTA DE CLASĂ, 1952, nr. 6, 146. ✦ R e f l. A vorbi, a formula în cuvinte. *Cînd este emoţionat se exprimă greu.*

EXPRIMÁBIL, -Ă, *exprimabili, -e,* adj. Care se poate exprima, care se poate reda (în cuvinte).

EXPRIMÁRE, *exprimări,* s. f. Acțiunea de a (se) exprima și rezultatul ei; manifestare, exteriorizare a unor fenomene, a unor idei, a unor sentimente etc. *În secolul al XV-lea, arta își găsea exprimarea în creația populară, laică, și cea bisericească.* IST. R.P.R. 138. ✦ Formulare a unor idei. *Din năvala de neologisme se vor ciurui cele necesare exprimării precise.* SADOVEANU, E. 38.

EXPRIMÁT, -Ă, *exprimați, -te,* adj. Redat, arătat, manifestat.

EXPROPRIÁ, *expropriez,* vb. I. Tranz. **1.** (În orînduirile bazate pe exploatare) A deposeda pe producători de produsele muncii lor și de mijloacele lor de subzistență. *După înfrîngerea lui Napoleon I... țărănimea e expropriată de pămînturile strămoșești.* GHEREA, ST. CR. I 71.

2. (În perioada revoluției socialiste) A deposeda pe exploatatori de mijloacele de producție și de bunurile dobîndite prin exploatare (trecîndu-le pe seama statului) pentru a le reda în posesiunea celor ce muncesc. V. naționaliza. *Mijloacele de producție în industrie au fost expropriate în 1948 și trecute în proprietatea întregului popor.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 3-4, 73.

3. (Jur.) A trece un bun în proprietatea statului pentru necesități de interes obștesc (prin acordarea unei despăgubiri). *Pentru construirea unei șosele au fost expropriate mai multe terenuri.*

— Pronunțat: *-pri-a.*

EXPROPRIÁT, -Ă, *expropriați, -te,* adj. (Despre bunuri) Care a fost luat prin expropriere, care a fost supus exproprierii. *Iată a venit vremea cînd se împart plugarilor și cele din urmă moșii expropriate.* SADOVEANU, E. 27. ✧ (Despre persoane) *Exploatatorii expropriați.*

— Pronunțat: *-pri-at.*

EXPROPRIATÓR, *expropriatori,* s. m. Persoană care expropriază, care își însușește cu forța bunurile celor ce muncesc. V. exploatator. *Centralizarea mijloacelor de producție și socializarea muncii ajung la un punct în care ele devin incompatibile cu învelișul lor capitalist. Acesta e sfărîmat. Ceasul din urmă al proprietății private capitaliste a sunat. Expropriatorii sînt expropriați.* MARX, C. I 674. *Îmbinarea teoriei cu practica, contopirea lor într-o singură activitate politică, care să tindă la exproprierea expropriatorilor, iată o altă sarcină dată de Lenin marxiștilor ruși.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 160, 12/6.

— Pronunțat: *-pri-a-.*

EXPROPRIÉRE, *exproprieri,* s. f. Acțiunea de a expropria și rezultatul ei.

1. (În orînduirile bazate pe exploatare) Deposedare cu forța a producătorilor de mijloacele de producție. *Exproprierea maselor populare de pămîntul lor formează baza modului de producție capitalist.* MARX, C. I 677.

2. (În perioada revoluției socialiste) Trecerea în folosul celor ce muncesc a mijloacelor de producție aparținînd exploatatorilor. V. naționalizare. *Proprietatea socialistă de stat s-a creat ca urmare a exproprierii capitaliștilor și moșierilor de mijloacele de producție.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 9, 47. *Partidul Comunist din Rominia a pus în programul său de guvernare, ca punct principal, împroprietărirea țăranilor, prin exproprierea moșiilor de peste 50 ha.* IST. R.P.R. 685.

3. (Jur.) Trecere în folosul statului a unor bunuri pentru lucrări de interes obștesc (în schimbul unei despăgubiri). *Exproprieri de utilitate publică.*

— Pronunțat: *-pri-e-.*

EXPÚLSIE, *expulsii,* s. f. **1.** Împingere în afară a unui gaz, a unui lichid etc.

2. (Med.) Ultima fază a procesului nașterii, în care copilul este împins afară din corpul mamei.

EXPULZÁ, *expulzez,* vb. I. Tranz. A obliga pe cineva (printr-un act al puterii de stat) să părăsească teritoriul unei țări. ✦ A da, a împinge afară, a sili să iasă. *Datorită presiunii, uleiul este expulzat din cilindru.*

EXPULZÁRE, *expulzări,* s. f. Acțiunea de a expulza și rezultatul ei.

EXPULZÁT, -Ă, *expulzați, -te,* adj. (Despre persoane sau grupuri de persoane) Care a fost dat afară, izgonit dintr-o țară, obligat să părăsească teritoriul unei țări. ✦ (Despre lucruri, substanțe etc.) Scos, eliminat.

EXPÚNE, *expún,* vb. III. Tranz. **1.** A arăta, a prezenta prin cuvinte, a face cunoscut, a explica, a povesti. *Obișnuia să lase pe catedră pe studentul care expunea lucrarea.* CAMIL PETRESCU, U. N. 74 *D. Bogdan expunea greșit pe Taine.* GHEREA, ST. CR. II 10.

2. A așeza la vedere, a arăta diferite obiecte pentru ca ele să fie cunoscute sau cumpărate. *În vitrine sînt expuse ultimele noutăți. Multe lucruri din cele expuse nu-s cunoscute de Moș Gheorghe, dar nici nu dorește să le cunoască pentru că-s prea multe.* SP. POPESCU, M. G. 93. ✦ (Urmat de determinări introduse prin prep. «la») A așeza un obiect, un material etc. în așa fel încît să se poată exercita asupra lui o acțiune, o influență etc. *Își expune hainele la aer. A expune corpul la soare.* ▭ *Abia expus la dogoreala jaraticului...* [ghranguru] *se preface într-o sărmăluță de grăsime.* ODOBESCU, S. III 32.

3. A pune într-o situație periculoasă. *Și credeți că n-aș fi nebun să vă expun la primejdii, pentru o petrecere care se poate amîna.* CARAGIALE, O. VII 34. *Dacă în adevăr simți compătimire pentru mine, nu-ți expune zilele în zadar.* ALECSANDRI, T. I 436.

4. (Cu privire la materiale fotosensibile) A supune acțiunii luminii pentru a obține un clișeu, o fotografie etc.

— Variantă: (învechit) **espúne** (NEGRUZZI, S. I 211) vb. III.

EXPÚNERE, *expuneri,* s. f. Acțiunea de a expune și rezultatul ei.

1. Prezentare, exprimare prin cuvinte a unei situații, a unei idei etc.; relatare. *Pe cît de înaintau în expunerea lor, pe atît dreptatea apărea mai evidentă.* C. PETRESCU, R. DR. 210. ✧ *Expunere de motive* = explicarea, prezentarea motivelor care determină propunerea unui proiect de lege etc.

2. Prezentare în public a unor obiecte selecționate. *Expunerea obiectelor într-o vitrină.*

3. Punere în fața unei primejdii, a unei neplăceri etc.

4. Supunerea unui material fotosensibil la acțiunea luminii pentru a obține un clișeu, o copie, o fotografie etc.

EXTÁTIC, -Ă, *extatici, -e,* adj. Care este în extaz, supus extazului. *Cu ochii întredeschiși, întrevedea cu extatică admirație pe Annie.* C. PETRESCU, C. V. 176. ✧ (Adverbial) *Eu îți priveam extatic Siluèta.* CAMIL PETRESCU, V. 26.

EXTÁZ, *extaze,* s. n. Stare psihică specială de mare intensitate, caracterizată prin suspendarea aparentă a contactului cu lumea înconjurătoare. *Puternic mă poartă extazul Spre-o naltă și tainică slavă.* MACEDONSKI, O. I 196. ✦ Admirație profundă; adorație. [Pristanda] *plin de un extaz ipocrit pentru Tipătescu... repetă ca un ecou, după prefect, cel din urmă cuvînt al frazei.* GHEREA, ST. CR. I 354. ✧ Expr. **A fi** (sau **a sta**) **în extaz** (în fața cuiva sau a ceva) = a fi cuprins de admirație (față de cineva sau de ceva).

✦ Stare nervoasă în care bolnavul, urmărit de o idee fixă, este lipsit de senzaţii şi incapabil de mişcări voluntare.

— Variantă: estáz (EMINESCU, O. I 41, ALEXANDRESCU, P. 137) s. n.

EXTAZIÁ, *extaziez*, vb. I. Refl. A fi cuprins de extaz, a fi stăpînit de un puternic sentiment de iubire sau admiraţie pe lîngă care celelalte sentimente şi preocupări dispar aproape cu totul. *Apoi odată, într-o dimineaţă, fereastra se deschidea şi o vedea iar, parcă mai veselă şi mai frumoasă decît totdeauna, ochii lui se extaziau ca de-o apoteoză, ca de-o explozie de lumină.* VLAHUŢĂ, O. A. III 79. ✧ (Prin exagerare) *Să ne extaziem pentru toge şi pentru pitoresc este tot atît de vătămător pe cît de caraghios.* GHEREA, ST. CR. I 105. *Ei privesc miraţi în toate părţile, se extaziază de toate nimicurile.* VLAHUŢĂ, O. A. 291.

— Pronunţat: *-zi-a*.

EXTAZIÁT, -Ă, *extaziaţi, -te*, adj. (Despre persoane) Căzut în extaz, cuprins de extaz; încîntat, fermecat. *Da să vezi lecţii ce face la pension! Noi rămîneam citeodată extaziate... nici nu mai ştiam unde ne găsim.* VLAHUŢĂ, O. A. III 40. *Iată-ne dar şi noi extaziaţi dinaintea acestei sublime privelişti.* ODOBESCU, S. I 230. ✦ (Despre sentimente) Plin de extaz. *Capul fetei plecat pe pieptul iubitului trebuie să exprime iubirea, dar această imagine plastică... e departe de a exprima acea iubire fierbinte, extaziată, neliniştită pe care o zugrăveşte Eminescu.* GHEREA, ST. CR. III 368.

— Pronunţat: *-zi-at*.

EXTAZIÉRE, *extazieri*, s. f. Faptul de a se extazia.

EXTEMPORÁL, *extemporale*, s. n. (Ieşit din uz) Probă scrisă, neanunţată, din lecţia zilei, dată elevilor pentru verificarea periodică a cunoştinţelor. *Extemporal la matematică.*

EXTENSÍBIL, -Ă, *extensibili, -e*, adj. Care se poate extinde, mări. *Metalele sînt corpuri extensibile.*

EXTENSIBILITÁTE s. f. Proprietate a unui corp de a se alungi cînd este supus la întindere.

EXTENSIÚNE, *extensiuni*, s. f. 1. Dezvoltare, creştere, amplificare, extindere. *Prin această extensiune de durere, de la omenire la universul întreg, Coşbuc dă poemei un adevărat caracter epic.* GHEREA, ST. CR. III 324. ✦ Proces prin care un cuvînt îşi lărgeşte înţelesul. *Termenul «braţ», prin extensiune, ajunge să însemne şi cantitatea de lucruri pe care o poţi ţine în braţe, de exemplu «un braţ de lemne».*

2. Faptul de a întinde, de a pune ceva în linie dreaptă; întindere. *Extensiunea braţului.*

— Pronunţat: *-si-u-*.

EXTENSÍV, -Ă, *extensivi, -e*, adj. 1. Care se referă la extindere, care se bazează pe cantitate, pe spaţiu, pe întindere, nu pe calitate. *În analiza plusvalorii absolute nu era vorba, în primul rînd, decît de mărimea extensivă a muncii, în timp ce gradul intensităţii sale era considerat ca o mărime dată.* MARX, C. I 377. ✧ *Agricultură extensivă* sau *cultură extensivă (a pămîntului)* = agricultură care foloseşte la unitatea de suprafaţă puţine mijloace de producţie şi puţină forţă de muncă.

2. Care are proprietatea de a extinde. *Forţă extensivă.*

EXTENSÓR[1], *extensoare*, s. n. Aparat pentru gimnastica muşchilor, format dintr-un arc de oţel sau din două resorturi care trebuie întinse cu mîinile.

EXTENSÓR[2], **-OÁRE**, *extensori, -oare*, adj. Care are rolul de a întinde. *Muşchi extensori.* ✦ (Substantivat, m.) Muşchi (de obicei de la suprafaţa corpului) care ajută la întinderea diferitelor părţi ale corpului, în special a membrelor. *Extensorii funcţionează în opoziţie cu flexorii.*

EXTENUÁ, *extenuez*, vb. I. Refl. (Despre oameni) A se obosi peste măsură, a-şi slei forţele, a se istovi. *S-a extenuat mergînd.* ▭ *Ioana (dînd înapoi)... Eu nu cred că extenuîndu-ne acum, facem mare lucru.* BARANGA, I. 184. ✧ Tranz. (Rar) *Ascensiunea l-a extenuat.*

— Pronunţat: *-nu-a*.

EXTENUÁNT, -Ă, *extenuanţi, -te*, adj. Care extenuează, care oboseşte, care sleieşte puterile; obositor, istovitor, epuizant. *Efort extenuant.*

— Pronunţat: *-nu-ant*.

EXTENUÁRE s. f. Acţiunea de a (se) extenua şi rezultatul ei; stare de slăbiciune extremă a corpului; istovire, oboseală, epuizare. *Extenuare fizică.*

— Pronunţat: *-nu-a-*.

EXTENUÁT, -Ă, *extenuaţi, -te*, adj. Obosit pînă la sleirea totală a forţelor; istovit, epuizat. *A rămas lîngă bolnava extenuată.* BART, E. 381. ✧ Fig. *Locomotiva gîfîia rar, extenuată.* REBREANU, R. I 16.

— Pronunţat: *-nu-at*.

EXTERIÓR[1], *exterioare*, s. n. Partea din afară a unui lucru. *Exteriorul clădirii.* ✦ Mod de a se prezenta al unei persoane ca fizionomie, îmbrăcăminte, ţinută etc. *Era un om în vîrstă, de un exterior indiferent.* VLAHUŢĂ, O. A. 224.

EXTERIÓR[2], **-OÁRĂ**, *exteriori, -oare*, adj. (În opoziţie cu interior, central) Care este în afară de (sau pe din afară), aflat dincolo de o limită; extern. *Tehnicienii agricoli din serviciile centrale şi exterioare vor fi mobilizaţi la munca de îndrumare a gospodăriilor agricole de stat, gospodăriilor agricole colective, S.M.T. şi a întregii ţărănimi muncitoare.* REZ. HOT. I 269. *Se opreşte un moment la uşa exterioară.* ARGHEZI, P. T. 133. *De cadrul exterior al iubirii se îngrijeşte... puţin.* GHEREA, ST. CR. I 238. ✧ (Adverbial) *Turnătorul e văzut exterior, fizic, fără vreo indicaţie asupra a ceea ce gîndeşte el despre munca sa.* CONTEMPORANUL, S. II, 1950, nr. 178, 4/3. ✧ *Comerţ exterior* = relaţiile de schimb economic ale unei ţări cu ţările străine.

EXTERIORIZÁ, *exteriorizez*, vb. I. Tranz. A comunica, a manifesta gînduri sau sentimente prin cuvinte, gesturi etc.; a proiecta în afară, a exprima. *A simţit nevoia să exteriorizeze ceea ce crease în închipuirea sa.* IBRĂILEANU, SP. CR. 219.

EXTERIORIZÁRE, *exteriorizări*, s. f. Acţiunea de a exterioriza şi rezultatul ei; exprimare. *Exteriorizarea gîndurilor.*

EXTERIORIZÁT, -Ă, *exteriorizaţi, -te*, adj. (Despre gînduri, sentimente etc.) Manifestat în exterior; exprimat.

EXTERITORIÁL, -Ă, *exteritoriali, -e*, adj. Care se bucură de dreptul de exteritorialitate.

EXTERITORIALITÁTE s. f. (Jur.) Regim de excepţie de la normele de drept comun de care se bucură, în anumite împrejurări, membrii corpului diplomatic, sediile oficiilor diplomatice, uneori şi resortisanţii anumitor state, în baza presupunerii că ei nu s-ar afla pe teritoriul statului respectiv, ci pe acela al statului lor naţional.

— Pronunţat: *-ri-a-*.

EXTERMINÁ, *extérmin*, vb. I. Tranz. A distruge complet, a nimici cu totul, a rade de pe faţa pămîntului; a ucide, a stîrpi. V. prăpădi. *Ploaia se auzea şuroind nesfîrşit şi monoton, ca o putere rea şi tenace care n-are nevoie de nici o grabă, ca să potopească tot, să putrezească tot, să extermine tot.* C. PETRESCU, C. V. 100.

EXTERMINÁRE, *exterminări,* s. f. Acțiunea de a exterminа și rezultatul ei; distrugere, nimicire, stîrpire. *Semnatarii acordului să-și ia angajamentul solemn și necondiționat de a nu folosi arma atomică, arma cu hidrogen și alte arme de exterminare în masă.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2860. *Uzinele de arme și muniții măreau depozitele de proiectile, fabricau artileria trebuincioasă exterminării.* ARGHEZI, P. T. 68.

EXTERMINÁT, -Ă, *exterminați, -te,* adj. Distrus, nimicit, ucis, stîrpit.

EXTERMINATÓR, -OÁRE, *exterminatori, -oare,* adj. Care extermină, care servește la exterminare, la distrugere, la nimicire; distrugător, nimicitor.

EXTÉRN[1], **-Ă,** *externi, -e,* adj. (În opoziție cu intern) Care se află așezat în afară, care se exercită în afară, care vine de afară; din afară, exterior; străin. *Acele opere... au fost... scrise cu un anumit scop, extern artei.* IBRĂILEANU, SP. CR. 218. ✧ *Politică externă* = politica unui stat față de celelalte state. *Politica externă a statului nostru democrat-popular este o politică de apărare a păcii.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2525. *Comerț extern* (ieșit din uz) = comerț exterior. ✧ *Ministerul Afacerilor Externe* sau (prescurtat) *Ministerul de Externe* = minister care aplică linia politică a statului respectiv în problemele privitoare la relațiile internaționale. ✧ (Geom.) *Unghi extern* = unghi format de o latură a unui triunghi cu prelungirea altei laturi; unghi format de două drepte tăiate de o secantă și aflat în afara dreptelor. *Unghiuri alterne externe* v. altern. ✦ (Despre medicamente) Care se aplică numai pe suprafața corpului.

EXTÉRN[2], **-Ă,** *externi, -e,* s. m. și f. **1.** (În opoziție cu intern) Elev, ucenic care locuiește și ia masa în afara școlii sau a locului unde își învață meseria. *În 1895 am ieșit din internat și am terminat liceul ca extern.* GALACTION, O. I 15.

2. (În trecut) Student în medicină care, în urma unui examen, e admis să facă practică în spital.

EXTERNÁT, *externate,* s. n. **1.** (Învechit; în opoziție cu internat[1]) Școală medie, ai cărei elevi locuiesc și iau masa în afara școlii.

2. (În trecut) Stagiu de practică în spital la care erau admiși studenții în medicină, după trecerea unui examen; examenul prin care erau admiși studenții la acest stagiu.

EXTINCTÓR, -OÁRE, *extinctori, -oare,* adj. (Despre substanțe, aparate etc.) Care are proprietatea de a stinge. *Lichid extinctor.* ✦ (Substantivat, n.) Aparat prevăzut cu un dispozitiv special și încărcat cu un lichid pentru stingerea incendiilor; stingător. *În cadrul măsurilor de protecție contra incendiilor fiecare instituție trebuie să aibă unul sau mai multe extinctoare.*

EXTÍNCȚIE, *extincții,* s. f. Stingere sau slăbire în timp a unei oscilații, a unei acțiuni etc.

EXTÍNDE, *extind,* vb. III. Tranz. A face să ocupe un spațiu mai mare decît cel inițial, a mări proporțiile sau sfera de aplicare a unui lucru sau a unui fenomen, a lărgi sfera de acțiune; a întinde, a lărgi. *Salariații... s-au angajat... să extindă evidența operativă zilnică a prețului de cost și în sectorul atelierelor prelucrătoare.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 164, 1/5. ✧ Refl. pas. *Este necesar ca asigurările sociale să se extindă asupra tuturor categoriilor de salariați, inclusiv salariații agricoli.* REZ. HOT. I 58.

EXTÍNDERE s. f. Acțiunea de a extinde și rezultatul ei; mărire, dezvoltare, lărgire. *Să asigurăm extinderea continuă a volumului de lucrări mecanizate!* MIHALE, O. 17.

EXTIRPÁ, *extirpez,* vb. I. Tranz. **1.** (Med.) A înlătura pe cale chirurgicală un organ sau o porțiune dintr-un organ (bolnav).

2. Fig. A distruge complet, a smulge din rădăcini; a nimici, a stîrpi. *Să extirpăm din practica literară tendința de a crea conflicte artificiale și de a abate astfel atenția spectatorilor de la ciocnirile dramatice, pline de tensiune, care se petrec în viață.* CONTEMPORANUL, S. II, 1952, nr. 299, 3/4.

EXTIRPÁRE, *extirpări,* s. f. Acțiunea de a extirpa și rezultatul ei. *Extirparea la animale a diferitelor părți ale creierului a arătat că păstrarea echilibrului și a poziției normale a corpului și coordonarea atîtor mișcări complicate, precum mersul, fuga, săritul etc., depind de integritatea bulbului, a cerebelului și a altor regiuni ale creierului.* ANATOMIA 200. ✧ Fig. *Este necesar să se intensifice lupta pentru extirparea deplină din viața literară a rămășițelor formaliste, a putregaiului individualist.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2648.

EXTIRPATÓR, *extirpatoare,* s. n. Unealtă agricolă acționată mecanic, care servește la reafînarea superficială a solului și distrugerea buruienilor răsărite după arătură.

EXTORCÁ, *extorchez,* vb. I. Tranz. (Franțuzism) A obține un lucru de la cineva cu forța, prin amenințări, șantaj etc.

EXTRA- Element de compunere care înseamnă: a) «afară (de)», «deosebit (de)» și servește la formarea unor adjective noi ca: extrabugetar, extraparlamentar, extrașcolar etc.; b) superior, deosebit, foarte și servește la formarea unor adjective ca extrafin. ✧ (Uneori folosit izolat) *Vin extra.*

EXTRABUGETÁR, -Ă, *extrabugetari, -e,* adj. Care nu este înscris în buget. *Cheltuieli extrabugetare.* ▭ *Liceul era extrabugetar. Avea nevoie de taxe.* I. BOTEZ, ȘC. 88.

EXTRACELULÁR, -Ă, *extracelulari, -e,* adj. Care este în afara celulelor, care nu ține de celule.

EXTRÁCT, *extracte,* s. n. **1.** (Ieșit din uz) Copie a unui act, făcută de pe un registru (în special de stare civilă). *Extract de naștere.*

2. (Azi înlocuit prin *extras)* Pasaj scos dintr-o scriere, fragment. *Academiile traduc în extracte și, adesea, in extenso principalele lor opere și le dau publicității.* ODOBESCU, S. III 644.

3. Substanță chimică extrasă din diferite organisme sau organe. *Extract de ficat.*

4. (Neobișnuit) Rezumat. *Aceasta e negreșit vrun extract lesnicios a sistemului său de învățătură.* NEGRUZZI, S. I 7.

EXTRACTÍV, -Ă, *extractivi, -e,* adj. (Despre substanțe, procedee, aparate etc.) Care poate extrage, care servește la extragerea unor substanțe. ✦ *Industrie extractivă* v. industrie.

EXTRACTÓR[1], *extractoare,* s. n. **1.** Aparat cu ajutorul căruia se extrage mierea din faguri. *Ramele pline despovărate zilnic la extractor erau imediat date albinelor ca să le umple iar.* SADOVEANU, A. L. 191.

2. Dispozitiv al închizătorului unei arme, care extrage din țeavă cartușul tras. *Pușca mitralieră are un extractor automat.*

EXTRACTÓR[2], **-OÁRE,** *extractori, -oare,* adj. Care extrage sau ajută la extragerea anumitor substanțe sau corpuri. *Substanță extractoare.*

EXTRÁCȚIE, *extracții,* s. f. **1.** Extragere. *Extracția și prelucrarea minereurilor.* ▭ *Datorită ajutorului sovietic, țara noastră a putut să creeze ramuri industriale noi, produ-*

cînd astăzi utilaje complicate pentru extracția și prelucrarea petrolului. SCÎNTEIA, 1954, nr. 2871. ✦ Scoatere a unei măsele sau a unui dinte.

2. (Franțuzism) Origine, proveniență. (Atestat în forma *estracție*) *De la gîndul de a stîrpi cuvintele de estracție străină, am agiuns a schimba tot glosarul* (= vocabularul). RUSSO, S. 69.

— Variantă: (învechit) **estráctie** s. f.

EXTRAFÍN, -Ă, *extrafini, -e,* adj. De calitate superioară, foarte fin, extraordinar de bun. *Tutun extrafin.*

EXTRÁGE, *extrág,* vb. III. Tranz. **1.** A scoate o substanță dintr-un material, a separa o substanță de alta prin diferite procedee. *Mașinile extrag zahărul din sfeclă.* ✧ Fig. *Din vina populară extrage Delavranceà și unele motive de basm.* VIANU, A. P. 172.

2. A scoate o materie, un corp dintr-un loc sau dintr-un corp în care s-a format ori în care s-a introdus. *Și-a extras o măsea.* ▭ *Mierea albinelor poartă parfumul florilor din care-i extrasă.* VLAHUȚĂ, O. A. 454. ✧ Refl. pas. *Oamenii au început să înalțe sonde. A început să se extragă petrol — o nouă bogăție a regiunii.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2819.

3. (Mat.; în expr.) **A extrage rădăcina pătrată (cubică** etc.) = a afla un număr care, ridicat la pătrat (la cub etc.), să dea un număr dat.

EXTRÁGERE, *extrageri,* s. f. Acțiunea de a extrage și rezultatul ei. *Extragere de rădăcină pătrată.* ▭ *Extragerea sării se făcea mai ales cu sclavii.* IST. R.P.R. 47.

EXTRAORDINÁR, -Ă, *extraordinari, -e,* adj. **1.** Care este cu totul deosebit, care iese din comun; neobișnuit, nemaipomenit, excepțional. *E o seară ca oricare alta. Dar pentru mine e o seară extraordinară — întîia seară pe care o petrec la Moscova.* STANCU, U.R.S.S. 50. *Mi se pare un lucru extraordinar să-l văd pe tata în cartea mea de istorie.* SAHIA, N. 49. *Sta în pensiune la un alămar... care cunoștea toate țările Europei, și-i plăcea grozav să povestească istorii extraordinare din viața eroilor patriei lui.* VLAHUȚĂ, O. A. III 52. ✧ (În exclamații, indică o puternică stare afectivă de mirare, de indignare, de admirație etc.) *Furios, magistratul a făcut fițuica boț și a zvîrlit-o cît colo, scrîșnind: Extraordinar!* POPA, V. 205.

2. (Despre oameni) Dotat cu calități mari; excepțional. ✦ (Despre lucruri etc.) Foarte bun. *Un vin extraordinar.* ✦ (Adverbial, legat de un adjectiv prin prep. «de», formează superlativul) Foarte, excepțional. *Un om extraordinar de muncitor.*

3. (În opoziție cu ordinar; despre legi, funcții, adunări etc.) Care depășește cadrul unei măsuri obișnuite, care iese din cadrul regulilor obișnuite. *Marea Adunare Națională poate fi convocată în sesiuni extraordinare de către Prezidiul Marii Adunări Naționale sau la cererea cel puțin a unei treimi din numărul total al deputaților.* CONST. R.P.R. 20.

— Variantă: (învechit) **ostraordinár, -ă** (NEGRUZZI, S. II 151) adj.

EXTRAPARLAMENTÁR, -Ă, *extraparlamentari, -e,* adj. Care nu face parte din parlament, din afara parlamentului. *Comisie extraparlamentară.*

EXTRÁS, *extrase,* s. n. **1.** Fragment sau pasaj scos dintr-o scriere. ✧ Loc. adv. **În extras** = reprodus fragmentar, parțial. ✧ *Extras de cont* = situația la zi a creditului și debitului unui cont curent într-un răstimp determinat; formular pe care sînt trecute aceste date. ✦ Articol sau studiu scos dintr-o revistă, dintr-un volum omagial sau din altă publicație colectivă și tipărit separat în broșură.

2. Extract (1).

EXTRAȘCOLÁR, -Ă, *extrașcolari, -e,* adj. În afara programului și activității școlare. *În Roșiorii de Vede, unde părinții nu mai erau lîngă mine, lectura mea extrașcolară era nestingherită.* GALACTION, O. I 11. ✧ *Activitate extrașcolară* = activitate organizată, dusă de elevi în timpul liber în cadrul unor instituții speciale, cum sînt cluburile sau bibliotecile pentru copii. *Pionierii și școlarii au numeroase case pionierești și cercuri științifice unde desfășoară o bogată activitate extrașcolară.* CONTEMPORANUL, S. II, 1952, nr. 295, 1/2.

EXTRAURBÁN, -Ă, *extraurbani, -e,* adj. Care este în afara orașului.

EXTRAUTERÍN, -Ă, *extrauterini, -e,* adj. (Med.) Situat în afara cavității uterine. *Sarcină extrauterină.*

EXTRAVAGÁNT, -Ă, *extravaganți, -te,* adj. Care caută cu orice preț să iasă din comun, să se deosebească de ceilalți; excentric. *Om extravagant.* ✦ Neobișnuit, ciudat. *Vorbise o femeie subțire și înaltă, într-o haină albă de primăvară, foarte strînsă pe trup, cu mînecile acoperite de aripile unei extravagante pelerini.* C. PETRESCU, A. 323. *Hotărîrile cele mai extravagante se urmau în spiritul lui.* D. ZAMFIRESCU, R. 146. *Ce folosește în adevăr publicului cititor deaca un erudit, carele netăgăduit cunoaște foarte bine limbile antice și poate chiar gusta în sineși toate finețele scrierilor clasice, s-a opintit... a scălămba cel puțin acele creațiuni într-o limbă trivială sau extravagantă, greoaie sau pretențioasă?* ODOBESCU, S. II 368.

EXTRAVAGÁNȚĂ, *extravaganțe,* s. f. Purtare, ținută, atitudine ieșită din comun, neobișnuită; faptă lipsită de judecată; ciudățenie, excentricitate.

EXTRĂDÁ, *extrădez,* vb. I. Tranz. A preda altui stat, la cerere, în condițiile prevăzute de convenții, acorduri etc., o persoană aflată pe teritoriul statului care predă, urmărită sau condamnată în țara îndreptățită a cere predarea.

EXTRĂDÁRE, *extrădări,* s. f. Acțiunea de a extrăda. *Cerere de extrădare.*

EXTREM[1], *extremi,* s. m. (Mat.; mai ales la pl., în opoziție cu mezi) Nume dat termenului cu care începe și celui cu care se termină o proporție. *Produsul mezilor este egal cu produsul extremilor.*

EXTRÉM[2], -Ă, *extremi, -e,* adj. **1.** Foarte mare, exagerat. *Speră că extrema umilință a întrebării însăși îl va salva.* DUMITRIU, B. F. 141. *Sub masca unei extreme politețe, ascundea o aspră autoritate.* BART, E. 109. ✧ Loc. adv. **La extrem** = pînă la ultima limită, peste măsură. ✦ (Adverbial, legat de un adj. sau adv. prin prep. «de», formează superlativul) Foarte, prea, extraordinar de. *Fiind extrem de conștiincios în serviciu și disprețuitor de moarte, superiorii îl lăsau în pace.* REBREANU, P. S. 55.

2. Foarte grav. *La ulcer tratamentul chirurgical nu se aplică decît în cazuri extreme.* ✦ (Despre mijloace terapeutice, soluții, remedii etc.) Foarte energic, întrebuințat numai în împrejurări foarte grave. *Remediu extrem. Măsuri extreme.*

3. Așezat în punctul cel mai depărtat, la capăt, la vîrf, la margine. ✧ *Extremul Orient* v. orient.

4. Care are cea mai mare sau cea mai mică dintre valorile pe care le poate avea o mărime.

EXTRÉMĂ, *extreme,* s. f. **1.** Margine, limită, capăt foarte îndepărtat. *Ajung la aceleași încheieri, fie din pricină că și unii și alții au temelie greșită, fie pentru că extremele se aseamănă.* GHEREA, ST. CR. I 303. ✧ Expr. **(A trece) de la (sau a cădea dintr-)o extremă la (sau într-)alta** = (a trece) de pe o poziție exagerată pe alta opusă, dar tot exagerată. ✧ (În partidele politice burgheze) *Extremă dreaptă* = fracțiune reprezentînd păr-

ţile cele mai reacţionare faţă de politica oficială a partidului. *Extremă stîngă* = fracţiune reprezentînd poziţiile cele mai progresiste faţă de politica oficială a partidului.

2. Valoarea cea mai mare sau cea mai mică a unei mărimi.

3. (Sport) Jucător înaintaş care ocupă locul cel mai înaintat din stînga sau din dreapta într-o echipă de fotbal, de handbal şi de hochei. *Extremele echipei noastre sînt bune.*

EXTREMÍSM s. n. Atitudine (mai ales politică) caracterizată prin idei, păreri exagerate, unilaterale.

EXTREMÍST, -Ă, *extremişti, -ste,* adj. (Despre oameni, fapte, idei sau concepţii) Care ţine de extremism, care depăşeşte limitele normale, moderate. ✦ (Substantivat) Persoană care profesează idei extreme; partizan al extremismului.

EXTREMITÁTE, *extremităţi,* s. f. Limită, parte extremă, capăt al unui lucru, punct final. *Extremităţile şinelor.* ✧ Expr. **A trece de la (sau a cădea dintr-)o extremitate la (sau în) alta** = a trece de la o extremă la alta, v. extremă. ✦ Parte terminală, periferică a corpului sau a unui organ. *Mai ales extremităţile sînt expuse la degerături.*

EXTRINSÉC, -Ă, *extrinseci, -e,* adj. (Despre cauzele fenomenelor, despre valoarea lucrurilor, în opoziţie cu intrinsec) Care vine din afară, care nu provine din esenţa lucrului. *Valoare extrinsecă.*

EXUBERÁNT, -Ă, *exuberanţi, -te,* adj. Care îşi manifestă sentimentele prin demonstraţii exterioare excesive; de o vioiciune excesivă, expansiv. *Era o scrisoare exuberantă, ca un strigăt de triumf şi veselă ca o glumă.* V. ROM. noiembrie 1953, 68. *Sînt două puncte culminante contrastînd în viaţa poporului: primul e căsătoria, nunta, cu toată veselia ei exuberantă, al doilea e moartea, cu toată durerea ei nemărginită.* GHEREA, ST. CR. III 320.

EXUBERÁNŢĂ s. f. **1.** Bucurie, vioiciune manifestată fără măsură; euforie. *În exuberanţa lui, băiatul Motl nu uită să dezvăluie structura socială a tîrgului prin care zburdă.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 164, 2/2.

2. Bogăţie, varietate, îmbelşugare.

EXULTÁ, *exúlt,* vb. I. Intranz. A simţi o mare bucurie, a fi foarte bucuros.

EZITÁ, *ezít,* vb. I. Intranz. A sta la îndoială, a sta în cumpănă, a manifesta nehotărîre; a şovăi, a se codi, a pregeta. *Şoferul ezită cînd auzi numele străzii. Mai întrebă. Zaharia Duhu pronunţă încă o dată, mai răspicat.* C. PETRESCU, A. 329. *Tata nu m-ar crede la început. Ar ezita. Pe urmă ar despacheta darul meu.* SAHIA, N. 23. *Boiangiu ezită cîteva clipe pînă să mărturisească limpede că nu prea îndrăzneşte să întrebuinţeze metoda lui obişnuită.* REBREANU, R. II 116. ✧ Tranz. *Nu ezităm de-a cita cîteva pasaje dintr-o epistolă.* EMINESCU, N. 84.

EZITÁNT, -Ă, *ezitanţi, -te,* adj. (Rar) Care ezită, care se codeşte; şovăitor, nehotărît. *Atitudinea ezitantă a poetului nu dovedeşte că el ar fi destul de bine înarmat.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 164, 2/3.

EZITÁRE, *ezitări,* s. f. Faptul de a ezita, de a nu lua imediat o hotărîre; nehotărîre, şovăială; pregetare. *Ajuns în marginea gropii, sări repede, fără ezitare.* SAHIA, N. 88. *De, coane Grigoriţă, eu, drept să vă spun, acolo l-am lăsat — zise arendaşul cu o ezitare.* REBREANU, R. II 224. *O privi ţintă-n ochi şi o ţinu un moment, neliniştită, sub ezitarea sentinţei lui.* VLAHUŢĂ, O. A. III 90.

F

F s. m. invar. A şaptea literă a alfabetului şi sunetul pe care-l reprezintă; este o consoană fricativă labiodentală, surdă.

— Pronunţat: *fe.*

FA[1] interj. v. **fă**.

FA[2] s. m. invar. (Muz.) Treapta a patra din gama majoră tip; sunetul şi nota corespunzătoare.

FABRICÁ, *fábric,* vb. I. Tranz. A produce mărfuri în serie şi în cantităţi mari, prelucrînd materia primă într-o fabrică sau într-o uzină. *Uzinele «Steagul Roşu» din Oraşul Stalin au fabricat primele tractoare româneşti.* ◇ Refl. pas. *În ţara noastră se fabrică astăzi maşini şi utilaje industriale care înainte erau importate din străinătate cu preţul înrobirii ţării noastre către imperialiştii străini.* LUPTA DE CLASĂ, 1952, nr. 6, 58. ✦ A face, a confecţiona. *Era un loton vechi, cu table murdare şi sleite, cu bilele desperecheate şi în mare parte fabricate de mîna lui Hariton.* C. PETRESCU, A. 275. ✦ Fig. A născoci, a plăsmui. *Scriitorii noştri cred că este destul a-şi boteza eroii... cu nişte nume pe care le cred poetice şi pe care le fabrică singuri.* MACEDONSKI, O. IV 92. *Îmi ceti o compunere a sa care n-ar fi rea dacă autorului nu i-ar fi fost drag a se face cunoscut prin originalitate... fabricînd de la sine ziceri, şi vrute şi nevrute.* NEGRUZZI, S. I 255.

FABRICÁNT, *fabricanţi,* s. m. Proprietar al unei fabrici. *Atît comerciantul cît şi fabricantul sînt persoane de care societatea se poate foarte bine lipsi.* ENGELS, D. S. 46. *Muncitorii... nemaiputînd suporta asuprirea fabricanţilor, încetau lucrul.* IST. P. C. (b) 9.

FABRICÁRE s. f. Acţiunea de a fabrica.

FABRICÁT, *fabricate,* s. n. (Mai ales la pl.) Marfă produsă în fabrică. *Pe la 1800 procesul... distrugerii meseriaşilor, datorit importului de fabricate străine, este destul de înaintat.* IBRĂILEANU, SP. CR. 172. *Fabricate simple, precum lumînări, săpun, scrobeală...* ODOBESCU, S. II 95.

FABRICÁŢIE, *fabricaţii,* s. f. Procesul tehnologic de producere a mărfurilor într-o fabrică; fabricare. *Se va continua punerea în fabricaţie a unor noi produse de larg consum.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2860.

FÁBRICĂ, *fabrici,* s. f. Ansamblu de instalaţii industriale, grupate în acelaşi loc şi avînd o organizaţie unitară, în care se prelucrează o materie primă cu ajutorul maşinilor şi pe bază de diviziune a muncii, pentru a produce în special mărfuri de larg consum, în serie şi în cantităţi mari. *Mii de lucrători pornesc spre fabrici şi ateliere.* BOGZA, A. Î. 247. *În fabrici focu-nvie prin cuptoare, Si-n huiet lung tăcerea se prefare, Şi harnice se mişcă fără pace Uneltele de bunuri creatoare,* NECULUŢĂ, Ţ. D. 17. *Din coşurile înalte ale fabricilor gîlgîie rotocoale negre de fum.* VLAHUŢĂ, O. A. II 116. *Din Frauenfeld am mers în Islicon, unde sînt multe fabrici, întru care să lucrează stambe.* GOLESCU, Î. 164. ◇ (Ironic) *Galbeni, stupi... trebuia să ducă dascălii poclon catihetului de la fabrica de popi din Folticeni.* CREANGĂ, A. 81. ◇ Expr. (Familiar) **A lua** (pe cineva) **în fabrică** = a lua la rost, a mustrului. **A intra în fabrica cuiva** = a fi luat la rost, a fi mustruluit.

— Pl. şi: (popular) *făbrici.*

FÁBULĂ, *fabule,* s. f. Scurtă povestire alegorică (de obicei în versuri) ai cărei eroi sînt mai ales animale sau lucruri personificate şi în care autorul satirizează anumite moravuri şi deprinderi cu scopul de a le îndrepta. *Fabula a constituit în toate timpurile un gen polemic de mare eficacitate.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 363, 3/1.

FABULÍST, -Ă, *fabulişti, -ste,* s. m. şi f. Autor de fabule.

FABULÓS, -OÁSĂ, *fabuloşi, -oase,* adj. 1. (Mai ales despre sume de bani, preţuri, averi) Foarte mare, exagerat, extraordinar. *O ceapă de lalea s-a vîndut cu preţul fabulos de zece mii galbeni!* NEGRUZZI, S. I 97. ✦ Minunat, ca în poveste, fantastic, de necrezut. *După ani, cămara mea nu mai fu încăpătoare îndestul pentru fabuloasele voastre planuri.* C. PETRESCU, S. 8. *Caterina venea pe calul său cu o repeziciune fabuloasă.* BOLINTINEANU, O. 428.

2. (Franţuzism învechit) Legendar, mitic. *Sînt vrednici de vechimea din veacuri fabuloase.* ALEXANDRESCU, P. 141.

FÁCE, *fac,* vb. III. A. Tranz. I. (Complementul e un substantiv concret; verbul exprimă acţiunea de a realiza, de a produce ceva)

1. (Cu privire la obiecte) A întocmi, a alcătui, a făuri; a fabrica. *Am dat să-mi facă o pereche de pantofi. Copilul îşi face o jucărie.* ▭ *Ercule făcu un laţ cu meşteşug.* ISPIRESCU, U. 40. *Îndată i se aduc cele cerute şi tălpoiul* [iadului] *face iute o darabană.* CREANGĂ, P. 310. ◇ Expr. **A face cuie** v. cui. ✦ (Cu privire la obiecte de îmbrăcăminte) A executa, a confecţiona. *Fă-mi cămaşă de fuior, Că mi-i gîndu să mă-nsor.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 365. ✦ A procura un obiect, dispunînd confecţionarea lui de către altcineva. *Făcîndu-i haine frumoase, se cunună cu ea.* ŞEZ. V 67. *Mîndruliţa de pe deal Cere ca să-i fac caftan.* SEVASTOS, N. 277.

2. (Cu privire la construcţii) A construi, a clădi, a dura[2]. *Şi-a făcut casă. Făcu gard în jurul grădinii.* ▭ *Împăratul a dat de ştire... că oricine s-a afla să-i facă... un pod de aur... aceluia îi dă fata.* CREANGĂ, P. 77. *Aice îşi făcură o colibă.* ŞEZ. II 201. ◇ Fig. *Cînd îţi faci gard cu norocul, Dacă el nu-şi schimbă locul, Scîrbă-n*

casă dacă nu-i, Toți copiii ți-s sătui. BELDICEANU, P. 88. ◇ Expr. **A face zid în jurul cuiva** v. zid. ✦ (Cu privire la clăi, stoguri etc.) A ridica, a așeza, a clădi. *Unii secerau, alții legau snopi, alții făceau clăi.* CREANGĂ, P. 158. *Făcea căpiți din iarba cosită.* ȘEZ. I 85.

3. (Cu privire la mîncări, alimente etc.) A găti; a prepara. *Gospodina face de mîncare.* ▭ *Cînd a veni bărbatu-tău de la drum, vom face plachie cu costițe de porc.* CREANGĂ, P. 5. *Făce brînză din lapte.* DRĂGHICI, R. 149. *Io-i fac zeamă pipărată.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 173. ◇ Expr. **A nu face brînză (cu cineva)** v. brînză. ◇ Refl. pas. *Ușor îi a zice plăcinte, da mult îi pîn'se fac.* ȘEZ. I 219.

4. (Cu privire la lucrări scrise, mai ales literare) A compune a scrie. *Face versuri.* ▭ *Îndată ce Iancu Văcărescu, Eliad, Alexandrescu sau Anton Pann făceau o poezie, a doua zi el* [Filimon] *o știa pe dinafară.* GHICA, S. A. 79. *Ca să nu uite curgerea zililor, au socotit să facă un calendari.* DRĂGHICI, R. 54. ✦ (Cu privire la opere artistice) A executa, a realiza. *A făcut un portret.*

5. (Cu privire la legi) A crea, a stabili, a institui. *În cămeși cu mineci lunge și pe capete scufie, Ne fac legi și ne pun biruri, ne vorbesc filozofie.* EMINESCU, O. I 150. *Puterea d-a face legi... sta în adunarea sau soborul a toată țara.* BĂLCESCU, O. II 13.

6. (Cu complementul «foc») A aținea, a aprinde. *Ca să facem foc și să aprindem lampa, e nevoie înainte de toate să avem lemne și petrol!* C. PETRESCU, A. 279. *Își fac foc, își fac de cină.* RETEGANUL, P. II 71. *Să facă un foc la marginea cetății.* ISPIRESCU, L. 199.

7. (Cu complementul «praf») A stîrni, a ridica. *Nu mai săriți atîta prin casă, că faceți praf.*

8. (Cu complementul «urmă», «dîră») A lăsa. *Unde calci, Urmă nu faci.* BIBICESCU, P. P. 367.

9. (Cu privire la bani, la avere) A cîștiga, a agonisi, a strînge. *Cînd faci avere, începi să păcălești lumea.* DUMITRIU, N. 270. *Înțelege-te cu moș Alexa baciul și vindeți cît trebuie din oile canarale* (= bătrîne și grase), *ca să faceți bani.* SADOVEANU, B. 44. *Lapte, brînză, unt și ouă de-am putea sclipui să ducem în tîrg, ca să facem ceva parale, căci casa s-a mai îngreuiat cu un mîncău.* CREANGĂ, P. 6.

II. (Complementul e un substantiv concret; verbul exprimă acțiunea de a produce din sine)

1. (Despre femei) A naște. *Nu se împlinește bine anul, și femeia lui Ipate face un băiet.* CREANGĂ, P. 169. *Împărăteasa făcu un fecior.* EMINESCU, N. 4. *L-a făcut mă-sa dormind* se spune despre omul fără vlagă sau leneș. ◇ Expr. **De cînd l-a făcut mă-sa** = de cînd s-a născut. *Nu ieșise din casă de cînd o făcuse mă-sa.* ISPIRESCU, L. 17. *Parcă era de-acolo, de cînd l-a făcut mă-sa.* CREANGĂ, P. 153. ◇ Absol. *Bătu la portiță, se rugă să o lase înăuntru să se odihnească niței, mai cu seamă că îi și abătuse să facă.* ISPIRESCU, L. 55. *Mai umblu prin oraș... pîn-o face. — Cine să facă? — Nevastă-mea. — Ce? — O apucase aseară durerile.* CARAGIALE, M. 199. ✦ (Despre soți) A procrea. *Numai un copil o să faceți.* ISPIRESCU, L. 2. ✦ (Despre mamifere) A făta; a puia. *Vaca vecinului a făcut un viței frumos.*

2. (Despre păsări, de obicei cu complementul «ou») A oua. *Baba atunci se duce cu fuga, să afle ce i-a făcut găina.* CREANGĂ, P. 70.

3. A produce, a da. *În fundul grădinii avea și un măr care făcea mere de aur.* ISPIRESCU, L. 81. *Pomul care nu face roadă, se taie și în foc se aruncă.* CREANGĂ, P. 118. *Nu toate muștele fac miere.* ✦ (Despre plante, cu privire la muguri, frunze, flori etc.) A scoate, a-i crește *Hai, mîndro, pe deal în sus, C-a făcut făsuiu fus.* TEODORESCU, P. P. 315.

4. (Despre oameni, animale, plante; complementul indică o boală, o rană, o excreție etc.) A i se ivi, a-i apărea. *Nenorocitul domn se zvîrcolea în spasmele agoniei; spume făcea la gură.* NEGRUZZI, S. I 165. *Popușoii vor face tăciune.* ȘEZ. I 191. *Purceii mici hrăniți cu cîr fac păduchi.* ib. V 51. ◇ Expr. **A nu face purici (mulți) într-un loc (sau nicăieri)** v. purice. **A face spume (la gură)** v. spumă. **A face zîmbre** v. zîmbre. ✦ (Franțuzism) A se îmbolnăvi de... *A făcut scarlatină.*

5. (Cu privire la părți ale corpului; în expr.) **A face o gură cît o șură** = a deschide, a căsca gura mare. **A face ochi** = a) (despre puii unor animale) a deschide ochii (la cîteva zile după naștere). *Cînd fată Griva optnouă căței, noi îi lăsăm să sugă o săptămînă pînă fac ochi.* STĂNCU, D. 15. (Glumeț, despre oameni) *Cunoașteți meșteșugul acesta de cînd am făcut ochi.* C. PETRESCU, Î. II 138; b) (familiar) a se trezi, a se scula (din somn). *În vremea asta coloniștii făceau ochi și se grăbeau să se adune la sfatul de dimineață.* SADOVEANU, P. M. 249. *Mai era vreme pîn' la ziuă, cînd Andrieș se simți scuturat de mîna lui Morocîne: — Ei, tinerețe, încă n-ai făcut ochi? Scoală, scoală: trebuie s-o pornim.* id. O. I 501. **A face burtă (sau pîntece)** = a căpăta burtă, a-i crește burta. [Cocoșul] *a făcut un pîntece mare, mare, cît un munte.* CREANGĂ, P. 66. **A face față** (cuiva sau la ceva) v. față. **A face fețe-fețe** v. față. **A face mutre** v. mutră (4). (Despre pantaloni) **A face genunchi** = a se vedea, după multă purtare, urmele genunchilor pe pantaloni.

III. (Folosit și absolut; exprimă acțiunea de a provoca ceva; urmat de o propoziție completivă sau consecutivă uneori cu nuanță finală)

1. A aduce (pe cineva sau ceva) în situația de a..., a întocmi, a potrivi lucrurile astfel ca să...; a da (cuiva) posibilitatea de a... *Eu oi face ca să nu te vadă nime.* SBIERA, P. 201. *Am venit să te întreb... dacă ai ceva leacuri, care să ne facă să avem copii.* ISPIRESCU, L. 1. *C-un zîmbet faci gîndirea-mi să se-mbete.* EMINESCU, O. I 200. ◇ (Eliptic) *Nu mă faceți, că ia acuși vă ard cîteva jordii!* CREANGĂ, A. 128. ◇ Intranz. *Lovi cu ciomagul coarnele cerbului, care și picară, și făcu de șarpele îl putu înghiți.* RETEGANUL, P. II 42. *Pesemne că și straiele acestea pocite fac să arăți așa de sfrijit.* CREANGĂ, P. 148. ◇ Refl. *Această împărăteasă, cu rostul ei cel blajin... se făcu de o iubiră pînă și cumnatele ei.* ISPIRESCU, L. 40.

2. A determina; a convinge. *Pînă la vremea asta, nici el de la sine, nici prietenii... tot nu l-au putut face să se însoare.* CREANGĂ, P. 142. *Cu umbre, care nu sînt, v-a-ntunecat vederea Și v-a făcut să credeți că veți fi răsplătiți.* EMINESCU, O. I 59. *M-ai făcut de te crezui.* ALECSANDRI, P. P. 357.

3. A obliga, a sili, a constrînge, a pune (pe cineva) să... *Nu mă face să-ți zic pe nume!* ALECSANDRI, T. 750. *Oh! părinte! Ce mă făcuși să fac!* NEGRUZZI, S. I 163.

4. A predispune (la ceva); a îndemna. *Susurul acestor izvoare o făcea să se uite galeș la ele și-i plăcea să le vadă curgerea lor.* ISPIRESCU, L. 17. *Eu te fac s-auzi în taină Mersul cîrdului de cerbi.* EMINESCU, O. I 110.

IV. (Exprimă acțiunea de a da sau de a atribui unei ființe sau unui lucru o altă stare, însușire, formă sau menire decît cea pe care o avea sau o are)

1. (Urmat de un nume predicativ exprimat printr-un adjectiv, o locuțiune adjectivală, un participiu etc.) A aduce (pe cineva sau ceva) într-o anumită stare. *Stătea pe gînduri și se uita la lampă. O făcu iarăși mai mică.* DUMITRIU, N. 277. *Eu l-aș face într-o noapte căzut în Dunăre.* BART, E. 287. *Ieri mi te-am făcut scăpată; Azi nu-mi scapi nesărutată!* COȘBUC, P. I 99. *Stăpîne, dacă-i numai atîta, apoi las'că te fac eu cu grîu.* CREANGĂ, P. 155. *Stăi, măi Fulgo, barbă neagră, Să te fac cu mintea-ntreagă.* ALECSANDRI, P. P. 56. ◇ Expr. **A face** (refl. **a se face**) **bine** (sau **sănătos**) = a (se) însănătoși, a (se)

vindeca. *Se jură că într-un ceas îl face bine.* VLAHUȚĂ, la TDRG. **A face** (pe cineva) **cunoscut** = a aduce (pe cineva) în situația de a fi cunoscut (de alții), de a fi renumit. **A face** (ceva) **cunoscut** = a vesti, a da de știre (prin lume). **A face** (ceva) **de vînzare** = a destina (ceva) vînzării. **A face calea întoarsă** = a se întoarce din drum. *Dar acu, vei vrea cu oaste și război ca să ne certi, Ori vei vrea să faci întoarsă de pe-acuma a ta cale.* EMINESCU, O. I 146. **A face pe dracu-n patru** v. d r a c. **A face** (r e f l. a se face) **de ocară** sau **de poveste, de rîs, de ruşine** v. c. **A face** (pe cineva sau ceva) **una cu pămîntul** v. u n u.

2. (Urmat de un nume predicativ; numele ființei sau al lucrului care suferă transformarea stă în cazul acuzativ sau este introdus prin prep. «din») A aduce (pe cineva sau ceva) dintr-o stare în alta; a preface, a schimba, a transforma în... *Însuși Sinan-paşa cel grozav .. venise să facă țara paşalîc.* ISPIRESCU, M. V. 25. *I-a mai rămas o bucățică de mămăligă îmbrînzită și făcînd-o hoț, a zis...* CREANGĂ, P. 143. *Faceți din piatră aur și din îngheț văpaie.* EMINESCU, O. I 94. *Și în sine împăcată stăpînea eterna pace!... Dar deodat-un punct se mișcă... cel întîi și singur. Iată-l Cum din haos face mumă, iară el devine tatăl.* id. ib. 132. *Negru-i, doamne, pămîntu, Da-i mai negru urîtu; Din om te face neom.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 212. ✧ E x p r. **A face din țînțar armăsar** sau, mai rar, **a face calul armăsar** = a exagera, a da lucrurilor o importanță mai mare decît au în realitate. *Că dușmanul e dușman, Face calul armăsar, Și se pune pe cărbuni, Umple satul cu minciuni.* TEODORESCU, P. P. 316. **A face** (pe cineva) **din cal măgar** = a-și bate joc de cineva; a înjosi. *Nu mă faceți din cal măgar, că vă veți găsi mantaua cu mine.* CREANGĂ, P. 253. **A face** (pe cineva) **cuc** (sau **tun**) = a îmbăta pe cineva. *Cucoana însă tot îndesa paharele boierului... pînă îl făcu cuc.* ISPIRESCU, L. 181. **A face** (cuiva) **coastele pîntece** = a bate pe cineva tare. *Și-i da piste un omușor, care ți-a face coastele pîntece.* NEGRUZZI, S. I 250. **A face noaptea** (sau **din noapte**) **zi** = a nu dormi, a veghea toată noaptea. *Biata femeie nopțile le făcea zi.* ISPIRESCU, L. 58. **A-l face** (pe cineva) **în două** sau **(în) patru** = a despica (pe cineva) în două sau în patru, a tăia (pe cineva) în bucăți; a sfărîma, a ucide. *Dacă nu se da în lături lupul, în două îl făcea cu paloșul.* ISPIRESCU, L. 17. *Pe butuc Că-l așeza, Cu baltac Patru-l făcea.* TEODORESCU, P. P. 589. **A face** (r e f l. a se face) **bucăți** sau **bucățele, fărîme, grămadă, praf, pulbere, scrum, țăndări** etc. v. c. **A face** (cuiva) **capul călindar** v. c a l e n d a r. **A** (-i sau **a i se**) **face** (cuiva) **gura pungă** v. g u r ă (2). **A-și face urechea toacă** v. t o a c ă. **A-și face coada bîrzoi** v. b î r z o i. **A face** (cuiva) **pîntecele** (sau **spinarea**) **tobă** v. t o b ă. **A face** (cuiva) **chica topor** v. t o p o r. ✧ R e f l. *Lovi cerbul de trei ori în burtă și îndată se făcu dintr-însul o căruță cu doisprezece cai de foc.* ISPIRESCU, L. 116. *Dar atuncea greieri, șoareci, Cu uşor-măruntul mers, Readuc melancolia-mi, Iară ea se face vers.* EMINESCU, O. I 106. *Răul se face fire, simțirea amorțește.* ALEXANDRESCU, P. 79.

3. (Urmat de un substantiv sau de un adjectiv predicativ) A zice, a spune (despre cineva) că este..., a învinui, a acuza (pe cineva) de... *Credea că cei ce-l fac urît îl iau numai în batjocură.* SBIERA, P. 228. *A început a te lua lumea la ochi și a te face prost.* ȘEZ. V 130. *Vorbă-ndată-i trimetea Și netrebnic că-l făcea.* TEODORESCU, P. P. 640. ✧ E x p r. **A face** (pe cineva) **cum îi vine la gură** = a ocărî pe cineva rău, fără a-și alege cuvintele. *Își adusese aminte Borțosul... că ea te-a adus la atelier, și a făcut-o cum i-a venit la gură.* PAS, Z. I 276. ✧ R e f l. *Da ia lasă-mă la pîrdalnicul, stăpîne... Nu te mai face așa de bătrîn, că doar nu ți-i vremea trecută.* CREANGĂ, P. 154.

V. (Complementul e un substantiv concret; verbul exprimă acțiunea de a da unui lucru o formă definitivă sau potrivită destinației sale)

1. A aranja, a potrivi (ceva) pentru un anumit scop, a pregăti. *Gospodina făcu paturile devreme.* SADOVEANU, B. 102. *Se întreceau care de care să facă baia mai potrivită de caldă stăpînului său.* ISPIRESCU, L. 31. *Făcu un culcuș stăpînului său.* id ib. 287. *Preferantul giucăm?... Eu fac cărțile.* ALECSANDRI, T. I 74. *Abia aveam vreme a-mi face toaleta.* NEGRUZZI, S. I 53. ✧ E x p r. **A-și face ghetele** (sau **pantofii**) = a-și lustrui ghetele (sau pantofii).

2. (Cu privire la păr, unghii, buze, sprîncene) A îngriji, a aranja, a drege. [Chirița:] *Să mă arăte la o mulțime de boieri, cum m-am troienit în Păcurari, și cum îmi fac sprîncenile!* ALECSANDRI, T. I 158. *Haide, apucă-te de-ți fă părul, că acuși însărează.* id. ib. 37.

VI. (Complementul e un abstract; verbul are sens foarte larg, exprimînd acțiunea de a lucra, de a săvîrși ceva)

1. A săvîrși, a făptui. *De cîte ori se lumina orizontul, ea făcea sforțări ca să poată privi în larg.* BART, E. 387. *Ce mi-ai făcut cu atîta sumedenie de ostire...?* ISPIRESCU, M. V. 31. *Toate trebile cîte le făcea, le făcea pe dos.* CREANGĂ, P. 39. *Mergînd ea acum zi și noapte, nu știu ce făcu, că se rătăci.* id. ib. 288. *Tu ești, Pepelaș? Ce faci acolo?* ALECSANDRI, T. I 332. ✧ A b s o l. *Dănilă face, Dănilă trebuie să desfacă.* CREANGĂ, P. 46. *Cine face, lui își face. Capul face, capul trage. Tace și face.* ✧ E x p r. **A face abstracție de...** = a ignora, a lăsa la o parte, a nu lua în considerare. *Avînd un obiect de studiat, fie de ordine materială, fie de ordine psihică,* [metafizicienii] *fac abstracție de toate elementele lui, de toate condițiunile lui de existență reală.* GHEREA, ST. CR. II 33. **Face ce face** (sau **ce poate**) **și...** = încearcă în toate felurile și izbutește să...; nu știu ce face, vorba e că... *Muma zmeului făcu ce făcu și trecu muntele.* ISPIRESCU, L. 25. *Dar nu știu ce face dracul, că face el ce face și, cu mare greu, scapă din labele lui moș Ursilă.* CREANGĂ, P. 53. **Ce face și cum face...** sau **ce** (sau **cum**) **face și ce** (sau **cum**) **drege...** = ce pune la cale și cum o învîrtește că... (sau ca să...). *Nu știa cum să facă, cum să dreagă, ca să împlinească voia acelui împărat.* ISPIRESCU, L. 11. *El știe ce face, ce drege, de-mi aduce din cînd în cînd așa cîte puține* [salate], *de poftă.* CREANGĂ, P. 211. **A nu avea ce face** (sau **ce să facă**) = a) a nu avea ocupație. *Dracul cînd n-are ce face, știți ce face... Intră înlăuntru și începe a-și purta codița cea bîrligată pe la nasul unchiașului.* CREANGĂ, P. 53; b) a nu-i rămîne nimic de schimbat într-o situație, a nu avea posibilitatea să se împotrivească, să obiecteze, să ajute cu ceva; a nu avea încotro. *Boierul acela cică era cam zgîrcit, dar, văzînd că Ivan este om împărătesc, n-are ce să facă.* CREANGĂ, P. 301. *Vai de mine, cum m-aș duce Seara la guriță dulce!... N-am ce face, sus îi locul, Inima-mi arde ca focul.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 133; c) a face o gafă, o imprudență, o prostie, o trăsnaie. **A nu avea ce face cu...** = a nu avea (nici o) trebuință de..., a nu-i trebui; a nu avea (nici un) folos de... *N-are ce face cu atîta avere.* RETEGANUL, P. IV 33. *Îți dau și dumitale punga asta, că eu n-am ce face cu dînsa.* CREANGĂ, P. 45. **Ce** (mai) **faci?** = cum îți merge? cum o mai duci? *Feciorul meu ce mai face? — Face bine, că-i sănătos.* RETEGANUL, P. II 62. *Dar tu, dragă, ce mai faci?* BIBICESCU, P. P. 61. **A face totul** sau **a face tot posibilul** (sau **toate chipurile**) **să** (sau **ca să**)... = a încerca tot posibilul, a se căzni în toate felurile spre a... *Nu putem trăi în casa aceasta, de n-om face toate chipurile să scăpăm de hîrca de babă.* CREANGĂ, P. 12. **Ce face?** = ce? cum? (exprimînd surpriza sau faptul că nu sîntem de acord cu cele auzite). *Iartă-mă! — Ce face? Să te iert? Eu, o tigoare, o scorpie?* NEGRUZZI, la TDRG.

Ce (tot) faci (sau ce ai făcut) de...? = ce ți s-a întîmplat că...? care e cauza că...? *Vai, mîndruță de departe, Ce tot faci de nu scrii carte?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 142. **Ce-i de făcut (cu cineva sau cu ceva)?** = cum să se procedeze (cu cineva sau cu ceva)? *Să lăsăm toate la o parte și, pînă la una alta, hai să vedem ce-i de făcut cu cerbul.* CREANGĂ, P. 224. **N-am făcut nimic** = n-am realizat nimic, nu m-am ales cu nimic, n-am nici un folos. *Ai fost ieri la tîrg? — Da, dar n-am făcut nimic.* **Fă bine și...** (sau **de...**) v. bine² (3). **Văzînd și făcînd** = procedînd conform situației, împrejurărilor, fără un plan stabilit dinainte. [De cel mai mic copil] *nu se despărțea, îl ținea lîngă dînsa, și mai tîrziu — «văzînd și făcînd».* MACEDONSKI, O. III 23. **A avea a** (sau **de-a**) **face cu cineva** sau **cu ceva** = a avea de lucru cu cineva (sau cu ceva), a avea ceva comun cu cineva (sau cu ceva). *Așa mi ți-a fost povestea? zise el încetișor, stai măi, dară, să-ți arăt eu cu cine ai a face.* ISPIRESCU, L. 377. (Amenințător) *O să ai de-a face cu mine.* **Ce are a face?** = ce legătură este (între un lucru și altul)? ce interesează? și ce-i cu asta? și ce dacă? *Harap-Alb, Gerilă, Ochilă și Păsări-Lăți-Lungilă se pun ei de ospătează și beu cît le trebuie. Dar ce are a face? parcă nici nu se cunoștea de unde au mîncat și au băut.* CREANGĂ, P. 260. **N-are a face!** = nu interesează! n-are importanță! **A-și face apariția** v. apariție. **A face caz** (de ceva sau de cineva) v. caz. **A face cunoștință** (cu cineva) v. cunoștință. **A(-și) face loc** v. loc. **A-și face mendrele** v. mendre. **A face moarte** (de om) v. moarte. **A face parte din...** v. parte. **A face pasul...** v. pas. **A face pași mari** v. pas. **A face rost** (de ceva) v. rost. ✧ Refl. (În expr.) **S-a făcut** = ne-am înțeles, s-a aranjat, fii fără grijă. *Adu-mi cărțile împrumutate. — S-a făcut!* ✧ (Învechit și popular; în locuțiuni verbale) *A-și face închipuire* = a-și închipui. *A-i face trebuință* = a-i trebui. *A face tocmeală* = a se tocmi etc. **A-și face joc** = a se juca. *Apoi ca-n glumă el le prinde De mînecă, și-aprins de dor, Își face joc prin părul lor.* COȘBUC, P. I 88. **A face o știre** = a înștiința. *Ieremia-vodă... făcu o știre cardinalului, că Mihai-vodă voiește a intra în Ardeal.* BĂLCESCU, O. II 222. **A face monopol** = a monopoliza. *Monopol fac azi de drepturi.* ALEXANDRESCU, P. 139. **A face întrebare** = a întreba. *Moșul iarăși... face întrebare.* PANN, P. V. I 12.

2. A provoca, a da naștere la..., a cauza. *Cine știe ce încurcătură vei face p-acolo!* ISPIRESCU, L. 13. *Începe a face un tărăboi, de s-a sculat toată ograda în gura lui.* CREANGĂ, P. 304. *Acel soi ciudat de barzi... Sînt cîntați în cafenele și fac zgomot în saloane.* EMINESCU, O. I 137. ✧ Expr. **Nu face nimic** = (formulă de politețe cu care se răspunde celui ce-și cere scuze pentru un neajuns sau o supărare pricinuită fără să vrea) n-are nici o importanță. **A o face lată** v. lat. ✧ Refl. *Mare vîlvă se făcu în împărăție.* ISPIRESCU, L. 31. *De la o vreme se face tăcere.* CREANGĂ, P. 227. ✦ (Cu determinări în dativ, indicînd persoana care e interesată în acțiune) A pricinui, a cășuna. *Și-o întreb, și nu-mi răspunde! Și mă mir ce i-am făcut!* COȘBUC, P. I 49. *Își ceru iertăciune pentru relele ce-i făcuse.* ISPIRESCU, L. 144. *Să nu cumva să te împingă păcatul să-i faci vrun neajuns!* CREANGĂ, P. 87. *De astă dată nu-ți fac nemica.* EMINESCU, N. 15. *Nu-mi mai face supărare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 16. ✧ Expr. **A i-o face** (**bună** sau **lată** sau **cu vîrf**) sau **a-i face** (cuiva) **una** (**și bună**) = a aduce cuiva un rău, o vătămare; a învăța minte (pe cineva). *Stăi, măi, că ți-o fac eu.* ISPIRESCU, U. 41. *Taci! că i-oi face eu cumătrului una, de și-a mușca labele.* CREANGĂ, P. 29. *Eu i-am făcut-o cu vîrf.* TEODORESCU, P. P. 656. **A face** (cuiva) **bine cu ceva** v. bine² (3). **A-i face** (cuiva) **bine** (sau **rău**) v. bine² (3), rău. **A face sfîrșit** sau **capăt** (cuiva sau unui lucru) v. sfîrșit. **A face** (cuiva) **zile fripte** v. fript. ✧ Refl. (Cu pronumele în dativ și formînd, împreună cu complementul care indică o stare sufletească locuțiuni verbale cu sensul determinat de complinire) *A-și face gînduri* sau *griji* (= a se îngrijora). *A-și face inimă rea* (= a se întrista). ▭ *Bătrîna a ieșit clătind din cap și zicînd: maica domnului să-și facă milă de fata mea!* NEGRUZZI, S. I 27. *Și-au făcut curaj, urmîndu-și drumul.* DRĂGHICI, R. 91. *Tot vin beau și tot mîncau, Voie bună își făceau.* BIBICESCU, P. P. 302. *Întru-n casă la copile, Ele-și fac spaimă de mine, Parcă-i ursul din pădure.* ȘEZ. I 49. (Expr.) **A-și face de lucru** (**cu cineva**) v. lucru. **A-și face de lucru** (**cu ceva**) v. lucru. **A-și face osîndă** (**cu cineva**) v. osîndă. **A-și face** (**singur** sau **însuși**) **seama** v. seamă. ✦ A arăta, a manifesta, a acorda. (Refl. pas.) *Negustorul se minună de atîta cinste ce i se făcu.* ISPIRESCU, L. 277.

3. A aduce la îndeplinire, a realiza, a îndeplini, a împlini. *Nu știau ce voie să-i facă.* ISPIRESCU, L. 11. *Și-a făcut datoria de ostaș.* CREANGĂ, P. 297. *Piste o săptămînă... voi face poronca d-tale.* KOGĂLNICEANU, S. 47. ✧ Expr. **A face tîrg** = a încheia tîrgul, a cădea de acord. *Nouă ne-a plăcut de d-voastră și am făcut tîrg.* SEVASTOS, N. 62. ✦ A executa. *Facem o partidă de șah?*

4. (Complementul indică o ocupație, o meserie) A exercita, a practica. *Face avocatură.* ▭ *Mai făcea el, nu-i vorbă, și alte negustorii.* CREANGĂ, P. 112. ✦ (Complementul indică un obiect de studiu sau o formă de învățămînt) A studia, a urma. *Face medicina la București.*

5. (Cu complementul «semn»; adesea urmat de determinări introduse prin prep. «cu» sau «din», indicînd o parte a corpului) A atrage cuiva atenția printr-un gest; a da cuiva să înțeleagă ceva printr-un semn. *Copiii... nu mai îndrăzneau să se apropie, cînd ea le făcea semn.* PAS, Z. I 87. *Face semn draculuí cu mîna.* CREANGĂ, P. 52. *N-au avut decît cu ochiul ori cu mîna semn a face.* EMINESCU, O. I 146. ✧ (Cu elipsa complementului) *A face din cap că da.* ▭ *Ipate care da oca pe spate Și face cu mîna, să-i mai aducă una.* CREANGĂ, P. 150. *Cînd treci tu pe lîngă noi, Nu face cu pălăria, Să priceapă dușmănia.* HODOȘ, P. P. 69. *C-o mînă pe carte scrie Și cu alta-mi face mie Să merg în cănțelărie.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 26. ✧ Expr. **A face** (cuiva) **cu degetul** = a amenința (pe cineva) cu degetul arătător. *Zărindu-l în slava cerului printre stolul de corbi, începu a-i face cu degetul și-i zise... dă-te jos d-acolo, omule!* ISPIRESCU, L. 46. **A face** (cuiva) **cu mustața** = (despre bărbați) a cocheta (cu cineva). *Într-o zi se încumese a-i face cu mustața, dară cam cu sfială.* ISPIRESCU, L. 391. **A face** (cuiva) **cu ochiul** (sau, mai rar, **din ochi**) = a) a face (cuiva) un semn ascuns sau cochet. *Tovarășul își puse degetul la buze și face cu ochiul, arătînd mulțeșe la cei care dormeau în jurul focului.* BART, E. 279. *S-auzi zornetul de pinteni și foșnirile de rochii, Pe cînd ei sucesc musteața, iară ele fac cu ochii?* EMINESCU, O. I 157. *Poftim! ca și cînd eu, Balașa, la vîrsta me, aș face cu ochiu logofeților!* ALECSANDRI, T. 942; b) fig. a atrage, a îmbia. [Copiilor] *le face cu ochiul hambarul.* BENIUC, V. 84. *Am un pui de cotnari, care face cu ochiul.* ALECSANDRI, T. I 328.

6. (Complementul indică un drum sau o distanță) A străbate, a parcurge. *Trenul face 50 km pe oră. Am făcut un drum lung.*

7. (Complementul exprimă o noțiune temporală) A petrece; a împlini. *Aci se așează, ca... să-și facă amiazul.* RETEGANUL, P. I 63. *A făcut atîția ani de slujb. dș̆EZ.* II 60. *Pe toate le-aș culege, Să-mi fac traiul și să mor, Legănat pe șinul lor!* ALECSANDRI, P. P. 337.

8. (Cu privire la prietenie, tovărășie) A lega, a întreține. *Cine-a mai dori să facă tovărășie cu tine aibă-și parte și poarte-ți portul, că pe noi știu că ne-ai amețit.* CREANGĂ, P. 252.

B. Intranz. **I.** (Urmat de determinări modale) **1.** A proceda, a se comporta. *Se coborî cel mijlociu*

şi făcu şi el ca cel dintîi. ISPIRESCU, L. 84. *Apoi dar fă cum ştii, moş Nichifor, numai să fie bine.* CREANGĂ, P. 128. *Cine-a face altă dată ca mine, ca mine să păţească.* CREANGĂ, P. 253. *Aşa mi-ai poroncit, aşa am făcut.* ALECSANDRI, T. I 179. *Cu scurteica de atlaz, Face multora-n necaz.* TEODORESCU, P. P. 314. ◇ Expr. **A face bine** (sau **rău**) **că** (sau **de...**), exprimă o aprobare sau o dezaprobare a acţiunilor cuiva. *Bine faci că nu te arăţi mic la suflet* DRĂGHICI, R. 91. **A face bine** (sau **a nu face rău**) **să...**, (numai la modul optativ) se spune pentru a da cuiva un sfat. *Ai face bine să mai înveţi. N-aţi face rău să veniţi deseară la noi.* **A-şi face de cap** v. cap[1] (I 5). **A face** (ceva) **de** (sau **din**) **capul său** v. cap[1] (I 4). **A face frumos** v. frumos. ◇ (Determinat de o onomatopee prin care se imită o mişcare repede şi zgomotoasă sau vîjîitoare) *Să faci cu el zup! în fundul pămîntului.* RETEGANUL, P. III 55. *Voinicul face harşti! cu sabia şi-i taie capul.* SBIERA, P. 125. *Talpa iadului atunci face ţuşti! înlăuntru şi dracii tronc! închid poarta.* CREANGĂ, P. 311. ✦ (În comparaţii în care o acţiune se compară cu ea însăşi e întrebuinţat în locul verbului care exprimă acea acţiune şi care îl precedă, îl urmează sau se înţelege din context) A proceda, a lucra (în felul cum obişnuieşte...). *Mă rugaţi... să cînt cum cîntă cocoşii, să fac cum latră cîinii?* CAMIL PETRESCU, T. II 105. *Ele începură a zîzîi într-un chip scîrbos aşa cum face o mare mulţime de... ţînţari.* ISPIRESCU, U. 100. *Judecau... pricinile de vini mari politice, cum fac camerele lorzilor.* BĂLCESCU, O. II 13. ✦ Refl. (Sens contaminat cu acela de «a făptui», «a săvîrşi»; apare în construcţii interogative şi interogative indirecte, cu un complement exprimat prin pron. «ce»; uneori cu determinări introduse prin prep. «cu», indicînd persoana sau lucrul cu care cineva nu ştie cum să procedeze, alteori cu determinări introduse prin prep. «de», indicînd cauza care face pe cineva să nu ştie cum să procedeze) *Ce mă fac cu tine, dacă te îmbolnăveşti?* ▭ *Nu ştia ce să se mai facă de frică.* SEVASTOS, N. 272. *E! Ce te faci tu acum? căci seara se apropie, şi loc de repaos nu este, şi casă de găzduit, nici pomeneală.* ISPIRESCU, L. 389.

2. (Popular; determinat prin «bine» sau «rău») A-i merge, a o duce. *Ce mai face leliţa Anica?... — Face bine, mi-a răspuns el.* SADOVEANU, N. F. 13.

3. (Determinat prin «a bine», «a rău», «a ploaie» etc.; uneori în superstiţii) A prevesti (ceva). *Iaca, şi acuma fac nourii a ploaie.* SADOVEANU, M. 180. *Parcă nu faceţi a·bine, de nu vă mai astîmpără dracul nici la vremea asta.* CREANGĂ, P. 254. *Vuia în sobă tăciunele aprins, care se zice că face a vînt şi vreme rea.* id. A. 34.

4. (În superstiţii; de obicei urmat de determinări introduse prin prep. «de») A vrăji, a fermeca, a lega prin vrăji. [Usturoiul] *e bun de făcut de dragoste.* SEVASTOS, N. 4. *Băbătia lui, de la o vreme încoace, nu ştiu ce avea, că începuse a scîrţîi; ba c-o doare ceea, ba c-o doare ceea, ba-i e făcut de năjit, ba că-i e făcut pe ursită, ba că-i e făcut de plînsori.* CREANGĂ, P. 111. *Îţi face cu ulcica, se vede... cela... Ştii tu?...* ALECSANDRI, T. 144. *Nu ţi-am făcut ca să mori, Ţi-am făcut ca să te-nsori.* ŞEZ. II 10.

II. (Echivalează cu verbe care conţin ideea de «valoare») **1.** A valora, a preţui. *L-au preţuit că face mai mult decît o împărăţie.* SBIERA, P. 44. *Nu face băietul ista atîţia husăşi, cu straie cu tot, cîţi am dat eu pentru dînsul pînă acum.* CREANGĂ, A. 16. ◇ Expr. **Nu face faţa cît aţa** v. aţă. ✦ (În operaţiile aritmetice) A fi egal cu... *Doi cu doi fac patru.*

2. A costa. *Cît face untul?* ▭ *Murguleţu tare-mi place, Spune-mi mie, cîţi bani face?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 487.

3. (La pers. 3, cu valoare impersonală; de obicei urmat de o propoziţie subiectivă) A fi vrednic (de a...), a merita (să...). *Face să vezi spectacolul acesta.* ◇ Expr. **Fie, că face!** sau **scump, dar face!** se exclamă în faţa unui lucru scump, greu de dobîndit, dar valoros (bun, frumos etc.). *În adevăr, mobilarea-i prea frumoasă, dar şi ţine cam scump. — Fie, că face!* ALECSANDRI, T. 802. **Face parale** v. para. **Nu face parale** sau **nu face nici o para** (**chioară**) sau **nici două parale** v. para.

4. (În expr.) **Nu face pentru...** = a) nu e potrivit, nu corespunde pentru... *E iute! N-are cumpăt... nu face pentru un prefect.* CARAGIALE, O. I 111; b) nu e de prestigiul cuiva. *Domnule Iancule, nu face pentru d-ta să stai între boccii.* CARAGIALE, M. 285.

III. (Întrebuinţat în locul altor verbe) **1.** (Determinat printr-un adverb, o locuţiune adverbială sau un complement circumstanţial de loc care indică o direcţie) A se îndrepta, a merge, a porni, a o apuca, a o lua. *Fă-ndărăt, bărbate, — i-a mai zis nevasta.* VISSARION, B. 97. *Cînd noi voiam să facem hoisa, ne sfătuiai să luăm ceala, pentru ca să nu putem da de urma tălharilor.* ALECSANDRI, T. 233. *Mi-am pus şaua pe cal Şi-am făcut pe Olt la deal.* ŞEZ. I 78. *Bădiţă, la chip frumos, Fă-n pădurea cea din dos, Că-i găsi un păltinel Să durezi luntre din el.* ALECSANDRI, P. P. 51. ◇ Expr. (Învechit) **A nu avea încotro face** = a nu se putea împotrivi, a se resemna. *La vîrsta me să duc dorul... nebuniilor? eu, o babă cuminte... Căci sînt babă... n-am încotro face... şi cuminte... de nevoie.* ALECSANDRI, T. 1198. ✦ Refl. (Familiar; cu determinări locale) A se abate, a se da, a se duce (sau a veni). *Fă-te-n lături!* ▭ *Vai, sărace poloboace, de te-ai face mai încoace.* CREANGĂ, A. 139.

2. A zice; a spune. *Alinierea! face. Nu eşti aliniat.* DUMITRIU, B. F. 24. «*Am să-ţi rup oasele*», *făcea el.* PREDA, Î. 52. *De unde vii, măi Toadere? făcu Serafim Mogoş, ieşind în uliţă.* REBREANU, R. II 67.

C. Refl. **I.** (Exprimă faptul de a apărea, de a se produce, de a se ivi)

1. (Despre zi, noapte, întuneric etc.) A se produce, a se ivi. *În sufletul lui Melchior se făcuse însă furtună, o furtună pe care n-o mai avusese şi nici nu ştia cum s-o stingă.* V. ROM. martie 1952, 145. *Se făcea întunerec pe pămînt.* ISPIRESCU, U. 43. *Cînd începu a se face ziuă, Mihai-vodă ridică tabăra.* BĂLCESCU, O. II 96. ◇ (Poetic) *Albastru e cerul pe luncă Şi-n suflet se face senin.* CORBEA, A. 67. ◇ Expr. **A i se face** (cuiva) **negru** (sau **roşu, verde, galben**) **înaintea ochilor** = a vedea negru (sau roşu etc.) înaintea ochilor, v. vedea. *I se făcea galbăn înaintea ochilor.* VLAHUŢĂ, N. 12. ✦ Impers. (Arătînd că acţiunea se petrece în vis sau în fantezie) A se arăta, a apărea înaintea ochilor. *Se făcea că e toamnă şi că începe culesul porumbului.* PREDA, Î. 176. *Deseori mi se întîmplă să mă răsucesc în somn... Se face că plutesc pe o apă albastră, fără hotare.* STANCU, D. 128. *Se făcea că vede* [în vis] *pe Nechifor Lipan călare, cu spatele întors către ea, trecînd spre asfinţit o revărsare de ape.* SADOVEANU, B. 19.

2. (Despre drumuri, văi etc.) A se forma, a începe. *Se face o cărare la stînga.* ▭ *Se făcea nu departe de poştă o vale lungă şi răpide.* ALECSANDRI, T. 51.

3. (Despre senzaţii sau sentimente; construit cu dativul persoanei) A se naşte, a se produce (în cineva) deodată starea de..., a fi cuprins de... *I s-a făcut sete. I s-a făcut frig.* ▭ *Pe urmă i se făcea somn.* SBIERA, P. 140. *I s-a făcut aşa de jele, încît a început a plînge.* CONTEMPORANUL, III 656. *I se făcu frică.* ŞEZ. I 162. ✦ Impers. (Urmat de determinări introduse prin prep. «de» sau prin conj. «să») A fi cuprins de o atracţie puternică spre ceva, a simţi dorul de... *I s-a făcut de ducă. I s-a făcut de însurat.* ▭ *Du-te o dată, ori ţi-s-a făcut pesemne de v'un conflict.* CARAGIALE, O. I 71. *Că mie mi s-a urît Şi mie mi s-a făcut Să mănînc carne de cuc.* TEODORESCU, P. P. 615. ◇ (Metaforic) *În mirosul fără asemănare de dulce pe care-l dă cîmpului sulcina cînd e coaptă şi iarba cînd i s-a făcut de coasă, în acest farmec măreţ şi liniştit al singurătăţii, inima lui atît de trudită la vîrsta de optusprezece ani, uşura de povara tuturor durerilor pămînteşti.* VLAHUŢĂ, N. 23.

4. A se întîmpla. «*De asin dară, să se facă urechile lui Midas-împărat!*» *Şi cum zise el, aşa şi se făcu.* ISPIRESCU, U. 110. ◇ Expr. **Ce s-a făcut** (cineva)? = ce s-a ales (de cineva)? ce a devenit? cum s-a descurcat? *Tovarăşe... ce ne-am fi făcut noi, dacă nu era partidul?* CAMILAR, TEM. 107. *Nu ştiu ce s-a făcut omul meu. Am început să am grijă.* SADOVEANU, B. 39. *Furnicile parcă intrase în pămînt, s-au mistuit de nu se ştie ce s-au mai făcut.* CREANGĂ, P. 264. **Ce s-a făcut cu...?** = ce s-a întîmplat cu...? *Au venit împăratul... şi n-am ştiut ce s-au făcut cu dînşii.* SBIERA, P. 191. **Cum se face că...** (sau **de...**)? = cum se poate întîmpla că...?, cum e posibil că...? *Fata nu se putea domiri cum se face de bărbatu-său ziua este porc şi noaptea om.* ISPIRESCU, L. 54. *Nu ştiu cum s-a făcut, că ori chersinul a crăpat, ori cumătrul a strănutat.* CREANGĂ, P. 24.

II. (Exprimă faptul de a deveni, de a ajunge într-o anumită stare)

1. A ajunge, a deveni. *De ce creştea copilul, d-aceea se făcea mai isteţ.* ISPIRESCU, L. 2. *Nici frumos pînă la douăzeci de ani, nici cuminte pînă la treizeci şi nici bogat pînă la patruzeci nu m-am făcut.* CREANGĂ, A. 71. *Cu întemeierea acestor state evoluţiile istorice ale românilor se fac mai lămurite.* BĂLCESCU, O. II 12. *Să te faci, grîule, faci, Să te faci, grîule, nalt Şi să stai la secerat Ca mîndra la sărutat!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 377. ◇ Expr. **A se face stăpîn pe ceva** = a lua un lucru în stăpînire cu forţa. (Despre un drum) **A se face în două** = a se despărţi, a se bifurca. *Cînd ajung la moara nouă Calea lor se face-n două.* COŞBUC, P. I 131. **A se face dunăre (turbată)** v. dunăre. **A se face foc** v. foc. **A se face oale şi ulcele (sau ulcioare)** v. oală. **A se face trup şi suflet cu cineva** v. trup. **A se face (tot) una cu cineva** v. unu. ◇ (Urmat de adjective predicative, împreună cu care formează locuţiuni verbale echivalente cu verbele derivate de la adjectivele respective) *Moşul se făcu galben.* DUNĂREANU, CH. 22. *Dragii mei copii, v-aţi făcut mari; mergeţi de vă căutaţi ursitele.* ISPIRESCU, L. 33. *Cînd văzu pe voinic, se făcu... vînăt.* ŞEZ. I 69. *Du-te-acasă, fa buhoasă, Şi te lă, te fă frumoasă.* ib. V 16. ✦ A ajunge la vîrsta de..., la numărul de..., la un total de... *Tata se făcuse de şaizeci de ani cînd a murit.* ▭ *Mai am unu, mai am doi* [ibovnici], *Cu Fălică se fac trei.* ŞEZ. I 174. ✦ (Urmat de determinări care indică o profesiune) A îmbrăţişa cariera de..., a deveni. *Cînd voi fi mare, poate mă fac Inginer sau sondor.* CASSIAN, H. 37. ◇ Tranz. *Tata zicea că să mă facă profesor.* SADOVEANU, P. M. 54. ✦ (Determinat prin «la loc» sau «iară») A ajunge din nou (ceea ce a fost înainte), a redeveni. *Se făcuseră iară oameni.* ISPIRESCU, L. 88. [Ţugulea] *se dete iară de trei ori peste cap şi se făcu om la loc.* id. ib. 315. ✦ (Despre preparate culinare etc.) A ajunge în starea potrivită pentru a fi folosit. V. reuşi. *Dulceaţa nu s-a făcut bine.* ▭ *Încetul cu-ncetul se face oţetul.*

2. (Urmat de un nume predicativ exprimat printr-un infinitiv sau de o propoziţie predicativă introdusă prin conj. «că», «să» sau loc. conj. «ca şi cum») A se preface, a simula. *Întoarse capul făcîndu-se că nu s-a întîmplat nimic şi păşi voinicеşte înainte.* DUMITRIU, N. 150. *La vorbă-n drum, trei ceasuri trec — Ea pleacă, eu mă fac că plec.* COŞBUC, P. I 118. *Mănîncă el acolo, bea bine, să ospătează, dar o dată se face ca şi cum şi-ar scăpa pălăria, şi atunci toţi îl văd.* RETEGANUL, P. II 75. *De vorbiţi mă fac că n-aud, Nu zic ba şi nu vă laud.* EMINESCU, O. IV 201. ◇ (Urmat de un adjectiv predicativ) *Se făcu bolnavă şi sta zile întregi lincezind în pat.* BART, E. 61. *Împăratul se făcu supărat.* RETEGANUL, P. I 33. *S-au făcut ca mort.* SBIERA, P. 96. *Toţi ciobanii că fugea! Numai unul rămînea, Lîngă foc se întindea, Bolnăvior că se făcea.* ALECSANDRI, P. P. 87. ◇ Expr. **A se face niznai** v. niznai. ◇ Intranz. (Popular, rar) *Cînd a mai dezbrăca voinicul calul şi o pune pielea jos, atunci fata împăratului să facă că se întinde şi să împingă pielea cu picioarele în foc.* SBIERA, P. 44. ✦ Intranz. (Urmat de determinări substantivale introduse prin prep. «pe») A-şi lua înfăţişarea de..., a se arăta, a-şi da aere de... *A face pe grozavul. A face pe prostul.* ▭ *Cocheta face pe nevinovata.* NEGRUZZI, S. I 65. ✦ Intranz. (Urmat de determinări substantivale introduse prin «pe») A juca rolul de..., a împlini funcţia de... *Fusese şofer la oraş şi acum făcea pe mecanicul.* DUMITRIU, V. L. 130.

— Part. şi: (învechit şi regional) *fapt* (PĂSCULESCU, L. P. 39, TEODORESCU, P. P. 29).

FĂCERE, *faceri*, s. f. Acţiunea de a (se) face şi rezultatul ei.

1. Săvîrşire; făcut. ◇ *Facere de bine* = faptă bună, binefacere. *Cere-mi oricît vei voi şi-ţi voi da, pentru această facere de bine.* ISPIRESCU, L. 371. *Mai ales pentru noi ţăranii munteni,* [şcoala lui Alecu Baloş] *este o mare facere de bine!* CREANGĂ, A. 19.

2. (Bis.) Creare, creaţie. *Cuvintele lui dumnezeu, pe care el le-a rostit la facerea lumei.* EMINESCU, N. 54. ◇ Expr. (Teol.) **Facerea** sau **cartea facerii** = cartea întîi din Vechiul Testament; Geneza.

3. Construire, zidire, clădit. *Au căutat pămînt gras, care pute să-i slujască în loc de var spre facerea zidiului.* DRĂGHICI, R. 104.

4. Naştere. *A murit din facere.* ◇ *Durerile* (sau *chinurile*) *facerii* (sau *de facere*) = durerile pe care le simte femeia cînd se apropie momentul să nască. *În sanatorii şi spitale femei se zbuciumă în chinurile facerii.* BARANGA, V. A. 14. *A născut pruncul, fără a simţi cîtuşi de puţin durerile facerii.* CREANGĂ, P. 101.

5. (Învechit) Stabilire, creare, instituire, întocmire, elaborare (a unei legi etc.). *Aceste adunări se convocau de domn pentru facerea legilor.* BĂLCESCU, O. II 13.

6. (Neobişnuit, în expr.) *Facerea zilei* = revărsatul zorilor, faptul zilei. *La 27 august, la facerea zilei, Zamoischi porunci să zică trimbiţele.* BĂLCESCU, O. II 145.

FĂCHIE, *făchii*, s. f. Făclie întocmită dintr-un mănunchi de stuf uscat sau de ţăndări de lemn, unse cu răşină sau cu alt material inflamabil. *Oamenii domnieitale or aprinde făchii, luminînd balta.* SADOVEANU, F. J. 431. *Coborî şi vodă după dînşii tocmai cînd aprindeau beţe de pucioasă şi aţîţau de la ele flăcări în rîşina făchiilor.* id. Z. C. 128.

— Pronunţat: *-chi-e.*

FACHÍR, *fachiri*, s. m. Călugăr sau ascet cerşitor din India, care se dă drept făcător de minuni. *O stîncă imensă, plină de mii de colţi ascuţiţi, ca un pat de tortură al unui fachir gigantic, se află aşternută în albia Oltului.* BOGZA, C. O. 336. *Aşa cum s-ar petrece cu o sămînţă, adormită şi închisă, pe care un fachir ar pune-o în palmă... şi ar face-o (în cîteva minute) să germineze.* GALACTION, O. I 175. *Vreascurile trosneau subt paşii mei îndeajuns ca să trezească din autosugestie şi pe un fachir indian.* HOGAŞ, M. N. 235.

FACIÁL, -Ă, *faciali, -e*, adj. (Anat.) Care ţine de faţă, al feţei. *Nervi faciali. Muşchi faciali.*

— Pronunţat: *-ci-al.*

FACÍL, -Ă, *facili, -e*, adj. (Franţuzism) 1. Care se produce uşor, care se manifestă uşor, care poate fi provocat cu uşurinţă; uşor. *La vîrsta aceea însă energia sufletească... se împrăştia pe atîtea căi... rîsul şi plînsul facil, strigăte, neastîmpăr de mişcări.* VLAHUŢĂ, CL. 187.

2. Care se mulţumeşte cu puţin; superficial, uşuratic. *Scriitorii dinainte de 1870 aveau spiritul prea facil.*

IBRĂILEANU, SP. CR. 108. ✦ (Substantivat) Latură sau aspect superficial al unui lucru. *Va trebui să se combată «facilul» din unele lucrări ale compozitorilor noştri.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 158, 5/5.

FACILITÁ, *facilitez*, vb. I. T r a n z (Franţuzism) A înlesni, a uşura. *Structura gramaticală aglutinantă a limbii facilitează îmbinarea semnelor ideografice şi fonetice în scriere.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 366, 5/2.

FACILITÁTE, *facilităţi*, s. f. (Franţuzism) Calitatea de a face un lucru cu uşurinţă, fără efort. *Facilitate în exprimare.*

FÁCLĂ, *facle*, s. f. Băţ cu un capăt înfăşurat în cîlţi îmbibaţi cu o substanţă inflamabilă, care serveşte la luminat, mai ales la procesiuni sau la cortegii; torţă; (rar) lumînare groasă de ceară, făclie. *Două căruţe braşovenești încărcau niște lăzi, la lumina faclelor.* V. ROM. noiembrie 1953, 14. *În lumina pîlpîitoare a faclelor, paloşul viteazului licăreşte.* SADOVEANU, O. I 198. *Se făcu înmormîntarea lui Andrei cu o pompă de tot crăiască... Înainte şi înapoi păşeau cu toată cuviinţa oştile înarmate... Apoi preoţii, cîntăreţii şi faclele nu mai aveau număr.* BĂLCESCU, O. II 260.

FACSIMÍL, *facsimile*, s. n. Reproducere grafică exactă a unui text a unui desen sau a unei picturi cu ajutorul fotografiei, al fototipiei etc.
— Accentuat şi: *facsímil.*

FACTÍCE adj. invar. (Franţuzism rar) Artificial, prefăcut. *Calmul acesta pe care şi-l impunea era factice.* VLAHUŢĂ, O. A. III 148.

FACTITÍV, -Ă, *factitivi, -e*, adj. (Gram.; de obicei în e x p r.) *Verb tranzitiv factitiv* = verb tranzitiv care arată că subiectul face pe cineva să îndeplinească acţiunea verbului de bază; verb cauzativ. *În fraza «varza acră rugineşte cuţitul» verbul «a rugini» este factitiv.*

FÁCTOR[1], *factori*, s. m. **1.** Cauză, forţă motrice, motorul unui proces sau una din condiţiile principale ale producerii lui. *Industrializarea socialistă este factorul principal în transformarea socialistă a agriculturii.* LUPTA DE CLASĂ, 1950, nr. 7-8, 86.
2. (Mat.) Fiecare din cantităţile care, înmulţite între ele, dau un produs. ✧ *Factor prim* = fiecare din numerele prime la care se împarte exact un număr dat. *Descompunerea unui număr în factori primi* v. d e s c o m p u n e r e. *Factor comun* v. c o m u n.

FÁCTOR[2], *factori*, s. m. (Uneori determinat prin «poştal») Funcţionar al poştei care duce corespondenţa la destinaţie. *De obicei nu se mişcă de la fereastră pînă ce nu soseşte factorul.* C. PETRESCU, A. 459. *Petrachi Hulubi, factorul, pornise la împărţirea corespondenţei în oraş.* BART, E. 20. *Clipele cele mai fericite erau sosirea factorului şi aceea cînd, pe seară, treceau singure strada la cutia de peste drum, să pună acolo cu mîna lor răspunsul.* BASSARABESCU, V. 21.
— Accentuat şi: *factór.*

FACTÓTUM s. m. invar. Persoană care (într-o instituţie, într-o organizaţie etc.) iniţiază, hotărăşte şi rezolvă probleme multiple şi variate.

FACTURĂ, *facturez*, vb. I. T r a n z. A întocmi factura pentru o marfă.

FACTÚRĂ[1], *facturi*, s. f. Structură, constituţie (intelectuală, psihică, morală etc.). *Identitatea de limbă şi de factură psihică manifestată în cultură a existat şi înainte de 1918 sau de 1859 la romîni.* IORDAN, L. R. 11. ✦ Modul în care este executată o operă de artă. [Pictorul] *Henţia are meritul de a fi făcut o sumă de schiţe de o bună factură artistică.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 386, 1/5.

FACTÚRĂ[2], *facturi*, s. f. Act comercial în care se specifică felul unor mărfuri vîndute sau expediate, cantitatea, preţul lor etc.; formular tipărit pe care se întocmeşte un astfel de act.

FACTURIÉR, *facturiere*, s. n. Carnet care cuprinde formulare pentru facturi.
— Pronunţat: *-ri-er.*

FACŢIÓS, -OÁSĂ, *facţioşi, -oase*, adj. (Rar) Care face parte dintr-o facţiune, care urmăreşte să provoace tulburări într-un stat. (Substantivat) *Fatuitatea facţioşilor şi a demagogilor... este atît de mare şi-i orbeşte şi pe unii şi pe alţii pînă într-atîta, încît îşi atribuie lor şi numai lor evenimentele.* GHICA, S. 141.

FACŢIÚNE, *facţiuni*, s. f. Grup de persoane care urmăresc să provoace tulburări într-un stat; clică.
— Pronunţat: *-ţi-u-.*

FACULTÁTE, *facultăţi*, s. f. **1.** Capacitate, posibilitate morală sau intelectuală; aptitudine. *Facultatea gîndirii. Deplinătatea facultăţilor mintale.* ▭ *Punîndu-şi în lucrare propriile lui facultăţi, copilul va căpăta un început de onestitate intelectuală.* VLAHUŢĂ, O. A. 189.
2. Unitate didactică, ştiinţifică şi administrativă în cadrul unei universităţi, pusă sub conducerea unui decan şi cuprinzînd mai multe catedre, pentru pregătirea studenţilor şi aspiranţilor într-un anumit domeniu de specialitate. *Facultate de filologie.*

FACULTATÍV, -Ă, *facultativi, -e*, adj. (În opoziţie cu o b l i g a t o r i u) Lăsat la alegere, după voia cuiva, neobligatoriu, benevol. *Staţie facultativă. Bibliografie facultativă.*

FAD, -Ă, *fazi, -de*, adj. **1.** (Despre mîncări) Fără gust, nesărat.
2. F i g. Lipsit de expresie, searbăd, insipid, anost. *În salonul acela plin de lume, pînă ai venit tu, totul era fad.* CAMIL PETRESCU, T. II 20. *Discuţia se prelungea fără ca vreunul să cedeze din convingerea sa, în vreme ce tînărul Herdelea asculta cu un surîs fad şi umil.* REBREANU, R. I 84.

FÁDING s. n. v. **feding.**

FAETÓN, *faetoane*, s. n. **1.** Trăsură cu patru roţi, cu capotă pentru scaunul din faţă. *Pe malurile Senei, în faeton de gală, Cezarul trece palid, în gînduri adîncit.* EMINESCU, O. I 61. *Veţi avea bunătate a pune asemenea la dispoziţia vărului faetonul cel albastru.* ALECSANDRI, T. 1229. ✦ Autoturism asemănător cu această trăsură.
2. (Munt.) Caretă cu două roţi pe arcuri, utilizată mai ales de lăptari. *Intrau lăptarii în oraş, în faetoane sîrbeşti trase de cai mici cu trapul mărunt şi repede.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 350.
— Variantă: (regional) **faitón** (SADOVEANU, A. I. 183) s. n.

FAG[1], *fagi*, s. m. Copac mare, cu coajă netedă alburie sau cenuşie şi cu lemn tare, întrebuinţat la fabricarea mobilelor sau ca lemn de foc *(Fagus silvatica). La dreapta şi la stînga se înălţau fagi uriaşi care deasupra îşi împreunau cununile.* SADOVEANU, N. P. 22. *Între fagi, departe, ciocănitul tăietorilor se aude ritmic ca un neobosit răsuflet al codrului.* C. PETRESCU, S. 141. *Peste fagi cu vîrfuri sure A căzut amurgul rece.* TOPÎRCEANU, B. 39. ✧ (Cu sens colectiv) *Tînguiosul bucium sună... Pe cînd iese dulcea lună Dintr-o rarişte de fag.* EMINESCU, O. I 209. ✦ Esenţa lemnului descris mai sus. *Încet se cutremur copacii de fag.* EMINESCU, O. IV 156.

FAG[2] s. m. v. **fagure.**

FAGOCÍT, *fagocite,* s. n. Celulă care apără organismul de infecții, fiind capabilă să digere bacteriile și alte corpuri străine.

FAGOCITÓZĂ, *fagocitoze,* s. f. Proces de digerare a bacteriilor și a altor corpuri străine de către fagocite.

FAGÓT, *fagoturi,* s. n. Instrument muzical de suflat, cu registru jos, confecționat din lemn și avînd forma unui tub lung prevăzut cu un tub suplimentar îndoit la capăt prin care se suflă.

FAGOTÍST, -Ă, *fagotiști, -ste,* s. m. și f. Persoană care cîntă din fagot.

FÁGUR s. m. v. **fagure.**

FÁGURE, *faguri,* s. m. Perete de ceară cu celule hexagonale făcut de albine în stup pentru a-și depune mierea sau ouăle. *Bunicul Matei răsare, cu custura în dreapta și c-o bucată de fagure între trei degete ale mîinii stîngi.* SADOVEANU, O. IV 290. *Un pădurar... un om de treabă, ne-a desfăcut doi faguri și o fetiță bălană ne-a dat să bem apă rece într-un pahar brumat.* C. PETRESCU, Î. II 4. ✧ (În comparații și metafore) *Adevărat că fagure de miere sînt cuvintele bune și dulceața lor e tămăduirea sufletelor.* SADOVEANU, F. J. 354. *Văd poeți ce-au scris o limbă ca un fagure de miere.* EMINESCU, O. I 31.

— Variante: **fágur** (TOMA, C. V. 79, ALECSANDRI, P. III 274), (rar) **fag** (ALECSANDRI, P. I 94, id. O. 103) s. m.

FAI s. n. Tafta de mătase naturală.

— Scris și: (după franțuzește) *faille.*

FAIÁNȚĂ s. f. Produs ceramic poros, lustruit sau smălțuit, care imită porțelanul și se folosește la fabricarea unor obiecte casnice, de laborator, sanitare etc. *Toate camerele au alături cîte o cabină de baie cu peceți de faianță.* BART, S. M. 41.

FÁIMĂ, *faime,* s. f. Renume, reputație. *Două lucruri sînt prețioase în Munții Apuseni și le-au făcut faima: oamenii și aurul.* BOGZA, Ț. 9. *Scamatorul își vedea faima atîtor zeci de ani — înjosită pentru totdeauna.* SAHIA, N. 69. ✧ (Rar) Veste neașteptată, de mirare; zvon. *În sat să lățise faima, că zmeul a furat pe fata văduvei.* RETEGANUL, P. V 24. *Se împrăștie faima venirei lui.* EMINESCU, N. 27.

FAIMÓS, -OÁSĂ, *faimoși, -oase,* adj. Care se bucură de un renume mare; vestit, celebru. *Faimoasele lui versuri din Arta poetică.* ODOBESCU, S. III 11.

FAIN, -Ă, *faini, -e,* adj. (Obișnuit în Transilv.; în restul țării mai ales ironic) Frumos, distins, ales, minunat. *Dar și pîndarii tăi, faini bărbați, n-am ce zice!* REBREANU, R. I 86.

FAITÓN s. n. v. **faeton.**

FALAITÁR, *falaitari,* s. m. (Învechit) Călăreț care mergea înaintea unei trăsuri domnești sau boierești sau care ținea caii de dîrlogi, la ceremonii.

— Pronunțat: *-lai-.*

FALÁNGĂ[1], *falange,* s. f. (Anat.) Fiecare dintre oasele mici care alcătuiesc scheletul degetelor. *Trei falange de fiecare deget, afară de degetul mare care are două falange.* ANATOMIA 146.

FALÁNGĂ[2], *falange,* s. f. (În antichitate) Formație de infanterie cu rînduri compacte. *Falanga macedoneană.* ✧ (Poetic) *De trei ori și-au ridicat Carpații falangele de stînci împotriva ei* [a Bistriței] *... de trei ori puternicele-i valuri au trecut biruitoare, în sunete de fanfară, peste prăbușirile uriașelor zăgazuri.* VLAHUȚĂ, O. A. II 171. ✦ (Astăzi numai fig.) Grup compact și omogen de oameni. *Trebuie să răspîndim cultura în straturi cît mai largi, trebuie să ne creem o falangă de oameni învățați, de artiști mari, de scriitori care să deschidă mintea tuturor românilor.* CAMIL PETRESCU, O. I 304.

FALÁNGĂ[3], *falange,* s. f. (Învechit) Sul de lemn de care se legau, în regimul feudal, picioarele condamnaților, pentru a fi bătuți la tălpi. *Am învățat la dascălul Gaitani, cel care bătea la falangă.* ALECSANDRI, T. I 282. *Nu era vorbă de nimic altă decît... a pune la falangă pe stolnicii curții.* NEGRUZZI, S. I 287. *Puse mîna pe Dimu și-l bătu la falangă pînă ce-și dete sufletul în groaznice dureri.* BĂLCESCU, O. II 292.

FALANSTÉR, *falanstere,* s. n. (După termenul folosit în doctrina socială utopică a lui Fourier) Clădire destinată membrilor unei comunități. *Îmi arată falansterul construit pentru lucrători.* C. PETRESCU, S. 216.

FALANSTERIÁN, -Ă, *falansterieni, -e,* s. m. și f. Adept al doctrinei sociale utopice a lui Fourier. *Diamant îl urmează la conferințele lui Fourier și se pomenește falansterian, de o mie de ori mai fanatic decît fusese pentru sistemul lui Saint-Simon.* GHICA, S. 329.

— Pronunțat: *-ri-an.*

FĂLĂ s. f. **1.** Trufie, îngîmfare, înfumurare, orgoliu. *Boierul, îndemnat de fala lui obișnuită, își scutura barba și umplea încăperea c-un glas detunător.* SADOVEANU, O. VII 54. *Vorba ceea: fală goală — traistă ușoară!* CREANGĂ, P. 320. *Iar ciocoiul cum se pleacă De mă vede la potică! Cum, smerit, în genunchi pică Și de fală se dezbracă!* ALECSANDRI, P. A. 44.

2. Motiv de a se mîndri cu ceva; mîndrie. *Era un om cinstit, muncitor... într-o zi putea ajunge fala gospodăriei.* CAMILAR, TEM. 32. *O, calul meu! Tu fala mea, De-acum eu nu te voi vedea.* COȘBUC, P. I 112. ✧ Expr. (Regional) **A (-i) fi fală** (cuiva cu cineva sau cu ceva) = a se simți mîndru (de ceva), a se mîndri (cu ceva). *Place-mi mîndra cinășea* (= frumușică), *Că mi-i fală-n tîrg cu ea!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 368.

3. Strălucire, măreție; pompă. *În amîndouă părțile... păduri suiau peste păduri, ducînd pînă la cer fala fagului și a moliftului.* GALACTION, O. I 281. *Mîine, te-oi primi cu fală și mai cuvenit alai.* DAVILA, V. V. 183. *Sigismund se duse la Viena. În toate părțile fu primit cu aceeași fală.* BĂLCESCU, O. II 165.

4. Glorie, faimă, renume. *Un viitor de fală Ți se pune dinainte, ți s-așterne drum măreț.* DAVILA, V. V. 56. *Fală-n lume și mărire pentru tine-n veci să fie, O, Moldovo, țară mîndră! tu ce dai sfînta dreptate!* ALECSANDRI, O. 74. *Fală ți-am făcut Ție de voinic, Mie de cal bun!* TEODORESCU, P. P. 56.

FALBALÁ, *falbalale,* s. f. (Învechit, mai ales la pl.) Găteală, podoabă a unei rochii; volan. *Soarta pălăriilor, a rochiilor și a falbalalelor de «ultima modă», care se demodează într-un deceniu și stîrnesc ilaritatea cînd le-ai scos din muzeul de grotești vechituri.* V. ROM. februarie 1952, 44. *Printre rochiile de mătăsării înflorate, printre falbalale... zării mai multe figuri rotunde și drăgălașe.* ODOBESCU, S. I 384.

FĂLCĂ, *fălci,* s. f. **1.** Fiecare dintre cele două oase ale feței în care sînt fixați dinții; maxilar, mandibulă. *Fălcile începeau a i se înclești; toată firea se frămînta în el.* BUJOR, S. 64. *Mai degrabă i-ai putea strîmba fălcile decît vorba.* CREANGĂ, P. 164. ✧ Expr. **Cu o falcă în cer și (cu) alta (sau una) în pămînt** = (mai ales în basme) cu gura larg deschisă spre a înghiți tot ce-i iese în cale; fig. aprins de mînie. *Că și dumneata, zău, vii c-o falcă-n cer și cu una-n pămînt.* REBREANU, I. 55. *Scorpia, cu o falcă în cer și cu alta în pămînt... se apropie ca vîntul de iute.* ISPIRESCU, L. 6. *Atunci dracul pornește c-o falcă-n ceri și cu una în pămînt, și într-o clipă*

și ajunge la pusnicul Dănilă. CREANGĂ, P. 58. ✦ Partea inferioară a obrazului. *Cînd auziră una ca aceasta, toți se loviră cu mîna peste falcă.* ISPIRESCU, L. 293.

2. (Tehn.; de obicei la pl.) Fiecare din piesele masive ale unei unelte sau ale unei mașini, care servește la prindere sau fărîmare prin strîngere. *Menghina are două fălci, de obicei una fixă și alta mobilă.*

FĂLCE, *fălci,* s. f. (Mold.) Veche măsură de suprafață pentru pămînt, avînd lungimea de 80 de prăjini și lățimea de 4 prăjini (egală cu 14322 m²). *Socotesc ei ce socotesc, boierul cu vechilul, și-l scot dator cu două fălci de arat.* VLAHUȚĂ, O. A. 356. *Eu am, zicea el, optzeci de mii de fălci de pămînt, cît crăia unui crai din cei din rîndul al doilea.* BOLINTINEANU, O. 272.

FALCONÉT, *falconete,* s. n. (Învechit, mai ales în expr. *tun-falconet*) Tun de calibru mic. *Romînii luară în astă izbîndă șase steaguri și două tunuri-falconete.* BĂLCESCU, O. II 75.

FALCONÍDĂ, *falconide,* s. f. Nume dat unor păsări răpitoare (ca șoimul, coroiul etc.), cu ciocul scurt, curbat și puternic, care se hrănesc numai cu pradă vie. ✦ (La pl.) Familia din care fac parte aceste păsări.

FĂLD, *falduri,* s. n. Îndoitură care brăzdează un veșmînt larg, o stofă, o pînză; cută. *Se înalță faldurile steagurilor roșii.* SAHIA, U.R.S.S. 16. *La pieptu-i manta neagră în falduri și-o adună.* EMINESCU, O. I 92. ✧ Fig. *O nesfîrșită perdea de apă se lasă deasupra munților, acoperindu-i cu totul sub grelele ei falduri lichide.* BOGZA, C. O. 63. *Străjuiau pe înălțimi ruine semețe în falduri de iederă.* M. I. CARAGIALE, C. 38.

— Variantă: **fáldur,** *falduri* (SADOVEANU, P. M. 59, HOGAȘ, M. N. 54, CONTEMPORANUL, VII 201), s. m.

FĂLDUR s. m. v. **fald.**

FALÉT, *faleturi,* s. n. (Învechit) Atelaj compus de obicei din patru cai înhămați la o trăsură, cei doi cai dinainte fiind încălecați de cîte un vizitiu. *Pentru o carîtă cu roțile poliite, telegari ungurești, faleturi și livrele, 840 de galbini.* ALECSANDRI, T. 1354.

FALÉZĂ, *faleze,* s. f. Mal înalt și abrupt al mării. *Bărci liliput, cu pînza triunghiulară, zăceau dedesuptul falezei de nisipuri.* ARGHEZI, P. T. 160. *S-au oprit într-un loc unde faleza scădea cît un mal și s-au așezat jos pe dîmbul de pulbere alb.* CAMIL PETRESCU, N. 91. *De pe faleză marea se vede schimbîndu-și culorile de sidef albastru și vioriu.* C. PETRESCU, Î. II 245.

FĂLIE, *falii,* s. f. (Geol.) Ruptură care desparte două blocuri ale scoarței pămîntului deplasate unul față de celălalt. *Apele lacului s-au adunat într-o falie.* ▭ *Țipă uriașele falii, Geme pămîntul lovit.* BANUȘ, B. 7.

— Pronunțat: *-li-e.*

FALIMÉNT, *falimente,* s. n. **1.** (În economia capitalistă) Declarare judiciară a unui comerciant sau bancher (persoană fizică sau juridică) ca fiind în stare de insolvabilitate; bancrută. *«Naționalizarea» laburistă n-a făcut decît să-i salveze de la faliment pe posesorii minelor și societăților de căi ferate.* CONTEMPORANUL, S. II, 1950, nr. 184, 2/1. *Falimentul... S-au tras obloanele, s-au lipit sigiliile, iar ceva mai tîrziu, un camion hodorogit i-a ridicat marfa.* SAHIA, N. 91. ✧ Expr. **A da faliment** = a ajunge în stare de insolvabilitate, a nu-și mai putea face plățile; fig. a da greș, a nu reuși, a se prăbuși. **A declara în stare de faliment** = a declara pe cale judiciară că un comerciant sau un bancher este în stare de insolvabilitate.

2. Fig. Ruină, eșec total. *Lupta perseverentă a forțelor comunismului avînd în frunte Uniunea Sovietică, împotriva forțelor reacțiunii, va duce la falimentul definitiv al imperialismului și la triumful comunismului.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 156, 2/5.

FALIMENTÁR, -Ă, *falimentari, -e,* adj. (În economia capitalistă; despre o întreprindere comercială sau bancară) Care nu-și mai poate achita datoriile; insolvabil. *În perioadele de criză, numărul întreprinderilor falimentare ajunge la cifre uriașe.* ✦ Fig. Care a suferit un eșec dezastruos.

FALÍT, -Ă, *faliți, -te,* adj. (În economia capitalistă; despre persoane) Care a fost declarat în stare de faliment; insolvabil, (învechit) mofluz. *Samsarii se întreabă să afle de-a murit Vrun negustor de bursă ori vrun lipscan falit.* MACEDONSKI, O. I 45. ✧ (Substantivat) *Camionul era aproape plin, pentru că venise încărcat de la alți faliți.* SAHIA, N. 92. ✦ Fig. Care a suferit un eșec dezastruos, care s-a compromis din punct de vedere politic sau moral. *Politician falit.*

FĂLNIC, -Ă, *falnici, -e,* adj. **1.** Măreț, impunător, mîndru. *Din umbra falnicelor bolți Ea pasul și-l îndreaptă Lîngă fereastră, unde-n colț Luceafărul așteaptă.* EMINESCU, O. I 167. *Azi e soarele mai falnic! lumea azi e mai voioasă!* ALECSANDRI, P. A. 72. ✧ (Adverbial) *Ceahlăul, ridicîndu-și falnic fruntea peste grinduri, ne privește încă din negurile depărtării.* VLAHUȚĂ, O. A. II 173. *Peste-un ceas păgînătatea e ca pleava vînturată Acea grindin-oțelită înspre Dunăre o mînă, Iar în urma lor se-ntinde falnic armia romînă.* EMINESCU, O. I 148.

2. (Despre persoane) Trufaș, semeț, mîndru. *Pe poarta deschisă intră vodă, între boieri, falnic.* SADOVEANU, O. VII 108. *Peste cîteva clipe, răcorit, se înfipse falnic în pragul cancelariei.* REBREANU, R. I 115. *Am mîncat pîne, legume, Ș-am umblat falnică-n lume.* HODOȘ, P. P. 140.

FALS[1], *falsuri,* s. n. (Jur.) Alterare a adevărului într-un act scris, prin adaosuri sau ștersături făcute cu rea-credință, prin imitarea semnăturii, substituire de persoane etc. *Nu-i vinovat, că n-a făcut nici un fals în acte publice.* SADOVEANU, P. M. 54. ✧ Expr. **A se înscrie în fals** = a ataca un act în fața justiției ca neautentic, contrafăcut; a contesta formal valabilitatea unei declarații.

FALS[2], **-Ă,** *falși, -se,* adj. **1.** Contrar adevărului (v. mincinos, plăsmuit, neîntemeiat); care are numai aparența adevărului (v. neautentic, imitat, artificial). *Nu există iluzie mai falsă și mai dăunătoare decît aceea că autocritica ar scădea prestigiul conducătorilor, că nu e de demnitatea lor să recunoască lipsurile și greșelile din activitatea lor.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2799. *O imagine falsă, ștearsă, inofensivă a dușmanului este demobilizatoare.* V. ROM. mai 1953, 215. [Înainte de 23 August] *suferința noastră a fost spporită de falsa cultură, de aparența de cultură a clasei noastre conducătoare.* SADOVEANU, C. 15. *Niciodată n-am citit ceva mai fals și mai neomenesc spus în fraze mai îngrijite și mai armonioase.* VLAHUȚĂ, O. A. 459. ✧ *Coastă falsă* = fiecare din cele cinci coaste inferioare care nu ajung pînă la stern. *Ușă falsă, fereastră falsă* = ușă, fereastră zidită, făcută numai pentru simetrie. *Cheie falsă* = cheie potrivită de care se servește o persoană (de obicei cu intenții rele) spre a deschide broasca unei uși străine; șperaclu. *Dantură falsă* v. dantură. ✧ Expr. **Falsă aparență** = înfățișare înșelătoare.

2. Prefăcut, fățarnic, ipocrit. *Falsa lui modestie nu-i poate ascunde orgoliul.* ▭ *Avea pe buze un zîmbet fals.* V. ROM. noiembrie 1953, 244. *Pronunță o frază rămasă celebră în rîndurile marinei: «Ce sincer e poporul, ce falși sînt amiralii!»* BART, E. 199. *I se părea falsă toată bucuria și expansiunea omului acestuia.* VLAHUȚĂ, O. A. III 71. ✧ (Adverbial) *Oamenii s-au purtat fals cu noi. Nu ne-au spus nimic și au păstrat secret.* SADOVEANU, P. M. 288.

3. (Muz.) Care sună contrar legilor armoniei. *Ochii bătrînului nu mai zăresc notele; uneori mîna tremură și*

atunci de pe coardele vioarei scapără acorduri false. DEMETRESCU, O. 142. ◇ (Adverbial; în expr.) **A cînta falș** = a nu emite sunetele unei melodii la înălțimea justă.

— Variantă: **falș, -ă** (SADOVEANU, Z. C. 249, CAMIL PETRESCU, T. II 185, EMINESCU, N. 35) adj.

FALSÁR, *falsari,* s. m. (Învechit) Falsificator. *La noi falsarii de hrisoave au fost numeroși.* ODOBESCU, S. I 393.

FALSÉT s. n. (Muz.; numai în loc. adv.) **În falset** = într-un registru foarte înalt, cu voce ascuțită. *Se deschide ușa de la mijloc și s-arată Matache... cîntînd în falset ca o maică stariță.* CARAGIALE, N. S. 100.

FALSIFICÁ, *falsific,* vb. I. Tranz. **1.** A alcătui, a confecționa un lucru asemănător cu altul, cu scopul de a înșela; a plăsmui, a contrafface, a plastografia. *Pentru ce ai falsificat dosarul?... — N-am falsificat nimic.* BARANGA, I. 215.

2. A prezenta altfel decît este de fapt; a denatura. *Presa timpului a căutat în toate chipurile să bagatelizeze opera dramatică a lui Caragiale, să-i falsifice adevărata-i și adînca-i semnificație.* V. ROM. ianuarie 1952, 225.

— Variantă: **falșificá** vb. I.

FALSIFICÁRE, *falsificări,* s. f. Acțiunea de a falsifica; alterare, denaturare, contrafacere. *Falsificarea realității, așezarea la temelia operei dramatice a unui conflict inventat fac ca întreaga piesă să devină nerealistă, artificială.* CONTEMPORANUL, S. II, 1952, nr. 300, 2/4.

— Variantă: **falșificáre** s. f.

FALSIFICÁT, -Ă, *falsificați, -te,* adj. Imitat cu scopul de a înșela; alterat, denaturat, contrafăcut. *Vi s-au adus învinuiri evident false, s-au depus împotriva voastră probe falsificate.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 383, 1/5.

— Variantă: **falșificát, -ă** adj.

FALSIFICATÓR, -OÁRE, *falsificatori, -oare,* s. m. și f. Persoană care falsifică. *În cuprinsul acestui roman era vorba despre crime celebre nedescoperite, despre falsificatori iscusiți, despre atacuri la drumul mare.* PAS, Z. I 41.

— Variantă: **falșificatór, -oáre** s. m. și f.

FALSITÁTE s. f. **1.** Netemeinicie, lipsă de adevăr, minciună. *S-a dovedit falsitatea afirmațiilor lui.*

2. Atitudine fățarnică; ipocrizie, prefăcătorie, fățărnicie. *Purtarea lui dovedește falsitate.*

— Variantă: **falșitáte** s. f.

FALȘ, -Ă adj. v. **falș**[2].

FALȘIFICÁ vb. I v. **falsifica.**

FALȘIFICÁRE s. f. v. **falsificare.**

FALȘIFICÁT, -Ă adj. v. **falsificat.**

FALȘIFICATÓR, -OÁRE s. m. și f. v. **falsificator.**

FALȘITÁTE s. f. v. **falsitate.**

FALȚ, *falțuri,* s. n. **1.** Cuțit folosit de tăbăcari pentru egalizarea grosimii pieilor după tăbăcire.

2. (Mai ales la pl.) Bucățele mici de piele care cad de la mașina de fălțuit.

3. Tăietură, scobitură făcută în lungul marginii unei scînduri, a unei țigle sau a unei cărămizi pentru a permite îmbinarea cu altă scîndură, țiglă, cărămidă tăiată la fel. ✦ Îndoitură făcută de-a lungul marginii unei foi de tablă pentru a permite îmbinarea cu altă foaie.

FAMÉLIC, -Ă, *famelici, -e,* adj. (Franțuzism) Flămînd, chinuit mereu de foame. *Fu silit să recunoască însă că nu figura lui de palicar famelic, chiar în uniforma decolorată de sublocotenent de rezervă, era obiectul acestei stăruințe.* CAMIL PETRESCU, N. 3.

FÁMEN, *fameni,* s. m. (Învechit) Eunuc. *Muza, mai marele famen al palatului.* GORJAN, H. I 95. ✦ Fig. Om desfrînat, decăzut, efeminat. *Voi sînteți urmașii Romei? Niște răi și niște fameni! I-e rușine omenirii să vă zică voua oameni!* EMINESCU, O. I 151.

FAMILIÁL, -Ă, *familiali, -e,* adj. Privitor la familie, destinat familiei, de familie. *S-au acordat peste 75000000 lei drept ajutor familial de stat și ajutor unic de stat mamelor singure și mamelor cu mulți copii.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2855. *Zeci de rude... îmbrățișează și sărută pe logodnici cu zgomotoasă căldură și fac un mic teatru familial.* CAMIL PETRESCU, O. I 350. *Pe atunci eram foarte turburat de neplăcute afaceri familiale.* CARAGIALE, O. VII 355.

— Pronunțat: *-li-al.*

FAMILIÁR, -Ă, *familiari, -e,* adj. **1.** (Despre exprimare, limbaj, stil) Simplu, fără pretenții, apropiat de vorbirea obișnuită. V. intim. *Corespondență scrisă într-un stil familiar.* ▭ *Am luat cuvintele ei ca o expresie familiară de politețe.* IBRĂILEANU, A. 166. ✦ (Despre atitudini, comportări etc. sau despre persoane) Simplu, nepretențios, neafectat, prietenos. *Nu poți fi familiară cu toată lumea și atunci se pare că ești numai cu unii.* CAMIL PETRESCU, U. N. 122. ✦ Fără respectul cuvenit; ireverențios.

2. Bine cunoscut, obișnuit. *Înfășurat în blănuri, înfundat în sanie, cercam să recunosc sub nămeți locurile familiare altădată.* C. PETRESCU, S. 123.

— Pronunțat: *-li-ar.*

FAMILIARÍSM s. n. Atitudine de nepermisă îngăduință, de intimitate și prietenie neprincipială între membrii unui colectiv, în prejudiciul disciplinei în muncă și împiedicînd folosirea criticii și autocriticii. *Principialitatea este dușmanul familiarismului, al fățărniciei, al lingușirii, al favoritismului și al toleranței reciproce, la care se dedau oamenii, uitînd de îndatoririle sociale.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 92, 9/3. ✦ Atitudine familiară, prietenească, îngăduitoare. *Numai generalul Dardalat, obișnuit cu familiarismul lui Boierescu, a încercat să întrerupă de două ori și s-a pomenit admonestat foarte fin, dar categoric.* REBREANU, R. II 227.

FAMILIARITÁTE, *familiarități,* s. f. Purtare, atitudine intimă, simplă, prietenoasă. *Conversează cu atîta familiaritate, încît n-ai gîndi că sînt dușmani.* NEGRUZZI, S. I 328. ✦ Intimitate deplasată, rău înțeleasă, lipsă de respect, (concretizat, la pl.) gesturi, cuvinte etc. familiare, ireverențioase. *Grigore Iuga îl privi o clipă și nu răspunse nimic. Familiaritatea arendașului îl sîcîia.* REBREANU, R. I 43. *Îi răsunau încă, supărător, în cap, vorbele inspectorului, a cărui familiaritate îl enerva.* VLAHUȚĂ, O. A. III 10.

FAMILIARIZÁ, *familiarizez,* vb. I. (Urmat de determinări introduse prin prep. «cu») Refl. A se obișnui, a se deprinde cu o idee, cu o problemă, cu o situație etc.; a căpăta cunoștințe într-un anumit domeniu. *O vizită, două, trei, pînă să se familiarizeze cu atmosfera... cu inerția uzinei.* CĂLUGĂRU, O. P. 90. *De cînd tot venim, ne-am familiarizat cu gara.* SAHIA, N. 50. *Ai să te orientezi și o să te familiarizezi cu situația.* REBREANU, P. S. 140. ◇ Tranz. *Școala care o făcuse... o familiarizase întrucîtva cu această viață de spital.* BART, E. 313. *Hogii turci îl familiarizară cu limba și literatura otomană.* ODOBESCU, S. I 261.

FAMILIARIZÁRE s. f. Acțiunea de a (s e) familiariza; obișnuință, cunoaștere îndeaproape. *A avea pretenția... de a stabili... criterii rigide... arată foarte puțină familiarizare cu disciplinele care se ocupă de aceste manifestări.* GHEREA, ST. CR. III 58.

FAMILIARIZÁT, -Ă, *familiarizați, -te,* adj. Obișnuit (cu cineva sau cu ceva), bun cunoscător al unei idei, al unei probleme, al unei situații etc. *Luca Stroici,*

Ureche, Costineştii, Dosoftei... sînt mai mult sau mai puţin familiarizaţi cu cultura apuseană. IBRĂILEANU, SP. CR. 6.

FAMÍLIE, *familii*, s. f. 1. Formă de organizare a vieţii în comun a oamenilor, constînd din grupul alcătuit din soţi şi copii. *În vremea aceasta a zilelor pline de lumină şi fericire, cunoscură multe din familiile tîrguşorului.* SADOVEANU, O. IV 83. *Eu nu cunoşteam ce fericire gustă acela care are o familie.* BOLINTINEANU, O. 315. *La monastirea Slatina... se vede şi astăzi portretul lui şi a familiei sale.* NEGRUZZI, S. I 165. ◇ *Cap de familie* v. c a p (II). *Nume de familie* = nume pe care-l poartă toţi membrii aceleaşi familii. *Aer de familie* = fizionomie caracteristică, trăsături comune unui grup de persoane înrudite. *Consiliu de familie* = grup de persoane împuternicite de instanţele judecătoreşti să îngrijească de interesele minorilor sub tutelă sau de ale interzişilor.

2. Totalitatea celor care se trag dintr-un strămoş comun; descendenţă. V. n e a m. *Ăsta-i băiatul lui Şerban Costin, care zice că-i nepot de domn, da scăpătase rău toată familia; nu mai avea nimic.* VLAHUŢĂ, O. A. III 169. *Acum numai Ruxanda rămăsese din familia lui Petru Rareş.* NEGRUZZI, S. I 144. ◇ L o c. a d j. (Reflectînd concepţia de clasă a burghezo-moşierimii) **De familie bună** = din clasa exploatatoare, înrudit cu reprezentanţi marcanţi ai acestei clase. *E în vorbă cu un băiat de familie bună.* PAS, Z. I 125.

3. F i g. Grup de oameni, de popoare, de ţări cu interese şi idealuri comune şi care formează o puternică unitate. *Familia frăţească a popoarelor libere sărbătoreşte ziua de 1 Mai sub semnul întăririi lagărului păcii, democraţiei şi socialismului, cea mai măreaţă cucerire a popoarelor.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2649.

4. (Lingv.) Grup de cuvinte derivate din acelaşi cuvînt. *Din familia cuvîntului «frate» fac parte «frăţesc», «frăţeşte», «frăţie», «frăţior».* ✦ Grup de limbi care continuă aceeaşi limbă mai veche, denumită limbă comună. *Vocabularul poate şi trebuie să fie folosit pentru stabilirea înrudirii limbilor, pentru definirea familiilor de limbi.* GRAUR, F. L. 11.

5. (În ştiinţele naturii) Grup de plante, animale, elemente sau combinaţii chimice cu caractere comune. *Scrie-mi împărţirea florilor în familii.* NEGRUZZI, S. I 99.

— Pronunţat: *-li-e.*

FAMILÍST, *familişti*, s. m. (Familiar) Bărbat căsătorit. *Eu am ambiţ, domnule, cînd e vorba la o adică de onoarea mea de familist.* CARAGIALE, O. I 44. ◇ (Adjectival) *Ofiţerii familişti... cutreierau prăvăliile şi se aprovizionau.* BART, E. 140.

FANÁ, *fanez*, vb. I. R e f l. (Franţuzism; despre flori şi despre persoane) A-şi pierde prospeţimea, a se ofili.

FANÁL, *fanale*, s. n. (Învechit) Felinar mare. *Ana se uita la el, luminată de fanalul ce era aprins în balcon.* D. ZAMFIRESCU, R. 114. [Luna] *Înoată în tărie, Ca fanal purtat de valuri pe a mărilor cîmpie.* ALEXANDRESCU, P. 138.

FANÁR, *fanare*, s. n. Felinar. (Şi în forma *fînar*) *În întunericul cerdacului fînarul de la poartă arunca o lumină slabă.* SADOVEANU, O. IV 36. *Printre mii de şatre albe Vezi fanare în amurg Şi prin pulberea de aur Oamenii pe uliţi curg.* IOSIF, PATR. 37. *Fanarele trăsurii aruncau înaintea lor, pe şosea, o pată lungă de lumină.* ALECSANDRI, C. 141. ◇ F i g. *Valea era coperită de umbrele serii; cerul aprindea pe rînd, pe rînd fanarele sale.* BOLINTINEANU, O. 359.

— Variantă: ţînár s. n.

FANARAGÍU, *fanaragii*, s. m. (Învechit) Persoană însărcinată cu aprinderea felinarelor de pe străzi; lampagiu. *Fanaragiul, moş Gheorghe Baciu, aşează scara la fînarul din faţa porţii, se urcă încet, scoase pămătuful aprins din felinăraşul lui şi aprinse lampa de sus.* SADOVEANU, O. IV 35. *Fanaragiul companiei de gaz a început să închidă becurile. Se face ziuă.* CARAGIALE, O. II 178.

FANARIÓT[1], *fanarioţi*, s. m. Dregător cu funcţie de răspundere şi cu influenţă în imperiul otoman din secolele trecute provenind din populaţia greacă care locuia în cartierul Fanar din Constantinopol; nume dat domnitorilor din ţările romîne recrutaţi dintre aceşti dregători în secolul al XVIII-lea şi la începutul celui de al XIX-lea. *În cursul domniei «fanarioţilor» s-a dezvoltat schimbul de mărfuri. Dar s-a întărit apăsarea şi exploatarea maselor, pe spinarea cărora clasele exploatatoare îşi măreau avuţiile.* IST. R.P.R. 251. *Simbătă dimineaţa, pe cînd explica pentru clasa a patra domnia fanarioţilor, învăţătorul Dragoş se pomeni în şcoală cu un jandarm.* REBREANU, R. I 309. ◇ (Adjectival) *Alexandru Ipsilant, singurul domn fanariot căruia sîntem datori recunoştinţă pentru îmbunătăţirile ce a făcut, reorganiză la 1775 vechile rămăşiţe din armată.* BĂLCESCU, O. I 33.

— Pronunţat: *-ri-ot.*

FANARIÓT[2], **-Ă,** *fanarioţi, -te*, adj. Caracteristic fanarioţilor[1]. *Era în asta un fel de supremă abilitate fanariotă.* CAMIL PETRESCU, O. II 480. ✦ F i g. Viciat, corupt, venal. *E un boierinaş... departe de influenţa fanariotă a capitalei.* IBRĂILEANU, SP. CR. 119.

— Pronunţat: *-ri-ot.*

FANARIOTIZÁ, *fanariotizez*, vb. I. T r a n z. A supune influenţei fanarioţilor, a face să adopte spiritul, limba, cultura grecească. *Înainte de... începutul veacului al XIX-lea, ţara era fanariotizată.* IBRĂILEANU, SP. CR. 4.

— Pronunţat: *-ri-o-.*

FANÁT, -Ă adj. (Franţuzism) Ofilit, veştejit, trecut.

FANÁTIC, -Ă, *fanatici, -e*, adj. (Despre persoane) Care e însufleţit de o rîvnă exagerată, capabil de acţiuni temerare pentru o convingere, de obicei religioasă, şi intolerant pînă la violenţă faţă de adversari. *Oameni, care... îşi trăiau viaţa lor omenească, iubindu-se, pizmuindu-se, gonind după bani şi după plinea de toate zilele, unii fanatici, alţii pasivi.* V. ROM. noiembrie 1953, 342. *Talangiu este un om politic... Fanatic în ideile sale, neuitînd nimic, neînvăţînd nimic.* BOLINTINEANU, O. 419. ◇ (Substantivat) *După violenţa cu care s-a exprimat pare un fanatic.* ✦ (Despre un sentiment, o atitudine, o idee etc.) Dus la extrem, exagerat, pătimaş intolerant. *Credinţă fanatică. Devotament fanatic.* ▭ *Apoi deodată izbucnesc Să rîdă cu hohot, de mine să se prindă, Fanatică horă să-ntindă.* COŞBUC, P. I 93.

FANATICÉSC, -EÁSCĂ, *fanaticeşti*, adj. (Învechit) Fanatic. *O rîvnă fanaticească Se-ntinse.* CONACHI, P. 303.

FANATÍSM s. n. Ataşament pătimaş pentru o convingere, de obicei religioasă, unit cu o totală intoleranţă faţă de convingerile altora. *Sînt multe piedice* [în perfecţionarea limbii literare], *fanatismul bătrînilor, deprinderea, pedantismul, cărţile bisericeşti ş.c.l.* NEGRUZZI, S. I 255.

FANATIZÁ, *fanatizez*, vb. I. T r a n z. (Rar) A face pe cineva să devină fanatic. *Terzetul final din actul întîi a mers admirabil, un brio rar. Aplauze nebune, galeria fanatizată.* CARAGIALE, N. S. 90.

FANDÁ, *fandez*, vb. I. I n t r a n z. (Sport) A face un pas mare îndoind piciorul de la genunchi şi ţinînd celălalt picior perfect întins, cu toată talpa pe pămînt.

FANDÁRE, *fandări*, s. f. (Sport) Acţiunea de a f a n d a. *Era întotdeauna întîia lui mişcare, accentuată în clipele de mînie cu salturi brusce, ca fandări repetate de scrimă.* CAMIL PETRESCU, N. 119.

FANDOSEÁLĂ, *fandoseli*, s. f. Atitudine afectată; mofturi, fasoane, sclifoseală. *Acestea sînt nervozităţi sau fandoseli ale trecutului, care trebuie să dispară.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 126, 12/6.

FANDOSÍ, *fandosesc,* vb. IV. R e f l. A face mofturi, a se alinta ; a-şi da aere. *Nu vă mai fandosiţi acum. Spuneţi şi voi, ia, ce v-ăţi pricepe.* ISPIRESCU, L. 68. *Nevasta care iubeşte Spală noaptea şi cîrpeşte Şi ziua se premeneşte, La horă se fandoseşte.* ŞEZ. I 112.

FANDOSÍRE, *fandosiri,* s. f. Acţiunea de a (s e) f a n d o s i şi rezultatul ei.

FANDOSÍT, -Ă, *fandosiţi, -te,* adj. Care face mofturi, fasoane, care îşi dă aere ; afectat. *Ce căuta cucoana aia fandosită de adineaori la tine?* DEMETRIUS, C. 29. *Intră sau ies cucoane şi domnişoare fandositę.* PAS, Z. II 204.

FANEROGÁMĂ, *fanerogame,* s. f. (La pl., în opoziţie cu c r i p t o g a m ă) Una din cele două încrengături ale regnului vegetal, care cuprinde plantele cu flori ; (la sg.) plantă care face parte din această încrengătură. *Fanerogamele se împart în două subîncrengături: gimnosperme şi angiosperme.* ✧ (Adjectival) *Crinul este o plantă fanerogamă.*

FANFÁRĂ, *fanfare,* s. f. **1.** Ansamblu muzical format numai din instrumente de suflat şi de percuţie şi care aparţine de obicei unei unităţi militare. *Şi, în sunet de fanfare, trece oastea lui întreagă.* EMINESCU, O. I 144. *Toţi gustă din merinde, deşartă largi pahare, În sunetul metalic de vesele fanfare.* ALECSANDRI, P. A. 140.

2. (Învechit) Bucată muzicală, adesea cu caracter solemn, executată cu instrumente de suflat şi de percuţie. *Un sunet de corn... repeta cîteva ori d-a rîndul una din acele fanfare vînătoreşti, al căror ritm iute şi chiar glumeţ pare că se îngînă cu vibraţiunile melancolice şi prelungite ale instrumentului ce le produce.* ODOBESCU, S. III 96. *Muzicile alese Întoană mari fanfare ce se unesc în sunet Cu-a clopotelor zvonuri.* ALECSANDRI, P. III 337. ✧ F i g. *Iubire e în razele de soare Şi farmec în a codrului fanfară.* VLAHUŢĂ, O. A. 84. *Harmăsari... Scoţînd din piept fanfare de glas nechezător.* ALECSANDRI, P. III 376.

FANFARÓN, -OÁNĂ, *fanfaroni, -oane,* s. m. şi f. (Rar la f.) Persoană care se laudă cu calităţi închipuite ; îngîmfat, lăudăros. *Nu, draga mea, nu-i de noi lumea asta de irozi, de trîntori şi de fanfaroni.* VLAHUŢĂ, O. A. 363. *S-a vorbit într-o casă de un fanfaron mare, Declamînd sentimenturi ce singur nu le are.* ALEXANDRESCU, P. 93. ✧ (Adjectival) *Zugravul fanfaron nu-i era lui pe plac.* PAS, Z. I 205.

FANFARONÁDĂ, *fanfaronade,* s. f. Laudă de sine zgomotoasă, umflată, pentru calităţi imaginare. *Fanfaronadele lui stîrneau rîsul.* ▭ *Află că nu mai am nici răbdare, nici bani ca să-ţi plătesc fanfaronadele.* VLAHUŢĂ, O. A. 363.

FANIÓN, *fanioane,* s. n. Steguleţ care serveşte (mai ales în armată şi la căile ferate) la diverse semnalizări. *Intră şeful, cu chipiul pe cap, un fanion în mînă.* SEBASTIAN, T. 188. *Coloana... aliniată şi în cadenţă cu ofiţeri şi drapel, cu fanioane şi mitraliere.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 286.

— Pronunţat : *-ni-on.*

FANÓN, *fanoane,* s. n. Fiecare din lamele cornoase fixate de maxilarul superior al balenelor. *Din fanoanele balenei se fac lame elastice folosite la unele piese de îmbrăcăminte.*

FANTÁSC, -Ă, *fantaşti, -ste,* adj. (Franţuzism) Ciudat, bizar. *Mi-ai aruncat mănuşa, ilustre Goliat! Şi eu primesc duelul cu zîmbetul pe buze... ca un senior fantasc.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 177.

FANTASÍE s. f. v. fantezie.

FANTASMAGÓRIC, -Ă, *fantasmagorici, -e,* adj. Care are aspectul unei fantasmagorii ; ireal, fantastic. *Lumina focului, care împrăştia departe o roşeaţă de jeratic... fantasmagorica licărire a fanalului, — făceau pe soldaţi să se creadă pe lumea cealaltă.* D. ZAMFIRESCU, R. 125. ✧ (Adverbial) *Caragiale... a arătat cum străluceşte de ciudat, de fantasmagoric şi burlesc, haina nouă împrumutată modelor Apusului.* SADOVEANU, O. VI 501.

FANTASMAGORÍE, *fantasmagorii,* s. f. **1.** Succesiune de idei sau teorii bizare, lipsite de bază reală, neserioase ; aberaţie, elucubraţie. *Te rog să nu crezi nimic din toate aceste vorbe şi fantasmagorii.* SADOVEANU, Z. C. 14. *Le impută că vor să-i îmbolnăvească feciorul, umplîndu-i mintea fragedă cu fantasmagorii popeşti.* REBREANU, P. S. 36. *Fiecare pasaj e valabil şi ca pictură şi ca gest prin care natura justifică fantasmagoria din capul copilei.* IBRĂILEANU, S. 6.

2. Succesiune de senzaţii vizuale bizare, neverosimile, proprii unei imaginaţii tulburate ; priveliştе ireală, fantastică ; vedenie, nălucire. *Mi se părea, în fantasmagoria dintre vis şi aievea, că* [Bistriţa] *mă tîrăşte, cu mal cu tot, pe tot cursul ei la vale.* HOGAŞ, M. N. 62. *Umblînd şi făcînd toate mişcările acestea, mi se făcea că visam sau că vedeam împrejuru-mi o fantasmagorie.* BOLINTINEANU, O. 381. *Mi se părea că biserica se învîrteşte cu mine... Nu ştiu cît ţinu astă fantasmagorie.* NEGRUZZI, S. I 54.

FANTÁSMĂ, *fantasme,* s. f. **1.** Stafie, nălucă, arătare, fantomă. *Încet plutind, se-nalţă mireasa-i, o fantasmă.* EMINESCU, O. I 95. *S-arată O fantasmă-nfricoşată Care iese din mormînt!* ALECSANDRI, P. I 51.

2. F i g. Imagine, priveliştе neclară, confuză, ireală ; închipuire. *Fantasmele de neguri se risipiră şi soarele ieşise pe deasupra munţilor de nouri şi umplea şesurile cu pulberea lui de lumină.* SADOVEANU, O. VI 44. *Luna Luminează somnul unei lumi din basme, Iar omătul umple noaptea de fantasme.* TOPÎRCEANU, S. A. 29. ✦ Produs al imaginaţiei, himeră. *Acest ideal de « iubită » e o fantasmă, după care în zadar aleargă.* GHEREA, ST. CR. I 166.

FANTÁST, *fantaşti,* s. m. Persoană care se lasă în voia imaginaţiei avînd idei sau purtări originale, extravagante. *E un tip de fantast boem, fugărind stelele, izbucnind în încăierări, mişcat de o inteligenţă mobilă, condus însă prea des de porniri instinctuale.* CONTEMPORANUL, S. II, nr. 1949, 126, 5/1.

FANTÁSTIC, -Ă, *fantastici, -e,* adj. **1.** Creat, plăsmuit de imaginaţie, inexistent în realitate ; ireal. *Estetica lui Platon e o ipoteză fantastică, o fantazie ca oricare alta.* GHEREA, ST. CR. II 19. *Zorile roşii se varsă pe cer, Frumoasele visuri fantastice pier.* COŞBUC, P. I 143. ✧ (Substantivat) *A doua tendinţă, împotriva căreia sîntem, este... exagerarea fantasticului.* GHEREA, ST. CR. I 105.

2. Minunat, neobişnuit, măreţ ; care pare o plăsmuire a imaginaţiei. *Prin rariştea neagră a pădurilor* [luna] *îşi trimese, pînă la mine, întăile luciri fantastice şi mişcătoare ale razelor sale argintii.* HOGAŞ, M. N. 169. *Nici nu ştii unde să te mai uiţi. Din toate părţile te cheamă privelişti, care de care mai fantastice.* VLAHUŢĂ, O. A. II 135. *Luna îşi aprinde farul tainic de lumină. O! tablou măreţ, fantastic!* ALECSANDRI, P. A. 115. ✧ (Adverbial) *Afară fulgii dănţuiau fantastic şi stratul de zăpadă din fereastră urca mereu.* DAN, U. 257.

3. (Despre persoane) Ale cărui idei sau fapte sînt depărtate de realitate ; original, fantezist (1). *Mavrogheni se arătă un om cu totul original şi fantastic.* BĂLCESCU, O. I 86. ✧ (Substantivat, neobişnuit) *Eu sînt de nicăiri şi de pretutindeni, ca orice fantastic, care călătoreşte veşnic.* HOGAŞ, H. 92.

4. (Cu valoare de superlativ) Foarte mare, extraordinar. *Impresarii... i-au oferit onorarii fantastice.* SAHIA, N. 66. ✧ (Adverbial, legat de un adjectiv prin prep. «de») *Fantastic de scump.*

FANTAZÍE s. f. v. fantezie.

FÂNTĂ, *fante*, s. f. (Tehn.) Deschidere lungă și îngustă într-un perete; crăpătură.

FÂNTE, *fanți*, s. m. **1.** (Familiar) Tînăr ușuratic, încrezut, de o eleganță exagerată; filfizon. *De prisos să spunem că, pentru a fi cineva fante, nu e numaidecît nevoie să fie frumos. E de ajuns ca el să se creadă frumos.* VLAHUȚĂ, O. A. II 212. *Lumea se aduna mereu: fanți din provincie, cu figura năclăită în pomadă de dafin.* id. ib. III 167. *Dama cochetează cu privirile-i galante, Împărțind ale ei vorbe între-un crai bătrîn și-un fante.* EMINESCU, O. I 162.

2. (La cărțile de joc) Valet.

FANTEZÍE, (2, 3) *fantezii*, s. f. (Și în forma *fantazie*) **1.** Imaginație; reverie. *Fantazie, fantazie — cînd sîntem numai noi singuri, Ce ades mă porți pe lacuri și pe mare și prin crînguri!* EMINESCU, O. I 155. ✦ Imaginație creatoare. *Un gust în potrivirea culorilor, ș-o răbdare, ș-o fantezie, cum numai la cei aleși se găsesc.* VLAHUȚĂ, O. A. 510. ✦ Gust, înclinare personală, capriciu. *Era grozav de leneș... și fără altă regulă de activitate decît fantazia.* GALACTION, O. I 114. *Adevăratul călător e acela care, cînd se pornește la un drum, își propune să meargă unde l-a duce fantazia lui.* ALECSANDRI, C. 95.

2. (Mai ales la pl.) Plăsmuire, scornire. *Nu pot crede în aceste fantezii nesărate.*

3. Compoziție muzicală fără formă fixă prestabilită. *Fantezia cromatică pentru clavecin de Bach.* ✧ Fig. *Undeva, în neagra taină a tufișurilor, își înalța spre stele fantazia melodioasă o privighetoare.* SADOVEANU, O. IV 496.

— Variante: **fantasíe** (AGÎRBICEANU, S. P. 239), **fantazíe** (GHEREA, ST. CR. II 19) s. f.

FANTEZÍST, -Ă, *fanteziști, -ste*, adj. **1.** Care se lasă condus prea mult de imaginație, plin de fantezie. *Poet fantezist.* ▭ *Totul părea cizelat cu finețe fantezistă, în joacă, de natura care s-a distrat între două exemplare «serioase» de umanitate să-și creeze o miniatură.* C. PETRESCU, Î. I 192. *Pe vechea stradă Armenească... erau două unghere ocrotite de arhitectura fantezistă a caselor străbune.* ANGHEL, PR. 51.

2. (Despre o informație, o idee, o realizare) Care se depărtează de realitate, lipsit de temei, bazat pe fantezie, născocit. *Știri fanteziste. Teorii fanteziste.*

FANTÓM s. n. v. **fantomă.**

FANTOMÁTIC, -Ă, *fantomatici, -e*, adj. Cu aspect de fantomă, ca o fantomă; fig. vag, neprecis. *Trec în puterea nopții, pe sub fereastră, cărute fantomatice.* PAS, Z. I 43. ✧ (Adverbial) *Cercam tihnit o nouă poezie, Ca să-mi continuu ciclul de la țară, Cînd fantomatic prinde să transpară Pe manuscris o umbră viorie.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 18.

FANTÓMĂ, *fantome*, s. f. **1.** Ființă ireală pe care cred sau pretind că o văd uneori oamenii cu imaginația tulburată sau pe care o creează fantezia poeților; nălucă, stafie, strigoi. *Nici fantome nu cutreieră misterioase subterane.* BARANGA, V. A. 7. *Valurile izbite se înalță și se fugăresc ca niște fantome cu giulgiuri albe.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 223. *Un mormînt se dezvelește, O fantomă-ncoronată din el iese.* ALEXANDRESCU, P. 132. ✧ (Poetic) *Prin pădurea sălbătăcită, prin colțurile de întuneric, pe sub arcadele pustii, parcă rătăcește nevăzuta fantomă a singurătății.* SADOVEANU, O. VI 479. *Fantoma imaginilor familiare pribegea prin odaie, ca o spumă alburie de fum transparent de tutun.* ARGHEZI, P. T. 90. ✦ Fig. Lucru dispărut, din care n-a mai rămas în realitate nimic. *Șovinismul și fascismul trebuie să rămîie fantome pe veci închise în trecut.* SADOVEANU, C. 161.

2. (Atributiv) Persoană, instituție cu existență fictivă. *Zadarnic guvernul fantomă din sud Imploră stăpînii, c-un scîncet zălud.* DRAGOMIR, S. 58.

— Variantă: (învechit) **fantóm,** *fantomuri* (NEGRUZZI, S. II 60), s. n.

FANTÓȘĂ, *fantoșe*, s. f. (Franțuzism) Marionetă. *Teatru de fantoșe.*

FAPT, *fapte* și (4, rar) *fapturi*, s. n. **1.** Întîmplare reală, lucru petrecut în realitate. V. eveniment. *Fapt istoric.* ▭ *O carte plăcută, în care formulele costelive ale mecanicii... sînt, mai peste tot locul, foarte binișor furișate printre o mulțime de noțiuni istorice, de povățuiri înțelepte și de fapte interesante.* ODOBESCU, S. III 11. ✧ *Fapt divers* v. divers. ✧ Loc. adv. **De fapt** (rar, **cu faptul**) = în realitate, într-adevăr. *Principatele erau cu numele și cu faptul grînarul sultanului.* GHICA, S. v. ✧ Expr. **Fapt e că...** = nu-i mai puțin adevărat că..., adevărul e că..., în orice caz... ✦ Fenomen. *În baza faptelor de limbă de astăzi și din textele vechi, am susținut că «u» final a dispărut la o epocă anterioară primelor documente de limbă romînă.* ROSETTI, S. L. 64.

2. Acțiune, act săvîrșit (de cineva); faptă. *D-voastră, cinstiți oaspeți, se vede că pașteți boboci, de nu vă pricepeți al cui fapt e acesta.* CREANGĂ, P. 233. *Nu ne-or judeca pe dat, Ci ne-or judeca pe fapt.* ȘEZ. I 15. ✧ Expr. **A pune** (pe cineva) **în fața unui fapt împlinit** = a obliga pe cineva să accepte o situație dată.

3. (În legătură cu unele momente ale zilei, urmat de determinări în genitiv sau introduse prin prep. «de») Început. *Pe soare să-l oprească, el noaptea o recheamă, Furtunelor dă zborul, pămîntul de-l distramă... Tîrziu! căci faptul zilei în slavă se repede!* EMINESCU, O. I 98. ✧ Loc. adv. **În faptul zilei** (diminеții, serii etc.) sau **în fapt de zi** (de seară etc.). *Cîntecul ce-ades ți-l cînt Cînd te-adorm în fapt de sară, Puiule, e-un cîntec sfînt, Vechi și simplu de la țară.* IOSIF, V. 139. *De cum a dat în fapt de zori Veneau, cît fete și feciori, Trăsnind rădvanele de crai, Pe netede poteci de plai.* COȘBUC, P. I 55. *Mergi, dragă, plutind vesel ca pasărea ușoară Ce-n faptul dimineții din cuib la ceruri zboară.* ALECSANDRI, O. 85. (Fig.) *Trist e deșertul ce se-ntinde Pe sub amurgul vieții, Cînd vezi cum soarele s-aprinde În faptul tinereții!* ALECSANDRI, P. III 183.

4. (În superstiții) Farmece, vrăji. *Și aseară s-au vorbit Doi, mamă, într-un corn de șură, Să-mi arunce fapt și ură.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 186.

FÁPTĂ, *fapte*, s. f. Acțiune săvîrșită, act îndeplinit (de cineva). *Faptă bună. Faptă rea.* ▭ *În toate mișcările burgheze fapta nu urmează vorbei.* IONESCU-RION, C. 27. *Nu te teme... vei scoate-o la capătîi bun și slujba cu care te-a împovărat împăratul. Dară trebuie să știi că cu amar are să-i vină și lui la urma urmelor pentru faptele sale.* ISPIRESCU, L. 27. *Acestea-s faptele tale: m-am luat după capul tău cel sec.* CREANGĂ, P. 84. *Nu e nici o faptă fără plată.* NEGRUZZI, S. I 248. ✧ *Fapte de arme* = acte de eroism militar. ✧ Loc. adv. (Învechit) **În faptă** = în realitate, de fapt. *Caimacamul era dușman tainic al vizirului și, deși în public se arăta că se ocupă cu pregătirea și adunarea oștilor și a armelor spre a le trimete lui Ferhad, în faptă însă se silea cît putea de risipea toate pregătirile făcute.* BĂLCESCU, O. II 66. *Ce slujbă la stăpîn în faptă împlinești?* DONICI, F. 69.

FÁPTIC, -Ă, *faptice*, adj. n. și f. Care se referă la fapte, care înregistrează faptele (fără a le comenta). *Material faptic.*

FAR, *faruri*, s. n. Turn așezat pe țărmul mării, pe o insulă sau pe un plutitor și prevăzut cu un proiector puternic care indică navelor și aeronavelor drumul în timpul nopții. *Oceanul geme, urlă groaznic, Insula se zguduie-n temei: Pot să stau neturburatul paznic Ling-un far ce nu mai dă scîntei?* BENIUC, V. 40. *Boroș... de pe platforma farului, vedea ca în palmă tot ce se întîmpla pe mare și pe uscat.* BART, E. 54. *Raza unui far s-a aprins deodată aruncînd o dungă peste mare.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 89. ✧ Fig. *Luna își aprinde farul tainic de lumină.* ALECSANDRI, P. A. 115. ✦ Lampă

așezată în partea din față a automobilelor, locomotivelor etc. pentru luminarea drumului. *Andrei Hurdea oprise motorul și stinsese farurile.* MIHALE, O. 98.

FARÁD, *farazi*, s. m. (Fiz.) Unitate de măsură a capacității electrice în sistemul de unități de măsură metru, kilogram, secundă amper.

FARAFASTÍC, *farafastîcuri*, s. n. (Învechit și familiar; mai ales la pl.) 1. Ornamente fără valoare, zorzoane, nimicuri, fleacuri. *De aș avea nenorocirea să aib în numele și porecla mea atîte farafastîcuri, nu mi-aș mai scoate obrazul printre oameni.* NEGRUZZI, S. I 260.

2. Mofturi, fasoane. *Ceaurescu, plictisit de ceea ce socoate el că sînt farafastîcuri, își ciupește mereu barba, disprețuitor.* CAMIL PETRESCU, O. I 295. *Cucoană Gahiță, m-am săturat... de toate farafastîcurile d-tale.* ALECSANDRI, T. 1016.

FARAÓN, *faraoni*, s. m. 1. Titlu pe care îl purtau vechii regi ai Egiptului. *Cea mai mare împărăție, după a faraonilor egipteni, a împăraților persieni a fost.* SADOVEANU, D. P. 7. *Ca să vîneze lei și tigri, girafe și gazele, ba chiar iepuri și cocori, faraonii Egiptului, despoții Asiriei și tiranii perși rădicau în picioare ordii și popoare întregi.* ODOBESCU, S. III 79.

2. (Învechit) Numele unui joc de cărți. *Ghiță Faraonescu, cel ce și-a pierdut starea in cărți jucînd faraonul... un om cu o casă de copii, care au rămas muritori de foame din pricina lui.* ALECSANDRI, T. 1699.

FARAÓNIC, -Ă, *faraonici, -e*, adj. (Rar) Privitor la faraoni, de faraoni. *Trebuiau numaidecît pentru aceasta monumente faraonice, care să sfredelească bolțile cerești?* HOGAȘ, DR. II 42.

FARD, *farduri*, s. n. Produs cosmetic pentru colorat fața, buzele etc.; (învechit) suliman. *Obrajii de pe care se topise fardul aveau ceva de pergament subțire.* PAS, Z. I 96.

FARDÁ, *fardez*, vb. I. Refl. A se vopsi, a se da cu fard pe obraji, pe buze etc.; (învechit) a se sulemeni. ◇ Tranz. *A-și farda obrazul.*

FARDÁT, -Ă, *fardați, -te*, adj. (Despre față, buze etc.; p. ext. despre persoane) Dat cu fard; (învechit) sulemenit. *Mai era Zoe Izvoranu, înaltă, frumoasă, strălucitoare, fardată.* DUMITRIU, B. F. 119.

FARÉTRĂ, *faretre*, s. f. (Rar) Tolbă de săgeți. *Un arc de aur și o faretră de purpură.* ODOBESCU, S. III 129.

FARFARÁ, *farfarale*, s. f. (Familiar) Persoană care nu păstrează secretele; flecar, palavragiu. *Și mierla cînta, Iar îi răspundea: Ba, sturzule, ba; Io nu te-oi lua, Nu te-oi săruta, Că ești farfara.* TEODORESCU, P. P. 455.

FARFASÍT, -Ă, *farfasiți, -te*, s. m. și f. (Regional) Persoană mofturoasă, năzuroasă. *Voi mangosiților și farfasiților, de cîte ori îți fi dormit în stroh.* CREANGĂ, P. 254.

FARFURĂRÍE, *farfurării*, s. f. (Rar) Mulțime de farfurii; p. ext. diverse obiecte de menaj din porțelan, faianță etc.; veselă. *Fel de fel de mărfuri de farfurărie și sticlărie.* CARAGIALE, O. I 342.

FARFURÍE, *farfurii*, s. f. 1. Obiect de porțelan, de faianță etc., de obicei de formă rotundă, cu marginile puțin ridicate, cu fundul plat sau adîncit, în care se servește mîncarea. *Farfurie întinsă. Farfurie adîncă.* ▭ *A început să soarbă și el supa din farfurie cu gura.* SAHIA, N. 57. *Farfuriile cu mîncări nu se mai isprăveau.* BUJOR, S. 117.

2. (Învechit) Porțelan. *Turnul plin cu clopoțele, făcut tot de farfurie.* NEGRUZZI, S. II 132. *După acești tineri venea douăsprezece roabe foarte frumoase, avînd în mîni cîte o tavă de farfurie de China.* GORJAN, H. II 108.

FARFURIOÁRĂ, *farfurioare*, s. f. Diminutiv al lui farfurie (1). *Poartă șapcă de aghiotant și un palton cu bumbi, mari cît niște farfurioare.* ALECSANDRI, T. I 195.
— Pronunțat: *-ri-oa-*.

FARFURIÚȚĂ, *farfuriuțe*, s. f. Farfurioară *Linguriță de argint, farfuriuțe și cești de porțelan.* DELAVRANCEA, S. 121.
— Pronunțat: *-ri-u-*.

FARINGÁL, -Ă, *faringali, -e*, adj. Privitor la faringe, al faringelui. *Mușchi faringal.* ✦ (Despre sunete) Care se articulează, se formează în faringe. *Consoane faringale.*

FARÍNGE s. n. Partea superioară a esofagului care constituie locul de trecere a bolului alimentar din gură în tubul digestiv. V. gîtlej.

FARINGIÁN, -Ă, *faringieni, -e*, adj. Care este în legătură cu faringele, care ține de faringe. *Nerv faringian.*
— Pronunțat: *-gi-an.*

FARINGÍTĂ s. f. Inflamație a mucoasei faringelui.

FARISÉIC, -Ă, *fariseici, -e*, adj. Ipocrit, fățarnic, prefăcut. (Adverbial) *Ideologii burghezi folosesc... cosmopolitismul... pledînd fariseic pentru o așa-zisă «Știință universal-umană».* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 162,13/5.
— Pronunțat: *-se-ic.*

FARISEÍSM s. n. Ipocrizie, fățărnicie. *Indignarea, îndreptată aparent către bătrînul prea cutezător, lovește, de fapt, cu putere, în fariseismul și cruzimea «binecredincioșilor».* V. ROM. martie 1954, 263.

FARISÉU, *farisei*, s. m. Membru al unei grupări politico-religioase, la vechii evrei, care reprezenta interesele populației orășenești și care se caracteriza prin fanatism ipocrit și formalism exagerat în îndeplinirea ritualului religios. *Ian taci, mă femeie... nu mai face și tu atîta vorbă, ca farisеul cel fățarnic.* CREANGĂ, A. 17. ✦ Fig. Om ipocrit, fățarnic. *Socot fariseii pe-altarul credinței Simbria de peste ocean.* FRUNZĂ, S. 31. *Să trăiască Romînia... C-a ucis de veci robia Și cumpliții farisei.* BOLLIAC, O. 188.

FARMACEÚTIC, -Ă, *farmaceutici, -e*, adj. Care se referă la farmacie, de farmacie. *Preparate farmaceutice.* ◇ *Chimie farmaceutică* = știință care se ocupă cu studierea proprietăților substanțelor medicamentoase, a metodelor de preparare, a controlului calității lor etc.
— Pronunțat: *-ce-u-*.

FARMACÍE, *farmacii*, s. f. 1. Local special amenajat în care se prepară, se păstrează, se controlează și se distribuie sau se vînd medicamente. V. spițerie.

2. Ramură a științelor medicale care se ocupă cu problemele preparării, păstrării, controlului și distribuirii medicamentelor.

FARMACÍST, -Ă, *farmaciști, -ste*, s. m. și f. Persoană care se ocupă cu prepararea, controlul și distribuirea medicamentelor. V. spițer.

FARMACODINAMÍE s. f. Studiul experimental al acțiunii pe care o exercită medicamentele asupra unui organism normal.

FARMACOLÓG, *farmacologi*, s. m. Persoană care se ocupă cu studiul farmacologiei.

FARMACOLÓGIC, -Ă, *farmacologici, -e*, adj. Care se referă la farmacologie.

FARMACOLOGÍE s. f. Știință care se ocupă cu studiul naturii, al clasificării și al acțiunii terapeutice a medicamentelor.

FARMACOPÉE s. f. Manual oficial folosit în practica farmaceutică care conține descrierea și indicațiile pentru controlul celor mai importante substanțe și preparate medicamentoase.

FARMACOTERAPÍE s. f. Ramură a terapeuticii medicale care se ocupă cu acțiunea medicamentelor.

FARMAZÓN, -OÁNĂ, *farmazoni, -oane,* s. m. și f. (Rar; în superstiții) Vrăjitor. *Ba că chiar, că erai să ne dăruiești cu milă și cu daruri împărătești, dacă nu te vedeam cînd ai pașlit-o, farmazoană ce ești!* CREANGĂ, P. 268.

FARMAZONÍE, *farmazonii,* s. f. (Popular) Vrajă, farmec. *Descîntece superstițioase, schime cabalistice care-i duc mintea într-o lume de farmece și de farmazonii.* VLAHUȚĂ, O. A. III 131. *Voi îmblați cu farmazonii, căutați să-l fărmăcați.* CONTEMPORANUL, VI 502.

FÁRMEC, *farmece,* s. n. **1.** Procedeu folosit de oamenii superstițioși în credința că pot influența desfășurarea normală a lucrurilor, cu ajutorul unor pretinse «forțe supranaturale»; putere de a fermeca, de a vrăji; vrajă, vrăjitorie. *Dascălul Sindipa, ca un vrăjitor egiptean ce se află... a încuiat cu farmec glasul coconului.* SADOVEANU, D. P. 28. *Farmecul să piară, Răul să se stingă, Vrajele să strîngă Firicele coapte: Ceasul rău de noapte; Dragostea copilei, Ceasul rău al zilei!* COȘBUC, P. II 149. *Tu nu cunoști puterea acestei trestioare; prin farmecul ei am scăpat de toate nevoile.* ALECSANDRI, T. I 436. ◇ Expr. **Ca prin farmec** = într-un mod miraculos, deodată, pe neașteptate. *Natura întreagă își schimbase coloarea; peste noapte totul se prefăcuse ca prin farmec.* BART, E. 308. *Ca prin farmec peri izvorul și copacii.* EMINESCU, N. 16.

2. Ansamblu de calități (frumusețe, grație etc.) care produce admirație, atracție, încîntare. *Fata avea un farmec în fiecare mișcare potolită și-n fiecare vorbă cuminte pe care o rostea din cînd în cînd.* SADOVEANU, O. IV 48. *Zările, de farmec pline, strălucesc în luminiș.* COȘBUC, P. I 47. *Iubire e în razele de soare Și farmec în a codrului fanfară.* VLAHUȚĂ, O. A. 84. *Lasă-ți, băiete, satul cu tot farmecul frumuseților lui și pasă de te du în loc strein și așa depărtat.* CREANGĂ, A. 118. ✦ Desfătare, plăcere, încîntare. *Ne-am căsătorit. Eram fericiți. Am simțit atunci farmecul vieții în doi.* BART, E. 223. *Cînd murgul serii începe a se destinde treptat preste pustii, farmecul tainic al singurătății crește și mai mult în sufletul călătorului.* ODOBESCU, S. III 17.

— Pl. și: *fermece* (ȘEZ. III 32), (s. m.) *farmeci* (TEODORESCU, P. P. 374).

FARNIÉNTE s. n. (Italienism) Trîndăvie, inactivitate, lenevie. *Influența învecinatei Italie m-a făcut un fierbinte adorator al dulcelui farniente.* ALECSANDRI, S. 51. *Ieșenii iubesc liniștea și acel drag farniente din care se alcătuiește cea mai mare parte din viața lor.* NEGRUZZI, S. I 70.

FÁRSĂ, *farse,* s. f. **1.** Comedie cu conținut ușor, vesel, comicul provenind din vorbe de spirit și din situații, nu din studiul mai adînc al caracterelor. «*D-ale Carnavalului*» *e desigur o farsă-comedie de talent.* GHEREA, ST. CR. I 368.

2. Păcăleală, festă. *E lîngă mine și poate chiar acuma rîde și prin somn de farsa pe care mi-o joacă.* DUMITRIU, B. F. 151. *Nu că nu aș putea să fiu mințit o clipă, dar după sfertul de oră de farsă pe socoteala mea, ar veni drama răfuielii.* CAMIL PETRESCU, T. II 291. *Curtozzi însă era un om de o veselie proverbială... vestit pentru farsele și ghidușiile lui.* HOGAȘ, DR. II 196.

FARSÓR, *farsori,* s. m. Cel care se ține de farse; om lipsit de seriozitate. V. păcălici, poznaș. *Titu Herdelea îl asculta cu toată gravitatea cuvenită, dar în sinea sa se gîndea că acest Baloleanu e un mare farsor.* REBREANU, R. II 215. *Poeții aceștia, care se numesc decadenți sau simboliști... adeseori îmi fac efectul unor dibaci farsori.* DEMETRESCU, O. 146.

FASCÍCOL s. n. v. fascicul.

FASCÍCOLĂ s. f. v. fasciculă.

FASCÍCUL, *fascicule,* s. n. Reunire de mai multe lucruri de același fel așezate în formă de mănunchi. ◇ (Mai ales în expr.) a) (Opt.) *Fascicul de raze* = mănunchi de raze vizuale care trec prin același punct. *Fascicul luminos* = ansamblu de raze luminoase care traversează o anumită regiune. b) (Geom.) *Fascicul de drepte* = figură formată de dreptele care trec prin același punct.

— Variantă: fascícol s. n.

FASCICULÁT, -Ă, *fasciculați, -te,* adj. (Bot.) Dispus în formă de mănunchi, de tufă. *Rădăcină fasciculată.*

FASCÍCULĂ, *fascicule,* s. f. (Și în forma *fascicolă*) Reunire de mai multe foi sau coli ale unei opere care se publică în părți, în mod treptat. ✦ (În trecut) Broșură conținînd o parte, un capitol dintr-un roman publicat pe fragmente succesive (în scopuri mercantile). *Ghiță venea pe la voi fiindcă găsea la mama ta mai multă înțelegere... Te vedea cu fascicolele în sîn și-n buzunare.* PAS, Z. I 181.

— Variantă: fascícolă s. f.

FÁSCIE, *fascii,* s. f. Fascină. *Soldații aveau pregătite fascii de nuiele să le aștearnă peste șanțuri.* CAMIL PETRESCU, O. II 59.

FASCINÁ, *fascinez,* vb. I. Tranz. **1.** A supune (pe cineva) cu privirea, a subjuga. *Dinu Dănoiu fixa spre el ochii mari negri frumoși, fascinîndu-l parcă prin dorința lor intensă.* CAMIL PETRESCU, N. 93. *Ochii omului osîndit parcă îl fascinaseră cu privirea lor disprețuitoare de moarte și înfrumusețată de o dragoste uriașă.* REBREANU, P. S. 23. *M-am oprit fascinat de ochii lui pătrunzători.* BASSARABESCU, S. N. 25. ◇ Fig. *Fila albă de hîrtie... stă înaintea mea și mă fascinează.* ANGHEL, PR. 105.

2. (Folosit și absolut) A cuceri prin unele însușiri, a fermeca, a captiva. V. răpi. *Orice mișcare a lui e studiată, mersul, îmbrăcămintea, vorba, totul atrage și fascinează.* BART, E. 153. *O civilizație superioară fascinează, prin însuși faptul că e superioară.* IBRĂILEANU, SP. CR. 261.

FASCINÁNT, -Ă, *fascinanți, -te,* adj. Care fascinează, care captivează; fermecător, captivant. *Versurile fascinante, chemătoare, ipnotice ale lui Eminescu.* GHEREA, ST. CR. III 182. *Mai dete o dată din cap, zăpăcit, neîndrăznind s-o privească, neputînd să-și ia ochii de la acea dulce, amețitoare, fascinantă apariție.* VLAHUȚĂ, O. A. III 73.

FASCINATÓR, -OÁRE, *fascinatori, -oare,* adj. Care fascinează, fascinant. *Ea îi trimite din ochii fascinatori... una din acele aprinderi și clarificări repezi a tuturor gîndurilor.* VLAHUȚĂ O. A. III 64.

FASCINÁȚIE, *fascinații,* s. f. Acțiunea de a fascina; atracție, captivare. *Ladima suferea de fascinația apelor mari.* CAMIL PETRESCU, N. 83.

FASCÍNĂ, *fascine,* s. f. (Mai ales la pl.; și în forma *fașină*) Legătură de nuiele sau de ramuri, eventual umplută cu piatră, folosită la întărirea terasamentelor, la construirea drumurilor prin regiuni mlăștinoase, la construirea digurilor și în general la unele lucrări în terenurile desfundate. *Eu eram așezat sub parapet, pe spate, învălit într-o pătură. Aproape de mine, unii cu spatele de zidul de pămînt alții pe fascine, stăteau cîțiva flăcăi la cislă.* SADOVEANU, O. VI 67. *Alelei! Doamne, cum zburau Voinicii toți cu mine! Cum ei la șanțuri alergau Cu scări și cu fașine!* ALECSANDRI, P. III 442.

— Variantă: fașínă s. f.

FASCÍSM s. n. Forma cea mai reacționară, fățișă, teroristă de dictatură a burgheziei imperialiste, care prin oprimarea clasei muncitoare și a tuturor elementelor progresiste ale societății și prin suprimarea ultimelor libertăți democratice, urmărește menținerea puterii burgheziei și pregătirea războaielor de cotropire. *Fascismul internațional este dușmanul de moarte al tuturor popoarelor din întreaga lume care luptă pentru libertate, independență și viața lor.* DOC. PART. 277. *Teoria rasistă servește ca idee organizatoare a fascismului.* SAHIA, U.R.S.S. 165.

FASCÍST[1], **-Ă**, *fasciști, -ste*, adj. Care se referă la fascism.

FASCÍST[2], **-Ă**, *fasciști, -ste*, s. m. și f. Partizan sau adept al fascismului. ✧ (Adjectival) *În zilele războiului partidul a fost inspiratorul și organizatorul luptei întregului popor împotriva cotropitorilor fasciști.* 50 ANI EXIST. P.C.U.S. 33.

FASCIZÁ, *fascizez*, vb. I. Tranz. A introduce fascismul; a educa, a îndoctrina potrivit ideologiei fasciste.

FASCIZÁRE s. f. Acțiunea de a fasciza și rezultatul ei.

FASCIZÁT, -Ă, *fascizați, -te*, adj. Educat, format în spiritul ideologiei fasciste, care și-a însușit caracterele fascismului. *Zdrobirea imperialismului de către Armata Sovietică a dus și la distrugerea aparatului fascizat al puterii de stat din țările eliberate.* CONTEMPORANUL, 6. II, 1948, nr. 101, 3/2.

FASÓLĂ s. f. v. **fasole**.

FASÓLE, (rar) *fasole*, s. f. **1.** Plantă erbacee din familia leguminoaselor, cultivată pentru fructele și semințele sale folosite în alimentație *(Phaseolus vulgaris)*. *Dorul la voinic sărac Ca fasolea pe arac.* TEODORESCU, P. P. 276. ✧ *Fasole-oloagă* v. o l o g. *Fasole-țucără* v. ț u c ă r ă.

2. Păstaia plantei descrise mai sus, de culoare verde sau galbenă; boabele albe, roșiatice sau pestrițe, care se află în interiorul păstăii. *Fasole verde. Fasole boabe.* ▭ *Ce e în sacul ăla marele? — Ei, dară ce nu e; aia întreabă-mă; mălai, fasole, pastramă, pește sărat, ceapă, ardei, usturoi.* ISPIRESCU, L. 268. ✦ F i g. (La pl.; glumeț) Dinți. *Gura logofătului n-are buze. De aceea i se văd totdeauna fasolele.* STANCU, D. 190.

3. Mîncarea preparată din fructul plantei (boabe sau păstăi). *De la oala cu fasole mîncată împreună cu argații, trecu la lapte dulce, la smîntînă.* CAMILAR, TEM. 64.

— Variante: (regional) **fasólă** (ȘEZ. IV 110), **fasúlă, fasúle, făsúle** (SBIERA, P. 10), **păsúlă** (BIBICESCU, P. P. 53) s. f., **făsúi** (TEODORESCU, P. P. 315), **păsúi** s. m.

FASOLEÁLĂ, *fasoleli*, s. f. (Familiar) Fandosire.

FASOLÍ, *fasolesc*, vb. IV. R e f l. A face fasoane, a face mofturi, nazuri; a se fandosi. *Ce m-ați mai numi înger cu păr galbîn, și eu m-aș fasoli.* ALECSANDRI, T. I 104.

FASOLÍCĂ s. f. Diminutiv al lui f a s o l e (**3**). *O bere excelentă... fasolică și ceapă.* CARAGIALE, O. VII 23.

FASÓN, *fasoane*, s. n. **1.** (Franțuzism) Felul cum e făcut un lucru, formă (a unei haine, a unei pălării); model, croială. *Vestit prin fasonul jiletcilor.* NEGRUZZI, S. I 238.

2. F i g. (La pl.; familiar) Nazuri, mofturi, fandoseală. *Mare sindrofie la cucoana Savastița; cu lăutari, cu danț... dar mai cu samă cu fasoane, cu priviri galișe.* HOGAȘ, DR. II 134.

FASONÁ, *fasonez*, vb. I. Tranz. **1.** A da o anumită formă unui lucru. V. f a s o n (**1**). *Perfecționarea industriei indigene cere... a introduce progresele maeștrilor și a meșteșugurilor celor care fasonează mai iute materiile primare.* I. IONESCU, M. 687. ✧ (Poetic) *Dunărea roade, mănîncă malurile albiei sale, cuplează, fasonează, modifică forma scoarței pămîntului pe unde trece.* BART, E. 124.

2. F i g. (Rar) A forma caracterul, personalitatea cuiva. *Analizînd pe artist din punctul de vedere fiziologic, psihologic, moral etc., vom da de mediul înconjurător, care a fasonat pe artist.* GHEREA, ST. CR. II 11.

FASONÁRE s. f. Acțiunea de a f a s o n a. *Fasonarea pieselor.* ✦ (În industria lemnului) Ansamblu de operații prin care arborii doborîți se transformă în produse comerciale.

FASONÁT[1] s. n. sg. Fasonare. *Fasonatul oțelului.* ✧ *Fasonatul puieților* = operația reducerii rădăcinilor și a lăstarilor unui puiet în vederea plantării.

FASONÁT[2], **-Ă**, *fasonați, -te*, adj. (Despre lucruri) Care a primit, căruia i s-a dat o anumită formă. *Fier fasonat. Lemn fasonat.*

FASONATÓR, -OÁRE, *fasonatori, -oare*, s. m. și f. Meseriaș care fasonează. *Fasonator în ceramică.*

FAST s. n. Lux, splendoare, măreție, pompă. [În Renaștere] *tot fastul decorativ, cum arhitectură, drapare, fundal rustic șcl., rămîneau pe a doua și a treia treaptă: acela era mare care zugrăvea un corp omenesc.* CARAGIALE, N. F. 117. *Aceștii, pe cai ageri, măreț vin împreună, Avînd... Și tuiuri de paradă cu trei cozi lungi de cal, Însemne de mărire și fast oriental.* ALECSANDRI, P. III 377.

FASTIDIÓS, -OÁSĂ, *fastidioși, -oase*, adj. (Franțuzism) Plicticos, neinteresant, anost. *Nu găsesc nimic mai fastidios decît de a lua prin descriere pe eroii unei poeme, de la cap și pînă la picioare.* MACEDONSKI, O. IV 51. *Într-un cadru restrîns, ca al unei epistole, ar fi fastidios a mă întinde mai mult asupra acestui subiect.* GHICA, S. 212.

FASTUÓS, -OÁSĂ, *fastuoși, -oase*, adj. Care este de un mare lux, plin de fast; splendid. *Stația* [de metro din Moscova] *în care am coborît întîia oară era construită din marmură albă și-ți dădea impresia unei fastuoase săli... a unui palat.* STANCU, U.R.S.S. 19. *Curtea activă și fastuoasă a lui Constantin-vodă.* ODOBESCU, S. I 254. ✧ (Poetic) *Funicularul acesta dintre Petrila și Aninoasa, purtînd cărbuni și lemne pe deasupra dealurilor și peste prăpăstii adînci, rămîne unul din lucrurile cele mai minunate, așa cum face să se întîlnească în aer, încrucișîndu-se în vecinătatea fastuoasă a norilor, pădurile de astăzi, cu acelea de acum cîteva milioane de ani.* BOGZA, V. J. 90.

— Pronunțat: *-tu-os*.

FASÚLĂ s. f. v. **fasole**.

FASÚLE s. f. v. **fasole**.

FÁSUNG, *fasunguri*, s. n. (Tehn.) Dulie.

FĂȘĂ, *feși* și *feșe*, s. f. **1.** Bucată lungă și îngustă de pînză (sau de alte țesături) cu care se înfășoară copiii mici. *Nani, nani, copilaș, Dragul mamei fecioraș! Că mama te-a legăna Și mama te-a căuta, Ca pe-o floare drăgălașă, Ca pe-un îngerel în față.* ALECSANDRI, P. P. 381. ✧ E x p r. **Din față** sau **în față** = din (sau în) pruncie, din (sau în) leagăn, din (sau în) vîrsta cea mai fragedă. *Încă din față se arătase ca un copil bun.* ▭ *Încă cît erați în față, săraci de maic-ați rămas.* CONACHI, P. 49. **Abia ieșit din față** = încă copil mic.

2. Fîșie lungă și îngustă de pînză foarte subțire (tifon) cu care se bandajează rănile.

FĂȘÍNĂ s. f. v. **fascină**.

FĂȘURĂ s. f. (Rar) Față. *Obiceiuri casnice care ne-au legănat în fașură.* RUSSO, S. 14.

FÁTA s. f. (Numai în e x p r.) **Fata morgana** — fenomen optic frecvent în regiunile calde, formă de miraj, în care imaginile obiectelor aflate la orizont apar

răsturnate, ca şi cum s-ar reflecta într-o apă; apa morţilor, v. apă. *Ca în faţa beduinului călător prin pustiul de nisip, începe să mi se ridice la depărtată zare fata morgana.* CARAGIALE, O. II 98.

FATÁL, -Ă, *fatali, -e,* adj. **1.** Care are urmări nenorocite. *Vei vedea cît de fatală-i duşmănia celorlalţi Cînd deasupra lor talentul ţi-a dat aripi să te-nalţi.* VLAHUŢĂ, O. A. 75. *O, noapte fatală! O, noapte cumplită!* ALEXANDRESCU, M. 40. ✦ Care pricinuieşte moartea. *După un fatal duel, A. Puşkin, poetul rus, a murit.* NEGRUZZI, S. I 336. ✦ Nefericit, nenorocit. *Sfîrşit fatal.*

2. De neînlăturat, inevitabil. *Lumea trecutului de prejudecăţi... a ajuns la finele evoluţiei ei fatale, ca toate alcătuirile omeneşti.* SADOVEANU, E. 18. *Toate relele ce sînt într-un mod fatal legate de o mînă de pămînt... Mult mai mult ţi vor atrage decît tot ce ai gîndit.* EMINESCU, O. I 136.

FATALÍSM s. n. Teorie idealistă după care dezvoltarea istorică este determinată de o forţă necunoscută, de soartă, de destin. *Fatalismul neagă rolul activ al maselor în istorie, considerînd că intervenţia omului în dezvoltarea societăţii este inutilă, că omul este o marionetă a legilor implacabile ale istoriei.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 9, 118.

FATALÍST[1], **-Ă,** *fatalişti, -ste,* adj. Care se referă la fatalism; care se întemeiază pe fatalism. *Concepţie fatalistă.* ▭ *Combătînd pe acei care negau caracterul obiectiv al legilor economice, I. V. Stalin a arătat totodată fundamentala greşeală a acelora care susţin teze fataliste, codiste, care neagă posibilitatea folosirii legilor, o dată cunoscute, în interesul societăţii.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 3-4, 52.

FATALÍST[2], **-Ă,** *fatalişti, -ste,* s. m. şi f. Persoană care crede în fatalitate.

FATALITÁTE, *fatalităţi,* s. f. **1.** (În superstiţii, religii şi concepţii idealiste) Ceea ce determină mersul lucrurilor şi viaţa oamenilor în mod prestabilit şi irevocabil; soartă, destin. ✦ Ceea ce este de neînlăturat, inevitabil. *Pentru poetul anonim... moartea este fatalitatea pe care o primeşte cu sufletul tare.* SADOVEANU, E. 16.

2. Concurs de împrejurări nenorocite. *D. Georgescu îndoieşte pasul... intră în parc; caută peste tot... Madam Georgescu — fatalitate! — nicăieri.* CARAGIALE, O. II 199.

FATALMÉNTE adv. În mod fatal, fără putinţă de a înlătura; inevitabil. *Orice scrii intră în calupul clasei tale; lira ta e deja pusă, fatalmente, în serviciul unei clase: a clasei din care faci parte.* IONESCU-RION, C. 43.

FÁTĂ, *fete,* s. f. **1.** (În opoziţie cu f e c i o r, b ă i a t) Persoană tînără de sex feminin, nemăritată. *Florica era fată îndrăzneaţă, pe cît era şi de frumoasă.* BUJOR, S. 27. *Vin cîntînd în stoluri fete De la grîu.* COŞBUC, P. I 47. *Peste capul blond al fetei zboară florile ş-o plouă.* EMINESCU, O. I 154. ✧ *Fată în casă* = fată tînără angajată pentru dereticatul camerelor şi alte treburi casnice, în afară de cele ale bucătăriei. *Jupîneasa Lina de la curte o spus prin sat că tată-tău s-ar fi lăudat că o să te bage şi pe tine fată-n casă la boieriu ceala.* BUJOR, S. 63. ✧ (În opoziţie cu n e v a s t ă şi f e m e i e) *Frunză verde, foaie lată, Pîn-eram la maica fată, Ori lucram, ori nu lucram, Tot draga maichii eram.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 176. *De la noi a treia casă Este-o fată ş-o nevastă.* id. ib. 394. ✧ *Fată mare* = fecioară; fată la vîrsta măritişului. *N-am putea duce l-alde biata Bălaşa ceva curmeie de viţă... zicea mama Arghirita către fata mare ce învîrtea mămăliga între genunchi.* DELAVRÂNCEA, S. 183. *De întîlnea pe drum neveste şi fete mari, cînta cîntece şăgalnice.* CREANGĂ, P. 108. *Rideam de dînsul că şede ca o fată mare, cu ochii plecaţi.* NEGRUZZI, S. I 63. *Fată bătrînă* v. b ă t r î n. ✧ Expr. **(Pe) cînd era bunica fată (mare)** v. b u n i c ă. ✧ Compus: (Astron.) **fata-cu-cobiliţa** v. cobiliţă.

2. (În raport cu părinţii) Fiică. *Ileana, fata lui Dumitru Ciulici, se culcase la uşa Nadinei, în odăiţa dintre dormitor şi sufragerie.* REBREANU, R. II 113. *Dar ca Săgeată de bogat Nici astăzi domn pe lume nu-i, Şi-avea o fată, — fata lui — Icoană-ntr-un altar s-o pui La închinat.* COŞBUC, P. I 53. *Să te găsesc sănătos! — Cale bună, fata mea, îi zise tată-său.* ISPIRESCU, L. 16. *Împăratul-Verde... sare de bucurie că i-a venit nepotul şi pe dată îl face cunoscut curţii şi fetelor sale.* CREANGĂ, P. 208. *Şede baba supărată Cu fata nemăritată.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 447. ✧ *Fata mamei* = nume dat fetelor alintate. *Pentru că era «fata mamei», se alinta cum s-alintă cioara-n laţ.* CREANGĂ, P. 283.

FATÍDIC, -Ă, *fatidici, -e,* adj. Profetic. [Muza lui Alecsandri] *se simte... în putere a deschide, prin rostul său fatidic, orizonturi de nemărginită mărire ţării noastre.* ODOBESCU, S. II 522.

FATUITÁTE s. f. (Franţuzism) Mîndrie arogantă, îngîmfare, înfumurare. [În proiectul satiric «Pustnicul»] *Eminescu vrea să picteze fatuitatea societăţii dominante din jurul anului 1840, care-şi petrece viaţa în baluri fastuoase.* CONTEMPORANUL, S. II, 1950, nr. 170, 5/5. *Tinerii scriitori din ţară se mărginesc a cutriera lumea romînească... ţinînd şezători literare, nişte inocente sporturi, — fatuitate juvenilă.* CARAGIALE, O. VII 233.

— Pronunţat: *-tu-i-.*

FAŢÁDĂ, *faţade,* s. f. Fiecare din părţile exterioare verticale ale unei clădiri sau ale unui monument; (prin restricţie) partea din faţă a unei clădiri, unde se găseşte intrarea principală. *Crepul de doliu a îmbrăcat toată faţada casei.* ANGHEL, PR. 65. ✧ L o c. a d j. **De faţadă** = de ochii lumii, de formă.

FÁŢĂ, *feţe,* s. f. **I. 1.** Partea anterioară a capului omului; chip, figură. *Faţa îi era deschisă, ochii mari, limpezi; fruntea largă îi era plină de zbîrcituri, pînă către creştetul gol al capului.* CAMILAR, TEM. 15. *Parcă te-ai cam aburit la faţă, nu ştiu cum.* CREANGĂ, P. 163. *Iar faţa ei frumoasă ca varul este albă.* EMINESCU, O. I 88. *Cînd mă uit în faţa lui, Parcă-i spuma laptelui!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 37. ✧ L o c. a d v. **În faţă** = (uneori în opoziţie cu î n s p a t e, î n u r m ă, î n d r e a p t a, î n s t î n g a etc.) înainte. *În zadar flamura verde o ridică înspre oaste, Căci cuprinsă-i de pieire şi în faţă şi în coaste.* EMINESCU, O. I 148. *Sfîrşind această deşănţată cuvîntare... se întoarnă spre norod, în faţă, în dreapta şi în stînga.* NEGRUZZI, S. I 149. ✧ L o c. p r e p. **În faţa** (cuiva sau a ceva) = înaintea (cuiva sau a ceva). *Căruţa era împodobită cu pietre nestemate de sclipeau în faţa soarelui ca cine ştie ce lucru mare.* ISPIRESCU, L. 38. *Ivan dezleagă turbinca în faţa tuturor.* CREANGĂ, P. 306. *Şi mii de suvenire mă-ncungiură-ntr-o clipă În faţa unui tainic şi drăgălaş portret.* ALECSANDRI, P. A. 111. (Învechit) **În faţă cu** = de cealaltă parte (a unei despărţituri, a unui hotar, a unui obstacol etc.). *Haidar-Paşa este numele unui cîmp lat şi frumos ce se găseşte în Asia... în faţă cu Stambulul.* ALECSANDRI, P. P. 109. ✧ **Din faţă** = a) (l o c. a d v.) dinainte. (E x p r.) **A(-i) cînta (cuiva) cucul din faţă** = a se lăsa cîştigat de mijloace necinstite; (în superstiţii) a-i merge bine. *Dac-ar fi pretutindene tot asemene judecători ce nu iubesc a li cînta cucul din faţă... cei ce n-au dreptate n-ar mai năzui în veci şi în pururea la judecată.* CREANGĂ, A. 150; b) (l o c. a d j.; uneori în opoziţie cu d i n d o s) de dinainte. *Privirea lui căzu din întîmplare asupra ferestrei din faţă.* NEGRUZZI, la TDRG. ✧ L o c. p r e p. **Din faţa** = dinaintea (cuiva sau a ceva). *Vartolomeu Diaconu înţelese din surîsul trist şi absent că omul din faţa lui este, din cine ştie ce tăinuite pricini, un nefericit.* C. PETRESCU, A. 283. ✧ **De faţă** = a) (l o c. a d v.;

învechit) fără înconjur, sincer, făţiş. *Mihai-vodă... le răspunse îndată de faţă «că el nu va lăsa Ardealul».* BĂLCESCU, O. II 275; b) (loc. adv.; învechit) în prezenţa cuiva. *Toată dorinţa-me este... să mă întorc în Moldova şi să-ţi pot zice de faţă că sînt al d-tale pre plecat şi supus fiu.* KOGĂLNICEANU, S. 76; c) (loc. adv.; învechit; în legătură cu verbe ca «a se lupta», «a se bate», «a se lovi») în luptă dreaptă, piept la piept. *Nemernicii nu se bat de faţă.* ISPIRESCU, M. V. 50. *Buzeştii, mai căpătînd ajutor de oaste de la Mihai, le ieşiră întru întîmpinare şi se loviră de faţă.* BĂLCESCU, O. II 49; d) (loc. adj.; cu sens temporal, în opoziţie cu trecut sau viitor) prezent, actual. *De la asta atîrnă soarta ta de faţă şi viitoare.* NEGRUZZI, S. I 230. *Această ochire* [asupra istoriei] *ne va da înţelegerea revoluţiilor ei de faţă şi a revoluţiilor ei viitoare.* BĂLCESCU, O. II 11. (Expr.) **A fi de faţă** = a fi prezent, a asista. *M-am rugat de vecinul meu, ăsta, care e de faţă.* ISPIRESCU, L. 180. (Eliptic) *Fetele împăratului, întîmplîndu-se de faţă... li s-au făcut milă.* CREANGĂ, P. 208 ✧ Loc. prep. **De faţă cu** (cineva) = în prezenţa (cuiva). *Poţi să-mi vorbeşti de faţă cu prietenul meu.* **Faţă cu** (sau **faţă de**) (cineva sau ceva) = a) în raport cu..., în ceea ce priveşte... *În toată purtarea ei faţă cu Radu punea un fel de căldură.* VLAHUŢĂ, N. 15. *State mai bătrîne şi puternice nu-şi stăpînesc expresia unei făţişe invidii faţă cu succesele noastre.* CARAGIALE, N. F. 78. *Veţi plăti cu capul obrăznicia ce aţi întrebuinţat faţă cu mine.* CREANGĂ, P. 263; b) pentru. *Dragoste faţă de patrie;* c) avînd în vedere. *Faţă de concluziile trase, nu mai am nimic de adăugat.* ✧ Expr. **Faţă-n faţă** = unul către altul, unul înaintea altuia (în imediata apropiere). *Se aşezară faţă-n faţă la masă; între ei, lampa scotea un fir de fum negru.* CAMILAR, TEM. 10. *Şi în buimăceala ceea, trezîndu-se cu Ion faţă-n faţă, unde nu se încinge între dînşii o bătaie crîncenă.* CREANGĂ, A. 112. *Eu departe, el departe, Un deal mare ne desparte; Şi nici apa nu mă lasă Să fiu cu el faţă-n faţă!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 128. **A scăpa cu faţa curată** = a scăpa fără ruşine, fără a o păţi, dintr-o situaţie anevoioasă. *Calul spuse fetei cu ce tertipuri îmblă tată-său să-i încerce bărbăţia şi o povăţui ce să facă ca să scape cu faţa curată.* ISPIRESCU, L. 16. **A da faţă** (cu cineva) v. da. **A face faţă** (cuiva sau la ceva) = a rezista, a ţine piept. *Dar nu ştii cît ne costă seratele lor? Cu ce să mai fac faţă acestor risipe!* DELAVRANCEA, S. 111. **A pune** (oameni sau lucruri) (de) **faţă** (sau **faţă-n faţă**) = a pune în prezenţă, a aşeza alături pentru a stabili o comparaţie sau a trage o concluzie; a confrunta. *A fost pus faţă cu pîrîtul.* ▭ *Punînd faţă în faţă nevinovăţia copiilor şi soarta lor tragică, autorii şi regizorul au făcut din această tristă şi dezolantă seară de Crăciun... un adevărat simbol al vieţii... oamenilor simpli.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 384, 4/2. *Mă rog ţie, cine e măgarul ăsta, aş vrea să-l ştiu... De ce să nu mi-l spui, dacă zici că mi-eşti amic sincer? — Ca să mă pui de faţă?... N-am poftă.* CARAGIALE, O. II 127. **A fi** (sau a **se întîmpla**) **faţă** (la ceva sau undeva) = a fi prezent, a asista (la ceva), a fi martor. *Faţă la nuntă au fost: fiarele pădurii, copacii cei măreţi.* ISPIRESCU, L. 388. *Ce viclenie! Să mă uite pentru că nu mai sînt faţă!* NEGRUZZI, S. I 66. **A spune** (cuiva) **în faţă** = a spune cuiva în mod direct, deschis, lucruri neplăcute. *I-am spus în faţă tot ce gîndesc despre el.* **A spune pe faţă** = a spune sincer, fără înconjur. *Spune-mi lucrurile pe faţă.* **A (se) da pe faţă** = a (se) descoperi, a (se) demasca. *Spînul, văzînd că i s-a dat vicleşugul pe faţă, se răpede ca un cîne turbat la Harap-Alb.* CREANGĂ, P. 278. **A lucra pe faţă** = a lucra fără ascunzişuri, deschis, cinstit. [Mihai] *umbla cu ,inima deschisă, lucra pe faţă şi fără vicleşug.* ISPIRESCU, M. V. 56. **A-şi întoarce faţa** (**de la cineva** sau **de către cineva**) = a abandona (pe cineva), a nu mai vrea să ştii de cineva. *Nu vor să-şi mai cunoască fraţii, îşi întoarce faţa de către ei.* SADOVEANU, B. 107 **A privi** (pe cineva) **în faţă** = a privi drept în ochi, deschis. *Fără să-l privească în faţă, scoase cămaşa împăturită a dosarului din buzunar.* C. PETRESCU, A. 357. **A privi** (sau **a vedea, a zări** etc. pe cineva) **din faţă** = a privi, a vedea etc. în întregime figura cuiva. **A-l prinde la faţă** = a-i sta bine (cuiva) o haină, o rochie etc. ✦ Expresie a figurii; mină, fizionomie. V. mutră. *Faţă acră. Faţă înviorată.* ▭ *Cosciugul era purtat de juni nobili şi înconjurat de toţi boierii romîni... Apoi venea Mihai însuşi cu faţa întristată.* BĂLCESCU, O. II 260. ✧ Expr. **A schimba feţe** sau **a face feţe-feţe** = a te simţi foarte încurcat la auzul sau la vederea unor lucruri care te pun într-o situaţie neplăcută. *Se înfuriase de tot şi schimba numai feţe.* SBIERA, P. 114. *Musafirii şi mai ales musafirele făceau haz; iar bietul Kir Ianulea... făcea feţe-feţe.* CARAGIALE, O. III 35. *Ivan atunci lasă capul în jos şi, tăcînd, începe a face feţe-feţe.* CREANGĂ, P. 318. *Ea îndată schimbă feţe, Ţipă cu de spaimă glas.* VĂCĂRESCU, P. 169. **A prinde faţă** = a se întrema după boală. ✦ Obraz. *Gerul... pe feţe de copile înfloreşte trandafirii.* ALECSANDRI, P. A. 113. *Iară faţa mi-o voi da La Turda la rumenele, Părul la făcut inele.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 236.

2. Partea dinainte a corpului omenesc. *Baba se culcă pe pat, cu faţa la părete.* CREANGĂ, P. 6. *Între făclii de ceară, arzînd în sfeşnici mari, E-ntinsă-n haine albe, cu faţa spre altar, Logodnica lui Arald.* EMINESCU, O. I 88. *Slăbindu-i puterile, au căzut cu faţa la pămînt.* DRĂGHICI, R. 42. *A pus faţa la pămînt Şi n-a pus-o să-nflorească, Ci-a pus-o să veştejească.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 148. ✧ Expr. **A da dos la faţă** v. dos. **A sta faţă** = a se împotrivi, a rezista, a ţine piept (unei primejdii). *Iară Ercule se întorcea într-un călcîi şi sta faţă totdauna unde era primejdia mai mare şi războiul mai înverşunat.* ISPIRESCU, U. 52.

3. (Adesea determinat prin «de om» sau «pămînteană») Om. *Îndată vin vreo douăzeci de zîne... şi încep a-l întreba: Cum ai cutezat tu, faţă pămînteană, să întri-n ţara noastră?* RETEGANUL, P. II 12. *Şarpele, neputîndu-se sui iar în nouri, fuge prin munţi şi, îndată ce-l vede faţă de om, piere.* ŞEZ. I 244.

4. (Învechit) Persoană, personaj. *Faţă bisericească.* ▭ *În casa acestor naşi regăseam... înalte feţe bucureştene.* GALACTION, O. I 13. *Am mai îmblat eu c-o mulţime de cucoane, cu maice boieroaice şi cu alte feţe cinstite.* CREANGĂ, P, 115. *7200 de galbini de la mai multe feţe, pentru deosebite posturi şi cinuri.* ALECSANDRI, T. 1354.

II. 1. Partea suprafeţei unui corp, mărginită de muchiile lui. *Cubul are şase feţe.* ✧ Expr. **(Om** sau **taler) cu două feţe** = (om) făţarnic, ipocrit.

2. (Mai ales despre ape şi despre pămînt; uneori în opoziţie cu fund) Suprafaţă. *Rar un pescăruş vînăt filfîia pe deasupra: parcă pierduse ceva pe Moldova, şi acuma umbla cercetînd cu luare-aminte faţa undelor.* SADOVEANU, O. V 61. *Buzduganul... căzînd jos, cu mare străşnicie, s-a cufundat în fundul pămîntului... — Ia zvîrle-l şi tu acum... — L-oi zvîrli eu, nu te îngriji; dar scoate-l mai întîi la faţa pămîntului.* CREANGĂ, P. 56. *Apele-ncreţesc în tremur străveziile lor feţe.* EMINESCU, O. I 142. *Dar vîntul crunt deodată, suflînd cu vijelie, Schimbă a mării faţă în munţi îngrozitori.* ALECSANDRI, P. A. 71. ✧ Expr. **Pe faţa pămîntului** v. pămînt. **La faţa locului** = acolo unde s-a întîmplat ceva. *Cocostîrci, pe catalige, Vin la faţa locului.* TOPÎRCEANU, S. A. 64. *Prea luminatul Bogdan s-a făgăduit că va merge însuşi la faţa locului.* DELAVRANCEA, A. 66. *Li s-au zis să facă cercetare la faţa locului.* NEGRUZZI, S. I 226.

3. Înfăţişare, aspect. *Grădinile în mii de feţe În cinstea voastră înfloresc.* CERNA, P. 14. *Grîuleţul lui de vară De departe că-nverzea, Iar d-aproape-ngălbenea, Faţă de copt îşi făcea.* TEODORESCU, P. P. 142. ✧ Fig. *Cărţile binefăcătoare ale culturii adevărate sînt... singu-*

rele care au schimbat fața lumii. SADOVEANU, E. 23 ✦ Partea de deasupra, exterioară, aleasă a articolelor alimentare, îndeosebi expuse spre vînzare. *Fața mărfii.*

4. Culoare. *Suspinînd privea balconul Ce-ncărcat era de frunze de ți spînzur' prin ostrețe Roze roșie de Șiras și liane-n fel de fețe.* EMINESCU, O. I 152. *Înlăuntru erau grămădite o mulțime de tinere... gătite și împodobite cu toate fețele curcubeului.* ODOBESCU, S. I 384. *Leac pentru închiderea feții părului.* PISCUPESCU, O. 317. ✧ Expr. **La ieși** (unei pînze, unei stofe) **fața** (**la soare, la spălat, A purtat** etc.) = a se decolora. (Mai ales despre mătăsuri) **A face** (sau **a juca**) **fețe-fețe** = a schimba culorile (cînd mătăsurile sînt mișcate).

5. (În opoziție cu reversul, dosul) Partea lustruită, poleită etc. a unui obiect. *Stofă cu două fețe.* ✧ *Față de plapumă* = partea de deasupra a plăpumii (opusă celeilalte părți pe care se pune cearșaful). ✧ Expr. **A juca** (cu cărțile) **pe față** = a-și arăta deschis gîndurile și intențiile a nu ascunde nimic. **A da față unui lucru** = a-l lustrui, a-l polei, a-l netezi. ✦ Partea din afară a unei haine îmblănite. *Am cumpărat stofă pentru față.*

6. (Adesea determinat prin «de masă» sau, mai rar, «mesei») Material anume țesut sau cusut, folosit spre a acoperi masa. *Tovarășul meu îmi prinse mîna peste fața albă a mesei și mi-o strînse încet.* C. PETRESCU, S. 152. *Două fețe de masă bune, vrîstate.* SEVASTOS, N. 46. *Mesele însă erau goale-goluțe... nici furculițe, linguri, ba nici fețe nu erau pe mese.* RETEGANUL, P. II 15. ✦ (Adesea determinat prin «de pernă») Învelitoare de pînză în care se îmbracă perna.

7. Fiecare dintre cele două părți ale unei foi de hîrtie; pagină. *O hîrtie scrisă pe toate fețele.* CREANGĂ, A. 157. *Scriu franțuzește... fără a face mai mult decît șepte-opt greșale pe față.* NEGRUZZI, S. I 9.

8. Fațadă. *Acolo între petre se află o bortă mare, ca fața unei case.* ȘEZ. V 8.

9. (Numai în expr.) *Fața dealului, a muntelui* etc. = partea dealului sau a muntelui întoarsă spre soare sau spre miazăzi. *Fața soarelui* (sau *a lunii, a vîntului, a focului)* = locul unde bate soarele (sau luna, vîntul, focul); bătaia soarelui (a lunii, a vîntului sau a focului). *Să-i spulberăm dară precum se spulberă praful înaintea feței vîntului.* ISPIRESCU, M. V. 22. *Codrul... troienindu-și frunza toată, Își deschide-a lui adîncuri, fața lunei să le bată.* EMINESCU, O. I 83. *Se topește ceara de fața focului.* TEODORESCU, P. P. 360.

FAȚÉTĂ, *fațete,* s. f. **1.** Diminutiv al lui față (II 1).

2. Fiecare dintre fețele șlefuite ale unei pietre prețioase, ale unei sticle, ale unui metal etc. ✧ *Ochi cu fațete* = ochi ai insectelor și ai altor artropode, compuși din numeroși ochi simpli.

3. (Numai în expr.) **Fațetă de cuțit** = teșitură a muchiei tăietoare la cuțitele de prelucrare prin așchiere.

4. (Tipogr.) Placă de fontă cu suprafața brăzdată de șanțuri paralele, în care sînt introduse șipci de lemn pentru fixarea cu ținte a plăcilor de stereotipie.

FÁUN, *fauni,* s. m. (Mitol. romană) Zeu al cîmpiilor, munților și pădurilor și protector al turmelor, înfățișat de obicei ca un om cu coarne și cu picioare de țap. V. satir. *Pe jgheabul verde al cișmelei, un faun rustic c-o naiadă S-au prins de vorbe și de glume.* MACEDONSKI, O. I 63.
— Pronunțat: *fa-un.*

FÁUNĂ, *faune,* s. f. Totalitatea speciilor de animale dintr-o anumită regiune (țară, continent etc.) sau dintr-o anumită epocă geologică. *Fauna Munților Carpați. Faună alpină. Faună marină.* ▭ *Peste trei sferturi din speciile de animale din fauna lacului Baical se întîlnesc numai aci și nicăieri în altă parte a lumii.* BIOLOGIA 137. *Fiecare continent sau zonă posedă o faună caracteristică.* FAUNA R. P. R. VIII, 33. *Scoici, melci, lipitori și șerpi, întreaga faună fără număr, fiica mîlului primordial, se frămîntă într-o monstruoasă bucurie subt tremurul ploii de primăvară.* SADOVEANU, N. P. 74.
— Pronunțat: *fa-u-.*

FÁUR[1] s. m. (Regional și poetic) Februarie, făurar[1]. *Cruntul muget e viscolul din faur.* COȘBUC, P. II 185.
— Pronunțat: *fa-ur.*

FÁUR[2], *fauri,* s. m. (Regional și arhaizant) Fierar. *Faurul să meșteșugească o criță moale.* SADOVEANU, N. F. 77. *Deci să porunceți domnia-ta faurilor să bată degrabă o sută douăzeci de potcoave.* id. F. J. 426. *Acest faur, fiind cel mai meșter de pe pămînt, era și năzdrăvan.* ISPIRESCU, L. 220. ✧ (Poetic) *Și albinele-aduc miere, aduc colb mărunt de aur, Ca cercei din el să facă cariul, care-i meșter faur.* EMINESCU, O. I 87.
— Pronunțat: *fa-ur.*

FAUR-MÁUR s. n. Meșter-grindă.

FAVOÁRE, *favoruri,* s. f. Avantaj acordat cuiva cu preferință față de alții, dovadă deosebită de bunăvoință față de cineva; hatîr. V. concesie. *Acum sîntem prieteni, îți pot cere o favoare.* IBRĂILEANU, A. 138. ✧ (Ieșit din uz) *Bilet de favoare* = bilet de intrare gratuit sau cu reducere la un spectacol. ✧ Expr. **În favoarea** (cuiva) = în avantajul, în folosul, de partea (cuiva). *Fiecare nou succes al marelui popor chinez aduce în mod firesc după sine o schimbare a raportului de forțe pe arena internațională în defavoarea imperialismului și în favoarea socialismului.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 12, 67.
— Pronunțat: *-voa-.* — Variantă: (învechit) **favór** (ALECSANDRI, T. 1103, NEGRUZZI, S. I 143, ALEXANDRESCU, M. 80) s. n.

FAVÓR s. n. v. **favoare.**

FAVORÁ, *favorez,* vb. I. Tranz. (Învechit) A favoriza. *Prea rareori norocul ridică pre un om Pe aripile sale suindu-l la grad nalt; Și dacă favorează mai mult pe oarecare, Nu stă-ndelung statornic.* NEGRUZZI, S. II 252.

FAVORÁBIL, -Ă, *favorabili, -e,* adj. **1.** (Despre acțiuni, fenomene, împrejurări etc.) Priincios, prielnic, avantajos. *Timp favorabil pentru ascensiuni.* ▭ *Toate popoarele sînt însetate de o pace trainică și există posibilități favorabile pentru slăbirea continuă a încordării internaționale.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2860.

2. (Despre persoane) Dispus în favoarea cuiva; binevoitor. *Foarte rar... se mai numea cîte un domn pămîntean, dar și aceștia, nestatornici în domniile lor, ca să înlăture intrigile și să-și facă favorabili pre miniștrii Porții, imitau politica grecilor.* NEGRUZZI, S. I 277.

FAVORÍT[1], *favoriți,* s. m. (Mai ales la pl.) Barbă care încadrează figura, de o parte și de alta a obrazului, lăsînd bărbia liberă. V. barbete. *Fură chemați și domnitorii romîni. Erau amîndoi rași, căci Aristarchi ținuse tot timpul bărbierul după el și în ultima clipă îi convinsese să-și dea jos favoriții.* CAMIL PETRESCU, O. I 220. *E în stare a se bolnăvi dacă ar vedea că un fir de păr dintr-un favorit e mai lung decît celălalt.* NEGRUZZI, S. I 64. *La 1828 apucă din nou fracul, își lăsă favoriți mari și barbetă.* id. ib. 71.
— Pl. și: (s.n.) *favorite* (DUNĂREANU, CH. 197, CREANGĂ, A. 61).

FAVORÍT[2], **-Ă,** *favoriți, -te,* adj. Preferat, predilect. *Am să-i cînt bucata lui favorită la pian.* CAMIL PETRESCU, T. II 48. *Acolo mi-am găsit În iarbă Culcușul favorit.* TOPÎRCEANU, S. A. 45. *Nu trebuie să cerem de la vînători o aprețuire rece și nepărtinitoare... a izbînzilor ce se ating de arta lor favorită.* ODOBESCU, S. III 48.

FAVORÍT[3], **-Ă,** *favoriți, -te,* s. m. și f. **1.** Persoană iubită cu predilecție de cineva. *Băiatul cel mic era favo-*

ritul mamei. ✧ (Poetic) *Tu care-i fost din pruncie al muzelor favorit.* ALEXANDRESCU, P. 47.

2. (În moravurile societăților bazate pe exploatare) Persoană care se bucură de protecția deosebită a unui suveran sau a unui om influent și care trage profituri de pe urma acestei situații. *Iar lupul mîncător Se făcu favorit Și ministru la oi.* ALEXANDRESCU, P. 126. ✧ (La feminin) Amantă a unui monarh. V. curtezană. *Văzuse adesea pe... Diana de Poitiers, favorita regelui și adevărata stăpînă a Franciei.* ODOBESCU, S. III 57.

3. Cal despre care se crede că are cele mai multe șanse de cîștig la o cursă.

FAVORITÍSM, *favoritisme,* s. n. Acordare abuzivă și nemeritată de favoruri, de avantaje, din partea unor persoane suspuse, pe baza unor preferințe sau interese personale, familiale etc. *Se indignau împotriva actelor de favoritism și imoralitate.* PAS, Z. III 273. *A venit momentul ca, mai ales în școală... noi romînii să încetăm o dată cu nenorocita sistemă a favoritismului, a îngăduielii, a hatîrului.* CARAGIALE, O. II 173.

FAVORIZÁ, *favorizez,* vb. I. Tranz. 1. (Despre fenomene, evenimente, acțiuni etc.) A fi favorabil, a fi prielnic, a înlesni. *Lumina, căldura și umezeala favorizează creșterea plantelor.* ▭ *Activistul pe tărîmul științei, învățămîntului, culturii poate avea o orientare justă în activitatea sa numai situîndu-se hotărît pe poziția ideologiei clasei muncitoare, numai călăuzindu-se fără rezerve după principiile materialismului dialectic și istoric, aceasta fiind unica poziție care favorizează progresul științei și culturii.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 339, 1/1. *Această robie* [a gloatelor] *nu putu însă fi complectă decît prea tîrziu, din pricina turburărilor țării care favorizau oarecît pe țărani, dîndu-le prilej a rătăci dintr-o parte a țării într-alta și operînd astfel o adeasă strămutare în stări.* BĂLCESCU, O. I 139.

2. (Despre persoane sau colectivități) A sprijini, a da concurs, a ocroti (uneori în mod abuziv). *Cîte vițiuri s-au strecurat în frumoasa noastră țară subt ocrotirea unui guvern... care favoriza patimile!* NEGRUZZI, S. I 288.

FAZĂN, *fazani,* s. m. Pasăre din familia galinaceelor, al cărei bărbătuș se deosebește printr-un penaj frumos colorat și printr-o coadă lungă; are carnea foarte gustoasă *(Phasianus). Lîngă păpușa japoneză a fazanului roșu și-a desfăcut păunul splendorile.* ARGHEZI, P. T. 105. *O pereche de fazani cu penele aurii.* ODOBESCU, S. III 138.

FÁZĂ, *faze,* s. f. Fiecare din perioadele distincte în dezvoltarea unui proces din natură sau din societate; etapă. [Filimon] *a studiat și a urmat dezvoltarea ciocoiului și a cercetat sub toate fazele această clasă cu scalpelul spiritului său investigator.* GHICA, S. A. 81. *Poezia poporală este întîia fază a civilizației unui neam.* RUSSO, O. 166. ✧ (Chim.) Fiecare dintre părțile omogene (solidă, lichidă, gazoasă) care alcătuiesc un sistem fizic eterogen și se pot separa unele de altele prin metode fizice. *Apa constituie faza lichidă a unei soluții coloidale.* ✧ Fiecare din aspectele succesive pe care le iau luna și unele planete, după poziția pe care o au față de pămînt și de soare, în decursul mișcării lor de revoluție. *Fazele lunii.*

FĂ interj. (Și în forma *fa;* popular) Termen cu care cineva se adresează unei persoane de sex feminin. *Fa, Oană, ție ți-e lene. Oana: Ba.* DELAVRANCEA, A. 7. *Și unde le duci? — Ia auzi, unde le duc! acasă, fă, ție și copiilor.* ISPIRESCU, L. 268. *Vidro fa, nevastă rea!* ALECSANDRI, P. P. 100.

— Variantă: **fa** interj.

FĂCĂLÉȚ, *făcălețe,* s. n. Lemn în formă de băț, fără muchii, lung și subțire, care se întrebuințează mai ales la mestecatul mămăligii. *Tăuneasa prinse a scociorî cu făcălețul... — Vezi, lele, să faci mămăliga cum trebuie.* CAMILAR, TEM. 300. *Înaintea vetrei, păzind ceaunul cu mămăligă, Irina începu să plîngă... Mama Zoița îi smuci făcălețul din mînă.* BUJOR, S. 74. *Irina lăsă făcălețul în mîna mă-sei.* DELAVRANCEA, S. 183.

FĂCĂLITOÁRE, *făcălitori,* s. f. Lingură mare, cu găvanul găurit, folosită la stînă pentru separarea urdei de zer.

FĂCĂLUÍ, *făcăluiesc,* vb. IV. Tranz. (Regional) A amesteca, frecînd și zdrobind (cu o lingură de lemn) unele legume fierte, îndeosebi fasolea, pentru a le face pireu.

FĂCĂLUÍT, -Ă, *făcăluiți, -te,* adj. (Regional, despre unele legume fierte, mai ales despre fasole) Zdrobit, frecat, făcut pireu. V. sleit. *Fasole făcăluită.* ✧ Fig. *Mi-o zdrobit calu toate oasele-n mine... știi? parcă-s făcăluită.* ALECSANDRI, T. 602.

FĂCĂTÓR, -OÁRE, *făcători, -oare,* adj. (Urmat de determinări introduse prin prep. «de») Care face, care creează, realizează, săvîrșește, lucrează, execută (ceva). *Domnul bău din apă și-și spălă fața sa cea sfîntă și luminată și mînele sale făcătoare de minuni.* EMINESCU, N. 16. ✧ (Substantivat) *I-am spus că sînt dogar, făcător de butoaie.* SAHIA, N. 80. ✧ Compuse: (substantivat) **făcător-de-bine** = binefăcător. *Luară trupul cel împietrit al făcătorului lor de bine.* ISPIRESCU, L. 118; **făcător-de-rele** = răufăcător. *Era odată un făcător-de-rele cu numele Andrei.* GALACTION, O. I 249.

FĂCĂTÚRĂ, *făcături,* s. f. (În superstiții) Fermecătură, vrajă, fapt; mijloc întrebuințat de vrăjitoare. *Și-i era necaz, De slăbea... ca de-o făcătură.* COȘBUC, P. I 252. *Căci din vrăjitură Și din făcătură Ierbile topite Vis îi vor trimite, Visuri dulci și bune.* id. ib. II 149. ✧ Expr. **Parcă-i (sau gîndeai că-i) făcătură** = parcă-i lucru vrăjit (se spune cînd ceva nu izbutește cu nici un chip). *Și văduva Lenca vedea cum lada i se golește de negoț, dar fără nici un spor, căci, parcă era făcătură, abia tîrguia cît să aibă de cheltuială.* POPOVICI-BĂNĂȚEANU, V. M. 105. *Începu a bate pe la ușile oamenilor să-l lase de mas. Dar gîndeai că-i făcătură; unul nu-i răspundea, altul nu voia să-l lase.* RETEGANUL, P. I 11.

FĂCĂU, *făcaie,* s. n. Roată de moară cu fus vertical. *De sub făcău* [apa] *se scurgea în spumegai de sînge.* GALACTION, O. I 44. *Sînt secole de cînd țăranii din munte întrebuințează... pentru măcinatul grînelor, morile cu roate așezate de-a curmezișul (roate cu căuțe sau făcaie).* ODOBESCU, S. II 107. ✧ Moară mică, întrebuințată pe apele de munte, avînd o astfel de roată. *Premiile expoziției regionale din Focșani... Mențiune onorabilă... pentru un făcău în miniatură.* I. IONESCU, P. 555.

FĂCLÍE, *făclii,* s. f. 1. Lumînare mare de ceară. *Era împodobită numai cu aur, cu petre nestemate și cu făclii de jur împrejur, ce ardeau în niște sfeșnice de aur.* ISPIRESCU, L. 237. *Ne așteaptă omul împăratului cu masa întinsă, făcliile aprinse și cu brațele deschise.* CREANGĂ, P. 251. *O făclie e înfiptă într-un stîlp de piatră sură.* EMINESCU, O. I 50. *Nu mă poci apropia... De para făcliilor, De fumul tămîilor, De mirosul florilor.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 514. ✧ Fig. *Se afundă iar în întunericul pădurii și printre făcliile pe care soarele le turna, întoarse cu flăcările în jos.* GALACTION, O. I 46. *Brazi și păltinași I-am avut nuntași, Preoți, munții mari, Paseri, lăutari, Păserele mii, Și stele făclii.* ALECSANDRI, P. P. 2. ✧ Fig. Flacără, văpaie, căldură. *Vin's-aprinzi a ta simțire La a dragostei făclie.* ALECSANDRI, P. I 191.

2. Fig. Forță aducătoare de libertate, de adevăr, de cultură. V. far. *Mai viu ca oricînd strălucește astăzi măreața făclie a socialismului internațional, făclia lui Marx-Engels-Lenin-Stalin.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2563.

FĂCLIÉR, *făclieri*, s. m. (Rar) Purtător de făclii. (Fig.) *Idealul urmărit de ei, părăsind glodurile natale, n-a fost ca să se ridice pentru a fi făclierii celor rămaşi în glod.* CAMILAR, N. I 244. *Voi, tineri clăditori şi făclieri, Pieptiş aţi spart tunel prin negrul ieri.* TOMA, C. V. 392.
— Pronunţat: *-cli-er.*

FĂCLIOÁRĂ, *făclioare*, s. f. Diminutiv al lui făclie. *Cu făclioara pe-unde treci, Dai zare negrelor poteci În noaptea negrului pustiu.* COŞBUC, P. I 148. *Făclioare-aprinse Candele nestinse.* TEODORESCU, P. P. 25.
— Pronunţat: *-cli-oa-.*

FĂCLIÚŢĂ, *făcliuţe*, s. f. Făclioară. *Se şi zăresc noaptea nişte făcliuţe mititele lovindu-se una-n alta.* SBIERA, P. 316. *Mulţimea sătenilor, toţi cu făcliuţele de paşte aprinse.* CARAGIALE, S. 154.
— Pronunţat: *-cli-u-.*

FĂCÚT[1] s. n. Acţiunea de a face şi rezultatul ei. **1.** Săvîrşire, îndeplinire, facere (1). *Arendaşul îşi cumpărase trăgători şi-şi tocmise argaţi cu luna pentru făcutul sămănăturilor de primăvară.* SANDU-ALDEA, D. N. 226. **2.** (Cu privire la mîncări) Pregătire, preparare, gătit. *Naşa avea... priceperea ei în făcutul plăcintelor cu brînză.* PAS, Z. I 175. **3.** Confecţionare. *Croitorul acesta îmi cere prea mult pentru făcutul hainelor.* **4.** (În superstiţii) Fermecare, farmec, făcătură, fapt. *Să afle niscaiva leacuri care să le desfacă făcutul stîrpiciunii lor.* ISPIRESCU, L. 160. ◇ Expr. **Parcă-i un făcut** = parcă-i lucru vrăjit. *Ori de cîte ori viu pînă la d-ta, cazi: parcă-i un făcut.* DELAVRANCEA, S. 150. **5.** Destin, soartă. *E un trist făcut ca pe pămînt destinele plămădite din prea multă poezie să fie fragile ca vasele de Sèvres.* GALACTION, O. I 111.

FĂCÚT[2], **-Ă,** *făcuţi, -te*, adj. **1.** (Peiorativ, despre băuturi) Falsificat, dres. *De vinul făcut te doare capul.* **2.** (În superstiţii, în expr.) **Lucru făcut** sau **boscoană făcută** = farmec, vrajă. **Parcă-i (un) lucru făcut** = parcă-i făcătură, lucru vrăjit. *Pare că era un lucru făcut: Acel cineva care lua merele îşi bătea joc şi de împăratul şi de toţi paznicii lui.* ISPIRESCU, L. 73. **3.** (Familiar) Beat, afumat, cherchelit.

FĂGÁŞ, *făgaşuri* şi *făgaşe*, s. n. Urmă săpată de apele de ploaie sau lăsată în pămîntul moale de roţile unui vehicul şi rămasă după întărirea pămîntului. *Apa fuge şiroaie pe făgaşurile drumurilor, scurgîndu-se în şanţuri.* SAHIA, N. A. 49. *Roatele briştei tăiau făgaşe subţiri pe iarba plăpîndă a pămîntului jilav.* ODOBESCU, S. I 381. ✦ Fig. Direcţie, drum. *Întîmplarea care-l scosese din făgaşul obişnuit îl zdruncinase tare.* SADOVEANU, O. III 580. *Înţelegînd că discuţia s-a împotmolit, căută să-i schimbe făgaşul.* REBREANU, R. I 41.
— Variante: **hăugáş** (ALECSANDRI, T. 1205), **ogáş** (I. IONESCU, M. 36, id. P. 360), **hogáş** (HOGAŞ, M. N. 206, ŞEZ. VIII 25), **văgáş** (TEODORESCU, P. P. 180, ŞEZ. IV 131) s. n.

FĂGĂDÁR, *făgădari*, s. m. (Regional) Persoană care ţine un făgădău; cîrciumar. *Iar bogatul se mîndrea Şi-n glas mare poruncea: Măi crişmar, Măi făgădar!* ALECSANDRI, P. P. 41.

FĂGĂDĂŞ, *făgădaşuri*, s. n. (Maghiarism în Transilv.) Promisiune, făgăduială; (concretizat) lucru făgăduit. *Am venit să-mi dai făgădaşul.* RETEGANUL, P. I 32.

FĂGĂDĂU, *făgădaie*, s. n. (Regional) Han, ospătărie, cîrciumă. *Tu umbli prin făgădaie, tu te baţi cu beţivii.* RETEGANUL, P. IV 24. *Care-şi mînă plugu rău, Trece p'îngă făgădău.* ŞEZ. VII 162.

FĂGĂDUÍ, *făgăduiesc*, vb. IV. Tranz. A promite. *La Bucureşti, surorile erau îngrijite. Domiţian le făgăduise că le va scrie în fiecare zi.* BASSARABESCU, V. 21. *Atunci împăratul a început să-i făgăduiască toate bunurile din lume.* ISPIRESCU, L. 2. *Negustorul a făgăduit că de data asta, doamne fereşte, n-are să mai uite.* CARAGIALE, P. 153. ◇ Absol. *Cum făgăduiai Şi cum te jurai; Bată-mi-te, bată Inima stricată Şi jelea mea toată!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 504. ✦ Refl. (Învechit) A se angaja să... *Şi ne făgăduim chiar a ne jertfi, dacă aceasta va putea să-ţi aline oarecum mîhnirile.* ISPIRESCU, L. 12.

FĂGĂDUIÁLĂ, *făgăduieli*, s. f. Promisiune, făgăduinţă. *După multe rugăciuni şi făgăduieli, se înduplecă tată-său şi o lăsă şi pe dînsa să se ducă.* ISPIRESCU, L. 14. *Ea nu era femeie d-acelea care să mulţumesc numai cu făgăduiala şi pe urmă se culcă pe pernă fără de grijă.* POPESCU, B. IV 31.

FĂGĂDUÍNŢĂ, *făgăduinţe*, s. f. (Învechit şi arhaizant) Făgăduială. *Slăvite stăpîne, a zis el, plăcută e făgăduinţa dascălului; ar trebui poate să-i îngăduim vreme mai îndelungată.* SADOVEANU, D. P. 18. *Pentru ce Smărăndiţa îmi ceru să-i repet făgăduinţa ce-i dasem, de a nu face nimic fără să o întreb?* BOLINTINEANU, O. 332. *Aşa! de trii ani de cînd mă porţi cu făgăduinţa.* ALECSANDRI, T. I 113. *Tîrgul e liniştit, felinarele lipsesc, căci eforia pusese temei pe făgăduinţele de calendar al lunii.* RUSSO, O. A. 142. ◇ *Pămîntul* (sau *ţara*) *făgăduinţei* = nume sub care este denumită Palestina în biblie; fig. ţinut bogat, mănos, fericit. ◇ Expr. **A da făgăduinţă** = a făgădui. *Dăduserăm făgăduinţă să rămînem pînă a doua zi.* BOLINTINEANU, O. 350.

FĂGÉT s. n. Pădure de fag. *Tot colbul cerului se-ncurcă Prin uriaşul meu penet Şi luna strigă ca o curcă, Ascunsă roşie-n făget.* BENIUC, V. 11.

FĂGEŢÉL s. m. Diminutiv al lui făget. *După făgeţelul tînăr care urma, se ridica spre fundul văii o pădure tînără de mesteceni, în care deodată parcă se făcea lumină.* SADOVEANU, O. VII 57.
— Variantă: **făgiţél** (SADOVEANU, O. I 13) s. m.

FĂGIŢÉL s. m. v. **făgeţel.**

FĂGURÁŞ, *făguraşi*, s. m. Diminutiv al lui faguре. *Feciorul îşi primi făguraşul alb şi se duse.* SADOVEANU, P. M. 286. *După ce o adună* [mierea] *să o ducă şi s-o depuie... în nişte făguraşi.* MARIAN, O. I 59.

FĂINÁRE s. f. Boală a plantelor produsă de unele ciuperci parazite, caracterizată prin culoarea albicioasă a părţilor bolnave, care par pudrate cu făină.

FĂÍNĂ, *făinuri*, s. f. **1.** (De obicei urmat de determinări; în lipsa determinărilor, se înţelege «de grîu») Pulbere obţinută prin măcinarea boabelor de cereale sau a altor seminţe. *De la cîmpii largi cu soare mult aduceau făină de păpuşoi.* SADOVEANU, B. 12. *În moară, pulberea albă de făină cernută mărunt se ridica pretutindeni.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 24. *Se trezea la uşa ei cu Dănilă, cumnatu-său, cerînd să-i împrumute carul: ba să-şi aducă lemne din pădure, ba făină de la moară.* CREANGĂ, P. 38. *Trec furnici ducînd în gură de făină marii saci, Ca să coacă pentru nuntă şi plăcinte şi colaci.* EMINESCU, O. I 87. ◇ *Făină lactată* v. lactat. ◇ Expr. **Scump la tărîţe şi ieftin la făină** = zgîrcit cînd e vorba de lucruri neînsemnate şi risipitor cu cele de valoare. **Altă făină se macină acum la moară** = s-a schimbat situaţia. *Bădiţa Vasile mă pune să ascult pe alţii şi-altă făină se macină acum la moară!* CREANGĂ, A. 7. (Familiar) **C-un ochi la făină şi cu altul la slănină** v. ochi. ✦ (Numai la pl.) Feluri de făină. **2.** (De obicei urmat de determinări) Pulbere obţinută prin măcinarea anumitor materiale. *Făină de oase.*

FĂINÓS, -OÁSĂ, *făinoşi, -oase,* adj. **1.** Care are aspectul şi consistenţa făinii. *Viscole cu ger cumplit afară; Pe uliţi scîrţîie omătul făinos.* DONICI, F. 74. ✦ (Despre fructe) Fără zeamă, uscăcios; mălăieţ.

2. Preparat din făină. ✧ *Paste făinoase* (şi substantivat, f. pl.) = alimente preparate din făină şi apă (tăiţei, fidea, macaroane etc.). *Muncitorii de la fabrica de paste făinoase... au produs 4375 chintale de macaroane peste plan.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2863.

— Pronunţat: *fă-i-*.

FĂIOÁRĂ s. f. (Regional) Diminutiv al lui f ă i n ă. *Pînă-n ziuă se scula Şi hambare scutura, Şi coşare mătura, Făioară c-aduna, D-o azmioară că-i făcea.* TEODORESCU, P. P. 670.

— Pronunţat: *fă-i-oa-*.

FĂLĂLĂÍ, pers. 3 *fălălăieşte,* vb. IV. I n t r a n z. (Rar, despre frunze, ierburi, flori) A foşni. *Frunzele stejarului ce creştea nu departe de locul unde sta Ion a început a fălălăi.* CONTEMPORANUL, III 782.

FĂLCĂRIŢĂ s. f. Numire populară a tetanosului.

FĂLCEÁ, *fălcele,* s. f. **1.** Fiecare dintre cele două tălpi pe care alunecă sania pe zăpadă.

2. Fiecare dintre cele două braţe ale vătalelor de la războiul de ţesut.

3. Fiecare dintre cele două scîndurele între care intră limba meliţei.

4. Fiecare dintre stinghiile de lemn care leagă între ele blănile care formează fundul carului.

5. Fiecare dintre cele două stinghii laterale ale cîrceiei prin care se leagă tînjala de protap (cînd se înjugă patru boi la car).

6. (Artilerie) Fiecare dintre cele două sau patru braţe laterale care constituie corpul afetului unui tun sau obuzier.

FĂLCÓS, -OÁSĂ, *fălcoşi, -oase,* adj. Care are fălci mari. *Se aflau acum la el alţi doi dascăli ardeleni... unul înalt şi rotofei... celălalt îndesat şi fălcos.* CAMIL PETRESCU, O. II 9.

FĂLFÎÍ vb. IV v. fîlfîi.

FĂLÍ, *fălesc,* vb. IV. **1.** R e f l. (Cu determinări introduse prin prep. «cu») A fi mîndru de cineva sau de ceva, a se lăuda, a se fuduli. *Tot satul se fălea cu ea cînd o vedea duminica la horă, naltă, mlădioasă.* VLAHUŢĂ, O. A. 347. *Corupţi şi degradaţi, ei pierdură pînă şi virtuţile militare cu care se făleau odinioară şi nu mai reprezintau nici unul din simtimentele poporului.* BĂLCESCU, O. II 23. ✧ (Construit cu o completivă) *Te făleşti că înainte-ţi răsturnat-ai val-vîrtej Oştile leite-n zale de-mpăraţi şi de viteji?* EMINESCU, O. I 147.

2. T r a n z. (Învechit) A glorifica, a preamări, a lăuda. *Şi nu numai p-acesta cu laude-l măreşte, făleşte pre oricine... Crezînd că dobîndeşte iubirea tutulor.* NEGRUZZI, S. II 209.

FĂLÍRE s. f. (Învechit) Acţiunea de a s e f ă l i; trufie, înfumurare.

FĂLITÓR, -OÁRE, *fălitori, -oare,* adj. (Rar; de obicei substantivat) Care laudă. *La fălitori faţarnici acest drum nu e nou; Ei laudă în faţă pe care-n sine-i rîd.* NEGRUZZI, S. II 216.

FĂLNICÍE s. f. Calitatea de a fi falnic; mîndrie, frumuseţe, splendoare. *Erau, mai înainte, codrii Udeştilor, o fălnicie.* CAMILAR, N. II 7.

FĂLÓS, -OÁSĂ, *făloşi, -oase,* adj. **1.** Trufaş, semeţ, falnic (2). *Cine fuge colo în vale cu brîul descins... cu turbanul desfăcut?... Sultanul cel fălos...* RUSSO, O. A. 35.

2. (Rar) Impunător, măreţ, falnic (1). *Flotele puternice şi-armatele făloase... Şi-acele milioane, ce în grămezi luxoase Sînt strînse la bogatul, pe cel sărac apasă Şi-s supte din sudoarea prostitului popor.* EMINESCU, O. I 59. *Dar nici bradul cel fălos Nu-i ca badiu de frumos.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 29.

3. (Rar) Mîndru (de cineva, de ceva). *Nu-s eu fată ca oricare: Mama poate fi făloasă Că mă are.* COŞBUC, P. I 103.

FĂLOŞÉL, -EÁ. *făloşei, -ele,* adj. (Rar) Diminutiv al lui f ă l o s. *Pînă-s mere mititele Stau în creangă făloşele.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 429.

FĂLŢUÍ, *fălţuiesc,* vb. IV. T r a n z. **1.** A prelucra cu falţul (1) (sau cu maşini speciale) pieile tăbăcite, pentru a le uniformiza grosimea.

2. A face unor scînduri, ţigle etc. un falţ (3) care să permită îmbinarea lor cu alte scînduri, ţigle etc.

3. A îndoi şi a împături o coală de hîrtie (în special o tipăritură) pentru o mai uşoară mînuire sau în vederea legării şi broşării.

FĂLŢUÍRE s. f. Acţiunea de a f ă l ţ u i. *Fălţuirea pieilor se face cu mîna sau cu maşina.*

FĂLŢUÍT[1] s. n. Fălţuire. *Eu scrisesem toată revista, eu o corectasem, eu am muncit la fălţuitul coalelor, de mă înnegrisem ca un coşar.* I. BOTEZ, ŞC. 66.

FĂLŢUÍT[2]**, -Ă,** *fălţuiţi, -te,* adj. **1.** (Despre piei tăbăcite) Prelucrat cu falţul.

2. (Despre piese de construcţie) Care are falţ.

3. (Despre colile unei tipărituri) Îndoit şi împăturit (în vederea broşării sau legării).

FĂLŢUITÓR[1]**,** *fălţuitoare,* s. n. **1.** Rindea cu care se fălţuiesc piesele de lemn.

2. Cuţit (de os sau de lemn) cu care se fălţuiesc colile unei tipărituri.

— Pronunţat: *-ţu-i-*.

FĂLŢUITÓR[2]**, -OÁRE,** *fălţuitori, -oare,* s. m. şi f. Persoană care fălţuieşte.

— Pronunţat: *-ţu-i-*.

FĂNOÁSĂ, *fănoase,* s. f. (Învechit) Maşină de întors fînul pentru a-l usca. *În depărtare, cît vezi cu ochii, cîmpul vesel şi bogat străbătut de tot felul de maşini şi instrumente: pluguri, grape, telefuge, secerători, cositoare, fănoase cu cîte un cal.* GHICA, S. 537.

FĂPTÁŞ, *făptaşi,* s. m. Persoană care săvîrşeşte o faptă (condamnabilă). *Făptaşul... se mistuise în mărăcinişuri şi negură.* DUMITRIU, V. L. 17. *El e făptaşul unei crime.* TOMA, C. V. 159.

FĂPTUÍ, *făptuiesc,* vb. IV. T r a n . (De obicei cu privire la fapte rele, mai ales crime) A face, a săvîrşi, a comite. *Cînd vedea curgerea, frămîntarea aceea fără preget a apei, îi venea să sară în ea, căci gîndul omorului ce făptuise îi ardea în cap ca un fier roşu.* SANDU-ALDEA, U. P. 201. *Cum văzură pe Ercule dormind, tăbărîră pe dînsul şi mi-l legară pe de toate părţile cu frînghii de ale lor... Ercule nici nu simţea ce făptuiau aceşti pigmei, fiind el în somn.* ISPIRESCU, U. 63.

FĂPTUÍRE, *făptuiri,* s. f. Acţiunea de a f ă p t u l şi rezultatul ei; faptă (mai ales rea). *Mă răpeşti şi mă despoi, M-arunci pe drum să pier. Şi lumea te va blăstema, Că-i blăstem făptuirea ta!* COŞBUC, P. I 114.

FĂPTUITÓR, -OÁRE, *făptuitori, -oare,* s. m. şi f. Persoană care a săvîrşit o faptă (rea); (urmat de o determinare în genitiv) autor. V. f ă p t a ş. *Va scoate din ascunzătoare pe nelegiuitul făptuitor.* GALACTION, O. I 256. *Împărăteasa... strică înaltul sfat şi înfiinţă sfatul de cabinet alcătuit mai ales din acei ce fuseseră făptuitorii acestei prefaceri.* NEGRUZZI, S. II 146

— Pronunţat: *-tu-i-*.

FĂPTÚRĂ, *făpturi*, s. f. 1. Ființă, vietate; creatură. *S-aveți grijă... oile-s blînde, nu găsești pe pămînt făptură mai blîndă.* CAMILAR, TEM. 122. *Comănești eanu se uita la el mirat, pînă ce-l umflă rîsul. — Ciudată făptură omenească mai ești, Nicule!* D. ZAMFIRESCU, R. 213. *Numai prin poveștí doară de-o mai fi fost făptură omenească de seama lui Ion.* VLAHUȚĂ, O. A. II 9. ✦ Trup; p. ext. înfățișare (trupească) boi, statur. *Stă țăranul, frămîntat de gînduri. E un trunchi bătrîn făptura lui.* CASSIAN, H. 17. *De-or trece anii cum trecură, Ea tot mai mult îmi va plăce, Pentru că-n toat-a ei făptură E-un «nu știu cum» și-un «nu știu ce».* EMINESCU, O. I 208. *Frumos odor e Fulga! și naltă-i e făptura!* ALECSANDRI, O. 211. *Și-apoi îi puse-ntrebare: «D-apoi ce făptură are?» Nu-i nici nalt, și nici nu-i gros, Cum e omul mai frumos.* ȘEZ. II 34. ✦ (Rar) Conformație, structură. *Cioboțica-cucului, după spusa poporului, își are numirea sa de-acolo, pentru că seamănă la făptura florilor sale cu «laba-cucului».* MARIAN, O. I 44.

2. (Rar) Soi, specie, neam. *Dragii mei! Știți voi ce să facem ca făptura noastră să se și lățească în grabă pintre oameni?* SBIERA, P. 300.

3. Natură, fire. *Cucuzel... care scotea lacrimi din orice inimă împietrită, aduna lumea de pe lume în pustiul codrilor și veselea întreaga făptură cu viersul său.* CREANGĂ, A. 13. *Iar zefirii pintre frunze, cu-a lor aripi răcoroase, Răspîndesc un dulce sunet, pe natură-nveselind, Și la glasul lor făptura se resimte înviind.* NEGRUZZI, S. II 13.

FĂRĂȘ, *fărașe*, s. n. Obiect casnic în formă de lopată de metal cu coadă scurtă, în care se strînge cu mătura gunoiul.

FĂRĂ[1] conj. 1. (Urmat de o propoziție circumstanțială de mod sau de un infinitiv care îi ține locul) Are valoarea unei negații. *Cîrdul* [de oi] *mergea... încet, fără să atingă iarba mirиștilor ori a măturilor.* PREDA, Î. 145. *El și-a ridicat de lîngă scorbură săculețul cu pește și a purces în fugă spre tîrg, fără să-și ia de la mine rămas-bun.* SADOVEANU, N. F. 56. *Adesea îmi făceam somnul pe scaun, rezemat de masă, fără a mă atinge cu săptămînile de pat.* GHICA, S. 146. *Gingașa copilă ceti răvașul... fără să verse macar o lacrimă.* NEGRUZZI, S. I 25. *Eu răspund dintr-un cuvînt, Făr'să pun ochii-n pămînt.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 44. ✦ (Urmat de o propoziție concesivă sau de un infinitiv care îi ține locul) Deș nu... *Fără să fie hotărîtor, argumentul său a contribuit la lămurirea problemei.*

2. (Regional; după negație cu sens adversativ, uneori întărit prin «decît», «numai») Ci, dar. *Capul meu un mă duce așa departe, fără de cît, dau socoteală că nimic nu aleargă așa de iute ca gîndul.* ISPIRESCU, L. 178. *Nici mă iubești, nici mă lași, Făr-numai necaz îmi faci.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 238. *Nici frumos nu ești prea tare, Nici gazdă nu ești prea mare, Făr-pe seama dumitale.* id. ib. 408. ✦ (Arhaic; cu valoare adverbială, de obicei urmat de «numai») Decît, (în) afară de, exceptînd pe. *Ce să fie asta de n-am întîlnit eu, cale de atîtea zile de cînd viu, nici un sufletel de om... fără numai grămezi — grămezi de oase?* ISPIRESCU, L. 101. *Alți boieri mai aproape nu se aflară, fără numai Preda Buzescu și fratesău.* BĂLCESCU, O. II 202.

FĂRĂ[2] prep. (Adesea urmat de prep. «de») Exprimă lipsa.

1. (Introduce complemente circumstanțiale de mod și atribute; conține ideea de excludere) Lipsit de... *Mineritul fără disciplină înseamnă moartea minei.* DAVIDOGLU, M. 29. *Ea a închis ochii, fără nici o vorbă, fără nici un suspin, ca un copil cuminte.* BART, E. 389. *Din nebăgare de seamă și fără de voia mea am călcat pe coprinsul tău.* ISPIRESCU, L. 42. ✧ Loc. adj. Fără de lege v. lege. ✧ (Adesea în opoziție cu prep. «cu») *Între atîtea materii scuipate cu îndîrjire afară, cu voie sau fără voie, urca și aurul, lichefiat și zăpăcit, tîrît în această încandescentă dezlănțuire.* BOGZA, Ț. 11. ✦ (În legătură cu cuvinte care arată cantitatea sau măsura) Arat. cît lipsește pînă la o măsură deplină *Un kilogram fără 10 grame. Este ora cinci fără zece minute.* ✦ (În operații aritmetice de scădere) Minus, mai puțin. *Patru fără doi fac doi.*

2. (Introduce complemente circumstanțiale sociative negative) *Pot eu să trăiesc și fără tine.* SLAVICI, O. I 278. *Simți că, de aci înainte, fără dînsa nu va putea trăi.* ISPIRESCU, L. 35. ✦ (Introduce complemente circumstanțiale instrumentale negative) *A scos cuiele fără clește.*

FĂRĂDELÉGE, *fărădelegi*, s. f. Faptă rea, nelegiuire, mișelie, ticăloșie. *Oricît s-ar zvîrcoli burghezia, oricîte crime și fărădelegi ar înfăptui, ea nu poate opri în loc mersul dezvoltării societății.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 1-2, 95. *Ucigașul lui Andrei, în loc de răsplata ce aștepta de la Mihai, fu osîndit a i se tăia capul pentru fărădelegea ce făcuse.* BĂLCESCU, O. II 260.

— Variantă: fărdelége (ALECSANDRI, P. A. 172) s. f.

FĂRDELÉGE s. f. v. fărădelege.

FĂRÎMÁ, *fărîm*, vb. I. Tranz. A preface (ceva) în fărîme, a rupe în bucăți, a frînge, a sparge; fig. a zdrobi, a nimici, a distruge. V. sfărîma. *Minerii... Fărîmă muntele în cioburi mărunte.* DEȘLIU, G. 46. *Vîntul... ne-a fărîmat adăpostul.* SAHIA, N. 80. *D-alei, doamne, Ștefan-vodă, Copil ești, ori tot mai creștí? Nu-ți mai fărîma oastea!* TEODORESCU, P. P. 523. ✧ (Poetic) *Pîrăul curgea fărîmînd lumina și clătea ușor ierburile și florile și treceau albine prin soare ca niște scînteioare de aur.* SADOVEANU, O. V 179. *Copitele cailor fărîmau apa în stropi.* id. F. J. 706. *Moșnegii toți fărîmă lacrimi Cu genele tremurătoare.* GOGA, P. 24. ✧ Expr. A-și fărîma capul = a-și bate capul, v. bate. ✦ Refl. A se destrăma. *Undele veneau mai repezi, murmurau printre pietre ascuțite, săreau fărîmîndu-se în bulgărași de argint.* SADOVEANU, O. III 364. *Cerul se arăta albastru și bun. Firele albe de nori se fărîmaseră ușoare ca fumul.* SAHIA, N. 67.

— Variante: fărmá *(fărm* și *farm)* (ANGHEL, Î. G. 9, SBIERA, P. 146, EMINESCU, O. I 83) vb. I.

FĂRÎMÁRE s. f. Acțiunea de a (se) fărîma.

FĂRÎMÁT, -Ă, *fărîmați, -te*, adj. Spart, frînt, nimicit, dărîmat. *Nu-ți bea banii, măi voinice, Că ți-e carul fărîmat Și plugul neferecat.* ALECSANDRI, P. P. 298.

— Variantă: fărmát, -ă (ȘEZ. I 69) adj.

FĂRÎMĂ, *fărîme*, s. f. Bucată mică rămasă din ceva (după ce s-a spart, s-a rupt, s-a frînt etc.); firimitură. *Fărîmă de pîine.* ✧ Fig. *Cum ar fi vrut minerii din Sasca și Donau... Să strîngă-n suflet, calde, fărîmele de soare.* VINTILĂ, O. 25. [Papagalul] *își umbrea din nou fărîma de aur din ochi... și recădea în somnolența și melancolia lui de exilat.* ANGHEL, PR. 43. ✧ Expr. A (se) face (mici sau mii și) fărîme = a (se) fărîma, a (se) zdrobi, a (se) nimici. *Carul s-a stricat... Și mici fărîme s-a făcut.* SEVASTOS, N. 211. *Cînd au socotit zmeii că l-au buchisat cum se cade și că l-au făcut fărîme, au intrat în casă bucuroși.* SBIERA, P. 183. *Făcu mici fărîme pe necuratul de zmeu.* ISPIRESCU, L. 131. *Am o căței cu dinții de oțel și, de i-oi da drumul, te face mii și fărîme!* CREANGĂ, P. 90.

FĂRÎMĂTÓR, *fărîmătoare*, s. n. Dispozitiv pentru fărîmat, atașat la unelte sau la mașini de lucru.

FĂRÎMĂTÚRĂ, *fărîmături*, s. f. (Mold.; de obicei la pl.) Fărîmă (mai ales de pîine). V. firimitură. (Atestat în forma regională *fărmătură*) *Șchiopul-cu-barbacît-cot au și înghițit-o îndată și au cerut să-i mai deie, zicînd că cu fărmătura asta de carne numai i s-au zgîndărit foamea.* SBIERA, P. 83. *Ce să vadă? Bietele nurori jeleau pe soacră-sa... Pene împrăștiete pe jos, fărmături, blide*

aruncate în toate părţile. CREANGĂ, P. 11. *Vedeţi această văduvă... cu deznădejdea în inimă. Încungiurată de şepte copii ce plîng de foame, îmbrîncită de la uşa bogatului unde nu i se dete voie a împărţi nici fărmăturile cu cînii lui.* NEGRUZZI, S. I 253.

— Variante: (regional) **fărmătúră**, *fărmături*, **fărîmitúră**, *fărîmituri*, s. f.

FĂRÎMÉLE s. f. pl. (Rar, în expr.) **A tăia fărîmele** = a tăia în bucăţi mici. *Am cerut o căţuie şi foarfeci; am tăiat fărîmele scrisoarea şi răvăşelele vîclenei şi le-am pus pe jăratecul din căţuie.* NEGRUZZI, S. I 66.

FĂRÎMÍCĂ, *fărîmici*, s. f. (Popular) Fărîmiţă. *S-o ungă cu fărîmica ceea pe la bot.* SEVASTOS, N. 203.

FĂRÎMICIÓS, -OÁSĂ, *fărîmicioşi, -oase*, adj. Care se fărîmă sau se poate fărîma uşor.

FĂRÎMITÚRĂ s. f. v. **fărîmătură**.

FĂRÎMIŢĂ, *fărîmiţez*, vb. I. Tranz. A face fărîmiţe, a fărîma mărunt. *A fărîmiţa pîinea.* ◇ Fig. *Burghezia caută să fărîmiţeze forţele oamenilor muncii pe naţionalităţi.* CONTEMPORANUL, S. II, 1952, nr. 299, 5/1.

FĂRÎMIŢÁRE s. f. Acţiunea de a fărîmiţa.

FĂRÎMIŢÁT, -Ă, *fărîmiţaţi, -te*, adj. Făcut fărîmiţe, fărîmat, zdrobit.

FĂRÎMÍŢĂ, *fărîmiţe*, s. f. Diminutiv al lui fărîmă. *Îşi tăie o fărîmiţă de carne de subsuoară, o dete zmăului să-i zăbăvească vremea şi începu să-şi strige cîinele.* ŞEZ. I 68.

FĂRMÁ vb. I v. **fărîma**.

FĂRMÁT, -Ă adj. v. **fărîmat**.

FĂRMĂCÁ vb. I v. **fermeca**.

FĂRMĂCÁT, -Ă adj. v. **fermecat**.

FĂRMĂCĂTÓR, -OÁRE adj. v. **fermecător**.

FĂRMĂTÚRĂ s. f. v. **fărîmătură**.

FĂRTÁT s. m. v. **firtat**.

FĂRTĂŢÍE s. f. v. **firtăţie**.

FĂSÚI s. m. v. **fasole**.

FĂSÚLE s. f. v. **fasole**.

FĂŞCÚŢĂ, *făşcuţe*, s. f. (Mold.) Putinică cu capac, în care se păstrează brînza. *O sumedenie de putini şi făşcuţe, care cu brînză de oi, care cu de vaci.* HOGAŞ, DR. II 29.

FĂŞÍE s. f. v. **fişie**.

FĂT, *feţi*, s. m. **1.** Produs al concepţiunii, din momentul cînd începe a avea mişcări proprii şi formele caracteristice speciei şi pînă la ieşirea în mediul extern; fetus. *Vin turcii!... strigătul acesta a făcut să se înfioare fătul în pîntecele mamei şi să se cernească lumina soarelui, în multe din zilele părinţilor noştri.* GALACTION, O. I 276.

2. (Popular şi poetic; în opoziţie cu fată) Fecior, fiu; băiat, copil. *Pe creştetul Olimpului aprins Îşi taie drum prin spini... Un făt pribeag cu ochi seniri albaştri.* GOGA, C. P. 140. *Despre feţii de împărat, ce mi-ai spus, mi se rupe inima din mine, că mare jale şi alean or fi mai ducînd mamele lor pentru dînşii!* CREANGĂ, P. 78. *Şi acum bine-am nemerit La casă de om cinstit, Tot cu feţi şi fete mari De-nsurat, De măritat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 513. ◇ Compuse: (în lumea basmelor) **făt-frumos** = erou care reprezintă vitejia şi frumuseţea bărbătească. *De-ai fi văzut jucînd voioşi Şi feţi-voinici şi feţi-frumoşi Şi logofeţi.* COŞBUC, P. I 58. *Căci din patru părţi a lumii împăraţi şi-mpărătese Au venit ca să serbeze nunta gingaşei mirese; Feţi-frumoşi cu păr de aur, zmei cu solzii de oţele.* EMINESCU, O. I 85. **Făt-logofăt** = copil cu însuşiri extraordinare. *De m-ar lua pe mine feciorul... ce trece p-aci, eu i-aş face doi feţi-logofeţi cu totul şi cu totul de aur.* ISPIRESCU, L. 62. (Ironic) *Feţi-logofeţi de soiul nostru, cu meseria stosului şi a bancului.* ALECSANDRI, T. I 117. ◇ Expr. **Fătul meu** = formulă cu care se adresează cineva mai bătrîn unui tînăr spre a-i arăta iubire, bunăvoinţă etc. *Fătul mieu, bun tovarăş ţi-ai ales.* CREANGĂ, P. 198. *O iubeşti, fătul meu, fără s-o ştii.* EMINESCU, N. 118. *Că mîndruţa, fătul meu, Cînd simţeşte că ţi-i rău, Fuge iute la părău, Udă cîrpa-n apă rece, Te leagă la cap şi-ţi trece.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 14.

FĂTÁ, pers. 3 *fată*, vb. I. Tranz. (Folosit şi absolut; despre animale mamifere) A naşte, a face pui. *Sub căruţă, fătase, pe-o mînă de paie ude, o căţea cu bot subţiat de foame.* CAMILAR, TEM. 51. *Oaia finului fătase un miel.* ISPIRESCU, L. 208. *Am o vacă neagră Şi cînd fată, Toţi copiii aleargă* (Ceaunul). ŞEZ. IV 67. *Are tata o oaie laie Şi-a fătat doi miei în paie* (Căţeaua). GOROVEI, C. 56. ◇ Fig. *Cînd a stat să fete* [pădurea] *Cotoşmana o dihanie ca asta?!* GALACTION, O. I 274.

FĂTÁT[1] s. n. Acţiunea de a făta. *La vita bătrînă e mai greu fătatul.* CARAGIALE, O. VII 326.

FĂTÁT[2]**, -Ă**, *fătaţi, -te*, adj. (Despre animale) Născut. ◇ Expr. (Regional) **Fătat, nu ouat** = (despre persoane) voinic, sănătos, zdravăn. *Aşa mi-i drag să fie omul: fătat, nu ouat!* CREANGĂ, P. 123.

FĂTĂLĂU, *fătălăi*, s. m. (Popular) Persoană care întruneşte caracterele ambelor sexe; hermafrodit. *Văzură că un muţunache se zborşea în apropiere. Li se păru că spunea ceva, dar nu-l auzeau din cauza ţipetelor lor. «Ia tăceţi, fă, — se răsti una la celelalte — să auzim ce spune fătălăul».* PAS, Z. II 208. *Nu e vorba nici de mine, nici de d-voastră, nici de fătălăul acela de Ludovic cu creier de capră. E vorba de Franţa.* CAMIL PETRESCU, T. II 351. ✦ Băiat căruia îi place mai mult societatea fetelor, care este timid sau are apucături de fată.

FĂTĂTOÁRE[1]**,** *fătătoare*, adj. f. (În opoziţie cu stearpă) Care e aptă să fete. *La botez, ciobanul dărui finului său o oaie fătătoare.* ISPIRESCU, L. 208. *Trei sute de vaci fătătoare, împărţite în două cîrduri.* I. IONESCU, D. 369.

— Pronunţat: *-toa-*.

FĂTĂTOÁRE[2]**,** *fătători*, s. f. Locul unde fată animalele.

FĂTÓI s. n. (Familiar, rar) Augmentativ (cu nuanţă peiorativă) al lui fată; fată robustă, voinică, care seamănă mai mult a bărbat. *Parcă nu-mi vine a crede că-i ea... Dintr-atîtica s-o făcut coşcoge fătoi!* ALECSANDRI, T. I 43.

FĂŢĂRNIC, -Ă, *făţărnici, -e*, adj. (Despre oameni şi manifestările lor) Lipsit de sinceritate, cu două feţe; prefăcut, ipocrit. V. fals, viclean. *Imanul de la geamia noastră este un bătrîn înalt şi uscăţiv, posomorît şi tare făţărnic.* CARAGIALE, P. 128. *El veni, copilul mîndru... Avînd zîmbetul făţărnic Pe-a lui buze de coral.* EMINESCU, O. I 236. ◇ (Substantivat) *Făţărnicul e un lup îmbrăcat în piele de oaie.* PĂSCULESCU, L. P. 108.

FĂŢĂRÍE, *făţării*, s. f. (Învechit, rar) Făţărnicie, prefăcătorie, ipocrizie. *Tu socoţi că eu am învăţat la dichiul Ghenadie toate făţăriile călugăreşti, cum le-ai învăţat tu.* HOGAŞ, DR. II 10. *Politica devine diplomaţie, făţărie, ipocrizie ce ia toate culorile.* GHICA, A. 693. *Un om preste toţi mai înţălept, Neviclean şi făr'de făţărie. Cel mai bun la suflet şi mai drept.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 351.

FĂȚĂRÍT, -Ă, *fățăriți, -te,* adj. (Învechit, rar) Fățarnic, prefăcut, ipocrit, simulat. *Așa-mi venea-n suflet să cred lămurit Că tot acel joc a fost joc fățărit.* COȘBUC, P. II 207. ✧ Fig. *Focuri de artificii în care meșteri isteți și dibaci fac să joace, în ochii orbecați ai publicului, tot felul de vîrtejuri luminoase... de fulgere plăsmuite, de sori fățăriți.* ODOBESCU, S. II 540.

FĂȚĂRNICÍ, *fățărnicesc,* vb. IV. Refl. (Învechit) A se arăta altfel de cum este; a se purta ca un fățarnic; a se preface. *Nu te mai fățărnici, tigoare veninoasă ce ești!* NEGRUZZI, S. III 37. *Emirul... se fățărnici ca cum n-ar ști nimic din cele urmate puțin înainte.* BĂLCESCU, O. II 44.

FĂȚĂRNICÍE, *fățărnicii,* s. f. Lipsă de sinceritate, purtare, atitudine prefăcută, ipocrită; prefăcătorie, ipocrizie, duplicitate. *Avea niște ochi nespus de blînzi și de copilărești... fără nici un amestec de viclenie sau de fățărnicie.* GALACTION, O. I 85. *Fățărnicia Prea i-ar fi grozav de-adîncă și de el m-aș îngrozi, Dacă-n stare ar fi de-acestea, neclipind, a ne urzi.* DAVILA, V. V. 80. *El era cu inima curată și fără fățărnicie.* ISPIRESCU, L. 137.

FĂȚÍȘ adv. (În opoziție cu într-ascuns, (pe) furiș) În fața tuturor, (în) public, pe față; deschis, netăinuit. *Nu vreau, Sub ascuns, să-mi iau soția ce-s în drept, fățiș s-o iau.* DAVILA, V. V. 105. *Dușmanii... îl urmează mișelește, fără a îndrăzni să-și deie piept fățiș cu el.* NEGRUZZI, S. I 168. ✧ (Adjectival) *State mai bătrîne și mai puternice nu-și stăpînesc expresia unei fățișe invidii față cu succesele noastre.* CARAGIALE, N. F. 78. *Se luptă împotriva vrăjmașilor fățiși ai legii.* BĂLCESCU, O. II 130. ✦ (Adjectival) Ostentativ. *Așa ne cugetam și noi! zîmbi a ride cu înveselire fățișă regele get.* C. PETRESCU, R. DR. 9.

FĂȚUÍ, *fățuiesc,* vb. IV. Tranz. 1. (Cu privire la obiecte) A netezi prin cioplire, frecare etc. *Tîmplarul fățuiește scîndura cu rindeaua.* ✧ Absol. *Artiștii lui Neagoie Basarab scormoneau, ferecau, fățuiau și scliviseau subțire cu dăltița.* ODOBESCU, S. II 513. ✦ A netezi tencuiala pe ziduri sau pe pereți.

2. (În industria tăbăcăriei) A curăța pielea de ultimele impurități rămase după cenușărit.

3. (În legătorie) A fălțui

4. Fig. (Popular, cu privire la o persoană) A bate, a pălmui (peste față). *Îl luară din nou la tîrbăceală. Umbla prin mîinile lor, de la unul la altul, ca o minge. Îl mai fățuiră, îl mai trudiră, de credeai că se pierde prin mîinele lor.* ISPIRESCU, L. 108.

— Variantă: **fețuí** (la TDRG) vb. IV.

FĂȚUIÁLĂ, *fățuieli,* s. f. I. Acțiunea de a fățui și rezultatul ei; fățuire.

1. Netezire, lustruire, geluire.

2. Fig. (Popular) Pălmuire, bătaie. *Supărați de purtarea lui Păcală către dînșii... îl luară la fățuială.* ISPIRESCU, la TDRG.

3. Fățuire (3).

II. (Concretizat) Strat subțire de tencuială, bine netezit, care formează fața aparentă a unei tencuieli.

FĂȚUÍRE, *fățuiri,* s. f. Acțiunea de a fățui.

1. Netezire, lustruire, geluire.

2. (În industria tăbăcăriei) Operația mecanică de curățire a pielor de ultimele impurități.

3. (În legătorie) Fălțuire.

FĂȚUÍT[1] s. n. Faptul de a fățui; fățuire, fățuială.

FĂȚUÍT[2]**, -Ă,** *fățuiți, -te,* adj. (Despre obiecte) Netezit, șlefuit, geluit; (despre construcții de zid) cu tencuiala netezită. *Lemn fățuit. Prispă fățuită.*

— Variantă: **fețuít, -ă** adj.

FĂȚUITOÁRE, *fățuitoare,* s. f. Unealtă de lemn cu ajutorul căreia zidarul întinde și netezește straturile de tencuială aruncată pe zid cu mistria; drișcă.

— Pronunțat: *-țu-i-.*

FĂȚUITÓR[1]**,** *fățuitoare,* s. n. Unealtă de forma unei rindele pentru fățuirea sau îndreptarea feței scîndurilor sau pieselor de lemn. V. rindea. ✦ Cuțit care servește în tăbăcărie la fățuitul pieilor.

— Pronunțat: *-țu-i-.*

FĂȚUITÓR[2]**, -OÁRE,** *fățuitori, -oare,* s. m. și f. Persoană care fățuiește colile de tipar.

— Pronunțat: *-țu-i-.*

FĂURÁR[1] s. m. (Regional și arhaizant) Februarie, faur[2]. *Se sfîrșea luna lui făurar și oamenii slăbiseră de durere de inimă.* AGÎRBICEANU, S. P. 29.

— Pronunțat: *fă-u-.*

FĂURÁR[2]**,** *făurari,* s. m. (Regional și arhaizant) Fierar, faur[1]. *O fi vrun fecioraș de oier sau plugar, De făurar, tîmplar sau ciubotar.* DEȘLIU, G. 25. *Vulcan, făurarul zeilor.* ISPIRESCU, U. 46. ✦ (Poetic) Făuritor. *Răzbi-vom, tovarăși! Căci drum ne-au deschis Spre slăvi făurarii mărețului vis, Stegarii luminii cu aripi nenfrînte.* DEȘLIU, N. 80..

— Pronunțat: *fă-u-.*

FĂURĂRÍE, *făurării,* s. f. (Regional și arhaizant) 1. Atelierul faurului; fierărie. *Și-a pictat casa lui și casele vecinilor. Și-a pictat făurăria.* STANCU, D. 370. *Au scîrțiit multe zile în șir căruțele nemțești pline cu îmbrăcăminte, încălțăminte... și minunate scule de făurărie.* GALACTION, O. I 260.

2. Meseria faurului[1], a fierarului.

— Pronunțat: *fă-u-.*

FĂURÍ, *făuresc,* vb. IV. Tranz. 1. A crea, a înfăptui, a construi, a face. *Fiecare tonă de metal sau de grîne, fiecare promoție de ingineri sau de învățători, fiecare curs de alfabetizare sau de universitate, fiecare zi a patriei noastre arată că masele făuresc istoria.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 353, 3/2. *Poezia toamnei îmi fură sufletul și, ca să scap de urîtul pocit și hursuz, mă pun să făuresc versuri.* PĂUN-PINCIO, P. 129. ✧ Refl. pas. *Statul democrat-popular s-a făurit și s-a consolidat în focul unor înverșunate lupte de clasă.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2614.

2. (Învechit; cu privire la un metal sau un obiect de metal) A lucra (prin forjare cu ciocanul); p. ext. a fabrica. (Poetic) *Un suflet tînăr ne străbate Și ne îndeamnă către cer — Din suferințî abia-ndurate Ne-am făurit armuri de fier.* CERNA, P. 34. *N-aș vrea să pun mîna... la făurit de lanțuri.* ALECSANDRI, T. 1535. ✧ (Absol., rar, cu privire la orice obiect) *Pietrarii lui Manole... ciopîrteau și făureau gros din ciocan.* ODOBESCU, S. II 513.

FĂURÍRE s. f. Acțiunea de a făuri; creare, înfăptuire, construire. *Marxism-leninismul pornește de la ideea că făurirea unei puternice baze economice socialiste este condiția fundamentală a viitorului fericit al poporului muncitor.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 326, 1/2.

— Pronunțat: *fă-u-.*

FĂURÍȘTE, *făuriști,* s. f. (Regional) Făurărie, fierărie. *Ajunseră la Faurul pămîntului. Aici cum descălecară, se închise în făuriște.* ISPIRESCU, L. 225.

— Pronunțat: *fă-u-.*

FĂURITÓR, -OÁRE, *făuritori, -oare,* s. m. și f. Persoană, colectiv, organizație etc. care făurește, creează, înfăptuiește, construiește, face (ceva). *Făuritorul istoriei este poporul.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 7, 35. *Spriji-*

nindu-se pe acest instrument simplu și atît de complex totodată — cuvîntul — ...Caragiale a creat personaje care au supraviețuit făuritorului lor și vor viețui de-a pururi. L. ROM. 1953, nr. 1, 53. *Cîntă poete! Cîntă-i Pe făuritorii acestei Noi Și mărețe Istorii.* FRUNZĂ, S. 60.

— Pronunțat: *fă-u-*.

FĂURÎȚĂ, *făurițe*, s. f. (Regional) Soția faurului. *Deodată cu împărăteasa, născu rotărița și făurița.* RETEGANUL, P. I 32.

— Pronunțat: *fă-u-*.

FÉBRĂ s. f. 1. Temperatură ridicată a corpului ca simptom al unor boli; temperatură, căldură. *Cu mîna dreaptă strîngea nervos faldurile păturii cu care era acoperit și-și trecea limba peste buzele arse de febră.* JIANU, C. 520. *După ce se trezea din acel vis de febră îi bătea inima.* SADOVEANU, M. C. 54. *Acuma sînt sigur că ai puțină febră, fiindcă prea îți sticlesc ochii.* REBREANU, P. S. 138. ✧ (Urmat de determinări arătînd felul bolii) Nume dat mai multor boli care se manifestă printr-o temperatură ridicată. *Febră aftoasă* v. a f t o s. *Febră tifoidă* v. t i f o i d ă. *Febră recurentă* v. r e c u r e n t. *Febră puerperală* v. p u e r p e r a l ă.

2. F i g. Emoție, neliniște, încordare. *Febra așteptării.*

FEBRIFÚG, *febrifuge*, s. n. Medicament care are proprietatea de a scădea, a opri sau a preveni creșterea temperaturii corpului provocată de o boală. *Antipirina este un febrifug.* ✧ (Adjectival) *Medicament febrifug.*

FEBRÍL, -Ă, *febrili, -e*, adj. 1. (Med.) Cu febră, de febră. *Starea febrilă a bolnavului.*

2. F i g. Intens, (extrem de) încordat, agitat; p. e x t. viu. *Polițaiul G. Pristanda... bate, arestează ilegal, strînge bătăușii, e gata să trădeze azi pe acela pe care l-a servit ieri. Unde e cauza acestei activități atît de febrile?* GHEREA, ST. CR. I 346. *Mai mulți juni plini de inimă... se puseră la lucru cu o activitate febrilă.* NEGRUZZI, S. I 339. ✧ (Adverbial) *Un birou-masă plin de dosare, cărți, hîrtii, într-o dezordine care arată că în această încăpere se lucrează febril.* BARANGA, I. 151.

FEBRILITÁTE s. f. (De obicei precedat de prep. «cu») Încordare, înfrigurare, aprindere; activitate intensă, vie. *Pretutindeni scrumiere și cești de cafea. Biroul răvășit. Se vede că s-a lucrat cu febrilitate.* BARANGA, I. 179.

FEBRUÁR s. n. v. februarie.

FEBRUÁRIE s. n. A doua lună a anului; (popular) faur, făurar[1].

— Pronunțat: *-bru-a-*. — Variantă: február s. n.

FECÁL, -Ă, *fecali, -e*, adj. (În e x p r.) *Materii fecale* (și substantivat f. pl.) = excremente.

FECIOÁRĂ, *fecioare*, s. f. 1. Fată tînără castă; fată mare, virgină. [Zînele] *acolo-n veci nu mor și vara-n veci nu moare, Iar ele-și au crăiasa lor Și toate sînt fecioare.* COȘBUC, P. I 66. *Fugaru-mi... zări Trei fecioare albe, nalte și frumoase.* ALECSANDRI, P. I 190. *Mi-e dragă o fecioară Frumoasă ca lumina acestei dimineți.* BOLINTINEANU, O. 201. ✧ (Adjectival, în e x p r.) *Fată fecioară* = fată mare, de măritat. *Vin, în amurguri, Sfioase, fetele fecioare, Și dimineața vin neveste Cu șorțul prins în cingătoare.* GOGA, P. 16. *Ziua bună să-mi ieu... De la fetele fecioare Din voioasa șezătoare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 322. ✧ F i g. (Adjectival) Pură, curată. *Lună tu, stăpîn-a mării, pe a lumii boltă luneci Și, gîndirilor dînd viață, suferințele întuneci; Mii pustiuri scînteiază sub lumina ta, fecioară, Și cîți codri-ascund în umbră strălucire de izvoară!* EMINESCU, O. I 130. *Dacă vrei dragoste-aprinsă, Adă-mi gura neatinsă Și o inimă fecioară Ca apa de la izvoară.* ALECSÁNDRI, P. P. 369.

2. (În concepția creștină) Maica domnului. *Fecioara Maria* ▭ *Și era una la părinți Și mîndră-n toate cele, Cum e fecioara între sfinți Și luna între stele.* EMINESCU, O. I 167.

3. (În forma articulată) Constelație în emisfera boreală.

FECIÓR, *feciori*, s. m. 1. Fiu; băiat. *Mama și feciorul se aflau mai împăcați.* C. PETRESCU, A. 397. *A fost odată nu împărat ș-o împărătească, care aveau trei feciori.* CARAGIALE, P. 111. *Și cine ești tu? — Feciorul tătîne-meu.* ALECSANDRI, T. I 444. *M-ai făcut, maică, fecior, Să fiu tatii d-ajutoriu,* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 301. ✧ *Fecior de bani gata* v. b a n[1].

2. Flăcău. *Se adunaseră toți feciorii care urmau a se duce la regimentele lor.* SADOVEANU, M. C. 62. *În lan erau feciori și fete. Și ei cîntau o doină-n cor.* COȘBUC, P. I 176. *Copiii... n-au murit, ci acum sînt feciori mari.* RETEGANUL, P. II 37. ✧ (Cu aluzie la calitățile de vitejie și curaj, legate de noțiunea de «fecior») *Fecioru, care-i fecior, Doarme pe pămîntul gol; Dar tu, bade Ionaș, Tot în pene ai sălaș, Ca un pui cînd îl îngrași!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 460.

3. (Uneori determinat prin «de (sau în) casă») Servitor la casele boierești; valet. *Fanarul oamenilor de rînd este de hîrtie, cu o singură lumină; cei bogați umblă cu un fanar de sticlă cu trei lumini, pe care îl poartă nu fecior ce merge înainte.* BOLINTINEANU, O. 287. *Fecior! dă-mi șipul cu eau-de-cologne!* NEGRUZZI, S. I 63. ✧ *Fecior boieresc* = slujbaș pe moșia unui boier, care supraveghea munca la cîmp; vătaf, isprăvnicel, logofăt. [Boierul] *a pus înadins pe feciorii boierești să-mi caute pricină.* CREANGĂ, A. 158.

— Variantă: (regional) ficiór (RUSSO, O. 24) s. m.

FECIORÁNDRU, *feciorandri*, s. m. (Rar, popular) Fecior. *Cînd îl văzu, întrebă...: Al cui e feciorandrul acesta?* RETEGANUL, P. I 15.

FECIORÁȘ, *feciorași*, s. m. Diminutiv al lui f e c i o r. *Cînd ajungeau feciorașii la vîrsta de ajutor în gospodărie, apoi muntenii de la Călugăreni le arătau pe rînd, într-o sară una, într-o sară alta.* SADOVEANU, P. M. 148. *Nouăzeci de feciorași Veneau călări.* COȘBUC, P. I 56. *Nani, nani, copilaș, Dragul mamei fecioraș!* ALECSANDRI, P. P. 381.

FECIOREÁ, *feciorele*, s. f. (Rar, în poezia populară) Diminutiv al lui f e c i o a r ă. *Și tot n-a găsit Potrivă să-i fie Vro dalbă soție; Făr' de mi-a găsit Și mi-a nemerit, La nouă argele, Nouă feciorele.* TEODORESCU, P. P. 410.

FECIORÉL, *feciorei*, s. m. (Rar) Fecioraș. *Fata iubește Și se prăpădește Dup-un feciorel.* COȘBUC, P. II 142.

FECIORÉLNIC, -Ă, *feciorelnici, -e*, adj. Neprihănit, nepătat, nevinovat, curat, cast, virginal. *Poezia aceasta feciorelnică a baladelor noastre populare e în adevăr sublimă.* RUSSO, O. 103. ✧ (Adverbial) *Spre cerul proaspăt, Doi mesteacăni albi se-nalță feciorelnic.* CAMIL PETRESCU, V. 117.

FECIORÉSC, -EÁSCĂ, *fecioresti*, adj. De fecioară, (rar) de fecior; p. e x t. (poetic) feciorelnic. *În a sufletului taină, ea iubea. Clar și încet Se ivea fața de demon fecioreștilor ei vise.* EMINESCU, O. I 52. *Frumoasă fetiță Cu lungă cosiță, Cu sin fecioresc!* ALECSANDRI, P. I 66. *Nu lua acest aer de blîndețe fecioreasică!* NEGRUZZI, S. III 352.

FECIORÉȘTE adv. Ca fecioarele, (rar) ca feciorii; p. e x t. (poetic) feciorelnic.

FECIORÍ, *fecioresc*, vb. IV. I n t r a n z. (Despre flăcăi și fete) A-și petrece tinerețea; (complinit prin «împreună», «laolaltă», «cu») a-și petrece tinerețea în tovărășia cuiva.

FECIORÍE[1], *feciorii* s. f. Calitatea de a fi fecioară; castitate, virginitate; p. e x t. curățenie, nevinovăție.

FECIORÍE[2], *feciorii*, s. f. Timpul cît cineva e fecior, vîrsta petrecută ca fecior. *Du-te acasă şi te suie în podul curţii şi vei găsi acolo nişte zdrenţe din hainele tătîne-tău din feciorie şi puşca lui şi sabia lui.* RETEGANUL, P. III 14. *Toate mîndrele ascultă. Numai mîndruliţa mea Nu-şi ascultă paserea, Cum îi cîntă patima, Patima ei din fetie Ş-a badii din feciorie!* HODOŞ, P. P. 92.

FECÚLĂ s. f. Amidon extras din tuberculele de cartofi, din rădăcinile de manioc etc.

FECÚND, -Ă, *fecunzi, -de*, adj. **1.** (Despre animale, mai rar despre oameni) Care se înmulţeşte uşor şi repede, prolific. *Iepurii de casă sînt foarte fecunzi.*

2. Fig. (Despre idei, imaginaţie etc.) Rodnic, bogat. *Cîte nesecate izvoare de plăsmuiri ale frumosului oferă... imaginaţiunea în veci fecundă a unicului şi marelui nostru artist, a poporului romîn.* ODOBESCU, S. II 240.

3. Fig. (Despre oameni de ştiinţă, de artă etc.) Care scrie, compune, produce mult, care are capacitatea de a da uşor şi repede opere de creaţie, producţii artistice sau ştiinţifice. *Scriitor fecund.*

FECUNDÁ, *fecundez*, vb. I. Tranz. A provoca procesul fecundaţiei, a pune în stare de procreaţie. ✧ Intranz. (Poetic) *Soarele arde cîmpiile şi în aer se împrăştie mirosul voluptos al pămîntului care fecundează.* DEMETRESCU, O. 148.

FECUNDÁRE, *fecundări*, s. f. Acţiunea de a fecunda.

FECUNDÁŢIE, *fecundaţii*, s. f. Fenomen de copulaţie a două celule sexuale de sex diferit, din care rezultă o singură celulă-ou care asigură continuitatea speciei; fecundare.

FECUNDITÁTE s. f. **1.** Capacitatea de a produce, de a rodi, de a se înmulţi; rodnicie, productivitate, fertilitate. *Fecunditatea unui teren.*

2. Fig. Capacitatea de a scrie sau de a compune mult, de a activa intens şi pe planuri diverse. *Activitatea literară întreagă a lui Bolintineanu este vastă. Condeiul său a fost într-o necontenită fecunditate, pînă cînd i-a căzut din mînă.* DEMETRESCU, O. 157.

FEDELÉŞ, *fedeleşe* şi *fedeleşuri*, s. n. Butoiaş mic de forme diferite (azi folosit mai ales la ţară), în care se ţine sau se transportă apa sau vinul. *Să ne dai voie să cinstim cumătria, închinînd din fedeleşurile pe care le avem cu noi.* SADOVEANU, F. J. 25. *Tovarăşii nu făceau... prea multă cinste fedeleşului cu vin.* GALACTION, O. I 267. *Le dete pe sub ascuns o copaie de mere, două azime şi un fedeleş cu apă.* ISPIRESCU, L. 354. *Căruţele şi alaiul agiung într-o poiană mare şi frumoasă, în mijlocul codrului, unde iarba-i netedă ca un covor, nu departe de un izvor rece, în care sticlesc fedeleşele.* RUSSO, O. 123. ✧ Expr. **A lega fedeleş** (pe cineva sau ceva) = a lega strîns, să nu se mai poată mişca; a lega cobză. *Tudor zări pe cei doi unchi ai lui legaţi fedeleş pe podeală.* SANDU-ALDEA, U. P. 49.

FÉDER, *federe*, s. n. Ridicătură mică lăsată în lungul muchiei unei piese de lemn sau de metal, care intră în nutul corespunzător al altei piese, pentru a asigura o îmbinare perfectă; pană, lambă.

FEDERÁL, -Ă, *federali, -e*, adj. Care ţine de o federaţie de state, care se prezintă sub formă de federaţie. *Stat federal. Guvern federal.*

FEDERALÍSM s. n. Sistem politic, orînduire de stat bazată pe principiul federaţiei. ✦ Curent politic care urmăreşte introducerea unui astfel de sistem de organizare a statului.

FEDERALÍST[1], **-Ă,** *federalişti, -ste*, adj. Care ţine de federalism. *Sistem politic federalist.*

FEDERALÍST[2], **-Ă,** *federalişti, -ste*, s. m. şi f. Partizan, adept al federalismului.

FEDERALIZÁRE, *federalizări*, s. f. Introducere a organizării federale într-o anumită ţară.

FEDERATÍV, -Ă, *federativi, -e*, adj. Privitor la o federaţie, constituit într-o federaţie, care se întemeiază pe sistemul de organizare în federaţie. *State federative. Principii federative.*

FEDERÁŢIE, *federaţii*, s. f. **1.** Uniune a mai multor state autonome (care-şi păstrează independenţa în anumite limite) în cadrul unui stat unitar cu un guvern central. *U.R.S.S. este o federaţie de state.*

2. Uniune formată din mai multe organizaţii de masă muncitoreşti, de tineret etc. care se aliază pentru un scop anume stabilit. *Federaţia Mondială a Tineretului Democrat. Federaţia Sindicală Mondială.*

FÉDING, *fedinguri*, s. n. Slăbire temporară a sunetelor unui aparat de radiorecepţie datorită schimbării condiţiilor de propagare a undelor prin atmosferă şi stratosferă.

— Scris şi: (după englezeşte) *fading*.

FÉEDER s. n. v. fider.

FEÉRIC, -Ă, *feerici, -e*, adj. Cu caracter de feerie, nespus de frumos, ca-n poveşti, plin de poezie, ca într-o feerie; minunat, încîntător. V. magic, fantastic. *Ca o insulă feerică, ascunsă printre palmieri, chiparoşi şi mirţi nemuritori, se înălţau albe palatele lui Lucullus.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 7. *Un murmur feeric dezmiardă doios A salei tăcere senină.* EMINESCU, O. IV 33.

FEERÍE, *feerii*, s. f. **1.** Priveliştе nespus de frumoasă, încîntătoare, ca în basme. *Priveşte împăcat poetul, atras de vesela lumină, Şi ca o umbră-albastră piere acum în alba feerie.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 23. *Peste-a nopţii feerie Se ridică mîndra lună.* EMINESCU, O. I 207. *Mi se părea că mă aflu într-o lume de feerii; parcă aşteptam din minut în minut să văd deschizîndu-se cerul şi pămîntul.* BOLINTINEANU, O. 330.

2. Piesă de teatru cu subiect fantastic, de basm, cu montare strălucitoare, bogată şi cu numeroase efecte scenice. *Ieşeau în poetica vale a Socolei, de unde în asfinţituri de soare se vedea Iaşul ca un decor de feerie.* SADOVEANU, E. 133.

FEL, (1, 2) *feluri*, s. n. **1.** (Adesea urmat de determinări introduse prin prep. « de ») Mod de a fi (sau de a acţiona); varietate, soi, gen, chip, sort. *După cum este felul de viaţă al oamenilor, tot astfel este şi felul lor de a gîndi.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2766. *Mai face el, ţăranul, şi alte feluri de mîncări gustoase.* CREANGĂ, A. 103. ✧ (Însoţit de adverbe de cantitate sau de numerale) *De multe feluri. Flori de un singur fel.* ▭ *Cîte feluri de chinuri asupră-i se adună!* ALEXANDRESCU, P. 42. ✧ (Intră în compunerea pronumelui interogativ **ce fel (de)**, cerînd în răspuns indicarea calităţii obiectului despre care se întreabă) *Spune-mi cu cine te aduni, să-ţi spun ce fel de om eşti.* NEGRUZZI, S. I 248. ✧ Loc. adj. **Fel de fel** sau **de tot felul** = diferit, variat, felurit. *Miile de paseri cîntau fel de fel de cîntece.* ISPIRESCU, L. 17. *Pe ziduri stau rînduite... arme de tot felul.* ODOBESCU, S. A. 85. (Eliptic) [Păsările] *primăverii se cheamă, se-ntreabă şi-şi răspund, se-ngînă şi se-ntrec în fel de glasuri, întorcîndu-se fiecare pe la cuibul său.* CARAGIALE, P. 50. **Nici un fel de...** = de loc. *N-am nevastă... nici copii. Nici un fel de căpătîi.* TEODORESCU, P. P. 277. ✧ Loc. adv. **La fel** = deopotrivă, asemenea, egal, întocmai, aidoma. **De fel** = de loc. *Altele sînt mai frumoase, mult mai mîndre, mai bogate, Dar ca marmura cea rece nu au inimă de fel.* EMINESCU, O. I 464. ✧ Expr. **De felul meu** (sau **tău, său, lui, lor** etc.) = din fire, de meserie, de profesie

etc. *De felul lui era om vioi şi bun de petrecere.* CARAGIALE, P. 123. **De fel din ...** = de neam, de origine, de loc, originar etc. *Părintele lui, de fel din Botoşani, l-a regăsit pe excentricul fugar şi... l-a luat acasă.* CARAGIALE, N. S. 11. **În felul lui** = într-un mod original, propriu lui. *Nu semănau amîndouă surorile. Fiecare era frumoasă în felul ei.* VLAHUŢĂ, O. A. 111. **Un fel de ...** = un lucru asemănător cu..., ceva care vrea să fie... *Ionuţ umblă plecat pe lîngă gard, legănînd în mînă un fel de tinichea goală.* DAVIDOGLU, M. 59. *Trăieşte la marginea satului, spre baltă, într-un fel de coşar pentru vite.* STANCU, D. 314. *Şi-a făcut un fel de casă, grămădind buşteni unul peste altul şi împletindu-i cu nuiele.* ISPIRESCU, L. 58. **Fel şi chip** v. chip. **A-şi face felul** = a-şi face cheful, pofta, mendrele. (Cu pronunţare regională) *Nu-i vorbă, că noi tot ne făceam feliul aşa cîteodată... în lipsa părintelui şi a dascălului.* CREANGĂ, A. 4. **A face felul** (cuiva) = a da gata, a nimici, a lichida, a distruge, a omorî (pe cineva); a face rău (cuiva). *Lui Znagoveanu i-a făcut felul judele de la Gherghiţa, Vlad, care îi purta simbetele. L-a băgat la gros pe vreo cinci ani.* PAS, L. I 293. (Cu pronunţare regională) *Nu te-am ştiut eu că-mi eşti de aceştia, că de mult îţi făceam feliul!* CREANGĂ, P. 236.

2. Rînd de bucate. *Gustau numai din felurile rînduite festinurilor regeşti.* C. PETRESCU, R. DR. 16. *Cel mai mare ospăţ se cuprindea în cîteva feluri de bucate.* NEGRUZZI, S. I 151.

3. Obicei, datină. [Mugur-Împărat] *precum e felul din bătrîni La orice chef între romîni, El a-nchinat.* COŞBUC, P. I 59.

FELÁH, *felahi,* s. m. Ţăran, muncitor agricol din Egipt, Arabia, Siria şi Palestina.

FÉLCER, *felceri,* s. m. Persoană cu o pregătire medicală medie, ajutor al medicului, agent sanitar. V. subchirurg. *Pentru asistenţa medicală a minerilor, pe lîngă spitalele şi policlinicele existente, s-au creat posturi de prim-ajutor în subterane deservite de felceri.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2744. *Ăsta e doctorul nostru, îl recomandă el, tovarăşul Ostap Beriozov. — Sînt numai felcer, nu doctor, observă rîzînd tovarăşul Ostap.* SADOVEANU, M. C. 117.

FÉLCERIŢĂ, *felceriţe,* s. f. Femeie cu o pregătire medicală medie, ajutoare a medicului. *Felceriţa... cu obraz şi glas de bărbat.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 164, 2/2.

— Accentuat şi: *felceríţă.*

FÉLDERĂ, *feldere,* s. f. (Transilv.) Măsură populară de capacitate pentru cereale, echivalînd cu 20 de litri. *O felderă de grîu.*

FÉLDMAREŞAL, *feldmareşali,* s. m. Cel mai înalt grad în unele armate conferit pe cîmpul de luptă; persoană deţinînd acest grad. *Boierii ţării... să chibzuiră a trămite o deputaţiune de doi dintre dînşii la feldmareşalul rusesc.* ODOBESCU, S. I 265.

FÉLDSPAT, *feldspaţi,* s. m. Mineral de culoare deschisă (din punct de vedere chimic silicat de aluminiu, alcaliu şi calciu) care intră în compoziţia rocilor, în special a celor eruptive. *Feldspatul intră în compoziţia bazaltului, granitului, porfirului etc.* ▭ *La lumina lămpilor, piatra albă de feldspat şi straturile de mică sclipeau tainic în pereţii galeriei.* DUMITRIU, V. L. 43.

FÉLEGĂ, *felege,* s. f. (Regional) Basma, năframă. *Soacra mică iese şi aduce nişte felege frumoase.* SEVASTOS, N. 234.

FELEGEÁN, *felegene,* s. n. (Învechit şi arhaizant) Ceaşcă (turcească) de cafea, fără toartă, pusă pe un suport. *Tata şedea la fereastră în casă şi sorbea dintr-un felegean de cafea.* SADOVEANU, O. III 525. *Lăzi... cu felegene de smalţ, cu zarfuri de sîrmă.* ODOBESCU, S. I 134. *Felegenele de cafea, ciubucile şi narghilelele gioacă roluri însămnate în acea sală.* ALECSANDRI, C. 104.

— Pronunţat: *-gean.* — Variantă: **filigeán** (ANGHELIOSIP, C. L. 144, TEODORESCU, P. P. 613) s. n.

FELENDRÉŞ s. n. (Învechit) Un fel de stofă fină (de Flandra). *Peste zobonul de stofă aurită, purta un benişel de felendreş.* NEGRUZZI, S. I 145.

FELEŞÁG, (rar) *feleşaguri,* s. n. (Regional) Fel de a fi; fire, caracter, soi; obicei. *Pistruga rîse zgomotos, cum îi era feleşagul la asemenea taclale.* SADOVEANU, M. C. 112. *Răposatul fusese om aprig şi certăreţ... Fecioru-său, Zaharia, se alesese de la început din alt feleşag.* C. PETRESCU, R. DR. 23. *A îmbătrînit de timpuriu; aşa i-i feleşagul lui, la inimă-i tot verde.* MIRONESCU, S. A. 42.

— Variantă: **feliuşág** (CREANGĂ, P. 225) s. n.

FELEŞTIÓC, *feleştiocuri,* s. n. (Regional) Pămătuf cu care se unge osia căruţei cu păcură sau bocancii cu unsoare. *Mă lua frumuşel de bărbie cu mîna stîngă, iar cu cea dreaptă muia feleştiocul în strachina cu dohot.* CREANGĂ, A. 46. *De inima căruţei atirnau păcorniţa cu feleştiocul şi posteuca.* id. P. 106.

— Pronunţat: *-tioc.*

FELICITÁ, *felícit,* vb. I. Tranz. A adresa cuiva cuvinte de laudă pentru un succes obţinut, pentru o realizare însemnată etc.; a exprima urări de fericire, de izbîndă pentru viitor cu prilejul unui eveniment important, al unei aniversări etc. *Iartă-mă că, dintre toţi prietenii cari m-au felicitat de ziua mea, pe dumneata te-am lăsat să-ţi răspund la urmă.* CARAGIALE, O. VII 298. *Arhiepiscopul de Novgorod, unul din oamenii cei mai luminaţi a Rusiei pe atunce, felicită pre autorul anonim prin versuri.* NEGRUZZI, S. II 146. *Primesc vizita directorului teatrului... mai întîi mă felicită asupra succeselor dobîndite în seara ajunului.* RUSSO, O. 138. ✧ Refl. (Familiar) A se socoti mulţumit, fericit, satisfăcut (pentru rezultatul obţinut).

— Accentuat şi: *felicít.* — Prez. ind. şi: (învechit) *felicitez* (IBRĂILEANU, SP. CR. 146). — Variantă: (învechit) **fericitá** (NEGRUZZI, S. I 6) vb. I.

FELICITÁRE, *felicitări,* s. f. Acţiunea de a felicita; laudă pentru un succes sau urare de succes, de fericire etc. *Scrisoare de felicitare.* ▭ *Îţi mulţumesc pentru felicitările ce mi-ai trimes de sărbători şi pentru urările amicale ce faci în privirea sănătăţei şi a hărnicii mele.* ALECSANDRI, S. 119. ✧ (Concretizat) Bilet, scrisoare, carte de vizită etc. prin care cineva e felicitat.

FELÍE, *felii,* s. f. Bucată (subţire) de obicei cu două feţe paralele tăiată dintr-un întreg (de obicei dintr-un aliment). *Văd că* [fetiţa] *începe să închidă ochii, ca şi cînd ar fi usturat-o, şi-i cade felia de pîine din mînă.* PREDA, Î. 18. *Am o felie de pepene, Trece prin apă repede* (Suvelniţa). GOROVEI, C. 362. ✧ (Construit cu verbul «a tăia») *Tăia friptura felii.* ✧ Fig. *Felii groase de stîncă se îmbucă una cu alta.* BOGZA, Ţ. 10.

FELÍN, -Ă, *felini, -e,* adj. **1.** Care aparţine genului pisicilor. *Rasă felină.* ✦ (Substantivat, f. pl.) Familie de animale carnivore, din care fac parte pisica, leul etc.; (la sg.) animal făcînd parte din această familie. [Trupul ei] *era vînjos şi viu... fără nici un os aparent, ca al felinelor.* CAMIL PETRESCU, U. N. 92. [Sufletul vîntului] *ajunge cald în faţa cuşcelor unde dorm marile feline.* ANGHEL, PR. 115.

2. Fig. Ca de pisică; suplu, graţios. *Suplete felină.* ▭ *Fata îşi ghemuia trupul fraged c-o gingaşă mlădiere felină.* BART, E. 168.

FELINÁR, *felinare,* s. n. Dispozitiv pentru luminat, portativ sau fix, format dintr-un schelet metalic, cu

rezervor pentru petrol, pe care este montat un glob de sticlă pentru a adăposti fitilul aprins sau dintr-o cutie cu pereți de sticlă care adăpostește o sursă de lumină, de obicei o flacără. V. lanternă, lampă. *Podarul caută să-și lumineze calea cu felinarul, ale cărui raze roșietice străbat cu greu prin întunericul nopții.* BOGZA, C. O. 287. *Un felinar, în mijlocul curții, împrăștia fire lungi de aur.* SADOVEANU, O. VI 219. *Spre sară, cînd toate ulițile orașului sînt luminate prin felinare mari... vede omul tot orașul și toată marea parcă este aprinsă.* GOLESCU, Î. 111.

FELIOÁRĂ, *felioare,* s. f. Diminutiv al lui felie. *O felioară de pîine.*
— Pronunțat: *-li-oa-.*

FELIURÍME s. f. v. felurime.

FELIURÍT, -Ă adj. v. felurit.

FELIUȘÁG s. n. v. feleșag.

FELIÚȚĂ, *feliuțe,* s. f. Felioară.
— Pronunțat: *-li-u-.*

FELÚCĂ, *feluci,* s. f. (Învechit) Corabie mică și îngustă prevăzută cu pînze și cu lopeți. *Pedeapsa lui va fi de a să pune într-o... felucă și a să slobozi pe mare.* DRĂGHICI, R. 304.

FELURÍ, *feluresc,* vb. IV. Refl. (Învechit, rar) A se diferenția, a varia. *Naravurile-n lume prea mult s-au felurit.* NEGRUZZI, S. II 222.

FELURÍME, *felurimi,* s. f. Diversitate, varietate. *Cheiurile lucii de lumină se colorau de felurimea covoarelor cu țesături bogate.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 6. *Între mii de dobitoace, o, ce multă felurime!* CONACHI, P. 269. ◇ Loc. adv. (Învechit) **În felurimi** sau (neobișnuit) pe **felurime** = în diferite feluri. *Copii voinici, rumeni, bucălați, goneau cu ghiozdanele... să învețe a citi slove noi, a citi apoi pe felurime, a scrie pe platcă.* DELAVRANCEA, S. 217. ◇ Expr. (Învechit) **Felurimi de...** = fel de fel de..., toate felurile de..., multe și variate. *Felurimi de costumuri, felurimi de petreceri în pădurice.* BOLLIAC, O. 215. *Tîrgui felurimi de lucruri.* GORJAN, H. I 86.
— Variantă: (învechit) **feliuríme** (GOLESCU, Î. 67) s. f.

FELURÍT, -Ă, *feluriți, -te,* adj. Variat, divers; diferit, deosebit (de altceva). *Îl întrebam cu cea mai mare curiozitate o grămadă de lucruri felurite.* SADOVEANU, O. VII 230. *La Iași, băiete, se vorbește despre tine Felurite verzi și-uscate, cîte nici în cap nu-ți vine!* HASDEU, R. V. 59. *Fumul întuneca odaia și vorba felurită se curmezișea* (= se întretăia). RUSSO, O. 47. ◇ (Adverbial) [Biserica Curții de Argeș] *se străvedea ca într-o colivie, printre ale cării grosolane zăbrele se zăreau, chiar de acum strălucitoare, tuleiele-i de marmoră, unele felurit împletite, altele viu colorate.* ODOBESCU, S. II 503.
— Variantă: (regional) **feliurít, -ă** (CREANGĂ, P. 106) adj.

FEMÉIE, *femei,* s. f. 1. (În opoziție cu bărbat) Persoană adultă de sex feminin. *Femeia în Republica Populară Romînă are drepturi egale cu ale bărbatului în toate domeniile vieții economice, politice, de stat și culturale.* CONST. R.P.R. 39. *Acolo unde-au huzurit tîlharii, — Rîd astăzi voinicește făurarii... Rîd oamenii muncii, Rîd femeile, pruncii.* DEȘLIU, G. 38. *La fereastră, o femeie cu părul de aur, cu ochii ca florile albastre ale cîmpului... rezemată de bara de alamă îl privea cu milă.* C. PETRESCU, S. 41.
2. (Spre deosebire de fată) Persoană de sex feminin căsătorită. *Achim era-nsurat Cu fata lui Mihai Terinte: Femeie bună și cuminte, Cum alta nu găsești în sat.* COȘBUC, P. II 226.
3. (Urmat de determinări în genitiv sau de un adjectiv posesiv) Soție, nevastă. *Se învinovățea pe el însuși, știind cît e de puțin vrednic de femeia lui care i-a fost totdeauna credincioasă.* BUJOR, S. 44. *Nu se împlinește bine anul și femeia lui Ipate face un băiet.* CREANGĂ, P. 169.

FEMEIÉSC, -IÁSCĂ, *femeiești,* adj. De femeie, care aparține unei femei, privitor la femei, ca de femeie; feminin. *Niște cămăși femeiești de stambă.* REBREANU, I. 10. ◇ *Parte femeiască* v. parte.

FEMEIÉȘTE adv. Ca femeile, în felul femeilor. *Știi una?... Aștept pe soră-mea în astă-noapte. Îmbracă-te femeiește și vină.* ALECSANDRI, T. I 264.

FEMEIUȘCĂ, *femeiuști,* s. f. 1. Diminutiv (uneori cu nuanță peiorativă) al lui femeie. *Raveica, dintr-o femeiușcă ajunse în cîțiva ani groasă cît malul.* CAMILAR, N. I 331. *Cireșica, a treia nevastă, era o femeiușcă durdulie, mai tînără decît cele trei fete ale lui măritate.* BART, E. 265.
2. Animal de sex femeiesc; femelă. *Femeiuștile și-au ales sălaș și au făcut cuib aici în munte.* SADOVEANU, V. F. 18.

FEMÉLĂ, *femele,* s. f. Animal de sex feminin, deosebit de mascul prin însușiri morfologice și fiziologice specifice. *Femela cangurului își poartă puii într-o pungă sub pîntece.* ▭ *Masculii sînt în general mai deschiși colorați decît femelele.* FAUNA R. P. R. VIII$_1$ 13.

FEMININ, -Ă, *feminini, -e,* adj. De femeie, care aparține unei femei sau specific ei, privitor la o femeie, ca de femeie; femeiesc. *Veșmînt feminin. Zîmbet feminin.* ◇ (Adverbial, rar) *Apleacă feminin Grumazul său de fildeș pe toga sa de in.* MACEDONSKI, O. I 107. ◇ (Despre genul unor părți de vorbire) Care are forma atribuită în gramatică numelor care denumesc ființe de sex femeiesc. *Sînt de genul feminin numele ființelor de sex femeiesc și numele lucrurilor care, prin tradiție și prin analogie cu acestea, sînt considerate tot ca feminine.* L. ROM. 1953, nr. 2, 28.

FEMINITÁTE s. f. Ansamblu de trăsături care constituie specificul caracterului feminin. *Părul se revarsă în șuvițe domoale și moi, ca tot atîtea valuri de suavă feminitate.* BOGZA, C. O. 284.

FEMÚR, *femure,* s. n. Osul coapsei, de la genunchi pînă la bazin. *Femurul este cel mai lung os al scheletului omenesc.* ▭ [La insecte] *femurele sînt de lungime și grosime variabilă, după specii.* FAUNA R. P. R. VIII$_1$ 18.

FÉNIC adj. m. (Chim.; învechit, numai în expr.) *Acid fenic* = fenol (1).

FENÍCE s. m. v. fenix.

FENICIÁN[1], **-Ă,** *fenicieni, -e,* adj. Din vechea Fenicie, care aparținea Feniciei sau locuitorilor ei, cu privire la Fenicia sau la locuitorii ei. *Corabie feniciană.*
— Pronunțat: *-ci-an.*

FENICIÁN[2], **-Ă,** *fenicieni, -e,* s. m. și f. Persoană care aparținea populației de bază a vechii Fenicii.
— Pronunțat: *-ci-an.*

FENÍL s. n. (Chim.) Radical organic rezultat din benzen, prin îndepărtarea unui atom de hidrogen.

FÉNIX, *fenicși,* s. m. (Mitol.; adesea în expr. *pasărea fenix*) Pasăre fabuloasă despre care cei vechi credeau că este unică pe lume și că renaște din propria ei cenușă; simbol al reînnoirii veșnice. *Fenicșii aveau vieți de sute de ani.* MACEDONSKI, O. III 54. (Scris *phoenix*) *Pe-al meu propriu rug, mă topesc în flăcări... Pot să mai renviu luminos din el ca Pasărea phoenix?* EMINESCU, O. I 199.

— Scris şi: *phoenix*. — Variantă: (învechit) **fenîce** (ODOBESCU, S. II 502) s. m.

FENÓL, (2) *fenoli*, s. m. **1.** Substanţă în formă de ace incolore, mirositoare şi solubile în apă, alcool, eter etc., obţinută prin prelucrarea gudroanelor de cărbuni sau pe cale sintetică şi folosită în farmacie şi industrie; acid fenic, acid carbonic.

2. Nume generic dat compuşilor organici derivaţi de la hidrocarburile aromatice prin înlocuirea unuia sau a mai multor atomi de hidrogen cu oxidrili.

FENOLOGÍE s. f. Disciplină care se ocupă cu stabilirea legăturilor dintre fazele de vegetaţie ale plantelor şi mersul anual al timpului.

FENOMÉN, *fenomene*, s. n. **1.** Aspect al naturii în mişcare; formă exterioară a lucrurilor prin care se manifestă esenţa lor şi care poate fi percepută direct prin organele senzoriale. *Materia organică constituie un fenomen mult mai nou, produs al unei îndelungate dezvoltări.* LENIN, O. XIV 64. ◇ *Fenomen al naturii* = manifestare a unui element al naturii; p. ext. element al naturii. *Ploaia este un fenomen al naturii.* ✦ Fapt. *Răscoala din Ţara Romînească* [1821] *nu trebuie privită ca un fenomen izolat, ci în cadrul general al frămîntărilor epocii.* IST. R.P.R. 292.

2. Fiinţă, obiect, aspect, întîmplare care surprinde (prin calităţi, noutate, raritate etc.).

— Accentuat şi: *fenómen*.

FENOMENÁL, -Ă, *fenomenali, -e*, adj. **1.** Care posedă o însuşire într-un grad atît de mare încît iese din comun, provoacă uimire, uluieşte. *Înzestrat cu o memorie fenomenală, ştia pe de rost întregul Infern al lui Dante.* BART, E. 190.

2. (Fil.) Care ţine de fenomene, de natura fenomenelor.

FENOMENALÍSM s. n. Curent idealist-subiectivist în filozofie, care rupe fenomenul de esenţă şi neagă posibilitatea de a cunoaşte esenţa lucrurilor, susţinînd că numai latura lor exterioară poate fi cunoscută. V. agnosticism.

FENOMENALÍST, -Ă, *fenomenalişti, -ste*, adj. (Despre o concepţie, o doctrină) Care prezintă caracterele fenomenalismului. ✦ (Substantivat) Adept sau partizan al fenomenalismului.

FENOMENALITÁTE s. f. Faptul de a fi fenomenal (2). *În toată Europa, poezia, literatura în genere, se retrage tot mai mult din faţa tablourilor naturii, pururea nepăsătoare şi statornică în rotaţia fenomenalităţii ei — şi se afundă tot mai mult în misterele sufletului omenesc.* VLAHUŢĂ, O. A. 404.

FENOMENOLÓGIC, -Ă, *fenomenologici, -e*, adj. Care se referă la fenomenologie, care are la bază fenomenologia.

FENOMENOLOGÍE s. f. Doctrină filozofică idealistă-subiectivistă reacţionară, care îşi propune să studieze fenomenele conştiinţei rupîndu-le de lumea materială şi făcînd abstracţie de omul conştient, de activitatea lui psihică şi de mediul social. *Fenomenologia este «ştiinţa» eului pur, a «eului» care nu mai are nici o legătură cu omul concret, trăind într-o societate dată.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 10, 109.

FEODÁL[1] s. m. v. **feudal**[1].

FEODÁL[2]**, -Ă** adj. v. **feudal**[2].

FERÁT, *feraţi*, s. m. Nume generic dat sărurilor acidului feric.

FERÁTĂ, *ferate*, adj. f. (Numai în expr.) *Cale* (sau *linie*) *ferată* = drum prevăzut cu şine, pe care circulă trenurile; drum-de-fier. *Îţi scriu, Ioană, de la Bumbeşti-Livezeni, Unde... Au tot minţit stăpînii de ieri c-o să facă Mîndreţe de linie ferată.* VINTILĂ, O. 40.

FERĂSTRĂU, *ferăstraie*, s. n. Unealtă prevăzută cu o lamă, o bandă sau un disc de oţel, cu dinţi ascuţiţi, pusă în funcţiune cu mîna sau pe cale mecanică (v. gater) şi folosită pentru a tăia lemne, uneori şi metale sau alte corpuri tari. *Sforăi parcă tai lemne cu ferăstrăul.* CAMILAR, TEM. 11. *Aici, pe firul Oltului, instalase un ferăstrău mînat de apele lui.* BOGZA, C. O. 101. ◇ *Ferăstrău circular* = ferăstrău în forma unui disc dinţat, care taie învîrtindu-se în jurul axei sale.

— Variante: **ferestrău** (PAS, L. II 156, RETEGANUL, P. II 54), **fierăstrău** (DRAGOMIR, P. 21, SADOVEANU, B. 54), **herăstrău** (CARAGIALE, O. I 292) s. n.

FERĂSTRÚIE s. f. v. **ferestruie**.

FÉRCHEŞ, -Ă, *ferchegi, -e*, adj. (Familiar, adesea ironic, mai ales despre bărbaţi) Cu o înfăţişare plăcută şi elegantă, îmbrăcat cu îngrijire, dichisit, sclivisit. *Un general bătrîn, înconjurat de o droaie de ofiţeraşi ferchegi, a venit să-i agaţe pe piept medalia de aur.* REBREANU, P. S. 120. *Fercheş, amabil, începu să ceară scuze c-a îndrăznit să mă deranjeze.* VLAHUŢĂ, O. A. 247.

FERCHEZUÍ, *ferchezuiesc*, vb. IV. Tranz. **1.** A dichisi pe cineva, în special a-l bărbieri, pentru a-i da o înfăţişare plăcută, îngrijită, elegantă. *I-au ferchezuit frumos şi i-au îmbrăcat la fel, cu cheburi albe şi cuşme nouă.* CREANGĂ, A. 161. ◇ Refl. *Se îmbrăcă tacticos în hainele cele mai bune, se ferchezui ca o păpuşă.* REBREANU, I. 60.

2. Fig. (Familiar, ironic) A bate (pe cineva), a-i trage (cuiva) o bătaie. *Cum au vrut, l-au ferchezuit.* STANCU, D. 84.

FERCHEZUÍT, -Ă, *ferchezuiţi, -te*, adj. Dichisit, gătit, împodobit. *După ce o văzu boierul curăţită şi ferchezuită ca o mireasă, şi cum avea ea şi pe vino-încoace, i se păru mai frumoasă.* ISPIRESCU, L. 179. *Ca să-mi mai treacă de urît, m-am ocupat însămi de toaleta lor; şi aşa ferchezuite... le-am dat drumul.* NEGRUZZI, S. I 104.

FEREÁLĂ s. f. **1.** Pază, precauţie, băgare de seamă, circumspecţie. *Despre coana Liza se vorbeşte cu fereală în mahala.* PAS, Z. I 80. *Uşa se deschise încet şi cu fereală.* SADOVEANU, O. I 143. *Citea cu fereală, ca un făcător de rele, şi adormea cu cărţile sub cap.* C. PETRESCU, R. DR. 29.

2. Loc unde cineva este ferit de primejdii; adăpost. *A purtat-o trenul la oraş, la fereală.* STANCU, D. 157.

FEREÁSTĂ s. f. v. **fereastră**.

FEREÁSTRĂ, *ferestre*, s. f. **1.** Deschizătură de formă regulată lăsată în peretele unei clădiri, al unui vehicul etc. pentru a permite să intre aerul şi lumina; ansamblu format dintr-un cadru fix (v. toc) şi din cercevele în care se fixează geamuri; ansamblu format din această deschizătură împreună cu cercevelele care o încadrează şi cu sticla fixată în cercevele. V. geam. *Dinlăuntru licărea prin fereastra, jumătate de sticlă, jumătate de hîrtie, o lumină slabă spre afară.* HOGAŞ, M. N. 77. *Aşa, ca o poveste, pribeagă şi măiastră, Cumplitul vînt de iarnă îmi cîntă la fereastră.* DEMETRESCU, O. 59. *Acea casă n-avea nici fereastră, nici uşă.* ISPIRESCU, L. 59. *Gerul vine de la munte, la fereastră se opreşte.* ALECSANDRI, P. A. 113. ◇ *Fereastră oarbă* = adîncitură în perete, avînd forma unei ferestre şi constituind un motiv arhitectonic. ◇ Expr. *A arunca banii pe fereastră* = a cheltui fără socoteală, a fi risipitor.

2. Locul în care se întîlneşte un puţ de mină cu o rampă subterană.

3. Fig. (Familiar) Oră neocupată din programul zilnic al unui profesor sau al unui student, intercalată între două ore de curs.

— Variantă: **fereástă**, *fereste* și *fereşti* (COȘBUC, P. II 141, CREANGĂ, P. 255, EMINESCU, O. I 130), s. f.

FERECĂ, *férec*, vb. I. Tranz. **1.** (Cu privire la obiecte de lemn) A acoperi, total sau parțial, cu metal (în special cu șine) spre a-i da rezistență și durabilitate; a întări prin legături metalice. *Fierarul ferecă roata.* ▭ *Vara, braga și limonada sînt purtate... în donițe ferecate frumos cu cercuri de alamă și țintuite cum se cuvine.* V. ROM. septembrie 1953, 25. ✦ (Cu privire la anumite obiecte prețioase, urmat de determinări introduse prin prep. «cu» sau «în») A îmbrăca cu metal prețios, a împodobi cu argint, aur și pietre scumpe. *A pus pe covor... cartea... legată în piele de crocodil și ferecată cu argint.* SADOVEANU, D. P. 172. *Mă jur... să ferec cu argint icoana ta.* NEGRUZZI, S. I 15.

2. (Cu privire la oameni) A pune în fiare, a lega cu lanțuri, a încătușa. *M-a legat, De un stîlp m-a ferecat.* RETEGANUL, P. I 48. *Cei panțiri descăleca, Pe romîn îl fereca, La Vaslui îl aducea Și la domnul mi-l ducea.* ALECSANDRI, P. P. 169. ✧ Fig. *Fărîmați... zăvoare Care vă ferecă sufletul, gleznele.* DEȘLIU, G. 28. *În lanțuri de imagini duiosul vis să-l ferec, Să-mpiedec umbra-i dulce de-a merge-n întunerec.* EMINESCU, O. I 232.

3. (Cu privire la pietrele de moară) A bate cu ciocanul spre a-i scoate zimți (ca să zdrobească mai ușor grăunțele). ✦ (Cu privire la bani) A zimțui.

4. (Cu privire la uși; p. ext. la încăperi) A încuia, a zăvorî.

FERECÁRE, *ferecări*, s. f. Acțiunea de a fereca. ✧ Fig. *Ceea ce va rămîne pururea din Eminescu, în afară de frumusețea gîndurilor... este acea țesătură, acea ferecare puternică a limbii.* VLAHUȚĂ, O. A. 395.

FERECÁT[1] s. n. Acțiunea de a fereca.

FERECÁT[2], **-Ă**, *ferecați*, *-te*, adj. **1.** Acoperit cu metal, prevăzut cu șine, cu fîșii de fier, cu cuie etc. pentru a căpăta rezistență și durabilitate; întărit prin legături metalice. *Căruța înainta încet... printre casele tari din piatră grea, cu porți mari ferecate.* DUMITRIU, N. 156. *Fiecare își adusese zestre însemnată, robi, cai, căruțe ferecate.* ISPIRESCU, L. 36. *Călătorea într-un rădvan, care pe atunci era o largă cutie de lemn văpsit scobită rotund și așezată... pe un dric cu patru roate ferecate.* ODOBESCU, S. I 161. ✦ (Despre anumite obiecte prețioase) Îmbrăcat sau împodobit cu aur, cu argint sau cu pietre scumpe.

2. (Despre uși, porți, p. ext. despre încăperi) Încuiat, zăvorît. (Fig.) *În trecut puținele școli cîte existau aveau porțile ferecate pentru copiii oamenilor muncii.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2841.

3. (Despre oameni) Legat sau încătușat în fiare, în lanțuri, în obezi. *Iar deacă vor simți ceva ș-or vrea să pribegească, atunci mesiții măriei-tale îi vor aduce ferecați.* ODOBESCU, S. I 83. *Un biet romîn legat, Legat strîns și ferecat, Ca un mare vinovat.* ALECSANDRI, P. P. 77.

4. (Despre pietrele morii) Cu suprafața neregulată, prevăzută cu zimți (ca să macine bine). *Moara lui Arghir avea singură pietre ferecate de schimb și apă destulă la iazul ei, ca să macine și zi și noapte.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 24. ✦ (Despre bani) Zimțuit. *Purcoaiele de galbeni bătuți și ferecați.* DELAVRANCEA, la TDRG.

FERECĂTÚRĂ, *ferecături*, s. f. (Rar) Acțiunea de a fereca; (concretizat) legătură sau îmbrăcăminte de metal aplicată unui obiect pentru a-l fereca. *Ferecătura evangheliei lui Mocrea postelnicul, lucrată cu figuri răsărite... pe placă metalică suflată cu aur.* ODOBESCU, S. I 335.

FEREDÉU, *feredeie*, s. n. (Mold., Transilv.) Baie, cadă pentru îmbăiat; stabiliment public pentru făcut baie. *La feredeu... băiașul s-a uitat lung la el din toate părțile.* SADOVEANU, D. P. 72. *Am asudat Ș-asud mereu, Parc-am intrat În feredeu!* ALECSANDRI, T. 318.

FEREDUI, *fereduiesc*, vb. IV. Tranz. (Învechit) A îmbăia, a scălda. *Atunci porunci să o fereduiască.* ISPIRESCU, L. 179.

FERÉGĂ s. f. v. **ferigă**.

FEREGEÁ, *feregele*, s. f. **1.** Mantilă de stofă sau de mătase scumpă, care se purta odinioară peste îmbrăcăminte. *Doamna avea lîngă sine patru din slujitoarele sale, învestmîntate în feregele țesute cu fir de aur.* SADOVEANU, F. J. 382. *Șalurile și feregelele domniței Ralu.* FILIMON, C. 149.

2. Vălul cu care femeile musulmane își acoperă fața. *Le-a poruncit cadînelor să-și scoată... chipurile de sub feregea.* STANCU, D. 215. *Apare o ființă din raiul de iubire, Pe frunte-acoperită cu-o feregea subțire.* ALECSANDRI, P. III 390.

FERENTÁR, *ferentari*, s. m. (Învechit) Nume dat soldaților din pedestrimea ușoară. *Ferentarul ager și cu lungă chică Intră în bătaie fără nici o frică, Tare ca un leu.* BOLINTINEANU, O. 15. *Mihnea, însoțit de patru viteji ferentari, cu lăncile poleite-n vîrf și la mînere.* ODOBESCU, S. I 73.

FERESTRĂU s. n. v. **ferăstrău**.

FERESTRUÍ, *ferestruiesc*, vb. IV. Tranz. A tăia cu ferăstrăul.

FERESTRÚICĂ, *ferestruici*, s. f. Diminutiv al lui fereastră. *Trebuiră... să-l culce pe unul din paturile mari și înalte din odaia cu ferestruici pătrate.* DUMITRIU, V. L. 14. *Pe ferestruică se vedea în amurg Piatra Teiului.* SADOVEANU, B. 121. ✦ Gaură mică asemănătoare cu o fereastră; spărtură, deschizătură. *Poarta o deschiz eu: îi știu meșteșugul. Să-i croim ferestruica.* CARAGIALE, O. I 291.

— Variantă: (regional) **ferestúică** (ALECSANDRI, C. 26) s. f.

FERESTRÚIE, *ferestrui*, s. f. Ferestruică. *Era altă erestruie, care privea peste acoperișuri de tablă cenușie, peste cartiere sărace și prăfuite, spre marginea orașului.* C. PETRESCU, S. 7. *Stoica... deschise oblonul, scoase capul pe o îngustă ferestruie și întrebă: «Cine e?».* ODOBESCU, S. I 67.

— Variantă: **ferăstrúie** (EMINESCU, O. I 84) s. f.

FERESTÚICĂ s. f. v. **ferestruică**.

FÉRFELIȚĂ s. f. v. **ferfeniță**.

FERFENIȚĂ vb. I v. **ferfeniți**.

FÉRFENIȚĂ s. f. (De obicei în expr.) **A face (sau a rupe) ferfeniță** = a rupe tare, a distruge, a face praf. *Ferfeniță ai făcut toate înfloriturile și mărgelușele.* REBREANU, I. 45. *Ba și el, uneori, sărindu-și din minți, își rupea ciubotele ferfeniță, jucînd împreună cu noi.* CREANGĂ, A. 82. ✦ (Adjectival) Rupt, zdrențuit. *Și urechile, ferfeniță pe margini, parcă i le crestase cineva cu foarfeca.* STANCU, D. 7. *Am o găină pestriță Și la coadă ferfeniță* (Mătura). GOROVEI, C. 222.

— Variante: **férfeliță** (GALACTION, O. I 310), **férferiță** (RETEGANUL, P. III 41) s. f.

FERFENIȚÍ, *ferfenițesc*, vb. IV. Refl. A se sfîșia, a se zdrențui, a se face bucăți-bucăți. *Le-a citit și răscitit pînă li s-au ferfenițit foile.* REBREANU, I. 53. *I s-au ferfenițit hainele.* SBIERA, P. 143.

— Variantă: **ferfeniță**, *ferfenițez* (ARDELEANU, D. 205), vb. I.

FERFENIȚÍT, **-Ă**, *ferfeniți*, *-te*, adj. (Mai ales despre obiecte de îmbrăcăminte) Sfîșiat în bucăți. *Vă îmbrăca în gioarse ferfeniți.* PAS, Z. I 190.

FERFENIȚÓS, -OÁSĂ, *ferfeniți, -oase,* adj. (Despre lucruri, în special despre obiecte de îmbrăcăminte) Ferfenițit. *Cînd n-ai ce face, cînd nu struneşti calul şi nu învîrteşti sabia, cugeți. Asta e metealna ta cea veche. Şi scoți o carte ferfenițoasă, scrisă de mînă, şi citeşti într-însa.* SADOVEANU, O. VII 26. *Au aflat-o în străițele ei rupte şi ferfenițoase.* SBIERA, P. 214. ✦ (Despre persoane) Care poartă haine ferfenițite. *Şi-acum parcă-l văd cît era de ferfeniţos.* CREANGĂ, P. 148.

FÉRFERIȚĂ s. f. v. ferfeniță.

FERÍ, *feresc,* vb. IV. (Adesea urmat de determinări introduse prin prep. «de» sau exprimate prin propoziții cu verbul la conjunctiv)

1. Tranz. (Cu privire la ființe) A lua sub scutul său, a apăra, a proteja, a păzi de o împrejurare neplăcută, de o greşeală sau de o primejdie, reală sau posibilă. *Boul acesta năzdrăvan păzea şi ferea cirezile ca să nu le prindă şi să nu le mănînce zmeii.* SBIERA, P. 188. *Aceştia* [cîinii] *trebuie să fie... cu coama măruntă pe grumaz, nu prea stufoasă, dar îndestulă ca să-i ferească de frig.* ODOBESCU, S. III 65. *Şi te-oi coperi, De foc te-oi feri.* ALECSANDRI, P. P. 8. ✧ (Mai ales la conjunctiv, în invocații; popular) *Mi că nu va vrea să meargă, iar eu, ferească-mă d-zeu să-l fac cu puterea să se ducă.* RETEGANUL, P. I 15. *Se încinse o luptă de să te ferească dumnezeu.* ISPIRESCU, L. 28. *Dumnezeu să te ferească De cutremur şi de foc.* ALECSANDRI, T. I 127. ✧ Intranz. (La conjunctiv, cu valoare de interjecție) *De-abia pot merge caii... lunecă, doamne fereşte!* ALECSANDRI, T. 306. (Cu valoare de negație) *Ferească dumnezeu!... să cuget eu, om bătrîn, la una ca asta!* CREANGĂ, P. 83. *Ferească dumnezeu, au răspuns căpitanul, de a lua mită de la voi.* DRĂGHICI, R. 23. ✦ Refl. A se păzi, a se ascunde, a fugi. *Tu mi-ai zis să viu la moară Pe-nsărat... Dar la moară dau de prieteni Şi de prieteni mă feresc.* COŞBUC, P. I 76. *Ea se feri să nu o vază nimeni şi fugi, şi fugi pînă ce ieşi din împărăția tatălui său.* ISPIRESCU, L. 308. *De agie Eu mă tem şi mă feresc.* ALECSANDRI, T. I 139. *Fereşte-te de proşti şi de nebuni!* NEGRUZZI, S. I 248. ✧ Refl. reciproc. *Umblau pe uliță... şi se fereau unii de alții.* DUMITRIU, N. 189.

2. Tranz. (Cu privire la un obiect sau la o persoană) A pune la adăpost; a evita sau a ocoli, pentru a scuti de un risc sau de o primejdie. *Moş Chirilă, c-o mînă, îşi feri mai bine ghioaga, iar cu cealaltă se scărpină în capu-i pleşuv.* SADOVEANU, O. VII 32. *Îşi ridică picioarele să le ferească de apă.* C. PETRESCU, S. 58. *Observînd îndărătnicia copilului, şoferul dădu să-l ferească la dreapta.* REBREANU, R. II 32. *Îl privi cam mirată şi, fără grabă, îşi feri mîna într-o parte.* HOGAŞ, DR. II 143. ✦ (Cu privire la un obiect, o situație etc. care prezintă o primejdie, un risc) A evita, a ocoli cu prudență. *O voce se aude strigînd somnoroasă: fereşte linia, fereşte linia.* SEBASTIAN, T. 188. *Prin centrul oraşului, fereşte grupurile de tineri şi se uită mereu în urmă.* SAHIA, N. 94. ✧ Refl. *Şireata de vulpe ştie cum să se ferească de mînia ursului.* CREANGĂ, O. A. 296.

3. Refl. A se da deoparte, a se trage înapoi. *C-un ştergar acoperi masa şi se feri la o parte.* SADOVEANU, B. 28. *Se feri un pas căutîndu-şi batista.* BART, E. 251. *Soarele şi luna să ferire din calea ei.* RETEGANUL, P. I 40. ✧ Refl. pas. *Se face o turtă... şi, ferindu-se focul de pe vatră, se pune turta acolo.* ŞEZ. V 51. ✧ Tranz. *Frunză feri portița într-o latură.* CAMILAR, TEM. 29. ✧ Intranz. *Agenți în goana cailor treceau strigînd: Feriți... feriți... Şi ei abia apucau a se feri.* CAMILAR, N. I 8.

— Forme gramaticale: imperativ pers. 2 sg. *fereşte* şi (regional) *féri* (CAMILAR, N. I 215, EMINESCU, O. I 164).

FERIBÓT, *feriboturi,* s. n. Navă sau pod plutitor pe care sînt instalate şine de cale ferată şi care foloseşte pentru a transborda trenurile sau vagoanele de la un mal la altul al unei ape.

FÉRIC, -Ă, *ferici, -e,* adj. (Despre substanțe) Care are fier trivalent în compoziția sa. *Clorură ferică.*

FERÍCE[1] adj. invar. **1.** (Mai ales în stilul poetic) Fericit. *Vom visa un vis ferice.* EMINESCU, O. I 75. *Ferice omul care pre ea La loc de stele o va vedea.* ALECSANDRI, T. I 402. ✧ (Adverbial) *Rațele băteau ferice din aripi.* C. PETRESCU, A. R. 7.

2. (În expr.) **Ferice de mine (de tine** etc.) = ce fericit sînt (eşti etc.).

FERÍCE[2] s. f. (Învechit) Fericire. *Dar fugiți, gîndiri noroase, Ce fericea-mi ofiliți!* ODOBESCU, S. I 57. *Ah, noroc, vrăjmaş cumplit... Tu fericea mi-ai luat.* TEODORESCU, P. P. 287. ✧ Expr. **A-l bate (pe cineva) fericea** = a da norocul peste cineva. *În ziua cînd* [învățătorul nostru] *primea paralele, ne bătea fericea...; nu bătea pe nimeni.* DELAVRANCEA, H. T. 113.

FERICÍ, *fericesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A considera, a numi, a socoti pe cineva fericit; a felicita. *Toată lumea fericeşte pe Serdici.* SAHIA, N. 113. *Am fost unanimi în a ferici... pe amicul Manolache de cît noroc a avut şi are.* CARAGIALE, S. 124. *Fericească-l scriitorii, toată lumea recunoască-l... Ce-o să aibă din acestea pentru el bătrînul dascăl?* EMINESCU, O. I 133. *Dă-mi voie, dragă, să te sărut şi să te fericesc de odorul ce-ai să capeți.* ALECSANDRI, T. I 223. ✦ (Învechit) A slăvi, a proslăvi, a glorifica. *Fericim pe izvoditorii cărții romîneşti.* GOLESCU, Î. 21.

2. A face pe cineva fericit.

FERICÍRE, *fericiri,* s. f. Stare de mulțumire intensă şi totală determinată îndeosebi de satisfacerea unei năzuințe. *Iaca fericirea visată de mai înainte, cum s-a împlinit!* CREANGĂ, P. 14. ✧ Loc. adv. **Din fericire** = printr-o împrejurare favorabilă. ✦ Persoană sau obiect care prilejuieşte o asemenea stare. *Maică, măiculeana mea, Maică, fericirea mea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 100.

FERICÍT, -Ă, *fericiți, -te,* adj. **1.** Care se află într-o stare de mare mulțumire sufletească, plin de bucurie. *Privea fericită copila, Zîmbind către anii ce vin.* FRUNZĂ, Z. 12. *Eşti fericită ca o zi cu soare.* D. BOTEZ, P. O. 100. *Amîndoi se duceau fericiți în odaia lor.* VLAHUȚĂ, O. A. 118. ✧ (În exclamații) *Fericit acel ce calcă tirania sub picioare!* ALECSANDRI, P. A. 82. ✧ (Substantivat) *Se bucura de frumusețea florilor... ca un fericit.* ISPIRESCU, L. 8.

2. Care aduce fericire, satisfacție, provoacă mulțumire, care este bun, favorabil. *Alegere fericită.* ▭ *Ghiță pîndea şi-şi ațintea urechea, nădăjduind o întîmplare fericită.* SADOVEANU, M. C. 205. *Noi nu vorbim de excepții fericite, ci de regula generală.* GHEREA, ST. CR. II 339. *Ce vînt fericit te-o adus pe la noi?* ALECSANDRI, T. I 350.

FERICITÁ vb. I v. felicita.

FÉRIGĂ, *ferigi,* s. f. Nume purtat de mai multe specii de criptogame vasculare, cu frunze mari şi dințate, care cresc prin locuri umede şi umbroase *(Dryopteris Filix-mas). Numai ferigile ude, Putregaiul şi bureții Îşi trimet miresme crude În desimea groas-a ceții.* TOPÎRCEANU, S. A. 23.

— Variantă: **ferégă** (C. PETRESCU, S. 228, ANGHEL, Î. G. 24) s. f.

FERÍRE s. f. Faptul de a (se) feri; fereală. *Că Moldova luptase mult pentru ferirea limbii de... «con-*

strucțiunile arbitrare ale filologilor» era... cunoscut moldovenilor. IBRĂILEANU, SP. CR. 66.

FERÍT[1], *feriți*, s. m. Nume generic dat sărurilor acidului feros.

FERÍT[2], **-Ă**, *feriți, -te*, adj. Pus sau aflat la adăpost; p. ext. puțin cunoscut, tăinuit, ascuns. *Unii plănuiau să se dea afund... prin văile ferite.* GALACTION, O. I 277. *Țineam* [oglinda] *strînsă la piept, ferită de lumini.* ANGHEL, PR. 8. *Locul e ferit și iepele au ce paște.* CREANGĂ, P. 128. ✦ (Despre ochi) Care nu privește în față pe interlocutor, care are o căutătură piezișă. *Copila întoarse puțin fruntea, cu ochii feriți.* SADOVEANU, M. C. 152.

FERM, -Ă, *fermi, -e*, adj. **1.** Plin de siguranță și de hotărîre, neșovăitor, neclintit, tare, constant. *Convingere fermă.* ✧ (Adverbial) *Înfăptuind ferm și consecvent politica de pace, Statul sovietic urmărește cu vigilență uneltirile atițătorilor la război!* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2563.

2. (Despre tranzacții comerciale, comenzi etc.) Stabilit în mod hotărît, la un preț determinat și la un termen fix, asupra cărora nu se mai poate reveni. *A obținut o comandă fermă.*

FÉRMĂ[1], *ferme*, s. f. Subunitate administrativă și de producție a unei întreprinderi agricole socialiste care are drept obiect creșterea unei anumite specii de animale. *Fermă de porci.* ▭ *Gospodăriile agricole colective trebuie ajutate să devină mari producătoare de carne și lapte, pe calea creării și dezvoltării fermelor de vite.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2785. ✦ Exploatare agricolă capitalistă compusă dintr-o suprafață de teren cu construcții, instalații, mașini și alte mijloace de producție necesare exploatării în vederea obținerii unui profit. *O fermă vastă se-ntinde pe munte, bălțată de toate păsările de curte.* ARGHEZI, P. T. 104.

FÉRMĂ[2], *ferme*, s. f. Schelet plan format din bare de lemn, de fier sau de beton armat, de obicei destinat să susțină învelitoarea unei construcții.

FERMECÁ, *fármec*, vb. I. Tranz. **1.** A încînta, a captiva, a atrage, a ademeni. *Glasul lui curgea domol și basmul ne fermeca pe toți ca un cîntec frumos.* SADOVEANU, O. VII 322. *Ascult vîntul cum suflă în pînzele albe și cum șuieră cîteodată așa de dulce, așa de plăcut, că te farmecă.* DUNĂREANU, CH. 56. *Pe tine te răpește al trestiilor cînt, Îți farmecă auzul bătăile de vînt.* PĂUN-PINCIO, P. 45.

2. (În basme și în superstiții) A face cuiva vrăji, a vrăji. *Parcă eu l-am fermecat Cu otravă și cu spirt.* SEVASTOS, C. 259.

— Variantă: **fărmăcá** (CREANGĂ, P. 164) vb. I.

FERMECÁRE s. f. **1.** Încîntare spirituală; lucru care încîntă. *Și prin mîndra fermecare sun-o muzică de șoapte.* EMINESCU, O. I 142.

2. (În basme și în superstiții) Vrajă.

FERMECÁT, -Ă, *fermecați, -te*, adj. **1.** Plin de încîntare, cuprins de admirație. *De ce taci cînd fermecată Inima-mi spre tine-ntorn?* EMINESCU, O. I 206. ✦ Care provoacă încîntare. *Din zări fermecate, la piept vă cuprind, O, vremuri de fapte măiastre.* FRUNZĂ, Z. 56.

2. (În basme și în superstiții) Aflat sub puterea unei vrăji, vrăjit. *Încerc să mă desfac din fermecatul cerc În care mă tîrăște amețitor iubirea.* CAMIL PETRESCU, V. 89. *Țăranii... azvîrleau în pălăria... fermecată* [a scamatorului] *bani mărunți.* SAHIA, N. 66. *Broasca țestoasă cea fermecată* [titlu]. ISPIRESCU, L. 33.

— Variantă: **fărmăcát, -ă** (CREANGĂ, P. 191) adj.

FERMECĂTÓR, -OÁRE, *fermecători, -oare*, adj. **1.** Care place, farmecă, încîntă. *Priveliști fermecătoare, care nu se pot spune cu vorbe, se deschid de pretutindeni.* VLAHUȚĂ, O. A. II 171.

2. (În basme și în superstiții) Care face farmece, care vrăjește. ✦ (Substantivat) Vrăjitor. *Mai rar se aud de barbați cari-s fermecători.* ȘEZ. IV 181.

— Variantă: **fărmăcătór, -oáre** (CREANGĂ, P. 275) adj.

FERMECĂTORÍE, *fermecătorii*, s. f. Faptul de a face farmece, vrăji; îndeletnicirea celui care face vrăji; vrăjitorie, vrajă. *Trebuie să fie vreo fermecătorie sau vreo altă drăcie aci.* ISPIRESCU, L. 53.

FERMECĂTÚRĂ, *fermecături*, s. f. (În superstiții) Obiect care servește la făcut farmece. *Spune-i, mîndro... Că-i mintea zburătoare Și zboară peste-arături Să strîngă fermecături Să mă farmece pe mine.* ȘEZ. VIII 178.

FERMENEÁ, *fermenele*, s. f. (Învechit) Haină de stofă scurtă pînă la talie, brodată cu fir sau cu mătase, uneori căptușită cu blană, pe care o purtau odinioară boierii peste anteriu; haină simplă țărănească, scurtă pînă la brîu. *Își strînse fermeneaua la piept, apoi mormăi pe gînduri.* DELAVRANCEA, H. T. 18. *Purta una dintr-acele scurte cataveici, numite fermenele, broderia căreia... îi acoperea tot peptul.* NEGRUZZI, S. I 16. *După ce-și strînse fermeneaua la piept... luă o poziție umilitoare și așteptă venirea boierului.* FILIMON, C. 44. *Nu mi-e de giubea Ca de fermenea.* TEODORESCU, P. P. 313.

FERMÉNT, *fermenți*, s. m. Substanță organică produsă de celule vii sau de microorganisme care provoacă fermentațiile. *Fermentul berii.* ▭ *O vorbă, o căutătură, un gest al nostru intră, ca un ferment, ca o sămînță nouă în cîmpul de observație al copilului.* VLAHUȚĂ, O. A. 439. ✧ Fig. *Vorbele tale intră și se așază în sufletul ei, ca un ferment de lumină.* VLAHUȚĂ, O. A. III 64.

FERMENTÁ, *fermentez*, vb. I. Intranz. A se afla în stare de fermentație, transformîndu-se în alte substanțe sau descompunîndu-se, alterîndu-se. *Mustul fermentează.*

FERMENTÁRE, *fermentări*, s. f. Acțiunea de a fermenta; proces biochimic, provocat de fermenți, ducînd la descompunerea substanțelor organice, pe care le transformă în noi substanțe. *Fermentarea brînzeturilor.*

FERMENTÁT, -Ă, *fermentați, -te*, adj. Care a suferit un proces de fermentare; (mai ales) descompus, alterat, stricat. *Brînză fermentată.*

FERMENTÁȚIE, *fermentații*, s. f. Fermentare. ✦ Substanță fermentată. *Apa acestei fierturi e înșelată și prefăcută printr-o fermentație de tărîțe de grîu și mei.* SADOVEANU, Z. C. 65.

FERMENÚȚĂ, *fermenuțe*, s. f. (Rar) Diminutiv al lui fermenea. *Preoteasa Stana, într-o fermenuță de mătase verde peste rochie, avea capul înfășurat într-un tulpan alb.* CAMIL PETRESCU, O. II 351.

FERMIÉR, -Ă, *fermieri, -e*, s. m. și f. (În orînduirea burgheză) Proprietar sau arendaș al unei ferme, pe care o conduce singur. *Din 1947 pînă în 1952 puterea de cumpărare a fermierilor americani a scăzut cu 30%.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 9, 15.

— Pronunțat: *-mi-er.*

FERMITÁTE s. f. Hotărîre neclintită, tărie morală, statornicie. *Muncitorii sînt acum cu fermitate călăuziți și îndrumați de forțele conștiente, organizatorice, ale partidului.* CĂLUGĂRU, O. P. 438. *Acțiunea... e lipsită de fermitate, șovăielnică.* GHEREA, ST. CR. II 268.

FERMOÁR, *fermoare*, s. n. Dispozitiv pentru încheiat obiecte de îmbrăcăminte, genți, serviete etc.; este format, în general, din două șiruri de lame așezate față în față, care se îmbucă una în alta, cu ajutorul unei mici piese făcute să alunece între ele. ✦ Închizător de os sau de metal la un colier, la un album, la o carte etc.

— Pronunțat: *-moar.*

FEROALIÁJ, *feroaliaje,* s. n. Aliaj de fier cu unul sau mai multe elemente (metale sau metaloide).

FERÓCE, *feroci, -e,* adj. Crud, nemilos, sălbatic. *Mistreții se opresc... se întîmplă ceva care le paralizează chiar cele mai feroce instincte.* BOGZA, C. O. 246.

FEROCITÁTE s. f. Caracterul a ceea ce este feroce; cruzime, sălbăticie. *Cu mult înainte ca ochiul să zărească vreun aspect al luptei, ea* [lupta] *își face cunoscută ferocitatea prin sunete.* BOGZA, C. O. 128. *Această putere epică... va face pe Coșbuc să zugrăvească războiul în toată ferocitatea lui sinistră.* GHEREA, ST. CR. III 352.

FERODÓU, *ferodouri,* s. n. Material constituit dintr-o țesătură de fire metalice și de azbest, din care se fac garnituri la frînele automobilelor și la alte organe de mașini; metalazbest.

FEROMAGNÉTIC, -Ă, *feromagnetici, -e,* adj. (Despre materiale) Care are proprietatea de a avea remanență magnetică.

FEROMAGNETÍSM, *feromagnetisme,* s. n. **1.** Proprietatea unor materiale de a avea remanență magnetică. **2.** Ansamblul fenomenelor feromagnetice.

FERÓS, -OÁSĂ, *feroși, -oase,* adj. (Despre substanțe chimice sau despre minereuri) Care conține fier bivalent în compoziția sa. ✦ (Despre materiale) Care conține componenți cu fier.

FEROTIPÍE s. f. Procedeu de reproducere fotografică în care materialul sensibil este format dintr-o emulsie de colodiu lipită pe o tablă smălțuită.

FEROVIÁR, -Ă, *feroviari, -e,* adj. (Despre întreprinderi, instalații, transporturi) De cale ferată, în legătură cu calea ferată. *Amenajări feroviare.* ✦ (Substantivat) Funcționar sau muncitor de la căile ferate. *Sîngele vărsat de eroii luptelor revoluționare de la Griviția n-a curs în zadar! În viața clasei muncitoare, în viața feroviarilor, s-a petrecut o schimbare radicală.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2275.

— Pronunțat: *-vi-ar.*

FERTÍL, -Ă, *fertili, -e,* adj. (Despre un teren) Care produce rod mult, care prezintă condiții favorabile dezvoltării plantelor; roditor. *Folosirea sistemelor de irigație echivalează cu descoperirea și punerea în valoare de noi și vaste teritorii fertile.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2812. *Unii oameni se nasc deasupra unor ogoare fertile.* BOGZA, C. O. 273.

FERTILITÁTE, *fertilități,* s. f. Calitatea unui teren de a fi fertil; rodnicie, fecunditate. *Creșterea progresivă a fertilității solului.*

FERTILIZÁ, *fertilizez,* vb. I. Tranz. A face un teren (mai) fertil (prin îngrășăminte, irigații etc.).

FERUGINÓS, -OÁSĂ, *feruginoși, -oase,* adj. Care conține oxizi de fier. *Mineral feruginos. Ape feruginoase.*

FERVÉNT, -Ă, *fervenți, -te,* adj. (Despre persoane) Care pune pasiune în ceea ce face, care este aprins, înfocat, pasionat. *Admirator fervent al lui Eminescu.*

FERVOÁRE s. f. (Livresc) Ardoare, înfocare, pasiune. *A declamat cu o căldură plină de fervoare versurile înaripate și arzătoare.* CAMIL PETRESCU, O. I 267.

FES, *fesuri,* s. n. Un fel de căciulă de postav roșu, mai rar de altă culoare, de forma unui trunchi de con, cu ciucure, care se poartă mai ales de către musulmani în unele țări din Orient. *Boierul stătea între perne, cu fesul în cap.* GALACTION, O. I 77. *Fatma stă răzimată de-al tronului pilastru, Și sclavul stă-nainte-i. El are fes albastru.* COȘBUC, P. I 53. *Am să-i duc un fes roș și un tulpan untdelemniu, ca să-și mai aducă aminte de tinerețe.* CREANGĂ, P. 134. ✧ Expr. (Familiar) **Interesul poartă fesul,** se spune despre cel care face anumite acțiuni numai pentru a dobîndi avantaje. *Interesul poartă fesul! Mărturisesc că nu mi-am cunoscut interesul să descifrez sensul acestei formule.* BOGZA, A. Î. 432. **A-i turti** (cuiva) **fesul** = a face o prostie de care pînă și altul se rușinează; a-i feșteli cuiva iacaua. ✧ (Metaforic) *Tot mai strident s-aud cîntînd cocoșii... Mă scol... Pe cer o semilună pală Și în ogradă numai fesuri roșii.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 15.

FÉSĂ, *fese,* s. f. Fiecare din cele două părți posterioare, cărnoase, ale corpului omenesc. V. bucă.

FÉSTĂ, *feste,* s. f. (De obicei în legătură cu verbele «a face», «a juca» și urmat de un complement indirect exprimat printr-un substantiv sau printr-un pronume personal în dativ) Păcăleală (mai mult sau mai puțin dăunătoare). *Mă puteam prinde că d. Costică o să ne joace festa.* CARAGIALE, O. VII 40. *Am giurat să-i gioc feste peste feste... și văd că pîn-acum îmi merge bine.* ALECSANDRI, T. I 202. *Ți-a face urîte feste Vreun bărbat nătărău.* NEGRUZZI, S. III 30.

FESTÍN, *festinuri,* s. n. (Franțuzism) Ospăț sărbătoresc, banchet. *Gustau numai din felurile orînduite festinurilor regești.* C. PETRESCU, R. DR. 16.

FESTÍV, -Ă, *festivi, -e,* adj. Relativ la o sărbătoare, pentru o sărbătoare; sărbătoresc, măreț, somptuos, maiestos. *Adunare festivă.* ▭ *E bine că procedăm așa, într-un cadru festiv.* V. ROM. aprilie 1954, 22.

FESTIVÁL, *festivaluri,* s. n. Manifestație artistică cu program variat, avînd un caracter ocazional. *De la «Răzvan și Vidra» și pîn'la «Vlaicu Vodă» Arar la festivaluri de se mai spune-o odă.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 49. ✧ *Festivalul mondial al tineretului* = festival de proporții vaste, cu caracter internațional, organizat din doi în doi ani de Federația Mondială a Tineretului Democrat, cu scopul de a uni tineretul lumii în lupta pentru pace. *În 1953 Festivalul mondial al tineretului a avut loc la București.* ▭ *Mărețul Festival mondial al tineretului constituie o expresie strălucită a voinței de pace și prietenie a tinerei generații.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2740.

FESTIVITÁTE, *festivități,* s. f. Serbare cu caracter solemn, de obicei pentru celebrarea unui eveniment important. *Au trecut apoi în sala cea mare a școalei, unde avea să aibă loc festivitatea începerii noului an școlar.* CAMIL PETRESCU, O. I 194.

FESTÓN, *festoane,* s. n. Broderie în formă de mici semicercuri, cu care se tivește marginea unui obiect de pînză. (Fig.) *Florile... Formînd mii de festoane Cu degete plăpînde s-agață de obloane.* MACEDONSKI, O. I 198. ✦ Ornament arhitectonic care imită o astfel de broderie.

FESTONÁ, *festonez,* vb. I. Tranz. A tivi cu feston.

FESTONÁT, -Ă, *festonați, -te,* adj. Tivit cu feston.

FEȘNICÁR, *fețnicare,* s. n. (Rar) Sfețnic. *În fețnicarele mari de-a dreapta și de-a stînga, flăcările albe se plecau după curent.* ANGHEL, PR. 65.

FEȘTELÍ, *feștelesc,* vb. IV. Tranz. (Mai ales în Mold.) A murdări, a mînji, a mîzgăli. *Măgarule, dă-te jos... că-mi feștelești trăsura.* HOGAȘ, H. 64. *Da cum nu! că nu mi-oi feșteli eu mînuțele!* CREANGĂ, P. 292. ✧ Expr. (Familiar) **A o feșteli** = a face o prostie, a încurca o treabă, a strica lucrurile (v. scrînti); p. ext. a se face de rîs. (Glumeț) **A-i feșteli** (cuiva) **iacaua** v. iaca.

FEȘTELÍT, -Ă, *feșteliți, -te,* adj. (Mold.) Murdărit, mînjit, mîzgălit.

FEŞTELITÓR, -OÁRE, *feştelitori, -oare,* adj. Care feşteleşte, care mîzgăleşte. ✦ (Substantivat; determinat prin «de hîrtie») Scriitor slab (care strică hîrtie degeaba). *Te poftesc, struneşte-ţi limba, feştelitor de hîrtie.* NEGRUZZI, S. III 100.

FEŞTÍLĂ, *feştile,* s. f. Fitil care se aprinde, dînd flacără într-o lumînare sau într-o lampă. *Cu feştila mărită, lampa din perete sfîrîia neîntrerupt, luminînd încăperea de la un colţ la altul.* V. ROM. decembrie 1951, 168. *A sfîrîit feştila* [candelei] *ca un suspin.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 44. ✦ Lumînare. *Citea pînă tîrziu, de-i asfinţeau ochii lîngă feştila de seu.* SADOVEANU, M. C. 75.

FETÉSC, -EÁSCĂ, *feteşti,* adj. (Rar) De fată. *Se îmbracă feciorul în haine feteşti, de-ai fi jurat că-i o zînă.* RETEGANUL, P. II 11.

FETÉŞTE adv. (Rar) Ca o fată, după obiceiul sau felul de comportare al unei fete. *Credeau că e fată, că parcă vă spusei că se îmbrăcase feteşte.* RETEGANUL, P. II 12.

FETÍ, *fetesc,* vb. IV. Intranz. (Popular, despre femei) A petrece ca fată timpul de cînd iese la horă pînă cînd se mărită; a sta nemăritată. *Feteşte mult.* La HEM 2359.

FETÍCĂ s. f. Fetiţă. *S-a deschis uşa scundă. A intrat nenea Ghiţă. După el, o fetică mlădioasă.* SADOVEANU, M. C. 32. *Nu te teme, fetico, de nimeni.* ISPIRESCU, L. 341.

FETICÍCĂ, *feticele,* s. f. (Rar) Fetiţă. *Cele două feticele nu băgau de samă că mucul lumînării ce ardea pre masă s-a îndoit la o parte.* CONTEMPORANUL, III 773.

FETÍD, -Ă, *fetizi, -de,* adj. Care exală un miros respingător, care miroase rău. *Ocoleam jalea pustietăţilor sterpe, groaza smîrcurilor fetide, ca să ne întoarcem cît mai repede la mare.* M. I. CARAGIALE, C. 41.

FETÍE s. f. (Popular) Timpul pe care cineva îl petrece ca fată, de cînd iese la horă şi pînă se mărită. *Nu-şi ascultă paserea, Cum îi cînta patima, Patima ei din fetie Ş-a badii din feciorie!* HODOŞ, P. P. 92. *Binele meu din fetie Nu-i diac să-l poată scrie.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 176. ✦ Feciorie, virginitate.

FETÍŞ, *fetişuri* şi *fetişe,* s. n. (În credinţele triburilor primitive) Obiect considerat ca fiind înzestrat cu o forţă magică supranaturală şi capabil să dea ajutor celui care i se închină. ✦ Fig. Idee, principiu, concepţie care constituie obiectul unei adoraţii oarbe şi lipsite de discernămînt şi care este invocat, împotriva oricărei raţiuni, ca autoritate indiscutabilă, trebuind să se bucure de o recunoaştere absolută. *Ştiinţa tocmai de aceea se numeşte ştiinţă, pentru că ea nu recunoaşte fetişe, nu se teme să ridice mîna împotriva a ceea ce şi-a trăit traiul, împotriva a ceea ce este vechi, şi îşi apleacă urechea cu luare-aminte la glasul experienţei, la glasul practicii.* STALIN, PROBL. LEN. 520.

FETIŞCÁNĂ, *fetişcane,* s. f. Fată între vîrsta copilăriei şi a adolescenţei. *Două fetişcane adăpau nişte vite.* DUMITRIU, N. 227. *Inima lui era şi mai grea din pricina Domnicii, fetişcana ceea mică, de şaptesprezece ani încheiaţi.* REBREANU, R. I 128. *Mai încurcă lumea cîteva fetişcane... ce nu s-au prins în horă şi li se scurg ochii să fie şi ele printre cele mari.* DELAVRANCEA, S. 40. *Să mai ştiţi iarăşi că basmele ce am să vă povestesc sînt numai pentru băieţi şi codane, pentru flăcăiandri şi fetişcane.* ISPIRESCU, U. 2.

FETIŞÍSM s. n. Faptul de a adora fetişuri, deificarea diferitelor obiecte şi lucruri cărora li se atribuie o forţă supranaturală, misterioasă, inaccesibilă înţelegerii omeneşti; fig. adoraţie totală, lipsită de discernămînt, pentru o idee, un principiu, o concepţie. *Sîntem contra fetişismului cuvîntului, precum sîntem contra oricărei exagerări.* GHEREA, ST. CR. I 248. ✧ (Ec. pol.) *Fetişismul mărfurilor* (sau al *mărfii*) = idee falsă, iluzorie, pe care şi-o fac oamenii despre mărfuri, bani şi capital, atribuindu-le însuşiri care în realitate provin din relaţiile sociale existente în societatea capitalistă. *Misterul fetişismului banilor nu este deci nimic altceva decît misterul fetişismului mărfurilor, devenit vizibil şi strălucitor.* MARX, C. I 116. *Anarhia în producţie şi concurenţa constituie o lege economică a capitalismului. Fetişismul mărfii ascunde oamenilor adevărata esenţă a relaţiilor lor sociale.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 3-4, 96.

FETIŞOÁRĂ, *fetişoare,* s. f. Fetiţă, fată. *Iar de este vorba să-mi dai soţioară, Află că eu însumi sînt o fetişoară.* BOLINTINEANU, O. 44.

FETÍŢĂ, *fetiţe,* s. f. Diminutiv al lui fată.

1. Fată mică; fată tînără. *Cînd Caţaveica deschise uşa, se văzu o fetiţă ca de cinci ani, cu păr auriu, cu gură roşie ca vişina.* CAMILAR, TEM. 188.

2. Fiică. *Era fetiţa lor, Anicuţa, mai mare mult decît Cănuţă.* BASSARABESCU, V. 42. *Buna mumă, iubind pe fetiţa sa cu tot focul dragostei părinteşti... rămase încîntată... văzînd că cere pe fiică-sa.* NEGRUZZI, S. I 72.

FÉTRU s. n. Stofă cu o ţesătură deasă, obţinută din fibre animale presate prin dare la piuă şi folosită în special la fabricarea pălăriilor.

FÉTUS, *fetuşi,* s. m. Produs al conceperii unui animal mamifer, în special al omului, aflat încă în stare de dezvoltare în corpul mamei, dar avînd deja forme caracteristice speciei.

FEŢIŞOÁRĂ, *feţişoare,* s. t. Diminutiv al lui faţă.

1. v. faţă **(I 1).** *Erau... cu ochii scobiţi în feţişoarele cenuşii.* DUMITRIU, B. F. 29. *Feţişoara ei palidă de veghere.* EMINESCU, N. 59. *Feţişoara lui, Spuma laptelui.* BIBICESCU, P. P. 355.

2. v. faţă **(II 6).** *Pe măsuţa din ceardac aşterne o feţişoară de masă curată.* HOGAŞ, DR. II 115.

FEŢUÍ vb. IV v. **făţui.**

FEŢUÍT, -Ă adj. v. **făţuit.**

FÉUD s. n. v. **feudă.**

FEUDÁL[1], *feudali,* s. m. (În evul mediu) Nobil subordonat unui suzeran şi la rîndul său mai mare peste unul sau mai mulţi vasali, proprietar al unui domeniu (primit de la suzeran sau acaparat direct de la ţăranii liberi aduşi în stare de dependenţă).

— Pronunţat: *fe-u-.* — Variantă: **feodál** s. m.

FEUDÁL[2]**, -Ă,** *feudali, -e,* adj. De feudalitate, din epoca feudalităţii, prezentînd caracterele acestei orînduiri sociale. [Bălcescu] *a luptat pentru lichidarea radicală pe cale revoluţionară a tuturor privilegiilor feudale.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 1-2, 110. *În secolele XI, XII şi XIII se întăreşte organizarea feudală pe teritoriul patriei noastre.* IST. R.P.R. 61. ✧ *Orînduire feudală* = feudalism.

— Pronunţat: *fe-u-.* — Variantă: **feodál, -ă** (D. BOTEZ, F. S. 35, BĂLCESCU, O. I 23) adj.

FEUDALÍSM s. n. Formaţie social-economică constituind una dintre cele cinci orînduiri sociale (situată după orînduirea sclavagistă şi precedînd pe cea capitalistă) caracterizată prin proprietatea feudalului asupra mijloacelor de producţie şi prin proprietatea necompletă asupra ţăranilor iobagi. *Începuturile feudalismului s-au manifestat în Dacia încă de pe timpul cuceririi romane.* IST. R.P.R. 63.

— Pronunţat: *fe-u-.*

FEUDALITÁTE s. f. (Astăzi rar) Feudalism. *Ca să se secе influența boierilor și să se stîrpească cuiburile feudalității,* [Alexandru Lăpușneanu] *îi despoia de averi.* NEGRUZZI, S. I 143. *Feudalitatea, dar, nu se putu introduce în țări, cu acești domni.* BĂLCESCU, O. I 137.
— Pronunțat: *fe-u-*.

FEUDALIZÁRE s. f. Introducere, în sînul unei societăți, a organizării sociale, economice și politice feudale; transformare a orînduirii sclavagiste a unei societăți în orînduire feudală. *Procesul de feudalizare a provocat* [în Ungaria] *nenumărate răscoale țărănești în timpul domniei lui Ștefan și apoi sub Andrei II.* IST. R.P.R. 66.
— Pronunțat: *fe-u-*.

FEÚDĂ, *feude,* s. f. (În orînduirea feudală) Moșie, domeniu, provincie pe care vasalul o primea în stăpînire de la seniorul său în schimbul anumitor obligații și pe care o lucra cu țăranii iobagi.
— Accentuat și: *féudă.* — Variantă: (învechit) **féud** (NEGRUZZI, S. I 273, BĂLCESCU, O. II 144) s. n.

FI, *sînt,* vb. IV. Intranz. **A.** Verb predicativ.

1. A exista, a avea ființă. *Sînt flori care-și înclină boiul și mor topite de visare, Mai sînt și ochi ce plîng în noapte și-adorm cînd soarele răsare!* ANGHEL, P. 20. *Copilașul nostru nu mai este!* CREANGĂ, P. 177. *Că-i iarbă de noi, Și umbră de voi.* ALECSANDRI, P. P. 1. ◇ Expr. (În legătură cu o negație) **De cînd sînt** (ești etc.) = de cînd mă aflu pe lume, dintotdeauna. *N-am sărit peste garduri niciodată, de cînd sînt.* CREANGĂ, P. 28. *Tu, de cînd ești, nu te-ai îngrijit de toaletă.* NEGRUZZI, S. I 64. (Cu accentul frazei pe primul element) **E ce** (sau **cum**) **e, sau a fost ce** (sau **cum**) **a fost, dar...** = treacă-meargă. *Aici e cum e, dar să vedem dincolo.* ▭ *De foame ar fi ce-ar fi, dar n-am cu ce mă-nveli.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 464.

2. (În legătură cu o noțiune locală, exprimată sau subînțeleasă) A se afla, a se găsi. *Sînt la pat și copiii ceilalți.* PAS, Z. I 215. *Cine știe pe unde va fi fiind, singur și flămînd.* SADOVEANU, B. 21. *Cine-i acolo? — Eu. — Cine eu? — Eu, Ivan.* CREANGĂ, P. 308. ◇ (Despre abstracte; construit cu dativul) *Gîndul îi era la fiicele sale.* ISPIRESCU, L. 51. *Nevoia te duce pe unde nu ți-i voia.* CREANGĂ, P. 30. ✦ A-și avea obîrșia, a se trage, a deriva, a proveni. *Ia spune-mi, flăcăule, din ce parte de loc ești?* ISPIRESCU, L. 298.

3. (În locuțiuni temporale) A trăi, a viețui, a o duce; (despre lucruri, situații, acțiuni etc.) a dura, a dăinui, a ține. *Alt stăpîn în locul meu nu mai face brînză cu Harap-Alb, cît îi lumea și pămîntul.* CREANGĂ, P. 230. *Om lega frăție de cruce pe cît om fi și om trăi.* EMINESCU, N. 7. ◇ (Impersonal, urmat de compliniri temporale, adesea fixînd momentul unei acțiuni) *Era... într-o seară de ajun de an nou.* PAS, Z. I 72. *Era dimineață cînd am intrat în oraș.* NEGRUZZI, S. I 67. *Cînd o fi de către seară, Să mi te pai ca de ceară... Cînd va fi de dimineață, Să te duci din astă viață.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 259. (În legătură cu noțiuni de durată, exprimă ideea de scurgere a timpului) *Ah! e mult de-atunci.* COȘBUC, P. I 259. *Puțin mai este și ai să ajungi împărat.* CREANGĂ, P. 191.

4. A se îndeplini, a se întîmpla, a se petrece, a avea loc. *Mi-a spus cum a fost, răspunse munteanca.* SADOVEANU, B. 276. *Vulturul se va duce... să afle ce este pe la frații tăi.* ISPIRESCU, L. 330. *Nu era joc, nu era clacă în sat, la care să nu se ducă fata babei.* CREANGĂ, P. 284. ◇ (Repetat, formează diferite construcții, care exprimă resemnarea în fața evenimentelor sau înfruntarea lor) *Ridică, cu un gest de curaj, același gest de «ce-o fi, o fi», receptorul.* SEBASTIAN, T. 80. *Toți doctorii spuseră că împăratul să lase scaunul împărăției unuia dintre gineri, că așa o fi fost să fie.* VISSARION, B. 60. *Și-apoi, ce-a mai fi, a mai fi.* CREANGĂ, P. 269. ◇ Expr. **Fie!** = **a)** (exprimînd consimțirea) să se facă precum spui, accept. *Vino și tu! — Fie, am să viu!* **b)** (exprimînd concesia) admit, aprob, merită, nu e păcat. *Destulă muncă avu, dar fie, că izbuti.* ISPIRESCU, L. 3. **O fi!** = se poate, posibil. *O fi, nu tăgăduiesc.* FILIMON, la TDRG. **Așa a fost să fie** = așa a trebuit să se întîmple, era inevitabil ca lucrurile să se petreacă în acest chip. (Familiar) **Este?** = nu-i așa? *Da știi, mă simt eu fără carte, că cine n-are carte n-are parte... Este, d-le căpitan? — Da cum să nu fie, d-le Paraipan?* D. ZAMFIRESCU, R. 88.

5. (În legătură cu noțiuni cantitative, în special prețuri) A costa, a prețui, a valora. *Cît sînt roșiile?*

6. (În explicații superstițioase, în ghicitori etc.) A însemna, a fi semn că. *Ce e cînd ți se bate tîmpla a dreaptă?* CARAGIALE, O. I 58. ◇ Expr. **A nu fi a bine** (sau **a bună**) = a nu fi semn bun. *Nu mai plînge, Săftică, nu-i a bine!* CONTEMPORANUL, VI 101.

B. Cu funcțiune copulativă.

1. Formează, împreună cu numele predicativ, predicatul. *Gălăciuc este al șaselea.* SAHIA, N. 41. *Secundul... căpitan cu vechime, era între două vîrste.* BART, E. 118. *El e flămînd și e-nsetat, Și-i slab, că e bătrîn.* COȘBUC, P. I 227. *Casa, din care nu vedem decît o bucată de perete... este a lui Marcu Florii Cucului.* SLAVICI, N. I 29. *Se vede lucru că nici tu nu ești de împărat, nici împărăția pentru tine.* CREANGĂ, P. 186. (Expresie de urare) *Să-ți fie de bine, verișorule!* ALECSANDRI, T. I 39. ◇ Expr. **A fi bine do cineva** sau **a-i fi cuiva bine** = a se găsi într-o situație prielnică, favorabilă, a avea parte de liniște, de mulțumire. *De noi ar fi mai bine în pădure!* RETEGANUL, P. IV 8. **A fi cu cineva** = a fi de partea cuiva, a ține cu cineva, a fi partenerul cuiva. *Să fii cu copiii tăi, ori să fii cu mine.* ISPIRESCU, L. 272. *Trageți toți cîte-o carte! Domnule, ești cu mine.* ALEXANDRESCU, P. 89. **A fi cu ceva** = a avea ceva. *Dealul e cu spini acum.* COȘBUC, P. I 259. *Era cu o stea în frunte.* ISPIRESCU, L. 306.

2. (Construit cu dativul) Împreună cu un nume predicativ exprimă o stare sau o acțiune arătată de numele predicativ respectiv. *Și de-aceea tot ce mișcă-n țara asta, rîul, ramul, Mi-e prieten numai mie, iară ție dușman este.* EMINESCU, O. I 147. ◇ Expr. **Ce mi-i** (**ți-i** etc.)... = ce importanță are..., ce folos de... *Ce mi-i vremea, cînd de veacuri Stele-mi scînteie pe lacuri.* EMINESCU, O. I 123: (Familiar) **Ți-o fi** (**i-o fi** etc.) = ajunge, destul. *Hai, du-te! Ți-o fi!* SADOVEANU, P. M. 69. ◇ Impers. (În legătură cu starea timpului) *Dar uite nu e vînt — Și-i cald.* COȘBUC, P. I 230. *Ce era afară: să nu scoți cîne din casă, dar încă om!* CREANGĂ, P. 143.

3. (În construcții impersonale, cu subiectul logic în dativ, în legătură cu noțiuni exprimînd un sentiment, o senzație, o stare sufletească) A simți. *Să spunem că mi-a fost greu; însemna să nu fi plecat la școală?* DAVIDOGLU, M. 8. *Lene să ne strici aparatul... nu-ți fuse.* SEBASTIAN, T. 12. *Se puse pe un plîns de-ți era mai mare jalea de dînsul.* ISPIRESCU, L. 287. [Îi] *era lehamite de mustrările socrilor.* CREANGĂ, P. 89. ◇ Expr. **A fi cuiva drag** (cineva sau ceva) = a-i fi pe plac, a îndrăgi, a iubi. *Așa-i fusese drag în tinerețe Lipan, așa-i era drag și-acum.* SADOVEANU, B. 11. **Mi-e** (**ți-e** etc.) (urmat de un infinitiv, un supin sau o propoziție secundară cu verbul la conjunctiv) = îmi pasă, îmi vine (greu sau ușor), îmi bat capul, port grija, sînt interesat. *Dacă nu ți-a fost de cumpărat, la ce i-ai dat drumul* [pupezei]? CREANGĂ, A. 57. (Regional) **(Mi-e ți-e** etc.) **a mînca** = simt (simți etc.) nevoia de a mînca. *Numai bucatele să fie gata mai devreme, pentru că dumisale îți este a mînca.* NEGRUZZI, S. I 82. **Mi-e** (**ți-e** etc.) **că...** (sau **să nu...**) (urmat de viitor sau de prezentul cu sens de viitor) = mă tem (te temi etc.) că... (sau să nu...). *Mi-e că n-o să te ia, tovarășe.* DUMITRIU, N. 263. *Sînt bătrîn... și mi-e să nu poticnesc.* ISPIRESCU, L. 21. *Mi-i să nu mă scoți din sărite.* CREANGĂ, P. 152.

4. (Impersonal, urmat de un infinitiv sau de un conjunctiv) A urma (să se facă), a trebui (să se facă). *Cînd fu a se boteza pruncul.* ISPIRESCU, M. V. 4. *Şi de-a fi să mor În cîmp de mohor, Să spui lui Vrîncean.* ALECSANDRI, P. P. 2. *Cînd este a se face vreo înmormîntare, obiceiul antic cere a se aşeza poduri în calea mortului.* id. ib. 140. ◇ (Urmat sau precedat de o noţiune temporală; adesea pleonastic) *Iar cînd a fost de s-a-mplinit Ajunul zilei de nuntit.* COŞBUC, P. I 55. *Iar cînd fuse într-o zi tocmai cînd copilul împlinea cincisprezece ani... s-a sculă Făt-Frumos şi zise...* ISPIRESCU, L. 2. ◇ (Rar, la forme personale) *Pîn-eram de nu iubeam, Unde mă culcam dormeam.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 12.

5. (De obicei impersonal; mai ales la imperfect urmat de un conjunctiv) A avea putinţa, posibilitatea, ocazia, chipul să. . *Nuntă n-a mai făcut, căci cu cine era s-o mai facă.* CREANGĂ, P. 86. ✦ A se afla pe punctul de a..., a nu mai lipsi mult pînă să... *Tocmai eram să vă întreb de unde le aveţi* [salatele]. CREANGĂ, P. 210. *Eram să-ţi ţes o haină.* EMINESCU, N. 9. *Mă puse întîi la buchi, dar văzînd că într-o zi era să mă înăduş... hotărî a-mi spune singur tabla* [înmulţirii]. NEGRUZZI, S. I 247. ◇ E x p r. (Urmat de o propoziţie cu verbul la conjunctiv) **Era mai (mai)** sau **aproape, p-aci (p-aci), eît p-aci** (sau **pe ce**), **tocmai,** (mai rar) **puţin era** = puţin lipsea să se întîmple (ceva). *Cînd era mai să-i ajungă, să uită faţa-ndărăpt.* RETEGANUL, P. I 39. *Strîngîndu-l tare în braţe, era mai ca să-l omor.* EMINESCU, O. I 80.

6. (Urmat de un supin) A putea, a trebui, a considera că este cazul să..., a se cuveni. *Nici că e de gîndit.* ISPIRESCU, L. 253. *Oare nu-i de făcut vreo şmichirie, pînă mai este încă vreme?* CREANGĂ, P. 321.

C. Verb auxiliar.

I. Construit cu un participiu variabil, serveşte la formarea conjugării pasive. *Nemaifiind supărat de nimene, trage Ivan un somn de cele popeşti.* CREANGĂ, P. 303. *Virtuţi mari, fapte cumplite îţi sînt ţie cunoscute.* ALEXANDRESCU, P. 133. ◇ (Cu repetarea pleonastică a participiului) *Fost-am fost trimişi cu bine Din Suceava către tine.* ALECSANDRI, P. A. 97.

II. Construit cu un participiu invariabil formează timpuri compuse ale conjugării active.

1. Cu viitorul I se formează viitorul anterior. *Vom putea sta de vorbă numai cînd voi fi terminat de scris.*

2. Cu condiţionalul prezent se formează perfectul optativ condiţional. *Zidul pieri ca şi cum n-ar fi mai fost.* ISPIRESCU, L. 26. *Tu eşti uitat, uitat ca cum n-ai fi mai fost.* NEGRUZZI, S. I 65.

3. Cu conjunctivul prezent se formează perfectul conjunctivului. *Frate Nae, să fi fost el aici să mă fiarbă aşa.* CARAGIALE, O. I 45.

4. Cu infinitivul se formează perfectul infinitivului. *Se poate lăuda a fi învăţat meşteşugul în timp foarte scurt.*

5. Cu viitorul I sau cu perfectul conjunctivului se formează prezumtivul prezent şi perfect. *Unde s-a fi găsind acel Împărat-Roş... numai cel de pe comoară a fi ştiind.* CREANGĂ, P. 234. *Oare aşa fel de tineri să se fi aflînd mulţi în lume?* DRĂGHICI, R. 7.

III. Construit cu un participiu invariabil sau cu gerunziul, serveşte la alcătuirea formelor perifrastice de perfect compus, mai mult ca perfect sau imperfect. *Tocmai pe cînd părerea de rău îl ajunsese şi, mai şi decît pînă aici, erau trecînd printr-o pădure mare şi deasă.* ISPIRESCU, L. 109. *O căsuţă singuratică pe care era crescut nişte muşchi pletos.* CREANGĂ, P. 213. *Te-ai fost dus.* NEGRUZZI, S. I 6 .

— Forme gramaticale: prez. ind. *sînt* (familiar *îs*, prescurtat *-s*), *eşti* (pronunţat *ieşti*), *este* (pronunţat *ieste*, prescurtat *e*, *îi*, *i-*), *sîntém* (accentuat şi *sîntem*), *sîntéţi*, *sînt*; imperfect *eram* (pronunţat *ieram*); perf. s. *fui* (regional *fusei*); conjunctiv *să fiu*; imperativ pers. 2 sg. *fii* (negativ *nu fi*); part. *fost*.

FIĂCRU, *fiacre*, s. n. (Franţuzism învechit) Trăsură, birjă. *Luai un fiacru şi vizitai oraşul.* NEGRUZZI, S. I 67.

— Pronunţat: *fi-a-*.

FIĂRĂ, *fiare*, s. f. Animal sălbatic, de pradă. *Îmbulziţi la prag, vînătorii căutau să vadă fiara între stîncile sure din prăpastie.* SADOVEANU, F. J. 374. *Un ger de-ţi îngheţa inima!... Nici fiara flămîndă nu îndrăznea să iasă din ascunzătoarea ei.* BUJOR, S. 55. *O dată pleacă împăratul la vînat după fiare, cu o sumedenie de curteni.* CARAGIALE, O. III 102. ✦ F i g. Om rău, crud.

— Pronunţat: *fia-*. — Pl. şi: (rar) *fiere* (ODOBESCU, S. III 149). — Variantă: (regional) **hiiră** (GORJAN, H. II 33) s. f.

FIÁSCO s. n. (Italienism) Lipsă completă de succes, nereuşită totală; insucces, eşec. *Cu toată indulgenţa auditoriului, trupa de amatori făcu un mare fiasco.* NEGRUZZI, S. I 341.

— Pronunţat: *fias-*.

FIÁSTRU, -Ă, *fiaştri, -stre*, s. m. şi f. (Învechit şi arhaizant) Copil (băiat sau fată) vitreg. *A doua zi... s-a fost oprit la Tîrgu-Frumos... aga Roşca, aducînd cu slujitorii săi pe fiastrul Hîncului Donie.* SADOVEANU, Z. C. 228. *Atuncea, dintr-o dată jupîn Agapie Ciornohut a cunoscut în vad pe fiastrul său, cu zece ori doisprezece slujitori. Venea cu grăbire.* id. F. J. 706. ◇ F i g. *Nu-ţi mai scurge ochii tineri, dulcii cerului fiaştri.* EMINESCU, O. I 82.

— Pronunţat: *fi-as-*.

FÍBRĂ, *fibre*, s. f. **1.** Corp în formă de fir subţire, flexibil, netors, de proveniență vegetală, animală, minerală sau obţinut pe cale sintetică, folosit ca materie primă la fabricarea unor produse industriale (ca ţesături, hîrtie etc.). *Fibre textile. Fibre lemnoase. Fibre de in.*

2. (Anat.) Fiecare dintre filamentele care alcătuiesc ţesuturile organismului omenesc. *Fibre musculare. Fibre nervoase.* ◇ F i g. *Întreagă această înfăţişare a lumii opreşte în loc fiinţa în ale cărei priviri s-a oglindit, trăgînd-o înapoi, reţinîndu-i ca un magnet puternic fiecare fibră.* BOGZA, C. O. 87. *Admiră această inimă ţesută din atîtea fibre inimice.* GALACTION, O. I 347.

3. (În e x p r.) *Fibră Vulcan* = material sintetic obţinut din hidroceluloză, rezistent la benzină şi la uleiuri, întrebuinţat la confecţionarea geamantanelor, a roţilor etc.

FIBRILÁR, -Ă, *fibrilari, -e*, adj. (Anat.; în e x p r.) *Ţesut fibrilar* = ţesut (muscular sau conjunctiv) alcătuit din fibre foarte fine.

FIBRÍLĂ, *fibrile*, s. f. **1.** Element constitutiv al ţesutului conjunctiv, care dă fibrei musculare un aspect striat.

2. Parte constitutivă a unor fibre textile.

FIBRÍNĂ s. f. Substanţă organică proteică, de culoare albă-cenuşie, care se găseşte în sînge şi care intervine în procesul de coagulare a sîngelui.

FIBRÓM, *fibroame*, s. n. Tumoare benignă formată mai ales în ţesutul conjunctiv.

FIBRÓS, -OÁSĂ, *fibroşi, -oase*, adj. **1.** (Despre constituţia unor substanţe) Compus în mare parte din fibre. *Lignitul are o structură fibroasă.*

2. (Anat.; mai ales în e x p r.) *Ţesut fibros* = ţesut conjunctiv elastic, care are rolul de a susţine elementele mobile ale unui organ. *Tendoanele şi ligamentele articulare sînt constituite din ţesut fibros.*

FÍBULĂ, *fibule*, s. f. Agrafă de metal întrebuinţată în antichitate, cu care se încheiau marginile celor două părţi ale unui veşmînt. V. c o p c ă. *La 1786, în Burwein...*

în Elveția, s-au descoperit două hîrdăiașe de bronz care conțineau brățări de aur, fibule sau cheotori în spirale. ODOBESCU, S. II 297.

FICÁT s. m. Organ situat în partea dreaptă a abdomenului, sub diafragmă și care îndeplinește diferite funcții fiziologice, secretă fierea etc. ◇ Expr. (Familiar) **A-l roade sau a seca (pe cineva ceva) la ficați** = a necăji, a frămînta, a chinui (pe cineva ceva: o întîmplare, un gînd, o situație etc.). *Cum mă? Da pă mine și pă toată negustorimea asta din Obor nu ne seacă la ficați orînduirea de azi? Dac-ai ști cum ne jegmănea oamenii agiei.* CAMIL PETRESCU, O. II 219. *O rodea la ficați călcarea poruncii tatălui lor.* ISPIRESCU, L. 51. **A ustura** (pe cineva ceva) **la ficați** = a) a simți o durere puternică; b) a avea un sentiment puternic de regret, de mînie, de ciudă etc. *Crezi tu, mă vericule, că nu m-a usturat la ficați și pe mine...* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 243. **A-i îngheța** (cuiva) **ficații** = a se înspăimînta. *Un glas de cucuvaie și de luare în rîs îi îngheța ficații.* GALACTION, O. I 54.

— Forme gramaticale: pl. (cu valoare de singular, numai în expr.) *ficați.*

FICĂȚÉL, *ficățel,* s. m. Ficat de pasăre; (la pl.) mîncare făcută din ficat de pasăre.

FICIÓR s. m. v. **fecior.**

FICTÍV, -Ă, *fictivi, -e,* adj. Plăsmuit de mintea cuiva, necorespunzător cu realitatea, imaginar; fals, aparent. *Nimeni n-ar fi mai chemat decît mine să facă o anchetă asupra loturilor fictive din comunele Caratai și Allacap.* ANGHEL, PR. 175.

FICȚIÚNE, *ficțiuni,* s. f. **1.** Reprezentare falsă produsă de imaginația cuiva (obișnuită în creațiile literare) și care nu corespunde realității; născocire, plăsmuire a imaginației. *Cu ficțiunile pe care le ceteam întărîtam și mai mult suferința mea.* GALACTION, O. I 101. *Am avut totdeauna deosebită aplecare pentru ficțiuni.* ANGHEL, PR. 175.

2. (Jur.) Procedeu prin care legea presupune existența unui fapt (fără ca acesta să existe) pentru a face din el fundamentul unui drept.

— Pronunțat: *-ți-u-.*

FÍCUS, *ficuși,* s. m. Plantă exotică cu frunzele mari, groase, totdeauna verzi și strălucitoare, cultivată la noi ca plantă ornamentală de interior *(Ficus elastica). Ficusul a crescut prea mare și am fost nevoită să-l scot în balcon.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 86.

FIDANȚÁT, -Ă, *fidanțați, -te,* s. m. și f. (Italienism învechit) Logodnic(ă). *Că mi-este fidanțată, tu bine ai știut... Luînd-o de soție să mă lovești ai vrut!* MACEDONSKI, O. I 251.

FIDEÁ s. f. Pastă făinoasă industrială în formă de fire lungi și subțiri. *Supă cu fidea.*

FIDEÍSM s. n. Teorie reacționară, care dă credinței prioritate față de știință. *Partidele aflate în luptă sînt materialismul și idealismul. Acesta din urmă nu e decît o formă subtilă, rafinată a fideismului.* LENIN, O. XIV 352.

FIDEÍST, -Ă, *fideiști, -ste,* adj. Care se referă la fideism, caracteristic fideismului. *Concepție fideistă.* ✦ (Substantivat, m.) Adept al fideismului.

FIDÉL, -Ă, *fideli, -e,* adj. **1.** Statornic în sentimente (față de cineva sau ceva); foarte devotat, credincios. *Prieten fidel.*

2. Care urmează cu exactitate un model, o normă, un obicei; care păstrează (ceva) întocmai. *Memorie fidelă.* ▭ *Comisiunea... ar putea imputa* [traducătorului] *de a se depărta, adeseori fără necesitate, de la structura frazeologiei latine, spre a produce fraze romînești... mai puțin elegante decît ar fi fost o traducțiune simplă și fidelă a textului latin.* ODOBESCU, S. II 352. ◇ (Adverbial) [Traducătorul] *s-a pătruns bine de înțelesul autorului său, pe care-l urmărește foarte fidel... în frazeologia lui.* ODOBESCU, S. II 372.

FIDELITÁTE s. f. **1.** Statornicie în convingeri, în sentimente, în atitudini etc. (față de cineva sau ceva); credință, devotament. *Cu prilejul vizitei lui Petru cel Mare la Iași, Constantin Brîncoveanu îi trimite o scrisoare, dîndu-i din nou asigurări de fidelitate.* IST. R.P.R. 214.

2. Exactitate, precizie în prezentarea sau în reproducerea realității, a unui text etc. [Traducătorii trebuie] *să se silească a reprezenta pre romînește, în mod clar și cu fidelitate, atît înțelesul general al frazelor și al cuvintelor, cît și toată acea minunată varietate de nuanțe... a frumoaselor și măiestritelor limbe antice.* ODOBESCU, S. II 361.

FÍDER, *fidere,* s. n. Linia electrică dintre o centrală electrică și posturile de transformare sau dintre posturile principale de transformare și cele secundare.

— Scris și: (după englezește) *feeder.*

FIDUCIÁR, -Ă, *fiduciari, -e,* adj. (Econ.; numai în expr.) *Monedă fiduciară* = monedă de hîrtie avînd numai o valoare convențională și servind ca mijloc de schimb în interiorul unei țări. *Circulație fiduciară* = circulație a monedei fiduciare în interiorul unei țări.

FÍE[1] conj. **1.** (În corelație cu el însuși, uneori cu «sau» și «ori» și adesea întărit de «că», introduce propoziții disjunctive, exprimînd nu numai alternanța sau opoziția, ci și o nuanță de condiție) Ori (că)... ori (că)... *Tot nimic eu nu voi ști, Fie că-n senin ori nouri va sta soarele ori luna, Fie că va da zăpadă, ori că iarba va înverzi.* VLAHUȚĂ, P. 46.

2. (Urmat de «și» introduce o propoziție concesivă) Chiar (și), măcar. *I-ai fi întîlnit, fie și numai cîte pe unul, la un loc cam dosnic.* CONTEMPORANUL, IV 134.

FÍE[2] s. f. (Învechit) Fiică. *Pleacă urechea la rugăciunea fiei sale.* ISPIRESCU, L. 46. (Azi numai urmat de adj. posesiv sg.) *Ai voie să te ascunzi unde vei voi, în trei zile d-a rîndul. Dacă fie-mea te va găsi, capul ți se va tăia.* ISPIRESCU, L. 44. (În forma regională *fii-sa*) *Răspunde... uitîndu-se și ea cu aprinsă dușmănie la fii-sa.* STANCU, D. 266.

FIECÁRE pron. nehot. (Indică ființele sau lucrurile luate separat dintr-un grup sau dintr-o categorie oarecare) Și unul și altul; oricare. *Și chiar că are ochiul ce privi. Sînt două palmi atîta de căznite, De parcă-n fiecare, zi de zi, S-au împlîntat tăișuri de cuțite.* DEȘLIU, M. 41. *Stăteau la aer, pe trotuarul din fața apartamentului fiecăreia.* ARGHEZI, P. T. 131. *Alăturea de fiecare dintre noi, la dreapta sau la stînga, în față sau în spate Sînt alții.* CAMIL PETRESCU, V. 16. ◇ (Adjectival) *Cerul era în fiecare seară mai sticlos; nopțile mai nefiresc de luminoase.* C. PETRESCU, A. 273. *Își amintea clar fiecare mișcare, fiecare gest făcut.* BART, E. 206. *Într-una din zile, omul nostru iese de-acasă după trebi, ca fiecare om.* CREANGĂ, O. A. 291. ◇ Expr. **Fiecare în parte** v. parte.

— Forme gramaticale: art. (învechit și popular) *fiecarele* (SBIERA, P. 165), gen.-dat. *fiecăruia, -căreia,* acuz. *fiecărui, -căreî,* (învechit) *fiecăruia, -căreia* (GHICA, S. 324). — Variantă: (învechit și popular) **fieșcáre** (ODOBESCU, S. I 275) pron. nehot.

FIECÉ adj. nehot. Fiecare. *La fiece pas se întîlnea cu același om.* ARGHEZI, P. T. 118. *S-au tras mai mult de șase mii exemplare de fiece volum.* CARAGIALE, O. VII 515. *Pe rîu fiece undă se-mbracă cu o rază, Copacii se cutremur în frunțile de stînci.* EMINESCU, O. IV 83.

— Variante: **fieşeé, fieşteé,** (învechit) **fieşté** (ALECSANDRI, în DACIA LIT. I 267) adj. nehot.

FIECÍNE pron. nehot. (Ţine locul numelor de persoană; pe cale de a ieşi din uz) Fiecare. *Se simte o frămîntare şi fiecine este atent.* ARGHEZI, P. T. 59. *Fiecine, cum i-e vrerea, despre fete samă deie-şi.* EMINESCU, O. I 79.
— Variantă: **fieşcíne** (ODOBESCU, S. II 85), **fieştecíne** pron. nehot.

FIECÚM adv. (Învechit şi regional) Într-un fel sau altul, oricum.

FIEF, *fiefuri,* s. n. (În orînduirea feudală) Domeniu dat în stăpînire de către un senior vasalului său, cu obligaţia ca acesta să-i recunoască suzeranitatea; dreptul de proprietate asupra unui astfel de domeniu; feudă. ✧ Fig. *Fief electoral* = circumscripţie electorală pe care un candidat politic din regimurile burgheze o consideră drept domeniu propriu pentru a-şi desfăşura activitatea care să-i aducă victoria în alegeri.

FIER, (2, 3, 5) *fiare,* s. n. **1.** Metal greu, de culoare cenuşie, maleabil, ductil, care, aliat cu carbonul sau cu alte elemente, se foloseşte pe scară largă în industrie; nume impropriu pentru oţel, în special pentru oţelul moale. [Sciţii] *foloseau un metal nou, mai tare decît bronzul, anume fierul.* IST. R.P.R. 25. *Apucă bara de fier a scării şi începu să se urce.* DUMITRIU, N. 77. *Tu cînţi de unul doar, stingher... Lîngă sobiţa cea de fier.* TOMA, C. V. 374. *Bate fierul pînă-i cald.* ✧ Fig. (În loc. adj.) **De fier** = a) tare, vînjos, neînduplecat. *Braţ de fier.* ▭ *Prometheus va şti să puie în faţa vrăjmaşului un piept de oţel, o voinţă de fier.* GHEREA, ST. CR. II 127. *Laurii voiau să-i smulgă de pe fruntea ta de fier.* EMINESCU, O. I 147; b) riguros, sever. *Disciplină de fier;* c) (rar, despre somn) adînc, profund. *Baba, cuprinsă de somnul ei de fier, se afundă în adîncul cel vrăjuit şi necunoscut al lacului.* EMINESCU, N. 24. ✧ *Epoca fierului* (sau *de fier)* = epocă din preistoria omenirii, cînd a început să fie prelucrat şi folosit fierul. *Drum-de-fier* = cale ferată, v. ferată. *Călătoresc pe drumul-de-fier spre ţinuturile întunecate de la miazănoapte.* BOGZA, C. O. 368. *Fier nativ* v. nativ. *Fier forjat* v. forjat. ✧ Expr. **A-i trece** (cuiva) **un fier (ars) prin inimă** = a i se strînge inima de frică, de durere. *Îndată îi trecu un fier ars prin inimă, gîndindu-se că poate i-au călcat porunca.* ISPIRESCU, L. 52.

2. (De obicei urmat de determinări introduse prin prep. «de», arătînd întrebuinţarea) Nume dat la diferite unelte făcute din oţel sau avînd o lamă de oţel. a) (Adesea determinat prin «de călcat») Unealtă întrebuinţată la călcatul rufelor sau hainelor. *Eşti bună să-mi dai... fierul d-tale de călcat?* CAMIL PETRESCU, T. II 525. *Cămeşile le-am spalat... Şi cu fierul le-am calcat.* SEVASTOS, C. 144. b) (Uneori determinat prin «de frizat») Instrument care serveşte la ondulatul sau frizatul părului. *Ia fierul de frizat de dasupra flăcării de spirt, îl apropie de buze, suflă-n el şi-l vîră apoi în cîrlionţii rebeli.* CARAGIALE, O. II 290. c) (Uneori determinat prin «de plug») Fiecare din cele două cuţite ale plugului. *I se năzăreau înaintea ochilor mulţimi de pluguri, unele stînd pe grinzi ...altele, grele, răsturnate cu fiarele-n sus.* CAMILAR, TEM. 144. *De pe-alt munte cum privea, Fier de plug luînd în mînă, Azvîrli spre turn cu el.* COŞBUC, P. I 296. *Fierul taie brazde lungi Ce se-nşiră-n bătătură ca lucioase, negre dungi.* ALECSANDRI, P. A. 120. ✧ *Fierul lat* (sau *mare)* = brăzdar. *Fierul lung* (sau *mic)* = cuţitul fixat în grindeiul plugului şi care taie brazda. d) Cleşte de foc. e) (Adesea determinat prin «roşu») Unealtă, vergea sau bucată de fier înroşită în foc, cu care se ard unele răni sau se fac semne. ✧ Expr. **A arde cu fierul roşu** = a interveni cu sancţiuni aspre. f) Lamă sau ascuţiş de armă tăioasă; p. ext. sabie. *O sabie cam ruginită, dar cu fierul ce se încovoia de se făcea covrig.* ISPIRESCU, L. 21. *Carnea toceşte fierul.* RUSSO, S. 147. ✧ Expr. **A trece prin ascuţişul fierului** = a tăia, a omorî, a pustii. ✦ Bucată de oţel, mai ales în formă de drug. *M-a lovit cu un fier.* ✧ *Fier vechi* = obiecte de oţel uzate, care nu mai pot fi utilizate şi care se adună spre a fi topite şi turnate din nou. ✧ Expr. **A arunca** (ceva) **la fier vechi** = a scoate din uz, a nu mai acorda nici o importanţă unui lucru.

3. (Numai la pl.) Lanţuri, cătuşe cu care sînt legaţi prizonierii, deţinuţii. *Cei aduşi în fiare sînt de regulă spînzuraţi de catarg.* CAMIL PETRESCU, T. II 182. *Nu se auzea decît zgomotul paşilor şi zăngănitul fiarelor ce încătuşau mîinile lui Dinu.* BUJOR, S. 51. *Subcîrmuitorul zise Tudorei că de n-o aduce banii în două zile, are să mă bată şi să mă trimeaţă în fiare la cîrmuire.* BOLINTINEANU, O. 342. ✧ Compus: (Bot.) **iarba-fiarelor** sau (rar) **iarba-fierului** v. iarbă. ✦ Piedică pentru cai. *Caii i-au băgat în fiare şi i-au slobozit să pască.* GALACTION, O. I 267.
— Pl. şi: (regional, 3) *fere* (BIBICESCU, P. P. 296).

FIERĂR, *fierari,* s. m. **1.** Meşteşugar care se îndeletniceşte cu prelucrarea oţelului; faur, făurar. *Fieraru se pleacă, cuprinde ciocanul în tăcere... apoi scormoneşte în foc şi scoate o bucată de fier.* SADOVEANU, O. I 389. (Cu pronunţare regională) *Lupul se duse la un fierari şi puse să-i ascuţă limba şi dinţii.* CREANGĂ, P. 22.

2. (Adesea determinat prin «betonist») Muncitor specialist în fasonarea şi montarea armăturilor pentru betonul armat. *O echipă de fierari betonişti a primit sarcina să construiască, în cel mai scurt timp, un pod.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2753.

FIERĂRÍE, *fierării,* s. f. **1.** Meşteşugul fierarului. *A învăţat fierăria.*

2. Atelier unde fierarul prelucrează oţelul.

3. Magazin unde se vînd obiecte fabricate din oţel. *Ajunse la o fierărie şi acolo, văzînd săbii şi buzdugane... ceru să-i dea şi lui o sabie şi un buzdugan.* ISPIRESCU, L. 136.

4. (Cu sens colectiv) Mulţime de obiecte sau piese de oţel. *Pietrele azvîrlite izbeau... fierăria maşinii.* DUMITRIU, V. L. 110. *Flăcăul auzi, în tăcerea cuprinsului, bătaia ca de clopot a fierărilor de la o căruţă.* SADOVEANU, B. 233. *Dinspre cîmpie Vuiet greu de fierărie Se destramă în tăcere.* TOPÎRCEANU, B. 41.

FIERĂSTRĂU s. n. v. **ferăstrău.**

FIERBĂTÓR[1], *fierbători,* s. m. Muncitor industrial care execută operaţiile de fierbere în cadrul extragerii sau prelucrării materiilor prime. *Fierbător de zahăr. Fierbător de celuloză.*

FIERBĂTÓR[2], *fierbătoare,* s. n. (Tehn.) Aparat în care se fierbe un lichid.

FIÉRBE, *fierb,* vb. III. **1.** Intranz. (Despre un lichid) A trece în stare de vapori, prin clocotire în toată masa, sub acţiunea căldurii. V. clocoti. *Apa fierbe la 100° Celsius, la presiunea atmosferică normală.* (Tranz.) *Am fiert bine laptele.* ✧ (Subiectul e vasul în care fierbe un lichid) *Samovarul fierbe.* ✧ Expr. **Nu-ţi băga nasul** (sau **mîna**) **unde nu-ţi fierbe oala** = nu te amesteca în lucruri care nu te privesc. **A se amesteca unde nu-i fierbe oala** v. amesteca. ✦ Fig. (Despre apa unui rîu, a unei mări etc.) A se agita puternic, a face valuri. *În jurul clădirii negre, fierbeau apele spumegînd.* SADOVEANU, O. I 406. *Marea luă o culoare mai întunecată; se încreţi şi începu a fierbe.* BOLINTINEANU, O. 270 *Şi valuri peste valuri s-azvîrl spumegătoare, Se sparg ţişnind în aer şi fierb scoţînd scîntei.* ALECSANDRI, P. II 136.

2. Intranz. (Despre mîncări, alimente etc.) A fi supus acțiunii de fierbere a apei (sau a altui lichid) în care e pus pentru a fi preparat. *Pune carnea la fiert.* ▭ *În cetate-aici erau... toți străjerii și așteptau... Chisălița să le fiarbă.* COȘBUC, P. I 326. *Lasă bucatele la foc să fiarbă.* CREANGĂ, P. 30. ◇ Expr. **A fierbe toți într-o oală** v. oală. ✦ Tranz. A prepara, a găti (un aliment) prin fierberea lichidului în care e pus. *Fierb cartofi.* ▭ *Culege o poală de somnoroasă pe care o fierbe... cu o vadră de lapte dulce.* CREANGĂ, P. 214. ✦ Tranz. A supune un corp acțiunii fierberii apei, în anumite scopuri. *Am fiert rufele.*

3. Intranz. Fig. (Despre oameni) A fi cuprins de un sentiment puternic, de o pasiune; a fi agitat, a fi într-o stare de mare frămîntare. *Își aduse aminte de cealaltă obrăznicie, suferită în cursul dimineții din partea prințului. Acum fierbea de rușine și de furie.* DUMITRIU, N. 33. *Fierbeam de nemulțumire, căci mi-era penibil să aud vorbindu-se cu atîta ușurință despre tata.* CAMIL PETRESCU, U. N. 28. *Eu trăgeam cu coada ochiului... fierbeam în mine, dar nu vream să spui cucoanelor.* CARAGIALE, O. I 46. ◇ (Cu inversarea construcției) *Urmase să fiarbă în ea necazul împotriva omului.* DUMITRIU, N. 47. *În glasul lui sălbatic fierbea mînia.* SADOVEANU, O. I 304. ✦ (Despre sîngele oamenilor) A clocoti, a se înfierbînta din cauza unui sentiment puternic, a unei pasiuni etc. *Tomșa tresări cu sîngele fierbînd în vine.* SADOVEANU, O. VII 11. *Sîngele Mușatinilor n-are astîmpăr, fierbe, năvălește ca haiturile de la munte.* DELAVRANCEA, A. 99. ✦ Tranz. (Complementul indică o persoană) A frămînta, a necăji, a chinui. *Uite-așa mă fierbe de-un ceas!* REBREANU, R. I 193. *O fierbe ciuda pe urîta, Că-s mai frumoasă decît ea.* COȘBUC, P. I 129. *Nu știi cum mă fierbe el pe mine de două săptămîni de zile?* CARAGIALE, O. I 45. ◇ Expr. **A fierbe** (pe cineva) **fără apă** v. apă. ✦ Tranz. (Rar; cu privire la acțiuni) A pune la cale, a pregăti prin mari agitații. (Refl. pas.) *La 1857, pe cînd se fierbea Unirea în Iași... Kogălniceanu și alții au găsit cu cale să cheme la adunare și cîțiva țărani.* CREANGĂ, A. 161.

4. Intranz. Fig. (Despre văzduh, despre o întindere etc.) A vui, a răsuna, a clocoti de zgomot. *În pulberea lunii cîntecul se înalță înmulțit parcă, — împrejurimile fierbeau, și în răstimpurile de tăcere, de departe se auzeau ca răspunsuri, în hugeaguri și livezi, alte cîntece de privighetori.* SADOVEANU, O. VI 331. *Fierbea văzduhul ca un iad De boambe, de șrapnele.* ALECSANDRI, P. III 441.

5. Intranz. (Despre unele lichide și amestecuri) A fi în stare de efervescență (din cauza fermentării). *Vinul aspriu fierbea, cînd țîșnea în cofe.* SADOVEANU, O. I 69. *Nevastă, du-te, adă Vin de cel ce fierbe-n cadă.* ALECSANDRI, P. P. 131.

6. Tranz. Fig. (Cu privire la dansuri, jocuri, cîntece etc.) A executa cu foc, din toată inima. *Prinzînd moș Bodrîngă la inimă, să nu înceapă a cînta din fluier o corăbiască de cele frămîntate în loc?... Și așa o fierbeam de tare, de nu ne ajungea casa.* CREANGĂ, A. 98. *Pe tot drumul, ca să uite de aleanu de acasă... au pe cîte unul ce le fierbe din fluier cîntece de jele, mai rar de joc.* ȘEZ. IV 17.

— Forme gramaticale: perf. s. *fiersei*, part. *fiert.*

FIÉRBERE, *fierberi*, s. f. Acțiunea de a fierbe.

1. Trecerea unui lichid în stare de vapori prin clocotire în toată masa lui. *Fierberea apei.* ◇ *Punct de fierbere* = temperatura la care tensiunea vaporilor unui lichid egalează presiunea la care e supus lichidul, permițîndu-i să înceapă a clocoti. *Punctul de fierbere al apei este la 100° Celsius.*

2. Fig. Stare de agitație, de neliniște, de tulburare puternică. *Se ghicește în el o fierbere interioară fără egal.* CAMIL PETRESCU, T. II 174. *Era o fierbere generală în tot satul.* BUJOR, S. 116. *Roiau, în fierbere, tinerii gălăgioși, prin sala universității.* VLAHUȚĂ, O. A. 127.

FIERBINCIÓR, -OÁRĂ, *fierbinciori, -oare*, adj. Diminutiv al lui fierbinte; aproape fierbinte. (Cu pronunțare regională) *Au întins hoștinile ferbincioare pe o pînzătură și m-au înfășat cu ele peste tot.* CREANGĂ, A. 16.

FIERBÍNTE, *fierbinți*, adj. **1.** Care are o temperatură ridicată, care răspîndește căldură puternică, foarte cald; arzător. *Ceai fierbinte.* ▭ *Spre amiazi, un vînt fierbinte răscoli nori cenușii.* C. PETRESCU, S. 28. *Să-mi faci bucate... să le găsesc nici reci, nici fierbinți.* CREANGĂ, P. 289. *Se dete jos de pe cal și-și așternu mantaua pe năsipul încă fierbinte.* EMINESCU, N. 24.

2. Fig. (Despre sentimentele omenești și manifestarea lor exterioară) Foarte puternic, profund, adînc, aprins, înfocat. *Voi ați cîntat cu glas fierbinte Naturii calde imnuri sfinte.* COȘBUC, P. I 90. *Te-am iubit cu dor ferbinte.* ALECSANDRI, P. II 99. ◇ (Adverbial) *Răsună ghitara fierbinte și-ntins Și jocul se-ncinge sălbatic și-aprins.* COȘBUC, P. I 143. *Inimele noastre săltară mai ferbinte La dulcele său cîntic.* ALECSANDRI, P. I 134. ✦ (Despre culori) Aprins, cald. *Un roșu fierbinte... scaldă simbolic pămîntul și apa.* SAHIA, N. 40.

FIERBINȚEÁLĂ s. f. v. **fierbințeală.**

FIERBINȚEÁLĂ, (2) *fierbințeli*, s. f. **1.** Temperatură ridicată (a aerului), căldură dogoritoare (răspîndită de razele soarelui, de aerul înfierbîntat etc.); arșiță. ✦ Fig. Înflăcărare, însuflețire, aprindere. *În fierbințeala bătăliei, ciungul a scos din haină și mîna cealaltă.* PAS, Z. I 53. (Cu pronunțare regională) *În fierbințala tinereții și a începutului lor de prietenie, tătarul trase jungherul de la coapsă și se crestă la braț.* SADOVEANU, O. VII 19.

2. Stare de febră, însoțită adesea de frisoane, de îmbujorarea obrajilor etc. *Simțind o fierbințeală mare, își lepădă șalul.* NEGRUZZI, S. I 29. ◇ (La pl. cu aceeași valoare ca la sg.) *Valuri de fierbințeli îi dogoreau trupul, ca-ntr-o baie de aburi.* VLAHUȚĂ, O. A. 127. *Într-o noapte avuse fierbințeli mari, dureri de cap și bătaie de inimă.* RETEGANUL, P. IV 4.

— Variantă: (regional) **fierbinteálă** s. f.

FIÉRE s. f. **1.** Lichid amar, de culoare galbenă-verzuie, secretat de ficat; bilă. *Una din funcțiunile ficatului este fabricarea bilei (fierea).* ANATOMIA 104. *Cu oțet și fiere nu se face agurida miere.* ◇ Expr. **A vărsa fiere** = a fi plin de ciudă, de venin. **A avea fiere în gură** v. gură. ✦ Fig. Amărăciune, necazuri. *Plinsul ne-a fost fiere, destinul ne-a fost cîine.* TULBURE, V. R. 26. *El cupa de fiere golind, S-a dus în amurg șoviind.* MACEDONSKI, O. I 197.

2. (Și în forma *bășica fierii*) Vezicula biliară. ◇ Expr. **A-i crăpa** (sau **plesni**) **fierea de necaz** = a se supăra tare; a se înfuria.

— Pronunțat: *fie-.*

FIERT[1] s. n. Faptul de a fierbe.

1. Fierbere (1).

2. Fermentare; timpul fermentării (vinului nou). *Simina nu a plecat decît abia pe la fiertul vinului.* SLAVICI, O. I 213.

FIERT[2]**, FIÁRTĂ,** *fierți, -te*, adj. **1.** (Despre lichide) Care a fost supus fierberii. *Apă fiartă.* ✦ (Despre alimente sau mîncări) Preparat prin fierbere. *Cartofi fierți.* ▭ *Orzul să mi-l dai fiert în lapte.* ISPIRESCU, L. 3. *Gătitu-le-ați ceva bob fiert?* CREANGĂ, A. 10. ◇ Expr. (Familiar) **A o face fiartă** = a da greș, a o scrînti; a o face de oaie.

2. Fig. Supărat, necăjit, amărît tare. *Era fiert de supărare.*

FIERTÚRĂ, *fierturi,* s. f. **1.** Mîncare sau băutură preparată prin fierbere. *Oala cu fiertură dădea într-una în foc.* BUJOR, S. 74. *Ilinca... pregăti repede o fiertură de pasăre.* VLAHUȚĂ, O. A. 131. *Cînd fiertură în oală Și cînd mămăliguă goală.* PANN, P. V. I 151.

2. Fierbere, clocot. *Du-te de le mai dă o fiertură* [dulceților], *pînă s-or lega cumsecade.* ALECSANDRI, T. 323.

FIERTURÍCĂ, *fierturici,* s. f. (Popular) Diminutiv al lui fiertură. *Seara... găsiră mîncărică și fierturică gata.* ISPIRESCU, L. 337.

FIERUÍ, *fieruiesc,* vb. IV. Tranz. (Rar) A lega în fiare, a fereca. *Se întoarse, merse spre fierar, acesta îl întrebă: Ce... Ce cauți? Ai de fieruit vrun car?* CAMILAR, N. II 319.

FIERUÍT, -Ă, *fieruiți, -te,* adj. (Rar) Legat în fier; ferecat. *Roată fieruită.*

FIÉSC, -ÁSCĂ, *fiești,* adj. (Învechit) De fiu, filial. *Scoțînd... un mănunchi de flori bine mirositoare, i-l dete ca semn de iubire fiască.* ISPIRESCU, L. 39. *Cu multă fiască plecăciune sărut mînile d-tâle, băbacă.* KOGĂLNICEANU, S. 1.

— Pronunțat: *fi-esc.*

FIEȘCÁRE pron. nehot. v. fiecare.

FIEȘCÉ pron. nehot. v. fiece.

FIEȘCÍNE pron. nehot. v. fiecine.

FIEȘTÉ pron. nehot. v. fiece.

FIEȘTECÁRE pron. nehot. (Învechit și popular) Fiecare. (Adjectival) *La spatele fieștecăruia boier dvorea cîte o slugă.* NEGRUZZI, S. I 151. *Prin trecutele mele scrisori eu te-am rugat ca să-mi hotărăști o sumă de bani pe fieștecare lună.* KOGĂLNICEANU, S. 134.

— Variantă: fișteCáre (CARAGIALE, O. II 248) pron. nehot.

FIEȘTECÉ adj. nehot. v. fiece.

FIEȘTECÍNE pron. nehot. (Popular) Fiecine.

FIEÚNDE adv. (Rar) Oriunde; pretutindeni.

FIF, *fifuri,* s. n. (Regional) Unitate de măsură egală cu ½ dl. *Veneau regulat să-și ia fiful de rachiu.* VORNIC, O. 15.

FIFIRÍG s. m. v. firfiric.

FIGURÁ, *figurez,* vb. I. **1.** Intranz. A fi prezent undeva, a lua parte la ceva. *Această problemă nu figurează pe ordinea de zi.* ▭ *Țara noastră are să figureze la Expoziția universală.* ODOBESCU, S. II 91. ✦ (Rar) A juca într-o piesă de teatru. *Aș dori să vă văd figurînd în București pe o scenă mai înaltă.* ALECSANDRI, T. I 286.

2. Tranz. (Franțuzism învechit; construit cu dativul persoanei) A-și închipui, a-și imagina. *Îți figurezi poate că m-am născut pe lume ca o statuă... de marmoră.* ALECSANDRI, T. 1209. *Figurîndu-mi disputa ce avea să stîrnească propunerea mea, gesticulam vorbind singur.* NEGRUZZI, S. I 221.

FIGURÁNT, -Ă, *figuranți, -te,* s. m. și f. Persoană care într-o piesă de teatru, într-o operă sau într-un film, participă la desfășurarea acțiunii numai prin prezență sau prin anumite gesturi, atitudini, replici scurte etc.; p. ext. personaj secundar într-o lucrare artistică. *Figuranții lui nu-s figuranți de paradă, ci recrutați din vălmășagul vieței adevărate.* ANGHEL, PR. 156.

FIGURÁT, -Ă, *figurați, -te,* adj. (Despre sensul unor cuvinte sau al unor expresii) Întrebuințat (pe bază de alegorii, metafore etc.) în alt înțeles decît cel obișnuit, de obicei pentru efecte stilistice. *«Fierbinte» cu sens figurat înseamnă «foarte puternic, profund, adînc».* ▭ *În acest sens figurat putem zice și noi că tipurile comediilor lui Caragiale sînt mai adevărate decît cele din viața reală.* GHEREA, ST. CR. I 349. ✧ (Substantivat, în loc. adv.) **La figurat** = într-un sens deosebit de cel propriu. ✦ (Despre stil) Care conține (multe) figuri poetice. *Stilul figurat al unui scriitor.*

FIGURATÍV, -Ă, *figurativi, -e,* adj. **1.** Care cuprinde figuri de stil; figurat. *În romantism... modurile figurative ale exprimării au luat o mare dezvoltare.* L. ROM. 1953, nr. 1, 40.

2. (Despre unele arte) Care se bazează pe reprezentarea plastică a obiectelor din realitate. *Sculptura și pictura sînt arte figurative.*

FIGURĂȚIE, *figurații,* s. f. Ansamblul figuranților (într-o piesă de teatru, într-un film etc.). *Pentru montarea unei asemenea piese era nevoie de o figurație numeroasă.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 126, 11/3. ✧ *A face figurație* = a avea rol de figurant (într-o piesă de teatru, într-un film etc.).

FIGÚRĂ, *figuri,* s. f. **1.** Chip, față, obraz. *Figura lui e numai o schiță de chip omenesc.* ARGHEZI, P. T. 63. *Cuprins de-un fel de vagă presimțire, Pîndii pe-ascuns figura-i nemișcată.* TOPÎRCEANU, S. A. 106. *Catinca... avea o figură simpatică, un zîmbet blajin și niște ochi mari și duioși.* VLAHUȚĂ, O. A. 111. ✧ Expr. (Franțuzism rar) **A face figură** (bună, rea etc.) = a face o anumită impresie (bună sau rea) celor din jur. *Damele de la curte... făceau o tristă figură.* NEGRUZZI, S. I 104. *Socotești că poți oare... Arătîndu-te în lume vreo figură a face?* ALEXANDRESCU, M. 268. **A face figură de...** = a avea aerul de..., a trece drept... *Trebuie să facă sau figură de nătărău sau de impertinent.* BOLINTINEANU, O. 318. (Familiar) **A face** (cuiva) **figura** = a face (cuiva) o farsă, a păcăli (pe cineva). *Peste vreun sfert de ceas s-a arătat Baciu, furios... poate pentru că ghicise că i-am făcut figura.* PAS, Z. III 36.

2. Imagine plastică a unei persoane, a unui animal sau a unui obiect, redată prin desen, pictură, sculptură etc.; chip. *Figuri de animale. Figuri de ceară.* ▭ *Zidurile par scrise în întregime cu cifre și cu figuri.* SAHIA, U.R.S.S. 23. *Face cu bățul său figuri Și scutură din frunte făcînd încrețituri.* COȘBUC, P. II 191. ✧ *Figură geometrică* = ansamblu de puncte, linii și suprafețe. *Dreptunghiul este o figură geometrică.* ✦ (Fiz., Tehn.) Forma exterioară a unui corp. ✦ (La jocul de cărți) Carte care reprezintă diverse personaje (valet, damă etc.). ✦ (La șah) Fiecare dintre piesele de joc (rege, regină, nebun etc., p. ext. și pion) avînd forme caracteristice.

3. Grămadă de nisip, de pietriș etc., în formă de corp geometric regulat, pentru a i se putea calcula mai ușor volumul.

4. Persoană. *Aceleași figuri așteaptă... sosirea trenurilor.* SAHIA, N. 47. ✦ Persoană purtătoare a unor caractere individuale sau sociale proprii; tip, personalitate. *O sarcină de onoare care stă în fața scriitorilor noștri este crearea figurii tipice a comunistului, în toată bogăția sa sufletească, demn de a fi exemplu și obiect de imitare pentru oameni.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 7, 97.

5. (În expr.) *Figură de stil* sau *figură poetică* = procedeu stilistic prin care se modifică accepția proprie a unui cuvînt, pentru a da mai multă forță expunerii sau imaginii prezentate. ✦ (Logică) *Figurile silogismului* = forme de silogism care se deosebesc între ele după locul termenului mediu în premise.

6. Poziție sau ansamblu de poziții și mișcări (la un dans, la balet, la scrimă, la patinaj etc.). *Prima figură a cadrilului.* ▭ *Două profesoare tinere predau cursuri de balet. Fete și băieți executau, în ritmul muzicii de pian, figurile explicate de maestre.* SAHIA, U.R.S.S. 129.

FIGURÍNĂ, *figurine,* s. f. Figură (2) mică (mai ales statuetă) de porțelan, de ceramică etc., servind ca ornament. *Figurină de porțelan.* ▭ [O cioară] *posomorită ca o Figurină de cărbune Cu nuanțe de cacao.* TOPÎRCEANU,

M. 13. *Din Alexandria am cumpărat... două figurine indicînd două divinități necunoscute, tot de marmoră.* BOLLIAC, O. 266.

FIÍCĂ, *fiice,* s. f. (De obicei în legătură cu un pronume posesiv sau cu un substantiv în genitiv) Persoană de sex feminin considerată în raport cu părinții săi; fată (3). *A măritat pe fiică-sa după un om bun și harnic.* CREANGĂ, P. 294. *Am avut toată vremea ca să trec pe la Marghiolița, fiica comisarului Săbiuță.* ALECSANDRI, T. I 66. *Am răpit pe fiica ta.* id. P. P. 79.
— Pronunțat: *fii-că.*

FIÍNDCĂ conj. (Introduce o propoziție subordonată cauzală) Pentru că, deoarece; de vreme ce. *Fiindcă tot am venit, să vedem cuibul poetului.* REBREANU, R. I 184. *Îmi opresc trei lei fiindc-am avut trei pîni.* CREANGĂ, A. 145. *Fiindcă știu că-ți place stilul poetic, o voi asemăna cu Atalanta.* NEGRUZZI, S. I 64.

FIINȚĂ, *ființez,* vb. I. Intranz. (Rar) A exista, a fi în ființă. *În cadrul redacției noastre, ființează o secție de traducători.* CONTEMPORANUL, S. II, 1950, nr. 179, 5/5.

FIÍNȚĂ, *ființe,* s. f. 1. (În opoziție cu lucru) Tot ceea ce are viață (și se mișcă); vietuitoare, vietate. *Începînd bătălie cu troianul, deodată simți în el putere și îndîrjire și nu se opri pînă ce nu-l birui, ca pe-o ființă.* SADOVEANU, B. 68. *Nu poți ciunti dintr-o ființă vie organele absolut necesare vieții.* CARAGIALE, O. III 256. *Toată ființa cea simțitoare Cată un reazăm mingîietor: Floarea, un zîmbet de dulce soare, Sufletul gingaș, un frățior.* ALECSANDRI, O. 149. ✦ Om; persoană. *Toți, pe gînduri, își închideau în suflet un sentiment vag de milă pentru ființa ceea uitată.* BART, E. 177. *Gîndeam la toate acele ființe pe care le iubisem.* NEGRUZZI, S. I 57. ✦ (Poetic) Făptură. *Nici cîntecele, nici ghicitorile nu puteau ajuta pe sărmanii pămînteni: ființa lor era la discreția unei clici nemilostive și lacome.* SADOVEANU, C. 130. *Toată ființa ta mi-e dragă. că te iubesc, Oană!* DELAVRANCEA, A. 59. *Ființa i se scufundă într-o odihnă profundă, caldă și binefăcătoare.* VLAHUȚĂ, O. A. 102.
2. Existență, viață. *În curgerea timpurilor acest popor... și-a păstrat ființa cu limba și datinile.* SADOVEANU, E. 24. *Înainte de anul acela... nici nu-i bănuisem măcar ființa pe lume.* M. I. CARAGIALE, C. 33. ✧ **În ființă** = a) (loc. adj.) existent. *Academiile în ființă pe atunci și-au propus să redacteze dicționare explicative.* L. ROM. 1953, nr. 2, 23; b) (loc. adv.) în realitate, aievea. *Rămase năuc de bucurie, cînd văzu în ființă toate cele ce îi spusese zîna.* ISPIRESCU, L. 235. ✧ Expr. **A avea ființă (pe lume)** = a exista. *De unde ai să-l iei, dacă n-are ființă pe lume?* CREANGĂ, P. 194. *Atunci lumea cea gîndită pentru noi avea ființă, Și, din contra, cea aievea ne părea cu neputință.* EMINESCU, O. I 141. **A da ființă** = a da viață; a făuri, a concretiza. **A fi** (sau **a sta**, mai rar **a se ține**) **în ființă** = a exista. *Bolta este în ființă și pe zidurile ei se văd nenumărate sculpturi.* ODOBESCU, S. III 106. ✦ (Învechit; uneori determinat prin «de față») Prezență. *Popa au încremenit la ființa lui de față.* SBIERA, P. 18. *Ființa funcționarilor civili și militari... da acestei priveliști o pompă solemnă.* NEGRUZZI, S. I 36. *Dar ființa de față a steagului proorocului chiar nu putu încuraja pe ostași.* BĂLCESCU, O. II 62.

FILĂ, *filez,* vb. I. 1. Tranz. (Text.) A răsuci la un loc fibrele dintr-un material textil (bumbac, mătase, cînepă etc.) pentru a-l transforma în fire; a toarce.
2. Tranz. A răsfira în mînă, încet și una cîte una, cărțile de joc, privind cifrele și inițialele numelor figurilor de la colțul stîng de sus al cărților. *Părintele Zoiei Vesbianu fila cartoanele cu cea mai deplină fericire scrisă pe figura osoasă.* C. PETRESCU, Î. I 173.
3. Tranz. A tăia din grosimea părului pentru a-l face mai rar.
4. Intranz. (Despre lămpi cu fitil) A arde pîlpîind și scoțînd fum.
5. Tranz. A urmări pe cineva, fără ca cel urmărit să observe.
6. Tranz. (Muz.) A începe piano o notă prelungită, a o crește treptat pînă la forte și a o descrește apoi în același fel.

FILALÍU s. n. (Învechit) Pînză foarte fină și subțire, din care se făceau șervete, cămăși etc. *Tînăra fecioară se arătă cu conciul semănat cu diamanturi, cu aburosul zovon de filaliu.* ODOBESCU, S. A. 93. *Pînza mesei și șervetele erau de filaliu țesute în casă.* NEGRUZZI, S. I 151.

FILAMÉNT, *filamente,* s. n. 1. Formație celulară în formă de fir lung și subțire, a unor celule din țesuturile animale sau vegetale. *În timpul diviziunii indirecte a celulelor, substanța cromatică din interiorul nucleului se dispune în filamente nucleare sau cromozomi.* ANATOMIA 263.
2. Fir metalic foarte subțire din interiorul becurilor electrice sau al tuburilor electronice, care devine incandescent la trecerea prin el a curentului electric. *Bec cu filament de wolfram.* ✧ Fig. *Voi să facă lumina mai mare în lampa de pe masă, care împrăștia doar un păienjeniș de filamente și țesături de lumină slabă.* DUMITRIU, B. F. 75.

FILAMENTÓS, -OÁSĂ, *filamentoși, -oase,* adj. Care are filamente (1), alcătuit din filamente (1). *S-a atribuit protoplasmei structuri diferite precum: filamentoasă, reticulară.* ANATOMIA 19.

FILANTRÓP, -OÁPĂ, *filantropi, -oape,* s. m. și f. Persoană care practică filantropia.

FILANTRÓPIC, -Ă, *filantropici, -e,* adj. Care ține de (sau se referă la) filantropie; de filantrop, caracteristic filantropului. *S-a dat... Un mare bal filantropic, al cărui venit se va împărți giumatate în folosul umanității suferinde.* CARAGIALE, O. II 120. *Cetirea asta mă aduse pe nesimțite la idei filantropice; gîndeam la sclavia atîtor mii de oameni și proiectam să vorbesc la adunare în favorul lor.* NEGRUZZI, S. I 221.

FILANTROPÍE s. f. Caritate practicată de burghezi sub formă de ajutorare a celor lipsiți, în scopul de a părea mărinimoși, de a se face simpatizați de mase și, prin aceasta, de a camufla exploatarea. *Filantropia poate, în cel mai bun caz, să prelungească o agonie și așa prea lungă, niciodată nu vindecă însă o rană socială.* LIT. ANTIMONARHICĂ 146.

FILÁRE s. f. Acțiunea de a fila. *Filarea fibrelor de bumbac.*

FILARMÓNICĂ, *filarmonici,* adj. f. (În expr.) *Orchestră filarmonică* (și substantivat, f.) = orchestra simfonică principală a unui oraș. *Filarmonica de stat din București.* ▭ *Societate filarmonică* = asociație având ca scop cultivarea și răspîndirea artei muzicale.

FILARMONÍST, *filarmoniști,* s. m. (Rar) Instrumentist care face parte dintr-o orchestră filarmonică. *Filarmonistul, dascălul și mecanicul, care nu avea de lucru, fumînd, pe scăunele în fața ușii lor, făceau politică.* ARDELEANU, D. 127.

FILÁT[1] s. n. Totalitatea operațiilor de transformare în fire a unor fibre textile; filare. *Filatul bumbacului.*

FILÁT[2]**, -Ă,** *filați, -te,* adj. 1. (Despre textile) Răsucit în fire; tors. *Bumbac filat.*
2. (Despre perdele, cuverturi etc.) Lucrat în fileu.

FILATÉLIC, -Ă, *filatelici, -e,* adj. Care se referă la filatelie, de filatelist. *Oficiu filatelic.*

FILATELÍE s. f. Colecționare de timbre și mărci poștale.

FILATELÍST, *filateliști,* s. m. Persoană care se ocupă cu filatelia; colecționar de timbre.

FILATÓR, -OÁRE, *filatori, -oare,* s. m. și f. Persoană care lucrează la filarea fibrelor textile. *Filator de bumbac.*

FILATÚRĂ, *filaturi,* s. f. Ramură industrială care se ocupă cu transformarea în fire (material de țesut, de tricotat, ață de cusut etc.) a fibrelor textile; torcătorie. *Filatura bumbacului deține un rol important în industria textilă.* ✦ Localul sau fabrica unde se filează. *Schimbul de experiență între muncitorii și tehnicienii din filaturi a dat rezultate bune.*

FÍLĂ, *file,* s. f. Foaie de hîrtie (albă sau scrisă) a unui caiet, a unei cărți, a unui manuscris etc. *Te mirai cum pot să umple filă după filă, vorbind și glumind între ei.* PAS, Z. I 285. *Sînt cu ceară picurate Filele-n bucoavna mea, Dar citesc cum pot în ea.* COȘBUC, P. I 325. *De pe galbenele file el adună mii de coji, A lor nume trecătoare le însamnă pe răboj.* EMINESCU, O. I 130. ✧ Fig. *Tot mai larg peste țară înfloresc bucuriile, Tot mai trainic se-așază în istorie filele.* DEȘLIU, G. 45. ✧ Loc. adv. (În legătură cu o lucrare de cercetare) **Filă cu filă** = în amănunțime, în întregime; cu atenție. *Am revizuit dosarul filă cu filă.* BARANGA, I. 203.

FÍLDEȘ s. n., (1) *fildeși,* s. m. **1.** Colț de elefant. ✦ (Rar, învechit) Elefant. *Cum ajunse fata la podul de argint, unde îi ieși leul înainte cu gura căscată... cu niște colți ca cei de fildeș și cu niște gheare ca secerile.* ISPIRESCU, L. 17.

2. Substanță osoasă, de culoare albă, din care sînt constituiți colții elefantului și din care se fac diferite obiecte ornamentale, de toaletă etc.; ivoriu. *A tras de la chimirul lui mare-armaș jungherul din teaca de fildeș.* SADOVEANU, N. P. 385. *Poet-furat pe veci zadarnic de cerul larg și policrom, Azvîrle harpa de alb fildeș și uită calea către stele.* MACEDONSKI, O. I 98. *Buzele ei sînt ca mărgeanul, iar dinții albi ca fildeșul.* FILIMON, la TDRG. ✧ *Fildeș animal* = material preparat din diverse oase de animale și folosit pentru a fabrica diverse obiecte. *Fildeș vegetal* = material foarte dur extras din semințele unor palmieri și servind la fabricarea nasturilor.

FILDEȘÍU, -ÍE, *fildeșii,* adj. (Rar) Ca fildeșul. *Nadina rîse cu dinții fildeșii.* REBREANU, R. I 209.

FILÉ s. n. (Franțuzism) Carne de calitate superioară, din lungul șirei spinării unei vite sau a unui pește; mîncare pregătită din astfel de carne. *File de vițel. File de șalău.*

FILÉT, (1) *fileturi* și (2) *filete,* s. n. **1.** (Tehn.) Șanț săpat pe suprafața exterioară sau interioară a unor corpuri cilindrice sau conice, care servește pentru a înșuruba una în alta două piese; ghivent.

2. Ramificație a extremităților nervilor. *Filetele centripete ale nervilor rachidieni se întind de-a lungul măduvei spinării și pătrund pînă în encefal.* ANATOMIA 193.

FILETÁ, *filetez,* vb. I. Tranz. Operație (manuală sau mecanică) prin care se taie filetul șuruburilor, al piuliților sau al altor piese.

FILETÁRE s. f. Acțiunea de a fileta. *Au izbutit să depășească norma de filetare a șuruburilor.*

FILETÁT, -Ă, *filetați, -te,* adj. (Despre șuruburi etc.) Care are filet, cu filet.

FILÉU, *fileuri,* s. n. Rețea deasă de ață, cu ochiuri înnodate în formă de pătrate; plasă. *Perdele de fileu.* ✦ Plasă în formă de săculeț care servește la purtatul pachetelor. ✦ (Sport; la jocul de tenis, volei etc.) Rețea în formă dreptunghiulară fixată pe doi stîlpi, care desparte în două terenul de joc; plasă. ✦ Rețea specială, subțire, folosită pentru fixarea părului pieptănat într-un anumit fel.

FILFIZÓN, *filfizoni,* s. m. Tînăr cu pretenții de eleganță și cu preocupări neserioase; fante.

FILIÁL, -Ă, *filiali, -e,* adj. (Despre sentimente) De fiu; fiesc. *Respect filial.* ▭ *Demonstrațiile de filială dragoste îl împresurau, gesturile de răsfățare se întindeau spre el.* ANGHEL, PR. 62.

— Pronunțat: *-li-al.*

FILIÁLĂ, *filiale,* s. f. **1.** Despărțămînt al unei persoane juridice care îndeplinește în total sau în parte funcțiile acesteia pe o porțiune din teritoriul pe care se exercită activitatea persoanei juridice. V. sucursală. *Filiala din Cluj a Academiei Republicii Populare Romîne.* ▭ *Uniunea compozitorilor, consecventă liniei de descentralizare a vieții culturale, va putea înființa filiale în toate orașele țării, filiale dependente de organele conducătoare centrale ale Uniunii.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 158, 5/6.

2. Organizație dependentă și controlată de altă organizație.

— Pronunțat: *-li-a-.*

FILIÁȚIE, *filiații,* s. f. Înrudire în linie scoborîtoare (de la strămoși la urmași); descendență. *Importantă este prevederea* [din Codul familiei] *că la cererea comună a tuturor celor îndreptățiți să consimtă la înfiere, autoritatea tutelară poate încuviința înfierea cu toate efectele unei filiații firești.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2858. ✦ Fig. Legătură între lucruri care derivă unul din altul. *Filiația sensurilor unui cuvînt.*

— Pronunțat: *-li-a-.* — Variantă: **filiațiúne** (pronunțat *-ți-u-)* (IST. R.P.R. 15) s. f.

FILIAȚIÚNE s. f. v. **filiație.**

FILIÉRĂ, *filiere,* s. f. **1.** Placă de oțel perforată, prin care se trage în fire sau în bare un material metalic ductil. *Jos mișună oamenii... sărind ca țapii rîurile de sîrmă înroșită, trasă la filieră.* SAHIA, N. 33. ✦ Piesă de metal cilindrică, avînd orificii prin care se trage în fire soluția de mătase artificială.

2. Dispozitiv folosit la tăierea unui filet pe o bară sau pe o țeavă.

3. Fig. Intermediu, mijlocire, cale. *Cuvîntul «artilerie» a intrat în limba romînă din franceză, prin filieră rusă.* ✦ Succesiune de grade într-o carieră.

— Pronunțat: *-li-e-.*

FILIFÓRM, -Ă, *filiformi, -e,* adj. (Despre obiecte) Care are forma unui fir. ✧ (Anat.) *Papile filiforme* = papilele mucoasei limbii.

FILIGEÁN s. n. v. **felegean.**

FILIGRÁN, *filigrane,* s. n. **1.** Lucrătură artistică de giuvaergerie, făcută din fire subțiri de aur, de argint, de sticlă etc., asemănătoare ca aspect cu o dantelă. *Venea cu o tavă de argint în mînă, pe care erau depuse în farfuriile lor de filigrane, mai multe feligene.* FILIMON, C. 152. ✧ Fig. *Dulce-și trimite mireasma ușoară pe vînt simziana, Parcă o văd cum își mișcă domol filigranul de aur.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 109.

2. Marcă transparentă imprimată pe anumite hîrtii (monede de hîrtie, timbre etc.) cu ajutorul unui fir de alamă fixat în pasta din care se prepară hîrtia.

— Variantă: **filigránă,** *filigrane* (ALECSANDRI, P. II 76), s. f.

FILIGRANÁT, -Ă, *filigranați, -te,* adj. **1.** (Despre obiecte) Lucrat în filigran **(1).** *Broșă filigranată.* ▭ *Întindeau peste umăr, pocale filigranate în care robii... turnau din amfore pîntecoase, vin gros de Thasos.* C. PETRESCU, R. DR. 4. ✧ (Adverbial) *Se scula de la locul său, ca să admire... o răcliță persană de fildeș, lucrată mărunt și filigranat.* SADOVEANU, Z. C. 140.

2. (Despre hîrtie) Cu filigran **(2).**

FILIGRÁNĂ s. f. v. **filigran.**

FILIMÍCĂ s. f. Plantă erbacee din familia compozeelor, cu flori galbene-aurii sau galbene-roșiatice *(Calendula officinalis).*

FILÍPICĂ, *filipice,* s. f. Discurs violent și acuzator împotriva cuiva.

FILISTÍN, *filistini,* s. m. (Livresc, rar) Mic-burghez fățarnic, îngîmfat și mărginit, cu o concepție dogmatică despre lume și viață. ✧ (Adjectival) *Piesele scrise pentru gustul filistin al burgheziei au fost înlocuite cu lucrări dramatice de adevărată și durabilă valoare.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 104, 22/2.

FILISTINÍSM s. n. (Livresc, rar) Concepție de filistin, atitudinea sau modul de a se purta și de a gîndi al filistinului (inerție în viață, lipsa unui orizont social). *Pe Eminescu îl interesează, în primul rînd, înflorirea limbii și literaturii române, nu intrigile și filistinismul cuibărite la « Junimea ».* L. ROM. 1953, nr. 5, 17.

FILM, *filme,* s. n. **1.** Peliculă subțire, transparentă de celuloid, acoperită cu un strat de material sensibil la acțiunea luminii, pe care se poate forma o imagine fotografică și care se folosește în fotografie, radiografie etc. *Un film 6/9. Film pentru radiografii dentare.* ✦ (În cinematografie) Peliculă lungă pe care sînt înregistrate pe cale fotografică imagini statice sau în mișcare, în momente succesive și care se proiectează pe ecran; pelicula.

2. Gen de artă constînd din proiectarea, pe un ecran cinematografic, a unor scene înregistrate pe cale fotografică pe o peliculă, în conformitate cu un scenariu regizoral. *Film tehnicolor. Film de lung metraj. Film documentar.* ▭ *Filmele vor da sătenilor răspuns la multe întrebări... vor limpezi multe nedumeriri.* CAMILAR, TEM. 43. ✧ *Film-spectacol* = gen de film constînd din redarea prin mijloace cinematografice a unui spectacol teatral. *Datorită filmului, « O scrisoare pierdută » va străluci pe ecrane pretutindeni. Iar peste alte decenii, filmul-spectacol « O scrisoare pierdută » va fi un adevărat document al dragostei și veneratiei noastre, a celor de azi, pentru marele Caragiale.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 378, 4/1. ✧ Expr. **A turna un film** v. turna. ✧ Fig. *Magicul film al copilăriei începea din nou să-i ruleze pe ecranul minții.* BART, E. 44.

3. Strat subțire de material fluid așezat pe suprafața unui lichid sau a unui corp solid.

FILMÁ, *filmez,* vb. I. Tranz. A înregistra scene (sau evenimente etc.) pe o peliculă cinematografică; a cinematografia. *Operatorii filmează aceste sute de mii de oameni care roiesc prin poienile pădurii.* STANCU, U.R.S.S. 169.

FILMÁRE, *filmări,* s. f. Acțiunea de a filma; cinematografiere. *Filmarea demonstrației de la 23 August.*

FILMOTÍCĂ, *filmoteci,* s. f. Colecție de filme pe care s-au înregistrat imagini.

FÍLMPAC, *filmpacuri,* s. n. Pachet de filme fotografice în formă de foi plane, care se introduce într-o casetă specială pentru a putea fi adaptat la un aparat fotografic.

FILO- Element de compunere avînd sensul de « prieten, iubitor » și care servește la formarea unor cuvinte ca: filo-romîn, filo-rus, filo-francez.

FILODENDRÓN, *filodendroni,* s. m. Plantă decorativă, originară din regiunile ecuatoriale, cu rădăcini aeriene și frunze mari, late și adînc crestate *(Monstera deliciosa).* — Accentuat și: *filodéndron.* — Variantă: **filodéndru** s. m.

FILODÉNDRU s. m. v. **filodendron.**

FILODÓRMĂ, *filodorme,* s. f. Sumă de bani încasată în mod ilegal de cineva care renunță la un avantaj (locuință, local etc.) în favoarea celui care plătește.

FILOGENÉTIC, -Ă, *filogenetici, -e,* adj. (Biol.) Care se referă la filogenie.

FILOGENÍE s. f. (Biol.) Procesul evoluției formelor organice ori a unui grup de animale sau de plante, de cînd există viață pe pămînt. ✦ Ramură a biologiei care se ocupă cu stabilirea filiației speciilor unui grup de animale sau de plante și cu studierea dezvoltării lor în decursul vremii.

FILOLÓG, *filologi,* s. m. Specialist în filologie. *Eu nu sînt critic, nici filolog; sînt, dacă vrei, poet.* SADOVEANU, E. 33.

FILOLÓGIC, -Ă, *filologici, -e,* adj. De filolog, caracteristic filologului; care se referă la (sau ține de) filologie. *Acești onorabili autori ai proiectului de dicționar vor renunța cu totul la lucrare îndată ce Societatea le va impune de a lucra altfel decît conform opiniunilor filologice ce și le-au dobîndit prin studie și cugetare.* ODOBESCU, S. II 321.

FILOLOGÍE s. f. Știință care se ocupă cu studiul culturii scrise a popoarelor și în special cu studiul textelor vechi, al transmiterii lor și al limbii în care sînt scrise. *Filologie romanică. Filologie slavă. Facultatea de filologie.* ▭ *Studiul filologiei te poate duce la descoperiri nu numai în istorie, ci și în sociologie și economie politică.* SADOVEANU, E. 140.

FILOMÉLĂ, *filomele,* s. f. (Poetic, învechit) Privighetoare. *Văd nopți ce-ntind deasupră-mi oceanele de stele, Zile cu trei sori în frunte, verzi dumbrăvi cu filomele.* EMINESCU, O. I 31. *Eu nu sînt filomelă, dar cat singurătate.* ALEXANDRESCU, P. 25.

FILÓN, *filoane,* s. n. Depunere de materii minerale în crăpăturile rocilor din scoarța pămîntului; vînă. *Ascultă, ascultă bătăi de ciocane. Aceleași boltite, adînci abataje Nici gîndul nu iese din șisturi prin vraje Și noi am pornit după-ascunse filoane.* BANUȘ, B. 79. *În masa de piatră a muntelui, filoanele de aur se răspîndesc ca sistemul nervos al unui corp omenesc.* BOGZA, Ț. 10. ✧ Fig. *Și-ți mai pare că din mină O să iasă la lumină, Către dunga dimineții, Soarele, filonul vieții.* DEȘLIU, M. 61.

FILONICHÍE, *filonichii,* s. f. (Învechit) Discuție aprinsă; ceartă, dispută. *Stau de o parte și nu mă amestec niciodată în filonichiile de la masa paraponisiților.* ALECSANDRI, T. 93.

FILOSÓF s. m. v. **filozof.**

FILOSOFISÍ, *filosofisesc,* vb. IV. Intranz. (Grecism învechit) A filozofa. *Dar filosofisind, Pătruns-ai legea bine.* ALEXANDRESCU, M. 276.

FILÓTIM, -Ă, *filotimi, -e,* adj. (Învechit) Generos, darnic; galantom. *Ce bărbat falnic... și ce bunătate, ce filotim cu femeile cumsecade.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 28. ✦ (Substantivat, n.) Dar prin care cineva vrea să se arate generos. *Posesorul este ținut a-mi număra mie cîte 600 de galbini pe an, drept filotim.* ALECSANDRI, T. 1354.

FILOTIMÍE s. f. (Învechit) **1.** Dărnicie, generozitate. *La toată lumea plăcea fiindcă era om deștept și blînd... levent și galantom, pătruns de filotimie.* CARAGIALE, O. III 32.

2. Rîvnă după stima și prețuirea oamenilor; ambiție. *Spune, dacă-i așa, ce pedeapsă merită Radu?... — Degeaba*

mă-ntrebi... nu-i avea curajul... — *A! m-atingi la filotimie.* ALECSANDRI, T. 1407.

FILOXÉRĂ, *filoxere,* s. f. Insectă parazită care distruge rădăcina viței de vie *(Dactylosphaera vitifolii);* p. ext. boala cauzată viței de vie de această insectă. *Boierului i-a mîncat filoxera via.* STANCU, D. 56. *La Cotnari, am fost de mult la culesul viilor, pe cînd încă nu dăduse molima filoxerei.* SADOVEANU, O. VII 233.

FILOZÓF, -OÁFĂ, *filozofi, -oafe,* s. m. și f. **1.** Persoană care se ocupă cu filozofia, care studiază și prelucrează problemele fundamentale ale filozofiei; gînditor. *Primii filozofi greci mai cunoscuți au emis teorii oarecum simple.* CAMIL PETRESCU, U. N. 83.

2. (Popular, în forma *filosof)* Om învățat, priceput în toate; (mai ales) astrolog. *După cîțiva ani, văzînd că nu mai vine feciorul așteptat... măria-sa a chemat pe filosofii săi și s-a sfătuit cu ei ce să facă.* SADOVEANU, D. P. 8. *A îmblat pe la vraci și filosofi ca să le caute la stele și să le ghicească dacă or să facă copii.* ISPIRESCU, L. 1.

3. Fig. Persoană care are o atitudine înțeleaptă față de viață.

— Variantă: (popular, arhaic) **filosóf** s. m.

FILOZOFĂ, *filozofez,* vb. I. Intranz. (Familiar) A discuta, a face reflecții asupra problemelor vieții. *Mare bine mi-ar face un taifas de seară tîrzie...! A filozofa e, de bine de rău, o mare mîngîiere și mare nevoie am de puțină mîngîiere.* CARAGIALE, O. VII 145.

FILOZOFÁLĂ, *filozofale,* adj. f. (Numai în expr.) *Piatră filozofală* = a) substanță imaginară despre care alchimiștii din evul mediu credeau că are forța miraculoasă de a preface toate metalele în aur; b) fig. descoperire epocală, miraculoasă.

FILOZOFÉSC, -EÁSCĂ, *filozofești,* adj. (Învechit și arhaizant) Filozofic.

FILOZÓFIC, -Ă, *filozofici, -e,* adj. Privitor la filozofie, de filozofie, caracteristic filozofului. *Terminologie filozofică.* ◇ *Materialism filozofic (marxist)* v. materialism.

FILOZOFICÉȘTE adv. (Rar) Din punct de vedere filozofic; în mod filozofic. *Costineștii și ceilalți sînt, istoriceșteși filozoficeșteși, premergătorii generației de la 1848.* IBRĂILEANU, SP. CR. 36.

FILOZOFÍE, *filozofii,* s. f. **1.** Știința despre legile cele mai generale ale dezvoltării naturii, societății și gîndirii. *Marea problemă fundamentală a oricărei filozofii, și îndeosebi a filozofiei moderne, este problema raportului dintre gîndire și existență.* MARX-ENGELS, O. A. II 336. *Filozofia cea mai nouă este tot atît de partinică ca și cu două mii de ani în urmă.* LENIN, O. XIV 352. *Prin studiul istoriei filozofiei înțelegem studiul istoriei zămislirii, apariției și evoluției concepției științifice despre lume și legile acesteia.* CONTEMPORANUL, S. II, 1950, nr. 176, 2/5. ◇ *Filozofie materialistă* = materialism. *Filozofie idealistă* = idealism. ✦ (Cu sens colectiv) Lucrări care se ocupă de probleme filozofice. *Citea mai multă filozofie decît medicină.* BART, E. 120.

2. Totalitatea principiilor metodologice care stau la baza unui anumit domeniu al științei. *Filozofia matematicii. Filozofia dreptului.*

3. (Rar) Atitudine impasibilă față de întîmplările vieții. V. înțelepciune.

4. (Familiar) Lucru greu de făcut, problemă greu de rezolvat. *Nu-i mare filozofie să patinezi.*

FILTRÁ, *filtrez,* vb. I. Tranz. **1.** (Cu privire la fluide) A trece printr-un filtru sau prin alt mediu permeabil, pentru a curăța de impurități, de microbi etc. *A filtra apa.* ◇ Refl. pas. *Picăturile de apă filtrîndu-se îndelung... își leapădă și infinitezimalele impurități, atingînd cel mai înalt grad și cea mai mare intensitate a clarității.* BOGZA, C. O. 110.

2. A izola (cu ajutorul unui mediu transparent-colorat) radiațiile de anumite lungimi de undă din radiația produsă de un izvor de lumină. ✦ Refl. (În limbaj curent; despre lumină) A pătrunde, a se strecura (printr-o fereastră, o crăpătură etc.). *Lumina se filtra în sală pe fereastra ce da în curtea interioară.* CĂLUGĂRU, O. P. 450. ✦ A izola dintr-un complex de oscilații cu frecvențe diferite oscilațiile care au frecvențele cuprinse între anumite limite.

FILTRÁBIL, -Ă, *filtrabili, -e,* adj. Care poate fi filtrat. ✦ (Med.) *Virus filtrabil* = virus foarte mic, care trece prin filtrele cele mai fine și nu se poate vedea decît la ultramicroscop sau la microscopul electronic.

FILTRÁNT, -Ă, *filtranți, -te,* adj. Care filtrează. *Strat filtrant.* ◇ (Impropriu *Virus filtrant* = virus filtrabil.

FILTRÁRE, *filtrări,* s. f. Acțiunea de a filtra. *Filtrarea apei.* ▭ *În cîteva cuvinte, Mihai Zaharia descrise pe scurt noua metodă întrebuințată de brigada sa pentru filtrarea motorinei.* MIHALE, O. 200.

FILTRÁT, -Ă, *filtrați, -te,* adj. (Despre fluide) Trecut prin filtru spre a fi curățat de impurități, microbi etc.; strecurat, purificat. *Apă filtrată.* ✦ (Substantivat, n.) Lichid sau soluție care a fost filtrată și nu mai conține materii în suspensie.

FÍLTRU, *filtre* și *filtruri,* s. n. **1.** Dispozitiv, aparat sau instalație care separă cu ajutorul unui material filtrant particulele solide, microbii, gazele etc. dintr-un fluid. *De-abia mai răsuflăm Prin negura de pulbere uscată... Pe nări ni s-au format depozite impure, Ca rămășițe-n filtrurile vechi.* CAMIL PETRESCU, V. 15. ◇ *Hîrtie (de) filtru* = hîrtie poroasă, specială, fabricată din bumbac pur, care servește la separarea substanțelor solide în suspensie sau a impurităților dintr-un lichid.

2. Mediu transparent-colorat (sticlă, lichid) care servește la izolarea radiațiilor de anumite lungimi de undă dintr-o radiație produsă de un izvor de lumină. ✦ Sistem de circuite electrice, sonore etc. cu care se separă, dintr-un complex, oscilațiile cu frecvențele cuprinse între anumite limite.

3. Dispozitiv special (de obicei de porțelan sau de sticlă) prin care se trece cafeaua după ce a fost fiartă; p. ext. cafeaua obținută în acest fel. *Îmi aduc aminte că în trecut mulți poeți își scriau poemele pe colțuri de mese prin cafenele... Între versurile așternute în aburul alcoolului și al filtrurilor și aceste rînduri scrise pe spata unui război mecanic, e o distanță care desparte două lumi, două categorii de poeți.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 160, 9/3.

4. (În superstiții) Băutură cu puteri magice. *Ca în toate riturile magice,* [întîlnim în Antile] *influențe miraculoase ale băuturilor preparate, filtruri, otrăvuri, narcotice.* V. ROM. aprilie 1954, 64.

FILȚ, *filțuri,* s. n. Pîslă fină făcută din păr de iepure, care servește la confecționarea pălăriilor. V. fetru. *Pălărie de filț.*

FIN[1]**, -Ă,** *fini, -e,* adj. **1.** Delicat; p. ext. foarte mic, mărunt. *Trăsături fine.* ▭ *În mîna cu încheieturi subțiri și fine ea ține un ulcior.* BOGZA, C. O. 284. *Ai obosit cu mîna ta cea fină În val de aur părul despletind.* EMINESCU, O. IV 380. ◇ Fig. *Coborîm repede în vale, pe lîngă fînețe care ne trimit pe boarea fină miresme calde.* SADOVEANU, O. VII 201. *O sudoare fină, rece, îi acoperea fruntea.* BART, E. 189. *Pulberea de diamante cade fină ca o bură.* EMINESCU, O. I 142. ✦ (Despre țesături) Foarte subțire (și străveziu). *A faclelor lucire, răzbind prin pînza fină, Răsfrîng o dureroasă lumină din lumină.* EMINESCU, O. I 96. ◇ (Poetic) *Timpul... Întinde pe creneluri, pe ziduri și pe porți, Din mușchiul de paragini o fină țesătură.* MACEDONSKI, O. I 24. ◇ (Adverbial) *Obiectul cel mai fin lucrat din cele trei care s-au păstrat din tezaurul de la Conțești.* ODOBESCU, S. II 190.

2. De (cea mai) bună calitate. *Tutun fin.* ▭ *Ai ghete cu nasturi în picioare și pălărie fină-n cap.* SLAVICI, O. I 332. *Pe cap prinsese un văl sau maramă de o stofă albă și fină, cu două ace, așa încît plutea pe deasupra părului.* BOLINTINEANU, O. 437. ✦ (Rar, despre metale) Curat, pur, neamestecat. *Argint fin. Aur fin.*

3. Fig. (Despre gînduri, idei) Subtil, ingenios. *Drept preot toarce-un greier un gînd fin și obscur.* EMINESCU, O. I 69. ✦ (Despre zîmbet) Abia perceptibil. *Deprindeau retorica, cu zîmbete fine și gesticulații alese.* SADOVEANU, O. VI 411. ✦ (Despre simțuri) Care distinge cele mai subtile nuanțe; foarte sensibil; ager. *Gust fin. Miros fin.* ✦ (Despre oameni) Cu purtări alese.

FIN[2], **-Ă**, *fini, -e*, s. m. și f. Persoană botezată sau cununată, considerată în raport cu nașii săi. *Finii erau aproape toți mai săraci decît nașul.* PAS, Z. I 175. *Iar fina noastră Ilinca stă la vatră pe cînd scriem această carte.* SADOVEANU, N. P. 279. *La botez, ciobanul dărui finului său o oaie fătătoare.* ISPIRESCU, L. 208.

FINÁL[1], *finale* și *finaluri*, s. n. Încheiere, sfîrșit al unui lucru, al unei lucrări, al unei întîmplări etc. *Era finalul unui lung șir de abuzuri la care se dedase clasa boierească, pe de o parte însușindu-și tot pămîntul țării, pe de alta sporind «boierescul» și transformîndu-l într-o adevărată robie.* SADOVEANU, C. 131. ✦ (Muz.) Ultima parte a unei simfonii, a unui concert etc. *Finalul simfoniei a IX-a de Beethoven.*

— Pl. și: (m., învechit) *finali* (ALECSANDRI, S. 91).

FINÁL[2], **-Ă**, *finali, -e*, adj. 1. Care arată sfîrșitul, încheierea, care marchează ultima fază (a unei lucrări, a unui eveniment etc.); care se află la urmă, la sfîrșit. *Silaba finală a unui cuvînt. Nota finală a unei melodii. Meci final.* ▭ *Țelul final al partidului este făurirea socialismului și comunismului — orînduirea belșugului și a bunăstării, a culturii și a civilizației celei mai înalte, puse în slujba omului.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2757.

2. (Gram.; în expr.) *Propoziție finală* = propoziție subordonată circumstanțială care exprimă scopul în vederea căruia se îndeplinește acțiunea din regentă. *Conjuncție finală* = conjuncție care introduce o propoziție finală.

FINÁLĂ, *finale*, s. f. 1. Faza ultimă a unui concurs sportiv eșalonat pe mai multe etape, în care se decide cîștigătorul și se definitivează clasamentul. *A intra în finală. Finala campionatului de șah.* ▭ *Aspectele impresionante din finala competiției au fost filmate.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 158, 9/1.

2. Ornament tipografic care se pune la sfîrșitul unui capitol dintr-o carte, al unui articol dintr-o revistă etc.

FINALÍSM s. n. Teorie filozofică idealistă, care introduce ideea de scop și de intenție în desfășurarea fenomenelor din natură, negînd astfel existența legilor obiective. V. teleologie.

FINALÍST[1], **-Ă**, *finaliști, -ste*, s. m. și f. Adept al finalismului.

FINALÍST[2], **-Ă**, *finaliști, -ste*, s. m. și f. Sportiv care ia parte la o finală. *Așezați pe o bancă în partea dreaptă a stadionului, finaliștii la proba de aruncare a grenadei își așteaptă rîndul la întrecere.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2753.

FINALITÁTE s. f. (Fil.) Scopul în vederea căruia se desfășoară o activitate.

FINANCIÁR[1], **-Ă**, *financiari, -e*, adj. Legat de organizarea finanțelor, relativ la finanțe, la circulația banilor, a creditului etc.; p. ext. bănesc. *Operații financiare.* ▭ *Disciplina financiară este o trăsătură caracteristică metodelor de gospodărire socialistă. Ea presupune îndeplinirea riguroasă de către întreprinderi și organizații economice a planurilor financiare.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2994. *În această vreme* [secolul al II-lea î.e.n.] *imperiul roman se găsea într-o mare criză financiară.* IST. R.P.R. 36. ✧ *Administrație financiară* = instituție de care depindeau, în trecut, percepțiile și care conducea o circumscripție financiară, avînd atribuția de a face încasările și plățile statului. *Capital financiar* v. capital.

— Pronunțat: *-ci-ar.*

FINANCIÁR[2], **-Ă**, *financiari, -e*, s. m. și f. 1. Specialist în operații financiare.

2. Deținător de capital care se ocupă cu operații financiare mari; capitalist, bancher.

— Pronunțat: *-ci-ar.*

FINANȚÁ, *finanțez*, vb. I. Tranz. (Cu privire la o persoană, la o instituție, la o întreprindere etc.) A întreține sau a susține cu bani. *Trusturile imperialiste finanțează războaiele de cotropire.* ▭ *Burghezia a finanțat în trecut mișcarea cooperatistă pentru a atrage sub influența sa masele țărănimii și pentru a le exploata.* REZ. HOT. I 99. ✦ (Familiar, glumeț) A împrumuta (pe cineva) cu bani. *Poți să mă finanțezi cu o sută de lei?*

FINANȚÁRE, *finanțări*, s. f. Acțiunea de a finanța; întreținere sau susținere cu bani a unei lucrări, a unei întreprinderi, a unei acțiuni etc. *O mare parte din cheltuielile bugetului este destinată pentru finanțarea economiei naționale și a nevoilor social-culturale, lucru posibil numai în condițiile orînduirii socialiste.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2734.

FINANȚATÓR s. m. (Rar) Cel care finanțează o persoană, o instituție, o întreprindere etc.

FINÁNȚE s. f. Totalitatea mijloacelor bănești care se găsesc la dispoziția puterii de stat ca element al circulației din economia națională. *Ministerul Finanțelor.* ▭ *Finanțele de stat din țările imperialiste, întregul sistem financiar, bănesc și de credit din aceste țări reprezintă un instrument de asigurare a profiturilor maxime monopolurilor prin exploatarea cruntă și jefuirea oamenilor muncii.* CONTEMPORANUL, S. II, 1952, nr. 319, 5/2. ✧ (Ieșit din uz) *Om de finanțe* = financiar. *Oaspe socotit unul din cei mai bogați și temuți oameni de finanțe ai țării.* C. PETRESCU, R. DR. 199. ✦ Totalitatea mijloacelor financiare ale unei întreprinderi. *O mare atenție din partea conducătorilor întreprinderilor economice față de problemele economiei și finanțele întreprinderilor va contribui la executarea cu succes a bugetului de stat.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2734. ✦ (Familiar, glumeț) Averea în bani a unei persoane particulare. *Stătea rău cu finanțele.*

FÍNE s. n. (Învechit și livresc) Sfîrșit. *La finele anului.* ▭ *L-al carierei fine să ne-oprim să respirăm Aerul suav și dulce.* MACEDONSKI, O. I 238. *Fluviul a ieșit din codri, în cîmpii fără de fine.* EMINESCU, O. IV 129. ✧ (Întrebuințat curent numai în loc. adv.) **În fine** = în sfîrșit. *M-am convins în fine C-am scăpat de-acuma de orice nevoi.* CARAGIALE, O. III 127. [Am citit] *poema elenă a lui Opian, apoi și cea latină a lui Grațiu Faliscu, în fine chiar și serbedele versuri fragmentate ale lui Marcu Aureliu Nemesianu.* ODOBESCU, S. III 62.

FINÉT, *fineturi*, s. n. Țesătură de bumbac, pufoasă, din care se confecționează lenjerie. *Pijama de finet.*

FINÉȚĂ s. f. v. **finețe.**

FINÉȚE, (3, rar) *finețuri*, s. f. 1. Delicatețe. *E un om de o mare finețe.*

2. Raportul dintre lungimea unui fir și greutatea lui; p. ext. calitate superioară. *Erau expuse țesături de o finețe rară.*

3. Subtilitate, ingeniozitate. *Eminescu a știut să scoată dintr-un cîmp așa de îngust frumusețe nepieritoare de formă, finețe de sentimente scînteietoare.* IONESCU-RION, C. 104.

◇ (La pl., cu nuanță peiorativă) *Nicolaie Golescu deprinsese, încă de pe cînd era colonel aghiotant al lui Alexandru Ghica Voievod, fineturile curteanului și abilitățile camarilei.* CAMIL PETRESCU, O. I 308.

— Variantă: **finéță** (IBRĂILEANU, S. 153, ODOBESCU, S. III 50) s. f.

FINÍ, *finesc,* vb. IV. Tranz. (Franțuzism învechit) A sfîrși, a isprăvi, a termina. *După ce fini gimnaziul, se trase cu bătrîna sa mamă în Tataraşi.* NEGRUZZI, S. I 110.

FINISÁ, *finisez,* vb. I. Tranz. (Tehn.) A face ultimele operații pentru a da forma sau aspectul final unui produs sau unei lucrări. *În apropiere atelierele mecanice — strungăria și utilajul în care piesele butucănoase, cum au ieșit din dogoarea focului, sînt netezite, finisate.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 113, 11/1.

FINISÁJ, *finisajuri,* s. n. (Tehn.) Operație sau ansamblu de operații finale, prin care se dă forma sau aspectul ultim unui produs sau unei lucrări; finisare. *Finisajul și ajustajul în filatura bumbacului prezintă o deosebită importanță.*

FINISÁRE, *finisări,* s. f. (Tehn.) Acțiunea de a finisa. *Prin finisare se dă forma definitivă unei piese de mașină.* ▭ *Un element integrant al calității îl constituie aspectul exterior al produselor, finisarea, ambalarea elegantă și de bună calitate, cu etichete atrăgătoare.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2804.

FINISÁT, -Ă, *finisați, -te,* adj. (Tehn.; de obicei despre produse plastice, piese metalice etc.) Care a fost supus operației de finisaj, care a căpătat o formă definitivă datorită finisării. *Piese finisate.*

FINISÓR[1], *finisoare,* s. n. Mașină care se folosește la executarea șoselelor, pentru distribuirea, bătătorirea și nivelarea stratului de beton.

FINISÓR[2], **-OÁRE,** *finisori, -oare* s. m. și f. Muncitor specialist în operațiile de finisaj. *Finisor în industria hîrtiei.*

FINIȘÓR, *finișori,* s. m. (Rar) Diminutiv al lui fin. *Ie-ți finișorul de mînă Și cu fina dempreună, De-nvîrtiți o horă bună.* TEODORESCU, P. P. 271.

FINÍT[1], **-Ă,** *finiți, -te,* adj. (În opoziție cu infinit) Care nu depășește valori oricît de mari. *Un poligon are un număr finit de vîrfuri.* ▭ *Infinitul este o contradicție și e plin de contradicții. O contradicție este chiar faptul că un infinit este alcătuit dintr-o sumedenie de lucruri finite.* ENGELS, A. 61.

FINÍT[2], **-Ă,** *finiți, -te,* adj. (Despre produse, mărfuri etc.) Care a trecut prin toate fazele de transformare a materiei prime pentru a putea fi întrebuințat în scopul pentru care a fost prelucrat; terminat. *Și-au luat angajamentul... să livreze sute de mii de kilograme de fire cardate, sute de mii de metri de țesături de lînă crudă și finită.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 164, 1/5.

FINLANDÉZ[1], **-Ă,** *finlandezi, -e,* adj. Care aparține Finlandei sau locuitorilor ei, care ține de Finlanda. *Limba finlandeză.*

FINLANDÉZ[2], **-Ă,** *finlandezi, -e,* s. m. și f. Persoană făcînd parte din populația de bază a Finlandei.

FIÓLĂ, *fiole,* s. f. Flacon mic de sticlă, cu gîtul strîmt, închis ermetic, în care se țin mai ales medicamente (în special lichide injectabile). *În atmosfera grea de mirosul substanțelor închise în fiole, făclia arunca o lumină turbure, roșie, galbănă și somnoroasă.* EMINESCU, N. 52.

— Pronunțat: *fi-o-.*

FIONC s. n. v. **fiong.**

FIONG, *fionguri,* s. n. Fundă făcută din panglici (de obicei cu ciucuri) și folosită ca podoabă. *O fată înaltă, subțire... cu o coadă groasă de aur pe spate, legată cu un fiong albastru.* IBRĂILEANU, A. 25. *Se opri dinaintea unei oglinzi, unde se prefăcu că-și îndreaptă și-și mai resfiră legătoarea lată de la gît, întocmită subt bărbie într-un mare fiong auriu.* HOGAȘ, M. N. 31. *Kera Varvara poartă testemel? — Poartă... cu fiong mare pe ureche.* ALECSANDRI, T. 1270.

— Variantă: **fionc** (SADOVEANU, O. IV 97) s. n.

FIÓR, *fiori,* s. m. (Uneori în legătură cu verbe ca: «a cuprinde», «a lua», «a apuca», «a trece», «a da» etc.; uneori întărit prin determinările «rece» sau «de gheață») Senzație (ușoară) de frig (însoțită uneori de tremur); p. ext. emoție vie trezită de un sentiment puternic (mai ales de frică), zguduire nervoasă. *Lui Damian îi trecu un fior rece prin șira spinării.* V. ROM. noiembrie 1953, 12. *Un val de sînge cald i se sui în obraz, un fior o străbătu.* SADOVEANU, O. IV 67. *Îi bate tare pieptul ș-o trece un fior.* MACEDONSKI, O. I 244. ◇ Fig. *După larma paserilor mărunte ale stuhurilor, s-a făcut liniște deodată și pe luciul lin s-a stîrnit un fior abia văzut.* SADOVEANU, N. F. 86. *Fiori iuți de vînturi ușoare însuflețeau, în răstimpuri, neclintirea frunzișului negru și picături de apă mari căzeau grele pe pămînt.* HOGAȘ, M. N. 178. *Nu știu ce fior de primăvară străbate versurile d-voastră.* VLAHUȚĂ, O. A. 463.

— Pl. art. și: (s. n., neobișnuit) *fiorile* (DELAVRANCEA, V. V. 169).

FIÓRD, *fiorduri,* s. n. Golf maritim îngust, care intră adînc în uscat, cu maluri abrupte, sinuoase și înalte caracteristic pentru coasta de apus a Peninsulei Scandinavice. *În suflet port o lume minunată... Fiorduri, munți, priveliști din Sahara Ies rînd pe rînd din noaptea minții mele.* TOPÎRCEANU, P. O. 65. *Pastorul trece cu luntrea prin fiorduri, printre stînci ascuțite.* GHEREA, ST. CR. I 253.

— Pronunțat: *fi-ord.*

FIORÍN, *fiorini,* s. m. (Învechit) Monedă care a circulat în vechiul imperiu austro-ungar; nume dat unor monede cu circulație în diverse țări. (Atestat în forma *fiurin*) *Haină de zece fiurini.* GOLESCU, Î. 67.

— Pronunțat: *fio-.* — Variante: **florín** (VORNIC, P. 10), (învechit) **florínt,** *florinți* (BĂLCESCU, O. II 193, ALECSANDRI, P. P. 314), (învechit) **fiurín** s. m.

FIORITÚRĂ, *fioriturí,* s. f. (Muz.; mai ales la pl.) Ornament muzical constînd dintr-o notă sau un grup de note (indicate de obicei cu semne muzicale mai mici decît cele obișnuite) care se adaugă la fraza muzicală pentru a o înfrumuseța.

— Pronunțat: *fio-.*

FIORÓS, -OÁSĂ, *fioroși, -oase,* adj. Care inspiră spaimă, frică, groază; înspăimîntător, groaznic, îngrozitor. *Din cotul Colbului intrăm în strîmtoarea fioroasă de la chei-gherdapurile Bistriței.* VLAHUȚĂ, O. A. 415. *Cu sîngele rece al său, împlîntă fierul în coastele fiorosului animal.* BOLINTINEANU, O. 331. *Ș-acea dalbă de moșie Toată-n veci a ta să fie, Cînd prin tine-o fi scăpată... De un zîmbru fioros Care-o calcă-n sus și-n gios!* ALECSANDRI, P. P. 166. ◇ Fig. *Deznădejde fioroasă, strălucitu-mi-ai pe frunte.* MACEDONSKI, O. I 94. ◇ (Adverbial) *Mai privește o dată fioros în juru-i, apoi își leapădă mantaua.* VLAHUȚĂ, O. A. 215. *Clocotesc fierbînd deasupra tunetele fioros.* NEGRUZZI, S. II 7. (Legat de un adjectiv sau de un alt adverb prin prep. «de», exprimă ideea superlativului) *Ah, ce fioros de dulce de pe buza ta cuvîntu-i!* EMINESCU O. I 154. ✦ (Învechit, rar) Care dă fiori, care înfioară. *Subt degetele tale, în sunete-argintoase Clavirul cînd răsună... Deștepți în al meu suflet acorduri fioroase.* ALEXANDRESCU, M. 127.

— Pronunțat: *fi-o-.*

FIR, *fire*, s. n. **1.** Produs de torcătorie sau de filatură, de formă lungă şi subţire, obţinut prin toarcerea împreună a mai multor fibre textile; (prin restricţie) fibră textilă. *Dintr-o furcă de aur... torcea un fir de o mătasă albă.* EMINESCU, N. 8. *Colo, lîngă fereastră, stau stativele puse, Pe sul şi pe vergele sînt firele aduse.* BELDICEANU, P. 68. ◇ *Fir cu plumb* = dispozitiv format dintr-un fir avînd atîrnată la un capăt o greutate metalică (de obicei de formă conică), care serveşte la determinarea direcţiei verticalei. ◇ Expr. **A se ţine** sau **a sta, a-i sta viaţa (numai) într-un fir de aţă** = a se afla în primejdie de moarte; a fi aproape de moarte. *Văzu ăla că nu e glumă, că-i sta viaţa numai într-un fir de aţă, şi, ca să scape de moarte, spuse că la el este inelul.* ISPIRESCU, L. 108. (Cu construcţia schimbată) *Numai o vagă speranţă îi susţinea încă viaţa ca într-un fir de aţă.* BART, E. 61. **Fir călăuzitor** (sau **conducător**) = direcţie de urmat, linie (de conduită). *Grija faţă de ridicarea nivelului de trai şi cultural al oamenilor muncii în satul colhoznic, pentru creşterea permanentă a bunăstării materiale a poporului constituie firul conducător al măsurilor plenarei C.C. al P.C.U.S. cu privire la dezvoltarea continuă a agriculturii sovietice.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2768. **Fir roşu** = elementul esenţial, ideea conducătoare prezentă tot timpul în cuprinsul unei opere sau în cursul unei preocupări sau al unei acţiuni. *Ideea cîrdăşiei dintre burghezie şi moşierime trece ca un fir roşu prin întreaga operă a lui Caragiale.* LUPTA DE CLASĂ, 1952, nr. 1, 77. ◇ Fig. (Urmat de determinări introduse prin prep. « de », indicînd un lichid) *Un fir subţire de apă limpede şi rece se scurgea pe un jgheab aşezat acolo de ciobani.* HOGAŞ, M. N. 201. ◇ *Firul apei* = linia de-a lungul căreia o apă curgătoare are viteza cea mai mare. *În această lume de prunduri întinse, plutaşii sosesc aduşi de firul cel mare al apei.* BOGZA, C. O. 382. *Se lăsa pe firul apei la vale, ferindu-se de luminile de pe maluri.* BART, E. 184. ✦ Fig. (Urmat de determinări la genitiv) Şir neîntrerupt, desfăşurare continuă. *Firul întîmplărilor.* ▭ *Şi firul gîndurilor i-a fost rupt din nou, de astă dată din afară, de larma stîrnită de vizitiu.* GALAN, Z. R. 6. *O apoplexie... curmase firul zilelor sale.* NEGRUZZI, S. I 309.

2. Sîrmă de telefon, de telegraf etc. *Firul ăsta* [al telefonului] *aveam impresia că mă leagă de tot ce am lăsat în urmă.* SEBASTIAN, T. 74. *Calul nu să înfrică, ci zburî peste pod cum zboară o rîndunea preste firul de la telegraf.* RETEGANUL, P. II 10. ◇ *Telegrafie fără fir* v. telegrafie.

3. Şuviţă subţire de metal strălucitor (aur sau argint) întrebuinţată la cusături de podoabă; p. ext. haină cusută cu astfel de şuviţe. V. firet. *Ofiţerii aveau centurile de fir.* SAHIA, N. 119. *O droaie de cătane... îmbrăcaţi numai în fir.* CREANGĂ, A. 74. *Laibăr subţirel i-aş coase, Tot cu fir şi cu mătase.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 213.

4. (Urmat de determinări introduse prin prep. « de ») Fiecare dintre elementele, de forma unui fir (**1**), lung şi subţire, care alcătuiesc o materie continuă (ca părul, iarba etc.); p. ext. un singur exemplar dintr-o specie de plante erbacee. *Cinci fire de lalea.* ▭ *Trei prunî fraţini ce stau să moară Îşi tremur creasta lor bolnavă, Un vînt le-a spînzurat de vîrfuri Un pumn de fire de otavă.* GOGA, P. 19. *Puse mîna pe mustaţa lui cea albă, smulse cîteva fire dintr-însa.* ISPIRESCU, L. 323. *Eu, pe-un fir de romăniţă, Voi cerca de mă iubeşti.* EMINESCU, O. I 55. ◇ Loc. adv. **Fir cu** (sau **de**) **fir** = bucată cu bucată; (mai ales) floare de floare. *A plecat în pădure cu Petruţă, să culeagă ultimul mănunchi de flori... Alegea fir cu fir şi cîteodată se oprea să asculte tăcerea.* C. PETRESCU, R. DR. 92. *Încep să scot şi din buzunare macii şi albăstrelele. Le arunc fir cu fir.* SAHIA, N. 26. **De-a fir-a-păr** sau **din fir în păr, de-a firu-n păr, din fir pînă în aţă** = cu de-amănuntul, cu minuţiozitate. *Luă banii şi-i ascunse în sîn, şi pe urmă făgădui că va face din fir pînă în aţă tot ce i s-a poruncit.* POPESCU, B. III 85. *Cînd vei ajunge şi tu o dată mare şi tare, îi căuta să judeci lucrurile de-a fir-a-păr.* CREANGĂ, P. 223. ✦ Bob (de nisip, de mac etc.). *Un fir de piper.* ◇ Loc. adv. **Fir cu fir** = fiecare bob în parte, bob cu bob. *Pînă mîne dimineaţă să-mi alegeţi macul de o parte, fir de fir, şi năsipul de altă parte.* CREANGĂ, O. A. 257. ✦ Fig. (Rar) Fărîmă, pic. *Toţi îmi dau bună ziua respectuoşi, fiindcă mă văd bine îmbrăcat şi mă cred fără îndoială un fir de oficialitate.* SAHIA, N. A. 69.

FÍRAV, -Ă, *firavi, -e*, adj. (De obicei despre oameni) Care are o constituţie delicată; slăbuţ, plăpînd. *Dascălul... un soldat firav, îşi tot ştergea ochii.* CAMILAR, N. I 68. *Înaltă şi firavă, cu ochii verzi-aurii, umbriţi de gene răsucite la vîrf, Madala era o mai gingaşe imagine, feminizată, a fratelui mai mare.* C. PETRESCU, R. DR. 69. *Cu părul nins, cu ochii mici Şi calzi de duioşie, Aieve parc-o văd aici Icoana firavei bunici Din frageda-mi pruncie.* IOSIF, PATR. 9. ◇ Fig. *Frunzele cad pe furiş, Soarele-i firav În luminiş.* D. BOTEZ, P. O. 44.

FÍRE, *firi*, s. f. **1.** Natura înconjurătoare; lume. *Peste firea mută doarme Cerul plin de stele.* TOPÎRCEANU, S. A. 38. *Firea toată părea cuprinsă de o solemnă încremenire.* HOGAŞ, M. N. 156. *Nu-i nimic, nimic în fire Mînglios ca glasul lor!* COŞBUC, P. I 263. *Jos s-aşterne covorul, văpsit cu mii de văpsele Ce singură firea-l ţese din ierburi şi floricele!* HASDEU, R. V. 61. ◇ Loc. adv. **Peste fire** = extraordinar, în cel mai înalt grad. *Amenînţarea ei revolta peste fire pe doamna Herdelea.* REBREANU, I. 95.

2. Factură psihică şi morală; caracter, temperament. *Toarce-n sat cu ziua fata, Dar e veselă din fire.* COŞBUC, P. I 96. *Simţea o depărtare enormă... altă fire, altă creştere, cu totul alte gînduri.* VLAHUŢĂ, O. A. III 75. *Dar l-am prins într-o cercare Să vedem ce fire are.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 66.

3. Minte, cuget; cumpăt. *Pacostea de zmeu băgă de seamă că voinicul se frămîntă cu firea pentru sănătatea mă-sii.* ISPIRESCU, L. 128. ◇ Loc. adj. **În toată firea** = **a)** matur, ajuns la dezvoltare deplină. *Iacă, sînt şi eu om în toată firea, dar d-astea n-am pomenit.* REBREANU, R. I 238. *Cum de-o putut să se orbească aşa de tare d-lui, care-i om în toată firea?* ALECSANDRI, T. 586; **b)** în deplinătatea facultăţilor mintale, cu mintea întreagă, serios. *Haidem cu toţii în tîrg, să ne cumpărăm haine frumoase... şi deseară să mergem la teatru...* — *Se vede că nu eşti în toată firea.* VLAHUŢĂ, O. A. III 18. ◇ Expr. **A-şi veni în fire** = a se reculege, a se dezmetici. *Cei de faţă stăteau încremeniţi, încă nu-şi veniseră în fire.* SADOVEANU, N. P. 386. *Vino-ţi în fire şi nu mai face una ca asta!* ISPIRESCU, L. 382. *Îmbărbătîndu-se, şi-a mai venit puţin în fire.* CREANGĂ, P. 27. **A-şi ieşi din fire** v. ieşi. **A scoate** (pe cineva) **din fire** = a scoate (pe cineva) din sărite, din răbdări, din minţi. *Trandafir ş-un fir supţire, Rău m-ai scos, dragă, din fire.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 29. (Popular) **A-şi face fire** = a-şi recîştiga sîngele rece, a prinde curaj. *Cum l-au zărit, l-au şi săgetat nu-ş'ce pin inimă, dară, făcîndu-şi fire, i-au dat bună demineaţa.* SBIERA, P. 254. *S-a cutremurat de frică, însă îşi făcu fire, ca să nu-şi arate frica.* ŞEZ. V 35. **A-şi ţine** (sau **a-şi păstra**) **firea** = a-şi păstra cumpătul, a se stăpîni. *Stimată doamnă... ţine-ţi firea.* SAHIA, N. 49. **A-şi pierde firea** sau **a se pierde cu firea** = a-şi pierde cumpătul, a se descuraja. *Stai, paşă, o vorbă d-aproape să-ţi spun... Dar paşa-şi pierduse şi capul şi firea!* COŞBUC, P. I 206. *Calul, dacă simţi că fata se perde cu firea, o îmbărbătă iarăşi.* ISPIRESCU, L. 18. **A se prăpădi cu firea** = a se strădui, a face eforturi mari, a face tot posibilul, a lupta pentru înlăturarea oricăror piedici. *Noi ne-am prăpădit cu firea şi dumneata habar n-ai.* BASSARABESCU, V. 41.

FIRÉSC, -EÁSCĂ, *fireşti,* adj. **1.** Conform legilor naturii; al naturii, din natură. *Căci stă în legea acea firească Că o zăpadă să se topească Cînd raza-asupră-i se va lăsa.* BOLLIAC, O. 141. *Apoi judeca fieşcare ce deosibită frumuseţă poate fi de a vedea toate acestea fireşti podoabe.* GOLESCU, Î. 81.

2. De la sine înţeles, natural, obişnuit, normal. *Literatura noastră trebuie să-şi găsească temelia firească în popor.* SADOVEANU, E. 16. *Convorbirea părea astfel că a ajuns la marginea ei firească.* D. ZAMFIRESCU, R. 157. *Se făcea vorbă multă; şi era lucru firesc să se facă.* CREANGĂ, A. 152. ◇ (Adverbial) *Neologismul intră firesc acolo unde e nevoie de el.* SADOVEANU, E. 34. ✦ (Substantivat, n.) Naturaleţe. *De aici acea putere, sănătate, linişte, seninătate; acel firesc şi acea identitate între plăsmuirile artistului şi ideile lui.* GHEREA, ST. CR. II 130.

FIRÉŞTE adv. Natural, bineînţeles, negreşit, desigur. *Fetiţa are mai multă inteligenţă şi imaginaţie, Patrocle mai multă experienţă şi voinţă — şi, fireşte, mai multă putere.* IBRĂILEANU, S. 7. *Pe vremea asta, or fi crezut oamenii, fireşte, că n-am fost prost să plec.* CARAGIALE, P. 38. *Conversaţia căzu, fireşte, asupra întîmplărilor zilei.* NEGRUZZI, S. I 293.

FIRÉT, *fireturi,* s. n. (Mai ales la pl.) Broderie cusută cu fir; găitan de fir. *Vine din curte în haine negre... cu galoane şi fireturi.* DAVIDOGLU, M. 66. *În chipiul cu fireturi, capul nu-i mai părea cu muchii.* SAHIA, N. 87. *Veneau numai oameni de soi: ofiţeri plini de găitane şi fireturi la tunică.* I. BOTEZ, ŞC. 20. ✦ (Rar) Fir de metal folosit la cusături şi broderii. *Şapca avea cîteva litere brodate cu firet de aur.* DUMITRIU, B. F. 6. ✦ (Numai la pl.) Haine împodobite cu fireturi. *Ofiţerimea în fireturi.* DELAVRANCEA, S. 226.

FIRÉTIC, -Ă, *firetici, -e,* adj. (Regional) Cu toane, furios. *Popa nostru e om roşu Şi firetic ca cocoşu.* HODOŞ, P. P. 178.

FIRÉZ, *fireze,* s. n. (Regional) Ferăstrău de mînă. *Încovoiaţi în fireze, stînjenarii culcau pădurile.* VINTILĂ, O. 26.

FIREZÁR, *firezari,* s. m. Insectă mică, cu cioc, care îşi depune ouăle în fructele necoapte *(Rhynohites);* prunar.

FIRFIRÍC, *firfirici,* s. m. (Rar) Monedă mică de argint ieşită din uz; băncuţă. *Dacă se întîmplă asta, eu nu mai pot da pe viaţa lui Gogolea nici un firfiric.* SADOVEANU, F. J. 578. *Habar n-aveţi nici de icosari, nici de firfirici.* MACEDONSKI, O. III 128. *Ocaua de fier mare Nouăzeci de parale, Şi cea de fier mic Numai un firfiric.* ŞEZ. VIII 109.

— Variante: **fifiríg** (HOGAŞ, H. 33), **firfiríg** (ALECSANDRI, T. 736) s. m.; **firfiríc̆ă** (STANCU, D. 184, GALACTION, O. I 278, DELAVRANCEA, H. TUD. 15) s. f.

FIRFIRÍCĂ s. f. v. **firfiric.**

FIRFIRÍG s. m. v. **firfiric.**

FIRICÉL, *firicele,* s. n. Diminutiv al lui fir. **1.** v. fir (1). *Firicel de lînă.* ✦ (La pl.) Scame. *Se vedeau mii de firicele mişcătoare, care toate jucau în imperiul unei raze.* EMINESCU, N. 96.

2. v. fir (4). *Firicel de cînepă, Să vii, badeo, simbătă.* HODOŞ, P. P. 50.

FIRÍDĂ, *firide,* s. f. Adîncitură lăsată anume în peretele unei case sau al unei sobe şi în care se aşază diferite obiecte; ocniţă; p. ext. deschizătură îngustă într-un zid. *Cînd a bătut iarăşi de trei ori clopotul în dungă, s-a arătat un crainic în firida clopotniţei care da spre tîrg şi a răcnit cu glas înalt.* SADOVEANU, N. P. 384. *Una din aceste firide improvizate era pe partea dreaptă, pe acolo pe unde trotuarul e mai umblat de lume.* ANGHEL, PR. 51. *Luă lampa şi o puse pe firida ferestrei, care da în gang.* CARAGIALE, O. I 291. ◇ Fig. *Şi-a pus atunci regina să-l ucidă Cu pompă mare, pentru-atîta vină; Dar astăzi într-a vremilor firidă N-a mai rămas cenuşă de regină.* D. BOTEZ, P. O. 101.

FIRIMITÚRĂ, *firimituri,* s. f. Bucăţică foarte mică de pîine rămasă după ce se taie sau se rupe pîinea; p. ext. bucăţică foarte mică dintr-un aliment; fărîmă. V. fărîmătură. *Întinse braţul, arătînd un ogor îngust ca o faşie... Cum trăieşte stăpînul acelui ogor? Are pe dînsul o cămaşă ca lumea? Are la casa lui o firimitură de pîne?* CAMILAR, TEM. 8. *Mama, însă, a ţinut să mă convingă, în timp ce aduna firimiturile de pe masă, că nu se întîmplase nimic deosebit.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 75. *Furnicile string, economisesc ca băcanii, bob cu bob, firimitură cu firimitură.* DELAVRANCEA, T. 62.

FIRIŞÓR, *firişoare,* s. n. Diminutiv al lui fir. *Din colţul buzei i se scurge pe bărbie un firişor de sînge.* CAMIL PETRESCU, U. N. 401.

FIRITISEÁLĂ s. f. v. **hiritiseală.**

FIRITISÍ vb. IV v. **hiritisi.**

FIRMAMÉNT s. n. (Livresc) Bolta cerească. *Viaţa de matroz se petrece... între firmament şi apă.* GALACTION, O. I 117. *Firmamentul desfăşoară peste noi O imensă zdreanţă udă cu largi pete de noroi.* TOPÎRCEANU, P. O. 83. ◇ Fig. *Cu mare nerăbdare aştept «Luceafărul» cel nou, căruia îi urez covîrşitoare strălucire pe firmamentul culturii dacoromîne.* CARAGIALE, O. VII 321.

FIRMÁN, *firmane,* s. n. (Învechit şi arhaizant) Ordin emis de un sultan prin care de obicei erau numiţi sau maziliţi guvernatorii şi domnitorii din provinciile imperiului otoman. *Solii dau firmanul Mircea îl citeşte, Apoi, cu mărire, astfel le vorbeşte...* BOLINTINEANU, O. 36. *Sultanul, spre a se asigura de credinţa lui Mavrogheni, dete la 5 august un firman prin care îndatora pe domn şi pe romîni să fie credincioşi Porţii.* BĂLCESCU, O. I 87. *Oprişanul mi-au spus mie Că aşteaptă ca să-i vie Firman de la-mpărăţie, Să te scoată din domnie.* ALECSANDRI, P. P. 204.

FÍRMĂ, *firme,* s. f. **1.** Inscripţie făcută pe zid sau pe o placă, în care se notează denumirea, destinaţia, caracterul unui magazin, al unei întreprinderi, al unei instituţii etc. şi care este aşezată la intrarea acestora; p. ext. placă cuprinzînd această inscripţie. *De ce n-ai bătut firma la loc?* SEBASTIAN, T. 28. *Firmele celor două generaţii de anticari au emigrat cînd într-o hudiţă, cînd într-alta.* ANGHEL, PR. 17.

2. Denumire convenţională a unei întreprinderi în ţările capitaliste.

FIRMULÍŢĂ, *firmuliţe,* s. f. Diminutiv (uneori cu sens peiorativ) al lui firmă. *În toată această paraginâ, din loc în loc mai rămăseseră firmuliţe: «Păstraţi-vă rîndul!».* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 113, 11/6.

FIRNÍS s. n. Soluţie preparată din ulei vegetal şi oxizi metalici, folosită la prepararea vopselelor şi a chitului sau drept grund pentru lemnărie.

FIRÓS, -OÁSĂ, *firoşi, -oase,* adj. (Rar) Cu (multe) fire (3). *Busuioc verde firos, Rămîi, tată, sănătos.* SEVASTOS, N. 167.

FIROSCÓS, -OÁSĂ, *firoscoşi, -oase,* adj. (Familiar şi popular, adesea ironic) Priceput la toate, învăţat şi deştept. *Tocmai dumneata... o să te găseşti mai firoscos?* ISPIRESCU, L. 247. *Cum te-ai brodit tu mai cu moţ, Mai firoscos decît noi toţi?* TEODORESCU, P. P. 111. ◇ (Substantivat) *Apoi mă-ta e un fel de firoscoasă, a încuviinţat lelea Ileana.* SADOVEANU, N. F. 59. *Mitrea ăsta are minte de firoscos, trebuie dat la învăţătură.* SADOVEANU,

M. C. 6. *Unii, cei firoscoşi şi proştii... rîd ori strîmbă nasul cînd vorbesc de Domnica şi Sultana.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 294.

FIRTISEÁLĂ s. f. v. **hiritiseală.**

FIRÚŢ, *firuţe,* s. n. (Regional) Diminutiv al lui f i r. 1. v. f i r. (1). *Toată ziua iese-n prag, Cu firuţul tras în ac.* HODOŞ, P. P. 37.

2. v. f i r (4). *Să meargă feciorii iară Unde nu-i firuţ de iarbă... Unde nu-i firuţ de grîu.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 322.

FÍSĂ, *fise,* s. f. Placă mică de metal sau de os, de obicei rotundă sau dreptunghiulară, care, în baza unei convenţii, poate înlocui monede sau poate servi ca marcă de plată în localurile de consumaţie, la jocurile de cărţi etc. *Preferanţul giucăm? Cîte zăce parale fisa?* ALECSANDRI, T. 1102. *De cînd m-am însurat joc numai vist, şi nu mai scumpe de un leu fisa.* NEGRUZZI, S. I 74. ✦ Piesă mică metalică în formă de monedă, care, introdusă în mecanismul unui automat, îl declanşează. *Fisă de telefon.*

FISC s. n. sg. Administraţia finanţelor statului; serviciu de percepere a impozitelor. *Sîntem liberi, după ce achităm fiscului ce se cuvine.* SADOVEANU, P. M. 15. *Doi agenţi ai fiscului şi-au dezbrăcat hainele.* SAHIA, N. 92.

FISCÁL, -Ă, *fiscali, -e,* adj. Care se referă la fisc, privitor la fisc, de fisc. *Legi fiscale. Timbru fiscal.*

FISCALÍSM s. n. Tendinţa statului capitalist de a exagera drepturile fiscului şi de a abuza de ele, tendinţă care se manifestă îndeosebi în mărirea sarcinilor fiscale pentru oamenii muncii în scopul acoperirii cheltuielilor statului capitalist şi al ridicării profitului capitaliştilor.

FISCALITÁTE, *fiscalităţi,* s. f. Sistem de legi, de regulamente, de dispoziţii care privesc fixarea şi strîngerea impozitelor. *Îndeobşte deci, în secolul al XVIII-lea, fiscalitatea a fost despuietoare pentru ţărani şi lovea şi în orăşeni.* IST. R.P.R. 240.

FISIONÁ, *fisionez,* vb. I. T r a n z. A diviza un nucleu atomic în mai mulţi nuclei de atomi mai uşori.

FISIONÁRE, *fisionări,* s. f. Acţiunea de a f i s i o n a.

FISIÚNE, *fisiuni,* s. f. Fenomenul divizării unui nucleu atomic în mai mulţi nuclei de atomi mai uşori.

FISTÍC[1] s. m. Arbust cu flori verzi şi cu fructe comestibile *(Pistacia vera).*

FISTÍC[2], *fisticuri,* s. n. Fruct al arbustului cu acelaşi nume, cu sîmburele verde, uleios şi plăcut la gust cînd e prăjit. *Ciocolată cu fistic.* ▭ *Ceruse feciorului să-i aducă din îngheţata cu fisticuri.* CAMIL PETRESCU, O. II 108.

— Variantă: **fîstîc,** *fistîci* (ALECSANDRI, T. 449), s. m.

FISTICHÍU, -ÍE, *fistichii,* adj. 1. (Învechit) De culoarea fisticului [2], verde-gălbui.

2. F i g. Ciudat, curios, extravagant. *Gust fistichiu.* ▭ *Fistichii sînt cărările matale.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 132.

FÍSTULĂ, *fistule,* s. f. 1. Canal tubular accidental, care merge de la un proces supurativ spre piele sau spre mucoasă şi se termină cu un orificiu. ✦ Canal artificial făcut pe cale chirurgicală şi care duce de la organele interne spre exterior. *Fistulă urinară.*

2. Ulceraţie adîncă în ţesuturile organismului. *Fistulă dentară.*

FISURÁ, *fisurez,* vb. I. T r a n z. A produce fisuri. ✦ R e f l. A căpăta fisuri.

FISÚRĂ, *fisuri,* s. f. Crăpătură îngustă, plesnitură într-un corp solid (metal, beton, aliaj, piatră etc.). *Pietrele de polizor care prezintă fisuri nu pot fi întrebuinţate.*

FIŞ, *fişuri,* s. n. (Tipogr.) Amestec de litere de diferite caractere şi corpuri devenit inutilizabil; casă cu litere amestecate.

FIŞÁ, *fişez,* vb. I. T r a n z. A extrage pe fişe însemnări dintr-o lucrare scrisă (de obicei ştiinţifică). *Am fişat toată cartea.* ✦ A întocmi fişe de bibliotecă. *Cîte cărţi ai fişat azi?*

FÍŞĂ, *fişe,* s. f. 1. Foaie (mică) de hîrtie sau de carton pe care se scriu diferite însemnări, cuvinte, exemple etc. cînd se strînge material pentru o lucrare, pentru un referat etc. ✦ (În biblioteci) Foaie de carton de format unitar pe care se trec date privitoare la o carte (autorul, titlul, editura etc.) şi care se clasifică alfabetic sau pe materii. *Pentru întocmirea unei lucrări este nevoie de cercetarea fişelor de bibliotecă.* ✦ (În e x p r.) *Fişă personală* = act în care se trec datele personale ale unui salariat de către un serviciu de cadre. *Fişă de sănătate* = fişă în care se trec datele în legătură cu starea sănătăţii cuiva.

2. (Tehn.) Piesă de la capătul unui cordon, care se introduce într-o priză etc. spre a stabili legătura cu o linie electrică, telefonică etc.

FÍŞCĂ, *fişti,* s. f. (Regional) Biciuşcă. *Noapte neagră, s-o tai cu fişca.* STANCU, D. 75.

FIŞÍC, *fişicuri,* s. n. 1. Sul de monede metalice aşezate una peste alta şi înfăşurate în hîrtie. *Te-ai gîndit bine în cîţi ani de muncă... aduni un fişic de arginţi?* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 97. *Se ridică încet de pe scaun, dă poala mantalei la o parte şi scoate dintr-un buzunar de la spate un săculeţ de pînză în care avea numai fişicuri de napoleoni.* VLAHUŢĂ, O. A. II 261. *Vodă i-a pus două fişicuri de napoleoni în mînă.* CREANGĂ, A. 160.

2. Coşuleţ de hîrtie, în formă de con, pentru bomboane, alune etc. *Vine cu fişicul de cofeturi.* CARAGIALE, O. III 17.

— Variantă: **fîşîc** (SEVASTOS, N. 83, ALECSANDRI, T. I 1359) s. n.

FIŞIÉR, *fişiere,* s. n. 1. Colecţie de fişe; catalog, repertoriu. *Elevii... muncesc cu sîrg la inventarierea celor cîteva mii de cărţi şi la alcătuirea fişierului.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 108, 5/5.

2. Dulap cu cutii în care se păstrează fişe. *În fiecare bibliotecă sînt fişiere.*

— Pronunţat: *-şi-er.*

FIŞÍU, *fişiuri,* s. n. (Franţuzism rar) Broboadă. *Cucoane cu cocul ascuns în fişiu.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 38.

FIŞTECÁRE pron. nehot. v. **fieştecare.**

FIŞTÉICĂ, *fişteici,* s. f. (Regional) Bucată de pămînt lungă şi îngustă; fîşie de pămînt. *Oamenii şi-au arat fişteicile şi le-au semănat cu grîu.* STANCU, D. 210.

FIT s. n. (În argoul şcolarilor, numai în e x p r.) *A trage la fit* = a lipsi de la orele de şcoală şi de la diversele îndatoriri şcolare; a chiuli.

FITECÉ adj. nehot. (Rar) Fiecare. *Vechituri la fitece etaj!* BENIUC, V. 135. *În prima seară, zăvorind uşile şi obloanele, ochii îi jucară în toate părţile, mustrînd pe ucenici la fitece mişcare.* DELAVRANCEA, H. T. 21.

FITECÍNE pron. nehot. (Pe cale de a ieşi din uz) Fiecine, fiecare; oricine. *Fitecine umblă după cîştig. Dar unul se mulţumeşte cu mai mult, altul cu mai puţin.* SADOVEANU, P. M. 33. *Mă, nene, ăsta nu-i glumă; cu ăsta, cum văz eu, nu merge ca de cu fitecine.* CARAGIALE, O. I 91.

FITÍL, *fitiluri,* s. n. 1. Fir de bumbac răsucit sau ţesut, în formă de sfoară, şiret, panglică sau tub, care se pune, spre a fi aprins, în mijlocul lumînărilor sau într-un lichid

inflamabil din aparatele de luminat. V. feştilă. *Pătru intră şi se dezbrăcă aproape pe întunerec, căci fitilul coborît al lămpii nu lumina nimic.* DUMITRIU, V. L. 33. *Luminile celor trei lămpi aninate în grindă clipeau una spre alta şi fitilurile scoteau ca un bîzîit lin de muscă.* CAMILAR, N. I 176. *Repezindu-se la lampă, coboară mult fitilul.* SEBASTIAN, T. 271. ✦ (Azi rar) Fir de bumbac răsucit sau ţesut care serveşte, împreună cu cremenea, la aprins. *Meşterul Gavrilă Ruse îşi îndesă cu tutun luleaua cumpărată la Dresda, aprinse fitilul cu cremenea şi începu să tragă cu nădejde.* V. ROM. noiembrie 1953, 11.

2. Şnur muiat într-o substanţă inflamabilă sau tub umplut cu material inflamabil, servind altădată la transmiterea focului pentru aprinderea încărcăturilor la armele de foc, iar azi pentru aprinderea explozibilelor în mine, în cariere etc. *Fitilurile au început să ardă, sclipitor, ca un joc de artificii.* BOGZA, Ţ. 73. ✧ Expr. **A băga** (sau **a vîrî**) **un fitil** (sau **fitiluri**) = a băga intrigi, a face discordie. *Alta n-au de vorbit decît bîrfeli şi răutăţi, ca să vîre fitiluri şi zizanie în toată mahalaua.* CARAGIALE, O. III 65. **A pune** (sau **a da**) **cuiva fitil** = a aţîţa, a întărîta pe cineva.

FÍTING, *fitinguri,* s. n. Piesă cu ajutorul căreia se poate face o prelungire, o schimbare de direcţie, o derivaţie etc., la conducte metalice pentru fluide.

FITOPATOLOGÍE s. f. Ştiinţă care studiază bolile plantelor.

FITOTEHNÍE s. f. Ştiinţă care se ocupă cu tehnica culturii plantelor de cîmp în scopul obţinerii unei producţii cît mai bogate şi de calitate cît mai bună.

FITOTERAPÍE s. f. Ramură a fitopatologiei, a entomologiei şi a zoologiei agricole, care se ocupă cu mijloacele de prevenire şi de combatere a bolilor, a paraziţilor şi a dăunătorilor plantelor cultivate.

FITOTÓXIC, -Ă, *fitotoxici, -e,* adj. (Despre substanţe) Care otrăveşte plantele.

FITUÍ, *fituiesc,* vb. IV. 1. Tranz. (Mai ales cu privire la bani) A cheltui, a consuma în întregime. *Bănişorii... ţi-i fituie la oraş.* La TDRG. ✦ Refl. pas. A se isprăvi (repede), a se termina. *Ambarele se golesc... clăile de fin se fituiesc.* DELAVRANCEA, S. 223. *Porunci de mai aduse* [bucate]. *Dară şi acele se fituiră într-o clipă.* ISPIRESCU, L. 216.

2. Refl. A se achita faţă de cineva de o datorie. *Ca să-i dea parale, Salbe şi paftale, Ca să se plătească, Să se fituiască.* PĂSCULESCU, L. P. 290.

FÍŢĂ, *fiţe,* s. f. (Regional) Leliţă. *Nu ştiu cum se pripăşise la fiţa Smaranda, unde şedeam în gazdă, un ţigănaş slăbuţ şi perpelit.* VLAHUŢĂ, O. A 384.

FÍŢE s. f. pl. (Familiar, mai ales în expr.) **A face fiţe** = a face mofturi, a se sclifosi.

FIŢÚICĂ, *fiţuici,* s. f. Petic de hîrtie cuprinzînd diferite însemnări. *Scoase un teanc de hîrtii îngălbenite. Se mută cu jilţul mai în bătaia focului, şi dintr-o dată, desfăcînd o fiţuică, şi-o apropie de barbă.* SADOVEANU, O. V 170. *Furios, magistratul a făcut fiţuica boţ şi a zvîrlit-o cît colo.* POPA, V. 205. ✦ (Peiorativ) Gazetă fără însemnătate.

FIU, *fii,* s. m. 1. (De obicei în legătură cu un pronume posesiv sau cu un substantiv în genitiv) Persoană de sex bărbătesc considerată în raport cu părinţii săi; copil, fecior. *Iar mamă-sa să plecă... să lăpteze pe fiu-său.* RETEGANUL, P. V 27. *Taci, fiule, că ţi-oi da de soţie pe cutare... fată de împărat.* ISPIRESCU, L. 2. *Cînd să treacă fiu-său acolo... îl şi întîmpină un urs mornăind.* CREANGĂ, P. 185. ✧ Expr. **Fiu de suflet** v. suflet. **Fiu natural** v. natural. ✦ Formulă cu care se adresează cineva mai bătrîn unuia mai tînăr, spre a-i arăta bunăvoinţă, iubire etc.

2. Fig. Cetăţean, membru al unei colectivităţi de care se simte foarte ataşat. *Iubim muzica nepieritoare a lui Ceaikovski — muzică izvorîtă din sufletul unui rus, fiu al marelui popor rus.* STANCU, U.R.S.S. 90. *Această maică Patrie se va bucura, căci cei adevăraţi fii ai ei vor începe să se arate că au virtute şi că au cunoscut datoriile lor către ea.* GOLESCU, Î. 99. ✧ (Metaforic) *Fiu al ăstor ruine, ţărîna lor slăvesc.* ALEXANDRESCU, M. 11.

FIULÁRE, *fiulări,* s. n. Bulfeu de jug. ✦ Fiecare din vergelele care leagă cormana de trupiţa plugului.

FIULÉŢ, *fiuleţi,* s. m. (Popular, rar) Diminutiv al lui fiu. *Mi s-a născut Fiuleţ din maică.* TEODORESCU, P. P. 18. — Pronunţat: *fi-u-*.

FIURÎN s. m. v. fiorin.

FIUT interj. (Rar) Exclamaţie prin care se exprimă dispariţia rapidă a cuiva sau a ceva. *Strîngi tu, băiete, strîngi şi într-o zi — fiut, fiut, p-aci l-e drumu, şi ia-i de unde nu-s.* DELAVRANCEA, la TDRG.

FIÚŢ, *fiuţi,* s. m. (Popular) Diminutiv al lui fiu. *Fiuţu nu l-o văzut viind.* ŞEZ. II 143.

FIX, -Ă, *ficşi, -xe,* adj. 1. Care nu-şi schimbă locul sau poziţia, nemişcat, neclintit. *Iar ochii nădejdii deschişi Privesc în beznă ficşi.* BENIUC, V. 124. *Rămase fix, cu mîinile prinse de marginea băncii.* SAHIA, N. 84. ✦ Care se află într-un raport vremelnic de stabilitate faţă de alte elemente. *Preţuri fixe. Reguli fixe.* ▭ *Blocarea de capitaluri sub forma unor mijloace fixe, utilizate doar parţial, reduce rentabilitatea întreprinderilor capitaliste şi împiedică procesul de reproducţie normală.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 7, 69. ✧ Expr. **Idee fixă** = idee care preocupă permanent pe cineva, care îl împiedică să se gîndească la altceva; marotă. ✧ (Adverbial; mai ales pe lîngă verbele «a se uita», «a privi») *Am să mă uit... în ochii lui fix.* SAHIA, N. 25. *Se uita la mine lung, fix, cu ochii împăienjeniţi, somnoroşi.* VLAHUŢĂ, O. A. 470.

2. (Despre oră) Precis. *Trenul pleacă la ora 6 fix.* ▭ *La ceasuri fixe se ducea, la ceasuri fixe se înturna acasă.* SADOVEANU, O. V 320.

FIXÁ, *fixez,* vb. I. 1. Tranz. A înţepeni, a prinde, a întări ceva într-un loc din care să nu se poată clinti. *Bucata de lemn o fixez De un capăt... Vreau să lucrez stema Republicii mele În traforaj.* CASSIAN, H. 37. *Cei patru oameni Fixează baionetele la armă.* CAMIL PETRESCU, V. 43. ✧ Fig. *Să mai lase pe hîrtie ca să treacă-al său condei Ce fixează note de-aur pe al foilor temei?* MACEDONSKI, O. I 128. ✧ Refl. *Se fixase mai solid pe tălpile pantofilor... hotărît să nu se mişte nici chiar de pe marginea trotuarului.* C. PETRESCU, A. 324. ✦ A se uita ţintă la cineva sau la ceva; a pironi cu privirea. *Evantia, intimidată de atîţia ochi care o fixau, păşea încet.* BART, E. 81. ✧ Fig. *Prin fereastră mă fixează luna rece.* MACEDONSKI, O. I 124. ✦ Refl. A se aşeza în mod stabil undeva, a se stabili, a se statornici. *Iar am plecat mai departe, De teamă să nu mă fixez.* TOPÎRCEANU, S. A. 12.

2. Tranz. A stabili. *Sfatul popular a fixat preţurile.* ▭ *Încerc să fixez ziua după calendar, dar cine a mai ţinut socoteală de zile?* CAMIL PETRESCU, U. N. 340. *Doctorul... de la prima vedere i-a fixat diagnosticul.* BART, E. 45. ✦ Refl. A se hotărî. *În privinţa asta nu m-am fixat.*

3. Tranz. (Chim.; rar) A aduce un corp într-o stare din care să nu se mai schimbe, a împiedeca să se volati-

lizeze. *Fixez mercurul.* ◇ Refl. pas. *Corpurile volatile se fixează, combinîndu-se cu alte substanțe.*

4. Tranz. A dizolva sărurile de argint, nedescompuse sub influența luminii, din stratul sensibil al materialului fotografic.

5. Tranz. (În vopsitorie și în imprimeria textilă) A face să pătrundă colorantul în fibra textilă astfel ca să reziste la spălat, la lumină și la diverși agenți chimici. ✦ A acoperi un desen cu un fixativ.

FIXÁRE s. f. Acțiunea de a fixa.

1. Întepenire, prindere, întărire într-un loc din care să nu se poată clinti. *Șuruburi de fixare.*

2. Stabilire, determinare, hotărîre. *Ilie Zăganu va răspunde de măsurarea întovărășirii și de fixarea celor patru tarlale, după plan.* MIHALE, O. 393.

3. (Chim.; rar) Împiedicare a unui corp de a se volatiliza.

4. Operația de dizolvare a sărurilor de argint din stratul sensibil al materialului fotografic, nedescompuse sub influența luminii.

5. Pătrundere a colorantului în fibra textilă (în vopsitorie și la imprimeria textilă), astfel ca să reziste la spălat, la lumină și la diverși agenți chimici. ✦ Acoperire cu un fixativ.

FIXATÍV, *fixative,* s. n. Soluție incoloră de rășină în eter, alcool sau benzină, care servește la acoperirea prin stropire a desenelor executate cu cărbune, creion sau alte materiale sfărîmicioase, pentru a le feri de ștergere.

FIXATÓR, *fixatori,* s. m. Substanță sau amestec de substanțe chimice, care sînt întrebuințate în operația de fixare (4).

FIXÍSM s. n. Teorie biologică care susține că speciile animale și vegetale sînt invariabile.

FIXÍST, -Ă, *fixiști, -ste,* adj. Care se referă la fixism, care ține de fixism. *Această concepție fixistă, metafizică și antimaterialistă* [a lui Weismann], *conform căreia caracterele dobîndite de organismele vegetale și animale nu pot fi transmise din generație în generație, nu pot fi deci moștenite, a fost nimicită în urma descoperirilor experimentale și practice făcute de marele agrobiolog Miciurin și de elevii săi.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 126, 9/5.

FIXITÁTE s. f. Starea, caracterul a tot ceea ce este fix; imobilitate, imuabilitate. *Alți pești așteaptă încremeniți, paralizați, deși presimt parcă, în îngrozitoarea lor fixitate, ce are să li se întîmple.* BOGZA, C. O. 303. *Ochii ei pierdeau cu-ncetul fixitatea lor grozavă.* MACEDONSKI, O. I 87.

FÍZIC, -Ă, *fizici, -e,* adj. 1. (În opoziție cu psihic) Care se referă la corpul ființelor vii, în special la activitatea mușchilor. *Muncă fizică. Exerciții fizice.* ▭ *Nici un efort nu e prea mare pentru a asigura cele mai bune condiții de dezvoltare fizică și intelectuală copiilor oamenilor muncii, viitoarelor generații de constructori ai socialismului.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2855. ◇ *Cultură fizică* v. cultură. ✦ (Substantivat) Aspectul exterior al unei persoane. *Fizicul lui sufere într-atît, încît pare că e un bătrîn trecut.* NEGRUZZI, S. I 41.

2. Care se referă la materie, material; concret. ◇ *Geografie fizică* = ramură a geografiei avînd ca obiect studiul naturii suprafeței terestre și a mediului geografic ca o condiție permanentă și necesară care influențează dezvoltarea societății (și nu ca factor determinant).

3. Care se referă la metodele fizicii, la lumea fenomenelor cu care se ocupă fizica. *Experiențe fizice.* ▭ *Viitorul este în lumea fizică, în aburi și mașini.* BOLINTINEANU, O. 258. ◇ *Cabinet fizic* = încăpere de studiu înzestrată cu aparatele necesare efectuării experiențelor fizice.

FÍZICĂ s. f. Știință a naturii, care studiază proprietățile și structura materiei, transformările ei, legile fenomenelor naturii. *Fizică teoretică. Fizică aplicată.* ▭ *Arta adevărată e revoluționară ca și fizica adevărată, ca și chimia adevărată.* IONESCU-RION, C. 57. ◇ *Fizică nucleară* v. nuclear. ✦ Manual care cuprinde elementele acestei științe.

FIZICÉȘTE adv. Sub raportul fizic; în ce privește fizicul. *Dar nu numai Rolla se ucide fiziceșteși sufletește, ci și alții.* GHEREA, ST. CR. II 322. *Era așa de zdrobit și de îndurerat fiziceșteîncît efortul de care avea nevoie ca să se scoale din pat i se înfățișa ca o durere.* VLAHUȚĂ, O. A. III 13.

FIZICIÁN, -Ă, *fizicieni, -e,* s. m. și f. Persoană care se ocupă cu studiul fizicii, specialist în fizică.
— Pronunțat: *-ci-an.*

FIZIOCRÁT, *fiziocrați,* s. m. Adept al unei doctrine economice burgheze apărute în secolul al XVIII-lea, în Franța, și care socotea că numai munca depusă în agricultură este o muncă producătoare de valori noi.
— Pronunțat: *-zi-o-.*

FIZIOCRÁTIC, -Ă, *fiziocratici, -e,* adj. Care aparține concepției fiziocraților, în legătură cu concepția fiziocraților.
— Pronunțat: *-zi-o-.*

FIZIOLÓG, *fiziologi,* s. m. Persoană care se ocupă cu fiziologia.
— Pronunțat: *-zi-o-.*

FIZIOLÓGIC, -Ă, *fiziologici, -e,* adj. Care aparține fiziologiei, care se referă la fiziologie. *Pentru înțelegerea proceselor fiziologice care se desfășoară în întregul organism, este neapărat necesar să studiem interacțiunea, adică acțiunile reciproce, și subordonarea tuturor organelor și țesuturilor care alcătuiesc corpul omenesc.* ANATOMIA 5. ◇ *Ser fiziologic* = lichid preparat steril din apă și sare în proporție de 8-9‰, care imită compoziția serului sanguin și se injectează în organism sub formă de perfuzii sau ca dizolvant al unor medicamente.
— Pronunțat: *-zi-o-.*

FIZIOLOGÍE s. f. Ramură a biologiei care studiază funcțiile organelor și fenomenele vieții la animale și la vegetale. *În lingvistica sovietică, concepția general acceptată consideră fonetica o ramură a lingvisticii, care se servește, ca de științe auxiliare, de fiziologie și acustică.* L. ROM. 1953, nr. 3, 19. *Anatomia și fiziologia, privind pe om ca pe una din verigile nesfîrșitului lanț al fenomenelor naturii, ajută dezvoltarea concepțiilor științifice, — materialist-dialectice, care ne descătușează de superstiții și misticism.* ANATOMIA 6. ✦ Manual care cuprinde elementele acestei științe. ◇ Fig. *Prologul cu care începe cartea... este un studiu psihologic și scrierea în totalitatea ei o fiziologie.* GHICA, S. A. 80.
— Pronunțat: *-zi-o-.*

FIZIONOMÍE, *fizionomii,* s. f. 1. Totalitatea trăsăturilor feței cuiva și expresia pe care o creează; chip. *Cercetează fizionomiile celor trei, bănuitor.* CAMIL PETRESCU, O. I 292. *Are... fizionomia obișnuită, am zice clasică, a micului burghez din mahala.* IBRĂILEANU, S. 43. ◇ Expr. **Joc de fizionomie** = figură mobilă, mobilitate a figurii. *Marin are numai joc de fizionomie.* CAMIL PETRESCU, T. II 26. ✦ Figură, personaj. *Ochii mititei și scînteietori și mustața sa neagră ca pana corbului și dreaptă ca părul ariciului zburlit... făcea din d. B. o fizionomie neuitată.* RUSSO, O. 48.

2. Fig. Caracter distinctiv, înfățișare particulară (a unei epoci, a unei colectivități umane etc.). *La întîmplările mari se arată fizionomia popoarelor.* RUSSO, O. 45.
— Pronunțat: *-zi-o-.*

FIZIONOMÍST, -Ă, *fizionomişti, -ste,* s. m. şi f. Persoană care pretinde că cunoaşte caracterul oamenilor după trăsăturile feţei lor. *Nefiind cineva fizionomist putea fără a se greşi să-l boteze de nătărău, după căutătura cea speriată şi neclintirea figurei sale.* NEGRUZZI, S. I 16.
— Pronunţat: *-zi-o-*.

FIZIOTERAPÍE s. f. Tratament medical cu ajutorul agenţilor fizici naturali (lumină, apă, căldură etc.).
— Pronunţat: *-zi-o-*.

FÎL interj. (De obicei repetat) Onomatopee care redă zgomotul produs de fîlfîitul aripilor. *Deodată o păsăricâ (vrabie, cioară sau altă pasăre vie), fîl, fîl, fîl pe deasupra capetelor.* SEVASTOS, N. 294.

FÎLFĂÍ vb. IV v. **fîlfîi.**

FÎLFÎÍ, pers. 3 *fîlfîie,* vb. IV. I n t r a n z. **1.** A da din aripi, producînd zgomotul caracteristic zborului. *Din cînd în cînd saltă dintr-o brazdă neagră o ciocîrlie care fîlfîie pe deasupra noastră şi ţîrîie uşurel.* SADOVEANU, O. A. II 116. *Şi fîlfîie deasupra-i, gonindu-se în roate, Cu-aripele-ostenite, un alb ş-un negru corb.* EMINESCU, O. I 93. ✧ (Metaforic) *Şi-i era sufletul luminat, căci încetase a fîlfîi în fiinţa lui fluturele negru al neliniştii.* SADOVEANU, N. P. 61. *Peste fruntea-i încinsă de lauri, Larg fîlfîit-a Aripa slavei.* TOMA, C. V. 40. *Neagră-n urmă-ţi noaptea vine, Fîlfîind din aripi pline De mister.* COŞBUC, P. I 220.
2. (Despre o pînză, un steag etc.) A flutura, a se legăna în bătaia vîntului. *Un steag fîlfîia întipărit pe cerul verde.* CAMILAR, N. I 73. *Pe luciul Dunării... Ian că se zărea plutind, Cu lopeţile vîslind, Cu pînzele fîlfîind, Un caic mare, bogat.* ALECSANDRI, P. P. 124. ✧ T r a n z. *A sărit sprinten din mersul trenului, fîlfîindu-şi pelerina bogată.* GALAN, Z. R. 170.
3. (Despre o flacără) A pîlpîi. *Pe pereţi, în bezna rece, Fîlfîind ca o aripă, para focului se trece.* VLAHUŢĂ, P. 62. *Lampa fîlfîia lungă, ca şi cînd ar fi vrut să ajungă tavanul.* EMINESCU, N. 58.
— Prez. ind. şi: *fîlfîieşte* (ALEXANDRESCU, M. 158). — Variante: **fălfîi** (ISPIRESCU, L. 276), **fîlfăí** (SAHIA, U.R.S.S. 7) vb. IV.

FÎLFÎÍRE, *fîlfîiri,* s. f. Acţiunea de a f î l f î i şi rezultatul ei.
1. Bătaie de aripi însoţită de zgomotul caracteristic zborului. *Veni un vultur falnic Zburînd cu fîlfîiri uşoare.* TOMA, C. V. 89.
2. Fluturare a unei pînze, a unui steag etc. în bătaia vîntului. *Sergentul moare şuierînd Pe turci în risipire, Iar căpitanul admirînd Stindardu-n fîlfîire.* ALECSANDRI, P. A. 209.
3. F i g. Suflare de vînt şi zgomotul care o însoţeşte. *În liniştea iatacului pătrundeau fîlfîirile de-afară ale vîntului şi răpăitul noilor înveliuri de stropi.* SADOVEANU, O. IV 226. *Eu tăceam şi ascultam cum fîlfîiri de vînt umflă frunzişurile şi cresc într-o muzică sălbatică.* id. ib. VI 526.

FÎLFÎÎT s. n. Acţiunea de a f î l f î i; zgomot caracteristic produs de aripi în timpul zborului. *Despre ziuă... auzi un fîlfîit ca de un stol de paseri.* ISPIRESCU, L. 74.

FÎLFÎITÓR, -OÁRE, *fîlfîitori, -oare,* adj. (Rar) Care fîlfîie (2). *Mii, mii de lănci cu flamuri se văd fîlfîitoare.* ALECSANDRI, P. A. 144.

FÎLFÎITÚRĂ, *fîlfîituri,* s. f. (Rar) Fîlfîit, fîlfîire. *Se auzi în văzduh o fîlfîitură puternică şi se văzu dasupra porţii o namilă spăimîntătoare de vultur.* POPESCU, B. III 12.

FÎN s. n. Iarbă cosită şi uscată care se dă ca nutreţ vitelor. *Să pregăteşti, cu Mitrea, sania, îi zise Vitoria. S-o umpli cu fîn; să pui ş-un sac de orz pentru cai.* SADOVEANU, B. 65. *Înfăşurat în manta, mă trîntii spre odihnă în fînul moale şi adînc.* HOGAŞ, M. N. 86. *Capra şi cu iedul au luat o căpiţă de fîn şi-au aruncat-o peste dînsul, în groapă.* CREANGĂ, P. 33. ✧ E x p r. **A căuta acul în carul cu fîn** v. a c.

FÎNĂR s. n. v. **fanar.**

FÎNĂŢ, *finaţe* şi *finaţuri,* s. n. **1.** Cîmp pe care se lasă să crească iarbă destinată să devină fîn; fînărie (1), fîneaţă. *Cît cuprindeau ochii, se vedeau numai grîie, păpuşoişti lungi, finaţuri.* CAMILAR, N. II 383. *Ne ducem să vedem unde mai punem plugurile în primăvară, unde facem imaş, unde lăsăm finaţurile.* SADOVEANU, O. II 565. *Ce ne calci poienele Şi ne paşti finaţele?* ALECSANDRI, P. P. 99.
2. (Rar) Fîn. *N-ai nimic în car, păcătosule? — Jupîn ciauş... nimic; o pală de finaţ.* DELAVRANCEA, S. 206.

FÎNĂRÍE, *fînării,* s. f. **1.** Fînaţ; locul unde se fac clăile sau căpiţele. *Un foc de paie într-o fînărie... trece din căpiţă în căpiţă.* D. ZAMFIRESCU, R. 219.
2. Şură, magazie unde se păstrează fînul. *Isprăvise cu cercetarea grajdurilor şi a fînăriei.* GALACTION, O. I 178.

FÎNEÁŢĂ, *fîneţe,* s. f. Fînaţ (1), fînărie (1). *Fîneţele porneau ca valurile unei mări, şuierînd citeodată, adîind încet adeseori, pline totdeauna de zvonul lumii nevăzute, ascunsă în sînul lor.* SADOVEANU, O. I 161. *După cîteva ceasuri de rătăcire în fîneţele cosite şi de-a curmezişul miriştilor ţepoase, trebuia să odihnim în amiaz, la moară.* C. PETRESCU, S. 24. *Pe fîneţele-nflorite cu frumoase albăstrele, Curge ca o bucurie pîrîuaşul cristalin.* BELDICEANU, P. 57.

FÎNIŞÓR s. n. (Popular, rar) Diminutiv al lui f î n. *Sapă-mi groapa din picior Şi-mi aşterne fînişor, Iar la cap şi la picioare Pune-mi, pune-mi cîte-o floare.* TEODORESCU, P. P. 584.

FÎNTÎIOÁRĂ s. f. v. **fîntînioară.**

FÎNTÎNÁR, *fîntînari,* s. m. Persoană care se ocupă cu săparea, repararea şi întreţinerea fîntînilor. *Cumpăna asta, lămuri el, e din lemn de corn... A rămas de la bătrînii cei vechi, care au fost tot fîntînari ş-au aflat cu dînsa fîntînile şi izvoarele.* SADOVEANU, O. A. IV 109.

FÎNTÎNĂ, *fîntîni,* s. f. **1.** Groapă de obicei cilindrică sau prismatică (uneori cu pereţii pietruiţi), cu ghizduri împrejur, săpată în pămînt pînă la nivelul unui strat de apă şi care serveşte la alimentarea cu apă; puţ. *A mîncat băiatul cu poftă mare; i-a mulţumit gazdei şi s-a aplecat la fîntînă să bea.* CARAGIALE, O. III 53. *De la o vreme, fiindu-le foame, poposesc la umbra unei răchiţi pletoase, lîngă o fîntînă cu ciutură.* CREANGĂ, A. 143. *Culcă-te colea, lîngă fîntînă, la răcoare; şi dormi într-una pînă dimineaţă.* ALECSANDRI, T. I 449. ✧ E x p r. **A căra apă la fîntînă** = a întreprinde acţiuni zadarnice, a depune o muncă inutilă. ✦ Construcţie (de obicei de zidărie) care adăposteşte o sursă de apă, servind la distribuirea apei sau ca element arhitectonic decorativ în parcuri, pe străzi etc. ✧ *Fîntînă arteziană* v. a r t e z i a n.
2. (Regional; atestat în forma de pl. *fîntîne)* Izvor. *Sara pe deal buciumul sună cu jale, Turmele-l urc', stelele scapără-n cale, Apele plîng clar izvorînd în fîntîne.* EMINESCU, O. I 231.
— Pl. şi: (rar) *fîntîne.*

FÎNTÎNEÁ, *fîntînele,* s. f. (Rar) Fîntînioară. *Maică, din guriţa mea S-ar fi făcut fîntînea, Din sprincene izvoarele, Din ochi două păhărele, Să bea voinicii din ele.* HODOŞ, P. P. 158.

FÎNTÎNIOÁRĂ, *fîntînioare*, s. f. (Rar) Diminutiv al lui fîntînă. *Colo jos la fîntînioară Trage-un voinicel să moară.* HODOŞ, P. P. 77.
— Pronunţat: *-nioa-*. — Variantă: **fîntîioáră** (ŞEZ. III 105) s. f.

FÎNTÎNÍŢĂ, *fîntîniţe*, s. f. (Rar) Fîntînioară. *Colo-n deal pe potecuţă, Lîngă mîndră fîntîniţă, Trece-o dalbă copiliţă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 378.

FÎRNÎÍ, *fîrnii*, vb. IV. Intranz. A vorbi pe nas, a fonfăi.

FÎRNÎÍT, **-Ă**, *fîrniiţi, -te*, adj. (Popular) Care vorbeşte pe nas; fonf. (Substantivat) *Era în sat şi dascălul Iordache, fîrniitul de la strana mare, dar ce ţi-i bun? Ştia şi el glasurile pe dinafară de biserică, nu-i vorbă, dar clămpănea de bătrîn.* CREANGĂ, A. 9.

FÎRTÁT, *fîrtaţi*, s. m. 1. Prieten nedespărţit pînă la moarte, legat prin jurămînt; frate de cruce. *Cînd ştii haiduci în codru Te prinzi cu ei fîrtat.* COŞBUC, P. I 217. *Căciula fîrtatului Pe marginea satului* (Soarele). GOROVEI, C. 350.
2. Tovarăş, ortac. *Fîrtatul acesta al nostru trebuia să se facă popă.* SADOVEANU, O. VII 24. ✧ (Termen cu care se adresează cineva unui prieten sau cuiva căruia ţine să-i arate prietenie) *Ajungînd căruţele, oamenii miresei întrebară pe văcari...: Ale cui sînt cirezile astea, fîrtaţilor?* ISPIRESCU, L. 293. *Sîntem gemeni, măi fîrtate, Din părinţi într-o dreptate, Ca doi ochi la semănare, Ca doi brazi la înălţare.* BOLLIAC, O. 208.
— Variantă: **fărtát** (SBIERA, P. 262, NEGRUZZI, S. I 154, ALECSANDRI, P. P. 73) s. m.

FÎRTĂŢÎE s. f. (Rar) Legătură între doi fîrtaţi; frăţie de cruce, prietenie, tovărăşie.
— Variantă: **fărtăţíe** (SBIERA, P. 183) s. f.

FÍSĂ, *fise*, s. f. Nume dat mai multor specii de păsări migratoare (înrudite cu ciocîrlia), de culoare cafenie-cenuşie, cu pîntecele albicios *(Anthus). Fisă de cîmp. Fisă de pădure. Fisă de munte.*

FÎSĂÍ vb. IV v. **fîsîi**.

FÎSÎÍ, *fîsii*, vb. IV. Intranz. 1. A produce un zgomot şuierător şi surd întocmai ca pronunţarea prelungită a sunetului «f». *Se auzea cum fîsîie gazul cu putere.*
2. (Despre fiinţe) A sufla (pe nas) cu putere, a scoate (pe nas) sunete şuierătoare. *Gîsca fîsîie cînd cineva se apropie de pui.* ✧ Tranz. *Oftă bătrînul Senică fîsîindu-şi vorbele printre gingiile goale.* CAMILAR, N. II 292.
— Variantă: **fîsăí** (REBREANU, R. II 65) vb. IV.

FÎSÎIÁLĂ, *fîsîieli*, s. f. Zgomot şuierător produs de ieşirea unui gaz printr-un orificiu strîmt; fîsîire, fîsîitură.

FÎSÎÍRE, *fîsîiri*, s. f. Acţiunea de a fîsîi.

FÎSÎÍT s. n. Fîsîială.

FÎSÎITÚRĂ, *fîsîituri*, s. f. Fîsîială.

FÎSTÎC s. m. v. **fistic**.

FÎSTÎCEÁLĂ s. f. (Familiar) Zăpăceală.

FÎSTÎCÍ, *fîstîcesc*, vb. IV. Refl. (Familiar) A-şi pierde cumpătul în faţa unei întîmplări neaşteptate; a se intimida, a se zăpăci. *Se ameţi şi se fîstîci, cînd se văzu înconjurat de o mulţime de lume, şi-l asurzise zgomotul ce se făcea în acel oraş.* ISPIRESCU, L. 136. *Găinăreasa... îşi aruncă ochii asupră-i cu o căutătură aşa de mîngîioasă şi aşa de plină de dragoste... încît feciorul de împărat se fîstîci oarecum, dară îşi ţinu firea.* id. ib. 185.

FÎSTÎCÍRE s. f. Acţiunea de a se fîstîci.

FÎŞĂÍ vb. IV v. **fîşîi**.

FÎŞĂIÁLĂ s. f. v. **fîşîială**.

FÎŞCÎÍ, *fîşcîi*, vb. IV. Intranz. (Mold. şi Bucov.) A şuiera (printre dinţi sau cu ajutorul degetelor); a fluiera. *Îşi puse patru degete pe limbă, fîşcîi scurt, puternic.* CAMILAR, TEM. 153. *El afară c-o ieşît Şi din gur-o fîşcîit, Tăti-acelea c-o venit.* ŞEZ. II 135. ✧ Tranz. *M-am sfătuit cu feciorii care poartă oile, să umble aşa ca să lese în tilma lor dropiile. Să nu se apropie prea mult de ele, să nu le fîşcîie şi să nu le stîrnească.* SADOVEANU, O. A. II 215.

FÎŞCÎÍT s. n. Şuierătură (printre dinţi sau cu ajutorul degetelor).

FÎŞCÎITOÁRE, *fîşcîitori*, s. f. Mic instrument cu care se şuieră. V. fluier. *Răchiţile erau numai bune pentru tilici şi pentru fîşcîitori.* CAMILAR, TEM. 73.

FÎŞCÎITÚRĂ, *fîşcîituri*, s. f. (Rar) Fîşcîit.

FÎŞÎC s. n. v. **fîşic**.

FÎŞÍE, *fîşii*, s. f. 1. Bucată lungă şi subţire (de pînză, de piele sau de altă materie), uneori tăiată sau sfîşiată dintr-o bucată mai mare. *Călcau cu iuţeală pe o fîşie de tulpan întinsă, fără d-a se cufunda.* ODOBESCU, S. I 136. ✧ Fig. *Luminile caselor scunde strecurau prin geamurile aburite fîşii subţiri de aur.* SADOVEANU, O. IV 152. *Jos, spre miazăzi, se deschisese o fîşie de cer albastru.* REBREANU, R. I 77. *O fîşie nesfîrşită Dintr-o pînză pare calea, Printre holde rătăcită.* COŞBUC, P. I 220. ✦ (Rar) Filon. *Între roci masive, strîns încleştate una de alta, fîşii abia perceptibile de aur te fac să citeşti ca în palmă destinul clocotit al oamenilor.* BOGZA, Ţ. 9.
2. Bucată de pămînt lungă şi îngustă, de obicei cultivabilă. *Are o fîşie de pămînt pentru grădină.*
— Variantă: **făşíe** (SAHIA, N. 40, GÎRLEANU, N. 151, EMINESCU, O. I 132, TEODORESCU, P. P. 241) s. f.

FÎŞIETÚRĂ s. f. v. **fîşîitură**.

FÎŞIÍ vb. IV v. **fîşîi**.

FÎŞIÍT s. n. v. **fîşîit**.

FÎŞIITÚRĂ s. f. v. **fîşîitură**.

FÎŞIOÁRĂ, *fîşioare*, s. f. Diminutiv al lui fîşie. *Un vizitator... aruncă* [o monedă] *printre fîşioarele soioase de bancnote.* ODOBESCU, S. I 469.
— Pronunţat: *-şi-oa-*.

FÎŞÎÍ, *fîşîi*, vb. IV. Intranz. A produce zgomotul caracteristic provocat de frunzele mişcate de vînt, de iarba prin care trece coasa, de mişcarea unei stofe de mătase, de hîrtia răsfoită etc. *Vîntul se strecura fîşîind pe la geamuri, o sclipire de fulger tresări în nourii zării.* SADOVEANU, M. 113. *Doar în răstimpuri fîşîie alene frunzele adormite.* REBREANU, I. 10.
— Prez. ind. pers. 3 pl. şi: *fîşîiesc* (EMINESCU, O. I 50). — Variante: **fîşăí, fîşií** (SADOVEANU, O III 583, ISPIRESCU, L. 78) vb. IV.

FÎŞÎIÁLĂ, *fîşîieli*, s. f. Fîşîire. (Atestat în forma *fîşăială*) *Era ceva nespus de duios în fîşăiala frunzelor de plop de curînd căzute.* SLAVICI, O. II 54.
— Variantă: **fîşăiálă** s. f.

FÎŞÎÍRE, *fîşîiri*, s. f. Acţiunea de a fîşîi. *Pretutindeni, era o tăcere infinită. Şi-n întuneric, arare, se auzea o tresărire, o şoaptă, o fîşîire înceată — apoi iar linişte netulburată.* SADOVEANU, O. I 278. *Codrii clocotesc de o fîşîire duioasă.* RUSSO, O. 34.

FÎŞÎÍT, *fîşîituri*, s. n. Zgomot produs de frunzele mişcate de vînt, de iarba tăiată de coasă, de hîrtia răsfo-

ită, de mişcarea unei ţesături de mătase etc. *Abia auzeau fîşîitul coaselor, trăgeau brazdă după brazdă.* CAMILAR, N. II 387. *Zăpada se zbătea în geamul de la răsărit cu fîşîit de nisip.* SADOVEANU, P. M. 169. *Un uşor fîşîit se auzi prin grădină. Atunci, cu ochii ţintă la pom, luă arcul şi sta gata; fîşîitul se auzi mai tare şi un oarecine se apropie de pom.* ISPIRESCU, L. 83. ✦ (Rar) Sunet produs de curgerea apei. *Se desluşeşte bine acum fîşîitul apei pe lîngă pereţii de scîndură.* C. PETRESCU, S. 57.

— Variantă: **fîşîít** (DEMETRESCU, O. 148) s. n.

FÎŞÎITÓR, -OÁRE, *fîşîitori, -oare,* adj. (Rar) Care fîşîie.

FÎŞÎITÚRĂ, *fîşîituri,* s. f. Fîşîit. *Prin iarbă... se auzeau fîşîituri uşoare.* SANDU-ALDEA, U. P. 192.

— Variante: **fîşietúră** (DUNĂREANU, CH. 238), **fîşiitúră** (CARAGIALE, S. 138, ISPIRESCU, U. 113) s. f.

FÎŞNEÁŢĂ, *fîşneţe,* adj. f. (Familiar) Iute, sprintenă, neastîmpărată, vioaie. *O fată fîşneaţă.*

FÎŢĂ, *fîţe,* s. f. (Regional) Orice peşte mic (care înoată repede). *Dimineaţa plecăm spre conac cu căruţa cu peşte,—baboi cît degetul, fîţe cît unghia.* STANCU, D. 510. *Ia şi tu halăul ăla şi vezi de-i putea să prinzi vro fîţă de peşte, ca să avem de legumă pentru azi şi mîine.* ISPIRESCU, L. 280.

FÎŢIŞOÁRĂ, *fîţişoare,* s. f. Diminutiv al lui fîţă. *Prins-ai vreun peştişor au ba? Răspunse el... mai nimic, vro cîteva fîţişoare.* PANN, P. V. III 119.

FÎŢÎÍ, *fîţîi* şi *fîţîiesc,* vb. IV. **1.** Tranz. (Despre animale, cu determinarea «coada») A mişca repede; a bîţîi. *Fîţîie coada ca vulpea în toate părţile.* PANN, P. V. III 63. ✧ Intranz. *Stînd ei acolo şi plîngînd, iată că vine o coţofană... tot jucînd şi fîţîind din coadă zicea...* ISPIRESCU, L. 345.

2. Refl. A se mişca încoace şi încolo, fără astîmpăr. *Bolnavii n-aveau voie să iasă pe coridoare, să se fîţîie... să hoinărească dintr-un salon într-altul.* PAS, Z. III 281. ✦ (Rar) A face nazuri, fasoane. *Iepurele începu să se fîţîiască că pe nedrept a fost înfruntat.* ISPIRESCU, L. 339.

FÎŢÎIÁLĂ, *fîţîieli,* s. f. Faptul de a (se) fîţîi; umblet fără rost, agitat, dintr-un loc într-altul.

FLĂCĂRĂ, *flăcări,* s. f. **1.** Masă liberă de gaze, care iese dintr-un corp solid sau dintr-un lichid aprins şi arde cu dezvoltare de căldură şi lumină; parte luminoasă, mobilă, care se înalţă ca o limbă de foc dintr-un corp aprins; pară. *O flacără ţîşni, crescu într-o pălălaie, creştea spre cer ca o cuşmă uriaşă de foc.* CAMILAR, TEM. 254. ✧ (Poetic) *Acuma nopţile erau senine, cu boltă de ametist, pe care străluceau puzderie de stele mărunte şi luceferi ca nişte flori de flacără.* SADOVEANU, M. C. 34. ✧ Fig. *De pe malurile Prutului, privim spre răsărit întinderile Uniunii Sovietice, pămînturile pe care s-a aprins flacăra Marii Revoluţii din Octombrie.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 359, 1/6. *Ochii lui sînt două flăcări de lumină genială.* DEMETRESCU, O. 37. ✧ Expr. **A fi în flăcări** (sau, rar, **în flacără**) = a arde puternic, a fi cuprins de flăcări. *Casa este în flăcări.* ✧ Fig. *E-n flacără bolta senină, Şi fără-ntrerupere-acum Se varsă tăcută lumină.* COŞBUC, P. II 8.

2. Fig. (Sugerat de diferite însuşiri ale unei flăcări) Înflăcărare, pasiune, căldură, strălucire. *Noi ne-am cuprins de-o flacără curată, Ce niciodată n-are să apuie.* CERNA, P. 49. *Flacăra tinereţii încălzeşte gîndul dorit şi aştepţi cu nerăbdare să sune, cît mai degrabă, ceasul luptei.* PĂUN-PINCIO, P. 94.

— Pl. şi: *flacăre* (TEODORESCU, P. P. 542), *flacări* (SADOVEANU, O. VII 171, COŞBUC, P. I 67).

FLACÓN, *flacoane,* s. n. Sticluţă de medicamente, de substanţe chimice sau de parfum, închisă de obicei ermetic. *Nicu Politicu, în negru, voia să fie demn şi grav, dar călca stînjenit, incomodat de un flacon mare de odicolon.* BART, E. 257. [Luna] *luminează un lavoar Cu flacoane scumpe.* TOPÎRCEANU, P. O. 100.

FLACONÁŞ, *flaconaşe,* s. n. Diminutiv al lui flacon.

FLAGÉL, *flageluri,* s. n. Calamitate, nenorocire (mare), boală, epidemie care bîntuie. *Flagelul... înşală străjerii graniţelor şi n-are nevoie de paşaport ca să treacă prin toate vămile.* ANGHEL, PR. 108.

— Pl. şi: *flagele.*

FLAGELÁ, *flagelez,* vb. I. Tranz. A bate tare (cu biciul, cu vergile etc.), a biciui. ✦ Fig. A biciui cu vorba sau cu scrisul.

FLAGELÁRE, *flagelări,* s. f. Acţiunea de a flagela; biciuire.

FLAGEOLÉTĂ s. f. v. **flajeolet.**

FLAGRÁNT, -Ă, *flagranţi, -te,* adj. Care sare în ochi; izbitor, vădit, evident. *În veacul capitalist... totul s-a făcut în grabă, sub imboldul nestăvilit al setei de cîştig, cu o totală şi flagrantă desconsiderare a fiinţei umane.* BOGZA, V. J. 183. ✧ *Flagrant delict* = delict descoperit chiar în momentul săvîrşirii lui sau înainte ca efectele lui să se fi consumat.

FLÁIER, *flaiere,* s. n. Maşină special construită pentru a toarce fire groase.

— Scris şi: (după englezeşte) *flyer.*

FLAIMÓC, *flaimoci,* s. m. (Rar, popular) Prostănac, neghiob, nătărău. *Flaimoc Şede la foc Şi-şi uscă obielele, Usca-mi-l-ar relele!* BIBICESCU, P. P. 188.

FLAJEOLÉT, *flajeolete,* s. n. **1.** Instrument muzical de lemn sau de metal, asemănător cu flautul şi folosit în orchestre şi fanfare.

2. Sunet armonios produs la vioară sau la alto, printr-o apăsare uşoară a coardei.

— Pronunţat: *-je-o-.* — Variantă: **flageolétă** s. f.

FLAMÁND[1], -Ă, *flamanzi, -de,* adj. Din Flandra, care aparţine Flandrei sau populaţiei ei. *Limbă flamandă.* ▭ *Rubens, cel mai mare pictor al şcoalei flamande.* ODOBESCU, S. III 124.

FLAMÁND[2], -Ă, *flamanzi, -de,* s. m. şi f. Persoană care face parte din populaţia de bază a Flandrei.

FLAMBÁ[1], *flambez,* vb. I. Tranz. (Cu privire la instrumente medicale) A trece prin flacără în scopul sterilizării.

FLAMBÁ[2], *flambez,* vb. I. Intranz. A încovoia un corp solid după ce a fost supus la compresiune şi şi-a pierdut stabilitatea formei iniţiale.

FLAMBÁJ[1], *flambaje,* s. n. Acţiunea de a flamba[1].

FLAMBÁJ[2], *flambaje,* s. n. Acţiunea de a flamba[2]. *Verificarea stîlpilor la flambaj.*

FLAMÍNGO, *flamingi,* s. m. Pasăre de apă, migratoare, mare, cu gîtul şi picioarele lungi, cu pene roşii la aripi *(Phoenicepterus ruber antiquorum). Cîţiva flamingi ce stăteau neclintiţi pe piciorul lor de mărgean, îşi schimbară locul.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 10. *Noaptea, flamingo cel roşu apa-ncet, încet pătrunde.* EMINESCU, O. I 45.

FLÁMURĂ, *flamuri,* s. f. (Mai ales în poezie) Drapel, steag, steguleţ. *Că şi eu trimite-voi Ce-i mai mîndru pe la noi: Oastea mea cu flamurile, Codrul şi cu ramurile.*

EMINESCU, O. I 149. *Catarguri poleite cu lungi flamuri uşurele.* ALECSANDRI, P. III 87.

FLÂNC, *flancuri,* s. n. **1.** Extremitatea laterală a unei formaţii sau a unui dispozitiv de luptă. *Tînărul din flancul rîndului meu s-a oprit.* SAHIA, U.R.S.S. 64. *La bătălia de la Mirăslău (1600, sept. 8), vedem pe Mihai a-şi acoperi flancurile, aşezîndu-şi armata între rîul Marus şi un deal.* BĂLCESCU, O. I 29. ✧ Loc. adj. (Mil.) **De flanc** = dintr-o parte. *Lovituri de flanc. Foc de flanc.* ✧ Loc. adv. **În flanc (cîte unul)** = unul în spatele altuia. *Cînd sergentul... era un pic afumat, trimitea plutonul, în flanc cîte unul, să-i aducă apă.* CAMILAR, N. I 375. *Un rînd de tractoare merg înspre răsărit, greoaie, cu aburi, înşirate în flanc.* SAHIA, U.R.S.S. 95.

2. (Tipogr.) Foaie de carton, de celuloid, de plumb sau de ceară, folosită în poligrafie pentru prepararea, prin presare, a matriţelor de stereotipie şi de galvanoplastie.

FLANCÁ, *flanchez,* vb. I. Tranz. (Mil.; franţuzism) A apăra, a sprijini, a proteja flancul unei unităţi. *Vom face aci un post înaintat, Un post ascuns pentru flancat.* CAMIL PETRESCU, V. 37. ✦ Fig. A însoţi pe cineva (pentru a-l apăra).

FLANCÁRE, *flancări,* s. f. Acţiunea de a flanca.

FLANEÁ s. f. v. **flanelă.**

FLANÉL s. n. v. **flanelă.**

FLANÉLĂ, *flanele,* s. f. **1.** Ţesătură uşoară de lînă (mai rar de bumbac), moale şi pufoasă, din care se fac obiecte de îmbrăcăminte. *Ana... într-o rochie de flanelă albă cu dungi albastre, umbla, legănîndu-şi capul şi trupul ca un copil răsfăţat.* VLAHUŢĂ, O. A. III 34. *Iarna port pieptar de flanelă.* NEGRUZZI, S. I 199.

2. Îmbrăcăminte de lînă (mai rar de bumbac), tricotată, în formă de pieptar sau cămaşă scurtă. V. pulover. *Vasile Catrina îşi trase o flanelă pe el şi plecă.* PREDA, Î. 33. *La munte umbla lumea, seara, cu flanele şi cu palton.* PAS, Z. I 240.

— Variante: (popular) **flaneá** s. f., **flanél** s. n.

FLANELÚŢĂ, *flaneluţe,* s. f. Diminutiv al lui flanelă.

FLÁNŞĂ, *flanşe,* s. f. Piesă plată care serveşte la îmbinarea de prelungire sau de ramificaţie a diferite piese, conducte etc. *Îmbinarea ţevilor se poate face prin sudură, prin manşoane şi prin flanşe.*

FLASC, -Ă, *flaşci, -e,* adj. (Franţuzism) Moale, fleşcăit. *Materie flască.* ▭ *Un bătrîn scund...cu obraji flaşci şi argintuiţi de barba nerasă de cîteva zile.* DELAVRANCEA, H. T. 219. ✦ Fig. Fără vigoare, fără energie. *Senzaţia de gol şi de zădărnicie îi făcea fiecare mişcare flască, lipsită de resort.* C. PETRESCU, A. 390. ✦ (Tehn.; despre corpuri solide) Fără rezistenţă la turtire, răsucire şi încovoiere. *Sacul e flasc.*

FLAŞNETÁR, *flaşnetari,* s. m. Muzicant ambulant care cîntă din flaşnetă. *Iată mai departe doi copii ai unui flaşnetar italian.* GHEREA, ST. CR. I 199. *Era un agent propagandist rabiat groaza cîrciumarilor... spaima birjarilor, lăutarilor, flaşnetarilor.* CARAGIALE, O. II 75.

FLAŞNÉTĂ, *flaşnete,* s. f. Mică orgă mecanică portativă la care se execută diferite cîntece prin învîrtirea unei manivele. *O flaşnetă cînta somnoroasă.* SADOVEANU, D. 75. *Tatăl lor cînta din flaşnetă pe la porţile oamenilor.* VLAHUŢĂ, N. 107. *Roatele căruţei scoteau un ţipăt ascuţit şi se părea că taie auzul. Era ca o flaşnetă care cînta dureros defals.* DEMETRESCU, O. 116.

FLATÁ, *flatez,* vb. I. Tranz. (Franţuzism) A măguli. *Tejghetarul tînăr şi ambiţios, flatat în amorul său propriu de atenţia «patroanei».* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 158, 4/6. *Noi, dimpotrivă, ne găsim flataţi de onoarea ce ne-aţi făcut-o, dînd preferinţă casei noastre!* ALECSANDRI, T. I 287.

FLATÁT, -Ă, *flataţi, -te,* adj. (Franţuzism) Măgulit.

FLÁUT, *flaute,* s. n. Instrument muzical de suflat, cu registru superior, de formă cilindrică, făcut din lemn sau din metal, cu găuri şi cu clape. *Auzul i se umplu de glasurile flautelor din Hălăuca.* CAMILAR, TEM. 219. *M-am adăpostit între stînci cu glas de flaut.* GALACTION, O. I 346. *Flautele şuierau ca nişte sirene disperate.* ANGHELIOSIF, C. L. 97.

— Pronunţat: *fla-ut.* — Variantă: **flăută** (MARIAN, O. I 282) s. f.

FLÁUTĂ s. f. v. **flaut.**

FLĂUTÍST, -Ă, *flautişti, -ste,* s. m. şi f. Persoană care cîntă din flaut. *Mai în urmă l-am găsit flautist în orchestră.* GHICA, S. 62.

FLĂCĂÍ, *flăcăiesc,* vb. IV. Intranz. (Regional) A trăi ca flăcău (neînsurat), a-şi petrece tinereţea ca flăcău. V. burlăci. *Mitu lui Filică flăcăia mai mult singur decît în ceata celorlalţi băieţi.* MIHALE, O. 134. *Cînd era unchiu-meu... copilandru, Voinea sin Voinea flăcăia.* STANCU, D. 46.

FLĂCĂIÁNDRU, *flăcăiandri,* s. m. Flăcău mai tînăr. *Nicu se ţinea că vrăjit de acest flăcăiandru care abia împlinise cinsprezece ani.* CAMIL PETRESCU, O. I 150. *Cînd se făcuse flăcăiandru, a intrat argat la caii boiereşti.* SANDU-ALDEA, U. P. 13. *Basmele... sînt numai pentru băieţi şi codane, pentru flăcăiandri şi fetişcane.* ISPIRESCU, U. 2. ✧ (Adjectival) *Doi surugii flăcăiandri... mînau... săltînd uşor pe şele.* ODOBESCU, S. I 161.

— Pronunţat: *-că-ian-.*

FLĂCĂIÁŞ, *flăcăiaşi,* s. m. Diminutiv al lui flăcău. *Marinică se uită la muierea lui Uracu şi la flăcăiaşul culcat sub cojoc.* DUMITRIU, B. F. 27. *Dragul mamei flăcăiaş!* ISPIRESCU, L. 341. *Frunză verde arţăraş, Eu iubesc un flăcăiaş, Voinicel Şi tinerel.* TEODORESCU, P. P. 306.

— Pronunţat: *-că-iaş.*

FLĂCĂIÉŞTE adv. Ca flăcăii, ca al flăcăilor. *Îşi trase de cîteva ori cu mîna prin părul-i lung, retezat flăcăieşte.* MIRONESCU, S. A. 131.

FLĂCĂÍME s. f. Mulţime de flăcăi. *În mijlocul flăcăimii i-a strigat ca să-i meargă la urechi şi la inimă.* DELAVRANCEA, S. 13.

FLĂCĂRÁIE, *flăcăraie,* s. f. **1.** Flacără mare; vîlvătaie, pălălaie, bobotaie. *Se apropie norul ca o flăcăraie.* ISPIRESCU, L. 225. *Descălecai la flăcăraia trosnitoare a brazilor.* ODOBESCU, S. III 212.

2. Flăcări produse de arderea hidrogenului degajat din corpuri în descompunere şi care apar mai ales deasupra locurilor mocirloase. *Flăcăraiele ce ies noaptea de pe faţa unui gorgan.* ODOBESCU, S. II 267.

FLĂCĂRÍE s. f. (Rar) Flăcăraie. *Şi la margine de codru ei aprind o flăcărie.* EMINESCU, L. P. 135.

FLĂCĂRÚIE, *flăcărui,* s. f. Flacără mică. *Tremură la flăcăruia unei luminări... citind.* CAMILAR, N. I 298. *Pe catarg o flăcăruie... Stă corabiei să-i spuie: Te voi duce teafără.* TOMA, C. V.$_A$ 410.

FLĂCĂU, *flăcăi,* s. m. Tînăr neînsurat; fecior, june. *A intrat în războiul de front, nu de birouri, dimpreună cu ceilalţi unsprezece fraţi ai lui, în total doisprezece flăcăi.* ARGHEZI, P. T. 148. *Flăcăii ieşeau din sală cîntînd, cu minte-*

nele pe umeri. BUJOR, S. 38. *Flăcăii vin pe luncă Hăulind.* COȘBUC, P. I 47. *Ia gîciți de cin' mi-i dor?... De-un flăcău cam negrișor.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 32. ◇ *Flăcău tomnatic* (sau *stătut*) = bărbat care nu s-a însurat la vreme și a rămas burlac. *Era odată un flăcău stătut.* CREANGĂ, P. 139. *Tatăl meu, văzîndu-se flăcău tomnatic, se însură.* NEGRUZZI, S. I 246.

FLĂCĂUÁN, *flăcăuani,* s. m. (Regional) Flăcăiandru. *Sevastia, fată mare, era primul copil, după ea venea Negoiță, flăcăuan de vreo șaptesprezece ani.* GALACTION, O. I 292. *Ia vezi și tu de mămăligă, zise el, dînd ceaunul unuia dintre flăcăuani.* HOGAȘ, M. N. 66. *Avea, ca argați, doi flăcăuani.* ȘEZ. II 45.

FLĂCĂUÁNDRU, *flăcăuandri,* s. m. Flăcăiandru. *În locul tovarășului dorit, văzură un flăcăuandru care stătea cu spetele întoarse spre ei.* BUJOR, S. 21.

FLĂCĂUÁȘ, *flăcăuași,* s. m. Flăcăiaș. *Veni de către poarta cea mare c-un bătrîn gîrbov și slab, care înainta... sprijinit de doi flăcăuași.* SADOVEANU, Z. C. 233. *Copile spăimîntate mînînd turme de oi Și flăcăuași în fugă mînînd cîrduri de boi.* ALECSANDRI, P. A. 138.

FLĂCĂÚȘ, *flăcăuși,* s. m. (Neobișnuit) Flăcăiaș. *Eu eram flăcăuș cînd s-a însurat badea Neculai.* SADOVEANU, O. V 476.

FLĂMÎND, -Ă, *flămînzi, -de,* adj. (În opoziție cu s ă t u l) Care simte senzația de foame, căruia îi e foame. *Își aduse aminte că feciorul îi vine de pe drum lung, că-i trudit și mai ales flămînd.* SADOVEANU, B. 57. *Flămînd și gol, fără-adăpost.* COȘBUC, P. I 207. *Lupului îi scăpărau ochii și-i sfîrîia gîtlejul de flămînd ce era.* CREANGĂ, P. 23. ◇ F i g. *Eram un copilandru. Din codri vechi de brad Flămînzii ochi rotindu-i, eu mistuiam pămîntul.* EMINESCU, O. I 88. ◇ (Substantivat) *Sătulul nu crede flămîndului. Flămîndului pîinea-i e în gînd.*

FLĂMÎNZÁRE, *flămînzări,* s. f. (Regional) Parte a corpului animalelor care se află între pulpa piciorului dinapoi și coaste, formînd o adîncitură; deșert.

FLĂMÎNZÍ, *flămînzesc,* vb. IV. I n t r a n z. A se face (cuiva) foame, a deveni flămînd; a suferi de foame, a răbda de foame. *Mergînd pe drum, au flămînzit grozav, încît nu mai știa ce să facă. Îi chiorăia mațele cumplit!* SBIERA, P. 210. *Mănînci pînă a nu fi flămînzit; bei pînă a nu fi însetoșat.* ISPIRESCU, U. 25. *Cînele cînd flămînzește, Tot la oase-n vis gîndește.* ✦ T r a n z. (În opoziție cu a s ă t u r a) A face pe cineva să-i fie foame, a-l ține nemîncat, flămînd.

FLĂMÎNZÍRE s. f. Acțiunea de a f l ă m î n z i.

FLĂMÎNZÍT, -Ă, *flămînziți, -te,* adj. Care n-a mîncat de mai multă vreme; înfometat, hămesit. *Ies în grabă, după pradă, uli și urșii flămînziți.* ALECSANDRI, P. III 119.

FLEAC[1] s. n. v. fleo.

FLEAC[2], *fleacuri,* s. n. **1.** Lucru de mică importanță, de nimic; bagatelă. *N-avea... răbdarea să-și piardă vremea cu astfel de fleacuri.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 108. *Dacă pentru părinții preocupați prea mult cu strîngerea de averi, literatura e un fleac... pentru fii însă... e, dacă nu un însemnat factor al progresului, cel puțin o petrecere mai aleasă.* GHEREA, ST. CR. III 40. *Ce grozăvii zici c-ai mai visat? Or fi iar niscaiva fleacuri.* ALECSANDRI, T. I 62. ✦ (Determinat adesea prin «de om») Om de nimic, secătură. *Epimeteu era un flușturatic și un ușurel de minte d-ăi mari, cum adică am zice noi un fleac de om sau o lichea.* ISPIRESCU, U. 90.

2. (La pl.) Vorbe de clacă; nimicuri, palavre. *Neculai Dascălu nu s-a mai gîndit mult la aceste vorbe și fleacuri muierești.* SADOVEANU, P. S. 96. *Fugi de fleacuri și de vorbe nebune.* PANN, P. V. I 142.

FLEÁNDRĂ s. f. v. fleandură.

FLEÁNDURĂ, *flenduri,* s. f. Obiect de îmbrăcăminte rupt, stricat; zdreanță, buleandră. *Picioarele lui mari, late, se alăturară, se strînseră unul lîngă altul, ca rușinate de flendurile pline de glod care le înveleau.* CAMILAR, N. II 239. *Sara, se culca sus, pe patul cizmăriei, între botine, între unelte, între calupuri, și se învălea cu niște flenduri.* SADOVEANU, O. III 569.

— Variantă: fleándră (CAMILAR, N. II 454) s. f.

FLEAȘC interj. Onomatopee care redă zgomotul produs cînd lovim sau atingem un corp moale și elastic. *Mîi... deșteaptă-te! Și fleașc o palmă.* VLAHUȚĂ, O. A. 203.

— Variantă: fleoșe interj.

FLEÁȘCĂ s. f. **1.** Materie moale și apătoasă, fără consistență. V. f l e ș c ă i a l ă. *Au pătruns apele pe sub corturi, au smuls țărușii din pămînt, au făcut fleașcă totul.* PAS, Z. III 175. ✦ F i g. Om moale, molîu.

2. (Popular) Palmă, lovitură dată cu palma. *Ț-oi da o fleașcă, de ț-or scîntie ochii!* ȘEZ. V 73.

FLEBÍTĂ, *flebite,* s. f. Inflamație a vinelor.

FLEC, *flecuri,* s. n. Petic aplicat pe talpa încălțămintei. *Am dus bocancii să le pună flecuri.*

— Variantă: fleac (DELAVRANCEA, H. T. 12) s. n.

FLECÁR, -Ă, *flecari, -e,* s. m. și f. Persoană căreia îi place să vorbească multe, să spună fleacuri, vrute și nevrute; guraliv, limbut, palavragiu. *Legislativa d-tale e o adunare de flecari!* CAMIL PETRESCU, T. II 352. *E vremea să începem a cunoaște bine pe flecari, a-i înlătura, ca în locul lor să vie oameni sinceri și cinstiți.* DEMETRESCU, O. 198. *Flecarul, cu vreme și fără vreme, trebuie să trăncănească.* ✦ (Adjectival) Care flecărește. *Om flecar.* ▭ *Ciudată-i și baba cu vorba-i flecară!* TOMA, C. V. 63.

FLECĂREÁLĂ, *flecăreli,* s. f. Vorbărie fără rost, vorbă de clacă; flecărie. *Lupta împotriva flecărelii, împotriva atitudinii lipsite de răspundere a unor oameni care vor să pară informați este o datorie de seamă a organizațiilor de partid și a aparatului de stat.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 10, 66.

FLECĂRÍ, *flecăresc,* vb. IV. I n t r a n z. A spune fleacuri, a trăncăni. *Acei care flecăresc despre democrația formală sînt în realitate dușmanii omenirii.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 156, 5/2. ◇ T r a n z. *Decît să flecăriți la glume și la cîte nagode toate, mai bine spuneți-vă fiecare basmul său.* ISPIRESCU, L. 67.

FLECĂRÍE, *flecării,* s. f. Flecăreală. *Cîte nimicuri ascunde sub manta Și cîtă îndrăzneală, — și cîtă flecărie.* MACEDONSKI, O. I 169. *El nu lua aminte de flecăriile lor și-și căuta de treaba lui.* ISPIRESCU, L. 229.

FLECUÍ, *flecuiesc,* vb. IV. R e f l. (Regional) A se muia, a se fleșcăi, a se sfărîma. *Cum barabulele fierb mai degrabă, ele se flecuiesc.* ȘEZ. VII 114. ◇ F i g. *Te-ai flecuit, căpitane, la prima decepție.* CAMILAR, N. I 157.

FLECUÍT, -Ă, *flecuiți, -te,* adj. Muiat, fleșcăit; moleșit.

FLECUȘTÉȚ, *flecuștețe,* s. n. Diminutiv al lui f l e a c[2]. *Știam... că nu ești un flecuștet de plod nesimțitor.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 239. *Iuțală și gură de furnică ar trebui să aibi, ca să poți apuca, alege și culege niște flecuștețe ca aceste.* CREANGĂ, P. 263.

FLEGMÁTIC, -Ă, *flegmatici, -e,* adj. Cu caracter nepăsător, cu sînge rece, imperturbabil, calm. *Negustorul își reluă figura flegmatică și anunță că acceptă și*

această condiție. C. PETRESCU, A. 326. *În locul moșneagului... atît de roș și de vesel, mă întîmpină un neamț sarbăd și flegmatic.* NEGRUZZI, S. I 67.

FLÉGMĂ[1], *flegme*, s. f. Mucozitate expectorată. V. scuipat.

FLÉGMĂ[2], *flegme*, s. f. Fire a omului nepăsător, impasibil, cu sînge rece; nepăsare, indiferență. *Ce este? l-am întrebat. — Nimic, îmi răspunse cu o barbară flegmă, o femeie s-a otrăvit.* NEGRUZZI, S. I 53.

FLEGMÓN, *flegmoane*, s. n. (Med.) Inflamație purulentă a țesutului celular subcutanat. *Bătăturile de șa provoacă flegmoane pe spinarea calului.*

FLÉICĂ, *fleici*, s. f. Bucată de carne de pe pîntecele bovinelor, din care se face, de obicei, friptură la grătar. *Ai să simți mirosul... de cîrnați și de fleici.* CARAGIALE, O. VII 300. *Bagă fleici prin foi de rînd Și-i dă ursului să-mbuce.* PANN, P. V. II 13.

FLENCĂNÍ, *flencănesc*, vb. IV. Intranz. (Popular) A trăncăni, a vorbi multe și fără rost. *Ia tacă-ți gura și nu mai flencăni.* POPESCU, B. II 105.

— Variante: **fleoncănĭ, fleorcăĭ** vb. IV.

FLÉNDERIȚĂ, *flenderițe*, s. f. (Regional) Îmbrăcăminte subțire, ușoară. *Țigăncile... în flenderițe roșii sau galbene.* M. I. CARAGIALE, C. 61.

FLENDURÓS, -OÁSĂ, *flenduroși, -oase*, adj. Îmbrăcat în haine rupte; zdrențăros, ferfenițos. *Răbufnirile îndîrjite... Ale acestor crîncene gloate De flenduroși opincari.* DEȘLIU, G. 23. *Mutrele galbene și flenduroase de pe culoare rămîneau să se uite nestrămutat la ei.* DUMITRIU, B. F. 5.

FLEOÁNCĂ, *fleoance*, s. f. (Familiar, depreciativ) Gură, gură-spartă. *Ca să scape de gîra-mîra, că nu-i mai tăcea fleoanca, puse de-l tăie.* ISPIRESCU, L. 69. ◇ Expr. **Ține-ți** (sau **închide-ți, taci-ți**) **fleoanca!** = taci, nu mai vorbi fără socoteală!

— Pronunțat: *fleoan-*. — Variantă: **fleoárcă** (CAMILAR, N. II 347) s. f.

FLEOÁRCĂ s. f. v. **fleoancă.**

FLEONCĂNÍ vb. IV v. **flencăni.**

FLEORCĂÍ vb. IV v. **flencăni.**

FLEOȘC interj. v. **fleașc.**

FLER s. n. (Franțuzism) Perspicacitate, pătrundere intelectuală, simț de orientare rapidă.

FLEȘCĂÍ, *fleșcăiesc*, vb. IV. **1.** Intranz. A produce zgomot umblînd prin noroi, prin apă etc. *Sutele de picioare fleșcăiau în noroi.* DUMITRIU, B. F. 68. *În șanțuri era tăcere. Numai pașii sentinelelor nevăzute fleșcăiau prin noroi.* SADOVEANU, O. VI 76. *Ciubotele pline de apă fleșcăiau la fiecare călcătură.* DUNĂREANU, CH. 116.

2. Refl. A se înmuia; (despre oameni) a se moleși. *Ce te-ai fleșcăit așa?*

FLEȘCĂIÁLĂ, *fleșcăieli*, s. f. Fleașcă.

FLEȘCĂÍT[1] s. n. Acțiunea de a (se) fleșcăi și rezultatul ei. *Prin smîrcurile mocirloase... mergeau încet, trudiți și deznădăjduiți, ascultîndu-și fleșcăitul ciobotelor mari și grele.* VLAHUȚĂ, O. A. 136.

FLEȘCĂÍT[2], **-Ă**, *fleșcăiți, -te*, adj. Moale, fără consistență; fig. moleșit. *Zăpadă fleșcăită.* ▭ *Cu fața groasă, frămîntată, cu buze atîrnînd fleșcăite, Trăilă mormăi.* DUMITRIU, V. L. 49.

FLEȘCĂRÁIE s. f. Noroi mult și subțire.

FLEXÍBIL, -Ă, *flexibili, -e*, adj. **1.** Care se poate îndoi ușor, fără să se rupă; mlădios. *Oțelul este flexibil.* ▭ [Trăsura] *era solidă, strălucitoare și juca ușoară și legănată pe cele mai flexibile arcuri ce-ar fi putut exista.* ANGHEL, PR. 88.

2. (Gram.) Care își schimbă forma pentru a exprima diferite raporturi gramaticale. *Limba romînă are șase părți de vorbire flexibile.*

FLEXIBILITÁTE s. f. Însușire a tot ceea ce este flexibil. *Flexibilitatea unei sîrme.* ◇ Fig. *Să nu se amăgească cutezătorul luptător, să nu-și piarză curagiul. În mii de cazuri, chiar acea nestatornicită flexibilitate a elementului* (= limba) *plăpînd de care el dispune, îi va veni întru ajutor.* ODOBESCU, S. II 366.

FLEXIONÁR, -Ă, *flexionari, -e*, adj. (Gram.) Care are flexiune. *Limba romînă este o limbă flexionară.* ▭ *Am dat mai sus exemplul rom. «cînta», alături de care am citat nu numai diverse forme flexionare ale lui, ci și cuvinte din aceeași familie.* IORDAN, L. R. 271.

FLEXIÚNE, *flexiuni*, s. f. **1.** Încovoiere, îndoire; mlădiere. *Piesele de mașini sînt supuse la întindere, apăsare, flexiune etc.* ◇ (La gimnastică) *Flexiunea genunchiului.*

2. (Gram.) Totalitatea schimbărilor pe care le suferă forma unui cuvînt pentru a exprima diferite raporturi gramaticale. *Între formarea cuvintelor și flexiune este o mare asemănare.* GRAUR, F. L. 41.

— Pronunțat: *-xi-u-*.

FLIGÓRN, *fligornuri*, s. n. Instrument muzical de suflat, făcut din alamă și prevăzut cu clape. V. trompetă. *Păcat că nu și-a adus Costan fligornul. Ar ieși altfel de cîntec de joc.* SADOVEANU, O. V 499. *Clarinetele și fligornul tremură note limpezi.* id. ib. VI 226.

FLÍNTĂ, *flinte*, s. f. Pușcă cu fitil, cu țeavă lungă, cu pat mic de lemn, cu cocoș și cremene, folosită în trecut. *Cuvintele-mi zboară de foc și de plumb, Ca gloanțele din flinte!* BENIUC, V. 30. *Pe sub albii, linguri și donicioare, aveau bîte grele și o flintă.* PAS, Z. I 161. *Ostași pe la ferestre, cu lungile lor flinte Pîndind prin întuneric, abia șoptesc sfiiți.* BOLINTINEANU, O. 214. *Cine are flintă grea, Puie șapte gloanțe în ea.* ALECSANDRI, P. P. 319.

FLINTULÍȚĂ, *flintulițe*, s. f. (Popular) Diminutiv al lui flintă. *Decît cu picioare-n ițe, Mai bine c-o flintuliță.* PĂSCULESCU, L. P. 242.

FLIRT, *flirturi*, s. n. (În jargonul burgheziei) Legătură de dragoste ușoară, nestatornică; conversație ușuratică între un bărbat și o femeie. *Te-a condamnat la trei ore de flirt cu cîte o pauză de cinci minute.* CAMIL PETRESCU, T. II 28.

FLIRTÁ, *flirtez*, vb. I. Intranz. (În jargonul burgheziei) A avea o legătură de dragoste ușoară, nestatornică; a susține o conversație ușuratică cu o persoană de sex opus. V. cocheta. *Fac sport... beau ceai, dansez și, cînd am nevoie de ceva agreabil, flirtez.* CAMIL PETRESCU, T. II 16. *Femeile se civilizase, vorbeau franțuzește, cîntau din clavir și... flirtau cu bonjuriștii.* IBRĂILEANU, SP. CR. 110.

FLIȘ s. n. (Geol.) Ansamblu de terenuri, constituite din conglomerate, gresii, argilă și marnă, sedimentate într-o mare în timpul cînd fundul acesteia se găsea într-o continuă ridicare spre a deveni un lanț muntos. *O mare parte din depozitele geologice ale Carpaților orientali aparțin flișului care s-a sedimentat în timpul cretacicului și paleogenului.*

FLIT, *fliturĭ*, s. n. (Regional) Bot, rît. ◇ Fig. (Ironic) *Dar acasă ce-a rămas? Cei cu pălării pe nas!... Cei cu pălării pe flit.* HODOȘ, P. P. 212.

FLOÁRE, *flori,* s. f. **I. 1.** Parte a plantei, care cuprinde organele de reproducere sexuată, şi care are de obicei o corolă frumos şi variat colorată. *Ciţiva flăcăi, pe din afara gardului, ocheau fetele şi glumeau, lovindu-le cu cîte o floare.* BUJOR, S. 95. *În braţul drept Avea flori albe, dragi odoare, Şi flori avea la-ncingătoare Şi-n mînă flori, şi flori la piept Şi însăşi ea era o floare.* COŞBUC, P. II 258. *Flori albastre tremur-ude în văzduhul tămîiet.* EMINESCU, O. I 85 ✧ (Adesea la sg., cu înţeles colectiv) *Salcîmii plini de floare Se uită lung spre sat.* TOPÎRCEANU, S. A. 45. *Mă sui încetişor în teiul care te adormea de mirosul floarei.* CREANGĂ, A. 53. *Cîmpul floare nu avea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 491. ✧ Fig. *Veşnic floarea fericirii pe pămînt va fi în floare, Cînd în lumea cugetării, cugetarea va fi soare.* BELDICEANU, P. 126. ✧ Loc. adj. **În floare** = a) înflorit, în perioada înfloririi. *Un miros de salcîmi în floare venea dinspre grădină.* SANDU-ALDEA, U. P. 31. *Văzu struguri, unii copţi... alţii aguridă şi alţii tocmai în floare.* ISPIRESCU, L. 146; b) (fig.) în plină strălucire, frumos, zdravăn, puternic. *Mureau pe rînd, Cînd oameni în floare şi cînd Micuţii din faşe.* TOMA, C. V. 327. *Ci tu rămîi în floare ca luna lui aprilie.* EMINESCU, O. I 128. *Un voinicel în floare pe-un alb fugar călare.* ALECSANDRI, O. 211. **În floarea vîrstei** = tînăr. *Bătrîni sînt prea puţini, mai toţi oamenii în floarea vîrstei.* BART, S. M. 34. ✧ Expr. **Floare la ureche** = lucru de puţină însemnătate, care nu produce îngrijorare. *Ale noastre sînt flori la ureche pe lîngă cele ce spune în cărţi.* CREANGĂ, A. 22. **De florile mărului** sau **de flori de cuc** = în zadar, degeaba, fără nici un folos. *Nu-i trebui lui Mercur să alerge mult, căci nu doară de florile mărului era el zeu alergător.* ISPIRESCU, U. 7. *Nu-l ducem noi la spînzurătoare numai aşa de flori de cuc.* CREANGĂ, P. 332. *N-am crescut-o eu, n-am descîntat-o eu... de flori de cuc?... Adeluţa-i a mea.* ALECSANDRI, T. I 355. ✧ (Adverbial; în expr.) **A strînge degetele floare** = a strînge degetele cap la cap. *Făceai mîna puică, strîngînd degetele floare.* DELAVRANCEA, la TDRG.

2. Orice plantă (erbacee) care face flori colorate. *Să-şi caute mireasă. Subţire ca o floare.* GOGA, P. 97. *Floarea cu coroana aurie se clătină uşor spre copilă, la adierea vîntului.* IBRĂILEANU, S. 11. *Jelui-m-aş florilor De dorul surorilor.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 192. ✧ (Poetic) *Nastasia s-a întors la moară plină de încredere, ca şi cum ar fi crescut în ea o floare.* SADOVEANU, M. C. 154.

3. Compuse: **floarea-soarelui** = plantă erbacee din familia compozeelor, cu tulpina înaltă pînă la 2 metri, cu floarea galbenă îndreptată spre soare; e cultivată pentru seminţele ei oleaginoase *(Helianthus annuus);* sora-soarelui, răsărită. *Oraşul vechi, cu izul amărui, Azi, îşi întoarce faţa spre uzină Ca, după soare, floarea-soarelui.* CASSIAN, H. 50. *Bolta şi-a cernit năframa Ca o mamă întristată, Floarea-soarelui pe cîmpuri Pleacă fruntea-ngîndurată.* GOGA, P. 64. *Floarea-soarelui, bătrînă, De pe-acum se sperie C-au să-i cadă în ţărînă Dinţii, de mizerie.* TOPÎRCEANU, S. A. 65; (Mold.) **floarea-brumei** = brînduşă. *Leona are obicei de strînge, toamna, cepe de brînduşă, care la noi se cheamă «floarea-brumei».* SADOVEANU, N. F. 35. *În jurul lor răsăreau ici-colo din ţărîna săracă brînduşe, florile-brumei.* id. F. J. 364; (Transilv.) **floare-domnească** = garoafă, garofiţă-de-munte. *La fereşti Cu flori-domneşti, Dar în casă? Floare-aleasă.* HODOŞ, P. P. 61; **floare-de-colţ** sau (învechit) **floarea-reginei, floarea-doamnei** = mică plantă erbacee din familia compozeelor, cu frunzele albe, catifelate, ascuţite şi dispuse în jurul inflorescenţei; creşte în regiunea alpină *(Gnaphalium leontopodium);* albumeală. *Adela va rămînea pentru tine mereu stînca pe care creşte floarea-reginei.* IBRĂILEANU, A. 186; **floarea-paştilor** = breabăn.

II. 1. Desen, pictură, broderie, ornament etc., în formă de floare (I). *Vestmînt avea ţesut în floare Şi-un brîu purta pe-ncingătoare.* COŞBUC, P. I 122. *O năframă cusută frumos cu flori de mătasă.* CREANGĂ, A. 92. ✧ Fig. *Lumina zilei, florile de umbră şi de lumină din poieni... toate cereau ceva sufletului ei.* SADOVEANU, O. IV 484. *Gerul... depune flori de iarnă pe cristalul îngheţat.* ALECSANDRI, P. A. 113.

2. Strat de mucegai care se formează la suprafaţa vinului, borşului, laptelui acru etc. *Iar de vreţi în poloboace să nu prindă vinul floare, Faceţi cum făceau străbunii: la arminden beţi pelin!* BELDICEANU, P. 54.

3. (Chim., în expr.) **Floare de pucioasă** = pulbere de pucioasă, produsă prin sublimarea sulfului.

4. Capul sau faţa caracterelor tipografice (spre deosebire de suportul pe care sînt aplicate). ✦ Extremitatea lăţită a cuiului unde se bate cu ciocanul. *Floarea pironului.* ✧ (În expr.) **Floarea cheii** = parte a cheii care intră în broască sau în lacăt.

III. Fig. Partea cea mai aleasă, cea mai de seamă; frunte, elită. *Sînt douăzeci şi şapte de ani încheiaţi, de cînd pieri floarea Moldovei la Războieni.* DELAVRANCEA, A. 9. *O, tu nici visezi, bătrîne, cîţi în cale mi s-au pus! Toată floarea cea vestită a întregului Apus.* EMINESCU, O. I 146. *În poiana tăinuită, unde zbor luciri de lună, Floarea oaspeţilor luncii cu grăbire se adună.* ALECSANDRI, O. 184. ✧ (Cu sens de superlativ prin repetarea cuvîntului ca atribut) *Pîn'vineai, bade, la noi, Eram floarea florilor, Drăguţa feciorilor.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 158.

IV. (Învechit şi arhaizant) Culoare. *Vîntul îi sălta-n cosiţă Şi-i făcea floare-n obraz.* COŞBUC, P. I 49. *Şi-apoi ce vin! De era roş, bătea-n floarea rubinului.* CONTEMPORANUL, VI 385. *Sînt acuma trii polcuri de dragoni... îmbrăcaţi în roşu, afară de frac, care îi ca a ulanilor rusăşti, iar floarea postavului ca a oştenilor moldoveneşti.* KOGĂLNICEANU, S. 44.

V. (În expr.) *Copil din flori* = copil nelegitim.

FLOC, *floace,* s. n. şi *floci* s. m. Smoc mic de păr, de lînă sau de mătase. *Într-un ungher sta cojocul cu floace sure.* CAMILAR, N. I 324. *Nu se condamnase... să-şi rupă floacele din cap.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 332. *Se scutură* [calul] *o dată de-i sărîră toate floacele de pe el şi rămase ca uns cu unt de frumos.* RETEGANUL, P. III 54.

FLOCĂÍ, *flocăiesc,* vb. IV. Tranz. (De obicei cu privire la păsări şi la alte animale) A smulge părul, blana; a jumuli penele, fulgii; fig. a bate zdravăn, a părui. *Acolo află pe iapa babei în forma de cioară şi... mi ţi-o flocăi, de gîndeai că nu-i mai rămîn pene.* RETEGANUL, P. III 52. *După ce se aprindea opaiţul şi tata se punea să mănînce, noi scoteam mîţele de prin ocniţe... şi le flocăiam şi le şmotream dinaintea lui, de le mergea colbul.* CREANGĂ, A. 37.

FLOCÓS, -OÁSĂ, *flocoşi, -oase,* adj. Cu păr des şi moale, cu smocuri de păr dese şi moi; moţos. *Pămînteni în cojoace lungi, flocoase... pîndeau pustia.* CAMILAR, T. 191. *Cîni flocoşi dormeau în umbra caldă; numai cîteodată hîrîiau, îşi ridicau capul şi clămpăneau după muşte.* SADOVEANU, O. I 110. *Înainte mergeau suitarii călări cu nalte căciuli flocoase.* NEGRUZZI, S. I 29.

FLOCUŞÓR, *flocuşori,* s. m. Diminutiv al lui floc. *Apa acestui izvor este limpede, însă brînzoasă ca una ce are nişte flocuşori într-însa.* NEGRUZZI, S. I 316.

FLORÁL, -Ă, *florali, -e,* adj. Care ţine de floare, care se referă la floare. *Caliciul şi corola sînt învelişurile florale.* ✦ Care înfăţişează o floare, în formă de floare. *Ornamentaţii cu motive florale.*

FLORÁR[1], **(1)** *florari,* s. m. **1.** Persoană care cultivă sau vinde flori.

2. Nume popular dat lunii mai (sau, mai rar, lunii aprilie). *Trece-n car pe cer florar, Soare poartă-n inelar.* TOMA, C. V. 285.

FLORĂR[2], *florare*, s. n. Instrument confecționat din lemn, tablă sau celuloid, care prezintă curbe variate și e folosit de desenatori pentru trasarea curbelor plane.

FLÓRĂ s. f. Totalitatea plantelor superioare sau a microorganismelor care trăiesc într-o regiune, într-o perioadă geologică sau într-un mediu. *Floră alpină. Flora epocii terțiare. Floră intestinală.* ▭ *Așa e că... am cuvînt să iubesc flora romînă?* NEGRUZZI, S. I 98.

FLORĂREÁSĂ, *florărese*, s. f. Cultivatoare sau vînzătoare de flori. *În urma lor, florăreasa striga mereu: — Trandafiri frumoși!... Trandafiri!* ARDELEANU, D. 116.

FLORĂRÍE, *florării*, s. f. **1.** Prăvălie în care se vînd flori. *De voiesc a vede flori, trebuie să mă duc în florărie.* NEGRUZZI, S. I 98.

2. Grădină sau seră unde se cultivă flori. *E umed cimbrul pe colină, Măceșii par o florărie.* MACEDONSKI, O. I 159.

3. (Colectiv) Multe flori la un loc, buchete de flori. (Fig.) [Palatul de iarnă] *extrem de încărcat, cu figuri de femei în mișcări de dans, cu chipuri de ofițeri, florărie bogată, îți dă impresia unei adevărate dantelării.* SAHIA, U.R.S.S. 32.

FLOREÁN[1], *floreni*, s. m. (Ornit.) Florinte. *Privighetori, scatii, măcălandri, stigleți, floreni, cîte și mai cîte alte neamuri de zburătoare.* GÎRLEANU, N. 231.

— Pronunțat: *-rean.*

FLOREÁN[2], **-Ă**, *floreni, -e*, adj. (Rar, despre vite) Bălțat, cu pete. *Cartea rînduielilor obștești se află închisă într-o ladă... pusă într-un car larg, tras de doi boi floreni.* CAMILAR, T. 44.

— Pronunțat: *-rean.*

FLORÉTĂ, *florete*, s. f. Armă albă, cu lama lungă și flexibilă, în patru muchii, folosită mai ales pentru exerciții de scrimă. *Sufletul îi tremura ca o floretă întinsă de o mînă întăritată și fricoasă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 35. *O partidă de scrimă cu o floretă otrăvită.* GHEREA, ST. CR. II 284.

FLORICEÁ, -ÍCĂ, *floricele*, s. f. **1.** Diminutiv al lui floare (I). *Fetele alergau de colo-colo, potrivindu-și din cînd în cînd floricelele de pe cap.* BUJOR, S. 96. *Floricelele ce se ascundeau prin desișurile crîngurilor.* ISPIRESCU, L. 58. *Floricica, sus, de pe stîncă, Zîmbește vesel, la cer privind.* ALECSANDRI, O. 122. *Floricică, floricea, Mîndră, mîndruleana mea... Ochii tăi și toate-mi plac, Sprîncenele moarte-mi fac.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 23. ◇ Fig. *Bucuria jucătorilor izbucnea în frînturi de strigături, în floricele de pași ritmați.* REBREANU, R. I 128.

2. (De obicei la pl.; uneori în forma *floricele-boabe* sau *floricele-de-porumb*) Boabe de porumb prăjite, care seamănă cu niște flori mici albe; cocoșei. *Vi se cumpără floricele să roncăiți, mîndri.* PAS, Z. I 20. *Se duse de-și cumpără niște floricele-boabe.* ISPIRESCU, L. 251. [Copii] *îndopîndu-se cu... alune prăjite și floricele-de-porumb.* FILIMON, C. 147.

FLORÍI s. f. (În religia creștină) Duminica dinaintea paștelui. *Departe-aș vrea de-aici să vii În alte lumi senine, În dimineața de florii Să mă cunun cu tine.* GOGA, P. 41. *Aproape de florii, profesorul Nanu mi-a dat drumul acasă.* CREANGĂ, O. A. 286.

FLORÍN s. m. v. fiorin.

FLORÍNT s. m. v. fiorin.

FLORÍNTE, *florinți*, s. m. Pasăre mică sedentară, cu ciocul gros și roșiatic, cu pene măslinii, afară de bărbie și gușă care sînt gălbui *(Chloris chloris chloris)*; florean. *Pe creangă vesel un florinte-mi cîntă.* IOSIF, P. 34. *Cîntezi, petruși, stîcleți Și florinți de cei semeți.* MARIAN, O. I 389.

FLORÍST, -Ă, *florișt, -ste*, s. m. și f. (Neobișnuit) Persoană care confecționează și vinde flori artificiale sau care vinde flori naturale. V. florăreasă. *Îți spun cu-ncredințare că și eu sînt florist, Producturile verii tu poți la tîrg a duce.* NEGRUZZI, S. II 37.

FLORIȘOÁRĂ, *florișoare*, s. f. (Rar) Floricică (1). *Stele, florișoare, Ce ardeți lucitoare În cosița serii.* BOLINTINEANU, O. 81.

FLORÍU, -ÍE, *florii*, adj. (Neobișnuit) Plin de flori, înflorit. *Văd marea-ntinsă a cărei val E limpede ca un cristal Și-n fundul lumei se lovește De-un plai floriu, necunoscut.* ALECSANDRI, P. II 522.

FLOTÁ, *flotez*, vb. I. Tranz. A îndepărta prin decantare substanțele care plutesc la suprafață într-un lichid sau au fost făcute să plutească prin înspumare.

FLOTÁBIL, -Ă, *flotabili, -e*, adj. (Despre corpuri) Care poate pluti la suprafața unui lichid.

FLOTABILITÁTE, *flotabilități*, s. f. Capacitatea unui corp de a pluti la suprafața unui lichid.

FLOTÁNT, -Ă, *flotanți, -te*, adj. **1.** Care plutește; plutitor. *Vaporul e o uzină flotantă.* BART, E. 121.

2. (Despre persoane) Care este în trecere printr-o localitate, fără să locuiască permanent în ea, care vine și pleacă; nestabil. *În oraș există și o populație flotantă.*

FLOTÁRE, *flotări*, s. f. Acțiunea de a flota și rezultatul ei.

FLOTÁȚIE, *flotații*, s. f. Procedeu de separare a mineralelor utile din minereuri sau a cărbunilor de steril prin măcinarea și amestecarea minereurilor cu apă și spumanți care fac ca mineralele să plutească la suprafață.

FLÓTĂ, *flote*, s. f. **1.** Totalitatea navelor unui stat. *Flota sovietică nu a cunoscut niciodată alt țel decît acela de a veghea ca nimeni să nu se atingă de munca pașnică a oamenilor sovietici.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2723. *În locul acesta s-a dat vestita bătălie navală dintre turci și ruși, în care flota turcească a fost zdrobită.* BART, S. M. 21. ◇ (Poetic) *Trunchiurile orizontale și legănate ale brazilor, ca o flotă de catarge adormite.* BOGZA, C. O. 415. ◇ Fig. *Nouri lunecă pe ceruri flota lor de vînt împinsă.* EMINESCU, O. IV 119. ◇ *Flotă de război* = totalitatea vaselor de război ale unui stat. *Flotă comercială* = totalitatea vaselor de comerț ale unui stat. ✦ Grup mare, unitate puternică de nave dintr-o anumită regiune și avînd conducere unică. *Flota din Marea Neagră.* ▭ *O flotă rusească venită din Marea Baltică în Mediterana prin strîmtoarea Gibraltar a sfărîmat flota turcă lîngă Cești în Marea Egee (1771).* IST. R.P.R. 256. *Tu singură, o mare, puternică, adîncă, Teribilele flote le-neci sau le zdrobești.* BOLINTINEANU, O. 233.

2. (Determinat prin «aeriană») Totalitatea aeronavelor unui stat. *Flotă aeriană.*

FLOTÍLĂ, *flotile*, s. f. **1.** Unitate de nave militare, care actionează de obicei pe fluvii, pe lacuri și uneori în vecinătatea litoralului. *N-a făcut armata la flotilă?* DUNĂREANU, CH. 21.

2. (Învechit, determinat prin «de aviație») Unitate în aviația militară corespunzătoare regimentului din armata de uscat. *Îndată ce-au început ostilitățile, am intrat la o flotilă de aviație.* SADOVEANU, P. M. 22.

FLOTÓR, *flotoare*, s. n. **1.** Plutitor[1].

2. Dispozitiv care asigură forța de plutire necesară unui hidroavion în repaus la suprafața apei.

FLUCTUÁ, *fluctuez*, vb. I. Intranz. (De obicei la pers. 3) A fi schimbător, a oscila, a varia.

— Pronunțat: *-tu-a.*

FLUCTUÁNT, -Ă, *fluctuanți, -te*, adj. Schimbător, nestatornic. V. inconsecvent.

— Pronunțat: *-tu-ant.*

FLUCTUÁȚIE, *fluctuații,* s. f. Oscilație, variație față de o anumită stare. V. inconsecvență. *Ortografia trebuie să fie bine fixată, fără fluctuații și contradicții, simplă și rațională, pentru a fi ușor învățată și aplicată.* CONTEMPORANUL, S. II, 1952, nr. 305, 5/5. ✦ Schimbare neîntreruptă, mutare dintr-un loc în altul. *Luptînd pentru îmbunătățirea muncii cu cadrele de partid, organele și organizațiile de partid trebuie să promoveze cu curaj cadre tinere, capabile și devotate, să combată hotărît fluctuația cadrelor.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2754.

— Pronunțat: *-tu-a-.*

FLUÉNT, -Ă, *fluenți, -te,* adj. (Franțuzism; despre vorbire, frază, stil) Curgător (2).

FLUÉNȚĂ s. f. (Franțuzism) Însușirea de a fi fluent.

FLUÍD[1], *fluide,* s. n. **1.** (Fiz.; în opoziție cu solid) Corp lichid sau gazos. *Mecanica fluidelor este știința care se ocupă cu echilibrul și mișcarea fluidelor și cu acțiunea lor asupra pereților înconjurători sau asupra corpurilor scufundate în ele, în repaus sau în mișcare.* CARAFOLI-OROVEANU, M. F. I 7.

2. Fig. Suflu, impuls, curent; emanație. *Un fluid intens circula între interpreții pierduți în rolurile lor.* CAMIL PETRESCU, N. 4. *Era un colț în fundul sufletului său... un recipient legat prin firul vieții sale cu natura cea mare, cu fluidul planetei pe care trăia.* GHEREA, ST. CR. I 273.

FLUÍD[2], **-Ă,** *fluizi, -de,* adj. (Despre corpuri lichide sau gazoase) Cu coeziune slabă între molecule; care curge, curgător. *Focul, emoțiunea care se toarnă deodată ca bronzul cît e fluid, lipsea mai din toate poeziile lui.* VLAHUȚĂ, O. A. III 76. *Vezi izvoare zdrumicate peste pietre licurind... Ele sar în bulgări fluizi peste prundul din răstoace.* EMINESCU, O. I 85. ✧ (Poetic) *Deasupra marmurei fluide a mării caline, un stol de pescărușI îmbătat de soare se juca în zbor.* BART, E. 132.

FLUIDIFICÁ, *fluidific,* vb. I. Tranz. A mări fluiditatea unei substanțe.

— Pronunțat: *flu-i-.*

FLUIDIFICÁRE s. f. Faptul de a fluidifica.

— Pronunțat: *flu-i-.*

FLUIDITÁTE s. f. **1.** Stare, însușire a ce este fluid. *Ce coeficient dă cu privire la fluiditate?... — Cel pe care l-am prevăzut și noi.* BARANGA, I. 181.

2. Fig. Schimbare, curgere; posibilitatea de a se mlădia; mlădiere. *Îi lipsea... acea fluiditate de gînduri ce par a-și nimeri dintr-o dată forma proprie.* VLAHUȚĂ, O. A. III 76.

— Pronunțat: *flu-i-.*

FLÚIER, *fluiere,* s. n. **1.** Instrument muzical popular de suflat, alcătuit dintr-un tub subțire de lemn prevăzut cu găuri. *Și vin păstori cu gluga albă, Din fluier povestindu-și dorul.* GOGA, P. 16. *Bodrîngă, un moșneag fără căpătîi... ne cînta din fluier.* CREANGĂ, A. 82. *Ușurel vînt cînd bătea, Fluierul frumos cînta, Oile mi le-adormea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 510. ✧ Fig. *În liniștea măreață, departe, fluierele mierlelor cîntau de dragoste.* SADOVEANU, O. I 309.

2. Instrument mic, mai ales de metal, cu care se fluieră. *Paznicii întrebuințează fluiere pentru semnale.*

3. (Tehn.) Dispozitiv cu ajutorul căruia se pot emite diferite sunete cînd se suflă în el un gaz sau abur și care se întrebuințează mai ales pentru semnalizare. V. sirenă. *Fluier cu abur pentru locomotivă.*

4. Șuierătură, fluierătură. *Deodată s-aude un șuier, apoi semnalul de alarmă, trei fluiere scurte, și trenul se oprește pe loc.* CARAGIALE, O. II 163.

5. (Anat.; mai ales determinat prin «al piciorului») Cel mai mare dintre cele două oase de la piciorul omului sau al animalelor, care unește genunchiul cu glezna (v. tibia).

— Variantă: (1, regional) **flúiere** (BENIUC, V. 151, RETEGANUL, P. II 35) s. f.

FLUIERÁ, *flúier,* vb. I. Intranz. **I. 1.** A produce un sunet ca al fluierului sau o combinație (melodică) de sunete, suflînd printre buze (sau printre degetele băgate în gură). *Pe ici, pe colea, trecea cîte un romanțios fluierînd.* EMINESCU, N. 34. *Pune straja la pîndă, ca să tragă cu urechea și să fluiere cînd se apropie vînătorul.* ODOBESCU, S. III 81. ✧ Expr. **A fluiera a pagubă** = a fluiera în semn de părere de rău pentru o pagubă suferită, pentru o neizbîndă. *Ce să facă el așadară? Fluieră una a pagubă.* RETEGANUL, P. I 60. ✧ Tranz. *Hulub era de felul lui un om vesel. Mai totdeauna fluiera frînturi de melodii.* V. ROM. februarie 1953, 42. *Trec fețe serbede... fluierînd doine dureroase!* RUSSO, S. 147. ✧ Compus: **fluieră-vînt** s. m. = persoană care își pierde vremea umblînd haimana, fără nici o treabă serioasă. *Fata tot șezînd la fereastră, vedea pe un june fluieră-vînt, umblînd de colo pînă colo.* ISPIRESCU, L. 120. ✦ (Despre unele păsări sau insecte) A produce sunete asemănătoare cu ale fluierului. *Ei aud... acea nenumărată lume de insecte ce se strecoară prin ierburi țiuind, scîrțîind, fluierînd.* ODOBESCU, S. III 19. ✧ Tranz. *O mierlă fluiera o melodie înceată.* SADOVEANU, O. I 287. ✦ Tranz. (La spectacole, manifestări sportive etc.) A-și manifesta dezaprobarea prin fluierături. *Spectatorii l-au fluierat pe arbitru.* ▭ *Slugile aduse la reprezentație de neamurile sale l-au fluierat. Nici așa nu-l putea opri.* SADOVEANU, E. 68.

2. A cînta din fluier. *Măi bădiță Niculiță, Cînd ieși seara pe uliță, Fluieră din fluieriță.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 49.

3. A produce sunete ascuțite, întrebuințînd un instrument special, mai ales pentru semnalizare; a șuiera. *Ilenuța milițiană Fluieră cu foc.* FRUNZĂ, Z. 62.

II. (Despre vînt) A sufla cu tărie, a șuiera. *Vîntul fluieră în strașina casei. Zăpada le-a troienit ușa pe din afară.* DELAVRANCEA, H. TUD. 28. ✧ Tranz. *Cine poate să zică că zdrențurosul și desculțul nu s-ar îmbrăca mai curat și mai elegant dacă ar avea putință... că i-ar plăcea să-l ploaie din tavan și să-l fluiere vîntul din toate părțile?* GHICA, S. 594.

FLUIERÁR, *fluierari,* s. m. **1.** Cîntăreț din fluier, fluieraș[1]. *În urma lui se aleseră fluierarii, și fluierele lungi de aramă scoteau glasuri adînci.* CAMILAR, T. 32. *Buciumașii, fluierarii și surlașii răsunau alai mare.* DELAVRANCEA, S. 100.

2. (Regional) Meșter care face fluiere.

3. Nume dat mai multor păsări care scot sunete ca al fluierului.

FLUIERÁȘ[1], *fluieraș,* s. m. Cîntăreț din fluier, fluierar (1). *În dosul lui un fluieraș și un lăutar cîntau ardeleana, iar un flăcău din cei cu gura spartă luase cinci fete și le juca.* SLAVICI, O. I 216.

FLUIERÁȘ[2], *fluieraș,* s. n. Diminutiv al lui fluier. *Din fluierașul meu cîntam.* TEODORESCU, P. P. 111. *Fluieraș de fag, Mult zice cu drag!... Fluieraș de soc, Mult zice cu foc!* ALECSANDRI, P. P. 2.

FLUIERÁT s. n. Acțiunea de a fluiera și rezultatul ei. *Și-l cunosc pe fluierat Că e june nensurat.* HODOȘ, P. P. 62.

FLÚIERĂ s. f. v. fluier.

FLUIERĂTOÁRE, *fluierători,* s. f. Fluier (2). *Ce ai în gură?... — Un fel de fluierătoare.* SAHIA, N. 104.

FLUIERĂTÓR, -OÁRE, *fluierători, -oare,* adj. Care fluieră. *Soră-mea-nflăcărată, mama groasă, tata lung şi nenea fluierător* (Focul, soba, coşul, fumul). TEODORESCU, P. P. 225. *Nenea Stan fluierător* (Vîntul). GOROVEI, C. 397.

FLUIERĂTÚRĂ, *fluierături,* s. f. **1.** Sunet scos din fluier sau fluierînd din gură. ✧ (Despre cîntecul unor păsări) *S-auzeau pe imaş fluierăturile mărunte ale bobocilor.* CAMILAR, TEM. 73.

2. Şuierătură, şuierat. *Departe se auzea fluierătura unei locomotive.* PAS, Z. I 127. ✧ Suflare puternică a vîntului. *Fluierătura viforului, descărcările şi scăpărarea trăsnetelor se apropiau de ei.* DUMITRIU, P. F. 15.

FLUIERÎŢĂ, *fluieriţe,* s. f. Fluieraş[2]. *Măi bădiţă Niculiţă... Fluieră din fluieriţă, Să ies şi eu la portiţă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 49.

FLUÓR s. n. Metaloid gazos, de culoare galbenă-verzuie, foarte activ, care face parte din grupa halogenilor. *Fluorul atacă sticla.*

FLUORESCÉNT, -Ă, *fluorescenţi, -te,* adj. Care prezintă fluorescenţă. *Petrolul lampant este fluorescent.* ✧ *Tub fluorescent* = izvor de lumină constînd dintr-un tub de sticlă cu vapori de mercur care, sub influenţa unei descărcări electrice, produc radiaţii ultraviolete şi acţionează asupra substanţei fluorescente depuse pe pereţii interiori ai tubului, făcînd ca aceasta să producă lumină. *Problema construcţiei de tuburi fluorescente la noi în ţară a fost ridicată de necesităţile producţiei industriale.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 384, 5/5.

FLUORESCÉNŢĂ, *fluorescenţe,* s. f. Proprietate pe care o au unele substanţe de a emite lumină cît timp sînt iradiate cu radiaţii luminoase sau ultraviolete.

FLUORHÍDRIC adj. m. sg. (Numai în expr.) *Acid fluorhidric* = acid format prin combinarea fluorului cu hidrogenul. *Acidul fluorhidric se întrebuinţează la gravarea pe sticlă.*

FLUORÍNĂ s. f. Fluorură de calciu naturală, care se găseşte sub formă de cristale cubice.

FLUORÚRĂ, *fluoruri,* s. f. Compus al fluorului cu un element chimic sau cu un radical organic.

FLUŞTIURÁ vb. I v. **fluştura.**

FLUŞTURÁ, *flúştur,* vb. I. Tranz. A flutura (4). *Săbioara mi-o trăgea, De trei ori c-o fluştura Şi da capu ca să-i ia.* ŞEZ. VII 60.

— Variantă: **fluştiurá** (PĂSCULESCU, L. P. 219) vb. I.

FLUŞTURÁTEC, -Ă adj. v. **fluşturatic.**

FLUŞTURÁTIC, -Ă, *fluşturatici, -e,* adj. (Despre oameni şi despre manifestările lor) Nestatornic, zvăpăiat, zvînturat, nebunatic, uşuratic. *A dat pe stradă, noaptea, de o ceată de măşti, care cîntau, ţopăiau şi chihoteau, cum are tinerimea fluşturatică obiceiul în carnaval.* CARAGIALE, S. N. 95.

— Variantă: **fluşturátec, -ă** (GHEREA, ST. CR. II 86, ISPIRESCU, U. 90) adj.

FLÚTUR s. m. v. **fluture.**

FLUTURÁ, *flútur,* vb. I. **1.** Intranz. (Despre fluturi, păsări etc.) A mişca, a bate din aripi; p. ext. a zbura. [Fluturele] *se duse şi fluturá în cercuri multe asupra feţei miresei, cînd ea dormea.* EMINESCU, N. 29. *Corbul iute se-nălţa Şi din aripi flutura.* ANT. LIT. POP. I 326. ✧ Fig. *De sus fluturînd a căzut Pe bancă o foaie uscată.* TOPÎRCEANU, B. 81. *Veşteda toamnei frunză... fluturá în vînt.* ALEXANDRESCU, M. 74.

2. Intranz. (Despre steag, haină, barbă, plete etc.) A se mişca, a se legăna în vînt; a fîlfîi. *Va flutura steagul pe întîia gospodărie colectivă, la Mălini.* CAMILAR, TEM. 82. *Şi parcă văd cum fluturînd Se pierde-n zare o năframă.* PĂUN-PINCIO, P. 74. *Barba lui fluturá-n vînturi ca negura cea argintie.* EMINESCU, O. IV 197. ✧ Fig. *Toate gîndurile lui, ce fluturau împrejurul unor imagini atît de diverse, se adunară... împrejurul uneia singure.* D. ZAMFIRESCU, R. 38. ✧ (Poetic) *În negura munţilor, deasupra asfinţitului, fluturau în răstimpuri fulgere, ca năframe de aur.* SADOVEANU, N. P. 32. *O palidă zîmbire pe buze-i flutura.* MACEDONSKI, O. I 253.

3. Intranz. (Regional, de obicei cu determinările «din cap» sau «din coarne») A mişca, a scutura, a da (din cap sau, despre vite, din coarne). *Au fluturat ţapul o dată din coarne şi atunci au căzut iapa jos.* SBIERA, P. 166. *Ipate flutura din cap.* CREANGĂ, P. 179.

4. Tranz. A mişca (un obiect) încoace şi încolo, a agita în aer, a face să fîlfîie. *Porniră şi multă vreme îşi fluturară pălăriile în vînt, cu feţele întoarse.* VLAHUŢĂ, O. A. 124. *Năvalnic dintre plete-i vuind răsare Vîntul: El vîjîie din aripi şi-şi flutură vestmîntul.* COŞBUC, P. I 134. *Cu ceealaltă mînă fluturînd o parte a mantiei, se ridicară încet prin aerul luciu şi pătruns de razele lunei.* EMINESCU, N. 65. ✧ Fig. *Mările şi-au ivit limpezimile, Culmile slobode, fără zăvoare, Fluturá-n creştete flamuri de soare.* DEŞLIU, G. 38. *Îmi fluturá zarea năframe de nori.* BENIUC, V. 63. ✧ Compus: **fluturá-vînt** s. m. = om neserios, nestatornic, vagabond, haimana; fluieră-vînt. ✦ (Cu privire la o sabie, la un băţ etc.) A învîrti (ameninţător) prin aer. *Scamatorul şi-a fluturat în soare cele trei săbii.* SAHIA, N. 67. *Doi gealaţi venea curînd Sabiile fluturînd.* ALECSANDRI, P. P. 211.

— Prez. ind. şi: (rar) *fluturez* (MACEDONSKI, O. I 257).

FLUTURÁRE, *fluturări,* s. f. Acţiunea de a flutura.

1. Bătaie de aripi, fîlfîire. *Prin văzduhul curat... trecu o fluturare grăbită şi statornică de aripi şi ţipătul raţelor sălbatice.* DUMITRIU, B. F. 133.

2. Mişcare, legănare în vînt (a unui steag, a unei haine etc.), fîlfîire. *Se apropie iar de mine, simţii pe obraz fluturarea horbotelor.* SADOVEANU, P. S. 170. *Trecea pe lîngă mine repede... trimiţînd din fluturarea îmbrăcămintei ei uşoare o adiere suavă.* IBRĂILEANU, A. 123. *Salută trenul cu stăruitoare fluturări de batistă.* VLAHUŢĂ, O. A. III 33. ✧ Fig. *Doamna mică şi blondă avu o fluturare de surîs pe buze.* REBREANU, R. I 184. *Veneau în urmă, vorbind încet, rîzînd, în liniştea străzii, sub fluturarea petalei de lumină a singurului felinar cu gaz aerian, ce înveselea răspîntia pustie.* BASSARABESCU, V. 9.

FLUTURÁŞ, *fluturaşi,* s. m. **1.** Diminutiv al lui fluture (1). *Face-m-aş un fluturaş Şi p-aripa vîntului În giurul pămîntului Aş zbura.* BIBICESCU, P. P. 27. *Frunză verde toporaş, Iată-un dulce copilaş Care-alungă-un fluturaş.* ALECSANDRI, P. P. 36.

2. Fluture (2). *Ia... numa-n fluturaşi lucrată.* TEODORESCU, P. P. 304.

FLUTURÁT s. n. (Rar) Fluturare. [Tibru] *se lumina în bătaia soarelui de un fluturat de pînze albe, umflate de vînt şi de steaguri care jucau vioaie pe catarguri.* ANGHELIOSIF, C. L. 5.

FLUTURÁTEC, -Ă adj. v. **fluturatic.**

FLUTURÁTIC, -Ă, *fluturatici, -e,* adj. Fluşturatic. *Fără de a arunca vreun prepus asupra fericirii casnice a celor trei soţii succesive ale sale, ni s-a spus că adesea inima lui fluturatică se simţea rănită de amoruri ilicite.* ODOBESCU, S. I 289.

— Variantă: **fluturátec, -ă** (NEGRUZZI, S. I 21) adj.

FLUTURĂTÓR, -OÁRE, *fluturători, -oare,* adj. Care flutură. *Cîntarea dulce, plină de fiori, se înalță spre stele ca într-un zbor fluturător, apoi se lasă ca o ninsoare de sunete în depărtări.* SADOVEANU, O. III 607. *Pe un colț de piatră șade el în dor; Vîntul suflă părul-i lung, fluturător.* BOLINTINEANU, O. 41.

FLÚTURE, *fluturi,* s. m. **1.** Nume generic dat insectelor din ordinul lepidopterelor, care au corpul bombat sau alungit și catifelat, patru aripi membranoase acoperite cu solzi foarte mărunți de culori diferite și un aparat bucal adaptat pentru supt; larva lor este o omidă. *Printre tufele sălbatice umblau în zboruri nehotărîte fluturi, ca petale albe dintr-o floare.* SADOVEANU, O. II 413. *Pe o floare veștedă de dumitriță, un fluture albastru zgribulea, cu aripile lipite, înghețat.* C. PETRESCU, S. 241. *Săltau atîția fluturi pe cîmpie Cînd străluceați în roua dimineții.* IOSIF, P. 37. *Era boboc de trandafir din luna lui mai, scăldat în roua dimineții, dezmierdat de cele întîi raze ale soarelui, legănat de adierea vîntului și neatins de ochii fluturilor.* CREANGĂ, P. 276. ◇ Specii: **fluture-de-mătase** = fluture a cărui larvă produce firele de mătase *(Bombix mori);* vierme-de-mătase; **fluture-alb** sau **fluture-de-varză** = albiliță *(Pieris brassicae).* ✦ (La pl.) Fig. (Familiar) Idei curioase și extravagante; toane. V. gărgăuni, fumuri. *Poate să număr și fluturii care-ți umblă prin cap.* DAVIDOGLU, M. 42.

2. (Mai ales la pl.) Discuri mici sclipitoare de metal care se aplică de obicei ca ornament mai ales pe unele haine femeiești. V. paiete. *Purta catrință cu fluturi, bluză de modă nouă și pantofi cu călcăie nalte.* SADOVEANU, B. 261. *Blîndele fiice ale munților și cîmpiilor... au moștenit... frumoasele cingători înguste, bătute în fluturi strălucitori.* HOGAȘ, DR. II 185. *Numără, Simino, numără pe fir... Roșul de pe margini uite cum l-ai pus! Și-ai cusut cu negru fluturii pe coate!* COȘBUC, P. I 245. *Hai, murgule, hai, Pe coastă de plai... Ori zeaua te-apasă, Ori șaua te-ndeasă, Ori frîul cu fluturi?* ALECSANDRI, P. P. 63.

3. (Tehn.) Disc care se rotește în jurul unui diametru și care, montat într-o conductă, servește la reglarea cantității de carburant care intră într-un carburator. ✦ (În expr.) *Piuliță-fluture* = piuliță cu două aripi.

4. Fel de înot caracterizat prin mișcarea brațelor asemănătoare cu fluturarea unor aripi.

— Variantă: **flútur** (EMINESCU, N. 29) s. m.

FLUTURÉL, *fluturei,* s. m. Fluturaș **(1).** *Pînă și fluturii umblau tot doi cîte doi.* ISPIRESCU, L. 133. *Zbor prin frunze fluturei.* BELDICEANU, P. 56. *Unde zbor, în care rai, Flutureii de pe plai?* ALECSANDRI, P. II 130.

FLUVIÁL, -Ă, *fluviali, -e,* adj. Care aparține unui fluviu, care este în legătură cu un fluviu. *Navigație fluvială. Transporturi fluviale.*

— Pronunțat: *-vi-al.*

FLÚVIU, *fluvii,* s. n. Apă curgătoare care se varsă în mare. *Cînd am văzut lucind orbitor în zare brîul lat și alb al unui fluviu, am știut că e Volga.* STANCU, U.R.S.S. 180. ◇ Fig. *Simt de-acum fiorii magici de-aripări, de fremătări, Și un fluviu prin artere de suave îmbătări.* MACEDONSKI, O. I 275. ✦ Fig. Cantitate mare dintr-un lichid care curge; șuvoi. *Mi-ar fi plăcut să fiu acolo, lîngă fluviul de fontă fierbinte.* BARANGA, I. 160.

— Pronunțat: *-viu.*

FLUX, *fluxuri,* s. n. **1.** Ridicarea periodică a nivelului apei unui ocean sau unei mări, sub influența mișcării de rotație a pămîntului și a atracției lunii și soarelui. V. maree. *Ca fluxul mării Cresc în mine durerile-valuri, Sfărmînd în drumul lor cotropitor Zăgazurile puse cu învățat.* BENIUC, V. 29.

2. Fig. Revărsare puternică, val, năvală. *Un flux... de sînge i se urcă în creier.* D. ZAMFIRESCU, R. 166.

3. (Fiz.) Curent. ◇ *Flux luminos* = cantitatea de lumină care trece într-o unitate de timp printr-o anumită suprafață. *Flux electric* = produsul dintre inducția electrică și aria suprafeței perpendiculare pe ea, pe care o străbate. *Flux magnetic* = produsul dintre inducția magnetică și aria suprafeței perpendiculare pe ea, pe care o străbate.

FLUXMÉTRU, *fluxmetre,* s. n. Instrument pentru măsurarea unui flux luminos. ✦ Instrument pentru măsurarea fluxului magnetic.

FLÝER s. n. v. flaier.

FOÁIE, *foi,* s. f. **1.** Frunză. *Pe cîmpie, undele unui vînt umed purtau foile galbene care luceau și treceau tremurînd, ca niște fluturi tîrzii.* SADOVEANU, O. I 445. *La răspîntii crește stogul De foi moarte de curînd.* TOPÎRCEANU, S. A. 22. *Ea ca șarpele prin foi Vine-ncet, pe ochi îmi pune Mîinile ei mici și moi.* COȘBUC, P. I 117. *Ei, vorba ăluia, în pofida căpșunelor, mîncau foile.* ISPIRESCU, L. 213. *Acolo-n ochi de pădure, Lîngă trestia cea lină Și sub bolta cea senină Vom ședea în foi de mure.* EMINESCU, O. I 54. ◇ (Urmat de determinările «verde», «lată», «îngustă» etc., servește ca introducere în poezia populară) *Foaie verde flori de fragă, Picioarele mi se leagă Ori de frunză, ori de iarbă, Ori de tine, mîndră dragă!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 10. ✦ Sepală sau petală. *Roza la noi se numea «rujă», pînă ce au venit grecii și i-au zis trandafir... (cu treizeci de foi).* NEGRUZZI, S. I 101.

2. Bucată dintr-un material cu una din dimensiuni foarte mică în raport cu celelalte două. *Foaie de tablă.*

3. Bucată de hîrtie, de obicei de formă dreptunghiulară (servind la scris); filă a unei cărți, a unui registru sau a unui caiet. *Întorcînd foile încet, fără foșnet, ca să nu tulbure tăcerea.* V. ROM. noiembrie 1953, 325. *Scoțînd carnetul, întinse un creion și-o foaie de hîrtie.* VLAHUȚĂ, O. A. III 42. *Astfel ea uitat-au poate Aste foi de dinsa scrise.* EMINESCU, O. I 125. ◇ Fig. *Pe toată ziua rupem cîte o foaie din frumoasa carte a vechiei.* NEGRUZZI, S. I 204. ◇ *Foaie volantă* = tipăritură pe o singură foaie care este răspîndită în public; filă detașată dintr-un caiet, carte etc. ◇ Expr. **A întoarce foaia** sau **a o întoarce pe foaia cealaltă** = a-și schimba atitudinea sau purtarea față de cineva, devenind mai aspru. *Dascălul văzu că a cam scrîntit-o și-o întoarce pe foaia ailaltă.* ISPIRESCU, L. 273. ✦ Adeverință, dovadă oficială care atestă un drept, o obligație etc. *Foaie de angajament.* ◇ *Foaie de drum* = bilet (individual sau colectiv) plătit de autoritatea care-l eliberează și pe baza căruia se poate face o călătorie cu trenul. (Ieșit din uz) *Foaie de zestre* sau *foaie dotală* = act care consemnează zestrea unei fete sau a unei femei căsătorite. *Curg foile de zestre, ca ploaia, la părinții lui Mătăhuz-Împărat.* ISPIRESCU, L. 291. *Mi-a zis că a veni deseară cu feciorul său să petrecă aici cîteva ceasuri și să înțeleagă cu dumneata asupra foaiei de zestre.* ALECSANDRI, T. I 34.

4. (Învechit) Ziar, revistă. *Redacția acestei foi va primi orice plîngere dreaptă a cetățenilor și va face să răsune coloanele sale în favorul celor nedreptățiți.* BOLINTINEANU, O. 247. *Povestea asta se tipări în foaia «Propășirea».* NEGRUZZI, S. I 94. *O asemenea foaie ne vom sili ca să fie «Dacia literară».* KOGĂLNICEANU, în DACIA LIT. 10.

5. Lățimea unei pînze; bucată de pînză întrebuințată în toată lățimea ei la confecționarea unei haine. *Fustă de lînă dintr-o foaie.* SEVASTOS, N. 47. ✦ (La pl.) Fustă. *Bluzuliță de culoare deschisă, fără mîneci, foi închise.* SAHIA, U.R.S.S. 21. ◇ *Foaie de cort* = bucată de pînză impermeabilă din care se face un cort. *Am scos foaia mea de cort și ne-am înfășurat amîndoi, mai mult capetele.* SAHIA, N. 80.

6. (Urmat adesea de determinări introduse prin prep. «de») Strat de aluat întins și subțiat, din care se fac plăcinte, tăiței etc. *Am subțiat* [șnițelul] *ca pe o*

foaie de plăcintă. CAMIL PETRESCU, T. II 70. *Două lumînări de seu ard p-o masă rotundă... bună pentru întins foi de plăcintă.* DELAVRANCEA, S. 40.

FOAIÉR, *foaiere,* s. n. Sală a unui teatru, în care spectatorii îşi pot petrece timpul în pauzele dintre acte. *Parterul se scursese, în negru, alb şi culori ţipătoare de uniforme, către foaier.* DUMITRIU, N. 142. *La Operă, era în foaier o mare bancă de faraon.* CAMIL PETRESCU, T. II 281.

FOÁLE, *foale,* s. n. **1.** Aparat care serveşte la pomparea aerului în forjă, alcătuit dintr-un burduf de piele cu pereţii de obicei plisaţi, puşi în mişcare prin mînere sau printr-un sistem de pîrghii. *Mai luceau scîntei în ţpuză; trebuiau foale ca să crească iar vîlvătaia, şi foale nu se aflau.* SADOVEANU, M. C. 148. *Beţivul sufla obosit ca nişte foale de fierar.* ARDELEANU, D. 53. ✦ Burduful plisat al unor instrumente muzicale (acordeon, armonică, armoniu, orgă etc.) care este pus în funcţie pe baza unui suflu de aer. *Milescu se culcase liniştit, după ce chinuise foalele bietei sale armonice pînă s-o rupă.* D. ZAMFIRESCU, R. 251. ✦ Burduf. *Apa, în foale, descreşte mereu.* MACEDONSKI, O. I 145. *După ce adormii niţel, auzii dodată căzînd un lucru mare ca... un foale plin cu untdelemn.* GORJAN, H. II 21.

2. (Regional şi familiar) Abdomen, pîntece, burtă, stomac. *Ce drac îi în foalele tău, mă? îl întreabă tatăl, bănuitor, pe calul cel mai apropiat.* DUMITRIU, V. L. 9. *Ţi-oi da carne moale Să nu te doară la foale.* MARIAN, INS. 79. *Adecă cînd îl spintecă: Zupp! o pungă cu bani din foalele peştelui.* RETEGANUL, P. IV 27. *Cu frîu galben în picioare, Cu şaua-ntoarsă sub foale.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 497.

— Variantă: **foi,** *foi* (CAMILAR, N. II 319, DAN, U. 156, GHICA, S. 419, NEGRUZZI, S. II 191), s. m.

FOÁME s. f. (Construit de obicei cu verbul «a fi» şi cu subiectul logic în cazul dativ) **1.** Senzaţia nevoii de a mînca. *Nu mi-i foame, răspunse rizînd fata.* SADOVEANU, B. 21. *Vă e foame, spunea ea, ştiu, aşteptaţi, nu mai e mult. Şi judecă în mintea ei cum are să le astîmpere foamea.* SAHIA, N. 44. *La drum umbra mea se ţine, nu se ţine de mine, dar foamea nu mă slăbeşte, cum nu-l slăbeşte pe crocodil.* HOGAŞ, M. N. 80. *Ori ţi-i foame, ori ţi-i sete, Ori ţi-i dor de codru verde?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 106. ✧ *Foame de lup* v. lup. ✧ Expr. **A muri de foame** v. muri. **A fi muritor de foame** v. muritor.

2. Fig. Dorinţă nestăvilită, poftă lacomă, lăcomie. *Ne e foame de frumuseţi, De cele limpezi, adevărate, Fără lăcate, fără peceţi, Luate din viaţă.* DEŞLIU, G. 9. *Orice faptă, cît ar fi ea de bună... n-o mai înţeleg, dacă se arată aşa ca la Miai: cu foame de avere.* PREDA, Î. 113. *Poporul calcă cu pas de fier Să-năbuşe lacoma, cruda Oaste vrăşmaşă ca o ventuză, Pîndind, fugind cu foamea de sînge pe buză.* BOUREANU, S. P. 12.

FOÁMETE s. f. Lipsă mare, generală şi prelungită de produse alimentare. *Foamete mare era în sat, s-a îngălbenit de necaz codrul şi omul.* CAMILAR, TEM. 58. *Lipsa şi foametea i se înfăţoşează.* NEGRUZZI, S. I 300. ✧ (Personificat) *Pesemne c-aista-i Flămînzilă, foametea, sac fără fund sau cine mai ştie ce pricopsală a fi.* CREANGĂ, P. 241.

FOÁRFEC s. m. v. **foarfece.**

FOÁRFECĂ s. f. v. **foarfece.**

FOÁRFECE, *foarfece,* s. n. (Şi în forma *foarfecă* s. f.) Unealtă sau maşină-unealtă pentru tăiat, compusă din două lame tăioase încrucişate, avînd fiecare cîte un mîner inelar şi fiind unite între ele la mijloc printr-un şurub. *Cuconu Grigore era gătit... cu barba îndreptată din ţăcăneala foarfecelui lui Lupu-bărbierul.* SADOVEANU, O. IV 89. *Treci foarfecile tale prin barba lui de ţap.* MACEDONSKI, O. I 169. *Am cerut o căţuie şi foarfeci; am tăiat fărîmele scrisoarea.* NEGRUZZI, S. I 66.

— Variante: **foárfecă,** *foarfeci* (SAHIA, U.R.S.S. 180, HOGAŞ, DR. II 172), s. f., **foárfec,** *foarfeci* (MARIAN, S. 61), s. m.

FOÁRTE adv. **1.** (Ca determinativ pe lîngă un adjectiv sau adverb) Ajută la formarea superlativului absolut. V. prea, tare, mult. *Erau îmbrăcaţi cu nişte haine scumpe şi foarte frumoase.* ISPIRESCU, L. 38. *Nevasta... celui bogat era pestriţă la maţe şi foarte zgîrcită.* CREANGĂ, P. 37. *Lăcuitorii sînt cu stare bună, foarte muncitori, cu purtare bună.* GOLESCU, Î. 143. (Aşezat după adjectiv, învechit şi arhaizant) *De asemenea cinste, cucul, supărat foarte, Se duse mai departe.* ALEXANDRESCU, P. 120. ✧ (Ca determinativ pe lîngă o locuţiune adjectivală sau adverbială) *O căruţă cu patru cai bulziş, întovărăşită de patru oameni paşnici călări, a căutat loc de găzduire la un han din margine, foarte de dimineaţă.* SADOVEANU, N. P. 321. *Păcală era un om foarte de duh.* NEGRUZZI, S. I 247. ✧ (Ca determinativ pe lîngă un substantiv care exprimă o însuşire) *E foarte copil pentru vîrsta lui.* ✧ Expr. (Familiar, adesea glumeţ) **Nici prea-prea, nici foarte-foarte** = potrivit, moderat; nici bun, nici rău, aşa şi aşa. *Îmi pare bine că reînnoiesc amiciţia cu d-ta. — Aşa ş-aşa, nici prea-prea, nici foarte-foarte.* ALECSANDRI, T. 1002. *Omul nu trebuie să fie nici prea-prea, nici foarte-foarte.* PANN, P. V. III 77.

2. (Învechit şi popular, ca determinativ pe lîngă un verb; aşezat înaintea verbului) Mult, tare. *Era om bun şi cîntăreţ vestit. Şi murăturile foarte îi plăceau.* SLAVICI, O. I 53. *O mîndră am iubit Şi foarte m-a celuit.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 500. ✧ (În legătură cu «a mulţumi», azi mai ales ironic) *Îţi foarte mulţumesc, dragul meu iubit, îi răspunse atunci broasca.* ISPIRESCU, L. 35. *Foarte vă mulţămesc... Dar, mă rog, să mă fericesc cu numele dumnilor-voastre.* ALECSANDRI, T. I 119. *În tot felul eu îţi foarte mulţămesc... pentru acei 700 sorocoveţi.* KOGĂLNICEANU, S. 226. ✧ (Aşezat după verb, învechit şi arhaizant) *Împăratul s-a întristat foarte.* ISPIRESCU, L. 2. *Pînă la revedere, pe care o doresc foarte, vă trimitem... cordiale salutări.* CARAGIALE, O. VII 169. *Se mînie foarte de înşelăciunea, nemulţumirea şi perfidia împărătească.* BĂLCESCU, O. II 270. ✧ (Aşezat între auxiliar şi participiu, învechit) *Feredeile de mare mi-au foarte priit, atîta la piept, cît şi la ochi.* KOGĂLNICEANU, S. 95.

FOÁSTĂ adj. f. v. **fost.**

FOBÍE, *fobii,* s. f. Stare bolnăvicioasă de frică obsedantă şi fără cauză obiectivă.

FOC, *focuri,* s. n. **I. 1.** Ardere violentă cu flăcări şi cu dezvoltare de căldură mare; (concretizat) materie în curs de ardere. *Focul arde. Fluturele de beteală şi de jar îşi întinde aripele, rumeneşte mai întîi zarea, luminează umbrele cele mai apropiate.* ANGHEL, PR. 124. *Din gurile [balaurului] ieşea văpaie de foc.* ISPIRESCU, L. 18. *Clenguţa mohorului Arde-n para focului.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 123. *Pînă nu faci foc, nu iese fum.* ✧ (Poetic) *Peste umbrele depărtate ale dealurilor, pîlpîiau stelele, ca nişte focuri albe ale nopţii.* CAMILAR, TEM. 298. ✧ (În exclamaţii sau imprecaţii, uneori glumeţe sau familiare) *Dar ce frumoasă se făcu, Şi mîndră, arz-o focul!* EMINESCU, O. I 174. *Cum focul să nu slăbesc, Cînd de tine mă topesc.* TEODORESCU, P. P. 303. *Ce focul, bade, te ţine De nu vii seara la mine.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 237. ✧ *Foc de artificii* = ardere de materii inflamabile care produc jerbe de flăcări colorate. (Fig.) *În mijlocul acestor paşnice lumine, care îngînă monotonia nopţii noastre literare...* [vin] *unele focuri de artificii în care meşteri isteţi şi dibaci fac să joace, în ochii orbecaţi ai publicului, tot felul de vîrtejuri luminoase.* ODOBESCU, S. II 540. ✧ Expr. **A da foc**

v. d a. **A lua foc** = a se aprinde. **A sta ca pe foc** = a fi nerăbdător, neliniștit. **A pune pe cineva pe foc** = a cere cuiva ceva cu stăruință, a insista mult pe lîngă cineva; a determina pe cineva să acționeze într-un anumit sens. **A se arunca** (sau **a intra**) **în foc** (pentru cineva sau ceva) = a-și expune viața (pentru cineva sau ceva). *Chiar și-n foc de ți-aș zice, să te arunci.* CREANGĂ, P. 206. **A-și băga capul în foc** v. b ă g a. **A lua focul cu mîna altuia** = a fugi de răspundere lăsînd munca pe seama altuia; a pune pe altcineva să întreprindă o acțiune primejdioasă. *V-ați deprins a lua focul totdeauna cu mînile noastre.* CREANGĂ, A. 156. **A pune mîna-n foc** (pentru cineva) = a garanta, a da chezășie pentru faptele cuiva. **A lua** (sau **a prinde**) **foc cu gura** = a face tot posibilul, a face sacrificii. *Noi de copii ne știm, și-am fost Ca frații, ba mai bine... Și tu cu gura foc prindeai Să-mi dai ajutorare.* COȘBUC, P. I 77. **(Harnic, iute etc.) de mănîncă foc** = foarte harnic, iute, sprinten etc. *Zina porunci și trase la scară o căruță ferecată în aur, cu patru telegari de mîncau foc.* ISPIRESCU, L. 38. **A se face** (**a se supăra** sau **a se mînia**) **foc** (și pară) = a se înfuria, a turba de mînie. *S-a culcat în urmă supărată foc.* COȘBUC, P. I 245. *Zmeul... se făcu foc și pară de mînie.* ISPIRESCU, L. 27. *Cînd a mai auzit mama și asta, s-a făcut foc.* CREANGĂ, A. 17. *Are să se mînie foc pe mine doamna Lucsița!* ALECSANDRI, T. I 292. **A o lăsa focului** v. l ă s a. ◇ (Cu valoare stilistică, ajută la formarea superlativului absolut, ținînd locul lui «foarte») *Unele pălării... sînt scumpe foc.* MACEDONSKI, O. III 38. *Știi, ieri la moară ce spunea? Că-s proastă foc și gură rea!* COȘBUC, P. I 126. [Lemnele] *is foc de scumpe.* RETEGANUL, P. IV 8. (E x p r.) **De mama focului** = grozav, strașnic. *Era frumoasă de mama focului; la soare te puteai uita, iar la dînsa ba.* CREANGĂ, P. 276. ✦ Arderea din vatră, sobă, cuptor etc., făcută pentru degajare de căldură. *Stan era acasă și chiar atunci luase ceaunul de pe foc, să mestece mămăliga.* CREANGĂ, P. 147. *Dar și mai bine-i cînd afară-i zloată, Să stai visînd la foc.* EMINESCU, O. I 119. *Iarna vine, vine pe crivăț călare!... Omul, trist, cade pe gînduri și s-apropie de foc.* ALECSANDRI, P. A. 112. ✦ F i g. Lumină roșiatică, asemănătoare flăcărilor. *Focul amurgului izbucni de la geam la geam.* CAMILAR, N. I 169. *O stîncă-n foc de zare crește.* TOMA, C. V. 124. ✦ Strălucire. *Focul diamantelor.* ▭ *O stea dacă lucește Stingîndu-se pe loc, Sînt stele mai puține în cerul plin de foc?* MACEDONSKI, O. I 48. ✦ (Rar) Scînteie. *Stihii a lumei... Faceți din piatră aur și din îngheț văpaie, Să-nchege apa-n sînge, din pietre foc să saie.* EMINESCU, O. I 94. ✦ Dispozitiv de ardere (la o lampă). *Podul era negru de fum... de mijlocul lui atîrna o lampă cu trei focuri, care făcea mai mult fum decît lumină.* CONTEMPORANUL, IV 133.

2. Incendiu. *Trei groaznice focuri a cercat acest oraș.* NEGRUZZI, S. I 70. ◇ E x p r. **A trece** (o țară, un oraș etc.) **prin foc și sabie** = a incendia și a distruge cu forța armată, a măcelări.

3. Împușcătură; p. e x t. tir, salvă. *O salvă de focuri și totul s-a transformat într-un adevărat vacarm.* SAHIA, N. 45. *Reduta-n noi răpede-un foc Cît nu-l încape gîndul, Un șir întreg s-abate-n loc, Dar altul îi ia rîndul.* ALECSANDRI, P. A. 208. *Să dea focuri să-i omoare, Ori topuzuri să-i doboare?* TEODORESCU, P. P. 554. ◇ *Armă de foc* = armă (ca pușca, revolverul, tunul etc.) care folosește pulbere explozivă. *Arnăuții se izbea, Armele de foc scotea Și-n bodrean le slobozea.* ALECSANDRI, P. P. 88. *Foc!* = comandă militară pentru începerea unei trageri. ◇ E x p r. **A deschide focul** = a începe să tragă cu arma. *Cînd o baterie a noastră a deschis focul asupra dealului din față, am avut, pentru întîia oară, priveliștea unui duel de artilerie.* CAMIL PETRESCU, U. N. 300. **A fi** (sau **a sta**) **între două focuri** = a fi încolțit din două părți. ✦ Luptă, război. *Buletinul neoficial, însă adevărat, al războiului de acolo îl dădeau răniții de la unitățile intrate în foc.* SADOVEANU, M. C. 73. *Căpitane Pavele, Unde-ți duci cătanele? — Da la foc, sărmanele!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 302.

4. Pînză triunghiulară susținută de bompres la prora unei nave.

5. Lumină, far sau flacără care reprezintă un anumit semnal în navigația pe apă.

II. F i g. 1. Entuziasm, avînt, înflăcărare. *Ochii... străluceau de un foc ce simțea că îl atinge.* ISPIRESCU, L. 35. *Veselie cu noroc, Nu pe flori de busuioc, Ci pe-al ochilor tăi foc.* BELDICEANU, P. 81. ◇ L o c. a d v. **Cu foc** = cu înflăcărare, cu entuziasm, cu aprindere. *Mama îi sărută pe amîndoi cu foc, îi rugă să-i scrie cum or ajunge.* VLAHUȚĂ, O. A. 124. *Ileana... începu a plînge cu foc.* ISPIRESCU, L. 25. *O sărută cu atîta ardoare, o strînse cu atîta foc.* EMINESCU, N. 64. ◇ L o c. a d j. **(Plin) de foc** = înfocat, înflăcărat, aprins. *O sărutare plină de foc.* CREANGĂ, A. 97. *O rămîi, rămîi la mine, tu cu viers duios de foc.* EMINESCU, O. I 80. *Ochii lui... plini de foc dovedeau curaj.* NEGRUZZI, S. I 30. ◇ E x p r. (Urmat de un genitiv) **În focul** = în momentele de mare intensitate, în faza culminantă a unei acțiuni. *În focul luptei.*

2. Agilitate, vioiciune, neastîmpăr. *Emirul are... în grajduri cai repezi, cu foc în copite.* MACEDONSKI, O. I 142. ◇ (În comparații și metafore) *Pusese ochii pe una Mărioara... foc la lucru și la horele mari.* CAMILAR, N. I 21.

3. Durere, chin, jale, necaz. *Nu cerea de pomană, da și viața de azi pînă mîine, viață e ori foc?* DELAVRANCEA, S. 4. *Frunză verde lemn de soc Am la inimă un foc.* BELDICEANU, P. 92. ◇ E x p r. **A-și vărsa focul** = a) a se destăinui, a-și descărca sufletul, a-și spune durerea; b) a-și descărca nervii; a se răcori. **A-și scoate un foc de la inimă** = a se răzbuna pe cineva; a scăpa de o suferință. ✦ Primejdie, nenorocire, pacoste, urgie. *Mămucă, mămucă, uit'te, ce-am pățit noi! Mare foc și potop a căzut pe capul nostru!* CREANGĂ, P. 27. ◇ E x p r. (Familiar) **N-o fi foc** = nu e nici o nenorocire.

FOCÁL, -Ă, *focali, -e,* adj. (Fiz.) Care se referă la focarul lentilelor sau al oglinzilor. ◇ *Distanță focală* = distanța dintre unul din focarele principale ale unui sistem optic centrat și planul principal corespunzător.

FOCĂR, *focare,* s. n. 1. (Fiz.) Punct în care se întîlnesc razele convergente reflectate sau refractate de un sistem optic (lentilă, oglindă etc.) pe care au căzut raze paralele.

2. (Geom.) Fiecare dintre cele două puncte din planul unei curbe ale căror distanțe pînă la punctele curbei dau o sumă, o diferență sau un produs constant. ✦ Fiecare dintre cele două puncte ale căror distanțe pînă la punctele unei suprafețe dau o sumă, o diferență sau un produs constant.

3. Partea cuptoarelor, a căldărilor de abur sau a instalațiilor de încălzit, în care se produce arderea combustibilului.

4. F i g. Izvor, sediu principal, punct de concentrare și răspîndire al unor acțiuni, idei, sentimente etc. *Căminele culturale înființate la sate, bibliotecile populare, cursurile populare, asociațiile pentru răspîndirea științei și culturii au devenit adevărate focare de răspîndire a științei de carte.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2632. *Genova devenise focarul de unde se răspîndea ideea de unitate în toată Peninsula Apenină.* GHICA, S. A. 151.

5. (În e x p r.) *Focar de infecție* = a) centru al unui proces inflamator, loc în care se colectează puroiul. *Amigdalele purulente sînt un focar de infecție;* b) loc de unde se pot răspîndi microbi provocatori de infecții; p. e x t. loc murdar, neîngrijit.

6. (Învechit și popular) Fochist.

FÓCĂ, *foci,* s. f. Mamifer din ordinul pinipedelor, adaptat la viața de apă, cu corpul alungit, cu picioarele în formă de lopeți; trăiește mai ales în regiunile polare.

FOCHÍST, *fochişti,* s. m. Muncitor calificat care conduce arderea combustibilului într-un focar. *Fusese denunţat de un fochist, pe care-l bătuse, că arde la căldări, în loc de cărbuni, din grîul ce transporta în hambarele vaporului.* BART, E. 324. *Fochistul are şapcă ponosită de cărbuni; el însuşi e mînjit pe obraz, pe mîini şi pe haine şi îndoapă mereu cuptorul deschis cu lopeţi încărcate cu cărbuni.* SP. POPESCU, M. G. 34.

FOCOMÉTRU, *focometre,* s. n. Aparat pentru măsurarea distanţei focale.

FOCÓS[1], *focoase,* s. n. Dispozitiv de aprindere a încărcăturii explozive (la grenade, bombe, proiectile de tun, mine, torpile etc.).

FOCÓS[2], **-OÁSĂ,** *focoşi, -oase,* adj. **1.** Plin de foc (II 1); înfocat, înflăcărat. V. pasionat. *Îndată după primele începuturi focoase închinate romantismului, genialul Puşkin se statorniceşte în realităţi.* SADOVEANU, E. 209.

2. (Neobişnuit) Roşu ca focul, aprins. *Luna e plină de raze — sub căldura-i — argintoase, Orice stea e-o piatră scumpă — iară florile focoase Giuvaeruri umezite cu luminile adînci.* EMINESCU, O. IV 127.

FOCŞÓR s. n. v. **focuşor.**

FOCULÉŢ, *foculeţe,* s. n. Focuşor.

FOCUŞÓR, *focuşoare,* s. n. (Şi în forma *focşor*) Diminutiv al lui foc. *Mi-am făcut un focşor bun.* ISPIRESCU, L. 299. *Sub poală de codru verde Un focşor abia se vede.* HODOŞ, P. P. 201.

— Variantă: **focşór** s. n.

FOFEÁZĂ, *fofeze,* s. f. Nume dat mai multor obiecte în formă de aripă sau braţ: a) aripa unei ferestre, a unei uşi sau a unei porţi. *Altă cadră* [reprezintă] *o fereastră zugrăvită cu fofezele deschise şi un cap de om scos pe fereastră, se uită afară.* GOLESCU, Î. 73; b) fiecare dintre braţele care poartă scaunele unui scrînciob. *Loc degeaba! strigă scrînciobarul, atîrnîndu-se de fofează şi oprind scrînciobul pe loc.* HOGAŞ, DR. II 187; c) fiecare dintre aripile unei mori de vînt; d) fiecare dintre tălpile războiului de ţesut; e) fiecare dintre lopăţelele de lemn pe care se întind torturile cînd se pun pe vîrtelniţă: f) fiecare dintre aripile unei grape articulate. ◇ Expr. **A umbla ca o fofează** = a umbla repede.

— Pl. şi: *fofezi* (GOLESCU, Î. 28).

FOFÉLNIŢĂ, *fofelniţe,* s. f. **1.** (La războiul de ţesut) Fiecare dintre cele două stinghii încrucişate ale vîrtelniţei pe care sînt aşezate cele patru fofeze.

2. Limba, cuţitul meliţei.

3. Fig. Gură (care vorbeşte mult). *Cum îi toacă franţuzeşte în salon fofelniţa, Repede, precum la ţară, toamna, bate meliţa.* BELDICEANU, P. 120.

FOFILÁ, *fofilez,* vb. I. Refl. A se strecura neobservat, cu dibăcie, a pătrunde, a se introduce undeva pe furiş; (fig.) a obţine o situaţie bună prin înşelătorie. ✦ Fig. A se sustrage de la o îndatorire; a se eschiva.

FOFÎRLÍCA s. f. (Numai în expr.) **A umbla cu fofîrlica** = a înşela, a face şmecherii, înşelăciuni. *Vrei ceva de la mine. Spune-o limpede. Nu mai umbla cu fofîrlica.* STANCU, D. 345.

FOFLÉNCHI interj. Onomatopee care exprimă căderea unui corp. *Şi-o dată încep iepele a fugi de pîrîiau roatele. Gîrneţul s-a înfierbîntat, s-a muiat şi, foflenchi! iar sare roata!* CREANGĂ, P. 126.

FOI[1] s. n. v. **foale.**

FOÍ[2], *foiesc,* vb. IV. **1.** Intranz. (Subiectul este o colectivitate, o mulţime) A se mişca, a umbla încoace şi încolo; a mişuna, a forfoti. V. furnica. *Oamenii, în sumane şi cu cuşme, foiau, se strecurau în şiraguri dese, grămădindu-se unii în alţii.* SADOVEANU, O. IV 45. *Lumea foia pe jos, fără treabă, şi totuşi, preocupată.* D. ZAMFIRESCU, R. 6. *Fetele şi flăcăii, gătiţi frumos, ca în zi de sărbătoare, foiau prin sat în toate părţile.* CREANGĂ, A. 123. ✦ (Subiectul este locul unde mişună o mulţime) A fi plin de lume care mişună. *Cetatea foia de viaţă.* SBIERA, P. 153. *O poiană... ce foieşte de oameni, ca un roi.* ALECSANDRI, P. III 214.

2. Refl. A nu sta locului, a umbla de colo pînă colo; a se fîţîi. *Ţiţaca Leona... se foia din odaie în cerdac şi din cerdac în odaie.* SADOVEANU, N. F. 134. ✦ Fig. A se codi. *Aprinde felinarul! Sublocotenentul se cam foia. — Să nu ne vadă, d-le major.* D. ZAMFIRESCU, R. 120. ✦ A-şi întoarce corpul de pe o parte pe alta, a se mişca, a se învîrti. *Jimboreanu se foi în paie, trezindu-se.* CAMILAR, N. I 63. *Se foi mult pe laiţă, pînă ce îşi dădu seama că toate sînt sărace şi necăjite ca şi ea.* id. TEM. 54. *N-am spus eu? a ris blînd moşneagul, cu gura-i ştirbă, foindu-se în rantia-i sură.* SADOVEANU, N. P. 357.

3. Tranz. (Cu privire la unele obiecte de îmbrăcăminte) A mişca, a învîrti în jurul corpului. *Femeia încercă să rîdă, foindu-şi fustele.* DUMITRIU, V. L. 40.

FOIÁLĂ, *foieli,* s. f. Mişcare de colo pînă colo, forfoteală, învălmăşeală.

FOICÍCĂ, *foicele,* s. f. (Adesea ca element de introducere în poezia populară) Diminutiv al lui foaie (1). *Foicică de mohor, Bate murgul din picior La fereastra din obor... Că de ducă mi-este dor.* TEODORESCU, P. P. 280.

— Pronunţat: *fo-i-.*

FOILETÁ, *foiletez,* vb. I. Tranz. (Franţuzism) A răsfoi, a frunzări.

— Pronunţat: *fo-i-.*

FOILETÓN, *foiletoane,* s. n. Articol de ziar, care tratează teme de actualitate, mai ales de beletristică, şi care se publică într-un loc anume rezervat pentru aceasta. *Astăzi de dimineaţă, în birou, la cafea, a citit în foiletonul gazetei o teorie năzdrăvană a unui doctor.* C. PETRESCU, A. 315. *În curînd îţi trimit foiletoane.* CARAGIALE, O. VII 130. ✦ (Învechit; uneori în forma *roman-foileton*) Roman cu subiect senzaţional, fără vreo valoare literară deosebită, care se publică într-o serie de numere consecutive ale unui ziar, totdeauna în acelaşi loc. *Desfăcu un ziar vechi şi-mi ceti un foileton al lui.* VLAHUŢĂ, O. A. 192. *Un foileton în «Constituţionalul»... povestea lupta bandei lui Tunsu cu potera spătăriei.* GHICA, S. 174.

— Pronunţat: *fo-i-.*

FOILETONÍST, *foiletonişti,* s. m. (Rar) Colaborator la o gazetă în care scrie foiletoane. *A părăsit flautul şi o apucat condeiul, s-a făcut foiletonist la ziarul Naţionalul.* GHICA, S. A. 79.

— Pronunţat: *fo-i-.*

FOIÓS[1], *foioase,* s. n. Una dintre cele patru despărţituri ale stomacului animalelor rumegătoare în care trece hrana după cea de a doua rumegare.

FOIÓS[2], **-OÁSĂ,** *foioşi, -oase,* adj. (Despre arbori) Care are frunze late. *Arbori foioşi sînt: stejarul, fagul, frasinul.* ▭ *Aceste specii* [de insecte] *colonizează frunzele esenţelor lemnoase foioase.* FAUNA R.P.R. VIII 31. (Substantivat) *Mugurii foioaselor erau încă în somn.* SADOVEANU, V. F. 21.

FOÍRE s. f. Acţiunea de a (se) foi. *Am observat deodată foirea formidabilă a bălţii. Toate lighioanele ei de la adîncuri suiau în zig-zaguri spre acele de fulger ale ploii.* SADOVEANU, N. F. 74. *Foirea urdiei a pornit din*

nou, ca a unui balaur cu multe capete şi labe care se tîrîia prin mlaştină. id. F. J. 762.

FOIŞÓR, *foişoare,* s. n. **1.** Terasă deschisă, în general ridicată mult deasupra pămîntului, cu acoperişul susţinut de stîlpi sau coloane; cerdac (2), pridvor. V. b a l c o n. *Dac-aş şti că vii, Te-aş pîndi din foişor Peste străzile deşarte, Să te prindă de departe Dorul meu nerăbdător.* CAZIMIR, L. U. 47. *Şedea spînul, împreună cu moşu-său şi cu verele sale, sus, într-un foişor.* CREANGĂ, P. 228.

2. Construcţie izolată; pavilion, chioşc. *Iată foişorul cu turnul pătrat, călare peste poartă, şi acolo în turn, odaia în care Tudor Vladimirescu a dormit ultima lui noapte.* V. ROM. septembrie 1953, 82. *Din dalb iatac de foişor Ieşi Zamfira-n mers isteţ.* COŞBUC, P. I 56. *Şi fata aceea trăie într-un foişor.* ŞEZ. IX 20. ✦ Turn. ✧ (Învechit) *Foişor de foc* = turn de observaţie pentru incendii. *Cadranul transparent de pe foişorul de foc arătă unu ş-un sfert.* CARAGIALE, O. II 14.

— Pronunţat: *fo-i-.*

FOÍŢĂ, *foiţe,* s. f. Diminutiv al lui f o a i e.

1. Foaie subţire de hîrtie. ✧ *Foiţă (de ţigară)* = bucată mică de hîrtie foarte subţire, de formă dreptunghiulară, în care se înveleşte tutunul ca să se facă o ţigară. *Dă-mi... o foiţă, că jurnalul ăsta mi-a ars gîtul.* PREDA, Î. 111. *Cel mai înalt se depărta încet, răsucind între degete o foiţă de ţigară.* BART, S. M. 67. ✦ (La pl., familiar, ieşit din uz) Cărţi de joc; p. e x t. joc de cărţi. *Totodată, Acriviţa mai căzuse şi la darul foiţelor: casa plină de jucători, masă lîngă masă.* CARAGIALE, O. III 34. ✦ Foaie subţire de hîrtie roşie folosită în loc de fard. *Aveau voie astăzi să dea şi cu puţină pudră pe obraz şi să-şi coloreze buzele cu foiţă.* PAS, Z. I 121. *Chiar de n-ar avea sprincenile trase ca din condei, şi buzele rumene ca bobocul de trandafir cînd crapă de fierbinţeala soarelui, tot n-ar da cu foiţă şi cu muc de luminare.* DELAVRANCEA, S. 9. *Surda osteneşti tu babă cu ale tale albeli În deşert sînt şi degeaba foiţe şi rumeneli!* PANN, P. V. I 172. ✦ Foaie subţire de metal. *Foiţă de staniol.*

2. (Uneori servind ca element de introducere în poezia populară) Frunzuliţă. *Foiţă verde de fragă, Că i-am fost iubită dragă; Foiţă verde de-alună, Că i-am fost mîndruţă bună.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 253. *Prin desiş Miu umbla, Cu foiţe că-m plesnea, De departe s-auzea.* ŞEZ. IV 130.

FOIULEÁNĂ, *foiulene,* s. f. Diminutiv al lui f o a i e **(1).** *Foiuleană de-abanos, La luncuţa rară-n jos Trece Ghiţă cel frumos.* ŞEZ. II 80.

FOJGĂÍ, *fojgăiesc,* vb. IV. I n t r a n z. (Mold., Bucov.) A forfoti, a foi, a mişuna, a roi; a fîşîi, a foşni. *Apărie pe jos, gunoi şi gîndaci fojgăind în toate părţile.* CREANGĂ, A. 134. *Prin codri şi pustietăţi... în care fojgăiau bălauri, aspide veninoase.* CREANGĂ, P. 94.

— Variantă: **foşcăí** vb. IV.

FOJGĂITÚRĂ, *fojgăituri,* s. f. (Mold., Bucov.) Fîşîitură, foşnitură. (În forma *foşcăitură*) *Nu auzea nimică, decît cînd şi cînd nişte foşcăituri şi pîrîituri de vreascuri.* SBIERA, P. 172.

— Variantă: **foşcăitúră** s. f.

FOLCLÓR s. n. **1.** Totalitatea creaţiilor artistice, obiceiurilor şi tradiţiilor populare. *Folclorul fiecărui popor este oglinda bogăţiei sale sufleteşti, a simţirilor sale, a trecutului său.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 365, 3/4.

2. Ştiinţa care se ocupă cu creaţiile artistice, obiceiurile şi tradiţiile populare. *Institutul de istorie literară şi folclor al Academiei R.P.R.*

FOLCLÓRIC, -Ă, *folclorici, -e,* adj. De folclor, al folclorului, privitor la folclor. *Studii folclorice.* ▭ *Rolul însemnat pe care îl au, pentru înflorirea artei populare şi a artei noastre culte, cercetările în domeniul creaţiei folclorice.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2872. *Secretul artei lui Eminescu stă în însuşirea desăvîrşită a materialului folcloric.* ROSETTI, S. L. 39.

FOLCLORÍST, -Ă, *folclorişti, -ste,* s. m. şi f. Persoană care se ocupă cu culegerea şi studierea materialului folcloric.

FOLCLORÍSTIC, -Ă, *folcloristici, -e,* adj. Folcloric.

FOLCLORÍSTICĂ s. f. Ştiinţă care se ocupă cu studiul folclorului, folclor (2).

FOLIACÉU, -ÉE, *foliacei, -ee,* adj. (Bot.) Care seamănă cu o frunză, în formă de foaie (I 1).

FOLÍCUL, *foliculi,* s. m. Vezicul glandular sau ganglionar.

FOLICULÁR, -Ă, *foliculari, -e,* adj. Care se referă la foliculi, care este în legătură cu foliculii. ✧ *Hormon folicular* = foliculină.

FOLÍCULĂ, *folicule,* s. f. Fruct de tipul capsulei, format dintr-o singură carpelă, îndoită în formă de cornet.

FOLICULÍNĂ s. f. Hormon secretat de glandele sexuale feminine; preparat medical care conţine acest hormon.

FÓLIO s. n. Filă de registru, de carte sau de manuscris, numerotată o singură dată pentru ambele pagini.

— Pronunţat: *-li-o.*

FOLIÓLĂ, *foliole,* s. f. Fiecare din frunzuliţele care intră în alcătuirea unei frunze compuse.

— Pronunţat: *-li-o-.*

FOLÓS, *foloase,* s. n. (Adesea în legătură cu verbele «a avea», «a aduce», «a trage») Ceea ce foloseşte, ceea ce aduce cîştig moral sau material. V. a v a n t a j, p r o f i t, b e n e f i c i u. *N-am să am folos de el niciodată.* CREANGĂ, A. 14. *Mult folos aduce munca, — c prielnică oricui.* BELDICEANU, P. 136. *Un deosebit şi mare folos este şi cu şcoalele.* GOLESCU, Î. 69. ✧ L o c. a d j. şi a d v. **În (spre sau pentru) folosul cuiva** = în interesul, în avantajul, spre binele cuiva. *Te sfătuiesc în folosul tău.* ▭ *Spre folosul omenirii vor veni tot rînduri, rînduri, Pe aripile ştiinţei, înmiirile de gînduri.* BELDICEANU, P. 126. *Voi urma sfaturile cele bune care mi le faci prin scrisoarea me, căci văd că sînt pentru folosul meu.* KOGĂLNICEANU, S. 41. *Vorbesc pentru folosul Patriei mele, pentru deşteptarea, pentru luminarea, pentru înfrumuseţarea şi, în scurt, pentru fericirea ei.* GOLESCU, Î. 61. **Cu folos** = în mod avantajos, cu profit. *Munceşte cu folos.* **De folos** = folositor, avantajos, profitabil. *Da, bădică, mîne îţi se-mplineşte anul, ia-mă şi pe mine cu d-ta, că ţi-oi fi de mare folos.* EMINESCU, N. 21. *Adunînd ţara spre a se chibzui, îşi aleseră cu toţi sfat de folos acestei nevoi ca domnul să se închine lui Sigismund, păstrîndu-şi însă fără scădere drepturile suveranităţii şi veniturile ţării.* BĂLCESCU, O. II 72. ✧ E x p r. (Întrebare retorică urmată uneori de o determinare introdusă prin «de» sau de o propoziţie introdusă prin «că», «dacă») **Ce folos?** = la ce bun? degeaba. *Dar cu pămîntul ce să faci? Şi ce folos de boi şi vaci? Nevasta dacă nu ţi-o placi, Le dai în trăznet toate!* COŞBUC, P. I 119. *Ce folos de tine, dragă, Că eşti albă şi spălată Şi trăieşti tot supărată.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 375.

FOLOSÍ, *folosesc,* vb. IV. **1.** T r a n z. A întrebuinţa, a utiliza, a face uz (de ceva). *Se vede afară, între crestele munţilor, cum oamenii, la rîndul lor au folosit, pentru a se adăposti, cele mai strîmte şi încurcate văi, cele mai neaşteptate-*

văgăuni. BOGZA, Ț. 13. ◇ Refl. (Urmat de o determinare introdusă prin prep. «de») *Mă folosesc de dicționar.* ▭ *Ortografiile etimologiste corespundeau... intereselor și preferințelor clasei stăpînitoare din trecut care, atunci cînd nu vorbea în limbi străine, se folosea de un jargon al ei, iar în scris întrebuința forme cît mai complicate și mai greu accesibile maselor.* L. ROM. 1953, nr. 2, 7.

2. Intranz. (Construit cu dativul) A fi de folos, a ajuta; a servi. *De mi-i duce ca vîntul, tu mi-i folosi.* CREANGĂ, P. 197. *Formulele costelive ale mecanicii sînt, mai peste tot locul, foarte binișor furișate printre o mulțime de noțiuni istorice, de povățuiri înțelepte și de fapte interesante, care pot să placă și să folosească oricărui cititor.* ODOBESCU, S. III 11. *Da bine, măi, la ce-a să-ți folosească ție un cui în părete?* ALECSANDRI, T. I 320. ◇ (Fără complement indirect în dativ) *Orice lucru bun folosește.* ◇ Tranz. (Neobișnuit, cu privire la persoane) *Pe bolnav aceste băi nu îl folosesc.* NEGRUZZI, S. II 255.

3. Refl. (Urmat de o determinare introdusă prin prep. «de», «de la», «din») A avea, a trage folos; a profita. *Caii, folosindu-se de îngîndurarea lui moș Gavril, mergeau încet, la pas.* MIRONESCU, S. A. 135. *Cel dintîi era mai pozitiv și a știut să se folosească de șederea mea la țară.* BOLINTINEANU, O. 394.

FOLOSÍNȚĂ, *folosințe,* s. f. 1. (Mai ales în legătură cu verbele «a avea», «a da», «a primi», «a lua» etc. și precedat totdeauna de «în») Dreptul de a folosi un bun. *Gospodăriei agricole colective i s-au repartizat 92 hectare teren arabil, care au fost date gospodăriei în folosință veșnică.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2832.

2. (Învechit) Folos. *Grija și trebile... Ce aproapelui și nouă nu sînt de folosință.* NEGRUZZI, S. II 232.

FOLOSÍRE, *folosiri,* s. f. Acțiunea de a folosi; întrebuințare. *Engels arată că libertatea se obține nu prin independența față de legile naturii, ci prin cunoașterea acestor legi și prin folosirea lor conștientă în interesul societății.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 360, 2/4.

FOLOSITÓR, -OÁRE, *folositori, -oare,* adj. Care aduce folos, care este de folos, care servește în vederea unui scop (bun); util. *Lucrare folositoare. Substanță folositoare.* ▭ *Dacă ce-am găsit în laborator e just, atunci trebuie să fie și folositor.* BARANGA, I. 195. ◇ (Adverbial) *Dar parcă tot mai folositor ar fi pentru țară, dacă mușiile ar ajunge în mîinile țăranilor.* REBREANU, R. I 88.

FOLOȘTÍNĂ s. f. (Rar) Zăpadă care cade în fulgi mari. *Viscolul giuruia des foloștină înflorită, ca niște rotocoale de hîrtie albă.* DELAVRANCEA, S. 181.

FOLTÁN, *foltane,* s. n. (Regional) Bucată, petic de pămînt, de pădure etc. *Dincolo de un foltan de stuf se mișcau domol două sălbătăciuni.* SADOVEANU, P. M. 257. *Balta își schimba numaidecît fața și o viață extraordinară pornea în jurul meu, din miluri în ape și foltane de stuf.* id. V. F. 79.

FON, *foni,* s. m. (Fiz.) Unitate de măsură pentru intensitatea auditivă a unui sunet.

FONATÓR, -OÁRE, *fonatori, -oare,* adj. Care produce sunetele vorbirii. *Aparat fonator.* ▭ *În cazul strîmtării canalului vorbitor, se produce un zgomot de frecare, deoarece curentul fonator trece prin constricțiunea formată și se freacă de pereții acesteia.* GRAM. ROM. I 65.

FOND, *fonduri,* s. n. I. 1. (În corelație cu formă) Conținut. *Un adevărat scriitor nu se poate dispensa de cunoașterea temeinică a limbii și a literaturii populare, el trebuie să fie un cercetător neostenit al tezaurului literar și să rețină, pe lîngă fondul de idei, și forma exprimării, valorile stilistice ale limbii comune.* L. ROM. 1953, nr. 2, 35. [În «Moriță»] *se armonizează fondul cu forma așa de plin, încît parcă am avea de a face cu opera unui mare meșter de sunete și rime.* SADOVEANU, E. 15. ◇ *Articol de fond* v. articol. (Lingv.) *Fond principal de cuvinte* = partea esențială a vocabularului unei limbi, caracterizată printr-o mare stabilitate, cuprinzînd ca nucleu toate cuvintele radicale și constituind baza pentru formarea de cuvinte noi. *Structura limbii, structura ei gramaticală și fondul ei principal de cuvinte sînt produsul unui șir de epoci.* STALIN, PROBL. LINGV. 24. *Fondul principal de cuvinte e în continuă dezvoltare și îmbogățire întocmai ca și celelalte părți ale limbii.* L. ROM. 1953, nr. 1, 27. ◇ Loc. adv. **În fond** = în realitate, de fapt.

2. Totalitatea trăsăturilor esențiale ale caracterului unei persoane sub aspectul lor pozitiv. *Și-au schimbat și fondul prim bun pe care-l aveau.* BART, S. M. 25. *Eu simt că am în mine un fond de bunătate și de simpatie.* VLAHUȚĂ, O. A. III 77.

3. Culoare de bază, cîmp al unui tablou, al unei țesături etc. pe care se conturează desenele, figurile, podoabele etc. *Pictura înfățișează niște flori albe pe un fond albastru.* ◇ Fig. *Atunci cînd oamenii acestui ținut se ivesc, pe fondul albastru al munților din zare lumea pare deodată o frescă, prin proporții, prin frumusețe, printr-o înfățișare totală de apoteoză.* BOGZA, C. O. 280. *Tîrziu, pe un fond de sidef, se mișcă luna clară și maiestuoasă, umplînd stepa de strălucire și gonind negurile.* DUNĂREANU, N. 199. ✦ Ansamblul desenelor sau ornamentelor care se imprimă cu o culoare mată pe suprafața hîrtiei folosită la tipărirea acțiunilor și a altor hîrtii de valoare, cu scopul de a le face greu de falsificat.

4. (Sport; în expr.) *Cursă de fond* = cursă pe distanță lungă.

II. 1. Valoare materială reprezentată prin bani sau alte bunuri economice, acumulate sau rezervate în vederea unui anumit scop. *Statul nostru de democrație populară cheltuiește fonduri imense pentru nevoile social-culturale ale oamenilor muncii.* REZ. HOT. I 297. ◇ *Fond fix* = totalitatea mijloacelor de muncă care funcționează timp îndelungat în toate ramurile producției materiale socialiste și care își transferă valoarea asupra produsului în mod treptat, pe măsura uzării lor. *Fond circulant* = totalitatea obiectelor muncii, consumate în întregime în procesul de producție în decursul unui singur ciclu, și care își transferă valoarea asupra produsului în mod integral. *Fond de circulație* = totalitatea mijloacelor bănești, a produselor finite exprimate în bani și a mijloacelor de decontare care se găsesc într-o întreprindere. *Fond de investiție* = mijloace bănești destinate efectuării lucrărilor de investiție (construcții, proiectare, achiziționări de utilaj etc.). *Fond de consumație* = parte din venitul național al societății socialiste destinată satisfacerii nevoilor materiale și culturale ale celor ce muncesc. *Fond de acumulare* = parte din venitul național al societății socialiste folosită pentru lărgirea și perfecționarea producției socialiste, pentru sporirea fondurilor destinate scopurilor social-culturale etc. V. acumulare. *Fond de rezervă* = a) (în economia socialistă) totalitatea rezervelor materiale, financiare și de muncă ale societății, acumulate în scopul preîntîmpinării întreruperilor în procesul reproducției; b) (în economia capitalistă) totalitatea mijloacelor bănești acumulate în vederea folosirii lor drept capital bănesc activ, atunci cînd în procesul circuitului normal al capitalului intervin întreruperi. *Fondul de rezervă nu este o parte componentă a capitalului în funcție, mai precis a capitalului bănesc, ci a capitalului aflat într-un stadiu inițial al acumulării sale, a plusvalorii încă netransformate în capital activ.* MARX, C. II 73. *Fondul directorului* (sau *directorial*) = sumă de bani provenită din beneficiile planificate și din cele realizate peste prevederile planului și întrebuințată pentru lărgirea producției, pentru scopuri culturale și sociale, pentru premieri etc. *Fond de salarii* = suma totală a mijloacelor bănești

stabilite pentru retribuirea muncii. ◇ Expr. (Familiar) **A fi în fonduri** = a avea bani de cheltuială.

2. (Urmat de determinări introduse prin prep. «de») Totalitatea bunurilor sau valorilor de bază dintr-un domeniu al culturii. *Fond de cărți. Fond de manuscrise.* ◇ Fig. *Activul de partid este fondul de aur al partidelor comuniste și muncitorești.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2805.

FONDÁ vb. I v. funda.

FONDÁL s. n. v. fundal.

FONDÁNT[1], *fondante*, s. n. Substanță care, adăugată altei substanțe sau unui amestec de substanțe, coboară punctul de topire al acestora sub punctul de topire al componenților.

FONDÁNT[2], **-Ă**, *fondanți, -te*, adj. (În expr.) *Bomboană fondantă* = bomboană preparată dintr-o compoziție asemănătoare cu șerbetul și umplută, uneori, cu diverse conținuturi. *Nu uită... să-mi întindă cutia cu două sute cincizeci de grame de bomboane fondante.* PAS, Z. I 97. ◇ (Substantivat) *Am cumpărat o cutie de fondante.*

FONDATÓR, -OÁRE, *fondatori, -oare*, s. m. și f. (Și în forma *fundator*) Persoană care fundează ceva; întemeietor, ctitor. *Fundatorii au lăsat mănăstirilor avutul lor.* ODOBESCU, S. II 45. *Lîngă biserica aceasta e mormîntul monahului Chiril Carp, unul din ostenitorii și fundatorii ei.* NEGRUZZI, S. I 215. ◇ (Adjectival) *Membru fondator.*

— Variantă: **fundatór, -oáre** s. m. și f.

FONDÍST, -Ă, *fondiști, -ste*, s. m. și f. Sportiv specializat în probele atletice de fond.

FONÉM, *foneme*, s. n. Cea mai mică unitate fonică a limbii, avînd funcțiunea de a diferenția învelișul sonor al cuvintelor și al morfemelor. *Fonemul trebuie privit ca o unitate istorică, în evoluție și dezvoltare.* MACREA, F. 30. *Limba romînă nu face deosebire între foneme după cantitatea lor, adică după durata rostirii lor.* IORDAN, L. R. 153.

FONEMÁTIC, -Ă, *fonematici, -e*, adj. Fonologic. *Totalitatea fonemelor alcătuiesc sistemul fonologic sau fonematic al limbii.* IORDAN, L. R. 147.

FONÉTIC, -Ă, *fonetici, -e*, adj. Relativ la sunetele unei limbi; privitor la fonetică. *Unificarea fonetică este un proces mai complicat și nu se poate afirma că el s-a încheiat vreodată într-o limbă vie.* MACREA, F. 102. *Schimbările fonetice nu se produc la întîmplare... putem stabili anumite norme în dezvoltarea sunetelor vorbite.* ROSETTI, S. L. 15. ◇ *Ortografie fonetică* = ortografie bazată pe principiul scrierii cuvintelor după cum se pronunță.

FONÉTICĂ s. f. Ramură a lingvisticii care studiază sunetele limbii. *Fonetica a ajutat în mare măsură lingvistica să devină o știință.* L. ROM. 1953, nr. 3, 19. *Fonetica este în legătură nemijlocită cu întregul vocabular, căci ea furnizează sunetele din care se alcătuiesc cuvintele.* GRAUR, F. L. 161. ◇ *Fonetică generală* = ramură a foneticii care studiază sunetele fără a se mărgini la o limbă anumită. *Fonetică descriptivă* = ramură a foneticii care definește și clasifică sunetele vorbite, în general, sau sunetele unei limbi anumite, la un moment dat. *Fonetică istorică* = ramură a foneticii care stabilește legile care determină transformarea sunetelor unei limbi date sau a unei familii de limbi. *Fonetică experimentală* = studiul sunetelor vorbirii, făcut cu ajutorul a diferite aparate de înregistrare, de reproducere etc. *Fonetică funcțională* = fonologie.

FONETICIÁN, -Ă, *foneticieni, -e*, s. m. și f. Persoană specializată în fonetică. *Foneticienii burghezi s-au mărginit la descrierea sunetelor diferitelor limbi.* MACREA, F. 33.

— Pronunțat: *-ci-an.*

FONETÍSM, *fonetisme*, s. n. Totalitatea sunetelor unui sistem fonetic; mod de pronunțare caracteristic unei limbi, unui dialect etc. *Fonetism regional.* ▭ *Limba poeziilor lui Eminescu e plină de fonetisme, de forme din limba vorbită.* ROSETTI, S. L. 40.

FONETÍST, -Ă, *fonetiști, -ste*, s. m. și f. 1. Fonetician. *Urechea și observația făcută asupra propriei noastre pronunțări nu sînt totdeauna suficiente. De aceea fonetiștii recurg la diverse aparate.* IORDAN, L. R. 139.

2. Adept al ortografiei fonetice.

FONF, FOÁNFĂ, *fonfi, foanfe*, adj. (Despre oameni) Care vorbește pe nas, care pronunță nazal; fonfăit, fîrnîit. *Prea mult nu se înțelegea ce spune, că era fonf de-a binelea.* CAMIL PETRESCU, O. I 231.

FONFĂÍ, *fónfăi*, vb. IV. Intranz. A vorbi pronunțînd nazal cuvintele, ca un fonf. *Iar în front maiorul gîrbov, vînt și ploaie cum îmbucă Și cum strașnic dă comandă, fonfăind ca o băbucă.* BELDICEANU, P. 119.

FONFĂÍT, -Ă, *fonfăiți, -te*, adj. (Despre oameni) Fonf, fîrnîit; (despre cuvinte sau sunete) rostit nazal, ca de un fonf. *Răspunsurile dascălului, mașinale și fonfăite.* REBREANU, R. II 289. ◇ (Adverbial) *Și-au făcut loc mai într-o parte, răspunzînd fonfăit unora care îi întrebau de pe unde erau.* PAS, L. I 67.

FÓNIC, -Ă, *fonici, -e*, adj. (Fon.) 1. Constituit din sunete, referitor la sunete.

2. Sonor. *Consoană fonică.*

FONÍE s. f. (Rar) Calitate a sunetelor limbii rezultată din vibrarea, în timpul emisiunii lor, a coardelor vocale; sonoritate (a sunetelor limbii).

FONOGRÁF, *fonografe*, s. n. Aparat pentru înregistrarea sunetelor prin formarea unui șanț de adîncime variabilă pe un cilindru și pentru reproducerea acestor sunete.

FONOGRÁMĂ, *fonograme*, s. f. Mesaj transmis prin telefon și scris de operator pe un formular special.

FONOLÓG, -OÁGĂ, *fonologi, -oage*, s. m. și f. Persoană specializată în fonologie.

FONOLÓGIC, -Ă, *fonologici, -e*, adj. Referitor la fonologie; care ține de fonologie sau de foneme. *În limba romînă, accentul are rol fonologic.*

FONOLOGÍE s. f. Ramură a foneticii care se ocupă cu studiul sunetelor vorbite, din punctul de vedere al funcțiunii pe care o îndeplinesc în limbă. *Fonologia ne ajută să lămurim problema notării prin scris a sunetelor vorbite.* ROSETTI, S. L. 75.

FONTANÉLĂ, *fontanele*, s. f. Locul moale din partea superioară a craniului noului născut, unde oasele cutiei craniene nu s-au dezvoltat încă; (popular) moalele capului.

FÓNTĂ s. f. Aliaj de fier și carbon, conținînd peste 1,7% carbon, produs de obicei în furnale înalte; tuci. *Peste o jumătate de oră începe să curgă fonta.* BARANGA, I. 171. ◇ *Fontă globulară* v. globular.

FOR, (2) *foruri*, s. n. 1. Piață în Roma antică unde era concentrată viața publică a orașului și unde se judecau procesele. *Se-nălțară în Roma forul lui Traian cu toate edificiile decorative dimprejuru-i: portice, bibliotecă, templu.* ODOBESCU, S. III 72.

2. Autoritate, instanță. *Aprobarea forurilor superioare.* ▭ *Ceruse forului superior școlar o anchetă urgentă.* SADOVEANU, N. F. 164.

3. (În expr.) *For interior* = conștiință. *Toți cinci salutară pe rînd, foarte afectat și detașat, ca să aibă o scuză în forul lor interior că salută un astfel de guvern.* CAMIL PETRESCU, O. II 405.

FORĂ, *forez,* vb. I. Intranz. A săpa găuri de sondă, pentru a ajunge la straturi de gaze, ţiţei, apă sau la zăcăminte de minereu.

FORĂIBĂR, *foraibăre,* s. n. Dispozitiv de metal în formă de şurub îndoit în unghi drept, cu care se blochează o uşă sau o fereastră.

— Accentuat şi: *fóraibăr.*

FORÁJ, *foraje,* s. n. **1.** Forare.

2. Tehnica săpării sondelor.

FORAMINIFÉR, *foraminifere,* s. n. (La pl.) Nume dat unui ordin de animale unicelulare din încrengătura protozoarelor, care au corpul acoperit cu o secreţie calcaroasă şi trăiesc în apele marine; (la sg.) animal care face parte din acest ordin. ✦ (Adjectival; despre roci, straturi etc.) Care conţine foraminifere. *Calcar foraminifer.*

FORÁRE, *forări,* s. f. Acţiunea de a fora; operaţie de săpare a găurilor de sondă şi a celor de mină.

FORĂÍ, *forăiesc,* vb. IV. Intranz. (Despre cai sau, p. ext., despre alte animale) A sufla cu forţă aer pe nări, a respira zgomotos; a sforăi, a fornăi. *Caii au forăit pe oglinda apelor bînd prelung din izvoare.* SADOVEANU, N. P. 78. *Calul fiului de crai începe atunci a forăi, a sări în două picioare şi a da înapoi.* CREANGĂ, P. 187. ✧ Fig. *Morarul s-a oprit forăind ca un harmăsar strunit.* SADOVEANU, M. C. 17.

FÓRCEPS, *forcepsuri,* s. n. Instrument de obstetrică în formă de cleşte, care serveşte, în cazuri de naşteri grele, la scoaterea copilului din pîntecele mamei.

FORESTIÉR, -Ă, *forestieri, -e,* adj. Privitor la păduri; de pădure, silvic. *Muncitor forestier.* ✧ *Perdea forestieră* = fîşie de pădure plantată în scopul de a îmbunătăţi clima. *Impunătoare perdele forestiere vor sta strajă vînturilor aspre.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 382, 5/4.

— Pronunţat: *-ti-er.*

FORFECÁ, *foárfec,* vb. I. **1.** Tranz. A tăia în bucăţi cu foarfecele, p. ext. cu alt obiect tăios. *Femeiuşca acestui insect foarfecă ... cozile frunzelor de vie.* MARIAN, INS. 87. *Voinicul începu a forfeca scorpia cu paloşul.* SEVASTOS, la TDRG. ✧ Fig. *Luna de argint Pe-un cer de sticlă albăstrie Forfeca cu graţie contururi Pentru fiecare ram şi floare.* CAMIL PETRESCU, V. 25.

2. Tranz. Fig. A cerceta cu minuţiozitate exagerată, cu intenţii ostile, cu scopul de a distruge. *Îl vezi răţoindu-se pe trei coloane şi forfecînd în dreapta şi în stînga noptile de osteneală ale vreunui nenorocit de scriitor.* VLAHUŢĂ, O. A. 211. ✦ A critica aspru, a mustra cu severitate. ✦ (Rar) A bate. *I-au scărmănat cum se cade şi i-au forfecat de le-au mers peticele.* MARIAN, O. I 125.

3. Intranz. Fig. A vorbi mereu, fără încetare (bîrfind, clevetind); a bodogăni. *Baba se strecură pînă la mătuşa Anghelina. Acolo, se aşează pe un scăunel şi începu să foarfece din gură.* SADOVEANU, O. II 100.

FORFECÚŢĂ, *forfecuţe,* s. f. Diminutiv al lui foarfece.

FORFETÁR, -Ă, *forfetari, -e,* adj. (Despre tarifuri, taxe, impozite etc.) Care este dinainte fixat la o sumă globală şi uniformă. *Taxă anuală forfetară.*

FÓRFOT s. n. v. **forfotă.**

FÓRFOTĂ s. f. Mişcare grăbită şi zgomotoasă de colo pînă colo; forfoteală, foială. V. agitaţie[2]. *O neîntreruptă forfotă, ca într-un muşuroi de furnici, agită oamenii din cuprinsul acestui spaţiu.* BOGZA, C. O. 275. *În zori, taica Triglea l-a dus pe Mitrea c-o căruţă pînă la Dropii şi l-a lepădat acolo în mijlocul forfotei de muncitori.* SADOVEANU, M. C. 47. ✧ (Adverbial, numai în expr.) **A umbla forfota** = a umbla grăbit (şi adesea fără rost) de colo pînă colo, a forfoti (1). *Unde umblă forfota de dimineaţă?* ARDELEANU, D. 242. *Lumea umbla forfota prin gară.* D. ZAMFIRESCU, R. 78. *Personalul trenului umblă forfota, examinînd roatele tamponate cu toată presiunea.* CARAGIALE, O. II 163.

— Variantă: **fórfot** (CAMILAR, TEM. 89) s. n.

FORFOTEÁLĂ, *forfoteli,* s. f. Forfotă. *În gară e forfoteală de nedescris.* SAHIA, N. 48. *La conac, tingirile şi căldările clocotesc, grătarele sfîrîie, cîntă lăutarii, forfoteală şi larmă mare.* CARAGIALE, O. I 369. ✧ (Poetic) *Şalupa ţîşni ca o săgeată sub forfoteala helicei.* BART, E. 110.

FORFOTÍ, *forfotesc,* vb. IV. Intranz. **1.** A umbla de colo pînă colo grăbit, iute; a foi, a furnica, a mişuna, a roi. *Sute de muncitori şi muncitoare forfotesc, se amestecă cu motoarele, cu roţile uriaşe, înfrăţindu-se.* SAHIA, N. 29. *Forfotesc iscoade multe Ca să afle, să scornească: Cine-s prea ciudaţii oaspeţi De la crişma-mpărătească?* IOSIF, V. 80. *Cînd am ieşit în stradă, felinarele erau aprinse şi lume multă forfotea în toate părţile.* VLAHUŢĂ, O. A. 255.

2. A fierbe cu zgomot înăbuşit, a clocoti încet, potolit. *Bătrînele... mocoşeau asupra unui ceaun mare, unde forfotea mămăliga de praznic.* CAMILAR, N. I 209. *Pe vatră sfîrîia, într-un hîrb de ceaun, friptura de purcel. Mămăliguţa forfotea alături.* SADOVEANU, O. I 351. *Scrobul cu smîntînă... mai forfoteşte încetişor pe lîngă buza tigăii.* VLAHUŢĂ, O. A. 97. ✧ Fig. *Clăbuci ca deasupra unui uncrop forfoteau ridicîndu-se, tulburi şi nisipoase, valuri se ridicau.* ANGHEL, PR. 72. *Apele umflate forfoteau şi veneau spumegînd pe lăptoc, făcînd să duduie roata.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 29.

FORFOTITÓR, -OÁRE, *forfotitori, -oare,* adj. **1.** Care forfoteşte (1). *Mulţime forfotitoare.*

2. Care forfoteşte (2), clocotitor. (Fig.) *Forfotitoarea mare alunecă-n apus, Corăbiile serii trec de tăceri împinse.* LESNEA, I. 103.

FÓRINT, *forinţi,* s. m. Monedă divizionară care circulă în Republica Populară Ungară. *Şerbii-n mlaştină să umble, Grofului ce-i pasă? Lucitori forinţi să-i umple Lăzile de-acasă.* PORUMBACU, P. 71.

FORJÁ, *forjez,* vb. I. Tranz. A lucra, a prelucra un metal sau un aliaj prin deformare plastică, la cald sau la rece, cu ajutorul ciocanului sau al presei.

FORJÁBIL, -Ă, *forjabili, -e,* adj. (Despre unele metale sau aliaje) Care poate fi forjat.

FORJÁR, *forjari,* s. m. Muncitor calificat care lucrează la forjarea metalelor, aliajelor etc.

FORJÁRE, *forjări,* s. f. Acţiunea de a forja. *Forjarea oţelului se face la cald sau la rece.*

FORJÁT, -Ă, *forjaţi, -te,* adj. (Despre metale sau aliaje) Lucrat prin forjare. ✧ *Fier forjat* = oţel lucrat cu ciocanul în diferite forme şi întrebuinţat în ornamentaţie. *Printre casele de zid... cu cîte două porţi în gardul înalt de fier forjat din faţa peronului, se arătau altele scunde.* DUMITRIU, B. F. 91.

FÓRJĂ, *forje,* s. f. Instalaţie pentru încălzitul metalelor în vederea forjării, formată dintr-o vatră, o sursă de alimentare cu aer pentru întreţinerea focului şi un suport, la care se încălzesc metalele. V. cuptor. *A trecut pe la furnal şi Ştefan Pipău de la forjă.* CĂLUGĂRU, O. P. 82. ✧ *Forjă de cîmp* = forjă portativă cu o vatră de fontă şi un ventilator acţionat cu piciorul. ✧ Fig. *O forjă răsună-n inima lumii, Se zbuciumă fierul în cleşte, Dar nou şi curat, ca din horbota spumii, Un neam mai frumos se iveşte.* BANUŞ, B. 113.

FORJERÍE, *forjerii*, s. f. Atelier în care se forjează.

FORMÁ, *formez*, vb. I. 1. Tranz. A alcătui, a constitui, a face. *V-am citit cu admirație și mi-am format ferma convingere că trebuie să fiți un om bun.* VLAHUȚĂ, O. A. 430. *Cînd, în fine, au zis în fața lumii: Voim a forma de acum înainte un stat independent!, desigur nici unul dintr-înșii nu și-a putut închipui că această declarațiune este un simplu cuvînt.* ODOBESCU, S. III 454. ✦ A organiza.

2. Tranz. A dezvolta. *Scopul lui era să îndemne pe artiști și să formeze gustul publicului.* GHICA, S. A. 80. ✦ A educa, a crește. *Uniunea Tineretului Muncitor ajută partidul să educe tineretul muncitor în spirit comunist, să formeze cadrele de tehnicieni și specialiști pentru toate ramurile construcției socialismului.* LUPTA DE CLASĂ, 1950, nr. 9-10, 52.

3. Refl. A lua ființă, a lua naștere. *Rocile sedimentare s-au format prin depunere.*

4. Tranz. A confecționa forme de turnătorie.

FORMÁL, -Ă, *formali, -e*, adj. 1. Pătruns de formalism; făcut de formă. *Acolo unde se manifestă o atitudine formală, birocratică... organizația de partid este datoare să desfășoare larg critica și autocritica, luînd măsuri energice în vederea îmbunătățirii muncii.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 11, 77. ✧ (Adverbial) *Venind la putere, burghezia a fost silită să recunoască formal (nu dintr-o dată, ci treptat) o serie de drepturi democratice elementare.* CONTEMPORANUL, S. II, 1951, nr. 268, 6/4.

2. Relativ la formă, al formei, al aparenței. *Din punct de vedere formal.* ✧ *Logică formală* v. logică. ✦ (Adverbial) În aparență. *Formal, ai dreptate!*

3. Formulat precis; categoric, expres. *Declarație formală.* ✧ (Adverbial) *A recunoaște formal.*

FORMALDEHÍDĂ s. f. Produs gazos fabricat prin trecerea aerului și a vaporilor de alcool metilic peste un catalizator de cupru sau de argint încălzit la circa 300°; se întrebuințează la fabricarea rășinilor, lacurilor și cleiurilor sintetice, în tăbăcărie etc.; aldehidă formică.

FORMALÍNĂ s. f. Formol.

FORMALÍSM s. n. 1. Tendință idealistă, reacționară, care rupe forma de conținut, reducînd procesul istoric concret al dezvoltării la forme exterioare și scheme abstracte, lipsite de fond; (în artă) manifestare idealistă, care neagă valoarea conținutului ideologic dînd importanță exclusiv formei. *Caragiale a adus o contribuție de mare preț la lupta împotriva formalismului, naturalismului, schematismului în artă și literatură.* LUPTA DE CLASĂ, 1952, nr. 1, 87. *Una din trăsăturile cele mai tipice ale formalismului este fuga de sufletul omului, ocolirea sentimentelor și caracterelor oamenilor, refugiul în imagini exterioare, «picturale», care încearcă să camufleze absența conținutului.* CONTEMPORANUL, S. II, 1952, nr. 298, 4/6.

2. Atitudine nejustă în activitate, caracterizată prin respectarea superficială a formalităților, în dauna fondului chestiunilor. V. birocratism. ✦ Atitudine conformistă, exagerat de protocolară.

FORMALÍST, -Ă, *formaliști, -ste*, s. m. și f. 1. Persoană care dă dovadă de formalism (1).

2. Persoană a cărei activitate este pătrunsă de formalism (2). V. birocrat. ✧ (Adjectival) *Atitudine formalistă.* ✦ Persoană care adoptă o atitudine conformistă, de politețe exagerată și nesinceră în relațiile sale.

FORMALITÁTE, *formalități*, s. f. Cerință, condiție, formă impusă de o dispoziție legală pentru îndeplinirea și valabilitatea unui act. *Judecătorul alergă și, găsind toate formalitățile împlinite, dete semnalul.* NEGRUZZI, S. I 40. ✦ Cerință impusă de regulile de politețe. *Duțu se urcă pe genunchii necunoscutului fără prea multe formalități și îl supuse la un aspru interogator.* C. PETRESCU, A. 293. *După formalitățile de rigoare, am început să convorbim despre vreme.* CARAGIALE, O. II 164.

FORMALIZÁ, *formalizez*, vb. I. Refl. A se supăra, a se simți jignit din cauza nerespectării unor reguli de politețe.

FORMÁRE, *formări*, s. f. Acțiunea de a (se) forma și rezultatul ei.

1. Alcătuire, constituire. *Una din sarcinile centrale ale muncii de agitație la sate este lupta pentru consolidarea economico-organizatorică a gospodăriilor agricole colective și a întovărășirilor agricole existente și pentru formarea de noi gospodării agricole colective și întovărășiri.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 11, 35.

2. Pregătire, instruire, educare. *Organizațiile sportive trebuie să ducă o muncă permanentă de formare a unui tineret sănătos din punct de vedere fizic și moral, apt de a întări și apăra Republica Populară Romînă.* REZ. HOT. I 175.

3. Creare, naștere. *Formarea rocilor sedimentare este un proces îndelungat.*

4. Confecționarea și montarea formelor de turnătorie.

FORMÁT[1], *formate*, s. n. Dimensiunile unei pagini obținute prin împăturirea colii de tipar în două, în patru etc.; dimensiunile zațului pe o pagină. *Cînd dai pe la tipografie, lasă acolo alăturatul model de format și de compoziție.* CARAGIALE, O. VII 326. *Vreo 80 manuscripte slavone... scrise, cu litere capitale și minuscule, de formatele în-folio, în 8° și în 4°.* ODOBESCU, S. I 343.

FORMÁT[2]**, -Ă,** *formați, -te*, adj. Instruit, educat, pregătit. ✦ Matur. *Om format.*

FORMATÓR, -OÁRE, *formatori, -oare*, s. m. și f. Muncitor calificat care confecționează forme de turnătorie. *O contribuție serioasă la elaborarea șarjelor rapide aduc tovarășii de muncă ai oțelarilor, încărcătorii și formatorii.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2536.

FORMÁȚIE, *formații*, s. f. (Și în forma *formațiune*) 1. Alcătuire, întocmire, organizare, formare (1). *O materie organică supusă la un proces de formațiune.* ODOBESCU, S. II 236. ✦ (Concretizat) Strat de roci dintr-o anumită perioadă geologică. *Șisturile cristaline din Dobrogea sînt formații paleozoice.*

2. (Ec. pol.; urmat de determinările «social-economică», «economico-socială» sau «socială») Orînduire economică istoricește determinată a societății și suprastructura corespunzătoare acesteia. *Legea concordanței obligatorii a relațiilor de producție cu caracterul forțelor de producție explică dezvoltarea formațiunilor sociale ca un proces istoric natural.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 5, 44. ✧ (Urmat de determinările «capitalist» sau «socialist» arată caracterul formației sociale) *În formația socialistă a fost lichidată pentru vecie exploatarea omului de către om.*

3. Fel în care este dispusă o unitate militară, pentru adunare, marș sau luptă. *Soldații mergeau în formație de cîte cinci. Batalionul era în formație de luptă.*

4. Ansamblu, echipă. *Formație artistică.* ✦ Componența unei echipe sportive.

5. Combinație de cifre, figuri sau poziții la unele jocuri (loto, șah, pronosport etc.).

— Variantă: **formațiúne** (pronunțat *-ți-u-*) s. f.

FORMAȚIÚNE s. f. v. **formație.**

FÓRMĂ, *forme*, s. f. 1. (Fil.) Aspect exterior sub care se prezintă orice fenomen sau lucru din natură și societate, expresie a conținutului, cu care formează o unitate

dialectică. *Dacă latura materială, condiţiile exterioare, existenţa şi alte fenomene asemănătoare le numim conţinut, atunci latura ideală, conştiinţa şi alte fenomene asemănătoare le putem numi formă. De aici îşi trage obîrşia vestita teză materialistă: în procesul dezvoltării conţinutul precede formei, forma rămîne în urma conţinutului.* STALIN, O. I 328. *Actuala cultură rusă, ucraineană, bielorusă şi celelalte sînt socialiste în conţinut şi naţionale în formă.* id. PROBL. LINGV. 20. ✦ (Geom., Fiz., Tehn.) Aspectul unei figuri în care nu se ţine seama de mărimea ei. ✦ (Adesea construit cu prep. «în», «de», «sub») Înfăţişare, aspect exterior. *Ochii tăiaţi în forma migdalei.* EMINESCU, N. 34. *Inel de formă antică.* ALEXANDRESCU, M. 374. ◇ Expr. **A fi în formă** = a fi, a se prezenta în cele mai bune condiţii. ✦ Contururile unui corp; siluetă. *Prin curte se mişcau, în întunericul serii, forme nedesluşite.* DUMITRIU, B. F. 36. *Formele schimbătoare ale lucrurilor se topiră şi se mistuiră în noapte ca într-o mare întunecoasă şi fără de margini.* HOGAŞ, M. N. 168.

2. Totalitatea mijloacelor de exprimare a conţinutului unei opere artistice. *«Poveştile» lui Creangă sînt ale lui Creangă, nu prin subiect, prin «istoric» — care sînt ale tuturora, — ci tocmai prin forma dată de el.* IBRĂILEANU, S. 150. *Una din cele mai întrebuinţate forme ale scrierii e desigur, forma polemicii.* GHEREA, ST. CR. II 7. ◇ (Uneori urmat de determinările «artistică», «poetică» etc.) *Formalismul nu numai că poartă în sine idei reacţionare, nu numai că nu se mărgineşte să rupă arta de realitatea vie, ci distruge şi forma artistică.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 332, 4/4.

3. Fel, chip, mod. *Una dintre formele prin care ţărănimea a luptat împotriva exploatării ei, a fost nesupunerea la lucru sau la muncă.* IST. R.P.R. 146. ✦ Mod de organizare, de conducere politică, socială etc. *Dezvoltarea democraţiei populare ca formă de trecere de la capitalism la socialism are loc în condiţiile unei lupte de clasă ascuţite.* REZ. HOT. I 48. *Partidul îşi poate îndeplini rolul său conducător pentru că este înarmat cu cunoaşterea legilor de dezvoltare a societăţii, pentru că este cea mai înaltă formă de organizare de clasă a proletariatului.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 1-2, 31. *Orînduirea feudală reprezintă, faţă de cea sclavagistă, o formă mai înaintată a societăţii.* IST. R.P.R. 62. [Valea Lotrului] *e un drum îngust şi aspru, sălbatic şi frumos, spre un ţinut în care viaţa oamenilor a rămas la formele ei cele mai primitive.* BOGZA, C. O. 369. ◇ *Formă de stat* = caracter sau mod de conducere a unui stat. [Lenin] *a descoperit Puterea sovietică ca cea mai bună formă de stat a dictaturii proletariatului, folosind în acest scop experienţa Comunei din Paris şi a revoluţiei ruse.* STALIN, O. X 101. ✦ Modalitate. *Căutînd necontenit alte forme de trai, omul a lepădat ce nu-i mai convenea spre a încerca ceva mai bun.* SADOVEANU, E. 18

4. Dispoziţie legală de procedură. *După toate formele, legile şi obiceiul pămîntului, lupii se cuvine a fi volnici să mănînce oi.* NEGRUZZI, S. I 280. ◇ *Viciu de formă* = nerespectare a unei dispoziţii de procedură care poate atrage anularea unui act sau a unei hotărîri judecătoreşti. ◇ Loc. adv. **De (sau, neobişnuit, pentru) formă** = de ochii lumii, pentru a salva aparenţele, formal (1). *Pe la şcoală mai dam noi aşa, cîteodată, de formă.* CREANGĂ, A. 104. *Unul propunea să tocmească oameni... care... să iasă pe scenă pentru formă şi rolul lor să se citească de un lector ad-hoc, între culise.* NEGRUZZI, S. I 342.

5. (Lingv.) Complex de sunete prin care se exprimă un sens; aspectul luat de un cuvînt pentru a exprima o valoare sau o funcţiune gramaticală. *Forma de plural a unui substantiv.*

6. Vas, tipar, model, care serveşte pentru a da o anumită înfăţişare, un anumit aspect exterior unor materiale. *Formă în care se toarnă fonta. Formă de cozonaci.* ◇ Fig. *La ce-am începe să-ncercăm în luptă dreaptă A turna în formă nouă limba veche şi-nţeleaptă?* EMINESCU, O. I 137. ✦ (Tipogr.) Pagină de zaţ completată de jur împrejur cu material de albitură şi închisă într-o ramă metalică, gata de introdus în maşina de tipar.

FÓRMIC, -Ă, *formici, -e,* adj. (În expr.) *Acid formic* = acid organic corosiv care se găseşte în corpul furnicilor şi al altor vieţuitoare; se prepară şi pe cale chimică avînd întrebuinţări în industria textilă şi în tăbăcărie. *Aldehidă formică* = formaldehidă.

FORMIDÁBIL, -Ă, *formidabili, -e,* adj. Care uimeşte prin însuşiri neobişnuite, mai ales prin dimensiuni; extraordinar, colosal. V. grozav, teribil. *Lunî şi marţi a nins cantităţi formidabile de zăpadă.* BOGZA, Ţ. 27. *Acum nu se mai înaintează. Se aşteaptă doar. Este doar o formidabilă înfierbîntare, o pîndă de luptă.* SAHIA, N. 44. *Prahova... se îndoaie şi şuieră ca un şarpe formidabil, sub roţile vagoanelor.* VLAHUŢĂ, O. A. III 32.

FORMÓL s. n. Soluţie apoasă de formaldehidă, întrebuinţată ca dezinfectant şi antiseptic; formalină. *Din gaz metan se poate face amoniac sau îngrăşămînt pentru grîne, se poate face formol şi bachelită, negru de fum şi cloroform.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 120, 10/2.

FORMULÁ, *formulez,* vb. I. Tranz. A da o formă precisă unei gîndiri, unei hotărîri etc.; a exprima prin cuvinte. V. enunţa, redacta. *În «Tezele din aprilie», Lenin a formulat pentru prima dată teza marxistă fundamentală despre republica sovietelor ca forma cea mai potrivită de organizare politică a societăţii în perioada de trecere de la capitalism la socialism.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2328. ◇ Refl. *Gîndurile, observaţiile lui i se formulau şi i se aşezau în cap pe coloane de gazetă.* VLAHUŢĂ, O. A. III 22. (Cu pron. pers. în dativ) *Îşi formulase în minte, concret şi simplu, într-o expunere directă, toate problemele pe care ar fi dorit să le ridice.* MIHALE, O. 296.

FORMULÁR, *formulare,* s. n. **1.** Coală de hîrtie cu un text şi cu spaţii albe care se completează în vederea întocmirii unui act, a unui tablou etc. *A organiza şi a conduce întrecerea nu înseamnă a aduna angajamente şi a completa formulare, ci a desfăşura o multilaterală muncă organizatorică, politică şi cultural-educativă.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2547.

2. Broşură sau volum care cuprinde formulele uzuale dintr-o ramură a unei ştiinţe.

FORMULÁRE, *formulări,* s. f. Acţiunea de a formula şi rezultatul ei; exprimare. V. enunţare, redactare. *Pentru a ajunge la versul «O prea frumoasă fată», Eminescu a încercat diverse formulări.* L. ROM. 1953, nr. 4, 55.

FORMÚLĂ, *formule,* s. f. **1.** Expresie precisă, generală şi invariabilă a unei idei, a unei relaţii, a unei legi etc. (care se poate aplica mai multor cazuri particulare). *Arta, ca şi literatura, suportă succesive transformări, care nu se pot încercui în formule.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 373, 3/1 *Forma definitivă sub care poezia e publicată reprezintă formula de stil artistic a lui Eminescu.* ROSETTI, S. L. 34. *Nu ţin să precizez o formulă de artă.* ANGHEL, PR. 171. ◇ *Formulă de politeţe* = formă convenţională de exprimare, consacrată prin uz, cu care te adresezi unei autorităţi sau unei persoane. ✦ Frază-tip folosită oral în anumite ocazii sau care, scrisă, cuprinde termenii expreşi în care trebuie redactat un act, o sentinţă etc. ◇ *Formulă executorie* v. executoriu.

2. Expresie în litere, cifre și semne matematice, constituind o identitate în care unul din membri e considerat ca expresie a celuilalt sau ca regulă de urmat pentru a calcula valoarea celuilalt membru. *Formula ridicării binomului la pătrat.* ▭ *În toate cărțile omul îi apărea izolat de viața adevărată, singuratec și abstract ca o formulă matematică.* REBREANU, P. S. 122.

3. Expresie în simboluri care reprezintă compoziția unei combinații chimice. *Formula apei este H_2O.*

4. Parolă. *Departe... sentinelele își îngînau cu glasuri somnoroase formulele.* SADOVEANU, M. C. 58.

5. Mijloc, soluție.

FORNĂÍ, *fórnăi,* vb. IV. Intranz. (Rar) **1.** A forăi. *Calul începe să fornăie.*

2. A fonfăi, a fîrnîi.

FORNĂIÁLĂ, *fornăieli,* s. f. (Rar) Fornăit.

FORNĂÍT[1] s. n. Acțiunea de a fornăi și rezultatul ei. *Nu se auzea decît fornăitul cailor.* VORNIC, P. 219.

FORNĂÍT[2] **-Ă,** *fornăiți, -te,* adj. Fonf, fîrnîit. ◇ (Adverbial) Fig. *Uruia gros și fornăit ca un taur cu belciugul prea strîns.* V. ROM. februarie 1952, 130.

FORT, *forturi,* s. n. Lucrare de fortificație făcînd parte dintr-un sistem de întărituri menite să apere un centru important sau o linie strategică. *Pe cîmp, la doi-trei kilometri de forturi, filfîiau steaguri puse pe prăjini înalte.* SANDU-ALDEA, U. P. 131. *Corpul de oștire... poposește seara la satul Selanovița, situat... în partea sud-estică a forturilor turcești.* ODOBESCU, S. III 580. *Dar într-o zi veni din fort Un glonte.* ALECSANDRI, P. A. 207.

FORTĂREÁȚĂ, *fortărețe,* s. f. Loc sau cetate întărită printr-un sistem de fortificații permanente. *Din castelele lor întărîte ca niște fortărețe,* [feudalii] *năvăleau asupra vecinilor, jefuiau, omorau, distrugeau.* GHEREA, ST. CR. II 111. *Niște negustători creștini, amici ai guvernatorului, ne spuseră că dispozițiile luate pentru noi nu erau să ne ducă la Semlin, ci la o fortăreață în Bosnia.* BOLINTINEANU, O. 267. ◇ Fig. *Sub înțeleapta conducere a P.C.U.S., Statul sovietic, bazat pe alianța de nezdruncinat a muncitorilor și țăranilor, pe prietenia indestructibilă a popoarelor U.R.S.S., pe unitatea moral-politică a întregii societăți sovietice, a devenit fortăreața de neînvins a păcii, democrației și socialismului în lumea întreagă.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2714. ✦ *Fortăreață zburătoare* = avion de bombardament de proporții mari.

FÓRTE[1] adj. invar. Tare, puternic. ◇ (Mai ales în expr.) *Mînă forte* v. mînă. *Valută forte* v. valută.

FÓRTE[2] adv. (Indicînd modul de executare a unei bucăți muzicale) Cu intensitate, cu putere, tare.

FORTIFIÁNT, -Ă, *fortifianți, -te,* adj. (Franțuzism, mai ales despre medicamente) Întăritor, tonic. *Vin fortifiant.*

— Pronunțat: *-fi-ant.*

FORTIFICÁ, *fortific,* vb. I. Tranz. **1.** A face (un organism) mai puternic, mai rezistent; a întări, a oțeli. *Gimnastica fortifică corpul.*

2. A întări (un loc) prin lucrări de fortificație.

FORTIFICÁRE, *fortificări,* s. f. Acțiunea de a fortifica.

1. Întărirea unui organism; oțelire.

2. Întărirea unui loc prin lucrări de fortificație.

FORTIFICÁT, -Ă, *fortificați, -te,* adj. **1.** (Despre persoane) Cu organismul întărit (prin exerciții fizice, prin viață igienică etc.).

2. (Despre locuri, localități) Întărit printr-un sistem de fortificații. *Ascultă, în Carpați aveți tranșee fortificate?* CAMIL PETRESCU, U. N. 413.

FORTIFICÁȚIE, *fortificații,* s. f. Construcție militară de pămînt, piatră, beton armat etc., făcută cu scopul de a apăra pe luptători contra proiectilelor și a bombelor de avion și de a înlesni acțiunea trupelor în luptă. *Întregul complex de fortificații din munții Hunedoarei prezintă două faze.* IST. R.P.R. 30.

FORTÍSSIMO adv. (Indicînd modul de executare a unei bucăți muzicale) Cu cea mai mare intensitate sau putere, foarte tare.

FORTUÍT, -Ă, *fortuiți, -te,* adj. Venit pe neașteptate, nepreväzut, inopinat, întîmplător. *Sarcina principală* [a scriitorului] *nu consistă în a încerca și a savura trăsături de caracter fortuite și excentrice.* V. ROM. iulie 1953, 267.

FORTÚNĂ s. f. v. furtună.

FORȚÁ, *forțez,* vb. I. Tranz. **1.** A determina cu forța (pe cineva la ceva); a sili, a constrînge, a obliga. *L-a forțat să-și recunoască vina.* ✦ Refl. A se sili, a-și da osteneala, a se strădui, a face un efort. *S-a forțat să zîmbească.*

2. A mînui (în special un mecanism, o închizătoare) cu violență (din neatenție și nepricepere sau cu scopul de a deteriora, a sfărîma, a sparge). *Forțează trunchiul cu un drug lung de fier.* V. ROM. iunie 1953, 113. *Văd că forțezi arcurile camionului, îl încarci la limită.* DUMITRIU, N. 268. ◇ Expr. A forța ușa (cuiva) = a intra cu sila în casa (cuiva). *Vă rog să mă iertați... Recunosc că nu e un fel civilizat de a forța ușa cuiva.* C. PETRESCU, C. V. 145. A forța (cuiva) mîna = a sili (pe cineva) să facă (ceva). *Nu vrea totuși să se spună că ar fi forțat mîna cucoanei.* REBREANU, R. II 51. A forța nota = a întrece măsura (în comportarea față de cineva), a merge prea departe cu insistențele sau cu reproșurile (riscînd prin aceasta un eșec).

FORȚAMÉNTE adv. (Franțuzism) În chip necesar. *Liberalismul introdus într-o țară feudală... trebuia să apară forțamente ca o exagerație.* IBRĂILEANU, SP. CR. 133.

FORȚÁRE, *forțări,* s. f. Acțiunea de a forța.

1. Silire, constringere.

2. Manipulare violentă a unui mecanism. *Forțarea lacătului.*

3. (Rar) Efort, sforțare, opintire. *Fii pe pace, jupîn Traicule, răspunse cu forțări sfîșietoare popa Tonea.* GALACTION, O. I 201.

FORȚÁT, -Ă, *forțați, -te,* adj. **1.** (Despre acțiuni sau măsuri) Făcut sau impus cu forța. *Muncă forțată.* ◇ *Aterizare forțată* = aterizare impusă de forța împrejurărilor. (Fin.; în economia capitalistă) *Curs forțat* (al unei valori) v. curs. ✦ Silit, nenatural, nefiresc. *Veselie forțată.*

2. Realizat printr-o acțiune violentă, printr-un efort, cu învingerea unor dificultăți. *La 15 iunie, o a doua trecere forțată are loc, la vale de Zimnicea, spre Siștov.* D. ZAMFIRESCU, R. 188. ◇ Expr. Marș forțat v. marș. ✦ (Despre uși, lacăte) Deschis cu forța.

FÓRȚĂ, *forțe,* s. f. I. **1.** Capacitate pe care o au ființele vii de a depune un efort, de a face acțiuni fizice prin încordarea mușchilor; putere fizică, vigoare. *Forța brațelor.* ◇ (Franțuzism) *Tur de forță* = acțiune greu de realizat, care cere multă putere fizică sau energie morală și abilitate.

2. Tărie, putere. *Marele Război pentru Apărarea Patriei a demonstrat uriașa forță vitală a Statului sovietic multinațional.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2544. *Știința lui* [Ana-

tole] *France este o mină de considerații, de apropieri, de comparații, care dau o mai mare forță creației sale.* IBRĂILEANU, S. 280. ✦ Energie (morală). *Patriotismul socialist și internaționalismul proletar ... stau la baza forței morale de nemăsurat a Armatei Sovietice.* SCÎNTEIA, 1951, nr. 1973. ✦ Aptitudine, capacitate, putință de a realiza ceva. *Forță mobilizatoare.* ▭ *Moscova către care se îndreaptă privirile întregii lumi progresiste, este un exemplu viu al uriașei forțe creatoare de valori materiale și spirituale a oamenilor sovietici.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2898. ✧ Loc. adj. **De forță** = foarte capabil. *Șahist de forță.*

3. Element dinamic, înzestrat cu putere și energie, care acționează puternic într-un anumit domeniu de activitate; factor social și politic activ; clasă, strat social, grup, organizație politică sau individ care se manifestă ca un element social și politic activ. *Partidul nostru, deși silit să lupte în condiții de adîncă ilegalitate datorită regimurilor reacționare din trecut, a fost totdeauna principala forță care a combătut aceste regimuri și politica lor șovină reacționară față de naționalitățile conlocuitoare.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 94.

4. (Mai ales la pl., de obicei urmat de determinarea «armată» sau de alte determinări arătînd felul) Armată, unități militare. *Forțe aeriene și navale.* ▭ *Serviciul militar în rîndurile forțelor armate ale Republicii Populare Romîne este o îndatorire de onoare a cetățenilor Republicii Populare Romîne.* CONST. R.P.R. 42. *Probabil că nu înțelegem bine jocul forțelor. După înaintările fulgerătoare, retrageri strategice.* SADOVEANU, M. C. 90. *Cîștigă războiul armata care a angajat mai puține din forțele ei în bătălie.* CAMIL PETRESCU, U. N. 346.

5. (Ec. pol.; mai ales în expr.) **Forță de muncă** = capacitatea de muncă a omului, totalitatea aptitudinilor lui fizice și intelectuale, datorită cărora el este în stare să producă bunuri materiale. *Valoarea forței de muncă, în orînduirea capitalistă, determină timpul de muncă necesar pentru reproducerea valorii ei.* **Forțe de producție** = latură a modului de producție constituită din uneltele de producție, cu ajutorul cărora se produc bunurile materiale, și din oamenii care pun în mișcare uneltele de producție și produc bunuri materiale datorită unei anumite experiențe și unei deprinderi de a munci. *Forțele de producție sînt forțele cele mai mobile și mai revoluționare ale producției.* STALIN, PROBL. EC. 63.

II. 1. Energie existentă în natură. *Oamenii sovietici ne învață că forțele naturii pot fi stăpînite și puse în slujba cauzei comunismului și a păcii.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 343. ✦ (Fiz.) Acțiune care, exercitată singură de un sistem fizic asupra altuia, îi schimbă starea, în special acțiune mecanică care schimbă starea de mișcare a unui corp; mărime dirijată care reprezintă această acțiune.

2. (Fiz., învechit) Energie. ✧ *Forță motoare* = energie folosită pentru punerea în mișcare a corpurilor.

III. Putere de constrîngere, violență. *A întrebuința forța.* ✧ (Mai ales în loc. adv.) **Cu forța** = în mod forțat, cu sila. *O astfel de soră ar fi trebuit... să fi rămas sau s-o fi luat pe Eleonora cu ea, chiar și cu forța.* DUMITRIU, B. F. 115. **Prin forța împrejurărilor** = constrîns de motive obiective. ✧ *(Caz de) forță majoră* = situație în care cineva nu poate proceda așa cum ar vrea, din cauza unor împrejurări mai puternice decît voința sa. *Cămașă de forță* v. cămașă.

FÓSĂ, *fose,* s. f. (În expr.) *Fosă nazală* = fiecare din cele două jumătăți ale cavității nazale.

FOSĂIÁLĂ, *fosăieli,* s. f. Fîsîială. *Răgușiți, scoteau din gîtlejuri doar niște fosăieli lungi.* CAMILAR, N. II 46.

FOSFÁT, *fosfați,* s. m. 1. Nume generic dat sărurilor acidului fosforic.

2. Îngrășămînt chimic, avînd în compoziția sa diferiți fosfați (1).

FOSFATÁRE, *fosfatări,* s. f. 1. Îngrășare cu fosfați a terenurilor de cultură.

2. Adăugarea de fosfat de calciu în mustul de struguri, pentru a activa fermentația și a mări procentul de alcool în vin.

3. Acoperirea obiectelor de oțel sau de fontă cu un strat de fosfat cristalin (care servește ca protecție contra agenților corosivi).

FÓSFOR s. n. Element chimic otrăvitor, ușor inflamabil, care se găsește în natură numai în compuși. *Fosfor alb. Fosfor roșu.* ▭ *Leoarcă de ploaie, pădurile strălucesc cu o mare intensitate, ca și cum fiecare frunză le-ar fi fost muiată în fosfor.* BOGZA, C. O. 65.

— Accentuat și: *fosfór.*

FOSFORESCÉNT, -Ă, *fosforescenți, -te,* adj. Care are fosforescență. *De foarte de sus, vîrfurile fosforescente ale Hăsmașului par constelații.* BOGZA, C. O. 16. *Lupii, cu ochii lor fosforescenți, se mișcă-n nestîmpăr.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 170. ✧ Fig. *Un șir de gămălii fosforescente... spunea vag că acolo trebuie să fie Cladova.* GALACTION, O. I 185.

FOSFORESCÉNȚĂ, *fosforescențe,* s. f. Proprietate a unor compuși chimici de a emite lumină cînd absorb sau după ce au absorbit radiații luminoase ultraviolete sau corpusculare; calitatea de a lumina în întuneric; p. ext. sclipire. *Fosforescența ochilor de pisică.* ▭ *Fosforescențele mării.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 225.

FOSFÓRIC, -Ă, *fosforici, -e,* adj. 1. (În expr.) *Acid fosforic* = acid oxigenat al fosforului.

2. Fig. Luminos, licăritor, strălucitor, fosforescent. *Ochii ei fosforici păstrau aceeași privire curată, îndrăzneață și nevinovată.* BART, E. 106.

FOSGÉN s. n. Compus chimic întrebuințat ca gaz de luptă asfixiant și otrăvitor.

FOSÍLĂ, *fosile,* s. f. Rest sau urmă a unui animal sau a unei plante care a trăit într-o epocă geologică anterioară celei actuale și care este îngropată și conservată în straturile pămîntului. *Mi se părea mie că tot ce trăise altădată subt ochii mei nu putuse fi decît fantasmagoria bolnavă a unui vis, sau cel mult amintirea neguroasă despre lumea fosilelor vreunei depărtate perioade geologice.* HOGAȘ, M. N. 171. ✧ Fig. *Amintirea-i o frîntură de fosilă Din care-ai vrea să reclădești minuni.* BENIUC, V. 139.

FOSILIZÁ, *fosilizez,* vb. I. Refl. A se transforma în fosilă.

FOSILIZÁRE, *fosilizări,* s. f. Acțiunea de a se fosiliza și rezultatul ei; ansamblu de fenomene fizice, chimice și biologice care intervin după moartea unui organism și conduc la conservarea unei fosile în straturile geologice.

FOST, -Ă, *foști, -ste,* adj. (Despre persoane) Care a avut o calitate, o funcție, un rang pe care nu-l mai are. *Fost ministru.* ✦ De altădată, de pe vremuri, de odinioară. *Se aflau adunați în fosta grădină foștii copii.* C. PETRESCU, C. V. 225. ✦ (Despre lucruri) Care a aparținut în trecut cuiva, care și-a pierdut vechea destinație. ✦ (Substantivat n., neobișnuit) Ceea ce s-a petrecut în trecut, faptele trecute. *De-aș putea eu spune fostul Cum a fost întreg, Meșter, neică, mi-ar fi rostul!* COȘBUC, P. II 57.

— Variantă: (învechit și regional) **foástă** (SADOVEANU, P. M. 226, NEGRUZZI, S. I 79) adj. f.

FOȘĂÍ, pers. 3 *fóșăie,* vb. IV. Intranz. A fîșîi. *A! Parcă aud foșăind un domino... D-ta eşti?* ALECSANDRI, T. 315.

FOȘCĂÍ vb. IV v. **foigăi.**

FOȘCĂITÚRĂ s. f. v. **foigăitură.**

FOȘNĂÍ vb. IV v. **foșni.**

FÓȘNET, *foșnete,* s. n. Sunet ușor, produs de mișcarea sau de frecarea frunzelor, mătăsii, hîrtiei etc. V. fîșîit, freamăt. *Păsările tăcură, foșnetele pomilor se molcomiră, întreaga fire tăcea.* CAMILAR, TEM. 202. [Zaharia Duhu] *s-a răsucit ascultînd suspinul din văzduhurile înalte, amestecat cu foșnetul mătăsos al frunzelor din fereastră.* C. PETRESCU, R. DR. 47. *Perdeaua începu a se destrăma cu un foșnet ascuțit și pătrunzător.* SLAVICI, N. II 187. ✦ Susur. *Foșnetul apelor urcă, se retrage și urcă din nou, aducînd în auz... toate legendele acestui ținut.* BOGZA, C. O. 286. *Printre brazi coboară vîntul ca un foșnet lung de apă.* TOPÎRCEANU, S. A. 19.

FOȘNÍ, *foșnesc,* vb. IV. Intranz. (Despre frunze, arbori, mătase etc.; p. ext. despre vîntul care le pune în mișcare) A produce un sunet ușor, prin mișcare sau frecare. *Atunci cei doi salcîmi din coasta de miază-noapte a hanului prindeau să foșnească jalnic, încet.* SADOVEANU, O. I 387. *Sub pașii noștri foșneau frunzele de curînd căzute.* VLAHUȚĂ, O. A. II 237. *Să plutim cuprinși de farmec Sub lumina blîndei lune — Vîntu-n trestii lin foșnească, Unduioasă apa sune!* EMINESCU, O. I 74. ✧ (Despre alte lucruri care mișcă frunzele) *O șopîrlă pe cărare, lîngă noi Speriată să foșnească dintre foi.* TOPÎRCEANU, B. 44. ✧ Tranz. *Se răsuci foșnind ziarul și căută o poziție mai comodă.* C. PETRESCU, C. V. 8. *Suspină trist în urmă, foșnindu-și frunza moartă. Salcîmul de la poartă.* IOSIF, PATR. 73. ✦ (Rar) A mișuna. *Cadavrele putrede, cadavre pe care foșnesc viermii, sînt ceva obișnuit în literatura asta* [decadentă]. IONESCU-RION, C. 102.

— Variantă: **foșnăí** (CONTEMPORANUL, III$_{11}$ 286, ALECSANDRI, T. 357) vb. IV.

FOȘNÍRE, *foșniri,* s. f. Acțiunea de a foșni și rezultatul ei; foșnet. *Ramurile brazilor bătrîni porneau șoapte grăbite, care creșteau într-o foșnire duioasă de valuri.* SADOVEANU, O. VII 215. *Deodat-aud foșnirea unei rochii, Un moale pas abia atins de scînduri... Iar mîni subțiri și reci mi-acopăr ochii.* EMINESCU, O. I 119.

FOȘNÍT s. n. (Rar) Foșnire, foșnet. *Gonim storși de puteri, Prin marginea pădurii Adeseori sunîndu-ne-n auz Foșnitul frunzelor.* CAMIL PETRESCU, V. 86.

FOȘNITÓR, -OÁRE, *foșnitori, -oare,* adj. Care foșnește. *Crește și tu, cîntec din azur, În mărețul răsărit de soare, Crește, crește, cum cresc împrejur Lanuri de mătasă foșnitoare.* BENIUC, V. 117. *Prin ierburile foșnitoare țîrîiau cosașii.* CAMILAR, N. I 107. *Vîntu-aduce de departe... Foșnitoare frunze moarte.* D. BOTEZ, P. O. 50.

FOȘNITÚRĂ, *foșnituri,* s. f. Foșnet. *Nemaiauzind nici o foșnitură de păpușoi... am țîșnit o dată cu țărna-n cap și tiva! la mama acasă.* CREANGĂ, A. 6.

FOT, *foți,* s. m. Unitate de măsură a iluminării reprezentînd iluminarea unei suprafețe de un centimetru pătrat care primește fluxul de un lumen repartizat uniform.

FÓTĂ, *fote,* s. f. **1.** Parte componentă a costumului național femeiesc, formată dintr-o bucată dreptunghiulară de stofă de lînă care se petrece în jurul corpului, ținînd locul fustei, sau din două bucăți de stofă, una acoperind partea din față a corpului ca un șorț, iar cealaltă partea din spate. V. catrință, zavelcă. *Șorțurile și fotele țărancelor noastre.* ODOBESCU, S. I 483. *Fete... cu altițe și fote colorate.* NEGRUZZI, S. I 104.

2. (Rar) Șorț (de obicei alb) purtat de cîrciumari, ospătari etc. *Chelnerii... cu jiletci negre și fote albe, priveau din prag.* CAMIL PETRESCU, P. V. 13.

FÓTBAL s. n. Joc sportiv cu mingea între două echipe de cîte 11 jucători, fiecare dintre ele căutînd să introducă mingea în poarta adversă, lovind-o cu piciorul sau cu oricare altă parte a corpului, în afară de brațe.

FOTBALÍST, *fotbaliști,* s. m. Jucător de fotbal. *La sfîrșitul meciului, miile de spectatori au răsplătit cu aplauze călduroase comportarea remarcabilă a fotbaliștilor.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2821.

FOTÉL s. n. v. **fotoliu.**

FOTÍȚĂ, *fotițe,* s. f. Diminutiv al lui fotă. *Unde văz Săbăreanca Prejurată cu fota, Cu fotița de mătasă, Sufletelul stă să-mi iasă.* TEODORESCU, P. P. 304.

FOTOCATÓD, *fotocatozi,* s. m. Catod din care ies electroni în urma iradierii lui cu lumină vizibilă sau ultravioletă.

FOTOCHÍMIC, -Ă, *fotochimici, -e,* adj. Care ține de fotochimie, relativ la reacțiile chimice ale luminii. *Acțiunea fotochimică a radiațiilor luminoase.*

FOTOCHIMÍE, *fotochimii,* s. f. Parte a chimiei care se ocupă cu studiul efectelor chimice ale luminii.

FOTOCÓPIE, *fotocopii,* s. f. Reproducere fotografică a unui document, obținută printr-o singură operație (și nu prin două, ca în procedeele obișnuite de fotografiere). V. facsimil.

FOTOCROMÍE, *fotocromii,* s. f. Procedeu prin care se reproduc fotografii în culori naturale, folosindu-se un clișeu pe care sînt suprapuse mai multe straturi sensibile de culori diferite; fotografie obținută prin acest procedeu.

FOTOELÉCTRIC, -Ă, *fotoelectrici, -e,* adj. (Despre emisiunea de electroni din metale) Provocat de incidența radiației luminoase. ✧ *Celulă fotoelectrică* = fotoelement.

FOTOELECTRICITÁTE s. f. Fenomen datorită căruia un material emite electroni, cînd cade pe el lumina. ✦ Disciplină care se ocupă cu studiul fenomenelor fotoelectrice.

FOTOELEMÉNT, *fotoelemente,* s. n. Aparat care emite un curent electric de intensitate variabilă, după lumina care cade pe el; celulă fotoelectrică. *La postul de emisiune, în locul microfonului din circuitul antenei, se intercalează un fotoelement.* FIZICA 233.

FOTOGÉN, -Ă, *fotogeni, -e,* adj. Care produce și răspîndește lumină. *Licuriciul este fotogen.*

FOTOGÉNIC, -Ă, *fotogenici, -e,* adj. Care impresionează bine placa fotografică. ✦ (Mai ales despre persoane) Care are calități potrivite pentru a fi reprodus în mod avantajos în fotografie sau în film.

FOTOGRÁF, *fotografi,* s. m. Persoană care se ocupă cu fotografierea; specialist în fotografie. *Fotograf amator.*

FOTOGRAFIÁ, *fotografiez,* vb. I. Tranz. A fixa imaginea unui obiect pe o hîrtie sensibilă, prin procedee bazate pe legi optice.

— Pronunțat: *-fi-a.*

FOTOGRAFIÁT, -Ă, *fotografiați, -te,* adj. Reprodus prin procedee fotografice, a cărui imagine a fost fixată prin fotografie.

— Pronunțat: *-fi-at.*

FOTOGRÁFIC, -Ă, *fotografici, -e,* adj. Relativ la fotografie, care servește pentru a fotografia. *Atelier fotografic.* ▭ *Arunc și aparatul fotografic.* CAMIL PETRESCU, U. N. 366. ✧ *Hîrtie fotografică* = hîrtie specială care

are un strat sensibil la acțiunea radiațiilor luminoase și pe care se obțin copiile fotografice pozitive prin copierea negativelor. ✦ Obținut pe cale fotografică. *Vederi fotografice din toată Romînia.* ODOBESCU, S. II 114.

FOTOGRAFÍE, *fotografii,* s. f. Imagine a unei ființe, a unui obiect, a unui peisaj etc. fixată pe hîrtie fotografică și obținută prin fotografiere. *Vedeți, aici se află o fotografie de familie.* STANCU, U.R.S.S. 24. *Pe perete* [erau] *fotografii în rame.* PAS, Z. I 68. *Din cînd în cînd, scotea o fotografie cu colțurile îndoite dintr-un carnet coșcovit și uzat.* C. PETRESCU, A. 365. ✦ Tehnica fotografierii.

FOTOGRAFIÉRE s. f. Acțiunea de a f o t o g r a f i a. (F i g.) *Estetica realismului socialist ne învață că, acolo unde realitatea devine pentru artist obiectul unei fotografieri servile, arta încetează să mai existe.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 373, 2/3.

— Pronunțat: *-fi-e-.*

FOTOGRÁMĂ, *fotograme,* s. f. Fotografie specială pe baza căreia se pot face măsurători precise asupra corpului înregistrat pe ea și care se folosește mai ales în cartografie.

FOTOGRAMMETRÍE s. f. Ramură a cartografiei care se ocupă cu ridicarea planurilor și a hărților cu ajutorul fotogramelor.

FOTOGRAMMÉTRU, *fotogrammetre,* s. n. Aparat pentru luarea fotogramelor.

FOTOLITOGRAFÍE, (2) *fotolitografii,* s. f. **1.** Metodă de reproducere a hărților și a figurilor desenate, care constă în trecerea desenului pe o piatră litografică prin intermediul unei hîrtii speciale.

2. Desen reprodus prin această metodă.

FOTÓLIU, *fotolii,* s. n. Scaun mare, de obicei capitonat, cu spătar și brațe; jilț. V. j e ț. *Ședea într-un fotoliu mare, adînc, de stofă cafenie, cu desenuri cenușii și galbene.* DUMITRIU, N. 33. *Din fotoliul de nuiele albe privea cerul albastru.* CAMIL PETRESCU, N. 68. *Ia ședzi colea, zise aceasta arătînd lui Vrînceanu un scaun lîngă fotoliul imens.* HOGAȘ, DR. II 137. ✦ Loc situat în partea din față a unei săli de spectacol. *Fotoliu I.* ✧ *Fotoliu de orchestră* = loc în primele rînduri (din apropierea orchestrei) într-o sală de concert, p. e x t. în orice sală de spectacol.

— Pl. și: (rar) *fotoliuri* (ANGHEL, PR. 4). — Variantă: (rar) **fotél** (CAMIL PETRESCU, O. I 339), *foteluri* și *fotele* (CARAGIALE, O. I 110, id. ib. II 165), s. n.

FOTOLÍZĂ, *fotolize,* s. f. Descompunere chimică a unor substanțe sub acțiunea luminii.

FOTOLUMINESCÉNȚĂ, *fotoluminescențe,* s. f. (Fiz.) Denumire comună dată fluorescenței, fosforescenței și altor fenomene asemănătoare.

FOTOMECÁNICĂ s. f. Procedeu de tipărire prin fotografierea planșei tipografice.

FOTOMÉTRIC, -Ă, *fotometrici, -e,* adj. Care se raportă la fotometrie; considerat din punctul de vedere al fotometriei.

FOTOMETRÍE s. f. Parte a fizicii care se ocupă cu măsurarea intensității senzației luminoase, indiferent de culoare.

FOTOMÉTRU, *fotometre,* s. n. Instrument care servește la măsurarea intensității luminoase a izvoarelor de lumină.

FOTOMICROSCOPÍE s. f. Înregistrarea fotografică a preparatelor microscopice.

FOTOMONTÁJ, *fotomontaje,* s. n. Ansamblu de fotografii și ilustrații aranjate pe un panou, spre a ilustra un subiect sau o problemă. *S-au confecționat lozinci și fotomontaje cu aspecte de la întîlnirile sportive din țara noastră și din U.R.S.S.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2867.

FOTÓN, *fotoni,* s. m. (Fiz.; mai ales la pl.) Elementul constitutiv al luminii care se prezintă sub aspect de corpuscul.

FOTOREPORTÁJ, *fotoreportaje,* s. n. Reportaj înfățișat printr-o succesiune de fotografii, în special instantanee, care reprezintă în imagini un eveniment, un fapt divers etc.

FOTOREPÓRTER, -Ă, *fotoreporteri, -e,* s. m. și f. Fotograf specialist în instantanee pentru reportaje.

FOTOSENSÍBIL, -Ă, *fotosensibili, -e,* adj. (Despre substanțe sau materiale) Care este sensibil la lumină.

FOTOSFÉRĂ s. f. Stratul exterior, luminos al globului solar, vizibil cu ochiul liber; este format din gaze și vapori metalici și radiază lumină și căldură.

FOTOSINTÉZĂ, *fotosinteze,* s. f. (Chim.) Sintetizarea unei substanțe prin acțiunea luminii. *Una din cele mai importante probleme ale biologiei contemporane este problema fotosintezei — fenomenul prin care se produce de către plante, sub acțiunea luminii, din bioxidul de carbon și apă, materia organică.* SCÎNTEIA, 1955, nr. 3187.

FOTOTELEGRAFÍE s. f. Transmitere la distanță a fotografiilor, desenelor etc. cu ajutorul telegrafiei cu sau fără fir.

FOTOTERAPÍE s. f. Tratament medical care folosește iradiațiile solare sau ale unei surse artificiale de lumină. V. h e l i o t e r a p i e.

FOTOTIPÍE, (2) *fototipii,* s. f. **1.** Procedeu prin care se execută reproduceri, apropiate ca aspect de fotografie, cu ajutorul unui clișeu format dintr-un strat subțire de gelatină, așezat pe o placă de sticlă mată.

2. Reproducere obținută prin acest procedeu.

FOTOZINCOGRAFÍE s. f. Procedeu de reproducere a unei fotografii prin copierea pe o placă de zinc.

FOX, *focși,* s. m. Soi de cîine de casă. V. f o x t e r i e r. *Foxul împiegatului de la finanțe începu să zgrepțene scîncind.* C. PETRESCU, C. V. 49.

FOXTERIÉR, *foxterieri,* s. m. Soi de cîine de casă rezistent și iute, cu urechi scurte și cu picioare drepte, bun șoricar.

FÓXTROT, *foxtroturi,* s. n. Dans modern, cu mișcări repezi, care se dansează în perechi.

FRAC, *fracuri,* s. n. Haină bărbătească de ceremonie, de culoare neagră, în față scurtă pînă în talie, iar la spate terminată cu două cozi lungi și înguste. *Haina nu era o haină obișnuită. Ci era un frac... cu cozi pînă aproape de călcîie.* SAHIA, N. 99. *Vin' de-ți pune fracul și cravata albă.* ALECSANDRI, T. I 280. (Glumeț) *Un lăstun, în frac, apare Sus pe-un vîrf de trestie.* TOPÎRCEANU, S. A. 63.

FRACTURĂ, *fracturez,* vb. I. T r a n z. (Cu privire la un os, p. e x t. la un membru al corpului) A frînge, a rupe. *Și-a fracturat piciorul.*

FRACTURÁT, -Ă, *fracturați, -te,* adj. (Despre oase, p. e x t. despre membrele corpului) Rupt, frînt. *Mînă fracturată.*

FRACTÚRĂ, *fracturi,* s. f. Ruptură (a unui os, p. e x t. a unui membru al corpului). *Fractura piciorului.*

FRÁCȚIE, *fracții,* s. f. Număr neîntreg, egal cu cîtul a două numere întregi. ✧ *Fracție zecimală* v. z e c i m a l. *Fracție ordinară* v. o r d i n a r. ✦ Raportul a două expresii matematice.

FRACȚIONÁ, *fracționez,* vb. I. Tranz. A împărți (un întreg) în mai multe părți, a reduce în fracțiuni. V. îmbucătăți, fărîmița.
— Pronunțat: *-ți-o-.*

FRACȚIONÁR, -Ă, *fracționari, -e,* adj. (Mat.) Care conține o fracție sau se compune din fracții; care are forma unei fracții. *Mărime fracționară.* ◇ *Număr fracționar* = număr compus dintr-un număr întreg și o fracție.
— Pronunțat: *-ți-o-.*

FRACȚIONÁRE s. f. Acțiunea de a fracționa. **1.** Împărțire a unui întreg în mai multe părți, reducere în fracțiuni. V. îmbucătățire, fărîmițare. **2.** Distilare fracționată. V. fracționat.
— Pronunțat: *-ți-o-.*

FRACȚIONÁT, -Ă, *fracționați, -te,* adj. Împărțit, divizat în fracțiuni; îmbucătățit. ✦ *Distilare fracționată* = acțiunea de a izola dintr-un amestec lichidele cu puncte de fierbere diferită, colectîndu-le în mod separat, după temperaturile lor de fierbere.
— Pronunțat: *-ți-o-.*

FRACȚIONÍSM s. n. Acțiune dusă de o grupare oportunistă care se rupe de conducerea unui partid și se organizează împotriva liniei politice stabilite de acesta, cu scopul de a-i slăbi unitatea de voință și de luptă. *Cine alunecă pe drumul fracționismului și al politicii de grup, acela țintește în însăși inima partidului, acela vrea să-l lipsească de forța și tăria sa.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2533.
— Pronunțat: *-ți-o-.*

FRACȚIONÍST, -Ă, *fracționiști, -ste,* adj. Care ține de fracționism, care se referă la fracționism, de fracționism. *Explicația cauzelor care au dus la izbucnirea focarelor fracționiste o găsim în învățătura marxist-leninistă despre partid, care lămurește că «izvorul fracționismului în partid îl constituie elementele lui oportuniste».* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 14.
— Pronunțat: *-ți-o-.*

FRACȚIÚNE, *fracțiuni,* s. f. **1.** Parte dintr-un tot; frîntură, fragment. *Baloleanu se uită perplex o fracțiune de secundă, apoi explodă cu o indignare amicală.* REBREANU, R. I 251.
2. Grupare oportunistă care se rupe de conducerea unui partid și se organizează împotriva liniei politice stabilite de acesta, cu scopul de a-i slăbi unitatea de voință și de luptă. *Este inutil a mai dovedi că existența fracțiunilor duce la existența cîtorva centre și că existența cîtorva centre înseamnă lipsa unui centru comun al partidului, fărîmițarea unității de voință.* STALIN, PROBL. LEN. 73.
3. Grup format din reprezentanții unui partid politic în parlament. *Alegerile din octombrie 1888 dădură o majoritate fracțiunilor conservatoare.* IST. R.P.R. 425.
4. Lichid obținut prin distilarea unui amestec de lichide și cules la o anumită temperatură.
— Pronunțat: *-ți-u-.*

FRAG[1], *fragi,* s. m. Mică plantă erbacee din familia rozaceelor, cu flori albe și cu fructe comestibile *(Fragaria vesca). La trunchiul bradului, Crește floarea fragului.* ALECSANDRI, P. P. 31.

FRAG[2] s. m. v. fragă.

FRÁGĂ, *fragi,* s. f. **1.** Partea comestibilă a fragului (considerată în mod greșit drept fruct) compusă din receptaculul cărnos și roșu, pe suprafața căruia se găsesc presărate fructele. *Prin văi adunam fragi.* COȘBUC, P. II 193. *Dragostea noastră cea dragă Nu trăi nici cît o fragă!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 162.
2. (Transilv., uneori determinat prin «de pom») Dudă.
— Variantă: frag, *fragi* (BOLINTINEANU, O. 347), s. m.

FRÁGED, -Ă, *fragezi, -de,* adj. **1.** (Mai ales despre plante) Crescut de puțină vreme, de-abia apărut, crud. *Se așezară pe iarba fragedă la umbra unui copaci.* ISPIRESCU, L. 382. *De acum înainte să mănînci... numai vlăstări fragede, răchițică, smicele, mlaie și altele de soma acestora.* CREANGĂ, P. 316. *Voi, mici lăcrimioare... Sînteți fragede și albe.* ALECSANDRI, P. A. 64. ◇ (Adverbial) Fig. *Zaharia Duhu împături gazeta, o închise în carte și rămase cu ele sub cot, privind depărtările fraged înverzite.* C. PETRESCU, R. DR. 46. ✦ (Despre legume, carne și alte alimente) Care provine de la plante sau animale tinere, e gustos, fierbe repede, se fărîmă ușor cu dinții. *Băiatul tăie mielul oii și fierse carnea cea fragedă.* RETEGANUL, P. III 57. ✦ (Despre culoarea verde) Ca a plantelor tinere, delicat. *Vîntul alintă lanul cu verdele fraged.* C. PETRESCU, C. V. 318. ✦ (Rar, despre aer) Proaspăt. *El respira cu sete aerul fraged al dimineții.* C. PETRESCU, S. 116.
2. (Despre ființe) Tînăr, gingaș, plăpînd. *Nadina intră fragedă și frumoasă ca o rază de soare primăvăratic.* REBREANU, R. II 50. *Atît de fragedă, te-asameni Cu floarea albă de cireș.* EMINESCU, O. I 117. *Suspinurile înădușiră glasul fragedei copile.* NEGRUZZI, S. I 19. ✦ Nevîrstnic, mic de ani. ◇ *Vîrstă fragedă* = vîrsta copilăriei. *La moartea părintelui ei... Ruxanda rămăsese în fragedă vrîstă.* NEGRUZZI, S. I 143. *Tinerețe fragedă* = epocă în care cineva este foarte tînăr. *Din frageda lui tinerețe, Leonida a visat un Mizil mare... cel puțin capitală de district.* CARAGIALE, O. II 182. ✦ (Despre mîini, obraji) Cu pielea fină, delicată. *Și-l mîngîie cu palma mare și aspră pe obrazul fraged.* DUMITRIU, N. 157. *Ea mi-o tras o palmă..., Cine ar crede că o mînușiță atît de fragedă, ar putea.* ALECSANDRI, T. I 423.

FRAGÍL, -Ă, *fragili, -e,* adj. Care se sparge, se sfărîmă, se frînge ușor; nerezistent, slab. *Vas fragil.* ▭ *Se farmă ca un zid fragil.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 223. *Ne-am mirat de dăinuirea unor clădiri ce par a fi fost atît de fragile.* ODOBESCU, S. II 281. ✦ Gingaș, firav, delicat. *Din corole albe și fragile Se'nalță somptuosul miros de zambile.* CAZIMIR, L. U. 8.

FRAGILITÁTE s. f. Însușirea de a fi fragil. (Fig.) *Viața Oltului apare... în neînchipuita ei fragilitate.* BOGZA, C. O. 338.

FRAGMÉNT, *fragmente,* s. n. Bucată, parte, frîntură dintr-un tot; (mai ales) parte izolată dintr-o scriere sau rest dintr-o operă pierdută ori neterminată. *Baladele, doinele, horele poporale... care Alecsandri, găsindu-le în fragmente pe ici pe colea, a știut a le întocmi și a le reproduce atît de bine, sînt un tezaur pentru literatura romînească.* BOLINTINEANU, O. 357. *Avea el oare vocațiune pentru arta militară? Vom răspunde copiind un fragment din scrisoarea ce am primit de la dînsul.* NEGRUZZI, S. I 332.

FRAGMENTÁ, *fragmentez,* vb. I. Tranz. A împărți, a tăia, a rupe în fragmente; a îmbucătăți. V. fracționa.

FRAGMENTÁR, -Ă, *fragmentari, -e,* adj. Care reprezintă unul sau mai multe fragmente; incomplet, în fragmente, fărîmițat. *Manuscris fragmentar. Expunere fragmentară.*

FRAGMENTÁRE s. f. Acțiunea de a fragmenta; împărțire în bucăți, îmbucătățire.

FRAHT, *frahturi,* s. n. **1.** Document de transport care însoțește o încărcătură sau o marfă transportată; scrisoare de trăsură.
2. Sumă, taxă plătită pentru un transport.

FRANC[1], *franci,* s. m. **1.** Unitate monetară în Franța, Elveția etc.

2. (Învechit) Unitate monetară în Romînia, leu; (astăzi) valoare bănească nedeterminată, ban, avere. *Şi ei învîrt francii cu lopata.* DUMITRIU, N. 29. *Într-o zi, iar îi crăpa buza de cîţiva franci.* CAMIL PETRESCU, U. N. 233. *Francii îs legaţi în colţul basmalei.* BUJOR, S. 66. ◇ Expr. (Familiar) **A împuşca francul** v. împuşca.

FRANC², **-Ă** adj. (Franţuzism, despre persoane) Care are un caracter sincer, care spune pe faţă, fără înconjur, ceea ce gîndeşte; deschis; (despre manifestări ale oamenilor) care trădează un astfel de caracter. *Bunătatea inimii sale se vedea scrisă pe figura-i francă şi plăcută.* FILIMON, C. 181. ◇ Fig. *Îl respectam şi-l admiram, robit... de inima lui francă.* GALACTION, O. I 100. ✦ (Despre acţiuni) Loial, cinstit. *Planul se schimbase: fusese franc şi voinicesc, acum devenise mişelesc.* GHICA, S. 111.

FRANCÁ, *franchez*, vb. I. Tranz. 1. A plăti anticipat taxele de transport pentru mărfuri şi bagaje. 2. A pune timbrele necesare pe o scrisoare; a timbra.

FRANCÁRE s. f. Acţiunea de a franca.

FRANCÉZ¹, **-Ă**, *francezi*, *-e*, adj. Al francezilor; propriu francezilor; provenit din Franţa. *Limba franceză.* ▭ *Discuţia urmă în mers pe drum, pînă se opriră amîndoi deodată în loc, chiar în dreptul consulatului francez.* BART, E. 296. *Anatole France este unul din rarii scriitori francezi umorişti.* IBRĂILEANU, S. 266. ◇ *Cheie franceză* v. cheie. ✦ (Substantivat, f.) Limba franceză. *Vodă Bibescu primise să-l facă dascăl de franceză.* CAMIL PETRESCU, O. II 9.

— Variantă: (învechit) **franţéz**, **-ă** (KOGĂLNICEANU, S. 63, RUSSO, O. 54) adj.

FRANCÉZ², **-Ă**, *francezi*, *-e*, s. m. şi f. Persoană care face parte din populaţia de bază a Franţei sau este originară din Franţa.

FRANCHÉŢĂ s. f. v. **francheţe**.

FRANCHÉŢE s. f. (Şi în forma *francheţă*) Faptul de a-şi spune deschis gîndurile; calitatea de a fi franc², sinceritate. *Te-a supărat francheţa mea?* C. PETRESCU, C. V. 110. *În toate articolele lui se vede curajul şi francheţa unui om drept.* VLAHUŢĂ, O. A. 260. *Unii critici au avut francheţa de a lăuda în opera mea tot ce le-a părut demn de laudă.* ALECSANDRI, T. II 55.

— Variantă: **franchéţă** s. f.

FRANCMASÓN, *francmasoni*, s. m. Membru al unei organizaţii francmasonice; adept al francmasoneriei; mason.

FRANCMASONERÍE s. f. Asociaţie internaţională secretă cu principii politice reacţionare şi cu ritualuri oculte, ai cărei membri, organizaţi în grupe, au datoria de a se susţine reciproc; masonerie.

FRANCMASÓNIC, **-Ă**, *francmasonici*, *-e*, adj. Care ţine de francmasonerie, care are legătură cu francmasoneria; masonic. ◇ *Lojă francmasonică* v. lojă.

FRÁNCO adv. Termen comercial care arată că taxele de transport sînt plătite de cel care expediază o marfă, un colet etc.; cu livrarea în contul expeditorului. *Pachet expediat franco.*

FRANCTIRÓR, *franctirori*, s. m. (Învechit) Soldat care, fără să facă parte din armata regulată, primeşte însărcinări în timpul unui război. ✦ (În timpul celui de al doilea război mondial) Partizan în luptele de rezistenţă din Franţa.

FRANJ, *franjuri*, s. n. (Mai ales la pl.) Fire (de bumbac, mătase, lînă etc.) care atîrnă unul lîngă altul ca ornament, la marginea unei stofe, a unui obiect de îmbrăcăminte etc. *Rupe un fir din franjurile pernei.* CAMIL PETRESCU, T. II 296. *Era îmbrăcată într-o rochie de mătase lila, cu franjuri negre.* ARDELEANU, D. 157.

FRANŢÉZ, **-Ă** adj. v. **francez**.

FRANŢÚŞCĂ, *franţuşte*, s. f. (Învechit şi popular) Franţuzoaică. *Legase... prietenie cu franţuşca de peste drum.* HOGAŞ, DR. II 51.

FRANŢÚZ, *franţuji*, s. m. (Învechit şi popular) Francez². *Trimite-le-n dor şi jele Pe faţa pămîntului, Pe şuierul vîntului, În ţeara franţuzului.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 307.

FRANŢUZÉSC, **-EÁSCĂ**, *franţuzeşti*, adj. Francez¹. *Să dai poruncă bucătarului să gătească bucate franţuzeşti.* ALECSANDRI, T. I 277. ◇ *Aluat franţuzesc* = aluat pentru prăjituri, pregătit cu unt, strîns şi întins de mai multe ori cu vergeaua, pentru a se frăgezi. ✦ (Substantivat, f.) Limba franceză. *Bătrînul îşi potrivea limba ca să pronunţe cît mai corect franţuzeasca lui levantină.* BART, E. 270.

FRANŢUZÉŞTE adv. Ca francezii, în felul francezilor, în limba franceză. *Vorbeşte franţuzeşte.*

FRANŢUZÍ, *franţuzesc*, vb. IV. Refl. (Învechit şi familiar) A imita servil obiceiurile franceze şi a întrebuinţa în mod nejustificat unele cuvinte şi expresii franceze. ✦ Tranz. A introduce în limbă cuvinte şi expresii franceze.

FRANŢUZÍRE s. f. (Rar) Faptul de a introduce în limbă cuvinte şi expresii franceze inutile şi nepotrivite. *Caragiale a biciuit franţuzirea limbajului literar de către scriitorii cosmopoliţi, după cum a atacat cu sarcasm şi tentativele de pocire a limbii prin latinizare.* LUPTA DE CLASĂ, 1952, nr. 1, 81.

FRANŢUZÍSM, *franţuzisme*, s. n. Element de jargon luat fără necesitate din limba franceză şi introdus în limba noastră.

FRANŢUZÍT, **-Ă**, *franţuziţi*, *-te*, adj. Care imită servil obiceiurile franceze şi foloseşte în mod nejustificat cuvinte şi expresii franceze. *Apărătorul vechiului regim trebuia să vorbească vechea limbă a clasei boiereşti, iar femeile... o românească franţuzită.* IBRĂILEANU, SP. CR. 139. ◇ (Substantivat) *«Franţuzitele», comedie de C. Facă.*

FRANŢUZOÁICĂ, *franţuzoaice*, s. f. Femeie care face parte din populaţia de bază a Franţei sau este originară din Franţa.

FRANZELÁR, *franzelari*, s. m. Persoană care face sau vinde franzele. V. brutar. *Se găsesc... în grevă franzelarii, tapiţerii, cizmarii, tipografii.* PAS, Z. II 147.

FRANZÉLĂ, *franzele*, s. f. Pîine albă, de obicei în formă lunguiaţă; jimblă. *Un băiat cu şorţ alb aleargă cu două franzele rumene.* C. PETRESCU, C. V. 119.

FRANZELĂRÍE, *franzelării*, s. f. Brutărie unde se pregătesc, sau prăvălie unde se vînd franzele.

FRANZELÚŢĂ, *franzeluţe*, s. f. Diminutiv al lui franzelă. ✦ Chiflă. *Buzunarele sacoului erau înţesate cu franzeluţe şi mere.* BASSARABESCU, V. 7.

FRAPÁ, *frapez*, vb. I. Tranz. (Franţuzism) 1. A atrage în mod viu atenţia cuiva, prin caracteristici izbitoare; a face impresie, a bate la ochi. *M-a mirat că a reţinut expresia, dar pare-se că a frapat-o.* CAMIL PETRESCU, U. N. 77. 2. (Cu privire la băuturi alcoolice, în special şampanie) A răci cu ajutorul gheţii. *Fu adus căzănelul argintat cu sticlele de şampanie puse la frapat.* BART, E. 150.

FRAPÁNT, **-Ă**, *frapanţi*, *-te*, adj. (Franţuzism) Care frapează; bătător la ochi, izbitor. ◇ (Adverbial) *Personajele*

din «O noapte furtunoasă», pe lîngă că au atît de frapant individualitatea lor, apoi sînt şi atît de simbolice! IBRĂILEANU, SP. CR. 229.

FRÁSIN, *frasini,* s. m. Arbore cu tulpina dreaptă, cilindrică, cu lemnul elastic, folosit în industrie, mai ales în rotărie *(Fraxinus excelsior). Se aşează sub un frasin bătrîn, pe o bancă de piatră.* SADOVEANU, O. III 157. *Păşeşte tăcut pe sub bolta întunecată a fagilor şi a frasinilor.* ODOBESCU, S. III 87.

FRĂTE, *fraţi,* s. m. **1.** Persoană de sex masculin considerată în raport cu altă persoană (indiferent de sex) născută din aceiaşi părinţi sau numai din acelaşi tată ori din aceeaşi mamă. *Tu-mi eşti frate dintr-o mamă, Mă iubeşti!* COŞBUC, P. I 135. *Toţi s-au mirat de frumseţa şi isteţimea acelor doi fraţi.* RETEGANUL, P. II 36. *Frate, frate, dar brînza-i pe bani,* se spune atunci cînd interesele materiale sînt mai presus de sentimente. ✧ *Frate bun (adevărat, drept* sau, regional, *dulce)* = frate născut din acelaşi tată şi aceeaşi mamă. *Frate vitreg* = frate numai după tată sau numai după mamă. *Frate geamăn* = frate născut o dată cu alt frate sau cu o soră. *Fraţi de lapte* = copii care au supt la aceeaşi doică. *Frate de mînă* = băiat care serveşte mireasa în timpul nunţii. *Vă poftim deseară la nunta vecinului Stan. M-a pus frate de mînă.* STANCU, D. 72. *Fraţi de cruce* v. c r u c e. ✧ (Urmat de un adjectiv posesiv, în forma nearticulată *frate) Mă, băiete, ascultă... să nu uiţi să-i spui lui frate-tău că-l aştept negreşit.* CARAGIALE, P. 62. *Eu sînt Buzescu Preda, iar cel mîndru voinic Cu pletele-aurite e frate-meu cel mic.* BOLINTINEANU, O. 52. ✦ (La pl.) Nume dat copiilor (în cazul cînd se află între ei şi băieţi) născuţi din aceiaşi părinţi sau numai din acelaşi tată ori aceeaşi mamă. *Nu se află-adevărat Fraţi să se fi cununat.* ALECSANDRI, P. P. 27.

2. Termen familiar, prietenesc, cu care te adresezi unei persoane (indiferent de sex). *Noroc, fraţilor! La mulţi ani!* PAS, Z. I 105. *Cu grai neliniştit zise fie-sei: Bine, frate dragă, toţi te-au sărutat?* ISPIRESCU, L. 377. *Fratel ştii c-avem două fete mari?* ALECSANDRI, T. I 131. ✧ F i g. *Vin la tine, frate codru, După sfat şi mîngîieri.* TOMA, C. V. 50. ✧ (Întrebuinţat în cursul unei povestiri sau conversaţii, fără a se adresa unei anumite persoane şi servind pentru a atrage atenţia asupra celor spuse) *Şi se puseră, frate, pe ospăţ, aduseră carne şi vin.* RETEGANUL, P. V 33. *Îmbla, frate, mîndrul soare, Îmbla, frate, să se-nsoare.* ALECSANDRI, P. P. 27. ✦ Tovarăş, prieten. *Eu ţi-s frate, tu mi-eşti frate, În noi doi un suflet bate* ALECSANDRI, P. A. 105. *Fraţi sînt aceia ce vor a-şi împărtăşi suferinţele unii cu alţii.* BĂLCESCU, O. I 348.

3. Grad în ierarhia călugărească, persoană care se retrage la mănăstire, pregătindu-se să devină monah. *S-a făcut frate la schitul de la Durău.* VLAHUŢĂ, O. A. III 62. *Cum te mai simţi, frate Paisie? îl întrebă unul din monahi.* NEGRUZZI, S. I 160.

4. Fiecare din ramificaţiile care se formează la subsuoara frunzelor unor plante din nodurile de la baza tulpinii.

FRATÉRN, -Ă, *fraterni, -e,* adj. (Livresc) Frăţesc. *Iubire frăternă.* ✧ (Adverbial) *Nicolaie Golescu îi mîngîie tulburat şi fratern părul.* CAMIL PETRESCU, O. II 470.

FRATERNITÁTE, *fraternităţi,* s. f. Frăţie.

FRATERNIZÁ, *fraternizez,* vb. I. I n t r a n z. (De obicei urmat de determinări introduse prin prep. «cu») A manifesta sentimente frăţeşti, a intra într-o strînsă prietenie, în raporturi frăţeşti cu cineva; a face cauză comună cu cineva. *Deşi de origine nobilă, Turgheniev fraternizează cu obidiţii, ca toţi marii artişti ruşi chemaţi la luptă împotriva autocraţiei ţariste de gîndirea îndrăzneaţă a democraţilor revoluţionari.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 158, 11/5. *Se duc la organizaţia lucrătorilor ceferişti, fraternizează cu ei şi fac legămînt ca... să meargă împreună în toate împrejurările.* PAS, Z. IV 220. ✦ (Despre militari sau despre unităţi militare angajate în războaie nedrepte) A face cauză comună cu adversarul, a înceta operaţiile militare (ca protest împotriva războiului).

FRATERNIZÁRE s. f. Acţiunea de a f r a t e r n i z a şi rezultatul ei, manifestare de sentimente frăţeşti; înfrăţire, unire. ✦ Stabilire de relaţii frăţeşti între soldaţii unor armate beligerante adverse, în cazul unor războaie nedrepte.

FRATRICÍD[1], *fratricide,* s. n. Omor de frate sau de soră.

FRATRICÍD[2], **-Ă,** *fratricizi, -de,* s. m. şi f. Persoană care şi-a ucis fratele sau sora. ✦ (Adjectival, despre lupte, războaie) Care se desfăşoară între trupe de acelaşi neam sau legate prin interese de clasă comune. *Adînc mîhnit de această luptă fratricidă, Bălcescu a cerut stăruitor curmarea neînţelegerilor între conducătorii revoluţionari romîni şi maghiari şi unirea lor în lupta comună împotriva asupritorilor.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 1-2, 105.

FRAUDÁ, *fraudez,* vb. I. T r a n z. A defrauda.
— Pronunţat: *fra-u-.*

FRÁUDĂ, *fraude,* s. f. Înşelăciune, act de rea-credinţă săvîrşit de cineva pentru a realiza un profit material în detrimentul altuia. *Am voit... să surprindem fraudele.* ALECSANDRI, T. 1705.
— Pronunţat: *fra-u-.*

FRAUDULÓS, -OÁSĂ, *frauduloşi, -oase,* adj. (Despre acţiuni) Făcut cu înşelăciune, bazat pe rea-credinţă. *Afacere frauduloasă. Bancrută frauduloasă.*
— Pronunţat: *fra-u-.*

FRAZÁ, *frazez,* vb. I. I n t r a n z. A scoate în evidenţă, la executarea unei bucăţi, ritmul frazei muzicale, a face să se desprindă în mod distinct părţile care compun ideea muzicală. *Era pianistă şi nu tocmai mediocră, descifra sigur şi fraza cu gust şi pricepere.* CARAGIALE, N. F. 100.

FRAZÁRE s. f. Acţiunea de a f r a z a. *Exerciţii de frazare.*

FRÁZĂ, *fraze,* s. f. **1.** (Gram.) Îmbinare de propoziţii, aflate între ele în raport de coordonare sau de subordonare şi exprimînd una sau mai multe judecăţi. *Limba scrierilor bisericeşti se deosebea de limba vorbită prin frazele sale lungi şi greoaie.* ROSETTI, S. L. 18. *Titu Herdelea se spăimîntă. Îl durea numai închipuirea că va rămînea iarăşi singur, cu articolul neterminat, în căutarea frazei de efect.* REBREANU, R. I 246. *Fraza se deschidea, se lărgea, într-o bogăţie de cuvinte sonore, puternice, emoţionante.* VLAHUŢĂ, O. A. III 11. ✦ Fel de exprimare. *Azi, cînd fraza lustruită nu ne poate înşela.* EMINESCU, O. I 151.

2. (În e x p r.) *Frază muzicală* = succesiune de sunete alcătuind un tot unitar (motiv sau melodie).

FRAZEOLÓG, *frazeologi,* s. m. Persoană care se exprimă în fraze meşteşugite, dar deşarte, lipsite de conţinut. *Cînd viitoarele alegeri se vor apropia, vom demasca fără temere, pe acei frazeologi gălăgioşi, dar deşerţi.* DEMETRESCU, O. 198.

FRAZEOLÓGIC, -Ă, *frazeologici, -e,* adj. Privitor la frazeologie, de frazeologie.
— Pronunţat: *-ze-o-.*

FRAZEOLOGÍE s. f. **1.** Felul propriu unei limbi sau unui scriitor de a construi frazele. *Se depărta... de la structura frazeologiei latine.* ODOBESCU, S. II 352.

2. Vorbărie fără conținut, care ascunde sărăcie de idei; vorbe goale și umflate, palavrageală. *Dezbrăcînd această critică de frazeologia filozofiei de stat germane, ajungem la concluzia că Eminescu a făcut procesul nouăi organizații politico-sociale, în numele intereselor acelor clase* [țărani, răzăși, meseriași]. IBRĂILEANU, SP. CR. 174. *Orbirea unora în sisteme și neînvățătura multora au aruncat și pe unii și pe alții în frazeologie fără mărginire.* RUSSO, O. 63.

— Pronunțat: *-ze-o-*.

FRĂGĂR, *frăgari*, s. m. (Transilv.) Dud. *Norodul a cuprins podmolul Lingă frăgarul din uliță.* GOGA, P. 23. *Citi o mică disertațiune asupra creșterii viermilor de mătase și asupra culturei duzilor sau frăgarilor (precum se zic în Ardeal).* ODOBESCU, S. I 493. *Ciți frăgari pe la Arad, Atîtea gînduri mă bat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 139.

FRĂGEZÍ, *frăgezesc*, vb. IV. Refl. (Despre carne sau animale care se mănîncă) A deveni fraged. ✦ Tranz. A face să devină fraged.

FRĂGEZÍME s. f. Însușirea de a fi fraged; prospețime, delicatețe, finețe, gingășie. *Cu toată frăgezimea lor nici puii de mai fripți nu avuseseră trecere și rămaseseră în farfurii abia atinși.* CAMIL PETRESCU, N. 158. *Florile* [cîmpiei Mărășeștilor] *n-au mirosul și frăgezimea adevăratelor ierburi.* SAHIA, N. 18.

FRĂGEZÍRE s. f. Acțiunea de a (se) frăgezi.

FRĂGUȚĂ, *frăguțe*, s. f. (Popular) Diminutiv al lui fragă. *Frunză verde ș-o frăguță, Nu stă lumea-ntr-o drăguță.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 405.

FRĂMÎNT s. n. (Rar) Frămîntare. *Prin sate, femei ieșite la garduri ascultau în puterea nopții frămîntul atîtor omeniri în mers, omeniri sleite de un marș lung.* CAMILAR, N. II 51. *Mîndrul albatros... Sfidează liber, viteaz, Frămîntul tăriei.* TOMA, C. V. 351.

FRĂMÎNTÁ, *frămînt*, vb. I. Tranz. 1. (Folosit și absolut; cu privire la aluaturi sau la pîine în cursul procesului de fabricație) A apăsa cu mîinile, amestecînd bine, spre a transforma într-o masă uniformă. *Cine nu va să frămînte toată ziua cerne, zice proverbul.* BOLLIAC, O. 54. *Frămîntat-a ș-a dospit, Și cuptorul l-a umplut, Și colacii au crescut.* ANT. LIT. POP. I 623. *Spune-i tu măicuței mele Pîne să nu mai frămînte.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 172. ✧ Fig. (Cu aluzie la acțiunea de amestecare) *Eram de-abia la jumătate calea; conacul lui Hagi-Pancu era încă departe și Harap frămînta apa și noroiul pînă la genunchi.* GALACTION, O. I 79. *Pămîntul acesta este frămîntat cu sîngele moșilor și al strămoșilor noștri!* BĂLCESCU, O. I 186. ✧ *A frămînta pămîntul* = a bate pămîntul cu piciorul prin lovituri puternice și repetate. *Fetele jucau ușurel, fără să zîmbească, cu genele plecate; iar flăcăii frămîntau pămîntul, se răsuceau pe loc, băteau din călcîie tactul horii și strigau.* SADOVEANU, O. I 73. *Ei frămîntau pămîntul sub un brîu sau o bătută nebună.* HOGAȘ, DR. II 180. *Caii-n neastîmpăr frămîntă-n loc pămîntul.* ALECSANDRI, P. A. 144. ✦ A lovi de repetate ori o persoană trîntită la pămînt. *Trînteșe baba în mijlocul casei și-o frămîntă cu picioarele.* CREANGĂ, P. 13. *Nu l-am frămîntat, nu l-am zdrobit subt picioarele mele pe omul acesta!* NEGRUZZI, S. III 301.

2. Fig. (Cu privire la gînduri, idei, planuri) A examina pe toate părțile. *A gîndit, a frămîntat singur, lung, cele spuse.* CAMIL PETRESCU, T. II 59. *Lucra, nu lucra Că toată ziua Din ochi măsura, Gîndu-și frămînta.* TEODORESCU, P. P. 462. ✦ (Cu privire la cap sau minte considerate ca sediu al gîndurilor) A supune unor eforturi, unor sforțări. *Tot frămîntîndu-mi mintea să știu cum a venit... am adormit.* ISPIRESCU, L. 300. *Îmi băteam capul și mintea-mi frămîntam.* NEGRUZZI, S. II 233. *Neavînd ce să fac, îmi frămînt capul cu gînduri de tot felul.* RUSSO, O. 136. ✧ Refl. *De vreo trei zile mă tot frămînt cu mintea... Ca o fiară-n cușcă umblu de colo-colo.* VLAHUȚĂ, O. A. 493. *Toată noaptea cea dinainte de plecare, pînă s-au revărsat zorile, m-am frămîntat cu gîndul fel și chip.* CREANGĂ, A. 122. ✦ (Despre stări sufletești și despre cauzele exterioare ale stărilor sufletești) A neliniști, a preocupa, a agita, a îngrijora. *El cîștiga atît cît existența-i să nu-l frămînte.* PAS, Z. I 95. *Polixenia rămăsese cu o părere de rău, care o frămînta zilnic.* BASSARABESCU, V. 11. *Nici vreau să știu de ce te doare, De grijile ce te frămîntă.* VLAHUȚĂ, O. A. 29. *Radu iute-ncăleca... Nebăut și nemîncat, De dor mare frămîntat.* ALECSANDRI, P. P. 197. ✧ Refl. *Frămîntîndu-se de mîhnire, se gîndea ce să răspundă el împărătesei.* ISPIRESCU, L. 109. *Nu sînt de părere că trebuie să te frămînți așa tare cu firea.* ODOBESCU, S. III 48.

3. A mișca puternic, a agita. *Alte vînturi, proaspete, frămîntă Codrii tineri.* BENIUC, V. 80. *Vîntul îi frămînta poalele mantalei.* CAMILAR, TEM. 6. *Roata frămînta apa și valuri mici veneau la mal.* DUNĂREANU, CH. 48. ✧ Fig. *Îți gîngurește glasul, Vorbe să frămînte.* COȘBUC, P. II 270. *Viscolul frămîntă lumea!* ALECSANDRI, P. A. 113. ✧ Refl. (Despre lucruri văzute în mișcare) *Pe cer se frămîntă norii goniți spre apus.* STANCU, D. 23. *Pe cînd Mureșul curge liniștit printre coline, Oltul se frămîntă, se întoarce din drum.* BOGZA, C. O. 11. *Trenul trecu vuind peste podul alb, și sălciile de dedesubt se frămîntară ca smulse de furtună.* C. PETRESCU, S. 33. *Izbind s-or frămînta Eternele valuri.* EMINESCU, O. I 225. ✧ Refl. Fig. *Inima i se frămînta într-o emoție aproape dureroasă.* REBREANU, P. S. 22. *Se frămînt-o lume-n minte-i, Ca-n adîncul unei mări.* VLAHUȚĂ, O. A. 168. ✦ Refl. (Despre ființe) A se mișca de colo pînă colo sau încolo și încoace, a nu avea astîmpăr; a se agita. *Un cal părea că se frămîntă în zăbale, bătînd pămîntul uscat cu copitele.* SADOVEANU, O. VII 28. *Se frămînta sucit, de parcă avea un pumnal între umeri.* CAMIL PETRESCU, N. 152. *Lăutarii... se frămîntau mai abitir ca jucătorii, mutîndu-se de ici-colo, îndemnîndu-se unul pe altul.* REBREANU, R. I 125. *Toată ziua era în picioare, se frămînta căutîndu-și de lucru de la un pat la altul.* BART, E. 313. ✦ A învîrti, a răsuci (un obiect) în mînă. *Se juca Zarinca, frămîntînd crenguța de salcie între degete.* STANCU, D. 11. ✧ (În unele construcții fixe) *A-și frămînta mîinile* = a-și freca mîinile puternic și repetat (sub stăpînirea unei stări sufletești puternice). *Își frămînta mîinile neliniștit, parcă-i lipsea ceva.* CAMILAR, TEM. 15. ✦ A fricționa, a face masaj. *Ne așază cu capul în poala ei, ne trage pe la tîmple, ne trage pe la grumaz, apoi ne frămîntă încheieturile mîinilor, degetele.* STANCU, D. 276.

FRĂMÎNTÁRE, *frămîntări*, s. f. Acțiunea de a (se) frămînta și rezultatul ei.

1. Umblet, forfot, neastîmpăr; p. ext. agitație, tulburare (cauzată de mișcări sociale). *La sfîrșitul secolului al XIII-lea și începutul secolului al XIV-lea constatăm în Ungaria mari frămîntări pricinuite de luptele pentru tron.* IST. R.P.R. 78. *Pe peron era frămîntare și fierbere.* DUMITRIU, N. 97. *În sală, frămîntarea ajunsese la culme, glasuri mînioase strigau împotriva lui Matrache.* CAMILAR, TEM. 80. *Oastea împînzită în șes și-n finețurile și imașurile ușor ondulate se opri și-și domoli frămîntările, ca apa în zăgaz.* SADOVEANU, O. VII 9.

2. Neliniște sufletească, zbucium, chin. *Șoferul îi urmări frămîntarea și se apropie de dînsul cu o țigară în mînă, îndemnîndu-l: Ia, tovarășe Andrei.* V. ROM. decembrie 1951, 216. *Ridică spre tavan ochii încercănați de nesomnul și frămîntarea ultimelor zile.* DUMITRIU, B. F. 120. *Fii bărbat! Domnița Anca te iubește. Cine știe dacă frămîntări de acestea nu-s izvor de bucurie?* DAVILA, V. V. 102.

FRĂMÎNTÁT[1] s. n. Acțiunea de a frămînta; frămîntare. *Lucrarea aceasta, frămîntatul aluatului, se face de un voinic.* ȘEZ. VII 33.

FRĂMÎNTÁT[2], **-Ă**, *frămîntați, -te*, adj. 1. Cuprins de neliniște; agitat, zbuciumat. *Copila se trezi din somnul ei ușor și frămîntat.* GALACTION, O. I 322. *Mulțimea, frămîntată ca o baltă răscolită de o furtună năprasnică, se îndoia cînd încoace, cînd încolo.* REBREANU, R. II 198. *Marea frămîntată s-acoperă de spume.* ALECSANDRI, P. A. 70.

2. (Rar, despre terenuri) Accidentat, abrupt. *Acest colț de munte, pierdut și uitat între ripe frămîntate și brațe ale pădurii.* DUMITRIU, V. L. 76.

FRĂMÎNTĂTÓR, *frămîntătoare*, s. n. Mașină pentru frămîntat.

FRĂMÎNTĂTÚRĂ, *frămîntături*, s. f. (Neobișnuit) Aluat frămîntat. *Aluatul cît de mic, toată frămîntătura o dospește.* GOLESCU, la TDRG. ✦ Fig. Teren accidentat. *În vîrful dealului, se opri o clipă privind frămîntătura de dealuri și de văi ce se pierdea de cealaltă parte înspre orizontul îndepărtat.* BUJOR, S. 82.

FRĂSINÉL, *frăsinei*, s. m. Plantă erbacee cu flori mari, albe sau trandafirii, frumos mirositoare *(Dictamnus albus)*. ◇ Expr. **A umbla (de) frunza frăsinelului** = a umbla fără nici un rost, a fi haimana. *Umblați numai așa, frunza frăsinelului.* CREANGĂ, P. 188. *Tot umblînd noi din școală în școală, mai mult, ia așa, « de frunza frăsinelului » mîne-poimîne avem să ne trezim niște babalici.* id. A. 124. *Cel prost s-a dus spre apus și atîta a îmblat încolo și-ncoace de frunza frăsinelului, fără să-i pese de cineva, pînă ce-a cheltuit toți banii.* MARIAN, O. II 316.

FRĂSINÉT, *frăsineturi*, s. n. Pădure de frasini.

FRĂSUÍ, *frăsuiesc*, vb. IV. Refl. și intranz. (Regional) A se plînge, a se boci, a se văicări. *Ce te glăsuiești, Ce te frăsuiești... Lacrăma de-ți curge?... — Cum n-oi glăsui, Cum n-oi frăsui?* TEODORESCU, P. P. 390.

FRĂȚÉSC, -EÁSCĂ, *frățești*, adj. Propriu legăturii dintre frați, de frate, ca de frate; afectuos, devotat. *Prietenia și alianța cu Uniunea Sovietică, sprijinul ei dezinteresat și frățesc, sînt izvorul victoriilor noastre de pînă acum, chezășia mersului nostru victorios înainte.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2574. *Întinde frățească ta mînă, Cernită de lucru-n uzini, Plugarului vajnic ce ară.* BENIUC, V. 128. *Primește o frățească îmbrățișare.* CARAGIALE, O. VII 29. *S-a luptat voinicește alături cu mine și n-a jignit pînă acum întru nimic frățeasca noastră tovărășie.* CREANGĂ, O. A. 277.

FRĂȚÉȘTE adv. În mod frățesc, ca frații, cu dragoste frățească. *Scumpe frate, cît vom trăi în lume... Cu drag unul la altul frățește vom gîndi.* ALECSANDRI, O. 80. ◇ Expr. **A împărți (ceva) frățește** = a împărți în părți egale, după dreptate, fără înșelătorie.

FRĂȚÍCĂ s. m. (Familiar mai ales la vocativ) Frățior. *Eu mult mă mir, frățico! cum poți trăi aice?* NEGRUZZI, S. II 299. *Bună ziua, măi frățică — Mulțămesc, dragă bădică.* SEVASTOS, C. 320.

FRĂȚÍE, *frății*, s. f. 1. Legătura de rudenie dintre frați. *Măi frate, zise într-o zi cel mai mare... mi-e lehamite de frăția noastră.* CREANGĂ, P. 38. ✦ Iubire frățească, sentimente ca de frate. *Costea îmbrățișă pe Hamură și-i dădu sărutarea frăției.* SADOVEANU, O. I 500. *O frăție caldă îl legă și mai mult de el.* SANDU-ALDEA, D. N. 202. *Cît amor de drept și bine, Cîtă sinceră frăție adusese el cu sine?* EMINESCU, O. I 53. *Frăția e o simțire a inimii, care ne face pe toți a avea aceleași bucurii și dureri, ca și cum oamenii ar fi numai unul.* BĂLCESCU, O. I 348. ◇ *Frăție-de-cruce* v. cruce.

2. Legătură prietenească, prietenie strînsă, înfrățire, fraternitate. V. colaborare, uniune, alianță. *N-or fi robi și nici stăpîni în noua-mpărăție: În locul crudei asupriri, o veșnică frăție.* TOMA, C. V. 38. *Să-nvîrtim hora frăției Pe pămîntul Romîniei!* ALECSANDRI, P. A. 104. ✦ Haiducie. *Acela să vie Cu mine-n frăție, Ca să vină la vitejească, Numele să-i crească!* ALECSANDRI, P. P. 67.

FRĂȚIETÁTE s. f. (Învechit) Frăție. *Noi l-am îmbibat cu principiile noastre de frățietate.* ALECSANDRI, T. 1656.

FRĂȚÎNE, *frățîni*, s. m. (Învechit și popular, urmat de un adjectiv posesiv) Frate. *Ia acum carul cu boii frățîne-său și pornește.* CREANGĂ, P. 46. *Cînd îl văzu pe Făt-Frumos în pustiu,* [Genarul] *zise calului său: Spune frățîne-tău să-și arunce stăpînul în nouri și să vină la mine, că-l voi hrăni cu miez de nucă.* EMINESCU, L. P. 189. *Iată pistoalele lui, care i le-am cerut ca din partea frățîne-meu.* NEGRUZZI, S. I 28.

— Variantă: **frățîn** (DEȘLIU, G. 13, GOGA, P. 19, TEODORESCU, P. P. 441) s. m.

FRĂȚIÓR, *frățiori*, s. m. 1. Diminutiv al lui frate. *Dară greu somn dormii, soru-mea. — Greu, frățioare.* ISPIRESCU, L. 131. *Începe a se scărmăna de cap și a plînge cu amar după frățiorii săi.* CREANGĂ, P. 25. *Dintre cei ce sînt veniți, Alții nu-s mai străluciți Mai frumoși, mai răpitori Ca doi tineri frățiori.* BOLINTINEANU, O. 88. ✦ (Mai ales la vocativ) Termen familiar, prietenesc, cu care te adresezi unui bărbat. *Asta-i una la mînă, mă frățioare.* SADOVEANU, P. M. 11. *Apoi bine, frățioare, de ce nu mi-ai spus așa de-acasă.* ISPIRESCU, L. 47. ◇ Fig. *Măi arcușe, frățioare, Ia întoarce struna, Pentru dorul ce ne doare, Să-i mai zicem una!* DEȘLIU, G. 17. (Adjectival) *Mult mi-e dor, mămucă, dor De cel codru frățior.* ALECSANDRI, P. P. 295.

2. Mică plantă erbacee, cu flori alburii cu dungi roșiatice, care crește prin locuri pietroase. *Iată vin pe rînd, păreche... Frățiori și romănițe... Clopoței și măzărele îmbătate de parfumuri.* ALECSANDRI, P. A. 125.

— Pronunțat: *-ți-or*.

FRĂȚÎN s. m. v. **frățîne**.

FREÁMĂT, *freamăte*, s. n. 1. Zgomot surd produs de frunzele mișcate de vînt, de valurile mării etc. *Vîntul sufla mai cu putere, aducînd în odaie suspine și freamătul copacilor.* DUNĂREANU, CH. 10. *Mi-e dor de freamăt lin de brazi, De murmur tainic de izvor.* IOSIF, P. 64. *O, mamă, dulce mamă, din negură de vremi, Pe freamătul de frunze la tine tu mă chemi.* EMINESCU, O. I 129. *Freamătul frunzelor avea un sunet misterios care da fiori.* ALECSANDRI, C. 41. ✦ Murmur de voci înăbușite sau nedeslușite. *Erau mulți acuma și plutea deasupra lor un freamăt de glasuri.* DUMITRIU, N. 253. *În noapte, sub poale de codru-nverzit, E freamăt de glasuri, un tainic șoptit; Ard galbene flacări și-n zare de foc Vezi chipuri sinistre grămadă-ntr-un loc.* COȘBUC, P. I 142. ✦ Zgomot, larmă. *E freamăt în zare: e tunul, Ori cîntec de clopot din sat?* COȘBUC, P. II 46. *Ce mai freamăt, ce mai zbucium! Codrul clocoti de zgomot și de arme și de bucium.* EMINESCU, O. I 147. *Scot paloșele-n soare cu-n freamăt de oțel.* ALECSANDRI, P. A. 146.

2. Fig. Fior, înfiorare. *În rîndurile mulțimii începu să crească un freamăt de bucurie.* SAHIA, N. 107. *Aceste cuvinte, așa dulce șoptite, deșteptară în inima voinicului un freamăt necunoscut.* ODOBESCU, S. III 199. *Deodat-un freamăt zboară De-a lungul prin oștime și-n gloată se străcoară.* ALECSANDRI, P. III 337.

— Variantă: **freámăt** (LESNEA, I. 8, TOPÎRCEANU, S. A. 106) s. n.

FREÁTICĂ, *freatice*, adj. f. (Numai în expr.) *Apă freatică* = pînză de apă subterană care se află aproape de suprafața pămîntului și din care se alimen-

tează izvoarele şi fîntînile. *Numeroase pînze freatice şi izvoare se leagă de structura geologică de precipitaţii şi de covorul vegetal.* PROBL. GEOGR. II 87.

FRECÁ, *frec,* vb. I. Tranz. **1.** (Uneori complementul e urmat de determinări introduse prin prep. «cu», arătînd instrumentul) A mişca forţat un corp pe suprafaţa altui corp cu care este în contact. *Apucă un număr de spice, le frecă în palmă.* CAMILAR, TEM. 207. *Vitoria oftă şi-şi frecă domol ochii cu palmele, potrivindu-şi broboada.* SADOVEANU, B. 117. *Găseşte un buştihan putregăios, îl scobeşte cu ce poate şi-i face urdiniş... îl freacă pe dinăuntru cu... buruiene mirositoare şi prielnice albinelor.* CREANGĂ, P. 238. *Eu cămeşa i-am spălat, Cu sulcină o-am frecat, Şi pe flori i-o am uscat.* ALECSANDRI, P. P. 374. ◇ Expr. **A-şi frecа mîinile** = a-şi trece mîinile de mai multe ori una peste cealaltă (pentru a se încălzi sau pentru a-şi manifesta bucuria, satisfacţia). *Se duse la geam şi privi afară, frecîndu-şi încîntat mîinile.* C. PETRESCU, C. V. 111. *Deschideţi iute, zise Ivan, tropăind şi frecîndu-şi mîinile.* CREANGĂ, P. 309. ◇ Refl. *Mieii să apropie... frecîndu-se cu lîna cea frumoasă şi moale de hainele împăratului.* RETEGANUL, P. II 32. *Se frecau la ochi şi se uitau în toate părţile.* ISPIRESCU, L. 104. (Fig.) *De 20 de ani, de cînd m-am tot frecat de pereţii giudecătoriilor.* ALECSANDRI, T. 257. (Expr.) **Cît te-ai frecа la ochi** v. ochi. ✦ Refl. reciproc. Fig. A avea legături strînse, a veni în contact apropiat (unul cu altul). *Romînii dintr-o parte şi dintr-alta a Carpaţilor se frecară unii cu alţii, îşi împărtăşiră durerile.* BĂLCESCU, O. II 212.

2. (Cu privire la unele alimente) A amesteca pentru a obţine o masă omogenă şi pufoasă. *Freacă ouăle cu zahărul.* ✦ (Cu privire la alte obiecte) A apăsa în toate direcţiile cu un corp (aspru sau moale) pentru a îndepărta murdăria sau pentru a face să strălucească; a şterge, a lustrui, a curăţa. *Se oferea... să-i frece parchetele.* VLAHUŢĂ, O. A. III 197. *Bravul soldat... îşi perie uniforma, freacă bumbii.* NEGRUZZI, S. I 7.

3. A fricţiona, a face masaj. *Au luat-o s-o frece cu oţet.* CARAGIALE, O. III 46. *Pune pe cineva să te frece zdravăn.* ŞEZ. II 131. *Fierbe lapte-ntr-o căldare De-mi găteşte-o scăldătoare, Şi mă freacă-ntr-un noroc Cu floare de busuioc.* ALECSANDRI, P. P. 113. ✦ (Familiar) A bate. *Unde nu mi-l înhaţă pe lupul de morari cu un par de pe cuptori şi mi-l freacă aşa de tare încît abia au scăpat.* SBIERA, P. 243. *Io-l întreb de sănătate, El mă freacă rău pe spate!* HODOŞ, P. P. 194. ◇ Expr. (Familiar) **A frecа** (cuiva) **ridichea** = a lua pe cineva la rost, a bate. *Făt-Frumos privea şi creştea carnea pe el de mulţumire, cînd vedea că freacă ridichea becisnicului de zăcaş.* ISPIRESCU, L. 108. ✦ Fig. A fi prea exigent (şi, de obicei, pe nedrept sau ca răzbunare) cu cineva, a-i pretinde prea mult, a-l obliga la sforţări prea mari. *O să-l frec să mă ţină minte.* STANCU, D. 259. *O să vă frec de-o să iasă untul din voi.* SADOVEANU, M. C. 200.

FRECÁRE s. f. Acţiunea de a (se) frecа; mişcare forţată a unui obiect pe suprafaţa unui alt obiect cu care este în contact. *Frecarea roţilor de asfalt.* ✦ (Fiz.) Forţa pe care o exercită un corp asupra altuia, fiindcă acesta se freacă de el.

FRECÁT, -Ă, *frecaţi, -te,* adj. (Despre unele alimente) Amestecat astfel, încît a devenit o masă omogenă şi pufoasă. *Fasole frecată.* ✦ Curăţat prin frecare. *Podele frecate.*

FRECĂTÚRĂ, (2) *frecături,* s. f. **1.** Fricţiune. *Mi-au tras o frecătură bună cu oţet de leuştean.* CREANGĂ, A. 15. *Mai încet din frecătură Că-mi sar şi dinţii din gură.* MARIAN, S. 176.

2. Fig. Mustrare. ✦ (La pl.) Divergenţe, neînţelegeri.

FRECĂŢÉI s. m. pl. Aluat nedospit, frecat mărunt în palmă sau ras pe răzătoare, care se fierbe în supă.

FRÉCŢIE s. f. v. **fricţiune.**

FRECÚŞ, *frecuşuri,* s. n. Frecare. *Era gătită într-o catrinţă roasă, de sub care îi ieşeau picioarele groase cu nişte tălpi negre, crăpate de-atîţia ani de umblet, de-atîţia ani de frecuş cu zgrunzurii şi cu pietroaiele pămîntului.* CAMILAR, N. II 432. ◇ Fig. *A început atunci pentru băiatul sărac frecuşul jugului vieţii.* CARAGIALE, N. S. 54. ◇ Expr. (Familiar) **A trage cuiva (un) frecuş** = a trage (cuiva) o ceartă sau o bătaie. *Un gazetar din cei mărunţei... Va lua la trei parale pe toţi d-nii autori şi le va trage frecuş.* VLAHUŢĂ, O. A. 211. *La urma urmelor, Ivan scoate de barbă şi pe Scaraoschi şi-i trage un frecuş.* CREANGĂ, P. 306.

FRECVÉNT, -Ă, *frecvenţi, -te,* adj. Care se întîmplă adeseori, la intervale de timp scurte; des. *Autorul a evitat greşeala frecventă... de a defini personajele negative numai în raporturile dintre ele şi de a le arăta avînd relaţii strînse doar în mediul negativ.* V. ROM. decembrie 1953, 290.

FRECVENTÁ, *frecventez,* vb. I. Tranz. A merge regulat, sistematic, la şcoală, la cursuri, la conferinţe, prelegeri, spectacole etc. *Încă de la începutul secolului al XIX-lea, studenţii romîni, fii de boieri şi mari negustori frecventează cursuri universitare peste hotarele ţării.* IST. R.P.R. 315. ✦ (Franţuzism) A vizita deseori pe cineva, a merge regulat undeva.

FRECVENTÁRE s. f. Acţiunea de a frecventa şcoli, cursuri, conferinţe etc. *Lipsa de şcoli, taxe împovărătoare, scumpetea manualelor şi a rechizitelor şcolare făceau practic cu neputinţă frecventarea şcolilor de către sute de mii de copii ai muncitorilor şi ţăranilor muncitori.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2757. ✦ (Franţuzism) Faptul de a vizita pe cineva, de a veni în contact cu cineva. *Alţii forţează celebritatea prin frecventarea oamenilor mari.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 106.

FRECVÉNŢĂ, *frecvenţe,* s. f. **1.** Repetare deasă a unei acţiuni, a unui fapt etc. ✦ (În învăţămînt) Participare a elevilor sau studenţilor la cursuri. *Cursuri fără frecvenţă.* ▭ *Frecvenţa la cursurile de alfabetizare depinde în mare măsură şi de felul în care profesorul sau învăţătorul reuşeşte să atragă pe cursanţi.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 371, 1/1.

2. Numărul de perioade efectuate într-o unitate de timp, la un fenomen periodic. *Frecvenţa vibraţiilor diapazonului.* ◇ *Curent de frecvenţă înaltă* (sau *joasă)* = curent electric care îşi schimbă sensul de un număr mare (sau mic) de ori, într-o unitate de timp.

FREDONÁ, *fredonez,* vb. I. Tranz. (Folosit şi absolut) A cînta încetişor, cu jumătate de glas; a îngîna o melodie. *Fără să vreau mă pomenesc fredonînd arii uitate.* ANGHEL, PR. 189. *Doamna B. se gătea... fredonînd aria din vodevilul rusesc.* NEGRUZZI, S. I 60. ◇ Fig. *Albinele ce vor muri curînd Au început să zboare fredonînd.* D. BOTEZ, P. O. 21.

FREDONÁT, -Ă, *fredonaţi, -te,* adj. (Despre un cîntec, o melodie) Cîntat încetişor, cu jumătate de glas, îngînat.

FREGÁTĂ, *fregate,* s. f. **1.** Vas de război cu trei catarge (obişnuit în secolele trecute), înarmat slab, dar cu mare viteză, destinat mai ales serviciului de pază şi de recunoaştere. *Cine va comanda fregata?* CAMIL PETRESCU, T. II 198. [Piratul a fost] *condus la Syra pe o fregată de război engleză.* GHICA, S. 417.

2. Pasăre palmipedă care trăieşte în regiunea mărilor tropicale avînd corpul mic şi aripile foarte mari *(Fregata aquila* sau *Fregata Ariel)*. *Părea ca acele păsări din mările Sudului, numite fregate, al căror corp îngust şi prelung slujeşte numai pentru a face legătura între aripile uriaşe, filfiite în spaţii.* C. PETRESCU, A. 323.

FREMĂTÁ, *freámăt*, vb. I. Intranz. **1.** (Despre frunze, p. ext. despre copaci şi păduri) A produce freamăt. V. foşni. *Un tei fremăta lin la o boare de vint şi trimetea miros puternic în odaia lui plină de lucruri vechi.* SADOVEANU, O. IV 428. *Îmi freamătă frunza, — iar apele-mi cîntă Şi toate ca-n vis îmi apar.* IOSIF, P. 3. *Freamătă codrii de vuietul apelor.* VLAHUŢĂ, O. A. II 141. ◇ Fig. *Doina fremăta în adîncuri.* SADOVEANU, O. I 299. ✦ Tranz. A face să tremure, a mişca. *Arinii şi plopii îşi freamătă neliniştiţi frunza.* CAMIL PETRESCU, O. I 326. ◇ Fig. *Ascult cum îşi freamătă cîntul Pădurea, părîul şi vîntul.* COŞBUC, P. II 89.

2. (Despre oameni) A se înfiora, a tresălta. *Fremătînd întreagă, se ridică Cu ochii-ntunecaţi.* TOMA, C. V. 146. ✦ (Despre colectivităţi) A se mişca, a se agita. *Freamătă mulţimea-n sală, Vălurînd cu nerăbdare; Sună tobele puternic, Ţipă vesele fanfare.* IOSIF, T. 80. ◇ (Despre locul unde se agită o mulţime) *Sala de cinematograf provincial... era plină, caldă, fremăta de zgomot stăpînit.* DUMITRIU, N. 291. *Clocoteau împrejurimile de zgomot şi pînă dincolo de întinsurile Podenilor cîmpia fremăta ca un stup.* MIHALE, O. 317.

FREMĂTÁRE, *fremătări*, s. f. Acţiunea de a freméta şi rezultatul ei; freamăt. *În mine plopii-şi suie fremătarea.* LESNEA, A. 89. *Adierea îşi ascute fremătările pe stînci.* MACEDONSKI, O. I 161.

FREMĂTĂTÓR, -OÁRE, *fremătători, -oare*, adj. Care freamătă, tremură, vibrează. *Caii sforăiau, suflau greu, mişcînd urechile ciulite, fremătătoare.* DUMITRIU, V. L. 9. ◇ Fig. *Avea în el un fel de veselie, nu ca a celorlalţi, ştearsă şi moartă, ci fremătătoare, deznădăjduită, un freamăt ascuns în miezul cel mai dinăuntru al fiinţei sale.* DUMITRIU, B. F. 25.

FREMĂTÓS, -OÁSĂ, *fremătoşi, -oase*, adj. (Rar) Plin de freamăt, fremătător. *Codre, codre, dragul meu, Parcă ţi-am spus-o eu Să şuieri din frunzi mereu; Cu frunzişul fremătos Povesteşti aşa frumos.* EMINESCU, L. P. 119.

FRENÉTIC, -Ă, *frenetici, -e*, adj. Care e în stare de frenezie; cuprins de pasiune neînfrînată, violentă. *Zeci de braţe erau ridicate spre cer într-o agitaţie frenetică.* CAMIL PETRESCU, N. 17. ◇ (Adverbial) *Sărea frenetic în jurul mesei şi cînta improvizînd pentru ea însăşi.* CAMIL PETRESCU, O. I 258. *Ana doamna... frenetic strîngea pe-al ei sîn Copilul.* ALECSANDRI, P. III 244.

FRENEZÍE, *frenezii*, s. f. Stare de excitare excesivă, de pasiune nestăpînită, violentă. *Asemeni unor vioriştі cuprinşi de frenezia artei lor, care nu şi-ar mai putea opri arcuşul...* [greierii] *ridică deasupra cîmpiei un ţîrîit prelung.* BOGZA, C. O. 396. *Avea în joc aceeaşi frenezie ca animalele din junglă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 93. ◇ Loc. adv. **Cu frenezie** = ca în delir, pasionat; frenetic. *Au aplaudat cu frenezie.*

FRENGHÍE, *frenghii*, s. f. (Şi în forma *frînghie;* învechit) Brocart. *Rochie* [de] *atlaz cu flori de mătase, cu guri de frînghie, cu sponci de argint poleite.* La ODOBESCU, S. I 422. *Înveşmîntă pe căpitanii dorobanţilor şi călăraşilor cu frenghii .. şi cu atlas.* BĂLCESCU, O. I 17. *Eşi, fetiţă, La portiţă, Că te-aşteaptă Talion... Cu tichie De frînghie, Cu peană De ciocîrlie.* TEODORESCU, P. P. 192.
— Variantă: **frînghíe** s. f.

FRÉNIC, *frenici*, adj. m. (Mai ales în expr.) *Nerv frenic* (şi substantivat, m.) = nerv al diafragmei. *Nucleul frenicului este situat mai sus de al patrulea segment cervical.* PARHON, O. A. I 10.

FRENOLOGÍE s. f. Teorie idealistă, conform căreia însuşirile psihice ale omului ar putea fi recunoscute după protuberanţele şi depresiunile craniului, corespunzătoare regiunilor din creier în care sînt localizate aceste însuşiri; ştiinţă bazată pe această teorie.

FRÉSCĂ, *fresce*, s. f. **1.** Pictură făcută în culori amestecate cu apă de var, pe un zid cu tencuiala încă udă. *Pe fondul albastru al munţilor din zare lumea pare... o frescă prin proporţii, prin frumuseţe.* BOGZA, C. O. 280. *Ajunseră în odaia cu strană... cu pereţi zugrăviţi în frescă, de un meşter bisericesc.* CAMIL PETRESCU, O. II 682.
2. Fig. Descriere plastică şi sugestivă a oamenilor şi obiceiurilor dintr-o anumită epocă. *Ne-am silit să dăm fiecărui personagiu caracterizarea sa proprie, care să servească tema piesei şi să completeze colorat o frescă a societăţii.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 105, 11/6. *Din «Comedia Umană» Balzac face o frescă de proporţii uriaşe, rezervor imens de date privitoare la societatea timpului.* ib. 1949, nr. 138, 9/1.

FREZ adj. invar. (Franţuzism) De culoarea fragilor. *Rochie frez.*

FREZÁ, *frezez*, vb. I. Tranz. A prelucra un material cu freza. *A freza o piuliţă.*

FREZÁRE s. f. Acţiunea de a freza; prelucrarea unui material cu ajutorul frezei.

FRÉZĂ[1], *freze*, s. f. **1.** Unealtă cu unul sau mai multe tăişuri dispuse simetric în jurul unui ax şi avînd o mişcare de rotaţie; serveşte la prelucrarea metalelor, lemnului şi a altor materiale dure. *Parcă se cînta toată ziua aici, parcă fiecare strung sau frezăşi aparatele de sudură nu huruiau, nu scîrţîiau, nu produceau zgomote să-ţi scrîşnească urechea, ci aveau fiecare cîntecul lor.* CĂLUGĂRU, O. P. 130.
2. Frezmaşină.

FRÉZĂ[2], *freze*, s. f. (Familiar) Pieptănătură bărbătească; frizură. [Mama] *ne vrea cu freza aranjată.* SAHIA, N. 48. *Îmi stricase freza, răvăşindu-mi părul cu degetele nervoase.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 258.

FRÉZMAŞÍNĂ, *frezmaşini*, s. f. Maşină la care se adaptează freza (1) şi de care aceasta e pusă în mişcare; freză (2).

FREZÓR, *frezori*, s. m. Muncitor care lucrează la freză[1].

FRIÁBIL, -Ă, *friabili, -e*, adj. (Franţuzism) Care se fărîmiţează, se sparge uşor. V. fragil.
— Pronunţat: *fri-a-*.

FRIABILITÁTE s. f. (Franţuzism) Însuşirea de a fi friabil.
— Pronunţat: *fri-a-*.

FRICATÍV, -Ă, *fricative*, adj. f. şi n. (Lingv.; în expr.) *Consoană fricativă* (şi substantivat, f.) = consoană care se pronunţă prin strîmtarea canalului vocal în aşa fel, încît aerul să se poată scurge în tot timpul cît durează emisiunea; constrictiv.

FRÍCĂ, (rar) *frici*, s. f. Stare de adîncă neliniştе şi tulburare provocată de un pericol real sau imaginar; lipsă de curaj. V. teamă, spaimă, groază. *O dată cu noaptea, frica rece începu a rătăci prin sufletul boierului ca o mînă care se tîrăşte prin întuneric, pipăie şi caută să apuce ceva.* SADOVEANU, O. III 76. *Copilul încremeneşte de frică, cu ţipătul înăbuşit pe buzele*

vinete. C. PETRESCU, S. 46. *Omul... a uitat toate spaimele, fricile şi nevoile cîte le-a fost suferit într-un an de zile.* SBIERA, P. 311. *O frică fantastică i-a închipuit nişte năluciri fioroase.* NEGRUZZI, S. I 28. *Frica păzeşte bostănăria.* ◇ (Motivul se indică prin determinări introduse prin prep. «de» sau exprimate printr-un genitiv obiectiv, ori printr-o propoziţie secundară) *De frica ocnei s-a răznit.* COŞBUC, P. I 230. *Se întoarnă înapoi... de frică să nu-i mai rupă cineva şi celalalt picior.* CREANGĂ, P. 96. *Mi se pare mie că şi boieriul, cît era de boieri, luase frica turbincăi.* id. ib. 307. ◇ (În construcţie cu verbul «a fi» şi cu subiectul logic în dativ) *Eram copil şi cînd am venit să văz cum se treieră, îmi bătea inima şi mi-era frică.* PREDA, Î. 27. *Dacă ţi-i frică, bade, au să te mănînce cînii.* CAMILAR, TEM. 67. ◇ (Mai rar, construit cu verbul «a avea») *N-ai frică, scumpa me... Nici moartea nu mă va putea smulge de lîngă tine.* ALECSANDRI, T. I 367. ◇ Loc. adv. **Cu frică** = cu teamă, temîndu-se. *Intră în ograda lui Tăun cu frică, parcă se temea să nu-l înşface de picioare nişte zăvozi.* CAMILAR, TEM. 118. *Ne-am iubit cu multă frică, Şi-ai noşti n-au ştiut nimică.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 55. **Fără (nici o) frică** = nefiindu-i frică, fără teamă, cu curaj. *Însă cum a asfinţi soarele, să ştii că a murit cerbul. Şi atunci să ieşi fără frică, să-i jupeşti pielea.* CREANGĂ, P. 225. *De-acum pot, fără nici o frică, să trec prin ietacul babei.* ALECSANDRI, T. I 53. **Nici de frică** = nicidecum, de loc, o dată cu capul. *Bre, da ră-i apa astăzi! Nu-mi merge pe gît nici de frică.* ALECSANDRI, O. P. 248. ◇ Loc. adj. **Fără frică** = neînfricat, curajos. *Nică fără frică* [titlu]. CASSIAN. ◇ Expr. **A băga (cuiva) frica în oase** = a înfricoşa (pe cineva). **A duce frica cuiva (sau a ceva)** = a) a-i fi teamă de cineva; b) a-i fi teamă să nu i se întîmple cuiva ceva rău. **A lua frica cuiva** v. lua. **A fi cu frica-n spate** (sau **în sîn**) = a fi într-o continuă stare de nelinişte şi teamă. *Mai bine... mă întorceam binişor acasă; încai acum n-aş fi cu frica-n spate.* ALECSANDRI, T. 316. **A şti de frica (cuiva)** = a asculta de cineva, fiindu-i frică de el. ◇ (În expresii hiperbolice, arătînd intensitatea sentimentului) *A fi (mai) mort de frică.* ▭ *Cum îl văzu fata că este aşa de grozav, nişte răcori o apucară şi i se făcu părul măciucă de frică.* ISPIRESCU, L. 18. *Cînd ştia că are să deie peste Ivan, i se tăiau picioarele ş-o strîngea în spate de frică.* CREANGĂ, P. 314.

— Pl. şi: (rar) *frici* (SBIERA, P. 311).

FRICÓS, -OÁSĂ, *fricoşi, -oase,* adj. (În opoziţie cu curajos) Care se lasă uşor cuprins de frică, care se înfricoşează cu uşurinţă. *Cum eşti tu de fricoasă, ţi s-o fi părut că te-a călcat nescine pe rochie.* ISPIRESCU, L. 236. *Închină-te dinaintea stăpînului tău, fiinţă fricoasă, supusă sabiei mele.* ALECSANDRI, T. I 82. ◇ Fig. *Un val de vînt lovi fereastra şi para lămpii clipi fricoasă.* DAN, U. 257. *Atunci zări la coada ochilor o cută uşoară, aproape fricoasă; şi în păr un fir alb.* BASSARABESCU, S. N. 154. ◇ (Substantivat) *Trăiesc acei ce vreau să lupte, Iar cei fricoşi se pling şi mor. De-i vezi murind, să-i laşi să moară, Căci moartea e menirea lor.* COŞBUC, P. I 194. *Fanfaronul acesta poate şi-a urît zilele; poate nu vrea să mai vadă soarele faptele lui.. Fricosul!* NEGRUZZI, S. I 211.

FRICŢIONÁ, *fricţionez,* vb. I. Tranz. A face o fricţiune (1). V. masa.

— Pronunţat: *-ţi-o-.*

FRICŢIÚNE, *fricţiuni,* s. f. **1.** Frecare a unei părţi a corpului cu un lichid medicinal. V. masaj. *Masinca îi făcea fricţiuni cu oţet la tîmple, îl lega cu tulpan la cap şi-l culca în iatac cu perdelele strînse.* BASSARABESCU, V. 8.

2. Fig. (Mai ales la pl.) Neînţelegeri, certuri, divergenţe între două persoane sau două grupuri de persoane.

— Pronunţat: *-ţi-u-.* — Variantă: **(1, nerecomandabil) frécţie** s. f.

FRIG, (2) *friguri,* s. n. **1.** Temperatură joasă a aerului, care dă senzaţia de rece. *Bătrîna simţi frigul cum o învăluise din cap pînă-n picioare.* CAMILAR, TEM. 13. *Şi zău, p-aici aşa-i de frig, Cît crapă-n trei şi-n opt cojocul, Se face bradul tot covrig Şi-ngheaţă flacăra şi focul!* COŞBUC, P. II 231. *Frigul ud mă pătrundea, simţeam că-mi îngheaţă pulpele şi braţele.* CARAGIALE, P. 37. *Striga cît îl lua gura că moare de frig.* CREANGĂ, P. 239. *Şi, de frig, la piept şi-ncheie, tremurînd, halatul vechi.* EMINESCU, O. I 132. ✦ Senzaţie de rece provocată de temperatura joasă a mediului. (Fig.) *Moartea, ce-a trecut aşa de-aproape Mi-a lăsat un frig în suflet şi o ceaţă pe pleoape.* DAVILA, V. V. 50. ◇ (Construit cu verbul «a fi» şi cu subiectul logic în dativ) *Ne era frig numai la nas.* BENIUC, V. 24. *Ţie nu ţi-i frig, fătu-meu?* ALECSANDRI, T. I 328.

2. (Numai la pl.) Temperatură ridicată a unui bolnav (v. febră); tremur cauzat de senzaţia de rece care precede uneori o stare febrilă; (adesea în construcţie cu verbele «a căpăta», «a scutura», «a apuca», uneori determinat prin «de baltă») boală cauzată de un agent patogen şi transmisă prin intermediul unei specii de ţînţar (v. malarie). *Mîinile mi-erau reci, gura amară şi uscată ca de friguri.* VLAHUŢĂ, O. A. 150. *Sînt toţi bolnavi, şi el şi femeia şi copilul — frigurile de baltă.* CARAGIALE, O. I 284. *Nici tu junghi, nici tu friguri, nici o altă boală nu s-a lipit de noi.* CREANGĂ, A. 28. *El e singurul localnic care n-a căpătat friguri.* NEGRUZZI, S. I 318. ◇ *Friguri galbene* v. galben. ✦ Fig. Stare de nelinişte, agitaţie puternică; emoţie. *Domiţian, coprins de frigurile examenului, vedea în el mai mult un sprijin, o îmbărbătare.* BASSARABESCU, V. 10.

FRIGANEÁ, *friganele,* s. f. (Mai ales la pl.) Felie de pîine albă muiată în lapte şi ouă, apoi prăjită în grăsime.

— Variantă: **frigăneá** s. f.

FRIGÁRE, *frigări,* s. f. Vergea de fier sau de lemn în care se înfige carnea spre a o frige deasupra jeraticului. *O frigare lungă şi plină de pui... se rumenea sfîrîind.* HOGAŞ, DR. II 103. *Optzeci de oi despoaie Şi prin frigări le pun.* NEGRUZZI, S. II 24. ◇ Loc. adj. şi adv. **La frigare** = fript în frigare deasupra jeraticului. *Şi a doua zi, marţi... făcînd mama un cuptior zdravăn de alivenci şi plăcinte cu poalele-n brîu şi părpălind nişte pui tineri la frigare... cheamă pe mătuşa Măriuca.* CREANGĂ, A. 60.

FRIGĂNEÁ s. f. v. **friganea.**

FRIGĂRÚICĂ, *frigăruici,* s. f. Frigăruie. *Ce te socoteşti Şi mă tot priveşti, Ţiind frigăruică De fript păsăruică.* TEODORESCU, P. P. 446.

FRIGĂRÚIE, *frigărui,* s. f. (Mai ales la pl.) Carne tăiată în bucăţi mici şi friptă în frigare. *Aşteptau în picioare ameţiţi de mirosul de cîrnaţi şi de frigărui.* CAMIL PETRESCU, O. II 597.

FRÍGE, *frig,* vb. III. **1.** Tranz. A expune un aliment (în special carne şi peşte) direct acţiunii focului (în frigare, pe grătar, pe jar) pentru a-l face bun de mîncat. V. prăji, pîrjoli, perpeli. *Îi plac pui de cei mai tineri, mie însă-mi plac şi de işti mai bătrîni, numai să fie bine fripţi.* CREANGĂ, P. 33. *Una cu vin îl stropea, Una carne că-i frigea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 52. ◇ Absol. *Fulga masă că-şi gătea, Miei de piele că-i jupuia; Care prin frigări frigea, Care prin căldări fierbea.* ANT. LIT. POP. I 258. ◇ Refl. impers. *Ci mi-ş frige un berbece; Dar nu-l frige cum se frige, Ci-l înfige în cîrlige Şi-l întoarce prin belciuge.* ANT. LIT. POP. I 54.

2. Tranz. (Despre foc, soare sau un obiect care radiază căldură mare) A provoca senzații de arsură, urmate uneori de o rană. *Soarele pălea așa de cumplit, de te frigea.* SBIERA, P. 208. *Luați seamă, că vă frigeți.* ALECSANDRI, T. I 293. *Cine s-a fript cu ciorba suflă și-n iaurt.* ◇ (Despre alți agenți decît căldura) *Venea un vînt aspru, care frigea obrazurile ca un brici rău ascuțit.* SADOVEANU, O. VI 123. *Lacrimile îi frig obrazul.* VLAHUȚĂ, O. A. 139. ◇ Fig. *Fata îl desfăcu* [biletul] *tremurînd: hîrtia îi frigea degetele.* SADOVEANU, M. C. 142. *Privirile lor stăruitoare îl frigeau.* REBREANU, R. I 145. ✦ (Despre oameni) A atinge (ceva sau pe cineva) cu un corp fierbinte, provocînd o arsură; a arde. *Luînd pe rînd andrelele înroșite în foc, îi fripse căței de turbă de pe dosul limbii.* HOGAȘ, H. 28. ◇ Fig. (În legătură cu inima, considerată ca sediu al sentimentelor și senzațiilor) *Straşnică femeie, bre Vasile... M-a fript la inimă, m-a gătit!* SADOVEANU, O. I 467. *Ea de mică m-a iubit Și mare m-o părăsit, Inimioara rău mi-a fript.* ANT. LIT. POP. I 381. *M-o fript la inimă, nu altă.* ȘEZ. II 74. ✦ Refl. A suferi o durere vie la atingerea cu focul sau cu un obiect fierbinte. *Jucați-vă cu focul, dacă vi-i voia să vă frigeți.* NEGRUZZI, S. III 14.

3. Intranz. (Despre corpuri fierbinți) A iradia căldură mare; a arde, a dogorî. *Soarele frigea acum în mijlocul cerului.* PREDA, Î. 148.

4. Refl. (Familiar) A se păcăli, a se înșela, a păgubi. *S-a fript: ce-a cumpărat el nu face nici doi bani.* ▭ *M-am fript! s-a gîndit Negoiță; dar de zis n-a putut zice nimic.* CARAGIALE, P. 95.

— Forme gramaticale: perf. s. *fripsei*, part. *fript*.

FRIGE-LÍNTE s. m. (Familiar) Nume care se dă în batjocură unui om zgîrcit; avar. *Trebuie să fie cineva un frige-linte... pentru ca să facă gură pentru un strugur.* ALECSANDRI, T. 279.

FRIGIÁN, -Ă, *frigieni, -e,* adj. Care aparține Frigiei sau locuitorilor ei. *Cîntările sclavilor frigieni... trec, risipite și dureroase.* GALACTION, O. I 341. ◇ *Bonetă (neobișnuit cușmă) frigiană* = bonetă purtată în antichitate de sclavii eliberați și adoptată în timpul revoluției franceze din 1789 ca simbol al libertății. *Se mișc' batalioane a plebei proletare, Cu cușme frigiene și arme lucitoare.* EMINESCU, O. I 62.

— Pronunțat: *-gi-an.*

FRIGÍD, -Ă, *frigizi, -de,* adj. Care suferă de frigiditate.

FRIGIDÉR, *frigidere,* s. n. Răcitor electric. V. ghețar. *Un corp întreg al clădirii magazinului este rezervat comerțului cu articole de uz casnic: frigidere, mobilă, mașini de spălat și alte mărfuri.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2860.

FRIGIDITÁTE s. f. Stare a unui om sau a unui animal incapabil de dorință sexuală.

FRIGORÍE, *frigorii,* s. f. Unitatea de cantitate de căldură pierdută de un corp, egală în valoare absolută cu o calorie.

FRIGORIFÉR, *frigorifere,* s. n. Clădire sau încăpere prevăzută cu instalațiile necesare de răcire, pentru conservarea unor cantități mari de alimente. *Zeci și zeci de bărci, mînate de pescari, vase mari cu motor, venite din deltă, acostează încărcate cu pește lîngă impunătoarea clădire a frigoriferului, construită în anii regimului de democrație populară.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2744. ◇ (Adjectival) *Vagon frigorifer.*

FRIGORÍFIC, -Ă, *frigorifici, -e,* adj. Care se referă la frig.

FRIGORIGÉN, -Ă, *frigorigeni, -e,* adj. Care poate produce frig.

FRIGOTÉHNICĂ s. f. Ramură a tehnicii care studiază mijloacele de producere a frigului artificial.

FRIGULÉȚ s. n. (Familiar) Diminutiv al lui frig. *Stanislav se deștepta, Friguleț i se făcea Și legat că se simțea.* TEODORESCU, P. P. 568.

FRÍGURĂ s. f. (Popular) Friguri. *Și să aștiă boale, și urmează mai vîrtos frigura.* PISCUPESCU, O. 183. *De frigură te trezești, Dar de dor te prăpădești.* HODOȘ, P. P. 88.

FRIGURÓS, -OÁSĂ, *friguroși, -oase,* adj. (În opoziție cu călduros) 1. (Despre locuințe) Care nu se încălzește suficient, care pierde ușor căldura, care nu apără de frig. *Casă friguroasă.* ✦ Care are o temperatură scăzută, care răspîndește frig; rece. *Toamnă friguroasă.* ▭ *Și mîna friguroasă s-o încălzesc la sîn, Aproape, mai aproape pe inima-mi s-o țin.* EMINESCU, O. I 213.

2. (Despre ființe) Care nu suportă ușor frigul, nerezistent la frig. *Om friguros.* ▭ *Sărmanele* [flori], *cum n-o să fie friguroase și plăpînde, cînd sînt crescute la umbră și pe cuptori?* NEGRUZZI, S. I 100. ◇ (Substantivat) *Dînd poruncă lui Țugulea de a intra în cuptor, el se uită la friguros și-i zise: A venit vremea ta, nene Mustăție.* ISPIRESCU, L. 323. ✦ Care caută căldură, căruia îi este frig. *Mă strîngeam friguroasă înaintea focului, care pîlpîia vesel.* SADOVEANU, O. V 654.

FRIPT, -Ă, *fripți, -te,* adj. 1. (Despre alimente, în special despre carne și despre pește) Care a fost gătit prin expunere directă (pe grătar, în frigare etc.) la acțiunea focului. *Ai uitat gogoșile, floricelele, porumbelul fiert și porumbelul fript.* PAS, Z. I 170. *Da nu iei ș-un curcan fript la drum?* ALECSANDRI, T. I 193. *Mîncă trei oi fripte.* NEGRUZZI, S. I 247. ◇ Expr. *A mînca* (pe cineva) *fript* = a distruge, a da gata pe cineva. *M-ai mîncat friptă, fecior de lele ce mi-ai fost!* ISPIRESCU, L. 195. *A face* (cuiva) *zile fripte* = a chinui pe cineva zi de zi; a necăji, a hărțui. *Nu-ți face singur zile fripte de pomană.* GALAN, Z. R. 336. *Nevasta... făcea zile fripte bărbatului.* CREANGĂ, P. 38. *Am să-ți fac zile fripte, ca să pomenești de Pepelea cît îi mai trăi.* ALECSANDRI, T. I 321.

2. (Despre ființe) Ars, rănit prin acțiunea focului sau a unui obiect fierbinte. *Se feri ca fript și țipă ascuțit.* DUMITRIU, N. 55.

3. Fig. Chinuit. *Boierul, fript de rușine, li zise că li-a spune numaidecît după masă!* SBIERA, P. 70. *Au început a mă tot ruga... ca să-i dau și lui să mănînce, că era fript de foame.* id. ib. 107. *Cine mi-o scornit doina Friptă i-o fost inima.* BIBICESCU, P. P. 3.

FRÍPTA s. f. art. Numele unui joc de copii în care unul dintre jucători trebuie să lovească peste mîini pe celălalt, care încearcă să și le ferească. *Jucau fripta și-și puneau piedici.* PAS, Z. I 166.

FRIPTÚRĂ, *fripturi,* s. f. Fel de mîncare care constă din carne friptă (pe grătar sau în frigare) sau gătită (în tigaie, la cuptor etc.). *Fiecare rupeam bucățile de friptură cu mîinile.* SAHIA, N. 57. *Zise vătafului să taie un ied... și să-l facă friptură.* NEGRUZZI, S. I 82. *I-au venit poftă de o bucățică de friptură.* DRĂGHICI, R. 65. *Iepurașu-i bun de zeamă, Iepuroaica de friptură.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 367.

FRIPTURÍCĂ, *fripturele,* s. f. Diminutiv al lui friptură; friptură bună. *Așa aș mînca eu o fripturică de cerb!* SBIERA, P. 176.

FRÍȘCĂ[1] s. f. Strat de smîntînă proaspătă care se ridică la suprafața laptelui nefiert după cîteva ore de la mulgere și care, bătută cu bătătorul, devine spumoasă. *Prăjitură cu frișcă.*

FRÍȘCĂ[2], *frişti*, s. f. Vergea, nuia. *Măi romîne, mai mînă şi dumneata boii... Rumînul îmi luă frişca din mînă şi eu mă lungii pe fundul carului.* SANDU-ALDEA, U. P. 224.

FRIVÓL, -Ă, *frivoli, -e*, adj. (Despre persoane) Care se ocupă numai cu lucruri neserioase, care umblă după plăceri uşoare; uşuratic, neserios. *Acum patru ani nu eram decît o actriţă frivolă.* CAMIL PETRESCU, T. II 187. ✦ (Despre lucruri, fapte, atitudini etc.) De nimic, neînsemnat, neserios. *Ocupaţii frivole. Îmbrăcăminte frivolă.* ▭ *Nu-şi putea alunga amintirea frivolă a soldaţilor de plumb din copilărie.* C. PETRESCU, R. DR. 209. ✧ (Glumeţ) *O mierlă aruncă spre mine Din tufe chemarea-i frivolă.* CAZIMIR, L. U. 16.

FRIVOLITÁTE, (2) *frivolităţi*, s. f. **1.** Însuşire a ceea ce este frivol; neseriozitate. *Ea părea că aduce în creţii rochiei ei de mătase ceva din frivolitatea şi cochetăria balurilor la care fusese.* VLAHUŢĂ, O. A. III 38.

2. (Mai ales la pl.) Lucruri, fapte, purtări uşuratice, neserioase. *În loc să-şi petreacă viaţa în frivolităţi, a preferat să şi-o consacre înălţimii cugetării.* MACEDONSKI, O. IV 139.

FRIZ, *frizuri*, s. n. Piesă îngustă de cherestea, folosită la fabricarea lamelor de parchet sau a unor piese de tîmplărie (chenare de uşi, lambriuri etc.). ✦ Chenar care înconjură o pardoseală de parchet în lungul pereţilor şi care e făcut din piese mai mari decît lamele parchetului.

FRIZÁ, *frizez*, vb. I. Tranz. (Azi mai rar) A încreţi, a încîrlionţa părul (cu fierul sau prin alte mijloace); a ondula, a coafa. *N-are părul creţ; şi-l frizează.* ✧ *Fier de frizat* v. fier (2). ✧ Refl. *Să mă frizez ca să-ţi plac?* EMINESCU, N. 113.

FRÍZĂ, *frize*, s. f. (În arhitectura clasică) Suprafaţă cuprinsă între arhitravă şi cornişă, în genere împodobită cu picturi, sculpturi, caneluri etc. *Stam admirînd frumoasele metope dintre trigrifele frizei exterioare ale Partenonului.* GHICA, S. 652. ✦ Bandă împodobită cu picturi sau sculpturi în jurul unui vas, al unei săli, al unui sarcofag etc. *Împodobită... cu scene de vînătoare, precum este şi friza celui mai frumos din sarcofagele de piatră din Muzeul nostru naţional.* ODOBESCU, S. III 636.

FRIZÉR, *frizeri*, s. m. Lucrător care se ocupă cu bărbieritul, cu tunsul sau cu ondulatul părului; bărbier. V. coafor. *La frizer te tunzi o dată în două luni.* SEBASTIAN, T. 282. *Negustorii, frizerii, pantofarii au dat năvală în jurul camionului.* SAHIA, N. 92.

FRIZERÍE, *frizerii*, s. f. Atelier unde oamenii se rad, se tund, se frizează.

FRIZERÍŢĂ, *frizerițe*, s. f. Lucrătoare care se ocupă cu bărbieritul, cu tunsul sau cu ondulatul părului.

FRIZÚRĂ, *frizuri*, s. f. Freză[2]. *Îşi netezi frizura şi-şi picură pe piept puţin parfum.* REBREANU, I. 63.

FRÎNÁ, *frînez*, vb. I. Tranz. **1.** (Mai ales cu privire la vehicule) A încetini sau a opri din mişcare cu ajutorul frînei. *Şoferul frînează maşina.* ✧ Intranz. *Maşina frînă brusc.*

2. Fig. A ţine în loc, a împiedica, a opri dezvoltarea, cursul, manifestarea unui proces, a unui sentiment etc. *Nu există putere în lume în stare să frîneze avîntul făuritorilor vieţii noi.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2582.

FRÎNÁR, *frînari*, s. m. Muncitor la căile ferate, însărcinat cu manevrarea frînei. *Un frînar, negru de cărbune, cu un felinar mic aprins... trecu prin vagon.* DUMITRIU, B. F. 8. *Afară se auzi o locomotivă manevrînd, fluierul frînarilor, ciocnirea tampoanelor.* C. PETRESCU, A. 454.

FRÎNÁRE, *frînări*, s. f. Acţiunea de a frîna.

1. Oprire sau încetinire a vitezei unui vehicul în mişcare. *Frînare automată a trenurilor.*

2. Fig. Oprire pe loc a dezvoltării unui proces, a unui sentiment etc.

3. Inhibiţie. *În timpul stingerii reflexului condiţional, în regiunea corespunzătoare a scoarţei, în locul stării de excitaţie ia naştere starea de frînare (inhibiţie).* ANATOMIA 207.

FRÎNĂ, *frîne*, s. f. **1.** Dispozitiv folosit pentru încetinirea sau pentru oprirea mişcării unui vehicul. *Trenul cu patru vagoane intră în gară cu toate frînele strînse.* DUMITRIU, N. 98. *Vagonul nemaifiind în coadă, frînarul de siguranţă îl părăsise, iar locul de la pavilionul de observaţie, unde e frîna, era acuma gol.* CARAGIALE, M. 142.

2. Fig. Ceea ce ţine în loc cursul sau dezvoltarea unui proces, a unui sentiment etc.; piedică, obstacol. *Acei care nu contribuie la desfăşurarea criticii şi autocriticii sînt o frînă în calea mersului înainte.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 3-4, 208.

FRÎNC, -Ă, *frînci, -e*, adj. Nume generic dat odinioară la noi occidentalilor latini. *Da-n caic cine era? Era Căpitan-paşa, Baş-agaoa turcilor, Măcelarul frîncilor.* ALECSANDRI, P. P. 124. ✧ (Adjectival) *Timpii împăraţilor frînci din Constantinopol.* ODOBESCU, S. I 222.

FRÎNGE, *frîng*, vb. III. Tranz. **1.** (Mai ales cu privire la obiecte tari) A rupe (de obicei în două părţi) prin lovire, îndoire sau apăsare puternică. *De cîte ori se întorcea tata de la oraş, aducea în traistă o pîine mare albă, o jimblă. Mama o frîngea cu mîinile.* SAHIA, N. 32. *Acum un trăsnet frînge cu hohot repetat Un brad din faţa casei.* COŞBUC, P. I 258. *Din teiul sfînt şi dulce o ramură să frîngi.* EMINESCU, O. I 129. *Au lovit într-un loc vîrtos, încît puţin au lipsit de a-şi frînge sapa.* DRĂGHICI, R. 80. ✧ Expr. **Na-ţi-o bună, că ţi-am frînt-o!** = na-ţi-o frîntă, că ţi-am dres-o! v. frînt. *Na-ţi-o bună, că ţi-am frînt-o, zise Trăsnea.* CREANGĂ, O. A. 90. ✧ Refl. *Au dat zmăul să se lupte din fugă şi i-au crăpat calul; au mai dat şi din sabie şi i s-au frînt sabia.* SBIERA, P. 93. *Brazii trufaşi ai codrilor se frîngeau cu glasuri de trăsnet.* HOGAŞ, M. N. 176. ✦ (Cu privire la oase, p. ext. la membrele corpului) A fractura, a rupe. *Plumbul... a frînt o coastă şi, petrecînd inima, a ieşit prin spate.* NEGRUZZI, S. I 29. *De aş prinde puiuşorul, Pe loc i-aş frînge piciorul.* ALECSANDRI, P. P. 331. ✧ Expr. **A-şi frînge** (sau **a-i frînge cuiva**) **gîtul** = a muri într-un accident (sau a omorî, a ucide); fig. a-şi ruina situaţia (sau a ruina situaţia cuiva) prin întreprinderi nereuşite. *Am spus eu că ăsta are să-i frîngă gîtul lui Gică.* C. PETRESCU, C. V. 338. *N-am chef să-mi frîng gîtul pe şosele.* REBREANU, R. I 153. *Or fugi de mine toţi tinerii. — Or fugi?... Pentru ce? — De frică să nu-şi frîngă gîtul cînd or cerca s-ajungă pînă la mine.* ALECSANDRI, T. I 340. **A-şi frînge mîinile** = a-şi împreuna mîinile şi a-şi îndoi cu putere degetele (în semn de durere, deznădejde sau regret). *Florica povestea şi plîngea, iar bătrînii îşi frîngeau mîinile ascultînd.* REBREANU, R. II 58. *Fata se frămînta desperată; se învîrtea prin casă frîngîndu-şi mîinile, nehotărîtă, neştiind ce trebuie să facă.* BART, E. 337. *Şi plîngea, plîngea, Mîinile-şi frîngea, Căci aşa mult, biata, Îşi iubise fata.* COŞBUC, P. II 162. *Moare! ţipă Tudora, frîngîndu-şi mîinile.* VLAHUŢĂ, O. A. II 41. ✦ Fig. A ucide, a omorî. *Nea Ghiţă mă priveşte pe subt frunte ca hoţul; dac-ar putea, m-ar frînge.* SADOVEANU, M. C. 143. *Manoli, Manoli, Meştere Manoli! Zidul rău mă strînge... Copilaşu-mi frînge!* ALECSANDRI, P. P. 190. ✦ Refl. (Despre o masă de apă, despre valuri) A se lovi (de mal, de stînci etc.) împrăştiindu-se în valuri mici. *Munţi de ape ce se frîng de maluri.* NECULUŢĂ, Ţ. D. 28. ✦ (Despre linii) A se întrerupe, a se

îndrepta brusc în jos. (Poetic) *Linia... de deasupra* [Hasmaşului Mare] *trecînd întunecată şi zimţuită dintr-o parte în alta a cerului, se frînge deodată la mijloc.* BOGZA, C. O. 13. ✦ Refl. Fig. A se curma. *Glasul lui Iordache se frînse.* DUMITRIU, N. 62. *O nespusă melancolie îi coprinse sufletul. Gîndurile se frîngeau neisprăvite.* D. ZAMFIRESCU, R. 76.

2. Fig. (Cu privire la inimă sau la suflet ca sediu al sentimentelor) A întristа, a îndurera, a mîhni. *Cînd eşti tristă, doino, Tu inima ne-o frîngi.* COŞBUC, P. I 214. *Maica noastră, nu mai plînge, Plînsu-ţi inima ne frînge!* BOLINTINEANU, O. 91. *Doru sufletul mi-l frînge!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 88. ✧ Refl. *Taci, drăguţă, nu mai plînge, Că-n piept inima-mi se frînge.* ALECSANDRI, P. P. 211.

3. Fig. (Cu complementul «mijlocul») A se îndoi de mijloc, a se apleca. *Ştia să joace, să-şi frîngă mijlocul şi să treacă frumos prin cerc.* VLAHUŢĂ, N. 107. ✧ Refl. *Sărind de la pămînt, se frîngeau din şale scăpînd armele.* CAMILAR, N. I 48. *Ca lovit de un glonte, Neagu se frînse în două.* BART, E. 212. *Şi mijlocul mi se frînge, De greul păcatelor, De sarcina armelor.* ALECSANDRI, P. P. 255.

4. Fig. A înfrînge, a învinge, a birui. *Cereştii ochi, cu-o dulce putere de nespus, Mi-au frînt împotrivirea.* TOMA, C. V. 151. *Mă-ndoiesc, dar nu mă frîng Gîndurile morţii.* COŞBUC, P. I 265. ✦ A birui (în luptă). *Pe Radu, Aron Petru şi Ţepeluş hainul I-am frînt!* ALECSANDRI, P. A. 143.

FRÎNGERE, *frîngeri,* s. f. Acţiunea de a (se) frînge; rupere (mai ales în două părţi) prin lovire sau apăsare puternică.

FRÎNGHÍE[1] s. f. v. **frenghie.**

FRÎNGHÍE[2], *frînghii,* s. f. Fir lung şi gros, făcut din mai multe sfori răsucite una în jurul alteia; funie. *I-au legat cu frînghii.* DUMITRIU, N. 130. *S-au repezit toţi ca pisicile pe scările de frînghie în catarge.* BART, E. 273. *Făcură într-o casă veche o sală de teatru... ca să gioace pantomima şi danţul pe frînghie.* NEGRUZZI, S. I 341. (Cu aluzie la spînzurătoare) *Noi gîndeam să-ţi dăm sopon şi frînghie.* CREANGĂ, P. 331.

— Accentuat şi: (regional) *frînghie.*

FRÎNGHIÉR, *frînghieri,* s. m. Persoană care face sau vinde frînghii sau obiecte făcute din frînghie.

— Pronunţat: *-ghi-er.*

FRÎNGHIERÍE, *frînghierii,* s. f. Meseria de frînghier. ✦ Local în care se confecţionează sau se vînd frînghii şi obiecte de frînghie.

— Pronunţat: *-ghi-e-.*

FRÎNGHIERÎT s. n. (Rar) Totalitatea frînghiilor necesare la pescuit. *Mare parte din cîrlige le-au plătit, pentru altă parte precum şi pentru frînghieritul trebuincios au rămas să plătească în rate.* CONTEMPORANUL, VII 103.

— Pronunţat: *-ghi-e-.*

FRÎNGHIOÁRĂ, *frînghioare,* s. f. Frînghiuţă. *Cumperi de la alt negustor frînghioară, ca să întocmim scări şi le întepenim cîngi într-un capăt, ca să se cătăre de zid cînd le-om zvîrli.* SADOVEANU, Z. C. 309.

— Pronunţat: *-ghi-oa-.*

FRÎNGHIÚŢĂ, *frînghiuţe,* s. f. Diminutiv al lui frînghie[2]; frînghioară. *Era legat cu o frînghiuţă de fir de cel bun.* ISPIRESCU, U. 98.

— Pronunţat: *-ghi-u-.*

FRÎNT, -Ă, *frînţi, -te,* adj. **1.** (Mai ales despre obiecte tari) Rupt (de obicei în două părţi) prin lovire, îndoire, ciocnire sau apăsare puternică. *Sabie frîntă.* ▭ *Pe alocuri fire de papură căzuseră frînte, parc-ar fi fost călcate de fiare.* SANDU-ALDEA, U. P. 44. ✦ (Despre oase sau membre) Fracturat. *Că ţi-s frînte două coaste.* PĂUN-PINCIO, P. 46. *Veneau... cîte cu un picior frînt.* CREANGĂ, A. 26. ✦ Spart, zdrobit, stricat. *Ţăndări de vas frînt.* VLAHUŢĂ, P. 23. ✧ Expr. **Na-ţi-o frîntă că ţi-am dres-o,** se spune cînd cineva, vrînd să îndrepte o greşeală, spune sau face o prostie. **Nici o para frîntă** = nici un ban, absolut nimic. *Mai gios de opt mii, nici o para frîntă!* ALECSANDRI, T. 269.

2. (Despre linii sau lucruri asemănătoare cu o linie) Care este continuu şi prezintă unghiuri, îndoituri, întorsături. *Sclipirile neîntrerupte şi orbitoare de lumină frîntă ale fulgerelor spintecau, pe linii fantastice şi nemărginit de lungi, întunecimile fioroase ale nopţii înalte.* HOGAŞ, M. N. 176. *Trece-un călător şi cîntă, Trece pe-o cărare frîntă.* ALECSANDRI, P. P. 46.

3. (Despre persoane) Îndoit (de mijloc). *Trupul tatălui atîrna frînt, cu picioarele şi braţele tîrîte pe brazdele pe care le răscoleau opincile şi cu capul spînzurînd fără putere.* DUMITRIU, N. 150. *Cînd am trecut din nou, înapoi, sta pe un scaun ca şi cînd era frîntă de mijloc.* CAMIL PETRESCU, U. N. 135. ✧ (Determinat prin «în două») *Fetele stau frînte-n două, Că plivitul e în toi.* D. BOTEZ, F. S. 81.

4. Fig. (Despre persoane, rar despre animale; adesea urmat de determinări cauzale sau de determinări indicînd o parte a trupului, introduse prin prep. «de») Zdrobit (de oboseală), sleit, extenuat. *Frînţi de oboseală, oamenii s-au desfăcut din jurul focului unul cîte unul.* GALAN, Z. R. 384. *Ciocoşa e frîntă de spinare.* STANCU, D. 258. *Frînt de drum, înecat de colb* [calul] *plecă în jos capul.* GÎRLEANU, L. 31. *E frînt de multe drumuri, dar somnul azi îi piere.* COŞBUC, P. I 133. ✧ Expr. **Beat frînt** = foarte beat; beat mort, v. beat. *Era şi Nae Ipingescu, ipistatul, beat frînt.* CARAGIALE, O. I 99. ✧ (Despre părţi ale corpului) *Cu şalele frînte, mi se părea că ajunsesem în stare de piftie.* M. I. CARAGIALE, C. 8.

5. Fig. Învins, înfrînt. *Penelopa, frîntă în orgoliul ei, sta ziua închisă în casă.* BART, E. 240.

FRÎNTÚRĂ, *frînturi,* s. f. **1.** Ceea ce se obţine frîngînd sau rupînd ceva; bucată desprinsă de la locul ei sau rămasă dintr-un întreg îmbucătăţit. *Iuga cutează să se ofere a cumpăra frînturile moşiei.* REBREANU, R. I 142. *Sima a luat frîntura de pîine rece, a rupt-o în bucăţele mărunte.* SANDU-ALDEA, U. P. 18. *Frînturi de oaste-aleargă pe-apucate.* IOSIF, P. 26. *Dar pe ce, frate, mergea? Pe chite de floricele, Şi pe frînturi de inele Şi pe boabe de mărgele.* PĂSCULESCU, L. P. 266. ✧ Fig. *Noaptea părea o frîntură de basm.* MIHALE, O. 356. ✦ Porţiune dintr-un întreg. V. fragment. *În fund, departe, sub lună, licărea o frîntură de pîrău.* SADOVEANU, O. VI 189. ✧ Fig. *O frîntură de zîmbet, ascunsă şi fugară, flutură pe buzele şi-n privirile călăreţului.* MIHALE, O. 154. *Am închinat iubirii trecătoare Frînturi de suflet şi scîntei de rime.* CAZIMIR, L. U. 98.

2. Fragment dintr-o vorbire, dintr-un cîntec. *Strigătul umplu satul, frînturi din el se desprindeau ca limbile de foc dintr-o bobotaie uriaşă.* DAN, U. 125. *Deodată, prin căldură şi prin adînca tăcere a taberei, răzbătu în apropiere, la o cotitură, un strigăt, apoi o frîntură de cîntec răguşit.* SADOVEANU, O. I 163. *Bucuria jucătorilor izbucnea în frînturi de strigături.* REBREANU, R. I 128. ✧ Expr. **Frîntură de limbă** = fel de a vorbi încîlcit; p. ext. frază încîlcită, alcătuită din cuvinte greu de rostit. *Turbare de cap şi frîntură de limbă ca la aceşti nefericiţi dascăli, nu s-a mai dat a vedea.* CREANGĂ, A. 84.

3. (Popular) Fractură. *Găinile sufăr de multe ori de diferite frînturi de oase.* ŞEZ. III 203.

4. (Rar) Spărtură. *Fără de a socoti lacuna lăsată de o frîntură a vasului, numărul figurelor nu este mai puţin de vreo cincizeci.* ODOBESCU, S. II 188.

FRÎU, *frîie* și *frîne,* s. n. **1.** Totalitatea curelelor care se pun pe capul și în gura unui cal (de călărie) spre a-l putea mîna. *Munteanca a bătut în grumazul calului cu capătul frîului și a trecut repede înainte.* SADOVEANU, B. 153. *Fiul craiului îi și trage atunci cu frîul în cap.* CREANGĂ, P. 195. *Armăsarii spumega, Frîiele și le mușca.* ALECSANDRI, P. P. 168. ◇ Fig. *Frînele legii.* VLAHUȚĂ, N. 54. *Planeții... din frînele luminii și ai soarelui scăpați.* EMINESCU, O. I 133. ◇ Loc. adj. **Fără frîu** = neînfrînat, necumpătat, lăsat (prea) liber; dezmățat. *Aici... oricine știe că veseliile sînt fără frîu.* SADOVEANU, O. VII 227. *Învrăjbirea fără frîu a oamenilor.* VLAHUȚĂ, N. 56. ◇ Expr. **A-și pune frîu limbii** (sau **gurii**) = a vorbi cumpănit, a se reține de la vorbă. **A ține** (pe cineva) **în frîu** = a stăpîni (pe cineva), a domoli avîntul sau pornirile cuiva. **A ține** (pe cineva) **în șapte** (sau **în nouă**) **frîne** = a supraveghea (pe cineva) de aproape, a nu-i lăsa (nici o) libertate. *Mi-i urît de cin'te ține, Că te ține-n nouă frîne.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 60. **A slobozi frîul** (sau **a slăbi din frîu**) = a da (mai multă) libertate. **A da** (cuiva sau la ceva) **frîu** (liber sau slobod) = a lăsa în voie. *Dăduse frîu slobod închipuirii înfierbîntate.* POPA, V. 115. **A pune** (în) **frîu** = a stăvili, a opri; a înfrîna, a stăpîni. *De-ar fi fost lăsat prin lume Să treci ca orice om de rînd, Ce lesne-ai fi pus frîu durerii Și răzvrătitului tău gînd.* VLAHUȚĂ, O. A. 50.

2. Fig. (În forma de pl. *frîne)* Conducere politică. *Popor, ține frînele În puternica-ți mînă.* TOMA, C. V. 394. *Mîndră e și Clara doamna, azi, cînd frînele puterii Par pe mîini a-i fi lăsate.* DAVILA, V. V. 21.

— Pl. și: (rar) *frîuri* (EMINESCU, O. IV 152).

FRÎULÉȚ, *frîulețe,* s. n. (Popular) Diminutiv al lui frîu. *Frîuleț cu ciucuraș.* PĂSCULESCU, L. P. 57. *Frîulețul lui, Doi bălăurei De coade-nnodați.* ȘEZ. I 113.

FRÓNDĂ, *fronde,* s. f. **1.** Mișcare de revoltă a nobililor francezi din secolul al XVII-lea împotriva absolutismului regal.

2. Fig. Opoziție neprincipială, cu caracter de persiflare, pornită din motive personale.

FRONT, *fronturi,* s. n. **1.** Locul unde se dau lupte militare în timp de război; totalitatea forțelor militare care operează pe cîmpul de luptă, puse sub o comandă unică. *Pe front, nici un fel de rană nu produce impresie.* CAMIL PETRESCU, U. N. 407. *Se apucă să studieze harta frontului cu o atenție înfrigurată.* REBREANU, P. S. 109. *Căută să vadă încotro sînt comandanții oștirilor, ce năvăliseră în țară pe toate părțile. Frontul era larg.* VISSARION, B. 43. ✦ O parte din teatrul de operații al unui stat aflat în stare de război, pusă sub conducerea unui singur comandant. *Frontul de sud.*

2. Formație de militari, școlari, sportivi etc. aliniați cot la cot, cu fața la persoana care dă instrucții sau comandă. ◇ Loc. adv. **În front** = așezat în linie, în poziție de «drepți» sau de «pe loc repaus». *Nu se vorbește în front.*

3. Fig. (Urmat de determinări) Grup de forțe solidare, unite și organizate în vederea unei lupte comune pentru realizarea unui scop; p. ext. sectorul unde se duce o astfel de luptă. *Trebuie larg popularizată politica externă a țării noastre ca factor activ al frontului democrației și păcii.* REZ. HOT. I 171.

4. (În expr.) *Front de abataj* = locul de muncă unde se face tăierea rocilor, a minereurilor sau a cărbunilor.

FRONTÁL, -Ă, *frontali, -e,* adj. **1.** Care ține de regiunea frunții. *Leziune frontală. Os frontal.* ✦ (Substantivat, n.; rar) Parte proeminentă a unui obiect. *Goneau nebunește, izbind deseori cu picioarele dinapoi în frontalul bombat al săniei.* REBREANU, R. I 216.

2. Din față, așezat în față. *Atac frontal de infanterie.* ◇ *Abataj frontal* = abataj al minereului făcut pe un front foarte lung, în direcția filonului; p. ext. locul unde se execută o astfel de operație. *Abatajul lui Trifan este un abataj frontal și se anunță prin uruitul de rîșniță uriașă al craterului.* BOGZA, V. J. 110.

FRONTIÉRĂ, *frontiere,* s. f. Limită între două țări; graniță, hotar. *Viză pentru trecerea frontierei.*

— Pronunțat: *-ti-e-.*

FRONTISPÍCIU, *frontispicii,* s. n. **1.** Fațada principală a unui edificiu sau a unui monument. *Prăvăliile aveau frontispicii pentagonale foarte sobre, dar nu lipsite de eleganță.* V. ROM. noiembrie 1953, 14. *Trecură pe sub portalul cu numele gospodăriei scris pe frontispiciu.* MIHALE, O. 115. *Pe frontispiciu n-avea nici o inscripțiune votivă.* ODOBESCU, S. III 73.

2. Prima pagină a unei cărți, care pe lîngă titlu poartă adesea numele autorului, gravuri simbolizînd cuprinsul lucrării etc. ✦ Partea de sus de pe prima pagină a unui ziar, cuprinzînd titlul și unele indicații. *Pe frontispiciul «Scînteii» este scris: «Proletari din toate țările, uniți-vă!».*

FRONTÓN, *frontoane,* s. n. Element de arhitectură, alcătuit de obicei dintr-o cornișă curbă sau frîntă, care se găsește deasupra intrării unui edificiu, deasupra unei uși etc. *Două uși în dreapta... masive, cu frontoane bogat sculptate... duc spre apartamente.* CAMIL PETRESCU, T. II 173. *Magia razelor căzute din soare se aprindea cînd pe un fronton de templu, cînd pe un creștet de statuie.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 6. *Frumoasa stelă cu doi lei culcați pe frontonul ei.* ODOBESCU, S. II 416.

FROTÍU, *frotiuri,* s. n. Picătură de sînge sau de alt produs secretat de un organ, întinsă pe o lamă, pentru a fi examinată microscopic.

FRUCT, (1, 2) *fructe,* s. n. **1.** Produs care apare și se dezvoltă din ovarul unei flori fecundate și care conține semințele; rod. *Ne-a dat să mîncăm zarzăre... Bune fructe.* SADOVEANU, F. J. 38. *Arbuști necunoscuți, cu frunzele lucioase și neatinse de frigul toamnei, cu spini ciudați, cu fructe rotunde, mici, violete.* C. PETRESCU, Î. I 147. *O mînă osoasă prinse tremurătoare fructul.* SAHIA, N. 106.

2. Fig. Rezultat firesc al unei activități sau situații. *Fructele unei activități intense. Fructul cugetărilor sale.* ▭ [Revoluția] *e fructul unei îndelungi stări de lucruri și nimic nu o mai poate opri.* CAMIL PETRESCU, B. 88.

FRUCTÁR, *fructari,* s. m. Vînzător de fructe.

FRUCTĂRÍE, *fructării,* s. f. Prăvălie unde se vînd fructe.

FRUCTIÉRĂ, *fructiere,* s. f. Vas în care se pun fructele la masă. *Vartolomeu Diaconu privește visător la pahare, la tacîmuri, la fructiera cu portocale.* C. PETRESCU, A. 451.

— Pronunțat: *-ti-e-.*

FRUCTIFÉR, -Ă, *fructiferi, -e,* adj. (Despre arbori) Care produce fructe comestibile; roditor. *Toți arborii fructiferi din partea aceasta a pămîntului par că își au aici o bogată și bine cunoscută patrie.* BOGZA, C. O. 379.

FRUCTIFICÁ, *fructific,* vb. I. Intranz. (Despre sume de bani, capitaluri) A aduce venit, a spori prin dobînzile adăugate. *Banii depuși la C.E.C. fructifică.*

FRUCTIFICÁRE, *fructificări,* s. f. Acțiunea de a fructifica. *Depuneri spre fructificare.*

FRUCTÓZĂ s. f. Substanță organică dulce care se găsește în nectarul florilor și în multe fructe dulci.

FRUCTUÓS, -OÁSĂ, *fructuoşi, -oase,* adj. Care dă rezultate bune; folositor, profitabil. *Nu s-a mărginit cu cercetările sale, în genere puţin fructuoase, făcute înainte de exilul din 1848.* ODOBESCU, S. II 413.
— Pronunţat: *-tu-os.*

FRUGÁL, -Ă, *frugali, -e,* adj. (Despre prînzuri) Alcătuit din bucate puţine şi simple; sobru. *Prînz frugal.*

FRUGALITÁTE s. f. Însuşirea de a fi frugal. *Frugalitatea dejunului.* ◇ (Ironic) *Eu am fost cam bolnăvior din cauza frugalităţii şi sobrietăţii — probabil.* CARAGIALE, O. VII 23.

FRUMÓS[1] adv. **1.** Într-un mod plăcut, armonios, cu valoare estetică. *Împăratul puse de împodobi palaturile şi cetatea cît se putu mai frumos.* ISPIRESCU, L. 36. *Păr de aur pieptăna Şi frumos se oglindea.* ALECSANDRI, P. I 105. *Uşurel vînt cînd bătea, Fluierul frumos cînta.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 510.

2. Potrivit, bine, aşa cum se cuvine. *Ce frumos mi-ar explica... mama lucrul acesta.* SAHIA, N. 49. *Să-l poată trimite pe-aci încolo după ce l-a găzduit frumos o noapte.* CARAGIALE, O. III 62. ◇ E x p r. **A sta** (sau **a şedea**) **frumos** = (despre obiecte de îmbrăcăminte) a i se potrivi (cuiva), a-i veni bine, a-i sta bine; (despre purtări) a fi aşa cum trebuie, cum se cuvine, cum se cere. *Stai, omule! nu şade frumos!* CARAGIALE, O. III 36. **A face frumos** = (despre animale, mai ales despre cîini) a se ridica pe picioarele dinapoi, a sta sluj. **A fi frumos (din partea cuiva)** = a se cuveni, a fi cuviincios. *Nu-i frumos să laşi ca să te sărute ofiţerii.* ALECSANDRI, T. I 209.

FRUMÓS[2] s. n. Categorie estetică prin care se reflectă însuşirea omului de a simţi emoţia estetică în faţa fenomenelor şi obiectelor naturii, ale vieţii sociale, în faţa operelor de artă şi avînd ca izvor obiectiv dispoziţia simetrică a părţilor obiectelor, îmbinarea specifică a culorilor, armonia sunetelor etc.

FRUMÓS[3]**, -OÁSĂ,** *frumoşi, -oase,* adj. **1.** Care place pentru armonia liniilor, mişcărilor, culorilor etc.; care are valoare estetică.

a) (Despre persoane şi despre părţi ale corpului) *Avea ochii frumoşi, negri.* DUMITRIU, N. 156. *Un băieţaş frumos, ca de doisprezece ani... ne întrebă ce poftim.* HOGAŞ, DR. II 6. *Iacăt-o înaintea lui... tot aşa de tînără şi de frumoasă de parcă nu trecuseră valurile vremii.* CARAGIALE, O. II 27. ◇ (În comparaţii care îi întăresc sensul) *Ieşi Zamfira-n mers isteţ, Frumoasă ca un gînd răzleţ.* COŞBUC, P. I 56. *Ca un leu să fii de tare Şi frumos ca primăvara.* EMINESCU, L. P. 143. *Copil frumos ca visul ce-n leagăn îl visai.* BELDICEANU, P. 132. ◇ (Substantivat) *Frumoasa satului.* ▭ *De-acum, are să fie ca-n cîntec: are să se ieie frumos cu frumos, plăcut cu plăcut.* CAMILAR, TEM. 175. *Aci se fierb şi oasele În vase aurite, Aci s-adun frumoasele Cînd nu mai sînt dorite.* BOLINTINEANU, O. 70. ✦ (Substantivat, f. pl.) Ielele. *L-au întîlnit vîntoasele şi frumoasele.* TEODORESCU, P. P. 360.

b) (Despre lucruri din natură, despre obiecte şi despre opere de artă) *Priveliştе frumoasă.* ▭ *Casele cele frumoase le vînduseră creditorii.* CARAGIALE, O. III 48. *Atuncea focu-mi spune povestea-a mai frumoasă.* EMINESCU, O. IV 81. *Frumos antereu porţi.* ALECSANDRI, T. I 325. ◇ *Arte frumoase* = pictură, sculptură, gravură; (mai rar, în trecut, şi) arhitectură, poezie, muzică, dans. ◇ (Substantivat, în e x p r.) **A lua** (pe cineva) **cu frumosul** = a se arăta blajin (faţă de cineva), a trata (pe cineva) cu menajamente. (Eliptic) *Va să zică nu vrei să spui cu frumosul, ai? continuă şeful cu un zîmbet acru.* REBREANU, R. I 112.

2. Care place, care trezeşte admiraţie din punct de vedere moral. *Purtare frumoasă. Faptă frumoasă.*

3. (Despre timp sau vreme) senin, calm, bun.

4. (Despre lucruri şi fapte) Important, considerabil, remarcabil. *O recoltă frumoasă. Un succes frumos.*

FRUMSÉŢE s. f. v. **frumuseţe.**

FRUMUSÉŢĂ s. f. v. **frumuseţe.**

FRUMUSÉŢE, (2) *frumuseţi,* s. f. **1.** Faptul de a fi frumos, însuşirea a ceea ce este frumos. *Nu avea ochi pentru frumuseţea acestei dimineţi.* C. PETRESCU, C. V. 118. *Frumuseţea naturii mă îndemna să mă preumblu încă cîtva timp şi să mă arunc iarăşi în meditaţiile mele.* BOLINTINEANU, O. 354. ◇ L o c. a d j. **De toată frumuseţea** = foarte frumos, minunat. *Are acasă un bar de toată frumuseţea.* C. PETRESCU, C. V. 194. ◇ E x p r. **O frumuseţe (de)...** = foarte frumos. *Îi fu milă să rupie o aşa frumseţe de viţă.* ISPIRESCU, U. 45. *Este o frumuseţe de zi acum cînd ţi scriu.* EMINESCU, N. 101.

2. (Concretizat; mai ales la pl.) Obiect, faptă, lucru frumos. *Ce comoară de frumuseţi doarme îngropată în poeziile poporului nostru!* VLAHUŢĂ, O. A. 265. *Iubeşte frumuseţile naturii.* NEGRUZZI, S. I 77. ✦ Lucru, situaţie etc. care trezeşte sentimente de încîntare şi admiraţie. *Acum e o frumuseţe afară, la cîmp.* CREANGĂ, O. A. 118. ✦ Femeie frumoasă şi cunoscută ca atare. *Una din frumuseţile de pe vremea aceea.*
— Variante: **frumséţe** (ISPIRESCU, U. 45), **frumuséţă** (NEGRUZZI, S. I 37) s. f.

FRUMUŞÉL, -ÍCĂ, *frumuşei, -ele,* adj. Diminutiv al lui f r u m o s. *Gherghina era singură la părinţi şi frumuşică.* REBREANU, R. I 130. *Un tînăr nalt, alb la faţă şi frumuşel... se apropie de Dan.* VLAHUŢĂ, O. A. III 38. *Şi v-o picat tronc la inimă vro cuconiţă frumuşică.* ALECSANDRI, T. I 104. ✦ (Adverbial) **a)** Cu frumosul, bine, lin, calm. *Eu stau pe potecă şi-aţin frumuşel Cărarea la fete-n cîmpie.* COŞBUC, P. II 39. **b)** Fără prea multă vorbă; pur şi simplu. [Mama] *îmi ia toate hainele frumuşel de pe mal şi mă lasă cu pielea goală în baltă.* CREANGĂ, O. A. 66.

FRUNTĂR, *fruntare,* s. n. Curea care leagă cele două părţi laterale ale căpeţelei şi trece peste fruntea calului.

FRUNTĂRIE, *fruntarii,* s. f. (Mai ales la pl.; învechit şi arhaizant) Frontieră. *Dezbateri se încing atît aci cît şi în afară din fruntarii.* MACEDONSKI, O. IV 119. *Bătaia avu loc pe fruntaria celor două ţări.* CARAGIALE, O. III 139. ◇ F i g. *Departe-n şesuri Ziua alungată Lîngă reci fruntarii alergarea-şi curmă.* TOPÎRCEANU, S. A. 28.

FRUNTÁŞ[1]**,** *fruntaşi,* s. m. (Adesea în forma *soldat fruntaş*) Denumire a primului grad în armată.

FRUNTÁŞ[2]**, -Ă,** *fruntaşi, -e,* adj. **1.** Care e în frunte într-un domeniu de activitate, într-o acţiune sau într-o ramură de producţie, servind ca exemplu altora. *Prima consfătuire pe ţară cu studenţii fruntaşi în învăţătură trebuie să însemne un punct de cotitură în viaţa facultăţilor noastre.* CONTEMPORANUL, S. II, 1951, nr. 223, 1/5. *Vreo doisprezece bărbaţi fruntaşi se sfătuiau demultişor.* REBREANU, R. I 131. *Ca domn sau ostaş, În luptele de moarte mă jur a fi fruntaş.* ALECSANDRI, T. II 147. ◇ (Substantivat) *În orînduirea socialistă scriitorul devine un fruntaş al luptei pentru socialism, pentru comunism.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2875. *Poeziile lui* [Grigore Alexandrescu] *se deosibesc prin mari calităţi de stil, de cugetare şi de simţire, care îl pun între fruntaşii poeziei romîne.* GHICA, S. 671.

2. (În e x p r.) *Cal fruntaş* (şi substantivat) = cal înhămat în frunte, cînd sînt mai mulţi cai înaintaşi. *Doi surugii... se aflau unul călare pe un cal fruntaş, altul cocoţat dinapoia cailor rotaşi.* PAS, L. I 55.

FRÚNTE, *frunţi,* s. f. **1.** (La oameni) Partea de sus a feţei, între sprîncene şi păr, mărginită lateral de tîmple; (la animale) partea dinainte a capului imediat deasupra

ochilor. *Fruntea aceea înaltă, pe care o cunoscuse cîndva tînără și senină, acum era cărunțită de grijă, deasupra unor ochi care se aspreau necontenit.* SADOVEANU, F. J. 354. [Armăsarul] *cel din stînga, care are o pată roșcată în frunte, își joacă nervos coama lungă.* CAMIL PETRESCU, O. I 474. *Iat-o! Plină despre munte Iese luna din brădet Și se-nalță, încet-încet, Ginditoare ca o frunte De poet.* COȘBUC, P. I 48. ✧ Fig. *Cu fruntea-n țărînă conacele cad.* TULBURE, V. R. 38. *Citeodată, în amurgul serii, pe cînd cele din urmă raze apuneau pe fruntea Caucazului străbun, stam în cerdacul casei și vorbeam de viitor.* DUNĂREANU, CH. 59. *Vîntul pleacă fruntea teiului mirositor.* MACEDONSKI, O. I 96.

2. (La oameni, luînd partea drept întreg) Față, chip; cap. *Aceleași gînduri negre ni se zugrăvesc pe frunte.* DAVILA, V. V. 178. *Sub brazi la rădăcină tu fruntea să ți-o pleci.* COȘBUC, P. I 134.

3. Fig. (De obicei articulat, adesea urmat de o determinare în genitiv) Tot ce e mai bun, mai ales, mai de seamă la un lucru; ceea ce e de calitate superioară; (cu referire la persoane) cel dintîi, primul (dintre alții), persoană care se distinge, care se relevă numaidecît. *Fruntea făinii.* ▭ *Și la zor și la glumit, Brigadieru-i frunte.* FRUNZĂ, S. 26. *Antoane, tu ești poate fruntea minerilor, fruntea oamenilor, cum ar spune tată-meu.* DAVIDOGLU, M. 26. *Fruntea flăcăilor hotărăște la care circiumă să se rotunjească hora.* STANCU, D. 169. ✧ Loc. adv. **În frunte** sau (loc. prep.) **în fruntea cuiva** (sau a ceva) = în față, înainte (față de cineva sau ceva); fig. în locul întîi, de cinste, de conducere. *Cine-i în frunte la lucru, acela-i în frunte și la folos.* CAMILAR, TEM. 32. *Ghiță Lungu ținuse și discurs la așezarea sa în fruntea comunei.* SADOVEANU, M. C. 199. *Plutonierul, în fruntea celor patru jandarmi, se apropia cu pași rari.* REBREANU, R. II 151. *Ieșit-a-n cale-ales alai De sfetnici mulți și mult popor, Cu muzici multe-n fruntea lor.* COȘBUC, P. I 56. *O ceată de ofițeri călări, în fruntea cărora erau trei.* NEGRUZZI, S. I 167. ✧ Loc. adj. **De frunte** = care ocupă locul întîi, care este de primul rang; de mîna întîi. *Luna plină-nalță discul ei pe munte, Stoica stă la masă cu cei mai de frunte.* BOLINTINEANU, O. 69. *Generalul Mavru, filolog și numismat de frunte, era de mai mulți ani în relațiune cu... Bolliac.* GHICA, S. A. 143. *Dar tu, Moțoace?... m-ai vîndut și pre mine, vei vinde și pre Tomșa; spune-mi, n-aș fi un nătărău de frunte cînd m-aș încrede în tine?* NEGRUZZI, S. I 141. ✦ Lichid obținut la începutul unei distilări fracționate.

FRUNZĂR, *frunzare,* s. n. **1.** Desiș format din crengile pline de frunze ale unui copac sau ale unor tufe. *La vadul oierilor Se leagănă holdele, Se pîrguie roadele, Șopotesc frunzarele Și rodesc ogoarele.* DEȘLIU, N. 31. *Colo-ntr-un frunzar Galben în lumină, Stă pe-o creangă de arțar Pasăre străină.* TOPÎRCEANU, S. A. 16.

2. Umbrar făcut din crengi bogate. *Mă oprii supt un frunzar de păr sălbatic.* SADOVEANU, P. S. 242. *Fagii și carpenii acopereau cu un lung frunzar poteca noastră.* GALACTION, O. I 205. *Tot pe mal ședea, Și mînca și bea, Sub verde frunzar De crengi de stejar.* ALECSANDRI, P. P. 116.

3. Frunze uscate folosite ca așternut pentru vite, ca nutreț etc. *Umbla... pînă cine știe unde, s-aducă vitelor niște frunzar îngălbenit.* CAMILAR, TEM. 306.

— Pl. și: (s. m.) *frunzari* (SEVASTOS, N. 47, CREANGĂ, P. 29, ALECSANDRI, T. 60).

FRÚNZĂ, *frunze,* s. f. Organ principal al plantei, care îi servește la respirație, transpirație și asimilație și care este format de obicei dintr-o foaie verde legată de tulpină printr-un pețiol. *În mijlocul lor se înălțau plopi rari de luncă, cu trunchiurile vinete și cu frunzele argintate, tremurătoare în lumină.* SADOVEANU, O. IV 77. *De frunze și de cîntec goi, Pling codrii cei lipsiți de voi.* COȘBUC, P. I 90. *Amară-i frunza de nuc, Mai amar doru ce-l duc; Amară-i frunza de fag, Mai amar doru ce-l trag!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 90. ✧ (Cu sens colectiv) *Cît n-ar fi dat acuma frunza pe o picătură de ploaie!* GÎRLEANU, L. 41. *Doar un pic de vînt aburește frunza unui păr și o clatină ușor.* PĂUN-PINCIO, P. 110. *Că de-i vremea rea sau bună, Vîntu-mi bate, frunza-mi sună.* EMINESCU, O. I 123. ✧ (Ca formulă de introducere în poeziile populare) *Frunză verde pădureț, Între Olt și-ntre Olteț, Într-un vîrf de pisculeț...* TEODORESCU, P. P. 344. *Frunză verde ș-un bănuț, Aseară mi-am prins drăguț.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 66. ✧ Loc. adj. **Cîtă frunză și iarbă** sau **ca frunza și ca iarba** sau **cîtă frunză, cîtă iarbă** = foarte mult, în cantitate foarte mare, extrem de numeros. *Împrejurul Costeștilor e armată cîtă frunză și iarbă, gata să pornească încoace.* REBREANU, R. II 230. *Au și început a curge furnicele cu droaia, cîtă pulbere și spuză, cîtă frunză și iarbă.* CREANGĂ, P. 264. *Cînd văzui a lor mulțime, cîtă frunză, cîtă iarbă... Am jurat ca peste dînșii să trec falnic, fără păs.* EMINESCU, O. I 147. *Și porni tătărimea Ca frunza și ca iarba.* ANT. LIT. POP. I 551. ✧ Expr. (Familiar) **A umbla (de) frunza frăsinelului** v. frăsinel. **A tăia frunză cîinilor** (sau **la cîini**) = a nu avea nici o ocupație serioasă, a-și pierde vremea fără treabă, a nu lucra nimic, a trîndăvi.

FRUNZĂREÁLĂ, *frunzăreli,* s. f. Frunzărire. *O critică de frunzăreală.* GHEREA, ST. CR. I 7.

FRUNZĂRÍ, *frunzăresc,* vb. IV. Tranz. A întoarce repede foile unei cărți, ale unui dosar etc., cercetîndu-le sumar; a citi superficial, în fugă; a răsfoi. *Marin s-a ridicat, a făcut cîțiva pași, și-a adus parcă aminte de ceva, caută în bibliotecă, frunzărește o carte, o pune la loc.* BARANGA, I. 186. *Dacă din întîmplare i-a căzut în mînă ș-a frunzărit vro dare de seamă critică... o lună întreagă-ți va vorbi despre acest scriitor și de tot ce-a scris el.* VLAHUȚĂ, O. A. 194.

FRUNZĂRÍRE s. f. Acțiunea de a frunzări.

FRUNZĂTÚRĂ, *frunzături,* s. f. (Rar) Frunziș. *Își ridică ochii prin frunzătura nucului spre fereastra iatacului.* GALACTION, O. I 69. *E oare mai puțină verdeață în păduri Sau umbră mai puțină sub bolți de frunzături?* MACEDONSKI, O. I 48.

FRUNZÉT s. n. (Cu înțeles colectiv) Frunziș. *Lupul trebui să meargă în vîrful degetelor, ca să nu fișie frunzetul cel uscat.* ISPIRESCU, L. 78. *Iar aude-un cîntec mîndru, care codrul îl trezește, Parcă frunzetul repetă, parcă vîntul tot îl crește.* EMINESCU, L. P. 134.

— Accentuat și: *frúnzet.*

FRUNZÍCĂ, *frunzici,* s. f. (Rar) Frunzuliță. *Cum te strigă Toma-n frunză, În frunzica mărului.* SEVASTOS, C. 311.

FRUNZÍȘ, *frunzișuri,* s. n. Mulțime de frunze, frunzele unuia sau ale mai multor copaci. *Am deschis fereastra, — și dintr-o dată, în tăcerea ce mă împresura, pătrunse înfiorarea tuturor frunzișurilor din împrejurimi.* SADOVEANU, O. II 400. *Frunzișul lor puternic, cu clipiri de poleială verde-închisă, se clătina domol în aerul limpede și larg, sub adierile ușoare și nevăzute ale unui vînt de răsărit.* HOGAȘ, M. N. 150.

FRUNZIȘOÁRĂ, *frunzișoare,* s. f. Frunzuliță. [Gîndăcelul] *cel mic, cît un fir de linte, mișca piciorușele fragede și ocolea, pe de margini, frunzișoara care-l adăpostise.* GÎRLEANU, L. 22. *Frunzișoară de-afion, S-o dus bădița Ion După lemn de galion.* ȘEZ. I 165.

FRUNZÍȚĂ, *frunzițe,* s. f. (Popular) Frunzuliță. *Înainte ț-aș ieși... Cu frunziță d-a mai mare, Să vii, bădiță, mai tare.* HODOȘ, P. P. 59. *Duce-m-oi ca un nebun Pe-o frunziță de alun.* ALECSANDRI, P. P. 371.

FRUNZÓS, -OÁSĂ, *frunzoşi, -oase,* adj. Cu frunze multe şi dese. *Fugi, Urîte! baba zice, Peste codrul cel frunzos, În pustiu întunecos.* ALECSANDRI, P. A. 37. *Cîţiva paltini mari şi frunzoşi formau un verde oazis* (= oază) *chiar lîngă cărare.* id. PR. 281. *Jelui-m-aş şi n-am cui, Jelui-m-aş codrului, Codrului frunzosului, Codrului umbrosului.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 192.

FRUNZÚCĂ, *frunzuci,* s. f. (Regional) Frunzuliţă. *Ia, te strigă badea-n frunze, În frunzuca mărului, Pe malu pîrăului.* ŞEZ. I 211.

FRUNZULEÁNĂ, *frunzulene,* s. f. (Popular) Frunzuliţă. *Frunzuleană trei alune, Eu mă duc, măicuţă-n lume.* ŞEZ. I 46. *Frunzuleană de-alior, Ori de mine nu ţi-i dor?* SEVASTOS, C. 89.

FRUNZULÍCĂ, *frunzulici,* s. f. (Popular) Frunzuliţă. *Frunzulică trei masline, Cărăruşă prin pădure.* ŞEZ. I 73. *Frunză verde, frunzulică, Ce să facem, tu, lelică.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 61.

FRUNZULÍŢĂ, *frunzuliţe,* s. f. Diminutiv al lui f r u n z ă; frunzişoară. *Se uită primprejur, şi nici o frunzuliţă măcar nu se mişca.* ISPIRESCU, L. 370. *Frunză verde frunzuliţă, Am avut o mîndruliţă Ş-am lăsat-o să mai crească, Minte-n cap să dobîndească.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 99.

FRUNZÚŢĂ, *frunzuţe,* s. f. (Regional) Frunzuliţă. *N-am văzut verde frunzuţă Ca la mîndra-n grădinuţă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 21. *Foaie verde ş-o frunzuţă, Drăguliţa mea măicuţă.* id. ib. 103.

FRUPT s. n. sg. **1.** (Uneori determinat prin «alb») Produsul în lapte al animalelor mulgătoare; derivate ale laptelui. *Şi avem oi şi vaci ale noastre, ca să ne îndulcim cu fruptul lor.* SADOVEANU, P. M. 141. *Mai lasă cea urdă, că-i fi sătul de frupt de oaie.* HOGAŞ, M. N. 197. *Apoi în hruba asta ţinem fruptul alb şi închidem la mijloc, ca să nu prindă cumva vinurile iz de la brînza de oi.* id. DR. II 29.

2. Mîncare de lapte, ouă, carne, peşte sau derivate ale lor, pe care creştinii ortodocşi nu au voie să o mănînce în timpul posturilor. *Îl pofti pe Damian la el la masă, chiar la blagoveştenie, că era cu frupt de peşte.* CAMIL PETRESCU, O. I 564. ✧ L o c. a d j. şi a d v. **De frupt** = de dulce, v. d u l c e. *A trecut miezul nopţii, acum putem să mîncăm de frupt.* VLAHUŢĂ, O. A. 386.

FRUST, -Ă, *fruşti, -ste,* adj. (Franţuzism) **1.** (Despre monede şi medalii sau despre relieful sculpturilor) Tocit de uzura vremii, şters. *Medalie frustă.*

2. F i g. Natural, nelucrat, simplu, rudimentar. *Din toată această vînturare a ierbii de munte... aerul e tot plin de mireasmă, atît de suavă şi de frustă, a fînului cosit.* BOGZA, C. O. 324.

FRUSTRÁ, *frustrez,* vb. I. T r a n z. A lipsi pe cineva (în special statul sau o instituţie a lui) de un drept.

FRUSTRÁRE, *frustrări,* s. f. Acţiunea de a f r u s t r a.

FTÍZIC, -Ă, *ftizici, -e,* adj. Bolnav de ftizie; tuberculos, ofticos.

FTIZÍE s. f. Tuberculoză pulmonară; oftică. *Ftizia ti dă junghiuri de durere.* NECULUŢĂ, Ţ. D. 26.

FTIZIOLÓG, *ftiziologi,* s. m. Medic specialist în ftiziologie.

— Pronunţat: *-zi-o-.*

FTIZIOLOGÍE s. f. Ramură a medicinii care se ocupă cu studiul ftiziei.

— Pronunţat: *-zi-o-.*

FÚCSIE, *fucsii,* s. f. (Bot.) Cerceluş (II 1). *Spre răsplată, îţi trămit şi eu un buchet de fucsii, azalee, camelii.* NEGRUZZI, S. I 99.

FUCSÍNĂ s. f. Materie colorantă, roşie, întrebuinţată pentru colorarea ţesăturilor şi a pieilor.

FUDÚL, -Ă, *fuduli, -e,* adj. Îngîmfat, închipuit, mîndru, încrezut, arogant. *Ieri Leahul cel fudul... a spus cuvînt prea cutezător omului meu.* SADOVEANU, O. VII 8. *Am plecat de la unchiu-meu... boier fudul şi grecoman.* GALACTION, O. I 76. *Alunaş cu creanga-n drum, Vezi bădiţa cel fudul.* SEVASTOS, C. 181. ✧ E x p r. (Glumeţ) **Fudul de-o ureche** = surd. *Moşneagul era cam fudul de-o ureche, dar nici baba nu stătea mai bine.* DUNĂREANU, CH. 71. ✧ (Adverbial) *Ghiţă al Popii, «năzdrăvanul satului», îşi da pe ceafă pălăria cu cordele, şi surîdea fudul pe sub mustaţă.* VLAHUŢĂ, O. A. II 43.

FUDULÍ, *fudulesc,* vb. IV. R e f l. A se făli, a se mîndri; a se împăuna. *Văru-mieu, fudulindu-se cu ciubotele cele nouă, juca numai lîngă fata vornicului.* CREANGĂ, A. 105. *Aici nu e-n Bucureşti, Cu cai să te fuduleşti.* TEODORESCU, P. P. 507. ✦ A deveni fudul, a se socoti prea sus ca să mai aibă de-a face cu alţii, a se îngîmfa. *Nu vrei nici să vorbeşti cu mine? Te-ai prea fudulit!* SBIERA, P. 3. *Nu că adică m-am fudulit dintr-aceasta...* ALECSANDRI, T. I 180.

FUDULÍE, (2) *fudulii,* s. f. **1.** Faptul de a fi fudul; îngîmfare, înfumurare, încîntare de sine, trufie deşartă. *Eu, Tomşa, nu mă tem de tine, nici de buzduganul tău! strigă cu fudulie mazilul.* SADOVEANU, O. VII 133. *Unchiaşul începu să-şi răsucească mustaţa cu fudulie.* POPESCU, B. III 6. *Fiind şi Kir Ianulea, ca tot omul, supus slăbiciunilor omeneşti, era stăpînit de patima fuduliei.* CARAGIALE, O. III 32.

2. (De obicei la pl.) Testicul al unor animale. *Fudulii de berbec la grătar.*

FUGÁCI, -E, *fugaci, -e,* adj. (Despre cai) Bun alergător, iute la fugă. *Cai mai buni şi mai fugaci.* TEODORESCU, P. P. 177. *Voinic nebun pe-un cal fugaci.* ŞEZ. IV 11. ✦ (Substantivat) Cal. *Ilie Buzărlan, dispărut o clipă, se întorcea călare pe un fugaci scurt şi voinic ca şi dînsul, ca din pămînt crescut.* SADOVEANU, O. I 516.

FUGÁR, -Ă, *fugari, -e,* adj. **1.** Care a fugit (pe ascuns) dintr-un loc, pentru a scăpa de o primejdie sau de o constrîngere. *Aduceau la cîrduri vitele fugare.* SADOVEANU, O. I 268. *Vine... să aresteze pe logodnica... fugară cu altul.* CARAGIALE, O. III 16. ✧ (Substantivat) *Ofiţerul... se uită lung după fugar.* STANCU, D. 158. *S-a dat jos încetinel şi l-a scos pe fugar din ascunzătoare.* CARAGIALE, O. III 41. *Ordonă să se ridice îndată mic şi mare... ca să prinză pe fugari.* NEGRUZZI, S. I 108.

2. Care trece repede, fără a putea fi reţinut; trecător, fugitiv. *Surîsul tău fugar ca o scînteie Ades mă face să tresar de frică.* CAZIMIR, L. U. 88. *În alergarea clipei călătoare Atîte-s date ochilor să vadă, Şi cîte-mi trec, fugare, pe la poartă, Le cheamă toate sufletu-n ogradă.* GOGA, C. P. 6. ✦ Care nu se opreşte mult asupra unui lucru. *Aruncau doar cîte o privire fugară asupra oamenilor cu paltoane îmblănite.* DUMITRIU, B. F. 5. *Eu venetic? strigă Tomşa scăpărînd din ochiu-i fugar.* SADOVEANU, O. VII 8. *Iubirea mea fugară De-abia s-a liniştit.* TOPÎRCEANU, B. 35.

3. (Despre cai) Bun alergător, iute la fugă, fugaci. *Doi voinici Cu caii sumeţi... Cu caii fugari.* ŞEZ. III 41. ✦ (Substantivat) Cal. *Surugiul îşi îndesă căciula bine în cap, dădu fugarilor cîteva bice.* SADOVEANU, O. III 286. *Paşa mai tare zoreşte: Cu scările-n coapse fugaru-şi loveşte.* COŞBUC, P. I 206. *Banul tînăr Mărăcină... De pe malu-i a plecat, Pe-un fugar nencălecat.* ALECSANDRI, O. 128.

FUGĂREȚ, -IȚĂ, *fugareți, -ițe,* adj. (Mold.) Care fuge repede, ușor. *Trupul ei lungăreț o arăta că e fugariță.* NEGRUZZI, S. I 42.

FUGĂRNIC, -Ă, *fugarnici, -e,* adj. Fugitiv, nestatornic. *Desfacerea de trecut, ieșirea într-un veac nou al lumii. Toate acestea clipeau în Cocor ca lumini fugarnice și învălmășite.* SADOVEANU, M. C. 211. ✦ (Substantivat) Animal (în special cal) care fuge, care este silit să fugă. [Căprioara] *privește și în sufletul ei de fugarnică încolțește un simțămînt stăruitor de milă!* GÎRLEANU, L. 25. *Voinicul dă pinten, Fugarnicul sprinten Pornește, săgeată.* IOSIF, P. 81.

FÚGĂ[1] s. f. **1.** Deplasare cu pași mari și repezi; alergare, goană. *Acum să ne întrecem din fugă.* CREANGĂ, P. 51. *Pe copite iau în fugă fața negrului pămînt.* EMINESCU, O. I 148. *Dar mi-e murgul cam nebun Și de fugă numai bun.* ALECSANDRI, P. P. 72. ✧ Fig. *Ocoli moara, se așează iar pe mal, privind mai departe fuga înspumată a apelor.* CAMILAR, TEM. 156. *Cu această suflare rece în spate și pe subt fuga aceasta de nouri subțiri, cei doi călători au umblat în tăcere.* SADOVEANU, B. 161. ✧ Loc. adv. **Din (sau în) fugă** = în grabă, în treacăt, fără o examinare mai atentă. *Citi din fugă afișul.* ▭ *Observă în fugă arcul sprîncenei și mărimea curioasă a pleoapelor.* D. ZAMFIRESCU, R. 171. **Pe fugă** = repede, grăbit. *Mîncară pe fugă brînză de un ban și pîine de doi.* VLAHUȚĂ, O. A. 137. **Cu fuga** = imediat, fără amînare. *Trimit pe Titirez cu fuga la pădure.* SBIERA, P. 180. *Hai, deschideți cu fuga, dragii mamei! cu fuga!* CREANGĂ, P. 21. **În fuga calului** (sau **cailor**) = în galop. *Genarul venea în fuga calului de rupea pămîntul.* EMINESCU, N. 15. *O caleașcă trecu în fuga cailor.* NEGRUZZI, S. I 16. **În fugă** sau **în fuga mare** = fugind foarte repede. *Trecu aproape în fugă prin ogradă.* SADOVEANU, O. IV 349. *Vin copiii-n fuga mare.* IOSIF, PATR. 26. *Pe cînd vorbeau amîndoi — c-altminteri nu erau supărați — iată că vine în fuga mare feciorul de la dentist și-i spune să poftească.* CARAGIALE, O. I 328. **Într-o fugă** = fugind tare, fără oprire. *Am crezut că mă chemi pe mine ș-am alergat numai într-o fugă.* ALECSANDRI, T. I 263. (Regional) **Da-n fuga** = pe apucate, la nimereală. *Cu cîte o țoală aruncată pe dînsele, așa, da-n fuga.* ISPIRESCU, U. 51. ✧ Expr. **A pune** (sau **a lua**) **pe cineva pe** (sau **la**) **fugă** = a goni, a alunga, a fugări. **A o lua** (sau **a o rupe**, rar **a apuca**) **la fugă** sau **a o rupe de-a fuga** = a porni în goană. *După ce pun mîna pe cîrmă, — apucă la fugă.* SADOVEANU, O. I 423. *O iau la fugă după el, și oamenii după mine.* CAMIL PETRESCU, U. N. 273. *Am lăsat în urmă pe tovarășii mei și am rupt-o de-a fuga înainte.* ALECSANDRI, T. I 457. **A ține numai o fugă** = a alerga într-una, fără întrerupere. *De la Ocea pînă aproape de Grumăzești, a ținut numai o fugă.* CREANGĂ, P. 117. **O fugă** (**bună**) sau **o fugă bună de cal** = o distanță nu prea mare, cît poate fugi, fără oprire, un om (sau un cal). *Nu-i mai mult decît de-o fugă Pînă-n deal.* COȘBUC, P. II 16. *Încă o fugă bună de cal și am sosit într-un sat alcătuit de bordeie acoperite cu stuh.* ALECSANDRI, C. 115. ✦ (Adverbial, în forma *fuga*) Fugind, alergînd, în fugă, repede, degrabă. *Veni fuga un soldat, spuse ceva la urechea sublocotenentului — și dispăru.* SAHIA, N. 88. ✧ (Cu valoare de verb) *Cînd văzură ei una ca aceasta... fuga la boieri, de-i vestiră.* CREANGĂ, P. 159.

2. Părăsire grabnică (și uneori tainică) a unui loc, pentru a scăpa de o constrîngere sau de o primejdie. *La fugă, Tachi, că nu-i șagă... Tarsița vrea să-ți scoată ochii!* ALECSANDRI, T. I 97. *Fuga lui Cantacuzino și Cîmpineanu a făcut zgomot în Țara Românească.* BĂLCESCU, O. I 87. *Un ferman că mi-și scotea... Cine, măre, că-l citea. Drumul fugii Mi-apuca.* TEODORESCU, P. P. 477.

FÚGĂ[2], *fugi,* s. f. Formă muzicală polifonică pe două sau mai multe voci, în care o melodie expusă de o voce este reluată pe rînd de celelalte voci și dezvoltată după legile contrapunctului. *O fugă de Bach.*

FUGĂRÍ, *fugăresc,* vb. IV. Tranz. A urmări pe cineva fugind în urma lui, a pune pe fugă. *Îl fugărea o ceată de băiețandri zdrențăroși.* DUMITRIU, N. 112. *Se iau droaie după el și-l fugăresc.* SEVASTOS, N. 238. *Și de-or afla undeva iapa babei ascunsă... s-o fugărească către mal.* SBIERA, P. 61. ✧ Refl. (Rar) *Ni-i rînduit să ne fugărim după... copilă.* SADOVEANU, O. VII 31. ✧ Refl. reciproc. (Poetic) *Fulgii se fugăreau nebunește de-a curmezișul văzduhului.* DUMITRIU, V. L. 92.

FUGĂRÎRE, *fugăriri,* s. f. Acțiunea de a fugări. *Fugărirea inamicului.*

FUGĂTÓR, -OÁRE, *fugători, -oare,* adj. (Rar) **1.** Care fuge mult sau repede. (Fig.) *Cernă fugătoare, Apă curgătoare, Să nu mă răpui Ci-adevăr să-mi spui Pe unde să trec Drumul să-mi aleg?* TEODORESCU, P. P. 416.

2. Care trece repede, care are o existență efemeră. *Întinderile oarbe tremurau cu răstimpuri scurte de întuneric... sub licăririle fugătoare și iuți ale focului ceresc.* HOGAȘ, M. N. 176.

FUGÍ, *fug,* vb. IV. Intranz. **1.** A se deplasa cu pași repezi, a se mișca iute într-o direcție, a merge în fugă; a alerga, a goni. *Fug caii, duși de spaimă, și vîntului s-aștern, Ca umbre străvezie ieșite din infern.* EMINESCU, O. I 98. *Ipate... își fură copilul din covățică... și fuge cu dînsul acasă.* CREANGĂ, P. 173. *Mihnea-ncalecă, calul său tropotă, Fuge ca vîntul; Sună pădurile, fișiie frunzele, Geme pămîntul.* BOLINTINEANU, O. 74. ✧ Fig. *Zările se pierdeau într-o ceață ușoară spre care tremurau și fugeau parcă unde mărunte de lumină.* SADOVEANU, O. V 505. *Norii fugeau goniți de vînturile din înălțimi.* GÎRLEANU, L. 41. ✧ (La imperativ sg., face narațiunea mai vie) *Cît p-aci să puie zînele mîna pe ei. Și fugi, zînele după dînșii.* ISPIRESCU, L. 164. ✧ Expr. **A-i fugi** (cuiva) **pămîntul de sub picioare,** se zice cînd cineva își pierde echilibrul și e gata să cadă sau, fig., cînd cineva se simte pierdut, cînd își pierde cumpătul. *Simt că-mi fuge pămîntul de sub picioare și... dau să cad pe spate.* CARAGIALE, O. II 312. **A fugi mîncînd pămîntul** = a fugi foarte repede.

2. (Urmat de determinări introduse prin prep. «după») A urmări în fugă, a alerga pe urmele cuiva pentru a-l ajunge, pentru a-l prinde. ✧ Expr. **A-i fugi** (cuiva) **ochii după cineva** = a nu-și mai putea lua ochii de la cineva, a privi insistent, cu admirație, cu dor, cu dorința de a poseda etc. **A-i fugi** (cuiva) **ochii pe ceva** = a nu-și putea fixa privirea pe ceva, a-i luneca cuiva privirea pe ceva (din cauza strălucirii sau a unei îmbinări de culori). *Femeia ceea are acum o tipsie de aur și o cloșcă de aur, cu puii tot de aur, așa de frumoși, de-ți fug ochii pe dînșii.* CREANGĂ, P. 99.

3. Fig. (Despre vreme în general sau despre unități de timp) A trece repede, a se scurge. *Vremea fuge pe nesimțite.* ▭ *Sînt veacuri de cînd unii după alții anii fug.* DAVILA, V. V. 189.

4. Fig. (Despre peisaje din natură) A se perinda (ca urmare a unei iluzii optice) prin fața ochilor cuiva care trece în viteză mare (călare sau într-un vehicul). *Pădurea fugea în două părți, desfăcută ca două aripi.* SADOVEANU, O. IV 385. *Trecem ca o săgeată prin lumea de arini, fuge tăpșanul cu satu-n spinare, fug oștile de arbori și stîncile speriate.* VLAHUȚĂ, O. A. II 165. *Arald pe un cal negru zbura, și dealuri, vale În juru-i fug ca visuri.* EMINESCU, O. I 92.

5. A părăsi în grabă (și pe ascuns) un loc pentru a scăpa de o primejdie, de o constrîngere, de o situație neplăcută; (despre un deținut) a evada; (despre un oștean) a dezerta. *Capii mișcării... fugiră.* SADOVEANU,

O. I 420. *Iată-i, înconjoară Garda ce-i urmase de cînd au fugit.* BOLINTINEANU, O. 103. *Alexandru Lăpuşneanul... fugind la Constantinopol, izbutise a lua oşti turceşti.* NEGRUZZI, S. I 137. ◇ (Urmat de determinări introduse prin prep. «de» şi arătînd primejdia care trebuie evitată) *Fugi tu de mine, fugi, căci eu Nu pot fugi de tine!* COŞBUC, P. II 220. *Părăsit-au a lor cuiburi ş-au fugit de zile rele.* ALECSANDRI, P. A. 111. ✦ (Despre îndrăgostiţi) A-şi părăsi familia, plecînd să trăiască împreună cu cineva. *Are o fată care a fugit cu un chelner.* C. PETRESCU, C. V. 259. *Hai să fugim împreună, fiindcă părinţii noştri se scumpesc pentru două sălaşe de ţigani.* ALECSANDRI, T. I 55. ◇ Expr. **A fugi în lume** = a pleca departe (fără să se ştie unde). *Hai ş-om fugi în lume, Doar ni s-or pierde urmele Şi nu ne-or şti de nume.* EMINESCU, O. I 176. *De urît mă duc de-acasă Şi urîtul nu mă lasă; De urît să fug în lume, Urîtul fuge cu mine.* CREANGĂ, P. 141. ✦ A se depărta, a se retrage dintr-un loc. *Fugi, dragă, din fereşti, Nu stă o fată mare în ochii bărbăteşti.* ALECSANDRI, T. II 102. ◇ Expr. (Familiar) **Fugi de aici!** = a) pleacă! dă-mi pace!; b) nu mai spune! ce tot spui! (Eliptic) *Fugi, Ninico, cine ţi-a băgat în cap prostii de astea?* VLAHUŢĂ, O. A. III 85. **Fugi de-acolo!** = nici cînd să fie aşa! da de unde! ✦ (Urmat de determinări introduse prin prep. «de») A se sustrage, a se eschiva, a evita. *Fugea de frigul şi umezeala dinăuntru, iar căsuţa babei i se părea un palat.* DUNĂREANU, N. 24. *Dar tu, copilă, fii cuminte Şi fugi de dragoste în mai!* IOSIF, PATR. 65. *Moş Nichifor fugea de cărăuşie, de-şi scotea ochii.* CREANGĂ, P. 107. *Să fugă toţi de tine, toţi, chiar ş-ai tăi copii.* ALECSANDRI, T. II 171. ◇ Expr. **A fugi printre** (sau **dintre**) **degete** = a-i aluneca cuiva din mînă; fig. a se strecura cu dibăcie dintr-o împresurare, a nu se lăsa prins. *Îi în stare să le fugă dintre degite, ca o şopîrlă.* ALECSANDRI, T. II 20.

— Forme gramaticale: (gerunziu) *fugind* şi (rar) *fugînd* (ALEXANDRESCU, P. 149).

FUGÍT, -Ă, *fugiţi, -te,* adj. Care a fugit, care a scăpat. *Dezgropau din argea lăzile cu ţesături, buduroaiele cu ceară ori cu miere şi tot ce-i fusese greu de luat fugitei gospodine.* GALACTION, O. I 279. *Iacă, un ţăran clăcaş pe moşia ce ţin în posesie are să-mi facă treizeci zile de lucru şi, în loc să fie acolo, se plimbă fugit.* BOLINTINEANU, O. 447. *Sub pădure grămădită Şeade lumea învelită, Ziua de soare fugită, Noaptea de lună pitită* (Casa). GOROVEI, C. 47. ✦ (Substantivat) Persoană care a fugit de undeva; dezertor, evadat, fugar. *Vrun fugit din ocnă, care-ţi sare-n drum.* COŞBUC, P. I 253. *Încălecă şi zbură... în urma fugiţilor.* EMINESCU, N. 15. ◇ Expr. **A da bir cu fugiţii** v. bir.

FUGITÍV, -Ă, *fugitivi, -e,* adj. 1. Care trece repede, care este de scurtă durată; trecător, fugar. *Fraze fugitive.* ◇ (Adverbial) *Pe obrazul cu liniile neclintite trecu fugitiv o lumină.* C. PETRESCU, Î. I 219.

2. Sumar, rapid, superficial. *Nu prinsese decît o impresie fugitivă din priveliştea pe care se odihneau desigur întotdeauna ochii Luminiţei.* C. PETRESCU, Î. I 141.

FUGÓS, -OÁSĂ, *fugoşi, -oase,* adj. (Franţuzism rar; despre animale) Care are o fire iute; aprig, impetuos. *Avîntul cu care acest popor s-a aruncat... la coapsa fugosului Pegas.* CARAGIALE, S. U. 83. ✦ (Impropriu) Care fuge mult şi repede. *Fugoasele dromadere.* NEGRUZZI, S. II 131.

FUGUŢĂ s. f. Diminutiv al lui fugă. *A tras o fuguţă pînă acasă.* ✦ (Adverbial, în forma *fuguţa*) Fuga, degrabă. *Leana lu Lică plecă fuguţa în grădină, mişcîndu-şi greu trupul plinuţ.* V. ROM. decembrie 1951, 201. (Expr.) **A da fuguţa** = a fugi, a se duce repede. *Au dat cocoşelul fuguţa la dînsul.* SBIERA, P. 295. **Fuga-fuguţa** = repede-repede.

FUIÓR, *fuioare,* s. n. Mănunchi de cînepă, de in, mai rar de lînă (v. caier) sau de borangic, melităt şi pieptănat, gata de tors. *Degetele ei... torceau dintr-o furcă de aur şi dintr-un fuior de o lînă ca argintul.* EMINESCU, N. 8. *Să-mi aduci cu pliscul tău Cinci fuioare de mătasă De la mama, de acasă.* ALECSANDRI, P. P. 142. *Doi saci plini, unul cu fuioare de cînepă şi altul cu fuioare de in.* RETEGANUL, P. I 53. ◇ Fig. *Apa, lovită de muchile stîncilor, se sfarmă în bulgări sclipitori; din clocotul undelor pripite, fuioare de argint se desfac în bătaia lunii.* VLAHUŢĂ, O. A. II 136. ◇ Expr. (Popular) **A-şi lua ale trei fuioare** = a-şi lua catrafusele, v. catrafus. *Fata mea, să-ţi iei ale trei fuioare şi să te duci din casa mea.* ISPIRESCU, L. 396. **A ţine fuior cu cineva** = a nu se lăsa intimidat de cineva. *Filozoful acela ţinea fuior cu boierul şi nu se lăsa întru nimică mai pe jos decît dînsul.* SBIERA, P. 246. ✦ Pînză de cînepă sau de in. *Era gătit în cămaşă albă de fuior.* CAMILAR, TEM. 322. *Fă-mi cămaşă de fuior Că mi-i gîndu şasă mă-nsor.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 365.

FUIORÁŞ, *fuioraşe,* s. n. Diminutiv al lui fuior. *Pînă mîne dimineaţă vei toarce fuiorăşele acestea de in.* RETEGANUL, P. I 54. ◇ Fig. *Mitraliera... scotea din ţeavă un fuioraş albastru de fum.* CAMILAR, N. I 125.

FULÁR, *fulare,* s. n. 1. Obiect de îmbrăcăminte constînd dintr-o fîşie dreptunghiulară (uneori pătrată sau triunghiulară) de lînă, mătase etc., care se poartă la gît. *Îşi puse fularul cafeniu.* CAMIL PETRESCU, P. V. 8.

2. Ţesătură uşoară de mătase pentru rochii, cravate etc. *La o altă masă mare erau vreo două familii cu fete frumoase, îmbrăcate... în jerseuri sau fulare colorate.* CAMIL PETRESCU, P. 125.

FULG, *fulgi,* s. m. 1. Pană subţire, moale şi mătăsoasă, care creşte pe burta păsărilor şi printre penele mai mari. *Ca p-un fulg, o iei în brate.* BIBICESCU, P. P. 364. *E ca pleava de uşoară Şi ca fulgul ce-n vînt zboară.* TEODORESCU, P. P. 302. *Fulg de pasăre măiastră.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 170. ◇ Expr. **A bate** (rar **a lovi**) pe cineva **de-i merg** (sau **să-i meargă**) **fulgii** = a bate rău, a bate măr, v. merge. **Ca fulgul pe apă** = în voia întîmplării.

2. Conglomerat de cristale mici de apă de culoare albă, care se formează iarna în atmosferă şi cade pe pămînt, alcătuind zăpada. *Fulgi mari ca penele cad pe aleea răscolită: parcă se rup perne cu puf, dincolo de trîmba norilor grei.* CĂLUGĂRU, O. P. 460. *Primii fulgi au căzut către seară.* SAHIA, N. 91. *Fulgii zbor, plutesc în aer ca un roş de fluturi albi.* ALECSANDRI, P. A. 112. *Feţişoara lui, Spuma laptelui... Neajunsă de soare, De fulg de ninsoare.* TEODORESCU, P. P. 92. ◇ Fig. (Cu aluzie la culoarea, gingăşia sau fragilitatea lucrului) *Vîntul nu mai clătina frunza pădurilor şi nici un fulg de nor nu mai îndrăznea să brăzdeze cu umbra-i subţire înălţimile aprinse ale împărăţiei focului.* HOGAŞ, M. N. 173. *Cireşii ningeau căzătorii lor fulgi.* COŞBUC, P. II 204. *Fluturaşul argintiu Înalbeşte în albastru, ca un fulg de fericire.* BELDICEANU, P. 58.

3. (În expr.) *Fulgi de ovăz* = firişoare subţiri de ovăz decorticat şi tăiat fin, folosite în alimentaţie.

FÚLGER, *fulgere,* s. n. 1. Descărcare electrică luminoasă în linie frîntă, care se produce într-un nor, între doi nori sau între un nor şi pămînt, însoţită adesea de zgomot; traiectul luminos al descărcării. *Un fulger ca o sîrmă de foc tresări în urmă, pe zarea asfinţitului.* SADOVEANU, O. III 75. *Cerul se acoperise şi o scăpărare vie de fulger, ca dintr-un amnar uriaş, lumină.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 48. *Fulgere cu trăsnet prin văzduh scăpărătoare.* CONACHI, P. 101. ◇ Fig. (Cu aluzie la lumina produsă de fulger) *Topoarele şi hîrleţele dădeau fulgere în lumina soarelui.*

CAMILAR, TEM. 233. *Un fulger viu străbate privirea sa cea sumbră.* MACEDONSKI, O. I 258. [Brîul] *de aur pe tot locul, Un fulger pe-al ei trup încins. El noaptea da lumini ca focul.* COȘBUC, P. I 122. *Fulger lung încremenit Mărginește munții negri în întregul asfințit.* EMINESCU, O. I 148. (Cu aluzie la iuțeala fulgerului) *Reînviai, într-un fulger de amintire, pe Dionis cel de acum treizeci și cinci de ani.* GALACTION, O. I 91. (Adverbial) *Gîndul fulgeră cu zborul, Dar mai fulger zboară dorul.* COȘBUC, P. I 132. (Cu aluzie la efectele violente ale fulgerului) *Oamenii în munți Purtau fulgere sub frunți.* BOUREANU, S. P. 4. *Prin ochii lui Crăiniceanu trecu un fulger de mînie.* SADOVEANU, O. I 303. ◇ Loc. adj. și adv. **Ca fulgerul** (sau **ca un fulger**) = iute, scurt, subit, repede. *Al vieții vis de aur ca un fulger, ca o clipă-i.* EMINESCU, O. I 82. *Dracii s-au împrăștiet, iute ca fulgerul, în toate părțile.* CREANGĂ, P. 144. ◇ (Adjectival, în expr.) *Ședință* (sau *miting*) *fulger* = ședință (sau miting) care se convoacă pe loc cu ocazia unui eveniment recent și important. *Telegramă fulger* = telegramă transmisă mai repede decît telegramele obișnuite (în schimbul unei suprataxe).

2. Fig. Armă (care scînteiază și lovește). *Pe vodă-l zărește călare trecînd Prin șiruri, cu fulgeru-n mînă.* COȘBUC, P. I 205.

FULGERÁ, *fúlger,* vb. I. **1.** Intranz. impers. A se produce fulgere în atmosferă. *Asupra noastră fulgeră, trăsnește și bat puhoaiele.* SADOVEANU, B. 7. *Fulgeră din cînd în cînd și se luminează departe o dungă de pădure.* SAHIA, N. 26. *O, cum fulgeră de straşnic... groaznice tunete o să avem!* NEGRUZZI, S. I 58. ◇ (Rar, cu precizarea unui subiect) *De-ar veni luna lui mai, Să-mi aud ceriul tunînd, Să văd norii fulgerînd.* ALECSANDRI, P. P. 287. ◇ Expr. (Despre persoane) **A tuna și a fulgera** = a face scandal, a trînti și a bufni.

2. Intranz. Fig. (Cu precizarea subiectului) A scînteia, a luci, a sclipi (ca un fulger). *În lucirile amurgului, oțelele oșteanului fulgerau.* SADOVEANU, O. VII 57. *O gondolă fulgerînd Cu fanarul ei cel roșu.* MACEDONSKI, O. I 242. *Pala-n aer fulgera, Capul mîrzăcesc zbura!* ALECSANDRI, P. P. 114. ✦ (Cu pron. refl. în dativ) A se ivi sau a trece repede (ca un fulger). *Un gînd nebun deodată îi fulgeră prin minte.* COȘBUC, P. II 96. *Drăghici se făcu alb ca hîrtia. În spaima lui... se agață de prima scăpare, o minciună îi fulgeră prin minte.* VLAHUȚĂ, O. A. III 41. (Impers.) *Îmi fulgeră o clipă prin minte să fug la Cîmpulung.* CAMIL PETRESCU, U. N. 257. ◇ Tranz. *Într-o seară, lîngă mucul de lumînare, Mitrea a simțit că-l fulgeră înțelegerea.* SADOVEANU, M. C. 71.

3. Tranz. Fig. A izbi pe cineva, doborîndu-l cu o lovitură repede și puternică; a săgeta. V. trăsni. *Îi alungau cazacii cu caii și-i fulgerau cu săbiile.* STANCU, D. 215. *Am lăsat calul la o parte și am tras un foc în vînt. — Să nu îndrăznești să te miști, că te fulger!* SANDU-ALDEA, U. P. 73. *Pe-un mal străin L-a fulgerat un braț hain!* COȘBUC, P. I 146. (Intranz.) *Mi-adun puterile solare Și fulgerînd, după un semn, Ca Arhimed, în depărtare, Aprind escadrele de lemn.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 25. ◇ (Cu sens atenuat; instrumentul acțiunii este privirea, ochii) *Mă fulgera cînd și cînd cu privirea lui de friguri.* SADOVEANU, O. VIII 21. *Ana se întoarse din ușă și îl fulgeră cu privirea.* C. PETRESCU, C. V. 236. *Se scoală în picioare teribil, nalt, semeț, Și fulgeră armata cu-n ochi plin de dispreț.* ALECSANDRI, P. III 347. (Intranz.) [Tomșa] *fulgeră scurt cu ochii spre oștenii cărunți ai lui Mihai-vodă pe care-i avea în leafă.* SADOVEANU, O. VII 17. ◇ (Acțiunea este săvîrșită de alți agenți) *Bătrînul Nour, fulgerat de dambla, nu mai ieși decît foarte rar din odaia lui.* SADOVEANU, O. I 265. *M-am prăbușit... Împins în gol de-o tainică povară, Cum cade omul fulgerat de moarte.* TOPÎRCEANU, B. 102.

— Prez. ind. și: (rar) *fulgerează* (EMINESCU, O. I 66).

FULGERÁRE, *fulgerări,* s. f. **1.** Lumină ca de fulger, scînteiere, lucire. *Pe-o vreme minunată, cu cer limpede de vară, c-un asfințit înflăcărat care însîngera valurile Trotușului, toată lumea se scălda în fulgerări de stropi, în curcubeie de pulbere umedă.* SADOVEANU, O. VI 306. *Flori albastre de cicoare, Fulgerări de luciole.* MACEDONSKI, O. I 163.

2. Fig. Senzație, durere etc. scurtă și violentă (ca fulgerul). *Îmi treceau prin măruntaie fulgerări de căldură și frig.* SADOVEANU, O. VI 12. *Îi trecu prin gînd cu o fulgerare dureroasă că-și bate joc de el.* REBREANU, R. I 159. *Cîți nu cad morți sub fulgerarea unei spaime!* MACEDONSKI, O. IV 144.

3. Fig. Durată scurtă, clipă, moment. *Simte că alunecă în jos... Într-o fulgerare vede cum lumea fuge de sub el.* SAHIA, N. 34.

FULGERÁT, -Ă, *fulgerați, -te,* adj. Lovit, atins de fulger, trăsnit. *Arde stejarul cel fulgerat.* BELDICEANU, P. 60.

FULGERĂTÓR, -OÁRE, *fulgerători, -oare,* adj. **1.** Repede (ca fulgerul), rapid. *Îndată ce apărea pe ulițele satului, vestea se întindea fulgerătoare.* SAHIA, N. 65. *Căprioara își azvîrle picioarele în fugă fulgerătoare.* GÎRLEANU, L. 25. ◇ (Adverbial) *El asculta tremurător, Se aprindea mai tare Și s-arunca fulgerător, Se cufunda în mare.* EMINESCU, O. I 168.

2. Fig. Pătrunzător. *Îi aruncă o căutătură fulgerătoare.* NEGRUZZI, S. I 322.

FULGERĂTÚRĂ, *fulgerături,* s. f. (Rar) Faptul de a fulgera; fulger, fulgerare. *Ochii Frusinicăi își întunecară deodată privirile, ca o noapte între două fulgerături.* MIHALE, O. 44. ◇ Fig. *Simți privirile celorlalți pînă-n adîncul inimii, ca pe o fulgerătură de cuțit.* V. ROM. decembrie 1951, 219.

FULGERÉȘTE adv. (Rar) Iute ca fulgerul. *Zborul iute-și răpezea Iepureștе, ogărește, Păsărește, fulgerește.* ALECSANDRI, P. P. 113.

FULGUÍ, pers. 3 *fulguiește,* vb. IV. Intranz. impers. A ninge cu fulgi rari. *Vîntul duduie în horn. Afară fulguiește mereu.* VLAHUȚĂ, O. A. II 57. ◇ Fig. (Cu precizarea subiectului) *Fetele în sărbătoare, Fulguiesc ca o ninsoare Pe verdeață, în cîmpii.* BELDICEANU, P. 56.

FULGUIÁLĂ, *fulguieli,* s. f. Ninsoare cu fulgi rari.

FULGUÍRE, *fulguiri,* s. f. Faptul de a fulgui; fulguială. *Străzile se umpleau de lume, sub fulguirea încetată a omătului.* CAMILAR, N. I 112. *Era toamnă, tîrziu, cu fulguiri în aer.* PAS, Z. I 193. ◇ Fig. *Se lucra de zor în fulguirea de lumină și în pîlpîirea flacărilor ce păreau să toarcă, asemenea unor uriași motani.* CĂLUGĂRU, O. P. 343. *Soarele cernea lumină de primăvară și, din cînd în cînd, pe vîntul ușor, veneau fulguiri albe din livezile înflorite.* SADOVEANU, O. I 258.

FULGULÉȚ s. m. Diminutiv al lui fulg. *Zboară-mi doi vulturi în sus Cum zbura Se mînia Dup-un fulguleț de aur.* BIBICESCU, P. P. 256.

FULGURÁNT, -Ă, *fulguranți -te,* adj. Care împrăștie o lumină vie și de scurtă durată. *Atîta i-a fost clipa, traiectorie fulgurantă, care va dura în veșnicie după ce steaua s-a stins.* SADOVEANU, E. 83. *Tot felul de vîrtejuri luminoase... de bășici fulgurante, de văpăi multicolore.* ODOBESCU, S. II 540.

FULGURÁȚIE, *fulgurații,* s. f. **1.** Iluminație bruscă a cerului neînsoțită de tunet, produsă de o descărcare electrică în regiunile depărtate ale atmosferei.

2. (Med.; în expr.) *Fulguraţie electrică* = metodă de tratare a rănilor prin aplicare de scîntei electrice de înaltă frecvenţă. *Plaga se vindecă după două şedinţe de fulguraţie electrică.*

— Variantă: **fulguraţiúne** (pronunţat *-ţi-u-*) (EMINESCU, N. 106) s. f.

FULGURAȚIÚNE s. f. v. **fulguraţie.**

FÚLIE, *fulii,* s. f. (Bot.) Narcisă. ✦ Podoabă de pietre preţioase avînd forma acestei flori. *Naşa o dăruia cu o fulie de diamante pe care i-o prindea în păr.* MACEDONSKI, O. III 101.

FULMICOTÓN s. n. Exploziv puternic obţinut prin acţiunea acidului azotic asupra celulozei. *Fără nici o teamă rupeau în mîini calupurile de fulmicoton ca pe nişte bucăţi de halva.* BART, S. M. 72.

FULMINÁNT, -Ă, *fulminanţi, -te,* adj. Care produce explozie; exploziv. *Substanţă fulminantă.* ✦ Fig. Violent. *Un discurs fulminant.* ▭ *Primele două articole fulminante or să-ţi placă.* CARAGIALE, O. VII 195.

FULMINÁT s. n. (Mai ales în expr.) *Fulminat de mercur* = exploziv detonant, otrăvitor, care se prezintă sub forma unui praf cenuşiu cu gust metalic şi care este folosit în capse şi amorse.

FULTUIÁLĂ, *fultuieli,* s. f. **1.** Material folosit în exploatările miniere la astuparea găurilor de mină.

2. (Învechit) Umplutură făcută din cîlţi, cîrpe, hîrtie, care se bate în puşcă sau în pistol peste alice sau peste pulbere.

FULTUITÓR, *fultuitoare,* s. n. Baston de lemn cu care se împing cartuşele de exploziv şi fultuiala în găurile de mină.

— Pronunţat: *-tu-i-.*

FUM, *fumuri,* s. n. **I. 1.** Suspensie de particule solide într-un mediu gazos, produs în cursul arderii incomplete a materialelor combustibile (sau, artificial, cu ajutorul unor substanţe chimice). *Cerul era limpede şi albastru ca sineala. Fumurile tîrguşorului se înălţau drept în sus.* SADOVEANU, O. IV 18. *Din frunzele uscate şi îngrămădite peste iasca aprinsă, începu să se ridice în sus fumul negru şi înăbuşit.* HOGAŞ, M. N. 115. *Satul e de vuiet plin; Fumul alb alene iese Din cămin.* COŞBUC, P. I 47. *Dihania de lup adulmecă şi vine după fum.* CREANGĂ, P. 131. ✧ *Negru de fum* v. negru. ✧ Fig. *Cu florile grămadă ca un fum, Grădina noastră.* D. BOTEZ, P. O. 17. *I s-au dus zilele în fum.* ALECSANDRI, T. I 382. ✦ Casă (socotită a reprezenta o familie). *Era socotit sat mare, avînd ca la o sută douăzeci — o sută cincizeci de fumuri.* CAMIL PETRESCU, O. I 15.

2. Fig. Dungă subţire, dîră. *Mai în fund, în bordeiul de pămînt, o ferestruie cît pumnul, înroşită de focul răsăritului, strecura un fum de lumină peste cuptorul mare de cărămidă.* SADOVEANU, O. V 254. ✦ Ameţeală. *După ce trecu fumul petrecerilor şi al desfătărilor, Voinea îşi aduse aminte că era însurat şi că nevasta lui îl aştepta în ghearele vulturului.* POPESCU, B. III 51.

3. Cantitate de fum (1) pe care fumătorul o trage dintr-o dată din ţigară sau din pipă. *Bine, bine, răspunse gospodarul, trăgînd fum după fum din ţigara-i groasă.* SADOVEANU, B. 255.

4. Fig. (La pl.) Îngîmfare, închipuire; pretenţii, gărgăuni. *Ştiţi ce fumuri avea fata atuncea.* PREDA, Î. 114. *Picileala lui Ştefanache îmi cam scăzuse fumurile mele de mare vînător.* SADOVEANU, O. VII 340. *În ochii tînărului se vedea dorinţa sinceră de a auzi... Nimic din fumurile şi strîmbăturile feciorilor de bani gata.* VLAHUŢĂ, O. A. III 38. *Îi intrase fumurile în cap că ar fi ceva de dînsul.* ISPIRESCU, U. 109.

II. Canal cotit, amenajat în interiorul unei sobe, prin care circulă gazele calde înainte de a ieşi pe coş, pentru a transmite cît mai multă căldură materialului din care e făcută soba.

FUMÁ, *fumez,* vb. I. Intranz. A aspira, a trage fumul de tutun din ţigară sau din pipă. *Doi oameni... stau rezemaţi de roţile trăsurii şi fumau.* SAHIA, N. 58. *Se deprinde a bea cafea turcească şi a fuma dintr-un ciubuc lung.* NEGRUZZI, S. I 69. ✧ Tranz. *Cît fumă moşneagul o lulea de tutun, nourul de la Ceahlău crescu pînă-n naltul cerului.* SADOVEANU, O. VI 513. *Nu poate vorbi, nici nu poate încă fuma ţigările pe care le-am adus.* CAMIL PETRESCU, U. N. 424.

FUMÁR, *fumare,* s. n. Deschidere făcută în acoperişul caselor de la ţară, pentru a permite ieşirea fumului din sobe; bageacă.

FUMARÓLE s. f. pl. Produse gazoase emise de vulcani prin cratere şi crăpături sau degajate din curgerile de lavă.

FUMÁT s. n. Acţiunea de a fuma; deprinderea, obiceiul de a fuma. *Fumatul oprit!* ▭ *Seara, la ceas fix, ieşea şi făcea o plimbare pînă la cafenea şi se întorcea într-un tîrziu: îi rămăsese obiceiul acesta şi fumatul tutunului, de pe vremea holteiei sale.* SADOVEANU, P. S. 158.

FUMĂRÁIE s. f. Fumărie. *Stătea... în căldura şi mai mult în fumăraia maşinii pe care fierbea o oală de pămînt cu fasole.* PAS, Z. I 197.

FUMĂRÁR, *fumărari,* s. m. (Învechit) Persoană care încasa fumăritul. *Lăcuste mai puţin pustietoare decît... fumărarii.* RUSSO, S. 109.

FUMĂRÍ, *fumăresc,* vb. IV. Tranz. (Rar) A afuma. *Toamna se duceau, fumăreau stupii, storceau mierea din faguri.* STANCU, D. 21.

FUMĂRÍE s. f. Cantitate mare de fum; fumăraie. *Un furnicar de fesuri roşii, din ce în ce mai mici, dau năvală înverşunate într-un haos de fumărie şi mai roşie.* BASSARABESCU, V. 41. *În mijlocul pădurii vede-o fumărie straşnic de mare, încît se-năduşi.* EMINESCU, L. P. 207. ✧ Fig. *Îşi aduse aminte vag, prin fumăria durerii lui de cap, de pădurea Cotoşmanei.* GALACTION, O. I 265.

FUMĂRÎT s. n. (Învechit) Impozit plătit în secolul al XVII-lea pe fiecare coş al caselor ţărăneşti, respectiv pe fiecare casă. *Se aşezase dajdie, supt numire de fumărit.* BĂLCESCU, O. I 121.

FUMĂTÓR, -OÁRE, *fumători, -oare,* s. m. şi f. Persoană care are deprinderea fumatului. *Vagon cu compartimente pentru fumători.*

FUMEGÁ, *fúmeg,* vb. I. Intranz. (Mai ales la pers. 3) **1.** A scoate fum, a arde înăbuşit, fără flacără şi cu fum. *Pata roşie pe cer era mai singeroasă şi pe ea se zugrăveau contururile conacului Iuga, ca nişte ruine arse şi încă fumegînd.* REBREANU, R. II 159. *Tăciunii... fumegau în vatră.* NEGRUZZI, S. I 92. ✧ (Rar, în forma de gerunziu feminin) *Cînd s-a-ntors cu arma fumegîndă Bătu-n pămînt.* COŞBUC, P. I 141. ✧ Fig. *Ca o făclie stinsă de ce mereu să fumegi, De ce mereu aceleaşi gîndiri să le tot rumegi?* EMINESCU, O. IV 385. ✦ (Despre lămpi, lumînări, sobe etc.) A arde defectuos, făcînd fum. *Lampa de pe masă fumegase şi-şi pîlpîia, obosită, flacăra.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 72. *Aprinse o lampă... lumina ei fumega, pîlpîind.* EMINESCU, N. 58.

2. A scoate aburi. *Apa pîrîului fumega în această zi de întîlnire între iarnă şi primăvară, exact ca toamna cînd dau brumele.* CĂLUGĂRU, O. P. 55. *Fumegau depărtările*

pretutindeni, pămîntul își descuiase inima, slobozindu-și șipotele gureșe. CAMILAR, N. II 353. [Telegarilor] *le fumegau șoldurile lucioase.* STANCU, D. 5.

FUMEGÁI s. n. Fumărie. *Afumă mai întîi stupul, punîndu-l cu gura pe un fumegai de cîrpă curată.* MARIAN, INS. 169. *Se făcu un fumegai... des și iute.* GORJAN, H. IV 197.

FUMEGÁRE, *fumegări,* s. f. Acțiunea de a fumega. *Un fel de negură se lăsă peste zăpușeala apăsătoare din odaie, sporită și de fumegarea celor cinci lumînări groase.* CAMIL PETRESCU, O. I 129. ◇ Fig. *Liniștea adîncă se întinse iar, fumegarea înserării se făcea din ce în ce mai deasă.* SADOVEANU, O. VI 9. *Cerca să se scuture de ultimele fumegări ale beției.* id. Z. C. 61.

FUMEGÓS, -OÁSĂ, *fumegoși, -oase,* adj. Care scoate fum sau aburi. [Pe lloveanu] *îl găsi amurgirea la fereastră, privind satul ireal și depărtările fumegoase.* C. PETRESCU, R. DR. 154. *Un morman de pilaf alb și fumegos.* ODOBESCU, S. I 79. ◇ (Adverbial) *Un felinar de tablă cu capătul de lumînare pe sfîrșite lumina fumegos și trist peretele galben, la intrarea cu trepte.* C. PETRESCU, Î. II 104. *Vro doi romîni în soare și-o sprintenă romînă Încungiură ceaunul ce fierbe fumegos.* ALECSANDRI, O. 190.

FUMIGÁȚIE, *fumigații,* s. f. Producere de fum, afumare cu diverse substanțe, în scopul distrugerii unor paraziți sau pentru parfumarea aerului.

FUMIGÉN, -Ă, *fumigeni, -e,* adj. Care produce fum sau ceață. *Substanță fumigenă.* ◇ *Luminare fumigenă* = tub care conține o substanță fumigenă și se întrebuințează mai ales la camuflaj.

FUMUÁR, *fumuare,* s. n. Încăpere, mai ales pe lîngă sălile de spectacol, în care se poate fuma. *Ieșiră în fumuarul tixit și hăuind de glasuri.* C. PETRESCU, C. V. 253.
— Pronunțat: *-muar.*

FUMUÍ, pers. 3 *fumuiește,* vb. IV. Intranz. unipers. (Rar) A se înfățișa cu un aspect tulbure, ca de fum. *Deodată, pe nesimțite, a fumuit înaintea ochilor o pîclă de abur molcuț și cald.* POPA, V. 153.

FUMUIÁG, *fumuiage,* s. n. (Rar) Șomoiog. *Vine un hargat al lui cu o găleată cu boie roșie și cu un fumuiag mînjește vaca cu roșu pe spate.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 126, 8/5.

FUMURÍU, -ÍE, *fumurii,* adj. De culoarea fumului, cenușiu, întunecat. *Mama lui Zaharia n-a mai putut răbda ochelarii fumurii.* C. PETRESCU, A. 392. *Se pierdu în linia fumurie a drumului.* D. ZAMFIRESCU, R. 220. *Peste lume cerul doarme liniștit și fumuriu.* NECULUȚĂ, Ț. D. 117. ◇ (Substantivat) *Cea din urmă căruță cu coviltir se înecă în fumuriul depărtării.* CAMILAR, N. I 232. *Nu s-a luminat încă de ziuă, dar fereastra bate în fumuriu.* STANCU, D. 62. ◇ Posomorît, mohorît. *Acestea le gîndea Constantin într-o zi fumurie de toamnă.* GALACTION, O. I 128. *În înserarea fumurie Se-nnegurează orice amănunte.* CAMIL PETRESCU, V. 24.

FUNCIÁR, -Ă, *funciari, -e,* adj. Care se referă la proprietatea particulară asupra pămîntului sau la averi imobiliare. *Impozit funciar. Rentă funciară. Creditul funciar urban.* ◇ *Carte funciară* = registru în care se intabulează toate proprietățile de pămînt individuale ale unei regiuni, menționîndu-se numele proprietarului, suprafața și vecinătățile.
— Pronunțat: *-ci-ar.*

FÚNCȚIE, *funcții,* s. f. (Și în forma *funcțiune*) 1. Activitate administrativă pe care o prestează cineva în mod regulat și organizat într-o instituție, în schimbul unui salariu (v. post, serviciu, slujbă); grad pe care îl deține cineva într-o ierarhie administrativă. *Funcția de administrator. Are o funcție bună.* ◇ Expr. **În exercițiul funcțiunii** v. exercițiu.

2. Sarcină, rol, destinație. *Arta are o funcție social-educativă, un rol activ în promovarea idealurilor de libertate și progres ale poporului.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 352, 4/1.

3. (Gram.) Rolul sintactic al unui cuvînt în propoziție. *Funcțiunea de subiect a pronumelui personal.*

4. (Chim.) Ansamblu de proprietăți chimice ale unui compus, determinat de o anumită grupă de atomi din moleculă.

5. (Fiziol.) Activitate proprie a fiecărui organ și aparat din organismul viețuitoarelor. *Funcțiile ficatului.*

6. (Mat.) Mărime variabilă care depinde, într-un anumit fel, de una sau mai multe mărimi variabile independente.

7. (În expr.) **A fi în funcție de** = a depinde de:.. *Fiecarea e în funcție de terminarea lucrării.*

— Variantă: **funcțiúne** (pronunțat *-ți-u-*) s. f.

FUNCȚIONÁ, *funcționez,* vb. I. Intranz. A-și îndeplini funcția, rolul; a fi în stare de funcționare. *În fundul minelor, la ultimul orizont, se află motoarele care pun în mișcare pompele de apă. Acestea sînt aproape tot atît de puternice ca și acelea care, la suprafață, fac să funcționeze grelele ascensoare.* BOGZA, V. J. 83. *Aștept un telefon și aș vrea ca aparatul să funcționeze.* SEBASTIAN, T. 73.
— Pronunțat: *-ți-o-.*

FUNCȚIONÁL, -Ă, *funcționali, -e,* adj. Care se referă la o funcție, care ține de o funcție. *Localizările motoare în măduvă sînt funcționale.* PARHON, O. A. I 80. ◇ *Maladie funcțională* = boală care afectează funcționarea unui organ.
— Pronunțat: *-ți-o-.*

FUNCȚIONÁR, -Ă, *funcționari, -e,* s. m. și f. (Uneori determinat prin «public») Persoană care îndeplinește în schimbul unui salariu o funcție administrativă în cadrul unei întreprinderi sau instituții de stat sau particulare; slujbaș. *Prin birouri, funcționarii fumau liniștiți sau scriau aplecați pe registre.* JIANU, C. 123. *Mie-mi place să mă servească funcționarul cu tragere de inimă.* CARAGIALE, O. I 103.
— Pronunțat: *-ți-o-.*

FUNCȚIONÁRE s. f. Acțiunea de a funcționa și rezultatul ei. *Buna funcționare a unui aparat.* ▭ *Sfaturile populare și-au dovedit în cei cîțiva ani de funcționare superioritatea asupra vechilor organe administrative locale.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2784.
— Pronunțat: *-ți-o-.*

FUNCȚIONĂRÁȘ, *funcționărași,* s. m. Diminutiv (cu sens depreciativ) al lui funcționar; funcționar lipsit de importanță. *Înainte de amiazi, intră în băcănie un funcționăraș foarte pirpiriu.* CARAGIALE, O. II 81.
— Pronunțat: *-ți-o-.*

FUNCȚIONĂRÉSC, -EÁSCĂ, *funcționărești,* adj. (Adesea depreciativ) Care se referă la funcționari. *Regimul birocratic funcționăresc a fost dărîmat din temelii.* SCÎNTEIA, 1949, nr. 1323.
— Pronunțat: *-ți-o-.*

FUNCȚIONĂRÍME s. f. (Adesea depreciativ) Totalitatea funcționarilor. *Oamenii din popor sînt în ochii funcționărimii slugarnice a statului burghezo-moșieresc niște ființe inferioare, bune doar pentru muncă.* V. ROM. noiembrie 1953, 285.
— Pronunțat: *-ți-o-.*

FUNCȚIÚNE s. f. v. **funcție.**

FUND[1] s. m. v. **pund**.

FUND[2], *funduri*, s. n. (Urmat adesea de determinări în genitiv sau introduse prin prep. «de») **1.** Partea de jos a unui vas, formînd baza lui. *Floarea Voiculesei își aplecă privirile spre fundul întunecat al cănii.* MIHALE, O. 204. *Mînca privind în fundul farfuriei.* SAHIA, N. 57. *Îndată se pomeni cu cei doi arapi negri ca fundul ceaunului.* ISPIRESCU, L. 107. *De la munte pîn' la mare parcă-s funduri de căldare* (Muşuroaiele). TEODORESCU, P. P. 235. ✦ Cantitate rămasă pe fundul unui vas. *Izu Protopopescu grăbește să termine un fund de sticlă.* C. PETRESCU, A. 452. ✦ Parte (mobilă) care formează baza sau capacul unui butoi sau al altui recipient. *Setilă dînd fundurile afară la cîte o bute... ți-o sugea dintr-o singură sorbitură.* CREANGĂ, O. A. 256. ✦ Taler de lemn pe care se răstoarnă mămăliga, se toacă zarzavatul etc.; cîrpător. *Îndată, mămucă, răspunse fata lepăind prin bătătură și zmuncind cofa goală de pe fundul ei.* SADOVEANU, B. 22. *Aburi se ridică molatici în tavan, de pe mămăliga ce asudă pe fund.* VLAHUȚĂ, O. A. 97. *Mămăliga să răstoarnă ori pe fund ori pe masă.* ȘEZ. V 5.

2. Partea de jos, închisă a unei cavități naturale; limita de jos. *Apele se-ndeasă-n ropot Tulburate preste prunduri, Neguri tresărind se-nalță Din prăpăstii fără funduri.* IOSIF, P. 74. *Luînd sulița, începă fundul fîntînei de mai multe ori.* ISPIRESCU, L. 318. *Marea, că-i mare, și încă are fund, dar inima omului.* ALECSANDRI, T. I 382. *Caimac, gugoașe, alivenci, iaurt, serailii... ș.c.l. se îngropau în stomahul lui ca într-un abis fără fund.* NEGRUZZI, S. I 286. ✧ Fig. *În fundul privirilor lui un foc întunecos ardea.* SADOVEANU, O. I 129. *Ochii i s-au dus în fundul capului, picioarele abia îl mai țineau.* C. PETRESCU, S. 157. *E greu... cînd ai voi să grăiești cuiva o vorbă, care-ți vine din fundul inimii, și nu poți.* SLAVICI, O. I 151. *Îți trimet o salutare călduroasă din fundul sufletului.* CARAGIALE, O. VII 267. ✧ Expr. **A se da la fund** = a) a se lăsa în adîncul apei, a se cufunda; b) fig. a dispărea din viața publică, a nu mai fi văzut în lume, a se retrage; a se ascunde pentru a scăpa de sub urmărire. ✦ Adîncime. *Era aci vorba de tone de cărbuni, tone de fontă, de gîlgîitul uleios al țițeiului, de harta fundurilor neexplorate încă ale pămîntului.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 156, 4/1. ✦ Partea cea mai depărtată (considerată în linie orizontală) a unui loc. *Camera lui era cea mai din fund.* C. PETRESCU, C. V. 42. *Ioana dădea de mîncare purcelului mai în fundul ogrăzii.* REBREANU, R. I 147. *La o masă din fund se făcuse socoteala rudelor lui Nicola Marulis.* BART, E. 35. ✧ Fig. *Minaretele a două-trei geamii și turla unei biserici se desprindeau în conture puternice de pe sidefatele funduri ale serei.* MACEDONSKI, O. III 65. ✧ Expr. **Fundul-fundului** = punct foarte depărtat, extremitate. *Cunosc calea codrului Pînă-n fundul fundului.* ALECSANDRI, P. P. 207. ✦ (Cu determinări indicînd o regiune) Punct foarte depărtat de centrul politic sau cultural. *Un fund de țară.* ▭ *Ne aflam și cîțiva... prieteni buni din timpurile copilăriei petrecute în aceeași mahala, într-un oraș din fundul Moldovei.* BART, S. M. 12. ✦ Partea dinapoi a unui vehicul. *Malca... se suie deasupra saltelelor, în fundul căruței.* CREANGĂ, P. 117.

3. Partea unui obiect confecționat care se opune deschizăturii. *Fundul buzunarului. Fundul sacului.* ▭ *Măcar cinci lei de-ar găsi într-un fund de buzunar.* C. PETRESCU, C. V. 117. ✧ Expr. **Sac fără fund** = om lacom, nesățios. ✦ Partea de deasupra a unui acoperămînt de cap. *Purta o căciulă... cu fundul turtit.* SADOVEANU, O. III 543. *Cunoștea pădurea Cotoșmanei cum își cunoștea fundul căciulii.* GALACTION, O. I 267.

4. (Regional, rar) Pielea cea mai groasă de pe spinarea unui animal. *Dar, ce-i drept,* [ciubotele] *făceau paralele acele; căci pusese piele bună de fund.* CREANGĂ, A. 103.

FUNDÁ, *fundez*, vb. I. Tranz. A pune bază; a întemeia, a înființa, a institui, a crea. *Marx a fundat socialismul științific.* ▭ *Clasicii marxism-leninismului, iar în gîndirea premarxistă democrației revoluționari ruși, au fundat teoretic valoarea de luptă — valoarea politică — a satirei realiste.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 344, 2/1.

— Variantă: **fondá** (NEGRUZZI, S. I 359, ALEXANDRESCU, M. 204) vb. I.

FUNDÁC[1], *fundaci*, s. m. Nume dat mai multor specii de păsări călătoare. V. bodîrlău, cufundar.

FUNDÁC[2], *fundacuri*, s. n. **1.** Așternut de paie pe care se fac stogurile.

2. Fundătură. *Trecătorul se rătăcea... în uliți, ulicioare și fundacuri cotite.* SADOVEANU, Z. C. 79. ✦ Înfundătură. *Sus, către fundacul arinilor, trosnetul gheșturilor, la adîncimi, s-auzea ca un depărtat muget.* CAMILAR, N. II 336.

FUNDÁL, *fundale*, s. n. (În artele plastice) Fond al unui tablou sau al unui panou sculptat din care se detașează elementele principale ale compoziției; vast element construit sau natural, care constituie fondul unei perspective frontale. (Fig.) *Făptura mîndră și mlădie a tinerei țărance... se desprinde pe fundalul cerului străveziu de primăvară.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 379, 3/5. *De o parte și de alta a locului în care se desfășoară această neîntreruptă bătălie* [a cărbunelui] *se ridică munți înalți... dînd încleștării de aici fundalul măreț și sumbru al unei epopei.* BOGZA, V. J. 75. ✦ Pînză, decor care acoperă fundul unei scene de teatru.

— Variantă: **fondál** (EMINESCU, N. 84) s. n.

FUNDAMÉNT, *fundamente*, s. n. **1.** Element de construcție sau ansamblu de astfel de elemente, prin intermediul căruia se sprijină o construcție sau o mașină pe teren; fundație. V. temelie. *A săpa fundamentul unei clădiri.* ✦ (Tipogr.) Placă de metal a preselor de imprimat, pe care se așază formele tipografice; planșetă de lemn pe care se păstrează sau se transportă formele tipografice.

2. Fig. Element care servește de sprijin, pe care se întemeiază ceva; bază, temei. *Ea* [revoluția] *n-a avut de fundament nici vreo neînțelegere generală sau vreo conjurațiune.* GHICA, A. 121.

FUNDAMENTÁ, *fundamentez*, vb. I. Tranz. A pune baze temeinice, a stabili, a consolida (o idee, o teorie, un program etc.); a demonstra cu argumente științifice. [Lenin] *a fundamentat în chip strălucit rolul partidului de avangardă a proletariatului, ca forță care îndrumează și conduce toate organizațiile de masă ale proletariatului.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 1-2, 31.

FUNDAMENTÁL, -Ă, *fundamentali, -e*, adj. De bază, principal, esențial, primordial. *Unul din principiile fundamentale ale conducerii de partid îl constituie munca colectivă în rezolvarea tuturor problemelor importante ale muncii de partid.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2641.

FUNDAMENTÁRE, *fundamentări*, s. f. Acțiunea de a fundamenta și rezultatul ei.

FUNDÁRE s. f. Acțiunea de a funda; întemeiere. *Fundarea Romei.*

FUNDÁȘ, *fundași*, s. m. Jucător din apărarea unei echipe de fotbal, de rugbi etc. care acționează în imediata apropiere a porții (la fotbal), a liniei de țintă (la rugbi) etc.

FUNDATÓR, -OÁRE adj. v. **fondator**.

FUNDÁȚIE, *fundații*, s. f. **1.** Temelia unei construcții; fundament.

2. (În orînduirea capitalistă) Fond constituit pentru întreținerea unei activități de interes obștesc; instituție creată din aceste fonduri, așezămînt.

FÚNDĂ, *funde,* s. f. Nod în formă de fluture, făcut dintr-o fîşie de mătase, de pînză etc. şi servind ca podoabă. *Vezi dinaintea ochilor... o tavă cu un purcel pe ea, gătit cu o fundă roză.* PAS, Z. I 174. *Funda roşie aşezată în părul rar.* DUNĂREANU, CH. 33. *O legătură în care-şi strînsese un calendar pentru dascălul Clăiţă, o fundă făcută din panglică albastră.* SLAVICI, O. I 88.

FUNDĂTÚRĂ, *fundături,* s. f. Stradă, drum, uliţă care este închisă la un capăt prin construcţii sau printr-un taluz; fundac. *Casele acestei fundături... sînt ascunse în pomături, sînt înăbuşite de trandafiri agăţători, de viţă cu strugurii grei.* CĂLUGĂRU, O. P. 403. *Locuia într-o ulicioară glodoasă din fundătura Badalanului.* DUNĂREANU, CH. 65.

FUNDUÁRĂ, *funduare,* adj. f. (Învechit, în expr.) **Carte funduară** = carte funciară, v. funciar.

FUNDÚC, *funduci,* s. m. Monedă veche turcească. *Numără cele cincizeci de pungi de bani în mahmudele, dodecari, funduci şi rubiele.* FILIMON, C. 132.

FUNÉBRU, -Ă, *funebri, -e,* adj. De înmormîntare. *Cortegiu funebru.* ▭ *Lung întonă arama robitoare Sonorul imn funebru.* MACEDONSKI, O. I 254. *Am glumit numai despre mofturile debitate la ocazii funebre de către cei vii.* CARAGIALE, O. III 159. ✧ *Marş funebru* = melodie solemnă şi tristă, compusă mai ales în ton minor şi care se cîntă de obicei la înmormîntări. *Marşul funebru din opera «Amurgul zeilor» de Wagner.* ✦ Trist, jalnic, lugubru. *Ce este, vă rog, atît de grav, de aveţi figuri atît de funebre?* C. PETRESCU, R. DR. 209.

FUNERÁLII s. n. pl. Ceremonie fastuoasă a înmormîntării sau a incinerării cuiva. *Funeraliile eroilor căzuţi pe cîmpul de luptă.* ▭ *Vom face acestor scumpi martiri funeraliile măreţe.* CAMIL PETRESCU, O. II 499.

FUNERÁR, -Ă, *funerari, -e,* adj. Privitor la funeralii, de înmormîntare. *Cortegiu funerar.* ▭ *Al doilea moment funerar: mîngîierile, condoleanţele sînt zugrăvite cu aceeaşi putere, dar cu mai mult adevăr.* GHEREA, ST. CR. III 330. (Fig.) *Plopii înşiraţi în zare Se sting departe Văpăi de umbră, facle funerare.* TOPÎRCEANU, B. 83. ✧ *Urnă funerară* = vas în care se păstrează cenuşa unui mort incinerat. *Piatră funerară* = lespede (purtînd adesea o inscripţie) care se aşază pe un mormînt. *Monument funerar* = monument ridicat pe mormîntul cuiva pentru a-i perpetua amintirea.

FUNÉST, -Ă, *funeşti, -ste,* adj. Care aduce nenorocire, moarte. V. nefast, fatal. *Un cortegiu întreg de sicrie trece... ca o flotă funestă de corăbii ciumate.* BOGZA, C. O. 47. ✦ Trist, întristător. *Surprinşi privim o clipă acest decor funest.* CAMIL PETRESCU, V. 32.

FUNGÍBIL, -Ă, *fungibili, -e,* adj. (Jur.; despre lucruri) Care poate fi înlocuit cu altul de acelaşi fel, de aceeaşi calitate şi de aceeaşi cantitate, în cazul cînd formează obiectul unei obligaţii. *Bunuri fungibile.*

FUNGICÍD, *fungicide,* s. n. Substanţă care distruge ciupercile vătămătoare plantelor. *Împreună cu agrobiologii, chimiştii noştri trebuie să ajute industria socialistă în fabricarea insecticidelor şi fungicidelor necesare în lupta împotriva dăunătorilor plantelor.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 372, 5/2.

FUNICULÁR, *funiculare,* s. n. Cale de transport, de obicei aeriană, pentru materiale sau pentru persoane, cu tracţiune prin cablu, folosită în regiunile de munte. *Între Petrila şi Aninoasa, cale de şase kilometri, se întinde linia funicularului, peste dealuri, peste podişuri şi peste prăpăstii, uneori la o înălţime de sute de metri.* BOGZA, V. J. 89. *Uluce şi funiculare suspendate aerian, deasupra ripelor, aduceau butucii pînă în pragul fabricii.* C. PETRESCU, S. 216.

FÚNIE, *funii,* s. f. Frînghie. V. odgon. *Avea pe el cojoc strîns pe trup c-un capăt de funie şi-n cap o căciulă mare.* SADOVEANU, B. 176. *Zicînd aceste, se duce la dînsul acasă, îşi ia boii de funie şi porneşte cu ei spre tîrg.* CREANGĂ, P. 39. ✧ Fig. *Baba găurise stînca într-un loc şi trecea prin ea prefăcută într-o funie de fum.* EMINESCU, N. 23. ✧ *Funie de ceapă* sau *de usturoi* = împletitură, cunună de ceapă sau de usturoi ✧ Expr. **Drept ca funia în traistă** (sau **în sac**) = strîmb, răsucit; (fig.) nedrept, necinstit. **A vorbi de funie în casa spînzuratului** = a vorbi despre un lucru care poate supăra pe cineva, putînd fi interpretat ca o aluzie la dînsul. **A se apropia** (sau **a ajunge, a se strînge**) **funia de** (sau, rar, **la**) **par** = a se apropia deznodămîntul, sfîrşitul. **A juca** (**ca**) **pe funii** = a umbla pe funie, făcînd figuri acrobatice; a face echilibristică. (Fig.) *Panglicari în ale ţării, care joacă ca pe funii, Măşti cu toate de renume din comedia minciunii.* EMINESCU, O. I 150.

FUNIGÉL, *funigei* s. m. (Mai ales la pl.) Nume dat firelor de păianjen care se văd plutind în aer în zilele senine de toamnă. *Zboară funigei, Pierind în zări departe.* BENIUC, V. 84. *Funigei treceau prin lumina asfinţitului zilei.* SADOVEANU, C. 21. *Funigeii tremurau fire albe de mătase în vîrful crengilor.* C. PETRESCU, S. 175.

FUNÎNGINE s. f. Materie neagră, formată mai ales din cărbune, rezultată din arderea incompletă a corpurilor organice şi depusă de obicei pe partea inferioară a coşurilor, a sobelor etc. *Scîntei şi zgură, funingine şi fum se ridicau în sus, pluteau şi dispăreau apoi, luate şi purtate de mişcarea aerului prin noapte, peste Bărăgan.* MIHALE, O. 368. *Îi vede însă umerii obrajilor cum îi tremură, în mod neobişnuit, negri de funingine.* SAHIA, N. 31. ✧ Fig. *Cîrduri de ciori — Neagră pecingine, Flori de funingine Zboară subt nori.* TOPÎRCEANU, M. 34.

FUNINGINÓS, -OÁSĂ, *funinginoşi, -oase,* adj. (Rar) De funingine, cu funingine, plin de funingine. *Oamenii îşi iau mîlul funinginos de pe faţă cu dosul palmelor.* CAMIL PETRESCU, U. N. 368.

FUNIOÁRĂ, *funioare,* s. f. (Rar) Diminutiv al lui funie; frînghiuţă. *Slujitorii cînilor au coborît de pe cămile copoii, călăuzindu-i spre desişuri şi slobozindu-i din funioare.* SADOVEANU, D. P. 82.
— Pronunţat: *-ni-oa-*.

FUNT, *funţi,* s. m. (Învechit) Unitate de măsură de aproximativ o jumătate de kilogram. *Oca are 2 funţi.* I. IONESCU, M. 729. *Cinci funţi De bani mărunţi.* BIBICESCU, P. P. 277.

FUR, *furi,* s. m. (Învechit şi arhaizant) Hoţ; tîlhar. *Începu a cerceta penele împrăştiate, şi după ele gîci urma furilor.* SADOVEANU, P. S. 100. *Datinele ţării sale dă morţii pe furi.* ISPIRESCU, L. 77. *Începuse a pune pe versuri laudele sale, arătînd... dreapta-i străşnicie împotriva prădătorilor şi furilor.* ODOBESCU, S. A. 111.

FURĂ, *fur,* vb. I. Tranz. 1. A-şi însuşi un lucru care nu-i aparţine, a lua ceva fără nici un drept, păgubind pe cineva. *Dionisie fură banii spitalelor, odoarele bisericilor, icoanele, topeşte vasele sfinte.* ARGHEZI, P. T. 39. *Şi cînd am ştiut că nu mă poate vedea, am furat pîinea lui şi am fugit.* C. PETRESCU, C. V. 152. *Văd zînele goale-n poiană, Scăldîndu-se-ascunse-n pădure, Cînd vine-un voinic să le fure Cămăşile-n zori.* COŞBUC, P. II 22. ✧ Fig. *Şi de ce să fure munca altuia hoţii?* REBREANU, R. I 127. *Stăpîne, pricepe-mi durerea; Furi pîinea copiilor mei!* DEMETRESCU, O. 73. ✧ Expr. **A fura ouăle de sub cloşcă** (sau **cloşca de pe ouă**) v. cloşcă. **A fura** (pe cineva) **cu ochiul** = a privi pe cineva pe furiş

(cu dragoste, cu plăcere). *Smărăndița începe, din cînd în cînd, a mă fura cu ochiul.* CREANGĂ, A. 7. *Din cînd în cînd cu ochiul eu te fur, Din cînd în cînd din mînă cartea scap.* EMINESCU, O. IV 244. **A fura luleaua neamțului** v. neamț.

2. (Cu privire la persoane) A răpi. *Vin' la mama de mă cere:-De m-a da, de nu m-a da, Peste noapte mi-i fura.* CREANGĂ, P. 168. *Zburător cu negre plete, vin' la noapte de mă fură.* EMINESCU, O. I 79. *Cum să fac ca s-o scap de comănac?... S-o fur în astă-noapte și-s-o trec peste Dunăre?* ALECSANDRI, T. I 51. ✦ A lua pe neașteptate, a cuprinde. *Căzuse în apă și curentul îl furase, tîrîndu-l sub un șlep.* BART, E. 346. ✧ Expr. **A-l fura** (pe cineva) **somnul** = a-l cuprinde somnul, a adormi. *De la o vreme m-a furat somnul.* SANDU-ALDEA, U. P. 223. *Tîrziu de tot îl fură somnul.* VLAHUȚĂ, O. A. 122. *Pe cal adormea, Greu somn că-l fura.* TEODORESCU, P. P. 490. **A fura** (cuiva) **o sărutare** (sau **un sărutat**) = a săruta pe furiș. *După ce jucam cît jucam, furam cîte-un sărutat de la cele copile sprințare.* CREANGĂ, O. A. 91. *Ți-aș fura tainic o sărutare.* ALECSANDRI, P. I 214. **A-l fura** (pe cineva) **gîndurile** = a se lăsa pradă gîndurilor, a fi răpit de gînduri. *Las pașii să mă poarte și gîndul să mă fure.* VLAHUȚĂ, P. 89. **A fura meseria cuiva** = a-și însuși pe apucate o meserie. *Mihai Zaharia înțelese că Pitcoace furase meseria, de ici, de colo, din toate părțile cîte ceva.* MIHALE, O. 168. ✦ Refl. (Rar) A pleca pe furiș, a se face nevăzut. *De la o fragedă vîrstă s-a furat din casa părintească... Peste un an, s-a furat de la primul ei complice.* CARAGIALE, O. II 227.

3. Fig. A fermeca, a vrăji. *Rada, cînd o vezi, te fură Cu necontenitul zîmbet Și cu-a vorbelor căldură.* COȘBUC, P. I 95. *Cîntecul silabelor măsurate și sonore te fură ca apa.* VLAHUȚĂ, O. A. 467. *Un miros răcoros simțirea-mi fură.* EMINESCU, O. IV 210. *Multe păsărele-n zbor Fură minți cu glasul lor!* ALECSANDRI, O. 100. ✧ Expr. **A fura inima** (cuiva) = a fermeca; a încînta. **A fura** (cuiva) **ochii** (sau **vederile**) = a orbi. *Lumina... li fura vederile.* CREANGĂ, P. 228.

FURÁJ, *furaje*, s. n. Nutreț pentru vite. *Folosirea resurselor naturale are o mare importanță pentru mărirea rezervelor de furaje necesare animalelor în timpul iernii.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2697.

FURAJÉR, -Ă, *furajeri, -e*, adj. (Despre plante) Care se întrebuințează ca hrană pentru vite. *Sfeclă furajeră. Mazăre furajeră.*

FURÁT[1] s. n. Faptul de a fura. *Începu a lua seama pontatorilor săi și îi văzu că umblau cu furat și cu șulerie.* NEGRUZZI, S. I 86. ✧ Loc. adj. **De furat** = care a fost luat prin furt. *Cîntă, mîndră, trăgănat... Că-s cu trei cai de furat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 290. *Avea bani, avea inele... Dar vezi, frate, ce păcat, Era toate de furat.* ALECSANDRI, P. P. 230. ✧ Expr. **Pe furate** sau **pe furatele** = prin furt, prin răpire.

— Forme gramaticale: (în expr.) *furate, furatele.*

FURÁT[2]**, -Ă,** *furați, -te*, adj. (Rar, în expr.) **Furat de minți** = descreierat, zăpăcit. *Cîți îndrăzneți... furați de minți... nu erau de pomenire șezătorilor din Alăuteștí!* GALACTION, O. I 44.

FURĂTÓR, -OÁRE, *furători, -oare*, adj. (Rar) Care fură. ✦ (Substantivat) Hoț. *Noi nu sîntem furători de boi, Nici mocani furători de cai.* SAVASTOS, N. 116.

FURĂTÚRĂ, *furături*, s. f. (Rar) Furt, furtișag. *Tu m-ai îndemnat la furătură.* SBIERA, P. 255.

FÚRCĂ, *furci*, s. f. **1.** Vergea de lemn la capătul căreia se leagă caierul pentru a fi tors. *Voi ați îmblat cu furca, cu acul, cu războiul.* ISPIRESCU, L. 12. *Degetele ei... torceau dintr-o furcă de aur.* EMINESCU, N. 8. *Caierul de burungic din furcă.* NEGRUZZI, S. I 107. ✧ (Poetic) *Toamna, mîndră țesătoare, Pune furca-n brîul ei.* ALECSANDRI, P. A. 156. ✦ Furcărie. *Se ferea... d-a cînta cu toatele cînd erau la furcă.* ISPIRESCU, L. 51. ✧ Expr. **A se certa furcă** = a se certa rău. *A aflat acest amor tainic și s-a certat cu dînsa furcă.* FILIMON, C. 84. **A da** (cuiva) **de furcă** = a da (cuiva) mult de lucru, a face (pe cineva) să-și bată capul cu chestiuni greu de rezolvat. **A avea de furcă cu cineva** (sau **cu ceva**) = a avea mult de lucru, de luptat cu cineva (sau cu ceva). *Avusese atîta de furcă cu blestematul de motor.* DUMITRIU, V. L. 129. *Cu d-l Disescu... am avut de furcă anul trecut.* GALACTION, O. I 25. *Tu ai vrut să ai cu noi de furcă, Și dac-ai vrut să-ncurci, acum descurcă!* COȘBUC, P. II 284. (Popular) **A avea stupit la furcă** = a avea ușurință la vorbă, a vorbi mult și cu plăcere.

2. Unealtă agricolă formată dintr-o coadă de lemn, terminată cu doi sau trei dinți încovoiați, de lemn (servind la strînsul fînului, la clăditul șirelor etc.) sau de oțel (servind și la strîngerea gunoiului, a bălegarului etc.). *Bătrînul întoarse furca cu coarnele în pămînt.* SADOVEANU, M. C. 87. *În ușa grajdului, alături, stătea Ichim cu furca de fier în mînă.* REBREANU, R. II 210. *Și de cîte ori lua cîte un snop în furcă și-l simțea că e greu, inima îi rîdea de bucurie.* SLAVICI, O. I 238. ✧ Fig. [Șarpele] *a ațintit pe copil și și-a fulgerat spre el furca limbii.* SADOVEANU, D. P. 91. ✧ Expr. **Pare-ar fi pus cu furca,** se zice despre lucruri aflate în dezordine. *Părul îi sta în cap de parcă ar fi fost pus cu furca.* ISPIRESCU, L. 206. ✦ Cantitate de fîn cît se poate lua într-o furcă. *Se ducea să coboare din pod o furcă de fîn pentru cai.* SLAVICI, O. I 252.

3. Nume dat la diferite unelte, lucruri etc. asemănătoare cu o furcă: a) *furca telefonului* = partea aparatului de telefon pe care stă receptorul. *Ștefan Turcu lăsă receptorul în furcă.* MIHALE, O. 78; b) *furca pieptului* = extremitatea inferioară a sternului cu cele două cartilagii costale fixate de el. *Un nod nervos i se oprise parcă în furca pieptului.* BART, E. 213. *Pe Toma mi-l tăia Pe la furca pieptului, La încinsul brîului.* ALECSANDRI, P. P. 73; c) *furca gîtului* = extremitatea superioară a sternului cu cele două clavicule fixate de el; d) *furca puțului* (sau *a fîntînii*) = stîlpul pe care se sprijină cumpăna. *A crăpat furca fîntînii.* STANCU, D. 96. *Și furcile de la fîntîni Stau veșnic neclintite-n soare.* DEMETRESCU, O. 72; e) *furca scrînciobului* = stîlpul orizontal de care este fixat scrînciobul; f) *furca drumului* = răspîntie. ✦ (Învechit) Spînzurătoare în formă de furcă (2) cu doi dinți. *Cu moarte să se omoare. În furci să-l atîrne.* ISPIRESCU, L. 121.

4. Fiecare din stîlpii groși de stejar de care se prind cosoroabele și care susțin acoperișul și pereții caselor țărănești. *Am stat jos, lîngă furca tîrlei.* GALACTION, O. I 64.

FURCĂRÍE, *furcării*, s. f. (Rar) Șezătoare la care participanții vin cu ceva de lucru. *Rița îi făcuse lui Miai și un cîntec, schimbînd o variantă scurtată a Mioriței, pe care-l cîntau acum la furcării.* CAMIL PETRESCU, O. I 138.

FURCHÉT, *furcheți*, s. m. Piesă de oțel în forma unei furci mici, fixată în marginea bărcii pentru a sprijini vîsla în timpul vîslitului.

FURCHÍȚĂ, *furchițe*, s. f. (Popular, rar) Diminutiv al lui furcă; furcă mică (de tors). *S-o învețe la furchiță.* HODOȘ, P. P. 192. [Femeia] *o furchiță ș-o alege.* ȘEZ. VII 61.

FURCÓI, *furcoaie*, s. n. Furcă (2) mare (cu doi dinți) care se întrebuințează mai ales la încărcatul fînului și al snopilor. *S-au dus mulți, satul mai tot, cu furcoaie, cu topoare și cu coase.* RETEGANUL, P. IV 42.

FURCULÍȚĂ, *furculițe*, s. f. **1.** Obiect de metal alcătuit dintr-un mîner și doi, trei sau patru dinți, cu ajutorul căruia se duce mîncarea la gură. *Înfipse furculița în*

pieptul puiului şi spintecă frageda carne albă. C. PETRESCU, S. 149. *Cuţite, furculiţe pe masă înşirînd...* NEGRUZZI, S. II 203. ✧ Loc. adj. **În furculiţă** (sau **în furculiţe**) = a) (despre barbă) cu părţile laterale mai lungi decît mijlocul. *Cu barba în furculiţă şi favorite frumoase.* CREANGĂ, A. 85. *Barba-i deveni lăţoasă şi-n furculiţe, ca două bărbi de ţap.* EMINESCU, N. 56; b) (despre mustăţi) cu capetele răsucite în sus.

2. Fiecare din cele două piese curbate, încrucişate la unul din capete prin care e fixată inima carului de podul osiei de dinapoi pentru a împiedica rotirea inimii în plan orizontal; gemănare.

— Pl. şi: *furculiţi* (IBRĂILEANU, A. 80, ALECSANDRI, T. 9).

FURDÁ, *furdale,* s. f. (La sg. cu sens colectiv) Rămăşiţe de calitate inferioară de la prelucrarea lînii sau a pieilor.

FURGÓN, *furgoane,* s. n. Vehicul de obicei acoperit, tras de cai şi care serveşte la transportul muniţiilor, bagajelor şi proviziilor (în special ale unei unităţi militare). *În depărtare se auzea zvonul greu — duruitul pompelor şi al furgoanelor pompierilor.* SADOVEANU, P. S. 166. *Osemintele eroilor... au fost cărate cu furgoanele din cîmpia bătăliei.* SAHIA, N. 18. *Cea din urmă trăsură era un furgon de bagaje.* CARAGIALE, M. 141.

FURIBÚND, -Ă, *furibunzi, -de,* adj. (Franţuzism) Plin de mînie, de furie; furios, turbat. *Se-ncruntă şi se zbate şi-i furibund maestrul.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 44.

FÚRIE, *furii,* s. f. **1.** Stare de extremă iritare în care se pierde stăpînirea de sine; mînie puternică, nestăpînită. *Numai moşieri şi arendaşi în tribune... Parcă discursurile de-aici o să-i apere de furia ţăranilor.* REBREANU, R. II 34. *Toată furia lui Vasile se descărcase asupra nevestei.* BUJOR, S. 92. *Ea începe a plînge, temîndu-se de furia zînelor.* RETEGANUL, P. II 17. ✧ (Metaforic) *Puterile adîncului se treziseră de pretutindeni şi, subt ocrotirea oarbă a nopţii, îşi dezlănţuiră asupra pămîntului îngrozit furia lor prăpăditoare.* HOGAŞ, M. N. 175. ✧ Loc. adv. **Cu furie** = în chip furios, cu putere mare, nestăvilită. *Seara însă vîntul începu să sufle cu furie şi să ridice chiar valuri pe Dunăre.* BOLINTINEANU, O. 265. *Oastea lui Ieremia-vodă se îmbărbătează şi cade cu furie peste flancurile oastei secuieşti.* BĂLCESCU, O. I 343.

2. (Rar) Dorinţă, patimă, pornire nestăpînită. *Ladislav... se încearcă a pune stavilă furiei lor de coprinderi.* BĂLCESCU, O. II 12.

FURIÉR, *furieri,* s. m. Ostaş care îndeplineşte funcţia de secretar în cancelaria unei unităţi sau subunităţi militare. *Tot aici sînteţi? întrebă colonelul spre major şi furier.* CAMILAR, N. I 85. *Furierii prindeau să strige, cu glasuri ridicate, nume de soldaţi.* SADOVEANU, O. VI 225. *Furierul i-a aruncat priviri speriate.* SAHIA, N. 71.

— Pronunţat: *-ri-er.*

FURIÓS, -OÁSĂ, *furioşi, -oase,* adj. **1.** (Despre oameni şi manifestările lor) Cuprins de furie, mînios, înfuriat. *Cînd omul furios începe să discute, e semn că a ajuns pe calea cumînţirii.* REBREANU, R. II 90. *Gingaşa copilă se simţi pătrunsă şi înfiorată de o faptă la care o împinsese o pornire furioasă de gelozie.* NEGRUZZI, S. I 23. ✧ (Substantivat) *Apropiindu-se de dugheana lui Leiba, jandarmii îi dezleagă furiosului mîinile.* GHEREA, ST. CR. II 138. ✧ (Despre animale) *El visă că picase în nişte turme de ţapi furioşi şi că d-abia scăpase.* BĂLCESCU, O. II 258. ✦ (Adverbial) Cu furie. *Ţipă furios.*

2. (Despre elemente ale naturii) Violent, puternic. *Rîuleţul acest neînsemnat se înflă, prăvale orice îi iasă nainte şi furios sparge, trage, îneacă.* NEGRUZZI, S. I 196. (Poetic) *Munţii noştri au fost adesea scump azil de libertate, Şi din vîrful lor, rominii, torent iute, furios, S-aruncau.* ALEXANDRESCU, P. 137.

— Pronunţat: *-ri-os.*

FURÍŞ[1] adv. În ascuns, pe neobservate, tiptil. *În odaie, prin unghere, S-a ţesut păinjeniş Şi prin cărţile în vraburi Îmblă şoarecii furiş.* EMINESCU, O. I 105. ✧ (Mai ales în loc. adv.) **Pe furiş.** *Trecuse miezul nopţii cînd barca se dezlipi pe furiş de malul stîng.* BART, E. 328. *Din codri, noaptea vine Pe furiş.* COŞBUC, P. I 47.

FURÍŞ[2]**, -Ă,** *furişi, -e,* adj. Care se face în ascuns, pe neobservate, pe furiş. *O sărutare grăbită, furişă.* SADOVEANU, M. 120. *Mă fulgera cînd şi cînd cu privirea-i furişă.* id. A. L. 17. *Aruncă priviri furişe spre dreapta.* SAHIA, N. 80.

FURIŞÁ, *furişez,* vb. I. Refl. A se strecura pe nesimţite, pe furiş; a pătrunde pe neobservate, pe ascuns, tiptil. *Se furişă în umbra gardurilor şi înaintă cu grijă pînă-n poarta chiaburului.* MIHALE, O. 491. *Maică-sa îl pîndea mai cu seamă cînd se furişa în grădina din dosul casei la vremea cireşelor şi a prunelor.* SADOVEANU, M. C. 9. *Ca doi copii nevrîstnici ne furişăm pe stradă; Ne cheamă pretutindeni fereşti licăritoare.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 28. ✧ (Metaforic) *Cînd am ieşit în cerdac, prin draperiile grele de pe deal s-a furişat o rază.* IBRĂILEANU, A. 215. *Din vale şi de pe stînga se furişau pînă la mine sclipirile scurte şi fugătoare ale Bistriţei.* HOGAŞ, M. N. 58. ✧ Tranz. *Ochii furişau priviri, şi vorba tot furiş ne pipăia auzul.* SADOVEANU, O. VII 205. *Furişează cîte-o privire, ş-ascut urechile, doar d-or prinde ceva.* DELAVRANCEA, H. T. 131. ✦ (Urmat de determinări introduse prin prep. «de») A se depărta pe furiş. *Ciobanul se furişă de fiul de boier.* ISPIRESCU, L. 251. *Furişîndu-se de Ivan, iese cu dinsa* [cu darabana] *afară.* CREANGĂ, P. 310.

FURIŞÁRE, *furişări,* s. f. Acţiunea de a (se) furişa.

FURIŞÁT[1] s. n. (În loc. adv.) **Pe furişate** = pe furiş, în ascuns. *Se uita pe furişate, hoţeşte, ca nu cumva să-l zăpsească Şofron.* SLAVICI, O. I 226.

— Formă gramaticală: (în expr.) *furişate.*

FURIŞÁT[2]**, -Ă,** *furişaţi, -te,* adj. Care se furişează tiptil, care se strecoară pe furiş; ascuns, neobservat. *Ei aruncau cîte o privire furişată.* ARGHEZI, P. T. 42. *Nici nu bagi de seamă Cum pasu-i furişat Cu teamă S-apropie de pat.* TOPÎRCEANU, B. 34. ✦ (Adverbial) Pe furiş. *Ana tăcuse... şi privea numai din cînd în cînd furişat la Lică.* SLAVICI, N. II 79.

FURLANDISÍ, *furlandisesc,* vb. IV. Refl. (Familiar) A se fuduli, a se mîndri, a se făli. *Vodă-Şuţu, ghebos şi urît cum era, se furlandisea nespus de mult.* MACEDONSKI, O. III 120. *Furlandisindu-se-n saloane, Cu mintea stearpă şi-n doi peri, Să facă curte la cucoane Sînt meşteri fanţii-cavaleri!* VLAHUŢĂ, P. 55. *Pan, codirlaşul zeilor, se furlandisea şi se lăuda în toate părţile.* ISPIRESCU, U. 109.

FURLUÁ, *furiáu,* vb. I. Tranz. (Glumeţ; format prin contaminarea lui «a fura» şi «a lua») A şterpeli. *Mai fiecare tovarăş al mieu furluase cîte ceva: unul mere domneşti, altul pere de Rădăşeni.* CREANGĂ, A. 99.

FURNÁL, *furnale,* s. n. **1.** Cuptor în formă de turn, folosit pentru obţinerea fontei prin topirea minereurilor de fier, amestecate cu cărbune şi alte materiale; instalaţie industrială prevăzută cu un asemenea cuptor. *Creşte şi industria grea... se înmulţesc furnalele.* CAMILAR, TEM. 294. *Ard, zi şi noapte, marile furnale În vastele uzine.* VLAHUŢĂ, O. A. 90.

2. (Mil.) Încărcătură de exploziv introdusă în pămîntul, stînca, zidăria etc. care urmează să fie aruncate în aer.

FURNALÍST, *furnaliști,* s. m. Muncitor care lucrează la furnal. *Conducerea uzinei a luat numeroase măsuri tehnico-organizatorice menite să sprijine pe furnaliști în obținerea unor succese cît mai importante în producție.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2811.

FURNICÁ, pers. 3 *furnică,* vb. I. **1.** Intranz. A umbla încoace și încolo în număr mare, a se mișca în toate părțile ca furnicile; a mișuna. V. forfoti. *În jur furnicau voinicii cu ochii aprinși, și alăutele tot mai răsunau, și voinicii tot chiuiau și jucau prin lumina înnegurată de fum.* SADOVEANU, O. I 173. *Se văzu întru mulțimea aia de oameni furnicînd în sus și în jos.* ISPIRESCU, L. 148. ✧ Fig. *Un popor întreg de stele Furnică-n razele mele.* VLAHUȚĂ, P. 21. ✦ (Rar, urmat de determinări introduse prin prep. «de») A fi plin de..., a fi ticsit de..., a conține în mare cantitate. *Interiorul sertarelor furnică de asemenea fine amulete.* ARGHEZI, P. T. 57.

2. Tranz. impers. (Cu acuzativul persoanei) A avea senzația că îți umblă pe corp o mulțime de furnici, a simți mîncărime, înțepături pe piele. *Mă furnică pe spate.* ✧ (Mai rar cu subiectul specificat) *Un tremur rece a furnicat-o ca o săgeată de gheață pe tot lungul spinării.* POPA, V. 281. *Un zumzet ușor îi lovi auzul și în aceeași vreme un fior îl furnică în tot trupul.* GÎRLEANU, L. 31.

FURNICÁR[1], *furnicari,* s. m. (Ornit.) Albinărel.

FURNICÁR[2], *furnicare,* s. n. **1.** Ridicătură mică de pămînt care adăpostește o colonie de furnici; mușuroi. *Erau șoarecii... ca urșii de mari și mulți ca furnicile în furnicar.* RETEGANUL, P. V 38. ✦ Totalitatea furnicilor dintr-un mușuroi. *Umblați ca furnicarul răscolit.* BENIUC, V. 91. *Ca un furnicar izvorau din vagoane soldații și dădeau năvală la fîntîni.* SADOVEANU, O. VI 263.

2. Fig. Mulțime mare (de oameni) care mișună. *Tabăra întinsă, plină de murmur greu și de furnicar pestriț se liniștea încet-încet în soarele fierbinte.* SADOVEANU, O. VII 16. *Moșneagul și-a umplut traista și se întoarce din nou în furnicarul cel mare de lume.* C. PETRESCU, S. 46. *Privesc orașul — furnicar — Cu oameni mulți și muri bizari.* EMINESCU, O. IV 194.

FURNICÁRE s. f. Acțiunea de a furnica. *Zărîră tîrgul Iașilor și furnicarea oștenilor lui Tomșa.* SADOVEANU, O. VII 131.

FURNÍCĂ, *furnici,* s. f. Insectă mică, neagră, din ordinul himenopterelor, care trăiește în colonii, adăpostindu-se în mușuroaie. *Iată o nuntă de furnici trecea și ea tocmai atunci podul.* CREANGĂ, P. 237. *Trec furnici, ducînd în gură de făină marii saci, Ca să coacă pentru nuntă și plăcinte și colaci.* EMINESCU, O. I 87. ✧ Fig. *Numai niște furnici îi umblă pe spate, cînd vede că trenul, cît îi el de lung și de greu, face la o cotitură mișcarea pe care o are un balaur în mers.* SP. POPESCU, M. G. 29. ✧ (În comparații) *Harnic ca o furnică,* se zice despre un om foarte muncitor, iute la treabă.

— Pl. și: (rar) *furnice* (ODOBESCU, S. III 248).

FURNICĂTÚRĂ, *furnicături,* s. f. Senzație neplăcută de înțepături și mîncărime pe piele. *Ana sta în fața lor, zîmbind, puțin amețită. O străbătea o furnicătură ciudată și un tremur nestăpînit.* V. ROM. iulie 1953, 128. *Simții furnicături prin trup.* SANDU-ALDEA, U. P. 71.

FURNÍR s. n. Foaie subțire de lemn de obicei de calitate superioară, care servește la fabricarea placajelor, se aplică pe lemnul prelucrat pentru fabricarea mobilelor etc.

FURNITÚRĂ, *furnituri,* s. f. **1.** Faptul de a furniza, furnizare. *Înlesnea furnituri, antreprize, tranzacții.* VLAHUȚĂ, O. A. III 27.

2. (Mai ales la pl.) Obiecte furnizate. *Statul nostru poartă tratative pentru cumpărarea unei importante furnituri de cositor.* BARANGA, I. 209. ✦ Obiecte mărunte de birou, rechizite.

3. (La pl.) Material accesoriu, în special în croitorie (ață, nasturi, căptușeală etc.), folosit la confecționarea articolelor de îmbrăcăminte.

FURNIZÁ, *furnizez,* vb. I. Tranz. (Cu privire la mărfuri) A procura prin vînzare în baza unei înțelegeri de mai lungă durată; a livra. *Numai o puternică industrie socialistă poate furniza agriculturii mașinile perfecționate cu ajutorul cărora să se poată cultiva pămîntul pe suprafețe întinse și după cele mai noi cerințe ale agrotehnicii.* LUPTA DE CLASĂ, 1950, nr. 7-8, 86. ✦ (Complementul este un abstract) A da, a oferi, a produce. *I-a furnizat informații bogate.*

FURNIZÁRE, *furnizări,* s. f. Acțiunea de a furniza; procurare, livrare. *Furnizarea unor cantități de produse chimice.* ▭ *În domeniul agriculturii, planul cincinal prevede furnizarea utilajului menit să-i asigure un înalt nivel de mecanizare.* IST. R.P.R. 743.

FURNIZÓR, -OÁRE, *furnizori, -oare,* s. m. și f. Persoană care furnizează, care procură (diverse materiale). *Intrase în serviciul unei agenții maritime ca furnizor la alimente la vapoare.* BART, E. 42. ✧ (Adjectival) *Întreprindere furnizoare.*

FURÓRI s. m. pl. (Familiar, numai în expr.) **A face furori** = a provoca admirație (mai ales prin aspectul exterior).

FURSÉC, *fursecuri,* s. n. (Mai ales la pl.) Nume dat unor prăjituri mici, făcute din aluaturi diferite și tăiate în forme variate.

FURT, *furturi,* s. n. Acțiunea de a fura și rezultatul ei; hoție, furtișag. V. delapidare, escrocherie, buzunăreală. *Toată megiesia se vaietă de furturile ce făcea ea poamelor de prin grădini.* ISPIRESCU, L. 75. ✧ *Furt prin efracție* v. efracție. *Furt calificat* v. calificat.

FURTIȘÁG, *furtișaguri,* s. n. (Învechit) Furt, răpire. *Arătă cartea de meșter de hoție, precum și nevasta ce-și aduce tot prin furtișag.* ISPIRESCU, L. 379. *Și să știi de la mine, că dumnezeu nu ajută celui care umblă cu furtișag.* CREANGĂ, A. 45.

FURTÚN, *furtunuri,* s. n. Tub fabricat din cauciuc, din material textil (cauciucat ori nu) sau din alt material elastic, servind la transportul gazelor și al lichidelor. *Un ungurean stropea cu furtunul și flori și oameni.* BASSARABESCU, S. N. 24.

FURTUNÁTEC, -Ă adj. v. **furtunatic.**

FURTUNÁTIC, -Ă, *furtunatici, -e,* adj. Furtunos, impetuos. *În altă parte, Alexandru își purta calul furtunatic.* SADOVEANU, O. I 253. ✦ (Adverbial) Ca o furtună, vijelios. *O barcă stă pe țărmul singuratic: Cu ea, ah, cîți pornit-au furtunatic Spre țărmi doriți?* NECULUȚĂ, Ț. D. 25. *S-aruncă furtunatic spre rob atunci sultanul.* COȘBUC, P. I 53.

— Variantă: **furtunátec, -ă** (SANDU-ALDEA, U.P. 14) adj.

FURTÚNĂ, *furtuni,* s. f. **1.** Vînt puternic, de obicei însoțit de ploaie, grindină și descărcări electrice. V. vijelie. *Departe, pe munți, tuna, o furtună neagră se învîrteja la înălțimile Ceahlăului.* CAMILAR, TEM. 198. *De la munte veni iar furtună, cu mai mare repeziciune, țesînd fulgi mari și moi.* SADOVEANU, B. 138. *O luă pe brațe și începu să fugă cu ea prin furtună.* EMINESCU, N. 11. ✧ Expr. **Furtună de...** = mulțime (mare) de... *Furtună de aplauze.*

2. Fig. Zbucium, tulburare sufletească. *În sufletul lui Tudor Şoimaru bîntuia într-adevăr o furtună grozavă.* SADOVEANU, O. VII 63. *O întreagă furtună se ridică în sufletul lui.* GHEREA, ST. CR. II 330. *Al ei suflet e furtună, noaptea e gîndirea ei.* COŞBUC, P. I 120.

3. Fig. Revoltă, răscoală. *Sirenele buciumă cu noi împreună... Cîntecul lor de chemare, De împăcare ori de furtună.* DEŞLIU, G. 19.

— Pl. şi: *furtune* (EMINESCU, O. I 31). — Variantă: (învechit) **furfúnă** (SBIERA, P. 223) s. f.

FURTUNÓS, -OÁSĂ, *furtunoşi, -oase,* adj. 1. Bîntuit de furtună. *Mare furtunoasă.* ▭ *Venerata fecioară... care, prin codri umbroşi şi pe piscuri furtunoase, străpunge cerbii.* ODOBESCU, S. III 53. ✧ Fig. *Ochii ei cei mari, albaştri, de blîndeţe dulci şi moi, Ce adînc pătrund în ochii lui cei negri furtunoşi!* EMINESCU, O. I 52.

2. Fig. Agitat, zbuciumat. *Toţi simţeau că va fi o şedinţă furtunoasă.* BART, E. 284. *În sfîrşit, după multe dezbateri furtunoase urmate în «Divanul Ad-hoc», s-a încuviinţat «Unirea».* CREANGĂ, A. 157. *Chiar în acele vremi furtunoase şi nenorocite, romanii Daciei nu uitară că au o misie în omenire.* BĂLCESCU, O. II 12.

3. Fig (Despre fiinţe şi acţiunile lor) Năvalnic, impetuos; violent, îndrăzneţ. *Pîn-în Dunăre ajunge furtunosul Baiazid.* EMINESCU, O. I 144. *Furtunosul zbor al graurilor.* ODOBESCU, S. III 30. ✧ (Adverbial) *Iese furtunos prin dreapta.* SEBASTIAN, T. 287. *Aplauzele au izbucnit furtunos.* SAHIA, N. 69. *Sîngele aleargă furtunos în arterele noastre şi inima, acest minutar al vieţii, bate iute şi violent pînă la punctul de a ne zdrobi piepturile.* HOGAŞ, DR. II 171.

FURÚNCUL, *furuncule,* s. n. Inflamaţie purulentă locală a ţesutului celular subcutaneu şi a pielii; buboi.

FURUNCULÓZĂ, *furunculoze,* s. f. Boală caracterizată prin erupţia simultană sau succesivă a mai multor furuncule.

FUS[1], (I) *fuse* şi (II) *fusuri,* s. n. **I. 1.** Unealtă pe care se înfăşoară firul de tors, avînd forma unui beţişor rotund, lung şi subţire, îngroşat la mijloc, cu capătul de sus ascuţit, cu cel de jos rotunjit (şi înţepenit într-o rotiţă). *Întreg norodul ia aminte Şi-ascultă jalnica poveste Şi fusul se opreşte-n mîna Înduioşatelor neveste.* GOGA, P. 24. *Inul curge din caier pe fus ca un fir de păr.* DELAVRANCEA, A. 6. *Fata moşneagului... torcea cîte-un ciur plin de fuse.* CREANGĂ, P. 284. ✧ Loc. adj. **În fus** = în formă de fus, fusiform. *Ceilalţi concurenţi... toţi vor fi fiind, desigur, cu pieptul lat, cu muşchii în fus şi cu tendoane elastice.* C. PETRESCU, Î. II 216.

2. (În industria textilă) Organ al maşinilor de tors, cu ajutorul căruia se răsuceşte şi pe care se înfăşoară aţa. *Zbîrniie fusele, cîntă curelele, Zumzăie firele, subţirelele.* DEŞLIU, G. 47.

II. 1. Nume dat unor părţi ale maşinilor de ţesut, de depănat etc. care seamănă ca formă cu fusul (I). *Fusul suveicii. Fusul vîrtelniţei.*

2. Nume dat unor părţi de maşini, de instalaţii etc. care îndeplinesc funcţia de arbore sau de osie. *Fusul morii.* ✦ Porţiune cilindrică, conică sau sferică a unui arbore, ax sau osii, care se sprijină şi se roteşte într-un palier.

3. Trunchiul unui arbore, de la bază pînă la vîrf, fără crengi.

4. Parte a unei coloane de arhitectură cuprinsă între bază şi capitel.

5. Corpul drept al ancorei, fără braţe şi fără inel.

6. (În expr.) *Fus sferic* = porţiune din suprafaţa unei sfere cuprinsă între două cercuri mari care au un diametru comun. *Fus orar* = fus sferic al pămîntului, corespunzător axei polilor şi avînd unghiul diedru de cincisprezece grade (cu care se roteşte pămîntul într-o oră).

FUS[2], *fuse* şi *fusuri,* s. n. (În industria pielăriei) Unitate de măsură de arie pentru piele, egală cu 929 cm²; bucată de piele avînd această suprafaţă.

FUSÁR, *fusari,* s. m. (Şi în forma regională *fusariu*) 1. Peşte galben-castaniu de forma fusului (*Aspro streber*). *Mihalţ, fusariu... sînt peşti mici, lungăreţi, cu carnea albă, vîrtoasă şi foarte bună şi dulce la mîncare.* I. IONESCU, M. 94. ✦ Ţipar. *Fusariul... cînd are să se mănînce, i se taie capul.* MARIAN, INS. 57.

2. Pasăre de baltă cu picioare lungi şi cu ciocul lung şi rotund ca un fus. *Fusariul... se nutreşte cu diferite insecte de apă şi cu peşti.* MARIAN, O. II 406.

— Variantă: **fusáriu** s. m.

FUSÁRIU s. m. v. **fusar.**

FUSCÉL, *fuscei,* s. m. (Şi în forma *fuştel*) 1. Fiecare dintre vergelele trecute printre firele de urzeală la războiul de ţesut; vergea, joardă. *Iţele atîrnă de un băţ numit fuştel.* ŞEZ. VIII 146.

2. Fiecare din vergelele orizontale ale unei scări de lemn. *Să se lase sărutată De atîtea ori deodată Cîţi fuştei la scară sînt.* COŞBUC, P. I 201.

3. Fiecare dintre vergelele verticale ale loitrei carului.

4. (Rar) Cotor de ceapă. *Delii ce rup ursul în două parc-ar rupe un fuştei de ceapă.* DELAVRANCEA, V. V. 219.

— Variante: **fuşcél, fuştél** (pl. şi: (n.) *fuşteie,* SLAVICI, N. I 54) s. m.

FUSIFÓRM, -Ă, *fusiformi, -e,* adj. (Şi în forma *fuziform*) Care are formă de fus (I 1). *Cochilie fusiformă. Muşchi fusiform.* ▭ *Uredosporii se prezintă sub două forme, unii cu membrana subţire, ovali sau fuziformi... alţii sferici-poliedrici.* SĂVULESCU, M. U. II 248.

— Variantă: **fuzifórm, -ă** adj.

FUSTANÉLĂ, *fustanele,* s. f. Fustă scurtă, largă şi creaţă, făcînd parte din costumul naţional al grecilor şi albanezilor. *S-a gătit frumos ş-a plecat veselă cu doamna la plimbare, în butcă deschisă... Patru telegari cu falaitar; doisprezece arnăuţi călări înainte şi tot atîţia în urmă, fluturîndu-le fustanelele.* CARAGIALE, O. III 47. *Palicari... purtînd fustanelă filfăindă şi strînsă la mijloc.* ODOBESCU, S. I 132.

FUSTÁŞ, *fustaşi,* s. m. (Învechit) Soldat înarmat cu suliţă, care în secolul al XIX-lea făcea parte din garda personală a domnitorului; lăncier. *Fustaşul plecă să-mplinească porunca, şi domnul cu Stoica coborîră în beciurile boltite ale palatului.* ODOBESCU, S. A. 97. *Un fustaş de ai curţii domneşti.* GHICA, S. 320. *Tobe sunate de fustaşi romîni.* FILIMON, C. 59.

FÚSTĂ, *fuste,* s. f. 1. Obiect de îmbrăcăminte femeiască, care acoperă corpul de la talie în jos. *Cutele fustei... par bătute de vînt.* SAHIA, N. 49. *M-alesei c-o puică dragă Şi mi-o port cu fustă albă.* TEODORESCU, P. P. 325.

2. Fig. (Depreciativ) Femeie. *Era de altfel o favoare deosebită pentru cele două fuste privilegiate ca să fie primite în cercul intim de la Gherase.* BART, E. 193. *Iar cărările vieţii fiind grele şi înguste, Ei încearcă să le treacă prin protecţie de fuste, Dedicînd broşuri la dame a căror bărbaţi ei speră C-ajungînd cîndva miniştri le-a deschide carieră.* EMINESCU, O. I 137.

FUŞALĂU, *fuşalăi,* s. m. (Regional) Unealtă de scărmănat lîna, cînepa etc. în forma unei ţesăli. *Du-te şi vezi de trage pînă în sară în fuşalăi lîna pe care ţi-am pregătit-o.* SADOVEANU, B. 19.

FUŞCÉL s. m. v. **fuscel.**

FUŞTÉL s. m. v. **fuscel.**

FUTURÍSM s. n. Curent, astăzi dispărut, format în Italia, la începutul secolului al XX-lea, ca o reacţiune faţă de tradiţiile clasice ale artei, dar care n-a

izbutit să dea decît creaţii artificiale şi arbitrare, îndepărtate de realitate şi de exprimarea ei logică.

FUTURÍST, -Ă, *futurişti, -ste,* adj. Care aparţine futurismului, conform curentului decadent al futurismului. *Poezie futuristă. Pictură futuristă.*

FUX s. n. (La plutărit) Aducerea pe linia de plutire a buştenilor înţepeniţi, împingîndu-i şi răsucindu-i cu ajutorul ţapinei. *Toată luarea-aminte şi toată puterea se puneau ca să-l împingă* [buşteanul] *spre vale, dîndu-i o mişcare de răsucire. — Asta se cheamă fux! ne explică zîmbind cu superioritate straja noastră.* SADOVEANU, V. F. 109.

FUZELÁJ, *fuzelaje,* s. n. Parte componentă a avionului sau planorului, care face legătura între aripi şi ampenaje şi care, în general, poartă încărcătura utilă (pilot, pasageri, mărfuri etc.) cu toate amenajamentele respective.

FUZÉTĂ, *fuzete,* s. f. Piesă care face legătura între una dintre roţile directoare ale unui autovehicul şi osia din faţă. *Am nevoie de un radiator şi de nişte rulmenţi pentru fuzetă.* MIHALE, O. 78.

FUZÍBIL, -Ă, *fuzibili, -e,* adj. (Mai ales despre metale) Care poate fi topit, care se topeşte la o temperatură mai înaltă decît temperatura normală. *Aliaj fuzibil. Sîrme fuzibile.*

FUZIBILITÁTE s. f. (Tehn.) Însuşirea de a fi fuzibil.

FUZIFÓRM, -Ă adj. v. **fusiform.**

FUZIONÁ, *fuzionez,* vb. I. Intranz. A se contopi. *Pentru a se menţine în prezent* [în S.U.A.], *unele societăţi mai mici «fuzionează» şi îşi unesc resursele.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2872.

— Pronunţat: *-zi-o-.*

FUZIONÁRE, *fuzionări,* s. f. Acţiunea de a fuziona; fuziune (1). *Fuzionarea întreprinderilor.*

— Pronunţat: *-zi-o-.*

FUZIÚNE, *fuziuni,* s. f. **1.** Reunire într-o singură unitate omogenă a unor organizaţii asemănătoare, grupări, instituţii etc.; contopire. *Partidul Muncitoresc Romîn nu a fost creat în urma unui compromis sau a unei fuziuni neprincipiale, ci în urma luptei, în urma victoriei Partidului Comunist Romîn.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, 160, 5/2.

2. Topirea unui corp la o temperatură mai înaltă decît temperatura mediului ambiant. ◇ *Punct de fuziune* = temperatura de topire.

— Pronunţat: *-zi-u-.*

G

G s. m. invar. **A** opta literă a alfabetului şi sunetul pe care îl reprezintă; este o consoană: a) oclusivă velară sonoră înainte de consoane, la sfîrşit de cuvînt şi înainte de vocalele *a, o, u, ă, î;* b) semiocluzivă prepalatală sonoră în grupurile *ge, gi;* c) oclusivă palatală sonoră în grupurile *ghe, ghi.*

— Pronunţat: *ghe.*

GA interj. (Repetat) Onomatopee care redă gîgîitul gîştelor. *Gînsacul... ţipa cît îi lua gura: ga, ga, ga, ga!* CREANGĂ, P. 43.

GABÁRĂ, *gabare,* s. f. Navă de lemn sau de metal cu care se transportă piatra la lucrările de construcţii hidraulice executate în albia rîurilor sau în mare.

GABARDÍNĂ s. f. Stofă fină de lînă, adesea lucioasă şi avînd ţesătura cu desen diagonal pronunţat pe ambele părţi.

GABARÍT, *gabarite,* s. n. (Tehn.) Şablon în al cărui contur format din linii drepte sau curbe trebuie să se cuprindă dimensiunile unui profil; conturul format din linii drepte sau curbe, care limitează dimensiunile unui profil. *Gabarit de clădiri.* ◇ *Gabarit de încărcare* = instalaţie formată din doi stîlpi legaţi la partea superioară cu o grindă de care atîrnă nişte greutăţi care marchează limitele permise, în înălţime şi în lăţime, pentru încărcătura vagoanelor de marfă deschise.

GÁBIE, *gabii,* s. f. Platformă fixată pe catargul unei nave, de unde se poate observa în bune condiţii orizontul şi de unde se manevrează parîmele la navele cu pînze. *Se vede uscatul în provă, strigă cu glas tare omul din gabie.* BART, S. M. 30.

GABIÉR, *gabieri,* s. m. Marinar care face serviciul de veghe pe gabie şi care asigură, la navele cu pînze, manevrarea corectă a acestora. *Sînt gabieri scoborîţi din catarge, istoviţi de oboseală.* BART, S. M. 17.

— Pronunţat: *-bi-er.*

GABIÓN, *gabioane,* s. n. (Tehn.) Coş de nuiele sau de sîrmă, care se umple cu pietriş, cu bolovani sau cu pămînt şi care serveşte la apărarea malurilor de valuri, la construirea barajelor etc.

— Pronunţat: *-bi-on.*

GABRIOLÉTĂ s. f. v. **cabrioletă.**

GABROVEÁN, *gabroveni,* s. m. (Învechit) Negustor de cuţite. *Astfel, zi de zi, sporea numărul cojocarilor, gabrovenilor.* CAMIL PETRESCU, O. II 63. *Populaţiunea oraşelor se compunea de meseriaşi şi neguţători, împărţiţi în isnafuri sau corporaţii: croitori, cavafi... gabroveni.* GHICA, S. A. 36.

GÁDINĂ, *gadine,* s. f. Fiară sălbatică, jivină, lighioană. *Ştia şi limba păsărească şi a tuturor dobitoacelor şi-a gadinelor din pădure.* RETEGANUL, P. V 74. *Pîndi deci cîteva zile ca să vază ce apucături are acest îndrăcit de mistreţ... Era, neiculiţă, dihania de gadină făcută otova cu cap, cu trup, cu tot.* ISPIRESCU, U. 39. ✦ Monstru. *S-au arătat pe deasupra turnurilor nişte gadine cu tăciuni aprinşi în clonţuri.* CAMILAR, T. 108.

— Pl. şi: *gadini* (HASDEU, R. V. 64).

GÁFĂ[1], *gafe,* s. f. Gest, faptă, atitudine sau vorbă nesocotită, neintenţionată, care constituie o indelicateţe sau o jignire faţă de o persoană prezentă. *Nu cunoştea înţelesul cuvîntului gafă, care presupune neapărat lipsa de intenţie în a nemulţumi sau a jigni pe cineva.* CAMIL PETRESCU, U. N. 32. *Îşi dădu brusc seama c-a făcut o gafă.* REBREANU, R. I 266.

GÁFĂ[2], *gafe,* s. f. Piesă metalică fixată la o prăjină, folosită la acostarea unei ambarcaţii, la îndepărtarea ei de mal etc.

GAGÍST, -Ă, *gagişti, -ste,* s. m. şi f. (Ieşit din uz; la teatre) Persoană angajată temporar şi retribuită pentru serviciul prestat. ✦ Instrumentist angajat cu plată în fanfara unui regiment.

GAIBARÁCE s. f. pl. (Familiar) Picioare (prea lungi), gaide (2), gaibe. *Jivina... cum o văzu Ercule, se năpusti asupra ei cu toroipanul, îi luă mirul din frunte şi o dete cu gaibaracele în sus.* ISPIRESCU, U. 54.

GÁIBE s. f. pl. Gaibarace, gaide (2). *Ercule îi mai dete vro cîţiva pumni în cap... şi numai ce... leul începe a şovăi, şi o dată, buf! căzu cu gaibele în sus.* ISPIRESCU, U. 32. *Aoleo! A întors pe Niţă cu gaibele în sus!* GHICA, S. 276.

GÁICĂ, *găici,* s. f. **1.** Bandă lată de stofă, cusută în talie la mantale, la paltoane etc. pentru a strînge creţurile la spate.

2. Bentiţă de stofă sau de şnur, fixată în talie la unele haine, prin care se petrece cingătoarea. ✦ Cheotoare făcută de obicei din şnur sau din găitan. *Îşi încheiaseră găicile cojoacelor pînă sus.* MIHALE, O. 8. *Se cos cojoace simple... cu găici de sîrmă la piept.* STANCU, D. 351.

GÁIDĂ, *gaide,* s. f. (Rar) **1.** Cimpoi. *Rar le vine flăcăilor chef să aducă lăutarul, cimpoieşul sau gaida din Dobrogea, de mai rotesc cele fete.* SEVASTOS, N. 3. *Ştia să zică cu gaida.* ISPIRESCU, la TDRG. ✦ Numele unui dans cu acompaniament de cimpoi.

2. Fig. (La pl., prin analogie cu ţevile cimpoiului) Picioare (prea lungi). *Găsi bătătura goală. Cinele subt o tufă de soc, cu gaidele în sus.* SADOVEANU, P. M. 290.

GÁIE, *găi,* s. f. Pasăre migratoare din ordinul răpitoarelor, cu pene ruginii, cu ciocul coroiat şi cu gheare puternice; se hrăneşte cu păsări, cu mamifere mici şi cu mortăciuni *(Milvus milvus). Porni o sfadă*

și o gălăgie în neamul păsăresc, de credeai c-a dat gaia în ele. DUNĂREANU, N. 20. *Peste deșertul înalt și plin de lumină al văilor adînci, numai gaia, cu țipet flămînd și ascuțit, spinteca văzduhurile ca o săgeată neagră și iute.* HOGAȘ, M. N. 170. *Și-a prins a se aduna pasări, fel de fel: vulturi, uli, găi, buhe.* RETEGANUL, P. V 65. ✧ *De-a gaia* sau *de-a puia-gaia* = numele unui joc de copii. *După clacă se puneau cu toții la jocuri: de-a ineluș-învîrtecuș, de-a baba-mija, de-a gaia, de-a cîrpa, și acestea se-ncheiau printr-o horă mare.* GHICA, S. A. 59. *Iată și Nicu, fiul meu, dragă Marghioliță... Nu-ți aduci aminte cînd te giucai cu dînsu de-a baba-oarba?... — Ba nu, băbacă... de-a puia-gaia.* ALECSANDRI, T. I 43. ✧ Expr. **(A se uita) cu un ochi la gaie și cu altul la țigaie** = (a se uita) sașiu. **A se ține gaie după** (sau **de**) **cineva** = a se ține scai de cineva. *Pe urmă s-a ținut iar gaie după mine... pînă la răscruci, știi, unde vrei s-apuci spre cazarmă.* CARAGIALE, O. I 47. **M-a** (sau **te-a** etc.) **luat gaia** = am (sau ai etc.) pățit-o, am (sau ai etc.) dat de bucluc. *Acu ești al meu! acu te-a luat gaia!* CARAGIALE, S. 29. *A dat bărdaca peste cap, și, firește, numaidecît l-a luat gaia.* id. P. 155.

GÁIȚĂ[1] s. f. (Mold., Bucov.) **1.** Petrol lampant. *Oamenii se ung pe cap cu gaiță (gaz, petroleu) ca să le treacă chelbea.* ȘEZ. III 174.

2. Lampă țărănească cu petrol lampant. *Gaița pîlpîie pe prichiciul hornului.* CONTEMPORANUL, VII 17.

— Pronunțat: *gai-*.

GÁIȚĂ[2], *gaițe*, s. f. **1.** Pasăre înrudită cu corbul, cu penajul frumos colorat; poate imita sunetele scoase de diferite păsări *(Garrulus glandarius). Vorbești și tu ca gaița, ce prinzi de la tat' tu.* V. ROM. septembrie 1953, 166. *Îl înhățase drăcoaica cu ghearele ca o gaiță spurcată și nu-l slăbea nici cît ai da în cremene.* ISPIRESCU, L. 212. *Gaița ce imitează orice sunete bizare.* ALECSANDRI, P. A. 125. ✧ Expr. **A se ține gaiță de** (sau **după cineva**) = a se ține scai de (sau după) cineva. *Și vai de capul lor, că se ține gaiță după dînșii, stă ziua toată în piață, ca să vază cum datornicii lui adună banii.* SLAVICI, N. 282. ✧ Compus: **gaiță-de-munte** = alunar (**II 1**).

2. Fig. (Familiar) Femeie căreia nu-i mai tace gura. V. caragață. *Mă vîr printre fete, ca un diavol mă vîr. Gaițele, scai pe soră-mea... îi pun rochia ei albă de mireasă.* STANCU, D. 179. *L-o scos din minte gaița cea de cucoana Caliopi.* ALECSANDRI, T. I 338.

— Pronunțat: *ga-i-*.

GAJ, *gajuri*, s. n. Garanție pentru plata unei datorii sau executarea unei lucrări; sumă de bani sau obiect dat drept garanție; amanet, zălog. *A depune un gaj. A lua pe gaj.* ▭ *Fu silit să se împrumute, puind toată averea sa în gaj.* BOLINTINEANU, O. 384. ✦ Fig. Garanție sau dovadă a unui sentiment. *Logodna e mai mare gaj decît inima mea?* CONTEMPORANUL, VII 493. ✦ (În jocurile de societate) Obiect depus de cel care a făcut o greșeală și care se răscumpără printr-o pedeapsă hazlie. *Smotrul se sfîrși cu gajuri... cu rîs, cu gălăgie.* HOGAȘ, H. 86. *Deși pe la țară nu se știe ce sînt gajurile, totuși fiecare aruncă în vasul cu apă cîte un semn.* id. DR. II 191.

GAJÁT, -Ă, *gajați, -te*, adj. Depus ca gaj; amanetat. *Obiecte gajate.*

GAL, *gali*, s. m. Persoană făcînd parte din populația de bază a vechii Galii. V. celt.

GALÁCTIC, -Ă, *galactici, -e*, adj. (Astron., în expr.) *Plan galactic* = planul densităților stelare maxime (regiune în care se găsesc majoritatea stelelor aparținînd galaxiei). *Ecuator galactic* = cercul mare de pe sfera cerească rezultat din intersecția planului galactic cu sfera cerească. *Coordonate galactice* = coordonate sferice raportate la ecuatorul galactic și la axa polilor galactici.

GALACTÓZĂ s. f. Substanță organică asemănătoare cu glucoza, care se găsește în natură în diverse combinații.

GALALÍT s. n. sg. Masă plastică cornoasă, obținută din cazeină prin diverse procedee industriale și întrebuințată la fabricarea nasturilor, a pieptenilor, a agrafelor și a altor obiecte uzuale, cum și a unor piese izolante pentru electrotehnică.

GALÁNT, -Ă, *galanți, -te*, adj. **1.** (Despre bărbați) Curtenitor, manierat, politicos față de femei. *Galant însă ca totdeauna, tînărul director a dat brațul veteranei.* ANGHEL, PR. 121. *Scene... cu cavaleri galanți, cu vînători.* ODOBESCU, S. III 136. *Pe vremea aceea nu era lucru lesne de a fi galant și nu fiecine îndrăznea a face curte.* GHICA, S. 41. ✧ (Adverbial) *O, rămîn cu plăcere, cu mare plăcere, Nadina! făcu Miron, galant.* REBREANU, R. I 258.

2. (Despre gesturi, atitudini, vorbe, versuri etc.) Plăcut, seducător, cuceritor. *Evantia... era în compania galantă a tînărului secretar.* BART, E. 85. *Să-mi scrii spre pedeapsă, chiar acum, pe albumul meu, versuri galante.* HOGAȘ, M. N. 34. *Dama cochetează cu privirile-i galante.* EMINESCU, O. I 162. ✧ *Aventură* (sau *intrigă*) *galantă* = aventură de dragoste. *Dacă nu mă înșel, faceți aluziune la aventurile mele galante?* HOGAȘ, H. 97.

3. Darnic, generos. (Adverbial) *Ai nevoie de ceva bani, Mînecuță? — Deocamdată nu. — Bine; cînd ai nevoie, îmi spui. Eu cu prietenii mă port galant.* SADOVEANU, P. M. 190.

GALANTÁR, *galantare*, s. n. Vitrină de prăvălie în care se expun mostre din obiectele aflate în magazin. *Tînjeai după volumele din galantarul librăriei.* PAS, Z. I 287. *Aristia rămăsese în dreptul galantarului plin cu mormane de pui tăiați.* CAMIL PETRESCU, O. I 412. *Afară ningea, și de la o vreme cai, trăsură, vizitiu, plus nenorocitul funcționar ce eram, devenisem imaculați ca o plăcintă din galantarul unui cofetar.* ANGHEL, PR. 175.

GALANTERÍE, *galanterii*, s. f. **1.** Atitudine plină de atenție, de curtenire, de amabilitate, de gentilețe (față de femei). *Se înclină cu o galanterie îndurerată.* DUMITRIU, B. F. 38. *Plăcerile vînătorii, cu tot cortegiul lor de lux și de galanterie, era numai petrecerea favorită a regilor și fericiților de pre această lume.* ODOBESCU, S. III 57. *Galanteria dumitale... mă încîntă, deși mă îngrijește că n-oi pute îndestul răspunde la opiniunea ce vă faceți de mine.* NEGRUZZI, S. III 62.

2. (Cu înțeles colectiv) Obiecte mărunte de îmbrăcăminte (nasturi, mănuși, fulare, cravate etc.). *Magazin de galanterie. Raion de galanterie.*

GALANTÓM, -OÁMĂ, *galantomi, -oame*, adj. (Franțuzism, astăzi numai familiar) Darnic, generos. *Postelnicul e galantom, își cheltuiește starea cu craidonii pe la via Brîncoveanului și pe la Cotroceni.* FILIMON, C. 105.

— Variantă: **galantón, -oánă** (CARAGIALE, O. III 32) adj.

GALANTOMÍE, *galantomii*, s. f. (Franțuzism, astăzi numai familiar) Generozitate, dărnicie. *Pierduse trei sute de lei cu o galantomie generoasă, cum, în genere, se pierd banii picați din cer.* DELAVRANCEA, S. 129. *Are să se arunce la galantomie, o să-ți poruncească a împărți daruri în dreapta și-n stînga.* CARAGIALE, O. III 67.

— Variantă: **galantonie** s. f.

GALANTÓN, -OÁNĂ adj. v. **galantom.**

GALANTONÍE s. f. v. **galantomie.**

GALAXÍE, *galaxii*, s. f. Fiecare dintre sistemele de aștri din univers comparabile cu dimensiunile căii-laptelui. *Sistemul nostru solar face parte din galaxia căii-laptelui.*

GÁLĂ s. f. **1.** (Numai în l o c. a d j.) **De gală** = de sărbătoare, solemn. *Reprezentație de gală.* ▭ *Sta prostit în costumul de gală.* SAHIA, N. 103. *În timpul seratelor de gală, fetița se strecura prin sălile palatului, rămînea în extaz în fața maiestoasei scări de marmoră acoperită de covoare turcești.* BART, E. 39. *Pe malurile Seinei, în faeton de gală, Cezarul trece palid.* EMINESCU, O. I 61.

2. (Sport, numai în e x p r.) *Gală de box* = spectacol alcătuit din mai multe meciuri de box.

GÁLBEN[1] s. n. Una dintre culorile spectrului solar, situată între portocaliu și verde. *Tot cimitirul pare galben, un galben enervant, care supără ochiul.* SAHIA, U.R.S.S. 66. *S-arată-n galbenul ce scade Topindu-și fața în azur O minaretă cu arcade Ce predomnește împrejur.* MACEDONSKI, O. I 55. ✧ *Galben de alizarină* = materie colorantă întrebuințată în industria textilă. *Galben de anilină* = materie colorantă întrebuințată la colorarea grăsimilor și la fabricarea unor coloranți. *Galben de crom* = cromat de plumb, folosit ca pigment la prepararea vopselelor.

GÁLBEN[2], *galbeni*, s. m. Veche monedă de aur străină, care a circulat și în țările românești și al cărei curs a variat după timp și după țările de origine. *Vestit era odată lăutarul! La zile mari, bătrîna-i alăută De cîte ori cu galbeni fu umplută Și-n loc de vin, cu aur plin pa harul!* IOSIF, P. 28. *De-acolo mergînd mai departe, iaca se întîlnește și cu cățelușa, care acum era voinică și frumoasă, iară la gît purta o salbă de galbeni.* CREANGĂ, P. 291. *De primești, îți dau doi galbeni pe chila de grîu, pe loc.* ALECSANDRI, T. I 348.

GÁLBEN[3], **-Ă**, *galbeni, -e*, adj. De culoarea aurului, a cerii, a lămîii, a șofranului etc. *Am văzut deodată galbenii d-tale trandafiri!* GALACTION, O. I 349. *Părul... era încărcat de pere galbene ca ceara, de coapte ce erau, și dulci ca mierea.* CREANGĂ, P. 290. *De ce dorm, îngrămădite între galbenele file, Iambii suitori, troheii, săltărețele dactile?* EMINESCU, O. I 137. *Ca spicul cel galben, tu fruntea înclini.* BOLINTINEANU, O. 78. ✧ *Rasă galbenă* = unul dintre grupurile de popoare care se caracterizează prin culoarea galbenă-brună a pielii. *Friguri galbene* = boală contagioasă, transmisă de o specie de țînțari, răspîndită în țările tropicale și caracterizată prin febră și icter. ✧ (Substantivat, în e x p r.) **A i se face** (cuiva) **galben înaintea ochilor** = a i se face rău, a-i veni amețeală. *Ilinca... plîngea, de i se dihoca inima, pînă ce i se făcea galben înaintea ochilor.* VLAHUȚĂ, O. A. 98. ✧ (Adverbial) *Prin al nopții aer întunecos și des Abia pătrunde galben lumina-n raze rare.* EMINESCU, O. IV 470. ✦ (Despre chipul omului sau despre părți ale chipului; p. ext. despre oameni) Palid; de o culoare cadaverică. *Era galben la față de mînie.* ▭ *Nevestele din Danilofca așteptau pe țărm galbene de nesomn.* DUMITRIU, P. F. 32. *Merserăm la un cafeu pe malul mării. Aci aflarăm o mulțime de turci, cu chipuri galbene și posomorîte.* BOLINTINEANU, O. 283. *Fruntea înaintată, galbenă ca ceara... se lega cu un nas corvietic.* RUSSO, S. 28. ✧ E x p r. **(A se face) galben ca ceara sau ca turta** (sau ca **făclia**) **de ceară** = (a deveni) palid de spaimă sau din cauza unei boli, a unei epuizări fizice. *Era galben ca ceara și abia îngîna cuvintele.* SLAVICI, O. II 170. *A doua zi îl găsiră tot cu cartea în mînă și searbăd și galben ca turta de ceară, de pare că muncise cine știe la ce lucruri grele.* ISPIRESCU, L. 102. *Galben ca făclia de galbenă ceară Ce aproape-i ardea, Pe-o scîndură veche, aruncat afară, De somnul cel vecinic Groz-acum zăcea.* ALECSANDRI, P. A. 49. ✦ (Despre părul oamenilor) Blond. ✦ (Despre părul cailor) Șarg. *Să scutură de-i căzu tot părul de pe el și rămase numai un păr luciu, galben ca aurul, și era acum calul mai frumos decît toți cîți îi avea împăratul.* RETEGANUL, P. II 10.

GÁLE s. f. pl. Excrescențe provocate de înțepăturile unor viespi pe frunzele stejarului sau ale altor plante și întrebuințate în tăbăcărie pentru taninul pe care îl conțin. V. r i s t i c.

GALÉNĂ s. f. Sulfură de plumb naturală sau artificială, cristalizată, întrebuințată mai ales ca redresor la aparatele de radio fără lămpi. *Radio cu galenă.*

GALÉNȚI s. m. pl. Un fel de papuci de lemn.

GALÉRĂ, *galere*, s. f. Corabie de război sau de comerț, pusă în mișcare cu pînze și vîsle mînuite de oblem de sclavi sau de condamnați și întrebuințată pînă în secolul al XVIII-lea, mai ales în apele Mării Mediterane. *Privesc din umbra anilor trecutul Spaniei. Galere cu sute de vîsle negre, fantastici păianjeni, Înghit în pîntecul lor vîslașii în fiare.* BOUREANU, S. P. 6. *Zece galere încărcate cu muniții, pentru artilerie, trebuiră să intre prin Marea Neagră, în Dunăre, ca să se urce pînă la Rusciuc.* BĂLCESCU, O. I 196.

GALERÍE, *galerii*, s. f. **1.** Lucrare minieră subterană, orizontală sau în pantă ușoară, de obicei în formă de tunel, care are ca scop să permită accesul minerilor la zăcămînt și să îngăduie executarea diverselor lucrări miniere. *Sus, în galerii înalte, Sfredele să prind a bate Prin filoane adîncate.* DEȘLIU, M. 5. *Pe dreapta văii... se deschideau, în buza ripei, gurile galeriilor de mină.* DUMITRIU, N. 176. *Prin galerii întunecoase, scunde, În care doar pe brînci puteam pătrunde, Se năluceau lămpașe mici Cît niște licurici.* BENIUC, S. 6.

2. Canal de comunicație, de obicei îngropat în teren sau într-un masiv de zidărie sau de beton.

3. Coridor lung, adesea boltit, uneori împodobit cu ornamente, situat în interiorul sau în afara unei clădiri și care servește ca loc de trecere sau de plimbare. *Noaptea umblă adesea, prin lunga-i galerie, Purtat de cine știe ce sumbră reverie.* MACEDONSKI, O. I 261. *Intrarăm într-o curte, suirăm o scară, trecurăm printr-o galerie, mai urcarăm două scări, pînă ajunserăm la un loc hotărît.* BOLINTINEANU, O. 293. *Galerii cu mari lanterne și cu sprintene coloane Au comori de plante rare ce la umbră înfloresc.* ALECSANDRI, P. III 86. ✦ Loc de trecere acoperit între două șiruri de case, avînd de obicei magazine pe ambele părți. V. p a s a j.

4. Muzeu sau secție a unui muzeu, în care sînt expuse mai ales opere de pictură și sculptură. *Ies dintr-o galerie de tablouri; am văzut deja atîta pictură, că mă dor ochii și-s obosit de nu mai pot.* PĂUN-PINCIO, P. 101. ✦ Serie de tablouri expuse. (F i g.) *Horia, Cloșca și Crișan, iobagi bătrîni, oameni de piatră și de pămînt, se așază în locul cel mai de cinste în galeria revoluționarilor ieșiți din mijlocul poporului romîn.* BOGZA, Ț. 39. *Caragiale a suflat viață unei galerii întregi de tipuri, care necontenit se vor mișca prin viața noastră.* SADOVEANU, O. VI 498. ✦ Sală într-o expoziție. *Înlăuntrul palatului sînt șapte galerii alăturate, care se destind în tot ocolul clădirii, formînd șapte săli circulare. Fiecare din aceste galerii este hotărîtă pentru o osebită despărțire de producte.* ODOBESCU, S. II 113.

5. Balconul situat la nivelul cel mai înalt al sălilor de spectacol. *Se întocmise o sală mare, cu parter, galerii și trei rînduri de loji.* SADOVEANU, E. 65. *Scările pe care urci la galeria Teatrului Național i se par lui Moș Gheorghe fără sfîrșit.* SP. POPESCU, M. G. 86. ✦ (Familiar) Spectatorii de la galerie; p. ext. publicul care asistă zgomotos la o adunare, la o întrunire etc. *Galeria aplaudă-n uimire La-ntîiu detunare de pușcă sau pistol, La-ntîiul semn de patos.* MACEDONSKI, O. I 49. *Vorbesc și scriu fără să se gîndească, nu cred ceea ce spun... singura lor preocupare este de a face efect asupra galeriei.*

GHICA, S. 87. ◇ Expr. A face galerie = a face o manifestaţie de aprobare zgomotoasă şi organizată, pentru a asigura unui spectacol succesul (uneori nemeritat).

6. Drug de lemn sau de metal de care atîrnă perdelele sau draperiile.

7. Un fel de tavă de metal care se pune pe duşumea în faţa sobei, ca să nu cadă cărbunii pe podea.

GÁLEŞ, -Ă, *galeşi, -e,* adj. (Despre ochi sau privire, rar despre glas; p. ext. despre persoane) 1. Drăgăstos, cald, duios. *Veni zîmbitoare spre Radu, sorbindu-l cu ochii ei mari, înduioşaţi şi galeşi.* VLAHUŢĂ, O. A. 124. *E sfios ca şi copiii, Dar zîmbirea-i e vicleană; Dară galeşi îi sînt ochii, Ca şi ochii de vădană.* EMINESCU, O. I 109. *Zicînd aceste cuvinte, ea mi-a aruncat o căutătură lungă şi galeşă, care m-a străpuns.* ALECSANDRI, T. 1302. ◇ (Adverbial) *Ai luat-o de mijloc şi te uitai la ea aşa galeş.* CARAGIALE, O. III 34. (Metaforic) *Iată că o broască ţestoasă ieşise pe luciul apei şi se uita galeş la dînsul.* ISPIRESCU, L. 34. *O porumbiţă... gunguni galeş în limba ei cea păsărească.* ODOBESCU, S. III 199.

2. Melancolic, trist. *De la o vreme, Veronica era tot galeşă şi visătoare.* GALACTION, O. I 318. *Ce te uiţi cu ochii galeşi la copacii trişti şi goi Şi oftezi, dînd pas gîndirii să mai lunece-napoi?* VLAHUŢĂ, O. A. 34. *Ridică... drăgălaşii ei ochi albaştri muiaţi într-o rouă de lacrimi şi, cu glas obidit şi galeş, îi răspunse...* ODOBESCU, S. I 129. ◇ (Metaforic) *Era o zi galeşă de sfîrşit de septembrie.* GALACTION, O. I 98.

— Variantă: gáliş, -ă (CREANGĂ, P. 116) adj.

GÁLFĂD, -Ă, *galfezi, -de,* adj. (Regional) Palid. *Ghiţă, galfăd la faţă, ca şi cînd i-ar fi săcat tot sîngele din vine, stetea întins pe pămînt.* SLAVICI, N. II 191.

GÁLIC adj. m. (Numai în expr.) *Acid galic* = acid astringent care se extrage din gogoşile de ristic şi care se întrebuinţează la fabricarea cernelii negre şi ca mordant în vopsitorie.

GALICÉŞTE adv. (Învechit) Franţuzeşte. *Vorbea latineşte, unii italieneşte, alţii nu ştia nici o limbă, unii galiceşte...* RUSSO, S. 36.

GALICÍSM, *galicisme,* s. n. Expresie idiomatică proprie limbii franceze şi netraductibilă în alte limbi. [Ţăranii] *nu vor întrebuinţa forme sintactice ca acelea care devastează proza noastră, aliniate cuvînt cu cuvînt după galicisme.* SADOVEANU, E. 34.

GALIMATIÁS s. n. Vorbire sau scriere confuză, încurcată, de neînţeles.

— Pronunţat: *-ti-as.*

GALINACÉE, *galinacee,* s. f. (La pl.) Ordin de păsări al cărui tip principal este găina şi din care fac parte curcanul, păunul, prepeliţa, potîrnichea etc.; (la sg.) pasăre făcînd parte din acest ordin.

GALIÓN[1], *galioane,* s. n. (Învechit şi popular) Corabie; plută. *S-o dus bădiţa Ion După lemn de galion.* ŞEZ. I 165. *Carcă-mi-se-ncarcă Două-trei sandale, Nouă galioane; Dar ce mi se-ncarcă? Fir şi ibrişin Cu postav d-ăl bun.* TEODORESCU, P. P. 643.

— Pronunţat: *-li-on.*

GALIÓN[2], *galioane,* s. n. (Tipogr.) Planşetă de metal sau de lemn pe care se aşază rîndurile culese.

— Pronunţat: *-li-on.*

GÁLIŞ, -Ă adj. v. galeş.

GÁLIŢĂ, *galiţe,* s. f. (Transilv., Mold.; de obicei la pl.) Pasăre de curte (mai ales găină); orătanie. *Fetele se împrăştiară care încotro, ca un cîrd de galiţe speriate de uliu.* REBREANU, I. 29. *Moşneagul, văzînd pe cucoşul său... încunjurat de-atît amar de galiţe, i-a deschis poarta.* CREANGĂ, P. 68.

GÁLIU s. n. sg. Metal de culoare cenuşie, întrebuinţat la confecţionarea unor termometre care măsoară temperaturi pînă la 1000°; în combinaţie cu alte metale se foloseşte în dentistică şi la construirea oglinzilor optice.

GALOMANÍE s. f. Admiraţia exagerată şi exclusivă pentru însuşirile, cultura etc. poporului francez — ducînd uneori la ignorarea calităţilor propriului popor.

GALÓN[1], *galoane,* s. n. 1. Şiret din fire de lînă, de mătase sau de metal, ori bandă de metal, care se prinde pe epoleţii sau pe mînecile unei uniforme pentru a indica gradul. *Mai ia un pahar şi spune-ne care din «răcuţii» ăştia pune galoane de sergent.* SANDU-ALDEA, D. N. 198. *Cosea galoanele la mondirul lui nea Chiriac.* CARAGIALE, O. I 52.

2. Şiret de lînă, de mătase sau de fir, cusut ca podoabă pe haine civile sau de uniformă, pe pălării etc. *Avea tot ce-i trebuie: livrea, galoane, nasturi auriţi, fireturi.* C. PETRESCU, A. R. 41. *La cafea, un servitor fără galoane, i-aduse corespondenţa şi jurnalele.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 157.

GALÓN[2], *galoane,* s. n. (Franţuzism rar) Sticlă mare de ţinut băuturi. *Deodată uşa se deschise şi cei doi intrară. Tudorache zdravăn... cu un galon de vin în mînă, iar moşul mic, gheboşit.* DUNĂREANU, CH. 14. *Damigene cu romuri... galoane mari cu tot soiul de rachiuri.* HOGAŞ, DR. 273.

GALONÁT, -Ă, *galonaţi, -te,* adj. (Despre obiecte de îmbrăcăminte; p. ext. despre persoane; de obicei ironic) Împodobit cu galoane. *Doi servitori galonaţi îl aşteptau la mal cu prosoape în mînă.* PAS, Z. I 119. *E galonat şi tîrîie sabia ca pe un vătrai.* id. ib. IV 82. *La intrare îl salută un portar cu şapcă galonată.* C. PETRESCU, A. 316. *Oameni în livrele galonate şi cu peruci pudrate.* ODOBESCU, S. III 144. ✦ (Substantivat, ironic) Ofiţer. *Fetele duceau lipsa galonaţilor.* STANCU, D. 391.

GALÓP, *galopuri,* s. n. 1. (În legătură cu verbe de mişcare, mai ales în loc. adv. *în galop*) Mersul cel mai rapid, în salturi, al calului. *O clipă cei şase cai avîntaţi în galop au rămas încordaţi.* GALAN, Z. R. 8. *Departe un galop de cal.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 42. *O, calul meu... Cum iei pămîntul în galop Şi cum te-aşterni ca un potop De trăsnete-n pustiu!* COŞBUC, P. I 112. *Un călăreţ trece-n galop. Ascult cum sună copitele calului pe drumul uscat.* VLAHUŢĂ, O. A. 424. ◇ (Poetic) *Adierea îşi ascute fremătările pe stînci, Se iuţeşte, se-ntremează, mişcă unda şi-i dă brînci, Pînă ce-n galop o pleacă de-a-ncălare pe talaze.* MACEDONSKI, O. I 161.

2. (Învechit) Dans foarte repede şi vioi cu mişcări în doi timpi. *Ian aşteptaţi şi voi să vă învăţ eu galopu.* ALECSANDRI, T. I 217.

GALOPÁ, *galopez,* vb. I. Intranz. (Despre cai) A alerga în galop; p. ext. (despre oameni) a fi purtat în galopul calului. *Se ţinu dîrz şi-şi lăsă calul să galopeze pînă ce-l simţi plin de spumă.* SADOVEANU, Z. C. 31. *Fugarii galopează cu pulberea pe pîntec, Pe capră, surugiul lălăiăieşte-un cîntec.* LESNEA, C. D. 141. ◇ Fig. *Un fior îl străbătu şi inima începu să-i galopeze.* BART, E. 185. *Suvenirea ei ar sili imaginaţia mea să galopeze.* NEGRUZZI, S. I 38.

GALOPÁDĂ, *galopade,* s. f. (Franţuzism rar) Cursă în galop. *Galopada cailor se simte în ritmica uluitoare a paşilor, în avîntul picioarelor.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 112, 14/2.

GALOPÁNT, -Ă, *galopanți, -te,* adj. (În expr.) *Tuberculoză* (sau *ftizie) galopantă* = tuberculoză cu evoluție rapidă și cu sfîrșit mortal.

GALÓȘ, *galoși,* s. m. Încălțăminte de cauciuc care se poartă peste cea de piele (acoperindu-i numai partea inferioară), pentru a o feri de umezeală sau de noroi. *A intrat cu galoșii în sală, mi-a murdărit preșul.* BASSARABESCU, V. 162. *După ce merge pe jos prin pulbere pînă în glezne... ajunge la o căsuță cunoscută unde era așteptat, își lasă galoșii la scară, intră obosit și trudit.* NEGRUZZI, S. I 70.

GALVÁNIC, -Ă, *galvanici, -e,* adj. Referitor la obținerea curentului electric prin acțiunea chimică dintr-un electrolit și două conductoare de tipul metalelor. ◇ *Element galvanic* = pilă electrică cu electrodul pozitiv de cărbune și electrodul negativ de zinc, servind pentru a furniza curent electric continuu. *Curent galvanic* = curent electric produs prin acțiunea chimică dintre electroliți și conductoare de tipul metalelor.

GALVANIZÁ, *galvanizez,* vb. I. Tranz. **1.** A acoperi o piesă metalică cu un strat subțire de zinc spre a o face mai rezistentă la coroziune. *Pentru a împiedica ruginirea cablurilor de oțel, galvanizăm firele de sîrmă.* ◇ Fig. *Șesuri late, Plăci netede galvanizate De bronzul toamnei.* D. BOTEZ, P. O. 59.

2. (Fiziol.) A excita un țesut sau un organ al corpului (în organism sau izolat de organism) printr-un curent electric continuu, în scopuri terapeutice sau experimentale. ✦ Fig. (Cu privire la oameni sau la manifestări ale lor) A da vigoare, a însufleți, a stimula. (Refl.) *În cele din urmă ia o hotărîre și galvanizîndu-se brusc, recîștigîndu-și linia frîntă pînă acum de jumătatea de înfrîngere: — Ascultă Mioaro...* CAMIL PETRESCU, T. II 145.

GALVANIZÁRE, *galvanizări,* s. f. Acțiunea de a galvaniza și rezultatul ei.

1. Acoperirea unei piese de metal cu un strat subțire de zinc, pentru a o face mai rezistentă la coroziune.

2. Animarea artificială a unui cadavru, prin acțiunea unui curent galvanic (pentru experiențe).

3. Galvanoterapie.

GALVANIZÁT, -Ă, *galvanizați, -te,* adj. **1.** (Despre o piesă de metal) Acoperit, prin galvanizare, cu un strat de zinc. *Tablă galvanizată.*

2. (Despre un cadavru) Căruia i s-au impus mișcări convulsive, printr-un curent electric (în scopul unor experiențe). *Se ridică în genunchi; ochii i se rotiră în orbite... și amenințînd din mîna dreaptă, îngînă cu un aer de cadavru galvanizat: — Domnule director, n-am murit încă!* DELAVRANCEA, S. 158.

GALVANOCAUTÉR, *galvanocautere,* s. n. Instrument pentru cauterizat răni, care funcționează cu electricitate (vîrful lui devenind incandescent la trecerea curentului electric).

GALVANOMÉTRU, *galvanometre,* s. n. Aparat sensibil cu care se poate constata prezența unui curent electric continuu și totodată se poate măsura intensitatea lui.

GALVANOPLÁSTIC, -Ă, *galvanoplastici, -e,* adj. Referitor la galvanoplastie, obținut prin galvanoplastie. *Copii galvanoplastice.*

GALVANOPLASTÍE, *galvanoplastii,* s. f. Tehnica reproducerii obiectelor, constînd în acoperirea formei sau a tiparului lor (scos cu ceară sau cu parafină) cu un strat de metal depus prin electroliză.

GALVANOSCÓP, *galvanoscoape,* s. n. Aparat cu ajutorul căruia se poate constata prezența curentului electric continuu și se poate determina sensul lui într-un circuit electric.

GALVANOSTEGÍE, *galvanostegii,* s. f. Acoperire a unor obiecte metalice cu un strat subțire din alt metal, cu ajutorul electrolizei. V. aurire, argintare, cromare, nichelare.

GALVANOTÉHNICĂ s. f. Parte a electrochimiei aplicate, care se ocupă cu galvanoplastia și galvanostegia.

GALVANOTERAPÍE s. f. Tratament medical cu ajutorul curentului galvanic.

GALVANOTIPÍE s. f. Operație de galvanoplastie specială, care constă în reproducerea galvanică a planșelor tipografice și a gravurilor pe lemn, pe cupru sau pe zinc.

GÁMĂ, *game,* s. f. **1.** (Muz.) Serie de opt note, dispuse în ordinea naturală (ascendentă sau descendentă v.c.) a sunetelor și luînd tonul și numele notei cu care începe. *Ore întregi făceam game la pian.* CAMIL PETRESCU, T. II 96. *Își primblă mîinile pe clape... încheind gamele cu putere.* D. ZAMFIRESCU, R. 143. *Se alinta cu degete ușoare pe clapele albe și negre ale pianului și din gamele-i nebunatice și stîlcite simțirea nu lipsea.* HOGAȘ, M. N. 48. ◇ Fig. *Ciudată e grădina plantelor primăvara. Tot soiul de miresme aleargă, tot felul de glasuri se amestecă, toată gama ciripirilor urcă.* ANGHEL, PR. 113. *Floricico, Floricico! din toată gama dragostei noastre curate... o singură notă mai lipsea.* HOGAȘ, M. N. 42. *Și vîntul șuiera mereu A iernii fioroasă gamă.* DEMETRESCU, O. 41. ◇ *Gamă diatonică* v. diatonic. *Gamă cromatică* v. cromatic.

2. (Pict.) Serie de culori dispuse într-o gradație armonioasă. *Surîde sus, pe rafturi, o gamă colorată De sticle.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 96. *Deasupra ochilor ei închiși vedea felurite forme... ce creșteau străbătînd toată gama colorilor.* VLAHUȚĂ, N. 149. ◇ *Gamă caldă* = gamă care cuprinde culorile roșu, galben și portocaliu. *Gamă rece* = gamă care cuprinde culorile verde, albastru și violet.

GÁMBĂ, *gambe,* s. f. (La oameni) Partea piciorului de la genunchi pînă la gleznă; (la cai) partea membrelor posterioare cuprinsă între încheietura genunchiului și încheietura copitei. *În măduva lombo-sacrată există două grupuri de celule nervoase sau de nuclei, care sînt în raport cu inervarea motrice a gambei și a piciorului.* PARHON, O. A. I 63.

GAMBÉTĂ, *gambete,* s. f. (Învechit) Pălărie bărbătească de fetru tare, cu calotă ovală și cu borurile ușor răsfrînte, care se purta mai ales la ținuta de ceremonii. *Purta gambetă vărul-meu Niculae Dimozel, dirigintele poștei.* STANCU, D. 241.

GAMBÎT, *gambituri,* s. n. Sacrificarea unui pion la începutul unei partide de șah de către unul dintre jucători, cu scopul de a obține o poziție activă și o posibilitate mai rapidă de a trece la atac.

GAMÉLĂ, *gamele,* s. f. Vas de metal în care soldații își primesc porția de mîncare cînd sînt la aplicații, în campanie etc. *Soldații ieșeau din gropi, strîngîndu-se în jurul căruțelor, cu gamelele.* CAMILAR, N. I 395.

GAMÉT, *gameți,* s. m. (Biol.; mai ales la pl.) Denumire generală pentru celulele sexuale.

GAMOPETÁLĂ, *gamopetale,* adj. f. (În expr.) *Corolă gamopetală* = corolă alcătuită din petale unite între ele. ✦ (Substantivat, f.) Floare a cărei corolă este alcătuită din petale unite între ele. *Liliacul este o gamopetală.*

GAMOSEPÁL, -Ă, *gamosepale,* adj. (Despre caliciul unei flori, p. ext. despre o floare) Cu sepalele unite între ele; (despre o plantă) a cărei floare are sepalele

lipite una de alta. ✦ (Substantivat, f.) Plantă sau floare cu astfel de sepale. *Gențiana este o gamosepală.*

GANG, *ganguri,* s. n. Loc de trecere la nivelul pămîntului pe sub o casă, un turn sau altă construcție. V. b o l t ă. *Trecînd pe sub gang* [boierii] *intrară în odăile palatului.* SADOVEANU, O. VII 109. *El intră cu pasul împleticit în gangul hanului.* GHEREA, ST. CR. II 139. *Începuse o ploaie mărunță... Intrară subt un gang.* VLAHUȚĂ, O. A. 136. *La mijlocul părețelui din fața casei se afla poarta cu gang boltit, pe dasupra căria se înălța un turn pătrat.* ODOBESCU, S. I 125. ✦ Coridor. *Deschise ușa repede și gangurile sunară prelung.* ANGHELIOSIF, C. L. 16. *Cînd vro ușă se trîntește Undeva, pe-un gang, departe, Furios răsună golul Dintr-o sală-ntr-altă sală.* COȘBUC, P. II 98. *În partea de dincolo de gang sînt: o cameră pentru împărțitorii de scrisori și pentru biroul inspectorului.* I. IONESCU, M. 755. ✦ Galerie subterană. *Nevasta vechilului veghea asupra lor... înfiptă în pragul pivniței uriașe, adînci, cu multe ganguri zidite în rărunchii dealului.* DUMITRIU, N. 234.

GÁNGĂ s. f. Ansamblul mineralelor care sînt amestecate cu minereul util dintr-un zăcămînt, fiind de obicei inutilizabile sau constituind un produs secundar.

GANGLIÓN, *ganglioni,* s. m. Fiecare dintre organele mici ovoide cu structură limfatică sau nervoasă, situate pe traiectul vaselor limfatice sau al nervilor senzitivi. *Ganglion limfatic.* ▭ *Rezultatele pozitive obținute de noi prin culturile de ganglioni nervoși, de fibre nervoase, prin studiul regenerării nervoase... au aruncat lumină nouă asupra unor fenomene pînă atunci neexplicate.* MARINESCU, P. A. 54.

— Pronunțat: *-gli-on.*

GANGLIONÁR, -Ă, *ganglionari, -e,* adj. Cu ganglioni; referitor la ganglioni. *Sistem ganglionar. Tuberculoză ganglionară.*

— Pronunțat: *-gli-o-.*

GANGRÉNĂ s. f. v. **cangrenă.**

GÁNGSTER, *gangsteri,* s. m. (În S.U.A.) Criminal sau escroc, membru al unei bande organizate, care desfășoară o activitate în stil mare, adesea în serviciul marilor monopoliști, cărora le înlesnește realizarea unor afaceri ilegale.

GANGSTERÍSM s. n. Faptă de gangster, banditism organizat, escrocherie în stil mare.

GÁNGUR s. m. v. **grangur.**

GAOLEÁN, *gaoleani,* s. m. Plantă din familia gramineelor, asemănătoare cu porumbul, cultivată ca plantă de nutreț sau pentru tulpina ei din care se extrage un fel de sirop.

GARÁ, *garez,* vb. I. T r a n z. (Cu privire la un autovehicul, un tramvai etc.) A pune la adăpost într-un garaj sau într-un depou; (cu privire la un tren, o locomotivă) a îndruma sau a face să staționeze pe o linie de garaj.

GARÁFĂ, *garafe* și *gărăfi,* s. f. Sticlă cu gîtul lung și subțire, cu partea de jos bombată, în care se păstrează apă sau diverse băuturi. *Trei moșnegi aprinși la sfadă Se-ndulcesc din a garafă.* IOSIF, V. 49. *Umblam cu vorba împrejurul trăistii călugărului, cum umbla vulpea împrejurul gărăfii cu mîncare a cocostîrcului.* HOGAȘ, M. N. 114. *Ah! garafa pîntecoasă doar de sfeșnic mai e bună!* EMINESCU, O. I 46. ✦ Conținutul unei garafe. *Într-o vreme, cătră sfîrșitul gărăfii de al doilea, amîndoi tăcură.* SADOVEANU, P. S. 61.

— Variantă: **caráfă** (CASSIAN, V. 19, PANN, P. V. II 8) s. f.

GARAGÁȚĂ s. f. v. **caragață.**

GARAGÍST, *garagiști,* s. m. (Rar) Proprietar al unui garaj de automobile. *La patruzeci de ani* [vecinul] *era garagist.* DUMITRIU, N. 269.

GARÁJ, *garaje,* s. n. **1.** Clădire, încăpere sau ansamblu de încăperi, uneori amenajate și înzestrate cu tot utilajul necesar, pentru adăpostirea, alimentarea și întreținerea autovehiculelor. *Garaj pentru douăsprezece automobile.*

2. (În e x p r.) *Linie de garaj* = linie ferată pe care sînt dirijate vagoanele cînd staționează mai multă vreme într-o gară, sau care face legătura între locul de încărcare și descărcare a vagoanelor și liniile pe care circulă trenurile.

GARÁNT, -Ă, *garanți, -te,* s. m. și f. Persoană care garantează pentru cineva sau ceva, care răspunde cu averea sa pentru datoria altuia; (învechit) chezaș. *Garantul răspunde față de creditori.*

GARANTÁ, *garantez,* vb. I. **1.** T r a n z. A da (cuiva) siguranța că va avea ceva, că se va bucura de ceva, a asigura (cuiva ceva). *Regimul de democrație populară garantează oamenilor muncii din țara noastră dreptul la învățătură.* LUPTA DE CLASĂ, 1951, nr. 11-12, 9.

2. T r a n z. (Urmat de o completivă directă) A da asigurări că... *N-ar garanta că va rămînea pasiv pînă la capăt.* REBREANU, R. I 232. ✧ I n t r a n z. *Nu, nu, domnule prefect, eu garantez pentru oamenii mei! repetă generalul.* REBREANU, R. II 228. *Eu, mă rog, nu pot garanta de nimica. Eu nu pot lua nici o răspundere dacă nu-l am în grija mea.* CARAGIALE, O. VII 22.

3. I n t r a n z. A-și lua răspunderea unei datorii făcute de altul, a se pune chezaș (pentru cineva). *A garantat pentru datoria fratelui său.*

4. T r a n z. A da garanție, a răspunde de ceva. *A garanta autenticitatea unui act.*

GARANTÁRE s. f. Faptul de a g a r a n t a; asigurare.

GARANTÁT, -Ă, *garantați, -te,* adj. (În limbaj comercial, despre mărfuri) Pentru care se dă garanție, a cărui valoare sau calitate este asigurată (de cineva). *Ceasornic garantat.* ✧ (Adverbial, familiar) Sigur, neîndoielnic. *Așa se va întîmpla. Garantat!*

GARÁNȚĂ, *garanțe,* s. f. (Bot.) Roibă.

GARANȚÍE, *garanții,* s. f. Obligație (legală sau convențională) în virtutea căreia o persoană, statul sau o instituție răspunde de ceva; (concretizat) ceea ce servește drept asigurare că obligația luată va fi ținută, că un lucru va fi înfăptuit, realizat; chezășie. *Instaurarea în fiecare țară a unei democrații consecvente va fi cea mai bună garanție a păcii.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 8. *Această operație m-a învățat cum se ia o garanție și m-a familiarizat cu noțiunile de client, de termen și de dobîndă.* ARGHEZI, P. T. 136. ✧ E x p r. **Pe garanția cuiva** = cu asigurări valabile din partea cuiva, cu întreaga răspundere a cuiva; (familiar) sigur, neîndoielnic. **A da garanție** = a da asigurări valabile că un lucru promis sau așteptat va fi îndeplinit. **A prezenta garanția de...** = a da (cuiva) siguranța că (e într-un anumit fel). *Acest pod nu prezintă garanție de stabilitate.* **A lua** (pe cineva) **pe garanție** = a garanta, a da asigurări pentru purtările cuiva.

GARANȚÍNĂ s. f. Materie colorantă roșie, extrasă din rădăcinile garanței.

GARÁRE s. f. Acțiunea de a g a r a; staționare sau dirijare a unui tren pe o linie de garaj.

GARÁT, -Ă, *garați, -te,* adj. (Despre autovehicule, tramvaie etc.) Pus la adăpost într-un garaj sau într-un depou; (despre trenuri sau locomotive) tras pe o linie de garaj.

GÁRĂ, *gări,* s. f. Loc situat pe o linie ferată, prevăzut cu o clădire şi alte instalaţii necesare, unde opresc trenurile, de unde se dirijează mişcarea lor, unde urcă şi coboară călătorii, se încarcă şi se descarcă mărfurile etc., (în special) clădirea unde sînt instalate birourile, sălile de aşteptare pentru călători etc. *De la gara Rădeni pînă la Vascani nu erau mai mult de şase kilometri.* SADOVEANU, O. IV 5. *Gara, cu vînzoleala de călători, a rămas în urmă.* C. PETRESCU, S. 51. *Înc-o gară mai era pînă la coborîre.* MIRONESCU, S. A. 131. *A mai fost el la gară de multe ori; chiar luna trecută a descărcat, din fugă, un car de secară în saci; dar nu s-a suit pînă acum în tren.* SP. POPESCU, M. G. 27. ✧ *Gară maritimă* sau *fluvială* = staţie de cale ferată în incinta unui port maritim sau fluvial, care asigură traficul de mărfuri şi pasageri între trenuri şi vapoare.

GARD, *garduri,* s. n. **1.** Construcţie făcută din scînduri, oţel, nuiele împletite etc., cu care se împrejmuieşte o curte, o grădină, se despart două proprietăţi vecine, două terenuri cu destinaţii diferite etc. *Stau la gard bătrînele în soare.* D. BOTEZ, P. O. 163. *Toţi stăteau, care răzămaţi de gard, care pe jos, aşteptînd să-i cheme.* BUJOR, S. 145. *Ba Peneş-Împărat, văzînd Pe Barbă-Cot, piticul, stînd Pe-un gard de-alături privitor, L-a pus la joc!* COŞBUC, P. I 58. *Sărace dragostele, Ciripesc ca pasările Pe toate gardurile, Sub toate streşinile.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 17. ✧ *Gard viu* = împrejmuire făcută din plantaţii dese de arbuşti, de obicei tunşi în diferite forme. *În dreapta şi în stînga casele privesc sfioase din dosul gardurilor vii.* REBREANU, I. 10. *Gard de sîrmă ghimpată* = împletitură de sîrmă ghimpată (servind la împrejmuirea unui teren de obicei cultivat sau, în război, ca obstacol contra infanteriei inamice). ✧ Expr. **A-şi pune gard la gură** = a-şi impune tăcere. *Florico, pune-ţi gard la gură, că... te-oi lua frumos de spate şi te-oi da afară.* ALECSANDRI, T. 915. **A nimeri** (mai rar **a da, a vîrî ca Ieremia**) **cu oiştea-n gard** = a spune un lucru nepotrivit cu situaţia sau cu logica, a face o prostie, a face una boacănă. *Dacă mergem tot aşa, hîţa-hîţa, o vîrîm cu oiştea-n gard.* CARAGIALE, la TDRG. **A lega** (pe cineva) **la gard** = a prosti, a îmbrobodi (pe cineva). *Nu mă legi la gard cu vorba.* VISSARION, B. 142. **A dezlega calul de la gard** v. dezlega. **A sări peste garduri** = a fi destrăbălat, a umbla după aventuri. *Apoi doar eu nu-s de-acelea de cari crede el: n-am sărit peste garduri niciodată de cînd sînt.* CREANGĂ, P. 28. **A lega** (ceva) **la** (sau **de**) **gard** = a lăsa, a abandona, a părăsi, a renunţa (la ceva). *Credeam că am legat de mult la gard telegarii închipuirii tinereşti.* GALACTION, O. I 181. *Bărbate, leagă vornicia de gard, că eu nu mai am parte de tine.* ALECSANDRI, T. 695. **A lega cartea** (sau **şcoala**) **de gard** = a nu se mai ţine de învăţătură. *Cu tata sînt prietin; şcoala o mai leg de gard.* SADOVEANU, N. F. 70. (Mold., familiar) **Din gardul Oancei,** se spune ca răspuns negativ la o cerere care nu poate fi satisfăcută. *Fata Împăratului-Roş nu se capătă aşa de lesne cum crezi tu. Din gardul Oancei ţi-a da-o împăratul, dacă n-oi fi şi eu pe-acolo.* CREANGĂ, P. 244.

2. (Popular) Împletitură de nuiele sau de trestie cu care se face un baraj de-a curmezişul unei ape, lăsîndu-se numai o trecătoare îngustă, în care se îngrămădesc peştii.

3. (Sport; mai ales la pl.) Obstacole folosite la cursele de alergări.

GÁRDĂ, *gărzi,* s. f. **1.** (Adesea în construcţie cu verbele «a fi», «a face», «a se afla») Pază efectuată într-o instituţie civilă sau (mai ales) într-o unitate militară, la un obiectiv militar etc.; (concretizat) persoană sau grup de persoane care asigură paza. *La ora 10 se schimbă garda.* ▭ *Sergentul miliţian Neonil Roşca a fost concentrat gardă la podurile de pe linia Galaţi.* SADOVEANU, P. M. 103. *Domnul Bazu, furtunos, se îndreptă spre pichet să scoată garda portului afară.* BART, E. 293. ✧ *Gardă de onoare* = pază simbolică, instituită în semn de respect la ocazii solemne. *Gardă personală* = gardă însărcinată, în anumite împrejurări, cu paza vieţii unui înalt demnitar. *Garda personală a comandantului armatei de vest.* D. ZAMFIRESCU, R. 257. (Eliptic) *Cînd mă vor vedea fără nici o gardă la spate, atunci au să se năpustească asupra mea ca fiarele.* C. PETRESCU, A. 388. (În trecut) *Gardă civică* (sau *naţională*) = gardă compusă din cetăţeni recrutaţi voluntar, care asigurau paza unui oraş. *În anume oraşele s-au format gărzi naţionale pentru a se apăra.* REBREANU, R. II 77. *Persoana din «Noaptea furtunoasă» este Dumitrache... cherestegiu... şi căpitan în garda civică.* GHEREA, ST. CR. I 334. *Pe vremea ultimei conflagraţiuni orientale am servit în garda civică.* CARAGIALE, O. II 75. *Garda pieţei* = gardă însărcinată cu paza localului şi arestului unei garnizoane; localul unde se află această instituţie. *Vrei numaidecît să te odihneşti la garda pieţei?* La TDRG. *Gărzile albe* v. alb. ✧ Loc. adj. (Despre persoane) **De gardă** = care este însărcinat cu paza, care stă de pază. *Soldat de gardă.* ✧ *Corp de gardă* v. corp. ✧ Expr. **A se pune în gardă** = (la scrimă) a lua poziţia de apărare sau de atac; fig. a-şi lua toate măsurile spre a nu fi surprins de un lucru neplăcut. ✦ *Medic* (sau *soră*) *de gardă* = medic (sau soră) de serviciu într-o instituţie spitalicească, care asigură serviciul medical în afara orelor obişnuite de lucru, pentru cazurile urgente. *Farmacie de gardă* = farmacie de serviciu, care este deschisă (pentru cazurile urgente) în afara orelor normale de lucru. ✦ (În expr.) *Garda veche* (sau *vechea gardă*) = cei ce au participat în trecut la o acţiune socială, politică, la un eveniment deosebit. *Forţa revoluţiei noastre constă în faptul că la noi nu există un dezacord între vechea şi noua generaţie de revoluţionari. Noi învingem pentru că garda veche şi cea nouă merg la noi alături, într-un front unic, în acelaşi rînd atît împotriva duşmanilor dinăuntru cît şi împotriva celor din afară.* STALIN, O. XI 85.

2. Apărătoare metalică, rotundă, între mînerul şi lama unei săbii, unei spade etc., care protejează mîna împotriva loviturilor adversarului. *Tell ridică din umeri uimit şi rămîne cu pumnul înţepenit pe garda săbiei.* V. ROM. octombrie 1953, 76. *Îşi trase sabia... şi-i-o întinse cu garda înainte.* CAMIL PETRESCU, O. II 24. *Puse mîna pe garda săbiei.* D. ZAMFIRESCU, R. 260.

— Variante: (învechit) **gvárdie** (CAMIL PETRESCU, B. 127), **guárdie** (CAMIL PETRESCU, B. 106) s. f.

GARDÉNIE, *gardenii,* s. f. Mic arbust originar din Extremul Orient, cu flori mari, albe şi foarte mirositoare, cultivat şi la noi ca plantă ornamentală *(Gardenia).*

GARDERÓB, *garderoburi,* s. n. (Învechit) Dulap în care se ţin hainele. *Zoe deschise garderobul său, alese o rochie.* NEGRUZZI, S. I 27.

— Variantă: **garderóbă,** *garderobe* (ANGHEL-IOSIF, C. M. II 49), s. f.

GARDERÓBĂ[1] s. f. v. **garderob.**

GARDERÓBĂ[2], *garderobe,* s. f. **1.** (În săli de spectacole, în localuri publice şi în unele instituţii) Loc, special amenajat, unde funcţionarii sau publicul venit din afară îşi lasă paltoanele, pălăriile etc. *Ne lăsăm paltoanele şi căciulile la garderobă.* STANCU, U.R.S.S. 22. *Îşi încredinţă pardesiul şi pălăria persoanei rotunde şi afabile de la garderobă.* C. PETRESCU, C. V. 60.

2. Toată îmbrăcămintea pe care o are cineva. *Toată garderoba strămoşească.* RUSSO, S. 16. *Izvodul îţi ceteşte de zestrea care-i dă Şi toată garderoba pîn'la un fir de aţă.* NEGRUZZI, S. II 202. ✦ Totalitatea costumelor păstrate în depozitul unui teatru. *Garderoba Operei.*

GARDEROBIÉR, -Ă, *garderobieri, -e,* s. m. şi f. Persoană care, în săli de spectacol sau în localuri publice,

ia în păstrare paltoanele și pălăriile publicului. ✦ Persoană care are grijă de garderoba unui teatru și răspunde de ea.

— Pronunțat: *-bi-er*.

GARDIÁN, *gardieni*, s. m. Persoană care păzește un local sau o instituție, sau care este însărcinată cu supravegherea unui spital, unui muzeu etc. (v. p a z n i c); (ieșit din uz) gardist (1). *Cînd... se apropiară mai tirziu de casele boierilor, văzură gardieni la porți.* PAS, Z. III 155. *Gardianul de noapte bătu la fereastra directorului și-și dete raportul.* VLAHUȚĂ, O. A. 152.

— Pronunțat: *-di-an*.

GÁRDINĂ, *gardini*, s. f. 1. Șănțuleț făcut la capetele din interior ale doagelor unui butoi și în care se fixează fundul sau capacul. ✦ Porțiunea de doagă cuprinsă între capătul ei de sus și șănțulețul în care se fixează fundul.

2. (Uneori la pl. cu valoare de sg.) Borul pălăriei. *De sub gardinile pălăriei negre... se scurgeau, pe fruntea-i arămie, dîre subțiri de sudoare.* V. ROM. mai 1953, 93. *În barba neagră îi alunecau stropii de ploaie din gardina spartă a pălăriei.* CAMILAR, N. II 239.

GARDÍST, *gardiști*, s. m. (În trecut) 1. Agent polițienesc care făcea de pază pe străzile unui oraș; gardian, sergent de stradă. *Semnale sfîșie timpanul prelung. din gardist în gardist.* C. PETRESCU, C. V. 318. *Se uită nedumerit la un gardist care cercă să-l oprească, merge mereu de teamă să nu-și piardă locul dintre ai săi și nu înțelege de ce s-a legat gardistul acesta de dînsul.* SP. POPESCU, M. G. 45. ✧ *Gardist alb* v. a l b.

2. Legionar (2).

— Variantă: (1, învechit) **vardíst** (SADOVEANU, O. VI 382) s. m.

GARF, *garfuri*, s. n. Bucată de carne de porc, cuprinzînd coastele și mușchiul interior, din care se despart cotletele și antricoatele.

GARGÁRĂ s. f. (Mai ales în legătură cu verbul «a face») Acțiunea de a-și clăti gîtul cu un lichid dezinfectant; lichid dezinfectant întrebuințat în acest scop. *Gargară cu ceai de mușețel.*

GARGARISÍ, *gargarisesc*, vb. IV. R e f l. (Rar) A face gargară.

GARGARIZÁ, *gargarizez*, vb. I. R e f l. (Rar) A se gargarisi.

GÁRMOND s. n. Numele literei de tipar de corp 10. *Scrisoarea a doua... să se culeagă, tot cu garmond, ca cea dintîi.* CARAGIALE, O. VII 289.

GARNISÁJ s. n. Strat de material așezat pe suprafața unui obiect, a unei construcții, a unui teren, de obicei pentru protecție. ✦ Strat de mărăcini, de nuiele sau de alt material, așezat pe fundul unui torent mic, pentru a împiedica deteriorările produse de ape.

GARNISÍ, *garnisesc*, vb. IV. T r a n z. A completa un lucru cu accesorii sau podoabe; a pune o garnitură, a împodobi, a orna, a ornamenta. *Garnisește rochia cu dantele.* ▭ *Straie... garnisite cu fir.* ȘEZ. IV 3.

GARNISÍRE s. f. Acțiunea de a g a r n i s i ; împodobire, ornare.

GARNITÚRĂ, *garnituri*, s. f. 1. Accesoriu folosit pentru a împodobi sau a completa un lucru, în special un obiect de îmbrăcăminte. *Garnitura unei haine. Garnitura unei pălării.* ✧ F i g. *Autorul grămădește toată luarea-aminte asupra persoanei de căpetenie... toată lumea cealaltă nu e pusă decît ca o garnitură, pentru a scoate la iveală caracterul eroului.* GHEREA, ST. CR. I 266. ✦ Adaos constînd din legume, salată etc. care se servesc la friptură.

2. (Tehn.) Adaos demontabil care completează, întărește sau protejează o piesă, micșorîndu-i uzura; piesă cu ajutorul căreia se face îmbinarea perfectă a două elemente prin care circulă un gaz sau un lichid. *Garnitura robinetului de apă.*

3. Grup de mai multe obiecte sau lucruri, care formează un asortiment complet. *Primisem cadou un serviciu pentru douăsprezece persoane, garnitura întreagă, de la o doamnă prietenă.* CAMIL PETRESCU, P. 197. *Tom are patefon, radio, cea mai completă garnitură de bar.* C. PETRESCU, C. V. 194. *S-au cumpărat covoare, lămpi și o garnitură nouă de mobilă.* BART, E. 63. ✧ *Garnitură de pat* = ansamblu format din cearșafurile și fețele de pernă necesare unui așternut. *Garnitură de birou* = ansamblu format din obiectele mărunte necesare pentru scris.

4. (Tehn.) Totalitatea uneltelor de același fel (mărimea lor putînd varia) folosite într-un atelier sau într-o exploatare. *Garnituri de burghie.* ✦ Totalitatea pieselor de același fel ale unei mașini. *Garnitura de roți a unei locomotive.* ✧ *Garnitură de litere* = serie de caractere tipografice de același fel, dar de corpuri diferite. ✦ (De obicei urmat de determinări arătînd felul sau scopul) Ansamblu de elemente sau de mașini care lucrează împreună. *Garnitură de treier.* ✦ Ansamblu format din locomotiva și vagoanele unui tren. *Hulub cercetă cu atenție ceva pe la motoare, îi spuse lui Mihai să steargă nu știu ce, pînă vine garnitura la încărcare.* V. ROM. februarie 1953, 42. *Garnitura se opri pe peron pufăind, gîfîind, împingînd parcă fumul și răcnetele, cu botul locomotivei.* CĂLUGĂRU, O. P. 33. *Se mai întîmplă ca o garnitură să pornească și să fie adusă înapoi... pentru că trebuie să-i ia înainte alt tren.* PAS, Z. III 37.

GÁRNIȚĂ, *garnițe*, s. f. Vas cilindric de tinichea, uneori smălțuit, mai strîmt în partea de sus, cu care se transportă lapte și alte lichide.

GARNIZOÁNĂ, *garnizoane*, s. f. 1. Unitate sau ansamblu de unități sau instituții militare stabilite într-o localitate; p. e x t. localitatea în care sînt stabilite aceste unități. [Romanii] *creează provincia Moesia... și stabilesc acolo puternice garnizoane.* IST. R.P.R. 36. *Îl știam undeva, mutat dintr-o garnizoană în alta.* C. PETRESCU, S. 121. *La Vidin furăm primiți de soldații de garnizoană, ce ne prezentară armele.* BOLINTINEANU, O. 266. ✧ *A fi în garnizoană* sau *a avea garnizoană* (undeva) = a face parte din trupele stabilite într-o localitate. *Astă-noapte am venit de la București, unde am fost în garnizoană.* ALECSANDRI, T. 1222.

2. Conducere a unei garnizoane (1). *A doua zi s-a primit la garnizoană o serie de reclamații asupra isprăvilor de peste noapte.* BART, E. 204. *Trec Dunărea la Orșova și se predau în mîna garnizoanei turcești.* GHICA, A. 739.

GAROÁFĂ, *garoafe*, s. f. Plantă erbacee, sălbatică sau de grădină, foarte bogată în specii, cu frunze lunguiețe, cu flori roșii, roz sau albe și cu miros plăcut, de cuișoare *(Dianthus caryophyllus)*. *Pe șiragul de garoafe care ocoleau ceardacul, soarele punea o gratie de aur.* GALACTION, O. I 344. *În cosiță-și prinde garoafa-nfloritǎ... Pleacă la fîntînă și vine zorită.* IOSIF, V. 77. *Ochii-ți ard și-ți arde fața Ca garoafa dimineața.* ALECSANDRI, P. P. 46. ✧ (Metaforic) *Garoafa-nsingerată-a gurii tale... Trezește forțe oarbe-n mine.* CAMIL PETRESCU, V. 90. ✧ Compuse: **garoafă-de-cîmp** sau **garoafă-sălbatică** = garofiță (2).

GAROFÍȚĂ, *garofițe*, s. f. 1. Diminutiv al lui g a r o a f ă.

2. Plantă erbacee cu frunze lunguiețe și flori purpurii *(Dianthus Carthusianorum)*; garoafă-de-cîmp, garoafă-sălbatică. *Dediței și garofițe pîrguite-n foc de soare.* ALECSANDRI, P. A. 125.

3. Plantă erbacee cu tulpina foarte ramificată, cu flori mari, roșii, albe sau pestrițe, cultivată ca plantă ornamentală *(Dianthus chinensis)*.

GARSONIÉRĂ, *garsoniere,* s. f. Apartament mic, compus din una sau cel mult două camere și baie, de obicei fără bucătărie.
— Pronunțat: *-ni-e-*.

GASTEROPÓD s. n. Gastropod.

GASTRALGÍE, *gastralgii,* s. f. Durere (uneori nervoasă) de stomac.

GÁSTRIC, -Ă, *gastrici, -e,* adj. Referitor la stomac, stomacal. *Ulcer gastric.* ◇ *Suc gastric* = suc secretat de stomac, cu ajutorul căruia se face digestia. *Aciditate gastrică* = proprietate a sucului gastric de a conține o cantitate (mai mică sau mai mare) de acizi, în special acid clorhidric; (impropriu) hiperaciditate.

GASTRÍTĂ, *gastrite,* s. f. Inflamație a mucoasei stomacului.

GASTROENTERÍTĂ, *gastroenterite,* s. f. Boală care constă în inflamația simultană a mucoasei stomacului și a intestinelor și care se manifestă prin diaree.

GASTROINTESTINÁL, -Ă, *gastrointestinali, -e,* adj. Care se referă la stomac și la intestine.

GASTRONÓM, -OÁMĂ, *gastronomi, -oame,* s. m. și f. Persoană căreia îi place mîncarea bună și aleasă și care știe s-o aprecieze. *Erau un soi de păsări foarte lăudat de gastronomii noștri străbuni.* ODOBESCU, S. III 24.

GASTRONÓMIC, -Ă, *gastronomici, -e,* adj. De gastronom. *Eu sînt obișnuit a urmări în petreceri de soiul acesta înțălesul simbolic al lucrului, iar nu o simplă delectare gastronomică.* HOGAȘ, DR. II 190.

GASTRONOMÍE s. f. Arta de a găti bucate bune sau de a le aprecia la valoarea lor. *Sfîrșii ospățul meu cu mere zvîntate și cu nuci, adică cu fructe... după toate regulele înalte ale celei mai rafinate gastronomii.* HOGAȘ, M. N. 163. *O plăcintă pîntecoasă cu o ghirlandă de gugoșele... cap d-operă în gastronomie.* NEGRUZZI, S. I 286.

GASTROPÓD, *gastropode,* s. n. Animal care face parte dintr-o clasă de moluște cu corpul adăpostit de obicei într-o cochilie și care se mișcă cu ajutorul unui picior cărnos, situat sub pîntece. ✦ (La pl.) Clasa acestor moluște.

GASTRÚLĂ s. f. (Biol.) Stadiu embrionar constituit din două straturi de celule, la animalele pluricelulare.

GĂȘCĂ, *găști* s. f. Grup restrîns de oameni, lipsiți de principii morale și sociale, uniți între dînșii în vederea unor acțiuni comune pentru satisfacerea ambițiilor și intereselor personale, în paguba și cu nesocotirea intereselor generale ale societății. V. cărdășie, clică. ◇ Expr. **A (se) sparge gașca** = a (se) risipi, a (se) împrăștia, a (se) destrăma o cărdășie.

GĂTA adj. invar. **1.** (Despre lucruri concrete și abstracte) Făcut de tot, pregătit astfel încît să poată fi întrebuințat; isprăvit, terminat. *În fundul sufletului lui însă sta gata hotărîrea.* SADOVEANU, O. I 481. *Masa fiind gata, s-au apucat să cineze.* CARAGIALE, O. III 80. *Mărita-m-aș și eu, biata, Rufele de pat nu-s gata.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 442. ◇ (Adverbial) *Fiecare nouă generație, pășind în viață, găsește gata pregătite forțele de producție și relațiile de producție create de generațiile anterioare.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 10, 89. *Glicherie se și întoarse iute cu migdale și cu alune stricate gata.* HOGAȘ, DR. 283. (Cu valoare de predicat) *Deodată, cînd a ajuns locomotiva în fața ei, s-a repezit și gata.* C. PETRESCU, C. V. 36. ✦ Pregătit pentru a..., pe punctul de a... [Recruții] *stăteau gata să ia drumul Galațului.* BUJOR, S. 39. *Luceafărul-i gata s-apuie.* COȘBUC, P. II 7. ◇ *Haine (de) gata* = (în opoziție cu de comandă) haine confecționate, care se pot cumpăra într-un magazin. *Bani gata* v. ban. ◇ Loc. adv. **(Pe) de-a gata** = pe nemuncite, din munca altuia. *Așteaptă să le vie toate de-a gata.* REBREANU, R. I 191. *Doar cu gîndul le gîndește Și de-a gata toate-i vin.* VLAHUȚĂ, la TDRG. ◇ Expr. **A da gata** = a) (cu privire la acțiuni exprimate sau subînțelese) a isprăvi, a lichida, a pune capăt. *De mult dăduseși gata biblioteca mică a vărului tău.* PAS, Z. I 297. *Au dat gata patru curcani fripți.* SADOVEANU, O. I 297. *La vîrsta de 11 ani, un copil... a dat gata gramatica cu etimologia, sintaxa și cu toate chichițele ei.* VLAHUȚĂ, la TDRG; b) (cu privire la persoane) a chinui, a distruge, a prăpădi; fig. a ului, a zăpăci. *Mîndră, galben puișor, Mă dai gata cu-al tău dor!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 96. **A veni (sau a sosi) la de-a gata** = a veni (sau a sosi) la ceva făcut de altul și de care tu numai profiți, fără a fi depus nici o muncă. ✦ Care a luat ființă, care a căpătat existență. *Îl vede azi, îl vede mîni, Astfel dorința-i gata.* EMINESCU, O. I 167. *Cînd se deșteptă... văzu ziua gata.* ȘEZ. V 20. *Urîtul din ce-i făcut? — Din omul care-i tăcut; Pune-o buză peste alta, Și iată, urîtu-i gata!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 80. ✦ (Cu valoare de adverb sau de interjecție) Ajunge! destul! *Nu mai turna! Gata!*

2. (Despre ființe sau despre lucruri văzute în acțiune) Care a făcut toate pregătirile (pentru ceva), care a ajuns în situația de a putea face ceva; pregătit. *Așteptă gata la ușă.* CARAGIALE, O. III 66. *Cînd avem să pornim? — Și acuma, moș Nichifor, dacă ești gata. — Gata, jupîne.* CREANGĂ, P. 113. *De vreți să vi le povestesc... eu sînt gata.* ALECSANDRI, T. I 95. ◇ (Urmat de determinări introduse prin prep. «cu» sau «de») *Toți să fim gata de jertfă.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 103. *Să nu te sperii, ci să fii gata cu arcul.* ISPIRESCU, L. 4. *Și să fim gata de fugă.* ALECSANDRI, T. I 460. ✦ (Urmat de un conjunctiv, de un infinitiv sau de un supin) Dispus să..., în stare să... *Din clipa aceea se simți alt om... gata să înfrunte toată lumea.* REBREANU, I. 92. *Eu, iată, sînt gata a-mi da viața pentru tine.* ISPIRESCU, L. 12. ◇ Expr. **Gata pentru muncă și apărarea patriei** = titlu al unui complex sportiv de masă (G.M.A.).

3. (Urmat de un conjunctiv sau de un infinitiv, introdus uneori prin prep. «de») Cît p-aci să..., aproape să..., pe punctul, pe cale de a... *Era gata să cadă pe brînci.* DUMITRIU, N. 152. *Becurile se balansau, clipind, gata să se stingă.* C. PETRESCU, C. V. 137. *Cînd era gata a o lovi cu a doua săgeată, strigă ea: Stăi, Făt-Frumos.* ISPIRESCU, L. 5. ◇ (Întărit prin repetare) *Cînd ai trecut, după vreo douăzeci de ani... erai gata-gata să nu o mai cunoști.* PAS, Z. I 12.

GĂTER, *gatere,* s. n. Ferăstrău mecanic cu una sau mai multe pînze verticale sau orizontale, folosit la tăiatul în lung al bușteni lor pentru fabricarea cherestelei; joagăr. *Marile gatere ți așteaptă înăuntru, asemeni unor fioroase plăsmuiri, cu roțile lor puternice, ai căror dinți lungi, metalici și strălucitori deschid asupra brazilor o gură flămîndă, de groaznici rechini forestieri.* BOGZA, C. O. 128.

GATERÍST, *gaterișți,* s. m. Muncitor care lucrează la gatere. *Am auzit și eu despre un astfel de om... Era gaterist. Om liniștit, dar tare curajos.* V. ROM. martie 1953, 161.

GĂURĂ, *găuri,* s. f. Scobitură, adîncitură într-un corp, ivită de la sine (v. ruptură, spărtură) sau făcută de om, cu scopuri determinate; cavitate, (Mold.) bortă. *Cu greu și dureri Am ajuns miner Și umblam și eu Cu tătîne-meu Prin găuri de munte, Prin pimnițe*

crunte. DEŞLIU, M. 51. *Se uită la fereastra din faţă: acelaşi gol căscat ca o gaură în întunericul odăii.* VLAHUŢĂ, O. A. III 78. *Bagă degetul în gaura inelului.* ISPIRESCU, L. 26. *Fluierul cu şase găuri Bine zice!* TEODORESCU, P. P. 255. ◇ *Gaura cheii* (sau, rar, *a clanţei)* = gaura prin care se bagă cheia în uşă. *În fund, din gaura unei chei, izvora o rază de lumină.* SADOVEANU, O. I 434. *Ieşii repede, apoi mă uitai prin gaura clanţei.* DEMETRESCU, O. 98. *Gaură de şarpe* = loc ferit, servind ca ascunzătoare. *Să-l aducă... chiar din gaură de şarpe.* ISPIRESCU, L. 84. ◇ Expr. **Doară nu s-o face gaură în cer** = n-are să fie cine ştie ce pagubă, n-are să se întîmple nici un rău. *În vremurile astea grele se mai cîrpeşte omul cu cîte-o economie, că n-o să se facă gaură în cer fiindcă un creştin merge gratis cu trenul.* REBREANU, R. I 12. *Doară nu s-o face gaură în cer, d-om intra!* ISPIRESCU, L. 50. **A astupa o gaură** (sau **găuri**) v. astupa. ✦ Fig. Încăpere proastă, locuinţă sărăcăcioasă. *Să te ducă în bătăi la secţie şi să te vîre-n vreo gaură mucegăită.* SLAVICI, O. I 367.

GAUSS, *gauşi,* s. m. (Fiz.) Unitate de măsură a inducţiei magnetice în sistemul electromagnetic C.G.S. (centimetru, gram, secundă).

GAVANÓS, *gavanoase,* s. n. (Mold.) Borcan.

GAVANOŞÉL s. n. v. **găvănoşel.**

GAVÓTĂ, *gavote,* s. f. Numele unui dans vechi, cu o mişcare moderată în doi timpi; arie după care se dansează acest dans.

GAZ[1] s. n. Ţesătură foarte subţire (de mătase); voal, zăbranic. *Eşarfă de gaz.* ▭ *Ce gînduri s-or fi încrucişînd oare în căpşoarele cele blonde, aşa de drăgălaş învăluite în gazul şi muselina care fluturau în bătaia vîntului.* BART, S. M. 58.

GAZ[2], *gaze,* s. n. **1.** Nume generic dat acelor corpuri fluide care, din cauza coeziunii moleculare foarte slabe, iau forma şi ocupă volumul oricărui recipient în care sînt introduse. *Gaz inflamabil. Gaze de mină.* ▭ *Gazele nu au nici o coeziune şi sînt foarte compresibile.* CARAFOLI-OROVEANU, M. F. I 10. ◇ *Gaz aerian* (sau *de iluminat)* = gaz obţinut prin distilarea huilei la temperaturi înalte; se transportă prin conducte şi se întrebuinţează la încălzit şi la iluminat. *O casă de Bucureşti... cu un felinar de gaz aerian la trotuar.* BASSARABESCU, V. 127. *Gaz lichefiat* = gaz obţinut în rafinăriile de petrol şi păstrat în stare lichidă în butelii de presiune; se întrebuinţează ca combustibil casnic. V. aragaz. *Gaze naturale* = nume dat gazelor combustibile care emană din pămînt mai ales în regiunile petrolifere; sînt formate în cea mai mare parte din metan, pot fi transportate prin conducte şi se întrebuinţează ca combustibil, ca materie primă pentru fabricarea negrului de fum etc.

2. (De obicei la pl., adesea determinat prin «de luptă» sau «de război») Nume dat unor substanţe gazoase sau unor aerosoli asfixianţi ori toxici, folosiţi în războaie de unele armate beligerante. *Dogoarea văratică a soarelui pătrunde ustură tor, ca un gaz de război.* SAHIA, N. 29.

3. (La pl.) Emanaţii gazoase ale stomacului sau ale intestinelor.

4. Nume dat în mod impropriu unui produs lichid al ţiţeiului, întrebuinţat ca combustibil în lămpi; petrol lampant. *N-ai vîndut tu mîl amestecat cu gaz şi spuneai că-i o păcură nouă...* CAMILAR, TEM. 56. *Da de ce nu aprinseşi lampa, mamă? ori nu mai e gaz?* REBREANU, R. I 206. *Irina aprinse o lampă cu gaz cît o tărtăcuţă de mare.* BUJOR, S. 106. ◇ Expr. (Familiar) **Doar n-am băut gaz ca să...** = doar n-am înnebunit, nu mi-am pierdut minţile ca să... **A arde gaz** sau **a arde gazul degeaba** = a pierde vremea de pomană, a nu face nimic. *Dacă mai arzi mult gaz pe-aici, n-ai s-ajungi la ferma ta nici săptămîna viitoare.* V. ROM. mai 1954, 44.

GAZÁ, *gazez,* vb. I. Tranz. A expune un spaţiu limitat acţiunii unor gaze toxice, pentru otrăvirea anumitor organisme vii (paraziţi, şoareci şi insecte). ✦ A expune o zonă militară sau civilă acţiunii unor substanţe toxice, cu scopul exterminării în masă a armatei sau a populaţiei (mijloc de luptă interzis de convenţiile internaţionale, dar folosit în războaiele imperialiste); a expune o persoană acţiunii mortale a gazelor într-o încăpere închisă (mijloc folosit de fasciştii germani împotriva populaţiei civile). *Zeci şi sute de mii de copilaşi, smulşi din braţele ocrotitoare ale mamelor, au fost gazaţi* [de fasciştii germani] *cu o cruzime de neînchipuit.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 158, 9/3.

GAZÁRE, *gazări,* s. f. Acţiunea de a gaza.

GAZBETÓN s. n. Beton poros obţinut printr-un procedeu special de fabricaţie şi întrebuinţat ca izolant termic.

GÁZDĂ, *gazde,* s. f. **1.** Persoană care primeşte la sine pe cineva dîndu-i adăpost; amfitrion. *Ion, ca gazdă, se gîndeşte tot la lucruri bune.* SP. POPESCU, M. G. 85. *Ceru de la gazdă pe cineva care să-i arate lucrurile cele mai însemnate.* ISPIRESCU, L. 278. *Ie un pahar şi-l întinde gazdei.* CREANGĂ, A. 97. ◇ (Metaforic) *Iară gazda noastră zice, Dîndu-şi ramurile-n laturi: «O, priviţi-i cum visează Visul codrului de fagi!».* EMINESCU, O. I 101. ✦ Persoană care ţine pe cineva cu chirie (şi cu întreţinere plătită). *De gazdă n-avea nevoie. Copilul putea merge la şcoală în fiecare dimineaţă.* REBREANU, I. 52. ◇ *Gazdă de hoţi* = persoană care adăposteşte pe hoţi şi vinde obiectele furate.

2. Locuinţă provizorie (la un particular), ocupată de cineva în calitate de oaspete sau de chiriaş. *De n-ai gazdă în sat, Să vii să dormi la noi.* COŞBUC, P. I 230. *Trebuie să vie în gazdă la mine.* CARAGIALE, O. VII 21. *Nu ştiu cum să fac ca să găsesc gazda nepotului meu.* ALECSANDRI, T. I 81. ◇ Expr. **A trage în** (sau **la**) **gazdă** (la cineva) = a rămîne la cineva pentru un timp limitat; a mînea. *Daca sosi, trase la gazdă la un om.* ISPIRESCU, L. 278. *Du-te de trage în gazdă la dînsa şi fă-te că eşti un drumeţ străin.* CREANGĂ, P. 170. *Trebuia să tragi la gazdă, cînd era încă soarele de-o suliţă sus pe cer.* GHICA, S. A. 41. **A primi** (pe cineva) **în gazdă** = a oferi (cuiva) locuinţă, a adăposti (pe cineva) gratis sau cu plată. *În cale dete preste un centaur, carele îl primi în gazdă.* ISPIRESCU, U. 38. *Cum, adicătele! nu trebuie să ştiu şi eu ce pramatie de călător primesc noaptea-n gazdă?* CARAGIALE, P. 54. *Dar d-ta, moşule, n-o să ne spui ceva? am zis către bătrînul pădurar ce ne primise în gazdă.* NEGRUZZI, S. I 245. **A (se) aşeza în gazdă** (la cineva) = a(-şi) găsi locuinţă (la cineva). *Ajungînd acolo toamna tîrziu, m-am aşezat în gazdă la Pavel ciubotariul.* CREANGĂ, A. 81. *Ne-a aşezat bunicul în gazdă, cu toată cheltuiala lui, la una Irinuca.* id. ib. 25. **A da** (pe cineva) **la gazdă** = a găsi (cuiva) locuinţă. *Daţi pe Petre la gazdă undeva.* PĂSCULESCU, L. P. 220. **A lua** (sau **a ţine** pe cineva) **în gazdă** = a primi (pe cineva) în locuinţă, ca chiriaş.

3. (Transilv.) Ţăran bogat care exploatează munca ţărănimii sărace; chiabur, bogătan. *Mult mă mustră gazdele Că le-am furat eu vacile.* ŞEZ. VII 167. ◇ Loc. adj. **De gazdă** (**mare**) = din părinţi chiaburi, din oameni bogaţi; bogat. *Am tot zorit să-l însurăm. Găsisem una mai de gazdă.* COŞBUC, P. I 240. *Fata de gazdă mare Tot cu mîna la parale!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 438. ✦ Stăpîn, proprietar. *Gazda fîntînii făcuse chiar un ospăţ.* RETEGANUL, P. II 46. *Vie gazda boilor, Că şti rîndul buzelor!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 405.

GAZEIFICÁ vb. I v. **gazifica.**

GAZEIFICÁRE s. f. v. **gazificare.**

GAZÉL, *gazeluri,* s. n. Poezie cu formă fixă alcătuită din distihuri, în care al doilea vers din fiecare distih are aceeaşi rimă cu versurile primului distih.

GAZÉLĂ, *gazele,* s. f. Mamifer rumegător, înrudit cu antilopa, avînd trupul fin ca de căprioară, picioarele subţiri şi coarnele lungi, ascuţite şi răsucite; trăieşte în Africa şi Asia. *Ieşi repede din chioşc, săltînd prin grădină ca o gazelă.* BOLINTINEANU, O. 317.

GAZETÁR, *gazetari,* s. m. Persoană care lucrează ca redactor al unei gazete; ziarist, jurnalist. *Vezi, aici e rolul gazetarului: să facă educaţia poporului!* CAZABAN, V. 42.

GAZÉTĂ, *gazete,* s. f. Publicaţie periodică (de obicei cotidiană) în care se tipăresc ştiri, informaţii politice, sociale, culturale etc.; ziar, jurnal. *În jurul meu stau risipite gazetele cu vestea cea tristă.* SADOVEANU, E. 145. *Scria-n gazetă că s-a dat Poruncă să se-ntoarcă-n ţară Toţi cei plecaţi de astă-vară.* COŞBUC, P. I 100. *S-a făcut vînzător de gazete.* VLAHUŢĂ, O. A. I 147. ◇ *Gazetă de perete* = mijloc de agitaţie politică constînd din afişarea periodică a unor articole privind mai ales problemele activităţii dintr-o instituţie sau organizaţie. *Gazetele de perete constituie mijloace din cele mai importante de agitaţie politică, de educare comunistă a oamenilor muncii, de mobilizare şi organizare a lor în lupta pentru îndeplinirea hotărîrilor partidului şi guvernului, în lupta pentru construirea socialismului.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2549.

GAZETĂRÁŞ, *gazetăraşi,* s. m. (Învechit, depreciativ) Diminutiv al lui gazetar; gazetar fără experienţă, neînsemnat, necunoscut. *Atacurile copilăroase... pe care i le aduceau... cîţiva gazetăraşi obscuri.* VLAHUŢĂ, la TDRG.

GAZETĂRÉSC, -EÁSCĂ, *gazetăreşti,* adj. Privitor la gazetărie, de gazetar. *Stil gazetăresc.* ▭ *Prin specificul său, munca gazetărească cere ca toate cadrele de ziarişti să se perfecţioneze neîncetat, să-şi lărgească orizontul politic.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2904.

GAZETĂRÍE s. f. Profesiunea de gazetar; ziaristică, jurnalistică. *Ei, ai mîzgălit şi tu trei articole de gazetă şi acum vorbeşti de arta nouă. Cîtă artă nouă am văzut eu în 40 de ani de gazetărie...* CAMIL PETRESCU, T. II 24. *Ar fi putut avea o clientelă mult mai numeroasă dacă s-ar fi lăsat de gazetărie.* VLAHUŢĂ, O. A. III 22. *Îţi voi comunica o anecdotă foarte nostimă, din istoria gazetăriei noastre.* CARAGIALE, O. VII 431.

GAZIFÉR, -Ă, *gaziferi, -e,* adj. (Despre un zăcămînt) Care conţine gaze. *Strat gazifer.*

GAZIFICÁ, *gazific,* vb. I. Tranz. A transforma (complet sau parţial) un combustibil solid sau lichid în combustibil gazos prin ardere incompletă în prezenţa aerului şi a vaporilor sau în prezenţa numai a unuia dintre aceste două elemente.

— Variantă: **gazeificá** vb. I.

GAZIFICÁRE, *gazificări,* s. f. Operaţia de a gazifica şi rezultatul ei. ◇ *Gazificarea cărbunilor* = operaţie de ardere incompletă a cărbunilor în zăcămînt, prin aprinderea lor şi captarea ulterioară a gazelor combustibile rezultate. (În forma *gazeificare*) *« Visul lui » Mendeleev — de gazeificare a cărbunilor pe locul de zăcămînt — a devenit o realitate.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 120, 10/1. *Gazificare subterană* = transformarea directă în gaze a straturilor de cărbune sau a zăcămintelor de petrol, gazul obţinut fiind folosit drept combustibil.

— Variantă: **gazeificáre** s. f.

GAZOGÉN, *gazogene,* s. n. Aparat sau instalaţie folosită pentru transformarea unui combustibil solid (cărbune, cocs, lemn, turbă) prin ardere incompletă în gaze combustibile (întrebuinţate la alimentarea motoarelor cu explozie, la arderea în cuptoare industriale sau pentru consumul casnic); generator de gaz. *Gazogen pentru gaz de apă. Gazogen cu mers rapid.*

GAZOLÍNĂ s. f. Produs format dintr-un amestec de hidrocarburi lichide volatile şi gazoase, captat din gazele de sondă, folosit ca adaos la benzină spre a obţine un combustibil pentru motoarele cu ardere internă.

GAZOMÉTRU, *gazometre,* s. n. **1.** Aparat cu care se măsoară cantitatea de gaz (mai ales gaz de iluminat sau gaz metan) care trece printr-o conductă.

2. (Învechit) Rezervor în care se înmagazinează gazul înainte de a fi folosit şi din care este distribuit apoi consumatorului, la o presiune regulată.

GAZÓN s. n. Iarbă care se coseşte şi se stropeşte des, pentru a o menţine scurtă, deasă şi mereu verde.

GAZÓRNIŢĂ, *gazorniţe,* s. f. **1.** Lampă primitivă de petrol, în forma unui borcan de sticlă; opaiţ. *Focul pîlpîia în vatră şi gazorniţa ardea pe prichiciul hornului.* SADOVEANU, O. I 352. *Gazorniţa agăţată în tavan lumina pereţii afumaţi, rafturi goale, un şirag de covrigi.* C. PETRESCU, A. 477. *Noaptea, aprindea o gazorniţă şi migălea înainte, cu vîrful cuţitului.* POPA, V. 327.

2. Bidon în care se păstrează petrolul.

GAZÓS, -OÁSĂ, *gazoşi, -oase,* adj. **1.** (Despre unele corpuri sau despre starea lor fizică, în opoziţie cu lichid şi solid) Care este în stare de gaz. *Corpurile se pot prezenta în trei stări fizice: solidă, lichidă şi gazoasă.* ▭ *Pe măsură ce se răcea, globul în starea gazoasă a devenit planetă. În acelaşi mod au apărut sateliţii planetelor.* GEOGRAFIA FIZ. 37.

2. (Despre lichide) Care conţine un anumit gaz (mai ales bioxid de carbon). *Apele minerale sînt ape gazoase naturale.*

GĂBJÍ, *găbjesc,* vb. IV. Tranz. (Popular) A prinde (pe cineva) fără veste, a pune mîna pe... V. găbui. *S-a juruit să facă faptă crîncenă şi să tragă de-a binelea cu puşca, de i s-o întîmpla să mai găbjească vreun hoţoman de flăcău prin curte.* POPA, V. 9. *S-a pus la pîndă hoaţa şi pe unul l-a găbjit.* CONTEMPORANUL, III 292.

GĂBUÍ, *găbuiesc,* vb. IV. Tranz. (Popular) A pune mîna (pe cineva sau pe ceva), a prinde fără veste, la strîmtoare, de unde nu mai poate scăpa. *Trecură pe lîngă japşa în care se băgase afund tîrlaşul, dar nu-l găbuiră.* SANDU-ALDEA, U. P. 49. *Mă sui încetişor în teiul care te adormea de mirosul floarei, bag mîna în scorbură, unde ştiam, şi norocul mieu!... găbuiesc pupăza pe ouă.* CREANGĂ, A. 53.

GĂETÁN s. n. v. **găitan.**

GĂETĂNÁT, -Ă adj. v. **găitănat.**

GĂGĂÍ vb. IV v. **gîgîi.**

GĂGĂÍRE s. f. v. **gîgîire.**

GĂGĂUŢĂ, *găgăuţe,* s. f. Om prostănac, tont, neghiob, gogoman. *Porunci slugilor sale să-l huiduiască ca p-o găgăuţă.* ISPIRESCU, L. 280. *Apoi dumneta, boierule, crezi că pentru 200 de galbini numai o să cîştigi dreptul de-a dizbrăca un popor de oameni?... Ha, ha, ha... Nu te ştiam aşa de găgăuţă.* ALECSANDRI, T. 1376. ◇ (Considerat ca s. m.) *O fată aşa de vioaie şi de gingaşă să iubească pe un găgăuţă.* CARAGIALE, T. II 192.

GĂGĂÚZ, -Ă, *găgăuzi, -e,* s. m. şi f. Persoană care aparţine unei populaţii din Dobrogea, provenită din Asia Mică şi vorbind limba turcă sau greacă.

GĂINÁ, *găinez,* vb. I. **1.** Refl. (Despre păsări) A-şi lepăda găinaţul. *Vrăbiile s-au găinat pe scară.*

2. Intranz. (Despre oameni) A lîncezi (ca o găină bolnavă). *Ce facem cu băiatul? Nu arată bine. E pierit. Găinează mereu.* PAS, Z. I 288. *Mă-sa nu se îndreptează, ci găinează.* ISPIRESCU, L. 128.
— Pronunțat: *gă-i-*. — Variantă: **(2) găini** (ISPIRESCU, L. 264) vb. IV.

GĂINÁR, *găinari,* s. m. **1.** Vînzător de găini. *O găină grasă, cum îs la casa omului, nu mortăciuni de la găinari.* La TDRG.
2. Hoț de găini; p. ext. hoț de lucruri mărunte; borfaș, potlogar. *Un găinar înrăutățit. Fura de ici, fura de colo, ieșea în calea femeilor, — sînge nu vărsa, parcă îi era frică să dea prea tare cu bita.* SADOVEANU, O. VII 359. *Întîmplările astea nu se dovedeau pricinuite de niscaiva găinari, fiindcă nu s-a aflat nici o lipsă.* POPA, V. 9. ✦ Denumire dată în trecut jandarmilor și polițiștilor care se lăsau mituiți cu lucruri mărunte sau cu sume mici de bani. *Cum e Neguși găinar, ce-o să-i mai frece pe unii, să tragă de la ei ceva.* DUMITRIU, B. F. 80. *Dacă-l va prinde un găinar, adică un jandarm, să-l ia cu vorba.* PAS, Z. III 76.
— Pronunțat: *gă-i-*.

GĂINÁȚ, *găinațuri,* s. n. Excremente de găină sau de altă pasăre.
— Pronunțat: *gă-i-*.

GĂÍNĂ, *găini,* s. f. Pasăre domestică de curte din ordinul galinaceelor, care se crește pentru ouă și carne; femela cocoșului. *Găinile cotcodăceau în coștireață, vestind gospodarii că se luminează de ziuă.* CAMILAR, TEM. 151. *Pe strașina casei, găinile căutau chiorîș, cu poftă, spre pătulul așezat în crăcile copacului de lîngă casă.* BUJOR, S. 29. *Pot să prind șerpele din culcuș, cum ai prinde d-ta un pui de găină din pătul.* CREANGĂ, P. 122. *Găina care cîntă seara n-are ou dimineața,* se zice despre cineva care face gură multă și treabă puțină. *Găina bătrînă face zeama bună.* ✧ Expr. **A se culca (o dată) cu găinile** = a se culca foarte devreme. *Baba, care se culcase o dată cu găinele, se scula cu noaptea-n cap.* CREANGĂ, P. 6. *Se vede că și aici, ca și la Nicorești, el se culca o dată cu găinile.* ALECSANDRI, T. I 84. **A cînta găina-n casă,** se zice cînd în casă poruncește femeia. *În casa noastră voi ca să cînte cocoșul, iar nu găina.* ISPIRESCU, L. 31. *Apucase a cînta găina la casa lui și cucoșul nu mai avea nici o trecere.* CREANGĂ, P. 285. **A avea orbul găinilor** = a nu vedea bine. **A umbla ca o găină beată** = a umbla împleticindu-se. ✧ Compuse: **găină-sălbatică** sau **găină-de-munte** = pasăre sălbatică ceva mai mică decît găina domestică, ale cărei pene seamănă cu ale potîrnichii, avînd pete albe pe aripi și pe coadă.

GĂINĂREÁSĂ, *găinărese,* s. f. (Mai ales în basme) Păzitoare, îngrijitoare de găini. *Sosiră amîndoi fiii cei mai mari ai împăratului, aducînd... pasărea măiastră și o roabă pe care o făcură găinărească.* ISPIRESCU, L. 297.
— Pronunțat: *gă-i-*.

GĂINĂRÍE, *găinării,* s. f. **1.** Crescătorie de păsări de curte, mai ales de găini; locul sau cotețul unde se țin găinile. *Tu știi că eu am fost în slujbă rînduită La o găinărie.* DONICI, F. 26.
2. Furt de găini; p. ext. potlogărie. *L-a prins cu un fleculeț, cu o găinărie, și i-a spus că-i dă drumul dacă-i aduce în zece zile niște bani.* V. ROM. martie 1953, 180.
— Pronunțat: *gă-i-*.

GĂINĂRÍȚĂ, *găinărițe,* s. f. (Rar) Găinăreasă. *Pe babă, de milă, a pus-o găinăriță.* CREANGĂ, P. 70.
— Pronunțat: *gă-i-*.

GĂINĂȚÁ, pers. 3 *găinățează,* vb. I. Refl. A se găina.
— Pronunțat: *gă-i-*.

GĂINÍ vb. IV v. găina.

GĂINÚȘĂ, *găinușe,* s. f. **1.** Diminutiv al lui găină. *De vînzare-ți e găinușa ceea... măi băiete? — De vînzare, moșule.* CREANGĂ, A. 56.
2. (Și în forma *găinușă-de-alun* sau *găinușă-roșie* sau *găinușă-de-baltă)* Nume purtat de mai multe păsări sălbatice de munte sau de baltă. V. ieruncă. *În trestii, măcăiau și băteau din aripi rațele, țipau lișițele și găinușele.* SADOVEANU, O. I 410. *Toate zburătoarele, mîndri păunași, sălbăticoși cocori, bufnițe cobitoare, șoimi dîrji, găinușe moțate, dumbrăvence cu aripi verzi... toate picau ca fermecate, cînd ieșea el la vînătoare.* ODOBESCU, S. III 180.
3. Nume popular al constelației pleiadelor; cloșca-cu-pui. *Găinușa clipea din mulțimea ei de lumini, în timp ce, la răsărit, verdele adînc al cerului abia prindea a se îngălbeni.* CAMILAR, TEM. 146. *Găinușa asfințise ori se scufundase în marea tălăzuită a cerului.* DAN, U. 22. *Găinușa-i spre asfințit, rariștile de asemine și luceafărul-deziuă de-acum trebuie să răsară.* CREANGĂ, A. 126.
4. (Și în forma *găinușă-de-seară)* Cărăbuș. *Găinușele băziiau zburînd greoaie și copilele alergau după ele să le prindă cu șorțul.* DELAVRANCEA, S. 266.
— Pronunțat: *gă-i-*.

GĂITÁN, *găitane,* s. n. **1.** Șiret împletit sau răsucit din fire de lînă, de mătase sau de metal, întrebuințat ca ornament la îmbrăcăminte. V. ceapraz, brandeburg. *Se cos cojoace simple, numai cu găitan negru, subțire pe la mîneci.* STANCU, D. 351. *Veneau numai oameni de soi: ofițeri plini de găitane și fireturi la tunică.* I. BOTEZ, ȘC. 20. *Cioareci albi, tiviți cu găitane de fir.* ODOBESCU, S. I 71. ✧ Expr. (Despre o activitate) **A merge găitan** = a merge bine, fără piedici, a merge strună. *Greu i-a fost lui să facă ce-a făcut, că d-aci încolo merge găitan.* DELAVRANCEA, S. 39. *Treaba merge găitan. Legați-mi-l și duceți-l.* HASDEU, R. V. 43. ✦ (Învechit) Șnur care servește ca cingătoare, ca șiret de legat etc. *Un bătrîn cu lunete rotunde, legate la ceafă cu două găitane.* DELAVRANCEA, H. T. 219. *Rasa i-e de șiac, e-ncins cu găitan alb.* EMINESCU, N. 95. *Mi s-a umflat piciorul în botină și nu pot călca... mă curmă găitanul.* ALECSANDRI, T. 282. ✦ Fig. (Neobișnuit) Dungă vînătă sub ochi; cearcăn. *Cercuiră masa cucoanelor învrăjbite la joc, fierte la chip, cu găitane vinete în jurul ochilor.* DELAVRANCEA, S. 136.
2. (Învechit) Împletitură făcută din găitane, care în timpul evului mediu înlocuia platoșa în oastea Moldovei. *N-aveau za de sîrmă, ci numai găitane de păr la coapse, la piept și umeri.* SADOVEANU, F. J. 720.
— Pronunțat: *gă-i-*. — Variantă: **găetán** (CAMILAR, N. II 266, CAMIL PETRESCU, O. I 279) s. n.

GĂITĂNÁR, *găitănari,* s. m. (Învechit) Fabricant de găitane **(1)**; ceaprazar. *Astfel, zi de zi, sporea numărul cojocarilor, opincarilor... și al găitănarilor.* CAMIL PETRESCU, O. II 63. [Strada] *acoperită cu scînduri din Stambul, era locuită numai de abagii și găitănari.* FILIMON, C. 107.
— Pronunțat: *gă-i-*.

GĂITĂNÁT, -Ă, *găitănați, -te,* adj. (Despre veșminte, p. ext. despre oameni) Împodobit cu găitane. *Șalvari roșii și creți, găitănați și strînși pe fluierul piciorului.* DELAVRANCEA, S. 205. *Trubaci găitănați, cu cornul de vînătoare încolăcit subt umere.* ODOBESCU, S. III 144. ✧ Fig. *Vreji de flori găitănate, Chiar de fluturi legănate!* DELAVRANCEA, S. 99.
— Pronunțat: *gă-i-*. — Variantă: **găetănát, -ă** (CAMIL PETRESCU, O. I 58) adj.

GĂITĂNĂRÍE, *găitănării,* s. f. (Învechit) Atelier în care se lucrează găitane; prăvălie în care se vînd găitane; ceaprăzărie. *Ajuns calfă la găitănărie, vorbea frumos și cu patimă în mijlocul tovarășilor săi.* DELAVRANCEA, H. TUD. 17. ✦ Comerț cu găitane. *La bătrînețe găitănăria nu*

mai mergea. Desfăcu prăvălia. Vîndu tot. DELAVRANCEA, H. TUD. 23.

— Pronunțat: *gă-i-*.

GĂITĂNÍ, *găitănesc,* vb. IV. 1. Tranz. (Învechit) A răsuci, a împleti găitane.

2. Refl. Fig. (Despre iarbă) A se răsuci la vîrf. *Iarba frumoasă ca mătasa... în vîrv se găitănește.* RUSSO, S. 22. *Stoian popa se oprea Și de prînz el poposea... În poiana înflorită... Unde iarba se-mpletește Și-n vîrf se găitănește.* ALECSANDRI, P. P. 98.

— Pronunțat: *gă-i-*.

GĂITĂNÍT, -Ă, *găităniți, -te,* adj. (Despre iarbă) Răsucit la vîrf. *Cum se cheamă ierbile celea care par împletite și la vîrf găitănite?* ODOBESCU, S. III 173.

— Pronunțat: *gă-i-*.

GĂLĂGÍE s. f. Zgomot mare făcut mai ales de oameni cînd rîd și vorbesc sau cînd strigă și se ceartă; larmă, tărăboi. V. hărmălaie. *Gălăgia parcă s-a depărtat. Au ieșit de mult din Moși.* PAS, Z. I 127. *La circiuma lui Busuioc era gălăgie și veselie.* REBREANU, R. II 98. *Aud gălăgia mulțimii de școlari la ceasul ieșirii.* VLAHUȚĂ, O. A. 234. *Și pentru ce vă sfădiți voi?... căci gălăgia ce faceți voi, mort d-ar fi cineva, și tot îl deșteptați.* ISPIRESCU, L. 215.

— Variantă: (regional) **hălăgie** (CONTEMPORANUL, I 234, CREANGĂ, A. 40) s. f.

GĂLĂGIÓS, -OÁSĂ, *gălăgioși, -oase,* adj. Care face gălăgie; zgomotos. *Întoarse capul spre grupul gălăgios de sub nucul cel mare.* DUMITRIU, N. 263. *Cînd treceam prin sate copii răsăreau la porți, cu păr de cînepă și ochii vii și ne salutau gălăgioși.* SADOVEANU, E. 142. *Toată hora împreună cu privitorii izbucniră într-un rîs gălăgios.* REBREANU, R. I 131. ✧ (Adverbial) *Să ne dea nouă pămîntul, că noi îl muncim! îl întrerupseră alții, gălăgioși.* REBREANU, R. II 88.

— Pronunțat: *-gi-os*.

GĂLĂMÓZ, *gălămoaze,* s. n. (Regional) Boț, cocoloș, bulz. *Dima a deșertat lutul pe-un scăunel și l-a întins gălămoz — sub nasul boierului.* GALAN, Z. R. 353.

— Variantă: **golomóz** s. n.

GĂLĂȚÚȘ, *gălățuși,* s. m. Cocoloș mare (de mămăligă). *Dăduseră și lui Balan un gălățuș de mămăligă.* La TDRG.

GĂLBÁZĂ s. f. v. gălbează.

GĂLBĂCIÓS, -OÁSĂ adj. v. gălbăgios.

GĂLBĂGIÓS, -OÁSĂ, *gălbăgioși, -oase,* adj. (Despre oameni) Palid și tras la față. *Tîrgovețul era cam puțintel la trup, cam gălbăgios la obraz, cam peticit la veșminte, dar, pe cît se vedea dintru început, tăios la privire și amarnic de iute la gură.* GALAN, Z. R. 47.

— Pronunțat: *-gios*. — Variantă: **gălbăcióș, -oásă** (HOGAȘ, DR. II 119) adj.

GĂLBEÁȚĂ s. f. v. gălbează.

GĂLBEÁZĂ, *gălbeze,* s. f. Boală de ficat la oi (rar la alte vite), produsă de un vierme *(Distomum hepaticum)* care se găsește în ficat. *Spune-i că turma toată zace de rea gălbează.* ALEXANDRESCU, M. 394. *Sănătate-n tîrlă, că oile mor de gălbează,* răspuns ironic la urările cuiva, făcute după ce am suferit o pagubă.

— Variante: **gălbáză** (HOGAȘ, M. N. 190, ȘEZ. IX 170), **gălbeáță** (ALECSANDRI, T. I 408) s. f.

GĂLBEJEÁLĂ s. f. Faptul de a fi gălbejit; paliditate, gălbeneală a obrazului.

GĂLBEJÍ, *gălbejesc,* vb. IV. Refl. (Despre oameni) A deveni palid și tras la față (în urma unei boli).

GĂLBEJÍT, -Ă, *gălbejiți, -te,* adj. (Despre oameni) Palid la față; (despre părți ale corpului) galben. *În timpul din urmă, domnul colonel era tot mai gălbejit, mai tras la față.* DUMITRIU, V. L. 76. *Obrajii gălbejiți și subți căpătaseră o umbrire vineție, lucioasă.* MIHALE, O. 511. *Chipul ei, gălbejit de boală și de sărăcie, începuse a murgi în vînăt.* DELAVRANCEA, S. 1. 4.

GĂLBENÁRE s. f. v. gălbinare.

GĂLBENÁȘ, *gălbenași,* s. m. (Popular) Diminutiv al lui galben[2]. *Dați-mi, măicuță, gălbenașul, Că mă bate rău unchiașul.* TEODORESCU, P. P. 132.

GĂLBENÁTEC, -Ă adj. v. gălbenatic.

GĂLBENÁTIC, -Ă, *gălbenatici, -e,* adj. (Rar) Gălbui. (Atestat în forma *gălbenatec*) *O petală stătătoare... Poartă-n gălbenateci unde spice de mărgăritare.* EMINESCU, L. P. 134.

— Variantă: **gălbenátec, -ă** adj.

GĂLBENEÁ, *gălbenele,* s. f. 1. Plantă erbacee din familia cruciferelor, cu flori galbene și cu frunze lungi, în formă de lance; crește prin mlaștini și bălți sau prin ape lin curgătoare *(Rorippa amphibia).*

2. (La pl.) Plantă erbacee cu flori galbene și fructe reunite în spic *(Ranunculus pedatus).*

GĂLBENEÁLĂ, (2) *gălbenele,* s. f. 1. (La sg.) Culoare galbenă a feței; paliditate. *Sfruntarea... apoi gălbeneala turburării trecuseră pe rînd peste fața lui.* DUMITRIU, V. L. 45. *Dar simt că-n al lor suflet trecu fior de gheață, De-a morții gălbeneală pieriți ei sînt la față.* EMINESCU, O. I 97.

2. (Mai ales la pl.) Vopsea galbenă extrasă din diverse plante. *D-apoi vara în zilele de sărbătoare, cu fetele pe cîmpie, pe colnice și mai ales prin luncile și dumbrăvile cu mîndrețe, după cules răchițică de făcut gălbenele... cine umbla?* CREANGĂ, A. 64.

GĂLBENÍ vb. IV v. îngălbeni.

GĂLBENÍT, -Ă adj. v. îngălbenit.

GĂLBENÍU, -ÍE, *gălbenii,* adj. Gălbui. *Tufănică gălbenie. Pere gălbenii.* ▭ (Atestat în forma *gălbiniu*) *Cărbunii se închid și se deschid, ca niște ochi de aur, sub cămașa lor de scrum gălbiniu.* DELAVRANCEA, T. 88. *Au destupat* [plosca]... *cea cu vin și, plecînd-o într-o parte, au văzut că curge din ea ceva de culoare cam gălbinie.* SBIERA, P. 69. ✦ (Despre persoane) Palid la față. *Multă vreme au stătut nemișcat și gălbeniu ca ceara, de frică.* DRĂGHICI, R. 74.

GĂLBENÚȘ, *gălbenușuri,* s. n. (Adesea determinat, pleonastic, prin «de ou») Partea centrală, de culoare galbenă, a oului de pasăre și de reptilă, înconjurată de albuș (și reprezentînd un ovul, în cazul cînd nu a fost fecundat sau un ou propriu-zis, în cazul cînd a fost fecundat). ✧ (În comparații) *Oala se sparse ca un ou și risipi cît colo un gălbenuș scînteietor și fumegînd! Căci era plină, plină cu aur.* GALACTION, O. I 149.

GĂLBINÁRE, *gălbinări,* s. f. (Și în forma *gălbenare*) 1. (Med.) Icter. *Dar de-oi ști că o prinde gălbinarea de ciudă... nu m-oi duce!* ALECSANDRI, T. I 275. *Hora mare Fete n-are, C-au murit de gălbenare.* BIBICESCU, P. P. 210.

2. (Impropriu) Culoare galbenă a feței; gălbeneală, paliditate. *Gălbenarea firească a lui Ipolit se făcuse mai grozavă la lumina făcliilor de ceară.* NEGRUZZI, S. I 53.

— Variantă: **gălbenáre** s. f.

GĂLBINÁȘ, *gălbinași,* s. m. Gălbior[1]. (Cu pronunțare regională) *Știa că baba are la gălbinași hăt multișori.* SBIERA, P. 280.

GĂLBINÍ vb. IV v. îngălbeni.

GĂLBINICIÓS, -OÁSĂ, *gălbinicioşi, -oase,* adj. (Despre persoane) Galben, palid la faţă. *E un om de vreo patruzeci de ani, de statură potrivită, puţin şchiop, gălbinicios la faţă.* DEMETRESCU, O. 137. *Ea îl găsi foarte gălbinicios la faţă.* CARAGIALE, la TDRG.

GĂLBIÓR[1], *gălbiori,* s. m. (Popular) Diminutiv al lui galben[2]. *Veniţi cu mine pe ceea lume, gălbiorii mei!... Nu mă lăsaţi să plec singur, c-am trăit bine împreună. Nu v-am jărtfit pentru ca să-mi împlinesc poftele.* ALECSANDRI, T. 1645. *Cîte fete sînt în sat... Pe toate le-am sărutat, Şi pe papuc le-am călcat, Cîte-un gălbior le-am dat.* PĂSCULESCU, L. P. 292. *Să dea lefi la lefegii, Gălbiori la tineriori.* TEODORESCU, P. P. 52.

— Pronunţat: *-bi-or.*

GĂLBIÓR[2]**, -OÁRĂ,** *gălbiori, -oare,* adj. (Popular) Diminutiv al lui galben[3].

1. v. galben[3] (1). *Şi să îmi vînez Ciute ciuteioare, Paseri gălbioare, Că-s dulci la mîncare.* ŞEZ. I 114. *Să strîngeţi cete de voinici Cu topoare mari şi mici, Ca să fac o vînătoare De pasări gălbioare, De blînde căprioare.* TEODORESCU, P. P. 173.

2. (Despre părul oamenilor) Bălai, blond. *Ea, cu părul gălbior, Naltă, zugrăvită-ntreagă, Cînd îşi mlădie trupşorul! A ursit-o-n faşe dorul De-a fi dragă Tuturor.* COŞBUC, P. I 137. *Dă-mi a ta fetiţă Cu sîn albişor Ca un crinişor, Cu păr gălbior, Să-mi fie soţie.* BOLINTINEANU, O. 79. *Mă dusei şi eu la moară Şi-ntîlnii o fetişoară Cu cosiţa gălbioară.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 101.

— Pronunţat: *-bi-or.*

GĂLBÍU, -ÍE, *gălbii,* adj. Gălbui. *Se produce reprezentarea trandafirului aşa cum este el, rotund, cu foile resfirate albe, roşii ori gălbii.* GHEREA, ST. CR. I 222. *Pe-a lui maluri gălbii, şese, stufu-l creşte din adînc.* EMINESCU, O. I 43. ✦ (Despre părul oamenilor) Bălai, blond; gălbior. *Părul despletit pe spate ca aurul de gălbiu.* CONACHI, P. 179. *Cîte fete ardelene Toate-s negre la sprîncene, Numai două din Hîrţău... Au sprînceana cam gălbie.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 28. *Şi din doi îşi alegea Pe cel gingaş mijlociu Cu păr neted şi gălbiu.* ALECSANDRI, P. P. 211.

GĂLBÚI, -ÚIE, *gălbui,* adj. Care bate în galben, galben-deschis; gălbiu. *La ferestrele noastre, perdelele gălbui sînt lăsate.* CAMIL PETRESCU, U. N. 217. *Prin geamurile mici venea o lumină gălbuie şi săracă.* DUNĂREANU, CH. 34. *O beşică-n loc de sticlă e întinsă-n ferăstruie Printre care trece-o dungă mohorîtă şi gălbuie.* EMINESCU, O. I 84. ✧ (Adverbial) *Lampa-i lumina din perete, gălbui şi slab.* MIHALE, O. 226.

GĂLEÁTĂ, *găleţi,* s. f. **1.** Vas de lemn sau de metal cu care se scoate apa din fîntînă (v. vadră, căldare), în care se mulge laptele (v. doniţă), în care se transportă diverse materiale etc. *Oamenii îşi treceau din mînă în mînă cărămizile, găleţile cu var şi ciment.* STANCU, U.R.S.S. 159. *Apa îngheaţă în găleată pînă la fund.* BOGZA, A. Î. 520. *Cît mi-a fost mie de drag Să mîn oile să pască... Iar în amurgit la strungă Să mulg laptele-n găleţi.* COŞBUC, P. II 167. ✧ Expr. **A ploua (sau a turna sau a curge) cu găleata** = a ploua torenţial. *Ploaia curgea cu găleata în spinarea udă lipindu-i cămaşa.* C. PETRESCU, R. DR. 59. *Şi unde începu o ploaie d-alea de părea că toarnă cu găleata şi îndată ajunse apa pînă la genuche iepelor.* ISPIRESCU, L. 28.

2. Veche măsură de capacitate pentru lapte, cereale etc. *Ciobanii măsoară tot laptele ce iese cu găleata de 12 oca.* I. IONESCU, M. 366.

3. (Învechit) Impozit pe cereale. *Robirea completă a lor* [a clăcaşilor] *veni însă foarte tîrziu, căci pînă în secolul al XVII-lea ei puteau a se muta de la o moşie la alta, plătind găleata de ieşire.* BĂLCESCU, O. II 14

GĂLIGÁN, *găligani,* s. m. Om mare la trup. (Atestat în forma *giligan*) *Sînt gogeamite gîlîganii acuma.* CARAGIALE, S. N. 36.

— Variantă: **gîligán** s. m.

GĂLÚŞCĂ, *găluşte,* s. f. (Uneori urmat de determinări arătînd materialul din care este făcut) Preparat culinar, de obicei în formă de cocoloş, făcut din aluat, griş, brînză sau carne tocată. *Îndeletnicindu-se harnic cu găluşte, cuviosul Timoftei îşi întoarse ochii bulbucaţi în laturi şi văzu pe Ionuţ.* SADOVEANU, F. J. 134. *Gătitu-le-aţi* [copiilor] *ceva bob fiert, găluşte, turte cu julfă şi vărzare?* CREANGĂ, A. 10. *Nu pot suferi găluştele... nu-mi priesc.* ALECSANDRI, T. I 247. ✧ Expr. **A înghiţi găluşca** v. înghiţi. ✦ (Regional) Sarma.

GĂMÁN, *gămani,* s. m. (Familiar) Om lacom, care mănîncă mult; mîncăcios, mîncău. *Vara, cînd poamele încep a se coace, gămanii se urcă pe uluci şi născocesc fel de fel de mijloace ca să-i fure poamele.* SLAVICI, N. I 251. ✧ (Adjectival) *Un copilandru găman... se îndopase cu coacăze şi avusese încurcătură de maţe.* M. I. CARAGIALE, C. 76.

GĂMĂLÍE, *gămălii,* s. f. Bombiţă rotundă la capătul unui ac de prins sau de înfipt; măciulie. *Ac cu gămălie.* ▭ *Maimuţa... îşi ridica uşor capul, privind lung, c-un fel de mirare cu ochişorii negri ca nişte gămălii sclipitoare.* BART, E. 209. *Prin lîna scărmănată... cu luminarea să fi căutat, că n-ai fi găsit un nod nici măcar cît o gămălie de bold.* HOGAŞ, DR. II 148. ✧ Fig. *Un şir de gămălii fosforescente* (= becuri electrice), *înfipte pe aceeaşi linie, spunea vag că acolo trebuie să fie Cladova.* GALACTION, O. I 185.

GĂNGURÍ vb. IV v. **gînguri.**

GĂOACE, *găoci,* s. f. **1.** Coaja tare a oului. *Du-te neică, şi te-ntoarce Ca puişoru-n găoace.* BIBICESCU, P. P. 38.

2. O jumătate de coajă de nucă, de ghindă sau de alte fructe. *Pentru oameni buni este loc, dragă jupîneasă, şi într-o găoace de nucă.* HOGAŞ, M. N. 78. *Trecusem Oltul dincoace, C-o luntre cît o găoace.* TEODORESCU, P. P. 121.

GĂRĂFIOÁRĂ, *gărăfioare,* s. f. Diminutiv al lui garafă. *Vîră gărăfioara verde în sîn.* SADOVEANU, B. 35. *Cît mustul acelor cepe e în putere, dumneaei îl strînge şi îl păstrează în gărăfioare bine astupate, în dulăpaşul care-i spiţăria dumnisale.* id. N. F. 35. *Să beu din gărăfioară.* SEVASTOS, C. 148.

— Pronunţat: *-fioa-.*

GĂRDINÁR, *gărdinare,* s. n. Unealtă folosită de dogar pentru a face gardină la doage.

GĂRDUÎT, -Ă, *gărduiţi, -te,* adj. (Rar) Împrejmuit cu gard, îngrădit. *Ajunseră la o grădină gărduită cu zid de aramă.* ISPIRESCU, L. 236.

GĂRDULÉŢ, *gărduleţe,* s. n. Diminutiv al lui gard.

GĂRDURĂRIŢĂ, *gărdurăriţe,* s. f. Arbust spinos, otrăvitor, înalt pînă la doi metri, cultivat pentru a forma garduri vii *(Lycium Malinifolium Mill).*

GĂRDURÉL, *gărdurele,* s. n. Gărduleţ. *Să dau foc la gărdurele.* HODOŞ, P. P. 115.

GĂRGĂRIŢĂ, *gărgăriţe,* s. f. Nume dat mai multor specii de gîndaci, de culori şi dimensiuni diferite, dintre care unii sînt dăunători culturilor. *Combaterea gărgăriţei la mazăre şi fasole.* HOT. ÎNGR. CULT. 7. *Avea Tăun, în podul casei, cîţiva saci de grîu mîncat de gărgăriţe.* CAMILAR, TEM. 208.

GĂRGĂÚN, *gărgăuni,* s. m. Viespe mare, de pădure, cu ac foarte veninos; zboară, producînd un zumzăit puternic *(Vespa crabro);* bărzăun (2). ✧ Expr. (În legătură

cu verbele «a avea», «a umbla», «a i se urca» etc.) **Gărgăuni în** (sau **la**) **cap** = toane, capricii, fumuri, idei extravagante. *Se pot împăca, dacă nu li se urcă gărgăunii la cap.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 175. *Caută-ți de drum și nu umbla cu gărgăunii în cap.* CREANGĂ, P. 81. *Ți-au intrat în cap gărgăuni... Vrei s-agiungi senator!* ALECSANDRI, T. 1276. **A scoate** (cuiva) **gărgăunii (din cap)** = a vindeca de toane, capricii, fumuri, idei extravagante. *În ce fel puteau să-i scoată gărgăunii?* PAS, Z. I 180. *Ia stați oleacă, să vă scot eu gărgăunii din cap!* CREANGĂ, A. 79.

GĂSĔLNIȚĂ, *găselnițe*, s. f. Fluture mic, care trăiește în jurul stupilor și ale cărui larve (v. c a r e t e) rod fagurii de miere *(Galeria melonella)*.

GĂSÍ, *găsesc*, vb. IV. **1.** T r a n z. (Cu privire la obiecte) A vedea, a întîlni, a descoperi ceva, din întîmplare sau căutînd intenționat, a da de (sau peste) ceva; a afla. *Într-o seară, Domițian și-aduse aminte de piculină. O găsi în fundul cufărului și începu să cînte.* BASSARABESCU, V. 20. *Făt-Frumos, după ce rescoli trei zile și trei nopți, găsi în sfîrșit... armele și hainele tătîne-său.* ISPIRESCU, L. 3. *De unde-a fi, de unde n-a fi, dacă l-oi găsi, al mieu să fie.* CREANGĂ, P. 194. *La etatea de douăzeci de ani, citise tot ce putuse găsi pe ici, pe colea, despre istoria noastră națională.* GHICA, S. A. 142. *Ce-ai căutat ai găsit.* ◇ (Complementul indică un abstract; uneori construit cu dativul pronumelui reflexiv) *Toată lumea asta aleargă, țipă, nu-și mai găsește astîmpăr.* SAHIA, N. 54. ◇ E x p r. **A găsi pricină** (sau **motiv**) = a descoperi motiv de gîlceavă; a căuta nod în papură. **A nu-și găsi loc(ul)** v. l o c. **A găsi ac de cojocul cuiva** v. a c. **A nu găsi cuvinte** v. c u v î n t. **A-și găsi mormîntul** (sau **moartea**) = a muri, a fi omorît. (Familiar) **A-și găsi beleaua** (**baciul**, mai rar **mantaua**) (cu cineva) = a o păți, a da de necaz, a da de bucluc, a da de dracu (cu cineva). *Are să se afle la curte, să-și găsească și el beleaua cu boierii.* REBREANU, R. I 136. *Ia ascultați, măi, dar de cînd ați pus voi stăpînire pe mine, zise Gerilă. Apoi nu mă faceți din cal măgar, că vă veți găsi mantaua cu mine.* CREANGĂ, P. 253. *Eu nu voi să-mi găsesc beleaua, dîndu-ți drumul.* NEGRUZZI, S. I 93. **Și-a găsit sacul peticul** v. p e t i c. (I n t r a n z.) **Ți-ai găsit** = aș! de unde! nici gînd! nici prin gînd să nu-ți treacă! *Ș-apoi chitiți că numai în arc se încheia tot meșteșugul... omului aceluia? Ți-ai găsit!* CREANGĂ, P. 245. (În întrebări retorice, care exprimă mirarea sau indignarea) **A-și găsi** (sau, r e f l., **a se găsi**) **să...** (sau, mai rar, **de...**) = a-i veni să..., a se apuca să... *Tocmai acum la masă v-ați găsit și voi să vorbiți secături?* ISPIRESCU, L. 213. *Cu mine v-ați găsit de jucat?* CREANGĂ, P. 304. *Din toți caii tocmai tu te-ai găsit să mănînci jăratic?* id. ib. 195. ✦ A descoperi ceea ce este ascuns, neștiut, necunoscut, nepus în valoare. *Ba să vezi... posteritatea este încă și mai dreaptă, Neputînd să te ajungă, crezi c-or vrea să te admire?... vor căta vieții tale Să-i găsească pete multe, răutăți și mici scandale.* EMINESCU, O. I 134. *În orice frază, găseau o espresie a doamnei B.* NEGRUZZI, S. I 61. ◇ E x p r. **A(-i) găsi** (cuiva) **leacul** v. l e a c. **A(-i) găsi** (cuiva) **dreptate** = a-i face cuiva dreptate, a se pronunța în favoarea cuiva. *Cred că și judecata are să-mi găsească dreptate.* CREANGĂ, A. 145. ✦ (Cu privire la persoane) A întîlni (pe cineva) din întîmplare sau umblînd anume pentru a-l întîlni; a da (de cineva). *A găsi pe cineva acasă.* ▭ *O luase înainte către sat. Îl găsiră în fața primăriei, în ulița pustie.* DUMITRIU, N. 123. *Iată și domnul Franț prietinul nostru. Unde nu gîndești, acolo-l găsești.* ALECSANDRI, T. I 42. ◇ (Adesea determinat printr-un adverb sau printr-un nume predicativ, spre a indica situația în care se află cineva) *Crai-nou strălucite! Plînsă m-ai găsit, Cu gînduri mîhnite, Cu chipul cernit.* ALECSANDRI, P. I 21. *Cînd a venit doctorul, îl găsi mort.* NEGRUZZI, S. I 62. ◇ E x p r. **A-și găsi omul** = a găsi persoana potrivită într-o împrejurare dată. **A-și găsi omul** (sau **nașul, popa**) = a da de cineva pe care nu-l poți înșela, birui sau amăgi ușor. *Las' că și-au găsit ei omul.* CREANGĂ, P. 250. **Bine v-am găsit!** v. b i n e. **Să te găsesc sănătos!** formulă de salut la despărțire. ✦ R e f l. r e c i p r o c. A se întîlni cu cineva. *Pe seară te-ducea la plimbare... la grădina Breslei sau a lui Deșliu, unde șe găsea cu alți greci.* GHICA, S. A. 110. *Cînd cu mîndra m-oi găsi, Zău, iar voi întineri!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 323.

2. T r a n z. (Despre o boală sau despre moarte) A surprinde, a cuprinde, a nimeri. *Pe Bălcescu moartea l-a găsit departe de țară.* ◇ E x p r. **Ce te-a găsit (de...)?** = ce ai? ce ți s-a întîmplat (de...)? ce te-a apucat? ce-ți a venit? *Nu știu baba lui ce l-a găsit, de-i așa de cu chef.* CREANGĂ, P. 136.

3. R e f l. A se afla undeva, a fi. *Mă găseam în primăvara anului în cabinetul unui prieten, medic de boli nervoase, la o țigară.* ARGHEZI, P. T. 93. *Cuprins de ameteală, nu mai știam unde mă găsesc.* CREANGĂ, O. A. 226. ✦ A se pomeni într-un loc, într-o situație, într-o împrejurare. *Directorul general, cînd s-a găsit față în față cu Bozan, a scuturat scrumul țigării, absent.* SAHIA, N. 35. ✦ A fi într-un anumit fel, a se prezenta într-un anumit mod. *Ar fi mers cu el, dar tocmai atunci se găseau mai rău ca oricînd cu banii.* BASSARABESCU, V. 14. *Încep a cărăbăni la cireșe în sîn, crude, coapte, cum se găseau.* CREANGĂ, A. 48. *Alelei! fecior de om viclean ce te găsești.* id. P. 206. ✦ A fi în ființă, a exista, a dăinui, a se păstra (încă). *Unde s-a fi găsind acel Împărat-Roș și fata lui... numai cel de pe comoară a fi știind.* CREANGĂ, P. 234.

4. T r a n z. A fi de părere că..., a socoti. *Mai ales această actriță, pe care lumea o găsea frumoasă, mi se părea fără gust.* CAMIL PETRESCU, U. N. 164. *Filozofii au găsit Că n-ar fi urmă de fiară.* TEODORESCU, P. P. 179. ◇ E x p r. (Urmat de obicei de conjunctiv sau infinitiv) **A găsi cu cale** (sau **de cuviință**) = a socoti nimerit, potrivit. *Am găsit de cuviință să te poftesc și pe d-ta.* CREANGĂ, P. 30. *Încep a spune... cum le-a dat* [drumețul] *cinci lei, drept mulțumită și cum cel cu trei pîini a găsit cu cale să-i împartă.* id. O. A. 267.

— Part. și: (regional) *găst* (JARNÍK-BÎRSEANU, D. 52).

GĂSÎRE s. f. Acțiunea de a (s e) g ă s i.

GĂSÍT s. n. (Numai în e x p r.) **De găsit** = aflat din întîmplare, dobîndit fără osteneală (și de aceea neapreciat la valoarea lui). *Și tu, bade, așa-ai gîndit, Că io-s floare de găsit.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 234. **Bun găsit** = formulă de urare și de salut la întîlnire.

GĂSITÓR, -OÁRE, *găsitori, -oare*, s. m. și f. Persoană care a găsit un obiect pierdut. *S-a pierdut un ceas: găsitorul se poate adresa...*

GĂTÁ vb. I v. găti.

GĂTÁT, -Ă adj. v. gătit.

GĂTEÁLĂ, *găteli*, s. f. Împodobire cu haine frumoase, dichiseală; (concretizat) îmbrăcăminte frumoasă, podoabă. *O privire aruncată în treacăt asupra... lucrurilor de gătează și de îmbrăcăminte, aprinse într-însa dorința neînfrîntă de a vedea pe Annicuța de aproape.* D. ZAMFIRESCU, R. 169. *Numai pentru găteala ei trebuia părinții să ție la curte mai mulți croitori.* SBIERA, P. 139. *Găteala miresei.* ȘEZ. III 184.

GĂTÉJ, *găteje*, s. n. (Mai ales la pl.) Creangă subțire și uscată, desprinsă de copac. V. v r e a s c. *În vatră ardeau gătejele și se risipeau în jăratic.* SADOVEANU, O. III 548.

Se jură... Că de-a pus ea mîna măcar pe-un gătej, S-o găsească moartă mîne-n zori vecinii. COȘBUC, P. I 252. *Se plecă la vatră și mai puse cîteva găteje pe foc.* VLAHUȚĂ, O. A. 346. *Vezi, jupînește, cum pîrîie de frumos gătejele?* CREANGĂ, P. 130.

GĂTÍ, *gătesc,* vb. IV. **1.** Refl. (Despre oameni) A se îmbrăca (frumos), a se împodobi, a se dichisi. *Și doamnele grăbit au prins Să se gătească dinadins Ca niciodat'.* COȘBUC, P. II 54. *A doua zi seara, mă gătii cum putui mai bine, și la ceasurile 9 fără ceva mă aflam la Sărindar.* CARAGIALE, O. II 10. *Ți-a mai cumpărat o oglindă... La care să te gătești ca mireasă.* TEODORESCU, P. P. 164. ◇ Tranz. (Complementul indică persoana) *Pe pruncul ei, Ileana îl gătise și mai ceva: avea o cămășuică înflorită în cusătură de mărgele, o pălăriuță cu pană strălucitoare de rățoi.* CAMILAR, TEM. 319. *Pe Ileana și-o gătea Cu peteală de mireasă.* ALECSANDRI, P. P. 28. ✦ (Rar, complementul indică o podoabă) A potrivi. *Spune la badea... Să-și gătească peana bine.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 40.

2. Refl. (De obicei urmat de un conjunctiv sau de determinări introduse prin prep. «de») A se pregăti, a face preparative, a fi gata de... *Mama Paraschiva se gătea să plece și ea.* BUJOR, S. 65. *Tocmai cînd se gătea să iasă, o birjă se opri la poartă.* VLAHUȚĂ, O. A. 257. *Ce vișor se gătește!* NEGRUZZI, S. I 58. *Tufani, paltini, ghindari, se îngroziră foarte: «Tristă veste, prieteni, să ne gătim de moarte».* ALEXANDRESCU, P. 131. ◇ Tranz. *Intră și gătește măriei-sale feredeul.* SADOVEANU, D. P. 73. *Pasărea-și gătește cuibul, floarea, mîndrele-i colori, Cîmpul, via sa verdeață.* ALECSANDRI, O. 180. *Am gătit caiete, condeie nouă.* NEGRUZZI, S. I 7.

3. Tranz. (Cu privire la mîncări) A prepara, a pregăti. *Într-una din zile ea își găti bucate singură.* ISPIRESCU, L. 22. *Gătitu-le-ați ceva bob fiert, gălușteși văzare?* CREANGĂ, A. 10.

4. Tranz. (Regional, cu privire la materiale, provizii) A sfîrși, a epuiza, a isprăvi. *Dacă tu-i avea noroc să nu gătesc demîncatul și apa, nu te voi mînca.* EMINESCU, L. P. 196. ◇ Refl. *Pădurea nu se mai gătește.* ȘEZ. I 5. (Și în forma *găta*) *La casa de om sărac S-a gătat făina-n sac Și n-avem să-ți dăm colac.* GOGA, C. P. 28. ✦ (Cu privire la acțiuni) A duce pînă la capăt, a pune capăt. *Au gătit ei de vorbit.* SBIERA, P. 71. *Șede moș Nichifor așa pe gînduri, pînă-și gătește de băut luleaua.* CREANGĂ, P. 132.

5. Tranz. (Mold., cu privire la persoane) A pune capăt vieții, a ucide. *El șopti...: mă rog, lasă-mă la părete, că de-a veni să-mi mai deie un ciomag, mă gătește.* ȘEZ. I 266. ◇ (Întărit prin «de zile») *Pînă acu era s-o gătească de zile.* SBIERA, P. 136. ✦ A zăpăci (pe cineva), a ului, a veni de hac, a da gata. *Strășnică femeie... m-a fript la inimă, m-a gătit!* SADOVEANU, O. I 467. *Aceea însă în care te întrece prietenul meu și cu care te-a gătit, este dantul.* NEGRUZZI, S. I 64.

— Variantă: (Transilv.) **gătá,** *gat* (DEȘLIU, G. 26, RETEGANUL, P. III 9), vb. I.

GĂTÍRE s. f. (Învechit și arhaizant) Acțiunea de a găti; pregătire. *Cînd ajunseră la Vamă, domnul dădu poruncă de popas, cum era obiceiul vechi, ca să împlinească toată gătirea de intrare în scaun.* SADOVEANU, O. VII 68. *Gătire se făcu de îngropăciune... și cu mare alai și jale fu pus la odihna de veci.* ISPIRESCU, L. 253.

GĂTÍT[1] s. n. Gătire, preparare, pregătire a mîncării.

GĂTÍT, -Ă, *gătiți, -te,* adj. **1.** (Despre persoane) Îmbrăcat (frumos), împodobit, dichisit. *Fetele erau cu capetele goale gătite cu flori de grădină.* SADOVEANU, O. VII 60. *Ard vesele flăcări pe vatră; Și-ai casei, la masă, gătiți, Vin oaspeți, și cînele latră.* COȘBUC, P. II 46. *Flăcăii, gătiți frumos, ca în zi de sărbătoare, foiau prin sat.* CREANGĂ, A. 123. ◇ Fig. *Bulevardul gării se întinde către inima orașului, curat și gătit cu tei.* SAHIA, N. 54.

2. (Despre mîncări) Preparat, pregătit (la foc). *Mama lui Abu-Hasan, pricepută la bucătărie, le-a dat trei feluri de mîncări: niște porumbei gătiți cu zarzavaturi și cu orez, apoi o giscă la tavă și pe urmă un clapon fript.* CARAGIALE, O. III 63.

— Variantă: (Transilv., **1**) **gătát, -ă** (JARNÍK-BÎRSEANU, D. 424) adj.

GĂUNÓS, -OÁSĂ, *găunoși, -oase,* adj. (Despre copaci) Scorburos; (despre nuci) fără miez, sec; (despre măsele) găurit. *Un stejar găunos răsună ca un hîrb.* GÎRLEANU, L. 14. *Un stejeariu foarte înalt și găunos.* ȚICHINDEAL, F. 128. ✦ (Substantivat, rar) Dinte sau măsea găurită. *Înverzi de mînie. — Cum să fac? scrîșni el, arătîndu-și găunoșii.* SADOVEANU, M. C. 132.

— Pronunțat: *gă-u-.*

GĂUNOȘĂTÚRĂ s. f. v. **găunoșitură.**

GĂUNOȘITÚRĂ, *găunoșituri,* s. f. Gaură, cavitate, scobitură. (Atestat în forma *găunoșătură*) *În trunchiul bătrînului copac, într-o găunoșătură, este portretul.* CARAGIALE, N. F. 143.

— Pronunțat: *gă-u-.* — Variantă: **găunoșătúră** s. f.

GĂURÉLE s. f. pl. Fel de broderie pe o pînză din care s-au scos cîteva fire pentru a obține un spațiu rărit, pe care apoi se coase; ajur. *Cămeșă... La poale cu găurele.* MARIAN, S. 26.

— Pronunțat: *gă-u-.*

GĂURÍ, *găuresc,* vb. IV. Tranz. A face o gaură. V. perfora. *Găurește scîndura cu burghiul.* ▭ *Numaidecît găuri fundul desagilor.* RETEGANUL, P. V 78. *Baba găurise stînca într-un loc și trecea prin ea prefăcută într-o funie de fum.* EMINESCU, N. 23. *Picătura mică găurește piatra.*

— Pronunțat: *gă-u-.*

GĂURÍCE, *găurici,* s. f. Diminutiv al lui gaură.

— Pronunțat: *gă-u-.*

GĂURÍRE s. f. Acțiunea de a găuri; efectuarea unei găuri într-un material. *Strungarul... a construit din rezerve interne o mașină de găurit cu coloană pentru executarea operațiilor de găurire.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2830.

— Pronunțat: *gă-u-.*

GĂURÍT[1] s. n. Găurire. *Găuritul metalelor.*

— Pronunțat: *gă-u-.*

GĂURÍT[2]**, -Ă,** *găuriți, -te,* adj. Care are o gaură (sau mai multe); în care s-a făcut o gaură, care e plin de găuri. *Toate lucrurile mi se arată găurite ca sitișca și străvezii ca apa cea limpede.* CREANGĂ, P. 243.

— Pronunțat: *gă-u-.*

GĂVÁN, *găvane,* s. n. **1.** Scobitură, cavitate; obiect sau parte a unui obiect care prezintă o cavitate sau care poate lua o formă scobită. *Găvanul lingurii.* ▭ *Își făcu pumnii găvane, îi cufundă în iazul rece și scoțîndu-i plini de apă... îi azvîrli în obraji.* GALACTION, O. I 48. *Se opri să-și aprindă pipa, făcînd din palmă găvan chibritului.* C. PETRESCU, A. 443. ✦ Scobitura în care e așezat ochiul; orbită. *Lelea Ileana își culegea cu arătătorul drept lacrimile din găvanele ochilor.* SADOVEANU, N. F. 82. *Zaharia Duhu era... de nerecunoscut. Ochii scufundați în găvane, privirea turbure, părul sur căzut pe frunte.* C. PETRESCU, A. 219.

2. Strachină sau blid de lemn întrebuințat mai ales la țară ca vas de bucătărie. *Pisăm în găvan... trei căpățini de usturoi.* STANCU, D. 195. ✦ Conținutul acestui vas. *Dă-ne un găvan de mălai.* STANCU, D. 26. *Ce-ai mîncat de te-ai umflat? — Șepte pite Și-un pitoi,*

Ş-un găvan de usturoi. TEODORESCU, P. P. 194. ✦ Lingură mare folosită la stînă.

GĂVĂNOŞÉL, *găvănoşele,* s. n. (Mold., Munt.) Diminutiv al lui g a v a n o s; borcănaş. *Am găsit un găvănoşel cu un fel de compoziţie sărată.* CARAGIALE, O. VII 5.

— Variantă: (Mold.) **gavanoşél** (ALECSANDRI, T. 431) s. n.

GĂVĂZDÍ vb. IV v. găvozdi.

GĂVOZDÍ, *găvozdesc,* vb. IV. T r a n z. (Regional) A înghesui, a grămădi, a strîmtora. [Foile ziarelor] *le-ascund, le găvozdesc Prin scorburi, prin canale.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 112. ✦ R e f l. A se ascunde ghemuindu-se, pitulîndu-se. (Atestat în forma *găvăzdi) Mireasa... se găvăzdeşte unde poate, numai să n-o găsească.* SEVASTOS, N. 333.

— Variantă: **găvăzdí** vb. IV.

GĂVOZDÍT, -Ă, *găvozdiţi, -te,* adj. (Regional) Ghemuit, înghesuit, ascuns. *Veveriţele, găvozdite una peste alta în scorburi de copaci, suflau în unghii şi plîngeau în pumni.* CREANGĂ, P. 240.

GĂZÁR, *găzari,* s. m. (Ieşit din uz) Vînzător (ambulant) de petrol lampant.

GĂZĂRÍE, *găzării,* s. f. (Ieşit din uz) Locul unde se vinde petrol lampant.

GĂZDÁC, -Ă, *găzdaci, -e,* adj. (Transilv.) Bogat, înstărit. *În temniţă-i băgat Viţă de-a lui Novac, De-a lui Novac cel găzdac.* ŞEZ. IV 10.

GĂZDÁŞ, *găzdaşi,* s. m. (Regional) Gazdă (1). *La un semn pe care mi-l făcu găzdaşul, făcui o mişcare ca să mă scol.* CAZABAN, V. 88.

GĂZDOÁIE s. f. (Regional) 1. Stăpîna casei; gospodină. *Poate o fi murit găzdoaia curţilor şi bărbaţii nu ştiu orîndui lucrurile femeieşti.* RETEGANUL, P. IV 5. *Stăruind toată ziua la furcă şi la război... trăia o viaţă de găzdoaie harnică.* ODOBESCU, S. I 86.

2. Femeie care îngrijeşte de gospodăria cuiva; menajeră. *Pahon nu s-a mai însurat în veci, ci-şi ţinea numai găzdoaie.* RETEGANUL, P. V 15.

3. (Transilv.) Chiaburoaică.

GĂZDUÍ, *găzduiesc,* vb. IV. 1. T r a n z. (Cu privire la persoane) A primi în gazdă, a adăposti (pe timp limitat); a da ospitalitate. *Cela ce găzdui pe Ercule îl ospătă şi-l omeni ca pe nu ştiu cine.* ISPIRESCU, U. 38. *Portarul îl primi şi îl găzdui pînă a doua zi.* NEGRUZZI, S. I 219.

2. I n t r a n z. A trage, a rămîne în gazdă; a locui provizoriu (undeva); a mînea (la cineva). *Noaptea, găzduim la malul bălţilor, în căsuţa pescarilor cu care sîntem prietini şi tovarăşi.* SADOVEANU, O. A. II 148. *În coasta casei, unde găzduiesc de cîtva timp, se arată, în azurul dimineţii, un vîrf întunecos de piramidă.* GALACTION, O. I 345. *Dau numaidecît la casele lui Ion Matei, unde găzduieşte tot timpul Moş Gheorghe cu alde fiică-sa.* SP. POPESCU, M. G. 47. ✧ R e f l. (Rar) *Haideţi împreună Veseli să pornim Şi-ntr-o casă bună Să ne găzduim.* ALECSANDRI, T. 120.

GĂZDUÍRE, *găzduiri,* s. f. (Mai ales construit cu verbele «a cere» şi «a da») Acţiunea de a g ă z d u i; primire, adăpostire, ospitalitate. *Mulţumi încă o dată de buna găzduire.* ISPIRESCU, L. 56. *Ceru găzduire pentru seara.* POPESCU, B. II 102. *Întră în ogradă, se înfăţişează înaintea boierului şi cere găzduire.* CREANGĂ, P. 301.

GEÁBA adv. (Învechit şi popular) 1. În zadar, zadarnic, fără nici un folos, de-a surda; degeaba. *La ziuă, la făgădău, Iese lipsă un flăcău: Geaba-l cată soţii lui, Neculaie nu-i şi nu-i!* DEŞLIU, M. 43. *Gata, moş Gheorghe. Gata! Geaba-mi spui mie istoria asta.* DUMITRIU, N. 280. *Geaba beau, geaba mănînc, Geaba mijlocul îmi strîng, Dacă n-am arme să-ncing Şi cal bun să mi-l înching.* ALECSANDRI, P. P. 290.

2. (Învechit şi popular) Gratis, fără plată; în dar, de pomană. *Cu parale mi-l plătea, Cu parale, nu geaba.* TEODORESCU, P. P. 310.

GEALÁT, *gealaţi,* s. m. (Învechit) Călău, gîde. *Auzind împăratul că nu s-a găsit nici de astă dată inelul, porunci vizirului să vestească gealatul.* POPESCU, B. I 26. *Periră unul dupe altul sub sabia gealatului.* ODOBESCU, S. I 257. *Ipsilant... a scăpat de gealat ca prin urechile acului.* GHICA, S. 17. ✦ (Azi, f i g., cu nuanţă peiorativă) Om voinic, puternic, adesea bătăuş.

— Variantă: **gelát** (ALECSANDRI, P. P. 221) s. m.

GEÁLĂ, *geale,* s. f. Dispozitiv mecanic (construit de obicei din două piese de oţel care alunecă una într-alta) folosit în operaţia de săpare a sondelor de petrol. *Geală simplă. Geală hidraulică.*

GEALĂU, *gealăie,* s. n. (Mold.) Rindea; (în restul ţării) rindea lungă, cu mîner de formă specială, folosită la geluirea pieselor mari de lemn. *Auzeam bătaia bărzilor ori sunetele ascuţite ale gealăului, care se amestecau cu glumele lucrătorilor.* SADOVEANU, O. V 489. *Oftatul lui răsuna mai tare, însoţit de şuierul gealăului.* CONTEMPORANUL, V 387.

GEAM, *geamuri,* s. n. 1. Placă de sticlă prin care străbate lumina (şi care se fixează în pervazurile uşilor şi ferestrelor). *Geam mat. Geamuri colorate.* ▭ *Se deschise uşa din fund, cu geam mic, rotund, la înălţimea capului.* SADOVEANU, B. 182. *Ca un palat pustiu, cu geamuri sparte, Pădurea noastră tace părăsită.* IOSIF, P. 46. *Vîntul jalnic bate-n geamuri.* EMINESCU, O. I 76. ✧ *Ochi de geam* v. o c h i (II 1). *Geam armat* sau *de siguranţă* = geam gros în care s-a înglobat la fabricare o plasă de sîrmă, cu scopul de a-i mări rezistenţa şi a evita accidentele. *Geam de cuarţ* = geam fabricat din cuarţ topit, care lasă să treacă 50-80% din intensitatea razelor ultraviolete. ✦ Bucată de sticlă care se aşază în rama ceasornicelor, a ochelarilor etc. *La cuptoarele lor, focarii, cu geam colorat la ochi, au privit mereu la focuri.* CONTEMPORANUL, S. II, 1950, nr. 180, 2/2. *În cutii cu geam păstra, vii, şerpi de toate neamurile.* STANCU, D. 407. ✦ (Familiar) Monoclu.

2. Fereastră. *Vînturi ale iernii se călătoreau pe la geam, aducînd suspine de durere.* SADOVEANU, O. II 205. *Am deschis geamul vagonului.* SAHIA, N. 26. *La geamul tău ce strălucea Privii atît de des.* EMINESCU, O. I 191.

GEAMANDÁN s. n. v. geamantan.

GEAMANDÚRĂ, *geamanduri,* s. f. Corp făcut din tablă, de formă sferică, cilindrică sau conică, gol înăuntru, care pluteşte pe apă ancorat în drumul vaselor şi serveşte ca indicator pentru navigaţie sau ca punct de legare pentru nave. *Geamandură de legare. Geamandură de semnalizare. Geamandură sonoră.* ▭ *Căpitanul n-a luat seama la geamandură, şi unde mi s-a pus pe uscat.* DUNĂREANU, N. 29. *Doar glasul geamandurei vocaliza arar Şi-o stea făcea semnale din vîrful unui far.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 39. ✦ Semn care marchează obstacolele în calea pescuitului sau care arată ori susţine uneltele de pescuit.

GEAMANTÁN, *geamantane,* s. n. Cufăr portabil (de carton presat, de piele, de fibră Vulcan sau de pînză), în care se pun lucrurile necesare pentru călătorie; valiză. *Singura lui avere, pe care o aşezase într-un colţ de odăiţă săracă, era un geamantan.* SADOVEANU, E. 132. *Rămîi sănătoasă, cucoană, Că-mi iau geamantanul şi plec!* TOPÎRCEANU, B. 61. *Începe a-mi scotoci prin trăsură şi prin geamantan.* GHICA, S. A. 98.

— Variantă: (Mold.) **geamandán** (ALECSANDRI, T. I 371) s. n.

GEAMANTANÁŞ, *geamantanaşe,* s. n. Diminutiv al lui g e a m a n t a n. *Pleca tiptil de dimineaţă la vapor, cu geamantanaşul în mînă.* BART, E. 43.

— Variantă: **geamantănáş** (REBREANU, R. I 16) s. n.

GEAMANTĂNÁŞ s. n. v. geamantanaş.

GEÁMĂN, -Ă, *gemeni, -e,* adj. (Despre fiinţe) Născut de aceeaşi mamă o dată cu altul. *Patru surori gemene Scapără din cremene, Toată ziua se alungă Şi nu-i chip să se ajungă* (Roatele căruţei). SADOVEANU, P. C. .. *Semănau între ele, ca nişte gemene, cîte cinci-şase de aceeaşi vîrstă.* CAMIL PETRESCU, O. II 79. *Albu-Împărat... avea trei fete gemene care de care mai frumoase.* POPESCU, B. I 3. ◇ (Substantivat) *Gemenii seamănă leit unul cu altul.* ▭ *Nevasta mea ţine doi gemeni la sîn şi-i fudulă ca o preoteasă.* VLAHUŢĂ, O. A. II 97. ✦ (Popular, la pl.) Constelaţie formată din două stele principale numite Castor şi Polux şi un număr de stele mai puţin strălucitoare. ✦ Fig. Asemănător, identic. *Un fapt cu multe alte geamăn... Se-ntîmplă astăzi pe la noi Atîtea fapte fără seamăn!* DEŞLIU, M. 7. ✦ (Despre plante, mai ales despre copaci) Care are două tulpini crescute din aceeaşi rădăcină; bifurcat. *La revedere colo, sub nucul cel geamăn!* CONTEMPORANUL, VII 489. ✦ (Despre fructe, la pl.) Crescute lipit, cîte două. *Prune gemene.*

— Variante: **gémen, -ă, gémin, -ă** (ALECSANDRI, P. III 6) adj.

GEÁMĂT, *gemete,* s. n. Sunet nearticulat scos de cel care geme de durere (fizică sau morală). *S-aud mai tare gemetele surde Din pieptul mulţimilor.* BENIUC, V. 31. *O săptămînă încheiată îşi chinui bărbatul cu gemetele ei.* ISPIRESCU, L. 66. *Un geamăt de durere în vale îl opreşte.* BOLINTINEANU, O. 53. ◇ Fig. *Podul rulant s-a prăbuşit cu geamăt surd.* SAHIA, N. 34. ✦ (Poetic) Freamăt (de vînt). (Atestat în forma *gemăt*) *Gemătul vijeliei pustiitoare îşi amesteca simfonia sa de nimicire cu urletul rostogolirii clocotitoare a şivoaielor pămîntului.* HOGAŞ, M. N. 176. *Ascult la a valului cînt, La gemătul dulce din vînt.* EMINESCU, O. IV 3.

— Variante: **gémăt** (SADOVEANU, M. 20), **gémet** (EMINESCU, O. I 28) s. n.

GEAMBARÁLE s. f. pl. v. geamparale.

GEAMBÁŞ, *geambaşi,* s. m. (Adesea determinat prin «de cai») Negustor de cai (adesea hoţ de cai). *Veneau geambaşii, se uitau, o căutau... iapa... îşi ciulea urechile, ca la apropierea lupului!* CAMILAR, TEM. 65. *Moş Nichifor era şi geambaş de cai şi, cînd îi venea la socoteală, făcea schimb ori vindea cîte-o iapă chiar în mijlocul drumului.* CREANGĂ, P. 106.

GEAMBAŞLÎC, *geambaşlîcuri,* s. n. (Învechit) Meseria de geambaş. *De ce-ai să te-apuci?... de geambaşlîc?* ALECSANDRI, T. 1271.

GEAMBLÁC, *geamblacuri,* s. n. Dispozitiv instalat pe coroana turnului unei sonde, conţinînd rolele necesare pentru macara, pentru cablul de lăcărit sau pentru cablul cîrligului de manevrat greutăţi.

GEAMGÍU, *geamgii,* s. m. Persoană care pune sau vinde geamuri.

GEAMÍE, *geamii,* s. f. Casă de rugăciuni la musulmani (mai mare decît moscheea). *În Bagdad, fiecare mahala îşi are geamia ei.* CARAGIALE, O. III 65. *Napoleon în Egipt se închină în geamia mamelucilor.* HASDEU, I. V. 30. *De mult glasu-i puternic la rugăciuni chemase Copiii lui Mohamed în naltele geamii.* ALECSANDRI, P. I 238.

GEAMLÎC, *geamlîcuri,* s. n. Perete format din geamuri fixate pe un schelet metalic sau de lemn. *Răcoarea amurgului venea pînă în balcon, pe geamlîcul deschis, şi răsfira în şuviţe lungi fumul tutunului.* SADOVEANU, O. II 338. *Cum prin geamlîcul verandei pătrundea lumina lunii pline, Titu se opri un moment în mijlocul holului.* REBREANU, R. I 225. *Noaptea visam şcoala: un palat mare, mare şi frumos, ca în basme, cu porţi de fier, cu geamlîcuri.* DELAVRANCEA, H. TUD. 34. ✦ Coridor, verandă ai cărei pereţi exteriori sînt formaţi în cea mai mare parte din geamuri fixate pe un schelet de metal sau de lemn.

GEAMPARÁLE s. f. pl. (Şi în forma *ceamparale*) **1.** Castaniete. *Cine numără parale, El joacă cu ceamparale.* PANN, N. H. 49.

2. Numele unui dans popular şi melodia după care se joacă. *Începe să cînte un cîntec ruşinos, jucînd ceamparalele.* CARAGIALE, O. I 302. ◇ Fig. *Privighetorile prin cringuleţele înflorite trăgea nişte geamparale de-ţi lua auzul.* ISPIRESCU, L. 292.

— Variante: **geambarále** (SEVASTOS, N. 281), **ceamparále** s. f. pl.

GEANABÉŢ, *geanabeţi,* s. m. (Turcism rar; Munt.) Om rău, afurisit. *A ajuns bietul turc de bătaia de joc a geanabeţilor şi a capsomanilor.* CARAGIALE, O. VII 110.

GEÁNĂ, *gene,* s. f. **1.** (Mai ales la pl., la sg. cu aceeaşi valoare) Totalitatea firişoarelor de păr de pe marginea unei pleoape. *Era încă fraged, cu faţa netedă şi cu genele ca de fată mare, lungi şi întoarse sus la capete.* DUMITRIU, N. 94. *La lumina fulgerelor zări pe geana lui stufoasă şi neagră ca noaptea o lacrimă, sclipind ca o stea.* BUJOR, S. 64. *Din cînd în cînd fetiţa îşi ridica genele.* VLAHUŢĂ, O. A. 138. *Sub genele-i umbroase doi ochi lucesc ca mura.* ALECSANDRI, O. 211. ◇ (Poetic) *Îşi strînge noaptea genele-i bogate... E ceru-ntunecat ca o pădure.* D. BOTEZ, P. O. 29. *Noaptea se întinde şi, din geana sa, Argintoase lacrimi peste flori vărsa.* BOLINTINEANU, O. 35. ◇ Expr. **A(-i) da** (cuiva) **ochii** (sau **pleoapele**) **în gene** sau **a da geană-n geană** = a i se închide (cuiva) ochii de somn; a aţipi. *Cînd să deie geană-n geană, furat de dulceaţa somnului, Jder a auzit glasul lui Onofrei.* SADOVEANU, F. J. 539. *Dinspre ziuă... am mai dat nitel ochii-n gene.* SANDU-ALDEA, U. P. 222. *Numai pleoapele fetei de împărat nu putură da în gene.* ISPIRESCU, L. 377. **A privi printre gene** = a privi cu ochii pe jumătate închişi. ✦ (La sg.) Fiecare din firişoarele de păr de pe marginea pleoapelor.

2. (Învechit şi, azi, mai ales poetic) Pleoapă. *Le tremurau uşor genele şi peste faţă li se întinsese paloarea fricii.* SAHIA, N. 77. *Nu mai dete nici pic de somn în genele ei pînă dimineaţă.* ISPIRESCU, L. 65. *Cînd cu gene ostenite sara suflu-n luminare, Doar ceasornicul urmează lung-a timpului cărare.* EMINESCU, O. I 130.

3. Fig. (Urmat de determinări) Dungă de lumină, fîşie luminoasă; muchie luminată a unui deal, a unui nor, a unui cîmp etc., văzut în zare. *Către răsărit, se lămurea o geană îngustă de foc; încolo, văzduhul era liniştit şi umed, iar stelele străluceau vioaie.* SADOVEANU, O. I 57. *Peste adîncurile oarbe ale nopţii, geana lunii înflăcărate trimetea lungi raze de lumină mută şi rece.* HOGAŞ, M. N. 135. *Pe geana cîmpului albiu Se vede-un codru mare.* ALECSANDRI, P. III 138.

GEÁNTĂ, *genţi,* s. f. Obiect de piele, de pînză rezistentă sau de alt material, de obicei în formă dreptunghiulară, pentru purtat acte, cărţi, corespondenţă etc.; servietă. *Mi-am pus în geantă cărţile de cursuri ale acelei dimineţi.* SADOVEANU, N. F. 139. *S-a putut întoarce cu geanta mai plină.* REBREANU, R. I 82. *Portofilul de ministru îi ca o geantă de vînător.* ALECSANDRI, T. 1360. ✦ Poşetă.

GEAR, *gearuri,* s. n. (Învechit) Şal de India sau postav oriental foarte fin, cu flori cusute cu mîna. *Sipeturi de sidef pline cu... gearuri şi cu tacliturî turceşti.* ODOBESCU, S. I 134.

GEBEÁ, *gebele,* s. f. (Regional) Mers special al calului, lin, fără salturi. *Gebeaua e un fel de mers armenesc, adică împrăştiat şi legănat: merge fără să salte; rar cai merg la gebea.* HOGAŞ, M. N. 9.

GEL s. n. Nume dat în chimie corpurilor care prezintă consistență de piftie.

GELÁT s. m. v. **gealat.**

GELATÍNĂ, (2) *gelatine,* s. f. **1.** Materie proteică coloidă, solubilă în apă caldă, preparată din oase, din resturi de piele sau din cartilaje de pește și întrebuințată în industria alimentară, în farmacie, în vinificație, în industria fotografiei etc. ✦ Piele crudă, curățată și trecută prin operațiile de cenușărit, bună pentru a fi tăbăcită. **2.** (Rar) Un fel de prăjitură preparată din sirop de fructe sau dintr-o cremă dulce închegată cu foi de gelatină (1). *Gelatinele cu fața chihlibarului topit tremură pe farfurii de porțelan.* MACEDONSKI, O. III 83.

GELATINIZÁ, *gelatinizez,* vb. I. Refl. A se transforma într-o masă gelatinoasă.

GELATINÓS, -OÁSĂ, *gelatinoși, -oase,* adj. De gelatină, ca gelatina. *Masă gelatinoasă.* ▭ *Meduze ce mai poartă în gelatinosul lor trup reflexul curcubeului primitiv.* ANGHEL, PR. 74.

GELÉP, *gelepi,* s. m. (Învechit) Negustor oriental care, pe vremuri, cumpăra din țară vite (mai ales oi), spre a le vinde la Constantinopol. *Niște gelepi luară și cele trei mii de oi ale mocanilor sălișteni, dîndu-le în locul lor un petic de hîrtie.* CAMIL PETRESCU, O. II 58. *Tarabele gelepilor turci, armeni sau greci erau închise în ziua aceea.* ODOBESCU, S. A. 117.

GELÍV, -Ă, *gelivi, -e,* adj. (Despre materiale) Care se dezagregă sub acțiunea înghețurilor și dezghețurilor.

GELÓS, -OÁSĂ, *geloși, -oase,* adj. **1.** Cuprins de gelozie; care manifestă gelozie. *O zină geloasă l-a prins la fund și nu i-a mai dat drumul!* GALACTION, O. I 325. *Nu, n-am fost nici o secundă gelos, deși am suferit atîta din cauza iubirii.* CAMIL PETRESCU, U. N. 99. ✦ Care ține (prea) mult la ceva și se teme să nu-l piardă. *Geloși... de libertățile și de bunurile lor, dacii, simțindu-se înfrînți, deteră înșiși foc la cetățile și la colibele lor.* ODOBESCU, S. II 285. **2.** (Rar) Invidios, pizmaș. *Cămila mult geloasă văzînd un țap o dată Cu coarnele cum bate de cîni încungiurat A început în sine a blestema.* NEGRUZZI, S. II 295.

GELOZÍE, *gelozii,* s. f. **1.** Sentiment chinuitor pe care-l produce în sufletul unei persoane îndrăgostite bănuiala sau certitudinea despre infidelitatea ființei iubite. *Dintre toate pasiunile, aceea care roade mai dureros existența omului e gelozia.* BART, E. 158. *Dragomir, din gelozie și pentru a lua pe femeia iubită, ucide pe bărbatul ei.* GHEREA, ST. CR. II 151. *Inima lui gemea în secret de-o gelozie surdă.* VLAHUȚĂ, O. A. 310. ✦ Fig. Grijă permanentă de a păstra numai pentru sine un lucru de preț. **2.** (Rar) Invidie, pizmă.

GELUÍ, *geluiesc,* vb. IV. Tranz. A netezi cu gealăul suprafața unei piese de lemn. *Teslarii... geluiesc scînduri.* DRĂGHICI, R. 44.

GELUÍRE s. f. Acțiunea de a **gelui**; netezire cu gealăul a suprafeței unei piese de lemn.

GELUÍT, -Ă, *geluiți, -te,* adj. Prelucrat cu gealăul. *Porniră de lîngă clădirea cu miros de var și de ciment, de scîndură geluită și de țiglă arsă.* MIHALE, O. 403.

GEM, *gemuri,* s. n. Marmeladă preparată astfel, încît fructele rămîn întregi.

GÉMĂ, *geme,* s. f. Nume generic pentru orice piatră prețioasă în stare de cristal pur. *Diamantul este o gemă.* ✦ Obiect de artă sau podoabă din piatră (de obicei de rocă tare) pe care sînt gravate, în adîncime, figuri sau motive decorative. ✧ (Adjectival, numai în expr.) *Sare gemă* = sare de bucătărie cristalizată, extrasă din saline.

GEMÂNÁR, *gemânari,* s. m. (Rar) Frate geamăn. *Fluturase batista spre călătorul ce-i rămăsese necunoscut și totuși drag ca un gemânar.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 45.

GEMÂNÁRE, *gemânări,* s. f. Furculiță (2).

GEMÂNÁRIȚĂ, *gemânariță,* s. f. (Bot.) Bujorel.

GÉMĂT s. n. v. **geamăt.**

GEMĂTÓR, -OÁRE, *gemători, -oare,* adj. (Rar) Care geme. *Sărmani cu inimi gemătoare, Uitați, dormiți sub liliac.* MACEDONSKI, O. I 78. ✧ Fig. *Acea undă gemătoare, acel arbure jălind, Parcă sînt doi juni prieteni.* NEGRUZZI, S. II 14.

GÉME, *gem,* vb. III. Intranz. **1.** (Despre oameni și, mai rar, despre alte ființe) A scoate sunete nearticulate, provocate de durere; a scoate gemete. V. ofta, suspina. *Și-a tras ciuful de păr mai pe frunte, a gemut, a pornit.* CAMILAR, TEM. 121. *Viindu-și nițel în simțiri și neputîndu-se scula, a început a geme de durere.* ISPIRESCU, L. 329. *Gemea Dolca, se culca, Laba ruptă-și arăta.* ALECSANDRI, P. P. 55. ✧ Fig. *În sufletul lui gemea durerea.* DUNĂREANU, CH. 34. ✧ (Metaforic) *Afară începuse să fluiere și să geamă un vînt viclean.* DUMITRIU, B. F. 149. *Ușile gem în țîțîni.* COȘBUC, P. I 235. *Va geme de patemi Al mării aspru cînt.* EMINESCU, O. I 218. *Fuge ca vîntul, Sună pădurile, fiștie frunzele, Geme pămîntul.* BOLINTINEANU, O. 74. ✧ Tranz. (Cu complement intern) *Dadaca își gemu răcnetele și căzu în genunchi.* SADOVEANU, Z. C. 333.

2. Fig. (Despre popoare sau despre o clasă socială exploatată) A suferi din greu, a fi apăsat, împilat. *Întreaga omenire gemea sub jugul despotic.* DELAVRANCEA, H. T. 213. *Răul ajunge la culme, țara geme de bîntuirile simbriașilor lui Despot.* ALECSANDRI, T. II 52. *Țara geme subt asuprirea Tomșei.* NEGRUZZI, S. I 138.

3. Fig. (Despre lucruri; de obicei urmat de determinări introduse prin prep. «sub» sau «de») A fi plin, încărcat peste măsură. *Vapoarele urlă disperate, gemînd sub greutatea încărcăturilor.* SAHIA, N. 39. *Pe stînga, largul văii gemea sub belșugul greu al sămănăturilor.* HOGAȘ, DR. 241. *Geme codru de voinici, La tot fagu cîte cinci.* HODOȘ, P. P. 201.

GÉMEN, -Ă adj. v. **geamăn.**

GÉMET s. n. v. **geamăt.**

GÉMIN, -Ă adj. v. **geamăn.**

GEMINÁT, -Ă, *geminați, -te,* adj. Îngemănat, împerecheat. *Frunze geminate. Coloane geminate. Bolți geminate.* ✧ (Lingv.) *Consoană geminată* = consoană dublă care rezultă din dublarea unei consoane simple.

GEMINÁȚIE, *geminații,* s. f. Stare a ceea ce este îngemănat, dispus în pereche, împerechere.

GEMULÉȚ, *gemulețe,* s. n. (Rar) Diminutiv al lui geam. *Din vîrful movilei, vedea bine, colo, peste vale, trei gemulețe luminate la odaia mare.* POPA, V. 115.

GEMÚT s. n. Faptul de a geme; geamăt. *S-a oprit, Căci auzise la izvor Gemut ca de creștini cînd mor.* COȘBUC, P. I 286.

GEN, *genuri,* s. n. **1.** Fel, soi, tip, varietate caracterizată prin anumite particularități. *Gen de aparate.* ▭ *Inginerii sovietici s-au folosit de ultimele invenții și perfecționări ca să execute cea mai frumoasă lucrare a genului, în timpul cel mai scurt cu putință.* SADOVEANU, C. 46. *Toni, organizatorul acestui gen de comerț, era un om miste-*

rios. BART, E. 267. *Am scris, în două zile, zece scrisori de afaceri şi mi-e capul incapabil... să mai poată turna o scrisoare de un gen susţinut.* CARAGIALE, O. VII 8. ✦ Fel de a fi, de a se comporta al unei persoane; manieră. *Nu te prinde... — Ce nu mă prinde?... — Genul ăsta pe care l-ai ales.* SEBASTIAN, T. 58. ✦ (În legătură cu felul cuiva de a scrie sau de a lucra) Stil propriu, personal.

2. (În artă şi literatură) Diviziune obţinută prin clasificarea creaţiilor artistice după formă, stil, temă. *Portretul a fost un gen bine reprezentat la ultima expoziţie.* ▭ [În poemă] *se conţin toate genurile poeziei.* MACEDONSKI, O. IV 89. ✧ *Pictură de gen* = pictură care înfăţişează aspectele vieţii de toate zilele. *Stasov definea astfel într-un chip larg cuprinzător pictura de gen drept rezolvarea unei teme actuale în artă.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 379, 3/4. ✦ (În literatură) Fiecare dintre cele patru diviziuni obţinute prin clasificarea operelor literare în epice, lirice, dramatice şi oratorice, după trăsături de conţinut şi formă consacrate de critica şi istoria literară. *Romanul este o specie a genului epic.*

3. Categorie gramaticală exprimată prin forma luată de substantivele nume însufleţite pentru a indica sexul fiinţelor pe care le denumesc şi care s-a extins, prin analogie, la substantivele nume neînsufleţite, precum şi la cuvintele flexibile care determină substantivul. *În limba română substantivul poate fi de genul masculin, feminin sau neutru.*

4. (În clasificările ştiinţifice) Grup care întruneşte mai multe specii sau varietăţi cu trăsături comune importante. *Genul felinelor.*

GENÁT, -Ă, *genaţi, -te,* adj. (Rar) Cu gene lungi şi dese. *Nişte ochi mari, verzi... genaţi şi sprîncenaţi.* M. I. CARAGIALE, C. 28. *Badea meu, tiner copil... Parcă-i tras printr-un inel, Şi-i genat Şi sprincenat.* HODOŞ, P. P. 170.

GÉNĂ, *gene,* s. f. Particulă dintr-un cromozom căreia şcoala biologică idealistă îi atribuie rolul de a transmite caracterele eredităţii.

GENEALÓGIC, -Ă, *genealogici, -e,* adj. Relativ la genealogie, de genealogie. ✧ *Arbore genealogic* = tablou cuprinzînd filiaţia membrilor unei familii, cu indicarea gradului de înrudire dintre ei, reprezentat adesea printr-un arbore ale cărui ramuri închipuie pe descendenţi. *Alt arbore genealogic! Altă marfă! Alt blazon!* C. PETRESCU, A. R. 11. *Adio, dar, proprietar infam! Şi du-te de te spînzură de-un ram Al arborelui tău genealogic!* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 126. *Clasificarea genealogică a limbilor* = grupare a limbilor după înrudirea lor.

— Pronunţat: *-ne-a-*.

GENEALOGÍE, *genealogii,* s. f. Înşirare sistematică, în ordine descendentă sau ascendentă, a membrilor unei familii, pentru a stabili originea şi gradul lor de înrudire. *De zece ani mă pisezi cu genealogiile.* C. PETRESCU, A. R. 26. ✦ Disciplină auxiliară a istoriei care se ocupă cu întocmirea de genealogii.

— Pronunţat: *-ne-a-*.

GENEALOGÍST, *genealogişti,* s. m. (Rar) Persoană care întocmeşte genealogii. *Cu genealogiştii el are cunoştinţă.* NEGRUZZI, S. II 205.

— Pronunţat: *-ne-a-*.

GENERÁ, *generez,* vb. I. (Obişnuit la pers. 3) Tranz. A produce, a da naştere la... *Masele exploatate din ţările capitaliste văd tot mai clar că imperialismul nu poate decît să genereze noi războaie, noi suferinţe pentru uriaşa masă a celor ce muncesc.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 1-2, 95.

GENERÁL[1], *generali,* s. m. Grad în ierarhia militară superior gradului de ofiţer (azi, în ordinea ierarhică: *general-maior, general-locotenent, general-colonel, general de armată);* persoană avînd acest grad. *S-a arătat printr-o crăpătură a uşii o şapcă de general.* CAMILAR, N. II 92. *Generalul trecu prin faţa frontului.* BRĂESCU, V. A. 107. *În trecerea sa prin principate, generalul Kisseleff studie istoria şi situaţia generală a principatelor.* BOLINTINEANU, O. 253.

— Variante: (neobişnuit) **generár** (NEGRUZZI, S. I 115), (popular şi familiar) **ghenerál** (CAMILAR, N. I 304, HODOŞ, P. P. 228), (învechit) **ghenerár** (GHICA, S. 15), (popular) **ghinărár** (COŞBUC, P. I 57, ALECSANDRI, T. 199, TEODORESCU, P. P. 174) s. m.

GENERÁL[2]**, -Ă,** *generali, -e,* adj. **1.** (În opoziţie cu particular) Comun tuturor fiinţelor sau obiectelor (dintr-o anumită categorie). *Caracterele generale ale mamiferelor.* ✧ (Substantivat, n.) *E o punte între ştiinţă şi artă, în sensul că şi arta expune generalul, însă concret.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 108, 5/4. ✦ (Despre un fenomen sau o situaţie) Care priveşte pe toţi, care se referă la toată lumea; care cuprinde pe toţi, la care participă toată lumea. *Cauză generală.* ▭ *După o clipă de consternare generală, Deliceanu exclamă în culmea indignării: Asta e provocare directă la rebeliune!* REBREANU, R. II 25. *Sistemul dumitale... este a sacrifica interesele generale în favoarea intereselor individuale.* BOLINTINEANU, O. 440. ✧ *Criza generală a capitalismului* v. CRIZĂ.

2. Care priveşte ceva în ansamblu, care se ocupă în linii mari de ceva (fără oprire la detalii de specialitate). *Medicină generală. Noţiuni generale de astronomie.* ▭ *Scoţînd în relief faptele fundamentale, recapitularea stimulează puterea de judecată a elevilor, îi ajută să-şi formeze o concepţie generală ştiinţifică despre lume.* CONTEMPORANUL, S. II, 1952, nr. 293, 1/1. ✦ (În opoziţie cu parţial) Care îmbrăţişează toate aspectele, cunoştinţele, datele etc. *Examen general.* ✧ *Cultură generală* = (spre deosebire de cultura profesională sau de specialitate) cultură bazată pe cunoaşterea elementelor fundamentale ale creaţiilor şi cuceririlor din diferitele domenii ale ştiinţei şi ale artei. ✧ Loc. adv. **În general** = a) în ansamblu, în linii mari; îndeobşte. *Tînărul povesti că în general a găsit linişte.* REBREANU, R. II 25; b) fără referire la un caz anumit; vag. *Dă-mi un exemplu, nu-mi vorbi în general.* **În linii generale** (sau **în termeni generali**) = în punctele esenţiale, în aspectele principale. *A prezenta o problemă în linii generale.*

3. (Despre un fenomen, o situaţie; în opoziţie cu local) Care se întîmplă, care există pe o întindere mare, care cuprinde totul. *Ploaie generală. Anestezie generală.*

4. (Ca determinant al unor substantive) Care are toată răspunderea în conducerea unei diviziuni anumite dintr-un minister, dintr-o instituţie, întreprindere sau dintr-o organizaţie de masă. *Director general.* ✧ *Adunare generală* = adunare (II **2**), adesea reprezentînd organul suprem de conducere al unei organizaţii, la care iau parte, cu drept de vot, toţi membrii acesteia. *Adunarea generală este organul suprem de conducere al gospodăriei.* STAT. GOSP. AGR. 40.

GENERALÍSIM, *generalisimi,* s. m. Comandant suprem al forţelor armate ale unei ţări. *I. V. Stalin a fost generalisim al Uniunii Sovietice.*

GENERALITÁTE, *generalităţi,* s. f. **1.** Calitate a ceea ce este general.

2. (La pl.) Idei generale.

GENERALIZÁ, *generalizez,* vb. I. Tranz. **1.** (Cu privire la o lege, un principiu etc.) A concentra, a da o formulare sau o expresie sintetică, generală. V. sintetiza. *Poezia... generalizează în mod special lumea emoţiilor.* SAHIA, U.R.S.S. 171. *Poetul generalizează prevederile sale subiective.* GHEREA, ST. CR. III 393.

2. A face să fie general, a extinde sfera de aplicare la cazuri similare. *Noua metodă a fost generalizată în toată uzina.* ✦ Absol. A considera o întîmplare, o situaţie ca generală. *Întotdeauna vii tîrziu! — De ce generalizezi?*

GENERALIZÁRE, *generalizări,* s. f. **1.** Acţiunea de a generaliza şi rezultatul ei; extindere, lărgire a sferei de aplicare. *Exprimarea în modul cel mai deplin a esenţei fenomenelor din viaţă presupune o generalizare profundă, o descoperire şi ilustrare deosebit de expresivă a modului cum acţionează legile obiective ale realităţii.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 348, 2/2. *Rezultatul generalizării (faza ultimă a cunoaşterii cu ajutorul gîndirii) este noţiunea.* IORDAN, L. R. 35. ✦ Operaţie logică cu ajutorul căreia unim în minte însuşirile comune ale obiectelor de acelaşi fel.

2. (Med.) Extindere, în întregul organism, a unui proces maladiv, iniţial limitat.

GENERALIZÁT, -Ă, *generalizaţi, -te,* adj. Care a devenit general; căruia i s-a dat un caracter de generalitate. *Măsuri generalizate.*

GENERALIZATÓR, -OÁRE, *generalizatori, -oare,* adj. Care generalizează. *Şcoalele reale* [vor prezenta] *direcţiunea generalizatoare şi practică a învăţăturilor.* ODOBESCU, S. II 64.

GENERÁR s. m. v. **general**[1].

GENERÁRE, *generări,* s. f. Acţiunea de a genera. *Marea producţie socialistă exclude orice posibilitate de generare a burgheziei.*

GENERATOÁRE, *generatoare,* s. f. (Geom.) Linie prin a cărei deplasare în spaţiu după o regulă determinată ia naştere o suprafaţă plană sau curbă. *Generatoare de cilindru. Generatoare de con.*

GENERATÓR[1], *generatoare,* s. n. **1.** Maşină sau instalaţie care transformă energia mecanică în energie de altă formă. ✧ *Generator electric* = maşină care transformă energia mecanică în energie electrică; dinam. *Generator electric de înaltă frecvenţă. Generator electric de curent alternativ.*

2. Aparat sau instalaţie care serveşte la producerea unei forme de energie. *Generator termic.*

3. Aparat sau instalaţie care serveşte la producerea unui combustibil gazos.

GENERATÓR[2]**, -OÁRE,** *generatori, -oare,* adj. (Urmat de determinări introduse prin prep. «de») Care generează ceva, care dă naştere la ceva. *Faptă generatoare de daune şi prejudicii.*

GENERATRÍCE, *generatrice,* s. f. (Învechit) Generatoare. ✧ (Adjectival) *Teoria lui Taine... despre calitatea dominantă şi generatrice îmi părea cam metafizică.* GHEREA, ST. CR. II 10.

GENERÁŢIE, *generaţii,* s. f. **1.** Totalitatea oamenilor care sînt cam de aceeaşi vîrstă. *Generaţii după generaţii au rîvnit tihna şi pacea fără să le aibă.* SADOVEANU, E. 217. *Anii curgeau şi ca un flux necontenit de valuri, nesimţit, generaţiile vechi împingeau pe cele noi.* ANGHEL, PR. 78. *Microscopice popoare, regi, oşteni şi învăţaţi Ne succedem generaţii şi ne credem minunaţi.* EMINESCU, O. I 132. ✧ *Din generaţie în generaţie* = din tată în fiu. ✧ (Poetic) *Pe malul Oltului... se ivesc şi dispar generaţii, mereu repetate, de sălcii.* BOGZA, C. O. 211. *Ş-ale valurilor mîndre generaţii spumegate Zidul vechi al mînăstirii în cadenţă îl izbesc.* ALEXANDRESCU, P. 132.

2. (Biol.; în expr.) *Teoria generaţiei spontanee* = teză reacţionară, pseudoştiinţifică, idealistă, conform căreia poate lua naştere în mod spontan, fără evoluţie istorică, un organism viu, din materie moartă.

— Variantă: (învechit) **generaţiúne** (HOGAŞ, M. N. 91) s. f.

GENERAŢIÚNE s. f. v. **generaţie.**

GÉNERE s. n. (Numai în loc. adv.) **În genere** = a) din punct de vedere general; în general. *S-a silit a vă da lămuriri asupra acestei expoziţiuni în genere şi a celei romîneşti îndeosebi.* ODOBESCU, S. II 98; b) în mod obişnuit, de obicei, îndeobşte. *Am surprins unele din cugetările cari-l preocupau în genere.* EMINESCU, N. 36.

GENÉRIC, -Ă, *generici, -e,* adj. (În opoziţie cu particular, specific, individual) Care ţine de o categorie, de un gen, propriu unui gen; p. ext. care cuprinde toate cazurile de acelaşi fel; care are caracter de generalitate. *Nume generic. Caracter generic.*

GENERÓS, -OÁSĂ, *generoşi, -oase,* adj. (Despre oameni şi manifestările lor, în opoziţie cu egoist) Gata să ajute pe alţii; care dă uşor sprijin, asistenţă celui lipsit de ea; mărinimos, dezinteresat, larg, inimos. *Eu, cum sînt generos, nu mă lasă inima să te mai prigonesc.* CARAGIALE, O. VII 289. *El a fost un suflet mare şi nobil, o inimă curată şi generoasă, vesel şi glumeţ.* GHICA, S. A. 135. ✦ Însufleţit de idei alese, de sentimente sociale progresiste; nobil. *Doctrina aceasta* [a junimiştilor] *a fost egoistă şi a repugnat întotdeauna spiritelor generoase.* IBRĂILEANU, SP. CR. 101. *Cîţiva visători generoşi caută cu încredere şi întrevăd în lumina viitoarelor reforme sociale aşezarea unor vremi mai bune şi mai fericite.* VLAHUŢĂ, O. A. 190. *Oricare simtimente înalte, generoase, Ne par ca nişte basme de povestit frumoase, Şi tot entuziasmul izvor de idei mici.* ALEXANDRESCU, M. 5. ✧ (Adverbial) *Cînd aripi al meu suflet avea... Zimbeam copilăros, voios şi generos, Străin de răutate.* MACEDONSKI, O. I 122. (Fig.) *Atraşi de forţa, generos cheltuită a Oltului, oamenii vin spre malurile lui, întemeindu-şi cît mai aproape aşezările.* BOGZA, C. O. 143. ✦ (Substantivat, m. pl.; ironic) Grup de oportunişti, reprezentînd interesele claselor exploatatoare, strecuraţi în conducerea partidului social-democrat cu scopul de a frîna lupta revoluţionară a clasei muncitoare din Romînia şi care, nereuşind, au trecut pe faţă (la sfîrşitul veacului trecut) în partidul liberal. *Vechiul partid socialist, dezorganizat în urma trădării «generoşilor», elemente burgheze din conducerea partidului, era dominat de ideologia oportunistă a Internaţionalei a II-a.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 363. ✦ (Despre lucruri) De bună calitate. *Un vin generos.*

GENEROZITÁTE, (2) *generozităţi,* s. f. **1.** Calitatea celui generos, mărinimie. V. bunătate. *Unde este prinosul de muncă, de generozitate şi de luptă, pe care trebuia să-l aducă societăţii noastre colegii mei de acum cincisprezece ani?* GALACTION, O. I 336. *Liber eşti să construieşti, pe seria eternă de acorduri ale preludiului, infinite jocuri, după generozitatea şi temperamentul fanteziei tale.* CARAGIALE, O. III 263.

2. (În opoziţie cu zgîrcenie) Dărnicie. (Ironic) *Cu patriotică generozitate ne înzestrează limba cu 47 slove, adecă cu 20 mai multe decît avem.* NEGRUZZI, S. I 260. ✧ (Concretizat; neobişnuit) *Mulţi au opinat... pentru libera împărţire a generozităţilor publice către junii studioşi.* ODOBESCU, S. I 498.

GENÉTIC, -Ă, *genetici, -e,* adj. Care se referă la geneză. *Cercetările... au dat la lumină structura celor două părţi constitutive ale celulei: protoplasma celulară şi nucleul. În urmă au fixat partea respectivă ce o ia fiecare în multiplicarea genetică.* MARINESCU, P. A. 48. ✧

Mineralogie genetică = ramură a mineralogiei care tratează despre formarea mineralelor.

GENÉTICĂ s. f. Ramură a biologiei care studiază fenomenele eredității și variabilitatea lor. *Genetica miciurinistă.*

GENETICIÁN, -Ă, *geneticieni, -e,* s. m. și f. Specialist în genetică.

GENETÍV s. n. v. **genitiv.**

GENÉZĂ, *geneze,* s. f. Procesul formării și al nașterii unei ființe sau a unui lucru; origine. *Geneza omului.* ▭ *Laplace și Newton au dat putința unei explicări a genezei lumilor.* MARINESCU, P. A. 33. ✦ Fig. (În legătură cu activitatea spirituală sau artistică) Apariție, creație. *Geneza și rostul studiilor și publicării ce am întreprins a face în străinătate... mă ținu pînă la un oarecare punt cu mintea, dar nicidecum cu inima, departe de țeară și de institutele ei culturale.* ODOBESCU, S. III 624. ✦ (Teol.) Prima carte a Bibliei; cartea facerii.

GENIÁL, -Ă, *geniali, -e,* adj. **1.** (Despre persoane) Înzestrat cu geniu. *Zola este o personalitate genială, un temperament uriaș de poet epic.* DEMETRESCU, O. 165.

2. (Despre însușiri, idei, acțiuni, opere) De geniu, creat de un geniu, care dovedește genialitate. *O deosebită însemnătate prezintă pentru masele largi de oameni ai muncii studierea genialelor opere ale clasicilor marxism-leninismului.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2708. *Sub această frunte înaltă s-au născut gînduri geniale.* STANCU, U.R.S.S. 38. *Unii spun că e o lucrare genială.* C. PETRESCU, C. V. 242. ✧ (Adverbial) *Oricît de genial tăiate ar fi formele unei statui, ea niciodată nu ne va putea reda acele linii moi, pătimașe, calde, care caracterizează un trup frumos, viu.* GHEREA, ST. CR. II 50.

— Pronunțat: *-ni-al.*

GENIALITÁTE s. f. Calitatea unui geniu, însușire a ceea ce este genial. [Eminescu] *a nimerit cu o genialitate uimitoare toate, dar absolut toate nuanțele de tonuri variate și multiple de care e capabil sentimentul* [iubirii]. IONESCU-RION, C. 120.

— Pronunțat: *-ni-a-.*

GENITÁL, -Ă, *genitali, -e,* adj. Care servește la procreare. *Organe genitale.*

GENITÍV, *genitive,* s. n. Cazul atributului, răspunzînd la întrebarea «a(l) cui», cerut în limba română și de unele prepoziții și locuțiuni prepoziționale.

— Variantă: **genetív** s. n.

GENITIVÁL, -Ă, *genitivali, -e,* adj. (Despre părți de vorbire și părți de propoziție) Care stă în cazul genitiv. *Atributul genitival se acordă în gen și număr cu substantivul pe care-l determină.* IORDAN, L. R. 627. ✧ *Articol genitival* = articol posesiv, v. posesiv.

GENITÓR, *genitoare,* s. n. Plantă care dă naștere unui hibrid.

GÉNIU, *genii,* s. n. **I. 1.** Capacitate creatoare extraordinară, talent creator excepțional; persoană înzestrată cu astfel de talent. *O cultură superioară nu se creează fără sprijinul unei politici juste, căci într-un climat vitreg geniile nu rodesc.* CAMIL PETRESCU, O. I 312. *Grație geniului cîtorva scriitori de geniu... literatura romantică nu ajunse decadentă.* IONESCU-RION, C. 108. *Geniul e lanțul ce trage lumea spre propășire.* ODOBESCU, S. I 242. ✧ Loc. adj. **De geniu** = genial. *Dar* [Eminescu] *nu era în adevăr un om de geniu? — Nu mai încape vorbă.* CARAGIALE, O. III 240.

2. Fire, natură, caracter specific. *Din rezolvarea greșită a acestei probleme, putea să rezulte... o limbă schimonosită și neconformă cu geniul limbii românești.* IBRĂILEANU, SP. CR. 21.

II. (Mitol.; astăzi, în credințe mistice și în stilul poetic) Spirit protector despre care se pretindea că ar însoți pe om în decursul întregii sale vieți și i-ar conduce acțiunile și gîndurile; spirit (bun sau rău), duh. *E-atîta neclintire, pe drumu-acesta gol... Ca-n țara adormită, de-un mileniu, De suflul blestemat al unui geniu.* CAMIL PETRESCU, V. 69. *În a nopții liniștire o divină melodie Ca suflarea unui geniu printre frunzi alin adie.* ALECSANDRI, P. A. 126. *Cînd se pune la piano, pare că geniul muzicii o insuflă.* NEGRUZZI, S. I 75.

III. (Mil.; cu sens colectiv) Trupe specializate pentru executare de lucrări de fortificații, drumuri, poduri etc.

— Pronunțat: *-niu.* — Pl. și: *geniuri* (MACEDONSKI, O. IV 78, KOGĂLNICEANU, S. 216, BĂLCESCU, O. I 24).

GENOCÍD, *genociduri,* s. n. Crimă împotriva umanității, specifică regimurilor fasciste, constînd în distrugerea totală sau parțială a unor grupuri de populație pe motiv de rasă, naționalitate sau religie. *Lupta contra genocidului în dreptul penal internațional* [titlu]. CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 112, 10/4.

GENOTÍP, *genotipuri,* s. n. (Biol.) Totalitatea proprietăților ereditare ale unui individ. *Fiecare organism are o natură proprie sau, cum se spune în știință, un genotip propriu.*

GENTÍL, -Ă, *gentili, -e,* adj. (Despre persoane, rar despre manifestările lor) Amabil, politicos, curtenitor, drăguț. *Tînăr gentil.*

GENTILÉȚE s. f. Purtare curtenitoare; amabilitate. *Gest de gentilețe.*

GENTÍLIC, -Ă, *gentilici, -e,* adj. De gintă, care aparține gintei. *Aparița scrierii inițiale trebuie să fie raportată la începutul dezvoltării orînduirii gentilice.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 366, 5/1. *Evoluția de la limbile gentilice la limbile triburilor, apoi de la acestea la limbile popoarelor și la cele naționale indică treptele istorice ale dezvoltării limbilor, strîns legate de istoria popoarelor care le vorbesc.* MACREA, F. 21.

GENTILÓM, *gentilomi,* s. m. (În societatea feudală apuseană) Nobil, aristocrat.

GENTULÍȚĂ, *gentulițe,* s. f. Gentuță. *Și-a pus pălăria pe cap, gentulița și-a luat-o în mînă și... a luat-o spre gară.* STANCU, D. 399.

GENTÚȚĂ, *gentuțe,* s. f. Diminutiv al lui geantă.

GENȚIÁNĂ, *gențiane,* s. f. Plantă erbacee cu flori albastre sau galbene care crește în regiunile de munte *(Gentiana);* ghințură. (Atestat în forma *ghințiană) Ici scînteie Ca un rubin o ghințiană, colo un stînjinel se joacă.* ANGHEL, Î. G. 12.

— Pronunțat: *-ți-a-.* — Variantă: **ghințiánă** s. f.

GENÚCHI s. m. v. **genunchi.**

GENUFLEXIÚNE, *genuflexiuni,* s. f. (Franțuzism) Îndoire a genunchilor; îngenunchiere.

— Pronunțat: *-xi-u-.*

GENUÍN, -Ă, *genuini, -e,* adj. (Rar, livresc) Natural, veritabil, pur. *Stare genuină.*

GENÚNĂ s. f. v. **genune.**

GENÚNCHE s. m. v. **genunchi.**

GENUNCHEÁT, -Ă adj. v. **îngenunchеat.**

GENUNCHÉR, *genunchere,* s. n. (Regional) Suman lung pînă la genunchi. *Vite, cai, porci, oi, brînză... sumane mari, genunchere și sărdace... ștergare de burangic alese*

şi late lucruri, ce le duceau lunea în tîrg de vînzare. CREANGĂ, A. 48.

GENÚNCHI, *genunchi,* s. m. **1.** Încheietura osului coapsei cu fluierul piciorului, cuprinzînd şi rotula. *Pe uliţă... noroiul şi băltoacele erau pînă la genunchi.* REBREANU, R. I 175. *Simţea cum i se taie picioarele de la genunchi.* BART, E. 261. *Genunchii îi tremurau de oboseală.* BUJOR, S. 24. ✧ *Oul genunchiului* = rotula. ✧ Loc. adv. **În genunchi** = cu genunchiul (sau genunchii) pe pămînt. *Titu alunecase în genunchi, la picioarele ei.* REBREANU, R. I 245. (În legătură cu verbele «a sta», «a aşeza», «a ţine», «a pune» etc.) **Pe genunchi** = pe porţiunea picioarelor dintre genunchi şi şold cînd cineva stă jos, v. poală. *Mă ia pe genunchi. Mă leagănă. Îi place să se joace cu mine.* STANCU, D. 38. *Desagii pe care-i ţinea pe genunchi, înaintea mea, n-aveau în ei decît nişte cîrpe.* GALACTION, O. I 88. *Pe genunchii mei şedea-vei, Vom fi singuri-singurei.* EMINESCU, O. I 75. ✧ Expr. **Cu genunchii la gură** = adunat ghem, ghemuit, închircit. *Dîrdîiam lîngă cuptor cu genunchii la gură.* **A cădea (sau a da) în genunchi (înaintea** sau **dinaintea** cuiva) = a se lăsa la pămînt (înaintea cuiva) în semn de umilinţă, de respect sau de rugăciune. *Ivan atunci... a căzut în genunchi dinaintea lui dumnezeu.* CREANGĂ, P. 300. **A i se tăia genunchii** = a nu se mai putea ţine pe picioare. *Genunchii mi se taie încît n-am forţă să mă locomot* (= mişc). ALECSANDRI, T. I 267.

2. Deformare a pantalonilor în dreptul genunchilor **(1).**

— Pl. şi: (s. n., neobişnuit) *genunche* (CREANGĂ, P. 251). — Variante: (regional) **genúnche** (JARNÍK-BÎRSEANU, D. 276), **genúchi** (ISPIRESCU, L. 28, JARNÍK-BÎRSEANU, D. 187) s. m.

GENUNCHIÉRĂ, *genunchiere,* s. f. Împletitură de lînă, stofă etc. cu care se îmbracă genunchiul, ca să fie apărat de frig. ✦ Bandaj cu care se îmbracă uneori genunchiul pentru întărirea sau protecţia articulaţiei.

— Pronunţat: *-chi-e-.*

GENÚNE, *genuni,* s. f. (În stilul poetic) Prăpastie fără fund, abis. *Ni-s ochii arşi... Căci am luptat pe margini de genuni.* CAMIL PETRESCU, V. 86. *Stîncile, zguduite din înălţime... se rostogoleau prăpăstios în genunile adînci ale văilor.* HOGAŞ, M. N. 176. *Hyperion, ce din genuni Răsai c-o-ntreagă lume, Nu cere semne şi minuni Care n-au chip şi nume.* EMINESCU, O. I 177.

— Variantă: **genúnă,** *genune* (SADOVEANU, F. J. 697), s. f.

GEOCÉNTRIC, -Ă, *geocentrici, -e,* adj. **1.** Care se raportează la centrul pămîntului ca punct de comparaţie, care are pămîntul ca centru. *Distanţă geocentrică.*

2. (În expr.) *Mişcare geocentrică* = mişcare aparentă a unui astru împrejurul pămîntului considerat ca centru. *Latitudine geocentrică* = latitudinea unei planete observată de pe pămînt.

— Pronunţat: *ge-o-.*

GEOCENTRÍSM s. n. (În antichitate) Concepţie neştiinţifică despre pămînt, considerat ca centru imobil al universului, în jurul căruia se învîrtesc soarele şi toţi ceilalţi aştri. *N. I. Suvorov a subliniat marea importanţă ideologică a luptei împotriva geocentrismului.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 366, 5/6.

— Pronunţat: *ge-o-.*

GEOCHIMÍE s. f. Ramură a chimiei care se ocupă cu studiul reacţiilor chimice dintre elementele care alcătuiesc scoarţa pămîntului.

— Pronunţat: *ge-o-.*

GEÓDĂ, *geode,* s. f. Cavitate într-o rocă, avînd pereţii căptuşiţi cu cristale de minerale.

— Pronunţat: *ge-o-.*

GEODÉZIC, -Ă, *geodezici, -e,* adj. Privitor la geodezie. *Operaţiile necesare pentru stabilirea distanţelor absolute sînt operaţii geodezice.*

— Pronunţat: *ge-o-.*

GEODÉZICĂ s. f. Curbă situată pe o suprafaţă şi avînd proprietatea că între oricare două puncte ale ei e mai scurtă decît oricare altă curbă situată pe aceeaşi suprafaţă şi trecînd prin aceleaşi două puncte.

— Pronunţat: *ge-o-.*

GEODEZÍE s. f. Ştiinţă aplicată care se ocupă cu studiul formei şi dimensiunilor pămîntului, cu tehnica măsurării şi a reprezentării cartografice sau numerice a suprafeţei lui, pe porţiuni bine definite.

— Pronunţat: *ge-o-.*

GEOFÍZIC, -Ă, *geofizici, -e,* adj. Relativ la geofizică, de geofizică. ✧ *Metode geofizice de prospecţiune* = procedee de prospecţiune a zăcămintelor de substanţe utile, în care se întrebuinţează diferite metode fizice (electrică, magnetică etc.).

— Pronunţat: *ge-o-.*

GEOFÍZICĂ s. f. Ştiinţă care se ocupă cu fizica globului terestru (a litosferei, a hidrosferei şi a atmosferei).

— Pronunţat: *ge-o-.*

GEOFÓN, *geofoane,* s. n. Aparat folosit în prospecţiunile geofizice, pentru recepţionarea undelor sonore.

— Pronunţat: *ge-o-.*

GEOGNOZÍE s. f. Ştiinţă care se ocupă cu ansamblul materialelor şi al resturilor faunei şi florei care alcătuiesc globul terestru şi cu relaţiile dintre ele.

— Pronunţat: *ge-o-.*

GEOGRÁF, *geografi,* s. m. Specialist în geografie. *Grecii şi fenicienii au fost marinari vestiţi şi au descoperit în călătoriile lor multe ţinuturi, care au fost descrise de geografi celebri ca: Herodot, Ptolomeu şi Strabo.* GEOGRAFIA FIZ. 8. *Geograful vede în numele topice o adevărată anexă terminologică a disciplinei sale.* IORDAN, N. L. III.

— Pronunţat: *ge-o-.*

GEOGRÁFIC, -Ă, *geografici, -e,* adj. Privitor la geografie, din domeniul geografiei, considerat din punctul de vedere al geografiei. *Marile descoperiri geografice. Atlas geografic. Poziţie geografică.* ▭ *Ţara Oltului e un ţinut geografic de o unică frumuseţe.* BOGZA, C. O. 259.

— Pronunţat: *ge-o-.*

GEOGRAFÍE s. f. Ştiinţă care se ocupă cu studiul şi cu descrierea regiunii scoarţei pămîntului din punct de vedere fizic, economic, politic etc. *Profesor de geografie.* ▭ *Geografia este una dintre cele mai populare ramuri ale ştiinţei.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2805. ✧ *Geografie umană* (sau *antropologică)* v. uman. *Geografie economică* v. economic. *Geografie fizică* v. fizic. *Geografie politică* v. politic. *Geografie lingvistică* = metodă de cercetare a limbii, bazată pe stabilirea, prin anchete pe teren, a ariilor de răspîndire ale fenomenelor lingvistice, consemnarea în hărţi şi studierea lor. *Marea descoperire a geografiei lingvistice a fost lămurirea istoriei cuvintelor.* ROSETTI, S. L. 14.

— Pronunţat: *geo-.* — Variantă: (învechit) **gheografíe** (RUSSO, S. 95) s. f.

GEOÍD s. n. Suprafaţă care reprezintă forma întinderii pămîntului redusă la nivelul oceanelor fără a ţine seamă de accidentele de relief.

— Pronunţat: *ge-o-id.*

GEOLÓG, *geologi,* s. m. Specialist în geologie. *Inginerul geolog... se opri din vorbire să-şi cureţe pipa cu o sculă complicată în chip de briceag.* C. PETRESCU, A. 409.

— Pronunţat: *ge-o-.*

GEOLÓGIC, -Ă, *geologici, -e,* adj. Care ține de geologie, relativ la geologie. *Studii geologice. Problemă geologică.* ✧ *Perioadă geologică* = interval de timp în istoria pămîntului, caracterizat printr-o anumită repartizare a uscatului și a mărilor, prin clima, animalele și plantele lui specifice. ✦ De care se ocupă geologia; p. ext. străvechi. *Sedimente geologice.* ▭ *Se poate zări în depărtare... înaltul șir de piscuri, vinete și zimțuite, ca un lanț geologic, de netrecut.* BOGZA, C. O. 10.
— Pronunțat: *ge-o-.*

GEOLOGÍE s. f. Știință care studiază evoluția fizică și organică a scoarței pămîntului. *Munții Făgărașului se zăresc acolo în fund. Îndepărtați și albaștri, asemeni unor prinți fantastici, par cele mai nobile plăsmuiri ale geologiei.* BOGZA, C. O. 258.
— Pronunțat: *ge-o-.*

GEOMÉTRIC, -Ă, *geometrici, -e,* adj. **1.** De care se ocupă geometria, de geometrie. ✧ *Loc geometric* = totalitatea punctelor dintr-un spațiu, definite printr-o singură proprietate geometrică. *Cercul este locul geometric al punctelor egal depărtate de centru.* ▭ *Medie geometrică* (a două numere pozitive) = rădăcină pătrată din produsul celor două numere. *Progresie geometrică* = șir de numere în care fiecare număr e rezultatul înmulțirii numărului precedent cu un factor constant numit rația progresiei. *Desen geometric* = desen executat fără a ține seama de perspectivă. *Corp geometric* v. corp.
2. Fig. Care are forma figurilor geometrice; regulat, schematic. *Un soi de «pictură pură», expresionistă, cu subiecte apocaliptice, geometrice.* CAMIL PETRESCU, T. II 14. ✧ (Adverbial) *Mii și mii de lumini, geometric înșirate, pilpîie între cer și apă.* BART, S. M. 39. ✦ (Rar) Exact, riguros, precis. V. matematic. *Spirit geometric.*
— Pronunțat: *ge-o-.*

GEOMETRÍE s. f. **1.** Ramură principală a matematicii care studiază formele spațiale.
2. (Cu determinări arătînd conținutul) Ramură, subîmpărțire a geometriei (1). *Geometrie plană. Geometrie în spațiu. Geometrie analitică. Geometrie diferențială. Geometrie descriptivă* v. c.
— Pronunțat: *geo-.*

GEOMÉTRU, *geometri,* s. m. **1.** Specialist în geometrie.
2. Topograf.
— Pronunțat: *ge-o-.*

GEOPOLÍTICĂ s. f. Teorie pseudoștiințifică fascistă care pretinde că relațiile social-economice și evoluția unui stat ar fi determinate exclusiv de factorii geografici; această teorie caută să dea o motivare politicii de acaparare a imperialiștilor și să justifice pretențiile lor la dominația mondială.
— Pronunțat: *ge-o-.*

GEORGIÁN[1], -Ă, *georgieni, -e,* adj. Care este propriu georgienilor, al georgienilor; (provenit) din Georgia. *Limba georgiană. Dansuri georgiene.*
— Pronunțat: *geor-gi-an.*

GEORGIÁN[2], -Ă, *georgieni, -e,* s. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Republicii Socialiste Sovietice Georgiene.
— Pronunțat: *geor-gi-an.*

GEOSFÉRĂ, *geosfere,* s. f. Sferă care reprezintă globul terestru.
— Pronunțat: *ge-o-.*

GEOSINCLINÁL, *geosinclinale,* s. n. (Geol.) Depresiune (actuală sau din alte ere) a scoarței pămîntului, ocupată de un braț de mare al cărui fund este mobil și în interiorul căruia s-au acumulat depozite groase.
— Pronunțat: *ge-o-.*

GEOTÉHNICĂ s. f. Știință aplicată care studiază, din punctul de vedere al stabilității și al rezistenței, comportarea terenurilor sub acțiunea diferitelor încărcări la care pot fi supuse.
— Pronunțat: *ge-o-.*

GEOTERMÁL, -Ă, *geotermali, -e,* adj. (Despre izvoare) Care dă apă caldă.
— Pronunțat: *ge-o-.*

GEOTERMÍE s. f. Diviziune a geologiei care se ocupă cu variațiile în adîncime ale temperaturii uscatului și a apelor.
— Pronunțat: *ge-o-.*

GEOTROPÍSM s. n. Însușire a organelor unor plante (rădăcină, tulpină) de a lua, sub influența gravitației, o anumită orientare față de verticala locului. ✧ *Geotropism pozitiv* = tendința rădăcinii de a crește în jos. *Geotropism negativ* = tendința tulpinii de a crește în sus.
— Pronunțat: *ge-o-.*

GEPÍD, -Ă, *gepizi, -de,* s. m. și f. Persoană aparținînd unui trib germanic din prima perioadă a evului mediu, stabilit, temporar, și în Dacia.

GER, *geruri,* s. n. Temperatură atmosferică foarte scăzută; frig foarte mare. *De trei zile ninsoarea contenise, și un ger fără vînt încremenise troienele.* C. PETRESCU, S. 200. *Copiii, îmbujorați la față de ger, se strigau zgomotos unii pe alții.* BUJOR, S. 105. *Vreascurile țiuiau și chiar lemnele de pe foc pocneau de ger.* CREANGĂ, P. 240. *Iarna, de gerul cel amarnic, trăsnea grinda în odaie.* EMINESCU, N. 41. ✧ *Gerul bobotezii* = ger cumplit, caracteristic, de obicei, pentru luna ianuarie; frig năprasnic.

GERÁ, *gerez,* vb. I. Tranz. (Rar) A administra pe socoteala și în locul altuia. *Directorul... era însărcinat a gera afacerile prefecturii, — districtul neavînd deocamdată titular.* CARAGIALE, N. S. 60.
— Variantă: **girá** vb. I.

GERÁNT, *geranți,* s. m. Persoană care gerează o întreprindere, o societate etc.
— Variantă: **giránt** s. m.

GERÁRE s. f. (Rar) Acțiunea de a gera și rezultatul ei. *Gerarea bunurilor mănăstirești nu mai poate sta pe viitor decît în mîinile unei administrațiuni mirene.* ODOBESCU, S. II 29.

GERÉT s. n. v. **gerid.**

GERG, *gerguri,* s. n. (Rar, învechit) Jargon. *Limba patriei se împestriță formînd un gerg ce se întinse ca o pecingine* [în secolul al XVIII-lea]. NEGRUZZI, S. I 278.

GERGEVEÁ s. f. v. **cercevea.**

GERÍD, *geriduri,* s. n. (Învechit) Numele unui joc vitejesc turcesc în care călărețiî aruncau, din galop, o suliță. *Turcii își arătau măiestria lor în jocul geridului, nimerind țelul cu sulița azvîrlită din fuga cailor.* ODOBESCU, S. I 135. ✦ Suliță scurtă, folosită în acest joc.
— Variantă: **gerét** (BĂLCESCU, O. II 129) s. n.

GERMÁN[1], -Ă, *germani, -e,* adj. Care este propriu germanilor, a(l) germanilor; originar din Germania. *Limba și literatura germană. Poporul german.* ▭ *Delegația sovietică propune să se pornească de la premisa că problema germană este în primul rînd o chestiune a poporului german însuși, a germanilor înșiși.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2886.

GERMÁN[2], -Ă, *germani, -e,* s. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Germaniei; neamț,

Dacă Romînia n-a fost cotropită în întregime de germani [în 1916], *aceasta se datorește ajutorului armatelor ruse și eroismului ostașului romîn.* IST. R.P.R. 497.

GERMÁNIC, -Ă, *germanici, -e,* adj. Care aparține sau care este caracteristic germanilor și popoarelor înrudite cu germanii. *Literaturi germanice.* ◇ *Limbi germanice* = grup de limbi indo-europene vorbite în centrul și nordul Europei și răspîndite de aici și în alte continente. *Popoare germanice* = denumire a unor triburi vechi care vorbeau limbile germanice și din care se trag azi germanii, englezii, scandinavii etc. *Filologie germanică* = studiul limbilor și literaturilor germanice.

GERMANÍSM, *germanisme,* s. n. Element de jargon provenit din limba germană. *Aceeași atitudine* [de condamnare] *o are Eminescu și față de redactorii ziarelor din Ardeal, care-și împestrițau limba cu germanisme.* IBRĂILEANU, SP. CR. 161.

GERMANÍST, -Ă, *germaniști, -ste,* s. m. și f. Specialist(ă) în filologia germanică.

GERMANÍSTICĂ s. f. Știința limbilor și literaturilor germanice; filologie germanică.

GERMANOFÍL, -Ă, *germanofili, -e,* adj. (Despre persoane) Care are simpatie deosebită pentru germani, pentru cultura și civilizația germană; care susține consecvent interesele și politica germanilor.

GERMANOFÓB, -Ă, *germanofobi, -e,* adj. (Despre persoane) Care urăște pe germani și cultura germană.

GÉRMEN, *germeni,* s. m. **1.** (Și în forma *germene*) Denumire generală dată oului, sporilor sau altor corpuscule precum și semințelor capabile să dea naștere în anumite condiții de mediu unei noi ființe. *Existența celulelor de infiltrație atestă prezența din ce în ce mai abundentă a germenilor inframicrobieni.* NICOLAU, H. I. 49. ◇ Expr. **În germene** = înainte de a se dezvolta, în stadiu incipient. *Să ne ascuțim necontenit vigilența revoluționară pentru a nimici în germene orice abateri de la învățătura marxist-leninistă, pentru a zdrobi orice încercare de falsificare, de vulgarizare a măreței învățături a comunismului științific.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 3-4, 39.

2. Fig. Principiu, cauză, element din care se dezvoltă ceva. *În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea au început să apară germenii unei noi orînduiri — ale orînduirii capitaliste.* IST. R.P.R. 238. *Om neinvățat, dar în germenul posibilităților sugrumate în el: adevărată fibră de arheolog și de artist.* GALACTION, O. I 121.

— Variantă: **gérmene** s. m.

GÉRMENE s. m. v. **germen.**

GERMICÍD, *germicizi,* s. m. Substanță care distruge germenii sau microorganismele provocatoare de boli la plante sau la animale.

GERMINÁ, pers. 3 *germinează,* vb. I. Intranz. (Biol.; despre germeni, p. ext. despre plante) A trece de la starea de repaus la starea de viață activă. ✦ (Despre o materie organică sau un organ) A trece de la viața latentă sau embrionară la viața activă.

GERMINÁRE, *germinări,* s. f. Acțiunea de a germina; încolțire. *Germinarea semințelor e ajutată de umezeala pămîntului.*

GERMINATÍV, -Ă, *germinativi, -e,* adj. De germinație, care poate să germineze sau să facă să germineze. *Prin uscarea și păstrarea semințelor iarovizate se influențează, într-un grad sau altul, atît facultatea, cît și energia germinativă.*

GERMINATÓR[1], *germinatoare,* s. n. **1.** Aparat cu ajutorul căruia se determină procentul de germinație a diferitelor semințe.

2. Aparat cu ajutorul căruia se obține germinarea diferitelor semințe.

GERMINATÓR[2], -OÁRE, *germinatori, -oare,* adj. Care are puterea de a germina sau de a face să germineze.

GERMINÁȚIE, *germinații,* s. f. Proces fiziologic de trecere a unui germen în repaus (ou, spor, sămînță) la starea de viață activă în anumite condiții de mediu; încolțire. *Germinația semințelor.* ▭ *Cînd începe primăvara, germinația, înmoirea cuprind totul.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 379, 2/1. *Se va bucura veșnic ca de o nouă naștere, ca de o nouă germinație ajunsă, ca de o nouă eflorescență.* ANGHEL, PR. 68.

GERÓS, -OÁSĂ, *geroși, -oase,* adj. Care aduce ger, foarte friguros, extrem de rece. *Dragi-mi erau... băieții satului, tovarășii mei din copilărie, cu cari, în zile geroase de iarnă, mă desfătam pe gheață și la săniuș.* CREANGĂ, A. 117. *Sus pe culme bradul verde Sub zăpada albicioasă Printre negură se perde Ca o fantasmă geroasă.* ALECSANDRI, P. III 21.

GERUÍ, pers. 3 *geruiește,* vb. IV. Intranz. (Rar) A fi, a se lăsa ger. ✦ A ninge cu ace mici de gheață. *Nu era aspru gerul, dar geruia.* SLAVICI, V. P. 105.

GERUIÁLĂ, *geruieli,* s. f. **1.** Vreme de iarnă cu ger, frig mare. *A stat ninsoarea și s-a pus o geruială de crăpau pietrele.* DELAVRANCEA, V. V. 178. *Eu am putere să dau un frig și o geruială peste tine, de să înghețe mațele în tine.* ISPIRESCU, L. 130.

2. (Cu sens colectiv) Firicele de gheață care se mișcă prin aer iarna cînd e ger mare.

GERUÍT, -Ă, *geruiți, -te,* adj. Înghețat, cuprins de ger. *Geamurile îi sînt înghețate tun, cu frunze geruite, de nu le-ai răzui nici cu custura.* DELAVRANCEA, S. 184.

GERULÉȚ s. n. Diminutiv al lui ger. *Aici am avut cîteva zile splendide: geruleț și soare.* CARAGIALE, O. VII 83.

GERUNZIÁL, -Ă, *gerunziale,* adj. f. și n. (Gram.) Construit cu gerunziul sau care conține un gerunziu.

GERÚNZIU, *gerunzii,* s. n. (Gram.) Formă a verbului, care exprimă acțiunea în desfășurare fără referire la persoană sau moment. *Gerunziul are de obicei rol de adverb.*

GEST, *gesturi,* s. n. **1.** Mișcare a mîinii, a capului etc. care exprimă o idee, un sentiment, o intenție, înlocuind uneori vorbirea sau dînd mai multă expresivitate vorbirii. *Mama... urmărea fiecare gest al nostru, cu ochi de disperată.* SAHIA, N. 57. *Gesturile deveneau mai iuți, mai expresive.* VLAHUȚĂ, O. A. III 4. *Gesturile cele mai firești, cele mai simple, cele mai expresive le-am remarcat la țăranii noștri.* DEMETRESCU, O. 147.

2. Faptă sau purtare dictată de un anumit scop, de anumite interese. *Gest prietenesc.* ▭ *Ah, admirabil! Eram sigură de gestul tău.* CAMIL PETRESCU, T. II 15.

GESTÁȚIE s. f. Perioadă care ține de la fecundarea ovulului pînă la nașterea copilului; sarcină. *Perioadă de gestație.*

GESTICULÁ, *gesticulez,* vb. I. Intranz. A face gesturi (mai ales cu mîinile). *Alerga gesticulînd, cu capul gol, dînd ordine scurte.* C. PETRESCU, A. 494. *Colonelul Maximovici se agita, gesticula larg, țipa destul de tare.* SAHIA, N. 86. *În fața circiumii, erau acum mai mulți oameni care vorbeau și gesticulau cu aprindere.* REBREANU, R. I 105. *Gesticulam vorbind singur.* NEGRUZZI, S. I 221.

GESTICULÁRE, *gesticulări*, s. f. Acțiunea de a gesticula.

GESTICULÁȚIE, *gesticulații*, s. f. Gesticulare. *Deprindeau retorica cu zîmbete fine și gesticulații alese.* SADOVEANU, O. VI 411.

GESTIONÁR[1], **-Ă,** *gestionari, -e*, adj. Referitor la o gestiune, al gestiunii. *Controlul gestionar al întreprinderilor. Răspunderi gestionare.*

— Pronunțat: *-sti-o-*.

GESTIONÁR[2], **-Ă,** *gestionari, -e*, s. m. și f. Persoană însărcinată cu o gestiune. *Gestionarul unei întreprinderi.*

— Pronunțat: *-sti-o-*.

GESTIÚNE, *gestiuni*, s. f. Administrare a bunurilor unei întreprinderi sau instituții; răspunderea păstrării bunurilor și a mînuirii fondurilor unei întreprinderi sau instituții. ◇ *Cont de gestiune* = totalitatea operațiilor de încasări și plăți pe o anumită perioadă (trimestrială sau anuală). *Ajunsesem acum verificator de conturi de gestiune.* GALACTION, O. I 24.

— Pronunțat: *-sti-u-*.

GET, -Ă, *geți, -te*, s. m. și f. Persoană aparținînd unui trib tracic, stabilit în Dacia.

GET-BEGÉT adj. invar. (Munt., Mold.; despre persoane) Neaoș, sadea, curat. *Jupîn Traico... sîrb get-beget din Cladova.* GALACTION, O. I 174. *Vă e rușine să fiți moldoveni curați, romîni get-beget.* ALECSANDRI, T. 995.

GÉTIC, -Ă, *getici, -e*, adj. Care este propriu geților, al geților, de geți.

GEVREÁ, *gevrele*, s. f. (Învechit) Batistă de mătase sau de pînză brodată cu mătase și cu fir. *Boccealicuri... cu gevrele și cu brînișoare de beteală.* ODOBESCU, S. I 134. *Le mustruluia și le învăța cusături... de gevrele.* GHICA, S. 295.

GHEÁRĂ, *gheare*, s. f. **1.** Unghia ascuțită și încîrligată a păsărilor și a unor animale, servind la apucat prada. *Cu ghearele încleștate sălbatic în gratiile coliviei, cu pliscul deschis gata să sfîșie, șoimul se zbătea turbat.* BART, S. M. 68. *Îi ieși leul înainte cu gura căscată... cu niște colți ca cei de fildeș și cu niște gheare ca secerile.* ISPIRESCU, L. 17. *O pajură mare Se-nalță mereu. Ghiara-i se lungește.* ALECSANDRI, P. I 197. ◇ Expr. **A fi lung în** (sau **la, de**) **gheare** = a avea obiceiul să fure. **A-și scoate** (sau **a-și arăta**) **ghearele** = a-și da pe față adevăratele intenții sau sentimente. *În Mălini era atîta treabă, mai ales acum, cînd dușmanii își scoseseră ghearele și colții.* CAMILAR, TEM. 82. **A cădea** (sau **a încăpea**) **în ghearele** (sau **ghiara**) **cuiva** = a cădea în stăpînirea cuiva, a cădea în mîna cuiva. *Ca să poată fi mai sigur că or să-i cadă în gheară, se ridică pe deal la sf. Gheorghe.* DUNĂREANU, CH. 235. *Așă-i că mi-ai încăput în gheare, cîne de zmeu ce ești!* CREANGĂ, O. A. 279. **A pune ghiara** (pe cineva) = a pune stăpînire (pe cineva); a înhăța (pe cineva). *Umblă niște dușmani să puie gheara pe mine.* CARAGIALE, O. III 40. **A scoate** sau **a scăpa** (pe cineva) **din ghiara** (sau **ghearele**) (cuiva) = a scoate, a scăpa din stăpînirea, din robia sau asuprirea (cuiva). *Ah, sfinte Panteleimoane! scapă-mă din ghearele lor, că ți-oi da trii paraclisuri.* ALECSANDRI, T. I 87. (Cu pronunțare regională) *Eu sînt Spancioc... care a scăpat din ghearăle tale.* NEGRUZZI, S. I 164. **A fi** (sau **a se zbate**) **în ghearele morții** = a se găsi într-un mare pericol, a fi grav bolnav, a fi în agonie.

2. (Tehn.) Piesă asemănătoare cu o gheară de animal. *Gheară de apucat. Gheară de împiedicare. Gheară de siguranță.*

GHEÁTĂ, *ghete*, s. f. Încălțăminte de piele care acoperă piciorul pînă deasupra gleznei. *Ajuns la ușă, băgă de seamă că a uitat să-și cureță ghetele.* GALAN, Z. R. 80. *Cu ghetele într-o mînă, am străbătut cu îndrăzneală cinci ori șase pași; apa mi s-a suit la coapse.* SADOVEANU, N. F. 59. *Pe vara care-a trecut, trei perechi de ghete-am rupt.* ȘEZ. IV 140.

GHEÁȚĂ, (2) *ghețuri*, s. f. **1.** Apă înghețată. *Casa cea de aramă, înfoeată așa de strașnic de cu sară, era acuma toată numai un sloi de gheață.* CREANGĂ, P. 255. *Bulgăraș de gheață rece, Vin' mîndro, de mă petrece.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 297. ◇ Expr. **A se da pe gheață** = a aluneca, a patina pe suprafața apei înghețate. (Eliptic) *Toată ziulica bate prundurile după săldat... Iarna, pe gheață și la săniuș.* CREANGĂ, A. 13. **A** (se) **sparge** (sau **a** (se) **rupe**) **gheața** = a dispărea sau a face să dispară constrîngerea, jena (între mai multe persoane). *Astfel s-a rupt gheața și cele două prime subiecte s-au făcut iar prietene bune.* CARAGIALE, O. III 9. **Bani gheață** v. ban. ✦ (Regional) Grindină, piatră. *A bătut gheața.*

2. (La pl.) Întinderi mari de gheață. *Ghețuri polare.*

3. Fig. Răceală, indiferență. ◇ Loc. adj. **De gheață** = rece, nesimțitor, împietrit. *Alături, Iordan se uita cu ochi de gheață neagră spre cerul nemilostiv.* SADOVEANU, M. C. 12. *Împăratul se luase de gînduri... pentru inima lor de gheață, de care nu se putea lipi nici un june.* ISPIRESCU, L. 232. ✦ Fiori reci (de frică). *Eram cu gheața-n spate de frică pîn-am ajuns la Borca, unde ne-a fost și masul.* CREANGĂ, A. 29.

GHEB, *gheburi*, s. n. **1.** (Mold.) Cocoașă (la om). *Cît l-a durut suferința aceasta, se putea vedea din ghebul care-i ieșise în spate și din perii albi, crescuți fără vreme.* DUNĂREANU, CH. 9.

2. Fig. Înălțime, ridicătură. *Iruga Sălanelor trece printre gheburi moi de ierburi amestecate cu apă mocirloasă.* SADOVEANU, V. F. 100. *Mă oprii la o răspîntie, pe un gheb al muntelui.* HOGAȘ, M. N. 76.

GHÉBĂ, *ghebe*, s. f. (Regional) Manta țărănească lungă (de șiac, pîslă sau aba), împodobită, de obicei, cu găitane; zeghe, dulamă. *Catane spătărești, îmbrăcate: cu mintene, poturi (nădragi) și ghebe scurte.* FILIMON, C. 311. *Gheba-n spate-și-arunca.* TEODORESCU, P. P. 688.

— Variante: **chébă,** (Mold.) **ghebeá,** *ghebele* (ALECSANDRI, P. P. 87), s. f., **cheb,** *cheburi* (CREANGĂ, A. 161), s. n.

GHEBEÁ s. f. v. **ghebă.**

GHEBÓS, -OÁSĂ, *gheboși, -oase*, adj. **1.** Cu gheb în spate; cocoșat, gheboșat. *De-i ghebos, Urîcios, Îi zici nostim și mumos* (= frumos). ALECSANDRI, T. I 130.

2. Încovoiat, gîrbovit. *Zării... înfățișarea gheboasă, plecată înainte și cu capul gol a călugărului meu.* HOGAȘ, M. N. 123. *Sta ghebos și zgribulit.* PĂSCULESCU, L. P. 29.

GHEBOȘÁ, *gheboșez*, vb. I. Refl. **1.** A se face ghebos, a se cocoșa; p. ext. a se gîrbovi (de bătrînețe). *Hop așa, vere, așa, Pînă ne vom gheboșa!* TEODORESCU, P. P. 333.

2. A se pleca de spate, a se încovoia. *Cum am ajuns acasă, m-am gheboșat asupra cărțuliei mele.* SADOVEANU, E. 113. *Băgă toată mîna dreaptă, aproape pînă în cot, tocmai în fundul chimirului și, gheboșîndu-se oarecum, scoase o lulea de lut.* HOGAȘ, M. N. 191.

— Variantă: **gheboși,** *gheboșesc* (POPA, V. 330), vb. IV.

GHEBOȘÁT, -Ă, *gheboșați, -te*, adj. **1.** Cocoșat; p. ext. gîrbovit (de bătrînețe). [În] *spate cocoșat, În piept gheboșat.* TEODORESCU, P. P. 648.

2. Adus de spate, încovoiat. *Bătrînii au plecat pe urmă, gheboșați.* PAS, Z. III 36. *Sta strîmb și puțintel gheboșat în șa.* SADOVEANU, Z. C. 325.

— Variante: **gheboșít, -ă, îngheboșát, -ă** (SADOVEANU, P. 100) adj.

GHEBOŞÍ vb. IV v. ghebоşa.

GHEBOŞÍT, -Ă adj. v. ghebоşat.

GHEÉNĂ s. f. (Livresc) Iad, infern. *Dar ce guri de foc se cască!... Vai, gheena s-a deschis!* VLAHUŢĂ, O. A. I 163. ◇ Fig. *Din străfundul unui zimnic negru... auzea chemarea unui om nefericit, căzut acolo, în gheena întunericului.* CAMILAR, N. II 420.

GHÉIŞĂ, *gheişe,* s.f. Dansatoare şi cîntăreaţă japoneză.

GHÉIZER, *gheizere,* s. n. Izvor intermitent de apă fierbinte şi abur, situat în regiuni vulcanice, care izbucneşte pînă la mare înălţime, sub forma unei coloane.
— Pronunţat: *ghei-.*

GHELEMEÁ s. f. v. ghermea.

GHELÍR, *gheliruri,* s. n. (Învechit) Cîştig fără muncă, avantaj nelegal, chilipir. [Primarul] *s-a învăţat cu plocoanele. S-a învăţat cu gheliruL* PAS, L. II 137. *Toate aceste gheliruri le ştim.* FILIMON, C. 170.

GHEM, *gheme,* s. n. **1.** Rotocol în formă de minge sau de ou, format prin depănarea sforii sau a firelor de lînă, de cînepă etc. *Cînd stăpîna casei făcea la ciorap, pisoiul se juca cu ghemul.* ISPIRESCU, L. 285. *Pe o pagină găsi o mulţime de cercuri ce se tăiau, atît de multe, încît părea un ghem de fire roşi.* EMINESCU, N. 46. ◇ (Metaforic) *Pe peron, mulţimea se adunase într-un bulUc, ghem strîns de trupuri.* DUMITRIU, N. 77. *S-a desprins raza din ghemul ei de aur şi a rătăcit prin senin.* GÎRLEANU, L. 43. ◇ Expr. **A face ghem** = a) (cu privire la tort) a depăna. *Făcu şi inul tot gheme.* RETEGANUL, P. III 54; b) (cu privire la obiecte) a strînge ca un ghem, a face mototol. *Batistă făcută ghem.* ▭ *În atîtea nopţi mi-am odihnit trupul zdrobit de oboseala zilei, cu mantaua făcută ghem drept căpătîi.* BART, S. M. 12. **A se face ghem** = a se strînge ca un ghem, a se ghemui. *Ariciul se face ghem.* **A sta ghem** = a sta adunat, ghemuit. *Oare ce gîndeşte hîtrul, de stă ghem?* EMINESCU, N. 43.

2. Al treilea compartiment al stomacului rumegătoarelor (urmînd după ierbar şi ciur), ai cărui pereţi dinăuntru sînt căptuşiţi cu multe foiţe; foios.

3. Fig. (Rar) Cocoaşă, gheb. *Un moşneag cu barba albă, veac bătrîn cu ghemu-n spate, Zice:* « *Multă sănătate, vouă, meseni de prin sate!* » BELDICEANU, P. 54.

— Pl. şi: *ghemuri* (DUMITRIU, N. 81).

GHEMOTÓC, *ghemotoace,* s. n. Obiect format prin mototolirea în formă de ghem a unor fibre, a unor fire sau a unei bucăţi de hîrtie; cocoloş. *Un ghemotoc de hîrtie îl lovi pe mînă.* CARAGIALE, S. 59.

— Variantă: **ghlomotóc** (C. PETRESCU, A. 380, DELAVRANCEA, H. T. 252) s. n.

GHEMUÍ, *ghemuiesc,* vb. IV. Refl. A se aduna, a se face ca un ghem, a se strînge. *Se ghemui în fundul patului nemişcată, sprijinită cu spatele de perete.* V. ROM. decembrie 1951, 159. *De-abia suflînd,* [iepuraşul] *se ghemui cu ochii închişi... să nu-şi mai vază umbra.* GÎRLEANU, L. 19. *Cinele, cu coama zbîrlită şi cu spume la gură, se ghemuia în cioban.* RUSSO, O. 114. ◇ (Metaforic) *Nourii se ghemuiră pe mijlocul bolţii, bolovănindu-se, înnegurîndu-se ca piatra de bazalt.* MIHALE, O. 276.

— Variantă: **înghemuí** (CAMIL PETRESCU, U. N. 315, CREANGĂ, P. 23) vb. IV.

GHEMUÍT, -Ă, *ghemuiţi, -te,* adj. Strîns ca un ghem. *Mergem ghemuiţi, ne întîlnim cu cîte un vagonet şi trebuie să căutăm loc unde să ne putem încrucişa.* BOGZA, Ţ. 67. *S-a făcut de două ori mai mică, ghemuită acolo, pe pervazul ferestrei, ca un punctişor alb, şi a aşteptat.* POPA, V. 34. ◇ Fig. *Se iveau case acoperite cu stuf cenuşiu, ghemuite pe lîngă drum, prin gropi.* DUMITRIU, N. 15. *Deodată strînse frîul, ascultînd, cu inima ghemuită.* SADOVEANU, F. J. 53.

GHEMULÉŢ, *ghemuleţe,* s. n. Diminutiv al lui ghem.

GHEMUŞÓR, *ghemuşoare,* s. n. Ghemuleţ. *Învălătuceşte struna pe deget şi o face ghemuşor.* SEVASTOS, N. 5.

GHENÁRIE s. m. v. ianuarie.

GHENERÁL s. m. v. general.

GHENERÁR s. m. v. general.

GHEOGRAFÍE s. f. v. geografie.

GHEONOÁIE s. f. v. ghionoaie.

GHERDÁN, *gherdane,* s. n. (Învechit şi arhaizant; şi în forma *ghiordan)* **1.** Şirag de mărgele, de mărgăritare, de pietre scumpe sau de galbeni; salbă, colan. *Imaginea zgripsorului se afla şi pe un taler mare de argint din ghiordanul de bani vechi pe care dadaca şi-l potrivea la gît în zile de sărbătoare.* SADOVEANU, N. F. 32. *Se vedeau sipeturi de sidef pline de ghiordane cu cercei, cu lefturi de smaragduri.* ODOBESCU, S. A. 137.

2. Cunună. *Eu călare, ea pe gios Cu gherdan de flori frumos Şi cercei lungi de mărgele Să tragă ochii la ele.* ALECSANDRI, P. P. 237.

— Variantă: **ghiordún** s. n.

GHERDÁP, *gherdapuri,* s. n. Loc stîncos şi strîmt întîlnit de cursul unei ape între doi munţi; loc cu cataracte periculoase. *Din cotul Colbului intrăm în strîmtoarea fioroasă de la chei-gherdapurile Bistriţei.* VLAHUŢĂ, O. A. 415.

GHERÉTĂ, *gherete,* s. f. **1.** Construcţie mică (mai ales de lemn) în care se poate adăposti o santinelă sau un paznic, în care stă conducătorul unei locomotive etc. *Am venit cu Anton dis-de-dimineaţă şi trecem pe la sentinelele care au gherete sus, pe zid, stăpînind curtea închisorii.* SADOVEANU, O. VI 284. *În dreptul vămii, lîngă ghereta care da o iluzie de umbră, un grănicer la post pirotea în picioare, rezemat de armă.* BART, E. 19.

2. Chioşc (în care se vînd alimente, ziare etc.).

GHERGHÉF, *gherghefuri,* s. n. Cadru de lemn pe care se întinde o ţesătură pentru a fi brodată; p. ext. ţesătură în lucru întinsă pe un asemenea cadru. *Lucra la gherghef broderii pentru o prietenă.* PAS, Z. I 141. *Rar venea adierea slăbită a unui cîntec de fată, care lucra undeva, la o fereastră, plecată asupra gherghefului.* SADOVEANU, O. II 324. *Să nu uiţi ca să aduci aici gherghefuL cel cu turcu călare.* ALECSANDRI, T. I 37.

GHERGHÍNĂ, *gherghine,* s. f. Plantă erbacee din familia compozeelor, cu flori frumoase albe, galbene, roşii sau violete, fără miros *(Dahlia variabilis);* dalie. *Grădina în care mor ultimele gherghine...* ANGHEL, PR. 118. *Foaie verde ş-o gherghină.* ŞEZ. I 236.

GHERGHÍR, *gherghire,* s. n. (Mold.; învechit) Un fel de beci sau cameră boltită (cu obloane de fier la uşă şi la ferestre) în care, pe vremuri, se ascundeau obiectele mai de preţ din casă spre a fi păzite de incendiu sau de jaf. (Cu pronunţare regională) *Mai scoate dintr-un gherghiri nişte straie foarte vechi, un arc, nişte săgeţi, un paloş şi un buzdugan, toate pline de rugină.* CREANGĂ, P. 194. *Unde să m-ascund? — În gherghir, cucoane.* ALECSANDRI, T. 1343.

GHERIDÓN, *gheridoane,* s. n. (Franţuzism învechit) Măsuţă rotundă cu un singur picior. *Avocatul se scoală, apropie un gheridon lîngă biurou între părinte şi tînăra clientă.* CARAGIALE, O. II 260. *Teatrul reprezintă un salon bine mobilat; o uşă în fund; două uşi laterale, în dreapta piano; în stînga un gheridon, canapea şi jilţuri.* ALECSANDRI, T. I 271.

GHÉRLĂ, *gherle,* s. f. Închisoare, temniţă. *Se auzea glasul gros, răstit, al lui Dumitru, feciorul cel mare al lui Scăpău, — celălalt era la gherlă, prins la oraş cu*

specula. DUMITRIU, N. I. 18. *Sîntem sătui de gherlă şi de prigonirile domnului director.* VLAHUŢĂ, O. A. 157.

GHERMEÁ, *ghermele,* s. f. Piesă prismatică de lemn care se fixează în zidărie, pentru a înlesni fixarea, în cuie sau în şuruburi, a tocului unei uşi sau unei ferestre. — Variantă: **ghelemeá** s. f.

GHERMESÚT, *ghermesuturi,* s. n. (Învechit) Un fel de stofă de mătase. *Împrejurul lor stau grămădiţi optzeci de călăreţi turci... purtînd pe dînşii nişte capoate de filendreş, de ghermesuturi şi de felurite stofe.* ODOBESCU, S. I 133.

GHERÓC, *gherocuri,* s. n. (Rar) Haină bărbătească cu pulpane; redingotă. *Azi ştiu că duhul tău nu doarme, Că porţi pistolul sub gheroc, Dar fii pe pace, avem arme Şi ac de fiece cojoc.* BANUŞ, B. 117. *Se îmbulzeau amarnic, croindu-şi un loc din coate... conţopişti în gherocuri nemţeşti.* C. PETRESCU, A. R. 7. *Obişnuia să se îmbrace foarte elegant: gheroc negru cu doi nasturi.* CARAGIALE, O. II 9. — Variantă: **ghioróc** (STANCU, D. 16) s. n.

GHES, *ghesuri,* s. n. (Munt.; în legătură cu verbul «a da») Lovitură uşoară (mai ales cu cotul); ghiont. V. c o t. *Toţi rămaseră mărmuriţi de frumuseţea lui şi se uitau lung, dîndu-şi ghesuri.* DELAVRANCEA, S. 261. ✧ E x p r. **A da ghes** (cuiva) = a îndemna, a îmboldi, a zori. *Se simţea străin, fără să înţeleagă pricina şi inima ti da ghes să pornească înapoi.* POPA, V. 20. *Calul o îmbărbăta şi-i da ghes să meargă înainte.* ISPIRESCU, L. 18.

GHEŞÉFT, *gheşefturi,* s. n. Afacere necinstită; speculă. *Burghezia a prefăcut societatea după chipul şi asemănarea sa: iubirea e marfă, familia—gheşeft.* GHEREA, ST. CR. I 71. *N-are altă grijă decît căpătuiala şi gheşefturile.* VLAHUŢĂ, O. A. III 154.

GHEŞEFTÁR, *gheşeftari,* s. m. Afacerist, speculant. *Un hain de gheşeftar, Profitor şi sabotor... vrea foamete-n popor.* TOMA, C. V. 473. *Adunătura de gheşeftari din Dealul Mitropoliei se pune să judece lumea.* EMINESCU, I. V. 32.

GHETÓU, *ghetouri,* s. n. Cartier al unui oraş în care erau constrînşi să trăiască evreii în evul mediu şi, în timpul celui de al doilea război mondial, în ţările vremelnic ocupate de fasciştii germani.

GHÉTRĂ, *ghetre,* s. f. (Mai ales la pl.; pe cale de a ieşi din uz) Învelitoare de postav care acoperă partea de deasupra a încălţămintei bărbăteşti, trecînd peste glezne.

GHETÚŢĂ, *ghetuţe,* s. f. Diminutiv al lui g h e a t ă; gheată pentru copii. *Fetiţele de trei-patru ani, cu ghetuţe în picioare şi cu băsmăluţe negre pe cap ca sălăştencele, erau ca nişte femeiuşti cît păpuşile.* CAMIL PETRESCU, O. II 83.

GHEŢÁR[1], *gheţari,* s. m. Masă de gheaţă produsă prin topirea şi resolidificarea zăpezii în regiunile alpine şi în cele polare. *Gheţar alpin. Gheţar polar.* ✧ *Gheţar plutitor* = aisberg.

GHEŢÁR[2], *gheţare,* s. n. Dulăpior special în care se ţin alimentele la gheaţă; răcitor.

GHEŢĂRÍE, *gheţării,* s. f. Depozit special amenajat în care se păstrează gheaţă naturală pentru a fi folosită vara. *La gheţăriile de lîngă ziduri, aici aproape, în stînga, se încarcă în căruţe mari... bucăţi groase de gheaţă.* CAMIL PETRESCU, O. II 39. *Răce-i, mămulica mea!... ca o gheţărie... Mă furnică nu ştiu ce pin vîrful nasului.* ALECSANDRI, T. I 159. ✧ F i g. *Aceasta nu înseamnă, domnule, că trebuie să degeri în gheţăria de aci!* C. PETRESCU, A. 279. *Mai pune vreun butuc de lemn în gheţăria ta de sobă.* SANDU-ALDEA, D. N. 162.

GHEŢÓS, -OÁSĂ, *gheţoşi, -oase,* adj. (Rar) Cu gheaţă, plin de gheaţă, de gheaţă. *Aşa merse multă vreme prin talazurile negre ale nopţii... biciuit din cînd în cînd de înveliuri de stropi gheţoşi.* SADOVEANU, M. 183. ✦ F i g. Rece (ca gheaţa), glacial. *Fără să ia aminte la întîmpinarea-i gheţoasă... trecuse energic la fapte.* C. PETRESCU, A. R. 12.

GHEŢÚŞ, *gheţuşuri,* s. n. Strat subţire de gheaţă format iarna pe drumuri, după o ploaie urmată de îngheţ; polei. *S-a făcut o mîzgă şi-un gheţuş, de nu te mai poţi de feli ţinea pe picioare.* CREANGĂ, P. 47. *Gheţuşul trosnea sub paşi.* EMINESCU, N. 88. ✦ Lunecuş pe care se dau copiii iarna. *Luneca de multe ori de-a săniuşul pe luciul foilor, ca pe un gheţuş, cînd valea scobora prea repede.* HOGAŞ, M. N. 131.

GHEUNOÁIE s. f. v. **ghionoaie.**

GHEVÎNT s. n. v. **ghivent.**

GHIAÚR, *ghiauri,* s. m. (Învechit) Poreclă şovină dată în trecut de turci celor de altă religie decît cea mahomedană (în special creştinilor). *Jurase... moartea ghiaurului de la Celei.* GALACTION, O. I 112. *Dar iată-l! E vodă, ghiaurul Mihai... El vine spre paşă: e groază şi vai, Că vine furtună.* COŞBUC, P. I 206. *Brîncovene Constantin, Boier vechi, ghiaur hain!* ALECSANDRI, P. P. 210.

GHIBÁCI, -E adj. v. **dibaci.**

GHIBĂCÍ vb. IV v. **dibăci.**

GHIBIRDÍC, *ghibirdici,* s. m. (Regional) Copil, om mărunţel, mic de stat. *Chihăiam pe mama, să se puie pe lîngă tata, ca doar m-a da şi pe mine la catihet; macar că eram un ghibirdic şi jumătate.* CREANGĂ, A. 81. — Variantă: **ghibirdíci** (G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 80) s. m.

GHIBIRDÍCI s. m. v. **ghibirdic.**

GHICÍ, *ghicesc,* vb. IV. T r a n z. **1.** A descoperi, a afla, a înţelege (prin iscusinţa minţii). *Îl măsor şi eu, încercînd să ghicesc ce gînduri are.* CAMIL PETRESCU, U. N. 199. *Frumos, chipeş, avea o uitătură lungă, vie şi cam ascunsă, de nu-l ghiceai nicicît ce-ar vrea şi ce n-ar vrea.* DELAVRANCEA, S. 25. *Frumoasa fată-a ghicit că e frumoasă.* EMINESCU, O. I 80. ✦ (Cu privire la o ghicitoare) A dezlega, a-i afla răspunsul. *Ghici ghicitoarea mea.* TEODORESCU, P. P. 225.

2. F i g. A intui, a simţi, a întrezări. *Cîrduri de ciori goneau buimace spre adăposturile ghicite în zare.* GALACTION, O. I 79. *Din mlădierea glasului... a ghicit îndată că, prin întuneric, umbra a surîs cu intenţii pacifice.* C. PETRESCU, A. 278. ✧ R e f l. p a s. *Afară, întunerecul stăruie compact. Se ghicesc totuşi siluetele masive ale munţilor apropiaţi.* BOGZA, Ţ. 60.

3. (În credinţa şi practicile obscurantiste) A prezice viitorul. *A îmblat pe la vraci şi filozofi, ca să le caute la stele şi să le ghicească dacă or să facă copii.* ISPIRESCU, L. 1. ✧ A b s o l. *Se gîndi să trimită după baba ţigancă pe care o ştia ea, să-i ghicească, dar pe urmă i se făcu frică, se răzgîndi şi începu să-şi ghicească singură.* DUMITRIU, N. 104. — Imperativ: *ghiceşte* şi *ghíci.* — Variantă: (Mold., Transilv.) **gîcí** (CREANGĂ, P. 150, ALECSANDRI, T. 944, JARNÍK-BÎRSEANU, D. 31) vb. IV.

GHICÎT s. n. Faptul de a g h i c i; ghicire. ✧ L o c. a d v. **Pe ghicite** = pe nimerite, la întîmplare, la noroc. — Formă gramaticală: (în l o c. a d v.) *ghicite.*

GHICITOÁRE, *ghicitori,* s. f. Formulă (de obicei în versuri) prin care se enunţă, metaforic, unele trăsături specifice ale unei fiinţe, ale unui lucru etc. care urmează să fie aflat, ghicit; cimilitură. *Nu se exprima niciodată clar, ci parcă tot spunea ghicitori.* GHEREA, ST. CR. II 54. *Se strînseră toţi... spuind la glume şi la ghicitori.* ISPIRESCU, L. 67. *Nu mă-ncîntă azi cum mă mişcară Poveşti şi doine, ghicitori, eresuri, Ce fruntea-mi de copil o-nseninară.* EMINESCU, O. I 201.

GHICITÓR, -OÁRE, *ghicitori, -oare,* s. m. şi f. Persoană care exploatează credulitatea oamenilor, pretinzînd că ştie să prezică viitorul. *Ceea ce-mi spui, puica mamii, eram să ţi-o spui eu mai înainte; căci nu de surda sînt ghicitoare.* ISPIRESCU, L. 54.

GHID[1], *ghizi,* s. m. Persoană care însoţeşte pe cineva spre a-i arăta drumul sau spre a-l conduce prin oraşe străine, prin muzee etc. (dîndu-i şi explicaţiile necesare); călăuză. *O femeie-ghid care s-a alăturat grupului nostru de la intrare, după ce ne-a făcut lungul istoric al Kremlinului... a început a ne conduce prin curtea largă.* STANCU, U.R.S.S. 65. *Am refuzat ghidul... deşi poate uneori mi-ar fi fost de folos.* SAHIA, U.R.S.S. 17.

GHID[2], *ghiduri,* s. n. Carte cuprinzînd informaţii de călătorie, hărţi, planuri, uneori şi îndrumări pentru vizitarea muzeelor, a unei regiuni etc.; călăuză. *Ghidul unei expoziţii de pictură.*

GHIDÁ, *ghidez,* vb. I. Tranz. (Franţuzism) A călăuzi, a îndruma, a conduce.

GHIDÁJ, *ghidaje,* s. n. (Tehn.) Dispozitiv mecanic care constrînge o piesă mobilă să se deplaseze într-o anumită direcţie şi între anumite limite.

GHIDÁRE, *ghidări,* s. f. Acţiunea de a (se) ghida; călăuzire, îndrumare; orientare (în drum, pe un teren, într-un spaţiu, p. ext. într-o chestiune etc.). *Ghidarea avioanelor pe timp de ceaţă.*

GHÍDI interj. (Rar; familiar, de obicei repetat, înaintea unui cuvînt de mustrare sau de insultă) Ia te uită... ! ce mai... ! *Începu a-i face cu degetul şi-i zise: Ghidi, ghidi, tîlharule ce eşti!* ISPIRESCU, L. 46. *Ghidi, hoţ bătrîn.* ALECSANDRI, T. 248.

GHIDÓN, *ghidoane,* s. n. Piesă de oţel, în formă de ţeavă curbată la capete, fixată transversal pe capătul de sus al furcii şi servind la menţinerea sau schimbarea direcţiei unei biciclete, unei motociclete etc.

GHIDÚŞ[1], *ghiduşi,* s. m. (Mold.) Om care face ghiduşii; ştrengar, poznaş, mucalit. *Ghidi! ghidi! ghiduş ce eşti!* CREANGĂ, P. 24.

GHIDÚŞ[2], **-Ă,** *ghiduşi, -e,* adj. Care exprimă ştrengărie, ghiduşie; mucalit. *Magda, cuprinsă de o melancolie prefăcută şi ghiduşă... se aşezase dinaintea pianului.* HOGAŞ, M. N. 48. *Arunca peste masă, spre surorile lui, priviri ghiduşe pe sub gene.* id. DR. II 53. *Primesc la casele lor ţurca sau brezaia, avînd cu sine şi măscărici ghiduşi.* ŞEZ. VI 127.

GHIDUŞÁR, *ghiduşari,* s. m. (Rar) Ghiduş. *Ilustrează amestecul acesta de dîrzenie şi curaj cu o neobosită vervă de ghiduşar.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 126, 8/3.

GHIDUŞÍE, *ghiduşii,* s. f. (Mold.) Comicărie, caraghioslîc, bufonerie, ştrengărie, poznă, glumă. *Pornea la ghiduşii de dimineaţă.* LESNEA, I. 46. *Să nu-mi scrii vro ghiduşie, cum ai totdeauna obiceiul de a-mi scrie pe albumul meu.* HOGAŞ, M. N. 50. *Ian să vedem ce-mi mai scrie cabazul cel de Tachi? Iar o fi ghiduşii de-ale lui.* ALECSANDRI, T. 658.

GHIFTUÍ, *ghiftuiesc,* vb. IV. Tranz. A îndopa cu mîncare, a îmbuiba. *După ce-i ghiftui cu mîncare bună... le puse aşternuturi nouă să se hodinească.* ŞEZ. IX 66. ✧ Refl. Fig. *Pulsul ei nu dă mai mult de 30 de bătăi pe minut...— L-ai pipăit?...— Pipăit cu toată ştiinţa medicală cu care m-am ghiftuit în curs de 40 de ani.* ALECSANDRI, T. 1200.

GHIFTUÍT, -Ă, *ghiftuiţi, -te,* adj. Îndopat, îmbuibat. (Substantivat) *De ce nu erau cotrobăite podurile, beciurile, cămările înstăriţilor, ghiftuiţilor, şi de ce nu se tăia din unghii speculanţilor?* PAS, Z. IV 48. ✦ Fig. Plin de tot, cu vîrf. *Va fi o toamnă grasă şi doldora de rod! Hambare ghiftuite de grîne or să geamă.* DEŞLIU, G. 49. *Poteca suie printre ogoare ghiftuite de ploi.* C. PETRESCU, S. 245. *Drumurile par revărsări de maluri, între ogoarele ghiftuite de apă.* CAZABAN, V. 11.

GHIGHILÍCE s. f. v. **gîgîlice.**

GHIGILÍC, *ghigilice,* s. n. (Mold., învechit) Scufie de noapte. *Cuiburi de buhne, locuinţi de stahii ce te înfiorează şi unde ţi se pare că vezi zăcînd cîte un matuf gîrbov, cu ghigilic pe frunte, cu mătănii în mînă.* ALECSANDRI, C. 98. *L-am găsit de la părinţi împreună cu ghigilicul tatei şi benişelul mamei.* NEGRUZZI, S. I 301.

GHIGÓRŢ, *ghigorţi,* s. m. Peşte de apă dulce, răpitor, înrudit cu bibanul, dar avînd ambele aripioare dorsale contopite, una continuînd pe cealaltă *(Acerina cernua). Într-o zi, cînd scoase apă, văzu în ciutură un ghigorţ.* ISPIRESCU, L. 386.

GHIGOSÍ, *ghigosesc,* vb. IV. Tranz. (Regional) A îndesa, a îngrămădi. *Diavolii o dată încep a se cărăbăni unul peste altul în turbincă, de parcă-i aducea vîntul. Şi după ce întră ei cu toţii înlăuntru, Ivan începe a-i ghigosi.* CREANGĂ, P. 303.

GHIJOÁGĂ, *ghijoage,* s. f. (Mold.) Cal bătrîn, slab şi urît; mîrţoagă. *Ghijoagă uricioasă ce eşti, din toţi caii tocmai tu te-ai găsit să mănînci jăratic?* CREANGĂ, P. 195.

GHÍLĂ s. f. v. **bilă**[1].

GHILEÁLĂ, *ghileli,* s. f. Suliman alb, pudră albă. *Negustor de băcan, iruri, ghileală, sulimineală.* CREANGĂ, P. 112. *Pune faţa la ghileală, Buze moi la rumineală Şi sprîncene la cerneală.* ALECSANDRI, P. P. 125.

— Variantă: **bileálă** s. f.

GHILÍ, *ghilesc,* vb. IV. Tranz. (Mold.; cu privire la o pînză) A înălbi prin muierea în apă şi întinderea repetată la soare. *Îşi luă un val de pînză şi coborî să-l ghilească.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 30. *Mă uitam pe furiş cum se joacă apa cu picioruşele cele mîndre ale unor fete ce ghileau pînză.* CREANGĂ, A. 66.

— Variantă: **bilí** vb. IV.

GHILIMÉLE s. f. pl. Semne grafice în forma unor mici unghiuri sau în formă de virgule între care se închid, spre a fi scoase în evidenţă, citate, titluri (de opere, reviste etc.), o vorbire directă sau cuvinte cărora li se dă un sens ironic, impropriu sau convenţional; semnele citării.

— Variantă: **ghilimétе** s. f. pl.

GHILIMÉTE s. f. pl. v. **ghilimele.**

GHILÍT[1] s. n. (Mold.) Acţiunea de a ghili; înălbitul pînzei. *Pe cînd şed ele plecate şi dau pînza în apă la ghilit, fac ţuşti! din baltă, ş-o iau la sănătoasa.* CREANGĂ, A. 67.

GHILÍT[2], **-Ă,** *ghiliţi, -te,* adj. (Mold.; despre pînză) Înălbit. *Purtînd pe cap un val de pînză ghilită.* ALECSANDRI, la TDRG.

GHILOSÍ, *ghilosesc,* vb. IV. Refl. (Mold.) A se spăla mult pe faţă şi pe corp; a se sclivisi, a se găti frumos, a se dichisi, a se ferchezui. *S-a ghilosit, s-a gătit, s-a pieptănat, a apărut cînd era soarele pe cer de o suliţă.* SADOVEANU, P. M. 249. *Acasă-i cucoana? — Acasă; dar să ghiloseşte acum.* ALECSANDRI, T. I 127.

GHILOSÍT, -Ă, *ghilosiţi, -te,* adj. (Mold.) Spălat bine pe faţă şi pe corp; gătit frumos, dichisit, ferchezuit, sclivisit. *Mi-am scos fetele la ivală... ghilosite, gătite, împopoţonate.* ALECSANDRI, T. I 132.

GHILOTINĂ, *ghilotinez,* vb. I. Tranz. A executa cu ghilotina. *Crezi că e în interesul Republicii ca el să fie ghilotinat?* CAMIL PETRESCU, T. II 572.

GHILOTINÁRE, *ghilotinări,* s. f. Acțiunea de a ghilotina; execuție prin ghilotină. *Imediat după ghilotinarea mea... trimite-i* [pe copii] *mamei.* CAMIL PETRESCU, T. II 578.

GHILOTÍNĂ, *ghilotine,* s. f. Instrument de execuție prin decapitare, folosit prima oară în Franța. *Mașina era de mînă, limitîndu-se la un cuțit ca de ghilotină.* PAS, Z. I 274. *Asta-i grav... Înseamnă că mergem cu toții la ghilotină.* CAMIL PETRESCU, T. II 471. ◇ Fig. *Colonelul scotoci buzunările tunicei, căutînd briceagul cu mica ghilotină de oțel pentru tăiat vîrful țigării.* C. PETRESCU, Î. I 3.

GHIMBÉR s. m. v. **ghimbir.**

GHIMBÍR s. m. Plantă erbacee din regiunile subtropicale, al cărei rizom uscat e folosit în medicină și ca condiment pentru prepararea siropurilor sau a dulcețurilor *(Zingiber officinale).*
— Variantă: **ghimbér** s. m.

GHIMERLÍE s. f. v. **ghimirlie.**

GHIMÍE, *ghimii,* s. f. (Învechit și arhaizant) Corabie mică. *Ghimia asta, în fundul căreia zacem, este cu adevărat ghimia ispășirii noastre.* CAMIL PETRESCU, B. 176. *Pe luciul Dunării se ivi o ghimie cu pînzele umflate.* ALECSANDRI, la TDRG.
— Variantă: **gîmíe** (BOLINTINEANU, O. 264) s. f.

GHIMIRLÍE, *ghimirlii,* s. f. **1.** Ferăstrău cu pînza foarte îngustă, folosit de dogari, dulgheri etc.
2. (Regional) Casă mică și sărăcăcioasă; cocioabă. *Pe urmă veni zorul, și-ncepu goana după o odaie, după o ghimirlie, după o magazie.* PAS, Z. III 63.
— Variantă: **ghimerlíe** (POPESCU, B. II 28) s. f.

GHIMP s. m. v. **ghimpe.**

GHIMPÁT, -Ă, *ghimpați, -te,* adj. (Mai ales în expr.) *Sîrmă ghimpată* = sîrmă pe care sînt fixate, la distanțe mici, bucăți scurte de sîrmă înnodată, cu capetele ascuțite (ca ghimpii) în afară, servind la împrejmuirea unui teren și (în armată) la confecționarea unor obstacole speciale. *Gard de sîrmă ghimpată.*

GHÎMPE, *ghimpi,* s. m. **I. 1.** Țepușă care crește pe tulpina sau pe ramurile unor plante (ca mărăcinele, răsura etc.); spin. *O crenguță de mălin, Ori un ghimpe să te-ntîrzie puțin.* TOPÎRCEANU, B. 44. *Mă întinz peste ceilalți pomișori... cînd să mă întorc, dau într-un ghimpe.* ISPIRESCU, L. 244. ◇ Fig. *O vagă neliniște o cuprinse. Simțea că încearcă s-o înțepe un ghimpe de mustrare.* BART, E. 162. ◇ Expr. **A avea** (sau **a simți**) **un ghimpe la** (sau **în**) **inimă** (sau **în cuget**) = a avea un necaz, o supărare, o durere ascunsă. *Tu ai un ghimpe în cugetul tău... Destăinuiește-te mie.* CARAGIALE, O. I 260. *Simțea pare că un ghimpe în inimă, cînd ea era față.* EMINESCU, N. 119. **A sta** (sau **a ședea**) **pe** (sau **ca pe**) **ghimpi** = a fi neliniștit, a nu mai avea răbdare, a sta ca pe spini. *Cumătrul șade ca pe ghimpi.* SADOVEANU, O. I 79. *Băieții stau pe ghimpi, dar de milă și silă îngăduiră și își făcură ochii în patru și-i priviră spre cele 12 fetișoare vrednice.* POPESCU, B. III 6. **A-i sta** (cuiva) **ca un ghimpe în ochi** = a-i fi nesuferit, a-i produce antipatie.
2. (La pl.) Țepile ariciului.
II. 1. Plantă erbacee cu flori purpurii și spinoase *(Centaurea calcitrapa);* scai-ghimpos, scaiete.
2. (Și în forma *ghimpe-păduret*) Arbust din familia liliaceelor, totdeauna verde, cu ramurile terminate printr-un spin, cu flori mici, verzui și cu fructe în formă de boabe roșii *(Ruscus aculeatus).*
— Variantă: **ghimp** (RUSSO, O. 31) s. m.

GHIMPÓS, -OÁSĂ, *ghimpoși, -oase,* adj. **1.** (Despre unele plante) Cu ghimpi; spinos. *Din treacăt, ici și colo, să culegi... Un buchet de flori orfane și calice, Lung în coadă și ghimpos și cu țărînă.* TOPÎRCEANU, B. 44.
2. (Despre arici) Țepos. *Toate lighioanele, pînă și cîrtițele orbețe și aricii ghimpoși... i se arătau.* ODOBESCU, S. III 185.
3. Fig. Înțepător, sarcastic, ironic. *O, muză, este vreme să-ți schimbi ghimposul stil, Să nu mai scrii tot satiri, căci-mulți nu te iubesc.* NEGRUZZI, S. II 213.
4. Fig. Greu, aspru, plin de suferințe. *Tristarea-mi e repaos și ea mi-a căzut parte Din mîna ce viața ghimpoasă mi-a ursit.* ALEXANDRESCU, P. 23.

GHIN, *ghinuri,* s. n. **1.** Unealtă de dulgherie și de rotărie, în formă de daltă cu tăiș semicircular.
2. Cuțit cu tăiș în formă de unghie, cu care se fac săpături în lemn.
3. Cazma îndoită în amîndouă părțile laterale.

GHINĂRÁR s. m. v. **general.**

GHINDÁR, *ghindari,* s. m. (Munt., rar) Stejar. *Țăranul nostru... Începu să sluțească pădurea cea bătrînă. Tufani, palteni, ghindari se îngroziră foarte.* ALEXANDRESCU, M. 294.

GHÎNDĂ, *ghinde,* s. f. **1.** Fructul stejarului. *Deodată vîntul scutură o ghindă.* CAZIMIR, L. U. 29. *Trecut și viitori e în sufletul meu ca pădurea într-un șimbure de ghindă.* EMINESCU, N. 32. *Sus la munte m-am suit, Fir și ghindă mi-am păscut.* TEODORESCU, P. P. 135.
2. (La jocul de cărți) Treflă. *Crai de ghindă.* ▭ *Așteptam pe riga de caro, și-mi ieșă cel de ghindă.* ALECSANDRI, T. I 343. ◇ Expr. (Ironic) **Fecior de ghindă** (**fătat** sau **făcut în tindă**) = om necioplit, țopîrlan. *Oare nu cumva v-ați face și voi niște feciori de ghindă fătați în tindă, că sînteți obraze supțiri?* CREANGĂ, P. 255.

GHÎNDURĂ, *ghinduri,* s. f. (Popular, mai ales la pl.) Ganglion; glandă.

GHINIÓN, *ghinioane,* s. n. Întîmplare, conjunctură nefavorabilă; nenoroc, neșansă. *Nu se pavează... — Ba da. Poate... la anul. — Ghinionul meu! Am venit cu un an prea devreme.* SEBASTIAN, T. 258.
— Pronunțat: *-ni-on.*

GHINIONÍST, -Ă, *ghinioniști, -ste,* s. m. și f. (În credința superstițioșilor, despre persoane; și adjectival) (Persoană) care are ghinion.
— Pronunțat: *-ni-o-.*

GHINT, *ghinturi,* s. n. **1.** (Tehn.; mai ales la pl.) Șanț săpat în formă de elice în peretele interior al țevii unei arme de foc, pentru a imprima proiectilului o mișcare de rotație necesară menținerii stabilității acestuia pe traiectorie.
2. Cui de fier, cu capătul lat și bulbucat.

GHINTUÍ, *ghintuiesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A tăia ghinturi în partea interioară a unei țevi de armă de foc.
2. A fereca (un buzdugan, o ghioagă etc.) cu ghinturi (2). [Ghioagele] *erau supțiri în mănuchi, groase și ghintuite cu cuie la capătul opus.* HASDEU, la TDRG.

GHINTUÍT, -Ă, *ghintuiți, -te,* adj. **1.** (Despre țeava unor arme de foc) Cu ghinturi (1). *Sosiră-n sfîrșit în București ginerii greci. Unul... purtînd... la brîu două lungi pistoale ghintuite.* ODOBESCU, S. I 132. *Pușcă lungă, ghintuită, Din războaie dobîndită.* BOLLIAC, O. 183. *Moartea de știre să-i știe, Că mi-e flinta ghintuită Și-mi e mîna oțelită.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 506.
2. (Despre o ghioagă, o măciucă etc.) Ferecat, bătut cu ghinturi (2), țintuit. *După ce și-au cules lemnele* (= măciucile) *ghintuite, feciorii au descălecat și au pălit*

pe dușmanul lor pînă ce l-au văzut întins și neclintit, rînjindu-le. SADOVEANU, N. P. 166.

GHINTULÉȚ, *ghintulețe,* s. n. Diminutiv al lui ghint (2). *Bici... cu codoriștea de os împodobit cu flori tăiate și cu ghintulețe de aur.* SLAVICI, O. I 119.

GHINȚ, *ghințuri,* s. n. Unealtă de cizmărie cu ajutorul căreia se lărgește încălțămintea. *Ace, sule, clește, pilă, ciocan, ghinț... tot ce trebuie unui ciubotar.* CREANGĂ, A. 81.

GHINȚIÁNĂ s. f. v. **gențiană.**

GHÍNȚURĂ, *ghințure,* s. f. Gențiană.

GHIOÁGĂ, *ghioage,* s. f. **1.** Bîtă cu măciulie în vîrf (uneori ghintuită), purtată mai ales de văcari și de ciobani; măciucă, ciomag. *Surd izbeau ghioagele în spinările vitelor.* CAMILAR, N. I 302. *Hangiul izbise ghioaga în pămînt și cu mîna o cumpănea din coadă.* SADOVEANU, O. VII 29. *O ghioagă groasă și lungă fără sfîrșit, cumpănită slobod în mîna dreaptă, întregea cele cîteva linii puternice ale chipului uriaș ce se desprindea pe zare.* HOGAȘ, M. N. 185.

2. Capătul bombat, de obicei ghintuit sau ferecat cu plumb, al unui buzdugan. *Au smult de sub cingătoare buzduganele cu ghioagă de plumb și au smucit deodată zabalele cailor.* SADOVEANU, F. J. 706.

GHIOB, *ghioburi,* s. n. (Transilv.) Putină în care se păstrează brînza.

GHIOBULÉȚ, *ghiobulețe,* s. n. (Transilv.) Diminutiv al lui ghiob. *Sevasta intra aducînd în o mînă mămăliga aburitoare, în cealaltă un ghiobuleț de brînză sărată.* SLAVICI, N. II 12.

GHIÓC[1], *ghioci,* s. m. (Bot.; mai ales la pl.) Vinețele. *O fetiță de la țară... Se gătește la izvoară Cu ghioci și viorele.* NEGRUZZI, la TDRG.

— Pronunțat: *ghi-oc.*

GHIÓC[2], *ghiocuri,* s. n. Scoica albă și lucioasă a unui melc de mare *(Cypraea moneta). Nu mai răsună în voi ca-ntr-un ghioc Povestea minunată a prunciei?* BENIUC, V. 23. *Mi-e inima ca un ghioc Ce-a strîns în el tot cîntul vieții.* TOMA, C. V. 35. ◇ Expr. **Alb ca ghiocul** = alb strălucitor, imaculat. *Cămeașa... va face-o albă ca ghiocul.* SBIERA, P. 45. *Trei căluși am furat... Unu negru ca corbu, Unu alb ca ghiocu.* ȘEZ. V 91. ✦ Scoică întrebuințată pentru a face pretinse preziceri asupra viitorului și soartei cuiva. (Atestat în forma de pl. *ghioci) Pune-ți în părul tău negru ghioci în loc de flori, ca să am de unde lua unul, spre a-ți ghici.* HOGAȘ, M. N. 28. ◇ *A da cu ghiocul* sau *a căta* (cuiva) *în ghioc* = a ghici cu ajutorul ghiocului. *Frunză verde busuioc, Mi-a căta maica-n ghioc Și mi-a spus că mă mărit, Cu-un flăcău nepomenit.* ȘEZ. VIII 28.

— Pronunțat: *ghi-oc.* — Pl. și: (s. m.) *ghioci.*

GHIOCEÁR, *ghioceari,* s. m. (Regional) Vizitiu. *Caii treceau într-o goană nebună, mînați de ghioceari voinici, care stăteau drepți în picioare, cu hățurile în mîini.* DUNĂREANU, CH. 18.

— Pronunțat: *ghio-cear.*

GHIOCÉL, *ghiocei,* s. m. (Mai ales la pl.) Mică plantă erbacee, avînd în vîrful tulpinii o floare albă; înflorește la începutul primăverii, îndată după topirea zăpezii *(Galanthus nivalis);* clopoțel. *Frunză verde ghiocel, Bate vîntul cătinel.* BELDICEANU, P. 89. *Persefona zări în depărtare un stuf îndesat de ghiocei înfloriți.* ODOBESCU, S. III 279. ◇ (Metaforic) *Din ochi albaștri de cicoare Pe sînu-i alb de ghiocel Curg lacrimi calde-acum!* COȘBUC, P. I 123. ◇ Expr. **A pune** (cuiva) **ghiocei la ureche** = a înșela (pe cineva). *Toată lumea rîdea de îmbroboditul de bărbat, numai popa și Sgîmboi nici vedea, nici că simțea cum maica preoteasa le punea ghiocei la urechi.* POPESCU, B. III 140.

— Pronunțat: *ghi-o-.*

GHIOCI, *ghiociuri,* s. n. (Regional) Căruță (de obicei ferecată) care poate fi lungită prin mutarea cuiului care trece prin furculițele și inima ei. *Cum să nu cîștige parale vătavul Dumitru cînd are așa cai, așa hamuri, așa ghiociuri!* DUNĂREANU, CH. 18.

GHIOGÁR, *ghiogari,* s. m. Om care mînă vitele (cu o ghioagă). *Niște ghiogari slăbănogi... izbeau în spinări, între țepușile coarnelor.* CAMILAR, N. II 43.

— Pronunțat: *ghio-gar.*

GHIOJGHIOÁRE adv. v. **ghiojgorea.**

GHIOJGOREÁ adv. (Turcism învechit) Văzînd cu ochii, pe față, aievea. *Ș-ați crezut voi că vi s-or trece coțcăriile așa ghiojgorea, ca-n satul lui Cremine?* ALECSANDRI, T. 1469.

— Pronunțat: *ghioj-.* — Variantă: **ghiojghioáre** (ALECSANDRI, T. 41) adv.

GHIOL, *ghioluri,* s. n. Lac, baltă mare (uneori cu nămol) de pe țărmul Mării Negre sau din Delta Dunării. *Scînteind sub ursa-mică, ghiolul de argint e-un clopot Care-nchide, ca-ntr-o seră, flora stelelor polare.* PERPESSICIUS, S. 14. *Zăcăminte mari, de veacuri, De sînge pămîntesc: petrol, — Ce dorm în subterane lacuri, Ca mîlul unui negru ghiol.* D. BOTEZ, F. S. 6. *Soarele scăpăta oglindit în ghiolurile Deltei.* BART, E. 170. ✦ Băltoacă. *Căluții împrăștiau necontenit raze de apă din ghiolurile drumului.* SADOVEANU, F. J. 317. ◇ (Prin exagerare) *Mare ghiol de apă trebuie să fie în mațele lui!* CREANGĂ, P. 242.

GHIOMOTÓC s. n. v. **ghemotoc.**

GHIONDÉR, *ghiondere,* s. n. Prăjină de care se servesc conducătorii micilor ambarcații, pentru a le pune în mișcare, împingînd cu ea în fundul unei ape puțin adînci; prăjină cu care se mînă peștele înspre plasă, în apele puțin adînci. *Adunați... cîrlige, hîrlețe, lopeți, ghiondere... Ce găsiți.* DAVIDOGLU, O. 85. *Așa abat pescarii cu ghionderele crapii la plasă.* SADOVEANU, V. F. 58. *Călăuzul nostru a dezlegat luntrea din pripon; ne-am suit; și el ne-a împins o vreme cu ghionderul prin cărarea de trestii.* id. N. F. 127.

— Pronunțat: *ghion-.*

GHIONOÁIE, *ghionoi* și *ghionoaie,* s. f. (Ornit.) Ciocănitoare. *Ghionoaie cu pliscuri de oțel tocau în arbori și pădurea largă răsuna a sec.* HOGAȘ, M. N. 73. *Îi venea din depărtare la auz chiotul ghionoaiei, ce-și ascuțea noaptea ciocul de coaja copacilor.* ODOBESCU, S. III 182.

— Pronunțat: *ghi-o-.* — Variante: **gheonoáie** (ISPIRESCU, L. 5), **ghеunoáie** (AGÎRBICEANU, S. P. 18, GOGA, P. 56, COȘBUC, P. I 301) s. f.

GHIONÓI, *ghionoaie,* s. n. Tîrnăcop cu un capăt ascuțit și cu celălalt în formă de ciocan, întrebuințat la săpatul și cioplitul pietrelor în lucrările de abataj, la exploatări carbonifere și mai ales miniere.

— Pronunțat: *ghi-o-.*

GHIONT, *ghionți,* s. m. Lovitură dată cu pumnul sau cu cotul. *Să te superi tu, creștine, Pentru dinții scoși din gură? Pentru-un ghiont și-o-mbrîncitură Cheful să ți-l strici?* COȘBUC, P. II 37. ✦ Lovitură ușoară prin care se face semn cuiva. *Cînd ți-oi da semn cu ghiontul noaptea, tu atuncea să-l împingi repede în apă.* SBIERA, P. 19. *Fetele... numa-și dau ghiont una alteia, și chicoteau pe socoteala mea.* CREANGĂ, A. 66.

— Pl. și: (s. n.) *ghionturi* (REBREANU, R. I 100).

GHIONTÍ, *ghiontesc,* vb. IV. Tranz. A da (cuiva) un ghiont (spre a-l îmbrînci sau a-i atrage atenția); a înghionti.

Slujitorul de pe capră ghionti de astă dată cu cotul pe stăpînul său. SADOVEANU, F. J. 150. *Petre nu-l mai putu răbda, deci ghiontindu-l cît ce putu cu cotul: Păcătos nătîng!* NEGRUZZI, S. I 84. ◇ Fig. *Şi rîsul şi cintecul de pe dimb o împung în inimă şi-o ghiontesc.* CAMILAR, T. 153. ◇ Refl. reciproc. *Ghiontitu-ne-am unul pe altul, chicotind înăduşit.* CREANGĂ, A. 128.

— Variantă: **ghiontuí, *ghiontuiesc*** (ISPIRESCU, U. 58), vb. IV.

GHIONTÍRE, *ghiontiri,* s. f. Acţiunea de a ghionti şi rezultatul ei. *Anii de crîncenă sărăcie şi lipsurile şi foamea şi frigul şi ghiontirile, îndîrjirile, învăţătura buchilor.* C. PETRESCU, A. R. 188.

GHIONTÍT, -Ă, *ghiontiţi, -te,* adj. Lovit cu pumnul, îmbrîncit. ◇ (Substantivat) *Zicerea «pardon», talisman care închide gura ghiontiţilor.* NEGRUZZI, S. I 38.

GHIONTUÍ vb. IV v. **ghionti.**

GHIONTUIÁLĂ, *ghiontuieli,* s. f. (Rar) Bătaie. *Miroase în aer, nu, după expresia clasică, a iarbă de puşcă... miroase a... ghiontuială.* CARAGIALE, O. II 136.

GHIORĂÍ vb. IV v. **chiorăi.**

GHIORĂIÁLĂ s. f. v. **chiorăială.**

GHIORĂÍT s. n. v. **chiorăit.**

GHIORDÁN s. n. v. **gherdan.**

GHIORDÚM s. n. (Mold., învechit) Numele unui joc cu 24 de cărţi. *Şi regulat, pînă să-nceapă ghiordumul, îşi vărsau paraponul pe aceste «persoane fără nici o creştere».* VLAHUŢĂ, O. A. III 159. *O grămadă de mosafiri se şi aşezaseră la ghiordum cu Cluceru în mijloc, răsturnat pe sofa.* GHICA, S. A. 51.

GHIORLÁN, *ghiorlani,* s. m. (Mold.; în limbajul claselor dominante din trecut, spre a marca deosebirea de condiţie socială) Ţopîrlan, bădăran, ţărănoi. *Auzi, obrăznicie?... un ghiorlan, c-un petec de pămînt, şi uite ce gură face alăturea cu mine!* CREANGĂ, A. 155. *Florico?... Florico!... parc-aş fi de-o samă cu dînsu!... Da cucoană Florică nu poţi să zici, ghiorlane?* ALECSANDRI, T. 921.

GHIORÓC s. n. v. **gheroc.**

GHIORŢ interj. Onomatopee care redă sunetul ce se aude cînd cineva înghite cu zgomot o băutură sau cînd are intestinele goale. *Dacă burta e goală, afurisita, te dă de ruşine. O auzi: ghiorţ, ghiorţ, ghiorţ.* STANCU, D. 52. *Suge un fund de tinichea* [cu bragă]. *Ghiorţ, ghiorţ, ghiorţ.* DELAVRANCEA, H. TUD. 15.

GHIORŢĂÍ, *ghiórţăi,* vb. IV. Intranz. A chiorăi. (Fig.) *Ghiorţăie pe matca văii Girla sughiţînd a foame.* BENIUC, V. 53.

GHIÓŞĂ, *ghioşe,* s. f. Daltă subţire folosită la gravarea pe pietre litografice sau pe plăci metalice.

— Pronunţat: *ghi-o-.*

GHIÓTURĂ s. f. Mulţime, cantitate mare (de lucruri); grămadă. *În fiecare sîmbătă seara ne strînge ghiotură în tindă.* STANCU, D. 220. ◇ (Mai ales în loc. adj.) **Cu ghiotura** = în număr sau în cantitate mare; cu nemiluita, cu grămada, cu duiumul. *Spune minciuni cu ghiotura.* STANCU, D. 437. *Avea fabrica mult de lucru. Dădea în brînci cu ce-avea de făcut. S-a mărit, se măreşte mereu şi ia lucrări cu ghiotura.* PAS, L. II 56. *Nică începe să mă asculte; şi... unde nu s-apucă de însemnat la greşeli cu ghiotura pe o draniţă.* CREANGĂ, A. 5.

— Pronunţat: *ghio-.*

GHIOZDÁN, *ghiozdane,* s. n. **1.** Geantă de piele, de muşama sau de carton, în care şcolarii îşi pun cărţile şi pe care o poartă de obicei în spate. *Se văd cîrduri de copii, cu ghiozdanele în spate, cum merg spre şcoală.* SAHIA, U.R.S.S. 13. *Grivei, tovarăşul meu drag, Nerăbdător aşteaptă-n prag S-azvîrl în colţ ghiozdanul... I-e dor ca s-o pornim hai-hui.* IOSIF, PATR. 15.

2. (Învechit) Portofel mare de piele pentru bani sau acte; taşcă, geantă. *Elevul, cu un ghiozdan cu hîrtii la subţioară, păşea tăcut şi neliniştit în urma inginerului.* BUJOR, S. 123. *Niciodată nu iese în vaza lumii fără ghiozdan la subţioară.* VLAHUŢĂ, O. A. 194.

— Pronunţat: *ghioz-.* — Variantă: (învechit) **(2) ghizdán** (ALECSANDRI, T. 1386, NEGRUZZI, S. I 185, KOGĂLNICEANU, S. 50) s. n.

GHIOZDĂNÁŞ, *ghiozdănaşe,* s. n. Diminutiv al lui ghiozdan. *Măre-n puţ că mi-a picat Ghiozdănaş Cu cărţile.* TEODORESCU, P. P. 440.

GHIPCÁN, *ghipcani,* s. m. (Regional) Cal rău, mîrţoagă. *Mă rog cine ţine poştele?... Cine-i otcupcicul ghipcanilor?* ALECSANDRI, T. 397.

GHIPS, *ghipsuri,* s. n. (Şi în forma *gips*) **1.** Sulfat hidratat de calciu răspîndit în natură sub formă de mineral şi folosit la prepararea ipsosului, în industria de porţelan etc. ◇ Expr. (Cu privire la un membru sau la o parte a corpului care are fracturi) **A pune în ghips** = a imobiliza cu ajutorul unui pansament făcut din ghips.

2. (Mai ales la pl.) Obiect sau ornament arhitectonic făcut din acest material. *Ceea ce îi plăcea erau gipsurile şi busturile, care erau aduse în şcoală spre a fi răstălmăcite în bronz.* GALACTION, O. I 116.

— Variantă: (rar) **gips** s. n.

GHÍRCĂ s. f. Specie de grîu din care se face o făină foarte bogată în gluten (*Triticum durum*). *De unde aduceţi dumneavoastră sămînţa de grîu... seamănă cam cu un grîu care se numeşte ghircă.* GHICA, S. 552.

GHIRLÁNDĂ, *ghirlande,* s. f. Împletitură de frunze sau de flori în formă de lanţ, care se poate atîrna ca ornament; ornament sculptat sau pictat de această formă. *Ce triste sînt ghirlandele smulse şi călcate în picioare!* GALACTION, O. I 341. *O echipă de marinari împletea ghirlande de frunze.* BART, E. 140. *De flori nepieritoare ghirlandă fericită Sînt scumpele podoabe ce nu te părăsesc.* ALEXANDRESCU, M. 191. ◇ Fig. *Un stol de porumbei, speriat, se-nălţă şi desfăcu o ghirlandă albă-n senin.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 9. *Gerul... Pune streşinelor casei o ghirlandă de cristaluri.* ALECSANDRI, P. A. 113. *Să laud pe vitejii fii ai vechii libertăţi, care... în războaie au pierit, Şi ghirlanda veşniciei cu-a lor moarte-au dobîndit.* ALEXANDRESCU, P. 53.

— Pl. şi: *ghirlănzi* (CAMILAR, TEM. 275, POPA, V. 209, ANGHEL, PR. 131). — Variantă: (învechit) **ghirlántă** (MACEDONSKI, O. I 203, GOLESCU, Î. 49) s. f.

GHIRLÁNTĂ s. f. v. **ghirlandă.**

GHISMÁNĂ s. f. v. **ghiţman.**

GHIŞÉU, *ghişee,* s. n. Ferestruică sau deschizătură făcută într-o uşă sau într-un perete, prin care publicul ia contact, fără a intra în birouri, cu funcţionarii unei instituţii. *Ghişeul de scrisori recomandate.* ▭ *Ozun nu ştia unde se află ghişeul de publicitate.* C. PETRESCU, C. V. 160.

GHITÁRĂ s. f. v. **chitară.**

GHIŢMÁN, *ghiţmani,* s. m. (Regional) Un fel de plăcintă cu brînză şi smîntînă. *S-aduc bucatele în masă, carne cu perje sau cu cartofi, plachie, ghiţmani... şi friptură.* SEVASTOS, N. 220.

— Variantă: **ghismánă,** *ghismane,* s. f.

GHIŢOMÁNCĂ, *ghiţomance,* s. f. (Mold.) Sarma mare. *Cum înghit fără saţ sărmanii ghiţomancele de la praznicul*

nostru, așa ne-au înghițit pe noi ciocoii și lingăii domnești. SADOVEANU, N. F. 40.

GHIȚÓS, -OÁSĂ, *ghițoși, -oase,* adj. (Mold.) Lățos, mițos. *Pînă a vorbit acestea, eram și învălit într-o saricâ ghițoasă de Cașina.* CREANGĂ, A. 24.

GHIUDÉN, *ghiudenuri,* s. n. Cîrnat uscat și presat, făcut din carne de oaie, de capră sau de vacă. *Atîrnau... vreo două hălci de pastramă încreștită de sare, cinci-șase cîrnați turtiți și tari ca ghiudenul.* CAMIL PETRESCU, O. II 518. *Au făcut pe verdele nesigur al mușamalei un arhipelag nelămurit, amestecat cu pielițe de ghiuden, frimituri de pîine rece.* BASSARABESCU, V. 31. *Să-i cumpere icre, licurini și ghiudenuri.* FILIMON, la TDRG.

GHIUJ, *ghiuji,* s. m. (Regional, familiar; cu nuanță peiorativă) Om bătrîn, moșneag. *Au să se-nece prin colburi, ghiujii.* CAMILAR, T. 148. *Bine, măi ghiujule, ce te-ai apucat să spui? Moșul abia putu să ridice capul.* DUNĂREANU, CH. 38. *Auzi ghiuju!... Să se-nsoare, cînd îi bătut de brumă ca un zbîrciog.* ALECSANDRI, T. I 338.

GHIUL, *ghiuluri,* s. n. (Turcism rar) Scul. *Ghiuluri de bumbac, Teancuri de postav, Tot marfă d-a scumpă.* TEODORESCU, P. P. 85.

GHIULEÁ, *ghiulele,* s. f. Proiectil sferic de metal, cu sau fără exploziv, la tunurile de tip vechi. *Țipătul șuierător al ghiulelelor umplea văzduhul.* SADOVEANU, O. VI 21. *Ghiulele turcești începură să curgă către dînșii.* D. ZAMFIRESCU, R. 234. *Soarele e roșu ca o ghiulea de fer aprinsă.* CARAGIALE, O. VII 96.

GHIUNEÁ, *ghiunele,* s. f. Dreptar.

GHIURGHIULÍU, -ÍE, *ghiurghiulii,* adj. (Învechit) Roșu-deschis, trandafiriu. *Am să cumpăr o rochie de halastîncă Floricăi... da știi? cole ghiurghiulie.* ALECSANDRI, T. 181.

GHIVÉCI[1], *ghivece* și *ghiveciuri,* s. n. Vas de pămînt în care se plantează flori ornamentale; glastră. *În colțuri sînt așezate ghivece cu palmieri.* SAHIA, U.R.S.S. 113. *Să iei acești pui de dafin, să-i pui în două ghivece frumoase.* ISPIRESCU, L. 234. *Un vînt puternic... răstoarnă niște ghiveciuri de flori.* CARAGIALE, S. 5.

GHIVÉCI[2], *ghivece* și *ghiveciuri,* s. n. Mîncare făcută din diferite zarzavaturi cu sau fără carne. *Acolo își făceau vacul în zilele de sărbătoare, cu găini fripte, cu ghiveciuri la tavă.* PAS, Z. I 208. ◇ *Ghiveci călugăresc* v. călugăresc. *Ghiveci măcelăresc* v. măcelăresc. ✦ Fig. (Peiorativ) Compoziție literară, muzicală etc. cuprinzînd un amestec de idei sau teme lipsite de valoare sau de interes. *Ghiveciuri literare cu fel de fel de dresuri.* HOGAȘ, DR. II 186.

GHIVÉNT, *ghiventuri,* s. n. Filet. *Sapa se termină cu un ciot de braț, cu ghivent.* BOGZA, A. Î. 50.
— Variantă: **ghevínt** s. n.

GHIZD, *ghizduri,* s. n. (Mai ales la pl.) Împrejmuire făcută din bîrne, din scînduri sau din zidărie, formînd îngrăditurа unei fîntîni de la pămînt în sus; împrejmuire făcută din bîrne îmbucate la capete sau din piatră, cu care se căptușesc pe dinăuntru pereții unei fîntîni sau, mai rar, a altor construcții asemănătoare. *Cumpăna coborî din nou, bălăbănindu-se, scîrțîind, pînă ce-și pocni vîrful lemnului de ghizduri.* MIHALE, O. 396. *Fîntîna adîncă cu ghizduri de lemn.* STANCU, D. 20. *Sub un nuc bătrîn, o fîntînă. Lîngă ghizdurile ei începurăm a freca* [hamurile] *cu moloz.* DELAVRANCEA, H. TUD. 50. *Această temniță subterană avea o intrare pătrată, susținută de toate părțile cu ghizduri de lemn, întocmai ca ale puțurilor din cari se scoate apă.* FILIMON, C. 302.

GHIZDÁN s. n. v. **ghioz dan.**

GHÍZDAV, -Ă, *ghizdavi, -e,* adj. (Învechit) Frumos, grațios, plăcut. *S-a jucat comedia lui Vodevil, care e foarte ghizdavă și nostimă.* NEGRUZZI, S. I 237.

GHIZDÉI, *ghizdeie,* s. n. Un fel de trifoi cu florile galbene, bun de nutreț pentru cai *(Lotus corniculatus). Pădurile... n-au umbre-omorîtoare; Livezile-n ghizdee n-au ierbi otrăvitoare.* BOLLIAC, O. 134. *La cai să dați fin, ghizdei verde.* TEODORESCU, P. P. 175.

GHIZDÉLE s. f. pl. Ghizduri. *Fîntîna era veche după cît arătau ghizdelele și furca de stejar.* SADOVEANU, Z. C. 28. *S-au plecat peste ghizdele și au început a se uita în fundul fîntînii.* SBIERA, P. 278. *Mai merg ei oleacă înainte, pînă ce ajung într-o poiană, și numai iată ce dau de o fîntînă cu ghizdelele de stejar și cu un capac deschis în lături.* CREANGĂ, P. 204.

GHIZDUÍ, *ghizduiesc,* vb. IV. Tranz. A căptuși o fîntînă cu ghizduri; a pune ghizduri la o fîntînă.

GIBÓN, *giboni,* s. m. Maimuță cu brațele foarte lungi și fără coadă, care trăiește în pădurile indomalaieze *(Hylobates).*

GIG[1], *giguri,* s. n. Val de pînză avînd lungimea de mai multe zeci de metri.

GIG[2], *giguri,* s. n. Ambarcație de sport, lungă, cu pupa și prora ascuțite și cu scăunașe mobile pe care șed persoanele care manevrează vîslele.

GIGÁNT, *giganți,* s. m. Uriaș. *Memfis colo-n depărtare, cu zidirile-i antice, Mur pe mur, stîncă pe stîncă, o cetate de giganți.* EMINESCU, O. I 43. *Stejarii par o strajă de giganți.* id. ib. 152. *Balcanul și Carpatul la Dunărea măreață, Ca doi giganți năprasnici stau astăzi față-n față.* ALECSANDRI, P. A. 202. ◇ (Adjectival; prin exagerare) *Aceasta nu-l împiedică să rîdă cu toți dinții sub mustățile gigante.* C. PETRESCU, C. V. 248. ✦ Construcție, clădire uriașă. *În Ucraina Sovietică au fost construiți giganți industriali, ca uzina de tractoare din Harkov.* LUPTA DE CLASĂ, 1954, nr. 1, 76. ✦ Fig. Om care îi depășește pe ceilalți prin valoare, geniu, vitejie. *Gigant al gîndirii teoretice și al practicii revoluționare, V. I. Lenin a indicat căile concrete ale construirii socialismului atît în U.R.S.S. cît și în întreaga lume.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 1-2, 27. ◇ (Adjectival) *O, voi, Copiii acelor oameni giganți de altădată, Ce înfruntau sub Ștefan restriștea-nviforată... Vă plîngeți voi de lupte?* ALECSANDRI, T. II 188.

GIGÁNTIC, -Ă, *gigantici, -e,* adj. De proporții uriașe; enorm, colosal. *Lumina le aruncă timp de cîteva clipe umbrele gigantice pe ziduri.* BOGZA, A. Î. 91. *Cu ochii închiși pe jumătate, vedea crescînd din sînul mării, gigantic, amfiteatrul Cornului de aur.* BART, E. 44. *A nopții gigantică umbră ușoară Purtată de vînt, Se-ncovoaie tainic, se leagănă, zboară.* EMINESCU, O. I 3. *Oamenii primitivi s-au pitit în peșterele Carpaților... spre a se feri de fiarele sălbatice... de cerbii gigantici.* ODOBESCU, S. II 263.

GIGANTÍSM s. n. (Med.) Creșterea excesivă a întregului corp.

GÍGEA adj. invar. (Familiar, în graiul copiilor) Frumos, drăguț, plăcut. *Tăticule, ce ești tu așa de supărat ... că n-a fost mama cuminte și gigea cu tine?* VLAHUȚĂ, O. A. III 192.

GIMÍE s. f. v. **ghimie.**

GIMNÁST, *gimnaști,* s. m. Sportiv specializat în gimnastică. *Un gimnast agil.*

GIMNÁSTIC, -Ă, *gimnastici, -e,* adj. De gimnastică, privitor la gimnastică. *Exerciții gimnastice.* ◇ *Pas gimnastic* = mers controlat care se execută după anumite reguli indicînd pășirea pe vîrful picioarelor, cu genunchii

întinşi, pieptul bombat şi mîinile balansate. *Vin zările spre noi tot mai aproape: Ca nişte uriaşi în pas gimnastic, Cuprinşi ca de o panică, fantastic Fug stîlpii mari de telegraf în urmă.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 149. *Vînători, dorobanţi, infanterişti de linie aleargă în pas gimnastic spre întăriturî.* D. ZAMFIRESCU, R. 265. ✦ (Substantivat) Gimnast. *Nici un copil sărac nu m-a mişcat mai dureros ca micul gimnastic.* DEMETRESCU, O. 111.

GIMNÁSTICĂ s. f. Tehnica şi practica exerciţiilor fizice care contribuie la dezvoltarea armonioasă a corpului omenesc. *Exerciţii de gimnastică. Aparate de gimnastică.* ✧ *Gimnastică suedeză* v. suedez. *Gimnastică ritmică* v. ritmic. *Gimnastică medicală* v. medical. ✧ Fig. *Gimnastica minţii* = totalitatea exerciţiilor (de voinţă, memorie, analiză logică) care contribuie la întărirea şi mlădierea facultăţilor intelectuale. *Analiza sintactică este o excelentă gimnastică a minţii.* ✧ (Glumeţ) *De dorit este ca fiecare mişcare s-o execuţi însoţită de sunetele ţiuitoarei... Cred că nu-ţi cerem nimic extraordinar. O muncă foarte uşoară. Simplă gimnastică.* SAHIA, N. 102.

GIMNAZIÁL, -Ă, *gimnaziali, -e,* adj. (Ieşit din uz) De gimnaziu, al gimnaziului. *Eram în clasa a treia gimnazială.* SADOVEANU, E. 160. *Am un băiet care aş voi să pregătească cl. III gimnazială în casă.* HOGAŞ, DR. II 52. *Instrucţiunea gimnazială ar trebui să fie nencetat supusă la o geloasă priveghere, spre a nu se cobori de la un nivel aşa de înălţat şi a perde caracterul de profunditate ştiinţifică.* ODOBESCU, S. II 66.

GIMNAZIÉR, *gimnazieri,* s. m. (Mold., învechit, azi rar) Gimnazist. *Îl urmăreau ochii mamelor şi ai fetelor, căci era gimnazier.* SADOVEANU, P. S. 139.
— Pronunţat: *-zi-er.*

GIMNAZÍST, -Ă, *gimnazişti, -ste,* s. m. şi f. (Învechit) Elev(ă) de gimnaziu. *În adevăr gimnazistul cetea un roman.* CONTEMPORANUL, IV 2.

GIMNÁZIU, *gimnazii,* s. n. (În vechea organizare a învăţămîntului) Şcoală care cuprindea patru clase echivalente cu cursul inferior al fostului liceu. *De peste zăbrelele gardului, am privit întîia oară cu mirare în curte... la cei doi elevi de la gimnaziu, cu şepcile albastre, care învăţau la masa de sub nuc.* C. PETRESCU, S. 64. *Ar fi dorit să meargă la gimnaziu, dar nu s-a putut.* SAHIA, N. 96. *Cît a fost profesor de limba greacă, n-a ştiut altă cale decît străzile de la gimnaziu acasă şi de acasă la gimnaziu.* BASSARABESCU, V. 37.

GIMNOSPÉRMĂ, *gimnosperme,* s. f. (Bot.; la pl.) Diviziune a clasei fanerogamelor, caracterizată prin faptul că seminţele plantelor nu sînt închise în ovare, ci se dezvoltă pe o carpelă deschisă. ✦ (La sg.) Plantă din această grupă.

GIN, *ginuri,* s. n. Băutură alcoolică obţinută prin distilarea mustului fermentat de cereale, în prezenţa boabelor de ienupăr.

GINECÉU s. n. 1. (Bot.) Totalitatea organelor femele de reproducere ale unei flori; pistil.
2. Apartament rezervat femeilor în casele antice greceşti. ✦ Locul rezervat femeilor în bisericile creştine vechi.

GINECOLÓG, *ginecologi,* s. m. Medic specializat în ginecologie.

GINECOLÓGIC, -Ă, *ginecologici, -e,* adj. Privitor la ginecologie, care ţine de ginecologie. *Examen ginecologic.*

GINECOLOGÍE s. f. Ramură a ştiinţelor medicale care se ocupă cu bolile organelor genitale ale femeii şi cu tratarea lor. *Curs de ginecologie.* ✦ Specialitatea medicului care se ocupă cu tratarea acestor boli.

GÍNERE, *gineri,* s. m. 1. Soţul fiicei în raport cu părinţii ei. *O să-l bage ginere-n casă Ivănuş, că n-are decît o fată.* STANCU, D. 80. *Amîndoi ginerii împăratului se scularâ cu oaste şi veniră în ajutorul socrului lor.* ISPIRESCU, L. 154. *Mulţi trăgeau nădejde să-l ieie de ginere, dar flăcăul era chitit la capul său şi nu se da cu una, cu două.* CREANGĂ, O. A. 186.
2. (Popular) Mire. *Am găsit să vă căsătoresc pe amîndouă; aştept acum curînd să sosească ginerii voştri.* ODOBESCU, S. I 131. *Nu mai vreu să văd pe nime; nu vreu să mă mai mărit, nici să caut gineri.* ALECSANDRI, T. I 51. *Care este mirele, Mirele, ginerele, Sară el teancurile Să-şi ia postavurile.* id. P. P. 176.

GINERÍ, *gineresc,* vb. IV. Tranz. (Rar) A lua pe cineva de ginere. *Dacă văzu pe Făt-Frumos, ar fi poftit dumnealui să-l ginerească, fiindcă avea trei fete.* ISPIRESCU, L. 105. *Bătrînul, care vrea zor-nevoie să mă ginerească, a pus oameni de m-au prins şi m-au dus legat cobză la un schit în munte.* CARAGIALE, P. 42.

GINERÍCĂ s. m. (Munt.) Mire.

GINERÍE s. f. Calitatea de ginere. *Primesc cu bucurie... gineria ce-mi dai.* ISPIRESCU, la TDRG.

GÎNGAŞ, -Ă, *gingaşi, -e,* adj. 1. (Despre fiinţe, flori etc., cu privire la înfăţişarea sau constituţia lor fizică) Plăpînd, firav; delicat, fin, drăgălaş. *Şi-apoi ce este mai gingaş decît ochiul?* CREANGĂ, P. 58. *Să fii gingaş ca o floare, Luminos ca luna sara.* EMINESCU, L. P. 143. *Măi bădiţă, trup gingaş, Io cu tine duce-m-aş.* HODOŞ, P. P. 140. ✧ Fig. *Dar mai gingaşă minune decît tine, poezie, Este a copilăriei alintată bucurie.* BELDICEANU, P. 124. *Dor gingaş de lumină, amor de dulce soare, Voi mă răpiţi.* ALECSANDRI, P. A. 110. ✧ (Adverbial) *Fata zîmbi vicleană şi clătină gingaş din cap.* SADOVEANU, O. VII 58. *Fetele săltau gingaş ca nişte căprioare şi abia de atingeau pămîntul.* REBREANU, R. I 126. *Cînta dulce ca ciocîrlia Ce ciripeşte vesel în zori, Şi suna gingaş atunci cîmpia Ca de un freamăt de zburători.* ALECSANDRI, P. I 20. ✦ Fig. (Despre oameni) Plin de delicateţe sufletească, sensibil.
2. (Despre oameni, urmat de determinări introduse prin prep. «la») Căruia nu-i place să mănînce orice; dificil, mofturos. *Gingaş la mîncare.* ✦ (Mai ales despre plante sau legume) Care nu poate suporta frigul, căldura. *Cartofii sînt gingaşi la ger.*
3. (Despre lucruri) Greu de făcut; anevoios, delicat, dificil. *S-ar cuveni ca asemenea lucrare gingaşă s-o săvîrşească un înţelept.* SADOVEANU, D. P. 17. *Nu-şi permite să se amestece şi nici să dea sfaturi în asemenea chestie gingaşă.* REBREANU, R. I 250. *Amina din zi în zi... această poznaşă trebuşoară şi gingaşă în multe privinţi.* CREANGĂ, P. 141.
— Accentuat şi: (regional) *gingáş.*

GINGĂŞÉL, -EÁ, -ÍCĂ, *gingăşei, -ele,* adj. Diminutiv al lui gingaş (1). *Mîndră, mîndruleana mea, Floricică gingăşea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 23. *Nevăstuice tinerele, Copiliţe gingăşele.* ALECSANDRI, P. P. 36. *Dragă-mi e leliţa mică Şi de trup cam gingăşică.* id. ib. 337.

GINGĂŞÍE, *gingăşii,* s. f. Frăgezime, graţie, delicateţe. *Fata avea o voce de cristal, mică, dar de o înfiorată gingăşie.* V. ROM. septembrie 1953, 57. *Cînd o văzură... se minunară de o aşa rară gingăşie.* ISPIRESCU, U. 91. ✦ Fig. Simţire gingaşă, delicateţe (sufletească), blîndeţe, duioşie.

GÎNGENĂ s. f. v. gingie.

GINGÍE, *gingii,* s. f. (Mai ales la pl.) Ţesut de culoare roşiatică care învelеşte rădăcinile dinţilor şi măselelor. *Morfolea din gingii, laptele îi curgea din colţurile gurii.* DUMITRIU, N. 126. *Şi-şi descoperi rîzînd strunga lată din gingia de sus.* SADOVEANU, P. S. 86. *Scoate din traistă o*

bucăţică de covrig, o-nmoaie în năstrapă şi-ncepe s-o morfolească-n gingii. CARAGIALE, P. 63. ✧ Fig. *A ajuns cu luntrea pînă-n gingiile gheţii.* SANDU-ALDEA, U. P. 120.
— Accentuat şi: (regional) *gingie.* — Variante: **gingenă**, *gingeni* (ALECSANDRI, P. III 347, ŞEZ. IV 125), **ginginǎ**, *gingini* (COŞBUC, P. II 200, NEGRUZZI, S. II 304), s.f.

GÍNGINĂ s. f. v. **gingie.**

GINGIRLÍU, -ÍE, *gingirlii,* adj. (Munt., despre cafeaua turcească) Cu caimac. *Şi de la mine o cafea gingirlie... lui Efendi.* DELAVRANCEA, V. V. 67.

GINGIVÁL, -Ă, *gingivali, -e,* adj. Al gingiei, care ţine de gingie. *Mucoasă gingivală. Abces gingival.*

GINGIVÍTĂ, *gingivite,* s. f. Inflamaţie a gingiilor.

GÎNTĂ, *ginţi,* s. f. Grup de oameni care provin dintr-un strămoş comun şi formează unitatea de producţie fundamentală a societăţii primitive. *P-un şes larg sînt adunate Ginţile din Himalaia.* COŞBUC, P. I 72. ✦ (Învechit) Neam; origine. *Multe morminte din timpii barbari şi chiar din primii secoli ai creştinismului... ne-au dovedit, la deschiderea lor, persistenţa acestui uz la popoarele de gintă teutonică.* ODOBESCU, S. II 198. ✧ *Dreptul ginţilor* = dreptul internaţional.
— Pl. şi: (învechit) *ginte* (NEGRUZZI, S. I 201).

GIOÁRSĂ, *gioarse,* s. f. (Familiar) Haină uzată, jerpelitură.

GIOL, *gioale* şi *gioluri,* s. n. (La jocul cu arşice) Numărul de arşice pe care trebuie să-l pună la un joc fiecare jucător. ✧ Expr. *A face* (sau *a da*) *pui de giol* = a lua toate arşicele; fig. a şterpeli, a fura. *Mai făceau pe ici pe colea şi cîte un pui de giol cu gîştele şi cu purceii de prin izlazuri.* ODOBESCU, S. III 578. *Nimenea nu ştia să dea pui de giol ca dînsul.* GHICA, S. 301.

GIOLÁR, *giolari,* s. m. Jucător de arşice. *Teodoros era meşter de frunte în toate jocurile de copii. Reputaţia lui de giolar era mare.* GHICA, S. 300.

GIOLGI s. n. v. **giulgiu.**

GIONÁT, *gionate,* s. n. (Familiar, depreciativ) Picior.

GIPS s. n. v. **ghips.**

GIR, *giruri,* s. n. (În comerţul bancar capitalist) Semnătură pusă pe dosul unei cambii, prin care semnatarul îşi ia răspunderea achitării ei, alături de debitor, sau prin care proprietarul cambiei o transmite altuia. *Cine vrea, n-are decît să iscălească o hîrtie, să-şi pună un gir şi să arate de cîte parale are nevoie.* STANCU, D. 227.

GIRÁ[1] vb. I v. **gera.**

GIRÁ[2], *girez,* vb. I. Tranz. (Cu privire la cambii) A garanta printr-un gir, a-şi da girul.

GIRÁFĂ, *girafe,* s. f. Mamifer erbivor de stepă, cu picioarele de dinainte şi cu gîtul foarte lung, care trăieşte în Africa şi se hrăneşte mai ales cu frunzele copacilor *(Giraffa camelopardalis).*

GIRAVIÓN, *giravioane,* s. n. Elicopter autogir.

GIRÁNT[1] s. m. v. **gerant.**

GIRÁNT[2], *giranţi,* s. m. Persoană care girează o cambie.

GIREÁDĂ, *girezi,* s. f. (Mold., Transilv.) Şiră (de grîu, paie etc.). V. claie. *Mai fusese descărcat şi alt stuf adus în aceeaşi zi, lîngă gireada de mai înainte începută.* SADOVEANU, P. M. 73. *În locul grîului de pe cîmp, vede acum o gireadă mare şi două mai mici, aşezate pe culmea dealului.* CREANGĂ, P. 158.

GIROSCÓP, *giroscoape,* s. n. Corp solid care are o axă de simetrie şi care e sprijinit astfel încît să se poată roti în jurul acestei axe.

GIROSCÓPIC, -Ă, *giroscopici, -e,* adj. Privitor la giroscop. *Mişcare giroscopică.* ✧ *Compas giroscopic* = aparat instalat pe bordul navelor, care nu este expus tulburărilor magnetice şi indică direcţia nordului geografic.

GIUBEÁ, *giubele,* s. f. (Învechit) Haină largă de postav (adeseori căptuşită cu blană), purtată pe vremuri de boieri şi boieroaice. *Erau patru. Trei cu giubele lungi, cu şepci cu cozoroace de lac.* DELAVRANCEA, H. T. 6. *Postelnicul apăru... cu işlicul în cap şi învelit pînă la ochi cu o giubea de postav albastru.* FILIMON, C. 45. ✦ (Azi) Haină lungă purtată de preoţi şi (prin unele locuri) de ţărani. *În fund lîngă horn, sub laviţa largă, se zăreşte un capăt de sumăn, ori de giubea, aşa ceva.* SADOVEANU, O. I 78. *Ce mai preoţi... domnule! Parcă-s nişte vlădici, aşa giubele de mătase blănite cu samur au pe dînşii!* HOGAŞ, M. N. 144.

GIUGIULEÁLĂ, *giugiuleli,* s. f. Mîngîiere, dezmierdare. *Dascălul, uitîndu-se la ea cu ochi galeşi şi cu giugiuleli, îi zise...* ISPIRESCU, L. 270.

GIUGIULÍ, *giugiulesc,* vb. IV. Tranz. A dezmierda, a mîngîia, a alinta. *Dorul lui e mare domn; Seara cînd îi vine somn Trebuie să i-l adorm, Dimineaţa să-l trezesc, Peste zi să-l giugiulesc!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 126. ✦ Refl. A se drăgosti. ✧ Fig. (Despre păsări) *Un stol de porumbiţe albe ca zăpada se giugiuleau şi se jucau.* RUSSO, O. 163.
— Variantă: **gugiuli** (EMINESCU, O. I 43) vb. IV.

GIULGI s. n. v. **giulgiu.**

GIÚLGIU, *giulgiuri,* s. n. (Şi în forma *giulgi*) **1.** Pînză subţire şi fină, care se aşterne peste ceva; învelitoare. *Valurile izbite se înalţă şi se fugăresc ca nişte fantome cu giulgiuri albe.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 223. *Părea un tînăr voievod Cu păr de aur moale, Un vînăt giulgi se-ncheie nod Pe umerele goale.* EMINESCU, O. I 170. ✧ Fig. *Dedesubt, din cotlonul văii, dintr-o baltă aproape uscată, căptuşită cu giulgi de mătasă verde, izbucni fără samă orăcăitul broaştelor.* SADOVEANU, F. J. 283. *Totul se îmbrăcase într-un giulgiu de ger şi de întristare.* ODOBESCU, S. III 208. *Omătul acopere ca un giulgiu întristat coastele aprige ale munţilor.* RUSSO, O. 135.
2. Pînză cu care se acoperă mortul. *Pe un catafalc improvizat, acoperit cu un giulgi, zăcea cadavrul Nadinei.* REBREANU, R. II 244. *Anei nu-i plăcea Mă-sa ce zicea, Deci se tot gîndea, Moartă se făcea... Fira-i punea La cap făclioare, Făclii la picioare, Giulgiul preste faţă Cruce preste braţă.* COŞBUC, P. II 155. *Luat-ai seama atunci la o ceaţă ce vine şi se întinde ca un giulgiu mortuar piste vîrful turnurilor şi a clopotniţilor.* NEGRUZZI, S. I 270.
— Pronunţat: *giul-giu.* — Pl. şi: (s. m.) *giulgi* (TOPÎRCEANU, B. 102). — Variante: (Mold., Transilv.) **giolgi** (SBIERA, P. 68), **giulgi** s. n.

GIUMBÚŞ, *giumbuşuri,* s. n. Giumbuşluc. *Cei de la barăci... se repeziseră în flăcări: unul pe fereastră... altul strecurat ca şopîrla pe uşă; fiecare dînd mica sa reprezentaţie, cu giumbuşurile ce poate şi-i în stare el să facă.* CĂLUGĂRU, O. P. 426. *Dispariţia lui... era o pagubă reală pentru atîţia amatori de giumbuşuri.* CARAGIALE, O. I 306.

GIUMBUŞLÚC, *giumbuşlucuri,* s. n. Caraghioslîc, ghiduşie. *Actorii se distrează şi distrează şi publicul cu mici giumbuşlucuri.* CONTEMPORANUL, S. II, 1950, nr. 180, 6/3. *Nesăratele lui giumbuşlucuri... îi scoseseră faima de băiat deştept.* M. I. CARAGIALE, C. 15. *Amfitrita, stînd culcată pe marginea mării, pe nisipul cald, visa, privind faţa apei care se ridica şi cădea săltată de tumbele şi giumbuşlucurile*

delfinilor, şi, ca o femeie ce era, se ridică pe un cot ca să-i vadă. ANGHEL-IOSIF, C. L. 192.

GIURGIUVEÁ s. f. v. cercevea.

GIURUÍ, *giuruiesc,* vb. IV. Tranz. (Rar) A face să se învîrtească, a învolbura. *Viscolul giuruia des foloştină înflorită, ca nişte rotocoale de hîrtie albă.* DELAVRANCEA, S. 181.

GIUVAÉR, *giuvaere,* s. n. Podoabă preţioasă lucrată din metal şi pietre scumpe; bijuterie. *Iubirea noastră cum a fost Nu ştie nimeni pe de rost, Doar rare regăsiri în minte Ca giuvaere în mormînte.* BENIUC, V. 68. ✧ Fig. (Despre un lucru sau o persoană; uneori urmat de determinări introduse prin prep. «de») *Fata ei era aşezată, înţeleaptă şi duioasă, un adevărat giuvaer de femeie.* SLAVICI, O. II 79. *Mă bate gîndurile să mai amînăm nunta. — Fie şi aşa. Nu mă împotrivesc. Eu însă te sfătuiesc să nu perzi din mînă un giuvaer ca acesta.* ISPIRESCU, L. 291.

— Pl. şi: *giuvaeruri* (DUMITRIU, N. 108). — Variantă: **juvaér,** *juvaeruri* (EMINESCU, O. I 43, ALECSANDRI, T. 752), s. n.

GIUVAERGÍU, *giuvaergii,* s. m. Negustor sau meşteşugar de giuvaere; bijutier.

— Variantă: **juvaergíu** (SADOVEANU, O. L. 275, ALECSANDRI, T. 752) s. m.

GIUVAERICÁLE s. f. pl. Giuvaere. *Odaia fiecăreia era o hală de vechituri. Casetele lor — doldora de giuvaericale.* PAS, Z. I 156. *Diadema de diamant şi alte giuvaericale.* FILIMON, la TDRG.

GÎCÍ vb. IV v. ghici.

GÎDE, *gîzi,* s. m. (Învechit) Călău. [Duca] *păru atunci a vedea pe gîde.* SADOVEANU, Z. C. 128. *El boierii aduna Şi de moarte-i giudeca. Gîdele îi apuca, Sus, la scară-i aducea.* ALECSANDRI, P. P. 199.

— Formă articulată sg. şi: *gîdea* (SADOVEANU, D. P. 28, PANN, P. V. III 116) (gen.-dat. *gîdei,* BĂLCESCU, O. I 69) s. m.

GÎDEA s. m. v. gîde.

GÎDELÍ vb. IV v. gîdila.

GÎDILÁ, *gîdil,* vb. I. Tranz. **1.** A atinge uşor cu vîrful degetelor anumite părţi ale corpului, provocînd o senzaţie particulară, de obicei însoţită de rîs. *Trag de cozi cîte-o răchită, gîdil mînjii subt bărbie.* LESNEA, A. 141. *Îşi înecă vorbele din urmă într-un rîs artificial, din gît, ca şi cum l-ar fi gîdilat cineva.* VLAHUŢĂ, O. A. III 59. ✦ Refl. A fi sensibil la atingeri de felul descris mai sus, a nu suporta senzaţia provocată de ele.

2. A excita în mod plăcut. *Mirosul de friptură îmi gîdila nările, iar gura îmi lăsa apă.* BART, E. 279.

— Variante: **gîdelí** (NEGRUZZI, la TDRG), **gîdilí** (ALECSANDRI, T. I 337) vb. IV.

GÎDILÁRE s. f. Acţiunea de a gîdila.

GÎDILĂTÚRĂ, *gîdilături,* s. f. Senzaţie provocată prin gîdilare. *Senzaţia reală că sînt privit îmi pare ca un fel de gîdilătură.* CAMIL PETRESCU, U. N. 420.

— Variantă: **gîdilitúră** s. f.

GÎDILÍ vb. IV v. gîdila.

GÎDILÎCI s. n. (Familiar, numai în expr.) **A avea gîdilici la limbă** = a avea mîncărime la limbă, v. mîncărime. *Moş Roată, după cîte văzuse şi după cîte păţise el în viaţa sa, nu prea punea temei pe vorbele boiereşti, şi avea gîdilici la limbă; adecă, spunea omului verde în ochi, fie cine-a fi, cînd îl scormolea ceva la inimă.* CREANGĂ, A. 151.

GÎDILICIÓS, -OÁSĂ, *gîdilicioşi, -oase,* adj. Care se gîdilă uşor, sensibil la gîdilătură.

— Pronunţat: *-cios.*

GÎDILITÓR, -OÁRE, *gîdilitori, -oare,* adj. (Rar) Care gîdilă. *Cîte un hohot de rîs, tînăr, gîdilitor, se auzea ca o notă clară peste murmurul de vorbe.* VLAHUŢĂ, O. A. III 3.

GÎDILITÚRĂ s. f. v. gîdilătură.

GÎFÎÍ, *gîfii,* vb. IV. Intranz. (Despre oameni sau animale) A respira des şi greu din cauza oboselii, a unei stări patologice sau, uneori, a căldurii. *Mitrea Cocor gîfîia cînd a ajuns în piaţă.* SADOVEANU, M. C. 79. *Hagiul nu vrea să ştie de crapă pietrele la gerul bobotezei, nici dacă în iulie turbează cîinii de căldură. Iarna tremură, vara gîfîie.* DELAVRANCEA, H. TUD. 16. ✦ Fig. (Despre locomotive, maşini etc.) A pufăi. *Cînd trenurile urcă la deal, locomotiva gîfîie de moarte, părînd că are să-şi dea sfîrşitul dintr-o clipă în alta.* BOGZA, C. O. 331. *Doi-trei băieţi îşi scoteau ochii şi-şi sfîrtecau plămînii... la o maşină* [de tipar] *care gîfîia.* PAS, Z. I 304.

— Prez. ind. şi: *gîfîiesc* (GALACTION, O. I 206). — Variantă: **gîfuí** (CREANGĂ, P. 25) vb. IV.

GÎFÎIÁLĂ, *gîfîieli,* s. f. Răsuflare grea şi sacadată; gîfîit.

GÎFÎÍT s. n. Faptul de a gîfîi; gîfîială. *Hoţul îmi era acum numai la trei stînjeni. Îi auzeam gîfîitul răsuflării.* SANDU-ALDEA, U. P. 75. ✧ Fig. *Ce curios răsună... gîfîitul greu, puternic al maşinii.* VLAHUŢĂ, O. A. III 33.

GÎFÎITÓR, -OÁRE, *gîfîitori, -oare,* adj. (Rar, despre respiraţie, voce etc.) Cu gîfîieli. *Respiraţie gîfîitoare.*

GÎFUÍ vb. IV v. gîfîi.

GÎGÎÍ, pers. 3 *gîgîie,* vb. IV. Intranz. (Despre gîşte şi alte păsări asemănătoare) A scoate sunetul gaga-ga. *Gîgîie o pasăre sălbatică, ciudată, de baltă.* STANCU, D. 190. *Şi gîşti şi raţe speriate, Fug, gîgîie şi măcăiesc.* La TDRG. ✧ Fig. (Depreciativ, despre femei; atestat în forma *găgăi*) *Ce-aţi spus? a ţipat împăratul, binevoind a sălta în picioare din jilţ. Nu găgăiţi toate o dată.* SADOVEANU, D. P. 128.

— Variantă: **găgăí** vb. IV.

GÎGÎÍRE, *gîgîiri,* s. f. Acţiunea de a gîgîi şi rezultatul ei. (Atestat în forma *găgăire*) *Stoluri de gîşte sălbatice treceau din cînd în cînd prin înălţime, chemîndu-se cu găgăiri muzicale.* SADOVEANU, Z. C. 182.

— Variantă: **găgăíre** s. f.

GÎGÎÍT s. n. Faptul de a gîgîi; gîgîitură. *Vagonul din care plecaseră ţi primi cu glasuri, strigăte, cu gîgîitul gîştelor legate în coşuri pe sub bănci.* DUMITRIU, B. F. 8.

GÎGÎITÚRĂ, *gîgîituri,* s. f. Strigătul gîştelor; gîgîit.

GÎGÎLÍCE, *gîgîlici,* s. f. Orice lucru (fiinţă sau obiect) mic şi neînsemnat. *Lubeniţele — nişte gîgîlici cît pumnul. Nici ele nu sînt coapte.* STANCU, D. 257. *Toţi copiii, de la gîgîlicea de cinci ani pînă la şefii lor, Ghiţă şi Grigoraş, se împart repede în două cete.* BUJOR, S. 171.

— Pl. art. şi: (s. m.) *gîgîlicii* (GÎRLEANU, L. 10). — Variantă: **ghighilíce** (PAS, Z. I 130) s. f.

GÎL interj. (De obicei repetat) Onomatopee care redă sunetul produs de lichide cînd curg dintr-o sticlă sau cînd cineva bea cu lăcomie. *Fraţii beau şi cinste fac... şi gîl, gîl... Şi iarăşi gîl!* COŞBUC, P. I 115. *Pune plosca la gură şi gîl, gîl, gîl.* SEVASTOS, N. 48. *Înghite Agachi... gîl... gîl... gîl.* ALECSANDRI, T. 199.

GÎLCĂ, *gîlci,* s. f. **1.** (Popular, mai ales la pl.) Inflamare a ganglionilor de la gît; umflătură. *Să te informeze... cîţi*

din plozii de acasă au avut gîlci. G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 42. *Gîlcile să tămăduie în multe feluri.* ŞEZ. I 119. ◇ Expr. **A trage de gîlci** = a face masaj la ganglionii inflamaţi. *Am... o prietenă meşteră care ştie să tragă de gîlci.* CARAGIALE, O. III 47.

2. Fig. Nod la firele textile toarse. *Inul curge din caier pe fus ca un fir de păr. Nici o gîlcă.* DELAVRANCEA, A. 6.

GÎLCEÁVĂ, (rar) *gîlcevi,* s. f. Discuţie aprinsă, ceartă în gura mare; ciorovăială. *Se lua serios la gîlceavă cu mama.* PAS, Z. I 130. *Vorba se preface în supărare, supărarea în ceartă şi cearta în gîlceavă.* DELAVRANCEA, la TDRG. *E... o nebunie a căuta sfezile şi gîlcevile.* NEGRUZZI, S. I 212. ◇ (Metaforic) *Vrăbiile, cari se deşteptaseră de mult în plopi şi pe sub streşini, nu începuseră totuşi gîlceava lor matinală, obişnuită, asurzitoare.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 55.

— Pl. şi: *gîlceve* (RUSSO, S. 140).

GÎLCEVÍ, *gîlcevesc,* vb. IV. Refl. reciproc. A începe sau a porni gîlceava, a se lua la ceartă în gura mare, a se ciorovăi. *El află mai-nainte... Ce fată se mărită, ce tînăr se însoară, Care cui face curte, cine s-a gîlcevit.* NEGRUZZI, S. II 201. ◇ Fig. *Gură fac ca roata morii; Şi de-a valma se pornesc, Cum prin gard se gîlcevesc Vrăbii gureşe, cînd norii Ploi vestesc.* COŞBUC, P. I 224. ◇ Intranz. (Rar) *De-abia cînd soarele se apropia de asfinţit mulţimea izbuti să se urnească de la primărie, în jos, spre curtea Iuga, sporovăind şi gîlcevind.* REBREANU, R. II 185.

GÎLCEVÍRE, *gîlceviri,* s. f. (Învechit) Gîlceavă, ceartă. *De la venirea mea cu a doua domnie şi pînă astăzi, am arătat asprime către mulţi... dar dumneavoastră ştiţi că m-a silit numai dorinţa de a vedea contenind gîlcevirile.* NEGRUZZI, S. I 149. *Era între dînşii o veche prigonire Şi gîlcevire mare pentru un mic folos.* ALEXANDRESCU, M. 327.

GÎLCEVITÓR, -OÁRE, *gîlcevitori, -oare,* adj. Iubitor de gîlceavă, pornit pe gîlceavă, certăreţ. *Surorile erau gîlcevitoare şi-i numărau gologanii... şi-l luau de scurt cînd îl cinsteau oamenii la circiumă.* PAS, Z. I 225.

GÎLCEVÓS, -OÁSĂ, *gîlcevoşi, -oase,* adj. (Învechit) Gîlcevitor. *Din gură, ca o meliţă, nu mai tace, apoi gîlcevoasă de să te fereşti de ea cale de trei poşte.* POPOVICI-BĂNĂŢEANU, la TDRG. *Glasu-i... aspru şi gîlcevos se schimbase, era moale şi blînd.* CONTEMPORANUL, VII 82.

GÎLGÎÍ, pers. 3 *gîlgîie,* vb. IV. **1.** Intranz. (Despre lichide) A se scurge cu zgomot printr-o deschizătură. *Apa... gîlgîia afară din ghizdul fîntînii, printre pietricele.* CARAGIALE, P. 52. *Cînd îl croieşte o dată cu sabia pe la mijlocul gîtului... sîngele cerbului o dată a şi-nceput a curge gîlgîind.* CREANGĂ, P. 226. *Cu gura la cep de bute, De-aud vinul gîlgîind.* ALECSANDRI, P. P. 314. ✦ A curge producînd zgomote caracteristice cînd se izbeşte de obstacole. V. clipoci. *Zvîcnesc din scoarţa udă muguri noi, În sus la munte gîlgîie izvoare.* DEŞLIU, N. 84. *Apa gîlgîia şi clipocea pe lîngă ea.* DUMITRIU, N. 289. *Apele gîlgîiau în linişte şi nişte păsări cîntau prin arborii ciuntiţi de obuze.* CAMILAR, N. I 70. ◇ Fig. *Gîlgîie plînsul în mine cu hohote nestăpînite.* SAHIA, N. 121. *Un bubuit de tun din bateriile romîne păru a da semnalul unei năprasnice bombardări. Gîlgîia focul de pe toate movilele dimprejur.* D. ZAMFIRESCU, R. 260. ✦ Tranz. (Rar) A vărsa, a scoate. *Vasele, gîlgîind pe coşuri nori negri de fum, îşi măreau viteza întrecîndu-se în goană ca să atingă mai repede limanul aşteptat.* BART, E. 117.

2. Tranz. (Regional) A bea cu înghiţituri mari (producînd zgomot), a da de duşcă. *Miai le gîlgîi pe amîndouă* [sticlele] *pînă la fund.* PREDA, Î. 86. *Băieţii... gîlgîiau cîte o cinzeacă de rachiu şi se apucau de treabă.* MACEDONSKI, O. III 50.

— Prez. ind. pers. 3 şi: *gîlgîieşte* (REBREANU, R. II 85, ODOBESCU, S. III 94).

GÎLGÎIÁLĂ, *gîlgîieli,* s. f. Gîlgîire. *Apa curge vie... gîlgîiala ei pare plină de bucurie.* STANCU, D. 511.

GÎLGÎÍRE, *gîlgîiri,* s. f. Acţiunea de a gîlgîi şi rezultatul ei; zgomot produs de un lichid care gîlgîie; gîlgîit, gîlgîială, gîlgîitură. *Ai văzut cum mama ei o ceartă parcă în glumă... şi cum ea dă din cap, cum apoi zvîrle capul pe spate, într-un hohot ca o gîlgîire de ape.* PAS, Z. I 76. ◇ (Poetic) *În nopţile cu lună asculţi privighetoarea, — te încîntă; ajungi să crezi că pentru tine îşi varsă în gîlgîiri ploaia de mărgăritare.* GÎRLEANU, L. 12.

GÎLGÎÍT s. n. Gîlgîire, gîlgîitură. [Fetele] *se schimbau şi nu mai era neastîmpăr în ele şi nu mai răsuna rîsul lor ca un gîlgîit de izvor.* PAS, Z. I 221. *Văzduhul era liniştit şi umed, iar stelele străluceau vioaie... În pacea şesului, se auzea slab gîlgîitul vadurilor Moldovei.* SADOVEANU, O. I 57. *Gîlgîitul şopotitor al ochiurilor neliniştea pe cei mai mulţi.* D. ZAMFIRESCU, R. 122.

GÎLGÎITÓR, -OÁRE, *gîlgîitori, -oare,* adj. (Despre ape) Care gîlgîie. *În lungul pîraielor gîlgîitoare zbucneau porcii sălbatici.* CAMILAR, T. 197.

— Pronunţat: *-gî-i-.*

GÎLGÎITÚRĂ, *gîlgîituri,* s. f. Gîlgîire, gîlgîit. *După fiece gîlgîitură de sînge, o horcăială surdă.* CARAGIALE, S. 143.

— Pronunţat: *-gî-i-.*

GÎLIGÁN s. m. v. **găligan.**

GÎLMĂ, *gîlme,* s. f. **1.** Dîmb, movilă, gorgan.

2. Umflătură, gîlcă. *Locurile de unde pornesc tufele... sînt mai dezvoltate, umflate ca nişte gîlme, iar frunzele mai reduse.* SĂVULESCU, M. U. II 371.

GÎND, *gînduri,* s. n. **1.** Rezultatul procesului de gîndire; (sens curent, adesea cu înţeles colectiv) idee, cuget. *Orice gînduri ar lua naştere în capul omului şi oricînd ar lua naştere, ele pot să se nască şi să existe numai pe baza materialului limbii, pe baza termenilor şi frazelor limbii. Gînduri nude, libere de materialul limbii, libere de «materia naturală» a limbii nu există.* STALIN, PROBL. LINGV. 35. *Gîndul acesta îi frămîntase mintea.* MIHALE, O. 459. *Ni s-aud deodată gîndurile toate, Clar, ca nişte oameni ce vorbesc în noi.* D. BOTEZ, P. O. 68. *Gîndul meu era tot la tine de cînd te-am văzut la alergarea de cai.* NEGRUZZI, S. I 65. ◇ Expr. **A-l frămînta, a-l munci** sau **a-l apăsa** (pe cineva) **gîndul** (sau **gînduri**) = a fi obsedat de o idee, a fi urmărit în mod insistent de o preocupare. *Şi firul tău se rupe des, Căci gînduri te frămîntă.* COŞBUC, P. I 192. **A-şi lua** (sau **a-şi muta**) **gîndul** (de la ceva sau de la cineva) = a-şi lua speranţa (de la ceva), a renunţa (la ceva sau la cineva). *Să-ţi muţi gîndul de la ajutorul meu!* **Gînd la gînd cu bucurie,** se spune cînd două persoane pomenesc deodată acelaşi lucru sau doresc o întîlnire şi se văd pe neaşteptate. (În basme) **A zbura, a fugi** (sau **a duce** pe cineva) **cu gîndul** (rar **cu un gînd**) = a zbura (sau a duce) cu mare repeziciune. *Să-mi spui dinainte cum să te duc, ca vîntul ori ca gîndul?* CREANGĂ, P. 197. [Calul] *zbura ca un gînd, ca o vijelie printre volburile de nisip ce se ridicau în urmă-i.* EMINESCU, N. 22.

2. Reflexie, meditare. *Adîncit în gînduri multe Baciul stă şi nu-şi dă seamă C-a rămas în loc s-asculte.* TOPÎRCEANU, B. 21. *Doar luna singură-şi revarsă Văpaia-i rece şi senină Pe-această frunte grea şi arsă De gîndu-i dornic de lumină.* VLAHUŢĂ, O. A. 116. ◇ Expr. (În legătură cu diverse verbe, în special cu «a cădea», «a rămîne») **Pe gînduri** sau **dus pe gînduri** = cu mintea în altă parte, preocupat de alte lucruri decît de cele prezente, cufundat în visare, visător. *Rămase afară, în cerdac, privind pe gînduri depărtările albastre.* C. PETRESCU, R. DR. 22.

Străinul parcă n-auzea cuvintele; pe gînduri dus, Sta piatră şi tăcea. COŞBUC, P. I 230. *Visam odinioară pe acea ce m-ar iubi, Cînd aş sta pierdut pe gînduri, peste umăr mi-ar privi.* EMINESCU, O. I 157. **A sta la** (sau **pe**) **gînduri** = a cîbzui mult înainte de a lua o hotărîre, a şovăi, a ezita. [Calul zise:] *Hai, nu mai sta la gînduri; încalecă pe mine.* CREANGĂ, P. 220. *Stă niţel pe gînduri... ş-apoi îi zice...* GHICA, la TDRG. **A pune** (pe cineva) **pe gînduri** = a-i produce (cuiva) îngrijorare, a îngrijora (pe cineva). **A-şi face** (**fel de fel de**) **gînduri, a intra la** (sau **a se lua de**) **gînduri** = a se îngrijora. *Începuseră să se ia de gînduri, să se cam îndoiască.* CAMIL PETRESCU, O. II 598. *Cum să nu mă îngrijesc şi să nu-mi fac fel de fel de gînduri, cînd te văd aşa?* VLAHUŢĂ, la TDRG. *Văzînd fetele pe tatăsău tot supărat, se luase şi ele de gînduri.* ISPIRESCU, L. 11. *Dascălul... văzînd lipsa lui atîtea zile, a intrat la gînduri.* ŞEZ. IV 186. **A-i sta** (cuiva) **gîndul** (la ceva) = a fi preocupat (de ceva).

3. Închipuire, imaginaţie, fantezie. *Gîndurile fiecăruia zburau departe, la licăririle de viaţă nouă ce le-apăreau în inimi.* MIHALE, O. 520. *Pe cînd luna străluceşte peste-a tomurilor bracuri, Într-o clipă-l poartă gîndul îndărăt cu mii de veacuri.* EMINESCU, O. I 132. *Gîndul meu la tine zboară Ca o pasăre uşoară Către cuibul înverzit.* ALECSANDRI, P. I 143. ◇ L o c. a d v. **Cu gîndul** = în închipuire, în imaginaţie. *Eram un copilandru. Din codri vechi de brad Flăminzii ochi rotindu-i, eu mistuiam pămîntul, Eu răzvrăteam imperii, popoarele cu gîndul.* EMINESCU, O. I 88. ◇ E x p r. **A aluneca cu gîndul** = a trece pe nesimţite de la un gînd la altul. *Şi plimbîndu-se... Negrea alunecă cu gîndul spre o mulţime de lucruri deosebite.* SADOVEANU, O. IV 41. **A fura** (pe cineva) **gîndurile** v. f u r a.

4. Minte. (Mai ales în e x p r.) **În gînd** sau **în gîndul cuiva** = în cuvinte nerostite cu glas tare, necomunicate altora. *Începea să latre ascuţit, alene... turburînd somnul vecinilor, care-l ocărau în gînd.* BASSARABESCU, V. 10. *În gîndul lui măsoară Drumul lung pe care-a mers; Suspinînd priveşte-n urmă Cîte feriţiri s-au şters!* VLAHUŢĂ, O. A. 175; **b)** în minte (**4**), în memorie. *Stai tot la vatră-ncet plîngînd: E dus şi nu mai vine! Ş-adormi tîrziu cu mine-n gînd Ca să visezi la mine!* COŞBUC, P. I 193. **A-i da** (**a-i trece** sau **a-i trăsni**) **cuiva** (ceva) **prin** (sau **în**) **gînd** = a-i veni cuiva brusc o idee, a-şi aduce aminte pe neaşteptate de ceva. *Cum sta baba împietrită, dracul îi şi dă în gînd una.* CREANGĂ, P. 174. **A-şi scoate** (sau **a scoate altuia**) **ceva din gînd** = a(-şi) izgoni din minte, a (-şi) abate gîndul în altă parte, a uita (sau a face pe cineva să uite). *De-aş face orice-aş face, nu pot să-l scot din gînd.* COŞBUC, P. I 59. **Nici cu gîndul n-am gîndit** = nici prin minte nu mi-a trecut, nu m-am aşteptat nicidecum la asta. **Cînd cu gîndul n-ai gîndi** = cînd nici nu te-ai aştepta. *Nu mă omorî, Făt-Frumos, ci mai bine dă-mi drumul în apă, că mult bine ţi-oi prinde, cînd cu gîndul n-ei gîndi.* ISPIRESCU, L. 43.

5. Intenţie, scop, plan. *Se ridicase în picioare cu gînd să plece şi el, dar pentru că nimeni nu se grăbea să-i facă loc, hotărîse să rămînă.* GALAN, Z. R. 26. *Dac-o fi pe drum, tu treci; Zi că eşti grăbit, şi-o lasă, Să n-asculţi, orice să-ţi spue, Şi-un gînd rău să nu te puie Pîn-acasă S-o petreci.* COŞBUC, P. I 137. *Fără de voia mea am călcat pe coprinsul tău, şi n-am nici un gînd rău asupră-ţi.* ISPIRESCU, L. 42. *Orice gînd ai, împărate, şi oricum vei fi sosit, Cît sîntem încă pe pace, eu îţi zic: Bine-ai venit!* EMINESCU, O. I 146. ◇ E x p r. **A avea** (**de**) **gînd** sau **a-i fi** (cuiva) **gîndul să...** = a avea intenţia, a voi să... *Prin martie, Cănuţă îşi vesti părinţii că are de gînd să se-nsoare.* BASSARABESCU, V. 38. *Făt-Frumos îi spuse ce avea de gînd să facă.* ISPIRESCU, L. 3. *Am căptuşit nişte iepuroi şi am de gînd să-i jumulesc.* CREANGĂ, P. 304. *Fă-mi cămaşă de fuior, Că mi-i gîndul să mă-nsor.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 365. **A-şi pune în gînd** (sau **a pune gînd**) **să...** = a lua hotărîrea să..., a-şi propune. *Mi-am pus în gînd să vă povestesc.* ISPIRESCU, L. 40. *Dacă vede lupul şi vede că nu mai găseşte nemic, îşi pune în gînd una: aşază cele două capete cu dinţii rînjiţi în fereşti.* CREANGĂ, P. 25. *Mă hotărîi să mă duc la doamna B. Nu ştiu pentru ce, cum pusei acest gînd, inima începu a mi se bate.* NEGRUZZI, S. I 67. **A pune** (cuiva) **gînd rău** = a avea intenţii rele faţă de cineva, a plănui nimicirea cuiva. *Cum văzură fraţii pe Ţugulea cu o logodnică mai frumoasă decît florile şi mai albă decît spuma laptelui, îi puseră gînd rău.* ISPIRESCU, L. 328. **Cu gîndul să...** = cu intenţia, cu scopul să... **Fără gînd de...** = cu intenţia de a nu... *Pleacă fără gînd de întoarcere.* **A fi** (**într-**) **un gînd cu...** = a avea aceleaşi idei, intenţii, planuri cu... *Unde-s oamenii un gînd, Munca-i bucurie.* FRUNZĂ, S. 26. (Familiar) **A-l paşte** sau **a-l bate** (pe cineva) **gîndul** = a-l obseda pe cineva un gînd, a-l îndemna gîndul să..., a fi preocupat de gîndul să...

6. Convingere. *Se culcă pe pragul uşei cu gînd că n-o să poată nimeni intra fără să simţă ea.* ISPIRESCU, L. 30.

7. Voie, dorinţă, plac. *Copiliţă, mîndruliţă... Nu mai plînge, că-n curînd Împlini-voi al tău gînd.* ALECSANDRI, P. P. 207. ◇ E x p r. **Pe** (sau **după**) **gîndul** (**cuiva**) = pe plac, pe voie, după dorinţă. *De-aş avea, pe gîndul meu, Un cal aprig ca un leu, Negru ca păcatul greu.* ALECSANDRI, P. A. 36. *Eu nu te-oi mai blăstema, Ci cu lacrimi te-oi ruga, Ca să faci pe gîndul meu.* id. P. P. 142.

GÎNDĂC, *gîndaci,* s. m. Nume generic dat insectelor din ordinul coleopterelor. *În mijlocul odăiei, apărie pe jos, gunoi şi gîndaci fojgăind în toate părţile.* CREANGĂ, A. 134. *Flori cîntau în aer cu frunze îngreuiete de gîndaci ca pietre scumpe şi murmurul lor împlea lumea de un cutremur voluptos.* EMINESCU, N. 66. *Printre luncile de roze şi de flori mîndre dumbrave Zbor gîndaci ca pietre scumpe.* id. O. IV 125. ◇ Compuse: **gîndac-de-casă** (**-de-bucătărie** sau **negru**) = şvab; **gîndac-de-frasin** = cantaridă; **gîndac-de-mai** = cărăbuş; **gîndac-de-Colorado** = insectă care produce stricăciuni culturilor de cartofi.

GÎNDĂCÉL, *gîndăcei,* s. m. Diminutiv al lui g î n d a c. *Sitarul dup-o uşă Se certa c-o găinuşă Pentru-un gîndăcel.* COŞBUC, P. II 37. *Vin ţînţarii lăutarii, gîndăceii, cărăbuşii.* EMINESCU, O. I 87. *În cîmpul veşted iată un fir de iarbă verde, Pe care-ncet se urcă un galbin gîndăcel Şi sub a lui povară îl pleacă-ncetinel.* ALECSANDRI, P. A. 118.

GÎNDÍ, *gîndesc,* vb. IV. **1.** I n t r a n z. A-şi forma o idee despre un lucru; a pătrunde cu gîndul un lucru pentru a-l înţelege; a cugeta. *Aşa gîndeşti, fiindcă aşa gîndeşte toată lumea.* C. PETRESCU, C. V. 108. *Din fundul lumii, mai din sus, Şi din Zorit, şi din Apus, Din cît loc poţi gîndind să baţi, Venit-au roiuri de-mpăraţi.* COŞBUC, P. I 55. *De multe ori se întreba: «oare gîndesc şi alţi copii de vîrsta mea, aşa ca mine?»* VLAHUŢĂ, O. A. III 16. ✦ A concepe. *Discursurile lor parcă sînt gîndite, scrise şi zise de un singur om.* DELAVRANCEA, H. T. 213.

2. R e f l. şi i n t r a n z. (Adesea urmat de determinări introduse prin prep. «la») A reflecta, a medita. *Du-te şi-i spune să vie să cînte puţintel fetiţei, căci stă supărată şi se gîndeşte cu lacrimi la măicuţa ei.* SADOVEANU, O. V 417. *Gîndeşte-te bine toată noaptea şi mîine să-mi dai răspunsul.* CARAGIALE, O. III 104. *Cum mergea el, gîndind şi uitîndu-se pe jos, vede o nucă.* ŞEZ. V 65. ◇ T r a n z. *Înţeleg tot ce gîndeşti dumneata, domnule Steriu... — Nimeni nu poate să înţeleagă ce gîndeşte alt om.* C. PETRESCU, C. V. 146. ◇ E x p r. **A da** (cuiva) **de gîndit** = a pune (pe cineva) pe gînduri. ✦ A avea ceva

în minte, a fi sau a se întoarce cu gîndul (la ceva sau la cineva). *Tu poate mai gîndești și-acum în căpșorul mic Cum ne-am plimbat într-o sară-amîndoi.* D. BOTEZ, P. O. 77. *Vai! tot mai gîndești la anii, cînd visam în academii, Ascultînd pe vechii dascăli cîrpocind la haina vremii.* EMINESCU, O. I 140. *Cînd gîndesc, mîndră, la tine Nu mai am inimă-n mine.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 114. ✧ (Urmat de determinări introduse prin prep. «la», popular «de») A-i fi cuiva gîndul, grija la ceva, a se îngriji, a-i păsa (de ceva sau de cineva). *Mîncați, beți și vă veseliți, dar de fata Împăratului-Roș nici nu gîndiți.* CREANGĂ, P. 232. *Hai, bade, să ne iubim, La luat să nu gîndim!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 56. *Bea Codrean, se veselește, Cu Șanta se drăgostește, Și de plată nici gîndește.* ALECSANDRI, P. P. 88.

3. Tranz. (Determinat printr-o propoziție completivă sau printr-un infinitiv) A-i da (cuiva) prin gînd, a-i trece prin minte. *Gîndit-ai vrodată că ai să ajungi toarele cu picioarele...?* CREANGĂ, P. 196. ✧ Refl. *Nu te gîndise să vie pe aici nici azi.* REBREANU, R. I 246. *Somnul meu... a zburat în fuga mare și nici nu m-am mai gîndit a-l prinde.* GHICA, S. A. 46. ✧ (Intranz., în expr.) **Nici cu gîndul n-am gîndit, cînd cu gîndul n-ai gîndi** v. gînd (4).

4. Refl. A chibzui; a judeca. *Am să mă gîndesc și să vedem ce e de făcut.* C. PETRESCU, C. V. 229. *S-a gîndit cîtva și i-a mai spus.* CARAGIALE, O. III 48. *El răspunde: tu, leliță, Să-mi mai fii un an drăguță! Eu i-am spus că m-oi gîndi, Ș-apoi mă voi hotărî.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 44.

5. Tranz. (Determinat printr-o propoziție completivă introdusă prin conj. «că») A lua în considerare, a ține seamă, a-și da seama că... *Cînd gîndesc că ieri, nu mai departe... se jura pe sănătatea lui, pe viața lui, pe ochii lui că mă iubește.* NEGRUZZI, S. I 51. ✧ Refl. *Aproape să amețesc cînd mă gîndesc că nu voi putea urca.* CAMIL PETRESCU, U. N. 404.

6. Tranz. (Determinat printr-o propoziție completivă, introdusă prin conj. «că» sau printr-un pronume) A crede, a socoti, a avea o părere. *Aș fi curioasă să știu ce gîndește de mine.* VLAHUȚĂ, O. A. III 89. *Ce gîndești? Și unii ca aceștia sînt trebuitori pe lume cîteodată, pentru că fac pe oameni să prindă la minte.* CREANGĂ, P. 220. *A privi gîndești că pot Ca întreg Aliotmanul să se-mpiedece de-un ciot?* EMINESCU, O. I 146. ✧ Intranz. *Trei luni de cînd nu ne-am văzut. E adevărat că timpul zboară cît nu gîndești.* DAVIDOGLU, M. 9. *Iată și domnul Franț, prietinul nostru. Unde nu gîndești, acolo-l găsești.* ALECSANDRI, T. I 42. *Precum gîndesc, Meleli va cîștiga, căci e bun călăreț.* NEGRUZZI, S. I 40.

7. Refl. (Determinat printr-o propoziție secundară introdusă prin «ca să» sau «să») A intenționa. *El se gîndește să-i pedepsească cu mult mai aspru.* CARAGIALE, O. III 256. ✧ Tranz. *Gîndit-am, mîndră, gîndit Să mă las de-al tău iubit.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 42. ✦ Tranz. A dori. *Din gînd așa gîndești, Ca cu ea să tot trăiești.* BIBICESCU, P. P. 177. *Costandine... Nu ți-am gîndit rău.* TEODORESCU, P. P. 46.

GÎNDÍRE, *gîndiri,* s. f. **1.** Facultate a creierului omenesc de a reflecta activ realitatea obiectivă în reprezentări, noțiuni, judecăți, și care, ca și limba de care este indisolubil legată, a apărut în procesul practicii sociale; procesul acestei reflectări, rezultat al activității creierului. *Gîndirea este o formă a energiei, o funcție a creierului.* ENGELS, D. S. 16. *Fiind nemijlocit legată de gîndire, limba înregistrează și fixează în cuvinte și în combinații de cuvinte, în propoziții, rezultatele activității gîndirii.* STALIN, PROBL. LINGV. 20. *Materialismul, bazat pe cuceririle științei, afirmă cu tărie că gîndirea noastră nu își fabrică ea singură conținutul activității sale, ci îl deduce din lumea reală.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 9, 107. ✦ Concepție. *M. Kogălniceanu e un istoric cu gîndire înaintată pentru acea vreme.* IST. R.P.R. 317.

2. Meditare, reflexie. *A lăsa timp de gîndire.* ▭ *N-am altă mîngîiere mai vie pe pămînt Decît să-nalț la tine duioasa mea gîndire, Steluță zîmbitoare, dincolo de mormînt!* ALECSANDRI, P. A. 63. ✦ Visare, reverie. *Erau dulci acele ore de estaz și de gîndire.* ALEXANDRESCU, M. 20.

3. Idee, gînd. *În «Răzvan» sînt gîndiri curate, spuse limpede.* CARAGIALE, O. III 221. *Pe stînca sfărmată mă sui, Gîndirilor aripi le pui.* EMINESCU, O. IV 3. *Un cuget, o gîndire, Pe toți să ne-nfrățească, Și în dreaptă mulțumire Să zicem în unire: Trăiască țeara noastră Și arta românească.* ALEXANDRESCU, M. 204.

GÎNDÍT[1] s. n. (Rar, numai în expr.) **Pe gîndite** = după cugetare îndelungată, încet. *Lecția curgea mai repede sau mai pe gîndite.* DELAVRANCEA, la TDRG.

— Formă gramaticală: (în expr.) *gîndite.*

GÎNDÍT[2], **-Ă,** *gîndiți, -te,* adj. Pătruns cu mintea, cugetat, chibzuit. *Cu mișcări liniștite și gîndite, luă toporul de jos.* MIHALE, O. 509. *Oratorul ne dete un discurs bine gîndit.* BOLINTINEANU, O. 280.

GÎNDITÓR[1], *gînditori,* s. m. Persoană care cugetă, reflectează, gîndește la problemele vieții și care se străduiește să descopere legile naturii și ale societății. *Atent, gînditorul privește la ceas: Grozav trece noaptea de iute!* DEȘLIU, M. 70. *Calm și siguranță, liniște și adîncime sufletească, fire de gînditor — acestea-ți spuneau ochii mari, despre dînsul.* MIHALE, O. 153. *Caragiale a fost un profund gînditor și profund sentimental.* SADOVEANU, E. 143.

GÎNDITÓR[2], **-OÁRE,** *gînditori, -oare,* adj. Dus pe gînduri, îngîndurat; absorbit, preocupat. *Intrînd în divan, cercetă furiș cu ochii pe domn și-l văzu mai obosit și mai gînditor ca de obicei.* SADOVEANU, Z. C. 106. *El vine trist și gînditor Și palid e la față.* EMINESCU, O. I 172. *Dar tu, femeie tînără, De ce stai gînditoare?* BOLINTINEANU, O. 26. ✧ Fig. *Iese luna din brădet Și se-nalță, încet-încet, Gînditoare ca o frunte de poet.* COȘBUC, P. I 48. *Gînditoare și tăcută luna-n cale-i se oprește.* ALECSANDRI, P. A. 126.

GÎNGÁNIE, *gîngănii,* s. f. Nume generic dat insectelor mici. *O gînganie roșie mi s-a urcat pe vîrful pantofului.* SAHIA, N. 20. *Pe cîmp, așa liniște de toate patru părțile, că se puteau auzi cum țîrîiau și forfoteau gînganiile.* CARAGIALE, P. 52. *Facem toată noaptea foc, să fugă țînțarii și toate gînganiile.* CREANGĂ, P. 129.

GÎNGAV, -Ă, *gîngavi, -e,* adj. (Despre oameni) Care vorbește greu și împiedicat, repetînd silabele. V. bîlbîit, peltic. *Bedros făcea cît mai mare economie de vorbe, ca să nu se vadă că e gîngav.* DUMITRIU, N. 259. *Se aude și studentul gîngav, recitînd paragrafe.* C. PETRESCU, C. V. 216. ✧ (Adverbial) *Vorbește gîngav Miliarezi.* STANCU, D. 33. ✧ (Despre vorbă, glas) *O legăna c-un glas gîngav de tulburare.* SADOVEANU, O. VII 47. *Preoți bătrîni ca iarna cu gîngavele glasuri, O duc cîntînd prin tainiți și pe sub negre bolți.* EMINESCU, O. I 92.

GÎNGĂÎT, -Ă adj. v. **gîngăvit.**

GÎNGĂNÍ vb. IV v. **gîngăvi.**

GÎNGĂVEÁLĂ, *gîngăveli,* s. f. Faptul de a gîngăvi, gîngăvire, gîngăvit. *Stătu o clipă, luptîndu-se cu gîngăveala chinuitoare și cu ochii la șoseaua ce albea prin noapte.* DUMITRIU, N. 264.

GÎNGĂVÍ, *gîngăvesc,* vb. IV. **1.** Intranz. A vorbi ca un gîngav, a fi gîngav. *El îi privea rătăcit, gîngăvind.* DUMITRIU, N. 214. *Iertați-ne, dom'le prefect!... Fie-vă milă, gîngăviră sute de guri plîngătoare.* REBREANU, R. II 241. *Cum te cheamă, l-a întrebat un membru — Du...*

du... du... du... mi... mitru Stîn... stî... stîncă... respunse băietul, gîngăvind. CONTEMPORANUL, III 777. ◇ Tranz. fact. (Rar) *Mi se leagă limba cînd te văd... Dragostea mă gîngăveşte.* ALECSANDRI, T. 903. ✦ A citi cu greutate un text, silabisindu-l (din cauza slabei cunoaşteri a cititului). *Astfel gîngăvea glasul celui mai vechi dintre baci, desluşind cu cazmă slovele ceaslovului.* CAMILAR, T. 14.

2. Tranz. (Cu privire la vorbe, texte etc.) A pronunţa nedesluşit, a exprima cu greutate din cauza unei emoţii); a îngăima. *Toţi răspunseserăm prost, gîngăvisem lecţia.* C. PETRESCU, S. 65. *Gîngăvi de cîteva ori aceeaşi vorbă.* VLAHUŢĂ, O. A. 316. ◇ Intranz. *Mă pomenesc că mi-au furat banii... — Cine era cu tine?... Ei, de! ce să zic!? gîngăvi el. Erau fel de fel.* SLAVICI, O. I 372.

— Variantă: (rar) **gîngăní** (SLAVICI, O. I 316) vb. IV.

GÎNGĂVÍE, *gîngăvii,* s. f. (Rar) Faptul de a fi gîngav, defectul omului gîngav. *Nu-s gîngav totdeauna... Numai cînd sînt cu tine mă apucă... — Ce te-apucă? Gîngăvia, ori cepeleagul?* ALECSANDRI, T. 903.

GÎNGĂVÍT, -Ă, *gîngăviţi, -te,* adj. (Rar) Gîngav. *Îmi vine să strig: trăim! E-al nostru veacul acesta de creşteri!... Dacă nici ăsta nu-i cîntec de dragoste, Care-i? Fireşte că nu gîngăvitul alint Pe struna ghitarei.* CASSIAN, H. 19. ◇ (Adverbial) *Corbea vorbea gîngăvit, rupînd cuvintele în silabe.* V. ROM. februarie 1952, 117. *I-am luat prin surprindere mîna, spunîndu-i destul de gîngăvit şi scurt.* CAMIL PETRESCU, U. N. 179.

— Variantă: (rar) **gîngăít, -ă** (DELAVRANCEA, la TDRG) adj.

GÎNGURÍ, *gînguresc,* vb. IV. Intranz. **1.** (Despre copiii mici care încearcă să vorbească) A scoate sunete abia articulate. *Un băieţel de doi ani se juca gîngurind vesel cu un pisoi bălţat, la picioarele patului, jos, pe pardoseala de lut umed.* REBREANU, R. II 65. *Pe urmă vin copiii... şi cîtă mulţumire, cît farmec să auzi gîngurind în jurul tău.* PĂUN-PINCIO, P. 95. ◇ (Prin metonimie) *Cînd îţi gîngureşte glasul Vorbe să frămînte, Harfă nu-i, nici glas de înger Mai frumos să cînte.* COŞBUC, P. II 270. ◇ Fig. *Pîrîul Vodislavei, copil nepăsător, gîngurea povestea lui de munte.* GALACTION, O. I 287.

2. (Despre porumbei şi turturele) A scoate sunete caracteristice. *Gînguri un porumbel sălbatic de pe o creangă.* GALACTION, O. I 253.

— Variante: **găngurí** (CREANGĂ, A. 35), **gongurí** (ISPIRESCU, la TDRG), **gungunî** (ODOBESCU, S. III 35), **gungurí** vb. IV, **gungurá** (La TDRG) vb. I.

GÎNGURÍRE, *gînguriri,* s. f. Faptul de a gîngur i; gîngurit.

— Variantă: **gungurîre** (CARAGIALE, S. 26) s. f.

GÎNGURÎT s. n. Gîngurire. *Iubeşti întîiul gîngurit de prunc, Surîsul mamei legănîndu-şi visul.* PRUNZĂ, Z. 19.

GÎNJ, *gînji,* s. m., *gînjuri,* s. n. (Regional) Împletitură de nuiele sau din scoarţă de tei asemănătoare cu funia de textile şi întrebuinţată în locul acesteia. *Alăturînd una lîngă alta plutele care au coborît din munţi, le leagă între ele cu gînjuri, formînd alte plute mai mari.* BOGZA, C. O. 379. *Femeia... ridică în sus un cerc de gînj, ce îmbrăţişa doi pari alăturaţi ai gardului de răzlogi, şi împinse în lături şi tîrîş o poartă lungă, tot de răzlogi.* HOGAŞ, M. N. 77. ◇ (Prin exagerare) *Fagii şi brazii cei mai obli şi mai groşi îi strîmba de-i făcea gînji. Acesta era adecă Strîmbă-Lemne.* RETEGANUL, P. I 60.

GÎNSÁC, *gînsaci,* s. m. (Mold.) Gîscan. *Mi-a dat gînsacul cea mai fină pană Şi-un strugure de boz mi-a dat cerneală, Zicîndu-mi: Scrie cea mai colosală Poemă.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 12. *Nu vrei să facem schimb? să-ţi dau capra asta şi să-mi dai gîsca. — N-ai nemerit-o: că nu-i gîscă, ci-i gînsac.* CREANGĂ, P. 43.

GÎRA interj. (Substantivat, numai în expr.) **Gira-mîra** = sîcîială, ceartă. *Şi ca să scape de gîra-mîra, că nu-i mai tăcea fleoanca, puse de-l taie.* ISPIRESCU, L. 69.

GÎRBÁCI, *gîrbace,* s. n. Bici, făcut mai ales din curele (uneori cu vîrfurile plumbuite) sau din vînă de bou, servind odinioară ca instrument de tortură. *Icneau sub poveri muncitorii. Icneau şi sub gîrbaciul sau vîna de bou care îi lovea cînd le cădea un sac din spinare şi-o ladă de pe umăr.* PAS, L. II 255. *Ştim ce făceai cînd erai slujitor la curtea lui Bogdănuţ-vodă. Ş-ai bătut cu gîrbaci plumbuit pe sărmani.* SADOVEANU, N. P. 328. *În cap mergeau, ca să deschidă drumul, dorobanţii cu gîrbace şi vînătorii de plai şi de Olt cu lungi sănete.* ODOBESCU, S. I 73. ✦ Lovitură de gîrbaci.

GÎRBĂCÉL, *gîrbăcele,* s. n. Diminutiv al lui gîrbaci. *Şi scoase un gîrbăcel, Un gîrbăcel mititel, Pe trei locuri plumbuit.* PĂSCULESCU, L. P. 263.

GÎRBÎŢĂ, *gîrbiţe,* s. f. (Rar; la animale) Greabăn, (la oameni) ceafă. ◇ Expr. **A muia (cuiva) gîrbiţa** = a înfrînge (cuiva) trufia, a-i lua piuitul. *Şi-i dete după ceafă vro cîţiva pumni de ceia înghesuiţii, de-i muie gîrbiţa.* ISPIRESCU, la TDRG.

GÎRBOV, -Ă, *gîrbovi, -e,* adj. (Despre oameni) Adus de spate, încovoiat, îndoit (mai ales de bătrîneţe). *Bătrînul era gîrbov şi trist.* SADOVEANU, O. IV 302. *Iaca se trezeşte dinaintea lui cu o babă gîrbovă de bătrîneţe care umbla după milostenie.* CREANGĂ, P. 189. ◇ (Substantivat) *Uite ce vorbeşte gîrbova şi neputincioasa!* CREANGĂ, P. 191. ✦ (Despre umeri, spate) Încovoiat. *De mult plîng umiliţii-n umbră Cu umeri gîrbovi de povară.* GOGA, P. 7.

GÎRBOVÍ, *gîrbovesc,* vb. IV. Refl. (Despre oameni) A deveni gîrbov, a se încovoia, a se îndoi de spate. *Faţa i se îngălbenise, ochii îi erau stinşi, se gîrbovise şi pierduse bucuria şi vorba.* BOLINTINEANU, O. 370. *Acela ce la masă pe cărţi se gîrboveşte, Ţintind la slove ochii, nu locuieşte-n curţi.* NEGRUZZI, S. II 175. ◇ Tranz. (Rar) *Toată treaba mea Era ca să car apă... Însărcinarea asta plinind de multe ori, Spinarea-mi gîrbovise.* NEGRUZZI, S. II 233.

GÎRBOVÍT, -Ă, *gîrboviţi, -te,* adj. (Uneori determinat prin «de ani», «de bătrîneţe») Gîrbov. *Uscăţiv aşa cum este, gîrbovit şi de nimic, Universul fără margini e în degetul lui mic.* EMINESCU, O. I 132. *Ai s-ajungi în curînd... cu trupul gîrbovit, şi cu tufă-n buzunar.* ALECSANDRI, T. 754. *Iată că îmblînd haiducii, peste un moşneag au dat, Gîrbovit de bătrîneţă.* NEGRUZZI, S. I 119. ◇ Fig. *Iar vîntul cînd va bate în gîrbovita iarnă, Puzderii de zăpadă deasupra-ţi o s-aştearnă.* DEMETRESCU, O. 48.

GÎRLĂ, *gîrle,* s. f. Mică apă curgătoare (uneori cu albia nestatornică); ramificaţie, braţ nestatornic al unei ape mai mari. *Întorsura gîrlei dunărene s-a schimbat.* SADOVEANU, P. M. 129. *De la gîrlă-n pîlcuri dese Zgomoţoşi copiii vin.* COŞBUC, P. I 47. *Băuse apa de la 24 de iazuri şi o gîrlă.* CREANGĂ, P. 242. ✦ (Învechit şi popular) Rîu, fluviu. *Printr-această baltă curge gîrla Rînul.* GOLESCU, Î. 126. ◇ Expr. **A se duce pe gîrlă** = a se pierde, a se risipi. *Mai bine să se ducă pe gîrlă toate, numai să scape cu viaţă.* REBREANU, R. II 20. **A da pe gîrlă** = a arunca, a risipi, a se prăpădi. *Nu ştiu cum făcu şi rupse un căpătîi. De frică, îl dete pe gîrlă.* ISPIRESCU, L. 66. ✦ (Adverbial, în metafore şi comparaţii; mai ales în legătură cu verbele «a curge», «a gîlgîi») Din belşug, mult. *Prin şanţuri curgea gîrlă apa.* SANDU-ALDEA, D. N. 246. *Începu să gîlgîie sîngele dintr-însul gîrlă.* ISPIRESCU, U. 74.

Una pe alta se îndemnau la treabă şi lucrul ieşea gîrlă din mînele lor. CREANGĂ, P. 7.

GÎRLÎCI, *gîrlice,* s. n. **1.** Încăpere scundă şi îngustă (adesea povîrnită) care formează intrarea într-o pivniţă, într-un beci sau într-un bordei. V. t i n d ă. *O gură neagră de gîrlici se căsca în coasta clădirii.* SADOVEANU, O. VII 52. *Zibal înfăşurat cu putere căpătîiul liber al laţului de butucul fix de la uşa gîrliciului.* CARAGIALE, O. I 293. *În fundul unei tinde întunecoase se vedea gîrliciul povîrnit al pivniţei cu porţile-i de zăbrele.* ODOBESCU, S. I 126. *Bordiaş fără gîrlici.* TEODORESCU, P. P. 331. ✦ (Rar) Intrare într-o peşteră. *De abia faci vreo douăzeci de paşi în gîrliciul peşterei, şi te găseşti înlăuntrul unei bolţi uriaşe.* VLAHUŢĂ, O. A. II 137.

2. Gîtul unei sticle. *Trece băutura bătrînului care mormăie scurt... şi pune gîrliciul la gură.* REBREANU, I. 14.

GÎRLÍŢĂ[1], *gîrliţe,* s. f. Diminutiv al lui g î r l ă. *Merse neîntrerupt pînă ce intră într-o pădure întunecoasă, prin care trecea o gîrliţă, preste care se afla aruncat un pod strîmt şi şubred.* POPESCU, B. I 48.

GÎRLÍŢĂ[2], *gîrliţe,* s. f. (Mold.) Specie de gîscă sălbatică trăind în stoluri foarte mari, care străbat ţara noastră toamna şi primăvara *(Anser albifrons). Chemările gîrliţelor şi zbucnirile lor de aripi se prelungeau în lungul Prutului pînă la mare depărtare.* SADOVEANU, F. J. 431. *Era ţipătul gîştelor mici sălbatice care se cheamă gîrliţe.* id. P. M. 245.

GÎRNEÁŢĂ, *gîrneţe,* s. f. (Mold.) Gîrniţă. *O gîrneaţă subţire se clătina încet.* SADOVEANU, O. III 356. [În pădure] *domină gîrneaţa şi fagul.* I. IONESCU, P. 492.
— Pronunţat: *-nea-.*

GÎRNÉŢ, *gîrneţi,* s. m. (Mold.) Bucată de lemn; par gros. *Începe a ciocîrti un gîrneţ de stejar din anul trecut.* CREANGĂ, P. 125. *Gîrneţ de fag.* ŞEZ. VII 105.

GÎRNIŢĂ, *gîrniţe,* s. f. (Regional) Varietate de stejar care creşte mai ales la şes, formînd păduri întinse *(Quercus frainetto);* gîrneaţă. *Ioviţă, Fecioraş de văduviţă, Ce umblă pe sub gîrniţă.* PĂSCULESCU, L. P. 256.

GÎSCÁN, *gîscani,* s. m. Bărbăţuşul gîştei; (regional) gînsac. *Nu ţipa ca gîscanii!* ŞEZ. VI 98.

GÎSCĂ, *gîşte,* s. f. Pasăre domestică din ordinul palmipedelor, mai mare decît raţa şi care se creşte pentru carne, untură şi fulgi. *Da a cui sînt gîştele alea de pe baltă? întrebă moş Ion.* BUJOR, S. 174. *Tocmai jumulea o gîscă nevastă-mea.* ISPIRESCU, L. 368. ✧ *Gîscă sălbatică* = gîscă care trăieşte în stare sălbatică şi care se vînează pentru carnea ei bună de mîncat *(Anser segetum). Mitrea Cocor a mai stat în pustie, ridicîndu-se din suferinţa lui, pînă ce au început a trece pe sub norii de toamnă gîştele sălbatice spre miazăzi.* SADOVEANU, M. C. 52. *Am cutezat a trage cu puşca şi-n cîrdurile de gîşte sălbatice ce trec mereu cu grămada d-a lungul Buzăului.* ODOBESCU, S. III 23. ✧ (Familiar) *Gîscă (bună) de jumulit* v. j u m u l i. ✧ E x p r. **A strica orzul pe gîşte** = a dărui un lucru bun cuiva care nu ştie să-l preţuiască. **Altă gîscă (în ceea traistă)** = asta-i altă vorbă, altă poveste, altă căciulă, (cu totul) altceva. *Acum altă gîscă... să vorbim de critica de faţă...* RUSSO, O. 88. ✧ Compuse: laba- (sau talpa-) **gîştei** = a) încreţiturile de la coada ochiului la persoanele în vîrstă; b) semnătură prin punerea degetului. *Pune-ţi talpa-gîştei pe zdelcă.* ALECSANDRI, T. 830; c) scris neîngrijit cu pete de cerneală şi mîzgălituri. *Pesemne că noi, cum s-ar prinde, las' că de scris, talpa-gîştei; dar apoi şi de vorbit.* CREANGĂ, A. 91. *Mi-ai scris un răvaş plin de talpa-gîştei.* ALECSANDRI, T. 1157; d) mică plantă erbacee cu flori mici roşii-purpurii *(Geranium dissectum).*

GÎSCÓI, *gîscoi,* s. m. (Rar) Gîscan. *Zece gîşte şi-un gîscoi.* SEVASTOS, N. 291.

GÎSCULÍŢĂ, *gîsculiţe,* s. f. Diminutiv al lui g î s c ă. ✦ (Familiar, depreciativ) Femeie naivă, prostuţă. *E curăţică şefuleasă... dar cam gîsculiţă...* BASSARABESCU, V. 231.

GÎŞTER s. m. v. **guşter.**

GÎT, *gîturi,* s. n. **1.** Partea corpului care uneşte capul cu trunchiul la om sau la animale. V. g r u m a z. *Irina şi mama Paraschiva îşi lungesc gîturile pe după colţul gardului, ca să vadă cine vine.* BUJOR, S. 80. *Biata Mălcă, de frică, s-a încleştat de gîtul lui.* CREANGĂ, P. 120. *Şi-nlănţuindu-mi gîtul cu braţe de zăpadă, Îmi întindeai o gură deschisă pentru sfadă.* EMINESCU, O. I 92. ✧ E x p r. **A se arunca de gîtul cuiva** = a îmbrăţişa pe cineva cu bucurie; f i g. a copleşi pe cineva cu manifestări de dragoste. **A (se) ţine (sau a (se) lua) de gît** (cu cineva) = a cuprinde cu braţul gîtul cuiva, a-şi petrece braţul pe după gîtul cuiva; f i g. a fi în mare prietenie (cu cineva), a face cărdăşie (cu cineva). *Sortaşii mai veseli se ţineau de gît cu fetele, cîntînd doine şi chiuind de răsunau văile.* BUJOR, S. 70. *A fost odată ca niciodată, că de n-ar fi nu s-ar mai povesti... de cînd se luau de gît lupii cu mieii, de se sărutau.* ISPIRESCU, L. 1. **A-şi rupe (sau a-şi frînge) gîtul** = a-şi pierde viaţa, a muri într-un accident; f i g. a-şi pierde, a-şi ruina situaţia prin întreprinderi nereuşite. **A strînge de gît** (pe cineva) = a sugruma. **A lua (sau a înhăţa) de gît** (pe cineva) = a pune mîna (pe cineva), a-l înşfăca. **Mor cu tine de gît,** se zice, ca ameninţare, pentru a arăta cuiva hotărîrea de a lupta contra lui pînă la capăt. **A-şi pune gîtul** (pentru ceva) = a pune prinsoare, a se prinde, a pune mîna în foc, a garanta că... *Pui gîtu că e ceva.* VLAHUŢĂ, la TDRG. (Familiar) **A face gît** = a avea pretenţii, a opune rezistenţă, a face gălăgie. ✦ (La pl.; prin metonimie) Persoane curioase, lume interesată. *Gîturi curioase din tribuna vecină se întindeau să audă.* REBREANU, R. II 35.

2. Interiorul gîtului **(1),** cu toate organele lui. V. g î t l e j, b e r e g a t ă. *Aş bea puţină apă, Florico, că tare mi s-a uscat gîtul.* BUJOR, S. 26. *Aduc şi un cofăiel de vin, ca să meargă plăcintele acestea mai bine pe gît.* CREANGĂ, P. 10. ✧ (Metaforic) *Adierea... răcoroasă se schimbă într-o răsuflare de flacări ce părea că izvorăşte necurmat pe gîturile de văi largi ale munţilor învăpăiaţi.* HOGAŞ, DR. 242. ✧ E x p r. **A da** (o băutură) **pe gît** = a bea repede, pe nerăsuflate. *Intra în circiumă... da pe gît o duşcă şi iar ieşea.* PAS, Z I 146. *Negoiţă a dat ţoiul repede pe gît.* CARAGIALE, P. 93. **A se săturа pînă-n gît** = a fi tare dezgustat, a nu mai putea suporta o stare de lucruri sau o persoană. *M-am săturat pînă-n gît de mucegaiul de babă.* CREANGĂ, P. 122. **A-i sta** (sau **a i se opri** cuiva ceva) **în gît** = a nu putea înghiţi; f i g. a nu se putea împăca cu un gînd sau cu o situaţie, a nu-i plăcea (ceva). (Familiar) **A potrivi din gît** (pe cineva) = a-i da (cuiva) de băut cît vrea el. *Dacă ştiai să potriveşti din gît pe moş Nichifor, apoi era cît se poate de şăgalnic.* CREANGĂ, P. 108. **A o lua în gît** = a lua asupră-şi o însărcinare, necruţînd nici un efort pentru reuşita ei. ✦ Cantitate de băutură (alcoolică) care se poate înghiţi dintr-o dată. *Înghiţiră tuspatru cîte un gît zdravăn din băutura arzătoare.* SADOVEANU, O. VI 31. *Ipate... dă babei vro cîteva gîturi de rachiu.* CREANGĂ, P. 171.

3. Parte a unor anumite obiecte care prezintă o asemănare cu gîtul omului: a) partea strîmtă şi lungă a unei sticle (sau a unor vase de sticlă), care se termină cu o gură. *Gîtul retortei.* ▭ *Ferestrele crîşmelor... arătau covrigei uscaţi în gîturi de sticle cu băuturi colorate.* SADOVEANU, B. 162. *Sărăcia era iluminată de razele unei lumi-*

nări de seu, băgată în gîtul unui clondiri, ce ţinea loc de sfeşnic. EMINESCU, N. 41 ; b) prelungire a instrumentelor muzicale pe care sînt întinse coardele. *Buruiană pleca urechea pe gîtul scripcei, ciupea cu unghea strunele pe rînd.* HOGAŞ, DR. II 108 ; c) (rar) canalul coşului, pe care iese fumul. *Fumul căminelor... se prăbuşea îndărăt pe gîtul coşurilor.* DELAVRANCEA, S. 182. ◇ *Gîtul puştii* = partea superioară a patului de puşcă, de care se apucă de obicei arma. *Prune cu gît* = soi de prune, alungite la unul din capete.

GÎTÁR, *gîtare,* s. n. Cureaua lată a hamului, care se trece peste greabănul calului şi e legată la capete de pieptarul hamului ; spătar, grebănar.

GÎTIŞÓR. *gîtişoare,* s. n. Diminutiv al lui gît. *Cară vinul cu urciorul Că ni s-a fript gîtişorul.* TEODORESCU, P. P. 271.

GÎTIŢĂ, *gîtiţe,* s. f. (Mold., adesea glumeţ) Gîtlej. *Hîrîindu-şi în gîtiţă lacrimile s-a dus la Zailic judele, să-i împărtăşească porunca stăpînului său.* SADOVEANU, N. P. 147.

GÎTLÁN, *gîtlane,* s. n. (Transilv., Mold.) Gît. *Arare un dropioi deosebit de mare înălţa gîtlanul şi privea spre turmă.* SADOVEANU, O. A. II 223.

GÎTLÁNĂ, *gîtlane,* adj. f. (Numai în expr.) *Prune gîtlane* (şi substantivat) = varietate de prune cu gîtul lung.

GÎTLÉJ, *gîtlejuri,* s. n. Partea interioară a gîtului, cuprinzînd faringele cu esofagul şi laringele cu traheea. *Numaidecît a umplut iar cupa albastră, aruncîndu-şi-o ca pe-o apă oarecare în fundul gîtlejului.* SADOVEANU, N. F. 16. *Glasul i se uscă în gîtlej, numai buzele i se mişcau arse.* REBREANU, R. II 203. *Toate lighioanele, cu gîturile întinse, ce plînseră că li s-au opărit gîtlejurile.* ISPIRESCU, L. 350. ◇ Fig. *Gura Largului, şuvoi lat şi mînios pe vremea dezgheţurilor... se lasă în vale dintr-un gîtlej întunecos.* RUSSO, O. 108.

GÎTÓS, -OÁSĂ, *gîtoşi, -oase,* adj. (Rar, despre animale) Cu gîtul lung. *Lebăda gîtoasă voia să dea o masă.* ALEXANDRESCU, M. 403.

GÎTUÍ, *gîtui,* vb. IV. Tranz. **1.** A strînge (pe cineva) de gît ; a sugruma. *Nu-i rămînea decît să sară la ea şi s-o gîtuie, să-i sucească gîtul ca la un pui de vrabie.* SLAVICI, O. I 342. *Cît pe ce erai să mă gîtui, jupîneşică.* CREANGĂ, P. 120. ◇ Fig. *Erai gîtuit de emoţie.* PAS, Z. I 70. *Femeia a dat să se scoale, să fugă, ori să răspundă. Dar, gîtuită de-o teamă năprasnică, a venit mototol la loc.* POPA, V. 317.

2. Fig. A înăbuşi, a împiedica un proces în dezvoltarea lui. *Acolo unde critica de jos este gîtuită, sub o formă sau alta, apar atitudini tolerante faţă de lipsuri, lăudăroşenie, îngîmfare, automulţumire.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 8, 51.

— Prez. ind. şi : *gîtuiesc* (CREANGĂ, P. 115).

GÎTUÍRE, *gîtuiri,* s. f. **1.** Acţiunea de a gîtui şi rezultatul ei ; sugrumare.

2. Fig. Înăbuşire, împiedicare a unui proces în dezvoltarea lui. *Gîtuirea criticii de jos.* ✦ Oprire momentană a lucrului într-o ramură de producţie (ca urmare a încetinirii lucrului în alt sector, de care depinde cel dintîi). *Rolul unor asemenea brigăzi este acela de a înlătura frînările sau gîtuirile în producţie.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 164, 10/1.

GÎTUÍT, -Ă, *gîtuiţi, -te,* adj. (Despre fiinţe) Strîns de gît, sugrumat, omorît.

GÎTUITÚRĂ, *gîtuituri,* s. f. Partea îngustată a unui lucru sau locul unde se produce îngustarea unui lucru. *Gîtuitura unei văi. Gîtuitura unui tub.*

— Pronunţat : *-tu-i-.*

GÎŢĂ, *gîţe,* s. f. (Mold., Bucov.) Părul femeilor împletit în cozi sau în cosiţe ; şuviţă de păr. *Scotea fruntea cu gîţe bălane şi ochi albaştri, o mutrişoară ageră de copilă.* SADOVEANU, P. M. 234. *Îşi ştergeau mînile... şi-şi potriveau după urechi gîţele de păr, neliniştite de boarea zilei.* id. ib. 257. ◇ Expr. **A împleti gîţe albe** = a rămîne fată bătrînă. *Cînd o fată are păr frumos, nu împleteşte gîţe albe.* SEVASTOS, N. 4. ✦ Panglică sau şiret care se împleteşte la capătul cosiţelor.

GÎŢIŞOÁRĂ, *gîţişoare,* s. f. (Mold., Bucov., rar) Diminutiv al lui gîţă. *Poftim tulpan din Ţarigrad cumpărat, Să-ţi fie dumitale de legat, Ca de-acum pînă-n vecie Gîţişoarele dumitale legate-au să fie.* SEVASTOS, N. 132.

GÎZĂ, *gîze,* s. f. Nume generic dat insectelor mici zburătoare. *Finaţuri au fost bune, au avut strînsură şi albinele : căci aceste gîze, pe cît spune norodul, merg una cu oile.* SADOVEANU, Z. C. 325. *Mii de felurite gîze speriate se ridicau din păpuriş, plutind ca nişte nouraşi străvezii.* BART, E. 167. *Gîza îşi scuturase aripile pline de colbul de aur al florilor prin care zburase.* GÎRLEANU, L. 31.

GÎZULÍE, *gîzulii,* s. f. Gîzuliţă. (Fig.) *Şivoiul, cum vine el, răstoarnă cîtă mi ţi-i stînca, da necum o gîzulie de iapă?* HOGAŞ, M. N. 224.

GÎZULÍŢĂ, *gîzuliţe,* s. f. Diminutiv al lui gîză. *Tot mai bine să dau prin apă... decît să curm viaţa atîtor gîzuliţe nevinovate.* CREANGĂ, P. 237.

GLACIÁL, -Ă, *glaciali, -e,* adj. (Livresc) De gheaţă, rece ca gheaţa. *Sloii aduşi de fluviu se strîng în jurul gurii ; orizontul devine glacial.* BART, E. 309. ◇ *Calotă glaciată* v. calotă. ◇ Fig. *Se vedeau numai nasul, umerii feţei şi ochii, nişte ochi mici, şerpeşti, de o căutătură glacială.* VLAHUŢĂ, O. A. III 46.

— Pronunţat: *-ci-al.*

GLACIÁR, -Ă, *glaciari, -e,* adj. (Geol. ; numai în expr.) *Perioadă glaciară* = perioadă a erei cuaternare, sau a altei ere mai vechi, în care gheţarii ocupau regiuni foarte întinse pe pămînt.

— Pronunţat: *-ci-ar.*

GLACIÁŢIE s. f. Perioadă glaciară, v. glaciar.

— Pronunţat. *-ci-a-.*

GLACIOLOGÍE s. f. Ştiinţă care se ocupă cu studiul gheţarilor.

GLADIATÓR, *gladiatori,* s. m. (În Roma antică) Bărbat (de obicei sclav), care se lupta în arenă cu alt luptător sau cu fiare sălbatice. *Gladiatorii se luptau pînă ce din trupul sfărîmat sîngele curgea şiroi.* PĂUN-PINCIO, P. 102.

— Pronunţat: *-di-a-.*

GLADIÓLĂ, *gladiole,* s. f. Plantă erbacee ornamentală cu tulpina înaltă, cu frunzele lungi şi drepte în formă de sabie şi cu florile mari, de diferite culori *(Gladiolus gandavensis).*

— Pronunţat : *-di-o-.*

GLĂDIŞ, *gladişi,* s. m. Glădici.

GLAF, *glafuri,* s. n. (Arhit.) Săpătură făcută cu dalta în lungul sau împrejurul unei coloane. [Tavanul] *se sprijinea pe două şiruri de stîlpi scobiţi cu glafuri şi cu flori.* ODOBESCU, S. A. 131.

GLAGÓLE s. f. v. glagore.

GLAGOLÍTIC, -Ă, *glagolitici, -e,* adj. (Numai în expr.) *Alfabet glagolitic* = alfabet întocmit după modelul literelor mici greceşti şi care a fost întrebuinţat în literatura bisericească slavă a bulgarilor şi croaţilor, pînă ce a fost înlocuit prin alfabetul chirilic.

GLAGÓRE s. f. invar. (Regional) Minte, pricepere. *Nu vezi tu că dacă nu-i glagore-n cap, nu-i şi pace bună.* CREANGĂ, A. 13.
— Variantă: **glagólo** (PANN, P. V. III 127) s. f.

GLÁJĂ, *glăji,* s. f. (Transilv., Mold.) Sticlă, butelie. *Dă glaja de pe poliţă... şi toarnă rachiu.* SADOVEANU, V. F. 155. *Poţi vedea Palatele de glajă pe-un munte de mărgea.* COŞBUC, P. II 196. *Merge el însuşi la crîşmăreasa cu trei glăji.* RETEGANUL, P. I 87.

GLÁNDĂ, *glande,* s. f. (Anat.) Organ de origine epitelială, avînd funcţia de a produce o secreţie. *Glandă sudoripară.* ▭ *În lungul galeriei de piatră, canalele subţiri care au fost rupte de dinamită, continuă să secreteze încă, asemeni unor glande.* BOGZA, C. O. 123. *Agentul contagios este un microb special, aflat în... glandele salivare şi în substanţa cerebro-spinală a animalului.* BART, S. M. 109. ✧ *Glandă cu secreţie internă* sau *glandă endocrină* v. endocrin.

GLANDULÁR, -Ă, *glandulari, -e,* adj. Care se referă la glande, care are aspectul sau constituţia unei glande.

GLANDÚLĂ, *glandule,* s. f. Glandă mică.

GLANDULÓS, -OÁSĂ, *glanduloşi, -oase,* adj. În forma sau de natura glandelor; cu glandule. *Tulpini ascendente, în partea inferioară numai pe o parte sînt păroase, spre vîrf glanduloase.* FLORA R.P.R. II 63.

GLANŢ s. n. (Industria pielăriei) Lustrul feţei pieilor lustruite; lustru. ✦ (Învechit) Piele de lac. *Petruţă, cu mîinile la spate, în ciubotelele lui cu vîrf de glanţ şi cu potcoave de alamă privea grav hîrtia.* C. PETRESCU, R. DR. 73. *În locul nădragilor acelor roşi, să pui un pantalon elegant, botine de glanţ.* NEGRUZZI, S. III 58.

GLAS, *glasuri,* s. n. **1.** Ansamblul sunetelor emise de om (de obicei în cursul vorbirii, al exprimării prin cuvinte); facultatea de a emite aceste sunete; voce. *Glasurile oamenilor ce coborau din vagoane şi ale celor ce-i aşteptau pe peron umpleau cuprinsul gării.* REBREANU, R. I 16. *Pe El-Zorab nu-l vei vedea De-acum, urmîndu-te la pas, Nici în genunchi la al tău glas, El nu va mai cădea!* COŞBUC, P. I 111. *Negustorul a rostit vorbele acestea cu glasul aşa de cald, pornit din inimă, că Abu-Hasan s-a mai îmbunat.* CARAGIALE, P. 151. *Asta nu-i mămuca. Eu o cunosc de pe glas; glasul ei nu-i aşa de gros şi răguşit, ci-i mai subţire şi mai frumos!* CREANGĂ, P. 22. ✧ Fig. *La glasul libertăţii văd Moldova deşteptată, Şi la glasul omenirii o simţesc înduioşată.* ALECSANDRI, O. 74. ✧ Loc. adv. **Într-un glas** = (toţi) deodată, împreună; în unanimitate, de comun acord. *Oştenii Bugeacului, cu pleoapele numai pe jumătate deschise, salutară într-un glas pe beiul lor.* SADOVEANU, O. VII 14. *Cu toţii într-un glas făcea întrebare.* DRĂGHICI, R. 107. ✧ Expr. **A da glas** = a striga; fig. a exprima. *Cînd căruţa se opri, el dădu glas.* SADOVEANU, P. M. 237. **A ridica** (sau **a înălţa**) **glasul** = a vorbi (mai) tare (amenin ţînd pe cineva), a protesta. **A căpăta glas** = a prinde curaj. **A-i pieri** (cuiva) **(a i se stinge** sau **a-şi pierde) glasul** = a nu mai avea ce răspunde, a bate în retragere, a fi pus cu botul pe labe. **A-şi drege glasul** v. drege. ✦ (Cu valoare de pl.) Murmur, vuiet (al unei mulţimi). *Încremeni cu groază, ca şi cînd mişcarea şi glasul mulţimii ar fi fost începutul unei noi răzvrătiri.* REBREANU, R. II 277. ✦ Ciripit, cîntec de pasăre. *Zburau ţipînd cucori pe sus Cu glas ţînguitor.* COŞBUC, P. I 233. *În păduriştea de mesteacăni... păsările primăverii se-ngînă şi care de care se-ntrec în feluri de glasuri.* CARAGIALE, P. 43. *Moşneagul, cum aude glasul cucoşului, iese din casă cu bucurie.* CREANGĂ, P. 68. ✦ Strigăt, zbieret (al diverselor animale). *Se înteţeau tot mai des glasurile copoilor.* SADOVEANU, O. I 447. *Broaştele semeţe cîntau cu glasuri multe.* TOPÎRCEANU, S. A. 59. *În codri-adînci, căţelul pămîntului tot latră, Lătrat cu glas de zimbru răsună în urechi.* EMINESCU, O. I 93.

2. Fig. Sunet, zgomot de vînt, de apă etc. *Jalnic vîjîie prin noapte glasul codrilor de brad.* COŞBUC, P. I 119. *Am ajuns într-o înfundătură de munţi, unde se auzea răsunînd glasul unui pîrăuaş.* CREANGĂ, A. 31. *Vin'cu mine, rătăceşte Pe cărări cu cotituri, Unde noaptea se trezeşte Glasul vechilor păduri.* EMINESCU, O. I 209. *Ramurile se ridicau încet şi glasul depărtat al şuvoaielor tăcea din vreme în vreme.* RUSSO, O. 114. ✦ Sunet, ton produs de un instrument muzical sau de un corp sonor. *Pling tilingi, tălăngi răspund, Soarele apune, — Glas de bucium sună-n fund Ca o rugăciune...* IOSIF, V. 74. *De departe-n văi coboară ţînguiosul glas de clopot.* EMINESCU, O. I 76.

3. (Învechit) Veste, ştire. *Mihai primi glas atunci de la îndrăznetul Udrea că... s-a lovit de faţă cu Afis-paşa.* BĂLCESCU, O. II 137.

4. (Bis.) Denumire dată scării muzicale în cîntarea bisericească răsăriteană. ✦ Fiecare din cele opt moduri fundamentale după care se execută toate cîntările bisericeşti. *Spre a putea să fii dascăl se cer trei lucruri: întîi o carte de botez, a doua, un atestat... a treia, să cunoşti cele 8 glasuri.* SLAVICI, O. I 77. *Ştia şi el glasurile pe dinafară.* CREANGĂ, A. 9.

GLÁSNIC, -Ă, *glasnici, -e,* adj. (Învechit) Sonor, răsunător. *Daţi-mi, rogu-mă de voi, Pe zvon glasnic de cimpoi, Ştiri alese, blînde veşti, De bun trai în Preuteşti.* BELDICEANU, P. 113. ✦ (Substantivat, f.) Vocală. *Tu ai slove amfibii nici glasnice, nici neglasnice.* NEGRUZZI, S. I 10.

GLÁSPAPIR s. n. Hîrtie pe care a fost lipit un strat de sticlă pisată şi care se foloseşte la şlefuitul lemnului, metalelor etc.
— Accentuat şi: *glaspapír.*

GLÁSTRĂ, *glastre,* s. f. Ghiveci de flori. *La fereastra ta-mi zîmbiră Toate florile din glastră.* TOPÎRCEANU, B. 57. *Pe ţărm, acolo, mică şi curată, O casă cu ferești strălucitoare... În glastre rîde floare lîngă floare.* IOSIF, P. 18. ✦ Vas în care se ţin florile în casă. *Masa a fost întinsă cu aspect de sărbătoare, cu glastre încărcate de flori şi cu un tacîm în plus.* SAHIA, N. 59.

GLĂSVAND, *glasvanduri,* s. n. Perete interior (uneori numai pînă la o anumită înălţime deasupra pardoselii) alcătuit din panouri de geam montate pe un schelet de lemn sau de metal. ✦ Uşă pliantă, cu geamuri, care separă două încăperi.

GLAUCÓM s. n. Boală de ochi caracterizată prin creşterea presiunii intraoculare şi care poate duce la pierderea vederii.
— Pronunţat: *glau-.*

GLAZÚRĂ, *glazuri,* s. f. **1.** Strat subţire de ciocolată sau de şerbet de fructe, de zahăr ars etc., cu care se acoperă torturile, prăjiturile şi bomboanele.

2. Email pentru produse ceramice, în special pentru faianţa fină.

GLĂDÍCI, *glădici,* s. m. Arbore mic, cu flori albe *(Acer tataricum);* gladiş. *Gard viu... format de copăcei ghimpoşi, mărăcini de tot neamul şi glădici.* GHICA, S. 534.

GLĂJÚŢĂ, *glăjuţe,* s. f. (Transilv. şi Mold.) Diminutiv al lui glajă. *Dau ocol unei glăjuţe plină cu horincă.* RETEGANUL, P. III 83.

GLĂSCIÓR s. n. Diminutiv al lui glas (1). *Da! Da! Maria, zise ea cu glăscior argintos.* EMINESCU, N.

82. ◇ (Ironic) *Zmeii țipară ce țipară, dară o dată cu focul li se stinse și lor glăsciorul.* ISPIRESCU, L. 294.

GLĂSUÍ, *glăsuiesc,* vb. IV. **1.** Intranz. (Astăzi mai mult în limbaj poetic) A grăi, a vorbi. *Glăsuiau însă puțin și domol, parcă cuvintele ar fi avut greutăți de plumb.* REBREANU, R. II 110. *Iar al gîndului senin, Glăsuit într-un suspin, Îl dau florilor de în.* BELDICEANU, P. 103. ◇ Tranz. *Feciorii, cari știau ce glăsuise tatăl lor cînd îi ieși sufletul, se puse de pază.* ISPIRESCU, L. 253. ◇ Fig. *Iată ce glăsuiește o zicătoare.* ISPIRESCU, L. 273.

2. Tranz. A cînta, a intona. *În veștmînt de catifele, un bondar rotund în pîntec Somnoros pe nas ca popii, glăsuiește-ncet un cîntec.* EMINESCU, O. I 87.

3. Refl. (Rar, popular) A se văita, a se jelui. *A prins... a se glăsui cu glas mare.* TEODORESCU, P. P. 360. *Nu te tîngui, Nu te glăsui, Că eu te-oi lecui!* id. ib. 361.

GLĂSUÍRE, *glăsuiri,* s. f. Acțiunea de a glăsui și rezultatul ei.

1. Vorbire, spusă. (Fig.) *Făt-Frumos se sui pe tron după glăsuirea hrisovului răposatului și cu deplina învoire a tuturor sfetnicilor împărăției.* POPESCU, B. I 43. *Dup-a legii glăsuire, Băiatul mi se cuvine în loc de despăgubire.* HASDEU, R. V. 38. ◇ Loc. adv. (Rar) **Într-o glăsuire** = într-un glas, de comun acord. *Toți fură într-o glăsuire ca fata să se dea pierzării.* ISPIRESCU, L. 353.

2. Cîntare. *De treci codrii de aramă, de departe vezi albind Și-auzi mîndra glăsuire a pădurii de argint.* EMINESCU, O. I 85.

GLĂSÚȚ s. n. (Rar) Glăscior. *Ce glăsuț... Scoate cînd o prinde dor.* ALECSANDRI, P. P. 114.

GLET s. n. Strat subțire de pastă de var sau de ipsos, aplicat peste tencuială, pentru a se obține o suprafață netedă.

GLÉZNĂ, *glezne,* s. f. Partea piciorului formată de oasele ieșite în afară ale încheieturii de jos; încheietura de jos a piciorului; p. ext. partea mai subțire a piciorului deasupra încheieturii de jos. *Mi-am lepădat ghetele; mi-am suflecat pînă la genunchi pantalonii. Apa nu părea mai afundă decît pînă la glezne.* SADOVEANU, N. F. 59. *Se-nalță proptindu-se-n coate Și-a calului glezn-o cuprinde.* COȘBUC, P. II 31. *Baba-l apucă de mijloc, se lungi răpezindu-se cu el pînă-n nori, apoi îl izbi de pămînt și-l băgă în țărînă pînă-n glezne.* EMINESCU, N. 10.

GLEZNIȘOÁRĂ, *gleznișoare,* s. f. (Rar) Diminutiv al lui gleznă. *Zidul se suia Și o cuprindea Pîn'la gleznișoare.* ALECSANDRI, P. P. 190.

GLICERÍNĂ s. f. Lichid uleios, incolor, inodor, dulceag, extras din grăsimi sau fabricat sintetic și folosit la fabricarea explozivelor, a produselor farmaceutice și cosmetice și în alte ramuri ale industriei. *Pe o lamă se pune o picătură de glicerină în care se așază insecta; apoi se acoperă cu o lamelă.* FAUNA R.P.R. VIII 43.

GLICÍNĂ s. f. Plantă decorativă volubilă din familia leguminoaselor, cu flori ca ale salcîmului, albastre și parfumate *(Wistaria chinensis). Frumoasele coloane de la ușa cea mare din față încărcate de ciorchini viorii de glicine.* CAMIL PETRESCU, O. II 269. *Luna... străbătînd printre stîlpii albi ca marmura de care spînzurau perdelele de glicină cu struguri albaștri, pardosea cerdacul cu un mozaic fantastic de puncte albe.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 18.

GLICOMÉTRU, *glicometre,* s. n. Areometru pentru determinarea cantității de zahăr conținută în vin.

GLÍE, *glii,* s. f. (Popular și poetic) **1.** Pămînt; ogor, țarină. *Dar cine-ai fost, noi totuși știm. Din glie o știe orice petic. Căci zborul nostru spre-nălțimi Tu l-ai deschis, om sovietic!* DRAGOMIR, S. 47. *Oamenii își zălogeau glia, vitele, sumanele.* CAMILAR, N. I 332. *Tu fii ostașul jertfei mari, depline: Ca dintr-un bob să odrăslească mia, Cu sîngele tău cald stropește glia!* VLAHUȚĂ, O. A. I 26. ◇ Expr. **Sub glie sau sub glii** = în mormînt, îngropat. *Străinul se odihnea sub glii.* SADOVEANU, O. I 380. *Dar George-al nostru cum o duce? — Sub glie, taică, și sub cruce.* COȘBUC, P. I 101. ✦ Fig. Pămînt strămoșesc, țară, patrie.

2. Brazdă de pămînt. *Pretutindeni gliile erau întoarse, schimbaseră culoarea pămîntului.* CAMILAR, TEM. 90. *Calul... Cu piciorul că-mi bătea, Glie din pămînt rupea.* TEODORESCU, P. P. 610.

GLIGĂN, *gligani,* s. m. **1.** (Învechit și regional) Porc sălbatic, mistreț. *Moșul nu-și uită meșteșugul vicleniei. Cad pe brînci gliganii și vierii săgetați.* ODOBESCU, S. III 110.

2. Fig. Găligan. *Da vino-ți în fire, bre omule, că ești coșcogea gligan. — Ce trînteși ușa s-o scoți din țîțîni?* VLAHUȚĂ, N. 128. *Mama... mă vede tologit cu pielea goală pe năsip, cît mi ți-i gliganul.* CREANGĂ, A. 65.

GLÍPTIC, -Ă, *gliptici, -e,* adj. Care se referă la gliptică.

GLÍPTICĂ s. f. Arta de a grava pe o piatră prețioasă sau semiprețioasă figuri sau motive decorative în relief sau scobite.

GLIPTOTÉCĂ, *gliptoteci,* s. f. Colecție de pietre prețioase sau semiprețioase gravate; p. ext. muzeu în care se păstrează colecții de astfel de pietre sau de sculpturi.

GLISÁ, *glisez,* vb. I. Intranz. **1.** (Despre piese de mașină) A aluneca de-a lungul altei piese.

2. (Despre hidroavioane) A aluneca pe apă.

GLISÁRE, *glisări,* s. f. Faptul de a glisa.

1. Alunecare a unei piese de-a lungul altei piese.

2. Alunecarea pe apă a hidroavionului înainte de decolare.

GLISIÉRĂ, *glisiere,* s. f. Piesă fixă în formă de bară netedă, de lemn sau de metal, pe care alunecă altă piesă și care se întrebuințează la capetele de cruce ale unor mașini cu piston, la mașini-unelte, la ascensoare etc.

GLOÁBĂ, *gloabe,* s. f. **1.** (Uneori determinat prin «de cal») Cal slab, prăpădit; mîrțoagă. *Tîrgușoarele și satele sărace l-au primit pline de entuziasm... Spectacolele le da în aer liber, neanunțat cu afișe, alături de gloaba și căruța lui.* SAHIA, N. 67. *Vînători de dropii... mînînd în pas alene gloabele lor de căluței, au dat roată, ore, zile și luni întregi, împrejurul falnicilor dropioi.* ODOBESCU, S. III 14.

2. (Învechit) Despăgubire sau pedeapsă în bani; amendă. *Popa dă aldămașul, popa plătește gloaba, strigau toți.* HOGAȘ, H. 34. *Tata a dat gloabă pentru mine.* CREANGĂ, A. 50. ✦ Bir. *Socotiră că este mai isteț să-și piardă urma în codri doar-doar vor izbuti să scape de gloaba turcului.* GALACTION, O. I 280.

GLOÁTĂ, *gloate,* s. f. **1.** Mulțime, grămadă de oameni strînși la un loc. *Gloata de țărani amuțea pe măsură ce glasul lui se înăsprea și biciuia.* REBREANU, R. II 194. *Tot vine, tot înoată, Dar deodată cu ochii vii, Stă pe loc—să mi te ții! Colo, zgomotoasă gloată de copii.* COȘBUC, P. I 225. *Abia apucă a se coborî din trăsură, și gloata curioșilor încongiură pre postilon.* NEGRUZZI, S. I 197. *Huietul se făcuse așa de mare încît socotii că toată circiuma era cuprinsă de gloată.* RUSSO, O. 149. ◇ (În comparații și metafore) *Românii, uzi la piele, flămînzi, lipsiți de foc, În sanțul lor, sub arme, stau gloată la un loc.* ALECSANDRI, P. A. 212.

2. Ceată înarmată. *Armata țării sta ascunsă în păduri ferindu-se d-a se măsura în bătălie generală cu gloatele vrăjmașilor.* BĂLCESCU, O. I 27. ✦ (Învechit) Unitate de ostași pedeștri, recrutați de către boieri din țărănime. *Pe lîngă puști și curteni, voievodul mai are și contingente*

auxiliare: unele care se cheamă «gloate» — adică mișeii de rînd care vin cu arme primitive și care se dovedesc înfricoșători cînd dușmanul e biruit. SADOVEANU, F. J. 738. *La trebuință se făcea ridicarea gloatelor, după cum istoria ne-o arată în multe cazuri.* BĂLCESCU, O. I 117.

GLOB, *globuri,* s. n. **1.** Corp sferic sau sferoidal. *Luna, ca un glob de aur, înviorează noaptea.* BOLINTINEANU, O. 350. ◇ *Glob ocular* (sau *al ochiului)* = partea ochiului, de formă sferică, adăpostită în orbită. *Fruntea lui Bilea se încreți și globurile ochilor i se umflară.* PREDA, Î. 150. (La pl. și în forma *globi) Îi erau globii ochilor scrijelați de fire roșii.* SADOVEANU, M. C. 47. *Sub pleoapele închise globii ochilor se bat.* EMINESCU, O. I 79. ✦ Corp sferic de sticlă, servind drept ornament. *Pomul de iarnă era încărcat de gluburi colorate.* ✦ (De obicei urmat de determinări) Corp sferic, de sticlă sau de porțelan, care protejează o lampă sau un bec. *Sub lumina prietenoasă ce se răspîndea de subt globurile lămpilor... adunase în sindrofie prietenii.* ANGHEL, PR. 46. *Lămpi mari de bronz, cu globuri de porțelan, aruncă o lumină albă.* VLAHUȚĂ, O. A. III 5.

2. (Determinat uneori prin «pămîntesc» sau «terestru») Planeta locuită de oameni; pămîntul. *E rînduiala firii bujorul să-nflorească... Și globul să rotească mereu pe lîngă soare.* DEȘLIU, G. 51. *Cometă... De ce vrei să arzi globul ce noi îl locuim?* ALEXANDRESCU, M. 177. ◇ *Glob (pămîntesc* sau *terestru)* = glob sferic, de obicei metalic, pe a cărui suprafață exterioară este reprezentat aspectul scoarței pămîntului; e folosit pentru scopuri didactice. *Glob ceresc* = glob sferic pe a cărui suprafață exterioară e reprezentat aspectul bolții cerești.

— Pl. și: (s. m.) *globi.*

GLOBÁL, -Ă, *globali, -e,* adj. De ansamblu; luat în bloc; total. *Poetul își formează o viziune globală, o viziune de ansamblu despre realitate.* BENIUC, P. 136. ◇ *Venit global* = venit total, din care nu se scad cheltuielile de producție.

GLOBÍ, *globesc,* vb. IV. Tranz. (Învechit și regional) **1.** A amenda. *Merge omul să taie un lemn, să-l fure, și îl globește de-i mănîncă o vită.* AGÎRBICEANU, S. P. 13. *Cine va strica tocmeala să fie globit.* SEVASTOS, N. 62. *Mi-i iau la bătaie, mi-i închid și mi-i globesc.* HASDEU, R. V. 149.

2. A prăda, a jefui. *Un pîlc de turci o luase spre Curtea de Argeș ca să globească tîrgul și pe cei adăpostiți în el.* GALACTION, O. I 280. [Turcii] *din ce în ce se făceau mai asupritori, călcînd legămintele țării, mărindu-i tributul și globind-o în toate chipurile.* BĂLCESCU, O. II 23.

GLOBÍRE, *globiri,* s. f. (Învechit și regional) Acțiunea de a globi; amendare. *Scăpînd de judicată și de globiri, prin mită.* NEGRUZZI, S. II 203.

GLOBULÁR, -Ă, *globulari, -e,* adj. **1.** În formă de glob; sferic. *Șobolanii galbeni-aurii stăteau în gurile acestor vizuini, privind cu ochișorii lor ca niște picături globulare de smoală.* DUMITRIU, V. L. 111. ◇ *Fontă globulară* = fontă cu structură granuloasă.

2. Referitor la globulele sîngelui.

GLOBÚLĂ, *globule,* s. f. Corpuscul sau bulă foarte mică, de formă sferică. *Globulă de aer.* ◇ *Globule roșii* = celule care intră în compoziția sîngelui și care conțin hemoglobină; hematii. *Eram alb ca un om fără globule roșii.* CAMIL PETRESCU, U. N. 135. *Globule albe* = celule care intră în compoziția sîngelui, avînd un rol în procesul de apărare a organismului; leucocite.

GLOBULÍNĂ s. f. Materie proteică care se găsește în serul sanguin și în alte țesuturi biologice.

GLOBULÓS, -OÁSĂ, *globuloși, -oase,* adj. (Rar) Compus din globule.

GLOBUȘÓR, *globușoare,* s. n. Diminutiv al lui glob (1). *Globușoare de sticlă colorată.*

GLOD, (2) *gloduri,* s. n. (Regional) **1.** Noroi. *Cît s-apropiau de hățișuri, glodul era mai adînc.* CAMILAR, TEM. 384. *Luară și cal și teleguță... de-l scoaseră din glodul unde se nomolise.* ISPIRESCU, L. 374. *Vîntul primăverii a uscat glodul.* NEGRUZZI, S. I 321. ◇ Fig. *Istoricii contemporani Spun rău de Pipăruș-Viteazul, Cu glod îi fețelesc obrazul Și-l vînd cu patru gologani.* COȘBUC, P. II 251.

2. (Mai ales la pl.) Bulgăre de pămînt uscat sau înghețat. *Mi l-am închipuit din copilărie, un cîmp uriaș, răscolit, spart, cu gloduri arse.* SAHIA, N. 15. *Merse, merse pînă ce i se rupse și opincile aceste. Le lepădă și începu a merge cu picioarele goale. Nu căuta gloduri, nu băga seamă la ghimpii ce-i intra în picioare.* ISPIRESCU, L. 58. ✦ Boț. *A înghițit vreo cîteva gloduri de mămăligă cu brînză.* PREDA, Î. 130. *A găsit... pe dulap într-o strachină un glod mare de sodă.* STANCU, D. 399.

GLODĂRÁIE s. f. (Regional) Glodărie. *Trei ceasuri și jumătate în Pașcani — cam prea mult! Dar ce pitoresc! Ce glodăraie și colbăraie!* CARAGIALE, O. II 310.

GLODĂRÍE, *glodării,* s. f. (Regional) **1.** Noroi mare. *Ploua strașnic și era o glodărie pîn'la genunchi.* HOGAȘ, DR. II 121.

2. Loc noroios, gloduros. *Ce-i așteptă pe ei acasă, în glodăriile satului?* CAMILAR, N. II 327.

GLODÍ, *glodesc,* vb. IV. Tranz. A freca, a roade, a înțepa. *Acolo e și cursa priponită. Dai într-însa fără ca s-o vezi; te apucă, te glodește.* ODOBESCU, S. III 198. *Așternea tot plapome de mătasă, Să nu-l glodească la oasă.* PĂSCULESCU, L. P. 234.

— Variantă: înglodí vb. IV.

GLODORÓS, -OÁSĂ adj. v. gloduros.

GLODÓS, -OÁSĂ, *glodoși, -oase,* adj. Gloduros. *Moș Andrei locuia într-o ulicioară glodoasă din fundătura Badalanului.* DUNĂREANU, N. 16. *Drumul e glodos și greu, Negura se lasă.* IOSIF, V. 74.

GLODURÓS, -OÁSĂ, *gloduroși, -oase,* adj. **1.** Plin de noroi, noroios. *Trecînd printr-un loc cam gloduros, i s-au înfipt carul în imala aceea.* SBIERA, P. 199.

2. Cu gloduri, cu bulgări. *Pămîntul era gloduros, tare ca fierul.* SANDU-ALDEA, U. P. 44. ◇ Fig. *Oratiu... îndreptă și alungă ceea ce era prea aspru și prea gloduros în limba și în exametrul părintelui satirei.* ODOBESCU, S. I 48.

— Variantă: glodorós, -oásă (PANN, P. V. II 119, TEODORESCU P. P. 131) adj.

GLOMERULÁR, -Ă, *glomerulari, -e,* adj. Cu glomerule (1), format din glomerule (1). *Numai un sol cu o bună structură — structură glomerulară — poate asigura plantelor un regim favorabil în ce privește aprovizionarea cu apă și cu substanțe nutritive.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2788.

GLOMERÚLĂ, *glomerule,* s. f. **1.** Particulă formată din mai multe granule dintr-un sol, legate între ele prin humus, argilă, calcar sau prin diverse săruri și avînd proprietăți care derivă din caracterele acestor componenți.

2. (Anat.) Mic organ format prin ghemuirea unui vas sanguin sau a unui țesut limfoid. *Glomerulă renală.*

GLÓNTE s. n. v. glonț.

GLONTUÍT, -Ă, *glontuiți, -te,* adj. (Rar) Lovit, rănit de un glonț. *Săi, bădiță, că m-a luat în goană o ursoaică glontuită!* GALACTION, O. I 49.

GLÓNȚ, *gloanțe,* s. n. (Și în forma *glonte)* Proiectil mic de oțel, de aramă sau de plumb, pentru pușcă, mitra-

lieră, pistol automat și pistolet. *Cotind la stînga, li se arată, ca la o bătaie de glonț, coperișul nou de tinichea al turnului strălucind în soare.* CARAGIALE, P. 44. *Să ne închipuim lumea redusă la dimensiunile unui glonte.* EMINESCU, N. 31. *Plăieșii răspundeau cu gloanțe.* NEGRUZZI, S. I 173. *Vorba rea se duce ca glonțul.* ◇ *Glonț trasor* v. trasor. *Glonț dum-dum* v. dum-dum. ✦ (Adverbial; pe lîngă verbe de mișcare ca: «a se duce», «a pleca» etc.) Iute, repede (ca glonțul). *Face cum i-a fost porunca Și se-ntoarce glonț la stînă.* IOSIF, V. 86. *Mi s-a spus ceva la telefon, dar nu credeam... Mă duc să dau confirmarea știrii! Și pleacă glonț.* CARAGIALE, M. 67. ◇ (Cu elipsa verbului) *La circiumă arvuni pe Plăvița și-i bău aldămașul: cinci rachiuri unul după altul. Și glonț la tîrg.* DELAVRANCEA, V. V. 137.

— Pl. și: *glonțuri* (ALECSANDRI, S. 95), (s. m.) *glonți* (ALECSANDRI, P. I 4). — Variantă: **glóute** s. n.

GLONȚÁN, *glonțane*, s. n. (Rar, mai ales la pl.) Bulgăre de noroi uscat sau înghețat; glod (2). *Trăsura... o cîrmise drept spre sat, opintindu-se printre glonțane și făgașurile împietrite de soare.* MACEDONSKI, O. III 8.

GLÓRIE, *glorii*, s. f. Onoare, mărire, slavă. *Glorie veșnică eroilor și martirilor comuniști, care și-au dat viața pentru fericirea poporului nostru, pentru libertatea și independența Patriei, pentru socialism!* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 361. *De ce nu voi pentru nume, pentru glorie să scriu? Oare glorie să fie a vorbi într-un pustiu?* EMINESCU, O. I 137. *Gloria străbună pe strămoși cinstește.* ALEXANDRESCU, M. 324. ◇ (Poetic) *Ce-ți doresc eu ție, dulce Romînie, Țara mea de glorii, țara mea de dor?* EMINESCU, O. I 15. ✦ Persoană de mare valoare. *Tolstoi e o glorie a literaturii universale.*

GLORIFICÁ, *glorific*, vb. I. Tranz. A preamări, a slăvi, a proslăvi. ◇ Refl. pas. *Fiți patrioți și modești ca Alexandrescu, și cînd voiți să știți cum se glorifică faptele cele mari, citiți Odele și Elegiile lui.* GHICA, S. A. 135.

GLORIFICÁRE, *glorificări*, s. f. Acțiunea de a glorifica și rezultatul ei; preamărire, proslăvire, slăvire. *Cîte lacrimi s-or fi scurs pe luciul acestor pietre... podoaba operei atîtor mii de necunoscuți care lucrau pentru glorificarea oarbei vanități a unui potentat tiran.* BART, S. M. 23.

GLORIÓS, -OÁSĂ, *glorioși, -oase*, adj. Plin de glorie; preamărit, slăvit. *Oraș glorios.* ▭ *O, rîu de timpuri mîndre! Danubiu maiestuos! Tu ne rechemi cu fală trecutul glorios.* BOLINTINEANU, O. 121. ◇ Fig. *O nouă zi începea, glorioasă, cîntînd parcă din mii de trîmbițe.* BOGZA, C. O. 32.

GLOSÁ, *glosez*, vb. I. Tranz. (Rar) A explica un cuvînt sau un pasaj obscur dintr-un text printr-o glosă (1); a face glose, a adnota (un text).

GLOSÁR, *glosare*, s. n. Listă sau colecție de cuvinte regionale, învechite sau puțin cunoscute, culese dintr-o regiune sau dintr-un text și date împreună cu explicația lor. *Glosar dialectal. Ediție critică cu note și glosar.* ▭ *S-au editat sisteme ortografice și glosare: limba și-a urmat calea ei* SADOVEANU, E. 35. (Atestat în forma *glosariu*) *Un glosariu ce nu-și are locul său într-o scrisoare.* NEGRUZZI, S. I 258. ✦ (Învechit) Lexic, vocabular. *De la gîndul de a stîrpi cuvintele de extracție străină, am ajuns a schimba tot glosarul.* RUSSO, S. 69.

— Variantă: (învechit) **glosáriu** s. n.

GLOSÁRIU s. n. v. **glosar.**

GLOSATÓR, *glosatori*, s. m. Autorul gloselor unui text antic.

GLÓSĂ, *glose*, s. f. 1. Explicație a unui text obscur sau a unui cuvînt rar, învechit ori greu de înțeles dintr-o scriere; (în special) notă explicativă la un cuvînt sau pasaj dintr-un manuscris (antic), făcută de un copist pe marginea manuscrisului. ✦ Comentariu, notă.

2. Formă fixă de poezie în care fiecare strofă, începînd de la a doua, comentează cîte un vers din prima strofă (versul comentat repetîndu-se la sfîrșitul strofei respective). *Cu puțină vreme înainte de a fi scris «Glosa», Eminescu a scris vestitele lui satire.* IONESCU-RION, C. 89.

GLOTÁL, -Ă, *glotali, -e*, adj. (Anat.) De glotă, care pune în mișcare glota. *Mușchi glotali.*

GLOTÁȘ, *glotași*, s. m. (În trecut) Soldat care făcea parte din gloată (2); ostaș din rezervele armatei, din contingentele vechi. *Sînt înșirați pe două rînduri toți ostașii batalionului, iar în coada acestora se găsesc, în opinci și în ițari, cu traistele pe după gît, glotașii.* PAS, L. I 289.

GLÓTĂ, *glote*, s. f. (Anat.) Spațiul dintre coardele vocale prin care circulă aerul în timpul respirației.

GLUCÓZĂ, *glucoze*, s. f. Substanța organică cea mai răspîndită din natură, fiind materia de bază a celulozei și a amidonului și care, în stare pură, este cristalină, dulce, solubilă în apă; se întrebuințează în medicină, în industria alimentară, în industria chimică etc.

GLÚGĂ, *glugi*, s. f. 1. Obiect de îmbrăcăminte cu care se acoperă capul (pînă la umeri), pentru a-l feri de frig și în special de ploaie, lucrat din postav sau din diferite materiale impermeabile și avînd forma unei pungi conice; la țară ține uneori loc de traistă. *Își smulse și gluga lui mohorîtă, puse pe flăcău pe laiță, și el se trînti înaintea focului.* SADOVEANU, O. II 534. *Își luă gluga din gît, scoase din ea cîteva dărăburi zdravene de mămăligă rece.* HOGAȘ, M. N. 209. *Trei ostași cu arce-n mînă pe movilă-acum se urcă... Pe-ai lor umeri poartă glugă, la briu paloș și pe frunte, Cu-a lor lungi și negre plete, se coboară-o neagră furcă.* ALECSANDRI, P. A. 45. ◇ (Poetic) *Pe clin, la vale, erau împrăștiate case, sub glugi de stuh; de-abia se vedeau din livezile verzi.* SADOVEANU, O. I 34. *Pe ferestruică se vedea în amurg Piatra Teiului, singuratică, cu glugă de omăt în creștet.* id. B. 121. *Munții... purtau păduri, livezi sau numai glugi de calcar.* GALACTION, O. I 346.

2. Grămadă de snopi sau de știuleți de porumb sau de mănunchi de cînepă așezați în picioare în formă conică. *Pe glugile de ciocani de prin curți luna zvîrlea luciri de bronz.* SANDU-ALDEA, D. N. 201. *Păpușoii uscați se odihnesc în glugi pe lanuri.* SEVASTOS, N. 3.

GLÚMĂ, *glume*, s. f. Vorbă de haz, care provoacă rîs și veselie; șagă. *Țăranii întrerupeau făgăduielile prefectului cu glume și cu rîsete.* REBREANU, R. II 92. *Nimic în Caragiale nu e o simplă glumă. Fiecare «haz», de care rîde spectatorul, este semnificativ.* IBRĂILEANU, S. 70. *După horă ieri ieșiră Toate fetele-n pridvor, Le vedeam ... Cum se string mereu să-și spuie Glume de-ale lor.* COȘBUC, P. II 64. *Începu a-l cam lua peste picior... cu glume nesărate.* ISPIRESCU, L. 36. ◇ Loc. adv. **În glumă** = fără seriozitate. **Fără glumă** = în mod serios, fără a glumi. (După o afirmație, spre a o întări) **Nu glumă!** = de-a binelea, cu adevărat, serios. *Era un brad de flăcău, chipeș și drăgălaș, nu glumă.* ISPIRESCU, L. 62. *Carte se învață acolo, nu glumă.* CREANGĂ, A. 84. ◇ Expr. **A se întrece cu gluma** = a împinge lucrurile prea departe. **A lăsa gluma (la o parte)** = a vorbi serios, a vorbi fără glumă. *Să lăsăm gluma. Aștept al doilea transport de flori.* NEGRUZZI, S. I 99. **A lua (ceva) în glumă** = a nu lua (ceva) în serios. *I se părea că prea a luat în glumă propunerea lui.* REBREANU, R. I 158. **A nu ști** (sau **a nu înțelege**) **de glumă,** se spune despre cineva cu care nu poți glumi, care se supără cînd glumești cu el, care ia gluma în nume de rău. **A**

nu-i arde (cuiva) **de glumă** = a nu avea chef sau timp să glumească, a fi indispus. **(Numai) în (sau de, din) glumă** = fără intenții rele. *Mă apropiai de dînsa, așa, de glumă.* La TDRG. **Nu-i (de) glumă** = e lucru serios. *Văzu ăla că nu e glumă, că-i stă viața numai într-un fir de ață.* ISPIRESCU, L. 108. *Nu era de glumă cu Mustafa.* GHICA, S. VIII. ✦ Faptă hazlie, poznă, șotie, păcăleală. *Liniștește-te, dragă, c-o fost numai o glumă.* ALECSANDRI, T. I 255.

GLUMÉȚ, -EÁȚĂ, *glumeți, -e,* adj. **1.** Care provoacă rîsul, plin de haz, de duh; hazliu. *Grigore vorbea despre nevastă-sa pe un ton glumeț.* REBREANU, R. I 58. *Nu zîmbea ... la poveștile bătrîne și glumețe ale ostașilor.* EMINESCU, N. 3. ✧ (Adverbial) *Vasca vorbea fără grijă și glumeț ca totdeauna.* SADOVEANU, O. VII 36. ✦ Fig. Vesel, vioi. *Una din acele fanfare vînătorești, al căror ritm iute și chiar glumeț pare că se îngînă cu vibrațiunile melancolice și prelungite ale instrumentului ce le produce.* ODOBESCU, S. III 96.

2. (Despre oameni) Care face multe glume, care glumește des, căruia îi place să glumească; vesel, poznaș, șugubăț. *De glumeț, glumeț era moș Nichifor, nu-i vorbă.* CREANGĂ, P. 111.

GLUMÍ, *glumesc,* vb. IV. Intranz. A spune glume, vorbe de duh. *Rîseră fetele și se veseliră hihotînd și glumind între ele.* ISPIRESCU, L. 50. *Un bătrîn vînător, căruia îi plăcea să glumească cu tovarășii săi.* ODOBESCU, S. III 44. *Iartă-mă, mîndro, de glume că nu-i om să nu glumească.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 363. ✧ Expr. **A nu glumi** (cu cineva sau cu ceva) = a lua (pe cineva sau ceva) în serios; p. ext. a fi fără cruțare (față de cineva sau de ceva). *Iată ce vra să zică un om cinstit, un om blînd, dar care nu glumește cu tîlharii.* CONTEMPORANUL, II 222. *Cu dragostea nu glumi.* HODOȘ, P. P. 33. **Nu-i de glumit** (cu cineva sau cu ceva) = trebuie să iei în serios (pe cineva sau ceva); trebuie să fii serios. *Ție ți-e a glumi, dar nu-i de glumit. Pîrleo, zmeul are gînd rău cu noi.* ALECSANDRI, T. I 440. *Cu dorul nu-i de glumit.* HODOȘ, P. P. 40. ✦ A vorbi în glumă (despre lucruri serioase), a răspunde cu o glumă (cuiva care a vorbit serios). *Veneam să-ți spun un lucru foarte important... — Găsești că nu mi-ai spus destule? ... — Nu glumi. Era ceva foarte serios.* SEBASTIAN, T. 72. *Ba nu, doamna mea! Sînt încă tot holtei... holtei tomnatic, precum vedeți. — Tomnatic?... Vreți să glumiți?... Vă găsiți în floarea tinereții!* ALECSANDRI, T. 287.

GLUMÍT s. n. Faptul de a glumi. *Și la zor și la glumit Brigadieru-i frunte.* FRUNZĂ, S. 26.

GLUTÉN s. n. sg. Substanță alcătuită dintr-un amestec elastic de proteine și care intră în compoziția grăunțelor de cereale. *Făina se compune din amidon și gluten.* ▭ *Am ajuns a avea din an în an un grîu mai frumos, mai sănătos, mai greu, mai bogat în gluten și care dă tărîțe mai puține.* GHICA, S. 552.

GNAIS, *gnaisuri,* s. n. Rocă metamorfică cu structură șistoasă, compusă mai ales din cuarț, feldspat și mică.
— Scris și: *gneis.*

GNÓMIC, -Ă, *gnomici, -e,* adj. (Despre versuri, scrieri filozofice etc.) Care cuprinde maxime și sentințe morale. *Poezia gnomică a luat o mare dezvoltare în Grecia în secolele VII-V î. e. n.* ✧ *Poeți gnomici* = poeți din Grecia antică ale căror opere conțin îndeosebi sentințe, precepte și reflexii morale. ✦ (Gram.) *Prezent gnomic* = prezent exprimînd o acțiune care se îndeplinește indiferent de timp. *În sentințe și proverbe se întrebuințează prezentul gnomic.*

GNOSEOLÓGIC, -Ă, *gnoseologici, -e,* adj. (Fil.) Care se referă la gnoseologie.
— Pronunțat: *-se-o-.*

GNOSEOLOGÍE s. f. Învățătură filozofică cu privire la capacitatea omului de a cunoaște realitatea, de a ajunge la adevăr, precum și la izvoarele cunoașterii și la formele în care se realizează procesul cunoașterii; în trecut forma o ramură aparte a filozofiei, azi face parte integrantă din dialectica materialistă. *Singura concluzie inevitabilă, trasă de toți oamenii în practica lor vie și care este pusă în mod conștient de materialism la baza gnoseologiei sale, e aceea că în afara noastră și independent de noi există lucruri, obiecte, corpuri, că senzațiile noastre sînt imagini ale lumii exterioare.* LENIN, O. XIV 93.
— Pronunțat: *-se-o-.*

GNÓSTIC, -Ă, *gnostici, -e,* adj. Care se referă la gnosticism, privitor la gnosticism. ✦ (Substantivat) Adept al gnosticismului.

GNOSTICÍSM s. n. Curent filozofic-religios care îmbină teologia creștină cu filozofia idealistă greacă și care susține că toți oamenii au apărut ca o emanație a divinității.

GOAL s. m. v. **gol**[1].

GOÁNĂ, *goane,* s. f. **1.** Fugă mare. *Cînd ajunseră unul lîngă celălalt, goana se opri.* PREDA, Î. 43. *În goana roibului un sol, Cu frîu-n dinți și-n capul gol, Răsare, crește-n zări venind, Și zările de-abia-l cuprind.* COȘBUC, P. I 145. *Pe un drum luciu ca oglinda, Ionică, înhămat la săniuță, mă duce-n goană.* VLAHUȚĂ, O. A. II 87. [Calul e] *cu ochii iuți ca fulgerul, La goană ca vulturul, De-ți înalță sufletul!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 291. ✧ Fig. *În goana după profituri maxime, capitaliștii au exploatat crunt clasa muncitoare și țărănimea muncitoare, au ruinat și pauperizat majoritatea populației țării.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 7, 75. ✧ Expr. **A o lua la goană** = a o lua la fugă. *O luă la goană pe chei, cu scrisoarea în mînă, cu capul gol, amețit, beat de emoție.* BART, E. 23. **A pune** (pe cineva) **pe goană** sau **a lua** (pe cineva) **la** (rar **în**) **goană** = a pune (pe cineva) pe fugă, a lua (pe cineva) la fugă (v. fugă), a fugări, a goni, a alunga. *Ne luam la goană prin șanțuri.* SADOVEANU, O. VII 274. *Făt-Frumos, deaca văzu că vrăjmașii sînt mai puternici, se repezi din munte și-i puse pe goană.* ISPIRESCU, L. 156. *Omul... l-a luat la goană* [pe lup] *cu o furcă de fier.* La TDRG. *Gonacii cu cai ușori. ... se întrebuințau spre... a lua în goană pe vrăjmași.* BĂLCESCU, O. I 25. ✦ Urmărire, fugărire. *Zmeoaica se făcu luntre și punte și trecu. Dete prin foc și prin apă, și după dînșii! tot după dînșii și din goană nu-i slăbea!* ISPIRESCU, L. 194. ✧ Fig. *De cum am ajuns acasă, goană și prigoană pe capul mieu din partea boieriului.* CREANGĂ, A. 158.

2. Vînătoare cu gonaci; p. ext. vînătoare. *La goană mare, crezi d-ta că puțini lupi dau cinstea pe rușine?* CREANGĂ, P. 121. *Haidem, prieteni! Să alergăm La astă goană de urși și cerbi.* NEGRUZZI, S. II 96. ✧ *Scule de goană* = instrumente speciale de care se folosesc pescarii pentru a scoate peștele din ascunziș. *Te-am învățat să folosești sculele de goană și cele de zătoane după timp.* DAVIDOGLU, O. 25.

3. (Învechit, rar; la jocul de cărți) Ghinion, nenoroc. *Nimic nu dă o expresie mai proastă figurii omenești decît o goană continuă la cărți.* VLAHUȚĂ, O. A. III 170.

GOÁNGĂ, *goange,* s. f. (Popular) Insectă, gînganie. *Tu ai bani... pitulați în pat, dedesubt de tot, pre blănile alea pre care umblă goangele.* DUMITRIU, N. 161. *Nici că se stăvea vreo goangă măcar pe la ei pe acolo.* ISPIRESCU, L. 287.

GOÁRNĂ, *goarne,* s. f. Trompetă, trîmbiță. *Cînd porni glasul înalt de goarnă... soldații se aliniară.* CAMILAR, N. I 205. *Se aude rar, rar și cadențat, Goarna la o-nmormîntare militară de soldat.* D. BOTEZ, P. O. 159. *Goarna sună semnalul de alarmă.* VLAHUȚĂ, O. A. I 157. *A doua zi, dis-de-dimineață am auzit goarna, m-am îmbrăcat repede și m-am dus la companie.* CARAGIALE, O., II 76.

GOBÁIE, *gobăi,* s. f. (Regional) Pasăre de curte; orătanie. *Jur împrejur avea pomăt, grădină, ogradă încă-*

pătoare, în care se lăfoiau o sumedenie de gobăi. CONTEMPORANUL, V 97.

GOBLÉN, *goblenuri,* s. n. Țesătură artistică făcută din fire divers colorate, reprezentînd o imagine plastică. — Scris și: *gobelin* (CAMIL PETRESCU, T. I 381).

GODÁC, *godaci,* s. m. (Mold.) Purcel (de un an). *Moșneagul... uimit, se uita prin bordei, în toate părțile, să vadă de unde-a ieșit acel glas, dar nevăzînd pe nime, și-a mai venit în sine. Însă godacul iar a strigat: — Tată, nu te înfricoșa, că eu sînt!* CREANGĂ, P. 79.

GODĂNÁC s. m. v. **godînac.**

GODÉN, *godenuri,* s. n. Sobă de fier de obicei de formă cilindrică.

— Variantă: **godín** s. n.

GODÉTĂ, *godete,* s. f. (Pict.) Vas mic în care se amestecă culorile.

GODÉU, *godeuri,* s. n. **1.** (Tehn.) Cupă de metal care se montează la aparate de ridicat sau de transport (macarale, vagonete, elevatoare etc.) și care se încarcă și se descarcă automat cu materialul transportat (cereale, ciment, minereuri, pămînt etc.).

2. Mic recipient folosit de pictori pentru amestecarea culorilor de apă.

GÓDÎN[1] s. n. v. **goden.**

GODÎN[2], *godini,* s. m. (Regional) Godac. *Cu godinul lui, se făceau șase mistreți.* SADOVEANU, N. P. 80. *Da ce ai în sac? zice Păcală. — Un godin... colea gras, tăiet.* ȘEZ. IX 55.

GODÎNÁC, *godînaci,* s. m. (Regional) Godac. *Tăiase un porc, mai mult godînac, care nu se îngrășase, dar trebui să dea mușchiul și două pulpe la conac, așa cum era pravila.* CAMIL PETRESCU, O. I 37.

— Variantă: **godănác** s. m.

GOELÁND, *goelanzi,* s. m. Pescăruș. *Stoluri de goelanzi veneau grăbiți din larg, atingînd crestele valurilor cu vîrful aripelor.* BART, E. 233.

GOELÉTĂ, *goelete,* s. f. Corabie ușoară cu două catarge. *Au prins o goeletă cu pavilion turcesc, în dreptul insulei Gatos.* GHICA, S. 391.

GOFRÁ, *gofrez,* vb. I. Tranz. A imprima rînduri de cute ondulate paralele pe o suprafață de țesătură, tablă, carton etc. ✦ A aplica pe o țesătură un desen imprimat în relief.

GOFRÁJ, *gofraje,* s. n. Serie de cute ondulate paralele aplicate pe o suprafață de țesătură, de tablă, de carton etc. ✦ Efect de finisare al unor țesături, constînd în aplicarea de figuri regulate care se repetă.

GOGEÁMITE adj. invar. v. **cogeamite.**

GOGÎ, *gogesc,* vb. IV. Intranz. (Mold.) A suferi timp îndelungat de o boală, a purta o boală pe picioare, a boli. *Tudorița gogea singură prin colțuri, în odăița-i săracă și curată.* SADOVEANU, O. II 461. *Eu am gogit în timp de mai bine de două luni, dar sper că toanele primăverii vor fi pentru mine un doctor mai folositor.* ALECSANDRI, S. 102.

GOGÎRE, *gogiri,* s. f. Acțiunea de a **gogi.** (Fig.) *Această gogire în îndoială îi păru lui însuși netrebnică.* CAMIL PETRESCU, O. II 31.

GOGÎLȚ interj. Onomatopee redînd sunetul care se aude cînd cineva înghite mîncarea sau băutura cu lăcomie. *Atunci, lupul nostru începe a mînca hîlpov; și gogîlț, gogîlț... îi mergeau sarmalele întregi pe gît.* CREANGĂ, P. 32. ✧ (Substantivat) *Un gogîlț înădușit și la răstîmpuri deopotrivă de scurte era singura înștiințare că strîmturile gîtului au fost biruite.* HOGAȘ, M. N. 69.

GOGLÉZE s. f. pl. (Învechit) Complimente, vorbe frumoase. *Îi zîmbește și îi spune cîte ceva gogleze.* ISPIRESCU, L. 337.

GOGOÁȘĂ, *gogoși,* s. f. **1.** Prăjitură făcută din aluat dospit și prăjită în ulei sau untură. *Luase o farfurie și punea în ea... niște gogoși.* PAS, Z. I 76. ✦ Fig. (La pl.) Minciună mare. *Căpitanul... mi-a spus că sînt toate gogoși, că la cazarma lor nici pomeneală n-a fost despre vreun bulgar.* CARAGIALE, O. II 204. *Fugi, monșer! Cine ți-a spus gogoșile astea?* id. M. 63. ✧ Expr. **A înșira (la) gogoși** = a spune minciuni. *Tot înșiră la gogoși Spuind despre moși păroși.* PANN, P. V. I 9.

2. Excrescență rotundă, de mărimea unei alune, care se face pe ramurile unor specii de stejar. *Cu gogoși de tufă nu se-nnegresc sprîncene.* PANN, P. V. I 51. ✧ *Gogoașă de ristic* = excrescență care se formează pe ramurile tinere ale unei specii de stejar în urma unei înțepături a viespii de stejar; se întrebuințează ca medicament astringent, la fabricarea cernelii negre, ca vopsea etc.

3. Învelișul în care se înfășoară larva (nimfa, crisalida) unei insecte, înainte de a ajunge la maturitate; păpușă. ✧ *Gogoașă de mătase* = învelișul format din firul produs de viermele de mătase, în stadiul de metamorfoză a acestuia în fluture; cocon. *Nu mă pot închide în trecut Ca omida în gogoașa de mătasă.* BENIUC, V. 25.

4. Nume dat la diferite lucruri rotunde, umflate. *Nasul lui mic, gogonat la vîrf și roșu-albastru, ca gogoșile celui mai iute ardei.* GALACTION, O. I 207.

— Pl. și: *gogoașe.* — Variantă: (Mold.) **gugoășă,** *gugoși* (NEGRUZZI, S. I 230) și *gugoașe* (NEGRUZZI, S. I 286), s. f.

GOGOLÍ vb. IV v. **cocoli.**

GOGOMÁN, *gogomani,* s. m. Prostănac, nătăfleț, nătărău. *Mă întrebă Grigoriță după ce intrarăm în odaie, în ce limbă vorbeai tu cu Vavila, de nu v-am înțeles de loc? — Într-o limbă pe care niciodată n-o înțelege un mare gogoman ca tine.* HOGAȘ, DR. 270. *Fraților, zise el, socotința mea este să închipuim niște întrebări atît de grele, încît să nu le poată tălmăci, ca să-i dovedim că e numai un gogoman pedant.* NEGRUZZI, S. I 12. ✧ (Adjectival) *Silvan Este cel mai plin de fumuri, mai nerod, mai gogoman.* NEGRUZZI, S. II 306.

— Variantă: (Munt.) **gugumán** (PANN, P. V. III 127) s. m.

GOGOMÁNÎE, *gogomănii,* s. f. Faptă sau vorbă de gogoman; prostie, neghiobie, nerozie. *Am scăpat vro gogomănie... Ia s-o dreg.* ALECSANDRI, T. I 48. *Ar trebui să fie cineva tare prost ca să creadă asemene gogomănii.* NEGRUZZI, S. I 234.

— Variantă: (Munt.) **gugumánie** (ISPIRESCU, U. 121) s. f.

GOGONÁT, -Ă, *gogonați, -te,* adj. Umflat și rotund, în formă de glob. *Nasul lui mic, gogonat la vîrf și roșu-albastru, ca gogoșile celui mai iute ardei, te punea pe gînduri.* GALACTION, O. I 207. ✦ Fig. (Mai ales despre minciuni, prostii) Mare, exagerat, încornorat. *Iliescu e un prost cînd crede că, spunînd minciuni gogonate, zdruncină moralul taberei dușmane.* PAS, Z. II 228. *He! he!... gogonată o mai spuseși, jupîne.* ALECSANDRI, T. I 388.

GOGONEÁ, *gogonele,* s. f. (Mai ales la pl.) Pătlăgele roșii din ultima recoltă de toamnă, neajunse la maturitate, din care se fac murături.

GOGONÉȚ, -EÁȚĂ, *gogoneți, -e,* adj. Rotund și umflat; gogonat. *Găina îți făcuse trei ouă gogonețe.* ȘEZ. IX 115. ✧ *Prune gogonețe* = varietate de prune mici și rotunde care se coc prin luna august. ✦ Fig. (Despre

minciuni, greșeli) Mare, exagerat, gogonat. *Cetind numărul 8 al Convorbirilor am dat de o greșeală de tipar destul de gogoneață.* ALECSANDRI, S. 154.

GÓGORIȚĂ, *gogorițe,* s. f. (Munt.) Ființă imaginară cu care unii încearcă să sperie copiii; sperietoare. ✧ Fig. Amenințare mincinoasă.

GOGOȘÁR[1], *gogoșari,* s. m. Varietate de ardei gras, de formă rotundă și de culoare verde sau roșie.

GOGOȘÁR[2], *gogoșari,* s. m. (Rar) Vînzător de gogoși. ✧ Fig. Mincinos, șarlatan. (Atestat în forma regională *gogoșer) Dar... cu gogoșerii Cari umple lumea, zău! m-am calicit.* ALECSANDRI, T. 136.

— Variantă: (regional) **gogoșér** s. m.

GOGOȘEÁ, *gogoșele,* s. f. Diminutiv al lui gogoașă (1). (Atestat în forma regională *gugoșea) O plăcintă pîntecoasă cu o ghirlandă de gugoșele.* NEGRUZZI, S. I 286.

— Variantă: (Mold.) **gugoșeá** s. f.

GOGOȘÉR s. m. v. **gogoșar**[2].

GOL[1], *goluri,* s. n. (La unele jocuri sportive) Introducerea mingii în poarta echipei adverse, precum și punctul cîștigat prin aceasta. *A marca un gol.* ▭ *La numai 7 minute de la începerea meciului s-a marcat primul gol.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2767.

— Scris și: (după englezește) *goal.*

GOL[2], *goluri,* s. n. Spațiu liber; vid. *Acest zid* [de munți] *neregulat și larg stăpînea valea Dîmboviței și de pe el privirea cădea în gol și în prăpastie.* GALACTION, O. I 346. *În golul înalt de sub picioarele mele, se întindea spre răsărit noianul fără hotar al munților pitici.* HOGAȘ, M. N. 165. *O floare dacă naște și-ndată dacă moare, Se face în grădină un gol pentru o floare?* MACEDONSKI, O. I 48. ✧ Fig. *Amîndoi simțeau în sufletul lor un gol chinuitor.* BART, E. 182. *Deodată mi se făcu gol în cap și nu mai gîndii nimic.* VLAHUȚĂ, N. 169. *Se-ntinde-n umbra nopții un cîmp nemărginit, Pustiu și trist ca golul ce lasă-n urma lor, În inimi iubitoare, iubiții care mor.* ALECSANDRI, P. III 79. ✧ *Golul ferestrei* sau *al ușii* = spațiul liber care se lasă în perete pentru a se așeza acolo o fereastră, o ușă. *Gol de aer* = zonă din atmosferă unde avionul întîlnește curentul descendent. (În economia capitalistă) *Gol de producție* = stagnare temporară a producției datorită deficiențelor de organizare, lipsei de materii prime etc. ✧ Loc. adv. **În gol** = a) (pe lîngă verbele «a sări», «a se arunca», «a se prăbuși» etc.) în aer (cînd se străbate o distanță oarecare pînă la pămînt); în prăpastie. (Fig.) *Eram singur, în gol, atîrnat ca și cînd îmi căzuse o scară de subt picioare.* CAMIL PETRESCU, U. N. 230; b) (adesea pe lîngă verbele «a se uita», «a privi») cu privirea fixă, fără a avea un obiect precis, fără țintă. *În zdruncinăturile trăsurii, în scrîșnirile arcurilor ruginite, cu ochii în gol, cu fața plină de un zîmbet de vis, se gîndea la ființele iubite rămase la casa bătrînească.* SADOVEANU, O. IV 5. *Bologa se pomeni singur, pironit în același loc, cu ochii în gol, uluit de vedenii.* REBREANU, P. S. 79; c) fără folos, zadarnic. *Pe unde se ducea, tot în gol îmbla.* CREANGĂ, P. 144. ✧ Expr. **A umple un gol** = a completa o lipsă. (Fig.) *M-am apropiat de dulapurile de cărți, căutînd ceva care să-mi umple golul acelui ceas.* SADOVEANU, E. 5. **A simți un gol la stomac** = a simți foame. **A (se) da de gol** = a (se) da pe față, a (se) trăda. *Se temea că mai curînd ori mai tîrziu se va da de gol și nu numai va strica toată treaba, dar își va băga totodată și capul în primejdie.* SLAVICI, O. I 186. *Ochii și sprincenile Fac toate pricinile... Și cu foc și cu pîrjol Pe amor îl dau de gol.* ALECSANDRI, T. I 126. (În superstiții) **A(-i) ieși (cuiva) cu gol(ul)** = a ieși înaintea cuiva cu un vas gol, prevestind un insucces sau ghinion. ✧ Loc lipsit de vegetație, mai ales de copaci. *Vechi pustnic, rămas singur din timpul său afară, Ca pe un gol de munte o stîncă solitară.* ALECSANDRI, P. III 281.

GOL[3]**, GOÁLĂ,** *goi, goale,* adj. **I. 1.** (În opoziție cu îmbrăcat) Fără îmbrăcăminte; dezbrăcat, despuiat, nud. *Bătrînul își înfășură din nou gulerul hainei învechite pe gîtul gol.* C. PETRESCU, A. 333. *Niște hamali, pe jumătate goi... se înghesuiau și ei să intre pe ponton.* BART, E. 75. ✧ *Cu* (sau *în) pielea goală* = fără haine, dezbrăcat complet. *Ședeam afară la soare cu pielea goală.* CREANGĂ, A. 28. *Cu* (sau *în) capul gol* = cu capul descoperit. *În goana roibului un sol, Cu friu-n dinți și-n capul gol, Răsare, crește-n zări venind.* COȘBUC, P. I 145. *Au căzut la pămînt cu capetele goale, ca niște vinovați de moarte ce ar fi așteptat scăparea de la mine.* GOLESCU, Î. 146. *Cu* (sau *în) picioarele goale* = desculț. *Doamna Vorvoreanu se dădu jos, în picioarele goale.* DUMITRIU, N. 134. *Începu a merge cu picioarele goale.* ISPIRESCU, L. 58. ✧ Expr. **Gol mp** (sau **ca napul**) sau **gol pușcă, gol ca degetul** = gol de tot; fig. lipsit, sărac, fără nimic. *Apele mari se azvîrle și mușcă: Înfulecă holda Și focu din vatră Și lasă rumînu, săracu, gol pușcă.* DEȘLIU, G. 25. *Și, zău, Antohi, ești gol ca degitul? — Gol, gol... chiar casa asta în care șed... e a ta, nu-i a mea.* ALECSANDRI, T. 1644. (Substantivat) *Turcii, toți gîndeau: Poftim! Să dezbraci p-un gol ca napul— Cu ce-și bate pașa capul!* COȘBUC, P. II 49. **Cu coatele goale** = rupt în coate; fig. zdrențăros, sărac lipit pămîntului. **Adevărul gol (golu)** = adevărul spus verde în față, fără menajamente, fără ascunzișuri, fără cruțare; adevărul crud, adevărul adevărat. **Minciună goală** = minciună curată, nimic decît minciună. ✦ Fig. Care posedă puține haine; p. ext. sărac, lipsit. *Mult mă mustră măicuța Să părăsesc ulița, Că mi-i goală drăguța.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 59. ✧ Expr. **A lăsa gol** = a jefui pe cineva de tot ce are. ✦ (Despre păsări) Fără pene. (Atestat în forma de pl. *goli) Abia ieșiți din ouă, goli, cruzi, fără puteri; De-a foamei grea durere, Ei casc din pliscușoare, cer milă pliscuind.* DONICI, F. 92. ✦ (Despre copaci) Fără frunze. ✦ (Despre pereți) Fără tablouri sau alte podoabe.

2. (Despre locuri, dealuri, stînci, munți etc.; în opoziție cu acoperit) Fără vegetație, mai ales fără copaci. *Dincolo ochii vedeau o stîncă de piatră goală, al cărei sîn se deschidea și da naștere unui brad rătăcit de soții săi.* BOLINTINEANU, O. 329. *Pustietatea goală sub arșița de soare În patru părți a lumei se-ntinde-ngrozitoare.* ALECSANDRI, P. III 89. *Stîncoasele ei coaste sure și goale.* NEGRUZZI, S. I 160. *Pe dealurile cele goale, cînd este soare și să strîng sumă de dobitoace sălbatice, nu e mai frumos lucru decît a le vedea cineva și cum stau pîlcuri, pîlcuri.* GOLESCU, Î. 81. ✦ (Despre o suprafață) Neacoperit. *Am pus tacîmurile pe masa goală.* ✧ Expr. **Sub cerul gol** = fără adăpost. **Pe pămîntul gol** sau **pe scîndura goală** = fără așternut. *Fecioru, care-i fecior, Doarme pe pămîntu gol.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 460. ✦ Descoperit. *Vindea cîte-o iapă chiar în mijlocul drumului, și atunci rămînea oiștea goală pe de-o parte.* CREANGĂ, P. 106. ✦ (Despre săbii, paloșe etc.) Scos din teacă. *Jder și monahul Nicodim au venit cu săbiile goale asupra boierilor pribegi.* SADOVEANU, F. J. 706. *O mulțime de panduri bănești... se răpeziră cu săbiile goale.* ODOBESCU, S. I 157. *Nu-i la vie, și-i în casă, Cu paloșul gol pe masă.* ALECSANDRI, P. P. 124.

3. (Despre alimente) Fără alte bucate de care este însoțit de obicei. *Udătură ceva avut-ați vreunul? — Nimic, domnule judecător; numai pîne goală și apă rece.* CREANGĂ, A. 147.

II. (În opoziție cu plin) **1.** (Urmat uneori de determinări introduse prin prep. «de», indicînd ceea ce lipsește) Care nu are, nu conține, nu cuprinde nimic înăuntru; deșert. *Minerul I reintră în cîrciumă cu paharul gol.* DAVIDOGLU, M. 22. *Dintr-o pereche de boi... am rămas c-o pungă goală.* CREANGĂ, P. 44. ✧ Fig. *Vedeam uimit și cu sufletul gol, unde ajunsesem.*

CAMIL PETRESCU, U. N. 132. *Mi-e capul gol și sufletul greu.* IBRĂILEANU, A. 165. ◇ L o c. a d v. **A gol** = (pe lîngă verbul «a suna»; despre vase) ca un lucru gol. *Focul pușii de vînătoare e o pocnitură găunoasă, sună a gol.* DUMITRIU, N. 150. ◇ E x p r. **Cu mîna goală** (sau **cu mîinile goale**) = a) fără nimic, fără nici un dar. *N-ai să ieși cu mînele goale de la casa mea.* CREANGĂ, P. 288; b) fără nici o armă. *Fără pistoale, Numai cu mînele goale.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 286. **Pe inima goală** sau **pe stomacul gol** = pe nemîncate. ✦ În care nu se află nimic; pustiu; (despre camere) nemobilat. *Într-o clipă peronul rămase gol.* DUMITRIU, N. 77. *Casa era goală, ca un mormînt gol.* CAMIL PETRESCU, U. N. 153. *El întră într-o cameră naltă, spațioasă și goală.* EMINESCU, N. 38. *Pe cîmpul gol el vede un copil umblînd desculț Și cercînd ca să adune într-un cîrd bobocii mulți.* id. O. I 83. ✦ F i g. Lipsit de... *Ochii pașei mari s-aprind... Stă mut, de suflet gol.* COȘBUC, P. I 109. *Dintr-alte țări, de soare pline, Pe unde-ați fost și voi străine, Veniți, dragi păsări, înapoi. Veniți cu bine! De frunze și de cîntec goi, Plîng codrii cei lipsiți de voi.* id. ib. 90. ✦ (Despre corpuri) Care are o cavitate în interior.

2. F i g. Care nu reprezintă nimic în realitate, fără temei. *Să se mai hrănească și boierii cu vorbe goale, că noi ne-am săturat.* REBREANU, R. I 320. *Vorba ceea: fală goală, traistă ușoară.* CREANGĂ, P. 320. *E ușor a scrie versuri Cînd nimic nu ai a spune, Înșirînd cuvinte goale Ce din coadă au să sune.* EMINESCU, O. I 226. ✦ (Despre formă) Fără fond, fără conținut. *A vorbit în general, împotriva formelor goale, a formei fără fond.* IBRĂILEANU, ST. CR. 99.

— Pl. și: (învechit) *goli.*

GOLÁN, -Ă, *golani, -e,* s. m. și f. Om de nimic, derbedeu, haimana, vagabond, coate-goale. *Ce umbli ca un golan, mă?* DUMITRIU, V. L. 126. *N-ai martori — însamnă că ești o coadă de cîne... un golan pentru care nu-și pune obrazul nimeni.* CAMILAR, N. II 313. ◇ (Termen de dispreț folosit de clasele exploatatoare, la adresa celor săraci și exploatați) *Pintilie îl privi, parcă abia atunci îl descoperea. «Cum poate un golan ca ăsta să se încontreze cu mine?» cugeta el cu uimire. Împotrivirea pe care o găsea la coloniști îl supăra.* SADOVEANU, P. M. 35. *Împăratului i-a fost de-a mirarea văzînd că niște golani au asemenea îndrăzneală.* CREANGĂ, P. 249. ✦ (Adjectival) Lipsit de haine, gol, dezbrăcat. *Să-și ieie nora pe-o Satană? Că e săracă și golană; De ce nu vine ca să-i dau Pomană?* COȘBUC, P. I 127. *Ți-ai părăsit... căsuța Și pe bieții copilași I-ai lăsat golani, drumași.* TEODORESCU, P. P. 554.

GOLÁNCĂ. *golance,* s. f. Femeie de nimic, haimana. *Haida, hai! zise bătrînul. Numai să nu ne-aduceți cîte-o golancă în casă!* SANDU-ALDEA, D. N. 162.

GOLÁȘ, -Ă, *golași, -e,* adj. **1.** (Despre păsări, mai ales despre puii lor) Fără pene. *Ciripiți acolo, Păsăruici golașe, Ciripiți și creșteți Ca copilu-n fașe.* GOGA, C. P. 13. *Cîntă cucul singuraș* (= singurel) *Și-o lăsat puii golași.* MARIAN, O. II 206. *La poalele lor cuibează vulturii... cei suri, al căror cioc... răsare hidos din ale lor grumazuri jupuite și golașe.* ODOBESCU, S. III 16. ✦ (Despre copaci) Fără frunze. *Împrejurul ogorului se ridicau fagi înalți, aproape în întregime golași, desfrunziți, negricioși și nemișcați.* DUMITRIU, N. 146.

2. (Despre locuri, munți etc.) Lipsit de vegetație, mai ales de copaci. *Dar nu era nimeni în lung și-n lat decît vîntul peste stepa golașe și stearpă.* DUMITRIU, B. F. 57. *Pe malurile acelea golașe și sure.* D. ZAMFIRESCU, la TDRG.

GOLĂNÉSC, -EÁSCĂ, *golănești,* adj. (Rar) De golan. *Amarnic îl ustura pe Ion Ghețu, copilandrul de 16 ani, rînjetul stupid, golănesc, cu care-l întîmpina... omul acela cu mîna grea și mintea primitivă... zbirul unei grupe de muncitori.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 165, 10/1.

GOLĂNÉȚ, -EÁȚĂ, *golăneți, -e,* s. m. și f. Persoană îmbrăcată prost, sărăcăcios. *Tu ești sloi, golănețule. Alți băieți au șoșoni și bocanci.* PAS, Z. I 66. *Să ai locțiitor... un golănеț și un flămînd.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 145.

— Variantă: **golonéț, -eáță** (ISPIRESCU, L. 289) s. m. și f.

GOLĂNÍE, *golănii,* s. f. **1.** Faptă de golan; obrăznicie, impertinență.

2. Vagabondaj. *Odată pe cînd umblam lumea... în golănie, într-o seară caii noștri și-au oprit trapul pe malul unei ape mari.* CAMILAR, T. 78.

GOLĂNÍME s. f. Mulțime de golani. *Ofițerii mulțumeau în gîndul lor... că le-a dat o putere mai mult față de golănimea asta nenorocită.* CAMILAR, N. I 244. *În stradă s-a strîns golănimea. Ca la urs.* SAHIA, N. 92.

GOLĂȘÉL, -EÁ, *golășei, -ele,* adj. (Rar) Diminutiv al lui g o l a ș (1).

GOLĂTÁTE s. f. Goliciune. *Golătatea încunjură, iară foamea dă de-a dreptul.* CREANGĂ, A. 69. ✦ Golănime, lume săracă. *Mă închin cu sănătate de la golătate.* CREANGĂ, A. 102.

GOLDÁNĂ, *goldane,* s. f. Varietate de prune de formă aproape rotundă, cu pielița subțire și cu miezul de culoare galbenă, zemos și strîns lipit de sîmbure. *Și-ncepuse luna lui august, cea cu belșug de stele care pică-n toată clipita parcă-s goldane coapte.* V. ROM. noiembrie 1953, 96.

GOLF[1] s. n. Joc sportiv constînd în introducerea unei mingi în mai multe găuri așezate la rînd, prin lovirea ei cu un baston special. ◇ (Adjectival; invar.) *Pantaloni golf* = pantaloni de sport, mai scurți și mai largi decît cei obișnuiți, legați strîns deasupra gleznei, cu faldurile căzînd peste legătură.

GOLF[2], *golfuri,* s. n. Parte a mării care intră într-o deschizătură largă a uscatului. *Cu luneta, începem să deslușim de pe bord o mișcare, ca și cum pămîntul golfului scobit în mal se frămînta singur, fierbînd.* ARGHEZI, P. T. 42. *Mă aflam de o lună la Biarițz, oraș mic, pierdut în fundul golfului de Gasconia.* ALECSANDRI, O. P. 273. *Urmează-mi în ocolul acestor golfuri line; Să-ntoarcem pașii noștri pe țărmul cunoscut.* ALEXANDRESCU, M. 157.

GOLÍ. *golesc,* vb. IV. T r a n z. **1.** (În opoziție cu u m p l e) A face să fie gol[3] (II 1), a deșerta. *Prietenul meu împinse farfuria golită.* C. PETRESCU, S. 151. *Baba goli un sac de fuioare.* RETEGANUL, P. III 54. ◇ R e f l. *Era destul de tîrziu și mesele se goleau rînd pe rînd.* CAMIL PETRESCU, N. 54. *Prăvăliile, birourile, cafenelele se goleau.* BART, E. 75. *Sacul din care tot iei și nu mai pui se golește.* ✦ A bea. *Nouă buți de vin goliră și-ncă tot mai cer să bea.* IOSIF, P. 63. *Califul, ridicînd urciorul, și-a umplut bărdaca și a golit-o mulțumind încă o dată de buna ospătare.* CARAGIALE, P. 130.

2. (Popular, rar) A dezbrăca, a despuia. *Trupu-i cătrănea După ce-l golea, Apoi foc îi da.* ALECSANDRI, P. P. 118.

GOLICIÚNE, *goliciuni,* s. f. **1.** Starea omului gol; nuditate; p. e x t. părțile goale ale trupului. *Ici și colo a ei haină s-a desprins din sponci și-arată Trupul alb în goliciunea-i, curăția ei de fată.* EMINESCU, O. I 79. *Lumînăricā îi aduce stofe bogate, el care n-are decît o haină stremțoasă ce abia îi copere goliciunea trupului.* NEGRUZZI, S. I 253. ◇ F i g. *Expunînd această mizerie în toată goliciunea ei, autorul a căutat să trezească revolta vie a tuturor acelora pentru care degradarea omului, îndobitocirea lui de către exploatarea capitalistă, constituie o rușine a omenirii.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 159,

2/4. ✦ Starea omului zdrențăros, cu hainele rupte. *Mitrea se rușina de goliciunea lui. În docar se afla și doamna Didina.* SADOVEANU, M. C. 40.

2. (Rar) Lipsă, gol[2]. *Înăuntru, un pat de lemn mizerabil; două scaune de paie... Un aer de goliciune și sărăcie învăluia toate cele.* D. ZAMFIRESCU, R. 79.

GOLÍRE, *goliri,* s. f. **1.** Acțiunea de a (se) goli; deșertare.

2. Dispozitiv alcătuit dintr-o conductă cu robinet, folosit la evacuarea apei dintr-o instalație.

GÓLIȘTE, *goliști,* s. f. (Regional) Loc lipsit de vegetație. V. luminiș, poiană. *Deschise ochii mari privind golișteа bătută de raze.* CAMILAR, T. 68. *Într-o goliște o vulpe aurie ca un jăratic adulmeca adierea dimineții.* SADOVEANU, V. F. 140.

GOLOGÁN, *gologani,* s. m. Monedă de mică valoare, (la pl.) bani, parale. *Cînd în buzunar zornăia... un gologan de cinci, te ispitea gîndul să ocolești pe la simigerie.* PAS, Z. I 139. *Primește minunăția în schimbul a cîțiva gologani.* ARDELEANU, D. 9. *Ne luase la fiecare cîte doi gologani de trei parale și ouă roșii, ca să ne lase sus în clopotniță.* CARAGIALE, S. N. 105.

GOLOGĂNÍ, *gologănesc,* vb. IV. Tranz. (Rar) A lua cuiva gologanii; a pungăși. *O să-mi gologănească simpatrioții!* ALECSANDRI, T. I 116.

GOLOMÓZ s. n. v. gălămoz.

GOLONÉȚ, -EÁȚĂ s. m. și f. v. golăneț.

GOLÚMB, *golumbi,* s. m. (Regional) Porumbel. *Și pe ochi și pe sprîncene Ca doi golumbi albi la pene!* HODOȘ, P. P. 60.

GOLÚȚ, -Ă, *goluți, -e,* adj. Diminutiv al lui gol. (Se întrebuințează mai ales cu sens întăritor pe lîngă «gol») *Iar după ce întrară-nlăuntru, ce văzură? Chilia era goală-goluță, nimic, dar chiar nimic nu văzură.* RETEGANUL, P. II 5.

GONÁCI, *gonaci,* s. m. **1.** Persoană angajată să stîrnească vînatul și să-l gonească spre pușcași; hăitaș, bătăiaș. *Am auzit îndată... răsunînd văile de țipetele gonacilor.* BOLINTINEANU, O. 330. *Iepurile fricos și vulpea vicleană se silesc a-și minți gonacii.* ODOBESCU, S. III 41.

2. Cal sprinten și bun de fugă. *Chemau pe unul din feciori... și-i dăruiau năframa, inelul, paloșul, buzduganul, stema și gonaciul.* DELAVRANCEA, S. 80.

3. (Învechit) Călăreț ușor înarmat, întrebuințat mai ales ca cercetaș. *Aprodul gonaci se opri.* ODOBESCU, S. I 165.

GONÁȘ, *gonași,* s. m. **1.** Gonaci (1). *Pe urmă a pornit semnalul. Și oamenii intrați în iaz cu luntri și cei de pe maluri, gonașii, au început a chiui cumplit.* SADOVEANU, O. IV 266.

2. (Învechit) Gonaci (3). *Gonașii îi ajunseră tocmai cînd treceau hotarul.* NEGRUZZI, S. I 158.

GONDÓLĂ, *gondole,* s. f. Barcă lungă, puțin adîncă, cu prora încovoiată și cu o singură vîslă (întrebuințată mai ales la Veneția). *Mergem un ceas cu gondola pe mare.* CAMIL PETRESCU, T. II 192. *Pe întinsele lagune... Leneșul Octav se plimbă în gondola sa culcat!* MACEDONSKI, O. I 242. *În sfîrșit, baluri, ospețe, făclii, muzici, gondole, teatre... iată Veneția.* NEGRUZZI, S. III 406.

GONDOLÉȚĂ, *gondolete,* s. f. Gondolă mică. *Și sub lunga sa lopată gondoleta saltă lin.* ALECSANDRI, P. I 168.

GONDOLIÉR, *gondolieri,* s. m. Cel care conduce o gondolă. *Marea canalurilor nu e mare, iar gondolierii nu sînt marinari.* CAMIL PETRESCU, T. II 183.

— Pronunțat: *-li-er.*

GONG, *gonguri,* s. n. Disc de metal care, lovit cu un fel de ciocan, produce un sunet caracteristic; se întrebuințează ca instrument de chemare și de semnalizare la teatru, la radio etc. *Lîngă tabla lui Bogoiu se află un gong pentru sunat ora mesei.* SEBASTIAN, T. 71. *Un gong vibrează prelung.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 156. ✦ Sunet de gong. *A sunat al treilea gong.*

GONGURÍ vb. IV v. gînguri.

GONÍ, *gonesc,* vb. IV. **1.** Tranz. A lua la goană, a pune pe fugă; a fugări. *Iată că un balaur... venea, măre, spre dînsa ca un vîrtej. Pasămite, el gonea o porumbiță.* ISPIRESCU, L. 133. *Cine gonește doi iepuri nu prinde nici unul.* NEGRUZZI, S. I 248. ✧ Refl. reciproc. *Păsările ciripeau, se goneau printre ramuri; era cald și lumină.* DEMETRESCU, O. 144. *Și filfiie deasupra-i, gonindu-se în roate, Cu-aripele-ostenite un alb și-un negru corb.* EMINESCU, O. I 93. ✦ Fig. (Învechit) A voi să ajungi (ceva), a urmări (o țintă, un ideal). *Dreptul meu, alta nu gonesc... Așa m-a învățat soțumeu din urmă.* ALECSANDRI, T. I 383. *Idealul ce românii goniră în organizația lor era egalitatea în drepturi și în stare.* BĂLCESCU, O. II 15. ✦ (Despre gonaci sau despre cîini dresați pentru vînătoare) A alunga vînatul spre locul unde stau la pîndă vînătorii; a hăitui. *Mergînd la vînătoare, au gonit o ciută sălbatică.* CARAGIALE, O. III 89. *Chiar pe această zăpadă ce se topește acum subt adierea încropită a zefirului primăvăratic, n-au fost oare tipărite urme încrucișate ale copoilor, gonind prin pădure iepurile fricos...?* ODOBESCU, S. III 41.

2. Tranz. A alunga, a izgoni, a da afară. *Numaidecît să mergi acolo, că nu iese din ea pînă nu l-ăi goni dumneata.* CARAGIALE, O. III 48. *Gonit de toată lumea prin anii mei să trec.* EMINESCU, O. I 116. ✧ Fig. *Toată noaptea îl apăsase un gînd, pe care-l gonea mereu.* DUMITRIU, V. L. 39. *A ta vorbire dulce mă deșteaptă Și gonește visul ce mă fermeca.* BOLINTINEANU, O. 50. *Dulcea mîngîiere Gonește-a mea durere.* ALECSANDRI, T. I 187.

3. Intranz. A alerga, a fugi. *Lanțurile de trăgători se întoarseră, gonind spre întunericul pădurii.* CAMILAR, N. I 51. *Cobzarul gonea după vagoanele de tramvai.* PAS, Z. I 199. *Pinteni murgului că da... Și gonea, măre, gonea.* TEODORESCU, P. P. 292. ✧ (Despre vehicule) *Două bărci de pescari cu pînzele umflate se întorceau gonind spre adăpost.* BART, E. 233.

4. Refl. și intranz. (Despre vite cornute) A se împreuna, a se împerechea.

GONÍDII s. f. pl. **1.** Alge care trăiesc în simbioză cu ciuperci formînd împreună licheni.

2. Spori, celule de reproducere ale unor bacterii filiforme.

GONIOMÉTRIC, -Ă, *goniometrici, -e,* adj. Care se raportează la goniometrie. *Instrumente goniometrice.*

— Pronunțat: *-ni-o-.*

GONIOMETRÍE s. f. **1.** Ramură a geometriei aplicate, care se ocupă cu studiul relațiilor dintre unghiurile formate de drepte și cu determinarea valorii lor.

2. Tehnica măsurării unghiurilor cu ajutorul goniometrelor.

— Pronunțat: *-ni-o-.*

GONIOMÉTRU, *goniometre,* s. n. **1.** Instrument optic pentru măsurarea unghiurilor.

2. Instrument pentru măsurarea unghiurilor formate între diferite direcții de vizare, folosit la stabilirea poziției unui vas, avion etc., la amplasarea tunurilor în artilerie, la determinarea unghiurilor în topografie etc.

— Pronunțat: *-ni-o-.*

GONÍT, -Ă, *goniți, -te,* adj. Alungat, fugărit. (Substantivat) *Fuge care mai de care, Dar, cotind, gonita sare Repede-n tufiș.* COȘBUC, P. II 17.

GONITÓR, *gonitori,* s. m. Taur tînăr. *De-aș avea eu atîția gonitori în ocol și d-ta atîția băieți... bine-ar mai fi de noi!* CREANGĂ, P. 117.

GONOCÓC, *gonococi,* s. m. Microb patogen, agent specific al blenoragiei și al complicațiilor ei.

GONORÉE s. f. Blenoragie.

GORDIÁN adj. n. (Numai în e x p r.) *Nod gordian* = conjunctură de împrejurări complicate, greu de rezolvat.

GORDÚNĂ, *gordune,* s. f. (Transilv.) Contrabas. *Găvan... apasă cu arcul pe strunele gordunei.* REBREANU, I. 12.

GORGÁN, *gorgane,* s. n. Ridicătură de pămînt în formă de căpiță; movilă. *Conacul Hagiu... era așezat între salcîmi rari, bătrîni, pe un gorgan revărsat, la marginea pustiei de la Dropii.* SADOVEANU, M. C. 20. ✦ Movilă în care se crede că ar fi un mormînt străvechi; tumulus. *Gropnițele civilizaților coloniști ai Miletului s-au amestecat între gorganele mai vechi ale Sciților.* SADOVEANU, O. L. 8. *Deodată mi-au apărut în largul pustiei gorganele străvechi, în care cei dintăi rătăcitori ai acestei lumi izolate și-au astrucat osemintele.* id. O. A. II 212.

— Variantă: **curgán** (SADOVEANU, N. P. 287) s. n.

GORGÓNĂ, *gorgone,* s. f. Monstru mitologic închipuit ca o femeie cu șerpi în loc de păr; ornament arhitectural reprezentînd capul unui astfel de monstru.

GORÍLĂ, *gorile,* s. f. Maimuță antropoidă, cea mai mare și cea mai puternică dintre toate maimuțele, care trăiește în pădurile Africii tropicale.

GÓRNIC, *gornici,* s. m. (Învechit și regional) Păzitor de pădure; pădurar. *Se spune că acel uncheș s-ar fi aflat... gornic, adică pădurar.* SADOVEANU, V. F. 59. *Tocmai cînd voia el să-și taie lemnele trebuincioase, vine gornicul.* MARIAN, O. II 50. *Niște gornici sau pădurari ai locului... cunoșteau toate potecile și înfundăturile codrilor.* ODOBESCU, S. III 542.

GORNÍST, *gornișți,* s. m. Soldat care cîntă din goarnă; trompetist. *Cînta un gornist prin fereastra unui vagon.* PAS, Z. II 248.

GORÚN, *goruni,* s. m. Varietate de stejar care poate ajunge pînă la 40 m înălțime *(Quercus petraea). Gorunii cei străvechi se suiau parcă pînă la cer.* SADOVEANU, O. VII 39. *Vîrfurile aceste de munte au fost odată acoperite cu pădure de gorun.* I. IONESCU, P. 353.

GORUNÍȘ s. n. Pădure de goruni.

GÓSPOD adj. invar. (Învechit și arhaizant) Domnesc. *Atîta răutate a stîrnit în breaslă, cît nu-i chip altfel decît să-l bată măria-sa cu buzduganul... dacă nu cumva luminata socotință gospod n-a găsi că-i mai potrivit juvățul.* SADOVEANU, Z. C. 82. *Hrisov domnesc, scris pe slovenie și întărit cu pecetea gospod.* ODOBESCU, S. I 398. *Iacă dovezi gospod despre destoinicia mea.* ALECSANDRI, T. 90.

GOSPODÁR, *gospodari,* s. m. **1.** Om (mai ales de la țară) care are o gospodărie; p. e x t. țăran. *Își făcu loc spre casă un gospodar îmbrăcat într-un mintean nou.* CAMILAR, TEM. 125. *Gospodarii stau la vetrele lor și pregătesc mămăliga.* SADOVEANU, B. 111. *Humulești... nu erau numai așa un sat de oameni fără căpătăi, ci sat vechi... cu gospodari tot unul și unul.* CREANGĂ, A. 1.

2. Om care administrează cu pricepere și chibzuială propria sa gospodărie, o întreprindere străină sau treburile publice. *Poporul muncitor alege pe noii gospodari ai orașelor, satelor și raioanelor, deputații sfaturilor populare.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 1850. ✧ (Adjectival; cu pronunțare regională) *Plug, grapă, teleagă, sanie, car... și cîte alte lucruri ce trebuiesc omului gospodari.* CREANGĂ, P. 38.

3. (La țară) Bărbat, soț. *Ne-am întîlnit cu gospodarul dumitale.* SADOVEANU, P. S. 38.

GOSPODĂRÉSC, -EÁSCĂ, *gospodărești,* adj. **1.** De bun gospodar, de om chibzuit, econom, cu grijă pentru bunurile pe care le administrează, cu socoteală. *Spirit gospodăresc.* ▭ *Bazîndu-se pe inițiativa gospodărească în acțiunea de valorificare a resurselor existente în regiuni, raioane și orașe, industria locală este chemată să producă cît mai multe bunuri de larg consum necesare oamenilor muncii.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2789. *Grîul e copt, nu mai poate suferi întîrziere. — Apoi, cucoane, mă prind eu să ți-l secer. — Cum, singur? — Asta-i treaba mea, cucoane. Eu mă prind să ți-l dau în girezi. Nu-i cuvînt gospodăresc?* CREANGĂ, P. 156.

2. Bine administrat, înstărit, bogat, chivernisit. *Satul era gospodăresc și sătenii păreau cuprinși.* SADOVEANU, O. I 34.

GOSPODĂRÉȘTE adv. Ca gospodarii; cu chibzuială, așezat. *Trebuie să lucrăm gospodărește.* CAMILAR, TEM. 218.

GOSPODĂRÍ, *gospodăresc,* vb. IV. **1.** I n t r a n z. A conduce treburile casei, a îngriji de gospodărie. *Acum avea bietul om de toate; dară ce să facă, că nu putea gospodări! Deci și-au propus să meargă-n lume să învețe minte.* SBIERA, P. 234. ✦ A face treburile necesare într-o gospodărie. *Penelopa rămase sus ca să gospodărească prin casă.* BART, E. 84.

2. T r a n z. A conduce, a administra o instituție (publică). *Minunata noastră clasă muncitoare, condusă de partid, a dovedit că poate gospodări întreprinderile fără burghezie, împotriva burgheziei și mai bine decît burghezia.* REZ. HOT. I 293.

3. R e f l. A întemeia o gospodărie (căsătorindu-se); a se așeza, a se căpătui. *Daniil le vorbea despre viața lui singuratecă, despre moșioara ce avea, despre hotărîrea lui de a se așeza și a se gospodări de-al binelea.* SADOVEANU, M. 116. *Să ne gospodărim, că avem de toate cîte ne-ar trebui la starea aceasta!* SBIERA, P. 267.

GOSPODĂRÍE, (1, 2) *gospodării,* s. f. **1.** Totalitatea bunurilor (în special casa cu acareturile ei și cu dependințele pentru animalele domestice), care constituie averea unui locuitor de la țară. *Iuga avea de descurcat niște socoteli cu un slujbaș... care ținea contabilitatea gospodăriei.* REBREANU, R. I 91. *Cum aș fi vrut, zău, cumătră Irincă, să văd și eu pe Gheorghe al meu însurat, să aibă și el gospodăria lui.* BUJOR, S. 96. *O răzeșie destul de mare, casa bătrînească cu toată pojijia ei, o vie cu livadă frumoasă, vite și multe păseri, alcătuiau gospodăria babei.* CREANGĂ, P. 3. ✦ Unitate formată dintr-o locuință și din persoanele care o locuiesc și care trăiesc în comun. *Satul e format din 300 de gospodării.* ▭ *Oamenii de la cele mai apropiate gospodării soseau într-ajutor.* SADOVEANU, B. 103. ✦ Totalitatea bunurilor unei case de oraș.

2. (De obicei determinat prin «țărănească» sau «agricolă») Unitate de producție (mai ales agricolă) împreună cu toate instalațiile și utilajul necesar producției respective. *Micile gospodării țărănești, nefiind în stare să facă o agricultură înaintată cu o înaltă productivitate a muncii, nu pot asigura țăranilor săraci și mijlocași bunăstarea materială și culturală, nu pot scăpa definitiv țărănimea săracă și mijlocașă de starea de dependență economică față de chiaburi, de exploatarea chiaburească.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 176. ✧ *Gospodărie (agricolă) colectivă* = mare gospodărie agricolă socialistă realizată prin asocierea de bunăvoie a gospodăriilor individuale ale țăranilor muncitori, bazată pe proprietatea cooperatistă de grup asupra pămîntului și a principalelor

mijloace de producție, pe munca colectivă și al cărei scop este eliberarea definitivă a țărănimii muncitoare de exploatare și mizerie. V. colhoz. *Mai aveau de mers ca la un ceas pînă la gospodăria agricolă colectivă «Drum nou».* MIHALE, O. 8. *Te luăm cu noi, mergem la Tupilați, întemeiem gospodărie colectivă și acolo.* CAMILAR, TEM. 401. *Gospodărie agricolă de stat* = mare întreprindere agricolă socialistă în care statul este proprietar al pămîntului și al celorlalte mijloace de producție. V. sovhoz. *Gospodăriile agricole de stat trebuie să devină astfel de gospodării-model, încît să dovedească maselor celor mai largi ale țărănimii muncitoare superioritatea muncii mecanizate și pe terenuri întinse.* SCÎNTEIA, 1951, nr. 1981. *Gospodărie (agricolă) anexă* = unitate de producție înființată pe lîngă o întreprindere sau o instituție, pentru cultivarea de zarzavaturi, pentru creșterea vitelor, a păsărilor, a albinelor etc. și care e menită să îmbunătățească aprovizionarea oamenilor muncii. *Experiența de pînă acum a gospodăriilor anexe a arătat că ele au mari posibilități de valorificare a resurselor locale și că sînt baze temeinice de aprovizionare cu produse leguminoase și animale a cantinelor, a căminelor de copii și a creșelor de copii din cadrul întreprinderilor și instituțiilor.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2733. *Gospodărie piscicolă de stat* = întreprindere piscicolă socialistă de stat. *Același entuziasm în muncă domnește și la pescarii din secția Ghecet a gospodăriei piscicole de stat Galați.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2733.

3. Munca, activitatea casnică a gospodinei. *Dar mai pe urmă, strîngînd ea din umere, a zis în inima sa: Daeă așa au vrut cu mine părinții... apoi așa să rămîie. Și s-a și apucat de gospodărie.* CREANGĂ, P. 86. *Eu sînt mama Adeluții de cînd o murit răposata... Eu am învățat-o gospodăria.* ALECSANDRI, T. I 356.

GOSPODĂRIOÁRĂ, *gospodărioare,* s. f. Diminutiv al lui gospodărie (1). *Face două norme pe zi. Și-i mai rămîn ceasuri și pentru gospodărioara lui.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 411, 1/4.

GOSPODĂRÍRE, *gospodăriri,* s. f. Acțiunea de a gospodări; administrare, conducere (a unei întreprinderi, a unei instituții etc.). *Economia socialistă se caracterizează printr-o bună gospodărire și evidență riguroasă, prin folosirea rațională și cu cea mai mare grijă a avutului obștesc.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2588. ✧ *Gospodărire socialistă* = metodă de conducere și organizare a întreprinderilor economice din sectorul socialist, bazată pe principiul recuperării planificate de către întreprindere a cheltuielilor de producție și de desfacere și pe obținerea de beneficii din veniturile realizate pe baza producției proprii.

GOSPODĂRÍT, -Ă, *gospodăriți, -te,* adj. (Despre oameni) Care și-a întemeiat o gospodărie, așezat la casa lui, căpătuit. *S-a așezat cu femeia și cu doi feciori însurați, gospodăriți.* VLAHUȚĂ, la TDRG.

GOSPODĂRÓS, -OÁSĂ, *gospodăroși, -oase,* adj. Care își îngrijește bine gospodăria. *Era foarte gospodăros și-i plăcea să se facă fiecare lucru cu rînduială.* SADOVEANU, O. A. I 163.

GOSPODÍNĂ, *gospodine,* s. f. 1. Femeie a cărei ocupație principală este gospodăria casnică; p. ext. femeie prieepută în ale gospodăriei. *Zeci de mii de femei gospodine sprijină cu avînt munca sfaturilor populare, acțiunile lor edilitare, culturale, sociale, munca pentru descoperirea resurselor locale, pentru dezvoltarea industriei locale.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2676. *Iute, dar, cum numai o sprintenă gospodină știe, ea adormi pe Dorin... și se gătì de drum.* SLAVICI, N. I 307. *Trebuie să știi, cucoane Grigori, că nu se află mai bună gospodină pe fața pămîntului.* ALECSANDRI, T. I 45. ✧ (Adjectival) *Cucoana Mărioara... trecea cu drept cuvînt de cea mai gospodină și mai harnică femeie de pe meleagurile acelea.* HOGAȘ, DR. II 102. *Cu nevasta gospodină, Ochiu-i vesel, casa-i plină.* BELDICEANU, P. 87.

2. Stăpîna casei, a gospodăriei. *Așteptînd gospodina, vorbăreț și dezghețat ne destăinui păsurile.* C. PETRESCU, S. 30. *Gospodina casei... stă dinaintea hornului... torcînd.* La TDRG. *Ba poftim, mătușă, nu-ți fie cu supărare, zise gospodina, că mai avem de-ale gurii.* ȘEZ. II 189.

GOȘTINÁR, *goștinari,* s. m. (Învechit) Slujbaș însărcinat cu încasarea goștinei.

GÓȘTINĂ, *goștini,* s. f. (Învechit) Dare pe oi și pe porci. *Oieritul de la patru parale l-a suit la douăzeci și cinci, bez ploconul; acu a mai adăugat văcărit și goștină.* GHICA, S. 512.

GOT, *goți,* s. m. Persoană făcînd parte dintr-o ramură a vechilor germani, azi dispăruți, care, în primele secole ale erei noastre, au cutreierat diferite regiuni ale Europei.

GÓTCĂ, *gotci* și *gotce,* s. f. (Mold.) 1. Femeiușca cocoșului-de-munte; găină-sălbatică. ✧ Expr. **Roșu ca** (sau **cum e**) **gotca** sau **roșu-gotcă** = foarte roșu, roșu ca sfecla. *Ajungeam sus, cîți eram, roși ca gotca, pic de apă, gîfîind, numai c-oleacă de suflet.* SADOVEANU, O. VI 307. *Mă înroșisem, nu-i vorbă, cum îi gotca.* HOGAȘ, DR. 253. *Fiul craiului cel mai mic, făcîndu-se atunci roș cum îi gotca, iese afară în grădină și începe a plînge în inima sa.* CREANGĂ, P. 189.

2. (În forma *rață gotcă*) Rață sălbatică. *Mi-ai spăriat niște rațe gotce de toată frumusețea.* SADOVEANU, O. A. II 121.

GÓTIC, -Ă, *gotici, -e,* adj. Care este propriu goților, al goților. *Limba gotică.* ✧ *Scriere gotică* sau *litere gotice* = scriere cu caractere colțuroase, care a apărut în secolul al XII-lea și a fost folosită în primele tipărituri din Apus, iar în veacurile următoare în special în Germania. *Un inel bărbătesc, gravat cu inițiale I. S., în litere gotice.* DUMITRIU, B. F. 94. *Înaintea patului o masă murdară, al cărei lemn grunzuros de vechime era tăiat cu litere latine și gotice.* EMINESCU, N. 38. *Stil gotic* = stil arhitectural care a apărut în secolul al XII-lea în nordul Franței și s-a răspîndit apoi în întreaga Europă occidentală, caracterizat prin arcuri și bolți ogivale, prin predominarea formelor arhitectonice verticale zvelte, prin vitralii și prin numărul mare de sculpturi în piatră. ✦ (Despre clădiri etc.) În stil gotic. *Catedrală gotică.* ▭ *Tu ai zidit atîtea mari palate Cu gotice coloane și cu dale, Dar niciodată n-au fost ale tale, Tovarășe cu palmele crăpate.* D. BOTEZ, F. S. 46. *Vezi într-acea vale frumoasă... acel palat gotic împregiurat de modeste case țărănești!* NEGRUZZI, S. I 192.

GOZ, *gozuri,* s. n. (Regional) Resturi nefolositoare de materii vegetale (pleavă, boabe seci și stricate etc.); p. ext. murdărie, gunoi. [Vrăbiile] *să se nutrească numai din fărmăturile și gozurile ce le vor afla pe drumuri.* MARIAN, O. I 407. *Se strecură laptele prin sitișcă, pentru ca să nu fie cu gozuri.* ȘEZ. VII 75. [Fîntîna] *s-o curățim de gozuri.* TEODORESCU, P. P. 361.

GRÁBĂ s. f. Pornire de a face ceva cît mai curînd sau de a ajunge undeva cît mai repede; zor, pripă. V. iuțeală, repeziciune. *Interveni cu o grabă care dovedea că își apără o cauză personală.* C. PETRESCU, C. V. 97. *A coborît aproape toată lumea. Din cînd în cînd se mai dă jos cîte un soldat fără grabă, convins că nu-l așteaptă nimeni.* SAHIA, N. 51. *Bine-ai venit, frate Dănilă! Da mult ai zăbovit la tîrg! — Apoi dă, bădiță; m-am pornit cu graba și m-am întîlnit cu zăbava.* CREANGĂ, P. 44. *Graba strică treaba.* ✧ Loc. adv. **În grabă** sau **în graba mare** = grabnic, în pripă, în fugă, repede. *Inginerul și-a îmbrăcat în grabă haina de ploaie.* C. PETRESCU,

A. 441. **Din grabă** = din cauza grabei, fiind grăbit. ◇ Expr. **A avea grabă (mare)** sau **a-i fi cuiva (de** sau **cu) grabă** = a fi grăbit, nerăbdător. *Căprarul vechi îi iese-n prag. «Ce-mi face Radu?» el întreabă. De Radu-i este mai cu grabă, Că Radu-i este cel mai drag.* COȘBUC, P. I 100. *Soră dulce, soră dragă, Nu pot sta că mi-e de grabă, Maica nu poate răbda Pînă nu te va vedea.* RETEGANUL, P. IV 67. *Ș-apoi v-eți duce, dacă spuneți c-aveți așa de mare grabă.* CREANGĂ, A. 95. *Am grabă de-a-l cunoaște.* ALECSANDRI, T. II 85.

GRÁBEN, *grabene,* s. f. Porțiune scufundată a scoarței pămîntului, de formă alungită și mărginită de falii.

GRÁBNIC[1] adv. În grabă, în pripă, iute. *Puse mîna stîngă pe spadă și cu dreapta își pipăi și-și îndreptă grabnic gulerul.* SADOVEANU, O. VII 90. *Moș Nichifor... grabnic a și alergat la schitul Vovidenia.* CREANGĂ, P. 110. *Pus-ai toate la cale? întrebă el, viind grabnic către armașul său.* NEGRUZZI, S. I 148.

GRÁBNIC[2]**, -Ă,** *grabnici, -e,* adj. **1.** Grăbit, iute. *Caii fugeau în trap grabnic pe șoseaua vînătă.* SADOVEANU, O. III 74. *Cu grabnicele sărituri A sprintenei lăcuste Apare-un cal la cotituri.* COȘBUC, P. I 195. *Critică și sfătuiește Cleandru p-oricine vede, Unu-i leneș, altu-i grabnic, celalalt drept nu mai șede.* NEGRUZZI, S. II 303. ◇ *Moarte grabnică* = moarte năprasnică. ◇ Expr. **Însănătoșire grabnică!** formulă de urare pentru un om bolnav. ◇ (Substantivat) *Pe podele-ngenunchea, Mînele împletecea Și turcilor le grăia: Turcilor, Grabnicilor, Prea tare nu vă grăbiți.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 494. ✦ (Despre ape) Care curge repede. *Îmi aduc aminte cum acum cîțiva ani m-am oprit la o mănăstire veche, lîngă un rîu limpede și grabnic.* SADOVEANU, O. VI 527.

2. Urgent. *Tînărul îi ceru să intervie pentru eliberarea grabnică a învățătorului.* REBREANU, R. II 13. *Iaca un răvaș de la Ieș... Cică-i grabnic.* ALECSANDRI, T. I 178.

GRAD, *grade,* s. n. **I. 1.** Unitate de măsură a anumitor mărimi variabile (temperatură, unghi, densitate etc.). ◇ *Grad centesimal* = grad obținut prin împărțirea unui unghi drept în o sută de părți egale. *Grad sexagesimal* = grad obținut prin împărțirea unui unghi drept în nouăzeci de părți egale. (Geogr.) *Grad de latitudine* = unitate de măsură a latitudinii, corespunzînd cu a 360-a parte dintr-un meridian terestru. *Grad de longitudine* = unitate de măsură a longitudinii, corespunzînd cu a 360-a parte dintr-o paralelă terestră.

2. Exponentul cel mai mare al necunoscutei unei ecuații sau al unui polinom sau (la ecuațiile cu mai multe necunoscute) maximul sumei exponenților necunoscutelor în unul din termenii ecuației. ◇ *Ecuație de gradul întîi, de gradul al doilea etc.* = ecuație în care puterea maximă la care figurează necunoscuta este puterea întîi, puterea a doua etc.

3. Raport între valoarea unor mărimi și unitatea lor de măsură. ◇ *Grad alcoolic* = fiecare din procentele de alcool pur din volumul unui lichid alcoolic.

II. 1. (Urmat de determinări în genitiv sau introduse prin prep. «de») Treaptă, nivel (într-o serie de stări, situații, aspecte ale unui obiect). *Grad de precizie. Grad de exactitate. Grad de finețe. Grad de calificare.* ▭ *Activitatea și inițiativa comunistului în înfăptuirea politicii partidului sînt în măsură considerabilă determinate de gradul său de conștiință, de pregătirea sa teoretică-ideologică.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2845. *Dreptatea e cel dintîi grad al desăvîrșirei.* BĂLCESCU, O. I 348. ◇ *Grad de rudenie* = raportul de apropiere între rude. *Grad de comparație* v. comparație. *Gradul comparativ* v. comparativ. *Gradul superlativ* v. superlativ. ◇ Loc. adv. **În cel mai mare** (sau **mai înalt**) **grad** sau **în gradul cel mai mare** (sau **mai înalt**) = cît se poate de mult, maximum, la culme. *Însușirea de a se transpune în alții, în cît mai diverși, și de a-i realiza conform naturii lor și conform cu felul lor de a se exprima, France o are în gradul cel mai înalt.* IBRĂILEANU, S. 274. *Iar altul, ce e gata de sfadă-n orice ceas... Adese nu își cruță chiar însăși a sa viață, Voind a face răul în cel mai mare grad.* NEGRUZZI, S. II 226. **În cel mai mic grad** sau **în gradul cel mai mic** = cît se poate de puțin, la minimum. **În ultimul grad** = în stadiul, în faza cea mai avansată, la un stadiu extrem.

2. Fiecare dintre treptele sistemului de organizare a unor instituții, a unor dispoziții etc. *Instanțe judecătorești de orice grad. Grade de pedepse.* ✦ Locul pe care îl ocupă cineva în ierarhia instituției din care face parte (v. rang, titlu); **a)** fiecare dintre treptele ierarhiei militare; (concretizat, popular) persoană care deține un anumit grad în ierarhia militară. *Grade inferioare. Grade superioare. Grad de maior. Grad de colonel.* ▭ *Coridorul era ocupat numai de ofițeri de toate gradele.* REBREANU, P. S. 123; **b)** fiecare dintre treptele ierarhiei corpului didactic universitar. *Grade universitare.* ▭ *Se înființează pe data prezentului decret următoarele grade didactice superioare: asistent, conferențiar și profesor de învățămînt superior.* B. O. 1953, 2; **c)** fiecare dintre treptele ierarhiei diplomatice.

— Pl. și: (învechit) *graduri* (ODOBESCU, S. II 254).

GRADÁ, *gradez,* vb. I. Tranz. **1.** A marca diviziunile pe o scară de măsură, a împărți în grade. *A grada un termometru.*

2. A dispune în raport cu o scară fixă; a nuanța. *A grada culorile.* ◇ Expr. **A grada o pedeapsă** = a mări sau a micșora o pedeapsă în raport cu gravitatea culpei încadrată în prevederile legii.

GRADÁRE, *gradări,* s. f. Acțiunea de a grada; marcarea diviziunilor pe o scară de măsură a unui instrument. *Gradarea termometrului.*

GRADÁT[1]**,** *gradați,* s. m. (În vechea armată) Persoană purtînd unul dintre gradele militare inferioare (caporal sau sergent). *Soldații, înșirați în lungul șanțului de hotar al tîrgului, ridicau armele, trăgeau, în pocnituri ușoare, apoi treceau îndărăt către gradați.* SADOVEANU, O. VI 209. *Erau toți veseli: și soldați și gradați.* SANDU-ALDEA, U. P. 129.

GRADÁT[2]**, -Ă,** *gradați, -te,* adj. **1.** (Despre scara de măsură a unor aparate) Prevăzut cu diviziuni care servesc la citirea indicațiilor instrumentului.

2. Care se mărește sau se micșorează treptat, care se suie sau se coboară încetul cu încetul. *Pămîntul se lăsa la vale în costișe și pripoare gradate.* ODOBESCU, S. III 195. ✦ (Adverbial) Treptat. *Omenirea a intrat în calea care o duce gradat către perfecția sa.* BĂLCESCU, O. II 9.

GRADĂȚIE, *gradații,* s. f. **1.** Creștere treptată, înaintare succesivă. *În afaceri sînt gradații, e o întreagă ierarhie.* ARGHEZI, P. T. 32. ✦ (Concretizat) Totalitatea diviziunilor care se găsesc pe suportul unei scări gradate.

2. Figură de stil constînd în trecerea treptată de la o idee la alta, într-o progresie ascendentă ori descendentă. *Același lucru trebuie să-l spunem și despre zugrăvirea și gradația sentimentelor.* GHEREA, ST. CR. III 402. ✦ Trecere pe nesimțite de la un ton la altul, de la o culoare la altele.

3. (În trecut) Grad de vechime în serviciu, căruia îi corespundea creșterea salariului. ✦ Suma cu care creștea salariul după anumite termene.

GRÁDEL s. n. Un fel de pînză de bumbac, țesută în diagonală și întrebuințată în special pentru rufăria bărbătească.

GRÁDEN, *gradenuri,* s. n. Treaptă înaltă, așezată la baza unui edificiu, adesea pe tot perimetrul lui. ✦ Fiecare

din treptele pe care se așază scaune sau bănci în amfiteatrele sălilor, ale stadioanelor etc.

GRAF, *grafi,* s. m. (Germanism învechit) Conte. *O droaie de peţitori cnezi ruşi, grafi nemţi, palatini poloni, magnaţi unguri, afară de cei întîi feciori de boieri, îşi disputau mîna ei.* NEGRUZZI, S. I 105. *Este un palat locuit de un graf.* KOGĂLNICEANU, S. 4.

GRÁFIC[1], *grafice,* s. n. Desen care reprezintă dependenţa dintre două sau mai multe mărimi variabile; diagramă. ◇ *Grafic de producţie* = grafic care prin puncte, linii, figuri geometrice sau desene simbolice arată realizările din producţie ale unui muncitor, ale unei echipe, ale unei fabrici etc. *Pe graficul brigăzii, linia tractorului său coborîse astfel dintr-o dată, drept în jos, sub toate celelalte, ca o săgeată căzută dintr-un zbor frînt.* MIHALE, O. 121. *Grafic de frecvenţă* = grafic care reprezintă frecvenţa salariaţilor dintr-o instituţie sau întreprindere, sau a elevilor şi studenţilor la cursuri. *Graficul circulaţiei trenurilor* = grafic care reprezintă mersul trenurilor pe o linie ferată, arătînd în linie orizontală orele şi în linie verticală lungimea liniei ferate respective. *Grafic orar* = grafic care indică fiecărui muncitor (dintr-o întreprindere, uzină, mină etc.), pe fiecare oră, sarcina de plan care-i revine, ajutîndu-l astfel să-şi îndeplinească planul şi să dea totodată produse de calitate. *Folosind cu pricepere graficul orar la lucrările de cultivat, arat, semănat etc., numeroşi mecanizatori îndeplinesc şi depăşesc sarcinile de plan.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2942. *Cunosc metoda graficului orar a tractoristului Buneev.* MIHALE, O. 405.

GRÁFIC[2], **-Ă,** *grafici, -e,* adj. 1. Referitor la metoda de a reprezenta prin desen raportul dintre două mărimi variabile. ◇ *Desen grafic* = desen care reprezintă date statistice, tabele numerice, variaţia elementelor unui fenomen, variaţia unei funcţiuni matematice etc.

2. Care ţine de felul în care se realizează prin mijloace tipografice o carte, o revistă etc. *Cărţile recent ieşite de sub tipar întrec în eleganţă şi execuţie grafică cărţile oricărei ediţii apusene.* STANCU, U.R.S.S. 16. ◇ *Arte grafice* = tehnica reproducerii şi a multiplicării sub formă de imprimate sau cărţi a originalelor scrise sau desenate.

GRÁFICĂ s. f. Arta scrisului, a desenului fără culori şi a desenului tehnic.

GRAFICIÁN, *graficieni,* s. m. Persoană care practică artele grafice; artist care se ocupă cu grafia. *La Timişoara au expus 40 de artişti, dintre care 31 de pictori, 7 sculptori şi restul graficieni.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 112, 15/5.

— Pronunţat: *-ci-an.*

GRAFÍE, *grafii,* s. f. 1. Redare în scris a cuvintelor; scriere.

2. Felul în care e scris un cuvînt sau un text; caracterul executării literelor în scris; scris. *Grafia* [manuscrisului] *se aseamănă în mod simţitor cu grafia scrisorii de demisie a poetului.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 164, 4/7.

GRAFÎT s. n. Carbon natural aproape pur, de culoare neagră, cu luciu metalic, din care se fac electrozi pentru metalurgie şi industria chimică, creioane, creuzete refractare etc.; plombagină. *Creion de grafit.*

GRAFOFÓN, *grafofoane,* s. n. (Învechit) Fonograf în care sunetele erau înregistrate pe cilindri, nu pe discuri.

GRAFOLÓG, -OÁGĂ, *grafologi, -oage,* s. m. şi f. Persoană care se ocupă cu grafologia. *Se amintea numele unor experţi grafologi care să constate scrisul testamentului.* BART, E. 266.

GRAFOLÓGIC, -Ă, *grafologici, -e,* adj. Care ţine de grafologie, privitor la grafologie. *Examen grafologic.*

GRAFOLOGÍE s. f. Studiul scrisului, din punctul de vedere al legăturii lui cu caracterul şi aptitudinile unei persoane. ◇ *Grafologie patologică* = ştiinţă care se ocupă cu studierea deformării scrisului în urma unei boli fizice sau mintale. ✦ Studiul scrisului făcut în scopul constatării autenticităţii unor acte, unor iscăliturі etc.

GRAFOMÉTRU, *grafometre,* s. n. Instrument pentru măsurarea unghiurilor în ridicarea de planuri.

GRAHÁM s. n. (Mai ales în e x p r.) *Pîine de graham* = pîine dietetică, făcută din făină integrală, fără sare, care conţine mai multe tărîţe; se recomandă pentru diabetici.

GRAI, *graiuri,* s. n. 1. Glas, voce. *Un pui de mierlă... cu grai de aur.* MACEDONSKI, O. III 6. *Ar fi rupt-o d-a fuga; dară graiul ei cel dulce şi viersul cu lipici ce avea, îl făcu să-i rămîie tălpile lipite de locul unde sta.* ISPIRESCU, L. 35. *San Marc sinistru miezul nopţii bate. Cu glas adînc, cu graiul de Sibile.* EMINESCU, O. I 202. ◇ L o c. a d v. **Într-un grai** = într-un glas. *Răspunseră toţi într-un grai că copilul are să ajungă o dată, o dată, omul cel mai bogat din lume.* ISPIRESCU, U. 102. ◇ E x p r. **A prinde** (sau **a da**) **grai** = a începe să vorbească; a prinde (sau a da) glas. *Dă grai de-acum, durerea mea superbă, Fîntînilor de cîntece Închise ca-ntr-un miez de munte În sufletu-mi adînc.* BENIUC, V. 63. *Oh! lucrurile cum vorbesc Şi-n pace nu vor să te lase: Bronz, catifea, lemn sau mătase, Prind grai aproape omenesc.* MACEDONSKI, O. I 179. **A-i pieri** (sau **a-şi pierde**) **graiul** = a-i pieri, a-şi pierde glasul.

2. Facultatea de a vorbi; limbaj. *Graiul omenesc. Originea graiului.* ◇ L o c. a d v. **Prin grai** = cu vorba. *Prin faptă şi prin grai acest bărbat s-a găsit totdeauna în frunte cînd a fost vorba de vro îmbunătăţire obştească.* NEGRUZZI, S. I 313. **Prin viu grai** = oral. *Fruntaşii întrecerilor trebuie larg popularizaţi prin presa zilnică, presa de perete şi prin viu grai.* REZ. HOT. I 55.

3. Limbă. *Cărţi şi reviste din toate ţinuturile şi în toate graiurile pămîntului.* STANCU, U.R.S.S. 28. *Un glas de femeie rosti deasupra capului ceva, într-un grai necunoscut.* C. PETRESCU, S. 40. *Prin vremuri poate mai aspre decît cele de acum, văd că ne-am păstrat graiul.* REBREANU, R. I 83. ✦ Fel de a vorbi. *Grai ales şi lin ca apa.* COŞBUC, P. I 94. *Trandafir verde frumos, Bădişor la grai duios, Eu din fire mi te-am scos.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 29. *Eu să-ţi dau baltagul, eu? Vin de-l ia tu, fătul meu, De ţi-e sufletu-ndrăzneţ Cît ţi-e graiul de sumeţ!* ALECSANDRI, P. P. 99.

4. (Adesea determinat prin « popular » sau « regional ») Unitate lingvistică subordonată dialectului şi caracteristică pentru o regiune de obicei mai puţin întinsă. *Geografia lingvistică e o metodă de cercetare a graiurilor. Graiul din Vîlcea. Graiul din Bihor.* ▭ *Cînd dialectele locale şi graiurile se contopesc în sînul limbii naţionale, trebuie să se piardă şi pronunţarea regională.* GRAUR, F. L. 163.

5. Vorbă, cuvînt. *Îi luau vorba din gură şi-l cam dedeau în tărbăceală cu graiuri care mai de care păcălitoare.* ISPIRESCU, L. 36. *Nu scoase grai din gură de frică să n-o închidă în casă.* POPESCU, B. III 46.

GRAJD, *grajduri,* s. n. Clădire sau încăpere pentru adăpostirea vitelor şi a cailor. *A vîrît caii la adăpost într-un grajd lipit cu vălătuci, văruit şi stropit cu albastru.* SADOVEANU, O. II 572. *Se sculă de dimineaţă, se cobori în curte şi intră prin grajduri ca să vadă dacă se ţin în curăţenie.* POPESCU, B. I 51. *Se duce în grajd şi începe a-şi netezi calul pe coamă.* CREANGĂ, P. 212. ◇ *Grajd comunal* = grajd în care se ţin reproducătorii (taurii, armăsarii, vierii) comunei.

GRAM, *grame,* s. n. Unitate de măsură egală cu a mia parte dintr-un kilogram.

GRAMÁTIC, *gramatici,* s. m. (Învechit) Specialist în gramatică; autor de gramatică. *Poate că nu veți aduce bănat nici gramaticului, nici profesorului, nici lui Trăsnea.* CREANGĂ, A. 89. *Unul preface toată limba în -iune, altul în -ție, altul în -iu, altul în -int... de nu știi cum să te întorci între aceste patru puncte cardinale a gramaticilor.* RUSSO, O. 54.

GRAMATICÁL, -Ă, *gramaticali, -e,* adj. Care ține de gramatică, referitor la gramatică. *Analiză gramaticală. Structură gramaticală.* ▭ [Petru Maior] *și-au redus scrierile la strîmtile regule gramaticale.* RUSSO, S. 59.

GRAMÁTICĂ, (2) *gramatici,* s. f. **1.** Ansamblu de reguli asupra modificării cuvintelor și a îmbinării lor în propoziții; ramură a lingvisticii care se ocupă de structura gramaticală a unei limbi. *Făcînd abstracție de particular și concret, atît în cuvinte cît și în propoziții, gramatica ia acel element comun care stă la baza modificărilor cuvintelor și a îmbinărilor lor în propoziții și construiește din acel element comun reguli gramaticale, legi gramaticale.* STALIN, PROBL. LINGV. 22. *Gramatica încă n-a învățat-o și vrea să fie gazetar.* ALECSANDRI, T. I 384. ✧ *Gramatică istorică* = disciplină care studiază din punct de vedere istoric formele gramaticale și valorile lor. *Gramatică descriptivă* = disciplină care descrie structura gramaticală a unei limbi (la un moment dat). *Gramatică comparativă* = disciplină care studiază originea formelor gramaticale ale unei limbi și valoarea lor pe baza comparării științifice cu formele corespunzătoare din limbile înrudite.

2. Manual de gramatică **(1).** *Musteciosul Davidică de la Fărcașa, pînă tipărea o mămăligă, mîntuia de spus pe de rost, răpede și fără greș... pronumele conjunctive de dativ și acuzativ din gramatica lui Măcărescu.* CREANGĂ, A. 84.

GRAMINÉE, *gramineе,* s. f. Plantă monocotiledonată cu inflorescența în formă de spic și cu tulpina (paiul) de formă cilindrică, de obicei goală pe dinăuntru și întreruptă din loc în loc de noduri pline; (la pl.) familia acestor plante. *Cerealele și iarba fac parte din familia gramineelor.* ▭ *Parte din aceste specii* [de insecte] *trăiesc în spicele gramineelor spontane și cultivate, atît în spicele apărute, cît și în spicele aflate încă în teacă.* FAUNA R.P.R. VIII$_1$ 29.

GRAMOFÓN, *gramofoane,* s. n. Aparat prevăzut cu un pavilion pentru rezonanță, în formă de pîlnie mare, care reproduce sunetele înregistrate pe o placă. V. fonograf, patefon.

GRANÁT, *granate,* s. n. Mineral cristalizat în sistemul cubic care se găsește în rocile eruptive, în șisturile cristaline și în unele roci sedimentare și metamorfice, întrebuințat ca piatră de șlefuit sau (în stare cristalină, mai pură, de culoare roșie) ca piatră prețioasă. *Erau douăzeci și două bucăți, toate de aur, și multe din ele presărate și ticsite cu pietre scumpe de toate fețele, iar mai ales de granate.* ODOBESCU, S. III 628.

GRANÁTĂ[1] s. f. v. **grenadă.**

GRANÁTĂ[2], *granate,* s. f. (Învechit și popular) Rodie. *Verde, verde trei granate, Cînd fuse în miez de noapte, Mă-sa că să deștepta.* PĂSCULESCU, L. P. 304.

GRANDILOCVÉNT, -Ă, *grandilocvenți, -te,* adj. (Franțuzism; despre stil, expresii etc., p. ext. despre persoane) Plin de emfază, pompos, umflat.

GRANDILOCVÉNȚĂ s. f. (Franțuzism) Întrebuințare afectată de cuvinte sau de fraze pompoase.

GRANDIÓS, -OÁSĂ, *grandioși, -oase,* adj. Măreț, impunător, maiestos. V. splendid. *Apele Oltului... vorbesc... în numele sutelor de generații de oameni care s-au zbătut pe malurile lui, s-au ridicat și au coborît, asemeni unor valuri, și în numele a ceea ce, atît de grandios, se pregătesc să vină.* BOGZA, C. O. 293. *Au fost, în luna mai, cîteva grandioase bătăi de flori la șosea.* CAMIL PETRESCU, U. N. 95.

— Pronunțat: *-di-os.*

GRANDOÁRE, *grandori,* s. f. Măreție. V. splendoare. *Colindăm Leningradul și băgăm de seamă, ca și la Moscova, că ne-ar trebui luni, ori poate ani... spre a ne da seama de toată grandoarea lui.* STANCU, U.R.S.S. 124. *Bicazul își deschide un drum de o grandoare unică, spre șesurile liniștite ale Moldovei.* BOGZA, C. O. 66.

GRANDOMÁN, -Ă, *grandomani, -e,* s. m. și f. Persoană care suferă de grandomanie. *Se măritase c-un stropșit, cu unu... Amilcar Ciuhureanu, poet simbolist, un grandoman ridicol pe care ea îl credea un geniu neînțeles.* VLAHUȚĂ, O. A. 318.

GRANDOMANÍE, *grandomanii,* s. f. Mania patologică de a se crede om mare, deștept, capabil.

GRÁNGOR s. m. v. **grangur.**

GRÁNGUR, *granguri,* s. m. **1.** Pasăre cîntătoare, migratoare, din ordinul păsărelelor, cu penele galbene, afară de aripi și de mijlocul cozii, care sînt negre *(Oriolus galbula). Un grangur sta nemișcat pe o ramură de fag întinsă spre soare; îi sticleau penele ca gălbănușul oului.* SADOVEANU, O. III 355. *Un grangur de aur cîntînd m-a-ndemnat S-adorm între frunze de plopi și răchită.* MACEDONSKI, O. I 99.

2. (Ironic) Nume dat reprezentanților cu vază ai clasei exploatatoare și jandarmilor. V. curcan. *L-a dus la oraș jandarmul pe vărul-meu Pantilie. L-au sucit, l-au răsucit, nimic n-au putut stoarce din el grangurii.* STANCU, D. 39.

— Variante: **grángure, gângur** (CAMILAR, TEM. 298, SADOVEANU, D. P. 94), **grángor** (ODOBESCU, S. III 87) s. m.

GRÁNGURE s. m. v. **grangur.**

GRÁNIC, *granice,* s. n. Aparat format dintr-un cablu înfășurat pe o tobă care, învîrtindu-se în jurul axei sale, deplasează greutatea fixată la capătul cel liber al cablului; troliu. *În schele duduie ziua întreagă tractoarele grele, granicele perfecționate, mașinile de tot felul.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2800.

GRANÍT, *graniturі,* s. n. Rocă eruptivă, foarte dură, de structură granuloasă, compusă din feldspat, mică, cuarț etc., întrebuințată de obicei la construcții. *Stejari porniți de pe granitul stîncilor se ridică în aer... cu o tărie asemănătoare.* BOGZA, C. O. 245. *Două ape se împreunau, sonore și zgomotoase, între blocuri vinete de granit.* C. PETRESCU, S. 221. ✧ Fig. *Marea forță a lagărului democrat își are izvorul în unitatea de nezdruncinat a țărilor care s-au desprins din lanțul imperialismului — unitate clădită pe fundamentul de granit al internaționalismului proletar.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2502.

GRANÍTIC, -Ă, *granitici, -e,* adj. De granit; care are tăria granitului. *Creastă granitică.*

GRÁNIȚĂ, *granițe,* s. f. Limită între două țări, constituită de accidente ale terenului, de ape, sau stabilită convențional; frontieră, hotar. *Gazetele cumpărate la cea dintîi gară de la graniță i-au adus alte mărturii la fel și despre treburile politicii și ale gospodăriei din țară.* C. PETRESCU, A^{o} 396. *Pasăre de la graniță, N-ai văzut pe-al meu bădiță?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 122. ✧ *Peste graniță* sau *dincolo de graniță* = în străinătate. ✦ Fig. Limită, margine. *Mintea mea n-o să mai pună graniță-ntre rău și bine.* MACEDONSKI, O. I 72.

GRANULÁR, -Ă, *granulari, -e,* adj. Care se compune din granule; cu granule, granulos. *Material granular. Structură granulară.*

GRANULÁRE, *granulări,* s. f. Operație de transformare în granule a unui material dur.

GRANULÁT, -Ă, *granulaţi, -te,* adj. (Despre materiale) Transformat în granule, în formă de granule.

GRANULATÓR, *granulatoare,* s. n. Maşină folosită pentru transformarea în granule şi sortarea materialelor formate din bucăţi mai mari.

GRANULÁŢIE, *granulaţii,* s. f. **1.** Tumoare mică, rotundă, care se formează mai ales la suprafaţa membranelor mucoase şi seroase, din cauza unor afecţiuni.

2. Conţinutul unui material în granule de diferite mărimi, exprimat în procente de greutate.

GRANÚLĂ, *granule,* s. f. **1.** Particulă materială solidă mai mare decît o particulă de praf, rezultată din fărîmarea sau măcinarea unui corp solid. *Granule de fontă.*

2. (Mai ales la pl.) Preparate farmaceutice în formă de mici grăunţe, care conţin substanţe medicamentoase încorporate într-o masă zaharoasă şi sînt destinate administrării interne.

GRANULÍT s. n. Rocă şistoasă asemănătoare cu gnaisul, formată din cuarţ, feldspat şi alte minerale.

GRANULÓM, *granuloame,* s. n. (Med.) Mic nodul format din cauza unei inflamaţii cronice specifice (sifilis, tuberculoză etc.).

GRANULOMÉTRIC, -Ă, *granulometrici, -e,* adj. Care ţine de granulometrie, privitor la granulometrie. *Analiză granulometrică. Alcătuire granulometrică.* ✧ *Diagramă granulometrică* = reprezentare grafică a granulometriei unui amestec mineral, obţinută printr-o analiză mecanică.

GRANULOMETRÍE s. f. Operaţia de determinare a proporţiilor diferitelor mărimi ale granulelor care compun un amestec mineral granular.

GRANULÓS, -OÁSĂ, *granuloşi, -oase,* adj. Compus din granule, granular.

GRANULOZITÁTE, *granulozităţi,* s. f. Felul de alcătuire a unui material mineral granular privit din punctul de vedere al proporţiei granulelor de diferite mărimi care îl compun.

GRÁPĂ[1], *grape,* s. f. Unealtă agricolă formată dintr-un cadru cu dinţi de lemn sau de fier, care se foloseşte la mărunţirea pămîntului arat şi la netezirea brazdelor în scopul de a acoperi sămînţa aruncată pe ele; (odinioară) legătură de mărăcini avînd aceeaşi întrebuinţare. V. b o r o a n ă. *Din zori şi pînă la timpul acesta al zilei, Buciu nu oprise tractorul niciodată; nici măcar pentru scuturatul grapei.* MIHALE, O. 170. *Se vedeau plugurile arînd, mersul domol al oamenilor şi al vitelor în lungul brazdelor. Grapele se săltau peste bulgări.* CAMILAR, TEM. 89. *Plug, grapă, teleagă... şi cîte alte lucruri ce trebuiesc omului gospodar.* CREANGĂ, P. 38. *De-a curmezişul brazdei boroanele pornesc, Şi grapele spinoase de-aproape le urmează, Îngroapă-ncet sămînţa şi cîmpul netezesc.* ALECSANDRI, P. A. 122. ✧ *Grapă articulată* = grapă cu cadrul format din mai multe compărtimente legate atît între ele, cît şi de o bară comună de tracţiune, şi care prezintă avantajul de a se putea adapta uşor denivelărilor suprafeţei pămîntului. *Grapă rulantă* (sau *stelată*) = grapă cu roţi dinţate care, prin învîrtirea lor, sparg coaja şi fărîmă bulgării de pămînt. ✧ E x p r. **A se ţine grapă** (de cineva sau de ceva) = a se ţine scai (de cineva sau de ceva), v. s c a i. *Apucasem... vitejia de coadă şi mă ţineam grapă de ea.* HOGAŞ, M. N. 219.

GRÁPĂ[2], *grape,* s. f. Inflorescenţă în formă de ciorchine.

GRAPÍNĂ, *grapine,* s. f. Ancoră cu patru braţe.

GRAS, -Ă, *graşi, -se,* adj. **1.** (Despre oameni şi animale sau despre părţi ale corpului lor; în opoziţie cu s l a b) Care are sub piele un strat gros de grăsime; cu forme pline şi rotunde. *Însuşi Cirlig mîna căluţul gras ca pepenele; în urma căruţei Lina ducea de funie un juncan.* CAMILAR, TEM. 87. *Aceeaşi mînă grasă şi cu păr s-a-ntins spre sonerie.* SAHIA, N. 82. *O pereche de boi... ţintaţi în frunte, ciolănoşi şi graşi.* CREANGĂ, P. 38. ✦ (Tipogr.) *Litere grase* = caractere aldine. ✦ F i g. (Despre sume de bani, de obicei peiorativ) Foarte mare. *Preţuri grase. Bacşiş gras.* ✦ F i g. (Despre culori) Compact şi strălucitor. *Lipsea vegetaţia vinjoasă, verdele crud al copacilor şi gras al ierbii.* C. PETRESCU, A. 314. ✦ F i g. (Despre rîs) Sănătos, plin. *Trălălă rîse liniştit, un rîs gras, dar nu răspunse.* DUMITRIU, V. L. 48.

2. Care conţine multe grăsimi, bogat în grăsimi. *Substanţe grase. Ţesut gras. Lapte gras. Întreprinderi prelucrătoare de materiale grase: săpun, stearină, oleină şi luminări.* ✦ (Despre carne) Care are multă grăsime. ✦ (Despre mîncări) Gătit cu multă grăsime. ✧ F i g. *Ministrul care trece de-a fi organizat mai temeinic şcoala e acelaşi sub care s-a dat învăţămîntului religios mai multă întindere şi clerului porţii grase mai multe.* ARGHEZI, P. T. 12.

3. (Chim., numai în e x p r.) *Acid gras* = acid care se combină cu glicerina formînd grăsimile.

4. (Despre plante şi despre fructele lor) (Cu fructul) plin, cărnos şi moale. *Fasole grasă. Ardei graşi. Prune grase.* ✦ (Despre iarbă) Cu firul gros şi plin de sevă. *Încet-încet, cu cît iarba grasă se poleia, umbrele pomilor se lungeau, creşteau.* CAMILAR, TEM. 203. *Frunză verde iarbă grasă, Cîntă cucu-n sihla deasă.* BELDICEANU, P. 95.

5. F i g. (Despre pămînt) Fertil, roditor. *Îi pămînt gras ca untul, şi uitaţi-vă ce pîne albă creşte.* CAMILAR, N. I 248. *Ia în palmă, te rog, puţin pămînt ucrainean. Este foarte gras şi n-are nevoie de nici o substanţă chimică.* SAHIA, U.R.S.S. 96. ✧ F i g. *Va fi o toamnă grasă şi doldora de rod!* DEŞLIU, G. 49.

GRASEIÁ, *graseiez,* vb. I. I n t r a n z. A pronunţa sunetul «r» din gît (cu ajutorul uvulei), aşa cum îl pronunţă francezii din nord, în special parizienii.

GRASEIÁT, -Ă, *graseiaţi, -te,* adj. (Livresc) Cu sunetul «r» pronunţat din gît (cu ajutorul uvulei). *Pronunţare graseiată.* ✧ *« R » graseiat* = « r » uvular.

GRÁTIE, *gratii,* s. f. (Mai ales la pl.) Vergea de fier sau de lemn, de obicei încrucişată cu altele, care se pune mai ales în faţa geamurilor unei ferestre sau în faţa unei uşi. *Harun-al-Raşid trecuse repede la altă ferestruică cu gratii, de unde se vedea în sala tronului.* CARAGIALE, P. 136. *Casa cea de aramă ... era acum toată numai un sloi de gheaţă, şi nu se mai cunoştea pe dinafară nici uşă, nici uşori, nici gratii, nici obloane la ferești.* CREANGĂ, P. 255. *După gratii de fereastră o copilă el zări.* EMINESCU, O. I 144. ✧ (La închisori) *Peste un sfert de ceas, avea să fie după gratii tari şi bine păzite de puştile gardienilor.* POPA, V. 118. *Gruie zace la-nchisoare De trei ani lipsiţi de soare, Şi prin gratii lung priveşte.* ALECSANDRI, P. P. 145. ✧ *Gratie de matcă* = gratie de tablă, cu orificii, care desparte cuibul unui stup de magazia de recoltă, spre a împiedica regina să pătrundă şi să depună ouăle acolo. ✧ F i g. *Nu pot să uit... Patul acela fără saltele, Care-mi săpa gratii pe spate.* JEBELEANU, C. 14. *Şi vinul gălbui aşa sclipea de frumos din paharul străveziu, printre gratia fină de alabastru însufleţit a degetelor sale!* HOGAŞ, M. N. 38.

GRATIFICÁ, *gratific,* vb. I. T r a n z. A acorda cuiva o favoare, o recompensă; a răsplăti.

GRATIFICÁŢIE, *gratificaţii,* s. f. (În trecut) Recompensă în bani acordată unui funcţionar sau unui angajat peste leafă.

GRÁTIS adv. Fără plată, în mod gratuit. *Ei vor, fireşte, şi azi să ia proprietatea d-voastră, dar vor s-o ia gratis! continuă Platamonu.* REBREANU, R. II 52. *Ziare*

rupte, broşuri efemere, din cîte se-mpart gratis. EMINESCU, N. 38. *Noi nu tipărim decît o sută de exemplare, din care mai mult de jumătate se împart gratis.* KOGĂLNICEANU, S. A. 46. ✦ (Fig. în loc. adv.) **Pe gratis** = pe degeaba, fără motiv. *După cît ştiu eu n-ai intrat în bucluc chiar pe gratis.* VORNIC, P. 185.

GRATITÚDINE, *gratitudini,* s. f. (Rar) Recunoştinţă. *Cîtă gratitudine pentru o privire, cîtă recunoştinţă!* EMINESCU, N. 74.

GRATUÍT, -Ă, *gratuiţi, -te,* adj. **1.** Care nu costă nimic; dat sau făcut gratis, fără plată. *Muncitorii se bucură în ţara noastră de asistenţă medicală gratuită.*

2. Fig. Fără scop practic, fără utilitate. *Discuţii gratuite.* ▭ *Spiritele contemplative înclinate către activitatea gratuită a spiritului repugnau lui Gh. Eminovici.* CĂLINESCU, E. 23.

3. Fig. Fără temei, nesprijinit pe dovezi sau fapte. *Acuzaţie gratuită.* ✧ (Adverbial) *I se atribuie gratuit infamii şi fapte nedemne.* GHICA, S. 143.

GRATUITÁTE, *gratuităţi,* s. f. Însuşirea de a fi gratuit.

GRATULÁ, *gratulez,* vb. I. Tranz. (Germanism rar) A felicita. ✧ Refl. reciproc. *Prietenii s-au privit cu bucurie şi s-au gratulat.* SADOVEANU, V. F. 176.

GRAŢIÁ, *graţiez,* vb. I. Tranz. A acorda unui condamnat graţierea, a-l ierta de pedeapsă. *Funcţionarii prinşi cu abuzuri şi daţi în judecată de un minister erau graţiaţi şi reintegraţi de ministrul ce venea în urmă şi reîncepeau să abuzeze.* BOLINTINEANU, O. 433.

— Pronunţat: *-ţi-a.*

GRĂŢIE, *graţii,* s. f. **1.** Drăgălăşie, fineţe, gingăşie (mai ales în atitudine şi în mişcări). *Vigoare în loc de graţie, demnitate în loc de frumuseţe, strictă exactitate la reproducerea naturii omeneşti în loc de forme estetice ideale, iată calităţile ce caracterizează stilul sculpturii din timpul lui Traian.* ODOBESCU, S. III 75. *Şi flacăra privirii Şi graţia zîmbirii În ochii ei se joacă, pe buze-i locuiesc.* ALEXANDRESCU, M. 51. ✧ (În mitologia romană) *Cele trei graţii* = cele trei zeiţe care erau personificarea frumuseţii feminine. ✦ (La pl.; ieşit din uz) Farmece, nuri. *Ce stranie schimbare în faţa-i adorată Ce pînă mai ieri încă de graţii strălucea!* MACEDONSKI, O. I 248. *Nu-i vina mea dacă m-au înzăstrat natura cu graţii.* ALECSANDRI, T. I 71. ✧ Expr. **A face graţii** = (mai ales despre femei) a căuta să pară drăgălaş, fermecător; (depreciativ) a se strîmba, a face mofturi. *Cucoana face graţii în balconul ei ştiindu-se spionată.* SADOVEANU, P. S. 165.

2. (Numai în expr.) **A intra în graţiile cuiva** = a cîştiga încrederea, favoarea, bunăvoinţa cuiva.

3. (Învechit) Iertare (de pedeapsă); graţiere. *Împăratul... mi-a zis: în zadar plîngi, ce-am hotărît — trebuie să se împlinească... dară, de ai vrea o poftă, spune, numai graţie nu cere — aşa zise. — Nu cer graţie, am răspuns împăratului.* RETEGANUL, P. V 84.

4. (Cu valoare de prepoziţie; construit cu dativul) Datorită, mulţumită. *Graţie străduinţei depuse şi-a atins scopul.* ▭ *Graţie ei i-a revenit inspiraţia poetică.* REBREANU, R. I 209.

5. (Învechit şi arhaizant; numai în expr.) **Anul de graţie** = fiecare din anii erei creştine. *Anul de graţie 1830.*

GRAŢIÉRE, *graţieri,* s. f. Acţiunea de a graţia; iertare de pedeapsă acordată unui condamnat.

GRAŢIÓS, -OÁSĂ, *graţioşi, -oase,* adj. **1.** Plin de graţie, de gingăşie. *Libelule graţioase Zboară-n aerul de vară.* MACEDONSKI, O. I 91. *Toate umbrele-ncîntate, Adunate Sub al lunei dulce foc... Începură-a se-nvîrti Cu-o mişcare graţioasă, Luminoasă.* ALECSANDRI, P. II 61. ✧ (Adverbial) *Eugenia îl îmbrăţişă şi-l felicită graţios.* REBREANU, R. I 180. *Doamna, frumoasa şi juna soţie, Cu ochii în jos Lasă să se vadă a sa bucurie Rizînd graţios.* BOLINTINEANU, O. 77.

2. (Învechit) Plin de bunăvoinţă; binevoitor, prietenos. *Vom vorbi... despre poezia ce am publicat în numărul trecut, însoţită de graţioase şi meritate elogiuri.* MACEDONSKI, O. IV 45. *Viu printr-aceasta să-ţi mulţumesc din inimă pentru graţioasa d-tale atenţiune.* CARAGIALE, O. VII 299.

— Pronunţat: *-ţi-os.*

GRAŢIOZITÁTE, *graţiozităţi,* s. f. (Mai ales la pl.; astăzi de obicei ironic) Politeţe plină de bunăvoinţă, amabilitate; atitudine, gest curtenitor. *Această graţiozitate este de natură a mă îndemna ca să vă comunic o nouă serie de aceleaşi poezii.* ALECSANDRI, S. 33.

— Pronunţat: *-ţi-o-.*

GRĂUR, *grauri,* s. m. Pasăre migratoare din ordinul păsărelelor, cu ciocul gălbui, cu penele negre presărate cu pete albe şi sure *(Sturnus vulgaris). Stoluri de mii de grauri se ridicau şi se înclinau coborîndu-se, ca nişte pale de fum.* SADOVEANU, F. J. 314. *E linişte. Un stol de grauri se lasă, pieziş, în apropiere.* GÎRLEANU, L. 38. *Uite graurii pe luncă, Veseli, fericiţi ce sînt! Şoimul se roteşte-n vînt Şi spre ei s-aruncă.* COŞBUC, P. I 264.

— Variantă: **grăure** (ODOBESCU, S. III 23) s. m.

GRĂURE s. m. v. **graur.**

GRAV, -Ă, *gravi, -e,* adj. **1.** Care are sau poate avea urmări grele; p. ext. însemnat, important. *Trebuie să-ţi spun ceva... — Grav?... — Foarte grav.* SEBASTIAN, T. 97. *Afară de copii, subiect prin natura lui gingaş, d. Sadoveanu îşi ia, din contra, subiectele din întîmplările tragice, în orice caz grave ale vieţii.* IBRĂILEANU, S. 20. ✦ (Despre boli, răni) Primejdios, serios. ✧ (Adverbial) *În sfîrşit, enervat de propria mea timiditate, îl întreb... dacă e grav rănit.* CAMIL PETRESCU, U. N. 405.

2. (Despre oameni sau despre înfăţişarea şi manifestările lor) Foarte serios, sever, solemn, rigid. *Fetiţele, mărunte cît păpuşile, stăteau tăcute, privind lumea cu nişte ochi gravi.* CAMILAR, TEM. 317. *Doctorul portului intră grav pe bord.* BART, E. 80. ✧ Fig. *Dosare grave stau grămădite pe masă şi excelenţa-sa mototoleşte nervos o voaletă imprudent uitată lîngă călimări.* ARGHEZI, P. T. 57. ✧ (Adverbial) *La fereastra ca un ochi bolnav, De pe-o crenguţă mică de copac, Cea de pe urmă frunză-ascultă grav Cum toate lucrurile-n casă tac.* D. BOTEZ, P. O. 128. *Intră în compartimentul generalului, suspinînd grav.* REBREANU, P. S. 123.

3. Care face parte din registrul de jos al scării muzicale; adînc, de bas. *Brazi groşi şi bătrîni sau subţiri şi tineri sosesc în apele Oltului şi sînt aşezaţi asemeni unor clape, fiecare la locul lui, cei care dau notele grave şi profunde şi cei care dau notele subţiri şi înalte.* BOGZA, C. O. 373. *Ursuz platanul, mîncat şi găurit de ploi, Prin scorburile lui respiră cu note grave de oboi.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 37.

4. (În expr.) *Accent grav* = semn grafic care în unele limbi se pune deasupra unei vocale pentru a arăta că aceasta se pronunţă deschis.

GRAVÁ, *gravez,* vb. I. Tranz. A scobi în piatră, în lemn, în metal etc. pentru a executa diferite semne sau figuri, în relief sau în adîncime, cu ajutorul unor instrumente sau a unor mijloace chimice speciale, în vederea înfrumuseţării obiectelor sau pentru a reproduce ulterior semnele sau figurile. *Ceasornicul gros de argint gravat cu o scenă de vînătoare.* DUMITRIU, B. F. 124. *Lespezi de piatră cioplită... gravate cu inscripţiuni slavone.* ODOBESCU, S. II 219.

GRAVÁRE, *gravări,* s. f. Acţiunea de a grava; săpare în piatră, lemn sau metal a unor litere sau figuri.

GRAVÁT, -Ă, *gravați, -te,* adj. Supus operației de gravare. *Lipan deschise capacul gravat al cronometrului de aur.* C. PETRESCU, C. V. 11.

GRAVÍDĂ, *gravide,* adj. f. (Despre femei; adesea substantivat) (Femeie) însărcinată (2).

GRAVIDITÁTE s. f. Starea femeii gravide; sarcină.

GRAVITÁ, *gravitez,* vb. I. Intranz. A se găsi sau a se mișca sub acțiunea forței de gravitație. ◇ Fig. *De propria lui umbră vrea să fugă, Dar se trezea că-n juru-i graviteză.* TOPÎRCEANU, B. 100. *Am voit numai să întredeschidem criticei adevăratul orizont în care trebuie să graviteze.* MACEDONSKI, O. IV 83.

GRAVITÁTE s. f. **1.** Însușirea de a fi grav (1), de a necesita o grijă, o atenție deosebită; p. ext. însemnătate, importanță mare. *Criza din 1929-1933 se deosebea de toate crizele precedente prin caracterul ei, prin lunga ei durată și prin gravitatea ei.* IST. R.P.R. 567. *Îndeplini poruncile pătruns de întreaga gravitate a misiunii ale.* VORNIC, P. 189.

2. Însușirea de a fi grav (2); seriozitate adîncă. *Domnul Mihalache își răsucea mustața cu gravitate și aștepta cu catastiful deschis pe geantă să facă datornicul pe dracu în patru și s-aducă de prin vecini cîțiva lei.* PAS, Z. I 153. *Îi răspunse cu ură, dar și cu o gravitate în care străbătea trebuința de a-și dezvăli sufletul.* REBREANU, P. S. 119. *Gravitatea subiectelor reclamă oarecare asprime în mînuirea daltei.* ODOBESCU, S. III 75.

3. Gravitație.

GRAVITÁȚIE s. f. Forță în virtutea căreia toate corpurile se atrag reciproc în raport direct cu produsul maselor lor și în raport invers cu pătratul distanței dintre ele. *Legea gravitației universale.* ◇ *Cîmp de gravitație* = spațiul în care un corp exercită forță de gravitație asupra altor corpuri cînd acestea se găsesc în acel spațiu. *Centru de gravitație* = punctul de aplicație al rezultantei forțelor de gravitație care se exercită asupra părților alcătuitoare ale unui corp; centru de greutate.

GRAVÓR, *gravori,* s. m. Persoană care se ocupă cu gravarea (în lemn, metal, piatră, linoleum etc.); specialist în arta gravurii.

GRAVÚRĂ, (2) *gravuri,* s. f. **1.** Arta gravării în lemn, metal, piatră etc.; gravare. *Mă pomenesc vorbindu-ți despre arta germanilor și despre gravură.* ODOBESCU, S. III 61. ◇ *Gravură cu acvaforte* = procedeu prin care o imagine este gravată cu ajutorul acidului azotic pe o placă de cupru, plană și bine lustruită.

2. Placă de cupru sau de piatră, de oțel etc. pe care s-a gravat o imagine spre a fi reprodusă; p. ext. imagine reprodusă după o placă gravată; stampă. *Gravurile lui Th. Aman.*

GRĂBÍ, *grăbesc,* vb. IV. **1.** Refl. A face repede o acțiune; a-și iuți mișcările pentru a ajunge cît mai repede undeva sau pentru a isprăvi cît mai repede ceva; a da zor. *Vorbește, Rață, tot ce știi, așa cum s-a petrecut de la început și pînă la sfîrșit, fără să te grăbești.* SAHIA, N. 75. *Nu te grăbi așa Harap-Alb, că te-i pripi.* CREANGĂ, P. 272. *Prea tare nu vă grăbiți, Ci fiți buni și zăboviți.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 494. ◇ Intranz. *Dinspre tîrg grăbea un negustor.* SADOVEANU, O. VI 211. *Grăbeau din codri la poiene Strîngînd săcuri la subsuoară Feciorii mîndrei Consînzene.* GOGA, P. 17. *Te rog grăbește.* RETEGANUL, P. I 87. ◇ Tranz. fact. *Și-l luă pe agent de braț, grăbindu-l.* DUMITRIU, N. 236. *Un sentiment de neliniște, de osteneală, de apăsare morală îl grăbea spre casă.* VLAHUȚĂ, O. A. III 58.

2. Tranz. A face să fie, să se întîmple sau să se săvîrșească mai curînd, mai repede; a urgenta, a accelera. *Este important să grăbim ritmul construirii economiei noastre socialiste.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 158, 10/1. *Deasupra satului văzduhul se întuneca, grăbind căderea negurilor serii.* MIHALE, O. 503. ◇ *A grăbi pașii* (sau *pasul*) = a înteți, a iuți pașii, a merge mai repede. *Grăbim iar pasul, căci soarele a început să urce.* CAMIL PETRESCU, U. N. 202. *Grăbi pașii pînă ce intră în tîrg.* EMINESCU, N. 50.

GRĂBÍRE s. f. Acțiunea de a (se) grăbi; grabă. ◇ Loc. adv. **Cu (mare) grăbire** = grabnic, repede. *Trase pe drumeț cu mare grăbire după sine.* DUMITRIU, N. 16. *Scoate-ți sabia, i-a zis cu grăbire, și prinde a striga cu mare mînie, chip că m-ai mustra pe mine.* SADOVEANU, D. P. 51. *Vin'la Milcov cu grăbire, Să-l secăm dintr-o sorbire.* ALECSANDRI, P. A. 105.

GRĂBÎT, -Ă, *grăbiți, -te,* adj. Care se grăbește; zorit. *Tătarii mîncau grăbiți lîngă capetele cailor.* SADOVEANU, O. VII 17. *Viforul noapte-nălța în calea grăbitelor trenuri Albele lui baricade de-omăt, strămutîndu-le-ntr-una.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 100. *Pe soră-ta Mărioara, de grăbiți ce am fost, o uitasem acasă.* CREANGĂ, A. 20. ◇ (Adverbial) *Și-atunci din tron s-a ridicat Un împărat după-mpărat, Și regii-n purpur s-au încins, Și doamnele grăbit au prins Să se gătească dinadins, Ca niciodat'.* COȘBUC, P. I 54.

GRĂDEÁ, *grădele,* s. f. (Regional, mai ales la pl.) Nuiele din care se împletește gardul; p. ext. gard împletit din nuiele; leasă. *Pereții caselor, geamurile ferestrilor, scoarța copacilor, grădelele de primpregiurul grădinii, toate deopotrivă sînt învăluite cu o lucie coajă de sloi.* SLAVICI, N. II 3. *Las-o să vină cu mine la mama, îi va da ea cinepă și în pănă să va sătura de tors și n-a fi silită să toarcă grădelele.* RETEGANUL, P. III 52.

GRĂDINÁR, *grădinari,* s. m. Cultivator profesionist al unei grădini (mai ales de zarzavat); persoană angajată pentru cultivarea și întreținerea unei grădini. V. horticultor. *Nu e peste putință grădinarului priceput și răbdător să îndrepteze un copăcel fraged pornit să crească strîmb.* CARAGIALE, O. I 304. *Învățătorul este pentru un tînăr, aceea ce este și grădinarul pentru pom.* NEGRUZZI, S. I 18. ◇ Expr. **A vinde castraveți la grădinar (sau grădinarului)** v. castravete.

GRĂDÍNĂ, *grădini,* s. f. **1.** Loc (de obicei în preajma casei și îngrădit) în care se cultivă legume, flori, pomi. *Grădină de flori. Grădină de zarzavat. Grădină de pomi.* ▭ *Din cînd în cînd își arunca ochii printre gard în grădina Irinei.* BUJOR, S. 80. *Uite-l verde și rotund Nucul din grădină!* COȘBUC, P. I 261. *Mîndră-i lumea cu feciori Ca grădina cu bujori.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 400. ◇ Fig. *Vom merge departe Pînă-n grădinile păcii, Pînă-n grădina dreptății.* BANUȘ, B. 94. ◇ *Grădină botanică* v. botanic. *Grădină zoologică* = loc unde sînt adunate și îngrijite, cu scop științific și instructiv, animale de diferite specii și din diferite regiuni. *Grădină de vară* = restaurant amenajat vara într-o grădină. ◇ Expr. **Grădină de om** (sau **de băiat** etc.) = om plăcut la vorbă, deschis la inimă, simpatic. *Ah, ce mucalit e Mișu, I-o grădină de băiat!* VLAHUȚĂ, la TDRG. *E mai bine să-ți zică: Este grădină de om. Și, De vorba lui nu te saturi.* PANN, P. V. III 9. ✦ Parc. *Și-i fi cavalerul nostru pe la grădini, pe la teatru, pe la baluri.* ALECSANDRI, T. I 272. *La mîna stîngă, asemenea mare grădină, tot cu copaci... unde este și o fîntînă cu apă minunată.* GOLESCU, Î. 77. ◇ *Grădină publică* = parc întreținut de un oraș și pus la dispoziția publicului. *Din fericire, la grădina publică reușii să scape de amîndoi.* REBREANU, R. II 225. *Pe malul Brateșului, în dosul grădinii publice, Gheorghe și Irina stătuse mai toată ziua în iarbă, privind de sus luciul apei din lac.* BUJOR, S. 147.

2. (În expr.) *Grădină de copii* = instituție didactică-educativă pentru copii de vîrstă preșcolară; grădiniță (de copii). *Grădină sezonieră* = (la țară) grădină de copii care funcționează numai în timpul muncilor agricole.

— Pl. și: (rar) *grădine* (IOSIF, V. 79, EMINESCU, N. 57).

GRĂDINĂREÁSĂ, *grădinărese,* s. f. Femeie care se ocupă cu grădinăritul.

GRĂDINĂRÉSC, -EÁSCĂ, *grădinăreşti,* adj. De grădinar sau de grădinărit, privitor la grădinar sau la grădinărit. *Pe lîngă celelalte trebi grădinăreşti, slujba lui de căpetenie fu ca să facă... mănunchiuleţe de flori.* ISPIRESCU, L. 232.

GRĂDINĂRÍ, *grădinăresc,* vb. IV. Intranz. A cultiva şi a întreţine o grădină (mai ales de zarzavat).

GRĂDINĂRÍE, (2) *grădinării,* s. f. 1. Grădinărit. *Grădinarul umbla... să găsească un ajutor care să înveţe grădinăria şi să-i facă treburile cele grele.* POPESCU, B. III 29.

2. Loc în care se cultivă metodic plante de grădină, legume sau flori în scop lucrativ. *Locul ar fi potrivit deci de grădinării.* SADOVEANU, P. M. 11.

GRĂDINĂRÍT s. n. Faptul de a grădinări; profesiunea grădinarului, a cultivării grădinilor. V. horticultură.

GRĂDINIŢĂ, *grădiniţe,* s. f. 1. Diminutiv al lui grădină. *Dorul badei unde şede? Colo-n grădiniţa verde.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 285. *Într-o verde grădiniţă Şede-o dalbă copiliţă.* ALECSANDRI, P. P. 33.

2. (Mai ales determinat prin «de copii») Grădină de copii, v. grădină (2). *Tovarăşă Ileană... în gospodăria colectivă, în vreme ce dumneata vei fi la lucru, pe cîmp, copiii vor rămîne la grădiniţă, sub îngrijire bună.* CAMILAR, TEM. 46. *Mircea are ghiozdanul în spate... E la grădiniţă şi mama a ţinut ca el să-l întîmpine pe tata cu ghiozdanul.* SAHIA, N. 50.

— Pl. şi: *grădiniţi* (SADOVEANU, M. C. 80).

GRĂDINÚŢĂ, *grădinuţe,* s. f. Grădiniţă (1). *Nu cutezam a mă cobori în grădinuţa mea.* NEGRUZZI, S. I 96. *Dragostea de nevăstuţă, Ca floarea din grădinuţă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 17.

GRĂDÍŞTE, *grădişti,* s. f. 1. Formă de relief de dimensiunea unei movile sau a unui deal rămasă în lunca unui rîu, în urma eroziunii.

2. Locul sau urmele unei vechi cetăţi sau localităţi preistorice. *Antice construcţiuni de pămînt... se găsesc în Romînia... cărora ţăranii romîni le zic cetăţi de pămînt sau chiar uneori grădişti.* ODOBESCU, S. II 144.

— Accentuat şi: *grădíşte.*

GRĂÍ, *grăiesc,* vb. IV. 1. Intranz. (Popular) A zice, a spune; a vorbi; a cuvînta, a glăsui. *Tovarăşe Vincent, pînă mîine ai vreme să gîndeşti ce să spui şi ce nu. Cîntăreşte-le pe toate în minte şi grăieşte după conştiinţa ta.* DEMETRIUS, V. 130. *Marie, a grăit el, minunile sînt ale nopţii, şi la lumina zilei se dovedesc a nu mai fi minuni.* SADOVEANU, N. P. 42. *Nu vor grăi cu tine blînd, Te-or înjura cu toţi pe rînd.* COŞBUC, P. I 112. *De din vale de Rovine, Grăim, doamnă, cătră tine, Nu din gură, ci din carte, Că ne eşti aşa departe.* EMINESCU, O. I 149. ✧ (În poezia populară, pleonastic însoţit de «din grai») *Iar dacă se-ntoarse Fira iar în casă, Dusu-mi-s-a-ndată La draga ei fată Şi rîdea, rîdea, Şi din grai grăia: «Vezi! Drăguţul tău Te-a vorbit de rău».* COŞBUC, P. II 159. *Drăguţu-său o vedea Şi din grai aşa-i grăia: «Troge-ţi, lele, cununa, Cam pe ochi, cam pe sprincene, Că mă bagi în multe rele».* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 17. ✧ (În personificări) *Bătrînul Dan ascultă grăind doi vechi stejari Crescuţi dintr-o tulpină pe culmea cea de munte.* ALECSANDRI, O. 208. ✧ Tranz. *Adevăr grăieşte gura mea, îi răspunse Prîslea.* ISPIRESCU, L. 87. *Cucoane, vornicu ne-o spus că ai să ne grăieşti cîte ceva.* ALECSANDRI, T. I 259. ✧ Expr. **A grăi bine** (sau rău) **de cineva** sau **a grăi de bine** (sau de rău) **pe cineva** = a spune lucruri bune sau rele despre cineva.

2. Refl. reciproc. A se vorbi, a se înţelege, a lua o hotărîre în comun. *Este-un drum şi-o cărăruşă, Pîn'la puicuţa la uşă; Dar duşmanii s-o grăit Cărăruşa că mi-o-nchid.* ŞEZ. II 184. *Turcii toţi cît îl zărea Între dînşii se grăia: Ista-i Gruia lui Novac.* ALECSANDRI, P. P. 144.

3. Tranz. (Transilv.; determinat prin «înapoi») A chema (pe cineva). *Atunci împăratul îl grăi înapoi şi-i zise...* RETEGANUL, P. III 17.

GRĂÍRE s. f. (Popular, rar) Acţiunea de a grăi; vorbă. *A scris această epistolie notarele, întocmai după grăirea soţiei tale.* CAMILAR, N. I 403.

GRĂITÓR[1], *grăitori,* s. m. (Regional) Vornicel, chemător. *Grăitorul miresei o dă pe mireasă în mîna grăitorului mirelui, el o primeşte cu bucurie.* SEVASTOS, N. 233.

GRĂITÓR[2]**, -OÁRE,** *grăitori, -oare,* adj. (Despre probe, mărturii, exemple) Convingător, elocvent, concludent. *Dovadă grăitoare.*

GRĂJDÁR, *grăjdari,* s. m. Cel care are în grijă sa grajdul şi animalele, în special caii.

GRĂMÁDĂ, *grămezi,* s. f. 1. Cantitate mare de lucruri (de acelaşi fel) aşezate unele peste altele (în neorînduială); cantitate mare dintr-un material strîns la un loc (în formă de movilă). *Zac în soare grămezi de var şi nisip.* STANCU, U.R.S.S. 165. *Pe alocuri se zăreau grămezi de porumb auriu, curăţit de foi.* SANDU-ALDEA, U. P. 136. *Azi grămezi mai sînt, de piatră, din cetatea cea de ieri.* EMINESCU, O. IV 116. *Cîte cinci mi-i aşeza, Nouă grămezi că făcea.* TEODORESCU, P. P. 512. ✧ Fig. *Pe cer grămezile de stele Răsar ca niciodată parcă.* ANGHEL, Î. G. 37. *De subt marginile depărtate ale văzduhului de pretutindeni, nenumărate grămezi vinete de nouri posomoriţi, cu frunţi îndrăzneţe şi ameninţătoare, se iviră fără de veste.* HOGAŞ, M. N. 175. ✧ (În comparaţii şi metafore) *Argatul, atras de gemetele lui Vasile, se îndreptă spre poiată, îl găsi grămadă în fundul poieţii.* BUJOR, S. 93. *Norii s-au mai răzbunat Spre apus, dar stau grămadă Peste sat.* COŞBUC, P. I 223. ✧ Expr. **A cădea** (sau **a se prăbuşi**) **grămadă** = a cădea jos în nesimţire (ca o masă inertă). *S-au ridicat cu picioarele în sus şi au căzut grămadă sub oişte.* PREDA, Î. 26. *Şi Ben-Omar — un leş la chip — S-a prăbuşit grămadă jos.* TOMA, C. V. 49. *Căzu grămadă în fundul poieţii, ţinîndu-se cu mîna de cap şi văitîndu-se înăbuşit.* BUJOR, S. 93. **A da** (sau **a face, a pune**) **pe cineva grămadă** (jos) = a trînti, a doborî (pe cineva); p. ext. a omorî (pe cineva). *Şi n-am fost slab şi nici fricos: Pe opt ţi-i dau grămadă jos.* COŞBUC, P. I 199. *De-ar fi dorul vînzător, Io m-aş face negustor; L-aş face grămadă-n şură Şi l-aş da cui îmi dă gură.* HODOŞ, P. P. 35. **Claie peste grămadă** v. claie.

2. (Urmat de determinări introduse prin prep. «de») Cantitate, număr mare; mulţime, sumedenie, puzderie. *Grămezi de leşi fugeau alungate.* SADOVEANU, O. I 254. *Pe-un cîmp, o grămadă de oameni prăfuiţi, osteniţi, aduşi de şale, merg delaolaltă.* GÎRLEANU, L. 43. *I-au dat o grămadă de bani.* SBIERA, P. 132. *E bolnavă de-o grămadă de vreme.* RETEGANUL, P. I 24. ✧ Loc. adv. **Cu grămada** = în număr mare, cu duiumul, cu nemiluita. *Cădeau d-a stînga şi d-a dreapta lui cu grămada.* ISPIRESCU, L. 170. *Cîrdurile de gîşte sălbatice... trec mereu cu grămada d-a lungul Buzăului.* ODOBESCU, S. III 23. ✧ (În metafore şi comparaţii) *Cei mai mici, de foame-aduşi, Se scîncesc şi pling grămadă Pe la uşi.* COŞBUC, P. I 224. *Toţi banii ce fur din ţară* [boierii] *îi duc pe tot anul grămadă în străinătate, ca să încurajeze industria străină.* BOLLIAC, O. 238.

GRĂMĂDEÁLĂ, *grămădeli,* s. f. Îngrămădire. ✦ Grămadă (2). *Grămădeala codrilor de fag, prin depărtarea*

încropită şi aburoasă, tresărea ca printr-o pătură de ape. GALACTION, O. I 204.

GRĂMĂDÍ vb. IV v. **îngrămădi.**

GRĂMĂDÍRE s. f. v. **îngrămădire.**

GRĂMĂJOÁRĂ, *grămăjoare,* s. f. Diminutiv al lui g r ă m a d ă (1); grămăjuie. *Brigadierul aduna firimiturile de pîine de pe masă într-o grămăjoară cît un bob de fasole.* MIHALE, O. 463. *Ăţi visat rău... îi spuse Costan Cimpoieşu, potrivindu-i mai bine sub cap grămăjoara de fin.* CAMILAR, N. I 16. *Cele două găini fugeau cotcodăcind speriate, cocoşul însă, care stătuse să le apere, era prefăcut într-o grămăjoară de pene însîngerate.* REBREANU, R. I 152.

GRĂMĂJÚIE, *grămăjui,* s. f. Grămăjoară. *Culegea cîrpe, tablă, fier vechi. Făcea din ele o grămăjuie, şi pe urmă vindea grămăjuia.* PAS, Z. I 197. *O grămăjuie de tăciuni, care fumegau pe sfîrşite.* SADOVEANU, O. V 227.

GRĂMĂTÍC, *grămătici,* s. m. (Învechit) Scriitor într-o cancelarie publică sau particulară, servind în genere şi ca secretar ori contabil. *Slujba grămăticilor era să ţie socotelile curţii boiereşti.* CARAGIALE, O. III 162. *Ştiut-am să-nvăţ scrisoare, Sîrbească şi romînească, încît ajunsei de mic În casa mitropoliei cel mai isteţ grămătic.* HASDEU, R. V. 15.

GRĂMĂTICÍE, *grămăticii,* s. f. (Învechit) Cancelarie. *Arhon bane, treci în odaia grămăticiei, că am să-ţi vorbesc.* FILIMON, C. 60.

GRĂNICÉR, *grăniceri,* s. m. Soldat care face de pază la graniţă. *Ascultă un cîntec de dor care adie dinspre pichetul grănicerilor.* SADOVEANU, P. S. 174. *La 1764 se întocmise, spre paza graniţelor despre imperiul turcesc, regimente de grăniceri.* ODOBESCU, S. III 523. *Tînărul nostru-mpărat... Mare oaste-a rădicat: Două sute grăniceri.* TEODORESCU, P. P. 174.

GRĂNICERÉSC, -EÁSCĂ, *grăniceresti,* adj. De grăniceri. *Se vede o cazarmă mică, probabil a pichetului grăniceresc.* SAHIA, U.R.S.S. 8. ✧ *Ţinut grăniceresc* = (în Transilv.) regiune de graniţă a imperiului habsburgic care avea un regim special şi ai cărei locuitori, ţărani liberi, se bucurau de anumite privilegii în schimbul serviciului militar pe care-l făceau în formaţiile de grăniceri.

GRĂPÁ, *grăpez,* vb. I. T r a n z. A mărunţi şi a nivela cu grapa pămîntul arat; a boroni. *Pămîntul măsurarăm... După ce-l ararăm, Îl grăparăm.* TEODORESCU, P. P. 139. ✧ A b s o l. *Haideţi, fraţilor, la plug! Să arăm şi să grăpăm, Grîu curat să sămănăm.* ANT. LIT. POP. I 145.

GRĂPÁRE, *grăpări,* s. f. Acţiunea de a g r ă p a.

GRĂPÁT s. n. Faptul de a g r ă p a; mărunţirea şi nivelarea cu grapa a pămîntului arat; boronit. *Înainte de răsărirea bumbacului trebuie executat grăpatul culturii.*

GRĂPĂTÚRĂ, *grăpături,* s. f. Grăpat. *Cei ce au vite trăgătoare... vor face trei pogoane de ogor şi două pogoane arătură de a doua, semănătură şi grăpătură cu grapele.* SANDU-ALDEA, D. N. 214.

GRĂPÍŞ adv. Pe brînci. *Mers-am eu pribeag Pe la Şugatag Şi-am suit grăpiş La Baia de Criş.* DEŞLIU, N. 52. ✧ E x p r. Tîrîş-grăpiş v. t î r î ş.

GRĂSÁN, -Ă, *grăsani, -e,* adj. Augmentativ cu nuanţă depreciativă al lui g r a s (1). ✧ (Substantivat) *În toiul nopţii, după ce plînsese acasă sub privirile dispreţuitoare ale grăsanei de nevastă-sa, plecă iarăşi la drum.* DUMITRIU, V. L. 54.

GRĂSCEÁN, -Ă, *grăsceni, -e,* adj. Grăsuliu. *Privesc amîndoi mica figură, rotundă şi grăsceană a copilaşului care doarme.* VLAHUŢĂ, O. A. III 126. *Noul venit în vagon era un bătrîn bine conservat, grăscean şi rumen la obraz, căruia nu i-aş fi dat nici şasezeci de ani.* GHICA, S. A. 46.

— Pronunţat: *-cean.*

GRĂSÍME, *grăsimi,* s. f. **1.** Substanţă unsuroasă, insolubilă în apă, uşor de topit, care se găseşte răspîndită în ţesuturile animale şi vegetale, şi care formează, la animale şi la om, primul strat de sub piele, acoperind muşchii. *Domnul Ivancea se cocoşase în grăsimea sa.* DUMITRIU, N. 54. *Ochii înecaţi în grăsime fixau cu dezaprobare picioarele lui Ion Ozun.* C. PETRESCU, C. V. 145. ✧ F i g. *Hrană din roua de sus şi din grăsimea pămîntului de jos.* TEODORESCU, P. P. 168. ✦ Substanţa descrisă mai sus, care, extrasă din corpul animalelor şi din unele vegetale, se prelucrează şi se foloseşte în industria uşoară şi alimentară. *Problema înlocuirii grăsimilor animale şi vegetale prin produse de sinteză este o problemă care vizează în mod permanent industria noastră uşoară şi în special cea alimentară.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 372, 5/3. *Pielea este permeabilă pentru grăsimi, cu atît mai mult cu cît ele sînt mai fluide.* NICOLAU-MAISLER, D. V. 43.

2. F i g. Bogăţie; belşug. *Şi-n vreme ce ne spune poveşti d-aceste multe, Grăsimea pungii noastre se scurse într-a lui.* NEGRUZZI, S. II 178.

GRĂSULÍU, -ÍE, *grăsulii,* adj. Grăsuţ, durduliu, dolofan. *Paris nu se mai putu opri de a striga, căzînd în genunchi şi căutînd a săruta picioruşele zeiţei cele albe... grăsulii şi pline de tinereţe.* ISPIRESCU, U. 9. *Nevăstuica mea-i sîrboaică... Mititică, durdulică... Şi la faţă grăsulie.* ŞEZ. VII 168.

GRĂSÚN[1], *grăsuni,* s. m. Purcel tînăr (pînă la un an). *La nea Nicola veselie, la alţii obide; unii abia aşteaptă ignatul să-şi taie grăsunul cît malul, alţii abia au mălai de gură.* DELAVRANCEA, S. 7. *Pe lunci, un întreg neam de porcari, oameni care s-au trezit în pădure la turma de grăsuni, ai căror părinţi, buni şi străbuni, tot păstori au fost.* SLAVICI, O. I 118.

GRĂSÚN[2]**, -Ă,** *grăsuni, -e,* adj. (Rar) Grăsuţ. *Legănînd cumpăna vieţii în mîinile sale albe şi grăsune, socoti de cuviinţă să intervie.* VORNIC, P. 222. *Ştii ce soi de zburătoare este grangurul?... Păsăruica astfel numită este chiar acel vrăbete grăsun care se îndoapă cu fructe de prin grădini.* ODOBESCU, S. III 32.

GRĂSÚŢ, -Ă, *grăsuţi, -e,* adj. Diminutiv al lui g r a s. *Doctorul Drăghici era un om grăsuţ, cu mişcări repezi şi vii.* POPA, V. 291. *Nu trecu multă vreme şi oaia fătă, dar nu miel, ci un copilaş frumos ca o rujiţă şi grăsuţ.* RETEGANUL, P. I 59.

GRĂTÁR, *grătare,* s. n. **1.** Obiect de bucătărie alcătuit din vergele de fier paralele, prinse într-un cadru dreptunghiular, pe care se frige carnea deasupra jarului sau uneori deasupra focului. *Iancu tinichigiul le făcea grătarul.* PAS, Z. I 170. *Stînd în uşa birtului, la grătar, şi bătînd din cleşte, ca să tragă luarea aminte a trecătorilor asupra mirosului de fleică şi de mititei, el privea mereu înainte.* SLAVICI, N. I 250. *Nici pomeneală nu era să-l fi prins vrodată... să dea cu praştia prin bucăţelele de fripturi de pe grătar. Era un mîţoi cum nu este altul în ziua de azi.* ISPIRESCU, L. 286. ✧ L o c. a d j. *La grătar* = (despre fripturi) fript pe grătar. *Miel la grătar.* ✦ Friptură la grătar.

2. Dispozitiv în interiorul unei instalaţii de ardere, alcătuit din bare de oţel paralele şi distanţate, pe care se aşază cărbunii sau lemnele, prin care pătrunde aerul la foc şi prin care cade cenuşa.

3. Obiect de lemn sau de fier alcătuit din stinghii sau vergele paralele, aşezat la intrarea caselor şi servind la ştergerea de noroi a încălţămintei.

4. Dispozitiv folosit pentru a împiedica pătrunderea corpurilor străine în instalațiile hidrotehnice. ✦ Piesă (la diferite mașini) care servește la separarea de impurități a materiei prime.

5. Aparat de separare, după mărime, a bucăților mari de minereuri, de cărbuni și de alte roci, construit dintr-o serie de bare de oțel, așezate paralel, la distanțe egale și fixate între ele prin bare transversale.

6. Rețea alcătuită din vergele de oțel-beton, așezate pe două direcții în cruce, legată în punctele de încrucișare și formînd armătura betonului.

GRĂUNCIÓR, *grăuncioare,* s. n. Diminutiv al lui g r ă u n t e.

— Pronunțat: *-cior.*

GRĂÚNTE, *grăunți,* s. m. (Rar la pl.) **1.** Fructul, în formă de bob, al unor cereale (p. e x t.) și al altor plante. *Un grăunte de grîu. Un grăunte de mac.* ▭ *Din zori în zori și turci și noi Zvîrleam în aer plumbii Cum zvîrli grăunți de popușoi Ca să hrănești porumbii.* ALECSANDRI, P. III 440. *Furnica-n timpul verii asudă ostenind, Și cîte un grăunte adună-n moșinoi.* NEGRUZZI, S. II 247. ✧ E x p r. **Cît un grăunte de mușlar** = mic de tot.

2. Bob, fir. *Un grăunte de nisip.* ▭ *Grăunții de grindină îl plesneau vrăjmaș în obraz.* C. PETRESCU, A. R. 52. ✧ F i g. *Vărul tău... nu avea, cum ai zice astăzi, autoritatea morală să-și impună părerile, măcar că ele cuprindeau un grăunte de-nțelepciune.* PAS, Z. I 253. *Într-o dimineață, tocmai în rada portului, corabia fu surprinsă de un grăunte de furtună.* BART, E. 273.

3. Element cristalin omogen al unui corp cristalin.

— Variantă: **grăúnț** (DAN, U. 215) s. m.

GRĂÚNȚ s. m. v. **grăunte.**

GRĂÚNȚĂ, *grăunțe,* s. f. (Mai ales la pl.) Grăunte (mai ales de porumb). *Cri-cri-cri Toamnă gri, Nu credeam c-o să mai vii Înainte de crăciun, Că puteam și eu s-adun O grăunță cît de mică, Ca să nu cer împrumut La vecina mea furnică.* TOPÎRCEANU, B. 54. *Irina... ieșea pe poartă cu un căuș cu grăunțe de păpușoi la subțioară.* BUJOR, S. 74. *Ilinca a ieșit c-un căuș de grăunțe să dea demîncare la păsări.* VLAHUȚĂ, O. A. 350. *Buiestrașu-i bun... dacă-i dau grăunțe la ham și-l odihnesc trei sferturi de ceas... merge.* CARAGIALE, P. 31. *Are să-mi dea... beșica s-o umplu cu grăunțe.* CREANGĂ, A. 41.

GRĂUNȚÓS, -OÁSĂ, *grăunțoși, -oase,* adj. Cu grăunțe; granulos, grunzuros. *Uita de sine pe încetul, i se topeau gîndurile și i se strecura puterea în sita deasă a țărînei grăunțoase, ca zeama din vinele viței.* DUMITRIU, N. 250.

GREÁBĂN, *grebeni,* s. m. și *grebene,* s. n. (La animale, mai ales la cai, boi, vaci; la pl. cu valoare de sg.) Partea mai ridicată din șira spinării, la împreunarea spetelor. *Pămînt gras, în luncă. Grîul pînă la greabănul calului.* STANCU, D. 210. *A pus apoi degetul într-un loc pe greabănul gîtului și s-a văzut urma schijei de obuz.* BOGZA, Ț. 21. *După ce încăleca, Pe grebeni că îl bătea Și din gură așa zicea.* PĂSCULESCU, L. P. 254. ✧ F i g. *Pînza deasă a apelor cerești era sfîșiată în două de greabănul lung și îngust al muntelui meu de adăpost.* HOGAȘ, M. N. 177. *De aici încep să se rîdice grebenii munților ce-ncununează partea dinspre miazănoapte a Rîmnicului-Sărat.* VLAHUȚĂ, O. A. II 148.

— Variantă: **grébăn** (La TDRG) s. m.

GREÁȚĂ, *greți,* s. f. **1.** Senzație de vărsătură care însoțește, în genere, tulburări ale organelor digestive. *Doamna Vorvoreanu se cutremură și se făcu verde de greață și de frică.* DUMITRIU, N. 50. *Nu știu ce mi-a trecut pe la nas, că-mi venea greață.* STANCU, D. 177.

2. F i g. Scîrbă, dezgust, silă. *Lăsă să cadă cu greață vorbe de întrebare.* SADOVEANU, Z. C. 232. *Lenau... a fost stăpînit de aceea ce numesc energic germanii: greața de a trăi.* IONESCU-RION, C. 86. *Apolon nici că-l băga în seamă; dară viindu-i cu greață de atîta cutezare, vru în cele din urmă să-i taie de unghișoară și să-i arate că nu-și cunoaște lungul nasului.* ISPIRESCU, U. 109.

GRÉBĂN s. m. v. **greabăn.**

GREBĂNÁR, *grebănare,* s. n. Parte a hamului care trece peste greabănul calului și este legată de o parte și de alta de pieptar; gîtar, spătar.

GREBĂNÓS, -OÁSĂ, *grebănoși, -oase,* adj. (Despre vite și cai) Cu greabănul ieșit tare în afară; cocoșat, ghebos. *O răpciugă de cal grebănos, dupuros și slab de-i numărai coastele.* CREANGĂ, P. 194.

GREBLÁ, *greblez,* vb. I. T r a n z. A lucra (un teren) cu grebla; a face o lucrare cu grebla; a aduna, a strînge (fînul, paiele) cu grebla.

GREBLÁRE, *greblări,* s. f. Acțiunea de a g r e b l a.

GREBLÁT s. n. Faptul de a g r e b l a; lucrarea făcută cu grebla.

GRÉBLĂ, *greble,* s. f. **1.** Unealtă agricolă formată dintr-o coadă de lemn care are la un capăt o bară transversală cu dinți de oțel sau de lemn, cu ajutorul căreia se strîng paiele, cocenii, fînul de pe pămînt, se rîcîie sau se nivelează straturile etc. *Vorbele cuvîntătorului se întruchipau în niște obraji urîți, cu guri largi, cu dinți ca dinții greblei.* CAMILAR, TEM. 276. *Îs bolnavă și mai moartă, Cînipa cade de coaptă. Ie tu coasa de-o cosește De boală mă mîntuiește Și ie grebla de-o adună Și de boală mă răzbună.* ALECSANDRI, P. P. 310. ✧ *Greblă mecanică* = mașină agricolă folosită pentru adunatul fînului sau al spicelor, după cosit sau secerat, formată dintr-o serie de dinți de oțel susținuți de o bază metalică purtată de două roți și pusă în mișcare prin tracțiune animală sau mecanică. ✧ E x p r. (În jargonul jucătorilor de cărți) **A-și face mîna greblă** = a aduna banii cîștigați de la ceilalți jucători (cu degetele încovoiate și depărtate puțin unul de altul). *Își făcea mîna greblă ș-aduna mizele-n banc, c-o mișcare grațioasă, rotundă.* VLAHUȚĂ, O. A. III 170.

2. Construcție transversală pe cursurile de apă, făcută pentru oprirea buștenilor transportați de rîu. *N-aș putea spune că admirasem la greble clădirile imense și zbîrlite de trunchiuri, care în partea locului se cheamă plăvii.* SADOVEANU, O. A. II 206. *Mergeam către o greblă din susul apei... grebla este opritoarea buștenilor în vremea plutitului.* id. V. F. 116.

GREBLĂTÚRĂ, *greblături,* s. f. Ceea ce s-a adunat cu grebla. *Toată pieptănătura de pe car cît și greblătura de pe cositură... se aruncă deasupra, în car.* PAMFILE, A. R. 160.

GREC[1], **GREÁCĂ,** *greci, grece,* adj. Originar din Grecia, propriu Greciei sau grecilor, al grecilor. *Poporul grec. Cultura greacă. Limba greacă.* ▭ *Negustorii greci au pătruns adînc în Dacia, pe apele Dunării sau pe drumurile naturale de pe malurile rîurilor.* IST. R.P.R. 27. *Poarta însăși era cuprinsă între casa cu pridvor a egumenului grec al mînăstirii și curtea unui slujbaș.* CAMIL PETRESCU, O. I 190. ✦ (Substantivat, f.) Limba greacă.

GREC[2], **GREÁCĂ,** *greci, grece,* s. m. și f. (Rar la feminin) Persoană făcînd parte din populația de bază a Greciei. V. e l e n. *Ian ascultă ce-mi scrie grecul în limba lui.* ALECSANDRI, T. I 277. *Cînd eram mai tînăr iubeam cu dulceață O gingașă greacă cu părul frumos.* NEGRUZZI, S. II 30. *Mergînd... pe drum, iată că întîlnesc un grec.* ȘEZ. IV 6.

GRECÉSC, -EÁSCĂ, *greceşti,* adj. Al grecilor. *Alfabetul grecesc.* ✦ După moda sau în felul grecilor, ca la greci. *După borşul polonez, veneau mîncări greceşti.* NEGRUZZI, S. I 151. ✦ Scris, exprimat în limba greacă. *Patru păreţi străini, afumaţi şi îmbrăcaţi cu rogojini; teancuri de traftoloage greceşti, latineşti, bulgăreşti, franţuzeşti...* CREANGĂ, A. 134. *Într-un colţ al casei, la pămînt, dormeau una peste alta vro cîteva sute de cărţi vechi, multe din ele greceşti.* EMINESCU, N. 38.

GRECÉŞTE adv. **1.** În felul grecilor, ca grecii. ✧ Expr. **A şedea (sau a sta, a se aşeza) greceşte** = a şedea (sau a se aşeza) cu genunchii la gură. *Dănilă se aşează greceşte pe asfalt.* SADOVEANU, O. VI 147. *Pe babă o văzuseră aşezată greceşte pe o laviţă din tindă.* MACEDONSKI, O. III 122. *Sta greceşte pe tron cît e ziulica şi nopticica de mare şi din loc să se mişte, ba.* ISPIRESCU, L. 205.

2. În limba greacă. *A vorbi greceşte.* ▭ *La şcoala publică se învăţa numai greceşte.* NEGRUZZI, S. I 3.

GRECÍSM, *grecisme,* s. n. Expresie sau cuvînt luat servil din limba greacă.

GRECOÁICĂ, *grecoaice,* s. f. Femeie făcînd parte din populaţia de bază a Greciei sau originară de acolo.

GRECO-CATÓLIC, -Ă, *greco-catolici, -e,* adj. Care se referă la sau ţine de biserica unită.

GRECOMÁN, *grecomani,* s. m. Partizan fanatic al grecilor. *Am plecat de la unchiu-meu... boier fudul şi grecoman.* GALACTION, O. I 76.

GRECO-ORIENTÁL, -Ă, *greco-orientali, -e,* adj. (Transilv., rar) Care ţine de religia ortodoxă.

GRECO-ROMÁN, -Ă, *greco-romani, -e,* adj. Care se referă la epoca vechii Grecii şi a Imperiului Roman. *Civilizaţia greco-romană.*

GRÉDER, *gredere,* s. n. Maşină de nivelat şi de rîcîit pămîntul sau suprafaţa unei şosele, compusă dintr-un cărucior pe patru roţi, dintr-o lamă lungă de tăiat pămîntul şi din dinţi puternici de oţel.

GREF, *grefuri,* s. n. (Învechit) Măsură de lungime, reprezentînd a şaisprezecea parte dintr-un cot. *Nu afli alt ca dînsul Să ştie cum se-mparte un rup în patru grefuri.* NEGRUZZI, S. II 199.

GREFÁ, *grefez,* vb. I. Tranz. A face o grefă [2].

GREFÁT, -Ă, *grefaţi, -te,* adj. Aplicat în formă de grefă [2]. ✧ Fig. *Grefată pe fondul crizei generale a capitalismului, criza economică din 1929-1933 a fost cea mai adîncă şi pustiitoare dintre toate crizele prin care a trecut capitalismul pînă atunci.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 1-2, 56.

GRÉFĂ[1], *grefe,* s. f. Serviciu pe lîngă o instanţă judecătorească unde se întocmesc anumite acte de procedură, se păstrează documente, registre, corpuri delicte etc.

GRÉFĂ[2], *grefe,* s. f. (Med.; uneori determinat prin «animală») Operaţie de refacere a unui ţesut printr-o porţiune din acelaşi ţesut, luată din altă parte a corpului sau de la altcineva şi aplicată pe locul unde trebuie refăcut ţesutul respectiv.

GREFIÉR, *grefieri,* s.m. Funcţionar judecătoresc însărcinat să asiste la dezbaterile instanţei, să consemneze desfăşurarea lucrărilor, să redacteze diverse acte judecătoreşti şi să păstreze actele originale şi corpurile delicte depuse la grefă. *Într-un cap al mesei, cu spatele la ferestre, şedea grefierul şedinţei.* CAMIL PETRESCU, O. II 561.
— Pronunţat: *-fi-er.*

GREGÁR, -Ă, *gregari, -e,* adj. (Despre animale şi plante) Care trăieşte în cete, în grupuri compacte. ✧ Fig. *Spirit gregar* = spirit de turmă, atitudine de supunere oarbă.

GREGORIÁN, -Ă, *gregorieni, -e,* adj. (Mai ales în expr.) *Calendar gregorian* = calendar făcut în 1582 din ordinul papii Grigore al XIII-lea şi adoptat cu timpul de toate popoarele din Europa (în secolul nostru este cu 13 zile înaintea calendarului iulian). V. calendar.

GRÉIER, *greieri,* s. m. Insectă din ordinul ortopterelor, cu antene lungi şi cu ochi mari; se deplasează prin sărituri şi produce un sunet ascuţit şi pătrunzător prin frecarea elitrelor *(Gryllus). Greierii cîntă toată noaptea în iarbă, uzi de rouă şi de strălucirea rece a stelelor.* BOGZA, C. O. 358. *Albine fierb; lăcuste, greieri saltă; Ţînţari se bat; fug fluturi albi departe...* IOSIF, P. 35. *Greierul, cîntăreţ neobosit al zilelor de vară, amuţise istovit subt umbra înălţimii ocrotitoare a ierburilor.* HOGAŞ, M. N. 172.
— Variante: **grêiere, grîer** (EMINESCU, O. I 152, ALECSANDRI, P. I 192, NEGRUZZI, S. I 100) s. m.

GREIERÁŞ, *greieraşi,* s. m. Greieruş.

GRÉIERE s. m. v. **greier.**

GREIERÉL, *greierei,* s. m. Greieruş. (Atestat în forma *grierel*) *Iată vine nunta-ntreagă — vornicel e-un grierel.* EMINESCU, O. I 87.
— Variantă: **grierél** s. m.

GREIERÚŞ, *greieruşi,* s.m. Diminutiv al lui greier. *Greieruşii cîntau cît e întinderea, din fînaţuri veneau mirosnele de măzărică şi de trandafiri sălbatici.* CAMILAR, TEM. 238. *În încăpere cînta molcom un greieruş.* id. ib. 132.

GRENÁDĂ, *grenade,* s. f. **1.** (Uneori determinat prin «de mînă») Proiectil cu încărcătură explozivă, care se aruncă cu mîna sau cu un aparat special. (Fig.) *Mi-au fost cuvintele grenadă Ce-a izbutit în cuib duşman să cadă.* BENIUC, S. 64.

2. (Sport) Proiectil de formă cilindrică, prevăzut cu mîner, folosit în atletism pentru aruncarea la distanţă sau la ţintă. *Aşezaţi pe o bancă în partea dreaptă a stadionului, finaliştii la proba de aruncare a grenadei îşi aşteaptă rîndul la întrecere.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2753.
— Variantă: **granátă** (CAMILAR, TEM. 290, BĂLCESCU, O. II 130) s. f.

GRENADIÉR, *grenadieri,* s.m. (Ieşit din uz) **1.** Soldat infanterist care acţiona cu grenada.

2. (În vechea armată prusacă, franceză, rusă etc.; şi în forma *grenadir)* Soldat făcînd parte dintr-o unitate de elită a infanteriei. *Ca să nu rămîie tîrgul fără pază, se rînduisă din cincisprezece în cincisprezece zile cîte o roată de grenadiri.* RUSSO, S. 29. *Să o vezi, domnule, aceea e femeie; mai naltă cu două palme decît mine. Seamănă bunului său care a fost grenadir.* NEGRUZZI, S. I 59.
— Pronunţat: *-di-er.* — Variantă: **(2) grenadir** s. m.

GRENADÍNĂ, *grenadine,* s. f. (Franţuzism rar) Fir de mătase naturală, mat, foarte rezistent, care se întrebuinţează la fabricarea dantelelor şi a franjurilor. ✦ Ţesătură rară şi subţire, de bumbac sau de mătase, din care se confecţionează rochii de vară, perdele etc. *Dintre cucoane, vreo trei mai ciocoaice ca celelalte sînt îmbrăcate în grenadină neagră şi dantelă.* MACEDONSKI, O. III 38.

GRENADÍR s. m. v. **grenadier.**

GREÓI, -OÁIE, *greoi, -oaie,* adj. **1.** Care se mişcă greu, încet (din cauza mărimii sau a greutăţii). *O mulţime de oameni s-au fost strîns împrejurul lui Cocoran. El, cu un cap mai înalt ca toţi, îşi mişca, de deasupra lor, umerii largi, greoi.* CAMILAR, TEM. 32. *Norii de-a valma se zbat şi cîntă ca apa cînd fierbe, Tot mai aproape tîrîndu-şi greoiul lor trup de balaur.* COŞBUC, P. II 61. *Greoi şi mototol cum era el, pînă să se scoale, pînă să iasă afară, pînă să se ia după dînsa, rămase cu buzele umflate, că*

n-o mai putu ajunge. ISPIRESCU, L. 390. ◇ (Adverbial) *Corabia începe să plutească pe deasupra apei, greoi și liniștit.* BOGZA, C. O. 290.

2. Fig. Lipsit de vioiciune, de suplețe. *Conversație greoaie.* ▭ *Într-o gîndire înceată și greoaie îmi analizez simțurile.* BART, S. M. 17. ✦ (Despre limbă, stil, expuneri etc.; în opoziție cu clar) Încărcat și confuz. *Lecție greoaie.*

GRÉPFRUT, *grepfruturi,* s. n. Fruct tropical de culoare galbenă, mai mare decît portocala și cu gust acru-amărui.

— Scris și: (după englezește) *grape-fruit.*

GRESÁ, *gresez,* vb. I. Tranz. A introduce o cantitate de unsoare între piesele unui sistem tehnic care sînt în contact permanent; a unge.

GRESÁJ, *gresaje,* s. n. Acțiunea de a gresa și rezultatul ei; ungere.

GRÉSIE, *gresii,* s. f. 1. Rocă sedimentară, uneori foarte dură, formată prin cimentarea nisipurilor. *În regiunile unde predomină gresiile și marnele, văile prezintă unele lărgiri.* PROBL. GEOGR. II 182. *Moții priveau munții. Erau colțuroși, prăpăstioși, acoperiți de zăpadă, tari, de gresie, formați din stînci aspre și învălmășite.* BOGZA, Ț. 17. ◇ *Gresie ceramică* = produs ceramic compact, cu aspect sticlos, fabricat prin ardere din argile refractare cu adaos de feldspați și cuarț.

2. Cute de ascuțit coasa și alte instrumente tăioase, făcută din gresie (1). *O ascuțise, o curățase cu gresia.* DUMITRIU, N. 94. *Scoate gresia ce este acolo și o aruncă înapoi.* ISPIRESCU, L. 25.

— Variantă: **grézie** (JIANU, C. 132) s. f.

GRESÓR, *gresoare,* s. n. Dispozitiv folosit pentru ungerea suprafețelor de contact ale pieselor în mișcare relativă ale unei mașini.

GREȘ, *greșuri,* s. n. 1. (Învechit și regional) Greșeală (2), defect, cusur, lipsă. *Cite lumini nu trebuiau să-i aprindă* [lunii] *fulgerele înaintea oglinzilor ei de senin, spre a-și cerceta mai cu de-amănuntul în ele greșurile chipului său grăsuliu.* HOGAȘ, M. N. 165. *A văzut Simina greșurile toate Și-a început să taie cusătura-n rînd.* COȘBUC, P. I 245. *De cîte se apuca toate le potrivea cum mai bine și le scotea la capăt fără de nici un greș.* SBIERA, P. 304. ◇ Loc. adv. **Fără (de) greș** = fără greșeală, fără defecte, bine. *Mîntuia de spus pe de rost, răpede și fără greș, toată istoria vechiului testament.* CREANGĂ, A. 84. ◇ (Azi mai ales în expr.) **A da (sau a face) greș** = a greși ținta, a nu nimeri; a suferi un eșec; p. ext. a se înșela. *Ochiul și cu mîna nu pot să dea greș?* ODOBESCU, S. III 49. *Plăieșii răspundeau cu gloanțe care nu făceau greș.* NEGRUZZI, S. I 173. *A cercat și el să vadă de-a putea trece podul cu ochii închiși, și n-a dat greș.* ȘEZ. IX 27. (Popular) **A nu avea greș** = a fi potrivit, a nu fi rău, a nu strica. *Întrebarea n-are greș. Mai știi de unde sare iepurele?* CREANGĂ, P. 172. *Însuratul de tînăr și mîncarea de dimineață n-au greș.* NEGRUZZI, S. I 251. (Învechit) **A-i da greș** (cuiva) = a-i găsi cuiva un defect, un cusur. *Ș-apoi ce-i dai greș cucoanei Luxiței?... Ea-i încă hazlie, nurlie.* ALECSANDRI, T. 808.

2. (Regional) Greșeală (1), eroare. *Omul avea mintea sa curată și deșteaptă, judica toate împrejurările cu agerime... Nime nu era harnic să-l împingă spre greșuri.* SBIERA, P. 305.

3. (Regional) Petic de pămînt între două brazde, rămas nearat din greșeală.

GREȘEÁLĂ, *greșeli,* s. f. 1. (Adesea în construcție cu verbul «a face») Abatere de la adevăr, de la normă, de la un principiu, de la ceea ce e drept sau bine (v. eroare); (concretizat) lucru făcut rău, cum nu trebuie (din nepricepere sau din neatenție). *Greșeli de tipar. Greșeli de calcul. Greșeli de ortografie.* ▭ *Făcea mereu greșeli în construcția frazelor și era foarte nenorocit.* SLAVICI, O. I 105. *În toată sîmbăta să se procitească băieții și fetele, adecă să asculte dascălul pe fiecare de tot ce a învățat peste săptămînă, și cîte greșeli va face să i le însemne cu cărbune pe ceva.* CREANGĂ, A. 3. *Acel ce recunoaște că a făcut greșeli Arată că e astăzi mai înțelept ca ieri.* BOLINTINEANU, O. 158. ◇ Loc. adv. **Fără greșeală** = perfect, ireproșabil, fără defect. *Multe buburuze sînt pe boltă. Toate numai aur și argint... Toate strălucesc fără greșeală.* BENIUC, V. 66.

2. Faptă, de obicei neintenționată, care atrage după sine o neplăcere, un rău pentru cel ce a făcut-o sau pentru altcineva. *Nu-mi puteam închipui că ai să pați și să suferi atîtea după urma unei glume; dar fiindcă eu am făcut greșeala, tot eu trebuie s-o îndreptez.* CARAGIALE, O. III 83. *Vină, zău, și-mi iartă Greșeala mea toată, Cît este de mare Și grea de iertare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 503. ◇ Loc. adv. **Din greșeală** = (în opoziție cu dinadins sau înadins) din nebăgare de seamă, fără voie, involuntar. *Sar o dată voinicește de pe-un mal nalt în știoalnă, din greșeală, drept cu fața-n jos.* CREANGĂ, A. 61.

— Pl. și: (învechit) *greșale* (NEGRUZZI, S. I 9), *greșele* (ȘEZ. IX 151); gen. sg. și: (învechit) *greșalei* (NEGRUZZI, S. I 143).

GREȘÍ, *greșesc,* vb. IV. 1. Intranz. A face o greșeală, a comite o eroare; p. ext. a se înșela (din nepricepere sau fără voie). *Ascultă-mă și de astă dată și nu vei greși.* ISPIRESCU, L. 21. *Văd și eu că am greșit, de-am ponegrit-o așa de tare.* CREANGĂ, P. 134. *Cine-n treabă nu greșește.* ✦ A nu nimeri ținta, a da greș. *Potira-l urmărea, Potiră arnăuțească Cu iarbă vînătorească, Unde-a da, să nu greșească!* ALECSANDRI, P. P. 88. ◇ Tranz. *A greșit ținta.* ✦ Refl. (Popular) A face ce n-ar fi vrut să facă (din nebăgare de seamă, cedînd unei impulsii momentane). *Fata cea mică se greși într-o zi și spuse surorilor cum argatul care le da flori se roșește ca o sfeclă cînd vine înaintea lor, și cum este de curățel.* ISPIRESCU, L. 234. *S-o fiarbă tare cu luare-aminte ca nu cumva să deie-n foc sau să se greșească ca să guste să vadă cum îi borșul.* SBIERA, P. 119.

2. Tranz. A face rău, a executa greșit (ceva), a nu izbuti să facă bine (ceva). *A greșit socotelile. Croitorul mi-a greșit haina.* ▭ *Ioana le recita fără să greșească nici o vorbă.* La TDRG. ✦ A lua un lucru drept altul; a încurca. *A greși adresa.* ▭ *A greșit răvașile; în loc să dea pe cel verde Zoei, i-a dat pe cel roz.* NEGRUZZI, S. I 24. ✦ (Complementul este «drumul», «calea») A rătăci drumul, a apuca alt drum decît cel bun. *Mă opresc, căci mi se pare că iar am greșit calea.* ODOBESCU, S. III 60. *Iovan Iorgovan... Nainte mergea, De Cerna-și uita, Drumul că greșea Și se rătăcea.* TEODORESCU, P. P. 418.

3. Tranz. A se face vinovat cu ceva față de cineva, a face cuiva un rău. *Vai de mine... Dar ce v-am greșit eu, oameni buni?* ALECSANDRI, T. I 400. *Spune-mi ce ți-am greșit eu, De mă munceșți așa rău?* CONACHI, P. 205. *Mă urăști fără vină, Că nimic nu ți-am greșit.* HODOȘ, P. P. 97. ◇ Intranz. (Urmat de determinări introduse prin prep. «cu») *Dacă greșesc cu ceva și am făcut rău, pe mine pedepsește-mă.* DUMITRIU, N. 121. *Aș vrea... să-i întreb ce au cu mine, cu ce le-am greșit?* La TDRG. ✦ (În vorbirea celor credincioși; întrebuințat absolut sau determinat prin «înaintea lui dumnezeu») A păcătui. *Nu știu ce să mai zic și despre dumnezeu, ca să nu greșesc. Pesemne c-a ajuns și el în mintea copiilor.* CREANGĂ, P. 317. *Nu știu cum să mai zic, ca să nu greșesc înaintea lui dumnezeu.* id. ib. 234.

GREȘÎT, -Ă, *greșiți, -te,* adj. 1. Făcut cum nu trebuie, care nu-i bine; care are greșeli, care nu-i cel bun

sau cel adevărat; incorect. *Cuvînt greşit. Calcul greşit. Adresă greşită. Părere greşită.* ✧ (Adverbial) *A croit haina greşit. A calculat greşit.* ▭ *Ai numărat dumneata la Bucureşti greşit* [lăzile], *sau ţi le-or fi furat pe drum.* DUMITRIU, N. 260.

2. Care a făcut o greşeală, vinovat de o greşeală. *Moş Căpăţînă, cunoscîndu-se greşit, muşca tăcut din mămăliga şi din caş, sorbind zăr cu lingura cea roşie şi scurtă-n coadă.* HOGAŞ, M. N. 197.

GREŢÓS, -OÁSĂ, *greţoşi, -oase,* adj. **1.** Care provoacă greaţă; scîrbos, dezgustător, respingător. *Această podoabă urîtă au făcut pe biata fată atît de greţoasă, cît nime nu se putea apropia să caute la dînsa.* SBIERA, P. 296. *Un sînge mohorît... umplu văzduhul de un miros greţos.* ISPIRESCU, L. 225.

2. (Rar) Căruia i se face uşor greaţă, care se îngreţoşează repede. *Era foarte greţos; te miri din ce i se apleca.* CARAGIALE, N. S. 96.

GREU[1] adv. **1.** Cu toată greutatea, cu multă greutate. *Se lăsară greu pe umerii lui Ivancea.* DUMITRIU, N. 63. *Ea se lăsase dulce şi greu pe al lui braţ.* EMINESCU, O. I 97. ✧ Expr. **A-i cădea** (ceva) **greu la stomac** = a-i produce (ceva) indigestie. **A-i cădea** (sau **a-i veni**) **greu** = a se simţi ofensat, jignit (de ceva); a nu-i veni bine, a nu-i plăcea, a nu-i prii. *De te-oi prinde cu oca mică, greu are să-ţi cadă.* CREANGĂ, P. 206. **A-i fi greu** (de cineva sau ceva) = a) a fi sătul sau a-i fi silă (de cineva sau de ceva). *Cîteodată parcă mă iubeşte, alteori însă mă primeşte cu atîta răceală, parcă-i e greu de mine.* La TDRG. *Li era amu şi lor greu de a tot fi cumătri.* SBIERA, P. 188. *Să ne întrecem din trîntă. — Din trîntă? Doar de-ţi e greu de viaţă.* CREANGĂ, P. 52; b) a se ruşina (de cineva sau de ceva). *Ea atunci s-a roşit la obraji, fiindcă-i era greu de mine.* SLAVICI, la TDRG. **A se lăsa greu** v. l ă s a. ✦ (Pe lîngă verbele «a apăsa», «a trage la cîntar», «a cîntări») Mult.

2. Cu greutate, cu trudă. *A pricepe greu. A vorbi greu. Greu de înţeles.* ▭ *Iordan Hagi-Iordan răsufla greu prin somn.* C. PETRESCU, A. 351. *Ştiu cum se fac de greu trebile acestea.* CREANGĂ, P. 172. *Banul se cîştigă greu; Dar uşor se cheltuieşte.* ALECSANDRI, T. I 317. ✧ Expr. **A-i fi greu** = a simţi greutatea, dificultatea unei acţiuni; a-i fi penibil, a se simţi rău. *La început mi-a fost greu, apoi m-am obişnuit.* ▭ *Şi zi, nu ţi-a fost greu?... — Să spunem că mi-a fost greu; însemna să nu fi plecat la şcoală?* DAVIDOGLU, M. 8. *Mi-era greu s-o văd pe ea plecînd.* CAMIL PETRESCU, U. N. 179. *Greu mi-i, dragă, fără tine Şi te chem de-atîtea ori, — Nu din zori şi pînă-n sară, Cît din sară pînă-n zori.* TOPÎRCEANU, S. A. 87. **A-i veni greu** (să...) = a se jena (să...). *Îmi vine greu să-ţi spun.* **Unde-i greu** (cuiva) = unde îl doare (pe cineva) mai rău, unde-i face mai rău. *Paloşul din sîn scotea... Şi-aşa bine mi-l chitea, Că pe Toma mi-l tăia Pe la furca pieptului... Unde-i greu voinicului.* ALECSANDRII, P. P. 73. ✦ (Pe lîngă verbul «a trece») Încet, anevoie. *Liniştea din maternitate devenise parcă mai adîncă. Noaptea trecea greu.* MIHALE, O. 523. *Ştiu bine că eşti dusă, dar te aştept mereu, Şi clipele-aşteptării curg tot mai trist, mai greu.* CERNA, P. 13. ✦ (Pe lîngă verbele «a o duce», «a trăi») Cu lipsuri, cu privaţiuni. *Mama trăia destul de greu din pensia rămasă de pe urma tatălui meu.* CAMIL PETRESCU, U. N. 21. *Greu am mai dus-o iarna asta! oftă Toader Strîmbu.* REBREANU, R. II 67. *Trăiesc în lume greu.* ŞEZ. III 19.

3. (Cu sens de superlativ) Rău, grav, tare. *Greu bolnav.* ▭ *Lanţurile greu mă-ncing, Ochii lăcrămînd se sting.* BOLINTINEANU, O. 90. ✦ (Pe lîngă verbele «a ofta», «a suspina») Din adîncul inimii. *Dar fratele cel mai mic... De moarte nu se-ngrozea Şi din ochi nu lăcrima, Dar deodată greu ofta Şi domnului că-i zicea...* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 500. ✦ (Pe lîngă verbul «a plăti») Scump. *Da, i-am văzut pe toţi, desluşit: Pe senatorii din sud, plătiţi greu, Cu preţul sîngelui meu.* DEŞLIU, G. 44.

GREU[2] s. n. sg. **1.** Greutate (**II 1**), dificultate. *Uşor te-nalţi, cînd te-ai deprins să birui greul.* COŞBUC, P. I 174. ✧ Loc. adv. **Cu (mare) greu** = cu multă greutate sau dificultate, anevoie. *Dă din umere şi porneşte; mai merge el cît merge, pînă ce cu mare greu găseşte drumul.* CREANGĂ, P. 47. *Din sfera mea venii cu greu Ca să-ţi urmez chemarea, Iar cerul este tatăl meu Şi muma mea e marea.* EMINESCU, O. I 170. *Calu-i... cu greu în sînge-noată.* ALECSANDRI, P. II 16. **Din greu** = a) (pe lîngă verbele «a munci», «a lucra») cu multă trudă, cu multă osteneală. *Din greu am muncit... cu amar am agonisit.* SADOVEANU, O. VII 294. *Muncesc din greu, fac tot ce pot.* IOSIF, PATR. 33; b) (pe lîngă verbele «a ofta», «a răsufla», «a dormi») adînc. *Moşneagul oftă din greu.* DUNĂREANU, CH. 12. *Da din greu mai adormisem!* CREANGĂ, P. 278. *Îşi întinse picioarele... răsuflînd din greu.* EMINESCU, N. 56. **La greu** = cînd e vorba de o treabă anevoioasă. *A se codi la greu.* **A greu** = în silă, cu neplăcere. *Ca un copil gonit din joc, Ea tot umbla din loc în loc Şi-a greu, ca de poruncă.* COŞBUC, P. I 255. ✧ Expr. **Acu-i greul** = a sosit momentul critic, momentul dificil, decisiv; acu-i acu. *Aţineţi-vă, fraţilor, c-acu-i greul.* ALECSANDRI, T. 1506. **A da de greu** = a întîmpina dificultăţi într-o acţiune începută. ✦ Situaţie, împrejurare dificilă; impas. *Dragu-meu! zise pajura, la mare greu m-ai băgat.* SBIERA, P. 87. *Scapă-mă din acest greu!* ALECSANDRI, T. I 351. *Îi stă-n putere a scoate pe om de la greu.* ŞEZ. II 75.

2. Greutate (**I 2**), povară. *Mari cireşi cu boabele negre, cu frunza lor verde, Crengile-ndoaie de greul dulcilor, negrelor boabe.* EMINESCU, O. IV 179. ✧ Fig. *De greul negrei vecinicii, Părinte, mă dezleagă.* EMINESCU, O. I 177. *Mijlocul mi se frînge De greul păcatelor, De sarcina armelor.* ALECSANDRI, P. P. 255. ✧ Expr. **A-i fi** (cuiva) **mai mare greul să...** = a simţi mare jale, durere să..., a nu se îndura să... ✦ (De obicei pe lîngă verbele «a duce», «a lăsa») Partea cea mai grea (munca, grijile, lipsurile etc.). *Tata suferea... că nu e vrednic să ducă singur greul casei.* PAS, Z. I 142. *Fata babei era slută, leneşă, ţîfnoasă şi rea la inimă; dar, pentru că era «fata mamei», se alinta cum s-alintă cioara-n laţ, lăsînd tot greul pe fata moşneagului.* CREANGĂ, P. 283. *Ziua-i viscol, noaptea-i rece, Greul vieţii au sosit:* ALECSANDRI, O. 67.

3. (Învechit) Mulţime, gros. [Mihai Viteazul] *merse la oraşul Gherghiţa, unde găsi greul ordiei tătăreşti.* BĂLCESCU, O. II 163.

4. (Popular) Artilerie grea. *Pregătesc contraatacul... spuse artileristul cu ochii mari. Acum bate greul.* CAMILAR, N. I 353.

GREU[3]**, GREA,** *grei, grele,* adj. (În opoziţie cu **uşor**) **I.** (În sens material) **1.** Care are greutate. *Toate corpurile sînt grele.* ✦ (Sens curent) Care are greutate mare; care apasă tare asupra suprafeţei pe care stă; care trage (mult) la cîntar. *Vîntul abia clintit al acelui ceas prinse a frămînta marea grea a semănăturilor.* CAMILAR, TEM. 146. *Cînd străluceşc sub rouă grea Cărări de soare pline, Frumoasă eşti, pădurea mea Şi singură ca mine...* TOPÎRCEANU, B. 8. *Vouă şi-un butuc vi-e greu, Eu ridic o bîrnă.* COŞBUC, P. II 24. *Voinicii osteneau, Că povară grea duceau.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 309. ✧ *Aur greu* = aur masiv. *Şapte policandre de aur greu, cu cîte şapte sfeşnice, atîrnau din tavanul lucrat în sidef.* CARAGIALE, P. 140. *Benzină grea* v. b e n z i n ă. *Artilerie grea* = artilerie care cuprinde piese de mare calibru, anevoie deplasabile. *Industrie grea* v. i n d u s t r i e. (Sport) *Categorie grea* = categoria boxerilor care au greutatea corpului de la 81 kg în sus. ✧ Expr. **Bani grei** = bani mulţi, sumă mare. *Trebuie să dea bătrînul bani grei la avocaţi.* DUMI-

TRIU, P. F. 44. **Cuvînt greu** = cuvînt hotărîtor, decisiv. **A avea pas(ul) greu** = a călca apăsat.

2. Îngreuiat, împovărat, încărcat. *Era greu pămîntul de atîtea jivine.* RETEGANUL, P. V 6. ✦ (La f.; popular, despre femei) Gravidă. *Nu trecu mult şi fata rămase grea.* ISPIRESCU, L. 63. ✦ (Despre nori) De ploaie, de furtună.

II. Care dă senzaţia sau impresia de greutate, de apăsare.

1. (Despre părţi ale corpului) Care pare greu (I 1) (din cauza oboselii etc.). *Capul, greu de strălucirea părului şi de gînduri, se înclinase uşor pe un umăr, iar zîmbetul — poate întîiul ei zîmbet cald — îi întipărise pe figură o nevinovăţie de imaculată arătare.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 92. *Tîrziu de tot s-a ridicat Şi ochii-i se făcură grei.* COŞBUC, P. I 231. *Capul greu cădea pe bancă, păreau toate-n infinit.* EMINESCU, O. I 141. ✧ Expr. **A-i fi** (cuiva) **inima grea** = a fi îngrijorat, trist, îndurerat. *Cînd se-apropie de-amiazi, mi-e inima grea.* DAVIDOGLU, M. 39. **A avea mîna grea** = **a)** a avea mînă tare, care loveşte rău; **b)** (familiar, despre unii chirurgi şi dentişti) a lucra dur, provocînd dureri. **A fi greu de** (sau **la**) **cap** = a nu pricepe uşor, a fi prost. *Moş Ioane, dar dumneata, cum văd, eşti cam greu de cap; ia haidem în grădină, să vă fac a înţelege şi mai bine.* CREANGĂ, A. 164. *Ha, ha, ha, greu ai mai fost de cap.* ALECSANDRI, T. I 254.

2. (Despre mîncări, alimente) Care îngreuiază stomacul, care produce indigestie; care se digeră sau se asimilează greu; indigest. *Carnea de porc e grea la stomac.*

3. (Despre miros) Greţos, neplăcut, nesuferit; (despre aer) mirosind rău, închis, încărcat. *În atmosfera grea de mirosul substanţelor închise în fiole, făclia arunca o lumină turbure, roşie, galbănă şi somnoroasă.* EMINESCU, N. 52. *Un miros greu de oaie, de ceapă şi de rachiu.* ODOBESCU, S. III 18. *Aici este nu ştiu ce miros greu.* NEGRUZZI, S. I 89.

4. (Despre abstracte) Apăsător, copleşitor. *O lene grea se lasă din cerul cald de vară.* VLAHUŢĂ, P. 4. ✧ *Atmosferă grea* = aer înăbuşitor, atmosferă apăsătoare, gata de ploaie; fig. mediu, atmosferă încărcată de griji, ameninţări, certuri etc. ✦ (Despre somn) Adînc. *Somnul cel vecinic este greu.* MACEDONSKI, O. I 51. *Da greu somn am dormit!* ISPIRESCU, L. 119.

5. (Despre noapte, întuneric, ceaţă) Dens, compact. *Tovarăşi, daţi iureş la lupta cea mare Cu întunericul greu şi cu beznele!* DEŞLIU, G. 28. *Fumul vapoarelor îngroşa pîcla grea, apăsătoare.* BART, E. 386.

III. (În sens abstract) **1.** Care se face cu greutate, anevoie, cu mare încordare de puteri, care cere eforturi mari; dificil, anevoios. *Ascensiune grea.* ▭ *Aceasta este cea din urmă şi mai grea slujbă ce mai ai să faci.* ISPIRESCU, L. 29. *La început se pare greu, dar te vei deprinde. Rădăcina învăţăturii este amară, dulci sînt însă rodurile sale.* NEGRUZZI, S. I 9. ✧ *Muncă grea* = muncă făcută în condiţii vătămătoare sănătăţii, ca temperatură înaltă sau prea scăzută, umiditate mare etc. ✧ (Urmat de un verb la supin) *Sînt grei bătrînii de pornit, Dar de-i porneşti sînt grei de-oprit!* COŞBUC, P. I 58. *Un fragment... din poema lui Graţiu Faliscu, ale cărui versuri grele de înţeles ne-au păstrat limba tehnică a strămoşilor noştri, vînătorii latini.* ODOBESCU, S. III 64. *Încercarea trebuie să fie cît mai grea şi de priceput şi de îndeplinit.* ŞEZ. I 98. ✦ (Despre drumuri, locuri etc.) Anevoie de parcurs, de străbătut. *Iar cărările vieţii fiind grele şi înguste, Ei încearcă să le treacă prin protecţie de fuste, Dedicînd broşuri la dame a căror bărbaţi ei speră C-ajungînd cîndva miniştri le-a deschide carieră.* EMINESCU, O. I 137. *Bîta calu-şi potcoveşte, De grea cale mi-l gătеşte.* ŞEZ. I 46. *Unde-a fi drumu mai greu Să te-ajungă dorul meu, Unde-a fi calea mai grea, Să te-ajungă jalea mea.* ib. 166. ✦ Anevoie de înţeles, de lămurit, de rezolvat, de învăţat. *Problemă grea. Text greu. Întrebare grea. Expunere grea. Limbă grea.* ▭ *Un călugăr bătrîn stă pe o bancă de lemn, în gang, înaintea porţilor. Se gîndeşte la ceva, — poate — la ceva greu şi adînc.* SADOVEANU, O. VII 201. ✦ (Despre răspunderi, sarcini) Anevoie de îndeplinit; însemnat, important, mare.

2. (Despre rele, necazuri, suferinţe) Anevoie de suportat; apăsător, mare. *La grea belea m-a vîrît iar spînul.* CREANGĂ, P. 219. *Turcii, măre, mi-l aflau, la greu bir mi-l aşezau.* ŞEZ. III 212. ✧ *Temniţă grea* v. temniţă. *Familie* (sau *casă*) *grea* = familie numeroasă, greu de întreţinut. ✧ (Adverbial, în expr.) **Greu la deal şi greu la vale** sau **greu la deal cu boii mici,** se zice despre o persoană care are multe greutăţi, pe care n-o ajută puterile sau despre o situaţie anevoioasă. ✦ (Despre boli, răni, slăbiciuni trupeşti) Care se vindecă anevoie sau care nu se vindecă de loc; grav. *Cînd văzu fiul împăratului că zîna lipseşte, atîta îi fu. Căzu la grea boală.* ISPIRESCU, L. 311. *Rana ce nu se vede, aceea e mai grea.* ✧ Fig. *Ce durere, spune, Ce dor greu supune Inimioara ta...?* ALECSANDRI, P. I 197. ✧ *Zile grele* (sau *viaţă grea, trai greu*) = trai anevoios, viaţă plină de lipsuri, de suferinţe, mizerie. *Şi strămoşii tăi au dus zile grele.* SADOVEANU, O. VI 51. *Frunză verde doi pelini, Nu-i greu traiul prin streini, Dar îi greu cînd n-ai cu cine, Cînd nu-i mîndra lîngă tine.* ANT. LIT. POP. I 40. *Bătrîneţe grele* = bătrîneţe cu infirmităţi, cu boli. *Lovitură grea* = lovitură mare, dureroasă. ✦ (Mai ales despre ocări, insulte, pedepse etc.) Serios, grav. *Vină grea. Pedeapsă grea.* ▭ *Boieri, sînteţi nebuni? Vă bateţi joc de mine? — «E grea ocara ce ne-o faci», spătarul îi răspunde.* COŞBUC, P. I 196. ✧ *Vorbă grea* (sau *vorbe, cuvinte grele*) = insultă, ocară. *A făcut scandal... şi a spus vorbe grele.* PAS, Z. I 143. *Spune o vorbă grea, bate-mă, alungă-mă, mă duc!* SADOVEANU, O. I 428. ✦ (Despre timp, împrejurări, situaţii) Cu greutăţi, cu dificultăţi; critic. *Eu am acolo un hambar plin cu posmagi; ia aşa, pentru împrejurări grele.* CREANGĂ, P. 330. *Atunci, în acele grele şi amari minute* [ale luptei de la Călugăreni], *turcii... stau înmărmuriţi şi cu durere îşi întorceau ochii către pustiile Asiei.* BĂLCESCU, O. II 64. ✦ *Iarnă grea* = iarnă geroasă şi lungă. *Vreme grea* = **a)** furtună. *Cărarea asta o ştia, Şi colo stînca de-adăpost Pe ploaie-n vreme grea.* COŞBUC, P. I 232; **b)** (mai ales la pl.) vremuri, împrejurări critice. ✦ (Învechit; despre oameni) Duşmănos, inaccesibil. *Se plînse de nemţi că sînt grei şi scumpi, că nu trimiseră pînă atunci nici oştiri, nici bani, nici ajutoare.* BĂLCESCU, O. II 197.

GREUNÁTIC, -Ă, *greunatici, -e,* adj. (Regional; despre oameni) Corpolent şi greoi. *Acum ei îşi stau în faţă. Un bătrîn înalt, peptos, greunatic, teafăr, cu mustaţa lungă şi groasă.* SLAVICI, N. II 15.

GREUTÁTE, *greutăţi,* s. f. **I. 1.** Forţa cu care un corp este atras spre pămînt în virtutea legii gravitaţiei. *Unitatea de greutate e gramul-forţă.* ✧ *Centru de greutate* v. centru. ✦ Apăsarea pe care o exercită un corp asupra unei suprafeţe orizontale pe care se sprijină. *S-a lăsat cu toată greutatea pe scaun. Podelele trosneau sub greutatea lui.* ▭ *A predat o pereche de boi, obţinînd un spor de greutate de 110 kg de fiecare bou contractat.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2908. ✧ *Greutate specifică* = greutatea unităţii de volum dintr-un anumit corp; fig. importanţă, valoare proprie a unui lucru. *Importanţa industriei de stat constă nu atît în greutatea ei specifică actuală, ci în perspectivele ei de dezvoltare.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 148. *Greutate atomică* = raportul dintre greutatea atomului unui element şi a şaisprezecea parte din greutatea atomului de oxigen. *Greutate brută* sau *netă* v. brut, net. *Greutate hectolitrică* v. hectolitric.

2. Povară, sarcină, încărcătură. *Pajura neagră au zburat cu dînsul şi cu acea grozăvie de greutate pe spatele sale spre lumea albă.* SBIERA, P. 87. ✧ Fig. *Şi mama s-o sfădit cu el, că de-acu*

toată greutatea cîmpului o să cadă pe spatele ei şi ale mele. BUJOR, S. 58. ✦ Fig. Senzaţie de apăsare sau de oboseală. *Frică în adevăratul înţeles al cuvîntului nu-mi era, dar simţeam o greutate în piept, o presimţire tristă parcă.* SADOVEANU, O. VI 9. *Pe inimă-mi se pune o greutate rece.* ALECSANDRI, P. A. 130. ✧ Expr. **A i se lua** (sau **a-i cădea** cuiva) **o greutate de pe inimă** = a scăpa de o grijă mare. *Simţii că mi se luă o greutate de pe inimă.* NEGRUZZI, S. I 10.

3. (Mai ales la pl.) Bucată de metal care reprezintă o anumită măsură de greutate (**II**). *Serie de greutăţi.* ✦ Bucată de metal (sau de orice alt material) avînd diverse forme şi mărimi şi îndeplinind anumite funcţii într-un mecanism. *Ceasornicul din părete, sfîrîindu-şi lănţişoarele cu greutăţi, cîntă cucu de nouă ori.* VLAHUŢĂ, O. A. III 53.

4. (Sport; mai ales la pl.) Halteră. ✦ (Atletism) Bilă rotundă de metal care se aruncă cu mîna.

II. (În sens abstract) **1.** (Mai ales la pl.) Lucru greu de făcut, greu de rezolvat, greu de învins; dificultate, piedică. *Cînd era să intrăm la d-nul profesor, deterăm de o nouă greutate. Huţu nu voia de loc să intre.* SLAVICI, O. I 79. *În calea aceasta întîlni nişte greutăţi şi mai mari.* ISPIRESCU, L. 57. ✧ Loc. adv. **Cu (mare) greutate** = foarte greu, anevoie (de tot). *Pe poartă, prin umbra teilor, se arătă părintele Dragomir, înaintînd cu greutate şi pufuind de puterea arşiţei.* SADOVEANU, F. J. 341. *O haraba întreagă* [de salate] *aş fi în stare să mănînc şi parcă tot nu m-aş sătura. — Te crede moşul, nepoate, dar cînd ai şti cu ce greutate se capătă!* CREANGĂ, P. 211.

2. Influenţă, trecere, importanţă, autoritate, putere. ✧ Loc. adj. **Cu greutate** = cu trecere, cu vază, influent. *Fiind oameni cu greutate, se crezură totuşi datori să păstreze o vreme obrazuri îngîndurate.* VORNIC, P. 127. *O altă masă, aproape de scenă, era rezervată unor agenţi de vapoare, oameni cu greutate în comerţul portului.* BART, E. 369. ✧ Valoare documentară, putere de convingere.

3. Gravitate. *Greutatea pedepsei. Greutatea vinei.*

GREVÁ, *grevez,* vb. I. Tranz. A împovăra (o proprietate) cu ipoteci, (un buget) cu cheltuieli. *Bunuri grevate de datorii.* ✧ Fig. *Talentul tău ce încă abia-i în crisalidă Grevat ţi-l vezi deodată c-o primă ipotecă.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 106.

GRÉVĂ, *greve,* s. f. Una din formele de bază ale luptei proletariatului pentru interesele sale economice şi politice care constă din încetarea organizată a lucrului cu scopul de a forţa pe capitalişti să satisfacă revendicările muncitorimii. *A face grevă. A declara grevă. A fi în grevă.* ▭ *N-a arătat oare revoluţia din Rusia că greva politică generală este şcoala cea mai de seamă a revoluţiei proletare şi un mijloc de neînlocuit pentru mobilizarea şi organizarea maselor largi ale proletariatului în ajunul asaltului împotriva forţăreţelor capitalismului?* STALIN, PROBL. LEN. 11. *De la grevele economice muncitorii încep să treacă la greve politice.* IST. P. C. (b) 40. *S-a întrunit comitetul uzinei şi greva a fost declarată.* SAHIA, N. 35. *Greva în port se sfîrşise.* BART, E. 298. ✧ *Grevă de avertisment* = grevă scurtă prin care muncitorii atrag atenţia asupra grevei ce ar putea urma în cazul cînd patronii nu le-ar satisface revendicările. *Grevă de protest* = grevă scurtă a unui număr de muncitori care îşi manifestă opoziţia faţă de o măsură sau de o situaţie generală intolerabilă, faţă de tratamentul inuman aplicat unor tovarăşi dintr-o anumită întreprindere etc. *Grevă de solidarizare* = grevă prin care muncitorii dintr-o întreprindere sau dintr-o ramură industrială sprijină pe muncitorii grevişti dintr-o altă întreprindere sau ramură industrială. *Greva foamei* = refuzarea hranei, de obicei de către deţinuţii politici, în semn de protest împotriva arestării şi deţinerii lor abuzive sau a altor samavolnicii comise de autorităţi împotriva lor.

GREVÍST, -Ă, *grevişti, -ste,* s. m. şi f. Persoană care participă la o grevă, care este în grevă. *Înainte de a începe atacarea greviştilor* [în februarie 1933], *statul-major, care conducea operaţiile de represiune, hotărăşte un atac general împotriva maselor care sprijineau pe grevişti.* IST. R.P.R. 602. *Martore-au fost străzile aceste... La grevele din Griviţa fierbinte, Cînd spre grevişti veneau femei cu pîine caldă.* CASSIAN, H. 123. ✦ (Adjectival) Care ţine de grevă. *În S.U.A. şi în celelalte ţări capitaliste, o dată cu creşterea neîncetată a cheltuielilor de război, creşte şi mişcarea grevistă a oamenilor muncii, asupra cărora apasă jugul înarmărilor.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2331.

GRÉZIE s. f. v. gresie.

GRI adj. invar. Cenuşiu. *Corina apare sus pe scară. E îmbrăcată... într-o rochie gri de voiaj.* SEBASTIAN, T. 177. (Poetic) *Cri-cri-cri Toamnă gri, Nu credeam c-o să mai vii.* TOPÎRCEANU, B. 34. ✧ (Substantivat) *Lumina cădea numai pe peretele de sus, ca o pată de gri deschis.* CĂLUGĂRU, O. P. 450.

GRÎER s. m. v. greier.

GRIERÉL s. m. v. greierel.

GRÍFĂ, *grife,* s. f. Instrument cu tăiş, cu ajutorul căruia se zgîrie coaja arborilor din pădure pentru a-i însemna, a face un marcaj etc.

GRIFÓN, *grifoni,* s. m. **1.** (Mitol.) Monstru fantastic cu trup de leu şi cu aripi, cap şi gheare de vultur. ✦ Motiv decorativ reprezentînd un grifon. [Cupa] *nu e de aur: e de raze. O-ntind grifonii ce-o susţin. E dătătoare de extaze. Cu ea-n onoarea ta închin.* MACEDONSKI, O. I 186.

2. Cîine de vînătoare cu părul lăţos.

GRIJÁNIE s. f. (În biserica creştină) Cuminecătură, împărtăşanie. [Popa Cioacă] *ne da, pe lîngă grijanie, cam de la cincizeci la o sută de mătanii.* MACEDONSKI, O. III 32. *Apropie de buzele ei fripte linguriţa cu grijanie.* CARAGIALE, O. III 106.

GRÍJĂ, *griji,* s. f. **1.** Nelinişte, teamă pricinuită de gîndul unei eventuale primejdii sau întîmplări neplăcute; îngrijorare. *Plăcut, plăcut e ceasul de griji ne-ntunecat, Şi dulce este viaţa ce curge lin.* ALECSANDRI, P. I 132. *N-aibi nici o grijă! îmi răspunse.* NEGRUZZI, S. I 39. *Marcu bea şi nu prea bea, Căci amar grija-l rodea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 489. ✧ (Adesea construit cu verbul «a avea», urmat de determinări în genitiv, indicînd cauza îngrijorării cuiva) *Vom fi la adăpost de grijile vieţii de toate zilele.* REBREANU, I. 87. *Tot alături călăresc, Nu au grija nimănuia, Şi de dragi unul altuia Ei din ochi se prăpădesc.* EMINESCU, O. I 104. ✧ Loc. adj. şi adv. **Fără grijă** (de ceva sau de cineva) = fără teamă, fără să-i pese (de ceva sau de cineva). *Gardurile cădeau, fără proptele, şi vechilii şi vătavii trăiau ca nişte hoţomani, de capul lor, fără milă, fără grijă.* SADOVEANU, O. VII 272. *De-acum, jupîneşică, dormi fără grijă; că îndată se face ziuă.* CREANGĂ, P. 132. ✧ Expr. **A intra la** (sau **în**) **grijă** = a începe să fie îngrijorat. *Fata intră la grijă că a să fie biruită.* ISPIRESCU, L. 45. *Ceilalţi... intrînd în grijă mare, şi-au ridicat glasurile lor împotriva apucăturii cu Roşu-mpărat.* CARAGIALE, O. III 93. ✦ Cauza îngrijorării cuiva. *Iaca şi codrul Grumăzeştilor, grija negustorilor şi spaima ciocoilor.* CREANGĂ, P. 119.

2. Interes viu pentru cineva sau ceva, atenţie deosebită faţă de cineva sau ceva, preocupare de cineva sau ceva; solicitudine. *Marea grijă faţă de om, specifică*

regimului socialist, este oglindită în proiectul noii Constituții prin garantarea dreptului la odihnă, prin garantarea dreptului de a se bucura de asigurarea materială la bătrînețe, în caz de boală sau incapacitate de muncă. LUPTA DE CLASĂ, 1952, nr. 7, 66. ◇ (Urmat de determinări în genitiv, indicînd obiectul interesului cuiva) *Nu mă face să te-aștept prea mult: mai am și alte treburi, nu numa grija dumitale.* CARAGIALE, P. 91. *Grija noastră n-aib-o nime, Cui, ce-i pasă că-mi ești drag?* EMINESCU, O. I 55. ◇ Loc. adv. **Cu (mare) grijă** = cu mare băgare de seamă, cu multă atenție, cu prudență. *Cositele negre cu grijă le-a prins Sub bască, ștrengara de fată.* FRUNZĂ, S. 18. ◇ Expr. **A purta grijă de** (cineva sau ceva) sau **a-i purta** (cuiva) **de grijă**, (rar) **a purta de grijă despre** (ceva) sau **a purta grija** (cuiva) = a îngriji (pe cineva sau de ceva). *I-am învățat... să facă altoi, să poarte grijă de stupi.* SLAVICI, la TDRG. *La ce de-acu-nainte tu grija mea s-o porți?* EMINESCU, O. I 127. *Cine-ți poartă de grijă acolo, cine-ți face prînzul?* GHICA, S. 249. *Trebuie să mă duc îndată acasă pentru ca să port de grijă despre cele trebuincioase pentru bal.* ALECSANDRI, T. I 131. **Purtare de grijă** = preocupare, îngrijire de cineva sau de ceva. *Las' că am eu purtare de grijă pentru dînsul.* CREANGĂ, la TDRG. **A avea grijă** (de cineva sau ceva) = a) a îngriji (de cineva sau de ceva). *Să aibă grijă de casă, iar dacă iese, să încuie bine.* REBREANU, R. I 243. *Toate soacrele veneau, La nurori prinz aduceau; Soacra mea, muiere rea, De mine grijă n-avea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 170; b) a supraveghea, a păzi (pe cineva sau ceva). *Du-te și le adă — zice avocatul — îți vom avea noi grijă de coșarcă pînă vii cu ele.* RETEGANUL, P. I 86. **A nu avea grijă** (de cineva sau ceva) = a) a nu-i păsa, a nu se sinchisi (de cineva sau ceva). *Ei prînzea și veselea, De nime grijă n-avea.* ALECSANDRI, P. P. 98; b) (mai ales la imperativ) a nu avea teamă, a nu fi îngrijorat. *Ai să te înzdrăvenești, n-ai grijă.* SADOVEANU, O. I 343. **A avea grijă** (să...) = (mai ales la imperativ) a băga de seamă, a lua seama, a fi atent. *Ai grijă, mamă, să nu ți se întîmple ceva.* SAHIA, N. 118. *Hîrca... avea grijă să n-o audă din odaia de alături, un credincios al împăratului.* CREANGĂ, P. 97. *Adă luntrea și mă treci... Aibi grijă să nu mă-neci.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 139. **A da** (sau **a lăsa**) **în grija cuiva** (ceva sau pe cineva) = a încredința (ceva sau pe cineva) cuiva, a da sau a lăsa (ceva sau pe cineva) cuiva în seamă. *Nu-mi vine să-i las în grijă agoniseala mea.* SADOVEANU, O. VII 269. *Las totul în grija oamenilor, și, ca un bolnav, îmi lipesc palmele de mușchii dureroși.* CAMIL PETRESCU, U. N. 340. **A da** (cuiva) **de** (sau **în**) **grijă ca să...** = a recomanda, a atrage atenția. *Se culcă, spuind nurorilor să fie harnice și dîndu-le de grijă ca nu cumva să adoarmă.* CREANGĂ, P. 7. *Tata mi-a dat în grijă... ca să mă feresc de omul roșu.* id. ib. 202. **A duce grija** v. duce.

GRIJÍ, *grijesc*, vb. IV. (Mai ales în Transilv. și Mold.) **1.** Tranz. (Pe cale de dispariție) A avea grijă (de cineva sau de ceva), a purta (cuiva) de grijă, a da toate îngrijirile necesare; a îngriji. *Am grijit pămîntul ca pe o carte!... Mergeam singură la plug, dar nu m-am lăsat.* VINTILĂ, O. 39. *Fată frumoasă și harnică, grijește-mă și curăță-mă de omizi, că ți-oi prinde și eu bine vrodată.* CREANGĂ, P. 287. ◇ Fig. *Eu mă duc, mîndră, ca mine Inima la tin' rămîne... Grijește-mi-o, mîndră, bine!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 338. ◇ Intranz. (Urmat de determinări introduse prin prep. «de») *Lasă, voinice, nu fi supărat, că în bun loc ai întrat, griji-voi eu și de tine.* RETEGANUL, P. III 35. ◇ Refl. *S-au grijit și de unele și de altele.* SBIERA, P. 132. ✦ A feri de stricăciune, de uzură; a cruța. *El își grijea peptarul ca ochii.* RETEGANUL, P. V 62.

2. Tranz. A curăța. *Scoală, ca să grijim bordeiul.* SADOVEANU, P. M. 157. *Să grijească casa cum știu ele.* RETEGANUL, P. V 61. *Fata rînește fîntîna și o grijește foarte bine; apoi o lasă și-și caută de drum.* CREANGĂ, P. 287. ◇ Intranz. *Grijește prin casă.*

3. Tranz. A pregăti. *Romîni, să ne grăbim, În șes la vînătoare Pe Dragoș să-nșoțim. Grijiți armele voastre, Curînd să alergăm.* NEGRUZZI, S. II 23. ✦ (Urmat de determinări introduse prin prep. «de» sau «cu») A aproviziona (pe cineva cu ceva). *Tată-său i-au cumpărat carte și l-au grijit de toate cîte-i trebuia.* SBIERA, P. 152.

4. Tranz. (Despre preoți) A spovedi și a împărtăși pe cineva. *Miu-i nalt și subțirel, Pleacă inima-mi cu el! — Stai, Miule, nu pleca, Vin' de-i adu inima, Binișor, să n-o sminteștî, Că n-ai bani ca s-o plătești, Nici lacrămi ca s-o jelești, Nici popă ca s-o grijești.* TEODORESCU, P. P. 323. ◇ *A-și griji sufletul* = a se spovedi, a se împărtăși înainte de moarte. *Rogu-te, să fiu îngăduit macar trei zile, în care să-mi grijesc sufletul.* CREANGĂ, P. 319. ✦ Refl. A se împărtăși. *Nu s-a grijit la paște și la crăciun?* DELAVRANCEA, S. 30.

5. Refl. și intranz. A băga de seamă, a lua seama. *Te grijește dar, să nu ajungi și tu pe aici.* RETEGANUL, P. II 62.

GRIJÍT, -Ă, *grijiți, -te*, adj. (Mai ales în Transilv. și Mold.) **1.** Îngrijit. *Iepele erau ale lui, și cînd le grijea, grijite erau.* CREANGĂ, P. 107.

2. Curat, rînduit. *Să vă fie casa Casă, Să vă fie masa Masă; Tot cu mesele întinse Și cu fețele aprinse; Tot cu casele grijite, Cu buni oaspeți locuite.* TEODORESCU, P. P. 147. ✦ (Mold.; despre pui, păsări etc.) Curățat de măruntaie, pene etc. *Viind la Folticeni, între alte merinde, aduce feciorului său și trei purcei grijiți gata.* CREANGĂ, A. 107.

GRIJITÓR, -OÁRE, *grijitori, -oare*, adj. (Regional, rar) Grijuliu (1). *Și harnic și grijitor om este părintele Trandafir. Adună din multe și face din nimica ceva.* SLAVICI, O. I 53.

GRÍJNIC, -Ă, *grijnici, -e*, adj. (Învechit) Grijuliu (1). *Grijnica mamă pregătea rufele băieților.* VLAHUȚĂ, la TDRG.

GRIJULÍU, -ÍE, *grijulii*, adj. **1.** Plin de atenție, de grijă pentru toate. *Urșii joacă de parcă ar fi oameni. Ursarii, grijulii, bat tobele, sună lanțurile.* STANCU, D. 182. ✦ Prudent, prevăzător, socotit. *De obicei nu prea eram grijuliu și prevăzător în întreprinderile mele.* SADOVEANU, N. F. 123.

2. (Mold.) Îngrijit, ordonat, curățel. (Atestat în forma învechită *grîjuliv*) *Mogorogea, băiet grîjuliv, își curăță ciubotele frumos și le pune la uscat pe vatră, cum făcea totdeauna.* CREANGĂ, A. 105.

— Variantă: (învechit) **grîjulív, -ă** adj.

GRILÁJ, *grilaje*, s. n. Împrejmuire făcută din bare de oțel sau de lemn, ori din plasă de sîrmă fixată pe rame metalice. *Era una din puținele case boierești cu zid și un gard cu grilaj de fier împrejurul curții.* DUMITRIU, B. F. 118. *Cînd și cînd se opreau la un grilaj, în care erau împletite flori vii și coroane uscate.* SADOVEANU, M. C. 79. *Dorcea... ocolea pe lîngă grilajul de fier al grădinii.* CAMIL PETRESCU, N. 15. *Simțindu-se amețit, se răzămă puțin cu mîinile de grilajul din față.* BUJOR, S. 146.

— Pl. și: *grilajuri*.

GRÍLĂ, *grile*, s. f. **1.** (Electricitate) Electrod în formă de sită, intercalat între anodul și catodul unei lămpi de radio.

2. (Arhit.) Panou fix sau mobil alcătuit dintr-o rețea de vergele paralele de lemn sau de metal, plasat în fața sau în golul unei uși, ferestre, vitrine etc., pentru a o închide sau a o apăra.

3. (Mil.) Obstacol în fața sau în spatele șanțului unei fortificații, alcătuit dintr-un gard de bare de oțel. ✦ Grătar făcut din bare groase de oțel și folosit

pentru închiderea diferitelor tuburi de ventilaţie ale cazematelor spre a nu permite inamicului să arunce grenade sau alte explozive înăuntru.

GRIMÁ, *grimez*, vb. I. Refl. (Despre actori) A se machia pentru a-şi compune o fizionomie potrivită cu rolul de interpretat. ✦ Tranz. A machia pe un actor ajutîndu-l să-şi compună o fizionomie conformă cu rolul interpretat.

GRIMÁRE, *grimări*, s. f. Acţiunea de a (se) grima.

GRIMÁSĂ, *grimase*, s. f. Strîmbătură, schimonosire voită sau crispare spontană a feţei. *Făcu o grimasă de răutate şi dispreţ.* VLAHUŢĂ, O. A. III 51. *S-a-nţeles de mai-nainte C-o ironică grimasă să te laude-n cuvinte.* EMINESCU, O. I 134.

GRIMÁT, -Ă, *grimaţi, -te*, adj. (Despre actori) Machiat.

GRÍMĂ, *grime*, s. f. Totalitatea mijloacelor cosmetice folosite de actori pentru a-şi compune o fizionomie potrivită cu rolul de interpretat; machiaj. *Jocul actorilor, decorurile, costumele, grima, lumina şi celelalte accesorii tehnice au fost subsumate ideii de bază a operei.* CONTEMPORANUL, S. II, 1950, nr. 178, 6/2.

GRIMEÁ, *grimele*, s. f. (Mold.) Basma. *În poiană intră o femeie voinică, rumână, desculţă, îmbrăcată cu cituri trandafirii, legată la cap cu grimea albă.* SADOVEANU, O. V 65. *Stăpîna de casă, în haină albă de dimineaţă şi cu capul slobod învăluit în o grimea tot albă şi cu ţurţuri mici de mărgele roşii pe margine, trebăluia nu ştiu ce prin ceardacul larg din faţă.* HOGAŞ, M. N. 14.

GRIMELÚŢĂ, *grimeluţe*, s. f. (Mold.) Diminutiv al lui grimea; băsmăluţă. *Pe fereastra deschisă ieşea o clipă, zîmbitor, capul domnişoarei Tinca, îmbrobodit cu grimeluţă albă, mărginită de horbotă.* SADOVEANU, O. IV 27.

GRIMÉUR, *grimeuri*, s. m. Specialist care se ocupă cu grimarea artiştilor.
— Pronunţat: *-mör*.

GRIND, *grinduri*, s. n. Fîşie de teren mai ridicată, în delta unui rîu sau în regiunea lui inundabilă, de-a lungul malurilor, pe care apele n-o acoperă decît în caz de inundaţii mari. *Un grind se iveşte în albia rîului.* BOGZA, C. O. 195. *Au găsit pe un grind al ostrovului maldăre de fîn, proaspăt cosit.* CAMIL PETRESCU, O. II 173. *Pe malul de dincolo sălciile înverziseră şi pe grinduri mija colţul ierbei.* SANDU-ALDEA, U. P. 220. ✦ Deal. *Se întindea la poalele grindului o baltă.* SADOVEANU, P. M. 11. *Ceahlăul, ridicîndu-şi falnic fruntea peste grinduri, ne priveşte încă din negurile depărtării.* VLAHUŢĂ, O. A. 420.

GRÍNDĂ, *grinzi*, s. f. **1.** Bîrnă groasă de lemn.
2. Element de construcţie, format dintr-o grindă (1), dintr-o piesă sau dintr-un ansamblu de piese de lemn, de oţel sau de beton, constituind unul din elementele de rezistenţă ale construcţiilor (clădiri, poduri etc.). *Lung şi deşirat cum era, ajungea cu capul pînă în grinzile tavanului.* REBREANU, R. I 199. *Începe a chiti copacii trebuitori: ista-i bun de amînare, cela de tălpi, ista de grinzi.* CREANGĂ, P. 48. *În colţurile tavanului cu grinzi lungi şi mohorite, painjenii îşi executau tăcuta şi pacinica lor industrie.* EMINESCU, N. 38. ✧ Expr. A cresta (sau a încresta, a însemna) în grindă = a nota, a însemna un lucru important pentru a nu-l uita. *Azi am să-ncrestez în grindă — Jos din cui acum, oglindă! Mama-i dusă-n sat! Cu dorul Azi e singur puişorul.* COŞBUC, P. I 102.

GRINDÉI, *grindeie*, s. n. **1.** (La plugul cu tracţiune animală) Partea orizontală, de lemn sau de oţel, de care se fixează trupiţa şi fierul lung (şi antetrupiţa) şi care la un capăt are coarnele, iar cu celălalt capăt se sprijină pe cotigă. *Grindeiul pîn' l-am tocmit, S-a gătat de plugărit!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 390. ✧ *Grindei cu ramă* = grindei în formă de cadru, purtat pe două sau trei roţi şi avînd una sau mai multe cormane, folosit de obicei la plugul cu mai multe brazde.
2. Grindă mică, aşezată orizontal şi de-a curmezişul la diferite construcţii. *Un grindei de stejar stă prins în zid de amîndouă laturile, iar în mijloc este o verigă ruginită, de care se anina ştreangul.* NEGRUZZI, S. I 311.
3. Axul roţii unei mori de apă; fus.

GRÎNDINĂ, *grindini*, s. f. (Rar la pl.) Precipitaţie atmosferică în formă de boabe de gheaţă, care cad pe timp de ploaie sau de furtună; (popular) piatră, gheaţă. *A bătut grindina.* ▭ *Alunga nourii cei negri de pe deasupra satului nostru şi abătea grindina în alte părţi, înfingînd toporul în pămînt afară.* CREANGĂ, A. 34. *Un crin se usucă şi-n lături s-abate Cînd ziua e rece şi cerul în nori, Cînd soarele-l arde, cînd vîntul îl bate, Cînd grindina cade torente pe flori.* BOLINTINEANU, O. 178. ✧ Fig. (Urmat de determinări în genitiv sau introduse prin prep. «de») *Grindini de granate băteau dinspre duşmani.* TOMA, C. V. 383. *Caii aleargă îndemnaţi de ţipetele vizitiului, speriaţi de răpăitul stropilor care cad, repezi şi grei, ca o grindină de gloanţe.* VLAHUŢĂ, O. A. II 130. *Bătrînul Socoleanu, doborît sub grindina laudelor... se lasase pe un scaun.* NEGRUZZI, S. I 6.

GRINDÍŞ[1], *grindişuri*, s. n. Piept de deal, costişă. *Sub nalt grindiş d-aramă stau cîşiţe de aur, Şi-acolo străjuieşte mereu cîte-un balaur.* COŞBUC, P. II 195. *Nu cumva-aî văzut Pe unde-ai trecut Un zid părăsit Şi neisprăvit, La loc de grindiş, La verde-aluniş?* ALECSANDRI, P. P. 186.

GRINDÍŞ[2], *grindişuri*, s. n. Totalitatea grinzilor de lemn ale unui acoperiş, ale unui tavan etc. *Iar cei meşteri mari, Calfe şi zidari, Cum sta pe grindiş, Sus pe coperiş, Vesel se mîndrea.* ALECSANDRI, P. P. 191.

GRINDÚŢĂ, *grinduţe*, s. f. Diminutiv al lui grindă. *Vină-napoi, vină, Că tu ţi-ai uitat Şi tu ţi-ai lăsat Cusătura ta Pe grinduţa mea!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 502.

GRIPÁ, *gripez*, vb. I. Refl. (Despre piese de motoare; p. ext. despre motoare) A se bloca în timpul funcţionării, datorită ungerii insuficiente, dimensiunilor necorespunzătoare etc.

GRIPÁRE, *gripări*, s. f. Acţiunea de a se gripa şi rezultatul ei.

GRIPÁT, -Ă, *gripaţi, -te*, adj. Bolnav de gripă. [Actorul] *puternic gripat, fusese oprit de doctori să mai joace.* CAMIL PETRESCU, N. 5.

GRÍPĂ s. f. Boală contagioasă acută, caracterizată prin inflamarea căilor respiratorii superioare, prin stare febrilă şi dureri musculare. *Gripă infecţioasă.* ▭ *La anii tăi, o gripă subversivă Îţi poate-aduce vreo pneumonie.* TOPÎRCEANU, B. 93.

GRÍPCĂ, *gripci*, s. f. Unealtă de dogărie care serveşte la curăţirea doagelor, în special a doagelor vechi.

GRIS s. n. v. **griş**.

GRÍSĂ s. f. v. **griş**.

GRIŞ s. n. Produs alimentar obţinut din grîu şi din alte cereale, măcinate mai mare decît pentru făină. *Griş cu lapte. Găluşte de griş. Budincă de griş.*
— Variante: **gris** s. n., (Mold.) **grísă** (HOGAŞ, DR. II 40) s. f.

GRIŢÁR s. m. v. **creiţar**.

GRIV, -Ă, *grivi, -e,* adj. (Mai ales despre cîini şi păsări) Pătat cu alb şi negru; pestriţ. *Cînii ciobăneşti de la noi... au... părul lăţos şi mai totdeauna griv.* La TDRG. ◇ (Poetic) *Îi văd* [Balcanii] *lucind, scînteind în lumină spinări gheboase, pietroase, sive, grive, pleşuve.* STANCU, D. 193.

GRIVÉI, *grivei,* adj. m. (Despre animale) Griv, pestriţ (cu pete albe şi negre). *De unde vii, Cella?... — De unde vin toţi... îmi răspunse ea mîngîindu-şi iedul grivei ce-o împungea cu coarnele.* DELAVRANCEA, S. 69.

GRIZÚ s. n. Amestec natural, gazos, inflamabil şi explozibil, constituit din metan şi aer în anumite proporţii, care se formează în minele de cărbuni (mai rar în alte mine). *Soţul meu a avut două incendii în Lonea: unul cu grizu.* DAVIDOGLU, M. 81.

GRÎJULÎV, -Ă adj. v. **grijuliu.**

GRÎNÁR[1], *grînari,* s. m. (Învechit) Negustor de grîne. *A servit... la un grec, grînar şi proprietar de şlepuri.* GALACTION, O. I 113. *Anii trec aşa de repede, încît bine nu-ţi dai seama cînd şi cum cutare flăcău, rotar ori grînar, s-a schimbat în moş cutare.* DELAVRANCEA, S. 213.

GRÎNÁR[2], *grînare,* s. n. **1.** Magazie de cereale; hambar, jitniţă. *Una* [dintre chei] *încuie celarul Şi una grînarul.* TOMA, C. V. 119.

2. Fig. Ţinut sau ţară care produce grîne din abundenţă şi care aprovizionează altă regiune sau altă ţară. *Ucraina este unul din marile grînare ale Rusiei.* SAHIA, U.R.S.S. 92.

GRÎNE s. f. pl. Semănături de cereale; holde de grîu, grîie. *Grînele multora erau coapte.* CAMILAR, TEM. 217. *Cînd plouă, toate grînele cresc.* EMINESCU, N. 69. ✦ Cereale, în special grîu, sub formă de boabe. *Sta Craiova-n somnul veşted Cu un deal domol în creştet Şi cu Jiii-nvîrtejaţi Cuprinzînd-o ca un laţ. O ducea de azi pe mine, Tot cu negustori de grîne, Cu poporul fără pîne.* CASSIAN, H. 42.

GRÎU, (2) *grîie,* s. n. **1.** Plantă erbacee anuală din familia gramineelor, de culoare galbenă la maturitate, cu spicul lung şi îngust, conţinînd boabe din care se face făină *(Triticum vulgare). Grîu de primăvară. Grîu de toamnă.* ▭ *Vezi d-ta, colo departe, nişte lanuri frumoase de grîu care dă în copt?* CREANGĂ, P. 155. *Fecioară blondă ca spicul cel de grîu.* EMINESCU, O. I 92. *Feţişoara lui, Spuma laptelui; Mustecioara lui, Spicul grîului.* ALECSANDRI, P. P. 3. ✦ (Cu sens colectiv) Boabele acestei plante. *Era un grîu roşcat, greu, mai mare dragul.* CAMILAR, TEM. 207. *Îmi dai 50 de lei pe chila de grîu, cînd chila se vinde 120 de lei în Galaţi?* ALECSANDRI, T. I 348.

2. Semănătură, holdă, lan de grîu **(1).** *Iubesc aceste valuri de grîie şi de rod Şi sufletul uzinei ce cîntă în motoare.* TULBURE, V. R. 26. *Şi cu poala prinsă-n brîu Vin cîntînd în stoluri fete De la grîu.* COŞBUC, P. I 47. *Vino, frate, de mă vezi, Pînă sînt grîiele verzi.* SEVASTOS, C. 10.

GRÎULÉŢ s. n. (Rar) Grîuşor **(1).** *Grîuleţul lui de vară De departe că-nverzea.* TEODORESCU, P. P. 142.

GRÎUŞÓR, *grîuşoare,* s. n. **1.** Diminutiv al lui grîu; grîuleţ. *Vineţii porumbei De sus jos că s-or lăsa, În casă că ne-or intra, Grîuşor c-or aduna.* TEODORESCU, P. P. 39.

2. (Bot.) Untişor.

GROÁPĂ, *gropi,* s. f. **1.** Cavitate în pămînt, mai mult sau mai puţin largă şi adîncă, deschisă în partea de sus. *În mijlocul parcului se deschid, rotunde, cîteva gropi proaspete. S-au uscat trei copaci. Au fost scoşi din pămînt.* STANCU, U.R.S.S. 40. *Cum ajung în pădure, sapă o groapă adîncă de un stat de om.* CREANGĂ, P. 224. *Soseşte la locul de întîlnire al vînătorilor. Mai adesea acest loc e o cruce de piatră, strîmbată din piua ei, sau un puţ cu furcă, adică o groapă adîncă de unde se scoate apă cu burduful.* ODOBESCU, S. III 16. ◇ Expr. **A da în gropi (de prost ce este),** se spune despre un om foarte prost. *Tu numai nu dai în gropi de prost ce eşti!* CREANGĂ, P. 52.

2. Cavitate săpată în pămînt, în care se îngroapă mortul; mormînt. *Iar cînd norii-nvăluiesc Alba nopţii doamnă, Peste groapa lui pornesc Vînturi lungi de toamnă.* TOPÎRCEANU, B. 11. *Din taină mormîntul atuncea îi apare, Şi piatra de pe groapă crăpînd în două sare.* EMINESCU, O. I 95. *Cioclii... începură a săpa groapa.* NEGRUZZI, S. I 32. ◇ Expr. **A săpa** (cuiva) **groapa** = a face intrigi, a unelti împotriva cuiva pentru a-l face să-şi piardă situaţia. *În groapă cade-acela ce altui groapa sapă.* ALECSANDRI, T. II 88. *Cine sapă groapa altuia cade singur în ea.* **A băga** sau **a vîrî** (pe cineva) **în groapă** v. băga. **A fi cu un picior în groapă** sau **a fi** (sau **a ajunge**) **la marginea gropii** = (despre bătrîni şi bolnavi) a fi aproape de moarte. (În forma de gen. *groapei*) *Nu mai trecu mult şi iată că împăratul ajunse la marginea groapei. Cînd fu la ceasul morţii, el luă copilul pe genuchi şi-i zise.* ISPIRESCU, L. 41. *Văzîndu-se acuma c-un picior în groapă, şi-au chemat ficiorul şi fetele la sine să li spuie ce să facă după moartea lui.* SBIERA, P. 48.

— Gen.-dat. şi: (rar) *groapei.* — Pl. şi: (rar) *groape.*

GROÁZĂ s. f. **1.** Frică, spaimă mare provocată de un lucru înfiorător, de o nenorocire sau de un pericol mare. *Înmărmurit de groază. Ţipete de groază.* ▭ *Groaza morţii îi dispăruse ca prin farmec.* BART, E. 351. *Întoarse capul cu groază, îndreptîndu-se înspre casa Gherghinei.* BUJOR, S. 75. *Căzu ca moartă de groază pe peptul lui.* EMINESCU, N. 11. ◇ Expr. **Ţi-e mai mare groaza (să...),** se spune în legătură cu ceva înfiorător, îngrozitor. *Cîrn, fără nas şi fără urechi, de-ţi era mai mare groaza să te uiţi la dînsul.* ŞEZ. II 156. **A umple** (pe cineva) **de groază** sau **a băga, a vîrî** (pe cineva) **în groază** (sau **groază în cineva**) sau **a face groază** (cuiva) = a înfricoşa, a înspăimînta, a îngrozi (pe cineva). *Am tăiat atîtea capete ca să vîr groază.* SADOVEANU, O. VII 142. **A-l apuca** sau **a-l lua** (pe cineva) **groaza** = a se înfricoşa, a se îngrozi. *M-a luat groaza cînd am trecut pe lîngă lan şi l-am văzut cîtu-i de mare.* CREANGĂ, P. 157. *Cîteodată* [flăcăii] *mai chiuiesc cu toţii, de te ia groaza, nemaiştiind ce-i.* ŞEZ. III 183. **A intra** sau **a băga** (pe cineva) **în groază** (sau **în toate grozile morţii**) v. băga. ✦ (Concretizat) Persoană sau lucru care îngrozeşte, care înfricoşează. *Iar la stînga domnului, Domnului şi banului, Şed Buzeştii şi Căpleştii, Căpitanii oştilor Şi groaza păgînilor.* TEODORESCU, P. P. 478.

2. Fig. (Urmat de determinări introduse prin prep. «de») Mulţime, cantitate mare, sumedenie. *Costă o groază de parale.* ▭ *Îi trecea prin cap o groază de pogoane de porumb uscat, care trebuie cules.* PREDA, Î. 176. *S-arată, măi tată, o groază de mistreţi.* SADOVEANU, O. I 291. *Am treabă la cantilerie, am o groază de avizuri de făcut.* CARAGIALE, la TDRG.

— Forme gramaticale: gen.-dat. *groazei.* — Pl.: (numai în expr.) *grozi.*

GROÁZNIC, -Ă, *groaznici, -e,* adj. Care inspiră groază; îngrozitor, înfricoşător, înspăimîntător, cumplit, teribil. *O primejdie groaznică părea că ameninţă portul.* BART, E. 287. *Apoi îndată veni un leu groaznic nevoie mare.* ISPIRESCU, L. 147. ◇ (Adverbial) *Cum călcă peste pragul porţii, începu casele, curtea şi grădina a se cutremura şi a urla aşa de groaznic, încît se auzi pînă la zîne.* ISPIRESCU, L. 149. ✦ (Adverbial) a) Tare, mult. *Văzînd ei această minune, s-au înspăimîntat şi mai tare, căci socotea că-i necuratul, şi au prins-o şi mai groaznic la fugă.* SBIERA,

p. 6. *Groaznic m-a ciomăgit fratele meu de cruce.* ALECSANDRI, T. I 451. b) (Legat de un adjectiv sau de alt adverb prin prep. «de» spre a exprima superlativul) Foarte, extrem de... *Găsiră în depărtare un lup groaznic de mare și cu fruntea de aramă.* ISPIRESCU, L. 74.

GROBIÁN, -Ă, *grobieni, -e,* adj. (Mold., Transilv.) Bădăran, necioplit, grosolan. *Dacă ai știut că ai un bunic așa de grobian, pentru ce m-ai îndemnat să mă lupt cu el?* CREANGĂ, P. 53.

— Pronunțat: *-bi-an.*

GROF, *grofi,* s. m. (În trecut) Termen cu care erau desemnați marii latifundiari maghiari. *Gospodăria colectivă s-a înjghebat pe domeniul unui vechi castel de grofi.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 164, 6/2. *Țăranii unguri s-au unit cu țăranii români și împreună au început să pedepsească pe grofi.* IST. R.P.R. 275.

GROFÉSC, -EÁSCĂ, *grofești,* adj. (Transilv., rar) De grof. *În locul bordeiului se făcu din chiar senin o curte mare ca cele grofești, iar prin ogradă șuri, grajduri, vite.* RETEGANUL, P. III 31.

GROFÍȚĂ, *grofițe,* s. f. (Transilv.) Soție sau fiică de grof. *Parcă auzi armurile cavalerilor, tropotele cailor înspumați în cavalcadele matinale ale domnițelor și grofițelor trăind din jefuirea poporului.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 156, 7/2.

GROFOÁIE, *grofoaie,* s. f. (Transilv.; rar, cu sens depreciativ) Soție de grof. *Acolo pe cine află? Pe soru-sa, gătită — doamne, ca o grofoaie și făcînd de mîncare.* RETEGANUL, P. V 24.

GROG s. n. Băutură făcută din rom, coniac sau rachiu amestecat cu apă fierbinte îndulcită cu zahăr și care se servește caldă.

GROHĂÍ, *gróhăi,* vb. IV. (Obișnuit la pers. 3) Intranz. (Despre porci și mistreți) A scoate grohăituri. *În coteț scroafa a adormit, tolănită, grohăind molcom către cei doisprezece purcei care o sug, lacomi.* CAMILAR, TEM. 50. *Purcelul grohăi mulțumit și începu să caute pe jos.* REBREANU, R. I 147. *Am găsit copila teafără însă răsturnată cu albiuța de niște porci care grohăiau împrejurul ei.* CREANGĂ, A. 21. ◇ Fig. (Depreciativ, despre oameni) *Rămas la masă... chiaburul rîse iarăși mușcător, grohăind de veselie ațițătoare.* DUMITRIU, N. 241.

— Prez. ind. și: *grohăiesc* (BOGZA, C. O. 129).

GROHĂÍT s. n. Sunetul caracteristic, gros, sacadat, pe care îl scot porcii și mistreții. *Cînd îl văzură pe Negoiță,* [porcii] *îl primiră cu un grohăit la început amenințător și aspru, dar pe urmă din ce în ce mai prietenos și mai duios.* GALACTION, O. I 298. *Pare că se și aude... grohăitul fiarei și sunetul cornului de vînătoare.* ODOBESCU, S. III 134.

GROHĂITÓR, -OÁRE, *grohăitori, -oare,* adj. Care grohăie. ◇ Fig. (Depreciativ, despre glasul omului) *Colonelul mormăi cu un glas înecat, răgușit, grohăitor.* DUMITRIU, V. L. 87.

GROHĂITÚRĂ, *grohăituri,* s. f. Grohăit. (Fig.) *Cînd își repezea mîna asupra unui tip voinic cu niște ochi umflați, de bandit, acesta scotea, din gîtul acoperit în grăsime, o succesiune de grohăituri.* CAMILAR, N. II 141.

GRÓHOT, *grohote,* s. n. Grohăit.

GROHOTÍ, pers. 3 *grohotește,* vb. IV. Intranz. **1.** (Despre pietrele tîrîte de o apă sau desprinse dintr-un munte) A face zgomot rostogolindu-se sau prăvălindu-se. *Urlă Tarcăul în vale, umflat de puhoaie; din ce în ce mai tare s-aud grohotind bolovanii tîrîți în valurile-i posomorîte.* VLAHUȚĂ, O. A. II 155.

2. (Despre porci) A grohăi.

GROHOTÍȘ, *grohotișuri,* s. n. Îngrămădire de bucăți colțuroase de rocă, de mărimea prundișului, rezultate din sfărîmarea stîncilor sub acțiunea agentilor fizici și prăvălite din munte sau aduse de ghețari; p. ext. rocă sedimentară formată din acest material sau loc acoperit cu acest material. *Acolo, lîngă revărsarea brazilor și treptele puhoaielor, se împrăștiaseră grohotișuri.* SADOVEANU, F. J. 364. *Din jos de Călinești, o lungă dîră de grohotiș, năruit din coastele Pietrosului, împinge Bistrița, strîmtînd-o, înghesuind-o în malul din stînga.* VLAHUȚĂ, O. A. 415.

GROMÓVNIC, *gromovnice,* s. n. Carte care cuprinde pretinse preziceri pe baza interpretării tunetelor și a fulgerelor, rînduite după zodiile fiecărei luni. *Deschid gromovnicul la fila patruzeci, la semnul leului și mă uit; ce-am văzut... mi s-a zbîrlit părul pe mine!* CAMILAR, TEM. 194. *Se arată în gromovnic zodia lui Ionuț, dascăle Pamfil? întreabă dumneaei cu puțină îndoială.* SADOVEANU, F. J. 500.

GRONȚURÓS, -OÁSĂ adj. v. **grunzuros.**

GROPÁN, *gropane,* s. n. (Regional) Augmentativ al lui groapă. *Începu să caute un loc prin grădină, să sape un gropan, o mică fîntînă a lui.* PREDA, Î. 158. *Toate jivinile cîte se tîrăsc prin țărînă și cîte se ascund pe sub pămînt, toate îl cunoscură pe dînsul de stăpîn... mișunii cei cu gropanele pline de grîne, și șobolanii din smîrcuri.* ODOBESCU, S. III 185.

— Variantă: **gropánă** (ALECSANDRI, P. P. 74) s. f.

GROPÁNĂ s. f. v. **gropan.**

GROPÁR, *gropari,* s. m. **1.** Cel care se ocupă cu săpatul gropilor la cimitir. *Cînd au dat gropării de coșciugul lui și i-au ridicat binișor capacul putred, ce să vezi!* CARAGIALE, O. I 329. ◇ Fig. *Proletariatul și-a îndeplinit, în decurs de un secol, acest rol istoric de gropar al capitalismului. După primul război mondial, capitalismul a fost îngropat pe o șesime din suprafața pămîntului.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 74, 6/2.

2. (Entom.) Necrofor.

GROPĂREÁSĂ, *gropărese,* s. f. Soția groparului. *Pe Ancuța, gropăreasa, a aruncat-o în apă rece.* DELAVRANCEA, S. 266.

GROPÍȘ, *gropișuri,* s. n. Loc plin de gropi. *Ne-a dus pe calea ce n-a fost bună: Prin gropiș, Prin răsturniș.* TEODORESCU, P. P. 180.

GRÓPIȘTE, *gropișți,* s. f. (Regional) Cimitir. *Bătrîna se odihnește azi la bisericuța din valea Bîrcaciului, iar Tudorache pe Gilortul lui, unde și-a amestecat țărîna cu ai lui toți, în gropiștea satului.* MACEDONSKI, O. III 105.

GROPÍT, -Ă, *gropiți, -te,* adj. (Regional) Plin de gropi, cu gropi. *Apa a săpat și rămîne gropit locul.* SLAVICI, V. P. 127.

GROPÍȚĂ, *gropițe,* s. f. **1.** Diminutiv al lui groapă (1). *Se duse și el la marginea unui eleșteu, săpă o gropiță, se plecă pînă își atinse buzele de marginea gropiței și strigă acolo înfundat.* ISPIRESCU, U. 112.

2. Mică adîncitură care se formează în obrajii unor oameni cînd rîd, sau pe care o au unii oameni în bărbie ori pe dosul mîinii, la încheieturile degetelor. *Prinsei... să-i observ mîna cea frumoasă cu mici gropițe la încheieturi.* La TDRG. *Cînd zîmbea, închidea din ochi și făcea gropițe drăgălașe în obraz, în bărbie și încă una în tîmpla stîngă, la coada sprincenei.* VLAHUȚĂ, O. A. III 53. *E frumoasă, se-nțelege... Ca copiii are haz, Și cînd rîde face încă Și gropițe în obraz.* EMINESCU, O. I 159.

GRÓPNIȚĂ, *gropnițe,* s. f. (Învechit și arhaizant) Cavou, criptă. *Se opriră lîngă bisericuța sfîntului Ion, privind*

valea. Dedesubtul lor era gropniţa unde stăteau înşirate ţestele lucii ale monahilor adormiţi. SADOVEANU, F. J. 32.

GROPŞOÁRĂ s. f. v. **gropuşoară.**

GROPUŞOÁRĂ, *gropuşoare,* s. f. Gropiţă (1). *Să rămînă mort într-o gropuşoară cu inimioara puşcată.* CAMILAR, N. II 408.

— Variantă: **gropşoáră** (JARNÍK-BÎRSEANU, D. 495) s. f.

GROS[1] adv. Mult, din plin. *Pe lîngă asta era şi ageamie şi-nfumurată că nimeni nu ştie juca mai bine ca ea — şi, se-nţelege, pierdea gros.* CARAGIALE, O. III 34. [La cărţi] *tot meşteşugu-i de-a giuca gros.* ALECSANDRI, T. I 118. ✧ Expr. **A bate** (pe cineva) **gros** = a bate (pe cineva) tare, a-i trage o bătaie bună, zdravănă. *Hai, mă, s-o batem gros.* BIBICESCU, P. P. 193.

GROS[2] s. n. sg. Partea cea mai mare, cea mai numeroasă a unei colectivităţi; marea majoritate. *Husein-aga, cu grosul oştii, închidea ca un zid Cornul-lui-Sas.* SADOVEANU, O. VII 13. *Pe cărarea sură, în coborîrea grăbită a însărării, grosul convoiului se legăna încet.* REBREANU, P. S. 20. *Pentru grosul publicului... forma polemică e mai nimerită.* GHEREA, ST. CR. II 8. ✧ Loc. adv. **Din gros** = în cantitate mare, mult, din belşug. *Avea pe mînă avérea copiilor, sporită din gros de tata-socru.* La TDRG.

GROS[3] s. n. sg. (Învechit) Închisoare. *Închisoarea sau grosul ce fieşcare spătar trebuia să aibă în casa sa.* ODOBESCU, S. I 275. ✧ (Astăzi numai în construcţie cu prep. «la» şi de obicei pe lîngă verbele «a băga», «a pune», «a zăcea» etc.) *Te-or pune la gros... vai de ciolanele tale.* SADOVEANU, P. S. 78. *Am scăpat din Focşani cum am putut... că de punea mîna ispravnicul pe noi, ne trîntea poate la gros.* ALECSANDRI, T. I 117. *Cît eşti, codri, de frunzos, Iarna putrezeşti tu gios Şi voinicii zac la gros!* id. P. P. 263.

GROS[4], *groşi,* s. m. Trunchi de copac tăiat, lung, retezat la capete şi curăţat de crengi (uneori şi de coajă); buştean. *Apa...* [Motrului] *este mare de se coboară pre dînsa groşii (butucii) de brad ce se aduc din munte.* I. IONESCU, M. 70. *Da pe Gruia că-l ducea... La roşteiul temniţii, Şi pe Gruia că-l punea Cît un gros cu faţa-n jos.* BIBICESCU, P. P. 297.

GROS[5], **GROÁSĂ,** *groşi, groase,* adj. (În opoziţie cu subţire) **I. 1.** (Despre corpuri de formă cilindrică) Mare în circumferinţă sau în diametru. *Biserica... e aşezată pe un tăpşan între arbori seculari, groşi de nu poţi să-i cuprinzi nici pe jumătate în braţe.* STANCU, U.R.S.S. 166. *Strîmbă-Lemne... lua stejarul cît de gros, îl îndoia cu mînile.* NEGRUZZI, S. I 245. *Creşte mîndru grîuleţ, La pai gros, la spic măreţ.* HODOŞ, P. P. 45. *Trandafir ş-un fir supţire, Rău m-ai scos, dragă, din fire; Trandafir ş-un fir mai gros, Mult mă mir cum de m-ai scos.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 29. ✧ (Despre fiinţe sau despre părţi ale corpului lor) *Degete groase. Picioare groase.* ▭ *Era, măre, acest Silen, gras şi gros ca un butoi, adecă, cum i-am zice noi astăzi, dop de saca.* ISPIRESCU, U. 104. *Omul acela era ceva de spăriet: avea nişte urechi clăpăuge şi nişte buzoaie groase şi dăbălăzate.* CREANGĂ, P. 239. *Se însură cu jupîneasa Mărica, minunată femeie, groasă şi frumoasă, dar cam prostană.* NEGRUZZI, S. I 246. ✧ Expr. (Rar) **(A fi) gros de** (sau la) **cap** = (a fi) greu de cap, v. greu. *Unii se feresc De oameni cu minte Şi sînt bucuroşi De cei la cap cam groşi.* DONICI, la TDRG. ✦ (Popular; despre femei) Gravidă, însărcinată, grea. *La cîtăva vreme, purcede fata groasă.* ŞEZ. IX 17.

2. (Despre volumul unui corp) Cu dimensiunile laterale mai mari decît cele obişnuite; mare în volum (în sens lateral), voluminos. *Zid gros. Carte groasă.* ✧ Loc. adj. (Despre oameni) **Cu punga groasă** sau **gros la pungă** = avut, bogat. ✦ (Despre litere) Cu trăsături mai late decît cele obişnuite. V. gras. *Zaharia Duhu deschise o gazetă şi citi un titlu cu litere groase.* C. PETRESCU, A. 320. ✧ (Adverbial, pe lîngă «a scrie») *Peniţa aceasta scrie prea gros.*

3. (Despre materii aşezate în straturi sau care se aşază ca un strat peste ceva, ori despre corpuri cu suprafaţă întinsă, în formă de foaie, ca hîrtia, frunzele etc.) Cu dimensiune mare de la suprafaţă pînă la bază sau între cele două feţe paralele. *Strat gros de pămînt. Scîndură groasă.* ▭ *Ori pe ce se oprea suflarea* [lui Gerilă]... *se punea promoroaca mai groasă de-o palmă.* CREANGĂ, P. 240. ✧ Loc. adj. (Despre oameni) **Gros la** (sau **de**) **obraz** = lipsit de bun-simţ, bădăran. *Îmi pare rău că eşti gros de obraz!* CREANGĂ, A. 106. **Gros la piele** sau **cu pielea groasă** = nesimţitor. **Gros la** (sau **în**) **ceafă** sau **cu ceafa groasă** = bogat; (mai rar) bădăran. *Unu-i agă şi cellalt spătar... groşi în ceafă şi morocănoşi.* ALECSANDRI, T. I 133. *Din viaţă liniştită boierii groşi la ceafă Trăgeau la fire de-aur nevrînd a şti de leafă.* BOLINTINEANU, O. 146. **A fi gluma (cam) groasă** = a se îngroşa gluma, v. îngroşa. *Gluma era cam groasă, căci acum nu era vorba a cheltui numai timpul, era a dezlega şi punga.* NEGRUZZI, S. I 342. ✦ (Despre materii textile) Ţesut din fire groase (I 1). *Dănilă leagă strîns, c-un ştergari gros, de cilţi, ochii şi urechile dracului.* CREANGĂ, P. 55. *Femeile lor au cîte o cămaşă groasă de pînză albastră şi o maramă iarăşi de pînză pe cap.* BOLINTINEANU, O. 300.

4. (Despre materii lichide sau gazoase) Care curge sau se împrăştie greu, care are fluiditate scăzută; condensat, dens. *Nori groşi. Uleiul gros.* ▭ *Calul era numai spumă... şi aburi groşi ieşeau din el.* NEGRUZZI, S. I 42. ✧ *Lapte gros* v. lapte. ✧ (Adverbial) *Mierea curge gros.* ✦ Fig. (Despre întunerec, umbră etc.) Mare, adînc, compact. *Mîndro, mîndruliţa mea... De frumoasă, eşti frumoasă, Dar alegi umbra de groasă Unde-i iarba mai frumoasă, Că de soare te fereşti De teamă că prea negreşti.* HODOŞ, P. P. 180.

II. Fig. **1.** (Despre glas) Adînc, grav. *Se deschise o uşă şi s-auzi un glas gros.* SADOVEANU, B. 37. *Asta nu-i mămuca. Eu o cunosc de pe glas; glasul ei nu-i aşa de gros şi răguşit, ci-i mai subţire şi mai frumos.* CREANGĂ, P. 22. ✧ (Adverbial) *Oamenii tăcură, dar se plecară uşor înainte. Unul zise gros: Ce veşti?... Veşti ne trebuie nouă? Dreptate ne trebuie.* DUMITRIU, B. F. 19. *Minecuţă cel mic dădu drumul unui rîs ascuţit. Rîdeau şi ceilalţi, gros.* SADOVEANU, P. M. 25. *Prind cocoşii a cînta Şi de ici şi de colea, Cînd mai gros, cînd mai subţire.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 163.

2. (Învechit, despre oameni) Incult, bădăran, necioplit. *Auzisem că voi, poeţi, scriitori vestiţi, Îndată ce aţi murit, vă faceţi cam necioplţi, Cam groşi, necivilizaţi.* ALEXANDRESCU, M. 237.

GROSCIÓR, -OÁRĂ, *grosciori, -oare,* adj. Grosuţ. *Zări într-un stufiş de copaci un fag înalt şi groscior, şi, cît te ştergi la un ochi, îl doborî la pămînt.* POPESCU, B. IV 55.

GROSÍME, *grosimi,* s. f. **1.** Diametrul secţiunii transversale a unui corp de formă cilindrică. *Grosimea unui trunchi. Grosimea unui arbore.*

2. Dimensiunea cea mai mică a secţiunii transversale dreptunghiulare a unui corp. V. lăţime. *Grosimea unui zid.*

3. Distanţa cea mai mică dintre feţele unui strat. V. adîncime, înălţime. *Grosimea unui strat de pămînt.*

GROSOLÁN, -Ă, *grosolani, -e,* adj. **1.** (Despre oameni şi despre manifestările lor) Lipsit de delicateţe, de fineţe în

felul de a se purta cu alții; nepoliticos, bădăran, brutal, necioplit. *Purtare grosolană.* ▭ *Caragiale își ridiculizează personajele și pentru structura lor sufletească grosolană.* IBRĂILEANU, SP. CR. 228. *Boierii de atunci erau naivi, cei de astăzi sînt adînci; aceia erau grosolani, din topor, aceștia sînt cilibii și subțiri.* CARAGIALE, O. III 163. ◇ (Substantivat) *O dragoste frumoasă și gingașă este un lucru de preț, pentru care ești invidiat și care se apără de poftele celor cinici și grosolani.* CAMIL PETRESCU, T. II 36.

2. Lipsit de finețe, insuficient prelucrat; brut, necizelat. *Priveam cu mirare la schița grosolană, care cuprindea planul temeliei.* SADOVEANU, O. V 492. *Sub scoarța atît de grosolană cu care sînt acoperit... am și eu în sufletul meu multă simțire.* CARAGIALE, O. VII 494. ◇ (Adverbial) *Erau la cealaltă masă, de lemn cioplit grosolan, localnicii statornici, în straiele lor aspre de cînepă și păr.* C. PETRESCU, R. DR. 3.

GROSOLĂNÍE, *grosolănii,* s. f. Faptă sau vorbă grosolană; obrăznicie, bădărănie.

GROSOMÁN, *grosomani,* s. m. (Învechit) **1.** Om gras și greoi. *Celor mai ușori* [jochei] *li se pune plumb pe șa, pînă ce sînt toți deopotrivă grei. — Asta e nedrept. Dacă natura m-a făcut ușor, pentru ce să mă îngreuie cît un grosoman ce trage poate opt sute de litre?* NEGRUZZI, S. I 40.

2. Om brutal, grosolan; bădăran. *Aș dori să mă înveți d-ta cum se poate feri cineva de brutalitatea unui grosoman.* NEGRUZZI, S. I 211.

GROSÚȚ, -Ă, *grosuți, -e,* adj. Diminutiv al lui g r o s; groscior. *Apoi pofțește pe moș Fotea că, dacă i-or mai pica ceva curele bune, să mai facă așa din cînd în cînd cîte unul* [cîte un bici], *și ceva mai grosuț dacă se poate...* CREANGĂ, A. 3.

GROȘ, *groși,* s. m. Monedă veche de argint care a circulat în secolele XIV-XIX în Europa centrală și de vest, ajungînd și în Moldova. *La masa de la amiaz plătim pentru fiește-care 9 groși, adecă un sorocovăț.* KOGĂLNICEANU, S. 74.

GROȘCIÓR s. n. (Popular) Smîntînă de pe laptele prins. *Cînd punea mama laptele la prins, eu, fie post, fie cîșlegi, de pe a doua zi și începeam a linchi groșciorul de pe deasupra oalelor.* CREANGĂ, A. 44.

— Variantă: (Transilv.) **groștiór** s. n.

GROȘÍȚĂ, *groșițe,* s. f. (Învechit) Monedă austriacă mică de argint. *Dă-mi două groșițe pe făina asta.* RETEGANUL, P. IV 27.

GROȘTÉI, *groștei,* s. m. (Regional) Porc tînăr; godac, grăsun. *A fost porcul mic. Mai curînd groștei.* STANCU, D. 105.

GROȘTIÓR s. n. v. **groșcior.**

GRÓTĂ, *grote,* s. f. Peșteră, cavernă. *Grota albastră de la Capri.* ▭ *Flacăra roșie a focului ardea fără încetare, ca în grota lui Vulcan.* ANGHEL, PR. 82. *La poalele muntelui Atlas, într-o grotă fermecată, cu pereții de marmoră albă, trăia... tînăra fiică a lui Okeanos.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 187.

GROTÉSC[1] s. n. Formă de literă de tipar fără piciorușe, executată numai din combinații de arce și segmente de dreaptă.

GROTÉSC[2]**, -Ă,** *grotești,* adj. (Mai ales în artele plastice și în arta dramatică) De un comic excesiv, care produce dezgust; neobișnuit de caraghios, de ciudat, de nenatural, de extravagant; bizar. *Atitudine grotească.* ▭ *Îndată după apariția grotească a sălbaticului cu parul, abatele... văzu o fîntînă cu cumpănă.* SADOVEANU, Z. C. 28. *Țăranul, în scrierile sale, formează orizontul albastru pe care se profilează tipurile grotești ale clasei de sus.* IBRĂILEANU, SP. CR. 148. ◇ (Substantivat, n.) *A cădea în grotesc. Grotescul unei situații.*

GROZÁMĂ s. f. Arbust mic din familia leguminoaselor, care crește în apropierea pădurilor și prin locuri pietroase; din ramurile lui se fac mături, iar florile lui galbene sînt întrebuințate ca materie colorantă în industria țărănească *(Genista sagittalis).*

GROZÁV, -Ă, *grozavi, -e,* adj. **1.** Care inspiră groază; groaznic, îngrozitor, înspăimîntător, teribil. *Grozavul vînt se zbate-n largul zării Și norii-mbracă haină de văpăi.* COȘBUC, P. II 73. *Cum îl văzu fata că este așa de grozav* [balaurul], *niște răcori o apucară și i se făcu părul măciucă de frică.* ISPIRESCU, L. 18. *Oh, grozave minute, pe care în veci nu le voi uita!* NEGRUZZI, S. I 62. ◇ (Adverbial) *Femeia lui Ipate începe atunci a țipa grozav.* CREANGĂ, P. 178.

2. Foarte mare, extraordinar. *Simțea pe piept o greutate grozavă, parcă ținea pe coastele lui boii.* CAMILAR, TEM. 102. *Foaie verde, verde mac, Ochii lelei tare-mi plac, De pe uliță mă trag, Și grozav necaz îmi fac.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 36. ✦ (Adverbial) **a)** Tare, mult, teribil. *Mi-ar conveni grozav pe aceste vremuri de criză să se poată realiza ideea dv.* CARAGIALE, O. VII 413. *Îl trînti așa de grozav, de îl băgă pînă în gît în pămînt.* ISPIRESCU, L. 88. **b)** (Legat de un adjectiv sau de un adverb prin prep. «de», exprimă ideea superlativului) Foarte, extrem de..., groaznic de... *Învățam la domnu Trandafir, într-o odaie care mi se părea atunci grozav de mare.* SADOVEANU, E. 110 *Aici a căzut odată un bălaur grozav de mare, care vărsa jăratec pe gură.* CREANGĂ, P. 121.

3. De seamă, remarcabil; extraordinar. *Privește în vitrina magazinului la varietatea stofelor. Nu sînt grozave.* SAHIA, N. 98. *Ce a scris el așa grozav ca să se lege de alții?* VLAHUȚĂ, la TDRG. ◇ E x p r. **A se crede grozav** = a avea despre sine o părere prea bună.

4. Curajos. *Adică ce-i fi zicînd că d-ta ești grozav, ha? Dumitale nu ți-e frică?* D. ZAMFIRESCU, la TDRG. ◇ (Substantivat, ironic, în e x p r.) **A face pe grozavul** = a se arăta mai curajos decît este; a se grozăvi (în ceea ce privește curajul, inteligența etc.).

GROZĂVNIC, -Ă, *grozavnici, -e,* adj. (Rar) Groaznic. *Aflu din țară că p-acolo bîntuie ger strașnic și sărăcie grozavnică.* CARAGIALE, O. VII 112. *Amîndoi au rămas singuri din grozavnica perire* [a potopului], *Cunjurați de negre ape, de-acel vifor furios.* NEGRUZZI, S. II 7.

GROZĂVÉNIE, *grozăvenii,* s. f. (Popular) **1.** Faptul de a fi groaznic. *Dar inima lor stricată nu simte toată grozăvenia nemoralității lor.* GHEREA, ST. CR. I 280.

2. Lucru sau ființă groaznică, înfricoșătoare. *În copilăria sa a stat sub înrîurirea unei mame bigote, care umplea capul copilului cu basme religioase, cu grozăveniile iadului.* GHEREA, ST. CR. I 32. ◇ (Urmat de determinări introduse prin prep. «de», intensifică înțelesul cuvintelor determinate fie în sens bun, fie, mai ales, în sens rău) *Omul ce i-a mîntuit de grozăvenia aceea de bălaur.* La TDRG.

3. F i g. Număr, cantitate mare, mulțime, sumedenie. *Erau șoareci și cloțani... grozăvenie!* RETEGANUL, P. V 6.

GROZĂVÍ, *grozăvesc,* vb. IV. R e f l. A-și da aere, a-și da multă importanță; (în special) a se arăta mai curajos decît este, a face pe grozavul. *Vă grozăviți în acest război... război al bogaților... Dar aflați: pînă la urmă vor birui tot milioanele de săraci, milioane de săraci care azi gem.* CAMILAR, N. I 365. *Eu nu vorbesc fleacuri ca domnișorii ăștia care vin cu pălăria-n cap, se grozăvesc, mint și nu-s capabili să scrie un rînd cumsecade.* REBREANU, R. I 210. ✦ (Familiar, urmat de determinări introduse prin prep. «cu») A se lăuda, a se fuduli. *Se grozăvește cu isprăvile sale.*

GROZĂVÍE, *grozăvii,* s. f. **1.** Faptă, situaţie sau întîmplare îngrozitoare, înfricoşătoare; oroare, urgie. *Gîndurile fugeau cu ani în urmă, la grozăviile războiului.* CAMILAR, TEM. 58. *Atunci, grozăvie mare!... cumătrul lup se şi arătă în prag!* CREANGĂ, P. 27. ✦ Fiinţă, arătare groaznică; monstru. *În arcane de pădure grozăvie ce spăimîntă, Aurora-ntîrziată nu s-arată sub frunziş, Întunerecul în cale i s-a pus în curmeziş.* MACEDONSKI, O. I 115. ✧ (Urmat de determinări introduse prin prep. «de») *Aceasta nu ţi-a mai ajuta acuma nimică, tu, grozăvie de femeie!* SBIERA, P. 114.

2. (Familiar) Lucru mare, grozav, extraordinar. *Pălăria mea era o grozăvie: la betelia care o înfăşura era cusut în dreapta un pistol albastru, de tinichea.* STANCU, D. 242. *Şi doar nu era cine ştie ce grozăvie la trup, era un om mijlociu, ciolănos, smolit la faţă, un om ca mulţi alţii.* SADOVEANU, P. 246. ✧ (Urmat de determinări introduse prin prep. «de») *Pajura neagră au zburat cu dînsul şi cu acea grozăvie de greutate pe spatele sale spre lumea albă.* SBIERA, P. 87.

3. (Învechit) Cruzime. *Cînd de (= şi) cînd, brăzduind cerul, fulgerul scînteietor Preste undele muginde le-arăta cu grozăvie Cum plutea... leşile fraţilor lor.* NEGRUZZI, S. II 7.

GRUI, *gruiuri,* s. n. (Regional) Pisc sau coastă de deal; deal (mic), colină, movilă. V. dîlmă. *Păsăruică de pe grui, Om străin ca mine nu-i, Numa puiu cucului În mijlocu codrului.* ŞEZ. XXII 73.

GRÚIE[1], *grui* şi *gruie,* s. f. (Franţuzism) Macara. *Departe, pe cheiuri, gigantice clădiri, coşuri înalte, silozuri, antrepozite, gruie şi elevatoare... apăreau confuz prin ceaţă.* BART, S. M. 95. ✧ *Gruie de ancoră* = macara care serveşte la ridicarea ancorei pe puntea vasului. *Gruie pentru bărci* = macara care serveşte la ridicarea şi la scoborîrea bărcilor unui vas.

GRÚIE[2], *gruie,* s. f. (Rar) Cocor. *Pleacă departe compania a treia, Pleacă şi gruiele sub naltul cerului.* BENIUC, V. 76.

GRUIÉŢ, *gruiete,* s. n. Diminutiv al lui g r u i. *Fugind aşa, am ajuns pe un gruieţ.* SBIERA, P. 313.

GRUMÁZ, *grumaji,* s. m. **1.** (La oameni şi la animale; uneori la pl. cu valoare de sg.) Partea trupului care leagă capul de trunchi (v. g î t); (în special) partea dindărăt a gîtului (v. c e a f ă, c e r b i c e.). *Munteanca a bătut în grumazul calului cu capătul friului şi a trecut repede înainte.* SADOVEANU, B. 153. *Grumazul lui Duman prinde să lucească de sudoare, jugul îl frige.* GÎRLEANU, L. 38. *Chica lui neagră ca pana corbului flutura ca o coamă pe grumajii lui.* ISPIRESCU, L. 229. *Razele dulci loveau faţa-i senină, Rotunzii umeri şi-albul ei grumaz.* EMINESCU, O. IV 77. ✧ (În legătură cu ideea de robie) *Iobagi şi clăcaşi, maghiari şi romîni — Dar acelaşi bici şi aceiaşi stăpîni. Acelaşi cuţit înfipt în grumaji.* TULBURE, V. R. 37. *Nu port pe grumaz urmele lanţului.* BENIUC, V. 2. ✧ (Metaforic) *Muncitorii abia aşteaptă să se avînte pe grumajii tractoarelor, abia aşteaptă să dea drumul atîtor motoare; numai să crească lanurile.* CAMILAR, TEM. 106. *Munţii se-ncalecă, grumaz peste grumaz, pînă în slava cerului.* DELAVRANCEA, T. 184. ✧ E x p r. **A ţine** (sau **a lua, a prinde, a cuprinde**) **pe cineva** (**de** sau **pe**) **după grumaz** v. d u p ă. **A-şi pleca grumazul în faţa** (sau **sub piciorul**) **cuiva** = a se umili, a se lăsa robit, asuprit (de cineva). *Norodul şi-a plecat iar grumazul sub piciorul păginului.* SADOVEANU, O. I 6. **A-şi îndoi grumazul** = a renunţa la luptă, a se socoti învins. *Eşti nădejdea ţării, Scut unui popor, Şi-ţi îndoi grumazul, Fringi mîndria lor?* TOMA, C. V. 101. **A pune piciorul pe grumazul cuiva** sau **a îndoi grumazul cuiva** (în jug) = a robi, a subjuga (pe cineva). *Aceşti păgîni s-au prefăcut; este chip de înţelegere între ei şi noi, mai ales de cînd ismailitenii şi-au pus piciorul pe grumazul lor.* SADOVEANU, N. P. 254.

2. (Rar) Gîtlej. *Un nod amar îl strînse în grumaz.* CAMILAR, N. I 158.

3. (Popular) Partea mai îngustă a unor obiecte (care corespunde gîtului omului). *Grumazul coasei.* ▭ *Între foi de nuc alături, lîngă fruntea lui de ceară, Ostenit se-ntinde arcul pe grumazul de vioară.* GOGA, P. 70.

— Pl. şi: (învechit) *grumazi* (BART, S.M. 84, CREANGĂ, P. 316, NEGRUZZI, S. I 145), (s. n.) *grumazuri* (CAMILAR, T. 13).

GRUMĂJÉR, *grumăjere,* s. n. (Învechit) Parte a armurii care apără gîtul. *La gît aveau grumăjer rotund de zale de fier şi-n cap o ţurcă flocoasă, adusă la o parte.* ODOBESCU, S. A. 84.

GRUND, *grunduri,* s. n. **1.** Soluţie specială cu care se ung anumite piese înainte de a le vopsi; vopsea de bază.

2. Strat de vopsea albă cu care se acoperă pînza sau scîndura înainte de a picta pe ele.

3. Strat de mortar aplicat pe faţa unei zidării şi peste care se aplică apoi tencuiala propriu-zisă.

GRUNDUÍ, *grunduiesc,* vb. IV. T r a n z. A aplica un grund; a face fondul unui tablou.

GRUNJÓS, -OÁSĂ, *grunjoşi, -oase,* adj. Cu grunji; granulos; grunzuros. *Sare grunjoasă.* ✦ (Despre drumuri, poteci, făgaşe) Cu bulgări de pămînt. *Putea să fie şi o răsturnare de trăsură, în făgaşele astea grunjoase şi adînci.* POPA, V. 63.

GRUNŢURÓS, -OÁSĂ adj. v. **grunzuros.**

GRUNZ, *grunji,* s. m. şi *grunzuri,* s. n. (Obişnuit la pl.; adeseori urmat de determinări introduse prin prep. «de») Bucată dintr-o materie tare şi fărîmicioasă; drob, bulgăre. *Culai a aruncat cîteva grunzuri de sare în apa ceaunului.* SADOVEANU, N. F. 69. *Mama v-aduce:... Frunză-n buză, Grunji de sare Pe spinare!* TEODORESCU, P. P. 405. ✦ Bulgăre de zăpadă sau de pămînt îngheţat. *Pătura subţire de omăt acoperise o zloată ce îngheţase dintr-o dată în grunzuri.* SADOVEANU, F. J. 458.

— Pl. şi: (s. m.) *grunzi* (GHICA, S. A. 99).

GRUNZURÁŞ, *grunzuraşi,* s. m. Diminutiv al lui g r u n z. *Nu glumea cînd ameninţa că trage cu puşca. E adevărat că o încărca... cu grunzuraşi mărunţei de sare.* SADOVEANU, M. C. 21.

GRUNZURÓS, -OÁSĂ, *grunzuroşi, -oase,* adj. Aspru la pipăit; grunjos. *Peretele grunzuros din faţă, nu lăsa liber decît o fişie de cer.* C. PETRESCU, C. V. 213. *O masă murdară, al cărei lemn grunzuros de vechime era tăiat cu litere latine şi gotice.* EMINESCU, N. 38. ✧ F i g. *Să ne oprim puţin în calea grunzuroasă a limbii.* RUSSO, O. 67.

— Variante: **gronţurós, -oásă** (ODOBESCU, S. I 376), **grunţurós, -oásă** (BENIUC, V. 152, PREDA, Î. 162, ALECSANDRI, P. P. 17), **zgrunţurós, -oásă** (I. IONESCU, D. 322, SEVASTOS, C. 122) adj.

GRUP, *grupuri,* s. n. (Adesea urmat de determinări la genitiv sau introduse prin prep. «de») **1.** Ansamblu de obiecte de acelaşi fel aflate sau puse (în scop determinat) laolaltă. V. g r ă m a d ă. *Un grup de arbori.* ✧ *Grup electrogen* v. e l e c t r o g e n.

2. Ansamblu de persoane pe care-i apropie ceva sau care (în mod temporar) săvîrşesc o acţiune comună. *Au intrat din stînga un grup de femei în negru.* DAVIDOGLU, M. 17. *Maxim se-ntoarse spre grupul pe care-l lăsase la uşă, dar muncitorii se-mprăştiaseră printre săteni.* CAMILAR, TEM. 282. *Grupul nostru este cel mai fericit.* SAHIA, N. 114. *Pe lîngă grupul Anton Pann, Nănescu, Chiosea şi Unghiurliu,*

unul şi nedespărţit, se lipise un copilandru nalt, rumen, sprintenel. GHICA, S. A. 79. ◇ Loc. adv. (În opoziţie cu individual, singur) **În grup** = mai mulţi laolaltă, în colectiv. *Copiii sînt elevi la o şcoală dintr-un sat vecin. I-a adus, în grup, învăţătoarea să le arate muzeul.* STANCU, U.R.S.S. 86. *Un domn s-arată în uşă, o deschide larg în lături, şi le spune că pot să intre, deoarece sînt în grup.* SP. POPESCU, M. G. 69. **În grupuri de cîte** (atîţia) = cîte (atîţia) deodată. *Elevii vor vizita expoziţia în grupuri de cîte zece.* ◇ Expr. **Grupuri-grupuri** = (în) mai multe cete sau grămezi aşezate una lîngă alta sau succedîndu-se una după alta. *Oamenii ieşiră încetinel, se mai opriră în ogradă, apoi în uliţă, grupuri-grupuri, chibzuind şi sfătuind.* REBREANU, R. I 238. *Grupuri-grupuri, de oameni, femei şi copii se făceau pe la casele vecine.* BUJOR, S. 48.

3. Colectivitate de persoane reunite pe baza unor idei, concepţii, interese sau scopuri comune. ◇ *Grup social* = categorie socială, clasă socială. *Limba ca mijloc de comunicare între oameni în societate serveşte în egală măsură toate clasele societăţii şi manifestă din acest punct de vedere un fel de indiferenţă faţă de clase. Dar oamenii, diferitele grupuri sociale, clasele sînt departe de a fi indiferente faţă de limbă.* STALIN, PROBL. LINGV. 12. ✦ Fracţiune politică; grupare formată din reprezentanţii unui partid sau ai unui curent politic. *Eu sînt candidatul grupului tînăr, inteligent şi independent.* CARAGIALE, O. I 152.

GRUPÁ, *grupez,* vb. I. **1.** Refl. (Despre oameni împrăştiaţi) A se aduna la un loc, a se reuni într-un grup, a forma unul sau mai multe grupuri. *Oamenii se şi grupară pe lîngă agitatorii fiecărei uliţe.* MIHALE, O. 108. *Cîteva sute de muncitori au inundat curtea, grupîndu-se către poartă.* SAHIA, N. 36. ◇ Tranz. (Cu privire la terenuri agricole) A comasa. *Producătorii care îşi vor grupa terenurile pentru a lucra în comun vor primi prime de producţie majorate cu 10% faţă de gospodăriile individuale.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2873.

2. Refl. (Despre oameni sau grupări) A se alătura unei mişcări sau unui curent politic, social sau ştiinţific, a face zid în jurul unui şef, unui conducător, a milita pentru o idee. *Îndată mai mulţi juni plini de inimă se grupară în giuru-i.* NEGRUZZI, S. I 339. ◇ Tranz. *Federaţia Sindicală Mondială este organizaţia cea mai puternică şi cu cel mai mare prestigiu din istoria clasei muncitoare, organizaţie care grupează majoritatea oamenilor muncii de pe globul pămîntesc.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 11, 48.

3. Tranz. (Cu privire la oameni sau obiecte concentrate laolaltă) A împărţi, a distribui, a repartiza în grupuri sau în grupe. *Elevii au fost grupaţi în trei cercuri de studii.*

GRUPÁRE, *grupări,* s. f. **1.** Acţiunea de a (se) grupa şi rezultatul ei. *Tabloul este o capodoperă ca execuţie, tehnică, grupare, lumină, colorit etc.* GHEREA, ST. CR. II 63.

2. Colectivitate de persoane reunite printr-o comunitate de idei, de concepţii sau de interese; grup. *Scindarea Europei este o urmare a politicii puterilor occidentale, îndreptată spre crearea unei grupări militare de state vest-europene.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2898.

3. (Chim.: uneori determinat prin «funcţională») Reunire de doi sau mai mulţi atomi a căror prezenţă în molecula unei substanţe determină o funcţie chimică.

GRÚPĂ, *grupe,* s. f. **1.** Colectiv restrîns de oameni, subordonat unei forme organizatorice mai largi. *Ca un rezultat al încercării de închegare organizatorică a elementelor revoluţionare din ţara noastră iau naştere grupele comuniste.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 368, 2/1. ◇ *Grupă sindicală* = grupă formată din salariaţi, membri de sindicat, ai unei întreprinderi sau instituţii, care constituie unitatea de bază în organizarea sindicală. *Organizaţiile de partid trebuie să asigure ca grupele sindicale să devină factori de bază în mobilizarea oamenilor muncii în jurul partidului.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2563. *Grupă de studenţi* = grupă compusă dintr-un număr de studenţi (de la aceeaşi specialitate şi din acelaşi an de studii) care urmează în comun acelaşi seminar sau execută aceleaşi lucrări de laborator. *Grupă militară* = cea mai mică subunitate militară (de obicei de infanterie) comandată de un sergent. ✦ Unitate administrativă în cadrul unei întreprinderi sau instituţii, bazată pe specializare, pe diviziunea muncii. V. secţie, sector. *Grupa de studii şi documentare.* ✦ (Învechit) Grup (2). *Mîna-i care poartă destinele lumeşti, Cea grupă zdrenţuită în cale-i o salută.* EMINESCU, O. I 61. ◇ (Poetic) [Florile] *s-adună-n grupe, se feresc de buruiene Şi privesc sosind prin aer zburători cu mîndre pene.* ALECSANDRI, P. III 55.

2. Subdiviziune, mai ales în ştiinţele naturii, constînd din elemente care prezintă unul sau mai multe caractere comune. V. clasă, categorie. *Regnul vegetal se subdivide în trei mari grupe: grupa criptogamelor inferioare, grupa criptogamelor superioare şi grupa fanerogamelor.* ◇ *Grupă sanguină* = fiecare dintre cele patru grupe în care se poate clasifica sîngele după anumite proprietăţi ale globulelor roşii şi ale serului sanguin şi de care se ţine seama la transfuzii, pentru a evita accidentele. *Transfuziile se fac între persoane din aceeaşi grupă sanguină.*

GRUPÉT, *grupete,* s. n. (Muz.) Ornament de execuţie care constă în 3 sau 4 note mici ascendente sau descendente. *Toba, cu grupetele ei în contratimp, asta e piperul marşului.* CARAGIALE, N. S. 51.

GRUPULÉŢ, *grupuleţe,* s. n. Diminutiv al lui grup. *Nici un fel de fracţiuni şi grupuleţe nu pot fi admise în partidul revoluţionar al proletariatului, avangardă a întregului popor.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 159. *În parcuri, grupuleţe de copii strîng frunze în coşuleţe de sîrmă.* SAHIA, U.R.S.S. 41.

GUÁNO s. m. Îngrăşămînt provenit din acumularea excrementelor, cadavrelor şi penelor unor păsări care trăiesc pe insulele din apropierea coastei apusene a Americii de Sud.

— Pronunţat: *gua-.*

GUARD, *guarzi,* s. m. (Ieşit din uz) Soldat însărcinat cu paza; agent supraveghetor. *Se burzuluia un guard cu o cingătoare tricoloră peste pîntec şi cu o sabie lungă.* PAS, L. I 63. ◇ *Guard silvic* = agent însărcinat cu paza pădurilor. *Guard de artilerie* (sau *guard de geniu*) = ofiţer tehnic însărcinat cu depozitarea, conservarea şi îngrijirea armamentului, muniţiei şi materialelor armei respective.

GUÁRDIE s. f. v. **gardă.**

GUAŞ s. n. v. **guaşă.**

GUÁŞĂ, *guaşe,* s. f. **1.** Culoare preparată din gumă arabică dizolvată în apă şi amestecată cu pigmenţi minerali, care serveşte la executarea desenelor originale pentru afişele în culori sau a desenelor din industria grafică. ✦ Vopsea amestecată cu clei şi cu miere, ca să devină ca o pastă şi care se foloseşte în pictură.

2. Pictură sau desen care foloseşte asemenea culori.

— Pronunţat: *gua-.* — Variantă: **guaş** s. n.

GÚBAV, -Ă, *gubavi, -e,* adj. (Regional) Bolnăvicios; slăbănog, lipsit de putere. *Bărbatul ei s-a întîmplat să fie un om gubav care tot tînjea primăvara.* SADOVEANU, N. P. 82. *Tot umblînd noi din şcoală în şcoală, mai mult ia aşa «de frunza frăsinelului», mîne-poimîne avem să ne trezim nişte babalici gubavi şi oftigoşi.* CREANGĂ, A. 124.

GUBÉRNIE, *gubernii,* s. f. Unitate teritorială administrativă în vechea Rusie, mai mare decît judeţul. V.

p r o v i n c i e. *Trebuie să facem să clocotească viaţa, viaţa industrială în fiecare raion, în fiecare district, în fiecare gubernie, regiune, în fiecare republică naţională.* STALIN, O. VII 330.

GUDRÓN, *gudroane,* s. n. Lichid vîscos de culoare închisă, cu miros specific, care se obţine prin distilarea uscată a unor materii organice ca lemnul, cărbunii, reziduurile de petrol etc. V. c a t r a n, d o h o t. *Gudronul e întrebuinţat ca asfalt artificial.* ◇ *Gudron de pin* (sau *de Norvegia, vegetal*) = gudron obţinut prin distilarea lemnului sau răşinii unei specii de pin şi întrebuinţat în medicină.

GUDRONÁ, *gudronez,* vb. I. T r a n z. A unge, a îmbiba, a acoperi (un obiect) cu gudron pentru a-l face impermeabil sau a-l feri de putrezire. ✦ A acoperi cu gudron suprafaţa unei şosele, spre a-i mări rezistenţa sau spre a împiedica să se ridice praful.

GUDRONÁRE, *gudronări,* s. f. Acţiunea de a g u d r o n a şi rezultatul ei.

GUDRONÁT, -Ă, *gudronaţi, -te,* adj. Uns, îmbibat, acoperit cu gudron. *Şosea gudronată.* ◇ *Carton gudronat* = carton îmbibat cu gudron sau cu un produs bituminos, întrebuinţat ca material izolant la fundaţii sau pentru acoperirea caselor; carton asfaltat. *Trenul intră între căsuţe acoperite cu carton gudronat, paie şi şindrile.* DUMITRIU, B. P. 88. *Pînză gudronată* = pînză făcută impermeabilă prin îmbibare cu gudron.

GUDURÁ, *gúdur,* vb. I. R e f l. 1. (Despre cîini) A-şi manifesta bucuria sau iubirea faţă de om, dîndu-i tîrcoale, tîrîndu-se înaintea lui sau atingîndu-se de el şi mişcînd mereu din coadă. *Cîinele se gudură, cerînd iertare.* C. PETRESCU, S. 43. *O droaie de cîini i se gudurau primprejur, sărindu-i pe haine.* D. ZAMFIRESCU, R. 89. *După ce alergă de la o turmă la alta ca să se gudure la Elicio şi la Galatea cînele începe a alerga.* NEGRUZZI, S. I 59.

2. F i g. (Despre oameni) A se ploconi, a se umili (în faţa cuiva), a linguşi (pe cineva). *Avea un fel de a se gudura, vorbind c-un ton falş, între scîncet şi dezmierdare.* BART, E. 311. *Ea nu-i ca astea cu obrazul uns Şi nu se gudură cînd te-a ajuns, Iar cînd nu-i placi, nu-şi rîde pe ascuns.* PĂUN-PINCIO, P. 92.

GUGI, *gugiuri,* s. n. (Mold., Bucov.) Glugă. *Mi-am îmbrobodit bine în gugi capul.* SADOVEANU, O. III 329. *Învăliţi în gugiurile sure, bătuţi de palele dese ale viscolului, se plecau unul spre altul cînd vorbeau şi parcă-şi zvîrleau cuvintele prin crivăţul iute.* id. ib. VI 124.

GUGIULÍ vb. IV v. **giugiuli.**

GUGIUMÁN, *gugiumane,* s. n. (Învechit) Căciulă de samur cu fundul alb (pentru domnitor şi beizadele) sau cu fundul roşu (pentru boieri). *Cei de pe ziduri şi din turn cunoscură în acea depărtare numai calul alb al măriei-sale şi numai fulgerarea gugiumanului său împodobit cu pietre de olmaz.* SADOVEANU, F. J. 18. *Pe cap purtau gugiumane puse cam într-o parte.* ISPIRESCU, M. V. 44. *La alaiuri şi la ceremonii, protipendada şi veliţii purtau pe cap gugiuman de samur cu fundul de postav roşu.* GHICA, S. 501.

GUGOÁŞĂ s. f. v. **gogoaşă.**

GUGOŞEÁ s. f. v. **gogoşea.**

GUGUMÁN s. m. v. **gogoman.**

GUGUMÁNIE s. f. v. **gogomănie.**

GUGUŞTIÚC, *guguştiuci,* s. m. Specie de porumbel sălbatic din neamul turturelei *(Streptopelia decaocto). Guguştiuci se chemau în sălciile de la încrucişarea drumeagurilor de ţărînă.* SADOVEANU, M. C. 178. ✦ F i g. (Familiar) Persoană naivă. *Sucise... capul a doi tineri, nişte guguştiuci amîndoi.* M. I. CARAGIALE, C. 123.

GUÍŢ interj. Onomatopee care redă strigătul porcilor (mai ales al purceilor).

GUIŢĂ, pers. 3 *guiţă,* vb. I. I n t r a n z. (Despre porci şi mistreţi, mai ales despre purcei) A scoate sunete subţiri şi ascuţite (de foame, de durere etc.). *Porcii trîndavi se iuţiră, pornind-o anapoda, guiţînd să crezi că li s-au pus cuţitul la beregată.* DELAVRANCEA, S. 198. *Îl apucă numaidecît de bot, ca să nu guiţe.* ISPIRESCU, L. 129.

— Pronunţat: *gu-i-.*

GUIŢÁT s. n. Faptul de a g u i ţ a; strigătul porcilor (mai ales al purceilor) cînd guiţă.

— Pronunţat: *gu-i-.*

GUIŢĂTÚRĂ, *guiţături,* s. f. Guiţat. *Strigăte, guiţături, scîrţîit de care şi tot prisosul vieţii satului se ridica în văzduh contopindu-se într-un ciudat cîntec de seară.* DAN, U. 161. *Ai să auzi... hîrîitorile copiilor şi guiţături de purcei.* CARAGIALE, O. VII 300.

— Pronunţat: *gu-i-.*

GÚJBĂ s. f. v. **cujbă.**

GÚLAŞ, *gulaşuri,* s. n. Tocană de carne cu cartofi sau cu găluşti.

GÚLER, *gulere,* s. n. 1. Parte a unui obiect de îmbrăcăminte (uneori răsfrîntă sau detaşabilă) care acoperă gîtul sau termină partea de sus a unei haine. *Din pricina gulerului ţinea capul pe spate.* DUMITRIU, N. 10. *Frosa uitase să-i dea guler curat şi aceasta cerea timp.* BASSARABESCU, V. 45. *Iar colo bătrînul dascăl cu-a lui haină roasă-n coate... Îşi înfundă gîtu-n guler şi bumbacul în urechi.* EMINESCU, O. I 132. ◇ *Guler marinar* v. m a r i n a r. ◇ E x p r. **A lua** (sau **a apuca, a ţine** pe cineva) **de guler** = a prinde, a duce, a aduce pe cineva cu forţa (ţinîndu-l strîns de guler), a înşfăca; f i g. a cere cuiva socoteală; a lua la rost. *Şi cum a fost pînă la urmă? întrebă ziaristul. L-aţi luat de guler?* V. ROM. decembrie 1953, 53. *Îl ţineau... de guler şi de coate.* DUMITRIU, N. 56. (Glumeţ) **A-l strînge** (pe cineva) **gulerul,** se zice cînd cineva este în primejdie de a fi prins, se simte încolţit, este strîmtorat.

2. Spuma care se formează la gura paharului de bere. *Halbă cu guler.*

3. (Tehn.) Porţiune dintr-o piesă avînd diametrul mai mare decît corpul piesei. *Gulerul osiei.*

GULERÁŞ, *guleraşe,* s. n. Diminutiv al lui g u l e r. *Îmi coase şi-mi chindiseşte Guleraş Lui taică-său, Batistă Lui frate-său.* TEODORESCU, P. P. 61.

GULERÁT, -Ă, *guleraţi, -te,* adj. 1. Care poartă guler (înalt şi scrobit); p. e x t. care face parte din clasa dominantă, care are caracteristicile acestei clase; trufaş, arogant, obraznic. *Rar se întîmpla să pice la Văcăreşti şi un muşteriu gulerat care, casier fiind, ori contabil, ori director la vreo întreprindere mare, furase mult.* PAS, Z. IV 111. *Ciocoii guleraţi Sînt la inimă spurcaţi.* BOLLIAC, O. 191. *Latră, ciocoi gulerat, Că eu astăzi n-am mîncat..* ALECSANDRI, P. P. 250. ◇ (Substantivat) *Trăiesc bine boierii, guleraţii!* STANCU, D. 9. *Hai la poliţie! — Nu pune mîna, guleratule!* ALECSANDRI, T. 57.

2. (Despre animale) Cu o dungă albă în jurul gîtului. *Oaie gulerată. Porumbel gulerat.* ▭ *Umbli sărind din gard în gard, Ca un cîne gulerat.* ŞEZ. I 211.

GULÍE, *gulii,* s. f. 1. Plantă erbacee din familia cruciferelor a cărei tulpină foarte dezvoltată şi cărnoasă e comestibilă *(Brassica oleracea). Alan Kardec a reuşit să ne facă a gusta cu Ramses II, din delicioasele gulii ale Egiptului.* HOGAŞ, DR. II 193. *De mîncare i-am făcut:*

Acru borş din putinică, Verzi gulii din grădinică. TEODORESCU, P. P. 341.

2. (Mold.) Nap-porcesc *(Helianthus tuberosus). Scociorau îndelung... pînă ce izbîndeau să scoată la lumină nişte gulii.* SADOVEANU, P. M. 258.

GUMÁ, *gumez,* vb. I. Tranz. A aplica un strat de gumă sau de cauciuc pe suprafaţa unui obiect.

GUMÁT, -Ă, *gumaţi, -te,* adj. Uns cu gumă (de lipit). *Hîrtie gumată.*

GÚMĂ, *gume,* s. f. **1.** Substanţă vîscoasă secretată de unele plante sau obţinută pe cale sintetică, care se întăreşte în contact cu aerul; are diverse întrebuinţări în industrie, în special la fabricarea unor materiale elastice sau impermeabile; cauciuc. *Un omuleţ bronzat cu şapcă trasă pe ochi, în manta de ploaie, cu nişte cizme mari de gumă, urcă grăbit puntea de comandă.* BART, S. M. 37. *Aci se lăsau pe vine, aci săreau în călcîie. Parcă erau de gumă.* BUJOR, S. 101.

2. Fîşie, bandă, şiret elastic, fabricat din gumă **(1)** şi avînd diverse întrebuinţări practice; elastic. *Jartiere de gumă.* ▭ *Cu pantalonii scurţi pînă la glezne, de se vedea guma sărăcăcioasei mele încălţăminte... scoboram la vale.* HOGAŞ, M. N. 17. ✦ Bucăţică de gumă **(1),** de formă regulată, care are proprietatea de a curăţa, prin frecare, urmele de creion sau de cerneală de pe hîrtie; radieră.

3. Lichid vîscos, de compoziţie complexă, secretat de unele plante. ✧ *Gumă arabică* (şi în forma *gumarabică)* = lichid vîscos secretat de unele specii de salcîmi exotici (sau preparat pe cale sintetică) care se întrebuinţează în papetărie pentru lipit, în apretura textilă, la fabricarea cernelurilor, în farmacie etc. *Împrejurul unui oval, la stînga, o ghirlandă de trandafiri microscopici, luaţi de la librărie, lipiţi acolo cu gumarabică.* BASSARABESCU, S. 103.

GUMILÁSTIC, *gumilasticuri,* s. n. (Învechit) Elastic. *Bretele de gumilastic. Ghete cu gumilastic.*

GUNGĂNÍT s. n. Gîngurit. *Toate acele infinite inflexiuni ale gungănitului unui prunc.* ODOBESCU, S. II 484.

GUNGUNÍ vb. IV v. **gînguri.**

GUNGURÁ vb. I v. **gînguri.**

GUNGURÍ vb. IV v. **gînguri.**

GUNGURÍRE s. f. v. **gîngurire.**

GUNÓI[1], *gunoaie,* s. n. **1.** Rămăşiţe, resturi murdare sau netrebuincioase care se aruncă. *Unde-aţi mai pomenit voi ca un boier să-şi arunce moşia cum arunci gunoiul?* REBREANU, R. I 237. *Apărie pe jos, gunoi şi gîndaci fojgăind în toate părţile.* CREANGĂ, A. 134. *Cu o rugină de puşcă pe care orice vînător ar fi azvîrlit-o în gunoi, nimerea mai bine decît altul cu o carabină ghintuită.* ODOBESCU, S. III 14. ✧ Fig. *Ce gunoi e în capul tău? Sau îmi spui tot ce-ţi vine la gură ca să mă ameţeşti?* DEMETRIUS, C. 31.

2. Bălegarul vitelor, amestecat uneori cu paiele care au servit drept aşternut. *Înspre sară ajunse la un bordei urît şi acoperit cu gunoi de cal.* EMINESCU, N. 19. *El la grajdi şi alerga... În gunoi se ascundea.* ALECSANDRI, P. P. 130. ✦ Îngrăşămînt organic pentru cîmp, constînd din bălegar amestecat cu paie şi de obicei parţial dospit. *Gunoiul de grajd l-am şi făcut platformă ca să se dospească, iar cînd va fi gata îl voi căra la cîmp.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2733. *Pămîntul acestui judeţ este cel mai mult cam pietros, de aceea sînt siliţi a-l îngrăşa cu gunoi în toţi anii.* GOLESCU, Î. 23.

3. Fir de pai, scamă etc., care se depune pe haine, cade în lichide, intră în ochi etc. *Îşi ştergea ghetele cu batista, dădea necontenit bobîrnace gunoaielor de pe haine.* DELAVRANCEA, la TDRG. ✧ Expr. **A-i sta** (cuiva) **ca un gunoi în ochi** = a supăra pe cineva, a displăcea cuiva.

4. Fig. Om de nimic, lepădătură. *Birocratică fosilă! E gunoi din vremi apuse.* FRUNZĂ, S. 21. *Nu-i puţină greutate să aduci la o stare cuviincioasă un aşa gunoi de copil.* CARAGIALE, O. I 304. ✧ (Cu sens colectiv) *Spuma asta-n-veninată, astă plebe, ăst gunoi Să ajung'a fi stăpînă şi pe ţară şi pe noi!* EMINESCU, O. I 150.

GUNOÍ[2], *gunoiesc,* vb. IV. **1.** Tranz. A îngrăşa pămîntul cu gunoi. (Atestat în forma regională *gunoiet) S-au apucat şi ei de gunoiet ogoarele lor.* I. IONESCU, D. 271.

2. Tranz. (Despre păsări) A murdări ceva prin depunerea excrementelor. [Pupăza] *gunoindu-şi cuibul din nărav şi lene, Il lăsă şi merse iar în altă parte.* PANN, P. V. II 49.

3. Refl. Fig. (Despre persoane) A se istovi, a se jigări, a se usca. [Zmeul] *începu să ceară... mîncare mai multă că a slăbit de s-a gunoit.* POPESCU, B. IV 61. *O să te gunoieşti de viu între pereţii de sare umezi.* CARAGIALE, O. I 271. *Zăcea pe prispă la soare... d-abia se mai tîra... se gunoia, se istovea văzînd cu ochii.* id. ib. I 305.

— Variantă: (regional) **gunoiá,** *gunoiez,* vb. I.

GUNOIÁ vb. I v. **gunoi.**

GUNOIÁT, -Ă adj. v. **gunoit[2].**

GUNOIÉR, *gunoieri,* s. m. Salariat al unei întreprinderi de salubritate, care ridică gunoiul depozitat în curţi şi pe străzi. *Veniră pînă şi cerşetorii din pragul bisericilor, gunoierii din tîrgul vitelor.* CAMILAR, N. II 84. *Lui Ispas Capră i-a rămas în minte lămurirea gunoierului.* STANCU, D. 372. *Se încolonează şi gunoierii şi se duc la clubul muncitorilor.* PAS, Z. IV, 151.

GUNOIÓS, -OÁSĂ, *gunoioşi, -oase,* adj. Plin de gunoi, murdar. *Să nu se culce în locuri gunoioase.* ŞEZ. I 251.

GUNOÍT[1] s. n. Faptul de a gunoi; îngrăşare a pămîntului cu gunoi.

GUNOÍT[2], -Ă, *gunoiţi, -te,* adj. (Despre pămînturi, ogoare etc.) Îngrăşat cu gunoi.

— Variantă: (regional) **gunoiát, -ă** (NEGRUZZI, S. II 265) adj.

GURALÍU, -ÍE adj. v. **guraliv.**

GURALÍV, -Ă, *guralivi, -e,* adj. Limbut, vorbăreţ, bun de gură; gălăgios. *Guralivă n-a fost baba Ioana niciodată, ci mai mult morocănoasă.* REBREANU, R. I 151. *Femeia guralivă începu o altă istorie.* SANDU-ALDEA, U. P. 207. *Şi-i zise-ncet: «Încă de mic Te cunoşteam pe tine, Şi guraliv şi de nimic, Te-ai potrivi cu mine».* EMINESCU, O. I 175.

— Variantă: **guralíu, -íe,** *guralii* (CREANGĂ, A. 152), adj.

GÚRĂ, *guri,* s. f. **I. 1.** Cavitatea din partea anterioară şi inferioară a capului oamenilor (mărginită în faţă de dinţi şi buze, iar în partea de dinapoi de începutul gîtului); (prin restricţie) buzele şi deschizătura dintre ele. *Toţi, ascunşi care prin tufiş, care prin şanţul de lîngă drum, stau ca chinuiţi de friguri, cu gura crăpată şi cu urechile aţintite spre zgomotul de tropot de cai.* BUJOR, S. 152. *Le-am lăsat şi eu pe fete să rîdă, pînă li s-a duce gura la ureche.* CREANGĂ, A. 67. *Mîndra mea de mîndră mare Nici un dinte-n gură n-are.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 440. ✧ (Poetic) *Pe deasupra culmilor, o puzderie de vipere lichide aleargă printre stînci, muşcîndu-le cu furie şi sfărîmîndu-şi gura în muchiile lor de cremene.* BOGZA, C. O. 63. ✧ Loc. adv. **Gură-n gură** = foarte aproape unul de altul. *Mama-mi dă învăţătură Cum se ţese-o pînzătură, Nu cum stau cei dragi de vorbă Gură-n gură.* COŞBUC, P. II 103. ✧ Expr. **A fi cu sufletul la gură** = a) a fi cu răsuflarea tăiată (de emoţie sau de oboseală); b) a fi

aproape de moarte. **A vorbi cu sufletul la gură** = a vorbi gîfîind, cu vocea întretăiată (de emoție sau de oboseală). **A avea** (sau **a-i fi cuiva**) **gura amară** (sau **rea**) sau **a avea fiere în gură** = a simți un gust amar. *Asuda noaptea și dimineața se scula obosit, indispus, buimac și cu gura rea.* VLAHUȚĂ, O. A. I 90. **A i se usca** (cuiva) **gura** = a avea o senzație puternică de sete. **A uita de la mînă pînă la gură** = a uita repede, a fi uituc. **Parcă se bat lupii** (sau **calicii**) **la gura lui,** se spune de cineva care mănîncă cu lăcomie sau vorbește mult și repede. *Prinde mutul limbă, de parcă i se bat calicii la gură ca la pomană.* SADOVEANU, N. F. 104. *Începu iarăși a mînca, de părea că se bat lupii la gura lui.* ISPIRESCU, L. 216. *Ce limbă grăiești, că parcă se bat calicii în gura d-tale.* ALECSANDRI, T. 705. **A căsca gura** v. c ă s c a. ✦ Cavitatea din partea anterioară (și inferioară) a capului animalelor; (la mamifere, pești etc.) bot; (la păsări) cioc, plisc. *Îi ieși înainte balaurul plesnind din coadă și încolăcindu-se; din gurile lui ieșea văpaie de foc.* ISPIRESCU, L. 18. *Fiul craiului, punîndu-i* [calului] *zăbala în gură, încalecă.* CREANGĂ, O. A. 226. *Trec furnici ducînd în gură de făină marii saci.* EMINESCU, O. I 87. *Calul de dar nu se caută în gură.* NEGRUZZI, S. I 249. ✧ Expr. **A se duce** (**ca**) **pe gura lupului** = a dispărea, a pieri fără nici o urmă, ca și cum nici n-ar fi existat. *Boișorii mei s-au dus ca pe gura lupului.* CREANGĂ, O. A. 150. **A scoate** (sau **a scăpa ca**) **din gura lupului** = a (se) salva ca prin minune, în ultimul moment, cînd orice scăpare părea peste putință. **A țipa** (sau **a striga**) **ca din** (sau, mai rar, **ca în**) **gură de șarpe** = a țipa din răsputeri, deznădăjduit. *Flăcăul țipa ca în gură de șarpe.* PREDA, Î. 186. **A se zvîrcoli ca în gură de șarpe** = a se zbate cumplit, cu desperare. *S-a zvîrcolit ca în gură de șarpe... a luptat cu moartea zile negre, zile lungi.* DELAVRANCEA, S. 19. (Despre cai) **A avea gura moale** (sau **tare**) sau **a fi moale** (sau **tare**) **în gură** = a fi simțitor (sau nesimțitor), a se supune ușor (sau greu) la mișcările ce i se fac cu frîul. ✧ Compuse: **cerul-gurii** v. c e r[2]; **gură-căscată** = gură-cască; **gură-de-lup** = a) defect congenital de conformație a feței omului, constînd dintr-o fisură bilaterală la buza și gingia superioară și în cerul gurii; b) (Mar.) ochi dublu al unei parîme, prin care aceasta se prinde de cîrligul unei remorci ori al unei macarale, sau prin care se agață de o bară; c) (Tehn.) unealtă specială cu care se poate îndoi tabla groasă; (Bot.) **gura-leului** = plantă erbacee cu florile de diferite culori, asemănătoare cu o gură deschisă, care se cască dacă le apeși la bază *(Antirrhinum amjus). Iată iasomie, gura-leului.* NEGRUZZI, S. I 101; **gura-lupului** = plantă erbacee din familia labiatelor, cu tulpina dreaptă și ramificată, cu frunzele ovale alungite și cu florile vinete-violete *(Scutellaria altissima).*

2. (Considerat ca organ al alimentării) *Ridicarea poporului nu înseamnă numai bucate mai multe pentru gură și haine mai multe pentru trup. Înseamnă și învățătură mai multă.* V. ROM. iulie 1953, 139. *Fiul craiului... dă* [spînului ploscа] *și spînul, cum o pune la gură, pe loc o și ia oțărîndu-se și varsă toată apa dintr-însa.* CREANGĂ, P. 204. ✧ Expr. **A pune** (sau **a băga, a lua**) **ceva în gură** = a mînca. *A tratat-o cu cafea cu lapte la Fialcowski, că nu pusese femeia nimic în gură de trei zile.* CARAGIALE, P. 21. *Bucatele le-au făcut afumate, arse și sleite, de nu mai era de chip să le poată lua cineva în gură.* CREANGĂ, P. 292. **A-și da** (sau **a-și lua**) **bucățica de la gură** v. b u c ă ț i c ă. **A(-i** sau **a i se) face** (cuiva) **gura pungă** = a avea senzația că i se strînge gura, din cauza unor mîncări sau băuturi prea acre (în special a fructelor crude). *Niște roade negre ca alunele de mari și care, cînd le mănînci, îți face gura pungă.* ȘEZ. III 13. *Vin de la Valea Lungă, (Cînd bei, faceți gura pungă!).* TEODORESCU, P. P. 171. **A da** (cuiva) **mură-n gură** = a-i da cuiva totul de-a gata, fără nici o osteneală din partea lui. **A-l lăsa** (cuiva) **gura apă** (**după ceva**) v. a p ă. **De-ale gurii** = (lucruri de) mîncare. *Trebuia de-ale gurii purcarului în baltă, pentru că nu-i putură da din destul pînă a nu începe să curgă sloii.* SANDU-ALDEA, U. P. 118. *Într-o clipă masa e plină cu de-ale gurii.* VLAHUȚĂ, O. A. 97. ✦ Cantitate de alimente sau de băutură cît încape în gură; îmbucătură, sorbitură, înghițitură. *Ciutură, coboară încă, Dă-mi să beau o gură.* PORUMBACU, P. 69. *Începe a purta caii încolo și încoace, și numai iaca slăbătura cea de cal iar se răpede și apucă o gură de jăratic.* CREANGĂ, P. 195. *Pe la mese se zăreau... oameni cu părul în dezordine... trăgînd din cînd în cînd cu sorbituri zgomotoase cîte-o gură din cafeaua și berea ce li sta dinainte.* EMINESCU, N. 37. ✧ Expr. **Nici o gură de apă** = nici cea mai mică cantitate; nimic. *Eu știu de la tata o vorbă: să nu rămîi dator nici o gură de apă.* POPA, V. 79. ✦ Membru de familie care trebuie hrănit; suflet. *Cu ce să potolesc eu opt guri și cu a plăviței nouă?* DELAVRANCEA, V. V. 137. *Așa peștitorul începu să spuie la părinții fetei, cereri să propuie, Spuse pentru june că este cu stare, Cu două guri însă.* PANN, P. V. I 164.

3. (Considerat ca organ al vorbirii) *Lucru negîndit, dragul tatei, să aud așa vorbe tocmai din gura ta.* CREANGĂ, P. 193. *De din vale de Rovine, Grăim, doamnă, către tine, Nu din gură, ci din carte, Că ne ești așa departe.* EMINESCU, O. I 149. *Dar n-avem gură să țipăm?* ALECSANDRI, T. I 240. *Dar cea Mioriță Cu lînă plăviță, De trei zile-ncoace Gura nu-i mai tace.* id. P. P. 1. *Gura păcătosului adevăr grăiește,* se zice cînd cineva care e vinovat se trădează singur. ✧ Fig. *Lucrările literare în care sînt puse învățături morale în gura unor persoane, cu scop de a le propovădui, sînt cît se poate de neartistice.* GHEREA, ST. CR. II 68. ✧ Loc. adv. **Cu jumătate** (**de**) **gură** sau **cu gura pe jumătate** v. j u m ă t a t e. ✧ Expr. **A-i fi** (cuiva) **gura de aur** (sau **aurită**) sau **a avea gură de aur** v. a u r, a u r i t. **A tăcea din gură** = a nu mai vorbi, a nu mai spune nimic. *Tăcu din gură și înghiți rușinea.* ISPIRESCU, L. 36. (Cu ton amenințător, în construcții cu «a tăcea» sau cu alte verbe la imperativ) *Ține-ți gura! Să nu-ți aud gura! Să nu mai scoți o vorbă din gură!* ▭ *Ia tacă-ți gura, măi Gerilă.* CREANGĂ, P. 252. *Tacă-vă gura, mojicilor.* ALECSANDRI, T. I 170. **A închide** (sau **a astupa**) (cuiva) **gura** = a face (pe cineva) să nu mai vorbească, să nu mai spună (sau să ceară) nimic, a pune capăt obiecțiilor sau protestelor cuiva. **A lua** (cuiva) **vorba din gură** = a) a spune tocmai ce voia să zică altul; b) a întrerupe pe cineva, nelăsîndu-l să termine ce avea de spus. *Mișneagul voi să mai zică ceva, dar Lina îi luă vorba din gură.* DUNĂREANU, CH. 16. *Nu-i deterâ răgaz, căci îi luau vorba din gură.* ISPIRESCU, L. 36. *Mămuca, le luă cea mai tînără vorba din gură... nu face bine ce face.* CREANGĂ, P. 14. **A i se muia** (cuiva) **gura** = a nu mai avea curajul să vorbească, a o lăsa mai domol. *Cînd am auzit eu de tata, pe loc mi s-a muiet gura.* CREANGĂ, A. 58. **A-și strica** (sau **răci, rupe, bate**) **gura degeaba** = a vorbi fără nici un folos, fără a fi ascultat. **A-l lua pe cineva gura pe dinainte** (sau **înainte**) sau **a-l scăpa** (pe cineva) **gura** = a se destăinui fără voie, a spune ceva fără să fi vrut și de care pe urmă îi pare rău. *M-o luat gura înainte.* ALECSANDRI, T. 511. *S-ar cuveni să mărturisesc... că m-a luat gura pe dinainte.* NEGRUZZI, S. I 263. **A avea gura** (sau **a fi gură**) **spartă** = a divulga secretele, a fi indiscret, a nu putea ține o taină. **A fi cu gura mare** = a fi certăreț. *Soacra nu trebuie să fie cu gura mare și să tot cîrtească de toate cele.* CREANGĂ, P. 4. **A fi slobod la gură** = a spune tot ce gîndești (uneori chiar lucruri urîte) fără sfială. **A avea gură** = (mai ales în construcții negative) a se împotrivi cu vorba, a-și apăra cu tărie punctul de vedere. **A avea o gură cît o șură** = a vorbi mult și tare, zgomotos. **A avea** (sau **a-și pune**) **lacăt la gură** v. l a c ă t. **A-și păzi gura** = a-și impune tăcere, a fi precaut în răspunsuri: *Mai bine păziți-vă gura!* CREANGĂ, P. 82. **A(-i tot) da din gură** (sau **cu gura**) sau **a-i umbla** (sau

a-i merge, a-i toca) cuiva gura (ca o meliță, ca o moară stricată sau hodorogită sau ca pupăza) = a vorbi într-una, repede și fără întreruperi; a flecări, a fi limbut sau gureș. *Spînului îi mergea gura ca pupăza.* CREANGĂ, P. 230. *Dați din gură, măi feciori, Nu ședeți ca-n șezători.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 400. **A (nu) se uita în** (sau **la**) **gura cuiva** = a (nu) ține seamă de ceea ce spune cineva, a (nu) te lua după altul, a (nu) crede pe altul. *Nu vrea să mă asculte... și tare-s supărat că nu vrea să se uite în gura mea.* REBREANU, I. 26. **A fi bun de gură** = a fi vorbăreț, a pleda bine o cauză. *Moș Lupule, ia spune matale conașului că ești mai bun de gură și mai bătrîn.* REBREANU, R. II 12. *Cum era ea femeie deșteaptă și bună de gură, a pus iute-iute lucrurile la cale.* VLAHUȚĂ, O. A. 348. *Nu fi bun de gură.* NEGRUZZI, S. I 247. **A fi rău de gură** (sau **gură rea**) = a vorbi pe alții de rău, a fi intrigant, a bîrfi. *Să nu fii rău de gură, c-apoi mi-i să nu mă scoți din sărite!* CREANGĂ, P. 152. **E numai gura de el** = promite, dar nu se ține de cuvînt; se laudă cu multe, dar nu le face. **Îmi umblă vorba prin gură** = nu găsesc cuvîntul potrivit. (Despre vorbe, povestiri, cîntece etc.) **A purta** (sau a **trece, a umbla**) **din gură-n gură** = a transmite (sau a fi transmis) de la om la om, de la unul la altul. *Din gură-n gură-acum Umblă doina cea pribeagă, Iară azi o cîntă toți, De răsună țara-ntreagă!* IOSIF, V. 114. *Al meu nume o să-l poarte Secolii din gură-n gură.* EMINESCU, O. I 133. *Mers-au vestea-n lume, trecînd din gură-n gură.* ALECSANDRI, P. III 311. (Rar) **A se înțelege gură în gură** = a se învoi printr-o înțelegere directă, de la om la om. *Ori trimite sol la scaunul domniei-mele un boier credincios, sau să binevoiască măria-ta să ne înțelegem gură în gură.* ISPIRESCU, M. V. 11. ✦ Ceea ce se vorbește; ceea ce spune cineva; vorbă, spusă, cuvînt, mărturisire, declarație. *Mîndră maic-am mai avut! Copil mîndru m-a făcut! M-a băiat cu flori de munte, Toți gura să mi-o asculte.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 362. ✧ Expr. **Gura lumii** = vorbe, critici, bîrfeli, intrigi care trec din gură-n gură. *Ca să scape de gura lumii, acestei pricinuitoare de atîte nenorociri... ascultă mincinoasele propuneri ce îi făcu Iancu că o va lua de soție.* NEGRUZZI, S. I 25. *Apa, vîntu și gura lumii n-o poți opri.* ȘEZ. I 220. *Foaie verde lobodă, Gura lumii-i slobodă.* **Gura satului** (sau **a mahalalei**) = (persoană care duce) vorbe; (persoană care face) intrigi care trec din gură în gură. **A intra în gura lumii** (sau **a satului**) = a ajunge să-i fie faptele cunoscute și osîndite de semeni; a fi vorbit de rău, a fi bîrfit. *Fetelor, a zis ea, o să intrați în gura satului. Mare rușine!* SADOVEANU, M. C. 77. **A te lua după gura** (**cuiva**) = a lucra după vorba sau sfatul cuiva. **A se pune** (sau **a sta**) **cu gura pe cineva** = a sta de cineva voind a-l convinge cu vorba; a fi insistent. *Și atîta s-au pus cu gura pe el, ca cioarele, pînă în cele din urmă le spuse feciorul verde... să nu se cerce în zădar a-l însura.* RETEGANUL, P. III 32. **A se pune în gură cu cineva** = a contrazice pe cineva, a răspunde la mustrări, la ocări. ✦ Glas (de om sau de pasăre). *Numai gura lui se aude în toate părțile.* CREANGĂ, P. 252. *Primăvara cînd înfrunde, Gura cucului s-aude.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 27. ✧ Expr. **Nu i se aude gura**, se zice despre cel care vorbește puțin, care e tăcut. *Eu lucrez toată ziua și nimeni nu-mi aude gura.* CREANGĂ, O. A. 288. **A striga** (**a răcni** sau **a țipa**) **cît te ia** (sau **te ține**) **gura** (sau **în gura mare**) = a striga (sau a țipa) cît te ajută vocea, din răsputeri, cu glasul ridicat. *Răcneam în gura mare ca un disperat.* SADOVEANU, O. VI 195. *Vede o dihanie de om, care se pîrpîlea pe lîngă un foc de douăzeci și patru de stînjeni de lemne și tot atunci striga, cît îl lua gura, că moare de frig.* CREANGĂ, P. 239. *Norodul începuse a se cățăra pe ziduri, de unde striga în gura mare: Să ne deie pre Moțoc! Capul lui Moțoc vrem!* NEGRUZZI, S. I 155. ✦ Fig. Capacitatea de a vorbi; grai. (În interpretări superstițioase) *Ielele i-au luat gura și picioarele.* CREANGĂ, P. 15. (Glumeț, despre lucruri necuviincătoare) *Am găsit și secure, și frînghie, și sfredel, și tot ce-mi trebuie. — Unde, moș Nichifor? — Ia pe sub buclucurile d-tale. Numai n-au avut gură să răspundă.* CREANGĂ, P. 134. ✧ Expr. **A nu avea gură** (**să răspunzi** sau **să spui ceva**) = a nu avea putință, curajul, îndrăzneala (de a mai răspunde ceva), a i se lua cuiva posibilitatea de a mai zice ceva. *Și n-avea gură rominul să zică ceva.* ISPIRESCU, M. V. 14. ✦ Gălăgie, zgomot, țipăt, ceartă. *Ce-i pe drum atîta gură? — Nu-i nimic. Copii strengari.* COȘBUC, P. I 227. *Ivan... ieșind afară, începe a face un tărăboi, de s-a sculat toată ograda în gura lui.* CREANGĂ, P. 304. [Boala] *produce o durere așa de mare, că cel bolnav numai o gură ține.* ȘEZ. I 252. ✧ Expr. **A face gură** (**mare** sau **largă**) = a face gălăgie, a vocifera, a protesta. *Copiii... Gură fac ca roata morii.* COȘBUC, P. I 224. *Rostitorii de palavre nu prea facă mare gură.* BELDICEANU, P. 119. *Vinovatul mai mare gură face.* PANN, P. V. II 80. *Toți strig și fac gură largă.* ALECSANDRI, P. P. 278. **A se lua în** (sau **de**) **gură** (cu cineva) = a se apuca de ceartă. **A sta** (sau **a sări, a începe**) **cu gura pe** (sau **la**) **cineva** = a certa, a ocări pe cineva. **A(-i) da** (**cuiva**) **o gură** = a) a se răsti la cineva, a certa, a mustra pe cineva. *Verdeș-Împărat chemă slujitorii și le dete o gură de or pomeni-o.* ISPIRESCU, L. 44. *Auzind atuncea pre pristav strigînd, Ș-împrejur copii de foame plîngînd, Le dete o gură să tacă din plîns, Să-nțeleagă: lumea pentru ce s-a strîns.* PANN, P. V. I 31; b) a înștiința (pe cineva), a-i comunica, a-i striga. *Dă-i o gură vecinului, să vină pînă la noi.* ▭ *Către școlari dete gură și să-l tragă* [din fîntînă] *le strigă.* PANN, N. H. 4. **A da gură la cîini** = a striga la cîini ca să tacă. ✦ (Personificat) Cel care vorbește sau spune ceva. *Asta nu e puțin, cînd o zice o gură indiferentă.* NEGRUZZI, S. I 65. ✧ Expr. **Gurile rele** = bîrfitorii. *Gurile rele șopteau la ureche o sumă de infamii pe socoteala ei.* BART, E. 150.

4. (Considerat ca organ al cîntării) *Și cîntă și codrul și vîntul Și-o mie de guri.* COȘBUC, P. II 9. *Au și început... să cînte din gură.* CARAGIALE, O. III 72.

5. Buze. *Două guri care se cată de mult să-și dea o sărutare.* ANGHEL, Î. G. 37. *El în brațe prinde fata, peste față i se-nclină, Pune gura lui fierbinte pe-a ei buze ce suspină.* EMINESCU, O. I 79. ✦ Sărut, sărutare. *Să-mi dai O gură, numai una.* EMINESCU, O. I 174. *Foaie verde de secară, Bună-i gura de la vară: Nici îi dulce, nici sălcie, Fără cum îmi place mie.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 401.

II. (Prin analogie)

1. Deschizătura unui obiect, a unei încăperi etc., prin care intră sau se introduce ceva, prin care se stabilește o comunicație. a) (La vase, recipiente etc.) *Apucă sacul de gură.* DUMITRIU, N. 89. *A întors căldarea cu gura în jos.* PREDA, Î. 158. *Leagă turbinca strîns la gură.* CREANGĂ, P. 303. [Budîiul este] *un vas de lemn mai strîmt la fund și mai larg la gură, în care se strecoară laptele.* ȘEZ. II 151. b) (La veșminte sau la obiecte asemănătoare) *Luîndu-și pălăria din cap, o pune pe iarbă la pămînt, cu gura-n sus.* CREANGĂ, P. 238. ✧ *Gura cămășii* = deschizătura de la gît și de la piept a cămășii, prin care intră capul cînd o îmbraci. *Feciorul nu ieși din hotărîrea maică-sa, nunta se făcu și baba își luă cămeșa de soacră; ba încă netăiată la gură.* CREANGĂ, P. 4. *Gură de ham* v. h a m. c) (La o încăpere, la o groapă, la o peșteră etc.) *Gură de canal.* ▭ *La fiece gură de mină, Ride poemul zorilor de lumină!* DEȘLIU, G. 19. *Din gura podului, din umbra neagră, o privi deodată un pui cenușiu de mîță, cu ochi rotunzi.* SADOVEANU, B. 31. *La gura sobii era un morman de scrum de hîrtie.* DELAVRANCEA, T. 197. *Pe gura ocnei se cobora, cu o funie pe scripete, o roată în care ședea un om.* BOLINTINEANU, O. 432. d) (La intrarea într-un ținut, într-o regiune) *Pînă la asfințitul soarelui, ajungem*

la gura Bicazului. SADOVEANU, B. 115. *Intrai pe subt poala pădurii în gura potecii.* HOGAȘ, M. N. 72. *În gura văii, lîngă pod, Boierii stau cu frică.* COȘBUC, P. I 195. *Trebuie să fii la Paicu, în gura Bărăganului, sau la Cornățele, în miezul lui, ca să găsești cîte o mică dumbravă de vechi tufani.* ODOBESCU, S. III 16. ◇ *Gură de rai* v. rai. e) (La intrarea într-o stradă, într-o piață) *Acum stătea aici la bunicul nevesti-si, care-l ajutase să-și dureze un mic cuptor de pîine pe gura Oborului.* CAMIL PETRESCU, O. II 94. *Plimbîndu-se pînă la gura uliței din dos, se întoarse iar înapoi.* REBREANU, I. 38. f) (La locul de îmbucare a unui obiect) *Gura roții. Gura tejghelei.* ◇ Expr. **A lega gura pînzei** = a înnoda capetele firelor de urzeală (ultima operație înainte de a începe țesutul); a începe țesutul; fig. a începe să prindă cheag, a se înstări. *Marioara legase abia pe la toacă gură la pînză, căci o întîrziase mult înnăvăditul.* SANDU-ALDEA, D. N. 217. *Se cotorosise de sărăcie. Acum ... începu și el a lega gura pînzei.* ISPIRESCU, L. 209. **A prins pînza gură** = s-a făcut începutul.

2. Deschizătură prin care iese sau se varsă ceva. a) Locul de vărsare al unei ape. *Viteza șalupei nu scăzu decît la gura fluviului.* BART, E. 110. *A doua zi ne scoborîm în Răpciuni și ținem în sus drumul de șleau, ce se așterne pe malul drept al Bistriței pînă la gura Bistricioarei.* VLAHUȚĂ, O. A. II 159. *La gura Siretului... Ian, mări, că s-a ivit Un caic lung, poleit.* ALECSANDRI, P. P. 134. b) Fig. (În expr.) *Gura vîntului* = loc prin care suflă mereu vîntul. *Vă duceți în gura vîntului.* ALECSANDRI, P. P. 10. c) Deschizătură la capătul unei arme de foc, al unei conducte, al unui jgheab etc. *Căderea apei se face de la o înălțime de 37 metri, pe 48 de guri uriașe.* SAHIA, U.R.S.S. 81. ◇ *Gură de apă* = instalație care cuprinde în principal un robinet de apă și care servește pentru a lua apă dintr-o rețea de distribuție. *Gură de incendiu* = gură de apă la care se poate monta un furtun sau o țeavă specială pentru luarea apei sub presiune, în caz de incendiu. *Gură de foc* = nume care se dă unei arme de foc grele (tun, obuzier etc.) care aruncă proiectilele prin expansiunea gazelor (produse în urma arderii încărcăturii de azvîrlire). (Expr.) **A se afla (sau a trimite pe cineva) în gura tunului** = a fi expus (sau a expune pe cineva) la un pericol foarte mare. d) Deschizătură (la moară, la horn, la cratere etc.) prin care iese conținutul din interior.

3. (Regional) Partea ascuțită a unui obiect tăios; ascuțiș, tăiș. *Gura coasei.* ▭ *De sub poala sumanului îi lucea ușor gura toporului.* CAMILAR, TEM. 85.

GURĂ-CĂSCĂ s. m. (Uneori în forma *gură-căscată*, care poate apărea și la pl.) Persoană care pierde vremea în zadar, oprindu-se să se uite la tot ce întîlnește în cale; persoană care nu-i de ispravă, care e cu capul în nori și nu înțelege ce i se spune. V. zăpăcit. *Trecătorilor și gurilor-căscate de pe marginea trotuarelor le fac semne poruncitoare să se alăture.* PAS, L. I 296. *Moșneagul, fiind un gură-cască, sau cum îți vrea să-i ziceți, se uita în coarnele ei.* CREANGĂ, O. A. 179. ◇ (Cu valoare de pl.) *Nu țiu să-mi fie bronzul în piață, Să-ntrebe gură-cască cine-am fost.* BENIUC, V. 87. *La o răspîntie, unde se strînsese multă gură-cască, un pristav, cu chivără mare de hîrtie, striga.* CARAGIALE, P. 24. ◇ (Adjectival) *Mulțimea gură-cască privea în salon cu nasurile turtite pe geam.* BART, E. 149. *Se necăjea foc pe el cînd îl vedea așa gură-cască.* VLAHUȚĂ, O. A. 96. *Se duce în treaba lui spre casă, lăsînd pe Dănilă gură-cască tot pe loc.* CREANGĂ, P. 42. ✦ Lucru care prilejuiește pierdere de vreme. *Să merg eu la expoziție la vîrsta mea... în loc să-mi caut de suflet, umblu cu voi după gură-cască, după pustietăți nemțești!* SP. POPESCU, M. G. 26. ✦ (Uneori cu valoare de pl.) Persoană care are o condamnabilă atitudine de neglijență față de bunurile obștești și de cuceririle poporului, care este lipsită de vigilență față de uneltirile criminale ale dușmanului de clasă. *Avem destui gură-cască ce nu simt, nu văd și nu aud nimic, în timp ce sub ochii și sub nasul lor dușmanii încearcă să lovească în munca noastră de construcție.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2563. ◇ *Atitudine de gură-cască* = comportarea celor care sînt lipsiți de vigilență față de uneltirile criminale ale dușmanului de clasă. *Datoria patriotică și internațională a membrilor de partid și a oamenilor muncii fără de partid este de a demasca și lichida atitudinea de gură-cască.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2564.

GURĂÍ, pers. 3 *gurăie*, vb. IV. Intranz. (Despre unele păsări) A scoate sunetele caracteristice speciei căreia îi aparține; a gînguri. *Din cînd în cînd se auzea cîte o gaiță ori cîte un sturz, turturica gurăia, ciocănitoarea bătea-n scoarța copacului.* SLAVICI, O. I 223.

GÚREȘ, -Ă, *gureși, -e*, adj. (Despre persoane) Care vorbește mult, bun de gură, guraliv; (despre păsări) care ciripește mult. *Răspundea cîte o femeie mai gureșă.* CAMILAR, N. I 333. [Seara, lucrătoarele] *erau mai obosite și mai puțin gureșe decît în zorii zilei.* PAS, Z. I 141. *Vă mulțumesc amurguri ce răsunați pe ape, Cu gureșele păsări și zumzete de stup.* LESNEA, I. 150. *Sînt copii... Gură fac ca roata morii; Și de-a valma se pornesc, Cum prin gard se gîlcevesc Vrăbii gureșe, cînd norii Ploi vestesc.* COȘBUC, P. I 224. ◇ Fig. *Zburdalnic de pe coaste Gureșe păraie cad.* COȘBUC, P. I 261.

GURGÚI, *gurguie*, s. n. **1.** Partea dinainte a opincii, strînsă cu o curelușă și formînd vîrful sau moțul. *Ciobanul îl repezi cu gurguiul opincii.* CAMILAR, T. 227. *Scuipă printre dinți, pînă peste gurguiul opincilor lui Bedreag.* HOGAȘ, M. N. 199.

2. Partea în formă de cioc de la gura unui ulcior. *Să sorb și eu o gură de apă pe gurguiul ulciorului, că mult țîșnește din el boabe ca de mărgăritar.* DELAVRANCEA, V. V. 12.

3. Vîrful sînului. *Brava, ai bune gurguie, are să le poată ușor apuca duduița iast' mare.* CONTEMPORANUL, IVI 393.

4. Vîrful unui deal, al unui munte. *Muntele, namilă naltă, Căpățînoasă, cu creasta de cremene... Își saltă-n tărie gurguiele gemene.* DEȘLIU, G. 26.

GURÎȚĂ, *guriță*, s. f. **1.** Diminutiv al lui gură. *Guriță ta-i rubin, iubito, Cum alta nu mai e pe lume.* IOSIF, T. 151. *Guriță ei gîndeai că-i ceașă pocnită în două.* RETEGANUL, P. IV 3. *Cum dete de copil, se puse lîngă dînsul, începu să-l lingă și să-și apropie ugerul de guriță copilașului.* ISPIRESCU, L. 135. *Haide dar, șopti ea... lipindu-și guriță de buzele lui.* EMINESCU, N. 64. *Dorul meu în a ta cale... Te dizmiardă nencetat, Și pe dulcea ta guriță... Fură-un dulce sărutat.* ALECSANDRI, P. I 144.

2. Sărut, sărutare. *Te las, însă cu condiție să-mi dai o guriță.* ALECSANDRI, T. I 39. *Mîndră, mîndruleana mea, Roagă-te de maică-ta Să te sloboază seara, Batăr pînă la portiță... Să dai badiului guriță.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 367.

GURMÁND, -Ă, *gurmanzi, -de*, adj. (Franțuzism) Care e amator de mîncăruri bune; mîncăcios.

GURUÍ, pers. 3 *gúruie*, vb. IV. Intranz. (Regional, despre porci) A grohăi. *Mai lătra cînele, mai guruia un porc, mai se speriau găștele.* SLAVICI, V. P. 143.

GURÚT s. n. (Regional) Pastă alimentară făcută din făină de hrișcă și de grîu plămădite cu brînză, lapte și ouă. *Dintr-o măsură de gurut muiat și amestecat cu apă clocotită se face zeama cea mai prielnică.* SADOVEANU, N. P. 289.

GUST, *gusturi*, s. n. **I. 1.** Senzație produsă (mai ales de alimente) asupra mucoasei limbii; proprietatea (mai ales a alimentelor) de a provoca această senzație. *Nu mai știm gustul cărnii.* DUMITRIU, N. 17. *Frunza lasă în gură*

un gust cleios şi dulce acidulat. C. PETRESCU, C. V. 215. *Mă mir ce gust poţi găsi să pufueşti din gură ca un neamţ?* ALECSANDRI, T. I 175. ◇ Fig. *Aerul are un gust tare, sărat, ca aerul mărilor şi al oceanelor.* STANCU, U.R.S.S. 124. ◇ *A avea gust rău* (sau *amar*) *în gură* = a avea în gură o senzaţie neplăcută, pentru că stomacul (sau ficatul) nu funcţionează bine. ◇ Loc. adj. **Cu gust** = cu gust bun, gustos. *Pe unde le ducea el, păşunea era mai cu gust.* ISPIRESCU, L. 230. **Fără (nici un) gust** = lipsit de gust bun, nepotrivit ca gust. ◇ (Urmat de determinări care arată cine produce senzaţia) *Simt în gură gust de buruiană amară.* SAHIA, N. 52. *Uitasem gustul apei de cînd n-am mai băut.* ISPIRESCU, L. 341. ◇ Expr. **A da de gustul** sau **a afla gustul** (unui lucru) = a începe să-ţi placă (un lucru).

2. (Numai la sg.) Simţ prin care distingem (cu ajutorul terminaţiilor nervoase din papilele gustative aflate în mucoasa limbii) dacă ceva e dulce, sărat, amar, acru etc. *Stimulenţii gustului. Organul gustului. Nervii gustului.*

II. Fig. **1.** (Rar la pl. cu aceeaşi valoare ca la sg.) Capacitatea pe care o are cineva de a înţelege sau a aprecia frumosul (în literatură, artă etc.). *Tomşa avea doamnă şi era om cu gusturi. Toată toamna intraseră la el, cu lucruri scumpe şi alese, negustori.* SADOVEANU, O. VII 109. *Scopul lui era să îndemne pe artişti şi să formeze gustul publicului.* GHICA, S. A. 80. ◇ (Precizat) *Gust literar.* ▭ *Astăzi timpurile acelea s-au trecut; cu gustul artistic al unei clase, şi mai ales al celei stăpînitoare, nu se mai poate întreţine o artă.* IONESCU-RION, C. 41. ◇ Loc. adj. (Despre persoane) **De gust** = care are simţul estetic sau artistic dezvoltat. *Era un om de gust.* STANCU, U.R.S.S. 54. **Fără** (sau **lipsit de**) **gust** = care dovedeşte lipsă de simţ estetic; urît. *Uite-o, e la geam... — Nu mi se pare aşa de urîtă. Dar ce halat fără gust!* ARGHEZI, P. T. 127. (Expr.) **Glumă de prost gust** (sau **lipsită de gust**) = glumă lipsită de haz, nesărată, care poate supăra sau jigni. ◇ Loc. adv. **Cu gust** = cu pricepere, cu simţ estetic; elegant. *Îmbrăcat cu gust. Interior mobilat cu gust.* ◇ Compus: **bun-gust** = simţ estetic rafinat.

2. (Rar) Stil artistic. *Uliţele sînt bine trase, de amîndouă părţile cu palaturi zidite în deosebite gusturi.* KOGĂLNICEANU, S. 5.

3. Înclinaţie, aplecare; predispoziţie, pornire. *Aveam aceleaşi gusturi, acelaşi suflet.* VLAHUŢĂ, O. A. 470. *Gusturile-mi stătătoare şi trîndava-mi fire nu m-au iertat să deviu vînător.* ODOBESCU, S. III 13. ✦ Preferinţă. *Ştia că d. Zaharia Duhu are un automobil cumpărat după alegerea şi gustul doamnei Cecil Tudose, dar că nu-l foloseşte niciodată.* C. PETRESCU, A. 306. *Am să-mi cumpăr şaluri După gustul meu.* ALECSANDRI, T. I 38.

4. Plăcere, dorinţă, poftă. *Înalt prea sfinţia-sa e gata să se plece cu supunere în faţa măriei-sale şi să-l ungă domn... aşa cum va porunci slăvitul stăpîn şi cum e gustul măriei-sale.* SADOVEANU, N. P. 346. *Ivan însă poroncşte să-i aducă... lăutari şi femei frumoase, că are gust să facă un guleai* (= chef). CREANGĂ, O. A. 210. *Prietenul vechi este ca vinul, care pe cît se învecheşte pe atît mai cu gust se bea.* PANN, P. V. III 19. ◇ Expr. **A-i trece, a (i se) tăia** sau **a (i se) lua (cuiva) gustul** (pentru ceva) = a pierde sau a face pe cineva să-şi piardă plăcerea, pofta pentru ceva. *Am mai tăiet gustul de popie unuia, care venise în gazdă la noi.* CREANGĂ, A. 102. *Cum... se face Că-mi trece gustul de-a mă juca?* ALECSANDRI, T. I 185. **A avea** (sau **a-i veni, a-i fi, a i se face cuiva**) **gust de...** = a fi cuprins de o dorinţă, de o poftă, a avea chef de... *Nea Ghiţă părea mai liniştit, avea gust de vorbă.* SADOVEANU, M. C. 148. *Cui e gust de însurat Nu peţască fata-n sat.* ŞEZ. V 44. **A-l prinde** (sau **a-l apuca**) **pe cineva gustul să...** = a-l cuprinde pe cineva pofta, capriciul să... **A-şi face gustul** (sau **un gust**) = a-şi îndeplini o dorinţă, o plăcere, o poftă. **A face** (**pe**) **gustul** (**cuiva**) = a face conform plăcerii sau dorinţei cuiva. *Plec numai să fac gustul medicilor.* C. PETRESCU, C. V. 33. **Numai de** (sau **pentru**) **un gust** = pentru satisfacerea unui capriciu trecător. *Avocatul învîrteşte o mică prefă* (= preferanţă) *în trei, ştii, «numai d-un gust».* DELAVRANCEA, S. 144.

GUSTĂ, *gust,* vb. I. Tranz. **I. 1.** A lua cîte puţin dintr-o mîncare sau băutură, spre a-i afla gustul. *Şi după ce gustă apa, plescăieşte din limbă.* SADOVEANU, O. VI 232. *Cucoane Grigori, am să-ţi dau să guşti dulceţi de-a Marghioliţei.* ALECSANDRI, T. I 45. *Murăş, Murăş, apă lină, Cine te bea să-nstrăină; Eu numai că te-am gustat, Foarte m-am înstrăinat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 201. ◇ Absol. *N-ai gustat măcar... Şi ce carne fragedă!* CAMIL PETRESCU, T. II 72. *Gustă de sare, dar cu toate că a pus deştulă, era ca şi cînd n-ar fi pus; mai puse deci şi gustă iar.* RETEGANUL, P. IV 36.

2. A mînca sau a bea în cantităţi mici, spre a-şi potoli foamea sau setea momentană sau pentru a-şi face o poftă; a îmbuca. *După ce mai gustă o dată din vin, îşi şterse mustăţile cu şervetul şi băgă mîna în buzunarul hainei.* C. PETRESCU, A. 373. *Iar vitele-au murit, căci nu aflau Nici rouă-n cîmp, nici fir de ierbi să guste.* COŞBUC, P. II 281. *Am văzut roade foarte frumoase în pomul din fundul grădinii, dar n-am putut gusta niciodată din ele.* ISPIRESCU, L. 81. *Toţi gustă din merinde, deşartă largi pahare În sunetul metalic de vesele fanfare.* ALECSANDRI, P. A. 140.

3. A sta la masă, a mînca şi a bea. *Îţi dau şi ceva să guşti, dacă pofteşti.* SADOVEANU, O. I 312. *Haid' să gustăm ceva de cină.* RETEGANUL, P. II 50. *Toderică îi pofti întîi să guste ceva.* NEGRUZZI, S. I 85. ◇ Absol. *Să guşti cu noi astă-sară, cumătră Paraschivă, zicea Zoiţa.* BUJOR, S. 61.

II. Fig. **1.** A avea parte, a se bucura de ceva. *Parcurile sînt pline de oameni care au venit să guste, la umbră, răcoarea plăcută a verii.* STANCU, U.R.S.S. 125. *Le trebuia doar un drum cît de încurcat... ca să poată gusta un ceas de somn.* GALACTION, O. I 285. *Oare ce desfătare vînătorească mai deplină... poate fi pe lume decît aceea care o gustă cineva... prin pustiile Bărăganului.* ODOBESCU, S. III 15. *Începuse a gusta dulceţile unei căsătorii potrivite.* NEGRUZZI, S. I 41.

2. A preţui (ceva), a-i plăcea (cuiva ceva). *Scriitorul însă pe care îl gustă mai mult este institutorul Creangă!* IBRĂILEANU, A. 64. *Una din pricinile pentru care literatura rusă e aşa de gustată azi în Europa e tocmai baza ei atît de largă de altruism.* IONESCU-RION, C. 106. *Mi-am spus părerea... asupra unor opere pe care nu le ştiam gusta.* CARAGIALE, O. III 252. *Nu poţi aştepta... să poată înţelege şi gusta idiomele limbii noastre.* GHICA, S. 170.

GUSTĂRE, (2) *gustări,* s. f. Faptul de a gusta. **1.** Aprecierea gustului (unei băuturi sau unei mîncări). *Crişmăreasa... mă strigă: Vin' băiete! Şi să gust vinul îmi dete... Băui vinul de gustare.* ALECSANDRI, P. P. 265.

2. Mîncare (de obicei rece, luată în fugă, în cantitate mică). *Rămînea totdeauna un codru de pîine şi mai rămînea vreo bucată de brînză şi vreo roşie. Astea erau gustarea ta pe la orele patru.* PAS, Z. I 38. *Să nu te duci acuşica. Mai stai niţel, să-ţi dea Stanca o gustare.* SADOVEANU, M. C. 32. *Pune-ţi... icrişoare moi cît se poate de multe şi altceva de gustare în buzunările dulamei.* CREANGĂ, A. 121. ◇ *Gustare de dimineaţă* = prima masă din zi, masa de dimineaţă.

3. (Regional) Timpul cînd se ia masa. *Mîni, pe la gustare, Mă scot turcii la pierzare.* ŞEZ. I 109.

GUSTÁT, -Ă, *gustaţi, -te,* adj. (Despre opere literare sau artistice) Care place publicului. *Un discurs foarte sărat şi foarte gustat.* CARAGIALE, S. U. 51.

GUSTATÍV, -Ă, *gustativi, -e,* adj. (Fiziol.) Care se referă la gust (1), al gustului. *Papile gustative.*

GUSTĂRÍCĂ s. f. Diminutiv al lui gustare (2). *Se opriră, se aşezară pe iarbă şi făcură o gustărică din merindele ce mai aveau.* ISPIRESCU, L. 220.

GUSTĂTÓR, -OÁRE, *gustători,-oare,* s. m. şi f. (Rar) Persoană care gustă ceva. *La două-trei mese mai stăruiau gustători îndărătnici de vin.* VORNIC, P. 153.

GUSTÓS, -OÁSĂ, *gustoşi, -oase,* adj. (Despre mîncări şi băuturi) Cu gust bun, plăcut; suculent. *Zara fiind bucătura cea mai gustoasă şi mai după neam, mai bine să se-ntîmple orişice, decît să rămînă zara.* RETEGANUL, P. III 65. *Ştiu o viţă carea face nişte struguri gustoşi.* ISPIRESCU, U. 96. *Mai face el... şi alte feluri de mîncări gustoase.* CREANGĂ, A. 103.

GUŞÁT, -Ă, *guşaţi, -te,* adj. (Despre oameni) Care are guşă (3), cu guşă. *Era guşat olarul, parc-avea două cimpoaie sub bărbie.* STANCU, D. 43. ✧ (Substantivat) *Rezemat de stîlpul de fier, cu mîna la gură, Gingu guşatul rîse încă mult timp în întunerec.* C. PETRESCU, S. 33.

GÚŞĂ, *guşi,* s. f. **1.** (La păsări) Pungă pe traiectul esofagului, în care alimentele stau cîtva timp înainte de a trece în stomac. [Păsărica] *ciripi, întîi înăbuşită, din guşă, apoi mai prelung, mai dulce, cum nu auzise frunza cîntec.* GÎRLEANU, L. 41. *Vulturul se repezi la fîntînă şi-i aduse apă în guşă.* ISPIRESCU, L. 329. *Găina cu grăuntele umple guşa de bucate* (= puţin cîte puţin se dobîndesc multe). ✧ Compus: **guşa-porumbului** (sau **porumbelului**) = nume dat mai multor plante erbacee din familia garoafei.

2. (La amfibii) Pielea de sub maxilarul inferior, care, împreună cu muşchii respectivi, ajută la respiraţie. *Un buratec verde cere ploaie la o tufă de zmeură, zbătîndu-şi guşa albă.* SADOVEANU, N. P. 98. ✦ (La reptile) Bărbia, de obicei altfel colorată decît restul corpului. *Acea şopîrlă îl privea fîntă cu ochi de topaz şi guşa albă îi creştea şi-i descreştea într-o mişcare domoală.* SADOVEANU, N. P. 232.

3. (La oameni) Umflătură care se formează în partea de dinainte a gîtului (la mijloc sau lateral) şi care e prodsă de mărirea glandei tiroide; boala care provoacă această umflătură. *Se ştie că guşa endemică nu este o problemă de laborator, ci una de sănătate a milioane de oameni.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 164, 11/3. *Părintele Dumitru... avea o guşă la gît cît o ploscă de cele mari.* CREANGĂ, O. A. 45.

4. Partea grasă care atîrnă sub bărbie la unele persoane. [Femeia] *îşi lăsă bărbia pe guşa de grăsime.* DUMITRIU, N. 175. *Sătul de aur ca o căpuşă De sînge, boierul se plînge, Mîngîindu-se pe guşă.* BENIUC, V. 137. *Căpitanul se scărpină pe guşă.* DELAVRANCEA, S. 125.

5. Gît. *Cine ştie ceva, cine a văzut ceva, trebuie să spuie tot, să-l apucăm de guşă pre bandit.* DUMITRIU, V. L. 31. ✦ Gîtlej. ✧ Expr. **A rîde din guşă** = a rîde afectat. *Bărbat îndrăzneţ a cuprins-o strîns; i-a presărat din mănunchiul de flori pulbere de aur, rîzînd numai din guşă ca un huhub.* SADOVEANU, N. P. 105. **A vorbi din guşă** = a vorbi gros, cu o tonalitate închisă; fig. a vorbi afectat. **Ce-i în guşă, şi-n căpuşă** v. căpuşă. **Seoate (tot) din guşă** = spune repede tot ce ai de spus.

6. Parte a unei blăni (sau a unei piei argăsite) care se găseşte sub gît.

7. (Tehn.; în expr.) *Guşă de conductă* = cută care se formează uneori la curbarea unei ţevi, în locul în care se comprimă materialul prin încălzire.

8. Fig. Loc unde se lărgeşte o vale. *Bădiţă, ce livede e asta? — îl întrebam, trecînd prin nişte guşi de văi care mă îmbătau cu dulcele lor miros de fîn proaspăt cosit.* ODOBESCU, S. III 173.

GÚŞTER, *guşteri,* s. m. **1.** Specie de şopîrlă de culoare verde, care se hrăneşte cu insecte *(Lacerta viridis). Puii ei... erau balauri, şerpi, nevăstuici, ciuhurezi, şopîrle, năpîrci şi guşteri.* ISPIRESCU, L. 348. *Toate lighioanele... ba chiar şerpii, guşterii şi şopîrlele, toate i se arătau lui în cale.* ODOBESCU, S. III 185. ✦ Fig. Termen de ocară pentru oameni. *Auzi, guşterul de ciocoi! Cică e dreptul lui!* DUMITRIU, B. F. 67. *Aha, guşter bătrîn, va să zică tu îl trimiteai să fure?* PAS, Z. I 200.

2. (Regional) Gîtlej; esofag. *Pe urmă, după alt răstimp, a bolborosit din guşter.* SADOVEANU, N. P. 89. ✦ Omuşor. (Atestat în forma regională *gîşter) Nu striga... are să-ţi sară gîşterul.* CAMILAR, N. II 299.

3. (Med. pop.) Crup.

— Variantă: (regional) **gîşter** s. m.

GUŞULÍŢĂ, *guşuliţe,* s. f. Diminutiv al lui guşă. *Trage, mîndră, din guriţă, Ca cucu din guşuliţă.* ŞEZ. V 90.

GUTAPÉRCĂ s. f. Substanţă impermeabilă (asemănătoare din punct de vedere chimic cu cauciucul) extrasă din unele plante tropicale şi întrebuinţată la confecţionarea cablurilor telegrafice submarine, a unor tuburi sau a unor vase de laborator, precum şi în tehnica dentară, în medicină etc.

GÚTĂ s. f. **1.** Boală pricinuită de depunerea acidului uric la încheieturi; se manifestă sub formă de umflături ale articulaţiilor, însoţite de dureri violente; podagră. *Acest călugăr era culcat în pat, fiind bolnav de mulţi ani de gută.* BOLINTINEANU, O. 293.

2. (Transilv.) Dambla, apoplexie, paralizie. *A lovi pe cineva guta.*

GUTÁIE s. f. v. gutuie.

GUTÓS, -OÁSĂ, *gutoşi, -oase,* adj. (Despre oameni) Care suferă de gută.

GUTÚI, *gutui,* s. m. (În Transilv. şi în compusul *măr-gutui)* Pom roditor din familia rozaceelor, cu frunze ovale acoperite cu un puf albicios, cu flori albroze şi cu fructe mari de culoare galbenă *(Cydonia vulgaris). Un pîlc de fete atîrnaseră de ramurile unui gutui un leagăn de fringhie.* CAMIL PETRESCU, O. II 102. *Ridică-te, neguriţă, De pe peri, de pe gutui, De pe casa badiului.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 161.

GUTÚIE, *gutui,* s. f. (În Transilv. şi în compusul *măr-gutuie)* Fructul gutuiului; alămîioară. *Dulceaţă de gutui.* ▭ *Vino, mîndră-n deal la vii, Să mîncăm mere-gutui.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 162.

— Variantă: (Mold.) **gutăle** (ALECSANDRI, T. 105) s. f.

GUTUÍŢĂ, *gutuiţe,* s. f. Diminutiv al lui gutuie. *Verde floare gutuiţă, Şi mai avea o ploschiţă, D-o vadră şi cinci oca, Pe care-o purta pe şa.* PĂSCULESCU, L. P. 250.

GUTUNÁR s. n. (Mold.) Guturai. *Viu eu în persoană; în orice caz, nu înainte de a-mi trece gutunarul.* CARAGIALE, O. VII 36. *Iar m-o prins gutunaru.* ALECSANDRI, T. I 317.

GUTURÁI, *guturaiuri,* s. n. Boală microbiană la oameni, provenită din răceală şi constînd în inflamarea mucoasei nazale. *Toamna cea întunecată... Risipeşte-n evantai Ploi mărunte, Frunze moarte, Stropi de tină, Guturai.* TOPÎRCEANU, B. 53. *Sper că pîn-atunci vei birui guturaiul.* CARAGIALE, O. VII 74.

GUTURÁL, -Ă, *guturali, -e,* adj. **1.** (Despre sunete şi despre voce) Din fundul gîtului. *Oamenii se salută între ei cu sunete guturale, îşi fac unul altuia semne scurte cu mîna.* BOGZA, Ţ. 28. *Se luară de mînă, făcură o horă şi începură a se întorna în dreapta şi în stînga, cîntînd o arie sălbatică cu nişte voci guturale.* BOLINTINEANU, O. 298.

2. (Despre consoane) Velar.

GUVÉRN, *guverne,* s. n. Organ suprem executiv şi de dispoziţie al puterii de stat. *Marea Adunare Naţională*

are în competența sa directă... formarea Guvernului Republicii Populare Romîne. CONST. R.P.R. 18.

GUVERNÁ, *guvernez,* vb. I. Tranz. (Folosit și absolut) A conduce, a dirija un stat, un popor. ✦(Rar) A conduce, a îndruma conduita cuiva. *Trebuință să fie guvernat, Mai mult decît oricine avea neapărat.* MACEDONSKI, O. I 258.

GUVERNAMENTÁL, -Ă, *guvernamentali, -e,* adj. Relativ la guvern; care aparține guvernului, al guvernului. *La recepție a participat delegația guvernamentală a Republicii Populare Democrate Coreene.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2768.

GUVERNÁNT, -Ă, *guvernanți, -te,* adj. Care guvernează.

GUVERNÁNTĂ, *guvernante,* s. f. (Franțuzism) Persoană (de obicei de naționalitate străină) angajată pentru supravegherea, creșterea și educarea în familie a copiilor. *Înainte de plecare, una din guvernantele franceze cîntă la pian.* V. ROM. octombrie 1953, 144. *Nu ținea servitoare și nici guvernantă.* PAS, Z. I 284.

GUVERNÁRE, *guvernări,* s. f. 1. Acțiunea de a guverna; conducere a unui stat sau a unei unități administrative. *Sfaturile populare constituie forma de guvernare cea mai democratică din istoria poporului nostru.* IST. R.P.R. 736.
2. Perioadă în care un guvern își exercită activita ea.

GUVERNATÓR, *guvernatori,* s. m. (Azi numai în țările imperialiste) Persoană, numită sau aleasă, care conduce în numele șefului statului un ținut, o provincie, o colonie etc. *Guvernatorul Daciei.* ▭ *Toți ofițerii, în ținută de ceremonie, mergem în vizită oficială la guvernator.* BART, S. M. 21. *Îi făcură cunoscut* [împăratului] *că Mihai-vodă nu se privește în Ardeal decît ca un guvernator.* BĂLCESCU, O. II 270.

GUVERNĂMÎNT, (2) *guvernăminte,* s. n. 1. (În expr.) *Formă de guvernămînt* = regim politic de conducere a unui stat. *Forma monarhică de guvernămînt este foarte învechită și nu corespunde vremurilor noastre.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2655.
2. (În statele cu regim monarhic absolut și în dictaturile fasciste) Unitate teritorial-administrativă condusă de un împuternicit al șefului statului.

GUVERNÓR, *guvernori,* s. m. (Ieșit din uz) Persoană însărcinată cu educația unui tînăr nobil sau a unui fiu de domnitor. *Elisabeta, cunoscînd meritul prințului Cantemir, îl numi sfetnic de taină și avea gînd a-l alege guvernor micului țarevici.* NEGRUZZI, S. II 151.

GUVÍD, *guvizi,* s. m. Nume generic dat mai multor specii de pești mici cu capul lățit, cu corpul subțiat spre coadă și cu aripioarele ventrale transformate într-o ventuză, spre a se putea fixa pe pietre *(Gobius).*

GUZ, *guzi,* s. m. (Regional) Nume dat mai multor animale din ordinul rozătoarelor, care trăiesc sub pămînt. V. sobol. *În prima ședință de lectură, în fața ochilor actorilor s-a desfășurat munca intensă «de guzi», în mărunțaiele pămîntului.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 126, 11/6. *Crezi că pentru asta te-ai născut, ca să trăiești în întuneric, guz sălbatic fără fereastra cerului?* DAVIDOGLU, M. 26.

GUZÁN s. m. v. **guzgan.**

GUZGÁN, *guzgani,* s. m. Șobolan. *Prințul Grigore, mic de statură, gheboșat, cu picioare crăcănate, subțiri ca fusele, cu mustăți lungi, cănite și cu ochi de guzgan, te măsura de sus pînă jos.* PAS, L. I 105. *De-o bucată de vreme, într-o magazie de lemnărie de lîngă plutonul nostru, se puieziseră guzgani.* SADOVEANU, O. VI 308.
— Variantă: (Mold.) **guzán** (ȘEZ. II 142) s. m.

GVÁRDIE s. f. v. **gardă.**

H

H s. m. invar. A noua literă a alfabetului şi sunetul pe care-l reprezintă; este o consoană fricativă surdă, care, la începutul cuvintelor, înainte de vocale (afară de «i») e fricativă laringală, la sfîrşitul cuvintelor, precum şi înainte sau după consoane, e fricativă velară, iar înainte de (uneori şi după) «i» e fricativă palatală; în grupurile *che, chi, ghe, ghi* nu se pronunţă, fiind numai semn grafic. *În «ham», «horă», «h» este fricativă laringală; în «ah», «mîhnit», «h» este fricativă velară; în «arhivă», «h» e fricativă palatală; în «ghindă», «chel», «h» nu se pronunţă.* ✧ *Ora H* = oră secretă, în legătură cu executarea unei operaţii militare.

— Pronunţat: *ha*.

HA interj. **1.** (Uneori repetat) Exclamaţie care exprimă surprindere, mulţumire sau satisfacţie răutăcioasă. *Ha, ha! măi badeo, mi-ai căzut la mînă acu?* ALECSANDRI, T. 234. *Ha! vezi, ast cîntec îmi place.* PANN, P. V. I 20.

2. (În propoziţii interogative, familiar, pentru a arăta că nu s-au auzit sau nu s-au înţeles bine spusele interlocutorului) Poftim? ce? cum? *De-i vorbea maică-sa, ea tot răstît răspundea, întrebînd: ha? ce zici?* La TDRG. ✦ (Arată că se aşteaptă din partea interlocutorului un răspuns, de obicei afirmativ) Nu-i aşa? n-am dreptate? *Te boldeşti la mine, ha?* SADOVEANU, O. VI 127. *Ian spuneţi, ce-aţi mai cerut?... fote şi inele? sau numai drăgostele, ha? şi drăgostele tot cu de-alde cei tineri? ha?* ALECSANDRI, T. 215. *Îmi vine să poruncesc să deie cu tunurile în prostimea aceea. Ha, cum socoţi şi dumneata?* NEGRUZZI, S. I 153.

3. (De obicei repetat) Onomatopee care redă rîsul puternic şi zgomotos, în hohote. *Jupîn Dumitrache (care la fiece accent al lui Ipingescu a dat mereu din cap, în semn de aprobare, îl întrerupe cu entuziasm): Ha ha ha ha! i-a-nfundat!* CARAGIALE, O. I 54.

HABÁR s. n. **1.** Grijă, păs. *De acum... am s-o duc vesel, fără habar.* ALECSANDRI, T. I 373. ✧ (Mai ales în e x p r.) **A nu avea habar** (de sau **despre** ceva) = a) a nu-şi face griji, a nu-i păsa, a nu-şi bate capul cu ceva. *Să faceţi cum v-oi învăţa eu şi habar să n-aveţi.* CREANGĂ, P. 12. *Adă-o vadră de Cotnar Şi de plată n-ai habar.* ALECSANDRI, P. P. 42. (Cu construcţia schimbată) *Ea dormea dusă în pat, fără să aibă vrun habar.* ISPIRESCU, L. 256; b) a nu şti nimic, a nu avea nici o idee, a fi cu totul străin de o chestiune. *Băgai de samă că, dacă eu mă gîndeam cu tot dinadinsul la fel de fel de dihănii, ele în schimb habar n-aveau de existenţa persoanei mele pe pămînt.* HOGAŞ, M. N. 96. *Habar n-am ce mi-a spus, am renunţat cu desăvîrşire a-l mai asculta.* VLAHUŢĂ, O. A. I 234. *A dracului zgîtie de fată: s-a prefăcut în păsărică... şi ei habar n-au despre asta.* CREANGĂ, P. 267.

2. (Regional, în e x p r.) **Cum (ţi-)e habarul?** = cum (îţi) merge? cum stau lucrurile? *Cum vi-i habarul, fecioriloŕ? a întrebat hatmanul?... — Apoi, măria-ta, se cheamă c-am venit şi noi.* SADOVEANU, N. P. 293. *Cum ţi-i habarul, băiete? — Foarte bine.* PAMFILE, A. R. 32. *Ei, cum îi habaru, mă întrebă el... cum te împaci cu călugăria, tinere?* HOGAŞ, DR. II 49.

HABÓTNIC, -Ă, *habotnici, -e,* adj. Care păzeşte cu scrupulozitate prescripţiile religiei. V. b i g o t.

HABOTNICÍE, *habotnicii,* s. f. Faptul de a fi habotnic, purtare sau deprindere de habotnic; zel exagerat pentru prescripţiile religiei. V. b i g o t i s m.

HAC[1] s. n. sg. **1.** (Numai în e x p r.) **A veni** (cuiva sau la ceva) **de hac** = a înlătura o piedică, a învinge pe cineva sau ceva într-o răfuială finală, a reuşi să dobori, să nimiceşti; a găsi ac de cojocul cuiva. *La groapă, prietenii au tras cu pistoalele în aer... în semn de jurămînt că-i vor veni de hac lui Victor Talianu.* PAS, Z. I 31. *Vom putea veni de hac şi spînului celuia.* CREANGĂ, P. 213. *Să ne facem munte şi punte şi să-i venim de hac ispravnicului!* ALECSANDRI, T. 217.

2. (Învechit) Plată, leafă, simbrie. *Are să-ţi fie bine; îţi avea ca hac 500 de lei proşti pe an.* CONTEMPORANUL, IV 391.

HAC[2], *hacuri,* s. n. (Mold.) Cui de fier care se bate, iarna, pe talpa încălţămintei sau la potcoavele cailor, ca să nu alunece. *Se dau pe gheaţă iarna, cu hacuri la ciubote.* NEGRUZZI, S. II 227.

HÁCHIŢE s. f. pl. (În e x p r.) **A avea hachiţe, a-i apuca** pe cineva (sau **a-i veni** cuiva) **hachiţele** = a avea toane, capricii. *Muierea mea s-ar fi dus şi după o potaie de lupi... cînd îi venea hachiţele ei de dus.* La TDRG.

HADARÁG s. m. v. hădărag.

HADÎMB, *hadîmbi,* s. m. (Învechit. şi arhaizant) Eunuc. *Haremul era undeva, într-o tainiţă, după alte ziduri, subt paza hadîmbilor negri, necunoscut încă unui ochi străin.* SADOVEANU, Z. C. 277.

HAGIALÎC, *hagialîcuri,* s. n. Pelerinaj făcut de un creştin sau de un mahomedan într-un loc sau o localitate socotită de biserica respectivă ca fiind sfîntă. *Călătoriile în Moldova, la munte mai ales... samănă cu hagialîcurile la Meca, ori cu acelea pe care odinioară creştinii cuvioşi le făceau la locurile sfinte.* RUSSO, O. 100. ✧ (Mai ales în e x p r.) **A merge** (a se duce etc.) **la** (sau **în**) **hagialîc** = a merge în pelerinaj. *S-a dus... în hagialîc la Sfîntul Munte şi la Ierusalim.* PAS, Z. I 150. *Pe cînd împlineam şapte anişori, le-a venit părinţilor dorinţa să meargă la hagialîc.* CARAGIALE, O. III 30.

— Variantă: **agialîc** s. n.

HAGIOGRÁF, *hagiografi,* s. m. Autor care scrie despre vieţile sfinţilor.

— Pronunţat: *-gi-o-*.

HAGIOGRÁFIC, -Ă, *hagiografici, -e,* adj. Privitor la hagiografie, care aparține hagiografiei. *Studii hagiografice.*
— Pronunțat: *-gi-o-.*

HAGIOGRAFÍE s. f. Ramură a teologiei care se ocupă cu viețile sfinților.
— Pronunțat: *-gi-o-.*

HAGÍU, *hagii,* s. m. (Învechit) Creștin sau musulman care a făcut un pelerinaj și s-a închinat la locurile considerate de religiile respective ca fiind sfinte. *Tartanul ei de cașmir, cadou adus din Ierusalim de un unchi hagiu!* BASSARABESCU, S. N. 35. *Bătrînul s-a dus la hagialîc și s-a întors... «hagiu».* DELAVRANCEA, H. TUD. 23. *Socrul meu... e și hagiu.* ALECSANDRI, T. 1224.
— Variantă: **agíu** s. m.

HAHALÉRĂ, *hahalere,* s. f. (Familiar) Termen de batjocură dat unei persoane care vorbește vrute și nevrute, fără socoteală; om neserios, ușuratic. *Scuturați-l bine pe hahalera de Popovici și să vedeți cum o să poată.* V. ROM. aprilie 1954, 12.

HAHÁM, *hahami,* s. m. Cel care taie vite și păsări la evrei, cu respectarea anumitor prescripții religioase. *Soții Lang stăteau în casa hahamului, în fund.* REBREANU, I. 64.

HAI[1] interj. (Uneori repetat) **1.** Exclamație care exprimă: a) un sentiment de regret. *Hai, hai, dorule, hai, Că tu la multe mă dai.* La TDRG; b) un sentiment de admirație. *Iată-mă! Tot eu, cea veche! Ochii? hai, ce mai pereche! Și ce cap frumos răsare!* COȘBUC, P. I 102.
2. (Familiar, introduce o propoziție interogativă) Ei? *Erai deprins a trăi singur, dar acum are să-ți cadă greu; mai ales că ți s-a îngreuiat și gospodăria. Hai, ce zici, te însori ori ba?* CREANGĂ, P. 161.
3. Ba bine că nu! *De-i lua o fată d-aci din sat, ai dă gînd s-o duci peste hotar? — Hai, hai!... ba încă pe sus.* ALECSANDRI, T. 666.

HAI[2] interj. **1.** Exprimă un îndemn la o acțiune (uneori la o acțiune comună cu interlocutorul). *Hai joacă, ursoaică, sai sus, Să rîdă copiii, bătrînii, de-a valma.* BENIUC, V. 67. *Știi ce, Alexandre? a zis Nicoară... hai să ne împăcăm și să ascultăm ce spune pădurea.* SADOVEANU, N. P. 126. *Hai la treabă, cumătriță, că lupul ți-a dat de lucru!* CREANGĂ, P. 29. *Ca să scăpăm amîndoi cu fața curată, hai să facem loc aci între noi poetului Lucrețiu.* ODOBESCU, S. III 39. ✦ (Exprimînd un îndemn la vorbă) Zi! spune! *Acum văd și eu că nu ești prost. Hai! cît să-ți dau pe an ca să te tocmești la mine?* CREANGĂ, P. 150. ✧ Expr. (Familiar) **Hai noroc!** formulă de salut sau de urare (întrebuințată mai ales cînd se ciocnesc paharele). ✦ (Înaintea unui imperativ) Exprimă nemulțumirea, nerăbdarea, enervarea vorbitorului. *Hai! ia-ți porcul de-aici.* CREANGĂ, P. 83. *Hai, ia! dați-vă de-o parte, măi păcătoșilor, că numai ați crîmpoțit mîncarea.* id. ib. 260. *Hai, căraţi-vă!* ALECSANDRI, T. 79.
2. (Cu funcțiune de imperativ, corespunzînd mai ales unor verbe de mișcare) Vino, veniți; să mergem. *Hai, Marie, că Anton te-a ales femeie vitează, cum îi șade bine unei neveste de miner.* DAVIDOGLU, M. 46. *Încalecă pe mine și hai!* CREANGĂ, P. 212. *Hai și noi la craiul, dragă, Și să fim din nou copii.* EMINESCU, O. I 100. ✦ (Repetat, cu accentul frazei pe al doilea element) Exprimă ideea unei înaintări încete, a unei călătorii fără grabă sau anevoioase. *Și hai, hai!... hai, hai!... în zori de ziuă ajung.* CREANGĂ, P. 269. *Și hai, hai! hai, hai! către sară am ajuns la bunicul David.* id. A. 32.
3. (Înlocuind un verb subînțeles care exprimă o acțiune de durată și purtînd accentul în frază) Marchează începutul acțiunii. *Își puse mîncare și băutură pe masă și hai la trai bun!* RETEGANUL, P. IV 10. *Îl pun într-un car cu boi... și hai cu dînsul la locul de spînzurătoare.* CREANGĂ, P. 329.
— Variantă: (Munt.) **ai** (GHICA, S. 10, BIBICESCU, P. P. 89) interj.

HAID interj. v. **haide.**

HÁIDA interj. v. **haide.**

HAIDAMÁC, *haidamaci,* s. m. **1.** Om fără căpătîi, derbedeu, golan, bătăuș; (învechit) tîlhar, hoț. *Trimite haidamaci de la liberali și de la conservatori, să se bată cu cetățenii.* PAS, Z. II 47. *Li să acrise tot umblînd încoace și încolo prin pădure ca niște haidamaci.* ISPIRESCU, L. 336. *Căpitanul meu... era un tip de haidamac.* CARAGIALE, M. 283.
2. (Învechit) Păzitor de vite; văcar; haidău (1). *Neguțătorii se așezau la taifas; haidamacii se culcau cu pletele în ochi pe sub șoproane.* SADOVEANU, F. J. 443.
— Variantă: **haidămác** (STANCU, D. 254) s. m.

HAIDĂMÁC s. m. v. **haidamac.**

HAIDĂU, *haidăi,* s. m. **1.** Păzitor de vite; bouar, văcar; haidamac (2). *Pasc numai cirezi de vite, prin singurătăți, cu cîini și haidăi.* SADOVEANU, N. P. 153. *Ciubuc mocanul... s-a călugărit mai cu toți haidării lui.* CREANGĂ, A. 21.
2. Om fără căpătîi, golan; bătăuș, haidamac (1). *Țiindu-i așa încătușați, poroncea haidăilor de-i zvîntau în bătaie.* ȘEZ. IV 17.

HÁIDE interj. (Și în forma *haida)* **1.** Exclamație care exprimă un îndemn (la o acțiune); hai. *Dumitale îți stă bine cînd ești șincer. Haide, puțin curaj, ce dumnezeu.* SEBASTIAN, T. 73. ✧ (Uneori, cu ton de comandă, exprimînd nerăbdarea vorbitorului; adesea repetat) *Haide, haide, pășește mai aproape, ce-aștepți?* MIRONESCU, S. A. 25. *Haide, intrați, de vreme ce ați venit.* NEGRUZZI, S. I 93.
2. (Cu funcțiune de imperativ, corespunzînd mai ales unor verbe de mișcare) Vino! veniți! să mergem! *Pune-ți degrabă un șal pe umeri și haide.* ALECSANDRI, la TDRG. *Haide, tată, să-ți arăt pre mama!* NEGRUZZI, S. I 250. *Haide, murgule, mai tare.* HODOȘ, P. P. 46. ✧ (Împrumutînd desinențe verbale de pers. 1 și 2 pl.) *Haidați, camarazilor... haidați... Haidem în țară.* CAMILAR, N. I 405. *Haidem, cîmpiile ne-așteaptă Cu flori și cu covoare-ntinse.* VLAHUȚĂ, O. A. 79. *Să luăm cele trebuitoare și haidem acolo chiar în astă-sară.* CREANGĂ, P. 158. *Haidem și ne-om lupta!* BIBICESCU, P. P. 324. ✧ (Adverbial, repetat sau în compuse, după un verb de mișcare exprimat sau subînțeles) **Haide-hai, haida-hai, haide-ha** = încet, anevoios. *Și biata Săftica după mine, haide-ha, haide-ha, fără a se învrednici să deie ochii cu mine.* ALECSANDRI, T. I 372. ✦ (Narativ, corespunzînd verbului «a porni» la indicativ) *Apoi luă masa în spate și haid la drum către casă.* RETEGANUL, P. I 64.
3. Exclamație care exprimă încercarea de a îmbuna pe cineva. *Haide! te-ai supărat pentru niște glume de nimică?* ALECSANDRI, la TDRG.
4. (În expr.) **Haida-de** = exclamație prin care cineva respinge o părere sau dezaprobă o ținută; aș! vorbă să fie! mie îmi spui? (Atestat în forma *aida-de) Nu că mi-e frică de ceva, adică de nevastă-mea, să nu... — Aida-de! Coana Veta! Mie-mi spui? N-o știu eu?* CARAGIALE, O. I 45. **Haide-haide** (sau **haide-hai**), se zice cînd mustrăm cu indulgență pe cei ce nu iau în seamă sfaturile sau avertismentele noastre. *Haide-hai!... acuma zici tu așa, dară atuncea te-oi vedea eu ce-i direge!* SBIERA, P. 10. *Dumneavoastră rîdeți!... haide, haide!... Vă pare glumă?* ALECSANDRI, T. I 240. *Haide-hai; parcă le văd cum or să mănînce papara!* id. ib. 243.
— Forme gramaticale: *haidem, haideți* (regional *haidați).* — Variante: **haid** (COȘBUC, P. I 171, SLAVICI, O. I 340), **háida, háidea.** (Munt.) **áida, ájde** (DUMITRIU, B. F. 27, ISPIRESCU, L. 74, ODOBESCU, S. III 50) interj.

HÁIDEA interj. v. **haide.**

HAIDÚC, *haiduci*, s. m. 1. (Munt., Mold., în trecut) Om care, răzvrătindu-se împotriva asupririi, își părăsea casa și trăia în păduri, singur sau întovărășit de alții, jefuind și prădînd pe bogați și ajutînd pe săraci. *Haiducul Iancu Jianu.* ▭ *Vestitul haiduc și isprăvile lui se plimbau... din vioară în vioară.* GALACTION, O. I 264. *Doinind din frunză vesel, pe potică, Se duce-n sus, prin aluniș, haiducul.* IOSIF, V. 70. *Nu-i de mult de cînd, în codru, cu o ceată de haiduci, Numele-mi suna prin țeară, ca o seceră ce sună Cînd retează buruiana să crească iarba cea bună!* HASDEU, R. V. 102.

2. (Învechit) Soldat mercenar. *Haiducii leșești sosiră cu pași grăbiți, sunîndu-și pintenii și spăngile.* SADOVEANU, O. VII 95. *2500 haiduci romîni din Țara Românească, trecînd Dunărea mai în sus de Nicopol, pustiesc mai multe sate și izbesc fără de veste cetatea numită Plevna.* BĂLCESCU, O. II 164.

HAIDUCÉL, *haiducei*, s. m. (Popular) Diminutiv al lui haiduc. *La perdea-n miezul nopței, Nemerit-au haiducei.* ALECSANDRI, P. P. 58.

HAIDUCÉSC, -EÁSCĂ, *haiducești*, adj. De haiduc. *Să-ți tai din stuf un fluier haiducesc?* DRAGOMIR, P. 52. *Lepădă haine ciobănești Și-mbrăca haine haiducești.* PĂSCULESCU, L. P. 233. *Să-ți cînt cîntic haiducesc Cu viers dulce femeiesc.* ALECSANDRI, P. P. 98.

HAIDUCÉȘTE adv. În felul haiducilor, ca haiducii. *Fluieră haiducește și dădu glas cătră Tîrcălabă.* SADOVEANU, P. M. 258. *Iată-mă fugar... trecînd Dunărea haiducește.* GALACTION, O. I 186. *Haiducește fluiera, Valea largă că-mi urla.* ȘEZ. IV 131.

HAIDUCÍ, *haiducesc*, vb. IV. Intranz. A duce viață de haiduc. *Iată-mă-s în codru, haiducind.* HASDEU, R. V. 56. *Șapte ani am haiducit, Pe ciocoi am îngrozit.* ANT. LIT. POP. I 59. *Oltule! rîu blăstemat! N-avuși grijă de păcat Să-nghiți trupuri de voinici Care-au haiducit pe-aici?* ALECSANDRI, P. P. 291. ◇ Refl. *De cînd m-am haiducit, Drag îmi e drumul cotit.* ALECSANDRI, P. P. 259. ◇ Tranz. (Complementul indică regiunea unde își petrece viața un haiduc) *Pîntea... a haiducit munții Șerba și Călimanii.* ȘEZ. II 40.

HAIDUCÍE, (2) *haiducii*, s. f. 1. Viață sau îndeletnicire de haiduc. *Jianu s-a lăsat de haiducie.* GALACTION, O. I 265. *Kira ș-așteaptă din haiducie voinicul.* DELAVRANCEA, S. 165. *Rămîi, doamne, pe domnie, Eu mă duc în haiducie.* ALECSANDRI, P. P. 91.

2. Purtare, deprindere de haiduc. *Lasă-ți nebuniile, Lasă-ți haiduciile, Să-ți dau boieriile. — Ba eu, zău, nu m-oi lăsa: Tu cu boieria tea, Eu cu haiducia mea.* TEODORESCU, P. P. 292.

HAIHÚI; -IE, *haihui*, adj. Zăpăcit, neserios, zănatic. *Așa cum era... haihuie... Mima avea hazul ei.* M. I. CARAGIALE, C. 125. *Rămăsesem un prostănac, un Ciuf-Ciufulici haihui la cap.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 232. *Ce mai scofală și amoriul ăsta, ți-l face pe om haihui.* CONTEMPORANUL, VII 495. ◇ (Substantivat) *Am un nepot... care iubește pe domnișoara Smărăndița ca un haihui.* ALECSANDRI, T. 777. ✦ (Adverbial; determinînd verbe ca «a umbla», «a porni» etc.) Fără țintă, fără rost, fără grijă, hoinar, razna. *Grivei, tovarășul meu drag, Nerăbdător așteaptă-n prag S-azvîrl în colț ghiozdanul... I-e dor ca s-o pornim haihui.* IOSIF, PATR. 15. *Azvîrlea cu mîna spartă Galbenii în vînt, haihui!* La TDRG.

HÁILAIF s. n. (Învechit, scris și *high-life*) Termen folosit în trecut pentru denumirea vîrfurilor claselor dominante din orînduirea burghezo-moșierească; societate pretins înaltă, aleasă; elită. *Cu exactitate, cu patimă, la fel cu marii mei pilduitori, consemnam, în jurnalul meu, aceste perle ale high-life-ului bucureștean.* GALACTION, O. I 17. ✦ (Adjectival) De elită. [Ceainăria] *aia era hailaif pe lîngă asta.* PAS, Z. III 168. ◇ *Cronicar hailaif* = ziarist specialist în cronica mondenă. *Spiritualul cronicar high-life citea mai multor tineri din localitate carnetul lui: Cum se pitrece la noi.* CARAGIALE, O. II 121.

— Scris și: (după englezește) *high-life*.

HAIMANÁ, *haimanale*, s. f. Om de nimic, fără căpătîi, hoinar, pierde-vară, derbedeu, vagabond. *Apoi pentru o haimana ca asta am venit noi aici!?* SADOVEANU, P. S. 71. *De rîsul copiilor să fii Și haimana bătrînă să rămîi!* TEODORESCU, P. P. 120. ◇ Expr. A fi (sau a rămîne) de haimana = a fi sau a rămîne fără căpătîi, fără stăpîn, la discreția oricui. *De oi pune eu mînile pe piept, are să rămîie căruța asta de haimana și iepușoarele de izbeliște!* CREANGĂ, P. 118. *Breee! care vra să zică, tu ești stăpîn aici, și eu îs de haimana?* ALECSANDRI, T. I 327. (Adverbial, în expr.) A umbla haimana = a hoinări, a vagabonda. *Te trăgea de urechi cînd umblai haimana, vara, pe la scăldat și nu veneai la școală.* SANDU-ALDEA, D. N. 229.

HAIMANALÎC, *haimanalîcuri*, s. n. Faptul de a hoinări; hoinăreală, vagabondaj.

HAÍN, -Ă, *haini, -e*, adj. 1. Rău la inimă, fără milă; neîndurător, crud, cînos. *Oamenii de-aici nu sînt haini și n-ar cuteza să se dea la răutăți.* REBREANU, R. II 121. *Pe-un mal străin, L-a fulgerat un braț hain!* COȘBUC, P. I 146. *Pajul Cupidon... Îndestul e de hain Vălul alb de peste toate Să-l înlăture puțin.* EMINESCU, O. I 109. ◇ Fig. *Vîntul parcă se pornise și mai hain și mai tăios.* MIHALE, O. 282.

2. (Învechit) Care-și trădează țara sau religia; trădător, necredincios. *Brîncovene Constantin, Boier vechi, ghiaur hain!* ALECSANDRI, P. P. 210. ◇ (Substantivat) *Cigala nu era decît un hain, care-și lepădase legea și se turcise.* SADOVEANU, N. P. 302.

HÁINĂ, *haine*, s. f. (La pl.) Termen generic pentru obiectele de îmbrăcăminte (în special) bărbătești, care acoperă corpul peste albituri. *Hainele de pe feciori Sclipeau de-argint.* COȘBUC, P. I 55. *Cere să-ți deie calul, armele și hainele.* CREANGĂ, P. 191. *Mă jur în ceas curat Să-ți torc haine de mătasă, Haine mîndre de-mpărat.* ALECSANDRI, P. I 9. *Cînd bătea ceasul la nouă, Mă-mbrăcam în haine nouă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 300. ◇ *Un rînd de haine* = un costum bărbătesc complet, constînd din pantaloni, veston și (uneori) vestă. *Haine nemțești* v. nemțesc. *Haine gata* v. gata. ◇ (Rar la sg., cu valoare de pl.) *Pe mine mă dezgustă și o haină nouă.* C. PETRESCU, C. V. 303. (Expr.) Îmi dau (sau mi-aș da) și haina de pe mine = aș da totul, aș da orice (pentru a obține ceea ce doresc). ✦ (Prin restricție, la sg.) Obiect de îmbrăcăminte bărbătească care acoperă partea de sus a corpului. V. surtuc, veston. *Maria scutură în stradă o haină de lucru.* DAVIDOGLU, M. 15. *Haina lui simplă, închisă pînă sub bărbie, e una din hainele obișnuite.* STANCU, U.R.S.S. 37. *Iar colo bătrînul dascăl, cu-a lui haină roasă-n coate, Într-un calcul fără capăt tot socoate și socoate.* EMINESCU, O. I 132. *Cît vei auzi că încep o croi cîte una mai deocheată, tu să mă tragi de mînica hainei.* ODOBESCU, S. III 46. ◇ *Haină-albastră* = poreclă dată de țărani boierilor. *Din școalele rurale... ies... aspiranți la posturile salariate ale comunelor, notari și scriitori, zișî prin sate haină-albastră.* ODOBESCU, S. III 357. ✦ Veșmînt lung și larg care acoperă tot trupul. *Amîndoi* [oștenii] *purtau haina de-atunci a călărimii boierești.* SADOVEANU, O. VII 17. *Abia se ține haina cea bogată Prinsă ușor cu un colan de pai.* EMINESCU, O. IV 77. ◇ Fig. *Izvorul în taină, Cu-a lor de aur haină, A nopții stele mari.* EMINESCU, O. IV 193. *Mii de gînduri mă împresură în restimpul amurgului, cînd natura-ntreagă se acopere cu o haină fantastică.* ALECSANDRI, O. P. 291. ✦ (Rar) Halat de casă.

O haină lungă și veche îi acoperă trupul pînă-n călcîie. VLAHUȚĂ, O. A. 441. ✦ Palton femeiesc. *Haină de blană.*

HAINÍ, *hainesc,* vb. IV. Refl. 1. (Rar) A pribegi. (Atestat în forma dialectală *hăini) Fugea în pădure, cine putea, se ascundea, se hăinea.* STANCU, D. 20. ✦ A se înstrăina. *Noi cu el am haiducit... Dar de cînd s-a hainit Și de cînd ne-a oropsit, Mai de tot am calicit.* TEODORESCU, P. P. 552.

2. A-și însuși deprinderi rele, a se strica, a se înrăi. (Cu referire la viața militară din regimurile burghezo-moșierești) *Neagu... se haini și mai rău în cazarmă, unde învăța o mulțime de năravuri, să bea, să fure, să pirască.* La TDRG.

— Pronunțat: *ha-i-.* — Variantă: **hăini** vb. IV.

HAINÍE, *hainii,* s. f. Răutate, cruzime, dușmănie. *În hainia lui, omul izbutise să săvîrșească după moarte cea mai rafinată dintre nelegiuiri.* M. I. CARAGIALE, C. 157.

— Pronunțat: *ha-i-.*

HAINÍT, -Ă, *hainiți, -te,* adj. Înrăit. *Lupta cu jandarmii... nu izbutise să-l năruiască, pe cît îl năruise întîlnirea cu Gheorghe, beteagul acesta acru și hainit, care nu se uită niciodată în ochii omului.* POPA, V. 81.

— Pronunțat: *ha-i-.*

HAINLÍC, *hainlîcuri,* s. n. (Rar) Răzvrătire. *Nu veți scăpa nici în gaură de șarpe de hainlîcul lui Mihail.* ISPIRESCU, M. V. 19.

— Pronunțat: *ha-in-.*

HAIT[1] interj. (Și în forma *haiti)* 1. Exprimă o surpriză neplăcută, o teamă. *Hait, am pățit-o!*

2. Exprimă ideea unei mișcări repezi sau neașteptate. *E-n pragul bătrîneții, un pas, doi, și haiti, îl înghite groapa pe veșnicie.* STANCU, D. 102. *Hait cu cheia... la ușa casei.* RETEGANUL, P. V 17. *Cîți domni cu alai am purtat, cînd se suia pe scaun, și după șapte ani — hait!... maziliți.* ALECSANDRI, T. 47. *Haiti! îl și-mbucă.* ȘEZ. III 191.

3. Exprimă un îndemn puternic, imperativ. *Haiti... cară-te dinaintea mea!* HOGAȘ, DR. 236. *Haiti! mai răpede, mai răpede, că n-am timp de așteptat.* CREANGĂ, P. 56.

— Variantă: **haiti** interj.

HAIT[2], *haituri,* s. n. (Regional) Baraj făcut la apele de munte, care se închide și se deschide după necesități, cînd se dă drumul plutelor. ✦ Puhoi de apă. *Sîngele Mușatinilor n-are astîmpăr, fierbe, năvălește ca haiturile de la munte!* DELAVRANCEA, A. 99.

HĂITĂ, *haite,* s. f. 1. (De obicei urmat de o determinare introdusă prin prep. «de», care arată felul animalelor) Grup de cîini sau de lupi care umblă împreună. *Haite de lupi urlau în pustia albă a zăpezilor.* CAMILAR, N. I 221. *Din toate părțile dușmanii se arată ca niște haite de fiare.* SADOVEANU, O. I 253. *A ieșit haita de cîini de la maiorul din colț.* CARAGIALE, O. I 48. *Vede deodată strecurîndu-se pe lîngă dînsul un dobitoc mare și negru, cu haita lui de dulăi urlînd în urmă-i cu turbare.* ODOBESCU, S. III 134. ✦ Fig. Grup de oameni din aceeași tagmă, care dezlănțuie cruzime și teroare asupra unei populații. V. bandă. *Haita ce iar spre război năzuiește Noi o vom stringe, cu toții, ca-n clește.* DRAGOMIR, S. 12. *Acuma îi cunoaștem ceva mai bine și pe țărani, avem între dînșii prieteni, tovarăși devotați mișcării...* [Avem] *oameni pe care nu i-am da nici pe-o haită-ntreagă de boiernași.* GALAN, Z. R. 298. *După ce au strîns capitaluri mari, cumpără proprietăți și se adaugă la haita exploatatorilor agricoli.* DEMETRESCU, O. 224.

2. (Învechit) Ceată de vînători, de gonaci și de cîini. *Nobilul castelan... se pornea călare pe falnicu-i armăsar ca să vîneze cu sprintena și tumultuoasa lui haită de arcași, de slujitori, de dulăi și de ogari, cerbul și mistrețul.* ODOBESCU, S. III 54.

3. (Mold.) Cîine (rău) sau (mai ales) cățea. *Ai cîni? — Am, luminate stăpîne, o haită Dolca și un cîne Bora.* SADOVEANU, F. J. 27. *Mie nu-mi face trebuință haita să latre la lună. Să aibă colți buni ca să ție mușteriul.* POPA, V. 34. *O haită cu cinci căței.* ȘEZ. II 216.

HAITI interj. v. **hait.**

HAITÍC, *haiticuri,* s. n. Haită de lupi.

— Pronunțat: *hai-.*

HĂITIȘ, *haitișe,* adj. n. (Despre picioare) Cu conformație defectuoasă, cu linia pulpelor strîmbă, curbată sau piezișă. *Avea picioarele haitișe, parcă ar fi fost îndoite de călărie.* La TDRG. *Nu ți-aduci tu aminte ce lung era Lambrior, ce subțire, ce mîni ciotoroase și ce picioare lungi și haitișe avea?* HOGAȘ, H. 61. ✧ Fig. *Ar sămăna, parcă, a ceva sucit, haitiș, subțire, ciotoros și lung.* HOGAȘ, DR. II 119. ✦ (Adverbial) În poziție strîmbă, sucită. *Dă o ață să-i împiedecăm picioarele, uit'te cum stau haitiș.* CONTEMPORANUL, VI 296.

HAL s. n. (Mai ales în construcții cu verbe care exprimă modul de a fi și devenirea) Stare rea, împrejurare mizerabilă, situație vrednică de plîns. *Din nou vreo observație și poate pe deasupra vreo amendă, pentru halul în care va găsi halta, cu troianul clădit pînă-n ferestre.* C. PETRESCU, A. 277. *Mama Paraschiva ajunsese intr-un hal de vorbea tot satul de ea, căind-o.* BUJOR, S. 77. *Și cînd m-a văzut bunica în ce hal mă aflam... cît pe ce să se prăpădească plîngînd.* CREANGĂ, A. 24. ✧ Loc. adv. **În așa hal (că)...** = pînă într-atît, în așa măsură (că) ... *Ce măsuri or să ia liberalii lui împotriva patronilor care ne muncesc în așa hal, că pînă să-mplinim douăzeci ani ajungem numai buni pentru reformă?* GALAN, Z. R. 24. **Într-un hal...** sau (mai obișnuit) **într-un hal fără (de) hal** = în cea mai proastă stare. ✧ Expr. **A nu avea hal să...** = a nu fi în stare, a nu putea să... *Ce să-nțelege de la o minte crudă! Eu am cercat-o așa pe departe; da-i foc, soro, n-ai hal să te apropii cu vorba.* CONTEMPORANUL, VI 499. *Și-n-adins m-am lăudat Că n-ai hal să-mi fii bărbat!* TEODORESCU, P. P. 642.

HALAGEÁ, *halagele,* s. f. (Învechit) Tămbălău, tărăboi, gălăgie. *Dar tu, cînd ne-i întinde halageaua nunții?* DELAVRANCEA, S. 216.

HALĂJ s. n. Operație prin care o navă este trasă la mal sau în lungul unei căi navigabile (prin forța musculară a oamenilor sau a animalelor ori cu mijloace de tracțiune mecanică aflate pe mal). ✧ *Drum* (sau *zonă) de halaj* = drum de-a lungul apei rezervat acestor mijloace de tracțiune.

HALÁL interj. (De obicei urmat de determinări introduse prin prep. «de») Exclamație care exprimă admirația; bravo. *I-oi spune mîni... halal voinic!* PĂUNPINCIO, P. 70. *Halal de țările care au drumuri de fier!* ALECSANDRI, T. I 312. *Halal de tine, voinice!* id. P. P. 156. ✧ (Ironic) *Halal de babă, că mîndru o mai boicește nora-sa!* ȘEZ. IV 160. ✧ Expr. (Familiar, mai ales ironic) **Halal mie (ție** etc.) sau **halal să-mi (să-ți** etc.) **fie!** = bravo! te felicit! să-ți fie de bine! *Califul a băut; iar Abu-Hasan i-a mai zis:... Îmi placi foarte mult... Halal să-ți fie! Să trăiești!* CARAGIALE, P. 126. *De i-ar împinge păcatul să-mi deschidă ușa, halal să-mi fie!* CREANGĂ, P. 21.

HALALÁIE s. f. v. **hălălaie.**

HALANDÁLA adv. v. **alandala.**

HALASTÍNCĂ s. f. v. **alestîncă.**

HALÁT[1], *halate,* s. n. 1. Haină lungă de pînză albă, pe care o poartă peste îmbrăcăminte, din motive de igienă, medicii, farmaciștii și întregul personal sanitar; haină lungă de pînză, albă sau colorată, pe care o poartă

anumite categorii de muncitori în timpul lucrului pentru a-şi proteja îmbrăcămintea. *Urmau doamnele* [de la Crucea Roşie] *şi doctorii, cu bonete pe cap, cu cocarde pe pieptul halatelor.* PAS, Z. IV 21. *Îmbrăcată în halatul alb de infirmieră, păşea în vîrful picioarelor prin sălile mari, luminoase.* BART, E. 313.

2. Haină lungă şi largă, care se poartă în casă, de obicei peste albituri, uneori şi peste haine. V. c a p o t. *Era îmbrăcată tot cu halatul ei.* DUMITRIU, N. 126. *În paturile curate, cei doi ofiţeri, în halate cenuşii, stăteau lungiţi, cu ochii în tavanul înalt.* REBREANU, P. S. 109. *Leonida e în halat, în papuci şi cu scufia de noapte.* CARAGIALE, O. I 89. *Şi de frig la piept şi-ncheie tremurînd halatul vechi.* EMINESCU, O. I 132. ◇ *Halat de baie* = halat făcut dintr-un material care absoarbe apa şi care se îmbracă la ieşirea din baie.

HALÁT[2], *halaturi*, s. n. (Regional) Unealtă, sculă; p. e x t. echipament, harnaşament. *De pe arme şi celelalte halaturi ce le mai aveau la sine se cunoşteau că trebuie să fie vînători.* MARIAN, O. I 295.

HALÁT[3], *halaturi*, s. n. (Regional) Funie groasă, parîmă. *Corabia-mi vedea, Lîngă ea venea. Un halat apuca, Sus că se urca.* PĂSCULESCU, L. P. 291.

HÁLĂ, *hale*, s. f. **1.** Clădire avînd cel puţin o încăpere mare şi prevăzută cu toate instalaţiile necesare, unde se vînd alimente. *În trecere dau prin hala de carne, prin cea de peşte şi prin cea de păsări.* SP. POPESCU, M. G. 84. *Pleca dimineţile în piaţă şi se plimba prin hală, pe la pescari şi printre zarzavagii.* SLAVICI, N. I 253. ◇ *Hală de vechituri* = loc unde se vindeau odinioară lucruri vechi; piaţă de vechituri. *Avea în ladă o redingotă verzuie, cumpărată de ani şi ani de la hala de vechituri.* PAS, Z. I 197.

2. Construcţie de dimensiuni mari, formînd o sală amenajată ca local de expoziţie, ca atelier într-o fabrică etc. *Hală de montaj.* ▭ *Frumos pavoazată, luminată cu lumină de zi, hala principală a expoziţiei străluceşte de curăţenie.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2547. *Ilie Epure fu trimis în fundul halei de laminare, dincolo de puntea posturilor de comandă.* CĂLUGĂRU, O. P. 253.

HALĂU s. n. (Regional) Plasă de prins peşte, asemănătoare cu crîsnicul. *Ia şi tu halăul ăla şi vezi de-i putea să prinzi vro fiţă de peşte.* ISPIRESCU, L. 280.

HÁLBĂ, *halbe*, s. f. Pahar special cu o capacitate de o jumătate de litru, din care se bea bere; p. e x t. cantitatea de bere dintr-un astfel de pahar. *În faţa lor, la o masă lungă, acoperită c-un postav verde pătat de cernealâ, pe care se cunoşteau urmele halbelor de bere, Iuraşcu... făcea corecturi.* VLAHUŢĂ, O. A. III 25. *Am două halbe şi un corn... plăteşte tu.* CARAGIALE, O. II 194.

HALCÁ, *halcale*, s. f. (Învechit) Verigă; cerc de fier folosit la jocul oriental numit gerid; p. e x t. jocul însuşi. *Mîini ies turcii la halca, Sus, în Haidar-paşa.* ALECSANDRI, P. P. 106.

HÁLCĂ, *hălci*, s. f. Bucată mare de carne sau (mai rar) din alt aliment; hartan. *Ascunse hălcile mari de carne în iesle, sub fîn.* MIHALE, O. 509. *Nevasta ţi adusese o halcă de brînză.* PAS, Z. I 132. *Eu, a răspuns ciobanul... mărturisesc că noi, la prînzişor, tocmai în acest ceas, dacă se întîmplă să avem o halcă de carne pe cărbuni, foarte ne bucurăm şi ne luăm de-o grijă pînă la amiază.* SADOVEANU, N. F. 174. ✦ F i g. Bucată de pămînt. *I-ar prinde şi lui bine o halcă de pămînt.* REBREANU, R. I 267.

HALDÁN s. m. v. **hăldan.**

HÁLDĂ, *halde*, s. f. Loc unde se depozitează deşeurile şi materialul neutilizabil dintr-o mină, dintr-o uzină etc.; p. e x t. materialul depozitat pe acest loc. ◇ F i g. *Să arunc la haldă legile lui Palade... şi să le scriu altele noi.* DAVIDOGLU, M. 46.

HÁLE interj. (Adesea repetat) Strigăt cu care se mînă sau se alungă gîştele, curcile sau raţele. *La coteaţă! ... — La coteaţă!... — Hale, raţă!* ALECSANDRI, T. 264.

HALEÁ adj. invar. (Turcism învechit; despre boieri) În serviciu, în funcţie, în activitate. *Boierii cei halea stau împrejurul domnului cu bastoane lungi în mînă.* GHICA, S. 501.

HALEÁLĂ s. f. (Familiar) Faptul de a mînca (cu lăcomie, ca un hămesit); ceea ce se mănîncă, mîncare. *Moşneagul... priveşte la coşniţă şi înghină: Flămînglosilor, degrabă la haleală şi eu nici de-un franc n-am prins.* DUNĂREANU, CH. 84.

HALEBÁRDĂ, *halebarde*, s. f. Armă medievală în formă de suliţă cu mîner lung de lemn şi cu un vîrf de fier prevăzut într-o parte cu un tăiş în formă de bardă, iar în cealaltă cu unul în formă de cîrlig.

— Pl. şi: *halebărzi* (VORNIC, O. 24). — Variantă: alebárdă s. f.

HALEBARDIÉR, *halebardieri*, s. m. Soldat care purta o halebardă.

— Pronunţat: *-di-er.* — Variantă: alebardiér s. m.

HALF, *halfi*, s. m. (Ieşit din uz; la jocul de fotbal) Fiecare din cei trei jucători ai liniei de apărare de mijloc; mijlocaş. *Half mijloc. Half dreapta.*

HALÍ, *halesc*, vb. IV. T r a n z. (Familiar; şi în forma *hăli*) A mînca (repede şi lacom); a înşfăca cu lăcomie, a înghiţi. *Vede... un boţ de mămăligă. Atunci bucuria dracului! o dat-o şi hăleşte şi nu zice nemica.* CREANGĂ, P. 145.

— Variantă: hălí vb. IV.

HALÍCE s. f. v. alică.

HALIMÁ, *halimale*, s. f. Întîmplare complicată, cuprinzînd o serie de încurcături din care cu greu se poate descurca cineva (aluzie la colecţia de poveşti orientale cu acest nume, care conţin multe peripeţii). *Era o halima întreagă ceea ce-i spunea Duţu.* SLAVICI, O. I 377. *Să-ţi povestesc ce am păţit cu mitocanul! Să vezi, e halima.* CARAGIALE, O. I 58.

HALÓ, *halouri*, s. n. **1.** Cerc luminos care apare în anumite condiţii atmosferice în jurul soarelui sau al lunii. (F i g.) *Se repezi la pulverizator să-şi învăluie sora într-un halo de pulbere lichidă şi parfumată.* C. PETRESCU, C. V. 169.

2. (În fotografie) Aureolă care încercuieşte, pe o placă sensibilă, imaginea fotografică a unui punct foarte luminos (şi în cuprinsul căreia detaliile dispar).

HALOGÉN, *halogeni*, s. m. Nume dat unui număr de patru elemente (fluor, clor, brom, iod) din grupa a şaptea a tabloului lui Mendeleev, care au proprietatea de a se combina direct cu metalele, dînd săruri.

HALOGENÁRE s. f. Operaţia de introducere a halogenilor într-o moleculă organică.

HALT interj. Stai! opreşte! *Halt! striga. Trăsurica se oprea.* STANCU, D. 407.

HÁLTĂ, *halte*, s. f. **1.** Staţie mică de cale ferată, fără linie dublă pentru încrucişarea trenurilor sau pentru încărcare. *Muncitorii ieşiţi din şut la miezul nopţii năvăleau în gară, să apuce trenuţul ce avea să-i lase prin diferite halte.* CĂLUGĂRU, O. P. 468. *Halta, izolată din două părţi, păstra singura legătură cu restul lumii numai prin firele telegrafice care de ieri răspundeau laconic.* C. PETRESCU, A. 275. *Trenul şerpuieşte peste toamna rară, Haltă după haltă, gară după gară.* LESNEA, C. D. 95. ✦ (Învechit) Staţie de tramvai;

oprire. *Unele* [tramvaie] *nici nu opresc în halte; din fugă se suie şi coboară numai cine poate.* BART, S. M. 42.

2. Oprire, popas. *În zare, pe-o costişă, s-arată dealul unde vom face halta mare.* SADOVEANU, O. VI 233. ◇ (Mil.) *Haltă de ajustare* = oprire, în marşul unei trupe, în cursul căreia oamenii îşi ajustează echipamentul, verifică funcţionarea maşinilor etc.

HALTÉRĂ, *haltere,* s. f. Aparat de gimnastică, alcătuit din două rînduri de discuri metalice fixate la capetele unei bare, cu care se fac diferite mişcări, pentru dezvoltarea tuturor muşchilor corpului.

HALUCINÁNT, -Ă, *halucinanţi, -te,* adj. Care provoacă halucinaţii, care te face să ai vedenii; (cu sens atenuat) foarte impresionant. *În nopţile pline de lumina rece şi halucinantă a lunii, discul ei, reflectat deasupra apelor, pare... capul ciudat al unei palide stafii.* BOGZA, C. O. 199. *Două atroce şi memorabile articole, care au provocat... masacrele de halucinantă amintire.* CAMIL PETRESCU, T. II 380.

HALUCINÁT, -Ă, *halucinaţi, -te,* s. m. şi f. Persoană care are halucinaţii, care este stăpînită de halucinaţii. *Gîndeam neîntrerupt, cu o intensitate de halucinat.* CAMIL PETRESCU, U. N. 183. *Şi bătrînul, privind-o fix, ca un halucinat, s-aşază pe scaun, mîna stîngă îi tremura mai tare.* VLAHUŢĂ, O. A. III 94.

HALUCINÁŢIE, *halucinaţii,* s. f. Stare psihică anormală (de obicei în cazuri de boală cu febră mare) sub stăpînirea căreia cineva are convingerea că vede lucruri sau aude zgomote care de fapt nu există; produs al acestei stări; vedenie, nălucire. *Alcoolul produce halucinaţii ale vederii: bolnavului i se pare că vede duşmani care-l ameninţă.* MARINESCU, P. A. 124. *Nici în vastele lui halucinaţii de evadare nu avusese Ladima o priveliştе atît de largă.* CAMIL PETRESCU, N. 63. *Cu somnul luptă ochii mei nesiguri: Sînt în Stambul ori am halucinaţii?* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 14.

HALVÁ, (rar) *halvale,* s. f. Preparat dulce, făcut din tahîn sau seminţe de floarea-soarelui şi zahăr. *Alviţele, halvalele şi toate prăjiturile* [erau] *înecate în zeama de zahăr.* DUMITRIU, N. 266. *Haidem cu toţii în tîrg... să cumpărăm smochine ş-o cutie mare de halva.* VLAHUŢĂ, O. A. III 17. *Trimite-mi de la Gh. Mateescu... 3 kilo (zi trei) de halva.* CARAGIALE, O. VII 190. *Acu o mîncat o ocă de masline ş-o putină de halva.* ALECSANDRI, T. 1144.

HALVAGÍU, *halvagii,* s. m. Persoană care prepară sau care vinde halva. *Dumnealui au fost halvagiu vestit peste Dunăre.* ALECSANDRI, T. 1440.

HALVIŢÁR s. m. v. **alviţar.**

HALVÍŢĂ s. f. v. **alviţă.**

HAM[1] interj. (De obicei repetat) Onomatopee care redă lătratul cînelui.

HAM[2], *hamuri,* s. n. (La pl. uneori cu aceeaşi valoare ca la sg.) Ansamblu format din curelele (sau frînghiile) necesare pentru a înhăma calul la un vehicul. *Caii aveau hamuri negre.* STANCU, D. 227. *Un cal sur, uriaş, cu coastele proeminente şi ochii întotdeauna umezi, căra această căruţă— opintindu-se fără vlagă, în hamul cu zeci de petice.* SAHIA, N. 65. *Mergînd Duca-vv. într-o sanie cu doi cai... înhămaţi cu hamuri de tei, ocărît neîncetat de polonezii ce-l duceau, se opri puţin la Suceava.* BĂLCESCU, O. I 186. ◇ Fig. *Răbdăm poveri, răbdăm nevoi, Şi ham de cai şi jug de boi.* COŞBUC, P. I 207. ◇ *Gură de ham* = ham primitiv, format numai din cureaua de pe piept şi cea care se petrece după gîtul calului. ◇ Expr. *A trage în ham* = a trăi o viaţă grea, a o duce greu. ◇ (Precedat de prepoziţii) Acţiunea calului de a trage vehiculele. *Alese la o parte doi căluţi pagi, care se împărecheau bine la umblet şi erau cei mai buni la ham.* SADOVEANU, B. 66. ◇ *Cal de ham* = (spre deosebire de cal de călărie) cal care trage la căruţă sau la trăsură.

HAMÁC, *hamacuri* şi *hamace,* s. n. Bucată dreptunghiulară de pînză sau plasă de sfoară, care se întinde orizontal între doi stîlpi sau între crengile unui copac şi care serveşte ca pat mobil sau ca leagăn. *Se leagănă vîntul alene-n hamac Şi vrăbii îşi cheamă soborul.* FRUNZĂ, S. 18. *Să mă lungesc puţin, Pe coastă dulce şi concavă, De pare-o pînză verde de hamac.* CAMIL PETRESCU, V. 109. *Apartamentul meu e un copac — De cînd doream eu mobilă de nuc! Drept ceas deşteptător îmi cînt-un cuc, Iar patul meu e un splendid hamac!* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 125. *Dimineaţa după ce strîngeau hamacele în care dormiseră, se dezbrăcau la pielea goală şi-i împroşcau cu apă de mare.* BART, E. 274. ◇ Fig. *În plasa gîndurilor mele de lumină Ţi-am prins imagina: o viespe Subţire-n mijloc, ageră şi fină. O adiere poate s-o desprindă Din luminosul ei hamac.* TOPÎRCEANU, B. 82.

HAMÁL, *hamali,* s. m. Muncitor care transportă poveri (mai ales în porturi şi în gări). *Nu vedeai ce umeri de hamal avea?* CAMIL PETRESCU, T. II 35. *Hamalii îşi încrucişau drumurile, cu pasul grăbnic, încovoiaţi sub geamantane, cu valizele în braţe şi cu sfoara pachetelor prinsă în dinţi.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 34. *Cărătorii sau hamalii portului umblau în sus şi în jos.* ODOBESCU, S. III 248. ◇ Expr. **(A munci) ca un hamal** = a (munci) din greu, pînă la istovire.

HAMALÍC s. n. **1.** (Învechit) Meseria hamalului; muncă de hamal. *Îl îndeamnă ca să se lese de hamalîc şi să se apuce de neguţetorie.* GORJAN, H. II 96.

2. Fig. Muncă grea, istovitoare. *Eminescu se simţea mai mult ca oricînd înlănţuit de stăpînii săi de la ziar, care-l puseseră la un hamalîc unde orice urmă de independenţă personală era strivită sub chinuitoare muncă.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 164, 4/9.

HAMBĂR, *hambare,* s. n. **1.** Magazie pentru păstrat cereale. *Va fi o toamnă grasă şi doldora de rod! Hambare ghiftuite de grîne or să geamă.* DEŞLIU, G. 49. *Printr-o poartă deschisă se vedea ograda cu clădirile pentru logofeţi, argaţi şi alţi slujitori, cu grajduri, cotеţe, hambare.* REBREANU, R. I 78. *Sisiiac pentru păpuşoi, hambare pentru grîu şi cîte alte lucruri de gospodărie făcute de mîna lui Chirică, cît ai bate din palme!* CREANGĂ, P. 153.

2. Magazie mică (în podul morii), în care se toarnă cerealele date ca preţ pentru măciniş.

3. (Regional) Ladă mare de lemn, în care se păstrează făina, mălaiul sau cerealele.

4. Locul unde se depozitează, pe un vapor, mărfurile transportate. V. cală **(1).** *Ieşeau la lumină orbiţi din fundul hambarelor întunecoase, izvorînd ca furnicile din toate găurile de la vapoare.* BART, E. 294.

— Variantă: **ambár** (DELAVRANCEA, S. 223) s. n.

HAMÉI s. n. Plantă erbacee volubilă, cu tulpina lungă şi subţire, cu flori verzui, ale cărei seminţe aromatice şi amare se întrebuinţează la fabricarea berii *(Humulus Lupulus).* (Atestat în forma *hemei*) *Şi pe coasta cu hemei Nu mă va mai duce dorul.* COŞBUC, P. II 172. *Mulţime de ferestre se vedeau, erau înconjurate de hemei, care se agăţa şi pe coperişul de oale albii.* CONTEMPORANUL, III 781.

— Variante: **hămêi** (ODOBESCU, S. III 28, NEGRUZZI, S. I 96, ALECSANDRI, P. P. 407), **hemêi** s. n.

HAMGÉR s. n. v. **hanger.**

HÁMIŞ, -Ă, *hamişi, -e,* adj. (Transilv.) Şiret, viclean, răutăcios. (Poetic) *Luna, hamişa, Zice zău că n-o jura.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 398.

HAMSÍE, *hamsii*, s. f. (Mai ales la pl.) Pește mic de apă sărată caracterizat prin gura lui mare; trăiește mai ales în Marea Mediterană și în Marea Neagră și se mănîncă proaspăt sau conservat *(Engraulus encrassicholus)*.

HAMÚT, *hamuturi*, s. n. (Învechit) Parte a hamului care trece peste gîtul calului; gîtar. *Podoabele și cusăturile dupe veșminte și dupe hamutul calului... au rămas tăinuite.* ODOBESCU, S. II 198. *Înmuiau în fir și în pietre scumpe hainele de pe dînșii și hamuturile de pe caii lor.* id. ib. III 108.

HAN[1], *hani*, s. m. (În trecut) Conducător, șef al tătarilor (mai ales al celor din Crimeea). *Era odată... un fecior al hanului pe care maică-sa și curtenii îl îndopaseră cu baclavale.* SADOVEANU, D. P. 72. *Ștefane! viteazul meu!... Te calc hanii tătărești Și urdiile turcești!* ALECSANDRI, P. P. 172. *Avea porunci împărătești cătră hanul tatarilor nogai, ca să-i deie oricît ajutor de oaste va cere.* NEGRUZZI, S. I 137.

HAN[2], *hanuri*, s. n. Local cu ospătărie, la marginea drumurilor de țară sau la periferia orașelor, unde se pot adăposti (peste noapte) drumeții cu caii și căruțele lor. *Hanul era adormit și întunecos ca noapteà de-afară, numai în răstimpuri vîntul venea cumplit și aducea vîrtejuri de ploaie.* SADOVEANU, O. I 141. *Cînd Gheorghe se văzu în stradă, se îndreptă repede înspre hanul unde știa că trag oamenii din satu lui.* BUJOR, S. 141. *Îl rugară să-i îndrepteze la vrun han, unde să mîie noaptea.* ISPIRESCU, L. 275. *La hanul lui Mînjoală* [titlu]. CARAGIALE, O. I 330.

HÂNDBAL s. n. (Sport) Joc de echipă în care jucătorii, aruncînd mingea cu mîna, încearcă s-o introducă în poarta echipei adverse. *Turneul internațional de handbal organizat în cadrul întîlnirilor sportive ale Festivalului.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2746.

HANDICÁP, *handicapuri*, s. n. **1.** (Sport) Întrecere în care concurenții inferiori capătă un avantaj pentru a se egala șansele; avantajul acordat unui concurent inferior. *A acorda un handicap.* ▭ *Nu pot admite Să fiu învins la handicap.* TOPÎRCEANU, M. 71. ✦ Totalitatea punctelor cu care o echipă a fost pusă în inferioritate de echipa concurentă. *La reluare, echipa dă impresia că vrea să refacă handicapul.*

2. Fig. Greutate ivită în munca cuiva, piedică întîmpinată în muncă.

HANDICAPÁ, *handicapez*, vb. I. Tranz. **1.** A avea (prin calitățile pe care le posedă) sau a-și crea (prin mijloace nepermise) un avantaj asupra unui adversar într-o competiție sportivă; a dezavantaja. *A fost handicapat de un adversar mai bine antrenat.*

2. Fig. A stînjeni activitatea cuiva, a îngreuia munca cuiva, a pune pe cineva în stare de inferioritate. *Procesul său de creație a fost handicapat de insuficienta pregătire ideologică.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 164, 9/5.

HANDRALĂU, *handralăi*, s. m. (Depreciativ) Flăcău. *Pe ici-colea s-anină printre acești mici și cîte-un handralău de cei mari.* ȘEZ. III 179. ✧ Expr. **A umbla handralău** = a umbla de colo pînă colo fără nici o treabă.

— Variantă: **hăndrălău** (PAS, Z. III 251, M. I. CARAGIALE, C. 85) s. m.

HANG, (2) *hanguri*, s. n. **1.** (Numai în expr.) **A ține hangul** = a) a acompania, a secunda o melodie, a ține isonul. *Cobza ținea hangul zumzăind cînd mai tare, cînd mai înăbușit: zumba-zumba... zumba-zumba.* SADOVEANU, O. I 73. *Tudorache asculta, dădea capul pe spate, dădea din mîni, pe urmă începu să ție hangul cu un glas gros, ca un răget.* DUNĂREANU, CH. 33. *Lin viorile răsună, iară cobza ține hangul.* EMINESCU, O. I 85. ✧ (Metaforic) *Toată suflarea și făptura de primprejur îi țineau hangul.* CREANGĂ, P. 240; **b)** a ține partea cuiva, a încuraja pe cineva, aprobînd tot ce face și ce spune; a face pe placul sau cheful cuiva, a cînta cuiva în strună. *Mă mieram eu de ce-s și ei așa de cuminți, mititeii; că tu le dai nas și le ții hangul.* CREANGĂ, A. 39.

2. (Regional) Nume dat unor instrumente sau unor părți ale instrumentelor muzicale (mai ales coarda a patra la vioară și țeava cimpoiului), care servesc pentru a ține acompaniamentul. *Cobze și-alte hanguri, Glas de fluier și cimpoi, Pitpalaci și cintezoi, Și-un taraf de granguri.* COȘBUC, P. I 301.

HANGÁN, *hangani*, adj. m. (Numai în expr.) *Porumb* (sau *păpușoi*) *hangan* = soi de porumb cu știuletele mare, cu bobul lunguieț, galben-roșcat și mare, care crește de obicei la munte. *Aduceau păpușoi hangani cu grăunte roșcat.* CAMILAR, N. II 457.

HANGÁR, *hangare*, s. n. Construcție mare destinată adăpostirii și reparării avioanelor, tractoarelor, batozelor etc. *Dintr-un hangar, porni un tractor botos.* CAMILAR, TEM. 47.

HANGÉR, *hangere*, s. n. Pumnal mare, încovoiat, care se purta mai demult la brîu. *Vietățile apelor săgetau ca niște nuieluțe, ca niște hangere.* CAMILAR, T. 155. *Hangerul cel semănat cu briliantur.* FILIMON, C. 149. *Cincizeci de ieniceri, Groși la cap, cărunți la peri, Cu hangere Ascuțite, Cu pistoale Ruginite.* TEODORESCU, P. P. 550.

— Pl. și: *hangeruri* (ISPIRESCU, M. V. 22, BĂLCESCU, O. II 265). — Variantă: **hamgér** (SADOVEANU, F. J. 748, ALECSANDRI, P. A. 46, NEGRUZZI, S. I 120) s. n.

HANGIOÁICĂ, *hangioaice*, s. f. Hangiță. *Hangioaica le aduse o tigaie de jumări de ouă, pastramă la grătar și un coș de zmeură.* CAMIL PETRESCU, O. I 328.

HANGÍȚĂ, *hangițe*, s. f. Soție de hangiu, femeie care ține un han[2] (ca proprietară sau ca arendașă); hangioaică. *Hangița iese-n ușă, Bucuroasă de cîștig.* TOPÎRCEANU, S. A. 13.

HANGÍU, *hangii*, s. m. Cel care ține un han[2] (ca proprietar sau ca arendaș). *Voi prăvălieșii, hangiii, vă bateți cu capul de pereți că* [perceptorul] *ia prea mult, că vă calicește, că vă omoară.* GALAN, Z. R. 49. *Se auzea un glas mare, mînios, la care răspundea vocea groasă a hangiului.* SADOVEANU, O. VII 28. *Hangiul... bogat putred, se răsfoia în duhoarea de țuică și vin.* DELAVRANCEA, S. 7.

HANÎMĂ, *hanime*, s. f. (Turcism învechit) Femeie din clasa aristocrației turce. *Colo, fumînd tăcută, o tînără hanîmă Se pleacă visătoare pe mica-i albă mînă.* BOLINTINEANU, la TDRG. *Cîntă din gură și din tambură, întocmai ca o hanîmă de sarai.* FILIMON, C. 68.

HÁN-TATAR s. m. v. **han-tătar.**

HÁN-TĂTAR, *han-tătari*, s. m. (Și în forma *han-tatar*) Han[1]; p. ext. dracul, naiba. *Cînd calcă țara han-tatarii Eu bucuros în lupte merg.* EMINESCU, O. IV 351. ✧ Expr. **Din vremea lui han-tătar** = de demult, străvechi. *Vere Enachi! scos-ai încalte vin de cel din vremea lui han-tatar?* ALECSANDRI, T. 1000.

— Variantă: **hán-tatar** s. m.

HÁNTRU, *hantri*, s. m. Unitate convențională (echivalentă cu 1 ha de arătură în condițiile prevăzute de standard) folosită pentru măsurarea lucrărilor făcute de către stațiunile de mașini și tractoare. *Timpul primăverii trece... Și nici cei opt hantri și jumătate, la care te-ai angajat, nu-s încă îndepliniți.* MIHALE, O. 434.

HÂNȚĂ[1], *hanțe*, s. f. (Regional, depreciativ) Obiect de îmbrăcăminte, haină. *Se culcau îmbrăcați și se acopereau cu vreo hanță mai groasă.* PAS, L. I 76. *Uite cum umblu, de n-am și eu o hanță pe mine.* CAMIL PETRESCU, T. II 76.

HÁNȚĂ[2], *hanțe*, s. f. (Olt.) Gură (considerată ca organ al vorbirii); gură care vorbește mult și fără rost; gură spartă, fleancă, clanță. ◇ Expr. **Bun de hanță** = flecar, guraliv.

HÁOS, *haosuri*, s. n. 1. (În mitologia greacă) Stare primitivă de neorganizare în care, după presupunerea celor vechi, s-ar fi aflat materia înainte de apariția universului cunoscut de om; (în unele concepții teogonice) prăpastie fără fund în care s-ar fi găsit într-un amestec confuz și dezordonat elementele și materia înainte de organizarea lumii; abis. *Ca o lacrimă de aur Cade-n haos cîte-o stea.* DEMETRESCU, O. 56. *Și din a haosului văi, Jur împrejur de sine, Vedea, ca-n ziua cea dentîi, Cum izvorau lumine.* EMINESCU, O. I 176. *Se pare că tot cerul căzut e pre pămînt Și c-au rămas în urmă-i un haos, un mormînt.* ALECSANDRI, P. A. 139.

2. Fig. Confuzie, dezordine, neorînduială. V. debandadă. *Statul de democrație populară a avut de luptat împotriva haosului economic și financiar.* HOT. R. P. 8.

— Variantă: **cáos** (EMINESCU, O. IV 49), scris și *chaos* (EMINESCU, O. I 177), s. n.

HAÓTIC, -Ă, *haotici, -e*, adj. 1. De haos (1), care amintește haosul. *Mai sînt, de asemeni, prăpăstiile. Acele goluri cumplite între munți, adînci, spăimîntătoare, haotice funduri de lume.* BOGZA, C. O. 20. *Cuvîntul «sălbatic» recheamă în minte aspectul haotic al munților, formele apocaliptice ale Ceahlăului și ceea ce are el inaccesibil și inospitalier.* IBRĂILEANU, S. 139.

2. Dezordonat, în neorînduială, confuz. *Burghezia a dat orașelor din țara noastră caracteristica tuturor orașelor din țările capitaliste: o aglomerație haotică de clădiri inestetice, lipsite de o concepție arhitectonică proprie și de sistematizare.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2382. *Se auzi o larmă haotică afară, strigăte puternice și unii slujitori năvăliră înăuntru.* CAMIL PETRESCU, O. I 529.

HAP[1] interj. Onomatopee care redă zgomotul produs de apucarea sau înghițirea rapidă a ceva.

HAP[2], *hapuri*, s. n. (Învechit și popular) Medicament preparat în forma unei mici sfere netede, ca să poată fi înghițit ușor (v. pilulă, tabletă, pastilă) sau medicament în formă de praf învelit într-o bulină. *I-a dat niște hapuri de sulfat de chinină și i-a recomandat să se ducă de vară undeva la aer curat.* VLAHUȚĂ, O. A. I 105. *La tot ceasul lua hapuri și seara picături.* NEGRUZZI, S. I 207. ◇ Expr. **A înghiți** (sau **a face pe cineva să înghită**) **un hap** (sau **hapul**) = a suporta (sau a face pe cineva să suporte) un lucru neplăcut fără putință de împotrivire; a înghiți gălușca. V. înghiți. *Fragedul arhaism al acestui «cîntic de lume» va fi ca o sorbitură de apă limpede și răcoroasă, dupe hapul de trudnică și băbească versificațiune ce te făcui să înghiți.* ODOBESCU, S. III 122.

HÁPCĂ s. f. 1. (În expr.) (**A lua**) **cu hapca** = (a lua) cu forța, cu de-a sila, pe nedrept, hoțește. *Se răpede și-i ia apa și smicelele cu hapca.* CREANGĂ, P. 274. *Ai avea poftă să le răsluiești o parte de pămînt... cu hapca.* ALECSANDRI, T. 1357.

2. Undiță cu sfoară groasă.

HAPCIÚ interj. Onomatopee care redă zgomotul produs de strănut.

HÁPLE s. m. (Și în forma *haplea*) Nătărău, prostănac, tont, nătăfleț, nătîng, neghiob. *Așa haplea mai rar... Ce dracu face d. Nae de nu mai vine.* CARAGIALE, O. I 190. *Frățiorului i-a strigat că ori e haple, ori «pes... semne altceva», și i-a poruncit să nu-i mai calce pragul.* CARAGIALE, S. N. 26.

— Variantă: **háplea** s. m.

HÁPLEA s. m. v. **haple**.

HAPLOLOGÍE, *haplologii*, s. f. (Lingv.) Suprimarea unei silabe prin disimilare totală. *În stilul oral, «jumătate» se pronunță, prin haplologie, «jumate».*

HAPSÎN, -Ă adj. v. **hapsîn**.

HAPSÎN, -Ă, *hapsîni, -e*, adj. 1. Răutăcios, hain, cîinos. *Alelei, boieri hapsîni, Face-v-ar vîntul țărîni! Că ați fost pînă mai ieri Mari și tari peste averi: Ați tăiat și-ați spînzurat Țara toată-n lung și lat.* DEȘLIU, M. 63. *Ți-am spus că n-am suflet să mă războiesc cu tot satu. Nu-i lumea așa de hapsînă cum o vezi dumneata.* C. PETRESCU, R. DR. 19. ◇ (Substantivat) *Nu le-ajungeau toate văgăunile pămîntului ca să-și ascundă vitele și carele de hapsînii stăpînirii.* GALAN, Z. R. 39. *Văd că hapsînul acela vrea numaidecît să-ți ieie capul.* SBIERA, P. 161. *Vai de mine! Mi-o ucis puiu, hapsînu dracului.* ALECSANDRI, T. I 363.

2. Lacom (de bani, la mîncare etc.). *Cei tineri se grăbeau să absoarbă, foarte hapsîni, borșul cam rece și friptura cam tare.* SADOVEANU, O. VII 227.

— Variantă: **hapsín, -ă** (CREANGĂ, P. 111, CONTEMPORANUL, IV 15) adj.

HAR, *haruri*, s. n. 1. (Arhaizant) Calitate, însușire, dispoziție naturală care face pe cineva sau ceva vrednic de admirație, plăcut. V. grație, farmec. *O mlădiere, o ușurință a mișcării, asemenea salturilor neașteptate dar pline de har ale sălbăticiunii tinere.* DUMITRIU, V. L. 7. *A frumseții haruri goale ce simțirile-i adapă, Încăperile gîndirii mai nu pot să le încapă.* EMINESCU, O. I 79.

2. (Învechit) Dar sau răsplată acordată cuiva ca un semn de bunăvoință, ca o favoare deosebită. *Tînărul, închinîndu-se adînc la Mihnea, îl rugă, drept har, să-i lase vătășia de vînători.* ODOBESCU, S. I 75. ◇ Fig. *Nilul... varsă bogatul său har.* NEGRUZZI, S. II 284.

3. (În religia creștină; de obicei determinat prin «*divin*» sau «*dumnezeiesc*») Dar, ajutor spiritual pe care cei credincioși cred că divinitatea îl acordă omului. ◇ Expr. (De obicei cu sensul religios atenuat sau șters) **Har domnului!** = exclamație prin care cineva își exprimă satisfacția pentru reușita unui lucru sau pentru o situație bună; slavă domnului! ✦ Puterea sacramentală a preoților de a oficia actele de cult.

HARABÁ, *harabale*, s. f. (Mai ales în Mold.) Căruță mare de transport. *La deal urca o haraba plină de saci, trasă de un căluț răblăgit.* CAMILAR, N. I 113. *Meșter neîntrecut... cînd i se aduceau cupelele, trăsurile și harabalele vechi cu o roată smintită, cu un arc plesnit, cu învelișul rupt, cu hulubele rupte.* PAS, L. I 71. *În sfîrșit, nu trece mult la mijloc și numai iaca li se aduc 12 harabale cu pîne.* CREANGĂ, P. 260. ✦ Cantitatea care intră într-o căruță ca cea descrisă mai sus. *O haraba întreagă aș fi în stare să mănînc și parcă tot nu m-aș sătura.* CREANGĂ, P. 210.

HARABABÚRĂ, *harababuri*, s. f. Dezordine, învălmășeală (însoțite de zgomot), scandal. (Atestat în forma *arababură*) *În circiumă e arababură mare.* DELAVRANCEA, S. 6. *Intră în casă și văzu o arababură de nu-i mai da nimeni de căpătîi.* ISPIRESCU, L. 350.

— Variantă: **arababúră** s. f.

HARABAGÍE s. f. (Mold., rar) Meseria de harabagiu; cărăușie. *Moș Nichifor fugea de cărăușie...; el să ferea de rădicături, pentru că să temea de surpătură. Harabagia — zicea el — e mai bună: că ai a face tot cu marfă vie.* CREANGĂ, P. 107.

HARABAGÍU, *harabagii*, s. m. (Mai ales în Mold.) Căruțaș care duce, cu plată, mărfuri sau (mai ales) persoane cu căruța sau cu harabaua. *Deși... harabaua era una din cele mari, a rămas vorba ca harabagiul să meargă pe jos.* SLAVICI, N. I 329. *Moș Nichifor era harabagiu.*

Căruța lui, deși era ferecată cu teie, cu curmeie, însă era o căruță bună. CREANGĂ, P. 106. *Hai să lăsăm harabagiul și să ne suim într-o sanie de birjă.* ALECSANDRI, T. I 116.

HARABÁIE, *hărăbăi,* s. f. Casă, încăpere sau curte mare (în dezordine). *În toată harabaia de curte locuia numai Dumitru Ciulici cu familia, adică nevasta și patru copii.* REBREANU, R. II 49. ✦ Vehicul mare. V. h a r a b a. *Harabaia trecu pe lîngă caretă cu o mare zornăitură de geamuri.* MACEDONSKI, O. III 125.

— Variantă: hărăbáie s. f.

HARÁC s. m. v. arac.

HARACHÍRI s. n. Sinucidere prin spintecarea pîntecelui cu sabia sau cu un cuțit lung, practicată în Japonia (în clasele de sus) de către cei care au suferit o înfrîngere sau o dezonoare.

HARÁCI, *haraciuri,* s. n. (Învechit) Tribut anual pe care îl plăteau sultanului țările creștine supuse turcilor. *Moviloaia e șireată, va trimite daruri la sultan și va făgădui haraci sporit.* SADOVEANU, O. VII 148. *Făgăduința de a mări pînă la patruzeci de mii galbini haraciul țării.* ODOBESCU, S. I 119. *Ei au plătit în tot anul haraciul.* BĂLCESCU, O. I 17. ✦ Tribut, dare. *Tată-său, cu nădejdea că Teseu îl va scăpa de un haraci rușinos ca acesta... îl lăsa să se ducă.* ISPIRESCU, U. 117.

HARÁG s. m. v. arac.

HARÁM, (1) *haramuri,* s. n. (Mai ales în Mold.) 1. Termen depreciativ pentru un animal (rău, prost); mîrțoagă, gloabă. *Poate ai vite stricătoare, că livada ta cu păpușoi e plină de niște haramuri.* SBIERA, P. 269. *În oaste am fost numai de zbucium: hăis haram, cea haram!* CREANGĂ, P. 320. *Haramu-i cu năravi, Pe toți mereu trîntește.* ALECSANDRI, T. II 97. ✧ (Cu sens colectiv) *Nu mai duce după tine atîta haram de cîne.* RETEGANUL, P. III 40.

2. Pradă, jaf. *Conacul propriu-zis încă n-a fost atins, dar încolo e haram și oamenii cară fără sfială cu sacii și cu tîrnele porumb, fasole, grîu, ce se găsește.* REBREANU, R. II 149. ✧ De haram = a) (l o c. a d j. și a d v.) (lăsat) la voia întîmplării, fără stăpîn, bun de jefuit, de prădat. *Poftiți ca la dumneavoastră, că averea mea-i de haram.* DAVIDOGLU, O. 67. *El a rămas acasă, ce-o fi să fie, căci nu s-a îndurat să-și lase averea de haram.* REBREANU, P. S. 135; b) (l o c. a d v.) de pomană, degeaba; pe nedrept, prin jaf. *Vreai să dau de haram și ce bruma am putut să sui în car?* GALACTION, O. I 279. *Răzășia mea care mi-ai mîncat-o de haram cu cărți minciunoase, cu plastografii.* ALECSANDRI, T. 1585. ✧ E x p r. Haramul haram se face sau (de) haram vine, (de) haram se duce = lucrul cîștigat pe nedrept se pierde precum s-a dobîndit. *Banii cîți cu nedreptate cîștigați carii i-am pus, După cum haram veniră, astfel și haram s-au dus.* PANN, P. V. II 80.

3. (În e x p r.) A mînca haram = a vorbi fără rost, a spune vorbe de clacă. *Măi tartorule, nu mînca haram și spune drept, tu ești Gerilă?* CREANGĂ, P. 240. *Nu ți-ai primit toată leafa?... — Mănînci haram, Ioane... N-am luat nici o leafă.* ALECSANDRI, T. 1546. Haram că... = păcat că...; degeaba... *Haram că-i însurat! Văd că mănîncă tot ca un burlac.* La TDRG. (În opoziție cu h a l a l d e...) Haram de... = vai de... *Acum, că s-a înecat ăl mare, o să-i dea ăstuia mic cămașa înecatului, să-i poarte noroc. Haram de așa noroc.* STANCU, D. 204. *Haram de capul vostru; de n-aș fi eu aici, ați păți voi și mai rău decît așa.* CREANGĂ, P. 310. *Haram De-al tău suflet, motănime, nepostind postul cel mare.* EMINESCU, N. 44.

HARAMBĂȘĂ, *harambași,* s. m. (Învechit și popular) Căpetenie de hoți sau de haiduci. *Numai unul rămînea Harambașă de haiduci Peste patruzeci și cinci.* PĂSCULESCU, L. P. 278.

HARAMÍN, *haramini,* s. m. (Învechit) 1. Hoț de codru, tîlhar; haiduc. *Ne-au călcat hoții!... Sînt la poartă o mie și mai bine de haramini.* ODOBESCU, S. I 89. *Voi, vitejilor, Haraminilor! Dați cu lăncele, Dați cu flintele.* ALECSANDRI, P. P. 65.

2. Om rău, fără inimă. (Atestat în forma *haramnin*) *Noroc din ceri pînă-n pămînt că nu m-a prins melianul și haramninul de Trăsnea, căci avea mare ciudă pe mine.* CREANGĂ, A. 68.

— Variantă: (rar) haramnín s. m.

HARAMNÍN s. m. v. haramin.

HARÁP s. m. v. arap.

HÁRA-PARA s. f. (Numai în e x p r.) A face (o) hara-para = a face, a provoca o învălmășeală, o vînzoleală; a face harcea-parcea. *Dulăii... făcură o iama, o hara-para nemaipomenită.* La TDRG. *Cu dracii de la boieriul cela ai făcut hara-para.* CREANGĂ, P. 319.

HARÁPNIC, *harapnice,* s. n. (Mold., Bucov.) Bici mare, împletit din cînepă sau din curele, cu codiriștea scurtă, adesea cu pleasnă de mătase la vîrf (ca să pocnească mai tare). *Iată-l... dezlănțuit dintr-o dată, fluierînd, chiuind, înjurînd, pocnind din harapnic, stăpînind caii.* GALAN, Z. R. 6. *De-abia a descălecat și intră plecîndu-se pe ușă, cu harapnicul trecut pe după umărul stîng.* SADOVEANU, O. II 39. *Atuncea au sărit zmăul mînios din pat, au apucat un harapnic și s-a dus în grajdi.* SBIERA, P. 75.

— Variantă: arápnic s. n.

HARBÚZ, *harbuji,* s. m. (Mold.) Pepene verde, lubeniță. *Cum mijea de ziuă, ochii pîndeau harbujii dintre linii, niște harbuji mari, cît să se satură din ei cîțiva oameni.* CAMILAR, N. I 408. *Luă harbuzul mai greu decît ea, îl trînti de pămînt de se desfăcu în o sută de bucăți.* HOGAȘ, M. N. 18. *Am și înjunghiat cîțiva harbuji într-ales, de ne-am potolit deocamdată și foamea și setea.* CREANGĂ, A. 127.

— Variantă: arbúz s. m.

HARBUZĂRÍE, *harbuzării,* s. f. (Mold.) Loc cultivat cu pepeni verzi și galbeni; pepenărie, bostănărie, bostană. *Harbuzării, vii, fabrici, sate cu lumină electrică, cu băi, săli de teatru... toate deschideau fața lui Cimpoeșu într-o mirare și într-o bucurie din ce în ce mai mare.* CAMILAR, N. I 393. [Am trăit] *furînd noaptea harbuji și zămoși de prin harbuzării.* ALECSANDRI, T. 608.

— Variantă: arbuzărie s. f.

HARBUZÉSC, -EÁSCĂ, *harbuzești,* adj. (Mold., numai în e x p r.) *Pere harbuzești* = pere zemoase, gălbui, cu gust dulce. *Păr harbuzesc* = păr care face astfel de pere. *Ia vezi, mai bine, cînd ți veni, de mai descarcă de greutate cel păr harbuzesc din fundul grădinii.* HOGAȘ, H. 11.

HÁRCĂT s. n. v. harhat.

HÁRCEA-PÁRCEA adv. (Familiar, numai în e x p r.) A face (pe cineva sau ceva) harcea-parcea = a tăia (pe cineva sau ceva) în bucăți, a face fărîme, a sfîșia, a hăcui, a hărtăni. [Ienicerii făcură] *într-o clipă pilaf și harcea-parcea pe toți cei ce erau adunați acasă la hogea.* La TDRG.

HÁRCHINĂ, *harchine,* s. f. (Mold.) Bucată mare de mămăligă, de slănină etc. V. h a l c ă. *Mihalachi se și întoarce c-o harchină de costiță afumată.* VLAHUȚĂ, O. A. II 89. *Chef și voie bună, zise celalalt scoțînd o hrincă înghețată din desagi... și dîndu-ne și nouă cîte o harchină.* CREANGĂ, A. 31.

— Variantă: hîrșchínă (CONTEMPORANUL, III 785) s. f.

HARDUGHÍE, *hardughii*, s. f. Clădire mare, veche şi dărăpănată, şandrama. *Cei ce au venit acum depăşeau cuprinsul hardughiei.* PAS, Z. III 30. *Socotit-ai tu cîtă ceară îţi trebuie ca să luminezi hardughia asta?* CAMIL PETRESCU, O. II 394. *Ai vre să-mi iei casa pe nimic?... — Cit cei pe hardughia asta?* ALECSANDRI, T. I 318. ✧ Fig. *Ne-om uni şi-om da peste cap hardughia stăpînilor.* PAS, Z. IV 208. ✧ Fig. Lucru vechi, hodorogit, ruinat. *Era bătrîn ca hanu lui Vangheli... — Cum s-ar zice... cam hardughie?* ALECSANDRI, T. 584.

HARDUGHÎT, -Ă, *hardughiţi, -te*, adj. (Despre persoane) Hodorogit, rablagit, ruinat. *Să vă fac acu să nebuniţi după mine, cît sînt de bătrînă şi de hardughită?* ALECSANDRI, T. I 104.

HARÉCI interj. (Învechit) Strigăt cu care conducătorul unei licitaţii invita publicul să cumpere lucrul scos la licitaţie sau cu care închidea licitaţia asupra unui lucru.
— Variantă: **aréci** interj.

HARÉM, *haremuri*, s. n. Totalitatea cadînelor unui mahomedan poligam. V. s e r a i. *Unde Bîcul Se răstea, Haremul Se speria, Cadînimea* (= cadînele) *Leşina.* TEODORESCU, P. P. 607. ✧ Parte a casei în care locuiesc aceste cadîne. *Se vede că te ţine baba de-aproape... închisă ca într-un harem.* ALECSANDRI, T. I 203. *Turcul, cuprins de spaimă, alerga să se ascundă între cadîne, în harem.* RUSSO, O. 36. ✧ (Glumeţ, la păsări) *Cîte un cocoş pintenat, suit pe roata cîrmei, cu ochii la harem, trîmbiţează bătînd falnic din aripi şi salută în fiecare zi răsăritul soarelui la orizontul mării.* BART, E. 331.

HÁRFĂ s. f. v. **harpă.**

HARGÁT, -Ă s. m. şi f. v. **argat.**

HARGĂŢÍ vb. IV v. **argăţi.**

HÁRHAT, *harhate*, s. n. (Mold.) Gălăgie, larmă, hărmălaie. *Mă întorceam ca un om cumsecade spre casă, — cînd, iaca, într-o crîşmă aud un harhat, şi-un cîntec, şi-o beţie, — mînia lui dumnezeu!* SADOVEANU, O. VI 297.
— Variante: **hárcăt** (SBIERA, P. 9), **hárhăt** s. n.

HÁRHĂT s. n. v. **harhat.**

HARMALÁIE s. f. v. **hărmălaie.**

HARMÁN, *harmanuri*, s. n. Amestec de diferite varietăţi şi calităţi de tutun.

HARMĂLÁIE s. f. v. **hărmălaie.**

HARMĂSÁR s. m. v. **armăsar.**

HARMÓNICĂ s. f. v. **armonică.**

HARNAŞAMÉNT, *harnaşamente*, s. n. Totalitatea obiectelor (hamuri, şa etc.) necesare pentru a înhăma şi înşăua calul. *Obiecte de harnaşament.* ▭ *Ne pusese la îndemînă opt cai arabi ce ne aşteptau la mal gata înşeuaţi cu harnaşamente orientale.* BART, S. M. 22.

HÁRNIC, -Ă, *harnici, -e*, adj. **1.** Care munceşte mult şi cu mult zel, care lucrează iute şi cu spor; muncitor, activ, sîrguincios. *Harnică, din zorii zilei Nu stau mînile copilei Fără lucru, tot să prindă, Casa lor toată-i oglindă.* COŞBUC, P. I 95. *Fata moşneagului însă era frumoasă, harnică, ascultătoare şi bună la inimă.* CREANGĂ, P. 283. *Omul harnic N-are praznic.* PĂSCULESCU, L. P. 109. ✧ Fig. *Cînd mă deşteptai a doua zi, numai după o clipă parcă de somn, băgai de samă că soarele fusese cu mult mai harnic decît mine.* HOGAŞ, M. N. 169. *Vezi izvoare zdrumicate peste pietre licurind; Ele trec cu harnici unde şi suspină-n flori molatic.* EMINESCU, O. I 85. ✧ (Adverbial) *Mergea harnic şi se socotea.* DUMITRIU, B. F. 15. *Privirăm pînă-n zare amîndoi: Ţesea ninsoarea, harnic, pînze moi.* JEBELEANU, P. 42.

2. (Învechit şi popular) Vrednic, destoinic, zelos. *Este un cal mai harnic decît dînsul, fiindu-i frate mai tînăr.* ISPIRESCU, L. 19. *Harnică maică-ai avut, De frumoasă te-a făcut.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 30. ✧ Expr. **A fi harnic să...** (sau **de...**) = a fi capabil, vrednic, a fi în stare (să...), a putea (să...). *Va fi harnic să alunge pe zmeu de la turmă.* RETEGANUL, P. IV 16. *De băieţi nu mai trag nădejde: pentru că baba mea e o sterpătură; n-a fost harnică să-mi facă nici unul.* CREANGĂ, P. 118.

HARPACÁŞ s. n. v. **arpacaş.**

HARPAGÓN, *harpagoni*, s. m. Om foarte zgîrcit, avar.
— Variantă: **arpagón** s. m.

HÁRPĂ, *harpe*, s. f. (Şi în forma *harfă)* Instrument muzical format dintr-o ramă mare triunghiulară pe care sînt fixate coarde neegale puse în vibraţie cu degetele de la ambele mîini. V. l i r ă. *Deodată harfele şi tamburele, alăutele, dairelele începură o cîntare îngerească de care Abu-Hasan rămase atins pînă la suflet.* CARAGIALE, P. 133. *Mai zi aceste vorbe! Ele răsună la urechile mele ca harpele antice!* BOLINTINEANU, O. 334. *În tot Bucureştiu nu se aflau decît un singur piano şi o harpă.* GHICA, S. 43. ✧ (Poetic) *Şi-a întins pe lanuri harfa Vîntul. Potolită-i zarva... Luna-şi leagă fruntea rece Cu tulpane străvezii.* JEBELEANU, P. 72. *Ţărînă frumoasă şi moartă, De racla ta razim eu harfa mea spartă.* EMINESCU, O. I 38.
— Variante: **hárfă, árpă** (NEGRUZZI, S. II 42), **árfă** (EMINESCU, N. 69) s. f.

HÁRPIE, *harpii*, s. f. **1.** (În mitologia greacă) Monstru imaginat în forma unei femei înaripate, cu trup şi cu gheare de vultur, personificînd furtunile şi moartea.
2. Fig. Femeie hrăpăreaţă, foarte rea şi arţăgoasă: zgripţoroaică.
— Pronunţat: *-pi-e.*

HARPÍST, -Ă, *harpişti, -ste*, s. m. şi f. Persoană care cîntă din harpă. [În acest tablou] *sînt şi harpiste, ca la vînătoarea de mistreţi şi cîntăreţi cu flautul.* ODOBESCU, S. III 111. *Era frumoasa şi graţioasa cîntăreaţă engleză, d-ra Bishop, şi marele harpist Boza.* GHICA, S. 247.

HARPÓN, *harpoane*, s. n. Unealtă în formă de lance, prevăzută cu o frînghie lungă şi groasă şi întrebuinţată la vînătoarea balenelor şi a rechinilor.

HARŞÁ, *harşale*, s. f. (Învechit) Bucată de postav sau de alt material, împodobită cu cusături şi alte ornamente, care se pune pe cal, sub şa. *Încinse paloşul şi încălecă pe un armăsar cu harşa de fir şi cu zăbale suflate cu aur.* ODOBESCU, S. I 72. *La alaiuri, boierii cei mari mergeau călări pe cai arăpeşti, acoperiţi cu harşa mare cusută cu fir.* GHICA, S. 501. *Sosiră în Bucureşti doi ceauşi, solii sultanului, aducînd pentru Mihai-vodă... o coroană de diamante, cai împărăteşti cu harşale şi frîne aurite şi altele.* BĂLCESCU, O. II 181.
— Pl. şi: *harşele* (ALECSANDRI, P. III 200, NEGRUZZI, S. II 222).

HÁRŞCHINĂ s. f. v. **harchină.**

HARŞT interj. v. **hîrşti.**

HARTÁN, *hartane*, s. n. **1.** (De obicei urmat de determinări introduse prin prep. «de») Bucată mare de carne; halcă. *Visă că trăgea dintr-un hartan gustos, fript pe-o varză aromitoare.* PAS, Z. IV 129. *Umple un ulcior cu mied, adaugă şi-un hartan de friptură, şi du-te de vezi ce mai fac slujitorii crăieşti.* SADOVEANU, N. P. 333. *Adăugînd îndată un foc năprasnic, căruia Bîrlădeanu îi înfăţişă un hartan de berbece în ţiglă... viaţa părea iarăşi bună.* id. Z. C. 185.
2. Zdreanţă, ruptură. *Şi-l înhăţa de hartanele zăbunului.* DELAVRANCEA, la TDRG.

— Pl. şi: *hartanuri* (CAMILAR, N. I 273). — Variantă: **hărtán** (POPA, V. 85, VLAHUŢĂ, O. A. 283) s. n.

HÁRTĂ, *hărţi,* s. f. Reprezentare grafică a suprafeţei pămîntului, a unui continent, a unei ţări, regiuni sau localităţi, executată din punct de vedere geografic, istoric, geologic etc. *Harta Republicii Populare Romîne. Harta Europei.* ▭ *Priveşte neclintit pionierul În hărţile atlasului deschis.* D. BOTEZ, F. S. 20. *Am găsit o hartă minunată a ostrovului.* CARAGIALE, O. VII 71. *Nu e destul ca o naţie să-şi aibă un loc pe harta lumii... trebuie însă ca ea să poată dovedi folosul ce a adus şi poate aduce lumii.* BĂLCESCU, O. II 11. ◇ (Urmat de determinări arătînd domeniul care face obiectul cercetării) *Hartă astronomică. Hartă lingvistică. Hartă marină. Hartă meteorologică.*

HARTOÍ, *hartoiesc,* vb. IV. Tranz. (Regional, cu privire la car, sanie etc.) A da la o parte, a cîrmi din drum. *Apoi cu mare greu hartoieşte carul într-o parte, îl opreşte în loc, se pune pe protap şi se aşterne pe gînduri.* CREANGĂ, P. 41. ◇ Refl. (În forma *hartui*) *Sania se hartui, două ţipete, apoi un hohot general de rîs; Elvira şi Ana erau culcate-n zăpadă.* VLAHUŢĂ, O. A. III 163.
— Variantă: **hartuí** vb. IV.

HARTUÍ vb. IV v. **hartoi.**

HARŢ s. n. v. **harţă.**

HARŢÁG s. n. v. **arţag.**

HÁRŢĂ s. f. **1.** Încăierare, ceartă, sfadă. *Dar el nu caută harţă nimănui; aşa-i firea lui, blîndă şi împăciuitoare.* GALAN, Z. R. 82. *A îndrăznit să se ieie la harţă cu unul din băietanii cei mari de la şcoală.* SADOVEANU, N. F. 155. *I-a venit poftă să se prindă la harţă cu noi, grăi Lică.* SLAVICI, O. I 132.
2. (Învechit) Încăierare uşoară, ciocnire între avangărzile sau între detaşamentele armatelor potrivnice. *Mihai, ce se aflase mereu la avangardă, porni iute înainte cu romînii săi ca să dea harţă vrăjmaşului şi să-l împiedice a trece podul.* BĂLCESCU, O. II 122.
— Variantă: (Mold.) **harţ** (SADOVEANU, N. P. 381) s. n.

HARŢI s. m. pl. (În religia ortodoxă) Perioadă din timpul unui post, cînd se permite credincioşilor să mănînce carne miercurea şi vinerea.
— Variante: **hîrţă** (CREANGĂ, A. 107) s. f., **hîrţi** s. m. pl.

HÁSCĂ s. f. (Mold.) Bucată de piele care se pune la cizmă pentru a lărgi căputa. *Muşchea, piedecă, hască şi clin... şi tot ce trebuie unui ciubotar.* CREANGĂ, A. 81.

HASMAŢÚCHI s. m. Plantă erbacee, mirositoare, cu flori albe, din familia umbeliferelor; creşte prin tufişuri, pe marginea pădurilor şi a viilor, uneori fiind cultivată ca plantă culinară *(Anthriscus Cerefolium).*
— Variante: **asmaţúchi, asmăţúi** (NEGRUZZI, la TDRG), **haţmaţúchi** s. m.

HÁSPEL, *haspeluri,* s. n. **1.** Maşină folosită la înnobilarea şi finisarea ţesăturilor, pentru fierberea şi vopsirea pînzei.
2. Maşină care trece firele de pe ţevi sau de pe bobine pe sculuri, pentru a forma pachete de bumbac.

HÁŞCĂ, *hăşci,* s. f. (Regional) Copac (mai ales brad) uscat şi cu trunchiul găunos; trunchi găunos de copac. *Cel ce a trecut mai adeseori printr-o pădure de brazi şi de molizi, acela de bună seamă că va fi observat într-însa... o mulţime de hăşci.* MARIAN, INS. 96. *Toţi copacii au început a se clătina şi haşca aceea a scîrţîi.* SBIERA, P. 2.

HÁŞCHIE s. f. v. **aşchie.**

HAŞÍŞ s. n. Substanţă narcotică extrasă dintr-o specie de cînepă exotică *(Cannabis indica). Oboseala şi înfrîngerea sînt neîndoios o otravă care, ca un haşiş ticălos, amorţeşte făptura vie.* CAMIL PETRESCU, O. II 31.

HAŞURÁ, *haşurez,* vb. I. Tranz. A acoperi cu haşuri o porţiune dintr-un plan, dintr-un desen sau dintr-o hartă. *Aveau harta ariei de lucru a staţiunii, cu comunele ce le deserveau şi locurile de muncă ale tractoarelor, puternic haşurate cu roşu.* MIHALE, O. 132.

HAŞURÁT, -Ă, *haşuraţi, -te,* adj. Acoperit cu haşuri. *Dincoace — degetul lui Prund s-a oprit sub un pătrat roşu, haşurat — ai centrul de maşini.* GALAN, B. I 41.

HAŞÚRI s. f. pl. Grup de linii paralele sau întretăiate, la fel de groase şi trasate la distanţe egale, care se folosesc convenţional în desene, cu care se umbresc părţi dintr-un desen sau dintr-o hartă etc.

HAT, *haturi,* s. n. **1.** Fîşie îngustă de pămînt nearat care desparte două ogoare; hotar, răzor. *Răsărise pînă la ultimul bob. Numai pe liniile fostelor haturi părea ceva mai firavă, cu verdele mai şters.* MIHALE, O. 436. *La întîia întorsătură, plugurile muşcară din hat, toate deodată.* CAMILAR, TEM. 330. ◇ Loc. adv. (Popular) **Într-un hat** (sau **hat în hat**) **cu cineva** = situat alături, mărginaş, vecin cu cineva.
2. Cîmp nelucrat; pîrloagă, ţelină. *Se tolăniră într-o margine a drumului, într-un hat cu dudău mare.* ŞEZ. VII 26.
3. Fig. Piedică, obstacol. *Oamenii nehotărîţi, cari umblă pipăind, se poticnesc de toate haturile vieţii.* RUSSO, O. 133.

HATAIÁ s. f. (Turcism învechit) Stofă fină de mătase. *Rochie de hataia cu flori de mătase.* La ODOBESCU, S. I 421.

HÁTIE, *hatii,* s. f. Îngrămădire de nuiele, pietre, bolovani etc. făcută pentru a îndrepta cursul unei ape sau pentru a împiedica revărsarea ei.
— Pronunţat: *-ti-e.*

HATIŞERÍF, *hatişerifuri,* s. n. (Turcism învechit) Ordin sau decret emis de sultan către marii demnitari otomani sau către domnitorii ţărilor romîne, purtînd autograful sultanului pentru executarea întocmai. *Înaltul hatişerif fu cetit şi tălmăcit.* SADOVEANU, O. VII 73. *Ştefan, vel-portarul împărăţiei, aduse hatişerîful ce întărea domn pe fiul ei, Pătru.* ODOBESCU, S. A. 125.

HATÎR, *hatîruri,* s. n. **1.** Plăcere, poftă, plac. ◇ Expr. **Pentru** (sau **de, mai rar în**) **hatîrul** (cuiva sau a ceva) = de dragul (cuiva sau a ceva); pentru a face plăcere (cuiva). *Făcurăm plăcintei cuvenita cinste, în hatîrul, mai cu samă, al cotnariului nou sosit.* HOGAŞ, DR. 281. *Să-mi dau eu liniştea mea pentru hatîrul nu ştiu cui?* CREANGĂ, P. 252. *N-am să şez aici toată noaptea pentru hatîrul tău!* ALECSANDRI, T. I 115. (Învechit) **De hatîrul** (unui lucru) = mulţumită, datorită, graţie (unui lucru). *Sub domnia celui de pe urmă grec, tată-său s-a făcut vornic de hatîrul unei plăcinte ce a trimis la masa domnească.* ALECSANDRI, T. 141. **A strica hatîrul** (cuiva) = a strica pofta, cheful sau plăcerea (cuiva). *Spînul, neputîndu-le strîca hatîrul, cheamă pe Harap-Alb.* CREANGĂ, P. 231.
2. Favoare, graţie, concesie; serviciu. *Domniţă, bietul Mură îţi cere un hatîr.* GALACTION, O. I 73. *Cînd era micuţ, dezmierdatul ei era pentru dînsul culmea fericirii; acuma o singură sărutare e pentru mă-sa un hatîr.* La TDRG. ◇ Expr. **A face** (cuiva) **un hatîr** = a acorda (cuiva) o favoare sau un privilegiu; a satisface (cuiva) o dorinţă sau un capriciu. *Asemenea hatîruri sau chiverniseli se făceau numai pe seama unui om şi pe timpul vieţii sale.* ODOBESCU, S. II 33. ✦ (Învechit) Favoare acordată în

mod abuziv. [Sînt judecători] *care fac hatîruri unui prieten sau unui puternic al zilei de care se tem.* La TDRG. *Ce mai nou pe-aici pin Iaşi, vere Iorgule?... — Tot aceea şi iar aceea: intrigi, furături, dispărţănii, hatîruri, nedreptăţi.* ALECSANDRI, T. 1337.

HÁTMAN, *hatmani,* s. m. (Învechit) **1.** (În orînduirea feudală) Unul dintre cei dintîi boieri de sfat în Moldova, însărcinat de domn cu comanda întregii oştiri în timp de pace şi de război, mare-spătar (v. s p ă t a r). *Hatmanul se uită mirat La marele vornic.* COŞBUC, P. I 289. *Lăpuşneanul cel cumplit Stă pe scaun poleit. Curtea-i plină de boieri, Vornici, hatmani, vistieri.* ALECSANDRI, P. P. 175. *Marele hatman era cap al călăraşilor şi mai mare peste toată armata, călărime şi pedestrime.* BĂLCESCU, O. I 122.

2. Titlu purtat odinioară de marii generali sau comandanţi ai oştilor polone şi ai oştilor căzăceşti (v. o t o m a n); comandant suprem al unei forţe armate. *Sobieţki a venit cu toată puterea sa şi cu toţi hatmanii ţării leşeşti.* ALECSANDRI, T. II 11.

— Accentuat şi: *hatmán.*

HATMANÍE s. f. v. **hătmănie.**

HAŢ interj. (Însoţind sau înlocuind verbe ca «a apuca», «a prinde» etc.) Onomatopee care indică o mişcare bruscă, făcută pentru a prinde sau a apuca pe cineva sau ceva. V. h a p. *Şi puii veneau să ciupească grăunţe din mîna ei... Haţ... şi prindea puiul.* HOGAŞ, H. 36. *Haţ! pune vulpea gheara pe dînsa şi o prinde.* ISPIRESCU, L. 345. *Şi nici una nici două, haţ! pe ied de gît.* CREANGĂ, P. 23. *Eu atunci haţ! de sumanul moşneagului, să-mi plătească paserea.* id. A. 57.

HAŢMAŢÚCHI s. m. v. **hasmaţuchi.**

HAU interj. (De obicei repetat) Onomatopee care redă lătratul cîinelui sau urletul lupului.

HAVÁ, *havez,* vb. I. T r a n z. A scobi (cu ajutorul havezei) făgaşe în zăcămintele în curs de exploatare, pentru a uşura desprinderea materialului din masiv. *Maşină de havat.*

HAVAIÁNĂ, *havaiane,* s. f. Un fel de chitară cu sunetul lin şi tărăgănat.

HAVAÍU, -IE adj. (Învechit) Albastru ca cerul, azuriu. *Îmbrăca iar maloteaua de catifea havaie cusută cu fir.* MACEDONSKI, O. III 101.

HAVALEÁ, *havalele,* s. f. (Mold., mai ales la pl.) Îndatorire constînd din zile de clacă, podvezi etc. pe care o aveau ţăranii pe vremea clăcii şi a boierescului. *Cine v-au scăpat pe voi de zapcilîc, de bir, de havalele?* La TDRG. *Rugaţi-vă cu toată inima sfîntului Hăraşc Nicolai de la Humuleşti, doar v-a ajuta să vă vedeţi popi o dată; şi-apoi atunci... aţi scăpat şi voi deasupra nevoiei: bir n-aveţi a da şi havalele nu faceţi.* CREANGĂ, A. 108.

HAVÁNĂ, *havane,* s. f. Ţigară de foi de calitate superioară. *Degetele ţineau o havană stinsă care se consumase singură şi mai păstra scrumul intact.* C. PETRESCU, A. 351. *În faţa unui maldăr de gazete străine, mari cît cearşaful, pufăia dintr-o havană.* VLAHUŢĂ, O. A. III 26.

HAVÁRE, *havări,* s. f. Acţiunea de a h a v a şi rezultatul ei.

HAVÉZĂ, *haveze,* s. f. Maşină construită special pentru tăiatul straturilor de cărbune sau de minereu dintr-o mină, compusă dintr-un dispozitiv de tăiere, un motor de acţionare, un mecanism de deplasare a maşinii în lungul frontului sau în galerii şi dintr-un sistem de comenzi; maşină de havat. *Haveză grea. Haveză uşoară. Haveză cu braţ şi lanţ. Haveză electrică.*

HAVÚZ, *havuzuri* şi *havuze,* s. n. Bazin de apă descoperit, construit din piatră, ciment etc., uneori cu fîntînă ţîşnitoare în interior. *Iată cişmeaua veche, cu gură de leu, iată havuzul rotund pe colacul căruia se juca în copilărie.* SADOVEANU, O. IV 11. *Suflul renăscător al vîntului însă trece pretutindeni, leagănă o pereche de muferi lunari ce dorm şi ei într-un havuz.* ANGHEL, PR. 115. ✧ Fîntînă ţîşnitoare. *Nu puteam înţelege nimic de vijiala havuzului din lac.* CARAGIALE, O. I 279.

HAZ, (rar) *hazuri,* s. n. **1.** Veselie. *E-atîta haz şi bucurie!* IOSIF, PATR. 14. *Cînd mă gîndesc la locul naşterii mele, la casa părintească din Humuleşti... cînd ne jucam noi băieţii de-a mijoarca, şi la alte jocuri şi jucării pline de hazul şi farmecul copilăresc, parcă-mi saltă şi acum inima de bucurie!* CREANGĂ, A. 33. *În satele de pe răzeşia Dornei îi puţin haz în noaptea asta.* ŞEZ. III 180. ✧ *Vorbe de haz* = vorbe spirituale, glume. ✧ E x p r. **A face haz** = a se veseli, a petrece glumind, a se amuza; (cu determinări introduse prin prep. «de») a face glume pe seama cuiva, a-şi bate joc, a rîde de cineva sau de ceva. *Mamele, pe la ferestre, priveau de-afară, cu dragoste, la tinereţea dinlăuntru şi făceau haz de îmbulzeala, de fierberea şi zbuciumul acelei lumi noi, însetate de viaţă.* VLAHUŢĂ, O. A. III 4. *Făcea un haz nespus, rîdea de se prăpădea.* GHICA, S. 217. *Amărîtă-i viaţa mea, Amărîtă-i de necaz, N-am inimă să fac haz.* ŞEZ. I 10. **A face haz de necaz** = a-şi ascunde necazul, făcînd glume sau simulînd voie bună. ✧ Calitatea cuiva de a înveseli prin firea sa veselă, prin glume sau prin vorbe spirituale. *Nu că-i băiatul meu, da să-ţi spun drept, e o comoară; las' că-i frumos... da hazul lui, mă-nţelegi, e ceva rar, nu te mai saturi.* VLAHUŢĂ, O. A. III 168. ✧ E x p r. **A fi cu haz** = a fi plin de duh, de umor. *Dar din toţi cine era mai cu haz, era d-nu Agachi Flutur.* ALECSANDRI, T. I 313.

2. (Învechit) Plăcere, bucurie. *Acolo... am trăit în fericire, Am gustat hazul din lume cu plac şi cu mulţămire.* CONACHI, P. 101. ✧ E x p r. **A face haz pe cineva** (sau **ceva**) = a-i plăcea de cineva sau de ceva. *Ea nu-l făcea haz, şi totdauna îl lăsa cu buzele umflate.* ISPIRESCU, U. 11. *Îl făceau haz, fiindcă era plin de originalitate, de duh şi de veselie.* GHICA, la TDRG. **A nu face haz de cineva** (sau **de ceva**) = a nu da importanţă cuiva (sau unui lucru), a nu lua în seamă, a nu lua în serios. ✧ (În imprecaţii glumeţe) *Era şi frumoasă, bat-o hazul s-o bată!* CREANGĂ, A. 96. ✧ Calitatea de a plăcea, de a atrage, de a captiva; farmec, graţie. ✧ L o c. a d j. **Cu haz** = plăcut, nostim. *Foaie verde de-un agud, Cîte puice am avut, Numai una mi-am lăsat, Stricăţică de vărsat Şi cu haz la sărutat.* ŞEZ. I 212. ✧ E x p r. (Ironic) **Ştii că ai** (sau **că are**) **haz?** = ştii că-mi placi (sau că-mi place)? ştii că eşti (sau că-i) bine? *Plecaţi imediat. — Ştii că ai haz? Cum să-l las singur pe părintele? Nu vezi cîte treburi avem?* SADOVEANU, P. M. 166. *Ştii că are haz şi asta! Voi să vă lăfăiţi şi să huzuriţi de căldură, iară eu să crăp de frig.* CREANGĂ, P. 252.

HAZÁRD, (rar) *hazarduri,* s. n. (Franţuzism) Faptul că un eveniment depinde de cauzele sale în aşa fel încît o diferenţă neînsemnată în cauze poate produce o diferenţă considerabilă în efecte; p. e x t. întîmplare neprevăzută, neaşteptată. ✧ *Joc de hazard* = joc de noroc. *Alteţa sa duca* (= ducele) *de Nassau nu învoieşte supuşilor săi să joace jocuri de hazard.* NEGRUZZI, S. I 326.

HAZARDÁ, *hazardez,* vb. I. R e f l. (Franţuzism) A întreprinde ceva fără prea multă socoteală, bazîndu-se pe întîmplare şi noroc; a se expune, a risca. *Aseară, la Predeleanu, a fost sfătuit să nu se hazardeze inutil pînă ce se va pacifica judeţul.* REBREANU, R. II 213.

HAZARDÁT, -Ă, *hazardați, -te,* adj. (Franțuzism) Periculos, riscant. *Încercare hazardată.*

HAZLÍU, -ÍE, *hazlii,* adj. 1. Spiritual, plin de haz, de umor. *Stare sufletească ce culmineză în acea hazlie întîmplare a celor două cucoane care... sfîrșesc prin a se muta una în locul alteia!* IBRĂILEANU, SP. CR. 241. *Unii îmi zic ritor hazliu, Alții îmi zic palavragiu!* ALECSANDRI, T. I 235. ✦ Vesel. *Ce mai flăcăi sînteți și voi... fiți mai hazlii, că doar nu v-a tors mama pe limbă.* CONTEMPORANUL, V 297.

2. Atrăgător, simpatic, plăcut, nostim. *Baba nu știa ce să facă de bucurie că are un băiet așa de chipos, de hazliu, de gras și învălit ca un pepene.* CREANGĂ, P. 76. *O prea dulce și hazlie fericire!* CONACHI, P. 151.

— Variante: **hazlîu, -îie** (DELAVRANCEA, S. 12), **hazulíu, -íe** (CREANGĂ, P. 164) adj.

HAZLÍU, -ÎIE adj. v. **hazliu.**

HAZNÁ, *haznale,* s. f. 1. Rezervor subteran în care se scurg sau în care se aruncă rămășițele murdare dintr-o gospodărie. *Ridicînd capacul haznalei, a intrat înăuntru.* BOGZA, A. Î. 528.

2. (Învechit) Clădire, încăpere în care se păstra un tezaur, o sumă mai mare de bani sau alte lucruri de preț; vistierie. *Munceau bieții oameni din zori pînă în puterea nopții și banii tuturor curgeau gîrlă în haznalele domnești.* VLAHUȚĂ, O. A. I 217. *Să mai mergem și pe la haznaua împărătească, că doară n-o fi foc.* ISPIRESCU, L. 371.

HÁZNĂ s. f. (Transilv.) Folos. *Nici nepoată-sa n-avea haznă din averea ceea.* La TDRG. *Am lăsat boii pe brazdă Și părinții făr' de haznă.* BIBICESCU, P. P. 142.

HAZÓS, -OÁSĂ adj. v. **hăzos.**

HAZULÍU, -ÍE adj. v. **hazliu.**

HĂ interj. (Și în forma *hî* sau *hi;* de obicei repetat) 1. Onomatopee care redă rîsul (mai ales rîsul forțat). *De acum în turbincă au să-ți putrezească ciolanele. Hă, hă!* CREANGĂ, P. 318. *Începu a rîde hîd și strîmbîndu-se: hîhî!* EMINESCU, N. 56.

2. (Repetat) Onomatopee care redă plînsul. *Hîhîhi! menee! moș Andronic o spus o poveste.* La TDRG.

3. Exclamație care exprimă mirare, neîncredere. *Mari păcate; angajament vă trebuie, nu-l cunoașteți pe ciocoi cît e de abraș? Și mai ales ce nu te-ai dus d-ta, da s-o trimeți pe dînsa? Hă! ce oameni!* CONTEMPORANUL, VII 14.

4. (Popular) Exprimă o afirmație; da. *Vezi că eu... sînt nebun... — Nebun? — Hă, hă!* CARAGIALE, O. I 250. *Ca d-voastră? — Hî, hî!* ALECSANDRI, T. I 90.

— Variante: hî, hi interj.

HĂBĂÚC, -Ă, *hăbăuci, -e,* adj. (Mold., Transilv.; adesea substantivat) (Om) năuc, buimac, zăpăcit; p. ext. țicnit, prost. *Se uita hăbăuc în jurul și-și simțea picioarele curmate din genunchi.* PAS, L. I 30. *Ceasuri întregi umbla ca un hăbăuc prin cocioaba lui și cerceta lucrurile rămase pe urma celei ce fugise.* SADOVEANU, O. III 581. *Muierea era foarte isteață... iar bărbatul era un hăbăuc ca vai de el.* RETEGANUL, P. I 1. (Expr.) **A o lua (sau a umbla) hăbăuca** = a o lua razna, a hoinări. *În sărbători o luam hăbăuca prin cele sate, pe unde știam că se fac hori.* CREANGĂ, A. 104.

HĂBĂUCÍ, *hăbăucesc,* vb. IV. Tranz. (Rar) A năuci, a zăpăci; p. ext. a prosti.

HĂBÚC, *hăbuci,* s. m. (Regional; mai ales construit cu verbele «a rupe», «a face») Bucată (din ceva), fărîmă. *Pînă acasă făcu cămeșa hăbuci.* ȘEZ. V 130. ✧ (Adjectival, ca nume predicativ, în forma de sg.) *Scaunul cel bun e hăbuc.* CONTEMPORANUL, VII 489. *O cinepă... poate fi putredă sau hăbuc.* ȘEZ. IX 141. ✧ (Adverbial) *Mogorogea, băiet grijuliv, își curăță ciubotele frumos și le pune la uscat pe vatră, cum făcea totdeauna. A treia zi, după asta, ciubotele văru-meu se rup hăbuc în toate părțile.* CREANGĂ, A. 105.

HĂBUCÍ, *hăbucesc,* vb. IV. Tranz. (Regional) A strica, a rupe, a distruge.

HĂCI s. n. sg. (Mold., numai în loc. adv.) **Cît hăciul** = de loc. *Îi cunoșteai mai de mult? — Ba, cît hăciu!* ALECSANDRI, T. I 123. *Înțelegi tu ceva, Măriucă? — Ba, cît hăciul.* id. T. 284.

— Variantă: **hîci** (ALECSANDRI, T. 457) s. n.

HĂCUÍ, *hăcuiesc,* vb. IV. Tranz. (Mold.) A tăia în bucăți (mici), a toca mărunt; a sfîrteca, a ciopîrți. *Hăcuia trupul boutului în sferturi.* MIHALE, O. 509. *Ba, dacă nu mă înșel, tot singur hăcuii pe palmă cîteva fire de mărar și le aruncai pe toate în apa care clocotea.* HOGAȘ, M. N. 84. *De pe cal mi-l trînteam Și gîtul i-l hăcuiam.* ȘEZ. V 94. ✧ Intranz. (Rar) *Mezinul se bătea ca un nebun; sărea cu calul în dreapta și în stînga și hăcuia în carne.* SADOVEANU, O. I 220.

HĂCUÍRE, *hăcuiri,* s. f. (Mold.) Acțiunea de a hăcui; ciopîrtire. *Ghiță Samson se trezi pe marginea patului, cu picioarele-n papuci. Între frîntura lui de vis și-ntre o răzbunare singeroasă, o hăcuire cu toporul, o grozăvie roșie, se făcu, ca într-o lumină de fulger, o legătură.* SADOVEANU, M. 171.

HĂCUÍT, -Ă, *hăcuiți, -te,* adj. (Mold.) Tăiat în bucăți mici; tocat, ciopîrțit, sfîrtecat. *Au rămas turtiți și hăcuiți într-o baltă de sînge.* NEGRUZZI, S. I 286.

HĂDĂRÁG, *hădăragi,* s. m. (Atestat și în forma regională *hadarag*) Băț gros, având diferite întrebuințări. *Doi din pescari... împing din cînd în cînd cu un hadarag.* ȘEZ. IV 115. *Fagi subțiri de hadaragi.* ALECSANDRI, P. P. 316. ✦ Parte a îmblăciului formată din lemnul gros prins de prăjină, cu care se bat cerealele. ✦ Bățul de sub coșul morii, care lovește teica spre a face să treacă grăunțele între pietre. ✦ Fiecare din lemnele de care trag pescarii la năvod. *Amîndouă capetele stau întinse pe cîte un băț gros, numit hadarag.* ȘEZ. IV 113. ✦ Mînerul de lemn cu care se învîrtește rîșnița. *Irina, cu o mînă pe hădăragu rîșniței și cu cealaltă în poala cu grăunțe, rîșnește cam alene.* BUJOR, S. 75.

— Variantă: (Mold.) **hadarág** s. m.

HĂI[1] interj. 1. (Mold., Transilv.; mai ales după un apelativ feminin sau după un nume propriu de femeie, la vocativ) Termen familiar cu care te adresezi cuiva; bre, fă. *Fată hăi! ia dă tu flăcăului demîncatul ce i-am făcut.* EMINESCU, N. 20. *Copilă hăi! Florin nu-i de tine!* ALECSANDRI, T. 906. *Tată hăi, mă duc și eu.* ȘEZ. II 154.

2. (Precedînd numele unui animal, la vocativ) Strigăt cu care se îndeamnă sau se mînă boii și vacile. *Amîndoi la drum pleca... Și mereu boii-ndemna: «Hăi Plevan, hăi Bourean, Giuncănași de-a lui Stoian!* ALECSANDRI, P. P. 98. ✧ (Repetat, într-un refren popular) *Mînați, măi, hăi, hăi!* ALECSANDRI, P. P. 387.

HĂÍ[2], *hăiesc,* vb. IV. Intranz. A îndemna boii sau vacile la mers (strigîndu-le «hăi!»). *Văcarul sta rezemat în bîtă mai la o parte, hăind cînd și cînd la vreo viță ce se prea-ndepărta.* SANDU-ALDEA, U. P. 91.

HĂIMĂNÍ, *hăimănesc,* vb. IV. Intranz. (Rar) A umbla haimana, a hoinări. *Apucă-te zic, de muncă și nu umbla hăimănind.* PANN, P. V. I 141.

HĂINÁR, *hăinari,* s. m. (Rar) Negustor de haine confecționate. *Nu știam cum îmi vine, pentru că sărăcia de hăinar nu avea oglindă în magazin.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 277.

— Pronunțat: *hăi-.*

HĂINĂRÍE, (1) *hăinării,* s. f. (Învechit) **1.** Magazin în care se vînd haine gata.
2. (Cu sens colectiv) Cantitate mare de haine.
— Pronunțat: *hăi-.*

HĂINÍ vb. IV v. **haini.**

HĂINÚȚĂ, *hăinuțe,* s. f. Diminutiv al lui h a i n ă. *Apare din nou la fereastră, pe umeri cu o hăinuță de mătase albă și puf.* CAMIL PETRESCU, U. N. 217. *Au apărut doi copilași blonzi, în hăinuțe de catifea.* SAHIA, U.R.S.S. 7.
— Pronunțat: *hăi-.*

HĂÎRE, *hăiri,* s. f. (Rar) Acțiunea de a h ă i și rezultatul ei; strigăt de îndemn pentru vite; hăit[1]. *Alți surugii, tot atît de copilandri... spărgeau întunericul cu hăirile lor.* MACEDONSKI, O. III 19.

HĂIS interj. (În opoziție cu c e a) Strigăt cu care se mînă boii înjugați ca să meargă spre stînga. *Boii stau în jug supuși, Gata de plecare;... « Hăis și cea! » — gem sub poveri Carele greoaie.* IOSIF, V. 74. *Tot hăis! cea! și carul tot scîrțîie.* SEVASTOS, N. 50. *Cu hăis!... se mînă... boul din brazdă (din dreapta).* ȘEZ. III 189. ✧ (Adverbial sau substantivat, în e x p r.) **A trage (sau a fi) unul la hăis și celălalt la cea** sau **a zice unul hăis și celălalt ceala,** se zice despre doi oameni care nu se înțeleg. *Dacă se-nțeleg și nu zice unul hăis și celălalt ceala, tot merge.* CONTEMPORANUL, VI 496. (În forma *hăisa*) **A trage hăisa** = a nu fi de acord cu alții. *D-ta, bade, totdeauna ai tras hăisa.* CAMILAR, T. 72. **A face hăis** (sau **hăisa**) = a o cîrmi la stînga. *Am făcut hăisa pe după gardu jităriei.* ALECSANDRI, T. I 266. ✧ L o c. a d j. (Despre o vită din jug) **Din** (sau **de**) **hăis** (sau **hăisa**) = din stînga. *Parcă v-a murit Sîmbotin din hăis!* SANDU-ALDEA, D. N. 228.
— Variantă: (în e x p r.) **hăisa** interj.

HÁISA interj. v. **hăis.**

HĂÎT[1], *hăituri,* s. n. Hăire. *Iar Dochia ce frumoasă Auzi tocmai din casă Scîrțăitul carălor, Hăitul flăcăilor, Rumegatul boilor.* PĂSCULESCU, L. P. 32.

HĂÎT[2], **-Ă** adj. v. **hîit.**

HĂITÁR, *hăitari,* s. m. Hăitaș. *Se mai văd... pușcași, hăitari, bătăiași, șoimari, cari compuneau personalul vînătorilor din secolul trecut.* ODOBESCU, S. III 144.
— Pronunțat: *hăi-.*

HĂITÁȘ[1], *hăitași,* s. m. Om care stîrnește vînatul din ascunzători și îl gonește spre vînători; gonaș, bătăiaș. *A prăpădit două degete de la piciorul drept dintr-o degerătură, într-un an cînd a fost... purtat ca hăitaș în pădurea Vîrnăvenilor la o vînătoare boierească.* GALAN, Z. R. 223. *Glasul de corn tăcu, hăitașii trebuiau să pornească.* SADOVEANU, O. I 63.
— Pronunțat: *hăi-.*

HĂITÁȘ[2], *hăitașe,* s. n. (Mold.) Acțiunea de stîrnire a vînatului. *Pe joi, să scoți la hăitaș Lunca și Fîntînelele.* SADOVEANU, P. 57.
— Pronunțat: *hăi-.*

HĂITUÍ, *hăituiesc,* vb. IV. **1.** I n t r a n z. A stîrni, a goni vînatul spre vînători. *S-au apucat... la hăituit și hăituind așa cît au hăituit, au sărit un iepure sălbatic.* SBIERA, P. 145.
2. T r a n z. (Cu privire la animale domestice) A goni, a mîna, a alunga. *Le-au poruncit... să caute iapa babei și aflîndu-o, s-o hăituiască-ncoace.* SBIERA, P. 58. ✧ F i g. (Cu privire la oameni) A urmări, a fugări. *Asemenea om se cuvine să fie hăituit ca un lup în codru.* SADOVEANU, Z. C. 252. *Hăituit de potîră ca o fiară sălbatică și prins de-a doua oară el fu spînzurat în cîmpul de la Frumoasa.* ALECSANDRI, P. P. 260.

3. T r a n z. (Complementul indică un loc, o regiune) A cutreiera, a străbate, căutînd sau urmărind pe cineva. *Ispravnicu!... îi cată ca iarba de leac. Astă-noapte el o mas peste deal, cu o ceată de slujitori de cei noi, de jandari, și are de gînd să hăituiască toți munții.* ALECSANDRI, T. 217.
— Pronunțat: *hăi-.*

HĂITUIÁLĂ, *hăituieli,* s. f. Acțiunea de a h ă i t u i (1); goană după vînat; bătaie (II 1). *Unii armați cu bețe pentru hăituială, alții cu puști pentru vînat.* La TDRG.
— Pronunțat: *hăi-.*

HĂITÚȘCĂ, *hăituște,* s. f. Fată șireată și frumoasă; strengăriță. *Vinovată mai ales trebuie să fie hăitușca asta de fată care trage cu coada ochiului în toate părțile.* SADOVEANU, B. 18.
— Pronunțat: *hăi-.*

HĂLĂCIÚGĂ, *hălăciugi,* s. f. Tufiș, desiș. *A sosit Priar cu adierile încropite, cu lumina caldă, cu hălăciuga de brebenei.* DELAVRANCEA, V. V. 175. *Mă apucai de niște hălăciugi, care se vedea a fi sădite numai pentru ajutorul meu.* GORJAN, H. II 8. ✧ F i g. *Părul îi crescuse otova, hălăciugă roșie, peste frunte, peste gură, din creștetul capului pînă în furca pieptului.* GALAN, Z. R. 44. *Milescu, cu părul hălăciugă... sufla în ochelari ca să vadă mai bine.* D. ZAMFIRESCU, R. 59.

HĂLĂDUÍ, *hălăduiesc,* vb. IV. I n t r a n z. **1.** A trăi undeva liniștit, ferit, în voie, în libertate; p. e x t. a locui, a sălășlui. *Iar cuviosul Agatanghel, binecuvîntînd casa și saraiurile prietinului hangiu, a dorit prea mult să afle ce bărbați străini mai hălăduiesc în acel frumos tîrg al Iampolului.* SADOVEANU, N. P. 322. *Nu vă e destul că, pre cît a fost tîlharul acesta cu zile, el a hălăduit în domnie atîția mari de ani?* ODOBESCU, S. I 110. *În codrii Catrinului, În pădurea Pinului, Unde corbii locuiesc Și ca frunza se-mulțesc Și bine hălăduiesc!* ALECSANDRI, P. P. 147.
2. (Învechit) A scăpa (cu viață, de o primejdie). *N-a mai fost chip să hălăduiască de feciorul blagocinului* (= al administratorului bisericesc). CONTEMPORANUL, VI 100.
3. (Rar) A izbuti. *După multă trudă, cu mare ce hălăduiesc de deschid ușa.* CREANGĂ, P. 256.

HĂLĂGÍE s. f. v. **gălăgie.**

HĂLĂLÁIE s. f. Zgomot, gălăgie, larmă, hărmălaie, zarvă, tărăboi. *Unde îmi începură o ceartă și o hălălaie între dînșii.* ISPIRESCU, L. 375.
— Variantă: **halalâie** (CARAGIALE, O. VII 439) s. f.

HĂLĂU s. n. v. **vălău.**

HĂLDÁN, *hăldani,* s. m. Cînepă de toamnă, care produce sămînță.
— Variante: **aldăn, haldán, hîldán** s. m.

HĂLÍ vb. IV v. **hali.**

HĂMĂÍ, pers. 3 *hămăie* și *hămăiește,* vb. IV. I n t r a n z. (Despre cîini) A lătra. *Cît de neliniștiți hămăiesc cînii, cînd luna, răsărind, plimbă pe imașuri umbrele răzlețe ale nourilor.* CAMILAR, TEM. 43. *Un cîne se repede hămăind; apoi deodată tace.* SADOVEANU, O. IV 13. *Dulăul... mai hămăia din cînd în cînd neîncrezător și răgușit.* REBREANU, R. I 93.
— Variantă: **hîmîi** (DELAVRANCEA, S. 6) vb. IV.

HĂMĂIÁLĂ, *hămăieli,* s. f. Faptul de a h ă m ă i, lătrat (al mai multor cîini deodată). *O tuli pe cărare la deal, într-o hămăială de cîini asurzitoare.* VLAHUȚĂ, la TDRG.
— Pronunțat: *-ia-.*

HĂMĂÍT, *hămăituri,* s. n. Lătrat. *Desfătarea de la masa de atunci, din pridvorul hanului, în noaptea cu hămăit de cîini... stăruieşte în amintire.* PAS, Z. I 45. *În hămăitul întărîtat al unui cîne, pătrunseră într-o ogradă.* SADOVEANU, O. VII 343.

— Pronunţat: *-mă-i-.*

HĂMĂITÚRĂ, *hămăituri,* s. f. Hămăit. *Acum hămăiturile încetaseră.* CAMILAR, TEM. 221. *Se auzeau departe, în Vatră, în satul de lîngă tîrg, mugetele vitelor şi hămăiturile cînilor.* SADOVEANU, O. IV 7.

— Pronunţat: *-mă-i-.*

HĂMÉI s. n. v. **hamei.**

HĂMESEÁLĂ s. f. (Familiar) Foame mare, lihneală; slăbiciune din pricina foamei.

— Variantă: **hămisálă** (CONTEMPORANUL, VII 390) s. f.

HĂMESÍ, *hămesesc,* vb. IV. Intranz. A flămînzi peste măsură, a fi foarte flămînd, a fi lihnit de foame.

HĂMESÍT, -Ă, *hămesiţi, -te,* adj. 1. (Uneori determinat prin «de foame») Foarte flămînd, lihnit (de foame), mort de foame. *Maşina... le smulge snopii din mîini cu lăcomia furioasă a unei bestii hămesite.* VLAHUŢĂ, O. A. 368. *Era buimac de cap şi hămesit de foame, de atîta îmblat.* CREANGĂ, O. A. 187.

2. Nesăţios; lacom. *Peste drum, baba Ioana, cu o strachină de boabe în braţe, îşi hrănea orătăniile, ocărînd pe cele mai hămesite, ocrotind pe cele fricoase.* REBREANU, R. II 109.

— Variante: **hămisít, -ă** (CREANGĂ, P. 245), **hemesít, -ă** (VLAHUŢĂ, O. A. 215) adj.

HĂMISĂLĂ s. f. v. **hămesală.**

HĂMISÍT, -Ă adj. v. **hămesit.**

HĂMIŞLÍU, -ÍE, *hămişlii,* adj. (Rar) Viclean, şiret, isteţ. *Or eşti hămişliu ca vulpea, sau grozav eşti de nătîng!* DAVILA, V. V. 20. ◇ (Substantivat, în expr.) **A se juca de-a hămişliul** = a face pe şiretul. *He! mi se pare Că te joci de-a hămişliul!* DAVILA, V. V. 18.

HĂMUÍ, *hămuiesc,* vb. IV. Tranz. (Regional) A istovi un animal, punîndu-l să tragă prea mult la ham. *Din cînd în cînd se lungea cu faţa în sus pe mîriţe, ca o vită hămuită prea mult.* SAHIA, N. A. 40.

HĂMURĂRÍE, *hămurării,* s. f. (Rar) 1. Locul unde se fac sau se vînd hamuri.

2. Meseria celui care face hamuri. *Are ateliere pentru toate meşteşugurile necesare agriculturii, precum: rotărie, fierărie, căruţărie, hămurărie.* I. IONESCU, D. 192.

HĂNDRĂLĂU s. m. v. **handralău.**

HĂPĂÍ, *hăpăiesc,* vb. IV. Tranz. 1. A mînca sau a înghiţi repede, lacom şi zgomotos. *Cîrdul de gîşte se înşiră, una după alta, ca şi cînd cea din capăt ar fi înghiţit un mosor de sfoară al cărei capăt l-ar fi hăpăit, pe rînd, toate celelalte.* GÎRLEANU, L. 10. *Vulturoaica ţinea în gheare un viţel de doi ani şi [puii], luîndu-l, îl hăpăiră pe dată.* MARIAN, O. I 148.

2. A vorbi repede şi fără şir (mîncînd cuvintele). *Se zbuciuma Ilie Cîrlan... hăpăind într-una, ca şi cînd n-ar mai fi fost în stare să găsească altceva: «Nea Petrică!... Nea Petrică!...»* REBREANU, R. II 249.

HĂRĂBÁIE s. f. v. **harabaie.**

HĂRĂBÓR, -OÁRĂ, *hărăbori, -oare,* adj. (Transilv., mai ales despre copii) Vioi, voinic. *Numai cu una cu două, hrana pentru o sută de copii hărăbori nu se cîştigă!* SLAVICI, la TDRG.

HĂRĂCÍ vb. IV v. **arăci.**

HĂRĂCÍT s. n. v. **arăcit.**

HĂRĂGÍ vb. IV v. **arăci.**

HĂRĂGÍT s. n. v. **arăcit.**

HĂRĂNÍ vb. IV v. **hrăni.**

HĂRĂŢÍ, *hărăţesc,* vb. IV. (Mold.) 1. Tranz. A aţîţa, a întărîta. *Au început a-i zădări, a-i hărăţi, a-i smomi să vorbească.* SBIERA, P. 149. (Cu pronunţare regională) *Pîlcurile noastre i-au tot hărăţît, pînă ce i-au apropiat.* SADOVEANU, N. P. 193.

2. Refl. (Învechit şi arhaizant) A se lua la harţă; a se încăiera. *Toată vremea, steagurile de răzăşi se hărăţiseră cu năvrapii şi cu deliii, pricinuindu-le multă nelinişte.* SADOVEANU, F. J. 759. *Noi în cale ţi-am ieşit C-avem dor de hărăţit. Şi la harţă vitejească, Şi la gioacă războiască.* ALECSANDRI, P. P. 198.

HĂRĂU s. m. v. **hîrău.**

HĂRĂZÍ, *hărăzesc,* vb. IV. Tranz. 1. (Învechit şi arhaizant) A destina. *Ce transportă, oare, generalul, cu avioanele hărăzite răniţilor?* CAMILAR, N. I 446. *Mă uitam în toate părţile, ca să fac mai de aproape cunoştinţă cu locul hărăzit mie de întîmplare pentru vremelnicul meu popas.* HOGAŞ, M. N. 161. ✦ A dedica, a închina. *Aceasta fabulă chiar lor o hărăzesc.* DONICI, F. 55.

2. (Învechit) A face (cuiva) un dar, o cinste, o donaţie; a acorda (un drept, un privilegiu etc.). *Noul sultan Selim, nevoind să strice voia nici unuia din ai săi puternici viziri, hărăzi lui Mahomet Socoli carte de mazilie pentru Pătru-vodă Şchiopul.* ODOBESCU, S. A. 150. *Decoraţia ce-ţi hărăzesc... ţi-o anin de nas.* ALECSANDRI, T. I 48.

HĂRĂZÍRE, *hărăziri,* s. f. (Învechit) Acţiunea de a hărăzi (2) şi rezultatul ei; dedicaţie. *Primeşte, deci, stăpînă, a mea mică hărăzire.* NEGRUZZI, S. II 172.

HĂRCĂÍT s. n. v. **hîrcîit.**

HĂRCĂTÍ vb. IV v. **hîrhăi.**

HĂRGĂŢÉL s. m. v. **argăţel.**

HĂRHĂTÍ, *hărhătesc,* vb. IV. Intranz. (Mold.; despre oameni) A vorbi mai mulţi deodată, a face larmă. ✦ Refl. reciproc. A se certa, a se sfădi. (Atestat în forma *hărcăti*) *Hărcătindu-se ei aşa, iată că vine dracul cel mai mare între dînşii.* SBIERA, P. 300.

— Variantă: **hărcăí** (SBIERA, P. 41) vb. IV.

HĂRMĂLÁIE, *hărmălăi,* s. f. Larmă, zgomot mare (produs mai ales de strigăte, de glasuri amestecate); gălăgie, zarvă, tărăboi. *Se ridică hărmălaie de glasuri şi huiduieli.* DUMITRIU, B. F. 61. *Porni, deci, o hărmălaie; cum dracul să se ducă ei, cogeamite majuri, în linia întîia.* CAMILAR, N. I 383. *Şi pornise o hărmălaie şi o veselie nemaipomenită.* SADOVEANU, O. I 69.

— Variante: **harmalâie** (SADOVEANU, N. F. 149, VLAHUŢĂ, CL. 84), **harmălâie** (VLAHUŢĂ, la TDRG) s. f.

HĂRNICÍ, *hărnicesc,* vb. IV. (Regional) 1. Refl. A se arăta harnic, a se face, a deveni muncitor, sîrguincios.

2. Tranz. A stimula, a îndemna la lucru. *Babele spun cîte o minciună, să mai hărnicească fetele.* SEVASTOS, N. 2.

3. Intranz. A lucra, a munci cu hărnicie. *Am plivit grîul, plivit, La prăşit am hărnicit.* FRUNZĂ, S. 43.

HĂRNICÍE s. f. 1. Zel în muncă, sîrguinţă. *Se punea din nou pe drum, mai cu hărnicie.* ISPIRESCU, L. 214. *Plugarul cu hărnicie s-apucase de arat.* NEGRUZZI, S. I 115.

2. Vrednicie, destoinicie. *Înainte, tot ce vezi era boieresc. Acum, fiecare ia parte din mană după hărnicia lui.* CAMILAR, N. I 394. ◇ (Concretizat, urmat de determinări introduse prin prep. «de») *Ce hărnicie de om, ce cruce de voinic, tot satul nu-i ţinea piept.* DELAVRANCEA, S. 18.

HĂRNICÚȚ, -Ă, *hărnicuți, -e,* adj. Diminutiv al lui harnic. *La trebi-s hărnicuț cît se poate.* CREANGĂ, A. 69. *Dragă mi-i mîndra micuță, Că la cîmp e hărnicuță.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 431.

HĂRSÎT, -Ă adj. v. hîrsit.

HĂRȘIE s. f. v. hîrșie.

HĂRȘNÍ, *hărșnesc,* vb. IV. Tranz. (Mold., Bucov.) 1. A tăia, a reteza ceva (dintr-o lovitură scurtă). *Nu tîrziu după aceasta dă să treacă pragul și ficiorul... dar ostașii îi hărșnesc și acestuia capul.* SBIERA, P. 121.

2. A lua (ceva) foarte repede; a șterpeli. *Cum i-au părut că doarme omul, au și hărșnit botica.* SBIERA, P. 198.

— Variantă: **hărștî** (SBIERA, P. 116) vb. IV.

HĂRȘTÍ vb. IV v. hărșni.

HĂRTÁN s. n. v. hartan.

HĂRTĂNÁȘ, *hărtănașe,* s. n. (Rar) Diminutiv al lui hartan. *Roade un hărtănaș de slănină.* SADOVEANU, E. 90.

HĂRTĂNÍ, *hărtănesc,* vb. IV. Tranz. A face bucăți, a rupe, a sfîșia, a zdrențui, a face harcea-parcea. *De mic copil, hagiul fusese cuminte și așezat. Nu i s-auzea guriță, nici pașii. Nu rupea pantofii. Nu-și hărtănea rochița.* DELAVRANCEA, H. TUD. 17. *Cu ochii pîrliți, fără să vază, fără să-și dea seama de ce face, strigă ca și cum l-ar fi hărtănit o fiară sălbatecă.* id. S. 207. ✧ Fig. *Margareta citi din nou aceste pagini care-i curmau viața... Ca niște tăiușuri fierbinți îi treceau prin inimă și i-o hărtăneau.* VLAHUȚĂ, O. A. I 128. ✧ Refl. *Hainele de pe dînsa se hărtăniseră, se muceziseră și se putreziseră.* ISPIRESCU, L. 144.

HĂRTĂNÎT, -Ă, *hărtăniți, -te,* adj. 1. Făcut bucăți, ferfenițit, rupt, sfîșiat, zdrențuit. *În hainele hărtănite, absenți și desfigurați — păreau orice, în afară de oameni.* SAHIA, N. 74. *Și se bătură pînă ce armăsarul sfîșiat, hărtănît de sus pînă jos și plin de sînge, fu răzbit și biruit.* ISPIRESCU, L. 28.

2. Îmbrăcat în haine zdrențăroase, zdrențuit. *Pantazi fu omul cel mai ciufulit și mai hărtănit ce vreodată ceru, cum făcu el atunci, mîna unei fete.* M. I. CARAGIALE, C. 149. *Ieșeau toți afară înaintea lui, jigăriți și hărtăniți ca niște netoți.* ISPIRESCU, L. 174.

HĂRȚÁȘ, *hărțași,* s. m. (Rar) Soldat care deschide harța (2), lupta. *Aici se vor înfunda turcii aduși de hărțașii noștri.* DELAVRANCEA, O. II 246. *Ura!... trei pîlcuri dese de cei mai buni arcași Plecînd, pe cîmp se-nșiră în grupe de hărțași.* ALECSANDRI, P. III 221.

HĂRȚĂGÓS, -OÁSĂ adj. v. arțăgos.

HĂRȚUÍ, *hărțuiesc,* vb. IV. 1. Tranz. A necăji (pe cineva) cu tot felul de neplăceri, a nu da pace (cuiva), a cicăli. *Îl hărțuia nevasta, care bănuise ceva, cu lacrimi și cu scene.* PAS, Z. I 87. *Nu te las acasă! Stăi, că faci păcat! Uite, dă-mi o palmă și să fiu iertat! El a hărțuit-o, n-a lăsat-o-n pace, Și-o silea să rîdă.* COȘBUC, P. I 247. ✦ (Cu privire la cîini) A întărîta, a zădărî. *Să se ducă la stînă, băgînd de seamă să nu hărțuiască cînii.* SEVASTOS, N. 11.

2. Tranz. (Învechit și arhaizant) A urmări (pe dușman) cu atacuri repetate. *Jder și Nicoară au mușcat și au hărțuit o poștă pe hadîmb cu curtea lui.* SADOVEANU, F. J. 764. *Polițaiul de oraș hărțuise revoltanții și numai cu cinci dorobanți îi legase butuc și-i dase peșcheș procurorului!* ALECSANDRI, T. I 372.

3. Refl. reciproc. A se lua la ceartă, a se încăiera, a se lua la luptă, la bătaie. *Pe subiectul acesta se hărțuiau veșnic.* VLAHUȚĂ, O. A. III 192. *Din sus de Humulești vin Vinătorii Neamțului, cu sămînță de oameni de aceia, care s-au hărțuit odinioară cu Sobiețchi.* CREANGĂ, A. 71. *Astfel se hărțuiește îndîrjit ceata călăreață cu fugarii pedestri, în timp de două ore și mai bine.* ODOBESCU, S. III 574.

HĂRȚUIÁLĂ, *hărțuieli,* s. f. Harță, încăierare. *De îndată ce s-au întîlnit cele două cete de nuntași, se începe între ei hărțuiala.* SEVASTOS, N. 91.

HĂRȚUÍRE, *hărțuiri,* s. f. Acțiunea de a (se) hărțui; harță, încăierare.

HĂRȚUÍT, -Ă, *hărțuiți, -te,* adj. Care nu este lăsat în pace, care este tras în toate părțile sau chinuit (de cineva sau de ceva); frămîntat.

— Variantă: **hîrțuít, -ă** (CAMIL PETRESCU, T. II 105) adj.

HĂT adv. (Mai ales în Mold., Transilv. de nord; însoțește adjective, adverbe și locuțiuni adverbiale, mai ales cu sens local sau temporal, dîndu-le valoare de superlativ) De tot, mult, tare. *Un pîlc de bordeie aici, altul hăt, departe.* STANCU, D. 20. *Cîntă privighetorile în lunci pînă hăt-departe, la Dunăre.* SADOVEANU, P. M. 43. *Și mănîncă fata la plăcinte, și mănîncă hăt bine.* CREANGĂ, P. 290. ✧ (Uneori se omite adjectivul sau adverbul, cînd sensul acestora reiese din determinarea care urmează) *Limba, hăt, cît un cot.* ALECSANDRI, T. 58. *Am venit să-mi ieu ziua bună de la dînsa, păn-a nu pleca cu regimentu... oi să merg tocmai... hăt... la București... să mi se piardă urma.* id. ib. 928. ✧ (După verbe sau adjective, urmat și întărit de «și bine») *Acu eram mort hăt și bine.* SADOVEANU, O. I 47. *Am să te țin la pastramă, hăt și bine.* CREANGĂ, P. 318. *Împodobiți-vă, mișelelor, cu mătăsuri și scule, împodobiți-vă hăt și bine!* CONTEMPORANUL, IV 502. ✧ (Rar, precedînd verbul) *Auzind zmeii... s-au cam hăt înspăimîntat de puterea cea mare a Titirezului și începură a se sfii și a se feri de dînsul.* SBIERA, P. 181. *Acuma îl cam răzbătuse foamea și mînile îi hăt înțepeniseră.* id. ib. 285.

HĂTĂLĂU, *hătălăi,* s. m. (Mold., depreciativ) Bărbat mulieratic. *Vestea despre căsătorirea hătălăului se împrăștie ca fulgerul.* CAMILAR, N. II 422.

HĂTCĂÍ, *hătcăiesc,* vb. IV. Tranz. (Mold.) A huidui. *A ajuns din urmă pe Jeciorii Gîrbovului, a dat cu paloșul numai o dată și i-a lăsat să se ducă înainte cu capul, iar trupul a rămas în medean. Îndată s-au grămădit în jur noroadele, hătcăind leșul.* SADOVEANU, N. P. 398.

— Variantă: **hîtcîí** (ȘEZ. V 41) vb. IV.

HĂTMĂNÉSC, -EÁSCĂ, *hătmănești,* adj. (Învechit) De hatman, al hatmanului, care ține de hătmănie. *Seimenii hătmănești, împărțiți în 10 bulucbășii, peste care era baș-bulucbașa de seimeni.* BĂLCESCU, O. I 119.

HĂTMĂNÍE, *hătmănii,* s. f. (Învechit) 1. (În orînduirea feudală a Moldovei) Demnitate sau rang de hatman (1); puterea sau conducerea hatmanului. ✦ Organ suprem de conducere și organizare al întregii oștiri. *Îl orîndui mai întîi sameș la hătmănie.* FILIMON, la TDRG.

2. Demnitatea sau rangul de hatman (2). *Nu m-aș mira aflînd că se va fi rînduit ceva de către capuchehaia măriei-sale, la Țarigrad, pentru hătmănia Ucrainei.* SADOVEANU, Z. C. 139.

— Variantă: **hatmanîe** (NEGRUZZI, S. I 29) s. f.

HĂȚ[1] interj. v. hîț.

HĂȚ[2], *hățuri,* s. n. 1. (De obicei la pl.) Parte a hamului, care constă din curele (sau frînghii) mai lungi, prinse de inelele căpețelei, cu ajutorul cărora se conduc caii înhămați. V. frîu, dîrlog. *Suduie neîndemînatic, smucind de hățuri două vițe flămînde.* SAHIA, N. 47. *A fluturat hățurile pe spinarea telegarilor și s-a dus mai departe.* POPA, V. 166. *Apuc hățurile în mîna stîngă*

şi m-arunc pe şăoaş. ALECSANDRI, T. 52. ◇ Expr. **A ţine** (pe cineva sau ceva) **în hăţuri** = a ţine în frîu, a struni. **A lua hăţurile în mînă** = a prelua conducerea (unei întreprinderi, a unei afaceri etc.). **A scăpa hăţurile din mînă** = a pierde conducerea sau iniţiativa (într-o întreprindere, într-o afacere etc.).

2. (Rar) Laţ, juvăţ. *Te duc la spînzurătoare, chiar dac-ar trebui să merg şi eu de hăţ cu tine.* SLAVICI, N. II 156.

HĂŢÁŞ[1], *hăţaşi*, s. m. Cal care se mînă cu ajutorul hăţurilor cînd alăturea de el mai este înhămat un lăturaş; cal de ham. (Cu pronunţare regională) *Bate cu harapnicul înainte, ca şi cînd ar vroi să lovească haţaşul.* ALECSANDRI, la TDRG.

HĂŢÁŞ[2], *hăţaşuri* şi *hăţaşe*, s. n. 1. Cărare făcută de fiarele sălbatice prin pădure; locul de păscut sau de şedere al fiarelor. *Înspre Izvorul Alb locul era aşa de prăpăstios, încît numai o sălbătăciune ar fi putut avea pe acolo hăţaş cotit de intrare.* SADOVEANU, P. J. 372. *Înspre apusmiazăzi vin mînăstirile Agapia cea tăinuită de lume, Varaticul... şi satele Filioara, hăţaşul căprioarelor cu sprîncene, scăpate din mînăstire, Bălţăteştii cei plini de salamură şi Ceahlăieştii.* CREANGĂ, A. 72.

2. Drum rîpos. *Ea-l duse pîn'la un hăţaş şi-l împinsă afară din grădină.* EMINESCU, N. 123. *Ia răpede pe hudiţa ce dădea pe din dosul grădinii popii, sare un hăţaş, şi la fugă.* CONTEMPORANUL, VII[II] 7.

HĂŢÍ, *hăţesc*, vb. IV. Tranz. (Transilv.) A apuca şi a trage (pe cineva); a zgîlţîi, a smuci. *Antiţa însă i-a sărit din dos în spate şi, coprinzîndu-l cu braţele, a început să-l hăţească.* SLAVICI, N. I 66. *Şi mi ţi-l apucară pe bietul lup şi mi ţi-l hăţiră şi tot mii de bucăţele-l făcură.* RETEGANUL, P. III 41.

HĂŢÍŞ, *hăţişuri*, s. n. Tufiş de mărăcini, mărăciniş; desiş mare, nepătruns, într-o pădure; sihlă. *Dacă te-ai fi dus în hăţişuri, mirosul amărui de mladă te-ar fi ameţit.* CAMILAR, TEM. 73. *Speriat, dintr-un hăţiş, Pui sfios de căprioară A ieşit la luminiş.* TOPÎRCEANU, B. 24. *Trecu prin hăţişul grădinii şi prin zaplazurile năruite şi urcă iute scările.* EMINESCU, N. 38. *Să crească-n drum Un verde hăţiş, Un mare stufiş.* TEODORESCU, P. P. 464. ◇ Fig. *Dar omului ce s-a-nfundat cu anii Prin des hăţiş, pe-un drum şovăitor, Cum să-i urneşti din cale bolovanii, Cum să-l redai luminii, roditor?* DRAGOMIR, S. 9.

HĂŢUÍ, *hăţuiesc*, vb. IV. Tranz. A mîna, a conduce caii cu ajutorul hăţurilor. *Filipoiu, hăţuind caii, gîndea: Acu îi acu...* CAMILAR, N. I 292. *Au hăţuit caii pînă în tîrg.* SBIERA, P. 235. ◇ Fig. *Mă duc să-i hăţuiesc pe creditori.* ALECSANDRI, T. 1252.

HĂU[1], *hăuri*, s. n. Prăpastie adîncă, genune, abis. *Natura a pus o graniţă fatală între moarte şi viaţă, — un hău fără fund, peste care nici cei vii nu pot să sară.* MACEDONSKI, O. IV 143. *Brazii pîriiau în codri, dărîmaţi ca subt lovituri de secure, şi vîntul prăvălit în hău mugea cu îndrăciţă mînie.* RUSSO, O. 114. ◇ Fig. *Vai ţie, crai sălbatic!... Piară negru-ţi nume în negura uitării, Cum cel din urmă geamăt se stinge-n hăul zării!* IOSIF, T. 184. ◇ Expr. **Cît (e) hăul** (sau **cîtu-i hăul**) = niciodată; în nici un caz, cu nici un preţ. *Cine ştie ce încurcătură vei face p-acolo, de să nu-i mai dea nimeni de căpătîi, cît hău!* ISPIRESCU, L. 13. *Nu mai vezi pe preot ţinînd coarnele plugului cîtu-i hăul!* CONTEMPORANUL, III 651.

HĂU[2], *hăuri*, s. n. Hăuit. *Începe un hău metalic, asurzitor, de mitraliere care macină.* CAMIL PETRESCU, U. N. 309.

HĂUGÁŞ s. n. v. **făgaş.**

HĂUÍ, pers. 3 *hăuie*, vb. IV. Intranz. A răsuna prelung, a hui; a aui. *Brazii, căzînd, fac atîta zgomot, încît hăuie toată pădurea.* BOGZA, C. O. 135. *Auzeam, din ce în ce mai pierdute, bătăile ciocanelor răsunînd, hăuind în peşteri negre, ca pînă-n măruntaiele pămîntului.* SADOVEANU, O. VI 277.

— Pronunţat: *hă-u-i.*

HĂUÍT s. n. Răsunet prelung, ecou.

— Pronunţat: *hă-u-it.*

HĂULÍ, *hăulesc*, vb. IV. Intranz. (Despre oameni) A chiui. *Se clatină, lung ţipă subt povară Căruţele pe drumul alb de ţară; Pocnind din bice, hăulesc flăcăii.* IOSIF, V. 71. *Care cu poveri de muncă Vin încet şi scîrţiind; Turmele s-aud mugind, Şi flăcăii vin pe luncă Hăulind.* COŞBUC, P. I 47. *Dar lumina amurgeşte, şi plugarii, către sat, Hăulind pe lîngă juguri, se întorc de la arat.* ALECSANDRI, P. A. 121. ✦ (Despre voce, urlete, zgomote, pocnituri) A răsuna prelung. *Lătratul stingher şi prelung al cînelui hăuli în tăcerea de afară ca asupra unui mormînt.* DUMITRIU, V. L. 87. *A hăulit undeva glas cîntat care li s-a părut celor ce coborau viers al bucuriei.* SADOVEANU, N. P. 24. *Două focuri pocnind de parcă s-ar fi spart bolta cerului şi pe urmă hăulind sfărîmîndu-se peste muscel.* CAMIL PETRESCU, O. I 549. ✦ Tranz. (Neobişnuit; complementul indică un cîntec) A cînta. *Călări, hăulind cîntece mai vechi, de vitejie, au plecat rumînii sub steagul răscoalei.* STANCU, D. 8. *Cînd romînul doina hăuleşte, El pe frunză verde întîi o numeşte.* DONICI, F. 100.

— Pronunţat: *hă-u-.*

HĂULÍRE, *hăuliri*, s. f. Acţiunea de a **hăuli** şi rezultatul ei; chiuit.

— Pronunţat: *hă-u-.*

HĂULÍT s. n. 1. Chiuitură, chiuit. *Hăulitul flăcăilor.*

2. Auit. *Hăulitul vijeliilor.* La TDRG.

— Pronunţat: *hă-u-.*

HĂZÓS, -OÁSĂ, *hăzoşi, -oase*, adj. Hazliu (1). *Tocălie a început nişte poveşti hăzoase.* GALACTION, O. I 269.

— Variantă: **hazós, -oăsă** adj.

HE interj. v. **hei.**

HEBDOMADÁR, -Ă, *hebdomadari, -e*, adj. (Despre publicaţii) Care apare o dată pe săptămînă; săptămînal. *Foaia ştiinţifică şi literară, ce publicam împreună cu Alecsandri, Negruzzi şi Kogălniceanu, revistă hebdomadară.* GHICA, S. A. 142. ◇ (Substantivat, n.; atestat în forma *ebdomadar*) *O polemică «cît s-a putut mai parlamentară» s-a urmat... între cele două ebdomadare locale.* CARAGIALE, N. S. 68.

— Variantă: **ebdomadár, -ă** adj.

HEC interj. Onomatopee care redă sughiţul. *Hec! M-am îmbătat şi eu o dată — ei şi? Hec!* SADOVEANU, P. 109.

HECATÓMBĂ, *hecatombe*, s. f. Măcel, masacru; grămadă mare de cadavre. *O hecatombă de morţi.*

HECTÁR, *hectare*, s. n. Unitate de măsură a suprafeţelor agricole, egală cu 10000 de metri pătraţi. *După cotitura şoselei, spre dreapta, pînă către lac, se întindeau cîteva zeci de hectare de grădină: gospodăria anexă a şantierului.* V. ROM. februarie 1953, 49. *Pămîntul lor dă cinci mii kilograme de grîu la hectar.* CAMILAR, TEM. 40.

HECTOGRÁM, *hectograme*, s. n. Unitate de măsură, puţin folosită, egală cu 100 de grame.

HECTOLÍTRICĂ adj. f. (Mai ales în expr.) *Greutate hectolitrică* = masa unui hectolitru de material granulos (mai ales de cereale indicînd calitatea lor).

HECTOLÍTRU, *hectolitri,* s. m. Unitate de măsură pentru capacitate, egală cu 100 de litri, folosită mai ales pentru măsurarea cerealelor.

HECTOMÉTRU, *hectometri,* s. m. Unitate de măsură pentru lungime, puțin folosită, egală cu 100 de metri.

HEDONÍSM s. n. Concepție filozofică după care scopul vieții este plăcerea și care constituie o expresie a ideologiei aristocrației sclavagiste din Grecia antică.

HEDONÍST, -Ă, *hedoniști, -ste,* s. m. și f. Adept al hedonismului. ◇ (Adjectival) *Școala filozofică hedonistă.*

HEGEMÓN, *hegemoni,* s. m. Cel care reprezintă forța principală, conducătoare într-o acțiune; conducător.
— Variantă: **heghemón** s. m.

HEGEMONÍE s. f. Faptul de a avea rolul de conducere; supremație, dominație, rol conducător (de obicei al unei clase față de alta sau al unui stat față de alte state). ◇ *Hegemonia proletariatului* = conducerea de către proletariat a maselor muncitoare în lupta revoluționară pentru înfăptuirea revoluției burghezo-democrate, pentru zdrobirea burgheziei și pentru construirea socialismului și a comunismului. *Desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice în Romînia a devenit posibilă numai sub hegemonia proletariatului, atunci cînd clasa muncitoare a Romîniei, punîndu-se în fruntea celorlalte forțe populare, a cucerit un rol hotărîtor în viața de stat.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 169.
— Variantă: **heghemonie** s. f.

HEGHEMÓN s. m. v. **hegemon.**

HEGHEMONÍE s. f. v. **hegemonie.**

HEHÉ interj. v. **hei.**

HEHÉI interj. v. **ehei.**

HEI[1] interj. **1.** (Și în forma *he*) Exclamație care exprimă o chemare sau prin care se atrage cuiva atenția. *Hei, domnu! gologanii!* PAS, Z. I 19. *Hei, cucule, tu-mi ești tovarăș bun!* COȘBUC, P. I 289. *He! Trăsnea mă! scoală! știi tabla?* CREANGĂ, A. 92. *Hei... Dunăre, Dunăre, Drum fără pulbere!* PĂSCULESCU, L. P. 61.
2. (Și în forma *hehe*) Exclamație care exprimă voie bună, chef, satisfacție, plăcere, uneori admirație. *Hei! dară cînd ei mai vedea și p-astea!* ISPIRESCU, L. 268. *Cînd mă vedea întrînd pe ușă, îmi zicea cu chef: «hehe! bine-ai venit!».* CREANGĂ, A. 46. *Hehe! zice bătrînul rîzînd, Ce faci tu, Pepeleo?* EMINESCU, O. IV 198. ◇ (Pe lîngă un adv. sau o loc. adv., îi dă valoare de superlativ) *Ajungînd, hei, tocmai în vîrful dealului, se întoarse. către ea.* DELAVRANCEA, S. 249. *Tocmai tîrziu, hei! ajunse și ciobănașul.* ISPIRESCU, L. 248. *De unde vii dumneata? Hehe, de departe...* CARAGIALE, O. I 250.
3. Exclamație exprimînd surprinderea sau regretul. *Da de ieșit la joc ai ieșit? Hei! încă nu, încă n-am șaisprezece ani.* SADOVEANU, O. VII 218. *E mult de-atunci... e mult, nepoate, Și ca prin vis le văd pe toate... Hei! să te miri, să te cutremuri De cîte-au fost nainte vremuri.* IOSIF, V. 39. *Hei fiicuță, fiica mea, Eu nu te pot mărita!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 447. ✦ (Uneori repetat) Exclamație care lasă să se înțeleagă că lucrurile nu sînt simple, cum par sau cum le crede cineva. *Hei, dragele mele vere, zise spînul cu viclenia lui obicinuită: d-voastră încă nu știți ce-i pe lume!* CREANGĂ, P. 209. *Hei, hei! Nu știți d-voastră ce poam-a dracului e Harap-Alb!* id. ib. 230. ✦ (Și în forma *he*) Arată o rezervă, o contrarietate, o nerăbdare. *Căsuța mea e bunișoară... — He! așa ș-așa. Nu e tocmai comodă. Ferestrele mici, coperămîntul vechi.* NEGRUZZI, S. I 302.
— Variante: he, hehé interj.

HEI[2], *heiuri,* s. n. (Mold., Transilv., mai ales la pl.) Dependințe, acareturi. *Comisul se ridică și intră în umbra care împresura casa, sub streșinile teilor și-ntre heiurile gospodăriei.* SADOVEANU, F. J. 62. *Mai mergem prin mănăstire, dacă vrați să-i vedeți heiurile.* HOGAȘ, DR. 269. *Prispa lipită cu lut, ograda largă, din sus de poartă heiurile gospodăriei, de jur împrejur gard de nuiele încununat cu mărăcini.* VLAHUȚĂ, O. A. 423.

HÉLBET interj. (Mai ales în Mold.) Desigur, se înțelege; las' pe mine, fii fără grijă. *Helbet, om găsi noi vreme și pentru asta.* SADOVEANU, P. M. 168. *Așa iarnă afurisită! mai rar! Helbet! O veni ea primăvara.* CARAGIALE, O. VII 60. *Helbet! vom putea veni de hac și Spînului celuia!* CREANGĂ, P. 213. *Să-ți faci pomană și cu mine. să mă pui în pensie... că helbet!... poate să ai și d-ta vrodată nevoie.* ALECSANDRI, T. I 381.

HELEȘTÉU, *heleșteie,* s. n. Lac mic pentru creșterea peștilor; iaz cu pește. *Ca printr-un vad de heleșteu, Tîrîm picioarele.* CAMIL PETRESCU, V. 15. *Avea... un heleșteu de pește foarte mare și frumos, nu tare departe de curte.* SBIERA, P. 117. *Un heleșteu cu zăgaz de taraci, din trestiile stufoase ale căruia se înalță în aer plotoane colțurate de rațe sălbatice.* ODOBESCU, S. III 160.
— Pl. și: *heleștaie* (FILIMON, C. 120). — Variantă: **eleștéu** (ISPIRESCU, L. 34, ALECSANDRI, T. 745) s. n.

HÉLGE, *helgi,* s. f. (Regional) Nevăstuică. *Pe cînd șoricăria aceasta se înmulțise, într-o proporțiune de speriat, a venit și s-a așezat între dînsa o altă dehanie numită helgea (un fel de nevăstuică) care i-au mîncat.* I. IONESCU, D. 352. ◇ Expr. **Alb ca** (sau **cum e**) **helgea** = foarte alb, strălucind de albeață. *Uncheșul Haralambie avea pe el straie albe ca helgea.* SADOVEANU, N. F. 13. *Mirele îmbrăcat cu cămeașă albă ca helgea.* SEVASTOS, N. 90. *Văzîndu-ne pe mai toți de-a rîndul îmbrăcați cu cămeșuice cusute cu bibiluri și albe cum îi helgea... aruncă o privire părintească spre noi.* CREANGĂ, A. 75.

HELÍCE s. f. v. **elice.**

HELICÓN, *helicoane,* s. n. Instrument muzical de suflat, făcut din alamă, cu tonuri grave, folosit în muzica militară; se poartă petrecut peste cap și sprijinit de umăr.

HELICOPTÉR s. n. v. **elicopter.**

HELIOCENTRÍSM s. n. Teorie (emisă de Copernic) conform căreia soarele se găsește în centrul sistemului planetar.
— Pronunțat: *-li-o-.*

HELIOGRÁF, *heliografe,* s. n. Nume dat mai multor aparate servind: **a)** la copierea (cu ajutorul luminii solare) a desenelor făcute pe hîrtie de calc; **b)** la transmiterea semnalelor luminoase prin dirijarea, cu ajutorul unei oglinzi, a reflectării razelor solare; **c)** la măsurarea puterii calorice a soarelui; **d)** la fotografierea soarelui. *Un heliograf scăpără fulgerări albastre.* I. BOTEZ, ȘC. 5.
— Pronunțat: *-li-o-.*

HELIOGRÁFIC, -Ă, *heliografici, -e,* adj. Referitor la heliografie. *Procedee heliografice.* ◇ *Hîrtie heliografică* = hîrtie special preparată pentru a fi sensibilă la acțiunea razelor solare, pe care se copiază, la heliograf, desene executate pe hîrtie de calc.
— Pronunțat: *-li-o-.*

HELIOGRAFÍE s. f. **1.** Reproducere în mai multe exemplare a unei imagini cu ajutorul unor clișee plane de cupru, pe care s-a aplicat un strat de asfalt cu granule fine; copiere (reproducere, multiplicare) cu ajutorul heliografului.
2. (Învechit) Heliogravură. *Pe pereții căptușiți cu hîrtie, bogată în liliac și trandafiri, stau agățate cîteva tablouri și trei-patru heliografii.* DELAVRANCEA, S. 121.
— Pronunțat: *-li-o-.*

HELIOGRAVÚRĂ, *heliogravuri,* s. f. Ansamblu de procedee cu care se execută clişeele de cupru pentru imprimarea heliografică; gravură lucrată prin astfel de procedee. *Cerneluri de tipar pentru heliogravură.*
— Pronunţat: *-li-o-.*

HELIOMÉTRU, *heliometre,* s. n. Instrument optic pentru determinarea diametrului aparent al soarelui şi al planetelor.
— Pronunţat: *-li-o-.*

HELIOSCÓP, *helioscoape,* s. n. Aparat sau dispozitiv optic care se adaptează la o lunetă pentru a permite observaţii solare.
— Pronunţat: *-li-o-.*

HELIOSTÁT, *heliostate,* s. n. Instrument alcătuit dintr-un sistem optic, pus în mişcare de un mecanism de ceasornic, folosit pentru a transmite un fascicul de raze solare într-o direcţie determinată.
— Pronunţat: *-li-o-.*

HELIOTERAPÍE s. f. Tratament care constă în expunerea parţială sau totală a corpului omenesc la acţiunea razelor solare; baie de soare.
— Pronunţat: *-li-o-.*

HELIOTIPÍE s. f. Procedeu de reproducere prin imprimare în care se întrebuinţează, pentru prepararea formei de tipar, substanţe coloidale expuse la acţiunea soarelui.
— Pronunţat: *-li-o-.*

HELIOTRÓP[1] s. n. Materie colorantă, solubilă în apă, folosită la vopsitul bumbacului.
— Pronunţat: *-li-o-.*

HELIOTRÓP[2] s. n. Varietate de silice de culoare verde-închis, cu pete roşii, din care se fac obiecte ornamentale.
— Pronunţat: *-li-o-.*

HELIOTRÓP[3], *heliotropi,* s. m. Numele unei plante exotice ale cărei flori sînt întrebuinţate în industria parfumului *(Heliotropium europaeum).* ✦ Ulei eteric cu miros plăcut ca al vaniliei, extras din planta de mai sus.
— Pronunţat: *-li-o-.*

HELIOTROPÍSM s. n. Proprietatea pe care o au unele plante (ca floarea-soarelui, muşcata etc.) de a se îndrepta sau de a-şi îndrepta anumite organe spre o sursă de lumină, mai ales spre soare.
— Pronunţat: *-li-o-.*

HÉLIU s. n. Element chimic gazos, inert, cel mai uşor dintre gazele rare din atmosferă.
— Pronunţat: *-liu.*

HEMÁTIC, *hematice,* adj. n. (În expr.) *Organ hematie* = organ care produce hematii. *Măduva oaselor, splina, glandele limfatice sînt organe hematice.*

HEMATÍE, *hematii,* s. f. (Mai ales la pl.) Numele ştiinţific al globulelor roşii din sînge.

HEMATÍT s. m. Minereu de fier de culoare roşie sau brună.

HEMATÓM, *hematoame,* s. n. Tumoare care conţine o aglomerare de sînge închistat provocată de ruperea vaselor sanguine.

HEMATÓZĂ s. f. Transformarea sîngelui venos în sînge arterial prin fixarea oxigenului din aerul introdus în plămîni în timpul respiraţiei.

HEMATOZOÁR, *hematozoare,* s. n. (Zool.; uneori determinat prin «palustru») Protozoar parazit care trăieşte în sîngele animalelor; agentul patogen al malariei *(Plasmodium malariae). Asocierea migrenei cu paludismul s-ar putea datora nu numai unei acţiuni directe a hematozoarului... ci şi unei acţiuni indirecte prin intermediul corpului tiroid.* PARHON, O. A. I 256.
— Pronunţat: *-zo-ar.*

HEMÉI s. n. v. hamei.

HEMESÍT, -Ă adj. v. hămesit.

HEMICÍCLU, *hemicicluri,* s. n. (Rar) Spaţiu sau sală mare în formă de semicerc, pentru festivităţi, întruniri etc. (Atestat în forma *emiciclu) Nişte zugravi... lucrează decoraţiile emiciclului adaos de curînd la vechea clădire.* CARAGIALE, N. F. 108.
— Variantă: emiciclu s. n.

HEMIPLÉGIC, -Ă, *hemiplegici, -e,* s. m. şi f. Persoană bolnavă de hemiplegie. *Un hemiplegic are accese aproape continue de rîs, dar acestea sînt provocate cînd vede sau i se spune ceva comic, pînă la un punct oarecare.* PARHON, O. A. I 276.

HEMIPLEGÍE, *hemiplegii,* s. f. Paralizie a unei jumătăţi a corpului.

HEMIPTÉR, *hemiptere,* s. n. Insectă parazită avînd metamorfoză incompletă şi aparatul bucal adaptat pentru înţepat şi supt. *Ploşniţele sînt hemiptere.* ✦ (La pl.) Ordinul din care face parte această insectă.

HEMISFÉRĂ s. f. v. emisferă.

HEMISFÉRIC, -Ă adj. v. emisferic.

HEMISTÍH s. n. v. emistih.

HEMOFILÍE, *hemofilii,* s. f. Boală congenitală transmisibilă numai bărbaţilor, care constă într-o predispoziţie spre hemoragie cauzată de insuficienta putere de coagulare a sîngelui.

HEMOGLOBÍNĂ, *hemoglobine,* s. f. Substanţă albuminoidă, feruginoasă, constituind materia colorantă a globulelor roşii din sîngele vertebratelor şi îndeplinind funcţia de a transporta în celulele organismului oxigenul inspirat. *Hemoglobina are proprietatea de a fixa uşor oxigenul şi de a-l pune tot atît de uşor în libertate.* ANATOMIA 32.

HEMOGRÁMĂ, *hemograme,* s. f. Analiză care stabileşte compoziţia sîngelui; (concretizat) buletin, foaie care cuprinde rezultatul unei astfel de analize.

HEMOPTIZÍE, *hemoptizii,* s. f. Eliminare sau vărsare de sînge provocată de o hemoragie a căilor respiratorii (mai ales în cazuri de tuberculoză). *Henrieta, care şi ea are hemoptizii... moare de o boală de piept.* CĂLINESCU, E. 33. *A murit la Constantinopol... în urma hemoptiziei ce i se pricinuise de loviturile de paturi de puşcă în piept.* GHICA, S. A. 146.

HEMORAGÍE, *hemoragii,* s. f. Scurgere abundentă de sînge în urma ruperii sau tăierii unui vas sanguin. ✧ *Hemoragie internă* = hemoragie care se produce în interiorul corpului.

HEMOROIDÁL, -Ă, *hemoroidali, -e,* adj. Referitor la hemoroizi.
— Pronunţat: *-ro-i-.*

HEMOROÍZI s. m. pl. Mici umflături sau tumori dureroase, formate uneori la partea inferioară a rectului, din cauza dilatării vinelor; (popular) trînji.

HEMOSTÁTIC, -Ă, *hemostatici, -e,* adj. Care are însuşirea de a opri o hemoragie. *Medicament hemostatic.*

HEMOSTÁZĂ, *hemostaze,* s. f. Procedeu medical sau chirurgical folosit pentru a opri o hemoragie, mai ales în cursul unei intervenţii chirurgicale.

HEMOTERAPÍE s. f. Tratare a unei boli prin injecţii subcutanate sau intravenoase cu sînge. *Transfuzia e o metodă de hemoterapie.*

HENDS s. n. Atingere nereglementară a mingii cu mîna la fotbal, atrăgînd după sine o penalizare.

HENGHÉR s. m. v. **hingher.**

HEP interj. (Uneori repetat) Strigăt cu care birjarii atrag atenţia pietonilor să se ferească din drum.

HEPÁTIC, -Ă, *hepatici, -e,* adj. Privitor la ficat, (care ţine) de ficat. *Calcul hepatic. Insuficienţă hepatică.*

HEPATÍTĂ s. f. Denumire generică dată afecţiunilor inflamatorii ale ficatului. *Hepatită infecţioasă.*

HEPTAGÓN, *heptagoane,* s. n. Poligon cu şapte laturi şi şapte unghiuri.

HERÁLDIC, -Ă, *heraldici, -e,* adj. (Învechit) Privitor la blazoane. *Dacă vechii noştri boieri... ar fi avut idee de arta heraldică, negreşit n-ar fi uitat a scrie pe scutul lor deviza...* NEGRUZZI, S. I 192.

HERÁLDICĂ s. f. Ştiinţă care se ocupă cu studiul blazoanelor.

HERĂSTRĂU s. n. v. **ferăstrău.**

HERB, *herburi,* s. n. (Mold.; învechit) Marcă a unei ţări; stemă, blazon. *Lună, soare şi luceferi El le poartă-n a lui herb.* EMINESCU, O. I 100. ✦ Fig. Origine, neam nobil. *Polonează şi de herb mîndru... nu putea privi cu ochi uscaţi nici o suferinţă.* M. I. CARAGIALE, C. 134.
— Variantă: **hiérb** (ODOBESCU, S. II 210) s. n.

HERBÁR s. n. v. **ierbar.**

HERCULEÁN, -Ă, *herculeeni, -e,* adj. (Şi în forma *erculean*) Asemenea lui Hercule, caracteristic lui Hercule; foarte puternic, foarte voinic. *Gheorghe Eminovici era un om de modă veche. Înalt, voinic mai mult decît gras, munte de om, de o putere herculeană.* CĂLINESCU, E. 21. *Acesta era celebrul Mitache Muscalagiul, un pept şi o forţă erculeene.* CARAGIALE, M. 249. ✧ (Substantivat, rar) *Era un erculean de voinic.* ISPIRESCU, L. 118.
— Pronunţat: *-le-an.* — Variantă: **ercule**án, **-ă** adj.

HERETISÍ vb. IV v. **hiritisi.**

HERGHELEGÍU, *herghelegii,* s. m. (Rar) Păzitor, îngrijitor de herghelie. *Avea turme nenumărate de tot soiul... şi nici numărul văcarilor, al herghelegiilor şi al ciobanilor ce le păşteau nu-l mai cunoştea.* ISPIRESCU, U. 41. *De n-aş şti că-i beizade, aş crede că-i herghelegiu.* ALECSANDRI, T. 1236.

HERGHELÍE, *herghelii,* s. f. 1. Grup mare de cai, care cresc sau pasc laolaltă. *Ei, săracii, lipsiţi, mulţii, plătesc cu viaţa lor turmele de oi, herghiliile, cîrdurile de vite... pe care bogaţii le iau şi le duc la ei acasă.* CAMILAR, N. I 370. *Şi atunci iată că iese din mijlocul hergheliei răpciugă de cal grebănos.* CREANGĂ, P. 194. *Dragoş, Dragoş, frăţioare! Lasă ochii tei să zboare Peste culme şi cîmpii Păscute de herghelii.* ALECSANDRI, P. P. 165. ✧ (Glumeţ) *Sub plăcile de apă — bronz învechit de vreme — Trec turme lungi de cegă şi herghelii de-avat.* DRAGOMIR, P. 23. *Are o întreagă herghelie de pisici, pe care... o admiră şi o descrie.* IONESCU-RION, C. 112. ✦ (Familiar) Termen de ocară pentru o femeie vorbăreaţă. *Ei, taci, taci! ajungă-ţi de-amu, herghelie!* CREANGĂ, A. 40.
2. Crescătorie de cai de prăsilă; locul unde se află crescătoria.

HÉRING, *heringi,* s. m. Peşte marin, foarte asemănător cu scrumbia, răspîndit în Oceanul Atlantic, Marea Nordului şi Marea Baltică *(Clupea harengus).*

HERMAFRODÍT, -Ă, *hermafrodiţi, -te,* adj. (Despre plante şi animale) Care întruneşte într-un singur individ caracterele ambelor sexe. ✦ (Substantivat) Om anormal, posedînd caractere specifice ambelor sexe.

HERMAFRODITÍSM s. n. Prezenţa organelor sexuale de ambele sexe la acelaşi individ (plantă, animal sau, în mod patologic, la om).

HERMENEÚTICĂ s. f. (Rar) Teoria şi arta interpretării unui text (antic).

HERMÉTIC, -Ă adj. v. **ermetic.**

HERMETÍSM s. n. v. **ermetism.**

HERMÎNĂ, *hermine,* s. f. Mamifer carnivor din Europa şi America de Nord (rareori se găseşte şi la noi, în delta Dunării) asemănător cu nevăstuica; are blana cafenie vara, albă, fină şi lucioasă iarna *(Mustea erminea);* cacom. ✦ Blana prelucrată sau haina făcută din blana acestui animal. *Gestul lui Ştefan cel Mare cînd îmbracă pe Bogdan cu hermina domnească în frumoasa scenă din «Apus de soare».* ANGHEL-IOSIF, C. L. 233. ✧ Fig. *Anotimpurile şi-au schimbat fantasmagoria decorurilor... Unul purta totuşi hermina albă a zăpezilor, celălalt rugina şi purpura frunzelor veştede.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 210.

HERMÎZÍU, -ÍE adj. v. **irmiziu.**

HERNÍE s. f. Umflătură formată prin ieşirea totală sau parţială a unui organ din cavitatea sa naturală; (mai ales) ieşirea intestinului subţire din peritoneu; (popular) vătămătură, surpătură. *Hernie ombilicală.* ▭ *Pe părintele Tudosie îl supără «catarama» de cîte ori se apleacă pe partea herniei.* ARGHEZI, P. T. 24.

HÉRPES s. n. Boală de piele care se manifestă prin apariţia (mai ales pe buze) a unor băşicuţe pline cu lichid; (popular) spuzeală.

HERTZIÁN, -Ă, *hertzieni, -e,* adj. (În expr.) *Unde* (sau *raze) hertziene* = unde electromagnetice prin care se face transmisiunea radiofonică.
— Pronunţat: *her-ţi-an.*

HERUVÍC, *heruvice,* s. n. Numele unui imn bisericesc.

HERUVÍM, *heruvimi,* s. m. (În concepţia biblică) Înger care urmează ierarhic după arhangheli.

HETEROCLÍT, -Ă, *heteroclţi, -te,* adj. (Livresc) Care se abate de la normele obişnuite; ciudat, bizar, diferit. *Scosei iute prosopul meu de drum... al cărui miros heteroclit eram încredinţat că va covîrşi... toate miresmele acre şi sălbatice ale tuturor fiarelor universului.* HOGAŞ, M. N. 94.
— Variantă: **eteroclít, -ă** adj.

HETERODÓX, -Ă adj. v. **eterodox.**

HETEROGÉN, -Ă adj. v. **eterogen.**

HETEROMÓRF, -Ă adj. v. **eteromorf.**

HETERÓSIS s. n. Încrucişare între două soiuri de plante sau două rase de animale cu ereditate diferită, avînd ca rezultat indivizi caracterizaţi prin mare vitalitate, putere de adaptare la diferite condiţii de viaţă şi productivitate ridicată.

HEXAÉDRU, *hexaedre,* s. n. Poliedru cu şase feţe.
— Variantă: **exaédru** s. n.

HEXAGÓN, *hexagoane,* s. n. Poligon cu şase laturi şi şase unghiuri.
— Variantă: **exagón** s. n.

HEXAGONÁL, -Ă, *hexagonali, -e,* adj. În formă de hexagon; care ține de hexagon. *Prismă hexagonală. Sistem hexagonal de cristalizare.* ▭ *Ar fi putut, cu același folos, învăța prisăcăria și s-ar fi îndulcit acum, în amărăciunea lui, cu nectarul florilor, pe care l-ar fi depus în celulele hexagonale atît de măiestrite.* SADOVEANU, E. 43.

HEXAMÉTRU, *hexametri,* s. m. (În versificația latină și elină; și în forma *exametru)* Vers dactilic de șase picioare, folosit în compozițiile epice, în special în epopei. [Horațiu] *îndreaptă și alungă ceea ce era prea aspru și prea gloduros în limba și exametrul părintelui satirei.* ODOBESCU, S. I 48. ✧ (Adjectival) *Se servi cu versul exametru și întrebuință, în două-trei cărți ale sale, forma dialogului.* ODOBESCU, S. I 51.
— Variantă: **examéтru** s. m.

HEXAPÓD, -Ă, *hexapozi, -de,* adj. (Despre unele animale) Care are șase picioare. ✦ (Substantivat, f. pl.) Clasă de animale care au șase picioare.
— Variantă: **exapód, -ă** adj.

HI[1] interj. Strigăt cu care se îndeamnă caii la mers. *Hi! cailor, Zburați mereu.* BENIUC, V. 13. *Hi! în sus, hăț! în jos; să se miște din loc calul, ba.* ISPIRESCU, L. 374. *Hi!!! zmăoaicele tatei, îndemnați înainte!* CREANGĂ, P. 119. *Hi... la imaș, copii... hi, gloabă!* ALECSANDRI, T. 45.

HI[2] interj. v. hă.

HIACÍNT, *hiacinturi,* s. n. Piatră semiprețioasă de culoare roșiatică.

HIÁRĂ s. f. v. fiară.

HIÁT, *hiaturi,* s. n. Întîlnire (fără a forma diftong) a două vocale, dintre care una la sfîrșitul unui cuvînt sau al unei silabe, iar cealaltă la începutul cuvîntului sau al silabei următoare. *Sistemul fonetic al limbii romîne nu îngăduie, în general, prezența hiatului.* IORDAN, L. R. 204.
— Pronunțat: *hi-at.*

HÍBĂ, *hibe,* s. f. (Regional) Defect, cusur. *Las' că vedem noi ce hibă are.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 112, 6/2. *Și mai sînt și alte hibe: amenzi fără rost, un soi de cantină, de prăvălie, unde-i jefuiește ca-n codru.* GALAN, Z. R. 392.

HIBERNÁ, *hibernez,* vb. I. Intranz. (Despre unele animale) A petrece iarna în hibernare. *Și numai o muscă surprinsă de frig Pe masă, alături de-un rest de covrig, Cu labele-n sus, hibernează.* TOPÎRCEANU, M. 37. ✧ (Glumeț) *Prin ce ținuturi rătăcești Pribeagă? În care grotă din povești Ai hibernat o vară-ntreagă?* TOPÎRCEANU, M. 3.

HIBERNÁL, -Ă, *hibernali, -e,* adj. (Rar) De iarnă. *Și-a pus pămîntul blană albă și-și doarme somnul hibernal.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 34.

HIBERNÁRE s. f. Stare de amorțeală (asemănătoare cu somnul) în care petrec unele animale iarna. (Fig.) *Hibernarea asta intelectuală o să-ți aducă mari ponoase.* V. ROM. mai 1954, 71.

HIBRÍD, -Ă, *hibrizi, -de,* adj. **1.** (Despre plante și animale) Provenit din încrucișarea naturală sau artificială, sexuată sau vegetativă a doi indivizi de specii, soiuri, rase diferite; corcit. ✧ (Substantivat, în expr.) *Hibrid de viță de vie* = viță provenită din hibridarea sexuată a unor soiuri nobile cu soiuri sălbatice, cultivată mai ales de agricultorii înapoiați și dînd producții de slabă calitate. *Bine e să punem și viile la colectiv, să le sădim cu viță aleasă, nu cu hibrizi de-ai noștri.* DUMITRIU, N. I. 87.
2. (Despre idei, fapte) Alcătuit din elemente nepotrivite, disparate; lipsit de armonie. *Goană după efecte hibride, false virtuozități de versificație.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 164, 4/1. *Celebrule între esteți, Declari că eu, subscrisul Mirea, Sînt pur și simplu contopirea Hibridă între doi poeți.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 97.

HIBRIDÁRE, *hibridări,* s. f. Proces, spontan sau provocat artificial, de încrucișare sexuată sau vegetativă între doi indivizi de specii, soiuri sau rase diferite. *Prin hibridare vegetativă se pot modifica ereditar orice caractere, în special culoarea fructelor, structura lor morfologică, însușirile biochimice, rezistența la ger, la boale și la atacul insectelor.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 335, 4/6.

HIBRIDIZÁRE, *hibridizări,* s. f. (Rar) Hibridare.

HICLEÁN, -Ă adj. v. viclean.

HICNÍ vb. IV v. icni.

HÍCORI s. n. Varietate de lemn greu, foarte tare și flexibil al unor specii de arbori din America de Nord, din care se fac diverse obiecte, mai ales schiuri.

HIDÁTIC, *hidatice,* adj. n. (În expr.) *Chist hidatic* = pungă de natură parazitară, avînd forma unei vezicule cu un conținut lichid, care se formează în ficat, splină, musculatură, rinichi etc.

HIDÓS, -OÁSĂ, *hidoși, -oase,* adj. (Despre imagini vizuale) Foarte urît, dezgustător la vedere; hîd, slut, scîrbos. *Pe figura lui, zbuciumul patimilor și furtunele inimei n-au tras încă brazda lor hidoasă.* HOGAȘ, DR. II 189. *Un monstru părea, fiară, un tip întunecos, Cum nu-i pe lumea noastră nimica mai hidos.* COȘBUC, P. II 183. *Năluci hidoase Viteaza mamă-n gîndu-i vedea și iar vedea.* ALECSANDRI, P. III 244.

HIDOȘÉNIE s. f. Faptul de a fi urît; urîțenie, sluțenie.

HIDRÁNT, *hidrante,* s. n. Dispozitiv care permite legarea mai multor furtunuri în același timp la conductele de distribuție a apei sub presiune.

HIDRARGÍR s. n. (Învechit) Mercur.

HIDRÁT, *hidrați,* s. m. Compus chimic anorganic, în a cărui compunere intră una sau mai multe molecule de apă. *Hidrat de calciu.* ✦ (Învechit) Hidroxid.

HIDRATÁ, *hidratez,* vb. I. Refl. (Despre substanțe chimice) A se combina cu apa. ✦ A absorbi apa în interiorul său prin adeziune.

HIDRATÁRE s. f. Combinare a unei substanțe chimice cu apa. ✦ Absorbire a apei în interiorul unui solid, prin adeziune.

HIDRATÁT, -Ă, *hidratați, -te,* adj. (Despre compuși anorganici) Care s-a combinat cu apa. ✦ Care a reținut apa în interiorul său, prin adeziune.

HIDRAÚLIC, -Ă, *hidraulici, -e,* adj. **1.** Care funcționează prin presiunea apei sau a altor lichide. *Motor hidraulic.* ✧ *Frînă hidraulică* = frînă care funcționează cu ajutorul unui lichid (de obicei ulei) împins prin tuburi speciale. *Presă hidraulică* = presă care funcționează prin forța de presiune a apei sau a uleiului.
2. (În expr.) *Var hidraulic* = var cu o compoziție specială, care are proprietatea de a face priză în apă, întărindu-se și putînd fi folosit în locul cimentului.

HIDRAÚLICĂ s. f. Știință care studiază mecanica lichidelor și aplicarea lor în tehnică. V. hidrostatică, hidrodinamică.

HÍDRĂ, *hidre,* s. f. **1.** Mic animal (numai de cîțiva milimetri) din încrengătura celenteratelor, care trăiește în ape dulci, de fundul cărora se fixează cu un disc, putîndu-se deplasa cu ajutorul tentaculelor pe care le are în jurul gurii.

2. (Mitol.) Monstru fabulos, închipuit ca un șarpe uriaș cu mai multe capete care, tăiate, creșteau la loc; fig. calamitate (socială) care trebuie stîrpită din rădăcină. *Pentru-al tău nume și al tău drept, Eu înfrunta-voi hidra dușmană Și-un scut ți-oi face din al meu piept.* ALECSANDRI, P. A. 99. *Sfărîm cu hidra ce tot renaște.* BOLLIAC, O. 157. *Veniți să punem brațul cu toții, toate naftiile apătate și strivite, spre a răsturna hidrele înfuriate în agonia morții, să ne redobîndim puterea pierdută.* id. ib. 227.

— Variantă: (învechit) îdră (NEGRUZZI, S. I 272) s. f.

HIDROAVIĂȚIE, *hidroaviații,* s. f. Aviație compusă din hidroavioane.

— Pronunțat: *-dro-a-.*

HIDROAVIÓN, *hidroavioane,* s. n. Avion înzestrat cu dispozitive care îi permit să folosească suprafața apei pentru decolare și amerizare.

— Pronunțat: *-dro-a-.*

HIDROCARBÚRĂ, *hidrocarburi,* s. f. Combinație chimică între carbon și hidrogen. *Benzina este un amestec de hidrocarburi.*

HIDROCEFÁL, -Ă, *hidrocefali, -e,* adj. Care suferă de hidrocefalie.

HIDROCEFALÍE s. f. Afecțiune caracterizată prin acumularea de lichid seros în membranele creierului.

HIDROCELULÓZĂ s. f. Compus chimic obținut prin hidroliza parțială a celulozei, sub acțiunea acizilor.

HIDROCENTRÁLĂ, *hidrocentrale,* s. f. Centrală electrică în care energia electrică se obține prin transformarea energiei hidraulice. *Azi, pe întinsul Uniunii Sovietice se înalță una după alta gigantice hidrocentrale, mărețe construcții ale comunismului.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2562.

HIDROCÉNTRU, *hidrocentre,* s. n. Regiune geografică bogată în ape și în energie hidraulică, amenajată sau în curs de amenajare.

HIDRODINÁMIC, -Ă, *hidrodinamici, -e,* adj. Care se referă la legile mișcării lichidelor.

HIDRODINÁMICĂ s. f. Ramură a hidromecanicii care studiază legile mișcării lichidelor. *Hidrodinamica... te referă în special la fluidele incompresibile.* CARAFOLI-OROVEANU, M. F. I 7.

HIDROELÉCTRIC, -Ă, *hidroelectrici, -e,* adj. (Despre instalații) Care transformă energia hidraulică în energie electrică. ◇ *Stație (sau centrală) hidroelectrică* = hidrocentrală.

HIDROFÍL, -Ă, *hidrofili, -e,* adj. Care absoarbe apa în mare cantitate, care se îmbibă ușor cu apă, avid de apă. *Vată hidrofilă.*

HIDROFILÍE s. f. Proprietate a unei substanțe de a fi hidrofilă.

HIDROFÓB, -Ă, *hidrofobi, -e,* adj. **1.** (Chim.) Care nu se combină cu apa sub nici o formă, care nu se îmbibă cu apă.

2. (Med.; despre oameni și animale) Care, din cauza unei stări patologice, nu poate suporta vederea apei.

HIDROFOBÍE s. f. **1.** (Chim.) Însușire a unei substanțe de a fi hidrofobă.

2. (Med.) Repulsie pentru apă (caracteristică în caz de turbare, tetanos, isterie și alte boli). ✦ Turbare. *Ce spui tu că are vaca mea? — Hidrofobie, moșule... — Nu poți tu să-mi spui pe moldovenește ce are vaca mea? — Îi turbată, moșule.* HOGAȘ, H. 24.

HIDROFÓR, *hidrofoare,* s. n. Aparat mecanic cu ajutorul căruia se poate ridica apa din conducte, pînă la o anumită înălțime, prin expansiunea aerului dintr-un rezervor în care se introduce apă cu o pompă.

HIDROFÚG, -Ă, *hidrofugi, -e,* adj. (Despre un material) Care împiedică pătrunderea apei într-un corp poros pe care îl impregnează sau îl acoperă.

HIDROGÉN s. n. Element chimic gazos, incolor, inodor și insipid, care, combinat în anumite proporții cu oxigenul, formează o moleculă de apă; este cel mai ușor dintre toate gazele și se întrebuințează în industria chimică și în aerostație.

HIDROGEOLOGÍE s. f. Ramură a hidrologiei uscatului care se ocupă cu studiul apelor subterane.

HIDROGLISÓR, *hidroglisoare,* s. n. Navă cu fundul plat, foarte puțin cufundată în apă, care se mișcă extrem de iute, fiind pusă în mișcare de o elice aeriană. *Hidroglisorul poate atinge viteze de 150 de kilometri pe oră.*

HIDROGRÁF, *hidrografi,* s. m. Specialist în hidrografie.

HIDROGRÁFIC, -Ă, *hidrografici, -e,* adj. Care se referă la hidrografie.

HIDROGRAFÍE s. f. Ramură a hidrologiei care se ocupă cu studiul apelor anumitor teritorii. ✦ Totalitatea apelor curgătoare și stătătoare ale unei regiuni.

HIDROLÍTIC, -Ă, *hidrolitici, -e,* adj. Care se face prin hidroliză.

HIDROLÍZĂ s. f. **1.** Proces de descompunere a unor săruri, sub acțiunea ionilor de hidrogen și de oxidril din apă.

2. Reacție chimică între un compus organic și apă, produsă în prezența unui catalizator. *Hidroliza zahărului.*

HIDROLÓG, *hidrologi,* s. m. Specialist în domeniul hidrologiei.

HIDROLÓGIC, -Ă, *hidrologici, -e,* adj. Care se referă la hidrologie.

HIDROLOGÍE s. f. Știință care studiază proprietățile generale ale apelor din natură, legile generale care dirijează procesele din hidrosferă și influența reciprocă dintre hidrosferă, atmosferă, litosferă și biosferă.

HIDROMECÁNIC, -Ă, *hidromecanici, -e,* adj. Care se referă la studiul mișcării și al repaosului fluidelor. *Studiu hidromecanic.*

HIDROMECÁNICĂ s. f. Știință care studiază legile echilibrului lichidelor (v. hidrostatică) și ale mișcării lor (v. hidrodinamică).

HIDROMÉL s. n. Băutură obținută prin fermentația alcoolică a mierii cu apă; mied. *Cînd apusul își presără asupra taberei pulberea de aur, pretutindeni cetele de voinici cîntau, pretutindeni hidromelul curgea într-o veselie nefrînată.* SADOVEANU, O. I 166. *Călăuzise la tabăra de la Pește-Mort șase căruțe cu șase buți de hidromel și așteptă să se descarce băutura.* id. N. P. 224.

HIDROMÉTRIC, -Ă, *hidrometrici, -e,* adj. Privitor la hidrometrie. ◇ *Stațiune hidrometrică* = punct unde se execută măsurători sistematice ale nivelului apei într-un rîu, ale vitezei cursului și debitului de apă.

HIDROMETRÍE s. f. Ramură a hidrologiei care se ocupă cu studiul metodelor tehnice pentru determinarea debitului, vitezei, adîncimii unui curs de apă, ale unui strat de apă subteran sau ale apei dintr-o conductă.

HIDROMÉTRU, *hidrometre,* s. n. **1.** Aparat pentru măsurarea densității soluțiilor apoase.

2. Mină cu ajutorul căreia se măsoară nivelul unei ape curgătoare.

HIDROMONITÓR, *hidromonitoare,* s. n. Instalație pentru săparea pămîntului cu ajutorul unei vine de apă sub presiune.

HIDROPICÓS, -OÁSĂ, *hidropicoși, -oase,* adj. (Învechit, despre persoane sau părți ale corpului omenesc) Bolnav de hidropizie. (Atestat în forma *idropicos) Macrin, la față galben, înflat, idropicos, Petrece dimineața cu doctorii închis.* NEGRUZZI, S. II 244.
— Variantă: **idropicós, -oásă** adj.

HIDROPIZÍE s. f. Boală cauzată de acumularea serului într-o cavitate naturală a corpului (abdomen, torace etc.) sau între elementele țesutului conjunctiv; (popular) dropică. (Atestat în forma *idropizie) La deschiderea trupului se cunoscu că boala sa fusese o idropizie de pept.* NEGRUZZI, S. II 156.
— Variantă: **idropizíe** s. f.

HIDROSFÉRĂ s. f. Învelișul de apă al globului terestru, alcătuit din oceane, mări, lacuri, ghețari, ape curgătoare și din pînzele de ape subterane.

HIDROSTÁTIC, -Ă, *hidrostatici, -e,* adj. Care se referă la echilibrul fluidelor. ◇ *Balanță hidrostatică* = balanță cu brațele egale, întrebuințată pentru determinarea densității solidelor și a lichidelor.

HIDROSTÁTICĂ s. f. Ramură a hidromecanicii care studiază legile echilibrului lichidelor și al corpurilor scufundate în ele.

HIDROTÉHNIC, -Ă, *hidrotehnici, -e,* adj. Privitor la hidrotehnică. *Folosirea, amenajarea și protecția apelor, precum și executarea lucrărilor hidrotehnice de orice fel, sînt supuse prescripțiunilor prezentului decret.* B. O. 1953, 99.

HIDROTÉHNICĂ s. f. Ramură a tehnicii care se ocupă cu folosirea apei și cu proiectarea și executarea lucrărilor bazate pe energia hidraulică.

HIDROTEHNICIÁN, *hidrotehnicieni,* s. m. Specialist în hidrotehnică.
— Pronunțat: *-ci-an.*

HIDROTERÁPIC, -Ă, *hidroterapici, -e,* adj. Care se referă la hidroterapie, de hidroterapie. *Tratament hidroterapic.*

HIDROTERAPÍE s. f. Tratament medical care constă în întrebuințarea apei sub formă de băi, dușuri, aburi etc. la temperaturi diferite. (Glumeț) *Maestre, să deschid umbrela? N-aș vrea să facem hidroterapie.* TOPÎRCEANU, B. 93. *Doi urși polari fac o hidroterapie intermitentă.* ANGHEL, PR. 113.

HIDROXÍD, *hidroxizi,* s. m. Compus chimic neorganic, a cărui moleculă conține gruparea hidroxil.

HIDROXÍL, *hidroxili,* s. m. Radical monovalent format dintr-un atom de hidrogen și un atom de oxigen; oxidril.

HIÉNĂ, *hiene,* s. f. Mamifer carnivor din Africa și din sud-estul Asiei, foarte asemănător cu cîinele, care se hrănește mai ales cu cadavre *(Hyaena). Vîntul a trecut pe lîngă cușca șacalilor și a hienelor, și bietul parfum sfios se retrage.* ANGHEL, PR. 114. *L-am găsit într-o stare foarte proastă, plimbîndu-se de colo pînă colo, ca o hienă în cușca ei, și văitîndu-se de durere.* CARAGIALE, O. II 339.
— Pronunțat: *hi-e-.*

HIERÁTIC, -Ă, *hieratici, -e,* adj. **1.** Care ține de lucruri sfinte. *Puzderia de aur a răsăritului ne învăluia ca pe niște mumii hieratice.* SADOVEANU, V. F. 64. ◇ *Scriere hieratică* = scriere cursivă și simplificată a hieroglifelor.

2. (În artă; despre concepții, orientări, atitudini etc.) Rigid, static, înțepenit. *Jocul și ținuta femeilor mai păstrează atitudini hieratice și o relativă rigiditate.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 112, 14/2.
— Pronunțat: *hi-e-.*

HIÉRB s. n. v. **herb.**

HIEROGLÍFĂ, *hieroglife,* s. f. **1.** Semn sau caracter din scrierea vechilor egipteni, care reprezenta noțiunile prin figuri de ființe și obiecte. *Descifrez cu mare ușurință hieroglifele egiptene,* HOGAȘ, DR. II 74.
2. Fig. (Cu sens ironic) Scris neciteț, indescifrabil. *Notez pe foi mici de hîrtie ceea ce pot nota, și nu știu cum voi descifra aceste hieroglife.* STANCU, U.R.S.S. 116.
— Pronunțat: *hi-e-.* — Variantă: **ieroglífă** (C. PETRESCU, S. 175, ANGHEL, PR. 63, ODOBESCU, S. III 79) s. f.

HIEROGLÍFIC, -Ă, *hieroglifici, -e,* adj. **1.** Scris cu hieroglife. *Cartea hieroglifică și misterioasă a vreunui poet de al lui Amon-Ra.* IONESCU-RION, C. 45.
2. Fig. (Ironic) Indescifrabil, greu de înțeles. (În forma *ieroglific) Voi... deprinde a ceti scrisoarea acea ieroglifică ce se obicinuia atunci pe la noi.* NEGRUZZI, S. I 11.
— Pronunțat: *hi-e-.* — Variantă: **ieroglífic, -ă** adj.

HÍGH-LIFE s. n. v. **hailaif.**

HIGIÉNĂ s. f. v. **igienă.**

HIGIÉNIC, -Ă adj. v. **igienic.**

HIGIENÍST, -Ă s. m. și f. v. **igienist.**

HIGROMÉTRIC, -Ă, *higrometrici, -e,* adj. Care ține de higrometrie. *Instrumente higrometrice. Starea higrometrică a atmosferei.*

HIGROMETRÍE s. f. Ramură a meteorologiei, care se ocupă cu descrierea metodelor și instrumentelor cu ajutorul cărora se determină umiditatea aerului atmosferic.

HIGROMÉTRU, *higrometre,* s. n. Aparat cu care se măsoară umiditatea aerului atmosferic.

HIGROSCÓP, *higroscoape,* s. n. Instrument care indică umiditatea aerului atmosferic.

HIGROSCÓPIC, -Ă, *higroscopici, -e,* adj. Care are proprietatea de a absorbi umiditatea din aer. *Praful și nisipul fin sînt materiale higroscopice.*

HIGROSTÁT, *higrostate,* s. n. Aparat pentru menținerea unei stări higrometrice constante, format dintr-un higrometru și un dispozitiv care pune în funcție un încălzitor sau un stropitor de apă.

HIL, *hiluri,* s. n. (Anat.) Punct unde se leagă un vas sanguin de un organ format din țesut spongios (splină, rinichi, plămîni etc.). *Hilul plămînului.*

HILÁR, -Ă, *hilari, -e,* adj. (Anat.) Care se referă la hil, al hilului. *Cicatrice hilară.*

HIMENOPTÉR, *himenoptere,* s. n. Insectă cu metamorfoză completă, cu două perechi de aripi membranoase, a cărei femelă are la vîrful abdomenului un ac cu venin sau un organ asemănător cu un ac, care-i servește la depus ouăle; (la pl.) ordin cuprinzînd acest soi de insecte.

HIMÉRĂ, *himere,* s. f. **1.** Închipuire fără temei, fantezie irealizabilă; iluzie. *Toată viața ta ai alergat după o himeră și... nimic n-are să s-aleagă din tot ce-ai crezut, din tot ce-ai visat.* VLAHUȚĂ, O. A. III 165. *Un regat pentru o țigară, s-împlu norii de zăpadă Cu himere.* EMINESCU, O. I 46.
2. (În mitologia greacă antică) Monstru cu gură de leu care aruncă flăcări, cu coadă de șarpe și cu corp de capră; motiv decorativ reprezentînd un astfel de monstru.

3. Formă bizară care apare la plante, întrunind însuşirile a două varietăţi deosebite, fără să fie rezultatul unei încrucişări naturale.
4. Motiv decorativ reprezentînd un animal fantastic.
— Variantă: **chiméră** s. f.

HIMÉRIC, -Ă, *himerici, -e,* adj. **1.** (Despre gîndire, sentimente etc.) Care se bazează pe himere, lipsit de orice temei real; închipuit, irealizabil, iluzoriu. *Speranţe himerice.* ▭ *Cu faţa-n sus, în întuneric, Încremeneşti, ceasuri întregi, Robită de-un amor himeric, De-un farmec ce nu-l înţelegi.* VLAHUŢĂ, P. 119.
2. Ca de himeră; fantastic. ✧ (Adverbial) *Dar ochii mari şi minunaţi Lucesc adînc, himeric, Ca două patimi fără saţ Şi pline de-ntuneric.* EMINESCU, O. I 172.

HINDÎCHI, *hindichiuri,* s. n. (Mold., învechit) Şanţ. *S-au ridicat de după un hindichi oameni înarmaţi, au dat năvală, au apucat cei patru cai răsturnîndu-i.* SADOVEANU, F. J. 406.
— Variantă: **hîndîchi** (CONTEMPORANUL, III 782) s. n.

HINDÚS[1], -Ă, *hinduşi, -se,* adj. Originar din India; propriu Indiei sau indienilor.

HINDÚS[2], -Ă, *hinduşi, -se,* s. m. şi f. Persoană care face parte din populaţia de bază a Indiei şi aparţine religiei brahmane.

HINGHÉR, *hingheri,* s. m. Persoană în slujba serviciului de ecarisaj, care se ocupă cu prinderea şi omorîrea cîinilor vagabonzi. [Cîinele] *i l-au luat într-o zi, din curte, hingherii.* PAS, Z. I 58. *Se zvonea că agenţii umblă în toate părţile ca hingherii.* SADOVEANU, N. F. 110. *În zori de zi, colindă cu lada lui hingherul.* LESNEA, I. 126. ✦ (Adjectival) Fig. Ticălos, rău. *Viţă de boier, La suflet hingher, Care, nu o dată, Ne-a furat la plată, Şi de multe ori Ne-a frînt sub picior, Cu gîrbaci de sfori.* DEŞLIU, M. 53.
— Variantă: (învechit) **henghér** (CARAGIALE, O. II 268) s. m.

HÍNTERLAND s. n. (Rar) Regiune învecinată cu un teritoriu dominat de un stat imperialist şi folosită ca bază şi resursă a unor acţiuni expansioniste; p. ext. coloniile şi ţările dependente de metropolă. *Imperialiştii germani, care în ajunul agresiunii antisovietice luară locul imperialiştilor anglo-franco-americani, hărăzeau Romîniei rolul de hinterland agricol al economiei de război a Germaniei.* SCÎNTEIA, 1948, nr. 1238.

HINTĂU, *hinteie,* s. n. (Transilv.) Trăsură, caleaşcă, rădvan. *Merse cu hinteul (trăsura) la curtea cea părăsită.* RETEGANUL, P. IV 13. *Trandafir de pe hinteu N-ai văzut pe dragul meu?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 23.

HÎOLĂ s. f. (Mold.; numai în l o c. a d v.) **În hîolă** = tîrînd după sine; împingînd. *Cu ochii încruntaţi, se repezea să ia în hîolă cînd gardul, cînd fanarul din ogradă.* HOGAŞ, H. 22. *Maldărele de scînduri, ducînd pe cai în hîolă, îi repezi devale, printre călăreţii noştri.* VLAHUŢĂ, O. A. III 50.
— Pronunţat: *hi-o-.*

HIPERACIDITÁTE s. f. Secreţie excesivă de suc gastric.

HIPÉRBOLĂ, *hiperbole,* s. f. **1.** Figură de stil, care constă în folosirea unor expresii şi a unor imagini exagerate, pentru a reda mai plastic ideea şi a impresiona mai puternic. *Prin mijlocirea exagerării realiste, a hiperbolei, satira surprinde sub o lupă uriaşă o serie de trăsături reprobabile, respingătoare, care în viaţă se manifestă uneori cu discreţie.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 367, 4/5.
2. (Mat.) Curbă care reprezintă locul geometric al punctelor dintr-un plan pentru care diferenţa distanţelor faţă de două puncte fixe, numite focare, este constantă.
— Variantă: **ipérbolă** s. f.

HIPERBÓLIC, -Ă, *hiperbolici, -e,* adj. **1.** Care are caracterul hiperbolei (1), cu hiperbole (1); foarte exagerat. *Stil hiperbolic. Comparaţie hiperbolică.*
2. (Mat.) De forma hiperbolei (2).
— Variantă: **iperbólic, -ă** adj.

HIPERÉMIC, -Ă, *hiperemici, -e,* adj. Cu privire la hiperemie, de hiperemie; care prezintă fenomene de hiperemie. *După 24 de ore, urechea iepurelui infectat e hiperemică, umflată, şi temperatura corpului ridicată.* BABEŞ, O. A. I 491.

HIPEREMÍE, *hiperemii,* s. f. Aflux mai mare de sînge într-o anumită regiune a corpului.

HIPERÍTĂ s. f. v. **iperită.**

HIPERMETRÓP, -OÁPĂ, *hipermetropi, -oape,* adj. Atins de hipermetropie.

HIPERMETROPÍE s. f. Defect de conformaţie a ochilor, care are ca urmare formarea imaginii înapoia retinei. V. prezbitism.

HIPERSECRÉŢIE s. f. Secreţie exagerată a unei glande. *Hipersecreţie gastrică.*

HIPERSENSÍBIL, -Ă, *hipersensibili, -e,* adj. (Despre oameni) Excesiv de sensibil, de o sensibilitate bolnăvicioasă.

HIPERSENSIBILITÁTE s. f. Însuşirea de a fi hipersensibil; sensibilitate exagerată. *Era faţa cealaltă, a hipersensibilităţii şi a emotivităţii dezordonate.* CAMIL PETRESCU, P. V. 9.

HIPERTENSIÚNE s. f. Boală care se manifestă prin tensiune arterială mărită.
— Pronunţat: *-si-u-.*

HIPERTENSÍV, -Ă, *hipertensivi, -e,* adj. (Despre oameni) Care suferă de hipertensiune, cu tensiunea arterială mărită. *Medicamentele digitalice sînt indicate şi la anginoşii hipertensivi.* DANIELOPOLU, F. N. II 249.

HIPERTIROIDÍSM s. n. Boală cauzată de un exces de secreţie a glandei tiroide, care provoacă hipertrofia acesteia, în formă de guşă, şi unele tulburări generale în organism.

HIPERTROFIÁ, pers. 3 *hipertrofiază,* vb. I. Refl. (Despre organe şi ţesuturi) A-şi mări volumul în mod anormal, ca urmare a unei functii nutritive exagerate sau a unui proces maladiv. ✧ Fig. *Mici incidente care se hipertrofiau, luau proporţii de catastrofe.* CAMIL PETRESCU, U. N. 158.

HIPERTROFÍE s. f. Dezvoltare anormală a volumului unui organ sau a unui ţesut, datorită unei funcţii nutritive exagerate ori din cauza unui proces maladiv. *Hipertrofia inimii.*

HIPERURBANÍSM, *hiperurbanisme,* s. n. Schimbare adusă pronunţării unui cuvînt pentru a-i da o formă pe care vorbitorul, judecînd printr-o greşită analogie, o crede mai literară. *Pronunţarea greşită «piftea» în loc de «chiftea» este un hiperurbanism.*

HÍPIC, -Ă, *hipici, -e,* adj. De cai, privitor la caii de curse. *Concurs hipic.*

HIPÍSM s. n. Sport practicat cu caii de curse.

HIPNÓTIC, -Ă, *hipnotici, -e,* adj. De hipnoză, provocat de hipnoză, caracteristic celui hipnotizat. *Două priviri albicioase şi holbate, din care o încremenire hipnotică strînsese parcă orice lumină.* HOGAŞ, M. N. 82. ✦ Care hipnotizează; fascinant. *Jocul flăcării avea ceva ideal şi hipnotic.* C. PETRESCU, R. DR. 171. *Privirea, gestul, glasul lui căpătau ceva particular de atrăgător, hipnotic aproape.* VLAHUŢĂ, O. A. II 11.

HIPNOTÍSM s. n. Totalitatea fenomenelor caracteristice hipnozei; practicarea hipnozei.

HIPNOTIZÁ, *hipnotizez,* vb. I. T r a n z. A adormi pe cineva prin hipnoză, a-l face să treacă în stare de hipnoză, a provoca apariția unor faze hipnotice în celula scoarței cerebrale; f i g. a fascina. *Hipnotizat de eterna legănare a pasului ei, așteptam pe fiece minut să mă prăbușesc în noianul gol și fără fund de subt picioarele mele.* HOGAȘ, M. N. 53.

HIPNOTIZÁNT, -Ă, *hipnotizanți, -te,* adj. Care hipnotizează; f i g. captivant, fascinant. (Adverbial) *Ne privesc, Cu adîncimi de supraomenesc, Stăruitor, hipnotizant, neîntrerupt.* CAMIL PETRESCU, V. 71.

HIPNOTIZÁRE, *hipnotizări,* s. f. (Rar) Acțiunea de a h i p n o t i z a și rezultatul ei.

HIPNOTIZÁT, -Ă, *hipnotizați, -te,* adj. Care este în stare de hipnoză, adormit prin hipnoză; fig. fascinat. *În flacăra unei lumini aprinse în întuneric, năvălesc și se mistuie, orbi, fluturii hipnotizați.* HOGAȘ, M. N. 135.

HIPNOTIZATÓR, *hipnotizatori,* s. m. (Rar) Persoană care hipnotizează, care provoacă hipnoza.

HIPNÓZĂ s. f. Stare asemănătoare cu somnul, provocată de sugestie, acțiunile celui hipnotizat fiind supuse voinței hipnotizatorului. *A cădea în hipnoză.* ✦ Fig. Fascinație.

HIPOCÉNTRU, *hipocentre,* s. n. Centrul unui cutremur plasat de obicei în adîncul scoarței pămîntului unde au avut loc deplasări.

HIPOCÓNDRU, *hipocondre,* s. n. Regiune a peretelui abdominal situată sus la dreapta și la stînga regiunii epigastrice, la mamifere și păsări.

HIPODRÓM, *hipodromuri,* s. n. Cîmp amenajat pentru alergări și curse de cai, cu o pistă în formă ovală și un amfiteatru pentru spectatori. *Se-nșiruie și fug cantoanele-n monom Și kilometrii fug în urma lor, Și toate-aleargă ca pe-un hipodrom, Parcă s-au pus să bată un record.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 150.

HIPOFÍZĂ, *hipofize,* s. f. Glandă endocrină cu funcțiuni multiple, situată pe fața inferioară a encefalului și avînd o marc influență asupra celorlalte glande, în special asupra glandelor sexuale și a tiroidei; funcționarea ei defectuoasă provoacă obezitatea, poliuria etc., iar hipertrofia ei provoacă acromegalia, gigantismul.

HIPOGÁSTRIC, -Ă, *hipogastrici, -e,* adj. Care ține de hipogastru. *Regiune hipogastrică.*

HIPOGÁSTRU s. n. Partea inferioară a abdomenului. — Variantă: ipogástru s. n.

HIPOLÓG, -OÁGĂ, *hipologi, -oage,* s. m. și f. (Rar) Specialist în hipologie. (Glumeț) *Rugai pe prietinul meu Tasache Crăcăuanu, cel mai vestit hipolog sau, mai bine zis, geambaș de pe vremuri, să-mi închipuie un cal potrivit pungii mele.* HOGAȘ, M. N. 7.

HIPOLOGÍE s. f. Știință care studiază anatomia și fiziologia calului, descrierea și clasificarea speciilor și a raselor de cai, precum și întreținerea și dresajul cailor.

HIPOMÉTRU, *hipometre,* s. n. Aparat pentru măsurat dimensiunile părților corpului animalelor.

HIPOPOTÁM, *hipopotami,* s. m. Mamifer mare și greoi, cu pielea groasă și fără păr, cu picioarele scurte și groase, foarte mult vînat pentru fildeșul care se obține din incisivii săi și care e superior celui de elefant; trăiește în fluviile și lacurile din Africa ecuatorială, hrănindu-se cu ierburi *(Hippopotamus amphibius). Un hipopotam ca un burghez rumen și bine instalat, care-și are baia la domiciliu, a ieșit și pozează pentru nudul lui trandafiriu.* ANGHEL, PR. 113.

HIPOSTÁZĂ s. f. Stagnarea sîngelui în vasele capilare ale membrelor inferioare ale corpului sau în plămînii bolnavilor care au stat mult timp în pat.

HIPOSTÍL, *hipostiluri,* s. n. Sală de mari proporții, cu plafonul susținut de coloane.

HIPOTENSIÚNE s. f. (În opoziție cu h i p e r t e n s i u n e) Boală care se manifestă prin tensiune arterială mică sorată.
— Pronunțat: *-si-u-.*

HIPOTENSÍV, -Ă, *hipotensivi, -e,* adj. (În opoziție cu h i p e r t e n s i v) Care suferă de hipotensiune.

HIPOTRACȚIÚNE s. f. Tracțiune care se face cu ajutorul cailor.
— Pronunțat: *-ți-u-.*

HIPOTROFÍE s. f. (În opoziție cu h i p e r t r o f i e) Dezvoltare insuficientă a volumului unui organ sau a unui țesut datorită unei nutriții reduse sau insuficiente, ori unui proces maladiv.

HIRITISEÁLĂ, *hiritiseli,* s. f. (Învechit) Hiritisire; p. e x t. sărbătorire, prăznuire. (Atestat în forma *firtiseală) Firtiseală nepomenită ține nea Nicola... de ziua sa.* DELAVRANCEA, S. 6.
— Variante: **firitiseálă** (La TDRG), **firtiseálă** s. f.

HIRITISÍ, *hiritisesc,* vb. IV. T r a n z. (Învechit și arhaizant) A felicita. *Bătrînul Ștefănescu privea și asculta cu o față prietenoasă, ca și cînd oamenii l-ar fi hiritisit.* REBREANU, R. II 167. *Hai să-l hiritisim pentru fericirea lui.* ALECSANDRI, T. 589.
— Variante: **heretisí** (CARAGIALE, O. VII 168, ISPIRESCU, L. 257, DONICI, F. 60), **firitisí** (TEODORESCU, P. P. 620) vb. IV.

HIRITISÍRE, *hiritisiri,* s. f. (Învechit) Faptul de a h i r i t i s i; felicitare. *Se zăpăci, nefiind meșter în hiritisirile lungi și ceremonioase.* REBREANU, I. 36.

HIROTONÍ, *hirotonesc,* vb. IV. T r a n z. A hirotonisi.

HIROTONÍE, *hirotonii,* s. f. Hirotonisire.

HIROTONÎRE, *hirotoniri,* s. f. Hirotonisire.

HIROTONISÍ, *hirotonisesc,* vb. IV. T r a n z. (În ritualul bisericii creștine) A ridica un diacon la rangul de preot, a preoți; p. e x t. a face pe cineva, după canoanele bisericii, diacon, arhiereu etc. *După ce a fost hirotonisit diacon, Creangă a urmat cursurile școlii de învățători de la Iași.* SADOVEANU, E. 93. ✧ R e f l. F i g. (Atestat în forma *hirotonosi) Te-ai hirotonosit om de stat, nitamnisam.* ALECSANDRI, T. 1235.
— Variantă: **hirotonosí** vb. IV.

HIROTONISÍRE, *hirotonisiri,* s. f. Acțiunea de a h i r o t o n i s i; ridicare la rangul de preot (mai rar, de arhiereu), consacrare.

HIROTONISÍT, *hirotonisiți,* adj. m. (Despre diaconi) Ridicat prin hirotonisire la treapta preoției; preoțit.

HIROTONÍT, *hirotoniți,* adj. m. Hirotonisit.

HIROTONOSÍ vb. IV v. hirotonisi.

HIRSÚT, -Ă, *hirsuți, -te,* adj. (Franțuzism, despre oameni) 1. Cu părul și barba neîngrijită; zbîrlit. *Era lîngă un găligan înalt și hirsut.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 120, 5/5. *Pescarul de demult își contempla imaginea hirsută în oglinda bălții.* SADOVEANU, V. F. 60.
2. Aspru, grosolan; posac, ursuz, morocănos. *Caracter hirsut.* ✧ (Metaforic) *Nici o îndoială nu încape că un model destinat să supraviețuiască, din generațiuni în gene-*

rațiuni, ziditorului său, nu poate să constea dintr-o limbă înțesată cu termeni hirsuți. MACEDONSKI, O. IV 125.

HÍRTĂ, *hirte,* s. f. (Mold.) Un sfert de pogon. *Au cumpărat la leat 1812 o hirtă de loc de la răzeșul Toadir Arbure, pe preț de-un cal bălan.* ALECSANDRI, T. 1358.

HIRÚRG s. m. v. **chirurg.**

HIRURGÍE s. f. v. **chirurgie.**

HISTOLÓGIC, -Ă, *histologici, -e,* adj. De histologie, privitor la histologie. ✧ (Adverbial) *Unul din noi, examinînd histologic corpul tiroid în trei cazuri de epilepsie... a găsit în toate trei cazurile o dilatare mai mult sau mai puțin accentuată a veziculelor.* PARHON, O. A. I 285.

HISTOLOGÍE s. f. Parte a anatomiei care studiază țesuturile organice și structura lor microscopică. *Cu progresele histologiei patologice se lămuresc mai bine și leziunile ficatului.* BABEȘ, O. A. I 422.

HISTRIÓN, *histrioni,* s. m. (La romani) Actor de comedie. *Se aduseră din Etruria niște histrioni cari, prin jocurile lor, trebuiau să îmblînzească mînia zeilor.* ODOBESCU, S. I 40.

— Pronunțat: *-tri-on.* — Variantă: **istrión** s. m.

HITIÓN, -OÁNĂ, *hitioni, -oane,* adj. (Regional, mai ales despre vite) Slab, prăpădit. *Oile lui slăbiseră și se făcuseră numai abia calde de hitioane ce era.* SBIERA, P. 9.

— Pronunțat: *-ti-on.*

HÎ interj. v. **hă.**

HÎC interj. Exclamație pe care o scoate cineva cînd i se taie respirația (din cauza unei lovituri puternice pe care o primește). *L-a izbit de pămînt, de-a făcut hîc!* SLAVICI-ODOBESCU, la TDRG. *Cînd i-am tras un pumn, o făcut hîc și o căzut de-a rostogolu!* ALECSANDRI, T. I 311.

HÎCI[1] interj. v. **hîș.**

HÎCI[2] s. n. v. **hăci.**

HÎCÎÍ, *hîcti,* vb. IV. Intranz. A sufla greu, a icni. *Doi soldați bătrîni săpau groapa, scuipîndu-și des în palme și hîcîind de osteneală după fiece lovitură de tîrnăcop.* REBREANU, P. S. 11.

HÎD, -Ă, *hîzi, -de,* adj. Foarte urît, slut. *Era o hidă făptură, cu picioarele scurte și cu brațele lungi, cu fruntea teșită și cu ochi galbeni.* C. PETRESCU, R. DR. 51. *S-a ivit pe-o buturugă O cumplită arătare... Dar nu-i nime să-i zărească Trupul hîd și deșirat.* TOPÎRCEANU, S. A. 24. ✧ Fig. [În 1915 era] *o presă imorală și hidă la exces.* ARGHEZI, P. T. 72. ✧ (Adverbial) *Foarte frumos își închipuia el toate acestea, dară tare hîd au aflat!* SBIERA, P. 110. *Scărpinîndu-se în capul lățos și cornut, începu a rîde hîd și strîmbîndu-se.* EMINESCU, N. 56. ✧ (Substantivat) *Spune-mi, bade-adevărat, Pentru cine m-ai lăsat?... Pentru iarba de cărare, Pentru hîda de pe vale!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 254.

HÎÍ, *hîiesc,* vb. IV. Refl. A se apleca, a se lăsa într-o parte. ✧ Tranz. A prăvăli; a nărui. *Bucăți de dîmburi hîite de obuze acopereau gropile cu soldați ghemuiți lîngă automate.* CAMILAR, N. I 437.

HÎÍT, -Ă, *hîiți, -te,* adj. Aplecat, lăsat, prăvălit într-o parte. *La picioarele huidumei era o măsuță joasă, hîită dintr-un picior.* CAMILAR, N. II 320.

— Variantă: **hăít, -ă** (VLAHUȚĂ, N. 122, CONTEMPORANUL, VII 193) adj.

HÎLDÁN s. m. v. **hăldan.**

HÍLPAV, -Ă adj. v. **hulpav.**

HÍLPOV, -Ă adj. v. **hulpav.**

HÎM interj. v. **hm.**

HÎMÎÍ vb. IV v. **hămăi.**

HÎŃDÎCHI s. n. v. **hindichi.**

HÎNSÁR, *hînsari,* s. m. (Învechit) Nume dat unora dintre căpitanii care stăteau în fruntea celor 13 căpitănii din care se compunea armata țării în vechea Moldovă. *Fiindcă unii... purtau numirea de hînsari, prințul Cantemir încheie fără nici un alt temei că ei trebuie să fi fost odată husari.* BĂLCESCU, O. I 120.

HÎNȚĂU, *hînțăuri,* s. n. Unealtă a rotarului servind la fixarea bucăților de lemn din care se fac spițele.

HÎR interj. **1.** Onomatopee care redă mîrîitul cîinilor cînd sînt întărîtați. ✧ Expr. **Că hîr, că mîr** sau **hîr încoace, hîr încolo** = că-i cîr, că-i mîr, v. cîr. *Că nu știu ce, zice el, că hîr, că mîr...* PREDA, Î. 82. *Hîr încolo, hîr încoace,— intră omu-ntr-o crîșmă.* SADOVEANU, P. S. 16. *Că hîr, că mîr, bietul băiat nu se lăsa: ba că nu merg, ba că n-am furat nimic, păcatele mele.* DELAVRANCEA, S. 100.

2. Onomatopee care redă zgomotul produs de unele mecanisme. *Ceasornicul începu a hîrîi — hîrr! — apoi prinse a bate.* SADOVEANU, P. 112.

— Pronunțat de obicei cu *r* prelungit.

HÍRĂ s. f. (Regional) Ceartă, neînțelegere, discordie, zîzanie între două sau mai multe persoane.

HÎRĂU, *hîrăi,* s. m. (Regional) Uliu. *Coboară furișîndu-se tot printre umbre — uliul cel rău — hîrăul.* CAMILAR, N. II 20.

— Variantă: **hărău** (RETEGANUL, P. III 44) s. m.

HÎRB, *hîrburi,* s. n. **1.** Bucată dintr-un vas spart (de lut, de sticlă), dintr-un geam sau dintr-o oglindă spartă; ciob; p. ext. vas spart, oală spartă. *Nu mai apărea sub hîrleț și cazma un singur hîrb de ulcică.* C. PETRESCU, R. DR. 127. *Ajungînd la tîrg, el merge drept peste oalele femeii celei zdrănțoase, și regimentul după el, de nici un hîrb n-a rămas întreg.* RETEGANUL, P. II 20. *Te-am mînat apoi pe loc Cu hîrbul să-mi aduci foc; Hîrbul mi l-ai bucățit, Sprîncenile ți-ai pîrlit.* ALECSANDRI, P. P. 351.

2. Vas de bucătărie de proastă calitate sau deteriorat; p. ext. obiect lipsit de valoare, vechi, stricat. *Toată averea-i era o coșniță, o manta, niște hîrburi și un pat de scînduri făcut pe țăruși bătuți în pămînt.* DUNĂREANU, CH. 65. *Romano, așa chiar cum era el, avea un hîrb de aparat fotografic.* HOGAȘ, DR. II 161. *O casă numai hîrb: prin pereți se furișa neaua, cuptorul afuma și acoperișul era tovarăș cu vînturile.* SLAVICI, O. I 61. ✧ Fig. *Ea, care-i acuma hîrb, istovită, iar el un leș, ei amîndoi făceau planuri pentru viitor.* CONTEMPORANUL, VI 106.

HÎRBÁR, -Ă, *hîrbari, -e,* adj. (Despre cîini) Fără stăpîn, de pripas (umblînd hoinar, vîrîndu-și botul prin toate hîrburile). *Cete de cîini hîrbari stăteau dinaintea ușilor, privind cu rîvnă la buturile de carne ce spînzurau în cîrlige.* DUNĂREANU, N. 23. *Ar fi murit pe o grămadă de gunoi, ca un cîine hîrbar, fără stăpîn.* CARAGIALE, O. I 306. ✧ Fig. (Despre oameni) Fără căpătîi, vagabond; p. ext. afemeiat. (Adverbial) *Nici nensurat, în urmă, să umble prin sat hîrbar.* PANN, P. V. II 117.

HÎRBÁREȚ, -IȚĂ, *hîrbareți, -ițe,* adj. **1.** Pofticios, care gustă din toate mîncările (din toate farfuriile). *Care de care mai năstrușnic, mai hîrbareț, mai hămisit.* SLAVICI, la TDRG.

2. Hoinar; hîrbar. *Ei hîrbareți vor să fie, Noi credință să păzim.* NEGRUZZI, S. III 16.

HÎRBUÍ, *hîrbuiesc,* vb. IV. Tranz. (Cu privire la lucruri) A strica, a uza, a hodorogi. *De ce nu-ți închipuiești și-un car? Al meu l-ai hîrbuit de tot. Hodorog! încolo, hodorog! pe dincolo: carul se strică.* CREANGĂ, P. 39. ◇ Refl. *Trebuiesc strînse șinele și fiarele căruței noastre. Dac-o mai purtăm așa cum este, se hîrbuiește de istov.* SADOVEANU, N. P. 96. *Zăbovi... ca să meremetisască corăbia ca una ce să mai hîrbuiască.* DRĂGHICI, R. 29. ✦ Fig. (Familiar) A bate zdravăn pe cineva; a snopi în bătăi. *Vin dacă vrei să te hîrbuiesc ca pe-o droșcă veche.* ALECSANDRI, T. 593.

HÎRBUÎT, -Ă, *hîrbuiți, -te,* adj. Prefăcut în hîrburi; stricat, uzat, hodorogit, dărăpănat. *Veranda nepodită și plină de gropi, școala hîrbuită, curtea și totul îți făcea o impresie amară de neîngrijire și părăginire.* DAN, U. 134. *Avea Stoica o trăsură veche, jerpelită, mare și hîrbuită.* HOGAȘ, H. 64. *Scoase din fundul unei lăzi hîrbuite și vechi o cute, o perie și o năframă.* EMINESCU, N. 21. [Clavirul] *e cam vechi, cam hîrbuit.* ALECSANDRI, T. 780. ◇ Fig. *În lumina roșie, oamenii viermuiau ca niște umbre fără odihnă, cu glasuri aspre, hîrbuite.* REBREANU, R. II 206. *Căzu nenorocitul! Atît mai trebuia hîrbuitei lui vieți.* VLAHUȚĂ, O. A. I 130.

HÎRBÚȚ, *hîrbuțe,* s. n. (Rar) Diminutiv al lui hîrb (2). *Un hîrbuț cu ceva de mîncare.* RETEGANUL, P. III 26.

HÎRCĂ, *hîrci,* s. f. 1. Craniu, scăfîrlie, țeastă, tigvă. *Din groapă, unul pe hîrleț Aruncă-o hîrcă spălăcită.* LESNEA, I. 75. *Această hîrcă poate... Nu s-a plecat în viață.* BOLINTINEANU, O. 198. ◇ Fig. *Prin lumina știrbă, clătinînd din hîrcă, Trece cîte-un nour, ducînd ploaia-n circă.* LESNEA, A. 125.

2. Epitet depreciativ dat unei femei bătrîne, urîte și rele; babornițâ, zgripțoroaică. *Ajungînd într-un sat, să-ntîlni cu o hîrcă de bătrînă.* RETEGANUL, P. III 12. *Face și-o apăraie prin casă, de s-a îndrăcit de ciudă hîrca de la bucătărie.* CREANGĂ, P. 66. ◇ (Adjectival, de obicei ca epitet al lui «babă» sau al lui «bătrînă») *Nu se găsea nime carele... ar vrea să iaie de nevastă o babă hîrcă.* SBIERA, P. 280. *O babă gîrbovită, slabă, uscată și zgîrcită, fără dinți în gură, bălăbănind din bărbie de hîrcă ce era.* CONTEMPORANUL, IV 504. *Pentru ce Druz ia pre Lida, o bătrînă hîrcă, sură.* NEGRUZZI, S. II 304.

HÎRCĂÍ vb. IV v. **hîrcîi.**

HÎRCIÓG, *hîrciogi,* s. m. Mamifer rozător cu blana frumoasă, roșcat-cafenie, cu două pungi mari de amîndouă părțile gurii, în care își cară proviziile în gol. ile subterane unde hibernează *(Cricetus cricetus).*

HÎRCÎÍ, *hîrctiesc* și *hîrcîi,* vb. IV. Intranz. A respira greu, producînd un zgomot răgușit și hîrîitor; a horcăi. (Atestat în forma *hîrcăi)* *Căzu răsturnat pe spate, hîrcăind de turbare și de mînie.* NEGRUZZI, S. I 162.
— Variantă: **hîrcăí** vb. IV.

HÎRCÎIÁLĂ, *hîrctieli,* s. f. Zgomot răgușit și hîrîitor, pricinuit de o respirație grea; hîrîială.

HÎRCÎÍT s. n. Faptul de a hîrcîi și zgomotul produs de cel care hîrcîie; horcăit. (Atestat în forma *hărcăit)* *Aud un grozav hărcăit, pe canapeluța unde el dormea... Era în spasmele agoniei.* NEGRUZZI, S. I 62.
— Variantă: **hărcăít** s. n.

HÎRDĂIÁȘ, *hîrdăiașe,* s. n. Diminutiv al lui hîrdău. *Un vas de argint în forma... unui hîrdăiaș sau unei căldăruțe.* ODOBESCU, S. II 189.

HÎRDĂU, *hîrdaie,* s. n. Vas de diferite mărimi, făcut din doage de lemn, care servește la păstrarea sau transportarea lichidelor și a altor materii. V. butoi, ciubăr, saca. *Cărau cu hîrdaiele apă de la puțul din răspîntie.* I. BOTEZ, ȘC. 24. *Iarna, hîrdaiele cu leandri erau înghesuite în sală.* BASSARABESCU, V. 54. *Spălă vasele, precum și vedrele și hîrdaiele în care adunau ciobanii laptele.* ISPIRESCU, L. 397. ◇ Expr. A turna (pe cineva) la hîrdău (sau la hîrdăul lui Petruche) = a băga (pe cineva) la închisoare, a aresta pe cineva. *Pe cine trebuia să-l turnăm la hîrdău, l-am turnat.* PAS, Z. IV 256. *Am pus mîna pe d. Cațavencu... L-am turnat la hîrdăul lui Petrache.* CARAGIALE, O. I 127. ✦ Cantitate care intră într-un hîrdău.

HÎRÎÍ, *hîrîi,* vb. IV. **1.** Intranz. (Despre mecanisme) A scoate un zgomot dogit, a face hîr (2). *Ornicul începu să hîrîie lung-lung, apoi prinse a bate ceasurile cu zgomot de fierării vechi.* SADOVEANU, O. I 331. ◇ Fig. *Îmi hîrîie în cap războiul. Îmi uruie ceva în creier, mereu, fără astîmpăr.* SAHIA, N. 54.

2. Intranz. (Despre organele respiratorii; p. ext. despre persoane) A scoate sunete aspre, de obicei din cauza unei boli. V. horcăi. *Glasul îi hîrîi a rău.* CAMILAR, N. II 397. *Trăgea dintr-o țigară și hîrîia din cînd în cînd din gît.* PAS, Z. I 104. *Își auzea răsuflarea cum îi hîrîie regulat și prelung ca o rîșniță.* VLAHUȚĂ, O. A. 127.

3. Intranz. (Rar) A sforăi. *Hîrîie boieru ca zăvodu... doarme dus.* ALECSANDRI, T. I 336.

4. Intranz. (Peiorativ) A vorbi neclar, a mormăi. *Care-i acolo? se răsti domnul Ienulescu, repezindu-și spre locul acela piciorul. Cine hîrîie?* CAMILAR, N. II 163. *Intră popa în casă și începe să hîrîie pe nas.* STANCU, D. 32. *Spuneți-mi cum s-a întîmplat? — Ce să se întîmple? a hîrîit, cu spaima mirării, moș Hau.* SADOVEANU, N. F. 113.

5. Intranz. (Despre cîini și lupi) A mîrîi. *Cîni mari albi se încleștau în luptă, hîrîind.* CAMILAR, T. 113. *Bubuie, nu-mpușcă, Hîrîie, nu mușcă* (Moara cu motor). SADOVEANU, P. C. 14.

6. Tranz. A întărîta, a zădărî. ✦ Refl. A se certa, a se ciondăni.

7. Refl. (Rar) A se lovi cu zgomot (de ceva). *Nu vezi cum te hîrîi de toate pietrele?* D. ZAMFIRESCU, la TDRG.

HÎRÎIÁLĂ, *hîrîieli,* s. f. Zgomot care însoțește respirația unui om bolnav de piept; tuse (din piept), hîrîit. *Acest glas... era slab, năbușit, tăiat de tuse, bolborosit într-o hîrîială care-l înghețа pînă la măduva oaselor.* DELAVRANCEA, S. 188.

HÎRÎÍT[1], *hîrîituri,* s. n. **1.** Zgomot produs de frecarea unui obiect de altul, de un mecanism stricat, de organele respiratorii bolnave etc. *Cu un hîrîit greu, ancora căzu la fund.* DUNĂREANU, CH. 199.

2. Mîrîit, mîrîială.

HÎRÎÍT[2], **-Ă,** *hîrîiți, -te,* adj. **1.** (Despre glas, vorbire, sunete) Care hîrîie. *Ce-i cu voi, mă? zise el... cu un glas hîrîit din plămîni.* DUMITRIU, B. F. 26. ◇ (Adverbial) *Buzele subțiri, aproape albe, îi tremură ușor... Înghină hîrîit.* SAHIA, N. 117.

2. Stricat, hodorogit. *Hîrîită, noduroasă stă în colb rîșnița veche.* EMINESCU, O. I 84.

HÎRÎITOÁRE, *hîrîitori,* s. f. Jucărie de copil cu care se produce un zgomot hîrîitor. *Ai să auzi... țiviloaiele și hîrîitorile copiilor și guițături de purcei.* CARAGIALE, O. VII 300.

HÎRÎITÓR, -OÁRE, *hîrîitori, -oare,* adj. (Rar) Care hîrîie, hîrîit[2]. *Glas hîrîitor.*

HÎRÎITÚRĂ, *hîrîituri,* s. f. **1.** Zgomotul respirației greoaie, de om bolnav; vorbire răgușită. *Cine să mai creadă în hîrîiturile unor moșnegi?* CAMILAR, N. II 293.

2. Mîrîit de cîine.

HÎRJÍÍ vb. IV v. **hîrșîi.**

HÎRJIÍT s. n. v. **hîrşiit.**

HÎRJIITÚRĂ s. f. v. **hîrşiitură.**

HÎRJOÁNĂ, *hîrjoane,* s. f. (De obicei în legătură cu verbele «a se apuca», «a se lua») Încăierare în joacă, cu scopul de a se distra. *Se apucă la danţuri, jocuri şi hîrjoane.* SBIERA, P. 317. *După ce ne culcam cu toţii, noi băieţii, ca băieţii, ne luam la hîrjoană.* CREANGĂ, A. 40. *Îs mîndruliţe coz!... Îmi vine să le-apuc la hîrjoană!* ALECSANDRI, T. 665.

HÎRJONEÁLĂ, *hîrjoneli,* s. f. Hîrjoană. *Cum să compui în odaia asta, unde vine mirosul de ceapă şi hîrjoneala celor mici de alături?* PAS, Z. I 281.

HÎRJONÍ, *hîrjonesc,* vb. IV. Refl. reciproc. A se lua la hîrjoană, a se încăiera (cu cineva) în glumă. *Copiii ţipau, hîrjonindu-se prin poienele codrilor.* CAMILAR, T. 166. *Se hîrjoni două clipe cu Nastasia, care torcea într-un dos însorit, la adăpost de vînt.* SADOVEANU, M. C. 140. *O duceam într-un cîntec, strîngînd viorele şi toporaşi de pe lîngă plai şi mergeam tot zburdînd şi hîrjonindu-ne.* CREANGĂ, A. 29. ✦ Refl. Fig. A se zbengui. *Răbufnea un balaur de fum gros şi pe dedesubtul lui flăcările prindeau a se hîrjoni.* GALAN, Z. R. 238. *Se iveşte Frusina: blondă, zveltă, mlădioasă — ca o răchită în care se hîrjoneşte vîntul.* GALACTION, O. I 126. ✧ Refl. reciproc. *Cu greu îmi vine să mă aşez la birou, cînd soarele se hîrjoneşte cu florile pe afară.* ALECSANDRI, S. 108.

HÎRLÉŢ, *hîrleţe,* s. n. (Mold., Transilv.) Cazma **(1).** *Hîrleţul lui Cocoran rupea bucăţi de maluri.* CAMILAR, TEM. 39.

HÎRLOSTEÁ, *hîrlostele,* s. f. Plan înclinat, făcut din scînduri, sprijinit pe, picioare de lemn şi acoperit cu pînză, servind la reţinerea firişoarelor de aur din nisipurile aurifere spălate cu apă.

HÎRSÎ, *hîrsesc,* vb. IV. Refl. (Popular) **1.** A se zgîrci, a se scumpi. *De cîte ori nu-mi cerea sufletul o bucăţică mai bună ori un păhărel mai mult, şi eu mă pedepseam, mă hîrseam să cheltuiesc un ban mai de prisos.* CONTEMPORANUL, VII 387.

2. A se deprinde cu ceva. *Dacă vei să dobîndeşti putere în trup, trebuie să-l deprinzi a se supune minţii şi a-i da mereu de lucru, ca să se hîrsească cu munca şi cu sudoarea.* ISPIRESCU, U. 24. *Cu necazul se hîrşeşte, Ca unul ce cu el creşte.* PANN, P. V. I 135.

HÎRSÎT, -Ă, *hîrsiţi, -te,* adj. (Mold.; şi în forma *hîrsit)* Zgîrcit, avar; rău, neînţelegător. *Hîrsita de mătuşa nu mă slăbea din fugă nici în ruptul capului.* CREANGĂ, A. 49.

— Variantă: **hîrsit, -ă** adj.

HÎRŞCÍ, *hîrşcî,* vb. IV. Intranz. A hîrşîi. *Sania hîrşcîia aspru prin prundul şoselei.* SADOVEANU, P. S. 45.

HÎRŞCÎÍT[1] s. n. Hîrşîit[1]. *Un hîrşcît ascuţit de ferăstrău îi zgîria dureros nervii.* BART, E. 254.

HÎRŞCÎÍT[2]**, -Ă,** *hîrşcîiţi, -te,* adj. Hîrşîit[2]. *Scăpat cu mare greu din mînile lor, hîrşciit şi stîlcit cum era, a lăsat şi bani şi tot şi s-a dus pe urlaţi, după ceilalţi.* CREANGĂ, P. 60.

HÎRŞCÎITÚRĂ, *hîrşciituri,* s. f. Hîrşîitură, tîrşîitură. *S-a repezit cu hîrşciituri de ciubote la catedră.* SADOVEANU, N. F. 143.

HÍRŞIE, *hîrşii,* s. f. (Regional) Piele sau blană de miel (mai ales neagră), cu lînă creaţă şi măruntă, din care se fac căciuli, gulere etc. sau cu care se îmblăneşte o haină. *Chepenege cusute cu fir, prinse în copci de argint, pe margine îmblănite cu hîrşie neagră şi aruncate pe coapsă într-o parte.* ISPIRESCU, M. V. 44. *În cap purta naltul calpac de hîrşie fumurie cu fund de serasir.* ODOBESCU, S. I 133.

— Variantă: **hărşie** (DELAVRANCEA, S. 170) s. f.

HÎRŞÍ vb. IV v. **hîrşii.**

HÎRŞIÍRE s. f. v. **hîrşiire.**

HÎRŞÍÍT s. n. v. **hîrşiit.**

HÎRŞÎÍ, *hîrşîi* şi *hîrşîiesc,* vb. IV. Intranz. (Şi în forma *hîrşii)* A se freca de ceva producînd zgomot. *Îi ascultă multă vreme paşii hîrşiind pe pietroaiele din curte.* CAMILAR, N. II 168. *Unghiile ei hîrşiiră c-un zgomot fioros pe chembrica roşie ce îmbrăca sicriul.* VLAHUŢĂ, O. A. III 141. ✧ (Obiectul care produce zgomot este complement instrumental introdus prin prep. «cu») *Birja... hîrşiind cu roatele de marginea trotuarului.* D. ZAMFIRESCU, la TDRG. ✧ Tranz. *În faţa lor sta pe un butuc un ofiţer de infanterie, înalt, adus de spate, hîrşiind cu vîrful bocancului piatra beciului.* CAMILAR, N. I 346. ✧ Tranz. A zgîria, a scrijela. (În forma *hîrşii)* *Hîrşiind pămîntul cu vîrful ciomegelor.* ISPIRESCU, la TDRG.

— Variante: **hîrşíi, hîrşíi** vb. IV.

HÎRŞÍÍRE, *hîrşîiri,* s. f. (Şi în forma *hîrşiire)* Hîrşîit. *Se făcu o hîrşiire, o îmbulzeală... Oamenii din mijlocul sălii se dădură la o parte, să facă loc unui invalid lung.* CAMILAR, TEM. 276.

— Variantă: **hîrşiíre** s. f.

HÎRŞÍÍT[1] s. n. (Şi în forma *hîrşiit)* Acţiunea de a hîrşîi; zgomotul produs prin frecarea unui obiect de altul. *Nu se auzea în răstimpuri decît foşnetul filelor din revistă întoarse şi hîrşiitul foarfecelui care le tăia.* V. ROM. noiembrie 1953, 180. *Vă place mai mult hîrşîitul coasei Prin holda de grîu, orz sau secară, Decît ciocîrlia cîntînd nevăzută-n văzduh.* BENIUC, V. 24. *Auz hîrşiitul unui chibrit.* CARAGIALE, O. II 267.

— Variante: **hîrşíit, hîrjíit** (CONTEMPORANUL, VII 213) s. n.

HÎRŞÎÍT[2]**, -Ă,** *hîrşîiţi, -te,* adj. (Despre lucruri) Frecat, zgîriat.

HÎRŞÎITÚRĂ, *hîrşîituri,* s. f. **1.** Tăietură (însoţită de un zgomot caracteristic). (Atestat în forma *hîrjiitură)* *Dintr-o hîrjiitură* [ferăstrăul] *ţi-ar fi curmat mijlocul.* DELAVRANCEA, S. 91.

2. Tîrşîitură, hîrşcîitură.

— Variantă: **hîrjiitúră** s. f.

HÎRŞT interj. v. **hîrşti.**

HÎRŞTI interj. (Şi în forma *hîrşt;* uneori cu valoare de verb) **1.** Onomatopee care redă zgomotul produs prin frecarea sau zgîrierea cu un obiect pe o suprafaţă (aspră). *Scosese un chibrit, hîrşti! ş-a dat foc fînului.* SADOVEANU, P. S. 16.

2. Onomatopee care redă zgomotul produs prin spintecarea cu putere a aerului. ✧ (Cu aluzie la repeziciunea unui gest) *Se luptă cu dînsul pînă îi veni bine şi hîrşt! îi tăie capul.* ISPIRESCU, L. 200. *Duminicile bîziiam la stranã şi hîrşti! cîte un colac.* CREANGĂ, A. 10.

— Variante: **hîrşt, harşt** (ISPIRESCU, L. 200) interj.

HÎRTÍE, *hîrtii,* s. f. **1.** Material special pentru scris, prezentat în formă de foi subţiri şi întinse şi fabricat din substanţe organice vegetale (mai ales din celuloză). *Îţi sînt. dator de multă vreme, amicul meu, o poezie: În inimă eu ţi-o scrisesem, acum ţi-o scriu şi pe hîrtie.* MACEDONSKI, O. I 217. *Îşi pun cîte-o ţoală în spate şi cîte-un coif de hîrtie în cap şi cîntă... de te scot din casă.* CREANGĂ, A. 39. *Vai, mîndruţă de departe, Ce tot faci de nu scrii carte? Doar hîrtia s-a scumpit, Ori pe mine m-ai urît?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 142. ✧ *Hîrtie de calc* v. calc. *Hîrtie carbon* v. carbon. *Hîrtie cerată* (sau *ceruită)* v. cerat. *Hîrtie de filtru* v. filtru. *Hîrtie fotografică* v. fotografic. *Hîrtie milimetrică* v. milimetric. *Hîrtie sugativă* (sau *sugătoare)* v. sugativă.

Hîrtie velină v. velin. ✧ Expr. **A pune** (sau **a aşterne**) **ceva pe hîrtie** = a scrie, a redacta (ceva).

2. Foaie de hîrtie (1) (scrisă sau tipărită). *Hîrtii, versuri, ziare rupte, broşuri efemere.* EMINESCU, N. 38. *Duduca, cum văzu că scot hîrtia din buzunar, sări de se puse lîngă mine, invitînd toată adunarea a asculta.* BOLINTINEANU, O. 318. *Un bilet scris pe o hîrtie roză.* NEGRUZZI, S. I 22.

3. (Mai ales la pl.) Scrisoare oficială (act, document etc.). *Mergem la trebunal să dăm foc la hîrtiile ciocoilor.* DUMITRIU, B. F. 107. *Am fost întîi cu el, să-l primească la spitalul de la noi, şi ne-au dat o hîrtie doftorii de-acolo, pe cum că să-l aducem aici.* MIRONESCU, S. A. 32. *Mai dăunăzi vine jăndaru c-o hîrtie în care se poroncea să sărbăm cu solenitate ziua onomastică a lui sfintu... nu ştiu care.* ALECSANDRI, T. I 245. ✧ Act oficial cu care se poate legitima cineva; legitimaţie. *Are hîrtii în regulă? întreabă maiorul veterinar.* CAMILAR, N. II 455.

4. (Şi în forma *hîrtie-monedă*) Bilet de bancă, bancnotă. *El puse la o parte trei hîrtii de cîte o mie... dar teancul hîrtiilor de douăzeci îl lăsă în portofel.* SLAVICI, O. I 356.

HÎRTIOÁRĂ, *hîrtioare,* s. f. Hîrtiuţă. *În colţişorul ei, stăpînă Pe-un vraf de jucării stricate, Din cărţi de joc, din hîrtioare, Ea-şi face parcuri şi palate.* VLAHUŢĂ, O. A. 47.

— Pronunţat: *-ti-oa-.*

HÎRTIÚŢĂ, *hîrtiuţe,* s. f. Diminutiv al lui hîrtie (2). *Din buzunăraşul cojocului de sub haină, scoase o hîrtiuţă pe care erau aşternute stîngaci cîteva rînduri.* MIHALE, O. 67. *O pală de vînt îmi smulse hîrtiuţele ca pe un zmeu.* I. BOTEZ, ŞC. 29.

— Pronunţat: *-ti-u-.*

HÎRTÓP, *hîrtoape,* s. n. **1.** Adîncitură, groapă în drum. *Roţi de car, care nu se sfarmă în cele mai blestemate hîrtoape.* CAMILAR, N. II 5. *Nu mai vedea de e piatră sau hîrtop pe unde călca.* BUJOR, S. 25. *Luă calul de căpăstru şi se lăsă la vale, prin hîrtoapele străzii.* DUNĂREANU, CH. 7.

2. Scobitură adîncă, prelungită, de forma unei rîpe prăpăstioase, produsă de apă. *Grindul cu semănăturile e al meu... Şi-i drept să fac cu dinsul ce gîndesc. Să-l ar, să-l semăn, să-i umplu hîrtoapele.* DAVIDOGLU, O. 70. *Altă movilă este spre S, în marginea unei păduri şi pe muchea unui hîrtop.* ODOBESCU, S. II 174.

— Pl. şi: *hîrtopuri* (SADOVEANU, O. II 106). — Variantă: (popular) **vîrtóp** (TEODORESCU, P. P. 516) s. n.

HÎRŢĂ s. f. v. **harţi.**

HÎRŢI[1] interj. (Numai în expr.) **Hîrţi încoace** (sau **încolo**), **scîrţi încolo,** exprimă o încercare neizbutită de a urni din loc un lucru greu. *Cînd să-l suie la deal, suie-l dacă poţi!... Hîrţi! încolo; scîrţi! încolo... carul se da înapoi.* CREANGĂ, P. 41.

HÎRŢI[2] s. m. pl. v. **harţi.**

HÎRŢOÁGĂ, *hîrţoage,* s. f. (Mai ales la pl.; cu sens ironic sau depreciativ) Hîrtie scrisă, document sau act (de obicei vechi sau fără valoare). *Halal! Eu vorbesc şi tu-ţi bagi nasu-n hîrţoage, arde-le-ar focul gheenei pe cine le-o mai născocit.* C. PETRESCU, R. DR. 17. *Uite colea cîte mă aşteaptă! adăugă arătînd spre un teanc de hîrţoage.* REBREANU, R. I 111. *Am, ian aşa, un teanc de hîrţoage afumate.* ALECSANDRI, T. 256.

— Variantă: **hîrţóg** (CAMILAR, N. II 420) s. n.

HÎRŢÓG s. n. v. **hîrţoagă.**

HÎRŢUÍT, -Ă adj. v. **hărţuit.**

HÎRZÓB, *hîrzoabe,* s. n. (Mai ales în Mold.) **1.** Funie groasă cu ajutorul căreia se coboară sau se ridică greutăţi din adîncime. ✧ Expr. (Ironic) **(A se crede) coborît** (sau **scoborît**) **cu hîrzobul din cer** = (a se socoti) de viţă nobilă; mîndru, îngîmfat. *Da noi ce sîntem? Împăraţi cu steaua-n frunte?... Scoborîţi cu hîrzobu din cer?* ALECSANDRI, T. I 165. **A cădea cu hîrzobul din cer** = a veni, a pica pe neaşteptate; a se realiza de la sine. *Atunci noi ce avem de aşteptat? Revoluţia mondială? S-aşteptăm să ne cadă cu hîrzobul din cer o revoluţie mondială şi să-nceapă ea a smulge pentru noi bărbile cîte s-au cocoţat pe tronuri în Bucureşti?* GALAN, Z. R. 297.

2. Coşuleţ de cetină de brad în care se păstrează păstrăvi afumaţi. *Luminate stăpîne, zise el, n-am uitat să lepăd la cuhnie hîrzoabele cu păstrăvi, pentru un prea slăvit cumătru şi nînaş ca măria-ta.* SADOVEANU, F. J. 133. *O mulţime de hîrzoabe cu păstrăvi afumaţi.* HOGAŞ, DR. 273. *Comisul Trufandaki îmi scrie că trimite cîteva hîrzoabe de păstrăvi şi două căprioare de la munte.* ALECSANDRI, T. 1356.

HÎŞ interj. Strigăt cu care se alungă găinile sau alte păsări. *Hîş! mînca-te-ar uliul să te mănînce!* SBIERA, P. 215. *Hîş, cucurigu dracului!* ALECSANDRI, T. 175. *Hîş! pasăre, de-acolea, Că doar nu eşti fiica mea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 171.

— Variante: (Mold.) **cîş** (ALECSANDRI, T. 896), **hîoi** (MARIAN, O. I 122, CONTEMPORANUL, II 13) interj.

HÎŞĂÍ vb. IV v. **hîşîi.**

HÎŞEÍ vb. IV v. **hîşîi.**

HÎŞÍ vb. IV v. **hîşîi.**

HÎŞÎÍ, *hîşîiesc,* vb. IV. Tranz. (Şi în forma *hîşii*) A alunga o pasăre cu strigătul «hîş». *O hîşii cît o hîşii. Dar sarca tot sarcă!... cu cît era mai des hîşiită, cu atîta cîrîia mai tare.* MARIAN, O. II 51.

— Variante: **hîşăí** (REBREANU, R. II 30), **hîşií, hîşeí** (RETEGANUL, P. III 26), **căşăí** (ALECSANDRI, T. 896) vb. IV.

HÎTCÎÍ vb. IV v. **hăteăi.**

HÎTRU, -Ă, *hîtri, -e,* adj. (Mold., Bucov., rar Transilv.) **1.** Glumeţ, mucalit, poznaş. *Şi-aşa de multe judecăţi avea popa, încît vrun amărît hîtru îl boteză «popa Bucluc», poreclă rămasă pînă la moarte.* CAMILAR, N. I 332. *Era bărbat sprîncenat şi întunecos; hîtru, fără a zîmbi.* SADOVEANU, M. C. 166. ✧ (Substantivat) *Ne dase nume de curcani Un hîtru bun de glume.* ALECSANDRI, P. III 437.

2. Isteţ, deştept. *Băietul în ruptul capului nu vrea să înveţe carte, nefiind tocmai hîtru.* ŞEZ. I 88.

3. Şiret, viclean. *O ţigancă foarte hîtră şi înşălătoare.* SBIERA, P. 108. ✧ (Adverbial) *Ride hîtru badea Toader; El ştia ce o să iasă.* BENIUC, V. 106. ✧ (Substantivat) *Şi motanul toarce-n sobă... Oare ce gîndeşte hîtrul de stă ghem şi toarce-ntr-una?* EMINESCU, O. I 48.

HÎŢ interj. (Şi în forma *hăţ;* de obicei cu valoare de verb) Onomatopee care redă zgomotul produs de o mişcare bruscă şi repede, cînd cineva apucă, smuceşte sau trage ceva; haţ. *Nevasta, hăţ un şumuiag de fin, îl face vălătuc şi sfîr după popă.* SEVASTOS, N. 50. ✧ Expr. **Hîţ** (sau **hi**) **în sus, hîţ în jos** sau **hîţ în dreapta, hîţ în stînga,** arată sforţările sau încercările făcute de cineva pentru a aduce la îndeplinire o acţiune sau pentru a scăpa (prin smuciturі de tot felul) dintr-o situaţie neplăcută. *Hîţ în dreapta, hîţ în stînga, pînă descuie uşa.* DELAVRANCEA, la TDRG. *Hi! în sus, hăţ! în jos; să se mişte din loc calul, ba.* ISPIRESCU, L. 374. *După ce mîncară... smochine, se făcură măgari. Hîţ în sus, hîţ în jos! Ba că o fi una, ba că o fi alta, nimic. Rămaseră măgari ca toţi măgarii.* id. ib. 282.

— Variantă: **hăţ** interj.

HÎŢA interj. (De obicei repetat; adesea cu valoare de verb) Onomatopee care arată mişcări ritmice repetate,

întrerupte sau legănate. *Hîța la deal, hîța la vale, hîța spre vremea de sară.* SBIERA, P. 319. ✦ Onomatopee care arată o înaintare greoaie, înceată și apăsată. *Ursul... Se scoală în picioare Și, hîța! hîța! pînă sus La scorbure se urcă.* ODOBESCU-SLAVICI, la TDRG. ◇ (Cu valoare de adverb) *Trebuie să mînăm chestia tot înainte; căci, dacă mergem tot așa hîța, hîța, o vîrîm cu oiștea-n gard.* CARAGIALE, S. U. 55.

HÎȚÎ, *hîții*, vb. IV. Tranz. (Regional) A hîțîna. *Hîțîi copaciul pînă ce-l scoase din rădăcină.* ISPIRESCU, la TDRG.

HÎȚÎNÁ, *hîțîn*, vb. I. 1. Tranz. A scutura puternic, a zgîlțîi. *Scoală... grăi Sandu Lungu către neastă și prinse-a o hîțîna.* La TDRG. *Vîntul hîțîna ușa și ferestile.* VLAHUȚĂ, O. A. 136. ◇ Refl. *Bombe răzlețe cădeau pe-aproape și pereții grajdului se hîțînau.* CAMILAR, N. II 458.

2. Refl. A se mișca încoace și încolo; a se legăna, a se balansa. *Creanga scîrțîia și trosnea... Se hîțîna ba ici, ba colea.* DEȘLIU, G. 41. ◇ Tranz. *Hîțînară trupul, legănîndu-l înainte de a-l lăsa în adînc.* CAMILAR, N. I 84.

HÎZÉNIE, *hîzenii*, s. f. (Popular) Sluțenie, urîciune; (concretizat) persoană hîdă. *N-ai vrea tu să te mîntuiești de hîzenia asta de mire?* SBIERA, P. 21.

HÎZÍ, *hîzesc*, vb. IV. Refl. (Popular) A deveni hîd, a se sluți, a se urîți. *M-am spăriet singură de mine, atîta am îmbătrînit și m-am hîzit.* CONTEMPORANUL, VII 102.

HLAMÎDĂ, *hlamide*, s. f. 1. (La greci și la romani) Bucată dreptunghiulară de stofă (albă sau roșie ca purpura), care se purta (în călătorie, la festivități etc.) prinsă cu o agrafă pe umărul drept. V. mantie. *Bătrînul Lucullus, apărîndu-și ochii obosiți cu mîneca largă a hlamidei, privea spre for.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 10. *Torent lung de umbre-antice, în lumină el apare, Strălucind sub arme scumpe, sub hlamide consulare.* ALECSANDRI, P. III 93.

2. (La bizantini) Mantie împărătească sau arhierească. *Visam hlamida sacerdotală.* GALACTION, O. I 335. *Veșmintele... arătau că este unul din nalții dregători ai bisericii bizantine... pe dînsul avea o hlamidă de sevai roșu cusută cu palme de fir pe poale.* ODOBESCU, S. I 133. *Moldavia se face cunoscută, și împăratul Bizanției trimite domnitorului ei hlamidă.* NEGRUZZI, S. I 271. ◇ (Metaforic) *Întîrziată fără vreme, Se plimbă Toamna prin grădini, Cu faldurii hlamidei plini De crizanteme.* TOPÎRCEANU, M. 33. *Noaptea — o crăiasă — Pășește aiurită, ca visurile mele, Mișcînd, la pasul vremii, hlamida ei de stele.* CERNA, P. 13. *Iată vin și gîndăceii în hlamide smălțuite.* ALECSANDRI, P. A. 125. ✦ (Rar) Pelerină. *Erau albi drumeții de parcă erau nînși, Le fluturau în urmă hlamidele în vînt.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 33.

HLEÁB, *hleaburi*, s. n. (Mold., Bucov.) Lucru rău, stricat, hîrbuit; vechitură, hîrb. *Mergînd, de șagă, cu un hleab de pușcă împrumutat la un vînat de urși.* La TDRG. *Boierii noștri sînt în stare să ducă la balamuc pe cineva de la noi care ar veni cu o idee nouă, dar laudă cu josnicie toate hleaburile pe care străinătatea le-a scos de mult din hangare.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr.162, 2/2. ◇ Fig. *Așa numai să se mute de pe vatră pe cuptior știe și hleabul de baba mea de acasă.* CREANGĂ, P. 130.

HLÉI, *hleiuri*, s. n. (Regional) Pămînt argilos, mlăștinos. *În vale-i jilăveală mare; nu-i departe pîrăul; acolo sînt urmele... Vasile se plecă asupra hleiului jilav.* SADOVEANU, O. III 560.

HLEIÓS, -OÁSĂ, *hleioși, -oase*, adj. (Regional, despre terenuri) Lutos, clisos; noroios, mlăștinos. V. cleios. *Le venise și Turcanilor patru pogoane... patru pogoane de pămînt; dar ce dracul să facă cu dînsul dacă o bucată le venise într-o mlaștină și alta într-un pisc hleios, unde așezaseră case.* CONTEMPORANUL, III 774. *Un loc hleios, plin de mlaștine.* NEGRUZZI, S. I 184.

HLIBÁN, *hlibane*, s. n. (Rar, regional) Piine. *S-au strîns băieții să mănînce hliban și borș.* CONTEMPORANUL, III 618.

HLIZÍ, *hlizesc*, vb. IV. Refl. (Regional) 1. A rîde mult, prostește, fără rost. V. chicoti. *Dar de ce vă hliziți, mă rog? a țipat cu mirare căpităneasa.* SADOVEANU, N. P. 75. *Ia mai tăceți, mă, ce dracu vă tot hliziți?* VLAHUȚĂ, CL. 110. *Chirică, cum îi treaba băieților, se acățera pe cele garduri și se hlizea cu ceilalți băieți.* CREANGĂ, P. 163. ✦ (Despre îndrăgostiți, depreciativ) A se hîrjoni, a cocheta. *Tu te hlizeai cu pieptănarul.* CAMILAR, N. I 257. *Privește, mă rog... pe duduca Lența cu domnișorul Radu, cum se hlizesc împreună.* ALECSANDRI, T. 1432.

2. A face ochii mari, a se zgîi, a se holba. *Meșterii ăi bătrîni s-au hlizit, la început, De asemenea lucru nemaivăzut.* DEȘLIU, G. 26. [Petruță] *de jos, hlizindu-se: Poate găsim, bădie Zaharie, și comoara ceea, în luncă!* C. PETRESCU, R. DR. 16. *Înțelege de ce se hlizesc ele: țăranii veniți au niște căciuli cum n-au mai văzut ele... înguste pe cap și late în fund, ca niște baniți.* SP. POPESCU, M. G. 37.

HLIZÎT, -Ă, *hliziți, -te*, adj. (Regional, rar) Care rîde mult și fără rost, prostește; care se schimonosește. *Hlizit și slut... Purta îmbrăcămintea de paiață.* LESNEA, I. 46. ◇ (Adverbial) *Rîdea fără zgomot, hlizit, cu ochii ca două picături de cernelă sticlindu-i în cap.* DUMITRIU, N. 258.

HLOBĂNÁ, *hlobăn*, vb. I. Tranz. (Mold., Bucov.) A legăna, a clătina, a scutura. *Viscolul... îi umflă mantaua, îl hlobănă de cîteva ori, parcă în șagă.* GALAN, Z. R. 127. ◇ Refl. *Intră pe ușă... hlobănîndu-se de boală.* CONTEMPORANUL, VII 490.

HLUJÁN, *hlujeni*, s. m. (Mold.) Tulpină (lemnoasă) a unor plante mari; cocean de porumb (după ce s-au cules știuleții).

HM interj. (Uneori repetat) Exclamație care exprimă rezervă, contrarietate, nemulțumire, îndoială, neîncredere și bănuială. *Numai cîte un «hm» scotea din cînd în cînd și, bătînd la spate tabacherea cu palma întreagă, o deschidea.* HOGAȘ, DR. II 108. *Hm, hm! zise ea suspinînd și dînd din cap; mă-ta nu vrea să te crească, ci să te prăpădească!* SBIERA, P. 29. (Scris și: *hîm*) *Him, him! Aici miroase a carne de om!* ISPIRESCU, L. 86.

— Scris și: *hîm.*

HO interj. (Adesea repetat) 1. Strigăt cu care se opresc în loc viteze, mai ales caii. *Strîngea hățurile, repetînd lin și totuși poruncitor: Hohoho!... Hohoho!...* REBREANU, R. I 216. ✦ (Familiar, exclamație prin care căutăm să oprim pe cineva, mai ales pe un vorbitor) Destul, stai, oprește-te, ajunge. *Ho! — auzi undeva o poruncă... — Care «ho», zbieră, lipindu-și aproape fața de fața podarului.* V. ROM. aprilie 1954, 127. *Rizea îi strigă băiatului: — Ho, mă! Cellalt strigă la boi și carul stătu în marginea drumului.* DUMITRIU, N. 87. *Ci ca ho, voinice, prea o iei repede!* DELAVRANCEA, S. 199. ◇ Expr. **Ho, țară!** = stai liniștit! lasă-mă în pace! potolește-te! *Ho, țară!... că te-or vide oaminii și m-or face de vorbă-n sat.* ALECSANDRI, T. I 264.

2. (Rar) Strigăt cu care se îndeamnă vitele la mers. *Și-i mîna boii-ncet, să nu să obosească, numai din cînd în cînd... striga la ei: ho bourean, cea surilă!* RETEGANUL, P. IV 26. *Un flăcău cam negrișor, Care-mi lucra la ogor Mînînd boii: ho, Bodor!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 32.

3. (Repetat, cu accentul frazei pe al doilea element; exclamație prin care garantăm sau întărim spusele noastre) Berechet, din plin. *Lăutari sînt? — Ho, ho! Cîți pofțești.* CREANGĂ, P. 309.

HOÁNCĂ, *hoance,* s. f. Hoanghină. *Întrebă de soacră-sa numind-o, ca de obicei, hoanca.* D. ZAMFIRESCU, la TDRG.

HOĂNGHINĂ, *hoanghine,* s. f. Epitet injurios dat unei femei bătrîne şi rele; baborniţă. *Şi cum vine străina, hoanghina pune mîna şi pe tablaua cea de aur şi pe cloşca de aur, cu puii de aur, tot cu acelaşi vicleşug.* CREANGĂ, P. 99.

HOÁRDĂ, *hoarde,* s. f. **1.** Grupare în carc erau organizate popoarele nomade mongole primitive. V. t r i b. *Hîrtii boţite, cîrpe, linguri, cioburi de străchini, bucăţi de mămăligă şi de pîne, ca la plecarea unei hoarde.* SADOVEANU, O. VI 271. *Hoarda Buceagului se mişca la porunca lui ca un singur om.* id. ib. VII 25.

2. Ceată, bandă de oameni (înarmaţi) care pradă şi pustiesc; armată cotropitoare.

— Variantă: **oárdă** (ALECSANDRI, P. II 14, NEGRUZZI, S. I 272) s. f.

HOÁSPĂ, *hoaspe,* s. f. **1.** (Mold., Bucov.) Învelişul grăuntelui de cereale; pleavă. *Grîul... numit ceacîr are mustăţi, paiul este sec şi bobul, învălit în hoaspă (pleavă), mic.* I. IONESCU, P. 239. ✦ Tărîţe. *Se cerne făina întăi prin sită rară, ca să rămîie hoaspa.* ŞEZ. V 53.

2. (Transilv.) Păstaie uscată de fasole sau de mazăre, după ce s-au scos boabele.

HOÁŞCĂ, *hoaşte,* s. f. Epitet injurios dat unei femei bătrîne şi rele. *Mă duc o dată la Ivancea, administratorul ciocoaicei, bătrînei de la noi din sat, hoaşca.* DUMITRIU, B. F. 19. *Du-te numaidecît, pînă nu iese bacceaua, hoaşca.* M. I. CARAGIALE, C. 100.

HOBÁN, *hobane,* s. n. Legătură, de obicei din sîrmă de oţel, între aripile unui avion multiplan.

HÓBOT, *hobote,* s. n. (Mold., Bucov., Transilv.) Basma cu care se leagă femeile la cap; văl. *Învăluită în straiele-i negre, porni; ochii mari îi luceau prin hobotul fumuriu.* SADOVEANU, O. V 466. *Şi pe cînd vorbea baba aceste, o vede învăluită într-un hobot alb, ridicîndu-se în văzduh, apoi înălţîndu-se tot mai sus şi după aceea n-o mai zări de fel.* CREANGĂ, P. 192. ✧ F i g. *Omul îşi aduse aminte de ogorul galbăn, peste sărăcia căruia toamna îşi întindea hobotul de moarte.* SADOVEANU, O. II 155. *De două zile aice munţii sînt împodobiţi cu hobot de nori.* ALECSANDRI, S. 174. *Noaptea îşi întindea pe încetul tristul său hobot.* NEGRUZZI, S. I 236. ✦ Văl de mireasă. *Jupînesele... pîndeau înlăturarea hobotului miresei dintre rîurile de beteală de aur.* SADOVEANU, F. J. 387. *Au rămas toată casa deşartă de oaspeţi şi numai mireasa într-însa cu hobotul rupt.* SBIERA, P. 202. ✦ Feregea. *Nohaii* (= populaţie tătară din Crimeea) *lucrează pămîntul şi se arată primitori de oaspeţi, şi nu pun femeilor hobot, şi închină vin ca şi noi.* SADOVEANU, N. P. 254.

HÓCHEI s. n. Joc sportiv pe un teren acoperit cu iarbă, în cursul căruia jucătorii caută să introducă în poarta echipei adverse o minge mică de piele, lovită cu un baston special, după reguli asemănătoare cu ale jocului de fotbal. ✦ (De obicei determinat prin «pe gheaţă») Joc asemănător cu cel de mai sus, jucat pe un teren de patinaj, jucătorii avînd patine, iar mingea fiind înlocuită printr-un disc mic numit puc. *S-au disputat ultimele întîlniri din cadrul campionatelor mondiale şi europene de hochei pe gheaţă pe anul 1954.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2915.

HOCHEÍST, -Ă, *hocheişti, -ste,* s. m. şi f. Jucător de hochei. *Chiar din primele minute hocheiştii sovietici au luat conducerea, marcînd un punct spectaculos.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2860.

HÓCUS s. n. (Numai în e x p r.) *Hocus-pocus* = formulă întrebuinţată de scamatori; p. e x t. scamatorie.

HODÎNĂ s. f. v. **odihnă.**

HODINÎ vb. IV v. **odihni.**

HODINÎT, -Ă adj. v. **odihnit.**

HODOLEÁN s. m. v. **odoleon.**

HODOROÁGĂ, *hodoroage,* s. f. Lucru (mai ales vehicul) învechit, stricat, hodorogit, care face zgomot la orice mişcare. *A cîştigat azi cîteva copeici, cu hodoroaga pe patru roate.* CAMILAR, TEM. 51.

HODORÓG[1] interj. (Şi în forma *hodoronc)* Onomatopee care redă zgomotul produs de căderea sau ciocnirea unor obiecte tari, de mersul zdruncinat al unui vehicul pe un drum rău etc. *Hodorog! încolo, hodorog! pe dincolo: carul se strică.* CREANGĂ, P. 39. *Deodată, numai ce hodorog! leagănul cu piatra, jos.* ŞEZ. II 54. ✧ (În corelaţie cu «tronc», exprimă o izbitură sau începutul, alteori sfîrşitul unei căderi) *Şi boii, spărieţi, pornesc ca nişte zmei; însă deodată hodoronc! Dăm într-un şanţ cu toţii tronc!* ALECSANDRI, T. I 351. *Vai de tine! de trăsură! De voieşti primblare... tronc? Dinţii toţi îţi sar din gură Într-un veşnic hodoronc!* id. ib. 149. ✧ E x p r. **Hodoronc-**(sau, rar, **hodorog-)tronc,** se spune cînd cineva face un lucru nepotrivit, neaşteptat sau spune o vorbă deplasată. *Şi hodoronc-tronc, ca din senin... s-auzea o gălăgie, un vuiet.* DELAVRANCEA, la TDRG. *Îmi istorisi un amor al lui, un fel de nuvelă nesărată şi banală, care se isprăvea printr-un «Adio» ce cădea aşa, hodoronc-tronc, fără nici un motiv.* VLAHUŢĂ, O. A. 193. *Trînteşte vorba Hodorog-tronc ca o roată.* PANN, P. V. I 9.

— Variantă: **hodorónc** interj.

HODORÓG[2], *hodorogi,* s. m. Epitet injurios dat unui bătrîn care abia se mai ţine pe picioare; căzătură, ramolit. *Ciolane de hodorog bătrîn... butuci, nu picioare! — se înciudă moşneagul pe sine.* MIHALE, O. 365. *Pleacă d-aici... hodorogule... mai mă întrebi şi al cui sînt?* PREDA, I. 37. *Şi un hodorog ca socru-său avea să i se împotrivească!* GÎRLEANU, N. 31. *Ah, hodorog şiret, că n-am ştiut! întîi pe tine te-aş fi răpus!* DELAVRANCEA, S. 250.

HODOROGEÁLĂ, *hodorogeli,* s. f. Faptul de a h o d o r o g i; zgomot mare, continuu şi asurzitor (de obiecte lovite între ele, răsturnate etc.); huruială. *Moara măcina mereu, mereu, cu hodorogeala enervantă a roţii rupte.* ARDELEANU, D. 241. *Cu talanca de la oi, cu cleştele şi cu vătrariul face o hodorogeală şi un tărăboi de-ţi ia auzul!* CREANGĂ, A. 39. ✧ (Metaforic) *Cîtă hodorogeală de tunete, ce mai vînzoleală şi trăncăneală de pretutindeni nu era să zguduie, din temelie, gospodăria cerească!* HOGAŞ, M. N. 164.

HODOROGÍ, *hodorogesc,* vb. IV. **1.** I n t r a n z. (Mai ales despre mori şi despre vehicule în mers) A face zgomot mare; a hurui, a duruia. *Şi căruţa deşartă a trecut hodorogind.* GALAN, Z. R. 381. *Treceau căruţe grele, încărcate, hodorogind prin îmbulzeala trăsurilor care dispăreau în goana cailor.* DUNĂREANU, N. 17. [Tigrul] *simţea şi auzea polobocul rostogolindu-se şi hodorogind în urma lui.* ODOBESCU, S. III 256. *Moara tot hodorogea Şi pin apă tot fugea.* ALECSANDRI, P. P. 103. ✦ A face zgomot cotrobăind undeva. *S-aştepţi puţin, că mă îmbrac — strigă dînsa hodorogind la dulapul în care-şi ţinea hainele.* SLAVICI, O. I 354. *Gata, răspunse ea din pod, hodorogind prin nişte străchini şi ulcioare.* CONTEMPORANUL, III 651.

2. I n t r a n z. F i g. A vorbi mult şi tare; a trăncăni. *Mai tacă-vă lioarba! răcni Vătaşa. Eu pierd şi voi hodorogiţi!* DUNĂREANU, CH. 46. *Din gură hodorogeşte, Chiar ca o moară de vînt.* ALECSANDRI, T. I 384. ✧ T r a n z. (Neobişnuit) *A lui bunică Ce cu neîncetare hodorogea minciuni.* NEGRUZZI, S. II 265.

3. Refl. (Despre lucruri) A se strica, a se dărăpăna, a se hîrbui. *Bătută însă mereu de vînturi, moara lui Busuioc s-a hodorogit.* SLAVICI, O. I 226. ◇ Fig. (Despre persoane) *M-am hodorogit, şi trebuie să stau la reparat, măcar o săptămînă.* CARAGIALE, O. VII 117.

HODOROGÎT, -Ă, *hodorogiţi, -te,* adj. **1.** (Despre obiecte) Care funcţionează prost; uzat, hîrbuit. *Odaia din fund, cu... trei scaune, un dulap hodorogit şi cîteva fleacuri, botezate bibelouri de familie, era a lui Titu.* REBREANU, R. I 27. *Cîteva trăsuri hodorogite... veneau în urma lui.* BART, E. 294. *S-auzi un scîrţîit de căruţă hodorogită şi treapăd de potcoave.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 179. ◇ Expr. **Moară hodorogită** = moară dărăpănată, care face zgomot cînd e pusă în mişcare; fig. om care vorbeşte mult şi tare, care trăncăneşte fără încetare. *Are cineva cap să se liniştească de răul tău? Ia auzi-l-ăi: parcă-i o moară hodorogită.* CREANGĂ, O. A. 252.

2. Fig. (Despre persoane) Şubrezit de boală sau de bătrîneţe, lipsit de vigoare. *Sus, pe capră, lîngă vizitiul hodorogit... sta o copilă de vreo 6 ani.* SAHIA, U.R.S.S. 61. ✦ (Despre voce) Răguşit. *Dădu drumul glasului, care era totdeauna hodorogit.* PAS, Z. III 267.

— Variantă: **odorogît, -ă** (ISPIRESCU, L. 10) adj.

HODORÓNC interj. v. **hodorog**[1].

HOGÁŞ s. n. v. **făgaş.**

HÓGE, *hogi,* s. m. (Şi în forma *hogea;* la mahomedani) Preot; învăţător, dascăl. *Am învăţat şi eu ceva în zilele mele, am învăţat mai ales cu hogii noştri şi chiar ei m-au deprins să înţeleg cum trebuie învăţătura Coranului.* SADOVEANU, O. VII 21. *În micul ei pridvor de scînduri Apar doi hogi, în relief.* MACEDONSKI, O. I 55. *Nastratin era un hogea (dascăl sau învăţător) Care a rămas de basmu pînă astăzi tutulor.* PANN, N. H. 3.

— Variantă: **hógea** s. m.

HÓGEA s. m. v. **hoge.**

HOGEÁG, *hogeaguri,* s. n. (Mold.) Coş (8), horn (1). *Hogeagul sobei suia pe lîngă părete, în pod.* SADOVEANU, F. J. 597. *Un fum tot se mai vedea ieşind pe hogeagul aplecat.* DUNĂREANU, CH. 74.

— Pl. şi: *hogege* (C. PETRESCU, Î. II 5). — Variantă: **ogeác** (TEODORESCU, P. P. 642), **ogeág** (ALECSANDRI, T. 103) s. n.

HOHÉR, *hoheri,* s. m. (Învechit şi popular) Hingher. *Decît să fii căluşer, Mai bine să fii hoher, Că hoheru-o moară cîni.* BIBICESCU, P. P. 379.

HÓHOT, *hohote,* s. n. Izbucnire zgomotoasă de rîs sau de plîns. *Hohotul se domoleşte Şi Toader aşa vorbeşte.* DEŞLIU, M. 25. *Publicul rîde înainte cu un hohot colosal.* CARAGIALE, O. III 8. *Demonii rîseră; o, ce de hohote!* BOLINTINEANU, O. 74. *Mi se părea că aud din vreme în vreme un hohot lung şi răsunător deasupra capului meu.* ALECSANDRI, O. P. 260. ◇ Fig. *Stau şi ascult:... Hohotul, geamătul Vîntului crud.* LESNEA, I. 65. *Şi plopii rari vijîie-n vînt, Scot hohote parcă să-mi spună În rîs ce nemernică sînt!* COŞBUC, P. I 65. ◇ (Determinat prin «de rîs» sau «de plîns») *Ducînd cu violenţă mîna la ochi, izbucni într-un hohot de plîns înăbuşit.* ARGHEZI, P. T. 43. *Deodată Neagu tresări; îşi auzise numele rostit într-un hohot de rîs.* BART, E. 211. *Slobozi un hohot de rîs azvîrlind arma.* NEGRUZZI, S. I 79. ◇ Expr. **A rîde (sau a plînge) cu hohot (sau cu hohote)** = a rîde (sau a plînge) foarte tare, zgomotos. *Plîngea cu hohote.* DUMITRIU, N. 42. *Plînse cu hohote, să-şi răcorească inima.* MIRONESCU, S. A. 52. *Plecîndu-şi faţa pe mîna ei aspră, plînse cu hohot.* VLAHUŢĂ, O. A. 379. *Rîd cu hohot de nepriceperea şi slăbăciunea lor.* CREANGĂ, P. 190. ◇ (Metaforic) *Călătorul soare Rîdea cu hohot repetat.* COŞBUC, P. I 124. ✦ Fig. Zgomot puternic (cu ecouri). *Un trăsnet frînge cu hohot repetat Un brad din faţa casei.* COŞBUC, P. I 258.

HOHOTÍ, *hohotesc,* vb. IV. Intranz. A izbucni în hohote de rîs sau de plîns; a rîde (sau a plînge) cu hohot. *Obosise de bocit şi hohotea încet.* DUMITRIU, N. 92. *Hohoteaţi, băteaţi din palme şi nu vă mai săturaţi urmărind scena.* PAS, Z. I 186. *La plecare, fata hohotea ca o nebună, iar tu ai încălecat şi te-ai dus.* SADOVEANU, O. VI 51. *Văd, în zori, cum merg s-adune Mure fetele; doinesc, Rîd pe drum şi hohotesc Ca neşte nebune.* COŞBUC, P. I 262. ◇ Fig. *Cînd aş mai vorbi de judecata mea şi de ochiul meu sigur, ar hohoti toată Veneţia.* CAMIL PETRESCU, T. II 310. ◇ (Determinat prin «de rîs» sau «de plîns») *Se zvîrcolea în mîinile ţăranilor hohotind de plîns.* REBREANU, R. II 133. *A hohotit în bocet, ca şi cînd acum ar fi aflat de moartea lui.* POPA, V. 244. *Hohotind de rîs a strigat tare, încît a acoperit tot zgomotul.* CARAGIALE, O. III 83. ✦ Tranz. (Rar) A spune ceva cu glasul întretăiat de hohote de plîns. *Priveau cu toţii cum mama mortului hohoteşte bocetul.* DUMITRIU, N. 154. ✦ Fig. (Despre un spaţiu în care se produc zgomote) A răsuna (în ecou). *Hohoteşte văzduhul, clocoteşte pămîntul, Se-nteţeşte culesul bucuriilor coapte.* DEŞLIU, G. 45. *Mitraliera prinse apoi să tragă rafale din ce în ce mai lungi şi hohoteau dealurile.* CAMILAR, N. I 71. *Haiducii mei Doinesc toţi trei; Şi clocotesc Şi hohotesc Păduri adînci.* IOSIF, V. 61.

HOHOTÍRE, *hohotiri,* s. f. Faptul de a hohoti; hohotit, hohot (de rîs sau de plîns). *Cineva izbi cu bastonul în toba mare şi o sparse, în hohotirile de rîs ale unora.* PAS, Z. IV 40.

HOHOTÍT s. n. Hohotire. *Să rîdem dar, viteaz răsad, Să fie-un hohotit şi-un chiu Din ceruri pînă-n iad.* COŞBUC, P. I 257.

HOHOTITÓR, -OÁRE, *hohotitori, -oare,* adj. (Rar, despre rîs şi despre plîns) În hohot, cu hohote. *Rîs hohotitor.*

HOINÁR, -Ă, *hoinari, -e,* adj. Care bate drumurile, care umblă fără ţintă; vagabond. *Vino în strada cu tei ruginii, Pasul hoinar să ne poarte.* FRUNZĂ, Z. 71. *Adulmecă marea un ciine hoinar.* LESNEA, I. 85. *Nu ştiu cum s-a întîmplat de a rămas pictura cu totul înlăturată din cărarea mult cotitei mele colinde de vînător hoinar.* ODOBESCU, S. III 113.

HOINĂREÁLĂ, *hoinăreli,* s. f. Faptul de a hoinări; plimbare fără ţintă. *Vremea era parcă făcută pentru o hoinăreală în doi.* V. ROM. septembrie 1953, 91. *I-a simţit înclinaţi mai degrabă spre hoinăreală prin livezi... decît spre trebi serioase.* GALAN, Z. R. 177. *Se ţinea de hoinăreli înainte de a intra în mişcare.* PAS, Z. II 10. *Era un admirabil tovarăş de vînat, de călărie, de înot şi de hoinăreală pe cîmpuri.* C. PETRESCU, S. 110.

HOINĂRÍ, *hoinăresc,* vb. IV. Intranz. A umbla hoinar, a bate drumurile, a călători fără ţintă; a vagabonda. *Poţi uita o stradă-n care... ai hoinărit sub tei cîndva.* CASSIAN, H. 24. *Ar fi vrut ca toată noaptea să umble hoinărind pe străzi singuratece.* ARDELEANU, D. 167. *Să-ţi faci şi tu rost aici, ca toţi megiaşii, nu mai hoinări prin a lume.* ISPIRESCU, L. 231. ✦ Tranz. (Rar, complementul indică un loc, o regiune) A cutreiera. *Veverita pleacă creangă lîngă creangă şi hoinăreşte, ca o deşucheată, pădurea întreagă.* GÎRLEANU, L. 18.

HOIT, *hoituri,* s. n. **1.** Cadavru de animal sau (mai rar) de om, intrat în descompunere; mortăciune, stîrv, leş. *Hoitul îl mîncase fiarele pădurii.* STANCU, D. 21. *Nici vederea hoitului lui Rădaşcă nu i-ar fi putut aduce liniştea.* SADOVEANU, P. M. 273. *La periferie, unde unii vieţuiesc ca gunoaiele, 's-au deschis ferestrele. Mizeria s-arată rîncedă — ca un hoit prea învechit.* SAHIA, N. 64.

2. Fig. (Popular, cu nuanță depreciativă) Om mare la trup și gras peste măsură, greoi în mișcări. *Apoi dă, bade, închircit, vrăbioi, cum mă vezi, aista sînt: am văzut eu și hoituri mari și nici de-o lume: la treabă se vede omul ce poate!* CREANGĂ, P. 149.

HOITĂR, *hoitari*, s. m. Specie de vultur pleșuv, care se hrănește cu hoituri *(Nephron perenopterus). Copilul întoarse fruntea, ca să mai vadă hoitarul din albastrul cerului.* SADOVEANU, P. M. 48. ◇ (Adjectival) *În văzduh se roteau vulturii hoitari, căutînd cină putredă în preujma cirezilor de vite albe și a stînilor de oi.* SADOVEANU, M. C. 20.

HOJBĂÍ, *hójbăi*, vb. IV. Intranz. (Regional) A cotrobăi. *Cît am hojbăit și mocoșit prin tei să prind pupăza.* CREANGĂ, A. 54.

HÓJMA adv. (Mold., Bucov.) Mereu, într-una, neîncetat; pururea. *Cetatea nu era departe; se zărea deslușit cu turnurile și meterezurile ei în brădet, subt vulturii care hojma o străjuiau.* SADOVEANU, F. J. 531. *Hojma tolocăneşte pentru nemica toată, curat ca un nebun.* CREANGĂ, P. 252. *Ochii lui hojma clipeau.* NEGRUZZI, S. I 140.
— Variantă: **hójmă** (SBIERA, P. 243) adv.

HOJMALẮU, *hojmalăi*, s. m. (Mold., Bucov.) Om mare și înalt; vlăjgan. *Acest ajutor al camarazilor mei a avut darul să-l scoată pe hojmalău din toate țițînile.* SADOVEANU, N. F. 148. *Cercă moșneagul să se împotrivească, dar hojmalăul se răsti la el, gata să-l lovească.* DUNĂREANU, CH. 30. *Și cînd mă uit înapoi, doi hojmalăi se și luase după mine.* CREANGĂ, A. 6.
— Variantă: **hoşmălău** (DUNĂREANU, N. 19) s. m.

HÓJMĂ adv. v. **hojma.**

HOL, *holuri*, s. n. Încăpere centrală într-un edificiu public, în jurul căreia sînt grupate celelalte încăperi sau birouri. *În fund un hol cu scară monumentală.* CAMIL PETRESCU, T. II 7. *E un om care... într-un mare hol de hotel, se simte la el acasă.* SEBASTIAN, T. 339. *Primul act se petrecea în holul unei facultăți de medicină.* SAHIA, U.R.S.S. 178. ✦ Încăpere de trecere, care face legătura între intrare și camerele de locuit ale unui apartament. *Apartamentul are hol și două camere.*

HOLBÁ, *holbez*, vb. I. Refl. A se uita la cineva sau la ceva căscînd ochii tare (de mirare, de curiozitate, de surpriză, de spaimă etc.); a se zgîi. *De-acum, moșnege, s-a sfîrșit să tot stai pe prispă... ha? Ce te holbezi așa la mine?* CAMILAR, TEM. 11. *Morarul s-a holbat cu pleoapele-i șîngerate.* SADOVEANU, M. C. 28. *Cei rămași se holbau îngroziți la jăratecul uriaș care părea a crește mereu.* REBREANU, R. II 106. ✦ (Rar despre ochi) A se deschide mult, exprimînd mirare, uimire. *Ochii broaștelor s-au holbat de mirare.* STANCU, D. 205. *Ochii, după ce s-au holbat, au rămas mici și cu pleoapele încrețite, ațintiți asupra cărții.* SADOVEANU, N. P. 187. ✦ Tranz. (Cu complementul «ochii») A deschide tare; a căsca, a boldi. *Ce spui tu, mă Ioane? — face Moș Gheorghe oprindu-se în loc, holbînd ochii mari, cu groază.* SP. POPESCU, M. G. 58. *Abia din cînd în cînd își mai holbă ochii rătăciți.* VLAHUȚĂ, O. A. 133. *Capra atunci, holbînd ochii lung prin casă, o cuprinde spaimă și rămîne încremenită.* CREANGĂ, P. 27.
— Variantă: (regional) **înholbá** (RETEGANUL, P. V 47, SBIERA, P. 262) vb. I.

HOLBÁT, -Ă, *holbați, -te*, adj. (Despre ochi) Căscat tare; boldit, zgîit. *Rămase încremenit, cu ochii holbați.* BUJOR, S. 170. *Ochii lui, holbați și fără nici o expresie, rătăceau... fără clipire.* VLAHUȚĂ, O. A. 127. *Noi școlarii am rămas cu ochii holbați unii la alții.* CREANGĂ, A. 3. ✦ (Despre persoane) Cu ochii căscați sau zgîiți. *Se uita holbat la mîna care umbla prin aer.* DUMITRIU, N. 161.
— Variantă: **înholbát, -ă** (SBIERA, P. 117) adj.

HÓLDĂ, *holde*, s. f. Semănătură de cereale (mai ales de grîu); la. *Holda crescuse puternică, spicele se îndoiseră de greutate.* CAMILAR, TEM. 48. *Blondă... se pleca holda, așezîndu-și aurul pale-pale, pe unde treceau cu aripele lor secerătorile.* ANGHEL, PR. 83. *Prin holde coapte, fetele grăbite Înoată pîn'la brîu, împodobite Cu roșu mac și vinete cicoare.* IOSIF, V. 71. *Pămîntul se acopere cu holde aurite.* RUSSO, O. 25. ✦ (Transilv.) Bucată de pămînt destinată semănăturilor de cereale. *Să-i dăm fiecare cîte-o holdă de arătură, lucrată gata... că foarte mare bine ne-a făcut astăzi.* RETEGANUL, P. I 27.

HOLDÍȚĂ, *holdițe*, s. f. Diminutiv al lui holdă. *Iar după ce-a semăna Și s-a face holdița Și la secerat l-oi da.* MARIAN, S. 76. *Eu pe Vidra o-am lăsat, Colo-n capătul de sat, Secerînd holdițe coapte, Legînd snopi pînă în noapte.* BIBICESCU, P. P. 322. *Badiu care-mi place mie N-are casă, nici moșie, Numai peană-n pălărie; Nici o brazdă în holdiță, Făr'cămașă cu altiță.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 39.

HOLÉNDRU, *holendre*, s. n. 1. Filtru pentru vin, compus dintr-un vas metalic sau de lemn, cu fundul alcătuit din saci speciali de filtrare.
2. Denumire generică pentru diferite instalații de rafinare, înălbire, spălare etc., mai ales în industria hîrtiei. *Holendru de înălbit. Holendru de rafinare. Holendru spălător.*
3. Dispozitiv alcătuit din două bucăți scurte de țeavă și din una sau două piulițe, folosit pentru asamblarea a două piese tubulare. V. racord.

HOLÉRĂ, *holere*, s. f. 1. Boală epidemică gravă, caracterizată prin crampe stomacale foarte dureroase, vărsături și diaree. *A și dat holera peste mine; și m-a frămîntat, și m-a zgîrcit cîrcel, și-mi ardea sufletul în mine de sete.* CREANGĂ, O. A. 40. *Vîlcul bea, se veselește... De holeră nici gîndește.* ALECSANDRI, P. P. 38. ◇ Expr. **A da holera în cineva** = a intra spaima în cineva, a înfricoșa pe cineva. *Cu cît mergem înainte, Direptatea-naintează, Dă holera în ciocoi.* BOLLIAC, O. 185.
2. Fig. Persoană urîtă și rea; ciumă, sluțenie. *Piei, necuratule, de pe fața pămîntului, să scape lumea de o ciumă și de o holeră ca tine.* ISPIRESCU, L. 48.
— Accentuat și: *hóleră.*

HOLÉRCĂ s. f. (Regional) Rachiu. *Să ne toarne un strop de holercă de-ntărire?* CAMILAR, N. I 225. *Noi avem holercă. Vin n-avem.* SADOVEANU, O. V 132. *Țuică și holercă.* CREANGĂ, P. 325.
— Variante: **horílcă** (SADOVEANU, F. J. 95), **horíncă** (RETEGANUL, P. III 84) s. f.

HOLÉRIC, -Ă, *holerici, -e*, s. m. și f. Persoană bolnavă de holeră. *Șalupa noastră nu putea să le fie de nici un ajutor pentru că eram sănătoși, iar ei erau holerici.* ARGHEZI, P. T. 42. *Trudiți de-o sete arzătoare de holeric, În noaptea fără de hotar Mișcăm într-una, Aproape în zadar.* CAMIL PETRESCU, V. 17.

HOLERÍNĂ s. f. Afecțiune gastrointestinală acută, cu simptome externe asemănătoare cu ale holerei.

HOLM, *holmuri*, s. n. (Mold., Transilv.) Ridicătură mică de pămînt; deluşor, dîlmă, movilă. *Drumul începea să suie un holm înalt, către valea largă a Siretului.* SADOVEANU, N. P. 142.

HÓLMIU s. n. Element din grupul pămînturilor rare, care formează o serie de săruri de culoare galbenă.

HOLOÁNGĂR, *holoangări*, s. m. (Popular) Persoană care se ocupa odinioară cu extragerea clandestină a aurului din mine. (Atestat în forma *holongăr*) *Aceștia sînt holongării. Hoții de aur. Hoți și mineri în același timp,*

pentru că în țăria nopții se bagă pe baie cu dalta și dinamita după ei... Holongării fură doar aurul curat. BOGZA, Ț. 96.
— Variantă: **holóugăr** s. m.

HOLOCÁUST s. n. (La unele popoare din vechime) Jertfă adusă zeilor în care animalul sacrificat era ars în întregime.
— Variantă: **oloc**áust (ODOBESCU, S. III 410) s. n.

HOLOCÉN s. n. A doua perioadă a erei cuaternare, care durează și astăzi, caracterizată prin apariția zonelor actuale de climat, de floră și de faună și prin trecerea omului de la industria pietrei cioplite la industria pietrei lustruite și apoi la unelte mai evoluate.

HOLÓNGĂR s. m. v. **holoangăr.**

HOLOTÚRI s. f. pl. Clasă de animale marine din încrengătura echinodermelor, cu corpul alungit ca un castravete, fără schelet sau cu un schelet redus la cîteva plăci și noduri calcaroase tegumentare și cu o coroană de tentacule în jurul gurii.

HOLTÉI[1], *holtei*, s. m. Bărbat necăsătorit; burlac, celibatar, becher. *Se gîndește să să însoare, că era holtei cam stătut și-acum și-avea cu ce-și ținea muierea.* RETEGANUL, P. IV 29. *Sînt încă tot holtei... holtei tomnatic, precum vedeți.* ALECSANDRI, T. I 287. *Sînt holtei și n-am gînd să mă însor.* NEGRUZZI, S. I 199. ✦ Tînăr bun de însurat. *Ia privește-l cum o crescut de mare! S-o făcut holtei.* ALECSANDRI, T. I 42.

HOLTEÍ[2], *holteiesc*, vb. IV. Intranz. A trăi necăsătorit, a duce viață de holtei. *Spală și naframa mea, Care-am holteit cu ea.* ȘEZ. IX 59.

HOLTEIÁȘ, *holteiași*, s. m. Diminutiv al lui holtei[1]. *Cînd eram holteiaș, Umblam seara prin oraș, Tot cîntînd și fluierînd, Mîndruliță căutînd.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 168.

HOLTEÍE s. f. Viață de holtei; timpul cît cineva este holtei, celibat. *Îi rămăsese obiceiul acesta și fumatul tutunului de pe vremea holteiei sale.* SADOVEANU, P. S. 158. *Unchiule... ești bătrîn, ostenit... prin urmare trebuie numaidecît să pui capăt holteiei.* ALECSANDRI, T. 807. *Să trăiască căsătoria! și nerod acel ce laudă holteia.* NEGRUZZI, S. I 74.
— Pronunțat: *-te-i-e.*

HOMÁR, *homari*, s. m. Crustaceu marin comestibil asemănător cu racul, dar de dimensiuni mai mari *(Homarus).*

HOMEOPÁT, *homeopați*, s. m. Medic care tratează bolnavii prin homeopatie; adept al homeopatiei.
— Pronunțat: *-me-o-.*

HOMEOPÁTIC, -Ă, *homeopatici, -e*, adj. De homeopatie, privitor la homeopatie. *Tratament homeopatic.* ✧ *Doză homeopatică* = doză extrem de mică.
— Pronunțat: *-me-o-.*

HOMEOPATÍE s. f. Sistem terapeutic după care bolile se tratează cu medicamente în doze foarte mici, care, administrate unui organism sănătos, ar provoca simptome analoge acelora ale bolii combătute.
— Pronunțat: *-me-o-.*

HOMÉRIC, -Ă, *homerici, -e*, adj. Al lui Homer. *Epopeile homerice Iliada și Odiseea.* ▭ *Nu erau mai prejos decît toți eroii tuturor odiseelor homerice.* HOGAȘ, M. N. 98. ✦ În genul epopeilor lui Homer; grandios; p. ext. de proporții neobișnuite. *Un cor uriaș de broaște... avînd în elanul și forța cu care cîntă proporții homerice, își înalță spre stele ofranda lui sonoră.* BOGZA, C. O. 159. *Era o priveliște cu adevărat homerică.* HOGAȘ, DR. 284. ✧ *Rîs homeric* = rîs puternic, greu de potolit. *După un rîs homeric...* [satira] *ne provoacă alte sentimente, cari numai a rîs nu seamănă.* GHEREA, ST. CR. I 340.
— Variantă: **omér**ic, **-ă** (RUSSO, S. 22) adj.

HOMOCÉNTRIC, -Ă, *homocentrici, -e*, adj. (Despre fascicule de lumină) Ale cărui raze trec toate printr-un singur punct.

HOMOSEXUÁL, -Ă, *homosexuali, -e*, s. m. și f. Persoană stăpînită de viciul homosexualității.
— Pronunțat: *-xu-al.*

HOMOSEXUALITÁTE s. f. Atracție sexuală perversă față de indivizi de același sex.
— Pronunțat: *-xu-a-.*

HONIPSÍ, *honipsesc*, vb. IV. Tranz. (Rar, de obicei în construcții negative) A simpatiza, a suferi, a suporta pe cineva. *Să nu-l mai văz în ochii mei, că nu-l pot honipsi!* CARAGIALE, S. N. 57.

HONVÉD, *honvezi*, s. m. (Învechit) Soldat în infanteria maghiară din evul mediu. ✦ Soldat în armata terestră maghiară din monarhia austro-ungară.

HOP[1] interj. (Și în forma *hopa)* **1.** Exclamație care însoțește diferite gesturi sau mișcări.
a) Însoțește o săritură peste un obstacol sau o săltare (la joc, mai ales în chiuituri). *Sai... pe ici, pe crucea căruței. Ho... pa! Ia, acum te văd și eu că ești voinică.* CREANGĂ, P. 123. *Hop! leliță, lelișoară, Păsărica mea ușoară, Tot gîndesc și iar gîndesc Că pe cine să iubesc?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 42. *Nu zice hop pînă n-ai sărit* (= nu te bucura pînă nu vezi sfîrșitul). ✧ (Numai în forma *hopa,* urmat de «țupa») *Hopa-țupa, Danilache! Haide, taică, hopa-țupa!* CARAGIALE, S. 44. *Hopa-țupa, țupa-lupa, Amîndoi cîntam, Hopa-țupa, țupa-lupa, Rideam și giucam.* ALECSANDRI, T. 5.
b) (Mai ales în forma *hopa)* Însoțește (ca îndemn) o ridicare a unei greutăți mari. *Din lopeți și chingi fac targa, Pun pe ea mantalele. — La ostaș, ostaș ia seama. — Hopa! mergem, dragule.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 108, 6/4. ✦ (Uneori urmat de «așa») Exclamație care însoțește ridicarea în brațe sau săltarea (în sus sau pe genunchi) a unui copil.
c) Însoțește o cădere, o aruncare sau o scăpare (din mînă) a unui lucru. *Numai ce, hop! cade pe ea o cioară.* ȘEZ. III 187.
2. (Cu valoare de verb, este rostită la sosirea pe neașteptate a cuiva; și în forma *hup)* Iată că vine. *Cînd să mă descurc din greutatea lanțului, hop și forhaierul* (= artificierul) *Noe.* DAVIDOGLU, M. 22. *Hup și altul. L-am închis pe prostu cu Ioana țiganca! Ha, ha, ha...* ALECSANDRI, T. 356. ✦ Exclamație care însoțește o întîmplare neașteptată. *Auzi, nătărăii! pentru că mi-e drag să șed la vorbă, hop! li se nazare nu știu ce.* NEGRUZZI, S. III 15.
3. Exprimă o surpriză (mai ales neplăcută). *Taman oprisem caii să mai răsufle, cînd, hopa, ne pomenim cu unul gras, al dracului, că vine la noi.* PREDA, Î. 82. *Hopa!... Ne-au luat-o alții înainte.* STANCU, D. 189.
— Variante: **hópa, hópai** (la TDRG), **hup** interj.

HOP[2], *hopuri*, s. n. **1.** Ridicătură sau groapă în drum (peste care trebuie să treacă un vehicul). *Mergeam cu sania pe un drum plin de hopuri și de viscoliturі.* SADOVEANU, P. S. 27. *Mergînd noi în pasul cailor, din hop în hop, tot înainte prin rătăcănile de pe uliție Iașilor, am ajuns într-un tîrziu, noaptea.* CREANGĂ, A. 128. *Roțile se alungau, săltînd din hopuri în hopuri.* ALECSANDRI, C. 112. ✦ Fig. Obstacol, piedică, dificultate. *Trecem noi și hopul ăsta. Nu se poate ca d-ta... și tovarășa Irina... și noi toți să nu găsim pînă la sfîrșit buba.* BARANGA, I. 180. *Un mic hop mai e de trecut, la bacalaureat.* VLAHUȚĂ, O. A. 110. *Trecurăm cum trecurăm pînă aci, stăpîne; mai avem un hop.* ISPIRESCU, L. 6.

2. Săritură (peste ceva), salt, zguduitură (mai ales a unui vehicul în mers). *Un hop al trăsurei mă trezi din acel vis frumos.* ALECSANDRI, O. P. 283. *Îl suii în trăsură* [pe bolnav]... *ţiindu-l strîns de mînă, căci cel mai mic hop îl dobora.* RUSSO, O. 51. ◇ Loc. adv. **În hop** = în salturi. *Fă cît poţi, şi laş' să rîdă Cei ce sar viaţa-n hop.* COŞBUC, P. I 156.

HÓPA interj. v. **hop**[1].

HÓPAI interj. v. **hop**[1].

HOPURÓS, -OÁSĂ, *hopuroşi, -oase,* adj. (Despre drumuri sau terenuri) Plin de hopuri.

HOR[1] interj. (Adesea repetat) Onomatopee care redă sforăitul. *Noapte bună, Moş Arvinte, Fă hor, hor, de-acu-nainte.* ALECSANDRI, T. I 324.

HOR[2] s. n. v. **cor**.

HORÁIŢĂ, *horaiţe,* s. f. (Regional) Drum format în mod natural printre casele unui sat sau ale unui oraş.
— Pronunţat: *-rai-*.

HÓRĂ[1], *hore,* s. f. **1.** Dans popular romînesc cu ritm domol, în care jucătorii se prind de mînă formînd un cerc închis; cercul format de dansatori. *Zărim de sus cercul horelor, minunat inel de trupuri vii, unduindu-se în ritmul neobosit al cîntecelor.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 359, 1/4. *Un scrînciob împodobit cu brazi se învîrte, hora înflorită se leagănă-n soare.* SADOVEANU, O. IV 383. *Joacă fete şi băieţi Hora-n bătătură — Ah, de ce n-am zece vieţi Să te cînt, natură!* IOSIF, V. 79. *Toate fetele de împărat ar fi voit să joace lîngă el în horă.* ISPIRESCU, L. 185. *Dacă ai intrat în horă, trebuie să joci* (= dacă te-ai apucat de un lucru, trebuie să te ţii de el). ◇ (Adesea urmat de determinări arătînd felul horei, regiunea în care se dansează sau locul de unde este originară) *Hora mare. Hora într-o parte. Hora moldovenească. Hora săltată. Hora unirii.* ◇ Fig. *Luna era acum sus, înconjurată de o horă de aburi.* SANDU-ALDEA, D. N. 203. *Pe sus cocorii plîngînd se-adună Şi-ncing în albastru o horă nebună.* PĂUN-PINCIO, P. 47. ✦ (Popular) Petrecere ţărănească unde se dansează jocuri populare. *În ziua de Sîmpetru, feciorii din Mălini nu făceau hore.* CAMILAR, TEM. 222. *Ieşise hora în marginea satului, ca să fie păstorilor petrecere. Bacii cei bătrîni, cu saricile miţoase pînă în pămînt, stăteau răzemaţi în bîte, privind tîneretul.* SADOVEANU, F. J. 727. *Din hora întreagă, mai rămăsese vreo cîţiva flăcăi.* BUJOR, S. 100. *Cum vine dumineacă, Ipate şi cu Chirică se ieu şi se duc la horă în sat.* CREANGĂ, P. 163. ◇ Expr. **A ieşi la horă** = a se prinde prima dată în horă, la o vîrstă potrivită; a ieşi la joc. **A se găti ca de horă** = a se îmbrăca cu hainele cele mai bune, de sărbătoare. *Îşi potrivea şiragul de hurmuz la gît şi un mănunchi de floricele pe cap. Se gătise ca de horă.* BUJOR, S. 78.

2. Melodie, cîntec după care se dansează hora (1). *Îşi puse în briul verde un fluier de doine şi altul de hore.* EMINESCU, N. 5. *Îmi arde cîte-o horă din fluier.* ŞEZ. III 180. ◇ (Poetic) *Cîntă treierătoarea Hore noi dimineţii, Creşte fremătătoarea Bucurie a vieţii!* DEŞLIU, G. 39.

3. Fig. Scandal, tărăboi. *Să vezi ce-or să mai sară pe tine... Să vezi ce horă o să iasă.* GALAN, Z. R. 393.

4. (Astron.) Coroană boreală. V. coroană.
— Pl. şi: *hori* (V. ROM. noiembrie 1953, 115, TEODORESCU, P. P. 647).

HÓRĂ[2], *hore,* s. f. (Învechit) Încăpere spaţioasă la curtea domnească, pardosită cu lespezi, servind ca sală de aşteptare pentru curteni sau ca loc de ospeţe şi petreceri. *Haznaua sau comoara şi patul domnesc răspundeau toate în horă, prin nişte uşi.* ODOBESCU, S. I 128.

HORÁÍ, *hórăi,* vb. IV. Intranz. A respira greu şi cu zgomot în timpul somnului; a sforăi. *Bătrînul dormea horăind lîngă sobă.* SADOVEANU, O. I 337. *Pe cînd soacra horăia, dormind dusă, blajina noră migăia prin casă.* CREANGĂ, P. 6. ✦ (Prin extensiune) A dormi. *Înţelegi, cucoană, de ce mă aflu aci în Ieş, pe la ceasu aista, în loc de a horăi boireşte la moşie?* ALECSANDRI, T. I 165.
— Prez. ind. şi: *horăiesc* (SADOVEANU, O. VI 12, ALECSANDRI, T. I 62, NEGRUZZI, S. II 189).

HORĂÍT s. n. Faptul de a horăi şi, mai ales, zgomotul produs de cineva care horăie; sforăit, horcăit. *Lado începu să se cutremure subt horăitul... izvorît din organul puternic al părintelui Ghermănuţă.* HOGAŞ, M. N. 149.

HORĂITÚRĂ, *horături,* s. f. Sforăitură.
— Pronunţat: *-ră-i-*.

HÓRBODĂ s. f. v. **horbotă**.

HÓRBOT s. n. v. **horbotă**.

HORBOTÁT, -Ă adj. v. **înhorbotat**.

HÓRBOTĂ, *horbote,* s. f. (Mai ales în Mold.) Dantelă. *Ca o horbotă lucrată de o mînă răbdătoare, măiastră, era creasta Bucegilor.* PAS, L. II 156. *O masă rotundă, lustruită, la mijloc, c-o horbotă colorată aruncată deasupra.* SADOVEANU, O. V 13. *Băiatul... era drăguţ, cuminte, şi lo expoziţia de lucru a pensionului, în toţi anii, avea şi el horbote împletite, dantele şi monograme cusute pe batiste de mînuşiţa lui.* VLAHUŢĂ, O. A. 256. ◇ Fig. *Nou şi curat, ca din horbota spumii, Un neam mai frumos se iveşte.* BANUŞ, B. 113. *De pe zarea prundurilor, luna albă s-a ridicat deasupra horbotei de frunzişuri în cealaltă parte a poieniţei.* SADOVEANU, F. J. 648. *A-nmărmurit o horbotă de nor subţire.* CAZIMIR, L. U. 8.
— Variante: **hórbodă** (HOGAŞ, M. N. 20), **órbotă** (DELAVRANCEA, S. 60) s. f., (neobişnuit) **hórhot** (ALECSANDRI, P. II 504) s. n.

HORBOŢÍCĂ, *horboţele,* s. f. Diminutiv al lui horbotă; danteluţă. *Alături de general, pe-un scaun, sta, în cadra aceea, o bătrînică în rochie largă, albă, pe cap cu o bonetă de horboţică.* CAMILAR, N. II 174. *La căpătîiele lor aveau perine împodobite cu horboţică de-a bună.* MACEDONSKI, O. III 126.

HORCĂÍ, *hórcăi,* vb. IV. Intranz. **1.** (Despre muribunzi) A hîrîi în timpul respiraţiei; a hîrcîi. *Răniţii gemeau, strigau. Unul, întors pe o parte, horcăia, cu capul pe marginea căruţei.* CAMILAR, N. I 42. *Horcăia şi din cînd în cînd izbucnea într-un muget de vită înjunghiată.* BART, E. 255. [Calul] *se rostogoli pe o parte, horcăi de cîteva ori şi rămase întins, zbătîndu-se încet.* GÎRLEANU, L. 36. ◇ Fig. *Motoarele horcăiau, claxoanele răsunau.* CAMILAR, N. II 452. *Ca un moşneag în agonie, motorul horcăie.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 22. ✦ Tranz. (Rar, complementul indică strigătul) A spune, a striga (ceva) cu respiraţia întretăiată de horcăieli. *Ostaşul, scăpat din strînsoare, a horcăit o încercare de strigăt.* POPA, V. 77.

2. A sforăi, a horăi. *Începu a horcăi, dînd să cunoască că el a adormit.* RETEGANUL, P. I 76. *Fiul împăratului horcăia de socoteai că o să deştepte şi pe morţi.* ISPIRESCU, L. 370 *Poliţaiul horcăie cu capul pe masă.* CARAGIALE, M. 281.
— Variantă: **horcăní** (DELAVRANCEA, S. 245) vb. IV.

HORCĂIÁLĂ, *horcăieli,* s. f. Horcăit, respiraţie hîrîitoare, sforăit.

HORCĂÍT s. n. Faptul de a horcăi şi zgomotul produs de cel care horcăie.

1. Respiraţia grea, răguşită şi întreruptă a muribunzilor; horcăială, hîrcîit. *Bătrînul nu auzea, în tăcerea profundă ce-l împresura, decît propria-i respiraţie care părea aspră ca un horcăit.* REBREANU, R. II 160.

2. Sforăit prelung şi zgomotos.

HORCĂITÚRĂ, *horcăituri,* s. f. Horcăit. *Să fie tăcere... striga ofițerul, dar nimic nu mai putea opri plînsctele... Șanțul era plin de horcăituri.* CAMILAR, N. I 93.

HORCĂNÍ vb. IV v. **horcăi.**

HORCOTÍ, *horcotesc,* vb. IV. Intranz. A horcăi. *O mătușă cu gușă Toată ziua horcotește* (Oala). GOROVEI, C. 272.

HORHĂÍ, *horhăiesc* și *hórhăi,* vb. IV. Intranz. (Mold.) A umbla în neștire; a rătăci. *Nu-i departe, dar oricum, să nu horhăie pe uliți ca-ntr-o țară pustie.* GALAN, Z. R. 276. *Să începem a horhăi prin teatru, căutînd loja?* C. PETRESCU, C. V. 236. *Am rătăcit poteca și, uite, horhăiesc așa, de cîteva zile, fără să știu unde mă aflu.* HOGAȘ, M. N. 189. *Oricît oi fi mers eu de tare, vreme trecuse la mijloc doar, cît am umblat horhăind cine știe pe unde.* CREANGĂ, A. 54. ✦ Tranz. (Complementul indică un loc) A cutreiera, a bate. *Nu cumva credeți c-am să mă întorc înapoi la stînă, după vorba voastră, și să horhăiesc coclaurile?* HOGAȘ, M. N. 219.

HORÍ, *horesc,* vb. IV. Intranz. **1.** A cînta o horă (din gură sau din fluier); p. ext. a doini. *Niște fluierari își puseră fluierele la gură, începînd a hori.* CAMILAR, T. 141. *Trecea păstorașul împărat doinind și horind.* EMINESCU, N. 5. *Ce horești așa cu jele, În butul dragostii mele?... Eu nu cînt În butul tău, Ci horesc D-aleanul meu.* TEODORESCU, P. P. 84. ✧ Tranz. (Complementul indică ceea ce se cîntă) *Nu se mai urneau din cîrciumă și horeau cu foc un cîntec vitejesc, înjurînd pe Busuioc sau pe ciocoi.* REBREANU, R. II 233.

2. A juca hora. *Ne uităm la ei cum horesc — unii mai sprinteni, alții mai greoi.* STANCU, D. 169. ✧ Fig. *Flăcările însuflețindu-se, horeau roșii ca sîngele.* CAMILAR, T. 9.

HORÍLCĂ s. f. v. **holercă.**

HORÎNCĂ s. f. v. **holercă.**

HORMÓN, *hormoni,* s. m. Substanță secretată de țesuturile endocrine, care stimulează și coordonează activitatea anumitor organe sau a întregului organism. *Hormoni sexuali.*

HORMONÁL, -Ă, *hormonali, -e,* adj. Care se referă la hormoni; de hormoni, al hormonilor. *Tulburări hormonale. Secreție hormonală. Tratament hormonal.*

HORN, *hornuri,* s. n. **1.** Coș (8); (Mold.) hogeag. *Pe dreapta văii... se ridică în ceață hornul morii de cuarț.* DUMITRIU, N. 176. *În locul vîntului care țiuise în horn picura acum ploaia.* CAMILAR, N. I 213. *Vîntul... șuieră jalnic prin hornuri.* COȘBUC, P. II 61. *Se aude-n horn nebunul Viscol, aprig vijiind.* VLAHUȚĂ, O. A. 87.

2. (Mold.) Partea de zid de deasupra vetrei țărănești (sprijinită pe stîlpi), în care se captează fumul (care iese apoi în pod sau, prin acoperiș, afară). *Cele trei bătrîne s-așezară pe laiță... uitîndu-se în gura hornului.* CAMILAR, N. I 211. *Sacul... îl pun într-o căsoaie pe cuptiori, după horn.* CREANGĂ, P. 176. *Într-o căsuță mică, Lîngă horn, toarce nencetat O sprintenă fetică.* ALECSANDRI, P. III 139.

HORNÁR, *hornari,* s. m. Coșar. *Pe cerul alb se face-o pată, Apare și dispare iar, Și pata asta-ndoliată E-o siluetă de hornar.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 47.

HORNBLÉNDĂ s. f. Mineral în formă de cristale de culoare verde-închisă sau brun-închisă, format în cea mai mare parte din silicați de magneziu, fier, calciu, aluminiu și alte metale.

HORNÉȚ, *hornețe,* s. n. (Regional) Coș (8). *Ninsese atîta cît... abia hornețele mai sta în afară.* SBIERA, P. 250.

HOROBĂÍ, *horobăiesc,* vb. IV. Intranz. (Regional) A se învîrti de colo pînă colo, făcînd mai mult zgomot decît treabă. *Aleargă, asudă, horobăiește grozav.* REBREANU, R. I 72. *Pînă s-au culcat ei, a trecut vremea — zise maică-sa, horobăind pe lîngă foc.* id. ib. 204.

HORODÍNCĂ s. f. Numele unui dans ucrainean (obișnuit pe vremuri și în nordul Moldovei). *De la o vreme se chefăluiește Ivan cum se cade, și unde nu începe a chiui prin iad și a juca horodinca și cazacinca.* CREANGĂ, P. 310.

HOROPSÍ vb. IV v. **oropsi.**

HOROPSÍT, -Ă adj. v. **oropsit.**

HOROSCÓP, *horoscoape,* s. n. Tablou al poziției stelelor, pe care-l întocmeau astrologii în momentul nașterii cuiva și cu ajutorul căruia ei pretindeau că pot prezice soarta acestuia.

HORP interj. (Rar) Onomatopee care redă zgomotul pe care-l face cineva cînd soarbe dintr-o dată și repede. *Setilă, dînd fundurile afară la cîte o bute, horp! ți-o sugea dintr-o singură sorbitură.* CREANGĂ, P. 261.

HORPĂÍ, *hórpăi* și *horpăiesc,* vb. IV. Tranz. (Mold.) A sorbi sau a mesteca cu zgomot mîncarea. *Din mers oamenii mai molfăiau din mămăliga vînătă de orz și mai horpăiau din gamele borșul lung fiert cu urzici.* CAMILAR, N. I 271. *Și, cărînd cu-atîtea linguri,* [copiii] *Horpăiau mîncarea singuri.* La TDRG. ✧ Absol. *Horpăiau rar, băgîndu-și în guri gălățuși de mămăligă.* CAMILAR, N. II 13.

HORST, *horsturi,* s. n. (Geol.) Compartiment al scoarței terestre, rămas ridicat după scufundarea compartimentelor vecine și mărginit de falii simple sau compuse.

HORTATÍV, -Ă, *hortativi, -e,* adj. (Gram.) Care exprimă un îndemn, de îndemn. *Propoziție hortativă.* ✧ (Substantivat) *Viitorul are uneori valoare de hortativ, exprimînd un îndemn.* L. ROM. 1953, nr. 4, 45.

HORTÉNSIE, *hortensii,* s. f. Plantă ornamentală cu flori mari, fără miros, de culoare albă, roz, violetă sau albastru-deschis *(Hydrangea hortensis).*
— Variantă: **ortênzie** s. f.

HORTÍCOL, -Ă, *horticoli, -e,* adj. Privitor la horticultură. *Artă horticolă.*

HORTICULTÓR, -OÁRE, *horticultori, -oare,* s. m. și f. Persoană care se ocupă cu horticultura.

HORTICULTÚRĂ s. f. Știință care tratează despre cultivarea grădinilor; grădinărit.

HORȚÍȘ, -Ă, *horțiși, -e,* adj. (Mold.) Pieziș. (Fig.) *Sîntem fiii oamenilor de la 1821, știm ce e dar duhul acelor concesii și înțălegem logica horțișă ce șovăiește între mărturisirea dreaptă a adevărului și a cugetului și între sofisme.* RUSSO, S. 116. ✧ (Adverbial) *Titirezului... nu-i veni la socoteală că o namilă așa de mare, de înaltă și de groasă ca zmeul, se uită horțiș la dînsul.* SBIERA, P. 177.

HOȘMĂLĂU s. m. v. **hoțmalău.**

HOȘTÍNĂ s. f. v. **boștină.**

HOTÁR, *hotare,* s. n. **1.** Linie de demarcație care desparte o țară de alta (v. graniță, frontieră), o proprietate de alta (v. hat, răzor, mejdină) sau un sat, un oraș de altul. *Gonașii îi ajunseră tocmai cînd treceau hotarul.* NEGRUZZI, S. I 158. *Punea hotar pămîntului dăruit culmele dealurilor.* id. ib. 273. *Săi, Ștefane, la hotare, C-a intrat sabie-n țară.* ALECSANDRI, P. P. 170. ✧ Loc. adv. **Peste** (sau **dincolo de**) **hotar** (sau **hotare**) = în țară străină. *Un frate mai mare m-a luat*

cu el peste hotare... A murit bădița, ș-am rămas singur pe lume. SADOVEANU, O. VII 22. *A să ne scoată leșii din țara noastră, bădică, și să ne ducă robi peste hotar.* ALECSANDRI, T. II 34. *Floare albă din pahar, Badea mi-i peste hotar.* HODOȘ, P. P. 46.

2. Fig. Limită, margine, capăt. *Mânia grădinarului trecu orice hotare.* ISPIRESCU, L. 152. *La cel ce în carcere plînge amar Și blestemă cerul și soartea, La neagra-i durere îi pune hotar.* EMINESCU, O. I 11. *Frunză verde oțetar, Cîntă cucul în stejar, Să pui grijilor hotar.* BELDICEANU, P. 95. ✧ (Rar) *Hotarul vederilor* = orizont. *Peste întinderile de la hotarul vederilor jucau valurile apei morților.* SANDU-ALDEA, U. P. 57. ✧ Loc. adj. **Fără (de) hotar** = nesfîrșit, nemărginit. *În noaptea fără de hotar Mișcăm într-una, Aproape în zadar.* CAMIL PETRESCU, V. 17.

3. Moșie, proprietate (mare); p. ext. regiune, țară, ținut. *De cîteva zile văzuse destule și auzise de asemeni, ca să se convingă că toate în acest hotar... au o pulsație proprie.* SADOVEANU, Z. C. 72. *S-au iscat mărturii precum că noi de ani de zile împingem vitele noastre la pășune pe hotarul Murgenilor.* id. O. VII 104. *Iar la ospăț! Un rîu de vin! Mai un hotar tot a fost plin De mese.* COȘBUC, P. I 57. *Acum sîntem în hotarul tatii.* RETEGANUL, P. III 16. ✦ (Transilv.) Teritoriul (cu pămînt arabil, pășuni, păduri etc.) al unei comune. *Satul părea mititel... Hotarul însă se întindea atît de mare, încît Ion nu se mai sătura privindu-l.* REBREANU, I. 50.

— Pl. și: (regional) *hotară* (EMINESCU, O. IV 111).

HOTĂRNIC, -Ă, *hotarnici, -e,* adj. (Învechit) Care privește hotarele unei moșii. *Piatră hotarnică.* ✧ *Inginer hotarnic* = agronom care se ocupa cu măsurătoarea moșiilor.

HÓTĂ, *hote,* s. f. Construcție de zidărie, de metal sau de sticlă, făcută deasupra unui cămin, a unei plite etc. pentru a colecta și evacua pe coș gazele de ardere, aburul etc.

HOTĂRÍ, *hotărăsc,* vb. IV. **I.** Tranz. **1.** A lua o hotărîre; a decide. *Am hotărît să lucrez mai cu spor, mai frumos.* VINTILĂ, O. 34. *A doua zi după această solemnitate, hotărîi să merg să vizitez mînăstirile Moldovei.* BOLINTINEANU, O. 281. ✧ Refl. *Deodată se hotărî, deschise ușa și intră.* DUMITRIU, N. 17. *S-a hotărît a se duce în toată lumea.* CREANGĂ, P. 89. *În fața unei asemenea stări de lucruri, comitetul Frației s-a hotărît la o mișcare revoluționară.* GHICA, S. A. 155. ✧ Refl. impers. *În urma unui asemenea discurs s-a hotărît ca să se adune cu toții la subprefect.* DELAVRANCEA, H. T. 215. ✦ A face pe cineva să ia o hotărîre; a determina; a convinge. *Încurajarea și asigurarea lui Ion îl hotărăște să intre și el înăuntru.* SP. POPESCU, M. G. 68. ✦ (Construit cu dativul) A lua o hotărîre cu privire la cineva, a porunci cuiva să facă ceva. *O să mă duc la Ghiță, se supără Stoica Cernet, și o să-i hotărăsc să nu se arate dușman satului, c-o să-i meargă rău.* SADOVEANU, M. C. 192. *Nu demult, o dat Pavăl pe-acasă și-o hotărît fetei așa.* MIRONESCU, S. A. 95. *Manda împotrivindu-se, tatăl său se aprinse de mînie și-i hotărî ca a doua zi să fie gata de a se cununa cu tînărul polon.* NEGRUZZI, S. I 107.

2. A stabili, a fixa. *Astfel vorbeau coloniștii cînd umblau cu sania spre Brăila în ziua de duminică pe care au fost hotărît-o.* SADOVEANU, P. M. 180. *Prin trecutele mele scrisori eu te-am rugat ca să-mi hotărăști o sumă de bani pe fiecare lună.* KOGĂLNICEANU, S. 134. ✦ (Învechit) A considera, a socoti cu fermitate că un lucru este într-un anumit fel. (Atestat în forma *hotărește*) *Văzîndu-i cinevași cum sînt de bine și curat îmbrăcați la vremea muncii, iarăși îi hotărește că sînt fericiți.* GOLESCU, Î. 83.

3. (Cu privire la oameni) A destina, a meni. *Or să mă hotărască la moarte.* ALECSANDRI, T. 609. *Acum numai Ruxanda rămăsese din familia lui Petru Rareș, și pre dînsa boierii ucigași o hotăriseră a fi soție unui oarecărui numit Jolde.* NEGRUZZI, S. I 144. *Brîncoveanul Constantin... De averi ce tot strîngea Sultanul se îngrijea Și de moarte-l hotăra.* ALECSANDRI, P. P. 210.

II. (Învechit) **1.** Tranz. A pune hotar (unei proprietăți, unei regiuni, unei țări); a delimita, a hotărnici. *Eu pe Vidra mi-am lăsat Într-un codru depărtat Hotărînd moșiele.* ALECSANDRI, P. P. 101.

2. Refl. A se mărgini cu..., a se învecina cu..., a fi vecin cu... (Atestat în forma *hotărăște*) *Județul Putna se hotărăște spre apus și cu Transilvania.* I. IONESCU, P. 12.

— Prez. ind. și: *hotăresc* (EMINESCU, N. 62, ALECSANDRI, T. 319), pers. 3 sg. și: *hotărăște.*

HOTĂRÍRE, *hotărîri,* s. f. **1.** Faptul de a (se) hotărî, de a (se) decide (să facă ceva); atitudine nesovăitoare, fermitate în conduita cuiva; ceea ce hotărăște cineva, decizie. *Maria lupta cu ea însăși, cu hotărîre tragică.* CAMIL PETRESCU, N. 141. *Mereu își călca hotărîrea.* REBREANU, R. I 43. *N-a fost cu putință să-l întoarcă din hotărîrea sa.* ISPIRESCU, L. 3. *Pornesc și la drum, cu hotărîrea să se judece.* CREANGĂ, A. 146. ✧ (În construcție cu verbul «a lua») *Uite, acum mă cert cu dumneata, în loc să iau o hotărîre.* DEMETRIUS, C. 19. *Atunci luă hotărîre nestrămutată a ține feciorii și viitoarele nurori pe lîngă sine.* CREANGĂ, P. 3. *Ai putut lua o asemene sumeață hotărîre?* NEGRUZZI, S. I 45. ✧ Loc. adj. (Rar) **De hotărîre** = ferm, nesovăitor. *Vorbi cu un glas de hotărîre.* SADOVEANU, O. I 275. ✧ Loc. adv. **Cu hotărîre** sau **cu toată hotărîrea** = în mod hotărît, fără ezitare. *Partidul nostru luptă cu toată hotărîrea împotriva manifestărilor naționalist-șovine și a cosmopolitismului fără patrie, ambele deopotrivă arme veninoase ale imperialismului înrobitor de popoare.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2563. **Cu hotărîre** = fără îndoială, neîndoios, sigur, hotărît. *Să știe cu hotărîre că-i va da de soție pe cea mai frumoasă muiere.* ISPIRESCU, U. 9.

2. Dispoziție a conducerii de stat sau de partid, a unui organ sau a unei organizații oficiale. *Rezoluții și Hotăriri ale Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Romîn* [titlu]. ▭ *Aplicarea hotărîrilor și dispozițiilor Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Romîne este obligatorie pe întreg teritoriul Republicii Populare Romîne.* CONST. R.P.R. 26. ✦ Sentință judecătorească. *După pronunțarea hotărîrii, curtea s-a retras.*

HOTĂRÎT, -Ă, *hotărîți, -te,* adj. **1.** Care a luat o hotărîre; decis. *Nu era hotărîtă să vîndă și nici n-ar fi vîndut, dacă rămînea cu Grigore.* REBREANU, R. I 259. ✦ Care știe ce vrea; ferm, nesovăitor. *Frusinica urcă scările spitalului hotărîtă, cu florile strînse la piept, cu cosulețul pe braț.* MIHALE, O. 452. *Ochiul ți-este mai deschis și mai hotărîtă căutătura.* ARGHEZI, P. T. 9. *Da, sînt hotărîtă și trebuie să biruiesc.* CARAGIALE, O. I 131. ✧ (Adverbial) *Lică Mătase sta la masă cu un registru deschis, cu o mînă oprită hotărît pe una din coloanele pline de cifre.* MIHALE, O. 524. *Vorbește hotărît și calm, de parcă ar fi la celălalt capăt al telefonului.* CAMIL PETRESCU, U. N. 215. *Așa-i cum spune dumnealui! întrerupse Luca, mai hotărît.* REBREANU, R. I 132.

2. Stabilit, fixat; stipulat. *S-au întîlnit la ora hotărîtă.*

3. Destinat, menit. *S-au dus la locul hotărît spre* (= pentru) *locuința sa și s-au apucat de lucru.* DRĂGHICI, R. 53.

4. Indiscutabil, neîndoios. *E un succes hotărît.* ✧ Expr. **Hotărît lucru** = în mod categoric, sigur. ✦ (Adverbial) În mod sigur, precis. *Traico nu știe hotărît că viu.* GALACTION, O. I 197. *De data asta, hotărît, nu vei avea colaborarea mea.* AGÎRBICEANU, S. P. 238.

5. (Gram.; în expr.) *Articol hotărît* = articol (în limba română pus la sfîrșitul cuvîntului și contopit cu

acesta) care se întrebuinţează pentru a arăta că un substantiv, un adjectiv (sau altă parte de vorbire cu valoare de substantiv) indică un obiect individualizat sau cunoscut de ascultător; articol definit.

HOTĂRÎTÓR, -OÁRE, *hotărîtori, -oare,* adj. Care hotărăşte, care are puterea de a decide; decisiv, determinant. *Argument hotărîtor.* ▭ *Industrializarea socialistă are o importanţă hotărîtoare pentru asigurarea şi întărirea alianţei clasei muncitoare cu ţărănimea muncitoare, în condiţiile cînd puterea politică este deţinută de clasa muncitoare.* LUPTA DE CLASĂ, 1950, nr. 7-8, 86.

HOTĂRNICÍ, *hotărnicesc,* vb. IV. Tranz. (Cu privire la proprietăţi sau regiuni, p. ext. la persoanele care ocupă sau stăpînesc locul) A pune sau a fi, a constitui hotar; a delimita. *Privea în neştire spre grădiniţa plină de flacările trandafirilor, spre şirul de plopi care hotărnicea curtea, spre zarea întunecată de razele piezişe ale soarelui.* SADOVEANU, O. V 599. *Valea Ciinelui, care ne hotărniceşte de partea cealaltă.* REBREANU, R. I 71. *Fata se furişă în grădină, alunecînd uşoară pe lîngă gardul de stuf ce hotărnicea proprietatea lui Crivăţ.* SANDU-ALDEA, D. N. 184.

HOTĂRNICÍE, *hotărnicii,* s. f. **1.** Delimitare. *Prin faţa fabricilor... ce-şi ridică coşul de fier înnegrit de fum, ca un stîlp de hotărnicie între două moşii, cineva se opri.* ARDELEANU, D. 132.

2. Fixarea pe bază de măsurătoare a hotarelor (unei regiuni, unei proprietăţi etc.). *În anul 1779 se deschide la Moscova o şcoală de hotărnicie.* PROBL. GEOGR. II 22.

HOTÉL, *hoteluri,* s. n. Local mare cu multe camere mobilate, care se închiriază de obicei cu ziua (mai ales călătorilor). *Hotelul este unul de mîna întîia: scări largi... Apartamente mari, cu gust mobilate.* STANCU, U.R.S.S. 10. *De şase ani trăia într-o cameră de hotel.* C. PETRESCU, A. 379.

— Variantă: **otél** (PAS, L. II 11, BUJOR, S. 143) s. n.

HOTELIÉR, *hotelieri,* s. m. Proprietar al unui hotel.

— Pronunţat: *-li-er.*

HOTNÓG, *hotnogi,* s. m. (Învechit şi arhaizant) Comandant peste o sută de soldaţi; sutaş. *Tabăra se frămînta vuind surd şi glasurile hotnogilor şi ale sotnicilor se înălţau puternice.* SADOVEANU, O. I 217. *Hotnogi numiţi de Ştefan comandă călăraşii, Aprozii... curtenii şi arcaşii.* ALECSANDRI, P. A. 144.

HOŢ, HOÁŢĂ, *hoţi, hoaţe,* s. m. şi f. **1.** Persoană care fură. *Cum v-am povestit la crîşmă, au năzuit doi hoţi la parale.* SADOVEANU, B. 110. *Aista are să-ţi spargă casa ş-are să te prade; aista-i un hoţ.* HOGAŞ, DR. II 151. *Te pradă hoţii.* ŞEZ. III 116. *Şi mă scoate, dacă poţi, De prin mîni, de pe la hoţi.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 318. ◇ *Hoţ de codru* v. codru. *Hoţ de drumul mare* v. drum. ✦ (Adjectival) Care fură; (cu sens atenuat) viclean, perfid. *Păcat de dragostea noastră Că e lumea rea şi hoaţă, Îmblă-n faţă să ne-o scoaţă.* ALECSANDRI, P. P. 278.

2. (Familiar, cu o nuanţă de uşoară mustrare şi uneori de admiraţie) Ştrengar, şiret. *Rada-i mare hoaţă, Poate satul tot să-l scoaţă Din sărit.* COŞBUC, P. I 98. *Ce văd? Iar hoţu cel de Leonaş?* ALECSANDRI, T. I 217. *Să-mi aleg...* [o fată] *Cu faţa de ardeleancă, Cu ochii ca o şerpoaică Şi hoaţă ca o vulpoaică.* ŞEZ. IV 219.

HOŢÉSC, -EÁSCĂ, *hoţeşti,* adj. De hoţ, ca al hoţilor. *I se păru că glasurile de pe stradă, şi cerul albastru, şi cîntecul hoţesc al lui tată-său sînt tot atîtea semne ale biruinţei.* DUMITRIU, V. L. 72. *S-a uitat cu ochi holbaţi la munteancă, văzînd-o că scoate de după şa o puşcă scurtă hoţească.* SADOVEANU, B. 120.

HOŢÉŞTE adv. Ca hoţii; p. ext. pe ascuns, în taină, pe furiş. *După un timp cineva ciocăni în uşă, hoţeşte.* PREDA, Î. 97. *Hoţeşte s-a mutat, soro, nici n-am băgat de seamă.* PAS, Z. I 89. *Polixenia se uita hoţeşte spre Masinca.* BASSARABESCU, V. 5. ◇ Expr. (A frige sau a coace) **hoţeşte** = (a frige) înăbuşit, acoperind animalul întreg cu jăratic. *La o groapă cu jeratic înfundată, era pus un miel la copt, aşa hoţeşte.* CAMIL PETRESCU, O. II 173. *Hei! dacu e aşa, lasă-te pe mine; o să te fac să mănînci un miel fript hoţeşte.* FILIMON, C. 124.

HOŢÍ, *hoţesc,* vb. IV. Intranz. **1.** A duce viaţă de hoţ. *Cu doi ani în urmă se ridicase un bandit cu faimă: Naum Naslung. Hoţise cu pricepere şi se făcuse nevăzut dintr-o dată.* SADOVEANU, P. M. 116. ✦ Tranz. (Rar) A fura. *După ce împărţiră Toate cîte le hoţiră... Începură să-şi ureze Sănătoşi să ospeteze.* PANN, P. V. I 70.

2. A haiduci. *Cu drag vă voi cînsti... Cît în codru voi hoţi.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 289. *Codrene, voinicele, Spune tu domniei-mele, Mulţi creştini ai omorît Cît în ţeară ai hoţit?* ALECSANDRI, P. P. 89.

HOŢÍE, *hoţii,* s. f. **1.** Faptul de a fura, de a trăi din furturi. *Fătul meu, te-am dat să înveţi toate meşteşugurile. Nu mi-a venit în gînd că şi hoţia este un meşteşug.* ISPIRESCU, L. 367.

2. Faptă săvîrşită de hoţ; furt. *Hoţii, spargeri nu s-au pomenit niciodată în Sulina.* BART, E. 326. *De cînd ai trimis jandarmi prin sate, s-au înmulţit hoţiile... că ei singuri, jandarmii aceştia ai dumitale, sînt cei mai prima hoţi!* SP. POPESCU, M. G. 63. ✦ Defraudare, fraudă. *Nişte domni nobili... cu vile şi automobile... au organizat hoţia în stil mare.* BOGZA, A. Î. 37.

HOŢÍŞ adv. Hoţeşte. *Flăcăii, deodată, Se-ncleaştă de aproape cu braţele cruciş; Se pleacă ei de mijloc, se scutură, se saltă La stînga şi la dreapta, se tot aduc hoţiş.* BELDICEANU, P. 63. *O frunză de fag smuncea Şi-ntre buze o punea Şi suna hoţiş din ea.* ALECSANDRI, P. P. 208.

HOŢOÁICĂ, *hoţoaice,* s. f. **1.** Femeie care fură; hoaţă. *Să nu le văd pe hoţoaicele alea!... că m-au jefuit şi au plecat singure.* DUMITRIU, B. F. 148.

2. Hoţomancă, ştrengăriţă.

HOŢOMÁN, -Ă, *hoţomani, -e,* s. m. şi f. **1.** Augmentativ al lui hoţ. *Vechilii şi vătafii trăiau ca nişte hoţomani, de capul lor, fără milă, fără grijă.* SADOVEANU, O. VII 272. *Iar la masă şade... Ianuş Ungurean, Vechiul hoţoman.* ALECSANDRI, P. P. 63. ✦ Om al dracului, rău, afurisit. *Tu să nu fii hoţoman. Eu îţi cer dreptul meu.* PAS, Z. II 11. *În sfîrşit, duşmanul vede că nu-i glumă cu Răzvan, Cunoscîndu-l din aproape că-i suflet de hoţoman!* HASDEU, R. V. 145. *Cît pe ce de nu ne-a ucis hoţomanul.* CONTEMPORANUL, III 829.

2. (Familiar) Hoţ (2). *Ieşi d-acolo, hoţomanule, îi zise ea rîzînd. Ce mi te-ai posmăgit aşa?* ISPIRESCU, L. 45. *Cine oare mi-a făcut şotia?... Hoţomanul de Pavel mi-a făcut-o.* CREANGĂ, A. 112.

HOŢOMÁNCĂ, *hoţomance,* s. f. Ştrengăriţă. *Unde dormi tu la noapte, hoţomancă înelată ce-mi eşti?* GALAN, Z. R. 151.

HOŢOMĂNÉŞTE adv. (Rar) Ca hoţii, ca hoţomanii. *Şi-ncepea De mi-şi vîslea-Ntîia oară voinicеşte, A doua hoţomăneşte.* TEODORESCU, P. P. 570.

HOŢOMĂNÍE, *hoţomănii,* s. f. Faptă de hoţoman; hoţie, tîlhărie. *Aleşi dintre corifeii ciocoismului şi ai hoţomăniilor bucureştene de pe atunci...* FILIMON, la TDRG.

HOZRASCIÓT s. n. Gospodărire socialistă, v. gospodărire. *Fondul de rulment e factorul de bază al hozrasciotului, adică al gospodăririi socialiste a întreprinderilor*

GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 641. *Legătura hozrasciotului cu legea valorii se exprimă, în primul rînd, prin mecanismul stimulării reducerii sistematice a prețului de cost, prin stimularea creșterii continue a producției și a acumulărilor interne.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954. nr. 385, 2/2.

HRAM, *hramuri,* s. n. **1.** Patronul unei biserici creștine. *Sfîntul Nicolai... hramul bisericii din Humulești.* CREANGĂ, A. 3. *Biserica are două hramuri: sfinții împărați Constantin și Elena și sîntul Nicolae.* I. IONESCU, P. 455.

2. Serbarea patronului unei biserici. *La hramul bisericii se ținea praznicul cîte o săptămînă încheiată.* CREANGĂ, O. A. 38.

3. Biserică sau mănăstire, în raport cu patronul ei. *Această mînăstire mare, hramul sfintei troițe, fu zidită din jos de București de Alexandru-vodă al II-lea.* BĂLCESCU, O. II 98.

4. (Popular; în expr.) **Ce hram porți (sau ții)?** = ce rost, ce ocupație ai? *Ioana, nevasta lui Marin, asta ce hram ține?... — E o fată foarte bună.* BARANGA, I. 155. *Nici azi nu se știe bine ce nume și ce hram poartă.* GALAN, Z. R. 20. *Treci și tu în cîrd... îi răspunse un sergent... Ce hram porți tu prin Ucraina?* CAMILAR, N. II 254.

HRÂNĂ s. f. Tot ceea ce servește la nutriția omului sau a animalelor. V. mîncare, bucate, alimente, nutreț. *Cîți nu sînt din aceia care n-au văzut coșul fabricii, n-au mirosit duhoarea cocsului, dar în schimb fură hrana muncitorilor.* SAHIA, N. 31. *A dat drumeței un corn de prescură și un păhăruț de vin, ca să-i fie pentru hrană, la drum.* CREANGĂ, P. 91. *Decît roabă turcilor, Mai bin' hrană peștilor.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 496. ◇ Fig. *Publicul... deci, are nevoie de hrană estetică, el poate să și-o îndestuleze dintr-un izvor atît de bogat.* GHEREA, ST. CR. III 193. *O carte care nu lăsa nemic de dorit pentru a aprinde niște creieri superstițioși, dispuși la o asemenea hrană.* EMINESCU, N. 45. ◇ Compus: **hrana-vacii** = plantă erbacee cu tulpina păroasă, cu flori albe și cu frunze liniare, care crește prin locuri nisipoase, pe cîmpuri și prin semănături; e păscută de vite *(Spergula arvensis).*

— Gen.-dat.: *hranei.*

HRĂNÍ, *hrănesc,* vb. IV. **1.** Tranz. (Uneori urmat de determinări introduse prin prep. «cu») A da cuiva de mîncare; a nutri, a alimenta. *Dacă mă vezi așa de jigărit, este că n-are cine să mă hrănească.* ISPIRESCU, L. 15. *Să-mi lai copilașii, cari dorm acum, și să-i hrănești; apoi să-mi faci bucate.* CREANGĂ, P. 289. *Să vină la mine că-l voi hrăni cu miez de nucă.* EMINESCU, N. 27. *Dorul mîndrei unde șede?... Colo-n codrulețul verde, Unde murgul și-l hrănește Și la mîndra se gîndește.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 286. ◇ Refl. *Nu mă hrănisem decît cu borș de pui.* NEGRUZZI, S. I 220. *Eu, vere, te-aș întreba... Cu ce hrană te hrănești De nici vara nu muncești?* ALECSANDRI, P. P. 314. ◇ Fig. *Băteau inimile în piepturile a 35000 de romîni, hrănind parcă o singură conștiință, aceea a datoriei de împlinit.* D. ZAMFIRESCU, R. 236. *Inima hrănește o tainică dorință.* ALECSANDRI, P. I 133. (Refl.) *În agitata și scurta lui viață, Pușkin s-a hrănit, desigur, cu ideile revoluționarilor decembriști.* SADOVEANU, E. 210. *Din sînul maicii mele, născut în griji, necazuri, Restriștea mi-a fost leagăn, cu lacrimi m-am hrănit.* ALEXANDRESCU, P. 28. ◇ Expr. **A se hrăni cu vînt** = a nu avea ce mînca. ✦ Fig. (Cu privire la o mașină, la foc etc.) A alimenta, a întreține. *Tirii înlăuntru un munte întreg de vreascuri și de uscături, care ar fi fost îndeajuns să hrănească pentru veșnicie focul nestins pe altarele Vestei.* HOGAȘ, M. N. 167. *Alții stau sus pe batoze și hrănesc mașina, care le smulge snopii.* VLAHUȚĂ, la TDRG. ✦ (Rar) A întreține (pe cineva). *Acum am douăzăci de ani și nu pot a mai răbda ca să fiu tractarisit* (= tratat) *ca un copil și ca să mă hrănești mai mult.* KOGĂLNICEANU, S. 96. ◇ Refl. *Știu foarte bine că eu costisesc o mulțime de bani... Vreu să mă hrănesc eu singur.* KOGĂLNICEANU, S. 105.

2. Refl. Fig. (Regional; adesea urmat de determinări introduse prin prep. «de») A-i fi de ajuns, a se sătura de ceva (mai ales de lucruri neplăcute). *Se hrănise și Noe de stat la cușcă.* ȘEZ. II 3.

— Variantă: (popular) **hărăní** (DELAVRANCEA, S. 206, TEODORESCU, P. P. 290) vb. IV.

HRĂNÍRE s. f. Acțiunea de a (se) hrăni; alimentare, alimentație. *Una din condițiile de bază pentru creșterea animalelor după metode zootehnice avansate este asigurarea unei hrăniri consistente și rationale a animalelor.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2867.

HRĂNÍT, -Ă, *hrăniți, -te,* adj. **1.** Nutrit, alimentat. ◇ (Popular, despre oameni) *Bine hrănit* = gras, împlinit, rotofei.

2. (Regional, despre vin) Devenit tare prin vechime. *Vin de cel hrănit, de care cum bei... ți se taie picioarele.* CREANGĂ, P. 260.

HRĂNITÓR, -OÁRE, *hrănitori, -oare,* adj. Care hrănește, care nutrește; nutritor, nutritiv. *Laptele e un aliment hrănitor.* ◇ (Poetic) *Acuma cîmpul toamnei, ieșit din amorțeală, Trimite lungi ghirlande de aur hrănitor.* DRAGOMIR, P. 59.

HRĂPĂREȚ, -Ă adj. v. **hrăpăreț.**

HRĂPĂRÉȚ, -EÁȚĂ, *hrăpărești, -e,* adj. Lacom de pradă; rapace. (Fig.) *Exploatarea hrăpărească a coloniilor și a țărilor dependente a făcut să crească enorm avîntul luptei de eliberare națională din aceste țări.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2510.

— Variantă: **hrăpáreț, -ă** (ANGHEL-IOSIF, C. L. 58) adj.

HRĂPÍ vb. IV v. **răpi.**

HRĂPÍRE s. f. v. **răpire.**

HRĂPITÓR, -OÁRE adj. v. **răpitor.**

HREÁMĂT s. n. v. **freamăt.**

HREÁN s. m. Plantă din familia cruciferelor, a cărei rădăcină cu gust picant e folosită drept condiment *(Armoracia rusticana). Mîncase o hrincă de mămăligă rece, tăvălită în hrean înăcrit cu borș și înroșit cu zamă de sfeclă.* CAMILAR, TEM. 303. *Să știi că-s iute... ca hreanu.* ALECSANDRI, T. I 152. ◇ Expr. **A trăi (sau a se deprinde) ca viermele în hrean** = a duce (sau a se deprinde cu) o viață amărîtă.

HREÁPCĂ, *hrepci,* s. f. (Regional) Grebluță care se aplică la coasă, ca să așeze în brazde grînele cosite; p. ext. coasă prevăzută cu o astfel de grebluță. *El cosește brazdă din ce în ce mai largă, coasa fișie din ce în ce mai larg, grîul se culcă pe hreapcă.* CAMILAR, N. II 569. *Dar plug, grapă, teleagă, sanie, car, tînjală, cîrceie, coasă, hreapcă, țepoi, greblă... nici că se aflau la casa acestui om nesocotit.* CREANGĂ, P. 38.

HRENTUÍ, *hrentuiesc,* vb. IV. Refl. (Mold.) A se strica, a se dărăpăna, a se hodorogi. *A trimes răspuns țaurului Bogonos pentru o căruță, care are nevoie să fie desferecată și iar ferecată, să nu se mai hrentuiască niciodată.* SADOVEANU, N. P. 99. ✦ A se împrăștia, a se risipi. *Oșlobanul ie atunci lemnele din carul omului, cîte unul, unul, și le razemă în picioare lîngă brațu-i; după aceea descinge brîul de pe lîngă sine și le împrejură, legîndu-le frumușel să nu se hrentuiască.* CREANGĂ, A. 83.

HRENTUÍT, -Ă, *hrentuiți, -te,* adj. (Mold.) Stricat, dărăpănat, hodorogit. *Porțile ce străjuiau intrarea din cîmp în ograda Floricicăi se închiseră, scrîșnind în urma mea cu neunse și hrentuite încheieturi de fier ruginit.* HOGAȘ, M. N. 52.

HRIB, *hribi,* s. m. Burete de primăvară și de toamnă, de culoare brună, cu carnea grasă și gustoasă, care crește în păduri *(Boletus edulis);* mînătarcă. *Fratele Gherasim ne aduce o fiertură de pește și hribi copți.* SADOVEANU, F. J. 198. *Erau niște hribi arămii, fragezi și mici, de-ți venea să-i mănînci de cruzi.* HOGAȘ, M. N. 114.

HRÎNCĂ, *hrinci,* s. f. (Mold.) Felie mare (de mămăligă sau de pîine). *Mănîncă tu... îi răspunse Ironim, uitîndu-se cu silă la strachina cu fasole, la mămăliga tăiată în hrinci, cu ața.* CAMILAR, TEM. 347. *Chef și voie bună, zise celalalt scoțînd o hrincă înghețată din desagi.* CREANGĂ, A. 31. ◇ Fig. Fișie. *Boulenii trăgeau în jug, rumegînd, omul îi îndemna cu biciul, zgîriind o brazdă subțire, adîncă de un lat de mînă, hrinci de lut sărac.* CAMILAR, TEM. 47.

HRINCUȚĂ, *hrincuțe,* s. f. (Mold.) Diminutiv al lui hrincă. *A venit timpul să le arătăm și noi celor ce umblă cu nasu-n sus... care-i nemernic: ei, că i-a făcut mama lor cu cămașă de noroc, sau noi, care muncim pentru hrincuța noastră de mămăligă.* CĂLUGĂRU, O. P. 161.

HRISÓV, *hrisoave,* s. n. Act emanat, în orînduirea feudală din țara noastră, de la un domn, servind ca titlu de proprietate, ca titlu pentru un privilegiu etc. *După masă Victor Predeleanu a ținut să arate oaspelui său... tot ce avea mai de preț în bibliotecă... feluritele hrisoave și documente vechi.* REBREANU, R. I 54. *Hrisoavele sau uricele... sînt izvorul cel mai însemnat al istoriei românilor.* BĂLCESCU, O. I 60.

HRISTOITÍE s. f. (Învechit) Evlavie. *Om cu stare și cu hristoitie.* ALECSANDRI, T. 1388.
— Pronunțat: *-to-i-.*

HRÎȘCĂ s. f. Plantă erbacee cu flori albe sau roz și cu semințe mici, lunguiețe și negricioase *(Fagopyrum sagittatum);* (colectiv) semințele acestei plante, care sînt folosite în alimentația oamenilor și a animalelor. *Puse pe masă, într-o strachină mare, zamă de găină cu găluște de hrișcă, mîncare de modă leșască.* SADOVEANU, F. J. 110. *Iar de mîndra te iubește, Cînd la tine ea gîndește, Hrișca-n țarini înflorește.* BELDICEANU, P. 87. *Un șoarec de la țară, pre altul tîrgovăț Ca pre un vechi prieten îl cheamă la ospăț... Îi pune înainte tot ce mai bun avea, Orz, mazăre și hrișcă.* NEGRUZZI, S. II 29[9].

HRÓNIC, *hronice,* s. n. (Învechit) Cronică (1).

HRONICÁR s. m. v. **cronicar.**

HRÚBĂ, *hrube,* s. f. Încăpere sub pămînt (uneori zidită și boltită) care servește la depozitarea produselor, în special a celor alimentare; p. ext. cavitate subterană. *Cu totul altceva a fost atunci cînd s-a descoperit dinamita. Aceasta a rupt neregulat, a făcut hrube și crăpături adînci, un labirint întortocheat și colțuros.* BOGZA, Ț. 61. *Sub temelia acestui castel, se afla o hrubă uriașă la o adîncime mare în umedul întuneric al pămîntului.* VLAHUȚĂ, O. A. 215. ◇ Fig. *Trece din poiană în poiană, intră apoi sub bolți de frunze, pe urmă prin hrube adînci de verdeață.* GÎRLEANU, L. 26.

HUCEÁG, *huceaguri,* s. n. (Regional) Pădure mică, tînără și deasă; tufiș, hățiș, crîng. *În vale, apele rîului scînteiau la soare și huceagurile își țineau nemișcate în lumină verdeața lor bogată.* SADOVEANU, O. I 120. *Al serii vînt va bate etern peste huceaguri... Tu iar vei juca hora, pierdută prin șireaguri.* COȘBUC, P. II 193. *La mijloc de codru des Toate păsările ies, Din huceag de aluniș La voiosul luminiș.* EMINESCU, O. I 215.

HUCI[1], *huci,* s. m. (Transilv.) Unealtă de scărmănat lînă; ragilă. *Am două crăcănuțe: Pe crăcănuțe Un știubeieș, Pe știubeieș O căpățînă, Și pe căpățînă Un huci* (Trupul omului). GOROVEI, C. 369.

HUCI[2], *huciuri,* s. n. (Regional) Huceag. *În cealaltă parte a tîrgului, spre miazănoapte, înverzeau grădinile de la Folticenii-Vechi, spre Oprișeni și huciul lui Cocîrță.* SADOVEANU, N. F. 117. *Au sărit un iepure sălbatic de subt un huci.* SBIERA, P. 145. *Porniră peste dealuri și prin huciuri, stuhării, Înșirați tot cîrduri-cîrduri.* CONTEMPORANUL, I 685. ◇ (Popular) *Mama huciului* = mama pădurii. *Mama huciului știe ce-i asta.* CAMILAR, N. II 427. ◇ Expr. **A umbla huci-marginea** = a umbla fără rost, a hoinări, a vagabonda. *Și așa, de unde pînă atunci mă duceam cu drag la școală, am început a umbla huci-marginea; o zi mă duceam, două nu, dar tot deprinsesem a ceti oleacă.* CREANGĂ, P. 2.
— Pl. și: (s. m.) *huci* (COȘBUC, P. II 168).

HÚDĂ, *hude,* s. f. (Regional) **1.** Hudiță. *Huda morii ducea spre jumătatea din jos a satului, trecînd — după cum se poate înțelege ușor — și pe la moară.* VORNIC, O. 304.
2. Gaură, spărtură (în zid, în gard etc.). *Voi afla un stupuș ca să astup huda.* RETEGANUL, P. III 87.

HUDICIOÁRĂ, *hudicioare,* s. f. (Mold.) Diminutiv al lui hudiță. *Cotind pe hudicioare, strecurîndu-se pe sub garduri, oamenii unul cîte unul o zbugheau în cîrciumă.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 183.

HÚDIȚĂ, *hudițe* și *hudiți,* s. f. (Mold.) Stradă strîmtă și lăturalnică; ulicioară. *Prin hudiți, cărări și grădini, ajung îndată acasă.* SADOVEANU, N. F. 123. *Dau între hudiți pe drumul care ducea la noi acasă.* CREANGĂ, A. 67.

HUDUBÁIE, *hudubăi,* s. f. (Popular) Casă mare, încăpere foarte spațioasă. *Aici vagonu nu-i vagon, ci hudubaia hurducăturilor.* SADOVEANU, V. F. 158.

HUDUDÓI, *hududoaie,* s. n. (Regional) Rîpă. *Neica Iordache... ne trage după el prin hududoaiele și prin sălbăticiile astea.* GALACTION, O. I 283.

HUGHENÓT, -Ă, *hughenoți, -te,* s. m. și f. Nume dat adepților din Franța ai curentului religios protestant din secolul al XVI-lea și al XVII-lea. *L-a prins de brat... Ești hughenot și tu, așa-i?* COȘBUC, P. I 140.

HUHURÁ, *húhur,* vb. I. Intranz. (Rar) A striga (de bucurie), a chioti, a chiui. *Lăutarii cîntă, flăcăii huhură.* SEVASTOS, N. 231.

HUHURÉZ, *huhurezi,* s. m. Pasăre răpitoare de noapte, din familia bufnițelor, cu ochii mari, galbeni și cu un moț de pene deasupra urechilor *(Syrnium aluco). Din cauza vîntului din acea noapte, un huhurez — o pasăre care înfiorează liniștea codrilor cu basul ei lugubru — își adăpostise sălbăticia sub acoperișul bisericii.* CAZABAN, V. 99. *Huhurezu-n turnuri cîntă: Uhu, hu!* COȘBUC, P. II 97. *Și-a prins a să aduna păsări fel de fel: vulturi, uli, găi, buhe, huhurezi.* RETEGANUL, P. V 65. ◇ Expr. **A sta ca un huhurez** (sau **ca huhurezul**) = a sta singur, părăsit. *Cît ținea iarna, stătea ca huhurezul în pat.* PAS, Z. I 29. **A se scula ca huhurezii** = a se scula devreme, de cu noapte.
— Variantă: (Mold.; rar) **huréz** (ALECSANDRI, T. 326, id. P. II 88) s. m.

HUÍ, *huiesc,* vb. IV. Intranz. A vui. *Cînd și cînd huia stejarul cel mai nalt din creștet falnic.* IOSIF, T. 188. *Huiește secera fulgerătoare.* id. V. 71.

HUIDEÓ interj. Strigăt cu care se alungă porcii sau alte animale; p. ext. strigăt de ocară la adresa cuiva. ◇ Expr. **A lua** (pe cineva) **cu huideo** sau **a da** (cuiva) **cu huideo** = a huidui (pe cineva). *Cui are să-i fie milă?*

Te-or lua cu huideo! CONTEMPORANUL, VI 3. *Cum văzu dar pe hatmanul, negru ca un bivol şi cu coarnele-n cap, începu a-i da cu huideo.* FILIMON, la TDRG.

— Pronunţat: *hui-deo.* — Accentuat şi: *húideo.* — Variantă: **uideó** (ISPIRESCU, L. 79).

HUIDUÍ, *huiduiesc,* vb. IV. Tranz. (Folosit şi absolut) A apostrofa în mod violent pe cineva cu ocări şi fluierături, pentru a-şi manifesta nemulţumirea şi revolta, a da cu huo; p. ext. a ocărî, a batjocori. *Ţăranii victorioşi, ajungînd în dreptul casei, se opriră, şi numai de-acolo huiduiau şi înjurau, arătîndu-şi pumnii şi învîrtind puştile rămase în mîinile lor.* REBREANU, R. II 153. *Fetele la horă îl huiduia şi fugeau de dînsul ca de o lepră.* ISPIRESCU, L. 386. *După ce se mîntuie clăcuşoara asta, lumea... se împrăştie huiduindu-ne.* CREANGĂ, A. 113.

— Prez. ind. şi: *húidui* (SAHIA, N. 63).

HUIDUIÁLĂ, *huiduieli,* s. f. Acţiunea de a huidui şi rezultatul ei. *Măturătorii aveau chef de huiduială.* GALACTION, O. I 309. *În urma lor s-a înălţat un nor de praf cu gust de benzină, urmărit de huiduielile mulţimii.* SAHIA, N. 92.

HUIDUITÚRĂ, *huiduituri,* s. f. Huiduială. *În acelaşi moment s-aud venind din susul stradei nişte huiduituri zguduitoare.* CARAGIALE, O. II 76.

HUIDÚMĂ, *huidume,* s. f. (Familiar) Persoană foarte corpolentă; matahală, namilă. *După geam se vedea un spate lat, de huidumă.* CAMILAR, N. II 320.

HÚIET, *huiete,* s. n. Vuiet. *Şeful echipei... Zîmbeşte ortacilor cu braţe-ncleştate Pe ciocanul mecanic care muge, se zbate Şi prăvale cu huiet înaltul.* DEŞLIU, G. 46. *Şi iată... Lupeni, tot atît de mare şi tot atît de plin de huiet ca şi Petrila, dar mult mai negru, întunecat şi greoi, acoperit aproape tot timpul de fumul coşurilor sale.* BOGZA, V. J. 77. *Strigările luptătorilor şi clăncăirea paloşelor încrucişîndu-se răsună cu huiet.* RUSSO, O. 34.

— Variantă: **úiet** (ALEXANDRESCU, M. 26) s. n.

HUÍLĂ, *huile* s. f. Cărbune natural, compact, lucios, negru sau negru-cenuşiu, întrebuinţat ca combustibil, la fabricarea cocsului metalurgic şi la extragerea, prin distilare, a gazului de iluminat; cărbune de piatră.

HÚLĂ[1], *hule,* s. f. Ocară, injurie; defăimare, calomnie; blasfemie. *Nişte oameni care nu merită atîta hulă.* REBREANU, R. I 38. *Aicea nici o frunte sub sabia străină Nu vine să se plece în hulă şi dispreţ.* BOLINTINEANU, O. 16. *Numai hulă şi ură îşi ridicase asupră-şi prin năpăstuirile sale.* ODOBESCU, S. I 106. *Gîndeşte că prin hulele şi strigările tale sparii pre astă femeie nevinovată.* NEGRUZZI, S. I 161.

HÚLĂ[2], *hule,* s. f. Mişcare ondulatorie a apelor mării sau oceanului, care urmează după o furtună sau o briză puternică; p. ext. furtună pe mare. *La institut ştiu tot ce se întîmplă pe tot pămîntul... Cînd vine hula pe Atlantic, cînd se înseninează pe Oceanul Indian.* SEBASTIAN, T. 33.

HULÍ, *hulesc,* vb. IV. Tranz. A spune vorbe de ocară sau de batjocură la adresa cuiva, a ocărî (pe cineva); p. ext. a vorbi de rău, a bîrfi, a calomnia, a defăima. *Îi place lui s-audă cum îl cinstesc oamenii şi-i doresc zile multe... Pentru asta, ce să spun, eu nu l-oi huli.* GALAN, Z. R. 284. *Mişeii-au îndrăznit a mă huli.* COŞBUC, P. II 284. *Toată lumea mă huleşte, numai puica mă iubeşte.* TEODORESCU, P. P. 314. ◇ Absol. *De te-ating, să feri în laturi, De hulesc să taci din gură; Ce mai vrei cu-a tale sfaturi, Dacă ştii a lor măsură.* EMINESCU, O. I 198. *De vor huli, ce-ţi pasă? Eşti bun? Poporul ştie Şi cade sub dispreţu-i acel ce calomnie.* BOLINTINEANU, O. 135. ◇ (Rar, complementul indică un lucru) *Eu ştiu că e vinul oprit de profet! — « Oprit e, creştine! Dar nu e mirare că eu îl iubesc, Mirare-i că unii de-ai voştri-l hulesc, Şi-aceasta-i ruşine! »* COŞBUC, P. I 210.

HULIGÁN, *huligani,* s. m. Cel care face acte de huliganism, care încalcă în mod grosolan drepturile şi libertăţile celorlalţi cetăţeni. *Cînd muncitorii se împotriveau huliganilor, poliţia sărea în apărarea acestora.* PAS, Z. III 177.

HULIGÁNIC, -Ă, *huliganici, -e,* adj. De huligan sau de huliganism. *Acţiuni huliganice. Bande huliganice.*

HULIGANÍSM s. n. Purtare sau atitudine brutală care trădează lipsă de respect faţă de societate şi faţă de demnitatea omului, prin călcarea tuturor regulilor de conduită, prin acte de agresiune, devastări etc.

HULÍRE, *huliri,* s. f. Acţiunea de a huli; ocară, batjocură; p. ext. bîrfire, defăimare, calomniere. *O creaţiune artistică e prea multilaterală ca să poată fi caracterizată numai prin laude sau prin huliri.* GHEREA, ST. CR. I 17. *Acum, în loc de arme curate, lucitoare, Eu văd că se preferă hulirea mînjitoare.* ALECSANDRI, P. III 469.

HULÍT, -Ă, *huliţi, -te,* adj. Ocărît, batjocorit; p. ext. bîrfit, defăimat, calomniat.

HULITÓR, -OÁRE, *hulitori, -oare,* s. m. şi f. (Rar) Persoană care huleşte; calomniator. *N-aveţi dreptul de a purta mîndrul nume de jurnalişti, căci nu sînteţi jurnalişti, dar nişte mişei pamfletari, nişte hulitori publici ce aduceţi discredit presei.* ALECSANDRI, T. 1711.

HÚLPAV, -Ă, *hulpavi, -e,* adj. (Despre oameni) Lacom, nesăţios la mîncare; (despre manifestările lor) care reflectă lăcomia. *Tudorache aşteaptă flămînd, cu priviri hulpave.* STANCU, D. 85. ◇ Fig. *Bufneşte vîntul hulpav şi ascuţit ca briciul.* LESNEA, I. 68.

— Variante: (Mold.) **hîlpav, -ă** (CREANGĂ, P. 225), **hîlpov, -ă** (CREANGĂ, P. 32) adj.

HULTUÍ vb. IV v. **altoi**[2].

HULÚB, *hulubi,* s. m. (Mold.) Porumbel. *Poarta, frumos săpată şi înflorită, se deschise şi din streşina porţii îşi luă zborul un stol de hulubi.* SADOVEANU, O. IV 387. *Un pensionar care-şi petrecea ceasurile goale în căsuţa de peste drum, îngrijindu-şi de sănătate şi de hulubii jucăuşi.* id. P. S. 189. *La zgomotul uşii, un huruit de hulubi răspunde din podul casei.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 115.

HULUBÁŞ, *hulubaşi,* s. m. (Mold.) Diminutiv al lui hulub. *Sînt tineri şi se iubesc ca doi hulubaşi.* VLAHUŢĂ, O. A. III 139. *Fă-mă hulubaş de-argint Cu aripele de vînt.* ALECSANDRI, P. P. 410. ◇ Fig. (La pl., despre o pereche tînără) *Bună ziua, hulubaşii moşului.* CONTEMPORANUL, VII 484.

HULÚBĂ, *hulube,* s. f. **1.** Fiecare dintre cele două prăjini prinse de crucea căruţei, a trăsurii etc. între care se înhamă calul. *Am făcut un foc între hulubele căruţei.* CAMILAR, N. II 243.

2. (Fig., rar) Fiecare dintre cele două braţe ale ochelarilor. [Purta] *ochelari mici, de ţîrcovnic, cu hulubele înnădite-n sîrmă, sfori şi bucăţi de tablă galvanizată.* GALAN, B. I 30.

HULUBĂRÍE, *hulubării,* s. f. Adăpost pentru hulubi; porumbar. *Din hulubării ţîşneau porumbei albi.* CAMILAR, N. II 118. *De astăzi dimineaţă nu-şi mai găsea astîmpăr, scotocind grajdul şi hulubăria, şopronul şi livada din spatele curţii.* C. PETRESCU, R. DR. 69.

HULUBÉL, *hulubei,* s. m. (Mold.) Hulubaş. *Fă-mă doamne-un hulubel, Să mă-nalţ pînă la cer.* SEVASTOS, C. 170.

HULUBÍȚĂ, *hulubițe,* s. f. **1.** (Mold.) Porumbiță. *Trei hulubi zboară pe sus, Trei hulubi ș-o hulubiță.* SEVASTOS, C. 134.

2. Ciupercă comestibilă, cu pălăria cărnoasă, galbenă-portocalie sau albăstruie, cu miros plăcut și gust dulce; crește prin păduri vara și toamna *(Russula aurata);* vinețică. *Pe jaruri, sub bătaia înaltă a flăcărilor, mîni suflecate orînduiau hribi mari, vineți, hulubițe albastre, mînătărci cu picioare lungi.* CAMILAR, T. 179.

HULUDÉȚ, *huludețe,* s. n. Fusul țevii de la suveica războaielor casnice de țesut.

HULUÍ vb. IV v. **hurui.**

HULUÍT, -Ă adj. v. **huruit.**

HÚMĂ s. f. Numele popular al unor roci argiloase moi, de diferite feluri și culori, întrebuințate la spoitul caselor; argilă. *Humă albă. Humă vînătă.* ▭ *În încăpere mai stăruia mirosul de humă și de var proaspăt.* CAMILAR, TEM. 54. *Flămînzilă mînca lut și pămînt amestecat cu humă.* CREANGĂ, P. 247. *Pe cuptiorul uns cu humă și pe coșcovii părești, Zugrăvit-au c-un cărbune copilașul cel isteț.* EMINESCU, O. I 84.

HUMĂRÎE, *humării,* s. f. (Rar) Loc de unde se scoate humă.

HUMERÁL, -Ă, *humerali, -e,* adj. (Anat.) Care aparține humerusului, referitor la humerus.

HÚMERUS s. n. Osul brațului de la umăr pînă la cot.

HUMOÁRE s. f. v. **umoare.**

HUMÓR s. n. v. **umor.**

HUMORÉSCĂ s. f. Compoziție, cu caracter sprinten și glumeț, pentru muzica instrumentală. *Humoresca de Dvorák.*

HUMÓS, -OÁSĂ, *humoși, -oase,* adj. (Rar) Cu humă, care conține humă; argilos, lutos. *Nisipul humos L-alegea frumos.* TEODORESCU, P. P. 38.

HUMUÍ, *humuiesc,* vb. IV. Tranz. A unge, a da cu humă. [Bordeiul] *într-una cată să-l ungi cu lut și să-l humuiești cu humă.* SADOVEANU, P. M. 246. *Lipi cuptioriul, îl humui și-l griji.* CREANGĂ, P. 287.

HÚMUS s. n. Amestec de substanțe organice de culoare neagră-brună, aflat în sol și rezultat din transformarea materialului vegetal, sub acțiunea microorganismelor. *Nu știi cumva ce fel de sol e în halta asta? cernoziom? marnos? nisipo-argilos? bogat în humus? sărac în humus?* V. ROM. aprilie 1954, 134.

HUN, *huni,* s. m. Persoană făcînd parte dintr-un neam de origine mongolică care a pătruns în secolele IV-V pînă în apusul Europei, trecînd prin țara noastră.

HUO interj. Strigăt care exprimă indignarea, revolta sau aversiunea față de cineva sau ceva. V. huideo. *Petre țîșni în mijlocul uliței, în urma mașinii, urlînd furios: Huo!... Huo!* REBREANU, R. II 45. ✧ Expr. **A lua** (pe cineva) **cu huo** = a huidui (pe cineva). *L-au luat și oamenii cu huo pe prefect, de se schimbase la față, îi era frică.* DUMITRIU, B. F. 22.

HUP interj. v. **hop.**

HÚRCĂ, *hurci,* s. f. Ladă de lemn, cu fața superioară în formă de ciur și cu fundul puțin înclinat, servind la concentrarea nisipurilor sau a minereurilor aurifere sfărîmate în șteampuri.

HURDUCÁ, *hurdúc,* vb. I. (Mold., Transilv.) **1.** Tranz. (De obicei subiectul e un vehicul) A clătina, a scutura tare, a zdruncina, a zgîlții, a zgudui. *M-a rugat să-l cobor din căruță, că-l hurduca.* CAMILAR, N. I 44. *Nu mă hurducați așa, că de-abia am mîncat.* ALECSANDRI, T. 889. ✧ Refl. *Cînd se hurduca și suna dușameaua, slujitorii din odăile de dedesubt știau că măria-sa vodă s-a suit în pat.* SADOVEANU, Z. C. 125. *Cînd harabaua se hurduca ori trecea prin apă, copiii săltau de bucurie.* SLAVICI, N. I 336. *Știi că eu nu am obiceiul să mă hurduc cînd merg la plimbare.* CARAGIALE, O. VII 170.

2. Intranz. A zgîlții. *Au prins a hurduca la ușă, ca să intre.* SBIERA, P. 314.

— Variante: **hurducăí** (DRAGOMIR, P. 14) vb. IV, **urducú** (GHICA, S. 76, ALECSANDRI, P. II 209) vb. I.

HURDUCÁRE, *hurducări,* s. f. Acțiunea de a (se) hurduca; zdruncinare, zguduire. (Fig.) *Simțea nelămurit că Cimpoeșu știe un lucru mare, o taină care bătea către o hurducare a rînduielilor.* CAMILAR, N. II 395.

HURDUCĂÍ vb. IV v. **hurduca.**

HURDUCĂIÁLĂ, *hurducăieli,* s. f. Hurducătură. *Ascultînd hurducăiala butoiului, s-a întors.* POPA, V. 111.

HURDUCĂTÚRĂ, *hurducături,* s. f. **1.** Zgîlțîială, zdruncinătură, zguduire. *Hurducătura pămîntului nu oprea chesoanele din mers.* CAMILAR, N. I 430. *Păunaș, izbit de colo pînă colo, începuse iar să plîngă... hurducătura îl ametise, foamea îl leșinase.* GALACTION, O. I 164.

2. (Regional) Zgomot, larmă produsă de ceva care se hurducă. *Auzi hurducături de căruță.* RETEGANUL, P. II 71. *Auzind mașnegii hurducătura, l-au întrebat... ce este?* SBIERA, P. 38.

HURDUF-BURDÚF adv. v. **hurduz-burduz.**

HURDUZ-BURDÚZ adv. Ca un obiect care, atîrnat de ceva, se bălăbănește; p. ext. legat burduf, legat fedeleș. *De n-a vra cumva să vie, umflă-l în spinare și-l adă aici, hurduz-burduz.* ALECSANDRI, T. 964. *Hurduz-burduz, Din Țarigrad adus, Sub laiță pus* (Ceaunul). ȘEZ. IV 66.

— Variantă: **hurduf-burdúf** (GOROVEI, C. 30) adv.

HURÉZ s. m. v. **huhurez.**

HURÍE, *hurii,* s. f. (În religia musulmană) Fecioară promisă de Mahomed credincioșilor în paradis. *Pentru un turc* [dumnezeu] *este un sultan... și are un întreg harem de hurii pe care nu le-a avut încă nici un padișah pămîntesc.* MACEDONSKI, O. IV 85. *N-aș vrea comori, n-aș vrea să am Nici chioșcuri, nici sarai, Nici să dizmierd în bairam Huriile din rai.* ALECSANDRI, P. A. 67. ✦ Fecioară musulmană. *În Somovit era o inimă turcească, pe toți vecii sfîșiată și însetată de răzbunare, care jurase... moartea ghiaurului de la Celei și a huriei pîngărite.* GALACTION, O. I 112.

HURMÚZ[1], *hurmuzi,* s. m. Arbust cu florile trandafirii, cultivat mai ales ca plantă ornamentală; are fructele de mărimea boabelor de cireșe, de culoare albă ca zăpada *(Symphoricarpus racemosus). O întinsă livadă bătrînă, ce înălța la soare arbori stufoși înfloriți, era tăiată de drumușoare înguste, mărginite de tufe de lilieci și hurmuz.* SADOVEANU, O. IV 71. *Floare albă de hurmuz, Rău îi să ai călăuz Numai vîntul cel hursuz.* BELDICEANU, P. 97.

HURMÚZ[2], *hurmuzuri,* s. n. Mărgea de sticlă imitînd mărgăritarul. *Razonte avea pălăriuță... întîia lui pălăriuță! Ileana i-o gătise cu hurmuz la panglică, îi pusese un pieptene, așa cum poartă numai flăcăii.* CAMILAR, TEM. 319. *Vin coropcari de la Cetatea Albă cu mărunțișuri scumpe, mărgeanuri, hurmuzuri și cercei.* SADOVEANU, F. J. 552. ✧ Fig. [Curcanul] *se-nroșește, își atîrnă șiragurile de hurmuz și mărgele la gît.* GÎRLEANU, L. 11. ✦ (La pl.) Șir de mărgele ca cele descrise mai sus. *Tinerii fără griji luaseră cu ei în pajiște, mai la o parte, doi lăutari țigani, întocmind o horă, ca să li se vadă suratelor catrințele, hurmuzurile și cununile.* SADOVEANU, N. P. 84.

HURSÚZ, -Ă adj. v. **ursuz.**

HÚRTĂ s. f. (Mold.; numai în l o c. a d v.) **Cu hurta** = cu grămada, cu grosul, în bloc, cu toptanul, cu ridicata. *Apoi, cucoane, mă prind eu să ți-l secer... — Și-apoi cc mi-i cere, așa, cu hurta?* CREANGĂ, P. 156. **La hurtă** = cum vine, la întîmplare, fără alegere. [Popa Oșlobanu] *nu prea știe multe; slujește cîte trei liturghii pe zi și pomenește la hurtă: pe monachi și iermonachi, pe stariți, pe mitropoliți.* CREANGĂ, A. 78.

— Variantă: **vúrtă** (ALECSANDRI, T. 1541) s. f.

HURUÍ, pers. 3 *húruie*, vb. IV. **1.** I n t r a n z. A face un zgomot ca acela ce se aude cînd umblă o căruță, cînd se rostogolește un butoi sau cînd cad mai multe obiecte tari unul peste altul dintr-o dată; a durui. *Prin pod șoarecii huruiau: dăduse de nuci.* SADOVEANU, P. 105. *Camionul a început să huruie. Tare. Asurzitor.* SAHIA, N. 92. *Pe afară mai huruia cînd și cînd cîte-o trăsură.* SANDU-ALDEA, D. N. 252.

2. R e f l. (Transilv.) A se dărîma, a se nărui, a se surpa. *O casă care era să să huruie, de veche.* RETEGANUL, P. IV 54.

— Variante: **(2) hului** (SLAVICI, N. I 55), **(1) urui** (IOSIF, P. 37, COȘBUC, P. I 102) vb. IV.

HURUIÁLĂ, *huruieli*, s. f. Huruitură. *Împrejur era huruială și vuiet.* DUMITRIU, B. F. 20.

HURUÍT[1] s. n. Faptul de a (s e) h u r u i și zgomotul produs de ceva care huruie. *Scrîșnește macaraua de la laminor și, îndepărtat, se aude stins huruitul macaralei de încărcare.* CĂLUGĂRU, O. P. 467. *Nourii se frămîntau mînioși deasupra văii satului, aruncînd, din cînd în cînd, săgeți de fulgere și un huruit înăbușit care se pierdeau în depărtare.* BUJOR, S. 62. *Huruitul roatelor se înecă de istov în tăcerea moartă a nepăsătoarelor cîmpii.* VLAHUȚĂ, O. A. I 126.

HURUÍT[2], **-Ă,** *huruiți, -te*, adj. (Transilv.) Dărîmat, dărăpănat, năruit. (Atestat în forma *huluit*) *Persida ar fi văzut poate gardurile huluite și gunoiul prin curte.* SLAVICI, O. II 29.

— Variantă: **huluít, -ă** adj.

HURUITÓR, -OÁRE, *huruitori, -oare*, adj. (Rar) Care huruie.

— Pronunțat: *-ru-i-*.

HURUITÚRĂ, *huruituri*, s. f. Zgomot produs de ceva care huruie. *Se auziră de dincolo de ulucile care mai rămăseseră în picioare strigăte și huruituri de trăsură.* CAMIL PETRESCU, O. II 695. (În forma *uruitură*) *Un fulger cît un balaur se zvîrcoli în sînul norilor... și-o uruitură se prelungi în depărtare.* DELAVRANCEA, S. 168.

— Pronunțat: *-ru-i-*. — Variantă: **uruitúră** s. f.

HUSÁR, *husari*, s. m. (Ieșit din uz) Militar din cavalerie (mai ales la unguri și polonezi). *Husari leși porniră pe dată la Hotin ca s-aducă, în carîte grele, pe doamna Elisabeta.* SADOVEANU, O. VII 154. *Se umplea aerul pînă în depărtare de țipete și de vorbe, care ar fi făcut să roșească o întreagă cazarmă de husari.* HOGAȘ, DR. II 49. *Badea nalt ca și-un husar, Lelea pînă la pieptar.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 431.

HÚSĂ, *huse*, s. f. Învelitoare de stofă sau de pînză cu care se acoperă mobilele (mai ales scaunele, fotoliile) spre a le feri de stricăciuni și de murdărie. ✦ (Tehn.) Învelitoare de pînză impermeabilă, folosită pentru protejarea anumitor piese sau materiale împotriva prafului, a noroiului, a frigului sau chiar a uzurii. ✧ *Husă de radiator* (sau *de motor*) = învelitoare de pînză impermeabilă cu care se îmbracă iarna radiatorul unui motor de automobil, ca să nu înghețe apa din el.

HUSĂRÉSC, -EÁSCĂ, *husărești*, adj. Care se referă la husari, care aparține husarilor; de husar. *O ceată-ntreagă cu haină husărească.* ALECSANDRI, T. II 62.

HUSĂRÉȘTE adv. (Învechit) Ca husarii. *Vă închipuiți pe mine, Nae Giscănescu, îmbrăcat husărește, cu nădragi strimți și cu chiveră? Ama! Frumos m-a prinde.* ALECSANDRI, T. I 306.

HUSĂRÍME s. f. (Învechit) Mulțime de husari. *Năpădește-n husărime și începe a tăia.* NEGRUZZI, S. I 126.

HÚSĂȘ, *husăși*, s. m. (Mold.) Numele unei vechi monede de argint ungurești, care a circulat și la noi în vecul trecut; sfanț. *Cît cei pe car, bade, zise Oșlobanu, căruia nu-i era a cumpăra lemne, cum nu-mi e mie acum a mă face popă. — Trei husăși, dascăle.* CREANGĂ, A. 82.

— Variantă: (Transilv.) **húsoș** (RETEGANUL, P. IV 12, JARNÍK-BÎRSEANU, D. 395) s. m.

HÚSCĂ s. f. sg. (Regional) Sare obținută prin fierberea apei de izvoare sau de bălți sărate.

HUSÍT, -Ă, *husiți, -te*, s. m. și f. Partizan al doctrinei religioase reformatoare a lui Ion Hus.

HÚSOȘ s. m. v. **husăș.**

HÚȘTE s. f. pl. (Mold.) Tărîțele care rămîn în fundul putinei de borș, după ce acesta s-a înăcrit; plămădeala borșului. *Ea-mi dă borș nestrecurat, Tot cu huște-amestecat.* MARIAN, S. 78.

HUȘTI interj. Onomatopee care exprimă mișcarea făcută de cineva sau de ceva care iese, dispare repede de undeva sau se strecoară repede undeva. V. ț u ș t i.

HUȘTIULIÚC interj. (Mold.) Onomatopee care redă zgomotul produs prin căderea repede a unui corp greu în apă. *Dracul, neavînd ce-i face, huștiuliuc în iaz!* CREANGĂ, P. 48. *Boierii s-o cam chefăluit ș-ar pute foarte lesne să facă huștiuliuc* [în iaz]. ALECSANDRI, T. 554.

— Variantă: **huștuliúc** (SEVASTOS, N. 70) interj.

HUȘTULIÚC interj. v. **huștiuliuc.**

HÚȚA interj. Cuvînt care însoțește datul în leagăn, în scrînciob etc. ✧ E x p r. **A (se) da huța** (sau **de-a huța**) = a (se) legăna, a (se) balansa (în scrînciob etc.). *Mai ieri, erai numai de-o șchioapă, Cînd te pierdeam printre păpuși; Cînd te dam huța pe picioare.* VLAHUȚĂ, P. 113. *Ia lasă-i și tu, măi nevastă!... zicea tata, dîndu-ne huța.* CREANGĂ, A. 38.

— Variantă: **úța** (ALECSANDRI, T. 385) interj.

HUȚÁN[1], *huțani*, s. m. Huțul.

HUȚÁN[2], **-Ă,** *huțani, -e*, adj. Huțănesc. ✧ *Cal huțan* = cal de munte foarte rezistent dintr-o rasă de origine orientală, răspîndită în nordul Moldovei. *S-a auzit calul huțan al uncheșului nechezînd.* SADOVEANU, N. F. 184.

HUȚÁNCĂ, *huțănci*, s. f. Fată sau femeie de huțul.

HUȚĂNÉSC, -EÁSCĂ, *huțănești*, adj. Al huțanilor, de huțani. *Dans huțănesc.* ✧ *Cal huțănesc* = cal huțan, v. h u ț a n.

HUȚÚL, *huțuli*, s. m. Persoană făcînd parte dintr-o populație slavă din regiunea muntoasă de la izvoarele Siretului (între rîul Suceava și Ceremuș) și vorbind un dialect ucrainean; huțan[2].

HUZDÚP interj. (Transilv.) Onomatopee care redă căderea sau alunecarea repede a unui corp greu.

V. z d u p. *Luă calul... şi-l sui în vîrful dealului şi acolo huzdup! cu el pe pămînt.* RETEGANUL, P. V 37.

HUZMÉT, *huzmeturi,* s. n. (Învechit) **1.** Slujbă, funcţie; p. e x t. rang. *Să ieie un huzmet şi-i videa cum te-a iubi.* ALECSANDRI, T. 1240. *Ia-i huzmetul din mînă şi vei vedea cum va veni ţara întreagă în jălbi împotriva lui.* FILIMON, C. 63.

2. Venitul unor dări (ca vinăritul, oieritul etc.) sau al ocnelor şi vămilor. *Veniturile celelalte, otcupurile sau huzmeturile, precum oieritul, vinariciul... şi altele, se vindeau la mezat de marele vistier.* GHICA, S. A. 39.

HUZMETÁR, *huzmetari,* s. m. (Învechit) Cel care a luat în arendă un huzmet (**2**). *Se săturau cu bucuria d-a se mişca încotro i-ar duce picioarele şi cu goana ce dădeau huzmetarilor vitregi.* DELAVRANCEA, S. 165.

HUZÚR s. n. Trai comod şi lipsit de griji; viaţă de trîndăvie şi de belşug, în care se lăfăiesc cei ce nu muncesc, paraziţii, exploatatorii. *Voi luptaţi pentru desfiinţarea huzurului... şi boierilor nu le convine.* CAMILAR, N. I 394. *Te-ai pomenit în huzur şi-n răsfăţ, de cum ai deschis ochii.* VLAHUŢĂ, O. A. II 280. *Trăia acuma Negoiţă în huzur, ce cu gîndul nu gîndise.* CARAGIALE, S. N. 53.

HUZURÍ, *huzuresc,* vb. IV. I n t r a n z. (Mai ales despre paraziţi, exploatatori) A trăi comod, mulţumit, în tihnă, în belşug, în trîndăvie, fără să muncească. *Acolo unde-au huzurit tîlharii, Rid astăzi voiniceşte făurarii.* DEŞLIU, G. 38. ✦ A se simţi foarte mulţumit (de ceva sau cu ceva), a o duce bine. *Opinca-i bună, săraca! Îţi şede piciorul hodinit şi la ger huzureşti cu dînsa.* CREANGĂ, A. 24.

I

I[1] s. m. invar. A zecea literă a alfabetului şi sunetul corespunzător; este o vocală nerotunjită, cea mai închisă din seria anterioară. ✧ E x p r. **A pune punctul pe i**=a adăuga, într-o discuţie, elementul esenţial; a da o explicaţie clară şi justă.

I[2] conj. (Învechit; folosit pe vremuri în stilul de cancelarie) Şi. *Mai multe giuvaieruri i argintării.* ALECSANDRI, T. 1353.

I[3] interj. (Uneori lungit sau repetat) Exclamaţie care exprimă un sentiment de surprindere, de mulţumire, de bucurie, de admiraţie, de dezaprobare, regret, uimire sau o stare psihică provocată de o amintire venită pe neaşteptate. *I... tată, şi d-ta... iar ţi răzgîi... o să ţi se suie în cap.* DELAVRANCEA, V. V. 236. *Ii, tată, răspunse fiul de împărat carele se roşise ca o sfeclă, cum de mă osîndeşti astfel ca pe un vinovat de codru.* ISPIRESCU, L. 367. *Iii, păcat!* CARAGIALE, O. I 48. *I, doamne! mulţi cuconaşi zăresc eu aici.* ALECSANDRI, T. I 104.

IA interj. **1.** Înaintea unui imperativ, atrage atenţia ascultătorului asupra îndemnului care i se va adresa; ian. *Ia lasă-mă încolo, măi omule; pesemne tu ai să mă înveţi pe mine ce-i plugăria?* CREANGĂ, P. 160. *Ia, fă-ncolo, poznaşule!* ALECSANDRI, T. 187. *Stano, ia ne spune, Că vrem să ştim.* PANN, P. V. I 84. *Ia ieşi pîn-afară.* TEODORESCU, P. P. 18. ✧ (Cu sens de sfidare) *Ia mai fă ceva, de poţi.* CONTEMPORANUL, VII 48. ✧ (Imperativul este înlocuit prin «hai») *Ia, acum hai la luptă.* EMINESCU, N. 10. ✧ (Precedînd o propoziţie condiţională) *Ia să fie aici o echipă de muncitori să vezi cum s-ar face treaba.*

2. (Atrage atenţia ascultătorului asupra unui fapt) Iată, iacă, uite, vezi. *Anul vechi, ia, se sfîrşeşte.* SEVASTOS, N. 21. *Apoi ia, asta-ţi spun şi eu.* CREANGĂ, P. 152. *Ia, aista-i om, zic şi eu.* id. A. 20. ✧ (Corespunde unui gest demonstrativ, fiind uneori însoţit de gest) *Să şezi ia acolo, în fundul căruţii.* SBIERA, P. 73. *Are să zică... să iei băietul şi să-l dai ia încolo, la baba cea de-alături.* CREANGĂ, P. 173. *Du-te, ia, pe-aice.* CONTEMPORANUL, III 578. ✧ (Întărind sensul cuvintelor care urmează; precedă un adverb) V. e i. *Măi, omule! Ia acum să te văd!* CREANGĂ, P. 56. *Ba ia, acum cred eu frăţine-meu, că aşa urs oştirea întreagă este în stare să o zdrumice.* id. ib. 188. ✧ E x p r. **Ia aşa** = fără o intenţie precisă, numai aşa, uite-aşa. *Ia aşa numai ca să zică şi el că face ceva.* ISPIRESCU, L. 34. *Am zis şi eu, ia aşa, o vorbă în vînt.* CREANGĂ, P. 133. *Ştii prea bine — răspunse fata — că nu vreau ca s-o ştiu, decît numai ia aşa, ca s-o ştiu, pentru c-acu nu mai e Făt-Frumos să mă răpească.* EMINESCU, N. 18.

3. Arată lipsă de interes, indiferenţă faţă de cele ce urmează. *Eu sînt, ia, un păcătos!* SBIERA, P. 8. *Spuneţi şi voi, ia, ce vă veţi pricepe.* ISPIRESCU, L. 68.

4. Introduce un răspuns. *Ce mai ştii de pe la tîrg?... — Ia, nu prea bune veşti!* CREANGĂ, P. 77. *Codrule, codruţule, Ce mai faci, drăguţule... — Ia, eu fac ce fac de mult, Iarna viscolu-l ascult.* EMINESCU, O. I 123. *Încotro, pînă unde? — Ia, pîn-aci.* PANN, P. V. I 69.

IABRÁŞ, -Ă adj. v. **abraş.**

IAC, *iaci,* s. m. Animal rumegător din platoul Tibetului, mai mic decît bivolul, cu părul lung, căzînd pe laturile corpului ca o coamă, cu o coadă ca a calului; domesticit, este folosit ca animal de tracţiune şi de călărie *(Poephagus grunniens).*

IÁCA[1] interj. v. **iacă.**

IACÁ[2] s. f. (Învechit, în e x p r.) *Tutun iaca* = tutun de cea mai bună calitate. *Tot cu tiutiun iaca şi cu ţigareta lui cea de chilimbar de optzeci de galbeni îşi trece el vremea?* HOGAŞ, DR. 247.

IACÁ[3], *iacale,* s. f. (Învechit) Guler de haină femeiască; pelerină. ✧ (Azi, rar şi familiar, în e x p r.) **A feşteli** (cuiva) **iacaua** = a face de ruşine (pe cineva).

IÁCĂ interj. **1.** (Şi în forma *iaca)* (Exclamaţie care atrage atenţia ascultătorului asupra unei persoane sau a unui lucru) Ia, iată, uite, vezi. *Da fraţi mai ai? — Am. Iaca, ţîncu ista de soră.* SADOVEANU, O. VII 218. ✧ (Indică apariţia unei persoane sau a unui lucru) *Iaca şi codrul Grumăzeştilor, grija negustorilor şi spaima ciocoilor.* CREANGĂ, P. 119. *Iacă, badea iară vine.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 145. ✧ (În forma întărită *iacătă,* urmat uneori de «că» sau de un complement direct) *Iacătă-ne teferi cum ne-a născut maica.* ISPIRESCU, L. 70. *Iacătă curtea pe costişa ceea.* CREANGĂ, P. 330. ✧ (Întăreşte sensul cuvintelor sau al propoziţiei care urmează) *Dacă nu ne-a mînat la Paşcani, iaca n-am fost.* GALAN, Z. R. 29. *Iaca, ai să te linişteşti şi tu aicea ş-ai să vezi ce bine are să fie.* VLAHUŢĂ, O. A. 491. *Dară unde să se ducă? Nici el iacă nu ştia.* ISPIRESCU, L. 34. ✧ (Atrage atenţia asupra celor ce se vor spune) *Ea vine de la moară; Şi jos în ulicioară Punîndu-şi sacul, iacă Nu-l poate ridica.* COŞBUC, P. I 63. *Ei, stăpîne, iaca chiar azi mi s-au împlinit anii de slujbă.* CREANGĂ, P. 178. ✧ (Precedă o deducţie, o concluzie) *Apoi iaca, amu de-abia se vede că-i mai mult al dumitale decît al meu.* GALAN, Z. R. 65. ✦ (La începutul unei povestiri) Ascultaţi. *Iaca ce-mi zicea el.* NEGRUZZI, S. I 247. ✧ E x p r. **Iaca aşa** v. a ş a[2] (5). ✧ (Repetat, înlocuieşte relatarea unei întîmplări) *Iacă, iacă, iacă ce mi s-a întîmplat. Cum să fac eu acu să mă întorc cu ispravă bună?* ISPIRESCU, L. 77.

2. (În povestiri) Deodată, pe neaşteptate, iată. *Cînd, iacă, se întîlneşte cu un corb.* ISPIRESCU, L. 43. *Cum vorbeau ei, numai iacă intră şi Chirică pe uşă.* CREANGĂ, P. 177.

3. Exclamaţie de mirare, urmată adeseori de «mă». *Iacă mă! Te văd o dată şi la noi.*

4. (Precedat de *ei*) Exclamaţie care exprimă protestul, întăreşte sensul negativ al unui răspuns. *Mi se pare că te-ai supărat. — Ei iacă! de ce să mă supăr?*

— Variante: **iáca, iácătă** interj.

IÁCĂTĂ interj. v. **iacă.**

IACNÍE s. f. v. **iahnie.**

IAD, *iaduri,* s. n. (În credinţa creştină) Loc imaginar de chin şi de suferinţe unde se crede că ar ajunge după moarte sufletele păcătoşilor; infern, gheenă. *Nu m-ai luat cumva c-un plan subţire Mai adineaori cînd ziceai, magistre, Că iadul nu-i decît o-nchipuire?* TOPÎRCEANU, S. A. 106. *Şi principi falnici şi-ndrăzneţi De-al căror buzdugan isteţ Pierit-au zmei din iaduri scoşi.* COŞBUC, P. I 58. *De mînă mi-l lua Şi prin iaduri mi-l purta Doar că l-ar înspăimînta.* ALECSANDRI, P. P. 28. ✧ *Talpa iadului* v. t a l p ă. ✦ F i g. Situaţie chinuitoare, greu de suportat. *Capitalismul este un iad pentru oamenii muncii şi un rai pentru un pumn de trîntori.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 9, 31.

IÁDĂ, *iede,* s. f. Capră tînără (pînă la un an). V. i e d. *Copila lui Ciudosu, Miţa... trează, ageră şi sprintenă ca o iadă, trecu în fugă pe la moară.* SADOVEANU, M. C. 140. *Capra sare masa şi iada sare casa.* CREANGĂ, P. 250. *Pe unde a sărit capra, mai presus a să sară iada.* NEGRUZZI, S. I 251.

IÁDEŞ s. n. Os de la pieptul păsărilor, în formă de furcă. ✦ Nume dat unor rămăşaguri care se încep de obicei prin ruperea acestui os. *Poftim cheia... deschide şi vezi... Iadeş! am cîştigat rămăşagul.* ALECSANDRI, T. 1027.

IAHNÍE, *iahnii,* s. f. Mîncare scăzută, de legume, de peşte sau de carne, şi gătită de obicei cu untdelemn. V. t o c a n ă. *Şi ceilalţi mîncau ce-şi aduceau de-acasă: magiun, brînză sau, în crăticioară, iahnie de cartofi.* PAS, Z. I 268. *Nu s-ar putea găti nici măcar iahnia de mistreţ, pe care tu o descrii în cartea ta.* ODOBESCU, S. III 22. *Aduseră mai multe vase de cositor, pline de iahnii, cu plachii.* FILIMON, C. 163.

— Variante: **iacnie** (GHICA, S. 66), **iehneá** (NEGRUZZI, S. I 286), **ihneá** (HOGAŞ, H. 54, ALECSANDRI, T. 1260) s. f.

IAHT, *iahturi,* s. n. Navă mică, uşoară, elegantă (cu pînze, cu motor sau cu propulsie mixtă) pentru sport sau plimbări pe mare, pe lacuri etc. *Tot timpul iahtul sta la Galaţi, ancorat.* BART, E. 108.

IALÂN s. m. v. **elan**[1].

IÁLOMIŢĂ s. f. v. **ialoviţă.**

IÁLOVIŢĂ, *ialoviţe,* s. f. (Învechit şi regional) Vacă mare şi grasă (de obicei stearpă). *Li se aduc 12 harabale cu pîne, 12 ialoviţe fripte şi 12 buţi pline cu vin.* CREANGĂ, P. 260. *D. Ciomag se uşurase de vite desfăcînd ca la 80 de vaci pe care le-au îngrăşat pe suhat şi făcînd aceea ce se numeşte... ialoviţe.* I. IONESCU, D. 383.

— Variantă: **iálomiţă** (SEVASTOS, N. 100) s. f.

IÁMA s. f. art. (În e x p r.) **A da iama** = a) a da năvală, a se năpusti, a se repezi. *La trenul de Iaşi îi ataşat un vagon cu ţărani arestaţi... Cînd vine trenul, dăm iama şi-i eliberăm.* GALAN, Z. R. 302; b) a risipi, a consuma fără socoteală (alimente, bani etc.). *Tot copiii dădeau iama prin corcoduşi şi mere.* PAS, Z. I 191.

IAMB, *iambi,* s. m. Unitate metrică a versului compusă din două silabe, dintre care prima este neaccentuată, iar cea de a doua accentuată. *Mă întrebi... De ce dorm, îngrămădite între galbenele file, Iambii suitori, troheii, săltăreţele dactile?* EMINESCU, O. I 137.

IÁMBIC, -Ă, *iambici, -e,* adj. (Despre versuri) Care e scris în iambi sau care se referă la iamb. ✧ *Metru iambic* = sistem de versificaţie a cărui structură are la bază iambul ca unitate ritmică a versului.

IAN interj. (Popular) **1.** (Înaintea unei propoziţii imperative) Ia (1). *Ian să vă uitaţi numai la capul lui.* SBIERA, P. 147. *Cine-a azvîrli buzduganul ista mai tare în sus, ar aceluia să fie banii... — Ian zvîrle-l tu întăi.* CREANGĂ, P. 56. *Ian vezi, soro, ce minune!* ALECSANDRI, P. A. 52. *Ian ieşi, mîndră, pînă-n drum!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 411.

2. Ia (2). *Ian aşa te vreu!* NEGRUZZI, S. I 222. ✧ (Înaintea unei completive directe, atrage atenţia asupra acesteia) *Cînd, la urma tuturor, Ian, că venea-ncetişor... Dolca.* ALECSANDRI, P. P. 55. *Ian, măi, că s-a ivit Un caic lung, poleit.* id. ib. 134.

IANICÉR s. m. v. **ienicer.**

IANUÁR s. m. v. **ianuarie.**

IANUÁRIE s. m. Întîia lună a anului. *Partizanii păcii din lumea întreagă comemorează la 8 ianuarie împlinirea a cinci ani de la moartea marelui scriitor francez Romain Rolland.* CONTEMPORANUL, S. II, 1950, nr. 170, 6/4.

— Pronunţat: *-nu-a-ri-e.* — Variante: **ghenárie** (KOGĂLNICEANU, S. 43), **ianuár** s. m.

IÁPĂ, *iepe,* s. f. **1.** Femela calului. *Pe la toacă, vine săniuţa sprintenă, cu Puica, iapa noastră cea blîndă.* SADOVEANU, O. VII 331. *Două iepe albe ca zăpada şi iuţi ca focul se sprijineau mai totdeauna de oiştea căruţei.* CREANGĂ, P. 106. *Alergări de cai se fac pe tot anul... Numai armăsari şi iepe sînt primiţi să alerge.* NEGRUZZI, S. I 36. ✧ E x p r. **A bate şaua (ca) să priceapă (sau să înţeleagă) iapa** = a face aluzie la ceva, a da de înţeles în mod indirect. *Bate şaua să înţeleagă iapa.* NEGRUZZI, S. I 251.

2. (La războiul de ţesut ţărănesc; de obicei la pl.) Fiecare din scîndurelele de sub război pe care ţesătoarea pune picioarele, ca să schimbe iţele; tălpigă. *Dă prea aspru cu suveica; apasă prea tare asupra iepelor.* SLAVICI, N. I 55. *Şi e vina şi din iepe, De e pînza toată ţepe.* ŞEZ. IX 187.

IAR[1] adv. (Şi în forma *iară*) **1.** (Pe lîngă un verb, arătînd repetarea acţiunii, stării etc.) Încă o dată, din nou; iarăşi. *Plugul se înfige-n brazdă iară, Pe drumul tras de boul cel cuminte.* CERNA, P. 161. *Ah, iar sînt copilul nebun de-altădată! O floare, un flutur m-opreşte din mers.* IOSIF, P. 3. *O, vino iar! Cuvinte dulci inspiră-mi.* EMINESCU, O. I 120. *Ziua ninge, noaptea ninge, dimineaţa ninge iară.* ALECSANDRI, P. A. 112. ✦ (Pe lîngă o parte de vorbire care se repetă, totdeauna precedat de «şi») Mereu. *Omăt şi iar omăt!* CONTEMPORANUL, II 213. *Frunză verde şi iar verde.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 158.

2. De asemenea, tot, la fel. *Moşneagul avea o fată şi baba iar o fată.* CREANGĂ, P. 283.

— Variantă: **iáră** adv.

IAR[2] conj. (Şi în forma *iară*) **1.** (Adversativ) Dar, însă. *La soare te puteai uita, iar la dînsa ba!* CREANGĂ, P. 276. *Lupul păru-şi schimbă, iar năravul ba.* ✧ (În alternative) *Dacă-i gici-o, ferice de tine a fi! Iară de nu, luaţi-vă catrafusele.* CREANGĂ, P. 270.

2. (Copulativ) Şi. *De la o vreme încoace însă, nu ştiu ce avea, că era tot galeş, trist şi dus pe gînduri. Iar cînd fuse într-o zi... se sculă Făt-Frumos şi zise...* ISPIRESCU, L. 2. *Sură-i sara cea de toamnă... Iar pădurea lin suspină.* EMINESCU, O. I 83. *În gura Bărăganului... găseşti cîte o mică dumbravă de vechi tufani sub care se adăpostesc turmele de oi la poale, iar mii şi mii de cuiburi de ciori printre crăcile copacilor.* ODOBESCU, S. III 17. *Cu-o mînă*

acul ţinea, Cu alta lacrimi ştergea, Iar din grai aşa grăia. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 171. ◇ (Introduce ultimul element al unei enumerări) *Pita-i în căsoaia de alături, fusele în oboroc sub pat, iar furca după horn.* CREANGĂ, P. 5.

— Variantă: iáră conj.

IÁRĂ[1] adv. v. iar[1].

IÁRĂ[2] conj. v. iar[2].

IÁRĂŞI adv. **1.** Încă o dată, din nou, iar. *Tovarăşi, tovarăşi, Vă amintesc iarăşi, Precum v-am mai spus: Steagul luptei, sus!* CORBEA, A. 27. *Coborîm iarăşi şi dăm de alţi oameni aplecaţi peste daltă.* BOGZA, Ţ. 64. *Trecu o zi, trecură trei Şi iarăşi, noaptea, vine Luceafărul.* EMINESCU, O. I 171. *Şi cînd iarăşi se trezea, Chiar la Dunăre era.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 495.

2. De asemenea. *Cînd sărutîndu-te mă-nclin, Tu iarăşi mă sărută.* EMINESCU, O. I 175.

IÁRBĂ, (2) *ierburi*, s. f. **1.** (De obicei colectiv) Nume generic dat plantelor erbacee, de obicei necultivate, ale căror părţi aeriene sînt verzi, subţiri şi mlădioase şi servesc ca hrană animalelor erbivore. *Un fir de iarbă.* ▭ *Dinu se trînti în iarbă, mai la o parte, ca să se odihnească.* BUJOR, S. 52. *Zac pierdut în iarba-naltă, Privind, cu ochii beţi de poezie, A cerului albastră-mpărăţie.* IOSIF, V. 72. *Pe cîmpie Linişte era, Iarba cea verzie Nici se clătina.* ALECSANDRI, O. 171. ◇ Expr. **Paşte, murgule, iarbă verde** = va trebui să aştepţi mult pînă ţi se va împlini ceea ce doreşti sau ce ţi s-a promis de către cineva. **Din pămînt, din iarbă verde** = oricare ar fi greutăţile, cu orice preţ, negreşit, neapărat. *Din pămînt, din iarbă verde, să te duci să-mi aduci herghelia.* ISPIRESCU, L. 27. **Cîtă frunză, cîtă iarbă** sau **cîtă frunză şi iarbă** sau **ca frunza şi ca iarba** v. frunză.

2. (Mai ales la pl.) Buruieni de tot felul (uneori servind ca medicament, ca antidot sau ca otravă). *A pus prin bălţi şi nişte ierburi veninoase de care* [duşmanul] *cum bea, crăpa.* NEGRUZZI, S. I 171. *Aleargă din stîncă-n stîncă Şi-ncată culege ierburi.* CONACHI, P. 86. ◇ *Iarbă rea* = buruiană otrăvitoare; fig. om rău, dăunător societăţii. *Foaie verde iarbă rea, Iacă văz o porumbea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 172. ◇ Expr. **A căuta (pe cineva) ca iarba de leac** sau **a umbla (după cineva) ca după iarba de leac** v. leac.

3. (Uneori determinat prin «de puşcă») Praf de puşcă. *Atunci, cîteva luni d-a rîndul, nu mai auzi nici prin holde, nici prin crînguri, pocnetul ierbei de puşcă şi şuierătura alicelor.* ODOBESCU, S. III 37. *Punea iarbă cu mîna Şi gloanţe cu chivăra.* ŞEZ. II 77.

4. Compuse: **iarbă-de-mare** (sau **iarba-mării**) = plantă erbacee acvatică, cu flori verzi, care creşte pe fundul mării, formînd adesea întinse pajişti submarine; se foloseşte în tapiţerie *(Zostera marina)*; **iarba-broaştei** = mică plantă acvatică cu flori albe *(Hydrocharis morsus-ranae)*; **iarba-fiarelor** sau (mai rar) **iarba-fierului** = plantă erbacee veninoasă, cu flori albe-gălbui *(Cynanchum vincetoxicum)*; (în basme) iarbă cu puterea miraculoasă de a deschide orice uşă, lacăt, încuietoare etc.; p. ext. putere supranaturală, prin care se poate ajunge la un rezultat greu de obţinut. *Cei ce au avut interesul să le tăinuiască aveau şi iarba-fiarelor care descuia lacătele.* PAS, Z. III 256. *Manlache are iarba-fiarelor şi nu-l atinge glonţul.* POPA, V. 187. *Dacă ai avea iarba-fierului, ai putea să sfărmi broaştele.* ALECSANDRI, T. I 447; **iarbă-oreaţă** = mentă, izmă-creaţă; **iarbă-deasă** = plantă erbacee cu tulpini subţiri, frunze înguste şi flori verzi, care creşte prin păduri, în locuri umbroase şi umede *(Poa nemoralis)*. *Frunză verde iarbă-deasă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 10; **iarbă-grasă** = mică plantă erbacee, bogată în sevă, cu tulpina ramificată şi flori galbene *(Portulaca oleracea)*. *Foaie verde, iarbă-grasă.* ŞEZ. I 103; **iarbă-mare** = plantă erbacee cu tulpina păroasă şi ramificată, cu frunze mari şi flori galbene *(Inula helenium)*. *Un miros de iarbă-mare, sita-zinelor şi alte ierburi uscate îţi gîdilea nasul.* CONTEMPORANUL, VI 291; **iarba-şerpilor** = broscariţă (2).

— Pl. şi: *ierbi* (COŞBUC, P. II 281).

IARD s. m. v. yard.

IARMARÓC, *iarmaroace*, s. n. (Mold.) Tîrg ţinut la date fixe, bîlci (anual). *Tîrgul îl mai văzuse, la iarmaroace; însă îl ştia dinspre alte părţi, a îmbulzelilor de lume, a petrecerilor.* SADOVEANU, B. 75. *Iarmarocul anual era în toiul lui.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 90. *Boii tăi sînt mari şi frumoşi; ia-i şi-i du la iarmaroc, vinde-i şi cumpără alţii mai mici.* CREANGĂ, P. 39. *Mergea dus pe gînduri cu berbecii la iarmaroc, în tîrgul cel mai apropiet.* ŞEZ. I 98. ◇ Fig. *Legislatorii noştri au ales în iarmarocul literaturilor ce-au socotit mai strălucitor.* RUSSO, O. 64.

IÁRNĂ, *ierni*, s. f. **1.** Anotimpul cel mai friguros care urmează după toamnă şi precede primăvara, reprezentînd (în emisfera boreală) intervalul de timp cuprins între solstiţiul din preajma lui 22 decembrie şi echinocţiul din preajma lui 21 martie. *Iarnă. Noapte lucie pe o lume ca din poveşti: copaci de zahăr, cîmp de cristal, iaz de oglindă.* GÎRLEANU, L. 18. *E iarnă, cum e dînsa mai aspră-n firea ei, Iar negrul întunerec purtat de norii grei Stă mort.* COŞBUC, P. II 185. *Amîndoi bătrînii aceştia erau albi ca iarna.* CREANGĂ, P. 73. (Alegoric) *Din văzduh cumplita iarnă cerne norii de zăpadă, Lungi troiene călătoare adunate-n cer grămadă.* ALECSANDRI, O. 168. ◇ Fig. *Cu ochii mari şi-albaştri, cu părul dat în vînt, Tu-n iernile vieţii eşti zi de primăvară.* COŞBUC, P. I 159. ✦ (Adverbial, în forma *iarna*) În timpul iernii, în cursul iernii. *Iarna, de gerul cel amarnic trăsnea grinda în odaie, crîşcau lemnele şi pietrele.* EMINESCU, N. 41. *Umblă vara desculţă Şi iarna cu opincuţă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 437. ◇ Loc. adv. **La iarnă** = cînd va veni iarna sau în timpul iernii viitoare. *Ba s-a-nsura la toamnă, ba la iarnă, ba la primăvară.* CREANGĂ, P. 141. **De cu iarnă** = fiind încă iarnă. *Mâcul se seamănă cît se poate mai de cu iarnă.* **Astă-iarnă** = iarna trecută. *E dus de astă-iarnă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 321. **Iarna asta** = iarna prezentă; (conţinînd ideea de apropiere în timp) iarna trecută sau viitoare. ◇ Loc. adj. **De iarnă** = necesar în timpul iernii; care apare iarna, care se practică iarna. *Haine de iarnă. Sport de iarnă.*

2. Fig. (Socotind iarna anotimpul cel mai greu al anului) An. *Port în spate 80 de ierni.*

— Pl. şi: *ierne* (NEGRUZZI, S. I 245).

IAROVIZÁ, *iarovizez*, vb. I. Refl. (Despre plante) A trece prin stadiul de iarovizare; a vernaliza. ✦ Tranz. (Cu privire la seminţe) A supune, prin metode artificiale, procesului de iarovizare; a vernaliza. *Colectiviştii iarovizează cartofii de sămînţă.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2926.

IAROVIZÁRE, *iarovizări*, s. f. **1.** Primul stadiu de dezvoltare a plantelor, care urmează imediat după germinaţie şi care se desfăşoară în condiţii de temperatură specifice fiecărei plante; (plantele care nu trec prin acest stadiu au o dezvoltare ulterioară anormală şi de obicei nu fac fructe); vernalizare.

2. Procedeu agrotehnic de tratare a seminţelor pentru a face ca stadiul de iarovizare (1) să se desfăşoare în condiţiile dorite de om, în scopul scurtării perioadei de vegetaţie a plantei respective, a sporirii producţiei şi a formării de soiuri noi; vernalizare. *Descoperită de Lîsenko, iarovizarea foloseşte variaţiile mediului exterior, pentru a*

provoca variații în grîul de toamnă și a-l transforma în grîu de primăvară. CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 126, 9/6.

IARTAGÁN s. n. v. **iatagan.**

IÁSCĂ s. f. Ciupercă în formă de copită care crește ca parazit sau ca saprofit pe copaci și care (preparată într-un mod special) se întrebuințează, la nevoie, pentru aprins focul *(Fomes igniarius* sau *Fomes fomentarius). Tatarul a zbătut amnarul în cremene, a potrivit 'iasca aprinsă în ghemul de iarbă uscată și-a suflat în el, dînd flacără.* SADOVEANU, F. J. 647. *Din frunzele uscate și îngrămădite peste iasca aprinsă începu să se ridice în sus fumul negru și înădușit.* HOGAȘ, M. N. 115. *Scapără și-i dă foc cu o bucățică de iască aprinsă.* CREANGĂ, O. A. 258. *Io aici, neica la Sasca, Arde inima ca iasca.* HODOȘ, P. P. 48. ✧ Expr. **A (se) face iască** = a (se) usca; a slăbi tare. *Dați-mi degrabă un pahar de apă... că mi s-o făcut gîtița iască.* ALECSANDRI, T. 601. ✦ Fig. (Atributiv) Uscat. *Buciumă-n mine toate răscoalele țării! Toate obidele răzvrătite... De cosași ai domniilor ticăloase, Cu inima iască și cuțitul la oase!* DEȘLIU, G. 23.

IASOMÍE, *iasomii,* s. f. Arbust de grădină cu flori albe, care au un miros plăcut, aromatic, pătrunzător *(Iasminum officinale). Calea-i, spada-i, fața-i și glorios-u-i nume Sub rouă parfumată de flori de iasomie.* ALECSANDRI, P. III 376. *Frunzuleană iasomie, Vine cucul de la vie.* SEVASTOS, C. 24. ✧ (Poetic) *Sfioase-s bolțile spre sară, și mai sfioasă-i iasomia; Pe fața ei neprihănită se-nginā-n veci melancolia Seninului de zare stinsă.* ANGHEL, Î. G. 9. ✦ Lemnul arbustului descris mai sus. *Intră ciubucciul cu ciubucele... de iasomie.* FILIMON, C. 152.

— Variantă: **iasomíu** (ODOBESCU, S. I 139) s. m.

IASOMÍU s. m. v. **iasomie.**

IATÁC, *iatacuri* și *iatace,* s. n. 1. Odaie (mică) de culcare; dormitor. *O rază de soare fulgeră dintr-o dată pe geamuri, printre perdele, și lumină iatacul.* SADOVEANU, O. IV 238. *În iatacul străin mie, celui rătăcit prin lume, două fetițe se jucau acum pe covor.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 66. *Din dalb iatac de foișor Ieși Zamfira-n mers isteț, Frumoasă ca un gînd răzleț.* COȘBUC, P. I 56. *Și-n iatac că mi-și găsea Leagănul copilului.* TEODORESCU, P. P. 535.

2. (Învechit) Pat. *Turcii... Drept la murg Se repezea... Un iatac Pe el lega De stăpîn L-apropia Și-n iatac Frumos punea Tot pe Bîcul adormit.* TEODORESCU, P. P. 607.

— Variante: **etác** (NEGRUZZI, S. I 227), **ietác** (SBIERA, P. 43) s. n.

IATAGÁN, *iatagane,* s. n. Sabie scurtă încovoiată, cu două tăișuri, pe care o foloseau turcii la atac. *Într-un colț la o portiță era liniște, și acolo sta de strajă un oștean bătrîn, cu două iatagane încrucișate în seleaf.* SADOVEANU, F. J. 668. *Și-i fulgeră-n cap ochii și-n mînă iataganul.* COȘBUC, P. I 53. *Venea tot iuruș, cu iataganul în dinți.* GHICA, S. 16.

— Variantă: **iartagán** (ALECSANDRI, T. 227, SEVASTOS, C. 276, ȘEZ. VI 151) s. n.

IÁTĂ interj. 1. (Servește pentru a atrage atenția asupra celor exprimate în propoziția sau cuvîntul care urmează) Ia, iacă, uite, vezi. *Iată! Doi vineți ochi în suflet mă săgeată.* IOSIF, P. 18. *Iată ce-mi scrie frate-mieu.* CREANGĂ, P. 184. *Iată vine nunta-ntreagă — vornicel e-un grierel.* EMINESCU, O. I 87. ✧ (Cu o nuanță de sfidare) *De ți-s dragă, bade, dragă, De nu, iată, lumea-i largă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 232. ✧ (Urmat de «că») *Cînd, tocmai la vreme de bătrînețe, iată că se îndură norocul și cu dînsul.* ISPIRESCU, L. 41. *Acum iată că din codru și Călin, mirele, iese.* EMINESCU, O. I 85. *Iată că-ntr-o dimineață.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 491. ✧ (Cu valoare verbală și cu complement drept) *Aurul vieții mele iată-l.* BENIUC, V. 10. *Iat-o! Plină despre munte Iese luna din brădet.* COȘBUC, P. I 48. *Iată-ne și aproape de vîrful codrului.* CREANGĂ, P. 123. *Un punct se mișcă... Iată-l Cum din haos face mumă.* EMINESCU, O. I 132.

2. (Împreună cu «cînd», «numai (ce)» în povestiri) Deodată, pe neașteptate, fără veste, iacă. *Era dus cu gîndurile... Tot da cu nuiaua în apă, și nu știa ce făcea... Cînd iată că o broască țestoasă ieșise pe luciul apei și se uita galeș la dînsul.* ISPIRESCU, L. 34. *Numai iată ce le iesă înainte un om spîn.* CREANGĂ, P. 199.

IAURGERÍE, *iaurgerii,* s. f. Prăvălie unde se prepară sau se vinde iaurt (și alte produse lactate).

IAURGÍU, *iaurgii,* s. m. Persoană care prepară sau vinde iaurt. *Pornesc și iaurgii, și vînzătorii de cireșe, și turcii cu bragă rece.* CAMIL PETRESCU, O. II 459. *Iaurgiul (purtînd în cobiliță gălețile cu iaurt): Iaurt, iaurt!* TEODORESCU, P. P. 120.

IAÚRT, *iaurturi,* s. n. Lapte fiert închegat și acrit cu maia. V. lapte acru, lapte gros, lapte covăsit, chișleag. *Cu iaurt, cu plăcințele, Te făcuși vornic, mișele!* ALECSANDRI, T. 142. *Caimac, gugoașe, alivenci, iaurt... se îngropau în stomahul lui.* NEGRUZZI, S. I 286. *Cine s-a fript cu ciorbă suflă și în iaurt.*

IAVÁȘ adv. (Familiar, de obicei repetat, în expr.) **Iavaș-iavaș** = încet, încet-încet, binișor, domol, fără grabă.

IAVAȘÁ, *iavașale,* s. f. Dispozitiv, în formă de clește sau de laț, cu care se strînge buza superioară a animalelor mari cînd sînt supuse unor operații dureroase.

IAZ, *iazuri,* s. n. 1. Lac artificial format prin stăvilirea sau abaterea unui curs de apă ori a unei părți a acestuia. *Aici, dinapoia palatului, era o grădină împrejmuită... Iaz cu pereții și fundul tot din piatră lucioasă, cu apă limpede și cu pești aurii.* PAS, L. I 87. *Nopțile erau luminoase; iazurile întinse scînteiau în tăcerea măreață.* SADOVEANU, O. I 129. *Pe luciul vînăt al iazului, spre țărm, alergau valuri mărunte.* C. PETRESCU, S. 28. *Iaz glodos, cu broaște multe.* ȘEZ. I 177. ✧ Expr. **A fi cu borșul la foc și cu peștele în iaz** = a face planuri cu privire la un lucru înainte de a-l poseda, a se lăuda înainte de izbîndă, a vinde pielea ursului din pădure. ✦ Lac mic natural format în lungul albiei unui rîu, prin adunarea apei într-o adîncitură de teren.

2. Canal descoperit, abătut dintr-o apă curgătoare, prin care se aduce apă la o moară, la un joagăr, la o fabrică etc.

3. Zăgaz făcut spre a abate sau a opri o apă din cursul ei sau pentru a îngrădi un eleșteu. V. dig, val. *O s-auzi ca-n vis cum apa Pe sub iaz se mai frămîntă Și privighetori ce cîntă Dincolo de rîu.* COȘBUC, P. I 316. *Trece o babă bătrînă pe iazul pescuinei* (= eleșteului) *pășind citinel.* SBIERA, P. 118.

IÁZMĂ, *iezme,* s. f. (În superstiții; adesea folosit în literatură) Arătare foarte urîtă și rea, produs al fanteziei. V. stafie, strigoi, nălucă. *Îngrozită a scăpat cuțitul Sîngeros și a tulit-o iazma Lumii vechi, turbată de minie.* BENIUC, V. 41. *Călări pe beznă, ca prin basme, Zăresc un șir grozav de iazme, Ce sînt a iadurilor oaste.* MACEDONSKI, O. I 121. ✧ Fig. *Iazma neîncrederii o urmărea pretutindeni.* ODOBESCU, S. I 171. ✦ Fig. Persoană cu o înfățișare respingătoare (din cauza slăbiciunii, a urîțeniei etc.). *Dar stăi că vine încă unul... E cel mai oribil dintre toți! E o iazmă spăimîntătoare.* GALACTION, O. I 244. *Sta ghemuită ca o momîie în fundul patului...*

Şi să fi dat mult să nu o vezi... o iazmă. M. I. CARAGIALE, C. 128.

IBÉRIC, -Ă, *iberici, -e,* adj. Din Iberia, propriu Iberiei, care este caracteristic pentru Iberia. *Peninsula Iberică.*

ÍBIDEM adv. (Referitor la un text care a fost deja citat) Cuvînt latinesc care înseamnă în acelaşi loc, tot acolo, în aceeaşi lucrare şi eventual la acelaşi autor sau la aceeaşi pagină.

— Scris şi: (prescurtat) *ib.*

ÍBIS, *ibişi,* s. m. Pasăre din familia berzelor, cu cioc lung şi pene roşii sau negre, care trăieşte în ţările calde *(Ibis aerhiopica* sau *religiosa). Împrejurul unui lac minuscul ca o piscină, ibişi cu piciorul de mărgean... se privesc în oglinda apelor.* ANGHEL, PR. 113.

IBÎNCĂ, *ibînci,* s. f. (Regional) Ţol, pătură care se aşterne de obicei pe spinarea cailor. *Ibînci dalbe d-aşternea, Şeaua căpătii punea.* PĂSCULESCU, L. P. 51.

IBÓVNIC, -Ă, *ibovnici,-e,* s. m. şi f. (Popular) Amant (ă), iubit (ă). *Ai fi zis că poposeşte... la o fostă ibovnică.* GALACTION, O. I 268. *Ibovnică părăsită, Nu gîndi că-mi eşti urîtă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 157. *De mă-i pune pe-un cărbune, Ibovnicul nu ţi-oi spune.* ALECSANDRI, T. I 335.

IBOVNICÉL, *ibovnicei,* s. m. (Popular) Diminutiv al lui i b o v n i c. *Ibovnicel de departe, Vino calea jumătate.* ŞEZ. IV 140. *Un drag de ibovnicel.* TEODORESCU, P. P. 339.

IBOVNICÚŢĂ, *ibovnicuţe,* s. f. (Popular) Diminutiv al lui i b o v n i c ă. *Nimenea nu-l auzea, Afară de mîndruţa Şi de ibovnicuţa.* TEODORESCU, P. P. 684.

IBRÍC, *ibrice,* s. n. **1.** Vas de metal de formă cilindrică cu un cioc la vîrf şi cu o coadă lungă, care serveşte pentru fiert cafea, ceai etc. *Toată ziua păzea pe vatră ibricul cu cafea.* GALACTION, O. I 126. *Scena se repeta mereu aceeaşi, cu aceleaşi femei sau altele ce veneau la început singure, cu ibricul de cafea, iar mai apoi, însoţite de bărbaţi.* ARDELEANU, D. 27. *Safta... caută un ibric, ia surcelele uscate de după sobă, şi aprinde focul.* DUNĂREANU, CH. 106.

2. Vas de metal sau de pămînt cu toartă, în forma unui urcior, în care se ţine apa. *Zări o cişmea de marmură la un colţ de uliţă. Cîţiva copii desculţi şi cu capetele goale... stăteau cu ibrice şi căni de aramă, aşteptînd rînd.* SADOVEANU, Z. C. 290. *Un lighean de lut cu ibric, pentru spalat, în mijlocul odăii.* CREANGĂ, A. 134. *Domnul Ştefan se scula, Apă de spălat cerea. Ea ibricul îl lua... Lighean dinainte-i punea.* PĂSCULESCU, L. P. 235.

IBRICÉL, *ibricele,* s. n. Diminutiv al lui i b r i c.

IBRIŞÍM s. n. v. **ibrişin.**

IBRIŞÍN, *ibrişine,* s. n. (Şi în forma *ibrişim)* Fir de mătase răsucită, de diferite culori, întrebuinţat la cusut, la brodat sau la împletit. *Celalt purtînd pe cap turbanul Ţesut din verde ibrişim, Psalmodiază Alocranul.* MACEDONSKI, O. I 55. *Cămaşă frumoasă de in Cusută cu ibrişin.* SEVASTOS, N. 143. *L-au căftănit şi i-au dăruit vodă şi doamna cîte trei pungi de ibrişim cu cîte o mie de galbeni.* CARAGIALE, O. III 49. *Voinea se scula, Vamă le lua, Fir şi ibrişim Şi postav d-ăl bun.* TEODORESCU, P. P. 86. ✧ F i g. (Prin comparaţie cu subţirimea firului de ibrişin) *S-ar fi lipsit de fumat d-ar fi fost siliţi tot mereu să umple şi să aprinză o astfel de narghilea, stînd apoi cu gura căscată dasupra ei, ca să aspire ibrişimul de fum ce poate ieşi pe acea microscopică găurice.* ODOBESCU, S. II 296. ✧ E x p r. **A-i trage** (cuiva) **un ibrişin pe la nas** = a aminti cuiva (sau a face aluzie la) ceva neplăcut şi într-un mod ironic; a ironiza, a batjocori. *Ne şi trage cîte un ibrişin pe la nas despre fata popii de la Folticenii-Vechi.* CREANGĂ, A. 94. ✦ Papiotă (1).

— Variantă: **ibrişim** s. n.

IC, *icuri,* s. n. (Regional) Pană (de despicat lemne).

ÍCEA adv. v. **ici.**

ICEBÉRG s. n. v. **aisberg.**

ICHI, *ichiuri,* s. n. (Învechit) Arşicul mai mare, de obicei plumbuit, ca să fie mai greu pentru a putea lovi cu el celelalte arşice. *Are cinci ichiuri plumbuite: trei din dreapta şi două din stînga.* DELAVRANCEA, H. T. 112. *Dacă intra o dată cu ichiul în armean* (= spaţiul circular de joc)... *nu mai lăsa oscior pentru ceilalţi băieţi.* GHICA, S. 300.

ICI adv. Aici. *Oliolio, ciocoi bogate! Ici de-ai trece din păcate, Să-ţi arunc doi glonţi în spate.* ALECSANDRI, P. A. 54. *Ici, umbre de noroade le vezi ocîrmuite De umbra unor pravili.* ALEXANDRESCU, P. 78. *Du-te, zău, dar iară vină, Nu mă lăsa ici străină.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 109. ✧ (Urmat de o precizare locală) *Viră-te ici, în sacul acesta.* CREANGĂ, P. 176. *Ici, în vale.* ŞEZ. I 10. ✧ (În legătură cu prepoziţii) *Apucă pe ici, tot înainte!* CREANGĂ, P. 215. ✧ L o c. a d v. **(Pe) ici, (pe) colo** sau **ici şi colo** sau **ici şi ici** sau **ba (sau de) ici, ba (sau de) colo** = din loc în loc, la distanţe mari, pe alocurea. *Tot mai cercînd el, ba ici, ba colea... numai ce dă de-o pîrtie.* CREANGĂ, P. 144. *Ici şi colo a ei haină s-a desprins din sponci.* EMINESCU, O. I 79. *Ici-colo, se văd cete în luptă încleştate.* ALECSANDRI, P. A. 167. *Prind cocoşii a cînta Şi de ici şi de colea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 163. ✧ E x p r. **Pe ici ţi-e drumul** v. d r u m.

— Variantă: **ícea** (ISPIRESCU, L. 54, TEODORESCU, P. P. 23) adv.

ICNEÁLĂ, *icneli,* s. f. Icnet, icnitură.

ÍCNET, *icnete,* s. n. Geamăt scurt; icnitură, icneală, icnire. *Cravaşa îi croia peste umeri şi ei se lăsau din nou la pămînt, fără să scoată un icnet.* CAMILAR, N. II 70.

ICNÍ, *icnesc,* vb. IV. I n t r a n z. **1.** A geme scurt, a gîfîi adînc şi scurt scoţînd un fel de geamăt (din cauza unui efort sau a unei dureri). *Ia sacul de şase duble... şi-l duce la spinare fără să icnească.* STANCU, D. 86. *Bărbaţii icneau greu, repezind ascuţişul uneltei în trunchiul gros al copacului.* PAS, L. II 156. *Icnea din adîncul fiinţei şi se încorda c-o putere înviersunată.* SADOVEANU, N. P. 326. *Moartea atunci, neavînd încotro, se bagă în turbincă, şi acuşi icneşte, acuşi suspină, de-ţi venea să-i plîngi de milă.* CREANGĂ, P. 312. ✧ F i g. *Motorul icni înfrînt, suflă şi apoi izbucni într-un tunet repetat şi spart, de se cutremură toată liniştea dimineţii.* MIHALE, O. 231. *Auziţi serenada veacului nou, Vuind în cazane, icnind în cazmale.* DEŞLIU, G. 18.

2. A produce mişcările şi sunetele caracteristice vomitării, sughiţului etc. *Atunci muma-pădurii icni de vro trei ori şi dete afară dintr-însa pe Busuioc.* ISPIRESCU, L. 384.

3. A vorbi răstit. *Stai, Ghiţă! a icnit înăbuşit Alexa Vulpea; vrei cumva să intri în pridvor?* SADOVEANU, N. P. 116.

— Variantă: **hicní** (SBIERA, P. 302) vb. IV.

ICNÎRE, *icniri,* s. f. Acţiunea de a i c n i şi rezultatul ei; geamăt scurt.

ICNITÚRĂ, *icnituri,* s. f. Icnire, icneală. *Prin căldura şi lumina orbitoare, răspundeau comenzi lungi şi disperate şi dupăituri grele, cu icnituri.* SADOVEANU, O. VI 206.

ICOÁNĂ, *icoane,* s. f. **1.** Tablou care reprezintă chipuri de sfinţi sau scene din biblie, în faţa căruia se închină creştinii; p. e x t. orice fel de tablou, ilustraţie, gravură, desen. *Întorcîndu-se către icoane, se-nchină.* CARAGIALE, O. III 98. *Pe-a icoanei policioară, busuioc şi mint-uscată Împlu casa-ntunecoasă de-o mireasmă pipărată.*

EMINESCU, O. I 84. *Cu minele la icoane, Cu ochii după cucoane.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 471.

2. Fig. Imagine, chip. *În minte îmi răsăreau icoane din petrecerile satului.* SADOVEANU, O. VII 306. *Icoane de lucruri şi de oameni — amintiri depărtate... cum îmi răsar şi mi se desluşesc ca nişte tablouri frumoase.* VLAHUŢĂ, O. A. I 242. *Icoana stelei ce-a murit încet pe cer se suie.* EMINESCU, O. I 234. ◇ Expr. (Rar) **A vorbi în icoane** = a folosi în vorbire figuri poetice, retorice. *Vorbea domol, totdeauna în icoane.* GALACTION, O. I 207.

ICONÁR, *iconari,* s. m. (Rar) Persoană care se ocupă cu pictarea icoanelor.

ICONÍŢĂ, *iconiţe,* s. f. Diminutiv al lui icoană.

ICONOCLÁST, -Ă, *iconoclaşti, -ste,* s. m. şi f. Partizan al unei mişcări din imperiul bizantin (secolele al VIII-lea şi al IX-lea) îndreptate împotriva mănăstirilor şi pămînturilor mănăstireşti. *Sculptura... fiind alungată din biserica răsăritului încă din timpul iconoclaştilor... ornamentele săpate nu se păstrară.* ODOBESCU, S. I 451.

ICONOGRÁF, *iconografi,* s. m. Persoană care se ocupă cu iconografia; specialist în iconografie.

ICONOGRÁFIC, -Ă, *iconografici, -e,* adj. Care ţine de iconografie, care se referă la iconografie.

ICONOGRAFÍE, *iconografii,* s. f. Disciplină care studiază temele şi subiectele realizate în pictură, în sculptură şi în celelalte arte plastice. ✦ Studiu care descrie şi reproduce opere de artă plastică cu o anumită tematică. *Odobescu a scris o monografie cu titlul «Iconografia lui Traian».* ✦ Colecţie de portrete ale oamenilor iluştri.

ICONÓM, -OÁMĂ s. m. şi f. v. **economm.**

ICONOMÍE s. f. v. **economie.**

ICONOSCÓP, *iconoscoape,* s. n. Tub electronic special care are un ecran fotosensibil şi este folosit pentru transmiterea imaginilor din posturile de emisiune în televiziune.

ICONOSTÁS, *iconostase,* s. n. **1.** Pupitru (în biserică) pe care e pusă o icoană la care se închină credincioşii. *Icoana... ce sta pe iconostasul din dreapta.* ODOBESCU, S. A. 89.

2. Catapeteasmă. *Năuntrul ei pe stîlpi-i, păreţi, iconostas, Abia conture triste şi umbre au rămas.* EMINESCU, O. I 69.

ICONOSTRÓF, *iconostroafe,* s. n. Instrument optic care dă imaginea răsturnată a unui obiect, folosit de gravori pentru copiatul modelelor.

ICOSAÉDRU, *icosaedre,* s. n. Poliedru cu douăzeci de feţe.

ICOSÁR, *icosari,* s. m. (Învechit) Monedă turcească de argint sau (mai rar) de aur care a circulat pe vremuri şi în ţările romîneşti. *În vîrtejul jocului, salbele de galbeni împărăteşti şi icosari turceşti zornăiau la gîtul celor avute.* DELAVRANCEA, S. 55. *Cu toată sărăcia mea, aş da un icosar acelui care mi-ar spune încotro rătăceşte acum biata Săftică.* ALECSANDRI, T. I 370. [Murgul] *pe bani că l-am vîndut, Numa-n sfanţi şi-n icosari.* TEODORESCU, P. P. 306.
— Variantă: **icusár** (CREANGĂ, A. 103) s. m.

ICOSITETRAÉDRU, *icositetraedre,* s. n. Poliedru cu douăzeci şi patru de feţe.

ÎCRE s. f. pl. **1.** Nume generic pentru ouăle peştilor. *I-am găti... blineie cu icre fierte în unt.* NEGRUZZI, S. I 58. *Icrele se spală în apă rece şi se mănîncă ori fripte pe jăratec, ori ferte.* ŞEZ. VIII 3. ◇ *Icre negre* = icre de culoare neagră de morun, nisetru sau cegă; caviar. *Eftei se duse să ia cu lingura icre negre dintr-un butoiaş.* DUMITRIU, P. F. 49. *Icre roşii* sau *icre de Manciuria* = icre mari şi de culoare roşie-portocalie, produse de anumiţi peşti din Oceanul Pacific.

2. (Popular) Moalele de la pulpa piciorului. *Cînd i se deschise pulpa în două, sări din icrele lui o fată cu părul de aur.* DELAVRANCEA, S. 252.

ICRIŞÓARE s. f. pl. Diminutiv al lui icre. *Ş-apoi atunci... pune-ţi, cuvioase Ilarie, plosca cu rachiu la şold, icrişoare moi cît se poate de multe şi altceva de gustare în buzunările dulamei şi... ia-o la papuc.* CREANGĂ, A. 121.

ÎCTER, *ictere,* s. n. Boală a ficatului şi a vezicii biliare, care face ca fierea să treacă în sînge şi să coloreze în galben pielea bolnavului, albul ochilor etc.; gălbenare.

ICUSÁR s. m. v. **icosar.**

ÎDE s. f. pl. (La romani) Nume dat zilei a cincisprezecea din lunile martie, mai, iunie şi octombrie şi zilei a treisprezecea din celelalte luni.

IDEÁL[1], *idealuri,* s. n. Scopul suprem, ţelul final al activităţii şi al năzuinţelor, gradul cel mai înalt şi mai greu de ajuns al perfecţiunii într-o direcţie, într-un domeniu oarecare. *Toate idealurile care nu ţin seama de condiţiile economice şi care nu se bizuie pe dezvoltarea acestora nu sînt nici bune, nici acceptabile.* STALIN, O. I 331. *Înaltele idealuri ale comunarzilor din Paris şi-au găsit triumful în victoria Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 380, 2/5.
— Pronunţat: *-de-al.*

IDEÁL[2], **-Ă,** *ideali, -e,* adj. **1.** Perfect, desăvîrşit, putînd servi ca model; foarte bun, excelent, foarte frumos. *O zi întreagă femeile clătesc pînza în apele Oltului... înverşunîndu-se să aducă în urzeala ei albul ideal al cămăşilor viitoare.* BOGZA, C. O. 145. *Ia-ţi fardurile, că nu fac parale! Ia-ţi şi esenţele tulburătoare; Căci tinereţea mea nemuritoare E lacomă de lumi mai ideale!* ANGHELIOSIF, C. M. II 96. *Frumoasă, albă, june... Ea pare zea Venus cînd a ieşit din unde Ca să arate lumii frumosul ideal.* ALECSANDRI, P. A. 109.

2. De idei, care se referă la idei, care ţine de activitatea de gîndire, de domeniul ideilor; (în opoziţie cu real) care există numai în mintea, în închipuirea omului. *Unei asemenea cărţi... i-aş da, în fiecare din părţile sale, cîte un titlu luat din regiunile ideale ale vînătoriei.* ODOBESCU, S. III 52.
— Pronunţat: *-de-al.*

IDEALÍSM[1] s. n. (În opoziţie cu materialism) Curent antiştiinţific în filozofie, legat, în general, de ideologia claselor reacţionare, şi care în problema fundamentală a filozofiei — problema raportului dintre gîndire şi existenţă — consideră conştiinţa şi nu materia ca factor prim, negînd faptul că conştiinţa este un produs al materiei. *Esenţa idealismului constă în faptul că psihicul este considerat ca punct iniţial, din el fiind dedusă natura, şi numai după aceea este dedusă din natură obişnuita conştiinţă omenească.* LENIN, O. XIV 220. *Teoria materialistă neagă cu desăvîrşire atît dualismul cît şi idealismul.* STALIN, O. I 324. *În ştiinţă se desfăşoară o luptă ascuţită între materialism şi idealism, lupta împotriva concepţiilor idealiste, pentru triumful materialismului.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 464. ◇ *Idealism obiectiv* v. obiectiv. *Idealism subiectiv* v. subiectiv.
— Pronunţat: *-de-a-.*

IDEALÍSM[2] s. n. (În vorbirea obişnuită, din ce în ce mai rar) Atitudine determinată de urmărirea dezinteresată a unui ideal moral, social, estetic etc.; caracterul omului idealist[2].
— Pronunţat: *-de-a-.*

IDEALÍST[1], **-Ă**, *idealişti, -ste*, adj. (În opoziţie cu materialist) Care se referă la concepţiile idealismului[1], care aparţine idealismului. *Vechea concepţie idealistă a istoriei... nu cunoştea luptele de clasă izvorîte din interese materiale.* ENGELS, A. 33. *Sarcina combaterii vederilor reacţionare, idealiste, în diferite ramuri ale ştiinţei trebuie să preocupe în cel mai înalt grad pe profesorii şi învăţătorii noştri de diferite specialităţi.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 464. ✦ (Substantivat) Adept al idealismului. *Idealiştii afirmau că ideea este izvorul vieţii sociale.* STALIN, O. I 124.

— Pronunţat: *-de-a-*.

IDEALÍST[2], **-Ă**, *idealişti, -ste*, adj. (În vorbirea obişnuită, din ce în ce mai rar; şi substantivat) (Persoană) care urmăreşte cu dezinteresare un ideal moral, social, estetic etc., care e însufleţit de un ideal.

— Pronunţat: *-de-a-*.

IDEALIZÁ, *idealizez*, vb. I. Tranz. (Cu privire la un lucru sau la o persoană) A prezenta ca fiind mai bun decît este în realitate, a atribui unui lucru sau unei fiinţe însuşiri excepţionale, a-şi imagina ceva (sau pe cineva) ca fiind desăvîrşit (foarte bun, foarte frumos etc.). *Eminescu stimează şi apără «limba veche şi înţeleaptă» a poporului, fără să o idealizeze însă.* SCÎNTEIA, 1950, nr. 1634.

— Pronunţat: *-de-a-*.

IDEALIZÁRE s. f. Acţiunea de a idealiza: reprezentare a unui lucru ca fiind mai bun, mai frumos etc. decît este în realitate, sau ca fiind desăvîrşit. [Autorul] *trebuie... să părăsească idealizarea călduţă, pojghiţa poleită în care personagiile sale îngheaţă.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 107, 5/6.

— Pronunţat: *-de-a-*.

IDEALIZÁT, **-Ă**, *idealizaţi, -te*, adj. Înfrumuseţat, prezentat în formă ideală, superioară celei pe care o are în realitate. (Fig.) *Soarele însufleţea, cu lumina de aur idealizat a razelor sale, picăturile mari şi grele de rouă.* HOGAŞ, M. N. 179.

— Pronunţat: *-de-a-*.

IDÉE, *idei*, s. f. 1. Reflectare a realităţii în conştiinţă, care caracterizează relaţiile dintre oameni şi lumea înconjurătoare, reprezentările lor despre această lume şi care este totdeauna determinată de caracterul orînduirii sociale, de condiţiile materiale de viaţă ale oamenilor, iar în societatea împărţită în clase antagoniste are un caracter de clasă, fiind expresia intereselor materiale ale claselor sociale. V. concepţie, principiu. *Aceiaşi oameni care stabilesc raporturile sociale conform productivităţii lor materiale produc şi principiile, ideile, categoriile, conform raporturilor lor sociale.* MARX, M.F. 97. [Marx şi Engels] *au dovedit că viaţa socială este izvorul ideilor şi de aceea viaţa societăţii este baza pe care se făureşte conştiinţa socială. Prin aceasta ei au săpat groapa idealismului, netezind drumul materialismului.* STALIN, O. I 124. ✦ Principiu călăuzitor în viaţa politică, ştiinţifică etc. *Într-aceeaşi vreme, în Franţa agitaţiunea creştea, ideile democratice şi chiar republicane cîştigau din zi în zi aderenţi şi partizani.* GHICA, S. A. 151.

2. Conceptul unui lucru sau al unui fenomen. *Ideea de bine şi cea de rău au variat într-atît de la popor la popor, de la epocă la epocă, încît adesea s-au contrazis de-a dreptul.* ENGELS, A. 109. *Vedem ideea de unitate a se arăta.* BĂLCESCU, O. II 13.

3. Concepţia de bază care determină conţinutul unei lucrări literare (artistice, ştiinţifice etc.) sau conţinutul unei părţi a ei. *Bine e să ştii, la moarte... c-ai muncit să-ţi scoţi în lume Din a creierului zbucium, ca pe-un diamant, ideea.* VLAHUŢĂ, O. A. 46.

4. Gînd, opinie, părere, judecată. *În atîta amar de vorbe aruncate în vînt, nu zăreşti fulgerarea unei idei săoătoase.* VLAHUŢĂ, O. A. I 240. *În aşa îmţuncişare de idei se aflau boierii bătrîni cu tineretul.* CREANGĂ, A. 153. *Cîte idei triste şi vesele trecură în cîteva minute prin minte-mi.* ALECSANDRI, C. 26. ✧ Expr. **A avea idee** (de ceva) = a avea cunoştinţe (sumare) despre ceva, a fi informat despre ceva. (Folosit mai ales în forma negativă) *Vorbeşte cu lumea lucruri de care n-are idee.* VLAHUŢĂ, O. A. I 196. **Ce idee!** exclamaţie de dezaprobare. **Dă-mi o idee** = ajută-mă să găsesc o soluţie. **Idee fixă** v. fix. ✦ (Complinit printr-un genitiv) Gînd în legătură cu ceva, teamă de ceva. *Cel ce-i mai aproape de mormîntul său La ideea morţii tremură mai rău.* BOLINTINEANU, O. 55. ✧ Expr. (Familiar) **A intra la idei** (sau **la idee**) = a se îngrijora, a se preocupa de ceva. *Ştii că eu nu intru la idee cu una cu două.* CARAGIALE, O. I 90. **A băga pe cineva la idee** v. băga (II 6). ✦ (Complinit printr-un infinitiv introdus prin prep. «de») Intenţie, plan. *A renunţat la ideea de a pleca.*

ÍDEM adv. (Mai ales în lucrări ştiinţifice, scripte administrative etc., folosit pentru a evita repetarea unui autor citat mai înainte, a unui obiect, a unei situaţii amintite anterior etc.) Cuvînt latinesc care înseamnă de asemenea, tot aşa, la fel. (Glumeţ) *Cu capul gol şi cu punga idem.* EMINESCU, I. V. 23.

— Scris şi: (prescurtat) *id.*

IDÉNTIC, **-Ă**, *identici, -e*, adj. Care este, din toate punctele de vedere, la fel cu altcineva sau cu altceva, care coincide în totul cu ceva, absolut deopotrivă, complet asemănător; aidoma. *Cererile ţăranilor din Zlatna erau identice cu cele ale ţăranilor din Abrud.* IST. R.P.R. 276. *Citeşi trele puterile dau Porţii un sfat identic.* GHICA, S. 127.

IDENTIFICÁ, *identífic*, vb. I. Tranz. A constata, a stabili identitatea unei persoane sau a unui lucru. *Au fost scoase la iveală, identificate şi studiate numeroase opere necunoscute ale lui Rosenthal, ceea ce a permis organizarea expoziţiei retrospective cu ocazia centenarului morţii sale.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 342, 1/5. *Aşteptase mai întîi să-i identifice după semnele particulare.* C. PETRESCU, R. DR. 204. ✦ Refl. (Urmat de determinări introduse prin prep. «cu») A se transpune integral în situaţia cuiva, a simţi sau a acţiona aşa cum ar face-o altul. *Tinerii interpreţi... pentru a putea reda scenic bogăţia de sentimente umane a poemului dramatic, trebuiau, mai întîi, ei înşişi să se identifice cu personagiile.* CONTEMPORANUL, S. II, 1951, nr. 223, 2/5.

IDENTIFICÁRE, *identificări*, s. f. Acţiunea de a (se) identifica şi rezultatul ei; stabilirea identităţii unei persoane sau a unui lucru. *Sfaturile populare trebuie să desfăşoare o activitate vastă şi planificată pentru identificarea tuturor bogăţiilor care există în fiecare regiune, raion, oraş şi comună şi pentru valorificarea lor.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 11, 7. ✦ (Urmat de determinări introduse prin prep. «cu») Transpunerea cuiva în situaţia altuia; însuşirea de către cineva a felului de a simţi sau de a acţiona al altuia. *Spiritul de observaţie al scriitorului ar putea fi socotit ca o identificare a scriitorului cu sentimentele eroilor săi.* V. ROM. decembrie 1953, 269.

IDENTITÁTE s. f. 1. Faptul de a fi în fiecare moment dat un lucru determinat, identic cu sine însuşi, ceea ce nu exclude existenţa contradicţiilor interne care determină starea de continuă schimbare şi dezvoltare a lucrului respectiv. ✦ (În vorbirea curentă) Asemănare foarte mare, pînă la confuzie. *Identitatea de limbă şi de factură psihică manifestată în cultură a existat şi înainte de 1918 sau de 1859 la romîni.* IORDAN, L. R. 11.

2. Ansamblu de date prin care se stabileşte că o persoană este aceea drept care se dă, şi nu alta. *Ajungînd seara acasă... am strigat din poartă: Mă rog vouă să nu-mi cereţi hîrtii de identitate.* CARAGIALE, S. N. 187. ◇ *Buletin de identitate* v. buletin (1).

3. (Mat.) Egalitate valabilă pentru orice valori ale mărimilor variabile care intervin în ea.

IDEOGRÁFIC, -Ă, *ideografici, -e,* adj. Care se referă la ideografie, care este scris cu ideograme (nu cu litere). *Răspîndirea scrierii în masele largi contribuie la extinderea scrierii fonetice, pentru că scrierea ideografică* [chineză] *este prea complicată.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 366, 5/2.

— Pronunţat: *-de-o-.*

IDEOGRAFÍE s. f. Sistem de scriere cu ajutorul ideogramelor (şi nu al literelor).

— Pronunţat: *-de-o-.*

IDEOGRÁMĂ, *ideograme,* s. f. Semn scris care reprezintă un cuvînt întreg şi care este folosit în sistemul de scriere a unor limbi (chineză, veche egipteană etc.). *În epoca apariţiei statelor şi a dezvoltării comerţului, ideogramele au început să fie întrebuinţate din ce în ce mai mult, fiind mai potrivite pentru noile necesităţi.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 366, 5/2.

— Pronunţat: *-de-o-.*

IDEOLÓG, *ideologi,* s. m. Persoană care formulează, teoretizează, apără şi reprezintă ideologia unei clase, a unui grup social, a unui regim social-politic; teoretician al unei ideologii. *Lenin n-ar fi fost cel mai mare ideolog proletar... dacă ar fi elaborat problema ţărănească nu pe baza teoriei şi tacticii dictaturii proletariatului, ci fără să ţină seama de această bază, în afara acestei baze.* STALIN, PROBL. LEN. 109.

— Pronunţat: *-de-o-.*

IDEOLÓGIC, -Ă, *ideologici, -e,* adj. Care se referă la ideologie, care exprimă ideologia cuiva. *Marele ajutor al Uniunii Sovietice, condiţie esenţială pentru construirea socialismului — ajutor ideologic, politic, economic şi tehnic —, întăreşte poziţia noastră faţă de planurile imperialiste de jaf şi înrobire.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 175. *Însuşindu-şi întreaga bogăţie de cunoştinţe a timpului lor şi prelucrîndu-le în mod critic, Marx şi tovarăşul său de luptă Engels au dat proletariatului puternica sa armă ideologică — concepţia materialistă asupra lumii şi societăţii.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 5, 24. ◇ *Nivel ideologic* v. nivel (2).

— Pronunţat: *-de-o-.*

IDEOLOGICÉŞTE adv. (Rar) Din punctul de vedere al ideologiei. *Teoreticienii sociali-oportunişti au fost demascaţi... şi zdrobiţi ideologiceşte şi politiceşte.* CONTEMPORANUL, S. II, 1950, nr. 184, 2/1.

— Pronunţat: *-de-o-.*

IDEOLOGÍE, *ideologii,* s. f. Sistem de idei, concepţii, noţiuni, exprimate în diferite forme ale conştiinţei sociale (politică, morală, ştiinţă, artă, religie), care este determinat de condiţiile vieţii materiale a societăţii şi care, la rîndul lui, exercită o influenţă activă asupra dezvoltării societăţii, ajutînd-o atunci cînd conţinutul lor e progresist sau împiedicînd-o atunci cînd conţinutul lor e reacţionar. *Într-o societate sfîşiată de contradicţii de clasă nu poate exista niciodată o ideologie în afară de clase sau deasupra claselor.* LENIN, O. A. I 165. *Revoluţia din Octombrie nu trebuie considerată numai ca o revoluţie în domeniul relaţiilor economice şi social-politice. Ea este totodată o revoluţie în minţi, o revoluţie în ideologia clasei muncitoare.* STALIN, O. X 260.

— Pronunţat: *-de-o-.*

IDICLÍU s. m. v. **edecliu.**

IDÍL s. n. v. **idilă.**

IDÍLĂ, *idile,* s. f. 1. Poezie în care se prezintă idealizată, înfrumuseţată viaţa păstorilor, a agricultorilor etc. în mijlocul naturii, în tihnă şi seninătate; bucolică. *Balade şi idile* [titlu]. COŞBUC. *Turme de oi sînt mulţime, însă încă n-am găsit Un păstor ca în idile, un cioban de pizmuit.* ALEXANDRESCU, M. 261.

2. Iubire curată, tandră între un bărbat şi o femeie, mai ales tineri, şi privită îndeosebi sub aspectul ei trecător, juvenil. *Idile înfloreau şi isprăveau prin căsătorii.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 58. *O idilă dulce... se urzea sub ochii lui.* VLAHUŢĂ, O. A. III 49. ◇ Fig. *Între gîze fără frică se re'ncep idilele.* TOPÎRCEANU, B. 49.

— Variantă: (învechit) **idíl** (EMINESCU, N. 103) s. n.

IDÍLIC, -Ă, *idilici, -e,* adj. Care este, care se întîmplă ca într-o idilă (1). V. bucolic, pastoral. *Articolul insistă asupra unor aspecte principale ale creaţiei noastre literare... împotriva atenuării conflictelor, a prezentării idilice, neveridice a ciocnirilor dramatice din realitate.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 344, 1/1. ✦ (Despre natură) Cîmpenesc, tihnit, singuratic.

IDIÓM, *idiomuri,* s. n. Limbă. *Romîna posedă cuvinte absente în idiomele romanice apusene.* IORDAN, L. R. 28. *Acest idiom e lesne de înţeles.* ALECSANDRI, S. 108. ✦ Limba unei populaţii restrînse, din cadrul unui grup etnic mai mare, prezentînd deosebiri faţă de limba comună. V. grai, dialect.

— Pronunţat: *-di-om.*

IDIOMÁTIC, -Ă, *idiomatici, -e,* adj. Care e caracteristic unui idiom sau care ţine de un idiom. V. dialectal, regional. *Expresie idiomatică.*

— Pronunţat: *-di-o-.*

IDIOSINCRASÍE s. f. Aversiune puternică faţă de unele mîncări, parfumuri etc.; dispoziţie a unor persoane de a reacţiona altfel decît indivizii normali la folosirea unor alimente sau medicamente.

— Pronunţat: *-di-o-.*

IDIÓT, -OÁTĂ, *idioţi, -oate,* adj. Care suferă de debilitate mintală, care este lipsit total de inteligenţă. ◇ Fig. *Mînia lui... idioată era atît de ridiculă.* DELAVRANCEA, S. 126. ◇ (Substantivat) *Două greşeli ca asta, zău, sufletul mi-l scot. A! ce nenorocire! ce mare idiot!* ALEXANDRESCU, P. 89.

— Pronunţat: *-di-ot.*

IDIOTÍSM, *idiotisme,* s. n. Construcţie (expresie, proverb etc.) caracteristică unei limbi, care nu poate fi tradusă în altă limbă decît prin perifrază. *Întrebuinţează idiotisme ori neexistente în Muntenia, ori, adesea, necunoscute de bucureşteni.* HOGAŞ, DR. II 200.

— Pronunţat: *-di-o-.*

IDIOŢÉNIE, *idioţenii,* s. f. Atitudine, faptă sau vorbă de idiot, de om prost; neghiobie, nerozie.

— Pronunţat: *-di-o-.*

IDIOŢÍE, *idioţii,* s. f. Debilitate mintală din naştere, care se caracterizează prin absenţa aproape totală a funcţiunilor psihice. ✦ (Familiar) Faptă sau vorbă prostească; prostie, neghiobie, idioţenie; scriere proastă, fără valoare. *Tot timpul am citit un roman poliţist, o idioţie complicată.* SADOVEANU, A. L. 25.

— Pronunţat: *-di-o-.*

IDIŞ s. n. sg. Limbă germanică, îmbogăţită în cursul evoluţiei cu elemente ebraice, slave, romanice etc. şi vorbită de unele populaţii evreieşti. *O carte scrisă în idiş.* ◇ (Adjectival) *La Bucureşti şi la Iaşi funcţionează două teatre de stat în limba idiş.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2865.

ÎDOL, *idoli,* s. m. **1.** Divinitate păgînă; (concretizat) chip, figură, statuie reprezentînd o asemenea divinitate. *Era o vorbire cu două înțelesuri, așa cum obișnuiau să lepede în vremea veche preotesele idolilor păgîni.* SADOVEANU, P. M. 235. *Un idol își avea desigur rostul lui în vremile cînd omul nu-și da seamă de elementele naturii.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 43. ✦ (Rar) Nume dat unei ființe rele care inspiră spaimă. *Vino de mă scapă pe mine de idolul ăsta de vrăjmaș.* ISPIRESCU, L. 19.

2. Fig. Persoană sau lucru care reprezintă obiectul unui cult sau al unei iubiri foarte mari. *Pentr-o inimă fecioară mîndru idol ți-ai ales!* EMINESCU, O. I 80.

IDOLÁȘ, *idolași,* s. m. Diminutiv al lui idol. *Se întîlnesc și mici idolași informi, lucrați în lut or în bronz.* ODOBESCU, S. II 145.

IDOLATRÍE s. f. **1.** Adorarea idolilor, închinare la idoli. *Idolatria se practica mai ales în orînduirea comunei primitive.*

2. Fig. Iubire exagerată; adorație, idolatrizare. *Idolatrie Să nu-ți aduci tu ție!* VĂCĂRESCU, la ODOBESCU, S. III 122.

IDOLATRIZÁ, *idolatrizez,* vb. I. Tranz. A slăvi pe cineva sau ceva ca pe un idol, a iubi cu pasiune; a adora. *Trebuința veche de a idolatriza ceva... încă n-a dispărut în fiecare din noi.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 44.

IDOLATRIZÁRE s. f. Faptul de a idolatriza; admirație excesivă; adorare.

IDOLÁTRU, -Ă, *idolatri, -e,* adj. (Despre persoane și colectivități) Care se închină la idoli. *În Africa mai sînt băștinași idolatri.* ✧ (Substantivat) *Vrăjitorii toți se-nchină La o stea ce dă lumină, Numai tu nu, idolatre, Ticălosule-mpărate.* TEODORESCU, P. P. 105.

IDOLÍȚĂ, *idolițe,* s. f. (Rar) Zeiță; (concretizat) statuie de divinitate păgînă feminină. *Cînd a ridicat ochii, Ferid a văzut pe idoliță zîmbindu-i.* SADOVEANU, D. P. 25.

ÍDRĂ s. f. v. **hidră.**

IDROPICÓS, -OÁSĂ adj. v. **hidropicos.**

IDROPIZÍE s. f. v. **hidropizie.**

ÎE, *ii,* s. f. **1.** Bluză femeiască, caracteristică portului național românesc, făcută din pînză și împodobită cu cusături alese. *O văzu pe Stanca în straiul ei ușor de primăvară de coloare verde, purtînd la sîn pe ie un bujor.* SADOVEANU, P. M. 292. *Tăcînd, a șters femeia o lacrimă cu ia.* COȘBUC, P. I 142. *Ancuța, cu cosițele-i plăvițe răsfirate, învălită numai într-o ie subțire și într-o fustă de albă mătase, căzu pe năsipul jilav și moale al prundului.* ODOBESCU, S. I 141.

2. Piele groasă care atîrnă sub gîtul boului în chip de gușă.

IED, *iezi,* s. m. Puiul caprei (de sex bărbătesc, pînă la un an). *Se uită la cei doi iezi, cum saltă jucînd jur împrejurul pereților.* CAMILAR, TEM. 186. *Capra cu trei iezi* [titlu]. CREANGĂ, P. 19. *Toderică... zise vătafului să taie un ied ce-i mai rămăsese și să-l facă friptură.* NEGRUZZI, S. I 82. ✦ (Uneori determinat prin «sălbatic») Puiul căprioarei. *Căprioara își azvîrle picioarele în fugă fulgerătoare, în salturi îndrăznețe, să încerce puterile iedului.* GÎRLEANU, L. 25. *Cînele... se ia după un ied sălbatec.* NEGRUZZI, S. I 59.

IEDÉC s. n. v. **edec.**

IÉDERĂ, *iederi,* s. f. Plantă agățătoare cu frunze verzi strălucitoare, care se fixează puternic pe ziduri sau pe trunchiul arborilor; se plantează adesea în scopuri decorative *(Hedera). Am paseri multe și felurite. De ici din portița încununată cu iederă, hai să le privim.* GÎRLEANU, L. 9. *Uriașe păduri ce-și lăsau cortinele grele de iederi și de liane pînă pe țărmuri îi treceau pe dinaintea ochilor.* ANGHEL, PR. 43. *Este drept că viața-ntreagă, Ca și iederc de-un arbor, de-o idee i se leagă.* EMINESCU, O. I 133.

IEDÚȚ, *ieduți,* s. m. Diminutiv al lui ied. *Ascultai cu ochii pe jumătate închiși povestea cu ieduții, cu cumătrul lup și cu biata capră văduvă.* SADOVEANU, E. 111.

IÉFTEN, -Ă adj. v. **ieftin.**

IEFTENÍ vb. IV v. **ieftini.**

IEFTENÍRE s. f. v. **ieftinire.**

IÉFTIN, -Ă, *ieftini, -e,* adj. **1.** (În opoziție cu scump) Care nu costă mult, care are un preț (relativ) mic; convenabil. *O stofă ieftină.* ▭ *Scump la tărîțe și ieftin la făină* (sau *la mălai),* se spune despre cei care fac cu ușurință cheltuieli mari pentru lucruri de puțină importanță și se arată zgîrciți la cheltuieli mici pentru lucruri necesare. ✧ (Adverbial) *O moșie cumpărată ieftin.* ALECSANDRI, T. 251. *Poți căpăta ușor și ieftin voia de a vîna.* NEGRUZZI, S. I 330. ✧ Expr. **A scăpa ieftin** = a scăpa dintr-o situație dificilă fără urmări serioase, fără greutăți sau neplăceri (prea mari). *Nu-i venea să creadă că a scăpat atît de ieftin.* CAMIL PETRESCU, O. II 685.

2. Lipsit de originalitate, fără valoare; comun, banal. *Gherlaș a început să cunoască... zile de glorie. Dar o glorie ieftină, vulgară și lipsită de bani.* SAHIA, N. 67. *Locotenentul, încurajat, continua cu ieftine răutăți despre femei.* BART, E. 197. *Minunată judecată, dar ieftină scuză.* CARAGIALE, N. S. 22.

— Variantă: **iéften, -ă** (CREANGĂ, P. 39) adj.

IEFTINĂTÁTE s. f. (Rar) Calitatea de a fi ieftin; situație caracterizată prin prețuri ieftine.

IEFTINÍ, *ieftinesc,* vb. IV. Tranz. A vinde cu un preț mai mic decît înainte, a reduce prețul. (Refl. pas.) *Mărfurile s-au ieftinit.*

— Variantă: **ieftení** vb. IV.

IEFTINÍRE, *ieftiniri,* s. f. Faptul de a (se) ieftini; scăderea prețului.

— Variantă: **ieftenire** s. f.

IEHNEÁ s. f. v. **iahnie.**

IELCOVÁN, *ielcovani,* s. m. (Regional) Pescăruș. *Pe Bosfor lungi caice de-o formă sprintioară Se-ntrec cu ielcovanii ce-n fața apei zboară.* ALECSANDRI, P. II 383.

IÉLE s. f. pl. (În superstiții) Ființe imaginare, închipuite ca niște zîne cu puteri nefaste; frumoasele, dînsele. V. iazmă, rusalii. *Iar ielele, fetele, Nouă surori Își spulberă pletele Pînă la nori.* IOSIF, P. 82. *Voi Ielelor, măiestrelor, Dușmane oamenilor, Stăpînele vîntului, Doamnele pămîntului Ce prin văzduh zburați Pe iarbă lunecați Și pe valuri călcați.* ALECSANDRI, P. P. 10.

IENIBAHÁR s. n. (Cu sens colectiv) Fructele mici, rotunde și negre, ale unei plante exotice, care se folosesc drept condiment. *Am întîi dovadă pe Piperul, care E la fiecine prea de cinste mare; Am și după dînsul pe Ienibaharul, Chimenul... Cimbrul și Mararul.* PANN, P. V. I 121.

— Variantă: **enibahár** s. n.

IENICÉR, *ieniceri,* s. m. Soldat din vechea infanterie turcească, recrutat de obicei dintre copiii turciți ai populațiilor creștine ale imperiului otoman. *Steagurile turcilor se închinară spre Prut și porniră ienicerii cu armele fulgerînd în soare.* SADOVEANU, O. VII 12. *Se-ncruntă pașa: — Ești nebun? Voiești pe ieniceri să-i pun Să te dea cinilor?* COȘBUC, P. I 113. *Ieniceri, copii de suflet ai lui Allah, și spahii Vin de-ntunecă pămîntul la Rovine în cîmpii.* EMINESCU, O. I 146.

— Variantă: **ianicér** (COȘBUC, P. I 113, NEGRUZZI, S. I 206) s. m.

IENICERÉSC, -EÁSCĂ, *ienicerești,* adj. De ienicer, caracteristic ienicerilor, referitor la ieniceri. *Trupe ienicerești.*

IENICERÎME s. f. (Cu sens colectiv) Armata ienicerilor; mulțime de ieniceri.

IENÚPĂR, *ienuperi,* s. m. Arbust rășinos, cu frunzele totdeauna verzi, care crește în regiunea muntoasă și deluroasă *(Juniperus communis). Printre brazi, printre molifzi, printre afini și ienuperi, sui mlaca Cernatului pînă în vîrful muntelui.* ODOBESCU, S. III 179.

IENÚPERĂ, *ienupere,* s. f. Fructul ienupărului de forma unei bobițe neagră-verzuie, întrebuințat ca medicament sau la prepararea unui fel de rachiu. (Atestat în forma *iniperă) Pui inipere, izmă-creață, anghelică și coji de portocală, dacă ai, și-l lași așa de dospește cîteva zile, și-apoi începi a bea din el.* HOGAȘ, M. N. 121.
— Variantă: **iníperă** s. f.

IEPȘOÁRĂ s. f. v. **iepușoară.**

IEPȘÚNĂ, *iepșune,* s. f. (Regional) Iapă tînără (și grasă). *Iepșuna* [născu] *un mînzuleț gingaș.* ISPIRESCU, L. 161.

IEPURÁR, *iepurari,* s. m. Numele unei păsări răpitoare, din neamul vulturului, care se hrănește mai ales cu iepuri *(Aquila).*

IEPURÁȘ, *iepurași,* s. m. Diminutiv al lui iepure; puiul iepurelui; șoldan. *Iepurașul împietri de groază: chiar de lîngă el se întinse pe pămînt o arătare cu două coarne grozave.* GÎRLEANU, L. 19. *Iepurașu-n trei picioare Saltă, fuge ușurel.* ALECSANDRI, O. 223. *Iepurașu-i bun de zeamă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 367.

IÉPURE, *iepuri,* s. m. Mamifer din ordinul rozătoarelor cu urechile lungi, cu două rînduri de incisivi așezați spate în spate și cu picioarele dinapoi mai lungi decît cele dinainte, adaptate pentru sărit; trăiește prin păduri, pe cîmpii sau livezi și este vînat pentru carnea și blana lui *(Lepus europaeus). Pornesc cu pușcașul și cu cei doi copoi, Marcu și Feiga, spre zăvoaiele pline de iepuri.* SADOVEANU, O. VII 337. *Iepurele a zbughit-o la jucat. Încet, ascultînd, ispitind, a ieșit tiptil-tiptil.* GÎRLEANU, L. 18. *Într-o zi,* [Făt-Frumos] *se luă după un iepure, dete o săgeată, dete două și nu-l nimeri.* ISPIRESCU, L. 8. *Nu știi de unde care iepurele* (= nu știi de unde poate veni ceva — de obicei soluționarea unei probleme — pe neașteptate). *Cine fuge după doi iepuri nu prinde nici unul.* ◇ *Buză de iepure* v. buză. *Brînză de iepure* v. brînză. *Iepure de casă* = iepure de diferite rase și varietăți, crescut de oameni pentru carne, pentru blană sau pentru părul lung și moale care se poate toarce. ◇ Expr. **Cîți iepuri la bisericǎ** = nimeni, nici unul.

IEPURÉȘTE adv. Ca iepurii (cu frică, cu prudență etc.). *Sărirǎ din nou șanțul, alergară un timp și apoi se lungiră. Ciuleau iepurește urechile, iscodeau cu privirea.* PAS, L. I 53. *Țara aceasta neașezată... cu boierii vicleni, rîind iepurește pe două hotare, cu pîră, cu bunturi, nu-și simțea îndeajuns blestemul.* SADOVEANU, Z. C. 126. ◇ Expr. **A dormi iepurește** = a dormi ușor (gata să se trezească la cel mai mic zgomot). *El dormea iepurește și cîne de pază nu simțea mai bine ca el apropierea dușmanului.* AGÎRBICEANU, S. P. 16. *Îl fura somnul și se deștepta iarăși... și iarăși — și iarăși. Dormea iepurește.* SLAVICI, N. I 327. *Dar tu să știi că eu dorm iepurește; și pe lîngă iști doi ochi, mai am unul la ceafă.* CREANGĂ, P. 5. ✦ (În legătură cu verbe de mișcare sau în expresii care sugerează mișcarea) Repede. *Cu vreo două ceasuri înainte de a trece trenul, îl văd pe Vîlceag că iese din baraca lui și o ia la picior iepurește în lungul liniei.* GALAN, Z. R. 83. *Omul o lua, iepurește, la goană.* PAS, Z. I 214. *Șchiopul fugea iepurește cu pieptul pe coama calului.* SADOVEANU, N. P. 19. *Eu fuga iepurește prin cînepă și ea pe urma mea, pînă la gardul din fundul grădinii.* CREANGĂ, A. 49.

IEPUROÁICĂ, *iepuroaice,* s. f. Femela iepurelui. *Pe vremea cînd se înnodau iepurii de coadă, doi cîte doi, și iepuroaicele își spălau mustățile în vîrful stejarilor.* DELAVRANCEA, S. 240. *Cine dracu-a mai văzut Iepure vara cosind, Iepuroaica fin stringînd, Cioara cu ciocul greblind Și baba de joc fugind!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 415.

IEPURÓI, *iepuroi,* s. m. Augmentativ al lui iepure. *Sări dintr-un luminiș, de subt lăstari, un iepuroi bătrîn.* SADOVEANU, P. M. 52. *Am căptușit niște iepuroi și am de gînd să-i jumulesc.* CREANGĂ, P. 304.

IEPUȘOÁRĂ, *iepușoare,* s. f. Diminutiv al lui iapă. *Într-un mers obișnuit, iepușoara de rechiziție pe care călărea ar fi părut o mîrțoagă în toată regula.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 162, 6/1. *A întîrziat mult în ușa grajdului, privindu-și iepușoara.* CAMILAR, N. I 22. *Gata!... numai s-adăp iepușoarele iestea.* CREANGĂ, P. 113.
— Variantă: **iepșoáră** (CAMILAR, N. II 111) s. f.

IERÁRH, *ierarhi,* s. m. Denumire bisericească oficială care se dă episcopilor sau mitropoliților; arhiereu. *Să nu se mai încredințeze cîrma arhipăstorească la străini ierarhi.* NEGRUZZI, S. I 241.

IERÁRHIC, -Ă, *ierarhici, -e,* adj. Conform ierarhiei. *Hotărîrile organelor administrative ierarhice pot fi atacate numai pe cale administrativă în fața organelor superioare, în ordinea lor ierarhică.* COD. M. 53. ◇ *Pe cale ierarhică* = în ordinea indicată de ierarhie. *Dispozițiile se transmit pe cale ierarhică.*

IERARHÎE, *ierarhii,* s. f. Sistem de subordonare a gradelor sau a funcțiilor inferioare față de cele superioare. *Nu împlinise jumătate de veac de la descălecarea lui Dragoș, cînd Alexandru I... înființează o ierarhie bisericească și politică.* NEGRUZZI, S. I 271. ◇ (Glumeț) *Și atunci bătrînul se resemna ca mulți alții și... se hotărî să aștepte vremea cînd, după ciudatele ierarhii ale existenței, va putea să ia tronul celuilalt.* ANGHEL, PR. 53.

IERARHIZÁ, *ierarhizez,* vb. I. Tranz. A pune, a așeza în ordine ierarhică; a stabili o ierarhie.

IERBÁR[1], *ierbare,* s. n. Colecție de plante mici, de frunze ori de flori presate între foi de hîrtie; dosar special pentru păstrarea acestor plante. *Botanica se învață mai ușor cu ajutorul ierbarului.* ▭ *Sentimentele nu se învechesc și-și păstrează totdeauna parfumul lor, precum și le păstrează și florile strînse într-un ierbar.* ANGHEL, PR. 152.
— Variantă: **herbár** (HOGAȘ, M. N. 100) s. n.

IERBÁR[2], *ierbare,* s. n. Prima dintre cele patru despărțituri ale stomacului rumegătoarelor; burduf.

IERBĂRÍE, *ierbării,* s. f. 1. (Cu sens colectiv) Ierburi, bălării. *O roată mare de mesteceni făcea un zid alb, care închidea ierbării mirositoare, înalte pînă-n brîu.* SADOVEANU, O. I 314.
2. Depozit de praf de pușcă. *Cînd a tras cu tunu, a nemerit drept în ierbăria barabaftei* (= corăbiei de război), *de-a zvîrlit-o-n sus ca pe-o nimica.* SANDU-ALDEA, U. P. 47.

IERBĂRÍT s. n. 1. (Rar) Loc destinat pentru pășunea vitelor. V. pășune, imaș. *Aceste pămînturi se zic... ierbărit, dacă se iau pentru vite.* I. IONESCU, M. 285.
2. (Învechit) Impozit pentru pășunat. *Cîte 7 lei de capul de vită pentru ierbărit.* I. IONESCU, P. 322.

IERBÓS, -OÁSĂ, *ierboși, -oase,* adj. (Rar; despre terenuri) Acoperit cu iarbă bogată. *Și-apoi îmi îmblați Pînă ce aflați Cîmpi ierboși și lați Și codri bogați.* TEODORESCU, P. P. 391. ✦ (Despre plante anuale sau bianuale) Care are tulpina moale și mlădioasă și se usucă după

cîteva luni de vegetație. ◇ (Despre tulpina acestor plante) *Era o tulpină ierboasă, plină de boboci galbeni.* GALACTION, O. I 349.

IERBULÍȚĂ, *ierbulițe,* s. f. Diminutiv al lui i a r b ă. *De-ar veni luna lui mai Să-mi aud ceriul tunînd, Să văd norii fulgerînd, Ierbulița-n șesuri dînd.* ALECSANDRI, P. P. 287.

IERBÚȚĂ, *ierbuțe,* s. f. Ierbuliță. *Merge mîndra... Prin ierbuța pînă-n brîu Și ține murgul de frîu.* ALECSANDRI, P. P. 49.

IERÉC, *ierecuri,* s. n. Gîrlișoară prin care se scurge apa din lacuri și mlaștini. *Am despotmoli ierecurile și gîrlele, să împrospătăm ghiolul.* DAVIDOGLU, O. 30.

IEREMIÁDĂ, *ieremiade,* s. f. (Livresc) Plîngere, tînguire.

— Pronunțat: *-mi-a-.*

IERI adv. În ziua precedentă (față de cea în curs sau față de cea de azi); în ajun. *Andrei a trecut ieri mult peste normă.* DAVIDOGLU, M. 18. *Ieri ca azi și azi ca ieri: Frig și vînt și ploaie.* IOSIF, P. 53. *Ieri numai am venit și mîine mă duc.* NEGRUZZI, S. I 39. ◇ *Ieri-noapte (-dimineață, -seară* etc.) = în noaptea (dimineața, seara) premergătoare celei de acum. *I-a dat în gînd ieri-noapte de una ca asta.* CREANGĂ, P. 75. *Astă-noapte și ieri-noapte Mă strigă cu blînde șoapte.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 152. ◇ L o c. a d v. (În construcții negative, cu accentul pe primul element) **Do azi, de ieri** (sau **de ieri, de alaltăieri**) = de curînd, de puțină vreme. *Doar nu-s harabagiu de ieri, de-alaltaieri.* CREANGĂ, P. 115. **Mai ieri, (alaltăieri)** = de curînd, de puțină vreme, zilele trecute. *A trăit pînă mai ieri, aci, cu noi.* CARAGIALE, O. III 238. (Prin exagerare) *Era nepotelul ei pe care ea însăși îl legănase mai ieri.* La TDRG. **Ca ieri** v. c a (I 3). ◇ E x p r. **A căuta ziua de ieri** = a căuta ceva ce nu există, ce nu se poate găsi. ◇ (Substantivat) *Din sînul vecinicului ieri Trăiește azi ce moare.* EMINESCU, O. I 178. *Cu mîne zilele-ți adaogi, Cu ieri viața ta o scazi Și ai cu toate astea-n față De-a pururi ziua cea de azi.* id. ib. 204. ✦ În trecut. *Cîntecul ce-ades ți-l cînt Cînd te-adorm în fapt de seară, Puiule, e-un cîntec sfînt Vechi și simplu de la țară... Azi te-adorm cu dinsul eu, Ieri — el m-adormea pe mine.* IOSIF, V. 139. ◇ L o c. a d j. **De ieri** = dintr-o epocă trecută, din trecut. *Roade coapte Musti-vor de lumină ca stelele în noapte Și doar în cărți vor plînge durerile de ieri.* FRUNZĂ, S. 4. *Ce să vă spun vouă, oameni de ieri, eu, omul veacului?* NEGRUZZI, S. I 245. *Oameni... mîndri de vechîmea lor de ieri.* ALEXANDRESCU, M. 22.

IERMONÁC s. m. v. **ieromonah.**

IERNÁ, *iernez,* vb. I. I n t r a n z. (Urmat de determinări locale) A petrece iarna. *Vei ierna Sus în munticel Singur singurel, Pînă a-nverzi Codru și-a-nflori.* BOLINTINEANU, O. 79. [Aceste păsări] *ierneză în Austria de jos și în Polonia.* ODOBESCU, S. III 28. *Se folosi de acea ocazie ca să smulgă de la vizir făgăduiala că nu va lăsa să ierneze oștirea sa în Moldova, căci ar aduce țării multă vătămare.* BĂLCESCU, O. I 184. *Ș-astă iarnă am iernat Mai colea de Calafat.* TEODORESCU, P. P. 289. ✦ T r a n z. (Cu privire la vite și mai ales la oi) A adăposti și a hrăni în timpul iernii. *Și-a iernat oile aproape de Dunăre.*

IERNÁT s. n. Faptul de a i e r n a; (rar, în legătură cu obiecte) punere la adăpost în timpul iernii. *Este o pricină cu niște oi, care au trecut la iernat astă-toamnă.* SADOVEANU, B. 163. *Niște sclavi care ochiseră o barcă mare trasă la iernat m-au chemat să fug cu ei.* CAMIL PETRESCU, T. II 180. *Ninge sus la munte — Trec pe vale, la iernat, Turmele mărunte.* IOSIF, P. 52.

IERNÁTEC s. n. v. **iernatic[1].**

IERNÁTIC[1] s. n. 1. Ședere, adăpostire (și hrănire) în timpul iernii; iernat. *Ostașii leși și svezi... veniseră la iernatic în Moldavia.* NEGRUZZI, S. I 179. ✦ Adăpost de iarnă pentru turmele de oi.

2. Hrană, nutreț pentru iarnă. *Oamenii erau bucuroși în sat, că mai cruță iernaticul vitelor.* SADOVEANU, P. S. 93.

3. Loc de adăpost pentru nave în timpul iernii. *Șlepurile goale se retrag în locuri de iernatic, ferite de scurgerea sloilor.* BART, E. 329. ✦ Chiria unei nave pe timpul iernii, cînd nu poate naviga.

— Variantă: **iernátec** (SEVASTOS, N. 341) s. n.

IERNÁTIC[2], -Ă, *iernatici, -e,* adj. De iarnă, caracteristic iernii. *Pe geamuri gerul zugrăvise o primăvară de flori iernatică.* DEMETRESCU, O. 120. *Soarele iubit s-ascunde, iar pe sub grozavii nori, Trece-un cîrd de corbi iernatici prin văzduh croncănitori.* ALECSANDRI, P. A. 112. ◇ *Mere iernatice* = varietate de mere care se pot păstra în tot timpul iernii, fără să se strice.

IERNĂTÓR, *iernătoare,* s. n. Bazin, străbătut la fund de un curent permanent de apă, în care se pun toamna peștii scoși din heleșteiele de creștere și dezvoltare.

IERODIÁCON, *ierodiaconi,* s. m. Diacon călugăr.

IEROGLÍFĂ s. f. v. **hieroglifă.**

IEROGLÍFIC, -Ă adj. v. **hieroglific.**

IEROMONÁH, *ieromonahi,* s. m. Călugăr care îndeplinește funcția de preot. *Era un ieromonah bătrîn și uscat, cu barba albă.* SADOVEANU, B. 71.

— Variantă: **iermonác,** *iermonachi* (CREANGĂ, A. 78), s. m.

IERTÁ, *iert,* vb. I. T r a n z. 1. (Complementul indică o persoană vinovată) A scuti de o pedeapsă, a ridica pedeapsa, a nu pedepsi, a nu mai considera vinovat. *Iartă-mă de ce am făcut!* RETEGANUL, P. II 30. *Scorpia se rugă cu lacrămi ca să o ierte.* ISPIRESCU, L. 6. *Nu vreau să te iert pînă nu-i face ce ți-oi zice eu.* ALECSANDRI, T. I 48. *Mă iartă, tată, că n-oi mai zice așa.* DRĂGHICI, R. 63. ◇ E x p r. **A-l ierta** (pe cineva) **dumnezeu** = a i se sfîrși cuiva suferințele, a muri (după o boală grea). **Dumnezeu să-l ierte,** spun cei evlavioși cînd vorbesc despre un mort. *De-o fi murit, Să-l ierte dumnezeu.* COȘBUC, P. I 230. *Bărbatu-mieu — dumnezeu să-l ierte — nu s-a putut plînge că l-am înșelat.* CREANGĂ, P. 4. **Doamne iartă-mă,** spune cel căruia i-a scăpat (sau era să-i scape) o vorbă necuviincioasă. *Aice-i? Unde, doamne iartă-mă, să fie?* ALECSANDRI, T. I 381. ✦ (Construit cu dativul; complementul direct indică vina săvîrșită) A trece cu vederea. *Nu-ți mai iert nimic.* SAHIA, N. 78. *Că te-am zărit e a mea vină Și vecinic n-o să mi-o mai iert.* EMINESCU, O. I 118. ✦ A scuza. *De-i avea vreme să te duci... bine-de-bine, iară de nu, să te ierte.* CREANGĂ, P. 169. *Mă iertați, domnul meu, că sînt cam bolnavă și nu pot* [cînta]. ALECSANDRI, T. 876. *Dar aud cheminduma. Mă iertați, mă rog.* NEGRUZZI, S. I 40. ◇ L o c. a d j. **De neiertat** = care nu poate fi scuzat; condamnabil. *O greșeală de neiertat.* ◇ E x p r. **Ba să mă ierți,** formulă cu care contrazici pe cineva; nici vorbă.

2. (Subiectul este o persoană sau o situație, o stare, o împrejurare; urmat de determinări exprimate printr-o propoziție cu verbul la conjunctiv) A îngădui, a permite, a lăsa, a da voie. *De m-a ierta vremea să pot veni și eu mai pe urmă, bine.* CREANGĂ, P. 169. *Să iertați, boieri, ca nunta s-o pornim și noi alături!* EMINESCU, O. I 87. *Iartă-mă să adaog vreo două-trei cuvinte!* ODOBESCU, S. III 32. (Determinarea, exprimată în propoziția anterioară, nu se mai repetă) *Ar vrea să fugă, dar inima n-o iartă.* ALECSANDRI, P. A. 180. ◇ (Regional, construit cu dativul) *Iartă-mi să caut un jugastru și să-mi fac din inima lui un dop.* SBIERA, P. 36. ◇ I m p e r s. (Construit cu dativul,

uneori determinarea este o propoziție cu verbul la infinitiv) *Nu-ți e iertat să vorbești.* EMINESCU, N. 82. *Doresc tare mult să-mi fie iertat a mă așeza în Moldova, pe vară încai; căci iernele trebuie să le petrec într-o climă mai caldă.* GHICA, A. 608. ◇ (Regional) **Nu-i iertat** = nu-i permis, e interzis, e oprit.

3. (Complementul indică o persoană) A scuti, a dispensa de o obligație. *El tot nu mă iartă de dobînzi. Îi muncesc vara, îi cînt toamna; nu mă mai pot plăti.* SADOVEANU, M. C. 188. *Să ierți feciorul meu de la oaste.* RETEGANUL, P. III 8. ◇ (Glumeț) *Mă uit înapoi cu coada ochiului și nu mai văd pe coate-goale. Mai mergem ce mai mergem, mă uit iar... mă iertase.* CARAGIALE, O. I 46. ◇ (Complementul indică obligația) *Din zestre că-i mai ierta, Din cerut îi mai lăsa.* TEODORESCU, P. P. 88.

IERTÁRE, (2) *iertări,* s. f. **1.** (Mai ales în legătură cu verbul «a cere») Acțiunea de a i e r t a; scutire de pedeapsă. *Se aduseră frații înaintea împăratului, cari deteră în genuchi și cerură iertare de la fratele cel mai mic.* ISPIRESCU, L. 305. *Despot, de moarte ai fertare, Dar tu la mînăstire pe viață-i fi închis.* ALECSANDRI, T. II 193. *Cereau ca să se hotărască... cum să se poarte cu acei nobili din Ardeal care fugiseră și acum cereau iertare voind a se întoarce înapoi.* BĂLCESCU, O. II 271.

2. Scuză. *Îți cer o mie de iertări.* NEGRUZZI, S. I 47. ◇ E x p r. **Să avem iertare=a)** să ne scuzați. *Să avem iertare, stăpîne! Apa era bîhlită și ne-am fi putut bolnăvi.* CREANGĂ, P. 204; *b)* (formulă cu care contrazici pe cineva) ba să mă ierți!

IERTĂCIÚNE s. f. (Învechit) Iertare. *Cuconiță, am venit să-mi cer iertăciune.* NEGRUZZI, S. III 78. ◇ E x p r. **Să fie cu iertăciune,** formulă prin care se cer cuiva scuze pentru o necuviință; nu vă supărați. *Uite, mă mustră cugetul de atîtea dovezi mincinoase ce-mi ceri să dau pe toată ziua, cînd începi, — adică să fie cu iertăciune, — cînd începi a tăia la palavre vînătorești.* ODOBESCU, S. III 45. **A-și lua iertăciune** = a-și lua rămas bun și a-și cere, pe patul de moarte, iertare de la rude și prieteni, pentru vreo supărare făcută. (Glumeț) *Iapa! Las' pe Dănilă! că știe el unde-a duce-o; să-și ieie iertăciune de la boi și ziua-bună de la car.* CREANGĂ, P. 47. ◇ (Rar) Îngăduință, permisiune. *Își ceru iertăciune a nu primi, fiind bolnav.* BĂLCESCU, O. II 179.

IERTĂTÓR, -OÁRE, *iertători, -oare,* adj. Care iartă ușor. *Ce iertător și bun ți-i gîndul în preajma florilor plăpînde.* ANGHEL, Î. G. 9.

IERÚGĂ, *ierugi,* s. f. (Regional) Canal prin care se abate apa la moară; locul unde se strînge apa care cade de pe roata morii; iaz. (Atestat în forma *irugă*) *S-a oprit trudita moară, Doarme apa la irugă, Răzimat pe coate-adoarme Un cioban întins pe glugă.* GOGA, P. 65.

— Variantă: **irúgă** s. f.

IERÚNCĂ, *ierunci,* s. f. Pasăre cu penele ruginii, cu un cerc roșu în jurul ochilor și cu un moț pe cap, care trăiește în alunișuri *(Tetrastes bonasia);* găinușă-de-alun. V. g ă i n u ș ă. *Prin frunzare cu răcoare, Zorile au dat în floare Și s-aud țipînd ierunci Printre trunchiurile lungi.* DEȘLIU, M. 62. *Într-o margine de brădet tînăr sărira ierunci, circînd.* SADOVEANU, F. J. 371. *Cite o ieruncă pitulîndu-și puii sub frunze crestate de feregă.* C. PETRESCU, R. DR. 6. *În județele de munte ale Moldovei... acele pasări, mai mari decît un sitar și împodobite cu sprîncene roșii, ca cocoșii-sălbatici, poartă numele de ierunci.* ODOBESCU, S. III 34.

IÉSLE, *iesle,* s. f. Construcție în formă de jgheab, ridicată de la pămînt, în care se dă de mîncare vitelor în grajd. *Aveau înăuntru ca la șaizeci-șaptezeci de cai, frumoși și curați, cu așternutul gros, cu ieslea plină de fîn.* MIHALE, O. 10. *Buhăieșului Dumitriței îi căzuse locul lîngă junca Tănăsoaiei, și să fi văzut cît de bine se împăcau mîncînd fînul de care ieslea era plină.* CAMILAR, TEM. 322. *Mă duc să fur calul de la iesle.* ALECSANDRI, T. I 184.

IEST, IÁSTĂ, *iești, ieste,* adj. dem. (Regional; cînd urmează după substantiv are forma *iesta, iasta,* pl. *ieștia, iestea)* Acest, ăst. *Prin locurile iestea e cam greu de călătorit singur.* CREANGĂ, P. 199. ◇ (Cu valoare de pronume) *Dă-i o pîrleală bună cu niște chibrituri de ieste, care ard mocnit.* CREANGĂ, A. 111.

— Forme gramaticale: gen.-dat. sg. *iestui, iestei,* gen.-dat. pl. *iestor;* (cînd are forma **iesta, iasta**) gen.-dat. sg. *iestuia, iesteia,* gen.-dat. pl. *iestora.*

IÉSTA, IÁSTA adj. dem. v. iest.

IEȘÍ, *ies,* vb. IV. I n t r a n z. A trece din interior în exterior.

1. (Despre ființe) A părăsi un loc, o încăpere, limitele a ceva. *Ieși liniștit și abia cînd ajunse în poartă apucă la fugă spre acareturile lui Vrabie.* CAMILAR, TEM. 141. *Dar într-o dimineață, tocmai cînd se gătea să iasă, o birjă se opri la poartă.* VLAHUȚĂ, O. A. III 21. ◇ E x p r. **A ieși ca din pușcă** = a ieși foarte repede. *Ies ca din pușcă, sar în birje și alerg acasă.* CARAGIALE, O. II 286. ◇ (Determinat prin «afară») *Iese afară în grădină și începe a plînge în inima sa.* CREANGĂ, P. 189. *Iese mîndra pin-afară Și-mi arată-un drum de țeară.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 123. ◇ E x p r. **A ieși afară** = a elimina materiile fecale, a avea scaun. ◇ (Determinarea arată locul părăsit) *Părea că se vorbise toate lighioniile ca să nu iasă de prin culcușurile lor.* ISPIRESCU, L. 288. *Voi priveghea nurorile, le-oi pune la lucru, le-oi struni și nu le-oi lăsa nici pas a ieși din casă în lipsa feciorilor miei.* CREANGĂ, P. 4. *Acum ea, tristă, din cort ieșise Și cu ochi umezi lung se uita la cornul lunii ce se ivise.* ALECSANDRI, P. I 21. ◇ (Determinarea arată direcția acțiunii sau locul unde se săvîrșește) *Iese rîzînd prin dreapta.* DAVIDOGLU, M. 11. *Plumbul... a ieșit prin spate.* NEGRUZZI, S. I 29. ◇ (Determinarea arată locul unde ajunge sau unde se oprește cineva) *După aceea ieși la scară, bătu de trei ori în palme și iată o cărucioară.* ISPIRESCU, L. 188. *Pornesc împreună, să iasă la drum, pe unde arată spînul.* CREANGĂ, P. 204. *Un car coperit cu o rogojină și întovărășit de doi oameni dete să iasă în ulița mare.* NEGRUZZI, S. I 31. ◇ E x p r. **A ieși la liman** v. l i m a n. **A ieși în lume** v. l u m e. **A ieși la lecție** v. l e c ț i e. **A ieși** (cuiva) **înainte** = a întîmpina pe cineva. *Mi-au ieșit muncitorii înainte și mi-au vorbit de parcă mă cunoșteau de cînd lumea.* BARANGA, I. 160. *Îmi ieși tata înainte bucuros. Mă sărutară veseli cei din casă.* SADOVEANU, O. VIII 10. *Încalecă pe cal, iese înaintea fecioru-său pe altă cale și se bagă sub un pod.* CREANGĂ, O. A. 221. **A ieși în calea cuiva** v. c a l e. ◇ (Determinarea arată sau sugerează scopul acțiunii) *Umbla numai în zdrențe cînd ieșea la cîmp.* PREDA, Î. 115. *Toți care sînteți învoitori pe moșia domnului Gherasie... să ieșiți la muncă, să-i sădiți via.* STANCU, D. 55. *Adesea ieșea... la vînătoare, ca să-și petreacă ceasurile ce-i prisosea.* ISPIRESCU, L. 42. *Viscolul frămîntă lumea!... Lupii suri ies după pradă.* ALECSANDRI, P. A. 113. ◇ A pleca în oraș. *Ba nu, da n-a plecat la țară, a ieșit așa.* CARAGIALE, O. II 273.

2. (Despre lucruri, fenomene etc.) A se ivi, a apărea, a se face văzut sau auzit. *Fumul alb alene iese Din cămin.* COȘBUC, P. I 47. *Mișneagul... se uita prin bordei în toate părțile, să vadă de unde-a ieșit acel glas.* CREANGĂ, P. 79. *De sfiiciune mi-iese sîngele-n obraz.* EMINESCU, O. I 80. *Calul era numai spumă: mușchii i se întinseseră ca coarda unui arc și aburi groși ieșeau din el.* NEGRUZZI, S. I 42. ◇ E x p r. **A ieși la iveală** v. i v e a l ă. **A ieși la lumină** v. l u m i n ă. **A ieși** (cuiva) **părul prin căciulă** v. c ă c i u l ă. **A ieși în relief** = a) a fi mai în afară decît cele din jur, a fi proeminent. *Cornișa iese în relief;*

b) a se remarca în mod deosebit, a se releva. **A ieşi din comun** v. comun. **A-i ieşi** (cuiva) **ochii din cap** (sau **sufletul**), se zice cînd cineva depune un efort prea mare. *Trezîndu-se, gîndeai că va să-i iasă Sufletul, aşa zbiera de tare.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 276. **A-i ieşi** (cuiva) **un sfînt din gură** = a spune o vorbă nimerită. *Haidem să pornim la drum. — Că bine zici, dascăle Zaharie; parcă ţ-a ieşit un sfînt din gură.* CREANGĂ, A. 126. **A nu-i mai ieşi** (cuiva ceva) **din cap** = a nu putea uita ceva, a-l stăpîni mereu acelaşi gînd. **A-i ieşi** (cuiva) **nume rău** (sau **vorbe**) = a se răspîndi bîrfeli pe socoteala cuiva. *Decît să-mi iasă nume rău, mai bine să mor; căci iată ce glăsuieşte o zicătoare: decît să iasă omului nume rău, mai bine ochii din cap.* ISPIRESCU, L. 273. *Albo, Albo de la munte! Ce-ai pus fesciorul pe frunte Că ţi-au ieşit vorbe multe.* ALECSANDRI, P. P. 267. ◇ (Despre astre) *Niciodată n-o să iasă Luna — palida crăiasă — Să te-nvăluie cu raze.* BENIUC, V. 18. *Deasupra casei tale ies Şi azi aceleaşi stele.* EMINESCU, O. I 186. *De-ar fi lună de cu seară, M-aş duce la badea-n ţeară; Dar luna iese tîrziu, Nu poci mere şi să viu!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 127. ◇ (Despre erupţii ale pielii şi alte fenomene patologice; construit cu dativul) *Uite ce blîndă mi-a ieşit pe trup!* CREANGĂ, P. 264. ◇ (Despre manifestări spirituale, în special despre publicaţii) *Nici la celelalte nu prea pot învăţa, cu slova asta nouă care a ieşit.* CREANGĂ, A. 87. *Aştept banii aceşti făgăduiţi ca să plătesc tiparul broşurii mele care iese în săptămîna asta.* GHICA, A. 504. *Cînd au murit boierii aceia, ieşise şi un cîntec.* NEGRUZZI, S. I 185. ◇ (Despre noutăţi, mode, obiceiuri etc.) *A ieşit obicei ca miresele să poarte betelă la cununie.* ŞEZ. VII 67. ✦ (Despre semănături) A răsări, a creşte. *Am sămănat grîu de vară Ş-o ieşit numai secară.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 163. *Ce-am semănat n-au ieşit.* ALECSANDRI, P. P. 228. ✦ (Despre fiinţe) A se naşte din..., a-şi trage originea, a proveni. *Ce iese din pisică şoareci mănîncă.*

3. A părăsi o stare, o situaţie, o împrejurare (pentru a trece în alta). *De-acum înainte tot aşa are să-ţi fie, pînă ce-i ieşi din slujba spînului.* CREANGĂ, P. 222. ◇ Expr. **A-şi** (rar **a**) **ieşi din sărite** (sau **din fire, din răbdări, din pepeni**) = a-şi pierde răbdarea, cumpătul, a se enerva. [Directorul] *pe lucrători îi frigea cu amende. Pe ucenici îi lua de urechi şi-i aducea ca pe un plocon şefilor din ateliere. Nu-şi ieşea din sărite.* PAS, Z. I 283. *Strigă gazda, ieşind din răbdare întru auzul atîtor laude.* NEGRUZZI, S. I 77. **A-şi ieşi din minţi** = a înnebuni. **A-şi ieşi din balamale** v. balama. ✦ A se abate, a încălca (o hotărîre, o decizie etc.). *Nu ieşea c-o iotă din asprimile regulamentului.* VLAHUŢĂ, N. 184. *Umblu tot cu bîrşorul pe lîngă dînsa şi nu ies din cuvîntul ei afară nici cu fapta, nici cu vorba.* CREANGĂ, O. A. 67. *Nu ieşi din hotărîrea maicăi-sa.* id. P. 4.

4. (Urmat de un nume predicativ) A ajunge, a izbuti, a reuşi, a deveni. *A ieşit primul la examen.* ▭ *A trecut vremeaăluia mai tare şi a silniciei. În Rusia, după ce au fost dărîmate boieriile şi lăcomiile, iată ieşi dreptate pentru omul muncitor.* SADOVEANU, M. C. 160. ◇ Expr. **A ieşi biruitor** (sau **învingător**) = a birui, a învinge. *O învăţă cum să facă să iasă şi de astă dată biruitoare.* ISPIRESCU, L. 18. **A-i ieşi** (cuiva ceva) **după plac** = a-i reuşi după voie. *Harun-al-Raşid, care văzuse şi auzise tot, a coborît degrabă în salon, bucuros că toate îi ieşiseră după plac.* CARAGIALE, P. 144. ◇ (Impersonal) *Numai să dea dumnezeu să iasă cum cred eu.* REBREANU, R. I 241. (Expr.) **Cum o ieşi, să iasă,** exprimă indiferenţa sau resemnarea faţă de un rezultat aşteptat.

5. A rezulta de pe urma unui efort, a unei activităţi, a unei afaceri etc. *Nimic, nimic, dar tot ai ceva. Iese pfinea. Eu n-am nici atît.* SAHIA, N. 95. *Are să ne iasă şi de cheltuială.* CREANGĂ, P. 161. *Noi aşa ne dăm solia, Ca să ne iasă simbria.* TEODORESCU, P. P. 180. ✦ (În legătură cu socoteli, calcule etc.) A da rezultat (bun), a se încheia cu o concluzie. *Cît ţi-a ieşit la adunare? Problema mi-a ieşit.*

6. (Despre culori; p. ext. despre obiecte colorate) A se decolora, a-şi pierde faţa; a trece o culoare în alta (la spălat). *Bluza a ieşit la spălat.*

IEŞÎND, *ieşinduri*, s. n. Parte ieşită în afară la o construcţie, la o piesă, la o parcelă de teren etc.

IEŞÎRE, *ieşiri*, s. f. **I.** Acţiunea de a ieşi şi rezultatul ei.

1. (De obicei urmat de determinări introduse prin prep. «din») Părăsire a unei încăperi, a unui loc, a unui spaţiu. *La ieşire, însemn cîteva rînduri în cartea de aur a muzeului.* STANCU, U.R.S.S. 27. *De la ieşirea din spital au trecut cîteva luni.* SAHIA, N. 35. *Jurase credinţă şi supunere spînului la ieşirea din fîntînă.* CREANGĂ, P. 232. ◇ *Registru de intrare şi ieşire* = registru în care se înscriu, într-o administraţie, hîrtiile oficiale sosite sau expediate. ◇ Expr. (Învechit) **Ieşire la lumină** = apariţie, publicare. *Mi s-a cerut din mai multe părţi voie de a publica pe Sergentul Peneş şi Oda, însă am refuzat înainte de ieşirea la lumină a numărului din Convorbiri care cuprinde aceste bucăţi.* ALECSANDRI, S. 95. ✦ Părăsire a unui cadru, a unei grupări, a unei organizaţii, a unei stări sau a unei situaţii. ✦ Fig. Soluţie pentru a ieşi dintr-o situaţie grea. *Unde ai fi ajuns?... — În orice caz, nu în situaţia asta! Fără ieşire! Fără ieşire!* BARANGA, I. 196. *Nu mai era în stare să găsească nici o altă ieşire.* CAMIL PETRESCU, N. 142.

2. Năvală, atac (din interiorul unei fortificaţii spre forţele inamice). *Infanteria era... gata în orice moment a intra în foc, dacă inamicul ar fi încercat să facă vreo ieşire.* D. ZAMFIRESCU, R. 233. ✦ Fig. (Franţuzism) Manifestare, prin vorbe, a unei atitudini ostile faţă de cineva sau ceva; critică violentă (adesea nedreaptă). *Oratorul a avut cîteva ieşiri violente.*

II. (Concretizat) Locul prin care se iese (dintr-o încăpere, dintr-o curte etc.). *Cei cîţiva, aşezaţi pe grămezi, sar în sus alergînd spre ieşire.* SAHIA, N. 42. *Toate ieşirile acestui palat păzite! Nimeni nu va ieşi pînă la noapte!* NEGRUZZI, S. III 476.

IEŞÎT, -Ă, *ieşiţi, -te*, adj. **1.** Scos în relief, proeminent. *Cînd vreun biet* [cîine] *pribeag, cu coastele ieşite, apucase osul înaintea lui, Jap îl lăsa în pace.* GALACTION, O. I 309. *Streşinile ieşite erau suspendate de stîlpi albi.* EMINESCU, N. 57. *Învelişuri cu streaşină ieşită ca o umbrelă.* GHICA, S. 55.

2. (În expr.) **Ieşit la soare** sau **ieşit la spălat** = decolorat.

3. (În expr.) **Ieşit din minţi** (sau **din minte**) = nebun. *Rămase ca ieşit din minte, cînd, în loc de mere coapte aurii, văzu că pomul înmugurise din nou.* ISPIRESCU, L. 72. *Acuma văd şi eu bine că am fost ieşit din minţi şi te rog să mă ierţi.* CARAGIALE, O. III 77. ◇ (Substantivat) *În fruntea lor era Jupîn Traico, cu capul gol, cu cămaşa sfîşiată, cu înfăţişarea unui ieşit din minţi.* GALACTION, O. I 199.

4. (Contabilitate; substantivat, n. pl.) Material scos din patrimoniul unei instituţii. V. intrat.

IEŞITÚRĂ, *ieşituri*, s. f. Parte ieşită în afară (la o construcţie); proeminenţă. *A proptit lemnele pe nişte ieşituri ale zidului.*

IETÁC s. n. v. **iatac.**

IETĂCÉL, *ietăcele*, s. n. Diminutiv al lui iatac. *Intrăm într-un ietăcel.* SLAVICI, N. II 307. *Du-te de te odihneşte în ietăcelu tău.* GORJAN, H. I 105.

IEZĂRÉL, *iezărele*, s. n. Diminutiv al lui iezer. *Un lac mititel, Frumos iezărel.* TEODORESCU, P. P. 58.

IEZĂTÚRĂ, *iezături*, s. f. Baraj de pămînt (cu împletituri de nuiele) sau de piatră, beton etc., construit pentru a stăvili apa unui iaz sau a unui eleşteu; stavilă, stăvilar, zăgaz. *Trecură multe pîraie umflate de ploaie, trecură pe*

lîngă iezături, pe marginea pădurilor de trestiu și papură, care sunau jalnic la cele din urmă filfîiri ale vîntului. SADOVEANU, O. I 151. *De pe lacuri apa sură Înfunda mișcarea creață între stuf la iezătură.* EMINESCU, O. I 83. *Împrejurul meu e numai o armonie răpitoare!... murmurul riului care pe deasupra iezăturii cade într-o mică cascadă pe un jgheab.* BOLINTINEANU, O. 350.

IÉZER, *iezere,* s. n. Lac adînc (mai ales la munte). *Suprafața lanului era mai întunecată, dar frunzele de dedesubt străluceau de un verde puternic, viu, străveziu ca o apă străpunsă de lumină, o apă de iezer plină de străluciri și de umbre fugare.* DUMITRIU, N. I. 10. *Pe fereastra deschisă de lîngă mine se zărea, ca un tablou în ramă, o parte din luciul iezerului.* SADOVEANU, N. F. 143. *Păi aci, puțin mai la vale, e un iezer în munte și pescuim și noi mrene și țipari.* DELAVRANCEA, O. II 263.

IEZÍ, *iezesc,* vb. IV. Tranz. (Cu privire la ape) A stăvili prin construirea unei iezături. *Au iezit apa la moară.* ◇ Refl. pas. (Fig.) *Lungul val de năvălire pe-ale Daciei hotare E menit să se iezească contra altor năvăliri.* ALECSANDRI, P. III 94. ✦ Refl. (Despre ape) A se aduna, a deveni iaz. *Apa... s-adună și tot crește, Se iezește-n mîndru lac.* EMINESCU, I. P. 117.

IEZIȘÓR, *iezișori,* s. m. Diminutiv al lui ied. *Aice era capra sigură că iezișorii săi nici n-or degera, nici nu i-or supăra fiarele sălbatice.* SBIERA, P. 202. *Ba nu, cumătre, c-așa mi-a ars și mie inima după iezișorii miei!* CREANGĂ, P. 32.

IEZUÍT, *iezuiți,* s. m. Membru al unui ordin de călugări catolici întemeiat în evul mediu de Ignațiu de Loyola; (prin aluzie la unele procedee ale acestui ordin de călugări) om ipocrit, viclean, perfid. *Interesați politicește să cîștige pe romîni la catolicism, Habsburgii au intensificat propaganda, folosind în acest scop pe călugării iezuiți.* IST. R.P.R. 230. *Aceste scrisori aruncară în deosebite păreri sfatul împărătesc, sau mai bine aceea camarilă de femei și de iezuiți ce cîrmuiau împărăția în locul slabului și leneșului Rudolf al II-lea.* BĂLCESCU, O. II 271.

IEZUITÍSM s. n. Lipsă de principii morale în alegerea mijloacelor pentru atingerea scopurilor; ipocrizie, fățărnicie.

IEZUȘÓR, *iezușoare,* s. n. Diminutiv al lui iaz (1). *Pe iezușor, la țară, Abia te sui în luntre și te întorci la mal.* NEGRUZZI, S. II 192.

IFIFLÍU, *ififlii,* adj. m. (Regional și familiar) Care n-are bani, care n-are nici o lețcaie. *Era om de seamă, însă cam ififlîu pe potriva greutăților casei lui.* CARAGIALE, O. III 32.

ÍFOS, *ifose,* s. n. (La pl. cu aceeași valoare ca la sg.) Ținută încrezută și înfumurată, mîndrie neîntemeiată; orgoliu, înfumurare. *Ia să mai isprăviți cu ifosele astea!* PAS, Z. IV 253. *Răzbătea de afară un murmur nedesluțit de glasuri; cînd și cînd careva striga întărîtat. Ifosul lui Ghiță se dezumflă deplin.* SADOVEANU, M. C. 202. *Da de unde dracu ai prins tu dihania asta și mi-o vîri în ogradă cu atîta ifos?* HOGAȘ, M. N. 9. ◇ Loc. adv. **Cu ifos** = cu foc, cu emfază, patetic. *Îmi citea cu ifos biletul meu... Și-și ducea, privindu-mă cu foc, mîinile la piept și le zvîrlea spre mine.* SADOVEANU, O. V 654. *Cîntau la psaltichie, colea, cu ifos.* CREANGĂ, A. 84. ◇ Expr. **A-și da ifose** = a manifesta o încredere în sine exagerată, a se crede om important și a se purta ca atare; a-și da aere. *Lucrul care, totuși, nu împiedica pe măruntul meu călugăr de a-și da ifose profesionale.* HOGAȘ, M. N. 118.

IGHEMONICÓN, *ighemonicoane,* s. n. (Grecism învechit) 1. Demnitate, mîndrie, ifos. *Și-apoi tineri, soro... cu vorbă, cu ighemonicon... Așa gineri mai vin de-acasă.* ALECSANDRI, T. 422.

2. Fast, lux. *Să șed cu dînșii la taifasuri pe divan, cu ciubuce, cu cafele, cu tot ighemoniconul boieresc.* ALECSANDRI, T. 39.

IGHEMONICÓS, -OÁSĂ, *ighemonicoși, -oase,* adj. (Grecism învechit) De neam nobil, boieresc.

IGIÉNĂ s. f. Ramură a medicinei care se ocupă cu studierea mijloacelor de păstrare a sănătății și de prevenire a bolilor.

— Pronunțat: *-gie-.* — Variantă: **higiénă** s. f.

IGIÉNIC, -Ă, *igienici, -e,* adj. Conform cu regulile de igienă.

— Pronunțat: *-gie-.* — Variantă: **higiénic, -ă** adj.

IGIENÍST, -Ă, *igienișți, -ste,* s. m. și f. Persoană care se ocupă cu probleme de igienă.

— Pronunțat: *-gie-.* — Variantă: **higieníst, -ă** s. m. și f.

ÎGLIȚĂ, *iglițe,* s. f. 1. Croșetă. *Lăutarul cel bătrîn avea... un comănac sur de lînă împletită cu iglița.* SADOVEANU, N. P. 84. *Toate albe ca laptele. Și abajurul și toate cele lucrate cu iglița în fel de fel de fețe.* CARAGIALE, O. I 336.

2. Unealtă de metal sau de lemn, de formă alungită, pe care se deapănă ața și care servește la formarea și înnodarea ochiurilor, la împletirea manuală a plaselor etc.

IGNÁT s. m. Zi tradițională (la 20 decembrie) în care țăranii obișnuiesc a-și tăia porcii îngrășați pentru iarnă. *Treaba asta... s-a întîmplat cu o zi înaintea ignatului — a doua zi, eu mă pregăteam să-mi tai porcul.* PREDA, Î. 99. ◇ Expr. **Nu se îngrașă porcul la ignat** = nu se poate face un lucru serios în ultimul moment.

IGNIFÚG, -Ă, *ignifugi, -e,* adj. (Și substantivat) (Material) care se aprinde și arde foarte greu sau de loc, întîrziind sau împiedicînd propagarea focului. *Substanțele ignifuge se folosesc pentru a acoperi cu un înveliș protector unele obiecte inflamabile.*

IGNÓBIL, -Ă, *ignobili, -e,* adj. (Franțuzism) Josnic, infam, mîrșav. *Și... alți mari creatori au avut să sufere de teroarea ignobilă a regimului țarist.* SAHIA, U.R.S.S. 193.

IGNOMINÍE, *ignominii,* s. f. (Franțuzism) Mîrșăvie, ticăloșie, josnicie.

IGNORÁ, *ignorez,* vb. I. Tranz. 1. A nu cunoaște, a nu ști. *Ignorează cu totul această problemă.*

2. A neglija ceva sau pe cineva, a nu observa în mod voit, a nu lua în seamă, a trece cu vederea. *Scrierile lui Creangă zugrăvesc realist viața satului și de aceea nu pot ignora un aspect fundamental al realității, cum e lupta de clasă.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 371, 2/5. *Apostol, în sufletul său, credea că cel mai bun lucru ar fi să ignoreze războiul, ca ceva anormal.* REBREANU, P. S. 43.

— Prez. ind. pers. 3 sg. și: *ignóră* (C. PETRESCU, Î. II 147).

IGNORÁNT, -Ă, *ignoranți, -te,* adj. (Despre oameni) Fără învățătură, fără cunoștințe, inculț. *Aceste cărți încăpînd pe mîna unor șarlatani ignoranți, ai să auzi vorbindu-se că fac minuni ca sfinții.* CREANGĂ, A. 142. ◇ (Substantivat) *Advocatul ce l-ați avut era un ignorant.* NEGRUZZI, S. I 281. *Ignorantul numai crede că o cometă este accidentală.* BĂLCESCU, O. II 10.

IGNORÁNȚĂ s. f. 1. Lipsă de cunoștințe (elementare), de învățătură; neștiință. *Partidul nostru desfășoară o amplă revoluție culturală la sate, pentru a sfărîma lespedea ignoranței și inculturii sub care regimul burghezo-moșieresc strivea în trecut țărănimea noastră muncitoare.* CONTEMPORANUL, S. II, 1952, nr. 275, 1/1. *Să vă curățiți de lepra ignoranței și a trîndăviei.* CREANGĂ, A. 136.

2. (Învechit) Faptul de a ignora, de a nu şti, necunoaştere a situaţiei. *În tot timpul acesta, Soleiman-paşa era în cea mai mare ignoranţă despre cele ce se petreceau la Poartă.* GHICA, A. 33.

IGNORÁRE s. f. Faptul de a i g n o r a; necunoaştere, neştiinţă; neglijare intenţionată, nebăgare în seamă, trecere voită cu vederea, dispreţuire.

IGRASÍE s. f. Umezeală care se formează în pereţii unei clădiri datorită apei din pământ care pătrunde prin zid. *Încăperea încredinţată lui era fără igrasie.* PAS, Z. IV 111. *Te oprea, în prag, un miros înecăcios de petrol ars şi de pivniţă. Zidul din fund îşi ascunsese igrasia după un covor.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 18.

IGRASIÓS, -OÁSĂ, *igrasioşi, -oase,* adj. (Despre pereţii unei case; p. e x t. despre clădiri) Care are igrasie, umed. *Casă igrasioasă.*
— Pronunţat: *-si-os.*

IHNEÁ s. f. v. **ialnic.**

IHNEUMÓN, *ihneumoni,* s. m. Insectă din ordinul himenopterelor, care trăieşte ca parazit al altor insecte *(Pimpla instigator). La înmulţirea anuală treptată a omizilor răspunde înmulţirea ihneumonului, parazitul omidei.* SADOVEANU, V. F. 85.
— Pronunţat: *-ne-u-.*

IHTIOLÓGIC, -Ă, *ihtiologici, -e,* adj. Care se referă la ihtiologie, care ţine de ihtiologie. *Faună ihtiologică.*
— Pronunţat: *-ti-o-.*

IHTIOLOGÍE s. f. Parte a zoologiei care se ocupă cu studiul peştilor.
— Pronunţat: *-ti-o-.*

IHTIOZÁUR, *ihtiozauri,* s. m. Reptilă marină uriaşă din era secundară.
— Pronunţat: *-ti-o-za-ur.*

IIŞOÁRĂ, *iişoare,* s. f. Diminutiv al lui i e. *Ce duci, mîndră, pe sub salbă, Colea-n iişoara albă?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 399.

ILÁR, -Ă, *ilari, -e,* adj. (Rar) Care este în stare de ilaritate; care stîrneşte rîsul, ilariant. *Figură ilară.*

ILARIÁNT, -Ă, *ilarianţi, -te,* adj. Care provoacă rîsul.
— Pronunţat: *-ri-ant.*

ILARITÁTE s. f. Explozie de rîs într-un grup de oameni, la auzul sau la vederea unui lucru vesel, amuzant, caraghios, în contrast cu ceea ce se aştepta. *A fost o ilaritate imensă. A rîs şi banca ministerială, a rîs şi oratorul însuşi.* CAMIL PETRESCU, U. N. 145. *Lista de bucate... deşteptă atunci printre meseni... o ilaritate şi o curiozitate destul de mari.* ODOBESCU, S. II 337.

ILĂU, *ilaie,* s. n. (Regional) Nicovală. *Povestea-i a ciocanului ce cade pe ilău.* EMINESCU, O. I 62. *S-a pus pe ilău În mîni c-un ceatlău.* MARIAN, S. 233. *Ţiganii, cînd mi-l vedea, Sus pe ilău cum şedea, Vai, amar se bucura Şi din gură toţi striga...* TEODORESCU, P. P. 262.
— Variantă: **ilĕu** (COŞBUC, P. II 23) s. n.

ILEGÁL, -Ă, *ilegali, -e,* adj. **1.** Care nu este legal, care nu e în conformitate cu legea, care calcă legea, contrar legii; nelegal. *Act ilegal.*

2. Care activează, care duce luptă politică în ascuns din cauza prigoanei regimului capitalist; p. e x t. care serveşte acestei lupte; conspirativ, clandestin. *Partidul comunist* [în 1934] *îşi reorganizează activitatea pe baze noi, trece în adîncă ilegalitate şi, învăţînd din marea experienţă a Partidului bolşevic, care a ştiut să îmbine cu măiestrie munca ilegală cu munca legală, luptă în această perioadă pentru a apăra interesele clasei muncitoare împotriva ofensivei patronale.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 370. *Rotindu-şi privirile prin cameră, îşi opri ochii într-un ungher al ei, acolo unde avea ascuns sub podea materialul ilegal.* V. ROM. martie 1954, 134.

ILEGALÍST, -Ă, *ilegalişti, -ste,* s. m. şi f. Activist al mişcării muncitoreşti, care luptă în ilegalitate împotriva regimului capitalist.

ILEGALITÁTE, *ilegalităţi,* s. f. **1.** Caracterul a ceea ce este ilegal; faptă ilegală. *Prefectul a săvîrşit o ilegalitate.*

2. (De obicei precedat de prep. «în» sau «din») Situaţia ilegală în care activează o organizaţie muncitorească sau un activist al mişcării muncitoreşti din cauza prigoanei regimului capitalist. *Partidul nostru a putut face faţă celor mai grele încercări şi a mers înainte prin furtunile anilor de ilegalitate datorită încrederii în triumful cauzei proletariatului.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 361. [La muzeu] *mii şi mii de documente şi fotografii... vorbesc de lupta dusă în ilegalitate de partid.* STANCU, U.R.S.S. 59. *Trăia la Bucureşti un luptător în ilegalitate, cazangiul Voicu Cerneţ.* SADOVEANU, M. C. 166.

ILEGALIZÁ, *ilegalizez,* vb. I. T r a n z. A declara ilegal. *Ilegalizînd P.C.R., liberalii dezlănţuie un puternic atac împotriva libertăţilor cetăţeneşti, şi în special împotriva dreptului de organizare al clasei muncitoare.* LUPTA DE CLASĂ, 1954, nr. 1, 108.

ILEGALIZÁRE, *ilegalizări,* s. f. Acţiunea de a i l e g a l i z a şi rezultatul ei.

ÍLEON, *ileonuri,* s. n. Porţiunea terminală a intestinului subţire.
— Pronunţat: *-le-on.*

ILÉU s. n. v. **ilău.**

ILIÁC, -Ă, *iliace,* adj. n. şi f. (Anat.) Care este aşezat în partea de mijloc a corpului, între coaste şi pîntece; din regiunea şoldurilor. *Bazinul iliac.* ✧ *Os iliac* = fiecare din cele două oase care formează partea anterioară şi laterală a bazinului.
— Pronunţat: *-li-ac.*

ILÍC, *ilice,* s. n. (Munt., Mold.) Haină ţărănească, un fel de pieptar, fără mîneci, care se încheie cu găitane, nasturi sau copci. *Ilicul rupt prin care i se vedea pieptul.* CAMILAR, N. II 239. *Surugiul intră pe scenă îmbrăcat cu... ilic de postav cusut cu găitanuri.* ALECSANDRI, T. 45.

ILICÍT, -Ă, *iliciţi, -te,* adj. Contrar legii, nepermis de lege, ilegal; p. e x t. necinstit. *Venituri ilicite.* ▭ *Adesea inima lui fluturatică se simţea rănită de amoruri ilicite.* ODOBESCU, S. I 289.

ÍLION s. m. Unul dintre cele trei oase care constituie osul iliac. V. i s c h i o n, p u b i s.

ILÍŞ, *ilişuri,* s. n. (În orînduirea feudală) Dare, impozit care se percepea asupra grînelor.

ILIŞÁR, *ilişari,* s. m. (În orînduirea feudală) Persoană care aduna ilişul. *Ilişarii stringeau ilişul, o dare de grîne.* IST. R.P.R. 126.

ILIZÍBIL, -Ă, *ilizibili, -e,* adj. (Franţuzism, despre un text scris) Care nu se poate citi, neciteţ, indescifrabil.

ILÓGIC, -Ă, *ilogici, -e,* adj. Contrar logicii, neconform cu logica, nelogic. *Acţiune ilogică doar în aparenţă.* CAMIL PETRESCU, T. II 118.

ILÓT, *iloţi,* s. m. **1.** (În vechea Spartă) Sclav aparţinînd statului şi dat proprietarilor de pămînt pentru muncile agricole. ✦ F i g. Persoană exploatată, asuprită. *Proprietarii se zoresc pretutindeni să-i asupreacă din nou pe iloţii pămîntului.* PAS, L. I 38. *Acest buget este produs de obolul săracului, acelui sărman asuprit şi nenorocit pe care cad toate sarcinile!... acelui ilot ce geme de secoli.* ALECSANDRI, T. I 234.

2. (Rar) Om degradat, decăzut. *Tot ce e perfid şi lacom, tot Fanarul, toţi iloţii, Toţi se scurseră aicea şi formează patrioţii.* EMINESCU, O. I 150.

ILUMINÁ, *iluminez,* vb. I. **1.** Tranz. A proiecta lumină pe suprafaţa unui corp. *Sute de gondole iluminate de torţe tremură pe apă.* CAMIL PETRESCU, T. II 249. ◇ Fig. *Un pîlc de şcolăriţe ilumină sala.* GALACTION, O. I 57. ◇ Absol. *Reflexul flăcărilor uriaşe Prin noaptea grea de zgură, Ilumineză triumfal.* CAMIL PETRESCU, V. 89.

2. Refl. Fig. (Despre obrazul, ochii, mintea, spiritul cuiva) A se înviora, a se înveseli; a se lumina. *Rar de tot se luminează la faţă, ca un copil.* CAMIL PETRESCU, T. II 174. ◇ Tranz. *A fost o bucurie care m-a iluminat înlăuntru ca un soare.* CAMIL PETRESCU, U. N. 135.

ILUMINÁRE, *iluminări,* s. f. Acţiunea de a (se) ilumina şi rezultatul ei. *Iluminarea oraşului.*

ILUMINÁT[1] s. n. Faptul de a ilumina, iluminare. ✦ Tehnica producerii şi răspîndirii luminii artificiale în spaţii închise sau deschise. *Iluminatul străzilor.*

ILUMINÁT[2]**, -Ă,** *iluminaţi, -te,* adj. **1.** (Despre o încăpere, o stradă, un oraş etc.) Care este luminat, pe a cărui suprafaţă se proiectează lumină. *Au fost, desigur, în vremea aceea nopţi cînd aceste cîteva duzini de opaiţe, aprinse pe pămînt, vor fi dat oamenilor care le priveau, certitudinea că se găsesc... într-o intens iluminată metropolă.* BOGZA, C. O. 202.

2. Fig. Plin de bucurie, înviorat, înveselit; inspirat. *Veneau cîntînd, cu ochii iluminaţi, tineri, bătrîni, femei.* PAS, Z. IV 200.

ILUMINÁŢIE, *iluminaţii,* s. f. Iluminare puternică a clădirilor, străzilor etc. cu ocazia unei festivităţi, a unei sărbători; luminaţie. *Mîine fiind ziua aniversară... va fi iluminaţie strălucită.* NEGRUZZI, S. I 329.

ILUMINÍSM s. n. Curent filozofic din secolul al XVIII-lea şi al XIX-lea care preconiza înlăturarea nedreptăţilor sociale prin răspîndirea culturii în popor.

ILUMINÍST, *iluminişti,* s. m. Adept al iluminismului. *Partidul înfăptuieşte educarea comunistă a maselor nu în maniera iluminiştilor, nu în mod abstract, ci în legătură indisolubilă cu soluţionarea sarcinilor practice ale construirii socialismului şi comunismului.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 9, 35.

ILUSTRÁ, *ilustrez,* vb. I. **1.** Tranz. A exemplifica o problemă prin exemple demonstrative, prin fapte, gesturi, a arunca o lumină clară asupra unei anumite probleme, situaţii etc. *Întîi expune teoria, apoi o ilustrează prin exemple.* ▭ *Îşi ilustra naraţiunea cu gesturi, strîmbături şi schimbări de glas caraghioase.* VLAHUŢĂ, O. A. III 69.

2. Refl. A se distinge, a se remarca, a deveni celebru. *Unii... s-au ilustrat ca profesori şi ca înalţi funcţionari.* GHICA, S. 57. ✦ Tranz. A face să se distingă, să se remarce. *Între cetăţenii ce au ilustrat Moldova a fost şi unul Ioan Tăutul.* BĂLCESCU, O. I 81.

3. Tranz. A împodobi (o carte, un text etc.) cu ilustraţii. ✦ A prezenta printr-un desen; a reprezenta. *Mai demult văzusem gravura care ilustrează memorabila... întîlnire* [a greierului] *cu furnica.* BOGZA, A. Î. 660.

ILUSTRÁRE, *ilustrări,* s. f. Acţiunea de a (se) ilustra şi rezultatul ei.

1. Lămurire, clarificare, demonstrare, exemplificare. *Succesele obţinute de Statul Sovietic pe drumul apărării păcii în lume, zdrobirea agresorilor imperialişti fasciştii... constituie o ilustrare strălucită a faptului că popoarele sînt capabile să ia soarta păcii în propriile lor mîini.* CONTEMPORANUL, S. II, 1951, nr. 265, 6/1.

2. Împodobire cu ilustraţii (a unei cărţi, a unui text etc.). *Un sul adus din cealaltă vară, pentru a sluji, alături cu plăcile aparatului fotografic, la ilustrarea viitoarelor cărţi despre săpăturile din Piscul Voievodesei.* C. PETRESCU, R. DR. 72.

ILUSTRÁT, -Ă, *ilustraţi, -te,* adj. (Despre un text, o revistă etc.) Împodobit cu ilustraţii. *Ediţie ilustrată.* ✦ (Despre cărţi poştale) Care are pe una din feţe o imagine. *Albumul ei cu scoarţe violete E plin de cărţi poştale ilustrate.* TOPÎRCEANU, M. 20. ◇ (Substantivat, f.; v. vedere) *Mi-a trimis o ilustrată de la mare.*

ILUSTRATÍV, -Ă, *ilustrativi, -e,* adj. Care ilustrează, care exemplifică, care lămureşte; demonstrativ. *Are... o valoare ilustrativă superioară o pagină în care conţinutul de fapte este mai restrîns, dar în care e cu atît mai remarcabilă prezentarea relaţiilor dintre personajele în scenă.* L. ROM. 1953, nr. 3, 46.

ILUSTRATÓR, -OÁRE, *ilustratori, -oare,* s. m. şi f. (Rar) Persoană care face ilustraţiile într-o carte, revistă etc.; desenator. [În 1915] *ilustratorii noştri mor aproape de foame desconsideraţi de o presă imorală.* ARGHEZI, P. T. 72.

ILUSTRÁŢIE, *ilustraţii,* s. f. Imagine, desen, gravură care împodobeşte sau explică un text. *Eram copil crud cînd răsfoiam, căutînd ilustraţii, broşurile revistei celei vechi de pe biroul tatălui meu.* SADOVEANU, E. 162.

ILÚSTRU, -Ă, *iluştri, -stre,* adj. Strălucit, eminent, celebru (prin merite, virtuţi etc.), renumit, vestit, faimos. *Privesc casa şi parcul, privesc fotografiile, documentele rămase de la ilustrul muzician* [Ceaikovski], *hainele lui, obiectele de care s-a servit.* STANCU, U.R.S.S. 86. *Văd că într-o privinţă ilustrul d-tale profesor e de aceeaşi părere cu mine.* CARAGIALE, O. VII 176. *Ilustrul arhitect şi sculptor grec Apolodor.* ODOBESCU, S. III 72. ◇ (Substantivat) *Figura bătrînei devenea radioasă, acum ochii i se muiau de lacrimi cînd pronunţa numele ilustrului.* ANGHEL, PR. 120.

ILÚZIE, *iluzii,* s. f. **1.** Înşelare provocată a percepere denaturată a realităţii, de considerarea unor aparenţe sau ficţiuni drept realitate. *Iluzie optică.*

2. Fig. Speranţă neîntemeiată, dorinţă neîndeplinită, amăgire, vis amăgitor. *Iluzii trecătoare nu cunoaştem.* BENIUC, V. 8. *Purtat pe perne elastice, avu iluzia că se numără printre cei tari şi invidiaţi.* C. PETRESCU, C. V. 75. *Cînd aripi al meu suflet avea, credeam în toate Iluziile roze.* MACEDONSKI, O. I 122. *Frunzele... de crengi se dezlipesc Ca frumoasele iluzii dintr-un suflet omenesc.* ALECSANDRI, P. A. 111. ◇ Expr. **A-şi face iluzii** = a nădăjdui lucruri irealizabile, a crede în închipuiri deşarte. **A-şi pierde iluziile** = a rămîne dezamăgit, decepţionat.

— Variantă: (învechit) **iluziúne** (pronunţat *-zi-u-*) (ODOBESCU, S. III 417) s. f.

ILUZIONÁ, *iluzionez,* vb. I. Refl. (Rar) A-şi face iluzii, a se amăgi.

— Pronunţat: *-zi-o-.*

ILUZIONÁRE, *iluzionări,* s. f. Închipuire, visare. *Lipsă de iluzionare şi avînt.* IBRĂILEANU, SP. CR. 104.

— Pronunţat: *-zi-o-.*

ILUZIONÍSM s. n. Îndeletnicirea iluzionistului; scamatorie.

— Pronunţat: *-zi-o-.*

ILUZIONÍST, -Ă, *iluzionişti, -ste,* s. m. şi f. (Rar) Scamator. *Apar pe scenă cîntăreţi şi declamatori de cuplete humoristice, dansatori şi iluzionişti.* STANCU, U.R.S.S. 95.

— Pronunţat: *-zi-o-.*

ILUZIÚNE s. f. v. **iluzie.**

ILUZÓRIU, -IE, *iluzorii,* adj. Care există numai prin iluzie, care nu poate fi realizat; amăgitor, înşelător. *Toate vechile proiecte erau acum în colb, şi altul nou le înlocuise, strălucitor şi iluzoriu.* GALACTION, O. I 142. *Dungă iluzorie de umbră.* CAZIMIR, L. U. 94.

IM, *imuri,* s. n. (Regional) Murdărie.

IMACULÁT, -Ă, *imaculaţi, -te,* adj. Fără pată, curat; nepătat. *Cîţiva mesteacăni se ivesc printre ceilalţi arbori subţiri, înalţi şi albi, asemeni unor imaculate luminări.* BOGZA, C. O. 352. *Îţi place iarna? zice supărat. — Îmi place tot ce e imaculat.* CAZIMIR, L. U. 37.

IMAGINÁ, *imaginez,* vb. I. Tranz. A-şi închipui, a-şi reprezenta ceva, a făuri în imaginaţie; a inventa, a născoci. *Ai ajuns pînă aici cu îndrăzneala? Imaginezi fantasmagorii, faci pe detectivul.* SADOVEANU, P. M. 120. *Imaginase un mic roman. Se gîndea chiar să-l scrie.* C. PETRESCU, C. V. 47. *Îngrijită de soţul Elenei, Zoe imaginează o răzbunare.* BOLINTINEANU, O. 430. ◇ Refl. (Cu pronumele în dativ) *Nu pot să-mi imaginez unde se va aşeza chipul tatei.* SAHIA, N. 49.

IMAGINÁBIL, -Ă, *imaginabili, -e,* adj. Care poate fi imaginat, închipuit. *O parte a populaţiei Stalingradului, îndurînd toate suferinţele imaginabile, suportînd toate lipsurile, a apucat să vadă eliberarea oraşului, înfrîngerea fasciştilor.* STANCU, U.R.S.S. 190. *Toate torturile imaginabile cu care proiectează să pedepsească pe nenorocita Desdemona.* CARAGIALE, N. F. 28.

IMAGINÁR, -Ă, *imaginari, -e,* adj. **1.** Care există numai în imaginaţie, care nu este real; închipuit, fictiv, născocit, plăsmuit. *Tablele erau pline de schemele unei sisteme lumeşti imaginare.* EMINESCU, N. 45. *Eu vorbesc d-o ţeară De tot imaginară.* ALEXANDRESCU, M. 383.

2. (Mat. despre numere) Al cărui pătrat este un număr negativ.

IMAGINÁT, -Ă, *imaginaţi, -te,* adj. Închipuit, scornit, născocit, inventat. *Întîmplare imaginată.*

IMAGINATÍV, -Ă, *imaginativi, -e,* adj. Care posedă aptitudinea de a-şi imagina lucrurile cu mare uşurinţă, care are imaginaţie vie.

IMAGINÁŢIE, *imaginaţii,* s. f. Capacitatea omenească de a transforma reprezentările care reflectă realitatea existentă şi de a crea, pe această bază, noi reprezentări; p. ext. imagine produsă de această facultate; închipuire, fantezie. *Imaginaţia populară nu contrazice legile realităţii, ci, dimpotrivă, le subliniază.* CONTEMPORANUL, S. II, 1950, nr. 183, 8/4. *În fine, cu firul cauzalităţii în mînă, mulţi vor găsi a fi ghicit sensul întîmplărilor lui, reducîndu-le la simple vise ale unei imaginaţii bolnave.* EMINESCU, N. 84.

— Variantă: **imaginaţiúne** (pronunţat *-ţi-u-*) (ODOBESCU, S. II 240) s. f.

IMAGINAŢIÚNE s. f. v. **imaginaţie.**

IMÁGINĂ s. f. v. **imagine.**

IMÁGINE, *imagini,* s. f. **1.** Reprezentare în mintea noastră a realităţii înconjurătoare, pe baza impresiilor primite prin simţuri; reproducerea unei percepţii vizuale sau auditive; (rar) obiectele percepute prin simţuri. *Deschizi larg ochii şi încerci să păstrezi pentru totdeauna în adîncul lor imaginile care ţi se perindă prin faţă.* STANCU, U.R.S.S. 23. *Ţii tu minte cîte-n lume-ai auzit?... Prea puţin. De ici, de colo, de imagine-o fâşie, Vreo urmă de gîndire, ori un petec de hîrtie.* EMINESCU, O. I 134. ◇ Fig. *În călimara asta nouă roiesc ca fluturii imagini Ce vor cădea cîndva, inerte, pe cîmpul alb al unei pagini.* TOPÎRCEANU, M. 7.

2. Reproducere a unui obiect, formată din punctele de reunire ale razelor luminoase emanate de la un izvor de lumină şi obţinută cu ajutorul unui sistem optic. *Păsări contopindu-se în luciul apei cu propria lor imagine.* BOGZA, C. O. 39. ◇ *Imagine reală* = imagine în ale cărei puncte se intersectează însăşi razele luminoase pornite de la obiect şi care poate fi prinsă pe un ecran. *Imagine virtuală* = imagine în ale cărei puncte se intersectează numai prelungirile drepte ale razelor luminoase şi care nu poate fi prinsă pe un ecran.

3. Reprezentare plastică a înfăţişării unei fiinţe sau a unui obiect, a unei scene din viaţă, a unui tablou din natură etc. obţinută prin fotografiere, desen, pictură, sculptură etc. *Carte cu imagini.* ▭ *La Muzeul central «V. I. Lenin», se poate cunoaşte, din documente şi imagini, Istoria Partidului Comunist (bolşevic) din U.R.S.S.* STANCU, U.R.S.S. 58.

4. Reflectare artistică a realităţii prin sunete, cuvinte, culori etc., în muzică, poezie, arte plastice etc. *El s-a cutremurat nu de imaginea poetică ce-i serveam, ci de glasul meu deznădăjduit.* SADOVEANU, A. L. 17.

5. (Mat.) Simbol.

— Pl. şi: *imagine* (ODOBESCU, S. III 60). — Variantă: **imágină** (TOPÎRCEANU, B. 82) s. f.

IMAGÍSTIC, -Ă, *imagistici, -e,* adj. (Rar) Privitor la imagini, de imagini, cu imagini. *Adevărat poem în proză de severă concentrare imagistică.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 126, 12/2. ✦ (Substantivat, f.) Gen de poezie sau de proză artistică (uneori formalistă), în care predomină imaginile. *Aşteptăm să părăseşti imagistica facilă şi să încerci a spune ceea ce e nou şi esenţial în realitate.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 162, 5/6.

IMÁLĂ s. f. (Regional) Pămînt muiat, mocirlă, noroi. *Trecînd printr-un loc cam gloduros, i s-au înfipt carul în imala aceea.* SBIERA, P. 199. ✦ Lut de lipit. *Luă un ţigan, îl puse să frămînte imală şi-şi lipi casa.* SLAVICI, O. I 63.

IMÁM, *imami,* s. m. Şef religios la musulmani, preot care administrează o moschee, pronunţă rugăciunile etc. *Porunci de ieşi ulemalele (vlădicii) şi imamii cu toţi hogii şi derviştii.* ISPIRESCU, M. V. 32. *Demult imamul din minare cîntase.* ALECSANDRI, P. I 238.

— Variantă: **imán** (CARAGIALE, O. III 65) s. m.

IMAMBAIALDÎ s. n. Mîncare rece, pregătită din pătlăgele vinete împănate.

— Variante: **imambaialdî, imambaildî** s. n.

IMAMBAIALDÎ s. n. v. **imambaialdi.**

IMAMBAILDÎ s. n. v. **imambaialdi.**

IMAMEÁ, *imamele,* s. f. (Turcism învechit şi arhaizant) Capătul ciubucului prin care se trage fumul şi care adesea avea diferite podoabe. *Cîteva fumuri, nu din ciubucurile cu imamea de chihlimbar... Ci mahorcă neagră tocată cu cosorul.* C. PETRESCU, A. R. 195. *Imamele cu muţunachi.* ALECSANDRI, T. 433.

IMÁN s. m. v. **imam.**

IMANÉNT, -Ă, *imanenţi, -te,* adj. **1.** Care e propriu naturii obiectului, condiţionat de aceasta; intrinsec, persistent, permanent, constant. *A-şi însuşi muncă în timpul tuturor celor 24 de ore ale zilei este tendinţa imanentă a producţiei capitaliste.* MARX, C. I 249.

2. (În concepţia idealistă, reacţionară, despre lume) Care există şi acţionează prin sine însuşi, nedeterminat de o cauză din afară.

IMANÉNŢĂ s. f. Stare a ceea ce este imanent.

IMÁŞ, *imaşuri,* s. n. Porţiune de pămînt necultivată, folosită ca păşune comună pentru toate vitele unui sat; izlaz. *Ulicioarele strîmte, împrejmuite de răchiţi, arătau la capătul lor imaşuri largi.* CAMILAR, N. II 24. *Se auzeau*

de la imașuri tălăngile somnoroase picurînd duios. SADOVEANU, O. I 67. *Un mîndru flăcăuaș Mină boii la izvoare și îi paște la imaș.* ALECSANDRI, P. A. 121.

IMATERIÁL, -Ă, *imateriali, -e,* adj. Care există numai în conștiință, care nu este format din materie; nematerial, spiritual; p. ext. lipsit de consistență, de formă precisă. *Neobosiți de cale umblau cei trei tovarăși... Pluteau pe punți înguste, se străvedeau în ape, Mai albi și mai eterici, imateriali aproape.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 34.

— Pronunțat: *-ri-al.*

IMATERIALITÁTE s. f. Însușire a ceea ce este imaterial.

— Pronunțat: *-ri-a-.*

IMBARCĂȚIE s. f. v. **ambarcație.**

IMBECÍL, -Ă, *imbecili, -e,* s. m. și f. (Adesea termen de ocară) Persoană cu capacități mintale foarte reduse, lipsită de facultatea de a înțelege ușor; slab de minte, neghiob, nătărău. *Numai imbecililor le e indiferent ce opinie au.* CAMIL PETRESCU, U. N. 150. *Bag de seamă că nu pot suporta în liniște să mă crezi un imbecil.* SEBASTIAN, T. 63. *E mîndria de a-i arăta că nu sînt un imbecil.* IBRĂILEANU, A. 44. ◇ (Adjectival) *Cel ce-a spus că marile Dureri sînt veșnic mute A fost desigur un cretin, Cu minte imbecilă.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 61. ◇ (Adverbial, rar) *Da, șmecherii vor spune că-i imbecil să lupți.* BENIUC, V. 60.

IMBECILITÁTE, *imbecilități,* s. f. Deficiență mintală, slăbiciune de minte; nerozie, neghiobie. ✦ Vorbă sau faptă de imbecil, prostie, inepție. *Spune imbecilități.*

IMBECILIZÁ, *imbecilizez,* vb. I. Tranz. A aduce în stare de imbecilitate.

IMBECILIZÁT, -Ă, *imbecilizați, -te,* adj. Adus în stare de imbecilitate. *Nu ești atît de imbecilizat, cum spune lumea.* C. PETRESCU, C. V. 315.

IMBÉRB, *imberbi,* adj. m. Căruia nu i-a răsărit încă barba; fără barbă, tînăr. *La aceste academii de științi a zinei Vineri Tot mai des se perindează și din tineri în mai tineri, Tu le vezi primind elevii cei imberbi în a lor clas.* EMINESCU, O. I 140. ◇ (Substantivat) *Jak Măgură, un imberb deșirat... era reporter la o gazetă din Brăila.* BART, E. 149.

IMBÓLD, *imbolduri,* s. n. (Mai ales în legătură cu verbele «a da», «a primi») Îndemn, stimulent, impuls. *Proletariatul rus, ridicîndu-se pentru prima oară în istorie la situația de clasă stăpînitoare, a dat un imbold, prin pilda sa, proletariatului din toate țările.* CONTEMPORANUL, S. II, 1952, nr. 318, 1/1. *El stăruiește să-și îndrepte studiile și activitatea după imboldurile sufletului său.* SADOVEANU, E. 68. *Nu vru să mîie nicăieri. Aripile îi dădeau un imbold neînțeles. Parcă era vrăjită. Zbura ca în vis.* BASSARABESCU, V. 51.

— Variantă: (nerecomandabil) **îmbóld** (TOMA, C. V. 119) s. n.

IMBROHÓR, *imbrohori,* s. m. (Turcism învechit) Persoană trimisă de sultan în țările noastre, cu misiunea de a detrona un domn sau de a înscăuna un domn nou. *Imbrohorul sau comisul împărației azvîrli vălul de mazilie pe capul Brîncoveanului.* ODOBESCU, S. I 256. *Sultanul din foișor Dete semn lui imbrohor.* ALECSANDRI, P. P. 211.

IMEDIÁT adv. Fără întîrziere, numaidecît, îndată. *Aș pleca imediat. Tata n-ar ști nimic.* SAHIA, N. 22. *Deocamdată nu cunoscu pe Ana, dar glasul și rîsul ei îl asigurară imediat că sub pălăria aceea mare era ea.* VLAHUȚĂ, O. A. III 36. ✦ (Adjectival) Care se situează la o distanță nemijlocită de ceva; care se produce în chip nemijlocit, fără întîrziere. *Stau prinse în rame, acoperite cu sticlă, exemplare rare din ziarele care se scriau și se tipăreau în imediata apropiere a frontului.* STANCU, U.R.S.S. 126. ◇ *Sarcini imediate* = sarcini care vin în primul rînd, a căror rezolvare este urgentă.

IMEMORIÁL, -Ă, *imemoriali, -e,* adj. (Despre timp) Care este dintr-o epocă îndepărtată, care nu se mai ține minte; străvechi, uitat. *Timpuri imemoriale.*

— Pronunțat: *-ri-al.*

IMÉNS, -Ă, *imenși, -se,* adj. (În legătură cu ideea de dimensiune) Foarte mare, foarte întins, nesfîrșit, nemărginit; vast, nemăsurat, enorm. *De jur împrejur, pe variația infinită a imensei perspective, se risipeau umbrele norilor și strălucirea soarelui.* GALACTION, O. I 346. *Și-n mintea lui se desfășurau tablouri: ogoare imense, lanuri de grîu.* VLAHUȚĂ, O. A. III 62. ✦ (În legătură cu ideea de număr, de cantitate) Foarte numeros, nenumărat. *Bogăția imensă a expresiilor pentru «curătură» aratăi în mod elocvent, munca pe care au depus-o românii, de-a lungul veacurilor, spre a transforma în terenuri cultivabile, pășuni etc. o mare parte dintre pădurile și codrii așa de numeroși odinioară.* IORDAN, N. L. 9. *Zeci, sute de mii de flori se ivesc dinăuntrul apelor... în vreme ce deasupra, din adîncimile cerului izbucnește imensa puzderie de stele.* BOGZA, C. O. 301. ✦ (În legătură cu ideea de intensitate) Foarte mare, foarte important. *Un rol imens are activul de partid în viața partidelor comuniste și muncitorești din țările capitaliste, coloniale și dependente.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2805. *N-aș putea să-mi explic mai bine gîndul asupra acestei materii, de o imensă importanță.* GHEREA, ST. CR. I 252. ✦ Fig. Adînc, profund. *Acum e trecut de miezul nopții, furtuna s-a potolit, e o liniște imensă.* BOGZA, Ț. 46. *O tristețe imensă îi inundă inima.* SAHIA, N. 95. ✦ (Adverbial, familiar; legat de adjectivul sau de adverbul pe care îl determină prin prep. «de», exprimă ideea de superlativ) Foarte, tare. *Sonia, îmi pare imens de rău.* CAMIL PETRESCU, T. II 26.

IMENSITÁTE, *imensități,* s. f. Ceea ce copleșește prin proporțiile sale uriașe; întindere nemărginită, spațiu nesfîrșit. *Un val străveziu, țesut din fire limpezi de lumină trandafirie și cer albastru, acoperea imensitatea solemnă a nesfîrșitului.* HOGAȘ, M. N. 180. *Zăpada creștea mereu... toate se înecau într-o imensitate albă, neclintită.* VLAHUȚĂ, O. A. 297. ✦ Mărime, proporții extraordinare. *Cu cît rămîi mai mult timp la Moscova, cu atît îți dai mai bine seama de imensitatea orașului.* STANCU, U.R.S.S. 51.

IMERSIÚNE s. f. 1. Afundare parțială sau totală a unui corp într-un lichid; stare a unui corp afundat.

2. Pătrundere a unui corp ceresc în conul de umbră al unui alt corp.

— Pronunțat: *-si-u-.*

IMIGRÁ, *imigrez,* vb. I. Intranz. A veni să se așeze într-o țară străină, părăsindu-și țara de origine (de obicei silit de împrejurări economice sau politice).

IMIGRÁNT, -Ă, *imigranți, -te,* s. m. și f. Persoană care imigrează.

IMIGRÁRE, *imigrări,* s. f. Acțiunea de a imigra și rezultatul ei.

IMIGRÁȚIE, *imigrații,* s. f. Imigrare.

IMINÉNT, -Ă, *iminenți, -te,* adj. Care e gata să se producă, să se întîmple. *Pericolul era iminent și trebuia numaidecît înlăturat.* HOGAȘ, DR. II 77. *Ultima depeșă îmi spune că pericolul iminent e înlăturat.* CARAGIALE, O. VII 85.

IMINÉNȚĂ, *iminențe,* s. f. Faptul de a fi iminent, starea unui lucru sau a unei situații iminente.

IMINÉU, *iminei,* s. m. (Mai ales la pl.) Încălțăminte din piele de iuft, purtată de țărani; (învechit) pantofi fini făcuți din piele colorată în negru sau roșu, mai rar în galben. *Un dulău, repezindu-se pe sub car, îl apucă de pulpa piciorului și-i sfîșie nădragii pînă jos la iminеu.* GALACTION, O. I 282. *Bluza albastră și imineii din picioare ți schimba o dată cu începutul toamnei.* DUNĂREANU, CH. 65. *Neculai Pălitu era el ciubotar vestit, dar numai pentru încălțăminte groasă, pentru iminei țărănești.* HOGAȘ, DR. II 152. *Imineii sînt încălțămintea de vară pentru ...sărbătoare.* ȘEZ. IX 34.

IMITÁ, *imit,* vb. I. Tranz. 1. (Cu privire la persoane) A-și potrivi modul de gîndire, de comportare etc. după altcineva, a lua pe cineva ca exemplu. *Să imităm... p-acei ce-i vedem făcînd bine.* PANN, P. V. II 21. ✦ A reproduce cu dibăcie felul de a vorbi, gesturile, mișcările caracteristice cuiva, pentru a scoate efecte comice.

2. (Cu privire la scriitori, artiști sau opere literare, artistice etc.) A lua ca model. ✦ A reproduce întocmai, a copia cu fidelitate. V. contrafacere. *Ți-a imitat scrisul.* ▭ *Cine erau acei meșteșugari, care imitau în var, în ceară și în argilă făptura omenească?* GALACTION, O. I 116. ✧ Absol. *A învăța nu înseamnă a imita.* V. ROM. decembrie 1953, 275.

— Prez. ind. și: (învechit) *imitez* (SADOVEANU, Z. C. 42, GHEREA, ST. CR. I 96).

IMITÁRE s. f. Acțiunea de a imita; imitație. *Partidul îndrumă neîncetat pe scriitori și artiști să studieze viața, să seziseze noul... să creeze chipuri de oameni înaintați care să fie modele de imitare pentru toți ceilalți.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 357, 3/4.

IMITÁT, -Ă, *imitați, -te,* adj. Făcut în așa fel încît să semene cu altul.

IMITATÍV, -Ă, *imitativi, -e,* adj. (Mai ales despre sunete) Care imită. ✧ *Armonie imitativă* = efect stilistic obținut prin alăturarea unor cuvinte ale căror sunete evocă un sunet din natură. *Armonia imitativă din acest vers* [«Prin vulturi vîntul viu vuia»] *nu e... meșteșugită, ea e necesară, naturală și ne face să auzim zgomotul sec al aerului izbit și despicat de minunatul călăreț.* GHEREA, ST. CR. III 318.

IMITATÓR, -OÁRE, *imitatori, -oare,* s. m. și f. Persoană care imită pe cineva. *Marcu Aureliu Nemesianu Cartaginezul, imitatorul lui Opian.* ODOBESCU, S. III 62.

IMITÁȚIE, *imitații,* s. f. Acțiunea de a imita; (concretizat) obiect făcut după modelul altuia, copie uneori prezentată drept original. V. contrafacere. *Să vezi imitație de scrisoare! să zici și tu că e a ta, dar să juri, nu altceva, să juri.* CARAGIALE, O. I 111. ✦ (Muz.) Reluare de către alte voci sau instrumente a unei teme cîntate de o voce sau de un instrument.

— Variantă: **imitațiúne** (pronunțat *-ți-u-*) (ODOBESCU, S. I 479) s. f.

IMITAȚIÚNE s. f. v. imitație.

IMIXTIÚNE, *imixtiuni,* s. f. Amestec nemotivat sau nedorit al cuiva în treburile altuia. *Organizațiilor sindicale trebuie să li se acorde dreptul de a-și desfășura liber activitatea lor și de asemenea dreptul de a discuta și a lua hotărîri în conformitate cu statutul lor, fără nici o imixtiune în munca lor din partea organelor guvernamentale sau administrative.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 106, 8/5.

IMN, *imnuri,* s. n. Cîntec de laudă, adesea cu caracter festiv sau ocazional, compus pentru preamărirea unei idei, a unui eveniment etc. *Impresia de vară o dă Coșbuc în acest imn* [Vara] *prin cîteva trăsături, alese cu un superior simț artistic din diversitatea aspectelor naturii.* IBRĂILEANU, S. 137. *Un lung caic de abanos În aur prelucrat, Cu imnuri din Coran frumos Pe margine săpat.* ALECSANDRI, P. A. 67. ✧ (Poetic) *Cîntă ciocîrliile Imn de veselie; Fluturii cu miile Joacă pe cîmpie.* IOSIF, P. 61. *Imnul tăcerii neturburate se înalță de pretutindeni.* HOGAȘ, M. N. 180. *Voi ați cîntat cu glas fierbinte Naturii calde imnuri sfinte.* COȘBUC, P. I 90. ✦ Cîntec solemn adoptat ca simbol al unității de stat sau de clasă. *Imn național.* ▭ *În acordurile imnului R.P.R. și ale imnului U.R.S.S. s-a înălțat gloriosul pavilion sovietic.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2796.

— Pl. și: (învechit) *imne* (NEGRUZZI, S. I 206).

IMÓBIL[1]**,** *imobile,* s. n. Casă, clădire. *În orașe se construiesc noi imobile.* ✧ *Carte de imobil* v. carte (I 3).

IMOBÍL[2]**, -Ă,** *imobili, -e,* adj. 1. Care stă în nemișcare; nemișcat, neclintit, fix. *În razele poncișe scapără cristalii trandafirii ai nămeților imobili, zidiți după atîtea zile de urgie.* C. PETRESCU, A. 295. *Evantia, întinsă, imobilă, nu mai simțea nici o durere.* BART, E. 382.

2. Care nu poate fi mișcat, nemișcător; imobiliar. *Avere imobilă.*

— Accentuat și: (2) *imóbil.*

IMOBILIÁR, -Ă, *imobiliari, -e,* adj. (Despre bunuri materiale) Care nu poate fi transportat; nemișcător, imobil (2).

IMOBILITÁTE s. f. Stare de nemișcare, neclintire. *Imobilitatea și tăcerea lor îndărătnică l-au supărat.* REBREANU, R. II 86.

IMOBILIZÁ, *imobilizez,* vb. I. Tranz. A pune (pe cineva sau ceva) în neputință de a se mișca, a aduce în stare de nemișcare, de neclintire. *Plotonierul Dantiș își desfășură brațele ca niște aripi, căzînd asupra lui Trei-Nasuri și imobilizîndu-l.* SADOVEANU, M. C. 209. ✧ Fig. *Grupul «Convorbirilor» îl imobilizase într-o situație falsă; hoala și mizeria l-au doborît înainte de vreme.* SADOVEANU, E. 83.

IMOBILIZÁRE s. f. Acțiunea de a imobiliza și rezultatul ei; nemișcare, neclintire.

IMOBILIZÁT, -Ă, *imobilizați, -te,* adj. (Despre ființe și despre părți ale corpului) Care nu se poate mișca. ✦ (Despre materiale) Nefolosit, neîntrebuințat, nevalorificat. *În multe întreprinderi de construcții au existat importante stocuri de materiale care, în loc să fie folosite productiv, au stat imobilizate în depozite sau risipite pe șantiere.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2970.

IMORÁL, -Ă, *imorali, -e,* adj. Care e contrar moralei, care calcă principiile morale. *Purtare imorală.* ▭ *Îl credem însă pe d. Alexandrescu cu totul greșit, cînd găsește imorală «Năpasta».* GHEREA, ST. CR. II 275.

IMORALITÁTE s. f. Caracterul a ceea ce este imoral; lipsă de principii morale. ✦ (Concretizat) Purtare, faptă, atitudine imorală.

IMORTALIZÁ, *imortalizez,* vb. I. Tranz. (Cu privire la persoane sau la operele și acțiunile lor) A face să trăiască veșnic în memoria oamenilor. *Nicolaie Văcărescu moștenise și el o rază mai pălită a talentului poetic imortalizat de părintele și de fratele său.* ODOBESCU, S. II 314.

IMÓS, -OÁSĂ, *imoși, -oase,* adj. (Regional) Murdar, mînjit. *Hainele de pe dinsul erau imoase, deh! ce să zici, ca de văcar.* ISPIRESCU, L. 232.

IMPACIÉNT, -Ă, *impacienți, -te,* adj. (Franțuzism) Care nu are răbdare, nerăbdător; neliniștit, îngrijorat. *În Iași, unde lumea fiind și mai iritată și mai impacientă, agitațiunea era mai aparentă, se lucra mai pe față, dar fără o înțelegere prealabilă cu București.* GHICA, S. A. 153.

— Pronunțat: *-ci-ent.*

IMPACIENTĂ, *impacientez,* vb. I. Refl. (Franţuzism) A-şi pierde răbdarea, a deveni nerăbdător.
— Pronunţat: *-ci-en-.*

IMPACIÉNŢĂ s. f. (Franţuzism) Lipsă de răbdare, nerăbdare; nelinişte, îngrijorare. *Neliniştea sufletească, neegalitatea, impacienţa... se oglindesc în felul de a zugrăvi al lui Caragiale, ca şi în stilul şi în forma lui.* GHEREA, ST. CR. III 116.
— Pronunţat: *-ci-en-.*

IMPALPÁBIL, -Ă, *impalpabili, -e,* adj. De dimensiuni foarte mici, în cantitate infimă, aproape de neobservat; minuscul, imperceptibil. *Mărunta pulbere fină şi impalpabilă care se ridică şi joacă atunci cînd intră sulul de raze al biruitorului soare pe ferestre, pe dînsa o înnebunea.* ANGHEL, PR. 4.

IMPÁR, -Ă, *impari, -e,* adj. (Mat.; în expr.) *Număr impar* = număr întreg care nu este divizibil cu 2, număr fără soţ.

IMPARISILÁBIC, -Ă, *imparisilabici, -e,* adj. (Despre substantive şi adjective) Care nu păstrează acelaşi număr de silabe în tot cursul declinării, care are la genitiv o silabă mai mult decît la nominativ (fapt caracteristic limbilor greacă şi latină).

IMPARŢIÁL, -Ă, *imparţiali, -e,* adj. (Despre oameni) Capabil să facă o apreciere justă, obiectivă; nepărtinitor, obiectiv. *E de prisos a spune că vom fi imparţiali, căci avem pe public judecător.* MACEDONSKI, O. IV 45. *Iată, mi-am zis, un critic în adevăr modern, pe cît de luminat pe atîta de imparţial.* CARAGIALE, O. VII 36.
— Pronunţat: *-ţi-al.*

IMPARŢIALITÁTE s. f. Calitatea de a fi imparţial; nepărtinire, obiectivitate.
— Pronunţat: *-ţi-a-.*

IMPÁS, *impasuri,* s. n. 1. Situaţie încurcată, grea, din care nu ştii cum să ieşi. *Merita toate laudele, ca orice femeie tînără şi frumoasă, rămasă, în cele mai grele impasuri, tovarăşă credincioasă pentru bărbatul ce şi l-a ales.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 185. *În impasuri grele, omul la prietenii vechi şi adevărate recurge.* BASSARABESCU, V. 188.
2. (Franţuzism) Fundătură, fundac. *Acum agoniza într-o mansardă din cartierul latin; un impas cu ziduri leproase.* C. PETRESCU, A. 319.

IMPASÍBIL, -Ă, *impasibili, -e,* adj. (Livresc; despre oameni) Nepăsător, indiferent, insensibil. ◇ Fig. (Despre elemente ale naturii) *Rîsul lui Dinu hohoti gîlgîind, aproape, la marginea impasibilei ape albastre.* C. PETRESCU, Î. I 85.

IMPASIBILITÁTE s. f. (Livresc) Nepăsare, indiferenţă.

IMPECÁBIL, -Ă, *impecabili, -e,* adj. Fără cusur, ireproşabil; perfect, desăvîrşit. *Purtare impecabilă. Versuri impecabile.* ▭ *Îşi iubea bărbatul şi se uita la el ca la un om superior, impecabil.* VLAHUŢĂ, O. A. III 44.

IMPEDIMÉNT, *impedimente,* s. n. (Livresc) Piedică, obstacol.

IMPENETRÁBIL, -Ă, *impenetrabili, -e,* adj. 1. (Livresc) Care nu lasă să treacă prin el un corp solid (un proiectil, un corp ascuţit etc.); prin care nu se poate pătrunde cu privirea; de nestrăbătut, de nepătruns. ✦ Fig. (Despre idei, păreri, sentimente, planuri etc.) De neînţeles. ✦ Fig. (Despre oameni) Care îşi ascunde gîndurile, intenţiile sau sentimentele, greu de înţeles; p. ext. (despre figura, expresia cuiva) care nu trădează stările sufleteşti. *Mioara, dintr-o dată impenetrabilă ca o manta de cauciuc.* CAMIL PETRESCU, T. II 148. *Făcea o figură blîndă, aproape umilă şi mai cu seamă impenetrabilă.* REBREANU, R. I 169.
2. (Fiz.) Care ocupă un spaţiu în aşa fel încît exclude de acolo orice alt corp.

IMPENETRABILITÁTE s. f. (Livresc) Calitatea de a fi impenetrabil, starea a ceea ce este impenetrabil.

IMPERATÍV[1], *imperative,* s. n. Necesitate categorică şi necondiţionată; obligaţie.

IMPERATÍV[2], -Ă, *imperativi, -e,* adj. Care ordonă, care porunceşte; poruncitor. *Ton imperativ.* ◇ (Gram.) *Modul imperativ* (şi substantivat, n.) = modul verbal prin care se exprimă un ordin, un îndemn, un sfat, o rugăminte etc. (în vederea îndeplinirii sau împiedicării unei acţiuni).

IMPERCEPTÍBIL, -Ă, *imperceptibili, -e,* adj. Care nu poate fi perceput. *Traducătorii din orice limbă se izbesc aproape întotdeauna de o mare dificultate: imposibilitatea de a reda într-o altă limbă nuanţele stilistice, uneori aproape imperceptibile.* L. ROM. 1953, nr. 2, 97. ✦ Abia perceptibil, aproape neobservat. *O ceaţă uşoară, un voal imperceptibil, se aşterne peste apă.* BOGZA, C. O. 128. *Un imperceptibil zîmbet graţios.* HOGAŞ, H. 90. ◇ (Adverbial) *I se păru că umerii ei delicaţi se scutură de rîs, imperceptibil, sub rochia de mătase.* DUMITRIU, B. F. 38. *Sabina descoperi o cută imperceptibil deranjată.* C. PETRESCU, C. V. 169.

IMPERFÉCT, -Ă, *imperfecţi, -te,* adj. Lipsit de perfecţiune, care are defecte; nedesăvîrşit. *Lucrare imperfectă.* ◇ (Gram.) *Timp imperfect* (şi substantivat, n.) = timp verbal care exprimă o acţiune durativă, începută în trecut şi neterminată în momentul la care se referă vorbirea.

IMPERFECTÍV, *imperfective,* adj. n. (Despre aspectul verbelor) Care arată că acţiunea verbului este în desfăşurare sau că se repetă, fără să se exprime termenul sau rezultatul ei. ◇ (Substantivat, n.) *Imperfectivul exprimă o durată fără termen, o acţiune care durează şi se dezvoltă.* ROSETTI, I. SL. 34.

IMPERFECŢIÚNE, *imperfecţiuni,* s. f. Stare a ceea ce este imperfect; defect, cusur, scădere. *Imperfecţiunile unei poezii.*
— Pronunţat: *-ţi-u-.*

IMPERIÁL, -Ă, *imperiali, -e,* adj. Care se referă la împărat sau la imperiu, care aparţine împăratului sau imperiului; împărătesc. *Urcăm scările largi, de marmură, ale fostei reşedinţe imperiale.* STANCU, U.R.S.S. 119. ✦ Fig. Minunat, foarte frumos. *Aici, vreme imperială. Primăvara şi-a făcut cu multă solemnitate intrarea triumfală.* CARAGIALE, O. VII 69.
— Pronunţat: *-ri-al.*

IMPERIÁLĂ, *imperiale,* s. f. Etaj (acoperit sau nu) al unor vehicule de transport în comun (în special la autobuze) în unele ţări străine.

IMPERIALÍSM s. n. 1. Stadiul cel mai înalt şi ultim al capitalismului, ajunul revoluţiei socialiste. «Imperialismul este capitalismul ajuns într-un stadiu de dezvoltare cînd dominaţia monopolurilor şi a capitalului financiar a fost statornicită, cînd exportul de capital a căpătat o însemnătate primordială, cînd a început împărţirea lumii între trusturile internaţionale şi cînd s-a terminat împărţirea între ţările capitaliste cele mai mari a întregului teritoriu al globului pămîntesc» (Lenin). *Epoca imperialismului capitalist este epoca capitalismului copt şi răscopt, aflat în ajunul prăbuşirii sale, suficient de copt ca să cedeze socialismului locul său.* LENIN, O. XXII 102. *Imperialismul înseamnă export de capital spre izvoarele de materii prime, luptă turbată pentru stăpînirea monopolistă a acestor izvoare, luptă pentru reîmpărţirea lumii deja împărţite, luptă dusă cu deosebită*

înverşunare de către noile grupuri financiare şi de către statele care îşi caută «un loc sub soare», împotriva grupurilor şi statelor vechi care se cramponează de ceea ce au acaparat. STALIN, PROBL. LEN. 3. *Imperialismul este ultimul stadiu al capitalismului. Imperialismul este capitalismul în putrefacţie, în agonie, şi sfîrşitul său, cu toate zvîrcolirile sale, este inevitabil.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 132. *La sfîrşitul secolului al XIX-lea, începutul secolului al XX-lea, capitalismul a trecut la o nouă formă şi ultimă fază de dezvoltare — imperialismul.* IST. R.P.R. 443.

2. (Ieşit din uz, referitor la vechile imperii) Politică de cotropire a teritoriilor străine cu scopul de a le exploata.

— Pronunţat: *-ri-a-*.

IMPERIALÍST[1], *imperialişti*, s. m. Cel care duce politica imperialismului. *Cîte n-au încercat imperialiştii şi slugile lor pentru a nimici sau înăbuşi primul stat socialist al muncitorilor şi ţăranilor.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 3123. *Cei care au luptat în vremea lui Decebal şi au adăpat cu sînge pămîntul lor cotropit de imperialiştii timpului.* SADOVEANU, E. 83.

— Pronunţat: *-ri-a-*.

IMPERIALÍST[2], **-Ă**, *imperialişti, -ste*, adj. Care aparţine imperialismului, care serveşte imperialismul, care se referă la imperialism. *Capitalismul imperialist a devenit cel mai mare asupritor al naţiunilor.* LENIN, O. XXI 295. *Pretutindeni în ţările lagărului imperialist nemulţumirea oamenilor muncii se exprimă în creşterea luptei lor, în amploarea marii mişcări greviste.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2757.

— Pronunţat: *-ri-a-*.

IMPERIÓS, -OÁSĂ, *imperioşi, -oase*, adj. Care este neapărat trebuincios. *Este o sarcină imperioasă a construcţiei socialiste şi a făuririi bunei stări a celor ce muncesc realizarea de economii în oricare loc de muncă, în orice domeniu şi orice direcţie, în toate întreprinderile sau instituţiile de orice fel ar fi.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2946. *O rînduire justă a vieţii de la noi e o necesitate atît de imperioasă încît, fără ea, am fi sortiţi să pierim.* SADOVEANU, E. 20. ✦ (Adverbial) În mod necesar, cu necesitate. *Această regulă nu s-a observat pînă acum mai de loc şi, mai ales în piesele de teatru, ea este imperios reclamată.* MACEDONSKI, O. IV 43.

— Pronunţat: *-ri-os*.

IMPÉRIU, *imperii*, s. n. **1.** Stat monarhic care are în frunte un împărat; împărăţie. *Pe locul unde se găseşte azi Leningradul se afla o mlaştină. Petru I a hotărît să se construiască aci un oraş în care să mute capitala vastului său imperiu.* STANCU, U.R.S.S. 114. *Va veni o zi în care vom asista la o colosală dărîmare de imperii.* ALECSANDRI, S. 110. ✧ Fig. *Singur în luntre, Ladima hoinărea pe imperiul bălţii.* CAMIL PETRESCU, N. 79. *Pulberea se joacă în imperiul unei raze.* EMINESCU, O. I 133. ✧ Expr. Sub imperiul... = sub stăpînirea..., sub dominaţia... *Faptă săvîrşită sub imperiul unei emoţii puternice.* ▭ *Locurile au şi ele o înfăţişare proprie, care se întristează ori se înveselesc ca şi o faţă de om sub imperiul ascuns al gîndului care îl cercetează.* ANGHEL, PR. 117.

2. Teritoriu cuprinzînd un stat dominant împreună cu teritoriile cotropite de el. *Imperiul roman.*

IMPERMEÁBIL, -Ă, *impermeabili, -e*, adj. (Despre corpuri) Care nu lasă să treacă prin el un fluid. *Domnii, cu jambiere şi şepci impermeabile, trec la poştă.* IBRĂILEANU, A. 7. *S-a îmbrăcat cu mantaua impermeabilă de mătase.* CARAGIALE, O. I 278. ✦ (Substantivat, n.) Manta, pardesiu de ploaie (uneori cauciucat).

— Pronunţat: *-me-a-*.

IMPERMEABILITÁTE s. f. Însuşirea de a fi impermeabil, starea a ceea ce este impermeabil.

— Pronunţat: *-me-a-*.

IMPERMEABILIZÁ, *impermeabilizez*, vb. I. Tranz. A face ca un material să devină impermeabil faţă de un anumit fluid.

IMPERMEABILIZÁRE, *impermeabilizări*, s. f. Acţiunea de a impermeabiliza şi rezultatul ei.

IMPERSONÁL, -Ă, *impersonali, -e*, adj. Care nu este personal, care nu se referă la nici o persoană; fig. lipsit de personalitate, de originalitate; fără individualitate. *Glasul era cald, iar ofiţerul, către care se întoarse toate privirile, ar fi avut poate o figură impersonală... dacă n-ar fi fost lumina bună şi albastră a ochilor.* C. PETRESCU, Î. II 108. ✦ (Despre verbe, forme şi construcţii verbale) Care exprimă o acţiune ce nu este atribuită nici unei persoane. *Verbele unipersonale şi impersonale se conjugă... numai la pers. a III-a.* GRAM. ROM. I 302.

IMPERTINÉNT, -Ă, *impertinenţi, -te*, adj. Lipsit de bună-cuviinţă sau de respect; obraznic, insolent. *Dan îşi aducea aminte ce rîs impertinent avea la început.* VLAHUŢĂ, O. A. III 37. *După afirmările acelui domn, eram, ca literat, o secătură, o nulitate impertinentă.* CARAGIALE, O. VII 229. ✧ (Substantivat) *Radu-i un impertinent ambiţios.* ALECSANDRI, T. 1412. *Un impertinent, care caută toate chipurile să mă ieie în rîs.* NEGRUZZI, S. III 60.

IMPERTINÉNŢĂ, *impertinenţe*, s. f. Însuşirea de a fi impertinent; purtare de om impertinent, obrăznicie, insolenţă. *Cu asemenea obrăznicii, cu asemenea impertinenţă, nu-ţi uşurezi situaţia!* GALAN, Z. R. 356. *Ah! Ce n-aş face ca să-mi răzbun de impertinenţele ei!* ALECSANDRI, T. 1584.

IMPERTURBÁBIL, -Ă, *imperturbabili, -e*, adj. (Livresc, despre persoane) Liniştit, stăpîn pe sine, netulburat de nimic; (despre manifestări ale oamenilor) care denotă stăpînire de sine. *Persoanele toate păstrează un calm imperturbabil, egal şi plin de dignitate.* CARAGIALE, O. II 272. (Glumeţ) *Maur, calul de lemn, se balansa la fiecare lovitură, revenind la loc cu imperturbabila resemnare a făpturilor neînsufleţite.* C. PETRESCU, A. 309. ✧ (Adverbial) *Marin ascultă privind într-altă parte, imperturbabil.* CAMIL PETRESCU, T. II 103.

IMPETUÓS, -OÁSĂ, *impetuoşi, -oase*, adj. Care dovedeşte o forţă de nestăpînit, căruia nu-i poţi pune stavilă; năvalnic, tumultuos. *Situaţia internaţională se caracterizează prin creşterea impetuoasă a forţelor păcii, democraţiei şi socialismului, prin slăbirea continuă a forţelor reacţiunii şi războiului.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2712. *Îl găsii... transfigurat, vibrător, impetuos.* GALACTION, O. I 234. *Vorbea limpede, corect, liniştit. Arareori se încălzea într-un curent mai impetuos de gînduri.* VLAHUŢĂ, O. A. III 11.

— Pronunţat: *-tu-os*.

IMPETUOZITÁTE s. f. Însuşirea de a fi impetuos. [Oltul] *a străbătut trei şiruri de munţi, zbătîndu-se deasupra stîncilor, vibrînd din toată fiinţa, cu o impetuozitate de care, pentru nimic în lume, n-ar mai fi în stare.* BOGZA, C. O. 410. [Artileria] *începuse să răspundă, cu teamă însă şi uluită de impetuozitatea duşmanului.* REBREANU, P. S. 113.

— Pronunţat: *-tu-o-*.

IMPIEGÁT, *impiegaţi*, s. m. **1.** (De obicei determinat prin «de mişcare») Funcţionar feroviar care organizează şi controlează mişcarea trenurilor într-o gară. *Pe peron se dădeau în lături, salutînd, impiegaţi, magazionieri şi hamali.* C. PETRESCU, A. 305.

2. (Ieşit din uz) Funcţionar de stat de grad inferior. *Am fost numit impiegat la primărie.* SADOVEANU, P. M. 231. *În biroul registraturii generale a unei mari administraţiuni, impiegatul îşi pregăteşte registrul, aşteptînd să bată ceasul, ca să ridice oblonul de la ferestruia pe unde i se înmînează corespondenţa oficială.* CARAGIALE, O. II 211.

— Pronunțat: *-pie-*. — Variantă: **împiegát** (DUMITRIU, V. L. 142, I. BOTEZ, ȘC. 140, ALECSANDRI, T. I 371) s. m.

IMPIETÁ, *impietez,* vb. I. Intranz. (Urmat de determinări introduse prin prep. «asupra») A se amesteca în treburile altuia pentru a-i știrbi din drepturi.
— Pronunțat: *-pi-e-*.

IMPIETÁTE s. f. Lipsă de pietate față de ceva sfînt; p. ext. atitudine jignitoare față de cineva sau de ceva care merită respect, veneratie. V. nelegiuire.
— Pronunțat: *-pi-e-*.

IMPLACÁBIL, -Ă, *implacabili, -e,* adj. Care nu poate fi înduplecat, potolit, îmblînzit; neînduplecat, neîndurat. *Rea, crudă și implacabilă, ea în cîteva cuvinte îi arată cît de absurd e planul lui.* GHEREA, ST. CR. II 170. *Întrînd în Cameră, să facem o implacabilă opoziție în toate actele guvernului.* ALECSANDRI, T. 1734. ✧ Fig. *O pîrghie puternică îl mișcă, implacabilă, neinfluențată de nimic, și de fiecare dată bolovanul căzut între ele e zdrobit metodic, în cîteva clipe.* BOGZA, C. O. 181.

IMPLICÁ, *implíc,* vb. I. Tranz. 1. A atrage după sine; a avea (ceva) drept consecință. *Construirea socialismului implică, o dată cu construirea bazei economice socialiste, și construirea unei suprastructuri socialiste.* LUPTA DE CLASĂ, 1952, nr. 6, 96. *El știa că talentul implică o teribilă răspundere.* C. PETRESCU, C. V. 302.
2. A amesteca, a băga, a tîrî (pe cineva) într-o afacere neplăcută, într-un proces, într-o acțiune. *Le trimise a doua zi o provocare la duel... pentru ticăloșia de a implica, fără știrea ei, o tînără fată într-o astfel de aventură.* CAMIL PETRESCU, O. II 349.

IMPLICÁRE s. f. Acțiunea de a implica.

IMPLICÁȚIE, *implicații,* s. f. Idee, fapt urmînd în mod implicit din altul sau apărînd ca o consecință imediată a acestuia. *Această carte zugrăvește un tablou extraordinar de colorat, cu nesfîrșite implicații sociale, cu subtile caracterizări ale sufletului omenesc.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 113, 5/2.

IMPLICÍT, -Ă, *implicíți, -te,* adj. Care este cuprins în ceva fără a fi exprimat în mod formal, care se înțelege de la sine. ✧ (Adverbial) *Humorul care se desprinde din aproape toate aceste producții populare face din ele un mijloc prețios de dezvoltare a limbajului la copil și, implicit, a gîndirii sale.* L. ROM. 1953, nr. 2, 53.

IMPLORÁ, *implór,* vb. I. Tranz. A ruga (pe cineva) din toate puterile, stăruitor (și cu umilință). *Au ars-o și-au dărîmat-o subt ochii noștri, deși îi imploram în genunchi s-o cruțe.* SADOVEANU, Z. C. 97. *Din suflet te rog și te implor, ia seama să nu se nenorocească din pricina matale biata fată!...* REBREANU, R. I 208. ✦ A cere, a solicita (ceva) stăruitor și cu umilință. *Eu nu implor, principe, nimica de la tine.* MACEDONSKI, O. I 252.

IMPLORÁRE s. f. Acțiunea de a implora; rugăminte, cerere insistentă. *Glasul lui tremura de o implorare sfiicioasă.* VLAHUȚĂ, O. A. III 122.

IMPLORATÓR, -OÁRE, *imploratori, -oare,* adj. Care cere în mod insistent, care roagă stăruitor.
— Variantă: **implorătór, -oáre** (PAS, Z. I 76) adj.

IMPLORĂTÓR, -OÁRE adj. v. **implorator.**

IMPLÚVIU, *impluvii,* s. n. (La romani) Spațiu descoperit în atrium, în care era amenajat un bazin pentru colectarea apei de ploaie.

IMPOLITÉȚĂ s. f. v. **impoliteță.**

IMPOLITÉȚE s. f. (Și în forma *impoliteță*) Lipsă de politețe; vorbă sau faptă nepoliticoasă; necuviință, nepolitețe. *Ei ne rugară atîta, încît ar fi fost o impoliteță din partea noastră să nu primim.* BOLINTINEANU, O. 296.
— Variantă: **impolitéță** s. f.

IMPONDERÁBIL, -Ă, *imponderabili, -e,* adj. Care este atît de ușor încît nu se poate cîntări, care nu are greutate. V. infim. ✦ Fig. (Adesea substantivat, n.) Care nu poate fi sezisat, imperceptibil; diafan, subtil. *Sau soarele care nu mai arde atît, sau cine știe ce alt imponderabil fenomen al locului acesta face ca suprafața apelor să se acopere de o infinitate de flori albe.* BOGZA, C. O. 301. *Ca-ntr-o cămăruță albă de spital, A năvălit ușoară, imponderabilă, Bucuria luminoasă de afară.* CAMIL PETRESCU, V. 101.

IMPOPULÁR, -Ă, *impopulari, -e,* adj. (Rar) Care nu este în asentimentul sau pe gustul poporului, care nu se bucură de simpatia lui, care-i contrazice interesele; nepopular.

IMPOPULARITÁTE s. f. (Rar) Caracterul sau starea a ceea ce este impopular; nepopularitate.

IMPÓRT s. n. Acțiunea de a aduce într-o țară, prin cumpărare sau pe cale de schimb, mărfuri sau produse străine. *Cea mai mare parte din necesitățile țărilor de democrație populară în ce privește mașinile pentru principalele ramuri ale industriei, minereurile, bumbacul și alte mărfuri de primă însemnătate sînt satisfăcute mulțumită importului din Uniunea Sovietică.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2589. ✧ Fig. *Eminescu a fost totdeauna împotriva importului de forme culturale cosmopolite.* BENIUC, P. 16. ✧ Loc. adj. **De import** = (despre mărfuri) care este importat; fig. care n-are legătură cu realitățile locale.

IMPORTÁ[1], *impórt,* vb. I. Tranz. A aduce în țară mărfuri pe cale de import. (Fig.) *O dată cu importarea lucrurilor și ideilor noui, era fatal să se importe și cuvintele corespunzătoare.* IBRĂILEANU, SP. CR. 140.

IMPORTÁ[2], pers. 3 *impórtă,* vb. I. Intranz. (Mai ales în construcții negative sau restrictive) A avea importanță, a prezenta interes. *Camera aceasta a dumitale îmi amintește ceva foarte vechi. Altă cameră... într-o țară care nu importă și într-un an care nu importă.* C. PETRESCU, C. V. 288. ✦ Tranz. (Precedat de pron. pers. la acuzativ) A prezenta interes pentru o anumită persoană, a privi pe cineva. *Și mai la urmă mă importă foarte puțin cauza primară: o chestie mult mai modestă mă necăjește pe mine.* CARAGIALE, N. S. 82.

IMPORTÁNT, -Ă, *importanți, -te,* adj. Care are însemnătate, însemnat. *Titu Herdelea avea de scris un articol important pentru Drapelul.* REBREANU, R. I 243. *Să vii disară la mine, c-am să-ți vorbesc ceva important.* ALECSANDRI, T. 1386. *Obiectul cel mai important în studiul economic și statistic al unei țări este populațiunea.* I. IONESCU, D. 65. ✦ (Mai ales despre persoane) De vază, ilustru, remarcabil, marcant. *Întîia oară o trata cineva ca pe o domnișoară în toată puterea cuvîntului. Ba încă un cineva atît de important.* C. PETRESCU, C. V. 14. ✦ (Ironic) Care se crede om de seamă, care își ia un aer solemn, grav. *Dintr-o ogradă le ieși în cale, grăbit și important, un om.* REBREANU, R. I 161.

IMPORTÁNȚĂ s. f. Faptul de a fi important, caracterul unui lucru important; însemnătate. *N-am acordat faptului importanța pe care i-o dai tu.* BARANGA, I. 189. *Am publicat numai prin reviste. Numai fragmente fără importanță.* C. PETRESCU, C. V. 71. *Nu știu dacă vă dați seama de importanța gestului meu.* SEBASTIAN, T. 120. *Îmi pare foarte rău de pățania voastră, care, deși n-are importanță, totuși vă plictisește destul.* CARAGIALE, O. VII 22. ✧ Loc. adv. **Cu importanță** = cu convingerea că spune (sau face) ceva important; dîndu-și aere. *Adus, bade Ionică, făcu copilul cu importanță.* REBREANU, I. 18. ✧ Expr. **Plin de importanță** = îngîmfat, încrezut. *Deschise un*

carnet soios şi, plin de importanţă, începu să-şi preumble privirile de la încărcătura pestriţă a podului la carnet. v. ROM. aprilie 1954, 124. **A-şi da importanţă** = a-şi da aere, a-şi da ifose.

IMPORTÁRE, *importări,* s. f. Acţiunea de a i m p o r t a[1]; import. (F i g.) *O dată cu importarea lucrurilor şi ideilor nouă, era fatal să se importe şi cuvintele corespunzătoare.* IBRĂILEANU, SP. CR. 140.

IMPORTATÓR, -OÁRE, *importatori, -oare,* s. m. şi f. Persoană sau ţară care face comerţ de import. ✧ (Adjectival) *Ţară importatoare.*

IMPORTAŢIÚNE, *importaţiuni,* s. f. (Învechit) Lucru importat. *A se cerceta cu tot dinadinsul dacă este un ce local sau o importaţiune din străinătate.* ODOBESCU, S. II 231.

— Pronunţat: *-ţi-u-.*

IMPORTÚN, -Ă, *importuni, -e,* s. m. şi f. (Franţuzism) Persoană care plictiseşte, care importunează; pisălog. *Una din calamităţile vieţii este tagma importunilor.* ALECSANDRI, S. 96.

IMPORTUNÁ, *importunez,* vb. I. T r a n z. (Franţuzism) A plictisi (pe cineva) cu stăruinţele sau cu prezenţa sa; a stingheri, a incomoda, a deranja. *Nu înţeleg să vă mai importunez.* DUMITRIU, B. F. 40. *Vă rog să binevoiţi a scuza dacă vă importunez cu aceste rînduri.* CARAGIALE, O. VII 485.

IMPOSÍBIL, -Ă, *imposibili, -e,* adj. Care nu e posibil, care nu se poate îndeplini; irealizabil. *Lucru imposibil. Situaţie imposibilă.* ✧ (Adverbial) *Se întindea şi aici molima din Moldova? Imposibil...* DUMITRIU, B. F. 13. ✧ (Substantivat) *Deci visul se îndeplinise! Imposibilul se făcuse posibil, sonor, dogoritor!* GALACTION, O. I 150. ✧ E x p r. **A face imposibilul** = a face tot ceea ce îi stă cuiva în putinţă pentru a realiza ceva. ✦ (Familiar, despre oameni) Nesuferit, insuportabil. *Pînă şi cuie pentru tablouri mi-a cerut. E un imposibil.* PAS, Z. IV 160.

IMPOSIBILITÁTE, *imposibilităţi,* s. f. Caracterul a ceea ce este imposibil; neputinţă. *Ea vede lupta care se dă în mine şi imposibilitatea de a fi fericit.* IBRĂILEANU, A. 199.

IMPOSTÓR, -OÁRE, *impostori, -oare,* s. m. şi f. Persoană care caută prin minciuni şi prefăcătorie să treacă drept altcineva; şarlatan. *Un nume atît de profanat de impostorii contemporani.* GHICA, A. 725.

IMPOSTÚRĂ, *impoşturi,* s. f. Acţiune, faptă, atitudine de impostor; înşelătorie, minciună. *Diletantismul şi impostura trebuie combătute cu toată vigoarea în cronicile şi prezentările muzicale.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 379, 1/3. *Credeai cu îndărătnicie în lumina soarelui, În sinceritate... Întors ca o lance de foc Împotriva minciunii, Impoşturii, Delaţiunii.* BARANGA, V. A. 20.

IMPOTÉNT, -Ă, *impotenţi, -te,* adj. Lipsit de vigoare, neputincios. (F i g.) *În această privinţă, ştiinţa, cel puţin pînă astăzi, se declară impotentă.* CARAGIALE, O. VII 46. ✦ Inapt pentru săvîrşirea actului sexual.

IMPOTÉNŢĂ s. f. Lipsă de vigoare, neputinţă. ✦ Stare (patologică) a celui impotent.

IMPOZÁBIL, -Ă, *impozabili, -e,* adj. Care poate fi supus la plata unor impozite. *Venituri impozabile.*

IMPOZÁNT, -Ă, *impozanţi, -te,* adj. Care impune respect sau admiraţie prin înfăţişare, aspect, ţinută; impunător. *E într-adevăr gravă, impozantă în atitudine.* CAMIL PETRESCU, P. 55. *Maiorul Tănăsescu, încălecînd un roib impozant, plecase în trap leneş înaintea grosului coloanei.* REBREANU, R. II 240.

IMPÓZIT, *impozite,* s. n. Plată obligatorie stabilită prin lege, pe care cetăţenii, organizaţiile economice, instituţiile etc. o varsă din venitul lor în bugetul statului, în proporţie anumită şi la date fixe. ✧ *Impozit direct* v. d i r e c t. *Impozit indirect* v. i n d i r e c t. *Impozit în natură* v. n a t u r ă.

IMPRACTICÁBIL, -Ă, *impracticabili, -e,* adj. (Mai ales despre drumuri) Care nu poate fi străbătut, care este stricat, desfundat, pe unde nu se poate circula. *Şosea impracticabilă.*

IMPRECĂŢIE, *imprecaţii,* s. f. Blestem; injurie, ocară. *Profesorul mai rosti cîteva imprecaţii... şi plecă furtunos.* PAS, Z. IV 168. *Dincolo, un grup... care izbucnea în imprecaţii şi deznădăjduite strigăte.* CAMIL PETRESCU, P. V. 16. *Începe a pierde răbdarea şi a rosti un şir de imprecaţii.* ALECSANDRI, O. P. 93.

IMPRECÍS, -Ă, *imprecişi, -se,* adj. (Rar) Care nu e precis; neconturat, vag, neprecis.

IMPRECÍZIE, *imprecizii,* s. f. (Rar) Lipsă de precizie.

IMPREGNÁ, *impregnez,* vb. I. R e f l. (Despre un material) A se pătrunde forţat cu o substanţă, de obicei lichidă. ✧ F i g. *Tăcerea şi întunericul, în care stătuse toată vara, păreau că se impregnase în pereţi.* VLAHUŢĂ, O. A. III 84. ✦ T r a n z. A introduce sub presiune un lichid într-un material poros.

IMPREGNÁRE s. f. Acţiunea de a (s e) i m p r e g n a.

IMPREGNÁT, -Ă, *impregnaţi, -te,* adj. Pătruns forţat de o substanţă, de obicei lichidă. *Pînză impregnată cu cauciuc.* ▭ *Îmbrăcămintea le este atît de impregnată de fire de piatră, încît îi face să semene cu nişte stînci în mişcare.* BOGZA, C. O. 120.

IMPRESÁR, *impresari,* s. m. Persoană care mijloceşte sau organizează reprezentaţii teatrale, concerte etc. *Odată cu luna mai începuseră grădinile de vară cu spectacolele de varietăţi şi farse, date în limba germană ori cea franceză de impresari străini.* CAMIL PETRESCU, O. II 108. *Impresarii şi directorii de circuri... i-au oferit onorarii fantastice.* SAHIA, N. 66.

— Variantă: (învechit) **impresáriu** (CARAGIALE, O. III 10) s. m.

IMPRESÁRIU s. m. v. **impresar.**

IMPRESCRIPTÍBIL, -Ă, *imprescriptibili, -e,* adj. Care nu se prescrie (după un interval de timp), care rămîne valabil totdeauna. *Drepturile acestea deveniseră imprescriptibile.* IBRĂILEANU, A. 55.

IMPRÉSIE, *impresii,* s. f. Efect (trecător) produs şi întipărit în conştiinţa omului de lucruri, întîmplări sau fenomene înconjurătoare; gînduri, imagini, stări sufleteşti rămase în amintire. *Era o impresie tulbure care mă neliniştea.* CAMIL PETRESCU, U. N. 193. ✧ (În construcţie cu verbele «a primi», «a căpăta», «a da», «a pricinui», «a face», «a lăsa») *Întinderea goală şi liniştea naturii îi dau d-lui Sadoveanu impresia melancolică a trecutului.* IBRĂILEANU, S. 25. *Cartea lui îţi lasă o impresie de sănătate şi reîntinerire intelectuală.* VLAHUŢĂ, O. A. 228. *Nu ţi-oi vorbi de dulcea impresie ce-ţi pricinuieşte viderea patriei după o lungă despărţire.* ALECSANDRI, O. P. 26. *Scrie-mi, mă rog, ce impresie a făcut pe la turci broşura mea, precum şi în ţară.* BĂLCESCU, la GHICA, A. 535. ✧ E x p r. (Despre o persoană, un lucru, un fapt) **A da (sau a face, a lăsa) impresia că...** = a determina (de obicei neintenţionat) pe cineva să-şi formeze o părere (justă sau falsă) despre cineva sau ceva. *Un cîmp de luptă modernă face impresia că e deşert.* CAMIL PETRESCU, U. N. 281. *Oricînd te-ai fi uitat la el, îţi făcea impresia că doarme; un singur*

lucru însă nu dormea în el niciodată: ochii. HOGAȘ, DR. II 120. *A, dar noi sîntem în clasă. E un examen adevărat. Domnul singur dă impresia că e pe scenă.* VLAHUȚĂ, O. A. 439. **(A fi) sub impresia...** = (a fi) stăpînit de imaginile sau de amintirile unei întîmplări, a retrăi sau a simți mereu emoțiile trecute. *Tribunalul, sub impresia ultimelor cuvinte ale apărării, admite circumstanțe atenuante.* CARAGIALE, O. II 42. **A face (sau a produce) impresie** (asupra cuiva) = a atrage atenția, a face efect. *Purtarea acestui tînăr face impresie.* ✦ Senzație, părere. *Avea senzații nedesluşite şi impresia unei căderi.* BART, E. 380. ✧ Expr. **A avea impresia că...** = a i se părea că..., a bănui, a presupune, a crede. *Din cînd în cînd aveam impresia că trec paseri străine prin cerul negru, spre singurătățile de la pol.* SADOVEANU, N. F. 25. *Cînd mă uit la dumneata, am impresia că eşti un adevărat lup-de-mare.* SEBASTIAN, T. 91. *Aveam impresia că tata abia acum se-ntoarce din război.* SAHIA, N. 59. ✦ (Mai ales la pl.) Punct de vedere, părere, apreciere (fugitivă) asupra fenomenelor şi întîmplărilor înconjurătoare. *După fiecare călătorie am comunicat impresiile mele publicului în cadrul unor conferințe.* STANCU, U.R.S.S. 5. *Vroiam să schimb cîteva impresii cu prietinul meu.* SADOVEANU, N. F. 147. *Întorcîndu-se spre casă, tînărul Iuga ceru impresiile lui Herdelea.* REBREANU, R. II 13. *Peste putință să-mi scriu impresiile... trebuie să ți le spun prin viu grai.* CARAGIALE, O. VII 71.

— Variantă: (învechit) **impresiúne** (pronunțat *-si-u-*) (NEGRUZZI, S. I 95) s. f.

IMPRESIONÁ, *impresionez,* vb. I. Tranz. **1.** A produce impresie, a mișca, a emoționa. *Cînd îi impresionează un tablou, rămîn mai mult timp în fața lui.* STANCU, U.R.S.S. 55. *E impresionat de frumusețea femeii şi nu ştie ce atitudine să ia.* CAMIL PETRESCU, U. N. 218. *M-a văzut, probabil, trist în fața vitrinei... şi l-o fi impresionat.* SAHIA, N. 99. ✧ Refl. *Se impresionează uşor.*

2. (Despre lumină) A acționa asupra substanței sensibile de pe o placă, un film sau o hîrtie fotografică, dînd naştere unui proces chimic datorită căruia se înregistrează o imagine.

— Pronunțat: *-si-o-.*

IMPRESIONÁBIL, -Ă, *impresionabili, -e,* adj. Care se impresionează uşor; simțitor, sensibil, emotiv. *Of, poeții ăştia, — îi spuse în franțuzeşte glumind Ştefan, — tare mai sînteți impresionabili.* CAMIL PETRESCU, O. II 106. *Turgheniev n-a fost numai un mare scriitor, el a fost, înainte de toate, un om, dar un om impresionabil la culme, care simțea, ghicea şi suferea de toate cele ce se petreceau în jurul său.* GHEREA, ST. CR. II 211. ✦ (Rar, impropriu) Care impresionează, impresionant. *Acea seară fu o neuitată şi impresionabilă sărbătoare.* DEMETRESCU, O. 156.

— Pronunțat: *-si-o-.*

IMPRESIONABILITÁTE s. f. Însuşirea de a fi impresionabil.

— Pronunțat: *-si-o-.*

IMPRESIONÁNT, -Ă, *impresionanți, -te,* adj. Care produce o impresie puternică, care emoționează, care zguduie. *Mina se zguduie din temelii de bubuiturile dinamitei, năprasnică descărcare de zgomot, mai impresionantă decît un bombardament de artilerie.* BOGZA, Ț. 53. *Cît timp stau pescarii pe mal, cu sculele lor impresionante, peştii se retrag la adînc.* SADOVEANU, V. F. 13. ✧ (Adverbial) *Impresionant de sincer.* ▭ *De o parte şi de alta a munților, atît portul cît şi datinile şi limba sînt impresionant de asemănătoare.* SADOVEANU, E. 92.

— Pronunțat: *-si-o-.*

IMPRESIONÁRE, *impresionări,* s. f. Acțiunea de a impresiona; modificarea substanței sensibile de pe o placă, un film sau o hîrtie fotografică prin efectul luminii.

— Pronunțat: *-si-o-.*

IMPRESIONÁT, -Ă, *impresionați, -te,* adj. **1.** Mişcat, emoționat.

2. (Despre materiale sensibile la lumină) Care a suferit schimbări chimice sub acțiunea luminii.

— Pronunțat: *-si-o-.*

IMPRESIONÍSM s. n. Curent idealist şi formalist în artă şi literatura burgheză, apărut la sfîrşitul secolului al XIX-lea şi caracterizat prin indiferența față de problemele esențiale ale realității sociale şi prin tendința de a exprima nemijlocit senzațiile personale şi impresiile de moment, fără a ajunge la generalizare şi tipizare.

— Pronunțat: *-si-o-.*

IMPRESIONÍST, -Ă, *impresioniști, -ste,* adj. Care ține de impresionism, propriu impresionismului. *Dă-mi voie să-i dedic... Această rimă impresionistă.* TOPÎRCEANU, B. 98.

— Pronunțat: *-si-o-.*

IMPRESIÚNE s. f. v. **impresie.**

IMPREVIZÍBIL, -Ă, *imprevizibili, -e,* adj. (Livresc) Care nu poate fi prevăzut.

IMPRIMÁ, *imprim,* vb. I. Tranz. **1.** A face urme prin apăsare. ✦ (Cu privire la unde acustice) A înregistra (folosind diverse procedee tehnice).

2. (Tipogr.) A tipări. ✧ *Bun de imprimat,* formulă care se scrie pe corectura unei publicații pentru a arăta că zațul este corect şi poate fi tipărit. (Substantivat) *Corectura pe curat trebuie s-o văz eu şi să dau bunul de imprimat.* CARAGIALE, O. VII 516. ✦ A întipări (pe o țesătură) desene colorate. *A imprima o stambă.*

3. Fig. A comunica, a transmite, a da. *Electrificarea țării va imprima un ritm puternic operei de industrializare socialistă a țării.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 257.

IMPRIMÁRE, *imprimări,* s. f. Acțiunea de a imprima şi rezultatul ei; (concretizat) ceea ce este imprimat. *Există la noi, în momentul de față, o tendință foarte lăudabilă de a se folosi, ca sursă de inspirație în desenele pentru imprimarea textilelor, arta populară.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 388, 2/4. *Răducu (dînd drumul magnetofonului): Ascultați, vă rog, o parte din imprimare.* BARANGA, I. 169.

IMPRIMÁT[1], *imprimate,* s. n. **1.** Formular (cu rubrici) pentru întocmirea de acte oficiale. *Apostol Bologa luă în primire, de la locotenentul pe care venea să-l înlocuiască, biroul cu cele cîteva registre şi imprimate.* REBREANU, P. S. 139.

2. (La pl.) Publicații tipărite, tipărituri.

IMPRIMÁT[2], *-Ă, imprimați, -te,* adj. (Despre țesături) Pe care sînt întipărite desene colorate. *Mătăsuri imprimate.* ✦ Tipărit. *Reproduceri fotografice imprimate.*

IMPRIMERÍE, *imprimerii,* s. f. Tipografie. ✦ Atelier unde se imprimă țesături.

IMPRIMÉU, *imprimeuri,* s. n. (Mai ales la pl.) Țesătură de mătase imprimată cu modele colorate.

IMPROBÁBIL, -Ă, *improbabili, -e,* adj. (Rar) Care nu e probabil.

IMPRÓPRIU, -IE, *improprii,* adj. (Despre cuvinte, expresii etc.) Care nu e propriu; nepotrivit. *Vederile estetice ale d-lui Maiorescu sînt metafizice, terminologia grea şi improprie.* GHEREA, ST. CR. III 207.

IMPROVIZÁ, *improvizez,* vb. I. Tranz. (Cu privire la bucăți literare, muzicale, discursuri etc.) A compune (ocazional) repede şi fără o pregătire prealabilă. *Nu mă putui opri de-a improviza următoarea epigramă.* MACEDONSKI, O. IV 51. *Am improvizat... alăturata mică*

comedie în versuri, pe care ți-o trimit să o citești. ALECSANDRI, S. 91. ◇ Intranz. [Lăutarul] *improvizează la minut după îmboldirile inimei.* HOGAȘ, DR. II 186. ✦ A face, a construi, a confecționa, a aranja ceva la repezeală pentru nevoile momentului. *Improviza... un umbrar în poartă, cu rogojini și frunze.* PAS, Z. I 169. *Se duseră împreună la spitalul mobil, improvizat în școala satului.* REBREANU, P. S. 148. *Improvizai îndată un bal.* NEGRUZZI, S. I 99.

IMPROVIZÁRE, *improvizări,* s. f. Acțiunea de a improviza.

IMPROVIZÁT, -Ă, *improvizați, -te,* adj. 1. Alcătuit repede și fără o pregătire prealabilă. *Dezbaterile improvizate ale tribunei.* ODOBESCU, S. III 331. ◇ (Substantivat) *Impresia asta de improvizat îmi dă o neliniște de panică.* CAMIL PETRESCU, U. N. 259.

2. (Despre persoane) Ajuns la o situație fără pregătirea, talentul sau destoinicia necesară; care se apucă de o treabă în mod spontan, ocazional. *Țărănimea strînsă cap lîngă cap asculta oratori improvizați.* SADOVEANU, O. VI 477. *Făcu pre improvizații impresari a se apuca... de lucru.* NEGRUZZI, S. I 342.

IMPROVIZÁȚIE, *improvizații,* s. f. Faptul de a improviza; (concretizat) bucată muzicală sau literară făcută în momentul executării sau prezentării, fără o pregătire prealabilă. *Îmi pare bine că, pe lîngă multe calități, mai ai și talentul improvizației.* ALECSANDRI, O. P. 62. ✦ Lucru înjghebat la repezeală, pentru nevoile momentului. *Le-am spus bordeie, dar nu sînt măcar nici atît. Mai degrabă niște cotețe, improvizații jalnice.* BOGZA, A. Î. 224.

IMPRUDÉNT, -Ă, *imprudenți, -te,* adj. Care acționează fără prudență; nesocotit, nechibzuit, neprevăzător. *Căpitanul... dîndu-și seama cît a fost de imprudent, murmură prosteşte: iartă-mă, prietene.* REBREANU, P. S. 80. ◇ (Adverbial) *Femeia... contase imprudent pe farmecele ei tomnatice.* CAMIL PETRESCU, U. N. 108. ◇ (Substantivat) *Ca o tigroaică vag domesticită... dînd de sînge, îl sfîșie pe imprudent.* CAMIL PETRESCU, U. N. 44.

IMPRUDÉNȚĂ, *imprudențe,* s. f. Lipsă de prudență, de chibzuială; nesocotință, neprevedere. (Ironic) *Caragiale a avut imprudența de a avea propriile sale concepții.* GHEREA, ST. CR. II 271. ✦ Faptă nesocotită, nechibzuită. *A săvîrșit o imprudență.* ▭ *E gata pentru toate... imprudențele.* CAMIL PETRESCU, U. N. 105.

IMPÚBER, -Ă, *impuberi, -e,* adj. (Livresc) Care n-a atins încă vîrsta pubertății.

IMPÚDIC, -Ă, *impudici, -e,* adj. Lipsit de pudoare. V. neruşinat.

IMPÚLS, *impulsuri,* s. n. 1. Stimul către o acțiune; îndemn, imbold. *Pentru a da un impuls tot mai mare dezvoltării economice a țării, trebuie dată o atenție deosebită transporturilor.* REZ. HOT. I 8. *Sub impulsul crescînd a două simțiminte, ura și bănuiala, hotărăște să-l omoare chiar în acea noapte.* GHEREA, ST. CR. II 258.

2. (Fiz.) Mărime egală cu produsul dintre masa unui corp și viteza lui.

3. (Med.) Mișcare bruscă și momentană, determinată de acțiunea stimulenților nervoși și orientată spre executarea unui act determinat.

IMPÚLSIE, *impulsii,* s. f. (Și în forma *impulsiune*) 1. Tendință provocată de un factor psihologic, emoțional; excitare, stimulent. [Întîmplările] *sînt păstrate în amintirea oamenilor, și mai mult decît atît: în străfundurile organice ale ființei lor, acolo de unde pornesc impulsiunile.* BOGZA, C. O. 360.

2. Mișcare imprimată unui corp de o forță exterioară. *Tovarășul meu a dat luntrii o impulsie puternică și prelungă și s-a tupilat.* SADOVEANU, O. A. II 152. ◇ *Impulsie electrică* = emisiune scurtă de undă electromagnetică.

— Variantă: **impulsiúne** (pronunțat *-si-u-*) s. f.

IMPULSIÚNE s. f. v. impulsie.

IMPULSÍV, -Ă, *impulsivi, -e,* adj. (Despre persoane) Care e înclinat să acționeze sub influența primului imbold, care se aprinde ușor, care izbucnește numaidecît; nestăpînit.

IMPULSIVITÁTE s. f. Însușirea de a fi impulsiv, lipsă de stăpînire. *Această violență primitivă, această impulsivitate nestăpînită trebuie negreșit ținută în seamă, pentru a pricepe multe din creațiunile lui Coșbuc.* GHEREA, ST. CR. III 266.

IMPUNĂTÓR, -OÁRE, *impunători, -oare,* adj. Care impune respect sau admirație prin calități, prestigiu, dimensiuni; măreț, falnic, arătos, impozant. *O casă de cultură, înzestrată cu o bibliotecă impunătoare și cu o elegantă sală de teatru și cinematograf.* STANCU, U.R.S.S. 165. *Mă uitam încremenit la figura lui impunătoare de războinic.* SADOVEANU, O. I 418. *Operile de artă au știut și ele să păstreze un aspect cu totul impunător.* ODOBESCU, S. III 76.

IMPÚNE, *impún,* vb. III. (Adesea construit cu dativul) 1. Tranz. A face ca o idee, o măsură, o directivă, o conducere să fie acceptată și urmată (de bunăvoie sau prin constrîngere). *Prin pacea de la Kuciuc-Kainargi (1774), Rusia reușește să impună Turciei slăbirea monopolului* [asupra țărilor romînești]. IST. R.P.R. 236. *Fieșicine are dreptul a cere răsturnarea chiar a unei legi, cînd aceea i se pare că a devenit neaplicabilă sau vătămătoare pentru institutul sau pentru societatea ce și-a impus-o.* ODOBESCU, S. II 332. *Fără a avea pretenție de a impune cuiva ideile noastre...* NEGRUZZI, S. I 349. ◇ (Urmat de o completivă directă) *Lupta popoarelor pentru pace poate impune ca spiritul tratativelor să triumfe asupra politicii de forță.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2734. ✦ A face ca o acțiune să devină necesară și să fie dusă la îndeplinire. *Dezvoltarea continuă a forțelor de producție, trecerea lor de la o treaptă de dezvoltare la alta impune schimbarea corespunzătoare a bazei, impune caracterul istoric, trecător al bazei.* LUPTA DE CLASĂ, 1952, nr. 6, 90.

2. Intranz. A insufla (cuiva) respect (prin forță sau prin merite, valoare, prestigiu). *Demoralizaseră oștile, care acum nu mai impuneau turcilor.* NEGRUZZI, S. I 277. ◇ Fig. *Pacea, resignarea, calmul serii... îmi impuneau și mă biruiau.* GALACTION, O. I 348. ✦ Tranz. A face ca cineva să se afirme, să devină respectat, stimat sau temut. *Îți mărturisesc că mi-a trebuit mare abilitate să te impun celorlalți.* C. PETRESCU, C. V. 158. ✦ Refl. A-și deschide drum, a se afirma. *Marx și Engels au dovedit că socialismul nu se va impune prin biruința «rațiunii eterne», ci prin lupta de clasă a proletariatului, care exprimă cerințele dezvoltării vieții materiale a societății.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 7, 49. *Se impune «Contemporanul», care apare între 1881 și 1891 la Iași.* IST. R.P.R. 431.

3. Tranz. A supune pe cineva unui impozit (în condițiile stabilite de lege). *L-a impus pe anul în curs.*

— Forme gramaticale: perf. s. *impusei,* part. *impus.*

IMPÚNERE, *impuneri,* s. f. 1. Acțiunea de a impune; silă, constrîngere. *Cestiunea... își va afla prin impunere o soluțiune.* ODOBESCU, S. III 480.

2. Așezarea, stabilirea unui impozit, a unei obligații fiscale.

IMPUNITÁTE s. f. (Rar) Neaplicarea pedepsei unui infractor, din cauza unor împrejurări personale, prevăzute de lege.

IMPÚR, -Ă, *impuri, -e,* adj. **1.** Care nu este pur; care nu e curat; murdar.
2. (Chim., despre substanțe) Amestecat cu altă substanță.

IMPURITÁTE, *impurități,* s. f. **1.** Stare a ceea ce este impur; lipsă de curățenie.
2. Ceea ce face ca un corp să fie impur; corp străin care se află (amestecat) într-o substanță. *Motorina și așa-i murdară... trebuie s-o filtrăm și mai bine, să oprim toate impuritățile, tot praful.* MIHALE, O. 193.

IMPÚS, -Ă, *impuși, -se,* adj. La care este obligat cineva, care i se impune cuiva.

IMPUTÁ, *impút,* vb. I. Tranz. (Construit cu dativul) **1.** A reproșa cuiva fapte, atitudini, gesturi nepotrivite. *I-a imputat cochetăria ca o crimă.* REBREANU, R. I 174. ◇ Refl. impers. *Dacă cumva ni s-ar imputa că aceste considerațiuni sînt prea mult abstracte și ni s-ar cere ca... să ne lăsăm pe tărîmuri mai practice.* ODOBESCU, S. III 330.
2. A face pe cineva răspunzător de o pagubă ivită în cadrul funcției pe care o deține, a trage la răspundere, a obliga la despăgubiri.
— Variantă: (învechit și popular) **împutá** (RETEGANUL, P. IV 71, PANN, P. V. II 64) vb. I.

IMPUTÁBIL, -Ă, *imputabili, -e,* adj. (Despre fapte, atitudini, gesturi etc.) Care poate fi imputat.

IMPUTÁRE, *imputări,* s. f. **1.** Acțiunea de a imputa și rezultatul ei; reproș, învinuire, mustrare. *Pricepuse tonul de imputare, de enervare răstită și mînie.* DUMITRIU, B. F. 51. *Simți limpede că flacăra din ochii condamnatului i se prelinge în inimă ca o imputare dureroasă.* REBREANU, P. S. 24. *Dacă avea pe dînsa o haină sau tartan, i-l trecea cu sila pe spate, îi da un pumn ușor, de imputare, și-l gonea în casă.* BASSARABESCU, V. 9.
2. Învinuire adusă cuiva pentru o pagubă cauzată instituției unde activează și pe care este obligat să o acopere.

IMPUTÁȚIE, *imputații,* s. f. **1.** (Jur.) Faptul de a atribui cuiva o vină; învinovățire, reproș. *Imputație de loviri grave.*
2. Imputare (2).

IMUÁBIL, -Ă, *imuabili, -e,* adj. Care este mereu același, care nu se schimbă; neschimbător, permanent, constant. *Dispar unele însușiri ale materiei, care păreau pînă acum absolute, imuabile, primordiale (impenetrabilitatea, inerția, masa etc.) și care apar acum ca fiind relative, inerente numai unor anumite stări ale materiei.* LENIN, O. XIV 254.
— Pronunțat: *-mu-a-.*

IMUABILITÁTE s. f. Calitate a ceea ce este imuabil; permanență, fixitate. *Negînd imuabilitatea elementelor și a însușirilor materiei care fuseseră cunoscute pînă în acel moment, ei au alunecat pe calea negării materiei, adică a realității obiective a lumii fizice.* LENIN, O. XIV 256.
— Pronunțat: *-mu-a-.*

IMÚN, -Ă, *imuni, -e,* adj. Care nu poate contracta o boală infecțioasă (în urma imunizării naturale sau artificiale).

IMÚND, -Ă, *imunzi, -de,* adj. (Franțuzism) Murdar, dezgustător la vedere. *În clocote noroiul negru joacă Și groaznică-i figura lor imundă.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 188.

IMUNITÁTE, *imunități,* s. f. **1.** Rezistența organismului față de anumite infecții microbiene și față de otrăvuri.
2. Stare de care se bucură o persoană, în temeiul unei reguli de drept, de a beneficia de anumite prerogative sau scutiri, pentru a putea îndeplini o sarcină sau a-și exercita un drept. ◇ *Imunitate parlamentară* = stare juridică de care se bucură membrii organului reprezentativ suprem într-un stat de a nu putea fi arestați sau trimiși în judecată fără încuviințarea organului din care fac parte. *Imunitate diplomatică* = stare juridică de care se bucură diplomații și familiile lor, prin care li se asigură inviolabilitatea persoanei, a sediului, a corespondenței etc.
3. (Rar) Privilegiu de care se bucurau în trecut membrii claselor exploatatoare. *Trebuiesc cercetate legiuirile canonice, statornicite prin sintele sinoade, în privința tuturor mănăstirilor în genere; apoi legile, drepturile și imunitățile politice.* ODOBESCU, S. II 8.

IMUNIZÁ, *imunizez,* vb. I. Tranz. A face pe cineva imun prin inocularea unui ser sau prin vaccinare. ✦ Refl. pas. A deveni imun (datorită faptului că a mai avut aceeași boală).

IMUNIZÁRE, *imunizări,* s. f. Acțiunea de a (se) imuniza și rezultatul ei. *Imunizare cu ser antitific.*

IN s. n. **1.** Plantă textilă și oleaginoasă cu tulpina fibroasă, ramificată, cu frunze înguste și mici, cu flori albastre sau albe *(Linum usitatissimum). Inul se seamănă mai ales... pentru sămînța lui, din care se scoate uleiul.* PAMFILE, A. R. 165. *Tortul... se face... din in sau cînepă.* DRĂGHICI, R. 77. *Părul ei: mătasă moale, Ca și inul cînd înfloare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 35. ✦ Sămînța acestei plante. *Ulei de in.*
2. Fir obținut prin prelucrarea plantei descrise mai sus; p. ext. pînză făcută din aceste fire. *O masă simplă, acoperită cu o pînză albă de in bătînd ușor în galben.* STANCU, U.R.S.S. 40. *Nu sîntem bune decît a toarce la in.* NEGRUZZI, S. III 95. *Nevastă cu brîu de in.* HODOȘ, P. P. 62.

INABÍL, -Ă, *inabili, -e,* adj. (Franțuzism) Lipsit de abilitate; neîndemînatic.

INABORDÁBIL, -Ă, *inabordabili, -e,* adj. Care nu poate fi abordat, de care nu te poți apropia, inaccesibil. *Deasupra, la vreo zece metri, într-unul din pereți e o gaură. O altă galerie, inabordabilă acum.* BOGZA, A. Î. 173. *Tovarășii mei de masă pronunțau... nume de scriitori și reviste... care mă fascinau ca toate lucrurile inabordabile.* CAMIL PETRESCU, P. 43.

INACCEPTÁBIL, -Ă, *inacceptabili, -e,* adj. Care nu poate fi acceptat, admis. *Condiții inacceptabile.*

INACCESÍBIL, -Ă, *inaccesibili, -e,* adj. Care nu e accesibil, la care nu ai acces, la care nu poți ajunge. *Stîncă inaccesibilă.* ▭ *Mă sfiam de toată lumea, de colegii cutezători și guralivi, de pedagogii severi, de profesorii pontifi inaccesibili.* GALACTION, O. I 14.

INACTÍV, -Ă, *inactivi, -e,* adj. **1.** Fără activitate, care nu face nimic. V. leneș, trîndav. *Locașuri de retragere... consacrate unei vieți monahale inactive.* ODOBESCU, S. II 41.
2. (Despre corpuri sau substanțe) Care nu reacționează (din punct de vedere chimic).

INACTIVITÁTE s. f. Lipsă de activitate, stare de pasivitate. V. lenevie, trîndăvie, indolență. *Impresionantul port italian Trieste l-am găsit amorțit, cu nave ancorate la țărm și bătute de vînt... Stăpînea o totală inactivitate plină de tristețe.* SAHIA, U.R.S.S. 215.

INACTUÁL, -Ă, *inactuali, -e,* adj. (Franţuzism) Care nu este actual, care este în afara intereselor actuale.
— Pronunţat: *-tu-al.*

INADAPTÁBIL, -Ă, *inadaptabili, -e,* adj. Care nu se poate deprinde cu o situaţie nouă, incapabil de a se acomoda; neadaptabil.

INADAPTABILITÁTE s. f. Faptul de a fi inadaptabil, neputinţa de a se adapta.

INADECVÁT, -Ă, *inadecvaţi, -te,* adj. (Franţuzism) Care nu este potrivit cu ceva, care nu corespunde; neadecvat, nepotrivit.

INADERÉNT, -Ă, *inaderenţi, -te,* adj. (Rar) Care nu aderă, care nu are proprietatea de a se lipi de ceva.

INADERÉNŢĂ, *inaderenţe,* s. f. (Rar) Imposibilitate de a adera, de a se lipi, de a se alătura la ceva.

INADMISÍBIL, -Ă, *inadmisibili, -e,* adj. Care nu poate fi admis, care nu poate fi îngăduit, cu care nu poţi fi de acord; neadmisibil. *Trebuie combătută orice manifestare a cultului personalităţii, pe care marxismul îl respinge ca dăunător şi inadmisibil.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2714.

INADVERTÉNŢĂ, *inadvertenţe,* s. f. Lipsă de atenţie, nebăgare de seamă, scăpare din vedere; (concretizat) greşeală făcută din nebăgare de seamă.

INALIENÁBIL, -Ă, *inalienabili, -e,* adj. Care nu poate fi înstrăinat. *Fiecare popor are dreptul suveran şi inalienabil de a-şi orîndui viaţa conform propriei sale voinţe, fără nici un amestec din afară.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2533.
— Pronunţat: *-li-e-.*

INALTERÁBIL, -Ă, *inalterabili, -e,* adj. Care nu se alterează, care nu poate fi stricat. *Aurul e inalterabil.* ✦ Fig. (Despre sentimente, însuşiri morale, prietenie etc.) De neclintit, de nezdruncinat. *Cu prietenia lor inalterabilă, au făcut... mîngîierea vieţii mele de scriitor.* GALACTION, O. I 18.

INAMÍC[1], -Ă, *inamici, -e,* adj. **1.** Care aparţine duşmanului; duşman. *Ţară inamică. Armate inamice.*
2. (Şi în forma învechită *inimic)* Duşmănos, ostil. *Admiră această inimă ţesută din atîtea fibre inimice.* GALACTION, O. I 347. *Măşti rîzînde puse bine pe-un caracter inimic.* EMINESCU, O. I 35.
— Variantă: (învechit) **inimíc, -ă** adj.

INAMÍC[2], -Ă, *inamici, -e,* s. m. şi f. Duşman, vrăjmaş. *Şi cred că vom fi prieteni... — De altminteri nici n-am fost inamici. Şi chiar dacă am fi fost, cată să încheiem pace.* SADOVEANU, P. M. 35. *Dacă tu stai şi inamicul porneşte la atac, artileria ta trage.* CAMIL PETRESCU, U. N. 410.

INAMOVÍBIL, -Ă, *inamovibili, -e,* adj. (În trecut, despre funcţionari) Care nu poate fi mutat, înlocuit sau destituit din funcţie.

INAMOVIBILITÁTE s. f. Faptul de a fi inamovibil, dreptul de a fi inamovibil.

INANÍŢIE s. f. Stare de slăbiciune fizică extremă, cauzată de lipsa de hrană sau de o alimentare insuficientă. *L-a găsit sub trei grăunţe Mort de inaniţie.* TOPÎRCEANU, S. A. 67.

INAPLICÁBIL, -Ă, *inaplicabili, -e,* adj. (Despre legi, idei etc.) Care nu poate fi pus în practică, care nu poate fi folosit.

INAPRECIÁBIL, -Ă, *inapreciabili, -e,* adj. Care nu se poate preţui sau măsura din cauza micimii; care nu poate fi îndeajuns de preţuit, foarte valoros.
— Pronunţat: *-ci-a-.*

INÁPT, -Ă, *inapţi, -te,* adj. (Despre persoane) Care nu e apt pentru a face ceva, lipsit de puterea de a face ceva, nepotrivit pentru o anumită sarcină, slujbă etc. V. incapabil. *Conform statutului, colectiviştii bătrîni, inapţi pentru muncă, trebuie ajutaţi din fondul de ajutor.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2825.

INAPTITÚDINE s. f. Lipsă de aptitudine pentru a face ceva; nepricepere. V. incapacitate. *Cauza nu poate fi inaptitudinea la studii.* CĂLINESCU, E. 32. *Un an de întîrziere, pentru inaptitudine la muzică sau la gimnastică!* CARAGIALE, O. II 209.

INÁRIŢĂ, *inariţe,* s. f. Plantă erbacee acvatică, asemănătoare cu inul; are tulpinile foarte fragile dispuse în mici tufe, frunzele înguste şi florile verzui *(Najas minor).*

INÁT s. n. (Regional) Necaz, invidie, pizmă. *Pentru vreun inat, pentru mînia cea cu totul dobitocească... îşi pierde viaţa.* ŢICHINDEAL, F. 316. *Cine-are inat pe noi!* HODOŞ, P. P. 123.

INATACÁBIL, -Ă, *inatacabili, -e,* adj. Care nu poate fi atacat. *Sentinţă inatacabilă.*

INAUGURÁ, *inaugurez,* vb. I. Tranz. A începe în mod solemn activitatea unui aşezămînt, a deschide (o expoziţie, un local etc.). *Se construieşte solid, ca să aibă trăinicie şi măreţie. În două luni inaugurăm primul oraş muncitoresc.* CĂLUGĂRU, O. P. 480. (Glumeţ) *Pentru satisfacerea acestei pasiuni, inaugurase ceaiurile dansante.* C. PETRESCU, C. V. 177. ✦ A dezveli, a consacra un monument.
— Pronunţat: *-nau-.* — Variantă: (învechit şi popular) **inaugurá** (MACEDONSKI, O. IV 45) vb. I.

INAUGURÁL, -Ă, *inaugurali, -e,* adj. De inaugurare, privitor la o inaugurare. *Discurs inaugural.*
— Pronunţat: *-nau-.*

INAUGURÁRE, *inaugurări,* s. f. Acţiunea de a inaugura; deschidere solemnă sau dare în folosinţă a unei construcţii, a unei lucrări etc. *Inaugurarea Teatrului Naţional în 1852 s-a făcut într-o atmosferă solemnă, dar fără prea mare trîmbiţare, fără discursuri.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 328, 1/5. *Dimineaţa, două inaugurări: linia dublă de descărcare a minereului a fost dată în folosinţă, iar furnalul ce stătuse stins zece ani a fost pus în mişcare.* CĂLUGĂRU, O. P. 449. ✦ Dezvelirea unui monument. *Culmea moftangiului savant: a-şi comanda statua încă din viaţă şi a prezida la inaugurarea ei.* CARAGIALE, O. II 35. *Am cea mai mare dorinţă de-a asista la inaugurarea statuii lui Ştefan cel Mare.* ALECSANDRI, S. 129.
— Pronunţat: *-nau-.*

INAVUÁBIL, -Ă, *inavuabili, -e,* adj. (Franţuzism) Care nu poate fi mărturisit; p. ext. nedemn, ruşinos.
— Pronunţat: *-vu-a-.*

INĂRÎŢĂ, *inărîţe,* s. f. Pasăre mică cu penele de culoare castanie, care se hrăneşte mai ales cu seminţe de in *(Carduelis flammea flammea);* ţîntar.

INC, *incuri,* s. n. (Mold.) Poftă de rîs şi de joc, poftă de zburdălnicii. *Copila părintelui, cum era sprinţară şi plină de incuri, a bufnit de rîs.* CREANGĂ, A. 3. *Ei, las' că vă judec eu acuşi, necuraţilor; voi scoate incul din voi, zise Ivan tulburat.* id. P. 304.

INCALCULÁBIL, -Ă, *incalculabili, -e,* adj. Care nu poate fi calculat; foarte mare, foarte important, imens. V. incomensurabil. *În loc de oală, scoase din pămînt un craniu de o incalculabilă vechime.* GALACTION, O. I 149. *Efectul ce poate produce în poezie un singur cuvînt e incalculabil.* MACEDONSKI, O. IV 70.

INCALIFICÁBIL, -Ă, *incalificabili, -e,* adj. Care nu poate fi calificat (atît e de rău, mîrşav, ruşinos); care întrece orice măsură. *O faptă incalificabilă.*

INCANDESCÉNT, -Ă, *incandescenţi, -te,* adj. (Despre un corp) Care se află în stare de incandescenţă. *Cărbune incandescent.* ▭ *În uzină muncitorii transformă lutul, piatra şi rămăşiţa de fier în şuvoi incandescent.* CĂLUGĂRU, O. P. 438.

INCANDESCÉNŢĂ s. f. Starea unui corp care emite lumină datorită temperaturii lui înalte. ✧ *Lampă cu incandescenţă* = lampă electrică în care lumina este produsă cu ajutorul încălzirii prin curent electric al unui fir metalic la temperaturi înalte şi într-un spaţiu vid.

INCAPÁBIL, -Ă, *incapabili, -e,* adj. Care nu poate, care nu este în stare să facă ceva; p. ext. lipsit de aptitudinea de a face ceva; nevrednic. *Filofteia a rămas în casa lui Tudor Fierăscu... incapabilă să înveţe limba celor dimprejuru-i.* GALACTION, O. I 112. [Conu Leonida] *e atît de «cult», atît de plin de idei, încît îl simţim incapabil de a cunoaşte, de a gîndi vreo realitate cît de simplă.* IBRĂILEANU, S. 69. *Cu durerea asta sînt incapabil să scriu un rînd măcar.* CARAGIALE, O. II 339. ✧ (Substantivat) *X e un incapabil.* ✦ (Jur.) Lipsit de capacitatea legală de a se bucura de anumite drepturi, de a ocupa o anumită funcţie.

INCAPACITÁTE s. f. Lipsă de capacitate, neputinţă de a face ceva; p. ext. lipsă de aptitudini, de pregătire, de îndemînare; nepricepere, nedestoinicie. *Înfăţişînd în roman pe unul din nobilii cei mai buni, Turgheniev pare a-şi fi propus a arăta incapacitatea aristocraţilor ca pătură socială conducătoare.* SADOVEANU, E. 239. ✧ *Incapacitate de muncă* = neputinţa de a munci (din cauza unei boli sau a unui accident). *Cetăţenii Republicii Populare Romîne au dreptul la asigurare materială la bătrîneţe, în caz de boală sau incapacitate de muncă.* CONST. R.P.R. 37. ✦ (Jur.) Starea unei persoane care nu are capacitatea legală de a-şi asuma sau a exercita (fără încuviinţare) anumite drepturi sau obligaţii.

INCARNÁ, *incarnez,* vb. I. Tranz. A da (unui lucru) consistenţă materială, a întrupa; fig. a reda (ceva) într-o formă concretă.
— Variantă: **încarná** vb. I.

INCARNÁRE, *incarnări,* s. f. Acţiunea de a incarna şi rezultatul ei; întrupare, personificare.
— Variantă: **încarnáre** s. f.

INCARNÁT, -Ă, *incarnaţi, -te,* adj. (Şi în forma *încarrat*) **1.** Întrupat, personificat. *Printre ele se afla o baroană... ce mergea la Viena: urîciune încarnată.* BOLINTINEANU, O. 271.
2. Fig. Înverşunat; pasionat. *Luăm... asupră-ne a convinge pe cel mai încarnat logician.* MACEDONSKI, O. IV 84.
3. (Numai în expr.) *Unghie încarnată* = unghie care creşte în carne.
— Variantă: **încarnát, -ă** adj.

INCASÁBIL, -Ă, *incasabili, -e,* adj. Care nu se sparge (uşor). *Sticlă incasabilă.*

INCÁSO s. n. sg. Sistem de decontare prin care, din însărcinarea unui creditor şi pe baza unui efect sau a unei polite etc. a acestuia, banca încasează în contul lui o sumă de bani de la debitor.

INCENDIÁ, *incendiez;* vb. I. Tranz. **1.** A pune, a da foc (unui lucru), a aprinde (cu scopul de a provoca pagube). *Fasciştii germani au incendiat totul, sat cu sat, casă cu casă.* STANCU, U.R.S.S. 84. ✦ Fig. A provoca un război, o conflagraţie; a aţîţa spiritele, a incita, a îndemna la acţiuni violente, la războaie de cotropire etc.
2. Fig. A colora în roşu, a împurpura. *Dincolo de marginile satului apusul incendiază cîmpiile cu mari flăcări roşiatice.* BOGZA, C. O. 395. *Pe dealul de dincolo de iazul lui Măciucă se arăta soarele mare, roş-înfocat, incendiind apa, umplînd valea de pulbere de aur.* SADOVEANU, O. VI 175. *Soarele cade spre apus, incendiind sus ferestrele.* CAMIL PETRESCU, T. II 173.
— Pronunţat: *-di-a.*

INCENDIÁR, -Ă, *incendiari, -e,* adj. **1.** Care provoacă (sau poate provoca) incendiu. *Bombe incendiare.* ✦ Fig. Care aţîţă, care îndeamnă la acţiuni violente. *A rostit un discurs incendiar.* VORNIC, P. 115.
2. Fig. De culoare roşie; împurpurat. *O uriaşă luptă de tauri Sub norii incendiari.* BOUREANU, S. P. 8.
— Pronunţat: *-di-ar.*

INCENDIÁT, -Ă, *incendiaţi, -te,* adj. Căruia i s-a dat foc, care suferă sau a suferit un incendiu. *Casă incendiată.*
— Pronunţat: *-di-at.*

INCENDIATÓR, -OÁRE, *incendiatori, -oare,* s. m. şi f. Persoană care provoacă un incendiu (cu intenţii criminale). ✦ Fig. Persoană care aţîţă, care îndeamnă la acţiuni războinice, violente; provocator.
— Pronunţat: *-di-a-.*

INCENDIÉRE, *incendieri,* s. f. Acţiunea de a incendia; aprindere. *Au rămas de pe urma acestor încercări de incendiere a pădurilor ruseşti arborii aceştia carbonizaţi.* STANCU, U.R.S.S. 106.
— Pronunţat: *-di-e-.*

INCÉNDIU, *incendii,* s. n. Foc mare, producător de pagube, care cuprinde şi mistuie clădiri, păduri etc. V. pîrjol. *Pericol de incendiu. Pompă de incendiu.* ▭ *Incendiul crescuse şi se înălţa spre cer ca un stîlp de flacără.* DUMITRIU, N. 49. *Într-o noapte izbucni un incendiu la casa lui Stamati.* BART, E. 268. *Aşa lasă toate incendiile mari, după ce se sting, o provizie de căldură ascunsă, de care multă vreme mai fumegă zidurile arse.* VLAHUŢĂ, O. A. III 60.

INCÉRT, -Ă, *incerţi, -te,* adj. Îndoielnic, nesigur. *Afirmaţia asta apărea incertă în literatura de propagandă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 406.

INCERTITÚDINE, *incertitudini,* s. f. Îndoială, nesiguranţă.

INCÉST, *incesturi,* s. n. Legătură sexuală, prohibită de lege, între două rude de sînge apropiate.

INCESTUÓS, -OÁSĂ, *incestuoşi, -oase,* adj. Cu caracter de incest; vinovat de incest.
— Pronunţat: *-tu-os.*

INCHIZITÓR, *inchizitori,* s. m. Judecător din tribunalul ecleziastic al inchiziţiei. *Are o figură de inchizitor tînăr, cu faţa osoasă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 247. ✦ Fig. Anchetator aspru.

INCHIZITORIÁL, -Ă, *inchizitoriali, -e,* adj. Care se referă la inchiziţie sau la inchizitori; de inchiziţie, de inchizitor. ✦ Fig. Foarte aspru, extrem de crud (şi, în acelaşi timp, arbitrar). *Ton inchizitorial. Măsură inchizitorială.*
— Pronunţat: *-ri-al.*

INCHIZÍŢIE s. f. Instituţie poliţistă-judiciară (din secolele XIII—XIX) de o mare cruzime, creată de biserica catolică spre a oprima pe cei care se împotriveau exploatării feudale şi asupririi exercitate de biserică. *Inchiziţia cerească Şi poliţia lumească Ce dau spectrul fioros Au pierit.* BOLLIAC, O. 193.

INCIDÉNT[1], *incidente*, s. n. **1.** Întîmplare neașteptată (de obicei neplăcută), caz ivit deodată. *După ce se potoli incidentul, își zise în sine că și-a făcut datoria și poate să plece mai departe.* REBREANU, R. II 97. ◇ *Incident de frontieră* = ciocnire armată între forțele grănicerești a două state vecine.

2. (Mai ales în legătură cu verbul «a ridica») Obiecție, contestație (de însemnătate secundară) ridicată (pe neașteptate) în cursul unui proces în legătură cu judecata și de care depinde aceasta.

INCIDÉNT[2], **-Ă**, *incidenți, -te*, adj. **1.** (Gram., despre cuvinte sau propoziții) Care este intercalat între părțile unei propoziții (sau fraze). *Propoziție incidentă. Cuvînt incident.*

2. (Fiz.; mai ales în expr.) *Rază incidentă* = rază care cade pe suprafața unui corp.

INCIDENTÁL, -Ă, *incidentali, -e*, adj. (Care se produce, se ivește, intervine în mod) întîmplător, accidental. *De voi pomeni uneori de dinșii... voi face-o numai într-un mod incidental.* GHICA, S. 91. ◇ (Adverbial) *L-am întîlnit incidental.*

INCIDÉNȚĂ, *incidențe*, s. f. (Fiz.) Întretăiere a unei raze (sau a unui fascicul de raze) de lumină cu o suprafață. ◇ *Punct de incidență* = punctul în care o rază de lumină cade pe o suprafață. *Unghi de incidență* = unghiul format de raza incidentă cu normala în punctul de incidență.

INCINERÁ, *incinerez*, vb. I. Tranz. (Cu privire la un corp organic, mai ales la un cadavru) A arde, prefăcînd în cenușă. ◇ (Glumeț) *Platani... Gîndiți-vă că viața e o metamorfoză Și s-ar putea ca mîine s-ajungeți celuloză... — De este-așa, mai bine să fiu incinerat!* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 114.

INCINERÁRE, *incinerări*, s. f. Acțiunea de a incinera.

INCINERÁT, -Ă, *incinerați, -te*, adj. Transformat în cenușă prin ardere. *Cadavru incinerat.*

INCÍNTĂ, *incinte*, s. f. **1.** Spațiu închis al unei construcții, destinat unor adunări. V. sală. *A plecat din incintă și s-a dus la bufet.* PAS, Z. IV 191. *Trecuse de cinci și jos în incintă numai cîțiva deputați obscuri și plictisiți căscau.* REBREANU, R. II 33. *Știu cît de respectuos trebuie să mă port în această incintă.* CARAGIALE, O. VII 296. ◇ Fig. *Imensul cîntec al Oltului răsună în incinta preistorică a munților vulcanici.* BOGZA, C. O. 165. ✦ Publicul dintr-o astfel de sală. *Te pomenești că face o declarație, gîndea întreaga incintă.* PAS, Z. II 211. *Incinta începea să se învioreze.* REBREANU, R. II 35. ✦ (Tehn.) Spațiu închis din toate părțile.

2. Linie cu lucrări de apărare care înconjură un obiectiv militar.

INCIPIÉNT, -Ă, *incipienți, -te*, adj. Care se află la început, care începe; de început, începător. *Fază incipientă. Tuse incipientă.*

— Pronunțat: *-pi-ent.*

INCISÍV, -Ă, *incisivi, -e*, adj. (Mai ales în expr.) *Dinți incisivi* (și substantivat, m.) = dinții lați din față, destinați să taie alimentele; dinți tăietori. ✦ Fig. Tăios, mușcător. V. caustic. *Ton incisiv.*

INCITÁ, *incit*, vb. I. Tranz. (Franțuzism) A aținta, a întărîta; a îndemna (la o faptă rea), a instiga.

INCITÁRE, *incitări*, s. f. (Franțuzism) Acțiunea de a incita; aținare, întărîtare; îndemnare (la o faptă rea), instigare, incitație.

INCITÁT, -Ă, *incitați, -te*, adj. (Franțuzism) Aținat, întărîtat; îndemnat (la o faptă rea), instigat.

INCITATÓR, -OÁRE, *incitatori, -oare*, adj. (Franțuzism) Care aținâ, care instigă.

INCITÁȚIE, *incitații*, s. f. (Franțuzism) Incitare. *Lupta pentru prioritate devine pentru ideologii burghezi o armă de propagandă a «inegalității spirituale» a popoarelor, de incitație la dușmănie și certuri între popoare.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 162, 13/5.

INCÍZIE, *incizii*, s. f. Tăietură făcută cu un instrument special în corpul unui om sau al unui animal. ✦ Tăietură făcută în coaja unui arbore sau a unui arbust.

INCLÚDE, *inclúd*, vb. III. Tranz. A cuprinde, a conține; a înglobă. V. insera. *Esențialul e ca lecțiile de gramatică, incluzînd aici și stilistica, să completeze studiul literaturii de cîte ori acest lucru este cu putință.* L. ROM. 1953, nr. 3, 68.

INCLÚDERE s. f. Acțiunea de a include și rezultatul ei; cuprindere, înglobare.

INCLÚS, -Ă, *incluși, -se*, adj. Cuprins, înglobat, introdus.

INCLUSÍV adv. (În opoziție cu exclusiv) Împreună cu; și cu. *Apoi dacă ar fi numai moșieri și arendași, inclusiv prefectul, ne-am urca pe pereți de plictiseală.* REBREANU, R. I 212. ✦ (Fiind vorba de o serie de numere, date etc.) Și cel din urmă. *Primul nostru plan cincinal este întocmit pe anii 1951-1955 inclusiv.*

INCLUZIÚNE, *incluziuni*, s. f. Particulă (solidă, lichidă sau gazoasă) de material străin înglobat în masa unui corp solid.

INCOATÍV, -Ă, *incoativi, -e*, adj. (Gram., despre verbe și despre valoarea lor) Care exprimă începutul unei acțiuni.

— Pronunțat: *-co-a-.*

INCOERCÍBIL, -Ă, *incoercibili, -e*, adj. Care nu poate fi constrîns. ✦ Care nu poate fi reținut într-un recipient. *Gaz incoercibil.*

INCOERÉNT, -Ă, *incoerenți, -te*, adj. (Despre oameni; și în forma *incoherent*) Lipsit de logică în gîndire, în diferite manifestări. *E un bun vorbitor pentru mulțime, dar cam incoherent, se lasă dus de vorbe la întîmplare.* CAMIL PETRESCU, O. I 274. ✦ (Despre manifestări ale oamenilor, idei, discursuri etc.) Lipsit de legătură logică. *E caracteristic pentru Farfuridi incoherentul discurs de la întrunirea publică.* GHEREA, ST. CR. I 350.

— Variantă: **incoherént, -ă** adj.

INCOERÉNȚĂ, *incoerențe*, s. f. Faptul de a fi lipsit de (legătură) logică; lipsă de coerență. (Atestat în forma *incoherență*) *Un erou de roman ca să trăiască trebuie să aibă o anume consecvență interioară, să fie definit, previzibil în gîndurile și gesturile sale, ferit de incoherențe.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 332, 4/1.

— Variantă: **incoherénță** s. f.

INCÓGNITO adv. (În trecut, mai ales în legătură cu călătoria unei persoane ocupînd un post înalt sau de răspundere) Sub nume inventat, cu nume fals, nedivulgîndu-se numele adevărat, într-ascuns.

INCOGNOSCÍBIL, -Ă, *incognoscibili, -e*, adj. (În filozofia idealistă) Care nu poate fi cunoscut de rațiunea omenească (deși se presupune că există în realitate).

INCOHERÉNT, -Ă adj. v. incoerent.

INCOHERÉNȚĂ s. f. v. incoerență.

INCOLÓR, -Ă, *incolori, -e*, adj. Care nu are culoare, care nu este colorat. *Cîmpia incoloră de sară-i apăsată.*

EMINESCU, O. IV 498. ✦ Fig. (Despre oameni) Fără personalitate; searbăd, șters. *Au vorbit un oarecare Negulesc, apoi Filipescu și Marghiloman. Foarte anodini, incolori și inodori toți trei.* CARAGIALE, O. VII 38.

INCOMBUSTÍBIL, -Ă, *incombustibili, -e,* adj. Care nu arde.

INCOMBUSTIBILITÁTE s. f. Proprietatea unui corp de a fi incombustibil.

INCOMENSURÁBIL, -Ă, *incomensurabili, -e,* adj. 1. Care nu poate fi măsurat; fig. foarte mare. *Aprinde o havană incomensurabilă și tace.* C. PETRESCU, A. 485.

2. (Mat.; despre două mărimi) Care nu au o unitate de măsură comună, cuprinsă de un număr întreg de ori în fiecare dintre ele. *Circumferința unui arc și diametrul său sînt incomensurabile.*

INCOMÓD, -Ă, *incomozi, -de,* adj. 1. (Despre lucruri) Care este făcut astfel încît împiedică o folosire sau o manipulare comodă, lesnicioasă, care nu oferă nici o comoditate. *Sînt cîteva oteluri în Iași; eu trăsei la otelul ce se cheamă a lui Binder, destul de modest și incomod.* BOLINTINEANU, O. 276.

2. (Despre oameni și manifestările lor) Care supără, stinghерește; supărător. *Radu, uimit de atîta nedelicatețe, simțindu-se considerat un om nu numai de prisos, ci incomod... e palid de parcă ar fi primit o palmă nevăzută.* CAMIL PETRESCU, Î. II 95.

INCOMODÁ, *incomodez,* vb. I. Tranz. A tulbura liniștea cuiva; a deranja, a stingheri.

INCOMPARÁBIL, -Ă, *incomparabili, -e,* adj. Care posedă unele însușiri într-un grad atît de înalt, încît nu se poate compara cu nimic; neasemănat, extraordinar, fără pereche. *În multe din piesele prietinului său Alecsandri, Millo a avut creații incomparabile.* SADOVEANU, E. 71. *Descrierea acestei vieți conjugale e făcută cu o măiestrie incomparabilă.* GHEREA, ST. CR. II 333.

INCOMPATÍBIL, -Ă, *incompatibili, -e,* adj. Care nu se potrivește, care nu se împacă sau nu poate exista simultan cu altceva, care nu este compatibil (cu altceva). *Organizarea socialistă a muncii este incompatibilă cu indisciplina și neglijența, cu atitudinea neconștiincioasă față de muncă.* LUPTA DE CLASĂ, 1952, nr. 5, 48.

INCOMPATIBILITÁTE, *incompatibilități,* s. f. Faptul de a fi incompatibil; nepotrivire între două lucruri, două stări. ✦ (Jur.) Interzicere prevăzută de lege ca cineva să ocupe două funcții sau să exercite două atribuții care se exclud.

INCOMPETÉNT, -Ă, *incompetenți, -te,* adj. (Despre persoane) Care nu posedă cunoștințele necesare spre a putea judeca o problemă, o situație, un fapt; care nu are dreptul sau căderea de a face ceva. ✦ (Jur.; despre persoane oficiale sau despre instanțe judecătorești) Care nu are puterea legală de a cerceta sau de a judeca ceva.

INCOMPETÉNȚĂ, *incompetențe,* s. f. Lipsă de pregătire pentru a judeca sau a decide asupra unui lucru. ✦ (Jur.) Lipsă de putere legală pentru a îndeplini o anumită atribuție.

— Variantă: **incompetínță** s. f.

INCOMPETÍNȚĂ s. f. v. **incompetență.**

INCOMPLÉT, -Ă, *incompleți, -te,* adj. Care nu este complet, căruia îi lipsește una sau mai multe din părțile sale; cu lipsuri; necomplet. *Raportul prezentat a fost incomplet.*

INCOMPREHENSÍBIL, -Ă, *incomprehensibili, -e,* adj. (Rar) Care nu poate fi înțeles; care nu este comprehensibil; de neînțeles.

INCOMPRESÍBIL, -Ă, *incompresibili, -e,* adj. (Despre corpuri lichide sau solide) Care nu-și micșorează volumul sub acțiunea unei presiuni exterioare.

INCONCILIÁBIL, -Ă, *inconciliabili, -e,* adj. (Despre idei, concepții, situații etc.) Care nu se poate împăca cu altul, de neîmpăcat.

— Pronunțat: *-li-a-.*

INCONGRUÉNT, -Ă, *incongruenți, -te,* adj. (Rar) Care nu se potrivește, nu este în concordanță cu ceva; nepotrivit, în dezacord.

INCONGRUÉNȚĂ, *incongruențe,* s. f. (Rar) Caracterul sau natura lucrului incongruent; nepotrivire, dezacord.

INCONSECVÉNT, -Ă, *inconsecvenți, -te,* adj. (Despre persoane) Care se contrazice pe sine însuși în vorbele sau faptele sale, care-și schimbă concepțiile, care este lipsit de consecvență; schimbător.

INCONSECVÉNȚĂ, *inconsecvențe,* s. f. Lipsă de consecvență în idei sau în acțiuni.

INCONSISTÉNT, -Ă, *inconsistenți, -te,* adj. Care este lipsit de consistență, de soliditate; fără tărie. *Materie inconsistentă.*

INCONSISTÉNȚĂ, *inconsistențe,* s. f. Lipsă de consistență, de soliditate.

INCONSOLÁBIL, -Ă, *inconsolabili, -e,* adj. Care nu se poate consola; nemîngîiat.

INCONSTÁNT, -Ă, *inconstanți, -te,* adj. (Despre oameni și manifestările lor) Care nu este constant; schimbător, nestatornic.

INCONSTÁNȚĂ, *inconstanțe,* s. f. Faptul de a fi inconstant; nestatornicie.

INCONȘTIÉNT, -Ă, *inconștienți, -te,* adj. 1. Care și-a pierdut cunoștința, care nu e conștient, lipsit de conștiință de sine (ca urmare a unei stări patologice). *Pacientul era inconștient.*

2. Lipsit de conștiință, care n-are o atitudine conștientă față de realitatea înconjurătoare; fără minte. *Își blestema în gînd inspirația nenorocită de a se lua după capriciile unei cucoane inconștiente.* REBREANU, R. II 47. ✦ (Despre un act, o faptă) Făcut de cineva fără să-și dea seama de ceea ce face; involuntar. *Gest inconștient.* ✧ (Adverbial) *Buzele i se mișcau încet, inconștient, parcă șopteau.* VLAHUȚĂ, O. A. III 91.

— Pronunțat: *-și-ent.*

INCONȘTIÉNȚĂ s. f. 1. Pierdere a cunoștinței. *Bolnavul a fost transportat la spital în stare de inconștiență.*

2. Lipsă de conștiință, stare sufletească în care omul nu-și dă seama de actele sale. *Vei suporta consecințele inconștienței sau impertinenței dumitale.* SADOVEANU, N. F. 146.

— Pronunțat: *-și-en-.*

INCONTESTÁBIL, -Ă, *incontestabili, -e,* adj. Care nu este contestabil, care nu se poate contesta; de netăgăduit, sigur. *Adevăr incontestabil.* ▭ *Mă măgulesc dar că am putut obține sufrajele unei așa de incontestabile autorități.* CARAGIALE, O. VII 36. ✦ (Adverbial) Fără îndoială, fără discuție. *Această obștească recunoaștere e incontestabil bine meritată.* GHEREA, ST. CR. I 246.

INCONTINÉNȚĂ s. f. Neputința de a opri sau de a reține urina; p. ext. lipsă de stăpînire a unei pofte, a unei dorințe. *O sete de moarte și o adevărată incontinență a stomacului.* CAMIL PETRESCU, U. N. 343.

INCONVENIÉNT, *inconveniente,* s. n. Neajuns; piedică, dificultate. *A mai rămas un singur inconvenient... pe care nu-l poate îndepărta nimeni.* SAHIA, N. 115. *Lipsa de*

uniformitate în proiect nu i se pare a fi un inconvenient. La ODOBESCU, S. II 324.

— Pronunțat: *-ni-ent.*

INCORÉCT, -Ă, *incorecți, -te,* adj. Care nu este corect, care nu este în concordanță cu anumite reguli; greșit, eronat. *Nu m-am mai mirat de asemenea afirmație bizară, redactată într-o frază românească incorectă.* SADOVEANU, E. 84. *Dar nici manuscriptul lit. A nu este ferit de oarecare forme gramaticale incorecte.* ODOBESCU, S. II 352. ✦ (Despre persoane) Necinstit, neonest. *Funcționar incorect.*

INCORECTITÚDINE, *incorectitudini,* s. f. Lipsă de corectitudine; (concretizat) purtare sau faptă incorectă.

INCORECȚIÚNE, *incorecțiuni,* s. f. (Învechit) Incorectitudine. *Incorecțiunile consimțite de uzul zilnic al vorbirii.* ODOBESCU, S. II 360.

— Pronunțat: *-ți-u-.*

INCORIGÍBIL, -Ă, *incorigibili, -e,* adj. (Despre oameni și manifestările lor) Care nu se poate îndrepta, care nu poate fi corijat.

INCORUPTÍBIL, -Ă, *incoruptibili, -e,* adj. (Despre persoane) Care nu poate fi corupt; integru, cinstit.

INCORUPTIBILITÁTE s. f. Calitate a celui care nu se lasă corupt; integritate, cinste deplină.

INCREDÚL, -Ă, *increduli, -e,* adj. (Rar) Care nu se încrede ușor, care se lasă greu convins.

INCRIMINÁ, *incriminez,* vb. I. Tranz. A imputa cuiva acte criminale, a învinui pe cineva, a învinovăți.

— Prez. ind. și: (învechit) *incrímin.*

INCRIMINÁRE, *incriminări,* s. f. Acțiunea de a incrimina și rezultatul ei; învinovățire, învinuire, acuzație.

— Variantă: **încriminâre** (ODOBESCU, S. III 340) s. f.

INCRIMINÁT, -Ă, *incriminați, -te,* adj. (Despre persoane) Învinuit, acuzat de ceva. ✦ (Mai ales despre faptele și manifestările oamenilor) Care este pedepsit de lege; care a dat naștere la o imputare, la o învinuire. *Se fac citate din versurile incriminate.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 111, 4/5.

INCRUSTÁ, *incrustez,* vb. I. 1. Tranz. (Și în forma *încrusta;* cu privire la ornamente) A împlînta pe suprafața unui obiect; (cu privire la obiecte) a împodobi cu ornamente înfipte pe suprafață. *Vase sculptate în lemn pe care sculptorul muncitor a încrustat scene din activitatea întreprinderii forestiere la care lucrează.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 374, 1/1. ✦ Fig. A întipări. *Pe toate fețele era încrustată o desperare aprigă.* REBREANU, R. II 230.

2. Refl. (Despre substanțe dizolvate în lichide) A se depune sub formă de cruste pe pereții unei conducte, ai unui recipient etc.

— Variantă: **încrustá** vb. I.

INCRUSTÁRE, *incrustări,* s. f. Acțiunea de a (se) incrusta și rezultatul ei; (concretizat) podoabă obținută prin introducerea unui ornament în masa unui obiect; incrustație. *Incrustări de sidef.*

— Variantă: **încrustâre** s. f.

INCRUSTÁT, -Ă, *incrustați, -te,* adj. (Și în forma *încrustat;* despre obiecte) Împodobit cu ornamente înfipte pe suprafață. *Începe să-și pieptene barba cu pieptenul de fildeș încrustat cu diamante.* CAMIL PETRESCU, O. I 294. *Vasul e de aur... Încrustat cu pietre scumpe.* MACEDONSKI, O. I 151. ✦ (Despre ornamente) Înfipt pe suprafața unui obiect. ✧ Fig. *Un zîmbet încrustat în colțul gurii.* CAZIMIR, L. U. 90.

— Variantă: **încrustát, -ă** adj.

INCRUSTÁȚIE, *incrustații,* s. f. 1. Ornament înfipt pe suprafața unui obiect. *Casetă cu incrustații de sidef.*

2. Strat de substanțe minerale sau de săruri care se depune în anumite condiții pe suprafața corpurilor. *Incrustații calcaroase.*

— Variantă: **încrustáție** s. f.

INCUBATÓR, *incubatoare,* s. n. Cutie, dulap sau cameră în care se menține o temperatură și o umiditate constantă și care servește pentru clocirea artificială (v. clocitoare), pentru creșterea copiilor născuți prematur etc. *Incubatoarele se aflau instalate în două camere, cuprindeau cam două mii de ouă.* SADOVEANU, A. L. 159.

INCUBÁȚIE s. f. 1. Timpul care trece de la pătrunderea în organism a microbilor sau a virusului unei boli, pînă la apariția primelor semne ale bolii. *Bănuind că m-am infectat din greșeală cu un preparat de bacili, trăiam cele cincisprezece zile ale perioadei de incubație.* IBRĂILEANU, A. 136.

2. Timpul necesar pentru dezvoltarea completă a embrionului din ou și transformarea lui în pui.

INCULCÁ, *incúlc,* vb. I. Tranz. (Livresc, cu privire la o regulă de conduită, un principiu, o idee etc.) A întipări în mintea cuiva prin repetare. *Asemenea școale, într-un curs de patru, mult cinci ani, ar inculca elevilor principii solide.* ODOBESCU, S. II 70.

INCULPÁ vb. I. Tranz. (Numai la timpuri compuse) A porni o urmărire penală împotriva cuiva; a învinovăți, a învinui, a acuza.

INCULPÁRE s. f. Acțiunea de a inculpa și rezultatul ei; acuzare, învinuire.

INCULPÁT, -Ă, *inculpați, -te,* s. m. și f. Persoană supusă unei urmăriri penale, implicată într-o afacere penală; învinuit, acuzat. *Tăcere, inculpatule, de vrei să nu-ți agravezi situația.* CARAGIALE, O. II 41.

INCÚLT, -Ă, *inculți, -te,* adj. (Despre persoane) Care nu are cultură suficientă, lipsit de cultură. *Om incult.* ✧ Fig. *Un vers încerc cu pana mea incultă.* EMINESCU, O. IV 333.

INCULTÚRĂ s. f. Lipsă de cultură; cultură insuficientă. *Mediocritatea, prostia ori incultura lor mă exasperează. Aceștia nu sînt artiști.* SADOVEANU, E. 173.

INCUMBÁ, pers. 3 *incúmbă,* vb. I. Intranz. (Despre sarcini, obligații, datorii; construit cu dativul) A se impune, a reveni. *Titlul de «Brigadă de șoc» impune partidului nostru îndatorirea de a ridica nivelul activității sale la înălțimea răspunderii ce îi incumbă, de a munci și lupta și mai bine pentru victoria socialismului.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2502.

INCUNÁBUL, *incunabule,* s. n. Exemplar păstrat pînă astăzi dintr-o carte tipărită în primii ani ai introducerii tiparului (pînă în anul 1500); p. ext. exemplar din tipăriturile (românești) cele mai vechi. *Din nenorocire, toate acele manuscripte și incunabule ale tipografiei românești zac neîngrijite.* ODOBESCU, S. I 344.

INCURÁBIL, -Ă, *incurabili, -e,* adj. (Despre o boală sau un bolnav) Care nu se poate vindeca, care nu mai dă speranțe de vindecare. *Bolnavii incurabili... acum nu se primesc în spitalele unde se tratează numai boalele ce se pot vindeca.* KOGĂLNICEANU, S. A. 83.

INCÚRIE, *incurii,* s. f. (Franțuzism) Lipsă de grijă, comportare neglijentă; neglijență, neîngrijire. *Incuria și nepăsarea către amintirile strămoșești.* ODOBESCU, S. I 345.

INCURSIÚNE, *incursiuni,* s. f. **1.** Năvălire de scurtă durată a unor forțe armate într-un teritoriu străin, în spațiul lui aerian sau în apele lui teritoriale; atac neașteptat cu scopul de a distruge obiective, de a lua trofee sau de a strînge informații. *Incursiune aeriană.* ▭ *Hunii își continuă înaintarea spre apus, făcînd incursiuni și în Peninsula Balcanică.* IST. R.P.R. 51. *Regiuni... pustiite de incursiunile tătarilor.* ODOBESCU, S. II 227.

2. Fig. Abordare a unui domeniu străin (mai ales în probleme de știință, literatură, artă).

— Pronunțat: *-si-u-.*

IN-CVÁRTO adj. invar. (Despre formatul unei cărți) În care coala de hîrtie e îndoită în patru, formînd 8 pagini; (despre cărți) care are acest format. *Un volum in-cvarto.*

— Scris și: *in quarto.*

INDECÉNT, -Ă, *indecenți, -te,* adj. Care calcă sau contrazice legile decenței; lipsit de pudoare; necuviincios.

INDECÉNȚĂ, *indecențe,* s. f. Lipsă de decență, necuviință, nerușinare; vorbă, faptă, purtare necuviincioasă.

INDECÍS, -Ă, *indeciși, -se,* adj. (Franțuzism) Care nu este decis; nehotărît, șovăielnic. *Constantin... a rămas sfios și indecis.* GALACTION, O. I 134. *Ea se ivi frumoasă... în față cu o expresie indecisă.* EMINESCU, N. 75.

INDECLINÁBIL, -Ă, *indeclinabili, -e,* adj. (Despre părți de vorbire) Care nu este supus declinării, care nu se declină.

INDEFINÍBIL, -Ă, *indefinibili, -e,* adj. (Rar) Care nu poate fi definit sau determinat; neprecis, nelămurit. *Ea-și culcă capul într-o mînă și privi la acel tînăr călugăr cu o indefinibilă... dorință.* EMINESCU, N. 101.

INDEFINÍT, -Ă, *indefiniți, -te,* adj. Care nu poate fi definit, care nu poate fi explicat; nedefinit, nelămurit. *În aer e un parfum de tinerețe, un fior indefinit, care cheamă la iubire.* VLAHUȚĂ, O. A. II 35.

INDELÉBIL, -Ă, *indelebili, -e,* adj. (Franțuzism) Care nu poate fi șters; de neșters. *Să rămîie o pată... indelebilă asupra acestui negru regim.* CARAGIALE, O. II 17.

INDELICATÉȚE s. f. Lipsă de delicatețe, nedelicatețe; gest, purtare nedelicată.

INDEMNITÁTE, *indemnități,* s. f. (Rar) Indemnizație. *Indemnitățile care ar putea fi alocate la acei ce au suferit acele pierderi.* I. IONESCU, D. 487.

INDEMNIZÁRE, *indemnizări,* s. f. (Rar) Indemnizație. (Atestat în forma *îndemnizare*) *Însărcinarea de a traduce... din Istoria romană a lui Dione Casiu, în condițiunile de îndemnizare ce sînt prescrise prin deciziunile Societății Academice.* ODOBESCU, S. II 383.

— Variantă: **îndemnizâre** s. f.

INDEMNIZÁȚIE, *indemnizații,* s. f. Sumă de bani acordată cuiva pentru a acoperi cheltuieli ocazionale. ✦ Sumă de bani acordată cuiva în mod periodic sau o dată pentru totdeauna, pentru retribuirea unei munci excepționale sau ca echivalent al unei pagube suferite; despăgubire. *În urma acestor acte* [de eliberare] *se hotărî un număr de scutelnici și poslușnici, spre îndemnizația proprietarilor.* BĂLCESCU, O. I 141. ✧ (Și în forma *îndemnizație*) *Pe timpul exercitării mandatului de asesor popular, acesta va fi retribuit cu o îndemnizație zilnică, egală cu cîștigul mediu zilnic.* B. O. 1953, 46. ✦ Retribuție în bani, în loc de plată în natură. [Ofițerii] *cereau avans din soldă, îndemnizație de lemne.* CAMILAR, N. II 375.

— Variantă: **îndemnizâție** s. f.

INDEPENDÉNT, -Ă, *independenți, -te,* adj. **1.** Care nu depinde, nu atîrnă de cineva sau de ceva; (despre o țară, un popor, un stat, în sens politico-economic) liber, neatîrnat, autonom, nestăpînit și neexploatat de alt stat. *Nu există măiestrie artistică independentă de viață.* BENIUC, P. 156. *Paginile istoriei Moldovei și Valahiei, de vor fi scrise de o mînă tare, nepărtinitoare și independentă, vor fi pline de actele arbitrare ale acestor... despoți.* BĂLCESCU, O. I 71. ✧ (Adverbial) *Dreptul... de a se cîrmui independent.* BĂLCESCU, O. II 13. ✧ Loc. prep. **Independent de...** = fără a ține seama de...

2. (Despre persoane, caracterul și manifestările lor) Care se bizuie pe puterile proprii, cu inițiative personale. *O fire independentă.* ▭ *Caracter independent, nu s-a căciulit niciodată la nimeni.* GHICA, S. A. 84.

INDEPENDÉNȚĂ s. f. **1.** Situația unui stat și a unui popor care se bucură de suveranitate națională; stare de neatîrnare în relațiile internaționale. *Semnarea tratatului de prietenie cu Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste cît și încheierea de tratate de prietenie cu alte țări democratice și doritoare de pace din vecinătatea noastră sînt acte de întărire a păcii generale și a independenței noastre.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 141. *Nicolae Bălcescu a fost unul dintre luptătorii progresiști de acum un veac, care au militat pentru independența și pentru unirea Principatelor Dunărene.* SADOVEANU, E. 49. *Alexandru cel Mare... apără vitejește independența țării.* BĂLCESCU, O. II 13. ✦ Stare de neatîrnare economică și socială (a unei persoane sau a unei clase sociale). *Această independență rămase numai recunoscută în lege, iar în faptă relațiile lui* [ale țăranului] *cu proprietarul rămaseră tot aceleași.* BĂLCESCU, O. I 141.

2. Libertate de acțiune față de influențe, intervenții, amestec străin; însușirea de a acționa sau de a judeca lucrurile în mod independent. *Manifestă multă independență.*

INDESCIFRÁBIL, -Ă, *indescifrabili, -e,* adj. (Despre scrisul cuiva sau despre texte) Care nu se poate descifra; de neînțeles, neciteț. *Cu două-trei săptămîni în urmă răsfoia sub nasul lui, abia vorbind, un carnet cu notițe indescifrabile.* V. ROM. mai 1954, 15.

INDESCRIPTÍBIL, -Ă, *indescriptibili, -e,* adj. Care este atît de neobișnuit, încît nu poate fi descris sau exprimat în cuvinte; de nedescris. *Muntele... în tristețea indescriptibilă a sfîrșiturilor de zi pe munți, inspira neîncredere.* IBRĂILEANU, A. 160.

INDESTRUCTÍBIL, -Ă, *indestructibili, -e,* adj. Care este atît de solid, atît de trainic, încît nu poate fi distrus, dărîmat, nimicit. *Forța și invincibilitatea partidului constau în legăturile sale indestructibile cu masele, cu poporul.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2758.

INDETERMINÁBIL, -Ă, *indeterminabili, -e,* adj. Care nu poate fi determinat, de nedeterminat.

ÍNDEX, *indexuri,* s. n. Listă alfabetică sau sistematică pusă la sfîrșitul sau la începutul unei cărți și cuprinzînd cuvintele (nume proprii ori comune) sau materiile conținute în ea, cu indicarea paginilor respective; indice. ✦ Lista cărților interzise de biserica catolică. ✧ Expr. **A pune la index** = a trece o carte în lista cărților interzise; fig. (familiar) a socoti pe cineva nedemn, a-l nesocoti, a nu-i acorda atenție.

INDEZIRÁBIL, -Ă, *indezirabili, -e,* adj. Care nu este dorit, nedorit. *Multe guverne îl socoteau indezirabil, interzicîndu-i intrarea în țară.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 156, 6/1.

INDIÁN[1] s. n. (Și în forma *indiană*) Țesătură de bumbac subțire, fină, vopsită sau imprimată.

— Pronunțat: *-di-an.* — Variantă: **indiánă** s. f.

INDIÁN[2], **-Ă**, *indieni, -e*, adj. Care aparţine Indiei sau locuitorilor din India, care este din India. *Poporul indian. Limba indiană.* ✦ (Impropriu) Care face parte din populaţia indigenă a Americii.
— Pronunţat: *-di-an.*

INDIÁN[3], **-Ă**, *indieni, -e*, s. m. şi f. Persoană care face parte din populaţia de bază a Indiei. ✦ (Impropriu) Locuitor indigen din America.
— Pronunţat: *-di-an.*

INDIÁNĂ[1], *indiene*, s. f. Prăjitură umplută cu frişcă şi acoperită cu glazură de ciocolată.
— Pronunţat: *-di-a-.*

INDIÁNĂ[2] s. f. v. **indian**[1].

ÎNDIC, -Ă, *indici, -e*, adj. (Rar) Indian[2]. *Kamadeva, zeul indic.* EMINESCU, O. I 236.

INDICÁ, *indic*, vb. I. Tranz. **1.** (Cu privire la obiecte concrete sau, mai ales, la noţiuni abstracte) A arăta, a face cunoscut, a semnala. *Indică mosafirului un scaun.* REBREANU, R. I 81. *Să le indice drumul cel adevărat ce trebuie să urmeze.* GHICA, S. 138.
2. (Mai ales în legătură cu tratamente sau medicamente) A recomanda, a prescrie. *În cazuri de malarie medicii indică tratamentul cu chinină.*

INDICÁRE, *indicări*, s. f. Acţiunea de a indica şi rezultatul ei; arătare. *Indicarea autorilor şi operelor folosite într-o lucrare ştiinţifică.*

INDICÁT, -Ă, *indicaţi, -te*, adj. Arătat, anunţat, desemnat. ✦ Potrivit, corespunzător. *Chinina este medicamentul cel mai indicat în malarie.*

INDICATÍV, -Ă, *indicativi, -e*, adj. **1.** (Rar) Care indică, care îndrumează. *Planurile de cultură ale gospodăriilor colective şi întovărăşirilor agricole, elaborate de comitetele executive ale sfaturilor populare raionale, au numai un caracter indicativ; ele, conform statutului, trebuie să fie supuse dezbaterii şi aprobării adunării generale.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2767.
2. (Gram.; în expr.) *Modul indicativ* = modul care exprimă de obicei o acţiune prezentată de vorbitor ca reală. ✧ (Substantivat, n.) *Indicativul verbelor de conjugarea a doua.*

INDICATÓR[1], (1) *indicatoare*, s. n., (2) *indicatori*, s. m. **1.** Aparat care arată valoarea unei mărimi măsurate. *Ar trebui să trecem pe la cabina de comandă să verificăm indicatoarele.* SEBASTIAN, T. 94. ✦ Obiect (jalon, săgeată etc.) care serveşte pentru a indica direcţia, etapele, distanţa unui drum. *Indicator de drum. Indicator kilometric.* ✦ Text tipărit, carte sau broşură (cu planşe, tabele etc.) care serveşte ca îndrumător. *Indicator de preţuri. Indicator al străzilor din Capitală.*
2. Substanţă cu ajutorul căreia se determină sfîrşitul unei reacţii chimice sau se stabileşte dacă o substanţă are un caracter acid sau bazic.

INDICATÓR[2], **-OÁRE**, *indicatori, -oare*, adj. Care indică, arată, face cunoscut. *Tabele indicatoare.*

INDICĂŢIE, *indicaţii*, s. f. Îndrumare, lămurire, recomandare. *Încearcă să refaci nuvela, ţinînd seama de indicaţiile noastre.* CONTEMPORANUL, S. II, 1950, nr. 179, 5/4. *Planul* [de reconstrucţie a Stalingradului] *a fost înfăptuit după indicaţiile tovarăşului I. V. Stalin.* STANCU, U.R.S.S. 202. *După indicaţiile lui Grigore, sania Nadinei o luă înainte.* REBREANU, R. I 214.

ÎNDICE, (1, 2) *indici*, s. m., (3, 4) *indice*, s. n. **1.** Număr sau literă aşezată la dreapta şi de obicei mai jos decît simbolul valorii unei mărimi sau alt simbol literal. *În formula chimică H_2O, 2 este un indice.* ✦ Număr, cifră din planul economic al statului, al unei întreprinderi sau al unei instituţii, care arată nivelul de producţie cantitativ şi calitativ care trebuie realizat. *A realiza planul de stat înseamnă a asigura îndeplinirea prevederilor sale la toţi indicii cantitativi cît şi calitativi — a respecta cu cea mai mare strictеţe disciplina de plan.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2850.
2. Fapt, indicaţie care sub forma unui număr, a unei formule sau expresii înfăţişează (sintetic) aspectul unui fenomen, al unei acţiuni, situaţii etc. *Indicele cel mai important pentru determinarea productivităţii muncii este productivitatea pe cap de muncitor.* LUPTA DE CLASĂ, 1952, nr. 4, 63.
3. Index. *Indice de autori. Indice de materii.*
4. (Fiz.) Ac mobil al unui aparat sau instrument care arată pe o scară gradată valoarea mărimii măsurate.

INDICÍBIL, -Ă, *indicibili, -e*, adj. (Franţuzism) Care este atît de neobişnuit, de intens, de subtil etc., încît nu poate fi exprimat prin cuvinte; inexprimabil, inefabil. *Doamna îmi aruncă un zîmbet indicibil de inteligenţă.* CARAGIALE, O. III 250.

INDÍCIU, *indicii*, s. n. Semn, manifestare, dovadă concretă după care se poate recunoaşte un obiect sau un fenomen. *Producţia de cereale-marfă este indiciul tăriei gospodăriei colective şi al calităţii muncii sale.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2719. *Despre vreo manifestaţiune patologică hotărîtă nu avem însă, după cum vom vedea nici un indiciu serios.* CĂLINESCU, E. 31.

INDIFERÉNT, -Ă, *indiferenţi, -te*, adj. **1.** Care nu arată nici un fel de interes pentru cineva sau ceva; nepăsător. *Liniştită, indiferentă, Clara m-a întrebat banalităţile obişnuite.* GALACTION, O. I 98. *Pe lîngă ea toate celelalte femei erau slute. Asta nu e puţin cînd o zice o gură indiferentă.* NEGRUZZI, S. I 69.
2. Care nu prezintă nici o însemnătate, care nu deşteaptă interes. *Mioaro, mi-e totul indiferent.* CAMIL PETRESCU, T. II 79. ✧ Loc. conj. **Indiferent dacă...** = fără a acorda importanţă faptului că...; fie că..., fie că... *Indiferent dacă erau conservatorii sau liberalii la putere, coaliţia burghezo-moşierească conducea treburile statului.* IST. R.P.R. 397. ✧ Loc. prep. **Indiferent de...** = fără a ţine seama de..., oricare ar fi... *Lui i-e drag Grigoriţă ca un frate şi-i va fi totdeauna, indiferent de legăturile de familie.* REBREANU, R. I 250.

INDIFERÉNŢĂ s. f. Atitudine şi purtare a celui indiferent, lipsă de interes faţă de ceva; stare de nepăsare, răceală. *În fereşti, ici şi colo, capete de bătrîni, de femei, priveau cu indiferenţă grupul copiilor, gara, cerul.* GALAN, Z. R. 9. *La fiecare cuvînt mă lovesc de indiferenţa aceasta batjocoritoare.* C. PETRESCU, C. V. 147. *Din absoluta dv. indiferenţă, mai aveţi din cînd în cînd timpul să trageţi cu urechea.* SEBASTIAN, T. 75.

INDIGÉN, -Ă, *indigeni, -e*, adj. (Despre persoane) Născut în ţara despre care este vorba (de obicei alta decît ţările Europei), originar din acea ţară; de baştină, băştinaş, pămîntean, autohton. *Locuitorii indigeni ai Americii.* ✧ (Substantivat) *Două treimi* [din populaţia Guatemalei] *sînt descendenţi ai populaţiei... rezultată din amestecul dintre indigeni şi spanioli.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2906. ✦ (Despre animale, plante sau materii) Care nu se aduce de peste graniţă, care nu-i exotic, care creşte sau se produce în propria ţară. *Bumbac indigen.*

INDIGENÁ, *indigenez*, vb. I. Intranz. (Învechit) A încetăţeni. (Fig.) *Cuvintele primite, indigenate, lepădate, înnoite sau învechite din ţările unde se vorbeşte romîneşte.* RUSSO, S. 91.

INDIGENÁT s. n. (Învechit) Dreptul de cetăţenie într-un stat; naturalizare, împămîntenire. ✧ Fig. *Cuvîntul, fie slav, fie turc, fie latin, ce se va romîni*

(= romîniza) *are drit de împămîntenire și numai obșteasca frămîntare și nevoia poate să-i deie indigenatul, iar nu autoritatea fabricanților de sisteme.* RUSSO, O. A. 81.

INDIGÉST, -Ă, *indigești, -ste,* adj. Care nu poate fi (ușor) digerat; greu[3] (II 2). *Hrană indigestă.* ✦ Fig. (Despre producții intelectuale) Greu de urmărit și de înțeles; neplăcut, confuz, încurcat. *Cercetez literatura și dau de o amestecătură indigestă de limbi neolatine, de o sumă de idei luate fără nici un sistem.* RUSSO, S. 192.

INDIGÉSTIE, *indigestii,* s. f. Stare bolnăvicioasă provocată de alimente indigeste. (Fig.) *Cu așa feluri de bucate... sper să-mi servești un adevărat regal, care să mă dreagă de indigestia ce mi-a produs-o arta culinară a poeților noștri.* CARAGIALE, O. VII 359.

INDIGNÁ, *indignez,* vb. I. **1.** Tranz. (Rar la pers. 1 și 2) A provoca indignarea cuiva.

2. Refl. A fi cuprins de indignare. *Se indigna în fața unei nedreptăți.*

INDIGNÁRE, *indignări,* s. f. Revoltă sufletească, mînie amestecată cu amărăciune și dispreț, provocată de o faptă nedemnă sau injustă. *Buzele subțiri numai tremurau de indignare.* C. PETRESCU, C. V. 95. *Încetul cu încetul satul fu cuprins de indignare și de mînie.* REBREANU, R. II 230. *Bucuriile și indignările ei erau exact aceleași în fiecare seară.* IBRĂILEANU, A. 19.

INDIGNÁT, -Ă, *indignați, -te,* adj. Cuprins de indignare, revoltat sufletește din cauza unei fapte nedemne sau injuste. *E indignat, dar cu gesturile lui potolite... nu se prea trădează.* CAMIL PETRESCU, U. N. 346. *Nu se miră și nu fu indignat că alții, veniți mai tîrziu, îi trec înainte.* C. PETRESCU, C. V. 332.

INDIGÓ, *indigouri,* s. n. **1.** Culoare care se găsește în spectrul solar între albastru și violet.

2. Materie colorantă albastră-închis, extrasă din frunzele unei plante tropicale sau (astăzi) fabricată mai ales din anilină. ✦ (Impropriu) Hîrtie-carbon.

INDIRÉCT, -Ă, *indirecți, -te,* adj. **1.** Care se produce prin mijlocirea cuiva sau a ceva, care apare sau se obține prin intermediul cuiva sau a ceva. V. mijlocit. *Informație indirectă.* ✧ (Adverbial) *Astfel, l-ai ajutat indirect să-și facă o carieră.* C. PETRESCU, C. V. 106.

2. (În expr.) a) (Gram.) *Complement indirect* = parte de propoziție care exprimă obiectul asupra căruia se răsfrînge în mod indirect (1), de obicei ca un folos sau o pagubă, acțiunea verbului. *Propoziție completivă indirectă* = propoziție care îndeplinește, în frază, funcțiunea de complement indirect. *Vorbire indirectă* = vorbire în care se reproduce comunicarea cuiva, făcînd-o să fie, din punct de vedere gramatical, o subordonată (completivă) a unui verb de declarație. b) (Fin.) *Impozit indirect* = impozit inclus în prețul anumitor obiecte de consum. *Partea covîrșitoare a veniturilor statului capitalist provine din impozitele indirecte, care joacă un rol deosebit în jefuirea oamenilor muncii de către monopoliști.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 9, 80. c) (Mil.) *Tragere indirectă* = tragere asupra unor ținte care nu se văd, dirijată cu ajutorul unor calcule matematice.

INDISCIPLÍNĂ s. f. Lipsă de disciplină; nesupunere, dezordine. *Desfășurînd agitația politică de masă, agitatorii sînt datori să combată manifestările de indisciplină, lipsa de grijă față de avutul obștesc, indolența în rezolvarea cerințelor maselor, abaterile de la linia partidului.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 11, 37.

INDISCRÉT, -Ă, *indiscreți, -te,* adj. Care se introduce în mod nedelicat în secretele cuiva, împărtășindu-le apoi altora, care este lipsit de rezervă în raporturile cu oamenii. *N-aș vrea să fiu indiscret.* ALECSANDRI, T. I 396.

INDISCRÉȚIE, *indiscreții,* s. f. Faptul de a da pe față secrete, taine; lipsă de discreție; p. ext. lipsă de măsură în vorbă. ✦ Faptă nedelicată, lipsită de rezervă. *Scuză-mă că, silit, fac indiscreția de a-ți aminti ce am vorbit cînd ne-am despărțit duminica trecută.* CARAGIALE, O. VII 12.

INDISCUTÁBIL, -Ă, *indiscutabili, -e,* adj. Care nu poate stîrni îndoieli sau obiecții; sigur, incontestabil, neîndoielnic. *Conducerea unei întreprinderi nu este de loc o problemă simplă. Directivele în sine nu sînt infailibile și deseori ceea ce apare indiscutabil... comportă mai multe riscuri.* V. ROM. decembrie 1953, 289. *Domnule Rogojinaru, un lucru rămîne indiscutabil.* REBREANU, R. I 12. ✧ (Adverbial) [Oamenii sovietici] *duc bătălia pentru apărarea păcii și, indiscutabil, o vor cîștiga.* STANCU, U.R.S.S. 159.

INDISOLÚBIL, -Ă, *indisolubili, -e,* adj. (Mai ales despre legăturile care unesc lucrurile, fenomenele) Care este atît de strîns, de solid, de trainic, încît nu poate fi rupt, desfăcut sau destrămat; care este de nezdruncinat. *Sfaturile populare înlesnesc pe linie de stat legătura dintre avangarda oamenilor muncii și masele largi ale celor ce muncesc, contribuind la întărirea unității indisolubile dintre partid, guvern și popor.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 11, 6. ✧ (Adverbial) *Teoria și practica sînt legate indisolubil una de alta.* LUPTA DE CLASĂ, 1950, nr. 1, 71.

INDISPENSÁBIL, -Ă, *indispensabili, -e,* adj. Care este atît de necesar, încît nu ne putem lipsi de el, care este de neapărată trebuință. *Necesari sînt toți, indispensabili nu.* C. PETRESCU, C. V. 339. *În lipsa materialului ce ne era indispensabil, n-am fi putut ajunge decît la o încercare informă.* ODOBESCU, S. II 399. *Dacă oamenii învățați sînt folositori, cei meșteri sînt indispensabili.* GHICA, S. A. 115. ✧ (Adverbial) *Este absolut indispensabil să întemeiem un institut.* CARAGIALE, O. II 34.

INDISPENSÁBILI s. f. pl. Izmene.

INDISPONÍBIL, -Ă, *indisponibili, -e,* adj. Care nu stă la dispoziția cuiva, de care nu se poate folosi cineva după voie, care nu e liber, nu e disponibil. *Bunuri indisponibile.*

INDISPONIBILITÁTE, *indisponibilități,* s. f. Faptul de a fi indisponibil, situația unui lucru de care nu se poate dispune.

INDISPOZÍȚIE, *indispoziții,* s. f. **1.** Lipsă de voie bună, proastă dispoziție; supărare, mîhnire.

2. Stare a celui ușor bolnav, boală ușoară. *Bătrînul îi descria indispozițiile copilei, lipsa ei de poftă de mîncare, tînjirea, amețelile.* VLAHUȚĂ, O. A. III 97.

INDISPÚNE, *indispún,* vb. III. Tranz. A strica buna dispoziție a cuiva, a produce cuiva o supărare ușoară; a supăra, a mîhni. *Adaosurile colonelului, prin brutalitatea lor cazonă, mai mult l-au indispus decît l-au impresionat.* REBREANU, R. II 225.

— Forme gramaticale: perf. s. *indispusei,* part. *indispus.* — Prez. conj. pers. 3 și: *indispuie.*

INDISPÚS, -Ă, *indispuși, -se,* adj. Care este prost dispus, ușor supărat sau mîhnit. *Revenii acasă indispus.* GALACTION, O. I 230. *Era indispus, mai tras la față și mai palid ca altă dată.* VLAHUȚĂ, O. A. I 99. ✦ Care are o tulburare ușoară și trecătoare a sănătății, ușor bolnav. *Eram și-așa indispus de neodihnă.* CARAGIALE, O. II 12.

INDISTÍNCT, -Ă, *indistincți, -te,* adj. (Rar) Care nu se distinge bine, care este neclar. V. confuz. *Vechiul oraș... se arăta, în lumina orbitoare, indistinct și risipit.* GALACTION, O. I 346.

ÎNDIU s. n. (Şi în formă *indium*) Metal maleabil care se găseşte în cantităţi mici în blendă. *Întrebuinţarea indiumului ne va dispensa aproape în întregime de folosirea cositorului.* BARANGA, I. 168.
— Pronunţat: *-díu.* — Variantă: **índium** s. n.

ÎNDIUM s. n. v. **indiu.**

INDIVÍD, -Ă, *indivizi, -de,* s. m. şi f. **1.** Persoană (privită ca o unitate distinctă de alte persoane); ins. *Fericirea individului nu se poate înfăptui fără fericirea generală a societăţii.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 383, 5/1. *Astăzi noblеţa are ca argument calităţile intelectuale şi sufleteşti ale individului.* SADOVEANU, C. 34. ✦ (Peiorativ) Om necunoscut, suspect sau vrednic de dispreţ. *Mă faci să vorbesc singură cu toţi indivizii...* C. PETRESCU, C. V. 116. *Atîţi oameni onorabili au fost înşelaţi cu neruşinare de acest individ suspect.* BART, E. 286.
2. Fiecare fiinţă vie (privită ca o unitate distinctă a speţei din care face parte); exemplar dintr-o categorie de fiinţe, purtător al însuşirilor acelei categorii.

INDIVIDUÁL, -Ă, *individuali, -e,* adj. **1.** Care aparţine unei singure persoane, al unui individ; personal. *Gospodăria individuală, fărîmiţată, după cum spune Lenin, « condamnă oamenii la întuneric, la mizerie, la răzleţire ».* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 207. ✦ Care priveşte o singură persoană, care priveşte pe fiecare individ în parte. ✧ (Adverbial) *Primirea în partid a celor mai buni oameni ai muncii se poate asigura numai dacă organizaţiile de bază desfăşoară o intensă muncă politică, numai dacă ele se ocupă individual de muncitorii fruntaşi şi îi ajută să crească politiceşte.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 5, 107. ✧ (Substantivat) *Caracterul este unitatea dintre individual şi tipic.* V. ROM. mai 1953, 196.
2. Care este executat de individ (şi nu de colectivitate). *Muncă individuală. Întreceri individuale şi de grupă.* ✧ *Studiu individual* = studiu întreprins în mod izolat (nu în grup). *Caiet de studiu individual.*
— Pronunţat: *-du-al.*

INDIVIDUALÍSM s. n. Concepţie şi atitudine retrogradă, specifică regimurilor de exploatare, care aşază interesele egoiste ale individului izolat mai presus de cele colective. *Forţa literaturii sovietice constă în aceea că ea a demascat cu neîndurare individualismul burghez.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 109, 5/1.
— Pronunţat: *-du-a-.*

INDIVIDUALÍST, -Ă, *individualişti, -ste,* adj. Care dă dovadă de individualism, care manifestă indiferenţă faţă de interesele colective.
— Pronunţat: *-du-a-.*

INDIVIDUALITÁTE, *individualităţi,* s. f. **1.** Totalitatea particularităţilor fiecărui individ (mai ales uman), prin care se deosebeşte de alţi indivizi. *Individualitatea unui artist.*
2. Persoană considerată ca posesoarea unor însuşiri deosebite. V. personalitate. *Iaşul la 1839, ca şi astăzi, nu se deosebea prin vreun entuziasm straşnic pentru nici o individualitate.* RUSSO, S. 27.
— Pronunţat: *-du-a-.*

INDIVIDUALIZÁ, *individualizez,* vb. I. Tranz. (Mai ales în legătură cu creaţia artistică) A scoate în evidenţă individualitatea sau particularitatea unui personaj, p. ext. a unui fapt, a unei situaţii etc., a reliefa ceea ce este caracteristic, specific, particular unui personaj etc. *Caţavencu nu-i schematic, tocmai pentru că e perfect individualizat.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 341, 3/3. *Rebreanu ştie să individualizeze puternic situaţiile şi personajele.* V. ROM. noiembrie 1953, 286.
— Pronunţat: *-du-a-.*

INDIVIDUALIZÁRE, *individualizări,* s. f. Acţiunea de a individualiza şi rezultatul ei.
1. (Mai ales în legătură cu creaţia artistică) Conturare, precizare a caracterului, a naturii unei fiinţe sau a unui lucru prin reliefarea particularităţilor proprii. *Forţa şi profunzimea generalizării în opera de artă nu numai că nu contrazice individualizarea, ci dimpotrivă.* V. ROM. decembrie 1950, 187.
2. Adaptarea şi aplicarea unei concepţii, a unui punct de vedere etc. la cazuri izolate şi particulare. *Individualizarea pedepsei în justiţie se face ţinînd seama de circumstanţele speciale în care a fost făptuit delictul.*
— Pronunţat: *-du-a-.*

INDIVIDUALIZÁT, -Ă, *individualizaţi, -te,* adj. Care are sau a obţinut o individualitate; conturat, delimitat, separat prin particularităţi specifice. *Un fapt istoric individualizat.*
— Pronunţat: *-du-a-.*

INDIVÍZ, -Ă, *indivizi, -e,* adj. (Jur., despre bunuri) Care se găsesc în indiviziune. *Proprietate indiviză.* ✦ (Despre două sau mai multe persoane) Care au o proprietate în indiviziune. *Proprietari indivizi.*

INDIVIZÍBIL, -Ă, *indivizibili, -e,* adj. Care nu poate fi divizat, împărţit.

INDIVIZIBILITÁTE s. f. Faptul de a fi indivizibil; caracterul unui lucru indivizibil.

INDIVIZIÚNE s. f. (Jur.) Modalitate a dreptului de proprietate în care mai multe persoane se bucură în acelaşi timp de proprietatea asupra aceloraşi bunuri, avînd fiecare o cotă-parte abstractă, care nu poate fi determinată material. *Bunuri aflate în indiviziune. A ieşi din indiviziune.*
— Pronunţat: *-zi-u-.*

INDO-EUROPEÁN, -Ă, *indo-europeni, -e,* adj. (Lingv.; mai ales în expr.) *Limbă indo-europeană* = limbă neatestată în texte şi considerată ca bază a familiilor de limbi romanice, slave, germanice, indo-iraniene etc.

INDOLÉNT, -Ă, *indolenţi, -te,* adj. Lipsit de energie, nepăsător, nesimţitor, apatic.

INDOLÉNŢĂ, *indolenţe,* s. f. Nepăsare, nesimţire, moliciune, apatie. *Nu trebuie să se uite nici o clipă că indolenţa şi birocratismul ascund de multe ori manifestări ale duşmanului de clasă.* SCÎNTEIA, 1951, nr. 1934.

INDRIŞAÍM s. m. v. **indruşaim.**

INDRUŞAÍM, *indruşaimi,* s. m. Plantă agăţătoare decorativă din familia leguminoaselor, cu flori mari, roşii, violete sau albe, cu miros plăcut *(Lathyrus odoratus). La ferestre se înghesuiau ghivecele de garoafe, de muşcate, de cerceluşi, de indruşaim.* M. I. CARAGIALE, C. 76.
— Variantă: **indrişaím** (ARGHEZI, P. T. 116) s. m.

INDUBITÁBIL, -Ă, *indubitabili, -e,* adj. (Franţuzism rar) Neîndoios.

INDÚCE, *indúc,* vb. III. Tranz. **1.** (Numai în expr.) **A induce în eroare** = a face (pe cineva) să creadă sau să i se pară că ceva este altfel decît e în realitate; a înşela, a amăgi. *Nu obosesc tot cîntînd laude nemeritate unor persoane din Principate şi inducînd astfel în eroare opinia publică.* BOLINTINEANU, O. 253.
2. A produce un cîmp electric prin inducţie electromagnetică.
— Forme gramaticale: part. *indus.*

INDÚCERE, *induceri,* s. f. Acţiunea de a induce.

INDUCTÍV, -Ă, *inductivi, -e,* adj. Care recurge la inducție (1), care procedează prin inducție, care se bazează pe inducție. *Metodă inductivă.*

INDUCTÓR[1], *inductoare,* s. n. Parte a unei mașini electrice sau a unui aparat electric în care se găsesc magneți permanenți sau bobine străbătute de curent, care induc tensiune electromotoare în bobinele induse. ✦ Mic generator electric manual, care funcționează prin inducție electromagnetică.

INDUCTÓR[2], -OÁRE, *inductori, -oare,* adj. Care produce cîmpul magnetic necesar inducerii unui cîmp electric. *Bobină inductoare.*

INDÚCȚIE, *inducții,* s. f. **1.** Metodă de gîndire cu ajutorul căreia se trece de la particular la general, de la consecință la principiu, de la efecte la cauză. *În cercetările științifice, inducția este însoțită neapărat de deducție.*

2. (Fiz.; în expr.) *Inducție magnetică* = mărime care caracterizează cîmpul electric și este egală cu produsul dintre intensitatea cîmpului magnetic și permeabilitatea magnetică a materialului în care se găsește cîmpul. *Inducție electrică* = mărime care caracterizează cîmpul electric și este egală cu produsul dintre intensitatea cîmpului electric și constanta dielectrică a materialului în care se găsește cîmpul. *Inducție electromagnetică* = producerea unui cîmp electric care are forță electromotoare, prin variația cîmpului magnetic.

INDULGÉNT, -Ă, *indulgenți, -te,* adj. Care iartă ușor, care trece cu vederea; îngăduitor. *Boerescu luă o mutră de învățător indulgent care dojenește niște copii nepricepuți.* REBREANU, R. II 88. *Publicul era indulgent; el rîdea și aplauda.* NEGRUZZI, S. I 343.

INDULGÉNȚĂ, (2) *indulgențe,* s. f. **1.** Atitudine îngăduitoare față de greșeli; toleranță, îngăduință. *Cu toată indulgența auditoriului, trupa de amatori făcu un mare fiasco.* NEGRUZZI, S. I 341. *De indulgența mea acum să profitați.* ALEXANDRESCU, M. 184.

2. (În biserica catolică) Iertare de păcate acordată credincioșilor în schimbul unei sume de bani.

INDURĂȚIE, *indurații,* s. f. (Med.) Întărire anormală a unui țesut organic. *Indurația vîrfurilor plămînilor.*

INDUSTRIÁL, -Ă, *industriali, -e,* adj. Care ține de industrie, care se bazează în primul rînd pe industrie, care este produs sau fabricat de industrie. *Țară industrială.* ▭ *Producem astăzi în serie mașini-unelte complicate, aparatură energetică, utilaj petrolifer, minier și de construcții și am început să exportăm produse industriale ca motoare electrice, tractoare, unele mașini.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2574. ✧ *Chimie industrială* = ramură a chimiei care se ocupă cu aplicarea procedeelor chimice în tehnica fabricației.

— Pronunțat: *-tri-al.*

INDUSTRIALIZÁ, *industrializez,* vb. I. Tranz. A transforma o țară (agricolă) în țară industrială, a da unei țări un caracter industrial, a o face să treacă la marea industrie mașinistă. ✦ A face ca un proces de producție să se efectueze în cea mai mare parte cu mașini de lucru. ✦ A prelucra o materie primă pentru a obține produse industriale.

— Pronunțat: *-tri-a-.*

INDUSTRIALIZÁRE, *industrializări,* s. f. Acțiunea de a industrializa și rezultatul ei; trecerea la tehnica industrială mecanizată; introducerea tehnicii mecanizate în economia națională a unei țări. *Între electrificare, industrializare și mecanizarea agriculturii există o strînsă legătură.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 321. ✧ *Industrializare socialistă* = dezvoltarea marii industrii și în primul rînd a industriei grele, care să asigure reconstrucția întregii economii naționale pe baza tehnicii mașiniste înaintate, victoria formelor socialiste ale economiei, independența tehnică-economică a țării față de încercuirea capitalistă. *Industrializarea socialistă creează baza unui avînt continuu și a unui ritm rapid de dezvoltare a întregii economii pe făgașul socialismului.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2387.

— Pronunțat: *-tri-a-.*

INDUSTRIÁȘ, *industriași,* s. m. Capitalist posesor al unei întreprinderi industriale. V. fabricant. *Cartierele elegante prin care trecem, pe unde odinioară se lăfăiau nobilii, latifundiarii, marii negustători și marii industriași, sînt acum locuite de muncitori și de familiile lor.* STANCU, U.R.S.S. 125.

— Pronunțat: *-tri-aș.*

INDÚSTRIE, *industrii,* s. f. **1.** Ramură a economiei naționale care are drept obiect activitatea de prelucrare a materiilor prime pe scară largă și cu mijloace tehnice avansate. *Industria devine un instrument de ușurare a muncii omului și de îmbunătățire necontenită a traiului celor ce muncesc abia atunci cînd ea este smulsă din mîinile exploatatorilor și trecută în proprietatea statului proletar, adică în stăpînirea întregului popor muncitor.* LUPTA DE CLASĂ, 1950, nr. 7-8, 86. *O industrie puternică nu se poate crea decît prin folosirea largă a tuturor cuceririlor științifice, care constituie baza progreselor tehnice.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 367, 5/1. *Sub Petru I se construiesc fabrici de mătăsuri, de panglici, de hîrtie. Industria prinde puteri, se dezvoltă.* STANCU, U.R.S.S. 98. ✧ *Industrie extractivă* = ramură a industriei care are drept scop extragerea din pămînt a materiilor utile omului (cărbuni, petrol etc.), fără a le prelucra. *Industrie grea* = industrie care are drept obiect producerea mijloacelor de producție, semifabricate, mașini, unelte etc. *Industrie ușoară* = industrie care are drept obiect producerea bunurilor de larg consum. ✦ *Industrie casnică* = activitatea de prelucrare a materiilor prime la domiciliul producătorului, în cadrul unor procese de muncă simple și cu mijloace neevoluate. *Aceeași burghezime aduce nu numai sărăcirea țărănimii, ci și distrugerea industriei mici, a vechii industrii casnice țărănești.* IBRĂILEANU, SP. CR. 196.

2. (Urmat de determinări arătînd natura) Subdiviziune a industriei (1), cuprinzînd un domeniu limitat de activitate. *Industrie textilă. Industrie chimică.*

— Accentuat și: *industríe.*

INECHITÁTE, *inechități,* s. f. (Livresc) Nedreptate.

INEDÍT, -Ă, *inediți, -te,* adj. (Despre opere literare sau științifice) Care n-a fost încă publicat, care se tipărește sau se publică pentru prima oară. *Operă inedită.* ▭ *Articolele cuprinse în acest volum au fost tipărite în revista «Contemporanul», afară de două, inedite.* GHEREA, ST. CR. I 5. ✦ Fig. Necunoscut mai înainte, neobișnuit, nou. *Justa apreciere a unei opere implică stabilirea specificului său, a modului original, inedit, în care un scriitor reflectă un anumit aspect nou din viață.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 361, 3/5. *Limba scrisă... găsește în resursele limbii vorbite formule inedite, elemente expresive de cea mai înaltă valoare stilistică.* L. ROM. 1953, nr. 2, 38.

INEFÁBIL, -Ă, *inefabili, -e,* adj. (Franțuzism) Care nu poate fi exprimat prin cuvinte. V. nespus, negrăit.

INEFICÁCE adj. invar. Care nu e eficace, nu produce efectul dorit, rămîne fără efect. *Remediu ineficace.*

INEFICACITÁTE s. f. Faptul de a nu fi eficace, lipsă de eficacitate.

INEGÁL, -Ă, *inegali, -e,* adj. Care nu e egal, care nu e la fel (cu altceva sau cu sine însuși considerat în

alt moment). *Aceste considerațiuni se răsfrîng neapărat în proporțiuni inegale asupra autorilor puși la concurs.* ODOBESCU, S. II 371. ✦ Care vădește o inegalitate, o lipsă de echilibru între forțe, puteri, valori. *O luptă inegală, născută dintr-o neînțelegere a unor șefi, începu între avangarda otomană și între 150 soldați pompieri.* BOLINTINEANU, O. 262. ✦ Schimbător, nestabil. *Caracter inegal.*

INEGALÁBIL, -Ă, *inegalabili, -e,* adj. Care nu poate fi egalat, de neegalat, fără egal.

INEGALITÁTE, *inegalități,* s. f. 1. Faptul de a fi neegal, lipsă de egalitate; neegalitate, disproporție. *Inegalitatea în drepturi între cei avuți și cei săraci, inegalitate în drepturi între bărbat și femeie, inegalitate între albi și negri, — acestea sînt « darurile » pe care le oferă minoritatea exploatatoare majorității exploatate.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 368, 6/5.

2. Relația matematică dintre două elemente care nu sînt egale.

INÉL, *inele,* s. n. 1. Cerc mic de metal (de obicei prețios și prevăzut cu pietre scumpe) care se poartă ca podoabă pe deget. *Asculta din fotoliu, jucîndu-se cu inelele.* GALACTION, O. I 307. *Inelul scump i-l scoate de pe degetul cel mic.* EMINESCU, O. I 79. *Pe masă era un frumos rubin, Inel de formă antică.* ALEXANDRESCU, M. 374. ✧ *Inel de logodnă* = verighetă. *Îi zise să ia inelul de logodnă.* ISPIRESCU, L. 25. ✧ Fig. *Inelul des de bărbați se desfăcu.* DUMITRIU, N. 9 ✧ Expr. (Despre persoane) **Tras (ca) prin(tr-un) inel** = cu talia subțire, zvelt. *Era voinic și tinerel, Înalt și tras ca prin inel.* COȘBUC, P. I 281. *Trupușoru-i gingășel Părea tras pintr-un inel.* ALECSANDRI, P. I 91. ✦ (Metaforic) Buclă de păr. *Părul, în inele, căzîndu-i pe grumaz.* MACEDONSKI, O. I 214. *Chica ta-i toată inele, Gura ta-i fagur de miere.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 21. ✦ *Inelul lui Saturn* = bandă luminoasă care înconjură planeta Saturn.

2. Obiect în formă de cerc, avînd diverse întrebuințări practice. V. verigă. ✦ (La pl.) Aparat de gimnastică constînd din două cercuri de fier îmbrăcate în piele, suspendate de funii.

3. Strat de lemn care se formează anual la plantele lemnoase. *Numărul inelelor arată vîrsta copacului.*

4. Fiecare din segmentele din care este alcătuit corpul animalelor din încrengătura viermilor.

INELÁJ, *inelaje,* s. n. Operație de fixare a unor inele cleioase pe trunchiul arborilor ca protecție împotriva insectelor.

INELÁR[1], *inelari,* s. m. Fluture care își depune ouăle în formă de inel pe ramurile tinere ale pomilor fructiferi și a cărui larvă cauzează mari pagube *(Gastropacha neustria).*

INELÁR[2], *inelare,* s. n. Degetul dintre cel mijlociu și cel mic, pe care se poartă de obicei inelul. *Cu mîna dreaptă dusă la colțul gurii și cu două degete, cel mic și inelarul pe buze, privea intens.* CAMIL PETRESCU, O. II 632.

INELÁR[3], **-Ă,** *inelari, -e,* adj. Care are aspectul unui inel. *Eclipsă de soare inelară.*

INELÁT, -Ă, *inelați, -te,* adj. (Despre păr) În formă de inele; buclat, cîrlionțat. *Părul inelat să ți-l desprind din spelci.* STANCU, C. 54. *În barba-i inelată abia se presimți, ascunzîndu-se, un început de surîs.* C. PETRESCU, R. DR. 9. ✦ (Rar, despre degete) Împodobit cu inele. *Străinul surîse, scuturînd cu degetul inelat scrumul țigării.* C. PETRESCU, A. 282. ✦ *Viermi inelați* = încrengătură de animale al căror corp este alcătuit dintr-un șir de inele (4).

INELEGÁNȚĂ s. f. (Franțuzism) Lipsă de eleganță în vorbire, în purtare, în atitudine. *Au avut ineleganța să amestece numele dumneavoastră.* PAS, Z. IV 140.

INELUCTÁBIL, -Ă, *ineluctabili, -e,* adj. (Franțuzism) Care nu poate fi evitat, cu care nu se poate lupta; inevitabil, de neocolit. [Bălcescu] *osîndește fără cruțare regimul de privilegii... privind revoluția nu ca un accident, ci ca un rezultat istoric, ca o necesitate ineluctabilă.* SADOVEANU, E. 54.

INELÚȘ, *inelușe,* s. n. Diminutiv al lui inel. *Și tu ți-ai lăsat Inelușul tău În degetul meu.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 502. *Ține inelușul meu Și du-l unde voiesc eu.* ALECSANDRI, P. P. 145. ✧ *De-a inelușul* = ineluș-învîrtecuș, v. învîrtecuș.

ÎNEMĂ s. f. v. inimă.

INÉPT, -Ă, *inepți, -te,* adj. (Despre persoane) Prost, stupid. *Străsina grosolană de tinichele ce o așternuse în piez dasupra părților restauratorii inepți ai secolilor din urmă.* ODOBESCU, S. II 503.

INEPȚÍE, *inepții,* s. f. Faptă sau vorbă stupidă, prostească, lipsită de logică, de bun simț; prostie, stupiditate, absurditate.

INEPUIZÁBIL, -Ă, *inepuizabili, -e,* adj. Care nu se termină niciodată, care nu poate fi epuizat. *Pictura de gen are azi un cîmp inepuizabil de inspirație.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 379, 3/6.

— Pronunțat: *-pu-i-.*

INERÉNT, -Ă, *inerenți, -te,* adj. Care face parte integrantă din ceva, care nu poate lipsi, care constituie un element nedespărțit de un lucru sau de o ființă. (Adverbial) *Unii au trăit pe socoteala semenilor lor, speculînd patimile, nevoile, ambițiile ori diferitele slăbiciuni care sînt inerent legate de firea omului.* ANGHEL, PR. 107.

INÉRT, -Ă, *inerți, -te,* adj. 1. Nemișcat, fără viață, neînsuflețit; p. ext. lipsit de vigoare, de vioiciune; moale. *Masa inertă a unui corp.* ▭ *Bătrînul, inert, părea că doarme.* BART, E. 337. *Cînd mi-a dat mîna, mi-a lăsat-o... inertă într-a mea.* IBRĂILEANU, A. 36.

2. (Fiz.; despre corpuri) Care are inerție; (despre masa corpurilor) care se referă la inerție și nu la gravitație. ✦ (Chim.; despre elemente sau substanțe) Lipsit de reactivitate față de alte substanțe.

INERȚÍE s. f. 1. (Fiz.) Proprietate a corpurilor de a-și păstra starea de repaus sau de mișcare rectilinie și uniformă cît timp nu sînt supuse acțiunii vreunei forțe exterioare. *Legea inerției. A se mișca în virtutea inerției.*

2. (Chim.) Lipsă de reactivitate a unor elemente sau a unor substanțe chimice față de anumite substanțe.

3. Fig. Tendința unei persoane sau a unei colectivități de a rămîne în repaus, în inactivitate; stare de indolență, lipsă de energie, apatie. *Tinerii care, în 1834, jucaseră pe scena varieteului străin roluri simbolice, încet-încet aveau să biruiască inerția lumii vechi.* SADOVEANU, E. 67.

INERVÁ, pers. 3 *inervează,* vb. I. Tranz. (Despre nervi sau rețele de nervi) A produce, a realiza inervația unui organ sau a unui țesut. *Nervii acestui plex inervează rinichii și intestinul gros.* ANATOMIA 198.

INERVÁRE, *inervări,* s. f. Inervație.

INERVÁȚIE, *inervații,* s. f. Distribuție a nervilor într-un organ. *Datorită inervației duble, adică a celor două feluri de nervi, regularea funcției organelor interne devine mai precisă.* ANATOMIA 199.

INESTÉTIC, -Ă, *inestetici, -e,* adj. Care nu este estetic.

INESTIMÁBIL, -Ă, *inestimabili, -e,* adj. (Franțuzism) De neprețuit. *Piesă de o valoare inestimabilă.*

INEVITÁBIL, -Ă, *inevitabili, -e,* adj. Care nu poate fi evitat, care este de neînlăturat, a cărui apariție sau producere este sigură. *În Uniunea Sovietică au fost lichidate cauzele care generează în lumea capitalistă în mod inevitabil războaiele.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 10, 10. *Plecarea mea la București este inevitabilă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 425. ◇ (Adverbial) *Un duel însă ar atrage după sine inevitabil divorțul.* REBREANU, R. I 230.

INEVITABILITÁTE s. f. Faptul de a fi inevitabil. *Marx și Engels au fost primii care au fundamentat științific inevitabilitatea pieirii capitalismului.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 162, 15/1. *Spectatorul capătă sentimentul inevitabilității înfrîngerii dușmanului.* V. ROM. decembrie 1953, 294.

INEXÁCT, -Ă, *inexacți, -te,* adj. Lipsit de exactitate; neexact, neadevărat. *Afirmație inexactă.* ▭ *În mod inexact s-a afirmat în trecut că răscoala țăranilor din 1888 ar fi cuprins numai cîteva județe.* IST. R.P.R. 420.

INEXACTITÁTE, *inexactități,* s. f. Lipsă de exactitate; neexactitate, neadevăr. *Cu materialul sistematizat înaintea lui de alți cercetători de documente, să treacă la... lucrări de sinteză fără riscul inexactităților de amănunt.* CAMIL PETRESCU, O. II 419.

INEXISTÉNT, -Ă, *inexistenți, -te,* adj. Care nu există, care n-are ființă. ✦ F i g. (Despre persoane) Lipsit de importanță, șters. *Un personaj inexistent.*

[F] **INEXISTÉNȚĂ** s. f. Faptul de a nu exista, lipsă de existență.

INEXORÁBIL, -Ă, *inexorabili, -e,* adj. (Franțuzism) Care nu poate fi înduplecat, îmblînzit, înduioșat; neînduplecat, implacabil.

INEXPERIÉNȚĂ s. f. (Rar) Lipsă de experiență. *Aceștia, puțin dedați cu așa exerciții, se scuzară, care cu inexperiența, care cu hainele sale.* La ODOBESCU, S. I 307.

INEXPLICÁBIL, -Ă, *inexplicabili, -e,* adj. Care nu se poate explica, pentru care nu se găsește o explicație, neexplicabil; de neînțeles; p. e x t. ciudat, curios, straniu. *Îi apucau uneori momente de neliniște, de griji, de alarmări surde, inexplicabile.* VLAHUȚĂ, O. A. III 152.

INEXPRESÍV, -Ă, *inexpresivi, -e,* adj. (Rar) Care nu este expresiv, lipsit de expresivitate, neexpresiv. *Figură inexpresivă.*

INEXPRIMÁBIL, -Ă, *inexprimabili, -e,* adj. (Rar) Care nu poate fi exprimat prin cuvinte, pentru care nu se găsesc cuvinte corespunzătoare, care este de nedescris.

INEXPUGNÁBIL, -Ă, *inexpugnabili, -e,* adj. (Despre locuri fortificate) Care nu poate fi cucerit; de neînvins. *Era o redută ce părea cu atît mai mult inexpugnabilă, cu cît fusese fortificată de unul din cei mai buni pionieri.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 126, 10/3. ◇ F i g. *Uniunea Sovietică, bastionul inexpugnabil al păcii.* CONTEMPORANUL, S. II, 1950, nr. 186, 1/1.

INEXTRICÁBIL, -Ă, *inextricabili, -e,* adj. (Franțuzism rar; despre împrejurări, întîmplări, situații în care se află cineva) Care este atît de încurcat, de complicat, încît nu poate fi lămurit, înțeles. ◇ (Adverbial) *Intra, oare, în turburarea mea și ceva din prestigiul acelui obraz atît de drag, trandafiriu, atît de fraged, sub undele arămii ale părului inextricabil împletit?* GALACTION, O. I 58.

INFAILÍBIL, -Ă, *infailibili, -e,* adj. Care nu poate greși, care nu se poate înșela; perfect. *Conducerea unei întreprinderi nu este de loc o problemă simplă. Directivele în sine nu sînt infailibile.* V. ROM. decembrie 1953, 289. *Nu există nimic infailibil.* GHEREA, ST. CR. III 145.
— Pronunțat: *-fa-i-.*

INFAILIBILITÁTE s. f. Faptul de a fi infailibil; natura, caracterul sau starea a ceea ce este infailibil.
— Pronunțat: *-fa-i-.*

INFÁM, -Ă, *infami, -e,* adj. **1.** Josnic, nedemn. *Taci... taci... cu prostiile tale infame.* CAMIL PETRESCU, T. II 151. *Puneți ordin lucrurilor voastre, spre a nu se vătăma sacra libertate de către dușmanii patriei prin intrigile lor cele infame.* BOLINTINEANU, O. 248. ✦ (Substantivat) Om care se comportă în chip nedemn; canalie. *Spre răsplata tuturor acestor jertfe, o azvîrliți cu dispreț, zicînd: atîta e tot! cruzi, nesimțitori, infami, nelegiuiți.* NEGRUZZI, S. I 48.

2. F i g. Oribil, de nesuferit. *După o vreme infamă, trei nopți și trei zile de furtună și întuneric, de azi dimineață norii se risipesc.* CARAGIALE, O. VII 19.

INFAMÁNT, -Ă, *infamanți, -te,* adj. Care merită dezaprobarea, care atrage înfierarea publică, care aruncă asupra cuiva dezonoarea; degradant, dezonorant. *Pedeapsă infamantă.*

INFAMÍE, *infamii,* s. f. Caracterul a ceea ce este infam; faptă sau vorbă infamă; ticăloșie, josnicie. *Înfieram infamiile guvernului.* VLAHUȚĂ, O. A. III 23. *I se atribuie gratuit infamii și fapte nedemne.* GHICA, S. 143. ◇ E x p r. **A țintui** (pe cineva) **la stîlpul infamiei** = a supune (pe cineva) oprobriului public, a condamna, a înfiera.

INFANTÉRIE, *infanterii,* s. f. Parte a forțelor armate care luptă pe jos, avînd ca armă principală pușca; (învechit) pedestrime; (la pl. rar) unități din aceste forțe armate. *Regiment de infanterie.* ▭ *Pe drumuri, prin șanțuri, mergeau repede infanteriile.* CAMILAR, N. I 14. *În dreapta și în stînga tranșeele infanteriei se întindeau strîmbe și capricioase.* REBREANU, P. S. 85.

INFANTERÍST, *infanteriști,* s. m. Militar din infanterie; (învechit) pedestru, pedestraș.

INFANTICÍD s. n. (Jur.) Ucidere a propriului său copil. V. p r u n c u c i d e r e.

INFANTÍL, -Ă, *infantili, -e,* adj. **1.** De copii, pentru copii, referitor la copii. *Clinică infantilă.* ▭ *În urma acțiunii sistematice întreprinse de puterea populară în vederea ocrotirii sănătății publice, s-a ajuns la o scădere fără precedent în țara noastră a mortalității generale și a mortalității infantile.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2760. ◇ *Paralizie infantilă* = boală cu caracter epidemic, produsă de un virus care atinge mai ales pe copii și care produce paralizia anumitor mușchi.

2. (Rar) F i g. Lipsit de seriozitate, neserios, copilăresc. *Aceasta e o infamie, O născocire infantilă.* ANGHELIOSIF, C. M. I 97.

INFÁRCT s. n. Distrugerea unui țesut, pricinuită de astuparea vasului care îl hrănește.

INFATIGÁBIL, -Ă, *infatigabili, -e,* adj. (Franțuzism) Care nu știe ce e oboseala, care nu obosește niciodată, plin de zel, neobosit. *E sănătos și vesel și tot cum îl știi, apostol infatigabil.* CARAGIALE, O. VII 176.

INFATUÁRE, *infatuări,* s. f. (Franțuzism) Încîntare de sine, înfumurare, îngîmfare.
— Pronunțat: *-tu-a-.*

INFATUÁT, -Ă, *infatuați, -te,* adj. (Franțuzism) Plin de mulțumire de sine, încîntat de sine însuși, îngîmfat, înfumurat.
— Pronunțat: *-tu-at.*

INFÉCT, -Ă, *infecți, -te,* adj. **1.** (Despre mirosuri, p. e x t. despre aer) Rău, puturos, viciat, stricat. *Nu pot suporta mirosul acesta infect.* C. PETRESCU, C. V. 259. *Deliu, resemnat, se îndreptă spre spital, făcîndu-și în drum o nouă*

provizie de ţigări, ca să poată suporta aerul infect din sala de autopsie. BART, E. 252.

2. (Despre obiecte) Cu aspect respingător, murdar, neîngrijit; de calitate foarte proastă. *Haine infecte.*

3. (Despre persoane) Cu caracter josnic, mîrşav. *Să nu-i cruţaţi, băieţi, sînt nişte canalii infecte.* VLAHUŢĂ, O. A. III 23.

INFECTÁ, *infectez,* vb. I. Refl. (Mai ales despre răni, p. ext. despre persoane) A contracta o infecţie. *Doi cîini au fost vaccinaţi în acelaşi fel, fără a se infecta după aceasta.* BABEŞ, O. A. I 127. ✦ Tranz. A răspîndi substanţe sau microorganisme vătămătoare pentru vieţuitoare. *Muştele infectează alimentele.*

INFECTÁRE, *infectări,* s. f. Acţiunea de a (se) infecta şi rezultatul ei; infecţie.

INFECTÁT, -Ă, *infectaţi, -te,* adj. Care a suferit o infecţie. *Rană infectată.*

INFÉCŢIE, *infecţii,* s. f. **1.** Proces patologic rezultat din pătrunderea în organism a unor microbi care produc inflamaţii, supuraţii, cangrene etc. *Infecţie intestinală.* ✧ *Focar de infecţie* v. focar.

2. Miros urît, putoare, duhoare (produsă de un corp organic în descompunere).

INFECŢIÓS, -OÁSĂ, *infecţioşi, -oase,* adj. (Despre boli) Care este provocat de o infecţie; care se transmite de la un om la altul (v. molipsitor, contagios). *Cazarma unui regiment de infanterie, dintr-un oraş din Moldova, era transformată în iarna anului 1917 într-un spital de boli infecţioase.* MIRONESCU, S. A. 122. *De boale infecţioase n-aveţi a vă teme.* CARAGIALE, O. VII 22.

— Pronunţat: *-ţi-os.*

INFERIÓR, -OÁRĂ, *inferiori, -oare,* adj. (Adesea urmat de un element de comparaţie la dativ) **1.** Care este sau se află mai jos (în spaţiu) decît altul, care ocupă un loc dedesubtul altuia. *Membrele inferioare.* ✦ (Despre ape curgătoare sau despre porţiuni ale cursului lor) Situat mai aproape de vărsare decît de izvor. *Cursul inferior al Mureşului. Dunărea inferioară.*

2. Care este mai mic decît altul din punct de vedere numeric.

3. Care ocupă un grad mai mic, care este mai mic în rang sau în demnitate. *Funcţionar inferior.* ✧ (Substantivat) *În armată, inferiorul salută pe superior.*

4. Care este de calitate mai proastă, are importanţă mai mică, valorează mai puţin decît altul sau care este la un nivel mai redus decît altul. *Stofa aceasta este inferioară celei de lînă.* ▭ *Lumina lunii impresionează şi simţurile inferioare.* IBRĂILEANU, A. 16. ✧ (În vechea organizare a şcolii) *Curs inferior* = ciclu de învăţămînt cuprinzînd primele patru clase ale liceului.

— Pronunţat: *-ri-or.*

INFERIORITÁTE, *inferiorităţi,* s. f. Faptul de a fi inferior (4), stare a ceea ce este inferior; (concretizat) defect, lipsă, slăbiciune. *Nu era singura inferioritate pe care mi-o găsea.* CAMIL PETRESCU, U. N. 97.

— Pronunţat: *-ri-o-.*

INFÉRN s. n. (În credinţele religioase) Loc imaginar, de chin şi de suferinţe unde se crede că ar ajunge după moarte sufletele păcătoşilor; iad. *Cu toată culoarea lor, care o reaminteşte pe a infernului, bivolii sînt animalele preferate ale acestui luminos ţinut.* BOGZA, C. O. 295. *Aţi crede că această poartă este intrarea infernului.* CARAGIALE, O. III 141. *Fug caii duşi de spaimă şi vîntului s-aştern,*
Ca umbre străvezie ieşite din infern Ei zboară... EMINESCU, O. I 98. ✧ Fig. *De aceea traiul cu Brigita ajunge un infern.* GHEREA, ST. CR. II 329.

INFERNÁL, -Ă, *infernali, -e,* adj. **1.** De (sau din) infern; demonic, drăcesc. *Te aşteaptă ghiena cu focu-i infernal!* MACEDONSKI, O. I 250. *Schelet fantasmagoric, fiinţă infernală.* ALEXANDRESCU, M. 213. ✧ *Maşină infernală* = bombă cu mecanism de ceasornic, folosită de teroriştii pentru a săvîrşi atentate.

2. (Despre zgomote) Foarte mare, groaznic, înspăimîntător. *Un huiet tumultuos şi infernal începe să se audă.* BOGZA, C. O. 63. *Corpul ţlepului se zguduia vibrînd de larma infernală.* BART, E. 292.

3. (Despre stări sufleteşti) Rău, răutăcios, crud. *Uitîndu-se la el cu o bucurie infernală.* NEGRUZZI, S. I 165.

INFIDÉL, -Ă, *infideli, -e,* adj. (Franţuzism) **1.** (Despre persoane) Nestatornic în dragoste sau în prietenie, care înşală buna-credinţă, care îşi calcă angajamentele faţă de cineva; (despre soţi) care încalcă credinţa conjugală, necredincios.

2. (Despre memorie) Care nu (mai) funcţionează bine.

3. (În expr.) *Traducere infidelă* = traducere care nu respectă originalul, incorectă, inexactă.

INFIDELITÁTE, (2) *infidelităţi,* s. f. (Franţuzism) **1.** Lipsă de fidelitate, nestatornicie în dragoste sau în prietenie; încălcare a credinţei conjugale.

2. (Concretizat) Faptă care dovedeşte nestatornicia în dragoste. *A avut de suferit... scenele nevestei, care aflase... infidelităţile soţului.* PAS, Z. IV 7.

INFILTRÁ, *infiltrez,* vb. I. Refl. (Urmat de determinări introduse prin prep. «în») **1.** (Despre lichide) A se introduce pe încetul, a pătrunde treptat (ca prin filtru) în porii corpurilor solide; a străbate. *Apa se infiltrează în pămînt.* ✧ Fig. *Întunerecul se infiltra nesimţit în casă.* REBREANU, R. I 245.

2. Fig. (Despre oameni, idei, sentimente etc., de obicei peiorativ) A pătrunde pe încetul, a se strecura pe nesimţite. *Adunările generale au constituit un mijloc important de ascuţire a vigilenţei de clasă faţă de duşmanul care încearcă să se infiltreze în gospodăriile colective.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2669. ✧ Tranz. (În forma *infiltra*) *În suflete şi-n inimi el a infiltrat veninul.* ALEXANDRESCU, M. 162.

— Variantă: (rar) **înfiltrá** vb. I.

INFILTRÁRE, *infiltrări,* s. f. Acţiunea de a (se) infiltra.

1. Pătrunderea (şi scurgerea) înceată a lichidelor prin porii corpurilor solide.

2. Fig. Furişare, strecurare pe nesimţite a unor idei, a unor influenţe etc. *Infiltrarea capitalului american în marile societăţi pentru exploatarea minelor de aramă.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 164, 12/2.

INFILTRÁT[1], *infiltrate,* s. n. Infiltraţie (2). *Infiltrat pulmonar.*

INFILTRÁT[2]**, -Ă,** *infiltraţi, -te,* adj. (Med.; numai în expr.) *Ţesut infiltrat* = ţesut în care s-au acumulat elemente celulare pentru a combate un agent vătămător, adeseori microbian.

INFILTRÁŢIE, *infiltraţii,* s. f. **1.** Infiltrare (1). *Infiltraţia apei în pereţii subsolului.*

2. (Med.) Pătrundere şi localizare a unui agent vătămător într-o celulă, într-un ţesut sau într-un organ. *Infiltraţie seroasă.*

INFÍM, -Ă, *infimi, -e,* adj. Extrem de mic. V. minuscul. *Cu o sumă infimă poţi parcurge Moscova în lung şi în lat, adică poţi face o călătorie de zeci de kilometri.* STANCU, U.R.S.S. 20. *Sub razele puternice ale soarelui, nisipurile strălucesc din miliardele lor de infime cristaluri.* BOGZA, C. O. 399.

— Accentuat şi: *înfim.*

INFINÍT[1]**,** (1) *infinituri,* s. n., (2) *infiniţi,* s. m. **1.** Ceea ce este nesfîrşit în spaţiu sau nesfîrşit în timp;

ceea ce pare astfel. *Lung priveşte peste apa-n care cad din infinit Norii ce-au venit deodată călători ca nişte fumuri.* D. BOTEZ, P. O. 49. [Focul] *dezvăluind infinituri în adîncu-i, fulgeră pe culmi şi luminează crestele.* ANGHEL, PR. 124. *Colonii de lumi pierdute Vin din sure văi de haos pe cărări necunoscute Şi în roiuri luminoase, izvorînd din infinit, Sînt atrase în viaţă de un dor nemărginit.* EMINESCU, O. I 132. ◇ Loc. adv. **La infinit** = fără încetare, în chip nelimitat, la nesfîrşit. *Exemplele acestea s-ar putea înmulţi la infinit.* ▭ *Mişcările se repetară la infinit.* SAHIA, N. 103.

2. (Mat.) Mărime mai mare decît orice mărime dată. ◇ *Infinit mic* = mărime variabilă a cărei valoare absolută poate deveni mai mică decît valoarea oricărei mărimi pozitive date. *Infinit mare* = mărime variabilă a cărei valoare absolută poate deveni mai mare decît valoarea oricărei mărimi pozitive date.

INFINÍT², **-Ă**, *infiniţi, -te*, adj. Care n-are capăt, margini, limite; nesfîrşit, nemăsurat, nelimitat, neţărmurit. *Natura este infinită şi ea are o existenţă infinită.* LENIN, O. XIV 256. *De jur împrejur, pe variaţia infinită a imensei perspective, se risipeau umbrele norilor şi strălucirea soarelui.* GALACTION, O. I 346. ◇ (Adverbial, pe lîngă adjective la gradul comparativ, formează un comparativ intensiv) *Infinit mai valoros decît...* ▭ *Sfaturile populare sînt cele mai democratice organe ale puterii de stat cunoscute istoriei ţării noastre, infinit superioare prin profundul lor democratism organelor puterii de stat din ţările capitaliste.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2784.

INFINITÁTE, *infinităţi*, s. f. (Urmat de determinări introduse prin prep. «de») Cantitate nelimitată, nemărginită; număr foarte mare (care depăşeşte închipuirea). *În afara afluenţilor secreţi, o infinitate de stropi izolaţi vin să se adauge Oltului.* BOGZA, C. O. 91. *O infinitate de mici sentimente de cazarmă... se frîngeau de puterea covîrşitoare a realităţii.* D. ZAMFIRESCU, R. 71.

INFINITEZIMÁL, **-Ă**, *infinitezimali, -e*, adj. **1.** Foarte mic, neînchipuit de mic, infim. *Picăturile de apă, filtrîndu-se îndelung... îşi leapădă şi infinitezimalele impurităţi.* BOGZA, C. O. 110.

2. (Mat.) Care se raportă la infiniţii mici. *Geometrie infinitezimală.*

INFINITÍV, *infinitive*, s. n. (Gram.) Modul care denumeşte acţiunea exprimată de verb. *Infinitivul este un mod nepredicativ.* ◇ (Adjectival) *Modul infinitiv este un mod nepersonal.*

INFINITIVÁL, **-Ă**, *infinitivali, -e*, adj. (Gram.) Care priveşte infinitivul, care ţine de infinitiv. *Construcţii infinitivale.*

INFÎRM, **-Ă**, *infirmi, -e*, adj. (Despre oameni) Lipsit de o parte a trupului sau de posibilitatea de a o folosi; beteag, schilod. ◇ (Rar, despre o parte a corpului) [Copacul] *cu trunchiul zgîrcit ca nişte genunchi infirmi.* GALACTION, O. I 79. ◇ (Substantivat) *Să întreţină spitaluri pentru bolnavi şi infirmi.* ODOBESCU, S. II 42. *Instrumentele cu care se serveşte spre căutarea infirmilor.* id. ib. 94.

INFIRMÁ, *infirm*, vb. I. Tranz. A zdruncina autoritatea sau valabilitatea unui lucru, a declara nevalabil, a dovedi ca neadevărat. ✦ A desfiinţa un mandat de arestare sau o ordonanţă emisă de un anchetator penal. *Mandatul de arestare a fost infirmat.*

INFIRMÁRE, *infirmări*, s. f. Acţiunea de a infirma.

INFIRMERÍE, *infirmerii*, s. f. Sală amenajată ca un spital, care funcţionează pe lîngă formaţii militare, internate etc.

INFIRMIÉR, **-Ă**, *infirmieri, -e*, s. m. şi f. Persoană în subordinea medicilor, care îngrijeşte bolnavii într-un spital sau într-o infirmerie. *A făcut o şcoală de infirmiere, după ce sfîrşise studiile universitare.* BART, E. 378.

— Pronunţat: *-mi-er.*

INFIRMITÁTE, *infirmităţi*, s. f. Starea celui infirm; (concretizat) defect fizic. ◇ Fig. *Nu sufer de trista infirmitate a vanităţii.* CARAGIALE, O. VII 248.

INFÍX, *infixe*, s. n. Consoană inserată în interiorul rădăcinii unui cuvînt, avînd valoare morfologică.

INFLAMÁ, pers. 3 *inflamează*, vb. I. Refl. (Despre o parte a corpului sau despre un organ) A se umfla (ca urmare a unui proces patologic).

INFLAMÁBIL, **-Ă**, *inflamabili, -e*, adj. **1.** (Despre unele corpuri) Care ia foc repede, care se aprinde uşor. *Material inflamabil.* ▭ *Găsea formule scurte, care cădeau ca picături inflamabile peste jeratecul de jos, de unde ţîşneau în aprobări vii ca flacările.* CAMIL PETRESCU, P. V. 19. ✦ (Chim.) Care produce la o temperatură relativ joasă gaze sau vapori care împreună cu aerul atmosferic pot da un amestec combustibil.

2. Fig. Care se înflăcărează, care se pasionează, care se entuziasmează. *Abia putea să ţină în frîu mulţimea, aşa de lesne inflamabilă.* BART, E. 285.

INFLAMABILITÁTE s. f. Proprietatea unui corp de a fi inflamabil.

INFLAMÁRE, *inflamări*, s. f. Acţiunea de a se inflama şi rezultatul ei; inflamaţie.

INFLAMÁT, **-Ă**, *inflamaţi, -te*, adj. (Despre o parte a corpului sau un organ) Care a suferit o inflamaţie; umflat.

INFLAMATÓR, **-OÁRE**, *inflamatori, -oare*, adj. (Despre un proces patologic) Care se manifestă printr-o inflamaţie; care produce o inflamaţie.

INFLAMÁŢIE, *inflamaţii*, s. f. Proces patologic manifestat prin înroşirea şi umflarea locului bolnav, care devine dureros la atingere. ◇ (Învechit) *Inflamaţie de creieri* = meningită. *Şi de ce boală a murit...? — De o straşnică inflamaţie de creieri.* NEGRUZZI, S. I 33.

INFLÁŢIE, *inflaţii*, s. f. Fenomen specific economiei capitaliste, în epocile de criză, constînd dintr-o emisiune de hîrtie-monedă peste necesităţile reale ale circulaţiei băneşti, ceea ce duce la devalorizarea banilor şi la scumpirea mărfurilor, adică la scăderea salariului şi a veniturilor micilor producători. *Inflaţia este una din metodele de reîmpărţire a venitului naţional în folosul capitaliştilor şi în dauna muncitorilor.* LUPTA DE CLASĂ, 1950, nr. 7-8, 112.

INFLAŢIONÍST, **-Ă**, *inflaţionişti, -ste*, adj. Care are caracter de inflaţie. *Creşterea fără precedent a cheltuielilor militare determină ridicarea neîntreruptă a impozitelor şi mărirea emisiunii inflaţioniste de hîrtie-monedă.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 9, 79.

— Pronunţat: *-ţi-o-.*

INFLEXÍBIL, **-Ă**, *inflexibili, -e*, adj. **1.** (Rar) Lipsit de flexibilitate, neflexibil. *Bară de fier inflexibilă.*

2. Fig. Care nu poate fi mlădiat; neînduplecat, ferm. *Caracter inflexibil.*

INFLEXIBILITÁTE, *inflexibilităţi*, s. f. Însuşirea de a fi inflexibil. *Inflexibilitatea metalelor.*

INFLEXIÚNE, *inflexiuni*, s. f. Schimbare a sunetului din punctul de vedere al înălţimii; schimbare de accent în vorbă sau în cînt; uşurinţă de a mlădia vocea. V. modulare. *Tabloul I, cînd poporul e biciuit în curtea mănăs-*

tirii, a fost interpretat just, cu inflexiuni vocale de adîncă disperare. CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 108, 10/4. *Mă înfurie citeodată numai inflexiunile vocii tale.* CAMIL PETRESCU, T. II 160.

— Pronunțat: *-xi-u-*.

INFLORESCÉNȚĂ, *inflorescențe,* s. f. Ansamblu de flori care pot fi dispuse pe lujer în diferite moduri specifice (ceea ce constituie caracteristica anumitor plante).

INFLUÉNT, -Ă, *influenți, -te,* adj. Care are influență, care are trecere, care folosește autoritatea și relațiile sale pentru a obține (de obicei) avantaje personale. *Să vorbim cu vreun parlamentar influent, care să le deschidă ochii tuturor.* CAMIL PETRESCU, U. N. 381. *A trebuit să puie piciorul în prag, adică să intervie direct și prin anume prieteni influenți de la București.* REBREANU, R. II 85.

INFLUENȚÁ, *influențez,* vb. I. Tranz. A exercita o influență asupra unui lucru sau asupra unei persoane; a înrîuri. *Se lasă influențat de prieteni.* ◇ Intranz. (Construit cu determinări introduse prin prep. «asupra») *Ne găsim în fața unei probleme foarte însemnate: prin ce a influențat Eminescu asupra literaturii noastre?* IONESCU-RION, C. 64.

INFLUENȚÁBIL, -Ă, *influențabili, -e,* adj. Care poate fi influențat cu ușurință.

INFLUÉNȚĂ[1] s. f. (Învechit) Nume dat altădată unei boli epidemice avînd simptome asemănătoare cu ale gripei.

INFLUÉNȚĂ[2], *influențe,* s. f. **1.** Acțiune (sau complex de acțiuni) care se exercită asupra unui lucru sau a unei persoane și este capabilă să modifice conținutul, concepțiile, sentimentele, deprinderile etc. *An de an se profilează tot mai viu, mai puternic, mai măreț, pe arena de luptă a tuturor popoarelor, influența internațională a Revoluției din Octombrie.* CONTEMPORANUL, S. II, 1952, nr. 318, 1/1. *Ajungem... la sălile care conțin opere ale artiștilor sovietici... Se vede clar că au căzut cătușele... Dispare formalismul. Se șterg urmele influenței decadente apusene.* STANCU, U.R.S.S. 58. ◇ (Precedat de verbele «a avea» sau «a exercita») *Influența pe care o exercită la sfîrșitul secolului al XIX-lea muzica rusă asupra muzicii apusene se datorește în bună parte și activității neobosite a lui Ceaikovski.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 383, 3/4.

2. Autoritate, trecere. *Făcea multe servicii prin influența lui la mărimile zilei.* REBREANU, R. I 34. *Știam că amicul meu... are multă influență asupra unei persoane de care atîrnau la un moment niște interese ale mele.* CARAGIALE, O. II 292.

— Variantă: (învechit) **influínță** (NEGRUZZI, S. I 143) s. f.

INFLUÍNȚĂ s. f. v. **influență**[2].

IN-FÓLIO adj. invar. (Despre formatul unei cărți) În care coala de hîrtie este îndoită în două, formînd patru pagini; (despre cărți) care are acest format. *Găsim vreo 80 manuscripte slavone... scrise cu litere capitale și minuscule, de formatele in-folio.* ODOBESCU, S. I 343.

INFÓRM, -Ă, *informi, -e,* adj. Care nu are o formă determinată sau un contur precis; (despre obiecte fabricate, prelucrate) fără formă potrivită, adecvată; grosolan. *Bărci informe și primitive, sculptate într-un trunchi de copac... alunecau mai departe.* ANGHEL, PR: 43. *Un prag înform la o sărmană colibă.* CARAGIALE, N. S. 33. *Se întîlnesc și mici idolași informi, lucrați în lut, sor în bronz.* ODOBESCU, S. II 145. ✦ Fig. Nedesăvîrșit, imperfect. *N-am fi putut ajunge decît la o încercare informă, cu mult mai prejos de legitimele d-voastre așteptări.* ODOBESCU, S. II 399.

INFORMÁ, *informez,* vb. I. Tranz. (Adesea urmat de determinări introduse prin «despre», «de», «în privința», «cu privire la») A da cuiva informații despre ceva, a procura lămuriri, a face cunoscut, a pune în curent; a înștiința, a încunoștința. *M-a informat despre evenimentele survenite.* ✦ Refl. A căuta să se pună în curent cu ceva, a culege informații; a se interesa. *Cea mai mare crimă a unui conducător este să nu fie informat despre lucruri și despre oameni. Să nu știe să se informeze.* CAMIL PETRESCU, B. 173. *Informîndu-ne de locuința acestui vestit distilator, ni se răspunse că...* NEGRUZZI, S. I 325.

INFORMÁRE, *informări,* s. f. Acțiunea de a (se) informa. *Ziarul este izvorul principal de informare a oamenilor muncii.* ◇ (Urmat de determinări introduse prin prep. «asupra») *O mare importanță în munca politică de masă are informarea regulată a oamenilor muncii asupra evenimentelor și problemelor politice internaționale.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2822.

INFORMÁT, -Ă, *informați, -te,* adj. Care a primit sau a cules informații precise, care s-a documentat prin cercetări amănunțite. *Ziar bine informat.*

INFORMATÍV, -Ă, *informativi, -e,* adj. Care are rolul de a informa, care comunică informații, care servește ca informator. *Notă informativă.* ◇ *Birou informativ* v. birou.

INFORMATÓR, -OÁRE, *informatori, -oare,* s. m. și f. Persoană care dă sau aduce informații. *Informatorul poliției se sculase de pe bancă și o zbughise din sală.* PAS, Z. IV 254. ◇ (Adjectival) *Agent informator.*

INFORMÁȚIE, *informații,* s. f. **1.** Lămurire, comunicare, știre care pune pe cineva în curent cu o situație. *Birou de informații.* ▭ *Îmi dădea aceste informații într-o șoaptă lină.* SADOVEANU, N. F. 55. *Vartolomeu Diaconu cerea informații.* C. PETRESCU, A. 280. *S-au primit informații că țăranii se agită.* REBREANU, R. II 35.

2. Acțiunea de a (se) informa și rezultatul ei; material informativ. *Lucrarea dovedește o bogată informație.*

INFRACTÓR, -OÁRE, *infractori, -oare,* s. m. și f. Persoană care comite o infracțiune. *Ca să impună lumii subalternilor și lumii infractorilor,* [prefectul] *purta în permanență haine negre, cravată neagră și mănuși albe.* PAS, Z. II 145.

INFRACȚIÚNE, *infracțiuni,* s. f. Faptă pedepsită de lege, constînd în călcarea unei legi penale. *Infracțiune de drept comun.*

— Pronunțat: *-ți-u-*.

INFRAMICRÓB, *inframicrobi,* s. m. Microorganism extrem de mic, puțin evoluat, reprezentînd o formă primitivă a vieții și atît de incomplet organizat încît nu-și poate realiza singur metabolismul; virus, virus filtrabil, ultravirus.

INFRAMICROBIÁN, -Ă, *inframicrobieni, -e,* adj. Care ține de inframicrob. *Existența celulelor de infiltrație atestă prezența din ce în ce mai abundentă a germenilor inframicrobieni.* NICOLAU, H. I. 49.

INFRAMICROBIOLOGÍE s. f. Știință care se ocupă cu studiul inframicrobilor.

INFRARÓȘU[1] s. n. Domeniu spectral situat între limita roșie a spectrului vizibil și radiațiile hertziene.

INFRARÓȘU[2], **-IE,** *infraroșii,* adj. (Despre radiații) Care face parte din spectrul solar și este situat dincolo de limita roșie a domeniului vizibil, avînd o lungime de undă mai mare decît lungimea de undă a radiațiilor roșii. *Raze infraroșii.*

INFRASTRUCTÚRĂ, *infrastructuri,* s. f. (Tehn.) Ansamblul elementelor care susțin la o construcție partea utilă pentru care a fost făcută construcția.

INFRASÚNET, *infrasunete,* s. n. Sunet neperceput de urechea omului, avînd un număr de vibrații mai mic decît 16 oscilații complete pe secundă.

INFRUCTUÓS, -OÁSĂ, *infructuoși, -oase,* adj. Care nu dă rezultatele așteptate; zadarnic, inutil. *Toate străduințele lui Leonida pentru a face din Mizil capitala unuia dintre cele trei județe limitrofe au rămas infructuoase.* CARAGIALE, O. II 183.
— Pronunțat: *-tu-os.*

INFUZÍBIL, -Ă, *infuzibili, -e,* adj. (Despre materiale care nu sublimează) Care nu poate fi topit.

INFÚZIE, *infuzii,* s. f. Soluție extrasă dintr-o plantă sau din semințele ei prin opărire cu un lichid (urmată de macerare și filtrare); (mai ales) medicament preparat în acest fel. *Infuzia de digitală are o acțiune complexă.* DANIELOPOLU, F. N. II 107. *Îmi zîmbi sorbind infuzia copăcelului de China* (= ceaiul). NEGRUZZI, S. I 49.
— Variantă: (învechit) **infuziúne** (IBRĂILEANU, SP. CR. 237) s. f.

INFUZIÚNE s. f. v. **infuzie.**

INFUZÓR[1], *infuzori,* s. m. Animal microscopic, unicelular, din clasa protozoarelor. ◇ F i g. (Ironic) *Infuzorii abia văzuți de ochii lumii se numesc împărați.* EMINESCU, N. 65.

INFUZÓR[2], *infuzoare,* s. n. Recipient cu capac de metal, de porțelan etc. în care se prepară infuziile.

INGENIÓS, -OÁSĂ, *ingenioși, -oase,* adj. **1.** (Despre persoane și facultățile lor) Care are mult spirit inventiv, multă pricepere și agerime de minte; iscusit, îndemînatic, dibaci. *Mult mai tîrziu, datorită cine știe cărei minți ingenioase, piatra aceasta e găurită, și grosolanul topor capătă o coadă.* BOGZA, C. O. 201. *Poetul sau prozatorul ocazional și ingenios ar fi voit ca numele să-i apară cu o literă mai groasă, mult mai neagră și mai vizibilă.* ARGHEZI, P. T. 73.
2. (Despre realizările omului) Făcut, alcătuit, elaborat cu îndemînare, cu iscusință, cu măiestrie. *Mecanism ingenios.* ▭ *Acuma, tîrziu, își dă seama că toată combinația, care i s-a părut foarte ingenioasă, a fost o nerozie.* REBREANU, R. I 47. *Planul pe care l-am făcut este... destul de ingenios.* CARAGIALE, O. VII 32. *Calificația ce da persoanelor despre care vorbea era atît de ingenioasă, încît ai fi zis că le pune un fier roșu pe frunte.* BOLINTINEANU, O. 378.
— Pronunțat: *-ni-os.*

INGENIOZITÁTE s. f. Calitatea de a fi ingenios; inventivitate, iscusință, dibăcie. [Multe popoare] *au lăsat... dovezi pipăite de ingeniozitatea lor și de dibăcia lor manuală.* ODOBESCU, S. II 255.
— Pronunțat: *-ni-o-.*

INGENUITÁTE s. f. Simplitate, naturalețe împletită cu sinceritate și naivitate; candoare.
— Pronunțat: *-nu-i-.*

INGÉNUU, -UĂ, *ingenui, -e,* adj. (Despre oameni și manifestările lor) Care vădește simplitate, naturalețe, sinceritate și naivitate; candid.

INGERÁ, *ingerez,* vb. I. T r a n z. (Rar) A înghiți (alimente). *Aproximativ 10% din substanțele alimentare ingerate nu se asimilează.* ANATOMIA 127.

INGERÍNȚĂ, *ingerințe,* s. f. Intervenție, amestec forțat în treburile unei persoane sau în viața unui stat, abuz tinzînd la știrbirea libertății și independenței de acțiune și la impunerea arbitrară a unui anumit punct de vedere (adesea cu scopul de a realiza un oarecare profit).

INGINÉR, *ingineri,* s. m. Specialist cu o pregătire tehnică și teoretică obținută într-un institut de învățămînt superior, care organizează și conduce procesele tehnologice de extragere și prelucrare a materiilor prime și de producere de bunuri fabricate. *Inginer constructor. Inginer mecanic. Inginer silvic.* ▭ *Inginerul cel tînăr, Sebastian Luduș, se codea, socotindu-se strein între doi camarazi.* C. PETRESCU, A. 399.

INGINERÉSC, -EÁSCĂ, *inginerești,* adj. Al inginerului; de inginerie. *Unul sfîrșise învățătura inginerească în Germania.* C. PETRESCU, R. DR. 33.

INGINERÍE s. f. Profesiunea inginerului. *Învățase cu un succes rar ingineria.* GALACTION, O. I 224.

INGRÁT, -Ă, *ingrați, -te,* adj. **1.** Care uită binele ce i s-a făcut; nerecunoscător. *Atunci mi-a spus că atitudinea noastră, adică a Luminiței, a mea, a Laurei față de tine, e ingrată.* C. PETRESCU, Î. II 86. ◇ (Substantivat) *Ar fi o binefacere prietinească pe care dacă vreodată aș uita-o, aș fi cel mai ticălos ingrat.* CARAGIALE, O. VII 541.
2. F i g. Care nu dă satisfacție pe măsura sforțărilor făcute; dezavantajos, plin de inconveniente. *Slujbă ingrată.*

INGRATITÚDINE s. f. Însușirea de a fi ingrat, purtare de ingrat; nerecunoștință. *Această ingratitudine și lipsă de respect către oameni vine din patimă.* GHICA, S. 200.

INGREDIÉNT, *ingrediente,* s. n. Substanță accesorie care intră în compoziția unui medicament, a unui aliment, a unui preparat cosmetic etc. *Lepădă pe masă ingredientele cu miros urît.* C. PETRESCU, A. 409. ◇ F i g. *În toate celelalte* [povești ale lui Creangă]... *miraculosul e secundar și de multe ori e un ingredient pentru puterea realistă a picturii oamenilor și vieții lor sufletești.* IBRĂILEANU, S. 150.
— Pronunțat: *-di-ent.*

INHALÁ, *inhalez,* vb. I. T r a n z. A trage în piept (pe gură sau pe nas) vapori sau gaze. V. a s p i r a. *Bolnavul inhalează acid carbonic.*

INHALÁRE, *inhalări,* s. f. Acțiunea de a i n h a l a.

INHALATÓR, *inhalatoare,* s. n. **1.** Aparat producător de oxigen, folosit de aviatorii și pasagerii care zboară la înălțimi mari.
2. Aparat care servește la administrarea unei inhalații.

INHALÁȚIE, *inhalații,* s. f. Acțiunea de a i n h a l a; tragere în piept a unor vapori, gaze etc. în scopuri curative. *Aspiră puternic umilința, ca o inhalație.* CAMIL PETRESCU, T. II 144.

INHIBÁ, *inhibez,* vb. I. T r a n z. A frîna, a împiedica, a încetini (un proces fiziologic, o reacție chimică etc.). *Funcțiunea olfactivă... influențează pe cale reflexă secrețiunile glandelor digestive, activîndu-le sau inhibîndu-le, după cum mirosul este plăcut sau neplăcut.* ANATOMIA 235.

INHIBITÓR, -OÁRE, *inhibitori, -oare,* adj. Care inhibă. *În doză terapeutică, ele* [medicamentele care conțin digitală] *favorizează pe toate țesuturile mai mult factorii excitatori decît factorii inhibitori.* DANIELOPOLU, F. N. II 94. ◇ *Nerv inhibitor* = nerv care frînează acțiunea altui nerv.

INHIBÍȚIE, *inhibiții,* s. f. Fenomen nervos care suprimă sau încetinește o anumită activitate fiziologică. *În timpul stingerii reflexului condițional, în regiunea corespunzătoare a scoarței, în locul stării de excitație ia naștere starea de frînare (inhibiție).* ANATOMIA 207.

INIMĂ, *inimez*, vb. I. Tranz. (Învechit) A anima. *Banda de căluşari... venise tocmai dupe malul Mureşului, ca să inimeze poporimea din Braşov, în acele zile solemne, prin danţurile ei minunate.* ODOBESCU, S. I 468.

INIMAGINÁBIL, -Ă, *inimaginabili, -e*, adj. Care întrece orice închipuire, de neînchipuit, extraordinar. *Viaţa sufletească a oricărui copil... e de o bogăţie inimaginabilă pentru un adult.* IBRĂILEANU, S. 14.

ÎNIMĂ, *inimi*, s. f. **I. 1.** Organ intern musculos, aşezat în partea stîngă a pieptului şi care constituie centrul motor al circulaţiei sîngelui la om şi la animalele superioare. *Prin blăniţa de sobol însă, vatamanul simţea tremurînd inima, ornicul vieţii.* SADOVEANU, O. VII 33. *De cum îl ochi, începu să-i ticăie inima.* ISPIRESCU, L. 24. *Inima-i zvîcneşte tare.* EMINESCU, O. I 84. ✧ Fig. *În creşterea ţării, în rîvna măreaţă, Partidul e inima ceea de viaţă, Crescîndu-şi în oameni voinica vîlvoare.* DEŞLIU, N. 46. *Cît a apărut Viaţa Romînească la Iaşi, G. Ibrăileanu a fost inima ei în înţeles anatomic.* SADOVEANU, E. 177. ✧ Expr. **A da inima din cineva,** se spune despre cel care face un efort foarte mare. *Am muncit de-a dat inima din noi.* CREANGĂ, P. 160. **A (i se) rupe** (cuiva) **băierile inimii, a-şi dezlega băierile inimii, a ofta** (sau **a striga, a rîde** etc.) **din băierile inimii** v. baieră. ✦ (Prin extensiune, metaforic) Piept. *El strînse... pe Maria la inima lui.* EMINESCU, N. 70.

2. (Popular) Stomac; p. ext. burtă, pîntece. *Rîseră pînă se ţinură cu mîinile de inimă.* ISPIRESCU, L. 248. *Mă roade la inimă, de foame ce-mi e.* CREANGĂ, P. 259. *N-am pus nimică la inimă de două zile.* ALECSANDRI, T. 1577. ✧ Expr. **Pe inima goală** = pe nemîncate, cu stomacul gol. *Că doar nu-ţi pleca de aici pe inima goală.* HOGAŞ, DR. II 20. **A i se pune** (cuiva) **soarele drept inimă** v. soare.

3. (La cărţile de joc) Cupă.

II. 1. (Considerat ca sediu al sentimentelor)

a) (În legătură cu bucurii, plăceri) *Se înveseliră cu inima cînd le veni veste.* BĂLCESCU, O. II 184. *Inimă supărăcioasă, Mor şi nu te văz voioasă, Fă-ţi, inimă, voie bună!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 218. ✧ Loc. adv. **După voia inimii** = după voie, după plac, nestingherit. **Cu** (sau **din**) **toată inima** sau **cu dragă inimă** = cu tot sufletul, bucuros, cu mare plăcere. *Mă supun cu toată inima la slujba măriei-voastre, stăpînă.* CREANGĂ, P. 93. ✧ Expr. **A-i creşte** (cuiva) **inima (în piept)** sau **a creşte inima din cineva** v. creşte. **A rîde inima în cineva** sau **a-i rîde cuiva inima** = a fi bucuros, mulţumit, a se simţi foarte bine. *Aşa făcu; şi-i rîdea inima babei de bucurie.* CREANGĂ, P. 4. *Te strînge-n braţe la sine, De rîde inima-n tine.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 13. **A unge** (pe cineva) **la inimă** = a produce (cuiva) o satisfacţie, o plăcere, a încînta. *Viersul ei plăcut, de pare că te ungea la inimă.* ISPIRESCU, L. 37. **Cît îi cere** (cuiva) **inima** = atît cît vrea, cît poftеşte. *Mîncară şi se veseliră cît le ceru inima.* ISPIRESCU, L. 39. **A-i merge** (cuiva ceva) **la inimă** = a-i plăcea (ceva) foarte mult. **A-şi călca pe inimă** = a face ceva împotriva voinţei sau dorinţei sale.

b) (În legătură cu suferinţe, dureri, necazuri) *Şi îl durea la inimă cînd îl luau în rîs.* ISPIRESCU, L. 36. *Eu ştiu ce vra să zică durerea de inimă, bat-o pîrdalnica s-o bată!* CREANGĂ, P. 172. *Inima-i se împle De un farmec dureros.* EMINESCU, O. I 103. *Dascălul Chiosea nu era om rău, dar se necăjea pentru că-l durea inima cînd vedea că nu se silesc copiii la învăţătură.* GHICA, S. A. 71. *Năframa-i arde cu pară, Ca şi inima amară.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 124. ✧ Expr. **A arde** (sau **a seca, a frige**) **pe cineva la inimă** = a provoca cuiva o durere vie, o supărare mare. *M-o frigt la inimă, nu altă.* ŞEZ. II 74. *Să nu-ţi sece inima, Cum ai secat tu pe-a mea!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 242. **A i se rupe** (sau **a-i rupe cuiva**) **inima** = a-i fi milă de cineva (sau a provoca mila cuiva). *Numai despre feţii de împărat, ce mi-ai spus, mi se rupe inima din mine.* CREANGĂ, P. 78. **A i se topi** (cuiva) **inima,** se spune cînd cineva este în prada unor sentimente chinuitoare. *Faţa mi s-a veştejit, Inima mi s-a topit!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 158. **A se sfîrşi la inimă** = (cu sens hiperbolic) a se îmbolnăvi, a muri de durere. *Cînd o zi nu te zăresc, La inimă mă sfîrşesc.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 97. **A avea** (ceva) **pe inimă** = a fi chinuit de un gînd (pe care nu vrei să-l spui), a suferi (în ascuns). **A-şi răcori inima** = a spune ce ai pe suflet, a vorbi deschis (pentru a te uşura de o suferinţă, de o amărăciune). **A pune** (ceva) **la inimă** = a se supăra (pentru ceva) mai mult decît ar trebui. **A-i strica** (cuiva) **inima** = a-i strica (cuiva) buna dispoziţie, a întrista, a mîhni (pe cineva). *Nevoind a le strica inima, nu le spune nici da, nici ba.* CREANGĂ, P. 249. **A rămîne cu inima friptă** = a rămîne mîhnit, dezolat. **Parcă mi-a trecut** (sau **mi-a dat cu**) **un fier ars prin inimă,** exprimă spaima şi durerea celui lovit pe neaşteptate de o veste rea. **Inimă albastră** = **a)** inimă tristă, îndurerată; tristeţe, melancolie. *Se întorceau cîntînd de inimă albastră.* SADOVEANU, E. 117; **b)** furie, mînie, necaz, v. albastru. **Inimă rea** = mîhnire, întristare, amărăciune. *A zăcut două săptămîni şi a murit de inimă rea.* GALAN, Z. R. 61. *Văzînd că se prăpădeşte de atîta inimă rea, i s-a făcut bătrînei milă şi s-a gîndit cum i-ar mai risipi gîndurile negre.* CARAGIALE, O. II 329. *Ce stai, bade, cît colea, Cu-atîta inimă rea?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 46. **A-şi face** (sau **a-i face cuiva**) **inimă rea** = a se mîhni (sau a mîhni pe cineva). *Nu-ţi face şi d-ta atîta inimă rea, că odată avem să mergem cu toţii acolo.* CREANGĂ, P. 31.

c) (În legătură cu sentimente de iubire) *Inima-mi zboară la raiul vieţii mele.* ALECSANDRI, P. A. 111. *Spancioc este încă tînăr, în inima lui este iubire de moşie.* NEGRUZZI, S. I 141. *Mult, bade, te-am aşteptat Aseară pe înnoptat: Tot cu foc şi cu lumină Şi cu dor de la inimă!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 144. ✧ Expr. **A-i cădea** (cuiva) **tronc** (mai rar **cu tronc**) **la inimă** v. tronc. **A avea** (pe cineva) **în** (sau **la**) **inimă** = a avea afecţiune pentru cineva, a iubi pe cineva. *Uite-aici, în inimă, vă am pe toţi! Aşa sînt eu! ... Şi începu să-i sărute pe rînd.* DUMITRIU, P. F. 67. **A-i rămîne** (cuiva) **inima la ...** = a rămîne cu gîndul la cineva sau la ceva care i-a plăcut. *Şi ochii i-au rămas Şi inima la el.* COŞBUC, P. I 281. **A avea tragere de inimă (pentru ...)** sau **a-l trage** (pe cineva) **inima să...** (sau **a ...**) = a se simţi îndemnat, a avea atracţie, zel pentru a face ceva. *De altfel, tragere de inimă pentru învăţătură n-avusesem eu niciodată.* VLAHUŢĂ, la TDRG. *Nu-l trăgea inima a pleca.* ISPIRESCU, L. 33. *Toată ziua muncea bietul băiat ca un rob, iar noaptea învăţa, căci avea tragere de inimă.* BOLINTINEANU, O. 402.

d) (În legătură cu bunătatea sau cu răutatea, în expr.) **Inimă dreaptă** = om drept. *O inimă dreaptă s-a stins cu tine.* SADOVEANU, O. VI 51. *Îmi place dorinţa dumitale, mai ales că o văd pornită dintr-o inimă dreaptă care nu sufere să rămîie răutatea nepedepsită.* CARAGIALE, P. 129. **A avea inimă bună** (sau **de aur**) sau **a fi bun la inimă** (sau **cu inima bună**) = a fi bun, milos. *Şi avea o inimă bună, cum nu prea se găseşte.* SADOVEANU, O. VI 32. *Nevasta acestui ţerac era muncitoare şi bună la inimă.* CREANGĂ, P. 37. *Era în Iaşi un tînăr... frumos şi bun la inimă.* NEGRUZZI, S. I 81. **A avea inima deschisă** = a fi sincer. **A spune de la** (sau **din**) **inimă** = a spune cu toată sinceritatea, drept, fără reticenţe. *Spune-mi, bade, din inimă, Bagă-mi maică-ta vreo vină? — Eu îţi spui de la inimă Că nu-ţi bagă nici o vină.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 271. **A avea inima largă** = a fi mărinimos, darnic. **A se muia la inimă** = a deveni bun, milos; a se îndupleca. *La inimă m-am muiat Şi nu l-am mai înecat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 393. **A nu lăsa pe cineva inima să** (nu) ..., se spune cînd cineva nu-şi poate opri pornirile bune, acţiunile generoase. *Pe mine însă inima nu mă lasă a crede la atîta necredinţă.* NEGRUZZI, S. I 49. (La forma afirma-

tivă, numai în interogații) *Cum te-a lăsat inima să pleci?* BARANGA, I. 171. **(A fi om) de inimă** = (a fi om) bun, săritor. *Îl roagă... ca prieten și băiat de inimă.* CARAGIALE, O. III 13. **A fi fără inimă** sau **a fi rău** (sau **câinos, negru**) **la inimă** = a fi rău, răutăcios, înrăit. *Fata babei era slută, leneșă... și rea la inimă.* CREANGĂ, P. 283. **(A avea) inimă haină** (sau **sălbatică**) = (a fi) crud, dușmănos, rău. *Împăratul-Roș, având inimă haină, nu se mai satură de a vărsa sînge omenesc.* CREANGĂ, P. 232. *A izbutit a domoli o inimă sălbatică.* NEGRUZZI, S. I 47. **(A avea) inimă de piatră** (sau **împietrită**) = (a fi) nesimțitor, nepăsător și rău. *Cucuzel... scotea lacrimi din orice inimă împietrită.* CREANGĂ, A. 12. *Bade, inimă de piatră, Ce nu vii la noi vreodată?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 143. **A i se împietri cuiva inima** = a deveni insensibil. *După suferiri multe, inima se-mpietrește.* ALEXANDRESCU, M. 6.

e) (În legătură cu instincte sau presimțiri) *Parcă ți zicea inima ceva.* ISPIRESCU, L. 34. *Pesemne inima le spunea că spînul nu le este văr.* CREANGĂ, P. 210.

f) (În legătură cu curajul, cu îndrăzneala sau cu energia, cu puterea de voință sau de acțiune) *Și nu-i era, zău, nimănui în piept inima rece.* ALECSANDRI, P. A. 204. ◇ **Cu inimă** = a) (loc. adv.) energic, cu viață. *Cîntă mai cu inimă! Lucrează mai cu inimă!*; b) (loc. adj. și adv.) inimos, curajos. *Da fii mai cu inimă oleacă!* CREANGĂ, P. 130. ◇ Expr. **A** (sau **a-și**) **pierde inima** = a-și pierde curajul, speranța. **Cu inima ușoară** = fără griji, bine dispus; cu conștiința împăcată. *Iar el, cu inima ușoară și mintea cuprinsă de un fel de beție, umbla repede.* DUMITRIU, P. F. 58. *Mihai, fără a pierde inima... își culege puterile din nou.* BĂLCESCU, O. II 90. **A-și lua inima în dinți** = a se îmbărbăta, a-și face curaj. *Își luă inima-n dinți și bătu lageam.* BUJOR, S. 56. *Fata babei atunci și-a luat inima-n dinți și a zis...* CREANGĂ, P. 291. **A-și ține inima cu dinții** v. dinte. **A-i veni** (cuiva) **inima la loc**, se spune cînd cineva prinde curaj după un moment de emoție sau de spaimă. **A mai prinde** (la) **inimă** = a căpăta putere, curaj. *După ce mai prinse nițică inimă, strînse frîul.* ISPIRESCU, L. 18. *Harap-Alb, mai prinzînd oleacă la inimă, încaleca.* CREANGĂ, P. 212.

2. (Considerat ca centru și simbol al vieții sufletești în general) V. suflet, conștiință, minte, cap, gînd. *Din inima lor nu s-a șters purtarea necuviincioasă a spînului.* CREANGĂ, P. 209. ◇ Loc. adv. **Din inimă** sau **din toată inima** sau **din adîncul inimii** = din tot sufletul, din toată puterea. ◇ Expr. **(A fi) cu inima împăcată** = (a fi) cu conștiința împăcată, liniștită.

III. Fig. **1.** Caracter, fire. *Frumusețea chipului depinde de vreme și chiar de oameni, frumusețea minții și a inimii depinde de tine și durează pînă la moarte.* V. ROM. septembrie 1953, 48. *Nenea Dumitrache semăna bunicului la chip și la inimă.* STANCU, D. 7.

2. Ființă, om. *O faptă, o operă în sprijinul păcii... este azi dorința cea mai scumpă a inimilor tinere de pretutindeni.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 357, 1/1. *Vorbi astfel, încît robi toate inimile.* ISPIRESCU, L. 39. *Cum poate-n lume-a fi Pedeapsă pentru inimi ce vreau a se jertfi?* ALECSANDRI, T. II 183.

IV. Fig. (Urmat de determinări în genitiv) **1.** Mijloc, centru, interior. *Oamenii se adunaseră în inima satului și stăteau nehotărîți, plini de așteptare și neliniște.* DUMITRIU, N. 27. *Suie carele spre inima cîmpului.* STANCU, D. 187. *Acum intram în inima codrului.* GALACTION, O. I 209. ◇ *Inima carului* (sau *a căruței*) = partea din mijloc a carului (sau a căruței), care leagă osia dinainte cu cea dinapoi. *Din inima căruței atîrnau păcorniță cu feleștiocul și posteuca.* CREANGĂ, P. 106. *Inima carului leagă osia dinainte cu osia dinapoi.* I. IONESCU, M. 711. ◇ Expr. **A rupe inima tîrgului** = a) a alege, a cumpăra ce este mai bun; b) a da gata, a face praf pe cineva.

2. Partea din interior a unei plante, a unei legume; miez. *Inima copacului. Inima salatei. Inima pepenelui verde.*

V. Piesă mecanică sau organ de mașină asemănător ca formă cu inima (I 1).

— Pl. și: (învechit) *inime* (EMINESCU, O. I 87). — Variantă: (învechit) **înemă** (EMINESCU, O. I 115) s. f.

INIMÍC, -Ă adj. v. **inamic.**

INIMIOÁRĂ, *inimioare,* s. f. **1.** Diminutiv al lui inimă. *Simți un nu știu ce colea la inimioară.* ISPIRESCU, L. 35. *Ce dor greu supune Inimioara ta?* ALECSANDRI, P. I 197. *Rău mă doare inimioara De copii, de soțioară.* id. P. P. 197.

2. Mistrie mică, ascuțită, folosită la netezirea formelor de turnătorie.

— Pronunțat: *-mioa-.*

INIMITÁBIL, -Ă, *inimitabili, -e,* adj. Care nu poate fi (ușor) imitat. *Stil inimitabil.* ▭ *Direct din popor iese și Creangă, inimitabilul Creangă, vioi, spiritual, sceptic.* SADOVEANU, E. 16.

INIMÓS, -OÁSĂ, *inimoși, -oase,* adj. **1.** (Despre oameni și despre manifestările lor) Curajos, îndrăzneț, viteaz. *Hotărîrile luate... se cuvenea să le știe unul dintre căuzașii cei mai inimoși.* CAMIL PETRESCU, O. II 15. *Puțini erau la număr ostașii lui, dar inimoși, încercați în lupte.* VLAHUȚĂ, O. A. II 117. *Era inimos, bărbat, sta cu peptul deschis și gata de luptă.* ISPIRESCU, U. 118. ◇ (Rar, despre animale și despre manifestările lor) *Doi leoparzi Ce cu poftă inimoasă de-a lupta se și aruncă Peste tigru.* EMINESCU, O. I 165. *Turma Șalghii cea frumoasă, Ca șoimul de inimoasă.* ALECSANDRI, P. P. 58.

2. Bun, mărinimos. *Înțelegea că niște biete vorbe inimoase nu-s în stare să-l îndepărteze de la ceea ce hotărîse.* POPA, V. 337. *Ca fată inimoasă ce era, trebuia să-l apere pe omul năpăstuit.* SLAVICI, la TDRG.

3. Care pune totul la inimă; pasionat. *Bat-o norocul de fată, prea e inimoasă.* DELAVRANCEA, S. 51.

4. (Rar) Făcut cu toată inima. *Sînt petreceri inimoase, cu rîs mult, cu glume strașnice.* CAMIL PETRESCU, U. N. 246.

ININTELIGÍBIL, -Ă, *ininteligibili, -e,* adj. (Despre vorbe, scrieri, texte) Care nu se poate înțelege, lipsit de claritate; confuz.

ÎNÎPERĂ s. f. v. **ienuperă.**

ÎNIȘTE, *inișți,* s. f. Teren cultivat cu in. *Vedeam valuri verzi de grîne, undoiarea unei inișți.* EMINESCU, O. I 141.

INIȚIÁ, *inițiez,* vb. I. Tranz. **1.** A introduce pe cineva într-un domeniu de activitate în care n-a lucrat încă, a da cuiva primele noțiuni. V. instrui, învăța. *Datoria 'ui e să mă inițieze în serviciul special al acelui județ dobrogean.* SADOVEANU, P. M. 114. ◇ Refl. *S-a inițiat repede în noua muncă.*

2. A face începutul într-o acțiune, a organiza o mișcare, o activitate, o teorie, o doctrină. *O muncă este științifică dacă inițiază doctrine, teorii.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 108, 1/4.

— Pronunțat: *-ți-a.*

INIȚIÁL, -Ă, *inițiali, -e,* adj. Care e la început, de la început. *Există limbi... cu un sistem gramatical recent, produs după sfărîmarea grupului inițial din care acele limbi făceau parte.* GRAUR, F. L. 2 *Cînd termină fraza, Ladima își scăzu din violența inițială a refuzului.* CAMIL PETRESCU, N. 34.

— Pronunțat: *-ți-al.*

INIȚIÁLĂ, *inițiale,* s. f. Literă cu care se începe un cuvînt. *Inițialele acestei cărți cu buchi erau scrise ciudat.* EMINESCU, N. 44.

— Pronunțat: *-ți-a-.*

INIȚIÁT, -Ă, *inițiați, -te,* adj. Care posedă cunoștințe într-un anumit domeniu; cunoscător, priceput. *Să nu se*

crează de către public — mai puțin inițiat în ale mișcării literare — că ar fi în citațiunea de mai sus o falsificare. CARAGIALE, N. S. 30. ✦ (Substantivat) Persoană care a fost introdusă într-un domeniu de preocupări, într-o problemă etc. *Nimeni, afară de cîțiva inițiați în secretul celor ce se puneau la cale, nu bănui nimic.* CAMIL PETRESCU, O. II 307.

— Pronunțat: *-ți-at.*

INIȚIATÍVĂ, *inițiative,* s. f. (Adesea în construcții cu verbul «a lua») Faptul de a propune, de a organiza sau de a începe un lucru, antrenînd după sine și pe alții; însușirea de a fi în stare să întreprinzi cel dintîi ceva, din îndemn propriu. *Comitetul de inițiativă pentru înființarea gospodăriei agricole colective ținea prima ședință.* MIHALE, O. 474. *Au doară nu posed toate calitățile unui om de stat? n-am patriotism, n-am experiență, n-am elocință, n-am inițiativă?* ALECSANDRI, T. 1734. *Cefericire ar fi pentru țară... cînd am dovedi că sîntem în stare de a lua în mînile noastre nobila inițiativă a acestei mari reforme sociale.* KOGĂLNICEANU, S. A. 115. ✧ Expr. **Din proprie inițiativă** sau **din propria sa (sau lui) inițiativă** = fără a fi îndemnat de altul. *Aghiotantul ieșise afară, din propria-i inițiativă, să roage pe domnii din coridor să facă liniște.* REBREANU, P. S. 123.

— Pronunțat: *-ți-a-.*

INIȚIATÓR, -OÁRE, *inițiatori, -oare,* s. m. și f. Cel care inițiază ceva, cel căruia îi aparține inițiativa într-o problemă. *Comuniștii sînt pretutindeni inițiatorii și animatorii luptei pentru extinderea metodelor sovietice.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2238. *Delavrancea nu este astfel numai creatorul poemei în proză, dar și inițiatorul așa-numitului stil colorat.* VIANU, A. P. 176.

— Pronunțat: *-ți-a-.*

INIȚIÉRE, *inițieri,* s. f. Acțiunea de a (se) iniția. **1.** Introducerea cuiva într-un domeniu de activitate. *Își dăduseră bucuroși adeziunile și rămăsese stabilit că în cursul lunii iulie să aibă loc ceremonia inițierii.* CAMIL PETRESCU, O. II 118.

2. Începere sau organizare a unei acțiuni. *Inițierea unor întreceri socialiste.*

— Pronunțat: *-ți-e-.*

INJECTÁ, *injectez,* vb. I. **1.** Tranz. A introduce cu ajutorul seringii un medicament lichid într-un organism animal sau vegetal. ✦ A introduce sub presiune într-un material sau într-o incintă un fluid sau o suspensie în aer de corp pulverulent.

2. Refl. (Despre ochi) A se colora ușor în roșu (din cauza spargerii unui mic vas de sînge); a se congestiona.

INJECTÁT, -Ă, *injectați, -te,* adj. (Despre ochi) Congestionat, roșu. *Era cu ochii injectați de oboseală.* C. PETRESCU, Î. II 44. *Avea ochii injectați, tremura tot și fața îi era aprinsă.* SAHIA, N. 113.

INJECTÓR, *injectoare,* s. n. Aparat pentru introducerea și pulverizarea, sub presiune pneumatică sau hidraulică, a combustibilului lichid sau pulverulent în camera de ardere a unui motor sau într-un focar. ✦ Aparat cu ajutorul căruia se proiectează vîna de apă pe cupele rotorului unei turbine hidraulice. ✦ Aparat pentru alimentarea unui cazan de aburi cu apă, pe care o antrenează cu ajutorul unui curent de aburi.

INJÉCȚIE, *injecții,* s. f. **1.** Introducerea unui medicament lichid într-un organism cu ajutorul unei seringi; p. ext. lichidul introdus în acest mod. *Injecții intravenoase.*

2. Introducere sub presiune a unui fluid sau a suspensiilor unui corp pulverulent într-un material sau într-o incintă. *Ridicase capota din stînga motorului și-i cerceta nestingherit pompa de injecție.* MIHALE, O. 30.

INJONCȚIÚNE, *injoncțiuni,* s. f. (Franțuzism) Presiune făcută asupra cuiva. *Magia în Antile e o formă de rezistență socială la injoncțiunile colonizatorilor.* V. ROM. aprilie 1954, 65. *Alegătorii au răspuns injoncțiunilor consulatului, respingînd candidaturile oficiale.* GHICA, S. 638.

— Pronunțat: *-ți-u-.*

INJÚRIE, *injurii,* s. f. **1.** Jignire, insultă, cuvînt prin care se exprimă o insultă. *Socoate că i se aduce o injurie de neiertat dacă nu i se face pe dată loc.* CAMIL PETRESCU, O. I 240. *Îi trebuia o frază tare, obraznică, aproape o injurie, și o găsi.* SANDU-ALDEA, D. N. 239.

2. (Rar) Acțiune cu efect vătămător. *Părea că Cerul, pe figura-i slabă, A pus stigmatul dragostei și-al urii... O frunte devastată de furtună Și de-ale vremii nobile injurii.* TOPÎRCEANU, S. A. 100.

INJURIÓS, -OÁSĂ, *injurioși, -oase,* adj. Care conține o injurie. *Stupefiat... izbucnește într-o protestare injurioasă.* ARGHEZI, P. T. 149. *Întotdeauna scrisoarea anonimă injurioasă este opera unui neputincios laș.* CARAGIALE, O. III 170.

— Pronunțat: *-ri-os.*

INJÚST, -Ă, *injuști, -ste,* adj. (Rar) Nedrept, nejust.

INJUSTÍȚIE s. f. (Rar) Nedreptate. *În «Păcat» Caragiale insistă pe larg asupra injustiției justiției, cînd e vorba de țărani, făcînd o critică socială amară.* IBRĂILEANU, SP. CR. 256.

INOBSERVÁBIL, -Ă, *inobservabili, -e,* adj. (Franțuzism rar) Care nu poate fi observat. *Amănunte inobservabile.*

INOCÉNT, -Ă, *inocenți, -te,* adj. **1.** (Despre persoane) Nevinovat, curat la suflet, candid; (despre manifestări ale oamenilor) care dovedește nevinovăție, curățenie sufletească. *Știa că bolnavul redevine un copil, cu toate poftele și mulțumirile inocente ale unui copil.* C. PETRESCU, Î. II 47. *Fata dormea fericită, cu surîsul ei inocent pe buze.* BART, E. 161. *Clară E privirea-ți inocentă sub a genelor umbrire.* EMINESCU, O. I 51. *Un zîmbet... atît de inocent trecu peste fața lui.* id. N. 34. ✧ (Adverbial) *Sorbind cu deliciu ceaiul... ei își petrec inocent timpul!* CARAGIALE, O. III 141.

2. Fig. (Ironic) Naiv, simplu; ignorant. *O ia cu mine prea de sus, de sus de tot... zice că sînt inocent în materie.* GHEREA, ST. CR. III 204.

INOCÉNȚĂ s. f. **1.** Nevinovăție; curăție sufletească, candoare. *Am pierdut chiar amintirea inocenței de-altădată.* MACEDONSKI, O. I 11. *Paloarei tale raza inocenței eu i-am dat.* EMINESCU, O. I 29. *După acuzarea femeii acesteia, judecătorii începură a se îndoi despre inocența mea.* BOLINTINEANU, O. 407.

2. Fig. (Ironic) Naivitate, simplitate; ignoranță.

IN-OCTÁVO adj. invar. (Despre formatul unei cărți) În care coala de hîrtie tipografică e îndoită în opt, formînd 16 pagini; (despre cărți) care are acest format. *Un volum in-octavo.* ✧ (Substantivat, rar) *Un in-octavo.*

INOCULÁ, *inoculez,* vb. I. Tranz. **1.** A introduce în țesuturi o substanță, un ser, un vaccin. V. injecta, vaccina. *Serul inoculat se răspîndește prin sînge și limfă în tot organismul.* ANATOMIA 42.

2. Fig. A introduce, a băga în mintea cuiva unele concepții sau convingeri. V. inculca. *Ruptura între viața particulară a eroului și activitatea lui socială, care apare uneori în lucrările noastre literare, nu este în fond altceva decît acea despărțire arbitrară între social și uman, între politic și artistic, pe care decenii de-a rîndul jalnicii teoreticieni ai formalismului au căutat să o inoculeze în concepția scriitorilor.* CONTEMPORANUL, S. II, 1952, nr. 305, 3/1.

INOCULĂRE, *inoculări,* s.f. Acțiunea de a i n o c u l a; noculație.

1. Introducere în țesuturi a unei substanțe, a unui ser, a unui vaccin. *Se produce la aceste animale imunitatea artificială prin inocularea în corpul lor a microbilor atenuați sau omoriți.* ANATOMIA 43.

2. F i g. Introducere în mintea cuiva a unor concepții sau convingeri.

INOCULĂȚIE, *inoculații,* s. f. Înoculare (1). *Inoculația se poate face și numai prin balele animalului.* BART, S. M. 109.

INODÓR, -Ă, *inodori, -e,* adj. Fără miros. *Aerul este incolor și inodor.*

INOFENSÍV, -Ă, *inofensivi, -e,* adj. Care nu face rău, nevătămător; care nu supără pe nimeni, care nu poate supăra. *Glumă inofensivă.* ▭ *Vizitatorii ceilalți ai stațiunii treceau cu respect mai pe departe, ca să nu tulbure pe acei oameni ciudați, dar, în definitiv, inofensivi și cumsecade.* SADOVEANU, V. F. 12. *Îl cîntărise pe Radu Comșa de la primele cuvinte și înțelesese că era inofensiv.* C. PETRESCU, Î. II 135.

INOPERÁNT, -Ă, *inoperanți, -te,* adj. (Rar) Care este lipsit de efect; fără urmare. *Act inoperant.*

INOPINÁT, -Ă, *inopinați, -te,* adj. La care nu te aștepți, neanunțat, neprevăzut. *Vizită inopinată. Anchetă inopinată.*

INOPORTÚN, -Ă, *inoportuni, -e,* adj. Care nu este oportun, care nu se întîmplă la timpul potrivit; nepotrivit. *Sosire inoportună. Declarații inoportune.* ✦ Care stinghерește sau supără; neplăcut, supărător, plictisitor. *Prezență inoportună.*

INORÓG, *inorogi,* s. m. 1. (În basme) Animal fabulos cu corp de cal și cu un corn în frunte.

2. (Învechit și arhaizant) Rinocer. *L-au dezbrăcat de halat și i-au potrivit platoșă de piele de inorog.* SADOVEANU, D. P. 81.

— Variantă: **inoróh** (ODOBESCU, S. I 451) s. m.

INORÓH s. m. v. **inorog.**

INOSPITALIÉR, -Ă, *inospitalieri, -e,* adj. Care nu este ospitalier; neospitalier. *Casă inospitalieră.* ▭ *Cuvîntul «sălbatic» recheamă în minte aspectul haotic al munților, formele apocaliptice ale Ceahlăului și ceea ce are inaccesibil și inospitalier.* IBRĂILEANU, S. 139.

— Pronunțat: *-li-er.*

INOVÁ, *inovez,* vb. I. I n t r a n z. A introduce fapte, lucruri, metode noi în felul de a munci, în obiceiuri, în legi etc.

INOVÁRE, *inovări,* s. f. Acțiunea de a i n o v a și rezultatul ei; înnoire, inovație. *Spiritul de inovare trebuie să înlocuiască pretutindeni rutina.*

INOVATÓR, -OÁRE, *inovatori, -oare,* s. m. și f. Persoană care realizează și introduce ceva nou într-un domeniu de activitate; persoană care aduce o inovație într-un sector al producției, avînd ca rezultat îmbunătățirea calitativă și cantitativă a muncii. *Inițiativa creatoare a inovatorilor descoperă rezerve uriașe pentru sporirea productivității muncii.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2696. ◇ (Adjectival) *Experiența sovietică constituie un factor de seamă în dezvoltarea spiritului inovator al muncitorilor și tehnicienilor din țara noastră.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2809.

INOVÁȚIE, *inovații,* s. f. Noutate, schimbare, prefacere, modificare. *Inovația poetică este însă condiționată de faptul lingvistic comun.* VIANU, S. 8. *Nu ne plac inovațiile nepotrivite cu natura limbii.* NEGRUZZI, S. I 348. (În forma *inovațiune*) *În ideologia junimistă vorbește instinctul reacționar, tendința de rezistență la inovațiuni.* IBRĂILEANU, SP. CR. 99. ✦ (Tehn.) Invenție aplicată la un sistem tehnic sau într-o operație tehnică, cu scopul măririi productivității muncii și al îmbunătățirii condițiilor de lucru. *Inovație în tehnica tăierii metalelor.* ▭ *Inovațiile și raționalizările aplicate și generalizate constituie o importantă rezervă internă de sporire a producției, de realizare de economii de materii prime și materiale.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2786. *În sectorul industriei ușoare, de asemeni, numărul inovațiilor realizate este considerabil.* CONTEMPORANUL, S. II, 1950, nr. 201, 1/7.

— Variantă: (învechit) **inovațiúne** (pronunțat *-ți-u-*) s.f.

INOVAȚIÚNE s. f. v. **inovație.**

INOXIDÁBIL, -Ă, *inoxidabili, -e,* adj. (Despre metale și aliaje) Care nu se poate combina cu oxigenul, care rezistă la oxidare, care nu ruginește. *Oțel inoxidabil.*

INS, *inși,* s. m. Individ, persoană, om. *Pe-același drum de soare plin Veneau doi inși; îngîrbovit Un moș cu umblet lin Și-o copiliță.* COȘBUC, P. I 228. *Doi băieți se necăjesc să dea afară un ins. Tovarășii acestuia rîd cu hohot văzînd zădarnicile silințe.* CONTEMPORANUL, VII 33. *Viața tuturor inșilor care au pricinuit ființa ta.* EMINESCU, N. 53. ◇ *Tot insul* = fiecare, toți oamenii, toată lumea. *Și pe plac cînta tot insul — Clocotea de chiu cuprinsul Veselei păduri.* COȘBUC, P. II 37.

INSALUBRITÁTE s. f. Însușirea de a fi insalubru. *Insalubritatea locuințelor sătești, suprapopularea lor, făcea ca organismul țăranului romîn să fie teren favorabil oricărei boli.* IST. R.P.R. 550.

INSALÚBRU, -Ă, *insalubri, -e,* adj. Care vatămă sănătatea, nesănătos. *Case insalubre.* ▭ *În Africa, soldații italieni mor pe capete din pricina climei insalubre.* BOGZA, A. Î. 482.

INSAȚIÁBIL, -Ă, *insațiabili, -e,* adj. (Livresc) Care nu se poate sătura; nesățios, fără saț. *Poftă insațiabilă.*

— Pronunțat: *-ți-a-.*

INSCRÍPȚIE, *inscripții,* s. f. 1. Text scurt, de obicei gravat pe piatră, pe metal sau în lemn, care conține un nume, un amănunt, o dată, relatarea unui eveniment etc. *Moneta era de aur, pe o parte avea inscripția Gloria, pe cealaltă parte Constantin.* GALACTION, O. I 123. *Pe placa de marmură, frumos șlefuită, era... următoarea inscripție...* ANGHEL, PR. 138. *Inscripțiile romane sînt singurul izvor istoric ce avem pentru petrecerea coloniilor romane în Dacia, în veacurile cele dintîi ale strămutării lor.* BĂLCESCU, O. I 65.

2. (Neobișnuit) Înscriere, înregistrare, înmatriculare. *Platamonu... a profitat că fiul său trebuie să se prezinte să-și facă inscripțiile la Universitate, și l-a însoțit.* REBREANU, R. I 189.

— Variantă: (învechit) **inscripțiúne** (pronunțat *-ți-u-*) (GHICA, S. 162) s. f.

INSCRIPȚIÚNE s. f. v. **inscripție.**

INSECTÁR, *insectare,* s. n. Colecție de insecte conservate și clasate după anumite criterii, care servește ca material de studiu și, mai ales, ca material intuitiv pentru elevi; cutie specială, prevăzută cu capac de sticlă, în care se păstrează colecția.

INSÉCTĂ, *insecte,* s. f. Mic animal nevertebrat din încrengătura artropodelor, cu corpul împărțit în cap, torace și abdomen, cu trei perechi de picioare articulate, cu respirație traheeană și cu dezvoltare prin metamorfoză și a cărui larvă are metamorfoză. V. g o a n g ă, g î z ă, g î n g a n i e. *Insectele au și un sistem nervos visceral, ale cărui ramificații pornesc din creier.* FAUNA R.P.R. I 211. *Mulțime de insecte încă ne supărau cu mușcăturile lor.* BOLINTINEANU, O. 298. ✦ (La pl.) Ordin care cuprinde aceste animale.

INSECTICÍD, -Ă, *insecticizi, -de,* adj. Care ucide insectele. *Praf insecticid. Soluție insecticidă.* ✦ (Substantivat, n.) Substanță care ucide insectele. *Ministerul Industriei Chimice va livra în termenele stabilite de beneficiar fungicidele și insecticidele necesare.* HOT. ÎNG. CULT. 27.

INSECTIFÚG, -Ă, *insectifugi, -e,* adj. (Și substantivat) Care îndepărtează insectele prin miros, prin gust sau prin culoare.

INSECTIVÓR, -Ă, *insectivori, -e,* adj. (Despre unele animale) Care se hrănește cu insecte. *Cîrtița este un animal insectivor.*

INSENSÍBIL, -Ă, *insensibili, -e,* adj. Lipsit de sensibilitate, incapabil de a simți ceva, cu simțurile atrofiate, nesimțitor; fig. nepăsător la nenorocirea cuiva, la rugămințile cuiva.

INSENSIBILITÁTE s. f. Lipsă de sensibilitate la senzații fizice; imposibilitate de a vibra în fața anumitor sentimente; indiferență față de nenorocirea cuiva.

INSENSIBILIZÁ, *insensibilizez,* vb. I. Tranz. A face să nu simtă durere, a amorți.

INSEPARÁBIL, -Ă, *inseparabili, -e,* adj. Care nu se poate despărți de ceva; de nedespărțit. *Știința a explicat că viața și moartea sînt inseparabile, că alcătuiesc două părți ale aceluiași proces dialectic de dezvoltare în mișcarea fără de sfîrșit a întregii naturi.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2809. *Se depărtă, înarmat subsuoară cu umbrela uriașă de care era inseparabil.* C. PETRESCU, Î. II 128. ✧ (Substantivat) *Lambrino devenise inseparabilul doamnei și domnișoarei.* VLAHUȚĂ, O. A. III 45.

INSERÁ, *inserez,* vb. I. Tranz. **1.** A introduce, a include un adaos într-un text, într-un șir de numere; a da un anunț, o informație într-un ziar. *Să insereze cît mai neîntîrziat în «Rom[înul]» notița pe care i-am trimis-o.* CARAGIALE, O. VII 469. ✦ (Tehn.) A introduce un material în masa altui material.

2. A fixa, a așeza, a dispune. *Corola cu cinci petale distinse, inserate în vîrful potirului.* NEGRUZZI, S. I 102.

INSERÁRE, *inserări,* s. f. Acțiunea de a insera și rezultatul ei; adaos, anunț, informație într-un jurnal, inserție (1).

INSÉRȚIE, *inserții,* s. f. **1.** Inserare. *Inserții în text.* **2.** (Șt. nat.) Legare, fixare. *Locul de inserție a mușchilor pe oase.*

INSEZISÁBIL, -Ă, *insezisabili, -e,* adj. (Franțuzism) Care nu poate fi sezisat, cunoscut, pătruns.

INSIDIÓS, -OÁSĂ, *insidioși, -oase,* adj. (Franțuzism) Cu intenții perfide, șiret.
— Pronunțat: *-di-os.*

INSÍGNĂ, *insigne,* s. f. Mic obiect, de diverse forme, purtînd o imagine-simbol sau anumite indicații grafice care stabilesc adeziunea sau apartenența purtătorului la o societate, la o organizație politică, culturală, sportivă etc.

INSIGNIFIÁNT, -Ă, *insignifianți, -te,* adj. (Franțuzism) Lipsit de însemnătate, fără însemnătate; neînsemnat.
— Pronunțat: *-sig-ni-fi-ant.*

INSINUÁ, *insinuez,* vb. I. **1.** Tranz. A strecura o aluzie răutăcioasă, a da să înțeleagă. V. sugera. *Vrei să insinuezi că eu aș fi pricina stării dumnitale de tulburare?* SADOVEANU, N. F. 43. *Ce a insinuat prostănacul de Tudose, cînd a auzit că domnișoara Sevastița se mărită cu un tînăr de viitor.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 42.

2. Refl. A se strecura pe nesimțite, cu dibăcie; a pătrunde. (Atestat în forma *insinui*) *Simți atunce tristețea insinuindu-se în pieptu-ți.* NEGRUZZI, S. I 243. ✦ Tranz. (Învechit) A strecura în spiritul sau în mintea cuiva o idee, o credință etc.; a transmite. (Atestat în forma *însinui*) *Nu pot avea pretențioasa speranță de a vă însinui... aceleași credințe ce eu am cîștigat prin lungi studii și investigațiuni.* ODOBESCU, S. II 240.
— Pronunțat: *-nu-a.* — Variante: (învechit) **însinuí, însinuí** vb. IV.

INSINUÁNT, -Ă, *insinuanți, -te,* adj. **1.** Care strecoară aluzii răutăcioase, care insinuează. *Ea nu e violentă, ci insinuantă.* GHEREA, ST. CR. II 151.

2. Care pătrunde pe nesimțite, care se strecoară pe furiș. *Din culmile auguste ale munților... se lăsa, insinuant, frigul nopții.* GALACTION, O. I 101.
— Pronunțat: *-nu-ant.*

INSINUÁRE, *insinuări,* s. f. Acțiunea de a (se) insinua și rezultatul ei.
1. Aluzie răutăcioasă, calomnioasă.
2. Strecurare, pătrundere. *Acest dar... deschidea în conștiința mea, cu insinuarea fină și aproape imaterială a mirosmelor de trandafiri, cărarea deosebirii dintre bine și rău.* GALACTION, O. I 59.
— Pronunțat: *-nu-a-.*

INSINUÍ vb. IV v. **însinua.**

INSINUITÓR, -OÁRE, *insinuitori, -oare,* adj. (Învechit) Insinuant. *Vizita neîncetat lagărul și, prin manierele lui insinuitoare, dobîndi amicia și încrederea tuturor căpitanilor armatei, și chiar a lui Tudor.* FILIMON, C. 271.

INSIPÍD, -Ă, *insipizi, -de,* adj. **1.** (Despre corpuri chimice, substanțe, alimente) Fără gust; fad, searbăd. *Sînt, totuși, unele substanțe care, cu toate că se găsesc în stare lichidă, nu au gust, sînt insipide.* ANATOMIA 236.
2. Fig. Lipsit de bun gust, fără spirit, searbăd, fad. *O revistă pe care prietenii politici ai miniștrilor și ai prefecților o fac să apară o dată sau de două ori pe an, cu articole agramate și insipide.* BOGZA, A. Î. 538. *Mîzgălește-o coală cu proza-i insipidă.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 106.

INSISTÁ, *insist,* vb. I. Intranz. A stărui, a persista, a persevera. *Și voi insista ca să vi se facă dreptate.* DUMITRIU, B. F. 33. *Nu-ți aduci aminte? Comănășteanu se gîndea. Doctorul insistă: — Ia vezi. Știi că sîntem în război.* D. ZAMFIRESCU, R. 268. *Dă scrisoarea alăturată lui Costică și insistă să nu mă lase fără răspuns.* CARAGIALE, O. VII 54. ✦ (Urmat de determinări introduse prin prep. «asupra») A pune accentul pe..., a scoate în relief. *Președintele comitetului artelor a insistat asupra realizărilor teatrului de artă.* STANCU, U.R.S.S. 78. ✧ Refl. impers. *Cu prilejul consultațiilor s-a insistat asupra sarcinilor ce revin oamenilor muncii din industrie.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2374.

INSISTÉNT, -Ă, *insistenți, -te,* adj. (Despre oameni și manifestările lor) Stăruitor, perseverent. *Cerere insistentă.* ▭ *Irena se îndreptă agitată, insistentă către Sinești, care răsfoia un album de pe pian.* CAMIL PETRESCU, N. 122. ✧ (Adverbial) *Elvira șopti, insistent... Nu dormeau.* DUMITRIU, N. 143.

INSISTÉNȚĂ, *insistențe,* s. f. Stăruință, perseverență. *Insistențele enervară de cîteva ori pe bătrînul Miron, precum încăpățînarea bătrînului enerva pe Grigore.* REBREANU, R. II 15. *Și Albert îl rugă cu atîta insistență, că-l înduplecă.* VLAHUȚĂ, O. A. III 40. *La insistența părintelui său răspundea că nu se poate decide a se despărți de el.* NEGRUZZI, S. I 106.

INSOLÁȚIE, *insolații,* s. f. Indispoziție, uneori cu caracter grav, provocată de o ședere îndelungată în bătaia soarelui și care se manifestă prin febră, dureri de cap etc.

INSOLÉNT, -Ă, *insolenți, -te,* adj. Obraznic, impertinent, nerușinat. *Intervenția, și mai cu seamă înfățișarea*

lui pătimaşă, păru tuturor atît de insolentă, că provocă indignare. REBREANU, R. II 95. *Era parcă o sete bolnavă şi insolentă de a-şi afişa căderea şi pasiunea la fiecare moment.* VLAHUȚĂ, O. A. 375. ✧ (Adverbial) *Constantin i-a răspuns insolent că vine în averea lui.* GALACTION, O. I 143.

INSOLÉNȚĂ, *insolenţe*, s. f. Neruşinare, obrăznicie, impertinenţă; faptă sau vorbă neruşinată.

INSOLÍT, -Ă, *insoliţi, -te*, adj. (Franţuzism) Care este contrar obiceiului sau uzanţelor; neobişnuit, neuzitat, nepotrivit. *Grigore Iuga, enervat de intervenţia insolită a arendaşului, răspunse apăsat şi dispreţuitor.* REBREANU, R. I 39.

INSOLÚBIL, -Ă, *insolubili, -e*, adj. **1.** (Despre corpuri chimice) Care nu se poate dizolva, care nu este solubil într-un anumit lichid; nedizolvabil. *Carbonul este insolubil în apă.*

2. Fig. Care nu se poate rezolva, care nu are nici o soluţie; nerezolvabil. *Problemă insolubilă.*

INSOLVÁBIL, -Ă, *insolvabili, -e*, adj. Care nu-şi poate plăti datoriile, care nu este solvabil. *Debitor insolvabil.*

INSOLVABILITÁTE s. f. Stare, situaţie a unei persoane sau a unei întreprinderi care nu este solvabilă. *Amenda se transformă în închisoare în caz de insolvabilitate a celui urmărit.*

INSOMNÍE, *insomnii*, s. f. Stare bolnăvicioasă care se manifestă prin lipsă de somn. *Se strîngea în camera friguroasă ca într-o cavernă, muncit de insomnie.* C. PETRESCU, Î. II 158. *Eu stau la foc, trudit de insomnie, Ascult cum bate ploaia în obloane.* IOSIF, P. 20. *Îmi spuse, cu un ton important, despre un plan al lui de reorganizare socială, la care se gîndeşte şi care-i dă nopţi de insomnie şi dureri de cap ucigaşe.* VLAHUȚĂ, O. A. II 99.

INSONDÁBIL, -Ă, *insondabili, -e*, adj. (Despre ape, p. ext. despre adîncimea lor) Care nu poate fi sondat, foarte adînc. ✧ (Poetic) *Cerul, pe care soarele urma să suie pînă la zenit, era imens şi albastru, uluitor prin întinderile şi adîncimile lui insondabile.* BOGZA, V. J. 10. ✦ Fig. Imposibil de cercetat, de analizat sau de lămurit.

INSPECTÁ, *inspectez*, vb. I. Tranz. A controla, a verifica o activitate în calitate de inspector, a examina îndeplinirea unor sarcini. *A inspecta o şcoală.* ✦ A cerceta, a examina ceva cu mare atenţie. *Pînă să se aşeze la masă, au inspectat gospodăria lui Pavelescu.* PAS, L. II 218. *Inspectînd masa, nu-i plac paharele goale.* SADOVEANU, E. 139.

INSPECTÁRE, *inspectări*, s. f. Acţiunea de a inspecta; control, verificare. *Inspectarea unui spital.*

INSPÉCTOR, -OÁRE, *inspectori, -oare*, s. m. şi f. Persoană însărcinată cu inspectarea unei instituţii, întreprinderi etc. *Inspector financiar. Inspector şcolar.* ▭ *Nu uita să se înfiinţeze la doamna inspectoare cu o lădiţă de faguri.* REBREANU, I. 82. *D. inspector are să se scoale de dimineaţă a doua zi, pentru ca să pornească a face surprize mînuitorilor de bani publici.* CARAGIALE, O. II 238.

INSPECTORÁT, *inspectorate*, s. n. **1.** Serviciu într-o instituţie centrală sau cu rol conducător, care are sarcina de a inspecta activitatea serviciilor subordonate; localul în care funcţionează acest serviciu.

2. Funcţia de inspector; perioadă în care cineva exercită funcţia de inspector.

INSPÉCŢIE, *inspecţii*, s. f. Control, verificare, cercetare la faţa locului (într-o instituţie) a legalităţii actelor, a îndeplinirii anumitor hotărîri, dispoziţii ori norme fixate. *Sergentul Iftodiu Dumitru se veseli cumplit la ideea că Radu Comşa poate vrea să dreseze un proces-verbal cu rezultatul inspecţiei şi să semneze în condică.* C. PETRESCU, Î. II 173. *Se oprea la fiecare vapor, se uita lung, cercetător şi pleca înainte, urmîndu-şi inspecţia.* BART, S. M. 60. *A doua zi era inspecţie. De cu noapte toţi erau în picioare.* VLAHUȚĂ, O. A. II 11. ✦ (Familiar) Persoană sau grup de persoane care inspectează. *Cît a stat uşa deschisă şi a intrat de afară «inspecţia», au tăcut.* SADOVEANU, P. M. 92.

INSPIRÁ[1], *inspir*, vb. I. **1.** Tranz. A provoca o inspiraţie[1], a face să se nască în conştiinţa cuiva un gînd, un sentiment, o hotărîre, un impuls, un anumit fel de a acţiona, de a gîndi; a insufla (2). *Dacă n-ar fi la mijloc seriozitatea şi solemnitatea sentimentului ce mi-aţi inspirat, ar trebui să rîd.* GALACTION, O. I 335. *O, vino iar! Cuvinte dulci inspiră-mi.* EMINESCU, O. I 120. *Tînăr, vesel şi, încă de atunci, cunoscut prin farmecul... muzei ce-l inspiră.* ODOBESCU, S. III 21.

2. Refl. (Urmat de determinări introduse prin prep. «din», «de la») A-şi găsi un izvor de inspiraţie în...; a lua pildă, învăţătură; a se orienta, a se conduce după... *Ceaikovski... s-a inspirat din muzica populară rusă.* STANCU, U.R.S.S. 86. *Conu Leonida cunoaşte istoria contemporană a Europei, din care se inspiră în concepţiile sale politice generale şi în cele cu privire la patria sa.* IBRĂILEANU, S. 70.

INSPIRÁ[2], *inspir*, vb. I. Tranz. (Folosit şi absolut) A trage, a inhala aer în plămîni. *Cantitatea totală de aer pe care omul o poate inspira în timpul celei mai profunde inspiraţii constituie capacitatea vitală a plămînilor.* ANATOMIA 85.

INSPIRÁRE[1] s. f. (Învechit) Inspiraţie[1]. *Numai aici, în această influenţă directă, poate fi vorba de inspirare, de imitare artistică.* GHEREA, ST. CR. III 185. *Aţi avut o frumoasă inspirare cînd aţi scris versurile ce mi-aţi trimis.* ALECSANDRI, S. 48.

INSPIRÁRE[2], *inspirări*, s. f. Acţiunea de a inspira[2]; inspiraţie[2].

INSPIRÁT, -Ă, *inspiraţi, -te*, adj. Stăpînit, cuprins de un entuziasm creator, de avîntul creaţiei (îndeosebi artistice), pătruns de inspiraţie[1]. *Cuvîntul tău sincer, vocea ta inspirată, simplitatea şi puterea graiului tău sufletesc i-au răzvrătit.* ARGHEZI, P. T. 65. *Un vers, şi-apoi să mă înec în Lethe — Dar e-n zadar! Azi nu sînt inspirat.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 86. *A fost, fără îndoială, un vînător inspirat... artistul subt a cărui daltă s-a mlădiat statua Dianei.* ODOBESCU, S. III 55. ✧ Expr. **A fi bine inspirat** = a avea o idee bună, a se orienta just.

INSPIRATÓR[1], **-OÁRE,** *inspiratori, -oare*, adj. Care ajută inspiraţia aerului în plămîni. *Muşchi inspiratori şi expiratori.*

INSPIRATÓR[2], **-OÁRE,** *inspiratori, -oare*, s. m. şi f. Cel care inspiră[1]. *Partidul nostru a fost inspiratorul şi organizatorul victoriilor noastre pe drumul construirii bazei economice a socialismului.* LUPTA DE CLASĂ, 1950, nr. 6, 40. ✧ (Adjectival) *Inima lui creşte plină... de un avînt inspirator.* ALECSANDRI, P. A. 122.

INSPIRÁȚIE[1], *inspiraţii*, s. f. **1.** Avînt, forţă, entuziasm creator (mai ales în activitatea artistică), complex de idei creatoare provocat de un fapt, de o împrejurare sau de o persoană. *O artă cu rădăcini în inspiraţia populară devine un bun comun al maselor de pretutindeni.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 160, 1/5. *Stingea lampa, aştepta prin întuneric inspiraţia, înjgheba cîte un vers în cap.* REBREANU, I. 62. *Persoană cu inspiraţii artistice era numai domniţa Ralu, fata cea mai mică a lui Caragea.* GHICA, S. 43.

2. Gînd, idee, soluție apărută pe neașteptate în conștiință. *Poate am avut o fericită inspirație. Aș fi regretat toată viața, dacă nu aș fi încercat și acest ultim mijloc.* C. PETRESCU, C. V. 336. *Își blestema în gînd inspirația nenorocită de-a se lua după capriciile unei cucoane inconștiente.* REBREANU, R. II 47. *Mario, mă iubești tu? — Dar dacă nu m-ar chema Maria? zise ea sub inspirația unei fulgerătoare maliții.* EMINESCU, N. 82.

— Variantă: (învechit) **inspirațiúne** (pronunțat *-ți-u-*) (ODOBESCU, S. I 199) s. f.

INSPIRÁȚIE[2], *inspirații*, s. f. Primul timp al respirației, constînd în tragerea aerului în plămîni.

INSPIRAȚIÚNE s. f. v. **inspirație**[1].

INSTABÍL, -Ă, *instabili, -e*, adj. Care nu este stabil; nestatornic, schimbător. *Echilibru instabil. Timp instabil.*

— Accentuat și: *instábil.*

INSTABILITÁTE s. f. Caracterul a ceea ce este instabil; nestatornicie, nestabilitate.

INSTALÁ, *instalez*, vb. I. **1.** Tranz. A pune, a aranja, a monta (un instrument, o mașină sau o aparatură tehnică). *A instala un robinet.* ▭ *Își instalase o baie cu duș.* C. PETRESCU, Î. I 8.

2. Refl. (Despre persoane) A se plasa, a se așeza, a se stabili (amenajîndu-și locuința) într-un loc. *Rubedeniile și cunoscuții gazdei la care se instalează... îi îngăduie să ia contact cu mediul mic-burghez al funcționărimii mărunte.* V. ROM. noiembrie 1953, 300. *Se auzi scîrțiitul băncii de lemn. Streinul se instalase la locul său, hotărît, precum spunea, să aștepte.* C. PETRESCU, A. 279. *Nu vrei să te ocupi puțin de Raul, să-i dea o cameră, să se instaleze?* REBREANU, R. I 157. ◇ Tranz. *Și-a instalat familia la țară.*

3. Tranz. A așeza cu oarecare solemnitate pe cineva nou numit, într-un post de răspundere.

INSTALÁRE, *instalări*, s. f. Acțiunea de a se instala.

1. Montarea unei aparaturi tehnice.

2. Stabilire a unei persoane într-o localitate sau într-o casă.

3. Așezare, în cadrul unei solemnități, a unei persoane nou numite, într-un post de răspundere. *După instalarea domnilor, partea cea mare a armatei turcești... se retrăsese.* GHICA, S. 122.

INSTALATÓR, -OÁRE, *instalatori, -oare*, s. m. și f. Lucrător care montează conducte sau aparate într-o instalație; persoană specializată în montarea și repararea instalațiilor de apă, gaze naturale, electricitate etc.

INSTALÁȚIE, *instalații*, s. f. **1.** Acțiunea de a instala; instalare (1).

2. Ansamblu de construcții, mașini, piese, instrumente etc. montate astfel încît să formeze un tot, în scopul executării unei anumite lucrări, operații etc. *Instalații industriale.* ▭ *Cercetă toate legăturile instalației electrice.* MIHALE, O. 252. *O boltă imensă, pietruită, cimentată, în care se află o instalație de ascensor.* BOGZA, Ț. 66. *Grigore Iuga luase pe Titu Herdelea mai de dimineață să-i arate instalațiile gospodărești.* REBREANU, R. I 115.

INSTANTANÉU[1], *instantanee*, s.n. Imagine sau fotografie obținută prin expunerea foarte scurtă (o fracțiune de secundă) a materialului fotosensibil. (Fig.) *O schiță de Cehov, un moment de Caragiale redau într-un instantaneu priveliștea unei societăți corupte, putrede, iremediabil sortite morții.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 379, 2/1. ◇ (Adjectival, neobișnuit) *Semănă cu portretul dăruit de o actriță admiratorilor ei, fotografie instantanee făcută pentru pașaport.* CAMIL PETRESCU, U.N. 37.

INSTANTANÉU[2]**, -ÉE**, *instantanei, -ee*, adj. **1.** Care se produce foarte repede (și durează un timp foarte scurt), care se ivește brusc, pe neașteptate, momentan. *Efect instantaneu.* ◇ (Adverbial) *Vestea... va cuprinde instantaneu tot orașul.* C. PETRESCU, C. V. 345. *Invidia este o deșărtăciune omenească ce pedepsește instantaneu pe cel care o simte.* DELAVRANCEA, T. 111.

2. (Fiz.; despre mărimi) Care se referă la un anumit moment. *Valoarea instantanee a vitezei.*

INSTÁNȚĂ, *instanțe*, s. f. Organ de stat însărcinat cu înfăptuirea justiției. *Instanță de recurs.* ◇ Expr. **În ultimă instanță** = pînă la urmă, în cele din urmă.

INSTAURÁ, *instaurez*, vb. I. Tranz. A întrona, a stabili, a așeza, a introduce. *Partidul nostru, organizînd alianța dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare, a doborît puterea capitaliștilor și moșierilor, a instaurat regimul de democrație populară și a trecut la construirea socialismului.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 517.

— Pronunțat: *-ta-u-*.

INSTAURÁRE, *instaurări*, s. f. Acțiunea de a instaura; întronare, statornicire, stabilire, introducere. *Instaurarea în fiecare țară a unei democrații consecvente va fi cea mai bună garanție a păcii.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 8.

— Pronunțat: *-ta-u-*.

INSTIGÁ, *instíg*, vb. I. Tranz. (Urmat de determinări introduse prin prep. «la», «împotriva», «contra») A atîța, a îndemna la acțiuni dușmănoase, criminale; a incita. V. întărîta. *Întîrzierea plății chiriei peste termenul din contract fusese instigată și convenită de proprietar.* ARGHEZI, Ț. T. 95.

INSTIGÁRE, *instigări*, s. f. Acțiunea de a instiga și rezultatul ei; îndemn la violență, atîțare, întărîtare.

INSTIGATÓR, -OÁRE, *instigatori, -oare*, s. m. și f. Persoană care instigă. *Muncitorii luau ei înșiși inițiativa de a dejuca pe Mălai și ceilalți instigatori.* CĂLUGĂRU, O. P. 181.

INSTIGÁȚIE, *instigații*, s. f. Instigare. *Instigații criminale.*

INSTILÁ, *instilez*, vb. I. Tranz. (Rar) A picura un lichid (de obicei un medicament) într-un organ bolnav (ochi, urechi etc.).

INSTILATÓR, *instilatoare*, s. n. Instrument cu care se picură un lichid într-un organ bolnav. *Cel mai simplu instilator este o pipetă de sticlă.*

INSTILÁȚIE, *instilații*, s. f. Metodă terapeutică constînd în introducerea unui medicament lichid într-o cavitate a corpului.

INSTÍNCT, *instincte*, s. n. Lanț complex de reflexe necondiționate, fixat într-o anumită etapă a procesului dezvoltării unei specii și transmis ereditar, deținînd la animalele inferioare un rol precumpănitor în relațiile cu mediul, iar la om avînd, datorită educației, o însemnătate redusă. *Studiul instinctelor la lumina cunoștințelor moderne a dat la iveală o serie de interpretări prin ajutorul cărora cele mai minunate dintre instincte ne apar astăzi ca simple reacțiuni, datorite unor fenomene fizice sau chimice.* MARINESCU, P. A. 46. *Cu instinct ager și fără de greș, neabătîndu-mă adică din cale cu un palmac măcar la dreapta sau la stînga, mă întorsei pe același drum la întăriturile mele.* HOGAȘ, M. N. 183.

INSTINCTÍV, -Ă, *instinctivi, -e*, adj. Din instinct, care ține de instinct; făcut pe negîndite, inconștient.

Puse distanță de un pas între amîndoi, cu o instinctivă desolidarizare. C. PETRESCU, C. V. 180. ◇ (Adverbial) *Soldații tăcură... Își întinseră instinctiv gîturile, naiv.* SAHIA, N. 74. *Simți instinctiv că ceva hotărîtor în viața lui trebuia să se întîmple.* BART, E. 185. *Instinctiv rupse mărgeaua... de la gîtul Mariei.* EMINESCU, N. 70.

INSTINCTUÁL, -Ă, *instinctuali, -e,* adj. (Rar) Instinctiv. *E un tip de fantast boem... condus însă prea des de porniri instinctuale.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 126, 5/1.

— Pronunțat: *-tu-al.*

INSTITUÍ, *institui,* vb. IV. Tranz. A înființa, a forma, a întemeia. *Ministerul a instituit o comisie.* ▭ *Nicolae Bălcescu... ceru să instituie în cazarmă o școală pentru soldați, unde însuși fu învățător.* ODOBESCU, S. III 491. ◇ Refl. pas. *S-a instituit un premiu de 300 de galbeni pentru cel care va prinde pe Horia.* IST. R.P.R. 277. *Crearea unei administrațiuni centrale a bunurilor mănăstirești, care s-a instituit.* ODOBESCU, S. II 38.

INSTITUÍRE, *instituiri,* s. f. Acțiunea de a institui.

INSTITÚT, *institute,* s. n. **1.** Așezămînt care funcționează în cadrul unei instituții superioare (minister, academie etc.) și în care un colectiv de specialitate face cercetări științifice. *În anul 1953 se înființează noi și importante institute de cercetări științifice pe lîngă Academia R.P.R.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2567. *Am un prieten la Institutul meteorologic.* SEBASTIAN, T. 33. ✦ Instituție de învățămînt superior care are de obicei mai multe facultăți. *Institutul de Științe Economice și Planificare «V. I. Lenin».* ✦ Local în care funcționează instituții ca cele descrise mai sus. *Examenul de admitere se ține la institut.*

2. (În trecut) Școală particulară de grad secundar, de obicei cu internat.

3. (Învechit) Instituție (2). *Fiecare are dreptul a cere răsturnarea chiar a unei legi, cînd aceea i se pare că a devenit neaplicabilă sau vătămătoare pentru institutul sau pentru societatea ce și-a impus-o.* ODOBESCU, S. II 332.

INSTITUTÓR, -OÁRE, *institutori, -oare,* s. m. și f. (În vechea organizare a învățămîntului) Învățător la oraș. *Cu domniile fanarioților se introdusese în țară o mulțime de dascaleci (loghiotati) ca institutori prin casele boierești.* GHICA, S. A. 106.

INSTITÚȚIE, *instituții,* s. f. **1.** (Adesea cu determinări care-i arată specificul) Ansamblu de servicii, cu funcționarii respectivi, avînd în competința sa o anumită ramură de activitate (economică, culturală etc.). *Nici un alt oraș din lume nu are atîtea școli și atîtea instituții de cultură ca Moscova.* STANCU, U.R.S.S. 100.

2. Formă de organizare a raporturilor sociale, repetate și tipizate potrivit normelor juridice stabilite pe domenii de activitate și oglindind caracterul istoric al orînduirii societății respective. *Instituția căsătoriei.* ▭ *Instituțiile politice noi, create în concordanță cu ideile înaintate, servesc pentru înlăturarea prin forță a vechilor relații de producție pentru a da cîmp liber dezvoltării forțelor de producție.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 338, 1/2.

INSTRUCTÁJ, *instructaje,* s. n. Instruire a unei persoane sau a unui colectiv în vederea îndeplinirii unei munci; totalitatea îndrumărilor date cu această ocazie. *Hotărîrea prevede organizarea de instructaje și seminarii cu privire la activitatea instructorilor raionali.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2574. *Am fost chemat aseară la raion după instructaj... ceva în legătură cu alegerile.* V. ROM. februarie 1952, 108. *Ce să citesc...? Ce cărți, ce broșuri, ce articole? Există un asemenea instructaj?* GALAN, B. I 10.

INSTRUCTÍV, -Ă, *instructivi, -e,* adj. Care instruiește, învață, dă cunoștințe; care este plin de învățăminte. *Conferință instructivă.* ▭ *Un bogat material instructiv, redactat într-o formă vie.* CONTEMPORANUL, S. II, 1951, nr. 223, 2/1. *Mulțumesc pentru Posthandbuch. E o prețioasă publicație instructivă.* CARAGIALE, O. VII 166.

INSTRÚCTOR, -OÁRE, *instructori, -oare,* s. m. și f. Persoană care instruiește pe alții într-un anumit domeniu. *Instructor sportiv.* ▭ *Într-o bună zi, intră în sat o mașină, care aduce un instructor de la Comitetul județean al partidului.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 164, 6/2.

INSTRÚCȚIE, *instrucții,* s. f. **1.** Învățătură, ansamblu de cunoștințe predate cuiva. *Lectura omului cu instrucție puțină de atunci era Alexandria sau Esopia.* SADOVEANU, E. 96. *Cea dintîi instrucție o primi pe lîngă mama sa, în Pesta.* IONESCU-RION, C. 66. ✦ (Învechit) Explicație, lămurire, deslușire. *Bunele instrucții ce dă a făcut că multe versuri din ele trecură de proverburi în gura poporului.* NEGRUZZI, S. II 147.

2. (Numai la sg.) Pregătire a militarilor în vederea însușirii teoriei și practicii militare. *Știam că de trei zile venise acolo un batalion... și că făcea instrucție.* PAS, Z. IV 73. *Batalionul său avea să iasă în tabără... ca să facă instrucția de campanie.* CAMIL PETRESCU, O. I 332. ◇ (Prin restricție) *La instrucție mergea binișor, dar la teorie era ca lemnul.* SADOVEANU, O. VI 140.

3. (Jur.) Activitate de cercetare a cauzelor penale (efectuată astăzi de procuror și în trecut de un judecător însărcinat special cu aceasta). *Tribunalul revoluționar va continua instrucția relativă la conspirația lui Danton.* CAMIL PETRESCU, T. II 605.

INSTRUCȚIÚNE, *instrucțiuni,* s. f. (Mai ales la pl.) Indicație, lămurire dată cuiva spre a ști cum să procedeze pentru aducerea la îndeplinire a unui anumit lucru, pentru aplicarea unor legi, regulamente, dispoziții etc. *A fost numit deodată prim-secretar la ambasada din Constantinopole... și duse lucrurile pînă la o ruptură între Rusia și Englitera, trecînd peste voința și instrucțiunile șefului său.* GHICA, S. 178.

INSTRUÍ, *instruiesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A învăța (pe cineva), a da (cuiva) învățătură; a transmite (cuiva) cunoștințe, a pregăti (pe cineva) într-un domeniu oarecare. V. iniția, lumina. *Fiecare scriitor are în grija lui patru-cinci tineri scriitori, fiecare îi instruiește și răspunde de ei.* SAHIA, U.R.S.S. 195. ✦ Refl. A căpăta cunoștințe, a învăța. *El pierde cea mai bună ocaziune de a se instrui.* ODOBESCU, S. III 11.

2. (Cu privire la soldați) A pregăti în vederea însușirii teoriei și practicii militare.

3. (Cu privire la afaceri judiciare, penale sau la persoanele implicate) A cerceta, a ancheta, confruntînd, culegînd probe, examinînd.

INSTRUÍRE, *instruiri,* s. f. Acțiunea de a (se) instrui.

1. Învățare. *Instruirea cadrelor.* ▭ *Partidul și statul nostru democrat-popular acordă o deosebită însemnătate învățămîntului public, operei de instruire și educare multilaterală a tinerei generații.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2757.

2. Instrucție (2).

3. (Jur.) Cercetare de către o instanță specială a dovezilor, a mărturiilor în vederea deschiderii unui proces cu caracter penal; instrucție (3).

INSTRÚIT, -Ă, *instruiți, -te,* adj. **1.** Care are multe cunoștințe, învățat, cultivat, cult. *Formarea unor oameni dezvoltați multilateral, cu o înaltă conștiință, culți și instruiți, militanți activi ai dezvoltării sociale, constituie una din cele trei condiții preliminare principale pentru înfăptuirea societății comuniste.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 5, 3. *Noțiunile «deal» și «munte» se confundă ușor, lucru firesc chiar pentru psihologia mai complicată a*

oamenilor instruiți. IORDAN, N. L. 10. *Instruitul și activul nostru coleg ... Esarcu.* ODOBESCU, S. II 262.

2. (Despre soldați) Care și-a însușit cunoștințele de teorie și practică militară.

INSTRUMÉNT, *instrumente,* s. n. 1. Aparat sau ustensilă cu ajutorul căruia se efectuează o operație de observare, măsurare sau control. *Dacă m-am așezat cu instrumentele mele pe movila de lîngă grădină, am făcut-o ca să ridic planul locului pe unde are să treacă drumul de fier.* ALECSANDRI, T. I 358. ✦ Ustensilă care se folosește la efectuarea unei operații chirurgicale. ✦ Unealtă. *Are drept la o gospodărie mai bine întocmită și la vite și instrumente agricole.* SADOVEANU, E. 25. ✦ (De obicei determinat prin «muzical») Aparat anume construit pentru a produce sunete muzicale. *Pianul, vioara, flautul sînt instrumente muzicale.*

2. Fig. Acțiune, forță sau fapt care servește la atingerea unui scop. V. mijloc, procedeu. *Grija pentru întărirea economică a țării noastre și ridicarea nivelului de trai al celor ce muncesc trebuie unită cu grija pentru întărirea statului de democrație populară, instrumentul principal de construire a socialismului.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 407. *Galeriile Tretiacov au devenit un puternic instrument pentru culturalizarea maselor.* STANCU, U.R.S.S. 55.

3. (În expr.) *Instrument gramatical* = parte de vorbire care nu exprimă noțiuni, ci raporturi între cuvinte. *Prepozițiile, conjuncțiile, articolul, verbele copulative sînt instrumente gramaticale.* ▭ *Instrumentele gramaticale, în măsura în care au un sens de sine stătător și apar întrebuințate autonom (adică nu se contopesc cu un cuvînt vecin, așa cum e cazul de exemplu cu articolul nostru postpus), trebuie să figureze în fondul principal lexical, dar la egalitate cu celelalte cuvinte.* GRAUR, F. L. 61. *Instrument de ratificare* = document prin care se ratifică o convenție internațională.

INSTRUMENTÁ, *instrumentez,* vb. I. Tranz. 1. (Rar) A aranja o bucată muzicală prin distribuirea fiecărei voci unui instrument sau unui grup de instrumente. ✦ (Impropriu) A executa o bucată muzicală la unul sau la mai multe instrumente. *Deaca s-ar ispiti cineva să cerce a instrumenta și a vocaliza prin codri muzică clasică... chiar și iepurii ar apuca-o îndată la picior.* ODOBESCU, S. III 101.

2. A efectua o instrumentație (3).

INSTRUMENTÁL, -Ă, *instrumentali, -e,* adj. 1. Care se execută cu ajutorul instrumentelor, care folosește instrumente. *Muzică instrumentală.*

2. (Gram.; în expr.) *Complement circumstanțial instrumental* = complement circumstanțial care arată mijlocul prin care se realizează o acțiune.

INSTRUMENTÁR, *instrumentare,* s. n. Totalitatea instrumentelor necesare unei anumite activități. *Instrumentarul secției de chirurgie.*

INSTRUMENTÁȚIE, *instrumentații,* s. f. 1. Etapă în procesul de creație a unei piese muzicale pentru orchestră, în care autorul repartizează ceea ce-i revine spre executare fiecărui instrument în parte. *O instrumentație bizară, din concertul căreia nu lipsea nici piculina... nici contrabasul.* HOGAȘ, M. N. 86.

2. Ramură a științei muzicale care se ocupă cu descrierea amănunțită a particularităților fiecărui instrument muzical, în vederea folosirii lui în compoziție și în orchestră.

3. Operație de extragere, cu ajutorul unor dispozitive speciale, a unei unelte sau a unei piese rămase accidental într-un puț de petrol.

INSTRUMENTÍST, -Ă, *instrumentiști, -ste,* s. m. și f. Persoană care cîntă dintr-un instrument, în cadrul unui ansamblu muzical.

INSUBORDONÁRE, *insubordonări,* s. f. (Rar) Nesupunere la ordinele autorităților superioare; neascultare, indisciplină. *Act de insubordonare.*

INSUBORDONÁT, -Ă, *insubordonați, -te,* adj. (Rar) Care nu se supune normelor stabilite; nedisciplinat, recalcitrant. *Fire insubordonată.*

INSUCCÉS, *insuccese,* s. n. Eșec, nereușită, neizbîndă. *Cînd vede insuccesul știrilor ei, nu mai știe ce să facă.* CAMIL PETRESCU, T. II 65. *Desperat de necurmatele sale insuccese, începu cu mînie a stoarce din țeară mai mult decît ea putea să dea.* ODOBESCU, S. II 497.

INSUFICIÉNT, -Ă, *insuficienți, -te,* adj. Care nu ajunge, care nu e de ajuns, neîndestulător (cantitativ); care nu satisface (calitativ), nesatisfăcător. *Datorită faptului că imprimările sînt insuficiente în raport cu necesitățile, multe din aceste cîntece au rămas necunoscute de mase.* CONTEMPORANUL, S. II, 1951, nr. 223, 2/2. ✧ (Adverbial) *Elev insuficient pregătit.* ✦ (Substantivat, m.) Notă, calificativ sub limita de admitere la o probă, la un examen. *A luat un insuficient la matematici.*

— Pronunțat: *-ci-ent.*

INSUFICIÉNȚĂ, *insuficiențe,* s. f. Însușirea a ceea ce este insuficient. *Insuficiența probelor.* ✦ Stare a unui organ care nu-și îndeplinește normal funcțiunea. *Insuficiența glandei tiroide.*

—Pronunțat: *-ci-en-.*

INSUFLÁ, *insúflu,* vb. I. Tranz. 1. A introduce prin presiune gaze, vapori sau pulbere în interiorul unui spațiu închis (cuptoare înalte, cubilouri etc.).

2. Fig. A-i trezi cuiva un gînd, un sentiment, un avînt creator; a inspira (1). V. sugera. *Aceste simțimîntele le va insufla unor oameni vii, care îl interesează mai cu seamă din punctul de vedere al unui anumit simțămînt, lăsînd în umbră celelalte.* GHEREA, ST. CR. II 250. *Simțirea vie ce tu mi-ai insuflat.* ALECSANDRI, P. I 139. *Fața lui tînără și bărbătească insufla încredere.* NEGRUZZI, S. I 30. ✦ (Învechit) A însufleți, a îmbărbăta, a stimula. *A patriei iubire Ce odată-n aste locuri pe strămoși îi insufla.* ALEXANDRESCU, P. 137.

INSUFLÁRE, *insuflări,* s. f. Acțiunea de a insufla.

1. Introducere de gaze, vapori sau pulbere prin presiune, în interiorul unui spațiu închis (cuptoare înalte, cubilouri etc.).

2. Fig. Trezire (în cineva) a unui gînd, a unui sentiment, a unui avînt creator.

INSUFLÁȚIE, *insuflații,* s. f. Introducere prin suflare, în scop terapeutic, a unei substanțe pulverulente sau gazoase în organism.

INSULÁR, -Ă, *insulari, -e,* adj. Care se află pe o insulă; de insulă, caracteristic unei insule. ✦ (Substantivat) Locuitor al unei insule. *Milioane de insulari Ceața și viața o străbat la fel de greu.* BOUREANU, S. P. 28.

ÎNSULĂ, *insule,* s. f. 1. Întindere de pămînt, mai mică decît continentele, înconjurată din toate părțile de apă. *Toate aceste gînduri și toată această floră viguroasă... începeau să mi se pară ca o insulă într-un ocean.* GALACTION, O. I 347. *În dreptul insulei Ada-Kaleh, o barcă ne luă și ne duse la insula aceasta.* BOLINTINEANU, O. 267. *Văd insule frumoase și mări necunoscute.* ALECSANDRI, P. A. 110. ✧ Fig. *Formăm parcă o insulă tăcută în mijlocul celorlalți, rupți și murdari.* SAHIA, N. 48. *Pe cîmpia înălbită, netedă, strălucitoare Se văd insule de codri, s-aud ciini la vînătoare.* ALECSANDRI, P. A. 114.

2. (În expr.) *Insulă plutitoare* = îngrămădire de plante rupte de pe malurile apelor, care plutesc pe un curs de apă sau într-o deltă, avînd aspectul unei insule (1).

V. plaur, plavie. *Pe cînd înaintam spre malul luciului printre sălcii mărunte, o parte din buruieni şi papuri ale insulei plutitoare se agitară şi se răscoliră, prefăcîndu-se în înfăţişări omeneşti.* SADOVEANU, N. F. 62.

INSULÍNĂ s. f. Substanţă secretată de pancreas, care reglează cantitatea schimburilor de hidrocarbonaţi din organism; extrasă din sucul pancreatic al animalelor, se foloseşte în tratamentul diabetului. *Insulina are proprietatea de a înlesni asimilarea zahărului în organism.*

INSULTÁ, *insúlt,* vb. I. Tranz. A aduce cuiva (prin vorbe sau fapte) o insultă; a ocărî, a ofensa, a jigni. *M-a insultat!... Ai să te duci imediat să-i ceri socoteală.* ARGHEZI, P. T. 132. ◇ Fig. *Şi ale bătrîneţei albi plete insultînd.* BOLINTINEANU, O. 203.

INSULTÁRE, *insultări,* s. f. Acţiunea de a insulta şi rezultatul ei; insultă.

INSÚLTĂ, *insulte,* s. f. Atac prin vorbe sau, mai rar, prin fapte împotriva unei persoane, cu intenţia de a o umili, de a o înjosi; ocară, jignire, injurie, ofensă. *Colonelul Rusescu mişcă nemulţumit mustăţile sub insultă.* DUMITRIU, B. F. 122. *Luă poziţia de drepţi... convins că alte insulte vor urma.* SAHIA, N. 87. *Să mă spele de insulte nu mă-ncerc să fac apel La un veac ce nu coprinde decît patimă în el.* MACEDONSKI, O. I 119.

INSULTĂTÓR, -OÁRE, *insultători, -oare,* adj. Jignitor, ofensator. *Vorbe insultătoare.* ▭ *Camarazii lui de odinioară îl priveau de sus, făcîndu-şi ochii mititei şi afectînd o milă insultătoare, care pe dînsul îl rănea amarnic şi-i umplea inima de venin.* VLAHUŢĂ, O. A. 107.

INSUPORTÁBIL, -Ă, *insuportabili, -e,* adj. **1.** Care nu se poate suporta, de nerăbdat, de nesuferit. *Dureri insuportabile.* ▭ *Aceste situaţii excepţionale îmi sînt cu adevărat insuportabile.* CAMIL PETRESCU, U. N. 73. *După fiecare an datoria a sporit, pînă ce azi a ajuns insuportabilă.* REBREANU, R. I 261. ◇ (Adverbial) *Era una din acele zile călduroase de toamnă, cînd mai mult decît vara, soarele arde foarte viu, aproape insuportabil.* BOGZA, C. O. 333.

2. (Familiar, despre persoane) Cu caracter nesuferit. *Dar terminaţi o dată, pentru dumnezeu. Sînteţi insuportabile dv. cînd aveţi umor.* SEBASTIAN, T. 87.

INSURÉCŢIE, *insurecţii,* s. f. Acţiune de răzvrătire organizată împotriva unui regim, a unei autorităţi. *El a refuzat să semneze chemarea... la insurecţie.* CAMIL PETRESCU, O. II 534. *Insurecţia lui Tudor Vladimirescu... ne scăpă de fanarioţi.* BĂLCESCU, O. I 72. ◇ *Insurecţie armată* = formă de luptă revoluţionară a proletariatului, constînd din mobilizarea maselor, înarmarea şi acţiunea lor în vederea răsturnării prin violenţă a orînduirii capitaliste. *La 10 octombrie 1917 avu loc şedinţa istorică a Comitetului Central al partidului, care luă hotărîrea de a dezlănţui la o dată foarte apropiată insurecţia armată.* IST. P. C. (b) 298. *La 9 septembrie 1944, în condiţiile favorabile create de intrarea victorioasă în Bulgaria a Armatei Sovietice eliberatoare, are loc insurecţia populară armată, condusă de Partidul Comunist Bulgar.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 9, 96.

INSURECŢIONÁL, -Ă, *insurecţionali, -e,* adj. De insurecţie, caracteristic insurecţiei. *Armata Roşie a învins pentru că în spatele frontului armatelor albe... au activat în ilegalitate admirabili bolşevici, membri şi nemembri de partid, care ridicau pe muncitori şi ţărani la acţiuni insurecţionale împotriva intervenţioniştilor şi a gardiştilor albi.* IST. P. C. (b) 359.

— Pronunţat: *-ţi-o-.*

INSURGÉNT, -Ă, *insurgenţi, -te,* s. m. şi f. Persoană care participă la o insurecţie. *În total, insurgenţii aveau în detaşamentele lor de luptă vreo 2000 de oameni.* IST. P. C. (b) 121.

INSURMONTÁBIL, -Ă, *insurmontabili, -e,* adj. (Franţuzism; despre obstacole) Care nu poate fi trecut, de neînvins. *Piedici insurmontabile.*

INTABULÁ, *intabulez,* vb. I. Tranz. (Transilv. şi Bucov.) A înscrie un drept real imobiliar în cartea funciară.

INTABULÁRE, *intabulări,* s. f. (Transilv. şi Bucov.) Acţiunea de a intabula şi rezultatul ei.

INTÁCT, -Ă, *intacţi, -te,* adj. Neatins, neştirbit, nevătămat; întreg, teafăr. *Ei ştiu că bunurile acestea... sînt ale lor... şi trebuiesc păstrate intacte pentru oamenii viitorului.* STANCU, U.R.S.S. 120. *Aprinse lumina... inspectă patul intact.* C. PETRESCU, Î. II 102.

INTANGÍBIL, -Ă, *intangibili, -e,* adj. (Livresc) Care nu poate fi atins, de neatins.

INTEGRÁ, *integrez,* vb. I. **1.** Refl. A se introduce într-un tot, devenind parte componentă; a se îngloba. *Fapte care se integrau în pagini de istorie.* CAMIL PETRESCU, P. V. 13.

2. Tranz. (Mat.) A calcula dintr-o funcţie dată altă funcţie a cărei derivată este funcţia dată. ✦ A calcula soluţia unei ecuaţii diferenţiale sau a uneia cu derivate parţiale.

INTEGRÁBIL, -Ă, *integrabili, -e,* adj. Care poate fi integrat. *Funcţie integrabilă.*

INTEGRÁL, -Ă, *integrali, -e,* adj. **1.** Care nu e împărţit, diminuat sau ciuntit; întreg, complet. *Plata integrală a unei lucrări. Îndeplinirea integrală a planului.* ◇ *Făină integrală* = făină de culoare închisă, obţinută prin măcinarea grîului din care nu s-a extras griş şi făină albă. *Pîine integrală* = pîine făcută din făina descrisă mai sus.

2. (În expr.) *Calcul integral* = capitol al analizei matematice care se ocupă cu definirea şi cu studiul proprietăţilor şi al aplicaţiilor integralelor. *Ecuaţie integrală* = ecuaţie în care asupra funcţiunii necunoscute se efectuează o integrare.

INTEGRÁLĂ, *integrale,* s. f. (Mat.) Funcţie care se obţine prin integrarea unei funcţii date, a unei ecuaţii diferenţiale sau a uneia cu derivate parţiale. *Vom stabili cîteva din regulile pentru calcularea integralelor nedefinite.* ALGEBRA 168. ✦ Simbol matematic, folosit pentru a indica operaţia de integrare.

INTEGRÁNT, -Ă, *integranţi, -te,* adj. (Numai în expr.) *Parte integrantă* = parte care se înglobează în mod necesar în componenţa unui tot. *Lupta împotriva denaturărilor subiectiviste din ştiinţele naturii şi ştiinţele sociale face parte integrantă din lupta pentru o cultură şi o ştiinţă avansată, pusă în slujba omului şi a nevoilor sale.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 9, 119. *O parte integrantă a construcţiei socialismului în ţara noastră este făurirea culturii noi, socialiste.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 410, 4/1.

INTEGRÁRE, *integrări,* s. f. **1.** Acţiunea de a se integra şi rezultatul ei; includere, înglobare. *Oportuniştii propovăduiau în mod făţiş renunţarea la lupta revoluţionară, propovăduiau teoria «integrării paşnice a capitalismului în socialism».* IST. P. C. (b) 240.

2. (Mat.) Calculul unei integrale; obţinerea integralei unei ecuaţii diferenţiale sau cu derivate parţiale.

INTEGRATÓR, *integratoare,* s. n. Aparat pentru calculul numeric al integralelor.

INTEGRITÁTE s. f. **1.** Însuşirea de a fi integru; cinste, probitate.

2. Însușirea de a fi sau de a rămîne intact; deplinătate. *Integritatea facultăților mintale.* ▭ *Puterile ce au garantat integritatea Imperiului Otoman.* GHICA, A. 677.

INTEGROMÉTRU, *integrometre,* s. n. Aparat pentru calcularea ariei unei figuri plane, a volumului unei figuri de revoluție etc.

INTÉGRU, -Ă, *integri, -e,* adj. (Despre oameni) Cinstit, onest, incoruptibil. *Om integru. Caracter integru.* ▭ *El lovea abuzurile; era nepărtinitor, integru.* BOLINTINEANU, O. 254.

INTELÉCT s. n. Capacitatea de a gîndi, de a cunoaște, de a avea o activitate rațională, de a opera cu noțiuni.

INTELECTUÁL[1], -Ă, *intelectuali, -e,* adj. Care se referă la activitatea minții, privitor la intelect.

INTELECTUÁL[2], -Ă, *intelectuali, -e,* s. m. și f. Persoană care posedă o pregătire culturală temeinică și lucrează în domeniul artei, științei, tehnicii etc. V. cărturar. *Intelectualii legați de popor au adus și aduc o contribuție de preț la dezvoltarea economiei naționale și a culturii, la întărirea regimului democrat-popular.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 8, 33. *Ca orice intelectual adevărat, Caragiale iubește simplicitatea, naturalul, — natura.* IBRĂILEANU, S. 56.

INTELECTUALICÉȘTE adv. (Rar) Din punct de vedere intelectual. *Burghezimea ajungînd puternică materialiceşte și intelectualiceşte, fiind bogată și cultă, a învins clasa feudală.* GHEREA, ST. CR. I 328.

INTELECTUALITÁTE s. f. Pătură socială formată din oameni care lucrează în domeniul muncii intelectuale. *În țările de democrație populară se naște o nouă intelectualitate, trup din trupul poporului muncitor, adînc devotată cauzei păcii și socialismului.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2890. *Ochii tuturor oamenilor muncii și ai intelectualității progresiste sînt îndreptați spre Uniunea Sovietică.* STANCU, U.R.S.S. 143.

INTELIGÉNT, -Ă, *inteligenți, -te,* adj. **1.** (Despre oameni) Înzestrat cu inteligență; ager la minte, deștept. *Atenția unui public numeros și inteligent îi urmărește pas cu pas.* VLAHUȚĂ, O. A. 210. *E un om inteligent și serios, un bun soț și un bun tată de familie.* CARAGIALE, O. II 21.

2. Care denotă inteligență, propriu unui om inteligent. *Fără să fie frumos, avea o figură inteligentă și simpatică ș-o stîngăcie copilărească în mișcări, care-i sta bine.* VLAHUȚĂ, O. A. II 67.

INTELIGÉNȚĂ, *inteligențe,* s. f. **1.** Calitatea celui inteligent, facultatea de a înțelege (ușor și bine), de a pricepe (just), de a cunoaște; deșteptăciune. V. minte, pricepere. *Adesea inteligența lui elastică, generoasă prin rezerva și cumpănirea ei, făcea impresia acelor tablouri cu perspective mari, adînci, pierdute, ce par a nu mai avea sfîrșit.* VLAHUȚĂ, O. A. III 11. *Cunoștințele dobîndite, neputîndu-se grupa împrejurul unei idei predominitoare... lasă numai oarecare idei nestatornice, mai adesea pernicioase pentru inteligență și moralitate.* ODOBESCU, S. II 63.

2. (Învechit) Totalitatea intelectualilor, intelectualitate. *Inteligența romînă geme în temnițI sau se rătăcește pribeagă prin țări străine, persecutată din toate părțile de inimicii libertății.* BOLLIAC, O. 224.

INTELIGÍBIL, -Ă, *inteligibili, -e,* adj. Care este accesibil înțelegerii, care poate fi înțeles cu ușurință; clar. *Traducătorului i se cere a fi limpede, corect, elegant, cumpănit și mai cu seamă inteligibil în limba sa.* ODOBESCU, S. II 369.

INTEMPERÍE, *intemperii,* s. f. (Folosit mai ales la pl.) Stare atmosferică neprielnică, dăunătoare, vreme rea (ger, ploaie torențială, vînt, viscol). *Sînt mai populate înflorescențele plantelor care în afară de hrană oferă* [insectelor]: *...și protecția contra intemperiilor atmosferice.* FAUNA R.P.R. VIII[1] 29. *Înșoți brișca pînă în fața noului conac, lîngă rondul în formă de inimă, răvășit de intemperiile iernii.* REBREANU, R. II 16. ◇ Fig. *Puterea de rezistență... a omului împotriva intemperiilor vieții.* GHEREA, ST. CR. III 300.

INTEMPESTÍV, -Ă, *intempestivi, -e,* adj. (Livresc) Care se produce pe neașteptate, la timp nepotrivit; care nu e așteptat, nici dorit. *Venirea intempestivă a iernii.* ▭ *Ține de rău pe acel tînăr de ieșirea-i intempestivă.* SADOVEANU, E. 181.

INTENDÁNT s. m. v. **intendent.**

INTENDÉNT, *intendenți,* s. m. **1.** Persoană însărcinată cu îngrijirea sau administrarea unei instituții, unei case etc. V. administrator, econom.

2. (Învechit) Ofițer din serviciul intendenței.

— Variantă: (2) **intendánt** s. m.

INTENDÉNȚĂ, *intendențe,* s. f. (Învechit) Serviciu care se îngrijea de aprovizionarea armatei cu mijloace materiale, alimente, furaje etc. *Precupețea... finul, orzul ori făina, care fuseseră poruncite de intendența imperială.* GALACTION, O. I 110. *Pe cînd nici nu gîndea, doi indivizi, un ofițer de intendență și un elev de administrație i se pun în față.* CARAGIALE, M. 89.

INTÉNS, -Ă, *intenși, -se,* adj. Foarte tare, viu, activ, puternic. *Circulația e intensă. Trec în șiruri lungi mașinile.* STANCU, U.R.S.S. 15. *În soarele intens, umbrele erau negre ca petele de păcură.* GALACTION, O. I 345. *Aceste gîndiri și simțiminte au fost ușoare, puțin intense, de loc zbuciumate.* GHEREA, ST. CR. I 219. *Era o căldură dulce ș-o lumină albă, intensă, care lărgea orizontul și lămurea vederea departe.* VLAHUȚĂ, O. A. III 150. ◇ (Adverbial) *Trebuie să fi trăit intens și să fi suferit mult, ca să presimtă lucruri atît de ascunse din sufletul omenesc.* C. PETRESCU, C. V. 88.

INTENSIFICÁ, *intensific,* vb. I. Tranz. A face (să fie) mai intens, mai puternic, mai viu; a întări, a mări. *Ministerul Agriculturii este obligat... să intensifice controlul asupra lucrărilor executate de stațiunile de mașini și tractoare la gospodăriile colective.* HOT. G.A.C. 16. ◇ Refl. *După 23 August 1944 se intensifică relațiile culturale cu țările prietene și mai ales cu Marea Uniune Sovietică.* IST. R.P.R. 750.

INTENSIFICÁRE s. f. Acțiunea de a intensifica și rezultatul ei; întețire. *În societatea capitalistă, creșterea productivității muncii se bazează în principal pe intensificarea muncii, pe exploatarea tot mai sălbatică a clasei muncitoare și are drept rezultat mărirea profiturilor exploatatorilor.* LUPTA DE CLASĂ, 1952, nr. 4, 59.

INTENSITÁTE, *intensități,* s. f. **1.** Însușirea de a fi intens; grad de tărie. *Intensitatea frigului.* ▭ *Proza sa are o mare intensitate dramatică, scriitorul folosind de cele mai multe ori dialogul în locul narațiunii.* L. ROM. 1953, nr. 1, 50. *Stîncile albe de calcar lucesc atunci cu o mare intensitate.* BOGZA, C. O. 13.

2. (Fiz.) Valoarea anumitor mărimi locale. *Intensitate sonoră. Intensitatea unui curent electric.* ◇ (Fon.) *Accent de intensitate* = accent caracterizat prin forța mecanică cu care se rostește un sunet. *În sistemul fonologic al limbii romîne, cantitatea nu joacă nici un rol, accentul de intensitate fiind pe primul plan.* ROSETTI, I. SL. 29.

INTENSÍV, -Ă, *intensivi, -e,* adj. Care are (o mare) intensitate, multă forță, care se face în ritm viu, încordat. ◇ *Agricultură intensivă* = agricultură care folosește în cultivarea plantelor investiții masive și mijloace teh-

nice înaintate, pentru a obține o producție cît mai mare de pe o suprafață de pămînt cît mai mică. *Cultură intensivă* = cultură care se face după regulile agriculturii intensive. ✦ (Despre abstracte) Viu, intens. *Ochii lui... se pierdură iar în acea intensivă visătorie.* EMINESCU, N. 35.

INTENTÁ, *intentez,* vb. I. Tranz. (Mai ales în expr.) **A intenta (un) proces** (cuiva) = a da (pe cineva) în judecată. *Proces pentru restituire de salar, intentat de Ministerul de Justiție.* VLAHUȚĂ, O. A. III 22.

INTÉNȚIE, *intenții,* s. f. Gînd de a face ceva; proiect. V. plan. *Își simțea subminat curajul militar prin intențiile ei de fugă.* REBREANU, R. II 63. *Numai nu înțeleg cine v-a putut spune Că aveam... intenții așa bune.* ALEXANDRESCU, P. 163. ◇ Loc. conj. **Cu intenția să...** (sau loc. prep. **cu intenția de a...**) = cu gîndul, în dorința de a... *Ieri seară am fost la bal, cu intenția mai mult să întîlnesc pe Frosa și să-i cer socoteală pentru farsa ce mi-a făcut.* BOLINTINEANU, O. 382. ◇ Expr. **A avea intenția să...** = a intenționa, a avea de gînd să... **A face cuiva proces de intenții** v. proces.

INTENȚIONÁ, *intenționez,* vb. I. Tranz. A avea intenția, a avea de gînd, a plănui. *L-ai ajutat indirect să-și facă o carieră... mai bună decît aceea de profesor, cum intenționa el.* C. PETRESCU, C. V. 106.

— Pronunțat: *-ți-o-.*

INTENȚIONÁT, -Ă, *intenționați, -te,* adj. Cu intenție, cu un anumit gînd; plănuit, voit. V. premeditat. *După ce a fost strecurată din retortă în retortă, minuțios, cu mari și intenționate întîrzieri, apa țîșnește de sub fruntea acestui craniu, cu tîmple albe de calcar.* BOGZA, C. O. 82. ◇ (Despre persoane, numai în expr.) **Bine (sau rău) intenționat** = cu intenții bune (sau rele), cu gînduri bune (sau rele). *Din miniștrii respectivi... alții, mai ageri, dar și mai rău intenționați, au falsificat și au călcat în picioare tot ce nu corespundea cu tendențele lor.* ODOBESCU, S. III 343.

— Pronunțat: *-ți-o-.*

INTER- Element de compoziție însemnînd «între», care servește la formarea unor substantive ca: interacțiune, interdependență; adjective ca: interraional, interșcolar etc.

INTERACȚIÚNE, *interacțiuni,* s. f. Acțiune reciprocă între fapte, fenomene etc.; condiționare reciprocă. *Interacțiunea factorilor fizici.* ▭ *În reprezentarea interacțiunii universale... cauzele și efectele își schimbă mereu locul, ceea ce este acum sau aici efect devenind cauză dincolo sau atunci, și viceversa.* ENGELS, D. S. 51.

INTERASTRÁL, -Ă, *interastrali, -e,* adj. Care se găsește între astre. *Spațiu interastral.*

INTERCALÁ, *intercalez,* vb. I. Tranz. A introduce ceva într-un șir; a adăuga, a așeza ceva între alte lucruri; a pune printre altele. V. insera. *Intercalează fișele în catalogul alfabetic.* ▭ *Eu sînt de părere că trebuie să intercalăm un cuvînt sau două.* CAMIL PETRESCU, O. II 496. ◇ Refl. *Rămase înadins în urmă și se intercală între dînșii.* C. PETRESCU, C. V. 295. *Între munte unde prosperă plantele furajere și cîmpia, unde se face grîul cel mai mult și mai bun se intercalează pădurile, dealurile și văile.* I. IONESCU, M. 59.

INTERCALÁRE, *intercalări,* s. f. Acțiunea de a intercala și rezultatul ei. *Intercalarea unui pasaj într-o operă.*

INTERCALÁȚIE, *intercalații,* s. f. Rocă sterilă care apare în cuprinsul unui zăcămînt.

INTERCELULÁR, -Ă, *intercelulari, -e,* adj. Care se află între celulele unui țesut.

INTERCEPTÁ, *interceptez,* vb. I. Tranz. A prinde, a reține un obiect în timpul mișcării lui, a pune stăpînire pe ceva în deplasare, în desfășurare; (în special) a surprinde și a controla o convorbire telefonică, o corespondență între două persoane etc. destinată altuia. *Ajunsese pînă a pizmui, a se iscodi și a-și intercepta scrisorile.* GHICA, A. 722.

INTERCEPTÁRE, *interceptări,* s. f. Acțiunea de a intercepta și rezultatul ei. *Interceptarea unei convorbiri telefonice.*

INTERCONEXIÚNE, *interconexiuni,* s. f. Legare în paralel a mai multor rețele electrice prin intermediul unei linii de transport de energie electrică.

INTERCONTINENTÁL, -Ă, *intercontinentali, -e,* adj. Care se află sau are loc între două sau mai multe continente. *Comunicații intercontinentale.*

INTERCOSTÁL, -Ă, *intercostali, -e,* adj. Așezat, situat între coaste. *Mușchii intercostali.* ◇ *Nevralgie intercostală* = junghi. *Am niște nevralgii intercostale, care mă bagă-n fel de fel de ipohondrii.* CARAGIALE, O. VII 55.

INTERDEPARTAMENTÁL, -Ă, *interdepartamentali, -e,* adj. Care se stabilește sau are loc între departamente diferite. ✦ Care coordonează activitatea diferitelor departamente. *Comisie interdepartamentală.*

INTERDEPENDÉNT, -Ă, *interdependenți, -te,* adj. Care e (strîns) legat și condiționat de alt lucru sau de alt fenomen, cu care se află în dependență reciprocă. *Metoda dialectică privește natura ca un tot, ca un sistem de obiecte și fenomene legate între ele și interdependente, în stare de permanentă mișcare și schimbare.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 120, 3/3.

INTERDEPENDÉNȚĂ s. f. Dependență reciprocă între acțiuni, fenomene etc. *Între cele două forme ale mișcării există o interdependență dialectică. Evoluția pregătește revoluția, iar revoluția desăvîrșește evoluția.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 360, 2/6.

INTERDÍCȚIE, *interdicții,* s. f. Faptul de a interzice; interzicere (prin lege) de a face un lucru. ✦ Măsură legală cu caracter represiv, aplicată unui răufăcător sau cu caracter de protecție, aplicată unui alienat mintal, prin care li se interzice acestora exercitarea drepturilor politice (și civile). *A pune pe cineva sub interdicție.*

INTERÉS, *interese,* s. n. **1.** Preocuparea de a obține un succes, un avantaj; rîvna de a satisface anumite nevoi, acțiunea de a acoperi unele trebuințe. *Romanii trec Dunărea și atacă pe daci și din interese economice.* IST. R.P.R. 36. *Avea treburi și interese și peste Dunăre.* GALACTION, O. I 111. *Oracole viclene, de interes dictate.* ALEXANDRESCU, M. 32. ✦ Avantaj, folos, profit. *El urmărește un interes cu dumneavoastră.* SADOVEANU, P. M. 33. *Pentru celelalte interese nu-ți prea bați capul.* NEGRUZZI, S. I 63. (Expr.) **Interesul poartă fesul** v. fes. ◇ (Uneori în construcție cu verbul «a avea») *N-avea nici un interes să-și sporească vîrsta cu doi ani.* SADOVEANU, E. 92. ◇ Loc. prep. **În interesul cuiva** = spre folosul, spre binele cuiva. *Reforma bănească se face în interesul întăririi alianței clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare.* HOT. R. B. 19. *A venit în București în interesul unui... client.* C. PETRESCU, Î. II 214. ◇ Loc. adj. **De interes general (sau public)** = de importanță socială, util colectivității. *Societatea este de interes public, este în serviciul populației, și mersul ei nu trebuie să fie perturbat.* PAS, Z. IV 175. **A-și face interesele** = a-și vedea de treburile proprii, a fi preocupat numai de foloasele lui personale. **Ce interes am?** = pentru ce să... ◇ (Jur.; în expr.) **Daune interese** = sumă de bani cuvenită pentru repararea unui prejudiciu.

2. Dorință de a cunoaște și a înțelege pe cineva sau ceva; înțelegere și simpatie față de cineva sau de ceva. *Interesul și dragostea pentru țările de democrație populară sînt comune tuturor oamenilor sovietici.* SCÎNTEIA, 1951, nr. 2121. *Totdeauna în atenția și interesul pe care ni-l arată un nou cunoscut, sufletul nostru găsește o plăcere, o sete irezistibilă de a se dezvălui.* VLAHUȚĂ, O. A. III 38. *Se uita... cu interes ori așa numai la un portret.* EMINESCU, N. 37. ◇ Expr. **A purta cuiva interes** = a avea grijă, a se interesa de cineva.

3. Calitatea de a deștepta atenția prin importanța, frumusețea, varietatea lucrului, a problemei, a acțiunii etc.; atracție. *Povestire plină de interes.*

— Pl. și: (învechit) *interesuri* (RUSSO, O. 57).

INTERESÁ, *interesez,* vb. I. **1.** Tranz. A stîrni, a trezi interesul cuiva; a reține atenția cuiva, a fi interesant pentru cineva. *N-o mai interesează discuția.* C. PETRESCU, Î. I 10. *Nici nu-l mai interesau acuma pe el afacerile ei, ci ñecazurile lui.* REBREANU, R. II 53. *Împrejurări cari nu ne interesează.* EMINESCU, N. 77. ◇ Expr. **Ce te interesează (pe tine)?** = ce-ți pasă? ce te privește? *Dar nu mi-ai spus ce ocupație ți-ai găsit? — Ce te interesează pe tine?... Mă privește pe mine.* SAHIA, N. 95.

2. Refl. (Urmat de determinări introduse prin prep. «de» sau, învechit, «la») A arăta interes (pentru cineva sau ceva), a-și da (tot) interesul, a avea grijă, a se preocupa (de cineva sau de ceva). *În secolul al XIX-lea, sub influența mai cu seamă a ideilor revoluționare de la 1848, au început să se intereseze de folclor cărturarii poporului nostru.* BENIUC, P. 7. *Dacă ne interesăm la starea de cultură a compatrioților noștri — de ce să ne facem o glumă din mijloacele ce avem pentru a-i instrui?* ODOBESCU, S. II 288.

3. Refl. A se informa, a întreba. *M-am interesat la gară de sosirea trenului.* ▭ *Ni s-a citit o scrisoare în care tata se interesa de fiecare dintre noi.* SAHIA, N. 59.

INTERESÁNT, -Ă, *interesanți, -te,* adj. Care interesează, care prezintă sau trezește interes; vrednic de interes. *Acești oameni de jos sînt cu mult superiori și, din toate punctele de vedere, mai interesanți decît acei nobili paraziți.* VLAHUȚĂ, O. A. III 182. *Erau așa de interesante spusele prefectului, încît nimeni nu băgă de seamă că trecuse un ceas.* CARAGIALE, O. II 73. *Mulțime de noțiuni istorice, de povățuiri înțelepte și de fapte interesante.* ODOBESCU, S. III 11. ✦ Care atrage atenția, deșteaptă curiozitatea; puțin obișnuit, ciudat. *Eu? Interesant? Dar nu țin de loc să fiu interesant.* SEBASTIAN, T. 56. *Surîsul lui căpătase acea umbră dulce de tristețe, care-l făcea atît de interesant.* EMINESCU, N. 41.

INTERESÁRE s. f. Faptul de a avea interes pentru ceva sau de a interesa pe cineva. *Tipic burgheză, această căsătorie, e bazată doar pe reciproca interesare a partenerilor.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 162, 2/2.

INTERESÁT, -Ă, *interesați, -te,* adj. **1.** Care are un interes, care are de tras foloase (dintr-o situație, dintr-o acțiune etc.). *Clasele exploatatoare nu erau interesate să dea o largă dezvoltare școlii.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 454. *În lupta pentru apărarea păcii sînt interesați toți cei ce muncesc, indiferent de credința lor religioasă.* REZ. HOT. I 176. *Dacă această reformă se lasă a fi făcută numai de părțile interesate, nu se va săvîrși niciodată cu dreptate și cu mulțumirea tuturor.* KOGĂLNICEANU, S. A. 163.

2. Care urmărește numai interesul său personal. *Un om interesat.*

3. Cu interes (2), plin de curiozitate. *A privit interesat spectacolul, însă fără entuziasmul meu.* SADOVEANU, A. L. 201.

INTERFERÁ, pers. 3 *interferează,* vb. I. Intranz. (Despre mișcări vibratorii) A se suprapune compunîndu-și efectele.

INTERFERÉNȚĂ, *interferențe,* s. f. Fenomen de suprapunere și compunere a efectelor a două (sau mai multe) mișcări vibratorii (unde sonore, luminoase etc.), provenite din surse diferite; intensificare (sau slăbire reciprocă) a intensității undelor prin suprapunerea lor. *Interferența sunetelor.*

INTERFEROMÉTRU, *interferometre,* s. n. Instrument optic folosit pentru determinarea unor mărimi cu ajutorul fenomenelor de interferență.

INTERIMÁR, -Ă, *interimari, -e,* adj. (Astăzi rar) Care funcționează sau exercită o funcție pe timp limitat (pînă la alegerea sau fixarea unui titular); provizoriu, temporar. *Se retrase din serviciu la începutul guvernului interimar al principelui A. Ghica.* BOLINTINEANU, O. 414. *La 1859, după suirea lui vodă Cuza în scaunul domnesc' al Principatelor Unite, Alexandrescu a ocupat postul de ministru interimar la culte.* GHICA, S. 670. ◇ *Comisie interimară* = comisie numită de un for superior, ca să îndeplinească funcțiile unui organ eligibil, pînă la alegerea acestuia. *Două proclamații ale comisiei interimare, ale guvernului improvizat vesteau demisia din armată a celor doi colonei.* CAMIL PETRESCU, O. II 697. *Au să-l pună pe Ciubotaru președintele comisiei interimare.* C. PETRESCU, Î. II 143.

INTERIMÁT s. n. (Rar) Funcție interimară a unui slujbaș superior, mai ales a unui ministru; timpul cînd cineva funcționează provizoriu în locul cuiva.

INTERIÓR[1], *interioare,* s. n. **1.** Partea dinăuntru a unui lucru, spațiu, loc aflat între anumite limite. *Să dăm mîine* [portțigaretul] *să-ți graveze în interior monograma.* C. PETRESCU, Î. II 232. ◇ Loc. prep. **În interiorul...** = înăuntrul. *Case albe cu cerdac în interiorul cărora vara domnea o răcoare de sulfină.* ARGHEZI, P. T. 116.

2. Partea dinăuntru, cuprinzînd mobila și aranjamentul unei locuințe, a unui apartament, a unei camere; locuință. *Ținea să aibă un interior plăcut.* BART, E. 43. *Lămpi mari... aruncă o lumină albă peste covoarele orientale ce îmbracă aproape tot acest interior luxos.* VLAHUȚĂ, O. A. III 5. *Neajunsurile practice ale traiului, hrană ordinară, interior mizer.* CARAGIALE, N. S. 23. ✦ Tablou reprezentînd partea dinăuntru a unei camere. *Pictorul a expus numai interioare.* ✦ (Cinematografie; la pl.) Scene care se petrec înăuntru, în casă. *Se filmează interioarele.*

3. Teritoriul național al unui stat. *Necesitățile industriei socialiste sînt satisfăcute în interior.* SAHIA, U.R.S.S. 90.

4. Post telefonic instalat în cadrul unei centrale telefonice care face legătura între diferitele secții ale unei instituții, ale unei întreprinderi etc. *Dați-mi interior 55!*

— Pronunțat: *-ri-or.*

INTERIÓR[2]**, -OÁRĂ,** *interiori, -oare,* adj. **1.** Situat înăuntrul unui lucru, al unui spațiu limitat; de dinăuntru, intern. [Cheie] *prinsă cu un ac de siguranță în buzunarul interior al vestei.* C. PETRESCU, C. V. 44. *Curtea interioară dintre castel și conacul vechi era plină de țărani.* REBREANU, R. II 189. *Pămîntenii vor simți de îndată foloasele produse prin dezvoltarea industriei interioare.* ODOBESCU, S. II 111.

2. Fig. Care privește natura morală a omului; lăuntric. *Eminescu a realizat în versurile lui o melodie interioară pentru care textul apare ca un libret.* SADOVEANU, E. 80. ◇ *For interior* = conștiință.

— Pronunțat: *-ri-or.*

INTERJÉCȚIE, *interjecții,* s. f. Parte de vorbire neflexibilă, de tip special, care exprimă sentimente și manifestări de voință sau care imită sunete și zgomote. *«Ah!» «vai!» «ura!» sînt interjecții.* ▭ *Lîngă o fereastră Isbășescu privea înfrigurat, cu interjecții de spaimă.* REBREANU, R. II 188. ◇ Fig. *Radu Comșa grăbea pe*

marginea trotuarului, atins de roți... și insultat de interjecțiile agresive ale claxoanelor. C. PETRESCU, Î. II 187.

INTERLOCUTÓR, -OÁRE, *interlocutori, -oare,* s. m. și f. Persoană care vorbește cu alta sau cu alții, care participă la un dialog, la o conversație. *Ei erau singurii săi interlocutori sau, mai exact, singurii ascultători ai monoloagelor sale.* V. ROM. noiembrie 1953, 328. *Acestea mi le spunea cu foc interlocutorul meu.* ODOBESCU, S. II 525.

INTERLÓP, -Ă, *interlopi, -e,* adj. (Franțuzism) Suspect, certat cu legea. *Lume interlopă.*

INTERLÚDIU, *interludii,* s. n. Mică piesă muzicală care leagă părțile unei opere muzicale sau două momente ale unei opere dramatice.

INTERMEDIÁR[1], *intermediari,* s. m. (În sistemul comercial capitalist) Persoană care, în schimbul unui avantaj bănesc, face legătura între vînzător și cumpărător sau care încheie o tranzacție între două părți, cu împuternicirea acestora; mijlocitor. *Prin intermediar, avea de gînd să mai vîndă și altele.* GALACTION, O. I 145.
— Pronunțat: *-di-ar.*

INTERMEDIÁR[2], -Ă, *intermediari, -e,* adj. Care se află la mijloc, care ocupă poziția de mijloc între lucruri, acțiuni sau fenomene; care face trecerea de la ceva la altceva. *Rezerviștii... soseau de pe la stațiile intermediare.* D. ZAMFIRESCU, R. 78.
— Pronunțat: *-di-ar.*

INTERMÉDIU s. n. (Mai ales în loc. prep.) **Prin intermediul cuiva** (sau **a ceva**) = prin mijlocirea, prin înlesnirea, cu ajutorul cuiva (sau a ceva). *Prin intermediul sfaturilor populare, oamenii muncii de la orașe și sate, cărora le aparține întreaga putere în țara noastră, își exercită puterea de stat.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 11, 5. *Organizațiile românești de stat de la nordul Dunării... se vor dezvolta sub influența culturii bizantine, prin intermediul statelor slave sud-dunărene.* ROSETTI, I. SL. 22.
— Pronunțat: *-diu.*

INTERMÉZZO s. n. Piesă orchestrală care se execută între actele unei opere sau ale unei piese de teatru. *Intermezzo din «Cavaleria Rusticană».*

INTERMINÁBIL, -Ă, *interminabili, -e,* adj. Care se desfășoară într-un timp foarte lung, care ține multă vreme, care pare că nu se mai termină, că e fără sfîrșit. *Poeziile... ne aruncau în admirații sau în controverse interminabile.* GALACTION, O. I 15. *Își pierd... cel mai prețios timp în planuri și discuții interminabile.* VLAHUȚĂ, O. A. III 109. ✦ De dimensiuni foarte mari, exagerat de mare. *Trage după dînsa o interminabilă rochie de catifea.* CARAGIALE, M. 294.

INTERMINISTERIÁL, -Ă, *interministeriali, -e,* adj. Care are loc între mai multe ministere, care privește diferite ministere; interdepartamental. *Consfătuire interministerială.*

INTERMITÉNT, -Ă, *intermitenți, -te,* adj. Care încetează sau se întrerupe pentru un timp, apoi își reia mersul, mișcarea sau desfășurarea; care acționează cu întreruperi. *În alt compartiment, tot cu baie... doi urși polari fac o hidroterapie intermitentă și apoi ore întregi... fac ocolul bazinului.* ANGHEL, PR. 114. ✦ (Adverbial) Din cînd în cînd. *Era însă în ochii aceia ceva deosebit, o bucurie care scînteia spre străin, intermitent.* SADOVEANU, Z. C. 140. *Pe undeva, pe aproape, Pe unde noaptea se aud intermitent Loviri de sape.* CAMIL PETRESCU, V. 67.

INTERMITÉNȚĂ, *intermitențe,* s. f. (Mai ales în loc. adj. și adv.) **Cu intermitențe** (sau **intermitență**) = (în mod) intermitent, cu întreruperi. *Pînă la Iași atîpi și se trezi cu intermitență.* C. PETRESCU, Î. II 133. *De altfel eu numai iarna sînt bucureștean și încă ș-atunci cu intermitențe; restul anului stau la țară, și pentru că trebuie, și pentru că acolo mă simt mai bine.* REBREANU, R. I 20. *Își exercită meseria, dar cu intermitențe mari.* IBRĂILEANU, A. 37.

INTERMOLECULÁR, -Ă, *intermoleculari, -e,* adj. (Fiz.) Care se află între molecule. *Spații intermoleculare.* ✦ Care are loc între mai multe molecule, care angajează mai multe molecule. *Între molecule se exercită forțe intermoleculare.*

INTÉRN[1], -Ă, *interni, -e,* adj. Care ține de interiorul unui stat, al unui organism, al unui fenomen; care provine dinăuntru, lăuntric. *Vigilența de masă a oamenilor muncii este arma cea mai puternică pentru descoperirea și lichidarea acțiunilor criminale ale dușmanului intern sau extern.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 10, 69. *Căile și procedeele specifice ale unei limbi date, în trecerea ei de la o calitate la alta, în trecerea de la starea veche la cea nouă, formează legile interne ale dezvoltării ei.* MACREA, F. 17. ✧ *Piață internă* = schimbul, vînzarea, circulația mărfurilor în interiorul unei țări. *Plan intern* = planificare în interiorul unei secții sau al unei echipe, cuprinzînd sarcinile care îi revin fiecăruia în cadrul planului general al întreprinderii. *Ministerul Afacerilor Interne* (sau, substantivat, f. pl.) = minister în resortul căruia se găsește întreaga administrație de stat din interiorul țării. *Organe interne* = organe situate în cavitatea abdominală și toracică. *Boli interne* = bolile organelor din interiorul corpului. *Glande cu secreție internă* v. secreție. *Motor cu ardere internă* = motor care folosește energia unui combustibil ars în interiorul cilindrului. (Mat.) *Unghiuri interne* = fiecare din cele două perechi de unghiuri situate în interiorul a două drepte tăiate de o secantă și aflate de aceeași parte a secantei. *Unghiuri alterne interne* v. altern.

INTÉRN[2], -Ă, *interni, -e,* s. m. și f. **1.** Elev sau ucenic care locuiește într-un internat sau la locul unde își învață meseria. *Tu ai trîndăvit iarăși vara întreagă... simțind lipsa prietenului tău, care era intern la meșter.* PAS, Z. I 282.
2. (În trecut) Student în medicină sau medic angajat (prin concurs) la un spital, avînd locuință acolo.

INTERNÁ, *internez,* vb. I. Tranz. **1.** (Cu privire la bolnavi) A instala pentru tratament într-un spital. *Omul a cerut un răgaz de două zile, să-și interneze mama într-o clinică oculistică, în așteptarea unei operații.* C. PETRESCU, A. 319. ✧ Refl. *S-a internat în spital pentru a se supune unei operații.*
2. A închide pe cineva într-un lagăr.

INTERNÁRE, *internări,* s. f. Acțiunea de a interna. *Internare în spital.*

INTERNÁT[1], *internate,* s. n. **1.** Așezămînt școlar în care elevii au locuință și întreținere. *Și fata s-a dus la un internat, la Iași.* SADOVEANU, O. IV 300. *Colegi din clasa întîi de internat.* C. PETRESCU, Î. II 61. *Rămasă orfană de mamă, a crescut în internatul de fete din Sibiu.* REBREANU, P. S. 29.
2. (În trecut) Funcție îndeplinită de internii spitalelor; grad medical de spital (obținut prin concurs).

INTERNÁT[2], -Ă, *internați, -te,* adj. **1.** (Despre bolnavi; și substantivat) Intrat în spital pentru îngrijire medicală.
2. Care nu dispune de libertate individuală, băgat într-un lagăr pentru a fi ținut sub supraveghere; închis.

INTERNAȚIONÁL, -Ă, *internaționali, -e,* adj. **1.** Care are loc între mai multe națiuni, care angajează sau

privește simultan mai multe țări, privitor la raporturile dintre națiuni. *Convenție internațională. Relații internaționale.* ▭ *Milioane de vizitatori... se vor aduna la acest mare concurs internațional.* ODOBESCU, S. II 99. ✦ (Substantivat, m.) Sportiv care participă la jocuri internaționale.

2. Care privește deopotrivă toate națiunile; de importanță mondială. [Revoluția din Octombrie] *este, înainte de toate, o revoluție cu caracter internațional, mondial, căci ea înseamnă o cotitură radicală în istoria universală a omenirii, cotitura de la lumea veche, capitalistă, la lumea nouă, socialistă.* STALIN, O. X 251. *În secolul al X-lea și al XI-lea* [Kievul] *devine un oraș internațional.* SAHIA, U.R.S.S. 40. ✧ *Limbă internațională* = limbă națională cu largă circulație în afara granițelor unei națiuni și folosită în mod oficial, mai ales în relațiile diplomatice. *Drept internațional* = totalitatea normelor de drept care reglementează raporturile dintre state.

— Pronunțat: *-ți-o-*.

INTERNAȚIONÁLĂ, *internaționale,* s. f. Asociație din trecut a partidelor și a organizațiilor clasei muncitoare din lumea întreagă. *Internaționala I (1864-1872) a pus bazele unei organizații internaționale muncitorești, menită să-i pregătească pe muncitori în vederea asaltului revoluționar împotriva capitalului.* LENIN, O. A. II 467. *Primul congres al partidelor comuniste din diferite țări, întrunit la Moscova în martie 1919, fondă, din inițiativa lui Lenin și a bolșevicilor, Internaționala* [a III-a] *comunistă.* IST. P. C. (b) 338. *În loc să adopte o tactică de luptă împotriva războiului imperialist, partidele social-democrate din Internaționala a II-a au renunțat la internaționalismul proletar, trecînd de partea propriilor guverne imperialiste și a propriei burghezii.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 12, 12.

— Pronunțat: *-ți-o-*.

INTERNAȚIONALÍSM s. n. (Adesea determinat prin « proletar ») Ideologia și politica de solidaritate internațională de clasă a proletarilor și a oamenilor muncii din toate țările în lupta lor pentru răsturnarea propriei burghezii, pentru lichidarea capitalismului și pentru victoria comunismului în lumea întreagă; îmbinînd armonios interesele vitale generale ale oamenilor muncii din diferite țări cu interesele lor naționale și cu dragostea lor față de patrie, această ideologie și politică se opune cosmopolitismului și naționalismului burghez. *Internaționalismul în fapt este unul și numai unul: munca plină de abnegație pentru dezvoltarea mișcării revoluționare și a luptei revoluționare în propria țară, sprijinirea (prin propagandă, simpatie, ajutor material) a aceleiași lupte, a aceleiași linii, și numai a acesteia, în toate țările, fără excepție.* LENIN, O. A. II 27. *Cine încearcă să diminueze însemnătatea perspectivelor socialiste ale construcției noastre, acela încearcă să spulbere speranțele proletariatului internațional în victoria noastră, iar cine încearcă să spulbere aceste speranțe încalcă cerințele elementare ale internaționalismului proletar.* STALIN, O. VIII 300. *Patriotismul se împletește în mod armonios cu ideologia internaționalismului proletar.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 261. *Naționalismul este cel mai primejdios dușman al unității celor ce muncesc, în lupta pentru interesele lor de clasă, pe cînd internaționalismul proletar este arma cea mai puternică a clasei muncitoare și a tuturor oamenilor muncii împotriva oricărei asupriri naționale.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2517.

— Pronunțat: *-ți-o-*.

INTERNAȚIONALÍST[1], *internaționaliști,* s. m. Adept, partizan al internaționalismului proletar; persoană care luptă pentru triumful internaționalismului proletar. *Internaționalist este acela care, fără rezerve, fără șovăieli, fără condiții, este gata să apere Uniunea Sovietică, pentru că Uniunea Sovietică este baza mișcării revoluționare mondiale, și nu poți să aperi, să faci să meargă înainte această mișcare revoluționară dacă nu aperi Uniunea Sovietică.* STALIN, O. X 54. *La începutul lui septembrie 1915 se întruni la Zimmerwald prima conferință a internaționaliștilor.* IST. P. C. (b) 242. *Apărarea U.R.S.S. este datoria supremă a fiecărui internaționalist.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 159, 7/6.

— Pronunțat: *-ți-o-*.

INTERNAȚIONALÍST[2], **-Ă,** *internaționaliști, -ste,* adj. Care are caracterul internaționalismului, care aplică principiile internaționalismului proletar. *Cu cît are acum un caracter mai net lupta proletariatului împotriva frontului comun imperialist, cu atît este mai actual, evident, principiul internaționalist: « Nu poate fi liber un popor care asuprește alte popoare ».* LENIN, O. XXII 338. *Puterea sovietică este organizația de stat cea mai internaționalistă dintre toate organizațiile de stat ale societății împărțite în clase, căci Puterea sovietică, distrugînd orice asuprire națională și sprijinindu-se pe colaborarea maselor muncitoare ale diferitelor naționalități, înlesnește prin aceasta unirea acestor mase într-o singură uniune de stat.* STALIN, PROBL. LEN. 33. *Desfășurînd o uriașă operă de educare patriotică și internaționalistă a întregului popor muncitor, partidul cheamă la vigilență neobosită împotriva oricăror uneltiri șovine și naționaliste.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2512.

— Pronunțat: *-ți-o-*.

INTERNÍST, -Ă, *interniști, -ste,* adj. (Numai în expr.) *Medic internist* (și substantivat) = medic specialist în boli interne.

INTERNÚNCIU s. m. v. **internunțiu.**

INTERNÚNȚIU s. m. (Învechit, și în forma *internunciu)* Ambasador extraordinar al papii pe lîngă un guvern. *Internunciul, ajutat de ambasadorul Engliterei, izbutise a aduce lucrurile la o înțelegere.* GHICA, S. 473.

— Variantă: **internúnciu** s. m.

INTEROGÁ, *interoghez,* vb. I. Tranz. (Cu privire la acuzați, la martori) A supune unui interogatoriu; p. ext. (glumeț) a pune cuiva întrebări insistente. ✦ (Cu privire la elevi) A examina, a chestiona.

INTEROGÁRE, *interogări,* s. f. Acțiunea de a interoga; întrebare, chestionare. *Interogarea candidaților.*

INTEROGATÍV, -Ă, *interogativi, -e,* adj. Care exprimă o întrebare; întrebător. *Frază interogativă.* ▭ *Dădeam vorbelor mele o intonație interogativă.* IBRĂILEANU, A. 185. ✧ *Pronume interogativ* = pronume care, într-o propoziție interogativă, corespunde de obicei unei părți a propoziției prin care se răspunde. *« Ce » și « cine » sînt pronume interogative.*

INTEROGATÓRIU, *interogatorii,* s. n. (Adesea în construcție cu verbele « a lua », « a răspunde », « a supune ») Totalitatea întrebărilor puse de judecător unei părți implicate într-un proces; actul în care sînt consemnate întrebările și răspunsurile. *După interogatorii și cercetări, Șincai este pus în fiare și aruncat într-o închisoare, la Aiud, destinată pentru iobagi.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2908. *La interogatoriile care li s-au luat, Horia și Cloșca sfidau autoritățile.* IST. R.P.R. 278.

INTERPELÁ, *interpelez,* vb. I. Tranz. (Mai ales în sistemul parlamentar burghez) A face o interpelare în parlament; p. ext. a soma pe cineva să răspundă, să se explice asupra unei chestiuni.

INTERPELÁRE, *interpelări,* s. f. **1.** (Mai ales în sistemul parlamentar burghez) Întrebare adresată în parlament de un deputat guvernului sau miniștrilor și la care aceștia sînt obligați să răspundă, dînd explicații asupra actelor lor sau ale subalternilor lor. *O interpelare prilejise o dezbatere furtunoasă.* REBREANU, R. II 22. *Să-mi*

trimiți «Monitorul Oficial» cu ședința întreagă în care Exc. Sa și-a dezvoltat interpelarea. CARAGIALE, O. VII 545.

2. (Rar, la pl.) Întrebări, strigăte, chemări. *Glume și interpelări violente pentru ocuparea întîiului rînd năsteau.* ANGHEL, PR. 38.

INTERPELATÓR, *interpelatori,* s. m. Cel care face o interpelare.

INTERPENETRÁȚIE, *interpenetrații,* s. f. Pătrundere reciprocă, întrepătrundere a două sau mai multe substanțe, fenomene etc. *Interpenetrația gazelor.*

INTERPLANETÁR, -Ă, *interplanetari, -e,* adj. Situat între planete. *Plutoniul poate fi... utilizat... pentru a arunca rachete în spații interplanetare.* CONTEMPORANUL, S. II, 1950, nr. 185, 1/3.

INTERPOLÁ, *interpolez,* vb. I. Tranz. (Mai ales la forma pasivă) **1.** A introduce, a insera, a adăuga într-un text (manuscris) cuvinte ori fraze, spre a-l explica sau a-l completa.

2. (Mat.) A calcula valori intermediare aproximative ale unei funcțiuni pentru care se cunosc numai o parte din valori.

INTERPOLÁRE, *interpolări,* s. f. **1.** Acțiunea de a interpola și rezultatul ei; introducere de cuvinte sau fraze într-un text; (concretizat) text interpolat. *Manuscrisele vechi sînt adesea amplificate prin interpolări numeroase.*

2. (Mat.) Procedeu prin care se obțin valori intermediare aproximative ale unei funcțiuni pentru care se cunosc numai o parte din valori. *Formule de interpolare.*

INTERPOLÁT, -Ă, *interpolați, -te,* adj. **1.** (Despre cuvinte, fraze) Introdus, inclus, inserat (de o persoană străină) într-un text (manuscris). ✦ (Despre texte) În care s-au introdus cuvinte sau fraze.

2. (Mat.; despre un termen) Obținut prin interpolare.

INTERPOLÁȚIE, *interpolații,* s. f. Adaos de cuvinte și fraze într-un text; parte introdusă într-un text original; interpolare.

INTERPRÉT, -Ă, *interpreți, -te,* s. m. și f. **1.** Persoană care traduce (și explică) ceea ce spune cineva în altă limbă, mijlocind astfel înțelegerea între două sau mai multe persoane; tălmaci, translator. *Alți interpreți ne traduc în franceză, germană, spaniolă.* STANCU, U.R.S.S. 179. *O excortă așa de aleasă, condusă de un armaș atît de simpatic și rostindu-se printr-un interpret așa de tînăr.* SADOVEANU, Z. C. 93. *Se găsea în birou înconjurat de agenți consulari, interpreți și martori.* BART, E. 242. ✧ Fig. *Orologiul, fidel interpret al bătrînului timp.* EMINESCU, N. 37.

2. Fig. Persoană care exprimă năzuințele unei colectivități; reprezentant, exponent. *În exilurile lui... Pușkin nu încetează o clipă de a comunica sufletește cu norodul, al cărui interpret se simte și ale cărui producții le-a valorificat.* SADOVEANU, E. 209. ✦ Persoană însărcinată a face cunoscută altuia voința sau dorința cuiva. *Fii interpretul meu pe lîngă el.*

3. Persoană care interpretează o operă artistică; actor, artist. *Interpreta, învingînd excepționalele greutăți tehnice și ritmice ale bucății, a redat cu oritul concertului.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 113, 9/5. *A organizat mai pe urmă reprezentații de teatru, recrutînd dintre fetele și flăcăii mai dești pe interpreții operelor lui Alecsandri.* REBREANU, I. 68.

INTERPRETÁ, *interpretez,* vb. I. Tranz. **1.** A explica, a da un anumit înțeles unui lucru. *Este cu neputință să interpretezi în mod just, științific, fenomenele din domeniul fizicii, chimiei, biologiei etc., este cu neputință să oglindești veridic în literatură și artă fenomenele vieții, fără să te situezi în mod consecvent pe pozițiile materialismului dialectic.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 339, 1/1. *Lucruri pe cari le interpretasem într-un fel, le înțelegeam acum altfel.* CAMIL PETRESCU, U. N. 237. *Zîmbi de politețe, clătinînd din cap într-un chip care putea fi interpretat tot așa de bine ca o aprobare a cuvintelor, ca și un semn de evidentă neîncredere.* C. PETRESCU, A. 305.

2. A reda prin mijloace adecvate conținutul unei opere dramatice, muzicale etc.; a executa artistic. *Pianistul a interpretat o sonată de Beethoven.* ▭ *Oamenii care vorbesc pe scenă sînt actori... ei interpretează pentru cine știe a cîta oară acest text.* STANCU, U.R.S.S. 74. *Mulți din ieșeni își mai aduc aminte de Mihai Arceleanu bătrînul, care a interpretat pe Hîrca.* SADOVEANU, E. 71.

3. (Cu privire la texte, de obicei vechi) A comenta și a explica.

INTERPRETÁRE, *interpretări,* s. f. Acțiunea de a interpreta și rezultatul ei.

1. Explicare a (sensului) unui lucru, atribuirea unui anumit înțeles unui lucru. *Datorită eforturilor unor critici și istorici literari, o bună parte din scrierile clasicilor noștri au fost puse la îndemîna publicului cititor într-o interpretare justă, științifică.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 363, 1/1. *Fiecare caută... să găsească o interpretare.* C. PETRESCU, Î. II 13. *În «Dumbrava minunată» d. Mihail Sadoveanu a scos la iveală, în chip poetic, un moment din necontenita interpretare a naturii de către un copil crescut în mitologia populară română.* IBRĂILEANU, S. 15.

2. Redare prin mijloace adecvate a unui conținut literar, dramatic, muzical etc.; executare artistică a unei opere. *Spectacole de desăvîrșită artă, fără pereche în lume în ceea ce privește montarea și interpretarea.* STANCU, U.R.S.S. 47.

3. Comentare și explicare a unui text, a unui autor (de obicei vechi).

INTERPRETATÍV, -Ă, *interpretativi, -e,* adj. Care interpretează. *Nu e redare inertă a evenimentelor, ci una vie, interpretativă.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 159, 5/6.

INTERPRETAȚIÚNE, *interpretațiuni,* s. f. (Învechit) Interpretare. *Producțiunile lor constituiesc ceea ce s-ar putea numi sculptura istorică, căci sînt interpretațiuni credincioase și perfecte ale faptelor ce ele reprezentă.* ODOBESCU, S. III 75.

— Pronunțat: *-ți-u-.*

INTERPÚNE, *interpún,* vb. III. Refl. **1.** A interveni ca mijlocitor între două persoane (spre a le face să ajungă la o înțelegere); a mijloci. *Mi-am dat seama... că interpunîndu-mă între patron și muncitori, ca om al patronului, trădam cauza muncitorească.* DEMETRIUS, C. 51.

2. A se amesteca în relațiile dintre două persoane.

INTERPÚS, -Ă, *interpuși, -se,* s. m. și f. (Rar) Persoană care intervine, care mijlocește între două persoane; mijlocitor, intermediar. *De ce vrei să ai de-a face numai cu interpușii?* CAMIL PETRESCU, T. II 480.

INTERRAIONÁL, -Ă, *interraionali, -e,* adj. Care privește mai multe raioane, care ține de mai multe raioane. *Întreceri interraionale.*

INTERRÉGN, *interregnuri,* s. n. (În regimul monarhic) Intervalul între două domnii, cînd tronul rămîne neocupat. *În vremea interregnului, Ioan Cantacuzino împreună cu alți boieri moldoveni se arestaseră.* BĂLCESCU, O. I 86.

INTERSECTÁ, *intersectez,* vb. I. Refl. A se întretăia (cu ceva). *Drumurile se intersectează.* ◇ Tranz. (Geom.) *Planul P. intersectează planul R.*

INTERSÉCȚIE, *intersecții,* s. f. Locul sau punctul unde două corpuri, linii sau suprafețe se întretaie; întretăiere. *Intersecția a două planuri este o linie dreaptă.* ▭ *S-au imobilizat la intersecția bulevardelor aceleași automobile.* C. PETRESCU, C. V. 280.

INTERSPÁȚIU, *interspații,* s. n. Spațiu liber sau distanță între două obiecte, între două piese etc.

INTERSTATÁL, -Ă, *interstatali, -e,* adj. Care privește mai multe state, care are loc între mai multe state.

INTERSTELÁR, -Ă, *interstelari, -e,* adj. (Rar) Care este (așezat) între stele, dintre stele. *Între lanurile de grîu pare că dogorește un bolid, venit din îndepărtatele spații interstelare.* BOGZA, C. O. 224.

INTERSTIȚIÁL, -Ă, *interstițiali, -e,* adj. (Anat.) Care se găsește într-un interstițiu, provine din el sau se referă la el. *Oseina și sărurile calcare formează substanța interstițială, numită astfel pentru că ocupă spațiile dintre celule.* ANATOMIA 136. ◇ *Țesut interstițial* = țesut conjunctiv care se află între elementele în funcție ale unui organ, formînd masa lui principală. ✦ (Despre leziuni, inflamații) Care s-a localizat în țesutul conjunctiv al unui organ.

— Pronunțat: *-ți-al.*

INTERSTÍȚIU, *interstiții,* s. n. Mică regiune din spațiu, situată între părțile unui corp sau ale unui sistem de corpuri.

INTERȘCOLÁR, -Ă, *interșcolari, -e,* adj. Care are loc între mai multe școli. *Concursuri interșcolare.*

INTERTÍP, *intertipuri,* s. n. Mașină tipografică de cules și turnat rînduri de litere, avînd matrițe cu dinți tăiați pe toată grosimea lor.

INTERURBÁN, -Ă, *interurbani, -e,* adj. Care are loc între două orașe, care leagă două orașe, care este situat între două orașe. *Convorbire telefonică interurbană.* ✦ (Despre o centrală electrică, o instalație etc.) Care deservește mai multe localități. *În ultimii 4 ani au fost construite 92 mari centrale interurbane.* SAHIA, U.R.S.S. 88.

INTERVÁL, *intervale,* s. n. **1.** Durata între două momente sau evenimente. V. răstimp. *Intervalul dintre două sesiuni.* ▭ *În acest interval, peste patru milioane de locuitori* [ai Moscovei] *utilizează metroul.* STANCU, U.R.S.S. 20.

2. Spațiul dintre două lucruri; distanță, loc gol între două lucruri. *Sabina pășea ușor, prin intervalele de lumină și umbră.* C. PETRESCU, C. V. 365.

3. Diferența dintre înălțimile a două sunete muzicale. *Interval de o terță.*

INTERVENÍ, *intervin,* vb. IV. Intranz. **1.** A intra în acțiune (prin vorbe sau fapte) cu un anumit scop. *Organizațiile de partid, sindicale și de stat trebuie să intervină imediat, acolo unde observă vreo lipsă, cu o critică constructivă, arătînd greșelile și lipsurile, dezvoltînd spiritul autocritic al oamenilor și indicînd metodele de îndreptare a deficiențelor.* LUPTA DE CLASĂ, 1949, nr. 3, 67. *Catinca interveni mai energic, punîndu-i mîna pe umăr.* C. PETRESCU, C. V. 83. ✦ A face un demers spre a obține ceva; a cere rezolvarea unei chestiuni; (cu sens peiorativ) a depune stăruințe pe lîngă o persoană cu autoritate, pentru obținerea unor favoruri. *Imi iau angajamentul, să nu intervin niciodată, în nici un fel și pentru nimeni.* C. PETRESCU, C. V. 109. ✦ A se amesteca în vorbă, a lua cuvîntul. *Vrea numai, ca și mine, să afle, interveni Comșa.* C. PETRESCU, Î. II 8. *Înțelege, interveni unchiul Petrică, ești obosit de drum.* SAHIA, N. 55.

2. (Despre acțiuni sau lucruri) A avea loc, a se întîmpla, a se ivi, a se isca, a surveni. *În ultimul moment a intervenit o schimbare.*

— Prez. ind. și: *intervlu.*

INTERVÉNȚIE, *intervenții,* s. f. Acțiunea de a interveni și rezultatul ei.

1. Participare la o acțiune, la o discuție; intrare în acțiune. *Le cădea bine intervenția energică a lui Petrovici în atmosfera confuză a discuției.* VORNIC, P. 142. ✦ (Adesea determinat prin «armată», «militară» etc.) Amestec agresiv, mai ales armat, al unui stat în afacerile interne ale altui stat. *În vara anului 1936, a început intervenția militară a Germaniei și Italiei împotriva Republicii Spaniole.* IST. R.P.R. 609. ✦ (Med.; adesea determinat prin «chirurgicală») Operație.

2. Acțiune, strădanie, demers spre a obține ceva. *Între timp catedra de la liceu a tatii se ocupase. Au urmat o serie întreagă de intervenții să și-o reia — însă a fost zadarnic.* SAHIA, N. 60. *Veniturile acestea atîrnau de un fir de păr; o intervenție energică din partea notarului putea să i le taie scurt.* REBREANU, I. 82. ◇ Expr. *La intervenția cuiva* = prin intermediul cuiva, după ce a intervenit cineva. ✦ (Cu sens peiorativ) Stăruință pe lîngă o autoritate pentru obținerea unor favoruri.

INTERVENȚIONÍSM s. n. **1.** Amestec al unui stat în afacerile unui stat străin. [Lagărul imperialist] *se prezintă în fața Națiunilor Unite cu experiența dezastruoasă a planului Marshall, cu blazonul însîngerat de barbariile intervenționismului.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 105, 3/5.

2. Doctrină economică burgheză și procedeu economic corespunzător care preconizează amestecul unui stat în activitatea economică internă cu scopul de a exercita o influență asupra nivelului prețului mărfurilor sau în afacerile altui stat cu scopul de a-l subordona din punct de vedere economic și politic.

— Pronunțat: *-ți-o-.*

INTERVENȚIONÍST, -Ă, *intervenționiști, -ste,* adj. Care susține și practică intervenționismul; adept, partizan al intervenționismului (1). ✦ (Substantivat) Cel care susține acțiuni armate contra unui stat sau participă la ele în scopul înăbușirii unei revoluții, al cuceririi de teritorii, al obținerii de privilegii speciale etc. *Victoria glorioasă repurtată de poporul rus sub conducerea lui Minin și Pojarski, în războiul împotriva intervenționiștilor polonezi și suedezi la începutul secolului al XVII-lea, a dat acestei lupte un imbold puternic.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2868.

— Pronunțat: *-ți-o-.*

INTERVERTÍ, *intervertesc,* vb. IV. Tranz. (Cu privire la termenii unei serii, la punctele unei ordini, la o rînduială) A schimba, a pune unul în locul altuia. *A intervertit punctele ordinii de zi.* ▭ *Domnii de pe stradă au ajuns să aibă în ei un fel de teamă: să nu se intervertească rolurile și să primească și ei întrebări.* SADOVEANU, E. 163.

INTERVERTÍRE, *intervertiri,* s. f. Acțiunea de a interverti; schimbare a părților unei ordini, a termenilor unei serii, a unei rînduieli.

INTERVIEVÁ, *intervievez,* vb. I. Tranz. (Rar) A lua un interviu.

— Pronunțat: *-vi-e-.*

INTERVÍU, *interviuri*, s. n. (Mai ales în construcție cu verbele «a da», «a lua») Convorbire a unui ziarist cu o personalitate politică sau culturală care își spune părerea asupra unor probleme la ordinea zilei sau privitoare la ramura sa de activitate, cu scopul ca ele să fie publicate (în presă); p. ext. textul convorbirii apărut în ziar. *Am venit s-o văd pe Irina. Îmi trebuie cîteva date pentru un interviu.* BARANGA, I. 158.

— Pronunțat: *-viu.*

INTERVOCÁLIC, -Ă, *intervocalici, -e*, adj. (Despre consoane) Care se află în interiorul unui cuvînt între două vocale.

INTERZÍCE, *interzic*, vb. III. Tranz. A opri, a nu încuviința, a nu permite (să se facă ceva); a ordona sau a porunci să nu se facă ceva. *E o vînătoare care face cu ușurință multe victime, interzisă și pedepsită de lege.* BOGZA, C. O. 303. *I-a interzis să utilizeze vreodată fasolea verde, mazărea.* C. PETRESCU, Î. II 65. *Autoritățile portului s-au opus, interzicînd întreruperea muncii.* SAHIA, N. 41.

INTERZÍCERE, *interziceri*, s. f. Acțiunea de a interzice; oprire, prohibire. *Uniunea Sovietică duce o luptă consecventă pentru interzicerea armei atomice și a celorlalte arme de exterminare în masă.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2903.

INTERZÍS, -Ă, *interziși, -se*, s. m. și f. Persoană căreia i s-a oprit, prin hotărîre judecătorească, exercițiul drepturilor sale; persoană pusă sub interdicție.

INTESTÍN[1], *intestine*, s. n. Parte a aparatului digestiv, la oameni și la animale, în formă de tub, care pleacă de la stomac și ajunge pînă la anus; maț. ◇ *Intestinul subțire* = partea mai subțire și mai lungă a intestinului, care începe de la stomac. *Din stomac, mîncarea trece în intestin și anume în intestinul subțire.* ANATOMIA 100. *Intestinul gros* = ultima parte a intestinului, mai groasă și mai scurtă, care continuă intestinul subțire.

INTESTÍN[2], **-Ă**, *intestini, -e*, adj. (Livresc, rar) Care se produce în interiorul unui stat, al unui colectiv etc.; lăuntric. *Căderea lui Mihai fu semnalul încetării luptelor... din afară și începutul luptelor intestine.* IORGA, DR. II 167.

INTESTINÁL, -Ă, *intestinali, -e*, adj. Care ține de intestine, care se referă la intestine, care se produce sau se află în intestine. *Suc intestinal. Viermi intestinali.* ◇ *Ocluzie intestinală* v. ocluzie.

ÎNTIM, -Ă, *intimi, -e*, adj. 1. (Despre o persoană în relații cu alta) Legat printr-o prietenie strînsă, foarte apropiat; introdus în toate secretele. *Crede-te în această casă ca în mijlocul unor vechi și intimi amici.* BOLINTINEANU, O. 419. ◇ (Substantivat) *Lumea se rărise. Nu mai erau decît intimii.* VLAHUȚĂ, O. A. III 11.

2. Familiar, prietenos, afectuos, cordial. *Cu nota aceasta intimă, convorbirea merse înainte cum putu.* D. ZAMFIRESCU, R. 15. *Umbra lui... părea că începuse o vorbire intimă cu el.* EMINESCU, N. 58.

3. Care se referă la viața particulară a cuiva; personal; p. ext. secret. *În ziua aceea... am înfrînt această regulă intimă.* GALACTION, O. I 333. *Să mă pună în curent cu chestiunile lui intime.* C. PETRESCU, Î. II 85. ✦ Caracteristic unui mediu restrîns, unui cadru limitat, familiar; care are loc într-un cadru restrîns. *Masă intimă.* ▭ *Orașul mic te fură-ncet... cu centrul intim și cochet.* MACEDONSKI, O. I 180.

4. Care constituie partea esențială, care este mai de seamă sau mai profund într-un lucru, într-o problemă etc.; lăuntric. *Caracterul prim și intim al poeziei lui Lenau e... romantismul.* GHEREA, ST. CR. I 176. *Natura lor intimă trebuie căutată și bine înțeleasă pentru a putea să-i înțelegem și să-i asemănăm.* IONESCU-RION, C. 70.

5. Fig. Strîns, apropiat. *Romîna prezintă, în structura ei, caractere neromanice... care se explică numai prin limbile slave și contactul intim între cele două limbi.* ROSETTI, I. S.L. 19.

— Accentuat și: *întîm.*

INTIMIDÁ, *intimidez*, vb. I. Tranz. (Cu privire la o persoană) A face să devină timid, a insufla teamă; a speria, a încurca, a zăpăci. *Frumusețea ei... mă intimida.* GALACTION, O. I 98. *Liniștea Anei îl intimida.* VLAHUȚĂ, O. A. III 122. ◇ Refl. *Se intimidează înaintea a tot ce e mare.* C. PETRESCU, Î. II 58.

INTIMIDÁRE s. f. Acțiunea de a (se) intimida; înfricoșare.

INTIMIDÁT, -Ă, *intimidați, -te*, adj. Cuprins de timiditate; care exprimă timiditate; încurcat, zăpăcit. *Privire intimidată.* ▭ *Intimidat, se ridicase în picioare.* DUMITRIU, N. 48.

INTIMITÁTE, (3) *intimități*, s. f. **1.** Calitatea a ceea ce e intim; legătură intimă, strînsă; prietenie bazată pe legături intime, adînci. ◇ Expr. *A trăi* (sau *a fi*) *în intimitatea* (cuiva) = a avea legături strînse (cu cineva). ✦ Profunzime ascunsă; adîncime, adînc. *El a pătruns în intimitatea vieții tîrgurilor moldovenești, apropiindu-se cu înțelegere de oamenii oropsiți.* V. ROM. martie 1954, 259.

2. Cadru limitat, cerc restrîns, familial. *Logodna a avut loc... în cea mai strictă intimitate.* BASSARABESCU, S. N. 191.

3. (Numai la pl.) Lucruri intime, personale. *Dulci intimități se desprind dintr-o gospodărie veche.* ANGHEL, PR. 3.

INTIRÍ vb. IV v. **întîri.**

INTITULÁ, *intitulez*, vb. I. Tranz. A pune, a da un titlu (unei scrieri, unei persoane etc.). ✦ Refl. A purta un titlu, a se numi. *Ion Huniade se intitula voievod al Ardealului.*

— Variantă: **întitulá** vb. I.

INTITULÁRE s. f. (Rar) Acțiunea de a (se) intitula; numire; (concretizat) titlu. *Măria-ta... — Ce? mai auzii această-ntitulare. Către cine O rostiți?* DAVILA, V. V. 51.

— Variantă: **întituláre** s. f.

INTITULÁT, -Ă, *intitulați, -te*, adj. Care are un titlu; numit. *În 1909 a apărut lucrarea lui Lenin intitulată «Materialism și empiriocriticism».* ▭ *Miron Costin a mai scris și opera intitulată «De neamul Moldovenilor».* IST. R.P.R. 216.

— Variantă: **întitulát, -ă** (GALAN, B. I 67) adj.

INTOLERÁBIL, -Ă, *intolerabili, -e*, adj. Care nu se poate tolera, suferi, răbda, îngădui; de neîngăduit, de nesuferit. V. insuportabil, inadmisibil. *Așteptarea îi fu intolerabilă.* C. PETRESCU, C. V. 319.

INTOLERÁNT, -Ă, *intoleranți, -te*, adj. Care nu e tolerant; neîngăduitor. *Certitudinea e severă și intolerantă.* C. PETRESCU, Î. II 185.

INTOLERÁNȚĂ, *intoleranțe*, s. f. **1.** Lipsă de toleranță, de îngăduire. *Din poema... «Savonarola», alăturea de vederi înalte, iese un suflu de intoleranță, de sectarism.* GHEREA, ST. CR. I 175.

2. (Med.) Incapacitatea de a suporta unele medicamente. *Intoleranță pentru sulfamide.*

INTONÁ, *intonez*, vb. I. Tranz. **1.** (Cu privire la o bucată muzicală) A executa, a cînta. *Uriașa fanfară compusă din 1000 de instrumentiști intonează «Onorul la general».* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2749. *Noaptea este foarte rece; Iar afar-un călător Prin furtuna nopții trece, Intonînd*

cîntări de dor. BOLINTINEANU, O. 93. *Intonează-o psalmodie.* NEGRUZZI, S. II 123.

2. A accentua, a rosti (un cuvînt, o frază) cu un anumit ton.

— Prez. ind. şi: (învechit) *intón* (ALECSANDRI, P. A. 111). — Variantă: **întoná** (ODOBESCU, S. III 80) vb. I.

INTONÁRE, *intonări,* s. f. Acţiunea de a i n t o n a şi rezultatul ei.

1. Executare a unei compoziţii muzicale. *Intonarea unui imn.*

2. Mod de accentuare, de rostire (a unui cuvînt, a unei fraze etc.) pe un anumit ton; intonaţie. *Avea o intonare tristă şi blîndă, parcă voia să plîngă.* SADOVEANU, O. V 529. *Ca probă de ştiinţa şi de sistema sa filozofică, să-i toarne, cu o limbuţie modulată pe intonări de cele mai convingătoare.* ODOBESCU, S. III 128.

— Variantă: **întonáre** (SAHIA, N. 91) s. f.

INTONÁŢIE, *intonaţii,* s. f. Felul în care se ridică şi se coboară glasul în timpul vorbirii, felul (uneori specific unei limbi) în care se accentuează un cuvînt, o frază; tonul sau modulaţia vorbirii. *Intonaţia şi pauza prezintă o mare importanţă practică în lectura operelor ştiinţifice, artistice etc.* IORDAN, L. R. 544. *Are o intonaţie străină, afectată, cam pe nas.* BASSARABESCU, V. 48. *Ba bine că nu, zise Anicuţa, cu o uşoară intonaţie copilărească.* D. ZAMFIRESCU, R. 106. ✦ (Muz.) Emitere a sunetelor cu vocea. *Intonaţie falsă.* ▭ *Din intonaţiile muzicale care circulă în popor, care sînt prezente în conştiinţa sa, compozitorul trebuie să dea prioritate la cele mai de preţ.* CONTEMPORANUL, S. II, 1952, nr. 297, 3/2.

— Variantă: (învechit) **intonaţiúne** (pronunţat *-ţi-u-*) (ODOBESCU, S. I 225) s. f.

INTONAŢIÚNE s. f. v. **intonaţie.**

INTOXICÁ, *intóxic,* vb. I. T r a n z. **1.** A introduce într-un organism substanţe toxice; a otrăvi. (R e f l.) *S-a intoxicat cu bioxid de carbon.*

2. F i g. (Familiar) A plictisi (pe cineva) peste măsură.

INTOXICÁRE, *intoxicări,* s. f. Acţiunea de a (s e) i n t o x i c a şi rezultatul ei; intoxicaţie. *Angajaţilor care prestează munci legate de pericolul intoxicării li se vor da antidoturi.* COD. M. 40.

INTOXICÁŢIE, *intoxicaţii,* s. f. Otrăvire a organismului cu substanţe toxice.

INTRÁ, *intru,* vb. I. I n t r a n z. (Şi în forma regională *întra)* **I.** (Despre fiinţe) **1.** A trece din afară înăuntru, a merge dintr-un loc deschis în unul închis, a veni de afară într-un anumit loc; a se introduce, a se băga. *Îl dădu la o parte şi intră.* DUMITRIU, N. 125. *Coborau şi urcau, intrînd şi ieşind, pasageri grăbiţi.* C. PETRESCU, C. V. 124. *Cred... că ar fi timpul să intrăm, a spus mama cu vocea tăiată.* SAHIA, N. 56. ✧ (Urmat de determinări introduse prin prep. «în», «întru») *În vîrful degetelor, intră în cămara zmeului.* ISPIRESCU, L. 20. *I se deschide poarta şi drumeaţa intră înlăuntru.* CREANGĂ, P. 90. *În dom de marmur negru ei intră liniştiţi Şi porţile în urmă în vechi ţiţîni s-aruncă.* EMINESCU, O. I 93. *Turcii casa-n-cungiura Şi-n casă buluc intra.* ALECSANDRI, P. P. 131. ✧ E x p r. **A intra în spital** = a se interna (în spital). *O luase sub ocrotirea ei pe Evantia, din ziua în care intrase în spital.* BART, E. 376. **Parcă a intrat în pămînt** = a dispărut fără urme, fără a putea fi găsit. *Am strigat la el, pînă ce-ai ieşit dumneata; şi-acuma nu-i, parc-ar fi intrat în pămînt.* SADOVEANU, B. 56. *Parc-au intrat în pămînt... Unde să fie, unde să fie?* CREANGĂ, P. 24. **A intra în pămînt de ruşine** = a-i fi tare ruşine (de parc-ar dori să nu-l mai vadă nimeni). *Iară eu intram în pămînt de ruşine.* CREANGĂ, A. 67. **A intra în foc** (pentru cineva sau ceva) v. f o c. **A intra în cîrd (cu cineva)** v. c î r d. ✧ (Construit cu prep. «pe») *Am intrat şi eu pe portiţă.* SADOVEANU, N. F. 37. *Intră pe coş în cămară.* ISPIRESCU, L. 316. *Cum vorbeau ei, numai iaca întră şi Chirică pe uşă.* CREANGĂ, P. 177. ✧ (Construit cu prep. «la») *Vin'pe colo, pe sub coastă, Pînă la căsuţa noastă! — Dar la tin'cum să întru? — Întră, bade, ca gîndu!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 77. ✦ A se năpusti. *În duşmanii Moldovei acu să-ntraţi năvală.* ALECSANDRI, P. III 222.

2. F i g. A pătrunde. *Comăneşteanu nu pricepea ce voia să zică. Milescu însă intra, cu puterea lui de intuiţie, în explicarea unei cauze.* D. ZAMFIRESCU, R. 218. ✧ E x p r. **A intra cuiva în voie** = (de obicei la negativ) a-i face cuiva (toate) gusturile, a-i face pe plac. *Nu-i mai intra nimeni în voie.* ISPIRESCU, L. 51. *Nu ştie cum să ne mai între în voie.* CREANGĂ, P. 259. (Familiar) **A intra (cuiva) (pe) sub piele** = a cîştiga prin fel de fel de insistenţe şi servicii bunăvoinţa cuiva, a se pune bine cu cineva. *Umbla să-i intre sub piele.* DUMITRIU, N. 129. *Pînă la urmă ţaţa Niculina izbutise să intre pe sub piele.* PAS, Z. I 84. **A intra în graţiile cuiva** v. g r a ţ i e. **A intra în sufletul cuiva** = a deveni drag cuiva. *Codrul, izvoarele, satul din vale intraseră de mult în sufletul lui Eminescu.* CĂLINESCU, E. 54.

3. F i g. A ajunge într-o anumită situaţie. (Mai ales în e x p r.) **A intra în păcat** v. p ă c a t. **A intra într-o belea (sau încurcătură, cheh'on, impas, necaz)** = a da peste un necaz (sau o încurcătură etc.); a avea de îndurat o neplăcere. *Acum iaca în ce chichion am intrat.* CREANGĂ, P. 84. *Iaca în ce încurcătură am intrat... Nici tu sat, nici tu tîrg, nici tu nemica. De ce mergi înainte numai peste pustietăţi dai.* id. ib. 201. **A intra pe mîna cuiva** v. m î n ă. **A intra în groază** (sau **în toate grozile morţii**) v. g r o a z ă. **A intra în (sau la) cheltuială** (sau **cheltuieli**) = a face, a suporta cheltuieli mari. *Te-ai hotărît a intra în cheltuiala unei nunţi?* ALECSANDRI, T. 768. ✦ (Construit cu prep. «în»; cu privire la o epocă, vîrstă etc.) A ajunge în..., a apuca. *Am intrat în a doua jumătate a secolului al XX-lea. Am intrat în primăvară.*

4. (Urmat de determinări introduse prin prep. «în» sau «la») A îmbrăţişa o îndeletnicire, o ocupaţie, a ocupa un post; a se angaja într-o slujbă. *Te-ai hotărît să intri şi tu la Socec, unde lucra Bică.* PAS, Z. I 260. *Întră în serviciu, fu... subgrefier.* NEGRUZZI, S. I 110. *(Dacă) ai intrat în horă, trebuie să joci.* ✧ E x p r. **A intra la stăpîn** v. s t ă p î n. **A intra în gura satului (sau a lumii)** v. g u r ă.

5. A adera, a se înscrie pentru a activa într-o organizaţie, asociaţie etc. *A ajuta pe oamenii muncii cinstiţi şi a le da posibilitatea să intre în partid, a nu alerga după cantitate şi a ridica în permanenţă calitatea membrului de partid este una din sarcinile primordiale ale organizaţiilor de partid.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 7, 43.

6. (Indică începutul unei acţiuni, în e x p r.) **A intra în vorbă (cu cineva)** = a începe o discuţie cu cineva. *Mă duc la ea într-o seară, o chem la poartă şi intru în vorbă cu ea.* PREDA, Î. 48. *Eu îs cunoscut şi prietin al soţului dumitale, intră deodată-n vorbă omul cel nalt.* SADOVEANU, B. 96. *Se sculă... şi intră în vorbă c-un necunoscut.* VLAHUŢĂ, O. A. III 8. **A intra în vorbă cu o fată** = a începe să facă curte unei fete; p. e x t. a-i face propuneri de căsătorie. *Miai al nostru intră în vorbă cu Aristiţa lui Bîzdoveică.* PREDA, Î. 114. **A intra de serviciu** = a începe garda la o unitate militară, la un birou etc. *Neagu ieşi pe punte fiind anunţat că intră de servici.* BART, E. 211. **A intra în război** (sau **în luptă, în conflict, în acţiune** etc.) = a începe războiul (sau lupta etc.). [Dromichete] *a intrat în conflict cu Lisimah, rege al Traciei, după moartea lui Alexandru Macedon.* IST. R.P.R. 34. *Credem că nu intrăm azi sau mîine în luptă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 388. **A intra la idei** (sau **la idee**) v. i d e e. **A intra în materie** v. m a t e r i e.

II. (Despre lucruri, idei etc.) 1. A ajunge din afară înăuntru, a străbate, a pătrunde. *Lumina nu intra decît pe uşă şi pe o fereastră, din zidul celălalt, dinspre curte.* DUMITRIU, P. F. 48. *Iordache clipi iute ca şi cum i-ar fi intrat ceva în ochi.* id. N. 93. ✦ A se împlînta. *Nu mă omorî... ci mai bine scoate-mi stepul ce mi-a intrat în labă.* ISPIRESCU, L. 326.

2. Fig. A pătrunde; a-şi face loc, a se strecura; a ajunge în... *Vor intra în viaţă visele sale Albastre.* BOUREANU, S. P. 8. *Banii stringătorului intră în mîna cheltuitorului.* NEGRUZZI, S. I 247. *Neamurile trec prin ispite şi cercări, pînă ce intră priceperea într-însele şi se înţeleg.* RUSSO, O. 29. ✧ Expr. **A intra boala în cineva** (sau **în oasele cuiva**) = a da boala în cineva, a se îmbolnăvi. *Mare boală-mi intră-n oasă* (= oase). ŞEZ. I 111. **A nu(-i) intra** (cuiva ceva) **în cap** v. cap. **N-a intrat vremea** (sau **zilele**) **în sac** = avem timp, n-a trecut vremea. *Răbdare, tînărule! n-a intrat vremea-n sac.* CARAGIALE, O. II 244. **A intra frica** (sau **groaza, spaima**) **în cineva** (sau **în oasele, în inima cuiva**) = a se înfricoşa, a se îngrozi. *Numai la numele lui ne intra groaza în oase.* SADOVEANU, O. VII 376. *Groaza intrase în inimile protivnicilor.* ISPIRESCU, L. 156. **A intra în** (sau **sub**) **stăpînirea cuiva** = a ajunge în puterea cuiva. **A-i intra** (cuiva ceva) **în sînge** = a deveni un obicei, o necesitate. *Glasul motorului, izul motorinei şi aroma pămîntului răscolit îi intraseră în sînge pentru totdeauna.* MIHALE, O. 454. **A intra în sufletul cuiva** = a deveni drag cuiva. ✧ (Despre un drum, o cale etc.) *Şoseaua intra în Bucureşti dinspre sud.* DUMITRIU, N. 274. *Şi merg... pînă ce, de la o vreme, le întră calea în codru.* CREANGĂ, P. 199.

3. A încăpea. *Ajunse la o văgăună... mare, de putea să intre şapte cetăţi într-însa.* ISPIRESCU, L. 58. ✦ (Aritm.) A se cuprinde. *Doi intră în patru de două ori.*

4. (Despre materiale) A fi necesar, a trebui (pentru a confecţiona ceva). *La haina asta intră postav mult.* ▭ *Cine socoteşte cîte foi intră-n plăcintă nu mănîncă niciodată plăcintă.*

5. (În expr.) **A intra la spălat** = (despre ţesături) a-şi micşora dimensiunile prin spălare; a se strîmta, a se micşora. **A intra la apă** = a) (despre ţesături) a-şi micşora dimensiunile la muierea în apă; b) fig. (despre oameni) a ajunge într-o situaţie grea.

6. (Despre legi, pacturi etc., în expr.) **A intra în vigoare** = a căpăta putere, a deveni aplicabil.

7. A începe executarea unei anumite părţi dintr-o bucată muzicală. V. ataca. *La ultimele acorduri ale pianului intră orchestra.*

— Variantă: **întrá** vb. I.

INTRACELULÁR, -Ă, *intracelulari, -e,* adj. Care se petrece, care are loc în interiorul celulei.

INTRADÓS, *intradosuri,* s. n. Suprafaţa inferioară, de obicei concavă, a unei bolţi, a unui arc etc.

INTRADUCTÍBIL, -Ă, *intraductibili, -e,* adj. Care nu poate fi tradus dintr-o limbă într-alta; netraductibil. *Limba mongolă e o limbă veche, bogată în cuvinte şi expresii, unele aproape intraductibile.* STANCU, U.R.S.S. 110.

INTRAGLANDULÁR, -Ă, *intraglandulari, -e,* adj. Care se petrece în interiorul glandelor.

INTRAMUSCULÁR, -Ă, *intramusculari, -e,* adj. Care se află sau se face în muşchi. *Injecţie intramusculară.*

INTRANSIGÉNT, -Ă, *intransigenţi, -te,* adj. Care nu se abate cu nici un chip de la o anumită linie, care nu acceptă concilieri sau compromisuri, care nu cedează; neîmpăcat, neînduplecat, necruţător, neîngăduitor. *Leninismul învaţă partidele comuniste să fie intransigente faţă de orice deviere oportunistă şi naţionalistă, să nu tolereze pe împăciuitorişti şi capitulanţi.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 445. *Rechizitoriul violent al lui Nicolaie Bălcescu împotriva castei dominante şi poziţia sa intransigentă au făcut ca izgonirea lui din ţară să fie prelungită.* SADOVEANU, E. 52. *Intransigent şi îndrăzneţ în acţiunile mari, dascălul... era cuprins de sfiiciune cînd vorbea.* CAMIL PETRESCU, O. II 529.

INTRANSIGÉNŢĂ s. f. Însuşirea de a fi intransigent; atitudine care nu admite compromisuri sau concilieri. *Partidul educă pe comunişti şi pe toţi oamenii muncii în spiritul intransigenţei şi fermităţii în lupta împotriva duşmanilor interni şi externi.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2605.

INTRANZITÍV, -Ă, *intranzitive,* adj. (Gram.; despre verbe) A cărui acţiune nu se răsfrînge direct asupra unui obiect. *«A merge», «a sta» sînt verbe intranzitive.*

INTRÁRE, *intrări,* s. f. I. Acţiunea de a intra şi rezultatul ei.

1. Trecere din afară înăuntru, pătrundere într-un spaţiu închis. *Munteanca îşi lepădă cojocul lîngă uşa de intrare şi înaintă sprintenă numai în sumăieş.* SADOVEANU, B. 69. ✦ (Uneori determinat prin «triumfală», «solemnă», «oficială») Întoarcerea unui învingător, a unor armate victorioase etc., însoţită de o solemnitate. *Astă intrare triumfală se pomeneşte... precum se pomeneau la Roma triumfele lui Cesar, August ş. cl.* NEGRUZZI, S. I 43. ✦ Acces într-o instituţie, într-o sală de spectacol etc. *Intrarea oprită. Bilet de intrare.* ✧ *Intrare liberă* v. liber. ✦ (Concretizat) Locul prin care se trece din afară înăuntru. *Ajungem la parcul de odihnă şi cultură «Maxim Gorki». Cumpărăm la intrare bilete.* STANCU, U.R.S.S. 95. *Din cerdacul care apăra intrarea, arendaşul introduse pe Stavrat într-un vestibul mare.* REBREANU, R. II 50. *Cînd trecu pe lîngă ea gardianul farului de la intrare, îl întrebă dacă recunoaşte vasul care se vede în larg.* BART, E. 317. ✧ Fig. *Căci în propria-ne lume ea deschide poarta-ntrării Şi ridică mii de umbre după stinsul luminării.* EMINESCU, O. I 136. ✦ Partea de la început a unei localităţi. *Se afla în popas, în latura şoselii, la intrarea satului o tabără de nomazi.* SADOVEANU, E. 45.

2. Admitere, primire. *Nu se mai află nici o deosebire la intrarea în şcoli... pentru copiii poporului.* SADOVEANU, E. 26.

3. (În expr.) **Intrare în vigoare** = punere în aplicare.

4. (Contabilitate) Valoare care se înregistrează în patrimoniul unei instituţii sau al unei întreprinderi. V. încasare.

5. Înregistrare a adreselor, cererilor etc. sosite la o instituţie. ✧ *Registru de intrare* = registru în care se înregistrează adresele, rapoartele, petiţiile etc. primite de o instituţie.

6. (Muz.; mai ales în expr. **a da intrarea**) Începerea executării unei părţi dintr-o bucată muzicală de către un instrument sau un grup de instrumente.

II. (Concretizat) Stradelă mică; fundătură, fundac.

— Variantă: (regional) **întráre** s. f.

INTRÁT[1] s. n. (Învechit) 1. Faptul de a intra; intrare. *Intratul este prin trei uşi.* GOLESCU, Î. 170.

2. Loc sau deschizătură pe unde se intră; intrare. *Nobilii... au fost tăieţi în bucăţi la intratul podului Londrei.* NEGRUZZI, S. III 367.

INTRÁT[2], **-Ă,** *intraţi, -te,* adj. (În expr.) **Intrat la apă** = (despre ţesături) care s-a micşorat în urma spălatului; (fig.; despre oameni) cocîrjat, gîrbovit, pipernicit. *Trecătorii puteau vedea un moşneag micuţ, intrat la apă şi scofîlcit.* CARAGIALE, O. I 351. ✦ (Substantivat, f. pl., în contabilitate) Materiale înregistrate în patrimoniul unei instituţii. V. ieşit.

INTRATÁBIL, -Ă, *intratabili, -e,* adj. (Franţuzism) Cu care nu se poate trata, cu care nu te poţi înţelege, care se lasă greu convins.

INTRAVENÓS, -OÁSĂ, *intravenoși,-oase,* adj. (Mai ales despre injecții) Care se face în vînă.

INTRAVILÁN, *intravilane,* s. n. Zonă care cuprinde suprafața unui oraș sau a unui sat.

INTRĂTÚRĂ, *intrături,* s. f. Adîncitură făcută într-un zid, într-o stîncă etc.; intrînd.

INTREPÍD, -Ă, *intrepizi, -de,* adj. (Franțuzism) Care nu se dă înapoi în fața greutăților și primejdiilor; cutezător, neînfricat, curajos. *Inteligentă, intrepidă, înfruntînd primejdia... ea își croise un drum în viață, în urcuș anevoios dar sigur, cu o voință îndărătnică.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 153.

INTREPIDITÁTE s. f. (Franțuzism) Curaj, îndrăzneală. V. b ă r b ă ț i e.

INTRIGÁ, *intrîg* și *intrighez,* vb. I. 1. T r a n z. A deștepta curiozitatea, suspiciunea cuiva punîndu-l pe gînduri, a da de gîndit, a trezi interesul. *Aspectul acestui cortegiu mă intrigă grozav.* SAHIA, U.R.S.S. 62. *Păreau că descoperă acum pe seama tovarășului lor, o ciudățenie care îi consterna și-i intriga totodată.* BOGZA, A. Î. 595.

2. I n t r a n z. (Învechit) A face intrigi, a umbla cu intrigi; a unelti, a complota. *Unele din familiile fanariotice, precum Mavrocordații, aflîndu-se în mare influență la Poartă, intrigară, și în doi ani capetele Brîncovenilor, Cantacuzinilor, Văcărești lor, Dudeștilor căzură supt securea otomană.* BĂLCESCU, O. I 71. [Miron Costin] *intrigă mult să se numească domn Duca-vodă, prietenul său.* id. ib. 185.

INTRIGÁNT, -Ă, *intriganți, -te,* s. m. și f. Persoană căreia îi place să facă intrigi (1), băgînd zîzanie între oameni. *Acest intrigant face fel de fel de mișelii.* CARAGIALE, O. III 14. *Strivi acest furnicar de intriganți.* NEGRUZZI, S. I 275. *Curteni, adecă... intriganți, care știu pe monarh așa de bine a-l purta.* BUDAI-DELEANU, Ț. 357. ◇ (Adjectival) *Fals, intrigant, șiret, ar fi fost periculos dacă natura nu i-ar fi refuzat mijloacele intelectuale.* BOLINTINEANU, O. 414. ✦ Tip de erou negativ într-o piesă de teatru. *Intrigantul umblă ce umblă, patru acte d-a rîndul, dar în sfîrșit, în actul al cincilea, i se înfundă și lui.* CARAGIALE, O. III 228.

INTRIGÁT, -Ă, *intrigați, -te,* adj. Care este curios de a afla sau de a ști ceva. V. n e d u m e r i t. *Tot nu pot înțelege, mărturisi Boldur Iloveanu intrigat.* C. PETRESCU, R. DR. 107. *Barbă-Roșie rămase intrigat, curios să știe mai mult decît auzise.* BART, E. 379. *La început erau foarte intrigate: cine-or fi, din ce familie, cum trăiesc?* VLAHUȚĂ, O. A. 300.

ÎNTRIGĂ, *intrigi,* s. f. 1. (Adesea construit cu verbele «a face», «a băga», «a umbla cu» etc.) Uneltire, acțiune ascunsă dusă prin mijloace necinstite pentru realizarea unui scop sau a unei cauze nedrepte sau pentru zădărnicirea unui lucru; cabală (2). V. v r a j b ă, z î z a n i e. *Umbla cu vorbe și cu intrigi proaste.* SADOVEANU, B. 280. *Nu te amesteca în intrigi.* NEGRUZZI, S. I 249.

2. Totalitatea incidentelor care dezvoltă acțiunea unei piese de teatru sau a unei opere epice. *Intriga se încurcă așa de rău, încît autorul nici nu îndrăznește s-o descurce de pe scenă, ci între culise.* GHEREA, ST. CR. I 364. *Aceste două opere ale lui Filimon nu sînt niște romanțuri, în cari să se desfășure peripețiile unei intrigi.* GHICA, S. A. 80.

INTRINSÉC, -Ă, *intrinseci, -e,* adj. (În opoziție cu e x t r i n s e c) Care constituie partea lăuntrică, esența unui lucru. V. i n t e r i o r. *Compoziția se supune intențiilor ideologico-artistice ale scriitorului și nu trebuie să contravină adevărului vieții, logicii intrinseci a eroilor și împrejurărilor oglindite.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 366, 2/1. ◇ *Valoare intrinsecă* = valoare pe care o are un obiect prin el însuși, independent de orice convenție.

ÎNTRÎND, *intrînduri,* s. n. Parte intrată înăuntru la o construcție, la o parcelă de teren etc.

INTRODÚCE, *introdúc,* vb. III. T r a n z. 1. A face să intre, să pătrundă în ceva, a băga, a vîrî. ◇ F i g. *Introduce iarăși bucuria în bietul bordei.* NEGRUZZI, S. I 253. ✦ R e f l. A intra (cu forța sau pe furiș). *Ei se introduceau ziua și noaptea prin locuințele oamenilor și puneau mîna pe ce găseau.* GHICA, S. 30. ◇ F i g. *Muzica nu lăsa urîtul să se introducă în castelul său.* NEGRUZZI, S. I 110. ✦ A include, a adăuga. *A introduce în povestire elemente lirice. A introduce o clauză nouă în contract.*

2. A face să fie primit de cineva. *Șeful de cabinet... a cerut să fiu introdus cît de repede* [la ministru]. CAMIL PETRESCU, U. N. 73. ✦ A face să fie admis (în componența unei organizații, asociații, societăți etc.). *L-a introdus în cercul nostru literar.*

3. A ajuta pe cineva să se obișnuiască, să se familiarizeze cu ceva; a iniția pe cineva într-un domeniu de activitate. *A introduce pe studenți în studiul filologiei.*

4. A institui, a înrădăcina, a face uzual, a pune în practică, a stabili, a consolida (în viața socială). *O dată cu victoria revoluției socialiste, ideologia socialistă este introdusă în conștiința milioanelor de oameni.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 9, 34. *Am hotărît să introduc în provincie obiceiurile din Iași.* ALECSANDRI, T. I 178. *Ei introduseră între dînșii cele dintîi cunoștințe de agricultură.* BĂLCESCU, O. II 12.

— Forme gramaticale: perf. s. *introdusei,* part. *introdus.* — Variantă: **întrodúce** (IBRĂILEANU, SP. CR. 133) vb. III.

INTRODÚCERE, *introduceri,* s. f. Acțiunea de a i n t r o d u c e și rezultatul ei.

1. Băgare, vîrîre. *Introducerea unui buletin în urnă.* ✦ Includere, inserare, înglobare. *Introducerea unui pasaj într-o lucrare.* ▭ *Introducerea științelor sociale în învățămîntul superior de stat a contribuit în mare măsură la educarea marxist-leninistă a cadrelor de intelectuali și a tinerilor specialiști.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 5, 5.

2. Punere în vigoare, în practică; instituire, consolidare (în viața socială). *Introducerea măsurilor de protecție a muncii.* ▭ *A fi campion al introducerii agrotehnicii la arături, însămînțări și alte lucrări agricole este sarcina de cinste a fiecărui comunist de la sate.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2919.

3. Capitol de la începutul unei cărți, cuprinzînd generalități sau lucruri pe care trebuie să le cunoască cititorul, spre a putea înțelege conținutul lucrării. *Introducerea la Gramatica limbii române.* ✦ Partea de la început, introductivă, a unei scrisori, compoziții etc.

4. Lucrare de bază care cuprinde noțiunile elementare și pregătitoare ale unei discipline științifice. *Introducere în filozofie.*

INTRODUCTÍV, -Ă, *introductivi, -e,* adj. Care servește ca introducere, de (la) început. *Cuvînt introductiv.* ▭ *Cine iubește muzica, și e deprins să o înțeleagă, are să vază desigur lumină la atingerea lui sol diez al melodiei după cele patru tacte introductive ale celebrei sonate.* CARAGIALE, N. F. 28.

INTRODÚCȚIE, *introducții,* s. f. (Învechit) Introducere; început. *Istoria filozofică a vremilor trecute și introducția vremei noui.* RUSSO, S. 37.

INTRODÚS, -Ă, *introduși, -se,* adj. Care are relații cu multă lume. ✦ Care cunoaște bine și amănunțit o problemă.

INTROSPECTÍV, -Ă, *introspectivi, -e,* adj. Care se foloseşte de introspecţie, bazat pe introspecţie. *Analiză introspectivă.*

INTROSPÉCŢIE, *introspecţii,* s. f. Metodă de bază a psihologiei empirice burgheze constînd din contemplarea internă, din observarea subiectivă a fenomenelor propriei conştiinţe; studiu, analiză psihologică bazată pe această metodă. *Lungile introspecţii, menite să motiveze situaţiile, îngreuiază pe alocuri desfăşurarea naraţiunii.* V. ROM. noiembrie 1953, 297.

INTRÚS, -Ă, *intruşi, -se,* s. m. şi f. Persoană care se introduce undeva sau la cineva fără a avea vreo calitate, pe nedrept, cu forţa; persoană nepoftită, inoportună. *A devenit .lividă, dar n-a avut curajul să spuie nimic intrusului.* CAMIL PETRESCU, U. N. 109.

INTRUZIÚNE, *intruziuni,* s. f. Rocă sau filon metalifer format din magma care a pătruns în crăpăturile scoarţei pămînteşti şi care s-a solidificat fără dislocarea straturilor străbătute.

INTUÍ, *intuiesc,* vb. IV. Tranz. A sezisa, a înţelege, a pătrunde repede, în mod intuitiv, în esenţa problemelor, fenomenelor etc. [Oamenii din popor] *intuiau că Puşkin fusese un mare poet al poporului rus şi că opera lui va dăinui peste veacuri.* STANCU, U.R.S.S. 146.

INTUÍRE, *intuiri,* s. f. Faptul de a intui; sezisare, înţelegere rapidă, pătrundere în esenţa problemelor, fenomenelor etc. *Poate din intuirea acestui secret... vine legătura biologică a oamenilor din aceste locuri, cu spaţiul lor de piatră.* BOGZA, C. O. 109.

INTUITÍV, -Ă, *intuitivi, -e,* adj. Care se bazează pe cunoaşterea nemijlocită a realităţii prin observarea directă a obiectelor sau fenomenelor. ✧ *Metodă intuitivă* = metodă folosită în pedagogie, care îmbină prezentarea teoretică a problemelor cu observarea directă a obiectelor sau fenomenelor.

INTUÍŢIE, *intuiţii,* s. f. **1.** Capacitatea conştiinţei de a descoperi pe cale raţională, uneori în mod spontan, adevăruri care de fapt se bazează pe experienţa şi cunoştinţele dobîndite anterior. *Cînd ţăranul adoptă pe «onoare», are intuiţia că «cinste» nu lămureşte îndestulător ce vrea să spuie el.* SADOVEANU, E. 34. *N-ai tu, fără să ştii şi fără să ţi se spună, intuiţia deosebirilor şi a realităţilor în care eşti chemat?* ARGHEZI, P. T. 78.

2. (În filozofia burgheză idealist-subiectivă) Capacitate înnăscută de contemplare lăuntrică, datorită căreia s-ar putea cunoaşte adevărul fără participarea activităţii raţionale, logice a conştiinţei, fără ajutorul experienţei.

INTUIŢIONÍSM s. n. Curent reacţionar idealist-subiectiv în filozofia burgheză, care, tăgăduind posibilitatea cunoaşterii lumii prin intermediul simţurilor, al raţiunii şi al activităţii practice a oamenilor, declară intuiţia (2) drept unic izvor al cunoaşterii.

— Pronunţat: *-ţi-o-.*

INUMÁN, -Ă, *inumani, -e,* adj. **1.** Care nu este uman; neuman neomenos, fără milă, crud, feroce. *Purtare inumană.*

2. Neomenesc, neobişnuit (printre oameni); de proporţii neobişnuite. *Un sforăit inuman, formidabil şi întrerupt de gemete, umplea odaia.* C. PETRESCU, Î. II 145. *Ce se întîmplase... şi ce rost avea cîntecul lui sfîşietor, inuman?* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 210.

INUNDÁ, *inúnd,* vb. I. Tranz. (Despre ape, rîuri, mări) A acoperi o întindere de pămînt (prin revărsare); a pătrunde într-o sondă, într-o mină (împiedicînd exploatarea); a îneca, a potopi. *Apele Siretului şi ale Moldovii... au inundat văile.* ALECSANDRI, S. 11. (Prin exagerare) *Ploaia inundă pădurea.* STANCU, U.R.S.S. 171. ✧ Absol. *Pluteau rădăcini, bucăţi de garduri împletite... unde puhoiul a inundat.* C. PETRESCU, Î. II 174. ✧ Fig. *Cîteva sute de muncitori au inundat curtea.* SAHIA, N. 36. *Cît pentru restul acestor poezii, le vom păstra pe iarna viitoare, căci v-am prea inundat cu versuri de-o bucată de vreme.* ALECSANDRI, S. 47. ✦ A face să pătrundă o cantitate de apă într-un strat petrolifer, pentru a produce mărirea presiunii interne a zăcămîntului. ✦ Fig. (Subiectul este sudoarea, lumina, umbra etc.) A umple în întregime, a scălda, a acoperi din abundenţă; a năpădi, a copleşi. *Fără să-mi fi fost somn, pleoapele-mi căzură peste ochi şi, în loc de întuneric, o puternică lumină îmi inundă privirea.* HOGAŞ, M. N. 17. *Noaptea inundase pămîntul.* EMINESCU, N. 22. *O sudoare rece îmi inundă fruntea.* NEGRUZZI, S. I 210.

— Prez. ind. şi: *inundez* (ALECSANDRI, S. 35).

INUNDÁBIL, -Ă, *inundabili, -e,* adj. (Despre terenuri) Care poate fi inundat, supus inundării.

INUNDÁRE, *inundări,* s. f. Acţiunea de a inunda; revărsare.

INUNDÁŢIE, *inundaţii,* s. f. Acoperire a unei porţiuni de uscat cu o mare cantitate de apă (provenită din ploi sau din revărsări de ape). *Cel mai mare avantaj este că au scăpat de inundaţiile la care minele erau supuse înainte.* BOLINTINEANU, O. 433. ✦ Cantitate mare de apă revărsată care acoperă o porţiune de uscat.

INUTÍL, -Ă, *inutili, -e,* adj. Nefolositor, netrebuincios. *Se pare... a fi o lucrare inutilă, care nu poate da nici un rezultat practic.* La ODOBESCU, S. II 321. ✦ De prisos, fără rost, zadarnic. *Intervenirea aceasta era dureros de inutilă.* GALACTION, O. I 196. ✧ (Adverbial) *Băşici goale care pocnesc inutil într-un bîlci unde oamenii cască ochii cu urechile înfundate.* REBREANU, R. II 85.

INUTILITÁTE, *inutilităţi,* s. f. Însuşirea de a fi inutil; zădărnicie. *Scrîşnea de inutilitatea deşertei lui revolte.* VLAHUŢĂ, O. A. III 104.

INUTILIZÁBIL, -Ă, *inutilizabili, -e,* adj. Care nu poate fi utilizat, folosit; de neîntrebuinţat. *În magazie sînt piese vechi, inutilizabile.* DEMETRIUS, C. 20.

INUZITÁT, -Ă, *inuzitaţi, -te,* adj. (Franţuzism rar) Care nu se uzitează, nu se foloseşte, nu se întrebuinţează; neuzitat. *Procedeu inuzitat. Practici inuzitate.*

INVADÁ, *invadez,* vb. I. Tranz. A năvăli într-o ţară sau într-o regiune străină, pustiind-o sau prădînd-o; a cotropi, a călca. ✦ A ocupa în întregime, a se întinde peste tot. *Mulţimea invadase trotoarele.* REBREANU, R. I 195. ✦ Fig. A cuprinde, a pune stăpînire pe...; a acoperi. *Bărbaţi, femei şi copii, smulşi din aşternuturi de lumina vie care a invadat lumea, pornesc din sate, cu uneltele de muncă pe umăr.* BOGZA, C. O. 294. *Condiţiile sociale se schimbă şi în Năsăud tot mai mult, civilizaţia invadează munţii şi satele.* GHEREA, ST. CR. III 313.

INVADÁRE, *invadări,* s. f. Acţiunea de a invada; năvălire, cotropire, călcare, invazie. (Fig.) *Desigur că, pe lîngă mania de a întrebuinţa cuvinte franţuzeşti a celor care voiau să se arate învăţaţi, mai era şi... invadarea cuvintelor netrebuitoare pe lîngă cele trebuitoare.* IBRĂILEANU, SP. CR. 141.

INVADATÓR, -OÁRE, *invadatori, -oare,* adj. Care invadează; năvălitor, cotropitor. *El totuşi nu crede că trupele invadatoare vor veni atît de repede.* CAMIL PETRESCU, O. II 626. ✧ (Substantivat) *Din cele mai vechi timpuri poporul... a ştiut să-şi făurească singur armele cu care i-a înfrînt şi i-a alungat pe invadatori.* STANCU, U.R.S.S. 67.

INVALÍD, -Ă, *invalizi, -de,* adj. Care are o infirmitate (căpătată mai ales în război); infirm, mutilat, beteag. *Toți părăsiseră pe bravul căpitan, de aci înainte invalid și cerșetor.* GALACTION, O. I 311. *Pensionar invalid nu-mi convine de loc, drept să vă spun.* CARAGIALE, O. VII 505. ◇ (Substantivat) *La gară ajunseră mai puțini de jumătate dintre invalizii care au fost în Piața Unirii.* PAS, Z. IV 22. *Pe tribună s-a urcat să vorbească o altă categorie de oameni. S-a terminat cu invalizii.* SAHIA, N. 21.

INVALIDÁ, *invalidez,* vb. I. Tranz. A infirma, a nu confirma sau a nu recunoaște un act de procedură sau un mandat electiv declarînd aceste acte ca fiind lipsite de putere juridică.

INVALIDÁRE, *invalidări,* s. f. Acțiunea de a invalida și rezultatul ei. *Cum găsești totodată invalidarea alegerii lui Maiorescu?* ALECSANDRI, S. 99.

INVALIDITÁTE, *invaliditați,* s. f. Starea celui invalid; infirmitate. *Realizarea măsurilor de asigurare socială se face prin acordarea de ajutoare materiale în caz de pierderi temporare ale capacității de muncă... prin acordarea de pensii în caz de invaliditate.* COD. M. 44. *Scriitorii care ating vîrsta de 60 de ani primesc o pensie, la fel și cei care au căpătat o invaliditate înainte de a împlini 60 de ani.* SAHIA, U.R.S.S. 193.

INVÁR s. n. Oțel aliat, cu procent mare de nichel, cu coeficient de dilatație foarte mic, folosit la construirea instrumentelor și aparatelor de precizie.

INVARIÁBIL, -Ă, *invariabili, -e,* adj. Care nu variază, nu se schimbă; neschimbător, neschimbat, constant, fix. ◇ (Adverbial) *Răspunde invariabil cu aceleași cuvinte.* ✦ (Gram.; despre părți de vorbire) Fără flexiune. *Prepozițiile sînt cuvinte invariabile.*
— Pronunțat: *-ri-a-.*

INVARIABILITÁTE s. f. Faptul de a fi invariabil; caracterul lucrurilor invariabile.
— Pronunțat: *-ri-a-.*

INVÁZIE, *invazii,* s. f. Intrare neașteptată, năvălire a unei armate inamice într-o țară (cu scopul de a o prăda sau cuceri); invadare, cotropire. *În timpul invaziei nemțești pe teritoriul țării noastre, starea poporului s-a înrăutățit foarte mult.* IST. R.P.R. 496. *1812... Moscova devine mormîntul marii armate napoleoniene de invazie.* STANCU, U.R.S.S. 98. *Pe la 1240* [Kievul] *este ruinat aproape în întregime de invazia tătărască.* SAHIA, U.R.S.S. 40. ◇ Fig. *Invazie de lăcuste.*

INVECTIVÁ, *invectivez,* vb. I. Tranz. (Franțuzism rar) A adresa cuiva invective, a ocărî. *Toți s-au grăbit a critica... invectivînd pe bietul autor în toate felurile.* MACEDONSKI, O. IV 77.

INVECTÍVĂ, *invective,* s. f. Expresie jignitoare, ofensatoare, vorbă de ocară; injurie. *Își aruncară invective și chiar se încăierară.* PAS, Z. III 244.

INVENTÁ, *inventez* și *invént,* vb. I. Tranz. 1. A imagina, a face, a crea, a construi ceva nou, care nu exista pînă atunci; a născoci. V. descoperi. *Praful de pușcă a fost inventat de chinezi.* ▭ *Fiecare invenție o etimologie și o tecnologie proprie a sa.* NEGRUZZI, S. I 347.
2. A scorni lucruri închipuite, inexistente, neadevărate; p. ext. a minți. *Întreaga întîmplare a fost inventată de răuvoitori.*

INVENTÁR, *inventare,* s. n. Listă, catalog, registru cuprinzînd însemnarea tuturor obiectelor care alcătuiesc averea unei gospodării, instituții, întreprinderi etc.; p. ext. totalitatea acestor obiecte. *Inventarul va cuprinde enumerarea, descrierea și prețuirea provizorie a bunurilor, la nevoie putîndu-se cere pentru prețuire părerea unui expert.* B. O. 1953, 4. *Să constate dacă nimeni... n-a înstrăinat ceva din inventar.* C. PETRESCU, C. V. 50. ◇ *Inventar viu* = totalitatea vitelor și a păsărilor dintr-o gospodărie. *Inventar mort* = totalitatea uneltelor, a mașinilor, a mijloacelor de transport aparținînd unei gospodării sau întreprinderi. *Inventar agricol* v. agricol. *Beneficiu de inventar* v. beneficiu. ◇ Expr. A face inventarul (unui magazin) = a înscrie și evalua toate mărfurile dintr-un magazin. ✦ Fig. Listă exactă, analiză amănunțită. *Dacă vom face astăzi inventarul substanțial și explicit al pericolelor de traducțiune, credem că astfel ne vom fi îndeplinit cu totul datoria noastră pentru viitor.* ODOBESCU, S. II 362.
— Variantă: (învechit) **inventáriu,** *inventarii* (NEGRUZZI, S. I 10), s. n.

INVENTÁRE s. f. Acțiunea de a inventa. *În treizeci de ani, Puterea Sovietică a adunat aici peste 20 milioane de volume și broșuri, tipărite de-a lungul sutelor de ani de la inventarea tiparului și pînă astăzi.* STANCU, U.R.S.S. 28.

INVENTARIÁ, *inventariez,* vb. I. Tranz. (Cu privire la bunuri) A înregistra în inventar indicînd și valoarea obiectelor înregistrate. (Refl. pas.) *O dată cu încheierea bilanțului unei întreprinderi comerciale, se inventariază și mărfurile nevîndute, aflate în magazie.*
— Pronunțat: *-ri-a.*

INVENTARIÉRE, *inventarieri,* s. f. Acțiunea de a inventaria; înregistrare a unor bunuri în inventar și evaluarea lor. *Dacă s-a făcut o inventariere de un alt organ al statului sau de administratorul de clădire, notarul de stat certifică acest inventar.* B. O. 1953, 5. *Aceeași conștiinciozitate îl îndeamnă să pornească la inventarierea tuturor operelor din bibliotecă.* CĂLINESCU, E. 248. ◇ Fig. *Analiza moștenirii literare a trecutului nu poate însemna, în nici un caz, o inventariere mecanică a fenomenului literar.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 126, 3/1.
— Pronunțat: *-ri-e-.*

INVENTÁRIU s. n. v. inventar.

INVENTATÓR, -OÁRE, *inventatori, -oare,* s. m. și f. Persoană care a inventat (1), a creat, a născocit ceva pentru întîia oară. *Un sentiment de înaltă mîndrie patriotică cuprinde pe fiecare om al muncii din țara noastră la gîndul că din sînul poporului romîn s-au ridicat talentați inventatori și constructori de avioane, ca Vlaicu și Vuia.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2760.

INVENTÍV, -Ă, *inventivi, -e,* adj. Care poate inventa, care are talentul de a inventa. V. ingenios. *Minte inventivă. Spirit inventiv.*

INVENTIVITÁTE s. f. Însușirea de a fi inventiv; capacitatea, aptitudinea, darul de a inventa, de a născoci ceva nou. *Obiectele expuse, lucrate cu o deosebită artă și simplitate, constituie o mărturie vie a spiritului plin de inventivitate și optimism al poporului nostru.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 374, 1/1.

INVENTÓR, *inventori,* s. m. (Franțuzism învechit) Inventator. [Satira] *a trecut în literaturile moderne de la romani, cari au fost adevărații ei inventori.* ODOBESCU, S. I 32.

INVENTORIÁ, *inventoriez,* vb. I. Tranz. (Franțuzism învechit) A inventaria. *Acel funcționar otoman rămase în Țeara Romînească, « mai ales pentru ca să vînză starea nemișcătoare a Brîncovenilor, iar pe cea mișcătoare... să o inventorieze ».* ODOBESCU, S. I 256.
— Pronunțat: *-ri-a.*

INVÉNȚIE, *invenții,* s. f. **1.** Realizare a unui nou sistem tehnic (aparat, mașină etc.), a unui nou procedeu de obținere a unui material etc.; (concretizat) aparat, mașină inventată. *Marele învățat rus A. S. Popov a dăruit omenirii una din invențiile cele mai de seamă ale zilelor noastre, radioul.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 343, 2/1.

2. Plăsmuire, neadevăr, minciună.

3. Găsirea temelor și formelor expresive celor mai potrivite într-o creație artistică. *Imaginația creatoare, invenția artistică e la fel de valabilă în muzică ca și în celelalte arte.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 388, 3/2. [Victor Hugo] *e îmbelșugat ca nimeni altul în invenția verbală.* SADOVEANU, E. 225.

— Variantă: (învechit) **invențiúne** (pronunțat *-ți-u-*) (ODOBESCU, S. II 107) s. f.

INVENȚIÚNE s. f. v. **invenție.**

ÎNVERS, -Ă, *inverși, -se,* adj. Care se face într-un sens opus direcției inițiale sau firești; făcut pe dos, de-a-ndaratele, de-a-ndoaselea. *Direcție inversă. Reacție inversă.* ◇ (Mat.) *Raport invers* (sau, adverbial, *invers proporțional)* = raport între două cantități, valori etc., dintre care una se mărește în timp ce cealaltă scade în aceeași proporție. *Cantități* (sau *numere) inverse* = cantități (sau numere) al căror produs este egal cu unitatea. *Numerele 7 și 1/7 sînt numere inverse.* ◇ (Adverbial) *Orice rămînere în urmă a industriei frînează reproducția lărgită în agricultură... și invers, orice rămînere în urmă a agriculturii frînează reproducția lărgită a industriei.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 12, 41.

INVERSÁ, *inversez,* vb. I. Tranz. A face (ceva) invers, a întoarce pe dos, a răsturna. *A inversa ordinea cuvintelor.*

INVERSÁRE, *inversări,* s. f. Acțiunea de a **inversa.** *Inversarea rolurilor.*

INVERSIÚNE, *inversiuni,* s. f. Inversare. ✦ Procedeu sintactic care constă în schimbarea ordinii obișnuite a anumitor cuvinte în frază, pentru a se obține efecte stilistice. *Inversiunea e frecventă în poezia populară.* ▭ *Versul mai trebuie să procedeze și prin inversiunea frazei, care contribuiește a-l distinge de proză.* MACEDONSKI, O. IV 42.

— Pronunțat: *-si-u-.*

INVERSÓR, *inversoare,* s. n. Dispozitiv pentru inversarea sensului mișcării unei mașini, a unui vehicul, a unui curent fluid sau electric etc.

INVERTÁZĂ s. f. Enzimă produsă de drojdia de bere și care transformă zahărul în glucoză și fructoză.

INVERTÍRE, *invertiri,* s. f. Proces de transformare a zahărului în glucoză și fructoză, cu ajutorul invertazei sau al acizilor diluați.

INVESTÍ, *investesc,* vb. IV. Tranz. (Cu privire la un fond, un capital etc.) A plasa, a aloca într-o întreprindere. *Statul democrat-popular investește an de an sume din ce în ce mai mari pentru protecția muncii.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2800. ◇ Fig. *Investise, după părerea lui, în copil, un anumit capital.* VORNIC, P. 9.

INVESTIGÁ, *investighez,* vb. I. Tranz. (Rar) A face investigații, a cerceta.

INVESTIGATÓR, -OÁRE, *investigatori, -oare,* adj. (Rar) Care face investigații; cercetător. [Filimon] *a studiat și a urmat dezvoltarea ciocoiului și a cercetat sub toate fazele această clasă cu scalpelul spiritului său investigator.* GHICA, S. 64.

INVESTIGÁȚIE, *investigații,* s. f. Cercetare, studiere minuțioasă, pătrunzătoare, efectuată sistematic, cu scopul de a descoperi ceva. *Scrutătorul fenomenelor vieții va urma cu aceeași seninătate investigațiile sale și nu se va lăsa să fie înrîurit de ideile preconcepute ale acelora care au proclamat falimentul științei.* MARINESCU, P. A. 67.

— Variantă: (învechit) **investigațiúne** (pronunțat *-ți-u-*) (ODOBESCU, S. II 159, I. IONESCU, M. 98) s. f.

INVESTIGAȚIÚNE s. f. v. **investigație.**

INVESTÍRE, *investiri,* s. f. Acțiunea de a **investi.** *Investirea unui fond într-o întreprindere.*

INVESTÍT, -Ă, *investiți, -te,* adj. (Despre un fond, un capital etc.) Plasat, alocat într-o întreprindere.

INVESTÍȚIE, *investiții,* s. f. Plasare, alocare de fonduri într-o întreprindere; (concretizat) sumă de bani, fond investit într-o întreprindere. ◇ *Investiții capitale* = fonduri destinate marilor construcții sau utilării întreprinderilor cu noi mașini. *Fond de investiție* v. **fond.**

INVETERÁT, -Ă, *inveterați, -te,* adj. (Despre oameni) Învechit în rele, în vicii; (despre defecte, vicii etc.) învechit, înrădăcinat, încarnat. *Sălciile bătrîne care se află în locurile acestea par vrăjitoare inveterate, lipsite de orice scrupul.* BOGZA, C. O. 198. *Am fost și voi fi totdeauna contra nepotismului... o bubă inveterată a societății noastre.* CARAGIALE, S. N. 161.

— Variantă: **înveterát, -ă** (CARAGIALE, O. VII 45) adj.

INVIDIÁ, *invidiez,* vb. I. Tranz. A privi cu invidie pe cineva sau reușita, fericirea, calitățile altuia; a pizmui. *Nu vrea să piardă favoarea, pentru care era invidiat, de a fi în fiecare zi în preajma ei.* CAMIL PETRESCU, O. II 112. *Oftează luni întregi că nu-și pot închiria casele și invidiază pe toți cei ce se mută.* IBRĂILEANU, SP. CR. 242. ◇ Refl. reciproc. *Îi vezi cum trec, cum se salută, cum se invidiază.* C. PETRESCU, C. V. 164. ✦ A rîvni, a jindui, a dori ceva ce aparține altuia. *Ceea ce invidiez eu la tine... este modestia.* CARAGIALE, O. III 215. *Curtezanii... invidiau poziținea și favorul în care îl videau.* NEGRUZZI, S. I 107.

— Pronunțat: *-di-a.*

INVÍDIE. *invidii,* s. f. Sentiment egoist de părere de rău, de necaz, de ciudă, provocat de succesele sau situația bună a altuia; pizmă. *Numai dușmani de toate părțile. Plesnesc toți de invidie.* DEMETRIUS, C. 10. *Toți îmi admiră cu invidie mantaua.* CAMIL PETRESCU, U. N. 388. *Invidia își găsește loc nu numai între oameni, dar și între flori.* NEGRUZZI, S. I 100.

INVIDIÓS, -OÁSĂ, *invidioși, -oase,* adj. (Uneori urmat de determinări introduse prin prep. «pe» sau «de», indicînd persoana sau lucrul invidiat) Care invidiază (pe cineva), stăpînit de invidie; pizmuitor. *Înșeși bordeiele, așa cum stau cu fața întoarsă spre munți, par ochii bulbucați ai unui animal apoplectic surprins și invidios de vastele siluete care se profilează în zare.* BOGZA, C. O. 289. ◇ (Substantivat) *Invidioșii, cu toate clevetirile lor, n-au putut nimic în contră-i.* CARAGIALE, O. II 21.

— Pronunțat: *-di-os.*

INVINCÍBIL, -Ă, *invincibili, -e,* adj. Care nu poate fi învins; de neînvins, nebiruit. *Nădejdile a sute și sute de milioane de oameni din întreaga lume, doritori de pace și libertate, de progres și bunăstare, se îndreaptă spre Uniunea Sovietică, invincibilul bastion al păcii.* STANCU, U.R.S.S. 191.

INVINCIBILITÁTE s. f. Calitatea de a fi invincibil. *Forța și invincibilitatea partidului clasei muncitoare constau în legătura sa cu poporul.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 11, 29.

INVIOLÁBIL, -Ă, *inviolabili, -e,* adj. Care nu poate fi violat, încălcat, de care nu te poți atinge; care nu poate fi urmărit sau pedepsit decît pe baza unei dispoziții speciale. (Ironic) *Cine... știa animozitatea dintre cei doi stîlpi ai partidului conservator trebuia să prevază ruptura, ca inevitabilă și foarte apropiată, încă de la prezentarea contraproiectelor, «sacre, inviolabile și nediscutabile».* CARAGIALE, O. VII 246.

— Pronunțat: *-vi-o-.*

INVIOLABILITÁTE s. f. Calitatea de a fi inviolabil. *Inviolabilitatea domiciliului cetățenilor și secretul corespondenței sînt ocrotite de lege.* CONST. R.P.R. 41.

— Pronunțat: *-vi-o-.*

INVITÁ, *invit,* vb. I. Tranz. A ruga (pe cineva) să se prezinte undeva sau să asiste, să participe la ceva; a chema, a convoca; a pofti, a îmbia. *Mă întreb dacă a fost nuntă ori cumetrie de la care dumneata să lipsești. — Ba aș păcătui dacă n-aș recunoaște că totdeauna am fost invitat.* SADOVEANU, P. M. 23. *Îmi dai voie să te poftesc oleacă în casă și să te invit la un pahar cu apă și la o dulceață?* C. PETRESCU, Î. II 167. *Invită-i să vie aice ca să parlamentăm împreună.* ALECSANDRI, T. I 249. ✦ A soma. *Te invit să taci.*

INVITÁRE, *invitări,* s. f. (Rar) Acțiunea de a invita; invitație. *Fără nici o invitare, Un doctor vestit venise.* ALEXANDRESCU, M. 373.

INVITÁT, -Ă, *invitați, -te,* s. m. și f. Persoană poftită, chemată să se prezinte undeva sau să asiste, să participe la ceva. *Unul dintre invitați bătu fericit din palme.* V. ROM. noiembrie 1953, 32. *Erai invitatul domnului Marinică.* PAS, Z. I 311.

INVITATÓR, -OÁRE, *invitatori, -oare,* s. m. și f. (Neobișnuit) Persoană care invită (pe cineva). (Atestat în forma *învitator*) *Mai toate subsemnăturile celor doisprezece învitatori sînt de una sau de alta dintr-aceste patru categorii.* GHICA, A. 666.

— Variantă: **învitatór, -oáre** s. m. și f.

INVITÁȚIE, *invitații,* s. f. Chemare, convocare; poftire. *Gheorghe Soare primi bucuros invitația lui Mihai.* MIHALE, O. 60. *Invitația avea un rost nemărturisit.* C. PETRESCU, C. V. 96. ✧ Fig. *Nicăieri ca în valea aceasta natura nu pare să adreseze omului o mai stăruitoare invitație la demnitate și fericire.* BOGZA, V. J. 212. ✦ Bilet sau scrisoare scurtă adresată unei persoane, prin care aceasta este rugată să se prezinte la sediul unei autorități. ✦ Bilet prin care cineva este invitat să participe la o solemnitate, la o manifestare etc. *Invitațiile pe care le aveam asupra noastră ne deschideau ușor drumul.* STANCU, U.R.S.S. 49.

INVIZÍBIL, -Ă, *invizibili, -e,* adj. Care nu se poate vedea; (de) nevăzut. *Ridică... mîinile grase și scurte spre tavan, adresîndu-se unui auditoriu invizibil.* C. PETRESCU, C. V. 154. *Ostenit ca de-o luptă c-un vrăjmaș invizibil, își lăsă caietul pe flacăra luminării.* VLAHUȚĂ, O. A. III 75. ✦ *Ac invizibil* (și substantivat, n.) = ac de păr subțire și mic.

INVOCÁ, *invóc,* vb. I. Tranz. **1.** A chema (pe cineva) în ajutor. V. apela. *Și tu, muză, nu fi supărată Că n-am invocat numele tău Cum făcu Homer cînd altădată L-a cîntat pe marele-Odiseu.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 164, 6/6. *O! nu invoca cerul... Nu, Ană... Te iubesc.* ALECSANDRI, T. II 180.

2. A cita, a aduce ceva în favoarea sa, a se referi la ceva ce poate servi ca sprijin. (Atestat în forma *invoacă*) *Acel regulament al dicționarului, pe care dl. Papiu îl tot invoacă, este un ce foarte elastic și lesne de interpretat.* La ODOBESCU, S. II 332.

— Prez. ind. pers. 3 și: (rar) *invoácă.*

INVOCÁRE, *invocări,* s. f. Acțiunea de a invoca. **1.** Chemare în ajutor. *Invocarea ta se scurse arzătoare ca o lavă.* MACEDONSKI, O. I 276.

2. Citare în sprijinul, în favoarea sa. *Invocarea unui argument.* ▭ *Invocarea sincerității e de prisos... Oamenii sînt sinceri și cînd iubesc și cînd urăsc.* CAMIL PETRESCU, T. II 24.

INVOCÁȚIE, *invocații,* s. f. Faptul de a invoca; chemare în ajutor. ✦ Rugă pe care unii poeți o adresează muzelor sau unor divinități, de obicei la începutul unui poem, pentru a le cere sprijinul în realizarea operei lor.

INVOLÚCRU, *involucre,* s. n. (Bot.) Totalitatea bracteelor care se găsesc la baza unei umbele sau împrejurul unui capitul.

INVOLUNTÁR, -Ă, *involuntari, -e,* adj. Făcut fără voie, neintenționat. *Gest involuntar.* ▭ *Am simțit că gura mi se strîmba într-un surîs involuntar și trist.* CAMIL PETRESCU, P. 21. ✧ (Adverbial) *Lipan își pipăi involuntar cravata.* C. PETRESCU, C. V. 9. *Involuntar își încruntă ochii și-o încrețitură adîncă îi crestă fruntea între sprîncene.* VLAHUȚĂ, O. A. III 154.

INVOLÚȚIE, *involuții,* s. f. Transformarea regresivă a unui organ sau a organismului; revenire a unui organ sau a organismului la starea normală, după ce se dezvoltase anormal în urma unei boli sau a unei stări organice excepționale.

INVULNERÁBIL, -Ă, *invulnerabili, -e,* adj. Care nu poate fi rănit; p. ext. care nu poate fi atacat sau de care nu te poți atinge cu nimic. *Purta pretutindeni același aer triumfător al parvenitului fericit, bogat și invulnerabil.* VLAHUȚĂ, O. A. III 7.

INVULNERABILITÁTE s. f. Însușirea de a fi invulnerabil.

IO pron. pers. v. eu.

IOBÁG, *iobagi,* s. m. (În orînduirea feudală) Țăran aservit stăpînului feudal al pămîntului și obligat să facă acestuia prestații în muncă și în natură sau în bani. V. clăcaș, șerb. *Iobagi și clăcași, maghiari și români — Dar același bici și aceiași stăpîni.* TULBURE, V. R. 37. *Două talismane ale neamului Vardarilor, de obîrșie clăcași din Gorj, iobagi și șerbi ai pămîntului boieresc.* C. PETRESCU, A. R. 196. *Acest act, — răscoala iobagilor ardeleni sub căpetenia lor Horia, — s-a petrecut... la granițele noastre.* ODOBESCU, S. III 512.

IOBĂGÍ, *iobăgesc,* vb. IV. Intranz. (Învechit) A face muncă de iobag, a trăi ca iobag, a fi iobag.

IOBĂGÍE s. f. Instituție specifică evului mediu, caracterizată prin aservirea țăranului față de stăpînul feudal al pămîntului, căruia era obligat să-i facă prestație în muncă și în natură sau în bani; starea iobagului. V. clacă, șerbie.

IOBĂGÍME s. f. (Învechit) Totalitatea oamenilor care se găsesc în stare de iobăgie; mulțime de iobagi.

IOBĂGÍRE s. f. Acțiunea de a iobăgi; fel de a munci în calitate de iobag.

IOC adv. (Familiar) Nu, nimic, de fel, cîtuși de puțin. *Ni s-a-nfundat acolo-ța. Cartușe ioc, strada s-a-ncins, Ne umflă focul.* PORUMBACU, A. 14. *Da, ne-am dus ca la nuntă. Armament, ioc; intendență, ioc.* PAS, Z. II 112.

IOD[1] s. n. v. **iot.**

IOD[2] s. n. Element chimic din grupul halogenilor, cenuşiu-negricios, care sublimează uşor, uşor solubil în alcool, întrebuinţat mai ales în medicină. ✧ *Tinctură de iod* = soluţie de iod în alcool, folosită la dezinfectarea rănilor. *A pansat rana argatului şi i-a turnat toată sticluţa de tinctură de iod pe ea.* POPA, V. 289.

IODÁT, *iodate,* s. n. Sare a acidului iodic.

IODHÍDRIC, *iodhidrici,* adj. m. (Numai în e x p r.) *Acid iodhidric* = acid rezultat din combinarea iodului cu hidrogenul.

IÓDIC, *iodici,* adj. m. (Numai în e x p r.) *Acid iodic* = acid oxigenat al iodului.

IODIZÁRE, *iodizări,* s. f. (Fon.) Rostirea lui «e» iniţial ca «ie». *În cuvintele «eram», «el» rostite în mod obişnuit, se poate observa fenomenul iodizării.*

IODOFÓRM s. n. Substanţă solidă, de culoare galbenă, cu miros puternic, întrebuinţată în medicină ca antiseptic, anestezic, cicatrizant etc.

IODÚRĂ, *ioduri,* s. f. Combinaţie de iod cu alt corp simplu, sarea corespunzătoare a acidului iodhidric. *Iodură de potasiu.*

IOFCÁ s. f. (Munt.) Pastă făinoasă tăiată în formă de pătrăţele.

IÓLĂ, *iole,* s. f. Barcă de sport, îngustă şi uşoară, cu pînze sau cu lopeţi.
— Pronunţat: *io-.*

IÓN, *ioni,* s. m. Atom (sau grup de atomi) încărcat cu electricitate.
— Pronunţat: *i-on.*

IONIÁN, -Ă, *ionieni, -e,* adj. Din Ionia (teritoriu al vechii Grecii). *Filozofii ionieni. Dialectul ionian.*
— Pronunţat: *i-o-ni-an.*

IÓNIC[1]**, -Ă,** *ionici, -e,* adj. (Mai ales în e x p r.) *Stil* (sau *ordin*) *ionic* = stil arhitectonic caracterizat prin coloane zvelte cu capitelul împodobit cu volute.
— Pronunţat: *i-o-.*

IÓNIC[2]**, -Ă,** *ionici, -e,* adj. Care se referă la ioni.
— Pronunţat: *i-o-.*

IONIZÁRE s. f. Producere a ionilor într-un mediu oarecare.
— Pronunţat: *i-o-.*

IONOSFÉRĂ s. f. Pătură superioară a atmosferei, în care ionizarea este intensă.
— Pronunţat: *i-o-.*

IORDÁN, *iordane,* s.n. Bobotează. ✧ E x p r. (Familiar) **A umbla cu iordane** = a spune vorbe goale; a se ţine de lucruri neserioase.

IORGOVÁN, *iorgovani,* s. m. (Regional) Liliac. *Frunză verde iorgovan, Am un bade...Nu ştiu nume Cum i-oi pune.* HODOŞ, P. P. 174.

IORTOMÁN, -Ă adj. v. **ortoman.**

IORTOMÁNÉSC, -EÁSCĂ, *iortomăneşti,* adj. (Mai ales în baladele populare) Caracteristic voinicilor, haiducilor; haiducesc. V. o r t o m a n. *Bărbieri că aducea, Frumuşel că mi-l rădea, Lăsa chică voinicească Şi tîmplă iortomănească.* PĂSCULESCU, L. P. 212. *Că sus la munte la plai, Este ţiinea voinicească Şi leafa iortomănească.* ŞEZ. III 216.

IORTOMÁNÉŞTE adv. (Mai ales în baladele populare) **1.** Ca ortomanii; voinicеşte, haiduceşte. *Ţipă iortomăneşte.* PĂSCULESCU, L. P. 174.

2. Ca turcii, turceşte. *Dar letinul că striga, O dată pe letineşte, Al'dată iortomăneşte, Al treilea romîneşte.* PĂSCULESCU, L. P. 204.

IOT s. n. (Fon.) Numele lui «i» consonantic (notat cu *y,* cu *į,* sau cu *j*). *Cuvîntul «iapă» începe cu iot.*
— Variantă: **iod** s. n.

IOTACÍSM s. n. Iotacizare.
— Pronunţat: *io-.*

IOTACIZÁ, *iotacizez,* vb. I. R e f l. (Despre vocale sau consoane) A se palataliza din cauza contactului cu un iot.
— Pronunţat: *io-.*

IOTACIZÁRE, *iotacizări,* s. f. Acţiunea lui iot asupra unui sunet străin. *La conjugarea a IV-a, iotacizarea e generală, din cauză că vocala caracteristică a conjugării este «i».* GRAM. ROM. I 270.
— Pronunţat: *io-.*

IOTACIZÁT, -Ă, *iotacizaţi, -te,* adj. (Despre vocale sau consoane, p. e x t. despre forme ale cuvintelor) Palatalizat prin contactul cu un iot. *La verbul «a putea» există forma de pers. I iotacizată «poci».* GRAM. ROM. I 269.
— Pronunţat: *io-.*

IÓTĂ s. f. (Numai în e x p r.) **(Nici) o iotă** = de loc, cîtuşi de puţin, nimic. *Nu credeau o iotă din istoria cu armata boierească.* GALAN, Z. R. 251. *Nu ieşise cu nici o iotă din literele reci ale regulamentelor şi rămăsese surd la plîngerile şi necazurile soldaţilor.* CAMILAR, N. I 152. *N-au voie... a schimba o iotă măcar din textul meu.* CARAGIALE, O. VII 516.
— Pronunţat: *io-.*

IPÉRBOLĂ s. f. v. **hiperbolă.**

IPERBÓLIC, -Ă adj. v. **hiperbolic.**

IPERÍTĂ s. f. Substanţă toxică vezicantă, folosită ca armă chimică în primul război mondial.
— Variantă: **hiperítă** s. f.

IPINGEÁ, *ipingele,* s. f. (Învechit şi popular) Manta bărbătească făcută din dimie sau din postav, uneori cu glugă, şi împodobită cu găitane. V. z e g h e, s a r i c ă, s u m a n. *Aruncă ipingeaua pe umăr, ciomagul pe ipingea şi pieri într-un fluier, pe sub goruni.* GALACTION, O. I 46. *Ce fel de vreme e pe la dv., nu cumva degeraţi şi pe acolo— încai să ştim, să ne luăm ipingelele.* CARAGIALE, O. VII 31. *N-avem decît o ipingea Şi nu-ncăpem toţi sub ea.* TEODORESCU, P. P. 156.
— Variantă: **epingeá** (GHICA, S. XVII) s. f.

IPISTÁT s. m. v. **epistat.**

IPOCHÍMEN, *ipochimeni,* s. m. (Învechit, azi numai ironic) Persoană, personaj, ins, individ. *Iată ce ipochimen de amic îşi găsise ceasul rău să-i scoată în cale.* C. PETRESCU, A. R. 11. *Fireşte că, după potriva ipochimenilor, n-are să-ţi fie osteneala degeaba... Ai înţeles? CARAGIALE, P. 100. Ah, scumpa mea cucoană Chiriţă hăi!... crede-mă că de cînd sînt în lume n-am întîlnit un ipochimen atît de nostim ca mata.* ALECSANDRI, T. I 200.
— Pl. şi: *ipochimene* (ALECSANDRI, T. 1234) s. n.

IPOCONDRÍE s. f. v. **ipohondrie.**

IPOCÓNDRU, -Ă adj. v. **ipohondru.**

IPOCRÍT, -Ă, *ipocriţi, -te,* adj. (Despre persoane) Care se arată altfel (de obicei mai bun) de cum este, care simulează sentimente pe care nu le are; prefăcut, fărnic; (despre manifestări ale oamenilor) care dovedeşte făţărnicie. *Se răsuci pe scaun, cu indignare ipocrită.* C. PETRESCU, Î. I 10. *Dar protestările lor erau*

ipocrite şi mincinoase. BOLINTINEANU, O. 248. ✧ (Substantivat) *Nadina socotea pe Tecla o ipocrită fără înţelegere pentru viaţa modernă.* REBREANU, R. I 58. *De ce voieşti ca să mă faci Un ipocrit, care să spuie că n-are-n el nici o credinţă?* MACEDONSKI, O. I 217.

IPOCRIZÍE, *ipocrizii,* s. f. Atitudinea celui ipocrit; prefăcătorie, făţărnicie, falsitate. *Între noi n-a fost niciodată minciună şi ipocrizie.* C. PETRESCU, C. V. 323. *A tale jurăminte Ascund ipocrizia sub magice cuvinte.* ALECSANDRI, T. II 183. *De a ipocriziei vicleană plăsmuire Grăbeşte a ne scăpa!* NEGRUZZI, S. II 281.

IPOGÁSTRU s. n. v. **hipogastru.**

IPOHONDRÍE, *ipohondrii,* s. f. Dezechilibru nervos manifestat prin teama exagerată de a contracta o boală sau prin ideea fixă că suferi de o boală pe care în realitate n-o ai. V. n e u r a s t e n i e. *Am nişte nevralgii intercostale, cari mă bagă-n fel de fel de ipohondrii.* CARAGIALE, O. VII 55. *M-am uscat îţi zic... şi de nu m-oi porni degrabă... să ştii că-mi vine ipohondrie.* ALECSANDRI, T. I 198.

— Variantă: **ipocondríe** (NEGRUZZI, S. I 207) s. f.

IPOHÓNDRU, -Ă, *ipohondri, -e,* adj. (Despre oameni) Care suferă de ipohondrie, care se preocupă peste măsură de starea sănătăţii sale, care îşi închipuie că are tot felul de boli şi îşi exagerează suferinţele.

— Variantă: **ipocóndru, -ă** (GHICA, S. 67) adj.

IPOSTÁS s. n. v. **ipostază.**

IPOSTÁZĂ, *ipostaze,* s. f. (Livresc) Stare, situaţie în care se găseşte cineva; aspect, înfăţişare. *Ar fi avut prilejul, rar în vremea lui, să-şi vadă într-o singură clipă iubita în ipostaza oricărei vîrste ar fi dorit.* CAMIL PETRESCU, O. II 83. *Eu trec din traiul monoton În altă ipostază.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 68.

— Variantă: **ipostás** (IBRĂILEANU, SP. CR. 15) s. n.

IPOTECÁ, *ipotechez,* vb. I. T r a n z. (În economia capitalistă, cu privire la bunuri imobile) A da în garanţie la contractarea unui împrumut, printr-un act legal, încheiat de părţi în faţa autorităţilor judiciare. *Şi-a ipotecat moşia.*

IPOTECÁRE, *ipotecări,* s. f. (În economia capitalistă) Acţiunea de a i p o t e c a. *Ipotecarea unei case.*

IPOTECÁT, -Ă, *ipotecaţi, -te,* adj. (În economia capitalistă) Grevat de o ipotecă. *Imobil ipotecat.*

IPOTÉCĂ, *ipoteci,* s. f. (În economia capitalistă) Drept real care grevează un imobil pentru a se garanta plata unei creanţe; faptul de a i p o t e c a. *Moşia mare şi bogată... lăsată pe mîna vechililor şi încărcată de ipoteci.* C. PETRESCU, Î. I 11.

IPOTENÚZĂ, *ipotenuze,* s. f. Latura care se opune unghiului drept într-un triunghi dreptunghi.

IPOTÉTIC, -Ă, *ipotetici, -e,* adj. Bazat pe o ipoteză, presupus, nesigur. *Într-un album antropologic, am văzut reconstituirea ipotetică a pitecantropului.* IBRĂILEANU, A. 177. *Cînd trecem de la aceste consideraţii teoretice şi ipotetice în domeniul artei reale, cîmpul ce ni se deschide e... întins.* GHEREA, ST. CR. II 85. *Comisiunea lexicografică este invitată a... înlătura consideraţiunile ipotetice asupra etimologiei cuvintelor.* ODOBESCU, S. II 342.

IPOTÉZĂ, *ipoteze,* s. f. Presupunere făcută pentru a explica anumite fenomene; supoziţie bazată pe probabilităţi. *Cercetătorii moderni nu s-au mulţumit însă numai cu ipoteze trase din consideraţiuni teoretice.* MARINESCU, P. A. 41. *Am făcut, întrebîndu-mă mereu, fel de fel de ipoteze.* CAMIL PETRESCU, U. N. 166. *Lung prilej de vorbe şi de ipoteze.* TOPÎRCEANU, M. 50. ✦ (Mat.) Element dat, pe baza căruia se dezvoltă o demonstraţie.

ÍPSOS s. m. Praf alb, produs prin calcinarea ghipsului, care, amestecat cu apă, dă o pastă plastică, avînd proprietatea de a se întări repede în aer; se întrebuinţează în sculptură, în arhitectură şi în chirurgie. *Bătrîni cu capete pleşuve, lustruite, cu ochelarii sprijiniţi pe vîrful nasului, citeau gazete; în imobilitatea şi tăcerea lor păreau a fi de ipsos.* VLAHUŢĂ, O. A. III 117. *La bolţi, se disting nişte olane dispuse simetric şi îngropate cu ipsos în zid.* ODOBESCU, S. II 216.

IR, *iruri,* s. n. (Popular) Medicament empiric pe care îl prepară de obicei femeile de la ţară din diferite grăsimi, plante etc. V. a l i f i e. *Eu am un ir bun pentru aşa răni.* SADOVEANU, O. VII 148. *Negustor de băcan, iruri, ghileală, sulimineală.* CREANGĂ, P. 112.

IRADIÁ, *iradiez,* vb. I. T r a n z. A trimite radiaţii (lumină, căldură) asupra unui corp. *Soarele iradiază pămîntul cu lumină.*

— Pronunţat: *-di-a.*

IRADIÁNT, -Ă, *iradianţi, -te,* adj. Care iradiază, care emite, care răspîndeşte în toate direcţiile raze (de lumină, de căldură etc.). *Iradiante ca trei mustrări ardeau frumoasele diamante, orbind privirile.* ANGHEL, PR. 47.

— Pronunţat: *-di-ant.*

IRADIÁŢIE, *iradiaţii,* s. f. Emisiune de raze (de lumină, de căldură etc.); p. e x t. fascicul de raze luminoase sau calorice emise de un izvor.

— Pronunţat: *-di-a-.*

IRADIÉRE, *iradieri,* s. f. Acţiunea de a i r a d i a şi rezultatul ei; împrăştiere, răspîndire a luminii, a căldurii etc. dintr-un anumit punct în toate direcţiile.

— Pronunţat: *-di-e-.*

IRASCÍBIL, -Ă, *irascibili, -e,* adj. Care se înfurie uşor, iute la mînie, iritabil. V. a r ţ ă g o s. *Găini şi raţe, îngîmfaţi cocoşi... emfatici şi irascibili curcani trăiau într-o deplină frăţie în curtea mea.* ANGHEL, PR. 93.

IRASCIBILITÁTE s. f. Caracterul celui irascibil, iritabilitate.

IRAŢIONÁL, -Ă, *iraţionali, -e,* adj. 1. Care nu se conduce după gîndirea logică, contrar raţiunii; neraţional. ✧ (Substantivat) *Artistul în societatea burgheză a fost împins să se înfunde în nămolul tuturor curentelor care înălţau în slavă iraţionalul.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 164, 8/1.

2. (Mat.; numai în e x p r.) *Număr iraţional* = număr care nu se poate reprezenta printr-un raport între două numere întregi. *Ecuaţie iraţională* = ecuaţie a cărei necunoscută intră sub un radical.

IRAŢIONALÍSM s. n. Curent filozofic idealist, care respinge capacitatea raţiunii, a gîndirii raţionale, capacitatea ştiinţei de a cunoaşte adevărul şi care propovăduieşte primatul instinctului, intuiţiei (2), al forţelor oarbe, inconştiente.

IREÁL, -Ă, *ireali, -e,* adj. Care nu există în realitate; nereal, imaginar. *Apar şi pier vedenii ireale.* CAZIMIR, L. U. 42. ✦ Care pare că nu este real. *Deasupra piscurilor se iveşte o lumină alburie, ciudată şi ireală.* BOGZA, C. O. 268. *S-a oprit din zbor o cioară... Ireală, ca un duh Cu penajul ei feeric.* TOPÎRCEANU, M. 12. ✧ (Adverbial) *Raze calde se aleargă ireal.* CAMIL PETRESCU, V. 101.

IREALITÁTE s. f. Caracterul a ceea ce este ireal; ceea ce se opune realităţii. *Pentru ce potirul vostru* [al crinilor] *revarsă iar în noi aroma sfielii... a irealităţii şi a visului?* GALACTION, O. I 343.

IREALIZÁBIL, -Ă, *irealizabili, -e,* adj. Care nu se poate înfăptui, care nu se poate aduce la îndeplinire; nerealizabil. V. h i m e r i c, u t o p i c. *E un vis vechi*

al meu. Un ideal... Irealizabil. SEBASTIAN, T. 58. *O, de cîte ori nu m-am gîndit şi eu la asta, ca la un vis irealizabil.* VLAHUŢĂ, O. A. III 143.

IRECONCILIÁBIL, -Ă, *ireconciliabili, -e,* adj. (Franţuzism) De neîmpăcat. *Societatea burgheză este sfîşiată de contradicţii economice şi de antagonisme de clasă ireconciliabile.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 9, 31.

IRECUZÁBIL, -Ă, *irecuzabili, -e,* adj. (Rar) Care nu poate fi respins, care trebuie admis, primit. *Mărturie irecuzabilă.*

IREDÉNT, -Ă, *iredenţi, -te,* adj. Iredentist.

IREDENTÍSM s. n. Mişcare politică burgheză, naţionalist-şovină, ai cărei partizani urmăresc anexarea unor teritorii unde locuiesc şi conaţionali ai lor.

IREDENTÍST, -Ă, *iredentişti, -ste,* adj. Care ţine de iredentism, care propagă iredentismul. *Fii... fără cruţare faţă de acţiunile iredentiste.* VORNIC, P. 93. ✦ (Substantivat) Partizan al iredentismului.

IREDUCTÍBIL, -Ă, *ireductibili, -e,* adj. **1.** (Chim.) Care nu poate fi redus la o formă mai simplă. ✦ (Mat.) Care nu mai poate fi simplificat. *Fracţie ireductibilă.*

2. Fig. Care nu poate fi moderat; necruţător, înverşunat. V. iremediabil. *Duşman ireductibil.* ▭ *Preferă pe un străin ... om sărac şi prigonit, care trăia pentru o singură pasiune veche şi ireductibilă: eliberarea patriei lui.* SADOVEANU, E. 239.

IREFUTÁBIL, -Ă, *irefutabili, -e,* adj. (Franţuzism rar; despre argumente, obiecţii) Care nu poate fi combătut sau respins, care este de necombătut, care e absolut convingător. *Aduce, convinsă, un argument care i se pare ei irefutabil.* CAMIL PETRESCU, T. II 125.

IREGULÁR, -Ă, *iregulari, -e,* adj. (Franţuzism rar) Neregulat. V. haotic. *În strigări iregulare, Vechiul cîntec mai străbate, cum în nopţi izvorul sare.* EMINESCU, O. I 157.

IREGULARITÁTE, *iregularităţi,* s. f. (Rar) Neregularitate.

IREMEDIÁBIL, -Ă, *iremediabili, -e,* adj. Care nu se poate remedia, vindeca sau îndrepta; fără leac; p. ext. care nu (mai) trece, durabil. V. ireparabil. *Poate nici o altă alăturare de cuvinte, ca a fetelor din Ţara Oltului, nu exprimă mai bine sentimentul dragostei definitive şi iremediabile pentru un singur om.* BOGZA, C. O. 279. *Cînd ştiu c-o să vă-ngheţe Iarna mizerabilă, Mă cuprinde o tristeţe Iremediabilă.* TOPÎRCEANU, S. A. 70. ✦ (Impropriu) Care nu poate fi făcut să dispară. *Păreau într-adevăr mult mai vîrstnici... cu hainele îngrijit periate, dar păstrînd un iremediabil miros de naftalină.* C. PETRESCU, C. V. 11. ✦ (Adverbial) Cu desăvîrşire, definitiv. *Conu Leonida e atît de lipsit... de realism, fiindcă e rupt total şi iremediabil de realitate.* IBRĂILEANU, S. 69.

IREPARÁBIL, -Ă, *ireparabili, -e,* adj. Care nu se poate repara, îndrepta sau corecta. V. iremediabil. *Totul e să nu se întîmple nimic ireparabil azi sau mîine.* CAMIL PETRESCU, O. II 234. *Se priviră cu ură, cu o sălbatecă poftă de a-şi spune cuvinte grele... ireparabile.* VLAHUŢĂ, O. A. III 162. ✧ (Adesea în legătură cu pierderea provocată de moartea cuiva) *Bilete cu negru chenar au fost trimise pretutindeni ca să anunţe ireparabilă pierdere.* ANGHEL, PR. 65.

IREPROŞÁBIL, -Ă, *ireproşabili, -e,* adj. Care este fără cusur, căruia nu i se poate reproşa nimic, căruia nu i se poate găsi nici o vină, impecabil. V. **corect**. *Un meşter ireproşabil.* ▭ *Primeşte de la el lungi epistole, cu un dictando ireproşabil.* GALACTION, O. I 124. *Sînt unele pagini din toate punctele de vedere ireproşabile.* GHEREA, ST. CR. I 287. ✧ (Adverbial) *Ireproşabil în negru îmbrăcat, În frac...* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 44.

IRESPIRÁBIL, -Ă, *irespirabili, -e,* adj. (Despre aer, atmosferă) Care te sufocă, te îneacă, în care nu se poate respira; sufocant. *În aceste zile de iulie, cînd aerul e irespirabil...* BOGZA, A. Î. 495. *Tot norodul ticsit în vagon... fumînd... într-o atmosferă irespirabilă de submarin.* C. PETRESCU, C. V. 29.

IRESPONSÁBIL, -Ă, *iresponsabili, -e,* adj. Care este în situaţia de a nu putea răspunde de actele sale (v. alienat); p. ext. care este lipsit de simţul răspunderii; care săvîrşeşte fapte condamnabile, criminale, fără a putea răspunde de ele. *Sfaturile populare au datoria... să pedepsească cu hotărîre pe sabotori şi să ia măsuri împotriva acelor elemente, iresponsabile sau duşmănoase, care încalcă legalitatea populară.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 12, 104.

IRESPONSABILITÁTE s. f. Însuşirea de a fi iresponsabil, starea celui iresponsabil. *Lipsa controlului îndeplinirii sarcinilor dă loc la iresponsabilitate şi indisciplină.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 8, 78. *Ori de cîte ori unul din sînul ei* [al ciocoimii] *comite o crimă, consternarea este mare şi problema iresponsabilităţii se pune automat.* BOGZA, A. Î. 357.

IREVERENŢIÓS, -OÁSĂ, *ireverenţioşi, -oase,* adj. (Franţuzism) Lipsit de respect, necuviincios, nerespectuos. V. obraznic, impertinent. *Nici unul din copii nu şi-ar fi îngăduit o glumă ireverenţioasă.* C. PETRESCU, C. V. 91. ✧ (Adverbial) *Chiar de asta are mătuşa Ruxanda nevoie! grăi ireverenţios Petruţă.* C. PETRESCU, R. DR. 75.

IREVERSÍBIL, -Ă, *ireversibili, -e,* adj. (Despre fenomene) Care nu se poate produce în sensul invers al fazelor sale de desfăşurare. ✧ (Poetic) *Apele... trag în lungul pămîntului dîra adîncă şi plină de consecinţe a unui ireversibil destin.* BOGZA, C. O. 11. ✦ (Fiz.; despre fenomene) Ale cărui urme nu mai pot fi suprimate după revenirea la starea iniţială.

IREVERSIBILITÁTE s. f. Proprietatea unui fenomen de a fi ireversibil.

IREVOCÁBIL, -Ă, *irevocabili, -e,* adj. Care nu se poate revoca sau schimba, asupra căruia nu se poate reveni; hotărît, stabilit, definitiv. V. sigur, ferm. *Înţelegere irevocabilă.* ▭ *Vocea din aparat era slabă şi dezolată, tocmai din pricina unei hotărîri care se simţea irevocabilă, definitivă.* CAMIL PETRESCU, N. 101. *Hotărîrea ta e într-adevăr definitivă şi irevocabilă?* REBREANU, R. I 258. ✧ (Adverbial) *Comunismul învinge, comunismul va învinge definitiv şi irevocabil.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2563.

IREZISTÍBIL, -Ă, *irezistibili, -e,* adj. Faţă de care nu poţi rezista, căruia nu i te poţi împotrivi. *Sînt sigură că a făcut-o pentru farmecul meu irezistibil.* CAMIL PETRESCU, U. N. 180. *Ceea ce e în adevăr irezistibil la el, e privirea.* VLAHUŢĂ, O. A. 450. *A! irezistibilă graţie, cum ştii de frumos să porunceşti!* CARAGIALE, M. 154.

IRÍDIU s. n. Metal greu, alb-argintiu, mai dur decît platina, cu temperatura de topire foarte înaltă; se întrebuinţează, în stare pură, la fabricarea unor aliaje speciale. — Variantă: **irídium** (BARANGA, I. 169) s. n.

IRÍDIUM s. n. v. **iridiu**.

IRIGÁ, *irighez,* vb. I. Tranz. (Cu privire la terenuri) A uda în mod artificial, printr-un sistem de canale, spre a-i mări fertilitatea. (Refl. pas.) *Noile construcţii hidrotehnice de pe Volga, Nipru, Amu-Daria şi Don vor da posibilitatea de a se iriga şi îndestula cu apă peste 28 milioane hectare de pămînt din regiunile secetoase.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 3-4, 135.

IRIGÁBIL, -Ă, *irigabili, -e,* adj. (Despre terenuri) Care poate fi irigat, care poate fi făcut cultivabil cu ajutorul irigației.

IRIGÁRE, *irigări,* s. f. Acțiunea de a i r i g a. *Delta poate deveni, prin irigarea grădinilor de zarzavat, un izvor bogat de producție în masă a legumelor și al dezvoltării unei industrii alimentare locale.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 341. *Vezi dincolo, la geam, savantul Privește-adînc în depărtări, Acolo poate se-nfiripă Un nou sistem de irigări.* FRUNZĂ, Z. 43.

IRIGÁT, -Ă, *irigați, -te,* adj. (Despre terenuri) Care a devenit cultivabil cu ajutorul irigației, care e prevăzut cu un sistem de irigație, care primește apă prin canale artificiale. *Culturile irigate dau producții cu 150-300 la sută mai mari decît cele neirigate.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 387, 5/2.

IRIGATÓR, *irigatoare,* s. n. Aparat cu care se fac clisme sau spălături.

IRIGĂȚIE, *irigații,* s. f. Sistem de alimentare cu apă pe cale artificială (mai ales prin canale) a terenurilor de cultură lipsite de umiditate. *Intră în labirintul de șanțuri de comunicație, unde apa se aduna ca în niște canale de irigație.* REBREANU, P. S. 83. *Alcătuiseră, pe un șes din vecinătatea a două iazuri, un întreg sistem de irigații.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 56.

IRIMÍC s. n. Produs rezultat din măcinarea industrială a grîului, folosit ca făină furajeră.

ÍRIS [1], *irișI,* s. m. (Bot.) Stînjenel. *Vezi lungi terase suspendate, cu irișI de argint aprinși.* CAZIMIR, L. U. 40.

ÍRIS [2], *irisuri,* s. n. **1.** Membrană circulară, colorată, a ochiului, situată între cornee și partea anterioară a cristalinului și în mijlocul căreia se găsește pupila. *Maria are ochii foarte frumoși, castanii, cu fire de aur în iris.* C. PETRESCU, Î. I 22. *Ce s-o fi reflectînd oare în lentilele acelor ochi mari și blînzi, cu irisul negru ca păcura.* BART, S. M. 84. *Aprinzîndu-și irisul galbăn ca aurul subt pleoapa lăsată pe obraz,* [papagalul] *își întindea aripile.* ANGHEL, PR. 43.

2. Diafragmă compusă din mai multe piese care are în centru un orificiu cu diametrul variabil, folosită la unele instrumente optice.

IRITÁ, *irit,* vb. I. **1.** R e f l. A se supăra, a se mînia. *Lasă-l... nu te mai irita.* SLAVICI, O. I 389. *S-a iritat așa de grozav din ceartă, încît i-a venit un fel de-necăciune.* CARAGIALE, P. 22. ◇ T r a n z. *Zgomotul îl irită peste măsură.*

2. T r a n z. A stingheri funcțiunea unui organ, a produce o ușoară congestie sau inflamație. *Din cînd în cînd ridică ochii roșii Umflați și iritați de fum.* CAMIL PETRESCU, V. 100.

IRITÁBIL, -Ă, *iritabili, -e,* adj. Care se irită, se supără ușor; irascibil. V. n e r v o s. *El e așa de nervos și de iritabil de cîtva timp, și luptă să se stăpînească.* VLAHUȚĂ, O. A. III 176.

IRITABILITÁTE s. f. Starea în care se găsește o persoană iritabilă, înclinația de a ajunge ușor într-o stare de iritație; irascibilitate. V. n e r v o z i t a t e. *Anii trec, și împreună cu ei crește, pe de o parte nemulțumirea și iritabilitatea lui Dragomir, pe de alta ura Ancei.* GHEREA, ST. CR. II 258.

IRITÁNT, -Ă, *iritanți, -te,* adj. Care irită, care provoacă iritare, care întărîtă; enervant. ◇ (Adverbial) *E iritant de indiscret... să-ți auzi numele strigat într-un restaurant.* CAMIL PETRESCU, P. 128.

IRITÁRE, *iritări,* s. f. Acțiunea de a (s e) i r i t a și rezultatul ei; enervare, izbucnire de mînie trecătoare. *Iritarea dumitale este... explicabilă.* GALAN, Z. R. 357.

IRITÁT, -Ă, *iritați, -te,* adj. Care se află în stare de iritare, de enervare, de mînie trecătoare; aținat, surescitat, enervat. *Nu mai avu nimic de obiectat, deși păru puțin iritat.* CAMIL PETRESCU, N. 93. *Căpitanul... se frămînta iritat, neștiind cum să iasă din încurcătura în care intrase.* BART, S. M. 102.

IRITĂȚIE, *iritații,* s. f. **1.** Iritare.

2. Excitare anormală sau inflamație a unui organ.

IRIZÁ, *irizez,* vb. I. T r a n z. (Rar) A luci reflectînd lumină multicoloră, asemănătoare cu lumina curcubeului.

IRIZÁRE, *irizări,* s. f. Acțiunea de a i r i z a și rezultatul ei; reflectare a culorilor curcubeului. *Lampa era de sticlă, cu ghirlande, prin care scînteia blînd... petrolul cafeniu cu irizări de toate culorile curcubeului.* DUMITRIU, B. F. 36.

IRIZÁT, -Ă, *irizați, -te,* adj. Care lucește reflectînd lumină multicoloră. *E o fluturare de aripi irizate și o întrecere de culori.* C. PETRESCU, C. V. 351. *Îmi place să privesc printre gene, la suprafața apei, dîra sclipitoare lăsată de învîrtirea helicelor în mers — un evantaliu imens de-o fină dantelă albă de spumă irizată.* BART, S. M. 36.

IRIZĂȚIE, *irizații,* s. f. Ansamblu de culori și de nuanțe variabile care apare în lame subțiri, la suprafața unor cristale, datorită fenomenelor de interferență.

IRLANDÉZ [1], **-Ă,** *irlandezi, -e,* adj. Care aparține populației de bază a Irlandei, din Irlanda, privitor la Irlanda. *Literatura irlandeză.*

IRLANDÉZ [2], **-Ă,** *irlandezi, -e,* s. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Irlandei sau este originară de acolo.

IRMILÍC, *irmilici,* s. m. (Învechit) Monedă turcească care a circulat pe vremuri și în țările românești. *Țigănci sprîncenate, cu cozile pline de irmilici, stăteau cinchite lîngă oale.* SADOVEANU, O. I 285. *Cuconu Ioniță scoase două sferturi de irmilic și le dădu lui Gîrneață.* HOGAȘ, H. 30. *Soliman se bucura, Bani-n poală-i număra, Zece pungi de irmilici.* ALECSANDRI, P. P. 135.

IRMIZEÁ, *irmizele,* s. f. (Popular) Cizmă făcută din piele de culoare roșie. *Irmizele cumpăra și de nuntă se gătea.* TEODORESCU, P. P. 642.

IRMIZÍU, -ÍE, *irmizii,* adj. (Popular) Roșu-închis. V. c î r m î z i u. *Vin d-ăl irmiziu.* TEODORESCU, P. P. 575. ✦ (Substantivat) Piele roșie. *Cu cizme de irmiziu, Cu obiele de bumbac.* TEODORESCU, P. P. 474.

— Variantă: **hermîzíu, -íe** (TEODORESCU, P. P. 540) adj.

IRMÓS, *irmoase,* s. n. Versul cu care începe o cîntare bisericească și care arată cuprinsul și melodia celorlalte versuri. *Începu a cînta cu glas gros acest irmos.* STĂNOIU, C. I. 99. *Începea a-i cînta irmosul următori, pe glas al doilea.* CREANGĂ, A. 139.

IRÓD, *irozi,* s. m. **1.** (De obicei la pl.) Colindător (costumat) care umblă cu vicleimul. *Ți se părea că e un irod de cei frumoși, iar nu cucoș de făcut cu borș.* CREANGĂ, P. 70.

2. F i g. (Ironic) Comedian, paiață, cabotin. *Veacul nostru ni-l umplură saltimbancii și irozii.* EMINESCU, O. I 149.

IRÓNIC, -Ă, *ironici, -e,* adj. Care ironizează, căruia îi place să facă ironii; care conține ironii, care exprimă ironia; zeflemitor. V. s a r c a s t i c, c a u s t i c. *I se păruse că zărește zîmbete ironice la cei din jur.* DUMITRIU, N. 114. *S-a-nțeles de mai nainte C-o ironică grimasă să le laude-n cuvinte.* EMINESCU, O. I 134. *Englezul era ironic, după cum văzui în urmă.* BOLINTINEANU, O. 307.

IRONÍE, *ironii,* s. f. Vorbă, frază, expresie care conține o ușoară batjocură, folosind cuvinte opuse celor gîndite; zeflemea, persiflare. *E dușman al vorbelor de prisos. Brusc și drept. Simplicitate sănătoasă, demnitate bărbătească, ironie lipsită de răutate.* SADOVEANU, E. 242. *Maria îi răspunse cu o ironie înmuiată de tristețea ochilor negri, mari.* CAMIL PETRESCU, N. 138. *Dispreț, ironii și ură întîlneau pretutindenea.* BART, E. 302. ◇ Expr. **Ironia soartei** = joc neașteptat al întîmplării, care pare dictat de o intenție malițioasă conștientă.

IRONIZÁ, *ironizez,* vb. I. Tranz. A spune ironii pe socoteala cuiva, a avea o atitudine ironică față de cineva sau ceva; a lua peste picior, a zeflemisi. *Cu ascuțime ironiza M. Gorki pe acei tineri scriitori care considerau schița ca un gen mai greu decît romanul.* V. ROM. iulie 1953, 271. *Cînd un om își ironizează o durere veche, crede că a devenit tare.* C. PETRESCU, C. V. 153.

IROSEÁLĂ, *iroseli,* s. f. Risipă, părăduire, irosire. (Cu pronunțare regională) *Mîncarea-i cu cheltuială, Și de este irosală, Nu mai facem pricopseală.* SEVASTOS, la TDRG.

IROSÍ, *irosesc,* vb. IV. **1.** Tranz. A consuma făcînd risipă; (cu privire la bani, la avere) a cheltui în mod ușuratic; a risipi. *Vaca, ca vaca; îmi irosea ogrinjii din căruță.* CREANGĂ, P. 115. ◇ Fig. *Sînt acuma de șaizeci de ani fără unul și din ei vreo patruzeci tot la țară i-am irosit.* REBREANU, R. I 14.

2. Refl. Fig. A se răsfira, a se împrăștia în toate direcțiile; a dispărea, a se stinge. *Stelele cerului se irosiră din albastrele adîncuri.* GALACTION, O. I 286. *Gîndurile pline de cruzime s-au irosit, iar durerea din trecut a rămas surdă în el.* POPA, V. 341. *Noaptea se irosi ca bruma toamnei în răsăritul soarelui.* ARDELEANU, D. 126. *Se irosește în aer, cucernic, busuiocul.* IOSIF, PATR. 12.

IROSÍRE, *irosiri,* s. f. Acțiunea de a (se) irosi; iroseală. *Graba, lucrul de mîntuială, neatenția duc întotdeauna la irosirea materiei prime, la pierderea de timp, deci la scumpirea produselor.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2786.

IRÚGĂ s. f. v. ierugă.

IRÚMPE vb. III v. irupe.

IRÚMPERE s. f. v. irupere.

IRÚPE, *irúp,* vb. III. Intranz. A ieși la iveală dintr-o dată și cu putere, a izbucni; a năvăli, a intra cu violență. V. erupe. (Fig.) *Izbucni în rîs, fără motiv, numai fiindcă irupea toată tinerețea voioasă din ea.* C. PETRESCU, C. V. 14.

— Variantă: **irúmpe** (CAMIL PETRESCU, U. N. 199) vb. III.

IRÚPERE, *iruperi,* s. f. Acțiunea de a irupe și rezultatul ei; irupție.

— Variantă: **irúmpere** (CAMIL PETRESCU, N. 152) s. f.

IRÚPȚIE, *irupții,* s. f. Izbucnire violentă, ieșire, năvălire, revărsare. V. erupție. *Toți, plini de furie, fac irupție pe scările palatului.* BOLINTINEANU, O. 249. ◇ Fig. *Era în acest ținut... o victorioasă irupție a vieții vegetale.* C. PETRESCU, C. V. 300.

ISCÁ, *isc,* vb. I. Refl. A apărea, a se ivi, a se produce, a începe. *Curînd, între focurile ațițate-n pripă s-au iscat vorbe, șoapte, rîsete, amestecate cu sforăitul domol al apei din ceaune.* GALAN, Z. R. 370. *Cînd se isca sfadă între dînșii, la acest împărat mergeau mai întîi la judecată.* ISPIRESCU, L. 183. ◇ (Rar despre oameni) *Bogat e izvorul oamenilor!... În locul celor ce pleacă se iscă alții, ca din pămînt.* STANCU, D. 411. ✦ Tranz. A face să se ivească, a provoca. *Bîrnovă, cu Lie și cu Ispas, iscaseră larma cea cumplită pe ulițele tîrgului.* SADOVEANU, O. VII 99. *Plecarea lui... a iscat un mic scandal.* VLAHUȚĂ, O. A. 100. *Din toate chestiile cîte s-au discutat de la glorioasele evenimente din 11 iunie încoa, cea mai grea, cea mai delicată și totdeodată aceea care a iscat mai multe patimi în țară este fără îndoială chestia d-a face pe țăran proprietar.* BĂLCESCU, O. I 233. ◇ Fig. *Pe colinele cu lanuri Lin lumina plouă-n ore, Vîntul iscă vechi aleanuri.* BENIUC, V. 51. ✦ Tranz. (Neobișnuit) A da la iveală, a arăta. *Luna și-a iscat iar secerea galbenă deasupra dealului Zvorîștii.* GALAN, Z. R. 378.

ISCĂLÍ, *iscălesc,* vb. IV. Intranz. și refl. A-și scrie numele sub textul unui act oficial, al unei scrisori, al unei chitanțe etc. (în semn de încuviințare, de recunoaștere, de admitere); a semna, a-și pune semnătura. *Iscălim în cartea groasă a muzeului care poartă pe fiecare pagină impresii, însemnări, zeci și zeci de iscăliturі.* STANCU, U.R.S.S. 201. *Iară el, Isaiia Teodorescu se iscălea.* CREANGĂ, A. 135. *Ei, fie! dacă-i așa... Iaca iscălesc.* ALECSANDRI, T. I 320. ◇ Tranz. (Complementul indică textul sau documentul în discuție) *Îl făcuseră... să iscălească... polițe.* C. PETRESCU, Î. II 238. *Mi-au spus curat că nu vor să iscălească raportul, pînă ce nu li s-o da cîte o mie de franci.* VLAHUȚĂ, O. A. III 8. *Vodă a iscălit constituția, văzîndu-se silit de popor.* GHICA, A. 39.

ISCĂLÍT, -Ă, *iscăliți, -te,* adj. **1.** (Despre texte, documente) Care poartă iscălitura autorului. *Adeverință iscălită.*

2. (Despre oameni) Al cărui nume este scris sub textul unui act oficial, al unei scrisori etc.; semnat. ✦ (Substantivat, articulat; învechit) Subsemnatul. *Cu dreptate Iscălitul versuiește.* CONACHI, P. 79.

ISCĂLITÚRĂ, *iscălituri,* s. f. (Adesea în construcție cu verbele «a pune», «a da») Semnătură. *Întîia iscălitură pe cerere trebuia să fie a lui.* CAMILAR, TEM. 29. *Își punea iscălitura în colțul de sus din stînga al colilor.* SADOVEANU, N. F. 143. *Dă-mi banii cîți ai, și na-ți iscălitura mea.* NEGRUZZI, S. III 119.

ÍSCHION s. n. (Anat.) Unul dintre cele trei oase care formează osul iliac. V. ilion, pubis.

— Pronunțat: *-chi-on.*

ISCOÁDĂ, *iscoade,* s. f. (Învechit și arhaizant) Persoană însărcinată să facă, în taină, cercetări în interesul cuiva; militar trimis în recunoaștere; spion. V. emisar, cercetaș. *Iscoadele trimise să-i caute urma, nu l-au mai aflat niciodată.* GALAN, Z. R. 40. *Forfotesc iscoade multe ca să afle, să scornească: Cine-s prea ciudații oaspeți de la crișma-mpărătească.* IOSIF, P. 63. *Fă ochii-n patru; de boieri să-ți fie teamă, E-n primejdie iscoada cînd e taina mai de seamă.* DAVILA, V. V. 21.

ISCODEÁLĂ, *iscodeli,* s. f. **1.** Acțiunea de a iscodi; interes, curiozitate. *Și ele, lecturile de mîntuială, au avut partea bună că au deschis zăgazurile iscodelilor cugetului tău.* PAS, Z. I 40.

2. Născocire, invenție, scornitură. *Acu, altă iscodeală!... să se îmbrace țărănește.* ALECSANDRI, T. 656.

ISCODÉNIE, *iscodenii,* s. f. (Rar) Invenție, scornitură. *Se strîngeau acolo, la vreme, toate bogățiile de mărfuri din patru părți ale lumii, bunătățile și leacurile pămîntului și minunile iscodeniilor toate și comedii.* CARAGIALE, O. III 105.

ISCODÍ, *iscodesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A cerceta (cu de-amănuntul), a căuta să cunoști, să afli ceva care e tăinuit; a spiona. *Va iscodi ce se petrece în atelierele de la gară.* VORNIC, P. 193. *Rămăsesem tăcut pe o buturugă, privind cetele de plutași, care se depărtau, zgomotoși, iscodind pădurea.* DUNĂREANU, N. 30. *Trebuie să fie un trimis de undeva, numai pentru a iscodi casele oamenilor.* CREANGĂ, P. 233. ✦ A pîndi. *Doi jandarmi,*

bine lipiți de trunchiurile plopilor, îi iscodeau calea. POPA, V. 174. ✦ A observa (pe cineva), a privi cercetător. *Mă iscodești cu ochii reci și răi.* CAZIMIR, L. U. 95.

2. A pune (cuiva) întrebări (în scop informativ), a-l descoase. *Înainte de a fi prins argații de veste, boierul a și început a iscodi slugărimea, să afle ce făcuse Manlache de cu seară pînă dimineața.* POPA, V. 60. *Hotărî... cu mintea lui ca să iscodească și pe mari și pe mici.* ISPIRESCU, L. 375. ✦ Intranz. A se informa, a întreba. *Fratele Alexa și cu mine om intra chiar în sara asta în sat la Dăvideni ș-om iscodi printre oameni.* SADOVEANU, P. 26. *Mai iscodește ea pe ici pe colea să vadă n-a putea afla ceva despre copil, dar copilul parcă întrase în pămînt.* CREANGĂ, P. 174.

3. A imagina, a scorni. *Toată dimineața iscodea cele mai fantastice pretexte, pentru a face în asfințit un drum pînă la Șercaia.* C. PETRESCU, S. 118. *Puteam numiri defăimătoare În gîndul meu să-ți iscodesc, Și te uram cu-nverșunare, Te blestemam, căci te iubesc.* EMINESCU, O. I 212. *Acei înrăutățiți au iscodit deosebite pîri mincinoase.* NEGRUZZI, S. I 232. ✦ A inventa, a născoci. *Mare iznoavă-i și trinu* (= trenul). *Bun cap o mai avut cine l-o mai iscodit.* MIRONESCU, S. A. 133.

ISCODÍRE, *iscodiri,* s. f. Acțiunea de a iscodi și rezultatul ei.

1. Cercetare, examinare (amănunțită).

2. Invenție, scornire, născocire. [În secolul al XVI-lea] *latinismul îneca spiritele; neologismul ținea loc de talent; iscodirea de cuvinte era geniul.* RUSSO, O. 55.

ISCODITÓR, -OÁRE, *iscoditori, -oare,* adj. Care caută să pătrundă cu mintea, să afle, să observe cu de-amănuntul; dornic de a ști. *Ochii furierului și ai lui Isidor Abramovici s-au întîlnit iarăși, iscoditori și înfrigurați.* SAHIA, N. 72. *Ochii negri, ce-i sclipeau în cap umezi, șireți și iscoditori.* VLAHUȚĂ, O. A. 111. *La tot pasul, colinda noastră iscoditoare se oprește, cu o plăcută și cuvioasă mirare, dinaintea acelor... falnice amintiri.* ODOBESCU, S. A. 236. ✦ (Adverbial) Cu bănuială, bănuitor. *Zise privindu-l iscoditor pe fiul său: O plecat But din sat.* DUMITRIU, N. 173. ✦ Care se pricepe să descoasă pe cineva, să scoată, să afle totul de la cineva. *Babele — citu-s ele de-a dracului, de prefăcute și iscoditoare — tot nu l-au putut face să se însoare.* CREANGĂ, P. 142.

ISCODITÚRĂ, *iscodituri,* s. f. Lucru iscodit; invenție, scornitură, minciună.

ISCUSEÁLĂ, *iscuseli,* s. f. (Rar) Iscusință. *Îi va pune prietenos mîna pe umăr, să-l felicite pentru iscuselile cu care a stors tot ce era de aflat.* C. PETRESCU, A. R. 46.

ISCUSÍNȚĂ, (rar) *iscusințe* și *iscusinți,* s. f. Îndemînare, dibăcie, abilitate, ingeniozitate, pricepere; p. ext. talent, meșteșug, artă. *Era meșter în meseria de păsărar, avînd lațuri presărate cu iscusință.* PAS, Z. I 209. *Asupra cîrmuirei împărăției n-am nimic să-ți zic, fiindcă tu, cu iscusința ta, știu că ai s-o duci bine.* ISPIRESCU, L. 41. *Istoricii deosebitelor neamuri laudă talentele, iscusința, vitejia acestor căpitani mari.* BĂLCESCU, O. I 24.

ISCUSÍRE s. f. (Învechit) Iscusință. *Mulțămit de-a sale gusturi și de a sa iscusire... Se fericește-nvățatul în chilii întunecoase.* CONACHI, P. 287.

ISCUSÍT, -Ă, *iscusiți, -te,* adj. **1.** (Despre oameni și manifestările lor) Îndemînatic, dibaci, abil, ingenios, priceput; învățat. *Între toate sistemele de prins raci... meșteșugul lui moș Hau mi se pare cel mai iscusit și mai vrednic de luat în samă.* SADOVEANU, N. F. 89. *Și, doamne, peste ce profesor înțelept și iscusit a dat.* CREANGĂ, A. 18. *Cerea cezarului Domițian să-i trimită meșteri iscusiți în orice măiestrii, pentru țara lui.* NEGRUZZI, S. I 200. ✧ Fig. *Mult iscusita vremii slovă Nu spune clipa milostivă, Ce ne-a-nfrățit pe veci necazul Și veselia deopotrivă.* GOGA, P. 15. ✧ (Adverbial) *Ceea ce încurcă lucrurile e că n-ai procedat prea iscusit.* VORNIC, P. 174. ✦ (Substantivat, rar) Înțelept. *Din ce parte s-aducă vrun iscusit? Ca să-l poată-nvăța carte cu vrun metod osebit.* PANN, P. V. II 6.

2. (Învechit, despre obiecte) Făcut cu pricepere, executat cu măiestrie, cu artă. *După ce mi-oi strînge așa bani făr-de samă de mulți, m-oi duce la îîrg, mi-oi alege de pin dughene rochiile... cele mai iscusite și mai frumoase și m-oi îmbrăca cu ele.* SBIERA, P. 250. *Ceaiul vărsat prin pahare luă o văpsea purpurie... Toți sorbeau astă iscusită băutură — care face nu mai puțină cinste aflătorului ei decît aflătorului tipografiei.* NEGRUZZI, S. I 74.

ISIHÍE s. f. (Grecism învechit) Liniște, tihnă. *Mă bucur în isihie de rodul îndelungatei mele trude.* CARAGIALE, S. N. 20.

ISLÁM s. n. Islamism; p. ext. totalitatea țărilor sau popoarelor care practică această religie.

ISLAMÍSM s. n. Religia musulmanilor. V. mahomedanism.

ISLÁZ s. n. v. **izlaz.**

ISNÁF, (1) *isnafuri,* s. n., (2) *isnafi,* s. m. (Învechit) **1.** Corporație, breaslă. *Populațiunea orașelor se compunea de meseriași și negustători, împărțiți în isnafuri sau corporații.* GHICA, S. A. 36. *Ciocoiul... porunci să adune pe toți boierii din amîndouă județele, toate isnafurile și pe opincari.* FILIMON, C. 293. ✦ Grup de meseriași avînd aceeași profesie. *Ca în balada meșterului Manole, un isnaf de meșteri mari băteau țăruși, întindeau sforile.* ANGHELIOSIF, C. L. 53.

2. Membru al unei corporații; breslaș. *Cum a descălecat, a dat calul în primirea argaților și a intrat în cîrciumă, unde mai erau și alți isnafi.* CARAGIALE, O. III 43. *Jucau soitarii pentru petrecerea isnafilor.* id. ib. 49.

— Variantă: **iznáf** (C. PETRESCU, A. R. 10) s. n.

ISOGLÓSĂ, *isoglose,* s. f. Linie care marchează pe o hartă un teritoriu în care se întîlnește o anumită particularitate lingvistică. *Isoglosele sînt uneori rezultatul întregului drum de dezvoltare străbătut de limba respectivă.* MACREA, F. 43.

— Variantă: **izoglósă** s. f.

ÎSON, (rar) *isoane,* s. n. Acompaniament muzical (vocal sau instrumental) format din note prelungite. *Mi-a plăcut în jurul meu Să văd flăcăi pe bătătură, Și cobza cu isonu-n gură Să-mi zornăie zorind mereu.* COȘBUC, P. I 198. *Cît îi e glasul... o ține una și bună, chiar ca un palamar cu isonu la biserică.* ALECSANDRI, T. 4. ✧ Expr. **A ține** (cuiva) **isonul** = a) a acompania, a secunda pe cel care cîntă; a ține hangul. *Cînd nu cîntau împreună, își țineau una alteia ison.* STĂNOIU, C. I. 193. *Și cîtor cîntece la joc Țineam cu glasul meu ison.* GOGA, P. 21. *Lîngă lăutari, pe niște scăunele mici, cu mînele încrucișate, ședeau vreo patru-cinci femei îmbrăcate foarte ciudat; una din ele cînta o arie turcească și celelalte îi țineau isonul.* CONTEMPORANUL, IV 137. (Fig.) *Un băiat... ținea, cu un ciocan mai mic, isonul barosului.* CAMILAR, T. 157; b) a aproba vorbele sau faptele cuiva, a face (cuiva) pe plac, a cînta (cuiva) în strună. *Ai văzut ce rău îi venea pălăria?... Pe cine crede că orbește, cînd se laudă că a cumpărat-o de la Papagal și a dat pe dînsa cincisprezece franci?... Și dumnealui îi ține isonul. Bine l-a mai dresat.* BASSARABESCU, V. 9.

— Accentuat și: *isón.*

ISONÁR, *isonari,* s. m. Persoană care ținea altădată isonul (la biserică). *Eu, împreună cu alți băieți, isonari ai bisericii, stam aproape de Ghica-vodă, care era față la acea serbare.* CREANGĂ, A. 75.

ISÓP s. n. Ulei sau parfum extras din frunzele unui arbust exotic *(Hyssopus officinalis)*. *Stropiți cu isop curățitor chihlibarul.* GALACTION, O. I 61. *Coboară printre oameni și știe să mîngîie Și cîntecu-i se varsă ca rîuri de isop.* MACEDONSKI, O. I 109.

ISOPÓD, *isopode,* s. n. Gen de rac mic, cu corpul oval și turtit, care trăiește în mări, (mai rar) în apele dulci sau pe uscat. ✦ (Numai la pl.) Ordin de crustacee cu toracele compus din șapte segmente libere, fiecare segment avînd cîte o pereche de picioare.

ISOSCÉL, *isoscele,* adj. n. (Despre un triunghi) Care are două laturi egale; (despre un trapez) ale cărui laturi neparalele sînt egale.

ISPÁS[1] s. n. (Popular) Numele unei sărbători creștine ortodoxe; înălțarea-domnului. *Am un nepoțel numai de zece ani... i-a împlinit la ispas.* ALECSANDRI, T. 103. *Numai tu să-mi dai... La ispas Un bulz de caș!* TEODORESCU, P. P. 41.

ISPÁS,[2] *ispasuri,* s. n. (Învechit) Ispașă. *Cu mari cu mici alergară Să se plîngă fiecare, Spuind păsul său ce-l are, Cerînd dreptăți a le face Și-ntre dînșii să-i împace De pagube, de ispasuri, De pierderi și de pripasuri.* PANN, P. V. III 45.

ISPÁȘĂ s. f. Despăgubire, amendă plătită pentru stricăciunile făcute mai ales de o vită intrată pe un teren străin. *După ce-a venit el rușinat de la ispașă, mi-a tras o chelfăneală.* CREANGĂ, A. 50.

ISPĂȘÉNIE, *ispășenii,* s. f. (Învechit) Ispășire. *Se puseră pe rugăciuni și ispășenie.* FILIMON, la TDRG.

ISPĂȘÍ, *ispășesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A-și răscumpăra o vină, a plăti prin suferință o greșeală; a-și lua pedeapsa, a suferi (de pe urma unei greșeli); a expia. *Duducă, mare păcat ispășim noi.* C. PETRESCU, C. V. 85. *Te-oi face răzvrătirea să ți-o ispășești amarnic.* DAVILA, V. V. 159. *O lăsă acolo să-și ispășească păcatele.* ISPIRESCU, L. 340.

2. A cerceta și a evalua paguba făcută (de obicei de vite) pe proprietatea cuiva. *Moș Vasile, cu vornicul și paznicul, strigă pe tata la poartă, îi spun pricina și-l cheamă să fie de față cînd s-a ispăși cînepa și cireșele.* CREANGĂ, A. 50.

— Variantă: (învechit și arhaizant) **spășí** (EMINESCU, O. I 102) vb. IV.

ISPĂȘÍRE, *ispășiri,* s. f. Acțiunea de a ispăși; expiere, expiație. *Ba dau bani la mănăstire Pentru-a noastră ispășire.* PĂSCULESCU, L. P. 196.

ISPĂȘÍT, -Ă, *ispășiți, -te,* adj. **1.** (Despre o vină, o greșeală etc.) Răscumpărat, plătit prin suferințele sau neajunsurile îndurate. *Trupuri albe... De popa mărturisite, De păcate ispășite.* MARIAN, S. 71.

2. Umilit, smerit. (Atestat în forma *spășit*) *Se așează cuminte la loc... cu mutra foarte spășită.* C. PETRESCU, C. V. 9.

— Variantă: (învechit și arhaizant) **spășít, -ă** adj.

ISPĂȘITÓR, -OÁRE, *ispășitori, -oare,* adj. **1.** Care ispășește o vină, o greșeală (a sa sau a altuia); expiator. ◇ Expr. (Familiar) **Țap ispășitor** = persoană asupra căreia se aruncă greșelile altora.

2. (În concepțiile mistico-religioase) Care contribuie la iertarea, la ispășirea cuiva. *Jertfă ispășitoare.*

ISPISÓC, *ispisoace,* s. n. (Învechit) Act domnesc care servea ca titlu de proprietate sau de privilegiu; carte domnească, hrisov, uric. *Să-ți arăt ispisoacele din pod... Am, ian așa, un teanc de hîrțoage afumate.* ALECSANDRI, T. 256.

ISPÍTĂ, *ispite,* s. f. **I. 1.** Ceea ce exercită o mare forță de atracție; tentație, ademenire, seducție; (în concepția religioasă) îndemn pe care îl simte cineva de a săvîrși un păcat. *Gătitu-ți-am fagure dulce Din stupii grădinilor mele; Din vița brumată, Spre buzele-ți roșii Își tind tămîioșii Ispita ciorchinelor grele.* TOMA, C. V. 117. *Mi-a pierit vederea, judecata mi s-a-ntunecat: O ispită, vai! Ancuțo, sufletul mi l-a mușcat: Mi-am uitat iubirea, te-am uitat pe tine... Și-am făcut alt vis!* DAVILA, V. V. 86. *De ce pana mea rămîne în cerneală, mă întrebi? De ce ritmul nu m-abate cu ispita-i de la trebi?* EMINESCU, O. I 137.

2. (Învechit, numai la pl.) Încercare la care e supus cineva pentru a i se constata iubirea, răbdarea etc. *Destul ispite, destul atîta cercare, Că, luptîndu-vă cu mine, v-ați aprins focul mai tare!* CONACHI, P. 87.

II. (Învechit) **1.** Cercetare, examinare. *Te rog să binevoiești a-mi aduna tot ce știi că s-a tipărit sau s-a scris despre monumente, mozaic, monede, ruine vechi din Transilvania... în sfîrșit de tot ce știi dumneata singur prin ispită.* KOGĂLNICEANU, S. 197.

2. Experiență. *Postelnicul Zimbolici cunoștea proverbul din ispită, dar, fiind om de duh, desprețuia aste prejudiții.* NEGRUZZI, S. I 72. *Mintea, vremea și ispita necontenit ne arată A strînge încă mai tare acea dragoste-nchegată.* CONACHI, P. 295.

ISPITÍ, *ispitesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A atrage, a tenta, a ademeni, a seduce, a momi; (în concepția religioasă) a îndemna la săvîrșirea unui păcat. *Mă ispitește, ca o șoaptă seacă, gîndul să plec totuși la Cîmpulung.* CAMIL PETRESCU, U. N. 17. *Mereu mă ispitește amintirea lui Teofil.* REBREANU, R. I 123. *Fugi, moarte, d-aci, Nu mă ispiti; Că m-ai ispitit, Pîn'm-ai prăpădit. Feciori mi-ai luat, Cuc că m-ai lăsat!* PĂSCULESCU, L. P. 169. ◇ Absol. *Ce alta are de lucru decît să ispitească și să păcălească.* CARAGIALE, O. III 56. ✦ Refl. (Învechit și popular) A se lăsa ademenit, atras, îndemnat. *Teutonii și nordmanii rătăcitori... s-au tot ispitit în Orient după dobînzile cruciatelor.* ODOBESCU, S. II 508. *La tîrg în Brașov El că mi-a plecat, Dar n-a tîrguit... Ci s-a ispitit De s-a logodit.* TEODORESCU, P. P. 659.

2. A pune la încercare (sentimentele sau caracterul cuiva); a încerca. *Zmeul... voind să-i ispitească credința, i-au zis: «Apoi ce, drăguță, dacă vrei tu să știi unde mi-i inima mea, iată! ea se află în vătrariul acela de colo!».* SBIERA, P. 63. *Tînărule pătimașe... Să știi că a ta iubire am voit să ispitesc.* CONACHI, P. 180.

3. A căuta să vadă, să cunoască ceva; a cerceta, a examina. *Cobori la Vasile Rusu pescarul, de partea cealaltă a șoselei. Ispitești ce este acolo, le spui oamenilor c-avem un necaz; și dacă nu-i nici o împiedecare, ne-aduci numaidecît răspuns.* SADOVEANU, N. F. 118. ◇ Absol. *Cu ochiul pironit către partea unde s-aude lătratul, el așteaptă, ispitește, caută, măsoară luciul zăpezei fără de cărare.* ODOBESCU, S. III 42. ✦ A întreba (cu anumite intenții ascunse) pentru a afla ceva; a descoase. *Uimit era judele. A ispitit pe femeie, să afle cine i-a dat asemenea sfat isteț.* SADOVEANU, D. P. 147. *Părinții băgară de seamă că nu mai era fata în apele ei și se puse s-o cerceteze și s-o ispitească, dar ea nu scoase grai din gură.* POPESCU, B. III 46.

4. (Învechit) A constata, a afla, a descoperi. *Radu Socol ispitise mai demult cum că fiicele Chiajnei, în fiește dimineață, ieșind din chilia lor, treceau printr-acea horă ca să meargă în odaia... unde se adunau la lucru toate femeile doamnei.* ODOBESCU, S. A. 132.

ISPITÍRE, *ispitiri,* s. f. **I.** Acțiunea de a ispiti și rezultatul ei.

1. Ademenire, tentație, seducere, momire.

2. (Învechit) Încercare (prin care trece cineva în viață). *Numai încetul cu încetul... prin multe ispitiri, numai după ce s-a lovit cu capul de toate zidurile și a dat*

destule dovezi că e destoinic de a se povățui însuși pe sine, are s-ajungă omul stăpîn de capul său și povățuitor pentru alții. SLAVICI, O. II 109.

3. (Învechit) Experiență. *Ispitirea fost-au totdeauna Prea bună la om sfătuitoare; Ispitirea dară să ne spună Monarhia ce feliu de urmări are.* BUDAI-DELEANU, Ț. 353.

II. (Învechit) Demers, intervenție. *Femeia... făcu oarecare rugăciuni și ispitiri zadarnice pentru a mîntui pe soțul ei.* BĂLCESCU, O. II 199.

ISPITÍT, -Ă, *ispitiți, -te,* adj. **1.** Ademenit, tentat, momit, sedus, atras.

2. (Învechit) Trecut prin multe încercări sau pus la încercare; încercat; p. ext. experimentat. *Cînd era vorba d-a se înființa curtea de casație, mulți din oamenii noștri politici se întrebau unde o să găsim douăzeci de legiști învățați și ispitiți, cu cari să se poată pune în mișcare o asemene înaltă instituțiune.* GHICA, S. XX. ✦ De om încercat, experimentat. *Ce vrîstă socoți că poate să aibă căprioru acesta? Pădurarul se uită cu o căutătură ispitită și-ți răspunde: «unsprezece luni!».* NEGRUZZI, S. I 330.

ISPITITÓR, -OÁRE, *ispititori, -oare,* adj. **1.** Care ispitește, atrăgător, ademenitor; p. ext. fermecător. *Ar aștepta numai un pretext ispititor pentru a uita și a continua.* REBREANU, R. I 249. *Din adîncime Ielele-ți cîntară Chemări ispititoare, ca-n povești.* CERNA, P. 123.

2. (Învechit) Care cercetează, iscoditor, căutător. *Trimisu-și-a... căutători, Luceaferi ispititori.* TEODORESCU, P. P. 20.

ISPÓL, *ispoale* și *ispoluri,* s. n. Unealtă de lemn sau de tablă asemănătoare cu un fărăș îngust, cu mîner sau coadă, cu care se scoate apa din luntre; căuș, scafă. *Aveau două ispoluri în barcă, ca niște papuci de lemn cu mîner.* DUMITRIU, P. F. 16. *Rănitul gemea... Ahile îi răcori fruntea înfierbîntată, îi dădu să bea din ispolul cu care scotea apa din barcă.* BART, E. 335. *Luntrile le sleia... Opăcini cîrme făcea, Ispoalele le găsea, Edecuri asemenea.* PĂSCULESCU, L. P. 176.

ISPRĂVĂ, *isprăvi,* s. f. **1.** Faptă, lucrare, treabă, acțiune dusă pînă la capăt (cu bine); p. ext. aventură. *Poporul rus are o legendă interesantă despre isprăvile unui erou al său cu numele Ilia Muromeț.* SADOVEANU, L. 30. *Mari isprăvi de vitejie Cunoscute poate vouă — Ascultați acu la mine, Să vă spun și eu vreo două.* IOSIF, P. 70. ✧ Loc. adj. **De ispravă** = (despre oameni) de treabă, cumsecade, vrednic, capabil, cinstit; (despre acțiuni) însemnat, bun, remarcabil. *Se aflau în neamul lor adevărați oameni de ispravă și gospodari buni.* SADOVEANU, E. 96. *Ce lucru bun a făcut... ca să facă și acum ceva de ispravă?* ISPIRESCU, L. 158. *Rămînd fără tovarăși de ispravă și mai dîndu-mi și părintele Isaia un pui de bate așa din senin, chihăiam pe mama să se puie pe lîngă tata, că doar m-a da și pe mine la catihet.* CREANGĂ, A. 80. **De nici o** (sau **nici de o**) **ispravă** = care nu e bun de nimic, care nu inspiră încredere. *Taci, nebună bătrînă ce ești, că numai vorba-i de tine... nu ești nici de-o ispravă.* ALECSANDRI, T. I 363. ✦ Poznă, năzbîtie, năzdrăvănie. *Știa să fie și sever cînd vă întreceați cu isprăvile în clasă și în curte.* PAS, Z. I 112.

2. (Uneori ironic) Rezultat bun obținut în urma unei sforțări; izbîndă, reușită, succes. *Cum să fac eu acu să mă întorc cu ispravă bună.* ISPIRESCU, L. 77. *Hulă grozavă și pîngărită! Iaca frumoasele isprăvi ale învățăturii papistașilor.* NEGRUZZI, S. I 13. *Aștepta să vadă isprava... După cităva vreme au văzut creanga sa cea hultuită că s-au prins.* DRĂGHICI, R. 102. *Isprava haiducilor Împotriva turcilor.* TEODORESCU, P. P. 551. ✧ Fig. *Fiecare ispravă a științei, artei sau industriei este o izbîndă asupra materiei pe care omul o supune trebuințelor... sale.* KOGĂLNICEANU, S. A. 90. ✧ Expr. **Fără nici o** (sau **vreo**) **ispravă** = fără nici un rezultat. *Mă tem să nu te întorci fără nici o ispravă.* ISPIRESCU, L. 13. *Acest pîrîiaș neînsemnat... se repede ca să îmbrățoșeze pre mîndrul rîu, pre care îl curtenește de atîția ani fără vreo ispravă.* NEGRUZZI, S. I 316. ✦ (Învechit) Săvîrșire, sfîrșit, îndeplinire. *Cu această statornicie au urmat către ispravă scoposului* (= scopului) *său.* DRĂGHICI, R. 148.

3. (Învechit și regional; în loc. adv.) **De ispravă** = de îndată, imediat, numaidecît. *Inima mea către tine s-au robit de ispravă.* CONACHI, P. 245. *Cine strică dragostele... Mince-l viermii de ispravă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 281.

ISPRĂVNIC, *ispravnici,* s. m. (Învechit) Șef al administrației și poliției dintr-un județ. *În cetățuie se afla optsprezece plăieși trimiși de ispravnicul de Neamț pentru străjuire.* NEGRUZZI, S. I 169. *Domnul ispravnic citește poruncile: escorta mea mă dă pe mînile d-sale și primește o adeverință ca și cînd aș fi fost un colet de mărfuri.* RUSSO, O. 145. *Și se duce, Și se plimbă prin ostrețe, Ca ispravnicii-n județe.* TEODORESCU, P. P. 305. ✦ Administrator, intendent.

ISPRĂVÉNIE, *isprăvenii,* s. f. (Popular) Terminare, sfîrșire. *Cu isprăvenia acestor prafuri, nu să vor tăia frigurile de tot.* PISCUPESCU, O. 269. ✦ Încheiere, sfîrșit. *Scris la Miiul trimetea Și la nuntă mi-l poftea... C-așa este datina Bună isprăvenia.* TEODORESCU, P. P. 509.

ISPRĂVÍ, *isprăvesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A duce la capăt, a sfîrși, a termina, a mîntui. *Vremea cea mai fericită și mai plină de visuri, în viața unui școlar bun, sînt cele două luni de vară, după ce și-a isprăvit liceul.* VLAHUȚĂ, O. A. I 110. *Haidem... să isprăvim o dată și trebușoara asta.* CREANGĂ, P. 224. ✧ Absol. (În expr.) **Am isprăvit!** = nu mai stau de vorbă! **Isprăvește o dată!** = taci! termină! ✦ Refl. A ajunge la capăt, a se sfîrși, a se termina. *Am plecat pe străzi care păreau că nu se mai isprăvesc.* STANCU, U.R.S.S. 53. *Pădurea de fagi se isprăvea și marginea ei cotea pe văi.* SADOVEANU, O. VII 57. *Orbul cînd dă de părete crede că s-a isprăvit lumea.* PANN, la TDRG. ✧ Expr. **S-a isprăvit!** = a) nu mai e nimic de făcut; b) ai dreptate, așa e, sigur. ✦ A duce la îndeplinire, a executa. *Am bună nădejde să isprăvești cu bine slujba, cu care te-ai însărcinat de bunăvoie.* ISPIRESCU, L. 18. ✦ (Regional) A înfăptui, a realiza. *Ce-or fi isprăvit ceilalți draci nu știm.* CREANGĂ, P. 144. *Mers-am eu asupra ei cu bătălie, dar n-am isprăvit nemica.* EMINESCU, N. 7.

2. (Rar) A pune capăt, a face să dispară, să nu mai existe. *Turcii la dînsa sosea. Ea-n drum cofile-o țipat* (= a aruncat) *Și la poartă o strigat: Deschide, mamă, poarta, Că mi-ai isprăvit viața.* ȘEZ. I 76. ✧ Expr. **A o isprăvi rău** = a ajunge într-o stare jalnică, umilitoare; a-și sfîrși viața în chip tragic. ✦ Refl. A se sfîrși, a muri. *Cînd ajunseră, Prian se isprăvise de tot.* CARAGIALE, S. 80.

ISPRĂVÍT s. n. Faptul de a (se) isprăvi; sfîrșit. *Vreau să știu, să știu sfîrșitul!... Spuneți cum e isprăvitul?* COȘBUC, P. I 181. *Începerea a fieșcăruia lucru este înjumătățirea isprăvitului.* GOLESCU, Î. 93. ✧ Loc. adj. **Pe isprăvite** = aproape de sfîrșit, pe sfîrșite. *Tutunul ți era pe isprăvite.* REBREANU, I. 36.

— Formă gramaticală: (în loc. adj.) *isprăvite.*

ISPRĂVNICEÁSĂ, *isprăvnicese,* s. f. (Învechit) Soția ispravnicului. *Ah, cumnățică, să mă fac isprăvniceasă!... Alta nu doresc pe lume.* ALECSANDRI, T. I 174.

ISPRĂVNICÉL, *isprăvnicei,* s. m. (Învechit) Vătășel care supraveghea munca argaților unei moșii, stînd el însuși sub ordinele vătafului de curte. V. vechil, logofăt. *Aflarăm de la un isprăvnicel... că despre ziuă stătuse să fie foc mare la Hăculești.* CARAGIALE, O. I 337.

ISPRĂVNICÉSC, -EÁSCĂ, *isprăvniceşti,* adj. (Învechit) De ispravnic; privitor la ispravnic sau la isprăvnicie.

ISPRĂVNICÍ, *isprăvnicesc,* vb. IV. Intranz. (Învechit) A administra, a guverna, a conduce (un judeţ).

ISPRĂVNICÍE, *isprăvnicii,* s. f. (Învechit) **1.** Funcţie de ispravnic. *S-a hotărît să intre la tocmeală, crezînd că dor l-o împăca cu... o vătăşie de plai, cu o isprăvnicie cel mult.* GHICA, S. VIII. *Ard-o focu isprăvnicie!... că mare belea-i pe capul meu.* ALECSANDRI, T. I 196. *L-am silit pe bărbatu-meu să meargă la Ieş ca să cerce a căpăta isprăvnicia de aice din ţinut.* id. ib. 174.

2. Instituţie condusă de ispravnic; reşedinţa ispravnicului. *Înainte mergeau suitarii călări... Apoi urmau panţirii isprăvniciei.* NEGRUZZI, S. I 29.

IST, *işti,* adj. dem. m. (Mold.; cînd urmează după substantiv, are de obicei forma *ista)* Acest, ăst. *Eu am pus iapa mea la căruţa omului istuia şi ne-am dus la moară.* SBIERA, P. 223. *Prietene, zise Dănilă, nu mi-i da capra ceea să-ţi dau carul ista?* CREANGĂ, P. 42. *Fă-te tu cerşitor la capătul ist de pod, şi eu la celalalt.* id. ib. 298. ✦ (Despre unităţi de timp) Acest, prezent, de acum sau dintr-un viitor foarte apropiat. *S-a aflat de la starostele Nechifor şi de la alţi vînători vechi că cerbii au boncăluit mai devreme în ist-an.* SADOVEANU, F. J. 426.

— Forme gramaticale: gen.-dat. sg. *istui,* pl. *istor;* (cînd are forma **ista**) pl. *ştia;* gen.-dat. sg. *istuia,* pl. *istora.*

ÍSTA[1] adj. dem. m. v. ist.

ÍSTA[2]**,** *ştia,* pron. dem. m. (Mold.) Acesta, ăsta. *Turcii toţi cît îl zărea Între dinşii se grăia: « Ista-i Gruia lui Novac, Lui Novac Caraiflac ».* ALECSANDRI, P. P. 144. ✧ (Precedat de un « de » partitiv; atestat în forma de pl. *işti) Mie înse-mi plac şi de işti mai bătrîni, numai să fie bine fripţi.* CREANGĂ, P. 33.

— Forme gramaticale: gen.-dat. sg. *istuia,* pl. *istora.* — Pl. şi: *işti.*

ISTALÁLT, IASTALÁLTĂ pron. dem. (Regional) Ăstălalt.

ISTECIÚNE, *isteciuni,* s. f. (Învechit) Isteţime. *Iarba se usucă pe unde călcăm... înţălepciunea noastră e minciuna... isteciunea noastră, jăfuirea.* RUSSO, S. 142.

ISTÉRIC, -Ă, *isterici, -e,* adj. Care suferă de isterie, care prezintă manifestările isteriei. *Fiecare mişcare, fiecare zgomot o face să tremure ca varga, să plîngă cu un plîns isteric.* GHEREA, ST. CR. I 354. ✧ (Adverbial) *Unii ţipau, alţii plîngeau isteric.* CONTEMPORANUL, VI[1] 391. ✦ (Substantivat) Persoană care suferă de isterie.

ISTERICÁLE s. f. pl. (Familiar) Criză de nervi, acces de isterie. *Plîngea cu hohote, cu istericale.* DUMITRIU, B. F. 45. *A apucat-o istericale pe babă.* ALECSANDRI, T. I 51.

ISTERÍE s. f. Boală nervoasă caracterizată prin tulburări ale sensibilităţii, sufocări, convulsii, accese de rîs sau de plîns. V. nevricale. *Penelopa fusese apucată de un acces de isterie.* BART, E. 166. ✧ Fig. *Împotriva isteriei şi a pregătirilor de război, se ridică în ţările capitaliste puternice forţe democratice şi în primul rînd clasa muncitoare, a cărei unitate de acţiune creşte tot mai mult.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2775.

ISTÉŢ, -EÁŢĂ, *isteţi, -e,* adj. **1.** Ager (la minte), deştept, priceput, iscusit. *Mă, fire-ai să fii! Eşti isteţ, nu ştiu de unde le mai scoţi!* SADOVEANU, P. M. 27. *De ce creştea copilul, d-aceea se făcea mai isteţ şi mai îndrăzneţ.* ISPIRESCU, L. 2. *Zugrăvit-au c-un cărbune copilaşul cel isteţ Purceluşi cu coada sfredel şi cu beţe-n loc de labă.* EMINESCU, O. I 84.

2. (Rar) Sprinten, vioi. *Din dalb iatac de foişor Ieşi Zamfira-n mers isteţ, Frumoasă ca un gînd răzleţ, Cu trupul nalt, cu părul creţ, Cu pas uşor.* COŞBUC, P. I 56.

ISTEŢÍ, *isteţesc,* vb. IV. Refl. (Învechit) A deveni isteţ (1), a căpăta agerime (de minte), pricepere, iscusinţă. *Cînd năravuri rele găsesc spre înfruntare, Îndată te faci alta, te isteţeşti la minte, Din pană versul curge mai iute, mai uşor.* NEGRUZZI, S. II 218.

ISTEŢÍE, *isteţii,* s. f. Isteţime. *Se vede că isteţia scriitoraşului ajunsese la cunoştinţa boierului Balş.* CĂLINESCU, E. 12. *Pentru frumuseţele şi isteţiile lor şi-au căzut drag unul altuia.* SBIERA, P. 23. *Clit are isteţie şi vorbele-şi măsoară.* NEGRUZZI, S. II 195.

ISTEŢÍME, *isteţimi,* s. f. Agerime (de minte), pricepere, iscusinţă. *Era, prin isteţimea lui firească, cu mult deasupra conşcolarilor.* GALACTION, O. I 114. *O lingură de isteţime face uneori mai mult decît un car de putere.* REBREANU, I. 25. *Văzurăm oameni mari cu isteţime, Filozofi, poeţi şi ritori înţelepţi cu adîncime.* CONACHI, P. 304.

ISTM, *istmuri,* s. n. Fîşie îngustă de pămînt care leagă două continente sau o peninsulă de un continent. *O peninsulă înaintează în mare, un istm îngust o leagă cu uscatul.* BART, S. M. 21.

ISTÓRIC[1] s. n. Expunere a unui fapt, a unui eveniment etc. în mod amplu, în împrejurările în care s-a produs.

ISTÓRIC[2]**,** *istorici,* s. m. Persoană care face studii istorice, savant specialist în domeniul istoriei; istoriograf. [Bălcescu] *s-a dovedit literat eminent, istoric iscusit.* SADOVEANU, E. 49. *Istoricii din acel veac Se dau de la dreptate-n laturi.* COŞBUC, P. II 251. *Cei dintîi istorici au fost poeţi.* BĂLCESCU, O. I 60.

ISTÓRIC[3]**, -Ă,** *istorici, -e,* adj. **1.** Care aparţine istoriei, care a intrat în istorie, privitor la istorie; p. ext. care are o importanţă deosebită în dezvoltarea omenirii, a unui popor etc. (v. semnificativ, însemnat, remarcabil, excepţional). *Studii istorice.* ▭ *Congresul al V-lea al P.C.R. a avut o însemnătate istorică pentru lupta revoluţionară din ţara noastră.* IST. R.P.R. 595. *Cucerind acest oraş* [Leningrad], *în istoricele zile ale lui Octombrie 1917, proletariatul rus şi-a cucerit nu numai marea sa patrie, dar a cucerit viitorul pentru proletariatul mondial.* STANCU, U.R.S.S. 125. *Din timpurile celor dintîi domni romîni au rămas mai multe familii istorice.* BOLINTINEANU, O. 423. ✧ *Monument istoric* = construcţie veche care, pentru valoarea ei artistică şi istorică, este luată sub ocrotirea statului. ✧ *Materialism istoric* v. materialism. ✦ Care se ocupă cu fapte din istorie, care reprezintă un fapt din istorie, care tratează un subiect din istorie. *Roman istoric.*

2. Care se schimbă în cursul istoriei. *Legile economice sînt legi cu caracter istoric.*

3. Care corespunde faptelor istoriei, care a fost, a existat în realitate, demn de crezut; real, just. *Adevăr istoric.*

4. Care studiază problemele sau fenomenele în ordine cronologică. *Metodă istorică.* ✧ *Gramatică istorică* v. gramatică. *Fonetică istorică* v. fonetică.

ISTORICÉSC, -EÁSCĂ, *istoriceşti,* adj. (Învechit) Istoric. *Cărţile istoriceşti a împărăţiei lui Robinson.* DRĂGHICI, R. 176.

ISTORICÉŞTE adv. Din punct de vedere istoric, în mod cronologic.

ISTÓRIE, *istorii,* s. f. **1.** Proces de dezvoltare a oricărui fenomen în natură şi în societate.

2. Știință care studiază dezvoltarea societății omenești în întreaga ei complexitate ca un proces unitar, contradictoriu, desfășurat pe baza unor legi obiective. *Istoria R.P.R. se ocupă cu dezvoltarea societății omenești pe teritoriul patriei noastre, Republica Populară Română, începînd din vremurile cele mai îndepărtate, pînă azi.* IST. R.P.R. 1. *Întrebați dar istoria și veți ști ce sîntem, de unde venim și unde mergem.* KOGĂLNICEANU, S. A. 45. *Misia istoriei este a ne arăta, a ne demonstra această transformație continuă, această mișcare progresivă a omenirii, această dezvoltare a simțimentului și a minții omenești.* BĂLCESCU, O. II 10. ✦ Scriere care conține fapte ca cele descrise mai sus; p. ext. obiectul de învățămînt respectiv. *Cînd am ajuns, am găsit examenul pe la sfîrșit. Se cercetase istoria, geografia.* NEGRUZZI, S. I 4. *Istoria trebuie să fie, și a fost totdeauna, cartea de căpetenie a popoarelor, și fiecărui om îndeosebi; pentru că fiecare stare, fiecare profesie află în ea reguli de purtare, sfat la îndoirile sale, învățătură la neștiința sa, îndemn la slavă și la faptă bună.* KOGĂLNICEANU, S. A. 49.

3. (Cu determinarea domeniului) Știință care are ca obiect studiul dezvoltării, schimbărilor succesive dintr-un anumit domeniu. *Istoria literaturii.* ▭ *Un loc important în istoriografia română îl ocupă publicarea de documente și editarea cercetărilor în legătură cu istoria relațiilor economice, politice și culturale ruso-române.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 372, 5/3.

4. Povestire, poveste, narațiune. *Vorbind și gîndindu-mă, parcă mă cobor pe niște cărări uitate în suflet, și parcă ici-colo se face lumină, și dintr-o dată ceva uitat se deslușește, — și aceasta se numește o istorie veche.* SADOVEANU, O. V 92. *Aș pune rămășag că istoria vieții d-tale a să ne facă să adormim.* NEGRUZZI, S. I 245.

5. (Familiar) Întîmplare, pățanie; poznă, încurcătură. V. comedie[2]. *Pe drum, la întoarcere, i-a povestit ea toată istoria, toate stăruințele și învîrtiturile unchiului.* VLAHUȚĂ, O. A. III 16. *Își spuse istoria și ce pățiși.* ISPIRESCU, L. 8. *Să nu-l iei drept cine știe Și să faci vreo istorie.* TEODORESCU, P. P. 597.

— Accentuat și: (popular, 5) *istorie.*

ISTORIOÁRĂ, *istorioare,* s. f. Diminutiv al lui istorie (4); scurtă povestire distractivă, glumeață, moralizatoare, de obicei pentru copii. V. anecdotă, snoavă. *Creangă a scris aceste istorioare nu ca poet, ci ca pedagog, cu un scop pur didactic.* IBRĂILEANU, S. 151. *Donici fabulistul... ne spuse-această mică-istorioară.* BOLINTINEANU, O. 195.

— Pronunțat: *-ri-oa-.*

ISTORIOGRÁF, *istoriografi,* s. m. Persoană însărcinată în mod oficial să scrie istoria unei epoci, a unei domnii etc.; p. ext. autor de studii istorice; istoric. *Unul din domnii scumpi în pomenirea viitorimii a fost și Vasile Lupu... Hronicarii români, istoriografii poloni și unguri, diaconul arab Pavel, au scris mult pentru el.* NEGRUZZI, S. I 283.

— Pronunțat: *-ri-o-.*

ISTORIOGRAFÍE, *istoriografii,* s. f. Știință care studiază dezvoltarea cunoștințelor istorice și perfecționarea metodelor proprii de cercetare, istoria luptelor dintre diferitele curente pentru interpretarea fenomenelor sociale (ca o reflectare a luptei de clasă), prezentare evolutivă a cercetărilor pentru descoperirea legilor de dezvoltare a societății. ✦ Totalitatea scrierilor istorice dintr-o anumită țară sau perioadă de timp. *Bălcescu a desfășurat o vastă activitate de cercetător al istoriei, elaborînd o serie de lucrări valoroase, prin care ridică la un nivel mai înalt istoriografia românească.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2540. *Marele luptător revoluționar și istoric N. Bălcescu (1819-1852) și în anumită măsură M. Kogălniceanu (1817-1891), au îmbogățit cu lucrări de valoare istoriografia noastră.* IST. R.P.R. 4.

— Pronunțat: *-ri-o-.*

ISTORISÍ, *istorisesc,* vb. IV. Tranz. A povesti, a nara. *Vor sta tîrziu după miezul nopții, să-și istorisească amintiri.* C. PETRESCU, C. V. 30. *Istorisea părinților lui tot ce pățise în pribegia lui.* ISPIRESCU, L. 331. *Noi tare ne-am mirat Și prin lume c-am plecat Taina s-o istorisim.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 513. ✧ Absol. *Iacă așa... Și miliția nu istorisea mai departe.* CAMILAR, N. I 307. *Bătrînul prinse a istorisi, în lumina mîhnită a unei zile cețoase de toamnă.* SADOVEANU, O. I 360.

ISTORISÍRE, *istorisiri,* s. f. Acțiunea de a istorisi și rezultatul ei; povestire. *Mitrea a oftat și a gemut. Apoi a ascultat în tăcere alte istorisiri de demult ale lui taica Triglea.* SADOVEANU, M. C. 45. *Firul istorisirii trecu de la întîmplările cele dintîi ale geților, la ospățul oferit de regele Dromichet craiului Lisimach, prins în război.* C. PETRESCU, R. DR. 112.

ISTORÍSM s. n. Unul din principiile de bază ale metodei dialectice de cercetare, potrivit căruia evenimentele și fenomenele se studiază în procesul apariției și dezvoltării lor în strînsă legătură cu condițiile istorice concrete care le-au dat naștere. *Părăsind istorismul, lingvistica burgheză s-a contopit cu filozofia burgheză a limbii.* MACREA, F. 12.

ISTÓV s. n. (Popular și arhaizant, numai în loc. adv.) **De istov** = de tot, cu totul, complet, deplin, cu desăvîrșire. *Însă trebuiesc strînse șinele și fiarele căruței noastre. Dac-o mai purtăm așa cum este, se hîrbuiește de istov.* SADOVEANU, N. P. 96. *Toată ființa lui se desfăcea încetișor, se topea de istov.* VLAHUȚĂ, N. 64. *M-am buimăcit de istov de-o bucată de vreme.* ALECSANDRI, T. 693. **Fără istov** = fără încetare, nesfîrșit, necurmat. *În vremea iernii așijderea, griji fără istov.* SADOVEANU, A. L. 193. *Ploaia șuroia necurmat în streșini, mărunt, fără istov.* C. PETRESCU, A. R. 187.

ISTOVEÁLĂ s. f. Sleire a puterilor, epuizare fizică.

ISTOVÍ, *istovesc,* vb. IV. 1. Refl. A se slei de puteri (din cauza bolii sau a muncii); a se epuiza, a se extenua. *Se istovise de tot, nu mai era în stare să se miște, nu-și putea întoarna nici capul.* MIRONESCU, S. A. 36. *Se uita... cum i se istovește sub ochi odorul.* VLAHUȚĂ, O. A. 130. ✧ Tranz. *Trebuia un om nou care să nu fie obosit de toate cîte vă istoviseră pe voi.* DEMETRIUS, C. 37. *Îi istoveau bolile, îi ticăloșea neștiința.* SADOVEANU, O. II 462.

2. Tranz. A sfîrși, a termina, a isprăvi; a epuiza. *Să-i cerem* [de mîncare] *răspunse liniștit beizade, și ne va da poate, dacă cei care au căzut înaintea noastră n-au istovit totul.* SADOVEANU, Z. C. 192. ✧ Refl. *Ca într-o groapă fără fund se istoveau averile, fără s-o poată umplea.* VLAHUȚĂ, O. A. 214. ✦ (Rar) A pune capăt zilelor cuiva; a omorî, a ucide. *Abia istovise Ercule pe balaur și numai iacătă că se pomeni cu unchiul fetelor că vine și-i spune cele ce s-au întîmplat.* ISPIRESCU, U. 64.

ISTOVÍRE s. f. Faptul de a (se) istovi.

1. Oboseală extremă, slăbire a activității organismului (din cauză de boală sau în urma unei munci prea încordate ori prea îndelungate); sfîrșeală, epuizare, extenuare. *Îi sfîriia carnea de istovire, răsufla gîtuit și tremurînd.* POPA, V. 152.

2. Terminare, sfîrșire, isprăvire. *Să-mi trimeți 70 galbeni pentru istovirea cărții, precum și pentru cheltuiala me.* KOGĂLNICEANU, S. 101.

ISTOVÍT, -Ă, *istoviți, -te,* adj. (Despre ființe) Obosit peste măsură, secat de puteri; slăbit, sleit, zdrobit, epuizat, extenuat. *Două zile umblă ca un nebun, istovit, pro-*

stit, moale ca o cîrpă. SADOVEANU, O. VI 160. *Ajunse acasă istovită, tremurînd, cu trupul ud pînă la piele.* BART, E. 238. *Aţi pus cu toţii jurămînt Să n-avem drepturi şi cuvînt... cînd istoviţi strigăm Că vrem pămînt!* COŞBUC, P. I 209. ◇ Fig. *O toamnă care întîrzie Pe-un istovit şi trist izvor.* EMINESCU, O. I 212.

ISTOVITÓR, -OÁRE, *istovitori, -oare,* adj. Care istoveşte, care sleieşte de puteri; obositor, extenuant. *Muncă istovitoare.* ▭ *O oboseală istovitoare mă cuprinsese.* SADOVEANU, O. VI 214. *Cu o respiraţie de uşurare, ca deşteptată din istovitorul vis.* CAMIL PETRESCU, T. I 123. *Acuma s-a umplut paharul, părinte! Acuma nu mai pot! O ură istovitoare îmi roade inima.* REBREANU, P. S. 149.

ISTRIÓN s. m. v. **histrion.**

ISTROROMÎN, -Ă, *istroromîni, -e,* s. m. şi f. Persoană făcînd parte din populaţia romînească trăind în peninsula Istria din nord-vestul Peninsulei Balcanice şi vorbind un dialect al limbii noastre. ✦ (Adjectival) Care aparţine populaţiei din Istria.

IŞLÍC, *işlice,* s. n. (Învechit) Un fel de căciulă de postav sau de blană, purtată de domni şi de boieri, uneori şi de femei (mai tîrziu şi de negustori sau de lăutari), avînd forme şi mărimi variabile, corespunzătoare rangului. V. calpac, cauc[1], gugiuman. *P-atunci forma işlicului nu era numai o fantazie, cum este astăzi cu pălăriile... fiecare trebuia să poarte işlicul după teapa lui.* GHICA, S. 500. *Postelnicul apăru în scară îmbrăcat cu antiriu... încins cu un şal de Ţarigrad, cu işlicul în cap şi învelit pînă la ochi cu o giubea de postav albastru blănuită cu blană de rîs.* FILIMON, C. 45. *În mijloc la Bucureşti, În cele crîşme domneşti Cînd pe uşă se băga, El işlicul dezbrăca Şi pe masă îl trîntea.* BIBICESCU, P. P. 333. ◇ Expr. (Învechit) **A călca (a pocni sau a pieni) pe cineva pe colţul** (sau **la coada**) **işlicului** = a atinge, a supăra pe cineva (cu vorba), a jigni. *Mă picneşte, vorba de pe vremuri, la coada işlicului.* CARAGIALE, S. N. 144. *Nevastă! Nu mă călca pe colţul işlicului.* PANN, P. V. III 127.

— Variantă: **şlic** (ALECSANDRI, T. 1333, NEGRUZZI, S. I 69, RUSSO, S. 18) s. n.

IŞLICÁR, *işlicari,* s. m. (Învechit) **1.** Fabricant, negustor sau vînzător de işlice. *Croitori, cavafi, işlicari... fiecare corporaţie cu starostele său.* GHICA, S. XIV. *La însurătoarea căminarului Tachi Ghica, i s-a dat din casa banului Scarlat Ghica un flăcău anume Grigorie, fiul işlicarului poslușnic care dregea gugiumanele şi işlicele casei banului.* id. ib. 296.

2. Poreclă dată în secolul trecut de elementele progresiste boierilor reacţionari, cu idei şi obiceiuri retrograde. *Boierii cei mai tineri... în aprinderea lor, numeau pe cei bătrîni: «rugini învechite», işlicari, strigoi».* CREANGĂ, A. 153.

IŞLICÉL, *işlicele,* s. n. (Învechit) Diminutiv al lui işlic. *Pe atunci, cînd nu se pomenea de viaţă publică... boierul... avea sindrofie şi chefuri acasă, numai-n işlicel şi-n meşi.* CARAGIALE, O. III 162. *De Sandul s-apropia, În posunar îl căta, Odoarele că-i găsea... Işlicelu-i răsturna, Şi cununa-i strălucea.* TEODORESCU, P. P. 70.

ITALIÁN[1], *italieni,* s. m. Bărbat care face parte din populaţia de bază a Italiei sau este originar din Italia.

— Pronunţat: *-li-an.*

ITALIÁN[2], -Ă, *italieni, -e,* adj. Provenit din Italia; propriu Italiei sau locuitorilor ei. *Limba italiană. Arta Renaşterii italiene.*

— Pronunţat: *-li-an.*

ITALIÁNCĂ, *italience,* s. f. Femeie care face parte din populaţia de bază a Italiei sau este originară din Italia.

— Pronunţat: *-li-an-.*

ITÁLIC, -Ă, *italici, -e,* adj. **1.** Din (sau care priveşte) Italia veche. *Popoare italice.* ✦ Care ţine de Italia. *Peninsula italică.*

2. (Despre caractere tipografice) Cursiv. *Fel de fel de scrieturi — engleze, italice, gotice... ronde.* CARAGIALE, M. 137. ◇ (Substantivat, f. pl.) *Text tipărit cu italice.*

ITALIENÉSC, -EÁSCĂ, *italieneşti,* adj. Italian[2]. *Vin italienesc de Chianti.*

— Pronunţat: *-li-e-.*

ITALIENÉŞTE adv. În felul italienilor; în limba italiană. *Vorbeşte italieneşte.*

— Pronunţat: *-li-e-.*

ITALIENÍSM, (1) *italienisme,* s. n. **1.** Element de jargon împrumutat din limba italiană. *A se curăţi* [limba] *de latinism şi de italienism...* RUSSO, S. 39.

2. Curent lingvistic reacţionar iniţiat de I. Eliade Rădulescu, avînd ca scop apropierea prin mijloace artificiale a limbii romîne de limba italiană.

— Pronunţat: *-li-e-.*

ITERATÍV, -Ă, *iterativi, -e,* adj. (Despre verbe) Care arată o acţiune repetată, săvîrşită în mai multe rînduri. *Mai există apoi verbe iterative, care arată că acţiunea se face de mai multe ori.* GRAUR, F. L. 147.

ITINERAR, *itinerare,* s. n. Linia, drumul pe care se desfăşoară deplasarea unui vehicul sau o călătorie cu indicarea localităţilor de pe parcurs. *Porneşte singur, la întîmplare sau după un itinerar precis, să caute, să întrebe.* BOGZA, A. Î. 632. *Itinerarul călătoriei îl ştiam de mult.* BART, S. M. 11. ✦ Indicator cuprinzînd staţiile şi orele de plecare şi de sosire pe un parcurs. *Cui e obicinuit cu mersul trenurilor, o oprire în afară de cele prevăzute la itinerar îi dă de gîndit.* CARAGIALE, M. 142.

IŢÁN, *iţani,* s. m. (Rar) Nume dat unor locuitori de la munte. *Ghicitoare pe care n-a dovedit-o nici ciobanii, nici mocanii, nici ţurcanii, nici iţanii.* DELAVRANCEA, S. 261.

IŢÁRI s. m. pl. Pantaloni ţărăneşti lungi şi strîmţi, făcuţi din lînă albă sau din bumbac. *Căpitanii erau îmbrăcaţi cu iţari strîmţi, cu găitane.* ISPIRESCU, M. V. 43. *Iţari... cămeşoaie, lăicere şi scorţuri înflorite; ştergare de burangic alese şi alte lucruri, ce le duceau lunea în tîrg de vînzare.* CREANGĂ, A. 48. *Toţi dorobanţi, toţi căciulari, Romîni de viţă veche, Purtînd opinci, sumani, iţari Şi cuşma pe-o ureche.* ALECSANDRI, P. A. 204.

IŢĂ, *iţe,* s. f. (Mai ales la pl.) Dispozitiv format din rame care susţin o serie de fire aşezate vertical, unele lîngă altele, prin ochii cărora se trec firele de urzeală la războiul de ţesut, pentru formarea rostului; fiecare dintre firele cu ochi care fac parte din acest dispozitiv. *O viţă se ridică şi alta-n jos se lasă, Iar stativa-n lovire dă glas scîrţîitor.* BELDICEANU, P. 68. *Mînile-i reci şi tremurînde pare că pierduse îndemînatica lor agerime... nici undrelele nu mai ştiau s-apuce iţele împletecite.* ODOBESCU, S. I 130. *Cît e soare Toamna, mîndră ţesătoare, Pune furca-n brîul ei, Ca să toarcă şi să ţese Pînză lată-n iţe dese.* ALECSANDRI, P. A. 156. ◇ Expr. **A (i se) încurca (cuiva) iţele** = a (i se) strica planul (cuiva), a (se) complica lucrurile. *Are dreptate. Să mai muncesc încă o zi. Să vedem. De ce să încurc iţele?* PREDA, Î. 14. *Voi, cu bolboroseala voastră, numai ne încurcaţi iţele.* CONTEMPORANUL, IV 507. **A descurca iţele** = a lămuri o chestiune. ◇ Fig. *Acum, cînd iţele ei strîngeau bine pe ciung, a început să se teamă de furia ocnaşului.* POPA, V. 311. ✦ Fig. Fir de păianjen. *Un păianjen ce-şi urzea în ticnă iţele sale.* ODOBESCU, S. I 83.

IŢÁI vb. IV v. **iţi.**

IŢĂRÁŞI s. m. pl. (Rar) Diminutiv al lui iţari. *Era numai în cămaşă şi cu iţăraşii strînşi creţ pe pulpă.* C. PETRESCU, R. DR. 62.

IŢÍ, *iţesc,* vb. IV. Refl. **1.** A apărea pentru un moment, a se ivi, a se arăta puţin. *În lungul drumului, departe, se mai iţeau luminile unui sat; casele se ridicau singuratice, tăind zarea fără de sfîrşit.* SADOVEANU, O. I 134. *Printre brazii de sus se iţesc pete albe.* C. PETRESCU, Î. II 203. *Pe ceriul albastru se iţea ici-colea cîte un nouraş.* CONTEMPORANUL, VI 104.

2. A arunca o privire repede şi curioasă, a se uita, a privi din fugă sau pe furiş. *La casele dimprejur, mai multe perechi de ochi se iţeau după perdele.* BART, E. 340. *În zadar se iţi, printre gard, la casa Irinei, n-a zărit pe nimeni.* BUJOR, S. 130. *Se iţeşte el pe colo, se iţeşte pe dincolo, dar pace bună! iezii nu-s nicăiri!* CREANGĂ, P. 24.

— Variante: **iţíi, iţăí** (GALAN, Z. R. 32) vb. IV.

IŢÍP[1] interj. (În expr.) **A face iţii** = a se arăta puţin, a se iţi. *Da veniţi încoaci... Ce, doamne iartă-mă, de-mi faceţi iţii?* ALECSANDRI, T. 427. *Îl vezi prin vis... el îţi face iţii.* id. ib. 945.

IŢÍ[2] vb. IV v. iţi.

IU interj. **1.** Strigăt de veselie, de obicei repetat, pe care îl scot flăcăii la horă, mai ales la pornitul jocului şi care însoţeşte strigăturile. *Iu, iu, iu, C-acuma viu.* BIBICESCU, P. P. 219.

2. Strigăt care exprimă spaima. *Iu!... se auzi ţipînd uşor una mai sperioasă.* HOGAŞ, DR. II 68.

IUBÉŢ, -EÁŢĂ, *iubeţi, -e,* adj. **1.** (Popular, uneori depreciativ) Care iubeşte mult; drăgăstos; pătimaş în dragoste. *Să vă pară toate bune; să vie la voi cel cu cetera şi cel cu băutura; şi s-aveţi mulţi frumoase şi iubeţe.* SADOVEANU, B. 7. *Era o femeie frumoasă... iubeaţă.* BĂLCESCU, O. II 214.

2. (Învechit; urmat de determinări introduse prin prep. «de») Căruia îi place mult ceva, amator de..., pasionat după... *Nevastă... iubeaţă de panglicuţe.* GOLESCU, Î. 54.

IUBÍ, *iubesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A simţi dragoste pentru o persoană de sex opus, a fi îndrăgostit de cineva; a avea relaţii de dragoste cu cineva. *Oh, tu ştii de bună seamă Că din suflet îl iubesc, Şi tu ştii că pătimesc Pentru Sandru, dragă mamă.* COŞBUC, P. II 211. *Te iubeam cu ochi păgîni.* EMINESCU, O. I 192. *Mult, ah! mult în viaţă eu te-am iubit pe tine.* ALECSANDRI, P. A. 63. ✧ Absol. *Pîn-eram de nu iubeam, Unde mă culcam, dormeam; Dar acum, de cînd iubesc, Nu pot să mă odihnesc.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 12. ✧ Refl. reciproc. *S-au dat a se iubi încă mai cu duioşie.* SBIERA, P. 239. *Hai, mîndro, să ne iubim, C-amîndoi ne potrivim, Şi la ochi şi la sprîncene, Ca doi porumbaşi la pene.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 49.

2. A nutri un sentiment puternic de afecţiune (uneori şi de admiraţie) pentru cineva; a ţine foarte mult la cineva sau la ceva, a îndrăgi. *A-şi iubi patria.* ▭ *Nu ţi-ai iubit poporul, maiestate! Sau nu l-ai înţeles — şi e tot una.* VLAHUŢĂ, O. A. 38. *În tine iubesc lumea, prezent şi viitor.* ALECSANDRI, T. II 106. *Obştea ne-a trimis... să-ţi spunem că norodul nu te vrea, nici te iubeşte.* NEGRUZZI, S. I 139.

3. (Învechit; urmat de un verb la conjunctiv sau la infinitiv) A-i plăcea să... *Judecători ce nu iubesc a li cînta cucul din faţă.* CREANGĂ, A. 150. *De vreme ce Alecu iubeşte mult a zugrăvi, de aceea, băbacă, te-aş ruga ca să-i tocmeşti un dascăl de zugrăvit.* KOGĂLNICEANU, S. 86. *În copilărie iubeam să mă opresc Pe murii mănăstirii.* ALEXANDRESCU, M. 10.

IUBÍRE, *iubiri,* s. f. **1.** Faptul de a iubi; sentiment de natură erotică pentru o persoană de sex opus; dragoste (2), amor. *În sărbătorile acelea ale primăverii se dezvălui, o dată cu florile livezilor, şi începutul iubirii lor.* SADOVEANU, O. IV 59. *Sînt un vinovat nevrednic de iubirea ei.* NEGRUZZI, S. I 47. *Mîndra-naltă şi subţire E făcută spre iubire.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 76. ✧ (Poetic) *Iubirea mea nebună De-abia trezită-n zori, Adună Mănunchiuri mari de flori.* TOPÎRCEANU, S. A. 50. *Eşti iubirea mea de-ntîi Şi visul meu din urmă.* EMINESCU, O. I 179.

2. Sentiment puternic de simpatie şi de afecţiune pentru cineva; dragoste (1). *Era ceva din duioşia şi delicateţa unei mame în iubirea pe care o avea Priboianu pentru Dan.* VLAHUŢĂ, O. A. III 29. *Îi mulţumi şi, scoţînd din sîn... un mănunchi de flori bine mirositoare, i-l dete ca semn de iubire fiască.* ISPIRESCU, L. 39. *N-avem oşti, dară iubirea de moşie e un zid Care nu se înfiorează de-a ta spaimă, Baiazid!* EMINESCU, O. I 147.

IUBÎT[1] s. n. Faptul de a iubi; iubire. *Tu să fi-nceput iubitul, Că-i făceam eu isprăvitul.* COŞBUC, P. I 52. *Lasă, mîndră, iubitul.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 449.

IUBÎT[2]**, -Ă,** *iubiţi, -te,* adj. **1.** (Despre persoane) Pe care cineva îl iubeşte, pentru care cineva are dragoste, îndrăgit de cineva. *Şi bădiţu meu iubit Din guriţă mi-a grăit.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 137.

2. (Despre fiinţe, mai ales despre oameni) La care cineva ţine mult (simpatizîndu-l, voindu-i binele), pentru care cineva are o afecţiune deosebită; drag. *Sufletul meu rîde... Cînd văd mulţămit Publicul meu iubit.* ALECSANDRI, T. I 301. *Un' te duci, iubite frate?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 137. ✧ (Poetic) *Soarele iubit s-ascunde, iar pe sub grozavii nori Trece-un cîrd de corbi iernatici prin văzduh croncănitori.* ALECSANDRI, P. A. 112.

IUBÎT[3]**, -Ă,** *iubiţi, -te,* s. m. şi f. Persoană iubită, cu care o persoană de alt sex e în relaţii de dragoste. *De-acum iubitul tău să fiu, Iar tu, iubita mea.* COŞBUC, P. I 281. *Nu căta în depărtare Fericirea ta, iubite!* EMINESCU, O. I 54. *Chiar astăzi mă mărit Cu al meu iubit.* ALECSANDRI, T. I 224.

IUBITÓR, -OÁRE, *iubitori, -oare,* adj. Care iubeşte. *Şapte ani de cînd plecat-ai, zburător cu negre plete, Şi-ai uitat de soarta mîndrei, iubitoarei tale fete!* EMINESCU, O. I 83. *Ţara mea se arată mie ca o mamă iubitoare ce mă cheamă la sînul ei.* ALECSANDRI, O. P. 291. *Era un om bun, milostiv şi iubitor de patria sa.* BĂLCESCU, O. I 185.

IUBIŢÉL, *iubiţei,* s. m. Diminutiv al lui iubit[3]. *Iubiţele, drăguţul mieu! de-ai şti tu cît de greu mi-i mie aici, poate tot mi-ai face măcar o plăcere.* SBIERA, P. 43.

IÚDĂ, *iude,* s. f. Trădător. *Dar protestările lor erau ipocrite şi mincinoase şi sărutările lor sărutări de iude.* BOLINTINEANU, O. 248.

IUFT s. n. Piele groasă (de viţel, de bou sau de bivol) tăbăcită şi impregnată cu ulei de mesteacăn (ceea ce îi dă un miros caracteristic). *Trăsura se înfundă în ploaia zbătută de vînt, legănîndu-se în arcuri... În coşul de piele cu miros de iuft, picăturile bombăneau.* C. PETRESCU, R. DR. 206. *Aproape de crăciun, Pavel făcu o păreche de ciubote de iuft vărului mieu.* CREANGĂ, A. 103. *Tabacii se ocupă cu cumpăratul pieilor verzi şi cu lucratul lor, prefăcîndu-le în iuft.* I. IONESCU, M. 701.

IÚGĂR, *iugăre,* s. n. (Transilv.) Unitate de măsură pentru aria terenurilor agrare, egală cu 5775 m² sau 1600 de stînjeni pătraţi. *Îi vînduse la licitaţie căsuţa şi cele patru jugăre de pămînt.* VORNIC, P. 20.

— Scris şi: (învechit) *juger,* pl. *jugere* (BĂLCESCU, O. II 122). — Variantă: **júgăr** s. n.

IUGOSLÁV[1]**, -Ă,** *iugoslavi, -e,* adj. Din Iugoslavia; propriu Iugoslaviei sau locuitorilor ei.

IUGOSLÁV[2], **-Ă**, *iugoslavi, -e*, s. m. şi f. Persoană care face parte din populaţiile de bază ale Iugoslaviei sau este originară din Iugoslavia.

IUÍ, *iui*, vb. IV. Intranz. A chiui.

IUÍT, *iuituri*, s. n. Chiuit. *Vreunul mai ţanţoş începe o chiuitură... Dar după două-trei versuri o sfîrşeşte într-un iuit aspru, istovit.* REBREANU, I. 12.

IULIÁN adj. n. sg. (Numai în expr.) *Calendarul iulian* = calendar stabilit din ordinul lui Iuliu Cezar în anul 46 î.e.n.

IÚLIE s. m. Numele lunii a şaptea a anului; luna lui cuptor. *În liniştea zilei de iulie, în umbra înfloritǎ de stele de lumină, urmă un răstimp de tăcere.* SADOVEANU, E. 129.

IÚNCĂR s. m. v. **iuncher.**

IÚNCHER, *iuncheri*, s. m. (Şi în forma *iuncăr*, răspîndit mai ales în fosta Austro-Ungarie, în Germania şi în Rusia ţaristă) Cadet. *În casa Pătrăcesei şedea un tinerel, un iuncher.* SADOVEANU, P. 105. *Călcau semeţi iuncări cu prea sclipitoare fireturi la epoleţi.* C. PETRESCU, A. R. 7.

— Variantă: **iúncăr** s. m.

IUNCHERÍE s. f. (Învechit) Calitatea de iuncher; timpul petrecut ca iuncher. [Generalul] *sărea într-un picior, ca pe vremea iuncheriei.* D. ZAMFIRESCU, la TDRG.

IÚNIE s. m. Numele lunii a şasea a anului; cireşar. *Pojarul de la 20 iunie prefăcuse în cenuşă mai mult de jumătate a oraşului.* NEGRUZZI, S. I 15.

IÚRĂŞ s. n. v. **iureş.**

IÚREŞ, *iureşuri*, s. n. Asalt, năvală, atac; mers impetuos; fugă, goană mare. *Într-un iureş neaşteptat năvăli, printre oameni, pe uşă afară.* DUMITRIU, N. 179. *Se ferea numaidecît în lături, căci altminteri, în iureşul vostru, l-aţi fi strivit.* PAS, Z. I 188. ✧ Loc. adv. **În iureş** = repede, în goană, impetuos. *Prin pădurosul Maramureş, Pe drumul desfundat de ploi, Un camion sălta în iureş Spre Baia Borşa.* DEŞLIU, M. 8. ✧ Expr. **A da iureş** (sau **iureşul**) = a da năvală, a năvăli. *În ceea ce priveşte atacul pe puntea inamică, asta depinde de modul în care se dă iureşul.* CAMIL PETRESCU, T. II 183. *Zburam, loveam, dam iureş şi-n crunta bătălie Mă zvîrcoleam întocmai ca trăznetu-n mînie.* MACEDONSKI, O. I 252.

— Variante: **iúrăş** (SADOVEANU, O. VI 56), **iúruş** (GHICA, S. 16) s. n.

IÚRUŞ s. n. v. **iureş.**

IURUŞÍ, *iuruşesc*, vb. IV. Intranz. (Popular) A da năvală. *Turcii-n casă iuruşea.* ALECSANDRI, P. P. 210.

IÚŞCĂ[1] s. f. (Numai în expr.) **Iuşcă de femeie** = femeie şireată şi plină de temperament; drăcoaică. *Tu eşti mititică şi trebuie să fii o iuşcă de femeie!* C. PETRESCU, R. DR. 324.

IÚŞCĂ[2], *iuşte*, s. f. (Mold.) Bici, biciuşcă. V. frişcă. *Negustorul... tăcu, îndemnîndu-şi caii cu iuşca.* SADOVEANU, B. 113. *Pe urmă se-nchină amîndoi cu sănătate către gospodar, şi moş Vîrlan păleşte cu iuşca în iapă.* id. O. A. II 108. *Cum juncul cel din hăisa de-abia-şi mai dă îmbold, Romînul îl plesneşte cu iuşca peste şold.* LESNEA, I. 52. ✦ Lovitură dată cu biciul, cu biciuşca.

IUŞNÍ, *iuşnesc*, vb. IV. (Mold.) **1.** Intranz. (Despre bici) A produce zgomotul caracteristic plesniturii; a plesni. *Se putea auzi cum iuşnea biciul în carne.* CONTEMPORANUL, IV 304.

2. Tranz. (Subiectul este persoana care loveşte cu biciul) A atinge (pe cineva) cu biciul sau cu biciuşca. *Să-l iuşneşti, Să-l plesneşti.* SEVASTOS, N. 15.

IUŞTI interj. (Mold.) Onomatopee (de obicei repetată) care redă sunetul produs de lovitura cu biciul. *Plin de ciudă, moş Toader îşi iese din fire şi întoarce coada biciuştei şi iuşti şi iuşti!* La TDRG.

IÚTĂ s. f. Material sub formă de fibre textile obţinute din scoarţa unor plante originare din India şi întrebuinţate la fabricarea a diferite ţesături (pînză de sac, covoare etc.).

IÚTE[1] adv. Fără întîrziere, repede, în grabă; imediat, numaidecît. *Privind la voi cu drag, se bucurară Şi v-au uitat apoi aşa de iute!* IOSIF, P. 36. *Zboară încă o dată pînă la lună şi iar se lasă în jos mai iute decît fulgerul.* CREANGĂ, O. A. 226. *Şi ieşind pe uşă iute, Ei s-au prins de subsuoară.* EMINESCU, O. I 154. *Tu, murguţule-n putere, Du-mă iute ca un zmeu, Du-mă la stăpînul tău.* ALECSANDRI, P. P. 49.

IÚTE[2], *iuţi*, adj. **1.** (În opoziţie cu domol) Care acţionează şi reacţionează repede; (despre acţiunile fiinţelor) care se produce fără întîrziere, în puţină vreme, cu grabă, repede. *Peştele acest, iute ca fulgerul, nu vieţuieşte decît aci, în apele getice de munte spumegoase, limpezi şi reci.* C. PETRESCU, R. DR. 5. *Ştii însuţi: moldoveanul e iute la război, Tot omul e în stare a se lupta cu doi.* ALECSANDRI, T. II 136. [Să fii] *Tare Ca piatra, Iute Ca săgeata, Tare Ca fierul, Iute Ca oţelul.* TEODORESCU, P. P. 159. ✦ (Despre forţele naturii) Violent. *Un vînt iute îi desfăşură toţi faldurii pelerinei.* CAMILAR, N. I 41. ✦ (Despre oameni şi despre animale) Care fuge, care aleargă repede; sprinten. *Două iepe, albe ca zăpada şi iuţi ca focul, se sprijineau mai totdeauna de oiştea căruţei.* CREANGĂ, P. 106. *Vin potop, potop cu toţii Pe cai iuţi ca rîndunele.* ALECSANDRI, P. II 14.

2. (Despre oameni, în opoziţie cu liniştit) Care-şi iese uşor din fire, care se mînie uşor; irascibil, violent. *Om iute la mînie şi straşnic de ambiţios în serviciu.* BART, E. 290. *Iar te-ai supărat? Da iute eşti!* ALECSANDRI, T. I 152.

3. (Despre unele plante şi fructele lor, în special despre ardei, şi despre feluri de mîncare preparate cu aceste plante) Cu gust înţepător, pişcător. *Tocană iute.* ✧ (Despre alimente care au căpătat un gust înţepător, mai ales prin alterare) *V-a adus hangiul ouă fierte, brînză de burduf, iute ca ardeiul, roşii şi castraveţi.* PAS, Z. I 45. ✦ (Despre miros) Tare şi neplăcut. *Şoimaru simţi pătrunzîndu-i în nări mirosul iute al gunoiului de cai.* SADOVEANU, O. VII 144. *În fum cătrănit de tutun prost, în duhoarea iute de botfori şi de sudoare, călătorea un asemenea tînăr.* C. PETRESCU, C. V. 26. ✦ (Despre leşie) Tare, concentrat. *S-o spălăm cu leşie iute.* ŞEZ. IV 124.

IUŢIŞÓR adv. (Popular) Repejor. *Să facem un boldişor Să-l avem la pluguşor, Să meargă mai iuţişor.* TEODORESCU, P. P. 153.

IUŢEÁLĂ, *iuţeli*, s. f. **1.** Viteză (mare), repeziciune. *Dete drumul frînghiei, care se lăsă în jos cu mare iuţeală.* ISPIRESCU, L. 89. *Dar numai iuţeală şi gură de furnică ar trebui să aibi ca să poţi apuca, alege şi culege nişte flecuşteţe ca aceste.* CREANGĂ, P. 263. *Holera începuse a secera, mai întîi slab... pe urmă cu o iuţeală grozavă.* NEGRUZZI, S. I 291. ✧ Loc. adv. **Cu iuţeala fulgerului** (sau **a glonţului**) = extrem de repede, fulgerător. [Vulturul] *se rotea mîndru, liniştit, deodată se repezea cu iuţeala glonţului; nu înşfăca decît puici voinice şi cocoşi odoleni.* CAMILAR, TEM. 131. *Cu iuţeala fulgerului îi trecu prin minte toate durerile satului pe care el le simţise zeci şi zeci de ani.* BUJOR, S. 170.

2. Însuşirea de a fi iute la mînie; violenţă. *Despre iuţeală, mînie şi posăcie.* PANN, P. V. III 12.

3. (Rar) Gust iute, picant.

IUȚÍ, *iuțesc,* vb. IV. **1.** Tranz. (Cu privire la oameni) A face să fie iute în mișcări. *Las' pe mine, că te-oi iuți eu.* ALECSANDRI, T. 611. ✦ (Cu privire la mișcări) A grăbi, a accelera. *Vasile strigă un «zii, mă»... și iuți din nou jocul.* CAMIL PETRESCU, O. I 118. *Iuți pasul, ducîndu-se întins la Penelopa Maruli.* BART, E. 114. *El sub tunetul de tun S-a bătut ca un nebun, Parcă de-și iuțea el pașii Mai curînd piereau vrăjmașii.* COȘBUC, P. I 132. *Oamenii noștri iuțiră pașii, ca să ajungă mai din vreme.* POPESCU, B. II 87. ✦ Refl. A se grăbi, a se zori. *Doi oameni veneau cu pași mărunți și repeziți, iuțindu-se ca să nu cadă, cu cîte o ladă în brațe.* DUMITRIU, N. 257. *O babă uscată se iuțea să închidă poarta, în vreme ce un flăcău se apucase să dejuge.* REBREANU, R. I 101. ✦ Refl. (Despre ființe) A deveni iute în mișcări. *Chiar și porcii trîndavi se iuțiră.* DELAVRANCEA, S. 198. ✦ Refl. (Rar, despre cursul apelor) A curge mai repede. *De la Sfinția Dunărea se iuțește.* I. IONESCU, M. 77.

2. Refl. (Despre oameni) A se mînia, a se aprinde de mînie, a nu se mai stăpîni. *Ea, prefăcîndu-se a plînge și a fi bolnavă, zmeul se căi că s-a iuțit.* ISPIRESCU, L. 261. *Dar nu te iuți așa tare, că nu știi de unde-ți poate veni ajutor.* CREANGĂ, P. 190. *Afară! Pîn' nu mă iuțesc!* ALECSANDRI, T. I 362. ✦ Tranz. A aprinde, a întărîta. *Pătimirea Care-nghimpă și deșteaptă și iuțește toată firea.* CONACHI, P. 4.

3. Refl. (Despre mîncări, brînzeturi etc.) A deveni iute, înțepător, pișcător. *Brînza s-a iuțit.*

IÚXTĂ s. f. v. juxtă.

IUZLÚC, *iuzluci,* s. m. (Învechit) Monedă veche turcească de argint, avînd valoare de o sută de parale. *Să-ți dau iuzluci cît ți vrea.* ALECSANDRI, P. P. 106.
— Variantă: **izlúc** (FILIMON, C. 129) s. m.

ÍVĂR, *ivăre,* s. n. **1.** Zăvor. *Poarta înaltă e de fier, încuiată cu ivăre groase pe dinăuntru.* STANCU, D. 136. *Trase ivărul ușii și se duse pușcă la gard.* DELAVRANCEA, H. T. 153. *Trage ivărul și deschide.* CARAGIALE, la TDRG.

2. Clanță. *Aș! abia ți-ai întins mîna, sare ivărul la ușă, E-un congres de rubedenii, vreun unchi, vreo mătușă.* EMINESCU, O. I 155.

IVEÁLĂ s. f. (În expr.) **A ieși la iveală** = a apărea; (despre persoane) a se arăta, a se înfățișa. *Dacă mai e ceva bun în tine, să iasă la iveală.* DEMETRIUS, C. 68. *Ieși, bădiță, la iveală.* ȘEZ. VIII 31. **A scoate** (sau **a da**) **la iveală** = a) a da pe față, a face evident. *A scoate la iveală... acest mare și definitiv adevăr este datoria tuturor.* CONTEMPORANUL, S. II, 1950, nr. 185, 3/2. (Cu pronunțare regională) *Ideile nouă au trebuință de cuvinte nouă, dar nevoia trebuia să le deie la ivală.* RUSSO, S. 37; **b)** a face să fie văzut, cunoscut; a arăta (ceva care era ascuns). *Nu-l lăsa nicidecum să scoată înclul la iveală.* ISPIRESCU, L. 108. (Cu pronunțare regională) *Îndată ce am sosit aici, mi-am scos fetele la ivală.* ALECSANDRI, T. 132.

IVÍ, *ivesc,* vb. IV. Refl. A se arăta (pe neașteptate sau ieșind dintr-un loc ascuns), a apărea (dintr-o dată sau întîia oară), a ieși în văzul tuturor. *Stoluri de rațe se iveau în văzduh, ca niște ciocane de lemn aruncate-n sus.* ARGHEZI, P. T. 160. *E duminică. Din vale Se ivesc răzleți flăcăi.* COȘBUC, P. I 263. *Începea a se ivi soarele dintre nori.* CREANGĂ, A. 34. *Cînd prin crengi s-a fi ivit Luna-n noaptea cea de vară, Mi-i ține de subsuoară, Te-oi ține pe după gît.* EMINESCU, O. I 55. ✦ Tranz. (Învechit) A arăta. *Fetele tinere ivesc fețele rumene ca mărul prin obloanele deschise ale ferestrelor cu gratii.* EMINESCU, N. 51.

IVÍRE s. f. Faptul de a se ivi; ieșire la iveală, apariție. *La plăcuta sa ivire Ies albinele cu miere.* ALECSANDRI, O. 229. *De la ivirea broșurii d-lui Dăscălescu, au trecut vro șase luni.* RUSSO, O. 84.

IVORÍN s. n. Fildeș fabricat sintetic.

IVÓRIU s. n. **1.** Fildeș. *Vorbea și părea numai foarte preocupată să închidă și să deschidă umbrela de dantelă în culoarea ivoriului.* C. PETRESCU, Î. II 5. *Cînd în juru-mi crește o larmă nentreruptă De glasuri de durere și strigăte de luptă,—Eu să rămîn deoparte, cu ochii către stele, În turnul de ivoriu al visurilor mele?* TOPÎRCEANU, P. O. 18.

2. Substanță amorfă, moartă, foarte solidă care se găsește împrejurul pulpei dentare.

IZ, *izuri,* s. n. Miros deosebit; aromă particulară. *Era mică, slabă, cam negricioasă, și purta în creșturile veșmintelor iz de salcie și păpuriș.* GALAN, Z. R. 44. *Trase în nări izurile primăverii.* CAMILAR, TEM. 5. *Adia dinspre ucheșul meu un iz de urdă și de bărbat sănătos.* SADOVEANU, N. F. 151. ✧ Fig. *Cîntece cu un iz patriarhal, idilic sau pastoral.* CONTEMPORANUL, S. II, 1951, nr. 223, 2/1. ✦ Miros (și gust) neplăcut. *Vin cu iz de mucegai.*

IZBĂVĂ s. f. (Învechit) Scăpare, salvare. *Nu l-am fost rugat Să ne capete — de pildă — de la craiul său izbava Celor zălogiți?* DAVILA, V. V. 73. *Nici nu știi în ce stă uneori izbava.* La TDRG.

ÍZBĂ, *izbe,* s. f. Căsuță (de lemn) a țăranilor ruși.

IZBĂVÍ, *izbăvesc,* vb. IV. Tranz. (Învechit și arhaizant) A scăpa (dintr-o primejdie, pacoste, boală etc.), a salva, a mîntui (pe cineva). *Vorbele trec; vor rămînea faptele, să mărturisească pentru mine. Ele au să mă cufunde, ori au să mă izbăvească.* SADOVEANU, D. P. 19. *O biată păsărică de munci te izbăvește.* ALECSANDRI, P. III 308. *Vindecă și izbăvește amărîta mea durere.* CONACHI, P. 86. ✧ Refl. *S-a ținut dîrz, a crezut în comunism și s-a izbăvit.* SADOVEANU, M. C. 167.

IZBĂVÍRE, *izbăviri,* s. f. (Învechit și arhaizant) Faptul de a (se) izbăvi; salvare, scăpare, mîntuire. *Privea cu ochii ațintiți înainte-i, așteptînd de la noaptea aceea ori o tulburare năprasnică și fugă, ori o izbăvire.* SADOVEANU, Z. C. 121. *A găsi vro izbăvire nu pot să nădăjduiesc.* CONACHI, P. 47.

IZBĂVITÓR, -OÁRE, *izbăvitori, -oare,* s. m. și f. (Învechit și arhaizant) Persoană care izbăvește; salvator, mîntuitor. *Cînd se deșteptă... văzu pe izbăvitorul său.* ISPIRESCU, L. 371. *Boala Ilincuței avea rădăcini foarte adînci și greu s-ar fi găsit izbăvitori.* CONTEMPORANUL, VI 105. ✧ (Adjectival) *Omul... își îndeplini izbăvitoarea sa misiune.* C. PETRESCU, A. R. 18.

IZBÉLIȘTE s. f. (Mai ales în expr.) **A fi** (sau **a se găsi**) **în izbelișteа vîntului** (sau **a primejdiilor** etc.) = a fi, a se găsi într-un loc bîntuit de intemperii; a fi expus primejdiilor, nenorocirilor. *Casa... era în izbelișteа vîntului, la o coadă de iaz înghețat.* SADOVEANU, P. S. 36. *În ceasul acela, nu mai erau străini, orfani, săraci și-n izbelișteа nenorocirilor.* VLAHUȚĂ, O. A. 137. ✧ Loc. adj. **De izbelișteе** = lăsat la voia întîmplării, părăsit de toți; (despre animale) fără stăpîn, de pripas. *Măria-ta, m-aș ruga să nu mă lași aici de izbelișteе și singură.* SADOVEANU, N. P. 390. *Avem copii, măria-ta! Fie-ți milă! Au să rămîie, sărmanii, de izbelișteе.* id. O. I 199. *De-oi pune eu mînile pe piept, are să rămîie căruța asta de haimana și iepușoarele de izbelișteе!* CREANGĂ, O. A. 119.

IZBÍ, *izbesc,* vb. IV. **1.** Tranz. A lovi cu putere. *Cum pătrunserăm în Dunăre prin gura canalului, ne izbi vîntul rece.* DUNĂREANU, CH. 94. *Atunci calul fiului de crai începe a sări în două picioare, forăind și cît pe ce să izbească pe stăpînu-său.* CREANGĂ, P. 185. *Ale valurilor mîndre generații spumegate Zidul vechi al mănăstirii în cadență-l izbesc.* ALEXANDRESCU, M. 13. (Fig.) *Lumina soarelui...*

îmi izbi ochii. DELAVRANCEA, la TDRG. *Razele lunei... izbeau faţa sa palidă.* EMINESCU, N. 47. ◇ Intranz. *De o viaţă de om izbesc cu sapa... izbesc... degeaba!... Unde-i mămăliga? Unde-i pînea?* CAMILAR, TEM. 16. *Clopotniţa trosneşte, în stîlpi izbeşte toaca.* EMINESCU, O. I 69. *Începu a izbi cu clonţul în ea.* ŞEZ. III 187. (Fig.) *Cuvîntul izbi bine.* SANDU-ALDEA, D. N. 238. ◇ Refl. *Afară vîntul vîjîia mereu; stropi mari şi grei se izbeau de fereastră.* DAN, U. 25. *În zadar viforul, vijelia şi uraganele se izbiseră oarbe în clădirea zburlită de crengi uriaşe a întăriturilor mele, căci nu izbutiră decît să se sfîşie şi să urle de durere şi de ciudă.* HOGAŞ, M. N. 177. *Buzduganul... se izbi de o poartă.* EMINESCU, N. 6. (Fig.) *Să-i spui că m-ai lăsat rănit Pe umedele paie... Că de dureri eu mă izbesc Şi urlu ziua-ntreagă.* COŞBUC, P. I 79. *Cerbul cînd mi-i zărea Să izbea şi să plîngea.* RETEGANUL, P. I 49. ✦ A trînti. *Bău paharul dintr-o dată, îl ridică şi îl izbi de podele.* SADOVEANU, O. I 456. *Şi-n pămînt că mi-l izbea.* ALECSANDRI, P. P. 100.

2. Tranz. A arunca cu putere, a azvîrli. *Un vînt... izbeşte pe bietul băiat departe-n pădure.* SBIERA, P. 35. *Căci ei sînt arcaşii vrednici a lui Ştefan domn cel mare Ce-şi găteşte-acum săgeata, s-o izbească-n depărtare.* ALECSANDRI, P. A. 45. ✦ Refl. A se arunca cu putere, a sări. *Murgul sălbatic şi răzleţ... Încruntă ochiul, bate copita de pămînt, Zburleşte coama, saltă, în lături se izbeşte.* ALECSANDRI, P. A. 166.

3. Intranz. A ataca. *Din raia, din cetatea Turnului, se repezeau turcii pîlcuri, călări, după jaf. Izbeau cu osebire duminica dimineaţa.* STANCU, D. 10. *Acel căpitan... umblă şi izbeşte cu iuţeala trăsnetului.* BĂLCESCU, O. II 286. ✦ (Rar) A da o lovitură, a face o spargere. *Staţi feciori şi vă gîndiţi, La vin nu vă lăcomiţi. Desară unde-o să izbiţi?* SEVASTOS, C. 299.

4. Tranz. Fig. A impresiona puternic; a bate la ochi. *Pe bulevardul Colţei îl izbeşte pe Moş Gheorghe mai întîi lărgimea lui, apoi alinierea caselor.* SP. POPESCU, M. G. 57. *Acest neaşteptat răspuns îl izbi pe Radu.* VLAHUŢĂ, N. 44. *Frumosul poate să existe acolo unde el nu izbeşte, chiar de îndată, vederile?* ODOBESCU, S. III 58.

IZBÎRE, *izbiri,* s. f. Acţiunea de a (se) izbi şi rezultatul ei; lovire, lovitură, izbitură. *Omul deschise uşile şi le trînti în urmă-i în izbiri de vînt.* SADOVEANU, P. S. 41. *Pre duşman c-o izbire îl turtea.* NEGRUZZI, S. I 125.

IZBITÓR, -OÁRE, *izbitori, -oare,* adj. Care impresionează puternic, care uimeşte; impresionant, uimitor, surprinzător, uluitor. *Amănunt izbitor.* ▭ *Ceea ce pricepuse însă Leiba mai bine decît oricine... era ilustraţia izbitoare a teoriei; cazul de reversie el îl cunoştea.* CARAGIALE, S. 142.

IZBITÚRĂ, *izbituri,* s. f. Lovitură puternică, izbire. *Izbitura barosurilor pe nicovale.* CAMILAR, N. II 104. *Înaintea mea se deschidea podul negru, scîrţîind jalnic din încheieturi subt izbiturile viforului.* SADOVEANU, O. I 350. *Pămîntul din ograda Gherghinei icnea sub izbiturile călciilor.* BUJOR, S. 101. ✦ Locul, urma, semnul unei lovituri; contuzie.

IZBÎNDĂ, *izbînzi,* s. f. 1. Victorie, biruinţă. *Ochii tuturora se îndreptau curioşi spre cei doi luptători, măsurîndu-le, după înfăţişare, sorţii de izbîndă.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 36. *Ah, pot să mor de-acum, am zis, A noastră e izbînda.* ALECSANDRI, P. A. 209.

2. Reuşită, succes, ispravă bună. *Ochii i se aprinseră într-o lucire de izbîndă.* REBREANU, I. 52. *Gheorghe se afla în culmea fericirii: izbînda lui îi întrecuse toate aşteptările.* VLAHUŢĂ, O. A. I 110. *Să ne vie cu izbîndă Ast an, cu mare dobîndă.* TEODORESCU, P. P. 139.

— Pl. şi: *izbînde* (ISPIRESCU, L. 156).

IZBÎNDÍ, *izbîndesc,* vb. IV. 1. Intranz. A învinge în luptă, a birui, a fi victorios, a triumfa. *Ce socoţi, Bogdane... izbîndi-vom oare?* NEGRUZZI, S. I 138. *Mergi acum la tine-acasă Şi-ţi ia haina de mireasă Şi m-aşteaptă bucuroasă, Că eu, dac-oi izbîndi, Cu tine m-oi logodi.* ALECSANDRI, P. P. 137.

2. Tranz. A izbuti să realizeze ceva, a reuşi. *Nu izbîndiseră să afle ora.* SADOVEANU, O. VI 385. *A izbîndit să fie mutat aci.* C. PETRESCU, Î. II 167. *Cerca unul, cerca doi, Cerca o sută şi doi, Dar nimeni nu izbîndea Pe roşul a-ncălica.* TEODORESCU, P. P. 534. ✦ A duce la îndeplinire, a îndeplini, a împlini. *Inima însă ne era fierbinte, că ce gîndeam şi izbîndeam.* CREANGĂ, A. 116. *I-a făgăduit că a face pe dracu-n patru să izbîndească voinţa împăratului.* ŞEZ. II 50.

3. Refl. (Învechit) A se răzbuna. *Avem fericirea a ne izbîndi cruntînd paloşul nostru într-însul.* BĂLCESCU, O. I 319. ◇ (Cu pronumele în dativ) *Dacă cugeţi... să-ţi izbîndeşti asupra vrăjmaşilor trebuie să înveţi meşteşugul războiului.* ISPIRESCU, U. 24.

IZBÎNDITÓR, -OÁRE, *izbînditori, -oare,* adj. (Rar) Care izbîndeşte; învingător, biruitor. *Vesela întoarcere a vînătorilor izbînditori.* ODOBESCU, S. III 135. ◇ (Substantivat, m.) *Cine nu ştie că acest falnic izbînditor* [Alexandru Machedon] *purta necontenit cu sine, într-o cutie de aur, poema lui Homer.* KOGĂLNICEANU, S. A. 49.

IZBUCNÍ, *izbucnesc,* vb. IV. Intranz. 1. A se manifesta brusc şi cu putere; a lua naştere pe neaşteptate; a se arăta deodată. *La stînga mea, un fulger izbucni.* CAMIL PETRESCU, U. N. 374. *Focul au izbucnit întîi din cămara căpitanului.* DRĂGHICI, R. 22. ◇ (Poetic) *Primăvara a izbucnit în noaptea prea lungă cît el dormea.* C. PETRESCU, C. V. 213. ✦ Fig. A ieşi deodată la iveală; a ţîşni. *Peste cîmpiile reavăne... izbucnise frunza ca o biruinţă a firii fără de moarte.* CAMILAR, TEM. 81. *Izbucni soarele în răsărit către Bistriţa.* SADOVEANU, B. 106. *În Ţara Romînească starea ţăranilor merse din zi în zi mai rău pînă la 1821, cînd desperarea lor izbucni.* BĂLCESCU, O. I 143.

2. (Despre zgomote, sunete, vorbă, cînt etc.) A se face auzit dintr-o dată, a se porni deodată şi cu zgomot. *La han, în dos, izbucni bătaie de ariţi şi cîntec de cucoş.* SADOVEANU, O. VII 32. *Munca era pe sfîrşite, cînd un ţipăt izbucni, urmat de-o învălmăşeală repede.* DUNĂREANU, CH. 50. ✦ (Despre oameni, urmat de determinări introduse prin prep. «în») A începe (o acţiune) brusc şi violent, a se porni cu putere. *Soţia lui Ion izbucni şi ea în ţipete, care se înecau repede în ceaţă, fără ecou.* DUMITRIU, N. 154. *În sală, femei izbucniseră în plînsuri; în timp ce bărbaţii, cu frunţile pline de sudoare, îşi fereau ochii unul de altul.* CAMILAR, TEM. 79. *Fata izbucni într-un plîns nervos.* BART, E. 336. ◇ Tranz. (Rar) *Mehterhaneaua izbucnindu-şi iarăşi tunetele... logofătul Miron putu... să observe în voie pe domn.* SADOVEANU, Z. C. 138.

— Variantă: **zbucní** (CAMILAR, N. I 169, ALECSANDRI, P. A. 41) vb. IV.

IZBUCNÍRE, *izbucniri,* s. f. Faptul de a izbucni şi rezultatul lui; dezlănţuire. *Se auzeau în sat din vreme în vreme izbucniri de glasuri.* SADOVEANU, O. VII 123. *Izbucnirea mea era nelalocul ei, vulgară, fără temei.* CAMIL PETRESCU, U. N. 15. *Tăceri bosumflate, izbucniri violente, cuvinte înverşunate care se încrucişau ca săbiile ascuţite.* BART, E. 227. ✦ Explozie. *Sunetul clopotelor, izbucnirile tunurilor făceau toate la un loc un vuiet încurcat.* ODOBESCU, S. I 111. *Gestul acesta fu ca izbucnirea unei mine.* NEGRUZZI, S. I 6. ◇ Fig. *Fiecare vers e o izbucnire de lumină.* GHEREA, ST. CR. II 48.

IZBUTÍ, *izbutesc,* vb. IV. Tranz. A duce la bun sfîrşit, a termina cu bine; a reuşi, a izbîndi. *Cu blîndeţă şi cu vorbă bună izbutea să le facă pe toate la vremea lor.*

MIRONESCU, S. A. 124. *În cele mai de pe urmă izbuti fata să răneascâ pe balaur.* ISPIRESCU, L. 18. *Văzînd el, dracul, că şi aici n-a izbutit nemica, crîşca din măsele.* CREANGĂ, P. 145. ✧ Intranz. *Noi trebuie să izbutim în tot ce începem, cu orice preţ.* CAMILAR, TEM. 100. *Am izbutit ori de cîte ori te-am ascultat.* ISPIRESCU, L. 21.

IZBUTÍRE s. f. (Învechit) Acţiunea de a izbuti şi rezultatul ei; succes, izbîndă, reuşită. *Oratorul nu ştiu d-avuse izbutire!* VĂCĂRESCU, P. 355.

IZBUTÍT, -Ă, *izbutiţi, -te,* adj. Reuşit. *La Dimitrie Bolintineanu... Eminescu găsea modele mai izbutite.* ROSETTI, S. L. 35.

IZDÁT s. n. (Regional) Colici intestinale; crampe stomacale. *De izdat, pe neaşteptate, murise Ochian.* STANCU, D. 6.

IZGONÍ, *izgonesc,* vb. IV. Tranz. A sili (pe cineva) să plece; a alunga, a goni, a îndepărta. *Au izgonit pe toţi boierii şi au ajuns ei stăpîni pe toate.* REBREANU, R. II 81. *Şi de m-ar fi izgonit de la casă, ca pe un străin, tot n-aş fi rămas aşa de umilit.* CREANGĂ, A. 70. *Se întorna acum să izgonească pre răpitorul Tomşa.* NEGRUZZI, S. I 137.

IZGONÍRE, *izgoniri,* s. f. Acţiunea de a izgoni; alungare, îndepărtare.

IZÍNĂ s. f. (Regional) 1. Murdărie a rufelor sau a hainelor purtate prea mult. ✧ Expr. **A băga rufele în izină** = a băga rufele în boală, v. boală.
2. Dezvoltare anormală; pipernicească.

IZINEÁLĂ s. f. (Regional) Izină.

IZINÍ, *izinesc,* vb. IV. (Regional) 1. Tranz. (Despre rufe) A spăla prost, de mîntuială; a băga în boală.
2. Refl. A nu se dezvolta normal; a se pipernici, a se închirci.

IZINÍT, -Ă, *iziniţi, -te,* adj. (Regional) Murdar; p. ext. slăbit, pipernicit. (Cu pronunţare regională) *Ca o umbră e mama... Alături de mama, în copaie, izînit la faţă, frate-meu.* STANCU, D. 231.

IZLÁZ, *izlazuri,* s. n. (Şi în forma *islaz*) Imaş. *Pe izlaz nu-i multă hrana, Dar vezi, albă ce-i Joiana!* COŞBUC, P. I 95. *Mai făceau pe ici pe colea şi cîte un pui de giol cu gîştele şi cu purceii de prin izlazuri.* ODOBESCU, S. III 578.
— Variantă: **isláz** s. n.

IZLÚC s. m. v. iuzlnc.

IZMÁNĂ s. f. v. izmeană.

ÎZMĂ s. f. Plantă erbacee din familia labiatelor, cu frunzele dinţate şi florile trandafirii, cu miros tare şi plăcut, întrebuinţată la prepararea unor medicamente, a unor parfumuri şi ca condiment *(Mentha piperita)*; mentă. *Dacă ţi s-o apleca, îţi pregăteşte mămiţica un ceai de izmă.* PAS, L. I 46. *Foaie verde izmă deasă, I-am trimis dorul acasă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 126. ✧ Compuse: **izmă-creaţă** = specie de izmă, cu frunzele dinţate şi încreţite folosite la prepararea unor medicamente *(Mentha crispa)*; mentă-creaţă. *Pui zahar, cît vrai să fie de dulce, pui inipere, izmă-creaţă, anghelică şi coji de portocale.* HOGAŞ, M. N. 121. *Foaie verde izmă-creaţă, De-ai fi poamă pădureaţă Ai veni la mine-n braţe Să te sărut cu dulceaţă.* ŞEZ. I 174; **izma-broaştei** = plantă erbacee din familia labiatelor cu frunze ascuţite şi dinţate şi cu florile roz, care creşte prin locurile mlăştinoase *(Mentha aquatica)*.

IZMEÁNĂ, *izmene,* s. f. (Şi în forma *izmană;* mai ales la pl.) Obiect de rufărie bărbătească care se poartă sub pantaloni, acoperind corpul de la talie în jos; indispensabili. *În cămaşă şi izmene, Eftimie stătea după obloane şi pîndea.* DUMITRIU, N. 254. *Ca la armată, avea fiecare lădiţa lui şi în ea tot avutul: o cămaşă de schimb, o izmană, ciorapi sau obiele.* PAS, L. I 79. *Îşi spălară cum putură cămăşile şi izmenele. Le stoarseră şi le întinseră în poiană, spre soarele ce apunea.* CAMIL PETRESCU, O. I 619. ✦ Cracul unui astfel de veşmînt. *C-o izmană trasă Cu alta sumeasă.* La TDRG.
— Variantă: **izmánă** s. f.

IZMENEÁLĂ, *izmeneli,* s. f. (Familiar) 1. Afectare, fandoseală, sclifoseală.
2. Strîmbătură.

IZMENÍ, *izmenesc,* vb. IV. Refl. (Familiar) 1. A se purta nenatural, afectat, a se fandosi, a se sclifosi. *Izmenindu-se puţin cu un gest ca şi cum ar fi ochit, dădu un bobîrnac fişicului de napoleoni care se împrăştiară pe jos.* CAMIL PETRESCU, O. I 583.
2. (Cu determinări introduse prin prep. «la») A se uita urît, a se strîmba (la cineva). *Aveai dreptate, Marine... Eu de-aia mă supăram şi mă izmeneam la tine, că-mi dădeam seama că tu ai dreptate, nu eu.* DUMITRIU, V. L. 139.

IZMENÍT, -Ă, *izmeniţi, -te,* adj. (Familiar) Afectat, fandosit, sclifosit. *Să se cheltuiască femeile în mofturi izmenite... ca să izbutească să-ţi placă ţie.* CAMIL PETRESCU, T. II 119. *Viitorul ţării nu e în cuconaşul Guliţă, care-mi vine de la Paris, izmenit, cu monoclu-n ochi.* VLAHUŢĂ, O. A. III 25. ✧ (Substantivat) *Ce gînd au izmenitele astea cu femeile necăjite pe care le-a apucat prînzul aici?* PAS, Z. II 204.

IZNÁF s. n. v. **isnaf.**

IZNOÁVĂ s. f. 1. (Popular) Vorbă fără rost, scornitură. *Ia taci, mătuşă, ce mai scorneşti iznoave! Om însurat ca dînsul? Lumea multe grăieşte, da eu cred că-s minciuni.* CONTEMPORANUL, VI 500. ✦ Invenţie. *Mare iznoavă-i şi trinu* (= trenul). *Bun cap o mai avut cine l-o mai iscodit.* MIRONESCU, S. A. 133.
2. (Învechit şi arhaizant, în loc. adv.) **De iznoavă** = din nou, iarăşi, de la capăt, încă o dată. *Crainicii măriei-sale au făcut de iznoavă strigare de oaste.* SADOVEANU, F. J. 572. *Risetele şi glumele încetară şi toţi se puseră de iznoavă pe lucru.* MACEDONSKI, O. III 6. *Cînd a ajuns acasă, şi-a făcut de iznoavă socoteala, băbeşte, cum îl taie capul.* VLAHUŢĂ, O. A. 356.

IZOBÁR, -Ă, *izobari, -e,* adj. (Despre transformările unui sistem fizic) Care se face la o presiune constantă. ✧ Expr. *Linie* (sau *curbă*) *izobară* (şi substantivat, f.) = linie care uneşte, pe o hartă geografică, punctele cu aceeaşi presiune atmosferică medie într-o anumită perioadă.

IZOCÓR, -Ă, *izocori, -e,* adj. (Despre transformările sistemelor fizice) Care se face la volum constant.

IZOCRÓN, -Ă, *izocroni, -e,* adj. (Despre transformări de stare fizică sau chimică) Care au durată egală. *Oscilaţiile de amplitudine mică ale unui pendul sînt izocrone.*

IZOÉDRIC, -Ă, *izoedrici, -e,* adj. (Despre corpuri geometrice) Care are feţele egale. *Cristal izoedric.*

IZOGLÓSĂ s. f. v. **isoglosă.**

IZOLÁ, *izolez,* vb. I. 1. Tranz. A despărţi cu totul, a separa. *Urechea, deprinsă acum să izoleze fiecare sunet, lămuri paşi.* C. PETRESCU, C. V. 50. *Multe judeţe sînt complet izolate, fiindcă ţăranii au tăiat firele telegrafice şi telefonice.* REBREANU, R. II 77. ✦ A împiedica transmiterea căldurii, umezelii, sunetelor etc. dintr-un mediu (sau corp) în altul cu ajutorul unei materii izolante; a separa cu ajutorul unei materii izolante un corp prin care trece curentul electric, de alt corp, bun conducător de electricitate. *Firele electrice le izolăm cu o cămaşă de cauciuc.*

2. Refl. (Despre oameni) A se retrage, a se îndepărta de ceilalți oameni, de societate, vădind o atitudine individualistă. *Acești cărturari, potrivit înclinărilor personale, se izolează căutînd răgaz pentru preocupările lor.* SADOVEANU, E. 30. *De la moartea lui Matei Basarab (1654) și mai cu seamă de la Șerban-vodă Cantacuzino (1674-1668), domnul și boierii se izolară de popor, aceea ce făcu pe acesta să fie indiferent la glasul lor.* BĂLCESCU, O. I 93. ◇ Fig. *Știința adevărată nu se izolează de popor, ci e în serviciul poporului.*

IZOLÁNT, -Ă, *izolanți, -te,* adj. **1.** (Și substantivat) Care are însușirea de a împiedica transmiterea căldurii, umezelii, zgomotului, curentului electric etc. dintr-un mediu (sau corp) în altul. *Materii izolante.*

2. (În expr.) *Limbă izolantă* = limbă care nu are afixe gramaticale și în care raportul dintre cuvinte este determinat de topică, de accent etc.

IZOLÁRE, *izolări,* s. f. Acțiunea de a (se) izola și rezultatul ei; despărțire, separare, îndepărtare. *Forțele și tăria Uniunii Sovietice au crescut nemăsurat astăzi, cînd nu mai este singură în fața imperialismului agresiv, cînd a ieșit definitiv din situația de izolare internațională.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2501.

IZOLÁT, -Ă, *izolați, -te,* adj. **1.** Despărțit, fără legătură, separat. *Oprirăm șalupa și ne uitarăm cu de-amănuntul. Era o tabără izolată de holerici.* ARGHEZI, P. T. 42. ◇ (Adverbial) *Luate izolat, un șir întreg de fapte de ale lui păreau a fi fără nici o importanță.* MIHALE, O. 459.

2. Retras, singuratic. *Trăia singură, izolată, într-o mansardă la București.* BART, E. 392. *El se opri înaintea unei case ce se ridica izolată în mijlocul unei ogrăzi pustii.* EMINESCU, N. 51. *Amîndoi se duseră într-o cameră izolată.* BOLINTINEANU, O. 430.

3. Răzleț. *Se auzea cîte o împușcătură izolată.*

IZOLATÓR, -OÁRE, *izolatori, -oare,* adj. Care izolează. *Stratul de aer izolator dintre cele două geamuri ale ferestrei.* ✦ (Substantivat, n.) Corp rău conducător de electricitate sau de căldură; piesă confecționată dintr-un material rău conducător de electricitate, servind la izolarea unui conductor față de pămînt sau față de diverse instalații.

IZOLÁȚIE, *izolații,* s. f. Strat de material izolant intercalat între două medii sau între două sisteme fizice.

IZOMÉR, -Ă, *izomeri, -e,* adj. (Despre substanțe sau combinații etc.) Care prezintă izomerie. ◇ (Substantivat, m.) *Izomeri anorganici.*

IZOMERÍE s. f. Proprietatea anumitor substanțe care, deși au moleculele compuse dintr-un număr egal de atomi de același fel, au proprietăți fizice și chimice diferite.

IZOMÉTRIC, -Ă, *izometrici, -e,* adj. (Despre cristale) De mărime egală.

IZOMÓRF, -Ă, *izomorfi, -e,* adj. (Despre substanțe) Care prezintă fenomenul de izomorfism.

IZOMORFÍE s. f. Izomorfism.

IZOMORFÍSM s. n. Proprietatea unor substanțe cu compoziție chimică diferită dar analogă, de a cristaliza în cristale cu forme identice sau asemănătoare.

IZOTÉRM, -Ă, *izotermi, -e,* adj. (Despre transformările sistemelor fizice) Care se produce la o temperatură constantă. ◇ *Linie izotermă* (și substantivat, f.) = linie care unește, pe o hartă geografică, punctele terestre cu aceeași temperatură medie într-o anumită perioadă (an, lună etc.). *Curbă izotermă* (și substantivat, f.) = curbă care unește, pe o diagramă, punctele cu aceeași temperatură ale unui proces fizico-chimic.

IZOTÓP, *izotopi,* s. m. Atom care, deși are proprietăți chimice identice cu ale altui atom ale aceluiași element, diferă de acela prin greutate și prin proprietățile fizice legate de greutate.

IZOTRÓP, -Ă, *izotropi, -e,* adj. (Despre corpuri, substanțe etc.) Care prezintă proprietăți fizice identice în toate direcțiile. *Mediu izotrop.* ◇ (Substantivat, m.) *Apa este un izotrop.*

IZOTROPÍE s. f. Proprietatea unui corp etc. de a fi izotrop.

IZRAELÍT[1], -Ă, *izraeliți, -te,* adj. Evreiesc.

IZRAELÍT[2], -Ă, *izraeliți, -te,* s. m. și f. Persoană de religie mozaică; p. ext. evreu.

IZVÓD, *izvoade,* s. n. (Învechit și arhaizant) **1.** Însemnare; listă, tabel, registru, condică, catastif. *Aprodul de la ușă porni atunci să răcnească, după izvodul pe care-l ținea în mînă, niște nume de răzeși și de mazili.* SADOVEANU, Z. C. 91. *Să mă treci la catastif pe mine?... Da ce sînt eu, să mă treci la izvod?* ALECSANDRI, T. I 111.

2. Manuscris; text (de cronică), izvor (5). *În izvoadele bătrîne pe eroi mai pot să caut.* EMINESCU, O. I 149. ✦ Document. *Nicolae Golescu, ca să cîștige prietenia lui Bălcescu și cunoscîndu-i slăbiciunea, îi trimise un cufăr de izvoade istorice.* V. ROM. octombrie 1953, 94. *Izvoadele cele mai vechi arată că țăranii, din moși-strămoși, de veacuri, s-au folosit de imașuri și de păduri... Numai în urmă de tot boierii au pus mîna, puțin cîte puțin, pe imașuri și pe păduri.* BUJOR, S. 119.

3. Concept, schiță, plan; model. *Mă dusei la meșteri și le făcui un izvod de șa.* GORJAN, H. II 47. *Izvoade de zidiri.* GOLESCU, Î. 112.

4. Model de cusătură națională.

IZVODÍ, *izvodesc,* vb. IV. (Învechit și, azi, regional) **1.** Tranz. A crea, a concepe, a face; a inventa, a scorni, a plăsmui. *Fata cosea la gherghef și Iordăcheoaia se apropie de ea: ...Cum izvodești matale singurică frumusețea asta?* SANDU-ALDEA, D. N. 192. *Nu căuta că mă vezi gîrbovă și stremțuroasă, dar, prin puterea ce-mi este dată, știu dinainte ceea ce au de gînd să izvodească puternicii pămîntului.* CREANGĂ, P. 190. *Aron-voievod... izvodi ca de tot omul din țară să se dea cîte un bou.* BĂLCESCU, O. II 26. ◇ Absol. *Nu tăgădui, nu izvodi, nu minți.* NEGRUZZI, S. III 493. ✦ (Rar) A descoperi. (Refl. pas.) *De vreo două-trei zile s-au izvodit niște băi pă dinafar de porțile Astrahanului.* GORJAN, H. IV 37.

2. Tranz. A alcătui, a compune, a redacta, a scrie. (Absol.) *(Paraponisitul, după ce a cetit o petiție compusă de el): Cunoașteți multe condeie carele să poată izvodi așa de țunțurliu* (= dibaci, isteț)? ALECSANDRI, T. I 379.

3. Refl. A se contura, a apărea. *Nu era un iaz ca orișicare; pentru că pe fața lui nu se izvodea, niciodată, nici o undă.* GALACTION, O. I 44. *Și-n față i se izvodise parcă tot amarul neamului său, așa-i era de îndurerată căutătura ochilor.* MIRONESCU, S. A. 31.

IZVODÍRE, *izvodiri,* s. f. (Învechit și arhaizant) Acțiunea de a (se) izvodi și rezultatul ei.

IZVODITÓR, *izvoditori,* s. m. (Învechit și arhaizant) Istoric, istoriograf, cronicar; p. ext. scriitor, autor. *Fericim pre izvoditorii cărții românești.* GOLESCU, Î. 21.

IZVÓR, *izvoare,* s. n. **1.** Fir de apă subterană care iese sau țîșnește la suprafața pămîntului. *Umbrind vrun nor, n-a mai scăzut arsura, Și cerul astfel a ucis natura. Nici ape-n puțuri, nici izvoare-n munți, Și nime n-avea lipsă-acum de punți.* COȘBUC, P. I 280. *Acușa la ureche-i*

un cîntec vechi străbate Ca murmur de izvoare prin frunzele uscate. EMINESCU, O. I 96. *Mai de vale-o blîndă ciută La izvoare se adapă.* ALECSANDRI, P. A. 154. ✧ Fig. *I se năzări ţarina fără capăt a gospodăriei colective, îl îmbăta un duduit de tractoare... nişte izvoare de grîu roşcat curgeau din pîntecele batozelor.* CAMILAR, TEM. 127. *Ochii ei, două izvoare săcate, încetase de a mai varsa lacrimi.* EMINESCU, N. 28. ✧ *Izvor mineral* v. mineral. *Izvor termal* v. termal.

2. (Mai ales la pl.) Locul în care iese la suprafaţa pămîntului apa din pînzele de apă subterană, formînd un lac sau o apă curgătoare; obîrşie. *Izvoarele Jiului.*

3. Punct sau corp de la care se propagă în spaţiu lumină, căldură etc. *Izvor de lumină.*

4. Fig. Origine, lucru din care provine, din care decurge ceva; sursă. V. cauză (1). *Izvor de inspiraţie.* ▭ *În durerile şi furtunile negurosului nostru trecut, doina şi cîntecul bătrînesc au fost izvoare de viaţă şi energie.* SADOVEANU, E. 17. *Negru, cocoşat şi lacom, un izvor de şiretlicuri, La tovarăşii săi spune veninoasele-i nimicuri.* EMINESCU, O. I 150.

5. Fig. Document, monument pe care se întemeiază un fapt istoric sau care serveşte pentru sprijinirea unei afirmaţii ştiinţifice; sursă, sorginte. [Istoria] *se întocmeşte pe baza izvoarelor, adică a dovezilor nescrise şi scrise.* IST. R.P.R. 7. *Lipsa izvoarelor nu ne iartă a cunoaşte cu de-amăruntul tactica oştirilor romîneşti.* BĂLCESCU, O. I 24.

IZVORÁŞ, *izvoraşe,* s. n. Diminutiv al lui izvor (1). *Izvoraşul curge-n vale.* ALECSANDRI, P. A. 77.

IZVORÍ, pers. 3 *izvorăşte,* vb. IV. Intranz. 1. (Despre apă) A ieşi din pămînt, a ţîşni la suprafaţă. *Venea de departe Volga, izvorînd calmă dintr-un lac de pe lîngă Tver.* STANCU, U.R.S.S. 181. *Un şipot de apă ... izvora din cîte un colţ de piatră.* ISPIRESCU, L. 17. *Unde-mi cădea... Cişmea izvora.* TEODORESCU, P. P. 470. ✦ Fig. (Despre lacrimi, sînge etc.) A începe să curgă. *O lacrimă, curată ca un mărgăritar, îi izvorăşte din ochii mamei şi i se aninä de geană.* GÎRLEANU, L. 44. *Măi neamţule, nu ţi-i greu Cînd vezi sînge pe ceacău* (= chipiu), *Izvorînd din capul meu?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 316. ✧ Tranz. (Poetic) *În lumea asta sînt femei Cu ochi ce izvorăsc scîntei.* EMINESCU, O. I 235. ✦ Fig. A răsări, a se arăta. *În răsărit, pe dealuri depărtate, se rumeni zarea şi luna roşie izvorî încet de pe pămîntul celălalt.* SADOVEANU, O. V 417. *Cuvîntul unic... îi izvorăşte* [lui Sadoveanu] *în minte cu uşurinţa şi siguranţa cu care ‹ notele » sar vertiginos, şi totuşi exact, de subt degetele unui prestidigitator al clavirului.* IBRĂILEANU, S. 5. *Cu-ncetu-nsereazä şi stele izvorăsc Pe-a cerului arcuri măreţe.* EMINESCU, O. IV 96.

2. Fig. A lua naştere, a-şi avea sursa, obîrşia, a se trage din...; a rezulta, a deriva, a proveni. *Dar ce fel de ştiinţă e asta care nu izvorăşte din viaţă?* DAVIDOGLU, M. 46. *Drepturile, cum ţi-am spus, izvorăsc din datoriile omului,* BĂLCESCU, O. I 355.

Î

Î s. m. invar. A unsprezecea literă a alfabetului şi sunetul corespunzător; este o vocală nerotunjită, cea mai închisă din seria medială.

ÎMBARCÁ, *îmbárc,* vb. I. Refl. A se urca într-o navă, pentru o călătorie pe apă; p. ext. a se urca într-un vehicul terestru sau aerian pentru o călătorie mai lungă. *Nu a vrut să se îmbarce, cerînd alt comandant.* CAMIL PETRESCU, T. II 181. *Ne îmbarcarăm în vasul companiei vapoarelor.* BOLINTINEANU, O. 268. ✧ Tranz. *Fata, rămasă singură, fără nici un sprijin, fu îmbarcată pe un vapor.* BART, E. 41. *Îi îmbarcă mai pe urmă pe un vapor austriac.* GHICA, S. A. 154.

ÎMBARCÁRE, *îmbarcări,* s. f. Acţiunea de a (se) îmbarca. *La faţa locului lumea, gură-cască, se adunase grămadă să privească la îmbarcarea boilor pe vapor.* BART, S. M. 85.

ÎMBARCÁŢIE s. f. v. **ambarcaţie.**

ÎMBĂIÁ, *îmbăiez,* vb. I. Refl. A se scălda (în baie); a face baie. *Se îmbăiară la hotel şi-şi schimbară hainele.* VORNIC, P. 151. *Trei lucruri adună pe oameni la această baie... unde mulţi vin numai pentru plimbare, făr' de a se îmbăia.* GOLESCU, Î. 37. *Se scălda şi se-mbăia.* PĂSCULESCU, L. P. 7. ✧ Tranz. *Acas-o lua... Frumos mi-o scălda, Frumos mi-o-mbăia.* TEODORESCU, P. P. 429.

ÎMBĂIERÁ, *îmbáier,* vb. I. Tranz. A prinde în băieri, a lega cu băieri. *Geanta îmbăierată de gîtu-i.* ODOBESCU, S. III 157. ✧ Fig. *În loc de a îmbăiera cu anevoinţă eu însumi descrieri rău nimerite... mă văz silit a cere de la alţii...* ODOBESCU, S. III 156.

— Variantă: **îmbăirá** (ALECSANDRI, P. P. 510) vb. I.

ÎMBĂIERÁRE s. f. Acţiunea de a îmbăiera.

ÎMBĂIERÁT, -Ă, *îmbăieraţi, -te,* adj. Legat cu băieri; atîrnat cu o baieră.

— Variantă: **îmbăirát** (ALECSANDRI, P. P. 510) adj.

ÎMBĂIRÁ vb. I v. **îmbăiera.**

ÎMBĂIRÁT, -Ă adj. v. **îmbăierat.**

ÎMBĂLÁ, *îmbălez,* vb. I. Tranz. A umple de bale; a muia cu salivă. *Baba de pe cuptor se opri din tors, după ce îmbălă repede, de cîteva ori, firul.* CAMILAR, N. II 266. ✦ Refl. Fig. A folosi cuvinte triviale. *Din tindă l-am auzit cum se îmbăla şi n-am mai putut răbda.* REBREANU, I. 70.

ÎMBĂLÁT, -Ă, *îmbălaţi, -te,* adj. Plin de bale, ud de salivă. *Îi atîrna ca totdeauna, groasă şi îmbălată, buza de jos.* DUMITRIU, V. L. 41. *Oleacă ce nu-i venea mamei la socoteală căutătura mea, îndată pregătea, cu degetul îmbălat, puţină tină.* CREANGĂ, A. 35. ✦ Fig. Trivial, murdar. *Urletele pe toate glasurile, înjurăturile îmbălate se încrucişau într-un vuiet prelung.* REBREANU, R. II 198.

ÎMBĂLĂTÚRĂ, *îmbălături,* s. f. Faptul de a fi ud de salivă; urmă, pată lăsată de ceva îmbălat. *Moşul Chiril scoase de sub curea o carte cu marginile mîncate de îmbălătura degetelor.* CAMILAR, N. II 371.

ÎMBĂLORÁ, *îmbălorez,* vb. I. Tranz. (Mai ales în expr.) **A-şi îmbălora gura** = a-şi umple gura de salivă; fig. a mustra, a certa pe cineva. *Milostiv fii mie, păcătoasei, care-mi tot îmbălorez gura pe bărbat degeaba.* CREANGĂ, A. 17.

— Variantă: **îmbălorí** (ŞEZ. IX 146) vb. IV.

ÎMBĂLORÍ vb. IV v. **îmbălora.**

ÎMBĂLOŞÁ, *îmbăloşez,* vb. I. Tranz. A îmbăla.

ÎMBĂLSĂMÁ, *îmbălsămez,* vb. I. Tranz. **1.** (Mai ales despre flori) A parfuma, a înmiresma aerul. *Florile rare îmbălsămau aerul cu miresmele lor puternice, împrospătate peste noapte.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 10.

2. A îmbiba, a impregna un cadavru cu substanţe care au proprietatea de a împiedica sau a întîrzia putrefacţia.

— Variante: **balsamá, bălsămá** (NEGRUZZI, S. II 156) vb. I, **bălsămí** (BĂLCESCU, O. II 267), **îmbălsămí** (MACEDONSKI, O. II 267) vb. IV.

ÎMBĂLSĂMÁRE, *îmbălsămări,* s. f. Îmbibare, impregnare a unui cadavru cu substanţe care au proprietatea de a împiedica sau a întîrzia putrefacţia.

ÎMBĂLSĂMÁT, -Ă, *îmbălsămaţi, -te,* adj. **1.** Care răspîndeşte un miros foarte plăcut; în care s-a răspîndit un miros foarte plăcut; parfumat, înmiresmat. *Prăvălii îmbălsămate de cafea nu crudă, verde şi tare, ci prăjită, uleioasă, grasă sau rişnită, cu mireasma tare şi îmbătătoare.* DUMITRIU, N. 265. *Deschise ferestrele şi aerul proaspăt, îmbălsămat al primăverii năvăli în odaie.* AGÎRBICEANU, S. P. 101. *Cred că saltelele biblice ale regelui Solomon nu erau nici mai moi, nici mai mirositoare decît aşternutul meu de iarbă îmbălsămată şi cosită din ajun.* HOGAŞ, M. N. 70.

2. (Despre cadavre) Îmbibat, impregnat cu substanţe care împiedică sau întîrzie putrefacţia.

— Variante: **îmbălsămít, -ă** (MACEDONSKI, O. I 64), **balsamát, -ă, bălsămít, -ă** (ODOBESCU, S. III 202, ALEXANDRESCU, M. 77) adj.

ÎMBĂLSĂMÍ vb. IV v. **îmbălsăma.**

ÎMBĂLSĂMÍT, -Ă adj. v. **îmbălsămat.**

ÎMBĂRBĂTÁ, *îmbărbătez,* vb. I. Tranz. A insufla cuiva bărbăţie, curaj, avînt; a însufleţi, a încuraja. *Doja a îmbărbătat pe ai săi printr-o cuvîntare.* IST. R.P.R. 160. *Frica de moarte îmbărbăta pe voinicul nostru.* POPESCU, B. III 17. *Cu arma în mînă, îmbărbătează norodul.* NEGRUZZI, S. I 290. ✦ Refl. A-şi face curaj. *Îmbărbătîndu-se, şi-a mai venit puţin în fire.* CREANGĂ, P. 27.

ÎMBĂRBĂTÁRE, *îmbărbătări*, s. f. Acțiunea de a îmbărbăta; încurajare, însuflețire. *Ion vorbi pe drum cuvinte de îmbărbătare și de alinare.* DUMITRIU, N. 155. *Încep să-i spun cuvinte de îmbărbătare.* SAHIA, N. 118. *Căutau o privire de îmbărbătare, o mînă de mîngîiere pe obrajii lor dogoriți de fierbințeală.* MIRONESCU, S. A. 123.

ÎMBĂRBĂTÁT, -Ă, *îmbărbătați, -te*, adj. Însuflețit, încurajat. *Îmbărbătat, se-ntoarce Ștefan să-și reînchege oastea-i sfărîmată.* VLAHUȚĂ, O. A. II 162. *Lumea îmbărbătată s-a-ntors între întăriturile cetății.* CARAGIALE, O. III 194.

ÎMBĂTÁ, *îmbăt*, vb. I. 1. Refl. A ajunge în stare de beție, în urma consumării unei cantități de alcool. *Se îmbăta pînă într-atît, încît nu mai știa dacă feată este ori băiat.* ISPIRESCU, U. 104. *Mai nainte, unde se întîmpla la tine să te îmbeți!... acuma îți bei mințile dintr-un țoi de rachiu.* CARAGIALE, O. I 257. *Mănîncă, bea, se-mbată și doarme dus.* ALECSANDRI, T. I 447. ✧ Expr. **A se îmbăta lulea (tun, turtă** sau **criță)** = a se îmbăta foarte tare. ✧ Tranz. *I-a dat țuică și l-a îmbătat.* (Expr.) **A îmbăta** (pe cineva) **cu apă rece** = a amăgi (pe cineva) cu vorbe goale. *Nu mă îmbeți pe mine cu apă rece. Te știu eu cine ești.* V. ROM. martie 1953, 167. *Ei! Să lăsăm frazele, nene Cațavencule! Astea sînt bune pentru gură-cască... Eu sînt omul pe care d-ta să-l îmbeți cu apă rece?* CARAGIALE, O. I 136.

2. Tranz. Fig. A încînta, a fermeca, a ameți, a zăpăci. *Se temea acum să nu-l îmbete Amețitoarea ochilor otravă.* TOPÎRCEANU, B. 59. *Pădurea mirosea de te-mbăta: înflorise tămîioara.* SANDU-ALDEA, U. P. 65. *Întindem buzele tremurătoare, Vrăjita-ți undă să ne mai îmbete, Viață pururea fermecătoare!* VLAHUȚĂ, O. A. I 78. *Dulcele parfum al florilor și al rîului intră în cameră și mă îmbată.* BOLINTINEANU, O. 317. ✧ Refl. *Nu te-mbăta de vorba cui ar sta să te admire!* VLAHUȚĂ, O. A. 75. *În sărbătoarea noastră, tu singur ești tăcut! Îmbată-te de viața ce ne surîde nouă.* BOLINTINEANU, O. 21.

ÎMBĂTÁRE s. f. Acțiunea de a (se) îmbăta; amețeală, tulburare, încîntare. *Viteazul Jap era altfel de cîine... Destrăbălarea și decăderea oamenilor între care trăia, îi dădeau tristețea-i înțeleaptă, completa-i lipsă de trufie și de îmbătare.* GALACTION, O. I 302. *O privea cu îmbătare.* EMINESCU, O. I 32.

ÎMBĂTÁT, -Ă, *îmbătați, -te*, adj. (Rar) Beat. (Substantivat) *Ochi-i se făcură grei Ca celui îmbătat.* COȘBUC, P. I 231.

ÎMBĂTĂTÓR, -OÁRE, *îmbătători, -oare*, adj. (Rar la propriu) Care îmbată. *Spirtul, o esență îmbătătoare.* NEGRUZZI, S. I 256. ✦ Fig. (Mai ales despre arome, miresme) Care ametește, tulbură (adesea în chip foarte plăcut); care farmecă; amețitor, tulburător, încîntător. *Sub nucul lat Te afli însă izolat, Și-n umbra lui îmbătătoare Trecutul naște ca o floare.* MACEDONSKI, O. I 78. *Copacii înfloresc, — în aer Plutesc miresme-mbătătoare.* VLAHUȚĂ, O. A. 66. *Ghiocei înfloriți răspîndeau un miros îmbătător.* ODOBESCU, S. III 279.

ÎMBĂTRÎNÍ, *îmbătrînesc*, vb. IV. Intranz. 1. A deveni bătrîn. *Noi trăim cu părerea că numai omul îmbătrînește, să scutură și cade.* DELAVRANCEA, A. 35. *Însoară-te pînă a nu îmbătrîni.* NEGRUZZI, S. I 251. *Îmbătrînești fără vreme.* ȘEZ. I 221. ✦ Tranz. A face pe cineva să devină bătrîn (prin supărări, griji, necazuri etc.). *Vremea... ne îmbătrînește și ne duce la moarte.* IBRĂILEANU, A. 187. *De ce m-ai îmbătrînit?* TEODORESCU, P. P. 277.

2. (Despre materiale) A-și schimba în mod lent proprietățile caracteristice, în condiții normale de serviciu sau de depozitare.

— Variantă: **bătrînî** vb. IV.

ÎMBĂTRÎNÍRE s. f. Faptul de a îmbătrîni. (Fig.) *Portretele bunicilor cu cravate înalte, ale bunicelor decoltate în crinolinc, înnegrite de îmbătrînirea uleiului.* DUMITRIU, B. F. 44.

ÎMBĂTRÎNÍT, -Ă, *îmbătrîniți, -te*, adj. (Despre ființe) Devenit bătrîn; cu înfățișare de bătrîn. *I se păru deodată îmbătrînită.* DUMITRIU, N. 142. *Un leu îmbătrînit.* EMINESCU, N. 3.

ÎMBELCIUGÁT, -Ă adj. v. **belciugat.**

ÎMBELȘUGÁ, *îmbelșughez*, vb. I. Tranz. (Rar) A face să rodească, să fie îmbelșugat. *Sunînd grăunțele, pe bulgări plouă; Speranța, dragostea lui sfîntă, dorul De-a-mbelșuga cu munca lui ogorul, Le seamănă cu mîinile-amîndouă.* VLAHUȚĂ, O. A. 28.

ÎMBELȘUGÁRE s. f. Belșug, abundență, îndestulare. *Unchiașul... de la venirea băiatului, trăia mai bine și mai cu îmbelșugare.* POPESCU, B. IV 42. *Frumusețile ce natura le răspîndește... cu atîta îmbelșugare.* NEGRUZZI, S. I 315.

— Variantă: **îmbielșugáre** (SADOVEANU, D. P. 158) s. f.

ÎMBELȘUGÁT, -Ă, *îmbelșugați, -te*, adj. Care are din abundență toate cele trebuincioase (v. îndestulat, abundent, bogat); care există, se află din belșug, din abundență. *Recoltă îmbelșugată. Casă îmbelșugată.* ▭ *Agricultura socialistă eliberează țărănimea muncitoare de exploatare și-i deschide drum larg spre un trai îmbelșugat.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 9, 47. *Pentru omul sovietic viața se face din ce în ce mai îmbelșugată, mai fericită.* STANCU, U.R.S.S. 158. *Natura îmbelșugată a acestui pămînt binecuvîntat n-a putut fi încă secătuită de lăcomia și nesocotința omenească.* BART, S. M. 46.

— Variantă: **îmbielșugát, -ă** (SADOVEANU, D. P. 163) adj.

ÎMBI, -E num. card. (Învechit) Ambii, amîndoi. *Cu îmbe mîni împrăștii un bine-agonisit.* NEGRUZZI, S. II 191.

ÎMBIÁ, *îmbii*, vb. I. Tranz. A îndemna pe cineva cu stăruință (uneori cu rugăminți repetate) să facă ceva sau să primească ceva; a invita, a pofti. *Poftim, stai și ospătează... hai! îl îmbie Ion Crîngașu, dar se întrerupse, văzînd cum tatăl lui se uita pieziș.* CAMILAR, TEM. 10. *Adineauri mă îmbiai să mă duci acasă în cabrioletul tău.* C. PETRESCU, A. R. 30. *Făt-Frumos... fu primit de Alb-Împărat cu multă cinste și îmbiat cu felurite sorbeturi răcoritoare.* POPESCU, B. I 11. ✧ Fig. *Un tainic dor de viață mă îmbie. Simt inima bătîndu-mi tot mai vie.* IOSIF, P. 14. ✧ Refl. reciproc. *Începură a se îmbia unul pe altul.* SBIERA, P. 22. ✦ Refl. (Rar) A se lăsa poftit. *Zise către Ioaneș să o urmeze. Ioaneș nu se îmbie mult și merse fără frică după zînă.* RETEGANUL, P. IV 11. ✦ A atrage. *Îl îmbiau, ca pe fete, culorile și lucrurile gingașe.* GALACTION, O. I 9.

— Pronunțat: *-bi-a.*

ÎMBIÁLĂ, *îmbieli*, s. f. (Rar) Îmbiere. *N-au stătut mult la îmbială.* SBIERA, P. 22. *Zmeul îl înteți cu îmbiala.* ISPIRESCU, L. 339.

— Pronunțat: *-bi-a-.*

ÎMBIÁT s. n. Îmbiere. *Și călătorii, osteniți și flămînzi fiind, nu așteptară mult îmbiat; se așezară la masă și mîncară omenește.* RETEGANUL, P. III 4.

— Pronunțat: *-bi-at.*

ÎMBIBÁ, *îmbîb*, vb. I. Refl. (Despre masa unui corp) A absorbi o cantitate mare de lichid, a se pătrunde de un lichid. *Buretele se îmbibă de apă.* ✦ Tranz. Fig. (Rar) A face să fie pătruns de o idee, de o teorie; a îndoctrina. *L-am îmbibat cu principiile noastre de frățietate, și acum casa lui e a noastră.* ALECSANDRI, T. 1655.

ÎMBIBÁRE s. f. Acțiunea de a (se) îmbiba și rezultatul ei.

ÎMBIBÁT, -Ă, *îmbibați, -te,* adj. (Despre masa unui corp) Care a absorbit o cantitate mare de lichid. *Postav îmbibat de ulei.* ✦ Plin cu..., pătruns de... *Veni o adiere ușoară de vînt, îmbibată cu miros de verdeață crudă.* SAHIA, N. 87.

ÎMBIELȘUGÁRE s. f. v. **îmbelșugare.**

ÎMBIELȘUGÁT, -Ă adj. v. **îmbelșugat.**

ÎMBIÉRE, *îmbieri,* s. f. Acțiunea de a îmbia și rezultatul ei; poftire, invitație, îndemn stăruitor. *Pomîrlă a mormăit ceva, poate o îmbiere.* GALAN, Z. R. 376. *Trei zile încheiate se sili Sila cu fel de fel de îmbieri, cu fel de fel de mîngîieri... ca să facă pe băiat să scoată macar un grai din gura lui, dar nu i-a stat prin putință cu nici un preț.* POPESCU, B. III 125.

— Pronunțat: *-bi-e-.*

ÎMBIETÓR, -OÁRE, *îmbietori, -oare,* adj. Care îmbie, îndeamnă, pofte**ș**te, invită; ademenitor, ispititor, atrăgător. *Între aceste bucurii mijea, cu surîs îmbietor, chipul Eleonorei.* VORNIC, P. 169. *Ideea revoluției e privită ca îmbietoare chiar între ofițerii de cavalerie.* CAMIL PETRESCU, O. II 241. *Nu știa ce să facă și cum să se poarte, numai ca să-i pară lui viața mai ușoară și casa mai îmbietoare.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 50.

— Pronunțat: *-bi-e-.*

ÎMBINÁ, *îmbín,* vb. I. Tranz. A împreuna, a împleti, a face să se lege strîns două sau mai multe elemente (concrete sau abstracte) pentru a obține un tot; a uni. *Viața dovedește că numai cel ce știe să îmbine munca practică cu munca de ridicare a nivelului său ideologic obține succese, oricare ar fi domeniul în care își desfășoară activitatea.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 3-4, 55. *Poporul nostru îmbină, în munca și lupta sa pentru pace, hotărîrea cea mai dîrză cu vigilența cea mai ascuțită împotriva atițătorilor la război.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2524. *În prima fază...* [Eminescu] *își îmbină întotdeauna sensibilitatea cu imaginile naturii.* IBRĂILEANU, S. 126. ✧ Refl. *Fruntea i se încreți, încît sprîncenele aproape i se îmbinară.* CAMILAR, N. II 177. *Un răsunet tînguios se îmbină cu strigătele de veselie.* ODOBESCU, S. I 184.

ÎMBINÁRE, *îmbinări,* s. f. Acțiunea de a îmbina; unire într-un tot, împreunare, împletire. *Buciu vedea necesitatea îmbinării luptei pentru plan și calitate printr-un efort unic, colectiv, al tuturor tractoriștilor.* MIHALE, O. 379. *Evenimentele se alungau unele pe altele, grave sau glumețe, după îmbinarea cauzelor.* D. ZAMFIRESCU, R. 130. ✦ Asamblare rigidă a elementelor componente ale unui sistem tehnic.

ÎMBINÁT, -Ă, *îmbinați, -te,* adj. Unit într-un tot, împreunat. ✧ *Sprîncene îmbinate* = sprîncene care se împreună una cu alta la rădăcina nasului, formînd o singură linie deasupra arcadei ochilor. *Parcă văd încă cele două buze rumene desfăcîndu-se, și sprîncenele îmbinate, pe cînd rîdea, ridicîndu-se în arcuri fine, deasupra ochilor.* SADOVEANU, O. I 365. *Un juvaer ca mata, cu o guriță așa de îmbobocită, cu niște sprîncene așa de îmbinate.* ALECSANDRI, T. I 433. *Pentru sprîncene-mbinate, Umblu țara jumătate.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 18.

ÎMBÎCSEÁLĂ, *îmbîcseli,* s. f. Stare a ceea ce este îmbîcsit. *Îmbîcseala aerului.*

ÎMBÎCSÍ, *îmbîcsesc,* vb. IV. Tranz. A umple (un spațiu) înghesuind lucrurile în el; a îndesa, a ticsi, a înțesa. *Nămeții și, printre ei, pîrtiile făcute cu lopata îmbîcseau și mai mult curtea caselor.* ARDELEANU, D. 294.

ÎMBÎCSÎT, -Ă, *îmbîcsiți, -te,* adj. Plin, înțesat, ticsit, suprasaturat (în special de praf, de murdării sau de mirosuri neplăcute). *Bucuros că scapă de gălăgia asurzitoare și de aerul îmbîcsit din careu, se plimba singur.* BART, E. 211. *Le e părul îmbîcsit, pîslos și des.* ISPIRESCU, L. 398.

ÎMBÎRLIGÁ vb. I v. **bîrliga.**

ÎMBÎRLIGÁT, -Ă adj. v. **bîrligat.**

ÎMBLÁ vb. I v. **umbla.**

ÎMBLĂCÍ vb. IV v. **îmblăti.**

ÎMBLĂCÍU, *îmblăcie,* s. n. Unealtă agricolă rudimentară, făcută dintr-un băț gros, articulat cu o prăjină lungă, cu care se bat păioasele și legumele cu păstăi pentru a separa semințele din teacă sau din coajă. *Ai dat de vro două-trei ori cu îmblăciul în arie.* SBIERA, P. 253. ✧ Expr. **A măsura cuiva vorba cu îmblăciul** = a nu înțelege nimic din ce spune cineva. *Apoi na, zise Ipate. Măsură-i vorba cu îmblăciul. Balan să-ți aleagă din gură ce spui, dacă nu vorbești deslușit.* CREANGĂ, P. 151.

ÎMBLĂNÍ, *îmblănesc,* vb. IV. Tranz. A căptuși cu blană o haină. *Și-a îmblănit paltonul.*

ÎMBLĂNÎT, -Ă, *îmblăniți, -te,* adj. (Despre obiecte de îmbrăcăminte) Căptușit cu blană. *Popa era în colț cu arhimandritul Snagoveanu, pe care-l ajuta să-și îmbrace giubeaua neagră, îmblănită cu vidră.* CAMIL PETRESCU, O. II 73.

— Variantă: **blănít, -ă** (NEGRUZZI, S. I 199) adj.

ÎMBLĂTÍ, *îmblătesc,* vb. IV. Tranz. (Folosit și absolut) A bate cerealele, trifoiul etc. cu îmblăciul, pentru a scoate grăunțele sau semințele. *Nici vara nu munceșți, nici iarna nu îmblătești.* ALECSANDRI, P. P. 314. ✦ Fig. A bate rău pe cineva; a ciomăgi. *Cu niște frînghii groase... și udate... prinseră a-l îmblăti din răsputeri pe spete.* CONTEMPORANUL, VII 101.

— Variantă: (regional) **îmblăcí** (ALECSANDRI, P. P. 317) vb. IV.

ÎMBLĂTÍRE s. f. Acțiunea de a îmblăti.

ÎMBLĂTÍT s. n. Îmblătire. *Îmblătitul snopilor.* ✦ Timpul, epoca îmblătirii. *S-a întîmplat pe la îmblătitul grîului.* CAMILAR, N. II 114.

— Variantă: **umblăcít** (ALECSANDRI, T. 634) s. n.

ÎMBLĂTITÓR, -OÁRE, *îmblătitori, -oare,* s. m. și f. Persoană care îmblătește. *Se îmblătește în doi, trei, patru sau mai mulți îmblătitori.* PAMFILE, A. R. 199. *Doi dau, doi stau, doi se miră, doi se-nchină? (Îmblătitorii îmblătind).* SBIERA, P. 323. *La aria cu-mblătitori o duceți.* TEODORESCU, P. P. 362.

ÎMBLET s. n. v. **umblet.**

ÎMBLÎNZÍ, *îmblînzesc,* vb. IV. Tranz. (Cu privire la animale sălbatice) A face să-și piardă sălbăticia, să se obișnuiască cu omul și să se supună (într-o oarecare măsură) voinței lui. V. domestici. *A îmblînzi lei și tigri.* ✦ (Cu privire la oameni, la caracterul lor etc.) A face să fie blînd, a domoli, a liniști, a potoli. *Cuvîntul lui Iordache înmuia inimile, le îmblînzea.* CAMILAR, TEM. 105. *Aducînd pitaci și colaci... a împărțit la fiecare, de ne-a îmblînzit.* CREANGĂ, A. 4. *De-om întîlni vreun zmeu... i-om da decorațiile noastre, ca să-l îmblînzim.* ALECSANDRI, T. I 427. ✧ Refl. *Glasurile se îmblînziseră.* DUMITRIU, N. 54. *Căpitanul se-mblînzea, Brațele-i le slobozea.* ALECSANDRI, P. P. 58. ✧ Fig. *De s-ar îmblînzi* [furtuna] *măcar numai puțin.* DUMITRIU, P. F. 25.

ÎMBLÎNZÍRE s. f. Acțiunea de a îmblînzi.

ÎMBLÎNZÍT, -Ă, *îmblînziți, -te,* adj. (Despre animale sălbatice) Făcut să-și piardă sălbăticia, să se obișnuiască cu omul și să se supună (într-o oarecare măsură) voinței lui; domesticit. ✦ (Rar) Blînd. *Și prin tufele de mături ce cresc verzi, adînce, dese, Păsări îmblînzite-n cuiburi distind penele alese.* EMINESCU, O. I 43. ✦ (Despre oameni, despre caracterul sau manifestările lor) Făcut sau devenit (mai) blînd; domolit, liniștit, potolit. *Fusese străin, ș-acuma deodată privea cu ochii îmblînziți la unchește Mihu.* SADOVEANU, O. VII 101.

ÎMBLÎNZITÓR, -OÁRE, *îmblînzitori, -oare,* s. m. și f. Persoană care se ocupă cu îmblînzirea animalelor sălbatice. *Zmeul, de cînd rămăsese închis în ostrovul său, ca leul în cușca îmblînzitorului de dobitoace, nu făcea alt decît da ocol ostrovului.* POPESCU, B. II 74.

ÎMBOBOCÍ, *îmbobocesc,* vb. IV. Intranz. (Folosit mai ales la pers. 3; despre flori, plante) A face boboci; (despre muguri) a începe să se desfacă. *Spunea un crin:... Îmbobocesc în soare și-n ziuă mă desfac.* STANCU, C. 41. *Sub arzînda ei cătare Mugurii îmbobocesc.* BOLINTINEANU, O. 113. *Mugurii pe creangă se văd îmbobocind.* ALECSANDRI, P. A. 118.

ÎMBOBOCÍT, -Ă, *îmbobociți, -te,* adj. (Despre plante) Care are boboci; (despre flori) în stadiu de boboc, gata să înflorească. *Obrazii tăi sînt rumeni, ca roza-mbobocită.* NEGRUZZI, S. II 37. *Trandafirii îmbobociți se deschid.* RUSSO, O. 118. *Crinul... îmbobocit.* CONACHI, P. 53. ✧ Fig. *Un juvaier ca mata, cu o guriță așa de îmbobocită, cu niște sprincene așa de îmbinate...* ALECSANDRI, T. I 433.

ÎMBODOLÍ, *îmbodolesc,* vb. IV. Refl. (Regional) A se înfofoli. *Apucă de pe-un scaun șalul, îmbodolindu-se cu el, și fugi la ușă.* SADOVEANU, Z. C. 222. *Alții vro doi... fiind îmbodoliți în surtuce și jachete croite nu pe măsura lor, erau foarte stîngaci.* NEGRUZZI, S. I 105. ✧ Tranz. Fig. *Foc, focșorule, Eu te învelesc Și te îmbodolesc.* PĂSCULESCU, L. P. 135.

ÎMBODOLÍT, -Ă, *îmbodoliți, -te,* adj. (Regional) Înfofolit. *La ambulanță licăreau felinare în toate părțile. Pe paturi negre stăteau în capul oaselor flăcăii cu capetele îmbodolite.* SADOVEANU, O. VI 113. *Și cînd era gata tot, ce să mă pomenesc? Cu Ilinca, îmbodolită de drum.* VLAHUȚĂ, CL. 20.

ÎMBOGĂȚÍ, *îmbogățesc,* vb. IV. 1. Refl. (Despre persoane) A agonisi bani mulți sau bunuri numeroase, a acumula bogății; a se înavuți. *Cît era să cîștigăm de la dumneata? Ce, ne-mbogățeam din două lăzi?* DUMITRIU, N. 260. *Se îmbogățește văzînd cu ochii.* REBREANU, R. I 72. *Să nu spun minciuni, dar Ipate se îmbogățise însutit și înmiit.* CREANGĂ, P. 153.

2. Tranz. (Cu privire la bunuri din domeniul material sau spiritual; adesea urmat de determinări introduse prin prep. «cu») A adăuga noi elemente, a lărgi sfera, a face să devină mai cuprinzător, a mări, a dezvolta. [Filimon] *a îmbogățit literatura romînă cu două scrieri de un adevărat merit: Slujnicarii și Ciocoii.* GHICA, S. A. 80. ✧ Refl. *Vocabularul continuă să se îmbogățească, pe măsură ce activitatea și gîndirea oamenilor se dezvoltă, și o dată cu aceasta se îmbogățește și fondul principal.* GRAUR, F. L. 93. ✦ (Min.) A elimina o parte din substanțele sterile dintr-un minereu sau din cărbuni, mărind astfel procentul de substanță utilă.

ÎMBOGĂȚÍRE, *îmbogățiri,* s. f. Acțiunea de a (se) îmbogăți și rezultatul ei.

1. Înavuțire. *Topîrceanu, ca și alți scriitori din generația sa, înțelegea că fusese victima unei șîngeroase înșelătorii, că războiul n-a fost decît un mijloc de îmbogățire a unor clici de exploatatori.* V. ROM. aprilie 1953, 226.

2. Lărgire a sferei; dezvoltare, mărire. *Care dintre ramificațiile pomenite pot da elemente de îmbogățire a fondului principal al limbii naționale? În primul rînd graiurile profesionale.* GRAUR, F. L. 85.

ÎMBOGĂȚÍT, -Ă, *îmbogățiți, -te,* adj. 1. Care a agonisit bani mulți sau bunuri numeroase, care a acumulat bogății; înavuțit. (Substantivat) *Eu am crezut că-i un îmbogățit de război.* C. PETRESCU, C. V. 88.

2. (Despre lucruri concrete și despre noțiuni abstracte) Care a fost făcut mai numeros, mai cuprinzător, care a căpătat elemente noi. ✦ Al cărui conținut în substanțe utile a crescut.

ÎMBOLBOJÍ, *îmbolbojesc,* vb. IV. Tranz. (Rar) A înfășura. *Toate cele sfinte sînt îmbolbojite în mănunchi de busuioc.* DELAVRANCEA, S. 8.

ÎMBÓLD s. n. v. **imbold.**

ÎMBOLDÍ, *îmboldesc,* vb. IV. 1. Tranz. (Cu privire la animale) A împunge, a înțepa spre a îndemna la mers, la tras. *Elefanți mînați de cornacii ce-i... îmboldesc.* ODOBESCU, S. III 110. *Să-mboldim cel boușor.* TEODORESCU, P. P. 156. ✧ Fig. *Îl îmboldea bănuiala că trebuie să fie cît de cît adevăr în zvoana asta nebună.* POPA, V. 207. *Afară mă-mboldea frica, În casă nu mi-e nimica!* TEODORESCU, P. P. 641.

2. Tranz. Fig. (Cu privire la persoane) A îndemna, a aținta, a stimula, a împinge la o acțiune. *Mă-mboldeai adesea-n vremuri să vreau slavă și mărire! Eu nu le voiam, că-n mine nu-ncăpea decît iubire.* DAVILA, V. V. 92.

3. Refl. reciproc. (Cu privire la persoane) A se îmbrînci, a se lovi cu coatele, a-și da ghionturi sau brînci. *O gloată adîncă, îndesată... împingîndu-se, îmboldindu-se, strivindu-se unii într-alții.* BĂLCESCU, O. II 125.

ÎMBOLDÍRE, *îmboldiri,* s. f. Acțiunea de a (se) îmboldi și rezultatul ei; îndemn, stimul, imbold. *Visul fraged* [al iubirii]... *E a vieții îmboldire, e avîntul către zbor Al oricărui suflet tînăr tresărind de-ntîiul dor.* DAVILA, V. V. 82. *Biruit de dragostea neînfrînată a singurătății, îmi șterg urma dintre oameni și mă mistui, subt îmboldirile ei, în necunoscutul larg al naturii.* HOGAȘ, M. N. 63.

ÎMBOLDITÓR, -OÁRE, *îmbolditori, -oare,* adj. (Rar) Care îmboldește, îndeamnă, stimulează la acțiune. *Cu vorbe îmbolditoare Îl atinge unde-l doare.* PANN, P. V. I 5.

ÎMBOLMĂJÍ vb. IV v. **bălmăji.**

ÎMBOLNĂVÍ, *îmbolnăvesc,* vb. IV. Refl. A deveni bolnav, a cădea bolnav. *Într-o primăvară rece, Elvira se îmbolnăvi de piept și se stinse în scurt.* SADOVEANU, O. I 433. *Cînd o văd îngălbinesc! Și cînd n-o văd, mă-mbolnăvesc.* COȘBUC, P. I 118. *Pare că te văd iar c-ai să te îmbolnăvești.* ALECSANDRI, T. I 175. ✧ Tranz. *Boalele... năvălea Și-l îmbolnăvea.* ȘEZ. IV 156.

— Variantă: **bolnăví** (STANCU, D. 79, SADOVEANU, D. P. 78) vb. IV.

ÎMBOLNĂVÍRE, *îmbolnăviri,* s. f. Faptul de a (se) îmbolnăvi. *Scădere simțitoare a numărului de accidente și a îmbolnăvirilor profesionale.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2742.

ÎMBOURÁ, *îmbourez,* vb. I. Tranz. (Învechit) A înfiera cu bourul (2).

ÎMBOURÁRE, *îmbourări,* s. f. Acțiunea de a îmboura și rezultatul ei.

ÎMBRĂCÁ, *îmbrăc,* vb. I. 1. Refl. (Despre persoane) A-și pune hainele, a se acoperi cu haine, rufe etc., potrivindu-și-le pe corp. *Eu am de întrebat un lucru mare, și de aceea, cînd am aflat c-ați venit, m-am și îmbrăcat.*

CAMILAR, TEM. 125. *Să ne-mbrăcăm de sărbătoare.* DELAVRANCEA, A. 99. *Ştiţi voi povestea cînd un fiu De împărat, odată, În piept cu dor turbat de viu, S-a îmbrăcat în fată?* COŞBUC, P. I 70. ◇ (Cu determinări introduse prin prep. «cu» sau «în») *S-a-mbrăcat în zale lucii cavalerii de la Malta.* EMINESCU, O. I 146. (Fig.) *Ziua ninge, noaptea ninge, dimineaţa ninge iară! Cu o zale argintie se îmbracă mîndra ţeară.* ALECSANDRI, P. A. 112. ◇ Tranz. (Complementul indică un obiect de îmbrăcăminte) *Îmbracă-a tale haine ţesute-n mii de flori.* ALECSANDRI, T. II 69. (Complementul indică o persoană) *Mama îşi îmbracă copiii.* ✦ A purta haine de o anumită croială, calitate etc. *Se îmbracă simplu.*

2. Tranz. A lucra hainele necesare cuiva sau pînzeturile necesare într-o gospodărie. *Dacă m-ar lua pe mine de nevastă acest fiu de împărat, i-aş îmbrăca toată casa numai cu un fus de tort.* BOTA, P. 126. ◇ Refl. *Mai bine iau o săracă Ce cu mîna ei se-mbracă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 436. ✦ A procura cuiva hainele trebuincioase. *Muncit-au numai ca să te hrănească, Să te-mbrace, să te poarte şi să te cocoloşească?* CONACHI, P. 290.

3. Tranz. A acoperi, a înveli. *Pereţii erau îmbrăcaţi cu scorţuri de lînă.* SADOVEANU, O. I 362. *Din cerdacul îmbrăcat cu viţă sălbatică îi coborî într-ajutor o ţărancă care alungă ciinele.* REBREANU, R. I 93. ◇ Fig. *Linişte grea, întunecată îmbrăca pădurea.* AGÎRBICEANU, S. P. 17. *Codrii întunecaţi îmbracă înălţimile, se întind, se scoboară.* VLAHUŢĂ, O. A. III 33. *Şi-n negru-mbracă toate al nopţii palid domn.* EMINESCU, O. I 96. (Cu inversarea construcţiei) *Şesurile întinse, în lumina lunii, îmbrăcau tonuri viorii, strălucite.* SADOVEANU, O. I 400. ◇ Refl. *Ce frumos se-mbracă dealul Cu flori roşii pe-unde treci!* COŞBUC, P. I 165. ✦ (Cu privire la pernă, plapumă) A înfăţa. ✦ (Cu privire la cărţi, caiete) A înveli cu hîrtie (pentru a păstra curat). ✦ (Cu privire la icoane, arme etc., urmat de determinări ca: «în aur», «în argint» etc.) A acoperi cu un metal preţios; a fereca (1). *Paloş ferecat, Numa-n aur îmbrăcat.* TEODORESCU, P. P. 517. *Armele... Cu aur îmbrăcate.* ALECSANDRI, P. P. 67.

ÎMBRĂCÁRE s. f. (Rar) 1. Acţiunea de a (se) îmbrăca şi rezultatul ei.

2. Îmbrăcăminte. *Cam tot ce putea să intre în car... erau: o ladă cu de-ale îmbrăcării.* GALACTION, O. I 276.

ÎMBRĂCÁT, -Ă, *îmbrăcaţi, -te,* adj. (Despre oameni) Cu trupul acoperit de haine; înveşmîntat. *S-a tologit, aşa îmbrăcat cum era, pe un divan.* CREANGĂ, P. 302. ✦ În haine bune, de sărbătoare. (Ironic) *Ceilalţi în urmă, care de care mai chipos şi mai îmbrăcat de se tîrîiau aţele... după dinşii.* CREANGĂ, P. 249.

ÎMBRĂCĂMÍNTE s. f. 1. (Cu înţeles colectiv) Totalitatea obiectelor care îmbracă corpul, exceptînd încălţămintea; veşminte, haine, straie. *Lasă jos găleata şi-şi cercetează îmbrăcămintea.* DAVIDOGLU, M. 13. *C-un fel de frică, uneori, îşi privesc îmbrăcămintea lor săracă.* VLAHUŢĂ, O. A. 135. *Ce îmbrăcăminte ciudată!* EMINESCU, N. 48.

2. Hîrtia cu care sînt învelite scoarţele unei cărţi, ale unui caiet etc. pentru a le feri de murdărie.

3. Strat de material cu care se acoperă o piesă sau o construcţie pentru a o izola, pentru a o proteja etc.

ÎMBRĂŢIŞÁ, *îmbrăţişez,* vb. I. Tranz. 1. (Mai ales cu privire la persoane) A cuprinde în braţe, a înlănţui cu braţele, a strînge în braţe cu afecţiune. *Bătrînii îşi plecară frunţile, apoi îmbrăţişară pe oştean.* SADOVEANU, O. VII 161. *Să-mbrăţişez părinţii şi fraţii ce-am avut.* BOLINTINEANU, O. 5. ◇ Refl. reciproc. *Apoi se îmbrăţişară de bucurie.* ISPIRESCU, L. 61. ✦ Fig. A înconjura din toate părţile, a învălui. *Glasurile se îneacă în norul de praf ce-i îmbrăţişează pe toţi.* REBREANU, I. 12.

2. Fig. A stărui cu privirea asupra unui lucru, a cuprinde dintr-o aruncătură de ochi. *Ochii îmbrăţişau întinderile şi munţii.* SADOVEANU, O. I 120. *Cum au ieşit din curtea gării, se opreşte în loc, îmbrăţişează cu o privire înapoi toată gara, şi găseşte că nu-i aşa de mare cum se aştepta.* SP. POPESCU, M. G. 47. *Sta multă vreme, îmbrăţişîndu-i cu privirea şi mereu întrebîndu-i ce doresc.* VLAHUŢĂ, O. A. 142.

3. Fig. (Cu privire la idei, doctrine, concepţii) A-şi apropria, a adopta, a-şi însuşi, a adera la... ✦ A se apuca de o meserie, a se consacra unei profesiuni. *A îmbrăţişat profesia de medic.* ✦ A cuprinde, a conţine. (Atestat în forma de prez. conj. pers. 3 *îmbrăţişe*) *Puterea-i obiectivă i-a îngăduit* [lui Victor Hugo] *să îmbrăţişe domenii nemărginite.* SADOVEANU, E. 220.

— Prez. conj. şi: *îmbrăţiş.* — Variantă: (regional) **îmbrăţoşá** (RUSSO, O. 30) vb. I.

ÎMBRĂŢIŞÁRE, *îmbrăţişări,* s. f. Acţiunea de a (se) îmbrăţişa şi rezultatul ei; cuprindere în braţe. *Se scuală, întinse braţele în lături ca şi cînd ar fi aşteptat o îmbrăţişare.* REBREANU, R. I 158. (Poetic) *Acea zi mult frumoasă... Cînd pentru-ntîia oară amorul înfocat Ne-a strîns la sînu-i dulce cu-o dulce-mbrăţişare Şi a depus pe frunte-ţi întîiul sărutat!* ALECSANDRI, P. II 95. ◇ Fig. *Copilandrul, fiind sprinten înotător, a scăpat din îmbrăţişarea valului.* SADOVEANU, D. P. 46.

— Variantă: (regional) **îmbrăţoşáre** (KOGĂLNICEANU, S. 192) s. f.

ÎMBRĂŢIŞÁT, -Ă, *îmbrăţişaţi, -te,* adj. (Despre persoane) Cuprins în braţe, înlănţuit cu braţele. *Prin codri apucară Amîndoi îmbrăţişaţi.* ALECSANDRI, P. II 92.

— Variantă: (regional) **îmbrăţoşát, -ă** (ALECSANDRI, P. I 101) adj.

ÎMBRĂŢOŞÁ vb. I v. **îmbrăţişa.**

ÎMBRĂŢOŞÁRE s. f. v. **îmbrăţişare.**

ÎMBRĂŢOŞÁT, -Ă adj. v. **îmbrăţişat.**

ÎMBREBENÁ, *îmbrebenez,* vb. I. Tranz. (Rar) A împestriţa, a înflora. *Fînul de leandră, de mărgărîntă... se mişca uşor în valuri, ca o pînză îmbrebenată cu flori.* DELAVRANCEA, S. 59.

ÎMBRÎNCÁ, *îmbrînc,* vb. I. Intranz. (Rar) A cădea în brînci. *Lîngă Alioşa cellalt cazac îmbrîncă, lovit de moarte.* SADOVEANU, O. VII 41.

ÎMBRÎNCEÁLĂ, *îmbrînceli,* s. f. Faptul de a (se) îmbrînci. *Eu nu voiam s-o las, ea nu se lăsa şi-n îmbrînceala asta a luat portofelul de la mine.* SLAVICI, O. I 374.

ÎMBRÎNCÍ, *îmbrîncesc,* vb. IV. Tranz. (Cu privire la persoane) A împinge cu violenţă, a respinge în mod brusc, a da brînci. *Ducîndu-l pe poarta curţii, mai mult mort decît viu, îl îmbrînciră în mulţime.* NEGRUZZI, S. I 156. *Toţi o îmbrînciră zicîndu-i să iasă afară.* ŞEZ. VI 175. *Pe-Oprişanu-l apuca Şi pe scări îl îmbrîncea.* ALECSANDRI, P. P. 204. ◇ Refl. reciproc. *Te-ai băgat cu el printre vînzătorii de ziare, care se îmbrînceau şi se ghionteau.* PAS, Z. I 166. *Arnăuţii se-mbrîncea, Pe Iordachi s-arunca.* ALECSANDRI, P. P. 182. (Poetic) *Valurile vin să se joace-n nisip, Îmbrîncindu-se unul pe altul.* LESNEA, I. 38.

— Variantă: **brîncí** vb. IV.

ÎMBRÎNCITÚRĂ, *îmbrînciturí,* s. f. Faptul de a (se) îmbrînci; brînci.

ÎMBRÎNZÍT, -Ă, *îmbrînzíţi, -te,* adj. 1. Cu brînză. *După ce-a mîncat cît i-a trebuit, i-a mai rămas o bucăţică de mămăliga îmbrînzită.* CREANGĂ, P. 143.

2. (Despre lapte) Brînzit.

ÎMBROBODEÁLĂ, *îmbrobodeli,* s. f. Îmbrobodire; (concretizat) obiect care servește la îmbrobodit.

ÎMBROBODÍ, *îmbrobodesc,* vb. IV. Tranz. **1.** (Cu privire la persoane) A acoperi capul cuiva cu o broboadă sau cu altă învelitoare. *O săteancă bătrînă o îmbrobodea pe Hanora cu o basma.* CAMILAR, N. I 103. [Îl] *înfășase și-l îmbrobodise ca pe copii.* ȘEZ. II 200. (Refl.) *S-a îmbrobodit și s-a cinchit înaintea vetrei.* SADOVEANU, O. I 329. ✧ Fig. *Nori cenușii, încărcați mai mult de pulberea ridicată de pe drumuri decît de ploaia din cer, îmbrobodesc zarea îndepărtată.* CAZABAN, V. 136. *Pîcla deasă-mbrobodește munții nalți.* ALECSANDRI, P. III 642. (Refl.) *Cerul cel limpede se îmbrobodește cu nori întunecoși.* RUSSO, O. 24.

2. Fig. A înșela, a minți, a păcăli. *V-au îmbrobodit și pe voi, măi feciori... rîse Cocoran.* CAMILAR, TEM. 160. *Dacă erai înțeles cu ei și-ai vrut să mă îmbrobodești, atunci ești un pungaș.* PAS, Z. II 172. *Spui tu drept, mamă, nu mă îmbrobodești cu vreo minciună?* GALACTION, O. I 73. *Vă pot... spune în față curat cine sînt și cum v-am îmbrobodit și v-am jucat.* GHICA, A. 691.

— Prez. ind. și: *îmbróbod* (CONTEMPORANUL, IV 44).

ÎMBROBODÍRE s. f. Acțiunea de a (se) îmbrobodi.

ÎMBROBODÍT, -Ă, *îmbrobodiți, -te,* adj. **1.** (Despre persoane) Cu capul acoperit de o broboadă sau de altă învelitoare. *O tătarcă îmbrobodită și cu șalvari săraci împingea din șolduri o vacă fără ugeri în pășunea de spini a cîmpiei sterpe.* ARGHEZI, P. T. 160. *Se arată-n preajma mea Trei năluci îmbrobodite.* MACEDONSKI, O. I 133. ✧ Fig. *Un vînt umed adusese peste noapte nouri uriți, și acuma cerul era îmbrobodit pînă în marginile zării.* SADOVEANU, O. IV 91.

2. Fig. Păcălit, înșelat. (Substantivat) *Toată lumea vedea și toată lumea rîdea de îmbroboditul de bărbat.* POPESCU, B. III 140.

ÎMBROBONÍ, pers. 3 *îmbrobonește,* vb. IV. Refl. A căpăta aspect de broboane, a se transforma în broboane. *Pe buza de sus, pe bărbie... se îmbrobonise sudoare.* DUMITRIU, N. 229.

ÎMBRUMÁT, -Ă adj. v. brumat.

ÎMBUCÁ, *îmbúc,* vb. I. **1.** Tranz. A mînca (de obicei în pripă ce se nimerește, fără alegere). *Dă-i ceva să-mbuce dumnealui, că vine de departe.* DUMITRIU, B. F. 18. *Se așează să îmbuce din merindea ce și-o adusese.* REBREANU, I. 93. *Se întoarse pe la prînz și după ce îmbucă ceva și văzu ce-i pe-acasă, luă săculețul și porni la hambare.* DUNĂREANU, CH. 72. *Să-mbucați ceva la noi și apoi vă-ți tot duce.* SANDU-ALDEA, U. P. 43. *După ce îmbucă ce bruma se găsi, își luă ziua bună și plecă.* POPESCU, B. IV 108. ✧ Absol. *Șed minerii la popas Pe sub cetina de brazi Și îmbucă de amiaz.* DEȘLIU, M. 46. *Unii se mai repezeau pe-acasă, să-și mai vază de vite ori să mai îmbuce, dar se întorceau curînd, parcă le-ar fi fost frică să nu se întîmple ceva în lipsa lor.* REBREANU, R. II 17. *Nu află alt adăpost spre a îmbuca sau a dormi ziua.* ODOBESCU, S. III 17. ✦ Absol. A băga mîncare în gură. *Bătut de gînduri, îmbuca rar.* POPOVICI-BĂNĂȚEANU, V. M. 34.

2. Tranz. A apuca cu gura, a înghiți. *Unde deschise o gură, de să mă îmbuce.* ISPIRESCU, L. 14. *O zmeoaică-l îmbuca.* TEODORESCU, P. P. 441.

3. Tranz. (Cu privire la instrumente de suflat) A duce la gură, a vîrî capătul în gură. *Corniștii din fruntea companiilor își îmbucau instrumentele cu încrețiri de bărbii albăstrite de perdaful bricelor.* MACEDONSKI, O. III 26. *Unchiașul, obosit, nu se sfii a îmbuca bărbățește trîmbița vînătorească.* ODOBESCU, S. III 95.

4. Refl. (Despre o piesă tehnică) A intra cu un capăt în altă piesă, tăiată pe măsură, pentru a forma împreună un ansamblu. *Aici nu se bătuse un nit cum trebuia, aici nu se îmbucase bine o bucșă.* PAS, L. I 72. ✦ A se împreuna, a se îmbina. *Niște bolte ogivale ce se îmbucau între ele.* ODOBESCU, S. I 442. ✧ Fig. *Cîrdurile se amestecară, se îmbucară într-un stol de capete și începură să fugă, înghesuindu-se una într-alta.* PREDA, Î. 144.

ÎMBUCĂTĂȚÍ, *îmbucătățesc,* vb. IV. Tranz. A tăia în bucăți, a face bucăți. *A îmbucătăți carnea.*

ÎMBUCĂTĂȚÍRE, *îmbucătățiri,* s. f. Acțiunea de a îmbucătăți; fig. destrămare.

ÎMBUCĂTÚRĂ, *îmbucături,* s. f. **1.** Cantitate dintr-un aliment care se ia în gură și se înghite deodată; p. ext. mîncare. *Ați mîncat voi ceva de nămiazi? — Nici o îmbucătură, răspunse fratele cel mare.* POPESCU, B. II 50. *Baba îi dădea îmbucătura de pîine în gură.* CARAGIALE, O. VII 523. *De leneș ce era, nici îmbucătura din gură nu și-o mesteca.* CREANGĂ, O. A. 218. ✦ Înghițitură. *L-a înghițit dintr-o îmbucătură.*

2. Locul unde se îmbucă două obiecte. *Așează fiecare lemnișor la îmbucătura lui și clădi foișorul din nou.* ISPIRESCU, L. 378.

— Variantă: **bucătúră** (VLAHUȚĂ, O. A. III 198, RETEGANUL, P. III 65, ȘEZ. III 47) s. f.

ÎMBUCURĂTÓR, -OÁRE, *îmbucurători, -oare,* adj. Care aduce bucurie, care bucură. *Știre îmbucurătoare. Rezultate îmbucurătoare.*

ÎMBUFNÁ, *îmbufnez,* vb. I. Refl. A se supăra, a se bosumfla, a se posomorî. *De ce-ți zice Martalogul? Cellalt se îmbufnă și răspunse nemulțumit. — Nu mi-s scris așa.* DUMITRIU, N. 181. *Fiii de împărat... se îmbufnară de rușinea ce pățise.* ISPIRESCU, L. 154. ✧ Fig. *Se îmbufnează vremea de ploaie.* SADOVEANU, A. L. 161.

ÎMBUFNÁRE s. f. Acțiunea de a se îmbufna; supărare.

ÎMBUFNÁT, -Ă, *îmbufnați, -te,* adj. (Despre persoane) Supărat, bosumflat, posomorît. *Își bagă nasul îmbufnat în hîrtii.* PAS, Z. IV. 72. *Mioara stă îmbufnată în fotoliu.* CAMIL PETRESCU, T. II 157. *Ia batista îmbufnat și rămîne cu ea în mînă.* SEBASTIAN, T. 104.

ÎMBUIBÁ, *îmbúib,* vb. I. Refl. A se ghiftui cu mîncări și băuturi; a se îndopa; p. ext. a trăi în belșug excesiv, a avea din toate mai mult decît trebuie. V. huzuri. *Domnul Tudose... se îmbuiba cu carne friptă dimineața.* PAS, Z. I 132. *Vulturii... se răped la stîrvuri și se îmbuibă cu mortăciuni.* ODOBESCU, S. III 16. ✧ Tranz. *Ospăț ce ne îmbuibă pîntecele și ne strică sănătatea.* NEGRUZZI, S. I 253.

ÎMBUIBÁRE s. f. Acțiunea de a (se) îmbuiba și rezultatul ei; îndoparea organismului cu mîncare peste măsură; p. ext. trai bun, belșug excesiv. *Muncitorii și tehnicienii din întreprinderile naționalizate nu mai lucrează pentru îmbuibarea stăpînilor, ci pentru bunăstarea lor și a familiei lor, pentru înflorirea patriei celor ce muncesc.* SCÎNTEIA, 1951, nr. 2166.

ÎMBUIBÁT, -Ă, *îmbuibați, -te,* adj. (Despre burtă, stomac) Încărcat cu mîncare mai multă decît este necesar; (despre oameni) peste măsură de sătul, p. ext. ghiftuit de trai bun. *Ce rost și-ar fi avut o burtă îmbuibată peste măsură?* SAHIA, N. 43. *Sub mitră strălucită ascunde-ți capul sec, Și subt o barbă lungă stomahul îmbuibat.* NEGRUZZI, S. II 180. ✧ Fig. *Bucatele ce se întoarseră din îmbuibatele cetăți turcești.* ODOBESCU, S. I 326. ✧ (Substantivat) *Atuncea lumea se împarte în săraci și bogați, în stăpîni și robi, flămînzi și îmbuibați.* RUSSO, S. 130.

ÎMBUIBĂTÓR, -OÁRE, *îmbuibători, -oare,* adj. (Rar, despre mîncări) Care îmbuibă, care este prea îmbelşugat. *Îmbuibătoarea cină a părintelui egumen făcu că a doua zi, cu adevărat, eram bolnav.* NEGRUZZI, S. I 319.

ÎMBUJORÁ, *îmbujorez,* vb. I. Refl. (Despre obraji, p. ext. despre persoane, uneori determinat prin «la faţă») A se face roşu ca bujorul, a se aprinde la faţă, a se înroşi, a se rumeni. *Se îmbujoră la faţă, ruşinată parcă de cine ştie ce gînduri.* ARDELEANU, D. 87. *Se-mbujorase la faţă de parcă chiar l-ar fi văzut pe Sandu venind.* MIRONESCU, S. A. 83. *Obrajii fetei se îmbujorară.* SANDU-ALDEA, D. N. 221.

— Variantă: **bujorá** vb. I.

ÎMBUJORÁRE, *îmbujorări,* s. f. Faptul de a se îmbujora.

ÎMBUJORÁT, -Ă, *îmbujoraţi, -te,* adj. (Despre obraji, p. ext. despre persoane, uneori determinat prin «la faţă», «la chip») Roşu ca bujorul; înroşit, aprins. *Se ţleca şi culegea flori. Le apropia de gură, îşi mîngîia obrazul îmbujorat cu ele.* SADOVEANU, O. VIII 13. *Lia a sărit voioasă în picioare, cu obrajii îmbujoraţi.* C. PETRESCU, S. 164. *Peste cîteva clipe dădu buzna pe uşă înlăuntru o fetiţă de vreo cinci ani, îmbujorată şi bosumflată.* REBREANU, R. II 65. *Cu faţa-mbujorată, A răsărit dintr-un tufiş Şi rîde-acum mirată.* COŞBUC, P. I 107.

ÎMBULZEÁLĂ, (rar) *îmbulzeli,* s. f. (Uneori determinat prin «de lume», «de oameni») Îngrămădire mare de oameni, înghesuiţi fără nici o ordine; înghesuială, îngrămădeală. *În Iaşi, în cele trei zile ale sărbătoririi lui Cuza-vodă, a fost îmbulzeală nemaipomenită de lume.* SADOVEANU, O. VI 477. *Prin prăvălii e o îmbulzeală ş-o zarvă ameţitoare.* VLAHUŢĂ, O. A. 388. ✦ (Rar) Îngrămădire de obiecte în dezordine. *Trebuia multă luare-aminte, căci noaptea era neagră şi, prin îmbulzeala multor vapoare, uşor se putea întîmpla o ciocnire.* DUNĂREANU, CH. 92. ✦ (Concretizat, neobişnuit) Mulţime de oameni. *Îmbulzelile apropiate ascultau cu uimire şi înfricoşare.* SADOVEANU, F. J. 25.

ÎMBULZÍ, *îmbulzesc,* vb. IV. 1. Refl. (Despre fiinţe) A se aduna într-un loc în număr mare, a se înghesui în dezordine, a se îngrămădi. *În dreapta, lîngă zid, se îmbulziseră femeile.* DUMITRIU, V. L. 27. *Se îmbulzeau amarnic... droaie de condicari, şi mărchidani, şi cavafi, şi ţîrcovnici.* C. PETRESCU, A. R. 7. *Ţăranii se îmbulzeau împrejurul circiumii lui Busuioc.* REBREANU, R. II 26. *Stoluri de fluturi, insecte mari, atrase de lumina scînteietoare a farului, se îmbulzeau plesnindu-se de cristalele fierbinţi şi cădeau în valuri la picioarele farului.* BART, E. 251.

2. Tranz. (Despre un număr mare de persoane) A se grămădi în jurul cuiva, a împinge pe cineva, a izbi, a îmbrînci. ✦ Fig. A plictisi pe cineva cu prea multe insistenţe, a stărui fără răgaz. *Tot îmbulzindu-mă cu cererile şi poftele sale, n-am avut de la o vreme încotro.* SBIERA, P. 147. (Glumeţ) *Clienţii nu-l îmbulzeau, dar tot cîştiga.* VLAHUŢĂ, O. A. 223.

— Variantă: **bulzí** vb. IV.

ÎMBULZÍRE s. f. Acţiunea de a (se) îmbulzi şi rezultatul ei.

ÎMBULZÍT, -Ă, *îmbulziţi, -te,* adj. Înghesuit (unul într-altul), îngrămădit (unul peste altul). *Oile umblau îmbulzite la vale.* DUMITRIU, V. L. 69. *Arestaţii urcau treptele îmbulziţi şi se aşezau drepţi, în două şiruri.* VLAHUŢĂ, O. A. 146.

ÎMBUMBÁ, *îmbúmb,* vb. I. Tranz. (Mold., Transilv.) A încheia, petrecînd nasturii prin cheotoare. (Atestat în forma *îmbumbia*) *Locotenentul Ghenea sări în picioare îmbumbiindu-şi nasturii.* C. PETRESCU, Î. II 3.

— Variantă: (rar) **îmbumbiá,** *îmbumbiez,* vb. I.

ÎMBUMBÁT, -Ă, *îmbumbaţi, -te,* adj. (Mold., Transilv.) Încheiat cu nasturi.

ÎMBUMBIÁ vb. I v. **îmbumba.**

ÎMBUNÁ, *îmbunez* şi *îmbún,* vb. I. Tranz. A face ca cineva (cu caracter rău) să devină (mai) bun. *Credeam că nenorocirile mai îmbunează pe om.* PREDA, Î. 19. ✦ A îmblînzi. *Să scăpaţi de lătratul cînelui de pripas pe care-l puteţi foarte lesne îmbuna.* ODOBESCU, S. III 483. ✦ A face ca cineva care este supărat, trist, necăjit să-şi uite necazul; a împăca, a linişti. *Copiii mei cum să-i îmbun? Nevestei mele ce să-i spun, Cînd va-ntreba de El-Zorab?* COŞBUC, P. I 111. *O netezi duios pe frunte şi se sili s-o îmbuneze cu vorbe dulci şi înţelepte de mîngîiere.* VLAHUŢĂ, O. A. 126. *Se apropia de ea şi da s-o mîngîie, ca s-o îmbuneze.* CARAGIALE, O. III 33. ✧ Refl. *După asigurările mele... s-a îmbunat.* IBRĂILEANU, A. 60.

ÎMBUNĂRE s. f. Acţiunea de a (se) îmbuna; potolire, liniştire. *Îmbunarea lui nu-i plăcea.* CONTEMPORANUL, VII 485. ✦ (Învechit) Linguşire. *Stroici este un copil care nu cunoaşte încă pre oameni, nu ştie ce este îmbunarea şi minciuna.* NEGRUZZI, S. I 141.

ÎMBUNÁT, -Ă, *îmbunaţi, -te,* adj. Împăcat, potolit, calmat; (neobişnuit) blînd, binevoitor. *Nevasta se-nvîrte, avînd Spre toţi cîte-o vorbă-mbunată.* COŞBUC, P. II 47.

ÎMBUNĂTĂŢÁ vb. I v. **îmbunătăţi.**

ÎMBUNĂTĂŢÍ, *îmbunătăţesc,* vb. IV. Tranz. A aduce ceva în stare mai bună, a face ca ceva să devină mai bun, de o valoare sau de o calitate superioară; a ameliora, a îndrepta. *În cîţiva ani... vom îmbunătăţi starea locuitorilor.* BOLINTINEANU, O. 406. ✧ Refl. pas. *Va creşte substanţial producţia tuturor categoriilor de mărfuri de consum popular şi se va îmbunătăţi calitatea lor.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2828.

— Variantă: (învechit) **îmbunătăţá,** *îmbunătăţez* (ALEXANDRESCU, P. 78), vb. I.

ÎMBUNĂTĂŢÍRE, *îmbunătăţiri,* s. f. Acţiunea de a (se) îmbunătăţi şi rezultatul ei; ameliorare, îndreptare. V. perfecţionare. *Electrificarea va aduce după sine o simţitoare îmbunătăţire a traiului material şi cultural al maselor muncitoare.* IST. R.P.R. 742. *Simţea acum cum creşte în el pînă la exaltare dragostea pentru lumea aceea necăjită şi dorinţa de a contribui la îmbunătăţirea soartei acestei lumi care era şi lumea lui.* BUJOR, S. 167.

ÎMBURDÁ, *îmbúrd,* vb. I. Refl. (Regional) A se răsturna. *Căruţa s-a îmburdat.* ✧ Tranz. Fig. *Aşa-i c-o să-i îmburdăm pe boieri?* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 156, 7/1.

ÎMBURUIENÁT, -Ă, *îmburuienaţi, -te,* adj. (Rar) Plin de buruieni, acoperit de buruieni. *A cotit pe-un drumeag îngust, îmburuienat şi a intrat pe-o portiţă.* GALAN, B. I 142.

ÎMFLÁ vb. I v. **umfla.**

ÎMFLÁT, -Ă adj. v. **umflat.**

ÎMPACHETÁ, *împachetez,* vb. I. Tranz. (Cu privire la unul sau mai multe obiecte) A face pachet, a strînge, a aduna înfăşurînd într-un înveliş sau aşezînd într-un sac, într-o ladă etc. V. ambala. *A împachetat lucrurile.* ▭ *Făcea mişcări ciudate prin întunerec, parc-ar fi împachetat ceva, legînd sfoara împrejuru-i.* DUMITRIU, N. 242. ✧ Absol. *A împachetat toată ziua.* IBRĂILEANU, A. 194.

ÎMPACHETÁRE s. f. Acțiunea de a împacheta; ambalare. ◇ *Împachetare în nămol* = învelirea părților bolnave ale corpului în comprese cu nămol, în scop curativ.

ÎMPACHETÁT s. n. Împachetare. *Împachetatul cărților.*

ÎMPAINJINÍT, -Ă adj. v. împăienjenit.

ÎMPĂCÁ, *împác,* vb. I. **1.** Refl. (Adesea urmat de determinări introduse prin prep. «cu») A face să înceteze supărarea cu cineva, a restabili înțelegerea, a curma conflictul. *Veste se împrăștiase că domnul se împăcase cu boierii.* NEGRUZZI, S. I 150. *Vino, mîndră-mpacă-te, Că de nu te-i împăca Foarte rău te-oi blăstema.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 256. ◇ Refl. reciproc. *De certuri Să ne-mpăcăm, De greșeli Să ne iertăm.* ANT. LIT. POP. I 427. ✦ A cădea de acord într-o chestiune bănească. *Nu s-au împăcat din preț.* ▭ *Du-te ... și te-apucă de lucru; oi vedea eu ce treabă-i face și ne-om împăca noi.* CREANGĂ, P. 157. ✦ A se obișnui, a se deprinde, a se familiariza. *Mama a început să se împace cu ideea aceasta.* C. PETRESCU, A. 322. *Dar cărțile* [de joc] *cu mine e greu să se împace.* ALEXANDRESCU, P. 90.

2. Tranz. (Cu privire la persoane) A liniști, a potoli, a mulțumi, a îmbuna. *Dinspre partea banilor am împăcat pe toată lumea.* SADOVEANU, B. 59. *Ca să ne împace, locotenentul ne cheamă la magazia diviziei.* CAMIL PETRESCU, U. N. 384. *Dacă ți-am făgăduit atunci, a fost numai ca să te împac.* ISPIRESCU, L. 2. ◇ (Complementul este un abstract) *Durerea mea s-o-mpac, Înseninîndu-mi gîndul.* EMINESCU, O. I 193.

ÎMPĂCÁRE, *împăcări,* s. f. Acțiunea de a (se) împăca și rezultatul ei; liniștire, potolire, îmbunare; înțelegere. *Petrea simți... că încordarea femeii crește, că liniștea aceasta a ei este asemenea unei împăcări de după lacrimi, cînd obrazul zîmbește, dar buzele mai tremură.* V. ROM. iulie 1953, 85. *Am să-i cînt și eu un cîntec de împăcare.* CREANGĂ, P. 134. *Cît pentru norod... din împăcarea aceasta nu aștepta vreun bine.* NEGRUZZI, S. I 150. ✦ Alinare. *Nici un fel de împăcare sufletul meu nu găsește.* CONACHI, P. 82. ✦ Acord într-o chestiune bănească; învoială. *Ne-om împăca noi. — Împăcarea cum, ți-am spus, cucoane.* CREANGĂ, P. 157.

ÎMPĂCÁT, -Ă, *împăcați, -te,* adj. (Despre persoane) Liniștit, potolit, mulțumit, îmbunat. *M-am simțit... odihnit și împăcat.* GALACTION, O. I 348. *Să facem cum e mai bine... să rămîi și tu împăcat cu sufletul.* ODOBESCU, S. III 45. ◇ (Despre abstracte) *Îți și încredințez fata cu cuget împăcat.* SBIERA, P. 190. *Și în sine împăcată stăpînea eterna pace.* EMINESCU, O. I 132.

ÎMPĂCĂCIÚNE, *împăcăciuni,* s. f. (Învechit și arhaizant) Împăcare. *Eu, după legea veche, țin la o împăcăciune.* CAMILAR, N. II 296. *Începu a se sătura de un amor fără sfezi, fără împăcăciuni.* NEGRUZZI, S. I 21.

ÎMPĂCIUÍ, *împăciuiesc,* vb. IV. Tranz. (Azi rar) A convinge să facă pace, a împăca. V. pacifica. *Eu lumea o împăciuiesc și o învrăjbez* (Condeiul). GOROVEI, C. 98. ◇ Refl. *El se gîndi a se împăciui cu dușmanii săi.* BĂLCESCU, O. II 276. ◇ Refl. reciproc. *Hai! frate să ne cinstim Și să ne împăciuim.* ANT. LIT. POP. I 347.

ÎMPĂCIUÍRE, *împăciuiri,* s. f. Acțiunea de a împăciuî și rezultatul ei; împăcare, pace. *În nourii care i se frămîntau în minte întrezărise o lucire: se gîndise să se repeadă la Murgeni; dragostea lui cu fata Orheianului poate era împăciuirea și liniștea.* SADOVEANU, O. VII 63. *Pleoapelor tu nu le-ai dat hodină, Nici sufletului mută-mpăciuire.* GOGA, P. 144.

ÎMPĂCIUÍT, -Ă, *împăciuiți, -te,* adj. Împăcat, liniștit. *Cu un început de împăciuită destindere în trăsăturile chinuite de pînă acum.* C. PETRESCU, A. R. 196.

ÎMPĂCIUITÓR, -OÁRE, *împăciuitori, -oare,* adj. Care împăciuiește, care caută să împăciuiască; conciliant. *Vasile fusese moale de la început, împăciuitor, blînd pentru nașu-său Eftimie.* DUMITRIU, N. 226. *Făcu un semn împăciuitor și ieși spre terasă.* CAMIL PETRESCU, N. 137. *Luca sări îndată, împăciuitor.* REBREANU, R. I 144.

— Pronunțat: *-ciu-i-.*

ÎMPĂCIUITORÍSM s. n. Atitudine oportunistă care se manifestă în mișcarea muncitorească prin tendința de a acoperi greșelile altora pentru a-și ascunde propriile greșeli, prin încercarea de a aplana conflictele de clasă sau chiar de a se împăca cu dușmanul împotriva intereselor clasei muncitoare. *Este imposibil să învingi devierea de dreapta, oportunistă, fără să duci o luptă sistematică împotriva împăciuitorismului, care ascunde sub aripioara lui pe oportuniști.* STALIN, O. XI 256.

— Pronunțat: *-ciu-i-.*

ÎMPĂCIUITORÍST, -Ă, *împăciuitoriști, -ste,* adj. Care se face vinovat de împăciuitorism, care practică împăciuitorismul. *Organizațiile de partid au datoria de a lupta cu fermitate împotriva oricăror încercări ale chiaburilor de a se camufla în rîndurile mijlocașilor, de a combate manifestările oportuniste împăciuitoriste față de chiaburi.* LUPTA DE CLASĂ, 1952, nr. 2-3, 17. ◇ (Substantivat) *Atunci cînd se declară război devierii de dreapta, deviatorii de dreapta se travestesc de obicei în împăciuitoriști și pun partidul într-o situație dificilă.* STALIN, O. XII 24.

— Pronunțat: *-ciu-i-.*

ÎMPĂDURÍ, *împăduresc,* vb. IV. Tranz. A planta arbori într-un teren pentru a forma o pădure. *A împăduri dealuri golașe.* ✦ Refl. (Despre un teren) A se acoperi cu arbori.

ÎMPĂDURÍRE, *împăduriri,* s. f. Acțiunea de a (se) împăduri. *A fost elaborat și se realizează pas cu pas planul de refacere a economiei forestiere și de împădurire a Dobrogei.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 9, 100.

ÎMPĂDURÎT, -Ă, *împăduriți, -te,* adj. Acoperit cu arbori, care a fost plantat cu arbori pentru a se face o pădure. *Cînd soarele coborî de-a binelea peste dealurile împădurite, se aduseră băuturi răcoritoare și dulciuri, cu carafe de apă.* CAMIL PETRESCU, O. I 316. *Eram tînăr... cornul înflorea, Pe dealu-mpădurit din fața mea.* D. BOTEZ, F. S. 9.

ÎMPĂIÁ, *împăiez,* vb. I. Tranz. A umple cu paie pielea unui animal jupuit, pentru a obține înfățișarea unui animal viu.

ÎMPĂIÁT, -Ă, *împăiați, -te,* adj. (Despre animale) A cărui piele a fost jupuită și apoi umplută cu paie, pentru a da impresia de animal viu. *În capul de sus al scării, un urs împăiat ține în labele lui mari o scrumieră.* STANCU, U.R.S.S. 42. *Se opri încîntat în sala în care era așezat frumos, pe mese, materialul didactic cu care fusese înzestrată școala: globuri pămîntești, instrumente inginerești... animale împăiate, un schelet.* CAMIL PETRESCU, O. I 193. *Mă apropiam cu gîndul sfiicios, tremurînd, d-acea vestită școală, ca de un urs împăiat, gata să fug.* DELAVRANCEA, H. T. 86.

ÎMPĂIEJENÁ vb. I v. împăienjeni.

ÎMPĂIEJENÎ vb. IV v. împăienjeni.

ÎMPĂIEJENÍRE s. f. v. împăienjenire.

ÎMPĂIENJENÍ, *împăienjenesc,* vb. IV. Refl. (Despre ochi, vedere; și în forma *împăinjeni*) A nu mai vedea clar, a vedea ca prin sită, ca prin ceață. *Ochii lui Cimpoieșu se împăienjeneau în niște nouri calzi.* CAMILAR, N. I 224. *Tîmpla îi stă greu sprijinită pe mînă și cotul i s-afundă în pernă. Ochii i se-mpăinjeniseră.* VLAHUȚĂ, O. A. 139. ✦ A se tulbura, a se congestiona, a se injecta.

— Variante: **împăienjíní** (CARAGIALE, O. I 289), **împăiejení** (ODOBESCU, S. II 431), **împăinjení** (VLAHUȚĂ, O. A. 139) vb. IV, **împăiejená** (TEODORESCU, P. P. 584) vb. I, **paingíní** (ALECSANDRI, P. P. 74), **painjení** (EMINESCU, N. 42), **păinjení** (EMINESCU, O. I 98), **păinjíní** (BART, E. 253, BUJOR, S. 88), **păingíní** (HODOȘ, P. P. 133) vb. IV.

ÎMPĂIENJENÍRE s. f. Acțiunea de a se împăienjeni; tulburare a vederii. *Împăienjenirea ochilor.*

— Variante: **împăinjenire** (SADOVEANU, M. 179), **împăiejenire** (ODOBESCU, S. I 139), **păienjenire** (DEȘLIU, M. 8) s. f.

ÎMPĂIENJENÍT, -Ă, *împăienjeniți, -te,* adj. **1.** Acoperit cu fire de păianjen, plin de păienjeniș. *Bolțile umede și împăienjenite ale vechilor noastre mănăstiri.* ODOBESCU, S. II 236.

2. Fig. (Despre ochi) Tulbure; congestionat, injectat. *Ciocneau, și-i vedeai cu ochi împăienjeniți, cum golește fiecare paharul.* PAS, Z. I 312.

— Variante: **împainjinít, -ă** (VLAHUȚĂ, O. A. III 33), **împăinjenít, -ă** (V. ROM. martie 1954, 105), **păinjenát, -ă** (MACEDONSKI, O. III 50), **painjenít, -ă** (HOGAȘ, M. N. 42), **păinjenít, -ă** (CREANGĂ, A. 54, EMINESCU, N. 36) adj.

ÎMPĂIENJINÍ vb. IV v. **împăienjeni.**

ÎMPĂINJENÎ vb. IV v. **împăienjeni.**

ÎMPĂINJENÍRE s. f. v. **împăienjenire.**

ÎMPĂINJENÍT, -Ă adj. v. **împăienjenit.**

ÎMPĂMÎNTENÍ, *împământenesc,* vb. IV. Refl. A se stabili temeinic într-un loc (devenind stăpîn pe o bucată de pămînt), a se integra în viața localnicilor, a nu mai fi considerat ca străin. *Viața lui Gheorghe Dima și-a aflat rost pentru o vreme în înfruntarea nestăvilitei vieți a apelor Siretului. Pe urmă, prinzînd drag de oameni și de locuri, omul s-a împământenit cu totul.* GALAN, Z. R. 45. ✧ Fig. *Atîte litere prisoselnice ce, încetul cu încetul, începuseră a se împământeni în limba noastră.* NEGRUZZI, S. I 261.

ÎMPĂMÎNTENÍRE, *împământeniri,* s. f. Acțiunea de a se împământeni și rezultatul ei. *Pedantismul.. au produs o literatură fără viață, espusă criticei și care niciodată nu va cîștiga dreptul de împământenire în sînul unui neam ce au improvizat minunatele balade.* RUSSO, S. 43.

ÎMPĂNÁ, *împănez,* vb. I. Tranz. **1.** A umple o bucată de carne sau o legumă (prin crestături anume făcute) cu bucățele de slănină, de usturoi etc. pentru a prepara anumite feluri de bucate. *A împănat vinetele pentru imambaialdi.* ▭ *Mușchi de căprioară împănat cu trufe.* ALECSANDRI, T. 1260. ✦ Fig. A străpunge. *Murad se duce... Să-nvingă-n arcășie pe Ild-Tozcoparan. De nu, să-l împăneze cu o săgeată-n piept.* ALECSANDRI, P. III 378.

2. A înțesa, a împînzi. *Pe urmă unde mai pui, Simeoane, vorbi și Șoimaru, că țara-i împănată cu oșteni de-ai noștri.* SADOVEANU, O. VII 26. ✧ (Cu inversarea construcției) *Venise mai cu samă pentru sfatul lui obișnuit cu doamna Anastasia în privința gospodăriilor lor împănate în toată țara.* SADOVEANU, Z. C. 253. ✧ (Cu nuanță peiorativă) *Ai împănat cabinetul ministerial cu toți prietenii.* CAMIL PETRESCU, T. II 430. ✧ Fig. *Enigme mitologice și istorice, cu care cărturarii împănează scrierile lor.* ODOBESCU, S. III 312. ✧ Refl. *Pămîntul... începe... a se împăna cu mii și mii de floricele.* MARIAN, O. I 1.

3. A îmbina două sau mai multe obiecte cu ajutorul unei pene astfel încît să se suprime jocul sau mișcarea relativă dintre ele. *Badea cu-n plug bine-mpănat Și tot cu fer ferecat... S-au apucat de arat.* ALECSANDRI, P. P. 102. *Coasa merse cîteva obrațe și o dată sări din toporîște cu o mare putere. O împănez din nou și, începînd din nou a cosi, iarăși sări.* ȘEZ. I 85.

ÎMPĂNÁRE, *împănări,* s. f. Acțiunea de a împăna și rezultatul ei.

ÎMPĂNÁT, -Ă, *împănați, -te,* adj. **1.** (Despre carne sau legume) Crestat și umplut cu bucăți de slănină, de usturoi, de ceapă etc. *Vinete împănate.*

2. (Despre un loc, un teren etc.) Plin, înțesat, împînzit (cu oameni).

3. (Despre păsări) Acoperit cu pene. *Părcă-i buha împănată.* BIBICESCU, P. P. 184. *Am o pasăre-mpănată Și pe apă lăsată* (Moara). GOROVEI, C. 231. (Și în forma *împenat*) *Vînatul împenat asupra căruia m-am întins.* ODOBESCU, S. III 37. ✦ (Învechit, despre săgeți) Prevăzut cu o pană, ca să zboare mai iute. (Atestat în forma *împenat*) *Pe cine amenință* [Diana] *cu darda împenată ce ea atinge cu degetele-i delicate?* ODOBESCU, S. III 55. ✦ Împodobit cu pene, cu flori sau, p. ext., cu alte podoabe. *Un colac frumos... Împănat și-mpodobit.* TEODORESCU, P. P. 180. *Mîndru-i codru și-nfrunzit, Nu-i nădejde de venit; Mîndru-i codru și-mpănat, Nu-i nădejde de-nturnat!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 129.

4. (Rar, despre obiecte sau unelte încheiate din bucăți) Împreunat cu ajutorul unei pene.

— Variantă: (învechit) **împenát, -ă** adj.

ÎMPĂPURÍ, *împăpuresc,* vb. IV. Tranz. A astupa răsuflătorile unui butoi sau intervalele dintre doage, cu foi de papură, pentru a împiedica scurgerea lichidului din vas.

ÎMPĂRÁT, *împărați,* s. m. Suveran (absolut) al unui imperiu. *De-ai fi văzut cum au jucat Copilele de împărat!* COȘBUC, P. I 58. *Împăratul, fratele craiului, se numea Verde-Împărat.* CREANGĂ, P. 183. *Împărat și proletar* [titlu]. EMINESCU, O. I 56. ✧ (Poetic) *Împărat slăvit e codrul, Neamuri mii îi cresc sub poale, Toate înflorind din mila Codrului, măriei-sale.* EMINESCU, O. I 100. ✦ Fig. Stăpîn, conducător. *De-acum sînt împăratul lumii!... Vie zmei, balauri, pajuri năzdrăvane, le voi combate, le voi învinge.* ALECSANDRI, T. I 436.

ÎMPĂRĂTEÁSĂ, *împărătese,* s. f. Soție de împărat sau femeie care conduce un imperiu. *Tînăra împărăteasă... s-a dus să-și mai vadă părinții.* CREANGĂ, P. 86. *Un paj ce poartă pas cu pas A-mpărătesii rochii.* EMINESCU, O. I 173.

ÎMPĂRĂTÉSC, -EÁSCĂ, *împărătești,* adj. De împărat, al împăratului (sau al împărătesei); p. ext. măreț, maiestos. *De-ar vrea norocul să-mi zîmbească Și să cîștig la loterie Aș duce-o viață-mpărătească.* MACEDONSKI, O. I 66. *A fost odată ca-n povești, A fost ca niciodată, Din rude mari împărătești O prea frumoasă fată.* EMINESCU, O. I 167. *Aceasta este grădina împărătească, ce s-au făcut și se ține cu mare cheltuială.* GOLESCU, Î. 77. ✧ Fig. *Era liniște împărătească.* GALACTION, O. I 167.

ÎMPĂRĂTÉȘTE adv. Ca împărații, în chip împărătesc, foarte bine. *A mîncat împărătește.*

ÎMPĂRĂȚÍȚĂ, *împărățițe,* s. f. (Popular și arhaizant) Împărăteasă; fată de împărat. *Mare mîhnire a avut Kira-Împărat pentru pierderea iubitei sale împărățițe.* SADOVEANU, D. P. 13. *Știu, fetiță-mpărățiță, dar nici frică n-am, nici teamă.* EMINESCU, L. P. 131. *Eu nu voi putea face pe mărita împărățiță să rîdă.* ȘEZ. I 209.

ÎMPĂRĂȚÍ, *împărățesc,* vb. IV. Intranz. (Popular și arhaizant) A conduce o țară în calitate de împărat; a stăpîni; a domni. *Țara în care împărățea fratele cel mai mare era tocmai la o margine a pămîntului.* CREANGĂ, O. A. 220. *Baiazid II, care a împărățit pînă la 1512.* ODOBESCU, S. II 222. ✧ Fig. *Să-mpărățească în veac peste noroade Sceptrul dreptății.* TOMA, C. V. 67. *Ca-ntr-un țintirim împărățește adînca tăcere.* VLAHUȚĂ, N. 140. *Cum ai putut crede că o proastă fetișoară mă va face să fiu*

necredincios acei ce singură împărăţeşte în inima mea? NEGRUZZI, S. I 22.

ÎMPĂRĂŢÍE, *împărăţii,* s. f. **1.** Ţară condusă de un împărat; imperiu. *Toată curtea şi toată împărăţia era plină de jale.* ISPIRESCU, L. 4. *Îi dă fata, ba cică-i mai dă şi jumătate din împărăţia lui.* CREANGĂ, P. 78. *An cu an împărăţia tot mai largă se sporeşte.* EMINESCU, O. I 144. ✧ Fig. *Stăpînii îi poartă... prin neimblînzita împărăţie a munţilor.* BOGZA, C. O. 354. *Clipă cu clipă, înaintînd în împărăţia naturii, mă simţeam despărţit de ceasul vremii de faţă.* SADOVEANU, O. VI 526. *Eu... zac pierdut în iarba-naltă, Privind, cu ochii beţi de poezie, A cerului albastră-mpărăţie!* IOSIF, P. 35. ✧ (În credinţa creştină) *Împărăţia cerului* (sau *a cerurilor*) = rai. *S-a fost molipsit, cînd bîntuia o boală năprasnică asupra norodului, de la pătimaşi, îngrijindu-i şi... s-a mutat întru împărăţia cerului.* CARAGIALE, O. III 86.

2. Faptul de a împărăţi; conducere, stăpînire. *Şi fiul craiului, văzînd că nu-i lucru de şagă, se lasă şi el de împărăţie şi... se întoarce înapoi la tată-său acasă.* CREANGĂ, P. 187.

3. (Învechit şi arhaizant) Împărat, sultan. *A păşit înaintea împărăţiei al şaptelea filozof, cu numele Mitride.* SADOVEANU, D. P. 113. *Uliţile pe unde trecea... împărăţia călare erau pustii.* id. Z. C. 289. ✧ Expr. **Împărăţia-ta** (sau **voastră**), formulă de reverenţă pentru un împărat. *Să ne-nfăţişăm împărăţiei-tale.* TEODORESCU, P. P. 103.

ÎMPĂRECHEÁ vb. I v. **împerechea.**

ÎMPĂRECHÉRE s. f. v. **împerechere.**

ÎMPĂROŞÁT, -Ă, *împăroşaţi, -te,* adj. (Rar) Plin de păr, acoperit cu păr. (Fig.) *Vezi colo pe uriciunea fără suflet, fără cuget, Cu privirea-mpăroşată şi la fălci umflat şi buget.* EMINESCU, O. I 150.

ÎMPĂRTĂŞÁNIE s. f. (Bis.) Cuminecătură.

ÎMPĂRTĂŞÍ, *împărtăşesc,* vb. IV. **1.** Tranz. (Cu privire la idei, gînduri, sentimente) A comunica, a face cunoscut, a destăinui. *Badea Ilie îmi împărtăşi nu ştiu pentru a cîtea oară bucuria şi îngrijorările.* C. PETRESCU, S. 137. *Călugărul Dan e unul din şcolarii Academiei, iar cu deosebire al maistrului Ruben, care-i împărtăşeşte toate îndoielile.* EMINESCU, N. 52. *Să-ţi deie un răspuns, pre care apoi să mi-l împărtăşeşti fără zăbavă.* KOGĂLNICEANU, S. 198. ✧ Refl. reciproc. *Vă împărtăşeaţi impresiile, rîdeaţi amintindu-vă comedioara lui Alecsandri.* PAS, Z. I 187.

2. Tranz. A primi, a accepta, a fi de acord cu... *Copiii împărtăşeau opiniile părinţilor.* ARGHEZI, P. T. 129. *Noi, împărtăşind părerile lui, lucram cu stăruinţă.* CARAGIALE, O. II 357.

3. Refl. (Cu determinări introduse prin prep. «din» sau, învechit, «de») A se face părtaş la ceva, a lua parte la ceva. *Numai împăratul se mîhnea în sufletul său că nu este faţă şi fiul său cel mic care să se împărtăşească de bucuria poporului său.* ISPIRESCU, L. 297. *Hatmanii lîngă dînsul păzeau tăcere, respectînd supărarea sa de care şi ei se împărtăşeau.* NEGRUZZI, S. I 168. ✧ Tranz. fact. *Razile soarelui au împărtăşit de a sa frumoasă lumină pînă şi cele mai nepătrunsă desimi a codrilor.* DRĂGHICI, R. 154. ✦ Tranz. A avea parte de... *Ne întîlneam iarăşi acum în pragul unei noi şi grele meserii, meniţi a împărtăşi aceeaşi soartă.* BART, S. M. 12. ✦ Tranz. A împărţi cu cineva ceva. *Acum dezbracă acest palton şi vină să împărtăşeşti masa cu mine.* C. PETRESCU, C. V. 154. *Un înger... cu care împărtăşesc toate bucuriile şi fericirile vieţii.* La TDRG. *Mulţămesc, moşule, mulţămesc; o să împărtăşesc şi cina şi o să dorm şi pe aşternutul d-tale.* HOGAŞ, M. N. 67. ✦ Refl. A primi din..., a se înfrupta din... *Trăia la noi, la Balta Neagră, un vînător vestit, Bubuc, pe care oamenii din satul său îl iubeau, căci adeseori se împărtăşeau din mistreţii şi cerbii pe care el îi aducea din munte.* SADOVEANU, D. P. 133. *La gesturile lor că ar voi să se împărtăşească din plăcerile noastre, că ar voi să mănînce, să se odihnească, n-am putut răspunde.* ARGHEZI, P. T. 43.

4. Tranz. (Bis.) A da împărtăşania; a cumineca. ✦ Refl. A lua împărtăşanie. *Te-ai spovăduit, pîn-a nu pleca de-acasă?... — Ba nici am gîndit; dar tu te-ai împărtăşit?* ALECSANDRI, T. I 426. ✧ Fig. *Dunărea era socotită...* [de daci] *fluviu sfînt, din care se împărtăşeau cu apă înainte de a porni la luptă.* IST. R.P.R. 34.

ÎMPĂRTĂŞÍRE, *împărtăşiri,* s. f. Acţiunea de a (se) împărtăşi şi rezultatul ei.

1. Comunicare, destăinuire. *Împărtăşirea unui secret.* ▭ *Ghiţă alegea în el vorbele cu care să-i facă lui Pintea împărtăşire despre cele petrecute.* SLAVICI, O. I 144.

2. (Rar) Comunitate (de idei, sentimente etc.). *Ce împărtăşire avem cu tine, ca să ne şi împărtăşim cu bunătăţile tale?* EMINESCU, N. 145. ✦ Parte pe care o are sau o ia cineva la ceva. *Dar o vicleană vulpe ce-n drum o întîlneşte Împărtăşire multă la soartă-i a luat.* NEGRUZZI, S. II 295.

3. (Bis.) Cuminecare.

ÎMPĂRŢEÁLĂ, *împărţeli,* s. f. Împărţire a unor bunuri între mai multe persoane. *A venit vestea că trebuie să se împartă moşiile la oameni, şi-apoi oamenii aşteaptă împărţeala.* REBREANU, R. II 11. *Mai dreaptă împărţeală decît aceasta nu cred că se mai poate.* CREANGĂ, A. 145. *Gălbenaşii-mi socotesc, Pe-mpărţeală se tocmesc Şi-ntre dînşii se sfădesc.* TEODORESCU, P. P. 442.

ÎMPĂRŢÍ, *împărt,* vb. IV. **1.** Tranz. A diviza, a desface, a separa în părţi (adesea pentru a lua fiecare partea ce i se cuvine). *Eu de-am avut un singur ban L-am împărţit cu tine.* COŞBUC, P. I 77. *Şi-a împărţit averea în două părţi.* CARAGIALE, O. III 60. *De ce uitaţi că-n voi e şi număr şi putere? Cînd vreţi, puteţi prea lesne pămîntul să-mpărţiţi.* EMINESCU, O. I 59. ✧ Expr. **A nu avea ce împărţi** sau **a nu avea nimic de împărţit** (cu cineva) = a nu avea nici o legătură, nimic comun cu cineva. *Chiar dacă mă opreşte cineva, mă lasă... neavînd cu mine nimica de împărţit,* SADOVEANU, Z. C. 324. *Nu mai avem nimica de-mpărţit împreună!* CARAGIALE, O. III 43. *Nu-ţi vreu nici rău, nici bine, Ñ-am ce împărţi cu tine.* ALECSANDRI, P. P. 42. ✧ Refl. *Se împart flăcăii în cete.* STANCU, D. 173. *Limba românească are patruzeci şi una de slove care se împart în trei soiuri.* NEGRUZZI, S. I 8. ✦ (Mat.) A efectua operaţia de împărţire a unui număr prin altul, a face o împărţire. *Şase împărţit la doi.*

2. Tranz. A da (mai multora, făcînd parte fiecăruia), a distribui. *Dacă stăpînirea împarte moşia, apoi are s-o împartă la cei săraci şi fără pămînt.* REBREANU, R. I 239. *O să-ţi poruncească a împărţi daruri în dreapta şi-n stînga.* CARAGIALE, O. III 67. *Stăpînul pămîntului făcu trei părţi din domeniul său, din care două le împărţi în părţi mici pe coloniştii săi şi ceealaltă fu cultivată de aceştia în folosul lui.* BĂLCESCU, O. I 137. ✧ (Ironic) *Împărţi la întîmplare o droaie de ghionturi.* REBREANU, R. I 115. ✧ Absol. *Cine împarte parte-şi face.* ✦ (În practica religiei creştine; folosit şi absolut) A da de pomană (lucruri de mîncare) la anumite sărbători. *Aducînd pitaci şi colaci... a împărţit la fiecare.* CREANGĂ, A. 4. ✦ Unipers. (În superstiţii) A-i fi sortit, ursit (ceva). *Poate că asta ne-a fost împărţită, să nu fim aproape deolaltă.* RETEGANUL, P. IV 66.

3. Tranz. (Urmat de determinări introduse prin prep. «cu») A împărtăşi (ceva cu cineva). *Luă în braţe pe această biată fată... cu care împărţise soarta sa.* NEGRUZZI, S. I 26.

4. Refl. A se răspîndi, a se împrăştia, a se risipi. *Iară cornul plin de jale Sună dulce, sună greu. Blîndu-i sunet se împarte Peste văi împrăştiet Mai încet, tot mai*

încet. EMINESCU, O. I 104. *Părul ei, după moda de atuncea, se împărțea despletit pe umerii și spatele sale.* NEGRUZZI, S. I 145. ◇ Tranz. *Ce spui tu, străine? Ștefan e departe, Brațul său prin taberi mii de morți împarte.* BOLINTINEANU, O. 34.

— Prez. ind. și: *împărțesc.*

ÎMPĂRȚÍRE, *împărțiri,* s. f. Acțiunea de a împărți și rezultatul ei.

1. Divizare, separare în părți. ✦ (Aritm.) Operație prin care se determină de cîte ori un număr se cuprinde într-altul.

2. Distribuire; repartizare. *Conacul deveni curînd un furnicar de bărbați, femei, copii, toți îngrijorați să nu le ia alții înainte la împărțire.* REBREANU, R. II 135. ✦ Clasificare. *Scrie-mi împărțirea florilor în familii și în care familie e... angelica.* NEGRUZZI, S. I 99.

ÎMPĂRȚÍT, -Ă, *împărțiți, -te,* adj. **1.** Divizat, separat în părți. *Humulești... sat mare și vesel, împărțit în trei părți, care se țin totdeauna: Vatra Satului, Delenii și Bejenii.* CREANGĂ, A. 1. ◇ Fig. *Mama stătea între voi, cu gînduri împărțite, negăsind în ea hotărîrea de-a trece nici de partea îndărătniciei tale, nici de partea împotrivirii tatălui tău.* PAS, Z. I 252.

2. Răspîndit, împrăștiat, risipit. *Congresul de la Moscova va folosi nu numai scriitorilor sovietici, ci tuturor acelor scriitori împărțiți prin lume, care pot să-și dea seamă de imensele posibilități de creație ale literaturii revoluționare.* SAHIA, U.R.S.S. 173.

ÎMPĂRȚITÓR[1], *împărțitori,* s. m. (Aritm.) Număr prin care se împarte deîmpărțitul; divizor.

ÎMPĂRȚITÓR[2], **-OÁRE,** *împărțitori, -oare,* s. m. și f. (Rar) Distribuitor de scrisori; factor poștal. *Împărțitorul ... trecînd lăsa o scrisoare.* D. ZAMFIRESCU, la TDRG.

ÎMPĂTIMÁ vb. I v. **împătimi.**

ÎMPĂTIMÍ, *împătimesc,* vb. IV. Tranz. A face să sufere, a provoca dureri. (Atestat în forma *împătima*) *Reforme care se ating de garanția politică nu împătimează pe popor cît l-ar împătima lucruri care se ating de societatea casnică.* BOLINTINEANU, O. 258.

— Variantă: **împătimá,** *împătimez,* vb. I.

ÎMPĂTIMÍRE, *împătimiri,* s. f. (Rar) Pasiune, patimă. *Cînd sărut cu-mpătimire ai tăi albi și netezi umeri.* EMINESCU, O. I 82.

ÎMPĂTIMÍT, -Ă, *împătimiți, -te,* adj. (Rar) Pasionat, pătimaș. *Cugetarea ei era împătimită.* EMINESCU, N. 132.

ÎMPĂTRÍ, *împătresc,* vb. IV. Tranz. A face (ceva) de patru ori mai mare.

ÎMPĂTRÍT, -Ă, *împătriți, -te,* adj. De patru ori mai mare.

ÎMPĂTURÁ vb. I v. **împături.**

ÎMPĂTURÁRE s. f. v. **împăturire.**

ÎMPĂTURÁT, -Ă adj. v. **împăturit.**

ÎMPĂTURÍ, *împăturesc,* vb. IV. Tranz. (Și în forma *împătura;* cu privire la o pătură, la o foaie de hîrtie, la o haină etc.) A strînge prin îndoire de mai multe ori. *Gîngu își împături sumanul pe prispă.* C. PETRESCU, S. 35. *Scrise o carte pe o foaie de hîrtie, o împătură-n patru și-o dete lui moș Gligor.* RETEGANUL, P. I 16.

— Variantă: **împăturá,** *împătur* și *împăturez* (CAMIL PETRESCU, T. II 553, GOGA, C. P. 28), vb. I.

ÎMPĂTURÍRE, *împăturiri,* s. f. (Și în forma *împăturare*) Acțiunea de a împături.

— Variantă: **împăturáre** s. f.

ÎMPĂTURÎT, -Ă, *împăturiți, -te,* adj. (Și în forma *împăturat;* despre o pînză, o pătură, o foaie de hîrtie etc.) Strîns prin îndoire de mai multe ori. *Dintr-un buzunar al său ieșea capătul unui ziar împăturit.* DUMITRIU, N. 8. *Domnișoarele... suflau de moarte, făcîndu-și vînt cu evantaliuri sau hîrtii împăturate.* ARDELEANU, D. 159. *Pe tavă era un cocoș fript... o plăcintă, o garafă de vin și, împăturate frumos, altițele ei de borangic cele cusute în fir și mătase.* SLAVICI, N. I 244.

— Variantă: **împăturát, -ă** adj.

ÎMPĂUNÁ, *împăunez,* vb. I. Refl. (Urmat de determinări introduse prin prep. «cu») A face paradă (de ceva); a se fuduli, a se făli (cu ceva ce aparține altuia). *S-a împăunat cu un trofeu pe care nu l-a dobîndit el. Steagul fusese cucerit de un soldat.* PAS, L. I 328. *Auzind băiatul nostru că ucigașii lui se împăunau cu isprăvile sale, se scîrbi foarte mult.* POPESCU, B. II 103.

ÎMPĂUNÁRE, *împăunări,* s. f. Faptul de a se împăuna.

ÎMPĂUNÁT, -Ă, *împăunați, -te,* adj. (Rar) Împodobit cu pene (de păun sau de alte păsări). *Au văzut pe întinse cîmpii lingă marile ape Triburi împăunate ca șoimii.* BOUREANU, S. P. 18.

ÎMPELIȚÁ, *împelițez,* vb. I. Refl. (În basme) A se întrupa, a se încarna. *O să te-mpelițezi din cap pînă-n călcîie în chip de om muritor și să te duci pe pămînt, în ce loc ți s-o părea mai potrivit.* CARAGIALE, S. N. 11.

— Variantă: **împieliță** vb. I.

ÎMPELIȚÁT, -Ă, *împelițați, -te,* adj. (Și în forma *împielițat*) Afurisit, blestemat, îndrăcit. *Cati, Cati... ascultă, modistă împieliță.* ALECSANDRI, T. I 69. *Acolo, la un foc cu vîlvătăi, baciul și ciobanii spuneau ghicitori, care de care mai împelițate.* DELAVRANCEA, S. 258. *Se veseliră și lăudară pe dumnezeu că a dat atîta tărie lui Greuceanu de a izbîndit împotriva împeliților vrăjmași ai omenirii.* ISPIRESCU, L. 224. ◇ Expr. **Drac împeliță,** se zice despre un copil neastîmpărat, poznaș, obraznic. *Acu să pleci că te iau și eu la bătaie, drac împieliță ce ești!* REBREANU, R. II 33. *Ce ochi de drac împieliță avea Mogîldea; și ca un viezure își răsucea capul — o clipă n-avea astîmpăr.* VLAHUȚĂ, O. A. 380. *Vai, ce drac împieliță!* ALECSANDRI, T. I 135. ✦ (Substantivat, m. art.) Dracul, diavolul. *Vrei să mă furi la iad, împelițatule?!* VISSARION, B. 85.

— Variantă: **împielițắt, -ă** adj.

ÎMPENÁT, -Ă adj. v. **împănat.**

ÎMPERECHEÁ, *împerechez,* vb. I. 1. Tranz. A uni pentru a forma o pereche; a asocia. *Permis este să împerechezi un vers de opt silabe cu un altul de șase.* MACEDONSKI, O. IV 62.

2. Refl. (Despre ființe de sex opus) A se împreuna, a se uni. *Und's-a pomenit... Să se-mperecheze, Să se-mpreuneze Porumbița albă Cu porumba neagră?* TEODORESCU, P. P. 648.

— Variantă: **împărecheá** vb. I.

ÎMPERECHEÁT, -Ă, *împerecheați, -te,* adj. Împreunat, unit, asociat, combinat (în perechi).

ÎMPERECHÉRE, *împerecheri,* s. f. Acțiunea de a (se) împerechea.

1. Unire, asociere, combinare (în perechi). *Pușkin... nu îngăduia poeziei să folosească împerecheri bizare de cuvinte și podoabe stilistice de prisos.* L. ROM. 1953, nr. 2, 96. (În forma *împărechere*) *De la epitetul convențional, Mihai Eminescu se înălță brusc... la împărecheri de cuvinte care nu s-au aflat niciodată împreună.* SADOVEANU, E. 79.

2. Împreunare sexuală.

— Variantă: **împărechére** s. f.

ÎMPERINÁT, -Ă, *împerinați, -te,* adj. (Rar, popular) Prevăzut cu perne și cu așternut pentru dormit. *Hai, murgule, cu picioare, C-am o mîndră ca o floare, Îți dă grajdul măturat, Mie pat împerinat.* HODOȘ, P. P. 47.

ÎMPESTRIȚÁ, *împestrițez,* vb. I. Tranz. A face pestriț. (Fig.) *Cu becul electric aprins pe noptieră, Grigore privea umbrele imobile ce împestrițau odaia cu niște amintiri împietrite.* REBREANU, R. I 51. ◇ Refl. *Lungul șanțului se împestrițâ de culorile năframelor.* CAMILAR, TEM. 168.

ÎMPESTRIȚÁRE, *împestrițări,* s. f. Acțiunea de a (se) împestrița și rezultatul ei. *Limbajul, prin incoerența și împestrițarea lui, e de ajuns... să ne arate și incoerența ideilor unei societăți informe.* IBRĂILEANU, SP. CR. 237.

ÎMPESTRIȚÁT, -Ă, *împestrițați, -te,* adj. Pestriț, amestecat. *Limbă împestrițată.* ▭ *Pe acest Pod al Mogoșoaiei mișună... o lume împestrițată.* CAMIL PETRESCU, O. II 556.

ÎMPETICÁT, -Ă, *împeticați, -te,* adj. (Rar) Cu petice; peticit. *Și le duce rînd pe rînd: saltelele, macatul, covorul împeticat din odaia de culcare.* BASSARABESCU, S. 111.

ÎMPEȚÍ, *împețesc,* vb. IV. Tranz. A peți. *Cît despre fata lui Papură-Împărat, pune-ți pofta în cui. — Și pentru ce, mă rog?... — Pentru că mă duc s-o-mpețesc.* ALECSANDRI, T. I 396.

ÎMPEȚÍT s. n. Pețit. *În vremile mai vechi, cînd flăcăii se duceau la însurătoare — după împețit — pe lîngă părinți, mai luau cu ei și cîte un mehenghi bun de gură, rău de treabă și lăudăros, că să spuie glume și să fie în toate de partea flăcăului.* ȘEZ. IV 230.

ÎMPIEDECÁ vb. I v. împiedica.

ÎMPIEDECÁRE s. f. v. împiedicare.

ÎMPIEDECÁT, -Ă adj. v. împiedicat.

ÎMPIEDECĂTÓR, -OÁRE adj. v. împiedicător.

ÎMPIEDICÁ, *împiédic,* vb. I. **1.** Refl. (Despre oameni, animale etc.; mai ales urmat de determinări introduse prin prep. «de» sau «în») A se lovi (cu piciorul) de ceva care stă în cale (și a cădea), a se poticni; a se izbi de cineva întîlnit în cale. *Moș Șoric se împiedică de prag și se izbi cu capul de celalalt părete.* SADOVEANU, O. III 570. *Se împiedică de ceva și cade jos.* CREANGĂ, A. 50. ◇ (Poetic) *Năvalnic s-apropie pașii, Și-n goana lor cîntă arcașii, Și-așa de sălbatic li-e cîntul — Din piele de urs au vestmîntul, Și-n bărbile lor încîlcite Se-mpiedică vîntul.* COȘBUC, P. II 31. ◇ Refl. reciproc. *S-au împiedicat unul în altul.* SBIERA, P. 242. ◇ Expr. **A se împiedica în picioare** = a se împletici. **A i se împiedica** (cuiva) **limba** = a nu putea articula ușor și bine sunetele (din cauza beției sau a unei boli, a unei infirmități). **A se împiedica la vorbă** = a gîngăvi. *Dar ce ai în gură? Te împiedici la vorbă.* SAHIA, N. 104. ✦ Fig. A da mereu în drum peste ceva sau cineva. *Li se părea că tot de el se-mpiedică.* ISPIRESCU, L. 337.

2. Tranz. Fig. A opri, a ține în loc (pe cineva sau ceva), a sta cuiva în cale, a nu lăsa să se facă (sau să se înfăptuiască) ceva. *Regimul burghezo-moșieresc a împiedicat dezvoltarea științei arheologice.* IST. R.P.R. 7. *Mersul înainte al omenirii nu-l poate împiedica nici fortăreața, nici arma de foc.* STANCU, U.R.S.S. 121. *Numai dumneata... poți să-l împiedici de la cine știe ce nebunie.* C. PETRESCU, C. V. 336.

3. Tranz. A pune piedică la picioare, a lega picioarele din față sau cele din spate ale unui animal, ca să nu poată fugi. *A-mpiedicat calul și și-a pregătit culcuș.* STANCU, D. 21. *Vorba-și isprăvea Și se arunca Cal de-mpiedica Și jos îl trîntea.* TEODORESCU, P. P. 447. ✦ A pune opritoare la roțile unui vehicul (pentru a-l face să meargă greu); a înțepeni. *Ion Jura împiedică roata dindărăt din dreapta, din partea ripei, cu un lanț.* DUMITRIU, N. 155.

— Variantă: **împiedecá** (EMINESCU, O. I 146) vb. I.

ÎMPIEDICÁRE, *împiedicări,* s. f. **1.** Acțiunea de a (se) împiedica.

2. (Învechit și arhaizant) Piedică, obstacol, opreliște. *Treburile se aranjează deci fără împiedicare.* VORNIC, P. 90. *Lăpușneanul nu întîlnise nici o împiedicare în drumul său.* NEGRUZZI, S. I 142.

— Variantă: **împiedecáre** s. f.

ÎMPIEDICÁT, -Ă, *împiedicați, -te,* adj. **1.** (Despre animale) Care are picioarele legate (spre a nu putea fugi), căruia i s-a pus piedică. *Dăm drumul cailor să pască împiedicați.* STANCU, D. 254. ✦ (Despre vehicule sau roțile vehiculelor) Cu piedică, înțepenit. *Începură să urce... șiruri lungi de care goale și să se întoarcă de la stîne, cu roțile dindărăt împiedicate în lanțuri.* DUMITRIU, N. 199.

2. Fig. (Despre vorbă sau vorbire) Greoi, poticnit, încurcat. (Atestat în forma *împiedecat*) *Fraze... mult mai împiedecate și mai puțin elegante.* ODOBESCU, S. II 352.

— Variantă: **împiedecát, -ă** adj.

ÎMPIEDICĂTÓR, -OÁRE, *împiedicători, -oare,* adj. Care împiedică, care stă în cale. (Atestat în forma *împiedecător*) *Avem a face cu o adevărată mișcare culturală, care ar fi avut un efect colosal... dacă n-ar fi fost mai multe pricini împiedecătoare.* IBRĂILEANU, SP. CR. 7.

— Variantă: **împiedecătór, -oáre** adj.

ÎMPIEGÁT s. m. v. impiegat.

ÎMPIELIȚÁ vb. I v. împelița.

ÎMPIELIȚÁT, -Ă adj. v. împelițat.

ÎMPIEPTOȘÁ, *împieptoșez,* vb. I. Refl. (Rar) A-și încorda mușchii pieptului, a se opinti (din piept). *Iordan a șfichiuit murgii. Cînd s-au împieptoșat ei, s-au desfăcut toate lemnele clădirii ca o jucărie.* SADOVEANU, M. C. 11.

ÎMPIERCÎT, -Ă adj. v. încîlcit.

ÎMPIETRÍ, *împietresc,* vb. IV. **1.** Intranz. și refl. (În basme) A se preface în piatră. *La locul unde se împietrise frate-său, păți ca dînsul.* ISPIRESCU, L. 296.

2. Intranz. A rămîne pe loc, nemișcat; a încremeni, a înmărmuri, a înlemni, a îngheța. *Nici glas de cucoș, nici hămăit de cîne, nimic; totul împietrise pretutindeni.* SADOVEANU, O. VII 363. *Rîsul ar fi înghețat pe buze nu numai actorilor presupusei comedii, ci ar fi împietrit și pe fața spectatorilor amatori de rîs.* CAMIL PETRESCU, T. II 291. ◇ Tranz. *Își împietri obrazul; zîmbetul îi fugi tot în ochi, unde i s-ascunse sub tufele sprîncenelor și sub pălărie.* CAMILAR, TEM. 184.

3. Refl. Fig. A nu mai simți nimic, a deveni insensibil. *Sufletul ei se împietrise de amărăciune.* REBREANU, I. 58. *După suferiri multe inima se-mpietrește.* ALEXANDRESCU, M. 6. ◇ Tranz. *Ce nenorociri te-au zdrobit, ce dureri ți-au împietrit sufletul?* SADOVEANU, O. I 422. *Chinul și durerea simțirea-mi a-mpietrit-o.* EMINESCU, O. I 116.

ÎMPIETRÎRE, *împietriri,* s. f. Acțiunea de a (se) împietri și rezultatul ei.

1. Încremenire, înlemnire, înmărmurire. *Biruise prima clipă de împietrire și dăduse buzna la ea.* DUMITRIU, N. 126.

2. Fig. Stare de nesimțire sufletească; insensibilitate. *Cînd rămăsei singur, nu știu dacă durerea, dezgustul de viață sau împietrirea, ce însoțește un trai fără de nădejde, nă-*

vălură fiecare în parte sau dacă toate deodată puseră stăpînire pe sufletul şi inima mea. HOGAŞ, M. N. 43. *În locul fericirii, capătă pizmă şi împietrire.* NEGRUZZI, S. I 56.

ÎMPIETRÍT, -Ă, *împietriţi, -te,* adj. 1. (În basme) Prefăcut în piatră, petrificat. *Cum sfîrşi Afin această povestire se făcu cu totul de piatră, iar Dafin-Împărat şi cu doamna Chiralina plînseră trei zile... apoi luară trupul cel împietrit al făcătorului lor de bine şi-l puseră în odaia lor.* ISPIRESCU, L. 118.

2. Nemişcat, încremenit, înmărmurit, înlemnit, înghеţat. *Uracu, încăpăţînat, şedea împietrit pe prispă.* DUMITRIU, N. 93. *Toţi te priveau împietriţi.* CAMIL PETRESCU, T. II 225. *Pe-nserat intrară în cetate şi rămase împietriţi văzînd toate uliţele pustii şi iarba crescută cît omul pe uliţi.* POPESCU, B. II 87.

3. Fig. Nesimţitor, insensibil. *Scotea lacrimi din orice inimă împietrită.* CREANGĂ, A. 12. *Cine poate avea aşa de împietrită inimă încît să nu simtă în sufletul său cea mai mare compătimire şi milă pentru aceşti nenorociţi?* DRĂGHICI, R. 21.

ÎMPILÁ, *împilez,* vb. I. Tranz. A asupri, a oprima, a apăsa. *Vornicul Stroie Leurdeanu, ce-şi azvîrlise comanacul şi-şi lepădase rasa, urmă iarăşi a împila ţeara.* ODOBESCU, S. I 447. *De la ai săi nu aşteaptă vreun bine, pentru că ai săi totdeauna l-au împilat.* NEGRUZZI, S. I 279.

ÎMPILÁRE, *împilări,* s. f. Acţiunea de a împila; oprimare, asuprire. *În curgerea timpurilor, acest popor... faţă de împilările unor domnii vitrege, faţă de asuprirea îndestulaţilor vieţii şi-a păstrat fiinţa cu limba şi datinile.* SADOVEANU, E. 24. *Întrebuinţa creditul ce avea la domn spre împilarea gloatei.* NEGRUZZI, S. I 150. *A face istoricul chestiunii rurale în ţările romîne este a scrie însăşi istoria a trei secole de împilări făcute poporului romîn.* KOGĂLNICEANU, S. A. 209.

ÎMPILÁT, -Ă, *împilaţi, -te,* adj. Oprimat, asuprit. *O dată cu răsturnarea totală a stărilor de lucruri de ieri, vine vremea şi acestui muncitor împilat.* SADOVEANU, E. 25. ◇ (Substantivat) *Asupriţii şi împilaţii — atît de mulţi la număr — ar fi pierdut, pierzîndu-l, un mare sprijin şi apărător.* NEGRUZZI, S. I 244. *Cruzimile turcilor trecuseră peste măsură, în vreme ce covîrşirea strîmbătăţilor suferite sleiseră răbdarea împilaţilor şi cereau o răzbunare strălucitoare.* BĂLCESCU, O. II 41.

ÎMPILĂTÓR, -OÁRE, *împilători, -oare,* adj. Care împileazâ, care oprimă; asupritor. *Populaţiunea noastră a fost împiedicată în sporirea ei şi prin multe alte rele, precum case nesănătoase, mîncare puţină, posturi multe, muncă multă şi trai rău, nevoi, griji şi dureri morale, nedreptăţi, măsuri economice împilătoare şi, în fine, boalile.* I. IONESCU, M. 195. ◇ (Substantivat) *Unde vedea nevoiaşul, văduva... ti ocrotea împotriva împilătorilor.* ISPIRESCU, M. V. 5.

ÎMPÍNGE, *împing,* vb. III. 1. Tranz. A mişca, a urni, a deplasa, a muta (pe cineva sau ceva) din loc, exercitînd o apăsare. *Observînd că o carte din bibliotecă ieşea din rînd afară, o împinsei înăuntru.* ARGHEZI, P. T. 153. *A deschis apoi fereastra, şi pe colţuroasa stîncă, Hohotind, a-mpins cadavrul în prăpastia adîncă.* COŞBUC, P. I 121. *Vulpea a şi început cu picioarele a împinge peştele din car jos.* CREANGĂ, O. A. 295. *El ştergarul i-l desprinde şi-l împinge lin la vale, Drept în creştet o sărută pe-al ei păr de aur moale.* EMINESCU, O. I 84. ◇ Fig. *Nu eroii, nu personalităţile creează istoria, ci poporul împinge înainte istoria şi creează eroi.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 7, 36. *Spune, femeie, dacă-ţi mai vine să mori, cînd feciorii tăi... împing lumea înainte.* DAVIDOGLU, M. 96. ◇ Absol. *Împinge, răstoarnă şi dă năvală drept în odaia lui.* GHICA, S. A. 31. ✦ Fig. A înălţa, a întinde. *Carpaţii îşi împing spre miazănoapte înălţimile, învălite în codru.* VLAHUŢĂ, O. A. 408. ✦ Intranz. A se lăsa cu toată greutatea sau puterea spre a urni pe cineva sau ceva din loc. *Acolo cînd am ajuns Şi în poartă am împins, Doru m-o văzut ş-o rîs.* ŞEZ. II 9. ◇ Fig. *Valurile împing puternic, dar nicăieri apa nu trece de gît.* CAMIL PETRESCU, U. N. 311. ✦ A duce, a purta. *Măria-sa Alexandru şi-a împins steagurile pînă la un loc ce se chema Dumbrava Mestecănişului.* SADOVEANU, F. J. 759. *S-au iscat mărturii precum că noi de ani de zile împingem vitele noastre la păşune pe hotarul Murgenilor.* id. O. VII 104. ✦ Fig. (Adesea peiorativ) A ajuta (pe cineva) să ajungă la o situaţie. ◇ Expr. **A împinge** (cuiva) **banî** = a mitui (pe cineva). *După ce mi-au luat fetiţa, n-am stat cu mînile-n sîn... am împins bani comandanţilor de jandarmi.* CAMILAR, N. II 168.

2. Tranz. Fig. A îndemna, a îmboldi. *În drum spre casă, argatul trecu pe la chiabur, împins de grija viţeluşului.* MIHALE, O. 503. *Eu te voi împinge tot spre adevăr.* ISPIRESCU, U. 23. *Se simţi... înfiorată de o faptă la care o împinsese o pornire furioasă de gelozie.* NEGRUZZI, S. I 23. ◇ Expr. **A-l împinge** (pe cineva) **păcatul** (sau **păcatele**) **să** (sau **de...**) v. păcat.

3. Refl. A se înghesui pentru a putea merge înainte; a se îngrămădi, a-şi face loc. *Soldaţii... se împing către Serdici.* SAHIA, N. 120. ✦ Tranz. A îmbrînci. *Nu mă-mpinge... că ameţesc.* CARAGIALE, O. I 120. ◇ Refl. reciproc. *Şi pe gios se tăvălea, Unul pe-altul se-mpingea.* ALECSANDRI, P. P. 146.

4. Tranz. Fig. (Învechit) A respinge, a nu primi, a îndepărta de la sine. *Ştefan, împingînd aceste condiţii înjositoare, armia otomană nu mai întîrzie de a intra în Principat.* ARHIVA R. I 106.

— Forme gramaticale: perf. s. *împinsei,* part. *împins.*

ÎMPÍNGERE, *împingeri,* s. f. Acţiunea de a (se) împinge şi rezultatul ei. *Împingere şi luptă a istoriei oamenilor.* EMINESCU, N. 106. ✦ Forţă de apăsare exercitată de un corp asupra altuia.

ÎMPINSĂTÚRĂ, *împinsături,* s. f. (Rar) Ghiont, brînci. *Strîmbă-Lemne, văzîndu-se ruşinat de nimuricul acela, dă să pună mîna pe el, numai o-mpinsătură să-i deie.* RETEGANUL, P. III 63.

ÎMPINTENÁ, *împintenez,* vb. I. Tranz. (Rar, cu privire la cai) A îmboldi cu pinteni, a da pinteni. *Pinteni-mi d-oţel Împintenau cursieru-mi în luptă şi măcel.* MACEDONSKI, O. I 252.

ÎMPINTENÁT, -Ă, *împintenaţi, -te,* adj. (Rar) Prevăzut cu pinteni. *Iată-mă împintenat şi încravaşat!* ALECSANDRI, T. 1319.

ÎMPISTRÍ, *împistresc,* vb. IV. Tranz. (Regional) A împestriţa, a împodobi cu desene, a încondeia. *Ploscele... împistrite foarte frumos, tot cu argint şi cu aur.* SBIERA, P. 68. ◇ Refl. pas. *Ouăle ouă se ... împistresc foarte frumos.* ŞEZ. VII 116.

ÎMPISTRÍT, -Ă, *împistriţi, -te,* adj. (Regional) Împestriţat, zugrăvit. *Alungat-o-ai pe dînsa ca, departe de părinţi, În coliba împistrită ea să nasc-un pui de prinţ.* EMINESCU, O. I 83. *Am o botă împistrită Şi în pod zvîrlită* (Păpuşoiul). GOROVEI, C. 277.

ÎMPÎCLÍ, *împîclesc,* vb. IV. Refl. A căpăta un aspect tulbure (ca şi cum ar fi acoperit de pîclă), a-şi pierde claritatea, a deveni tulbure. (Fig.) *În doi ani, treptat, amintirile din satul de naştere şi de copilărie s-au împîclit.* C. PETRESCU, A. 318.

ÎMPÎCLÍT, -Ă, *împîcliţi, -te,* adj. Acoperit cu pîclă, întunecat; mohorît. *Observă neclintirea din faţa Anei, ochii cu lucirea împîclită.* C. PETRESCU, C. V. 360. *Nu s-a priceput... să potolească vîntul cu vihor ce se lăsase pe*

Dunăre, la aceeaşi împiclită şi viforoasă Rahovă. ODOBESCU, S. III 608.

ÎMPÎNZÍ, *împînzesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A acoperi (ca o pînză) o întindere de loc. *Se luminează de ziuă. Un soare superb anunţă dimineaţa. Ţăranii au împînzit cîmpul şi arăturile de ţoamnă.* SAHIA, N. A. 79. *Odată, cînd s-a găsit un căpitan de port care să împînzească malurile cu soldaţi, toate morile s-au oprit din lucru.* BART, E. 327. *Paserile ascultară cît ascultară zgomotul acesta, apoi, toate într-un gînd, împînziră care încotro largul cîmpiei încropite.* GÎRLEANU, L. 21. *Vîntul porneşte să scuture cu mînie copacii şi fulgii mari de ninsoare împînzesc priveliştea.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 230.

2. (Cu privire la ochi; mai ales la forma pasivă) A face să devină împăienjenit, lipsit de claritate; a tulbura. *Cu palma întinsă deasupra ochilor, apărîndu-şi de soare vederile-i împînzite de bătrîneţe, scruta cercetător drumul către sat.* MIHALE, O. 318. *Cu ochii împînziţi de lacrimi Tudor citea slovele săpate pe crucea de granit.* SADOVEANU, O. VII 61.

3. Fig. A întinde, a răspîndi. *Sara de vară împînzea taina-i fumurie peste Iezer.* SADOVEANU, O. III 663. *Soarele scăpăta în asfinţit, împînzind painjeniş de aur pe văi şi dealuri.* id. ib. VI 238. *Cuvintele bătrînului împînziră o tăcere greoaie.* REBREANU, R. I 134. ◇ Refl. *De la răsărit, se împînzea pe un cuprins nemărginit poleiala unui pătrar de lună.* SADOVEANU, O. I 52. *Negre s-au împînzit întîi umbrele departe, sperioase, apoi s-au tîrît mai aproape.* ANGHEL, PR. 125.

ÎMPÎNZÍRE, *împînziri,* s. f. Acţiunea de a împînzi şi rezultatul ei. *Printre sălciile care mărgineau drumul, se întrezărea... pînă în zarea întunecoasă, o lumină ciudată, palidă, o ultimă împînzire de raze rătăcite.* DUMITRIU, N. 230.

ÎMPÎNZÎT, -Ă, *împînziţi, -te,* adj. (Despre o mulţime) Care acoperă o mare întindere; răspîndit. *Oastea împînzită în şes... se opri şi-şi domoli frămîntările.* SADOVEANU, O. VII 9.

ÎMPÎSLÍ, *împîslesc,* vb. IV. **1.** Refl. A se face ca pîsla. **2.** Tranz. (Despre păr sau barbă) A acoperi faţa crescînd des (ca pîsla). *Faţa lui Saizu... arsă şi tăbăcită de arşiţa verii şi viscolul multor ierni, era împîslită de barba cărunţă pe tot obrazul.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 160, 2/6. ◇ Fig. *Malurile acestei ape sînt, pe alocuri, împîslite de iarbă.* MACEDONSKI, O. III 3.

ÎMPÎSLÍRE s. f. Faptul de a (se) împîsli.

ÎMPÎSLÎT, -Ă, *împîsliţi, -te,* adj. (Despre păr) Des şi încîlcit (ca pîsla). *Uracu şedea pe prispă şi fuma, mut, negricios, cu fire de barbă împîslite peste obraz ca părul negru care rămîne pe nucă după ce-a putrezit coaja verde.* DUMITRIU, B. F. 102. *E un om cu... un cap ca de taur, părul negru, des, barba şi mustăţile aspre şi împîslite.* CARAGIALE, O. I 287.

ÎMPLĂTOŞÁ, *împlătoşez,* vb. I. Refl. (Rar) A se îmbrăca, a se acoperi, a se înarma cu o platoşă. (Fig.) *Simţi toată primejdia din cuvintele ofiţerului şi se împlătoşă în şiretenie.* CAMILAR, N. I 269.

ÎMPLĂTOŞÁT, -Ă, *împlătoşaţi, -te,* adj. (Rar) Îmbrăcat, acoperit, înarmat cu o platoşă. (În basme) *Căsătoria lor fu binecuvîntată cu un copilaş, ce se născu împlătoşat cu un pept de aur.* ISPIRESCU, L. 389.

ÎMPLEÁ vb. II v. umple.

ÎMPLETECÍ vb. IV v. împletici.

ÎMPLETECÍT, -Ă adj. v. împleticit.

ÎMPLETÍ, *împletesc,* vb. IV. **1.** Tranz. A reuni, a împreuna mai multe fire, jurubiţe etc. încrucişîndu-le după un sistem anumit pentru a forma un tot. *Moş Nichifor avea o biciuşcă de cele de cînepă, împletită de mîna lui.* CREANGĂ, P. 107. (Fig.) *Deasupra casei un cocor Îşi împletise cuiburi de lumină.* D. BOTEZ, P. O. 134. ◇ Refl. pas. *Cercînd ca să vadă de putea să se toarcă sau să se împletească ca inul, au văzut că cercarea lui era nemerită.* DRĂGHICI, R. 52. ◇ Refl. Fig. *Carnea şi sîngele oamenilor se împletesc cu fierul maşinilor, formînd împreună o singură gigantică maşinărie pentru extras cărbunii.* BOGZA, V. J. 175.

2. Tranz. A lucra diferite obiecte (o plasă, o dantelă, ciorapi etc.) din fire răsucite sau toarse, dispunîndu-le într-un anumit fel. *A împleti mănuşi.* ▭ *Avea un comănac sur de lînă împletită cu igliţa.* SADOVEANU, N. P. 84. ◇ Intranz. (Urmat de determinări introduse prin prep. «la») *Dumitru, în dreptul şopronului, a adormit peste un năvod la care împletea.* DAVIDOGLU, O. 15. ✦ A confecţiona diferite obiecte din nuiele, flori, papură, paie, mlădiţe etc. încrucişate după un sistem anumit. *Nu-mi trebuie flamuri, Nu voi sicriu bogat, Ci-mi împletiţi un pat Din tinere ramuri.* EMINESCU, O. I 216. *Iute, iute, copiliţe, o ghirlandă-mi împletiţi.* BOLINTINEANU, O. 319. *Te lasă, te lasă, Salcie pletoasă, Să te-apuc cu mîna, Să-mpletesc cununa.* ANT. LIT. POP. I 161. ◇ Refl. Fig. *Nouri vineţi... Se-mpletesc într-o cunună.* ALECSANDRI, P. II 123. ✦ (Cu schimbarea complementului) A împodobi cu cununi, ghirlande sau ornamente de flori. *Acolo... subt via înflorită, A căria mlădiţe cu mirţi se mărită Şi fruntea şi-o-mpleteşte c-o boltă de lungi flori.* ALEXANDRESCU, M. 158. ✦ A forma (colaci) din fîşii de aluat răsucite sau îmbinate în diverse feluri. *Suflecă mînice largi Şi-mpleteşte la colaci.* ALECSANDRI, P. P. 97.

3. Tranz. (Cu privire la păr) A lega în cozi. *Mînile-i mici, ca doi crini albi, încearcă În van a împleti părul de aur.* EMINESCU, O. IV 107. *Dragă, să te veseleşti Şi cu flori cosiţa să ţi-o împleteşti.* BOLINTINEANU, O. 39. *Părul-n flori şi-l împleteşte.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 286. ◇ Expr. **A împleti cosiţă albă** v. cosiţă.

4. Refl. Fig. A se încrucişa, a se întretăia (unul cu altul). *Glasul ei de argint se împletea cu glasul lui de aramă.* GALACTION, O. I 214. *Glasurile se împleteau, se încurcau şi se întreceau.* REBREANU, R. II 39. *Pe malul apei se-mpletesc Cărări ce duc la moară.* COŞBUC, P. I 191.

5. Intranz. (Neobişnuit, în expr.) **A împleti din picioare** = a mişca repede din picioare, a dansa. *Mata ştii să împleteşti din picioare?* ALECSANDRI, T. 446.

6. Tranz. Fig. (Învechit) A urzi, a unelti. *Lisandru... împletea un meşteşug ascuns, volnicia patriei să strice.* ARHIVA R. I 161.

ÎMPLETICÍ, *împleticesc,* vb. IV. Refl. **1.** (Despre picioarele omului) A se lovi unul de altul; a se încrucişa, a se împiedica în mers. *Li se împleticeau picioarele de parcă ar fi băut rachiu.* PAS, Z. III 56. *Ochii i s-au mărit de groază şi picioarele i s-au împleticit.* G. M. ZAMFIRESCU, SP. M. N. II 213. *Simţi că i se împleticesc picioarele, şi braţul ce-l ridicase îi căzu în jos.* VLAHUŢĂ, O. A. 110. ✦ (Despre oameni) A umbla clătinîndu-se, împiedicîndu-se, gata să cadă. *Tresări deodată grozav, săltă într-o parte şi ieşi, împleticindu-se, în întuneric.* DUMITRIU, N. 242. *Mergea împleticindu-se, cu capul înclinat sub povara unei nelinişti adînci.* BART, E. 216. *El a plecat, gemînd p-afară, Şi-mpleticindu-se pe scară, Chema pe nume pe băieţi, Şi se proptea de slab, sărmanul, Cu mîna de pereţi.* COŞBUC, P. I 101. ✦ Fig. (Despre limbă) A se încurca, a articula încurcat, îngăimat, bîlbîit. *Moş Radul înmărmurea, Barba Că i se zbîrlea Limba I se-mpleticea Şi cu binele-i zicea...* TEODORESCU, P. P. 599.

2. (Şi în forma *împleteci*) A se amesteca, a se încurca, a se încîlci. *Printr-acel hăţiş felurit de arbori ce se-ndeasă şi se-mpletecesc, mierlele şi piţigoii şuieră şi ciripesc.* ODOBESCU, S. I 147. ◇ Tranz. *Şuvoaiele cutremurau codrii... împletecindu-i.* CAMILAR, T. 60. (Neo-

bișnuit, în expr.) A(-și) **împletici mîinile** = a-și frînge mîinile (de desperare). *Iar Chiruța, vai de ea, Roabă la păgîni cădea... Mînele împletecea Și turcilor le grăia...* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 494. ✦ Tranz. A se încolăci, a se face cerc. *Șarpele se necăjea Și coada și-o-mpleticea.* ȘEZ. III 65. ✧ Refl. *Șerpele se-ncovăia Și pe loc se-mpleticea.* TEODORESCU, P. P. 443.

— Variantă: **împletecí** vb. IV.

ÎMPLETICÍT, -Ă, *împleticiți, -te,* adj. **1.** (Despre picioarele omului, despre pas sau mers) Împiedicat, poticnit, șovăielnic. *Corcodel avu un zîmbet de biruință uitîndu-se cum Onufrie Ochi-de-Vulpe mergea spre ușă cu niște pași rari, împleticiți și lumea se învîrtea cu dînsul.* CAMILAR, TEM. 116. *Merse cu pas împleticit de om beat.* id. N. I 125.

2. (Și în forma *împletecit*) Amestecat, încurcat, încîlcit. *Undrelele nu mai știau s-apuce ițele împletecite.* ODOBESCU, S. I 130. *Cu părul despletit, Tot cu șerpi împletecit.* ALECSANDRI, P. P. 38. ✧ Fig. *Norii se răriseră și luna plină, ieșind pe ici, pe colo în cîmpul senin al cerului, arunca umbrele împleticite ale copacilor desfrunziți ca o mreajă nesfîrșită peste fața pămîntului.* SLAVICI, O. I 165. ✦ Fig. Lipsit de claritate, greu de înțeles, confuz. *Individul era... miop, surd, împleticit la vorbă.* PAS, Z. III 184.

— Variantă: **împletecít, -ă** adj.

ÎMPLETÍRE, *împletiri,* s. f. Acțiunea de a (se) împleti și rezultatul ei (v. **împletitură**); fig. amestec, amestecătură. *Am reprodus o pagină întreagă din articolul d-lui Maiorescu... o atare împletire metafizică nici nu poate fi spusă cu cuvintele noastre.* GHEREA, ST. CR. II 60.

ÎMPLETÍT[1] s. n. Împletire. *Împletitul ciorapilor.*

ÎMPLETÍT[2]**, -Ă,** *împletiți, -te,* adj. **1.** (Despre un obiect) Lucrat din fire de lînă, cînepă etc. sau din nuiele, papură, flori etc. prin împletire; (despre fir, nuia, papură etc.) reunit, îmbinat, încrucișat prin împletire. ✧ Fig. *Zaharia Duhu îi asculta cu buzele strînse, cu o bucurie în care se amesteca împletit fir negru de amărăciune.* C. PETRESCU, R. DR. 33.

2. (Despre păr) Strîns în cozi, făcut cozi.

3. Încrucișat; încolăcit. *Cu brațele-mpletite mai stau și greu răsuflă.* BELDICEANU, P. 63. ✧ Fig. *Am stat în sara asta amîndoi, Cu gîndul și privirile-mpletite.* D. BOTEZ, P. O. 71.

ÎMPLETITÓR, -OÁRE, *împletitori, -oare,* s. m. și f. Persoană care împletește diferite obiecte (din fire, nuiele, papură etc.). *Împletitor de rogojini.*

ÎMPLETITÚRĂ, *împletituri,* s. f. Fel de a împleti și forma obiectului împletit. *Caier verde de mătase, Tot cu-mpletitura-n șase.* TEODORESCU, P. P. 31. ✦ (Concretizat) Obiect confecționat prin împletire. *Bătrîna a ridicat ochii de pe împletitură.* C. PETRESCU, C. V. 120. *Peronul gării, decorat cu împletitură de brad, cu marca județului, steguțe tricolore și covorul cel roșu al primăriei, este înțesat de lume.* CARAGIALE, M. 290.

ÎMPLIMBÁ vb. I v. **plimba.**

ÎMPLINÍ, *împlinesc,* vb. IV. **1.** Tranz. (Complementul e o noțiune de timp exprimată în ani, zile etc.) A atinge vîrsta de... *Era pe atunci o codană care abia împlinise treisprezece ani, dar crescuse înaltă de părea de optsprezece.* CAMIL. PETRESCU, O. I 17. *Copilul împlinea cincisprezece-ani.* ISPIRESCU, L. 2. *Tocmai ieri am împlinit treizăci și cinci de ani.* ALECSANDRI, T. I 190.

2. Refl. A se scurge, a trece un timp de... (pînă la un anumit termen). *Nu s-a împlînit timpul să mor.* DAVIDOGLU, M. 28. *Trecu pe urmă la alt bolnav să-i dea o lingură de doctorie, căci se împlinise ceasul.* MIRONESCU, S. A. 126. *Dar nu se împlinește bine anul și femeia lui Ipate face un băiet.* CREANGĂ, P. 169.

3. Tranz. A face să fie plin; a completa, a umple (un gol, o lipsă etc.). *Cele opt medalioane sculpturale care, alăturate cîte două, împlinesc golurile dintre columne, dasupra arcadelor laterale, ne atestă și ele pietatea și iubirea de vînătoare ale învingătorului.* ODOBESCU, S. III 73. *Păhărutul turcului Cu rachiu să-l îndoiești Și cu vin să-l împlinești, Cu catran să-l bătrînești!* TEODORESCU, P. P. 667. ✦ Refl. (Despre noțiuni de cantitate) A ajunge la numărul, suma, valoarea dorită, indicată, necesară. *Luați în mînă cîte un răboj și tăiați de cîte ori vă voi zice eu, pînă s-o împlini numărul.* ISPIRESCU, U. 29. *Împlinindu-să șapte dungi, însămna pe copaciul al doilea altă dungă.* DRĂGHICI, R. 55.

4. Refl. (Despre persoane) A se dezvolta, a se rotunji la corp, a se îngrășa. *Uliana însă s-a împlinit iarăși și s-a făcut mai frumoasă ca înainte.* DUMITRIU, P. F. 55. ✦ Fig. A se desăvîrși. *Condițiile materiale împiedecau pe oameni să se realizeze, să se împlinească.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 158, 8/5.

5. Tranz. A aduce la îndeplinire, a realiza, a îndeplini, a satisface. *Ce bine îi prieste omului munca atunci cînd e mulțumit de ea, cînd simte că o împlinește bine.* DEMETRIUS, V. 96. *Am venit să-ți spun că slujba cu care m-ai însărcinat o voi împlini-o, dacă-mi vei da douăzeci de corăbii și bani.* ISPIRESCU, L. 24. *Iată banii, spre dovadă că sînt gata a împlini toate dorințele matale.* ALECSANDRI, T. I 80. ✧ Refl. pas. *Și cînd se duce împăratul și vede cum se împlinise de bine poronca lui, se umple de bucurie.* CREANGĂ, P. 265. ✧ Refl. *Ce este? întrebă scurt tatarul. — Să vedem dacă se împlinesc vorbele mele, răspunse Bîrnovă rîzînd înăbușit.* SADOVEANU, O. VII 28. *Și fost-ar fi mai bine Ca niciodată-n viață să nu te văd pe tine, Să fumege nainte-mi orașele-n ruine, Să se-mplinească visu-mi din codrii cei de brad.* EMINESCU, O. I 92.

6. Tranz. (Cu privire la obligații bănești) A achita, a plăti. *Pentru baltă n-aș putea să împlinesc singur arenda.* DAVIDOGLU, O. 16. ✦ (Învechit) A obliga (pe un datornic) să plătească, a executa, a încasa (o datorie) cu forța. *Mîine îi vadeaua birului și vine să ne împlinească.* VLAHUȚĂ, O. A. 357. *Să nu ne mai împlinească! — Să nu ne mai jăfuiască!* NEGRUZZI, S. I 154.

7. (În expr.) **A o împlini cu cineva** = a o păți cu cineva. *Cu cucoana Marieta o-mplinești numaidecît.* HOGAȘ, DR. II 70. *Poartă-te bine... c-apoi o împlinești cu mine.* ALECSANDRI, T. 142. **I s-a împlinit** = i s-a înfundat, a sfeclit-o, a băgat-o pe mînecă, a dat de dracu. *Hait! I s-a împlinit lui Tache... Nenea e supărat foc.* D. ZAMFIRESCU, la TDRG.

— Variantă: **plinî** (COȘBUC, P. I 151, NEGRUZZI, S. II 233, ȘEZ. V 35) vb. IV.

ÎMPLINÎRE, *împliniri,* s. f. Acțiunea de a (se) împlini și rezultatul ei.

1. Umplere, completare (a unui gol, a unei lipse). *Nu este permis pentru împlinirea numărului silabelor a proceda astfel.* MACEDONSKI, O. IV 62.

2. Expirare a unui anumit termen.

3. Îndeplinire, realizare, executare. *Inima plecată la a legii împlinire, Să nu fi fost tulburată de-a patimilor pornire.* CONACHI, P. 266.

4. (Învechit) Încasare (cu forța) a unei datorii. *Agenții de împlinire au tantiemele lor.* EMINESCU, N. 155. *Pe atunci se lua zeciuială de la împlinirile de bani.* GHICA, S. 38.

ÎMPLINÎT, -Ă, *împliniți, -te,* adj. **1.** (Despre noțiuni de timp) Întreg, complet. *De-o săptămînă împlinită, Ana alerga de la croitoreasă la modistă.* C. PETRESCU, C. V. 168. *Au trecut șase luni împlinite.* SAHIA, N. 93.

2. (Despre oameni) Durduliu, grăsuț, rotunjit. *Tînăra persoană care mă onorase cu vecinătatea ei era... mai împlinită.* GALACTION, O. I 57. *Nu e mică, nu e mare, nu-i subțire, ci-mplinită.* EMINESCU, O. I 159.

ÎMPLÎNTÁ, *împlînt,* vb. I. Tranz. A înfige, a vîrî. *Apucă lopeţile, se apleacă, împlîntîndu-le în apă.* DUNĂREANU, CH. 240. *Cîrmaciul împlîntă adînc lopata în valuri.* VLAHUŢĂ, O. A. 418. *O zbierătură puternică dete taurul din pricina durerii ce avea din pierderea ochiului; coarnele şi le împlîntă în pămînt şi scotea pămînt ca şi cu lopata.* RETEGANUL, P. IV 42. ✧ Refl. *Cele cinci brăzdare ale plugului îşi înăbuşiră zăngănitul, împlîntîndu-se adînc, cu sete, în pămînt.* MIHALE, O. 123. *Unde buzduganul s-a-mplîntat, Acolo nouă ani am săpat, Pîn'ce buzduganu-am aflat.* BIBICESCU, P. P. 304. (Fig.) *Ochii săi se împlîntară pe rînd în ochii celor două femei.* DUMITRIU, B. F. 59.

ÎMPLÎNTÁRE, *împlîntări,* s. f. Acţiunea de a (se) împlînta; înfigere; p. ext. fixare, înţepenire.

ÎMPODOBÍ, *împodobesc,* vb. IV. Tranz. A găti (cu podoabe), a decora, a ornamenta; a înfrumuseţa. *Iar de-aici, din zarea culmii, Şir de dealuri eu privesc; Culmea lor o-mpodobesc, Ca şi tine, ulmii.* COŞBUC, P. I 260. *Aceleaşi cadre-mpodobesc pereţii, Din rame, cată lung şi trist la mine.* VLAHUŢĂ, O. A. 81. *Iară împăratul puse de împodobi palaturile şi cetatea cît se putu mai frumos, ca să-şi primească nurorile.* ISPIRESCU, L. 36. *Vrînd ca să-l împodobească, Un zurgălău la gît ţăranul i-a legat.* DONICI, F. 44. (Fig.) *Alecsandri stigmatiza ignoranţa prin «Iorgu de la Sadagura», cea întîi verigă a acestei preţioase salbe de bucăţi teatrale cu care el împodobi scena noastră.* NEGRUZZI, S. I 334. ✧ Refl. *Zoe deschise garderobul său, alese o rochie de catifea neagră... se-mbrăcă împodobindu-se ca pentru o sărbătoare.* NEGRUZZI, S. I 27. *Să ştiu, bade, că vii, Frumos m-aş împodobi Şi-nainte ţi-aş ieşi.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 115. (Fig.) *Cu senin şi cu lumină ziua se împodobeşte.* BELDICEANU, P. 53. *Care alta se împodobeşte în zilele de vară cu flori mai frumoase, cu grîne mai bogate?* RUSSO, O. 41. ✦ Fig. Înzestrat, dotat. (Ironic) *Vestitul Setilă... împodobit cu darul suptului.* CREANGĂ, P. 242.

— Variantă: **podobí** (MARIAN, O. II 267) vb. IV.

ÎMPODOBÍRE, *împodobiri,* s. f. Acţiunea de a (se) împodobi; decorare, înfrumuseţare; (concretizat) podoabă, ornament. *Roşii, ca o lună nouă, Ai tu hainele subţiri, Lungi şi fără-mpodobiri.* COŞBUC, P. I 218. *Altă-mpodobire pe frunte n-aş vrea.* ALECSANDRI, P. II 30.

ÎMPODOBÍT, -Ă, *împodobiţi, -te,* adj. Gătit (cu podoabe); decorat, înfrumuseţat. *Femeile ţin să se arate numaidecît îmbrăcate şi împodobite.* SADOVEANU, E. 128.

ÎMPONCIŞÁ, *împoncişez,* vb. I. (Învechit) 1. Refl. A veni în conflict (cu cineva sau ceva), a fi în dezacord; a se contrazice. *Oarecare prejudecăţi de boierie... de multe ori se împoncişau cu dreptele sale cugete şi fapte.* La TDRG.

2. Tranz. (Cu privire la obiecte ascuţite) A înfige. *Fraţii Buzeşti îi scăpară zilele* [lui Mihai Viteazul], *ucigînd la vreme pe turcul care îşi împoncişase suliţa în pîntecele eroului.* ODOBESCU, S. III 607.

ÎMPONCIŞĂRE, *împoncişări,* s. f. (Învechit) Acţiunea de a (se) împoncişa şi rezultatul ei; conflict, opoziţie, împotrivire. *Nefiind nici o împoncişare de misiuni între aceste două îndatoriri.* I. IONESCU, P. 186. (Şi în forma *împuncişare*) *În aşa împuncişare de idei se aflau boierii bătrîni cu tineritul... Moldovei.* CREANGĂ, A. 153.

— Variantă: **împuncişáre** s. f.

ÎMPONCIŞÁT, -Ă, *împoncişaţi, -te,* adj. (Învechit) Aşezat ponciş; încrucişat. *Ceea ce, în alte împrejurări, s-ar fi putut numi faţă, era de astă dată o alcătuire împoncişată de ciolane.* HOGAŞ, M. N. 79. *Atîtea uliţi şi ulicioare, poteci şi potecuţe... tot împoncişate şi împiezişate.* ISPIRESCU, U. 117.

ÎMPOPONÁT, -Ă, *împoponaţi, -te,* adj. (Rar) Împopoţonat. *Şedea împoponată şi nepăsătoare pe scaunul ei.* ŞEZ. IX 117.

ÎMPOPORÁ, *împoporez,* vb. I. Tranz. (Neobişnuit; cu privire la teritorii) A popula. *Ţara pustiindu-se adese de năpădirile duşmăneşti, domnii o împoporau cu prinşii ce luau de la vecinii lor.* NEGRUZZI, S. I 193. ✧ Fig. *Cu visuri, cu gîndiri frumoase, cu fantazia mea, cu viaţă, Învins de-o milă nesfîrşită, aş vrea să-mpoporez natura.* ANGHEL, P. 15.

ÎMPOPORÁRE s. f. (Neobişnuit) Acţiunea de a împopora; populare. *În această întindere de vreme, vedem risipa (= prăbuşirea) dacilor, împoporarea ţării lor cu colonii romane.* KOGĂLNICEANU, S. A. 68.

ÎMPOPOŢÁT, -Ă, *împopoţaţi, -te,* adj. (Rar) Împopoţonat. *Fata babei era împopoţată şi netezită pe cap de parc-o linsese viţeii.* CREANGĂ, P. 284.

ÎMPOPOŢONÁ, *împopoţonez,* vb. I. Refl. A se găti, a se împodobi peste măsură (cu podoabe de prost gust); a se înzorzona. «*Aia*» *iar s-a împopoţonat. Parcă e o pupăză.* PAS, Z. I 81. *Ia spune-mi, mă rog, ce te-ai împopoţonat aşa? duhul ce ai ar trebui să-ţi arăte că nu te prinde.* NEGRUZZI, S. III 75. ✧ Tranz. *Oamenii întind darurile pe amînă (= în mîini) şi-apoi împopoţonează pe fiecare cu darul lui.* SEVASTOS, N. 303.

ÎMPOPOŢONÁRE s. f. Acţiunea de a (se) împopoţona; înzorzonare.

ÎMPOPOŢONÁT, -Ă, *împopoţonaţi, -te,* adj. Gătit cu multe podoabe; înzorzonat. *Aşa împopoţonate cu broboade, şaluri, rochii cîntă şi joacă.* SEVASTOS, N. 152. *Îndată ce-am sosit aici, mi-am scos fetele la ivală... ghilosite, gătite, împopoţonate, îmbrăcate tot după modă.* ALECSANDRI, T. 421.

ÎMPOTMOLÍ, *împotmolesc,* vb. IV. Refl. 1. A rămîne imobilizat în nămol (în potmol, în nisip etc.), a se înnămoli, a se îngloda. *Tè-mpotmoleai acolo în mlaştini Pîn' la genunchi.* TOMA, C. V. 326. *După un timp, tunurile se împotmolesc.* CAMIL PETRESCU, U. N. 390. ✧ Fig. *Ai avut curajul cel mare să porneşti la defrişarea unei regiuni împotmolită în ignoranţă şi superstiţie.* C. PETRESCU, A. 401.

2. (Despre albia unei ape curgătoare, despre canale etc.) A-şi micşora secţiunea de scurgere, prin depunerea materialului transportat de ape.

ÎMPOTMOLÍRE, *împotmoliri,* s. f. Acţiunea de a se împotmoli şi rezultatul ei; înglodare, înnămolire.

ÎMPOTRÍVA prep. (Construit cu genitivul) În opoziţie, contra, în contra, în ciuda. *Împotriva aşteptărilor, nenea Iorgu nu sări de pe canapea, nici nu începu să se plimbe ca de obicei.* C. PETRESCU, S. 103. *Cine poate sta împotriva lui Dănilă?* CREANGĂ, P. 39. *În vremea aceasta sosise la curtea împărătească scrisori secrete ale lui Basta împotriva lui Mihai-vodă.* BĂLCESCU, O. II 271. ✦ (Neobişnuit) Către, spre. *S-a dus împotriva oamenilor cu care stătuse de vorbă.* SADOVEANU, D. P. 152. ✦ (Învechit) În faţă, faţă în faţă. *Tocmai împotriva intrării se zvîrcolea o namilă de balaur şi-şi despica fălcile cît să înghiţă un călăreţ.* DELAVRANCEA, S. 90.

ÎMPOTRÍVĂ adv. (În legătură cu verbe ca «a fi», «a sta», «a se pune») Corespunde ideii de a se împotrivi, a se opune, a rezista; (în legătură cu verbele «a zice», «a răspunde», «a vorbi») corespunde ideii de a contrazice. *Îşi sculase tot satul împotrivă.* CAMILAR, TEM. 132. *Dumitale nu mă pot pune niciodată împotrivă.* SADOVEANU, N. F. 187. *Toţi îmi fură împotrivă, numai doctoru, săracul, Se-ncercase... să mă scape de nevoi.* MACEDONSKI, O. I 70. *Gerilă, văzînd că toţi îi*

stau împotrivă, se mînie. CREANGĂ, P. 254. ✦ În față. (Atestat în forma *împrotivă) Șezi, mă rog, împrotivă și vezi de joacă bine.* ALEXANDRESCU, M. 265.
— Variantă: **împrotívă** adv.

ÎMPOTRIVEÁLĂ, *împotriveli,* s. f. Faptul de a se împotrivi; împotrivire. *După cîteva șoptiri, îmbrățișeri și împotriveli, zăpada scîrțîi sub niște pași deși și apăsați.* DELAVRANCEA, S. 32.

ÎMPOTRIVÍ, *împotrivesc,* vb. IV. Refl. (Construit de obicei cu dativul) A se pune împotrivă, a se opune, a fi contra. *Nu i se putea împotrivi nici o putere pe lume.* DUMITRIU, N. 31. *Cine poartă arme să se împotrivească... Cei slabi, bătrînii, femeile, copiii să se ridice la munte.* SADOVEANU, O. I 529. *Tată-tău s-a împotrivi și n-a vrea să te lase.* CREANGĂ, P. 191. *Știi tu că nu mă împotrivesc ție niciodată.* EMINESCU, N. 18.

ÎMPOTRIVÍRE, *împotriviri,* s. f. Acțiunea de a se împotrivi și rezultatul ei; opoziție, rezistență. *De ce s-a lăsat adusă aici fără împotrivire?* DUMITRIU, N. 134. *La început lelea Ileana întîmpinase... oarecare împotrivire.* SADOVEANU, N. F. 139. *Ai voit să mă cerci de-oi putea învinge toate împotrivirile, ca să ajung pînă la tine?* ALECSANDRI, T. 205. ✧ Fig. *Vedeau plugurile săltînd ușor, smuncindu-se la împotrivirea gliei uscate.* CAMILAR, TEM. 330.

ÎMPOTRIVÍT, -Ă, *împotriviți, -te,* adj. (Neobișnuit) Opus, contrar. *Cardinalul în tabăra sa adună pe lîngă sine senatul și alți oameni încercați, spre a se sfătui cum să poarte mai bine războiul. Părerile fură împotrivite.* BĂLCESCU, O. II 237.

ÎMPOTRIVITÓR, -OÁRE, *împotrivitori, -oare,* s. m. și f. (Învechit) Persoană care se opune, adversar. (Atestat în forma *împrotivitor) Adevărul era văzut și pipăit și împrotivitorii învinși și rușinați.* NEGRUZZI, S. I 267.
— Variantă: (învechit) **împrotivitór, -oáre** s. m. și f.

ÎMPOTRÍVNIC, *împotrivnici,* s. m. (Învechit) Dușman, inamic. (Atestat în forma *împrotivnic) Numai Timișoara mai este în mîna împrotivnicului, dar întru atîta înconjurată, că în puțintică vreme trebuie să se dea.* GHICA, A. 306.
— Variantă: (învechit) **împrotívnic** s. m.

ÎMPOVĂRÁ, *împovărez,* vb. I. Tranz. A încărca cu o povară, a apăsa peste măsură; a copleși; a îngreuia. (Fig.) *De mici copii ne ferecați, Cu munci de iad ne-mpovărați Și rîdeți voi cei nendurați De plîngerile noastre.* NECULUȚĂ, Ț. D. 48. *Nu te teme, că... vei scoate-o la căpătîi bun și slujba cu care te-a împovărat împăratul.* ISPIRESCU, L. 27.

ÎMPOVĂRÁRE s. f. Acțiunea de a împovăra; îngreuiere, apăsare. *Marii boieri, lacomi de bani, se înțeleg cu domnii fanarioți pentru împovărarea țărănimii.* IST. R.P.R. 283.

ÎMPOVĂRÁT, -Ă, *împovărați, -te,* adj. Încărcat cu povară, îngreuiat. *Carul împovărat rămăsese cu mult în urmă.* SADOVEANU, O. VII 56. ✧ Fig. *După ce povesti toate, rămase împovărat la locul său și-i tremurară mîinile.* SADOVEANU, Z. C. 272. *Nu și-ar putea plăti trecutul întreg și ar mai rămînea împovărați și pentru viitor.* REBREANU, R. I 261. *Sufletu-mi împovărat De-o iubire moartă, Se ridică nempăcat Și cu el o poartă.* TOPÎRCEANU, B. 84.

ÎMPOVĂRĂTÓR, -OÁRE, *împovărători, -oare,* adj. Care împovărează, copleșitor. *N-au știut ce-i munca împovărătoare și amară.* SADOVEANU, P. S. 201. *Ea este o realitate, și chiar o tristă și împovărătoare realitate.* ODOBESCU, S. III 479.

ÎMPRĂȘTIÁ, *împrăștii,* vb. I. Tranz. **1.** A trimite (a arunca, a goni) în diferite părți; a risipi. *Poliția veni și împrăștie norodul.* BOLINTINEANU, O. 405. *Vestindu-se lui Mihai primejdia ce-l amenința, își strînse în grabă oastea pe lîngă dînsul și împrăștie călărești... în toate unghiurile țării, strigînd că intră sabie de turci și tătari în țară.* BĂLCESCU, O. II 48. ✧ Absol. *Am o găină neagră și una albă; cea neagră strînge, iar cea albă împrăștie* (Ziua și noaptea). GOROVEI, C. 138. ✦ Fig. A face să dispară; a risipi. *Glasul acesta aspru și ciudat ii împrăștie deodată orice teamă.* REBREANU, R. I 216. *Căuta să-i afle din ochi gîndurile, nevoile, supărările pe care el credea c-ar ști să le împrăștie.* VLAHUȚĂ, O. A. III 81. *Într-o zi, neștiind ce să fac ca să împrăștii tristețea de care eram cuprins, m-am dus să văd pre doctorul H.* NEGRUZZI, S. I 293. ✦ Refl. (Mai ales despre o colectivitate, o mulțime etc.) A se răspîndi, a se risipi; a se răsfira. *Oamenii se împrăștiau tăcuți, cu părere de rău că filmul se sfîrșise.* CAMILAR, TEM. 52. *Coloanele de fum se aplecau, împrăștiindu-se pe fața pămîntului.* SADOVEANU, B. 25. *Vitele se-mprăștiară prin grîu.* SANDU-ALDEA, U. P. 94. *Voi împrăștiați-vă care încotro și vă duceți acasă.* ISPIRESCU, L. 318. *Răsfiratul păr de aur peste perini se-mprăștie.* EMINESCU, O. I 79. ✦ (Cu privire la lichide) A lăsa să curgă, a vărsa. *Și fierul ce-mi va face jos capul a cădea Nu va putea vreodată a împrăștia din vine Cît sînge-n mii de lupte vărsă sabia mea.* MACEDONSKI, O. I 251.
2. A răspîndi, a difuza. *În grădină, în lumina de basm a lunii, florile împrăștiau un miros îmbătător.* SADOVEANU, O. III 175. *Vartolomeu Diaconu apăru din biroul său, împrăștiind știrea că expresul a trecut de ultima stație.* C. PETRESCU, A. 426. *Cîteva felinare de hîrtie colorată, atîrnate de crengile copacilor, împrăștiau o lumină discretă.* VLAHUȚĂ, O. A. 243. (Fig.) *O tăcere mare era împrăștiată pretutindeni, pe șesuri și văi, și o pîclă de toamnă învăluia totul.* SADOVEANU, O. I 361. ✧ Refl. *Îndată s-a împrăștiat un miros de pîine arsă.* C. PETRESCU, C. V. 120. *Cîntecul se împrăștiă în tot satul.* SANDU-ALDEA, U. P. 206. *Lumea-l crezuse mort pe Făt-Frumos, și de aceea, cînd se împrăștiă faima venirii lui... oamenii așteptau murmurînd.* EMINESCU, N. 27. (Fig.) *Castelul în ruine domnește peste vale... Din turnuri retezate se-mprăștie o jale.* MACEDONSKI, O. I 23.
— Pronunțat: *-ti-a.*

ÎMPRĂȘTIÁT, -Ă, *împrăștiați, -te,* adj. **1.** (Despre persoane) Distrat, zăpăcit. *Acest tînăr e prea împrăștiat.*
2. (Despre manifestări ale oamenilor) Dezordonat, lipsit de plan. *Activitate împrăștiată.*
— Pronunțat: *-ti-at.*

ÎMPRĂȘTIÉRE, *împrăștieri,* s. f. Acțiunea de a (se) împrăștia; risipire, răspîndire.
— Pronunțat: *-ti-e-.*

ÎMPRĂȘTIETÓR, -OÁRE, *împrăștietori, -oare,* adj. (Rar) Care împrăștie, care difuzează. *Această artă* [tiparul] *cea mai mare împrăștietoare și păstrătoare a întîmplărilor.* KOGĂLNICEANU, S. A. 53.

ÎMPREJMUÍ, *împrejmuiesc,* vb. IV. Tranz. A închide un loc de jur împrejur cu gard, cu spini etc.; a îngrădi. *E împrejmuită cu ziduri înalte curtea.* STANCU, D. 136. *Vezi tu departe-n răsărit Aprins lucind ca focul Palatul lor? Împrejmuit Cu zid d-argint e locul.* COȘBUC, P. I 66. ✦ Fig. A înconjura, a împresura. *Muncitorii sînt împrejmuiți de pretutindeni, și împinși sub lovituri, spre oraș.* SAHIA, N. 45.

ÎMPREJMUÍRE, *împrejmuiri,* s. f. **1.** Îngrădiță; gard. *Mulțimea neagră năvăli înăuntrul împrejmuirii.* DUMITRIU, N. 65. *La munte, cultivatorii găsesc destule înlesniri în pădurile ce au, de a face împrejmuiri de garduri.* I. IONESCU, M. 331.

2. (Învechit) Împrejurime. *Împrejmuirile acestui loc erau pustii, căci aproape de acolo, la gura unei fîntîni, trăia o iazmă sălbatică, un balaur uriaș care prăda și bîntuia jur împrejur.* ODOBESCU, S. III 297.

ÎMPREJMUÍT s. n. Faptul de a împrejmui. *Pregătirile ce se fac pămîntului pentru a-l pune în stare ca să fie bun de întrebuințat sînt: 1) drumurile vicinale, 2) stîrpitul pietrelor, 3) stîrpitul pădurilor... și 10) împrejmuitul lui.* I. IONESCU, M. 317.

ÎMPREJMUITÓR, -OÁRE, *împrejmuitori, -oare,* adj. Care împrejmuiește, care este împrejur; înconjurător. *În mai puțin decît s-ar crede, pădurile împrejmuitoare zăceau doborîte la pămînt!* HOGAȘ, M. N. 167.

ÎMPREJÚR adv. În (sau pe) locul înconjurător, în jur. *Șeful stației se opri, privind îngrijorat împrejur.* C. PETRESCU, A. 305. *Mare veselie se făcu în sat la nunta lor, și trăiesc în fericire pînă în ziua de azi. Cine nu crede, să facă bine să se uite împrejur și va vedea multe de aceste case.* ISPIRESCU, L. 351. *Împrejur gard nu era, ci numai niște lungi țerușe ascuțite.* EMINESCU, N. 19. ✧ Loc. adv. **(De) jur împrejur** = din (sau în) toate părțile, în jur; roată. *Ca niște uriași, culcați pe brînci, stau în neclintire, de jur împrejur, dealuri nesfîrșite.* VLAHUȚĂ, O. A. 153. *A deschis ochii privind de jur împrejur.* CARAGIALE, O. III 81. *Turcu-afară că ieșea Și-n pivniță se ducea, Iar Mărculeț rămînea Și prin casă se primbla Și jur împrejur căta, Și căta și prea căta.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 488. ✧ Expr. **(La) stînga-mprejur,** comandă la care o persoană sau un grup de persoane face, pe loc sau din mers, o întoarcere de 180° spre stînga.

— Variantă: (în locuțiuni) **prejúr** (TEODORESCU, P. P. 440) adv.

ÎMPREJURÁ, *împrejúr,* vb. I. Tranz. (Învechit) A înconjura, a cuprinde din toate părțile; a ocoli de jur împrejur. *Intrînd nunta acasă, împrejură masa de trei ori.* SEVASTOS, N. 219. *Cîmpii frumoase, împrejurate de munți verzi se întîndeau mai mult decît putea prinde ochiul.* RUSSO, O. 24. (Cu pronunțare regională) *Bătrînul Socoleanu, doborît sub grindina laudelor... se lăsase pe un scaun, unde-l împrejuraseră copiii, amețit, zăpăcit.* NEGRUZZI, S. I 6. ✦ (Rar) A lega de jur împrejur, a încinge. *Oșlobanul ia atunci lemnele... descinge brîul de pe lîngă sine și le împrejură.* CREANGĂ, A. 83.

ÎMPREJURÁRE, *împrejurări,* s. f. **1.** Situație în care se află cineva sau ceva, circumstanță; întîmplare. *Rog să fiu iertat, dacă aceste două împrejurări mi se par deosebit de ciudate.* SADOVEANU, Z. C. 282. *Ce-mprejurare Grabnică te face, Vlade, să mă chemi așa tîrziu?* DAVILA, V. V. 151. *Cum sînteți dumneavoastră bărbații! Vă pricepeți la împrejurările mari, și la ale mici vă pierdeți cumpătul și rostul.* CARAGIALE, P. 118. *Am acolo un hambar plin cu posmagi; ia așa, pentru împrejurări grele.* CREANGĂ, P. 330. ✧ Loc. adv. **După împrejurări** = de la caz la caz, potrivit situației. *Era unul dintr-acei oameni, din norocire rari, adevărați cameleoni ai societății care-și prefac sufletul și portul după vreme și împrejurări.* NEGRUZZI, S. I 71.

2. (Învechit) Perimetru. *În scurt, toată această mărime de zidire, a căriia împrejurarea este ca de 240 stînjini, este toată de marmură.* GOLESCU, Î. 124.

ÎMPREJURÁȘ, *împrejurași,* s. m. (Învechit și regional) Persoană care se află în apropierea cuiva, care este de față la ceva; vecin, megieș. *Și dumneavoastră nuntași, Cu toți împrejurași Care v-ați adunat La această cinstită nuntă...* SEVASTOS, N. 109. *Ascultați, ascultați dumneavoastră, cinstiți nuntași, Și d-voastră împrejurași.* TEODORESCU, P. P. 166.

ÎMPREJURÍME, *împrejurimi,* s. f. (Mai ales la pl.) Locul sau ținutul dimprejur, din apropiere. *Mai bine d. Zaharia Duhu al tău ne-ar oferi într-o duminică automobilul să vizităm împrejurimile.* C. PETRESCU, A. 314. *Cînd mă deșteptai și mi-aruncai privirile peste împrejurimi, firea întreagă mi se păru ca răsărită atunci, pentru întîiași dată, din sînul adînc al apelor.* HOGAȘ, M. N. 179. *Orașul și împrejurimile erau luminate de mii de focuri.* NEGRUZZI, S. I 107.

ÎMPREJÚRUL prep. (Construit cu genitivul; arată spațiul înconjurător în raport cu cineva sau ceva) În jurul... *În fața halei, împrejurul gurii de canal, un cerc de căruțe cu lăptari și lăptărese.* SP. POPESCU, M. G. 51. *După ce se urcă fata în pom, necheză Galben-de-Soare de trei ori și toată herghelia... se adună împrejurul lui.* ISPIRESCU, L. 28. *Dar pînă la vremea asta se adunase împrejurul lui Ivan tot satul, ca să vadă de patima dracilor.* CREANGĂ, P. 306. *Mii de globuri luminoase strălucesc împrejurul vaporului.* ALECSANDRI, O. P. 312.

ÎMPRESURÁ, *împresór,* vb. I. Tranz. **1.** A înconjura din toate părțile, a încadra. *Barba rară, pîrlită, părul în șuvițe lungi, împresurau un obraz galbăn și doi ochi arzători în orbite negre.* SADOVEANU, O. III 120. *Dar zîna Latona se jură pe cerurile fără margini de pre capul ei, pe pămîntul nemăsurat ce o împresoară.* ODOBESCU, S. III 293. ✧ Fig. *După cîntece urmau tăceri adînci în noaptea caldă, cu toții rămîneau fără cuvinte în farmecul lunii, care-i împresura.* SADOVEANU, O. IV 81. *Plăsmuiri din basme M-au împresurat? Aripi de fantasme Poate-au scuturat Aur peste ele?* IOSIF, V. 132. *O liniște ca de vis mă împresoară, nu zăresc o pasăre zburînd.* VLAHUȚĂ, O. A. II 178. ✦ A năpădi. *Căsuța cea hîrbuită și împresurată de mărăcini.* SBIERA, P. 156. ✦ (Determinat prin «cu brațele», «cu mîinile» etc.) A cuprinde, a îmbrățișa. *Mă lăsă de musteață, mă împresură cu amîndouă mînile pe după gît, își vîrî capu-i mic subt marginile pălăriei mele.* HOGAȘ, M. N. 19.

2. A încercui, a asedia. *Pedestrimea romînească și ungurească, împresurată din toate părțile de călărimea turcească.* BĂLCESCU, O. I 26. *Cînd o da soarele-n de seară, Mare oaste vă-mpresoară.* TEODORESCU, P. P. 175. ✧ Fig. *Vîntul, frigul și furtuna Pre copii împresura.* NEGRUZZI, S. II 58. *Dar la biruri Mi-l punea Și haraciuri Că-i cerea, Mare greu l-împresura.* TEODORESCU, P. P. 676.

— Prez. ind. și: *împrésur* (EMINESCU, O. I 201).

ÎMPRESURÁRE, *împresurări,* s. f. Acțiunea de a împresura.

1. Înconjurare din toate părțile, încadrare.

2. Asediere, asediu.

3. (Învechit) Luare cu sila, încălcare, uzurpare. *Din partea celorlalți vecini, moșia n-a suferit nici o împresurare.* I. IONESCU, D. 445.

ÎMPRESURÁT, -Ă, *împresurați, -te,* adj. Înconjurat din toate părțile, încadrat. *Dar nu apucai încă a colinda toate mesele, și deodată mă văzui împresurat.* BOLINTINEANU, O. 367.

ÎMPREUNÁ, *împreún* și *împreunez,* vb. I. Refl. **1.** A se aduna la un loc, a se uni; a se îmbina. *Cînd umbrele se împreunară în amurgul serii, Ileana se ridică de pe piatră.* ȘLAVICI, N. I 65. *Limba rîurilor blîndă, ale codrilor suspine, Glasul lumii, glasul mării se-mpreună-n infinit.* EMINESCU, O. IV 119. ✧ Fig. *Bătrînu-și pleacă geana și iar rămîne orb, Picioarele lui vechie cu piatra se-mpreună.* EMINESCU, O. I 98. ✧ Tranz. *Mută fluvii și le împreună, Și le-abate albia străbună; Răsădește proaspătă pădure Pe întinderi de nisipuri sure.* D. BOTEZ, F. S. 16. *Înainte de a dormi, ea își împreuna mînile.* EMINESCU, N. 67. ✦ Tranz. (Neobișnuit) A întruni, a cumula.

Emirii... pe lîngă autoritatea mireană împreunau şi pe cea bisericească. BĂLCESCU, O. II 44.

2. (Despre fiinţe de sex opus) A se împerechea. *Und's-a pomenit Şi s-a auzit Să se-mperecheze, Să se-mpreuneze Porumbiţa albă Cu porumba neagră?* TEODORESCU, P. P. 648. *Unde s-au aflat Că s-a-mpreunat Corbi cu turturele, Şerpi cu floricele, Urşi cu căprioare?* ALECSANDRI, P. P. 117.

— Accentuat şi: *împréun* (EMINESCU, O. I 97).

ÎMPREUNÁRE, *împreunări,* s. f. Acţiunea de a (s e) î m p r e u n a.

1. Unire. ✦ (Învechit) Întîlnire, adunare. *Iată la mijloc de cale, La fîntîna dintr-o vale, Iată bună-mpreunare Cu cinci voinicei călare.* ALECSANDRI, P. P. 198.

2. Împerechere (a două fiinţe de sex opus).

ÎMPREUNÁT, -Ă, *împreunaţi, -te,* adj. Îmbinat, unit, strîns la un loc. *Privea uimit fata îmbrăcată în alb, care sta între doi brazi cu cetina împreunată.* VORNIC, P. 49.

ÎMPREÚNĂ adv. La un loc, laolaltă. *Noapte bună, soare sfînt, Pînă mîne! Noapte bună! Mîne iar vom fi-mpreună, Tu să rîzi şi eu să cînt.* COŞBUC, P. I 157. *Şi s-au adunat cu toatele la priveghi, şi unde nu s-au aşternut pe mîncate şi pe băute, veselindu-se împreună.* CREANGĂ, P. 34. *Iar dacă împreună va fi ca să murim, Să nu ne ducă-n triste zidiri de ţintirim.* EMINESCU, O. I 129. *Foaie verde şi-o alună, Merg drăguţii împreună, Şi mergeau, nu prea mergeau, Că deodată se opreau.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 311. ✧ L o c. p r e p. **Împreună cu...** = la un loc cu..., laolaltă cu... *Poftim, om bun, de-i ospăta împreună cu noi, ziseră cei doi drumeţi călătorului străin.* CREANGĂ, O. A. 266. *De nu m-ar fi oprit văcarul satului, aş fi nimerit desigur şi cîte un graure din cei care zboară printre vitele din cireadă şi, împreună cu ciorile, se cocoţează jucînd pe spinarea boilor.* ODOBESCU, S. III 23. *Soarele acum asfinţise, şi luna împreună cu stelele se arătaseră pe cer.* ALECSANDRI, O. P. 260.

ÎMPRICINÁ, *împricinez,* vb. I. R e f l. r e c i p r o c. (Popular) A se certa, a găsi (cuiva) pricină de judecată. *Ei să-mpricinară. Pricea lor ce-a fost? Pent' un spic de grîu.* PĂSCULESCU, L. P. 42. *Iar dacă ne-mpricinam, La vornicul ne duceam Şi-acolo ne împăcam.* MARIAN, S. 65.

ÎMPRICINÁT, -Ă, *împricinaţi, -te,* s. m. şi f. Cel implicat într-un conflict, într-o pricină; cel care este parte într-un proces. *Dan e din ce în ce mai nervos. Împricinaţii nu mai găsesc în el pe judecătorul calm şi bun de-odinioară.* VLAHUŢĂ, O. A. 314. *Cînd veniră împricinaţii la înfăţişare, ieşi înainte fratele împăratului.* ISPIRESCU, L. 277. ✧ (Adjectival) *Părţile împricinate.*

ÎMPRIETENÍ, *împrietenesc,* vb. IV. R e f l. r e c i p r o c. (Mai ales construit cu prep. «cu») A intra în legături de prietenie, a deveni prieten (cu cineva). *Zile lungi mi le-am pierdut Să mă-mprietenesc cu tine.* COŞBUC, P. I 51. ✧ F i g. *În prima zi m-am împrietenit cu copacii şi cu ciinii.* VLAHUŢĂ, O. A. 145. *Se împrietenirăşi se duseră la palaturile împărăteşti.* ISPIRESCU, L. 371.

— Variantă: **împrietíni** (SADOVEANU, E. 7) vb. IV.

ÎMPRIETENÍRE s. f. Faptul de a se î m p r i e t e n i (cu cineva).

ÎMPRIETINÍ vb. IV v. **împrieteni.**

ÎMPRIMĂVĂRÁ, pers. 3 *imprimăvărează,* vb. I. R e f l. A se face primăvară. [Balaurul] *au pus pe om lîngă un lac mare, iar el s-a cufundat acolo în apă, pentru că încă nu se împrimăvărase cumsecade.* SBIERA, P. 311.

ÎMPROPRIETĂRÍ, *împroprietăresc,* vb. IV. T r a n z. A atribui cuiva dreptul de proprietate asupra unui teren. *O mică parte a ţărănimii romîne şi maghiare... fusese împroprietărită la 1864.* IST. R.P.R. 436.

— Pronunţat: *-pri-e-.*

ÎMPROPRIETĂRÍRE, *împroprietăriri,* s. f. Acţiunea de a î m p r o p r i e t ă r i şi rezultatul ei. *După împroprietărirea de la 1864, plugărimea s-a tot înmulţit şi pămîntul de lucru s-a tot îngustat.* SADOVEANU, E. 27.

— Pronunţat: *-pri-e-.*

ÎMPROSPĂTÁ, *împrospătez,* vb. I. T r a n z. A reînnoi, a înviora. *Să împrospătăm ghiolul, şi truda n-ar fi zadarnică.* DAVIDOGLU, O. 30. *Badea Vasile şi caii îşi împrospătaseră forţele.* IBRĂILEANU, A. 127. ✧ R e f l. *Aerul se împrospătase.*

ÎMPROSPĂTÁRE s. f. Acţiunea de a (s e) î m p r o s p ă t a şi rezultatul ei; înviorare.

ÎMPROSPĂTÁT, -Ă, *împrospătaţi, -te,* adj. Reînnoit, înviorat, refăcut. *Din toate florile, din tot pămîntul împrospătat ieşea ca o răsuflare: un suflet viu.* SADOVEANU, O. VI 330. *Florile împrospătate ridicase în soare cochetele capete.* EMINESCU, N. 71.

ÎMPROŞCÁ, *împróşc,* vb. I. T r a n z. (Folosit şi absolut) **1.** (Mai ales cu privire la apă sau la noroi) A împrăştia stropind în toate părţile. *Locomotiva a intrat în gara supraîncărcată, împroşcînd pe nări fîşii de aburi.* SAHIA, N. 51. *Maşina se depărta vertiginos, împroşcînd pînă-n marginile uliţei vîrtejuri de apă tulbure cu bucăţi de noroi.* REBREANU, R. I 176. ✦ A stropi (pe cineva sau ceva) cu un fluid, cu noroi etc. *Începuse o ploaie măruntă. Picăturile se înteţeau şi le împroşcau obrazul.* VLAHUŢĂ, O. A. 136. ✧ (Poetic) *Ieri s-a spart fereastra unui curcubeu, Împroşcînd cu ţăndări iarba din poiană.* LESNEA, A. 34. ✧ R e f l. r e c i p r o c. *Îşi răcoresc ochii în apa adunată în pumn, cu mormăituri de mulţumire, împroşcîndu-se unii pe alţii, glumind şi rîzînd sonor în vîntul subţire.* C. PETRESCU, Î. I 263. *Nimfe albe ca zăpada scutur ap-albastră caldă, Se împroaşcă-n joacă dulce, mlădiindu-se se scaldă.* EMINESCU, O. IV 118.

2. (Cu privire la pietre, proiectile etc.) A arunca într-una, a zvîrli fără încetare în toate părţile. *Două tancuri prinseră a împroşca obuze.* CAMILAR, N. I 388. *Şi-n pedestrimea deasă ce-mproaşcă foc fioros* [cavaleria] *S-aruncă-n zbor de moarte cu tropot zgomotos.* ALECSANDRI, P. II 159. ✦ (Complementul direct devine instrumental) A lovi. *Mărăcinii îi zgîriau mîinile şi faţa şi-l împroşcau cu zăpada de pe crengile lor spinoase.* DUMITRIU, N. 204. *Cu plumbi avem să-i împroşcăm noi pe dînşii.* SADOVEANU, O. I 146. *Într-o duminică, oile aste perdute... se pun de pîndă şi, cînd el ieşi din biserică, începură a-l împroşca cu pietre, urmîndu-l cu sudălmi... pînă acasă.* NEGRUZZI, S. I 225. ✦ F i g. (Urmat de determinări care arată injuria, insulta etc.) A batjocori, a insulta. *În timp ce trădătorii mîncau stînjeniţi, greviştii continuau să-i împroaşte cu vorbe de batjocură.* PAS, Z. IV 155.

ÎMPROŞCÁRE, *împroşcări,* s. f. Acţiunea de a î m p r o ş c a; stropire. *De departe, sub împroşcarea viscoasă, în şuierul necurmat, toate păreau că se petrec în neorînduială.* C. PETRESCU, R. DR. 290.

ÎMPROŞCĂTÚRĂ, *împroşcături,* s. f. Împroşcare. *Văzură de departe un cîrd de ciori, poate cîteva sute, de-a curmezişul şoselei, o împroşcătură de cerneală pe o colosală coală de hîrtie.* REBREANU, R. I 215.

ÎMPROTÍVĂ adv. v. **împotrivă.**

ÎMPROTIVITÓR, -OÁRE s. m. şi f. v. **împotrivitor.**

ÎMPROTÍVNIC s. m. v. **împotrivnic.**

ÎMPRUMÚT, *împrumuturi,* s. n. **1.** Faptul de a da sau a lua bani pe datorie în anumite condiţii. *S-a pornit după împrumuturi. Alergau cu limba scoasă samsarii de colo pînă colo să-i găsească bani cu orişice preţ.* CARAGIALE, O. III 39. ✧ *Împrumut de stat* (sau *intern*) = operaţie de atragere în bugetul de stat a rezervelor băneşti

particulare, care se realizează prin emiterea unor titluri de împrumut purtătoare de dobînzi. ◇ Loc. adj. **De împrumut** = care este împrumutat de la altcineva sau din altă parte; p. ext. (ironic, despre o haină) care nu i se potriveşte cuiva. *Care e Meleli?... Acel mic, acolo, cu un strai unguresc larg, încît pare că e de împrumut.* NEGRUZZI, S. I 40. ◇ Expr. **A da sau a lua (cu) împrumut** = a împrumuta. *Să-l roage să-i dea cu împrumut o mie de franci.* GALACTION, O. I 176. *Omul da bani cu împrumut, şi fireşte veneau la el... negustori, slujbaşi, fel de fel de lume cu daraveri.* CARAGIALE, O. III 33. *Toţi îi dau bani împrumut.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 415. ✦ Obiect sau sumă de bani împrumutată. *Na-ţi împrumutul înapoi, căci noi nu avem trebuinţă de bani.* CREANGĂ, O. A. 205.

2. (Uneori urmat de determinarea «lingvistic») Cuvînt luat din altă limbă. *Cuvîntul «bulevard» e un împrumut din limba franceză.* ▭ *Vocabularul... se poate îmbogăţi pe de o parte prin împrumuturi, pe de altă parte prin crearea de noi cuvinte.* GRAUR, F. L. 146.

ÎMPRUMUTÁ, *împrumút,* vb. I. Tranz. **1.** (Cu un al doilea complement în cazul dativ) A da cuiva ceva sub rezerva restituirii în anumite condiţii. *Prietenii de la Budeşti îi împrumutaseră bani cu camătă.* DUMITRIU, N. 267. *Nu treceau două-trei zile... şi se trezea la uşa ei cu Dănilă cumnată-său cerînd să-i împrumute carul.* CREANGĂ, P. 38. ◇ Fig. *Vorbea măsurat şi rar, împrumutînd spuselor cît de neînsemnate fermecul* (= farmecul) *glasului său grav.* M. I. CARAGIALE, C. 36.

2. (Construit cu prep. «de la») A lua de la cineva ceva sub rezerva restituirii în anumite condiţii. *Am împrumutat bani de la un prieten.* ◇ Refl. (Popular, construit cu prep. «la») *Bolta aceasta era păzită de o umbră... şi s-a împrumutat la umbră cu cîteva parale.* ŞEZ. I 287. ✦ (Cu privire la cuvinte, obiceiuri, idei etc.) A lua de la altul, a imita. *Putem găsi şi la noi subiecte de scris, fără să avem pentru aceasta trebuinţă să ne împrumutăm de la alte naţii.* KOGĂLNICEANU, S. A. 41. *Nicidecum nu scade meritul unui autor dacă s-a împrumutat tot cu ceea ce i-a lipsit.* BOLLIAC, O. 48.

ÎMPRUMUTÁRE s. f. (Învechit) Acţiunea de a împrumuta; împrumut. *Avea bănişori daţi cu împrumutare.* SLAVICI, O. I 218. *Artele... fac împrumutări norocite de la măiestrii cîmpene şi primitive.* ODOBESCU, S. II 107.

ÎMPRUMUTÁT, -Ă, *împrumutaţi, -te,* adj. (Despre cuvinte, obiceiuri etc.) Luat de la altul sau din altă parte, imitat. *Cuvîntul împrumutat se încetăţeneşte în structura limbii de adopţie, încît cu timpul numai lingviştii îi mai recunosc originea.* MACREA, F. 18. *Acele ziceri sînt sau româneşti, uitate, sau împrumutate.* NEGRUZZI, S. I 257.

ÎMPUFÁT, -Ă, *împufaţi, -te,* adj. (Rar) Aburos, ceţos. *Nori posomorîţi burniţau peste toată mahalaua, înecînd casele într-o atmosferă grea, fumurie şi împufată, asemuită cu aburii ce plutesc alene pe deasupra bălţilor.* DELAVRANCEA, S. 107.

ÎMPUIÁ, *împuiez,* vb. I. Tranz. (În expr.) **A împuia capul** (sau **urechile** cuiva) = a repeta ceva în chip insistent şi obositor sau neplăcut pentru cel care ascultă; a bate (cuiva) capul, a asurzi, a ameţi. *Mai ieşiţi afară, că ne-aţi împuiat urechile, necuraţilor.* STANCU, D. 13. *Zvonurile astea le împuiară urechile.* DELAVRANCEA, H. T. 149. *Haide, nu ne mai împuia capul! cară-te, cît e cu cinste, că-ţi mai lungesc urechile o toană!* CARAGIALE, S. 54.

— Prez. ind. şi: *împúi* (DUMITRIU, N. 280, GHICA, S. 656).

ÎMPUNCIŞÁRE s. f. v. **împoncişare.**

ÎMPUNGÁCI, -E, *împungaci, -e,* adj. (Despre vite) Împungător. *Bou împungaci.*

ÎMPUNGĂLÍ, *împungălesc,* vb. IV. Tranz. (Rar, mai ales despre începători) A coase încet, migălos, fără dibăcie, (uneori) rău.

ÎMPUNGĂTÓR, -OÁRE, *împungători, -oare,* adj. (Rar) Care împunge. *Şerpe mare o venit, Jumătate m-o-nghiţit, Jumătate nu mă poate... De suliţe-mpungătoare.* ŞEZ. I 45. ✦ Fig. Pătrunzător, scrutător. *Stoica Cerneţ ridică ochii împungători, dar îndată i se îmblînzi înfăţişarea, cînd văzu pe Nastasia în preajmă.* SADOVEANU, M. C. 128. ✦ Fig. (Despre vorbe) Înţepător, muşcător, ofensator. *După ce-şi arătară antipatia lor în public prin vorbe amare şi împungătoare... împrejurările îi aduse îndată a şi-o arăta prin fapte.* BĂLCESCU, O. II 268.

ÎMPÚNGE, *împúng,* vb. III. **1.** Tranz. (Cu determinări introduse prin prep. «cu», arătînd instrumentul) A înfige (în ceva) un obiect cu vîrf ascuţit. V. străpunge. *Tu vezi cum plouă, cu picurii mici, în gîrlă? Parcă ar împunge luciul apei cu ace puse unul lîngă altul.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 44. *Şăzi binişor, nebunule, că, zău, te-mpung cu acu.* ALECSANDRI, T. I 337. ◇ Fig. *Coşuri de fabrici... împung cerul cu fumul lor negru.* STANCU, U.R.S.S. 159. *Cînd au apărut în creasta dealului călăreţii tătari, împungînd cerul cu suliţele, nimene n-ar fi putut bănui că în vale ar sta creştini, tupilaţi în ascunzişuri.* SADOVEANU, F. J. 285. ◇ (Instrumentul devine complement direct) *Pe sub norii vineţi, razele împungeau săgeţi sfioase, care risipeau negurile departe, în vale deasupra apelor.* C. PETRESCU, S. 169. (Instrumentul devine subiect) *Acul împunge pînza.* ◇ (Poetic) *Împung ţărîna colţi mărunţi de viaţă Ce-au început puzderii să răsară.* D. BOTEZ, F. S. 84. ✦ A îmboldi, a stimula cu ajutorul unui obiect ascuţit. *Un băieţandru împungea din cînd în cînd boii pe lîngă coadă cu capătul băţului.* DUMITRIU, B. F. 98. *Şi-i puseră pe fugă, împungîndu-i din urmă cu vîrful beţelor.* PAS, Z. IV 98. ✦ Refl. A-şi înfige (mai ales fără voie) un obiect ascuţit într-o parte a corpului; a se înţepa. *S-a împuns la deget.* ✦ Intranz. A împinge, a da (în ceva). *Pisicuţa, de altă parte, nedumerită asupra gălăgiei ce se făcea îndărătul său, întorcea capul din cînd în cînd şi împungea cu botul în desagi.* HOGAŞ, M. N. 154.

2. Tranz. (Despre animale cu coarne) A lovi cu coarnele. *Să te ajungă Cîte rele pierzătoare, Să te bată ploi şi soare, Să te-mpungă Vaci şi boi.* COŞBUC, P. I 204. ◇ Absol. *Numai de coarne sînt vrednic, să împung ca vitele.* RETEGANUL, P. II 77. *Dobitoc ce voi a-mpunge mă vor socoti pre mine.* NEGRUZZI, S. II 290.

3. Tranz. Fig. A ironiza, a persifla. *Pe drum, băiatul a cercat în cîteva rînduri să împungă pe tovarăşul lui, doar l-o face să răsufle ceva. Dar plotonierul tăcea, cu mustăţile pleoştite.* SADOVEANU, M. C. 38. *Ori nu ştii ce secret am eu, care mă roade de mult, ori ştii şi mă împungi fără milă.* id. P. M. 61. *Moşneagul s-au cam simţit împuns de vorbele babei.* SBIERA, P. 274. *Cu astă vorbă îl împunse.* PANN, P. V. I 8.

4. Intranz. (Mold., în expr.) **A o împunge la fugă** (sau **de fugă**) = a o lua la fugă, a o şterge, a o tuli. *Calul spăimîntat al urmăritului o împungea la fugă nebună, tîrîndu-şi stăpînul căzut şi aninat în scară.* SADOVEANU, O. I 156. *Cînele se simţi foarte fericit s-o poată împunge de fugă şi să se ascundă, schiolălăind, după picioarele lungi ale stăpînului său.* HOGAŞ, M. N. 187. *Îşi luă şlicul şi o împunse de fugă pe uşă.* NEGRUZZI, S. I 13.

— Forme gramaticale: perf. s. *împunsei,* part. *împuns.*

ÎMPÚNGERE, *împungeri,* s. f. Acţiunea de a împunge şi rezultatul ei; înţepare, înţepătură. *Despreţuind a lancei împungeri ucigaşe, Pe-ai lor morţi vror să moară ca nişte bravi ostaşi.* NEGRUZZI, S. II 83.

ÎMPUNSĂTÚRĂ, *împunsături,* s. f. **1.** (La cusături) Împungere cu acul; p. ext. locul unde s-a împuns. (Fig.) *Cusătură Fără împunsătură* (Scrisoarea). GOROVEI, C. 341. ✦ Înțepătură. *Degete pline de împunsături.*

2. Fig. Vorbă de spirit usturătoare, glumă înțepătoare; înțepătură cu vorba, aluzie răutăcioasă. *Au început să se-nțeleagă femeile la vorbă, și din vorbă la împunsături, și de-acolea ceartă la toartă.* CARAGIALE, P. 108. *A mai avut cu amicul său oarecare mici împunsături.* id. O. III 265. *Satirele lui sînt înarmate cu împunsături.* GHICA, S. 672.

ÎMPUPÍ, *împupesc,* vb. IV. Intranz. (Regional) A îmboboci. *Am crescut floare străină... De ploaie am răsărit, De rouă am împupit.* HODOȘ, P. P. 108. *Creșteți flori și împupiți.* ȘEZ. XX 111.

ÎMPURPURÁ, *împurpurez,* vb. I. Refl. A se înroși, a deveni de culoare purpurie. *Orizontul vopsit de flăcările pămîntești se împurpura tot mai mînios, pînă ce se ridică greoi globul soarelui, un cap scăldat în sînge proaspăt.* REBREANU, R. II 108.

— Prez. ind. și: *împúrpur* (ANGHEL-IOSIF, C. M. I 56).

ÎMPUȘCÁ, *împúșc,* vb. I. **1.** Tranz. A ucide sau a răni cu o armă de foc. *Am visat astă-noapte că am împușcat o duzină de rațe.* SADOVEANU, O. VII 337. *Astăzi împușcă-i porcii, mîne vacile și boii.* CREANGĂ, A. 159. *Vînătorul împușcase Biata ciută la izvor.* ALECSANDRI, P. A. 154. ✧ Expr. (Familiar) **A împușca francul** = a fi în lipsă de bani, a avea venituri nesigure, a trăi din expediente. ✦ Refl. A se sinucide cu o armă de foc. *Fără să lase măcar o vorbă, s-a împușcat.* CARAGIALE, O. III 233.

2. Intranz. A descărca o armă de foc, a face ca o armă să ia foc. *A împușcat în aer.* ✦ Fig. A produce pocnete (ca cele) de pușcă. *Motorul începu să împuște spre cerul sur, prin vîntul întețit, prin roirea zloatei.* SADOVEANU, M. C. 162. ✦ A face să explodeze o încărcătură explozivă.

— Variantă: (regional) **pușcá** (SADOVEANU, O. III 358, RETEGANUL, P. III 63, ȘEZ. I 106) vb. I.

ÎMPUȘCÁRE, *împușcări,* s. f. **1.** Acțiunea de a împușca; împușcătură. *Răsună codrul de împușcări.* ALECSANDRI, P. III 138.

2. (Tehn.) Operația de explodare a încărcăturilor de mină.

— Variantă: (regional) **pușcáre** (DAVIDOGLU, M. 11) s. f.

ÎMPUȘCÁT, -Ă, *împușcați, -te,* adj. (În expr.) **A fugi (sau a ieși, a se duce) (ca) împușcat** = a se duce, a fugi repede, glonț, pușcă. *Cuprins de usturime... se tot ducea împușcat.* CREANGĂ, P. 306.

ÎMPUȘCĂ-N-LÚNĂ s. m. invar. Om nesocotit și cutezător; extravagant. *Bre, ce împușcă-n-lună!* ALECSANDRI, T. 535. *Spune-mi... despre viața ta de holtei, năzdrăvăniile voastre de-mpușcă-n-lună.* NEGRUZZI, la TDRG.

ÎMPUȘCĂTÚRĂ, *împușcături,* s. f. **1.** Zgomotul produs de explozia încărcăturii în țeava unei arme de foc, descărcătură, pocnet de pușcă. *Împușcăturile răsunau seci și mărunte.* DUMITRIU, N. 141. *Ne uitam cu toții spre muchia cea de deal de după care venea blăstămata de împușcătură.* MIRONESCU, S. A. 119.

2. Serie de găuri în peretele unei mine, umplute cu încărcătură explozivă și făcute să explodeze deodată.

— Variantă: **pușcătúră** (SADOVEANU, O. L. 99) s. f.

ÎMPUTÁ vb. I v. **imputa.**

ÎMPUTĂCIÚNE, *împutăciuni,* s. f. (Învechit) Imputare, mustrare, ocară, dojană. *Fum de rușine și de împutăciune vecinilor noștri.* ODOBESCU, S. I 431. ✦ Neînțelegere, diferend. *Mihai-vodă, avînd oarecare împutăciune cu capii trupelor ajutoare... îi trimise înapoi prințului Transilvaniei.* BĂLCESCU, O. II 45.

ÎMPUTERNICÍ, *împuternicesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A da cuiva puterea de a face ceva, de a exercita anumite atribuții; (Jur.) a da mandat. *L-a împuternicit să ia măsurile pe care le crede de cuviință.*

2. (Învechit și popular) A da puteri (cuiva), a întări; a reface puterile (cuiva). *Dar gîndul că tot chinul îi vine din dragostea cu Maranda îl făcea să-i fie și mai dragă și-l împuternicea mai mult în răbdare.* MIRONESCU, S. A. 31. *Trebuiră a mai ședea pe loc... spre a împuternici oastea muncită de drum.* BĂLCESCU, O. II 118. ✧ Refl. *Sînt de părere să-i izbim, să nu se împuternicească mai mult pe locul acesta.* VISSARION, B. 343.

ÎMPUTERNICÍRE, *împuterniciri,* s. f. Acțiunea de a împuternici și rezultatul ei.

1. Autorizare de a face ceva; (Jur.) mandat, procură. *Aceasta-i o împuternicire dată de dumneata.* NEGRUZZI, S. III 160. ✧ Loc. adv. **Din împuternicirea cuiva** = fiind împuternicit, însărcinat de cineva.

2. (Rar) Întărire, fortificare. *Zapis porunci încetarea năvălirii și împuternicirea oștilor în metereze, pînă ce vor sosi alte mașini în locul celor sfărîmate în luptă.* VISSARION, B. 338. ✦ Intensificare. *Aici, la naturalul prozei se mai adaugă împuternicirea sentimentului prin ritm și muzica rimei.* GHEREA, ST. CR. III 381.

ÎMPUTERNICÍT, -Ă, *împuterniciți, -te,* s. m. și f. Persoană autorizată a săvîrși ceva în numele altcuiva; reprezentant, mandatar.

ÎMPUȚÍ, *împút,* vb. IV. Refl. (Mai ales la pers. 3) A căpăta miros rău din cauza alterării, a intra în putrefacție. ✦ Tranz. A face ca ceva să pută.

— Prez. ind. și: *împuțesc* (ȘEZ. V 36).

ÎMPUȚICIÚNE, *împuțiciuni,* s. f. (Rar, popular) **1.** Miros greu (venit de la un lucru împuțit); putoare. *Venea mirosul greu al tăbăcăriilor și împuțiciunea cîmpului de gunoaie.* ARDELEANU, D. 68.

2. Lucru intrat în putrefacție, care miroase urît; murdărie. *Apa adapă toată lumea, o curăță, o spală dă toate împuțiciunile.* ȘEZ. III 101.

ÎMPUȚINÁ, *împuținez,* vb. I. Refl. A se reduce la mai puțin, a descrește, a diminua, a scădea, a se micșora. *Trupul i se împuținase de ani, picioarele-i slăbiseră.* MIHALE, O. 253. *Deși era ceas de amiază, lumina se mai împuținase și vîntul își sporise asprimea.* SADOVEANU, F. J. 432. *Nu mai aveau sare, ba și praful li să împuținase.* RETEGANUL, P. II 71. *Cînd Brîncoveanu-mi vedea Cum oastea se-mpuține, Mîna la gură punea.* ȘEZ. VIII 169. ✧ Fig. *Atîta zăduf și atîta colb e în cetatea asta a Vavilonului încît, dacă nu mă răcoresc mîni, mi se împuținează sănătatea.* SADOVEANU, D. P. 93. ✧ Expr. **A se împuțina cu inima** = a-și pierde curajul, a se descuraja, a se înfricoșa. *Ia las'... nu te-mpuține cu inima, că tot mai am oleacă de nădejde.* CREANGĂ, P. 125.

ÎMPUȚINÁRE s. f. Acțiunea de a se împuțina; scădere, diminuare, reducere. *Orice împuținare a libertății în om este o împuținare de ființa sa, o degradare.* BOLINTINEANU, O. 255.

ÎMPUȚINÁT, -Ă, *împuținați, -te,* adj. Care a devenit (ori a fost) redus, scăzut (ca număr sau mărime); micșorat, descrescut, diminuat, slăbit. *Anculia părea împuținat, scăzut la trup, fața-i era pămîntie.* DUMITRIU, V. L. 78. *Îți vorbește un moșneag cu puterile împuținate, care a prins rădăcină și mușchi.* C. PETRESCU, R. DR. 159. *O văzu mai împuținată la trup, mai îmbătrînită.* id. C. V. 233.

ÎMPUȚÎT, -Ă, *împuțiți, -te,* adj. **1.** Care a intrat în putrefacție, care miroase urît, fiind alterat. *Scapă-mă de bubele astea uricioase și împuțite.* ISPIRESCU, L. 387. *Carnea... din pricina căldurii au găsit-o împuțită.* DRĂGHICI, R. 84.

2. Murdar, neîngrijit. ✦ (Peiorativ; despre persoane) Foarte leneș, trîndav, puturos.

ÎN prep. **I.** (Introduce un complement circumstanțial de loc)

1. (Complementul arată spațiul în interiorul căruia are loc o acțiune sau se află ceva) *În cameră se făcuse o tăcere solemnă.* BART, E. 388. *Mergi sănătoasă, mămucă, zise cel mic, cu lacrimi în ochi.* CREANGĂ, P. 20. *În cotlon torcea motanul, pieptănîndu-și o ureche.* EMINESCU, O. I 84. ✦ Printre. *Nu departe stă Pepelea tupilat în flori de mai.* ALECSANDRI, P. A. 116.

2. (În legătură cu verbe de mișcare; complementul arată spațiul în care intră cineva sau înspre care are loc o mișcare) *S-arunca în slava cerului.* ISPIRESCU, L. 1. *Se suie iute în pod.* CREANGĂ, P. 5. *Îl duseră în templul cel mic.* BĂLCESCU O. II 260. ✧ (Complementul este un abstract) *Acești ochi pătrundeau în sufletul lui ca două săgeți aprinse.* HOGAȘ, DR. II 142. *Iaca în ce încurcătură am intrat.* CREANGĂ, P. 201. ✦ Printre, între. *Visă că picase în niște turme de țapi furioși.* BĂLCESCU, O. II 258.

3. (Complementul arată că starea sau mișcarea are loc la suprafața sau deasupra unui obiect sau între obiecte) Pe. *Căluții muntenești nici nu erau asudați, cînd au poposit în culme.* SADOVEANU, F. J. 545. *Ce stai în capră ca un degerat și nu zici surugiilor să meargă?* ALECSANDRI, T. I 110. ✦ Între. *Și-atunci... scobește-te fata babei în dinți!* CREANGĂ, P. 294.

4. (Complementul arată direcția sau ținta mișcării) La. *Apucînd spre sat în vale, Ne-om da sărutări pe cale.* EMINESCU, O. I 55. ✧ (După verbele «a lovi», «a trînti», «a bate» etc.; complementul arată obiectul asupra căruia se răsfrînge acțiunea) *Slujitorii deteră în timpine și în surle.* ISPIRESCU, L. 2. *Începe a bate în poartă, cît putea.* CREANGĂ, P. 308. ✧ (Împreună cu verbele «a lega», «a fixa», «a anina» etc.; complementul arată obiectul de care se atîrnă sau se leagă ceva) *În belciugul de la carîmbul dedesubt, din stînga, era aninată o bărdiță.* CREANGĂ, P. 106. ✧ (După verbe care cuprind ideea de încunoștințare, răspîndire, difuzare) *Împăratul a dat de știre, prin crainicii săi, în toată lumea.* CREANGĂ, P. 77. ✧ (În corelație cu «din», fiind precedat și urmat de același substantiv, formează o construcție care arată o succesiune în spațiu) *Trecu munțele, cățărîndu-se din colț în colț.* ISPIRESCU, L. 25.

5. La, în dreptul. *Pindind tocmai cînd era soarele în cruce... se răpede ca prin foc și ia trei smicele de măr dulce.* CREANGĂ, P. 273. *Iar colo bătrînul dascăl, cu-a lui haină roasă-n coate, Într-un calcul fără capăt tot socoate și socoate.* EMINESCU, O. I 132.

6. (Împreună cu adverbe, prepoziții locale sau cu substantive, formează adverbe sau locuțiuni adverbiale, prepoziții compuse și locuțiuni prepoziționale) *Înainte, înapoi, încoace, încolo, în cap, în cruciș, în curmeziș, în dos, înspre, în sus, în urmă, în față* v. c.

II. (Introduce un complement circumstanțial de timp)

1. (Complementul arată momentul, răstimpul, epoca în care se petrece o acțiune) *Pleacă în mîndre nopți cu lună.* EMINESCU, O. I 96. *În vară dulci păsărele Sosesc voios.* ALECSANDRI, O. 157. *O cometă... nu vine în fiecare an.* BĂLCESCU, O. II 10. ✦ (În legătură cu «pînă», arată momentul pînă la care ajunge acțiunea) *Se adunase ca să privească alergarea de cai ce se prelungise pînă în luna lui septembrie.* NEGRUZZI, S. I 35. ✦ (În corelație cu «din», fiind precedat și urmat de același substantiv, formează o construcție care arată o succesiune în timp) *Amîna din zi în zi și de joi pînă mai de-apoi.* CREANGĂ, P. 141.

2. (Complementul, format dintr-un substantiv determinat de un numeral, marchează intervalul de timp care se scurge de la un anumit moment) După, peste. *De azi în trei zile plecăm.* ISPIRESCU, L. 4.

3. (Complementul este un abstract care arată durata și alcătuiește împreună cu prepoziția un grup de cuvinte care poate fi înlocuit cu o propoziție subordonată de timp sau cu un participiu) *N-am pățit eu asta numai o dată în viața mea.* CREANGĂ, P. 124. *Părea că-n somn un înger ar trece prin infern.* EMINESCU, O. I 95. *Nu apucase s-o afle în viață.* NEGRUZZI, S. I 32.

4. (Cu nuanță cauzală) *De vei păgubi în vreo negustitorie, să-ți fie de învățătură.* NEGRUZZI, S. I 251.

III. (Introduce un complement circumstanțial de cauză, mai ales în legătură cu substantive abstracte) Din pricina..., în urma... *Începe a face un tărăboi, de s-a sculat toată ograda în gura lui.* CREANGĂ, P. 304. *Dar ochii-i ard în friguri.* EMINESCU, O. I 96.

IV. (Introduce un complement circumstanțial de scop) *A doua zi iarăși așa făcu... fără să-și mai aducă aminte că plecase în pețit.* ISPIRESCU, L. 34. *O vulpe rău stricătoare Ducîndu-se în vînătoare...* PANN, P. V. I 69.

V. (Introduce un complement circumstanțial de mod)

1. (Complementul indică modul propriu-zis) *Rămase cîtva timp în picioare, rezemată cu spatele de tulpina unui nuc.* VLAHUȚĂ, O. A. 125. *Să se înțeleagă în scris.* SLAVICI, O. I 74. *Bătrînii, văzînd astă mare nenorocire și pe nora lor în așa hal, au început a o mustra.* CREANGĂ, P. 89. ✦ (În legătură cu substantive, formează locuțiuni adverbiale) *În adevăr, în ascuns, în deșert, în grabă, în toată mintea, în taină, în zadar* v. c.

2. (Construcția prepozițională are valoare comparativă) În formă de, ca. *Vin cîntînd în stoluri fete De la grîu.* COȘBUC, P. I 47. *Fumul țigaretei... zboară în spirale.* ALECSANDRI, P. A. 110. ✦ (Împreună cu substantivul care urmează alcătuiește un grup de cuvinte care poate fi înlocuit printr-un gerunziu) *Tustrei feciorii babei umblau în cărăușie și cîștigau mulți bani.* CREANGĂ, P. 4. *Eu cu mîndra rîd în șagă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 80. ✦ Conform cu..., potrivit cu... *Și-și tocmi oștile... cum știa el în legea lui.* ISPIRESCU, L. 103.

VI. (Introduce un complement circumstanțial instrumental)

1. (Complementul arată instrumentul propriu-zis) *Se băteau urșii în coadă.* ISPIRESCU, L. 1. *Fiul craiului, văzîndu-se prins în clește... îi jură credință.* CREANGĂ, P. 207.

2. (Complementul este un nume de materie) *Din căsuța lui de humă A ieșit un greieruș, Negru, mic, muiat în tuș.* TOPÎRCEANU, B. 54. *Să-mi dea orzul fiert în lapte.* ISPIRESCU, L. 16.

VII. (Introduce un complement circumstanțial de relație) În ce privește, (cu privire) la. *Un bondar rotund în pîntec...* EMINESCU, O. I 87. *Grîul... Erea-n spic cît vrabia, Erea-n pai ca trestia!* TEODORESCU, P. P. 145. *Mi-e murgul sprintinel, În picioare subțirel.* ALECSANDRI, P. P. 17.

VIII. (Introduce un complement indirect) *Petrecea zile întregi cufundat în studiul documentelor adunate.* GHICA, S. A. 142. ✧ (În legătură cu verbe care înseamnă «a se preface», «a se schimba», introduce complementul indirect, care arată obiectul prefacerii) *Pădurile se schimbaseră în cîmpii.* ISPIRESCU, L. 9. *Luna lunecă și se coboară Și s-apropie de dînsul preschimbată în fecioară.* EMINESCU, O. I 142. *Amorul meu se prefăcu în compătimire.* NEGRUZZI, S. I 47. ✦ (După verbe care înseamnă «a lovi», construcția prepozițională are valoare de complement direct) *Să nu lovești în el!* COȘBUC, P. I 53.

ÎNADÎNS adv. Cu un anumit scop, anume, intenţionat; dinadins. *I se părea că învăţătorul exagerează înadins ca să-i arate lui cît se interesează de soarta tuturor.* REBREANU, R. I 102. *Se opreşte îndată, de teamă să nu-şi aprindă paie în cap din partea bătrînului, şi schimbă vorba înadins.* SP. POPESCU, M. G. 25. ✧ (Adjectival, neobişnuit) *A fost din parte-i şi o înadinsă cercare de a constrînge.* ODOBESCU, S. I 250.

— Formă gramaticală: (adjectival, f.) *înadinsă.* — Variantă: **într-adînsa** (SBIERA, P. 212) adv.

ÎNAINTÁ, *înaintez*, vb. I. **1.** Intranz. A merge înainte, a se mişca spre cineva sau ceva; a avansa. *Cu greu înaintam prin nămolul drumului rău.* SADOVEANU, O. VI 526. *Luntrea... înaintează în lovire de lopeţi.* EMINESCU, O. I 154. *Căruţa... înaintează pe căi fără de urme.* ODOBESCU, S. III 15. *Vaporul legănat de valuri înaintează răpide.* ALECSANDRI, O. P. 317. ✧ Fig. *Drumul... înaintează vesel, neted.* REBREANU, I. 9. ✧ (Poetic) *Din văi tu vezi amurgul Spre culmi înaintînd.* COŞBUC, P. I 215. ✧ Refl. (Rar) *Mă înaintam chiar ca o maşină printre toate acele minuni.* ALECSANDRI, C. 122. *Iată că se-nainta Şi pe prag se arăta.* id. P. P. 131. ✦ A merge înainte (în timp), a se desfăşura. *Noaptea-naintează.* MACEDONSKI, O. I 173. ✧ Expr. **A înainta în vîrstă** = a îmbătrîni.

2. Intranz. Fig. A merge mai departe pe calea dezvoltării; a progresa. *Uniunea Sovietică... înaintează acum spre cea mai înaltă formă de civilizaţie.* SAHIA, U.R.S.S. 91.

3. Tranz. (Cu privire la persoane) A ridica în grad, într-o funcţie mai importantă; a avansa. *La o săptămînă după această minunată întîmplare, Vartolomeu Diaconu a fost mutat şi înaintat la gradul de şef al staţiei Piscul-Voievodesei.* C. PETRESCU, A. 298.

4. Tranz. (Cu privire la acte, petiţii, lucrări administrative etc.) A expedia, a trimite. *Am înaintat parchetului alăturata scrisoare. Cred că de astă dată ţi s-a înfundat.* CARAGIALE, O. II 307.

5. Tranz. (Învechit, cu privire la o sumă de bani) A da înainte, a plăti cu anticipaţie. *Mă rog, bădică, încă şi acum ca să-mi înaintezi leafa.* KOGĂLNICEANU, S. 101.

ÎNAINTÁRE, *înaintări*, s. f. Acţiunea de a înainta şi rezultatul ei.

1. Mişcare înainte. *Rînduind oastea şi tot alaiul, dădu poruncă de înaintare spre Iaşi.* SADOVEANU, O. VII 154. ✦ (Sport, concretizat) Totalitatea înaintaşilor[1] (2). *Înaintarea unei echipe de fotbal este compusă din cinci jucători.*

2. Avansare (într-o funcţie, într-o demnitate). *Inspectorul, în faţa căruia tremura toată dăscălimea, îi oferea o înaintare.* REBREANU, I. 82. *Trebuie... să nu piarză vechimea pentru înaintarea la general de brigadă.* CARAGIALE, O. VII 6.

3. (Învechit) Dezvoltare, progres, propăşire. *Foloasele ce dă literatura la înaintarea civilizaţiei au fost simţite de toate naţiile, în toate veacurile.* BOLLIAC, O. 47.

ÎNAINTÁŞ[1], *înaintaşi*, s. m. **1.** Persoană care prin activitatea sa sau prin lucrările sale a pregătit activitatea altora; precursor. *Într-unul din rarele momente, cînd acest scriitor vorbeşte despre el însuşi, l-am auzit spunînd că înaintaşii săi literari sînt Ion Neculce şi Creangă.* IBRĂILEANU, S. 27. *Urmează şi tu pe frumoasa cale ce înaintaşii tăi ţi-au deschis.* CARAGIALE, S. U. 96.

2. (Sport) Jucător din linia de atac a unei echipe de fotbal, handbal etc., al cărui rol este în special să înainteze spre poarta adversă şi să înscrie puncte.

ÎNAINTÁŞ[2], **-Ă**, *înaintaşi, -e*, adj. **1.** (Despre animale de tracţiune, mai ales despre cai) Înhămat înaintea rotaşilor. *Iapa înaintaşă, într-un acces de spaimă, făcu o săritură în dreapta, să se ferească parcă de primejdie.* REBREANU, R. I 215. *Se obişnuieşte, pe lîngă doi boi, să se pună şi un cal înaintaş, la vargă, înhămat c-o gură de ham.* PAMFILE, A. R. 40. ✧ (Substantivat) *Se auzea... glasul lui strigînd la înaintaş.* D. ZAMFIRESCU, R. 240.

2. (Rar) Care merge înainte, care e în faţă.

— Variantă: **naintăş, -ă** (NEGRUZZI, S. I 37) adj.

ÎNAINTÁT, -Ă, *înaintaţi, -te*, adj. **1.** Care se situează înaintea, în fruntea altora prin nivelul dezvoltării sale; avansat (în ceea ce priveşte ideile, concepţiile etc.), care se conduce după concepţia cea mai avansată; progresist. *Bălcescu a avut o poziţie înaintată în problema naţională.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2540. *M. Kogălniceanu e un istoric cu gîndire înaintată pentru acea vreme. A făcut parte din societăţile istorice din Odesa şi cunoştea limba şi cultura rusă.* IST. R.P.R. 317.

2. Aşezat înainte, situat în faţă. *Aproape de tranşeea lor, Vom face aci un post înaintat, Un post ascuns.* CAMIL PETRESCU, V. 37. *Seara, la zece, dădu poruncile cuvenite şi porni spre observatorul cel mai înaintat.* REBREANU, P. S. 83. ✦ (Despre o parte a unei clădiri) Ieşit în afară. *Geamlîc înaintat pe grinzi, care era obicinuita şedere a doamnei şi a femeilor sale.* ODOBESCU, S. I 128.

3. Avansat în timp; tîrziu. *Noaptea este înaintată şi, ca să nu se întîmple cuiva vreo meteahnă... eu am găsit cu cale în mintea mea să mîneţi aci pînă la ziuă.* ISPIRESCU, L. 376. ✧ (Despre persoane) *Înaintat în vîrstă* = vîrstnic. *Trăsnea era înaintat în vîrstă, bucher de frunte şi timp în feliul său.* CREANGĂ, A. 89. *La o vîrstă înaintată* = la bătrîneţe.

— Variantă: (învechit, rar) **înaintît, -ă** (RUSSO, S. 28) adj.

ÎNAÎNTE adv. (Şi în forma *nainte*) **I.** (Cu sens local) În faţă. *Înainte se lungea spinare de colnic; spre dreapta se adîncea un ponor.* SADOVEANU, V. F. 44. *Face o săritură înapoi şi una înainte.* CREANGĂ, P. 199. *Pesemne păcatele mi te-au scos înainte, măi Chirică.* id. ib. 164. *Îi sar purici înainte cu potcoave de oţel.* EMINESCU, O. I 87. ✦ În frunte. *Tata mergea înainte, singur, şi noi la urmă.* SAHIA, N. 55. ✧ Expr. **A apuca cu gura înainte** v. apuca. **A** (sau **a-i**) **ieşi** (cuiva) **înainte** = a întîmpina pe cineva, a ieşi în cale. *Ceilalţi... îi ieşiră înainte şi o întîmpinară.* ISPIRESCU, L. 22. **A i-o lua** (cuiva) **înainte** v. lua. **A o lua înainte** v. lua. **A spune înainte** = a spune mai departe, a continua. (Despre ceas) **A fi** (sau **a merge**) **înainte** = a indica o oră mai înaintată decît e în realitate. ✦ (Cu valoare de interjecţie) Strigăt de îmbărbătare folosit ca îndemn sau lozincă şi exprimînd dorinţa de a înainta.

II. (Cu sens temporal) **1.** (Exprimă prioritatea în timp) Mai de vreme, mai întîi. *De nu i-ar muri mulţi înainte.* CREANGĂ, P. 122. ✧ (Construit cu infinitivul precedat de prep. «de») *Înainte de a ieşi, mai trecem printr-o sală, în care sînt expuse materiale tipărite în ilegalitate.* STANCU, U.R.S.S. 27. *Ajungem sub brad înainte de a se lumina ziua.* SADOVEANU, V. F. 46. ✧ Loc. prep. **Înainte de...** = în perioada anterioară. *Aşa era şi înainte de război?* SAHIA, N. 57. ✧ Expr. **Mai înainte** = **a)** mai demult. *Arar şi-aduce cineva aminte Că şi acolo a trăit un om Mai înainte.* D. BOTEZ, P. O. 128. *Totul rămîneа ca mai nainte.* ISPIRESCU, L. 34. *Mai nainte, calea-valea; erai deprins a trăi singur.* CREANGĂ, P. 161; **b)** mai repede (decît altcineva sau altceva). *Întrec pe ceilalţi, ajungînd mai nainte ţinta.* NEGRUZZI, S. I 36. (Construit cu infinitivul precedat de prep. «de») *Nu cumva... să-i vină răul gînd de a lepăda cartea ta din mînă, mai nainte chiar de a fi intrat în materia ei.* ODOBESCU, S. III 11. *Mai înainte de a răsări soarele au pus lemne pe foc.* DRĂGHICI, R. 84. **De mai înainte** = de mai de mult. *Pare-mi că-mi aduc aminte Cum că-n vremi de mai nainte Te-am văzut şi te-am iubit.* EMINESCU, O.

IV 52. **Cu... (mai) înainte** sau **(mai) înainte cu...**, arată cît timp a trecut de la întîmplarea de care este vorba. *Nici nu visasem eu cu un an înainte, cînd plecasem acasă în concediu, ce cumpănă ne amenința.* SADOVEANU, O. VI 116. **Înainte vreme** = mai de mult, odinioară.

2. (Exprimă continuarea unei acțiuni, a unei stări) Mai departe, în continuare. *Ceasornicul bătea înainte, zuruind.* SADOVEANU, P. 103. *Din cînd în cînd avea tresăriri... însă iar se liniștea și dormea înainte.* SAHIA, N. 57. *Cuvîntul din poveste înainte mult mai este.* CREANGĂ, P. 199. *În prezent cugetătorul nu-și oprește a sa minte, Ci-ntr-o clipă gîndu-l duce mii de veacuri înainte.* EMINESCU, O. I 133. ◇ Loc. adv. **De azi (sau aici, acum, mîine** etc.) **înainte** = de azi (sau aici, acum, mîine etc.) încolo, în viitor. *De aici înainte, mergînd la școală, el trecea totdeauna și mă lua și pe mine.* SLAVICI, O. I 72. *Îl rugară să locuiască de aci înainte cu dînsele.* ISPIRESCU, L. 7. *Și de-aceea de-azi-nainte poți să nu mă mai întrebi De ce ritmul nu m-abate cu ispită de la trebi.* EMINESCU, O. I 141.

— Variante: **naínte,** (regional) **năínte** (SBIERA, P. 226) adv.

ÎNAÍNTEA prep. (Urmat de un substantiv ori pronume în genitiv, de un pronume posesiv, de un pronume personal neaccentuat în cazul dativ sau de un numeral construit cu prep. «a») **1.** (Local) În fața, dinaintea (cuiva sau a ceva). *Înaintea noastră drumul se așterne alb, neted pe sub colnice.* VLAHUȚĂ, O. A. 410. *El se opri înaintea unei case.* EMINESCU, N. 51. ◇ *Înaintea ochilor* = în fața ochilor. *Vedea așa verde înaintea ochilor și-l durea capul.* SADOVEANU, V. F. 37. *Se făcu foc și pară de mînie, se turbură de necaz și nu mai vedea înaintea ochilor.* ISPIRESCU, L. 27. *Cînd dă iar de Ivan, i se întunecă lumea înaintea ochilor.* CREANGĂ, P. 317. ◇ (În construcții cu verbe care exprimă ideea de prezentare) *Împăratul îi cheamă înaintea sa.* CREANGĂ, P. 83. ✦ Față de; de față cu. *Tăcu din gură și înghiți rușinea ce-i făcură frații înaintea tatălui său.* ISPIRESCU, L. 36. *Înaintea acestora tu ascunde-te, Apollo!* EMINESCU, O. I 149.

2. (Temporal) Anterior unui anumit timp, unui anumit moment; mai devreme decît... *Eu voi fi înaintea lor la București.* REBREANU, R. I 173. *Tată-său, care se întorsese înaintea ei, ieși s-o întîmpine.* ISPIRESCU, L. 14.

ÎNAINTÍT, -Ă adj. v. înaintat.

ÎNALBĂSTRÍ vb. IV v. înălbăstri.

ÎNÁLT[1], *înalturi,* s. n. Înălțime. *Dar nu mai cade ca-n trecut În mări din tot înaltul.* EMINESCU, O. I 181. ◇ *Înaltul cerului* (sau *văzduhului)* = bolta cerească. *În sfîrșit, s-a coborît, din înaltul cerului, noaptea.* STANCU, U.R.S.S. 114. *Un unghi de cocoare trece prin înaltul văzduhului.* SADOVEANU, O. I 566. *Cade din înaltul ceriului.* EMINESCU, N. 23.

ÎNÁLT[2], -Ă, *înalți, -te,* adj. **1.** Care se întinde mult în sus; foarte ridicat. *Copac înalt. Stîlp înalt.* ▭ *După ce merse cale lungă, depărtată, ajunse la niște munți mari și înalți.* ISPIRESCU, L. 19. *Și surîzînd vom adormi sub înaltul, Vechiul salcîm.* EMINESCU, O. I 231. ◇ *Frunte înaltă* = frunte mare, lată. ◇ Fig. *Ziua era înaltă, limpede și satul trosnea de ger și de tăcere.* PREDA, Î. 75. *Noaptea era înaltă și senină.* SADOVEANU, F. J. 371. *Era vădit că inima ei tînără trăia, în ziua aceea, o zi de înaltă primăvară.* GALACTION, O. I 180. ◇ (Adverbial) *Cartea de literatură trebuie să fie înalt onorată de tovarășii noștri cei mai tineri.* SADOVEANU, E. 47. ✦ Care se găsește la înălțime (mare). *Carpații meridionali au pasuri înalte.* ✦ (Despre oameni) De statură mare. *Sînt ceva mai înalt de cum eram iarna trecută.* STANCU, D. 72. *Ea frumoasă și el tînăr, el înalt și ea înaltă.* EMINESCU, O. I 154. *Badiu-nalt și subțirel, Parcă-i tras printr-un inel...* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 41.

2. (Despre sunete sau despre voce) Care are un număr mare de oscilații pe secundă; ascuțit, subțire. *Cînd îl găsiră, dădu un țipăt înalt și se prăbuși asupra trupului fiului ei.* DUMITRIU, N. 154. *Dădu cu glas înalt tonul cîntecului.* CAMILAR, N. I 41. ◇ (Adverbial) *Au văzut-o mai întîi, și au auzit cum vorbește de înalt?* DUNĂREANU, CH. 22. *Ciobanul striga înalt: Ăst țap îi dau, nu-i dau alt.* PANN, P. V. III 11.

3. (Despre tensiunea curentului electric, despre presiuni) Care are valoare sau măsură mare. *Curent de înaltă tensiune.* ▭ *Din marea sală a mașinilor, pe conductorii liniei de înaltă tensiune va începe să curgă spre uzinele țării energia electrică produsă la Sîngeorgiu.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2831. ✦ (Despre frecvență) Cu un număr mare de perioade pe unitatea de timp.

4. Fig. Superior; important, distins, măreț. *Un viteaz care merge la așa slujbă înaltă...* ISPIRESCU, L. 13. *Era pe lîngă aceasta un mare poet, cu cea mai nobilă și mai înaltă fantazie.* CARAGIALE, O. III 236. *Nu bănuia că soarta îi scosese înainte un oaspete așa de înalt.* id. ib. 63.

— Variantă: **nalt, -ă** (MACEDONSKI, O. I 27, SBIERA, P. 231, CREANGĂ, P. 126, ALECSANDRI, P. II 19) adj.

ÎNAMORÁ, *înamorez,* vb. I. Refl. (Învechit și livresc) A se îndrăgosti, a se amoreza. *El se-namorase de-o stea zimbitoare.* ALECSANDRI, P. II 132.

ÎNAMORÁRE, *înamorări,* s. f. (Învechit și livresc) Faptul de a se înamora; îndrăgostire. *Cînd dorul meu e-atîta de-adînc și-atît de sfînt... Cînd e o-namorare de tot ce e al tău, De-un zîmbet, de-un cutremur, de bine și de rău.* EMINESCU, O. I 232.

ÎNAMORÁT, -Ă, *înamorați, -te,* adj. (Învechit și livresc) **1.** Îndrăgostit, amorezat. *Te duci și ani de suferință N-or să te vază ochi-mi triști, Înamorați de-a ta ființă, De cum zîmbești, de cum te miști.* EMINESCU, O. I 211. *Lumea-namorată și de doruri plină O slăvea în taină.* ALECSANDRI, P. II 26. ◇ (Substantivat) *Și de la început înamoratul se arată mîndru și mărinimos.* GHEREA, ST. CR. I 155.

2. De dragoste. *Dulce șoaptă-namorată Prin văzduh încet zbura.* ALECSANDRI, P. I 49.

ÎNAPÓI adv. **I.** (Cu sens local) **1.** În spate, în dos, îndărăt. *Un voinic pe-un murg călare Înapoi se uită dus.* IOSIF, PATR. 51. *Scoate gresia... și o aruncă înapoi.* ISPIRESCU, L. 25. *La plăcinte înainte Și la război înapoi.* CREANGĂ, P. 189. ◇ Expr. **A da înapoi** = a) a face cîțiva pași îndărăt, a se retrage. *Calul fiului de crai... începe... a sări în două picioare și a da înapoi.* CREANGĂ, P. 187. (Fig.) *Făcînd un pas ca acesta nu mai puteam da înapoi.* CARAGIALE, O. III 90; b) fig. a regresa, a decădea, a fi în declin. (Pleonastic) **A se trage înapoi** = a se retrage. *Uncheașul s-a tras înapoi și a dat prin niște ripi străine.* SADOVEANU, V. F. 50. *Rîul înapoi se trage... munții vîrful își clătesc.* ALEXANDRESCU, M. 14. ✦ (Învechit; într-un text, ca trimitere la un pasaj anterior) Mai sus. *Sinan-pașa fu apoi chemat la Constantinopol și depărtat din vizirat, după cum am văzut înapoi.* BĂLCESCU, O. II 69.

2. La locul de proveniență, în locul unde a fost mai înainte. *Plecarea înapoi a fost la opt seara.* CAMIL PETRESCU, U. N. 124. *Să aducă înapoi pe boieri.* REBREANU, R. II 230. *Peste zece minute căruța veni înapoi ca să mă ieie de a doua oară.* ALECSANDRI, O. P. 258. ◇ Expr. **A da înapoi** = a restitui, a înapoia. *Pămîntul înapoi nu-l mai dăm!* REBREANU, R. I 133. **A-și lua vorba înapoi** = a-și retrage vorba, făgăduiala făcută, a-și călca angajamentul; a reveni asupra celor spuse, rectificînd o greșeală. *Își*

luă vorba înapoi și... reduse coada vulpii până la vreo doi stînjeni. ODOBESCU, S. III 46. **A veni înapoi** = a reveni, a se întoarce. (Regional) **A veni carte-napoi** = a veni răspuns la o scrisoare. *Ș-o venit carte-napoi.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 433.

3. Într-un loc inferior (ca valoare), cu o treaptă îndărăt, în urmă. *Cin' te văd, mîndro, pe tine, Coasa mea nu taie bine; Cin'ne-ntîlnim amîndoi, Rămîn cu lucru-napoi.* ANT. LIT. POP. I 146.

II. (Cu sens temporal) Mai demult, (mai) înainte de timpul actual. *Înapoi cu veacuri...*

ÎNAPOÍ vb. IV v. **înapoia²**.

ÎNAPÓIA¹ prep. (Urmat de un substantiv ori pronume în genitiv, de un pronume posesiv, de un pronume personal neaccentuat în cazul dativ sau de un numeral construit cu prep. «a») În urma, în spatele, îndărătul cuiva sau a ceva. *Birja a trebuit să se oprească înapoia unui șir întreg de trăsuri și carete.* CAMIL PETRESCU, O. II 351. *Automobilele sanitare servesc numai pentru transportul răniților; ele lucrează înapoia frontului.* MIRONESCU, S. A. 107.

ÎNAPOIÁ², *înapoiez*, vb. I. **1.** Tranz. A da înapoi, a restitui. *Beți-o toată, zise apoi către Găvan cînd vru să-i înapoieze sticla.* REBREANU, I. 21. *Trebuie să-mi înapoiezi scrisoarea pe care ți-o cer.* CARAGIALE, O. III 306. ✦ A retroceda. *Prin această pace, Austria a înapoiat, între altele, Oltenia, care a scăpat astfel de apăsătoarea ocupație austriacă.* IST. R.P.R. 255.

2. Refl. A se întoarce la locul de unde a plecat; a reveni. *Tot astfel se întîmpla și cu unii care se înapoiau.* PAS, Z. I 214. *A ieșit din curte, ca să nu se mai înapoieze niciodată.* GALACTION, O. I 308.

3. Refl. și intranz. Fig. (Învechit) A da înapoi, a regresa, a decădea, a fi în declin. *Istoria este măsura sau metrul prin care se poate ști dacă un popor propășește sau dacă se înapoiază.* KOGĂLNICEANU, S. A. 45.

— Variante: **napoiá** (ALECSANDRI, P. P. 204) vb. I, (neobișnuit) **înapoí** (ALECSANDRI, S. 109) vb. IV.

ÎNAPOIÁT, -Ă, *înapoiați, -te*, adj. (Despre persoane, popoare, țări etc.) Care a rămas în urmă în ceea ce privește nivelul cultural, economic, politic etc. *Imperialismul, accelerînd dezvoltarea capitalismului în țările mai înapoiate, determină ascuțirea luptei împotriva asupririi naționale.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 12, 20.

ÎNAPOIÉRE, *înapoieri*, s. f. Acțiunea de a (s e) înapoia.

1. Restituire.

2. Întoarcere, revenire. *La înapoiere n-a mai găsit pe nimeni.*

3. Fig. Stare înapoiată, rămînere în urmă (în dezvoltare, în concepții etc.); p. ext. regres.

ÎNARIPÁ, *înaripez*, vb. I. Tranz. (În limbaj poetic) A da avînt, a însufleți. *Dar ceea ce merită pe drept cuvînt atențiunea... este, în această poemă, entuziasmul care înaripează inima poetului.* MACEDONSKI, O. IV 73. ✦ Refl. A prinde aripi, a-și lua avînt. *Atunci se-naripează Neîmpăcatu-mi dor.* ALECSANDRI, P. III 100. *Încă aristocrația nu se înaripase, și capetele acestei idre... nu începuseră a mușca.* NEGRUZZI, S. I 272.

— Variantă: **aripá** vb. I.

ÎNARIPÁT, -Ă, *înaripați, -te*, adj. **1.** Care are aripi, cu aripi; aripat (1). *Di! caii mei... Zburați ca zmei Înaripați.* BENIUC, V. 13. *Înaripata dihanie... nu mai avea astîmpăr cît ținea ziua.* ANGHEL, PR. 42. *E furios contra hoțului înaripat ce i-a prădat vînatul.* ALECSANDRI, O. P. 351.

2. Fig. Avîntat, însuflețit, înflăcărat, plin de elan. *Tot mai mare este numărul tinerilor care își leagă năzuințele lor cele mai înaripate de iubita noastră armată.* SCÎNTEIA 1952, nr. 2438. *Un vers într-adevăr înaripat...* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 86.

ÎNARMÁ, *înarmez*, vb. I. Tranz. A înzestra cu arme; a pregăti pentru luptă. (Fig.) *Însuți, preț al luptei noastre, aruncași toiagul tău; Însuți, hotărîndu-mi ura, înarmat-ai brațul meu!* DAVILA, V. V. 162. ✦ Refl. A lua armele, a se pregăti de luptă. *Cel ce avea pistolul îl uită frumos în buzunar, și nimărui nu-i veni în gînd ca să-l îndemne a se înarma cu el.* ALECSANDRI, C. 35. *De-ți vor trebui oști, ne vom înarma noi cu femei și copii.* NEGRUZZI, S. I 141. *Frumos se gătea, Bine se-narma Și singur pleca.* TEODORESCU, P. P. 429. ✧ Expr. **A se înarma cu răbdare** = a căuta să fie răbdător, să-și păstreze calmul.

— Prez. ind. pers. 3 și: (rar, în versuri) *înármă* (EMINESCU, O. I 59).

ÎNARMÁRE, *înarmări*, s. f. Acțiunea de a (s e) înarma. *Cursa înarmărilor înseamnă crucișătoare în loc de școli, fortărețe zburătoare în loc de locuințe, înseamnă betonul bazelor militare în locul cîmpiilor înflorite.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2727. *Ne făcusem o datorie din combaterea înarmărilor.* ARGHEZI, P. T. 68.

ÎNARMÁT, -Ă, *înarmați, -te*, adj. Înzestrat cu arme, pregătit pentru luptă. *Și poruncă grea i-oi da, Ca, cu oastea înarmată, Să porneasc-acolo-ndată.* TEODORESCU, P. P. 115. ✧ Expr. **Înarmat pînă în dinți** (sau **din cap pînă în picioare**) = foarte înarmat, complet înarmat. *Amîndoi călări pe armasari turcești și înarmați din cap pînă în picioare.* NEGRUZZI, S. I 138.

ÎNAUGURÁ vb. I v. **inaugura.**

ÎNAURÁ vb. I v. **înauri.**

ÎNAURÎ, *înauresc*, vb. IV. Tranz. (Rar) A auri. (Fig.) [Amorul] *înaurește cu raze nourii de desfătare.* CONACHI, P. 287.

— Variantă: **înaurá** (NEGRUZZI, S. II 129) vb. I.

ÎNAURÎT, -Ă, *înaurîți, -te*, adj. (Popular) Aurit. *N-are Nina scumpă salbă, Nici înaurîți cercei.* COȘBUC, P. II 209. *Am un pom înaurit, Cu flori dalbe-acoperit* (Anul). GOROVEI, C. 13.

ÎNAVUȚÍ, *înavuțesc*, vb. IV. Refl. A se îmbogăți. *Să ne dai tu nouă socoteală acum din ce te-ai înavuțit.* V. ROM. noiembrie 1953, 117. *De ce s-a lăsat omul de un meșteșug și s-a apucat de altul, cînd nici cu întîiul nu murea de foame și cînd nici cu al doilea nu putea să se înavuțească?* PAS, Z. I 159. ✧ Tranz. Fig. *A înavuțit istoria noastră cu un tezaur de documente.* MACEDONSKI, O. IV 26. *Versurile și... proza cu care a înavuțit tînăra noastră literatură.* CARAGIALE, O. III 14.

ÎNĂBUȘEÁLĂ, *înăbușeli*, s. f. Zăduf, arșiță, dogoare; aer greu. V. năbușeală.

ÎNĂBUȘÍ, *înăbuș*, vb. IV. **1.** Refl. (Despre ființe) A nu mai putea respira; a se sufoca. V. năbuși (1). *I se părea că se înăbușă.* DUMITRIU, N. 85. ✧ Tranz. *Suflarea îi devenea din ce în ce mai fierbinte. Simți că-l înăbușe.* VLAHUȚĂ, O. A. I 101.

2. Tranz. (Despre buruieni) A împiedica creșterea și dezvoltarea plantelor; a năpădi. *Aceste buruieni aproape întotdeauna, crescînd mai repede decît sămănăturile, le îneacă... sau înăbușă și astfel le fac să piară.* PAMFILE, A. R. 94.

3. Tranz. Fig. (Cu privire la manifestări, acțiuni, mișcări sociale) A potoli prin violență; a reprima. V. năbuși (3). [Gh. Bibescu] *a încercat să înăbușe revoluția din 1848 din Țara Românească.* IST. R.P.R. 312. ✦ A face să nu se vadă, să nu se audă, să nu se simtă; a ascunde. *Șoimaru își înăbuși un geamăt.* SADOVEANU, O. VII 91.

ÎNĂBUŞÍRE s. f. Acţiunea de a (se) înăbuşi. **1.** Sufocare. **2.** Reprimare. *Înăbuşirea criticii.* ▭ *Fără o luptă îndîrjită şi fără înăbuşirea prin forţă a împotrivirii exploatatorilor nu poate fi construită societatea socialistă.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 444.

ÎNĂBUŞÍT, -Ă, *înăbuşiţi, -te,* adj. **1.** (Despre sunete, voce etc.) Stins, înecat, fără putere, reţinut. *Murmurai... mişcat, cu glas înăbuşit.* SADOVEANU, O. I 422. *I se părea că parcă auzea vorbe înăbuşite, neînţelese.* MIRONESCU, S. A. 37. *Un murmur se ridică... Şi grabnic îl urmează înăbuşite şoapte.* MACEDONSKI, O. I 263. ✧ (Adverbial) *Începea să plîngă înăbuşit.* DUMITRIU, N. 58. *Potcoavele cailor vuiau înăbuşit pe şosea.* SADOVEANU, O. I 366. **2.** (Despre alimente) Fiert în aburi, acoperit cu un capac. *Friptură înăbuşită.* ✧ (Adverbial) *A fierbe înăbuşit.*

ÎNĂBUŞITÓR, -OÁRE, *înăbuşitori, -oare,* adj. Care înăbuşă; sufocant. *Atmosferă înăbuşitoare.* ▭ *Deşi soarele nu urcase încă în crucea amiezii, căldura era înăbuşitoare.* SADOVEANU, O. VI 512. ✧ Fig. *S-a întors dintr-o lume înăbuşitoare şi neagră.* C. PETRESCU, C.V. 213.

ÎNĂCREÁLĂ s. f. Substanţă acră cu care se înăcreşte o mîncare; lucru de mîncare acru sau înăcrit. *Din zărul scurs... se face înăcreală.* ŞEZ. VII 98.

ÎNĂCRÍ, *înăcresc,* vb. IV. Refl. **1.** A se face acru, a se acri. *Nu vrei lapte pentru micuţ?... — Da nu s-o fi înăcrit?* CARAGIALE, S. 6. ✧ Tranz. *Am înăcrit ciorba cu lămîie.* **2.** Fig. (Despre oameni) A deveni posac, ursuz, acru. ✧ Expr. **A i se înăcri sufletul** sau **inima** (de cineva sau de ceva) = a-i fi lehamite, a se scîrbi, a se sătura (de cineva sau de ceva). *Inima i se înăcrise ca o pungă de piele arsă.* REBREANU, I. 57. *Mi s-a înăcrit sufletul de dînsa!* CREANGĂ, A. 92.

ÎNĂCRÍRE s. f. Acţiunea de a (se) înăcri.

ÎNĂCRÍT, -Ă, *înăcriţi, -te,* adj. (Despre persoane) Posac, ursuz, acru. *Începea să pară hîrtii, ca un slujbaş vechi, înăcrit.* VORNIC, P. 104.

ÎNĂDUŞEÁLĂ s. f. v. **năduşeală.**

ÎNĂDUŞÍ vb. IV v. **năduşi.**

ÎNĂDUŞÍT, -Ă adj. v. **năduşit.**

ÎNĂLBĂSTRÍ, *înălbăstresc,* vb. IV. Intranz. **1.** A deveni albastru; p. ext. a se înveneţi (de mînie). *Înţelege că fiică-sa iubeşte Pe pag: de grea mînie el tot înălbăstreşte Şi bate cu piciorul şi tremură plîngînd; Atîta umilire lui nu-i încape-n gînd.* COŞBUC, P. II 199. **2.** A albăstri (3). (Atestat în forma *înalbăstri*) *De cînd m-am haiducit Drag îmi e drumul cotit Cînd văd tabere viind Şi ciocoii înalbăstrind.* ALECSANDRI, P. P. 259. — Variantă: **înalbăstrí** vb. IV.

ÎNĂLBÍ, *înălbesc,* vb. IV. Tranz. A face să devină alb. [Fulgii] *au coborît leneşi, tremurători şi au înălbit pînă în zare faţa pămîntului.* SADOVEANU, O. VII 331. *Pe scări de marmură, prin vechi portaluri, Pătrunde luna, înălbind pereţii.* EMINESCU, O. I 202. ✦ Intranz. (Rar) A deveni alb, a părea alb. *Fluturaşul argintiu Înălbeşte în albastru.* BELDICEANU, P. 58. — Variantă: **nălbí** (DELAVRANCEA, S. 165) vb. IV.

ÎNĂLBÍT[1] s. n. Faptul de a înălbi. *Înălbitul pînzei.*

ÎNĂLBÍT[2]**, -Ă,** *înălbiţi, -te,* adj. Albit[2]. *Ca pe o tîmplă înălbită... se zăresc zăpezile.* BOGZA, C. O. 45. *Pe cîmpia înălbită, netedă, strălucitoare, Se văd insule de codri.* ALECSANDRI, P. A. 114. — Variantă: **nălbít, -ă** (DELAVRANCEA, S. 33) adj.

ÎNĂLTÚŢ, -Ă, *înăltuţi, -e,* adj. Diminutiv al lui înalt. *Era înăltuţă, delicată şi avea nişte ochişori verzi cu luciri umede.* REBREANU, R. I 181.

ÎNĂLŢÁ, *înălţ,* vb. I. **1.** Tranz. A face să fie înalt; a îndrepta în sus, a ridica. *Să înalţe o prăjină şi în vîrful ei să pună o mahramă roşie.* ISPIRESCU, L. 127. ✧ Fig. *Însărcinarea aceasta îi plăcea... fiindcă i se părea că-l înalţă deasupra tuturor.* REBREANU, I. 31. *Armonie!... Tu dai cîntecului aripi şi-l înalţi de la pămînt.* MACEDONSKI, O. I 88. ✧ Expr. **A** (sau **a-şi**) **înălţa ochii** = a-şi ridica privirile (spre cer, spre o persoană etc.; atestat în forma *nălţa*). *Ochii mei nălţam visători la steaua Singurătăţii.* EMINESCU, O. I 199. ✦ Refl. A se îndrepta în sus, a se ridica. *Coruri noi răsună-n ţară nouă, Pădurea creşte tînără şi deasă, Şi din ţărînă proaspătă şi groasă Se-nalţă holde-n rouă.* BENIUC, V. 146. *De după dealuri depărtate, Deasupra codrilor pustii, Se-nalţă luna.* VLAHUŢĂ, O. A. 30. *Îl răpeşte din mijlocul lor şi se înalţă cu dînsul în sus.* ISPIRESCU, L. 99. *O vede... înălţîndu-se tot mai sus.* CREANGĂ, P. 192. ✧ Fig. *Odinioară, cîte un păstor necărturar se înalţă pe aripi de gînduri şi de visuri, cîntînd sfios frumuseţea veşnic schimbătoarelor lucruri.* SADOVEANU, E. 16. *Se-nalţă-n mintea-ţi aiurită Stafia vremilor uitate.* IOSIF, PATR. 79. *N-auziţi prin somnul vostru acel glas triumfător Ce se-nalţă pîn' la ceruri.* ALECSANDRI, O. 90. *Mii de glasuri... s-au înălţat la cer.* ALEXANDRESCU, M. 10. ✧ Intranz. (În expr.) **A înălţa din umeri** = a ridica uşor umerii (în semn de neştiinţă, de nedumerire, de nepăsare etc.). ✦ Refl. (Rar, urmat de determinarea «pe cal») A încăleca. *Curînd se înălţară pe cai. Tropotele deodată treziră singurătatea dumbrăvii din preajma drumului.* SADOVEANU, O. I 502. **2.** Refl. A deveni mai înalt, a creşte. *Fruntea ţi s-a-nălţat.* ARGHEZI, P. T. 9. **3.** Tranz. A construi. *În piaţa Victor Hugo din Paris, altă generaţie... i-a înălţat marelui poet o statuie.* SADOVEANU, E. 228. ✧ Refl. pas. *Constantin Brîncoveanu a pus să se înalţe din temelie sau să se reziadească mănăstiri şi biserici.* IST. R.P.R. 211. **4.** Refl. (Despre clădiri înalte, monumente etc.) A se ivi, a apărea deodată înaintea ochilor. *Vezi tu, tovarăşe, oraşul Cum se înalţă pe-nserat Ca o cetate fermecată...?* FRUNZĂ, Z. 40. *Zări... înălţîndu-se, trufaşă, dinaintea lui cetăţuia Neamţu.* NEGRUZZI, S. I 168. **5.** Tranz. (Cu privire la voce, glas) A ridica. *Versurile urmau în linişte şi bătrînul înălţa glasul, îl scobora în note grele, făcînd să răsune încăperea scundă.* DUNĂREANU, CH. 79. ✦ Refl. (Despre glas) A se auzi (cu claritate, tare). *Glasul se înălţa limpede din umbră.* SADOVEANU, O. I 432. **6.** Tranz. (Învechit, cu privire la oameni) A ridica într-un rang superior, într-o funcţie importantă. *Şeful de post a fost înălţat în grad şi mutat undeva, la oraş.* DUMITRIU, P. F. 55. ✦ Fig. A ridica din punct de vedere moral, a înnobila. *Armonia înalţă sufletul şi-l mîngîie.* ALECSANDRI, T. I 288. ✦ Refl. Fig. A se perfecţiona, a se desăvîrşi. *Mintea înălţîndu-se... ştie observa.* BĂLCESCU, O. II 11. ✦ Refl. A se mîndri, a se arăta trufaş. *Cine se înalţă se smereşte.* NEGRUZZI, S. I 250. — Variantă: **nălţá** (ALECSANDRI, P. I 144) vb. I.

ÎNĂLŢÁRE, *înălţări,* s. f. Acţiunea de a (se) înălţa şi rezultatul ei. **1.** Ridicare, urcare. ✧ *Înălţarea (domnului)* = sărbătoare religioasă creştină, care se serbează la patruzeci de zile după paşti. *O altă biserică mare de piatră, cu hramul înălţării...* NEGRUZZI, S. I 214. **2.** Înaintare în rang, într-o serviciu, într-o situaţie; mărire. *E scară de-nălţare un socru ca Moţoc.* ALECSANDRI, T. II 108. *Atunci se făceau şi înălţări în ranguri.* BĂLCESCU,

O. I 16. *Căderea dopotrivă cu înălțarea a fi!* ALEXANDRESCU, M. 10. ✦ (Învechit) Urcare a unui monarh pe tron; înscăunare. *Tunurile seraiului și pristavii în piețe vestiră moartea lui Murad al III-lea și înălțarea lui Mahomed al III-lea.* BĂLCESCU, O. II 63.

3. Progres, dezvoltare. *Ați găsit țara noastră... în momentul unei înălțări creatoare.* SAHIA, U.R.S.S. 150. *Viitor de aur țara noastră are Și prevăd prin secoli a ei înălțare.* BOLINTINEANU, O. 37.

ÎNĂLȚÁT, -Ă, *înălțați, -te,* adj. (Învechit, ca termen de reverență la adresa domnitorilor sau a prelaților) Mărit, slăvit.

ÎNĂLȚĂTÓR[1], *înălțătoare,* s. n. Dispozitiv la puști, la mitraliere și la piesele de artilerie, care permite să se dea țevii înclinarea necesară pentru a lovi ținta.

ÎNĂLȚĂTÓR[2], -OÁRE, *înălțători, -oare,* adj. Care înalță; fig. care ridică la o stare morală sau psihică superioară. *Versuri înălțătoare.*

ÎNĂLȚĂTÚRĂ s. f. (Rar) Ridicătură (de pământ), înălțime. *În marginea pădurii... pe o înălțătură, stau trei rînduri de șanțuri vechi.* ODOBESCU, S. II 224.

ÎNĂLȚÍME, *înălțimi,* s. f. **1.** Distanța de la nivelul pământului (sau de la un nivel orizontal) pînă la un punct situat deasupra lui; dimensiune a unui lucru sau a unei ființe măsurată de la bază pînă la partea cea mai ridicată. *Podul avea 15 m înălțime.* ▭ *Înălțimea coloanelor dinaintea ușii principale îl face pe Moș Gheorghe să se simtă mic.* SP. POPESCU, M. G. 69. *Casa... domina grădina de arbori prin înălțimea sa.* BOLINTINEANU, O. 413. ✦ Segmentul perpendicularei duse din vîrful unui con, al unei piramide sau al unui triunghi pe bază, cuprins între acel vîrf și bază. *Înălțimea piramidei. Înălțimea triunghiului.*

2. Punct înalt, foarte ridicat deasupra nivelului pământului; p. ext. (mai ales la pl.) cer. *Au prins a trece gîște sălbatice stoluri după stoluri, gîgîind pe vîntul înălțimilor.* SADOVEANU, M. C. 206. *Mă simt tînăr sub înălțimea înstelată.* MACEDONSKI, O. I 63. *N-ai putea să faci cu ochii înălțimilor ocol.* EMINESCU, O. I 82. *Îi ridică la o strașnică înălțime.* NEGRUZZI, S. I 233. ✦ Loc înalt, vîrf, culme. *Carpații își împing spre miazănoapte înălțimile învăluite-n codru.* VLAHUȚĂ, O. A. 408. *O înălțime pe malul Mării Mediterane.* BOLINTINEANU, O. 291.

3. Fig. Grad înalt, stare de superioritate (intelectuală, artistică, morală etc.). *Atragerea în viața politică, economică, culturală a țării a unei uriașe mase de oameni ai muncii a ridicat la o înălțime fără precedent participarea conștientă a maselor la făurirea propriei lor istorii.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2765. *Eminescu a dus arta poeziei la înălțimi neîntrecute pînă astăzi.* SADOVEANU, E. 75. ✧ Expr. **A fi la înălțime** = a se purta (într-o împrejurare) așa cum cere situația. **A fi la înălțimea** (cerută, dorită, așteptată etc.) = a se prezenta extrem de bine sau tot așa de bine ca altcineva (cu care se compară). *Balul a fost într-adevăr la înălțimea celor făgăduite.* C. PETRESCU, S. 185. *E departe de a fi la înălțimea artistică a poetului.* GHEREA, ST. CR. I 172. ✦ Grad, rang (înalt); p. ext. prețuire. *Acordarea unor înalte distincții, ordine și medalii celor mai de seamă fruntași în muncă arată la ce înălțime sînt ridicați în țara noastră oamenii.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2883.

4. Numărul de vibrații pe secundă ale sunetului. *Înălțimea sunetului.* ✦ Calitatea unei voci, a unui instrument etc. de a se ridica pînă la notele cele mai înalte.

5. (Învechit; de obicei urmat de un pronume posesiv) Termen de reverență la adresa unei persoane care ocupă un rang înalt. *Are înălțimea-sa atîta purtare de grijă.* CREANGĂ, P. 258. *Muri înălțimea-sa.* NEGRUZZI, S. I 188.

— Variantă: **uălțíme** (ODOBESCU, S. III 17) s. f.

ÎNĂSPRÍ, *înăspresc,* vb. IV. **1.** Tranz. A face ca ceva să devină aspru; a aspri. *Vîntul îi înăsprise pielea.*

2. Refl. (Despre vreme) A se face mai rece. *Vremea începea să se înăsprească. În port munca conteni și vapoarele plecară mai curînd, de frica înghețului.* DUNĂREANU, CH. 74. *Toamna se duce și vremea prinde a se-năspri.* VLAHUȚĂ, O. A. 135.

3. Tranz. Fig. (Cu privire la oameni și la inima, firea sau gîndul lor) A face mai neînduplecat, mai sever, mai rău, mai închis; a înrăutăți, a înrăi. *Îl înăsprise clocotul din el.* POPA, V. 256. *Gîndul că soră-sa ar privi-o de sus... îi înăsprise inima.* VLAHUȚĂ, O. A. III 134. ✧ Refl. *Sufletul tînăr se înăspri.* SADOVEANU, O. I 271. *Parcă nu erau numai Maranda și părinții pricina neastîmpărului său; i se mai înăsprea sufletul și cu jalea din sat.* MIRONESCU, S. A. 44. ✦ Refl. (Despre trăsăturile feței) A exprima asprime, duritate, severitate. *Slăbise, între sprîncene i se adîncise o dungă. Gura i se înăsprise.* CAMILAR, TEM. 256.

4. Tranz. A face ca o situație să devină mai grea, mai puțin suportabilă; a agrava. *Și care mai grozav jug... poate fi altul decît sărăcia, care negreșit va fi partea țăranilor, dacă în loc de a îmbunătăți, vom înăspri soarta lor?* KOGĂLNICEANU, S. A. 173. ✦ Refl. A se încorda, a se ascuți; a se agrava; a se adînci (4). *În perioada imperialistă a capitalismului se înteține goana capitaliștilor după profituri maxime, se înăspresc toate contradicțiile capitalismului.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 12, 15.

5. Refl. (Despre must) A căpăta un gust acidulat, a deveni înțepător, pișcător.

ÎNĂSPRÍRE s. f. Acțiunea de a (se) înăspri; fig. înrăutățire, agravare; ascuțire, încordare. *Înăsprirea vremii.* ▭ *Principalul mijloc folosit de capitaliști pentru reducerea prețului de cost este înăsprirea exploatării, scăderea salariului real al muncitorilor.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2392.

ÎNĂSPRÍT, -Ă, *înăspriți, -te,* adj. **1.** Care s-a asprit, care s-a făcut mai aspru. *Mîini înăsprite.* ✦ Fig. Dur, rece, neîndurat, rău, crud. *Cu rîsul șters și cu privirea înăsprită, se răsuci din nou către Lisimah și căpeteniile lui.* C. PETRESCU, R. DR. 9. *Ce-nseamnă asta? răspunde tata cu glasul mai înăsprit.* SAHIA, N. 53. *Cum poate o frunte maiestoasă Să-ncuibe-o cugetare atît de fioroasă? Cum?... barbă-atît de albă și cuget înăsprit?* ALECSANDRI, P. III 346.

2. (Despre must) Cu gust înțepător; acrit.

ÎNĂÚNTRU adv. (Și în forma *înlăuntru)* În interior. *Se înălță în vîrful picioarelor să privească înăuntru.* C. PETRESCU, S. 33. *E o căldură năbușitoare înăuntru și miroase a vopsea cu terebentină proaspătă.* CARAGIALE, O. II 13. *Să nu răzbată soarele și ploaia înlăuntru.* CREANGĂ, P. 239. ✧ Fig. *La pămînt dormea ținîndu-și căpătîi mîna cea dreaptă. Dară ochiu-nchis afară înlăuntru se deșteaptă.* EMINESCU, O. I 142.

— Variante: **înlăúntru, înúntru** (EMINESCU, O. I 98, KOGĂLNICEANU, S. 42), **înlúntru** (EMINESCU, O. I 154) adv.

ÎNĂÚNTRUL prep. (Și în forma *înlăuntrul;* construit cu genitivul) În interiorul, în mijlocul. *Casa era închisă pentru că, înlăuntrul ei... se organiza un muzeu.* STANCU, U.R.S.S. 52. *Înăuntrul acestei case, în camera cea mare... se află un capac ca de pivniță.* BOGZA, Ț. 56. *Nu pute să bage înlăuntrul ogrăzii și dobitoacile.* DRĂGHICI, R. 101. ✧ Fig. *Nu privea decît înlăuntrul lui, cu îndărătnicie, pînă ce îi năluceau ochii castanii.* SADOVEANU, M. C. 84.

ÎNCADRÁ, *încadrez,* vb. I. Tranz. **1.** A primi pe cineva cu toate drepturile și obligațiile în cadrul unei instituții sau întreprinderi. ✦ Refl. A se integra într-un colectiv, într-o organizație, în muncă, într-o ac-

ţiune etc. *În etapa finală a războiului, în lupta armată împotriva fascismului s-au încadrat şi armatele romînă şi bulgară.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2903. *Deşi nu se afla încadrat în mişcarea revoluţionară, Turgheniev era urmărit şi supravegheat în ceea ce publica.* SADOVEANU, E. 235.

2. A introduce ceva saŭ pe cineva într-un mediu, făcîndu-l să se potrivească, să se armonizeze cu el. *Nefiind suficient încadrat în conflictul romanului, nu are un rol determinant în acţiune.* V. ROM. aprilie 1953, 299. ✦ Refl. A se potrivi, a se armoniza cu mediul înconjurător. *Mausoleul se încadrează perfect, prin liniile şi culoarea lui, în arhitectura şi jocul de culori al Pieţii Roşii.* STANCU, U.R.S.S. 37.

3. (Cu privire la un tablou, o oglindă etc.) A pune în cadru, în ramă, a înrăma. (Fig.) *Părul... se împărţea în cărare la mijloc, ca să încadreze o figură în oval perfect.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 40. *Păru-i ca aurul faţa-ncadrează.* EMINESCU, O. IV 32.

4. Fig. (Cu privire la delicte, infracţiuni, crime, p. ext. la delincvenţi etc.) A cuprinde într-un text de lege. *Martorul, uimit de această diversiune, devenise deodată inutil cauzei care nu-l mai încadra.* ARGHEZI, P. T. 95.

5. A înconjura, a împresura. *De la observator vin ştiri că duşmanul şi-a adus întăriturí... Uite, v-a încadrat.* PAS, Z. III 204.

ÎNCADRÁRE, *încadrări,* s. f. Acţiunea de a (se) încadra.

1. Primire, numire în cadrele unei organizaţii, ale unei instituţii etc. *Comisia de încadrare a personalului.* ✦ (Concretizat) Act, decizie prin care cineva este numit într-o funcţie. ✦ Integrare într-un colectiv, într-o organizaţie.

2. Introducerea unui lucru într-un mediu făcîndu-l să se potrivească, să se armonizeze cu el.

3. Înrămare.

4. Fig. Cuprindere a unui delict, a unei crime etc., p. ext. a unui delincvent etc. într-un articol de lege. *Încadrarea făptuitorilor în dispoziţiile legii.*

5. Înconjurare, împresurare.

ÎNCADRATÚRĂ, *încadraturi,* s. f. (Neobişnuit) Ramă, cadră. *Portretele Fridolinei şi Anetei sînt de o parte şi de alta a portretului lui Biberl... Să vezi ce bine le şade... în încadratura albă.* CARAGIALE, O. VII 524.

ÎNCÁI adv. Încaltea. *Încai fă bunătate de ne dă hainele.* ISPIRESCU, L. 150. *Ştiu destule limbi străine — încai despre a rumînească pot zice, fără să mă laud, că o ştiu cu temei.* CARAGIALE, O. III 31. *Veveriţă îmi este vechi duşman; dar încai niciodată nu s-a ascuns.* NEGRUZZI, S. I 141.

ÎNCÁILEA adv. v. încaltea.

ÎNCÁLE adv. (Învechit şi regional; şi în forma *încalea*) Încaltea, încai. *Moşule, mergi de te culcă, nu vezi că s-a-ntunecat? Să visăm favori şi aur, tu-n cotlon şi eu în pat. De-aş putea să dorm încalea...* EMINESCU, O. I 49. *Noi încale ne măgulim că am prefăcut Moldova în 16 ani.* RUSSO, S. 13. *Dacă nu-mi dai trandafirul, i-am răspuns dintr-un suspin, Dă-mi încale viorica ce stă ascunsă sub spin.* CONACHI, P. 177.

— Variantă: **încálea** adv.

ÎNCÁLEA adv. v. încale.

ÎNCÁLTE adv. v. încaltea.

ÎNCÁLTEA adv. (Mold.; şi în forma *încalte*) Măcar, cel puţin, barem, încai. *Apoi dacă-i vorba aşa, să iei după cît munceşti, las' pe noi! Asta, încaltea, ar fi o rînduială!* CAMILAR, TEM. 31. *Aiasta încalte mi-o plăcut!* C. PETRESCU, R. DR. 17. *Cînd ai avea încaltea un cal bun, calea-valea, dar, cu mîrţogul ista, îţi duc vergile.* CREANGĂ, P. 203. *De nu m-ai uita încalte, Sufletul vieţii mele.* EMINESCU, O. I 54.

— Variante: **încâlte, încâilea** (SADOVEANU, M. C. 206, FILIMON, C. 129) adv.

ÎNCARCERÁ, *încarcerez,* vb. I. Tranz. A băga la carceră; a întemniţa.

ÎNCARCERÁRE, *încarcerări,* s. f. Acţiunea de a încarcera; întemniţare, detenţiune. (Fig.) *O destindere a nervilor răsuciţi în ultimele luni de încarcerare şi de zbatere între zidurile casei cu nebuni.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 340.

ÎNCARNÁ vb. I v. încarna.

ÎNCARNÁRE s. f. v. încarnare.

ÎNCARNÁT, -Ă adj. v. încarnat.

ÎNCARTIRUÍ, *încartiruiesc,* vb. IV. Tranz. A cartirui.

ÎNCARTIRUÍRE, *încartiruiri,* s. f. Cartiruire. *Sosirea, încartiruirea... s-au făcut repede, nici n-am ştiut cînd.* SADOVEANU, O. VI 271.

ÎNCASÁ, *încasez,* vb. I. Tranz. (Cu privire la o sumă de bani) A primi; p. ext. a obţine valoarea în bani, a unei polite, a unui bilet de bancă etc. *A încasat întreaga sumă.* ▭ *Fuseseră să-şi încaseze salariul.* MIHALE, O. 264. ✧ Fig. (Glumeţ) *În ziua cu bătaia de la Biserica Albă a fost şi el acolo, încasînd trei ghionţi.* PAS, Z. I 316.

ÎNCASÁRE, *încasări,* s. f. Acţiunea de a încasa; (concretizat) suma încasată.

ÎNCASATÓR, -OÁRE, *încasatori, -oare,* s. m. şi f. Persoană care (deplasîndu-se de obicei pe teren) se ocupă cu încasarea banilor datoraţi de public unei întreprinderi. *Numărau pe tăblia încasatoarei 50 de copeici, luau un bilet... şi plecau mai departe.* STANCU, U.R.S.S. 18. *Un văr al tău s-a agăţat la spatele vagonului, ca de obicei, şi a parcurs o bucată din drum şi apoi a fugit, căci îi zvîrlise încasatorul bereta în ţărînă.* PAS, Z. I 14.

ÎNCASTRÁ, *încastrez,* vb. I. Tranz. A înţepeni un corp în altul. ✦ A realiza între două corpuri o legătură care să împiedice orice mişcare relativă a lor.

ÎNCASTRÁRE, *încastrări,* s. f. Acţiunea de a încastra şi rezultatul ei.

ÎNCAZARMÁ, *încazarmez,* vb. I. Tranz. (Cu privire la ostaşi) A aşeza, a repartiza în cazarmă. ✦ A reţine ziua şi noaptea în cazarmă.

ÎNCAZARMÁRE s. f. Acţiunea de a încazarma.

ÎNCĂ adv. **I.** (Cu sens modal) **1.** În plus, pe deasupra. *Acolo găsi încă două femei.* ISPIRESCU, L. 7. *Înc-o gură şi dispare... Ce frumoasă, ce nebună E albastra-mi, dulce floare!* EMINESCU, O. I 55. *Trecut-au ani de lacrimi, şi mulţi vor trece încă Din ora de urgie în care te-am pierdut!* ALECSANDRI, P. A. 62. *Avea încă multe de spus moş Tîndală.* NEGRUZZI, S. I 252. ✧ (Întărit prin «şi») *Mircea este silit... a primi... încă şi suzeranitatea Porţii.* BĂLCESCU, O. II 13. ✦ După toate acestea mai... *Aşa ţi-e treaba? Încă mă iei la trei parale?* CREANGĂ, P. 315.

2. De asemenea. *Aici încă trebuie să fie un drac la mijloc, zise Gerilă.* CREANGĂ, P. 266. *Harap-Alb este în primejdie, şi de noi încă n-are să fie bine.* id. ib. 274.

3. (În legătură cu o negaţie) Nici aşa. *De le-ai da cu lingura, Şi-ncă nu le-ai sătura!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 389.

4. Chiar. *Ba zău, încă mă mir c-am avut răbdare.* CREANGĂ, P. 118. ✧ (Înaintea unui comparativ care este adesea precedat de «şi», pentru intensificare) *Năframa surorii tale celei mijlocii, care încă-i şi mai frumoasă.* SBIERA, P. 131. *Ba să vezi... posteritatea este încă şi mai*

dreaptă. EMINESCU, O. I 134. *Ea părea că încă mai mult se retrăsese din lume.* NEGRUZZI, S. I 47. ◇ Expr. **Ba încă** sau **şi încă** = chiar mai mult decît atîta. *Este fată şi încă din cele mai prefăcute.* ISPIRESCU, L. 21. *Aduce piatra la mine şi i-o plătesc cît nu face; ba încă sînt bucuros că o pot căpăta.* CREANGĂ, P. 218. **Încă pe atît** (sau **pe-atîta**) = dublu. *Scurteica fusese încă p-atît de lungă, dar o scurtase mereu.* DELAVRANCEA, H. T. 13. **Dar încă** = a) cu atît mai mult. *Deal cu deal se ajunge, dar încă om cu om.* CREANGĂ, P. 192; b) (după o propoziţie negativă) cu atît mai puţin. **(Şi) încă cum** = foarte mult, în mare măsură.

II. (Cu sens temporal) **1.** (Arată repetarea acţiunii exprimate de verb) Din nou, iarăşi. *Frumoasele zile au apus... Renaşte-vor oare încă?* MACEDONSKI, O. I 17. ◇ Expr. **Încă o dată** = din nou, iarăşi, a doua oară. *Tot nu te-am auzit. Încă o dată.* CREANGĂ, P. 54.

2. (Arată continuarea acţiunii exprimate de verb) Şi acum, (şi) mai departe, în continuare. *La izvor vezi pe Rodica Pînă-n zori, cînd pe sub streşini Încă doarme rîndunica.* COŞBUC, P. I 95. *Îi răsuna încă, supărător, în cap vorbele inspectorului.* VLAHUŢĂ, O. A. 249. *A ţinut veselia ani întregi, şi acum mai ţine încă.* CREANGĂ, P. 279.

3. (Adesea în legătură cu o negaţie) Pînă acum, pînă atunci. *Miroase a toamnă. Şi nu e încă toamnă.* C. PETRESCU, S. 61. *O pădure... pe unde nu ajunsese toporul încă.* ISPIRESCU, L. 58. *De cînd sîntem noi, încă nu ne-a zis nime tată şi mamă!* CREANGĂ, P. 74. *Alexandru cel Mare... domnea în această vreme nesupărat încă de turci.* BĂLCESCU, O. II 13.

4. (Mai ales în legătură cu noţiuni temporale) Deja. *Încă de mic Te cunoşteam pe tine.* EMINESCU, O. I 175. *Încă din anul 1370 Ladislau... se opune acestor barbari.* BĂLCESCU, O. II 12. *Încă din copilărie se deprinsesă a înota.* DRĂGHICI, R. 90.

ÎNCĂIBĂRÁ, *încáibăr,* vb. I. Refl. reciproc. (Regional) A se lua la bătaie, a se încăiera. *Văzură pe Paşadia şi pe Pantazi încăibăraţi în chelfăneala cea mai desnădăjduită.* M. I. CARAGIALE, C. 149.

ÎNCĂIERÁ, *încáier,* vb. I. **1.** Refl. reciproc. A se lua la bătaie, a începe o luptă. *M-am certat cu fratemeu şi ne-am încăierat.* STANCU, D. 259. *S-au încăierat acolo sus, în vîrful catargului, deasupra abisului, în suflarea vîntului.* BART, E. 273. ◇ (Urmat de determinări pleonastice) *Era cît pe ce să se încaiere la bătaie.* CREANGĂ, A. 107. *Se-ncaieră la pumni Cu cine se-ntîlneşte.* NEGRUZZI, S. II 230. ◇ Fig. *Dar culmile din dreapta şi din stînga se-ncăierară deodată, schimbînd înfăţişarea locului şi frîngînd linia aproape dreaptă a drumului.* GALACTION, O. I 37.

2. Tranz. (Rar) A ataca, a hărţui. *Nenorocitul îndrăzneţ, perpelindu-se ca un cîine încăierat de viespi... venea de-a rostogolul către iaz.* GALACTION, O. I 44.

ÎNCĂIERÁRE, *încăierări,* s. f. Acţiunea de a se încăiera; bătaie, ciocnire. *În fiecare zi aveam încăierări de avantposturi.* CAMIL PETRESCU, U. N. 314. *Soarele ieşise dintre nouri, se înălţase sus şi privea aprins la încăierarea oamenilor.* REBREANU, N. 61. *Vede jos încăierarea luptătorilor voinici, Un amestec orb ca-n cuibul răscolitelor furnici.* COŞBUC, P. II 45.

ÎNCĂIERÁT s. n. (Rar) Încăierare. ◇ Expr. **Pe încăierate** = gata să se încaiere, pornit pe ceartă. *Cei mai mari acum din sfadă, Stau pe-ncăierate puşi.* COŞBUC, P. I 224.

— Formă gramaticală: (în expr.) *încăierate.*

ÎNCĂIERĂTÚRĂ s. f. (Rar) Încăierare. *Încăierătura fu gata.* RETEGANUL, P. I 60. *A zugrăvit cu penelul său energic şi realizat o încăierătură înfuriată de oameni.* ODOBESCU, S. III 130.

ÎNCĂLÁ, *încălez,* vb. I. Refl. (Rar) A deveni gras, a se îngrăşa, a se împlini la trup. *Atîta de tare se încălase la trup şi atîta carne spînzura pe dînsul, încît era mai gros decît toţi mandarinii.* SADOVEANU, D. P. 72.

ÎNCĂLÁT, -Ă, *încălaţi, -te,* adj. (Rar, despre fiinţe) Împlinit la trup; gras. *Fetei i-au plăcut flecăul* (=flăcăul) *acesta, că era şi încălat şi frumuşel.* SBIERA, P. 313. ◇ (Ironic) *Calul, căruia-i curgea grăsimea pe nas, de încălat şi zdravăn ce era...* MARIAN, O. II 166.

ÎNCĂLĂFÁT, -Ă adj. v. **încălîfat.**

ÎNCĂLĂRÁ, *încălărez,* vb. I. Refl. (Rar, învechit şi arhaizant) A se urca pe cal; a încăleca. *Uncheşul Haralambie s-a încălărat şi a ieşit.* SADOVEANU, N. F. 187.

ÎNCĂLĂRÁRE s. f. (Rar, învechit şi arhaizant) Acţiunea de a se încălăra; încălecare. *Moş Petrea a mormăit poruncă de încălărare; mezinul a cercetat căruţa şi s-a întors.* SADOVEANU, N. P. 31.

ÎNCĂLĂRÁT, -Ă, *încălăraţi, -te,* adj. (Rar, învechit şi arhaizant) Urcat pe cal; călare. *M-oi întoarce într-o sară, Leliţă Varvară, Cu soţii încălărate, La o poartă-om bate.* SADOVEANU, N. F. 20. ◇ Fig. *Am nevoie de o protecţie pe care numai un şef de trib măreţ încălărat, cum era uncheşul, mi-o putea acorda.* SADOVEANU, N. F. 128.

ÎNCĂLCÁ, *încálc,* vb. I. Tranz. **1.** (Cu privire la un teritoriu străin) A invada, a cotropi. *Toate acestea erau semne de biruinţă asupra vrăjmaşilor ce încălcau ţara din cînd în cînd.* ISPIRESCU, la TDRG.

2. Fig. A nu respecta, a nesocoti ceva. *Sfaturile populare au datoria... să pedepsească cu hotărîre pe sabotori şi să ia măsuri împotriva acelor elemente, iresponsabile sau duşmănoase, care încalcă legalitatea populară.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 12, 104.

ÎNCĂLCÁRE, *încălcări,* s. f. Acţiunea de a încălca.

1. Intrare samavolnică pe un teritoriu străin; invadare, cotropire. *Era vorba de o încălcare de şase mii de fălci.* SADOVEANU, O. VII 107.

2. Fig. Nerespectare a unor obligaţii, nesocotire a drepturilor cuiva; abatere de la o dispoziţie legală. *Încălcarea disciplinei de stat de către un comunist este în acelaşi timp şi o încălcare a disciplinei de partid.* LUPTA DE CLASĂ, 1954, nr. 1, 47.

ÎNCĂLECÁ, *încálec,* vb. I. **1.** Tranz. (Folosit mai ales absol.) A se sui călare (pe cal sau pe alt animal). *Dacă poftеşti să mergi şi d-ta, încalecă îndată.* ISPIRESCU, L. 9. *Genarul încălecă şi zbură... în urma fugiţilor.* EMINESCU, N. 15. *Încălecînd, se înturnă la palat.* NEGRUZZI, S. I 149. *Mîndra calu-ncăleca, Spre Muncel vesel pleca.* ALECSANDRI, P. P. 49. ◇ Intranz. (Complementul indică un cal sau alt animal) *Fata împăratului încălecă apoi pe Galben-de-Soare.* ISPIRESCU, L. 22. *Hai, încalecă iute pe cal şi te du la nuntă.* CREANGĂ, P. 170. *Încălecaţi pe cai, pe măgari... şi, după zmeu, la goană!* ALECSANDRI, T. I 420. (Complementul indică un lucru) *Încalec pe copacul doborît şi-l curăţ de crengi.* STANCU, D. 142. *Încalecă pe un biet de lemn.* ŞEZ. III 192. (Formulă în povestiri) *Am încălecat... pe-o şa şi-am venit de v-am spus povestea aşa.* CREANGĂ, P. 34. (Fig.) *Mă hotăresc a-mi scutura lenea şi a încăleca pe conde.* ALECSANDRI, C. 95. ◇ Refl. (Rar) *Pe cal s-a încălecat.* SEVASTOS, N. 119. ✦ (Cu privire la persoane) A aşeza călare. *Pe un cal l-încălica, La Brăila-l trimetea.* TEODORESCU, P. P. 575. ✦ (Cu privire la cai) A călări. *Iapa sură pe care o încăleca un jocheu, a nu ştiu cărui domn...* NEGRUZZI, S. I 42. *Purta platoşă ostăşească şi încăleca un cal negru.* BĂLCESCU, O. II 242.

2. Refl. reciproc. A se suprapune (trecînd sau stînd unul peste altul). *Norii, jos de tot, se mişcau în palii lungi, încălecîndu-se unii peste alţii.* D. ZAMFIRESCU, R. 254.

Pe sus stînci uriaşe, diforme, se încalecă, şe-nghesuiesc. VLAHUŢĂ, O. A. III 32. ◇ Fig. *Meşterul Roman simţi cuvintele încălecîndu-i-se încă din gîtlej.* GALAN, Z. R. 87.

3. Tranz. Fig. (Cu privire la oameni) A se face stăpîn, a pune stăpînire pe ceva, a subjuga, a supune. ✦ Intranz. (În expr.) **A încăleca pe nevoie** = a răzbi, a ieşi deasupra unei nevoi. *Munceau în dreapta şi în stînga, că doar-doar a încăleca pe nevoie.* CREANGĂ, P. 140.

— Variantă: **încălicá** (COŞBUC, P. II 177, SEVASTOS, N. 169, ALECSANDRI, P. P. 387) vb. I.

ÎNCĂLECÁRE s. f. Acţiunea de a (se) încăleca.

1. Urcare pe un animal de călărie, p. ext. pe un obiect pe care se poate sta călare.

2. Suprapunere. *Încălecarea celor două limbi ale ceasornicului.* ▭ *Spre miazănoapte dăinuie... nişte încălecări de nori grei.* CAMIL PETRESCU, O. I 292. ✦ (Geol.) Ruptură în scoarţa pămîntului, însoţită de o denivelare şi de apropierea celor două flancuri.

3. Fig. Supunere, stăpînire, dominaţie. *Zorile coborau din cer gingaşe, mîntuind lumea cu încălecarea întunerecului.* REBREANU, N. 50.

ÎNCĂLECÁT, -Ă, *încălecaţi, -te,* adj. Suprapus. *Pantelimon rîdea galben, cu dinţii lui încălecaţi şi putrezi.* DUMITRIU, V. L. 72.

ÎNCĂLICÁ vb. I v. **încăleca.**

ÎNCĂLÎFÁT, -Ă, *încălifaţi, -te,* adj. (Învechit, despre ciubuc) Aşezat într-un toc, într-o pungă. *Un arnăut cu ciubucul încălifat în mînă şi cu pistoale în brîu.* RUSSO, S. 103.

— Variantă: **încălăfát, -ă** (NEGRUZZI, S. I 237) adj.

ÎNCĂLŢÁ, *încălţ,* vb. I. **1.** Refl. (Despre persoane; adesea urmat de determinări introduse prin prep. «cu») A-şi trage, a-şi pune încălţămintea în picior. *Se încălţă cu opinci şi-şi aşează în desagi straie de schimb şi ciuboţele.* SADOVEANU, B. 105. *Ne-am încălţat cu opincile binişor.* CREANGĂ, A. 25. *Cu cizme roşi se-ncalţă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 333. ◇ Tranz. (Complementul indică încălţămintea) *Cătana Cîndu-i vine porunca Îşi descalţă opinca Şi încalţă păpucul.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 313. *Să-ncălţăm opinci. Iarna grea ne năpădeşte, Frunza-n codru se răreşte.* ALECSANDRI, P. P. 316. ◇ (Complementul indică piciorul) *Mi-a cere piei de zmeu Să-ncalţe piciorul său, Că de capră Lesne crapă.* ALECSANDRI, P. P. 363. ◇ (Complementul indică persoana) *L-a-ncălţat C-o pereche de ciobote.* MARIAN, S. 233.

2. Tranz. (Cu privire la roţi, la tălpile săniei etc.) A lega cu şine de fier; a fereca. *Am cumpărat de la oraş un car nou, pe care ni l-a încălţat cu fier meşterul satului.* STANCU, D. 230.

3. Tranz. Fig. A înşela, a păcăli. *Zice puţine cuvinte, şi, deşi urmînd după calapoadele vechi oratorice, reuşeşte totuşi să-i încalţe pe toţi!* CARAGIALE, S. U. 59.

ÎNCĂLŢÁT[1] s. n. Faptul de a (se) încălţa.

1. Punerea încălţămintei pe picior. *Încălţatul pantofilor.*

2. Legare, îmbrăcare cu şine de fier a unei roţi, a tălpilor săniei etc. *Căruţa acum am adus-o de la încălţat şi i-am mai tras şi-o unsoare.* CREANGĂ, P. 113.

ÎNCĂLŢÁT[2]**, -Ă,** *încălţaţi, -te,* adj. (Despre persoane) Care are încălţăminte în picioare; (despre picioare) cu încălţăminte. ✦ Fig. (Despre păsări) Cu un smoc (mare) de pene la picioare. *Cucoşi încălţaţi, cu crestele ca nişte bujori.* CONTEMPORANUL, VI 97.

ÎNCĂLŢĂMÍNTE s. f. sg. (Adesea cu sens colectiv) Obiect făcut de obicei din piele şi avînd o talpă solidă, care serveşte să acopere şi să protejeze picioarele. *Magazin de încălţăminte.* ▭ *Dulăul se apropie de noi, ne miroase hainele, încălţămintea, îşi clatină coada stufoasă.* STANCU, U.R.S.S. 39. *Neculai Pălitu era un ciobotar vestit, dar numai pentru încălţăminte groasă.* HOGAŞ, DR. II 152.

ÎNCĂLŢĂRI s. f. pl. (Regional) Încălţăminte. *Le dă şi o pereche de încălţări.* DAVIDOGLU, O. 94. *Nicoară purta încălţări de marochin pînă la genunchi, ca unul ce părea stăpîn.* SADOVEANU, N. P. 22. *Ţi-oi cumpăra broboadă şi încălţări de tîrg.* MIRONESCU, S. A. 38.

ÎNCĂLŢĂTOÁRE, *încălţători,* s. f. Încălţător.

ÎNCĂLŢĂTÓR, *încălţătoare,* s. n. Unealtă de metal sau de os întrebuinţată pentru a încălţa pantofii; limbă (de ghete).

ÎNCĂLŢÉI s. m. pl. (Regional) Încălţăminte. *Încălţei de Bucureşti, Ca cu ei să dănţuieşti.* SEVASTOS, N. 393. *O găsea dormind, iar hainele şi încălţeii rupţi.* SBIERA, P. 139.

ÎNCĂLUŞÁT, -Ă, *încăluşaţi, -te,* adj. (Despre coarde sau instrumente cu coarde) Care are căluş. *Îndată ce coardele încăluşate porniseră să îngîne amara destăinuire, întreaga sală amuţise.* M. I. CARAGIALE, C. 158.

ÎNCĂLZÍ, *încălzesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A face să-i fie cuiva cald; a răspîndi căldura asupra...; a expune ceva la foc (sau la o altă sursă de căldură) pentru a-l face (mai) cald. *Am încălzit laptele.* ▭ *Nu mai tremura, Teleagă... soarele acesta de azi are să te încălzească şi pe tine.* CAMILAR, TEM. 177. *Flăcăul sosi încălzit de drum.* REBREANU, I. 49. (Fig.) *Se simţi încălzit de milă.* D. ZAMFIRESCU, R. 76. ◇ Absol. *Ca un soare ce-ncălzeşte, Încălzeşte şi rodeşte...* ALECSANDRI, P. P. 81. ◇ Refl. *Un roi de păsărele... la soare se-ncălzesc.* ALECSANDRI, P. A. 118. ◇ Refl. reciproc. *Mă ghemuiam... lipindu-mi spinarea de picioarele lui lungi, să ne încălzim.* SAHIA, N. 115. ✦ Refl. A i se face (cuiva) cald. *De-abea te-i mai încălzi mergînd la drum.* CREANGĂ, P. 241. ✦ Refl. (Despre corpuri) A-şi ridica temperatura, datorită căldurii primite din afară sau dezvoltate în interiorul lui.

2. Fig. A înflăcăra, a aprinde, a entuziasma. *Poveştile copilăriei îi încălzeau sufletul.* SADOVEANU, O. I 96. *Simţi o nouă putere încălzind sufletul său.* NEGRUZZI, S. II 11. ◇ Refl. *Cînd îmi spune cineva «tovarăş»... mi se încălzeşte inima.* CAMILAR, TEM. 137. *Dan se încălzea. Erau gînduri care-l frămîntau pe el de mult şi parcă simţea că i se limpezesc şi mai bine, spuindu-le.* VLAHUŢĂ, O. A. III 30.

ÎNCĂLZÍRE, *încălziri,* s. f. Acţiunea de a (se) încălzi şi rezultatul ei. *Topirea metalelor se face prin încălzire la temperaturi foarte ridicate.* ◇ *Încălzire centrală* = încălzirea încăperilor dintr-o clădire (sau din mai multe clădiri) cu ajutorul unui singur izvor de căldură. V. calorifer.

ÎNCĂLZÍT[1] s. n. Faptul de a încălzi; încălzire. *În costul chiriei intră şi încălzitul.*

ÎNCĂLZÍT[2]**, -Ă,** *încălziţi, -te,* adj. Însufleţit, entuziasmat, înflăcărat. *Cîntau lăutarii căutînd să acopere mitraliera cleştelui pe grătar, ciocnetul ulcelelor şi vorba tot mai încălzită a oamenilor.* PAS, Z. I 171. *Şi-n mintea lui încălzită, surescitată de basme, începea să se desfăşure, în tablouri vii, scene atingătoare.* VLAHUŢĂ, O. A. III 17.

ÎNCĂLZITÓR[1]**,** *încălzitoare,* s. n. Dispozitiv sau aparat de încălzire. *Încălzitor de apă.*

ÎNCĂLZITÓR[2]**, -OÁRE,** *încălzitori, -oare,* adj. (Rar) Care dă sau transportă căldură, care încălzeşte. *Un fir de iarbă verde, o rază-ncălzitoare... Aprind un soare dulce în sufletul uimit!* ALECSANDRI, O. 174. *Acel soare... varsă lumină încălzitoare.* CONACHI, P. 265.

ÎNCĂMITE adv. (Rar) Cu atît mai mult; (după o propoziție negativă) cu atît mai puțin. *Cum ai ajuns p-aici, pe unde nu se vede pasăre... dar încămite om cu picioare?* ISPIRESCU, L. 358.

ÎNCĂPĂSTRÁ, *încăpăstrez,* vb. I. Tranz. (Cu privire la cai) A pune căpăstru, a lega cu căpăstru. (Atestat în forma *încăpăstri*) *E bine din două pricini, părinte, adăugi Turculeț, luînd rînd alături de abate, cu calu-i roib bine încăpăstrit și bine înșeuat.* SADOVEANU, Z. C. 8.
— Variantă: **încăpăstrí** vb. IV.

ÎNCĂPĂSTRÍ vb. IV v. încăpăstra.

ÎNCĂPĂTÓR, -OÁRE, *încăpători, -oare,* adj. În care încape mult, cu o capacitate mare; larg, spațios. *Dromichet... înălță cupa de corn, cea mai încăpătoare.* C. PETRESCU, R. DR. 8. *La zile anumite sta-ntr-o piață O veche diligență-ncăpătoare, Cu surugiii sprinteni de-a călare.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 160. *E lumea-ncăpătoare Pentru-o pasăre și-o floare!* ALECSANDRI, P. P. 31.

ÎNCĂPĂȚÍNÁ vb. I v. încăpățîna.

ÎNCĂPĂȚÍNÁRE s. f. v. încăpățînare.

ÎNCĂPĂȚÍNÁT, -Ă adj. v. încăpățînat.

ÎNCĂPĂȚÎNÁ, *încăpățînez,* vb. I. Refl. A ține morțiș, a insista cu îndîrjire să facă ceva, a persista, a stărui (îndărătnic) într-o atitudine sau într-o idee; a se îndărătnici. *Se încăpățînează bătrîna și-or să ne omoare cu ea cu tot.* DUMITRIU, N. 42. *Să nu uiți că decît a te încăpățîna într-o greșeală, mai bine-i s-o dai pe față și să lupți a o îndrepta.* DEMETRIUS, V. 140.
— Variantă: **încăpăținá** (SLAVICI, O. I 162) vb. I.

ÎNCĂPĂȚÎNÁRE, *încăpățînări,* s. f. Perseverență, stăruință (îndărătnică) într-o atitudine sau într-o idee; îndărătnicie. *Ea a rîs și a făcut cu încăpățînare, din cap, un semn.* PAS, Z. I 78.
— Variantă: **încăpățináre** s. f.

ÎNCĂPĂȚÎNÁT, -Ă, *încăpățînați, -te,* adj. Care ține morțiș, care stăruie cu îndîrjire să facă ceva, care persistă într-o atitudine sau într-o idee; îndărătnic. *Nu sînt încăpățînat. Sînt decis.* SEBASTIAN, T. 77. *Toată lumea ți se închide într-o amuțire încăpățînată, răutăcioasă și ingrată.* DELAVRANCEA, S. 111. ✧ Fig. *În ochii șoferului sclipea un început de rîs încăpățînat.* GALAN, B. I 22. *Vîntul suflă încăpățînat.* SAHIA, N. 94.
— Variantă: **încăpăținát, -ă** adj.

ÎNCĂPEÁ, *încáp,* vb. II. Intranz. 1. A avea destul loc (pentru a intra undeva); a nu fi prea mare sau prea mult pentru a putea fi cuprins într-un spațiu închis. *Și-încap cît vor de mulți la el în casă.* D. BOTEZ, P. O. 133. *Atîta avere cîtă ar încăpea într-o căruță.* RETEGANUL, P. IV 33. *Statu-Palmă-Barbă-Cot îl aștepta afară cu toată oastea lui, care era cît frunză și iarbă, de nu mai încăpea pe locurile acele.* CREANGĂ, O. A. 276. *Pe lac încap, Pasc și mi s-adap O droaie de ciute, Mari și mai mărunte.* TEODORESCU, P. P. 58. ✧ Fig. *Atîta umilire lui nu-i încape-n gînd!* COȘBUC, P. II 199. *Mîna care-au dorit sceptrul universului și gînduri Ce-au cuprins tot universul încap bine-n patru scînduri.* EMINESCU, O. I 134. ✧ Expr. **A nu-și (mai) încăpea în piele** (sau, tranz., **a nu-l mai încăpea pielea**) **de bucurie, de fericire, de mîndrie** etc. = a fi foarte fericit, mîndru etc. *Împăratul, zărind damurile de case ce-i arătă cotoiul că erau ale ginerelui său, nu-l mai încăpea pelea de bucurie.* POPESCU, B. III 115. *Ce mai face poporul? Nu l-am văzut de mult... — Nu-și încape în piele de fericire.* ALECSANDRI, T. I 407. ✦ Tranz. A (putea) cuprinde ceva. *Hainele nu mă mai încap.* ▭ *Cămara este mare; vă încape pe toți.* ISPIRESCU, L. 376. *Sînt mulți... De nu-i mai încape locul!* TEODORESCU, P. P. 294. ✧ Fig. *Fugarul neastîmpărat al rîpelor și dealurilor cu dumbrăvi... pe care nu-l încăpea lungul văilor, — de nebun și umblăreț ce era.* VLAHUȚĂ, N. 123. *Împărați pe care lumea nu putea să-i mai încapă, Au venit și-n țara noastră de-au cerut pămînt și apă.* EMINESCU, O. I 147. ✧ Expr. **A nu-l (mai) încăpea** (pe cineva) **locul (de bucurie, de veselie** etc.) v. loc. (11). ✦ Fig. A intra, a se încadra în... *Viața nu încape în formule.* BARANGA, I. 194. *Producțiunile artistice sînt așa de complexe, încît niciodată nu încap perfect în cutare ori cutare categorie.* GHEREA, ST. CR. II 251.

2. (În construcții negative) A nu-și găsi locul undeva, a nu se simți în largul său. *De belele nu mai scap, Nicăiri nu mai încap.* TEODORESCU, P. P. 290. ✦ (Urmat de determinări introduse prin prep. «de») A nu-și găsi rostul din pricina cuiva, a se împiedica de cineva. *Fata babei... tot nu încăpea de fata moșneagului.* SBIERA, P. 215. *Da bine, domnule, ce ți-a făcut răzășia mea, de nu poți încăpea de dînsa?* ALECSANDRI, T. 255. ✧ Expr. **Nu (mai) încape vorbă** (sau **îndoială** sau **discuție**) sau (în forma interogativă) **mai încape vorbă?** = este cert, neîndoielnic, indiscutabil. *Dar nici nu mai încape vorbă, desigur că merge și d-nu Dan cu noi.* VLAHUȚĂ, O. A. III 40. *Acum încalte nu mai poate încăpea vorbă, era în completă mizerie.* CARAGIALE, N. S. 24. (Rar refl.) *Tocmala sfîrșită, nu se mai încape vorbă.* ALECSANDRI, T. 901.

3. (Uneori urmat de determinări introduse prin prep. «pe», «prin» sau «printre») A străbate, a pătrunde, a răzbi, a trece. *Ivan dezleagă turbinca... numai cît poate să încapă mîna.* CREANGĂ, P. 306. *Dau să deschid oblonu, nu pot; dau să sar pe fereastră, nu încap.* ALECSANDRI, T. I 312. *Nu pute face borta atîta de mare încît să poată încăpe mîna.* DRĂGHICI, R. 148.

4. (Popular) A ajunge într-o anumită situație (mai ales neplăcută). *Dar ce-oi face ca să scap, În nevoie să nu-ncap?* ALECSANDRI, P. P. 306. ✧ (Mai ales în expr.) **A încăpea pe** (sau **în**) **mîna** (sau **mîinile**) **cuiva** = a ajunge în posesia, în puterea, la dispoziția, la discreția cuiva. *Nu mai trece multă vreme și-mi încăpeți pe mînă, măi...* DUMITRIU, N. 240. *Aceste cărți încăpînd pe mîna unor șarlatani ignoranți, ai să auzi vorbindu-se că fac minuni.* CREANGĂ, A. 141. *Sărmane cărăbuș, pe ce mîni încăpuși!* ALECSANDRI, T. 234. ✧ Tranz. (În construcție cu pron. nehot. «ce») *Vai de mine-n ce-ncăpui... Și de basnu mă făcui.* TEODORESCU, P. P. 332.

ÎNCĂPÉRE, *încăperi,* s. f. 1. Cameră, odaie. *Față în față la masa pusă în mijlocul încăperii, ei grăiau de mult despre cum merg lucrurile în sat.* CAMILAR, TEM. 81. *De o parte și de alta se deschideau opt uși, care dădeau în încăperile principale.* VLAHUȚĂ, O. A. III 83. *Gios are o încăpere mare, care a fost... magazie.* NEGRUZZI, S. I 311. ✧ Fig. *Ca un palat pustiu, cu geamuri sparte, Pădurea noastră tace părăsită: Eu singur cînt cu vocea obosită Și trec prin încăperile-i deșarte.* IOSIF, P. 46. *A frumseții haruri goale ce simțirile-i adapă, Încăperile gîndirii mai nu pot să le încapă.* EMINESCU, O. I 79.

2. Spațiu închis din toate părțile. *Ne pună-n încăperea aceluiași sicriu.* EMINESCU, O. I 129.

ÎNCĂPUÍ vb. IV v. căpui.

ÎNCĂPUȘÁT, -Ă, *încăpușați, -te,* adj. (Regional) Înmugurit. *Copii desculți se-ncurau a veselie, încingîndu-și mijlocul cu vlăstari încăpușați de salcie.* DELAVRANCEA, S. 51.

ÎNCĂPUTÁ vb. I v. căputa.

ÎNCĂRCÁ, *încárc,* vb. I. Tranz. 1. (Cu privire la un vehicul sau la un recipient) A umple (total sau parțial) cu ceva. *Carul lui Traian Lupul, mare și greu, încărcat cu cartofi.* DUMITRIU, N. 202. *Cum se gătiră corăbiile, le încărcară cu marfă.* ISPIRESCU, L. 24. *Multe*

care a încărcat Şi la moara din vale a plecat. ANT. LIT. POP. I 622. ✦ (Complementul indică povara care se transportă) A pune, a îngrămădi într-un vehicul sau a aşeza pe spinarea unei persoane sau a unui animal (pentru a fi transportat). *Mă Juro, ajută-mă să încarc sacii ăştia.* DUMITRIU, N. 201. *Negustorul a venit cu sania-i largă, cu doi căluţi roibi, şi a încărcat marfa.* SADOVEANU, B. 101. *Mă duc în pădure să-ncarc lemnele.* ALECSANDRI, T. 1588. ✧ (Complementul indică persoana sau animalul care transportă povara) *I-a ajutat norocul Să-şi încarce dobitocul.* PANN, P. V. I 90. ✦ (Rar, glumeţ) A lovi (cu...). *Ia, cară-te din ăst loc, c-apoi încarc făcăleţul în spinarea ta.* PANN, P. V. I 22. ✦ (Cu privire la o gură de foc) A umple cu proiectil şi cu material explozibil. *Cum trecu în casă, aprinse gazorniţa şi puse pe flăcău să încarce iarăşi puşca.* SADOVEANU, B. 104. *Mă duc să-mi încarc pistoalele.* ALECSANDRI, T. I 65. ✦ A aşeza o sarcină pe un obiect.

2. A acoperi, a umple; a împodobi. *Un sat răsare... cu livezi încărcate de roadă.* SADOVEANU, O. VI 232. *Lacul codrilor albastru Nuferi galbeni îl încarcă.* EMINESCU, O. I 74. ✧ Refl. (Urmat de determinări introduse prin prep. «de») Fig. *Ochii, blajini la linişte, — la mînie se încărcau de fulgere.* SADOVEANU, O. I 12.

3. Fig. A exagera, a umfla, a spori, a mări (cu scopul de a înşela). *Am descoperit că Lina încarcă socotelile.* CAMIL PETRESCU, T. II 73. ✦ (Cu privire la persoane) A înşela la socoteala unei datorii, punînd mai mult decît trebuie. *Şi zici că te-am încărcat cu zece zile de praşilă, măi Ioane, aşa?* CARAGIALE, O. II 43.

4. Fig. (În unele construcţii fixe) *A-şi încărca stomacul* = a mînca prea mult. *A-şi încărca sufletul* = a-şi împovăra conştiinţa (cu un păcat). *Oameni sîntem, de ce să-mi încarc sufletul?* PREDA, Î. 81. *Îşi încarcă sufletul, peste cele nouăzeci de omoruri cu încă nouă.* GALACTION, O. I 252. *Ponosul păcatelor cu care domnia-ta îţi încarci de bunăvoie sufletul.* ODOBESCU, S. III 45. *A fi încărcat de ani* = a fi în vîrstă, bătrîn. *Stă pe tronu-i Mircea încărcat de ani.* BOLINTINEANU, O. 36.

5. A acumula energie în acumulatoare electrice (prin legarea lor la o reţea de curent continuu). ✦ A acumula sarcină electrică pe armăturile condensatoarelor electrice.

ÎNCĂRCÁRE, *încărcări,* s. f. Acţiunea de a încărca. *Ziua şi noaptea se lucra la încărcarea vapoarelor.* BART, E. 19. ✧ Fig. *O emoţiune, o încărcare nervoasă, cere să fie descărcată.* GHEREA, ST. CR. I 243.

ÎNCĂRCÁT[1] s. n. Faptul de a încărca. *Încărcatul şi descărcatul unui car.*

ÎNCĂRCÁT[2]**, -Ă,** *încărcaţi, -te,* adj. **1.** (Despre un vehicul sau un recipient) Umplut (total sau parţial) cu o încărcătură; plin. *Unul din care nu era atît de încărcat.* DUMITRIU, N. 87. *Se aplecară asupra mesei încărcate.* MIHALE, O. 478. *Soarele încălzea tot mai tare dimineaţa; pe dinaintea porţii începeau a trece femeile cu lapte ori săteni cu căruţele încărcate.* SADOVEANU, O. IV 25. ✦ (Despre corpuri) Pe care s-a aplicat o sarcină. ✦ (Despre o gură de foc) Cu cartuşul sau cu încărcătura de pulbere şi proiectilul introduse în armă; gata de a trage foc. *Opt voinici cu spete late Şi cu minici suflecate Stau cu puştele-ncărcate.* ALECSANDRI, P. A. 54. ✦ (Despre copaci sau alte plante) Acoperit cu flori sau cu fructe.

2. Fig. Exagerat, umflat, sporit, mărit (în scopul de a înşela). *Socoteală încărcată.*

3. (În expr.) *Aer încărcat* = aer viciat, impur, greu de respirat. *Cum deschid uşa, năvăleşte un aer cald-încărcat.* SAHIA, N. 116. *Atmosferă încărcată* = *a*) atmosferă plină de electricitate, premergătoare unei furtuni; *b*) fig. stare de încordare, de tensiune. *Ca să răsipească atmosfera încărcată, vorbi.* C. PETRESCU, C. V. 95. *Atmosfera era încărcată şi de subt această linişte aparentă, toţi aşteptau zbucnirea unei întîmplări extraordinare.* VLAHUŢĂ, O. A. 158. *Stomac încărcat* = stomac balonat din cauza mîncării excesive. *Limbă încărcată* = limbă acoperită cu un strat alb, ca urmare a unei indigestii.

4. (Despre acumulatoare electrice) În care s-a acumulat energie. ✦ (Despre condensatoare electrice) Ale cărui armături au sarcină electrică.

ÎNCĂRCĂTÓR[1]**,** *încărcători,* s. m. Lucrător care încarcă un recipient, un cuptor, un dispozitiv de transport (într-o mină, într-o gară etc.) sau care alimentează cu combustibil o maşină cu abur.

ÎNCĂRCĂTÓR[2]**,** *încărcătoare,* s. n. **1.** Aparat care serveşte la încărcarea unui material. *Încărcător de cuptor Siemens-Martin.*

2. Cutie de tablă sau lamă în care se află cartuşele şi care se introduce în arma de foc pentru a se putea efectua trageri cu repetiţie sau automate. *Înţelese că duce în spinare o puşcă militară... şi o traistă cu încărcătoare.* DUMITRIU, N. 184. *Se auzea în cadenţă ţăcănind încărcătoarele de cartuşe.* BART, S. M. 91.

ÎNCĂRCĂTÚRĂ, *încărcături,* s. f. **1.** Faptul de a încărca; încărcare. *Ici-colo, la cîte un şlep, hamalii isprăviseră încărcătura.* DUNĂREANU, CH. 70.

2. (Concretizat) Cantitate de materiale, sarcină, povară, greutate etc. care este sau urmează să fie aşezată într-un vehicul etc. (pentru a fi transportată). *Trase la chei, vapoarele urlă disperate, gemînd sub greutatea încărcăturilor.* SAHIA, N. 39. *Toţi negustorii... se şi-ntoarseră... fiecare... cu încărcătura lui.* CARAGIALE, O. III 39. ✦ Cantitate de material explozibil cu care se încarcă o armă de foc; proiectilul introdus în armă. *Am eu o rablă de puşcă... şi tot aş bate eu în dihanie c-o încărcătură.* SADOVEANU, O. VII 187. *Ochi cu scumpătate drept în pieptul lighioanei şi-i trimise o încărcătură de lup.* GALACTION, O. I 270. ✦ Cantitate de exploziv introdusă într-o gaură de mină. ✦ Totalitatea materiilor prime şi auxiliare introduse într-un vas, recipient, cuptor etc. în vederea desfăşurării unui proces tehnic.

ÎNCĂRCĂŢÉL, -EÁ, -ÍCĂ, *încărcăţei, -ele,* adj. (Popular) Diminutiv al lui încărcat. *Am o vacă-n-cărcăţică, de-abia se bagă-n poieţică* (Lingura şi gura). SBIERA, P. 320. *Lopăţică încărcăţică, Ţuşti în poieţică* (Lingura). GOROVEI, C. 203.

ÎNCĂRUNŢÍ, *încărunţesc,* vb. IV. Intranz. (Despre păr) A deveni cărunt, a începe să albească; (despre persoane) a începe să albească la păr, p. ext. a îmbătrîni. *Începe a se săpa o cută pe faţă, prinde a încărunţi părul, tremură o mînă.* SADOVEANU, E. 143. ✧ (Poetic) *Ceriul încărunţi de nouri, vîntul începu a geme.* EMINESCU, N. 10. ✧ Tranz. *Grijile l-au încărunţit înainte de vreme.*

— Variante: (învechit) **căruntá,** *căruntez* (NEGRUZZI, S. III 271), vb. I, **căruntí** (SAHIA, N. 59, ALECSANDRI, T. 1484, JARNÍK-BÎRSEANU, D. 323) vb. IV.

ÎNCĂRUNŢÍRE, *încărunţiri,* s. f. Faptul de a încărunţi.

ÎNCĂRUNŢÍT, -Ă, *încărunţiţi, -te,* adj. (Despre păr) Care este cărunt, care a început să albească; (despre persoane) cu părul cărunt, p. ext. în vîrstă, bătrîn. *Se uită încruntat la soldatul încărunţit din faţa sa.* VORNIC, P. 121. *Lenca răspundea sfioasă, cum se cuvine să vorbească cu o femeie încărunţită.* POPOVICI-BĂNĂŢEANU, V. M. 145.

— Variantă: **căruntít, -ă** (ISPIRESCU, L. 353, ODOBESCU, S. II 152) adj.

ÎNCĂTĂRĂMÁ, *încătărămez,* vb. I. Tranz. (Cu privire la îmbrăcăminte sau încălţăminte) A strînge, a încheia, a prinde cu o cataramă sau în catarame. *Diacul a privit cerul întunecat de pîlcuri de nouri şi şi-a încătărămat mai tare dulama.* SADOVEANU, N. P. 29.

ÎNCĂTUȘÁ, *încătușez*, vb. I. Tranz. A pune (cuiva) cătușe; p. ext. a lega (pe cineva) cu lanțuri. *Trimise pe Mercur, alergătorul zeilor, ca să puie mîna pe tîlharul de Prometeu, să-l lege cot la cot cu lanțuri și să-l încătușeze pe muntele Caucaz.* ISPIRESCU, U. 88. ◇ Fig. *Formalismul este exprimat în atitudinea superficială și șablon față de muncă, atitudine care încătușează inițiativa.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2880. ✦ Fig. (Despre sentimente, preocupări etc.) A pune stăpînire (pe cineva). *Reculegîndu-se din tulburarea ce-i încătușa pe toți, plutonierul Boiangiu murmură cu un glas răgușit de spaimă.* REBREANU, R. II 107.

— Variante: cătușá vb. I, cătuși (SBIERA, P. 236) vb. IV.

ÎNCĂTUȘÁRE, *încătușări*, s. f. Acțiunea de a încătuși. (Fig.) *Sub regele Carol s-au ferecat lanțurile încătușării a șase milioane de robi.* COCEA, P. 26.

ÎNCELUÍ vb. IV v. celui.

ÎNCENUȘÁ, *încenușez*, vb. I. Refl. (Rar) 1. A se preface în cenușă. (Fig.) *Inima, de oftat Arzînd, s-au încenușat.* CONACHI, P. 172.

2. A deveni cenușiu, a căpăta culoarea cenușie. *Se încenușează din ce în ce noaptea și se alburesc luminișurile.* CAMIL PETRESCU, U. N. 310. ✦ (Despre zile) Mohorît. *Văzduh fără strălucire, boltă de nouri joasă și zi încenușată.* SADOVEANU, A. L. 158.

— Variantă: **încenușí** (REBREANU, N. 99) vb. IV.

ÎNCENUȘÍ vb. IV v. încenuși.

ÎNCEPĂTÓR[1], **-OÁRE**, *începători, -oare*, adj. Care începe. *Spune-mi un cuvînt începător cu «e».* ▭ *Alecu Russo... cel dintîi ceruse pentru limba populară drept de a exprima în formele ei curate cultura noastră începătoare.* SADOVEANU, E. 176. *Îi lipsește... numai scînteia începătoare, izbitura care aprinde capsa.* CAMIL PETRESCU, O. II 466.

ÎNCEPĂTÓR[2], **-OÁRE**, *începători, -oare*, s. m. și f. 1. Persoană care a intrat de curînd într-un domeniu de activitate și care dovedește din această cauză nepricepere, stîngăcie. *Pe cînd se-ntorcea de la Smirna, i se cufundase corabia încărcată; iar el, începător în ale negustoriei, a fost uitat s-o asigureze.* CARAGIALE, O. III 39.

2. (Rar) Persoană care inițiază ceva; inițiator. *Asachi... ar fi putut fi începătorul școalei critice moldovenești. Dar acest rol revine altora.* IBRĂILEANU, SP. CR. 58.

ÎNCEPĂTÚRĂ, *începături*, s. f. (Învechit și popular) Început, origine. *Bună începătură, pentru a se descotorosi de vechii negustători ai Levantului.* C. PETRESCU, A. R. 190. *Se făcu numai o începătură de vrajbă.* BĂLCESCU, O. II 44. *Rădăcina și începătura tuturor răutăților.* TEODORESCU, P. P. 391.

ÎNCÉPE, *încép*, vb. III. 1. Intranz. (Adesea precedă subiectul; despre o stare sau un fenomen) A se arăta, a se ivi, a apărea (cu primele semne). *Începu o ploaie... de părea că toarnă cu găleata.* ISPIRESCU, L. 28. ✦ (Despre o lucrare, o acțiune) A se porni, a se deschide. *Ziceți să cînte muzica... să-nceapă balul.* ALECSANDRI, T. I 225.

2. Tranz. (Urmat de verbe la conjunctiv sau la infinitiv) A face primii pași într-o lucrare sau într-o actiune. *Unii începură să-și puie pe foc gardurile.* REBREANU, R. I 233. *Căpitanul începu să cotrobăiască într-un dulap de cărți.* BART, E. 270. *Bătrîna începu a plînge, punîndu-și mîinele în părul neorînduit.* DUNĂREANU, CH. 204. *A-nceput să bîntuie o foamete cumplită.* CARAGIALE, O. III 195. ◇ (Complementul indică acțiunea care pornește sau e pe punctul de a porni) *Tu să fi-nceput iubitul, Că-i făceam eu isprăvitul.* COȘBUC, P. I 52. ◇ Intranz. unipers. *Într-o noapte începu să ningă.* BART, E. 308. ◇ Refl. (Numai la pers. 3, cînd subiectul nu reprezintă o ființă) *Petrecerile se începură.* VISSARION, B. 80. *Scena se începe prin cuvinte nepăsătoare.* GHEREA, ST. CR. I 338. ✦ Absol. (Subînțelegîndu-se conjunctivul sau infinitivul verbului «a vorbi») A se porni să vorbească, a rosti primele cuvinte din ceea ce vrea să spună. *Nu caut vorbe pe ales, Nici știu cum aș începe.* EMINESCU, O. I 173. *Dați-mi toată atențiunea, că încep!* ALECSANDRI, T. I 274. *Deșertă plosca, își drese glasul și începu.* NEGRUZZI, S. I 245. ◇ (Cu un complement care indică ceea ce se spune, se cîntă) *Mii de glasuri slabe încep sub bolta largă Un cînt frumos și dulce.* EMINESCU, O. I 94. ◇ Expr. **A o începe bine** = a obține succes de la început, a păși cu dreptul. *Ce trebuie să fac ca s-o încep bine?* GALAN, B. I 10.

3. Tranz. A lua, a scoate, a tăia prima porțiune din ceva, pentru a o folosi, a o consuma. *A început o pîine.* ◇ Refl. pas. *De la vîrf să-ncepe Stogul.* SEVASTOS, la TDRG.

ÎNCÉPERE s. f. Acțiunea de a (se) începe și rezultatul ei. *Începerea anului școlar.* ◇ Loc. adv. **Cu începere de (la sau din...)** = începînd de (la sau din...). *Cu începere de la 1 ianuarie orarul bibliotecilor va fi modificat.*

ÎNCEPÚT, *începuturi*, s. n. 1. Faptul de a (se) începe; începere.

2. Punct inițial de plecare; parte care începe sau cu care se începe ceva. *Fusese o zi caldă de început de aprilie.* SADOVEANU, O. VII 123. *Nu se deslușea de-i început de ziuă, ori cele dintîi întunecimi ale asfințitului.* C. PETRESCU, S. 11. *Viitorul și trecutul Sînt a filei două fețe, Vede-n capăt începutul Cine știe să le-nvețe.* EMINESCU, O. I 196. *Pe la începutul secolului al XVI-lea se naște în insula Creta un copil dintr-o familie de pescari.* ALECSANDRI, T. II 48. ◇ Loc. adj. **De la început** = cu care se începe ceva. *Paginile de la început ale cărții.* ◇ Loc. adv. **De la (sau de, pe la, dintru ori întru) început** = în (sau din) momentul inițial, din capul locului. *Dacă el ar fi știut s-o înțeleagă dintru început.* REBREANU, R. I 187. *Cu drept cuvînt, te așteptai să fii răsplătit, chiar de la început.* ODOBESCU, S. III 10. **De la bun început** = din capul locului, din prima clipă. **La început** = în epoca inițială, în primele timpuri, mai înainte. *La-nceput, pe cînd ființă nu era, nici neființă.* EMINESCU, O. I 132. *O iubeam și eu la început.* NEGRUZZI, S. I 47. *Clirosul, ca și mănăstirile, n-aveau privilegiuri deosebite la început.* BĂLCESCU, O. II 14. ✦ (Urmat de determinări introduse prin prep. «de») Lucrare neterminată, încercare. *După propria-i mărturisire într-un început de biografie, Ion Creangă s-ar fi născut la 1 martie 1837.* CĂLINESCU, I. C. 36. ✦ (Învechit) Origine, obîrșie. *Leapădă-te de începutul tău, schimbă-ți numele, sau primește pe acesta ce ți-l dau eu.* KOGĂLNICEANU, S. A. 55.

ÎNCERCÁ, *încérc*, vb. I. Tranz. 1. A căuta să se convingă de ceva prin probe; a proba, a verifica. *Ziceam... să încercăm piața la Pitești.* PREDA, Î. 81. *Încercă întîi coasa în colț, făcîndu-și loc.* REBREANU, I. 50. *Își încercă sabia dînd cu dînsa într-un drug de fier.* ISPIRESCU, L. 139. ◇ Expr. **A(-și) încerca norocul** = a căuta să vezi dacă ai noroc, întreprinzînd acțiuni riscate sau primejdioase. *Dă-mi voie ca să mă duc și eu pe urma fraților mei; nu de altă, dar ca să-mi încerc norocul.* CREANGĂ, O. A. 224. *Ei, Cătălin, acu-i acu Ca să-ți încerci norocul.* EMINESCU, O. I 174. **A încerca marea cu degetul** v. mare. ✦ A îmbrăca (un obiect de îmbrăcăminte (de obicei înainte de a fi gata) pentru a vedea dacă vine bine. ✦ (Cu privire la materiale sau sisteme tehnice) A supune la acțiunea anumitor forțe externe, pentru determinarea proprietăților. ✦ Refl. A-și măsura forțele (în luptă) cu cineva. *De-l vei putea trînti pe dînsul, atunci să te încerci și cu mine.* CREANGĂ, P. 52.

2. (Complementul indică lucrarea săvîrşită) A exercita, a face exerciţii, a se strădui să scoată la capăt. *Încearcă disertaţii fără şir, nepriceputul, Începînd tot cu sfîrşitul şi sfîrşind cu începutul.* BELDICEANU, P. 120. ✦ (Urmat de verbe la conjunctiv sau la infinitiv) A-şi da silinţa sau osteneala să..., a face sforţări, a căuta să... *Scoase pumnul de sub pătură şi voi să lovească încă ceva... apoi îl bägă iar sub pătură şi încercă să doarmă.* DUMITRIU, N. 171. *A doua zi «tîlharul» încercă iar să fugă, luînd-o la deal.* CĂLINESCU, E. 79. ✧ Refl. *Cei mai buni înotători se încercau zadarnic s-o ajungă.* BART, E. 101. *Inima îmi zvîcnea, cum îmi zvîcnea cînd alţii se încercau să-mi ia zmeul de coadă.* DELAVRANCEA, H. T. 92. *Şi-n probleme culinare te încerci a fi isteţ.* EMINESCU, O. I 155.

3. (Complementul indică un sentiment sau o senzaţie) A simţi, a avea, a fi cuprins de... *Am aflat o întîmplare, un năcaz pe care l-a încercat un biet romîn.* SADOVEANU, O. VII 233. *Oricine ar fi încercat aceeaşi descurajare.* CAMIL PETRESCU, U. N. 372. *Am încercat un fel de simţimînt dureros.* ODOBESCU, Ş. III 86. ✦ (Despre senzaţii de durere sau despre boli) A cuprinde (pe cineva), a se face simţit în mod nelămurit. *Tresăream la fiecare detunătură şi simţeam că parcă mă încearcă nişte friguri.* La TDRG. ✧ (Impersonal) *D. Tomiţa intră avînd aerul foarte contrariat. Se vede că-l încearcă la încheieturi.* CARAGIALE, O. II 228.

ÎNCERCÁRE, *încercări,* s. f. Acţiunea de a încerca şi rezultatul ei.

1. Tentativă; străduinţă, silinţă, efort. *Copilul rămîne pe gînduri... e prima lui încercare de a înţelege.* DEMETRESCU, O. 102.

2. Verificare, probă; determinarea experimentală a proprietăţilor unui material sau a unui sistem tehnic. sub acţiunea unor forţe. *Am luat-o pe o cărare chinuită spre tîrlă, — colea, la arătare, dar destul de departe, la încercare.* GALACTION, O. I 63. ✧ *Piatră de încercare* v. piatră. ✧ Loc. adv. **De încercare** = în scopul de a constata dacă cineva sau ceva e bun sau nu. *Lucrezi trei, patru luni fără salar, de încercare.* C. PETRESCU, C. V. 133. ✧ Expr. **A pune la încercare** = a căuta să verifice sentimentele, caracterul, capacitatea cuiva.

3. Lucrare (literară) de debut. *Problema originii vieţii şi a lumii în general l-a condus la o încercare poetică măreaţă, la poema Pămîntul.* IONESCU-RION, C. 128. *Am citit... un articol atît de binevoitor pentru modestele mele încercări literare.* CARAGIALE, O. III 25.

4. Necaz, suferinţă, primejdie, dificultate pe care o îndură cineva. *Mi-e cu neputinţă să notez toate încercările prin care am trecut.* CAMIL PETRESCU, U. N. 154. *Nu, tată... Încercările cele mari pentru cei mari se fac.* VISSARION, B. 73. *Vechiul meu amic a trecut prin grele încercări.* ALECSANDRI, S. 35.

5. (Învechit) Experienţă, practică; cunoaştere, cunoştinţă. *Şi-n cîteva zile a deprins meşteşugul de infirmier, ca un om priceput, cu multă încercare.* MIRONESCU, S. A. 124. *Frumos răspuns! Ascultă: pe cît mie îmi pare, De lume, de năravuri ai slabă încercare.* ALEXANDRESCU, P. 91.

ÎNCERCÁT[1] s. n. Faptul de a încerca; încercare. ✧ Expr. **A cumpăra (sau a vinde) pe încercate** = a cumpăra (sau a vinde) cu condiţia ca marfa să poată fi probată sau verificată înainte de a fi cumpărată. *Pepenii se vînd pe încercate.*

— Formă gramaticală: (în expr.) *încercate.*

ÎNCERCÁT[2]**, -Ă,** *încercaţi, -te,* adj. 1. Priceput, experimentat, călit. *Traian Buciu semăna cu un luntraş încercat, mereu în fierbere, nestăpînit, care cunoştea toate tainele drumurilor şi adîncurilor mării.* MIHALE, O. 170. *Ureche era bărbat încercat şi cărturar.* SADOVEANU, O. VII 138. *Trimite îndată noaptea oameni încercaţi.* CARAGIALE, O. III 91.

2. Trecut prin greutăţi, necazuri, suferinţe; păţit. *Puţine popoare au fost aşa de crud încercate ca poporul nostru.* SADOVEANU, E. 11. *În sufletul lui încercat, închis, nu se putuse încă sălăşlui iubirea.* SANDU-ALDEA, U. P. 23.

ÎNCERCĂNÁT, -Ă, *încercănaţi, -te,* adj. (Despre ochi) Înconjurat de cearcăne. *Doamna Vorvoreanu ridică spre tavan ochii încercănaţi de nesomnul şi frămîntarea ultimelor zile.* DUMITRIU, N. 107. *O urma un fel de ţingău... cu ochi încercănaţi şi sticloşi.* M. I. CARAGIALE, C. 20.

— Variantă: **cercănát, -ă** adj.

ÎNCERCUÍ, *încercuiesc,* vb. IV. Tranz. A strînge într-un cerc sau ca într-un cerc, a strînge din toate părţile; a înconjura; fig. a împresura. *A încercui armata duşmană.* ▭ *Rămase mut, privind în lături, cu ochii încercuiţi de lacrimi.* MIRONESCU, S. A. 126. ✧ (Poetic) *Rotundul de lumină al lămpii peste foi Încercuieşte alte visări şi alte cînturi.* DEŞLIU, G. 6.

ÎNCERCUÍRE, *încercuiri,* s. f. Acţiunea de a încercui; înconjurare, împresurare. ✧ *Încercuire capitalistă* = acţiune ostilă a unor forţe de clase duşmane care există în afara lagărului socialist şi care tind să zdrobească ţările din acest lagăr sau cel puţin să le zdruncine puterea şi să le slăbească. *Atît timp cît există încercuirea capitalistă, va exista şi pericolul unei intervenţii în genere, iar atît timp cît există pericolul unei intervenţii, sîntem nevoiţi, în interesul apărării, să întreţinem armata şi flota.* STALIN, O. VII 215.

ÎNCERCUÍT, -Ă, *încercuiţi, -te,* adj. Strîns într-un cerc sau ca într-un cerc; înconjurat din toate părţile; fig. împresurat. *Armată încercuită.*

ÎNCÉT[1] adv. 1. (Pe lîngă verbe de mişcare, în opoziţie cu repede) Fără grabă, domol, binişor, liniştit; lin, pe nesimţite. *Împleticindu-se, se îndreptă încet spre casă, păşind mărunt şi nesigur.* BART, E. 318. *Care cu poveri de muncă Vin încet şi scîrţîind.* COŞBUC, P. I 47. *Încet plutind se-nalţă mireasa-i, o fantasmă.* EMINESCU, O. I 95. ✧ (Întărit prin repetare) *Înhamă iepele, iese încet-încet la drum.* CREANGĂ, P. 135. ✧ Expr. **Încetul cu încetul** sau **încet-încet** sau **cu încetul** = puţin cîte puţin, treptat, cu timpul. *Încetul cu încetul mosafirii se risipiră.* REBREANU, R. I 225. *Şi noapte s-a făcut iar cu încetul.* ANGHEL, PR. 125. *Luna... se-nalţă, încet-încet.* COŞBUC, P. I 48. *Încet-încet nora s-a dat la brazdă.* CREANGĂ, P. 7.

2. (Pe lîngă verbe ca «a vorbi», «a cînta», în opoziţie cu tare, puternic) Cu glas coborît, scăzut, molcom, potolit. *Spuse... încet, cu buzele arse: «Tata ciştigă».* SAHIA, N. 106. *Un bondar rotund în pîntec Somnoros pe nas ca popii glăsuieşte-ncet un cîntec.* EMINESCU, O. I 87. *Ce poezii cîntă inima-ţi încet?* ALECSANDRI, P. I 127.

3. (În construcţii eliptice, cu valoare de interjecţie) Binişor! nu aşa tare! *Încet! mă doare.* ✦ Fără zgomot! *Şi încet, dorule-ncet.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 340.

— Formă gramaticală: (în expr.) *încetul.*

ÎNCÉT[2]**, -EÁTĂ,** *înceţi, -te,* adj. 1. Liniştit, lin, domol. *Hora e înceată.* DELAVRANCEA, la TDRG. *Pe undele încete îşi mişcă legănate Corăbii învechite scheletele de lemn.* EMINESCU, O. I 63. ✦ (Despre persoane şi manifestările lor) Care se mişcă sau gîndeşte sau greutate; greoi. *Era cam încet la cap şi n-ar fi ştiut răspunde, deşi un răspuns este.* DUMITRIU, P. F. 22. *Într-o gîndire înceată şi greoaie îmi analizez simţurile.* BART, S. M. 17.

2. (Despre sunete, melodii etc.) Cu o slabă sonoritate, abia auzit. *Înceată, melodia părea mai mult un murmur abia înţeles al firii.* MIHALE, O. 159. *Numai fîrnturi de glasuri mai picurau ca din necunoscut, încete, rare.* SADOVEANU, O. I 354. *Miros, lumină şi un cîntec nesfîrşit, încet, dulce... îmbătau grădina.* EMINESCU, N. 8.

ÎNCETÁ, *încetez*, vb. I. Intranz. A se opri (în cursul unei acțiuni), a nu mai continua. *Ploaia încetase de cu noaptea.* REBREANU, R. I 175. *Muzica încetase de mult.* EMINESCU, N. 47. *Să încetezi cu omorul, să nu mai văd capete tăiete.* NEGRUZZI, S. I 147. *Manole-mi ofta, Din plîns Înceta.* TEODORESCU, P. P. 466. ◇ Tranz. *Ochii ei, două izvoare secate, încetase de a mai vărsa lacrimi.* EMINESCU, N. 28. *Înceteză plînsul tău.* ALECSANDRI, P. A. 133. *Meseni, vă ospătați, Veselia nu-ncetați.* TEODORESCU, P. P. 621. ◇ A dispărea, a se pierde, a nu mai exista. *Precum pulberea se joacă în imperiul unei raze, Mii de fire viorie ce cu raza încetează, Astfel într-a veșniciei noapte pururea adîncă, Avem clipa, avem raza, care tot mai ține încă.* EMINESCU, O. I 133. ◇ Expr. **A înceta din viață** = a muri, a deceda.

— Prez. ind. și: *încét* (MACEDONSKI, O. I 239, RETEGANUL, P. I 12, ȘEZ. VI 132).

ÎNCETÁRE s. f. Acțiunea de a înceta și rezultatul ei; oprire, întrerupere; sfîrșit. *Încetarea ofensivei.* ◇ Loc. adv. **Fără (de) încetare** = necontenit, neîncetat, fără întrerupere. *Filozofii progresiști ruși combăteau, fără încetare, cosmopolitismul claselor stăpînitoare.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2802. *Toate...se prefac făr'de-ncetare.* CONACHI, P. 266. ◇ Expr. **Încetare din viață** = moarte, deces.

ÎNCETĂȚENÍ, *încetățenesc*, vb. IV. **1.** Tranz. A acorda (unei persoane) cetățenia.

2. Refl. (Despre noțiuni abstracte) A se înrădăcina, a se statornici. (Tranz.) *Numeroase organizații de partid, organe de stat și economice au încetățenit în activitatea lor metoda criticii și autocriticii, fapt care le-a ajutat să observe și să înlăture lipsurile.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2799.

ÎNCETĂȚENÍRE, *încetățeniri*, s. f. Acțiunea de a (se) încetăți; acordarea drepturilor cetățenești. V. împămîntenire, naturalizare.

ÎNCETĂȚENÍT, -Ă, *încetățeniți, -te*, adj. (Despre noțiuni abstracte) Care s-a înrădăcinat, s-a statornicit. *Obicei încetățenit.*

ÎNCETINÁ vb. I v. **încetini.**

ÎNCETINEÁLĂ, *încetineli*, s. f. Lipsă de iuțeală (în mișcări etc.), manifestare înceată; lipsă de vioiciune. *Cellalt... dă cărțile cu încetineală judecătorului de meserie.* D. ZAMFIRESCU, la TDRG.

ÎNCETINÉL[1] adv. Diminutiv al lui încet[1]; încetișor. *Mergea încetinel pe șoseaua prăfuită a satului.* PREDA, Î. 53. *Omul plecă încetinel spre răsărit la deal, ca un călător cuminte, care știe că la un drum lung nu se pornește cu pasul pripit.* CARAGIALE, O. I 295. *Strecurîndu-ne încetinel prin tot felul de cotituri fără pericol, iată-ne ajunși pe tărîmurile aprige ale vînătoarei.* ODOBESCU, S. III 76.

ÎNCETINÉL[2], **-ÍCĂ**, *încetinei, -ele*, adj. (Rar) Diminutiv al lui încet[2]; domol, potolit. *Hora e prea încetinică.* DELAVRANCEA, V. V. 177.

ÎNCETINÍ, *încetinesc*, vb. IV. Tranz. A face să fie (să meargă etc.) mai încet, a micșora (viteza, intensitatea etc.), a potoli, a domoli; p. ext. a întîrzia, a amîna. *Mai spre inima satului, camionul își încetini goana și tractoriștii începură să cînte un cîntec de luptă, de-al muncitorilor.* MIHALE, O. 465. ◇ Intranz. *Încetim și trecu la pas prin gloată.* DUMITRIU, N. 28. ◇ Fig. *Cuvintele se răreau de la sine, încetinind ca niște care încărcate cu snopi de umbră și trase de niște boi cuminți.* ARGHEZI, P. T. 136.

— Variantă: **încetinâ** (ARGHEZI, P. T. 118) vb. I.

ÎNCETINÍRE s. f. Acțiunea de a încetini și rezultatul ei; micșorare (a vitezei etc.), potolire, domolire. *Încetinirea pulsului.*

ÎNCETINÍT, -Ă, *încetiniți, -te*, adj. (Despre o mișcare, o viteză) Micșorat, potolit, domolit. *La Bădeni, în dreptul maternității, Andrei sări din mersul încetinit al mașinuței și intră fuga înăuntru.* MIHALE, O. 523.

ÎNCETINITÓR, *încetinitoare*, s. n. (Tehn.) Mecanism sau dispozitiv cu ajutorul căruia poate fi micșorată viteza, ritmul unui sistem tehnic. ◇ Aparat de filmat la care viteza de înregistrare a imaginilor este mai mare decît viteza de proiecție (pentru ca la viteza normală a filmului, imaginile să poată apărea pe ecran cu mișcări încetinite).

ÎNCETIȘÓR adv. Diminutiv al lui încet[1]. *Plecară, încetișor, de-a lungul străzilor ude și pustii.* VLAHUȚĂ, O. A. 135. *Mă sui încetișor în teiul care te adormea de mirosul floarei.* CREANGĂ, A. 53. *Ea, îmbătată de amor, Ridică ochii. Vede Luceafărul. Și-ncetișor Dorințele-i încrede.* EMINESCU, O. I 179. *Duceți caru-ncetișor, Că-i rămt bietul fecior.* ALECSANDRI, P. P. 315. ◇ (Substantivat, în expr.) **(A lua** pe cineva sau **a o lua) cu încetișorul** = (a o lua) cu binișorul. *Deacă voiți și vă place Să vă răspundem cu pace, O luați cu-ncetișorul.* TEODORESCU, P. P. 170.

— Forme gramaticale: (în expr.) *încetișorul.*

ÎNCEȚOȘÁ, pers. 3 *încețoșează*, vb. I. Refl. impers. A se lăsa ceață, a se face ceață. *Afară s-a încețoșat.* ◇ Fig. (Despre ochi sau priviri) A se împăienjeni. *Mergea cu ochii minții deschiși înspre adîncul sufletului, cu privirile încețoșate de-o lumină sfioasă, ca de vis.* MIHALE, O. 236.

ÎNCEȚOȘÁRE s. f. Acțiunea de a se încețoșa și rezultatul ei.

ÎNCEȚOȘÁT, -Ă, *încețoșați, -te*, adj. Acoperit cu ceață, întunecat din cauza ceții. ◇ Fig. *Colonelul simți că i se tulbură creierii moi, încețoșați.* DUMITRIU, N. 214. ◇ Fig. Împăienjenit.

ÎNCHEGÁ, *închég*, vb. I. Refl. **1.** (Despre unele lichide) A-și mări consistența, a se întări; a se solidifica; a se coagula. *Luneca pe șîngele ce se închegase pe lespezi.* NEGRUZZI, S. I 156. *De mine care se leagă, Șîngele în trup i se-ncheagă.* ALECSANDRI, P. P. 131. ◇ Tranz. fact. [Mama] *știa a face multe și mari minunății:... închega apa numai cu două picioare de vacă de se încrucea lumea de mirare.* CREANGĂ, A. 34. (Poetic) *Gerul sfînt al bobotezii A-nchegat argint subțire Peste faldurii zăpezii.* TOPÎRCEANU, S. A. 11. (Expr.) **Mincinos, de încheagă apele** = foarte mincinos.

2. (Rar) A se strînge bine, puternic, a se uni trainic (cu ceva sau unul cu altul), a se împreuna, a se consolida. *Turnă... apă moartă peste toate ranele și se închegă carnea.* ISPIRESCU, L. 330. ◇ Fig. *Sub fruntea-i viitorul și trecutul se încheagă.* EMINESCU, O. I 132. *S-a-nchegat lumina vieței cu apusul cel de moarte.* CONACHI, P. 96. (Tranz.) *În smalț de fulgere albastre, Închează-și glasul de aramă Cîntarea pătimirii noastre.* GOGA, P. 7.

3. Fig. A prinde contur, a lua ființă; a se forma, a se ivi, a se înjgheba. *În mintea lui se închega o amintire îndepărtată, din clasele primare.* BASSARABESCU, V. 24. *Dan își trase scaunul mai aproape: primul vers i se închegase.* VLAHUȚĂ, O. A. III 76. *Din a haosului văi Un mîndru chip se-ncheagă.* EMINESCU, O. I 171. ◇ Tranz. *Limba închega în versuri și cîntări suferințele.* SADOVEANU, E. 11.

ÎNCHEGÁRE, *închegări*, s. f. Acțiunea de a (se) închega și rezultatul ei.

1. Coagulare, întărire, solidificare. *Închegarea laptelui.*

2. Fig. Legare strînsă, unire trainică, împreunare, consolidare. *Makarenko subliniază că principalul rezultat al operei educative a statului sovietic este închegarea, pe un teritoriu imens pe care trăiesc multe naționalități, a unui*

popor cu o voință monolită. CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 340, 5/4. *Avînd făurită în minte asemenea închegare de fapte... magistratul nădăjduia să facă așa fel, încît realitatea să-i întărească bănuielile.* POPA, V. 95. ✦ Întocmire, înjghebare. *Ar fi de scris un articol întreg spre a arăta acele greutăți speciale care sînt de învins în... închegarea intrigii și dezlegarea ei, la sfîrșitul piesei.* GHEREA, ST. CR. I 359.

3. (Concretizat) Întrupare, întruchipare. *Memfis... Închegarea măiestrită din șiflarea vijeliei.* EMINESCU, O. I 45. *Zburau amîndoi prin pustiul lungului mărei ca două abia văzute închegări ale văzduhului.* id. N. 14.

ÎNCHEGÁT, -Ă, *închegați, -te,* adj. **1.** (Despre lichide) Coagulat, întărit, solidificat, învîrtoșat. *Înaintea mea, în vale, se oglindea ghiolul cu apa atît de nemișcată, că parcă ar fi fost închegată.* CAZABAN, V. 166. *Harap-Alb... de-abia își putea descleșta picioarele din șingele închegat.* CREANGĂ, P. 227.

2. Fig. Care a prins contur, s-a ivit, a luat ființă, s-a înjghebat; palpabil. *Lampa... sta între Dan și umbra închegată.* EMINESCU, N. 60.

ÎNCHEGĂTÚRĂ, *închegături,* s. f. (Rar) Faptul de a se lega, de a se împreuna; (concretizat) locul unde se împreună două lucruri. *Un om c-un ciocan de fier într-o mînă și c-o cheie pentru mutelci în alta s-apropie de gară, cercetînd cu de-amănuntul închegătura liniei.* SP. POPESCU, M. G. 28.

ÎNCHEIÁ, *închéi,* vb. I. Tranz. **I. 1.** (Cu privire la obiecte de îmbrăcăminte și încălțăminte) A împreuna părțile, a le strînge alături (fixîndu-le cu ajutorul nasturilor, șireturilor, copcilor etc.); a închide. *Își încheie haina în toți nasturii.* VLAHUȚĂ, O. A. 128. *Își încheie haina plină de șireturi.* EMINESCU, O. I 87. ✧ Refl. (Despre obiecte de îmbrăcăminte) *Un vînăt giulgiu se-ncheie nod Pe umerele goale.* EMINESCU, O. I 170. *Era încinsă cu un colan de aur ce se încheia cu mari paftale.* NEGRUZZI, S. I 145. ✦ Refl. (Despre persoane) A-și prinde nasturii, copcile de la haine; a se îmbumba. *Încheie-te la haină.* ✦ (Cu privire la nasturi, șireturi etc.) A trece prin găurile respective; (cu privire la copci) a introduce una într-alta spre a împreuna cele două părți ale îmbrăcămintei, încălțămintei etc. *Încheie-ți nasturii.*

2. (Cu privire la părțile componente ale unui obiect) A potrivi unul într-altul; a îmbina, a uni, a monta. V. fixa. *Teslarii, cioplind grinzile cu bărzile, le suie pe zid și le așază, încheindu-le una cu alta.* DRĂGHICI, R. 44. *Făcusă un car și-l încheiasă în casă.* ȘEZ. I 189. ✧ Refl. Fig. *Hora de fete... s-a încheiat și, legănat și molatec, se mișcă după sunetul... scripcii.* HOGAȘ, DR. II 185. ✦ Refl. (Despre vegetație) A acoperi un loc în chip neîntrerupt, a forma un covor de verdeață. *Pădurea de stejari din apropiere se încheiase.* SADOVEANU, E. 5. *Pădurile nu înverziseră încă, dar pruniștele erau în floare, iarba se încheiase, sălciile, răchitele și plopii lăsaseră mițișori.* SLAVICI, O. II 30.

II. 1. (Cu privire la o durată de timp, la o muncă, la o acțiune, la o operă etc.) A pune capăt, a sfîrși, a termina. *Obișnuia să-și încheie fiecare frază cu un gest larg, totdeauna același.* GALAN, Z. R. 85. *Așezat și istovit, încheie învîrtita cu o apăsare zdravănă de arcuș.* REBREANU, I. 16. *Încheiem această introducere ce nu era neapărată.* CARAGIALE, O. III 219. ✧ Refl. *A stîrnit o ceartă care mai-mai să se încheie cu scandal.* REBREANU, I. 84. *Năprasnica luptă dintre cei doi uriași... s-a încheiat.* VLAHUȚĂ, O. A. II 116. *A făcut un semn... prin care le arăta că sfatul s-a încheiat.* CARAGIALE, O. III 72. ✦ (Cu privire la socoteli, calcule) A ajunge la capăt; a termina. *Seara, încheindu-și bilanțul zilei, fu totuși mulțumit.* REBREANU, R. I 242. *Badea Niculaie... pleacă să-l găsească ca să-și încheie socotelile.* GHICA, S. VII. ✦ (Urmat de o completivă directă) A trage concluzia, a conchide. *Prințul Cantemir încheie, fără nici un alt temei, că ei trebuie să fi fost odată husari.* BĂLCESCU, O. I 120. ✦ A forma capătul a ceva; a delimita, a mărgini. *Tunurile încheie coloana.* ✧ (Poetic) *Sprîncenele arcate fruntea albă i-o încheie.* EMINESCU, O. I 79. ✧ Refl. A se limita, a se rezuma la... *Familia lui Gheorghe, toată, se încheia în mama lui și-n cele două surori.* VLAHUȚĂ, N. 47. *Ș-apoi chitiți că numai în arc se încheia tot meșteșugul și puterea omului aceluia?* CREANGĂ, P. 245.

2. (Cu privire la acorduri, tratate, contracte etc.) A stabili condițiile, a întocmi actul respectiv (și a-l semna). *În 1886, Romînia a încheiat convențiuni comerciale cu Rusia, Elveția și Franța.* IST. R.P.R. 415. *Nu va pleca de-acolo pînă nu va fi încheiat vînzarea.* REBREANU, R. I 259. *La 1501 el merse în Polonia de încheie pacea între Ștefan vv. și Albert, regele Poloniei.* BĂLCESCU, O. I 81. ✧ Refl. pas. *Contractul colectiv ce se încheie între muncitori și conducerea administrativă a întreprinderilor socialiste exprimă unitatea deplină de interese a părților contractante.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 11, 83. *Înaltul hatișerif fu citit și tălmăcit și se încheie toată rînduiala după izvod și după datină.* SADOVEANU, O. VII 73. ✦ A redacta, a alcătui. (Refl. pas.) *A doua zi s-a constatat cazul și s-a încheiat cuvenitul proces-verbal.* VLAHUȚĂ, O. A. 152.

ÎNCHEIÁT[1] s. n. Faptul de a (se) încheia. *Încheiatul scîndurilor mesei.*

ÎNCHEIÁT[2]**, -Ă,** *încheiați, -te,* adj. **I. 1.** (Despre obiecte de îmbrăcăminte și încălțăminte) Cu părțile prinse, împreunate, strînse alături (în nasturi, în șireturi, în copci etc.); închis. *Haină încheiată.* ✦ (Despre nasturi) Trecut prin butonierele îmbrăcămintei sau încălțămintei (pentru a le încheia); (despre copci) introdus una într-alta (pentru a prinde, a împreuna părțile îmbrăcămintei).

2. (Despre scînduri, grinzi, căpriori etc.) Îmbinat, împreunat; (despre obiecte făcute din mai multe părți) cu părțile îmbinate, împreunate, fixate una în alta. *Văzu un sicrinel încheiat și smolit bine, că vine pe apă.* ISPIRESCU, L. 189. ✧ Fig. *La Stăncuța sprîncenată Gioacă hora încheiată, Curge lumea fermecată.* ALECSANDRI, P. P. 347. ✦ (Rar, despre persoane) Bine legat, voinic. *Creșteau ei, din zi în zi mai încheiați și mai voinici.* SADOVEANU, O. VIII 236.

II. (Despre o durată de timp, o muncă, o acțiune, o operă etc.) Terminat, împlinit, întreg, deplin. *Fetișcana ceea mică de șaptesprezece ani încheiați.* REBREANU, R. I 128. *Sînt douăzeci și șapte de ani încheiați de cînd pieri floarea Moldovei la Războieni.* DELAVRANCEA, A. 9. *Lupta ținu patru ceasuri încheiate.* POPESCU, B. II 119. *Și umblai o lună încheiată pînă să ajung.* GORJAN, H. I 121.

ÎNCHEIÉRE, *încheieri,* s. f. Acțiunea de a (se) încheia și rezultatul ei.

1. Parte finală, punct final; sfîrșit. *În încheiere, conferențiarul a dat unele îndrumări.* ✦ Concluzie. *Toate generalizările, toate descoperirile științifice le întrebuințează pentru a scoate cu orice preț încheieri potrivite cu temperamentul, cu caracterul său.* GHEREA, ST. CR. II 298. *Era în natura spiritului lui... de a se conduce, în toate cercetările și încheierile sale sociale, de idei abstracte.* IONESCU-RION, C. 53.

2. Întocmire a unui contract, a unei învoieli etc. *Organizațiile democratice internaționale... au chemat cu hotărîre pe toți oamenii muncii, bărbați și femei, să acționeze în comun pentru încheierea unui pact al păcii.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2671. *Porunci logofătului să înceapă de mîine chiar încheierea învoielilor și într-o săptămînă să isprăvească cu toți.* REBREANU, R. I 295.

ÎNCHEIETOÁRE, *încheietori,* s. f. (Rar) Butonieră, cheotoare. *Încheietori și bumbi auriți.* ODOBESCU, S. I 419.

ÎNCHEIETÓR, *încheietori,* s. m. (Mil.; ieşit din uz) Gradat (de obicei ajutorul comandantului) care merge imediat în spatele unităţii din care face parte. *Încheietor de pluton.*

ÎNCHEIETÚRĂ, *încheieturi,* s. f. **1.** Îmbinare mobilă a capetelor oaselor; loc unde se îmbină aceste capete (v. articulaţie); parte a corpului unde se află o articulaţie. *Alisandru era subţire, voinic, cu mîinile mari şi roşii şi încheieturile groase: oase zdravene.* DUMITRIU, N. 94. *Şi-a încercat încheieturile. Era zdravăn, se putea mişca.* C. PETRESCU, S. 155. *Începu să tremure din toate încheieturile, căci răcoarea nopţii o răzbise.* SANDU-ALDEA, U. P. 185. *Îl trage frumuşel cu untură... pe la toate încheieturile.* CREANGĂ, P. 76. ✧ Fig. *Poate că vreun brad sau paltin, cu încheieturile slăbite de bătrîneţe, se legăna scîrţiind la suflarea aceluiaşi vînt.* HOGAŞ, M. N. 162.

2. Loc unde se îmbină două sau mai multe obiecte sau părţile unui obiect, ale unei construcţii. *Burlanele, lipite la încheieturi cu hîrtie, afumaseră tavanul.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 18. *Strînse foişorul, desfăcîndu-l din toate încheieturile.* ISPIRESCU, L. 369. *Vîntul începu a geme rece şi a scutura casa cea mică în toate încheieturile căpriorilor.* EMINESCU, N. 10.

ÎNCHELBÁ, *închelbez,* vb. I. Tranz. (Munt., Olt.) A aduna la un loc; a înjgheba. *Cu minciuna ori prinzeşti, ori cinezi, Pe amîndouă nu le închelbezi.* PANN, P. V. I 28.

— Variantă: **încherbá** (C. PETRESCU, A. R. 57) vb. I.

ÎNCHELBĂRÁ, *închelbărez,* vb. I. Tranz. (Munt., Olt.) A închelba. *Apucă şi el pe cărarea ce o văzu mai aproape... după ce-şi închelbără un rînd de haine.* ISPIRESCU, L. 136.

— Variantă: **încherbălí,** *încherbălesc* (REBREANU, R. I 189), vb. IV.

ÎNCHERBÁ vb. I v. **închelba.**

ÎNCHERBĂLÍ vb. IV v. **închelbăra.**

ÎNCHIABURÎRE, *închiaburiri,* s. f. Faptul de a deveni chiabur; îmbogăţire.

ÎNCHIABURÎT, -Ă, *închiaburiţi, -te,* adj. Devenit chiabur; îmbogăţit. [Casele] *amîndouă cu stăpînii gospodăriţi şi închiaburiţi.* GALAN, Z. R. 89.

ÎNCHÍDE, *închid,* vb. III. (În opoziţie cu deschide) **1.** Tranz. A mişca (din balamale) o uşă, o fereastră, un capac etc., astfel încît să acopere o deschizătură corespunzătoare. *După ce Trandafira închise fereastra, oftînd, Tăun trase perdeaua.* CAMILAR, TEM. 226. *Vitoria intră şi închise uşa după dînsa.* SADOVEANU, B. 38. *Dracii tronc! închid poarta după Ivan.* CREANGĂ, P. 311. ✧ Refl. pas. *Pentru ce nu s-a închis cîinele cînd ştiaţi că vine vama?* BART, S. M. 101. *Uliţele adorm, obloanele se închid.* EMINESCU, N. 51. ✦ A încuia (cu cheia, cu zăvorul); a zăvorî. ✧ Expr. **A închide cu cheia** (sau **cu lacătul**) = a încuia. *Deschide uşa... — Nu pot, că m-o închis moşu-meu cu cheia.* ALECSANDRI, T. I 316. ✦ (Cu privire la spaţii sau încăperi) A acoperi, a astupa deschizătura. *Închide geamantanul. Închide dulapul. Închide odaia.* ▭ *Ici era tarapanaua, scundă, închisă cu porţi de fier, în care se tăiau banii cu chipul domnului.* SADOVEANU, O. I 509. ✧ Refl. pas. *Unde ne ducem cînd mormîntul asupra-ne s-a-nchis?* MACEDONSKI, O. I 48.

2. Tranz. (Cu determinări variate, sensul reieşind din acestea) *A închide umbrela* = a strînge (apăsînd pe mecanism) marginile umbrelei, adunîndu-le laolaltă. *A închide cartea* (sau *caietul*) = a împreuna toate foile unei cărţi (sau ale unui caiet) într-un singur tot. *A închide paranteza* = a pune, în scris, partea a doua a semnului parantezei, la locul cuvenit; fig. a termina o digresiune introdusă în cursul unei vorbiri sau al unei scrieri. *A închide gura* = a apropia buzele şi fălcile una de alta. (Expr.) **A închide cuiva gura** = a face pe cineva să tacă, a pune capăt obiecţiilor sau protestelor cuiva. **A închide ochii** = a) a coborî pleoapele acoperind globii ochilor. *Închise ochii şi se gîndi la conacele toate... cu magazii.* DUMITRIU, N. 15. *Ochii tăi pe jumătate de-i închizi... Fericit mă simt atuncea cu asupra de măsură.* EMINESCU, O. I 82. *Simţind picioarele-mi slăbind, am închis ochii.* NEGRUZZI, S. I 54; b) a se preface că nu observă, a trece cu vederea, a admite compromisuri. *Va fi obligată a închide ochii asupra multor condiţii din tratatul de la San Stefano.* ALECSANDRI, S. 103; c) (mai ales în construcţii negative) a dormi. *Toată noaptea, plin de grijă, n-a închis ochii.* BASSARABESCU, V. 45. *Culcă-te, frumoasă doamnă, n-ai închis ochii toată noaptea.* DELAVRANCEA, A. 124. *Zori de ziuă se revarsă Şi ochii încă n-am închis.* CONACHI, P. 106; d) a muri. *În cîteva zile a închis ochii tăcut, fără murmur, fără un cuvînt.* MIRONESCU, S. A. 121. *Pînă n-o închide ochii şoimanul, să nu vorbim decît boierilor cu meteahnă.* DELAVRANCEA, A. 55. *După ce o-nchide el ochii, fireşte, dumneata ai să fii mai mare între clironomi.* CARAGIALE, O. III 38. **A închide** (cuiva) **ochii** = a fi lîngă cineva în ceasul morţii, a-i da (cuiva) ultimele îngrijiri. (Refl.) **A i se închide** (cuiva) **ochii** = a-i fi (cuiva) tare somn, a cădea de somn. ✦ Refl. (Despre răni) A se cicatriza. *Ursul se uită şi văzînd osul zmeului, puse gura şi supse rana... pînă ce se închise şi se vindecă.* ISPIRESCU, L. 345.

3. Tranz. (Cu privire la instituţii, întreprinderi, localuri) A întrerupe activitatea (periodic, potrivit orariului stabilit); p. ext. a înceta activitatea, a desfiinţa. *Eram tot mai mult ameninţaţi să închidem uzina.* CAMIL PETRESCU, U. N. 57. ✧ Refl. pas. *Îndată ce magazinele au început să se închidă, Leib a fost chemat înăuntru.* SAHIA, N. 103. (Cu altă construcţie) *Sîntem în 1935... Dascălii vor părăsi catedrele. N-au mai primit simbrie de mult. Ştie cineva cîte fabrici şi-au închis porţile?* SAHIA, N. 63.

4. Tranz. A încheia o activitate, a-i pune capăt. *A închis şedinţa.* ✧ Refl. pas. *Vine un moment al anului cînd dodată vînătoarea se închide.* ODOBESCU, S. III 37. ✦ (Cu privire la mecanisme, aparate, circuite etc.) A opri funcţionarea. *A închis lumina.* ✦ (Cu privire la circuite electrice) A stabili legătura între părţile unui circuit, pentru a permite trecerea curentului electric.

5. Tranz. (Cu privire la fiinţe) A aşeza într-un spaţiu închis, a izola de lume, a răpi (cuiva) libertatea. [Dionis] *a rîs de furie şi-a-nchis în turn pe critic.* COŞBUC, P. I 85. *Cînd ar şti tatăl meu că mă duc la bal... m-ar închide la mănăstire.* ALECSANDRI, T. I 85. ✦ Refl. A se retrage, a se izola. *Octav... părăsise viaţa acestei lumi şi se închisese în mănăstire.* GALACTION, O. I 224. *S-a închis într-o grădină.* EMINESCU, N. 27. *Coconul Andronache s-a închis în cabinetul său.* NEGRUZZI, S. I 79. [Dobitoace] *ce să închid în cojile lor.* GOLESCU, Î. 49. ✧ Fig. *Nu mă pot închide în trecut Ca omida în gogoaşa de mătasă.* BENIUC, V. 25. *Se închisese într-o tăcere îndărătnică.* SADOVEANU, P. M. 17. *Se închidea în sine, se izola în durerea ei şi evita să fie văzută de lume.* BART, E. 305. ✦ Fig. A cuprinde, a conţine. *Iată şi repetiţiile acestea chibzuite, proprii poeziei populare, închizînd în ele o muzicalitate deosebită.* CONTEMPORANUL, S. II, 1950, nr. 179, 7/6. *Toate scrisorile închideau în ele durerea.* SADOVEANU, O. I 310.

6. Tranz. (Cu privire la locuri, terenuri, curţi) A îngrădi, a împrejmui (spre a delimita sau spre a opri accesul). *O roată mare de mesteceni făcea un zid alb, care închidea ierbării mirositoare, înalte pînă-n brîu.* SADOVEANU, O. I 314. ✦ (Cu privire la căi de comunicaţie) A pune un obstacol (care opreşte trecerea); a bara. *Cîteva luni pe an, gheaţa închide şi drumul larg al Dunării.* BART, E. 309. *Mă, cel cu trăsura... fă înainte... Ce-ai închis şoseaua?* ALECSANDRI, T. 399. ✧ (Poetic) *Oameni răi...*

Îmi tot închid cărarea. COȘBUC, P. I 118. ✦ Refl. A se înfunda. *Deodată vezi înaintea trenului că drumul se închide, un munte năruit astupă valea de-a curmezișul.* VLAHUȚĂ, O. A. III 33. *Mergînd el tot înainte prin codri întunecoși, de la un loc se închide calea.* CREANGĂ, O. A. 228.

7. Refl. (Despre cer, p. ext. despre vreme) A se întuneca, a se înnora. ✦ (Despre obiecte colorate) A căpăta o nuanță mai întunecată.

— Prez. ind. și: *închiz* (CARAGIALE, O. III 59).

ÎNCHÍDERE, *închideri,* s. f. Acțiunea de a (se) închide.

1. Mișcare (a unui capac, a unei uși, a unei porți etc.) spre a acoperi o deschizătură. ✧ (Cu determinări variate, sensul reieșind din acestea) *Închiderea parantezei. Închiderea cărții.*

2. Întrerupere, oprire (temporară sau definitivă) a activității unei instituții, unei întreprinderi etc. *A sosit ora închiderii* [muzeului]. STANCU, U.R.S.S. 63. *La 6 decembrie 1873, Eminescu se înscrie din nou la universitate și urmează foarte serios cursurile celor două semestre pînă la închiderea lor.* CĂLINESCU, E. 237. ✧ (Jur.) *Închiderea unui dosar* = scoaterea de pe rol a unui proces, a unei acțiuni judiciare.

3. Întunecare a nuanței unei culori. *Leac pentru închiderea feței părului.* PISCUPESCU, O. 317.

ÎNCHIERCÍT, -Ă adj. v. **înhircit.**

ÎNCHINÁ, *închín,* vb. I. 1. Refl. A-și manifesta evlavia către divinitate prin practici religioase specifice fiecărui cult; (prin restricție în legătură cu biserica creștină) a-și face semnul crucii și, uneori, a se ruga. *Unii ridicau tot încet mîna la frunte și se închinau.* DUMITRIU, N. 156. *Creștinii trebuiau să s-ascundă prin beciuri, ca să se poată-nchina în legea lor.* VLAHUȚĂ, O. A. II 117. *S-a închinat fiecare sub candela lui.* CARAGIALE, O. III 97. *Să-mi fac cruce, să mă-nchin.* ALECSANDRI, P. P. 90. ✧ (Cu compliniri la dativ sau introduse prin prep. «la» și arătînd obiectul închinării) *Cînd am pornit la drum... Eu nu m-am închinat nici domnului, nici dracului.* BENIUC, V. 13. *S-a închinat pe la icoane.* NEGRUZZI, S. I 148.

2. Refl. (Complinit uneori prin «cu plecăciune»; astăzi complinirea este numai ironică) A-și pleca înaintea cuiva tot corpul (v. prosterna) sau numai partea de sus (v. înclina) sau numai capul (în semn de respect, de devotament, de afecțiune sau de simplu salut); formulă de salut obișnuită altădată în scrisori. *Se închină spre oamenii coloniei și se depărtă.* SADOVEANU, P. M. 30. *Abu-Hasan... cu palma stîngă la piept s-a-nchinat prea plecat* [către calif] *și apoi a băut tot, pînă-n fund, dintr-o sorbitură.* CARAGIALE, P. 130. *Crîșmărița cea frumoasă, luînd paharul, se închină la toți cu sănătate, rîzîndu-i ochii.* CREANGĂ, A. 97. *Mă duc să mă-nchin cu plecăciune la domnul ispravnic și la toată sindrofia.* RUSSO, O. 145. ✧ (Glumeț) *Și pe masa-mpărătească sare-un greier, crainic sprinten, Ridicat în două labe, s-a-nchinat bătînd din pinten.* EMINESCU, O. I 87. ✧ Fig. *Toporași ce se închină gingașelor lăcrimioare.* ALECSANDRI, P. A. 125.

3. Refl. (Învechit și arhaizant) A recunoaște suzeranitatea cuiva, a accepta să devii vasal. *Viteazul voievod ni s-a închinat, jurîndu-ne credință.* CARAGIALE, O. III 92. *Am venit să mi te-nchini, Să nu schimb a ta coroană într-o ramură de spini.* EMINESCU, O. I 146. *Viu să-ți cer povață dacă nu-i mai bine Turcilor Moldova d-astăzi să se-nchine?* BOLINTINEANU, O. 58. ✦ Tranz. A lăsa în voia unei dominații străine, a preda. *Lui Tomșa, al meu dușman, să închinați cetatea?* ALECSANDRI, T. II 188. *Spune că închinăm cetatea, cu tocmeală să ne lesă slobozi.* NEGRUZZI, S. I 173. ✧ Expr. **A închina armele** (sau **steagul**) = a capitula. *Oastea lui Ieremia închină armele lui Mihai.* ISPIRESCU, M. V. 47. (Refl.) *Luni trecut-au după luni, Și-a fost de veste lumea plină, Că steagul turcului se-nchină.* COȘBUC, P. I 99. ✦ A accepta punctul de vedere al altuia, a se lăsa convins, a se pleca, a ceda. *Cum? tu, Spancioc, om tînăr, cu mintea luminată, Te-nchini la vorbe proaste din timpi de altădată?* ALECSANDRI, T. II 74.

4. Tranz. (Învechit) A dărui cuiva ceva (în semn de evlavie, de supunere, de recunoștință). *Au intrat la boieri și i-au închinat vinatul.* SBIERA, P. 68. *A închinat toată averea sa mănăstirii Neamțului.* CREANGĂ, A. 21. ✦ Fig. A aduce ofrandă. *Colo-nchină idolatrul nențelesul foc de lemne.* EMINESCU, O. IV 111. ✧ Expr. (În trecut) **A închina o mănăstire** = a subordona o mănăstire din țară, cu toată averea ei, jurisdicției unei mănăstiri din Orientul ortodox.

5. Tranz. A dedica. *Scriitorul a devenit un reprezentant al norodului, își închină binelui obștesc talentul și opera; își îndeplinește armonios menirea sa pe pămînt.* SADOVEANU, E. 197. *Noi avem în veacul nostru acel soi ciudat de barzi, Care-ncearcă prin poeme să devie cumulardi, Închinînd ale lor versuri la puternici, la cucoane.* EMINESCU, O. I 137. ✦ (În legătură cu activități politico-sociale) A consacra. *Organizarea odihnei oamenilor muncii, a acelora care-și închină toate forțele luptei pentru construirea socialismului, este o sarcină de mare răspundere.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2682.

6. Intranz. A ridica un pahar plin cu vin etc. (ciocnindu-l cu paharul celorlalți comeseni) și a bea făcînd o urare. V. cinsti (3), toasta. *Cu păharul plin în mîni... El a-nchinat Și-a zis: Cît mac e prin livezi, Atîția ani la miri urez!* COȘBUC, P. I 59. *Atît de mult a închinat, Încît pe loc a rămas lat.* ALECSANDRI, T. 304. *Boierii închinau și urau pre domn cu vivate zgomotoase.* NEGRUZZI, S. I 151. *Trei cupe de vin aș bea... La nime n-aș închina.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 137. ✧ Tranz. *Boieri! pentru Moldova paharul meu închin.* ALECSANDRI, T. II 82. *Voi beți și mîncați, Pahar închinați.* TEODORESCU, P. P. 25. (Neobișnuit, cu privire la vin) *Nohaii lucrează pămîntul... și închină vin ca și noi.* SADOVEANU, N. P. 254.

ÎNCHINÁRE, *închinări,* s. f. Acțiunea de a (se) închina și rezultatul ei.

1. Sentiment de evlavie, concretizat prin rugi către divinitate; rugăciune. *Ducînd în inimi cîntec și-nchinare Călătoresc în sfînt convoi pioșii.* CERNA, P. 35. *Să te-apuci de plugărit, Tocma-n zi de sărbătoare, Tocma-n timp de închinare?* ALECSANDRI, P. P. 169.

2. Semn de respect către cineva, adesea manifestat printr-o plecăciune. *Moțoc cînd te întreabă, răspunde cu-nchinare.* ALECSANDRI, T. II 79. ✦ (Învechit) Supunere, predare, capitulare. *Despre partea închinării însă, doamne, să ne ierți.* EMINESCU, O. I 146.

3. Dedicație. *Juni ostași ai țării mele... Vin acum... să v-aduc o închinare.* ALECSANDRI, O. 247.

4. Ciocnire a paharelor cu vin etc. însoțită de o urare. V. toast. *Se întorcea de la închinări de pahare.* SADOVEANU, P. S. 48. *Alecu Ruset dădu a se înțelege, mai mult printre închinări, cîteva lucruri.* id. Z. C. 186.

ÎNCHINÁT, -Ă, *închinați, -te,* adj. 1. Consacrat, dedicat; (despre pahare cu băutură) ciocnit și băut (în cinstea cuiva).

2. (În trecut) Care depindea de...; subjugat, supus. *Mitropolia Moldaviei... pînă atunci era închinată la Ohrida.* NEGRUZZI, S. I 240. ✧ *Mănăstire închinată* = mănăstire pusă în trecut sub jurisdicția unei mănăstiri din Orientul ortodox, care dispunea de veniturile ei.

ÎNCHINĂCIÚNE, *închinăciuni,* s. f. (Învechit și arhaizant) 1. Aplecare (în fața cuiva), plecăciune; salut. *Sărutare, umbră veche! primește-nchinăciune De la fii ai Rominiei, care tu o ai cinstit.* ALEXANDRESCU, M. 15.

Cînd să întîlnesc cu altul, sau de treaptă mare, sau deopotrivă, numaidecît îi dau închinăciune cu pălăriile în mînă. GOLESCU, Î. 145.

2. Faptul de a se închina în faţa divinităţii; (concretizat) rugăciune. *Adesea ea privise din cartea de închinăciune la faţa adîncită şi palidă a călugărului.* EMINESCU, N. 59. *Niciodată lipsea de a-şi aduce aminte întru închinăciunea ce făcea şi de părinţii săi.* DRĂGHICI, R. 89.

ÎNCHINĂTOÁRE, *închinători,* s. f. (Popular) Faptul de a se închina. *Numele-ţi l-am auzit La biserică pomenit, Că m-am dus la-nchinătoare În zile de sărbătoare.* TEODORESCU, P. P. 502.

ÎNCHINĂTÓR, -OÁRE, *închinători, -oare,* s. m. şi f. Persoană care îşi face semnul crucii, care se roagă, se închină; p. ext. credincios. *Părinţii monahi deschiseseră sicriul cu moaştele, aşezîndu-se... de strajă, ca să privegheze trecerea... închinătorilor şi să primească daniile.* SADOVEANU, Z. C. 206. *Sfînta Sofia, prefăcută în geamie... în faţa noilor ei închinători.* GALACTION, O. I 222. *Pe fiece an vin închinători, de la două mii pînă la trei mii oameni.* BOLINTINEANU, O. 297. ✦ (Învechit) Adorator, admirator. *Umilit închinător al marelui nostru istoric.* ODOBESCU, S. III 526.

ÎNCHINGÁ, *închíng,* vb. I. **1.** Tranz. (Cu privire la animale de călărie) A pune chinga, a lega cu chinga, a strînge în chingi. *Petrişor... şi-a luat calul, l-a închingat frumos, a încălecat şi-a pornit.* SADOVEANU, O. III 427. *Aruncai şaua pe spatele Pisicuţii şi-o închingai.* HOGAŞ, M. N. 126. *Mihnea calu-şi închinga.* TEODORESCU, P. P. 657. ✦ (Cu privire la şa, tarniţă etc.) A lega, a fixa, a imobiliza. *Şi-a scos calul, după ce i-a închingat tarniţa.* SADOVEANU, N. F. 21. ✧ Fig. *Pereţii suri ai unui liceu militar mi-au închingat anii copilăriei şi-ai adolescenţii în eforturile unei educaţii prusace.* SAHIA, N. A. 153.

2. Refl. (Despre persoane) A se lega, a se strînge cu o cingătoare; a se încinge. *În trei brîne să-nchinga, Cu curele să strîngea.* PĂSCULESCU, L. P. 251.

— Variantă: (regional) **închinguí** (CAMILAR, N. I 152) vb. IV.

ÎNCHINGÁT, -Ă, *închingaţi, -te,* adj. (Despre un animal de călărie) Legat cu chinga, strîns în chingi. *Hai de-mi dă murguţul tău, Închingat... Să mă duc la Ţarigrad Şi cu turcii să mă bat.* ŞEZ. I 44. *La grajdul meu să te duci Şi pe Roşul să-mi aduci Înfrînat Şi închingat, Cum e bun de-ncălicat.* TEODORESCU, P. P. 533.

— Variantă: (regional) **închingiuít, -ă** (TEODORESCU, P. P. 57) adj.

ÎNCHINGIUÍT, -Ă adj. v. **închingat.**

ÎNCHINGUÍ vb. IV v. **închinga.**

ÎNCHIOLDURÁ vb. I v. **închiondora.**

ÎNCHIOLDURÁT, -Ă adj. v. **închiondorat.**

ÎNCHIONDORÁ, *închiondorez,* vb. I. Refl. A se uita la cineva chiondorîş, încruntat, posomorît, supărat.

— Variante: **închioldurá** (PAS, L. I 43) vb. I, **închiondorî** vb. IV.

ÎNCHIONDORÁT, -Ă, *închiondoraţi, -te,* adj. Care priveşte chiondorîş, încruntat, posomorît, supărat; îmbufnat.

— Variantă: **închioldurát, -ă** (PAS, Z. I 53) adj.

ÎNCHIONDORÎ vb. IV v. **închiondora.**

ÎNCHIORCHIOŞÁ[1], *închiorchioşez,* vb. I. Refl. (Mold.) A se închiondora.

ÎNCHIORCHIOŞÁ[2], *închiorchioşez,* vb. I. Refl. (Mold.) A-şi găsi un loc; a se aciua. *Feţi-logofeţi de soiul nostru... nu pier în Iaşi... — Mai bine m-aş închiorchioşa eu în Bucureşti.* ALECSANDRI, T. 402.

ÎNCHIORCHIOŞÁT, -Ă, *închiorchioşaţi, -te,* adj. (Mold.) Care se uită chiorîş, încruntat, posomorît. (Adverbial) *Rîzt tu, rîzi, Harap-Alb, zise atunci Ochilă, uitîndu-se închiorchioşat.* CREANGĂ, P. 244.

ÎNCHIPUÍ, *închipuiesc* şi *închípui,* vb. IV. **1.** Refl. (Cu pronumele în dativ) A-şi face o părere sau o imagine despre un lucru, înainte de a-l vedea sau despre un fapt înainte de a avea loc; a-şi imagina, a crede. *Închipuieşte-ţi răniţii, luptînd cu valurile toată noaptea.* CAMIL PETRESCU, U. N. 328. *Greu şi-ar fi închipuit cineva o aşa apropiere de sentimente între aceşti doi oameni.* VLAHUŢĂ, O. A. 263. *Închipuieşte-ţi, Iliescule... asară, cînd m-am dus acasă, ce să văd?* NEGRUZZI, S. I 30. ✧ (Urmat de o completivă directă) *Nevasta administratorului zise: Îşi închipuie că i-am dat ieri mai puţin.* DUMITRIU, N. 261. *Dacă îşi închipuie că îşi bat joc de mine, se înşală.* CAMIL PETRESCU, U. N. 216. *Vă puteţi închipui ce vra să zică a te scălda în Bistriţa.* CREANGĂ, A. 28. ✦ A-şi face o părere (exactă sau greşită) despre înfăţişarea sau caracterul unei persoane (necunoscută sau necunoscută bine). *Mi-l închipuiam mai serios.* ▭ *Lui Zalmoxis* [Dacii] *nu-i făceau chip ciaplit, ci şi-l închipuiau sub forma cerului senin.* IST. R.P.R. 34.

2. Refl. A se vedea pe sine însuşi într-o situaţie sau o împrejurare (care n-a avut loc). *Vorbind şi răspunzîndu-şi singur, închipuindu-se pe el în luptă cu ceilalţi.* DELAVRANCEA, la TDRG.

3. Tranz. A imagina, a proiecta, a alcătui. V. inventa, scorni. *Unde e-ndrăzneţul care-o lume închipuise Şi trăia închis într-însa?* MACEDONSKI, O. I 276. *Ce-aţi zice, dac-aş închipui eu un plan care să realizeze dorinţa d-voastre?* ALECSANDRI, T. I 294. *Socotinţa mea este să închipuim nişte întrebări atît de grele, încît să nu le poată tălmăci.* NEGRUZZI, S. I 12.

4. Tranz. A reprezenta, a simboliza; a forma. *Deasupra porţii, crengi de verdeaţă închipuiau un arc.* PAS, Z. I 121. *O masă, la un capăt al sălii ceva mai înălţat, închipuia tribuna.* CĂLINESCU, I. C. 97. *Baia era pardosită cu tot felul de marmură lustruită şi adusă din meşteşug aşa, încît închipuia fel de fel de flori, de paseri.* ISPIRESCU, L. 38.

5. Tranz. A face, a întocmi; a înjgheba; p. ext. a face rost (de ceva), a procura. *Rugai pe prietinul meu... să-mi închipuie un cal potrivit pungii mele.* HOGAŞ, M. N. 7. *Tu ai boi, de ce nu-ţi închipuieşti şi-un car?* CREANGĂ, O. A. 147. *Fieşcare muncitor îşi are locul închipuit întocmai ca o grădină.* GOLESCU, Î. 118. ✧ Intranz. *Femeie hăi! ia vezi de-nchipuie mai iute de cea masă, că uite, ne-o căzut la gazdă musafiri flămînzi.* HOGAŞ, M. N. 228.

6. Refl. (Construit cu un nume predicativ sau cu o complinire introdusă prin «ca») A lua chip de..., a se preface, a se transforma, a se deghiza în... *Băieţii... se închipuiesc cîini, sar la babă şi o trîntesc jos.* ŞEZ. II 61. *Împărăteasa îşi încleştă dinţii într-un măr... Pe dată îi sări inima din loc... iar ea se închipui o măgăriţă.* ib. IX 121.

— Variantă: **chipuí** vb. IV.

ÎNCHIPUIÁLĂ, *închipuieli,* s. f. Închipuire (2). *După anume tipic şi pentru anume închipuieli.* C. PETRESCU, A. R. 24.

ÎNCHIPUÍRE, (2) *închipuiri,* s. f. **1.** Faptul, puterea, capacitatea de a închipui; imaginaţie, fantezie. *Vede în închipuire, ca o ademenire, oraşul cu larmă, străzile scăldate de lumină, furnicarul de lume.* C. PETRESCU, S. 52. *Hotărît, închipuirea nu mă înşelase.* CARAGIALE, O. III 232. *Una-i lumea-nchipuirii cu-a ei visuri fericite, Alta-i lumea cea aievea.* EMINESCU, O. IV 110. ✧ Fig. *Închipuirea îşi strînge-a sa aripă.* ALECSANDRI, P. A. 111.

2. Produsul imaginaţiei, lucru imaginat, plăsmuire, ficţiune; iluzie, halucinaţie. *Scutură fruntea să alunge*

închipuirea. C. PETRESCU, A. 283. *Încet-încet începu să se stingă închipuirea lui Abu-Hasan că fusese îmbrăcat în caftan de calif, că avusese netăgăduită putere de calif.* CARAGIALE, P. 147. *Moș Nichifor nu-i o închipuire din povești, ci e un om ca toți oamenii.* CREANGĂ, P. 105. *O lume întreagă de închipuiri.* EMINESCU, N. 42. ✦ Idee, gînd, părere, opinie, presupunere (de obicei subiectivă, lipsită de temei). *«A primit un mandat», aflară vecinii, făcîndu-și tot felul de închipuiri.* PAS, Z. I 202. *Aducîndu-și aminte cît l-au amărît închipuirile, zîmbi în sine-și.* REBREANU, R. I 52. *Uneori n-o vedea cîte două zile. Atunci era trist, îngrijat, își făcea fel de fel de închipuiri.* VLAHUȚĂ, O. A. III 79. ✦ (Rar) Chip, imagine. *Zile, nopți, petrec cu gîndul la dulcea închipuire.* CONACHI, P. 82. ✧ *O închipuire de...* = un fel de..., ceva asemănător cu... *Un om i-a cîrpit coperișul și i-a făcut o vatră cu o închipuire de horn.* REBREANU, R. I 150. *În grajduri rage a pustiu o închipuire de vacă stearpă și veșnic flămîndă.* id. I. 11. ✦ (Învechit) Reprezentare prin zugrăvire, desenare etc.; plan. *Căpitanul... luînd harta ce avea de închipuirea mării, au făcut socoteală că nu făcuse cale de 100 mile.* DRĂGHICI, R. 19.

ÎNCHIPUÍT, -Ă, *închipuiți, -te,* adj. **1.** Care este produs de imaginație; nereal, imaginar, fictiv. *E atît de sigur că asemenea scenă închipuită va trăi-o aidoma peste șapte, opt, zece ani.* C. PETRESCU, C. V. 32. *Obosit de-atîta luptă închipuită.* DELAVRANCEA, la TDRG. ✦ Care nu există în realitate, care are numai aparența a ceva real; fals. *Răsucindu-și închipuitele mustețe.* CONTEMPORANUL, VII 483. *Iar într-acea mare zidire sînt odăi închipuite și săli mari cu stîlpi... făr' de a să vedea nici o bucățică de zid.* GOLESCU, Î. 47.

2. (Despre persoane, adesea substantivat) Care are păreri exagerate despre sine; încrezut, înfumurat.

ÎNCHIRCÍ, *închircesc,* vb. IV. Refl. A se chirci. *Pînă țăranul să-și facă și boierescul, cirta* (= ogorul) *lui se închircește, i-o îngălbinește mohorul și pălămida.* SEVASTOS, N. 332.

ÎNCHIRCÎT, -Ă, *închirciți, -te,* adj. Chircit. *Pesemne că și straiele acestea pocite fac să arăți așa de sfrijit și închircit.* CREANGĂ, P. 148. ✧ Fig. *Și... iarăși orașul vechi cu stradele strîmte, cu casele închircite, cu streșinile mucegăite.* EMINESCU, N. 78.

— Variante: (regional) **închiercît, -ă** (MARIAN, O. I 409), **împiercît, -ă** (SBIERA, P. 50) adj.

ÎNCHIRIÁ, *închiriez,* vb. I. Tranz. A da sau a lua (un bun mobil sau imobil) în folosință temporară, în schimbul unei chirii. *Mîine va închiria o cameră strîmtă cît să cuprindă un pat.* C. PETRESCU, C. V. 30. *Închiriase un mic apartament în strada Armașului.* VLAHUȚĂ, O. A. III 81. *Spunea că are la Pera șase case mari și că numai pe două le închiriază; în celelalte patru șade ea.* BOLINTINEANU, O. 272. *Timp de mai mulți ani m-ai obligat să închiriez șaptesprezece case și să le părăsesc fără a le locui.* ALECSANDRI, T. I 374.

— Pronunțat: *-ri-a.*

ÎNCHIRIÁT, -Ă, *închiriați, -te,* adj. (Despre un bun mobil sau imobil) Dat (sau luat) spre folosință temporară, în schimbul unei chirii.

— Pronunțat: *-ri-at.*

ÎNCHIRIÉRE, *închirieri,* s. f. Acțiunea de a închiria. *Împăratul văzînd cerbul... întrebă pe feciorul bucătăresei dacă-i este de vînzare... — Nu-mi este de vînzare, ci de închiriere.* ISPIRESCU, L. 116.

— Pronunțat: *-ri-e-.*

ÎNCHÍS, -Ă, *închiși, -se,* adj. **1.** (Despre uși, ferestre, capace etc.) Așezat astfel încît să acopere o deschizătură corespunzătoare. *Ce-am uitat? Închisă ușa De la tindă.* COȘBUC, P. I 105. *L-am găsit la poartă-nchisă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 52. ✦ (Despre obiecte care au părți mobile pentru a se închide și deschide) Cu ușa sau capacul fixat sau încuiat pentru a nu permite accesul liber. *Dulap închis.* ✦ (Adesea cu determinări introduse prin prep. «cu») Încuiat. *În această odaie închisă cu cheia pentru ca copiii să nu intre, Eminovici se tăinuia cîteodată spre a-și face socotelile.* CĂLINESCU, E. 50. ✧ Expr. **Se joacă cu casa închisă,** se zice despre un spectacol la care s-au vîndut de mai înainte toate biletele. ✦ (Despre vehicule) Cu capota fixată de caroserie; (despre mijloace de locomoție) acoperit. *Automobil închis.* ✧ *Trăsură închisă* = cupeu. *Mă puseră într-o trăsură închisă și merserăm la divan.* BOLINTINEANU, O. 407.

2. (Despre obiecte care se pot desface) Cu marginile (sau cu părțile componente) împreunate, alăturate; strîns, nedesfăcut. *Carte închisă.* ✧ (Despre ochi, gură, p. ext. despre pleoape sau gene) *A luat mărul și l-a privit cîteva clipe printre pleoapele pe jumătate închise.* BOGZA, Ț. 18. *Bolnava sta cu ochii închiși.* BART, E. 383. *Se uită lung la dînsul, dar gura-nchisă-i tace.* EMINESCU, O. I 93. *În ochii ei cei limpezi, sub genele-i închise, O lume e de visuri, o lume de senin.* id. O. IV 83. ✧ Loc. adv. **Cu ochii închiși** = a) fără o cercetare prealabilă, superficial. *A lucrat cu ochii închiși;* b) foarte ușor, fără dificultate. *Am făcut calculul cu ochii închiși.*

3. (Despre un teren, o curte) Îngrădit, împrejmuit. *Curte închisă.* ✦ (Despre căi de comunicație) Pe care nu se mai poate circula, cu circulația oprită, întreruptă sau devenită imposibilă. ✦ (Despre un circuit de materiale) Oprit, întrerupt. ✦ (Despre un circuit electric) Neîntrerupt.

4. (Despre localuri, instituții, întreprinderi) Care și-a întrerupt activitatea (conform orarului sau definitiv).

5. (Despre persoane) Ținut în închisoare, deținut. (Substantivat) *În prima zi m-am împrietenit cu copacii și cu cîinii, a doua zi cu păzitorii temniții, ș-a treia zi cu închișii.* VLAHUȚĂ, N. 157. *Pe zefiri îmi vin suspine De la-nchișii chinuiți.* BOLLIAC, O. 196.

6. Fig. (Despre o ședință, o reuniune etc.) Care se ține numai cu membrii titulari, fără persoane din afară.

7. Fig. (Despre oameni și despre caracterul lor) Retras, izolat, necomunicativ. *Se gîndi omul și rîse mult, închis în sine.* DUMITRIU, N. 146. *Ion ăsta era o fire închisă.* AGÎRBICEANU, S. P. 14. *Tăcut, închis, el abia răspundea la întrebări.* BART, E. 91. ✦ (Despre aer, în opoziție cu proaspăt, curat) Stătut, viciat.

8. (Despre culori) Situat, în gama culorilor, mai aproape de negru decît de alb. *Prin deschizătura pătrată, puteau vedea cerul, care în dimineața aceasta era albastru-închis.* DUMITRIU, N. 135. ✧ Fig. *Precum îi slova scrisă, Așa mi-i inima-nchisă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 130. ✦ (Despre cer) Înnorat, întunecat. *Ochii ei somnoroși caută-n sus, cerul e-nchis din toate părțile.* VLAHUȚĂ, O. A. III 89. ✦ (Despre sunete, voce) Lipsit de sonoritate. *Își istorisi durerea pe cît putu, cu glasu-i închis, asemenea sunetului unui hîrb de lut.* MIRONESCU, S. A. 33.

ÎNCHISOÁRE, *închisori,* s. f. **1.** Clădire în care sînt închiși cei condamnați la pedepse privative de libertate; temniță, pușcărie, penitenciar, arest. *Ilun intrase cu slujitorii care duceau la închisoare pe Șoimaru.* SADOVEANU, O. VII 99. *Și pe mine m-au legat ca să mă ducă la închisoare.* ALECSANDRI, T. I 401. *Căpitane Răducane... Te topești în închisoare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 506. ✦ Faptul de a sta închis; ședere în temniță, detențiune. *Condamnat la închisoare.* ✦ Loc unde cineva este ținut închis. [Ivan] *scoate Moartea de la închisoare* (= din turbincă). CREANGĂ, P. 313.

2. (Rar) Loc îngrădit unde se închid vitele. *Faci împrejmuire; faci acoperiș; iarna pardosești închisorile vitelor.* SADOVEANU, P. M. 76.

ÎNCHISTÁ, *închistez,* vb. I. Refl. (Despre unele organisme animale sau vegetale) A se închide într-un chist, într-o carapace sau într-o membrană (spre a se apăra de mediul înconjurător, în condiții nefavorabile de viață sau în timpul reproducerii). ✦ (Med.; despre unele formații patologice) A se izola de țesutul înconjurător în interiorul unui chist (fără a da loc la procese inflamatorii). ✦ Fig. A se izola. *Partidul care se închistează, care se îndepărtează de mase, pierde încrederea și sprijinul maselor și este condamnat la pieire.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 355, 2/5.

ÎNCHISTÁRE, *închistări,* s. f. Acțiunea de a se închista; izolare într-un chist, într-o carapace, într-o membrană (secretată de organismul respectiv). ✦ Fig. Izolare. *Una din consecințele regimurilor capitaliste este închistarea oamenilor de știință, separarea lor de societate.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 109, 6/2.

ÎNCHISTÁT, -Ă, *închistați, -te,* adj. Izolat într-un chist, într-o carapace, într-o membrană. ✦ Fig. Izolat.

ÎNCHIZĂTOÁRE, *închizători,* s. f. Dispozitiv de închidere a unei uși (v. clanță), a unui geamantan, a unei cărți etc. *Carte veche, legată în piele, cu închizători de alamă.*

ÎNCHIZĂTÓR, *închizătoare,* s. n. Dispozitiv care închide sau deschide țeava unei arme la partea unde se introduce proiectilul. *Santinela, clămpănindu-și închizătorul armei, se oprea drept în fața lui.* CAMILAR, N. I 362.

ÎNCINCÍ, *încincesc,* vb. IV. Tranz. A înmulți cu cinci, a face de cinci ori mai mare. *Întreprinderea și-a încincit producția.* ✧ Refl. pas. *Veniturile gospodăriei agricole colective s-au încincit.*

ÎNCINCÍT, -Ă, *încinciți, -te,* adj. Înmulțit sau mărit de cinci ori, devenit de cinci ori mai mare.

ÎNCÍNDE vb. III v. **încinge**[1].

ÎNCÍNDERE s. f. v. **încingere**[1].

ÎNCINGĂTOÁRE s. f. v. **cingătoare.**

ÎNCÍNGE[1], *încing,* vb. III. 1. Refl. (Despre foc) A se aprinde puternic, a arde cu flacără mare. *Focul se încingea greoi. Ardea numai înlăuntru și mai mult afuma.* REBREANU, R. II 205. *Flacăra începu a se încinge.* ODOBESCU, S. I 21. *Focul când se încinge, Anevoie se stinge.* PANN, P. V. III 12. ✧ Tranz. (Rar) *Desprinse vreo două scânduri... le aruncă pe foc... focul le încinse.* CONTEMPORANUL, VIII$_{II}$ 193. (Poetic) *Flăcările încingeau zările.* SADOVEANU, O. I 247. *Voi, norilor mătăhăloși, Încingă-vă flăcări albastre.* TOMA, C. V. 353.

2. Refl. (Despre obiecte) A se înfierbânta tare; a se încălzi (până la incandescență). *Soba s-a încins.* ✧ Tranz. *Oltul străbate uriașa monotonie a câmpiei. Sînt întinderi nesfîrșite de pământ, pe care soarele le încinge ca pe niște cuptoare.* BOGZA, C. O. 386. *La căldura soarelui de primăvară, care începuse să încingă fața mlaștinilor, o moliciune plăcută cuprinse nervii omului.* CARAGIALE, O. I 286.

3. Tranz. Fig. (Despre un sentiment, o pasiune; cu privire la o ființă) A cuprinde; a consuma, a mistui. *Întețindu-l și încingîndu-l dorul de părinți, hotări să se ducă.* ISPIRESCU, L. 103. *Amoroase porumbițe... zboară către dulcele lor cuib, purtate prin aer de dorul ce le-ncinge.* ODOBESCU, S. III 35. ✦ Refl. A se manifesta puternic, a se aprinde. *Dragostea... se încinsese între ei.* ISPIRESCU, L. 78. ✦ (Cu privire la acțiuni în desfășurare) A începe cu putere, cu aprindere, a desfășura puternic. *Băieții încinseră o horă de gemea puntea vaporului.* BART, S. M. 13. ✧ Refl. *Răsună ghitara fierbinte și-ntins Și jocul se-ncinge sălbatic și-aprins.* COȘBUC, P. I 143. *Dan reluă discuția. Atunci se încinse o ceartă crudă, înveninată.* VLAHUȚĂ, O. A. 313. *Unde nu se încinge între dînșii o bătaie crîncenă.* CREANGĂ, A. 112.

4. Refl. (Despre cereale, făină etc.) A începe să fermenteze din pricina umezelii și a căldurii care urmează după aceea; a se strica, a se aprinde. *S-a încins mălaiul.* ▭ *Dacă se întîmplă ca bobii de fasole să nu fie bine uscați... este de neapărată trebuință ca fasolea să se usuce, întinzîndu-se la soare... căci altfel se aprinde, se încinge, se înnegrește și prinde mucegai.* PAMFILE, A. R. 187.

— Forme gramaticale: perf. s. *încinsei,* part. *încins.* — Variantă: (învechit și regional) **încínde** (TEODORESCU, P. P. 322) vb. III.

ÎNCÍNGE[2], *încing,* vb. III. Tranz. 1. (Cu privire la o cingătoare, un brîu etc.) A înfășura (strîngînd) în jurul mijlocului. *Și-a încins brîul.* ▭ *Scoase trei frîne pe cari, la sfatul calului, le și încinse pe sub cămașă.* BOTA, P. 30. ✧ Fig. *Cerul încinge cununa Unui nou curcubeu.* BENIUC, V. 129. ✧ (Cu privire la partea corpului care este încinsă; determinarea este introdusă prin prep. «cu») *Își încinse mijlocul cu un brîu lat.* ✧ Refl. [Dacii] *se încingeau la brîu cu curea de piele.* IST. R.P.R. 32. *În cămașă, încins cu brîu cu ciucuri, portul îi-era ca înfățișarea căminului tău de alb.* ARGHEZI, P. T. 9. *Se încinse pe deasupra șalului cu curea lată.* NEGRUZZI, S. I 23. *Cu brîu roșu se-ncingea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 244. ✧ Refl. Fig. *Se-ncinge cu aur cununa Pădurii de brad de pe culmi.* COȘBUC, P. II 15. ✧ Refl. (Cingătoarea nu este indicată) *Nu te-ncinge, mîndro, lat... Ci te-ncinge strîns și bine.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 254. ✧ (Subiectul este cingătoarea) *Un brîu albastru de mătasă îi încingea mijlocul.* SADOVEANU, O. VII 19. *Mlădiul trup i-l încingea Un brîu de-argint.* COȘBUC, P. I 57.

2. A prinde o armă de mijlocul corpului (cu o curea). *Trag tunica pe mînici și încing baioneta.* SADOVEANU, O. VI 281. *Încinse sabia... la brîu.* RETEGANUL, P. I 9. *Păturică încinse iataganul.* FILIMON, C. 271.

3. Fig. A înconjura (din toate părțile), a împresura. *De trei zile-acum pe mare... Vîntul suflă și ne-mpinge, Orizonul ne încinge, Ca un cerc nemărginit.* ALECSANDRI, P. A. 83. ✧ Refl. *Împrejurul curții se încinge un gard de cătină.* GÎRLEANU, L. 9.

— Forme gramaticale: perf. s. *încinsei;* part. *încins.* — Variantă: **cínge** vb. III.

ÎNCÍNGERE[1], *încingeri,* s. f. Acțiunea de a (se) încinge[1] și rezultatul ei.

— Variantă: (învechit) **încíndere** s. f.

ÎNCÍNGERE[2], *încingeri,* s. f. Acțiunea de a (se) încinge[2] și rezultatul ei.

ÎNCÍNS[1] s. n. Faptul de a (se) încinge[2]. ✧ Expr. **La încinsul brîului** = la cingătoare, la brîu, la mijlocul corpului. *Pe Toma mi-l tăia Pe la furca peptului, La încinsul brîului.* ALECSANDRI, P. P. 73.

ÎNCÍNS[2]**, -Ă,** *încinși, -se,* adj. 1. (Despre foc) Care arde cu flăcări mari; puternic aprins. ✦ Încălzit, înfierbîntat (de foc, de soare etc.). *Soba fusese prea încinsă.* DUMITRIU, N. 134. *În fața unei sobe încinse, stăteau strînși umăr la umăr niște lucrători.* CAMILAR, N. II 230. *Îmi săreau stropi de untură încinsă pe mîini.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 47. ✦ Fig. Aprins, înflăcărat, întețit. *În apus e luptă-ncinsă Între noapte și lumină.* CERNA, P. 57.

2. (Despre cereale, făină etc.) Stricat, fermentat; aprins.

ÎNCÍNS[3]**, -Ă,** *încinși, -se,* adj. 1. (Despre corp; p. ext. despre om) Legat, înfășurat (cu cingătoare, brîu etc.). [Brîul] *era de aur pe tot locul, Un fulger pe-al ei trup încins.* COȘBUC, P. I 122. *Deodată s-a văzut încinsă cu un cerc zdravăn de fier peste mijloc.* CREANGĂ, P. 88.

✦ (Despre cingătoare, brîu etc.) Înfăşurat, legat (împrejurul corpului). ✧ (Adverbial) Fig. *Iar, pe sub colină, rîul Curge-ncins pe lîngă ea, Tocmai cum pe draga mea O încinge brîul.* COŞBUC, P. I 261.

2. (Despre arme) Prins, atîrnat de corp cu o cingătoare; (despre persoane) cu arma prinsă de corp cu o cingătoare. *L-am văzut... încins cu sabie peste giubeaua blănită.* NEGRUZZI, S. I 70.

3. Fig. Înconjurat, împresurat (din toate părţile).

ÎNCIUDÁ, *înciudez,* vb. I. Refl. A fi plin de ciudă; a se supăra, a se necăji. V. mîni a, înfuria. *Unul rămîne stingher, se înciudează, zvîrle pe altul de la locul lui, se aşază el.* SADOVEANU, O. VI 194. *Boierul se-nciudează că nu-i în slujbă pus.* NEGRUZZI, S. II 182. ✧ Tranz. *Oftau amîndoi după întîmplarea prin care trecuseşi, însă mîhnirea lor te înciuda.* PAS, Z. I 277.

ÎNCIUDÁRE, *înciudări,* s. f. Acţiunea de a (se) înciuda şi rezultatul ei; ciudă, supărare, necaz. *Înciudarea tatei a crescut cînd a nimerit şi într-o băltoacă.* PAS, Z. I 177.

ÎNCIUDÁT, -Ă, *înciudaţi, -te,* adj. Plin de ciudă; supărat, necăjit. *Ilie Zăganu îşi muşca încet buza de sus, frămîntînd-o înciudat.* MIHALE, O. 161. *Bercu s-a întors înciudat.* GALAN, Z. R. 266. *Măi, anapăda lucru ş-aista! zic eu, înciudat.* CREANGĂ, A. 53.

ÎNCÎINÁ, *încîinez,* vb. I. Refl. (Rar) A deveni rău, cîinos; a se îndîrji, a se încăpăţîna. *Dacă văzură ... că se încîinase şi nu vrea să dea inelul, îl puseră jos.* ISPIRESCU, L. 108.

ÎNCÎINÎT, -Ă, *încîiniţi, -te,* adj. Rău, cîinos; încăpăţînat. *Încîinita de iapă... împreună cu minzii, la porunca babei s-au ascuns sub o lespede sub mare, anume numai ca pe bietul slugă să-l piardă.* BOTA, P. 87. *Un neghiob ce poartă-n piept Un suflet încîinit.* NECULUŢĂ, Ţ. D. 53.

— Variantă: (regional) **încînît, -ă** (JARNÍK-BÎRSEANU, D. 485) adj.

ÎNCÎLCEÁLĂ, *încîlceli,* s. f. Încîlcitură.

ÎNCÎLCÍ, *încîlcesc,* vb. IV. Tranz. (Cu privire la fire, păr etc.) A încurca. *Şi-atîta tort mi-am încîlcit Şi-n graba mare-am spart un geam.* COŞBUC, P. I 93. *Şi cînepa cea de vară O încîlcesc cînii p-afară.* BIBICESCU, P. P. 186. ✧ (Cu inversarea construcţiei) *Pare că-şi încîlcea degetele în barba lor albă şi asculta la graiul lor înţelept.* EMINESCU, N. 47. ✧ Refl. *Mătuşa nu ştiu cum se încîlceşte prin cînepă, ori se împiedică de ceva şi cade jos.* CREANGĂ, O. A. 57. ✧ Fig. (Despre probleme, idei, vorbe, afaceri etc.) *Problemele se îngrămădeau, se încîlceau.* PAS, Z. IV 182. *Lumea se face mai sumeaţă şi trebile se încîlcesc mai urît.* ALECSANDRI, T. 1088.

ÎNCÎLCÎRE, *încîlciri,* s. f. Acţiunea de a (se) încîlci şi rezultatul ei; încurcătură. (Fig.) *Iar raza ta, din zare, hipnotiq îi îndrumă Prin oarba încîlcire a căilor din humă.* TOMA, C. V. 167. *Sub un vînt ascuţit ce aleargă ţipînd pe încîlcirile uliţelor, Nicu... se duce drept înaintea lui.* MACEDONSKI, O. III 83.

ÎNCÎLCÎT, -Ă, *încîlciţi, -te,* adj. (Mai ales despre fire, păr) Amestecat unul cu altul astfel încît cu greu se pot desface; încurcat. *În bărbile lor încîlcite Se-mpiedică vîntul.* COŞBUC, P. II 31. *Era minunea satului — un maestru în cusături ţărăneşti. Cele mai delicate flori şi steluţe, cele mai încîlcite şi mai migăloase rîuri — pentru el erau jucării.* VLAHUŢĂ, O. A. II 291. *Scînteie desperarea în ochi-i crunţi de sînge, Şi încîlcit e părul lui negru.* EMINESCU, O. I 88. ✦ Fig. (Despre drumuri, străzi etc.) Întortocheat. *Am ocolit parcă străzi încîlcite.* SAHIA, N. 55. *Drumurile cele încîlcite printre vii.* ŞEZ. III 184. ✦ (Despre gînduri, idei, vorbe) Confuz, obscur, greu de înţeles, neclar. *Ce? Cum? Ajutor? — tresări cercetatul, rupt din chinul unor gînduri încîlcite.* GALAN, Z. R. 217. *Sînt lucruri care par foarte clare, pe cînd în realitate sînt foarte grele şi încîlcite.* GHEREA, ST. CR. II 15. *Întrebările următoare... cît mai încîlcite, au găsit aproape la toate elevele aceleaşi cunoştinţe sigure.* VLAHUŢĂ, O. A. 437. ✦ (Despre scris) Neciteţ. *M-am cercat să citesc un romanţ din acele manuscrise, dar scrisoarea era atît de încîlcită, încît le-am lăsat.* NEGRUZZI, S. I 11.

ÎNCÎLCITÚRĂ, *încîlcituri,* s. f. Încîlcire. *În jurul nostru tot mai nelămurit vedeam... ca o încîlcitură de linii, o stufărie într-o baltă îngheţată.* SADOVEANU, P. S. 28. *Cum de m-am prins în această încîlcitură de rotiţe.* CAMIL PETRESCU, T. II 305.

ÎNCÎNÍT, -Ă adj. v. încîinit.

ÎNCÎNTÁ, *încînt,* vb. I. Tranz. A produce o stare de mulţumire, de admiraţie, a stîrni entuziasmul; a captiva, a fermeca, a entuziasma, a vrăji. *Îl încîntase mai înainte semnele lor de dragoste.* CARAGIALE, O. III 61. *Nu mă-ncîntă azi cum mă mişcară Poveşti şi doine, ghicitori, eresuri, Ce fruntea-mi de copil o-nseninară.* EMINESCU, O. I 201. *Drag îmi e numele Ană Că te-ncîntă auzindu-l.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 35. ✦ A amăgi, a înşela. *Te-a încîntat cu promisiuni mincinoase.* ✧ Refl. *Un altul vă inspiră — el trăieşte, El cu gura voastră rîde, el se-ncîntă, el şopteşte.* EMINESCU, O. I 157.

ÎNCÎNTÁRE, *încîntări,* s. f. 1. Sentiment de bucurie, de satisfacţie, de mulţumire; farmec, vrajă. *Făceai tu treaba şi pentru ei, o făceai cu o încîntare care alunga oboseala.* PAS, Z. I 273.

2. (Concretizat) Lucru, aspect, fapt etc. care încîntă. *Balurile... sînt adevărate încîntări.* SADOVEANU, O. VII 227. *Palate cu mii de încîntări.* ODOBESCU, S. III 14. *Pe-atunci nu erau cluburi, presă, bulevard şi grădini cu cîntări şi încîntări.* GHICA, S. 86.

ÎNCÎNTÁT, -Ă, *încîntaţi, -te,* adj. Plin de bucurie, mulţumit; captivat, fermecat, vrăjit, entuziasmat. *Mîndru, încîntat că poate să-şi arate erudiţia, începu să explice cum se găsea în antichitate aurul în albia rîurilor noastre şi cum se spăla.* BART, E. 35. *Mesenii încîntaţi Rămas-au, ascultîndu-l, flămînzi şi însetaţi.* ALECSANDRI, T. II 100. *Rămase încîntată văzînd că se înfăţoşează o astfel de partidă.* NEGRUZZI, S. I 72. ✧ Expr. **Încîntat de cunoştinţă,** formulă de politeţe prin care o persoană îşi exprimă faţă de alta mulţumirea de a o fi cunoscut. ✦ (Mai ales poetic) Încîntător, atrăgător, fermecător. *Acolo se află locuri încîntate în care am petrecut altădată fără grijă.* SADOVEANU, Z. C. 221. *O poveste încîntată Care azi e-ntunecată.* EMINESCU, O. I 122.

ÎNCÎNTĂTÓR, -OÁRE, *încîntători, -oare,* adj. Care încîntă; fermecător. *Încîntătoare erau priveliştile, oriunde mă uitam.* VLAHUŢĂ, O. A. 366. *O, văi încîntătoare, dumbravă înverzită, Ce-aţi desfătat adesea copilăria mea.* BOLINTINEANU, O. 2. *Ai glas încîntător.* ALECSANDRI, P. I 211. *Avea un aer aşa de dulce, aşa de încîntător.* NEGRUZZI, S. I 64.

ÎNCÎNTIC, *încîntice,* s. n. (Învechit) Încîntare. *Ce încîntic... trebuie să fi fost pe voinicul fecior.* ODOBESCU, S. III 198.

ÎNCÎRDUÍ vb. IV v. cîrdui.

ÎNCÎRJOIÁ, *încîrjoiez,* vb. I. Refl. (Regional) A se încovoia, a se răsuci. *Sărmanul om... Au început a se încîrjoia în toate părţile, de foame.* SBIERA, P. 311.

ÎNCÎRLIGÁ, *încîrlig,* vb. I. Refl. A se încovoia, a se îndoi, a se strîmba (ca un cîrlig). *Mă trimitea la cîmp, de mă încîrligam subt osînda muncii.* SADOVEANU, P. M. 67. *Ca*

şi cum l-ar fi muşcat de inimă o viperă, s-a încîrligat şi s-a făcut negru la obraz. id. ib. 120. ◇ Tranz. *Mi-am încîrligat degetele.* ✦ A se încolăci. (Tranz.) *Îşi încîrligă coada de o spiţă.* CARAGIALE, S. 55.

ÎNCÎRLIGÁRE s. f. Acţiunea de a (se) încîrliga; încovoiere, îndoire (în forma unui cîrlig); încolăcire.

ÎNCÎRLIGÁT, -Ă, *încîrligaţi, -te,* adj. Îndoit, încovoiat, strîmbat (ca un cîrlig). *Pentr-o babă-ncîrligată Pierzi o zi şi scapi o fată!* COŞBUC, P. I 107. *Nişte păsări cu capul, cu ciocul şi cu aripile de fer; ghearele lor erau încîrligate şi mai ascuţite decît ale pisicilor.* ISPIRESCU, U. 43. *Spate rău încîrligate, Buze mari şi lăbărţate.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 169.

— Variantă: **cîrligát, -ă** (SADOVEANU, D. P. 112, SEVASTOS, N. 327, NEGRUZZI, S. I 261) adj.

ÎNCÎRLIONŢÁ vb. I v. **cîrlionţa.**

ÎNCÎT conj. (Cu sens consecutiv) De, că, atît de mult că, în aşa măsură că. *Baba... începu a trînti şi-a plesni prin casă, încît biata noră... trebui să se scoale.* CREANGĂ, P. 7. *Soarele... stătu pe loc, încît trei zile n-a fost noapte.* EMINESCU, N. 4. ◇ (În corelaţie cu «într-atît», «atît», «aşa», «astfel») *Vorbi astfel, încît robi toate inimile.* ISPIRESCU, L. 39. *S-a făcut în casă o duhoare aşa de grozavă, încît bărbatul pe loc s-a trezit.* CREANGĂ, P. 88. *Fizicul lui sufere într-atît, încît pare că e un bătrîn trecut!* NEGRUZZI, S. I 41.

ÎNCÎTELEA adv. (Munt., rar, în expr.) **De-a-ncîtelea** = din răsputeri, fără odihnă, cu mare zor. *O s-alerge d-a-ncîtelea pe la soare-răsare.* DELAVRANCEA, S. 44.

ÎNCLEÍ vb. IV v. **încleia.**

ÎNCLEIÁ, *încleiez* şi *încléi,* vb. I. **1.** Tranz. A lipi cu clei; a unge cu clei (în vederea lipirii). *Patru doage îşi alege, Le-ntocmeşte, le-ncleiază.* IOSIF, P. 73.

2. Refl. A se lipi. *În pletele lui bogate... se-ncleiaseră acum bucăţi de bălegar.* GALAN, Z. R. 361. ✦ A se murdări de clei sau de ceva cleios. *S-a încleiat pe mîini.* ✦ Fig. (Despre fălci) A se încleşta; (despre limbă) a se înţepeni. *Ţi se încleie limba în gură şi începi a bolborosi turceşte.* CREANGĂ, P. 260. *Vdleu, că mi s-o încleiat fălcile.* ALECSANDRI, T. I 45. ✦ Fig. A se face cleios. *Cu gura friptă, de i se încleia scuipatul.* DELAVRANCEA, S. 14.

3. Tranz. A trata firele de urzeală cu o soluţie sau o emulsie pentru a le face mai rezistente. ✦ A acoperi cu scrobeală de amidon hîrtiile fotografice înainte de a le face fotosensibile. ✦ A trata cu un coloid pasta din care se face hîrtia, pentru a-i da consistenţă şi rezistenţă.

— Variantă: **încleí** vb. IV.

ÎNCLEIÁLĂ, *încleieli,* s. f. Încleiere.

ÎNCLEIÁT[1] s. n. Faptul de a (se) încleia.

ÎNCLEIÁT[2]**, -Ă,** *încleiaţi, -te,* adj. **1.** Fixat, lipit cu clei. ✦ Uns cu clei. [Prindea porumbelul] *cu nuia încleiată în vîrf.* PAS, Z. I 129.

2. (Despre un material) Tratat cu o soluţie sau o emulsie în cursul procesului de fabricaţie.

— Variantă: **încleít, -ă** (ISPIRESCU, L. 146) adj.

ÎNCLEIÉRE s. f. Acţiunea de a (se) încleia şi rezultatul ei.

— Variantă: **încleíre** s. f.

ÎNCLEÍRE s. f. v. **încleiere.**

ÎNCLEÍT, -Ă adj. v. **încleiat.**

ÎNCLEŞTÁ, *încleştez,* vb. I. **1.** Tranz. (Despre oameni, cu privire la mîini, pumni, fălci etc.) A strînge puternic, ca un cleşte. *Lopătarii surprinşi încleştară mîinile pe lopeţi.* GALACTION, O. I 198. *Radu încleştează pumnii înăbuşit.* CAMIL PETRESCU, T. II 57. *Taci! şopti ea încleştîndu-şi nervos mîna stîngă pe braţul lui.* REBREANU, R. I 221. ◇ Expr. **A încleşta** (sau, refl., **a i se încleşta cuiva**) **fălcile** (sau **gura**) = a înţepeni (sau a i se înţepeni cuiva) maxilarele; p. ext. a amuţi, a nu mai putea vorbi (din cauza unei emoţii, a unei boli). *Mi se încleştaseră fălcile, de nu mai puteam vorbi.* CAMIL PETRESCU, U. N. 341. *O emoţie distrugătoare îi încleşta fălcile, bătăile inimii îl sufocau.* VLAHUŢĂ, O. A. III 118. ✦ (Cu privire la un obiect, la un instrument) A prinde strîns, ca într-un cleşte; a strînge cu putere. *El tace năuc, încleştînd ruginita-i lopată.* TOMA, C. V. 399.

2. Refl. (Despre mîini, p. ext. despre oameni) A se agăţa, a se prinde cu putere (de ceva); a rămîne prins (de ceva). *Cîteva femei, sălbăticite de spaimă... se încleştează de gîtul vitelor.* CAMILAR, N. I 304. *Mîinile lui se încleştaseră pe frîu.* SANDU-ALDEA, U. P. 16. *Biata Malcă, de frică, s-a încleştat de gîtul lui moş Nichifor.* CREANGĂ, O. A. 121. ◇ Fig. *Îl părăsise acea putere de luare-aminte care se încleşta de lecţie şi-i sorbea înţelesul dintr-o citire.* VLAHUŢĂ, O. A. I 100.

3. Refl. (Determinat adesea prin «în (sau «la) luptă») A se încăiera, a se lupta cu îndîrjire, corp la corp. *Ercule se încleştă la luptă cu Achelou.* ISPIRESCU, U. 72. *Ei se-ncleştează-n luptă cu-a nemţilor armată.* ALECSANDRI, P. II 159. ✦ Fig. (Despre război, lupte) A creşte în intensitate, a se înteţi; a ajunge la încăierare generală, la luptă corp la corp. *Lupta se încleştase acum crîncenă şi stăruitoare.* ODOBESCU, S. III 585. *Lupta urlă, se-ncleştează.* ALECSANDRI, P. II 16. *Şi războiul se-ncleştează, mai ucigaş.* NEGRUZZI, S. I 122.

— Prez. ind. pers. 3 şi: *încleáştă* (BELDICEANU, P. 63).

ÎNCLEŞTÁRE, *încleştări,* s. f. Acţiunea de a (se) încleşta şi rezultatul ei.

1. Strîngere puternică; strînsoare. *Încleştarea pumnilor.* ✦ Fig. Contracţie. *Cu o încleştare nervoasă surîde.* CAMIL PETRESCU, T. II 285.

2. Agăţare desperată, prindere strînsă.

3. Încăierare, luptă corp la corp. *O încleştare de moarte s-au încins.* ALECSANDRI, P. III 353. ◇ Fig. *Norii rostogoliţi de vîntoasele înalte se adunaseră deasupra, fără să-şi poată descărca talazurile de apă, frămîntîndu-se într-o încleştare uriaşă.* C. PETRESCU, A. R. 28.

ÎNCLINÁ, *înclín,* vb. I. **1.** Refl. A se îndoi uşor (spre pămînt, în jos), a se pleca. V. încovoia. *Poate vream ca să fiu umbră, poate vream să fiu lumină... Sau o floare ce pe ţărmuri de pîraie se înclină.* MACEDONSKI, O. I 71. *El în braţe prinde fata, peste faţă i se-nclină.* EMINESCU, O. I 79. *Copiliţa se înclină, Ca o floare de grădină.* ALECSANDRI, P. P. 206. ◇ Tranz. *Dima şi Fomete au înclinat capetele şi au tăcut, aţintindu-şi ochii asupra pămîntului.* GALAN, Z. R. 30. ✦ A se pleca în faţa cuiva în semn de salut, de admiraţie sau de devotament. V. închina. *Tudor şi Birnovă se înclinară, cu ochii plini de admiraţie neprefăcută.* SADOVEANU, O. VII 83. *Vei saluta trecătorii... Te înclini pînă la pămînt.* SAHIA, N. 102. *Străinu-n cale-i se înclină Şi pe genunchi cade cu dor.* ALECSANDRI, P. III 334.

2. Tranz. A apleca un corp, a-i da o poziţie aplecată, a mări înclinaţia unui corp. ✦ Refl. Fig. (Despre soare) A se coborî (către asfinţit); (p. ext. despre zi) a se apropia de sfîrşit. *Ceasul e în deseară şi ziua se înclină!* GALACTION, O. I 34. *Soarele se înclina.* C. PETRESCU, S. 178. *Soarele cam binişor S-a-nclinat către sfinţite.* COŞBUC, P. II 127.

3. Refl. Fig. A se lăsa convins, a admite, a aproba, a accepta, a se închina. *Mă înclin în faţa argumentelor tale.*

4. Intranz. Fig. (Urmat de o completivă indirectă) A fi dispus să... *Înclin să cred că e sincer.* ▭ *Cu atît mai puțin era înclinat să guste în acele împrejurări măreția peisajului.* VORNIC, P. 188. ✦ A avea înclinație, a simți vocație, atracție (pentru o disciplină, o meserie etc.). *Înclină spre inginerie.*

5. Refl. reciproc. Fig. (Învechit) A avea legături de dragoste cu cineva. *Oh, cît eram de liniștită pînă a nu mă înclina cu tine.* FILIMON, C. 103. *Lăsă toate ce avea și se înclină cu un ibovnic.* GORJAN, H. II 121.

ÎNCLINÁRE, *înclinări,* s. f. Acțiunea de a (se) înclina și rezultatul ei.

1. Ușoară îndoire spre pămînt; aplecare. *Îi mulțămim, el ne răspunde printr-o înclinare și se retrage cu demnitate.* SADOVEANU, E. 139. *Zoe îmi răspunse printr-o rece înclinare din cap.* BOLINTINEANU, O. 386.

2. Fig. Atracție, înclinație. *Biografii au arătat în jurul nașterii lui Eminescu o înclinare către fabulos și controversă.* CĂLINESCU, E. 42. *Poate să fi moștenit de la tatăl său înclinarea spre literatură.* SADOVEANU, E. 214. ✦ (Învechit) Simpatie, afecțiune; dragoste, iubire. *Ea cu un tînăr are înclinare.* PANN, P. V. I 56.

3. (Geom.) Înclinație (2).

ÎNCLINÁT, -Ă, *înclinați, -te,* adj. 1. Ușor îndoit în jos; aplecat, încovoiat. *De ce bătrîna-ți frunte stă astfel înclinată? Ce ți-am greșit noi, oare, de nu ne mai vorbești?* NEGRUZZI, S. II 63.

2. Fig. (Despre ființe) Care are o tendință, o aplecare, o dispoziție, o atracție (spre ceva). *Înclinat spre literatură.*

3. (Geom.) Care are o poziție oblică față de un plan sau de o direcție dată (de obicei verticală sau orizontală). *Plan înclinat.* ▭ *Casele stau înclinate, prinse de o molimă grea.* BARANGA, V. A. 13. ✧ (Tehn.) *Plan înclinat* = plan care formează un unghi ascuțit cu planul orizontal și cu ajutorul căruia se ușurează ridicarea și coborîrea greutăților mari.

ÎNCLINÁȚIE, *înclinații,* s. f. 1. Tendință, aplecare, dispoziție, atracție (spre ceva); înclinare (2). *Înclinația aceasta excesivă spre un anumit gen de tarafuri... face ca emisiunile de cîntece populare să fie lipsite de cele mai frumoase doine.* CONTEMPORANUL, S. II, 1951, nr. 223, 2/2. *Această înclinație de arheolog își avea explicația și folosul ei imediat.* GALACTION, O. I 115.

2. (Geom.) Unghi format de o dreaptă (sau de un plan) cu o dreaptă (sau cu un plan) de referință; înclinare (3). ✧ (Astron.) *Înclinație astronomică* = unghiul dintre planul orbitei unui astru și planul orbitei pămîntului. (Fiz.) *Înclinație magnetică* = unghiul format de direcția cîmpului magnetic al pămîntului cu planul orizontal.

ÎNCLINĂTÓR, -OÁRE, *înclinători, -oare,* adj. (Rar) Șovăitor. [Era] *înclinător, sfios prin temperament, vorbind cu un talent natural.* BOLINTINEANU, O. 419.

ÎNCOÁ adv. v. **încoace.**

ÎNCOÁCE adv. 1. (Cu sens local) Înspre mine, spre locul unde mă aflu, la mine; în partea aceasta, în această direcție. V. aici. *Unde l-au prins...? Îl aduc încoace? Ian întreabă.* CAMILAR, N. I 181. *Poftim încoace nițel, că doar n-am să te mănînc.* REBREANU, R. I 28. *Fugi de-acolo, vină-ncoace! Șezi binișor, nu-mi da pace!* CREANGĂ, P. 276. *Fă-i semn să se coboare de pe zid și să vie încoace.* NEGRUZZI, S. I 171. ✧ Expr. **Încoace și încolo** = într-o parte și într-alta, în toate părțile. **Ce mai încoace (și) încolo** = la ce atîta vorbă (de prisos), ce mai la deal, la vale. **A avea pe vino-ncoace** = a avea ceva atrăgător, a avea farmec, a atrage. *Asta nu însemnează că logodnica era slută, ori n-avea pe vino-ncoace.* SADOVEANU, P. 176. **Mai încoace de...** = dincoace de... **A se da mai încoace** = a se apropia.

2. (Cu sens temporal) Înspre timpul acesta, mai aproape de mine (sau de epoca noastră). *Ai deschis ochii încoace, după Cuza.* GALACTION, O. I 64. ✦ (Cu precizarea punctului de pornire) Începînd cu..., socotind de la... *De la o vreme încoace însă nu știu ce avea.* ISPIRESCU, L. 2. *Și de mii de ani încoace Lumea-i veselă și tristă.* EMINESCU, O. I 196. *De la anul acela încoace, avem a consemna cercetări adesea repetite.* ODOBESCU, S. II 412. *De trei zile-ncoace, Gura nu-ți mai tace!* ALECSANDRI, P. P. 1. ✧ Expr. **Mai încoace de...** = mai aproape de timpurile noastre. *Mult mai încoace de timpii fabuloși... muzica a fost prețuită.* ODOBESCU, S. III 101.

— Pronunțat: *-coa-.* — Variantă: **încoá** (ISPIRESCU, L. 89) adv.

ÎNCOCÎRJÁT, -Ă adj. v. **cocîrjat.**

ÎNCOIFÁT, -Ă, *încoifați, -te,* adj. (Rar) Care poartă coif. *Pe calu-i alb călare Tînăr mîndru și-ncoifat.* COȘBUC, P. II 65. *Ostașii înzeoați și încoifați.* BĂLCESCU, O. I 122.

ÎNCOLĂCEÁLĂ, *încolăceli,* s. f. Încolăcire.

ÎNCOLĂCÍ, *încolăcesc,* vb. IV. 1. Refl. A se face ca un cerc, a se înfășura în formă de colac (uneori în jurul unui obiect); a se încovriga, a se încolăci. *Uriașul acela... se încolăcea împrejurul focului, și punea capul pe coadă și dormea așa.* SBIERA, P. 34. *Văzu un balaur care se încolăcise pe un copaci.* ISPIRESCU, L. 89. *Un balaor mare, grozav, se încolăcise împrejurul unui armăsar.* POPESCU, B. II 111. ✧ Fig. *Precum în scorbură un șarpe S-a-ncolăcit tăcerea lui.* LESNEA, I. 71. *Caii se zăreau călcînd în picioare umbrele lor ce se încolăceau sub dinții ca niște balauri negri.* ALECSANDRI, O. P. 284. ✧ Tranz. *Fiecare s-a strîns mai mult în patul lui cald, încolăcindu-și trupul.* SAHIA, N. 118. (Complementul indică obiectul încercuit) *Brațul lung al lui Petre îi aținu calea și-i încolăci mijlocul.* REBREANU, R. II 125. *Flăcăii își încolăcesc brațele mereu mai strîns pe după mijlocul fetelor.* id. I. 12. ✦ Tranz. A înfășura un material flexibil în formă de colac.

2. Refl. (Despre rîuri, drumuri) A avea o linie cotită, a face cotituri, a șerpui. *Chervanele ocoleau acum pe un drum care se încolăcea pe coasta înzăpezită.* V. ROM. noiembrie 1953, 11. *D-a stînga albiei în care se încolăcește rîul Doamnei.* DELAVRANCEA, S. 3.

3. Tranz. (Complementul indică brațele sau picioarele) A încrucișa. *Se sculară, încolăcind picioarele pe mirișie și porniră încet, spre capul locului.* PREDA, Î. 149. *Foarte trudit, omul își încolăcește brațele pe masă și-și așază pe dînsele capul, care-i arde tare.* CARAGIALE, O. I 286.

— Variantă: **colăcí** vb. IV.

ÎNCOLĂCÍRE, *încolăciri,* s. f. Acțiunea de a se încolăci și rezultatul ei; înfășurare, încercuire. *Oameni vitregi, cu inimile sterpe, Legați de cîrma țerii cu-ncolăciri de șerpe, Voi, care-ați stat departe de foc și de dureri.* ALECSANDRI, P. A. 222.

ÎNCOLĂCÍT, -Ă, *încolăciți, -te,* adj. Înfășurat, învîrtit, strîns în formă de colac; încovrigat. *Un uriaș mare, încolăcit pre lîngă foc, ca un șerpe.* RETEGANUL, P. V 60. [Trîmbițași] *cu cornul de vînătoare încolăcit subt umere.* ODOBESCU, S. III 144.

ÎNCOLĂCITÚRĂ, *încolăcituri,* s. f. Acțiunea de a se încolăci și (mai ales) rezultatul ei.

ÎNCOLĂTĂCÍ, *încolătăcesc,* vb. IV. Refl. (Rar) A se încolăci. *În mlădieri line* [șarpele] *Se încolătăci fericit Și mîndru de sine.* TOMA, C. V. 346. *Se încolătăcesc firele și pe urmă ard.* SEVASTOS, N. 7. *Ceață grea... ca un zmeu se încolătăcește împrejurul orașului.* NEGRUZZI, S. I 270.

ÎNCOLEÁ adv. v. **încolo.**

ÎNCÓLO adv. (În opoziție cu **încoace**) **1.** (Cu sens local) În altă parte decît aici; în partea aceea, în direcția aceea. *Vorba zice: fugi încolo, rîsul zice: vino-ncoace.* EMINESCU, O. I 159. ✧ Expr. **Mai încolo** = mai departe. *Calul pornește la pas, pînă ce iesă mai încolo, departe.* CREANGĂ, P. 220. **Pînă (mai) încolo** = pînă nu departe. *Ilie Zăganu tocmai se pregătea să plece către comitet. — Te-oi duce pînă mai încolo, frate Ilie! ... îi spuse Lazăr, după ce urase ziua bună.* MIHALE, O. 161. *Mergeți sănătos, moș Vasile, zicem noi, petrecîndu-l pînă încolo.* CREANGĂ, A. 109. **Încolo și încoace** = de colo pînă colo, în toate părțile, dintr-o parte în alta. *Începe a purta caii încolo și încoace.* CREANGĂ, P. 195. (Familiar) **A lăsa** (pe cineva) **încolo** v. **lăsa. Lasă-l** (sau **dă-l**) **încolo** = (eufemism pentru «dă-l dracului») nu te mai ocupa de el, nu-i mai arăta atenție sau afecțiune. *Lasă-l încolo! Că prea e nu știu cum!... Auzi d-ta! pălărie nouă și biletul! zice mamița, prefăcîndu-se foarte supărată.* CARAGIALE, O. II 161. **A pleca** (sau **a se duce, a o tuli** etc.) **pe-aci încolo** v. **aici. Fugi încolo!** = taci din gură, nu mai spune fleacuri.

2. (Cu sens temporal, adesea precedat de «mai») Mai tîrziu, mai pe urmă. *Poate mai încolo să ai nevoie de unul ca mine.* CREANGĂ, P. 199. ✧ Loc. adv. **De-aici** (sau **de-acum**, (regional) **d-acilea**) **încolo** = de acum înainte, începînd din acest moment. *Și după ce umblară zi de vară pînă-n seară ca cuvîntul de poveste ce d-acilea încolo se gătește, ieșiră pe tărîmul celălalt.* ISPIRESCU, L. 116. **De atunci încolo** = de atunci înainte, după aceea. *Cu sunete de flaut Poți să-ntîmpini patrioții ce-au venit de-atunci încolo?* EMINESCU, O. I 149. **De astăzi** (sau **de mîine** etc.) **încolo** = începînd de azi (de mîine etc.). *De mîine încolo puteți să așteptați demisia mea.* DEMETRIUS, C. 53.

3. (Arătînd exclusivitatea) În afară de asta. *Avea doar o fată și-ncolo nu mai avea nici un copil.* ȘEZ. III 73.

— Variantă: **încoleá** (BIBICESCU, P. P. 126, JARNÍK-BÎRSEANU, D. 97) adv.

ÎNCOLONÁ, *încolonez,* vb. I. Refl. (Despre un grup de oameni) A se așeza în coloană; (despre un singur om) a-și lua locul în coloană. *Mi-a poruncit... să mă încolonez.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 156, 9/1. *Soldații se încolonară.* PAS, Z. IV 40. *O sută și ceva de muncitori se încolonează pe șosea.* SAHIA, N. 43.

ÎNCOLȚÎ, *încolțesc,* vb. IV. **I.** Intranz. **1.** (Despre plante) A da colț, a răsări din pămînt, a germina. *A încolțit iarba.* ▭ *A căzut omătul, a suflat vîntul de primăvară, au încolțit mugurii, a dat frunza.* DELAVRANCEA, A. 34. *Din tulpina bătrînă și putredă a fagului încolțesc vlăstare tinere și vioaie.* RUSSO, O. 27.

2. Fig. (Despre idei, sentimente) A apărea, a se forma, a se naște. *În același timp, îi încolți în minte o întrebare, ca un cîrlig: ce caută el aici?* REBREANU, P. S. 68. *Un grăunte de speranță începu să încolțească în mintea ei.* BART, E. 241. *Și-n piepturile păstorilor tineri, răzimați c-un cot de-o stîncă și c-o mînă pe bîtă, încolțea un dor mai adînc, mai întunecos, mai mare, — dorul voiniciei!* EMINESCU, N. 5.

II. Tranz. **1.** (Despre animale, mai ales despre lupi sau cîini) A înfige colții în..., a ataca și a mușca; a înconjura din toate părțile, atacînd fără posibilitate de retragere. *L-au încolțit cîinii.* ▭ *Încolțit-a lupul vreun juncan?* AGÎRBICEANU, S. P. 16. *Lupii... i-au încolțit o vită.* CONTEMPORANUL, VII 287.

2. Fig. (Despre oameni) A prinde la strîmtoare, a strînge în chingi, a înghesui. *Acu și subprefectul... a început a-l încolți.* SADOVEANU, P. S. 66. *Pe mine mă încolțise un autor într-un ungher și-mi spunea viața și operele lui.* VLAHUȚĂ, O. A. 226. *Dacă se văzu încolțit, spuse tot adevărul.* ISPIRESCU, L. 179. ✧ (Despre abstracte) *Țipă ascuțit, fără nici o legătură cu învinuirile și întrebările care-l încolțeau.* DUMITRIU, V. L. 45. *Femeia, încolțită de spaimă, a început să-i teamă viața.* POPA, V. 313. *Într-astă vreme nunta mergea încetinel și îndelete, oprindu-se pe unde da de umbră și benchetuind pe unde încolțea foamea pe nuntași.* POPESCU, B. III 111.

ÎNCOLȚÍRE s. f. Acțiunea de a **încolți**; germinare. *Încolțirea grîului.*

ÎNCOLȚÍT s. n. Faptul de a **încolți**; încolțire.

ÎNCOMÁT, -Ă, *încomați, -te,* adj. (Neobișnuit) Cu coamă bogată. *El scoate grabnic un pumnal Și-un val de sînge, roșu val De sînge cald a izvorît Din nobil-încomatul gît, Și cade mortul cal.* COȘBUC, P. I 114.

ÎNCONDEIÁ, *încondeiez* (pers. 3 și *încondéie*), vb. I. Tranz. **1.** A desena, a împodobi cu diferite modele, cu ajutorul unui condei sau prin alte mijloace. *Scobeau lemne și le încondeiau cu un cui înroșit în foc.* PAS, Z. I 159. ✧ Fig. *Și sprîncenele arcate fruntea albă i-o încheie, Ce o singură trăsură măiestrit le încondeie.* EMINESCU, O. I 79. ✧ Refl. pas. *În vinerea dinaintea paștilor se încondeie ouăle și se roșesc cu băcan.* TEODORESCU, P. P. 585.

2. Fig. A vorbi de rău pe cineva, a defăima, a calomnia; a ponegri, a bîrfi. *Îl încondeia cu toate păcatele și-l făcea de batjocură în fața judecătorului.* PAS, Z. I 151. *La-mpăratul se ducea, Pe Deliu... încondeia.* TEODORESCU, P. P. 580.

ÎNCONDEIÁT[1] s. n. Faptul de a **încondeia**; încondeiere. *Încondeiatul ouălor.*

ÎNCONDEIÁT[2], **-Ă,** *încondeiați, -te,* adj. Împodobit cu desene (făcute cu condeiul); (despre gene, sprîncene) înnegrit cu cosmetice. *O casă albă ca laptele, cu jurul geamurilor încondeiat în roșu și-n albastru.* DELAVRANCEA, S. 3. *Ou de rață-ncondeiat.* PĂSCULESCU, L. P. 38. *Geni* (= gene), *sprîncene-ncondeiate.* TEODORESCU, P. P. 87. ✧ Fig. *Gafița era o femeie nălțuță, subțire în boi, c-un obraz neclintit în frumusețea lui, încondeiat cu sprîncene codate și cu ochi mari ca migdalele, umezi și negri.* SADOVEANU, B. 261.

ÎNCONDEIÉRE, *încondeieri,* s. f. Acțiunea de a **încondeia.**

1. Împodobire cu desene, desenare. *Așa cum vor fi învățat oamenii veacului dintîi să-și înflorească, după încondeierea lor simplă și fină, oalele de lut.* C. PETRESCU, R. DR. 26. ✦ Accentuare a liniei sprîncenelor.

2. Fig. Ponegrire, defăimare.

ÎNCONDEIETÚRĂ, *încondeieturi,* s. f. Faptul de a **încondeia**; (concretizat) desen executat pe ouăle de paște.

ÎNCONDURÁ[1], *încóndur* și *încondór,* vb. I. Refl. (Rar) A se încălța cu conduri.

ÎNCONDURÁ[2], *încóndur* și *încondór,* vb. I. Tranz. (Rar, despre păsări) A-și înfoia penele, aripile. *Șalupele cu două pînze alunecă; se întrec ca lebedele, cînd își încondură aripile și vîslesc adînc cu picioarele lor cenușii.* DELAVRANCEA, V. V. 161.

ÎNCONDURÁT, -Ă, *încondurați, -te,* adj. Înfoiat, umflat. *Scoaseră căciulile încondurate, îi sărutară mîinele și-i dădură o carte.* DELAVRANCEA, O. II 29.

ÎNCÓNJUR, (rar) *înconjururi,* s. n. Ocol, ocolire. *Au făcut înconjurul curții.* ✧ Loc. adv. **Cu înconjur** (sau **cu înconjururi**) = pe departe, pe ocolite. *Am început a vorbi... șfios, cu înconjururi.* SADOVEANU, E. 122. **Fără înconjur** = de-a dreptul; fig. fără nici o ezitare, fără subterfugii. *Cu cine te-ai oprit pe coastă? — Cu Ion, răs-*

punse fata fără înconjur. REBREANU, I. 57. *Trebuie... să vorbim pe şleau şi fără înconjur despre acest prieten... al idealurilor noastre.* IONESCU-RION, C. 124.

— Variantă: **înc**ŭ**nj**ur (CREANGĂ, A. 108) s. n.

ÎNCONJURÁ, *încónjur* şi *înconjór,* vb. I. Tranz. **1.** A se mişca în jurul unui punct fix, a umbla de jur împrejur, a face ocolul unui loc. *Înconjura casa alergînd.* ✦ (Despre grupuri, colectivităţi etc.) A se afla, a sta, a fi aşezat de jur împrejurul (unei fiinţe sau al unui lucru); a împresura, a încercui. *Oamenii veniră în faţa lui şi-l înconjurară.* DUMITRIU, N. 91. *Aş vrea să văd, să-mi umplu sufletul de mişcarea şi de priveliştile ce mă-nconjoară.* VLAHUŢĂ, O. A. 424. *Stejarii par o strajă de giganţi ce-o înconjoară.* EMINESCU, O. I 152. ✧ (Poetic) *Pădurea de brazi de la marginea podişului îl înconjoară cu liniştea ei.* BOGZA, C. O. 87. ✦ (Cu privire la o casă, un oraş, o cetate etc.) A încercui cu forţe armate, a împresura, a asedia. *Înconjuraţi casa, strigă Măgură.* CAMILAR, N. I 13. ✦ Refl. (Urmat de determinări introduse prin prep. «de») A primi pe lîngă sine, a trăi în societatea, în tovărăşia cuiva. *S-a înconjurat de oameni harnici.*

2. A închide, a izola printr-un gard, a face o împrejmuire. *A înconjurat terenul cu gard.* ✦ A încercui. *Susan a măsurat de cîteva ori din ochi ramurile copacului, pe urmă, zgîriind pămîntul cu băţul, a înconjurat tulpina larg, la cinci-şase metri distanţă.* GALAN, Z. R. 92. ✦ A cuprinde, a îmbrăţişa. *Pe genunchi îmi şezi, iubito, braţele-ţi îmi înconjoară Gîtul... iar tu cu iubire priveşti faţa mea pălindă.* EMINESCU, O. I 42. ✧ Fig. *Poporul nostru înconjură cu dragostea sa armata populară.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2235.

3. A umbla mult (în căutarea unui lucru), a bate drumurile, a străbate, a cutreiera, a alerga dintr-un loc într-altul. *A înconjurat tot oraşul.* ✦ A face un ocol, a ocoli. *Ca să ajungă la gară trebuie să înconjure mult.* ▭ *Goliciunea înconjură, iară foamea dă de-a dreptul,* se spune pentru a arăta că dintre toate nevoile omului foamea e cea mai imperioasă.

— Variantă: **înc**ŭ**nj**ură (CREANGĂ, P. 278, EMINESCU, N. 9, ALECSANDRI, P. I 10) vb. I.

ÎNCONJURĂTÓR, -OÁRE, *înconjurători, -oare,* adj. Care se află de jur împrejur, care înconjoară. *Mediu înconjurător.*

ÎNCONTRÁ, *încontrez,* vb. I. Refl. (Popular) A se împotrivi, a se opune, a se lua la harţă (cu cineva), a se ciocni în păreri. *Avem în sat un căpău, unul care se-ncontrează cu mine.* CAMILAR, N. II 409. *Nu era greu de priceput că, pe drum, el se încontrase cu ei.* PAS, L. I 40. *Se cam încontrau dumnealor, domnii profesori.* SADOVEANU, N. F. 150.

ÎNCONTRĂRE, *încontrări,* s. f. (Popular) Acţiunea de a se încontra; ceartă, sfadă. *Nevoia asta mi se trage dintr-o încontrare cu dom' locotenent Cantîr.* CAMILAR, N. I 14.

ÎNCOPCIÁ, *încopciez,* vb. I. Tranz. **1.** A închide o copcă; a încheia o haină, a prinde în copci. (Fig.) *Cînd Huţu cînta sau citea apostolul, Budulea îşi încopcia mînile pe piept, privea o dată la dascăl şi rămînea cu capul plecat.* SLAVICI, O. I 75.

2. A îmbina două piese de tablă introducînd limbile uneia în golurile celeilalte şi îndoindu-le.

— Pronunţat: *-ci-a.*

ÎNCOPCIÉRE, *încopcieri,* s. f. Acţiunea de a încopcia.

— Pronunţat: *-ci-e-.*

ÎNCORDÁ, *încordez,* vb. I. Tranz. **1.** A aduce muşchii corpului (p. ext. corpul întreg) în stare de tensiune. *Îşi încordă braţele şi umerii îmbrăcaţi într-o cămaşă de cînepă.* DUMITRIU, N. 147. *O tărie nebună îmi încordă mădularele.* SADOVEANU, O. VI 13. ✧ Refl. *Primprejur, pe moşie, ţăranii... se încordau din greu gemind.* SADOVEANU, O. VII 277. *Şi apoi încordîndu-se şi scuturîndu-se o dată voinicește, iară şi-arată puterile sale zicînd: Ţine-te zdravăn, stăpîne, că iar am să zbor.* CREANGĂ, P. 220. ✦ Fig. A-şi aduna, printr-o sforţare, puterea, atenţia, memoria, voinţa etc., a face un efort. *Îşi încordă încă o dată toată voinţa.* DUMITRIU, B. F. 148. *Dacă îţi încordezi atenţia, observi că fiecare cal e altfel, fiecare înfăţişează alergarea lui cu alte mişcări.* STANCU, U.R.S.S. 122. *Îmi dădeam citeodată osteneala să-mi încordez memoria... şi nu puteam.* NEGRUZZI, la TDRG. ✦ (Rar) A întări. *Va depune cu atît mai mult silinţele spre a dezvolta... inteligenţa ageră a junimii noastre, încordînd totdeodată în inimile tinerilor nobilul simţimînt al patriotismului.* ODOBESCU, S. III 327.

2. A aduce în stare de tensiune, a întinde un arc, un cablu etc. *Îşi încordau arcurile şi puştile.* RETEGANUL, P. V 70. ✦ (Cu privire la instrumentele muzicale cu coarde) A acorda. *Încorda-voi a mea liră să cînt dragostea?* EMINESCU, O. I 140. ✦ Fig. (Neobişnuit) A da formă de arc, a arcui. *Nişte sprîncene pe care penelul nu le-ar fi încordat cu atîta delicateţă.* NEGRUZZI, la TDRG.

3. (Rar) A lega strîns, a strînge, întinzînd sau răsucind funia care leagă. *L-a legat, nu l-a legat, Că de mîini l-a încordat, De picior l-a-mpiedicat.* TEODORESCU, P. P. 554. ✦ A lega coardele viei. (Refl. pas.) *După ridicatul viei la un harag, se sapă tot pămîntul şi apoi se încordează.* I. IONESCU, P. 249.

ÎNCORDÁRE, *încordări,* s. f. Faptul de a (se) încorda.

1. Efort de concentrare a forţelor fizice sau intelectuale. *Din cîteva încordări ale braţelor lui vînjoase, fu în mijlocul curentului.* BART, E. 184. *O încordare înaltă a atenţiei ascute simţirea auzului în singurătatea nopţii.* GHEREA, ST. CR. II 139. *În mişcarea braţelor lor, în toată voinicească şi puternica încordare... a trupului lor vînjos, au ceva din măreţia statuilor antice.* VLAHUŢĂ, O. A. 414. ✦ Tensiune. *Încordare nervoasă.* ▭ *Băiatul trecu printr-o stare ciudată de încordare.* VORNIC, P. 183. ✧ Loc. adv. **Cu încordare** = cu intensitate, din toate puterile; febril. *A doua zi avea să cunoască ceea ce aştepta cu încordare.* VORNIC, P. 158. *Toată urbea aşteaptă cu încordare să vină rezultatul examenului anual şi împărţirea premiilor.* CARAGIALE, O. II 187.

2. Strîngere, strînsoare, îmbrăţişare. *Se desface din încordarea braţelor ei.* VLAHUŢĂ, N. 148.

ÎNCORDÁT, -Ă, *încordaţi, -te,* adj. **1.** Pus în stare de tensiune prin concentrarea forţelor. *Porumbiţe... cu aripile întinse şi-ncordate, zboară.* ODOBESCU, S. III 34. *Cu braţe lungi, groase, încordate, S-apropie în grabă.* ALECSANDRI, P. III 347. ✦ Care exprimă o stare de tensiune, de încordare. *Expresia încordată a feţei.*

2. Fig. Concentrat, atent, înfrigurat, febril. *Aşteptară amîndoi, încordaţi, ţipetele următoare.* DUMITRIU, N. 209. *Mereu încordat, ca un arc, Traian Buciu parcă turna din clocotul vieţii sale nestăvilite sînge aprins în mădularele motorului.* MIHALE, O. 170. *M-ai ţinut în orice clipă cu simţirile încordate.* MACEDONSKI, O. I 94.

3. (Despre arc) Cu coarda întinsă. *Cantemir se arătă şi el o clipă cu arcul încordat, sus pe mal.* SADOVEANU, O. VII 40. *Zbîrniie arcele-ncordate.* ALECSANDRI, P. II 16. ✦ Fig. (În legătură cu raporturile dintre oameni) Înăsprit, neprietenos, putînd da naştere la conflicte. *Situaţie încordată. Relaţii încordate.*

ÎNCORDĂTÓR, *încordătoare,* s. n. (Regional) Instrument cu care se încordează şi se ţine întinsă pînza la rost sau la sulul dinainte al războiului. ✦ Lemn cu care se ţine încordată sfoara ferăstrăului; cordar.

ÎNCORDĂTÚRĂ, *încordături,* s. f. (Învechit) Încordare, întindere. *Vînătoarea, lupta cu fiarele, alergările cu caii şi încordătura arcului erau visele de aur cu care se desfătau ei.* ODOBESCU, S. III 108.

ÎNCORDÎT s. n. (Popular) Legare a coardelor viţei de vie (pe arac). *Încorditul se face adăugînd la haragul cu care s-a ridicat viţa încă unul, doi, trei, patru şi pînă la cinci haragi.* I. IONESCU, P. 250.

ÎNCORNORÁ, *încornorez,* vb. I. T r a n z. **1.** A adăuga unei povestiri, unei întîmplări amănunte născocite, a exagera faptele, a deforma adevărul; a înflori, a umfla. *Mă, Ţudore, n-o mai încornora şi tu aşa! zise nevasta lui Paţanghel.* PREDA, Î. 78. *Nu-i era de ajuns cum le încornora toate cîte le auzea şi le vedea.* CARAGIALE, O. III 34. *Încornorează ţînţarul, De ţi-l face cît magarul.* PANN, P. V. I 28.

2. (Familiar, cu privire la soţi) A înşela, a pune coarne.

ÎNCORNORÁT, -Ă, *încornoraţi, -te,* adj. **1.** Care are coarne, cu coarne. *Vită naltă, Naltă-ncornorată.* TEODORESCU, P. P. 259. ✦ (Despre soţi) Înşelat. *Aici e o parte din suferinţa celui încornorat şi minţit mereu.* CAMIL PETRESCU, T. II 291. ✦ (Substantivat, m., în forma articulată) Dracul.

2. F i g. (Despre fapte sau vorbe) Exagerat, înflorit, fără bază reală. *Minciună încornorată.* ▭ *Unul. iscoditor trist de termeni încornoraţi... Se plînge că nu-nţeleg acei care îl ascult.* ALEXANDRESCU, M. 240.

— Variantă: **cornorát, -ă** (CREANGĂ, P. 48, NEGRUZZI, S. I 347) adj.

ÎNCORONÁ, *încoronez,* vb. I. **1.** R e f l. (Despre monarhi) A pune pe cap coroana ca simbol al demnităţii de monarh; p. e x t. a deveni monarh, a se urca pe tron. *În anul 1301, dinastia lui Arpad se stinge şi, după lupte, se încoronează un rege din dinastia de Anjou.* IST. R.P.R. 106. *Şi-n aceste clipe se vor face războaie, se vor încorona regi.* EMINESCU, N. 61. *Se încoronară şi se proclamară rege şi regină Poloniei.* NEGRUZZI, S. I 178. ✧ T r a n z. *El, Volos, doar-a-ncoronat Pe Decebal cel luminat.* COŞBUC, P. II 303.

2. T r a n z. F i g. A împodobi cu ceva în chip de coroană; a încununa. *Nişte sprincene... încoronau ochii ei negri.* NEGRUZZI, S. I 44. *Aci plopii cu frunza o vale-ncoronează, Acolo se văd dealuri, ş-aici sălbatici vii.* ALEXANDRESCU, P. 28.

3. T r a n z. F i g. A încheia, a desăvîrşi o activitate printr-o ultimă realizare valoroasă.

ÎNCORONÁRE, *încoronări,* s. f. Acţiunea de a (s e) î n c o r o n a.

1. Ceremonia urcării pe tron a unui suveran. *Din suflet s-a bucurat... de-ncoronare cînd a aflat.* ALEXANDRESCU, M. 349.

2. F i g. Încheiere, desăvîrşire (a unei opere, a unei activităţi, a unei cariere etc.). *Simfonia este încoronarea activităţii lui muzicale.*

ÎNCORONÁT, -Ă, *încoronaţi, -te,* adj. Învestit cu semnele domniei. *Acest prinţ are, între alte însuşiri, o chibzuinţă strategică puţin obişnuită frunţilor încoronate.* SADOVEANU, F. J. 729. *Fost-am domn încoronat Ş-acum iată-mă argat.* ALECSANDRI, T. I 440. ✧ *Cap încoronat* = suveran.

ÎNCORPORÁ, *încorporez,* vb. I. T r a n z. **1.** A absorbi, a îngloba, a cuprinde sau a închide în sine. *Am văzut cu toţii că noua realitate creată de partidul bolşevicilor care încorporează raţiunea şi voinţa maselor... ne oferă un dar sublim.* SAHIA, U.R.S.S. 163. ✦ (Cu privire la o ţară, o provincie etc.) A alipi, a anexa.

2. (Cu privire la recruţi) A încadra într-o unitate militară pentru facerea stagiului. *Văraru... a fost încorporat, mi se pare, mai mult în glumă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 243.

ÎNCORPORÁRE, *încorporări,* s. f. Acţiunea de a î n c o r p o r a şi rezultatul ei.

1. Înglobare a unui corp în altul.

2. Intrare în cadrele armatei pentru satisfacerea stagiului militar.

ÎNCORSETÁT, -Ă, *încorsetaţi, -te,* adj. Strîns în corset. *Umblă ca un maimuţoi încorsetat.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 282. *Mi-au cerut voie să se ducă în sat unde era horă... şi aşa ferchezuite, încorsetate... le-am dat drumul.* NEGRUZZI, S. I 104. ✦ F i g. Ţeapăn, băţos, rigid.

ÎNCOT, *încote,* s. n. Chicot. *Nici noaptea să nu mă pot odihni de încotele voastre?* CREANGĂ, A. 40.

ÎNCOTOŞMÍ vb. I v. **încotoşmăna.**

ÎNCOTOŞMĂNÁ, *încotoşmănez,* vb. I. R e f l. (Despre persoane) A se îmbrăca cu multe haine, a se îmbrăca gros, a se înfofoli. *Dochia... iute s-a încotoşmănat în cele nouă cojoace.* VLAHUŢĂ, O. A. 411.

— Variante: (rar) **încotoşmá** (CONTEMPORANUL, VII 391) vb. I, **încotoşmăní,** *încotoşmănesc* (DUMITRIU, N. 87), vb. IV.

ÎNCOTOŞMĂNÁT, -Ă, *încotoşmănaţi, -te,* adj. (Despre persoane) Îmbrăcat gros sau cu multe haine, înfofolit. *Pe la ora opt şi-au făcut apariţia primele femei, încotoşmănate, înfofolite.* BOGZA, Ţ. 27. *Erai încotoşmănat ca o băbuţă.* PAS, Z. I 44.

ÎNCOTOŞMĂNÍ vb. IV v. **încotoşmăna.**

ÎNCOTRÓ adv. (Pe lîngă verbe de mişcare) Unde, pe unde, în ce direcţie; oriunde. *Of! Îmi vine să mă duc Şi nu ştiu încotro s-o apuc.* BENIUC, V. 141. *Încotro te întorci numai îndemnuri la veselie şi desfrîu.* REBREANU, R. I 255. *Încotro să ne ducem?* ODOBESCU, S. I 146. *Încotro rătăceşte acum?* ALECSANDRI, T. 112. ✧ L o c. a d v. **Ori încotro** = indiferent în ce direcţie, oriunde. *Ori încotro te întorci, numai moşii boiereşti ai să vezi.* REBREANU, R. I 78. *Am rătăcit şi urme nu-s, Ori încotro m-aş duce!* IOSIF, PATR. 16. ✧ E x p r. **Care încotro (poate)** = care pe unde poate, în toate direcţiile. *Voi împrăştiaţi-vă care încotro şi vă duceţi acasă.* ISPIRESCU, L. 318. *Fugiseră care încotro de groaza ianicerilor.* NEGRUZZI, S. I 206. **A nu (mai) avea încotro** = a nu mai avea nici o posibilitate, nici un mijloc (decît...). *Ce face toată lumea, vom face şi noi, că n-avem încotro.* REBREANU, R. II 61. *Dacă văzu că n-are încotro, merseră la grajd.* ISPIRESCU, L. 21. *N-am încotro; mort-copt, trebuie să te ieu cu mine.* CREANGĂ, P. 203. (Ironic, cu valoare de superlativ) **N-ai încotro!** = nici că se poate mai mult! nici vorbă nu poate fi! *Da, de onest, n-ai încotro!* CARAGIALE, O. I 151.

ÎNCOTRÓVA adv. Într-o direcţie oarecare, într-un loc, undeva. *Claxonînd strident, un tractor rutier tîra încotrova o platformă încărcată cu zarzavat.* GALAN, B. I 16. *Căci pe-atunci era la modă Vara, cînd plecau la băi, Regii, meşteri în bătăi, Să-şi ia drumul încotrova, Totdeauna prin Moldova.* COŞBUC, P. I 326. *Cînd porneşti încotrova, să nu te întorci.* ŞEZ. I 127.

ÎNCOVOIÁ, *încovói,* vb. I. R e f l. (Despre fiinţe sau părţi ale corpului) A se curba în formă de arc; a se arcui. *Se încovoaie sub o izbucnire de plîns.* SAHIA, N. 37. *Dar braţele-i goale, unul se încovoaie în sus, ca să scoată o săgeată din cucura de pe umeri; celălalt se reazimă pe creştetul cornut al ciutei.* ODOBESCU, S. III 55. *Dinaintea gurei de la sobă se încovoia o mîţă albă, care torcea de mulţămire.* ALECSANDRI, O. P. 95. ✧ T r a n z. *Părintele Ionaftan îşi încovoie trupul slab şi începu urcuşul prin*

umezeala desișurilor. SADOVEANU, O. VII 209. (Fig.) *Treceai prin văile afunde, Încovoindu-ți îndărătnic Mărețul tău grumaz de unde.* GOGA, P. 18. *Spre-nchinăciune el genunchii-și încovoaie.* EMINESCU, O. I 51. ✧ Refl. (Despre obiecte) *Își alese o sabie cam ruginită, dar cu fierul ce se încovoia de se făcea covrig.* ISPIRESCU, L. 21. ✦ Fig. (Despre persoane) A se umili. *Eminescu... nu s-a încovoiat niciodată; era un om dintr-o bucată.* CARAGIALE, N. S. 15. *Să văd eu cum se-ncovoaie cu sfială un Răzvan Pe lîngă cei mai din coadă boierași de la divan?* HASDEU, R. V. 125.

ÎNCOVOIÁLĂ, *încovoieli,* s. f. Încovoietură, arcuire.

ÎNCOVOIÁT, -Ă, *încovoiați, -te,* adj. **1.** Curbat, arcuit. *Se așează... pe o rădăcină încovoiată ca un jilț.* REBREANU, I. 19. *Atîrnă pe coapsa stîngă o sabie încovoiată.* NEGRUZZI, S. I 23.

2. (Despre oameni) Adus de spate, gîrbov, cocîrjat. *Floarea nu-și dezlipea ochii de umerii... încovoiați* [ai lui Miai]. DUMITRIU, N. 290. *Zaharia Duhu a rămas încovoiat pe banca de lemn.* C. PETRESCU, R. DR. 225.

ÎNCOVOIÉRE, *încovoieri,* s. f. Faptul de a fi încovoiat; curbare, arcuire. *Încovoierea unui fier.* ▭ *Gînditor, urmărea fumul țigării, cu același surîs trist și absent, uitat pe buzele cu încovoieri amare la colțul gurii.* C. PETRESCU, A. 287. *Nesfîrșite se desfășură-n zarea înaltă încovoierile munților, cu coamele-n lumină, cu brîie de umbră pe la încheieturi.* VLAHUȚĂ, O. A. II 135.

ÎNCOVOIETÚRĂ, *încovoieturi,* s. f. Curbură, sinuozitate.

ÎNCOVOIÓS, -OÁSĂ, *încovoioși, -oase,* adj. (Rar) Care se încovoaie (ușor); flexibil. *Plesnind din bicele lor ce se împleteceau, pe dasupra capetelor, ca mii de șerpi încovoioși.* ODOBESCU, S. I 161.

ÎNCOVRIGÁ, *încovrig,* vb. I. Refl. A se îndoi în formă de covrig, a se încolăci; a se ghemui. *Peste rîpă se-ncovrigă O bucată de verigă, O omidă cenușie.* CORBEA, A. 10. ✧ Tranz. *Pisica intră miorlăind... încovrigîndu-și coada.* VLAHUȚĂ, O. A. III 174.

ÎNCOVRIGÁT, -Ă, *încovrigați, -te,* adj. Îndoit (în formă de covrig), încolăcit, încovoiat. *Era zbîrcită și încovoiată ca muma pădurii.* CAMIL PETRESCU, O. II 299.

ÎNCRAVAȘÁT, -Ă, *încravașați, -te,* adj. (Rar) Cu cravașă. *Iată-mă împintenat și încravașat!* ALECSANDRI, T. 1319.

ÎNCRÉDE, *încréd,* vb. III. **1.** Refl. (Urmat de determinări în dativ sau, mai ales, introduse prin prep. «în») A crede, a avea încredere în cineva, a se bizui pe cineva, a se lăsa în nădejdea cuiva; a conta pe cineva. *Încrede-te lui, cum te-ai încrezut în mine!* ISPIRESCU, L. 21. *Cutezătorul ce se încredea perfidelor unde.* EMINESCU, N. 33. ✦ (Mai ales în construcții negative) A crede spusele cuiva, a da crezare, a-i veni cuiva să creadă. *I se pare că visează, Ar zîmbi și nu se-ncrede, ar răcni și nu cutează.* EMINESCU, O. I 84. *Tu ești, inima-mi spune, și tot nu mă încred.* ALECSANDRI, T. II 129.

2. Tranz. (Învechit, azi în poezie) A da sau a lăsa ceva cu toată încrederea în seama cuiva; a încredința cuiva ceva. *De-o fi, bade, să ghicești, Îți încred o bogăție: Leagăn am să fac din tine, Și-un copil — de-o fi cu bine — Ți-l dau ție Să mi-l crești!* COȘBUC, P. I 203. *Ridică ochii. Vede Luceafărul. Și-ncetișor Dorințele-i încrede.* EMINESCU, O. I 179. ✧ Refl. (Poetic) *Barca se-ncrede în sînul mării, Luna-ntr-al nopții car zburător.* ALECSANDRI, O. 149.

ÎNCRÉDERE s. f. (Mai ales în legătură cu verbul «a avea») Acțiunea de a (se) încrede și rezultatul ei; sentiment de siguranță față de cinstea, bună-credința sau sinceritatea cuiva; credință. *Afară ne primește lumina, ne primesc copacii înverziți, care-și leagănă frunzele în vînt și oamenii sovietici, pe fețele cărora flutură încrederea în viitor.* STANCU, U.R.S.S. 142. *Nu avea mare încredere nici în arendaș, oricît se arăta de amabil.* REBREANU, R. II 48. *Fața lui, tînără și bărbătească, insufla încredere.* NEGRUZZI, S. I 30. ✧ *Abuz de încredere* v. abuz. ✧ Expr. **Om (sau persoană) de (mare) încredere** = persoană pe a cărei cinste (fidelitate, vrednicie, discreție) cineva se poate bizui, căreia îi poate încredința chestiuni sau sarcini importante. *Vătășelul Lazăr Odudie, omul de încredere al lui Cosma, venea în urma lui, cu capul gol.* REBREANU, R. II 68. **Post de (mare) încredere** = post care se încredințează numai persoanelor vrednice de încredere deplină. (În parlamentele burgheze) **Vot de încredere** = vot prin care se aprobă în parlament activitatea sau programul unui guvern. **A pune chestiunea de încredere** = a supune votului deputaților politica generală a guvernului sau un aspect particular al ei, votul contrar atrăgînd după sine demisia guvernului.

ÎNCREDINȚÁ, *încredințez,* vb. I. **1.** Tranz. (Urmat de determinări în dativ) A da ceva ori pe cineva în grija, în seama sau în păstrarea cuiva demn de încredere; a preda. *Își încredință pardesiul și pălăria persoanei rotunde și afabile de la garderobă.* C. PETRESCU, C. V. 60. *Eu cred că, dacă ar afla ce gînduri ai, califul ar fi în stare să-ți încredințeze puterea lui pe o zi.* CARAGIALE, P. 129. *Boierii încredințau cîrmuirea țării pe viață sau pe o seamă de ani unui om ce îl chema domn și stăpînitor al țării.* BĂLCESCU, O. I 351. ✦ (Cu privire la o taină) A împărtăși cuiva cu toată încrederea. (Poetic) *Florile... încredințară taina lor... unui flutur.* EMINESCU, N. 29.

2. Refl. A se convinge de ceva. *Tomșa se încredință dintr-o privire că răzășii lui sînt de față.* SADOVEANU, O. VII 109. *Ca să se încredințeze, își chemă fetele.* ISPIRESCU, L. 52. *Ipate, voind să se încredințeze și despre asta, ascultă pe Chirică.* CREANGĂ, P. 171. *Te vei încredința că prietenul tău a făcut pentru tine mai mult decît tine.* NEGRUZZI, S. I 63.

3. Tranz. A confirma, a asigura. *Tu, în carne și oase?—S-ar zice că tot eu!... îl încredință Vardaru.* C. PETRESCU, A. R. 12. *Și ca să-l încredințeze, îi dete înscris.* ISPIRESCU, L. 6. *Așa m-o încredințat vărul meu.* ALECSANDRI, T. 952. ✧ Absol. *Așa e, cum spuneți dumneavoastră, domnule plotonier-major, a încredințat Florea.* SADOVEANU, M. C. 55.

ÎNCREDINȚÁRE, *încredințări,* s. f. Acțiunea de a încredința și rezultatul ei.

1. Lăsare în grija, în seama sau în păstrarea unei persoane de încredere. *Încredințarea unei misiuni. Încredințarea unui secret.* ✦ (Concretizat, neobișnuit) Adeverință. *Erau șapte încredințări la număr, pentru arme și bani.* C. PETRESCU, A. R. 10.

2. Convingere. *El rostea acestea cu cea mai deplină încredințare.* ODOBESCU, S. III 46.

3. Garantare, asigurare. *Tu credință-mi juri și-mi dai încredințări.* NEGRUZZI, S. II 18.

ÎNCREDINȚÁT, -Ă, *încredințați, -te,* adj. (Numai în expr.) **A fi (sau a rămîne) încredințat că...** = a fi convins, a avea siguranța că... *Erau încredințați că tatăl lor știa ce spune.* ISPIRESCU, L. 211. *Fii bine încredințată că n-are să ne știe nici pămîntul.* CREANGĂ, P. 171. *Încredințat fiind că cetitorul îmi va rămînea mulțămitor.* NEGRUZZI, S. I 43.

ÎNCREMENÍ, *încremenesc,* vb. IV. Intranz. **1.** A rămîne nemișcat (de mirare, de frică, de groază etc.); a înmărmuri, a împietri, a înlemni. *Încremeni de groază ca și cînd mișcarea și glasul mulțimii ar fi fost începutul unei noi răzvrătiri.* REBREANU, R. II 277. *Cînd a dat cu ochii de mine pe loc a încremenit,* CREANGĂ, P. 86. *Arald*

încremenise pe calu-i. EMINESCU, O. I 98. ◇ Fig. *În tăcere, începu să cînte un corn de vînătoare departe, sus, în cer, sub gheţari, unde încremenise o lumină puternică trandafirie.* SADOVEANU, O. V 610. *Şi pe-a degetelor vîrfuri în iatacul tăinuit Intră — unde zidul negru într-un arc a-ncremenit.* EMINESCU, O. I 76. ◇ Tranz. fact. *Frumuseţea tînărului, privirile lui pierdute cine ştie unde, aerul extatic care-i lumina capul, încremeniră pe omul de afară.* CARAGIALE, O. I 317.

2. (Despre lucruri în mişcare) A sta, a se opri locului. *Suflările molatice de vînt încremeniră, zgomotul depărtat al văilor frămîntate de vijelia Bistriţei amuţi.* HOGAŞ, DR. II 16. *De fiori încremeneşte Largul apelor adînci.* COŞBUC, P. II 12. *Soarele părea că încremenise pe loc, încîlcit în crengile copacilor.* VLAHUŢĂ, O. A. 120.

ÎNCREMENÍRE s. f. **1.** Acţiunea de a încremeni şi rezultatul ei; nemişcare, împietrire, neclintire. *Se amestecau chemări de paseri: erau cele din urmă călătoare pe şuvoaiele de vînt ale înălţimii, ca pe ape; grăbeau năprasnic spre miazăzi, căci le ajungea din urmă spaima gheţii, încremenirea de stîncă a lunilor rele.* SADOVEANU, P. M. 88. *În solemna încremenire a firii nu se mişca, încet şi gînditor, decît doar chipul meu tăiat în umbră pe fundul de lumină al adîncului.* HOGAŞ, M. N. 92. *Era o tăcere şi o încremenire în tot cuprinsul acela, că te credeai pe-o altă lume.* VLAHUŢĂ, O. A. 485.

2. Rămînere în nemişcare (de mirare, de frică, de groază etc.); înmărmurire, înlemnire, consternare. *În mulţimea adunată la conacul Vîrnavilor a fost o clipă de... încremenire şi tăcere.* GALAN, Z. R. 230. *Legiuni de zugravi şi de pietrari erau osîndiţi ca să aşterne pe ziduri pentru încremenirea viitorimii, toate acele nemărginite epopee vînătoreşti.* ODOBESCU, S. III 80.

ÎNCREMENÍT, -Ă, *încremeniţi, -te,* adj. Oprit brusc pe loc, rămas în nemişcare; înţepenit, nemişcat, neclintit; p. ext. (despre persoane) înmărmurit, înlemnit, consternat. *Nu venea de nicăieri nici o adiere de vînt. Sus pe cer un uliu plutea într-o rotire largă, cu aripile desfăcute, încremenite ca într-un tablou.* MIHALE, O. 409. *Am stat încremenit sub groaza celor ce aveau să se întîmple.* VLAHUŢĂ, O. A. 495. *Holbînd ochii lung prin casă, o cuprinde spaimă şi remîne încremenită.* CREANGĂ, P. 27. *Rămăsei încremenit la o aşa ciudată privelişte.* ALECSANDRI, C. 111. ◇ (Poetic) *Fulger lung încremenit Mărgineşte munţii negri în întregul asfinţit.* EMINESCU, O. I 148.

ÎNCRENGĂTÚRĂ, *încrengături,* s. f. Fiecare din diviziunile mari în care este împărţit regnul animal sau vegetal. *Încrengătura vertebratelor.*

ÎNCRÉSTĂ, *încrestez,* vb. I. Tranz. (Rar) A cresta. *Bătul meştereşte în coajă încrestase.* La TDRG.

ÎNCREŢÍ, *încreţesc,* vb. IV. **1.** Tranz. (Cu privire la suprafeţe netede) A face să capete creţuri sau cute. *Iazul scînteia ca o oglindă mare de argint: nici o aburire nu-l încreţea.* SADOVEANU, O. VI 15. *Codrii se înfioreză de atîta frumuseţe, Apele-ncreţesc în tremur străveziile lor feţe.* EMINESCU, O. I 142. ◇ Refl. *Marea luă o culoare mai întunecată, se încreţi şi începu a fierbe.* BOLINTINEANU, O. 270. *Apa-n vălurele... se-ncreţeşte.* ALECSANDRI, P. III 278. ✦ A strînge pielea (în special a frunţii) în formă de cute sau creţuri. *Îşi încreţi fruntea, pînă i se îngustă cît degetul.* CAMILAR, TEM. 172. *Domnul Frederic... te îndepărta cu mîna şi-şi încreţea fruntea.* PAS, Z. I 308. *Încreţi fruntea şi-şi aţinti privirea bolnavă în bagdadie.* SADOVEANU, O. I 51. ◇ Refl. *I se încreţeau cutele mărunte de pe lîngă ochi.* DUMITRIU, N. 148. *Unii se încreţesc la chip, cînd le vorbeşte, de ai crede că au mîncat lămîi.* PAS, Z. IV 102. *Dar cum i s-a încreţit pielea pe frunte şi pe sub ochi!* VLAHUŢĂ, O. A. III 19. ◇ Intranz. (În expr.) **A încreţi din sprîncene** v. sprînceană.

2. Refl. Fig. A se încrîncena, a se înfiora. *Se încreţea carnea pe trup, auzindu-se grozăviile şi cruzimile făcute de aceşti tîlhari.* GHICA, S. 30. ◇ Tranz. *Un vis care m-au încreţit din talpă pîn-în creştet.* ALECSANDRI, T. 1086.

3. Tranz. (Cu privire la părul capului, p. ext. la persoane) A face să fie creţ, a încîrlionţa. *Nu m-ai încreţit destul la tîmple.* ALECSANDRI, T. 1650. *Cu ce să-şi încreţească zulufii săi cei mîndri?* NEGRUZZI, S. II 179.

ÎNCREŢÍRE, *încreţiri,* s. f. Acţiunea de a (se) încreţi şi rezultatul ei; zbîrcire. *Încreţirea frunţii.* ✦ (Concretizat) Încreţitură, creţ. *Din încreţirea lungii rochii Răsai ca marmura în loc.* EMINESCU, O. I 117.

ÎNCREŢÍT[1] s. n. (Rar) Încreţire; felul în care se încreţeşte un lucru. *Şi-o cunosc numai pe mers, Pe mersul picioarelor, Pe-ncreţitul poalelor.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 34.

ÎNCREŢÍT[2]**, -Ă,** *încreţiţi, -te,* adj. Care are sau face creţuri; (despre ţesături) cusut cu încreţituri, cu cute. *Fusta îi este înfloratǎ, încreţită.* STANCU, D. 75. *Prin cîmpia dreaptă adia un vînt subţire de vară şi apa care curgea prin apropierea tîrguşorului sclipea încreţită în bătaia luminii.* SADOVEANU, O. I 183. *Lungi perdele încreţite, care scînteie ca bruma.* EMINESCU, O. I 152. ✦ (Despre chipul omului, în special despre frunte şi sprîncene) Plin de cute, zbîrcit; p. ext. posomorît, încruntat. *Fruntea-i era încreţită, iar mustăţele mari erau date după oală.* DUNĂREANU, CH. 16. *Mereu sta încreţită şi sumbră a lui frunte.* MACEDONSKI, O. I 256. *Posomorît... cu sprîncenele-ncreţite.* CONTEMPORANUL, I 234.

ÎNCREŢITÚRĂ, *încreţituri,* s. f. Parte încreţită a unui obiect, locul unde un obiect prezintă cute; creţ, cută. *Începu a curge de prin încreţiturile hainei sale, mărgăritare.* ISPIRESCU, L. 40. *Floarea... veghea printre frunzele ei, ca o stea roşie prin încreţiturile unui nor.* EMINESCU, N. 18. *Încreţitură la mînecile cămeşii.* ŞEZ. II 41. ✦ Cută pe pielea obrazului, zbîrcitură. *Lîngă coada ochiului avea încreţituri mărunte.* DUMITRIU, N. 146. *Avea o faţă cu ciudate încreţituri, o faţă scrisă parcă.* SADOVEANU, O. VII 230. *Pe larga-i frunte Încep să se arate încreţituri mărunte.* MACEDONSKI, O. I 259.

ÎNCREZĂTÓR, -OÁRE, *încrezători, -oare,* adj. (Despre oameni) Care are încredere, care se încrede lesne. (Adverbial) *Zîmbea încrezător în sine.* VORNIC, P. 132.

ÎNCREZÚT, -Ă, *încrezuţi, -te,* adj. (Despre oameni) Care se crede prea mult, care are o idee prea bună despre sine; îngîmfat, înfumurat. *Bouarul era bogat, şi acum se făcuse leneş şi cam încrezut.* SLAVICI, N. I 50. *Era foarte încrezută în frumseţea sa.* RETEGANUL, P. IV 3.

ÎNCRIMINÁRE s. f. v. incriminare.

ÎNCRÎNCENÁ, pers. 3 *încrîncenă,* vb. I. Refl. (Despre fiinţe în general sau numai despre anumite părţi ale corpului) A se contracta, a se înfiora (de frică, de scîrbă, de mînie). *De cîte ori dascălul Pamfil ceteşte în gromovnic că iar are să fie zavistie mare şi tăiere şi războaie între împăraţi, mi se încrîncenă inima şi n-am somn.* SADOVEANU, F. J. 59. ◇ Tranz. *Un nod greu îi încrîncenă grumazul.* CAMILAR, T. 46.

— Prez. ind. şi: *încrîncenez* (DEŞLIU, M. 13). — Variante: **crîncená** (C. PETRESCU, Î. II 8), **încrîncinâ** (CREANGĂ, P. 77) vb. I.

ÎNCRÎNCENÁRE, *încrîncenări,* s. f. Acţiunea de a (se) încrîncena; înfiorare. ✦ Încăierare, încleştare sîngeroasă.

ÎNCRÎNCENÁT, -Ă, *încrîncenaţi, -te,* adj. (Despre fiinţe şi mai ales despre părţi ale corpului lor) Contractat, înfiorat. *Degetele mîinilor îi stăteau încrîncenate.* CAMILAR,

N. I 180. *Lumea... se uita și-și simțea carnea încrîncenată de ceea ce vedea.* PAS, Z. III 11. ✦ Fig. Cumplit, neîndurat, nemilos. *Toată fărîma de viață și tot veninul urii încrîncenate erau trădate de privirile cîinoase ale ochilor cenușii, întunecați ca pulberea.* MIHALE, O. 219.

ÎNCRÎNCINÁ vb. I v. încrîncena.

ÎNCROPÍ, *încropesc,* vb. IV. Tranz. **1.** (Cu privire la apă, rar la alte lichide) A face să devină călduț, a încălzi puțin. *Chemă armăsarul ei, ca să încropească laptele.* ISPIRESCU, L. 31. *Puțină apă încropea.* ȘEZ. III 64. ✦ (Cu privire la aer, atmosferă) A face să devină greu, încărcat, înăbușitor. *Aburii groși... să risipesc și încropesc... aerul trezit al salonului.* DELAVRANCEA, S. 140.

2. A înjgheba, a face rost de... *Ceilalți mobilizați ai șefului își încropiseră culcușuri.* GALAN, Z. R. 105. *Mama s-a împrumutat la neamuri și a încropit banii.* PAS, Z. I 243. *Albu-Împărat, luat fără veste, abia încropi jumătate de oaste.* VISSARION, B. 48. *Copilașii să-mi hrănesc, Traiul să mi-l încropesc.* TEODORESCU, P. P. 351.

ÎNCROPÍT, -Ă, *încropiți, -te,* adj. **1.** Călduț, căldicel, dospit la căldură. *Pînă la amiază Pămîntul încropit Vibrează Adînc și liniștit.* TOPÎRCEANU, B. 33. *Podoabele coapte și mirositoare ale cîmpiilor, încropite încă de zăpușeala zilei.* VLAHUȚĂ, O. A. 121. *Adierea încropită a zefirului primăvăratic.* ODOBESCU, S. III 41.

2. Strîns (cu greu) laolaltă, înjghebat, înfiripat.

ÎNCROSNÁ, *încrosnez,* vb. I. Tranz. (Învechit, cu privire la o greutate, la o povară) A încărca pe spinare. *Acei tîlhari funcționari... îi încrosnau cu maldăre de fîn.* I. IONESCU, M. 253. ✧ Refl. *Să mă încrosnez cu lemnele și să le aduc în tîrg.* GORJAN, H. I 114.

— Prez. ind. pers. 3 și: *încrósnă* (PANN, P. V. III 156).

ÎNCRUCÍ vb. IV v. cruci.

ÎNCRUCIȘÁ, *încrucișez,* vb. I. **1.** Tranz. A pune, a așeza cruciș. *Altele pînze lua, Pe ierburi Că le-ntindea, Pe cîmpuri Le-ncrucișa.* TEODORESCU, P. P. 552. ✦ (Cu privire la mîini) A împreuna (pe piept); (cu privire la picioare) a așeza cruciș, unul peste altul. *Încrucișează mînile, după obicei, își drege glasul și spune cu smerenie.* CREANGĂ, A. 95. ✧ Expr. **A încrucișa brațele (pe piept)** = a sta în inactivitate, a privi pasiv la activitatea altora, la desfășurarea evenimentelor. *În loc să încrucișăm brațele pe piept... să ne facem mai bine datoria.* SADOVEANU, O. VI 440. **A încrucișa mîinile pe piept** v. mînă.

2. Refl. reciproc. (Despre ființe sau obiecte în mișcare) A se întîlni venind din direcții diferite. *Măcar că erau mulți, se cunoșteau aproape toți între ei, fiindcă se salutau cînd se încrucișau trăsurile.* PAS, Z. I 238. *Te știu, ești un student la Institut, Ne întîlnim pe stradă, ne-am văzut, Ne-ncrucișăm în orice zi în cale, Știu toate drumurile vieții tale.* D. BOTEZ, F. S. 11. *Trei zile de-a rîndul se-ncrucișară, deasupra bătrînului fluviu, ucigătoarele ghiulele.* D. ZAMFIRESCU, R. 189. ✧ Fig. *Glasurile se încrucișau, deveneau din ce în ce mai grăbite.* C. PETRESCU, S. 150. *Pe bătătura din fața circiumii se încrucișau toate vestile și zvonurile.* REBREANU, R. II 172. *Gîndurile i se încrucișau ș-o iuțeală fulgerătoare.* BART, E. 22. ✦ (Despre căi de comunicație) A se întretăia. *Cum nu cunoașteți dumneavoastră drumul, se poate întîmpla să rătăciți, că potecile se taie și se încrucișează între ele, de nu le mai dai de capăt.* HOGAȘ, M. N. 153. ✧ Tranz. *Drumul spre Amara încrucișa șoseaua județeană.* REBREANU, R. I 70. ✦ (Despre săbii) A se lovi una de alta în timpul luptei. *Săbiile începură a se încrucișa.* EMINESCU, N. 124. ✧ Tranz. *Lăncile și-ncrucișează, privind armia din văi.* EMINESCU, O. IV 137.

3. Intranz. (Mar.; franțuzism, despre nave) A naviga în larg pentru a supraveghea liniile maritime de comunicație; p. ext. a naviga. *Siluetele mărețe ale unor pacheboturi se vor ivi în zare, și mii de bărci cu pînze vor încrucișa pe deasupra valurilor, acum singuratice și pustii.* BOGZA, V. J. 8.

4. Tranz. (Biol.) A uni, a împreuna specii diferite de animale sau de plante, pentru a obține urmași care să întrunească însușiri ale ambelor specii.

5. Refl. (Lingv.; despre două limbi) A se influența reciproc în cursul unui contact îndelungat.

ÎNCRUCIȘÁRE, *încrucișări,* s. f. Acțiunea de a (se) încrucișa și rezultatul ei.

1. Așezare, împreunare, îmbinare crucișă a mai multor lucruri. *Încrucișarea fiarelor.* ▭ *Lanul de orz se împlinise și cu greu i se mai putea deosebi încrucișarea rîndurilor.* MIHALE, O. 454. ✦ Locul unde se încrucișează două drumuri, linii etc.; întretăiere. *Roțile pocneau tot mai des peste încrucișări, treceau de pe o linie pe alta cu o siguranță mașinală.* REBREANU, R. I 13. *Ai observat încrucișarea ulițelor în mijlocul satului?* id. ib. 75.

2. (Biol.) Împreunare, împerechere (de obicei artificială) de animale sau de plante (cu scopul ameliorării rasei). *Pentru obținerea unei producții mai mari de carne și grăsime se va aplica pe o scară largă metoda încrucișării artificiale.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2859. *Oamenii își făceau vizite și își admirau, unii altora, micile fățuri întraripate. Făceau între ei schimburi. Își împrumutau porumbița pentru încrucișare.* PAS, Z. I 129.

3. (Lingv.) Schimbarea formei unui cuvînt sau a structurii unei expresii, în urma confuziei create cu un cuvînt sau cu o expresie asemănătoare (ca formă sau ca sens); contaminare. *Construcția «haine de gata» e rezultatul încrucișării între «haine gata» și «haine de comandă».* ✦ Influențare reciprocă a două limbi aflate în contact îndelungat și de pe urma căreia una din limbi iese de obicei învingătoare, impunîndu-se în dauna celeilalte, care dispare treptat. *Încrucișarea nu dă o nouă, o a treia limbă, ci menține una dintre limbi, menține structura ei gramaticală și fondul ei principal de cuvinte și îi dă posibilitatea să se dezvolte potrivit legilor ei interne de dezvoltare.* STALIN, PROBL. LINGV. 27. *I. V. Stalin a arătat că din încrucișările cu alte limbi, vocabularul limbii ruse nu a slăbit, ci s-a întărit întotdeauna.* MACREA, F. 18.

ÎNCRUCIȘÁT[1] s. n. (Rar) Încrucișare. *Nu-mi păsa de încrucișatul potecilor și de prînenitul luminii.* HOGAȘ, M. N. 153.

ÎNCRUCIȘÁT[2]**, -Ă,** *încrucișați, -te,* adj. **1.** Așezat cruciș. *Rău mă doare peste spate De curele-ncrucișate.* HODOȘ, P. P. 204. ✧ (Despre mîini sau despre picioare) *Se lăsă mai mult să cadă, decît să se așeze pe scaun, cu mîinile încrucișate pe genunchi și cu capul plecat.* HOGAȘ, M. N. 25. *Cîntăreți cu flautul, cari șed turcește, cu picioarele încrucișate.* ODOBESCU, S. III 111. ✧ Expr. **A sta (sau a ședea) cu brațele (sau cu mîinile) încrucișate** = a sta în inactivitate, în așteptare pasivă, nepăsător, indiferent. *Sta bietul om cu mîinile încrucișate.* ISPIRESCU, L. 207.

2. (Despre ochi sau priviri, p. ext. despre oameni) Care se uită cruciș; zbanghiu, șașiu. *Un domn scurt, chel... și cu ochii încrucișați.* VLAHUȚĂ, O. A. III 131. *Aceasta era mai în vîrstă și ceva încrucișată.* CREANGĂ, P. 7. ✧ (Adverbial) *Ca să-l poată vedea... mai bine, se uita cam încrucișat.* GALAN, Z. R. 393. *Tîrgoveții... privindu-l de aproape, au cunoscut că străinul se uita încrucișat cu ochiul stîng.* SADOVEANU, D. P. 156. *Uită-te-ncrucișat.* BIBICESCU, P. P. 374.

3. Care se întretaie. *Pe cărări întortocheate și încrucișate, am ajuns la poalele muncelului.* IBRĂILEANU, A. 149. *Chiar pe această zăpadă ce se topește acum sub adierea încropită a zefirului primăvăratic n-au fost oare tipărite urme încrucișate ale copoilor?* ODOBESCU, S. III 41.

4. (Biol.; despre plante şi animale) Împerecheat în mod natural sau artificial cu un animal sau o plantă înrudită.

5. (Lingv.; despre două limbi) Care vin în contact strîns şi se influenţează reciproc.

ÎNCRUCÎT, -Ă adj. v. **crucit.**

ÎNCRUNTĂ, *încrúnt,* vb. I. Refl. 1. A face o cută pe frunte, între sprîncene (în semn de nemulţumire sau de mînie), a privi aspru. *Se încruntau chiorîş dorobanţii de la Agie.* C. PETRESCU, A. R. 8. *Drăguţii mei, Nu-mi fiţi duşmănei, Nu vă-ntunecaţi, Nu vă încruntaţi.* ALECSANDRI, P. P. 117. ✧ (Urmat de determinări introduse prin prep. «la») *Moş Gheorghe se încruntă la ele şi le face semn să-şi bage mînţile în cap.* SP. POPESCU, M. G. 37. ✦ Tranz. (Mai ales cu privire la sprîncene) A încreţi, a strînge. *Candachia nu ştie ce să facă cu sprîncenele-i subţiri: să le-ncrunte ori să le însenineze.* SADOVEANU, F. J. 688. *Încruntă sprînceană şi se oţărî de supărare.* ISPIRESCU, U. 83. *Tată — întrebă fata — de unde ai calul d-tale?...— La ce-ţi trebuie s-o ştii? zise el, încruntînd sprincenile.* EMINESCU, N. 18.

2. (Învechit şi popular, uneori urmat de determinări) A se umple de sînge, a se muia în sînge, a se roşi. *L-au scos din apă afară ca să nu se cufunde şi să se încrunte toată apa cu sînge.* SBIERA, P. 125. ✧ Refl. reciproc. *Vierul cu dinţii, leul cu unghiile, unul pre altul se încruntară.* ŢICHINDEAL, F. 32. ✧ Tranz. *Mi-l întreba S-aleagă ceva: Paloş să-şi încrunte, Au luptă să lupte?* TEODORESCU, P. P. 499. ✦ Tranz. (Cu privire la ochi) A înroşi. *Grecul beat paloşu-i da, Iar Vulcan cum îl lua, Ochii-n sînge-şi încrunta.* ALECSANDRI, P. P. 138.

— Prez. ind. şi: (rar) *încruntez* (CARAGIALE, O. I 45). — Variantă: (învechit şi popular) **cruntá,** *cruntez* (BĂLCESCU, O. I 319, ŞEZ. VII 90), vb. I.

ÎNCRUNTÁRE s. f. Acţiunea de a (se) încrunta. 1. Încreţire a frunţii sau a sprîncenelor în semn de nemulţumire, de mînie, de cruzime; privire aspră sau posomorită. *Pe faţa brigadierului înflori la început un zîmbet puternic, care crescu neîncetat, pînă cînd, deodată, se transformă într-o încruntare plină de grijă.* MIHALE, O. 433. *Toţi erau tăcuţi, flămînzi şi însetaţi; priveau cu încruntare înainte.* SADOVEANU, O. I 13.

2. (Învechit şi popular) Însîngerare.

ÎNCRUNTÁT, -Ă, *încruntaţi, -te,* adj. 1. (Despre om şi mai ales despre sprîncene, frunte, privire) Care are o înfăţişare aspră, care exprimă o stare sufletească de îngrijorare, de supărare, de mînie. *Se uita în pămînt încruntat.* PAS, Z. I 200. *Ce tare era, aşa, cu fruntea lui pătrată şi încruntată.* C. PETRESCU, C. V. 329. *Dacă... văzu pe Greuceanu cu sprînceana încruntată, începu să tremure.* ISPIRESCU, L. 228. ✧ Fig. *Peste treburile încruntate, peste liniştea tristă... s-a abătut îndată bunăvoia şi rîsul.* POPA, V. 104.

2. (Învechit şi popular) Plin de sînge, muiat, scăldat în sînge; însîngerat. *Toţi la luptă-s încleştaţi, Toţi în sînge încruntaţi.* ALECSANDRI, P. A. 48. *Vom spăla de sînge Braţul nostru încruntat.* NEGRUZZI, S. II 81. *Paloşu-mi cel încruntat.* TEODORESCU, P. P. 105.

— Variantă: (învechit şi popular) **cruntát, -ă** (TEODORESCU, P. P. 385, ALECSANDRI, P. P. 201) adj.

ÎNCRUNTĂTÚRĂ, *încruntături,* s. f. 1. Faptul de a (se) încrunta; înfăţişare încruntată, cută pe frunte între sprîncene. *Mecanicul îl privi cu o încruntătură.* CAMILAR, N. II 106.

2. (Învechit şi popular) Urmă, pată de sînge. *Îi prinde şi-i mănîncă şi pe aceştia, încît n-au lăsat nimică, afară de nişte încruntături pe vatră şi pe cuptori.* SBIERA, P. 204.

ÎNCRUSTÁ vb. I v. **incrusta.**

ÎNCRUSTÁRE s. f. v. **incrustare.**

ÎNCRUSTÁT, -Ă adj. v. **incrustat.**

ÎNCRUSTĂŢIE s. f. v. **incrustaţie.**

ÎNCRUŞÍT, -Ă adj. v. **cruşit.**

ÎNCUIÁ, *încúi,* vb. I. Tranz. 1. (Cu privire la uşi, porţi, lacăte, p. ext. la încăperi, case) A închide cu cheia, cu zăvorul. *Doamna Vorvoreanu se ridică, se duse pînă la uşă lovindu-se de mobile pe întunerec, încuie uşa cu cheia.* DUMITRIU, N. 83. *Încuiase casa mama, îşi luase pruncii în braţe şi se întorsese la bunică-mea.* STANCU, D. 6. *Credinciosul împăratului, încuind uşa pe din afară... le zice cu răutate.* CREANGĂ, P. 251. ✦ (Cu privire la fiinţe sau la obiecte) A izola într-o încăpere închisă cu cheia. *Mînă caii în grajd, îi încuie.* EMINESCU, N. 21. ✦ Fig. (Familiar, cu privire la persoane) A înfunda, a lăsa ruşinat, încurcat, fără putinţă de a mai răspunde.

2. (Popular) A constipa.

ÎNCUIÁT, -Ă, *încuiaţi, -te,* adj. 1. (Despre uşi, porţi, p. ext. despre încăperi sau obiecte) Închis cu cheia, cu zăvorul. *La uşile lor încuiate Mai adaugă lăcate.* BENIUC, V. 112. *A rămas lada-ncuiată.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 424. ✦ (Despre persoane) Izolat într-o încăpere închisă cu cheia. *Le ţine pe toate* [fetele] *închise la un loc într-o cămară din palatul său, încuiate şi zăvorîte cu nouă uşi de fer.* ISPIRESCU, L. 232.

2. (Popular) Constipat. ✦ Fig. (Familiar) Cu idei înguste, fără orizont, incapabil să primească idei noi; p. ext. necomunicativ, tăcut, nesociabil. *Nu-s un magistrat îmbîcsit, încuiat.* GALAN, Z. R. 152.

ÎNCUIBÁ, *încuibez* şi (mai rar) *încúib,* vb. I. Refl. A se stabili undeva nepoftit, nedorit, a se vîrî unde nu-i este locul; a se oploşi. *Moşia asta... a fost a bătrînilor noştri, pînă ce s-a încuibat între noi o rîie boierească.* SADOVEANU, N. F. 28. ✧ Fig. (Despre nenorociri, nevoi, boli etc.) *Vezi dumneata?! — gîndesc toţi deodată — şi noi credeam că nevoile s-au încuibat numai în satul nostru.* SP. POPESCU, M. G. 38. *Urîtul... în inima copilei se prefira şi pe fiece zi mai adînc o pătrundea, în ea zilnic se-ţcuiba.* ODOBESCU, S. III 204. *Boala de vite... este încuibată şi în judeţul Dorohoi.* I. IONESCU, D. 188. ✦ (Rar, despre sentimente) A pătrunde adînc, a se înfige cu putere, a se cuibări. *O spaimă tainică i se-ncuibă în suflet.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 79. *S-a-ncuibat dragostea-n el.* TEODORESCU, P. P. 305. ✦ Tranz. (Neobişnuit) A cuprinde, a adăposti. *Cum poate-o frunte maiestoasă Să-ncuibe-o cugetare atît de fioroasă?* ALECSANDRI, P. III 346.

ÎNCUIBÁRE s. f. Acţiunea de a (se) încuiba.

ÎNCUIBÁT, -Ă, *încuibaţi, -te,* adj. Care s-a aşezat, s-a vîrît, s-a aciuat, s-a stabilit (nepoftit şi nedorit) într-un loc. (Fig.) *Neagra duşmănie şi lacoma rîvnire De-a pururea-ncuibate în inimi clocotesc.* VLAHUŢĂ, P. 18.

ÎNCUIÉRE, *încuieri,* s. f. Acţiunea de a încuia şi rezultatul ei; închidere cu cheia, cu zăvorul. *Încuierea porţilor.*

ÎNCUIETOÁRE, *încuietori,* s. f. Dispozitiv cu care se încuie o uşă, o fereastră, o ladă etc. *Rîcîi muşchiul care ascunsese încuietoarea.* GALACTION, O. I 256. *Nu era încuiat cu vro încuietoare meşteşugită.* ISPIRESCU, U. 98. *Pune p-un lăcătuş singur într-o pivniţă şi zi-i să-ţi facă o încuietoare.* NEGRUZZI, S. III 406.

ÎNCUIETÚRĂ, *încuieturi,* s. f. (Popular) Constipaţie.

ÎNCUJBÁ, *încujbez,* vb. I. Tranz. (Învechit şi regional) A încovoia, a îndoi, a strîmba. *O floare încujbată de-a crivăţului suflare.* NEGRUZZI, S. II 7. ✧ Fig. *Ia-mi podoabele aceste, giuvaerurile aceste; greutatea lor mă*

încujbează... O haină de doliu ar fi trebuit să port de la măritarea mea. NEGRUZZI, S. III 183.

ÎNCUJBÁRE s. f. (Învechit şi regional) Acţiunea de a **încujba**; încovoiere, îndoire.

ÎNCUJBÁT, -Ă, *încujbaţi, -te,* adj. (Învechit şi regional) Încovoiat, îndoit; strîmb, cocoşat. *Acest favorit... voi să-l văz încujbat în două.* NEGRUZZI, S. III 334.

ÎNCUMĂTÁ vb. I v. **încumeta.**

ÎNCUMETÁ, *încúmet,* vb. I. **Refl. 1.** (De obicei urmat de o propoziţie completivă introdusă prin «să», de o determinare introdusă prin prep. «la» sau, mai rar, de un infinitiv) A îndrăzni să întreprinzi sau să încerci ceva fără a lua în seamă riscurile, a avea curaj, a cuteza. *Să-ţi dau, mai tîrzior, Aripi, credinţă şi dor Ca să te-ncumeţi şi la zbor.* TOMA, C. V. 408. *Prin apă nu s-a încumetat să treacă.* RETEGANUL, P. III 35. *Nu mă voi încumeta a spune ceea ce aievea n-am văzut cu ochii.* ODOBESCU, S. III 78.

2. (Rar, urmat de o determinare introdusă prin prep. «în») A se baza, a se bizui pe ceva, a se încrede în ceva. *Nelegiuiţii se încumetau în mulţimea lor.* ISPIRESCU, M. V. 21.

— Accentuat şi: (prez. ind.) *încumét.* — Variante: (învechit şi regional) **încumătá** (BĂLCESCU, O. II 104) vb. I, **încuméte** (perf. şi *încumesei,* part. *încumes)* (ISPIRESCU, L. 219) vb. III.

ÎNCUMETÁRE s. f. Acţiunea de a se **încumeta** şi rezultatul ei; cutezanţă. *Umbra, înlemnită pe loc de urletul străjărului, i-a răspuns cu blîndă încumetare femeiască.* POPA, V. 301.

ÎNCUMÉTE vb. III v. **încumeta.**

ÎNCUMETRÍ vb. IV v. **cumetri.**

ÎNCÚNJUR s. n. v. **înconjur.**

ÎNCUNJURÁ vb. I v. **înconjura.**

ÎNCUNOŞTINŢÁ, *încunoştinţez,* vb. I. **Tranz.** A face cunoscut, a aduce la cunoştinţă, a înştiinţa, a comunica. *Direcţia teatrului încunoştinţează publicul că spectacolul se amînă.*

ÎNCUNOŞTINŢÁRE, *încunoştinţări,* s. f. Acţiunea de a **încunoştinţa** şi rezultatul ei; aducere la cunoştinţă, înştiinţare, informare, comunicare. *Încunoştinţarea publicului prin afişe.* ▭ *Această insultă ar trece sub tăcere, dacă ea nu ar fi pentru mine o încunoştinţare că tu suferi.* BOLINTINEANU, O. 454. ✦ (Concretizat) Aviz, scrisoare care conţine o înştiinţare. *A primit o încunoştinţare de la poştă.*

ÎNCUNUNÁ, *încunún* şi (mai rar) *încununez,* vb. I. **Tranz.** (Mai ales poetic) **1.** A aşeza (pe capul cuiva) o cunună ca semn de omagiu, de înălţare la o demnitate etc. (v. **încorona**); p. ext. a aşeza un obiect deasupra altuia, în chip de coroană. *Scena se petrece la poalele unei stînci păduroase pe care o încunună un castel feudal cu... metereze.* ODOBESCU, S. III 59. *Unii brazdele răstoarnă, în căpiţi alţii le-adună, Le clădesc apoi în stoguri şi cu snuh le încunună.* ALECSANDRI, P. A. 127. ✧ **Fig.** *Era uscată şi subţirică, privind drept cu ochii ce păreau rotunzi, şi soarele îi încununa frumuseţea anilor ei tîrzii.* SADOVEANU, N. P. 44. *Soarele apune, Voind creştetele-nalte ale ţării să-ncunune Cu un nimb de biruinţă.* EMINESCU, O. I 148. (**Refl.**) *S-a făcut ziuă; s-a încununat de trandafiri răsăritul.* SADOVEANU, M. C. 206.

2. **Fig.** A realiza. *Vai! n-a iertat soarta să-ncununi a ta dorinţă.* ALEXANDRESCU, M. 15.

ÎNCUNUNÁRE, *încununări,* s. f. Acţiunea de a **încununa** şi rezultatul ei; **fig.** desăvîrşire, ducere la bun sfîrşit. *Naşterea Republicii Populare Romîne a însemnat încununarea cu o victorie istorică a luptei de secole duse de poporul muncitor romîn pentru libertate şi independenţă naţională.* LUPTA DE CLASĂ, 1952, nr. 7, 55. [Fiind mutat la Bucureşti] *cariera lui de magistrat model... îşi găsea o încununare mai puţin vagă.* C. PETRESCU, C. V. 10.

ÎNCURÁ, *încúr,* vb. I. **Tranz.** (Învechit şi popular, cu privire la cai) A face să alerge, a mîna repede, a goni. *Nuntaşii, cu Voinea în frunte, au început să încure... caii nerăbdători.* GALACTION, O. I 73. *Încălecă calul şi-l încură prin grădină.* ISPIRESCU, L. 152. *Voinicul... încura armasarul înaintea bătăliei.* RUSSO, O. 35. ✦ **Refl.** (Despre cai, mai rar despre alte animale) A porni la fugă (alergînd unul după altul), a se întrece alergînd; a alerga în voie, a zburda.

ÎNCURAJÁ, *încurajez,* vb. I. **Tranz. 1.** A da curaj, a îmbărbăta, a însufleţi. *Părinţii o încurajară din ochi să primească.* C. PETRESCU, C. V. 14. *Doctoream şi încurajam soldaţii, care de multe ori mureau în braţele mele.* RUSSO, O. 50.

2. A sprijini, a stimula. *A încurajat elevul prin cuvinte de laudă.* ▭ *Încurajînd introducerea de forme noi de muncă, «Îndrumătorul cultural» va constitui un real sprijin.* CONTEMPORANUL, S. II, 1951, nr. 223, 2/2. *Să-i încurajăm dîndu-le avantaje potrivite cu sacrificiile lor.* ALECSANDRI, T. I 361.

ÎNCURAJÁRE, *încurajări,* s. f. Acţiunea de a **încuraja** şi rezultatul ei; îmbărbătare, însufleţire, stimulare, sprijinire. *În 1887, se votează legea pentru încurajarea industriei naţionale.* IST. R.P.R. 415. *Mai tot într-acelaşi timp s-a format în Bucureşti Societatea literară, al cărei scop nu avea nimic ascuns, ci era pur şi simplu dezvoltarea şi încurajarea literaturii naţionale.* GHICA, S. A. 149. *Scopul este ca prin această încurajare să se îmbunătăţească soiul hergheliilor.* NEGRUZZI, S. I 36.

ÎNCURAJÁT, -Ă, *încurajaţi, -te,* adj. Care a căpătat curaj, căruia i s-a dat curaj; sprijinit, stimulat, îmbărbătat.

ÎNCURAJATÓR, -OÁRE, *încurajatori, -oare,* adj. Care dă curaj, îmbărbătează, stimulează, sprijină. *Ştiri încurajatoare.*

ÎNCURÁRE, *încurări,* s. f. (Învechit) Alergare de cai, cavalcadă; p. ext. năvală, incursiune. *Ameninţările şi încurările... nu putuse să-i facă să reintre în linişte.* GHICA, S. 629.

ÎNCURCÁ, *încúrc,* vb. I. **I. Tranz. 1.** (Cu privire la fire, aţă de cusut etc.) A amesteca fără voie astfel încît să nu se mai poată desface uşor; a încîlci. *A încurcat aţa.* ✧ **Expr.** A (sau, **refl.,** i se) **încurca ițele** (cuiva) v. **iţă.**

2. (Cu privire la drumuri, cărări, urme etc.) A amesteca astfel încît să nu se mai poată desluşi, a schimba mereu (direcţia). *Iepurele fricos şi vulpea vicleană, cari, fiecare după firea sa, se silesc a-şi minţi gonacii şi a încurca dîra lor printre tulpinile despuiete.* ODOBESCU, S. III 41. *Şi le-ncurc cărările, Tot cu dezmierdările.* TEODORESCU, P. P. 148. ✧ (**Refl.,** în **expr.**) **A i se încurca** (cuiva) **poticile** = a i se înfunda, a o păţi.

3. (Popular, cu privire la fîneţe sau recolte) A călca în picioare, a strivi, a împrăştia. *Florile Mi le-ai călcat... Livezi Verzi Mi-ai încurcat.* TEODORESCU, P. P. 582. *Să-mi calci tu locurile, Să-mi încurci fînețele.* id. ib. 627.

II. 1. Tranz. A stingheri la mers (pe cineva), a îngreuia mersul (cuiva). *Urşi, poteci ascunse, vulpi viclene N-au să mă-ncurce.* BENIUC, A. R. 22. *O luă repede spre port. Copiii cu pasul lor mărunt o încurcau.* BART, E. 317. ✦ **Refl.** A se împiedica din mers; a se rătăci. *S-au*

încurcat în niște găteje. SBIERA, P. 297. *Și ne tot coborîm noi... cu mare greutate pe niște povîrnișuri primejdioase, și ne încurcăm printre ciritei de brad.* CREANGĂ, A. 30. *De e curcă, Ce se-ncurcă, La revărsatul zorilor, În calea vînătorilor?* ODOBESCU, S. III 9. *De măceși Se încurca, Mărăcini Îl înțepa.* TEODORESCU, P. P. 508.

2. Tranz. A opri de la o acțiune, a stînjeni. *Tu ai de lucru aici, dragă Costică, și eu n-am venit să te încurc.* REBREANU, R. I 256. *Au sărit cei lei de turci. Care cum putea mai iute: Vin romînii spre redute, Și să stai să-i mai încurci?* COȘBUC, P. II 49. ◇ Expr. **A încurca locul** (sau **lumea, zilele** etc.) = a stînjeni activitatea celor prezenți, a stingheri (pe cineva). *Da de ce stați în picioare, măi creștini, și încurcați locul de nici nu mai poate să se miște lumea?... Așezați-vă la masă.* REBREANU, R. I 193. *Altfel nu-l mai luam după mine, ca să-mi încurce zilele.* CREANGĂ, P. 216. *De nu știi juca, Vremea n-o mai încurca!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 419. **A fi încurcat în trebi** = a fi ocupat peste măsură. *E încurcat în trebi ce nu-l lasă a cultiva cunoștința locuitorilor.* NEGRUZZI, S. I 69.

3. Tranz. A face (pe cineva) să-și piardă firul ideilor; a zăpăci, a ului, a ameți. *N-ai grijă-n trei cuvinte pe Zay l-am încurcat.* ALECSANDRI, T. II 137. *Pentru ce încurci și ametești pe băieți?* NEGRUZZI, S. I 9. ◇ Fig. *Vestea aceasta încurcă mai rău limbile. Se încinse o gălăgie ca la cîrciumă.* REBREANU, R. I 237. ◇ Expr. **A o încurca** = a amesteca (intenționat) lucrurile sau vorbele, pentru a crea o situație confuză; a face un lucru de mîntuială, pentru a da impresia că este făcut; a o scoate la capăt cu greu. **A încurca vorba** = a vorbi confuz pentru a ascunde adevărul. *Băiatul încurcă vorba.* ȘEZ. II 153. ✦ Refl. A-și pierde șirul ideilor, a se poticni în lucru. *A se încurca la citit. A se încurca în socoteli. A se încurca în răspunsuri.* ◇ Expr. **A (se) încurca lucrurile** = a (se) crea o situație complicată, din care cu greu mai poate ieși cineva. *Na, na, că se încurcă lucrurile.* PAS, Z. I 88. **A i se încurca** (cuiva) **limba** v. limbă.

4. Tranz. A prinde (pe cineva) în mreje, a acapara (pe cineva). *Chirițoaia... te leagă și te-ncurcă.* ALECSANDRI, T. 76. ✦ Refl. A fi prins în mreje, a fi acaparat (de cineva). *Se încurcă așa de bine, încît te trezi însurat.* NEGRUZZI, S. I 310. ✦ Refl. A se angaja într-o afacere din care nu se mai poate ieși. *Se încurcă în războaie în care e învins.* NEGRUZZI, S. I 276.

5. Refl. A pierde vremea, a întîrzia, a zăbovi; a se așeza la băutură sau (mai rar) la joc. *Nu a avut plăcerea să întîlnească pe vechii lui prieteni, fiindcă «s-a-ncurcat cu alții!».* CARAGIALE, O. II 218. *Moș Bodrîngă se încurcase nu știu pe unde în sara aceea.* CREANGĂ, A. 110. ✦ (Numai în forma negativă) A face un lucru de bună calitate, a duce ceva la bun sfîrșit, a lucra intens la ceva. *Îmbujorat la față, muncea—nu se-ncurca.* MIRONESCU, S. A. 125. *Viu eu într-o dimineață c-un articol la care muncisem două zile... da-l scrisesem, nu mă-ncurcasem.* VLAHUȚĂ, O. A. III 23. *Bună calea, Ivane... Dar cînți, cînți, nu te-ncurci.* CREANGĂ, P. 299.

ÎNCURCÁLĂ s. f. (Mold.) Încurcătură. *Harap-Alb, văzîndu-se pus în încurcală, nu mai știa ce să facă.* CREANGĂ, P. 270.

ÎNCURCÁRE s. f. Acțiunea de a (se) încurca.

ÎNCURCÁT, -Ă, *încurcați, -te,* adj. **I. 1.** (Despre fire, ață, păr etc.) Încîlcit, amestecat. *Comandantul Onofrei, cel cu plete încurcate... Se zbătea ca-n ceasul morții.* COȘBUC, P. I 328. *Și-mi porți coadă pieptănată, Cu beteală încurcată.* SEVASTOS, N. 163.

2. (Despre drumuri) Greu de găsit, de urmărit; întortocheat. *V-ați depărtat de mahalaua voastră și v-ați pomenit mai spre centru, pe străzi încurcate, cu case mari.* PAS, Z. I 73. *Drumurile... erau puțin cunoscute și foarte încurcate.* CREANGĂ, P. 184. *De urat am mai ura, Dar ne temem c-a-nsera, Și-s cărările-ncurcate.* ALECSANDRI, P. P. 103.

II. 1. (Despre idei, acțiuni etc. în curs de desfășurare) Greu de urmărit, confuz, complicat, neclar. *Studentul începu să vorbească pe nerăsuflate, povestind o istorie încurcată.* DUMITRIU, V. L. 78. *Treburile astea încurcate au să mă albească, au să mă înnebunească.* DEMETRIUS, C. 19. *Acțiunea e încurcată, șovăielnică, lipsită de logică.* GHEREA, ST. CR. II 280. *O poveste lungă și-ncurcată.* EMINESCU, N. 67. ◇ Expr. **A lăsa** (ceva) **încurcat** sau **a o lăsa încurcată** = a lăsa un lucru nelămurit, a nu se mai ocupa de o chestiune neclară; a se lăsa păgubaș. *Măria-ta, vorbim și noi. — Ei, las-o încurcată!* COȘBUC, P. I 196. [Controversa] *să o lăsăm și de astă dată încurcată.* ODOBESCU, S. III 68.

2. (Despre oameni) Stingherit, jenat, tulburat. *Jandarmul încurcat și strein... nu știa ce să facă.* C. PETRESCU, C. V. 36. *Filip se văzu încurcat, nu se așteptase la asta.* SAHIA, N. 32. *Evident, nu m-am îndoit de trupe, zise Baloleanu, puțin încurcat.* REBREANU, R. II 227. *Cu tot planul făcut în grabă, se simțea cam încurcat, neștiind cum să înceapă, pentru ca să ajungă la țintă.* BART, E. 270.

ÎNCURCĂ-LÚME s. m. invar. Om care încurcă pe alții, care nu e bun de nimic; om zăpăcit.

ÎNCURCĂTÚRĂ, *încurcături,* s. f. **1.** Situație încurcată, complicată, neplăcută; belea, bucluc. *Ce încurcătură iese dintr-o vorbă aruncată.* REBREANU, R. I 109. *Iaca în ce încurcătură am intrat.* CREANGĂ, P. 201. *Ce ciudată întrebare! Ce ciudată-ncurcătură!* CONACHI, P. 274. ◇ Expr. **A pune** (pe cineva) **în încurcătură** = a pune (pe cineva) într-o situație grea.

2. Amestecătură, încîlcire. *Aleg vînatul de prin încurcăturile aței și-l pun în traistele pentru pește.* ȘEZ. IV 115. ◇ Fig. *În urmă-i rămăsese încurcătura de glasuri și rîsete.* DUMITRIU, N. 262. ◇ (Med. pop.) *Încurcătură de mațe* = ocluzie intestinală.

3. Jenă, tulburare. *Titu văzu încurcătura lui și avu un cuțit în inimă.* REBREANU, R. I 155.

ÎNCURELÁ, *încurelez,* vb. I. Tranz. (Popular) A încinge sau a prinde cu curele. *Scoate murgul de-nșelat, De-nșelat și-ncurelat.* BIBICESCU, P. P. 332. ◇ Refl. *Curele să-ți faci Să te-ncurelezi.* TEODORESCU, P. P. 64.

ÎNCUSCRÍ, *încuscresc,* vb. IV. Refl. A se face cuscru cu cineva, a se înrudi prin cuscrenie; p. ext. a fi sau a deveni rudă prin alianță cu cineva. *Zinca înțelege, nici vorbă, că el vrea să-i atragă iar luarea-aminte la cinstea pe care i-a făcut-o încuscrindu-se cu ea.* CAMIL PETRESCU, O. I 347. *Vrei să ne-ncuscrim împreună?* ALECSANDRI, T. I 348. *Se făcu unealta străinilor, cu care se încuscrea.* NEGRUZZI, S. I 278.

ÎNCUSCRÍRE, *încuscriri,* s. f. Acțiunea de a se încuscri și rezultatul ei; înrudire prin cuscrenie. *Trataseră partea financiară a nobilei încuscriri, într-o agitată, aproape penibilă ședință, care a ținut cîteva ore.* EFTIMIU, N. 7.

ÎNCUVIINȚÁ, *încuviințez,* vb. I. Intranz. A aproba; a fi de acord. *Dă-le drumul să intre! Încuviința nașul.* PAS, Z. I 176. *Atunci e bine, încuviință franțuzul.* SADOVEANU, Z. C. 8. *Adevărat, încuviință vecinul din dreapta.* C. PETRESCU, C. V. 115. ✦ Tranz. (Construit cu dativul) A îngădui, a permite; a-și da consimțămîntul. *Au încuviințat fetei sale celei mai mari să se primble cu el.* SBIERA, P. 89.

ÎNCUVIINȚÁRE, *încuviințări,* s. f. Acțiunea de a încuviința și rezultatul ei; aprobare, consimțămînt, permisiune. *Ceilalți visau, moțăind din cap a*

încuviințare. DUMITRIU, V. L. 50. *Oamenii murmurau cuvinte de încuviințare.* SADOVEANU, O. VII 122. *Mitropoliții, la înscăunarea lor, luase drept obicei a cere și încuviințarea patriarhului de Constantinopoli.* NEGRUZZI, S. I 241.

ÎNDĂTĂ adv. Imediat, numaidecît; fără întîrziere. *Nu te duci?... — Ba da, îndată.* ARGHEZI, P. T. 132. *După ce se înțelese cu calul, scoase din urechea lui cea dreaptă o perie și o aruncă înapoi. Îndată se făcu o pădure mare.* ISPIRESCU, L. 25. *Mihai îi trimise îndată doi soli.* BĂLCESCU, O. II 270. ✧ (Precedat de prep. «de») *Răspunsul... nu veni de îndată.* ODOBESCU, S. II 80. ✧ Loc. prep. **Îndată după.** *A doua zi, îndată după dejun, Titu Herdelea se retrase să se pregătească pentru plecarea la Lespezi.* REBREANU, R. I 159. *S-a suit pe scaunul domniei... îndată după zaveră.* GHICA, S. A. 48. ✧ Loc. conj. **(De) îndată ce** = imediat ce, după ce, cînd. *Îndată ce sosise, Lăpușneanul porunci.* NEGRUZZI, S. I 142. ✧ Expr. **Îndata-mare** = în cea mai mare grabă. *Cîteva femei alergară îndata-mare și pregătiră un divan într-o odaie luminoasă.* SADOVEANU, O. I 37.

— Formă gramaticală: (în expr.) *îndata.*

ÎNDATINÁ vb. I v. **îndătina.**

ÎNDATINÁT, -Ă adj. v. **îndătinat.**

ÎNDATORÁ, *îndatorez,* vb. I. **1.** Tranz. A face (cuiva) un bine, a ajuta (pe cineva); a obliga la recunoștință. *Îți mulțumesc încă o dată că m-ai îndatorat la nevoie.* CARAGIALE, O. VII 167. *Fie, cum vrei, eu cătam să te îndatorez.* ALECSANDRI, T. I 449. *Asta vorbă prea mult îl îndatora.* PANN, P. V. II 56.

2. Tranz. A constrînge pe cineva la ceva; a impune ca o datorie, a obliga. *Vezi că atîta cît ai înfăptuit, te îndatorează să-nfăptuiești mai mult?* PAS, Z. I 11. *Lucrările... la care mă îndatora sarcina mea de deputat.* NEGRUZZI, S. I 220. *Îl îndatoră să-i spuie tot adevărul.* GORJAN, H. I 6.

3. Refl. A face datorii, a se încurca în datorii; a se împrumuta. *Nu-i place să se îndatoreze.* ✧ Tranz. (Cu privire la bunuri materiale) A pune în gaj sau ca amanet pentru o sumă de bani. V. ipoteca. *A îndatorat casele.*

— Variantă: **îndatorí,** *îndatoresc* (CREANGĂ, O. A. 182, ALECSANDRI, T. I 225, NEGRUZZI, S. II 156), vb. IV.

ÎNDATORÁT, -Ă, *îndatorați, -te,* adj. **1.** Obligat la ceva, recunoscător pentru ceva. *I-am rămas îndatorat pentru binele pe care mi l-a făcut.*

2. Care s-a împrumutat de la cineva, care este dator cuiva (cu o sumă de bani).

— Variantă: **îndatorít, -ă** (RUSSO, O. A. 98) adj.

ÎNDATORÍ vb. IV v. **îndatora.**

ÎNDATORÍNȚĂ, *îndatorințe,* s. f. Îndatorire. *Tocmai aceste... îndatorințe îl zoreau acum.* C. PETRESCU, A. R. 6.

ÎNDATORÍRE, *îndatoriri,* s. f. **1.** Datorie morală, obligație, sarcină obligatorie. *S-a dat pămîntul întreg în stăpînirea și lucrarea poporului, cu îndatoriri și disciplină anumite.* SADOVEANU, E. 26. *Împlinim fiecare niște îndatoriri fixe.* CARAGIALE, O. III 146. ✦ Faptă sau gest cu care îndatorăm pe cineva; atenție, politețe. *Domițian se simțea din ce în ce mai bine, deși îndatoririle acestea nu-l prea mirau: era deprins de acasă cu ele și le primea ca și cum i s-ar fi cuvenit.* BASSARABESCU, S. 35.

2. (Învechit) Obligație sau datorie bănească. *Îndatorirea rominilor către turci sta într-un ușor tribut.* BĂLCESCU, O. II 13.

ÎNDATORÍT, -Ă adj. v. **îndatorat.**

ÎNDATORITÓR, -OÁRE, *îndatoritori, -oare,* adj. **1.** (Despre persoane) Care face sau este gata de a face cuiva un serviciu; serviabil, binevoitor. *Fiindcă poate mîine dimineață eu am să plec pînă nu te deștepți dumneata, îți spun de acuma că am rămas foarte încîntat de ospătarea ce mi-ai făcut așa de îndatoritor.* CARAGIALE, O. III 64.

2. (Neobișnuit) Obligatoriu. *Aceeași majoritate a propictarilor mari s-a văzut obligată a recunoaște trebuința de a se desființa claca sau munca îndatoritoare.* KOGĂLNICEANU, S. A. 161.

ÎNDĂMÂNÁTIC, -Ă adj. v. **îndemînatic.**

ÎNDĂMÎNÁRE s. f. v. **îndemînare.**

ÎNDĂMÎNĂ adv. v. **îndemînă.**

ÎNDĂRĂPNIC, -Ă adj. v. **îndărătnic.**

ÎNDĂRĂPT adv. v. **îndărăt.**

ÎNDĂRĂPTNICÍE s. f. v. **îndărătnicie.**

ÎNDĂRĂT adv. **I.** (Cu sens local) **1.** În spate, în urmă, înapoi. *Un pui de om numai de o șchioapă... se tot trăgea îndărăt la apropierea noastră.* SADOVEANU, O. VI 359. *Întorsei capul și privii îndărăt.* HOGAȘ, M. N. 53. *Soarele, scăpătînd la apus, se uită îndărăt cu stăruință caldă.* CARAGIALE, P. 50. ✧ Loc. adv. **Îndărătele, îndăratele** sau **de-a-ndaratele(a)** = cu spatele înainte și cu fața înapoi; înapoi, pe dos, invers, întors. *Omul se împleteci de-a-ndaratele pe asfaltul șoselei.* DUMITRIU, N. 273. *O furnică roșie tîra de-a-ndăratele cadavrul unei insecte.* C. PETRESCU, Î. II 16. *Ieși de-a-ndaratele, condus pînă la ușă de ministru.* id. C. V. 111. *Poterașii că-mi fugea D-a-ndaratele mergea... Haiducii că mi-și rîdea.* PĂSCULESCU, L. P. 280. (Fig.) *Dar jocul e joc și norocul noroc... Începe cartea flăcăului să se schimbe și să meargă tot-ndărătele.* CARAGIALE, P. 47.

2. La locul de proveniență, în locul unde a fost mai înainte; înapoi. *Pun scaunul îndărăt.* ▭ *Banii mi i-ai adus îndărăt?* DUMITRIU, N. 128.

3. (În expr.) **A da** (pe cineva sau ceva) **îndărăt** = a da (pe cineva) cu o treaptă mai jos, a-l retrograda; a-și pierde prosperitatea, bunăstarea, a sărăci. *Auzi, 25 și cu 15 să facă 8000! Monitor general, ia-l și du-l în clasa a doua! Monitorul general mă înhață de mînecă și mă scoase pe ușă afară. Pe drum îmi spuse: te-a dat îndărăt.* DELAVRANCEA, H. T. 98.

II. (Cu sens temporal) Mai de mult, (mai) înainte de timpul actual. *Și-atunci gîndurile mele îndărăt prin secoli trec, Și zburînd prin Capitoliu, se opresc pe-Olimpul grec.* COȘBUC, P. II 139. *Într-o clipă-l poartă gîndul îndărăt cu mii de veacuri.* EMINESCU, O. I 132.

— Formă gramaticală: (în expr.) *îndărătele, îndăratele(a)* (variantă: *îndaratele(a)*. — Variantă: **îndărăpt** (CREANGĂ, A. 74, EMINESCU, O. I 66, RUSSO, O. 36) adv.

ÎNDĂRĂTNIC, -Ă, *îndărătnici, -e,* adj. Care se încăpățînează, nu cedează (ușor), nu renunță, nu se lasă convins, încăpățînat, recalcitrant; care duce un lucru pînă la capăt, nu se descurajează, stăruitor, perseverent. *La două-trei mese mai stăruiau gustători îndărătnici de vin.* VORNIC, P. 153. *Pătimaș și îndărătnic, s-o iubești ca un copil.* EMINESCU, O. I 157. *Bate la ușă stăruind... ca un creditor îndărătnic.* RUSSO, O. 49. ✧ (Adverbial) *Soneria telefonului chema îndărătnic și neîntrerupt.* C. PETRESCU, C. V. 293. (Fig.) *Treceai prin văile afunde, Încovoindu-ți îndărătnic Mărețul tău grumaz de unde.* GOGA, P. 18. ✦ (Rar, arhaizant) Rămas în urmă; dator. *Datoria lor către visterie au plătit-o? — O plătesc, măria-ta... Cel ce are dă și pentru cel ce n-are. Averea satului răspunde pentru toți. Fiind îndărătnici de multă vreme, acuma li s-a împlinit tot, pînă la un capăt de ață.* SADOVEANU, Z. C. 232.

— Variantă: (regional) **îndărăpnic, -ă** (NEGRUZZI, S. I 84) adj.

ÎNDĂRĂTNICÍ, *îndărătnicesc,* vb. IV. Refl. A se opune cu încăpățînare, a stărui cu îndărătnicie într-o atitudine; a se încăpățîna. *Turmele, căzute în somnul fierbinte de după miezul nopții, se îndărătniceau în fața bîtelor.* CAMILAR, T. 5. *Cînd s-a duce Duca-vodă ca să ierte pe copila lui, are să afle că dumneaei s-a răzgîndit; iar se îndărătnicește și iar nu mai vrea.* SADOVEANU, Z. C. 302. *Nu te-ndărătnici, bade Gavrile.* ALECSANDRI, T. 1532. ◇ Tranz. *Nu făcu nici o mișcare ca să nu se supere ori să îndărătnicească pe zîna a veni după el.* ISPIRESCU, L. 35.

ÎNDĂRĂTNICÍE, *îndărătnicii,* s. f. Încăpățînare, neînduplecare, îndîrjire, stăruință. *Avea îndărătnicii pe care ți le-ai lămurit mai tîrziu.* PAS, Z. I 173. *Acolo, învățăturile trecutului și îndărătnicia din veac îl mîngîiau și-l întăreau.* SADOVEANU, P. M. 138. *Îndărătnicia a fost, poate, singura boală de care mi-amintesc să fi zăcut în zilele mele.* HOGAȘ, M. N. 220.

—Variantă: (regional) **îndărăptnície** (SBIERA, P. 43) s. f.

ÎNDĂRĂTUL prep. (Urmat de un substantiv ori pronume în genitiv, de un pronume posesiv, de un pronume personal neaccentuat în cazul dativ sau de un numeral construit cu prep. «a») În dosul (cuiva), în urma (cuiva sau a ceva), după ceva. *Trecu prin camerele cu aceleași scoarțe vechi pe pereți (îndărătu-le, între covor și perete, atîrnau săculețe de tutun și busuioc).* DUMITRIU, B. F. 44. *Arta, imitînd natura, rămîne cu mult îndărătul naturii: nu poate s-o ajungă.* GHEREA, ST. CR. II 50. *Iar mireasa viorică i-aștepta-ndărătul ușii.* EMINESCU, O. I 87. ◇ (Precedînd substantive abstracte) *Îndărătul gîndurilor pe care le spunea tare, un alt rînd de gînduri se ridica.* VLAHUȚĂ, O. A. III 64.

ÎNDĂTINÁ, *îndătinez,* vb. I. Refl. (Rar) A se obișnui, a se deprinde cu ceva. ✦ Tranz. A avea obiceiul să..., a obișnui. (Atestat în forma *îndatina*) *La noi, copiii de țărani, Moș Crăciun nu-ndatina să vină.* BENIUC, V. 36.

— Variantă: **îndatiná** vb. I.

ÎNDĂTINÁT, -Ă, *îndătinați, -te,* adj. (Despre persoane) Deprins, dedat, obișnuit (cu ceva). ✦ (Despre obiceiuri, acțiuni) Care a devenit o datină, s-a înrădăcinat, este comun, obișnuit. (Atestat în forma *îndatinat*) *Cu-ai săi sfetnici de la curte craiul s-a pornit odată, Ca să facă p-o cîmpie o plimbare-ndatinată.* COȘBUC, P. II 125. *O imitațiune... a jocurilor îndatinate la elinii antici.* ODOBESCU, S. I 479.

— Variantă: **îndatinát, -ă** adj.

ÎNDE prep. (Învechit și regional; înaintea unui pronume la pl. sau între două pronume care se află în raport de reciprocitate) Între, laolaltă, împreună, unul cu altul. *Au început a vorbi ele înde ele.* CREANGĂ, P. 210. *Izvoarele... Povestesc ele-nde ele numai dragostele noastre.* EMINESCU, O. I 155.

ÎNDEAIÉVEA adv. (Rar) Aievea. *Poate că îndeaievea toate erau departe de a dura așa de lung, prelung.* C. PETRESCU, A. R. 18.

ÎNDEAJÚNS adv. De ajuns, destul, suficient.

ÎNDEAPROÁPE adv. În mod amănunțit, cu mare atenție. *Acest «cadou de casă nouă»... n-ar fi avut prețul pe care-l arăta, dacă doi dintre oamenii coloniei nu s-ar fi îngrijit îndeaproape de curățenia și alimentația lui.* SADOVEANU, P. M. 20.

ÎNDELÉTE adv. Cu încetul, fără grabă, fără zor; nepripit, nesilit. *El povesti îndelete moșului, cum muncește, cum aleargă și cum toate se duc ca apa pe vad.* VISSARION, B. 105. *Au băut fiecare îndelete cîte cinci-șase bărdace.* CARAGIALE, O. III 80. ◇ (Mai ales precedat de prep. «pe») *Mergeau pe îndelete și căscau ochii prin toate locurile.* PAS, Z. I 258. *Oanea se opri deodată înlemnit, luă pe îndelete pușca din spate și ochi.* AGÎRBICEANU, S. P. 15. *Titu Herdelea îi povesti apoi pe îndelete cum a debarcat în capitală.* REBREANU, R. I 21. *Cu cofița, pe-ndelete, Vin neveste de la riu.* COȘBUC, P. I 47.

ÎNDELETNICÍ, *îndeletnicesc,* vb. IV. Refl. (Urmat de determinări introduse prin prep. «cu») A se ocupa cu ceva, a executa o muncă în mod continuu, a-și petrece vremea cu ceva. *Se îndeletnicește în orele libere cu vînătoarea.* SADOVEANU, O. VI 384. *Cînd nu păștea caprele și n-avea prilej ca să cînte... atunci se îndeletnicea cu plimbarea prin cămările palatului.* POPESCU, B. IV 43. *N-am avut vreme pentru asemenea lucru, cu care numai în ceasuri slobode este cuiva iertat a se îndeletnici.* NEGRUZZI, S. II 169.

— Variantă: **deletnicí** (La TDRG) vb. IV.

ÎNDELETNICÍRE, *îndeletniciri,* s. f. **1.** Meserie, profesiune; ocupație, treabă. *O stradă din mahalaua ta purta numele îndeletnicirii lor: strada Birjarilor.* PAS, Z. I 223. *Am avut îndeletniciri însemnate cu măritul meu stăpîn.* SADOVEANU, Z. C. 278. *Fana, ca soră mai mică și fără altă îndeletnicire, era datoare să se ocupe de casă.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 185.

2. Preocupare, grijă. *Astă femeie, pe buzele căreia stă tipărit surîsul și a căreia îndeletnicire e numai să placă.* NEGRUZZI, S. I 323.

ÎNDELÚNG, -Ă, *îndelungi,* adj. (În legătură cu noțiuni temporale, pentru a accentua durata) Îndelungat. *Nădăjdui o îndelungă vreme.* SADOVEANU, M. 125. *Se opresc pentru îndelungă vreme.* CAMIL PETRESCU, T. II 101. *Popoare care au lucrat secoli îndelungi la cultivarea lor.* ODOBESCU, S. III 514. ◇ (Adverbial) *M-am oprit îndelung în fața ramelor aurite.* ANGHEL, PR. 99. *Nu ne-a lăsa el să suferim îndelung.* CREANGĂ, P. 220. *Cînd intrară boierii, el îi privi îndelung.* NEGRUZZI, S. I 163.

ÎNDELUNGÁ, *îndelúng,* vb. I. Tranz. (Învechit și arhaizant) A prelungi. *Să nu mai îndelungăm treaba.* SBIERA, P. 242. *Masa să nu îndelunge șezînd la chef.* PANN, P. V. II 11. ◇ Refl. *Frumos va fi la chip acel copil și va bucura ochii părinților săi; și anii vieții lui se vor îndelunga pînă la nouăzeci.* SADOVEANU, D. P. 170.

ÎNDELUNGÁT, -Ă, *îndelungați, -te,* adj. Care durează de mult timp, care ține mult timp. *Și de amar îndelungat, Nevestei mele i-a secat Al laptelui izvor.* COȘBUC, P. I 109. *O ploaie îndelungată.* CREANGĂ, A. 34. *Îndelungatele lui vise.* EMINESCU, N. 78. ✦ (Despre noțiuni temporale) Mult, lung, prelungit, îndelung. *Gramaticile acestor doi învățați sînt singurele lucrări științifice care au răspuns timp îndelungat nevoilor practice ale școlii noastre.* L. ROM. 1953, nr. 2, 7. ✦ (Adverbial, învechit) Multă vreme. *Nu îndelungat poate orbirea sistemelor să întunece mintea unui neam.* RUSSO, O. 78.

ÎNDEMĂNÁTEC, -Ă adj. v. **îndemînatic.**

ÎNDEMĂNÓS, -OÁSĂ, *îndemănoși, -oase,* adj. (Rar) Care prezintă comoditate; comod. *Stătea în fundul odăii pe un divan larg și îndemănos.* HOGAȘ, DR. II 7.

ÎNDEMÎNÁ, *îndemînez,* vb. I. Refl. (Învechit) A fi în stare să facă un lucru, a putea face, a-i fi cuiva îndemînă să facă; a se înlesni. [Librarul] *nu îmi cere încă banii; de aceea nu trebuie să-mi trimeți acum, ci cînd te vei îndemîna.* KOGĂLNICEANU, S. 15.

ÎNDEMÎNÁRE, *îndemînări,* s. f. Capacitatea de a face ceva în baza cunoașterii și a experienței; abilitate, dexteritate, iscusință. *Era încasator în capitală, de-o îndemînare și de-o cinste cum... Săndulescu spunea că n-a mai pomenit de cînd îi el.* VLAHUȚĂ, O. A. III 80. *Călare pe schelele lor spînzurate sus... ei lucrează cu multă îndemînare.* CARAGIALE, O. III 249.

— Variantă: **îndămînáre** (SBIERA, P. 304) s. f.

ÎNDEMÎNÁTEC, -Ă adj. v. **îndemînatic.**

ÎNDEMÎNÁTIC, -Ă, *îndemînatici, -e,* adj. **1.** Priceput la orice lucru; iscusit, dibaci, destoinic, abil. *Mîinile-i... pare că pierduse îndemînatica lor agerime.* ODOBESCU, S. I 130. (Şi în forma *îndemînatec) Cu o mînă ce se silea să pară îndemînatecă, cerca să vîneze, cu o baghetă fină de abanos, fluturii din aer.* HOGAŞ, M. N. 47. *Iute şi îndemînatecă umbla de colo-colo şi punea toate la cale.* VLAHUŢĂ, O. A. 491. ✦ (Adverbial) Cu îndemînare. *Discuţia trecea într-un domeniu ferm, în care se descurca îndemînatic.* VORNIC, P. 164.

2. De care te foloseşti cu uşurinţă; comod. (Atestat în forma *îndemănatec) Căruţa lui... era o căruţă bună, încăpătoare şi îndemănatecă.* CREANGĂ, P. 106.

3. (Învechit) Potrivit, favorabil, prielnic, corespunzător. (Atestat în forma *îndămănatic) Au început... a încunjura muntele, ca doar va găsi loc îndămănatic de lăcuinţă.* DRĂGHICI, R. 48.

— Variante: **îndemănátec, -ă, îndămănátic, -ă, îndemînátec, -ă** adj.

ÎNDEMÎNĂ adv. (Mai ales în legătură cu verbele «a fi», «a se afla», «a avea») Uşor, comod, bine. *Nu-i era îndemînă în camera asta.* BART, E. 347. *Mie nu-mi vine îndemînă să scriu decît acasă la mine.* VLAHUŢĂ, O. A. 443. ✧ Loc. adv. **La** (regional **de**) **îndemînă** sau (loc. prep.) **la îndemîna** (cuiva) = accesibil, în imediată apropiere, uşor de folosit, de obţinut, de întrebuinţat; la dispoziţie. *Tineretul de astăzi are la îndemînă atîta literatură bună, încît îşi poate potoli în voie setea cititului.* SADOVEANU, E. 47. *Moş Gheorghe se gîndeşte la fericirea oamenilor de prin satele apropiate, că au stuf la îndemînă pentru acoperitul caselor şi peşte din belşug.* SP. POPESCU, M. G. 36. *Se puse fata şi-şi adună tot ce biata putu cu degrabă, oleacă de merinde, nişte făinuţe şi vreo doi bani ce avea de-ndemînă.* RETEGANUL, P. V 68.

— Formă gramaticală: (în loc. prep.) *îndemîna.* — Variantă: **îndămînă** (HOGAŞ, M. N. 167, CREANGĂ, A. 26, NEGRUZZI, S. I 116) adv.

ÎNDÉMN, *îndemnuri,* s. n. Stimulent, îmboldire, chemare, imbold. *Se vedea steagul pînă departe-n cîmp, încît oamenii privindu-l simţeau cum creşte în ei un îndemn... simţeau puterea clasei muncitoare din toată lumea.* CAMILAR, TEM. 233. *Şi tot aşa, cu popasuri dese, cu îndemnuri, ajung pe culme.* AGÎRBICEANU, S. P. 70. *Îndemnul tinereţii tale Ascultă-l.* VLAHUŢĂ, P. 126. *Multă mîngîiere A dat nenorocirii frumosul tău îndemn!* NEGRUZZI, S. II 35. ✧ Loc. prep. **Din** (sau **la, prin**) **îndemnul...** = îndemnat fiind de..., îmboldit de..., la stăruinţa... *Şi-acum... se amestecă iar în trebile ţării din îndemnul muierii lui Irimia.* SADOVEANU, O. VII 8. *Prin îndemnul său, ce mai de pomi s-au pus în ţinterim!* CREANGĂ, A. 2.

ÎNDEMNÁ, *îndémn,* vb. I. Tranz. (De obicei urmat de un infinitiv, un conjunctiv ori un substantiv precedat de prep. «la») **1.** A îmboldi, a stimula, a da îndemn, a chema la acţiune. *Te îndemn însă a scrie memoriul vieţii tale.* EMINESCU, N. 61. *Scopul lui era să îndemne pe artişti şi să formeze gustul publicului.* GHICA, S. A. 80. *Toţi... îndemnară pe Mihai ca să ţină domnia acestei ţări.* BĂLCESCU, O. II 270. ✦ A îmbia. *Cerul se vedea albastru şi ne îndemna afară.* C. PETRESCU, S. 65. *Susurul apei parcă te îndemna la somn.* ISPIRESCU, L. 230. ✦ Refl. A se apuca de ceva (în urma unui imbold), a se hotărî la ceva, a porni sau a începe un lucru, o acţiune. *Nu se prea îndemna la lucru.* RETEGANUL, P. V 3. *Mai pe urmă mi se îndemnă, frate, la rachie şi bău tot ce-au avut.* ŞEZ. I 276. *Tu te-ai îndemnat De m-ai întrebat.* TEODORESCU, P. P. 426. ✦ Refl. reciproc. Fig. A se lua la întrecere, a se îmboldi. *Apele încep să se smulgă din moliciunea lutuiui, o undă se îndeamnă cu alta, pînă ce tot rîul se dislocă şi porneşte la vale.* BOGZA, C. O. 160.

2. (Cu privire la animale) A sili să pornească sau să meargă mai repede. *Ţăranul îndemnă boii şi carul porni, scîrţiind, de-a lungul malului nisipos.* DUNĂREANU, CH. 99. *Cînta, să-ndemne roibul să facă pas mai iute.* COŞBUC, P. II 95. *Călăreţul... Îşi îndeamnă calul înundat de spume.* ALECSANDRI, P. III 151. ✦ Intranz. (Regional, ca îmboldire adresată vitelor) A se sili la drum, a înainta trăgînd. *Hi! zmeoaicele tatii, îndemnaţi înainte!* CREANGĂ, P. 119.

ÎNDEMNÁRE, *îndemnări,* s. f. (Rar) Acţiunea de a îndemna; îndemn. *Făt-Frumos se sculă de la masă şi, după îndemnarea babei, se duse să-şi aleagă calul.* EMINESCU, N. 22.

ÎNDEMNIZÁRE s. f. v. **îndemnizare.**

ÎNDEMNIZÁŢIE s. f. v. **îndemnizaţie.**

ÎNDEÓBŞTE adv. De obicei, în mod obişnuit. *Ei se simt atraşi pentru o muncă la care îndeobşte sînt chemaţi cetăţenii maturi.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 160, 12/6. *Vreau să ating o chestie, căreia nu se dă, îndeobşte, tot interesul ce merită.* IONESCU-RION, C. 114.

ÎNDEOSÉBI adv. Mai ales, mai cu seamă, în special. *Trandafiri nu mai văzusem niciodată şi îndeosebi niciodată nu ajunsese pînă la mine turburătorul lor parfum.* GALACTION, O. I 57. *Sărutări erau răspunsul La-ntrebări îndeosebi.* EMINESCU, O. I 112.

ÎNDEPĂRTÁ, *îndepărtez,* vb. I. (Uneori în concurenţă cu depărta) **1.** Tranz. A înlătura, a da la o parte; a ţine departe. V. elimina. *Cînd vreunul dintre flăcăi dă să puie mîna pe cîte ceva, ele-i îndepărtează cu năfrămile.* SEVASTOS, N. 160. *Tot nu înceta... să întărîte pe împăratul, ca doar ar pedepsi şi ar îndepărta pe împărăteasa.* SBIERA, P. 110. ✦ A scoate din funcţie pentru abateri grave; a concedia.

2. Refl. A se duce, a pleca din apropierea cuiva sau a ceva, a merge în altă parte. *Scrii că te simţi aşa lîngă el, streină, parcă ceva s-a îndepărtat.* C. PETRESCU, Î. II 64. *Cum s-au îndepărtat zmăul, au şi ieşit musca din crăpăturică.* SBIERA, P. 75. ✦ A se abate, a devia. *Să nu ne îndepărtăm de la subiect.*

ÎNDEPĂRTÁRE, *îndepărtări,* s. f. Acţiunea de a (se) îndepărta.

1. Înlăturare; destituire.

2. Abatere, deviere. *Orice îndepărtare de la ideologia socialistă... contribuie la întărirea ideologiei burgheze.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2624.

ÎNDEPĂRTÁT, -Ă, *îndepărtaţi, -te,* adj. Care e departe; aflat, situat la o mare distanţă, depărtat. *Au sosit delegaţii din oraşele îndepărtate.* C. PETRESCU, C. V. 293. *Ei se opresc, privind cu drag Spre văile îndepărtate.* IOSIF, P. 68. ✦ Care vine de departe. *Un miros îndepărtat de baltă îi cheamă ochii spre Dunăre.* BASSARABESCU, V. 26. ✦ Care s-a petrecut altădată, demult. *Întîmplările luminoase ale copilăriei aşa de îndepărtate.* SADOVEANU, O. VII 323.

ÎNDEPLINÍ, *îndeplinesc,* vb. IV. Tranz. A săvîrşi ceva, a înfăptui, a executa, a realiza, a duce la bun sfîrşit. *Ai de îndeplinit o datorie.* SADOVEANU, O. VII 66. *Bună idee, dar cum s-o îndeplineşti?* POPESCU, B. II 76. *Cade pe pămînt Ne-ndeplinind în viaţă grozavu-i jurămînt.* ALECSANDRI, P. A. 147.

ÎNDEPLINÍRE, *îndepliniri,* s. f. Înfăptuire, executare, realizare, efectuare. *Îndeplinirea planului cincinal ne va duce cu mult înainte pe calea înfloririi patriei noastre.* LUPTA DE CLASĂ, 1951, nr. 3-4, 14. *Este bine cunoscut faptul că îndeplinirea sarcinilor poate fi asigurată doar atunci cînd sarcina trasată este însoţită imediat de un control sistematic al executării.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2701.

◇ Expr. **A aduce la** (sau, învechit, **întru**) **îndeplinire** = a îndeplini. *Am adus întru îndeplinire tot ceea ce ne-ați poroncit.* CREANGĂ, P. 272.

ÎNDESÁ, *îndés,* vb. I. **1.** Tranz. A apăsa ca să încapă cît mai mult într-un spațiu restrîns, a îngrămădi, a vîrî cu forța (într-un spațiu limitat); a înghesui. *Să puse fata și-și adună tot ce biata putu cu degrabă, oleacă de merinde, niște hăinuțe... le îndesă toate într-o pereche de desagi.* RETEGANUL, P. V 68. ✦ A înfige, a introduce (adînc) ceva. *Îndesă fetii degetul în gură.* RETEGANUL, P. IV 6.

2. Tranz. A-și așeza (pălăria, căciula) trăgînd-o adînc pe cap (ca să acopere și urechile). *Îmi îndesai pălăria peste urechi și mă lungii perpendicular pe cursul Bistriței.* HOGAȘ, M. N. 61. *Își aprinse o țigară și, îndesîndu-și pălăria pe cap, ieși cu un aer plictisit.* VLAHUȚĂ, O. A. III 38. *Moșneagul... puse cușma pe cap, o îndesă pe urechi.* CREANGĂ, P. 81.

3. Refl. (Despre o mulțime de persoane sau de lucruri în mișcare) A se îngrămădi la un loc, a se strînge laolaltă (formînd un grup des, compact). ✦ (De obicei urmat de determinări introduse prin prep. «în») A se apropia prea mult (de obicei cu intenții agresive) de cineva, a înghesui pe cineva. *Gloata se îndesa în piepturile cailor care sforăiau speriați.* DUMITRIU, N. 30. *Dan bătrînul... se-ndeasă în gloata tremurîndă.* ALECSANDRI, O. 215. ◇ Fig. *Deși această soartă așteaptă și pre alți, Toți însă către dînsa se-mping și se îndeasă.* NEGRUZZI, S. II 246. ✦ A deveni mai des, mai compact. *Văzînd că vremea trecea și întunericul se îndesa, băiatul... începu să se uite în toate părțile ca să ghicească pe unde a venit.* POPESCU, B. IV 33. ◇ Tranz. *Sare, pasurile-ndeasă.* ALECSANDRI, P. P. 350.

ÎNDESÁT[1] s. n. (În expr.) **Pe îndesate** sau **pe îndesatele** = în mod apăsat, accentuat. *Ea repeta din cînd în cînd pe îndesatele: Mitocanule! Mitocanule!* D. ZAMFIRESCU, la TDRG.

— Forme gramaticale: (în expr.) *îndesate, îndesatele.*

ÎNDESÁT[2]**, -Ă,** *îndesați, -te,* adj. **1.** (Despre recipiente) Foarte plin, cu conținutul presat. *Un sac îndesat De tărîțe.* MARIAN, S. 277. ◇ Loc. adv. **Cu vîrf și îndesat** (rar **îndesate**) = peste măsura normală, mult, din belșug, cu prisosință. *Și cîte nu ne venea în cap, și cîte nu făceam cu vîrf și îndesate.* CREANGĂ, A. 40. *Împrumutu se dă cu vîrf și îndesat.* ȘEZ. I 220.

2. (În opoziție cu ușor, slab) Greu, puternic, apăsat. *Cu pași îndesați, meșterul a intrat în sala clubului «Unirea».* GALAN, Z. R. 81. *Căpătă... cincizeci de nuiele îndesate.* RETEGANUL, P. II 54. *Îi mai dete vro cîteva lovituri d-alea îndesate.* ISPIRESCU, L. 195. ◇ Fig. *În coșul pieptului simțea o durere grea și îndesată care-i curma viața.* VLAHUȚĂ, O. A. 110. ◇ (Adverbial) *Răspunse scurt și îndesat.* RETEGANUL, P. IV 8. *Răspunzînd îndesat «sluga dumitale»... își luă cetinel drumul spre gazdă.* CREANGĂ, A. 133. *Vătala bate în pînze îndesat.* BELDICEANU, P. 68.

3. Compact, des, masiv. [Sturzii] *se scoală toți deodată cu mare volbură și trec răpede ca un nor negru, îndesat.* ODOBESCU, S. III 31. *Briar, ce n-are-n lume decît un gros stejar, Un bun și scump tovarăș... Alesu-l-au el singur în codrul îndesat.* ALECSANDRI, P. A. 193.

4. (Despre persoane) Scurt și gros. *Intră Filimon Hancu, unul scurt, îndesat, rumen.* CAMILAR, TEM. 15. *La toată înfățișarea lui îndesată și spătoasă, Vitoria se uita ascuțit și cu îndîrjire.* SADOVEANU, B. 11. *Să ne ducem cu toții! strigă un om mic și îndesat, cu o căciulă uriașă dată pe ceafă.* REBREANU, R. II 44.

ÎNDESEÁRĂ adv. Către sfîrșitul zilei, spre amurg, în amurg. *Cînd va fi îndeseară, să aștearnă pe drum smoală.* ISPIRESCU, L. 186. *Ziua-ntreagă ea mergea Și-ndeseară agiungea În codru la Pandina.* ALECSANDRI, P. P. 55.

ÎNDESÍ, *îndesesc,* vb. IV. Refl. A deveni mai des, a se face mai compact; a deveni mai frecvent, a spori, a se înmulți. *Mai în vale... florile se îndeseau.* SADOVEANU, O. VIII 13. *Timp de o lună, cît a stat în București, concertele se îndesiseră.* BASSARABESCU, V. 10. *Pădurea nu se mai gătește, de ce merge, de ce mai tare se-ndesește.* ȘEZ. I 5. *Umbra se-ndesește.* TEODORESCU, P. P. 491. ◇ Tranz. *Codrul frunza-și îndesește.* ALECSANDRI, P. P. 91. (Cu inversarea construcției) *Dacă are de gînd a ne ospăta, după cum s-a hotărît, apoi să ne îndesească mai mult cu udeala.* CREANGĂ, P. 258. ◇ Intranz. *Măria-ta! Cu paharul îndesește Dar cu birul mai rărește.* NEGRUZZI, S. I 186.

ÎNDESÍRE s. f. Faptul de a (se) îndesi; înmulțire, sporire; desime. *Deșertul nu se vede de atîta îndesire.* CONACHI, P. 270.

ÎNDESÍT, -Ă, *îndesiți, -te,* adj. Care devine din ce în ce mai des, mai frecvent, mai sporit. *Îndesite, pîcăturile lipăiau mărunt și înfundat în crupele cailor.* MIHALE, O. 510.

ÎNDESTÚL[1] adv. Atît cît trebuie, atît cît se cuvine; de ajuns, suficient; destul[1]. *Turburat, nu găsea cuvintele cu care să-mi mulțumească îndestul.* C. PETRESCU, S. 136. *Intrai îndestul de uimit într-un salon.* NEGRUZZI, S. I 68. *Nu ești îndestul de smerită, îndestul de chinuită?* RUSSO, S. 125.

ÎNDESTÚL[2]**, -Ă,** *îndestuli, -e,* adj. Care este în cantitate suficientă, p. ext. în cantitate sau în număr mare; mult, destul[2]. *Cumetre îndestule te-așteaptă însă-n drum... cu dînsele la ceartă apucă-te.* MACEDONSKI, O. II 163. *Nu tăgăduiești cu îndestulă siguranță.* NEGRUZZI, S. III 450. *Semne de frăție, dovadă de iubire Le-a dat ea îndestulă.* ALEXANDRESCU, M. 28. *Au fost îndestule necazurile ce-am tras.* CONACHI, P. 180.

ÎNDESTULÁ, *îndestulez,* vb. I. Tranz. A mulțumi (pe cineva) pe deplin, a da cuiva destul; a satisface, a sătura (cu de-ale mîncării). *Boierul plînge timpul cînd țara-a lui era: O vacă ce cu lapte pe el îndestula.* BOLINTINEANU, O. 142. ✦ Refl. A avea la dispoziție toate cele necesare traiului (în special lucruri de mîncare); a dispune de toate în cantitate suficientă; a se sătura. *Unii munceau și alții se îndestulau.* SADOVEANU, E. 29. *Niciodată mîndru vultur... De o prad-așa bogată încă nu s-a-ndestulat.* ALEXANDRESCU, M. 22. ◇ Fig. *O săptămînă să te tot uiți, și tot nu te îndestulezi.* ISPIRESCU, L. 66. *Curiozitatea mea nu se îndestulă cu atîta.* NEGRUZZI, S. I 217.

ÎNDESTULÁRE, *îndestulări,* s. f. Acțiunea de a (se) îndestula și rezultatul ei; satisfacere a unei nevoi; belșug, abundență. *Oamenii cresc în îndestulare și se înmulțesc ca năsipul mării.* RUSSO, O. 25. ◇ Loc. adv. **Cu îndestulare** = din belșug, din abundență. *Era primit cu dragă inimă și ospătat cu îndestulare.* CREANGĂ, A. 20.

— Variantă: **îndestulíre** (COȘBUC, P. I 96) s. f.

ÎNDESTULÁT, -Ă, *îndestulați, -te,* adj. Care este înzestrat cu cele necesare, căruia i s-au satisfăcut nevoile, care are ce-i trebuie; satisfăcut (pe deplin). *Se simțea îndestulat și mulțumit.* VORNIC, P. 65. *Părinții și surorile îmi erau sănătoși, și casa ne era îndestulată.* CREANGĂ, A. 33. *Toamna cea bogată De toate îndestulată.* ȘEZ. III 244. ◇ (Poetic) *De visurile voastre, nădejdi amăgitoare, Acum peste măsură mă văd îndestulat.* ALEXANDRESCU, P. 29. ◇ (Substantivat) *De aceea au trecut oamenii prin război, ca acum dreptul la îndestulare să-l aibă îndestulații din totdeauna?* PAS, Z. IV 210.

ÎNDESTULĂTÓR, -OÁRE, *îndestulători, -oare,* adj. Care e din belşug, care satisface nevoile, îndestulează, mulţumeşte. *Pe unde le ducea el, păşunea era mai cu gust şi mai îndestulătoare.* ISPIRESCU, L. 230. *Ieşi deodată din pămînt o masă încărcată cu fel de fel de bucate îndestulătoare.* POPESCU, B. II 94. ✦ (Adverbial) Îndeajuns. *Cînd ţăranul adoptă pe «onoare», are intuiţia că «cinste» nu lămureşte îndestulător ce vrea el să spuie.* SADOVEANU, E. 34.

ÎNDESTULÍRE s. f. v. îndestulare.

ÎNDIGUÍ, *îndiguiesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A înconjura o suprafaţă de teren cu diguri (pentru a o feri de inundaţii).

2. A mărgini o apă curgătoare sau stătătoare cu diguri (pentru a împiedica inundaţiile); p. ext. a ridica un dig.

ÎNDIGUÍRE, *îndiguiri,* s.f. Acţiunea de a îndigui.

ÎNDIGUÎT, -Ă, *îndiguiţi, -te,* adj. Mărginit de diguri, îngrădit prin ridicarea unor diguri.

ÎNDÎRJEÁLĂ, *îndîrjeli,* s. f. (Rar) Îndîrjire. *Strînge în tine îndîrjeală multă.* SAHIA, N. 40.

ÎNDÎRJÍ, *îndîrjesc,* vb. IV. Refl. A deveni dîrz, a stărui cu încăpăţînare; a rezista, a se înverşuna, a se înfuria, a se întărîta. *Mitrea s-a oprit, îndîrjindu-se şi privindu-l pe nea Ghiţă de sus.* SADOVEANU, M. C. 29. *În ce te bizui, de te îndîrjeşti aşa, nepoate?* CREANGĂ, A. 57. ✧ Tranz. *S-o îndîrjesc Dezvelindu-mi către dînsa gîndul tot, s-o hotărăsc Să n-amîne nici o clipă.* DAVILA, V. V. 150. *Dulceaţa cuvintelor şi politica... îndîrjiră mai mult la obrăznicie pe filozoful nostru.* GORJAN, H. IV 62.

ÎNDÎRJÍRE s. f. Acţiunea de a (se) îndîrji; înverşunare, întărîtare, rezistenţă îndărătnică. *În inima Anei crescuse pe nesimţite o îndîrjire pe care nu şi-ar fi bănuit-o.* V. ROM. iulie 1953, 104. *Dreptăţile poporului să fie mai presus de îndîrjirea lor* [a boierilor]. SADOVEANU, N. P. 50. *Are o voce alterată, plină de-ndîrjire.* SAHIA, N. 16.

ÎNDÎRJÎT, -Ă, *îndîrjiţi, -te,* adj. **1.** Înverşunat, întărîtat, dîrz. *Era o dragoste îndîrjită şi stăruitoare.* SADOVEANU, O. VII 118. *În regiunea Dragoslavele lupta îndîrjită s-a terminat prin înfrîngerea duşmanului.* CAMIL PETRESCU, U. N. 422. *Se duce ca un vifor... Ca un taur îndîrjit în mijlocul mieilor.* DELAVRANCEA, A. 163. *De trei ori s-au izbit, din ce în ce mai îndîrjite... cele două armate.* VLAHUŢĂ, O. A. II 118. ✧ (Adverbial) *Începe să latre îndîrjit către fereastra vagonului.* CARAGIALE, O. II 270.

2. Stăruitor, perseverent. *Trebuie însă să citeşti mult şi să te apleci cu o îndîrjită muncă asupra celor ce vei voi să scrii în viitor.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 111, 4/7.

ÎNDOBITOCÍ, *îndobitocesc,* vb. IV. Tranz. A face să-şi piardă facultăţile intelectuale; a degrada moralicește; a prosti, a tîmpi.

ÎNDOBITOCÍRE s. f. Faptul de a îndobitoci.

ÎNDOBITOCÎT, -Ă, *îndobitociţi, -te,* adj. Care se află în stare de îndobitocire, cu puterile morale scăzute; prostit.

ÎNDOCTRINÁ, *îndoctrinez,* vb. I. Tranz. A iniţia, a înarma cu o doctrină.

ÎNDOCTRINÁRE s. f. Acţiunea de a îndoctrina.

ÎNDOCTRINÁT, -Ă, *îndoctrinaţi, -te,* adj. (Despre persoane) Supus acţiunii de îndoctrinare, iniţiat într-un domeniu.

ÎNDOÍ, (I) *îndói,* (II,III) *îndoiesc,* vb. IV. I. Tranz. **1.** (Cu privire la materii textile, stofe, hîrtie etc.) A curba pentru a forma o muchie cu un unghi foarte mic; a împături. *Îndoaie scrisoarea.* ▭ *Sfoara-n nouă că-ndoia.* TEODORESCU, P. P. 540.

2. (Cu privire la obiecte elastice) A încovoia, a înclina, a apleca. V. mlădia. *Teiul vechi un ram întins-a Ea să poată să-l îndoaie.* EMINESCU, O. I 122. *Lua stejarul cît de gros, îl îndoia cu mîinile.* NEGRUZZI, S. I 245. ✧ Refl. *Se îndoiau scîndurile de atîta greutate.* GALAN, Z. R. 58. *Surd vuia prin codri vîntul, brazii Se-ndoiau de vînt.* COŞBUC, P. I 121. *Bîta... nu să-ndoaie.* ŞEZ. IV 130. ✧ Fig. *Prahova... se îndoaie şi şuieră ca un şarpe formidabil, sub roţile vagoanelor.* VLAHUŢĂ, O. A. III 32. ✦ Refl. (Despre persoane, adesea urmat de determinări introduse prin prep. «de», «din») A se apleca, a se gîrbovi. *Caii porniră atît de brusc că băieţandrul de lîngă vizitiu se îndoi de spate.* REBREANU, R. I 69. *Ce-o fi avut în glas de s-a îndoit trupul Rusandei? Şi ce era dincolo de glas, de s-a pomenit fata cu ochii umeziţi?* POPA, V. 51. *Se îndoaie de şele cam cu greu.* CREANGĂ, P. 24. ✧ Tranz. (Rar) *Înalt odată, greutatea anilor l-a îndoit sub povara lor.* HOGAŞ, DR. II 113.

II. Tranz. **1.** A mări de două ori cantitatea unor lucruri sau intensitatea unei forţe; a dubla; p. ext. a înmulţi, a mări. *Iubeam pe unchiul meu care-mi îndoise averea?* DELAVRANCEA, H. T. 56. *De ţi-e frică c-oi scăpa, zovoraşte-ţi porţile Şi-ndoieşte-ţi strejile.* TEODORESCU, P. P. 535. ✧ Refl. *Simt îndoindu-se suferinţa mea.* NEGRUZZI, S. I 208.

2. (Cu privire la lichide) A amesteca (pe jumătate) cu alt lichid, a adăuga încă pe atîta, a subţia. *A îndoit vinul cu apă.*

III. Refl. A fi nesigur în părerea sa, a avea îndoială, a sta la îndoială, a nu-i veni să creadă, a nu avea încredere (în cineva sau în ceva). *Să ştii că s-au înţeles... se îndoia în sine băiatul.* SADOVEANU, M. C. 24. *O, nu! Nu-i drept să te-ndoieşti!* COŞBUC, P. I 192. *Nici te mai îndoi despre asta, cumnată Smărandă.* CREANGĂ, A. 56. *Ce socoţi, Bogdane... izbîndi-vom oare? — Să nu te îndoieşti, măria-ta!* NEGRUZZI, S. I 138.

ÎNDOIÁLĂ, *îndoieli,* s. f. Neîncredere, ezitare, şovăială. *Rizea ţinea capul plecat într-o parte şi-l privea pe Marinică ciudat, cu îndoială.* DUMITRIU, N. 20. *Ghimpele îndoielii îi împungea dureros inima.* BART, E. 182. *Pentru ce lasă ele să intre într-o inimă plină de iubire îndoiala şi ura.* NEGRUZZI, S. I 56. ✧ Loc. adv. **Fără îndoială** = negreşit, cu siguranţă. *Piatra, fără îndoială, este un oraş foarte frumos.* SADOVEANU, O. VII 177. *Fără îndoială că trebuie să faci ceva.* SAHIA, N. 102. *Fără îndoială, ziceam, acesta e limbagiul adevăratului amor!* NEGRUZZI, S. I 61. ✧ Expr. **A avea îndoieli** = a se îndoi (III), a nu fi sigur. **A cădea la îndoială** = a începe să se îndoiască, a nu fi sigur, a fi în nedumerire, în nesiguranţă. **A sta la îndoială** = a şovăi, a ezita. *Bietul băiat nu mai stătu la îndoială, se făcu frate de cruce cu Strîmbă-Lemne.* POPESCU, B. II 85. **A pune** (ceva) **la îndoială** = a se îndoi (III) de ceva. *A pus la îndoială cele auzite ieri.* **Nu încape îndoială (că)** sau (în forma de întrebare retorică) **mai încape îndoială?** = e sigur, e cert (că)... *Vinovaţi eram, îndoială nu încăpea.* STANCU, D. 306. **Nu rămîne îndoială (că... sau de...)** sau (în forma de întrebare retorică) **mai rămîne îndoială?** = a fi sigur, a avea siguranţa (că... sau de...). *Mai rămîne îndoială despre asta? zise Gerilă.* CREANGĂ, P. 258. *Nu rămîne îndoială... că sturnii lui Plinius şi lui Marţial sînt graurii noştri.* ODOBESCU, S. III 31. ✦ Credinţă care se clatină, credinţă zdruncinată. *Tai brazdă prin desişuri de îndoieli.* BENIUC, V. 60. *Împrejurul gurii musculoase se vedea o dulceaţă amărîtă de îndoieli.* EMINESCU, N. 52.

ÎNDOIÉLNIC, -Ă, *îndoielnici, -e,* adj. **1.** Care provoacă îndoială, care nu poate fi primit ca sigur; dubios. *Nimic nu putea fi tulbure şi îndoielnic între ele.* C. PETRESCU, C. V. 372. ✦ Care pare a avea două sensuri; echivoc.

2. Care pare puțin probabil; nesigur. *Succes îndoielnic.*

3. Care nu inspiră încredere; suspect, necurat. *O afacere îndoielnică. Un om cu trecut îndoielnic. Reputație îndoielnică.*

ÎNDOIÓS, -OÁSĂ, *îndoioși, -oase,* adj. (Rar) Îndoielnic, nesigur, dubios, problematic. *Glosar care cuprinde vorbele din limba romînă străine prin originea sau forma lor cum și cele de origine îndoioasă.* ROSETTI, I. SL. 13. ✦ Fig. Care nu se vede bine; neclar. *Înamoratul intrase în odăiță unde bătea pe fereastră lumina îndoioasă a zăpezii de afară.* CARAGIALE, O. III 13.

ÎNDOÍRE s. f. Acțiunea de a (se) îndoi (I). 1. Curbare locală a unui corp subțire, pentru a forma o muchie nouă, cu unghi mic; împăturire.

2. Încovoiere. V. mlădiere. *Îndoirea unei țevi. Îndoirea unei table de zinc.*

3. (Învechit) Îndoială. *Această îndoire a lui Basta ... era o prefacere.* BĂLCESCU, O. I 310.

ÎNDOÍT, -Ă, *îndoiți, -te,* adj. I. Care este de două ori mai mare sau mai mult decît altceva, dublat; p. ext. înmulțit, mărit, sporit. *Schimbase rîsul... pe un plîns cu rînduri îndoite de lacrimi.* MIRONESCU, S. A. 51. *C-o putere îndoită... o smunci pe babă de mijloc.* EMINESCU, N. 10. ✧ (Adverbial, rar) *Nicicum nu ne-am fi stînjinit a face acest schimb în care am fi fost îndoit cîștigați.* NEGRUZZI, S. I 244. ✧ (Substantivat, n.) *Îndoitul unei sume.*

II. 1. Amestecat (în părți egale) cu altceva. *Vin îndoit cu apă.* ▭ *Tocană de carne de berbece îndoită cu ceapă.* RETEGANUL, P. III 83.

2. Care este pus în două, împăturit; cu capetele, cu marginile adunate. *Hîrtie îndoită.* ✦ Care păstrează urma (dunga, cuta) unei îndoituri. *Hîrtie cu colțurile îndoite.*

3. Încovoiat, curbat. *Piciorul stîng, bandajat voluminos la labă, stă îndoit între picioarele de lemn pornite din subsuoară.* ARGHEZI, P. T. 148. *În lumina difuză a unui bec, văd un bătrîn uscat și îndoit.* BART, S. M. 33.

III. Care este nesigur în convingerea, în credința sa; care n-are încredere, care stă la îndoială; șovăitor. *Mergeam încet pe cărare cu capul fierbinte, cu inima îndoită.* SADOVEANU, O. VIII 12. ✦ (Neobișnuit) Plin de îndoială, greu (III 2). *E bărbat cu scaun la cap și pe deasupra are curaj în ceasurile cele mai îndoite.* VORNIC, P. 224. ✦ (Învechit) Îndoielnic. *Lupta ținu cîtva îndoită, căci cînd unii, cînd alții dovedeau, și din nou se întorceau la luptă.* BĂLCESCU, O. II 322.

ÎNDOITÚRĂ, *îndoituri,* s. f. Partea, locul îndoit al unui obiect flexibil. *Așa a adormit cu obrazul îngropat în îndoitura cotului.* C. PETRESCU, C. V. 275. ✦ (Rar) Cotitură. *Drumul se dă după îndoiturile Oltului, schimbînd priveliștile ca într-o panoramă.* VLAHUȚĂ, O. A. II 141. ✦ Adîncitură a unui teren (mai ales muntos); rîpă, prăpastie. *De prin îndoiturile posomorite și adînci ale imensului amfiteatru albăstriu al munților din dreapta, negurile albe se ridicaseră și se mistuiseră în văzduh.* HOGAȘ, M. N. 57. ✧ Fig. *Sînt mulți artiști cari nu pot să se afunde în toate îndoiturile și ascunzișurile unui suflet și unei inimi rele.* GHEREA, ST. CR. II 150.

ÎNDOLIÁ, *îndoliez,* vb. I. Tranz. A pricinui o întristare, o durere adîncă, a provoca, a aduce doliu. *Drumul pe care îl fac nu e decît de la un mal la altul al Oltului, dar tot se pot produce adevărate naufragii, îndoliind satele.* BOGZA, C. O. 290.

— Pronunțat: *-li-a.*

ÎNDOLIÁT, -Ă, *îndoliați, -te,* adj. Care poartă doliu; de înmormîntare. *Steaguri îndoliate.* ✦ Trist, mîhnit, îndurerat. *O inimă îndoliată.* ▭ *Eu priveam ochii îndoliați care vegheaseră nopți de-a rîndul.* CAMIL PETRESCU, U. N. 93. ✧ Fig. *Seara se lasă ursuză, posomorită și îndoliată.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 173.

— Pronunțat: *-li-at.*

ÎNDOLIÉRE, *îndolieri,* s. f. (Rar) Durere adîncă, suferință pricinuită, de obicei, de moartea unei ființe iubite. *Războaie nimicitoare, care aduc moartea a milioane de oameni și îndolierea a zeci de milioane de familii.* CONTEMPORANUL, S. II, 1951, nr. 265, 1/1.

— Pronunțat: *-li-e-.*

ÎNDOPÁ, *îndóp,* vb. I. Tranz. 1. (Familiar, cu privire la persoane) A face pe cineva să mănînce mult, a hrăni peste măsură; a ghiftui. [Bunicul] *te îndopa... cu dulciuri.* PAS, Z. I 28. *Ne-a dat de mîncare tot ce avea mai bun și ne-a îndopat bine.* CREANGĂ, A. 32. ✧ Fig. *Cu macaraua de încărcare el îndopa cuptoarele cu minereu.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2893. ✦ Refl. (Adesea urmat de determinări introduse prin prep. «cu») A mînca și a bea peste măsură, a se umfla de mîncare; a se sătura, a se îmbuiba, a se ghiftui. *Nu vezi cum se îndoapă toți în contul lui Drumea?* CAMIL PETRESCU, T. II 98. *Vrăbete grăsun, care se îndoapă cu fructe de prin grădini.* ODOBESCU, S. III 32. *Se-ndoapă toată ziua cu ierburi de tot soiul.* NEGRUZZI, S. II 245. ✧ Fig. *Se îndoapă cu învățătură.* ISPIRESCU, U. 3. *Lumea nebună... se-ndoapă zilnic cu povești.* ALECSANDRI, T. 136.

2. (Cu privire la păsări) A hrăni peste măsură vîrînd pe gît mîncare (de obicei grăunțe), pentru a îngrășa. *Gîștele chinuite, puse la îndopat, stau în cușcă prizoniere.* BART, E. 331.

3. A îndesa (ceva) într-o deschizătură, a umple, a înfunda (cu ceva). *Cînd obosește, își șterge cu mîneca cămășii sudoarea de pe frunte, se lasă într-o rînă pe puntea udă, scoate luleaua, o îndoapă cu tutun, apoi începe a pufăi.* DUNĂREANU, CH. 84. ✦ (Regional) A astupa, a pune dop. *O grămadă pive de cireș avînd, Băgă aurul prin ele și cu alt lemn le-ndopă.* PANN, P. V. III 85.

ÎNDOPÁRE s. f. Acțiunea de a (se) îndopa.

ÎNDOPÁT, -Ă, *îndopați, -te,* adj. Hrănit peste măsură; îngrășat, ghiftuit. *Găvan, cu gorduna agățată de umăr, sufla greu ca un gîscan îndopat.* REBREANU, I. 30. ✧ Fig. *Tunurile îndopate zvîrleau parcă cu disperare ghiulele înspre furnicarele păgînilor.* SADOVEANU, O. VI 30.

ÎNDOSÍ vb. IV v. dosi.

ÎNDRĂCÍ, *îndrăcesc,* vb. IV. Refl. (Despre persoane) A se înfuria, a se face rău (de mînie, de ciudă etc.). *Ba încă face și-o apăraie prin casă, de s-a îndrăcit de ciudă hîrca de la bucătărie.* CREANGĂ, P. 66. *Apoi, mări, se-ndrăcea Colea-n vale se ducea, O falangă-n drum scotea Pe drumeți pe toți bătea.* ALECSANDRI, P. P. 129. ✧ Fig. *Lupta are să se îndrăcească zi cu zi... pentru că nici dușmanul nu-și lasă ușor pămîntul de sub picioare.* CAMILAR, TEM. 11.

ÎNDRĂCÍRE s. f. (Rar) Nebunie, furie, stare de (extremă) iritare.

ÎNDRĂCÍT, -Ă, *îndrăciți, -te,* adj. Înfuriat, furios, ieșit din fire; al dracului, rău. *Abia scăpai de un nebun și-mi vine altul, mai îndrăcit.* REBREANU, R. II 29. *Se uita la dînsa ca cel mai îndrăcit comisar de poliție.* SLAVICI, O. I 363. *Să se mire de inima cea îndrăcită.* RETEGANUL, P. IV 6. ✧ (Adverbial) *Căpitanul se apropie cu pași grei, suflînd îndrăcit.* DUNĂREANU, CH. 147. ✦ Înfocat, viu, nervos. *Mormanul de mărfuri de pe platformă era descărcat chiar atunci, cu o grabă îndrăcită.* GALAN, B. I 17. ✦ Afurisit, blestemat. *Am o măsea îndrăcită care mă bagă în iad de viu.* ALECSANDRI, S. 129. ✧ (Substantivat) *Să o scape de un îndrăcit de mistreț.* ISPIRESCU, U. 38.

ÎNDRĂGÍ, *îndrăgesc,* vb. IV. Tranz. (Cu privire la persoane) A prinde drag, a simți dragoste de cineva, a iubi. *Dar dacă vrei cu crezământ Să te-ndrăgesc pe tine, Tu te coboară pe pământ, Fii muritor ca mine.* EMINESCU, O. I 173. *Pe alta să nu-ndrăgesc, Numai pe ea s-o iubesc.* HODOȘ, P. P. 167. *Tu n-ei îndrăgi Și ne vom iubi.* ALECSANDRI, P. P. 8. ◇ (Cu privire la lucruri) *Dantul, muzica, pădurea, Pe acestea le-ndrăgii, Nu chiliile pustii Unde plîngi, gîndind aiurea.* EMINESCU, O. I 102. ✦ Refl. (Urmat de determinări introduse prin prep. «de») A se îndrăgosti. *O fată de împărat se îndrăgește de luceafărul din cer.* GHEREA, ST. CR. I 161. *Fata s-a-ndrăgit de el.* COȘBUC, P. I 54. *Babaca s-a îndrăgit de paseri, ș-a cumpărat vro 30 de canari.* ALECSANDRI, T. 763. ✦ Refl. reciproc. (Urmat de determinări introduse prin prep. «cu») A se iubi. *Tudora de la Tîrșor cu Mihai se îndrăgește.* ALECSANDRI, P. III 250. *Cu trei fete se-ndrăgește.* id. P. P. 38.

ÎNDRĂGÍRE s. f. (Rar) Faptul de a (se) îndrăgi; îndrăgostire.

ÎNDRĂGÍT, -Ă, *îndrăgiți, -te,* adj. 1. Care este iubit de cineva, de care cineva a prins drag.

2. Care iubește pe cineva; îndrăgostit. *Lebăda cea îndrăgită de unde.* EMINESCU, N. 12. *Surîzi, cum rîde visul într-o inimă-ndrăgită.* id. O. I 42.

ÎNDRĂGITÓR, -OÁRE, *îndrăgitori, -oare,* adj. (Rar) Care îndrăgește pe altul. (Substantivat) *Narcis... Singur fuse îndrăgitul, singur el îndrăgitorul.* EMINESCU, O. I 79.

ÎNDRĂGOSTÍ, *îndrăgostesc,* vb. IV. Refl. A prinde dragoste de cineva, a începe să iubești pe cineva; a se amoreza. *Se îndrăgosti de cea mai mică.* RETEGANUL, P. II 23. *Zîna munților... se îndrăgostise de frumusețea lui.* ISPIRESCU, L. 184 ◇ (Rar, determinarea este introdusă prin prep. «cu») *Feciorul de împărat este îndrăgostit cu o zînă.* ISPIRESCU, L. 186. *Cu toți să mă-ndrăgostesc.* TEODORESCU, P. P. 343. ✦ Tranz. (Neobișnuit) A iubi, a îndrăgi. *Îndrăgostesc De-nnebunesc Pe Rada.* MACEDONSKI, O. I 35. *Visul să mi se-mplinească, Puica să mă-ndrăgostească.* TEODORESCU, P. P. 305.

ÎNDRĂGOSTÍRE s. f. (Rar) Faptul de a (se) îndrăgosti.

ÎNDRĂGOSTÍT, -Ă, *îndrăgostiți, -te,* adj. Care a prins dragoste de cineva, care iubește; amorezat. *Mi-am lăsat părinții, casa, pacea unui dulce trai, Ca să plec îndrăgostită de feciorul cel de crai.* EFTIMIU, Î. 104. *Voi afla inimi îndrăgostite.* MACEDONSKI, O. I 21. ◇ (Poetic) *Prin flori Abia că se aude cum trec în armonie Ai vîntului de seară îndrăgostiți fiori!* MACEDONSKI, O. I 262. ◇ (Substantivat, neobișnuit) *Pe fete le așteptau seara... îndrăgostiții lor.* PAS, Z. I 309.

ÎNDRĂZNEÁLĂ, *îndrăzneli,* s. f. Atitudine și purtare îndrăzneață; curaj, neînfricare, cutezanță, lipsă de sfială. *Să-mi ierți... îndrăzneala.* SLAVICI, O. I 388. *Îndrăzneala, istețimea... să fie uneltele tale.* ISPIRESCU, L. 369. *De asta chiar mă cuprinde mirare, domnule judecător, zise nemulțămitul cu îndrăzneală.* CREANGĂ, A. 147. ◇ Expr. **A(-și) lua îndrăzneala** sau (rar) **a lua îndrăzneală** = a îndrăzni. *Feciorul cel mai mare ie îndrăzneală și zice...* CREANGĂ, P. 184.

ÎNDRĂZNÉȚ, -EÁȚĂ, *îndrăzneți, -e,* adj. Care nu se teme de greutăți și pericole; curajos, cutezător, dîrz, temerar. *Numai prin pătrunderea îndrăzneață și scrutătoare în esența fenomenelor, putem obține adevăratul tipic în artă.* V. ROM. mai 1953, 193. *De ce creștea... d-aceea se făcea mai isteț și mai îndrăzneț.* ISPIRESCU, L. 2. *De ți-e sufletu-ndrăzneț, Cit ți-e graiul de sumeț.* ALECSANDRI, P. P. 99. ✦ Original. *Ne oprim în fața uneia dintre cele mai ciudate și îndrăznețe clădiri.* BART, S. M. 43. ✦ (Depreciativ) Care-și permite prea multe; (cam) obraznic.

ÎNDRĂZNÍ, *îndrăznesc,* vb. IV. Tranz. A avea curaj, a cuteza, a nu-i fi frică, a nu se teme de nimic. *Gălăciuca își strigă copiii pe nume. Aceștia nu îndrăznesc să răspundă.* SAHIA, N. 44. *Dacă, în locul depeșii, ar veni chiar autorul aici?... Nu îndrăznesc a spera.* CARAGIALE, O. VII 10. *N-aș fi îndrăznit niciodată să mă apropiu de matale, duducă.* ALECSANDRI, T. I 54. ◇ Absol. *Te-aș iubi și nu-ndrăznesc.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 383.

ÎNDRĂZNITÓR, -OÁRE, *îndrăznitori, -oare,* adj. (Rar) Care îndrăznește; îndrăzneț, cutezător. *Dar se cuvine, spune, din casă de la tine, Răpînd pe al tău oaspe, un braț îndrăznitor Să lase-o pată neagră pe vechiul tău onor?* ALECSANDRI, T. II 143.

ÎNDREPTÁ, *îndrépt* și *îndreptez,* vb. I. 1. Tranz. A face drept ceea ce era îndoit sau strîmb, a dezdoi, a aduce în poziție normală, dreaptă. *Cum mergea prin codru, dă peste un om care nu făcea alta decît copacii ce erau drepți îi strîmba, iar pe cei strîmbi îi îndrepta.* ȘEZ. II 201. ✦ Refl. (Despre persoane) A-și corecta poziția corpului, a lua o ținută dreaptă. *Se îndreaptă din șale.*

2. Refl. (Despre persoane) A se întrema după o boală, a căpăta înfățișare bună, a arăta mai bine, a se înviora. *Parcă mai crescuse, se mai îndreptase, se mai luminase la față.* DUMITRIU, V. L. 83. *Nu trecu mult și el băgă de seamă că mă-sa nu se îndreptează, ci... se topește de pe picioare.* ISPIRESCU, L. 128. *De mă voi îndrepta, pre mulți am să popesc și eu.* NEGRUZZI, S. I 161. ◇ Fig. (Despre semănături) *După ploi, grîul se îndreptase destul de bine.* SADOVEANU, M. C. 188. ◇ Tranz. *Îl luă la masă la el ca să-l mai îndrepte.* DELAVRANCEA, H. T. 18. ✦ (Despre vreme) A se schimba din rea în bună, (în special) a deveni din ploioasă, senină. *Ieși copile cu părul bălan afară... doar s-a îndrepta vremea.* CREANGĂ, A. 34. ✦ Tranz. A îmbunătăți. *Toți au rămas cu ideea că Todericăși-a îndreptat starea.* NEGRUZZI, S. I 85.

3. Refl. A reveni asupra unei greșeli, a-și corecta purtările, a se lepăda de năravuri, a se corecta. *Nici socoti că s-a îndrepta; calul bătrîn nu mai învață a juca.* NEGRUZZI, S. I 250. ◇ Tranz. *Eu am făcut greșeala, tot eu trebuie s-o îndreptez.* CARAGIALE, O. III 83. *Părîndu-mi stilul lor îndestul de deosebit de cele de mai nainte alcătuiri ale mele... m-am apucat să le îndreptez.* NEGRUZZI, S. II 169. ◇ (Absol.) [Filimon] *critica ca să îndrepteze, iar nu pentru ca să descurajeze.* GHICA, S. A. 80.

II. (Urmat de determinări locale, de obicei introduse prin prep. «spre», «către», mai rar «la», «pe» sau «în»)

1. Refl. (Despre persoane) A se duce, a porni, a se pune în mișcare într-o direcție anumită; a apuca pe un drum. *Se îndreptează... Spre clavirul ce-i zîmbește.* MACEDONSKI, O. I 86. *Se îndreptară spre Pipirig.* CREANGĂ, A. 20. *Nu uita să te îndreptezi tocmai în fundul Forului roman.* ODOBESCU, S. III 70. *El la tîrg se îndrepta.* ALECSANDRI, P. P. 137. ◇ Fig. *Sufletul tînăr al copilei se îndrepta spre lumina tinereții și spre viitor.* SADOVEANU, O. I 96. *Iorgu... s-o îndreptat pe calea adevărului.* ALECSANDRI, T. 1052. ◇ (Despre lucruri) *Ape... Șerțuind prin văi adînci... Și-ndreptîndu-se în cale La biserica din vale.* ALECSANDRI, P. II 34. *Mergînd pe o cărare ce se îndrepta spre locul balului, am început a gîndi cu părere de rău.* NEGRUZZI, S. I 104.

2. Tranz. (Cu privire la persoane) A scoate pe drumul bun, a îndruma, a conduce în direcția potrivită. *A întrebat de prăvălia lui d. Nae Girimea, și băiatul l-a îndreptat aici.* CARAGIALE, O. I 195. *A îndreptat-o la soră-sa cea mai mare.* CREANGĂ, P. 91. *N-ai putea d-ta să ne îndrepți spre țara zmeului?* ALECSANDRI, T. I 429. ◇ (Cu privire la animale, la vehicule, la ambarcații) *Bade, calul*

mi l-oi îndrepta iar la d-ta. RETEGANUL, P. II 11. *Căpitanul îndată au îndreptat corabia către acea parte.* DRĂGHICI, R. 25. ◇ Expr. **A-şi îndrepta pasul** (sau **paşii**) sau **a îndrepta paşii cuiva** = a păşi sau a face pe cineva să păşească spre..., a călăuzi, a conduce. *Mi-a îndreptat paşii către acest loc.* ISPIRESCU, L. 56. *Din umbra falnicelor bolţi Ea pasul şi-l îndreaptă Lîngă fereastră unde-n colţ Luceafărul aşteaptă.* EMINESCU, O. I 167. *Omul îşi îndreaptă pasul către desul stejăriş, Unde umbra cu lumina se alungă sub frunziş.* ALECSANDRI, P. A. 122. **A(-şi) îndrepta ochii (privirile sau gîndul) asupra cuiva** (sau **a ceva**) = a se uita la cineva sau la ceva, a i se duce cuiva gîndul la cineva sau la ceva. *Spre Moscova se îndreaptă privirile tuturor popoarelor care n-au izbutit să scuture încă de pe umerii lor jugul robiei capitaliste.* STANCU, U.R.S.S. 101. *Ochişorii... La soru-sa-i îndrepta.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 494. ✦ (Cu privire la arme de foc) A ţinti asupra cuiva sau a ceva, a da o anumită direcţie. *Îndreptaţi tunurile spre cetate.* ALECSANDRI, T. II 17. *Bun meterez că-şi făcea, Flinta-n Bîca că-ndrepta.* ŞEZ. II 77. ◇ Fig. *În ţările capitalului ştiinţa şi tehnica sînt îndreptate împotriva clasei muncitoare.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 9, 43. ✦ (Cu privire la hîrtii oficiale) A trimite sau a adresa cuiva. *A îndrepta o petiţie către autoritatea competentă.*

ÎNDREPTÁR, *îndreptare,* s. n. Lucrare care dă îndrumări (într-un anumit domeniu); călăuză. *Îndreptar ortografic.* ▭ *Cunoaşterea principiilor de proiectare ale arhitecturii sovietice în domeniul construcţiilor agricole constituie un ajutor eficace şi un îndreptar sigur în activitatea de proiectare a Staţiunilor de maşini şi tractoare din ţara noastră.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 379, 5/2.

ÎNDREPTÁRE, *îndreptări,* s. f. Acţiunea de a (s e) îndrepta şi rezultatul ei.

1. Îmbunătăţire, corectare. *Un comunist nu trebuie să-şi ascundă greşelile, ci să le recunoască cinstit şi deschis, să caute căile pentru îndreptarea lor şi să le îndrepte.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 8, 43. *Îţi alătur mai jos o mică îndreptare în text.* CARAGIALE, O. VII 311.

2. (Învechit şi popular) Dreptate, echitate, îndreptăţire. *În loc să facă alegere şi îndreptare jeluitorilor, fac mai rea nedreptate.* GOLESCU, Î. 96. *Acest om... Are multă îndreptare, Deci să ştie orişicare Că cu totul l-am iertat, Ca p-un om nevinovat.* TEODORESCU, P. P. 119. ✦ (Concretizat) Act justificativ, document oficial. *Da cine eşti dumneata? strigă vornicul. Să-ţi arăţi îndreptările. Ce ai a mă întreba?* SADOVEANU, P. S. 55. *Aşteptau să le dea îndreptările pentru drum.* MIRONESCU, S. A. 80. *Numai că se înfiinţă tată-mio cu alt seminarist, tot cu îndreptări în regulă.* HOGAŞ, DR. II 150.

ÎNDREPTÁT, -Ă, *îndreptaţi, -te,* adj. 1. (Despre obiecte strîmbe, deformate) Făcut să fie drept, dezdoit. *Cui îndreptat.* ◇ (Despre oameni) *Mergea parcă mai îndreptat din şale.* PAS, Z. I 202.

2. Corectat, rectificat. *Greşeli îndreptate.* ✦ (Rar) Drept, cinstit, corect. *Cît timp mai poţi mişca un singur deget, dacă gîndul este îndreptat, încă mai poţi sluji neamul tău.* CAMIL PETRESCU, B. 176.

ÎNDREPTĂTÓR, -OÁRE, *îndreptători, -oare,* adj. (Învechit) Care îndrumă, îndreaptă; călăuzitor. *Înainte... merg vro cîţiva oameni povăţuitori şi îndreptători de drum.* BĂLCESCU, O. I 122. ◇ (Substantivat) *Înţelepţi, sfetnici, învăţători şi îndreptători ai obştei.* ŢICHINDEAL, F. 113.

ÎNDREPTĂŢÍ, *îndreptăţesc,* vb. IV. Tranz. A da cuiva dreptul la ceva, a justifica (ceva), a autoriza. *Boala de care suferă îl îndreptăţeşte la un concediu medical.* ▭ *Nu numai că umblaţi să-i cocoloşiţi pe ucigaşi, ci sînteţi la un pas de a le îndreptăţi fapta.* CAMIL PETRESCU, O. II 496. *De altmintrelea [omul] îşi îndreptăţea pe deplin numele-i, tot aşa de zburlit ca şi dînsul.* HOGAŞ, DR. II 5.

ÎNDREPTĂŢÍRE, *îndreptăţiri,* s. f. Acţiunea de a îndreptăţi; motivare, justificare.

ÎNDREPTĂŢÍT, -Ă, *îndreptăţiţi, -te,* adj. (De obicei urmat de determinări introduse prin «la» sau «să») Care are dreptul la ceva, căruia i se permite ceva, care este autorizat să...; justificat. *Eşti poate cel mai îndreptăţit să te amesteci în afacerea aceasta.* SAHIA, N. 39. *Mă găsii îndreptăţit, după ce-mi sfîrşii treaba, să mă primblu.* HOGAŞ, M. N. 168. *Au găsit dorinţa lor îndreptăţită.* SBIERA, P. 264.

ÎNDREPTUÍ, *îndreptuiesc,* vb. IV. Tranz. (Învechit) A repune pe cineva în drepturile sale, a da cuiva un anumit drept; a îndritui. *Cinovnicul... aşterne o otnoşănie ... prin care îndreptuieşte pe Costandin Arbure.* ALECSANDRI, T. 1358.

ÎNDRITUÍ, *îndrîtui* şi *îndrituiesc,* vb. IV. Tranz. (Rar) A îndreptăţi. *Uite ce mă îndrituie să cred asta.* CAMIL PETRESCU, T. II 374.

ÎNDRITUÍT, -Ă, *îndrituiţi, -te,* adj. (Rar) Îndreptăţit. *Brazda dintre sprîncene se şănţuise acum atît de adînc, încît amicul său... chiar că s-ar fi aflat îndrituit a crede că s-au abătut asupră-i toate urgiile biblice.* C. PETRESCU, A. R. 17.

ÎNDRUGÁ, *îndrúg,* vb. I. Tranz. 1. A rosti cu greutate cuvintele, a pronunţa nedesluşit, a fi lipsit de şir la vorbă (v. îngăima); p. ext. a spune fleacuri, a povesti nimicuri, a vorbi fără rost (v. trăncăni). *Ce tot îndrugi, nenişorule!* GALACTION, O. I 279. *Nu-i adevărat nimic din tot ce-am îndrugat.* G. M. ZAMFIRESCU, SP. M. N. II 203. *Şi poate n-or cunoaşte vatra în jurul căreia ş-au cîrpit zi cu zi traiul, îndrugînd poveşti şi basme.* DELAVRANCEA, S. 203. *Schimonosînd cuvintele şi îndrugîndu-le fără nici o noimă.* CREANGĂ, A. 90. ◇ Expr. **A îndruga (la) verzi şi uscate** = a înşira vrute şi nevrute, a spune nimicuri, minciuni, poveşti. *Să vă tot îndrug la verzi şi uscate.* ISPIRESCU, U. 115. *Toţi sătenii se pun la masă şi încep a îndruga la verzi şi uscate.* ŞEZ. I 39. ✦ (Rar) A face în pripă, a întocmi în grabă. (Refl. pas.) *Dintr-acestea toate s-a îndrugat raportul... cu care mă prezent acum dinaintea d-voastre.* ODOBESCU, S. II 518.

2. A toarce lînă sau cînepă în fire mai groase şi mai puţin răsucite decît cele obişnuite (pentru a le folosi la anumite ţesături). *Bărbatul său îi aduce vrun turban vechi, îndrugat de Dominica.* NEGRUZZI, S. I 239. *Fetele de la Veza Nu ştiu toarce cînepa, Făr-o-ndrugă ca lîna.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 452. ✦ A toarce fără pricepere şi fără spor; p. ext. a se dovedi leneş la lucru. *Fata moşneagului nu se încurca, ci torcea cîte-un ciur plin de fuse, iar fata babei îndruga şi ea cu mare-ce cîte-un fus.* CREANGĂ, P. 284.

ÎNDRUMÁ, *îndrumez,* vb. I. 1. Tranz. A pune (pe cineva) pe drumul bun, a îndrepta în direcţia potrivită, a arăta calea de urmat; a călăuzi. *Partidul Comunist Romîn, călăuzit în activitatea sa de teoria marxist-leninistă, şi-a luat asupra sa sarcina să îndrumeze clasa muncitoare şi întregul popor pe calea înfăptuirii unei societăţi în care să dispară exploatarea omului de către om.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 10. *Lenin l-a îndrumat şi l-a ajutat pe Gorki în crearea operelor sale literare.* STANCU, U.R.S.S. 25. *M-au îndrumat la dumneata.* RETEGANUL, P. V 65.

2. Refl. A se îndrepta spre o ţintă, a pleca la drum, a porni. *Acolo era frontul, către care se îndruma contingentul.* SADOVEANU, M. C. 95. ◇ Fig. *Ceilalţi călăreţi străini... se îndrumau pe căile negre ale întîmplării.* SADOVEANU, N. P. 119.

— Prez. ind. şi: *îndrúm.*

ÎNDRUMÁR s. n. (Rar) Îndrumător.

ÎNDRUMÁRE, *îndrumări,* s. f. Acțiunea de a (se) îndruma; îndreptare, dirijare, directivă, povață, sfat. *Broșura cuprinde trei prelegeri ținute în cadrul cursurilor de îndrumare a corpului didactic.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 108, 12/1. *Dă-mi unele îndrumări.* RETEGANUL, P. II 43.

ÎNDRUMĂTÓR, -OÁRE, *îndrumători, -oare,* adj. Care îndrumează, orientează; călăuzitor. *Partidul nostru este forța conducătoare și îndrumătoare a poporului pe drumul socialismului.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 8, 41. ✧ (Substantivat) *Vin în sate muncitori, Comuniști, îndrumători, Orașul fața și-ndreaptă Către satul ce-l așteaptă.* CORBEA, A. 54. *Au avut îndrumători pricepuți și severi.* PAS, Z. I 39. ✦ (Substantivat, n.) Text scris, carte, revistă etc., care servește ca îndreptar. *Îndrumătorul cultural.*

ÎNDUIOȘÁ, *înduioșez,* vb. I. Refl. A fi cuprins de duioșie, de milă, a se întrista; a fi mișcat, a fi impresionat. *Moș Gheorghe se înduioșează de un băiețel, care aleargă cu coșurile încă neîncepute și strigă cît poate cărb-cărb-cărbuni!* SP. POPESCU, M. G. 61. *S-a fost înduioșat de starea cea proastă și ticăloasă în care ajunsesem.* ISPIRESCU, L. 283. ✧ (Poetic) *Frunza-n codru tremura Și foarte se-nduioșa.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 310. ✧ Tranz. *Într-o sară de toamnă tîrzie, o frîntură de cîntec m-a înduioșat și m-a oprit mult în loc.* SADOVEANU, O. VI 528. *Amici pe care vă înduioșează cîinii fără stăpîn, zgribuliți și flămînzi, ascultați istoria unuia dintre ei.* GALACTION, O. I 302. *Nu știu nici eu de ce anume Mă-nduioșează orice ram.* LESNEA, I. 109.

— Variantă: **înduioșí** (ISPIRESCU, U. 309) vb. IV.

ÎNDUIOȘÁRE s. f. Faptul de a se înduioșa; duioșie. *Intră și s-așază c-o înduioșare de mamă între aceste două suflete nenorocite.* VLAHUȚĂ, O. A. 141. *Cu glasul plin de lacrimi, de înduioșare cald.* EMINESCU, O. I 91. *Ofițerii priveau cu înduioșare această scenă.* NEGRUZZI, S. I 174. ✧ (Poetic) *Îngînat de glas de ape, Cînt-un corn cu-nduioșare.* EMINESCU, O. I 103.

— Variantă: **înduioșíre** (ALECSANDRI, T. II 103) s. f.

ÎNDUIOȘÁT, -Ă, *înduioșați, -te,* adj. Cuprins de înduioșare; mișcat, emoționat, impresionat. *Începură a vorbi cu glas înduioșat despre lucruri vechi.* SADOVEANU, O. IV 18. *Grigore îl sărută pe amîndoi obrajii, înduioșat și de-abia stăpînindu-și firea.* REBREANU, R. II 16. *Și cum privesc ei amîndoi, înduioșați, nevoie-mare, I-apucă dorul de părinți, Oftînd se string la braț mai tare.* IOSIF, P. 69. ✧ Fig. *Supt cerul nostru înduioșat E mai domoală hora.* GOGA, P. 13. *La glasul libertății văd Moldova deșteptată și la glasul omenirii o simțesc înduioșată.* ALECSANDRI, P. A. 72. ✦ Duios. [Bălcescu] *ne descrie adesea simțirile înduioșate ce a încercat inima lui.* ODOBESCU, S. III 492.

ÎNDUIOȘĂTÓR, -OÁRE, *înduioșători, -oare,* adj. Care provoacă înduioșare, care este capabil să înduioșeze, să provoace milă; mișcător. *Cîntau blajinii codri-n noapte Poveste înduioșătoare.* PĂUN-PINCIO, P. 67. ✦ (Adverbial) Impresionant, emoționant. *E înduioșător de sincer.* CAMIL PETRESCU, T. II 14.

ÎNDUIOȘÍ vb. IV v. **înduioșa.**

ÎNDUIOȘÍRE s. f. v. **înduioșare.**

ÎNDULCÍ, *îndulcesc,* vb. IV. 1. Tranz. (Cu privire la mîncări și băuturi) A face să fie (mai) dulce. *Rachiu îndulcit cu miere.* CREANGĂ, A. 139. ✧ Fig. *Colo-n umbra îndulcită de miroase-mbătătoare, Capul mic ei și-l ridică, nări înflînd spre depărtare.* EMINESCU, O. IV 129. ✦ (Popular) A face mai gustos. *Pe masa Marinei fu așezat un lighean de tablă plin de icre negre proaspete, numai îndulcite c-o mînă de sare.* BART, E. 194. ✦ Refl. (Despre mîncări și băuturi) A deveni dulce, a căpăta un gust dulce (de obicei plăcut). *Ce-i amar se îndulcește, Ce-i mîhnit se-nveselește.* ALECSANDRI, P. P. 336.

2. Refl. A mînca din mîncări gustoase (care nu sînt totdeauna la îndemînă); a se înfrupta. *N-aveau decît o vacă, de la care se îndulceau ei amîndoi, cu doi fii ai lor.* RETEGANUL, P. III 3. *Hrană corbilor să-l dăm, Ca și ei să se-ndulcească, cînd și noi ne răzbunăm.* NEGRUZZI, S. I 129. ✧ Expr. **A se îndulci la** (sau **cu**) **ceva** = a da de gustul unui lucru și a căpăta poftă să mai guști, să mai posezi; a se nărăvi la ceva, a se deda la..., a se obișnui cu... *Hoțul, șiret și smerit, la pungi de parale... s-a îndulcit.* ALECSANDRI, T. 201. *S-o îndulcit cu chilipiruri, de cînd o pus mîna pe moșia cucoanei Săfticăi.* id. ib. 258.

3. Tranz. A umple de mulțumire, a desfăta, a satisface. *Muierea nu era mulțumită de loc că n-a luat și un purcel ca să aibă și copilașii ei cu ce să-și mai îndulcească inima.* REBREANU, R. II 162. *Găinile ei scurmă în ograda mea și ea nu-mi dă măcar un ou, să-mi îndulcesc cel suflet.* DUNĂREANU, CH. 73. ✧ Fig. *Tu-mi îndulcești viața.* ALECSANDRI, P. II 30. *Hotărăște-te a-mi îndulci puținele zile ce mi-a mai rămas.* NEGRUZZI, S. I 109. *Numai una mă-ndulcește, Că neveasta mă-ndrăgește.* TEODORESCU, P. P. 272. ✧ Refl. *Înștiințați fiind de sosirea sa, l-au întîmpinat în grădina palatului șefetnicii și căpitanii și se îndulceau întrebîndu-l.* SADOVEANU, D. P. 24.

4. Tranz. A înmuia, a reduce duritatea, asprimea, violența (cuiva sau a ceva). V. estompa. *Pe urmă își îndulci glasul.* REBREANU, R. I 198. *Umbra tremurătoare a pomilor îndulcea albeața proaspătă a varului.* MACEDONSKI, O. III 50. ✦ A face să fie mai bun; a îmblînzi. *De venin să fie un suflet, sînt dureri care trebuie să-l îndulcească.* EMINESCU, N. 73.

ÎNDULCÍRE s. f. Acțiunea de a (se) îndulci.

ÎNDULCÎT, -Ă, *îndulciți, -te,* adj. Blînd, domol. *Spuse flăcăul cu glas îndulcit.* REBREANU, I. 23. *Suflarea îndulcită a nopții.* EMINESCU, N. 68. ✧ (Adverbial) *Surîse îndulcit, dar pe fața lui, cu trăsăturile aspre statornicite de bătrînețe, nu mai apăru decît tot o strîmbătură.* CAMIL PETRESCU, O. II 97.

ÎNDULCITÓR, -OÁRE, *îndulcitori, -oare,* adj. Care îndulcește. *Ian privește, frățioare, Mai văzut-ai tu la soare Așa poame-ndulcitoare?* ALECSANDRI, P. I 99. ✦ Care desfată, satisface, mîngîie, mulțumește. *Ca-nspre niște prietine bune, îndulcitoare ale singurătății, își îndreptă privirile asupra cărților ei așezate în rafturi.* SADOVEANU, O. IV 319. *Vrei o floare, nu-ți dau floare, Na-ți guriță-ndulcitoare.* ALECSANDRI, P. P. 339.

ÎNDUMICÁ vb. I v. **dumica.**

ÎNDUMNEZEÍ, *îndumnezeiesc,* vb. IV. Tranz. (Livresc) A zeifica. *Geniul grec... a îndumnezeit pe acești inventatori primitivi* [ai focului]. GHEREA, ST. CR. III 189. ✦ A glorifica, a preamări, a diviniza. *Eu am îndumnezeit în accente nepieritoare o franțuscă* (= franțuzoaică) *cu ochelari și cu ciuboțele.* HOGAȘ, DR. II 61.

ÎNDUMNEZEÍRE, *îndumnezeiri,* s. f. (Livresc) Faptul de a îndumnezei; divinizare, adorație; p. ext. beatitudine. *A sărutării flacără suavă Umple-al nostru suflet cu-ndumnezeiri.* MACEDONSKI, O. I 113. *O noapte de acele ce nu le poți uita, Care... pun pe frunte raze de îndumnezeire.* ALECSANDRI, P. I 133.

ÎNDUMNEZEÎT, -Ă, *îndumnezeiți, -te,* adj. (Livresc) Divin, dumnezeesc, minunat. *Un suvenir, comoară de visuri fericite, De scumpe, și fierbinte, și dulce sărutări, De zile luminoase și îndumnezeite.* ALECSANDRI, P. I 121.

ÎNDUPLECÁ, *îndúplec,* vb. I. 1. Tranz. A face să cedeze, să accepte, să consimtă; a determina, a convinge, a hotărî (pe cineva) să facă ceva. *Îi făcu mustrări amare că-l părăsește în împrejurări grele pentru el și*

încercă să-l înduplece să rămînă pe loc. CĂLINESCU, E. 381. *Două eleve veniră şi vesele, vorbarețe, aprinse de joc, îl rugară frumos şi-l înduplecară.* VLAHUȚĂ, O. A. III 10. *Spre ură şi blestemuri aş vrea să te înduplec.* EMINESCU, O. I 116.

2. Refl. A ceda, a se lăsa convins (de rugămințile şi argumentele cuiva sau sub imboldul unor sentimente proprii). *Ghiță, Ghiță, se tînguia dînsa; lasă băiatul în pace; înduplecă-te.* SADOVEANU, M. C. 18. *Şi se-nduplecă omul nostru, de mila copiilor.* RETEGANUL, P. I 43. *După multe rugăciuni se înduplecă.* ISPIRESCU, L. 73. *Nu cumva să te înduplec de rugămintea lui!* CREANGĂ, P. 225.

ÎNDUPLECÁRE s. f. Acțiunea de a (s e) î n d u p l e c a. *Cum auzi că fiul său cel prea iubit e gata de ducă... începu să plîngă şi să se roage şi ea, dar nu fu chip de înduplecare.* POPESCU, B. II 13.

ÎNDUPLECĂTÓR, -OÁRE, *înduplecători, -oare,* adj. (Învechit) Care înduplecă, stăruitor, convingător. *Vorba ei îi răsuna pînă în suflet, dulce şi înduplecătoare.* ODOBESCU, S. III 201.

ÎNDURÁ, *îndúr,* vb. I. 1. Refl. A se arăta bun, milos, a dovedi mărinimie; a se înduplека. *Să se îndure... a-i trimite un meşter bun.* ISPIRESCU, L. 295. ✦ A-i fi cuiva milă de cineva. *S-au îndurat de mine şi mi-au dăruit un ciob de tăbliță.* STANCU, D. 295. *Tu, Mioara mea, Să te-nduri de ea Şi-i spune curat Că m-am însurat.* ALECSANDRI, P. P. 3. ✧ Fig. *Holera cea puternică nu se îndură de lacrimile rominului.* RUSSO, O. 47. ✦ (Mai ales în propoziții exclamative şi interogative) A nu-i fi milă, a lăsa sau a arunca în nenorociri. *Cum de s-au îndurat părinții miei de mine, de m-au dat pe mîna unui călău?* SBIERA, P. 277. *Nu te îndura de noi, măria-ta, zicea sărmanii, că n-avem alt copil şi sîntem bătrîni.* ALECSANDRI, O. P. 69. *Cum te înduri de mine Şi laşi să țip după tine!* TEODORESCU, P. P. 275.

2. Refl. A consimți, a-l lăsa pe cineva inima să..., a se hotărî. *Nimeni nu se îndura să meargă la culcare, deşi era tare tîrziu.* STANCU, U.R.S.S. 159. *Oamenii îşi stringeau sumanele şi înfundau căciulile. Nu se îndurau de loc să se împrăştie.* REBREANU, R. II 17. *Abia despre ziuă s-a îndurat Vasile Bordeianu, strungarul nostru, de s-a dus în Humuleşti.* CREANGĂ, A. 15. ✧ (Poetic) *Şi mi-i ciudă cum de vremea Să mai treacă se îndură.* EMINESCU, O. I 106.

3. Tranz. (Cu privire la suferințe, necazuri, boli etc.) A suferi cu răbdare, a răbda, a suporta, a pătimi. *Nu pot îndura nici măcar gîndul unei asemenea profanări.* CAMIL PETRESCU, T. II 106. *Copilul sărac îndură glumele camarazilor săi cruzi.* DEMETRESCU, O. 103. ✧ Absol. *Să-nduri ca cei întinşi pe cruci, Şi-n grele munci să te usuci De grijă hărțuit.* NEGULUȚĂ, Ț. D. 53.

ÎNDURÁRE, *îndurări,* s. f. Acțiunea de a (s e) î n d u r a şi rezultatul ei.

1. Milă, înduioşare, compătimire, bunătate. *Eşti mare cînd n-ai îndurare, Dar te ridici mai sus de fire Cînd ți-este inima iubire.* MACEDONSKI, O. I 185. *Cînd nu mai sînt bun la nimica, M-alungi — şi nu ai îndurare!* DEMETRESCU, O. 73. *Pepeleo, blînde suflet, tu singur cu-ndurare Ai vrut să-mi aperi viața.* ALECSANDRI, T. I 402.

2. Putere de a răbda, răbdare. *Gluma se întindea dincolo de cît e îndurarea omului.* POPA, V. 8.

ÎNDURĂTÓR, -OÁRE, *îndurători, -oare,* adj. 1. Plin de milă; milostiv. *Vezi că şi el era drept, îndurător şi viteaz.* ISPIRESCU, L. 111.

2. Care suportă suferințele; răbdător. *Rominul, vechi moştean al acestui pămînt, e îndurător şi ospătos şi darnic.* ODOBESCU, S. III 550.

ÎNDURERÁ, *îndurerez,* vb. I. Tranz. A întrista (pe cineva), a provoca cuiva o durere sufletească, o mîhnire. ✦ (Rar) A pricinui o durere fizică, a face să doară. *Şi-i stringea mîna, de i-o îndurera.* VLAHUȚĂ, O. A. III 91.

ÎNDURERÁRE s. f. Mîhnire, întristare.

ÎNDURERÁT, -Ă, *îndurerați, -te,* adj. Care a încercat o amărăciune, o durere, o mîhnire; trist, amărît. *Trec păsările călătoare-n bandă, Îndurerat le urmăresc cu ochii.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 138. ✦ Care exprimă durere, mîhnire. *Jalnic cîntă Clopotele-acum în sat; Glasul lor e-ndurerat.* COŞBUC, P. I 263.

ÎNDUŞMĂNÍ, *înduşmănesc,* vb. IV. Refl. reciproc. (Rar) A intra în dușmănie, a nutri sentimente dușmănoase, a se dușmăni.

ÎNDUŞMĂNÎT, -Ă, *înduşmăniți, -te,* adj. Care nutreşte dușmănie împotriva cuiva, învrăjbit cu cineva. *Oameni obidiți din cale-afară, înduşmăniți pe viață şi pe moarte cu toate rînduielile vremii şi hotăriți s-apuce calea codrului.* GALAN, Z. R. 230.

ÎNÉC, *înecuri,* s. n. 1. Moarte prin asfixie în apă. *Simțea că înecul ar fi o odihnă şi o scăpare.* DUMITRIU, P. F. 30.

2. Revărsare mare de ape, inundare, inundație; puhoi. *Prietene Andrei, îți mai aduci aminte de gospodăria ce-o aveam înainte de înecul Badalanului?* DUNĂREANU, N. 18. *Or să fie înecuri mari.* ŞEZ. III 105.

ÎNECÁ, *înéc,* vb. I. 1. Refl. A muri prin asfixie în apă (sau în alt lichid). *Dacă mă înec eu acuma, se prăpădeşte bătrîna.* DUMITRIU, P. F. 22. *Găläciuc e al şaselea care se prăbuşeşte cu puntea înecîndu-se.* SAHIA, N. 41. *Să dau prin apă, mă tem că m-oi îneca cu cal cu tot.* CREANGĂ, P. 237. ✧ Expr. **A se îneca la mal** = a suferi un eşec într-o acțiune tocmai în momentul cînd era pe punctul de a fi dusă la bun sfîrşit. *Am pățit-o chiar ca cela care s-o înecat la mal.* ALECSANDRI, T. I 120. ✧ Tranz. fact. (Subiectul este o persoană, un agent exterior sau un lichid) *Singele cerbului o dată a şi-nceput a curge gîlgîind şi a se răspîndi în toate părțile, îndreptîndu-se şi năboind în groapă peste Harap-Alb, de cît pe ce era să-l înece.* CREANGĂ, P. 226. *Eu nu ți-aş dori vrodată să ajungi să ne cunoşti, Nici ca Dunărea să-nece spumegînd a tale oşti.* EMINESCU, O. I 147. *Un vînt... pre toți corăbierii I-a-necat, Numai unul a scăpat.* TEODORESCU, P. P. 164. ✧ Fig. *Apa Bistriții voi trece, Dar dorul o să mă-nece.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 92. ✦ A se sinucide aruncîndu-se în apă. *Să ştii dară că de azi încolo n-ai să mă mai vezi; mă duc să mă înec.* ISPIRESCU, L. 271.

2. Refl. (Despre o navă) A se scufunda. *Vaporul s-a înecat.* (Tranz.) *Doi cîrmaci o corabie o înecă.* PANN, P. V. II 165. ✧ Expr. **A i se îneca** (cuiva) **corăbiile** = (glumeț) a fi trist, a fi indispus. *Bunica n-are corăbii, dar parcă i s-au înecat corăbiile.* STANCU, D. 14. *Părea că într-una îi ninge şi-i plouă... Ori negustător închipuindu-ne că ar fi fiind, parcă i s-ar fi înecat corăbiile în Marea Neagră.* SADOVEANU, V. F. 146. *Iar te-o apucat năbădăicile, vere Ghiftui?... Iar ți s-o înecat corăbiile?* ALECSANDRI, T. 561. ✦ Fig. A se cufunda, a se afunda, a se înfunda. *Calea pe care o urmam se îneca în orzuri şi în fînețe.* GALACTION, O. I 37. *Vechea zidire se îneacă în întuneric.* VLAHUȚĂ, N. 180. (Tranz.) *Cît de plăcut e să-ți îneci ochii în albastrul fără fund al cerului.* DELAVRANCEA, T. 65.

3. Tranz. (Cu privire la terenuri, semănături etc.) A acoperi cu apă, a inunda. *De venea apa mare, arăturile lui le îneca.* ISPIRESCU, L. 206. *Munți se pornesc, stînci se sfarmă... păraiele pietre-neacă.* CONACHI, P. 114. ✧ Fig. *A venit şi ziua nunții... satul a înecat porțile şi şatra.* GALACTION, O. I 73. *Că mi-l pling surorile Cu toate plînsorile, De-neacă inimile.* TEODORESCU, P. P. 206.

4. Tranz. Fig. A copleşi, a înăbuşi. *Şi-n fund lunca de lozii verde-deschisă, înecată de aurul soarelui.*

SADOVEANU, O. VII 369. *Aceste buruieni aproape întotdeauna, crescînd mai repede decît semănăturile, le înecă.* PAMFILE, A. R. 94. *Ghica Grigore, viind la domnie, a găsit țara secată cu totul în belșugul ei, înecată în datorii.* GHICA, S. 6.

5. Refl. A nu mai putea respira din cauza oririi în gît (sau a pătrunderii pe trahee) a unui aliment (sau a unui corp oarecare); a se sufoca, a se asfixia, a se înăbuși. *De cum începu să soarbă din cafea, se înecă, tuși.* DELAVRANCEA, la TDRG. *Mă-nec din piept Și n-am puteri de vorbă multă.* COȘBUC, P. I 197. *Poate* [cocoșul] *va înghiți la galbeni, i-a sta vreunul în gît, s-a înneca și-oi scăpa de dinsul.* CREANGĂ, P. 67. ✦ Tranz. A înăbuși, a sufoca. *Tusea mă înecă. Fumul de țigară îl înneca.* ✧ Absol. *Puterea patimei... înecă și nădușește.* CONACHI, P. 282. ✦ (Despre voce, vorbe etc.) A se stinge brusc, a deveni neclar. *Copilul țipa și se zbătea, spunînd mereu aceleași vorbe din ce în ce mai înecate în hohote de plîns.* DUMITRIU, V. L. 14. *Vocea soldatului părea că se înecă.* SAHIA, N. 75. ✦ Tranz. (Despre plîns, lacrimi) A podidi (împiedicînd respirația). *Nu știa singură ce e,— dar simțea c-o înecă lacrimile.* VLAHUȚĂ, N. 69. *Cu mînile-amîndouă eu fața îmi ascund, Și-ntăia dată-n viață un plîns amar mă-neacă.* EMINESCU, O. I 91. *Dor cumplit inima-i seacă, Plîns de jale mi-l înecă.* ALECSANDRI, P. P. 145. ✧ Refl. *Mai mult nu putu zice, căci se înecă de un plîns amar.* RETEGANUL, P. II 56. *Plînge mîndra de se-neacă.* HODOȘ, P. P. 80.

ÎNECÁRE s. f. Acțiunea de a (se) înneca și rezultatul ei. *Înecarea corăbiei.*

ÎNECÁT, -Ă, *înecați, -te,* adj. 1. Mort prin înec. *Apele au scos la mal un om înecat.*

2. (Despre un vapor, o corabie) Scufundat, acoperit de apă. *Un șir de mari corăbii stau înecate-n port.* ALECSANDRI, P. II 87.

3. Inundat, acoperit (de apă). *Și umbrele din apă tot rînduri înecate Se par că lasă-n urmă o voce suspinînd.* EMINESCU, O. IV 54. ✧ Fig. *El văzu ochii lui Bozan înecați, aprinși ca de febră și nu știa dacă sînt lacrimi sau simpla sudoare.* SAHIA, N. 31.

ÎNECĂCIÓS, -OÁSĂ, *înecăcioși, -oase,* adj. Care înneacă, care înăbușă; sufocant. *Tuse înecăcioasă.* ▭ *În norul înecăcios de pulbere, căruța cu cei doi trecu.* DUMITRIU, N. 227. *Se întunecă, lăsînd numai dupe dînsele fum negru și înecăcios.* ODOBESCU, S. II 541. ✦ (Despre alimente) Care se înghite cu anevoie, dînd o senzație de sufocare. *Pepenii galbeni, după tăria miezului și după dulceața ce o au, se numesc: scorțoși, cînd sînt tari și dulci, înecăcioși, cînd nu se pot înghiți lesne.* PAMFILE, A. R. 175. *Pere înecăcioase.* ȘEZ. V 68.

— Variantă: necăcióș, -oásă (CARAGIALE, S. 100) adj.

ÎNECĂCIÚNE, *înecăciuni,* s. f. (Rar) 1. Înec. *Seara, la masă, nu fuse altă vorbă decît de baia Elenei în Prahova, de riuri, de înecăciuni.* BOLINTINEANU, O. 430.

2. Greutate de a respira, sufocare; stare de sufocare. *S-a iritat așa de grozav din ceartă încît i-a venit un fel de-necăciune.* CARAGIALE, O. I 329.

ÎNECĂTÓR, -OÁRE, *înecători, -oare,* adj. (Rar) Înăbușitor, sufocant; înecăcios.

ÎNFĂPTUÍ, *înfăptuiesc,* vb. IV. Tranz. A aduce la îndeplinire, a transpune în viață, în fapt; a îndeplini, a realiza. (Refl. pas.) *Măreața operă de construire a socialismului se înfăptuiește cu participarea activă și permanentă a milioanelor de oameni ai muncii.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2581.

ÎNFĂPTUÍRE, *înfăptuiri,* s. f. Acțiunea de a înfăptui și rezultatul ei; îndeplinire, realizare; (concretizat) operă realizată. *Înfăptuirile regimului de democrație populară.*

ÎNFĂPTUITÓR, -OÁRE, *înfăptuitori, -oare,* s. m. și f. Cel care înfăptuiește ceva; realizator. ✦ (Rar) Făptuitor. *Mai este arestat la locuința lui și colonelul Dăscălescu, pînă cînd se va lămuri ce legături a avut cu înfăptuitorii.* CAMIL PETRESCU, O. II 229.

ÎNFĂȘÁ, *înfăș,* vb. I. Tranz. 1. A înfășura un copil în scutece (și în feșă). *Nevasta lui, după ce-și scăldă copilul, îl înfășă.* CREANGĂ, O. A. 291. *Eu te-am înfășat, eu te-am legănat.* ALECSANDRI, T. 943. *Mîndră mămucă am avut, Frumos copil a făcut, M-a-nfășat cu flori de munte, Ca s-agiung viteaz de frunte.* id. P. P. 313.

2. A înfășura corpul sau o parte a corpului cu o legătură, un bandaj sau o cataplasmă. *Boierul au descălicat și i-au înfășat piciorul cum se cade.* SBIERA, P. 57. *Au întins hoștinile ferbincioare pe o pînzătură și m-au înfășat cu ele peste tot, ca pe un copil.* CREANGĂ, A. 16.

ÎNFĂȘÁRE s. f. Acțiunea de a înfășa.

ÎNFĂȘÁT, -Ă, *înfășați, -te,* adj. Înfășurat în scutece (și în fașă). *Copil înfășat.*

ÎNFĂȘCÁ vb. I v. înșfăca.

ÎNFĂȘCÁRE s. f. v. înșfăcare.

ÎNFĂȘURÁ, *înfășór* și *înfășur,* vb. I. 1. Tranz. A acoperi, a înveli ceva (sau pe cineva) bine și din toate părțile, răsucind de jur împrejurul lui o pînză, o învelitoare, o pătură etc. *Scot mănușa... și înfășur mîna plină de sînge.* CAMIL PETRESCU, U. N. 404. *Femeile își înfășură capul cu un ștergar.* NEGRUZZI, S. I 308. *Maică, măiculița mea, Ia din traistă o basma, Înfășoară Mîna-n ea.* TEODORESCU, P. P. 683. ✧ Fig. *A trecut o mașină pe lîngă mine... și m-a înfășurat în praf—amețindu-mă.* SAHIA, N. 16. ✧ Refl. (Despre persoane) *Baba pe loc se și înfășură în țol.* ȘEZ. I 53.

2. Tranz. Fig. A cuprinde, a învălui. *O văd întîia oară, Dar inima-mi și ochii cu drag o înfășoară.* EFTIMIU, Î. 157. *Inima mi-e-nduioșată cînd, în clipa cea mai grea, Văd cum dragostea lui Stareț înfășoară țara mea.* DAVILA, V. V. 183. *Dan o înfășură într-o privire caldă, apoi își lăsă ochii în jos.* VLAHUȚĂ, O. A. III 48. ✧ Refl. *Dealu-n umbră se-nfășoară.* MACEDONSKI, O. I 32.

3. Tranz. A încolăci ceva în jurul unui obiect. *L-a înfășurat... cu brațele după gît.* SAHIA, N. 52. *Celălalt capăt al funiei-l înfășuri pe lîngă grumazii vacii.* RETEGANUL, P. IV 26. *Și de furcă mi-i lega, După ea-i înfășura; Dar jugani se scutura Și arcan desfășura.* TEODORESCU, P. P. 689. ✧ Fig. *L-a înfășurat de cîteva ori în bici.* STANCU, D. 104. ✦ A depăna (pe un ghem, pe un fus etc.). *Înfășoară ața pe mosor.*

4. Refl. (Rar) A se învîrti de colo pînă colo (în jurul unui punct fix), a da tîrcoale. *Ce v-ați strîns aicea, măi? Ce vă înfășurați pe-aicea, măi?* PAS, L. I 262. *Se înfășura prin odaie, își făcea de lucru prin curte, se uita pe cer, tot părîndu-i-se că o să-nceapă ploaia.* id. Z. I 173.

ÎNFĂȘURÁRE, *înfășurări,* s. f. Acțiunea de a (se) înfășura; bobinaj. *Înfășurarea aței pe ghem.* ✦ (Concretizat) Ansamblu de spire conductoare care fac parte dintr-un circuit elastic al unui aparat sau instrument electric sau al unei mașini electrice.

ÎNFĂȘURĂTÓR[1], *înfășurătoare,* s. n. Cilindru pe care se înfășoară hîrtia în suluri, la ieșirea din mașina de fabricat.

ÎNFĂȘURĂTÓR[2], **-OÁRE,** *înfășurători, -oare,* adj. (Rar) Care servește la înfășurare, care înfășoară. (Fig.) *Magia înfășurătoare Coprinde în a ei splendoare A plîngerilor vale.* MACEDONSKI, O. I 27.

ÎNFĂȘURĂTÚRĂ, *înfășurături,* s. f. (Rar) Ceea ce (se) înfășoară sau este înfășurat. *Cerul se însănătoși și se scutură de înfășurăturile lui albe și cenușii.* GALACTION, O. I 159.

ÎNFĂȚĂ, *înfăț,* vb. I. Tranz. (Cu privire la plăpumi, perne, așternut) A îmbrăca cu rufărie (curată). (Cu pronunțare regională) *La căpătîi, un cultuc înfațat cu cit, ale cărui flori albastre sau roșii de-abia mai mijeau.* HOGAȘ, M. N. 137.

ÎNFĂȚÁT, -Ă, *înfățați, -te,* adj. (Despre perne, plăpumi, așternut) Acoperit cu rufărie (curată). *Pernă înfățată.*

ÎNFĂȚIȘÁ, *înfățișez,* vb. I. **1.** Refl. (Despre persoane; urmat de determinări în dativ sau introduse prin prep. «la», uneori exprimate printr-un adverb) A se prezenta în fața cuiva (de obicei a unui superior sau a unei autorități). *Trimiteau un flăcău sau altul cu pușca să vîneze pentru ei, ca să aibă cu ce se-nfățișa acasă.* PAS, Z. I 208. *A doua zi se înfățișă la împăratul.* ISPIRESCU, L. 22. *Niște boieri, sosind acum, cer voie să se înfățișeze la măria-ta.* NEGRUZZI, S. I 138. *Cinstea ne este prea mare Să ne-nfățișăm împărăției-tale.* TEODORESCU, P. P. 103. ◇ (Precizat, pleonastic, prin «înainte») *Spînul se înfățișează înaintea împăratului.* CREANGĂ, P. 208. ◇ (Determinarea este subînțeleasă) *Mi-a venit citație și nu m-am dus să mă înfățișez.* DUMITRIU, B. F. 19. *Cînd căruța se opri... ceilalți trei tovarăși lăsară lucrul la răsadniți și se înfățișară.* SADOVEANU, P. M. 237. ◇ Tranz. *După o petrecere de trei zile și patru nopți într-un beci mucegăit din Turnu, Gheorghe Dima a fost înfățișat colonelului.* GALAN, Z. R. 53. *«Ce om bun!» ai gîndit cînd ea a străbătut cu tine atelierul și te-a înfățișat lui* [șefului]. PAS, Z. I 265. ✦ Tranz. A aduce un obiect înaintea cuiva, a arăta cuiva; a prezenta. *S-a dus la jandarmi și le-a înfățișat buletinele de înscriere la biroul populației.* SADOVEANU, P. M. 250. *Aceștia... înfățișară mai întîi împăratului, din partea lui Mihai-vodă, sabia, buzduganul și steagul lui Andrei Bathori.* BĂLCESCU, O. II 270. ◇ Refl. Fig. *Cîmpia i se înfățișează luminată de scînteile strălucitoare ale licuricilor.* ODOBESCU, S. III 20.

2. Tranz. (Despre artiști și realizările lor) A descrie, a zugrăvi, a întrupa, a da viață prin mijloace artistice; a reprezenta. *Alt tablou înfățișa răsăritul lunei.* CAMIL PETRESCU, N. 119. *El înfățișează lucrurile așa încît pot fi luate și ca întîmplări obișnuite și ca lucruri din povești.* IBRĂILEANU, S. 9. *Acel portret înfățișa un chip îmbrăcat bărbătește.* EMINESCU, N. 39. *În nici un period al ei sculptura antică n-a fost poate mai în stare de a înfățișa, cu un caracter mai energic și mai adevărat, asemenea scene.* ODOBESCU, S. III 75.

3. Refl. (Cu pronumele în dativ) A-și imagina, a-și reprezenta, a-și închipui. *Mulți și-au înfățișat războiul ca o bătaie de flori și confetti la șosea, ca un bal mascat în uniformă.* ARGHEZI, P. T. 69.

— Variantă: (regional) **înfățoșă** (SADOVEANU, N. F. 62, CREANGĂ, O. A. 81, EMINESCU, N. 63) vb. I.

ÎNFĂȚIȘÁRE, *înfățișări,* s. f. **I.** Acțiunea de a (se) înfățișa și rezultatul ei.

1. Prezentare, descriere, arătare. *Înfățișarea veridică și concretă din punct de vedere istoric a realității în dezvoltarea ei revoluționară și educarea oamenilor muncii în spiritul socialismului sînt indisolubil legate de priceperea artistului de a alege fapte vii, esențiale, tipice.* V. ROM. mai 1953, 206.

2. (Jur.) Prezentare în fața unei autorități judiciare (în special în fața unei instanțe de judecată) în urma unei citări sau a unei invitații; (concretizat) dezbatere în fața unei instanțe. *Cînd veniră împricinații la înfățișare...* ISPIRESCU, L. 277. ✦ Termen de judecată. *A cîta înfățișare este?*

II. (Concretizat) Felul în care ni se arată un lucru sau o ființă; aspect, aparență, exterior. *Avea mai mult înfățișarea unui lucru de artă decît a unui cal de ham.* HOGAȘ, M. N. 10. *Harap-Alb... are o înfățișare mult mai plăcută.* CREANGĂ, P. 210. *O frumoasă și sălbatică înfățișare are șesul lung care pornește de la Buhalnița și se pierde dincolo de satul Hangu.* RUSSO, O. 104.

— Variantă: **înfățoșáre** (BART, S. M. 45) s. f.

ÎNFĂȚOȘÁ vb. I v. **înfățișa.**

ÎNFĂȚOȘÁRE s. f. v. **înfățișare.**

ÎNFEUDÁ, *înfeudez,* vb. I. Tranz. A supune, a subjuga, a înrobi, a încătușa. ✦ Refl. (Construit cu dativul) A se integra cu totul într-o activitate dăunătoare, a recunoaște o supremație, a se lăsa subjugat, a-și pierde libertatea de acțiune. *Dușmanul de clasă... s-a înfeudat din ce în ce mai complet serviciilor secrete străine.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 120, 11/1.

— Pronunțat: *-fe-u-.*

ÎNFEUDÁRE s. f. Acțiunea de a (se) înfeuda și rezultatul ei; supunere, subjugare, înrobire, încătușare. *Politica de înfeudare a țării trusturilor imperialiste și de pregătire a războiului antisovietic a provocat grele suferințe maselor populare din țara noastră.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2586.

— Pronunțat: *-fe-u-.*

ÎNFIÁ, *înfiez,* vb. I. Tranz. A adopta (un copil), a lua de suflet. *Era înfiată de el.* CAMIL PETRESCU, O. II 158. *Îmi propun să iau cu mine în Europa... pe arabul acest mic. — Vrei poate să-l înfiezi?* ALECSANDRI, O. P. 349.

— Pronunțat: *-fi-a.*

ÎNFIÁT, -Ă, *înfiați, -te,* adj. (Despre un copil) Adoptat. *Copil înfiat.*

— Pronunțat: *-fi-at.*

ÎNFIERÁ[1], *înfierez,* vb. I. Tranz. **1.** A aplica pe corpul unui animal un fier înroșit în foc, pentru a-i face un semn distinctiv. (Refl. pas.) *După două luni de la nașterea mînzului se înfierează... la șold.* I. IONESCU, D. 534. ◇ (Cu privire la oameni, în special la sclavi) *Să faci așa ca cei doi cumnați ai mei să nemerească la castel și, în schimbul laptelui de mistreță, să primească să-mi fie robi și să-i înfierez.* VISSARION, B. 66. *Ea-l chemă la sine și, cu un fier ce l-a fost ars în foc, îl înfieră la mîna dreaptă.* RETEGANUL, P. IV 37.

2. Fig. A condamna cu toată severitatea, a osîndi în public, a stigmatiza, a vești. [Bălcescu] *a înfierat cu putere pe boierii cosmopoliți, fără patrie, turciți și franțuziți, după cum le dictau interesele.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2540.

— Pronunțat: *-fie-.*

ÎNFIERÁ[2], pers. 3 *înfierează,* vb. I. Intranz. (Regional, despre barbă și despre mustăți) A începe să crească; a se ivi, a mijii. *Era un fecior cu mustața abia înfierîndu-i.* SADOVEANU, O. L. 94. *Întorcea un zîmbet frumos ca de fată și abia începea să-i înfiereze mustăcioara.* id. B. 58.

— Pronunțat: *-fie-.*

ÎNFIERÁRE, *înfierări,* s. f. Acțiunea de a înfiera[1]; însemnarea animalelor cu fierul roșu; fig. stigmatizare.

— Pronunțat: *-fie-.*

ÎNFIERÁT[1] s. n. Înfierare. *Înfieratul vitelor.*

— Pronunțat: *-fie-.*

ÎNFIERÁT[2]**, -Ă,** *înfierați, -te,* adj. **1.** (Despre animale) Însemnat cu fierul înroșit în foc; p. ext. (despre semne) aplicat cu fierul roșu. *Aho, aho! Plugul bade*

cu 12 boi, Boi bourei, În coadă cudălbei, În frunte ţintaţi, În coarne-nfieraţi. TEODORESCU, P. P. 143. ◇ Fig. *Pata fărdelegii în fruntea-mi înfierată.* ALECSANDRI, P. A. 172.

2. Fig. Osîndit în public, dezaprobat, stigmatizat.

3. Îmbrăcat în fier, ferecat. *Car nou, bine ferecat, Plug ales şi înfierat.* SEVASTOS, N. 291.

— Pronunţat: *-fie-*.

ÎNFIERBÎNTÁ, *înfierbînt*, vb. I. Tranz. **1.** A face să devină fierbinte (expunînd acţiunii focului). *Înfierbînt apă.* ▭ *După aceea au înfierbîntat un cuptori de fier.* SBIERA, P. 33. *Înfierbîntînd o sulă în foc.* ŞEZ. V 131. ◇ Fig. *Vinul de Catrania înfierbîntase atmosfera camerei obscure.* BART, E. 195. ◇ Refl. *Numai pînă se înfierbîntă scoate fum soba.* STANCU, D. 310. (Refl. pas.) *Gura unui cuptioraş... în care negreşit se înfierbîntau uneltele schingiuirilor.* NEGRUZZI, S. I 311.

2. Fig. (Cu privire la persoane) A irita, a agita, a aprinde. *Nevoile mai sucesc mintea multora şi-i înfierbîntă cînd nici cu gîndul n-ai gîndi.* REBREANU, R. II 97. ◇ Refl. *Capetele începuseră a se înfierbînta, vinul îşi făcea lucrarea.* NEGRUZZI, S. I 151.

3. A insufla avînt, a da îndemn la lucru; a aţîţa, a îmboldi. *Calul îşi înfierbînta Ş-un răpez voinic îi da. Calul rîndunel zbura.* ALECSANDRI, P. P. 176. ✦ Refl. (Despre persoane) A se antrena la o acţiune săvîrşind-o cu multă însufleţire; a se aprinde, a se anima. *S-a înfierbîntat la joc.*

ÎNFIERBÎNTÁRE s. f. Acţiunea de a (se) înfierbînta.

ÎNFIERBÎNTÁT, -Ă, *înfierbîntaţi, -te*, adj. **1.** Care a devenit fierbinte, care s-a încălzit tare; încins.

2. Fig. (Despre oameni, minte, inimă etc.) Agitat, înflăcărat, aprins. *Pe terasa restaurantului cîţiva tineri au isprăvit cina şi vorbesc înfierbîntaţi în jurul paharelor pline.* SADOVEANU, O. VII 226. *În creierul înfierbîntat i se încrucişau imagini nestăpînite.* BART, S. M. 77. *Şi-n mintea ta înfierbîntată, Te vezi deodată orator.* TOPÎRCEANU, B. 68.

ÎNFIÉRE, *înfieri*, s. f. Acţiunea de a înfia şi rezultatul ei; adoptare, adopţiune.

— Pronunţat: *-fi-e-*.

ÎNFIGĂRÉŢ, -EÁŢĂ, *înfigăreţi, -e*, adj. (Familiar) Care dovedeşte prea mare îndrăzneală, care este lipsit de măsură, de cuviinţă, care se vîră sau se amestecă în toate.

ÎNFÍGE, *înfig*, vb. III. **1.** Tranz. (De obicei urmat de determinări introduse prin prep. «în»; cu privire la lucruri care au vîrf sau muchie ascuţită) A face să intre adînc (spre a rămîne fixat); a împlînta, a vîrî, a băga. *Să punem mîna... spuse Frunză, înfigînd cel dintîi hîrleţul în pămînt, aruncînd brazda în spărtură.* CAMILAR, TEM. 39. *Lupul înfigea ghearele într-însa.* ISPIRESCU, L. 14. *Înfipse ambii pinteni în coastele armasarului.* NEGRUZZI, S. I 42. ◇ Fig. *Trosneau lemnele uscate din preajma casei, vîntul şopotea, izbea vreo crenguţă de scîndurile bătute la fereastră şi printre care vîntul înfigea degete reci.* DUMITRIU, N. 132. ◇ Refl. *Peste umărul primarului, privind către malul celălalt, Ilina a văzut o sumă de tîrnăcoape înfigîndu-se în carnea digului.* GALAN, Z. R. 93. *Cincizeci de pluguri se-nfipseră cu lăcomie în pămînt.* CAMILAR, TEM. 87. (Fig.) *Din coteţul găinilor, cocoşul slobozi un cucurigu ascuţit, care se înfipse zbîrnîind în urechile lui Boroş.* V. ROM. februarie 1952, 139. *Ca un uriaş ban retezat, soarele se înfige în dunga neagră şi dreaptă a orizontului.* C. PETRESCU, S. 42. *Soarele s-a înfipt în creştetul cerului şi de acolo dogoreşte văzduhul.* GÎRLEANU, L. 39. ◇ Expr. **A înfige mîna** sau **mîinile** (în ceva) = a apuca (ceva) cu putere. *Îi înfige o mînă-n păr.* CARAGIALE, O. III 55. (Refl.) *O mînă neagră, urieşă, i se înfipse în gît strîngîndu-l.* MIRONESCU, S. A. 104. **A înfige ochii** = a se uita fix, a privi ţintă. *Şoimaru tăcu şi-şi înfipse ochii învăpăiaţi în privirile ei dulci.* SADOVEANU, O. VII 54. *Omul îşi înfipse o clipă ochii în ochii mei şi, întorcînd repede capul, se împotrivi.* C. PETRESCU, S. 171. (Învechit) **A înfige tabăra** = a se instala undeva cu corturile. *Mihai... îşi înfipse tabăra în locul părăsit de duşman.* BĂLCESCU, O. II 49. (Popular) **A înfige parul** = a pune piatra fundamentală. ✦ A împlînta ceva într-un obiect ascuţit. *După ce a ucis mistreţul... îi înfige căpăţîna în copaciul sacru.* ODOBESCU, S. III 75. *Ducea, înfipt într-o suliţă, sîngeratul cap al lui Andrei.* BĂLCESCU, O. II 259. *Unii zicea... Să-l cufunde-n apă, Alţii să-l înfigă-n ţeapă.* ALECSANDRI, P. P. 136. ◇ Refl. *Alţii-n spada noastră, năvălind, se-nfig.* BOLINTINEANU, la TDRG.

2. Refl. Fig. (Despre oameni, de obicei urmat de determinări introduse prin prep. «la») A se apuca de o muncă cu îndrăzneală şi curaj; (peiorativ) a intra sau a se amesteca undeva cu obrăznicie, fără dreptul sau priceperea necesară. *Dormişi toată noaptea şi acum te înfigi?* PAS, Z. IV 28. *Să tipăreşti studiul ... şi să te înfigi la facultate.* GALACTION, O. I 31. *Se înfipsese la muncă temeinică.* SANDU-ALDEA, U. P. 82. *O horă... singurul joc la care se înfig şi cei care nu ştiu juca.* VLAHUŢĂ, O. A. III 108. *La mult iar ca să cîştige Niciodată nu să-nfige.* PANN, P. V. II 153.

— Forme gramaticale: perf. s. *înfipsei*, part. *înfipt*.

ÎNFÍGERE, *înfigeri*, s. f. Acţiunea de a (se) înfige; împlîntare, băgare.

ÎNFIINŢÁ, *înfiinţez*, vb. I. **1.** Tranz. A face să ia fiinţă, a da fiinţă, a crea, a funda, a întemeia, a institui, a alcătui, a constitui. *La Iaşi a fost înfiinţată, în timpul domniei lui Vasile Lupu, «Academia Domnească» de la Trei Ierarhi.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2872. *Oastea ... o înfiinţă tot din oameni unul şi unul.* ISPIRESCU, M. V. 5. *Alexandru I ... înfiinţează o ierarhie bisericească şi politică.* NEGRUZZI, S. I 271. ◇ Refl. pas. *În timpul lui Brîncoveanu s-au înfiinţat patru tipografii noi în ţară.* IST. R.P.R. 211.

2. Refl. (Despre oameni, uneori cu o uşoară nuanţă peiorativă) A apărea într-un loc (pe neaşteptate); a se prezenta, a se înfăţişa. *În sfîrşit, duminecă înainte de amiazi se înfiinţă în strada Argintari.* REBREANU, R. I 179. *Mă arătai mirat că se înfiinţaseră cu toţii aşa devreme.* M. I. CARAGIALE, C. 9. *Se ţine concurs... Se-nţelege că Niţă n-a lipsit a se înfiinţa la vreme.* CARAGIALE, M. 135.

ÎNFIINŢÁRE, *înfiinţări*, s. f. Acţiunea de a (se) înfiinţa; creare, fundare, întemeiere, instituire. *Partidul şi guvernul se îngrijesc zi de zi de dezvoltarea prin toate mijloacele a ştiinţei, de înfiinţarea a numeroase institute de cercetări ştiinţifice, laboratoare, staţii de experimentare.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 368, 5/1. *Din comitetul de iniţiativă al ţăranilor care doreau înfiinţarea gospodăriei colective, lipsea unul singur: Lazăr Lungu.* MIHALE, O. 520. *Am asistat la înfiinţarea Societăţii literare şi a societăţii Frăţia şi la răscularea de la 1848.* GHICA, S. A. 41. ✦ (Rar) Realizare, executare. *Mihai se dete cu totul pentru înfiinţarea planului său.* BĂLCESCU, O. II 183.

ÎNFILTRÁ vb. I v. **infiltra.**

ÎNFIORÁ, *înfiorez* şi *înfiór*, vb. I. **1.** Tranz. A face ca cineva să fie cuprins de fiori (de frică, de groază), a băga în fiori; a speria, a înfricoşa. *El se văzu puternic, pe-un armăsar călare, Înfiorînd cu spada-i popoare numeroase.* ALECSANDRI, P. A. 137. *Vaietele... poporului... îl înfiorară de frică.* BĂLCESCU, O. II 62. ◇ Fig. *Furia poporului era sălbatică, strigătele de «moarte ucigaşilor» înfiorau ulicele.* CAMIL PETRESCU, O. II 477. *Prin papura verde, prin ţipirigul înflorit, strigătul păsărilor de*

baltă înfiora zarea. DUNĂREANU, CH. 210. ◇ Refl. *Alei! oameni buni, zise cucoana înfiorîndu-se.* CREANGĂ, P. 330. *Iubirea de moşie e un zid, Care nu se-nfiorează de-a ta spaimă, Baiazid!* EMINESCU, O. I 147. *Otravă! strigă ea înfiorîndu-se.* NEGRUZZI, S. I 162.

2. Refl. Fig. A suferi o impresie puternică, a se pătrunde de un sentiment adînc; a se tulbura, a se emoţiona. *M-am înfiorat de mulţămire.* SADOVEANU, N. F. 173. *Se înfiorau uneori, privind în apa limpede ca într-o oglindă fermecată.* BART, E. 167. ◇ (Personificat) *Codrii se înfiorează de atîta frumuseţe.* EMINESCU, O. I 142. ◇ Tranz. *Primiră vestea cea bună cu sufletele înfiorate de bucurie.* SADOVEANU, O. VII 113. *O şoaptă prinde să-nfioare Umila ta singurătate.* TOPÎRCEANU, B. 65.

3. Tranz. A face să se mişte uşor, să tremure. *Vîntul nopţii înfioară Cetină şi cetioară.* DEŞLIU, M. 61. *Înfiorate de vînt, umezîte, pletele sale luciră în noapte argintiu, parcă pudrate de o pulbere de lumină.* MIHALE, O. 365. *Adierile înfioară frunzele abia simţite.* C. PETRESCU, S. 17. ◇ Fig. *Şi gemet înfioară firea, Prelung şi greu ca o furtună.* GOGA, P. 25. ◇ Refl. *Strălucirea dimineţii se stînsese şi luciul se înfiora tot mai prelung.* SADOVEANU, N. F. 101. *Avea uneori tresăriri mici şi i se înfiorau nările.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 129. ◇ (Poetic) *Pe ferestre se înfiora argintul luceafărului de ziuă.* CAMILAR, TEM. 144.

— Pronunţat: *-fi-o-*.

ÎNFIORÁRE, *înfiorări,* s. f. Faptul de a (se) înfiora.

1. Frică, spaimă, groază. *Eu de crud am ieşit la războaie; pînă astăzi însă n-am simţit înfiorarea morţii.* SADOVEANU, O. VII 20. *Atunci o înfiorare cuprinde pe fiul craiului.* CREANGĂ, P. 192. *Vîntul şuieră prin hornuri răspîndind înfiorare.* ALECSANDRI, P. A. 112. *Cine, cu înfiorare, nu-şi aduce aminte de ei?* NEGRUZZI, S. I 202.

2. Fig. Nelinişte, tulburare, neastîmpăr. *Înfiorarea vieţii mărunte se strecura prin marginea aceasta de pădure, ca-n orice dimineaţă de vară.* SADOVEANU, O. III 356. *Unelte casnice de pace şi arme ruginite de război istoriseau şi ele cu o tainică înfiorare despre aceşti oameni care nu mai sînt.* C. PETRESCU, R. DR. 42.

— Pronunţat: *-fi-o-*.

ÎNFIORÁT, -Ă, *înfiorați, -te,* adj. Cuprins de fiori. *Îşi deschise ochii mari şi cătă înfiorată în juru-i.* VLAHUŢĂ, O. A. 143. ◇ Fig. *Tot amarul se revarsă Pe strunele înfiorate.* GOGA, P. 7. *Vom fi singuri, singurei, Iar în păr înfiorate Or să-ţi cadă flori de tei.* EMINESCU, O. I 75.

— Pronunţat: *-fi-o-*.

ÎNFIORĂTÓR, -OÁRE, *înfiorători, -oare,* adj. Care produce fiori (de spaimă); fioros, înspăimîntător, îngrozitor. *Iată un tablou înfiorător al mecanismului şi moralităţii economiei burgheze.* SAHIA, U.R.S.S. 69. *În larg întunericul era înfiorător.* DUNĂREANU, CH. 233. *Deodată se umplu cîmpia de o mulţime de dihănii, care de care mai grozave, care de care mai înfiorătoare.* POPESCU, B. I 38. ◇ (Adverbial) *Calul necheza înfiorător.* (Pe lîngă un adjectiv, dă acestuia valoare de superlativ) *Zilele astea am fost chinuită de întrebarea dacă era ceva adevărat din tot ce mi-ai spus atunci urît, înfiorător de urît, sau dacă furia te-a făcut să spui vorbe care nu erau ale tale.* DEMETRIUS, C. 60. *Nopţile de vară Sînt înfiorător de dulci.* VLAHUŢĂ, O. A. 31.

— Pronunţat: *-fi-o-*.

ÎNFÎPT, -Ă, *înfipți, -te,* adj. **1.** Nemişcat, neclintit, ţeapăn. *Turcii stau înfipţi pe scaune mestecînd liniştiţi.* BART, S. M. 27.

2. (Familiar) Îndrăzneţ, cutezător, hotărît. *Din rîndurile lucrătorilor ieşi unul înfipt.* PAS, Z. IV 152. *Din căniţele de alamă se linciureau două slujnicuţe înfipte, alintîndu-se dezmierdat.* C. PETRESCU, A. R. 8. ✦ (Adverbial) De-a dreptul, direct. *Copilul s-a dus înfipt la jucării.*

ÎNFIRÁ, *înfir,* vb. I. Tranz. (Rar) **1.** A coase sau a broda cu fir. *Fata înfira altiţa cămăşii.*

2. A depăna fire toarse. (Absol.) *Fata tort răschiră... Şi-nfirînd oftează.* COŞBUC, P. II 143.

ÎNFIRÁT, -Ă, *înfiraţi, -te,* adj. Cusut sau brodat cu fir. *Cînd pe sub altiţa cămeşii înfirată Zăreşte la lumină doi crini ieşiţi în undă... el cade pe gînduri cîte-un an!* ALECSANDRI, P. III 286. *Nişte coame castanii undoioase se răsfirară peste umerii şi pieptarul lui înfirat.* NEGRUZZI, S. I 21.

ÎNFIRIPÁ, *înfiripez* şi *înfirip,* vb. I. **1.** Tranz. A alcătui (ceva) cu oarecare greutate din mai multe elemente, a face să ia fiinţă în grabă; a înjgheba. *Cîţiva copii mai săraci Au izbutit să-nfiripe o stea de hîrtie.* BENIUC, V. 39. *Şi-apoi, încetul cu încetul, mi-am înfiripat iar gospodăria.* VLAHUŢĂ, la TDRG. ◇ Refl. *Satul s-a înfiripat fără voia nimănui, de aceea e cum e.* REBREANU, R. I 75. ✦ Refl. A lua naştere, a prinde consistenţă. *Mătuşă-mea... a aflat... taina ce începea să se înfiripeze între noi amîndoi.* GALACTION, O. I 76. *Imagini, frînturi de gînduri se înfiripau în mintea ei obosită.* BART, E. 382. *Visul său se-nfiripează şi se-ntinde vultureşte.* EMINESCU, O. I 144.

2. Refl. A-şi reveni în puteri, a se reface, a se restabili după o boală, a se întrema. *Bătrînul începea să se înfiripeze mîncînd mai bine şi nemaitremurînd iarna de frig.* PAS, Z. I 202. *Cu tărîţe, cu cojiţe, purcelul începe a se înfiripa.* CREANGĂ, P. 76. *Nu se mai putu înfiripa de pe leluţie, şi muri.* CONTEMPORANUL, VI 104. ◇ Fig. *Cultura tutunului, încetată în timpul monopolului, începe iarăşi a se înfiripa în satele unde locuitorii sînt deprinşi cu dînsa.* I. IONESCU, M. 356. ✦ A prinde puteri mai mari, a se încorda, a se avînta. *Deodată mi se înfiripă zmăul, rădică pe Sucnă-Murgă în sus şi-l trînteşte.* SBIERA, P. 103.

ÎNFIRIPÁRE, *înfiripări,* s. f. Acţiunea de a (se) înfiripa; alcătuire, înjghebare, refacere a puterilor. *Înfiriparea gospodăriei.*

ÎNFIRIPÁT, -Ă, *înfiripaţi, -te,* adj. **1.** Care a luat fiinţă; înjghebat, alcătuit. *Gospodărie înfiripată.*

2. Restabilit după o boală, întremat; însănătoşit. *De te-aş mai vedea o dată înfiripat, toată lumea ar fi a mea.* CONTEMPORANUL, VI 292.

ÎNFLÁ vb. I v. **umfla.**

ÎNFLĂCĂRÁ, *înflăcărez,* vb. I. Tranz. **1.** A insufla avînt, a stîrni entuziasm; a entuziasma, a pasiona. *Nu mai avea pe căpetenia care să-i înflăcăreze.* ISPIRESCU, M. V. 59. ◇ Absol. *Ca scriitor revoluţionar* [Bălcescu] *a scris discursuri, compuneri capabile să mişte şi să înflăcăreze.* L. ROM. 1953, nr. 1, 35. *Iscusita fată... Cu a ei cătătură ce înflăcăra.* NEGRUZZI, S. II 31. ✦ Refl. A se aprinde, a se anima, a se pasiona, a se entuziasma. *Rău, Ignate! Foarte rău! se înflăcără iarăşi primarul.* REBREANU, R. I 238.

2. A face să capete culoarea flăcării, a înroşi, a împurpura. *Vestea neaşteptată i-a înflăcărat obrajii.* ▭ *Pojarul zorilor de mai Înflăcărează valea toată.* DEŞLIU, M. 19. ◇ Refl. *Deodată scînteiară sulițele de lumină ale soarelui, răsăritul se înflăcără într-o fierbere argintie.* SADOVEANU, O. VI 20. *Deasupra casei ei în infinit, ardea o stea roşie, se înflăcăra şi se stingea.* IBRĂILEANU, A. 141.

ÎNFLĂCĂRÁRE s. f. Acţiunea de a (se) înflăcăra; ardoare, înfocare, entuziasm, pasiune, avînt. *Oamenii muncii din ţara noastră iubesc cu înflăcărare libertăţile cucerite.* LUPTA DE CLASĂ, 1951, nr. 11-12, 13.

ÎNFLĂCĂRÁT, -Ă, *înflăcărați, -te,* adj. **1.** Care e aprins, care dogorește, aruncă văpăi; p. ext. de culoare roșie ca focul. *Soarele înflăcărat.* ▭ *Preotul Petrea își scoase pe o ușă jumătatea de sus a trupului, cu barba înflăcărată.* SADOVEANU, P. M. 162. *Norii fugeau goniți de vînturile din înălțimi, cerul de sticlă înflăcărat uscase totul.* GÎRLEANU, L. 41. [Balaurul] *întoarse capul cel vărsător de foc... dar Făt-Frumos, mai iute ca vîntul, repezi paloșul și, cît te ștergi la un ochi, capul cel înflăcărat căzu la pămînt.* POPESCU, B. II 21. *În părul ei de aur rubine-nflăcărate Și-n ochii ei s-adună lumina sfintei mări.* EMINESCU, O. I 97.

2. (Despre oameni și manifestări ale lor) Pasionat, avîntat, înfocat. *Beethoven a fost un înflăcărat militant pentru triumful ideilor republicane.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 381, 4/2. *Consultații juridice, discuții înflăcărate, certuri violente se repetau în fiecare zi.* BART, E. 266. ✧ (Adverbial) *Scria înflăcărat băietul și cu-o luciditate rară.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 9.

ÎNFLORÁ, *înflorez,* vb. I. Tranz. A împodobi cu flori țesute, brodate, pictate, încrustate; a ornamenta.

ÎNFLORÁT, -Ă, *înflorați, -te,* adj. Ornamentat cu flori (de culori vii) țesute, desenate, săpate. *Se întoarse... la portița de fier înflorat a Terasei.* CAMIL PETRESCU, P. V. 15. *Băieții de prăvălie scot mesele pe marginea drumului, acoperindu-le cu fețe de pînză înflorată.* ARDELEANU, D. 12. *Se așternea, întocmai ca un lăicer verde și înflorat, o poiană largă și desfătată.* ODOBESCU, S. III 174.

ÎNFLORÍ, *înfloresc,* vb. IV. **I.** Intranz. (Despre fiori, la pers. 3) A ajunge la maturitate, a se deschide, a-și desface bobocii; (despre plante, p. ext. despre locul unde se află ele) a căpăta flori, a se acoperi de flori. *Au înflorit cireșii din grădină.* D. BOTEZ, P. O. 21. *Înfloresc grădinile, Ceru-i ca oglinda; Prin livezi albinele Și-au pornit colinda.* IOSIF, P. 61. *Văzu că pomul înmugurește, înflorește.* ISPIRESCU, L. 72. *E ca floarea din crenguță; Cînd gîndești că înflorește, Ea atunci se vestejește.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 238. ✦ A căpăta aspectul unei flori, a se dezvolta în chip de floare. *Pe geamurile Hagiului înflorise gheața cu frunze mari și groase.* DELAVRANCEA, H. T. 34.

II. Fig. **1.** Intranz. A-și face apariția (ca o floare), a se arăta, a se ivi. *Tot mai larg peste țară înfloresc bucuriile.* DEȘLIU, G. 45. *Văd cum pe obraz îi înflorește bucuria.* STANCU, D. 293. *Încrederea-nflorește în inimile mari!* ALECSANDRI, O. 208. ✦ A se dezvolta frumos (ca o floare), a se afla într-o situație favorabilă, a crește (în putere, în stimă), a prospera. *Viața începe să înflorească în Valea Jiului ca și în celelalte regiuni producătoare de cărbuni.* CONTEMPORANUL, S. II, 1952, nr. 300, 3/5. *Ameținț totul, această bucurie înflorea fără seamăn.* CAMIL PETRESCU, U. N. 23. *Împărat slăvit e codrul, Neamuri mii îi cresc sub poale, Toate înflorind din mila Codrului, măriei-sale.* EMINESCU, O. I 100. ✧ Tranz. fact. *Odihna-l înflorește, căci grija nu-l apasă.* MACEDONSKI, O. I 116. *Eu am crescut-o... eu am înflorit-o ca pe o garofiță.* ALECSANDRI, T. 949. ✦ A deveni roșu (ca o floare). *Grijeau de foc și tot turnau la lemne, de înflorise grătarul ca brîndușa de toamnă.* GALACTION, O. I 249. ✦ A se înviora, a se lumina, a se îmbujora, a se rumeni. *Ea-și potrivește floarea-n păr Și-i înfloresc zîmbind obrajii Cei albi, ca florile de măr.* COȘBUC, P. I 182.

2. Tranz. A înfrumuseța ceva (prin culori variate sau prin desene, cusături, ornamente cu flori); a împodobi. *Femeile de toate națiile înfloreau, cu hainele și cu fețele, învălmășeala.* SADOVEANU, O. V 53. *Și fete vin să le-nflorești altița, La pragul tău e plină ulicioara.* GOGA, P. 30. *O batistă de borangic subțire... își revărsa un colț înflorit și el cu aur.* ANGHEL, PR. 26. ✧ Refl. (Cu pron. în dativ) (Fig.) *A fost un om cu multe necazuri, dar a știut să-și înflorească viața cu cîteva ceasuri bune.* SADOVEANU, E. 106. ✦ Fig. A exagera. *Gazetele... înfloreau informațiile.* PAS, Z. IV 132.

3. Tranz. (Cu privire la pînzeturi sau la obiecte confecționate din pînză) A face să devină alb-strălucitor (prin spălare și uscare la soare). *Fete mari pînze Nălbeau Și pe pietre Le-nfloreau.* TEODORESCU, P. P. 558. ✧ Refl. pas. *Pînzele să se-nflorească Și frumos să se nălbească, Știi, ca coala de hîrtie.* TEODORESCU, P. P. 558.

— Prez. ind. pers. 3 și: (regional) *înfloáre* (JARNÍK-BÎRSEANU, D. 113).

ÎNFLORÍRE, *înfloriri,* s. f. Acțiunea de a înflori și rezultatul ei.

1. Deschidere a bobocilor. *Livada e curată și-și așteaptă înflorirea.* SADOVEANU, O. VI 400. *Gerul... Să ne-aducă viu aminte de-ale verii înfloriri.* ALECSANDRI, P. A. 113. *Am silit pe grădinarul meu să-mi răsădească de tot soiul de flori... Așteptînd însă înflorirea lor și venirea d-tale, singurătatea mă apasă.* NEGRUZZI, S. I 104. ✧ (Poetic) *Și nu eu aș căuta Nici să-mpiedic primăvara să dea florii înflorirea, Nici să-mpiedic tinerețea să dea inimii iubirea.* DAVILA, V. V. 82. ✧ Fig. *Alecu i-a sărutat mîna și s-a așezat lîngă dînsa cu mare înflorire a inimii.* SADOVEANU, N. F. 173. *Cînd aripi al meu suflet avea, Era ca o-nflorire de zile minunate.* MACEDONSKI, O. I 122. ✦ Bogăție de flori. *Veni să petreacă sărbătorile primăverii acolo, în înflorirea aceea a grădinilor.* SADOVEANU, M. 120. ✦ (Neobișnuit) Flori, petale. *Șiruri de cireși scutură grei omătul trandafiriu al înfloririi lor.* EMINESCU, N. 66.

2. Fig. Dezvoltare frumoasă, creștere, prosperare. *C. C. al P.M.R. cheamă pe oamenii științei, literaturii și artei să pună tot talentul și toată puterea lor de muncă pentru a asigura înflorirea culturii în țara noastră și a contribui în mod activ la construirea orînduirii socialiste.* REZ. HOT. I 85. *Organizarea meșteșugurilor în bresle a cunoscut, în această vreme, o înflorire.* IST. R.P.R. 235. *Perioada care a precedat anii 60 ai secolului trecut se caracterizează în Rusia prin sporul conștiinței sociale și înfloririi ideilor progresiste.* SADOVEANU, E. 236.

ÎNFLORÍT, -Ă, *înfloriți, -te,* adj. **I.** (Despre plante) Care și-a deschis bobocii; (despre locul unde cresc plantele) care s-a acoperit de flori. *Cîmpie înfloritǎ.* ▭ *Înflorita floare a soarelui îți fură mințile.* CAMILAR, N. I 312. *Vede un păr frumos și înflorit.* CREANGĂ, P. 286. *În iarba înflorită, somnoros suspin-un grier.* EMINESCU, O. I 152. (Prin analogie) *Grăunțele pocnesc* [la foc] *și sar înflorite, albe.* VLAHUȚĂ, la TDRG. ✧ (Poetic) *Trecu și vara, și trecu Și toamna, și pe văi căzu Zăpada iernii și-apoi iar Sosi-nfloritul cireșar.* COȘBUC, P. I 282. *Cîte țărmuri înflorite, ce palate și cetăți, Străbătute de-al tău farmec ție singură ți-arăți!* EMINESCU, O. I 130. ✧ Fig. *Cararea... înflorită pe care o visează o inimă de douăzeci de ani.* NEGRUZZI, S. I 47.

II. Fig. **1.** Împodobit cu desene, cu ornamente; brodat. *Fetele cu flori în păr și cu cămășile înflorite se prindeau de mînă cu flăcăii încinși cu brîie verzi.* SADOVEANU, O. VI 50. *Jos, pe iarbă, stau întinse lăicere înflorite.* BELDICEANU, P. 53.

2. Îmbujorat, rumenit (la față). *Titi și fratele și surorile lui aveau obrajii înfloriți.* PAS, Z. I 240. *Zăpăcită, doamna sta Și-nflorită de rușine: Ce-am făcut, măria-ta?* COȘBUC, P. I 211. ✦ Luminat. *A scos pe fereastră obrazul încununat cu cîrlige de hîrtie și înflorit de zîmbet.* SADOVEANU, N. F. 170. *Rîdea înflorită de bucurie la toate glumele pe care le auzea.* CAMIL PETRESCU, O. I 113. ✦ (Despre limbă, stil) Care este bogat în imagini, care caută să facă efect, să impresioneze. [Bătrînul] *ne învăluie aproape în vorba-i bogată și înflorită.* SADOVEANU, O. VII 201. *Seara, în cerdacul cu viță, cărturarul lămurea treptat, în lungi și înflorite povestiri, de unde*

i-a venit gîndul acestor săpături. C. PETRESCU, R. DR. 40. ◇ (Adverbial) *Vorbea foarte înflorit.* SADOVEANU, O. VII 221.

ÎNFLORITÓR, -OÁRE, *înfloritori, -oare,* adj. Care înfloreşte, care e în plină dezvoltare, care prosperă. *Cultură înfloritoare.*

ÎNFLORITÚRĂ, *înfloriturí,* s. f. **1.** Podoabă, ornament, desen (ornamental). *Cu vîrful nuielii săpase înfloriturí încurcate pe ţărîna jilavă.* C. PETRESCU, S. 174. *Redingota de marină avea piepţii brodaţi cu înfloriturí în fir de aur.* BART, S. M. 45. *Mijlocul... strîns cu chimir cu na-turi albi sau galbeni şi cu fel de fel de înfloriturí de lînă.* SEVASTOS, N. 90.

2. Fig. Adaos personal (la o povestire, la relatarea unor fapte); exagerare. *Lupu Chiriţoiu începu povestea de departe, cu înfloriturí.* REBREANU, R. I 270.

ÎNFOCÁRE s. f. Înflăcărare, ardoare, pasiune, entuziasm. *Aplecîndu-şi gura la urechea ei, îi şopti lin, deşi cu glasul plin de înfocare.* EMINESCU, N. 121. *Nume ce-n înfocarea închipuirii mele Pe strălucita-i frunte îl văd şi îl citesc.* ALEXANDRESCU, M. 99. ◇ (Adesea în loc. adv.) **Cu înfocare.** *Stăpîne, zise atunci calul, nechezînd cu înfocare, nu te mai olicăi atîta.* CREANGĂ, O. A. 244. *Tinerii o privea cu amor şi înfocare.* NEGRUZZI, S. I 64. *Libertatea pe care o doreau cu înfocare.* BĂLCESCU, O. II 259.

ÎNFOCÁT, -Ă, *înfocaţi, -te,* adj. **1.** Înfierbîntat peste măsură, fierbinte, aprins, incandescent. *Armăsarul suflă... aer înfocat.* ISPIRESCU, L. 31. *Dă poroncă să-i culce în casa cea de aramă înfocată, ca să doarmă pentru veşnicie.* CREANGĂ, P. 249. ◇ (Prin exagerare) *Cucoarele... vin din fundul lumii, de prin clime înfocate.* ALECSANDRI, P. A. 119. ✦ Care răspîndeşte căldură mare, care arde şi dogoreşte ca focul. *Soarele răsărea mare, înfocat, şi crîngurile şi cîmpiile pline de rouă se umpleau de fulgere de lumină.* SADOVEANU, O. I 254. *După zilele acestea lipsite de scînteiere, soarele răsări într-o dimineaţă înfocat, vărsînd parcă flăcări, încălzind totul în cîteva clipe.* GÎRLEANU, L. 41. *O geană roşie răsări-ntr-un vîrf şi crescu repede, iar după cîteva clipe rotogolul înfocat* [al soarelui] *scăpăra de lumină şi de tinereţe.* SANDU-ALDEA, U. P. 102. ✦ Fig. (Despre ochi) De foc, focoşi, scînteietori, vii. *Mă privea cu ochii mari, înfocaţi.* SADOVEANU, O. I 315. *Doi ochi strălucitori şi înfocaţi, doi ochi de drac... priveau din fundul căruţei... Cine a văzut în viaţa sa asemenea ochi... nu-i mai uită niciodată.* CONTEMPORANUL, III 618. *Ochii săi negri, mari şi înfocaţi, părul său lung...* DACIA LIT. 260. ✦ De culcarea focului, roşu-aprins. *Avea... o barbă înfocată, revărsată pe piept.* SADOVEANU, P. M. 154. *Şi pe purpura-nfocată, în lădiţe de sandal, Floarea tainică de lotus întristat se vesteşte.* MACEDONSKI, O. I 104. *Trandafirul cel înfocat, crinii de argint, lăcrămioarele... toate s-adunară.* EMINESCU, N. 29.

2. Fig. Însufleţit, înflăcărat, pasionat. *Cu prilejul discuţiei înfocate ce s-a încins asupra artei pentru artă şi a artei tendenţioniste, s-a spus aproape tot ce se poate spune despre această miraculeasă artă pentru artă.* IONESCU-RION, C. 99. *Uimit, nebun de dragoste, tînărul depuse o înfocată sărutare pe fruntea iubitei sale.* ALECSANDRI, O. P. 120. ◇ (Poetic) *Viaţa însă nu-nceteazăa... Din cenuşa cea mai rece izbucneşte înfocată.* MACEDONSKI O. I 31.

ÎNFOFOLÍ, *înfofolesc,* vb. IV. Refl. A se îmbrăca sau a se acoperi cu multe haine groase şi călduroase, pentru a se feri de frig; a se îmbodoli. V. încotoşmăna. *După ce trenul a frînat, scîncind jalnic din nenumăratele-i articulaţii îngheţate, uşa biroului «Mişcare» s-a dat în lături, făcînd loc unei făpturi înfofolite într-o mulţime de şube, brîie, şaluri şi fulare.* GALAN, Z. R. 126. ✦ Tranz. (Rar) A înfăşura, a îmbrobodi. *Parcă nici n-o atinsese valul vremii. Aceeaşi bătrînică, sprintenă şi veselă şi dulce la vorbă, aceiaşi ochi mici, întrebători, acelaşi chip uscat, înfofolit în aceeaşi maramă albă.* VLAHUŢĂ, O. A. II 272.

ÎNFOFOLÍT, -Ă, *înfofoliţi, -te,* adj. Îmbrăcat cu multe lucruri groase; îmbodolit. V. încotoşmănat. *Pe la ora opt, şi-au făcut apariţia primele femei încotoşmănate, înfofolite.* BOGZA, Ţ. 27.

ÎNFOIÁ, *înfoiez* şi *înfói,* vb. I. **1.** Refl. (Despre părul oamenilor şi despre blana, coada sau coama animalelor) A se umfla (ca nişte foale), a se răsfira, a se zburli. ◇ Tranz. *Iepuşoara prinse a bate din tuspatru picioarele şi-a sforăi, înfoindu-şi coama* CAMILAR, N. I 224. *Un vînt mare abura, Chica lui Gruia înfoia, Şi turcu cînd îl vedea, De frica lui se îneca.* ŞEZ. IX 173. ✦ (Despre păsări) A-şi umfla penele. *Cocoşul îşi trase capul de sub aripă, se înfoie.* CAMILAR, N. II 251. *Aţi necăjit într-o zi... un păun care s-a înfoiat pe dată.* PAS, Z. I 47. ◇ Tranz. *Curcanii îşi înfoiau aripile spre cinii legaţi în lanţuri.* CAMILAR, TEM. 240. ✦ Fig. (Despre oameni) A-şi da aere. *Ba da, ba da... se înfoie Neculăieş.* SADOVEANU, P. M. 17. ✦ A se învîrti de colo-colo, a se roti. *Pe lîngă ei se înfoiau, cu mîna la bărbie, cu spaimă de vrăbii în priviri, femeile.* PAS, L. I 15.

2. Refl. (Despre pămînt şi alte materiale) A-şi mări volumul prin mărirea golurilor dintre granule (la săpare, la măcinare, prin absorbţie de apă etc.).

3. Tranz. A întinde, a desface (ca pe nişte foale). *Înfoie armonica, scoţînd un început de cîntec prelung, sfîşietor.* CAMILAR, N. II 197.

ÎNFOIÁT, -Ă. *înfoiaţi, -te,* adj. **1.** (Despre păr, despre coada sau coama animalelor, despre penele păsărilor) Umflat (ca nişte foale), răsfirat, zbîrlit. *O veveriţă cu coada înfoiată.* ▭ *Cu aripile înfoiate, cu creasta înălţată, cu ochii de mărgele privind trufaş spre cer, cocoşul a străpuns zorile: Cucurigu!* PAS, L. II 49. ✦ (Despre haine) Care stă departe de trup, larg, creţ, învolt. *Se îmbulzeau... jupînese cu rochiile înfoiate.* C. PETRESCU, A. R. 7.

2. (Despre pămînt) Afînat. *Grăpatul... are de scop de a netezi bucata arată... şi de a îndesa sau păturí pămîntul înfoiat prin arare.* PAMFILE, A. R. 61. ✦ (Regional, despre ape) Care şi-a mărit volumul; crescut, revărsat. *Se făcu din ea o apă mare, o dunăre! dar nu mai eră lată, dar nu mai era-nfoiată!* RETEGANUL, P. I 40.

3. (Rar, despre copaci sau ramuri) Cu frunză bogată. *Arabescuri... formate din ramuri înfoiate.* ODOBESCU, S. II 188. *Paltin înfoiat, Subţire şi nalt.* TEODORESCU, P. P. 459. ◇ *Varză înfoiată* = varză cu foile afînate, cu miezul rar, neîndesat.

ÎNFOIÉRE, *înfoieri,* s. f. Acţiunea de a (se) înfoia şi rezultatul ei.

ÎNFOMETÁ, *înfometez,* vb. I. Tranz. A face pe cineva să sufere de foame, a lipsi pe cineva de hrană, a constrînge prin foamete.

ÎNFOMETÁRE s. f. Acţiunea de a înfometa şi rezultatul ei. *Jaful sistematic practicat de imperialişti în ţările coloniale duce la înfometarea populaţiei băştinaşe.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 1-2, 86.

ÎNFOMETÁT, -Ă, *înfometaţi, -te,* adj. Care este chinuit de foame, care suferă de lipsă de hrană; flămînd.

ÎNFORMÁ, *informez,* vb. I. Tranz. (Învechit) A forma, a alcătui. *Neasemănările înformează... geniul limbilor şi desparte o limbă de alta.* RUSSO, S. 87. [Hotarul judeţului] *apucă pe la Mihăileni... înformînd un cot cu Molniţa.* I. IONESCU, D. 10.

ÎNFRĂȚÍ, *înfrățesc*, vb. IV. **1.** Refl. reciproc. A se uni printr-o dragoste frățească, a se împrieteni ca frații, a se întovărăși frățește. *Cîteva sute de muncitori și muncitoare forfotesc, se amestecă cu motoarele, cu roțile uriașe înfrățindu-se.* SAHIA, N. 29. *Să ne-nfrățim, noroade! La ce al urii vierme în suflet ne-ar mai roade? Să ne-nfrățim!* NECULUȚĂ, Ț. D. 55. ✧ Tranz. *Un cuget, o gîndire Pe toți să ne-nfrățească.* ALEXANDRESCU, M. 204. (Fig.) *Voi, toate tovarășele, Toți tovarășii mei, Acum, La răscruce de drum, La răspîntii de cale, Să ne-nfrățim voinicește puterile.* DEȘLIU, G. 34.

2. Intranz. (Despre plante) A da naștere la tulpini secundare, a-și ramifica tulpina. *Grîul înfrățise nalt d-o șchioapă.* DELAVRANCEA, V. V. 175. *Grîul semănat rar înfrățește.* I. IONESCU, P. 538.

ÎNFRĂȚÍRE s. f. Acțiunea de a (se) înfrăți și rezultatul ei.

1. Dragoste frățească, prietenie strînsă, unire. *Acestea erau drumurile experiențelor care întăresc voința... și duc spre marile bucurii ale înfrățirii cu oamenii.* PAS, Z. I 10. *De ce aprindem ura și stingem înfrățirea?* NECULUȚĂ, Ț. D. 55. *Să facem sfînta unire, adecă înfrățirea dorită de strămoșii noștri.* CREANGĂ, A. 162.

2. Ramificare a tulpinii cerealelor, apariție a unor tulpini secundare. *Păpușoii, cu toate că ar fi lăsați rari la prășitură, se îndesesc prin înfrățire.* PAMFILE, A. R. 183.

ÎNFRĂȚÍT, -Ă, *înfrățiți, -te*, adj. Unit, întovărășit, legat de altul prin relații prietenești. *Bulgarii... prin romanii din Dacia nouă primesc religia creștină și împreună înfrățiți întemeiară un stat puternic.* BĂLCESCU, O. II 12. *Prin științe și prin arte națiile înfrățite, În gîndire și în pace drumul gloriei găsesc.* ALEXANDRESCU, M. 16. ✦ (Despre cereale) Crescut în mai multe fire pornite de la baza aceleiași tulpini. *Grîu înfrățit.*

ÎNFRĂȚITÓR, -OÁRE, *înfrățitori, -oare*, adj. (Neobișnuit) Care înfrățește, care unește. *Se lăsase cu taberele lor amestecate la satul Săpățeni pe lunca înfrățitoare a Milcovului.* ODOBESCU, S. I 170.

ÎNFRICÁ, *înfric*, vb. I. Refl. (Transilv.; folosit mai ales la timpurile trecute) A-i fi cuiva frică, a se teme, a se înfricoșa. *Și erau întărite curțile Zmeului... tot cu stînci de bolovani, dar el nu se înfrica de loc.* RETEGANUL, P. V 24.

ÎNFRICÁT, -Ă, *înfricați, -te*, adj. Plin de frică, înfricoșat. *Tot mai îngrijorat, mai înfricat, a mînat grăbit spre casă.* GALAN, Z. R. 263.

ÎNFRICOȘÁ, *înfricoșez*, vb. I. Refl. A fi cuprins de frică, a se speria. *Tată, nu te înfricoșa, că eu sînt!* CREANGĂ, P. 79. ✦ Tranz. A înspăimînta, a îngrozi, a intimida. *Romanii vor întreprinde expediții cu scopul de-a captura pradă și sclavi și de a înfricoșa pe daci.* IST. R.P.R. 36. ✧ Absol. *Uși de bronz întredeschise pe-adîncimi ce-nfricoșează.* MACEDONSKI, O. I 103.

ÎNFRICOȘÁRE s. f. Acțiunea de a (se) înfricoșa; intimidare a cuiva, sentiment de frică pe care îl încearcă cineva. *Proprietari de case și de locuri pe care le dobîndiseră prin înfricoșare și înșelăciune.* PAS, Z. I 149. *Au ascultat în lungul drumului felurite vorbe de înfricoșare.* SADOVEANU, Z. C. 229. *Trecu singur spre chilioara lui de sub ganguri și cugetă zîmbind la înfricoșarea lui Tomșa.* id. O. VII 142.

ÎNFRICOȘÁT, -Ă, *înfricoșați, -te*, adj. Cuprins de frică, speriat, înspăimîntat, îngrozit. *Se uită înfricoșată pe sub coviltirul trăsurii.* DUMITRIU, N. 81. *Tata m-a trimis să ți le aduc, am șoptit înfricoșat.* VORNIC, P. 18. *Apostol închise ochii, înfricoșat ca în fața unei fantome.* REBREANU, P. S. 86. ✧ Fig. *Toamna de pe malul mării cu priviri înfricoșate Urmărește-n larg fantome de corăbii înecate.* D. BOTEZ, P. O. 49. ✦ Care inspiră frică, înfiorător, înspăimîntător. *Cel mai înfricoșat la înfățișare, din pricina bărbii și comanacului, era cuviosul Nicodim.* SADOVEANU, F. J. 232. *Ci-n pacea obidirii voastre, Ca-ntr-un întins adînc de mare, Trăiește-nfricoșatul vifor Al vremilor răzbunătoare.* GOGA, P. 11. *Venind un vîrtej înfricoșat, a ridicat pe ginerele împăratului în sus.* CREANGĂ, P. 89. *Fața lui era înfricoșată, privirea cruntă.* EMINESCU, N. 15. ✧ (Adverbial) *Îi ieșă și lui ursul înainte, mornăind înfricoșat.* CREANGĂ, P. 198. *Vîntul... Suflă trist, înfricoșat.* ALECSANDRI, P. I 48. ✦ Foarte bun, foarte frumos. *Se apucă și ea de găti niște bucate înfricoșate.* ISPIRESCU, L. 23. *Apoi, făcu o nuntă d-alea înfricoșatele.* id. ib. 344.

ÎNFRICOȘĂTÓR, -OÁRE, *înfricoșători, -oare*, adj. Care deșteaptă frica, care înspăimîntă; îngrozitor, teribil. *Nu știu ce înfricoșătoare presimțiri... au venit și au sfîșiat biata sa inimă.* NEGRUZZI, S. I 28. ✧ (Adverbial) *E înfricoșător să-l vezi noaptea sus, pe comandă, cum privește, nemișcat, infinitul mării.* DUNĂREANU, CH. 56.

ÎNFRIGURÁRE, *înfrigurări*, s. f. (Mai ales în loc. adv.) **Cu înfrigurare** = cu neliniște, cu emoție, cu încordare nervoasă. *Lucră mai departe cu înfrigurare.* DUMITRIU, P. F. 12. *Publicul... urmărea cu înfrigurare fiecare mișcare a scamatorului.* SAHIA, N. 66. *Rupse plicul și sorbi cu înfrigurare cele șase pagini.* REBREANU, R. I 31.

ÎNFRIGURÁT, -Ă, *înfrigurați, -te*, adj. Care tremură de frig, pătruns de frig. *Am străbătut păduri necunoscute... Înfrigurați cu baionetele la armă Și armele înțepenite-n mîni.* CAMIL PETRESCU, V. 23. *Pe-al crengii căpătîi Ciripește-nfrigurată rîndunica cea dintîi.* EFTIMIU, Î. 127. ✦ Fig. Cuprins de emoție, de nerăbdare, de zel. *M-am sculat trudit; am primit înfrigurat ordinele, mi-am pregătit oamenii.* SADOVEANU, P. S. 135. *M-am oprit înfrigurată În fața casei unde-odată Mă așteptai în umbra porții.* CAZIMIR, L. U. 61. *Aștept înfrigurată în fiecare zi scrisoarea ta.* BART, E. 176. ✧ (Adverbial) *Mîini lucrează-nfrigurat și frunți asudă.* TOMA, C. V. 476.

ÎNFRÎNÁ, *înfrînez* și *înfrîn*, vb. I. **1.** Tranz. A pune frîu unui animal de ham. *Făt-Frumos înșelă și înfrînă calul.* ISPIRESCU, L. 4. *Și plîngînd înfrînă calul, Calul ei cel alb ca neaua, Îi netează mîndra coamă Și plîngînd îi pune șaua.* EMINESCU, O. I 66. ✦ A îmblînzi, a domestici. *Dacă dobitoacele n-ar fi fost înfrînate, de demult ar fi sfîșiet pe om.* CREANGĂ, P. 209. ✦ Fig. A stăvili, a reține, a face inofensiv, a potoli. V. frîna. *Se lăsă pe speteaza scaunului și începu să rîdă, stăpînindu-se cît putea. Îi făcea rău rîsul, îi făcea rău și sila de-a și-l înfrîna, și-i curgeau lacrimi pe obraji.* DUMITRIU, N. 85. *Oamenii... își înfrînară resimțimintele.* ODOBESCU, S. III 468. *Orișicît vei înfrîna pe un domn,-anevoie va fi a-l face pe el și pe oameni a uita vechiul obicei, a-l opri d-a se crede, măcar uneori, stăpîn al țării.* BĂLCESCU, O. I 351.

2. Refl. A se abține de la ceva, a se reține de la o faptă, de la exprimarea unei păreri, a se stăpîni. *Se îndîrjea, Dar tot el se înfrîna.* TEODORESCU, P. P. 546.

ÎNFRÎNÁRE, *înfrînări*, s. f. Acțiunea de a (se) înfrîna; potrivirea frîului la un animal de ham; fig. reținere, abținere, cumpătare. *Cu înfrînare... își stăpînea pofta.* PANN, P. V. I 130.

ÎNFRÎNÁT, -Ă, *înfrînați, -te*, adj. (Despre un animal de ham) Căruia i s-a pus frîu. *Amîndoi... caii sînt în curte? — Înșelați și înfrînați.* NEGRUZZI, S. III 490. *Mai șezi, murgule, legat, Înfrînat și nemîncat.* TEODORESCU, P. P. 73.

ÎNFRÎNGE, *înfrîng,* vb. III. Tranz. A învinge, a birui, a zdrobi (în lupte înarmate). *S-a dovedit încă o dată că nu există forță în lume care să poată înfrîngе popoare care și-au luat soarta în propriile lor mîini.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2773. *Bătălia în care Tomșa fusese înfrînt... se dăduse dimineață.* SADOVEANU, O. VII 154. *Îi ajutase asupra protivnicilor... de-i înfrînse.* ISPIRESCU, L. 51. (Fig.) *Galileu... înfrînt prin chinurile temniței, fu scos în fine la lumină.* ODOBESCU, S. III 319. ◇ (Cu privire la abstracte) *Strîngînd legăturile cu masele, sprijinindu-te pe mase, explicîndu-le sarcinile care stau în fața lor și mobilizîndu-le la luptă pentru rezolvarea lor, poți înfrînge orice greutate.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2436. ✦ (Cu privire la stări sufletești) A înăbuși. *Mai avea remușcări, însă reușea să și le înfrîngă.* SAHIA, N. 109. *Orice vis, orice dorință mea Eu singur le-am înfrînt încet-încet.* EMINESCU, O. IV 253. ◇ Refl. pas. *Deznădejdi, ce nu se-nfrîng, În grozav vîrtej se strîng.* MACEDONSKI, O. I 200. ✦ (Cu privire la legi, dispoziții, ordine) A nesocoti, a încălca, a viola. *A înfrînt dispozițiile legii.*

— Forme gramaticale: perf. s. *înfrînsei,* part. *înfrînt.*

ÎNFRÎNGERE, *înfrîngeri,* s. f. Acțiunea de a înfrînge.

1. Zdrobire, învingere. *Vestea înfrîngerii lui Tomșa trecuse prin Iași ca furtuna de grindină.* SADOVEANU, O. VII 155. *Niciodată un cuvînt despre înfrîngere sau retragere.* CAMIL PETRESCU, U. N. 419.

2. Călcare, violare a legii. *Înfrîngerea dispozițiilor legale.*

ÎNFRÎNT, -Ă, *înfrînți, -te,* adj. Biruit, învins. *Cîți reprezentanți geniali ai artei n-au stat la marginea societății înfrînți și umiliți!* SADOVEANU, E. 197. *Își văzu oastea înfrîntă.* ISPIRESCU, M. V. 42.

ÎNFRUMOȘÁ, *înfrumoșez,* vb. I. Refl. (Transilv.) A se înfrumuseța, a deveni mai frumos. *De va trece peste punte O femeie credincioasă, Se va-nfrumoșa femeia, Rămîind mereu frumoasă.* COȘBUC, P. I 72.

ÎNFRUMUSEȚÁ, *înfrumusețez,* vb. I. Tranz. A da unei persoane sau unui lucru un aspect frumos (prin adăugarea unor detalii); a împodobi, a orna, a decora. *Înfrumusețează* [orașul] *cu mîndre zidiri.* NEGRUZZI, S. I 277. ◇ Fig. *A înfrumuseța o povestire.*

ÎNFRUMUSEȚÁRE, *înfrumusețări,* s. f. Acțiunea de a înfrumuseța; împodobire. *Este o datorie de cinste a sfaturilor populare din stațiunile balneo-climaterice să aibă o grijă deosebită pentru înfrumusețarea și curățenia acestor localități.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2360.

ÎNFRUMUSEȚÁT, -Ă, *înfrumusețați, -te,* adj. Care a devenit (mai) frumos; împodobit. V. ornat, decorat. *Poezia este înlănțuirea ideilor, într-un mod mai înfrumusețat decît modul întrebuințat spre acest scop în proză.* MACEDONSKI, O. IV 77. *Și dacă al meu nume Jos la portret n-ar figura, nici un creștin pe lume N-ar putea crede că sînt eu, atît sînt de schimbate Trăsurile-mi, ochi, gură, Nas și înfrumusețate.* ALEXANDRESCU, P. 170.

ÎNFRUNTÁ, *înfrúnt,* vb. I. Tranz. 1. A sfida (o primejdie), a ține piept (unei forțe copleșitoare), a (se) lupta cu... *În ochii copilandrilor, tînjind de doruri, pîlpîie o lumină: simpatia pentru oameni în stare să înfrunte urgia fără a se încovoia.* CĂLUGĂRU, O. P. 415. *Te-oi vedea... și pe dumneata, cînd o fi să înfruntăm glonțul.* CAMILAR, N. I 38. *Ah! aste mari cuvinte în veci nu le-oi uita. Cu ele soarta-mi aspră de-acum voi înfrunta.* ALECSANDRI, T. II 206. ◇ Fig. *De data aceasta era dealul care înfrunta valea și apele.* GALACTION, O. I 38. ◇ Expr. **A înfrunta privirea** (sau **privirile, rar căutătura** cuiva) = a se uita drept, fără sfială în ochii cuiva; a se arăta dîrz, a nu se lăsa intimidat de cineva. *Petre îi înfruntă privirea simplu, ca și cînd ar fi zis că el nu se sperie de o muiere.* REBREANU, R. I 268. *N-ar fi putut înfrunta privirile camarazilor.* BART, E. 214. *El se uită la ea lung; ea îi înfruntă căutătura.* CARAGIALE, O. I 271. ✦ Refl. reciproc. A se lupta, a se bate, a se încăiera. *Sîntem noi în stare a ne înfrunta cu oștirile străine, noi care sîntem armați cu ciomege?* BOLINTINEANU, O. 441.

2. A mustra, a ocărî, a certa, a manifesta o dezaprobare, un reproș. *A chemat la sine pe slujnică și a înfruntat-o.* SADOVEANU, D. P. 41. *Te-ai îmbătat, ticălosule! îl înfruntă ea cu asprime.* SLAVICI, O. I 372. *Îl înfruntă pentru fapta cea mișelească ce era să săvîrșească.* ISPIRESCU, L. 77.

ÎNFRUNTÁRE, *înfruntări,* s. f. Acțiunea de a (se) înfrunta.

1. Rezistență hotărîtă, opunere îndrăzneață. *Viața lui Gheorghe Dima și-a aflat rost pentru o vreme în înfruntarea nestăvilitei vieți a apelor Siretului.* GALAN, Z. R. 45. ✦ Conflict, luptă, ciocnire. *În înfruntarea dintre Sanda și Ciortanul se înfruntă două principii educative.* CONTEMPORANUL, S. II, 1951, nr. 223, 2/4.

2. Mustrare, dojană, dezaprobare; p. ext. jignire, ofensă, insultă. *Pentru Pirgu, care se credea neîntrecut... nu se putea înfruntare mai sîngeroasă.* M. I. CARAGIALE, C. 16. *Înghițind înfruntarea, nu zise nimic și plecă.* ISPIRESCU, L. 185.

ÎNFRUNTĂTÓR, -OÁRE, *înfruntători, -oare,* adj. (Rar) Care înfruntă, ține piept, se opune; care sfidează primejdii, greutăți. *Între nori și mare, Înfruntător, Albatrosul țîșnește din zare.* TOMA, C. V. 349. ◇ (Adverbial) *Revăzu scena de la gară, fețele țăranilor care-l priveau înfruntător.* DUMITRIU, B. F. 34.

ÎNFRUNZÍ, *înfrunzesc,* vb. IV. Intranz. (Despre plante, mai ales despre copaci) A da frunze, a se acoperi cu frunze. V. înverzi. *Pădurea mai luptă și vara ea tot va-nfrunzi.* PORUMBACU, A. 8. *De-ar da dumnezeu să dea, Să vie primăvara, Să-nfrunzească pădurea.* ANT. LIT. POP. I 438.

ÎNFRUNZÍT, -Ă, *înfrunziți, -te,* adj. Care a dat frunze, acoperit cu frunze, plin de frunze. *Numai un stuf de trandafiri mai era înfrunzit.* ISPIRESCU, L. 77. *Ștefan-vodă rătăcit intră-n codrul înfrunzit.* ALECSANDRI, P. A. 133. *Mîndru-i codru și-nfrunzit.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 129.

ÎNFRUPTÁ, *înfrúpt,* vb. I. 1. Refl. (Adesea urmat de determinări introduse prin prep. «din» sau «cu») A gusta, a mînca, a se împărtăși din ceva bun. *Nu o dată se înfruptaseră din masa Măriucăi.* CONTEMPORANUL, VI 301. ◇ Fig. *Nu m-ăi lăsa să mă-nfrupt c-o sărutare?* ALECSANDRI, T. I 247. ✦ (Popular) A mînca de dulce în zi de post. ✦ Fig. (Ironic) A trage beneficii (ilicite), a profita de...; a se atinge de... *În consiliile... de administrație intrau avocați cu trecere, oameni politici din toate partidele, care se înfruptau fiecare din cîte douăzeci și treizeci de asemenea consilii.* EFTIMIU, N. 23.

2. Tranz. (Rar) A sătura, a satisface. *Trebuie, pravoslavnicule, să dischizi băierile pungii, să verși la bani cu pumnul, ca să-nfrupți pe toți.* ALECSANDRI, T. 1376.

ÎNFRUPTÁRE s. f. (Rar) Acțiunea de a (se) înfrupta.

ÎNFULECÁ, *înfúlec,* vb. I. Tranz. (Familiar) A mînca repede și cu lăcomie, a se îndopa, a înghiți pe nerăsuflate, a îmbuca zgomotos și lacom. *Copiii, intimidați, se supravegheau să nu înfulice hartane prea mari.* C. PETRESCU, A. 292. ◇ Fig. *Iacătă, rîul înjură și latră, Cînd vin apele mari se azvîrle și muște: Înfulecă*

holda şi focu din vatră. DEŞLIU, G. 25. ◇ Absol. *V-a privit în timp ce-nfulecaţi cu gurile minjite de zahărul gogoşilor.* PAS, Z. I 76.

— Variantă: **înfulicá** (VLAHUŢĂ, O. A. 386, CREANGĂ, P. 261) vb. I.

ÎNFULECÁRE s. f. (Rar) Acţiunea de a înfuleca.

ÎNFULICÁ vb. I v. înfuleca.

ÎNFUMURÁ, *înfumurez,* vb. I. Refl. A se îngîmfa, a fi încrezut, a-şi atribui o importanţă exagerată (disproporţionată sau minimalizînd valoarea altora), a-şi da acre.

ÎNFUMURÁRE, *înfumurări,* s. f. 1. Îngîmfare, mîndrie nejustificată; vanitate, aroganţă, orgoliu. *De ce să ne grăbim? — Ar putea să dea impresia de înfumurare.* BARANGA, I. 170.

2. (Rar, poetic) Lucire, sclipire slabă. *Înfumurarea alburie a zorilor pătrunse văzduhul.* SADOVEANU, O. VI 20.

ÎNFUMURÁT, -Ă, *înfumuraţi, -te,* adj. Îngîmfat, încrezut, închipuit. *Auzise că unii dintr-înşii sînt... înfumuraţi.* ISPIRESCU, L. 246. *Era... şi-nfumurată că nimeni nu ştie juca mai bine ca ea.* CARAGIALE, O. III 34. *Numai fumuri vezi aice La femei şi la bărbaţi... poţi dar zice Că-s mai toţi înfumuraţi.* ALECSANDRI, T. I 175. ◇ (Substantivat) *Îmi dau seama că răspunderea mea nu-i uşoară. Dacă aş crede că o să-mi fie uşor, aş fi un înfumurat.* DEMETRIUS, C. 70.

ÎNFUNDÁ, *înfúnd,* vb. I. 1. Tranz. (Cu privire la butoaie) A pune fund; (în special) a închide ermetic printr-un capac fixat între doage. *Au făcut îndată polobocul, l-au înfundat de un capăt şi l-au cercuit bine.* SBIERA, P. 78. *Îl bagă într-un butoi, îl înfundă bine şi-l dete pe gîrlă.* ISPIRESCU, L. 345. ✦ (Cu privire la orificii, p. ext. la obiecte prevăzute cu orificii) A astupa ermetic. *Înfundă sticla.* ✦ Fig. (Cu privire la sunete) A înăbuşi. *Serdici îşi strîngea... genunchii sub bărbie... încercînd să-şi înfunde tusea.* SAHIA, N. 115.

2. Refl. A se închide (ajungînd la un punct de unde nu mai continuă), a nu mai avea ieşire, a se sfîrşi. *Drumul se înfundă.* ▭ *Cerul era limpede şi albastru. Un singur nor în zări, dinspre bălţi, acolo unde se înfundă un capăt al Bărăganului, încearcă să vină spre oameni.* SAHIA, N. A. 39. ◇ Expr. (Familiar) **A i se înfunda cuiva** = a ajunge într-o situaţie fără ieşire, a nu-i mai merge, a nu mai avea scăpare, a o păţi. *I s-a înfundat la proba de limba elină.* CĂLINESCU, E. 115. *De astă dată are să i se înfunde lui Ercule.* ISPIRESCU, U. 48. *A umblat cît a umblat, Dar acum i s-a-nfundat.* PANN, P. V. I 29. ✦ (Despre conducte, şanţuri) A se astupa prin depunere de material.

3. Tranz. (Cu privire la obiecte) A băga adînc, a vîrî, a îndesa (ca să încapă într-un spaţiu limitat). *Puse găleţile jos şi înfundă sub cîrpă o suviţă de păr galben.* DUMITRIU, V. L. 120. ◇ (Poetic) *Ia priveşte cum zorile alungă negurile, parcă le înfundă în văgăunile dealurilor.* BUJOR, S. 31. ✦ (Complementul indică spaţiul în care se bagă ceva) A umple bine, a îndesa (cu ceva). *I-a dat pline de l-a săturat şi şi traista i-a înfundat.* ŞEZ. III 95. ✦ A trage în jos pălăria sau căciula, ca să acopere bine capul. *Înfundindu-şi pălăria pe loc, pe frunte, agentul sanitar ieşi în curtea cramei.* DUMITRIU, N. 262. ✦ (Cu privire la persoane) A băga (pe cineva) într-un loc de unde să nu mai poată ieşi curînd; a închide. *L-am înfundat pe Guliţă într-un pension şi am rămas liberă, de capu meu.* ALECSANDRI, T. I 312. *La ocnă-l înfundară.* id. P. P. 230. ✦ Fig. A pune pe cineva într-o situaţie grea, fără ieşire; a reduce la tăcere. *Jupîn Dumitrache (care la fiece accent al lui Ipingescu a dat mereu din cap în semn de aprobare, îl întrerupe cu entuziasm): Hahahaha! i-a-nfundat.* CARAGIALE, O. I 54. *Las-o, cucoane Matachi, s-o înfund cu minciuna.* ALECSANDRI, T. 964. ✦ Refl. A se duce, a intra într-un loc fără intenţia de a ieşi curînd. *Pricopsitul de cumnatu-meu, n-aş mai fi avut parte de el! Cine ştie în ce circiumă s-a-nfundat!* CARAGIALE, O. I 49. *Poftim poşte!... Dacă nu merg caii, fug surugiii! Da unde s-o înfundat blăstămaţii?* ALECSANDRI, T. I 114.

4. Refl. A se adînci, a se vîrî mai adînc, a se cufunda. *Cu o carte şi doi-trei covrigi dispărea de acasă înfundindu-se prin codrii din împrejurimile Ipoteştilor.* CĂLINESCU, E. 53. *Directorul general... a scuturat scrumul ţigării absent şi a mormăit, înfundindu-se comod în fotoliu.* SAHIA, N. 35. *Ochii fetei se-nfundase în cap.* EMINESCU, N. 25. ◇ Tranz. *Mi-am înfundat adînc picioarele în pămîntul gropii.* SAHIA, N. 120. *Şi de frig la piept şi-ncheie tremurînd halatul vechi, Îşi înfundă gîtu-n guler şi bumbacul în urechi.* EMINESCU, O. I 132. ✦ Refl. A intra într-un loc care este (sau pare a fi) fără capăt, fără ieşire. *Se înfunda tot mai tare în pădure.* AGÎRBICEANU, S. P. 20. *Trecui Tazlăul de partea cealaltă, mă îmbrăcai iute şi mă înfundai în pădure.* HOGAŞ, M. N. 234. *Pădurea-i mare, el ştie unde s-a fi înfundat.* CREANGĂ, P. 122. *Pe fugă că se punea, Prin dudaie se-nfunda.* TEODORESCU, P. P. 575. ◇ Tranz. *Pilcurile de oameni, cu neveste tăcute şi palide, cu copii scîncind, se pregăteau să înfunde negura codrilor şi a munţilor.* SADOVEANU, O. I 513.

ÎNFUNDÁRE s. f. (Rar) Acţiunea de a (se) înfunda; astupare.

ÎNFUNDÁT[1] s. n. (În loc. adv.) **Pe înfundate** = fără zgomot, înăbuşit. *Evantia suferea în tăcere. Noaptea uneori gemea plîngînd pe înfundate.* BART, E. 306. *A lăcrămat pe înfundate de dorul calului.* SANDU-ALDEA, U. P. 18. *Biata fată tăcea şi plîngea pe înfundate, neavînd cui spune focul.* POPESCU, B. I 110.

— Formă gramaticală: (în locuţiune) *înfundate.*

ÎNFUNDÁT[2]**, -Ă,** *înfundaţi, -te,* adj. 1. (Despre butoaie) Închis ermetic, cu fundul şi capacul bine fixate între doage. *Vas lătăreţ, rotund, făcut din lemn de brad, nalt ca o cofă şi înfundat la amîndouă capetele.* ŞEZ. II 23. ✦ (Despre sticle) Astupat ermetic, cu un dop băgat adînc. *Sticlă înfundată.* ✦ *Vin înfundat* = vin ţinut (mult timp) în sticle astupate; (substantivat, f.) conţinutul unei sticle cu astfel de vin. *Mai bem o înfundată?... Asta o plătesc eu.* CARAGIALE, O. II 302.

2. (Despre sunete, zgomote) Înăbuşit. *Se aude... un plînset înfundat.* SAHIA, N. 22. *Un zgomot înfundat, ca dintr-o pădure depărtată, bătută de vînt pe vreme de iarnă, s-apropie din ce în ce.* SP. POPESCU, M. G. 50. *Zgomote nehotărîte vin din depărtare... Parcă sînt tropote de cal, bubuituri de mai înfundate.* CARAGIALE, O. I 290. ◇ (Adverbial) *Începu să plîngă înfundat.* BART, E. 351. *Striga... înfundat: «Împăratul Midas are urechi de măgar!».* ISPIRESCU, U. 112.

3. Adîncit, vîrît, cufundat. *Marinică mergea zgribulit cu bătul de alun strîns subţioară, cu capul înfundat între umeri şi cu urechile în guler.* DUMITRIU, N. 13. *Paznicii de noapte trec cu capetele înfundate în mantale albe.* EMINESCU, N. 51. ✦ Rătăcit, pierdut; dosit, ascuns. *Era înfundat într-un desiş, lîngă o prăpastie.* RETEGANUL, P. I 3.

4. Înţesat, plin, doldora. *Nijni-Novgorodul o fi acum înfundat de corăbii.* SAHIA, N. 64.

5. (Rar, despre fiinţe) Îndesat la corp, bine legat, trupeş. *Arici mic, mic, da înfundat.* ŞEZ. III 27.

ÎNFUNDĂTOÁRE, *înfundători,* s. f. Fiecare dintre cele două părţi prinse de loitre, care închid carul în faţă şi în spate.

ÎNFUNDĂTÚRĂ, *înfundături,* s. f. Depresiune de teren, loc adîncit, care pare închis din toate părțile. *În înfundătura unei văi se zărea creasta sură a unei păduri.* BUJOR, S. 55. *Colo de vale, în înfundătura ceea, un taur grozav la mulți bezmetici le-a curmat zilele.* CREANGĂ, O. A. 229.

ÎNFURCÁ vb. I v. **înfurci.**

ÎNFURCÁT, -Ă adj. v. **înfurcit.**

ÎNFURCĂTÚRĂ s. f. v. **înfurcitură.**

ÎNFURCÍ, (2) *înfúrc,* vb. IV. Refl. (Popular) **1.** (Mai ales despre drumuri) A se bifurca, a se desface în două. *Merse, merse pînă ce i se înfurci calea.* ISPIRESCU, L. 226.

2. A avea de furcă (cu cineva), a se certa, a se încăiera. *Fii mai lăsător și nu te înfurci cu oamenii, că-i știi cît sînt de oțărîți acuma.* REBREANU, R. II 105. *Dumitru la ei sărea, Pușca de țavă lua, Cu feciorii să-nfurcea.* PĂSCULESCU, L. P. 249.

— Variantă: **înfurcá** vb. I.

ÎNFURCÎT, -Ă, *înfurciți, -te,* adj. (Popular, despre drumuri) Bifurcat, desfăcut în două. (Atestat în forma *înfurcat*) *Pe ici pe colea se zăresc poteci înfurcate ca de lățimea unei lopeți.* DELAVRANCEA, S. 5.

— Variantă: **înfurcát, -ă** adj.

ÎNFURCITÚRĂ, *înfurcituri,* s. f. (Rar) Locul unde se desparte în două un drum, o șosea, o apă etc.; bifurcație. *Sosiră la înfurcitura Biscei, acolo unde se așterne o poieniță verde umbrită de plopi.* ODOBESCU, S. A. 430. [Să ne ducem] *prin înfurciturile și prin colțanii unde se ivește sfiet sau îngrozitor vînatul de la munte.* id. S. III 90.

— Variantă: **înfurcătúră** (CARAGIALE, O. III 98) s. f.

ÎNFURIÁ, *înfúrii,* vb. I. Refl. A fi cuprins de furie, a se mînia tare, a-și ieși din fire. *Se înfuriase și se apăra, congestionat.* DUMITRIU, N. 111. *S-a-nfuriat Și mi-a zgîriat, Zgîriat fața Și rupt cosița.* TEODORESCU, P. P. 427. ✦ Tranz. A mînia, a scoate din sărite.

— Pronunțat: *-ri-a.* — Prez. ind. și: (învechit) *înfuriez* (ALECSANDRI, P. III 36).

ÎNFURIÁT, -Ă, *înfuriați, -te,* adj. Cuprins de furie, foarte mînîat. *Tudorache, înfuriat, se repezi spre moșneag și începu să dea din mîini.* DUNĂREANU, CH. 25. *Poate vrun buhai înfuriat i-a veni de hac.* CREANGĂ, P. 66. *Înfuriat, ordonă să se ridice îndată mic și mare... și să bată codrii.* NEGRUZZI, S. I 108.

— Pronunțat: *-ri-at.*

ÎNFURIÉRE s. f. (Învechit) Furie, mînie mare. *Înfurierea ei m-a îngrozit.* NEGRUZZI, S. I 51. ✧ Fig. *Marea se răscoală mugind cu-nfuriere.* NEGRUZZI, S. II 276.

— Pronunțat: *-ri-e-.*

ÎNGĂDUÍ, *îngădui,* vb. IV. **1.** Tranz. A permite, a da voie, a încuviința, a lăsa, a admite, a tolera. *Păsări uriașe pe aripele grele Îngăduie să steie și alte păsărele.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 178. *N-aș îngădui un lucru care poate da pildă rea.* NEGRUZZI, S. I 94. ✧ (Construit cu dativul) *Nastasia i-a îngăduit lui bărbatu-său să se odihnească două ceasuri, pe urmă l-a chemat la treabă.* GALAN, Z. R. 36. ✧ (Construit cu acuzativul) *L-am îngăduit să stea la masă cu noi toți.* VISSARION, B. 77. *Însă viermele dorinții, Pururea neadormit, Nu îngăduie pe nimeni Să se creadă fericit.* VLAHUȚĂ, O. A. 177. ✦ Refl. reciproc. (Popular) A se învoi unul cu altul, a se înțelege, a se tolera, a trăi în armonie. *Sîntem între ai noștri și ne îngăduim.* PAS, Z. II 76. *Voinic tînăr, cal bătrîn, Greu se-ngăduie la drum.* CREANGĂ, P. 193.

2. Intranz. A aștepta, a avea răbdare. *Vă rog să îngăduiți o clipă, pînă ce aduc țuică și nițică pîine și slănină.* SADOVEANU, M. C. 194. *Peste o jumătate de ceas or da bucatele pe masă... Vă rog să îngăduiți.* ALECSANDRI, T. I 218. ✦ Tranz. A păsui, a da răgaz. *Dragă giupîne... mai îngădui-mă măcar vro două luni.* ALECSANDRI, T. 1018. ✦ Tranz. (Regional) A zăbovi, a întîrzia. *Dac-ar mai îngădui ploile patru-cinci zile, atunci tarlalele ar fi gata, arate și semănate.* CAMILAR, TEM. 344.

— Prez. ind. și: *îngăduiesc* (GALACTION, O. I 257, CREANGĂ, P. 272, PĂSCULESCU, L. P. 197).

ÎNGĂDUIÁLĂ, *îngăduieli,* s. f. Îngăduință, toleranță. [Mihai Viteazul] *vestit și lăudat prin... dragostea către patrie, îngăduiala către cei asemeni.* BĂLCESCU, O. II 27. *Orice, cu-ngăduială, Se face cu rînduială.* TEODORESCU, P. P. 170.

ÎNGĂDUÎNȚĂ s. f. Faptul de a (se) îngădui.

1. Încuviințare, permisiune, voie. *Solul de la Rîm păru a-și scutura fruntea ca de o umbră și se întoarse iar către postelnic, cerîndu-i cu ochii îngăduință să-și urmeze amîndoi sfatul început.* SADOVEANU, F. J. 724. *Îi adusese,* [lui Bathori] *făgăduieli măreție de la împăratul și îngăduința căsătoriei lui atît de mult dorită.* BĂLCESCU, O. II 54.

2. Indulgență, toleranță. *Cei care au atitudine de îngăduință față de chiaburi lovesc în interesele clasei muncitoare și țărănimii muncitoare.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2396. ✦ Înțelegere, bunăvoință reciprocă. *Trăiră cîte trei un trai plin de fericire și de îngăduință.* ISPIRESCU, L. 132.

3. (Rar, familiar) Păsuire, amînare, răgaz. *Îngăduință pentru plata datoriei.*

ÎNGĂDUÍRE s. f. Îngăduință.

ÎNGĂDUITÓR, -OÁRE, *îngăduitori, -oare,* adj. **1.** Care încuviințează, care permite ceva; tolerant, răbdător. *Cînd o să ne cunoaștem mai bine, ai să fii mai îngăduitor față de mine.* DEMETRIUS, C. 28. *Îi povățuia să fie mai cu răbdare, mai îngăduitori, ca să nu se amărască pînă într-atît părinții.* ISPIRESCU, L. 175.

2. Blînd, bun, de treabă. *Sînteți mai îngăduitor și o să puneți o vorbă bună.* REBREANU, R. I 121.

ÎNGĂIMÁ, *îngăim,* vb. I. **1.** Tranz. A vorbi cu greutate, nedeslușit, încurcat, confuz; a îndruga, a bolborosi. *Doctorul mai îngăimă cîteva cuvinte și se grăbi să dispară împreună cu sora de caritate.* REBREANU, P. S. 115. *A dat să îngaime o întrebare, dar i s-a agățat vorba pe undeva, în piept.* POPA, V. 281. *Radu își ridica fața, de-abia îngăima cîte-o vorbă de scăpare și iar cădea pe gînduri.* VLAHUȚĂ, O. A. 98. ✧ (Poetic) *O păsărică îngăima undeva, sfios, o chemare, la care nu răspundea nimenea.* ANGHEL, PR. 7. ✧ Absol. *O să văz, a îngăimat morarul.* SADOVEANU, M. C. 18. ✧ Refl. reciproc. *Multe guri acum se-ngaimă, Vălmășag nespus.* COȘBUC, P. II 17.

2. Refl. (Regional) A zăbovi, a sta la îndoială, a ezita, a pregeta, a se codi. *Costea mult nu se-ngăima, El dulăii toți chema, Un caș dulce dezvălea.* ALECSANDRI, P. P. 55. ✧ Fig. *Ce straniu se-ngaimă Amurgul pe drum.* LESNEA, I. 133. ✦ Tranz. A reține (pe cineva) de la treabă, a zăbovi. *Ceilalți... numai îngăimase pe primar cu vorba, dar nici gînd să plece.* SP. POPESCU, M. G. 23.

— Pronunțat: *-găi-.* — Formă gramaticală: prez. ind. pers. 3 sg. și pl. *îngăimă.*

ÎNGĂIMÁRE, *îngăimări,* s. f. Faptul de a (se) îngăima.

1. Vorbire nedeslușită, confuză. *Îngemănate pașnic în suflet mi-au rămas... îngăimări de rugă și șoapte.* LESNEA, I. 62.

2. Ezitare, nehotărîre. *Se vor mira de prudența noastră îngăimare.* ODOBESCU, S. III 450.

— Pronunțat: *-găi-.*

ÎNGĂIMÁT, -Ă, *îngăimați, -te,* adj. (Despre vorbe, fraze) Nedesluşit, neclar, confuz, bolborosit; nehotărît, nesigur. *Vorbe îngăimate.* ✧ (Adverbial) *Oamenii l-au întrebat multe lucruri, iar cantonierul le-a răspuns îngăimat, cu vorbe rupte şi cu ochii duşi.* POPA, V. 112. *Eu îi fac podul. Moşneagul atunci zise îngăimat: D-apoi, ai să-l poți face, dragul tatei?* CREANGĂ, P. 79.

— Pronunțat: *-găi-*.

ÎNGĂLÁ, *îngălez,* vb. I. Tranz. (Regional) **1.** A murdări.

2. A îngăima. *Muşteriul cel nou îngălează silabele, pe unele prea slabe neglijîndu-le chiar de tot.* CARAGIALE, M. 339.

ÎNGĂLÁRE, *îngălări,* s. f. (Regional) Acțiunea de a îngăla.

1. Necurățenie, impuritate, pată. (Fig.) *Poezia populară a cărei melodie, ritm, expresii şi idei nu sînt nicidecum profanate de îngălarea imitațiilor străinismului.* BOLLIAC, O. 213.

2. Îngăimare.

ÎNGĂLÁT, -Ă, *îngălați, -te,* adj. (Regional) **1.** Plin de necurățenii, murdar, neîngrijit. *Plecară ... ca să se schimbe, fiindcă nu mai era chip a mai sta aşa îngălate la nuntă.* ISPIRESCU, L. 40. *Nici un loc sterp, nici un loc îngălat, nici o plantă ghimpoasă şi uscată.* BOLLIAC, O. 59

2. (Despre cuvinte, vorbire) Neclar, încurcat, îngăimat, tărăgănat. *Vorbire îngălată.* ✧ (Adverbial) *E afumat şi pronunță foarte îngălat.* CARAGIALE, O. II 38.

ÎNGĂLBENÍ, *îngălbenesc,* vb. IV. Intranz. şi refl. A deveni galben, palid; p. ext. a se ofili, a se veşteji, a se trece. *Şapte prunci, zi cu zi, se îngălbeneau că buruiana.* CAMILAR, N. I 214. *Frunza tînjea, se îngălbenea; celelalte, de pe acelaşi copac, parcă se îngălbeniseră şi mai repede.* GÎRLEANU, L. 42. *Ionel zicea, Însă cum zicea, El îngălbenea Şi rău îi părea C-a vorbit minciună, N-a zis vorbă bună.* COŞBUC, P. II 158. ✧ Tranz. *Soarele a îngălbenit hîrtia.*

— Variante: (regional) **îngălbíni** (ALECSANDRI, P. P. 90, id. P. III 143, JARNÍK-BÎRSEANU, D. 212), **gălbení** (RUSSO, O. 51), **gălbíni** (ŞEZ. I 171) vb. IV.

ÎNGĂLBENÍRE, *îngălbeniri,* s. f. Faptul de a (se) îngălbeni şi rezultatul lui. *Verdele vegetației cu o uşoară îngălbenire de toamnă ... te tulbură.* SAHIA, U.R.S.S. 8.

ÎNGĂLBENÍT, -Ă, *îngălbeniți, -te,* adj. Devenit galben, palid; p. ext. ofilit, veşted. *Îşi dădu seama că feţele celor din grup nu erau îngălbenite.* DUMITRIU, N. 97. *De pe pereții-ngălbeniți Se dezlipeşte-n pături varul.* GOGA, P. 19. *Era toamnă şi frunzele îngălbenite ... se scuturau ca un fior misterios de regret.* VLAHUȚĂ, O. A. III 72.

— Variante: **îngălbinít, -ă, gălbenít, -ă** (EMINESCU, N. 63) adj.

ÎNGĂLBINÍ vb. IV v. **îngălbení.**

ÎNGĂLBINÍT, -Ă adj. v. **îngălbenit.**

ÎNGEMÂNÁ, *îngemânez* şi *îngémân,* vb. I. Tranz. (Mai ales poetic) A uni strîns, a împreuna, a îmbina, a amesteca. *N-am izbutit să adun la un loc Comorile toate, cum nu poți să-ngemeni În pagini, şi vînturi, şi ape, şi foc.* CASSIAN, H. 40. *Ce mult se iubeau şi ce bine trăiau ei ... lipindu-şi inimile şi îngemănîndu-şi gîndurile.* VLAHUȚĂ, O. A. 109.

ÎNGEMÂNÁRE s. f. (Mai ales poetic) Acțiunea de a (se) îngemăna; unire, împreunare, îmbinare. *Roşcovii sălbatici semănau, în ceasul acesta al îngemănării dintre zi şi noapte, cu nişte candelambre* (= candelabre) *imense şi întoarse.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 42. *E dorul celor doi copii De-a merge alături pe cărarea Vieții lor, de visuri plină, C-un singur gînd, ca-ngemănarea A două raze de lumină.* VLAHUȚĂ, P. 30.

ÎNGEMÂNÁT, -Ă, *îngemănați, -te,* adj. (Mai ales poetic) Unit, împreunat, îmbinat. *Acest vînt cîntă urechilor noastre ca de pe strune îngemănate.* SADOVEANU, N. P. 220. *Săbiile, îngemănate, le învălui singurel în sac.* id. Z. C. 316. *Ce minunat ar fi ... dacă inima şi creierul ar fi rămas împreună îngemănate, să nu facă niciodată inima ce nu vrea creierul şi mai cu seamă creierul să nu facă ce sfîşie inima.* REBREANU, P. S. 125.

ÎNGENUNCHEÁ, *îngenunchez,* vb. I. **1.** Intranz. A se aşeza în genunchi. *Nenorocita drumeață a îngenuncheat lîngă patul soțului ei.* CREANGĂ, P. 97. *Biata femeie îngenunchease dinaintea mea.* NEGRUZZI, S. I 52.

2. Tranz. Fig. (Cu privire la persoane, popoare, țări) A aservi, a supune. *Boierii sînt niște nesocotiți! Vor să mă îngenunche lui Sigismund.* DELAVRANCEA, O. II 94. (Refl. pas.) *Îl ruga pe frate-său cu lacrimi să-i spună el cum s-ar putea îngenunchea acel neînduplecat şi isprăvi cu atîtea jertfe de viteji.* CARAGIALE, O. III 91. ✦ A da în stăpînire, a închina (unui duşman). *Vai ție, Petre, domn ticălos! vai ție, Irimie, Iudă care ți-ai vîndut domnul şi ți-ai îngenuncheat moşia!* SADOVEANU, O. I 192. ✦ Intranz. A se supune. *În apus e luptă-ncinsă Între noapte şi lumină ... Ziua-ngenunchează-nvinsă — Codrul, apele suspină.* CERNA, P. 57.

— Prez. ind. şi: *îngenúnchi* (SAHIA, U.R.S.S. 63).

ÎNGENUNCHEÁT, -Ă, *îngenuncheați, -te,* adj. **1.** Care stă în genunchi, care este căzut în genunchi. *Cînta monoton împreună cu noru-sa, îngenuncheate, prăbuşite pe brînci lîngă trupul întins.* DUMITRIU, N. 154. *Albu-i trup de fată Îngenuncheat Ca pentru rugăciune ... Părea-ncrustat În rocă de cărbune.* TOPÎRCEANU, B. 100.

2. Fig. Supus, aservit.

— Variantă: **genuncheát, -ă** (EMINESCU, O. I 50) adj.

ÎNGENUNCHÉRE, *îngenuncheri,* s. f. **I.** Acțiunea de a îngenunchea şi rezultatul ei.

1. Cădere în genunchi, aşezare în genunchi. *Păreau niște statui de oameni, cioplite în chipul îngenuncherii.* VISSARION, B. 188.

2. Fig. Aservire, supunere; umilire, înjosire. *Sprijinirea «planificării» în genul «planului Marshall» ... înseamnă îngenuncherea în fața capitalului monopolist.* CONTEMPORANUL, S. II, 1950, nr. 184, 2/2.

II. Schimbare de direcție, relativ bruscă, a unei găuri de sondă datorită schimbării condițiilor de săpare.

ÎNGER, *îngeri,* s. m. **1.** (În credința creştină) Ființă supranaturală considerată ca vestitor al divinității, înzestrată cu calități excepționale de bunătate şi frumusețe (şi reprezentată în artă sub chipul unui copil sau al unui tînăr frumos cu aripi). *Pe umeri simt crescînd aripi De vultur, nu aripi de înger.* BENIUC, V. 11. *Atît de fragedă te-asameni Cu floarea albă de cireş, Şi ca un înger dintre oameni În calea vieții mele ieşi.* EMINESCU, O. I 117. *Şi se pare că s-aude prin a raiului cîntare, Pe-ale îngerilor harțe lunecînd mărgăritare.* ALECSANDRI, P. A. 126. ✧ Fig. (Ca termen de dezmierdare) *Ochii unui înger scump Au albastrul de cicoare.* COŞBUC, P. I 49. *Trist priveam cum lin te pierzi Printre bolțile-nfrunzite, Înger dulce cu ochi verzi!* PĂUN-PINCIO, P. 81. *Olga e minunată, e un înger, dar purure tristă.* NEGRUZZI, S. I 47.

2. (În expr.) **Tare de înger** = care nu se lasă intimidat sau înduioşat, care nu cedează; curajos, cu voință fermă, rezistent. *Sînt ... mulți oameni tari de înger cari nu se tem de nemică.* MARIAN, O. I 217. **Slab de înger** = care cedează uşor, care se descurajează uşor, fricos, timid, fără voință. *Slab de înger nu mă ştiu.* GALACTION, O. I 45. *Vai de mine şi de mine, Harap-Alb, zise Sfînta Duminecă, parcă nu te-aş fi crezut aşa slab de*

înger. CREANGĂ, P. 222. (Rar) **A-şi ţine îngerii** = a-şi ţine firea, a nu-şi pierde capul, cumpătul. *Ţine-ţi îngerii... şi ce-i vedea, să nu te sperii.* DELAVRANCEA, S. 91.

ÎNGERÁŞ, *îngeraşi,* s. m. Diminutiv al lui înger. *Făcu un dolofan de copil, ca un îngeraş.* ISPIRESCU, L. 121. ◇ (Termen de dezmierdare) *Tu eşti, iubite Leonaş? — Eu sînt, iubite îngeraş.* ALECSANDRI, T. I 187.

ÎNGERÉL, *îngerei,* s. m. (Învechit) Termen de dezmierdare pentru un copil mic. *Nani-nani copilaş, Dragul mamei fecioraş! Că... mama te-a căuta Ca pe-o floare drăgălaşă, Ca pe-un îngerel în faşă.* ALECSANDRI, P. P. 381.

ÎNGERÉSC, -EÁSCĂ, *îngereşti,* adj. **1.** De înger; angelic. *Plînseră de bucurie... şi se veseliră veselie îngerească.* ISPIRESCU, L. 70. *Zării în faţa noastră o femeie de o frumuseţe îngerească.* ALECSANDRI, O. P. 11. *O, maică! Ţîpă* (= aruncă) *hainele negre călugăreşti Şi ia haine albe îngereşti.* ŞEZ. II 147.

2. (Rar) Călugăresc, monahal. *Veni la schit şi aduse o copilă... spunînd că vrea s-o închine vieţii îngereşti.* GALACTION, O. I 317.

ÎNGERÉŞTE adv. Ca îngerii; foarte frumos, minunat.

ÎNGHEBOŞÁT, -Ă adj. v. **gheboşat.**

ÎNGHEMUÍ vb. IV v. **ghemui.**

ÎNGHESUÍ, *înghésui,* vb. IV. **1.** Tranz. A îngrămădi, a strînge într-un loc (mic). *Bîrzof... scoate pe Brîncoveanu din casele de sus, înghesuindu-l cu toată familia în cîteva beciuri.* GHICA, la TDRG. ◇ Fig. *Se bucura că sărbătoreşte anul nou... în casa mică pe care case mari au înghesuit-o cu vremea.* PAS, Z. I 77. ✦ A înconjura (pe cineva) din toate părţile, silindu-l să se restrîngă în loc puţin. *Cîinii îl înghesuiră lîngă leucă.* GALACTION, O. I 282. *Pe unde trecea, lumea din toate părţile îl înghesuia.* CREANGĂ, P. 228. ◇ Fig. *Se apropiase de băieţandru, îl înghesuia cu întrebările.* DUMITRIU, B. F. 101.

2. Refl. A se îngrămădi, a se îmbulzi, a se aglomera. *Veseli, gălăgioşi, ofiţerii tineri se înghesuiau prin cabinele strîmte.* BART, E. 141. *Norodul se înghesuia Să vadă ce s-a întîmplat.* VLAHUŢĂ, O. A. 117. *Pintre lumea ce se înghesuia cu treabă, fără treabă, iaca se zăreşte o hîrtie filfîind.* CREANGĂ, A. 157.

— Prez. ind. şi: *înghesuiesc* (PAS, L. I 290, GHEREA, ST. CR. I 115).

ÎNGHESUÍÁLĂ, *înghesuieli,* s. f. **1.** Îngrămădire de oameni sau de lucruri; îmbulzeală, aglomerare. *Între cele două clădiri înghesuiala era mai mare.* REBREANU, R. II 200. *Cum scapă de înghesuiala de la intrare, Moş Gheorghe stă locului să-şi facă socotelile.* SP. POPESCU, M. G. 92.

2. (Familiar) Necaz, belea, bucluc. *Şi adică ce... — începu zgîrcitul supărat — să cheltuiesc eu zece sfanţi, ca să scap un drac de la înghesuială?* VISSARION, B. 83.

ÎNGHESUÍRE, *înghesuiri,* s. f. (Rar) Acţiunea de a (se) înghesui şi rezultatul ei; înghesuială.

ÎNGHESUÍT[1] s. n. (Rar) Înghesuire. ◇ Expr. **Pe înghesuite** = în îmbulzeală, strîns, corp la corp. *Strada era îngustă, astfel că bătălia s-a încins pe înghesuite.* PAS, Z. IV 265.

— Formă gramaticală: (în expr.) *înghesuite.*

ÎNGHESUÍT[2]**, -Ă,** *înghesuiţi, -te,* adj. **1.** Îngrămădit, îmbulzit, strîns. *Erau dar cinci inşi înghesuiţi într-o odăiţă.* CĂLINESCU, E. 108. *În interiorul unui vagon închis al tramvaiului vechi stau înghesuite, pe banchete şi-n picioare, treizeci şi patru de persoane.* CARAGIALE, O. II 168. ◇ Fig. *Sunetele năvăleau afară înghesuite, repezi şi jalnice.* DELAVRANCEA, S. 69. ◇ (Adverbial, neobişnuit, în expr.) **A rîde înghesuit** = a rîde înfundat. *Îmi pare că te văd... rîzînd înghesuit în barba-ţi cărunţă.* ODOBESCU, S. I 436.

2. În care e mare înghesuială; aglomerat. *Frumos bal, nu-i aşa? — Prea frumos, numai cam înghesuit.* ALECSANDRI, T. 773.

ÎNGHÉŢ, *îngheţuri,* s. n. **1.** Starea atmosferei în care temperatura coboară sub zero grade, provocînd îngheţarea apei din natură, a pămîntului etc. *Cînd se lasă îngheţul, casele în construcţie sînt bătute în scînduri pînă în primăvară.* PAS, Z. I 27. *Îngheţul pe sub streşini dă sloi, pe cimp dă vînt.* COŞBUC, P. II 185. *Începu o ploaie d-alea de părea că toarnă cu găleata... apoi dete un îngheţ.* ISPIRESCU, L. 28. *Stihii a lumii patru, supuse lui Arald, Străbateţi voi pămîntul... Faceţi din piatră aur şi din îngheţ văpaie.* EMINESCU, O. I 94.

2. Fig. Răceală, fior de frig. *Cînd a bănuit că se apropie de ziuă, l-a trecut îngheţul prin vine.* POPA, V. 75. *Dar azi vălul cade, crudo!... Fruntea mea este trezită de al buzei tale-ngheţ.* EMINESCU, O. I 30. *Îngheţul morţii inima-mi slei.* NEGRUZZI, S. II 31.

ÎNGHEŢÁ, *înghéţ,* vb. I. Intranz. **1.** (Despre lichide, în special despre apă) A se preface în gheaţă; a prinde o pojghiţă de gheaţă sub influenţa temperaturii scăzute; p. ext. (despre unele corpuri care conţin apă) a se întări, a se învîrtoşa din cauza îngheţului. *Pămîntul a îngheţat.* ▭ *Bălţile îngheţaseră, iar cînd călca pe zgrunţurii tari ca fierul, îl săgeta pînă-n creieri.* CAMILAR, TEM. 29. *S-a lăsat iarna cu zăpezi şi geruri... Au îngheţat toate apele.* STANCU, U.R.S.S. 137. ◇ (Hiperbolic) *Tu eşti Gerilă?... Tu trebuie să fii: pentru că şi focul îngheaţă lîngă tine.* CREANGĂ, P. 240. ◇ Fig. *A-nghe̦ţat tăcerea sus ca un ocean.* D. BOTEZ, P. O. 68. ◇ Expr. **A-i îngheţa cuiva inima** (sau **sîngele în vine**) = a înlemni, a încremeni (sau, tranz., a face pe cineva să înlemnească). *Aceste cuvinte ne îngheaţă inima.* GHEREA, ST. CR. II 93. **Minte de îngheaţă apa** (sau **apele**) v. minţi.

2. (Despre fiinţe, plante şi diverse părţi ale organismului lor) A degera, a amorţi de frig; a muri din cauza gerului. *I-au înghe̦ţat mîinile şi picioarele.* ▭ *De mi-ar găti Mîndica antereu, să pun ceva cald pe mine, că, zău, am înghe̦ţat.* ALECSANDRI, T. I 317. (Hiperbolic) *Ne-a înghe̦ţat limba în gură şi măduva în ciolane de frig.* CREANGĂ, O. A. 254. ◇ Tranz. *Ar fi vrut să doarmă, să viseze — dar gerul îi înghe̦ţa pleoapele şi-i painjenea ochii.* EMINESCU, N. 42. (Poetic) *Vîntul trecuse la nord. Suflarea lui înghe̦ţase văzduhul.* BART, E. 389.

3. Fig. A încremeni. *Voi să spuie ceva, dar cuvintele înghe̦ţară pe buze; pleoapele căzură grele şi rămase ţeapăn.* DUNĂREANU, CH. 39. *Cu faţa spre părete mă lasă prin străini, Să-nghe̦ţe sub pleoape a ochilor lumini.* EMINESCU, O. I 127. ◇ Tranz. *Moşneagul ar mai fi spus ceva dacă privirea aprigă a lui Şoimaru nu i-ar fi înghe̦ţat vorba pe buze.* SADOVEANU, O. VII 168. *Străin la vorbă şi la port, Luceşti fără de viaţă, Căci eu sînt vie, tu eşti mort, Şi ochiul tău mă-nghe̦aţă.* EMINESCU, O. I 171.

4. Fig. (Adesea urmat de determinări introduse prin prep. «de») A fi cuprins de o emoţie puternică, a rămîne fără suflare; a înmărmuri, a înţepeni. *Atunci, să ştii tu bine, Vom mai vorbi cu tine, Cînd mi-or găsi inelul... Iar mirele-a-nghe̦tat.* COŞBUC, P. I 278. *Se făcu iarăşi lup... rînjind către curtenii împăratului. Aceştia... deodată înghe̦tară de frică.* ISPIRESCU, L. 79. *Femeia lui Ipate, cînd a mai văzut şi asta, numai i s-a încleştat gura şi a înghe̦tat de frică.* CREANGĂ, P. 178.

ÎNGHEȚÁRE, *înghețări,* s. f. Faptul de a îngheța.

1. Îngheț.

2. (Ec. pol.; în expr.) *Înghețarea salariilor* = (în orînduirea capitalistă) interzicere de a se mări salariile (în timp ce prețul mărfurilor crește), pentru a se obține profituri maxime de către capitaliști.

ÎNGHEȚÁT, -Ă, *înghețați, -te,* adj. **1.** (Despre lichide, mai ales despre apă) Transformat în gheață; acoperit cu o pojghiță de gheață; (despre unele corpuri solide) întărit, învîrtoșat (pentru că a înghețat apa pe care o conține). *Trecură cu chervanele Tisa înghețată și se îndreptau acum spre Huedin.* V. ROM. noiembrie 1953, 9. *Pe dealuri înghețate subt zăpadă, Am stat s-ascult De este vreo suflare pe pămînt.* D. BOTEZ, P. O. 64. *E un ger amar, cumplit! Stelele par înghețate, cerul pare oțelit.* ALECSANDRI, P. A. 115. ✧ Fig. *Îngropate, Zac, coperite de uitare, Atîtea visuri înghețate, De vreme și de nepăsare.* VLAHUȚĂ, P. 29. ✧ Expr. **A îngheța bocnă** v. bocnă.

2. (Despre oameni sau animale) Înțepenit de frig, degerat. *O găsi rece, înghețată, o socoti moartă.* NEGRUZZI, S. I 26.

3. Fig. Înmărmurit, înlemnit, împietrit (din cauza unei emoții puternice). *Înghețat de spaimă.* ▭ *Zîmbetul ușor sarcastic îi rămînea înghețat în colțul din stînga gurii.* SADOVEANU, A. L. 24. ✦ (Despre ochi) Cu privirea fixă, încremenită. *Istrate Zvorîșteanu l-a privit o clipă cu ochii lui înghețați.* GALAN, Z. R. 156. *Sar eunucii, vin, îl prind — Se-ntoarce-arabul răsărind Cu ochii înghețați.* COȘBUC, P. I 114.

ÎNGHEȚÁTĂ, *înghețate,* s. f. Preparat răcoritor făcut dintr-o compoziție cu bază de fructe, lapte, zahăr etc., răcită, într-un aparat special, pînă la solidificare; porție din acest preparat. *Înghețată de vanilie. Înghețată de zmeură.* ▭ *Ie* (=ia) *o înghețată, doar te-i mai răcori... De care poftești? De alămiie?* ALECSANDRI, T. I 159.

ÎNGHIMPÁ, *înghimp,* vb. I. Tranz. A înțepa, a împunge. *Își trăsese sumanul peste cap, ca să nu-l înghimpe țînțarii.* CAMILAR, TEM. 220. *M-o înghimpat cu mustețele.* ALECSANDRI, T. I 43. ✧ Fig. *Dragostea îl înghimpase urît!* SBIERA, P. 157. ✧ Refl. *A visat că s-a-nghimpat Și-umblă la picior legat.* PANN, P. V. I 103. ✦ A îmboldi. *Fetei și lui Ipate au început a le sfîrîi inima unul după altul. Boldul Satanei se vede că-i înghimpase.* CREANGĂ, P. 167.

ÎNGHIMPÁT, -Ă, *înghimpați, -te,* adj. (Rar) Plin de ghimpi. *Intrarea e închisă prin rugii înghimpați.* EMINESCU, N. 138.

ÎNGHIOLDEÁLĂ, *înghioldeli,* s. f. Înghioldire.

ÎNGHIOLDÍ, *înghioldesc,* vb. IV. Tranz. (Regional) A înghionti. *Mă înghioldea cu bîta mea.* GALACTION, O. I 289. *De multe ori trebuia să vină Bodea bătrînul, să-l înghioldească cu bîta.* AGÎRBICEANU, S. P. 14. *Începînd a-l înghioldi, îi zise: — ... Ce cauți tu aci?* ISPIRESCU, L. 275. ✧ Refl. reciproc. *Își pierdeau vremea pe-afară sau se înghioldeau printre mașini.* PAS, Z. I 259. ✦ Fig. A îndemna.

ÎNGHIOLDÍRE, *înghioldiri,* s. f. Acțiunea de a înghioldi și rezultatul ei.

ÎNGHIONTEÁLĂ, *înghionteli,* s. f. Înghiontire.

ÎNGHIONTÍ, *înghiontesc,* vb. IV. Tranz. A da ghionți, a lovi cu cotul sau cu piciorul; a ghionti. *Îl înghionti pe omul de lîngă el.* DUMITRIU, N. 93. ✧ Refl. reciproc. *Străpunseră gloata înghiontindu-se și dînd din coate.* DUMITRIU, B. F. 111.

ÎNGHIONTÍRE, *înghiontiri,* s. f. Acțiunea de a (se) înghionti și rezultatul ei.

ÎNGHIRLANDÁT, -Ă, *înghirlandați, -te,* adj. Împodobit cu ghirlande (de flori, de frunze etc.). *Tribuna s-a făcut pe o podea mai înaltă, iar la cele patru colțuri ale ei s-au pus stîlpi înghirlandați.* CAMIL PETRESCU, O. II 352. *Erau copii de toată mîna... care cu căciuli pe ceafă ori pe sprîncene, care cu pălării de pîslă, înghirlandate cu flori de măceși.* MACEDONSKI, O. III 14.

ÎNGHIȚÍ, *înghit,* vb. IV. Tranz. (Folosit și absolut) **1.** (Despre ființe) A face să pătrundă mîncarea, băutura etc. din gură în stomac prin contracția succesivă a unor anumiți mușchi ai limbii, faringelui și esofagului. *Bedros înghițea mîncarea pe nerăsuflate.* DUMITRIU, N. 262. *Începe a înghiți la apă: și-nghite, și-nghite, pînă ce înghite el toată apa din fîntînă.* CREANGĂ, P. 65. ✧ (Glumeț) *Ho!... că parc-ai să ne-nghiți... Face-o gură cît o șură.* ALECSANDRI, T. I 172. ✧ Expr. **A înghiți gălușca** sau **a o înghiți** = a suporta o neplăcere fără să cîrtească, a îndura o neplăcere. *Boierul, luîndu-i înainte cu gluma, a înghițit gălușca și a tăcut molcum.* CREANGĂ, A. 167. **A înghiți strîmb** (sau **rău**) = a scăpa mîncarea sau băutura pe laringe; a se îneca. *Lui Ionuț i se părea că înghite strîmb.* SADOVEANU, F. J. 509. **A înghiți în sec** v. sec. **A înghiți cu noduri** v. nod. **A înghiți noduri** v. nod. **A-și înghiți lacrimile** (sau **plînsul**) = a-și stăpîni plînsul, a-și opri lacrimile; a reprima izbucnirea unui sentiment. *Plîngea înăbușit, înghițindu-și lacrimile.* DUMITRIU, N. 198. *Mitrea și-a înghițit lacrimile și-a tăcut.* SADOVEANU, M. C. 6. *Își înghiți plînsul cu greutate...* id. O. VII 341. **A-i veni** (cuiva) **să înghită pe altul (de bucurie),** se zice pentru a arăta că cineva e foarte mulțumit de altul. *Mamei îi venea să mă înghită de bucurie.* CREANGĂ, A. 33. **A înghiți** (pe cineva) **din ochi** (sau **cu ochii**) = a nu se mai sătura privind pe cineva. *Arald nebun se uită, cu ochii o-nghițea.* EMINESCU, O. I 95. (Familiar) **A nu înghiți** (pe cineva) = a nu putea suferi (pe cineva). ✦ Fig. (Cu privire la aer, miresme) A trage în plămîni, a inhala, a respira adînc. *Privi cerul albastru și înghiți mireasma pădurii.* SADOVEANU, B. 222. *Pe rînd îi scoteau* [pe deportați] *afară pe punte ca să înghită aerul curat, de care erau mai doriți decît de hrană.* BART, E. 274.

2. Fig. A face să dispară (cuprinzînd în sine), a absorbi; a acoperi. *Drumul de fier... pătrunde chiar înăuntrul muntelui, prin gura neagră a tunelului care îl înghite.* BOGZA, C. O. 347. *Îndată ce i-au agiums valul, i-au acoperit pe toți, înghițindu-i sălbatica mare.* DRĂGHICI, R. 34. ✧ Expr. **L-a înghițit pămîntul** = a murit. *Am avut un fecior și ne-a lăsat, l-a înghițit pămîntul!* SADOVEANU, O. I 353. **Parcă l-a înghițit pămîntul,** se spune despre cineva (sau ceva) care a dispărut fără urmă, care nu mai poate fi găsit. *Feciorul împăratului nu mai venea nici cu pasăre, nici fără pasăre, parcă l-a înghițit pămîntul.* BOTA, P. 16.

3. Fig. (Cu privire la texte scrise) A citi repede, cu lăcomie.

4. Fig. A suporta cu resemnare o insultă, o necuviință; a răbda fără a crîcni. *Totdeauna îi înghițise vorbele ei, neîndrăznind, de rușine, să-i răspundă.* PREDA, Î. 178. *Sînt oameni care au înghițit tot felul de umilințe.* VLAHUȚĂ, O. A. 205. *Vasile răbda, tăcea, înghițea totul.* CONTEMPORANUL, VII 200.

5. Fig. (Cu privire la cuvinte sau părți de cuvinte) A nu rosti, a omite (din cauza unui defect de vorbire); a nu spune ce ar fi vrut sau ar fi trebuit să spună, a se reține de a vorbi. *Nu era vorbitor bun; înghițea silabe.* GALAN, Z. R. 85. *Neculăieș Mînecuță își înghiți iar vorbele.* SADOVEANU, P. M. 30. *De aceea moșneguțul își înghiți răspunsul și tăcu.* C. PETRESCU, C. V. 101. *Soldatul... bolborosi, înghițind resturi de cuvinte, fără rost.* SAHIA, N. 78.

ÎNGHIȚÎRE, *înghițiri*, s. f. Acțiunea de a înghiți. *Spectacolul se termina întotdeauna cu înghițirea celor trei săbii.* SAHIA, N. 66.

ÎNGHIȚITOÁRE, *înghițitori*, s. f. (Rar) Gîtlej, beregată. *De-atîta vorbă, mi s-a uscat înghițitoarea.* SADOVEANU, D. P. 35.

ÎNGHIȚITÚRĂ, *înghițituri*, s. f. Cantitate de băutură (v. duşcă) sau de mîncare care se înghite dintr-o dată. *Începu să păşească în încăperea scundă, oprindu-se să soarbă o înghițitură de cafea.* C. PETRESCU, A. 287. *După ce trag ei o înghițitură de țuică, cizmarul își ia traista.* ŞEZ. IX 68. ◇ Expr. **(A bea) dintr-o înghițitură** = (a bea) sorbind toată băutura dintr-o singură dată. *Roşul bea dintr-o înghițitură paharul ce i-l adusese minerul.* DAVIDOGLU, M. 22.

ÎNGÎMFÁ, *îngîmf*, vb. I. Refl. (Despre oameni) A fi încrezut, a avea o atitudine trufaşă; a se fuduli, a se mîndri, a se crede, a se făli, a se umfla în pene. *Fiul împăratului era mîndru nevoie mare, fiindcă zîna numai cu dînsul juca... Şi unde se rotea pe lîngă dînsa şi se îngîmfa ca un curcan.* ISPIRESCU, L. 311. *Murgul se scula, La stăpîn mergea Şi-astfel îi grăia: Stăpîne, stăpîne... Şoimul s-a-ngîmfat Şi s-a lăudat Că-n fugă m-o-ntrece.* TEODORESCU, P. P. 63.

— Prez. ind. şi: (învechit) *îngîmfez* (ALEXANDRESCU, M. 63).

ÎNGÎMFÁRE, *îngîmfări*, s. f. Atitudine de încredere exagerată în propriile forțe; vanitate, orgoliu, trufie, fudulie. *Nu se amestecau cu ceilalți, însă nici nu arătau îngîmfare sau vrăjmăşie.* PAS, Z. I 224. *Şarlatanul... să înşele putu mai cu-nlesnire, Aci prin îngîmfare, aci prin linguşire.* MACEDONSKI, O. I 169. *Albert... Priveşte cu-ngîmfare frumoasa lui oştime.* ALECSANDRI, P. A. 144.

ÎNGÎMFÁT, -Ă, *îngîmfați, -te*, adj. 1. Încrezut, înfumurat, fudul; vanitos, orgolios. *Înalt şi îngîmfat, își strînse haina Şi plescăi din limbă, surîzînd.* PORUMBACU, P. 93. *Înnorat de gînduri este Soarele, că l-au durut Vorbele-ngîmfatei fete.* COŞBUC, P. II 84. *Mirele şădea pe perini cucuiat, fudul şi îngîmfat.* SBIERA, P. 127. ◇ (Substantivat) *Gîndiți că nu ştiu că vreți să-l oborîți numai ca să puneți în locul lui pe contele de Kildar, un îngîmfat?* NEGRUZZI, S. III 352.

2. Fig. (Învechit) Umflat, bogat. *Varza cea-ngîmfată-n foi.* PANN, P. V. I 120.

ÎNGÎNÁ, *îngîn*, vb. I. 1. Tranz. (Cu privire la sunete, glas, vorbe, p. ext. la cei care le emit) A imita, a repeta, a reproduce (uneori în bătaie de joc). *Moş Hau îngînă din gură toate lighioile bălții şi ostroavelor.* SADOVEANU, N. F. 65. *Ursul iarăşi s-au pus lîngă uşă şi au început, cu glas mai subțire, să îngîne glasul caprei.* SBIERA, P. 204. *Cîntă cucul la fîntînă, Corbul şade şi-l îngînă.* TEODORESCU, P. P. 347. ◇ (Poetic) *Ce glas îngînă zurgălăii? E rîul, ciocîrlia văii.* DEŞLIU, M. 14. ◇ Refl. (Rar) *Respira greoi, îngînîndu-se: Nu... nu...* CAMIL PETRESCU, U. N. 34.

2. Tranz. A rosti încet şi neclar, a îngăima, a şopti; a cînta cu gura pe jumătate. *Se codea zmeul, îngîna verzi şi uscate.* ISPIRESCU, L. 223. *A veni ea şi vremea aceea, voinice, zise împăratul, îngînînd vorba printre dinți.* CREANGĂ, P. 265. ◇ (Poetic) *Numa jarul mai mocneşte Sub spuza ce se răceşte Şi izvorul mai îngînă Doina muntelui bătrînă.* DEŞLIU, M. 61. *Şi-n fund de peşteri depărtate Doar apele îngînă tainic legende vechi din vremi uitate.* IOSIF, P. 87. ◇ Absol. *Mitrea îngînă: ce-or fi făcînd ai noştri acasă?* SADOVEANU, M. C. 95. *De, Vladimir, a îngînat mama, credeam că te vor bucura.* SAHIA, N. 60.

3. Tranz. (Mai ales poetic) A acompania, a însoți. *Vom visa un vis ferice, Îngîna-ne-vor c-un cînt Singuratice izvoare, Blînda batere de vînt.* EMINESCU, O. I 75. *Cîțiva porumbi sălbatici... se răsfățau pe drum şi, cînd trăsura sosea aproape de dînşii, ei zburau mai departe, tot pe cale, şi îngînau astfel mersul nostru.* ODOBESCU, S. I 382. *Năluciri scumpe... veniți de-ngînați vesel a mele tinerețe.* ALECSANDRI, P. I 124. ◇ Refl. (Uneori reciproc) *Şi se duc pe rînd, pe rînd, Zarea lumii-ntunecînd... Şi mă lasă pustiit, Vestejit şi amorțit, Şi cu doru-mi singurel, De mă-ngîn numai cu el.* EMINESCU, O. I 214. *Gangurul misterios Cu privighetoarea dulce se îngînă armonios.* ALECSANDRI, P. A. 123. *Bate vînt de primăvară, Eu cînt doina pe afară, De mă-ngîn cu florile Şi privighitorile.* id. P. P. 224. ✦ Refl. A se amăgi. *Unul prin vis vede plîngînd O mamă-mbătrînită, Altul se-ngînă dizmierdînd Soția lui iubită.* ALECSANDRI, P. A. 160. *Sultanul se minuna Şi cu mila se-ngîna.* id. P. P. 211.

4. Refl. reciproc. A se amesteca, a se confunda, a se îmbina, a se împleti. *Tot mai sprinten se-ngînă şi se-ntrec melodiile.* DEŞLIU, G. 45. *Vuietul mării se îngîna cu zgomotul vieții din port.* BART, E. 380. *Umbra şi lumina... se-ngîna în sală.* MACEDONSKI, O. I 263. *Două tinere cîntări Se-ngînă.* ALECSANDRI, P. III 400. ◇ Expr. **A se îngîna ziua** (sau, rar, **soarele**) **cu noaptea** = a se crăpa de ziuă, a se ivi zorile. *Trebuie să te scoli dimineață tare, cînd se îngînă ziua cu noaptea.* SADOVEANU, N. F. 56. *Vara, în revărsatul zorilor... glasul lui cuconu Ioniță Hrisanti niciodată nu dădea greş, de îndată ce începea să se îngîne ziua cu noaptea.* HOGAŞ, H. 7. *Ciobănaşul era gata de plecare, fiindcă tocmai se îngîna ziua cu noaptea.* ISPIRESCU, L. 248.

5. Refl. (Rar) A se mişca uşor, a se legăna. *La fîntînă E pustiu şi nu se-ngînă Nici o boare.* COŞBUC, P. I 221. ◇ Tranz. *De-aş fi, iubito, vîntul de seară, Eu nici o floare n-aş îngîna.* ALECSANDRI, P. I 214.

ÎNGÎNÁRE, *îngînări*, s. f. Acțiunea de a (se) îngîna şi rezultatul ei.

1. Rostire înceată, abia simțită; murmurare; cîntec nedesluşit. *Îngînări uşoare de cîntece tot se mai ridicau, ca suspine, în pacea nopții.* SADOVEANU, O. I 290. *În răstimpuri de liniște veneau de departe, din adîncuri, cele din urmă îngînări ale mierlelor.* id. ib. 300.

2. Bolborosire, bîlbîire, îngăimare. *Toate şovăirile şi toate îngînările rostirii mele.* ODOBESCU, S. III 562. *Începe a recita* [poezia] *şi o duce pînă la sfîrşit... fără îngînare şi fără o singură greşeală.* GHICA, S. 657.

ÎNGÎNÁT, -Ă, *îngînați, -te*, adj. (Despre vorbe, sunete) Rostit uşor, abia auzit, murmurat, şoptit; îngăimat. *Îi plăcea s-audă cuvinte uşor îngînate, îi plăcea să-i spun că-i cea mai frumoasă.* SADOVEANU, O. VIII 9. *Vorbeşte vorba-ngînată, Parcă-i e gura legată.* PANN, P. V. I 103.

ÎNGÎNDURÁ, *îngîndurez*, vb. I. Tranz. A deştepta cuiva gînduri neliniştitoare, a pune pe gînduri, a îngrijora. *Mai mult îl îngîndura faptul în sine.* REBREANU, R. I 85. *Îl sfătuise, cu o insistență ce o îngîndurase pe Fana, s-o ducă pe bolnavă undeva, la țară.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 37.

ÎNGÎNDURÁRE s. f. Faptul de a fi îngîndurat; cufundare în gînduri, îngrijorare. *Caii, folosindu-se de îngîndurarea lui moş Gavril, mergeau încet, la pas.* MIRONESCU, S. A. 135.

ÎNGÎNDURÁT, -Ă, *îngîndurați, -te*, adj. Dus pe gînduri, preocupat. *Moş Gheorghe tăcea, privind îngîndurat în căruța goală.* DUMITRIU, N. 224. *Dunărea bătrînă curge tulburată, Frumoasa Irină stă îngîndurată.* IOSIF, V. 78. *Îngîndurată Se plimbă visătoarea Fatma.* COŞBUC, P. I 52.

ÎNGÎRBOVÍT, -Ă, *îngîrboviți, -te*, adj. (Rar) Gîrbovit, gîrbov. *Tot una e dac-ai murit Flăcău ori moş îngîrbo-*

vit ; Dar nu-i tot una leu să mori Ori cîne-nlănțuit. COȘBUC, P. I 257.

ÎNGLOBÁ, *înglobez,* vb. I. Tranz. A face să intre într-un tot, a introduce ca parte integrantă ; a cuprinde, a include. *De la Pușkin încoace, limba rusească scrisă devine mai bogată, înglobînd în ea toată comoara de nestemate a cîntecului oral.* SADOVEANU, E. 209.

ÎNGLOBÁRE, *înglobări,* s. f. Acțiunea de a înglobа ; cuprindere, includere.

ÎNGLODÁ, *înglodez,* vb. I. Refl. A se cufunda în noroi (fără a mai putea ieși) ; a se împotmoli, a se înnămoli. *Cîți venea... să sară, toți pica într-acel glod și se îngloda.* SBIERA, P. 41. *Și se răstoarnă carul și rău se-nglodează bătrînul.* EMINESCU, O. IV 198. *Un loc... plin de mlaștine colo de vale. — Unde mi se înglodaseră roțile? — Așa.* NEGRUZZI, S. I 184. ✦ Fig. (De obicei determinat prin «în datorii») A se băga în datorii care nu mai pot fi plătite ; a-și face foarte multe datorii. *De ani de zile muncim vara întreagă pe lanurile boierești... și pe an ce trece ne găsim tot mai înglodați în datorii.* MIRONESCU, S. A. 27. *În cîțiva ani nu s-a făcut nemic, ne-am înglodat la curte pe niște popușoi stricați.* CONTEMPORANUL, VII 506. ✧ Tranz. fact. *M-ai înglodat în datorii pîn-în urechi.* ALECSANDRI, T. 1016.

— Variantă : (învechit) **înglodí** (KOGĂLNICEANU, S. 213) vb. IV.

ÎNGLODÁRE, *înglodări,* s. f. Acțiunea de a (se) îngloda ; fig. cufundare în datorii.

ÎNGLODÁT, -Ă, *înglodați, -te,* adj. Intrat în noroi (fără a mai putea ieși), împotmolit, înnămolit. *Se auzeau îndemnurile bouarilor, pocnetele harapnicelor și opintirile robilor la roțile înglodate.* SADOVEANU, F. J. 762.

ÎNGLODÍ[1] vb. IV v. **îngloda.**

ÎNGLODÍ[2] vb. IV v. **glodi.**

ÎNGLOTÁT, -Ă adj. v. **înglotit.**

ÎNGLOTÍ[1], *înglotesc,* vb. IV. Tranz. (Învechit și arhaizant) A strînge gloatele, a concentra oastea în vederea unei acțiuni militare. *Sinan... își înghoti oștile pe lîngă sine.* BĂLCESCU, O. II 90.

ÎNGLOTÍ[2], *înglotesc,* vb. IV. Tranz. (Regional) A defăima. *Acum el o poartă gurilor prin sat, O-nglotește-n vorbe ca pe-o vinovată.* COȘBUC, P. I 247.

ÎNGLOTÍRE, *înglotiri,* s. f. (Învechit și arhaizant) Acțiunea de a înglotí[1] și rezultatul ei ; îngrămădire, concentrare. *Vitejii aceștia de frunte Rău pătimi-vor încinși de valu-nglotirii troiene.* MURNU, I. 211. *Văzu înglotirea oștilor la Stoinești.* BĂLCESCU, O. II 106.

ÎNGLOTÍT, -Ă, *înglotiți, -te,* adj. (Învechit și arhaizant) Strîns în gloate sau cete, adunat în număr mare. (Atestat în forma *înglotat*) *Gloanțele răpăiesc mai îndesate de cum sînt oamenii noștri înglotați.* ODOBESCU, S. III 586.

— Variantă : **înglotát, -ă** adj.

ÎNGRĂDÍ, *îngrădesc,* vb. IV. Tranz. 1. A împrejmui un teren (cu gard, cu uluci, cu zid etc.). *În stînga, la cîțiva pași, începea cimitirul satului, îngrădit cu spini.* REBREANU, P. S. 11. *La bătălia de la Cosovo vedem pe Huniade a-și îngrădi tabăra.* BĂLCESCU, O. I 30. *Spune, dragă, maică-ta, Să-ngrădească grădina, Dar cu gard de șarampoi.* ȘEZ. I 140. ✧ Absol. (Metaforic) *Am un moșneag mititel Și-ngrădește frumușel* (Acul). GOROVEI, C. 2. ✧ Refl. Fig. *Cei tari se îngrădiră Cu-averea și mărirea în cercul lor de legi.* EMINESCU, O. I 56. *Cu puterea, cu scandalul cînd cei mari se îngrădesc, Al lor cuget înnoptează, creierii le putrezesc.* BELDICEANU, P. 121.

2. Fig. A pune limite, a stăvili. *Îți îngrădește gura, Spancioc!* ALECSANDRI, T. II 169. *Muncitori neobosiți, Să muncim și să-ngrădim Pe chiaburul cel hain.* POP.

ÎNGRĂDÍRE, *îngrădiri,* s. f. Acțiunea de a (se) îngrădi și rezultatul ei.

1. Împrejmuire (cu gard, cu uluci, cu zid etc.). *Îngrădirea terenului de sport.* ▭ *Îngrădirile* [taberelor] *se făceau cînd cu șanțuri, cînd cu care legate și umplute cu pămînt.* BĂLCESCU, O. I 30.

2. Fig. Limitare, restrîngere, stăvilire. *Comerțul cooperatist este una din formele principale de utilizare a legii valorii în interesul societății, de îngrădire a rolului ei de regulator în circulația mărfurilor.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 336, 4/6. ✧ *Îngrădirea chiaburimii* = limitarea, prin diverse măsuri fiscale și economice, a puterii economice și a influenței politice a chiaburimii (constituind prima treaptă în cadrul politicii de desființare totală a elementelor exploatatoare de la sate). *Îngrădirea chiaburimii se realizează prin apărarea intereselor proletariatului agricol, ale țăranului sărac și mijlocaș împotriva chiaburului, printr-o politică de clasă în așezarea impozitelor și la colectări, iar pe de altă parte prin dezvoltarea și întărirea cooperației, prin întovărășirea țăranilor muncitori în vederea lucrării în comun a pămîntului cu mijloace mecanizate.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 304.

ÎNGRĂDITÚRĂ, *îngrădituri,* s. f. Împletitură de nuiele sau gard, zid, grilaj etc., cu care se împrejmuiește un teren. *Cele dintîi căsuțe acoperite cu stuh ale satului se împrăștiau printre îngrăditurile de nuiele.* GÎRLEANU, L. 30.

ÎNGRĂMĂDEÁLĂ s. f. Aglomerație, înghesuială. *Deodată însă își făcu loc prin îngrămădeală un bătrîn mărunt, îndesat, cu barba scurtă și țepoasă, cu ochii ascuțiți și aspri.* SADOVEANU, O. VII 60.

ÎNGRĂMĂDÍ, *îngrămădesc,* vb. IV. Tranz. 1. A strînge la un loc, a face grămadă ; a aduna. *I se spusese «tovarășe»... și cuvîntul cald, bun, îi năboise tot sîngele, i-l îngrămădise în inimă.* CAMILAR, TEM. 122. *Vîntul îngrămădea nori fumurii pe culmile rotunde.* C. PETRESCU, S. 11. *Blocuri de piatră, nisip, varniți, material pentru schele, stau toate îngrămădite împrejur.* SP. POPESCU, M. G. 59. ✧ Refl. *În această regiune, în care munții au încetat, cătunele se îngrămădesc și mai mult pe malul Oltului.* BOGZA, C. O. 361. (Fig.) *Pe zi ce merge se îngrămădesc dureri pe capul ei.* IONESCU-RION, C. 72.

2. A înghesui, a îmbulzi. (Refl.) *Printr-o mișcare instinctivă toți se îngrămădesc la probă.* BART, S. M. 37.

— Variantă : **grămădí** (SADOVEANU, O. VII 10, EMINESCU, O. I 54) vb. IV.

ÎNGRĂMĂDÍRE, *îngrămădiri,* s. f. Acțiunea de a (se) îngrămădi și rezultatul ei ; grămadă, morman. *Pînă și pădurile erau o îngrămădire de cărbuni negri.* CAMILAR, TEM. 191. *Satele au încetat să mai fie o îngrămădire de materiale moarte, pentru a deveni adevărate ființe vii.* BOGZA, C. O. 239. *Deodată soarele fu înghițit de uriașele îngrămădiri de nouri, și lumina scăzu brusc.* SADOVEANU, O. III 75.

— Variantă : **grămădíre** (V. ROM. decembrie 1951, 203) s. f.

ÎNGRĂȘÁ, *îngrăș,* vb. I. 1. Refl. (Despre ființe) A deveni (mai) gras, a prinde grăsime. *Domnule profesor, nu știu ce să fac să nu mă mai îngraș.* C. PETRESCU, C. V. 207. ✧ Fig. *Ca punga lui vodă mai mult să se-ngrașe... Lăsat-au flăcăii ciocane și coase, Mînați la măcel să cadă sub pietre.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 156, 12/1. ✦ Tranz. (Cu privire la animale sau

păsări domestice) A hrăni bine, a face să devină gras prin nutrire rațională. *Mîna care... Îngrașă cirezi și turme.* CONACHI, P. 291. *Dar tu, bade Ionaș, Tot în pene ai sălaș, Ca un pui cînd îl îngrași.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 460. ◇ (Refl. pas., în expr.) **Nu se mai îngrașă porcul în ajun** (sau **la ignat**) = nu se poate face un lucru serios în ultimul moment.

2. Tranz. (Cu privire la pămînt) A face (mai) roditor, (mai) mănos, prin îngrășăminte chimice sau naturale. (Refl. pas.) *Pentru a mări eficacitatea ogorului negru, el se îngrașă cu bălegar de grajd sau cu îngrășăminte verzi.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 366, 5/4. ◇ Fig. *Noi ogoarele noastre le-am dobîndit cu brațul nostru și le-am îngrășat cu sînge.* SADOVEANU, O. VII 104.

ÎNGRĂȘÁRE, *îngrășări,* s. f. Acțiunea de a (se) îngrășa.

1. Nutrire rațională care duce la depunerea grăsimii pe corpul ființelor (ceea ce aduce cu sine rotunjirea formelor și o creștere a greutății). *Ne vorbește pe larg despre creșterea și îngrășarea acestui soi de păsări.* ODOBESCU, S. III 26.

2. Fertilizarea pămîntului prin îngrășăminte chimice sau naturale.

ÎNGRĂȘÁT, -Ă, *îngrășați, -te,* adj. **1.** (Despre ființe) Care a devenit gras. *Porc îngrășat.*

2. (Despre sol) Făcut (mai) roditor prin îngrășăminte chimice sau naturale. *Răsadnițe îngrășate.*

ÎNGRĂȘĂMÍNT, *îngrășăminte,* s. n. Produs organic sau mineral, conținînd substanțe chimice de care are nevoie pămîntul pentru a deveni mai roditor. *Îngrășăminte naturale. Îngrășăminte chimice.* ▭ *Îngrășămintele minerale constituie un puternic factor de sporire a recoltei.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 365, 5/1.

ÎNGRĂȘĂTORÍE, *îngrășătorii,* s. f. Loc special amenajat unde sînt îngrășate animalele (mai ales porcii). *Mobilizați pe toată lumea de la păsări, de la îngrășătoria de porci, de la crescătoria de tauri.* DEMETRIUS, V. 118.

ÎNGRELÁ, *îngrelez,* vb. I. Tranz. A îngreuia marginile inferioare ale unei unelte de pescuit, pentru a o face să se cufunde în apă și să se mențină în poziție verticală.

ÎNGREȚOȘÁ, *îngrețoșez,* vb. I. Refl. A simți greață, scîrbă; a se scîrbi, a se dezgusta. *Moșneagul își învăța fata... să nu se îngrețoșeze, nici să nu se sfiască de nimică.* SBIERA, P. 206. *Făt-Frumos, nu te răsti așa rău la mine, nici te îngrețoșa de vederea mea, zise calul cu viers dulce, că mult bine pot să-ți fac.* POPESCU, B. II 11. ✦ Tranz. A face ca cineva să fie cuprins de greață; a dezgusta pe cineva.

ÎNGREȚOȘÁRE s. f. Faptul de a (se) îngrețoșa; aversiune puternică, greață, scîrbă, dezgust. *Nu știu cum putui să te ascult, fără să mor de rușine și de îngrețoșare.* NEGRUZZI, S. III 187.

ÎNGREUÍ, *îngreuiez* și (rar) *îngréui,* vb. I. Tranz. **1.** (În opoziție cu ușura) A face ca cineva sau ceva să fie mai greu. *Nu-ngreuia, stăpîne, a țării grea povară.* ALECSANDRI, T. II 167. *Dacă natura m-a făcut ușor, pentru ce să mă îngreuie cît un grosoman ce trage poate opt sute de litre?* NEGRUZZI, S. I 40. *Noi, cu povoara ce aveam, Lesne pe cale mergeam, Dar dumneavoastră ne-ați înșelat, Povoara ne-ați îngreuiat.* SEVASTOS, N. 205.

2. (În opoziție cu înlesni) A face ca un lucru să fie mai anevoios; a pricinui cuiva greutăți. *Eroica luptă a muncitorilor ceferiști a îngreuiat burgheziei și moșierimii române fascizarea țării.* IST. R.P.R. 619. ◇ Refl. *Opintea boii mereu, Opintea și sufla greu, Și cotiga scîrțîia Și calea se-ngreuia.* ALECSANDRI, P. P. 98. (Fig.) *Acum... ți s-a îngreuiat și gospodăria.* CREANGĂ, P. 161.

3. Fig. (În opoziție cu înviora) A face să fie greoi, a moleși. *Nu te da îngreuiat de somn.* SBIERA, P. 141. ✦ Refl. (Învechit) A se arăta greoi, leneș la treabă; a se lăsa greu. *Te rog, domnule, numai nu te îngreuia. Slujba ce-ți cer este de un interes național.* KOGĂLNICEANU, S. 197.

4. Fig. A produce o senzație de apăsare, de greutate. *Simți ceva că-l cam îngreuiază pre lîngă tîmple.* ISPIRESCU, U. 110. ◇ Refl. *Amorțeala mă cuprinsese și pleoapele mi se îngreuiau.* SADOVEANU, O. I 353. ✦ Refl. A se îngrămădi împovărînd (pe cineva sau ceva). *Cugeta... la cheltuielile nouă — altele și iar altele — care aveau să se îngreuie asupra lui ca un munte.* SADOVEANU, Z. C. 327.

— Pronunțat: *-gre-u-.*

ÎNGREUIÁT, -Ă, *îngreuiați, -te,* adj. Încărcat, împovărat; apăsat.

— Pronunțat: *-gre-u-.*

ÎNGREUIÉRE s. f. Acțiunea de a îngreuia.

— Pronunțat: *-gre-u-.*

ÎNGREUNÁ, *îngreunez,* vb. I. Tranz. **1.** A împovăra. *A îngreunat calul cu multe poveri.* ◇ Refl. *Plantele se îngreunează de stropi.* CAMILAR, TEM. 304.

2. Fig. A face ca ceva să pară greu, să producă senzația de apăsare. *Un miros puternic de chiparose îngreuna aerul.* ANGHEL, PR. 65. *Miroase-adormitoare văzduhul îl îngreun', Căci vîntul adunat-a de flori de tei troiene.* EMINESCU, O. I 97.

3. A face să fie anevoios, greu de îndeplinit, greu de suportat. *În schițele marilor maeștri nici un amănunt de prisos, nici un element străin nu îngreunează desfășurarea acțiunii.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 379, 2/5.

— Pronunțat: *-gre-u-.*

ÎNGREUNÁRE s. f. Acțiunea de a îngreuna; împovărare, apăsare. *Am văzut talente stinse sub îngreunarea vieții, În mizerie sleindu-și bărbăția tinereții.* DEMETRESCU, O. 42.

— Pronunțat: *-gre-u-.*

ÎNGREUNÁT, -Ă, *îngreunați, -te,* adj. **1.** Încărcat, împovărat. *Cal îngreunat de poveri.*

2. (La f., despre femei) Însărcinată, gravidă. *Din momentul acela ea purcese îngreunată.* EMINESCU, N. 4.

— Pronunțat: *-gre-u-.*

ÎNGRIJÁ, *îngrijez,* vb. I. Refl. (Rar) A se îngrijora, a se neliniști. *Dă-i vin cît o putea bea, Da de bani nu te-ngrija.* BIBICESCU, P. P. 295.

ÎNGRIJÁRE s. f. (Rar) Îngrijorare, grijă, teamă. *Această stare de lucruri pricinuia o mare îngrijare domnitorului.* ODOBESCU, S. I 324. ✦ Fig. Neliniște, frămîntare. *Valurile de iarbă, cînd înviate de o spornică verdeață, cînd ofilite sub pîrlitura soarelui... însuflă îngrijarea nestatornicului ocean.* ODOBESCU, S. III 15.

ÎNGRIJÁT, -Ă, *îngrijați, -te,* adj. Neliniștit, îngrijorat. *Căpitanul, iritat, se îndreptă grăbit spre ușă, uitînd să dea mîna celor doi reprezentanți consulari care se uitau îngrijați unul la altul.* BART, E. 298. *Am intrat în sat pe la apriusul luminărilor. Toți acasă erau îngrijați.* VLAHUȚĂ, O. A. 426.

ÎNGRIJÍ, *îngrijesc,* vb. IV. **I. 1.** Tranz. A avea grijă de cineva sau de ceva, a purta de grijă cuiva. *Iar pe mine să mă îngrijești cu... mîna ta.* ISPIRESCU, L. 3. *Îngrijește-mă, că ți-oi prinde și eu bine vreodată.* CREANGĂ, P. 287. *Fecior mă-sa că-și avea... Și cu drag mi-l îngrijea.* TEODORESCU, P. P. 205. ◇ Intranz. *I s-a întîmplat lui Gheorghe Dima să nu-și vadă casa cu săptămînile și cu anii, iar Nastasia a rămas să îngrijească singură de toate.* GALAN, Z. R. 46. *Sta mai mult în casă și-și îngrijea de cei patru*

copii. VLAHUȚĂ, O. A. III 44. *Fata împăratului îngriji de cal tocmai precum îi zise el.* ISPIRESCU, L. 16. ◇ Refl. *Mă mieram eu să nu se îngrijească biata babă de mine.* CREANGĂ, P. 133. ✦ A ține, a păstra ceva curat, în bună stare. *Își îngrijește cărțile.* ✦ Refl. A-și vedea de sănătate, a urma o cură, un tratament. *Ești bolnav, îngrijește-te!*

2. Refl. A se preocupa, a căuta, a vedea de ceva. *Mă îngrijesc de cel mai neînsemnat amănunt al îmbrăcămintii mele.* SAHIA, N. 20. *Vezi cum mă îngrijesc de soarta ta?... De aceea și tu trebuie să faci ce te-oi sfătui eu.* ALECSANDRI, T. I 37. *Tu, de cînd ești, nu te-ai îngrijit de toaletă.* NEGRUZZI, S. I 64. ◇ Tranz. (Neobișnuit) *Miron* [Costin] *și alți hronicari au scris mai toți după tradiții, fără a îngriji datele.* NEGRUZZI, S. I 202.

3. Refl. (Urmat de determinări introduse prin prep. «de») A-și procura (ceva) din vreme, a lua măsuri din timp pentru..., a face pregătirile necesare. *Îngrijește-te de bani și pentru revistă, cum și pune-te pe lucru acolo.* GHICA, A. 450. *De cu vară, pentru iarnă, de cojoc să te-ngrijești.* ◇ (Învechit, urmat de un infinitiv) *Toderică se îngrijise... a mai avea un joc de cărți.* NEGRUZZI, S. I 85. ◇ Tranz. (Neobișnuit) *Rogu-te, îngrijește-mă de un bilet pentru 11 ianuarie.* CARAGIALE, O. VII 156.

II. Refl. A fi îngrijorat, a se îngrijora, a se teme de soarta cuiva; a-și face griji, gînduri. *Dragul mamei, drag! Nu-ți pune viața în primejdie!... — Nu te îngriji, mămucă, de feli, că... ai să vezi cine sînt eu.* CREANGĂ, P. 80. *Despre apă bună nu vă îngrijiți; acuși avem să dăm peste o fîntînă.* id. ib. 204. *Eu unul mă îngrijesc foarte mult... Nu pentru mine, ci pentru obște.* ALECSANDRI, T. I 64. ✦ Tranz. (Rar, învechit) A îngrijora (pe cineva), a face (cuiva) griji. [Dacii] *îngrijise tare pe împărații Romei.* ODOBESCU, S. II 279.

ÎNGRIJÍRE, *îngrijiri,* s. f. Acțiunea de a (se) îngriji și rezultatul ei.

I. 1. Purtare de grijă; solicitudine. *Pe Iorgu îl luase subt îngrijirea ei de la vîrsta de nouă ani.* VLAIUȚĂ, O. A. 141. *Harap-Alb rămîne bucuros, mulțămind Sfintei Dumineci pentru buna găzduire și îngrijirea ce are de el.* CREANGĂ, P. 214. ◇ *Personal de îngrijire* = totalitatea persoanelor care se ocupă cu menținerea curățeniei într-o instituție. ◇ Expr. **A da primele îngrijiri** = a da primul ajutor unui accidentat.

2. Băgare de seamă, precauție; grijă. *Curăți părul de uscături și de omizi cu mare îngrijire.* CREANGĂ, P. 287. *În Siria, ochii femeilor sînt partea ce ele ascund mai cu îngrijire.* BOLINTINEANU, O. 290.

II. (Rar, învechit) Îngrijorare, teamă. *Mă cuprinde cîteodată o-ntristare și-o-ngrijire.* MACEDONSKI, O. I 231. *Tot orașul era adunat... așteptînd cu îngrijire sfîrșitul.* NEGRUZZI, S. I 231.

ÎNGRIJÍT, -Ă, *îngrijiți, -te,* adj. **I. 1.** Căruia i se poartă de grijă, care este păstrat cu atenție, cu grijă, în bunăstare. *Haine îngrijite.* ✦ (Despre oameni) Curat, dichisit. *Părea nesfîrșit mai curat și mai îngrijit ca mine.* CAMIL PETRESCU, U. N. 97.

2. Făcut cu grijă, cu meticulozitate, exact. *Stil îngrijit. Lucrare îngrijită.*

II. (Rar, învechit) Plin de griji; îngrijorat, neliniștit. *Harap-Alb, îngrijit de ce i s-ar mai putea întîmpla... mergea tot înainte.* CREANGĂ, P. 237. *Nu înțelegi că sînt îngrijită pentru Marghioliță?* ALECSANDRI, T. I 33. *Boierii... tremurau. Ei aveau două mari cuvinte a fi îngrijiți.* NEGRUZZI, S. I 142. ◇ (Adverbial) *Cerca a surîde, dar atît de dureros și atît de îngrijit.* EMINESCU, N. 76.

ÎNGRIJITÓR[1], -OÁRE, *îngrijitori, -oare,* adj. (Rar) Îngrijorător. *Jap era turnat ca în bronz și puterea lui, îngrijitoare. Puțini cîini ca el.* GALACTION, O. I 303. *Dar un zgomot ciudat tulbură liniștea îngrijitoare a casei.* MACEDONSKI, O. III 70.

ÎNGRIJITÓR[2], -OÁRE, *îngrijitori, -oare,* s. m. și f. **1.** Persoană însărcinată cu întreținerea, îngrijirea și supravegherea unei instituții, unei locuințe, unui imobil etc. *Stăpîna acestei slujnice era viespea care înălbise pe dracul, îngrijitoarea de la palatul lui Făt-Frumos.* CREANGĂ, P. 96.

2. Persoană care îngrijește pe cineva, care poartă cuiva de grijă. *Îngrijitor la cai.* ✦ (Numai la f.) Femeie care îngrijește de un bolnav. V. infirmieră. *Pe înserate, îngrijitoarea le lua temperatura.* PAS, Z. I 217. *Ești o îngrijitoare plină de bunăvoință.* CAMIL PETRESCU, T. II 278.

ÎNGRIJORÁ, *îngrijorez,* vb. I. Tranz. A pricinui cuiva griji, neliniște, teamă; a neliniști. *Mă îngrijorează mult starea sănătății tale.* ✦ Refl. A intra la griji, a se neliniști, a se alarma. *Mă îngrijoram pentru tine.* C. PETRESCU, A. R. 26.

ÎNGRIJORÁRE, *îngrijorări,* s. f. Acțiunea de a (se) îngrijora și rezultatul ei; neliniște, temere. *Erau pătrunși de îngrijorare.* VORNIC, P. 154. *Mișneagul ne privea cu mîhnire, — cu îngrijorările lui deșteptate.* SADOVEANU, O. VII 270.

ÎNGRIJORÁT, -Ă, *îngrijorați, -te,* adj. Cuprins de griji, neliniștit, alarmat. *Îngrijorați de norii ce întunecă apusul, Nu vă mai gîndiți la zilele frumoase.* BENIUC, V. 24. *Bătrînii erau tăcuți și îngrijorați.* SADOVEANU, O. VII 130. *Cucoanele sînt îngrijorate. Ambii adversari par să fi murit în luptă.* ARGHEZI, P. T. 134.

ÎNGRIJORĂTÓR, -OÁRE, *îngrijorători, -oare,* adj. Care îngrijorează, care produce neliniște, griji. *Starea sănătății lui este îngrijorătoare.*

ÎNGROPÁ, *îngróp,* vb. I. Tranz. **I.** A băga un mort în groapă; a înmormînta. *N-au să ne lase să-l îngropăm așa după voința noastră.* SAHIA, N. 39. *Peste două zile o îngropară cu cinste mare.* CREANGĂ, P. 16. *În liniștea sării Să mă-ngropați, pe cînd Trec stoluri zburînd, La marginea mării.* EMINESCU, O. I 221. ◇ Fig. *Coboară vremea ca o apă Nestăvilită-n lunga-i cale, Și fiecare ceas îngroapă Comoara tinereții tale.* TOPÎRCEANU, B. 65. *Faci rău că nu-nveți pictura... Îngropi talentul, fiule.* EMINESCU, N. 97. ◇ Refl. pas. (Rar) *P. Rareș... s-a îngropat în... monastirea Probota, zidită de el.* NEGRUZZI, S. I 143. ◇ Expr. (Familiar) **Să mă îngropi** sau **să-l îngrop,** se spune ca o întărire a celor spuse pentru a părea mai convingător, a face pe ascultător să creadă. *Să mă îngropi, sufletul meu, Năică, nu citi... stăi s-o ascult și eu.* CARAGIALE, O. I 106. *Care? Cel de colo? Să-l îngrop de l-am mai zărit pîn-acu.* ALECSANDRI, T. I 355. **A îngropa zilele cuiva** = a nenoroci pe cineva. *Fiică-sa însă plîngea de se sfărma, tot zicînd: Tată și mamă! mă rog nu-mi îngropați zilele.* SBIERA, P. 126.

II. 1. A băga ceva în pămînt, a acoperi cu pămînt. *Prindeți un liliac... și-l îngropați într-un furnicar.* ALECSANDRI, T. I 104. ◇ Refl. *Am izbutit de m-am îngropat în țărnă, la rădăcina unui păpușoi.* CREANGĂ, A. 6. *Palașul mi-l învîrtea... Lîngă Mogoș de cădea Și-n pămînt se îngropa.* ALECSANDRI, P. P. 154. ✦ (Cu privire la plante) A acoperi cu pămînt; a trage pămînt la rădăcină, a mușuroi. *A îngropat via pentru iarnă.*

2. Fig. A înfunda în ceva, a ascunde acoperind bine, de toate părțile. *Își îngropă fața în mîini și începu să plîngă.* DUMITRIU, N. 109 *Îngrop în palme capul.* COȘBUC, P. I 60. ◇ Refl. *D-nul Gilușcă s-o îngropat în hîrtia ceu mînjită cu cerneală.* ALECSANDRI, T. 703. ✦ Refl. Fig. A ajunge, a se instala undeva într-un loc retras, izolat, fără legături cu alți oameni. *Vidra nu vrea să se îngroape la țară.* HASDEU, R. V. 127

ÎNGROPÁRE, *îngropări,* s. f. Acțiunea de a îngropa.

1. Înmormîntare, îngropăciune. *Nu-i venea Răsufletul, că le-auzea Plîngînd ca la-ngropare.* COȘBUC, P. I 256. *Cheltuieli pentru îngropare.* ȘEZ. VII 136.

2. Vîrîre în pămînt și acoperire cu pămînt. *Îngroparea semințelor. Îngroparea trandafirilor.*

ÎNGROPÁT[1] s. n. **1.** Îngropare, înmormîntare.

2. Vîrîre în pămînt și acoperire cu pămînt. *Îngropatul viței de vie.*

ÎNGROPÁT[2]**, -Ă,** *îngropați, -te,* adj. **1.** Înmormîntat. *Și popor, și regi, și preoți îngropați-s sub ruine.* EMINESCU, O. IV 116.

2. Băgat, ascuns în pămînt. *Bordeiul unde locuiau era numai pe jumătate îngropat.* SADOVEANU, P. M. 20. ✧ Fig. *Ce comoară de frumusețI doarme îngropată în poeziile poporului nostru...* VLAHUȚĂ, O. A. III 31. ✦ (Despre plante) Acoperit cu pămînt. *Trandafiri îngropați.*

3. Fig. Cufundat, afundat. *Doamna Vorvoreanu stătea în întunerec pe trei saltele una peste alta și îngropată în perne prea mari și prea moi.* DUMITRIU, N. 132. *Trei oameni ședeau de vorbă, îngropați în niște fotolii adînci.* BART, E. 108. ✦ Adîncit, înfundat. *Se întoarse de la fereastra îngropată în zid.* DUMITRIU, N. 40.

ÎNGROPĂCIÚNE, *îngropăciuni,* s. f. Înmormîntare; ceremonie de înmormîntare. *Făcut-am oare-n lume ceva, ca să fiu demn De astă-ngropăciune, cu muzici triumfale?* MACEDONSKI, O. I 44. *Ce cîntări oi cînta La îngropăciunea ta?* ȘEZ. VIII 49. ✧ Loc. adj. **De îngropăciune** = trist, cernit. *Îndată înțelese și ce va urma, cînd văzu ochii de îngropăciune ai femeii.* SADOVEANU, Z. C. 300.

ÎNGROȘÁ, *îngróș,* vb. I. Refl. **1.** (Despre corpuri solide) A deveni mai gros, mai voluminos, cu diametrul mai mare. *Trunchiul copacului s-a îngroșat.* ✧ Expr. **Se îngroașă treaba (sau lucrul, gluma)** = lucrurile încep să capete o amploare nedorită, să ia o întorsătură îngrijorătoare. *Treaba se-ngroașă, trebuie asprime.* ALECSANDRI, T. 1399. *Deacă vedea și vedea Că gluma se îngroșa... La Gheorghiță se ducea.* TEODORESCU, P. P. 599. ✦ Tranz. (Cu privire la obiecte solide) A face să fie mai gros (prin adaos de material la suprafața lui); (cu privire la linii) a face mai lat.

2. (Despre corpuri lichide sau gazoase) A deveni mai vîscos, mai compact, mai des. *Ceața s-a îngroșat.* ✦ Tranz. A face ca un lichid să devină mai vîscos (prin adaosul unor materii solide, prin fierbere etc.). *Îngroș supa cu făină.* ✦ (Despre grupuri de persoane) A deveni mai numeros, a-și mări numărul. *Curînd, urca spre piața Pașcanilor, rînduit aproape ostășește, un grup ce se tot îngroșa pe măsură ce străbătea străzile.* GALAN, Z. R. 28.

3. (Despre voce) A căpăta un timbru mai gros; a deveni lipsit de finețe.

ÎNGROȘÁRE, *îngroșări,* s. f. Acțiunea de a (se) îngroșa.

ÎNGROȘÁT, -Ă, *îngroșați, -te,* adj. **1.** (Despre corpuri solide) Devenit sau făcut (mai) gros; umflat.

2. (Despre lichide, mîncări) Devenit mai vîscos (prin evaporare sau în urma adăugării unor materii solide). *Lapte îngroșat.*

ÎNGROȘĂTÓR, *îngroșătoare,* s. n. Aparat care servește la eliminarea parțială a apei dintr-o pastă.

ÎNGROZÍ, *îngrozesc,* vb. IV. Refl. A se înspăimînta, a se înfricoșa. *Mă îngrozesc de moarte.* BARANGA, V. A. 10. *Ei se îngroziseră de la o vreme de-atîtea cheltuiele.* SBIERA, P. 139. *Cum văzu pe balaor că vine cu o falcă în cer și cu alta în pămînt drept spre el, în loc d-a se îngrozi... se repezi la dînsul și cu o lovitură de paloș îi reteză capul.* POPESCU, B. II 18. ✧ (Cu complement intern) *Ștefan-vodă d-auzea, De groază se îngrozea.* TEODORESCU, P. P. 503. ✦ Tranz. A speria pe cineva, a băga groaza în cineva. *M-am speriat degeaba. Vezi, cum te îngrozește un lucru de nimica!* MIRONESCU, S. A. 103. *Pe Gheorghe îl îngrozi figura amicului său.* VLAHUȚĂ, O. A. I 129. *Suleiman... îngrozise creștinătatea cu armele sale.* NEGRUZZI, S. I 201.

ÎNGROZÍRE, (rar) *îngroziri,* s. f. Acțiunea de a (se) îngrozi și rezultatul ei.

1. Groază, spaimă. *Se arată-n preajma mea Trei năluci îmbrobodite... Le privesc fără-ngrozire Și ascult a lor vorbire.* MACEDONSKI, O. I 133. *Mario! poți tu să-ți închipuiești un asemenea chin, fără să plîngi... de îngrozire?* EMINESCU, N. 73.

2. (Învechit) Amenințare. *Laude și îngroziri de astea am mai auzit.* NEGRUZZI, S. I 172.

ÎNGROZÍT, -Ă, *îngroziți, -te,* adj. **1.** Cuprins de groază, înspăimîntat, înfricoșat. *Copiii fugeau îngroziți în casă cînd zăreau de departe trăsura și călărețII pe șosea.* DUMITRIU, N. 122. *Convoaiele se răsuciră îngrozite.* CAMILAR, N. I 92. *Am privit spre mama îngroziți.* SAHIA, N. 60. ✧ Fig. *Căsuța lui moș Duță parcă mă privi deodată îngrozită, cînd soarele fu înghițit de nouri și ferestrele se întunecară.* SADOVEANU, O. VI 513.

2. (Învechit, rar) Îngrozitor. *Hamza fu înțăpat pe cel mai gros Și mai nalt copac, Grecul mai gios. Crudă poruncă, moarte îngrozită!* BUDAI-DELEANU, Ț. 172.

ÎNGROZITÓR, -OÁRE, *îngrozitori, -oare,* adj. Care îngrozește, care inspiră groază; înspăimîntător, înfiorător, grozav. *Se auziră niște pocnete și tunete, bubuituri și duduituri îngrozitoare.* ISPIRESCU, L. 99. *Au trecut... prin codri și pustietăți așa de îngrozitoare.* CREANGĂ, P. 94. *Mircea însuși mînă-n luptă vijelia-ngrozitoare.* EMINESCU, O. I 148. ✦ (Adverbial) **a)** Foarte tare, foarte mult. *Mă doare capul îngrozitor.* ▭ *Fasciștii germani au incendiat totul... Populația, cîtă nu s-a putut retrage, a suferit îngrozitor.* STANCU, U.R.S.S. 84. **b)** (Înaintea unui adjectiv sau a unui adverb, de care se leagă prin prep. «de», le intensifică sensul) *Erau îngrozitor de urîte.* DUMITRIU, N. 86.

ÎNGRUZÍ vb. IV v. **îngurzi.**

ÎNGURLUÍ, *îngurluiesc* și *îngúrlui,* vb. IV. Refl. (Regional) **1.** A intra în relații de dragoste cu cineva; a trăi cu cineva. *V-ați îngurluit împreună?* ALECSANDRI, T. 1279.

2. Fig. A se giugiuli, a se drăgosti. *Biserica... al cărui turn e ocolit de porumbei ce se îngurluiesc.* MACEDONSKI, O. III 3.

ÎNGURZÍ, *îngurzesc,* vb. IV. (Regional) **1.** Tranz. A strînge, a aduna în crețuri marginile unei opinci, ale unei pînze, ale unui sac cu ajutorul unei sfori sau a unei cureluțe, petrecute prin mai multe găuri. (Atestat în forma *îngruzi*) *Scoțind o piele de porc sălbatec din cămară și croind cîte o pereche de opinci... le-a îngruzit frumos.* CREANGĂ, A. 24. ✦ Fig. A desena în linii încrețite, în zig-zaguri. *Îngurzi flori și semne ciudate deasupra și dedesubtul slovelor.* CAMILAR, T. 71.

2. Refl. (Despre părți ale trupului) A înțepeni, a se închirci. *Gura i se îngurzise, ochii i se spălăciseră.* CAMILAR, N. II 368. *Mi se îngurzise grumazul stînd ghemuit.* SADOVEANU, O. III 330.

— Variantă: **îngruzí** vb. IV.

ÎNGURZÍT, -Ă, *îngurziți, -te,* adj. (Regional) Strîns, adunat în crețuri; încrețit. *Corzile țin marginile îngurzite.* ȘEZ. IV 114.

ÎNGÚST, -Ă, *înguști, -ste,* adj. **1.** (În opoziție cu lat) Care are lățime mică. *Avea dinții strălucitori de albi și ochii veseli sub fruntea îngustă și părul scurt.* DUMITRIU, N. 235. *Drumeagurile înguste... erau numai*

de localnici şi de călugări cunoscute. SADOVEANU, O. I 539. *Umerii înguşti şi slabi îi tremurau.* POPA, V. 306. *Spadă lungă şi îngustă.* ODOBESCU, S. III 74.

2. Subţire, svelt. *E din nou tînărul înalt, spătos şi cu mijlocul îngust.* C. PETRESCU, A. 467. *Simţea mînuţele-i calde şi înguste în mîinile lui.* EMINESCU, N. 37.

3. Fig. Care nu e (destul de) larg; stîmt, mic, limitat. *Pe cînd era el tînăr, lumea-i părea îngustă.* ALECSANDRI, P. A. 162. ✦ (Despre oameni şi despre viaţa sau manifestările lor) Lipsit de orizont; mărginit, meschin. *De ce mai laşi iubirea ta bogată Să-ntîrzie în viaţa mea îngustă?* CAZIMIR, L. U. 88. *Dibaci, sub latele-i fireturi, Ascunde un talent îngust.* CARAGIALE, O. III 119.

ÎNGUSTÁ, *îngustez,* vb. I. **1.** Refl. A deveni (mai) îngust. *Fruntea îngustă a locotenentului se strînse pînă ce se îngustă cît degetul.* CAMILAR, N. I 179. *Umbra luncii se îngusta; soarele se lăsa la asfinţit.* SADOVEANU, O. III 322. ✦ Tranz. A face (mai) îngust, a face să piardă din lăţime.

2. Tranz. Fig. A reduce, a micşora. *Să credeţi că nici îngustez, nici defaim rolul osmanlîilor.* ODOBESCU, S. III 569.

ÎNGUSTÁRE s. f. Acţiunea de a (se) îngusta.

ÎNGUSTÁT, -Ă, *îngustaţi, -te,* adj. Care a fost făcut îngust, care a devenit îngust. *Noră-sa o privea cu ochii îngustaţi şi cu o subţiere în colţul buzelor, mai puţin decît umbra unui surîs.* DUMITRIU, N. 252.

ÎNGUSTÎME, *îngustimi,* s. f. **1.** Însuşirea de a fi îngust. *Îngustimea cărării.*

2. Fig. Lipsă de orizont, incapacitate de a concepe ceva în mare. *Îngustime de vederi.*

ÎNHĂITÁ, *înhăitez,* vb. I. Refl. A se întovărăşi cu unul sau cu mai mulţi inşi în vederea săvîrşirii în comun a unor acţiuni (de obicei rele). *Cînd s-a întors de-acolo s-a înhăitat cu alţii.* SADOVEANU, P. M. 70. *Nu umbla prin mahalale Înhăitat cu haimanale.* TEODORESCU, P. P. 338.
— Pronunţat: *-hăi-.*

ÎNHĂMÁ, *înhám,* vb. I. Tranz. **1.** A pune hamurile pe cal (sau pe alt animal de tracţiune); a prinde calul la căruţă, la trăsură sau la sanie. *Nu-l mai ţinea locul de nerăbdare... să înhame caii la căruţă şi să se înapoieze acasă la maică-sa.* GALACTION, O. I 263. *Înhamă ieşpuşoarele, îşi ia cojocul între umere şi biciul în mînă.* CREANGĂ, P. 114. *În grajd de piatră că intra, Herghelia-şi înhăma.* TEODORESCU, P. P. 90. ✧ Fig. *A patra primăvară acuma se grăbeşte La caru-i să înhame pe zefirii uşori.* ALEXANDRESCU, P. 24. ✧ Absol. *Miai, înhamă şi să-i dăm drumul.* PREDA, Î. 85. *De la Bucureşti am înhămat, Toată noaptea am mînat.* PĂSCULESCU, L. P. 300. ✧ Refl. pas. *S-au înhămat caii la două sănii.* SADOVEANU, O. I 400. ✧ Refl. (Rar, despre persoane) *Înhamă-te pă tine şi trage zdreavăn pînă ce-i ieşi din zăpadă.* ALECSANDRI, T. I 116.

2. Fig. A angaja la un lucru greu. *Tu, stăpîn, iei omul sărac, îl înhami ca pe un cal.* CAMILAR, N. II 242. ✧ Refl. *Piatră mare Sta trîntită... Deli-başa se-ncerca, Dar s-o mişte nu putea. Ienicerii Că-şi chema Şi cu toţii Se-nhăma.* TEODORESCU, P. P. 555.

ÎNHĂMÁRE s. f. Acţiunea de a (se) înhăma; înhămat.

ÎNHĂMÁT[1] s. n. Înhămare. *Înhămatul cailor.*

ÎNHĂMÁT[2]**, -Ă,** *înhămaţi, -te,* adj. (Despre cai sau alte animale de tracţiune) Cu hamurile puse, prins la căruţă. *Gata sînteţi? Haidem! că eu vă aştept cu caii înhămaţi.* CREANGĂ, A. 122. ✦ (Rar, despre vehicule) La care s-au înhămat ori s-au prins caii; tras de cai. *Era careta mitropolitului, pe care o cunoştea, înhămată cu patru cai.* CAMIL PETRESCU, O. II 695. *Un frumos landău* (= landou) *de Viena venea înhămat de patru telegari.* NEGRUZZI, S. I 37. ✧ Fig. *Dar noaptea vine-n caru-i de stele înhămat.* MACEDONSKI, O. I 243.

ÎNHĂPÁ, *înháp,* vb. I. Tranz. (Rar) A prinde, a apuca repede cu gura; a mînca cu lăcomie. *Mă năcăjesc să fac să vie în chipul cel mai natural muştele mele mincinoase de la deal către mine. De la un pas, chiar de sub braţul meu, păstrăvul a apărut pe luciu, înhăpînd una.* SADOVEANU, O. A. II 200.

ÎNHĂŢÁ, *înháţ,* vb. I. Tranz. A apuca (pe cineva sau ceva) cu violenţă, repede şi pe neaşteptate; a înşfăca. *Mă înhăţă de mînecă şi mă scoase pe uşă afară.* DELAVRANCEA, H. T. 98. *După întîiul moment de surpriză, înhăţă de piept pe agresor.* CARAGIALE, O. II 94. *Chipul zbîrlit al unui lup, apărîndu-se crîncen în contra unei întrege droaie de cîni cari îl înhaţă de gît, de urechi, de coamă.* ODOBESCU, S. III 138. ✧ (Refl. reciproc; rar, în expr.) **A se înhăţa la bătaie** = a se lua la bătaie. *Cu cît pusese mai multă grabă spre a cîştiga această pradă, cu atîta pierdură din vreme spre a o împărţi, certîndu-se, înjurîndu-se între dînşii încît p-aci erau să se înhaţe la bătaie cu armele.* BĂLCESCU, O. II 258. ✦ Refl. (Rar, despre lupte) A se porni, a avea loc, a se încinge. *Lupte mărunte se înhăţau între unii şi alţii.* BĂLCESCU, O. II 106.

ÎNHĂŢÁRE s. f. Acţiunea de a (se) înhăţa; înşfăcare.

ÎNHĂŢÁT, -Ă, *înhăţaţi, -te,* adj. Prins repede şi pe neaşteptate; înşfăcat.

ÎNHOBOTÁ, *înhobotez,* vb. I. Tranz. (Regional) A pune hobotul sau zăvonul pe capul miresei la cununie. *La urmă, după ce nuna mai face miresei cu peteala, o şi înhobotează cu ea.* SEVASTOS, N. 225.

ÎNHOLBÁ vb. I v. **holba.**

ÎNHOLBÁT, -Ă adj. v. **holbat.**

ÎNHORBOTÁT, -Ă, *înhorbotaţi, -te,* adj. Împodobit cu horbotă. *Mumele uimite suspinau sub bonetele înhorbotate.* NEGRUZZI, S. I 6.
— Variantă: **horbotát, -ă** (SADOVEANU, O. I 105) adj.

ÎNHUMÁ, *înhumez,* vb. I. Tranz. A înmormînta, a îngropa. *Am înhumat cadavrul într-un mormînt adînc.* IBRĂILEANU, A. 121.

ÎNHUMÁRE, *înhumări,* s. f. Acţiunea de a înhuma; înmormîntare.

ÎNIEPTÁ, *înièpt,* vb. I. Refl. (Regional) A se repezi, a-şi lua avînt, a se azvîrli; a se opinti. *Se zvîrcoliră şi se-nieptară şi se trudiră... dar nu era chip să se-nvingă.* RETEGANUL, P. III 60.
— Pronunţat: *în-iep-.*

ÎNIERBÁ, *înierbez,* vb. I. Tranz. **1.** A planta cu ierburi un teren sterp.

2. A mina un loc cu iarbă de puşcă, pentru a produce explozie. *Înierbară şi locul de la mănăstirea Radului-vodă, cu gînd ca să-i dea foc.* ISPIRESCU, M. V. 30.
— Pronunţat: *în-ier-.*

ÎNJGHEBÁ, *înjghéb* şi *înjghebez,* vb. I. Tranz. A alcătui, a face ceva improvizînd din elemente întîmplătoare; a încropi. *Acum se vedea că înjgheabă pereţii laterali ai unei cutii.* C. PETRESCU, Î. II 182. *S-a hotărît să o lase în plata domnului şi să-şi înjghebeze altă gospodărie.* REBREANU, R. I 150. *Moşul aduse cîteva scînduri şi înjghebă un pat.* DUNĂREANU, CH. 27. *Mai pe urmă şi-a înjghebat şi o căsuţă.* CREANGĂ, P. 139. ✧ Refl. *Din loc în loc se înjghebau grupuri.* GALAN, Z. R. 158. ✦ A constitui, a forma,

a întemeia. *S-a însurat și și-a înjghebat familie, cu nevastă, cu copii.* STANCU, D. 47. ✦ (Cu privire la bani, la avere) A strînge, a aduna. *Am să înjgheb și eu în vremea asta ceva bani.* SADOVEANU, O. I 170.

ÎNJGHEBÁRE s. f. Acțiunea de a înjgheba și rezultatul ei; alcătuire improvizată. *Toți lucrau cu un zor nemaipomenit la înjghebarea unui sat model ce se înălța ca prin farmec.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 54. *Robinson să afla adeseori în strîmtorire la înjghebarea lucrurilor de care ave trebuință.* DRĂGHICI, R. 78.

ÎNJOSÍ, *înjosesc,* vb. IV. Tranz. A umili, a degrada, a dezonora. (Cu pronunțare regională) *Această oaste... e acea ce a îngiosit de atîtea ori trufia semilunii.* NEGRUZZI, S. I 168. ✧ Refl. *Să mă înjosesc la bătrînețe...* REBREANU, R. I 64.

ÎNJOSÍRE, *înjosiri,* s. f. Acțiunea de a (se) înjosi și rezultatul ei; umilire, degradare, dezonorare. (Cu pronunțare regională) *Vedem mărirea căzută-n îngiosire Și eroismul sacru plătit cu umilire?* ALECSANDRI, P. III 475.

ÎNJOSÍT, -Ă, *înjosiți, -te,* adj. Umilit, degradat, dezonorat. *Învățătorul era înjosit, cu ochii înlăcrimați, cu gura strîmbată, parcă-ar fi vrut să plîngă.* DUMITRIU, N. 125. *Scamatorul își vedea existența zdruncinată și faima atîtor zeci de ani — înjosită pentru totdeauna.* SAHIA, N. 69.

ÎNJOSITÓR, -OÁRE, *înjositori, -oare,* adj. Care înjosește, umilitor, degradant. *Puterea populară a pus capăt înjositoarei situații de inegalitate în drepturi a femeii.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2746.

ÎNJUGÁ, *înjúg,* vb. I. 1. Tranz. (Cu privire la vite) A pune la jug ca să tragă carul, plugul etc. *Nu-l înjugi așa cu buna Pe vițel, și Rada-i slabă, Știu flăcăii!* COȘBUC, P. I 96. *Să-i înjuge repede și să s-apuce de arat.* SBIERA, P. 190. *Fratele cel sărac — sărac să fie de păcate — tot avea și el o pereche de boi... cum sînt mai buni de înjugat la car.* CREANGĂ, P. 38. ✧ (Cu inversarea construcției) *Un plug mare că prinsei, Și c-un bou îl înjugai.* ALECSANDRI, P. P. 169. ✦ Refl. Fig. (Rar) A se uni; a se articula. *Locul unde fundul țestii să înjugă cu șira spinării ne durea.* DELAVRANCEA, H. T. 110.

2. Refl. Fig. (Despre oameni) A se angaja la o muncă grea; a se înhăma (2). *Ai plecat cînd era munca în toi și alții s-au înjugat la ea pe viață și pe moarte.* DEMETRIUS, V. 129.

ÎNJUGÁRE s. f. Acțiunea de a (se) înjuga (1). *Înjugarea boilor.*

ÎNJUGĂT[1] s. n. Înjugare.

ÎNJUGĂT[2]**, -Ă,** *înjugați, -te,* adj. (Despre vite) Pus la jug. *Carele cu boii înjugați stăteau gata de plecare, înșirate pe drumul cel mare din mijlocul satului.* BUJOR, S. 135. ✦ (Despre car sau plug) Cu boii prinși în jug.

ÎNJUMĂTĂȚÍ, *înjumătățesc,* vb. IV. Tranz. A împărți, a tăia, a desface în două; p. ext. a reduce la jumătate, a diminua. *Ciuma... a înjumătățit oamenii satului.* BOGZA, C. O. 297. *Ciudat mod de favorizare, acesta de a-mi înjumătăți partea cuvenită.* CAMIL PETRESCU, U. N. 36.

— Variantă: (popular) **jumătățí** (TEODORESCU, P. P. 664) vb. IV.

ÎNJUMĂTĂȚÍRE s. f. Acțiunea de a înjumătăți; împărțire în jumătate.

ÎNJUMĂTĂȚÍT, -Ă, *înjumătățiți, -te,* adj. Împărțit în două; redus la jumătate. (Cu pronunțare regională) *Privește-ți oastea obosită și-ngiumătățită!* ALECSANDRI, T. II 18.

ÎNJUNGHIÁ, *înjúnghii,* vb. I. Tranz. 1. A vîrî un cuțit, un pumnal sau altă armă ascuțită în cineva; a răni; (cu privire la animale) a tăia, a ucide (pentru a mînca). *Doi berbeci... a înjunghiat Mărin Foamete.* STANCU, D. 234. *La patul tău pe Pala îl va duce Să te-njunghie.* DAVILA, V. V. 148. *A înjunghiat cu cuțitul de la brîu și a culcat la pămînt... ursul.* ODOBESCU, S. III 48. ✧ Fig. *Am și înjunghiat cîțiva harbuji într-ales.* CREANGĂ, A. 127. ✧ Refl. (Despre persoane) *Șarlota ta nici a murit, nici s-a înjunghiat.* NEGRUZZI, S. I 63.

2. (De obicei impers.) A produce o senzație dureroasă acută, asemănătoare cu o înțepătură de cuțit. *Mă înjunghie în piept.* ▭ *O durere amorțită mă înjunghie între coaste.* CAMIL PETRESCU, U. N. 244.

— Pronunțat: *-ghi-a.* — Variantă: **junghiá** (EMINESCU, O. I 160) vb. I.

ÎNJUNGHIÉRE, *înjunghieri,* s. f. Acțiunea de a înjunghia; tăiere a unui animal. *Negoță venea ca un vițel la înjunghiere.* GALACTION, O. I 299.

— Pronunțat: *-ghi-e-.* — Variantă: **junghiére** (CONACHI, P. 135) s. f.

ÎNJUNGHIETÓR, -OÁRE, *înjunghietori, -oare,* s. m. și f. (Și în forma *junghietor*) Care înjunghie, care ucide, care omoară. *Duse cuțitul... în casa Despincăi ca să cază vina asupra ei... ca pe una ce se va socoti de junghietoare.* GORJAN, H. IV 207. ✦ Muncitor care înjunghie, taie animalele. ✦ (Adjectival) Care produce junghiuri. *Fugi, junghi înjunghietor, că te-mbrac în haine de fuior.* ȘEZ. VII 55.

— Pronunțat: *-ghi-e-.* — Variantă: **junghietór, -oáre** s. m. și f.

ÎNJUNGHIETÚRĂ, *înjunghieturi,* s. f. 1. Junghi.

2. Rană produsă prin înjunghiere; locul unde a fost înfipt cuțitul.

— Pronunțat: *-ghi-e-.*

ÎNJURÁ, *înjúr,* vb. I. Tranz. A adresa cuiva cuvinte de ocară; a sudui. V. ocărî. *Acum stați adunați lîngă vatră... Înjurați domnii Și nu știți cum să vă plătiți dările.* BENIUC, V. 24. *Mulți inși trec iute pe lîngă butoiul meu înjurîndu-mă.* CARAGIALE, O. I 79. *Le legară mîinile la spate și tot înjurîndu-i mereu îi pornesc... spre Alba-Iulia.* BĂLCESCU, O. II 259. ✧ Intranz. *Dincoace, la ieșire, zbîrîie motorul unui camion, glasuri de căruțași înjurînd urît și gros.* C. PETRESCU, A. 341. *Bombănea printre dinți cuconul Fanache, înjurînd și clătinînd din cap.* MIRONESCU, S. A. 24. *În confuzia lui nu știu nici ce zice, nici ce face; se retrase înjurînd cu furie.* BOLINTINEANU, O. 450. ✦ A vorbi de rău, a bîrfi.

ÎNJURĂTÚRĂ, *înjurături,* s. f. Vorbă sau expresie cu care cineva înjură sau insultă; sudalmă. *Printre glasurile speriate însă porniră deodată înjurături și amenințări.* REBREANU, R. II 197. *Strigăte, înjurături, certuri și încăierări se repetau în fiecare dimineață, subt ochii santinelelor din port.* BART, E. 289. *Capătă cîteva înjurături de la birjari, pe care le înghite în gîndul lui.* SP. POPESCU, M. G. 50.

ÎNLĂCRIMÁT, -Ă, *înlăcrimați, -te,* adj. (Despre ochi) Scăldat în lacrimi, plin de lacrimi; (despre oameni) plîns, cu ochii scăldați în lacrimi. *Cînd ridică ochii, erau înlăcrimați.* C. PETRESCU, C. V. 95. ✧ Fig. *Purtați cu brațele-amîndouă A muncii rodnică povară. Supt strălucirea-nlăcrimată A dimineților de vară.* COGA, P. 9.

ÎNLĂNȚUÍ, *înlănțui,* și *înlănțuiesc,* vb. IV Tranz. 1. (Învechit) A pune în lanțuri; (azi, mai ales fig.) a nu da voie să se manifeste, a încătușa. *Și cu ce drept vrei să-mi privighezi purtările... și să-mi înlănțuiești mîile?* NEGRUZZI, S. III 146.

2. A cuprinde de jur împrejur. *Las' să-ți înlănțui gîtul cu părul meu bălai.* EMINESCU, O. I 95.

3. A așeza în rînd, a lega unul de altul, a coordona, a împreuna (în mod logic). *A înlănțui ideile.* ✦ Refl. A urma într-o succesiune neîntreruptă. *Evenimentele se înlănțuie în mod veridic.*

4. Fig. A captiva, a subjuga, a fermeca. *A înlănțui inimile.*

— Variantă: lănțuí (BĂLCESCU, O. II 11) vb. IV.

ÎNLĂNȚUÍRE, *înlănțuiri,* s. f. Acțiunea de a (se) înlănțui și rezultatul ei; înșiruire, succesiune de lucruri legate între ele. *O înlănțuire necăutată și neprevăzută de împrejurări.* PAS, Z. I 88. *Poezia este înlănțuirea ideilor într-un mod mai înfrumusețat decît modul întrebuințat spre acest scop în proză.* MACEDONSKI, O. IV 77.

ÎNLĂNȚUÍT, -Ă, *înlănțuiți, -te,* adj. 1. Pus în lanțuri, încătușat. *Tot una e dac-ai murit Flăcău ori moș îngîrbovit; Dar nu-i tot una leu să mori Ori cîne-nlănțuit!* COȘBUC, P. I 257. ✧ Fig. *Cuvîntul tău a sfărîmat toate farmecele ce mă țineau înlănțuită.* ISPIRESCU, L. 35. ✦ (Despre persoane) Prins unul de altul prin înlănțuirea brațelor. *Fete și băieți înlănțuiți jucau o horă.*

2. Legat unul de altul într-o înșiruire (logică), așezat într-o succesiune neîntreruptă. *Idei înlănțuite.*

ÎNLĂTURÁ, *înlătur,* vb. I. Tranz. A da la o parte, a îndepărta, a alunga; p. ext. a face să dispară. *Partidul nu cunoaște greutăți pe care să nu le poată înlătura cu sprijinul maselor largi ale poporului.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2850. *Bucuria aceasta îmi procură și necazul pe care aș vrea să-l înlătur.* SADOVEANU, A. L. 24. *Înlătură oarecum groaza ce sta gata să-l coprinză.* ISPIRESCU, L. 100.

ÎNLĂTURÁRE s. f. Acțiunea de a înlătura; îndepărtare. *Prin înlăturarea monarhiei a fost dărîmată în țara noastră una din cele mai puternice citadele reacționare.* IST. R.P.R. 747.

ÎNLĂTURÁT, -Ă, *înlăturați, -te,* adj. (Rar) Izolat. *Trăind însă cu totul înlăturat de asemenea crîncene lupte* [literare]... *scriu mai mult pentru a mea proprie plăcere.* ODOBESCU, S. III 105.

ÎNLĂÚNTRU adv. v. înăuntru.

ÎNLĂÚNTRUL prep. v. înăuntrul.

ÎNLEMNÍ, *înlemnesc,* vb. IV. Intranz. A rămîne nemișcat sub influența unei impresii sau a unei senzații puternice; a încremeni, a înmărmuri, a îngheța. *Soldatul înlemni în poziție, cu fața la locotenentul aprins de mînie.* REBREANU, P. S. 69. *Cînd auzi bărbatul una ca asta, mai înlemni.* RETEGANUL, P. I 43. *De mînie, o-nlemnit pe loc.* ALECSANDRI, T. 518. ✧ Tranz. fact. *El sta cufundat într-o mirare sau mai bine zicînd admirare adîncă ce îl înlemnise pe loc.* ALECSANDRI, O. P. 76. ✦ Fig. (Rar) A deveni neîndurat; a se împietri. *Cum sînteți voi toate... vorbi ea încetișor. Cum v-ați învîrtoșat, cum v-ați înlemnit.* CONTEMPORANUL, IV 88.

ÎNLEMNÍRE s. f. Acțiunea de a înlemni; încremenire, nemișcare; p. ext. spaimă, uimire. *Înlemnirea zugrăvită pe figură îi dădea o înfățișare comică.* C. PETRESCU, Î. I 13. *Spaimă, mirare și înlemnire au cuprins pe bietul Vineri.* DRĂGHICI, R. 238.

ÎNLEMNÍT, -Ă, *înlemniți, -te,* adj. (Mai ales în construcție cu verbele «a fi», «a sta», «a rămîne») Încremenit, înmărmurit, țintuit locului. *Stătea înlemnit, neștiind ce să facă.* DUMITRIU, N. 124. *Noi, cînd am văzut asta, am rămas înlemniți.* CREANGĂ, A. 4. *Eu rămăsesem înlemnit, căci niciodată nu mă găsisem așa de aproape de Cecilia.* ALECSANDRI, O. P. 19.

ÎNLESNÍ, *înlesnesc,* vb. IV. Tranz. 1. (Cu privire la acțiuni, fapte etc.) A face să fie mai lesne de înfăptuit; a ușura, a facilita. *I-am cerut să-mi înlesnească s-ajung la unitatea mea.* SADOVEANU, P. M. 124. *Acest instinct a înlesnit chiar omului primele sale inspirațiuni artistice.* ODOBESCU, S. III 78.

2. (Cu privire la oameni) A ajuta pe cineva, a ușura cuiva o muncă, o acțiune. *Cucoană Chiriță, noi amîndoi sîntem gata la poroncile d-tale, și prea fericiți de a te pute înlesni la orice-i dori.* ALECSANDRI, T. I 120. ✦ A ajuta pe cineva bănește. *Scrie-mi imediat: poți să mă înlesnești cu 60 franci pe termen de vreo patruzeci de zile?* CARAGIALE, O. VII 569. *Te rog... să-l înlesnești cu ceva bani, ca să poată merge la Neamț.* KOGĂLNICEANU, S. 230. ✦ Refl. A avea posibilitatea materială, a dispune de mijloace materiale pentru a face ceva. *Nu știe dacă se va putea înlesni să facă nunta în iarna asta.* REBREANU, R. I 160.

ÎNLESNÍRE, *înlesniri,* s. f. 1. Acțiunea de a înlesni și rezultatul ei; ușurare, p. ext. ușurință de a face un lucru. *Înlesniri de plată.* ▭ *Radu își învăța lecțiile... Aceasta n-a făcut-o cu obișnuita lui înlesnire.* VLAHUȚĂ, O. A. 105. *Dotat cu înlesnire și aplicațiune la studii, inteligent, ardent și entuziast, predilecțiunea lui era cu deosebire pentru studiile istorice.* GHICA, S. A. 141. ✧ Loc. adv. Cu înlesnire = cu ușurință, lesne, ușor. *Formele vamale se făceau cu mare înlesnire.* BART, S. M. 97. *Ce oare-atunci să facem spre-a trece cu-nlesnire?* MACEDONSKI, O. I 165. *Cocostîrcu ... poate pătrunde cu înlesnire și în scurtă vreme în locurile cele mai primejdioase.* POPESCU, B. I 19.

2. Ajutorare, ajutor. *Omul de azi, mai luminat, avînd toate drepturile și toate înlesnirile de la statul nou, cată să înțeleagă și datoriile care cad în sarcina lui.* SADOVEANU, E. 26. *Nevastă-ta e oleacă de cimotie cu preuteasa popii, i-a face ea vro înlesnire.* MIRONESCU, S. A. 127. *Civilizația noastră se mărginește în cunoștința superficială a uneia sau două limbi străine, care ne dau înlesnire de a înțelege romanele doamnei Sand și vodevilurile domnului Scribe.* KOGĂLNICEANU, S. A. 100.

— Variantă: (învechit) **lesnire** (GHICA, S. 46, I. IONESCU, D. 285, DRĂGHICI, R. 157) s. f.

ÎNLOCUÍ, *înlocuiesc,* vb. IV. Tranz. 1. A pune un obiect în locul altuia (devenit necorespunzător, uzat, stricat). V. schimba. *Am înlocuit geamul spart.* ▭ *Acolo, sus, au putrezit cîteva bîrne. Vor fi înlocuite zilele acestea.* STANCU, U.R.S.S. 44. ✦ (Urmat de determinări introduse prin prep. «cu» sau «prin») A schimba, a substitui. *A făuri suprastructura socialistă înseamnă a înlocui vechile instituții politice, juridice etc., și în primul rînd vechiul stat, cu noi instituții, socialiste, cu un stat de tip nou, proletar; înseamnă a înlocui vechea ideologie dominantă, burgheză, cu noua ideologie socialistă.* LUPTA DE CLASĂ, 1952, nr. 6, 96. ✦ A îndepărta pe cineva dintr-un post, numind pe altcineva în loc.

2. A putea lua locul cuiva sau a ceva îndeplinind același rol, a putea ține cu succes locul cuiva. *Descoperirea noastră urma să dea, pe lîngă fontă, și un metal rar, care înlocuiește cositorul.* BARANGA, I. 198.

3. A ține temporar locul cuiva absent. *Pe timpul concediului voi fi înlocuit de tovarășul X.*

ÎNLOCUÍRE s. f. Acțiunea de a înlocui; schimbare. *Ideea necesității înlocuirii capitalismului printr-o orînduire superioară — orînduirea socialistă — a pătruns adînc în conștiința a zeci de milioane de oameni din întreaga lume.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 169.

ÎNLOCUITÓR, -OÁRE, *înlocuitori, -oare,* adj. Care înlocuiește, care ține locul, care se substituie.

— Pronunțat: *-cu-i-.*

ÎNLUMINÁ, *înluminez,* vb. I. Tranz. (Franţuzism învechit) A împodobi o carte cu miniaturi colorate. *Mulţi secoli vînătoria n-a avut alţi interpreţi plastici decît pe migăloşii miniaturişti, cari înluminau cu poleiele şi cu văpsele cleioase mulţimea de manuscripte.* ODOBESCU, S. III 131.

ÎNLÚNTRU adv. v. **înăuntru.**

ÎNMAGAZINÁ, *înmagazinez,* vb. I. Tranz. (Cu privire la mărfuri, produse etc.) A pune, a aşeza (în vederea păstrării) într-o magazie; a depozita; fig. a acumula. *Se ridică de pe scaun, scuturîndu-se poate de un fior al frigului înmagazinat în gheţăria sălii de aşteptare, poate scuturat de amintiri.* C. PETRESCU, A. 287.

ÎNMAGAZINÁRE s. f. Acţiunea de a înmagazina; depunere, strîngere în magazie; fig. acumulare. *Înmagazinarea cerealelor.* ▭ *Arăturile adînci de toamnă contribuie la înmagazinarea apei în pămînt şi la îmbunătăţirea structurii solului.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2751.

ÎNMATRICULÁ, *înmatriculez,* vb. I. Tranz. A înscrie în matriculă.

ÎNMATRICULÁRE s. f. Acţiunea de a înmatricula; înscriere, trecere în matricula. *Înmatricularea şcolarilor.*

ÎNMĂNUNCHEÁ, *înmănunchez,* vb. I. 1. Tranz. A strînge, a lega în mănunchi, în snopi. (Fig.) *Albumul de-anotimpuri s-a-ndepărtat în umbră Şi toamnele bogate le-nmănunchem, stăpîni.* DRAGOMIR, P. 60.

2. Refl. Fig. A se aduna la un loc, a se reuni. *În jurul lui se înmănunchease un popor de voinici, şi fulgerul paloşului său sclipise în patru părţi de zare.* SADOVEANU, O. I 93.

ÎNMĂNUŞÁT, -Ă, *înmănuşaţi, -te,* adj. Care poartă mănuşi, cu mănuşi. *Serveau chelneri înmănuşaţi care călcau uşor, parcă ar fi avut încălţămintea cu tălpi de gumă.* PAS, L. I 244. *Îşi descleştă degetele înmănuşate de pe braţul onorabilului amic... ca să poată gesticula mai de nădejde.* C. PETRESCU, A. R. 22.

ÎNMĂRMURÍ, *înmărmuresc,* vb. IV. Intranz. (În basme) A se face de piatră; (sens curent) a rămîne nemişcat, încremenit (de obicei din cauza unei emoţii puternice); a înlemni, a încremeni. *N-ai fost a mea, dar tremur, de parcă te-am pierdut, Şi-nmărmuresc cu ochii în întuneric, mut.* CERNA, P. 12. *Duios gîndind la tine, rămîn pierdut în loc, Înmărmurind la gîndul nespusului noroc.* PĂUN-PINCIO, P. 82. *Norii cerului înmărmuriră şi se făcură palat sur şi frumos.* EMINESCU, N. 27. ✧ Tranz. fact. *Răspunse... cu atîta hotărîre, încît adesea înmărmurea pe iscusiţii ei judecători.* ODOBESCU, S. I 17. *Tonul ei înmărmureşte P-ai pădurilor tirani.* ALEXANDRESCU, M. 281.

ÎNMĂRMURÍT, -Ă, *înmărmuriţi, -te,* adj. (Mai ales în construcţie cu verbele «a fi», «a sta», «a rămîne») Ţintuit locului (din cauza unei emoţii puternice); înlemnit, încremenit. *Cînd te-am văzut alunecînd, spintecînd valurile... am rămas înmărmurit.* CAMIL PETRESCU, T. II 225. *A rămas înmărmurit de atîta mizerie şi perversitate omenească.* VLAHUŢĂ, O. A. 222. *O dată te văzusem — Şi-am stat înmărmurit, Şi crud-a fost durerea Cu care te-am iubit.* EMINESCU, O. IV 277.

ÎNMIÍ, *înmiesc,* vb. IV. Tranz. A mări de o mie de ori; p. ext. a mări foarte mult, a face să fie mult mai mare sau mai numeros.

ÎNMIÍRE, *înmiiri,* s. f. (Rar) Acţiunea de a înmii şi rezultatul ei; înmulţire de o mie de ori; fig. mulţime mare. *Spre folosul omenirii vor veni tot rînduri, rînduri Pe aripile ştiinţei, înmiirile de gînduri.* BELDICEANU, P. 126. *Luna... durează o cărare de văpaie, Ce pe-o repede-nmiire de mici unde o aşterne.* EMINESCU, O. I 154.

ÎNMIÍT, -Ă, *înmiiţi, -te,* adj. De o mie de ori mai mare; p. ext. foarte mare, foarte mult. *Din el* [din cărbune] *îmi scot lumina s-o dau şi altora şi se întoarce spre noi înmiită.* DAVIDOGLU, M. 61. *Prin sala cu pereţii de oglinzi, Vezi înmiită silueta-ţi fină.* D. BOTEZ, P. O. 99. ✧ (Adverbial) *Ipate se îmbogăţise însutit şi înmiit.* CREANGĂ, P. 153. *Să ne-o închipuim... înmiit de mare.* EMINESCU, N. 31.

ÎNMIIRESMÁRE, *înmiresmări,* s. f. (Rar) Miros plăcut, parfum. *De printre cruci se-nalţă înmiresmări de floare.* LESNEA, C. D. 52.

ÎNMIIRESMÁT, -Ă, *înmiresmaţi, -te,* adj. Care produce sau conţine o mireasmă; parfumat, mirositor. *Învesmîntat într-un cămeşoi de noapte larg şi înflorat, înmiresmat duhovniceşte de busuiocul de sub pernă, se pregătea să se culce.* GALAN, Z. R. 164. *Să mai simtă o dată... vîntul înmiresmat.* CAMILAR, N. I 367.

ÎNMÎNÁ, *înmînez,* vb. I. Tranz. (De obicei construit cu dativul; cu privire la bani, acte, obiecte etc.) A da, a remite, a preda în mînă. *Ridicară plîngerea şi înmînară lui Tomşa jaloba răzăşimii.* SADOVEANU, O. VII 107. *Logofătul... îi înmînă o anafora.* NEGRUZZI, S. I 306.

ÎNMÎNÁRE s. f. Acţiunea de a înmîna; predare, remitere. *Înmînarea unei diplome.*

ÎNMLĂDIÁ vb. I v. **mlădia.**

ÎNMLĂDIÉRE s. f. v. **mlădiere.**

ÎNMLĂDIITÓR, -OÁRE adj. v. **mlădiitor.**

ÎNMOINÁ, pers. 3 *înmoinează,* vb. I. Refl. (Rar, despre vreme) A deveni mai puţin aspră. *Se-nmoinase... streşinile picurau.* SANDU-ALDEA, U. P. 118. *Nu vă încredeţi în vreme, chiar cînd se-nmoinează.* CARAGIALE, O. VII 60.

ÎNMORMÎNTÁ, *înmormîntez,* vb. I. Tranz. 1. (Cu privire la morţi) A pune, a aşeza (cu ceremonie) în mormînt; a îngropa. *Vrem ca Gălăciuc să fie înmormîntat de noi.* SAHIA, N. 40. *Trupul lui îl ridicară soţia sa şi copiii, şi-l duseră de-l înmormîntară la mănăstirea lor, la Mărgineni.* BĂLCESCU, O. I 102. ✧ Fig. *M-au înmormîntat în năsip şi m-au prohodit cum ştiau ei.* CREANGĂ, A. 61.

2. Fig. A acoperi bine, a ascunde vederilor, acoperind bine, de toate părţile. *Pe-o piatră-n drum, sub un zăplaz S-a pus înmormîntînd în palme-i Slăbitul său obraz.* COŞBUC, P. I 102. ✧ Refl. *Cu capul pe desagi, mă înmormîntai... în căpiţa de fîn.* HOGAŞ, M. N. 70.

— Variantă: **mormîntá** (MACEDONSKI, O. I 31) vb. I.

ÎNMORMÎNTÁRE s. f. Ceremonia, ritualul aşezării în mormînt a corpului celui defunct; îngropare, înhumare. *Iubită nu fusese Penelopa, nici stimată, dar la înmormîntarea ei lumea se îmbulzea.* BART, E. 255. *Se adunară şi-i făcură o înmormîntare d-ale împărăteştile.* ISPIRESCU, L. 31. *Or să vie pe-a ta urmă în convoi de-nmormîntare.* EMINESCU, O. I 134.

ÎNMORMÎNTÁT, -Ă, *înmormîntaţi, -te,* adj. (Despre morţi) Îngropat, înhumat. (Fig.) *Îşi perinda printr-o lumină de vis multe clipe ale trecutului înmormîntat.* SADOVEANU, M. 181.

ÎNMUGURÍ, *înmuguresc,* vb. IV. Intranz. (Despre plante) A da muguri. *Într-o zi văzu că pomul înmugureşte, înfloreşte, se scuturâ florile şi roadele se arată.* ISPIRESCU, L. 72. *Uite, codru-nmugureşte, 'Nmugureşte, înverzeşte, Doru-n mine se trezeşte.* ANT. LIT. POP. I 74.

— Variante: **mugurá** (DELAVRANCEA, S. 50) vb. I, **mugurí** (PANN, la TDRG, GOROVEI, C. 301) vb. IV.

ÎNMUGURÍRE, *înmuguriri,* s. f. Faptul de a înmuguri. *În regiunea dealurilor înmugurirea unei livezi e însoţită de muncă şi aşteptări.* SADOVEANU, O. VI 399. ✦

Fig. Început. *Primele înmuguriri ale realismului din operele lui Puşkin...* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 160, 8/1.

ÎNMUGURÎT, -Ă, *înmuguriți, -te,* adj. (Despre plante) Care a dat muguri. *Din livezile înmugurite, din grădinile cu flori, veneau adieri pline de miresme.* SADOVEANU, O. IV 58. *Gemea mușcat de vînturi un stuf de liliac. Plăpîndele lui ramuri abia înmugurite... Nainte de-a-și da rodul mureau învinețite.* MACEDONSKI, O. I 114.

ÎNMUIÁ, *înmói,* vb. I. (În concurență cu muia) Tranz. 1. A băga, a introduce ceva în apă sau în alt lichid. *Ana își înmuie buzele în rachiu.* REBREANU, I. 20. ✦ A uda, a umezi, a scălda. *O sudoare rece îi înmuie tîmplele.* CAMIL PETRESCU, O. II 20.

2. A face mai moale prin încălzire sau adaos de lichid. (Refl.) *Ar fi bine să mai dea dumnezeu o gură de ploaie, să se mai înmoaie pămîntul.* REBREANU, I. 23. ✦ Refl. A fi mai puțin aspru, a se domoli, a se potoli. *O furtună cumplită își dezlănțuie furia urlînd fioros în jurul nostru; citeodată suflarea i se înmoaie și atunci parcă geme într-o desperare răutăcioasă.* BART, S. M. 15. *Cu-a mele coate eu cerc vremea de se-nmoaie.* EMINESCU, N. 42.

3. Fig. (Cu privire la glas sau la vorbe) A face să fie mai puțin aspru; a îmblînzi. *Petre, cu cît îi ațineau drumul oamenii și-l opreau și cu cît Busuioc își înmuia glasul, cu atît se înverșuna și răcnea.* REBREANU, R. II 41. ✦ (Cu privire la inimă) A înduioșa, a mișca. *Acel balsam melodios... și acum îmi înmoaie inima, de cîte ori se întîmplă să aud uvertura de vînătoare a lui Méhul.* ODOBESCU, S. III 97. ✧ Refl. *Își luă iar cojocul, bucuros că inima femeii se înmuiase, în sfîrșit.* CAMILAR, TEM. 37. ✦ Refl. Fig. (Despre oameni și despre pornirile lor sufletești) A se potoli, a se calma, a se liniști. *Dar Filoftei se înmuie deodată.* DUMITRIU, P. F. 9. ✧ Tranz. *Mihnea își înmuie turbarea în fel de fel de cruzimi.* ODOBESCU, S. I 85.

ÎNMUIÁT, -Ă, *înmuiați, -te,* adj. (În concurență cu muiat) 1. Introdus în apă sau în alt lichid. ✦ (Despre ochi) Umezit, scăldat în lacrimi. *Surîd cu buzele arse și-mi simt ochii înmuiați.* CAMIL PETRESCU, U. N. 286. ✦ Moale, nerezistent. *Umbla legănat și cu genunchii înmuiați.* REBREANU, I. 24.

2. Fig. (Despre oameni și despre pornirile lor sufletești) Potolit, calmat, liniștit; p. ext. îmblînzit. ✦ Înduioșat, mișcat.

ÎNMUIÉRE, *înmuieri,* s. f. (În concurență cu muiere[2]) Acțiunea de a (se) înmuia și rezultatul ei.

ÎNMUIETÓR, *înmuietoare,* s. n. Vas de beton sau de oțel, în care se înmoaie cerealele înainte de a fi puse la încolțit.

ÎNMULȚÍ, *înmulțesc,* vb. IV. Refl. 1. A se face mai mult, a spori, a se mări numeric sau cantitativ. *Pe încetul aste feude se înmulțiră.* NEGRUZZI, S. I 273. ✧ Tranz. *Știe înmulți, iar nu răsipi averea.* SBIERA, P. 218. ✦ Tranz. (Folosit și absolut) A face operația înmulțirii, a multiplica. *Copilul a învățat să înmulțească.*

2. (Despre viețuitoare) A produce indivizi noi din aceeași specie, a se reproduce. *Peștii se înmulțesc prin icre. Feriga se înmulțește prin spori.*

ÎNMULȚÍRE, *înmulțiri,* s. f. Acțiunea de a (se) înmulți și rezultatul ei.

1. Mărire a numărului sau a cantității; sporire. *Pentru creșterea bovinelor trebuie să se asigure înmulțirea și îmbunătățirea raselor celor mai bine adaptate condițiilor locale din diferite raioane ale țării.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2861. ✦ (Mat.) Una din cele patru operații fundamentale prin care din două numere (numite deînmulțit și înmulțitor) se obține un număr (numit produs) egal (în cazul cînd înmulțitorul este un număr întreg) cu suma rezultată din adunarea cu sine însuși a deînmulțitului de atîtea ori cît indică înmulțitorul; multiplicare. *Folosindu-se de o cretă groasă, înșira pe tejghea coloane lungi și încîlcite de cifre, adunări, înmulțiri, procentaje.* GALAN, B. I 20. ✧ *Tabla înmulțirii* = tablou care conține produsele înmulțirii între ele a primelor zece numere.

2. Procesul producerii de indivizi noi din aceeași specie; reproducere.

ÎNMULȚÍT, -Ă, *înmulțiți, -te,* adj. Sporit, mărit. *În pulberea lunii cîntecul se înalța înmulțit parcă.* SADOVEANU, O. VI 331.

ÎNMULȚITÓR s. n. Număr cu care se înmulțește alt număr.

ÎNMUNDIRÁT, -Ă, *înmundirați, -te,* adj. (Învechit) Îmbrăcat în mundir. *Ființa funcționarilor civili și militari, toți înmundirați, da acestei priveliști o pompă solemnă.* NEGRUZZI, S. I 36.

ÎNMURGÍ, pers. 3 *înmurgește,* vb. IV. Intranz. A amurgi, a însera. *Se puseră și-și petrecură pînă înmurgi bine.* RETEGANUL, P. II 56. ✧ Refl. *Pînă să plece, se cam înmurgise.* ISPIRESCU, la TDRG.

ÎNNĂDÍ[1], *înnădesc,* vb. IV. Tranz. A adăuga unui obiect alt obiect sau o bucată (de același fel) cosînd, înnodînd, sudînd, lipind etc. pentru a-l mări sau a-l lungi; a lega sau a coase unul de altul. *A înnădit rochia.* ▭ *Brîiele își înnădiră, De picioare îl legară.* PANN, P. V. I 84. *Ba căpestre mi-a-nnădit, Frîu de frîu a tot lungit, ca un lanț a-nchipuit.* TEODORESCU, P. P. 441. ✧ Fig. *Lăutarii îi ziseră mai departe, ca să înnădească veselia întreruptă.* CAMIL PETRESCU, O. II 82.

ÎNNĂDÍ[2], *înnădesc,* vb. IV. Refl. (Despre pești) A se obișnui să vină la mîncarea ce li s-a dat ca nadă; (despre animale) a se obișnui să vină la o mîncare care le-a plăcut. *Niște porci, spărgînd gardul într-un loc, se înnădise în grădină la păpușoi.* CREANGĂ, A. 123. *O vulpe la țăran se înnădise-odată.* DONICI, F. 39. ✦ (Despre oameni) A se obișnui să vină undeva (unde n-ar trebui să vină) sau să facă ceva (ce n-ar trebui să facă). *Acel Iancu Hoțu, după ce a făcut o ticăloșie și s-a înnădit la rău, n-a mai cunoscut ce-i omenia.* SADOVEANU, O. VIII 247. ✧ Tranz. fact. *Vezi, nu mi-l înnădi pe aici.* PAS, Z. I 100. *Și tu, babă, ești bătrînă și... ce mai vii să înnădești fata?* CONTEMPORANUL, IV 396.

ÎNNĂDÎT, -Ă, *înnădiți, -te,* adj. Împreunat sau îmbinat cu o bucată (de același fel) cusută, înnodată, sudată etc. pentru a deveni mai mare, mai lung. *Cearșafuri înnădite.* ▭ *Din pielcea neargăsită De la trei oi înnădită.* TEODORESCU, P. P. 620.

ÎNNĂDITÚRĂ, *înnădituri,* s. f. Bucată înnădită; locul unde s-a înnădit. *Înnăditură lucrată cu îngrijire.*

ÎNNĂMOLÍ, *înnămolesc,* vb. IV. Refl. A se înfunda în nămol; a se îngloda, a se împotmoli. *Joi s-a înnămolit piroscaful «Hungaria»... E slabă nădejde că va putea fi despotmolit.* La TDRG.

— Variante: **înnomolí** (VISSARION, B. 241, DUNĂREANU, Ñ. 29, ISPIRESCU, L. 169), **nămolí** (I. IONESCU, P. 386) vb. IV.

ÎNNĂMOLÍRE, *înnămoliri,* s. f. Acțiunea de a (se) înnămoli; depunere de nămol, împotmolire. *La gura rîurilor se formează la început înnămoliri întinse, apoi insule și în sfîrșit, o porțiune de pămînt întinsă, adeseori*

străbătută de canale mici. GEOGRAFIA FIZ. 180. *Golind... vîrfurile munților expunem inundării, înnămolirii... văile și cîmpiile noastre.* I. IONESCU, P. 71.

— Variantă: **înnomolíre** s. f.

ÎNNĂMOLÍT, -Ă, *înnămoliți, -te,* adj. Înfundat în nămol, acoperit de nămol; înglodat, împotmolit. *Dunărea se limpezește de sloii scurși spre mare, vasele ridică ancorele înnămolite și se despart plutind spre alte locuri.* BART, E. 332.

— Variantă: **înnomolít, -ă** adj.

ÎNNĂRĂVÍ vb. IV v. **nărăvi.**

ÎNNĂRĂVÍT, -Ă adj. v. **nărăvit.**

ÎNNĂSCÚT, -Ă, *înnăscuți, -te,* adj. (Despre însușiri fizice sau psihice) Cu care se naște cineva; congenital. *Pentru scriitorul sovietic, viciile nu sînt pete înnăscute, iar suferințele nu sînt o inevitabilitate fatală.* V. ROM. decembrie 1953, 278.

ÎNNEBUNÍ, *înnebunesc,* vb. IV. Intranz. A-și pierde facultățile mintale, a ajunge nebun; (prin exagerare) a deveni zăpăcit, aiurit. *Pe pustiul țărm al mării stă cu părul despletit Toamna, ca o călătoare care a înnebunit.* D. BOTEZ, P. O. 50. *Trăia la praguri, și-n nevoi Că-n urm-a-nnebun*[t]. COȘBUC, P. I 229. ◇ Expr. (Familiar) **Ai înnebunit?** exprimă mirarea și blamul față de vorba sau purtarea nepotrivită a interlocutorului. ◇ Tranz. *L-a înnebunit frica.* (Expr.; familiar) **Nu mă-nnebuni!** exclamație folosită cînd se spun lucruri de necrezut, care te uimesc, te minunează. *Nu mă-nnebuni, onorabile! Dumneata ești?* CARAGIALE, O. I 81. *Au făcut vro baxaconie la d-ta în casă?... nu mă-nnebuni!* ALECSANDRI, T. 993. ✦ Tranz. A plictisi, a agasa. *Ei, destul acuma, lasă, nu ne mai înnebuni.* CONTEMPORANUL, I 163. ◇ Expr. **A înnebuni de cap** (pe cineva) = a zăpăci (pe cineva).

— Variantă: **nebuní** (RETEGANUL, P. IV 49, EMINESCU, N. 9, NEGRUZZI, S. I 32) vb. IV.

ÎNNEBUNÍT, -Ă, *înnebuniți, -te,* adj. Care și-a pierdut facultățile mintale, nebun, smintit; (prin exagerare) scos din minți, zăpăcit, uluit. *Cîțiva simbriași ai portului aleargă înnebuniți dintr-o parte în alta.* SAHIA, N. 39. *Înnebunit în bătăi... el recunoaște că a ucis pe Dumitru.* GHEREA, ST. CR. II 152.

— Variantă: **nebunít, -ă** (DRĂGHICI, R. 225) adj.

ÎNNEGRÍ, *înnegresc,* vb. IV. 1. Tranz. A vopsi cu negru, a acoperi cu o culoare neagră, a da cu negru; p. ext. a face să devină de culoare închisă, a întuneca. *Amurgul înnegrise zarea, S-auzea-n departe tremurat cîntarea Buciumului jalnic.* COȘBUC, P. I 249. *Se necăji și șterse versul tot, îl înnegri bine, ca să nu se mai poată citi.* VLAHUȚĂ, O. A. III 78. ✦ A murdări, a păta. *Ai înnegrit-o* [cămașa] *de nu știu zău, cum am s-o scot din boală.* REBREANU, I. 45. ✦ Fig. (Despre lucruri negre) A face să pară lucrurile înconjurătoare de culoare neagră. *Stoluri de ciori înnegresc ramurile copacilor.* VLAHUȚĂ, O. A. II 34. ✦ Intranz. și Refl. A prinde o culoare neagră, a deveni negru; fig. (despre plante) a se vesteji. *Busuiocul a-nnegrit, Rozmarinu-a-ngălbinit.* ALECSANDRI, P. P. 284. *Abia noaptea înnegrește, și vroi zori să se ivească.* CONACHI, P. 103. ✦ Refl. (Despre oameni) A se bronza de soare.

2. Intranz. A părea, a se arăta de culoare neagră (detașîndu-se pe un fond deschis). *Pe-o culme ușoară, înnegrea un pîlc de mărăcini.* SADOVEANU, O. A. III 54. ✦ A-și pierde strălucirea, a păli, a deveni mohorît. *Și luna înnegrește și ceru-ncet se pleacă.* EMINESCU, O. I 95.

3. Tranz. Fig. A acoperi hîrtia cu slove; a scrie. *Cu gîndiri și cu imagini Înnegrit-am multe pagini, Și-ale cărții, și-ale vieții Chiar în zorii tinereții.* EMINESCU, O. IV 292.

4. Tranz. Fig. A descrie (pe cineva) în culori negre, a vorbi de rău; a ponegri. *Dușmanii mei se înmulțesc... Aleargă toți și mă-nnegresc.* MACEDONSKI, O. I 37. *Cu gardu m-au îngrădit, Cu vorba m-au înnegrit.* TEODORESCU, P. P. 317.

— Variantă: **negrí** (SBIERA, P. 227, NEGRUZZI, S. I 233, id. ib. II 221) vb. IV.

ÎNNEGRÍRE s. f. Acțiunea de a (se) **înnegri.** *Înnegrire cu catran.*

ÎNNEGRÍT, -Ă, *înnegriți, -te,* adj. Făcut negru, vopsit cu negru; devenit negru; fig. (despre pămînt) lipsit de vegetație. *Afară-i vijelie, Și crivățul aleargă pe cîmpul înnegrit.* ALECSANDRI, P. A. 109.

ÎNNEGURÁ, *înnegurez,* vb. I. 1. Tranz. A acoperi cu negură, cu ceață. *Aburii, înălțîndu-se de pe apă, începeau a înnegura orizontele amurgit.* ODOBESCU, S. III 96. ◇ Fig. *Singurul nor care înnegură astă viață lină, fu peste doi ani... moartea bunicăi.* NEGRUZZI, S. I 110. ◇ Refl. *Soarele cade roșu, mărit, printre nori, dincolo de dealul care s-a înnegurat ca o umbră.* CAMIL PETRESCU, O. I 296. (Fig.) *În înserarea fumurie Se-nnegurează orice amănunte.* CAMIL PETRESCU, V. 24.

2. Refl. Fig. (Despre persoane, fața sau privirea lor) A căpăta o expresie tristă, a se întuneca. *Ochii căprii ai lui Tudor se înnegurară.* SADOVEANU, O. VII 66. ◇ Tranz. *Dinspre fluviu se arătă o mașină... ochii se întoarseră într-acolo, urmărind-o, și ca un semn rău înnegură obrazurile.* CAMILAR, N. I 258. *Taci, măicuța me, Nu mă-nnegura, Că te-oi blăstăma.* ȘEZ. II 83. ✦ (Despre ochi sau privire) A se tulbura, a se împăienjeni. *I se înnegură privirea, dar pe urmă văzu limpede.* SADOVEANU, O. VII 54.

ÎNNEGURÁRE, *înnegurări,* s. f. Faptul de a (se) **înnegura;** întunecare. *Chipurile celor din umbra duzilor... începuseră să se șteargă în înnegurarea domoală.* CAMIL PETRESCU, O. II 195.

ÎNNEGURÁT, -Ă, *înnegurați, -te,* adj. 1. Acoperit de negură sau de ceață. *În albăstreala înnegurată a cerului se pierdeau culmile păduroase.* ODOBESCU, S. III 195.

2. Fig. (Despre persoane, fața sau privirea lor) Întunecat, posomorît. *Cîțiva boieri cu privirile înnegurate pătrunseră pînă la Tomșa.* SADOVEANU, O. VII 18. *Numai singur el Să mi se prefacă Că nu-i supărat, Nu-i înnegurat.* COȘBUC, P. II 152.

— Variantă: **negurát, -ă** (NEGRUZZI, S. II 21) adj.

ÎNNEMERÍ vb. IV v. **nemeri.**

ÎNNEMURÍ[1], *înnemuresc,* vb. IV. Tranz. (Învechit, rar) A face nemuritor, a imortaliza. *Arătat-am luncii lucrare de zînă, Prin care concertu-i l-ai înnemurit.* ALECSANDRI, P. III 528.

ÎNNEMURÍ[2], *înnemuresc,* vb. IV. Refl. (Rar) A deveni neam cu cineva (prin căsătoria sa sau a unui membru al familiei sale), a se înrudi cu cineva. *Femeile... cele mai de aproape înnemurite cu nepoata.* La TDRG.

ÎNNISIPÁ, *înnisipez,* vb. I. Refl. (Despre conducte, canale etc.) A se astupa prin depunere de nisip.

ÎNNOBILÁ, *înnobilez,* vb. I. Tranz. 1. (În orînduirea feudală) A da unei persoane un titlu de nobleță.

2. Fig. (Cu privire la oameni sau la manifestările și înfățișarea lor) A face mai distins, mai fin; a înălța. *Femeile bătrîne... poartă în unele zile pe cap, liniștite și grave, o maramă lungă de borangic, care le înnobilează profilul.* BOGZA, C. O. 371. *Arta a fost unul din marile titluri de nobleță a omului, de aceea, în amintirea posteri-*

tăţii, rămîn numai popoarele care şi-au înnobilat sufletul. SADOVEANU, E. 62.

3. (Cu privire la animale şi plante) A îmbunătăţi calitatea unei specii sau a unei rase; a ameliora. ✦ (Cu privire la materiale) A îmbunătăţi proprietăţile prin procedee fizice sau chimice.

ÎNNOBILÁRE, *înnobilări,* s. f. Acţiunea de a înnobila.

1. (În orînduirea feudală) Acordare a unui titlu de noblеţe. *Ceea ce este esenţial în evoluţia figurii acestui revoluţionar nu este momentul înnobilării sale, ci faptul că el a pornit de jos, ca fiu al poporului.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 113, 9/1.

2. Fig. (Despre oameni sau despre manifestările şi înfăţişarea lor) Înălţare, acordare, imprimare a unui caracter mai distins. *În literatură şi artă, ca şi în ştiinţă, preocuparea de a avea în centrul activităţii omul, de a milita pentru transformarea lui, pentru înnobilarea lui spirituală, constituie o sarcină fundamentală, sarcină care îşi are rădăcina în concepţia clasei muncitoare despre cultură, ca bun al maselor.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 357, 3/4.

ÎNNODÁ, *înnód,* vb. I. Tranz. **1.** A face un nod (sau mai multe) la o sfoară sau la alt material flexibil; a uni două bucăţi de material flexibil printr-un nod; a înnădi. *Se plecă în jos, se prefăcu că-şi înnoadă mai bine sfoara de la o opincă.* CAMILAR, TEM. 29. *Prefăcîndu-se că îi caută în cap, îi înnodă două vîţe de păr, fără să ştie el.* ISPIRESCU, L. 381. *Mergînd lîngă vergele înnoadă un fir rupt Şi repede ţăranca s-apucă de ţesut.* BELDICEANU, P. 68. *Sfoara-n nouă că-ndoia, Ca arcanul o-nnoda Şi ca lanţul O făcea.* TEODORESCU, P. P. 540. ✧ Refl. pas. *Părul castaniu era pieptănat lins peste tîmple şi o coadă groasă se înnoda la ceafă.* SADOVEANU, O. I 407. ✦ Refl. (Despre fire, sfori) A căpăta un nod, prin formarea unui ochi şi strîngerea lui. ✧ Fig. [Oamenii] *se risipiseră pe drumurile lungi ale cîmpiei ce se înnodau în dosul gării.* DUMITRIU, B. P. 10. ✧ Expr. **A se înnoda la vorbă** (sau **la ceartă**) sau (tranz.) **a-şi înnoda vorbele** = a se prinde la ceartă, a începe cearta; a se certa. *De nebun şi de muierea rea fiece înţelept fuge Şi nu se înnoadă la ceartă.* PANN, P. V. I 169. *Sus pe rămurele Două păsărele Ceartă-mi-se ceartă, Vorbele-şi înnoadă.* TEODORESCU, P. P. 457.

2. Fig. A încropi, a agonisi. *Patruzeci şi opt de ani a muncit pe brînci, cu rîvnă, însă n-a putut să înnoade nimic.* SAHIA, N. 94. ✦ A înjgheba, a închipui, a alcătui. *Prietenii îl găsiră, pe cînd înnoda altă carte în bojdeucă, îmbrăcat numai într-o cămaşă de pînză albăstrie.* CĂLINESCU, I. C. 139.

— Variantă: (regional) **nodá** (TEODORESCU, P. P. 382) vb. I.

ÎNNODÁRE s. f. Acţiunea de a (se) înnoda.

ÎNNODĂTÚRĂ, *înnodături,* s. f. Înnodare; nod; lucru înnodat. *Cîte o mărgea de aur mat la fiecare înnodătură.* CARAGIALE, O. III 19. *Ochii rîndului de dinainte sînt legaţi de a pînzei de dinapoi prin înnodăturile unei alte aţă.* ŞEZ. IV 114.

ÎNNOÍ, *înnoiesc,* vb. IV. **1.** Tranz. (Privitor la un obiect) A face din nou, a face (ca) nou (înlocuind sau reparînd ce era vechi, uzat); a reface, a repara, a drege. V. restaura. *A înnoit casa de nici n-o mai cunoşti.* ✦ A pune un lucru nou în locul altuia vechi; a schimba, a primeni. *A înnoi parcul de maşini. A înnoi garderoba.* ▭ *Înnoi de mai multe ori vinul din oală.* SADOVEANU, O. I 48. ✦ Refl. A se îmbrăca cu ceva nou; a-şi face haine noi. *Să ne cîrpim, că nu putem tot să ne înnoim.* PANN, P. V. III 71.

2. Intranz. A creşte din nou, a se reface. *Am umblat multă vreme pe mirişti, prin mlaştini... apoi am dat de fineţe cosite, pe care înnoia otava.* SADOVEANU, O. I 361. ✦ Refl. Fig. A se împrospăta, a se regenera, a se preface, a se transforma, a se redeştepta. *Ş-o da o ploaie cu soare Nuielile să se-nmoaie Frunza să li se-nverzească, Dragostea să se înnoiască.* BIBICESCU, P. P. 65.

3. Tranz. (Privitor la o acţiune, un document etc.) A face încă o dată, a repeta; a prelungi valabilitatea. *Primeşti a-ţi înnoi mărturisirile?* NEGRUZZI, S. III 341. *Costantin Basarab, urcîndu-se pe tron la 1655, înnoi hrisovul lui Matei-vv. împotriva grecilor şi a dezrobirii monastirilor.* BĂLCESCU, O. I 70. ✧ Refl. *A fost un rîs pe toate tonurile, care trei zile s-a înnoit la fiecare masă.* SADOVEANU, O. VI 294.

ÎNNOÍRE, *înnoiri,* s. f. Acţiunea de a (se) înnoi şi rezultatul ei.

1. Refacere, reparare. V. restaurare. *Înnoirea faţadei unei case.*

2. Fig. Transformare, prefacere, regenerare. *Susţinea sus şi tare că trebuiesc înnoiri pe care nu le poate realiza decît el.* VORNIC, P. 103. *Aceşti cîrtitori de la oraşe se pun împotriva înnoirii, se pun împotriva democraţiei.* SADOVEANU, E. 29.

3. Repetare. *Înnoirea unor promisiuni.*

ÎNNOÍT, -Ă, *înnoiţi, -te,* adj. **1.** Făcut din nou, reparat. *Casă înnoită.* ✦ Îmbrăcat cu ceva nou. *Sub arcul de triumf, înălţat în poartă din crengi ce se ofiliseră, colonelul, înnoit şi el din cap pînă-n picioare, se uita ţintă înspre oraş.* BRĂESCU, V. A. 51.

2. Schimbat, primenit, reîmprospătat. *În lumina din ce în ce mai scăzută a amurgului, trăsura trecea pe drumul larg, pe sub sălcii bătrîne pline de mugurii vieţii înnoite, mîţişori cenuşii şi lucioşi.* SADOVEANU, O. IV 9. *Căci era pe la-nceputul Lunii mai, cînd firea-ntreagă Înnoită, uită parcă Tot ce-a fost cumplit şi rău.* IOSIF, V. 120.

ÎNNOITÓR, -OÁRE, *înnoitori, -oare,* adj. (Rar) Care înnoieşte, schimbă, inovează. *Metode înnoitoare.* ▭ *Învăţătura lui Marx, Engels, Lenin, Stalin este o măreaţă forţă înnoitoare şi transformatoare a lumii.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2765.

ÎNNOMOLÍ vb. IV v. înnămoli.

ÎNNOMOLÍRE s. f. v. înnămolire.

ÎNNOMOLÍT, -Ă adj. v. înnămolit.

ÎNNOPTÁ, *înnoptez,* vb. I. **1.** Intranz. şi refl. impers. A se face noapte, a se întuneca. *Muncitorii s-au culcat. Liniştea-i acum deplină Şi-a-nnoptat.* COŞBUC, P. I 48. *Şi merge el şi merge, pînă ce înnoptează bine.* CREANGĂ, P. 198. *Îndată ce-nnopta, Amîndoi i s-arăta Şi-i zicea: măria-ta! Cu paharul îndeseşte, Dar cu hîrul mai răreşte.* NEGRUZZI, S. I 188. ✧ Fig. (Personal) *Cu puterea, cu scandalul, cînd cei mari se îngrădesc Al lor cuget înnoptează, creierii le putrezesc.* BELDICEANU, P. 121.

2. Intranz. (Despre persoane) A fi surprins de noapte; a petrece noaptea undeva, a rămîne peste noapte. V. mînea. *Pornind de-aici mai departe spre casă, au înnoptat pe drum.* SBIERA, P. 197. *Vai de mine, moş Nichifor, avem să înnoptăm în pădure!* CREANGĂ, P. 124. *Tot mergînd pe la vinat Într-o seară s-a-ntîmplat Pe la noi d-a înnoptat.* TEODORESCU, P. P. 116.

— Variantă: (regional) **nopţá** (ŢICHINDEAL, F. 128) vb. I.

ÎNNOPTÁRE s. f. Faptul de a (se) înnopta; căderea nopţii. *Cine se dezmiardă-n largul înstelatei înnoptări?* EFTIMIU, Î. 126. *Prind taina cea sfînt-a cîntării Şi, singur, pe vremea-nnoptării M-opresc pe-o colină şi cînt.* COŞBUC, P. II 88.

ÎNNOPTÁT[1] adv. (Rar) În puterea nopții, noaptea. *Ce căutați așa înnoptat pe la casele creștinilor?* ODOBESCU, S. I 68.

ÎNNOPTÁT[2] s. n. **1.** Înnoptare, întunecare. *Și-i apucă înnoptatul taman în satul cizmarului.* ȘEZ. IX 66. ◇ Expr. **Pe înnoptat sau pe înnoptate** = la căderea nopții, cînd se întunecă. *În Răchițele am ajuns pe înnoptate și pînă seara am scăpat de porumb.* PREDA, Î. 92. *Se întorceau tot pe înnoptate.* PAS, Z. I 141. *Mult... te-am așteptat, Aseară pe înnoptat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 144.
2. Rămînere peste noapte, mînere.
— Formă gramaticală: (în expr.) *înnoptate.*

ÎNNOPTÁT[3], **-Ă**, *înnoptați, -te*, adj. Cuprins, învăluit de întunericul nopții. *În poiana înnoptată Para focului se gată Cu poveștile o dată.* DEȘLIU, M. 60. ✦ Fig. Întunecat, posomorît, închis. *Mare și nenchipuită E credința, ce-ntr-un suflet înnoptat și trist încape!* VLAHUȚĂ, P. 62.

ÎNNORÁ, pers. 3 *înnorează*, vb. I. (Și în forma *înnoura*) **1.** Intranz. și refl. impers. A se ivi mulți nori pe cer. *Cînd intrarăm în sat, începuse să se înnoureze.* SADOVEANU, O. VI 244. *Începu a se înnora.* RETEGANUL, P. I 19. *S-a-nnorat de pe la miezul nopții și e întunerec adînc.* CARAGIALE, O. I 371. ◇ (Cu exprimarea subiectului) *Cerul s-a înnorat.* ✦ (Despre lună, soare) A se întuneca din cauza norilor. *Nu știu luna a-nnourat Ori puica s-au supărat?* SEVASTOS, C. 27. *Iar de dreaptă ce era, Soarele se-nnoura.* ALECSANDRI, P. P. 313. ✦ Tranz. Fig. A întuneca (ca un nor). (Atestat în forma *noura*) *Săgețile ușoare Nourează mîndrul soare.* ALECSANDRI, P. II 16.
2. Tranz. Fig. A umple de mîhnire, de întristare. *Aceea care trista-mi viață-nnourează E un secret ce zace în inimă-mi ascuns.* NEGRUZZI, S. II 21.
— Variante: **înnourá, nourá** vb. I.

ÎNNORÁRE, *înnorări*, s. f. (Și în forma *înnourare*) Faptul de a (se) înnora; acoperire cu nori, întunecare (a cerului) din cauza norilor. ✦ Fig. Tristețe, mîhnire. *I-a văzut cuta dintre ochi și înnourarea dintre gene.* POPA, V. 252.

ÎNNORÁT, -Ă, *înnorați, -te*, adj. (Și în forma *înnourat*; despre cer, p. ext. despre locuri) Acoperit, umbrit de nori; întunecat. *Afară-i vînt și e-nnorat, Și noaptea e tîrzie.* COȘBUC, P. I 193. *Poienile înnorate... ale Scoției.* ODOBESCU, S. III 130. *Atîta-s de supărat, Cumu-i ceriul înnorat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 220. ✦ Fig. Posomorît, trist; întunecat. *Ți-este mintea înnorată sub a vîrstei diademă.* MACEDONSKI, O. I 274. *Moțoc șeade pe gînduri cu fața-nnourată?* ALECSANDRI, T. II 162. *Umbla-ntunecată și tot înnorată, Nu o vedea nimeni să rîză vrodată.* PANN, P. V. II 95.
— Variante: **înnourát, -ă**, (regional) **norát, -ă** (HODOȘ, P. P. 68) adj.

ÎNNOROÍ, *înnoroiesc*, vb. IV. Refl. (Rar) A se înfunda în noroi (v. impotmoli); a se umple de noroi. *Cu calu-n nămol intra Și mai rău se-nnoroia.* ȘEZ. VIII 167.
— Variantă: **înnoroiá** vb. I.

ÎNNOROIÁ vb. I v. **înnoroi.**

ÎNNOROIÁT, -Ă adj. v. **înnoroit.**

ÎNNOROÍRE s. f. Acțiunea de a (se) înnoroi.

ÎNNOROÍT, -Ă, *înnoroiți, -te*, adj. Plin de noroi, umplut de noroi. *Șosele înnoroite.*
— Variantă: **înnoroiát, -ă** (C. PETRESCU, Î. I 241) adj.

ÎNNOURÁ vb. I v. **înnora.**

ÎNNOURÁT, -Ă adj. v. **înnorat.**

ÎNÓT s. n. Plutire și înaintare în apă cu ajutorul anumitor mișcări ritmice făcute cu membrele corpului sau (la animale) și cu alte părți ale corpului. *Tinerii spun ce furtuni au prididit... și cîți delfini au întrecut la înot.* DELAVRANCEA, S. 66. ◇ Loc. adv. **De-a înotul** = înotînd. (Poetic) *Luceafărul... Vedea ca-n ziua cea de-ntîi, Cum izvorau lumine; Cum izvorînd îl înconjor Ca niște mări, de-a-notul.* EMINESCU, O. I 176. ✦ (Adverbial, în construcție cu verbele «a trece», «a străbate» etc.) Înotînd. *Am văzut aproape de mine, întrînd înot subt podul plaurului pe care ne aflam, o broască țestoasă.* SADOVEANU, N. F. 67. *Se aruncă cu calul în apă, o trece înot dincolo de cela mal.* CREANGĂ, P. 237. *Să trecem înot Apa Mării Negre.* TEODORESCU, P. P. 57. ◇ Expr. **A (se) da înot** = a trece o apă înotînd; a înota. *Se gîndea Că mare-i Cerna, Că neagră-i apa, Și că s-o-neca Înot deac-o da.* TEODORESCU, P. P. 426. *Și-not mi se da Și se cufunda.* ALECSANDRI, P. P. 117. (Tranz., cu privire la animale) *În apă sărea, Calu-not își da.* TEODORESCU, P. P. 428. ✦ (Rar) Plutire. *Avîntul și-l legase de-al vasului înot.* MACEDONSKI, O. I 108.

ÎNOTÁ, *înót*, vb. I. Intranz. **1.** (Despre ființe) A pluti pe apă, înaintînd cu ajutorul unor anumite mișcări ritmice făcute cu membrele corpului sau (la animale) și cu alte părți ale corpului. *Cînd baba înota smintită pe la jumătatea lacului alb, Făt-Frumos aruncă buzduganu-n nori.* EMINESCU, N. 24. *Înoată voinicește, Taie-o brazdă, taie nouă, Taie Dunărea în două.* ALECSANDRI, P. III 162. *Marea fiind liniștită și limpede, mă depărtai de mal mai mult decît obicinuit, înotînd pe spinare.* id. O. P. 274. ◇ Fig. *Problemele în care înot abia ținîndu-mă la suprafață... se complică în fiecare zi.* IBRĂILEANU, A. 98. *Prin holde coapte, fetele grăbite Înoată pîn' la brîu, împodobite Cu roșu mac și vinete cicoare.* IOSIF, V. 71. *Dar ce-i în grîu? O fată — Înoată-n spice pînă-n brîu.* COȘBUC, P. I 170. ✦ Tranz. (Rar, complementul indică o apă) A trece înot. *Peste munți treceți, Marea ajungeți, Marea înotați.* TEODORESCU, P. P. 401. *Bărbat oi lua Care s-a afla Dunărea să-noate.* ALECSANDRI, P. P. 122. ✦ Fig. A pluti, a se mișca într-un mediu. *O țintă de lumină prin umbră viu înoată.* ALECSANDRI, P. A. 167. *Astă lună ce înoată în tărie, Ca fanal purtat de valuri pe a mărilor cîmpie.* ALEXANDRESCU, P. 138.
2. Fig. A fi cufundat în ceva, a fi înconjurat din toate părțile de ceva, a fi cuprins, copleșit de ceva. *Ochii înotau în lacrimi și tot sîngele i se urcase în obraz.* VLAHUȚĂ, O. A. 123. *Sufletu-i acum înoată în bucurie.* ODOBESCU, S. III 84. *Tristă le e inima, Că le-noată-n voie rea.* TEODORESCU, P. P. 231. ✦ A avea din abundență ceva. *Înoată în bani.*
3. Fig. A străbate cu greu. *Văzu un mînzuc roșietic, cu zurgălău la gît, abia înotînd prin glod.* CAMILAR, N. I 29. *Mi-l închipui încă o dată, cum a trecut peste munți, bătut de vînturi, înotînd în zăpadă, cu stiva de lemne în spinare.* BOGZA, Ț. 33. *Cu mare greutate înotam prin troianul de omăt.* CONTEMPORANUL, III 570.
— Variantă: (regional) **notá** (TEODORESCU, P. P. 61) vb. I.

ÎNOTĂTOÁRE, *înotătoare*, s. f. Membrană cu ajutorul căreia înoată peștii și alte animale acvatice; aripioară.

ÎNOTĂTÓR, -OÁRE, *înotători, -oare*, adj. Care știe să înoate, care înoată. *Reptile înotătoare.* ✦ (Substantivat) Persoană care practică înotul. *A intrat sub corabie și înotătorii n-au mai putut-o găsi.* SADOVEANU, F. J. 255. *Vezi, fii cu băgare de seamă, înotătorule. Nu cumva să aud că ai fost iar la adînc.* SEBASTIAN, T. 51. *Un înotător de forță — premiul întîi la băi de mare la Constanța.* BRĂESCU, V. A. 21.

ÎNRAFTURÁT, -Ă adj. v. **înrăfturat.**

ÎNRĂDĂCINÁ, *înrădăcinez,* vb. I. Refl. A se încuiba adînc, fără să mai poată fi extirpat. *Începu a-l tracta pentru plămîni, dar nu putu învinge răul care se înrădăcinase.* NEGRUZZI, S. II 154. ✦ (Despre idei, metode, deprinderi) A prinde rădăcini, a intra adînc (în obişnuinţă, în conştiinţă etc.), a pătrunde adînc, temeinic. *Se înrădăcinează tot mai adînc în mase atitudinea conştiincioasă în ceea ce priveşte respectarea legilor şi îndeplinirea obligaţiilor faţă de stat.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2630.

ÎNRĂDĂCINÁRE s. f. Acţiunea de a se înrădăcina. *Organizaţiile de partid luptă pentru înrădăcinarea intransigenţei revoluţionare în aplicarea politicii partidului nostru.* LUPTA DE CLASĂ, 1952, nr. 5, 56.

ÎNRĂDĂCINÁT, -Ă, *înrădăcinaţi, -te,* adj. (Despre idei, sentimente, valori morale etc.) Pătruns adînc, intrat temeinic în obişnuinţă, în conştiinţă.

ÎNRĂFTURÁT, -Ă, *înrăfturaţi, -te,* adj. (Regional, rar, despre cai) Cu hamurile puse. *Scoase-un cal negru... Înşelat Şi-nrăfturat, Cum e bun de-ncălicat.* TEODORESCU, P. P. 154.

— Variante: **înrafturát, -ă, înfrafturát, -ă** (ŞEZ. XII 128) adj.

ÎNRĂÍ, *înrăiesc,* vb. IV. Refl. A deveni (mai) rău, a se înrăutăţi, a se agrava; (despre fiinţe) a deveni răutăcios, plin de răutate. *A cincea zi* [rana] *a început să se înrăiască.* CAMIL PETRESCU, T. II 284. *De va şti fata că el ştie, mai rău se va înrăi.* REBREANU, I. 24. *Codrul Se-ndeseşte, Drumul Se-nrăieşte.* TEODORESCU, P. P. 497. ✧ Tranz. (Cu privire la fiinţe) *Urîtul înserărilor cu ploi monotone, nopţile lungi şi necazurile îl înrăiau pe Gore.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 54.

ÎNRĂÍRE s. f. Faptul de a se înrăi.

ÎNRĂÎT, -Ă, *înrăiţi, -te,* adj. Care e plin de răutate, care a devenit rău; înverşunat, îndîrjit. *Se băteau în parte, înrăiţi ca doi duşmani de moarte.* POPA, V. 314. *N-o să-l iau, că-l ştie ţara Şi fricos şi înrăit.* COŞBUC, P. II 84. *Portofelul meu cu bani... L-am pierdut... Ştiu foarte bine că l-am avut, întîmpină Duţu, înrăit.* SLAVICI, O. I 365. ✦ Învechit (în rele), incorigibil. *Maistrul se uită încurcat la dînsul cîteva clipe, apoi începu a tuşi prelung, tuse de fumător înrăit.* V. ROM. ianuarie 1952, 222. *Nu poftea să asculte cine ştie ce prostii supărătoare din gura acestui băiat înrăit.* VORNIC, P. 181.

ÎNRĂMÁ, *înrămez,* vb. I. Tranz. A pune (un obiect) în ramă. V. încadra. *Fericită, Adriana îl rugă să le primească* [tablourile] *din partea lor, scuzîndu-se că nu au avut posibilitatea să le înrămeze.* CAMIL PETRESCU, N. 168.

ÎNRĂUTĂŢÍ, *înrăutăţesc,* vb. IV. Tranz. 1. A face ca ceva să devină mai rău, a agrava. *Crizele periodice de supraproducţie înrăutăţesc şi mai mult situaţia clasei muncitoare.* LUPTA DE CLASĂ, 1950, nr. 7-8, 102. ✧ Refl. *Muncitorii englezi cer sporirea salariilor şi pornesc la lupta grevistă pentru a obţine această revendicare pentru că nivelul lor de trai se înrăutăţeşte necontenit.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2857.

2. (Rar) A face să devină rău, a înrăi. *Sălbătăci şi înrăutăţi... taurul... pînă într-atît, încît nu se mai putea apropia nimeni de dînsul.* ISPIRESCU, U. 45.

— Pronunţat: *-ră-u-.*

ÎNRĂUTĂŢÍRE, *înrăutăţiri,* s. f. Faptul de a (se) înrăutăţi; agravare, înrăire. *Înrăutăţirea situaţiei în ţările capitaliste.* ✦ (Concretizat, rar) Faptă rea, răutate, ticăloşie. *În zadar îmblau streji de arnăuţi şi de simeni; nu puteau stîrpi aceste înrăutăţiri, nici descoperi bandele vagabonzilor.* NEGRUZZI, S. I 16.

— Pronunţat: *-ră-u-.*

ÎNRĂUTĂŢÎT, -Ă, *înrăutăţiţi, -te,* adj. Care a devenit rău; răutăcios, înrăit. *Un găinar înrăutăţit. Fura de ici, fura de colo.* SADOVEANU, O. VII 359. *Nici un om înrăutăţit nu e fericit. Omul rău suferă... şi niciodată sufletul său pace n-are.* BĂLCESCU, O. I 348.

— Pronunţat: *-ră-u-.*

ÎNREGIMENTÁ, *înregimentez,* vb. I. Refl. A intra într-o grupare, într-un partid. V. încadra.

ÎNREGIMENTÁRE s. f. Acţiunea de a se înregimenta. V. încadrare.

ÎNREGISTRÁ, *înregistrez,* vb. I. Tranz. 1. A înscrie (un act, o petiţie etc.) într-un registru (sub un număr). *Avea un serviciu de noapte la uzină, înregistra ceva acolo.* SAHIA, N. 95. ✦ (Despre aparate tehnice) A consemna (în mod mecanic). *Seismografele înregistrează cutremurele de pămînt.*

2. A însemna, a consemna în scris (un fapt, un eveniment), a lua notă de... *Înainte vreme tot se mai găsea din timp în timp... un Ureche, un Costin, un Neculcea, un Greceanu, uricari, letopiseţi şi cronicari istoriografi, care înregistrau zi cu zi, oră cu oră, cele ce se petreceau în timpurile lui Grigore Ghica, lui Cantemir, lui Brîncoveanu etc.* GHICA, S. 86. ✦ A introduce, a încorpora, a primi. *Ca urmare a marilor transformări petrecute în ţara noastră în anii regimului democrat-popular limba romînă a înregistrat — în vocabularul ei — numeroase schimbări de sens.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 373, 1/1. ✧ Absol. *Trecea, privea, înregistra, judeca.* C. PETRESCU, A. 322. ✦ Fig. A reţine (în memorie), a ţine seamă de.. *De Marenne înţelegea cum stau lucrurile şi afirma că înregistrează bine în memorie ce i se spune.* SADOVEANU, Z. C. 66. *Grigore se mulţumea să înregistreze dorinţele ei ca să-i fie toate împlinite cu sfinţenie.* REBREANU, R. I 212.

3. Fig. (Cu privire la rezultate, realizări, succese etc.) A înscrie la activul său, a obţine, a realiza. *Ţările democrate înregistrează necontenit succese atît în domeniul dezvoltării industriei, agriculturii şi construcţiei de stat, cît şi în domeniul culturii.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2632. *Sub conducerea partidului, poporul nostru a înregistrat victorii deosebite pe drumul dezvoltării economice şi culturale a ţării.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 410, 1/1.

ÎNREGISTRÁRE, *înregistrări,* s. f. Faptul de a înregistra.

1. Înscriere într-un registru. *Înregistrarea noilor născuţi.* ▭ *La biroul nostru de înregistrare îşi aşteaptă rîndul să fie catalogate şi aduse aci ultimele noutăţi din ţara dumitale.* STANCU, U.R.S.S. 35.

2. Însemnare, notare (a unui fapt, a unui eveniment) *Înregistrarea faptelor istorice.*

3. Înscriere, însemnare cu ajutorul aparatelor a unui fenomen care poate fi consemnat grafic. *Înregistrarea sunetelor.*

ÎNREGISTRATÓR, -OÁRE, *înregistratori, -oare,* adj. (Adesea substantivat) (Aparat) care înregistrează. *Aparat înregistrator.*

ÎNRÎURÎ, *înrîuresc,* vb. IV. Tranz. A exercita o influenţă, a influenţa. *Eram şi eu înrîurit de sfiala îngrijorată a celorlalţi.* CAMIL PETRESCU, U. N. 28. *Seninătatea gravă a Saşei se întunecase în umbra unei melancolii dureroase, ce părea că înrîureşte deopotrivă pe toţi dimprejur.* D. ZAMFIRESCU, R. 11. ✧ Intranz. *Legături de rudenie şi prestigiul ce dă o mare avere înrîuresc asupra societăţii lipsită de principii de moralitate.* BOLINTINEANU, O. 432. *Prefacerile înrîureau în fiinţa... politică sau morală* [a naţiunilor]. NEGRUZZI, S. I 200.

ÎNRÎURÍRE, *înrîuriri,* s. f. Acţiunea de a înrîuri şi rezultatul ei; influenţă, influenţare. *Versurile lui exercitau asupra mea o înrîurire extraordinar de puternică.*

VLAHUȚĂ, O. A. 441. *Se vede că foamea are multă înrîurire asupra închipuirii.* ALECSANDRI, O. P. 240. *Teatrul romîn... avu o mare înrîurire asupra literaturii.* NEGRUZZI, S. I 341.

ÎNROBÍ, *înrobesc*, vb. IV. Tranz. A supune, a aservi; a robi. *În goană după obținerea de profituri maxime, imperialiștii înrobesc și jefuiesc tot mai mult popoarele din aceste țări.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2564.

ÎNROBÍRE, *înrobiri*, s. f. Acțiunea de a înrobi și rezultatul ei; robire.

ÎNROBÍT, -Ă, *înrobiți, -te*, adj. Aservit, supus, subjugat din punct de vedere economic și politic.

ÎNROBITÓR, -OÁRE, *înrobitori, -oare*, adj. Care înrobește pe cineva sau îl aduce în stare de robie. *8 milioane de muncitori și funcționari au spus «Nu» politicii economice înrobitoare a marelui capital.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 112, 10/4. ◇ (Substantivat) *În lupta împotriva înrobitorilor fasciști, poporul sovietic a dat dovadă de un eroism neasemuit.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 161, 2/5.

ÎNROLÁ, *înrolez*, vb. I. Refl. A se înscrie în rolurile armatei, a intra în armată. *La toate răspîntiile se înrolează voluntari.* CAMIL PETRESCU, T. II 352. *De tînăr, s-a înrolat ca matroz pe o corabie.* ODOBESCU, S. III 248. ◇ Tranz. *Romanii înrolează o parte din populația dacă în diferite unități ale armatei imperiului.* IST. R.P.R. 38. ✧ Fig. A intra în rîndurile unei organizații de masă, ale unui partid; a se înregimenta. *Sub steagul leninismului se înrolează mereu milioane și milioane de oameni care sînt însetați de libertate și care urăsc asuprirea imperialistă.* CONTEMPORANUL, S. II, 1952, nr. 289, 1/5.

ÎNROLÁRE, *înrolări*, s. f. Acțiunea de a (se) înrola.

ÎNROȘÍ, *înroșesc*, vb. IV. 1. Tranz. A colora, a vopsi în roșu, a face să fie roșu. *Soarele coboară în pîclele munților, înroșind asfințitul.* SADOVEANU, O. I 74. *Apusurile erau ca sîngele și parcă înroșeau și pămîntul.* GÎRLEANU, L. 41. ✧ Refl. (Despre metale) A se încinge în foc, a deveni incandescent. *Cît se înroșește țanga de fier în jar, roade un hărtănaș de slănină.* SADOVEANU, E. 90.

2. Refl. (Despre persoane sau despre fața, obrazul lor) A se face roșu (la față), datorită unui aflux de sînge; a se îmbujora. *Eu, domn' Tăun, îți mulțămesc... răspunse Ifrim, înroșindu-se ușor de atîta cinste cît i-o făcea.* CAMILAR, TEM. 65. *Grigoriță se uită furios la mine, se înroși pînă-n vîrful urechilor, dădu să zică ceva și nu zise nimic.* HOGAȘ, DR. 240. ◇ Tranz. fact. *Mă-nroșește singur gîndul Că tu ai aflat cu cale Tocmai azi să pui la probă Inima nevestei tale.* COȘBUC, P. I 73.

3. Refl. (Rar, despre unele fructe sau legume) A deveni roșu (semn că a ajuns la maturitate); a se coace. *Cireșile s-au înroșit.*

— Variantă: **roșí** (ALECSANDRI, P. III 217, NEGRUZZI, S. II 38, EMINESCU, N. 25) vb. IV.

ÎNROȘÍT, -Ă, *înroșiți, -te*, adj. Colorat în roșu; devenit roșu. *Parcă s-a lăsat un nor Pe lumina ochilor Și din cerul înroșit Soarele s-a prăvălit.* DEȘLIU, M. 68. *Roza avea ochii înroșiți și nu mai ieșea din casă.* PAS, Z. I 62.

ÎNROURÁ, pers. 3 *înrourează*, vb. I. Refl. A se acoperi de rouă. (Fig.) *Pleoapele băbuței se înrourară de lacrimi.* MIHALE, O. 167.

ÎNROURÁT, -Ă, *înrourați, -te*, adj. Acoperit de rouă, umezit de rouă. *Adîncurile înrourate ale codrilor se deșteptară într-un ecou prelung și jalnic; vuietul aleargă din poieni în poieni, clocotind.* SADOVEANU, O. I 63. *Iubirea lui e ca o floare cu petalele înrourate.* CAMIL PETRESCU, T. II 101. *Pe cîmpia-nrourată Dintr-al zilei revărsat Aduna frumoasa fată Roză-n galbene ulcioare.* COȘBUC, P. II 82. ◇ Fig. *Înc-o trăsătură pe aceeași urmă, ceva mai adîncă, și rana apăru înrourată de sînge.* MIRONESCU, S. A. 35.

ÎNRUBEDENÍT, -Ă, *înrubedeniți, -te*, adj. (Rar) Înrudit. *Se știe înrubedenit cu el prin fiică.* ARDELEANU, D. 186.

ÎNRUDÍ, *înrudesc*, vb. IV. Refl. (Urmat de determinări introduse prin prep. «cu») 1. A fi rudă cu cineva.

2. Fig. A avea caractere esențiale comune cu cineva.

— Variantă: (învechit) **rudí** (GHICA, S. 267, ȘEZ. I 150, PANN, P. V. I 80) vb. IV.

ÎNRUDÍRE, *înrudiri*, s. f. Faptul de a se înrudi.

1. Legătură de rudenie. *Din inima lor nu s-a șters purtarea necuviincioasă a spînului, cu toate îndreptările și înrudirea lui.* CREANGĂ, P. 209. *O înrudire cu cel întîi ministru... nu putea fi decît protivnică liniștei pre care el atît o dorea.* NEGRUZZI, S. II 152. ◇ (Cu sens colectiv) *Elisabeta totdeauna găsea un sprijin în numeroasa ei înrudire leșască.* SADOVEANU, O. VII 97.

2. Fig. Asemănare, afinitate. *Cine nu se lasă înșelat de deosebirea de medii nu poate să nu observe înrudirea artei lui Creangă cu aceea a lui Caragiale.* CĂLINESCU, I. C. 296. *Realismul teatrului lui Shakespeare are profunde înrudiri cu ceea ce vrea să realizeze teatrul sovietic.* SAHIA, U.R.S.S. 148.

— Variantă: (învechit) **rudíre** (RUSSO, O. A. 25) s. f.

ÎNRUDÍT, -Ă, *înrudiți, -te*, adj. 1. Care este rudă sau a devenit rudă (prin alianță) cu cineva. *Familii înrudite.* ◇ (Substantivat) *În capul satului s-au strîns: Părinți și frați și înrudiți Cu cei de cale pregătiți.* NECULUȚĂ, Ț. D. 99.

2. Fig. Care prezintă caractere esențiale comune cu..., care este apropiat de..., care are afinitate cu... *Lectura este un proces de creație: citind un roman, cititorul face o muncă înrudită cu aceea a scriitorului: el completează prin imaginația sa ceea ce există în text.* V. ROM. decembrie 1953, 270.

ÍNSĂ conj. 1. (Cu sens adversativ; leagă două propoziții sau două părți de propoziție, fără a fi totdeauna primul cuvînt al propoziției sau al grupului de cuvinte pe care îl introduce) Cu toate acestea, totuși, dar. *Biata babă era umflată cît o bute... simțirea însă nu și-o pierduse de tot.* CREANGĂ, P. 15. *O, șoptește-mi — zice dînsul — tu cu ochii plini d-eres Dulci cuvinte nențelese, însă pline de-nțeles.* EMINESCU, O. I 82. *De-abia înserase, ulițele erau însă pustii.* NEGRUZZI, S. I 15. *Au trecut vremile-acelea, vremi de fapte strălucite, Însă triste și amare.* ALEXANDRESCU, P. 134. ◇ (Învechit, precedat de «dar», «și», «ci» etc.) *Un om care iubește cu tinerețe pe gingașa lui soție, și însă nu o poate vedea.* NEGRUZZI, S. I 56. *Potera l-a-ncunjurat, Și burduf mi l-a legat. Dar, lui însă, nu-i păsa, Ci mustața își răsucea.* ȘEZ. V 94.

2. (Arată trecerea la altă idee) Dar, pe de altă parte. *Pe asigurările astea însă nu prea conta.* REBREANU, R. II 66. *De la o vreme încoace însă, nu știu ce avea, că era tot galeș, trist și dus pe gînduri.* ISPIRESCU, L. 2.

ÎNSĂILÁ, *însăilez*, vb. I. Tranz. A coase cu împunsături rare, în mod provizoriu, a prinde cu ață. ✧ Fig. A imagina, a improviza. *Însăila lungi dialoguri între personagii din veacuri deosebite.* M. I. CARAGIALE, C. 116.

— Pronunțat: *-să-i-*.

ÎNSĂILÁRE, *însăilări*, s. f. (Rar) Acțiunea de a însăila.

— Pronunțat: *-să-i-*.

ÎNSĂILÁT, -Ă, *însăilați, -te,* adj. Cusut provizoriu, prins cu ață. *Haină însăilată.* ✦ Fig. Făcut provizoriu, înjghebat, schematic.

— Pronunțat: *-să-i-.* — Variantă: **înseilát, -ă** (NEGRUZZI, S. I 238) adj.

ÎNSĂMĂRÁ, *însămărez,* vb. I. Tranz. (Popular) A pune samarul (pe măgar sau pe catîr). V. înșeua. *Catîrașii-nsămăra.* TEODORESCU, P. P. 513.

ÎNSĂMĂRÁT, -Ă, *însămărați, -te,* adj. (Popular) Care poartă samarul în spate, căruia i s-a pus samarul. V. înșeuat. *Văzu la umbra copacului dormind un om gras, bine îmbrăcat, și lîngă el, o cămilă însămărată, ce mînca frunze din pom.* VISSARION, B. 118. *Pleacă Costea la Galați Cu măgarii însămărați.* PĂSCULESCU, L. P. 295.

ÎNSĂMÎNȚÁ, *însămînțez,* vb. I. Tranz. **1.** A pune în pămînt sămînța necesară unei culturi de cereale; a semăna. *Ploaia bogată cade peste șesuri grase și negre, însămînțate de harnici colhoznici pînă la ultima palmă.* STANCU, U.R.S.S. 36. ✧ Refl. pas. *Pe terenurile gospodăriilor agricole de stat trebuie să se însămînțeze numai sămînță de soi.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2739.

2. A pune în apă icre sau pești de sămînță necesari unei culturi artificiale. *A însămînța un iaz cu crapi.* ✦ (Biol.) A depune pe un mediu nutritiv germenii unui microorganism în vederea cultivării lor. *A însămînța bulionul cu o cultură de microbi.*

ÎNSĂMÎNȚÁRE, *însămînțări,* s. f. Acțiunea de a însămînța și rezultatul ei.

1. Semănare a unui teren cu sămînța necesară pentru o cultură agricolă; semănat. *Terminarea la timp a însămînțărilor adînci de toamnă constituie o datorie patriotică a țărănimii.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2808.

2. (Piscicultură) Introducerea unei cantități de icre sau de pești într-o apă, pentru popularea ei cu pești. *Însămînțarea unui lac cu pește.* ✧ (Zootehnie) *Însămînțare artificială* = fecundare artificială. *Folosirea la maximum a berbecilor de valoare din rasele amelioratoare, prin aplicarea pe scară largă a însămînțărilor artificiale, contribuie în mare măsură la creșterea efectivului de oi cu lînă fină și semifină.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2745.

ÎNSĂMÎNȚÁT[1] s. n. Acțiunea de a însămînța; însămînțare. *Însămînțatul porumbului.*

ÎNSĂMÎNȚÁT[2]**, -Ă,** *însămînțați, -te,* adj. (Despre terenuri) Care a fost semănat, în care s-au făcut însămînțări. *O deosebită însemnătate au... măsurile privind lărgirea suprafețelor însămînțate.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2860.

ÎNSĂNĂTOȘÁ vb. I v. însănătoși.

ÎNSĂNĂTOȘÍ, *însănătoșez,* vb. IV. Refl. A se face sănătos, a se vindeca de o boală. *După ce se însănătoși, dete o masă mare.* ISPIRESCU, L. 158. ✧ Tranz. Fig. *Încercarea guvernanților din țările capitaliste de a însănătoși economia națională cu ajutorul unor așa-zise «impulsuri exterioare», ca de pildă «ajutorul» străin, a dat greș.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 346, 6/2.

— Variantă: **înșănătoșá** (NEGRUZZI, S. I 161, ȘEZ. VIII 29) vb. I.

ÎNSĂNĂTOȘÍRE, *însănătoșiri,* s. f. Faptul de a (se) însănătoși; restabilire a sănătății, vindecare. *Chiar după însănătoșirea desăvîrșită, copilul trebui să rămînă la vîntul și la soarele cîmpului.* C. PETRESCU, R. DR. 30. ✧ Fig. *Considerînd dezvoltarea legăturilor economice drept o contribuție importantă la cauza întăririi păcii și la însănătoșirea comerțului internațional, Uniunea Sovietică duce în mod consecvent o politică de lărgire a relațiilor comerciale cu toate statele.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 10, 12.

ÎNSĂNĂTOȘÍT, -Ă, *însănătoșiți, -te,* adj. Vindecat de o boală, devenit sănătos. (Fig.) *Am plecat de la teatru însănătoșit.* CAMIL PETRESCU, U. N. 163.

ÎNSĂRCINÁ, *însărcinez,* vb. I. Tranz. A da, a încredința cuiva îndeplinirea unei lucrări, a unei munci (de răspundere); a da cuiva o sarcină. *Costache Spînu fu însărcinat să construiască barăci de-a lungul traseului pentru adăpostul materialelor și mașinilor.* JIANU, C. 173. *Cuconu Alecu m-au însărcinat să-l dau d-tale* [răvașul]. ALECSANDRI, T. I 71. *Guvernul nostru mă însărcină cu o misie.* NEGRUZZI, S. I 67. ✦ Refl. A lua asupra sa o sarcină, a se angaja la o lucrare. *Cînd s-a înființat aici școala statului, comuna s-a însărcinat să dea un local potrivit.* REBREANU, I. 83. *Am bună nădejde să isprăvești cu bine slujba, cu care te-ai însărcinat de bunăvoie.* ISPIRESCU, L. 18. *Se însărcină să aducă trăsuri de plecare.* BOLINTINEANU, O. 269.

ÎNSĂRCINÁRE, *însărcinări,* s. f. Acțiunea de a (se) însărcina și rezultatul ei; sarcină, misiune, îndatorire. *Doi ani Turgheniev a fost funcționar la Ministerul de Interne, cu însărcinări speciale.* SADOVEANU, E. 234. *De dimineață maiorul hotărî însărcinarea și rolul fiecărui ofițer.* VLAHUȚĂ, O. A. 162. *Junii membri ai comitetului primiră cu plăcere astă onorifică însărcinare.* NEGRUZZI, S. I 342.

ÎNSĂRCINÁT, *însărcinați,* s. m. (În expr.) *Însărcinat cu afaceri* = funcționar superior la o legație sau la o ambasadă, care reprezintă temporar interesele țării sale (în lipsa titularului). (Rar, fără determinare) *Arăta lui Uszar, însărcinatul rus, obstacolele ce există... de a da cestiunii grecești soluțiunea cerută de puteri.* GHICA, S. 132.

ÎNSĂRCINÁTĂ, *însărcinate,* adj. f. (Despre femei) Care poartă un făt în pîntece; gravidă. *Pentru femeile însărcinate și pentru mama care-și alăptează copilul, legea acordă o serie întreagă de privilegii economice.* SAHIA, U.R.S.S. 109. *Luînd... leacurile... peste cîteva zile împărăteasa s-a simțit însărcinată.* ISPIRESCU, L. 2.

ÎNSCĂIÁT, -Ă, *înscăiați, -te,* adj. Plin de scai. *Înaintea noastră era o căruță la care trăgeau doi cai buhoși, cu părul înscăiat.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 126, 8/1. *Gheorghe Dima se aplecă ușor asupra calului, mîngîindu-i de cîteva ori crupa zburlită și înscăiată.* GALAN, Z. R. 58.

ÎNSCĂUNÁ, *înscăunez,* vb. I. Refl. (Învechit, astăzi numai fig.; despre capete încoronate sau arhierei) A prelua puterea, a se instala la cîrmă. *După ce se înscăună, trimise sol la socrul său, cu carte, prin care îi spunea că s-a urcat în scaunul tătîne-său.* ISPIRESCU, L. 379.

ÎNSCĂUNÁRE, *înscăunări,* s. f. (Învechit, astăzi numai fig.) Acțiunea de a se înscăuna și rezultatul ei.

1. Primirea puterii (monarhice sau bisericești); urcare, suire pe tron (a unui monarh sau a unui arhiereu), întronare. V. instalare. *Domnul se făcea că nu vede, n-aude nelegiuirile turcilor ce-l însoțiseră la înscăunarea sa.* ISPIRESCU, M. V. 4. *Mitropoliții, la înscăunarea lor, luase drept obicei a cere și încuviințarea patriarhului de Constantinopoli.* NEGRUZZI, S. I 241.

2. Fig. Ajungere la putere, preluare a dominației; instaurare. V. stabilire. *Pe nici o altă cale nu poate fi înfăptuit socialismul, decît... pe calea luptei de clasă, dusă pînă la cucerirea puterii politice de către clasa muncitoare, pînă la înscăunarea dictaturii proletariatului.* CONTEMPORANUL, S. II, 1950, nr. 184, 2/3.

ÎNSCĂUNÁT, -Ă, *înscăunați, -te,* adj. (Rar) Care a primit puterea monarhică sau bisericească; întronat, ajuns la putere.

ÎNSCENÁ, *înscenez*, vb. I. Tranz. A organiza reprezentarea pe scenă a unei piese de teatru; a pune în scenă. ✦ Fig. A pune la cale cu intenții rele un proces nejustificat sau o acțiune care aduce prejudicii unei persoane.

ÎNSCENÁRE, *înscenări*, s. f. Acțiunea de a înscena. *Spune că a văzut jandarmi trăgînd în noi... Înscenare... Așa a raportat domnului comandant de regiment.* CAMILAR, N. I 178.

ÎNSCEPTRÁT, -Ă, *însceptrați, -te*, adj. (Neobișnuit) Care ține sau poartă sceptru. *De-ar fi pus... În mîna-i însceptrată mîna ei îngustă, mică.* EMINESCU, O. I 52.

ÎNSCRÍE, *înscriu*, vb. III. Tranz. **1.** A scrie, a trece un nume (mai ales de persoană) într-un catalog, într-o condică, într-o listă etc.; a înregistra, a trece printre..., a înmatricula. *Așteaptă să-l îmbrace, pentru a merge să-l înscrie la școală.* DEMETRESCU, O. 102. *Degrabă să-l înscriu între numărul actorilor mei.* ALECSANDRI, T. I 283. ◇ Refl. pas. *Și-n cartea vieții nume se șterg sau se înscriu.* MACEDONSKI, O. I 48. ◇ Refl. *Știau însă, din registrul societății în care se înscrisese și poetul, că e născut la Botoșani.* CĂLINESCU, E. 42. ◇ Expr. (Jur.) **A se înscrie în fals** = a declara în fața unui organ de jurisdicție că un înscris de care se servește partea adversă este fals; p. ext. a contesta veracitatea unei afirmații sau a unei dovezi, a fi de altă părere decît cea susținută de alții.

2. Fig. A consemna, a lăsa pentru posteritate. *Prin luptele muncitorilor ceferiști din februarie 1933, muncitorimea a înscris una din glorioasele pagini ale istoriei poporului romîn.* IST. R.P.R. 606. *Istoria înscrie tot ce-au văzut și vede.* ALECSANDRI, P. III 340. *Deschid sfînta carte unde se află înscrisă gloria Romîniei.* BĂLCESCU, O. II 25. ◇ (Poetic) *Eu numai am păstrat amintirea... întreagă Înscrisă în inimă.* BENIUC, V. 24.

3. A construi o figură geometrică în interiorul altei figuri geometrice, astfel încît unele puncte ale periferiei celei dintîi să atingă periferia celeilalte. *Înscrie un poligon într-un cerc.*

— Forme gramaticale: perf. s. *înscrisei*, part. *înscris*.

ÎNSCRÍERE, *înscrieri*, s. f. Acțiunea de a (se) înscrie și rezultatul ei.

1. Notare, trecere a unui nume într-un registru, într-o listă etc.; înregistrare, înmatriculare. *Înscrierea pentru examene.* ▭ *S-a așezat să lucreze pentru tatăl său la niște registre de înscriere.* REBREANU, I. 36. ◇ (Jur.; numai în expr.) **Înscriere în fals** = procedură prin care se cere unei instanțe judecătorești să constate că un act scris este fals.

2. Construirea unei figuri geometrice în interiorul altei figuri geometrice, astfel încît unele puncte ale periferiei celei dintîi să se găsească pe periferia celeilalte.

3. (Învechit) Inscripție. *Cîteva cișmele cu înscrieri grecești și turcești.* ALECSANDRI, C. 98.

ÎNSCRÍS, *înscrisuri*, s. n. Act, dovadă, document. *Nici prin gînd nu i-a trecut învățătorului să-i ceară vreun înscris.* REBREANU, I. 83. *Vor da înscris... că nu vor mai mînca carne.* NEGRUZZI, S. I 280. *El nu va putea să-mi mănînce moșia, căci am înscrisul lui care dă pe față că moșia... este a mea.* FILIMON, C. 191.

ÎNSEILÁT, -Ă adj. v. însăilat.

ÎNSEMÁ, *însém*, vb. I. Tranz. (Regional, rar, folosit și absolut) A cîștiga, a agonisi. *Du-te și te bagă undeva slugă... și mai inseamă-ți și tu baremi pentru tine.* RETEGANUL, P. V 3.

ÎNSÉMN, *însemne*, s. n. (Învechit) Semn distinctiv (al unui grad, al unei demnități, al unui ordin etc.); insignă. *Chipul său sculptat cu însemnele nouei dregătorii.* ODOBESCU, S. I 452. *Însemne de mărire și fast oriental.* ALECSANDRI, P. III 377.

ÎNSEMNÁ, *însémn* și *însemnez*, vb. I. I. Intranz. unipers. A avea un anumit înțeles, o anumită semnificație; a fi, a marca, a arăta, a reprezenta. *L-am întrebat ce însemna acele stane de piatră.* ISPIRESCU, L. 302. *Arald, ce însemnează pe tine negrul port?* EMINESCU, O. I 97. ◇ Expr. **A nu însemna nimic** = a nu avea nici o însemnătate, nici o importanță, nici o valoare. *O lacrimă în ochii ei Nimic nu-nseamnă.* COȘBUC, P. I 79. **Ce înseamnă asta?** se spune pentru a arăta dezaprobarea față de purtarea cuiva. *Ce înseamnă asta? Sperii copiii, unde te trezești?* SAHIA, N. 53. ✦ (Despre cuvinte) A avea sensul de..., a exprima o anumită noțiune. ✦ A reprezenta..., a corespunde, a fi egal cu... *A vorbi corect înseamnă a o face așa cum cere uzul lingvistic.* VIANU, S. 6. *Un han lîngă un șleah însemnează lucru mare.* SADOVEANU, O. VII 28.

II. Tranz. **1.** A nota (prin scris sau prin alte semne), a face o însemnare, a scrie (a desena, a grava), a înregistra. *Înregistrează vești ce vin din tot universul, înseamnă vești triste și vești bune.* ANGHEL, PR. 103. *Cîte greșeli va face, să i le însemne cu cărbune pe ceva.* CREANGĂ, A. 3. *Însemnă, pe grozavele acele porți de aramă, o mare cruce.* NEGRUZZI, S. I 89. ◇ Intranz. *Am dus-o cam anevoie numai cu răbușul. Ce folos că citesc orice carte bisericească; dacă nu știi a însemna măcar cîtuși de cît, e greu.* CREANGĂ, A. 18.

2. A marca, a delimita, a determina. *Cu cofa de brad, Măriuca trecea prin iarbă spre casă și intra pe ușa care însemna în lumină o pată neagră.* SADOVEANU, O. V 179. *Rari copaci, aliniați perpendicular, însemnau șoseaua județeană ce leagă Costeștii cu Roșiorii.* REBREANU, R. I 70. *Piața se întinde ovală... însemnată cu stîlpușori de lemn.* NEGRUZZI, S. I 36.

3. A aplica unui lucru un semn caracteristic (după care să se poată recunoaște sau găsi ușor); a marca. *Ciobanul înseamnă oile.* ◇ Refl. pas. *Cu omor și pustiire drumul lor se însemna.* NEGRUZZI, S. I 118. ◇ Expr. **A însemna cu fierul roșu** = a înfiera.

4. (Învechit) A indica, a nota. *S-apropie de scrinul ce i-l însemnase bolnavul.* EMINESCU, N. 79. *Cred în sincerul și lealul ajutor ce mi se dă astăzi de imperiul rusesc și-mi însemnez de îndată mie și lumii întregi la ce anume scop are să-mi serve acest ajutor.* ODOBESCU, S. III 452.

5. (Rar) A lua act, a remarca, a observa, a afla. *Acest onorabil sărdar e director la Agie și am însemnat că el ne urmărește ca umbra peste tot locul.* ALECSANDRI, T. 429.

ÎNSEMNÁRE, *însemnări*, s. f. Acțiunea de a însemna și rezultatul ei.

1. Notare, înregistrare în scris. *Cîte orașe am văzut și într-însele orice vrednic de însemnare... lucru-am văzut.* GOLESCU, Î. 17.

2. Marcare printr-un semn distinctiv. *Însemnarea oilor.*

3. Notă scrisă cu privire la un fapt, la un eveniment. *Eminescu căpătase de la Pumnul însemnările de lecțiuni și le împrumuta și la colegi.* CĂLINESCU, E. 71. [În 1852] *Turgheniev își isprăvește însemnările vînătorești.* SADOVEANU, E. 235. *Însemnare a călătoriei ce am făcut eu, Constandin Golescu, coprinzătoare de cîte orașe am văzut.* GOLESCU, Î. 17.

4. (Rar) Înțeles, semnificație, accepțiune, sens. *Sunetul cuvintelor pronunțate îi deșteaptă în conștiință însemnarea lor.* GHEREA, ST. CR. I 355.

ÎNSEMNÁT, -Ă, *însemnați, -te*, adj. **1.** Important, de seamă, remarcabil. *I-am spus o veste însemnată...răspunse Magda stăpînindu-și greu tulburarea.* SADOVEANU, O. VII 166. *Între aceste două feluri de plan deosebirea este însemnată.* CARAGIALE, O. III 220. *Orice act însemnat al cîr-*

muirii, precum și orice danie, trebuia să fie făcut cu învoirea sfatului. BĂLCESCU, O. II 13.

2. Care poartă un semn distinctiv; marcat (prin semne). *Vite însemnate.* ✦ (Despre oameni) Care are un defect fizic, o infirmitate.

3. Notat, înregistrat, menționat în scris. *Priimise scrisoarea sus însemnată.* NEGRUZZI, S. I 27. ✦ (Învechit) Desenat, pictat, gravat, imprimat. *Or ținea spre pomenire urmele mele-nsemnate.* CONACHI, P. 103.

ÎNSEMNĂRÍCĂ, *însemnărici,* s. f. (Familiar) Mică însemnare, bilețel, notiță. *Drept să-ți spun... nu mai mi-aduc aminte, pentru că i-am avut numele pe o însemnărică.* CARAGIALE, O. II 287.

ÎNSEMNĂTÁTE s. f. **1.** Importanță, valoare. *Însemnătatea istorică mondială a leninismului constă în faptul că a arătat omenirii calea eliberării din cătușele imperialismului, calea viitorului.* CONTEMPORANUL, S. II, 1952, nr. 289, 1/3.

2. Semnificație, sens, înțeles. *Le arăta cît e de prețios darul de a... pricepe viața în toată însemnătatea și frumusețea ei.* VLAHUȚĂ, O. A. III 11.

ÎNSEMNĂTÓR, -OÁRE, *însemnători, -oare,* adj. (Învechit) Important, însemnat. *De ar fi fost ceva mai constant muzelor... ar fi luat unul dintre cele mai însemnătoare locuri în literatura noastră.* MACEDONSKI, O. IV 21. *Mulți... sînt siliți a cheltui sume însemnătoare, ca să se ducă să găsească asemine ape la Mehadia.* NEGRUZZI, S. I 192. *O tabără de care mergea la tîrg cu oale, A unui negustător; El însuși, cu-ngrijire, le conducea în cale, Sperînd de Moși s-adune folos însemnător.* DONICI, F. 105.

ÎNSENINÁ, *înseninez* și *însenin,* vb. I. Refl. **1.** (Despre cer, p. ext. despre vreme, atmosferă) A deveni senin (prin împrăștierea norilor). *Aerul se-nsenina, Și cerul se lumina.* ALECSANDRI, O. 119. ✧ Impers. *Tu cu ochii faci belele; Intri-n cas', se luminează, Ieși afar', se-nsenințează.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 40.

2. Fig. (Despre om sau despre fața, privirea lui) A deveni liniștit, pașnic, vesel; a se liniști, a se potoli. *Fața i se însenină la ideea unei izbînzi atît de lesnicioase.* NEGRUZZI, S. I 169. *Trimise atunci de spuse în toate părțile, ca să se însenineze și să se liniștească duhurile turburate și înspăimîntate.* BĂLCESCU, O. II 109. ✧ Tranz. (Rar) *Blînda armonie a versurilor lui ne-a încîntat anii, înălțîndu-ne și însenînîndu-ne.* SADOVEANU, E. 73. *Și dacă stele bat în lac Adîncu-i luminîndu-l, E ca durerea mea s-o-mpac Însenînîndu-mi gîndul.* EMINESCU, O. I 193.

ÎNSENINÁRE s. f. **1.** Faptul de a (se) înseni na; limpezire a atmosferei.

2. Fig. Bună dispoziție, veselie. *Își regăsea înseninarea în aceste răstimpuri de sfaturi și istorisiri.* SADOVEANU, M. C. 154.

ÎNSENINÁT, -Ă, *înseninați, -te,* adj. Fără nori, senin, limpede. *Noaptea-nseninată Lucește-ncoronată De stele ce iubești.* ALECSANDRI, P. I 130. *Priviți cerul cum se-ntinde ca o mare-nseninată.* id. O. 95. ✧ Fig. (Despre persoane sau despre gînduri, sentimente, priviri) *S-a odihnit bine și s-a trezit cu ochii înseninați, zîmbind unei flori și unei copile.* SADOVEANU, N. P. 56.

ÎNSERÁ, *înserez,* vb. I. **1.** Intranz. și refl. impers. A se face seară, a se lăsa seara. *Însera, și luminile tîrgului luceau pretutindeni.* SADOVEANU, O. IV 86. *Se-nserase bine. Turmele, trecînd, Zîngăneau vrun clopot și veneau pe rînd De la cîmp.* COȘBUC, P. I 249. *Cum înserează, vine și poftește pe oaspeți la culcare.* CREANGĂ, P. 249. *Însera. Abia avui vreme a-mi schimba hainele.* NEGRUZZI, S. I 67.

2. Intranz. (Despre oameni) A rămîne pînă seara undeva, a întîrzia pînă seara, a-l apuca pe cineva seara. *Întinse pasul și se duse într-acolo, ca să nu însereze pe drum.* ISPIRESCU, L. 398. *Unde înserează, acolo doarme.* PANN, P. V. I 133. *Nevestică cu bărbat, Ce-nserezi noaptea prin sat?* ȘEZ. XII 82.

ÎNSERÁRE, *înserări,* s. f. Faptul de a (se) înser a; timpul cînd se lasă seara; amurg. *Înserarea se întindea ca un văl de pînză de paianjen, care ascundea pe jumătate lucrurile.* SADOVEANU, O. VI 245. *Și-n liniștea-nserării, ce ne-nghite, Ca frunzele uscate pe morminte, Se scuturâ aducerile-aminte Pe inimile noastre ostenite.* VLAHUȚĂ, O. A. 83. ✧ (Personificat) *Înserarea mută trece Furișată prin pădure.* TOPÎRCEANU, B. 39. ✦ Fig. Întunecare, mîhnire. *Boala Veronicăi era numai o rătăcire și o înserare a sufletului.* GALACTION, O. I 321.

ÎNSERÁT[1] adv. (Regional) Spre seară, pe înserat[2]. *Nu o putură găsi nicăieri, pînă tîrziu înserat.* ODOBESCU, S. III 280. *Aseară-nserat Cin' m-a sărutat: Un voinicel nalt, Nalt și sprîncenat.* TEODORESCU, P. P. 309.

ÎNSERÁT[2] s. n. (Mai ales în locuțiuni) Loc. adv. **Pe** (rar **la**) **înserat** (sau **înserate**) = cînd se înserează, în amurg, spre seară. *Era la înserat și nu se aprinseseră lumini.* SADOVEANU, M. C. 86. *Titu Herdelea și Grigore Iuga sosiră la București pe înserat.* REBREANU, R. II 21. *O luară pe malul apei, la deal, și ajunseră pe înserate.* SANDU-ALDEA, U. P. 45. ✧ Loc. adj. (Rar) **De înserat** = din timpul înserării, din amurg. *Ceriul de înserat era deasupră-i albastru, limpede, adînc.* EMINESCU, N. 48.

— Formă gramaticală: (în expr.) *înserate.*

ÎNSETÁ, *însetez,* vb. I. Intranz. A-i fi (sau a i se face) cuiva sete, a suferi de sete, a avea dorința de a bea. *Sînt tot una călător, De cu seară pînă-n zori. Nu flămînzesc, Nu însetez, Dar tot una mă oftez* (Ceasornicul). GOROVEI, C. 70.

ÎNSETÁRE s. f. (Rar) **1.** Faptul de a înseta; sete.

2. Fig. Dorință vie.

ÎNSETÁT, -Ă, *însetați, -te,* adj. **1.** (Despre oameni și animale) Care suferă de sete, care este chinuit de sete, căruia îi este sete. *El e flămînd și e-nsetat Și-i slab, că e bătrîn.* COȘBUC, P. I 227. *Iată vine Pîrlea-vodă Înfocat și-mbujorat Dintre toți domnii din lume Cel mai roș, mai însetat.* ALECSANDRI, T. I 395. *Hai cu mine, hai în grabă Und' ți-e casa de-mi arată, Că-s străin și însetat, Ostenit și nemîncat.* TEODORESCU, P. P. 619. ✧ (Substantivat) *Înălțimea-sa este tata flămînzilor și al însetaților.* CREANGĂ, P. 258. ✦ (Despre plante și fructele lor) Lipsit de apă, avid de apă. *Lanurile tăcute de grîu, cu spicele goale și însetate, s-aprind parcă sub ploaia soarelui dogoritor.* CAZABAN, V. 136.

2. Fig. Stăpînit de o dorință puternică, foarte dornic, doritor. *Da, sîntem brațe și guri însetate, Nimic, nimic nu-i destul. De pîine, de soare, de aspră dreptate Nici unul din noi nu-i sătul.* BANUȘ, B. 77. *Prin frunze aiurează șoptirile-i alene, Cînd gurile-nsetate în sărutări se-mpreun.* EMINESCU, O. I 97. ✧ (Urmat de determinări introduse prin prep. «de» sau «după») *Erau, în felul vremii, însetați de a se lumina.* CAMIL PETRESCU, O. II 71. *Și totu-mi pare veșted, căzut și uniform, Sînt însetat de somnul pămîntului s-adorm.* EMINESCU, O. IV 432.

ÎNSETOȘÁ, *însetoșez,* vb. I. Intranz. (Învechit) A i se face cuiva sete, a suferi de sete; a înseta. *Auzind corbul aceste cuvinte, aduse lui Greuceanu un cioc de apă dulce și îi astîmpără setea; căci însetoșaseră, nevoie mare.* ISPIRESCU, L. 223. *Noaptea, cînd însetoșează, Sticle și oale visează.* PANN, P. V. I 111.

ÎNSETOȘÁRE s. f. (Învechit) Faptul de a fi însetoșat; însetare.

ÎNSETOȘÁT, -Ă, *însetoșați, -te,* adj. 1. Chinuit de sete; însetat. *Meșterii din fanfară erau necăjiți și mai ales însetoșați.* VORNIC, P. 59.

2. Fig. Cuprins de o dorință vie; dornic, însetat (2). *La 11 iunie, se ridicară la brațul libertății de care erau însetoșați, sparseră lanțurile.* BOLINTINEANU, O. 247.

ÎNSILOZÁ, *însilozez,* vb. I. Tranz. A depozita ceva într-un siloz. *Fiecare gospodărie agricolă de stat sau colectivă și fiecare gospodărie țărănească trebuie să însilozeze pe lîngă necesarul calculat, după numărul de animale, cantități mai mari de nutrețuri.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2771.

ÎNSILOZÁRE *însilozări,* s. f. Depozitare într-un siloz. *De organizarea în bune condițiuni a recepționării și însilozării sfeclei de zahăr depinde realizarea în mod sistematic a planului de producție.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2805.

ÎNSINGURÁ, *însingurez,* vb. I. Refl. (Rar) A rămîne singur, a se îndepărta de mediul social; a se izola. *Alții se trăgeau în sinea lor, însingurîndu-se.* CAMILAR, N. I 91.

ÎNSINGURÁRE s. f. (Rar) Izolare, fugă, retragere de lume, de oameni. *Să spargi însingurării ucigătoare zidul, Să arzi cu vîlvîtaie aprinsă, de pojar, Să fii de viață nouă și bună făurar.* DEȘLIU, G. 7.

ÎNSINGURÁT, -Ă, *însingurați, -te,* adj. Rămas singur; rupt de viața socială, izolat. *Tractoarele mergeau însingurate, în miezul șesurilor prea largi.* DUMITRIU, V. L. 110. ✦ Părăsit, stingher. *Rizea își rumegă în el amărăciunea... Era atît de însingurat în inima sa, încît avea nevoie să vorbească mereu cu cineva.* DUMITRIU, N. 100.

ÎNSINUÍ vb. IV v. **insinua.**

ÎNSÎNGERÁ, *însîngerez,* vb. I. Tranz. A face să sîngereze, a umple de sînge. *Ghimpii trandafirilor i-au însîngerat mîna.* ✦ A acoperi de sînge, a păta cu sînge. *De sus de pe acoperiș se aruncase cineva... și însîngerase pietrele caldarîmului.* PAS, Z. I 310. ✦ Fig. A înroși. *Jos în vale, apa însîngerată de lumina focului.* CAMILAR, N. I 92. *Soarele, coborîndu-și razele, însîngera acoperișul de olane.* DUNĂREANU, N. 29.

ÎNSÎNGERÁT, -Ă, *însîngerați, -te,* adj. Plin de sînge, acoperit de sînge; care sîngerează. *Rănitul zăcea însîngerat.* ✧ (Poetic) *M-am luptat Corp la corp cu traiul zilnic și cu soarta ne-mpăcată Sub a căreia sandală inima-mi însîngerată Chiar și astăzi e strivită, fără-nvins a mă fi dat.* MACEDONSKI, O. I 11. ✦ Fig. Roșu-aprins. *În nisipul fierbinte se scaldă cîteva găini, păzite de un cocoș mic, cu creasta însîngerată.* REBREANU, I. 10. ✦ (Impropriu) Injectat. *Pufnind pe nări, ea căuta spre mal cu ochii însîngerați, cu botul deschis.* BART, S. M. 93.

ÎNSORÍ, *însoresc,* vb. IV. Refl. A se expune la soare, a se încălzi la soare.

ÎNSORÍT, -Ă, *însoriți, -te,* adj. 1. (Despre locuri, clădiri etc.) Încălzit, luminat de soare, bătut de razele soarelui. *Ulița însorită.* ✦ (Despre zile, vreme etc.) Cu soare, senin. *Ziua era însorită, vînt nu adia.* SADOVEANU, F. J. 489. *Fu și el foarte activ în duminica asta însorită.* CAMIL PETRESCU, O. II 115.

2. Fig. Vesel, luminat, senin. *Au băut pe rînd... și le erau privirile însorite.* SADOVEANU, N. P. 119.

ÎNSOȚÍ, *însoțesc,* vb. IV. 1. Tranz. A întovărăși pe cineva (într-o plimbare, într-o călătorie); a acompania. *S-a sculat domnul Toma și s-a arătat gata s-o însoțească pe femeia lui Lipan în lungul satului.* SADOVEANU, B. 205. *Nimeni nu l-a însoțit în călătorie.* EMINESCU, N. 60. *Însoțisem pe tată-meu la băile de la Balta Albă.* ODOBESCU, S. III 21. *Oriișunde eu voi merge, Vecinic ea mă însoțește.* ALECSANDRI, P. II 57. ✧ Fig. *Un viscol puternic mă însoțise, la ora patru dimineața, pînă la aeroport.* STANCU, U.R.S.S. 80. *Norocul să te însoțească în calea vieții.* ALECSANDRI, T. I 403. ✦ (Neobișnuit) A acompania pe cineva la pian. *Pune-te la pian și mă însoțește.* BOLINTINEANU, O. 463. ✦ Refl. A te asocia cu cineva, a-ți face prieten pe cineva. *Spune-mi cu cine te însoțești, ca să-ți spun cine ești.* ✦ A escorta. *Două sute de ostași pe care-i orînduise împăratul ca să-l însoțească.* ISPIRESCU, L. 4.

2. Tranz. (Urmat de determinări introduse prin prep. «cu» sau «de») A adăuga, a alătura ceva (spre completare sau spre lămurire). *Caută să-și păstreze demnitatea apăsînd vorbele și însoțindu-le cu gesturi energice.* REBREANU, I. 13. *Cine te-a pus să înșiri de aceste nume în Introducțiunea ta, însoțindu-le cu o grindină de citațiuni latine?* ODOBESCU, S. III 62.

3. Refl. (Uneori reciproc; popular) A se căsători. *Unde-or să se așeze și aceștia, cînd or crește mari și s-or însoți și s-or puiezi și mai mulți?* SADOVEANU, P. M. 199. *Nu după multă vreme se și însoți cu fata.* ISPIRESCU, L. 8. *Haide, mîndro, să fugim, Amîndoi să ne-nsoțim, Unde-s munții rourați.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 58. ✦ (Despre animale) A se împerechea.

ÎNSOȚÍRE, *însoțiri,* s. f. 1. Acțiunea de a (se) însoți; întovărășire, acompaniere.

2. (Învechit) Faptul de a se căsători; căsătorie. *Nu știu. Mi-i dragă fata. Am avut o nădejde de însoțire.* SADOVEANU, O. VII 64. *Văd niște mari piedici la însoțirea noastră.* NEGRUZZI, S. I 19. *A fost o-nsoțire ce trăia-n iubire.* PANN, P. V. I 53. ✦ Nuntă, cunună. *Toți zeii fură martori la însoțirea lor.* ISPIRESCU, U. 11.

ÎNSOȚITÓR, -OÁRE, *însoțitori, -oare,* adj. Care întovărășește, care însoțește. *Personalul însoțitor al trenului.* ✧ (Substantivat) *Însoțitorii noștri soseau la timp.* STANCU, U.R.S.S. 71. *Mulțumesc micilor însoțitori pentru serviciul făcut.* SAHIA, U.R.S.S. 189.

ÎNSPĂIMÎNTÁ, *înspăimînt,* vb. I. Refl. A simți groază, a fi cuprins de spaimă. *Chiruța se-nspăimînta, Și cătră nen'său grăia.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 492. ✦ Tranz. A pricinui spaimă, a inspira frică; a îngrozi, a înfricoșa. *Nu voi ca să mă laud, nici că voi să te-nspăimînt.* EMINESCU, O. I 147.

— Variantă: (învechit) **spăimîntá** (CREANGĂ, P. 133, TEODORESCU, P. P. 133) vb. I.

ÎNSPĂIMÎNTÁRE s. f. (Rar) Acțiunea de a (se) înspăimînta; îngrozire, spaimă.

— Variantă: (învechit) **spăimîntáre** (ALECSANDRI, P. II 178) s. f.

ÎNSPĂIMÎNTÁT, -Ă, *înspăimîntați, -te,* adj. Cuprins de spaimă, de groază; îngrozit, înfricoșat. *Strigă înspăimîntată: dăruiește-mi viața, Păsărilă!* CREANGĂ, P. 268. *Fuge nencetat Ca un duh înspăimîntat.* ALECSANDRI, P. A. 41. *Fugea înspăimîntat și nu se putea ține pe picioare de groază.* BĂLCESCU, O. I 201. ✧ (Poetic) *Tremura înspăimîntată marea de-ale lor corăbii.* EMINESCU, O. I 147.

— Variantă: (învechit) **spăimîntát, -ă** (NEGRUZZI, S. I 206, ALEXANDRESCU, M. 21) adj.

ÎNSPĂIMÎNTĂTÓR, -OÁRE, *înspăimîntători, -oare,* adj. Care provoacă spaimă; îngrozitor, grozav, înfricoșător. *Plîngerile copiilor, bocetele mamelor porneau o înspăimîntătoare melodie a durerii.* SADOVEANU, O. I 512. *Un muget înspăimîntător a cutremurat văzduhul, și taurul s-a prăbușit în genuchi.* SANDU-ALDEA, U. P. 28. ✦ (Adverbial) Foarte tare, foarte.

— Variantă: (învechit) **spăimîntătór, -oáre** (ISPIRESCU, M. V. 19) adj.

ÎNSPICÁ, pers. 3 *înspică,* vb. I. Intranz. (Popular, despre graminee) A face spic, a da spic, a da în spic.

Cînd popuşoii fac spice se zice că dau spic, dau în spic sau înspică. PAMFILE, A. R. 85. *Bate vîntul, iarba-nspică, Jalea mîndrei rău mă strică.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 137.

ÎNSPICÁT, -Ă, *înspicaţi, -te,* adj. **1.** (Despre plante, p. ext. despre cîmp) Care a dat în spic; care are spice. *Începeau să se arăte poienile înspicate ale Arşiţei.* GALACTION, O. I 208. *Paşii lor... culcau iarba înspicată.* C. PETRESCU, S. 132. *Prin iarba-nspicată el vine Ieşit de sub mucede stînci; Tiptil se strecoară spre mine.* COŞBUC, P. II 22.

2. (Despre părul oamenilor) Presărat cu fire albe; încărunţit. *Deşi avea părul înspicat, se purta încă fudul şi numai cu mustaţă.* SADOVEANU, O. L. 15. *Un om nalt, slab, cu barba rară şi înspicată.* DELAVRANCEA, H. T. 93. ✦ (Despre ţesături, p. ext. despre obiecte confecţionate) Cu fibre de altă culoare care apar pe suprafaţa ţesăturii. *O cravată neagră, înspicată cu bobiţe galbene.* La TDRG. ✧ Fig. *De trei zile dura o ploaie măruntă, înspicată de fulgi.* C. PETRESCU, A. 438. ✦ (Rar, despre oameni) Cu faţa pătată de semne, de cicatrice. *Voinicel... Înspicat de vărsat.* PĂSCULESCU, L. P. 61.

ÎNSPINÁ, *înspinez,* vb. I. Refl. (Regional) A se împunge cu spini, a se înghimpa, a se înţepa.

ÎNSPRE prep. **1.** (Cu sens local; după verbe de mişcare, arătînd, de obicei vag, direcţia sau ţinta către care se face mişcarea) Spre, către, la. *Ilona apucă găleata şi se îndreptă şi ea înspre ulicioară.* DAVIDOGLU, M. 13. *El mină caii-nspre casă, şi vede iar o priveliştе ca-n ziua trecută.* EMINESCU, N. 21. *Boierii se aduna... Şi cu domnul toţi pleca Înspre munţi, la vînătoare.* ALECSANDRI, P. P. 207. ✧ (În legătură cu o mişcare a ochilor, a capului, a corpului etc.) *Ţugulea cu ai săi sta pe o măgură şi se uita înspre locul de unde trebuiau să vie cei trimişi să aducă apa.* ISPIRESCU, L. 324. ✧ (Arată locul aproximativ, apropierea în spaţiu) *Era înspre acea parte a cerului un pîlc de nouri.* SADOVEANU, N. P. 325.

2. (Cu sens modal, introduce un abstract, arătînd sensul în care evoluează sau se desfăşoară o stare, o acţiune) *Sănătatea lui Radu mergea înspre bine.* VLAHUŢĂ, N. 42.

3. (Cu sens temporal, exprimînd o aproximaţie) Cam la vremea, cam pe (la). *Am să merg mai înspre seară Prin dumbrăvi, ca mai demult.* COŞBUC, P. I 49. *Cam înspre sară lăsă pe drumeţ singur în casă.* CREANGĂ, P. 172.

ÎNSPUMÁ, *înspumez,* vb. I. Tranz. A transforma (un material) în spumă. ✦ A introduce o spumă în masa unui material. ✦ (Rar) A umple (pe cineva sau ceva) de spume.

ÎNSPUMÁRE s. f. Acţiunea de a înspuma şi rezultatul ei.

ÎNSPUMÁT, -Ă, *înspumaţi, -te,* adj. **1.** Plin de spume, cu spume. *Din loc în loc, surpături proaspete, sub care apa plescăia înspumată.* GALAN, B. I 46. *Apare-un cal, la cotituri Nechezul înspumatei guri Sperie tăcerea din păduri.* COŞBUC, P. I 195. *Ei trec ca vijelia cu aripi fără număr, Căci caii lor aleargă alăturea-nspumaţi.* EMINESCU, O. I 97.

2. (Despre un material) Transformat în spumă; amestecat cu o spumă. *Beton înspumat.*

ÎNSPUMEGÁT, -Ă, *înspumegaţi, -te,* adj. (Rar) Înspumat. *Şi alăturea, sub stîncă, Se cască rîpă adîncă Unde urlă zbuciumat Rîul mic înspumegat.* DEŞLIU, M. 65.

ÎNSTĂPÎNÍ, *înstăpînesc,* vb. IV. Refl. (Rar) A se face stăpîn, a lua ceva în stăpînire. *Deodată căzu Un şoim din cer... În ponorul unde se-nstăpînise Şarpele străjer.* TOMA, C. V. 338.

ÎNSTĂRÍ, *înstăresc,* vb. IV. Refl. A se îmbogăţi, a se înavuţi, a face stare. *În cîţiva ani m-aş înstări cu bani, m-aş tot acăţa de poalele boierilor, pîn' ce m-aş încuiba frumos în arhontologhie.* ALECSANDRI, T. 1328.

ÎNSTĂRÎT, -Ă, *înstăriţi, -te,* adj. Cu stare, bogat, avut. *Gospodărie colectivă înstărită.*

ÎNSTELÁ, *înstelez,* vb. I. Refl. (De obicei la pers. 3, despre cer) A se acoperi de stele; p. ext. (subiectul este noaptea) a fi împodobit cu stele. *Să afle cele flori Ce urzeşte ea din zori? Ce lucrează, cum lucrează Pîn'ce noaptea se-nstelează?* ALECSANDRI, P. III 645. ✧ Tranz. Fig. *Înstela-vei părul negru cu o spuză de rubine.* MACEDONSKI, O. I 30.

ÎNSTELÁRE s. f. Acţiunea de a (se) înstela şi rezultatul ei; podoabă de stele. (Fig.) *El împarte înstelarea-i din hotar pînă-n hotar Preamărind pe cel ce fuse «Împărat şi proletar».* EFTIMIU, Î. 179.

ÎNSTELÁT, -Ă, *înstelaţi, -te,* adj. (De obicei despre cer, p. ext. despre noapte) Cu stele, plin de stele. *Duios răsună cavale-n noaptea înstelată.* MACEDONSKI, O. I 181. *În noaptea înstelată, Călcînd pe vîrf de codri, pe-al apelor măriri, Trecea cu barbă albă... Moşneagul rege Lear.* EMINESCU, O. I 63. *Calcă a mărilor adîncuri, Luînd călăuzire din cerul înstelat.* NEGRUZZI, S. II 193.

ÎNSTRĂINÁ, *înstrăinez,* vb. I. **1.** Refl. (De obicei urmat de determinări introduse prin prep. «de») A-şi părăsi familia, locul de reşedinţă sau de naştere, stabilindu-se în altă parte şi rupîndu-se de viaţa de pînă atunci; a se depărta sufleteşte de cei de care era legat. *Biata maică simţea că iar va rămînea singură şi uitată, că puiul se înstrăinează.* SADOVEANU, O. I 271. *N-a vrut să se înstrăineze de pe locurile unde s-a născut şi a îmbătrînit.* REBREANU, R. I 150. ✦ Tranz. A face pe cineva să se îndepărteze de ceva. *Două strofe... vom mai transcrie... căci urmarea, pînă la sfîrşit, ne înstrăinează cu totul de viaţa vînătorilor.* ODOBESCU, S. III 89.

2. Tranz. (Jur.) A transmite (prin vînzare) un drept de proprietate sau alt drept. *Partea din stînga drumului a fost cea dintîi înstrăinată din pămînturile familiei. Un străbunic a înzestrat cu ea o fată.* REBREANU, R. I 71. ✧ Absol. *Dumneata ai cumpărat. Dînşii au cumpărat... Eu am înstrăinat în deplină stăpînire a facultăţilor mele.* C. PETRESCU, A. 336. ✦ A sustrage, a fura. *Cei care înstrăinează bunuri obşteşti sînt pedepsiţi de lege.*

— Pronunţat: *-stră-i-.* — Prez. ind. şi: (rar) *înstrăin* (JARNÍK-BÎRSEANU, D. 201). — Variantă: **înstreiná** vb. I.

ÎNSTRĂINÁRE s. f. Acţiunea de a (se) înstrăina şi rezultatul ei.

1. Îndepărtare de locul naşterii sau al domiciliului permanent; pribegie, exil. *Înstrăinarea noastră este hotărîtă, cine ştie pentru cîtă vreme!* CREANGĂ, A. 125. *De pe plaiu-nstrăinării... Văd o pasăre voioasă.* ALECSANDRI, P. A. 86.

2. Întrerupere a unor legături strînse cu cineva; răcire a relaţiilor; răceală, indiferenţă. *Timp de patruzeci şi mai bine de ani n-am avut cu nici unul nici o ceartă, nici o înstrăinare.* GALACTION, O. I 18. *Zaharia Duhu, petrolistul milionar şi maniac, fostul căutător de comori, îl privi cu un fel de înstrăinare.* C. PETRESCU, A. 308.

3. Pierderea caracterului naţional. *Se ştie că unul din capetele de acuzaţie care i se aduceau era «înstrăinarea», faptul că a scris o serie de poezii în limba franceză.* V. ROM. noiembrie 1953, 316. *Pe vremea lui C. Negruzzi primejdia înstrăinării în limbă şi literatură era mai mare.* IBRĂILEANU, SP. CR. 101.

4. (Jur.) Transmiterea unui drept sau a unui lucru în proprietatea altei persoane. ✦ Furt.

— Pronunţat: *-stră-i-.* — Variantă: **înstreinâre** s. f.

ÎNSTRĂINÁT, -Ă, *înstrăinați, -te,* adj. **1.** Îndepărtat, plecat de acasă în altă localitate sau într-o țară străină; expatriat, exilat. *Nicolaie Bălcescu a murit, înstrăinat de prea iubita și prea dorita sa țeară.* ODOBESCU, S. III 489. *Inima noastră amar te plînge, O! dulce frate înstrăinat! Martir iubite a libertății.* ALECSANDRI, P. A. 74. ✦ (Despre locuri sau țări) Străin; p. ext. neprietenos, neprimitor, neospitalier. *De pe-aceste locuri eu Nu m-aș duce niciodată, Căci în țară-nstrăinată Știu că plînge-voi mereu.* COȘBUC, P. II 169.

2. Depărtat, izolat. *Se închise în sinc, înstrăinat și negru de întristare.* DUMITRIU, N. 92. *Pare supărată pe tine, în orice caz rece, înstrăinată și spune că ați fost prieteni.* DEMETRIUS, C. 41.

— Pronunțat: *-stră-i-.* — Variantă: **înstreinát, -ă** (IOSIP, PATR. 12) adj.

ÎNSTREINÁ vb. I v. înstrăina.

ÎNSTREINÁRE s. f. v. înstrăinare.

ÎNSTREINÁT, -Ă adj. v. înstrăinat.

ÎNSTRUNÁ, *înstrún,* vb. I. Tranz. **1.** A acorda un instrument muzical întinzîndu-i coardele. *Iau vioara unui greier și-o înstrun să-mi placă mie.* LESNEA, A. 141. *Italianul începu a-și înstruna vioara.* ARDELEANU, D. 95. *Cine-ascultă și nu-nstrună arfa-i de cîntări bogată.* EMINESCU, O. IV 120. ✧ (Prin analogie) A încorda. *Înstrună iute arcul, puse săgeata și o luă la cătare.* ISPIRESCU, L. 195.

2. (Cu privire la animale de călărie) A strînge (cu chingile, cu frîul, cu zăbala). V. înfrîna. *Puse șaua pe Murga... o înstrună bine.* DELAVRANCEA, S. 242. *Frîul În cap îi băga, Frumușel Mi-l înstruna.* TEODORESCU, P. P. 600. ✧ Fig. *Se dete afund și mi-și petrecu veacul cu amar și cu ocară acolo, înstrunat și înjghebat în albia apelor sale.* ISPIRESCU, U. 73. *Lupul cu puii săi pustiază codrii fără d-a bănui latul ce-i va înstruna într-o zi pe toți.* ODOBESCU, S. I 86.

ÎNSTRUNÁT, -Ă, *înstrunați, -te,* adj. **1.** (Despre instrumente muzicale) Acordat. *Chitară înstrunată.*

2. Strîns în chingă, înfrînat. *Murgu... Înfrînat, înstrunat, Bun de încălecat.* PĂSCULESCU, L. P. 41. ✦ Fig. Potolit. *Îndată ce suflările înstrunate ale zefirului reîncep a deștepta puterile fecundării.* ODOBESCU, S. III 41.

ÎNSUFLEȚÍ, *însufleșesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A stimula, a da avînt, a imprima un elan vital, o putere vie, un îndemn; a îmboldi, a provoca la acțiune. *Întreaga mișcare comunistă și muncitorească revoluționară internațională este însuflețită de mărețele idei leniniste.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2563. ✧ (Poetic) *Codrul prinse a vui, Brazii a-și însufleți.* ALECSANDRI, P. A. 133. ✦ Refl. A prinde viață. *Terasa de granit înaltă părea-n lumină că plutește Și pe un cîntec de teorbă că urcă și se-nsufletește.* MACEDONSKI, O. I 229. ✦ Refl. A se înviora, a se anima. *Convorbirea se însuflețea cînd treceau cu toții într-o sufragerie scînteietoare, cu mese pline de gustări alese și de vinuri.* SADOVEANU, E. 102.

2. Fig. A preface ceva inert sau mohorît în ceva viu, strălucitor, dinamic. *Soarele însufleța cu lumina de aur idealizat a razelor sale picăturile mari și grele de rouă curată, care atîrnau pe vîrful negru-verde al fiecărei frunze mici și ascuțite de brad.* HOGAȘ, M. N. 179.

ÎNSUFLEȚÍRE, *însufleșiri,* s. f. **1.** Avînt, elan, entuziasm. *Mă revăd băiatul tînăr cu superbe-nsufleșiri.* MACEDONSKI, O. I 28. *Dragi mi-erau șezătorile, clăcile, horile și toate petrecerile din sat, la care luam parte cu cea mai mare însufleșire.* CREANGĂ, A. 118. *Oricare nălucire L-a omului simțire Aduce-nsufleșire.* ALECSANDRI, P. I 178.

2. Animație, veselie. *A fost o scurtă însufleșire, cînd a vorbit de copil.* C. PETRESCU, Î. II 57. ✦ Viață, viețuire. *Arborii rari de pe marginea drumului, în neclintita lor însufleșire, trimeteau parcă din înălțime, cu șoapte de frunze și de vînt, ultimul «rămas bun».* HOGAȘ, M. N. 52.

ÎNSUFLEȚÍT, -Ă, *însufleșiți, -te,* adj. **1.** Care trăiește, care este în viață; viu. *Ia, am fost și eu, în lumea asta... o bucată de humă însufleșită, din Humulești.* CREANGĂ, A. 71.

2. Plin de viață, animat, vioi. *Vorbe însufleșite.* ▭ *Fața ei odată mută e acuma însufleșită.* MACEDONSKI, O. I 85. ✧ Fig. *Proeminentul relief al însufleșitelor sale sculpturi.* ODOBESCU, S. III 68. ✦ (Adverbial) Cu putere, cu energie. *Tot mai însufleșit despică apa, ieșind din gura Dunării.* BART, S. M. 14.

ÎNSUFLEȚITÓR, -OÁRE, *însufleșitori, -oare,* adj. Care însuflețește, animă, dă imbold. *Pentru oamenii muncii din lumea întreagă activitatea Partidului Comunist al Uniunii Sovietice este o măreață pildă însufleșitoare.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2787.

ÎNSUL, ÎNSA, *înșii, înșele,* pron. **1.** (Personal, numai precedat de prep. «întru», «dintru», «printru») El (ea), dînsul (dînsa). *Nu uita s-ascuți baltagul, ca să ai mai multă nădejde într-însul.* SADOVEANU, B. 105. *Că numai oasele-au rămas Și sufletul dintr-însul.* COȘBUC, P. II 58. *Dă-mi-i mie, ochii negri... nu privi cu ei în laturi, Căci de noaptea lor cea dulce vecinic n-o să mă mai saturi, Aș orbi privind într-înșii.* EMINESCU, O. I 155.

2. (De întărire, de obicei adjectival, mai ales la pers. 3, astăzi numai la feminin pl.) Însuși. *Ele însele.* ▭ *Inima nu mă lăsa a crede la atîta necredință. Îmi părea grozav a-mi închipui amorul atît de nedrept, încît să voiască a-și strica el însul lucrările lui.* NEGRUZZI, S. I 49. (Neobișnuit, precedînd pronumele personal) *Minciuna lui o credea adese însul el.* NEGRUZZI, S. II 202.

ÎNSULȚÁ, *însulțez,* vb. I. Tranz. (Rar) A stropunge cu sulița. *Și-a-nsulțat pe Ableros oșteanul voinic Antilohos.* MURNU, I. 116. ✧ Fig. *O barză... însulța cu ciocul o hrană tainică aflată în straturile apei sau în nămoluri.* DUMITRIU, V. L. 120.

ÎNSUMÁ, *însumez,* vb. I. Tranz. A aduna laolaltă, a totaliza, a conține, a cuprinde. *Orice operă poetică însumează o serie de particularități stilistice.* ▭ *Țăranii muncitori cu gospodării individuale au primit cu titlu definitiv terenuri agricole, rezerve de stat, însumînd o suprafață de 65000 ha, iar 93000 ha sînt în curs de predare.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2893.

ÎNSUMI, ÎNSĂMI, *înșine, însene,* pron. de întărire. **1.** (Pe lîngă un substantiv sau un pronume) Chiar, tocmai. *Eu însumi printre umbre o umbră, Pe cine să chem?* BENIUC, V. 97. *Însuși bunicul, cel rar La vorbe, azi rîde și-nchină.* COȘBUC, P. II 47. *Cea dintîi școlăriță a fost însăși Smărăndița popii.* CREANGĂ, A. 2. *Ajung pe mine însumi a nu mă mai cunoaște.* EMINESCU, O. I 116. *Găsim că e drept să ne alegem noi înșine tovarășii vieții noastre.* ALECSANDRI, T. I 410.

2. (Învechit, neînsoțind un substantiv sau un pronume) Eu (tu, el etc.) singur, personal, fără ajutorul, intervenția sau influența altuia. *Se apucă însuși, cu mîna lui, să le curețe de rugină.* ISPIRESCU, L. 3. *Ca să-mi mai treacă de urît, m-am ocupat însămi de toaleta lor.* NEGRUZZI, S. I 104. *Hotărî vizirul ca a treia zi Să vază și însuși ce va auzi.* PANN, P. V. I 37.

— Forme gramaticale: pers. 2 sg. *însuți, însăți* (pl. *înșivă, înșevă*); pers. 3 sg. *însuși, însăși* (pl. *înșiși, înșeși*).

ÎNSURÁ, *însór,* vb. I. Refl. (Despre un bărbat) A lua în căsătorie o femeie; a se căsători. *Se însurase cu o fată frumoasă și harnică.* VLAHUȚĂ, O. A. 411. *Făt-Frumos nu făcuse nuntă cînd s-a însurat.* CREANGĂ, P. 102. *Tatăl meu, văzîndu-se flăcău tomnatic, se însură cu jupîneasa Mărica.* NEGRUZZI, S. I 246. *Fă-mi cămașă de fuior, Că mi-i gîndu să mă-nsor.* JARNÍK-BÎRSEANU, D.

365. ◇ Fig. *Văd, gîndul tău se-nsoară Cu-a mea dorință.* ALECSANDRI, T. II 88. ◇ Tranz. *Să-l port cu vorbe că l-oi însura cu Mândica.* ALECSANDRI, T. I 318. *Matei Basarab... îl făcu postelnic mare și îl însură cu Ilinca.* BĂLCESCU, O. I 98. ◇ (Glumeț) *Gînsacul, dorit de gîște, țipa cît îi lua gura... Las'că te-nsor eu și pe tine acuși, măi buclucașule!* CREANGĂ, P. 43.

ÎNSURÁRE, *însurări,* s. f. (Învechit) Însurătoare. *Abia trecură patru luni de la însurarea lui Ipolit.* NEGRUZZI, S. I 54. *Însurarea sa cea tainică.* GORJAN, H. I 161.

ÎNSURÁT[1] s. n. Faptul de a (se) însura; însurătoare, căsătorie. *Însuratul de tînăr și mîncarea de dimineață n-au greș.* NEGRUZZI, S. I 251.

ÎNSURÁT[2], *însurați,* adj. m. (Despre bărbați) Legat, unit prin căsătorie cu o femeie. *Mi-l închipuiam însurat, cu copii poate.* C. PETRESCU, S. 122. *Dar acuma, însurat, Trăiesc ca ș-un împărat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 394.

ÎNSURĂCIÚNE, *însurăciuni,* s. f. (Învechit) Însurătoare. *Îi veni... vremea însurăciunii.* RETEGANUL, P. IV 64. *Lăudînd plăcerile însurăciunii cu entuziasm... defăimau din mult în mai mult petrecerile holteiei.* NEGRUZZI, S. I 75.

ÎNSURĂTOÁRE, *însurători,* s. f. Căsătorie a unui bărbat. *Începu să adune de pe la tîrguri lucruri pentru casă gîndindu-se la însurătoare.* CAMILAR, N. I 21. *Însurătoarea nu-i măr să-l muști și, de nu ți-ar plăcea, să-l zvîrli jos.* SEVASTOS, N. 49. *Vremea trece, flăcăul începe și el a se trece, mergînd tot înainte cu burlăcia, și însurătoarea rămîne baltă.* CREANGĂ, P. 142.

ÎNSURĂȚÉL, *însurățel,* s. m. Tînăr însurat de curînd; (la pl.) soți tineri, căsătoriți de curînd. *Încheie socotelile și își dau seama ce avere au însurățeii.* STANCU, D. 184. *Vă feriți, iubiții mei Însurăței Si holtei, De rămășag cu femei.* ALECSANDRI, T. 320. *Însurățeii trăiau așa de bine.* ȘEZ. VI 15. ◇ (Glumeț) *Luca Moșneagu, însurățel de-al doilea.* CREANGĂ, A. 122.

ÎNSUȘÎ, *însușesc,* vb. IV. Refl. (Cu pronumele în dativ) **1.** A pune stăpînire pe ceva, a deveni stăpîn al unui lucru, a lua în stăpînire, a-și apropria. ◇ (Complementul este un abstract) [Turcii] *își însușiră dreptul a numi și pre domni.* NEGRUZZI, S. I 274.

2. A învăța temeinic, a asimila un număr de cunoștințe pentru a le folosi la nevoie. *Cadrele care nu-și însușesc în mod creator teoria marxism-leninismului, care nu-și însușesc concepția științifică marxistă despre lume, riscă să se abată de la calea justă sau să degenereze în practicieni mărginiți.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 9, 36.

3. (Cu privire la idei, păreri, planuri) A adopta, a face propriu. ◇ Expr. **A-și însuși o critică** = a găsi justă critica ce i se face și a ține seamă de ea. ✦ A da (ceva) drept al său. *Ce-ngîmfat pedantul este cînd, vînînd descoperiri, Caută să-și însușească pe nedrept alte gîndiri.* BELDICEANU, P. 120.

ÎNSUȘIETÁTE[2], *însușietăți,* s. f. (Neobișnuit) Însușire[2]. *Să se adune... toți învățații și să ție sfat ca să afle ce feli de pasere să fie aceasta, și de i-ar afla numele și însușietățile ei, să li făgăduiască mare preț pentru aceasta.* SBIERA, P. 69.

— Pronunțat: *-și-e-.*

ÎNSUȘÍRE[1], *însușiri,* s. f. Acțiunea de a-și însuși. **1.** Luare în stăpînire, în proprietate; apropriere. *Modul de însușire capitalist.* ▭ *Însușirea muncii neplătite este forma de bază a modului de producție capitalist.* ENGELS, A. 34.

2. Învățare temeinică, asimilare de cunoștințe. *Datorită politicii partidului și guvernului, oricărui muncitor îi este astăzi deschis drumul către însușirea tehnicii și a științei.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 8, 70.

3. Arogare (a unui drept). *Supremația ce-și luase patriarhia Constantinopolii și însușirea abuzivă de a nu se rîndui mitropolit fără știrea și încuviințarea ei.* NEGRUZZI, S. I 241.

ÎNSUȘÍRE[2], *însușiri,* s. f. **1.** Trăsătură, calitate distinctivă mai ales a ființelor. *Arăpușca, o dată cu puterea, pierduse și însușirile sale de zînă: fiindcă se măritase cu un muritor, se făcuse și ea muritoare.* POPESCU, B. III 74.

2. Talent, facultate, înclinație. *Încă de la acest început măreț, poetul dovedea însușirile pe care le-a dezvoltat într-o lungă carieră literară.* SADOVEANU, E. 225. *Uite: Dragomir spătarul zice că sînt mai războinic Decît el. Ciudată treabă: fiecare mă vedeți Dăruit c-o însușire ce voi singuri o aveți.* DAVILA, V. V. 64.

ÎNSUȘÎT, -Ă, *însușiți, -te,* adj. (Învechit) Propriu, specific, caracteristic. *O singură armă... mare și grea, buzduganul însușit slujbei de armaș-mare, sta așezată pe velința flocoasă.* ODOBESCU, S. I 66.

ÎNSUTÍ, *însutesc,* vb. IV. Tranz. A mări de o sută de ori; p. ext. a mări foarte mult, a face să fie mult mai mare sau mai numeros. *Răcnea cumplit și învîrtea pe deasupra capului o sabie care-și însutea fulgerele în soare.* SADOVEANU, O. VII 13. *Fiecare om... plătea cît o sută de oameni, căci se lupta pentru dînsul... slobozenia însutește puterea.* RUSSO, S. 132.

ÎNSUTÍT, -Ă, *însutiți, -te,* adj. De o sută de ori mai mare sau mai numeros; p. ext. foarte mare, foarte mult, amplificat. *Capacitatea creatoare de istorie a maselor devine însutită în perioadele de revoluție.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 387, 3/2. ◇ (Adverbial) *Cîte-am tras și-am pătimit, Le avem de răsplătit Însutit și înmiit!* DEȘLIU, M. 65. *Dar Ipate se îmbogățise însutit și înmiit.* CREANGĂ, P. 153.

ÎNȘELÁ[1], *înșél,* vb. I. **1.** Tranz. (Cu privire la persoane) A induce în eroare, a abuza de buna-credință a cuiva; a amăgi. *Toți vor să te înșele... Pentru că ești prea bun.* CAMIL PETRESCU, U. N. 37. *Cugeta că... mai cu șoalda, mai cu prefăcătorii, să înșele pe Făt-Frumos.* ISPIRESCU, L. 109. ◇ Expr. **A înșela așteptările** (cuiva) = a dezamăgi (pe cineva). ◇ Absol. *Înșală la cîntar.* ✦ (Subiectul e un abstract) A face să creadă altceva decît e în realitate. *Iar mamei, — doamne, cum aș vrea Credința s-o înșele! Să-i spui că m-ai lăsat rănit La Turnu-Măgurele.* COȘBUC, P. I 78. *Cred că nu mă-nșală memoria.* CARAGIALE, O. III 147. *Ori părerea mă înșală, ori s-a strica vremea.* CREANGĂ, P. 265. *Arald! de nu mă-nșală privirea, tu ești mort.* EMINESCU, O. I 97. ✦ A falsifica. *Apa acestor fierturi e înșelată și prefăcută printr-o fermentație de tărîțe de grîu și mei.* SADOVEANU, Z. C. 65.

2. Refl. A cădea în eroare; a greși. *De înșelat la numărătoare, nu m-am înșelat. Nu mă înșel niciodată.* DUMITRIU, N. 260. *Nu m-am înșelat în credința mea.* ISPIRESCU, L. 304. *Iaca așa se poate înșela omul de multe ori, cînd nici n-a gîndit.* CREANGĂ, A. 61.

3. Tranz. A trăda în dragoste, a fi infidel. *Bărbatu-meu... nu s-a putut plînge că l-am înșelat.* CREANGĂ, P. 4. *Foaie verde lemn uscat, Mîndra rău m-a înșelat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 159.

ÎNȘELÁ[2], *înșél,* vb. I. Tranz. (Învechit, cu privire la animale de călărie) A înșeua. *Făt-Frumos înșelă și înfrînă calul.* ISPIRESCU, L. 4. *Înșală-și badea murgul Și se duce ca vîntul, Nu-l înșală cu curele, Să meargă, să-i fie jele, Ci-l înșală cu mătasă Și se duce și mă lasă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 250.

ÎNȘELÁRE[1], *înșelări*, s. f. **1.** Acțiunea de a (se) înșela[1]; inducere în eroare, înșelăciune. ◇ Expr. **Înșelare a așteptărilor cuiva** (sau **a unei așteptări**) = dezamăgire. *Prin această înșelare a unei anumite așteptări ne explicăm, în parte, nereușita «Năpastei», care merită cu totul altă soartă.* GHEREA, ST. CR. II 133.

2. Iluzie. *Celor care asudă lacrimi și sînge în robie li se dă înșelarea unui vis într-un liman veșnic.* SADOVEANU, P. M. 139.

ÎNȘELÁRE[2], *înșelări*, s. f. (Rar) Acțiunea de a înșela[2]; înșeuare.

ÎNȘELÁT, -Ă, *înșelați, -te*, adj. (Despre cai) Cu șaua pusă; înșeuat. *Își duceau caii înșelați de căpăstru, înaintînd cu băgare de seamă și fără zgomot.* SLAVICI, O. I 167. *Scotea murgul țesălat, Țesălat și înșelat, Numai bun de încălecat.* ANT. LIT. POP. I 264. *Vinde iapa înșelată Și ia-mi pilotă-mbrăcată!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 421.

ÎNȘELĂCIÚNE, *înșelăciuni*, s. f. Inducere în eroare; p. ext. escrocherie, fraudă. V. minciună. *S-au întrebuințat felurite mijloace — blîndețea, înșelăciunea, forța brutală — de prisos.* BART, S. M. 90. (Cu pronunțare regională) *I-au fost luat banii prin înșălăciune și tîlhărie.* NEGRUZZI, S. I 86.

ÎNȘELĂTÓR, -OÁRE, *înșelători, -oare*, adj. Care induce în eroare, care înșală, care amăgește; amăgitor. *Dar dragul meu, aparența e înșelătoare.* C. PETRESCU, C. V. 108. ✦ (Substantivat) Persoană necinstită, care trăiește din înșelătorii; escroc, pungaș. (Cu pronunțare regională) *Ah! înșălătorul, cum m-a amăgit!* ȘEZ. III 131.

ÎNȘELĂTORÍE, *înșelătorii*, s. f. Atitudine, purtare, faptă a celui care înșală; înșelăciune. (Cu pronunțare regională) *Poate să fie vro înșălătorie din partea fetei, care nu voia să se mărite după dînsul.* SBIERA, P. 145.

ÎNȘEUÁ, *înșeuez*, vb. I. Tranz. (Cu privire la animale de călărie) A pune șaua; a înșela[2]. *Și-n grajd de piatră că intra... Pe murgul că-nșeua.* TEODORESCU, P. P. 433. (Cu pronunțare regională) *Atuncea i-au zis căluțul:... mă-nșăuază bine, pune-mi frîul în gură și apoi sui-te pe mine.* SBIERA, P. 62. *Ș-un cal iute-mi înșăuați, Puneți șaua bărbătește, Să încalec voinicește!* ALECSANDRI, P. P. 59.

ÎNȘEUÁT, -Ă, *înșeuați, -te*, adj. (Despre animale de călărie) Cu șaua pe el; înșelat. *Șoimaru chemă pe Lie și-i porunci să-i gătească murgul și să-l ție înșeuat.* SADOVEANU, O. VII 160. *Calu-i alb, un bun tovarăș, Înșeuat așteapt-afară.* EMINESCU, O. I 103. *N-apucă a auzi cuvintele mele și Zoe ieși sărind de bucurie și spuindu-mi că la scară este un cal înșeuat pentru mine.* BOLINTINEANU, O. 347.

ÎNȘFĂCÁ, *înșfác*, vb. I. Tranz. A apuca brusc, a lua, a prinde cu putere (și cu violență). V. înhăța. *Nici nu se odihnră, ci înșfăcară iar coasele.* CAMILAR, N. II 387. *Atunci încep taberele să furnice, vitejii încing paloșele, înșfacă sănețele și sulițile, strîng chingile.* SADOVEANU, O. I 106. *Cîrligele de oțel înșfacă blocul înroșit.* SAHIA, N. 33. [Dănilă Prepeleac] *înșfacă gînsacul și pleacă.* CREANGĂ, P. 43. ◇ (Urmat de determinări introduse prin prep. «de») *Neamțul însă, nici una nici alta, înșfacă de urechi pe copil și trage și sucește, pînă i le sfîrtecă de-a binelea.* REBREANU, R. II 42. *S-a repezit la bătrîn, l-a înșfăcat de piept și l-a zguduit de două ori.* POPA, V. 184. [Lupul] *înșfacă iedul de urechi și-l flocășește și-l jumulește și pe acela, de-i merg petecile.* CREANGĂ, P. 24. ◇ Refl. reciproc. *Bătrînii s-au înșfăcat de piept, gata să se înjunghie.* CAMILAR, T. 161.

— Variantă: **înfășcá** vb. I.

ÎNȘFĂCÁRE s. f. Acțiunea de a înșfăca; apucare bruscă, violentă. V. înhățare.

— Variantă: **înfășcáre** s. f.

ÎNȘIRÁ, *înșir*, vb. I. **1.** Tranz. A rîndui, a așeza în șir, la rînd; a aranja unul după altul; a alinia. *Își scoase inelele numeroase și enorme, înșirîndu-le pe galantarul de sticlă.* C. PETRESCU, A. 468. *Titvele lor să le înșire pe zid.* NEGRUZZI, S. I 158. *Caii ți înșiră cîte unul înaintea altuia, dar mari și frumoși.* GOLESCU, Î. 131. ◇ (Poetic) *Noaptea-i clară, luminoasă, Undele viseazâ spume, cerurile-nșiră nori.* EMINESCU, O. I 44. ◇ Refl. (Despre ființe) *Și grabnic eunucii se-nșiră, urmărind Ca șerpii prin tufișuri pe Musa-Nin și-l prind.* COȘBUC, P. I 53. *Se înșiră tot cîte unul-unul, pînă la poartă.* CREANGĂ, P. 267. *Cîrdurile de cucoare, înșirîndu-se-n lung zbor, Pribegit-au urmărite de al nostru jalnic dor.* ALECSANDRI, P. A. 111. ✦ Refl. (Învechit, despre oștiri sau unități militare) A se așeza în front, în ordine de marș sau de luptă. *Pe loc tot regimentul Se-nșiră, poartă arma, salută cu onor.* ALECSANDRI, P. A. 211.

2. Tranz. (Cu privire la mărgele etc.) A petrece pe un fir pentru a face un șir, o salbă, un colan. *Porunci împăratul de scrise pe niște pietre scumpe cîte o slovă; după aceea înșiră pietrele și alcătui numele copilului.* ISPIRESCU, L. 134. *Trei copile de-mpărat Stau într-un măret palat Înșirînd la scumpe salbe De mărgăritare albe.* ALECSANDRI, P. II 175. ◇ (Refl.; în expr.) **Înșiră-te** (sau **înșir'te**) **mărgărite** = **a)** formulă în basmele populare pe care o repetă povestitorul pentru a arăta că povestirea continuă. *Înșiră-te mărgărite Pe lungi fire aurite, Precum șirul din poveste, Că-nainte mult mai este.* ALECSANDRI, P. II 180; **b)** (substantivat, rar) poveste obișnuită, fără un titlu precis. *Numai un soldat poate înțelege rezbelele lui Ioan-vodă, ce se povesteau pînă acuma ca un lung înșiră-te mărgărite, fără plan și fără succesiune.* HASDEU, I. V. 215.

3. Refl. Fig. A se succeda, a se perinda. *Apoi cuvintele i se înșirau unul după altul, arătînd cu cîtă grijă și cu cîtă dragoste partidul deschide țărănimii sărace și mijlocașe drumul unei vieți mai bune.* CAMILAR, TEM. 16. *Zilele de răscumpărare ale sfintei primăveri se înșiră ca mărgele nestemate pe un fir de aur.* SADOVEANU, N. P. 277. *Gîndurile i se înșirau ca mărgelele pe ață.* REBREANU, R. I 243. *Epocele se-nșiră ca mărgelele pe ață.* EMINESCU, O. I 140.

4. Tranz. Fig. A spune, a expune, a povesti la rînd, a urma, în expunere, un anumit șir de idei, de fapte, de întîmplări. *Erau meșteri în a înșira fraze frumoase, elegante, care nu spuneau nimic.* AGÎRBICEANU, S. P. 242. *Lelea Fira sta, Gheme depăna,. Sfaturi înșira Pentru fată-sa.* COȘBUC, P. II 142. *Înșira greutățile cu care se luptă ca medic, ignoranța și superstițiile.* VLAHUȚĂ, O. A. 295. *Toate cîte-mi înșiri acum de două ceasuri sînt numai o frumoasă poveste.* NEGRUZZI, S. I 234. ◇ Expr. **A înșira moși pe groși** (sau **verzi și uscate**) = a spune lucruri lipsite de seriozitate. **A înșira (la) gogoși** v. gogoașă.

5. Tranz. (Rar, regional) A lua de-a rîndul, a frecventa în șir. *Și eu să înșir atîtea școli: în Humulești, la Broșteni în crierii munților, în Neamț, la Fălticeni și acum la Socola?* CREANGĂ, A. 120. ◇ Expr. **A o înșira** = a o lua drept înainte pe-un drum, a umbla. *Veniseră aduși de dorința să precizeze ceea ce era confuz în ei, să hotărască, să înfăptuiască ceva. Cînd o înșiraseră pe străzi pînă aci, erau plini de nerăbdare.* C. PETRESCU, Î. II 115.

6. Tranz. (Rar, cu privire la fire) A înfășura. *A început a înșira funia de jur împrejurul lacului.* ȘEZ. III 95.

ÎNȘIRÁRE, *înșirări*, s. f. Acțiunea de a (se) înșira și rezultatul ei.

1. Înșiruire, șir. *Înșirarea mărgelelor.*

2. Fig. Succedare, perindare. *Înșirarea gîndurilor.*

3. Fig. Expunere (a unui şir de idei, de fapte, de întîmplări etc.). *O înşirare de reguli mecanice, pe care elevii erau obligaţi să le memorizeze.* L. ROM. 1953, nr. 2, 7.

ÎNŞIRÁT, -Ă, *înşiraţi, -te,* adj. Aşezat, pus, rînduit în şir.

ÎNŞIRUÍ, *înşirui,* vb. IV. Tranz. 1. (Cu privire la mărgele) A înşira. *Boabele între ele înseşi fiind neatîrnate, sînt numai petrecute şi înşiruite pe acelaşi fir.* CARAGIALE, O. III 220. ✦ (Cu privire la alte lucruri) A aşeza în şir. *Frusinica înşirui semănătorile, trase de cîte patru cai, pe drumul din capătul ogoarelor.* MIHALE, O. 442. ✧ Refl. *Broboane de sudoare rece i se înşiruiau pe frunte.* DUMITRIU, B. F. 159. *Erau mulţi şi n-ar fi încăput în odăile care se înşiruiau, dînd din una în alta.* PAS, Z. I 175. ✦ (Cu privire la unităţi militare) A aşeza în ordine de marş sau de bătaie. *Porniram amîndoi pe jos spre casa clucerului, la care, în urma noastră, ceauşul de slujitori înşiruia oameni de jur împrejur.* GHICA, S. A. 51. *Acela voinic, Noi că l-am văzut În gura rîului Oşti înşiruind, Cai buni împărţind.* PĂSCULESCU, L. P. 62. ✧ Refl. *Oştirea că mi-i gonea, După ei se-nşiruia Şi de loc mi-i ajungea.* ŞEZ. VIII 166.

2. A expune pe rînd, a enumera. *Nu ne face cinste să înşiruim pricinile pentru care...* GOLESCU, Î. 87.

3. (Învechit) A înconjura, a îngrădi. *Toată faţa zidului despre curte înşiruită cu un lanţ de fier.* GOLESCU, Î. 47.

ÎNŞIRUÍRE, *înşiruiri,* s. f. Acţiunea de a (se) înşirui şi rezultatul ei; înşirare, şir. *Înşiruirea liniară a plopilor ce se îndrumau veşnic spre poartă... mă chinuia parcă.* ANGHEL, PR. 8. *Poate să urmărească răspîndirea şi înşiruirea movilelor.* ODOBESCU, S. II 230.

ÎNŞTIINŢÁ, *înştiinţez,* vb. I. Tranz. A informa (despre ceva), a aduce la cunoştinţă, a da de ştire, a face cunoscut; a încunoştinţa. *Al dar uitasem să te înştiinţez. Mîine seară sîntem invitaţi în oraş la masă.* ARGHEZI, P. T. 134. *Turturica ajunsese la Împăratul-Verde şi-l înştiinţase.* CREANGĂ, P. 277. *Lăpuşneanul, pre care îl înştiinţase de pornirea norodului, trimise pre armaşul să-i întrebe ce vor şi ce cer.* NEGRUZZI, S. I 153. ✧ Refl. pas. (Învechit) *Acest sunet, acest nume valurile îl primesc; Unul altuia îi spune; Dunărea se-nştiinţează.* ALEXANDRESCU, P. 133.

ÎNŞTIINŢÁRE, *înştiinţări,* s. f. Acţiunea de a înştiinţa şi rezultatul ei; ştire, informaţie, veste. *Am primit înştiinţare că din Niş a şi pornit... sol... împuternicit.* DAVILA, V. V. 79.

ÎNŞURUBÁ, *înşurubez,* vb. I. Tranz. 1. A da unui şurub sau altei piese filetate o mişcare de rotaţie, astfel încît să pătrundă într-un material sau într-o piesă filetată. *Înşurubez o piuliţă. Înşurubez un bec electric.* ▭ *Omul... începuse să taie ceva, să lipească şi să înşurubeze ceva.* C. PETRESCU, C. V. 139. ✧ Fig. *Ţipă jandarmul, înşurubîndu-şi arma la umăr.* CAMILAR, N. I 233. ✦ Refl. Fig. A se învîrti în spirală. *În ciuda frigului şi vîntului tăios pe care-l auzeau... cum plînge înşurubîndu-se în hornul sobei de tuci stinse, totuşi afară stătea cineva şi-i privea.* DUMITRIU, V. L. 29.

2. Fig. A încurca, a înfunda (pe cineva). *Îl înşuruba în articole de legi, îl purta la judecătorie.* PAS, Z. I 151.

— Variantă: **înşurupá** vb. I.

ÎNŞURUBÁRE, *înşurubări,* s. f. Acţiunea de a (se) înşuruba. *Înşurubarea unui bec.*

ÎNŞURUPÁ vb. I v. înşuruba.

ÎNTÁI[1] adv. v. întîi[1].

ÎNTÁI[2] num. ord. m. şi f. v. întîi[2].

ÎNTĂIAŞI num. ord. f. v. întîiaşi.

ÎNTĂRÍ, *întăresc,* vb. IV. 1. Refl. (Despre substanţe sau materiale) A deveni (mai) rigid, (mai) vîrtos. *Cimentul se întăreşte.* ✧ Fig. *Deasupra o boltă de nouri plumburii se întărea, părea neclintită, sprijinită pe zările nevăzute.* SADOVEANU, M. 182.

2. Tranz. (Cu privire la piese sau la sisteme tehnice) A mări rezistenţa. ✦ A fortifica. ✦ A baricada. *Altele cînd m-auzeau, Uşile le întăreau, Focu-n vatră-l înveleau, Luminile le stingeau.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 169.

3. Tranz. A face să prindă puteri (de obicei după o boală), să se întremeze, să se înzdrăvenească. *Vezi de ţesală caii, după moda nouă care-am aflat-o aici, şi-i întăreşte cu orz.* SADOVEANU, B. 289. *Aduce apă vie de-l învie şi apă tare de-l întăreşte.* RETEGANUL, P. III 45. *De doi ani îl întăreşte* [pe cal] *Cu floarea trifoiului.* ALECSANDRI, P. P. 106. ✧ Fig. *Simţind că şi ursul fuge după el, întări picioarele şi mai zdravăn.* STĂNOIU, C. I. 158. ✦ Refl. A deveni mai mare, mai puternic; a se dezvolta. *Codrul se întărise; la dreapta şi la stînga se înălţau goruni uriaşi care deasupra îşi împreunau cununile.* SADOVEANU, O. I 14. ✦ Fig. A reconforta, a da puteri morale. *Avusese un vis frumos, un dor duios şi mînglietor, care-l întărea în ceasurile lui de obosealâ şi descurajare.* VLAHUŢĂ, O. A. I 89. *Lupta întăreşte pe cel slab.* RUSSO, O. 31.

4. Tranz. (Cu privire la acţiuni, organizaţii, sisteme etc.) A face şă devină (mai) puternic, a consolida. *Această reformă bănească va întări cursul leului, ridicînd conţinutul lui în aur.* HOT. R. B. 12. *Ne luăm angajamentul să vă dăm tot ajutorul cu munca noastră, ca să ne îndeplinim împreună sarcina de a întări şi a duce cît mai departe regimul nostru democrat.* CĂLUGĂRU, O. P. 99. ✧ Refl. *Partidul se întăreşte şi îşi consolidează legăturile cu clasa muncitoare şi cu masele celor ce muncesc primind în rîndurile lui pe cei mai buni, mai devotaţi şi mai hotăriţi dintre muncitori şi dintre oamenii muncii de la oraşe şi sate.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2771.

5. Tranz. A confirma, a adeveri (o vorbă, o bănuială). *Peste alte cîteva zile însă un rănit, abia sosit, îmi întăreşte presupunerea.* CAMIL PETRESCU, U. N. 423. *Alţii întăreau spusele celorlalţi.* CREANGĂ, P. 232. ✧ Refl. *Vestea se întărea tot mai tare rostită.* SADOVEANU, O. I 512. ✦ Intranz. A sublinia, a accentua, a da mai multă tărie celor spuse. *N-are să fie cum a fost, băieţi!— întări locotenentul Ghencea.* C. PETRESCU, Î. II 11. *Aşa-i, aşa-i! întăriră mai multe glasuri în tindă.* REBREANU, R. I 235. ✦ A confirma într-o slujbă. *Cînd te-i hotărî... să mă vesteşti prin poştă şi eu te întăresc unde-i cere.* STĂNOIU, C. I. 13.

6. Tranz. A da unei acţiuni putere legală (printr-un act valabil); a da unui act putere legală (prin îndeplinirea formalităţilor cerute); a legaliza. *Scriserâ carte şi o întăriră.* ISPIRESCU, L. 45. *Fă hîrtia de dănuire... şi să mergem s-o întărim la judecătorie.* NEGRUZZI, S. I 302. ✧ Refl. pas. *I se dedese o diplomă scrisă cu litere de aur, prin care i se întărea stăpînirea peste provinciile polone, ce va putea coprinde.* BĂLCESCU, O. II 284.

7. Refl. (Despre fenomene atmosferice) A se înteţi, a se intensifica, a spori în intensitate. *Vîntul se întărise şi stropii de ploaie conteniseră.* SADOVEANU, O. VI 68. *Căldura se întăreşte.* DUNĂREANU, CH. 84.

ÎNTĂRÍRE, *întăriri,* s. f. Acţiunea de a (se) întări şi rezultatul ei.

1. Faptul de a deveni mai rigid, mai vîrtos. *Întărirea varului.*

2. Creştere a tăriei, a puterii, a forţei (cuiva sau a ceva); consolidare. *Întărirea statului de democraţie populară este indisolubil legată de întărirea controlului de partid*

asupra activității tuturor organelor și instituțiilor de stat. SCÎNTEIA, 1953, nr. 2738. *Burebista se folosea de religie pentru întărirea puterii sale.* IST. R.P.R. 35. *Mult mai de lipsă ar fi fost companiilor care atacase fortul despre apus o întărire de vreo trei-patru sute de milițieni.* ODOBESCU, S. III 596.

3. Adeverire, confirmare; accentuare, subliniere a celor spuse. *Pentru întărirea vorbelor lui, aduse și martori.* ◇ *Pronume de întărire* = pronume care însoțește un substantiv sau un alt pronume, cu scopul de a exprima insistența. ✦ (Învechit) Act legalizat. *După moartea mea tu singur, ca un copil ce îmi ești, O să las cu întărire s-o iei, să o moștenești.* PANN, P. V. II 58.

ÎNTĂRÍT, -Ă, *întăriți, -te,* adj. 1. (Despre un sistem tehnic) Făcut (mai) rezistent; (despre un material) devenit (mai) rigid. ✦ (Despre un teren, o cetate) Prevăzut cu construcții de apărare; fortificat. *O ținea numai închisă într-un foișor întărit.* SBIERA, P. 73.

2. Care a prins puteri; reconfortat. *Se sculară veseli, întăriți și porniră de-acasă plini de speranță și de curaj.* VLAHUȚĂ, O. A. 137.

3. Care a devenit puternic; consolidat. *A doua zi, dușmanii necrezîndu-se destul de întăriți, amînară pentru ziua următoare bătălia.* POPESCU, B. I 70.

ÎNTĂRITÓR, -OÁRE, *întăritori, -oare,* adj. (Mai ales despre medicamente) Care dă puteri, care fortifică organismul; fortifiant. *Injecții întăritoare.* ◇ Fig. *Abia pe drumul spre casă izbucni Frusinica în plîns. Era însă un plîns înviorător, întăritor și dulce, ca însăși dragostea.* MIHALE, O. 433.

ÎNTĂRITÚRĂ, *întăriturí,* s. f. 1. Loc fortificat, construcție defensivă, fortificație; p. ext. orice sistem de baricadare. *Între întăriturile acestei cetăți, destul de greu de cucerit într-o epocă în care nu existau încă arme de foc, își avea reședința marele cneaz.* STANCU, U.R.S.S. 63. *Am curățit de nemți întăriturile pe care ni le luaseră c-o zi mai înainte.* MIRONESCU, S. A. 121.

2. Element folosit pentru mărirea rezistenței unei piese sau a unui sistem tehnic.

3. (Învechit) Iscălitură, pecete prin care se legalizează, se certifică un drept, o învoială. *Dă hrisovul și... sînt liberi... — Bine zici! Dar, vezi, nu pot Să-l dau singur... e și sfatul... trebuie întăritura.* DAVILA, V. V. 77.

ÎNTĂRÎTÁ, *întărît,* vb. I. 1. Tranz. (Cu privire la oameni) A aduce (de obicei în mod intenționat) în stare de mînie, de ciudă, de surescitare, a irita; (cu privire la o mulțime) a face să se agite, a instiga (împotriva cuiva); (cu privire la animale) a asmuți, a zădărî. *Luau parte la încăierare și copiii și ciinii... Mahalagiii se strîngeau pe de lături, făceau haz și îi întărîtau.* PAS, Z. I 115. *Dragostea domniei-tale... poate spori dușmăniile și întărîta pe stăpînii de aici.* SADOVEANU, Z. C. 295. *Singele vărsat la cazarma Spirii întăritase pe soldații turci împotriva noastră.* BOLINTINEANU, O. 263. ◇ Refl. *Leul se întăritase nevoie mare.* ISPIRESCU, U. 31. (Fig.) *Vîntul se întărîtase de tot și noaptea părea mai întunecoasă.* SANDU-ALDEA, U. P. 86.

2. Tranz. (Uneori urmat de determinări arătînd scopul) A îndemna, a împinge, a mîna pe cineva să facă ceva; a îmboldi, a stimula, a incita, a încuraja. *Și cine vă întărîtă să stăruiți în purtările astea își bate joc de voi.* REBREANU, R. II 89. *Scriitorii și oratorii cei mai însemnați lucrau asupra opiniei publice și întărîtau popoarele pentru o nouă cruciadă.* BĂLCESCU, O. II 39. ✦ Refl. A se însufleți, a se entuziasma. (Atestat în forma *întîrta*) *De la o vreme, prinzînd moș Bodrîngă la inimă, să nu înceapă a cînta din fluier o corăbiască de cele frămîntate în loc? Noi atunci să nu ne întîrtăm la joc?* CREANGĂ, A. 98.

3. Refl. A se porni cu pasiune, a se întări, a se înteți. (Atestat în forma *întărta*) *Am ieșit din sat și am pribegit zece ani, pînă ce s-a întărtat rezbelul și m-au luat și pe mine.* SADOVEANU, N. F. 95.

— Variante: (popular) **întîrtá,** *întárt,* **întîrtú** vb. I.

ÎNTĂRÎTÁRE s. f. Acțiunea de a (se) întărîta; iritare, înverșunare, ațîțare. *Singele mi se rădică și se suie în obraz De ciudă, de-ntărîtare, de durere, de necaz!* HASDEU, R. V. 79.

ÎNTĂRÎTÁT, -Ă, *întărîtați, -te,* adj. Adus (de obicei în mod intenționat) în stare de mînie, de surescitare, iritat; agitat; furios, înfuriat. *Cînii, întărîtați, îmi dădeau ocol, hămăind mînioși.* SADOVEANU, O. I 351. *Cătînd să zărească amăgitoarea pradă care i-a pierit din ochi, și apoi întărîtat, obosit, mînios de zadarnica-i osteneală, el strigă...* ODOBESCU, S. III 82. *Se întoarseră foarte întărîtați și cu inima bănuitoare lîngă împăratul, căruia îi insuflară aceleași bănuieli.* BĂLCESCU, O. II 276. ◇ Fig. *În curtea lui Lică Mătase, mașinuța stațiunii duduia pe loc, întărîtată.* MIHALE, O. 501. *Un freamăt puternic se făcu atunci în toată pădurea ca de o furtună ce vine întărîtată asupra copacilor.* ISPIRESCU, L. 238. *Îmi place a sta singur pe-o stîncă dărîmată, S-aud pe maluri vîntul cu groază șuierînd, Să văd pe-ntinsul negru furtuna-ntărîtată Și cerul fulgerînd.* ALECSANDRI, O. 82. ◇ (Adverbial) *A auzit pe cine hămăind întărîtat.* SADOVEANU, F. S. 100. ✦ Care dovedește întărîtare. *Sufletul îi tremura ca o floretă întinsă de o mînă întărîtată și fricoasă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 35. *Trăsese cu urechea la întărîtata discuție a celor doi negustori.* C. PETRESCU, C. V. 26.

— Variantă: **întărtát, -ă** (VLAHUȚĂ, P. 106, SBIERA, P. 274, ALECSANDRI, P. I 194) adj.

ÎNTĂRNIȚÁ, *întărnițez,* vb. I. Tranz. A pune tarnița (pe un cal sau pe un măgar). *Întărnițînd bine magarul...* ȘEZ. V 40.

ÎNTĂRNIȚÁT, -Ă, *întărnițați, -te,* adj. (Popular, despre cai, măgari) Cu tarniță, înșeuat. *Taică, tăiculiță, Hai de-mi dă murgușul tău, Închingat și-ntărnițat, Să mă duc la Țarigrad Și cu turcii să mă bat.* ȘEZ. I 44. *Am o iapă întărnițată; Cînd iau tarnița, Se văd mațele* (Lada). GOROVEI, C. 195.

ÎNTĂRTÁ vb. I v. **întărîta.**

ÎNTĂRTÁT, -Ă adj. v. **întărîtat.**

ÎNTEMEIÁ, *întemeiez,* vb. I. 1. Tranz. (Cu privire la state, instituții etc.) A pune baza, a așeza temelia, a înființa, a funda. *Da, oameni buni... vom întemeia gospodărie colectivă la Mălini.* CAMILAR, TEM. 16. *Acolo s-au sculat asupriții, au răsturnat împărăția, au măturat stăpînirea capitaliștilor și au întemeiat stăpînirea clasei muncitoare.* SADOVEANU, M. C. 60. *Dac-ar judeca toți ca d-ta, domnule, apoi teatrul național nu s-ar putea întemeia nicioadată în țară.* ALECSANDRI, T. 1024. ✦ (Rar) A zidi, a clădi, a așeza fundamentul unei clădiri. *Văzusem la noi la conac, cum săpau și cum întemeiau arguții bordeiele.* GALACTION, O. I 330. ◇ Refl. pas. *Orașele se întemeiază și se înfrumusețează din nou.* RUSSO, O. 25.

2. Refl. Fig. A avea ca temei, a se bizui, a se sprijini (pe ceva). *Știința și conducerea sovietică se întemeiază pe un realism bărbătesc și îndrăzneț.* SADOVEANU, C. 43. *Știința nouă, întemeindu-se pe conceptul legilor spiritului... a continuat zdrobirea lumii vechi.* BĂLCESCU, O. II 9. ◇ Tranz. *Nu-ți întemeia o lume de iluzii pe ce-ai scris.* VLAHUȚĂ, P. 133. ✦ Tranz. (Rar) A da temei, a îndreptăți, a împuternici, a autoriza. *O asemenea idee... trebuie... să ne întemeieze a recunoaște că concurenții cari răspund la chemările noastre nu sînt școlari îndărătnici.* ODOBESCU, S. II 363.

ÎNTEMEIÁT, -Ă, *întemeiați, -te,* adj. 1. (Despre abstracte) Sprijinit pe argumente solide, bine susținut. *În adevăr, bănuiala îi era întemeiată.* CARAGIALE, O. III 40.

2. (Învechit) Întărit, tare, puternic, consolidat. *Oraș în cetate... avînd trei părți ale cetății ocolite de o baltă curgătoare și a patra parte, cea făr' de apă, este foarte întemeiată.* GOLESCU, Î. 129.

ÎNTEMEIÉRE s. f. Acțiunea de a întemeia și rezultatul ei; înființare, fundare. *Oare nu venise chiar în sara asta, spre a-l clinti din hotărîrea întemeierii gospodăriei colective?* CAMILAR, TEM. 126. *Actele de întemeiere ale mănăstirilor.* ODOBESCU, S. II 6.

ÎNTEMEIETÓR, -OÁRE, *întemeietori, -oare,* s. m. și f. Persoană care a întemeiat ceva; fondator. *Chilia ieșise cam după măsura măruntă a harnicului ei întemeietor.* HOGAȘ, M. N. 136. *Lui Mircea dar se dă mai cu seamă cinstea de întemeietorul armatei românești.* BĂLCESCU, O. I 12.

ÎNTEMNIȚÁ, *întemnițez,* vb. I. Tranz. A băga în temniță, a vîrî la închisoare. V. încarcera. *Sute și mii de muncitori, intelectuali, țărani erau întemnițați și schingiuiți în beciurile siguranței.* LUPTA DE CLASĂ, 1954, nr. 1, 116. ✧ Fig. *Norocul îi apărea în astă-seară... prin ușa în sfîrșit căzută în țăndări a destinului său, multă vreme întemnițat.* GALACTION, O. I 150.

ÎNTEMNIȚÁRE, *întemnițări,* s. f. Acțiunea de a întemnița; încarcerare.

ÎNTEMNIȚÁT, -Ă, *întemnițați, -te,* adj. Închis în temniță, încarcerat. ✧ (Substantivat) *Cînd, pe urmă, s-a dat voie gazetei să apară, cenzura tăia din coloanele ei apelurile pentru ajutorarea întemnițaților.* PAS, Z. IV 242.

ÎNTERÎ vb. IV v. întîri.

ÎNTEȚÍ, *întețesc,* vb. IV. 1. Refl. (Subiectul este o acțiune sau un fenomen) A deveni mai mare, mai puternic, mai intens, mai violent, a crește tot mai mult (în intensitate); a se intensifica. *Un freamăt adînc... se-ntețește Și crește cu huiet.* DEȘLIU, G. 13. *Mersul cavalerilor se întețea.* CAMILAR, N. I 215. *Afară ploaia s-a întețit.* SADOVEANU, N. P. 250. *Tunetele se întețesc și peste cîteva minute un adevărat potop s-abate vijelios asupra noastră.* VLAHUȚĂ, O. A. 412. ✧ Tranz. *S-apucă-ndată, alte crengi uscate taie, Întețesc para zicîndu-și: luminează cele plaie Zarea de l-a! nostru foc.* NEGRUZZI, S. II 86.

2. Tranz. (Subiectul este un sentiment, o senzație etc.) A cuprinde, a apuca cu putere; a stăpîni. *Jupînească crîșmăriță, m-a-ntețit un pui de sete.* TOMA, C. V. 499. *Timpul nașterii sosi... o înteți*ră durerile.* RETEGANUL, P. II 29. *De ce mergea, d-aia o întețea urîtul.* ISPIRESCU, U. 95.

3. Tranz. A obosi cu insistențe repetate, a stărui pe lîngă cineva; a hărțui. *Dacă văzu împăratul că-l întețesc fetele cu rugăciunile, zise...* ISPIRESCU, L. 12. ✦ A ataca cu putere. *Iar cînd îl întețea vrăjmașul, calul se urca ca fulgerul în sus.* ISPIRESCU, L. 170.

4. Refl. A se întări, a se aprinde. *Primăvara* [dropioii] *se întețesc în lupte amoroase.* ODOBESCU, S. III 14.

ÎNTEȚÍRE s. f. Acțiunea de a (se) înteți; intensificare, creștere, sporire, accentuare. *La un moment de groaznică înteț*re a focurilor turcești... descalecă în pripă.* ODOBESCU, S. III 594.

ÎNTEȚÍT, -Ă, *înteț*ți, -te,* adj. (Despre fenomene, acțiuni, pasiuni etc.) Devenit mai mare, mai intens, mai violent; intensificat, sporit. *În jurul tău e-un clocot de muncă înteț*t.* DEȘLIU, N. 86. *Caldul sînge prin artere năvălește înteț*t.* MACEDONSKI, O. I 29.

ÎNTIMPINÁ vb. I v. întîmpina.

ÎNTIMPINÁRE s. f. v. întîmpinare.

ÎNTINÁ, *întinez* și (rar) *întîn,* vb. I. Refl. (Regional) A se murdări cu noroi, cu tină. *N-a voit să-i ajute, ci a zis că ea nu se va întina pe picioare, săpînd la fîntîne.* MARIAN, O. I 165. *Ce trece prin tină Și nu se întină?* (Umbra). GOROVEI, C. 378. ✦ Fig. A se pîngări. *Oamenii n-au să se întineze în sînge nevinovat.* CAMILAR, N. I 162. ✧ Tranz. *Vreau să-mi întinez arma în sînge de oameni nevinovați.* CAMILAR, N. I 185.

ÎNTINÁRE s. f. (Regional) Acțiunea de a (se) întina; fig. pîngărire.

ÎNTINÁT, -Ă, *întinați, -te,* adj. (Regional) Murdărit cu noroi, cu tină. *Au sărit în mare ca să-și spele trupul cel întinat.* DRĂGHICI, R. 90. ✦ Fig. Pătat, pîngărit. *Oh! simțire, te crezusem întinată pentru veci.* MACEDONSKI, O. I 154.

ÎNTÍNDE, *întînd,* vb. III. I. (Predomină ideea unei mișcări liniare în spațiu, pornind de la un punct spre altul)

1. Tranz. A trage de unul sau de amîndouă capetele sau de toate părțile unui corp (mă indu-l) *A întinde un elastic.* ▭ *Merge binișor cu arcul gata către locul bănuit... se oprește și-ntinde arcul.* CARAGIALE, P. 111. ✧ Expr. **A întinde** (cuiva) **cursa** sau **o cursă, lațul, un laț** = a așeza cursa pentru a prinde un animal; fig. a se folosi de mijloace viclene față de cineva. *O cursă pe care i-o întindea tată-său.* ISPIRESCU, L. 18. *Vînătoru-ntinde-n crîng La păsărele lațul.* EMINESCU, O. I 174. ✧ Intranz. *Pescarii întind veseli de căpătîiul funiilor.* DELAVRANCEA, S. 64. ✧ Refl. *Parcă pielea mi se întinde pe oase, de le simt contururile.* CAMIL PETRESCU, U. N. 340. ✧ Refl. pas. *Arcuri se întind în vînt.* EMINESCU, O. I 148. ✦ Refl. A se încorda. *Mușchii i se întinseseră ca coarda unui arc.* NEGRUZZI, S. I 42. ✦ Refl. (Mai ales despre obiecte de îmbrăcăminte) A se lărgi sau a se lungi prin deformare permanentă, a se lăbărța. *Flanela s-a întins la git.* ✦ Refl. (Despre unele lichide) A curge în formă de dire băloase. *Borșul trezit se întinde.*

2. Tranz. (Cu privire la părți ale corpului) A mișca lungind într-o direcție oarecare, a desfășura în toată lungimea. *Cîte un bătrîn care stătea la fereastră întindea gîtul și îl urmărea cu ochii.* DUMITRIU, N. 152. *Puternicile brațe spre dînsa întindea.* EMINESCU, O. I 95. *Nu e nevoie, cînd zîmbiți, să întindeți buzele pîn' la ceafă.* ALECSANDRI, T. I 295. ✧ Fig. *Întinde cu mîndrie aripele-ți ușoare, O! sufletul meu vesel, o! suflet fericit.* ALECSANDRI, P. I 124. ✧ Expr. **A întinde mîna** (sau **o mînă**) = a face un gest cu brațul: a) pentru a indica ceva; b) pentru a cere de pomană. *Chiar cerșetorul din colț a uitat să întindă mîna.* C. PETRESCU, C. V. 290. **A întinde** (cuiva) **mîna** (sau **mîinile**) = a) a înainta brațul către o persoană pentru a da mîna cu ea (în semn de salut; fig. a-și manifesta dragostea sau prietenia pentru cineva. *Fata zîmbi, întinse mîna: Dumneata ești domnu Macovei?* SADOVEANU, M. 113. *Vartolomeu Diaconu întinse mîna prietenos.* C. PETRESCU, A. 280. *A plecat fără să-mi întindă mîna.* VLAHUȚĂ, O. A. 471. *Trebuie să le întindem mîinile cu dragoste.* ALECSANDRI, T. I 361; b) (fig.) a veni în ajutorul cuiva, a salva pe cineva dintr-un impas. *Noi vă întindem mîna — continuă brigadierul — să vă ridicăm pe un drum mai neted ce duce la fericire și la belșug.* MIHALE, O. 44.

3. Refl. (Despre ființe) A-și destinde corpul (din cauza oboselii, a plictiselii etc.). [Bardac] *dormea cît e ziua de mare, se întindea, căsca.* SADOVEANU, O. VII 357. *Se întindea și mai căsca.* ȘEZ. II 35. *Dar podarul se gîndea Și cu lene se-ntindea.* ALECSANDRI, P. P. 159. ✦ A se înălța ridicîndu-se în vîrful picioarelor. *Dragă mi-i leliț*-naltă, Că-mi dă gură peste poartă; Dar leliț*a mititea Se-ntindea și n-ajungea!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 430. ✦ Fig. A se încumeta, a cuteza, a îndrăzni, a se obrăznici. *Nu te-n-*

tinde! ✧ Expr. **Nu te-întinde mai mult decît ţi-o plapuma** (sau, regional, **oghialul**) = nu pretinde mai mult decît poţi avea, fii modest. *Nu mai lungi vorba... Nu te-ntinde mai mult decît ţi-i oghialul!* ALECSANDRI, T. 464.

4. Refl. (Despre fiinţe) A se culca (pentru a dormi sau a se odihni). *Se întinse la umbra tufanului.* PREDA, Î. 153. *Şi cînd în pat se-ntinde drept Copila să se culce, I-atinge mînile pe piept, I-nchide geana dulce.* EMINESCU, O. I 168. *Ne întindem pe muşchi, sub un maslin.* ALECSANDRI, O. P. 350. ✦ Tranz. A doborî la pămînt printr-o lovitură. *La pămînt îl întindea, De falangă mi-l lega Şi-l bătea şi tot striga.* ALECSANDRI, P. P. 130.

5. Tranz. A înmîna, a prezenta, a oferi, a da. *Fata a întins unchieşului nişte hîrtii, pe urmă... s-a întors în loc.* GALAN, Z. R. 32. *Răsturnă mămăliga pe măsuţa joasă şi rotundă, tăie jumătate şi o întinse pe un fundişor lui Mitrea.* SADOVEANU, B. 28. *Îi întinse un bănuţ de aur.* DELAVRANCEA, H. T. 36. *Şi, întorcîndu-mi faţa, eu spada ţi-am întins.* EMINESCU, O. I 91.

6. Tranz. (Cu privire la o armă de foc) A îndrepta spre...; a ochi. *Stăi, stăi, nu-ntinde flinta, că plumbul e fierbinte.* COŞBUC, P. II 96. *Se întîlneşte cu necuratu; cînd întinde puşca să deie, el îi zice: stăi, nu da, că-ţi voi fi de folos.* ŞEZ. II 40.

7. Tranz. (În expr.) **A (o) întinde (la drum)** = a pleca repede, a grăbi mersul, a fugi, a o şterge. *De la Brăila înainte, lui Moş Gheorghe i se pare că trenul o întinde la drum, cu tot dinadinsul.* SP. POPESCU, M. G. 39. *Întinse unchiaşul la drum.* ISPIRESCU, L. 96. *O întinse cu grabă spre Bucureşti.* BĂLCESCU, O. II 110. (Rar, cu altă construcţie) *Întinseră piciorul la drum.* ISPIRESCU, L. 322. (Intranz., despre vite) **A întinde la jug** = a trage (din greu). *Boii se spetesc întinzînd la jug.* ALECSANDRI, T. 970. (Refl., rar, despre cai) **A se întinde galopului** = a o lua, a merge în galop mare. *Într-un mers obişnuit, iepuşoara... ar fi părut o mîrţoagă...; acum, abia se zărea prin fulgi, întinsă galopului.* CONTEMPORANUL, S II, 1949, nr. 162, 6/1.

8. Tranz. (Rar, cu privire la fiinţe, în special la oameni) A chinui, a tortura. *De te-aş prinde, Ca p-un cîine te-aş întinde Că la toţi le-ai dat noroc, Pe mine mă arzi în foc.* TEODORESCU, P. P. 278. ✦ Fig. A trage de cineva, a hărţui. *Bietu popa... e şi el întins în toate părţile.* STĂNOIU, C. I. 30.

II. (Predomină ideea de răspîndire sau aşternere în lungime şi lăţime pe o suprafaţă)

1. Tranz. (Cu privire la obiecte strînse, îndoite, împăturite) A desface, a desfăşura (în lung şi în lat), a aşeza în toată întinderea, pentru a forma un aşternut, pentru a expune la aer etc. *Muierea... întinse hainele să se usuce.* RETEGANUL, P. III 4. *El întinse pe pajişte nişte scoarţe scumpe.* ISPIRESCU, L. 109. *Aceste două vase, după ordinul colonelului, întinseră pînzele în vînt.* BOLINTINEANU, O. 264. [Rufele] *să le anin în cuiul meu şi să le întind în odaie.* ALECSANDRI, T. I 322. ✧ Fig. *Neguri albe, strălucite, naşte luna argintie, Ea le scoate peste ape, Le întinde pe cîmpie.* EMINESCU, O. I 72. *Azi dimineaţă ne-am trezit cu iarna în ţară. Ea şi-a întins cojoacele albe pe vîrfurile munţilor.* ALECSANDRI, S. 308. ✧ (Cu privire la obiecte care — după ce au fost desfăşurate — trebuie fixate, susţinute, sprijinite) *Ienicerii... Răspîndindu-se în roiuri, întind corturile mari.* EMINESCU, O. I 146. (Refl. pas.) *S-a întins puntea de legătură cu uscatul.* BART, E. 317. *Între cei patru stîlpi de la intrare se-ntindea ziua, peste şanţ, un pod de piele de bivol.* VLAHUŢĂ, O. A. II 160. ✧ (Cu privire la obiecte care trebuie expuse vederii) *Oamenii şi-au întins marfa pe mesele din piaţă.* **A întinde masa** (sau **masă**) = a aşterne masa pentru mîncare, a pune masa; a da o masă (cu oaspeţi mulţi). *Cînd boierul întindea masă mare... chema tacîmul curţii ca să desfăteze pe mosafiri.* GALACTION, O. I 69. *Vreo zece fete... ajutau Gherghinei să întindă nişte mese în ogradă.* BUJOR, S. 95. *Mîndră masă-şi întindea Şi tot bea şi veselea Şi din gură-aşa zicea...* ALECSANDRI, P. P. 72. (Refl. pas.) *Într-o mînăstire din trecut rămasă, În domneasca sală se întinde masă.* BOLINTINEANU, O. 54. ✦ (Cu privire la substanţe moi sau plastice) A aşeza pe o suprafaţă mai mare, subţiind, netezind; a răspîndi. *Au întins hoştinile fierbincioare pe o pînzătură.* CREANGĂ, A. 15. ✧ Expr. **A întinde o foaie (de aluat)** = a subţia o foaie de aluat (de obicei apăsînd-o de repetate ori cu o vergea de lemn), a-i mări suprafaţa.

2. Refl. A ocupa un spaţiu (mai) mare, (mai) întins, a acoperi o suprafaţă mare. *Dincolo de marginile pădurii se întind ogoarele de porumb.* BOGZA, C. O. 246. *Satul se-ntinde la poalele celui din urmă şir de dealuri.* SLAVICI, O. I 214. *Ograda... se-ntindea gălbuie în lună.* EMINESCU, N. 51. ✧ Fig. *Freamătul de sară conteni, pacea începea a se întinde iar pe iaz.* SADOVEANU, O. I 410. *Umbra morţii se întinde tot mai mare şi mai mare.* EMINESCU, O. I 148. ✧ (Urmat de determinări introduse prin «pînă la», arată limitele unui ţinut, ale unei ţări etc.) *Dobrogea se întinde pînă la mare.* ✦ (Despre grupuri de oameni) A se prelungi (într-o direcţie), a acoperi o suprafaţă mare. *Din marginea poienii Se-ntinseră-n coloane de luptă moldovenii.* COŞBUC, P. II 78. *Parada se întindea ca un şerpe pe şovoita uliţă.* NEGRUZZI, S. I 29. ✧ Expr. **A întinde hora** = a forma o horă. *Nu-s crunt, nici hapsîn, Puternic şi bun, Pe toţi îi cuprind şi horele-ntind. Aduc sărbătoare la mic şi la mare.* BANUŞ, B. 102. *Hori de-mi întindea, Hori de-mi învîrtea.* TEODORESCU, P. P. 647. ✦ (Despre plante, buruieni etc.) A se lăţi, a se răspîndi (orizontal pe pămînt). *Troscotul s-a întins peste toată curtea.*

3. Tranz. Fig. (Cu privire la putere, stăpînire etc.) A mări, a lăţi, a spori. *Domnii şi boierii neamurilor ziseră între dînşii... să împingem neamurile unele asupra altora, ca astfel să întindem domnirea şi puterea noastră.* RUSSO, O. 30. ✧ Refl. *Puterea mea se-ntinde Preste cer, preste văzduhuri.* CONACHI, P. 87. ✦ Refl. (Despre idei, zvonuri) A se răspîndi, a se extinde. *Vestea... s-a întins vertiginos în uzină.* SAHIA, N. 35. ✦ (Despre acţiuni, mişcări sociale) A se dezvolta, a lua proporţii. *Din Zarand, răscoala se întinde şi cuprinde şi Hunedoara.* IST. R.P.R. 281. *Visul său se-nfiripează şi se-ntinde vultureşte.* EMINESCU, O. I 144. ✦ (Despre boli, epidemii) A cuprinde o suprafaţă din ce în ce mai mare, a se lăţi. *Începuse cangrena să se întindă ca o pată de păcură pe umărul lui Bernaru.* MIRONESCU, S. A. 121.

4. Refl. A se prelungi în timp; a dura, a dăinui, a ţine. *Festivitatea a luat sfîrşit. Masa care a urmat... s-a întins pînă dimineaţa.* STANCU, U.R.S.S. 94. *Veseliile se întinseră pînă noaptea tîrziu.* ISPIRESCU, L. 376. ✦ (Urmat de determinări introduse prin prep. «cu» sau «asupra») A insista, a stărui: *Ar fi fastidios a mă întinde mai mult asupra acestui subiect.* GHICA, S. 212. ✧ Expr. **A se întinde la vorbă (lungă)** sau **cu vorba** sau (tranz.) **a o întinde la vorbă** sau **a întinde vorba** (sau **vorbe**) = a lungi vorba, a vorbi mai mult decît trebuie, a tărăgăna sau a face să tărăgăneze o discuţie. *Cu răbdarea păianjenului ce-şi ţese pînza, în mod voit întindea vorba.* V. ROM. septembrie 1952, 175. *Se bucura mama că-i veneau neamurile, s-o mai întindă cu ele la vorbă.* STANCU, D. 5. *Îşi ceru iertare şi plecă mînat de treburi urgente, care nu-i dădeau răgaz să se întindă la vorbă lungă.* C. PETRESCU, A. 469. *Le-a îngăduit să se întindă la vorbă.* REBREANU, R. I 145. *Ce să mai întind vorbe?* RETEGANUL, P. I 55. *Ne-am prea întins cu vorba şi luminarea-sa nu ştie cum să ne mai intre în voie.* CREANGĂ, P. 258.

— Forme gramaticale: perf. s. *întinsei*, part. *întins*. — Prez. ind. şi: (regional) *întinz* (DELAVRANCEA, A. 129, CARAGIALE, O. I 56). — Variantă: (învechit) **tíndo** (BUDAI-DELEANU, Ţ. 178) vb. III.

ÎNTÍNDERE, (II) *întinderi,* s. f. I. Faptul de a întinde.

1. Extensiune în spațiu.

2. Dezvoltare, creștere. *Monastirea Neamțul... luă o întindere mare.* NEGRUZZI, S. I 214. ✦ Răspîndire.

II. (Concretizat) Dimensiune, suprafață (a unui lucru sau a unui loc); loc, spațiu întins. *Stelele pîlpîiau peste sat, peste întinderea cîmpiilor.* CAMILAR, TEM. 238. *Pe toată întinderea cerului... nu se definesc norii.* SAHIA, N. 29. *Văpaia lunii s-așterne pe sclipitoarele întinderi de zăpadă.* VLAHUȚĂ, N. 140. *Și pe-ntinderea pustie, fără urme, fără drum, Se văd satele pierdute sub clăbucii albi de fum.* ALECSANDRI, O. 168. ✦ Distanță. *O întindere de șese poște lungi și obositoare.* CREANGĂ, A. 117.

ÎNTINERÍ, *întineresc,* vb. IV. Intranz. A deveni (din nou) tînăr (ca aspect, ca vitalitate). *Întinerise parcă și mai mult. Doar o umbră de surîs îi flutura pe gura copilărească de băiețandru necopt.* DUMITRIU, N. 161. *Și cît îi ea de trecută, de slabă și bătută de necazuri, dar fața îi întinerește cînd vede pe Radu viind.* VLAHUȚĂ, O. A. I 87. *Moșneagul pe loc a întinerit, văzînd atîte bogății!* CREANGĂ, P. 291. (Poetic) *Codrule cu rîuri line, Vreme trece, vreme vine, Tu din tînăr precum ești Tot mereu întinerești.* EMINESCU, O. I 123. ✦ Tranz. A da un aspect, o înfățișare mai tînără; a insufla o vitalitate tinerească. *Pieptănătura aceasta te întinerește.* ▭ *Ostenită de atîtea rele ce o rodeau într-însa, împărăția romană trebui să cază... ca să schimbe fața lumii vechi și să o întinerească.* BĂLCESCU, O. II 11.

ÎNTINERÍRE, *întineriri,* s. f. Acțiunea de a întinери. *Pămîntul dezmorțit... De-o nouă-ntinerire ferice se pătrunde.* ALECSANDRI, P. III 35. ✦ Sporire a activității vitale a organismului prin intensificarea activității glandelor cu secreție internă.

ÎNTINERÍT, -Ă, *întineriți, -te,* adj. Care a devenit (mai) tînăr; care pare (mai) tînăr. *Întinerit, Mă văd, uimit, În ciuturi.* MACEDONSKI, O. I 35. (Poetic) *Trenul fluieră și săleiile din preajma gării încep să se înșire întinerite, adîind a primăvară.* BASSARABESCU, V. 26. *Iarba brazdelor părea întinerită și verdele ei frumos odihnea sufletul.* SANDU-ALDEA, U. P. 195. *Întinerită-i firea sub cer de primăvară, Pe drum se-nșiră-o oaste: c oastea proletară.* PĂUN-PINCIO, P. 93.

ÎNTINERITÓR, -OÁRE, *întineritori, -oare,* adj. (Rar) Care întinerește pe cineva. *Din întunericul tihnit al odăii se revărsa asupra-i un farmec cald și întineritor, care-i scălda întreaga ființă.* VLAHUȚĂ, O. A. 103.

ÎNTÍNGE, *întíng,* vb. III. Tranz. (Popular) A muia (pîine sau mămăligă) în grăsime, în sos etc. pentru a mînca. *Înghițea felie după felie și întingea în topitură bucăți mari de mămăligă, pe care le căptușea apoi cu brînză.* SADOVEANU, B. 95. ◇ Absol. *Moș Căpățînă începu a întinge și el în mojdeiul pe stîrșite.* HOGAȘ, M. N. 197. *Decît să înting în unt Și să mă uit în pămînt, Mai tine-oi întinge-n sare Și m-oi uita la soare.* SEVASTOS, N. 28. ✦ (Cu privire la alte obiecte) A muia ușor într-un lichid. *Condicaru în picioare îi citea jălbile, întingînd, din vreme în vreme, condeiul de pană de giscă în călimările de la brîu.* GHICA, S. 7.

— Forme gramaticale: perf. s. *întinsei,* part. *întins.* — Variantă: tînge (DUMITRIU, N. 17) vb. III.

ÎNTÍNS[1], *întinsuri,* s. n. Spațiu larg; suprafață, întindere. *A zburat sămînța peste întinsuri, în alte județe.* PAS, Z. II 29. *Întinsul acesta fără margini îi place lui Moș Gheorghe.* SP. POPESCU, M. G. 42. *E tot o pînză albă prin tot întinsul zării.* COȘBUC, P. II 185. *S-a dus zăpada albă de pe întinsul țării.* ALECSANDRI, P. A. 117.

ÎNTÍNS[2], **-Ă,** *întinși, -se,* adj. 1. Lungit, strunit (prin încordare). [Mulțimea] *șede împrăștiată pe cîmp sau înșirată pe marginea unui odgon întins ce n-o lasă să se grămădească.* NEGRUZZI, S. I 35. ◇ Fig. *O tăcere întinsă ca o coardă.* CAMIL PETRESCU, T. II 35.

2. (Despre părți ale corpului) Desfășurat în toată lungimea într-o direcție oarecare. *Vulturi peste văi înnegurate, Grei atîrnă cu întinse aripi.* EMINESCU, O. IV 116. *Cu aripile-ntinse, stoluri trec bîtlanii balta.* BELDICEANU, P. 57. ◇ Expr. Cu brațele (sau cu brațe) întinse = cu mare dragoste, cu brațele deschise. *Al-așteaptă toți cu brațe-ntinse.* IOSIF, PATR. 13.

3. (În legătură cu acțiuni de mișcare, de deplasare, de înaintare în spațiu) Care duce drept la țintă; p. ext. încordat, grăbit; zorit. *Repede trecură pe cai avîntați în galop întins.* SADOVEANU, O. I 513. *Venind de departe cu zborul întins S-oprise deasupra Ceahlăului nins.* COȘBUC, P. II 297. ◇ (Adverbial; pe lîngă verbe ale mișcării) *După ce și-a numărat oamenii, Susan a pornit întins către gospodăria lor.* GALAN, Z. R. 91. *Dormim un somn pînă ce se ridică luna și pe urmă pornim întins mai departe.* SADOVEANU, O. VII 27. *Se întoarse, luînd-o întins spre birou de pilotaj.* BART, E. 57.

4. (Despre piei, țesături etc.) Fără crețuri sau îndoituri; neted. *Piele întinsă.* ◇ Expr. Masă întinsă = masă pregătită pentru ospăț. *Ne-așteptă cu masa-ntinsă tata-moșu, mama-mare.* MACEDONSKI, O. I 10. *Vezi o masă mare-ntinsă, cu făclii prea luminate.* EMINESCU, O. I 85. (Glumeț) *Își lua cetinel drumul spre gazdă, unde-l aștepta sărăcia cu masa-ntinsă.* CREANGĂ, A. 133. (Despre ambarcații) Cu pînzele întinse = cu pînzele desfăcute (pentru ca puterea vîntului să facă posibilă înaintarea vasului). *Într-o zi, la ora plimbării, se oprise pe dig ca să privească la orizont un vas, care venea cu pînzele întinse.* BART, E. 317. *Era o corabie cu pînzele întinse, ce se apropia de port.* id. S. M. 62.

5. (Despre elemente care formează un șir) Care prezintă o succesiune neîntreruptă. *Un lanț întins de munți.* ALECSANDRI, P. A. 96.

6. Fig. (Despre oameni) Înalt și deșirat. *Stroe era mai subțire, întins și deznodat.* PREDA, Î. 147.

7. Cu suprafață mare; vast. *O dată cu zorii, pe șesul întins O tînără fată s-arată.* FRUNZĂ, S. 18. *Să-mi fie somnul lin Și codrul aproape, Pe-ntinsele ape Să am un cer senin.* EMINESCU, O. I 216. *Una din cele mai frumoase provincii ale întinsei împărății.* BĂLCESCU, O. II 11. ◇ Expr. Pe scară întinsă = în stil mare, intens. *Comerțul între U.R.S.S. și țările de democrație populară se realizează pe scară întinsă.* ◇ Fig. [Caragiale] *a scris o operă destul de întinsă.* SADOVEANU, E. 151. *Începură să ne vorbească despre țara noastră de care aveau cunoștințe întinse.* BART, S. M. 24.

8. (Neobișnuit) Intens. *Un zvon întins de viață umplea dimineața de primăvară.* SADOVEANU, O. I 344.

ÎNTINSOÁRE, *întinsori,* s. f. 1. Loc întins, spațiu larg, întindere vastă. *Cît poți vedea cu ochii, totul e o întinsoare neagră-vînătă de valuri care se pierd.* DUNĂREANU CH. 55. *Din codrii Găvanelor ieșim pe-ntinsoare de plaiuri, spre răsărit, pe sub «Gropile de aur» din muntele Bisoca.* VLAHUȚĂ, O. A. II 148.

2. Mers zorit, fără oprire. *Încă două zile de întinsoare și ieșim la larg.* ◇ Loc. adv. Într-o întinsoare = a) într-una, fără întrerupere. *Acești cai nu fug prea tare, însă merg într-o întinsoare șapte poște.* SADOVEANU, F. J. 313. *Și petrec într-o întinsoare Tot la umbră, la răcoare.* ALECSANDRI, P. P. 314; b) repede, în goană. *Să vă împrăștiați și, într-o întinsoare, să vă abateți în toate părțile, unde veți vedea cu ochii, să treziți pe boieri, să strigați la norod.* SADOVEANU, O. I 249.

3. Durată neîntreruptă; p. ext. vreme lungă. *Omăt și geruri au ținut-o o întinsoare, fără slăbire.* SADOVEANU, P. S. 12.

4. (Rar) Întindere nervoasă a membrelor corpului. *Un fel de lene amestecată cu slăbiciune... Un fel de leşin la inimă, amestecat cu întinsori, sau cam aşa ceva.* CREANGĂ, A. 93.

ÎNTINSÚRĂ, *întinsuri,* s. f. (Regional) Mal al unui rîu, cu înclinaţie lentă şi cu vegetaţie puţină, pe care-l acoperă apa la cea mai mică creştere de nivel. *Slujitorul lui Nicoară a sunat iar către luncile de dincolo de întinsura Prutului.* SADOVEANU, N. P. 154.

ÎNTINZĂTÓR, *întinzători,* s. m., şi *întinzătoare,* s. n. Dispozitiv folosit pentru a dezvolta o anumită forţă de întindere. *Întinzător de cablu.*

ÎNTIPĂRÍ, *întipăresc,* vb. IV. Refl. A se imprima pe o suprafaţă (în urma unei apăsări); fig. a se fixa în minte (în conştiinţă, în inimă etc.). *Îi rămase întipărită în inimă spaima primei întîlniri cu el şi-l privea mereu ca pe un străin.* REBREANU, P. S. 33. *Pe vecinicie... va sta întipărită În sufletele noastre icoana mult slăvită A celei ce în lume au fost îngerul meu.* ALECSANDRI, P. A. 80. *Pe faţa tuturor... se vedea întipărită o întristare mută.* NEGRUZZI, S. I 254.

ÎNTIPĂRÍRE, *întipăriri,* s. f. Acţiunea de a se întipări şi rezultatul ei; urmă (lăsată pe un obiect prin apăsare); imprimare. *Ciorba de lut cu apă, care fleşcăia lipită de glezna, se ridica o dată cu talpa, apoi se descleia şi recădea, păstrînd adîncă întipărirea pasului.* DUMITRIU, B. F. 63. ◇ Fig. *Faţa Anei... cu o întipărire de suferinţe, se posomorî.* REBREANU, I. 20. ✦ Fig. (Astăzi rar) Urmă lăsată în mintea, în memoria, în conştiinţa cuiva de ceva trăit sau perceput; impresie. *Mirarea şi întipărirea printre bejenari fură puternice.* GALACTION, O. I 283. *Acea epocă de urgie a lăsat în ţeară... triste întipăriri.* ODOBESCU, S. II 309. *Două persoane... îmi făcură o întipărire neştearsă.* NEGRUZZI, S. I 218.

ÎNTIRÍ, *întiresc,* vb. IV. Tranz. (Regional, şi în forma *întiri)* 1. A îndepărta (cu forţa), a alunga, a izgoni. *Porunci unui comisar de poliţie să-i întirească din oraş.* ODOBESCU, S. A. 457.

2. A urmări, a prigoni, a persecuta. *Spune mămucăi ce te-ai supărat, mama nu te-o întirit, nici te-o oropsit.* CONTEMPORANUL, VI 295.

3. A întărca. *Şi-i păcat... s-o întiresc de pe acuma; ce poate ea mînca?* CONTEMPORANUL, IV 391.

— Variante: **înterí** (CONTEMPORANUL, III 294, I. IONESCU, M. 365), **intirí** vb. IV.

ÎNTITULÁ vb. I v. **intitula.**

ÎNTITULÁRE s. f. v. **intitulare.**

ÎNTITULÁT, -Ă adj. v. **intitulat.**

ÎNTÎI[1] adv. (În opoziţie cu apoi, pe urmă) 1. La început. *Gingu rîse întîi cu teamă. Întinse mîna fricos, bănuind o glumă răutăcioasă.* C. PETRESCU, S. 39. *A trecut întîi o boare Pe deasupra viilor Şi-a furat de prin ponoare Puful păpădiilor.* TOPÎRCEANU, B. 45. *Armăsarul... se scuturâ şi se făcu ca întîi.* ISPIRESCU, L. 28. ◇ (Întărit prin «mai» sau prin repetare) *S-a luminat de ziuă. Mai întîi se înroşeşte creasta munţilor, apoi cuprinde pădurea şi o parte din cer, ca spre final să se ridice şi soarele.* DAVIDOGLU, M. 89. ✦ (Precedat de «mai») Mai de mult. *Să fim dragi ca mai întîi.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 162.

2. (Atestat şi în forma *întăi)* Mai înainte; (uneori precedat de «mai») înainte de toate, înainte de orice, în primul rînd, în primul loc. *Să meargă mai întîi la grajduri.* ISPIRESCU, L. 20. *Cînd vom ajunge acasă, întăi am să spun bărbatu-meu că...* CREANGĂ, P. 176. *Mă întrebi atîte lucruri deodată, încît nu ştiu la care să răspund mai întăi.* NEGRUZZI, S. I 63. ◇ Loc. adv. **Întîi şi-ntîi** sau **mai întîi şi mai întîi** = înainte de toate, în primul rînd. *Întăi şi-ntăi face lăutoare.* CREANGĂ, P. 289. ✦ (Pentru) prima oară. *De cînd mărul înflorise întîi, atrăsese luareaminte a rumînului.* VISSARION, B. 10.

— Variantă: **întăi** adv.

ÎNTÎI[2] num. ord. m. şi f. (Cînd precedă substantivul, în forma articulată *întîiul, întîia)* Care se află în fruntea unei serii (în ce priveşte spaţiul, timpul, calitatea); prim; de la început. *Volumul întîi. Banca întîi.* ▭ *Luase un bilet de clasa a doua; domnul Lică Cartojan avea unul de clasa întîi.* C. PETRESCU, Î. II 199. ◇ *Zi-ntîi* = prima zi a fiecărei luni. *Era printre bunii şcolari şi nu lipsea de la clasă decît o dată pe lună, la zi-ntîi, cînd îl lua popa cu căldăruşa.* VLAHUŢĂ, O. A. 96. ◇ Loc. adv. **(Pentru) întîia dată** (sau oară) = (pentru) prima dată. *Întîia dată trecea Dunărea, pe care o ştia doar din amintirea copilăriei.* CAMIL PETRESCU, N. 63. ◇ Expr. (Familiar) **Clasa întîi** = de prima calitate, foarte bun. ◇ (Substantivat) *Eminescu, care întîiul a dat o exprimare poetică în limba românească zbuciumului vieţii.* GHEREA, ST. CR. I 219. ✦ (Învechit; precedat de «cel», «cea» etc.) Dintîi. *Boboc de trandafir... dezmierdat de cele întăi raze ale soarelui.* CREANGĂ, P. 276. *Dar deodat-un punct se mişcă... cel întîi şi singur. Iată-l Cum din chaos face mumă, iară el devine tatăl.* EMINESCU, O. I 132. *Mă aştepta cea întîi decepţie.* NEGRUZZI, S. I 67. ✦ (Substantivat, în compusul) **Întîiul-născut** = cel mai mare dintre fii.

— Variantă: **întăi** (SADOVEANU, O. VII 11) num. ord. m. şi f.

ÎNTÎIAŞI num. ord. f. (În loc. adv.) **Întîiaşi dată** = prima dată, întîia dată. *Acelui ce cădea întîiaşi dată în orăşel, dealul artificial îi apărea ca o mare curiozitate.* CĂLUGĂRU, O. P. 55.

— Variantă: **întăiaşi** (CREANGĂ, P. 44) num. ord. f.

ÎNTÎIETÁTE s. f. (Mai ales în construcţie cu verbele «a avea», «a da») Locul întîi, prioritate. *Oriunde femeia însărcinată sau cu copilul de mînă are întîietate.* SAHIA, U.R.S.S. 109.

ÎNTÎIETÓR, -OÁRE, *întîietori, -oare,* adj. (Învechit) Care ocupă locul de frunte, locul întîi; dintîi. *Acestea fiind pururea subordinate celorlalte două clauze, ele nu se vor putea îndeplini niciodată în dauna celor întîietoare.* ODOBESCU, S. II 48.

ÎNTÎLNÍ, *întîlnesc,* vb. IV. 1. Tranz. A da în cale de cineva sau de ceva, a se încrucişa pe drum cu cineva sau cu ceva (din întîmplare). *Îl întîlnea întotdeauna, prezent la aceleaşi ore.* C. PETRESCU, C. V. 127. *Că-n amiazi venind pe vale, Întîlnii pe Lina-n cale.* COŞBUC, P. I 49. *Mi-aduc aminte că l-am întîlnit o dată prin zmeuriş.* CREANGĂ, P. 31. ◇ Fig. (Cu complementul «ochii», «privirea») *Îi întîlni ochii negri.* DUMITRIU, N. 150. *Căpitanul mi-a întîlnit privirea şi a rămas ca o linie.* CAMIL PETRESCU, U. N. 16. ◇ Refl. (Cu determinări introduse prin prep. «cu») *Acolo se întîlni cu zmeul.* ISPIRESCU, L. 27. *De-acolo mergînd mai departe, iaca se întîlneşte şi cu căţeluşa.* CREANGĂ, P. 291. *Într-o zi cu dulce soare, Mărioara se-ntîlnea C-un străin care venea.* ALECSANDRI, P. I 96. ◇ Refl. reciproc. *Carul şi tractorul se întîlniră în drum, cotiră împreună, merseră pînă-ntr-o văiugă.* CAMILAR, TEM. 47. *Ne-am întîlnit într-o sară-amîndoi... Şi-am umblat o sară, numai noi.* D. BOTEZ, P. O. 75. *Sînt ani la mijloc şi-ncă mulţi vor trece Din ceasul sfînt în care ne-ntîlnirăm.* EMINESCU, O. I 120. ◇ Tranz. fact. (Rar) *Cînd ţi-i dor, mîndră, de mine, Du-te-n codru la un spine Şi-acolo te jeluieşte, Doar dumnezeu ne-ntîlneşte.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 118. *Dar eu n-am cap să te uit, Că cu gîndul te-aş uita, Nu mă lasă*

inima; Visul iar mă necăjeşte Şi cu tine mă-ntîlneşte! id. ib. 164. ✦ Refl. reciproc. (Despre linii geometrice sau topografice) A se uni într-un punct. (În contexte figurate) *Parcă drumurile oamenilor se-ntîlnesc numaidecît.* SADOVEANU, O. VII 44. ✦ A da peste ceva neplăcut (piedici, greutăţi). *Lăpuşneanul nu întîlnise nici o împedicare în drumul său.* NEGRUZZI, S. I 142.

2. Refl. şi refl. reciproc. A ajunge în acelaşi loc cu cineva, în urma unei înţelegeri. *Spune-mi locul şi ora unde ne întîlnim.* C. PETRESCU, C. V. 255. *Se întîlni Andrei cu Mihai-vodă.* BĂLCESCU, O. II 258. *Ne-om întîlni la cutare fîntînă.* ŞEZ. III 5.

3. Tranz. Fig. A găsi. *În limba scrierilor lui Budai-Deleanu întîlnim multe regionalisme.* ▭ *De cînd colindă ţinuturile acestea n-a întîlnit un astfel de entuziasm.* SAHIA, N. 67. ✦ Refl. (De obicei în construcţii negative, urmat de determinări introduse prin prep. « cu ») A nu mai găsi, a nu mai avea parte de... *Dar nu s-a mai întîlnit cu postul de capuchehaia pe care-l uzurpase fratesău.* GHICA, S. 369.

4. Refl. reciproc. A ajunge faţă în faţă, pentru a-şi măsura forţele, a se ciocni cu cineva (într-un duel, într-o luptă, într-o competiţie sportivă). V. încăiera. *Cele două campioane de ping-pong s-au întîlnit în sala sporturilor.* ▭ *Armatele duşmane s-au întîlnit în zori.* ALECSANDRI, P. II 158.

ÎNTÎLNÍRE, *întîlniri,* s. f. **1.** Acţiunea de a (se) întîlni; p. ext. întrevedere. *Tocmai cînd soarele e dasupra amiezului, ea soseşte la locul de întîlnire al vînătorilor.* ODOBESCU, S. III 16. *De mult doream să am o întîlnire cu d-ta.* ALECSANDRI, T. 312. *Puţină vreme după întîlnirea ce am văzut că a avut cu ea... ţi scrise.* NEGRUZZI, S. I 25.

2. (Sport) Întrecere, meci, partidă. *Azi s-a disputat întîlnirea de hochei pe gheaţă.* ▭ *Cu genunchii goi şi tricoul vărgat, alb şi portocaliu, proaspăt întors de la o întîlnire-antrenament.* C. PETRESCU, Î. II 216.

ÎNTÎLNÎŞ s. n. (Popular, numai în expr.) **Bun întîlnişul** (sau **întîlniş**), formulă de salut folosită de cei care se întîlnesc în drum. *Bun întîlnişul, om bun, zise Dănilă.* CREANGĂ, P. 43.

— Variantă: **tîlniş** (SBIERA, P. 102) s. n.

ÎNTÎMPINÁ, *întîmpin,* vb. I. Tranz. **1.** A ieşi în calea cuiva, a merge înaintea cuiva, a primi pe cineva. *Trebuie să alerg înaintea lui şi să-l întîmpin.* SAHIA, N. 62. *Poate să ne-ajungă cineva din urmă, ori să ne întîmpine cineva dinainte.* CREANGĂ, P. 126. *Cu sfetnici vechi de zile mă-ntîmpinaşi în cale, Ca marmura de albă, cu păr de aur moale.* EMINESCU, O. I 91. *Eu pe orişicine Întîmpin cînd vine; Cînd pleacă afară, Eu îl petrec iară* (Uşa). TEODORESCU, P. P. 247. ✧ (Urmat de determinări modale introduse prin prep. « cu ») *Acum sătenii îl întîmpinaseră peste tot cu tăcere şi cu ochi încruntaţi şi bănuitori.* REBREANU, R. II 84. *Mă-ntîmpină cu veselie Şi toate mă salută-n cor.* IOSIF, PATR. 31. *O babă întîmpină pe faţă cu blîndeţă.* CREANGĂ, P. 288. ✧ (Subiectul este un abstract) *Determinative privitoare la poziţia unui loc faţă de punctele cardinale ne întîmpină extrem de rar.* IORDAN, N. L. 107.

2. (Învechit şi regional) A da în cale peste cineva sau ceva; a întîlni. *A trecut şi munţi şi ape Dărîmînd ce-a-ntîmpinat.* COŞBUC, P. II 91. *Dacă n-oi mai întîmpina eu acolo şi feli de feli de păseri...* SBIERA, P. 158. ✧ Refl. reciproc. *Se întîmpinase în ocolul Focşanilor şi se lăsase cu taberile lor amestecate la satul Săpăţeni, pe lunca înfrăţitoare a Milcovului.* ODOBESCU, S. I 170. *La ieşirea lui Ieremia-vodă din biserică, îndată se întîmpinară moldovenii săi cu ai lui Răzvan-vodă.* BĂLCESCU, O. I 342.

3. Fig. (Mai ales cu privire la lucruri neplăcute, greutăţi, necazuri, obstacole) A da peste..., a găsi..., a avea parte de... *Întîmpinînd mai multe necaze şi primejdii în calea lor, în sfîrşit ajunseră la hotarele Turciei.* NEGRUZZI, S. I 178. (În forma *întîmpina*) *Orişiunde s-arăta Vorbe dulci întîmpina, Şi trăia în veselie Ca albina pe cîmpie.* ALECSANDRI, P. I 95.

4. Fig. (Învechit, cu privire la cheltuieli) A face faţă, a acoperi. *Ostaşii, cu toate că leafa lor era însemnată, dar tot n-ar fi putut întîmpina cheltuielile lor, dacă în vreme de război nu le-ar fi fost iertată prada.* BĂLCESCU, O. I 17. (În forma *întîmpina*) *Ţine, moş Ioane, acest mic dar de la mine şi întîmpină-ţi nevoia.* CREANGĂ, A. 160. ✦ A îndestula, a împlini. *Acolo unde găsesc cu ce să întîmpine puţinele lor trebuinţe, ei poposesc.* ODOBESCU, S. I 228.

5. (Învechit, cu privire la persoane) A replica, a răspunde, a obiecta (cuiva). *Ar putea să întîmpine unii din aceia la care mă refer la începutul acestei comunicări că totuşi la noi se ceteşte.* SADOVEANU, E. 253. *Nu te aprinde, îl întîmpină căpraru.* SLAVICI, O. I 185. ✧ Refl. impers. *A vrut să ştie care e domnul ţării cel mai vestit... I s-a întîmpinat: de bună seamă e Negru-vodă.* ODOBESCU, S. II 509.

— Variantă: **întimpiná** vb. I.

ÎNTÎMPINÁRE, *întîmpinări,* s. f. Acţiunea de a întîmpina şi rezultatul ei. *Fără să ia aminte la întîmpinarea-i gheţoasă... trecuse energic la fapte.* C. PETRESCU, A. R. 12.

1. (Mai ales în expr.) **A ieşi** ori **a veni în** (sau **întru**) **întîmpinarea cuiva** = a ieşi în calea cuiva pentru a-l primi. *Tata ne-a venit întru întîmpinare.* SADOVEANU, N. F. 187. *Lume după lume ieşise întru întîmpinarea lui.* ISPIRESCU, L. 51. *Iese întru întîmpinarea zmeului, punîndu-se de pîndă sub podul de argint.* CREANGĂ, O. A. 279.

2. (În expr.) *Comerţ de întîmpinare* = formă a schimbului de mărfuri între oraş şi sat, prin care ţărănimea muncitoare cumpără din comerţul de stat sau cooperatist anumite mărfuri industriale, vînzînd aceloraşi organizaţii anumite produse agricole, schimbul efectuîndu-se prin mijlocirea banilor, la preţuri de stat, pe baza unei corelaţii valorice. *Comerţul de întîmpinare cu mărfuri a devenit un element important al legăturii socialiste dintre oraş şi sat.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 3-4, 83.

3. Contestaţie; obiecţie. *Am făcut o întîmpinare la judecătorie.* ▭ *La toate aceste întîmpinări judicioase şi dictate de cea mai candidă virtute, teamă-mi e că toată breasla veselă şi uşoară a vînătorilor... îţi va răspunde în cor cu o păcălitură vînătorească.* ODOBESCU, S. III 49. ✦ (Învechit) Opoziţie, împotrivire. *Voinţa mea în cale-i nu află-ntîmpinare.* BOLINTINEANU, O. 207.

— Variantă: **întîmpinâre** (CREANGĂ, P. 14) s. f.

ÎNTÎMPLÁ, pers. 3 *întîmplă,* vb. I. Refl. **1.** (Despre fapte sau evenimente) A se petrece, a se produce, a avea loc. *Locomotiva cu plug, cînd va sosi... are să aducă şi vreun inspector general, cum se întîmplă întotdeauna.* C. PETRESCU, A. 277. *Mai demult... ah, toate-acestea Mai demult s-au întîmplat — Să nu-ntrebi ce-a mai urmat Cînd s-a-nchis povestea.* COŞBUC, P. I 263. *Timpul mort şi-ntinde trupul şi devine veşnicie Căci nimic nu se întîmplă în întinderea pustie.* EMINESCU, O. I 133. *Eu drăguţul nu mi-l spui!... De l-oi spune, L-oi răpune; De-oi tăcea, Ce s-a-ntîmpla?... Întîmplă-se ce va vrea, Eu de badea voi tăcea!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 55. ✧ (Urmat de determinări introduse prin prep. « cu » sau determinat printr-un pronume sau printr-un substantiv în dativ, indicînd persoana sau obiectul la care se referă acţiunea exprimată de verb) *Poate c-ar trebui să vedem ce s-a întîmplat cu dosarul de la laborator.* BARANGA, I. 204. *De-o lună Ştefan nu dă semn de viaţă... Ce-a putut să i se întîmple?* DELAVRANCEA, A. 33. *Orice ţi se va întîmpla, să ştii că numai tu eşti de vină.* ISPIRESCU, L. 9. *Temîndu-se împăratul să nu i se întîmple ceva de rău, a făcut sfat.* CREANGĂ,

P. 85. ✦ (Popular) A se împlini, a se realiza, a se traduce în fapt. *Visul cînd s-ar întîmpla, Eu de pe tron aș cădea Ș-un alt împărat ca mine Nici veți mai găsi pe lume.* TEODORESCU, P. P. 112.

2. (Urmat de o propoziție subiectivă, uneori construit cu dativul pronumelui personal) A se ivi prilejul, a se nimeri. *Linei, de s-ar întîmpla Să vă-ntîlniți vreodată, Să-i spui că-s sănătos și-aș vrea S-o aflu măritată.* COȘBUC, P. I 78. *Eu, de cîte ori mi s-a întîmplat să mănînc grauri... le-am găsit un gust foarte bun.* ODOBESCU, S. III 31. *Mi s-a întîmplat să o văd o dată.* NEGRUZZI, S. I 44.

3. A se nimeri să fie într-un anumit fel. *Dacă se întîmpla timpul răcoros și Domițian uita să-și fi luat pălăria sau pardesiul, Masinca începea să-l certe.* BASSARABESCU, V. 8. ✧ Loc. adv. **Cum s-ar întîmpla** = la întîmplare, la voia întîmplării, la nimereală. *Fata nu-i de cele de pe drumuri, s-o luați numai așa, cum s-ar întîmpla.* CREANGĂ, P. 262. ✦ (Urmat de determinări locale; folosit la toate persoanele) A se găsi, a fi prezent (undeva) în mod incidental; a veni, a ajunge (undeva) din întîmplare; a se nimeri (undeva). *Fetele împăratului, întîmplîndu-se de față cînd a lovit șpînul pe Harap-Alb, li s-au făcut milă de dînsul.* CREANGĂ, P. 208. *Mama... strașnic se mai bucura cînd se întîmpla oaspeți la casa noastră și avea prilej să-și împartă pîinea cu dînșii.* id. A. 11. *Eu m-am întîmplat Subt talpă de pat.* TEODORESCU, P. P. 446. ✦ (Rar) A avea (ceva) din întîmplare. *Boi nu mi s-au întîmplat, Pui să-mi placă n-am aflat.* ȘEZ. III 154.

— Variantă: (regional) **tîmplá** (SBIERA, P. 147, SEVASTOS, N. 120, ȘEZ. III 9) vb. I.

ÎNTÎMPLÁRE, *întîmplări,* s. f. **1.** Ceea ce se întîmplă, ceea ce se petrece; fapt, eveniment. *Rar cioban... să nu știe întîmplarea cu domnița Oleana.* GALACTION, O. I 67. *Toți... s-au veselit de această întîmplare.* ISPIRESCU, L. 2. *Conversația căzu, firește, asupra întîmplărilor zilei.* NEGRUZZI, S. I 293. ✦ Peripeție; aventură. *Cum sînt întîmplările la drum?* CREANGĂ, P. 130. *Prin lumea rumenă de-apunerea frumoasă trece călugărul nostru, neluînd parte la fărmăcata stare a firei, plin încă de impresiunile ciudatei sale întîmplări.* EMINESCU, N. 50. *Multe mici întîmplări am avut pîn-a nu ajunge la Ceahlău.* ALECSANDRI, O. P. 236. *O frumoasă ediție a întîmplărilor lui Telemach.* NEGRUZZI, S. I 79. ✦ Nenorocire. *Nu s-a mai vorbit toată ziua decît despre întîmplările grozave de ieri.* REBREANU, I. 59. *Decît ne-am tot învîrti și cioșmoli pe iastă prispă, mai bine să scurtăm din cale, Căci mare-i dumnezeu, ne-a feri el de întîmplări!* CREANGĂ, A. 126.

2. Ceea ce se petrece în mod incidental, în urma unui concurs neprevăzut de împrejurări; hazard. *Mă întrebam: unde poate fi? unde l-au mînat vînturile întîmplării?* SADOVEANU, O. I 419. *Și urcam, urcam poteca... Singur, închizîndu-mi ochii, ca-ntîmplarea să mă poarte, Unde-o vrea.* COȘBUC, P. I 317. ✧ Loc. adv. **Din întîmplare** = (în mod) întîmplător, incidental. *Într-o zi trecusem din întîmplare pe o stradă care purta numele lui Alexei Tolstoi.* STANCU, U.R.S.S. 52. *Ajunse într-un sat și, din întîmplare, se opri la casa unui om.* CREANGĂ, O. A. 293. *Umblînd pe acolo, găsește din întîmplare cîte o piatră de aceste.* id. P. 218. **La întîmplare** sau **la (sau în) voia întîmplării** = în voia soartei, în neștire, într-o doară, la nimereală. *Sînt un tînăr marinar Rătăcit fără voia mea pe aceste necunoscute maluri, Purtat de valurile oceanului la întîmplare.* BARANGA, V. A. 18. *Mergeam la întîmplare, disperat; îmi venea să mă las în zăpadă, să mă întind și să dorm.* SADOVEANU, P. 123. *Poate să am, poate să n-am* [nevoie] *zise fiul craiului, uitîndu-se țintă în ochii șpînului, dar acum deodată mă las în voia întîmplării.* CREANGĂ, P. 200. (Popular) **La toată întîmplarea** = în orice caz. *La toată întîmplarea are să fie ceva bun.* RETEGANUL, P. I 75. *Dar, la toată întîmplarea, de-i vedea și-i vedea că s-a trezit... zvîrle-i pielea cea de urs.* CREANGĂ, P. 215. (Rar) **De-o întîmplare** sau **pentru orice întîmplare** = pentru orice eventualitate. *Deci, de-o întîmplare, n-a strica dacă i-o urma sfatul.* SBIERA, P. 261.

— Variantă: **tîmplâre** (SBIERA, P. 114) s. f.

ÎNTÎMPLĂTÓR, -OÁRE, *întîmplători, -oare,* adj. Care vine, se produce din întîmplare, care se ivește pe neașteptate, în mod neprevăzut; incidental. *Faptă întîmplătoare. Întîlnire întîmplătoare.* ▭ *Fără să întrebe nimic pe nimeni, Filip primi, de la cițiva întîmplători vecinî vorbareți, toate lămuririle.* GALAN, B. I 18. ✧ (Adverbial) *Directorul nu dă pe la redacție decît întîmplător, așa că greu ai să-l nemerești.* REBREANU, R. I 182.

ÎNTÎRTÁ vb. I v. **întărîta.**

ÎNTÎRZIÁ, *întîrzii,* vb. I. Intranz. **1.** A veni sau a ajunge (undeva) cu întîrziere față de timpul stabilit. *Îmi face observația că nu-i dau lista cu cei ce întîrzie dimineața.* PAS, Z. I 298. *La unu, unu și un sfert! fi spusese Mirel Alcaz. Întrebi de masa mea. Și dacă întîrzii cumva, așteptî.* C. PETRESCU, C. V. 60. *De mai întîrziai, și eu mă prăpădeam.* ISPIRESCU, L. 10. *Văd că armașul întîrzie.* NEGRUZZI, S. I 153. ✧ Refl. (Învechit, cu pronunțare regională) *De-a veni pimprejur, a sosi mai degrabă, dar de s-a porni pe de-a dreptul, apoi s-a mai întîrzia!* SBIERA, P. 220. *Ne întîrziesem a doua zi, căci cînd am ajuns, am găsit examenul pe la sfîrșit.* NEGRUZZI, S. I 4.

2. A săvîrși o acțiune mai tîrziu decît în termenul obișnuit sau fixat (v. zăbovi); (despre acțiuni, fenomene) a se produce cu întîrziere față de timpul stabilit. *A întîrziat cu predarea raportului.* ▭ *Tatăl lui întîrzie să se miște din pat.* PREDA, Î. 173. *Evantia cu răsuflarea stăpînită, cu ochii în lacrimi, așteptă un cuvînt, care întîrzia să vie.* BART, E. 341. ✦ Tranz. A împiedica pe cineva să săvîrșească la timp o acțiune, a face să zăbovească, să rămînă în urmă, a face ca ceva să nu se îndeplinească în termen. *Mă întîrzii. Stăm prea mult de vorbă.* SAHIA, N. 89. *Un gînd neînțeles, o frică Mă tot întîrzie să plec.* PĂUN-PINCIO, P. 66.

3. A zăbovi, a rămîne (într-un loc) mai mult decît este cazul. *Coana Liza... întîrzia spre seară la geamul dinspre stradă, între două ghivece cu flori.* PAS, Z. I 81. *Ai cugetat că ai să umbli drum lung și acolo ai să întîrzii?* SADOVEANU, B. 87. ✧ Refl. (Învechit) *Întîrziindu-se împrejurul șirei, zăriserâ pe călători.* MACEDONSKI, O. III 15.

— Pronunțat: *-zi-a.* — Prez. ind. și: (rar) *întîrziez* (BASSARABESCU, V. 14).

ÎNTÎRZIÁT, -Ă, *întîrziați, -te,* adj. **1.** Care se află în întîrziere, care vine sau se manifestă mai tîrziu decît timpul fixat. *Tren întîrziat.* ▭ *Numai cîte un cocoș întîrziat mai vestea ici-colo zorile.* REBREANU, I. 115.

2. (Despre oameni sau despre facultățile lor mintale) Care nu s-a dezvoltat, nu a evoluat, nu a progresat normal; înapoiat.

— Pronunțat: *-zi-at.*

ÎNTÎRZIÉRE, *întîrzieri,* s. f. Acțiunea de a întîrzia și rezultatul ei; amînare în săvîrșirea unui fapt, a unei acțiuni, în îndeplinirea unei lucrări; timpul scurs din momentul cînd trebuia să se săvîrșească o acțiune, un fapt etc. și pînă la îndeplinirea lui. *Se ciudea de atîta întîrziere.* ISPIRESCU, L. 38. *Grîul e copt, nu mai poate suferi întîrziere.* CREANGĂ, P. 156. *Fiecare moment de întîrziere este un chin,* NEGRUZZI, S. III 218. ✧ *Bombă cu întîrziere* = bombă care, datorită unui mecanism special, explodează după un interval de timp fixat de mai înainte. ✧ Loc. adv. **Cu întîrziere** = mai tîrziu decît trebuie. *Trenul sosește cu întîrziere.* **Cu întîrziere de...** = întîrziind cu... *Grigore sosi de la țară cu întîrziere de*

câteva zile. REBREANU, R. I 185. **Fără întîrziere** = imediat, numaidecît, fără zăbavă. *Se va așterne fără întîrziere la lucru.* C. PETRESCU, C. V. 31. *Trebuia fără întîrziere, pentru liniștea sa, să-și vază băiatul.* CARAGIALE, O. III 98. ◇ Expr. **A fi în întîrziere** = a fi rămas în urmă, a fi întîrziat. *E în întîrziere cu plata impozitului.*
— Pronunțat : *-zi-e-*.

ÎNTOÁRCE, *întórc,* vb. III. **I. 1.** Refl. A veni înapoi de unde a plecat; a reveni, a se înapoia. *Se prefăcuse a merge la tîrg, dar se-ntorsese pe ocolite, prin cine știe cîte păpușoaie.* CAMILAR, TEM. 263. *Treceau oamenii care se întorceau de la lucru și cîntecele lor umpleau amurgitul.* SADOVEANU, O. I 268. *Omul acesta se-ntoarce astăzi către sat.* ARGHEZI, P. T. 9. ◇ (Întărit prin adv. «înapoi») *Acei nobili din Ardeal, care fugiseră și acum cereau iertare, voind a se întoarce înapoi.* BĂLCESCU, O. II 271. ✦ Tranz. fact. (Cu privire la ființe) A face să revină (la locul) de unde a plecat, a aduce înapoi, a readuce. *L-au luat; da îl întoarcem noi... n-ai grijă.* SADOVEANU, Z. C. 339. *Simțise el bine că pe fugar nu-l întoarce nimic din calea lui.* POPA, V. 112. *Alexandru Ipsilante, cu mare nevoie, făgăduieli și scutiri putu a-i întoarce* [pe țărani] *iarăși la muncă.* BĂLCESCU, O. I 142. ✦ Tranz. A lovi (pe cineva) din nou o boală, a-i reveni boala (sub formă de acces). *S-a năpustit asupra bunătăților, căci îi era foame, însă pînă seara l-a întors boala.* PAS, Z. I 218. *În vară l-au prins niște friguri de care a scăpat în puțină vreme, dar care, pe toamnă, l-au întors iarăși.* VLAHUȚĂ, O. A. 101. *În primejdie de a-l întoarce boala, subofițerul se tîrîie pînă la spițerie.* RUSSO, S. 30.

2. Refl. A se îndrepta spre un punct, schimbînd direcția inițială, a o lua în altă parte, a-și schimba direcția. *Plutoanele se întoarseră într-acolo.* CAMILAR, N. I 378. *Toată lumea se întoarse spre uliță.* REBREANU, I. 22. *Privitorii... îi urau drum bun, ori încotro s-a întoarce.* CREANGĂ, P. 307. ◇ Tranz. Fig. *Ea este o ceară moale, pe care o întorc cum mi-e voia.* NEGRUZZI, S. I 77.

3. Tranz. Fig. A convinge, a determina (pe cineva) să-și schimbe părerea, hotărîrea, să revină asupra unei păreri sau hotărîri luate. *Oricît ar fi vorbit cu el, nu-l puteau întoarce.* DUMITRIU, N. 168. *N-a fost putință să-l întoarcă din hotărîrea sa.* ISPIRESCU, L. 3. ✦ Refl. A-și schimba părerea; a se răzgîndi. *Dar iar mă întorc și zic: mai știi cum vine vremea?* CREANGĂ, P. 248. *Era cît p-aci s-o omoare; da s-a întors... că-i era milă.* ȘEZ. III 74. ✦ (Complementul indică vorba, promisiunea, hotărîrea, învoiala etc.) A lua înapoi, a reveni asupra... *Tot drumul m-am temut să nu-și ia seamă și să nu-și întoarcă vorba.* C. PETRESCU, R. DR. 253. ◇ Refl. pas. *Nu este cu dreptate și cuviință să se întoarcă o hotărîre.* SADOVEANU, D. P. 45.

4. Intranz. A se preface, a se transforma, a se modifica. *Începe a bura, apoi o întoarce în lapoviță.* CREANGĂ, A. 30. ◇ Expr. (Regional) **A i se întoarce** (cuiva) **mînia** = a-i trece supărarea; a se împăca. *Du-te, maică, și te-ntoarce, Doar mînia i s-o-ntoarce.* TEODORESCU, P. P. 519. (Neobișnuit) **A se întoarce inima cuiva** = a se îmblînzi, a se înmuia. *Mult se întoarse inima Vitaliei de cuvintele maicii stariță.* STĂNOIU, C. I. 207. ◇ Tranz. *Nu-mi întoarce vorbele în cabazlic.* ALECSANDRI, T. I 68.

5. Tranz. (Determinat prin «cuvînt», «vorbă» etc.) A răspunde, a replica. *Mă rog, Dimitri Mateevici, întoarse cuvînt Pietruga.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 156, 9/2.

II. 1. Tranz. A învîrti, a răsuci. *Întoarce, te rog, cheia... Așa, să nu ne mai tulbure nimeni.* VLAHUȚĂ, O. A. III 42. *Bagă cheia în broasca ușii și întorcînd-o nițel, scîrț! ușa se deschise.* ISPIRESCU, L. 50. ◇ Expr. (Neobișnuit) **A(-i) întoarce** (cuiva) **șurubul** = a umbla cu viclenii, cu înșelătorii, cu minciuni; a înșela. *Mi-o întors șurubu pușchiu cel de Pepelea?* ALECSANDRI, T. I 326. **A o întoarce** sau (regional) **a o întoarce la șurub** = a-și schimba atitudinea (spre a ieși dintr-o încurcătură). *Spune-mi ce să mai fac, cum s-o mai întorc?* RETEGANUL, P. I 68. *Văzînd bietul popă că s-a pus în cîrd cu nebunii, începe s-o întoarcă la șurub.* CREANGĂ, A. 95. (Regional) **A o întoarce la viclenie** (sau **la șiretlic**) = a recurge la viclenii. *Văzu... că de astă dată nu i se prinde vorba, o întoarse la viclenie.* ISPIRESCU, L. 66. *O întoarse și dînsa la șiretlic.* id. U. 81. ◇ Refl. *Fusu-i răpide se-ntoarce, lute-n aer sfîrîind.* ALECSANDRI, P. A. 37. ◇ Expr. (Regional) **A se întoarce într-un călcîi,** se spune despre o persoană sprintenă, harnică. *Se întorcea numai într-un călcîi cînd poruncea și așeza lucrurile de călătorie.* ISPIRESCU, L. 13. ✦ A strînge arcul unui ceas pentru a-i pune în mișcare mecanismul. *Ceasul să-l întorci întotdeauna seara la opt. Asta-i rînduiala lui.* C. PETRESCU, A. 433.

2. Tranz. (Complementul indică o parte a corpului sau corpul întreg, p. ext. privirea) A schimba poziția, făcînd o mișcare în direcția opusă celei de mai înainte; a îndrepta în altă direcție, într-o anumită direcție. *Întorcea capul în dreapta și în stînga pe gîtul său lung și se uita înăuntru pe fiecare fereastră.* DUMITRIU, N. 159. *Ne întorceam privirile la dreapta și rămîneam uimiți. O pînză latâ de apă... s-aruncă de la o înălțime amețitoare într-o copcă de piatră.* VLAHUȚĂ, O. A. II 159. *A întors ochii în altă parte, să nu-l vază.* CARAGIALE, O. III 77. *A-ntors fața la părete.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 147. ◇ Expr. **A întoarce** (cuiva) **capul** (sau **mințile**) = a zăpăci (pe cineva), a face să-și piardă capul, a-i suci capul. *Fata, bună mehenghe, îi întoarce capul și Ipate vede că nu-i de lepădat.* CREANGĂ, P. 165. **A întoarce** (cuiva) **spatele** (sau **dosul, ceafa**) = a pleca brusc și în mod nepoliticos de lîngă cineva, a părăsi pe cineva, a nu mai sta de vorbă cu cineva în semn de desconsiderare. *Se hotărî și le întoarse spatele.* DUMITRIU, N. 100. *Și fluturînd din mînă, îmi întoarse spatele necăjit.* VLAHUȚĂ, O. A. III 24. **A-și întoarce fața de la** (sau **de către**) **cineva** v. față. ◇ Refl. *Se întoarse pe marginea laviței și se pregăti s-asculte.* SADOVEANU, B. 58. *Se tot întorcea de se uita înapoi.* ISPIRESCU, L. 36. ◇ Expr. (Familiar) **A i se întoarce** (cuiva) **mațele** sau **stomacul (pe dos)** = a i se face (cuiva) scîrbă, greață.

3. Refl. (Despre ființe) A da tîrcoale, a se învîrti în jurul... *Se tot întorcea pe lîngă dînsul și se tot uita.* ISPIRESCU, L. 72.

4. Tranz. (Regional) A castra, a scopi.

III. Tranz. **1.** A schimba poziția (firească) a unui obiect, așezîndu-l într-o poziție opusă celei vechi; a răsturna. *Răstoarnă albinele frumușel din pălărie în buștihan, îl întoarce binișor cu gura în jos.* CREANGĂ, P. 238. ◇ Expr. **A întoarce casa pe dos** = a face mare dezordine în casă, a răscoli totul în casă. **A (o) întoarce și pe-o parte** (sau **față**) **și pe alta** = a examina amănunțit, a discuta în detaliu. ✦ A da filele unei cărți sau unui caiet înainte sau înapoi. V. răsfoi. *Întorc paginile în urmă. Găsesc iscăliturî în arabă, în persană, în georgiană, în ebraică.* STANCU, U.R.S.S. 202. *Aș dori să întorc și cealaltă pagină.* SAHIA, N. 118. *Întoarse și ea foaia și ceti.* ISPIRESCU, L. 50. *Vîntu-ntoarce-o filă Din cartea ce am deschis.* EMINESCU, O. IV 193. ◇ Expr. **A întoarce foaia** sau **a o întoarce pe foaia cealaltă** = a-și schimba atitudinea sau purtarea față de cineva, devenind mai aspru. *Dacă e însă vorba de pistol și de asasinate lașe, atunci va întoarce și el foaia și va răspunde cu vîrf și îndesat.* CAMIL PETRESCU, O. II 230. *Mai tîrziu după ce se vor fi calmat spiritele, va întoarce el foaia.* REBREANU, R. II 151. ✦ (Cu privire la obiecte de îmbrăcăminte) A transforma cosînd din nou, astfel ca partea de pe dos (neuzată) să devină față. ✦ (Cu privire la fîn, paie etc.) A învîrti în așa fel ca partea umedă de la pămînt

să vină deasupra. *A întors fînul.* ✦ (Cu privire la ogoare) A ara (din nou).

2. A da îndărăt, a restitui. *Străinul a cerut pîrcălăbiei să împlinească întocmai zapisele şi smecherii să-i plătească ce i se cuvine şi să-i întoarcă ce i-au luat.* SADOVEANU, D. P. 161. *I-au întors cele trei pungi de bani.* SBIERA, P. 245. *Ai pierdut? Te împrumut: îmi vei întoarce banii cînd vei avea.* BOLINTINEANU, O. 368. ✧ Expr. **A întoarce vizita** = a răspunde printr-o vizită unei vizite primite anterior. *Şi fiindcă de mult trebuia să întoarcă vizita unei prietene, a ieşit repede.* REBREANU, R. I 246. ✦ Fig. A răsplăti (pe cineva) pentru o faptă bună sau rea. *Nu ai adus cu tine pe făcătorul tău de bine, ca să-i întoarcem binefacerea.* RETEGANUL, P. V 7.

— Forme gramaticale: perf. s. *întorsei*, part. *întors*.

ÎNTOÁRCERE, *întoarceri*, s. f. Acţiunea de a (se) întoarce şi rezultatul ei.

1. (În opoziţie cu plecare) Înapoiere, revenire. *Întoarcerea lui Măgură stîrni mare bucurie în toată unitatea.* CAMILAR, N. I 418. *Mama lui hotăra plecările şi întoarcerile.* SADOVEANU, B. 92. *La fiecare întoarcere din oraş, îl întreba dacă a găsit de lucru.* SAHIA, N. 93.

2. Îndreptare spre un punct, prin schimbarea direcţiei iniţiale; schimbare a direcţiei iniţiale. *Pe aceste covoare se vedea Prahova alergînd capricios, făcînd abateri, întoarceri şi vîrsînd în jurul ei nişte gemete sălbatice.* BOLINTINEANU, O. 413.

3. Învîrtire, răsucire. *Întoarcerea mînerului unui robinet.*

4. Schimbare a poziţiei printr-o mişcare de rotaţie, de răsucire. *Ostaşii fac exerciţii de întoarcere.*

5. Schimbare a poziţiei (firesti) într-o poziţie opusă celei vechi; răsturnare. *Întoarcerea unui vas cu gura în jos.* ✧ *Întoarcerea mirıştii* = executarea unei arături puţin adînci, imediat după recoltarea păioaselor.

ÎNTÓCMA adv. v. **întocmai.**

ÎNTÓCMAI adv. 1. Exact, la fel, chiar. *Cu cît vedea că se împlineşte întocmai cele scrise în cartea ce citise, cu atît fata împăratului se întrista.* ISPIRESCU, L. 52. ✧ (În comparaţii) *Soarele aproape de deal se uită de-a lungul cîmpiei, Mare cît roata de car şi-ntocmai ca stogul cînd arde.* COŞBUC, P. II 62. *Pun rămăşag că are să-mi aducă sălăţi întocmai ca aceste.* CREANGĂ, P. 211. *Îndată am gătit caiete, condeie... întocmai ca bravul soldăt care îşi perie uniforma.* NEGRUZZI, S. I 7.

2. (Servind ca particulă afirmativă) Da, desigur, firește.

— Variantă: (învechit şi popular) **întócma** (CONACHI, P. 276) adv.

ÎNTOCMÍ, *întocmesc*, vb. IV. Tranz. 1. A elabora, a alcătui, a compune. *Au întocmit şi un scurt proces-verbal al erorilor îndreptate.* BARANGA, I. 206. *Aşază-te la masă şi întocmeşte o listă.* VORNIC, P. 191. *Alexandru Ipsilant... a tras... în ţară-i cîţiva oameni învăţaţi, pe care i-a însărcinat a întocmi acea condică.* ODOBESCU, S. I 272. ✦ A pregăti, a înjgheba, a face. *El şi-a întocmit toate actele de călătorie.* BART, S. M. 33. *Din acestea cată vînătorii să-şi întocmească culcuş şi cină.* ODOBESCU, S. III 18. *Şi-a întocmit tot sălaşul.* TEODORESCU, P. P. 116. ✧ Fig. *Cauza noastră-i pacea şi liniştea poporului, viaţa asta pe care ne-o întocmim singuri.* V. ROM. noiembrie 1953, 156. *Cîte mi-a dat amorul, minuturi, ceasuri bune, la un loc adunate, cu voi să se-mpreune Şi din toate o scurtă viaţă să-ntocmesc.* ALEXANDRESCU, P. 45.

2. A pune la cale; a organiza, a aranja. *În fund sta închisă o gospodărie bine întocmită.* SADOVEANU, B. 206. *Toate le întocmesc eu după vrerea voastră.* ISPIRESCU, L. 78. *Constituţia viitoare să întocmească un stat de cetăţeni liberi şi egali sau deopotrivă unii cu alţii, fără domnie şi boierie.* BĂLCESCU, O. I 351. ✧ Refl. pas. *La pogorîrea turmelor se întocmeau nunţi.* CAMILAR, T. 48. ✧ Refl. *De nevoie e ca romînii să se întocmească în republică democratică.* BĂLCESCU, O. I 351.

3. (Neobişnuit) A forma, a constitui. *Societatea de faţă era întocmită din vreo zece persoane.* BOLINTINEANU, O. 414. *Mii şi milioane ce întocmesc obştea de rînd a romînimii.* ODOBESCU, S. III 546.

ÎNTOCMÍRE, *întocmiri*, s. f. Acţiunea de a întocmi şi rezultatul ei.

1. Elaborare, compunere, alcătuire. *Pentru întocmirea unei istorii adevărate, ştiinţifice, marxiste, a poporului romîn, luptă de multă vreme clasa muncitoare din ţara noastră.* IST. R.P.R. 5.

2. Orînduire, organizare (socială, politică etc.); regim. *Pe noi ne interesează clădirea lumii noui, formarea omului nou într-o întocmire socială mai bună.* SADOVEANU, E. 41. *Cădere a unei întocmiri rele şi înlocuirea ei prin alta, superioară.* GHEREA, ST. CR. II 291.

ÎNTOMNÁRE, *întomnări*, s. f. (Rar, în limbajul poetic) Faptul de a se face toamnă, venire a toamnei. *Crîng bolnav de întomnare.* LESNEA, A. 129.

ÎNTOMNÁT, -Ă, *întomnaţi, -te*, adj. (În limbajul poetic, despre natură) Peste care s-a lăsat toamna. *S-a dus poezia întomnatului parc.* BENIUC, V. 133.

ÎNTONÁ vb. I v. **intona.**

ÎNTONÁRE s. f. v. **intonare.**

ÎNTORCĂTÓR, *întorcătoare*, s. n. Piesă a războiului de ţesut, în formă de băţ lung, cu care se strînge pe sulul dinainte pînza ţesută.

ÎNTORLOCÁ vb. I v. **întroloca.**

ÎNTÓRS[1] s. n. 1. Înapoiere, revenire la punctul de plecare; întoarcere. *Bilet de dus şi întors.* ▭ *Aş vrea ca şi la-ntorsul meu Să fii aici.* COŞBUC, P. I 281.

2. Răsturnare (cu partea de jos în sus sau de pe o parte pe alta). *Întorsul fînului.* ▭ *După ce toate paiele făcute au fost scoase afară, urmează întorsul.* PAMFILE, A. R. 210. ✦ Arătură (de toamnă). *Pentru grîul de primăvară se pot face două arături: una toamna, care se numeşte întors...* PAMFILE, A. R. 104.

ÎNTÓRS[2]**, -OÁRSĂ,** *întorşi, -oarse*, adj. 1. Înapoiat, revenit (de unde a plecat). ✧ Expr. **A face** (sau **a apuca**) **calea întoarsă** (sau **drum întors**) = a se întoarce din drum, a se înapoia. *Îi poruncì lui Gustav să facă drum întors spre sat.* GALAN, B. I 90. *Cum a făcut... calea întoarsă, vremea s-a zbîrlit.* SADOVEANU, B. 161. *Ori vei vrea să faci întoarsă de pe-acuma a ta cale...* EMINESCU, O. I 146. (Neobişnuit) **A îndrepta** (pe cineva) **spre calea întoarsă** = a trimite înapoi, a alunga, a goni. *Îl cumperi?... ori te îndrept spre calea-ntoarsă.* ALECSANDRI, T. I 214. **A merge pînă la calea întoarsă** = a nu merge departe şi a se întoarce; a se opri la jumătatea drumului.

2. (Despre obiecte) Răsucit, îndoit, curbat, încovoiat. *Botinele i-s întoarse la vîrf, ca nişte patine.* SADOVEANU, P. 166.

3. Fig. (Despre persoane) Sucit, ciudat. *Prale, firea cea întoarsă.* EMINESCU, O. I 31.

4. Fig. (Despre cuvinte sau vorbire) Meşteşugit. *Nu li mai ieşea din cap cuvintele cele minunate şi întoarse ale fetei.* SBIERA, P. 221.

ÎNTORSĂTÚRĂ, *întorsături*, s. f. 1. Cotitură, şerpuire a unui drum sau a unei ape (v. curbă); fig. schimbare în mersul sau dezvoltarea unei întîmplări; curs nou, înfăţişare nouă. *Îl priveau serioşi, cugetînd şi ei la năprasnicele întorsături ale vieţii.* SADOVEANU, O. VII 63. *Cosma Buruiană, înfricoşat de întorsătura ce-o lua întîm-*

plarea pe care el o povestise... încercă să îndulcească puțin lucrurile. REBREANU, R. I 87. *Comăneșteanu, nemulțumit de întorsătura ce o luau lucrurile, răspunse aspru.* D. ZAMFIRESCU, R. 48.

2. Fig. (Rar) Mlădiere, modulație, intonație (nouă). *Marșul sprinten, cu-ntorsături vioaie, subțiri, sfredelitoare, se revărsa limpede în liniștea nopții de toamnă.* SANDU-ALDEA, U. P. 127.

3. Fig. Fel de a așeza cuvintele (sau propozițiile) într-o frază. *Vorbea rar, încet, cum vorbise totdeauna, dar cu alt șir și altă întorsătură în cuvinte.* GALAN, Z. R. 66.

ÎNTORSÚRĂ, *întorsuri,* s. f. **1.** Întorsătură (1). *Întorsura gîrlei dunărene s-a schimbat.* SADOVEANU, P. M. 129. *Pe potmolul Dunării, La-ntorsurile gîrlei.* TEODORESCU, P. P. 562.

2. Fig. Mlădiere, modulație, intonație (nouă). *În tot clinul acesta de cîmp... rătăcește o-ntorsură de cîntec românesc, un șuier de voinic.* SANDU, D. P. 41. *Glasul acela mlădiitor, Ce c-o-ntorsură lină, ușoară, Treptat se urcă și se coboară.* ALEXANDRESCU, M. 317.

ÎNTORTOCHEÁ, *întortochez,* vb. I. Tranz. A învîrti în toate felurile, spre a produce confuzie; a suci, a încîlci. *Cum mai poate acest om întortochea vorbele, cînd totul e terminat și planurile sînt acum fapte care grăiesc?* CAMIL PETRESCU, B. 187. *Oricît am voi să întortochem lucrurile, acesta este purul și exactul adevăr.* ODOBESCU, S. III 409.

ÎNTORTOCHEÁT, -Ă, *întortocheați, -te,* adj. **1.** (Despre drumuri sau ape) Cu multe ocoluri și cotituri; cotit. *Bătrîna mergea înainte... și privea drumul pustiu și întortocheat ce i se deschidea în față.* DUMITRIU, N. 153. *Prin arșița verii, pe ulițele întortocheate, prin căsuțele săpate mai mult în pămînt, plutea o pace și o jale de ruină.* SADOVEANU, O. I 162. *Uneori un pîrîu... pierea apoi cu totul în crăpături întortocheate.* GALACTION, O. I 38. ✦ (Despre litere, scris) Încurcat, încîlcit, complicat. *Cartea pe care mă năcăjeam, urmărind cu degetul și cu priviri mirate buchi mari, întortocheate și cîrligate ca niște gîngănii, era abecedarul lui Creangă.* SADOVEANU, E. 110. ✧ Fig. (Despre modul de a vorbi, despre fraze, gîndire etc.) *Spune și-o cimilitură Cam obscură Într-un stil întortocheat.* TOPÎRCEANU, P. O. 24. *Se împiedică uneori într-o frazeologie întortocheată și alteori alunecă în perifraze fără folos.* ODOBESCU, S. II 380. *Fraze mari întortocheate și scîlciate.* NEGRUZZI, S. I 266. ✦ (Despre clădiri) Cu încăperi încurcate, cotite, complicate. *Palaturi întortocheate.* ISPIRESCU, U. 116.

2. (Despre linii, fire, sîrme și despre obiectele pe care le alcătuiesc ele) Învîrtit, răsucit (în toate sensurile). *Agrafe de ale lor întortocheate ca niște melci uriași.* ODOBESCU, S. II 264. *Încîrligat și întortocheat Și de urechi e agățat* (Cercelul).

3. Fig. (Rar, despre persoane și firea lor) Curios, greu de înțeles, complicat. *Sub învelișul de gheață din afară, Pașadia ascundea o fire pătimașă, întortocheată, tenebroasă.* M. I. CARAGIALE, C. 12.

ÎNTORTOCHÉRE, *întortocheri,* s. f. Acțiunea de a întortochea și rezultatul ei; cotitură, încîlcitură; fig. complicație, ascunziș. *Vorbă plină de întortocheri.* ▭ *Era un gînd crescut cu încetul, și firea lui dreaptă, fără întortocheri, nu-i îngăduia să-l ascundă.* C. PETRESCU, Î. II 156.

ÎNTORTOCHETÚRĂ, *întortocheturi,* s. f. Sucitură, încurcătură, încîlcitură, cotitură.

ÎNTOTDEAÚNA adv. Totdeauna.

ÎNTOVĂRĂȘÍ, *întovărășesc,* vb. IV. **1.** Tranz. A însoți, a fi tovarăș de drum cu cineva, a merge pe același drum cu cineva. *Vreo două bătrîne mă întovărășesc pînă acolo.* CAMIL PETRESCU, U. N. 293. *Titu Herdelea se bucură că va întovărăși singur pe Nadina.* REBREANU, R. I 230. *Să ne dați voie a vă întovărăși pînă acolo.* ALECSANDRI, T. I 145. ✧ Fig. *Șoseaua ce vine de la Cîrlibaba, întovărășind Someșul cînd în dreapta, cînd în stînga.* REBREANU, I. 9. ✦ (Despre fenomene, evenimente) A avea loc cu necesitate în același timp cu altceva; a însoți. *Furburările cari au întovărășit moartea împăratului Alexandru... înlătura pentru moment temerile unui război.* GHICA, S. 129.

2. Refl. A-și lua (pe cineva) ca tovarăș, a face tovărășie cu cineva; a se lega, a se alia. *V-ați întovărășit cu feciorul Nataliei.* CAMILAR, N. II 386. *Cu acești voinici se întovărăși și un... pui de romîn.* ISPIRESCU, L. 200. *Nu te întovărăși cu omul becisnic.* NEGRUZZI, S. I 248.

3. Refl. reciproc. A forma o întovărășire agricolă. *Foloasele mari pe care mii și zeci de mii de țărani le-au avut de pe urma faptului că s-au întovărășit și că și-au lucrat pămîntul în comun... sînt un puternic îndemn pentru sute de mii de țărani muncitori de a forma întovărășiri.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2376.

ÎNTOVĂRĂȘÍRE, *întovărășiri,* s. f. Acțiunea de a (se) întovărăși și rezultatul ei.

1. Însoțire, tovărășie.

2. (În țările care construiesc socialismul; de obicei determinat prin «agricolă») Formă simplă a cooperației agricole de producție în care țăranii muncitori se unesc de bunăvoie pentru a munci pămîntul în comun, în vederea obținerii unei producții sporite, pămîntul și celelalte mijloace de producție rămînînd în proprietatea privată a fiecărui țăran. *În întovărășiri țăranii muncitori au posibilitatea să se convingă practic de foloasele lucrării pămîntului pe suprafețe mari cu mijloace mecanizate, să se deprindă cu munca în colectiv, să-și dea mai bine seama de necesitatea transformării socialiste a agriculturii.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 5, 75. *Organizarea întovărășirilor agricole deschide largi perspective pentru trecerea în țara noastră de la o agricultură extensivă la una intensivă, oferă posibilitatea introducerii pe scară largă a măsurilor agrotehnice avansate.* CONTEMPORANUL, S. II, 1952, nr. 285, 2/3. *Trebuie organizată în primul rînd munca țărănimii... irigație, replantări, întovărășiri pentru producție.* SADOVEANU, E. 31.

ÎNTOVĂRĂȘÍT, -Ă, *întovărășiți, -te,* adj. (În țările care construiesc socialismul; despre țărani muncitori) Intrat într-o întovărășire agricolă, membru al unei întovărășiri. (Substantivat) *Realizarea planului lucrărilor agricole de toamnă constituie o datorie patriotică a țărănimii, a tuturor colectiviștilor și întovărășiților, a tuturor muncitorilor și tehnicienilor din S.M.T.-uri.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2767. *Araseră și semănaseră tarlaua întovărășiților cu grîu de toamnă.* MIHALE, O. 9.

ÎNTRÁ vb. I v. **intra.**

ÎNTRACOÁCE adv. Spre noi, în direcția noastră; încoace. *Ce bine ai făcut că te-ai abătut și-ntracoace.* SADOVEANU, O. I 311. *Ai pornit aprig întracoace. Dar drumul ți-a schimbat gîndurile.* id. O. VII 59. *Vezi colo, între două vingalace, Un om cu alfabetul la spinare, Venind pe sub colină întracoace?* TOPÎRCEANU, S. A. 112.

ÎNTR-ADÍNS adv. v. **înadins.**

ÎNTRAFTURÁT, -Ă adj. v. **înrăfturat.**

ÎNTRAJUTORÁRE s. f. Ajutorare reciprocă, ajutor mutual. *Politica externă a R.P.R. se bazează de asemenea pe prietenia, colaborarea și întrajutorarea frățească cu Marea Republică Populară Chineză, cu țările de democrație populară din Europa.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2513.

ÎNTRÁRE s. f. v. **intrare.**

ÎNTRARIPÁ, *întraripez*, vb. I. Tranz. (Rar) A înaripa.

ÎNTRARIPÁT, -Ă, *întraripați, -te*, adj. **1.** Cu aripi; înaripat. *Oamenii își făceau vizite și își admirau, unii altora, micile fățuri întraripate.* PAS, Z. I 129. *Și s-a strîns din zare-naltă Neamu-ntraripat, Și din crîng și de la baltă Și din șesuri, de prin grîne.* COȘBUC, P. II 34. (În basme) *Iată însă că se ivi, în ocoluri mari, prin slava albastră, un făt-frumos, călare pe un cal negru întraripat.* VISSARION, B. 23.

2. Fig. Plin de avînt, avîntat, însuflețit, entuziast. *Și din trista-mi depărtare Sufletu-mi întraripat Către Dunărea cea lată Mă făcea ca să reviu.* MACEDONSKI, O. I 7.

ÎNTRARMÁ, *întrarmez*, vb. I. Tranz. (Învechit și popular) A înarma. (Fig.) *Ca să vă întrarmez mai mult asupra unor asemenea împregiurări, vă voi tălmăci oareșicare din aceste vicleșuguri.* DRĂGHICI, R. 183.

ÎNTRAURÍ, *întrauresc*, vb. IV. Tranz. (Rar) A acoperi cu un strat subțire de aur; a auri. (Fig.) *Căpșorul blond întraurit de soare Se razemă pe mîna dalbă.* IOSIF, P. 18.

ÎNTRAURÎT, -Ă, *întrauriți, -te*, adj. (Rar) De aur, aurit. *Degetul îi rămase întraurit.* RETEGANUL, P. V 17.

ÎNTRE[1]- Prefix care arată reciprocitatea, amestecul, îmbinarea și care servește la formarea unor verbe ca întretăia, substantive ca întrepătrundere sau adjective ca întrețesut etc.

ÎNTRE[2] prep. **1.** (Introduce un complement care arată locul)

a) În locul dintre... *Între munți întîlni doi zmei.* ISPIRESCU, L. 19. *Bine-ți pare să fii singur, crai bătrîn fără de minți, Să oftezi dup-a ta fată, cu ciubucul între dinți?* EMINESCU, O. I 83. *Cît e zare de zărit Între nord și răsărit.* ALECSANDRI, P. II 14. *Este-un deal mare-ntre noi.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 60. ◇ Expr. **A fi între ciocan și nicovală** v. ciocan. **Cu coada între picioare** v. coadă. ◇ (În legătură cu substantive abstracte) *L-au lăsat luptîndu-să între moarte și viață.* DRĂGHICI, R. 11.

b) Printre, în mijlocul, în sînul. *Mergea... Să moară-ntre străini!* COȘBUC, P. I 233. *Și era una la părinți Și mîndră-n toate cele, Cum e fecioara între sfinți Și luna între stele.* EMINESCU, O. I 167. *Ei introduseră între dînșii cele dintîi cunoștințe de agricultură.* BĂLCESCU, O. II 12. *Este tînăr între tineri și bătrîn între bătrîni.* PANN, P. V. III 147. *Mîndra mea, pe lume una, Cumu-i între stele luna!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 35.

c) Pe. *Se mută de pe un pat pe altul zgribulit, cu pardesiul între umeri.* C. PETRESCU, Î. II 242. *Își ia cojocul între umere și biciul în mînă, și tiva, băiete!* CREANGĂ, P. 114.

2. (Introduce un complement care arată timpul) În intervalul dintre... *Bată-te, bădiță, bată Zilele toate deodată, Cele două zile grele, Care-i sîmbăta-ntre ele.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 257. ◇ Loc. adv. **Între timp** sau **între acestea** = în răstimp, în intervalul acesta. *Gheorghe Eminovici căpătase într-acestea copii, patru băieți și două fete.* CĂLINESCU, E. 18. *Între acestea veni seara.* ISPIRESCU, L. 39.

3. (Servește la formarea partitivelor) Dintre. *Între toți oamenii... numai un pădurari se bizuiește la treaba asta.* CREANGĂ, P. 211. *Dar pentru ce orașul atît de strălucit, Acum între orașe e cel mai umilit?* ALEXANDRESCU, M. 10.

4. (Exprimă reciprocitatea) Unul cu altul (sau unii cu alții). *Ce să facă dracii? Se sfătuiesc între dînșii.* CREANGĂ, P. 48. *Zîmbiră între dînșii bătrînii tăi prieteni.* EMINESCU, O. I 91. *Fu atunci o dispută între săcui.* BĂLCESCU, O. II 259.

5. (În legătură cu verbul «a împărți») La. *Cîștigul s-a împărțit între participanți.*

ÎNTREBÁ, *întréb*, vb. I. Tranz. **1. A** pune întrebări; a cere prin cuvinte să ți se dea un răspuns la ceea ce vrei să afli sau să știi. V. interoga. *Întrebați dacă nu se află în tren un doctor.* C. PETRESCU, C. V. 34. *De ce pana mea rămîne în cerneală mă întrebi?* EMINESCU, O. I 137. *N-am pe nimenea drag... Să mă-ntrebe de ce zac.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 208. ◇ Absol. *Dumneata ești, mămucă? întrebă Minodora din umbra prispei.* SADOVEANU, B. 56. *Domnul? întrebă el iute.— Theodorescu-Fălciu, licențiat în drept, advocat.* ARGHEZI, P. T. 133. ◇ Fig. *S-o întrebi numai cu ochii: Mă iubești tu? Spune drept!* EMINESCU, O. I 155. ◇ Expr. **Întreabă-mă, să te întreb,** se spune cînd ți se cer informații asupra unor lucruri despre care nu știi nimic. **A întreba** (pe cineva) **de sănătate** = a se interesa de starea în care se află cineva; a intra în vorbă, a deschide discuție cu cineva. ◇ Intranz. (Regional; determinarea este introdusă prin prep. «de») *Măicuță bătrînă... Pe cîmpi alergînd, De toți întrebînd Și la toți zicînd: Cine-au cunoscut, Cine mi-au văzut...* ALECSANDRI, P. P. 2. ◇ Refl. reciproc. (Fig.) *Atîtea păsări ale primăverii se cheamă, se-ntreabă și-și răspund, se-ngînă și se-ntrec în fel de glasuri.* CARAGIALE, P. 50.

2. (Urmat de determinări introduse prin prep. «de» sau «despre») A cerceta, a se interesa, a cere știri sau lămuriri, a se informa despre... *Întrebă pre unii și pre alții despre scorpie.* ISPIRESCU, L. 9. *Mă-ntreabă de mărgele.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 77. ◇ (Învechit, astăzi regional, urmat de un complement direct care arată obiectul întrebării) *Coniță, v-a întrebat boierul de două ori, o întîmpină fata din casă.* C. PETRESCU, Î. I 88. *Nu-l primesc în sat, și el întreabă casa vornicului.* NEGRUZZI, S. I 248. ◇ Refl. *Ce e rău și ce e bine Tu te-ntreabă și socoate.* EMINESCU, O. I 194. ◇ Intranz. (Învechit, urmat de determinări introduse prin prep. «după») *Frumoasă copiliță! eu voi pleca din lume Și după mine nimeni nu va mai întreba.* BOLINTINEANU, O. 206. ✦ (Învechit și popular) A căuta (ceva) pentru a cumpăra, a se interesa dacă se găsește (ceva). *Umbla... în puterea iernii... întrebînd ba teacă de cosor, ba căpestre de purici, ba cuie de la corabia lui Noe.* CREANGĂ, A. 85.

3. A pune întrebări pentru a constata, din răspunsuri, nivelul cunoștințelor cuiva, gradul de pregătire al cuiva; a examina. *Domnul Vucea... întreba pe fiecare în parte o sumedenie de lucruri cu răspunsurile lor știute de mai nainte.* DELAVRANCEA, H. T. 106. *Domnii Țării Romînești...— Stăi, întîi să te-ntreb, loază. Cîte rîuri are Europa?* CARAGIALE, O. I 324.

ÎNTREBÁRE, *întrebări*, s. f. Acțiunea de a întreba.

1. Interogare, chestionare. *Poate că n-a fost auzită sau întrebările ei nu mai au rost.* SAHIA, N. 46. *Dădeau din umere neștiind ce să răspundă la așa întrebare ciudată.* CREANGĂ, P. 307. *Să închipuim niște întrebări atît de grele, încît să nu le poată tălmăci.* NEGRUZZI, S. I 12. ◇ (În construcție cu verbele «a pune» sau «a face») *Nu înceta să puie întrebări ba tatei, ba mamei Anghelina.* SADOVEANU, N. F. 170. *Făcu întrebări ca și la moșia Scorpiei.* ISPIRESCU, L. 9. *Întrebare peste întrebare li se face.* CREANGĂ, A. 142. *Pe cine-ți întîlni-n cale, Faceți-i lui întrebare.* TEODORESCU, P. P. 110. ◇ *Semnul întrebării* = semnul grafic care se pune la sfîrșitul unei propoziții interogative directe.

2. Problemă, chestiune. *Îndată mi s-a deșteptat o mie de întrebări în suflet.* SADOVEANU, E. 103.

3. (Poetic) Îndoială. *Uneori, meditînd asupra vieții mele... ajung cu firul meditației în văi nehotărîte, unde crește floarea întrebării.* GALACTION, O. I 61.

ÎNTREBĂTÓR, -OÁRE, *întrebători, -oare*, adj. (Mai ales despre privire) Care pare a pune o întrebare, care cercetează; interogativ, iscoditor. *Își aruncară unii altora priviri și mai întrebătoare.* PAS, Z. IV 74. *Stăpînul locului*

se înfățișă cu zîmbet larg, întrebător de pofta mușteriilor. SADOVEANU, O. I 509. *Își îndreptă privirea către colonel, întrebătoare, asemenea școlarului care știe lecția.* SAHIA, N. 77. ◇ (Adverbial) *De două ori unul din tineri a întors capul spre mine și s-a uitat întrebător.* SAHIA, U.R.S.S. 62. *Indică mosafirului un scaun aproape de dînsul și apoi se uită la fiul său, întrebător.* REBREANU, R. I 81.

ÎNTREBUINȚÁ, *întrebuințez,* vb. I. Tranz. A face uz, a uza de..., a folosi, a utiliza. *Veți plăti cu capul obrăznicia ce ați întrebuințat față cu mine.* CREANGĂ, P. 263. *Moțoc... întrebuința creditul ce avea la domn spre împilarea gloatei.* NEGRUZZI, S. I 150. ◇ Refl. pas. *Astfel de cîini se întrebuințează la alergături îndelungate după căprioare.* ODOBESCU, S. III 64. *Fierul care nu se întrebuințează rugnește.* ◇ (Rar, cu privire la persoane) *A aflat de la un amic și prieten al lui ce-i întrebuințat la telegraf.* ALECSANDRI, T. 855.

ÎNTREBUINȚÁRE, *întrebuințări,* s. f. Acțiunea de a (se) întrebuința și rezultatul ei; folosință, utilizare, uz. *Toate palatele marilor prinți sau bogătași au astăzi o întrebuințare publică.* SAHIA, U.R.S.S. 38. *Obiceiul pămîntului ajunge, prin întrebuințare, a se face lege.* NEGRUZZI, S. I 308. *Sînt zidiri destule pentru întrebuințarea celor ce vin spre cîștigarea sănătății.* GOLESCU, Î. 135. ◇ *Valoare de întrebuințare* v. valoare.

ÎNTREBUINȚÁT, -Ă, *întrebuințați, -te,* adj. De care s-a făcut uz; folosit, utilizat, uzat. *Unelte noi și unelte întrebuințate.*

ÎNTRÉCE, *întrec,* vb. III. Tranz. 1. A depăși pe cineva în mers, a trece înaintea cuiva, a lua înaintea cuiva. *Am doi zmei... nici vîntul nu-i întrece.* ALECSANDRI, P.A. 43. *Doi care întrec pe ceilalți, ajungînd mai nainte ținta, primesc, cel întîi un vas de argint.. cel al doilea, 500 ruble.* NEGRUZZI, S. I 36. ◇ Refl. reciproc. *Un cîrd de mărsuini se întrec în mers cu noi.* BART, S. M. 30. *Iar calul său fulnic, ușoară nălucă, Ce-n fugă se-ntrece cu pasărea-n zbor... În dar o să-l ducă sultanului lor!* MACEDONSKI, O. I 15. *Acum să ne întrecem din fugă, zise el.* CREANGĂ, P. 51. *Voinicele, Să te-ntreci cu rîndunele, Peste dealuri și văicele!* ALECSANDRI, P. A. 36.

2. A da rezultate mai bune decît altcineva, a se arăta superior într-o anumită direcție; a depăși. *Forța brațelor noastre întrece forța tuturor motoarelor.* SAHIA, N. 36. ◇ (Urmat de un complement de relație) *Nimenea nu te va întrece cu frumusețea.* RETEGANUL, P. IV 5. *Pe toți îi întrecea... în istețime.* id. ib. II 47. *Din mîncare și băutură las' dacă ne-a întrece cineva.* CREANGĂ, P. 259. ✦ (Regional) Refl. reciproc. A căuta să se depășească unul pe altul într-o acțiune, a se lua la întrecere cu cineva. *Se întreceau în discursuri care de care mai înflorite.* SADOVEANU, E. 112. *Se-ntreceau care de care să-i arate mai multă cinste.* ISPIRESCU, L. 104.

3. A trece peste..., a ajunge dincolo de..., a covîrși. *Totul întrecuse dorințele lui simple și mediocre.* C. PETRESCU, C. V. 237. *Neîndoielnic că arta întrece natura.* CHEREA, ST. CR. II 51. ◇ Expr. **A întrece așteptările** = a fi, a reprezenta, a valora mai mult decît aștepta cineva. (Refl.) **A se întrece cu gluma** (sau **cu vorba, cu șaga**) = a trece măsura, a trece marginile bunei-cuviințe, a duce lucrurile prea departe, a exagera. *Dar știi că te prea întreci cu șaga, Ivane.* CREANGĂ, P. 315. *Nu te prea întrece cu vorba, că nu-ți șede bine.* id. A. 106. *Știi tu că te prea întreci cu gluma?* ALECSANDRI, T. 896. ✦ (Regional) A se alinta ca un copil, a face mofturi, nazuri. *Haid' treci pîrîul! Ce te-ntreci, Catrino!* COȘBUC, P. I 171.

ÎNTRÉCERE, *întrceri,* s. f. Acțiunea de a (se) întrece și rezultatul ei; desfășurare de forțe (sau de însușiri) în vederea stabilirii întîietății; concurs, competiție. *Întrecere sportivă.* ▭ *Împăratul Eurit dase sfară în țară că cine va putea să-l biruiască... la întrecere cu arcul, după acela își va da pe fie-sa.* ISPIRESCU, U. 69. ◇ Fig. *Era o întrecere suavă de culori tari.* CAMIL PETRESCU, N. 80. ◇ *Întrecere socialistă* = metodă comunistă de organizare a muncii, constînd în stimularea muncitorilor sau întreprinderilor de a se depăși unii pe alții, ridicînd productivitatea muncii, prin folosirea mai bună a tehnicii, prin introducerea de inovații, prin dezvoltarea inițiativei creatoare conștiente a oamenilor muncii. *Întrecerile socialiste sînt autocritică practică a masei muncitorilor.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 104, 13/3. *Era chemarea la întrecerea socialistă a tractoriștilor de la S.M.T.-ul Valul lui Traian, adresată tuturor tractoriștilor din întreaga țară.* MIHALE, O. 130. (Cu elipsa determinării) *Întrecerea, vorbi mai departe Andrei, înseamnă în primul rînd organizarea procesului de producție.* MIHALE, O. 201. ◇ Expr. **A fi în întrecere** = a fi angajat într-o întrecere socialistă. **A se lua la întrecere** = a se întrece. *Se luară la întrecere. Dară nici pomeneală nu era ca să se apropie cineva de această iapă, căci pe toți îi lăsa în urmă.* ISPIRESCU, L. 80.

ÎNTRECÚT s. n. (Numai în expr.) **Pe întrecute** = în întrecere, întrecîndu-se; care de care mai mult, mai repede, mai tare. *Bea cu gamela parcă era vorba pe întrecute.* SADOVEANU, O. VI 169. *Toți o luară la goană, pe întrecute, în partea aceea.* BUJOR, S. 21. *Pornesc și turturica și calul, fugind pe întrecute.* CREANGĂ, P. 273. **De întrecut** = mai mult decît trebuie, peste măsură, în plus. *Dumneata ai avut numai o bucată de întrecut, iar tovarășul dumitale, patru bucăți.* CREANGĂ, A. 149. *Aceste erau de ajuns, ba și de întrecut.* id. P. 14.

— Formă gramaticală: (în expr.) *întrecute.*

ÎNTREDESCHÍDE, *întredeschid,* vb. III. Tranz. (Cu privire la uși, ferestre, capace etc.) A deschide puțin sau în parte; a crăpa. *A întredeschis poarta.* ◇ (Cu privire la gură, ochi, gene etc.) *Plescăia din buze, întredeschizîndu-și gura.* SAHIA, N. 106. *Întredeschise ochii și văzu prin fereastra arcată... o junǎ fată muiată într-o haină albă.* EMINESCU, N. 46.

ÎNTREDESCHÍS, -Ă, *întredeschiși, -se,* adj. (Despre uși, ferestre etc.) Care e puțin deschis; crăpat. *Prin ușa întredeschisă, în salon, se vedeau perechile dansînd.* C. PETRESCU, S. 101. *Uși de bronz întredeschise pe-adîncimi ce-nfricoșează Întunericu-l frămîntă cu năluci de aur stins.* MACEDONSKI, O. I 103. ◇ (Despre ochi, gură etc.) *Și cînd bătaia pe nicovală se oprea, ea începea să sufle greu, cu gura întredeschisă.* SADOVEANU, P. S. 81. *În mijlocul drumului picotește cîinele... cu ochii întredeschiși.* REBREANU, I. 10.

ÎNTREDESCHIZĂTÚRĂ, *întredeschizături,* s. f. (Rar) Spațiu îngust între două părți ale unui obiect neînchise sau neîmbinate bine. *O frunte îngrijorător de încăpățînată se ivi... Doi ochi cu luminile răstite mă spionară din întredeschizătură.* CAZABAN, V. 126.

ÎNTRÉG, -EĂGĂ, *întregi,* adj. 1. Din care nu lipsește nimic, luat în totalitatea lui, în întregime; tot, complet, nestirbit. *Și vsînd o-ntreagă lume Tot nu poate să adoarmă.* EMINESCU, O. I 210. *Atunci natura-ntreagă... își puse pentru mine coroana sa de flori.* ALECSANDRI, P. A. 65. ◇ (Substantivat, n.) *Întregul este mai mare decît partea.* ◇ Loc. adv. **Pe de(-a)-ntregul** = în întregime; peste tot, pe tot cuprinsul. *Bate-ți negrul Pe de-ntregul.* ALECSANDRI, P. P. 11. ✦ (Despre lucruri care se pot consuma sau despre recipientul în care se află ele) Din care nu s-a luat nimic, neatins, neînceput. *Îi mergeau sarmalele întregi pe gît.* CREANGĂ, P. 32. *Și slănina întreagă, și varza unsă, nu se poate.*

2. (Despre ființe) Teafăr, sănătos, neatins de vreo infirmitate fizică sau psihică. *Eram tineri și eram întregi.* SAHIA, N. 19. *Ei, vezi, și să te miri ce spun: Din om întreg te fac nebun Și din voinic, neom te lasă!* COȘBUC, P. I 243. *Era... întreg la minte.* ISPIRESCU, L. 217. ◇ (Despre abstracte) *Vă veți bucura pururea de o întreagă sănătate.* DRĂGHICI, R. 157. ✦ Viu. *Dacă rămîne întreg coconul, se primejduiește viața ei.* SADOVEANU, D. P. 45. ✦ Fig. Neclintit, nesovăitor, integru. *Femeile și fetele în scrierile lui Turgheniev au caracterul întreg, hotărît.* GHEREA, ST. CR. II 220. ◇ Expr. **Inimă întreagă** = caracter îndrăzneț, curajos. *Frunzuliță foaie fragă, A cui ești, fetiță dragă? — A ălui cu musteața neagră Și cu inima întreagă.* ȘEZ. I 291. *Mi-oi face inima-ntreagă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 83.

3. (Despre noțiuni temporale) Deplin, complet, încheiat. *Dar cum să stai o noapte întreagă... după aceea.* DUMITRIU, N. 134. *Și în toată împărăția se ținu veselie mare o săptămînă întreagă.* ISPIRESCU, L. 2. *Galbena luncă visează o iarnă întreagă de-un cînt.* EMINESCU, O. IV 35. ◇ (Întărind ideea de durată) *Vaporii de apă care se ridicau din mare, de pe Dunăre și din ghiolurile deltei rămîneau plutind în atmosferă ceasuri întregi.* BART, E. 386. *Mi-a fost luni întregi mînie Că tu nu te-ai priceput.* COȘBUC, P. I 51.

4. (Aritm.; despre numere) Care se poate obține prin adunarea repetată a numărului «unu» cu el însuși. *Raportul a două segmente de dreaptă se exprimă printr-o fracție sau printr-un număr întreg.* ✦ (Substantivat, m.) Număr care conține numai unități nefracționate. *Doi întregi și patru șeptimi.*

ÎNTREGÍ, *întregesc,* vb. IV. Tranz. A face întreg, deplin; a completa. *Și eu însumi voi veni într-o zi aci, sub turnul de veghe secular, să întregesc și să cîștig această înțelepciune.* GALACTION, O. I 218.

ÎNTREGÍME, *întregimi,* s. f. (Învechit) Calitatea de a fi întreg; totalitate, deplinătate, plenitudine, integritate. *Să nu mai puteți coprinde cu gîndul întregimea scopului ce-mi propun.* ODOBESCU, S. II 234. ◇ (Astăzi în loc. adv.) **În întregime** = de tot, complet. *Cartea a fost tradusă în întregime.* ▭ *Îl cercetă... din tălpi pînă-n creștet, în întregime, de la distanță.* C. PETRESCU, A. R. 15. ◇ Expr. **Mai întregimea...** = mai tot, aproape tot. *Să-i vadă cineva despărțiți de mai întregimea emigrației.* GHICA, A. 726. ✦ (Concretizat; urmat de un genitiv) Tot ceea ce constituie ceva. *Un copaci bătrîn căzuse... se așternuse Cu-ntregimea-i la pămînt.* PANN, P. V. II 53.

ÎNTREGÍRE, *întregiri,* s. f. Acțiunea de a întregi; completare. *Întregirea unei sume.*

ÎNTREGÍT, -Ă, *întregiți, -te,* adj. Făcut sau devenit întreg, completat.

ÎNTREGITÓR, -OÁRE, *întregitori, -oare,* adj. Care întregește, care completează.

ÎNTREGULÉȚ, *întreguleți,* adj. m. (Familiar, întărind pe «întreg») Diminutiv al lui întreg; întreguț. *A podidit-o un plîns d-a muiat un ștergar întreg întreguleț.* DELAVRANCEA, S. 12. *Un an întreg întreguleț o plînse.* ISPIRESCU, L. 306.

ÎNTREGULÍȚĂ adj. f. (Familiar, întărind pe «întreagă») Diminutiv al lui întreagă; întreguță. *Poruncì bucătăresei să nu lepede nimic din ale găinei, nici din mărunțaie, ci s-o frigă așa întreagă întreguliță.* ISPIRESCU, L. 271.

ÎNTREGÚȚ, -Ă, *întreguți, -e,* adj. (Familiar) Întreguleț. *De mi-ar fi fost de prujit, Ilincă dragă, nu băteam un an întreguț același drum.* CONTEMPORANUL, VII 483. *Ce va face pe uliță Ziua, noaptea întreguță?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 137.

ÎNTREÍ, *întreiesc,* vb. IV. Tranz. A spori de trei ori; p. ext. a face mai mare, mai mult, mai numeros; a mări.

ÎNTREÍT, -Ă, *întreiți, -te,* adj. 1. Înmulțit, mărit, sporit de trei ori; p. ext. mai mare, mai puternic, mai numeros, mai mult. *Un om energic ar putea scoate venituri întreite de cît arată scriptele de anii trecuți.* C. PETRESCU, Î. II 67. *A fost un gemet întreit, Din totul inimii pornit.* COȘBUC, P. I 287. ◇ (Adverbial) *Și-a încordat grumazul și s-a pregătit să-i răspundă întreit pentru fiece cuvîntel.* GALAN, B. I 146.

2. Care e compus din trei părți de același fel. *Un arc de triumf... cu întreite prize.* ODOBESCU, S. III 71. *Artistul ar zugrăvi... acest întreit șir de munți ce se întind în amfiteatru pe orizon.* NEGRUZZI, S. I 195.

ÎNTRELĂSÁRE, *întrelăsări,* s. f. (Rar) Trecere cu vederea, neglijare, uitare, omisiune, suspensie. *Mi-a povestit încet, cu întreruperi lungi, cu întrelăsări înțelepte.* GALACTION, O. I 212.

ÎNTREMÁ, *întremez,* vb. I. 1. Refl. A-și recîștiga sănătatea sau puterile, a se face sănătos (după o boală); a se reface, a se îndrepta, a se restabili, a se înzdrăveni. *Prinse a se mai întrema și la față și la glas.* STĂNOIU, C. I. 169. *Olecuță de odihnă și să întremează zmeul bătrîn.* DELAVRANCEA, O. II 34. *I-a dat și lui de a mîncat și întremîndu-se bine au pornit.* ȘEZ. V 153.

2. Refl. Fig. A se întări, a se consolida. *Să căutăm... a ne menține... întremîndu-ne noi azi mai tare, ca națiune și ca stat.* ODOBESCU, S. III 451. ◇ Tranz. *D-om lua Averile, Ne-om întrema Stările, Ne-om îmbuna Zilele.* TEODORESCU, P. P. 552. ✦ A căpăta forță, a deveni mai tare, mai puternic. *Adierea... Se iuțește, se-ntremează, mișcă unda și-i dă brînci.* MACEDONSKI, O. I 161.

3. Tranz. (Învechit) A pregăti, a ține gata de atac. *Ce dai tu în mine, mă? (Și ciomagu-și întremă).* PANN, P. V. III 30. ◇ Fig. *Bătrînul atuncea gura-și întremează, Și învățătura astfel își urmează.* PANN, P. V. I 12.

ÎNTREMÁRE s. f. Acțiunea de a se întrema și rezultatul ei; restabilire, refacere a puterii, a vigoarei, a sănătății. *Oștile, sleite de puteri... aveau mare nevoie de odihnă, de întremare.* ODOBESCU, S. III 597.

ÎNTREMÁT, -Ă, *întremați, -te,* adj. Restabilit, refăcut după o boală, după o oboseală; înzdrăvenit, întărit. *Băui pînă simții că am ucis setea... și, întremați, ne întoarserăm la stînă, și eu și Huțan.* HOGAȘ, M. N. 201. *Radu mîncă binișor — se simți mai întremat.* VLAHUȚĂ, O. A. 131.

ÎNTREMĂTÓR, -OÁRE, *întremători, -oare,* adj. Care întremează, care dă puteri, care înzdrăvenește. *După acest puțin întremător popas, Joseph închidea iarăși valizele.* C. PETRESCU, R. DR. 101. ◇ Fig. *Privighetoarea-n-vietoare A-ntremătorilor fiori Deșteaptă prin caișii-n floare Ale zefirilor viori.* MACEDONSKI, O. I 186.

ÎNTREPĂTRÚNDE, *întrepătrúnd,* vb. III. Refl. recipr. A se pătrunde unul pe altul, a străbate unul prin altul. *O zeamă carnală se întrepătrunde cu plăcile metalice, împrăștiind un miros de oaie opărită.* SAHIA, N. 34.

ÎNTREPĂTRÚNDERE, *întrepătrunderi,* s. f. Acțiunea de a se întrepătrunde și rezultatul ei; pătrundere reciprocă.

ÎNTREPRÍNDE, *întreprind,* vb. III. Tranz. A se apuca de ceva, a se angaja la ceva, a începe executarea unui lucru; a începe realizarea unui plan. *Să întreprindem prefacerile cu mijlocul cel mai eficace al democrației: ridicarea omului prin educație și cultură.* SADOVEANU, E. 21. *Tu întreprinzi o călătorie?* EMINESCU, N. 61. *Am niște treburi aici, niște lucrări de sfîrșit în biblioteci pentru o scriere ce am întreprins.* GHICA, A. 466. ◇ (Rar, urmat de un

verb la infinitiv) *Întreprinsesem, pe cît ţiu minte, a căuta în cercul literelor şi al artelor imagine vînătoreşti.* ODOBESCU, S. III 60.

— Forme gramaticale: perf. s. *întreprinsei*, part. *întreprins*. — Prez. ind. şi: *întreprinz* (BĂLCESCU, O. II 104).

ÎNTREPRÎNDERE, *întreprinderi*, s. f. **1.** Unitate economică de producţie sau de comerţ supusă unei conduceri unice. *Sfaturile populare vor înfiinţa întreprinderi zootehnice şi, acolo unde au terenuri, clădiri, baze furajere etc.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2859. *Pe clădirea construcţiilor mecanice, pe o jumătate de perete, scrie: Ordine şi disciplină în întreprindere, colaborare între muncitori şi tehnicieni.* CĂLUGĂRU, O. P. 371.

2. Acţiune, lucru, treabă pornită din iniţiativă personală. *Plecă, după ce puse la cale tot ce găsi că e bine să facă, ca să scape cu faţă curată din această întreprindere.* ISPIRESCU, L. 220. *Întreprinderea-ţi fu dreaptă, a fost nobilă şi mare.* ALEXANDRESCU, P. 134.

ÎNTREPRINZĂTÓR, -OÁRE, *întreprinzători, -oare*, adj. Care se apucă uşor şi fără teamă de o acţiune, de un lucru; cu iniţiativă, îndrăzneţ. *Scarlat dă dovadă de spirit întreprinzător.* C. PETRESCU, Î. II 67.

ÎNTRERÚMPE vb. III v. **întrerupe.**

ÎNTRERÚMPERE s. f. v. **întrerupere.**

ÎNTRERUPĂTÓR[1], *întrerupătoare*, s. n. Aparat pentru întreruperea sau restabilirea continuităţii unui circuit (electric, hidraulic etc.). *Ucenicul suci întrerupătorul şi farurile prinseră a clipi.* MIHALE, O. 231.

ÎNTRERUPĂTÓR[2], **-OÁRE**, *întrerupători, -oare*, adj. (Rar) Care întrerupe pe altul din vorbă. (Substantivat) *Trebuia să dea întrerupătorului un răspuns.* PAS, Z. IV 167.

ÎNTRERÚPE, *întrerúp*, vb. III. Tranz. A opri temporar, printr-o intervenţie, cursul, desfăşurarea unui lucru, a unei acţiuni, a unei mişcări etc.; a opri, a stingheri pe cineva de la ceva. *Îngheţul şi viscolele iernii au întrerupt lucrările.* SADOVEANU, O. VI 394. *Poftindu-i la mese, îi ruga frumos să nu întrerupă artistele pe scenă.* BART, E. 360. *Pe cînd eram ajuns aci cu scrisul, fusei întrerupt de fetiţa mea.* ODOBESCU, S. III 42. ✧ Refl. *Toţi se întrerupseră din lucru.* C. PETRESCU, Î. II 43. *Îşi executa mişcările însoţite de aceleaşi fluierături. Deodată se întrerupe.* SAHIA, N. 110. ✦ A opri pe cineva în timp ce vorbeşte, a tăia vorba cuiva. *Să ne dea nouă pămîntul, că noi îl muncim! îl întrerupseră alţii gălăgios.* REBREANU, R. II 88. *Nu întrerupeţi pe orator!* CARAGIALE, O. I 156. *Apoi tocmai la asta vream s-ajung; dar dacă mă întrerupi mereu!* id. ib. II 126. ✧ Absol. *Profesorul... încercă de cîteva ori să întrerupă.* C. PETRESCU, Î. I 14. *Uite, vezi! ăsta e cusurul tău — întrerupi!* CARAGIALE, O. II 126.

— Forme gramaticale: perf. s. *întrerupsei*, part. *întrerupt*. — Variantă: (învechit) **întrerúmpe** (NEGRUZZI, S. I 99) vb. III.

ÎNTRERÚPERE, *întreruperi*, s. f. Acţiunea de a (se) întrerupe şi rezultatul ei; oprire, suspendare. *Urgenţa lucrării nu îngăduia nici o întrerupere a lucrului.* ✧ Loc. adv. **Fără întrerupere** = neîntrerupt, necurmat, necontenit, continuu. *Ară fără întrerupere din noapte pînă-n noapte; întoarse astfel nouă hectare.* MIHALE, O. 191. *Meşterii lucrau fără întrerupere şi nu mai aflau răgaz.* SADOVEANU, O. VI 385. ✦ Intervenţie (replică, exclamaţie etc.) care împiedică pe cineva să-şi urmeze cursul vorbirii. [Iuga] *în loc să-l intimideze, îl întărîta şi-l îndemna să continue mai calm şi cu mai multă siguranţă... Întreruperea nu-l tulbură de loc.* REBREANU, R. I 296.

— Variantă: (învechit) **întrerúmpere** (NEGRUZZI, S. I 18) s. f.

ÎNTRERÚPT, -Ă, *întrerupţi, -te*, adj. (Despre acţiuni în desfăşurare) Care este oprit temporar; curmat, suspendat. *Discuţie întreruptă.* ✦ (Adverbial) Cu întreruperi, fără continuitate. *Vezi, zise ea întrerupt, acolo-i sărmanul.* EMINESCU, N. 76. ✦ Cu continuitatea suprimată; tăiat, rupt. *Fir întrerupt.*

ÎNTRETĂIÁ, *întretái*, vb. I. **1.** Refl. reciproc. A se încrucişa, a se intersecta. *O, fără să presimţi ce drumuri se-ntretaie, Un zîmbet vag ai ridicat spre astru.* CAMIL PETRESCU, V. 26. ✧ Fig. *Nechezuri sfîşietoare se-ntretăiau.* CAMILAR, N. II 458. *Îngîndurat, lăsă cugetul să prefire judecăţi încă nelimpezite, fugind, întretăindu-se, amestecîndu-se, revenind, ca rotirea vertiginoasă a priveliştilor.* C. PETRESCU, A. 395. *Zboară veşti contradictorii, Se-ntretaie ştirile.* TOPÎRCEANU, B. 51.

2. Tranz. A întrerupe. *Glas întretăiat de nişte grozave suspine.* CAMILAR, N. I 185.

ÎNTRETĂIÁT, -Ă, *întretăiaţi, -te*, adj. **1.** Tăiat de-a curmezişul; încrucişat. *Drumuri întretăiate.*

2. (Despre vorbire, respiraţie, plîns etc.) Întrerupt, cu întreruperi, cu intermitenţe. *Gemea de turbare neputincioasă bolborosind cuvinte întretăiate.* DUMITRIU, P. F. 42. *Frusinica înlemni cu răsuflarea întretăiată.* MIHALE, O. 503. ✧ (Adverbial) *Elvira zise întretăiat, printre lacrimi: — O să ne omoare.* DUMITRIU, B. F. 46.

ÎNTRETĂIÉRE, *întretăieri*, s. f. Acţiunea de a se întretăia şi rezultatul ei; încrucişare, intersecţie. *La întretăierea drumurilor.*

ÎNTREŢÉSE, *întreţés*, vb. III. Tranz. A amesteca într-o ţesătură fire sau modele de altă culoare sau de alt fel. ✦ A străbate în toate direcţiile. *Mă aflam... lîngă o desime de pădure cu esenţe diverse întreţesute de liane puternice.* SADOVEANU, A. L. 198. ✦ Refl. reciproc. A se încrucişa, a se amesteca strîns. *Rădăcinile în păturí Sub pămînt s-o întreţesut.* EMINESCU, L. P. 149. ✧ Fig. *Streangul, fierul, focul, plumbul se-ntreţes să-l întocmească.* MACEDONSKI, O. I 127.

ÎNTREŢESÚT, -Ă, *întreţesuţi, -te*, adj. Ţesut unul într-altul. (Fig.) *Ci prin flori întreţesute printre gratii, luna moale, Sfiicioasă şi smerită, şi-au vărsat razele sale.* EMINESCU, O. I 76.

ÎNTREŢÍNE, *întreţin*, vb. III. **1.** Tranz. A ţine în stare bună, a păstra ceva în bune condiţii. *Întreţine curat maşina.*

2. Tranz. A da, a asigura cuiva mijloacele materiale necesare traiului. *A-şi întreţine părinţii.* ▭ *Că bătrînul n-a avut bani spre a întreţine cum se cade pe copiii săi, acolo unde îi trimisese nobilele sale intenţii, aceasta este probabil.* CĂLINESCU, E. 25. ✦ Refl. A-şi procura, a cîştiga mijloacele necesare traiului. *Se întreţinea din poleitul lenţilelor comandate.* CAMIL PETRESCU, T. II 212.

3. Tranz. (Cu privire la ardere, foc etc.) A face să dureze, a alimenta. *Oxigenul întreţine arderea.* ✧ Fig. *Să gonim... acea moliciune ce întreţine dezbinarea şi neunirea în inimile noastre.* ODOBESCU, S. I 24.

4. Refl. (Franţuzism) A sta de vorbă cu cineva; a vorbi cu cineva. *Se întreţinuse îndelung cu el.* PAS, Z. IV 183.

ÎNTREŢÍNERE, *întreţineri*, s. f. Acţiunea de a întreţine şi rezultatul ei.

1. Ţinere în bunăstare; păstrare, îngrijire. *Întreţinerea acestor teatre costă enorm.* SAHIA, U.R.S.S. 144.

2. Asigurarea mijloacelor materiale pentru trai; sumă plătită pentru aceste mijloace. *Millo rămăsese la Brăila dator unui hangiu... chiria şi întreţinerea trupei.* CARAGIALE, O. III 18.

ÎNTREVĂZÚT, -Ă, *întrevăzuţi, -te*, adj. Care de abia se vede, întrezărit, abia desluşit. [Dealurile] *pluteau ca nişte corăbii... abia întrevăzute prin luminişurile negurii.* DUMI-

TRIU, V. L. 62. *Ard mii de mii de lampe vărsînd văpăi în valuri, Şi prin a nopţi umbră scoţînd fantasme sute De arbori şi de turnuri abiu întrevăzute.* ALECSANDRI, P. III 382.

ÎNTREVEDEÁ, *întrevăd,* vb. II. Tranz. **1.** A vedea, a zări vag, a distinge nedesluşit printre alte lucruri; a întrezări. *Închidea ochii răniţi de biciul viscolului. Apoi îi deschise şi întrevăzu prin joaca înnebunită a ninsorii un om.* DUMITRIU, N. 218. *Cu ochii întredeschişi, întrevedea cu extatică admiraţie pe Annie.* C. PETRESCU, C. V. 176. ✧ Refl. pas. *Pe zidul din Alhambra luceşte-n răsărit Un chioşc în filigrană de marmură-aurie, Cu stîlpi şi arabescuri de jur împodobit, Prin care se-ntrevede nălţimea azurie.* ALECSANDRI, P. III 76.

2. Fig. A prevedea, a desluşi. *Zboară cîntînd ale lor doine lungi şire de cocori... în care divinul Dante a întrevăzut graţioasa imagine a stolului de suflete duioase, de unde se desprinde, spre a-şi deplînge răstriştea, gingaşa lui Francescă.* ODOBESCU, S. III 18. *Întrevăd sfîrşitul tiranului hain.* ALECSANDRI, T. II 73.

ÎNTREVEDÉRE, *întrevederi,* s. f. Întîlnire (uneori cu caracter oficial) între două sau mai multe persoane spre a discuta chestiuni de interes comun. *Te poţi aduna la întrevederi secrete.* C. PETRESCU, C. V. 283. *Avusese intenţia să ia şi pe Aristide la întrevederea cu Nadina.* REBREANU, R. I 166.

ÎNTREZĂRÍ, *întrezăresc,* vb. IV. Tranz. A zări în chip vag, a vedea în treacăt, a desluşi anevoie; a întrevedea (1). (Fig.) *Un dulce somn pe mine căzu ca pe o pradă, Şi-ntrezării deodată a basmelor grămadă.* ALECSANDRI, P. III 502. ✧ Refl. pas. *În norul de praf, tractoriştii se întrezăreau ca nişte umbre nedesluşite.* DUMITRIU, V. L. 111. *În noaptea naltă Ce s-a lăsat peste natură Se-ntrezăresc prin frunzătură Stelare-adîncuri ce tresaltă.* MACEDONSKI, O. I 54.

ÎNTREZĂRÎT, -Ă, *întrezăriţi, -te,* adj. Abia zărit, abia desluşit. (Fig.) *Întruchipaţi O nou întrezărită Românie.* TOMA, C. V. 211.

ÎNTRISTÁ, *întristez,* vb. I. Refl. A deveni trist; a se mîhni. *Şi tu, te-ai întristat fără pricină.* C. PETRESCU, C. V. 204. *Se căina şi se întrista în sufletul ei.* ISPIRESCU, L. 26. *Iordachi se întrista, Dar pe gînduri mult nu sta.* ALECSANDRI, P. P. 181. ✧ Tranz. fact. *Te întristează mult lucrul acesta?* SAHIA, N. 46. *Nu i le-a spus pînă acuma ca să nu-l întristeze.* REBREANU, R. I 253. *O vreme urîtă mă întristează.* NEGRUZZI, S. I 57.

ÎNTRISTÁRE, *întristări,* s. f. Faptul de a (se) întrista; tristeţe, mîhnire, amărăciune. *Întristările au distilat în mine veninul trudei.* SADOVEANU, A. L. 11. *Văd lumea-n întristare, Ca sufletu-mi cernit.* ALECSANDRI, P. I 178. *O întristare adîncă se vedea pe faţa lui.* NEGRUZZI, S. I 31.

ÎNTRISTÁT, -Ă, *întristaţi, -te,* adj. Cuprins de tristeţe, trist, posomorît, mîhnit. ✦ Care exprimă tristeţe. *Trăgîndu-se la o parte, privi iar pe rînd la obrazurile întristate ale celor doi bărbaţi.* SADOVEANU, O. VII 149.

ÎNTRISTĂTÓR, -OÁRE, *întristători, -oare,* adj. Care întristează, care produce tristeţe. *Pe sub amurgu-ntristător Curg vălmăşaguri de suspine.* MACEDONSKI, O. I 192. *Priveau tăcuţi, printre frunzele galbene de toamnă, la întristătorul apus al soarelui.* VLAHUŢĂ, O. A. 142. *Eu cînt în umbra-ntristătoare, În valea cea de doruri.* ALECSANDRI, P. III 182.

ÎNTRODÚCE vb. III v. introduce.

ÎNTROIENÍ, *întroienesc,* vb. IV. Tranz. A acoperi cu troiene, a înfunda cu troiene de zăpadă; a troieni, a înzăpezi. *Viscolul a întroienit drumurile.* ✧ Refl. *Ajungi prin Constanţa la Bucureşti în cîteva zile, cînd trenul nu se întroieneşte în Bărăgan.* BART, E. 309.

ÎNTROIENÎT, -Ă, *întroieniţi, -te,* adj. Cufundat, imobilizat în zăpadă; înzăpezit.

ÎNTROLOCÁ, *întrolóc,* vb. I. (Regional) **1.** Refl. A se împreuna, a se aduna, a se strînge la un loc. *Se întrolocară toţi cu totul şi făcură o nuntă d-alea împărăteşti.* ISPIRESCU, L. 400.

2. Tranz. (Rar) A însoţi, a întovărăşi. *Şăgile noastre... întrolocate de reflecţii filozofice.* RUSSO, S. 28.

— Variante: **întrulocă, întorlocá** (RUSSO, S. 91) vb. I.

ÎNTROLOCÁRE s. f. (Regional) Acţiunea de a se întroloca şi rezultatul ei; împreunare, întrunire, întîlnire. *Găsind pe frate-său la locul de întrolocare, se îmbrăţişară.* ISPIRESCU, L. 224.

— Variantă: **întrulocáre** (ODOBESCU, S. II 534) s. f.

ÎNTROLOCÁT, -Ă, *întrolocaţi, -te,* adj. (Regional) Adunat, strîns la un loc. *Se sui cu turmele întrolocate pe vîrful muntelui.* ŞEZ. VIII 71.

— Variantă: **întrulocát, -ă** (ALECSANDRI, P. III 653, GHICA, S. 151) adj.

ÎNTRONÁ, *întronez,* vb. I. Refl. A deveni stăpîn, a se statornici; a se aşterne peste tot.

ÎNTRU prep. (Mai ales urmat de «un», «o» etc., cu elidarea vocalei finale) În.

I. (Introduce un complement circumstanţial de loc) **1.** (Arată starea sau acţiunea în interiorul unui spaţiu) *Erau odată într-un sat doi fraţi, şi amîndoi erau însuraţi.* CREANGĂ, P. 37. *Părea că mă aflam într-un mare salon.* NEGRUZZI, S. I 60.

2. (În legătură cu verbe de mişcare; arată intrarea în sau mişcarea înspre un spaţiu) *Luna s-ascunse într-un nor.* EMINESCU, N. 24. ✧ (În legătură cu substantive abstracte) *Un vis ce se strecoară într-un suflet pustiit.* ALEXANDRESCU, M. 20.

3. (Arată direcţia sau ţinta mişcării) *Ori hai să ne grăbim, ori să ne dăm într-o parte.* CREANGĂ, P. 298. *Apa eleşteului se trase într-o parte şi într-alta.* ISPIRESCU, L. 337. *Zărîră nişte palaturi şi o luară într-acolo.* id. ib. 24.

II. (Introduce un complement circumstanţial de timp) **1.** (În legătură cu substantive care arată momentul, răstimpul, epoca în care se petrece o acţiune) *Şi într-una din seri, cum şedea spînul împreună cu moşu-său... numai iată ce zăresc în depărtare un sul de raze scînteietoare.* CREANGĂ, P. 228. *Într-o zi, aflîndu-mă singură acasă, îmi vestiră pe doamna Olga.* NEGRUZZI, S. I 49. ✧ Loc. adv. (Învechit) **Întru-nîi** = la început, mai întîi. *Leurdeanu întru-nîi tăgăduia tot.* ODOBESCU, S. I 446. **Într-aceea** = în acel timp. **Într-un tîrziu** v. tîrziu.

2. (În legătură cu substantive care arată timpul cît durează o acţiune) *Şi toate învăţăturile pe care alţi copii le învăţa într-un an, el le învăţa într-o lună.* ISPIRESCU, L. 2. *Şi tu citeşti scrisori din roase plicuri Şi într-un ceas gîndeşti la viaţa toată.* EMINESCU, O. I 119. *Că-ntr-o lună, Toarce-o lină Şi-ntr-un an Ţese-un suman!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 457. ✧ Loc. adv. **Într-una** sau **tot într-una** = mereu, necontenit, neîncetat. *N-avu ce-şi face capului, căci tată-său îl trimitea într-una.* ISPIRESCU, L. 33. *Stă ghem şi toarce-ntr-una.* EMINESCU, N. 43. *Nuntaşii nu mai osteneau într-una de la casa ginerelui la casa miresei.* GHICA, S. 35. ✧ Expr. **Întru mulţi ani!** = la mulţi ani! *Să trăieşti întru mulţi ani!* ISPIRESCU, L. 115.

III. (Învechit şi arhaizant; introduce un complement circumstanţial de scop) *Ieşiră în poartă întru întîmpinarea domnilor.* REBREANU, I. 22. *Cuget a mă duce întru căutarea acestor tîlhari de zmei.* ISPIRESCU, L. 219.

IV. (Introduce un complement circumstanţial de mod) *Încă tînăr, întîrzia întru jale şi văduvie.* ARGHEZI, P. T. 5. *Atunci toţi într-o glăsuire strigară...* ISPIRESCU, L. 39. *Ajung pe Ivan, care-o ducea tot într-un cîntec.* CREANGĂ, P. 299. *Omenirea merge într-un progres continuu.* BĂLCESCU, O.

II 10. ◇ Loc. adv. **Într-adevăr** v. adevăr. **Într-un suflet** v. suflet. **Într-ales** v. ales. **Într-ascuns** v. ascuns. **Într-o doară** v. doar. **Într-un noroc** v. noroc. **Într-un grai** v. grai. **Într-atît** v. atît.

V. (Introduce un complement circumstanțial instrumental) *Se îmbracă pe ascuns într-o piele de urs.* CREANGĂ, P. 185.

VI. (Astăzi rar; introduce un complement circumstanțial de relație) *Debarcaderul de pe malul bălții era întru totul asemănător celuilalt.* GALAN, B. I 50. *Jură-mi-te... că mi-i da ascultare și supunere întru toate.* CREANGĂ, P. 206. *Tu cunoști slăbiciunea doamnei B. întru aceasta.* NEGRUZZI, S. I 64.

VII. (În legătură cu verbe care înseamnă «a se preface», «a se schimba» etc.; introduce complementul indirect care arată obiectul prefacerii) *Bordeiul moșneagului se prefăcuse într-un palat mult mai strălucitori decît al împăratului!* CREANGĂ, P. 85. *Schimbară... dușmănia... într-o prietenie folositoare.* BĂLCESCU, O. II 12.

ÎNTRUCHIPÁ, *întruchipez,* vb. I. Tranz. **1.** A înfățișa (ceva) în forme concrete, a reprezenta. V. întrupa. *Uniunea Sovietică întruchipează triumful istoric al leninismului.* LUPTA DE CLASĂ, 1950, nr. 4, 33. *Sute de ani de-a rîndul folclorul a fost pentru poporul nostru cea mai însemnată formă de viață culturală în care el și-a întruchipat năzuințele.* BENIUC, P. 7. *S-a însurat cu o fată bogată și urîtă, dar a iubit-o ca ochii din cap, căci ea îi întruchipa pămînturile, casa, vitele, toată averea.* REBREANU, I. 56. ✦ Refl. A-și găsi expresie concretă în cineva sau în ceva, a lua formă concretă, a se realiza. *Comisul Manole își întoarse privirile spre zarea cîmpiei, unde străluceau aburii afundului depărtării și se întruchipau umbrele de vis ale trecutului scufundat.* SADOVEANU, F. J. 514.

2. A forma, a alcătui, a întocmi, a înjgheba. *Patru doage își alege, Le-ntocmește, le-ncleiază: Fluier cu răsunet mîndru Astfel își întruchipează.* IOSIF, P. 73. *Un praznic să cătăm să-ntruchipăm.* CONTEMPORANUL, III 292.

ÎNTRUCHIPÁRE, *întruchipări,* s. f. Acțiunea de a (se) întruchipa și rezultatul ei; reprezentare în forme concrete, concretizare, realizare. *Invincibila Uniune Sovietică* [este] *întruchiparea vie a visurilor tuturor popoarelor și reazimul de neclintit al maselor asuprite din toată lumea în lupta lor pentru pace, libertate și o viață fericită.* CONTEMPORANUL, S. II, 1952, nr. 298, 1/1.

ÎNTRUCÎT conj. **1.** Deoarece, dat fiind că; pentru că, fiindcă. *Întrucît mi-am terminat treaba, pot pleca.*

2. (Adverbial) În măsura în care. *Întrucît mă privește pe mine, sînt de acord cu propunerea făcută.*

ÎNTRUCÎTVÁ adv. Într-o măsură oarecare. *Ieri am mai ieșit o dată să văd strada nouă pietruită și întrucîtva civilizată.* SADOVEANU, E. 114. *Dar-am auzit așa, am zis și eu în gîndul meu că are întrucîtva dreptate.* CREANGĂ, P. 116.

ÎNTRULOCÁ vb. I v. întroloca.

ÎNTRULOCÁRE s. f. v. întrolocare.

ÎNTRULOCÁT, -Ă adj. v. întrolocat.

ÎNTRÚLP, -Ă, *întrulpi,* adj. (Formație personală) Trupeș, arătos, bine făcut. *De-ai fi văzut cum au jucat Copilele de împărat, Frumoase toate și întrulpi, Cu ochi șireți ca cei de vulpi.* COȘBUC, P. I 58.

ÎNTRUNÍ, *întrunesc,* vb. IV. **1.** Refl. A se uni la un loc, a se aduna, a se strînge laolaltă. *În octombrie 1922 se întrunește la Ploiești al II-lea Congres al Partidului Comunist.* IST. R.P.R. 536. ◇ Tranz. *Întrunind idei abstracte cu prozaice amănunte.* ODOBESCU, S. III 60. *Sînt director și voiesc Actori buni să întrunesc.* ALECSANDRI, T. 868. ✦ Tranz. A cuprinde în sine, la un loc. *Mult amar și mult ridicol întrunește o făptură Ce se naște prin iubire și se mistuie prin ură.* BELDICEANU, P. 123.

2. Tranz. A îndeplini. *Candidatul întrunește toate condițiile cerute.*

3. Tranz. (Cu complementul «voturi») A obține. *Candidatul a întrunit majoritatea voturilor.*

ÎNTRUNÍRE, *întruniri,* s. f. Acțiunea de a (se) întruni și rezultatul ei; adunare, ședință. *Avem negreșit trebuință de țărani la întrunire.* VORNIC, P. 181. *În aceeași săptămînă apărea la Craiova într-un proces, la Iași într-o întrunire publică.* C. PETRESCU, Î. I 11. ✦ Reuniune, întîlnire. *Dar ce vesele sînt acele întruniri de una sau două ore, în care toți își povestesc cîte izbînzi au făcut, sau mai ales erau să facă.* ODOBESCU, S. III 17.

ÎNTRUPÁ, *întrupez,* vb. I. **1.** Refl. A lua formă concretă, a se concretiza. V. întruchipa. *Cînd figura amicului Costică s-a întrupat întreagă în imaginația lor, toți trei îi zîmbesc cu dragoste.* CARAGIALE, O. II 217. [În «Diana cu ciuta»] *par a se fi întrupat toate cugetările cele mai nobile... ce instinctul vînătoriei a putut vreodată să însufle unor oameni de geniu.* ODOBESCU, S. III 52. ◇ Tranz. *Părea că-și croiește un plan sau că se pregătește să întrupeze o hotărîre mai dinainte luată.* HOGAȘ, M. N. 221. *E o făptură-aievea, cu gînd din gîndul meu, Dintr-un noian de raze am întrupat-o eu.* EMINESCU, O. IV 173. *Și coborînd din soare a tale cugetări, Ai întrupa cîntarea sublimei deșteptări.* BELDICEANU, P. 135.

2. Tranz. (Învechit) A alcătui un singur corp, a uni, a împreuna într-un singur tot. *Ștefan-vodă puse în gînd... a-ntrupa țara lui Radu cu Moldova.* ISPIRESCU, la TDRG. *El voiește a întrupa toată românimea într-un singur stat.* BĂLCESCU, O. II 13.

ÎNTRUPÁRE, *întrupări,* s. f. Acțiunea de a (se) întrupa și rezultatul ei; concretizare, personificare. *Casa nașului era pentru tine întruparea bunului trai.* PAS, Z. I 174. *Și-s fericit c-am fost o clipă-n stare Să simt, în marea lumii simfonie, A gîndurilor mele întrupare.* VLAHUȚĂ, O. A. 84. ◇ (Poetic) *Și geana-mi rourează o lacrimă de dor. Un sol, o întrupare a sfîntului amor.* PĂUN-PINCIO, P. 82. ✦ (Concretizat) Trup, ființă. *Încet, plutind, se-nalță mireasa-i... O dulce întrupare de omăt.* EMINESCU, O. I 95.

ÎNTRUPÁT, -Ă, *întrupați, -te,* adj. Care a luat trup, ființă. *Umbra întrupată în om căzu ca moartă pe pat.* EMINESCU, N. 62. ◇ Fig. *Văd vise-ntrupate gonind după vise.* EMINESCU, O. I 40.

ÎNTÚNEC s. n. (Rar) Întuneric. *Apuse-a zilei rază; Lovirele-n întunec mai groaznic scînteiază.* NEGRUZZI, S. II 83.

ÎNTUNECÁ, *întúnec,* vb. I. **1.** Refl. (Despre soare sau lună) A-și pierde strălucirea, a nu mai răspîndi lumină. *Și cum o privea sultanul, ea* [luna] *se-ntunecă... dispare.* EMINESCU, O. I 142. *Soarele se-ntuneca, Sus la domnul se urca, Domnului se închina.* ALECSANDRI, P. P. 27. ◇ (Despre locuri luminate de soare sau de lună) *Deasupra satului, văzduhul se-ntuneca grăbind căderea negurilor serii.* MIHALE, O. 503. *Cerul de vară se întuneca de fumul gros al fabricilor.* DUNĂREANU, N. 19. *Încă o clipă și cerul se întunecă și munții luară forme fantastice.* ALECSANDRI, O. P. 157. ✦ Refl. impers. A se însera, a se face seară, noapte. *Acum se întunecase devreme.* DUMITRIU, N. 107. *Cînd începea să se întunece, nu-i mai lipsea decît o încheiere de efect.* REBREANU, R. I 243. *Moșule, mergi de te culcă, nu vezi că s-a-ntunecat?* EMINESCU, O. I 49.

2. Tranz. A lipsi de lumină, a face obscur, întunecos. *Asudînd printre snopii trintiți la pămînt Și îngrijorați de norii ce întunecă apusul, Nu vă mai gîndiți la*

zilele frumoase Cînd rătăceam cu undița pe vale. BENIUC, V. 24. *Din zare depărtată răsar-un stol de corbi, Să-ntunece tot cerul pe ochii mei cei orbi.* EMINESCU, O. I 128. *Domnul se-ndura, Ruga-i asculta, Norii aduna, Ceriu-ntuneca.* ALECSANDRI, P. P. 189. ✧ (În basme) *De pe munte falnic sare, Aripi negre întinzînd Și cu ele-ntunecînd Șepte codri mari, cărunți.* ALECSANDRI, P. II 35. ✧ Fig. *Ieniceri, copii de suflet ai lui Allah și spahii Vin de-ntunecă pămîntul la Rovine în cîmpii.* EMINESCU, O. I 146. *Și ca nouri de aramă și ca ropotul de grindeni, Orizonu-ntunecîndu-l, vin săgeți de pretutindeni.* id. ib. 148. ✦ (Cu complementul «vederea») A împiedica vederea (interpunîndu-se între ochi și obiecte). *Ca o pînză rară, ce întuneca vederea, roiau țînțarii.* DUMITRIU, N. 235. ✧ Fig. *Cu umbre care nu sînt v-a-ntunecat vederea Și v-a făcut să credeți că veți fi răsplătiți.* EMINESCU, O. I 59.

3. Tranz. Fig. (Complementul este un abstract) A slăbi intensitatea, a înăbuși. *Lună tu, stăpîn-a mării, pe a lumii boltă luneci Și, gîndirilor dînd viață, suferințele întuneci.* EMINESCU, O. I 130. ✧ Refl. *Deodată bunăvoia se întunecă.* C. PETRESCU, C. V. 115. *De măgulirile lingușiei dreptul simț se întunecă.* NEGRUZZI, S. I 314. ✦ Refl. (Despre minte) A-și pierde ascuțimea, agerimea, a deveni mai greoi. (Tranz.) *Vuietul infernal care se ridică din torentul mulțimii te ametește întunecîndu-ți mintea.* BART, S. M. 40. ✦ Refl. A îmbătrîni, a se apropia de moarte. *Nu s-a găsi nimene să ne spuie cum s-au petrecut toate! A trecut atîta vreme și noi tot ne întunecăm, fără a ști.* SADOVEANU, N. P. 9. *Pierdut e totu-n zarea tinereții Și mută-i gura dulce-a altor vremuri, Iar timpul crește-n urma mea ... mă-ntunec!* EMINESCU, O. I 201.

4. Refl. (Despre culori; p. ext. despre obiecte colorate) A se face mai închis (la culoare). *Albul picturii se mai întunecase.* ✦ Fig. (Despre fața oamenilor, p. ext. despre oameni) A se posomorî, a se încrunta, a se supăra; a se întrista. *Pătru se întunecase la față.* DUMITRIU, V. L. 40. *Iuga observă cum i se întunecă mereu fața.* REBREANU, R. I 256. *Mult la față te-ai schimbat Și mi te-ai întunecat!* ALECSANDRI, P. P. 216. ✦ Tranz. Fig. (Cu complementul «viața» sau «zilele») A amărî, a întrista. *Copilă hăi! Florin nu-i de tine; nu-ți întuneca zilele cu dînsu.* ALECSANDRI, T. 906.

ÎNTUNECÁRE, *întunecări,* s. f. Acțiunea de a (se) întuneca și rezultatul ei.

1. Întuneric, întunecime. *Mie ceru-mi pare Cuprins de-ntunecare.* ALECSANDRI, P. I 178.

2. Fig. (Urmat de determinări în genitiv) Tulburare, orbire, rătăcire. *Purta pe obraz un zîmbet care-i înflorise atunci, din întunecările vieții fără grai.* VORNIC, P. 219.

ÎNTUNECÁT, -Ă, *întunecați, -te,* adj. 1. Lipsit de lumină; întunecos. *Străbătu păduri întunecate și de picior neumblate.* ISPIRESCU, L. 214. *Au trecut prin un șir de odăi, toate întunecate.* NEGRUZZI, S. I 78. *Să colindăm P-astă noapte-ntunecată.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 512. ✧ Fig. *Ea* [noaptea] *-mbracă haine-ntunecate Și liniștit din aripi bate, Plutind tăcută-n sus.* COȘBUC, P. II 51. *Din ochi albaștri raza-ntunecată, Plină de-amor în ochiul meu cădea.* EMINESCU, O. IV 78.

2. Fig. (Despre persoane) Închis în sine, posomorît, posac, trist. *Florea era un om întunecat.* PAS, Z. I 160. *Nicolaie Dragoș, întunecat, se uita și bombănea și, din cînd în cînd, arunca ochii spre Platamonu care, mai deoparte, se zvîrcolea în mîinile țăranilor, hohotind de plîns.* REBREANU, R. II 133. *În vremea veche trăia un împărat întunecat și gînditor ca miazănoaptea.* EMINESCU, N. 3. ✧ (Adverbial) *Se uită întunecat împrejur.* DUMITRIU, N. 99.

3. Fig. Confuz, tulburat, zăpăcit. *Spăimîntoasele lor* [ale iasmelor] *rînduri ... Sînt mintea mea întunecată.* MACEDONSKI, O. I 121. *Dar a privit în ochi mei Și-a stat întunecată.* COȘBUC, P. II 267. ✦ (Despre gînduri, scrieri etc.) Greu de înțeles, neclar, confuz, obscur. *Deschise cartea cea veche cu buchile neclare și cu înțăles întunecat.* EMINESCU, N. 58. *Legislația actuală a lămurit tot ceea ce vechea legislație avea întunecat, pentru a se lăsa cît s-ar putea mai puțin loc arbitrarului.* KOGĂLNICEANU, S. A. 166.

4. (Despre culori, p. ext. despre lucruri colorate) Care bate în negru; închis. *În lumina asfințitului* [lanul] *părea și mai întunecat, mai apropiat pămîntului.* MIHALE, O. 454. *E un bărbat înalt ... îmbrăcat într-o haină întunecată.* SAHIA, U.R.S.S. 189. ✧ (Adverbial) *Apa scînteia întunecat.* SADOVEANU, O. I 60.

ÎNTUNECÍME, *întunecimi,* s. f. Întuneric adînc, beznă, obscuritate. *Pădurea se desfăcea ca două aripi negre, prin întunecimea serii.* SADOVEANU, O. IV 465. *Și sosind l-al porții prag, Vom vorbi-n întunecime.* EMINESCU, O. I 55. *Apriga furtună Prin neagra-ntunecime răspînde reci fiori.* ALECSANDRI, P. A. 110. ✧ (Personificat) *Cu vreascuri uscate, puse mai dinainte la adăpost, aflați un foc uriaș, și întunecimile îngrozite fugiră să-și adăpostească frica lor la marginile cele mai depărtate ale pămîntului.* HOGAȘ, M. N. 179. ✧ (Popular) *Întunecime de soare* = eclipsă de soare.

ÎNTUNECÓS, -OÁSĂ, *întunecoși, -oase,* adj. 1. Fără lumină, cufundat în întuneric; obscur, întunecat. *Merge ea cît merge prin codru, pînă ce dă de-o prăpastie grozavă și întunecoasă.* CREANGĂ, P. 30. *Busuioc și mint-uscată Împlu casa-ntunecoasă de-o mireasmă pipărată.* EMINESCU, O. I 84. *În zădar, urgie crudă, Lungești noaptea-ntunecoasă.* ALECSANDRI, P. A. 117.

2. De culoare neagră. *Ochii negri, fața albă, Păru-ntunecos și mare.* TOPÎRCEANU, S. A. 88. *Ochiu-ntunecos și-ntoarce și-l aruncă aiurind.* EMINESCU, O. IV 121.

3. Fig. (Despre oameni și manifestările lor) Posomorît, posac, trist; întunecat. *Marinică le dădu bună ziua și ei îi răspunseră cu un murmur întunecos.* DUMITRIU, B. F. 18. *Voiau să vorbească, dar tăcerea întunecoasă a lui Potcoavă îi amuți.* SADOVEANU, O. I 226. *Popa Tonea, tulburat și întunecos, a certat-o pentru cutezanța ei.* GALACTION, O. I 183. ✧ (Adverbial) *Băieții se priviră întunecos.* DUMITRIU, V. L. 105. *Abia avu putere să se stăpînească, înghiți greu de cîteva ori și rămase privind întunecos spre mormîntul de dinaintea lui.* SADOVEANU, O. VII 62. *Codri-antici de vînt se-ndoaie și răspund întunecos.* EMINESCU, O. IV 136.

ÎNTUNÉREC s. n. v. **întunerie.**

ÎNTUNÉRIC s. n. 1. Lipsă de lumină, beznă, obscuritate, întunecime. *Luminile electrice fugeau îndărăt, rămîneau în urmă ca niște steluțe, în întunericul de mormînt al tunelului.* SADOVEANU, O. III 207. *Măcar că e așa de întuneric, deosebesc tare bine firele de mac din cele de năsip.* CREANGĂ, P. 263. *Pe un pat de scînduri goale doarme tînăra nevastă În mocnitul întuneric și cu fața spre fereastă.* EMINESCU, O. I 84. ✧ Loc. adv. **Pe întuneric** = cînd nu se vede, cînd este întuneric; p. ext. noaptea. *Pot să-ți aleg una și noaptea, pe-ntuneric.* CREANGĂ, P. 162.

2. Fig. Tristețe, durere, mohorîre. *Moșnegi ciolănoși, cu ochii plini de întuneric, trăgeau după ei cară.* CAMILAR, N. II 248.

3. Fig. Incultură, ignoranță, neștiință, înapoiere. *Tovarăși, dați iureș la lupta cea mare Cu întunericul greu și cu beznele!* DEȘLIU, G. 28. *Poporul cel mare al nostru ... a dormit un somn jalnic în întunericul satelor.* SADOVEANU, O. VI 455.

— Variantă: (regional) **întunérec** (RETEGANUL, P. IV 75, ALEXANDRESCU, M. 17, CONACHI, P. 269) s. n.

ÎNTURNÁ, *întórn,* vb. I. 1. Refl. A se întoarce din) drum), a se înapoia, a reveni. *Dar să mă întorn unde*

lăsasem, adică la început. ARGHEZI, P. T. 84. *S-a nemerit să apucați tot pe un drum ca să vă înturnați la domiciliu.* CARAGIALE, O. I 46. *Rămîi aici pînă la noapte, cînd s-a înturna împăratul de la vînătoare.* CREANGĂ, P. 97. *Sîrbul se tot ducea... Apoi vesel se-nturna, La sultan de se-nchina.* ALECSANDRI, P. P. 108. ◇ Tranz. *Suflă, doamne-un vînt, Suflă-l pe pămînt... Mîndra să-mi întoarne.* ALECSANDRI, P. P. 189. (Fig.) *Gîndul meu pe unde-alergă Nu-i pasăre să-l întreacă... Numai puiul, dacă-ar vrea, Ca vîntul l-ar înturna.* SEVASTOS, C. 84.

2. Tranz. A întoarce în altă parte, a îndrepta (în altă direcție), a mișca în direcție opusă. *Se oprea din cînd în cînd și înturna repede spre mine doi ochi negri foarte lucitori.* SADOVEANU, E. 122. *Îi înturnai spatele.* MARIAN, S. 66. *Înturnă ochii și zări acele patru capete spăriate.* NEGRUZZI, S. I 78. ◇ Fig. *De ce taci cînd, fermecată, Inima-mi spre tine-ntorn?* EMINESCU, O. I 206. ◇ Refl. *Înturnîndu-se către munte, Lăzureanul dădu drumul unui strigăt puternic.* SADOVEANU, O. A. II 207. *Făcură o horă și începură a se înturna în dreapta și în stînga, cîntînd o arie sălbatică cu niște voci guturale.* BOLINTINEANU, O. 298. *Se înturnă către boieri și zise...* NEGRUZZI, S. I 148.

3. Tranz. (Popular, despre stări fizice sau psihice) A cuprinde (pe cineva) din nou, a-i reveni (cuiva), v. întoarce. *Te apucă și afurisita de boală; al patrulea an de cînd te tot întoarnă.* CONTEMPORANUL, VII 490. *Dragostea mă-ntoarnă iară.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 9.

ÎNTURNÁRE, *înturnări,* s. f. Acțiunea de a (se) înturna și rezultatul ei; întoarcere, revenire. *Brotăcelul cîntă vesel înturnarea zilelor calde.* ODOBESCU, S. III 77. *După înturnarea sa, neavînd ce face, intră în serviciu.* NEGRUZZI, S. I 110.

ÎNȚÁRCĂ, *înțárc,* vb. I. **1.** Tranz. (Cu privire la copii sau la puii de mamifere) A opri definitiv de a mai suge lapte, a dezvăța de supt. *Ar fi bine să lași copilul aci barem pînă-l va-nțărca împărăteasa.* RETEGANUL, P. I 32. ◇ Refl. pas. *Astăzi se înțarcă mieii și oile se bagă în lapte.* EMINESCU, N. 142. *După maximum trei luni,* [mieii] *se înțarcă și de aici încolo se numesc cîrlani.* ȘEZ. VII 192. ◇ Expr. **Unde și-a înțărcat dracul copiii** v. drac. **A fi înțărcat de dracu** (sau **de Scaraoțchi**), se spune despre un om foarte șiret. *Mare hîtru mai ești!... Să juri că te-o înțărcat Scaraoțchi.* ALECSANDRI, T. 242.

2. Intranz. (Despre mamifere) A nu mai avea lapte, a pierde laptele. *Vaca a înțărcat.* ◇ Expr. (Popular și familiar) **A înțărcat bălaia** v. bălai.

3. Tranz. Fig. (Familiar) A nu mai pune cuiva la dispoziție un lucru cu care a fost obișnuit; a dezobișnui, a dezvăța (pe cineva) de ceva. *După un timp, coana Liza i-a oferit țatei Niculina numai cafea. Mai tîrziu a înțărcat-o cu totul.* PAS, Z. I 85. ◇ Refl. pas. *Se va înțărca în școală de toate prostiile.* VORNIC, P. 225.

ÎNȚĂRCÁRE, *înțărcări,* s. f. Acțiunea de a înțărca; încetarea alăptării. *Înțărcarea purceilor se face treptat și durează cîteva zile.*

ÎNȚĂRCÁT[1] s. n. Înțărcare.

ÎNȚĂRCÁT[2]**, -Ă,** *înțărcați, -te,* adj. (Despre copii sau despre puii de mamifere) Care nu mai suge lapte. *Vițel înțărcat.*

ÎNȚĂRCĂTOÁRE, *înțărcători,* s. f. Loc de pășunat pentru oi, pînă la înțărcatul mieilor. *De pe la înțărcători, am prăpădit drumul.* CREANGĂ, A. 30. *Stînele de oi așezate vara... pe înțărcătorile unui munte.* ODOBESCU, S. I 228.

ÎNȚĂRCUÍ, *înțărcuiesc,* vb. IV. Tranz. A înconjura cu un țarc.

ÎNȚELEGĂTÓR, -OÁRE, *înțelegători, -oare, adj.* Care are înțelegere pentru situația (grea a) cuiva. *Sînt om înțelegător.* DUMITRIU, N. 115. *Însușirile lui artistice apar așa de mari, încît tineretul și personalitățile înțelegătoare alcătuiesc subscripții în folosul lui* [Eminescu]. SADOVEANU, E. 69.

ÎNȚELÉGE, *înțeleg,* vb. III. **1.** Tranz. A pătrunde cu mintea, a prinde sensul, înțelesul unei idei, al unei noțiuni, al unei situații etc.; a pricepe. *Biruiții înțelegeau ce mînă-i lovește.* SADOVEANU, O. VII 12. *O clătinătură. și un duruit stîmpărat se simte în vagon; după asta înțelege și Moș Gheorghe că sînt plecați.* SP. POPESCU, M. G. 31. *Dar cum ai vrea să mă cobor? Au nu-nțelegi tu oare Cum că eu sînt nemuritor Și tu ești muritoare?* EMINESCU, O. I 172. *Cînd am început a înțelege cele ce se petrec în lume, întrase de curînd, în cursul timpului, un secol nou, secolul al XIX-lea.* GHICA, S. A. 27. ◇ (În forma interogativă, însoțind o poruncă, pentru a o întări) *Dacă pînă mîne deminează n-a fi podul gata, moșnege, are să-ți steie capul unde-ți stau talpele. Înțelesu-m-ai?* CREANGĂ, P. 84. *Luați un nevod și o pușcă cu voi și mergeți la lucru; iar dacă le veți zări cumva, zvîr și poc!... M-ați înțeles?* ALECSANDRI, T. I 251. ◇ (La perf. c., ca răspuns la o poruncă, în semn că se va executa) *Am înțeles* = da. ◇ Expr. **Mă-nțelegi!** se folosește cînd vorbitorul vrea să atragă atenția interlocutorului asupra celor spuse sau cînd presupune că interlocutorul pricepe o aluzie sau o insinuare. **A da** (cuiva) **să înțeleagă** (sau **a înțelege, de înțeles**) **că...** = a face (pe cineva) să priceapă ceva prin aluzii sau gesturi, fără a se exprima explicit. *Dă a înțălege că dreptățile politice... erau a se întinde preste tot.* RUSSO, S. 121. **Așa ceva înțeleg și eu** = așa da, admit, aprob, găsesc pe placul meu. ◇ Absol. *Stătu o clipă fără să înțeleagă.* DUMITRIU, N. 104. (Expr.) **Bate șaua (ca) să-nțeleagă iapa** v. iapă. ◇ Refl. pas. (în expr.) **Se înțelege (de la sine)** = este evident, natural, limpede, lămurit; firește, bineînțeles. *Ce privești zîmbind în unde? Ești frumoasă, se-nțelege.* EMINESCU, O. I 210. ✦ A fi de acord, a accepta, a primi. *Eu înțeleg să vă apăr viața, onoarea.* C. PETRESCU, C. V. 101. *Iartă-mă, zic; înțeleg să combați pe haimanale, dar să susții că sînt ale mele...* CARAGIALE, M. 179. ◇ Expr. **A nu înțelege de glumă** = a lua în nume de rău o glumă, a nu o primi cu bunăvoință. ✦ A interpreta. *Cum trebuie înțeles acest lucru?* ✦ A avea un anumit punct de vedere cu privire la ceva. *Cum înțelegi să rezolvi această problemă?* ✦ A pricepe o limbă străină. *Voi vă ziceți romîni, și-apoi vorbiți o limbă pe care eu n-o înțeleg.* NEGRUZZI, S. I 245. ◇ Refl. pas. *Intru în vorbă cu maiorul negru; dar mă înțeleg foarte greu căci abia știe vreo două cuvinte franceze.* BART, S. M. 27. ◇ Refl. reciproc. *Van den Vandel se înțelege destul de bine romînește cu mine.* C. PETRESCU, A. 452. (Fig.) *Și paserile se înțeleg între ele. Dumneavoastră poate nu mă veți crede.* GÎRLEANU, L. 12.

2. Tranz. (Cu privire la persoane) A-și face o idee justă despre mentalitatea, ideile, sentimentele, caracterul, intențiile sau activitatea cuiva; a-și da seama de motivele care determină comportarea cuiva (transpunîndu-se în situația lui). *Nu te înțeleg, tovarășe Filip. — Ei, nu mă înțelegi...* SAHIA, N. 31. *Te-nțeleg, te simt aproape... Cu ochii gînditori și galeși.* VLAHUȚĂ, O. A. 49. *Visam odinioară pe acea ce m-ar iubi, Cînd aș sta pierdut pe gînduri, peste umăr mi-ar privi, Aș simți-o că-i aproape și ar ști c-o înțeleg.* EMINESCU, O. I 157. ◇ Refl. reciproc. *Își întorceau privirile unul către altul, înțelegîndu-se fără cuvinte.* SADOVEANU, M. C. 88. ✦ Refl. reciproc. A trăi în bună înțelegere, în armonie.

3. Tranz. (De obicei urmat de o completivă directă) A constata, a vedea, a observa. *A! Nu mă vrea țara? Nu mă vreți voi, cum înțeleg?* NEGRUZZI, S. I 139. (Cu pronunțare regională) *Judecata și gustul se vor isca*

în ziua aceea în care vom înțălege că literatura este pîinea zilnică a unui neam. RUSSO, S. 91. ◇ Refl. pas. *Cînd s-a înțeles din cerdac că soseşte oaspete de devale, jupîneasa Maruşca a dat glas.* SADOVEANU, F. J. 614. ✦ (Regional) A afla, a auzi. *A fi vai de capul tău de-oi mai înțelege eu ceva despre tine.* SBIERA, P. 241.

4. Refl. (Urmat de determinări introduse prin prep. «cu») A ajunge la învoală, a cădea de acord, a se învoi, a conveni, a se împăca (cu cineva). *Înțelege-te cu moş Alexa baciul şi vindeți cît trebuie din oile canarale* (= îngrăşate) *ca să faceți bani.* SADOVEANU, B. 44. *Se înțelese cu el la cuvinte.* ISPIRESCU, M. V. 55. ◇ Refl. reciproc. *Nădăjduiesc că ne vom înțelege amîndoi.* NEGRUZZI, S. I 7.

5. Tranz. (Mai ales în propoziții negative, complementul fiind «nimic») A se alege sau a rămîne cu ceva, a cîştiga, a profita; a simți. *Nu ia banii cu fîrîita, că nu înțelege nimic aşa.* VLAHUȚĂ, O. A. III 188.

— Forme gramaticale: perf. s. *înțelesei*, part. *înțeles*.

ÎNȚELÉGERE, *înțelegeri*, s. f. Acțiunea de a (se) înțelege şi rezultatul ei.

1. Facultate, putere de a pricepe, de a pătrunde un fenomen, o situație, o idee. *Deodată, privind pieziş la ochii ei, avu înțelegerea că ea de mult bănuieşte toate.* SADOVEANU, B. 160. *Să se ducă la şcolile de adulți ca să învețe şi să-şi ascută înțelegerea.* id. E. 26. *Poeziile pe care le învață* [copiii] *pe dinafară... rămîn departe de înțelegerea lor.* VLAHUȚĂ, O. A. 188. ✦ (Învechit) Pricepere. *Mihai avea destulă înțelegere spre a constitui acest stat.* BĂLCESCU, O. II 289.

2. Bunăvoință față de situatia (grea a) cuiva, faptul de a lua parte la necazurile cuiva, de a le împărtăşi. *În ochii lui Matei, pînă atunci reci şi răi ca niște ochi de şarpe, scăpără o luminiță de înțelegere, de interes.* GALAN, B. I 413. *Rohenii, ori de cîte ori le-a stat în putință, s-au arătat oameni cu suflet şi cu înțelegere pentru cumpenile vieții.* id. Z. R. 45.

3. Aranjament, acord, învoială. *Pe estradă, după înțelegere, s-a urcat întîi Toma Ganovici, pe vremuri ceferist.* GALAN, Z. R. 17. ◇ Expr. A fun înțelegere (cu cineva) = a cădea de acord, a ajunge la învoială (cu cineva asupra unui lucru). *Venea să ia înțelegere cu Bologa în privința serviciului de noapte.* REBREANU, P. S. 63. ✦ Relații paşnice, prietenie, pace. *Oamenii sovietici sînt încredințați că colaborarea culturală internațională contribuie la progresul ştiinței, culturii, artei, la înțelegerea între popoare.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 373, 1/3. ◇ *Bună înțelegere* = acord deplin.

ÎNȚELENÍ, *înțelenesc*, vb. IV. 1. Intranz. (Despre pămînt) A se face tare, vîrtos; a se bătători, a se întări (prin necultivare din cauza secetei sau a frigului). *Boii în grajd se hodinesc, Grădinile înțelenesc.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 156, 11/4. *Vîntule, du-te de-i spune Că zăbavele nu-s bune, Că lelița-i duce dorul, I-a înțelenit ogorul.* ALECSANDRI, T. 1590. ◇ Tranz. *Soarele ieşi iarăşi pe cer şi cu căldura sa dogorî şi înțeleni huma cea jilavă.* ODOBESCU, S. III 278.

2. Intranz. Fig. A rămîne nemişcat; a înlemni, a încremeni, a împietri. *Văzînd astă dihanie spurcată, flăcăiandrii înțeleniră în loc înghețați de frică şi-şi aşteptau ceasul pierzării.* POPESCU, B. II 49. *Labele unui gîndac... înțelenesc sub jocul unui copil crud.* CARAGIALE, O. I 294.

3. Refl. A se întepeni. *S-a înțelenit plugul În o rădăcină de lăptucă şi nu poate să-l mai ducă.* PĂSCULESCU, L. P. 25. ◇ Tranz. *Văzui oamenii arînd Cu plugurile în rînd. Numai plugulețul meu L-a-nțelenit dumnezeu.* TEODORESCU, P. P. 291. (Fig.) *Foamea îi slăbise puterile şi-i înțelenise gîndurile.* MARIAN, O. I 181.

ÎNȚELENÍRE, *înțeleniri*, s. f. Acțiunea de a (se) înțeleni şi rezultatul ei.

1. Întărire, învîrtoşare, bătătorire a pămîntului (din cauza necultivării, a secetei sau a frigului).

2. Fig. Încremenire, întepenire. *Cît mergea, se-aprindea de jale şi de dor, încît căzu într-o... înțelenire foarte groazavă.* GORJAN, H. II 230.

ÎNȚELENÎT, -Ă, *înțeleniți, -te*, adj. 1. (Despre pămînt) Bătătorit, învîrtoşat, tare (din cauza necultivării, a secetei sau a frigului). *Boliştea aceasta... făcea să rămîie pămîntul înțelenit şi să putrezească grînele în lanuri.* ANGHEL, PR. 109. *Duc turmele de pui să pască țarinile înțelenite.* ODOBESCU, S. III 14. *Pămînturile erau înțelenite şi necultivate.* I. IONESCU, M. 284.

2. Fig. Înlemnit, încremenit, nemişcat; întepenit. *O ceață... se risipea mereu în frigul înțelenit.* REBREANU, N. 67. *E liniştit — acea liniște la mării, care, înțelenită în fine, vrea să se odihnească după zbuciumul unui năprasnic uragan.* CARAGIALE, M. 39.

ÎNȚELEPCIÚNE s. f. 1. Capacitate superioară de înțelegere şi judecare a lucrurilor, implicînd o cunoaştere adîncă a realității, experiență şi echilibru. *Din nenorocire, înțelepciunea nu se cumpără şi nu se poate împrumuta.* C. PETRESCU, A. 445. *Vai! tot mai gîndeşti la anii cînd visam în academii, Ascultînd pe vechii dascăli cîrpocind la haina vremii, Ale clipelor cadavre din volume stînd s-adune Si-n a lucrurilor peteci căutînd înțelepciune?* EMINESCU, O. I 140. *Apologul, ca şi proverbul, au fost totdeauna înțelepciunea națiunilor.* NEGRUZZI, S. I 336. ◇ (Personificat) *Eu am fost cel dintîi fulger între viață şi moarte, zice înțelepciunea. Eu am fost aşezată din veşnicie înaintea tuturor începuturilor.* SADOVEANU, D. P. 176. *Se băgă de seamă după port şi aşezare, după frunte şi zîmbire, că ulta nu puteu fi decît Înțelepciunea.* DELAVRANCEA, S. 93.

2. Prudență, chibzuință, socoteală. ◇ Loc. adv. Cu înțelepciune = (în mod) înțelept, chibzuit, prudent. *Se vedea cît de colo că vorbea cu înțelepciune şi supunere.* ISPIRESCU, L. 22. Fără înțelepciune = (în mod) neînțelept, imprudent, orbeşte. *Bathori poruncise săcuilor săi ca să nu se încumeteze fără înțelepciune în noroc şi să nu întreprinză nimic pînă nu va veni el însuşi.* BĂLCESCU, O. II 104.

ÎNȚELÉPT, -EĂPTĂ, *înțelepți, -te*, adj. 1. (Despre oameni) Înzestrat cu înțelepciune (1), cu o capacitate superioară de înțelegere şi judecare a lucrurilor, pe baza cunoaşterii şi a experienței; cuminte. *Peste ce profesor înțelept şi iscusit a dat!* CREANGĂ, A. 18. *Pune-mă de om cuminte, Om cuminte şi-nțelept Dar cu jale mare-n piept!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 307. ◇ (Substantivat) *Rostise pe «deocamdată» ăsta, tărăgănîndu-l ca un înțelept.* GALAN, B. I 221. (Cu pronunțare regională) *O frunte naltă, pleşuvă, încrețită de gînduri, ochii suri boltiți adînc... îi da arătarea unui înțălept din vechime.* EMINESCU, N. 52. *Un înțălept... trebuie a îndrepta greşalile altora.* DRĂGHICI, R. 13 ✦ (Despre mintea, înfățişarea, acțiunile sau manifestările omului) Care exprimă înțelepciune; plin de înțelepciune, izvorît din înțelepciune, datorit înțelepciunii. *Azi de mine poate au nevoie, Suflete, acum fii înțelept!* BENIUC, V. 41. [Neculce] *în marginile limbii simple şi înțelepte, a adunat în cronica lui comori de frumuseți artistice.* SADOVEANU, E. 12. *Ruben îşi netezi încet barba şi o adîncă întristare era scrisă pe fața lui bătrînă şi înțeleaptă.* EMINESCU, N. 55. *Cumpăna gîndirii ai cumpănit-o drept, Croind pe limba veche al tău sfat înțelept.* BELDICEANU, P. 134.

2. Prevăzător, chibzuit. *Omul înțelept îşi cumpără iarna car şi vara sanie.* ▭ *Cred că ea e mai înțeleaptă ca tine şi nu va cere despărțirea!* REBREANU, R. I 233. ◇ (Adverbial) *Socotise totuşi că e mai înțelept să înlăture orice prilej de neplăceri neprevăzute.* STĂNOIU, C. I. 77.

ÎNȚELEPȚÉȘTE adv. În mod înțelept, cu judecată, cu chibzuială. *Înțelepțește ai grăit... răspunserā cea mai mare parte din sfetnici.* ISPIRESCU, L. 327. ✧ Fig. [Boii] *pășesc liniștiți, înțelepțește, și în ochii lor cuminți și negri parcă se răsfrînge și mai tare fața neagră a pămîntului scormonit de plug.* GÎRLEANU, L. 38.

ÎNȚELÉS[1], *înțelesuri*, s. n. Semnificație (a unui lucru, a unei vorbe, a unui gest etc.) tîlc, sens. *Fricā în adevāratul înțeles al cuvîntului nu-mi era, dar simțeam o greutate în piept.* SADOVEANU, O. VI 9. *Iată, ciutele au pășit din mal în undă și ascultă înțelesul vîntului pogorît încet.* ARGHEZI, P. T. 157. *Și vorbesc cu-atît de multe înțelesuri.* EMINESCU, O. I 121. ✧ Loc. adj. și adv. **Pe înțeles** sau **pe înțelesul tuturor** = putînd fi priceput de oricine; lămurit. *Vorbea... explicînd pe înțelesul unor copii, elevi din școala primară, cîte feluri de sol sînt și cum se lucrează fiecare.* GALAN, B. I 237. **Cu înțeles** = cu un tîlc adînc, cu o anumită semnificație, cu rost. *De la el, Lipan deprinsese și unele vorbe adînci, pe care le spunea cu înțeles, la vreme potrivită.* SADOVEANU, B. 7.

ÎNȚELÉS[2], **-EÁSĂ**, *înțeleși, -se*, adj. (În loc. adj. și adv.) **De la sine înțeles** = sigur, cert, fără îndoială.

ÎNȚELINĂ, *înțelinez*, vb. I. Tranz. A semăna grîul de toamnă pe ogoarele de porumb înainte de culesul acestuia, îngropînd semințele în pămînt cu ajutorul sapei. (Refl. pas.) *Dacă toamna culesul popușoilor întîrzie, și dacă gospodarul se teme că nu va putea sămăna grîul de toamnă din pricina uscăciunii sau a vremii rele, atunci grîul se înțelinează.* PAMFILE, A. R. 104.

ÎNȚELINÁRE s. f. Acțiunea de a înțelina; procedeu (folosit rar la noi) de a semăna grîul de toamnă pe ogorul în care porumbul se află încă în picioare.

ÎNȚELINĂTÓR, *înțelinători*, s. m. Cel care lucrează cu sapa la înțelinatul grîului. (Cu pronunțare regională) *Cînd grîul se înțelinează, se seamănă mai întîi printre popușoii uscați, iar în urmă vin înțălinătorii cu sapele.* PAMFILE, A. R. 104.

ÎNȚEPĂ, *înțép*, vb. I. Tranz. **1.** A împunge ușor, a străpunge cu un vîrf ascuțit; a înghimpa. *Un țînțar îl înțepă așa de tare, încît îl deșteptă.* ISPIRESCU, L. 245. *Poteca n-o mai vedea, Mărăcini o înțepa.* ANT. LIT. POP. I 368. *Mă-nțeapă barba ta.* ȘEZ. I 237. ✧ (Urmat de determinări introduse prin prep. „cu”, arătînd instrumentul) *L-a înțepat cu un ac.* ✧ Fig. *Zărirā umbrele negre ale pasărilor cum treceau ca săgeata, înțepînd asfințitul cu unghiul lor ascuțit.* DUMITRIU, B. F. 134. *Un pescăruș văzdulul îl înțeapă.* DRAGOMIR, P. 52. *Ismailitenii au început a înțepa cu trupele lor de pradă hotarul Moldovei.* SADOVEANU, F. J. 739. ✧ Refl. *O, dar cum plîngeai aseară, Cînd te-ai înțepat la deget!* TOPÎRCEANU, B. 57. *Și prin mărăcini mă-nțep.* ȘEZ. I 287. ✦ Intranz. (Despre băuturi) A da o senzație de înțepătură, a avea un gust acidulat; a fi acrișor. *Acest vin înțeapă.*

2. Fig. (Cu privire la persoane) A critica ironic, răutăcios; a adresa aluzii sarcastice. *Frusina... îl înțepa, cînd și cînd, cu cîte o vorbă.* GALACTION, O. I 137. ✧ Absol. *În predicile sale de pe amvoanele bisericilor, înțepa ca vespea.* CREANGĂ, A. 136.

3. (Învechit) A trage, a vîrî în țeapă. *Înțepa pe un boier alāturea c-un mojic de rînd, tîlhar la drumul mare.* SADOVEANU, O. VII 118. *Spînzurați-l! înțepați-l! tăiați-l... Strigară haiducii.* NEGRUZZI, S. I 120. *Ștefan-vodă se gîndea Că tot e a-l înțepa Ori de gît a-l spînzura, Și poruncă poruncea Ca să scoată pe Corbea.* TEODORESCU, P. P. 530.

ÎNȚEPÁRE, *înțepări*, s. f. Acțiunea de a (se) înțepa.

ÎNȚEPÁT, -Ă, *înțepați, -te*, adj. **1.** Împuns (cu ceva ascuțit). ✦ Fig. Neplăcut surprins, atins, jignit. *Baciu tresări înțepat.* REBREANU, I. 27.

2. Fig. (Despre oameni și manifestările lor) Îngîmfat, mîndru, fudul; înfumurat, închipuit. *Cecilia ... avea și haină nouă, ceea ce pe fete le face totdeauna foarte înțepate.* SLAVICI, N. I 315. *Cocoana... coboară din caretă și intră foarte înțepată în prăvălie.* CARAGIALE, O. II 82. ✧ Expr. **Înțepat la vorbă** = care înțeapă cu vorba; înțepător, ironic, sarcastic. **Înțepat la minte** = ascuțit la minte, inteligent. *Măi copile mic de stat, Dar la minte înțepat...* TEODORESCU, P. P. 441.

3. Fig. Supărat, morocănos, ursuz. *Eu nu-s ca tine să stau înțepată toată ziua, fiindcă m-a respins un domn.* C. PETRESCU, C. V. 117. *Toată înaintea amiezii fusese înțepată. Îi veni să se certe cu bucătăreasa, cu fata din casă.* AGÎRBICEANU, S. P. 42. ✧ (Adverbial) *Vorbea din ce în ce mai înțepat.* DUMITRIU, N. 35.

ÎNȚEPĂTÓR, -OÁRE, *înțepători, -oare*, adj. **1.** Care înțeapă. *Vîntul... fuge nebun Printre tufe-nțepătoare.* ALECSANDRI, P. A. 132.

2. Fig. (Despre băuturi, mirosuri etc.) Care provoacă o iritație, care dă o senzație de înțepătură; pișcător. *Vin cu gust înțepător. Miros înțepător de acid fenic.* ▭ *Mirosea a fum: flori uscate, grămădite prin colțuri și-n grindă, amestecau cu fumul mireasmă înțepătoare.* SADOVEANU, B. 47.

3. Fig. (Despre vorbe, aluzii etc.) Sarcastic, ironic, mușcător. *Doctorul se făcu roșu. Îi venea să răspundă cu o vorbă mai înțepătoare, dar se temea să nu se încurce din nou.* D. ZAMFIRESCU, R. 204. ✧ (Adverbial) *Femeia, neliniștită... se întorcea către camion și se răstea înțepător, cu arțag.* DUMITRIU, N. 234.

ÎNȚEPĂTÚRĂ, *înțepături*, s. f. **1.** Împunsătură; efectul produs de o înțepare și locul unde s-a produs aceasta; (la pl.) furnicături (sub piele). *Înțepătură de viespe.* ▭ *Înțepături dese, ca de perie, i se ridicau din tălpi către genunchi, furnicîndu-i mușchii și oasele.* MIHALE, O. 190. *Oricîte înțepături mi-au alergat din ceafă pînă în tălpi, totuși am răspuns ca un viteaz.* GALACTION, O. I 82. *Parcă s-au mai alinat înțepăturile reumatismului.* CARAGIALE, O. II 228. ✧ (Poetic) *Înțepăturile reci ale ploii.* DUMITRIU, N. 151. ✧ Fig. *Se înălțau stelele cele dintîi, palide înțepături albe pe boltă, împrejurul luceafărului.* DUMITRIU, V. L. 97.

2. Fig. Aluzie răutăcioasă, vorbă ironică. *Nevasta înțelegea ceva, dar era bănuitoare... și deprinsă să răsară la orice înțepătură.* SADOVEANU, B. 8.

ÎNȚEPENEÁLĂ s. f. (Rar) Starea unui lucru sau a unei ființe țepene; înțepenire.

ÎNȚEPENÍ, *înțepenesc*, vb. IV. **1.** Intranz. A deveni țeapăn, imobil, inert; a nu se mai putea mișca; a înlemni, a încremeni. *Îi pieri orice grai și înțepeni tot, ca un lemn.* GALACTION, O. I 298. *Ia mai dă-te și d-ta oleacă pe jos, pîn-om sui dealul, că nu mi-i de alta, dar mă tem că-i înțepeni în căruță.* CREANGĂ, O. A. 122. *Pe jilțul lui de piatră înțepenește drept.* EMINESCU, O. I 99. ✧ Tranz. *Crede, mîndro, n-am venit, Că somn greu m-a-nțepenit Ling-un păr, mîndro-nflorit.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 237.

2. Refl. Fig. A lua o poziție rigidă, dîrză. *Perceptorul se înțepeni în mijlocul odăiței și se uită împrejur cercetător.* REBREANU, R. I 198. *Deschise ușa-n lături și se-nțepeni dîrz dinaintea bătrînei.* VLAHUȚĂ, N. 130. *Manea-n scări se-nțepenea.* ALECSANDRI, P. P. 73.

3. Tranz. A fixa. *Înnodă funia Sîmbotinei de belciugul de fier înțepenit în zid și plecă.* MIHALE, O. 504. *Puse Greuceanu cuiul la capul osiei, îl înțepeni bine, se urcă în căruță, și pe ici ți-e drumul!* ISPIRESCU, L. 226.

◇ Refl. *Barca lui se înțepenise între niște stînci.* EMINESCU, N. 126.

ÎNȚEPENÍRE, *înțepeniri,* s. f. Faptul de a (se) înțepeni.

1. Înlemnire, încremenire.
2. Fixare.

ÎNȚEPENÍT, -Ă, *înțepeniți, -te,* adj. 1. Făcut sau devenit țeapăn; înlemnit, încremenit; rigid. *Se ridică greu, cu genunchii înțepeniți.* DUMITRIU, N. 121. *Baba stă întinsă pe laiță și înțepenită ca moartă.* EMINESCU, N. 21.

2. Fixat, întărit.

ÎNȚEPÓS, -OÁSĂ, *înțepoși, -oase,* adj. (Rar) Înțepător. (Adverbial) *Vîntul s-a mai potolit; s-a luminat a ploaie; lumină cețoasă; începe să cearnă mărunt și-nțepos.* CARAGIALE, O. I 334.

ÎNȚESÁ, *înțés,* vb. I. Tranz. A umple tare, a îngrămădi (o cantitate mare) într-un loc limitat; a îmbîcsi. V. îndesa, ticsi. *Două cergi grosolane, înțesate cu fire de fîn.* DUMITRIU, N. 151. *Străzile din centru erau înțesate, abia puteai răzbate.* SADOVEANU, O. VI 477. *Peronul gării... este înțesat de lume.* CARAGIALE, N. S. 61. ◇ Refl. pas. *La fiecare oprire, vagoanele acelea se înțesau mai tare, urcau soldați cu mantale ude.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 111, 6/1. ✦ Refl. A deveni mai des, a se îndesi; a crește în intensitate. (Fig.) *Tusea aceea de uriaș se înțesa și obuzele cădeau unul după altul.* CAMILAR, N. I 55.

ÎNȚESTÁT, -Ă, *înțestați, -te,* adj. (Neobișnuit) Încăpățînat, îndărătnic. *Oamenii, dacă îl văzură atît de înțestat, îi arătară drumul și-l lăsară să se ducă.* ISPIRESCU, L. 138.

ÎNȚINÁ, *înținez,* vb. I. Tranz. (Regional) A întări foarte puțin, a rezema ușor, a sprijini slab. (Refl. pas.) *Gardurile prindeau a se înțina, cîrpite cu nuiele.* CAMILAR, N. II 400.

ÎNȚINÁT, -Ă, *înținați, -te,* adj. (Regional, despre obiecte) Care abia se susține, slab sprijinit, gata să cadă. *Pornește ușor prin sălță și împinge o ușă de-abia înținată.* SADOVEANU, O. III 558. *Valul năprasnic dărîmă un părete abia înținat.* id. V. F. 110. *Umple groapa cu jaratec și cu lemne putregăioase, ca să ardă focul mocnit. După asta așază o leasă de nuiele numai înținată.* CREANGĂ, P. 29.

ÎNȚOLÍ, *înțolesc,* vb. IV. Refl. (Familiar) A-și face, a-și procura haine (noi), a-și face toată îmbrăcămintea (necesară); fig. a parveni. *Și-i mai și rămase* [din bani] *cu ce să se înțolească el, nevasta și copiii lui.* ISPIRESCU, la TDRG. *Se-nțolește de la unul ș-altul de pomană.* CARAGIALE, O. I 303. ◇ Tranz. *Scoase... un rînd de haine mîndre... și înțoli pe biata femeie cu ele.* La TDRG.

ÎNȚOLÍT, -Ă, *înțoliți, -te,* adj. (Familiar) Îmbrăcat bine, cu haine noi; fig. parvenit. *Era nepotul unui cafegi-bașa... înțolit din mănoase otcupuri.* C. PETRESCU, A. R. 11. *Care mai bine-nțoliți, Care rupți și jerpeliți.* TEODORESCU, P. P. 587.

ÎNȚURȚURÁT, -Ă, *înțurțurați, -te,* adj. (Rar) Acoperit de țurțuri, plin de țurțuri. (Poetic) *Cînta voios sub crengi un șipot, cînta din zori și pînă-n seară, Dar a venit un vînt de gheață și pe cleștarul apei sale Și-a-ntins înțurțurata-i gură ca un voinic trudit de cale.* ANGHEL, P. 16.

ÎNÚNTRU adv. v. **înăuntru.**

ÎNVĂLĂTUCÍ, *învălătucesc,* vb. IV. Tranz. A înfășura, a încolăci; a face ghem, sul, vălătuc. *Ce zici dumneata de asta? a urmat ea scuturîndu-și zulufii învălătuciți în hîrtie.* SADOVEANU, N. F. 138. *Apucă pe păunaș adormit, îl învălătuci în scutece și în șorț.* GALACTION, O. I 165. *Învălătucește struna pe deget și o face ghemușor.* SEVASTOS, N. 5. ◇ Refl. Fig. *Acum norii de fum negru... se învălătuceau înălțîndu-se pînă se topeau iar în văzduhul gălbui și tulbure.* CAMIL PETRESCU, O. II 228.

ÎNVĂLĂTUCÍRE, *învălătuciri,* s. f. Acțiunea de a învălătuci și rezultatul ei; p. ext. construirea pereților unei case (țărănești) din vălătuci. *Arhitrava orizontală este... terminată la cele două capete ale ei cu învălătuciri aurite.* CAMIL PETRESCU, O. II 409.

ÎNVĂLĂTUCÍT, -Ă, *învălătuciți, -te,* adj. Înfășurat, încolăcit; (despre fire) depănat, făcut ghem; (despre pînză, covoare etc.) făcut sul (sau val). *Nu trecu mult și-n lumină răsări mușamaua învălătucită.* DUNĂREANU, N. 14. ◇ Fig. *Cînd și cînd, prin ruptura norilor ce se rostogoleau ca ghemuri uriașe de păcură învălătucită, stelele își arătau strălucirea.* ARDELEANU, D. 172.

ÎNVĂLMĂȘÁG, *învălmășaguri,* s. n. Învălmășeală; luptă, încăierare. *Toți oamenii aceștia se bătuseră cu tabăra lui Satan și colb au făcut-o... După învălmășag, Satan fugise din munți.* CAMILAR, T. 38. *Nimeni nu știe ce-o mai fi făcînd, în îndepărtatul sat dobrogean, Maranda, dacă mai e vie ori dacă, în învălmășagul luptelor care s-au dat pe acolo, n-o fi murit cu copii cu tot.* STANCU, D. 498. *Se loviră într-un învălmășag de glasuri, de vaiete, de împușcături.* GÎRLEANU, L. 33.

— Variantă: **vălmășág** (CREANGĂ, P. 53, ALECSANDRI, T. 1516, NEGRUZZI, S. I 264) s. n.

ÎNVĂLMĂȘÁT, -Ă adj. v. **învălmășit.**

ÎNVĂLMĂȘEÁLĂ, *învălmășeli,* s. f. 1. Amestecătură de-a valma, forfoteală a unei mulțimi în dezordine; înghesuială, îngrămădeală, îmbulzeală, neorînduială, agitație; p. ext. zgomot mare, gălăgie, zarvă. *Și pe cînd se luptă capii cu grozava-nvălmășeală, Călărimea... Pe monarc îl urmărește.* MACEDONSKI, O. I 105. *Învălmășeala lumii, casele mari... îi ațîțau curiozitatea.* VLAHUȚĂ, O. A. 96. ◇ Fig. *Umerii fetei se zguduiră mai tare de învălmășeala plînsului.* SADOVEANU, M. C. 171.

2. Luptă, încăierare. *O învălmășeală iute se iscă în pîlcul de călăreți, țipete de moarte sfîșiară glasul vijeliei și prăbușiri grele zguduiră pămîntul.* SADOVEANU, O. I 149. *Jap se ținea mai deoparte și, cînd învălmășeala era în toi, pornea ca o ghiulea în dulăul vrăjmaș.* GALACTION, O. I 309. *Din mijlocul acelei învălmășeli groaznice, se auziră deodată mai multe detunături de carabină.* BUJOR, S. 128.

— Variantă: **vălmășeálă** (NEGRUZZI, S. I 347) s. f.

ÎNVĂLMĂȘÍ, *învălmășesc,* vb. IV. 1. Tranz. A amesteca de-a valma, a pune în dezordine, a arunca claie peste grămadă. *Măgdălina învălmăși cărțile, le aruncă în sită și împinse sita sub divan.* SADOVEANU, Z. C. 210. *Vifornițele suflă pe-ntinderi înghețate, Învălmășind ca ceața perdele de zăpadă.* D. BOTEZ, F. S. 75. *Îi învălmăși și îi puse pe fugă.* ISPIRESCU, M. V. 59. ◇ Refl. Fig. *Amintiri tulburi i se învălmășeau în minte.* SADOVEANU, O. IV 361.

2. Refl. (Rar) A se încurca, a se zăpăci, a se tulbura. *Prin mintea-i înfierbîntată i se învălmășea în fugă imaginări însîngerate.* BART, S. M. 73. *Moțoc... se învălmășea în vorbă.* NEGRUZZI, S. I 153.

— Variantă: **vălmășí** (PISCUPESCU, O. 1) vb. IV.

ÎNVĂLMĂȘÍRE, *învălmășiri,* s. f. Acțiunea de a (se) învălmăși și rezultatul ei; învălmășeală. (Fig., atestat în forma *vălmășire*) *O necurmată a minții vălmășire.* NEGRUZZI, S. II 210.

— Variantă: **vălmășíre** s. f.

ÎNVĂLMĂȘÍT, -Ă, *învălmășiți, -te,* adj. 1. Amestecat, aruncat de-a valma, în neorînduială, în dezordine; îngrămădit, îmbulzit. *Lăstunii din ajun făceau în*

jurul turlei bisericii aceleași cercuri, aceleași săgetări învălmășite. SADOVEANU, O. VII 208. *La marginea satului începea coasta lină cu sute de parcele... învălmășite și încurcate.* REBREANU, I. 51. ✦ (Despre obiecte) Dezordonat, răvășit. *Ghemuită într-un ungher al iatacului, cu straiul învălmășit pe ea și boțit.* SADOVEANU, D. P. 99.

2. Fig. (Despre oameni, p. ext. despre gînduri, minte) Zăpăcit, tulburat, buimăcit, încurcat, dezorientat, confuz. *Gînduri învălmășite îi năvăleau năprasnic la porțile minții.* VLAHUȚĂ, O. A. 123. *Capii umblau învălmășiți; fără să știe ce să facă.* BĂLCESCU, O. II 118. ✧ (Adverbial) *Mintea-mi arde-nvălmășită.* VLAHUȚĂ, P. 83. *Acest răvaș e pentru tine, zise Iliescu învălmășit.* NEGRUZZI, S. I 22.

— Variante: **învălmășát, -ă** (SADOVEANU, O. VI 29, ODOBESCU, S. II 6), **valmășít, -ă** (BENIUC, V. 79, MACEDONSKI, O. III 48) adj.

ÎNVĂLUÍ, *învălui*, vb. IV. 1. Tranz. A acoperi (cu un văl, cu o învelitoare); a înveli, a înfășura. *Învălui copilul în scutece.* ▭ *Vulturii s-au oprit în lumină piept în piept... Unul își întinse aripa ca să-l învăluie pe celălalt.* ARGHEZI, P. T. 106. *Spune-mi gura cui i-o dai? Dă-mi-o mie... S-o învălui în hîrtie.* HODOȘ, P. P. 165. ✧ Refl. *Cu albele văluri subțiri Mă-nvălui ca-n aripi de pază.* TOMA, C. V. 121. ✦ Fig. A cuprinde din toate părțile; a împresura, a năpădi. *Niciodată n-o să iasă Luna — palidă crăiasă — Să te-nvăluie cu raze.* BENIUC, V. 18. *Cînd deschiseră ușa, îi învălui deodată lumina soarelui.* SADOVEANU, O. IV 69. *Noaptea învăluia muntele, rece și umedă.* C. PETRESCU, S. 219. ✦ A acoperi (focul) cu un strat de pămînt, de cenușă etc., ca să ardă mocnit; a înveli. *Dac-am văz't că nu mai vii, Focul eu învăluii.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 144. ✦ Refl. (Despre foc sau flăcări) A fi expus forței vîntului, a fi răscolit de vînt; a se micșora, a scădea în intensitate. *Focul ardea vioi și cîteodată se învăluia la filfîirile vîntului.* SADOVEANU, O. VI 247. ✧ Tranz. *Ce vînt! ce vînt! șopti baba clătinînd din cap; uite, îmi învăluie și focul.* SADOVEANU, O. I 330.

2. Tranz. A cuprinde cu privirea un ansamblu; a privi dintr-o perspectivă îndepărtată, a urmări ceva sau pe cineva de departe sau de sus. *Mama-n picioare, de lîngă fereastră, mă învăluie într-o căutătură de mîngîiere.* VLAHUȚĂ, O. A. 427.

3. Refl. A se mișca de colo pînă colo, a se învîrti, a da tîrcoale. V. înfășura. *Stoluri de ciori, cîrîind sălbatic, începură să se învăluie peste sat.* AGÎRBICEANU, S. P. 30.

4. Tranz. A întreprinde o manevră ofensivă asupra flancului și spatelui unei unități inamice; a înconjura. *Tinzînd să ajungă a învălui aripa de la deal a dușmanilor lui, își ducea din ce în ce mai iute pîlcul lui de călărime.* SADOVEANU, O. VII 11.

5. Refl. A se amesteca, a se contopi. (Fig.) *Afară veneau vîntul și ploaia, învăluindu-i-se cu gîndurile.* SADOVEANU, N. P. 131.

— Prez. ind. și: *învăluiesc* (ALECSANDRI, P. III 161).

ÎNVĂLUIÁLĂ, *învăluieli*, s. f. (Învechit și arhaizant) 1. Învălmășeală, îmbulzeală. *Tocma într-acea învăluială Străjile s-aud strigînd.* BUDAI-DELEANU, Ț. 274.

2. Necaz, neajuns, supărare; p. ext. asuprire. *Bine ar fi să nu se facă săracului învăluială.* CAMILAR, N. II 295.

ÎNVĂLUÍRE, *învăluiri*, s. f. Acțiunea de a (se) învălui și rezultatul ei.

1. Învelire, acoperire; fig. revărsare. *Barba albă se revarsă ca o învăluire de omăt pe piept.* SADOVEANU, O. I 283.

2. Manevră ofensivă de încercuire a flancului și spatelui inamicului. *Într-o mișcare iute de învăluire, trebuiau să grămădească pe dușmani în cotitura Prutului.* SADOVEANU, O. VII. 10.

3. Vîrtej, învolburare. *Din spate îi spulbera încă învăluirea vîntului.* SADOVEANU, M. C. 162. *Bătea un vînt încet și aducea învăluiri de stropi, — și ulițele erau pustii; nimeni nu trecea pe acolo pe o așa vreme.* id. O. III 30.

4. Fig. (Învechit) Tulburare; frămîntare. *Să-l lăsăm întru învăluirea gîndurilor cu care se luptă.* DRĂGHICI, R. 162.

ÎNVĂLUÍT, -Ă, *învăluiți, -te*, adj. Înfășurat, învelit, acoperit. (Fig.) *Glasu-i era cald și învăluit, umbrit parcă de păreri de rău.* SADOVEANU, O. I 536.

ÎNVĂLUITÓR, -OÁRE, *învăluitori, -oare*, adj. 1. Care învăluie, înfășoară, învelește, acoperă; p. ext. care ocrotește, ocrotitor; blînd, domol. *La glasul acela învăluitor al sfințitului Amfilohie, comisul Simion își simți inima bătînd.* SADOVEANU, F. J. 344. *Nu doresc altceva decît iubirea ta lîngă mine... învăluitoare.* CAMIL PETRESCU, T. II 271. *Era înăltuță, delicată și avea niște ochișori verzi cu luciri umede învăluitoare.* REBREANU, R. I 181.

2. (Mil.) Care acționează asupra flancului și spatelui inamic; care înconjură, împresoară. *Coloana din dreapta începe foarte prudentă lupta pentru ca să dea timp navelor învăluitoare să ajungă în poziție de tragere.* CAMIL PETRESCU, T. II 175.

— Pronunțat: *-lu-i-*.

ÎNVĂLURÁ, *învălurez*, vb. I. Tranz. A mișca în valuri, a ondula; a frămînta, a agita. *Grîul... ajungea la genunchi. În răstimpuri trecea prin el cîte o adiere de vînt, învălurîndu-l ca pe un lac de smarald.* SANDU-ALDEA, U. P. 57. ✦ Refl. și intranz. A face valuri. *Apa se învălura ușor.* ▭ *Holda verde se legăna ușor în bătaia vîntului, învălura, susura, avea o mlădiere de apă.* SANDU-ALDEA, D. N. 18.

— Variantă: **văluri** (PĂSCULESCU, L. P. 18) vb. IV.

ÎNVĂLURÁRE, *învălurări*, s. f. Acțiunea de a (se) învălura și rezultatul ei; ondulare; frămîntare, agitare.

ÎNVĂLURÁT, -Ă, *învălurați, -te*, adj. 1. Care se mișcă întocmai ca valurile, care face valuri; ondulat, unduios; agitat, frămîntat. *Plutea-n Siret un soare-nvălurat, Săreau, să prindă cîte-o gîză, crapii.* DRAGOMIR, S. 37. *Ploaia spăla grîul învălurat de toamnă.* C. PETRESCU, A. 150. *Aurul învălurat al grîului.* SANDU-ALDEA, U. P. 158.

2. (Despre un teren) Cu ridicături de același nivel, cu încrețituri, cutat. *Regiunea învăluratâ a dealurilor.*

— Variante: **învălurít, -ă, vălurát, -ă** (MACEDONSKI, O. III 21), **vălurít, -ă** (DUMITRIU, V. L. 112) adj.

ÎNVĂLURÍT, -Ă adj. v. **învălurat**.

ÎNVĂPĂIÁ, *învăpăiez*, vb. I. Refl. (Mai ales poetic) 1. A se aprinde ca o văpaie, a căpăta culoarea roșie; (despre fața omului) a se înroși (din cauza unui aflux de sînge). *Cerul se învăpăiase de tot spre apus.* BASSARABESCU, S. N. 163.

2. Fig. A se înflăcăra, a se însufleți, a se entuziasma. *Bietul băiat, învăpăiat de dorința d-a vedea oleacă darurile zinei... se îndupleca a se uita puțin înapoi.* POPESCU, B. III 132. *Făt-Frumos, unde-auzea, D-al ei dor se-nvăpăia.* TEODORESCU, P. P. 89.

ÎNVĂPĂIÁT, -Ă, *învăpăiați, -te*, adj. 1. (Mai ales poetic) Care arde cu văpăi, care s-a aprins (ca o văpaie); (despre fața omului) înroșit (din cauza unui aflux de sînge); (fig. despre ochi sau priviri) plin de foc, scînteietor, fierbinte. *Ai avut o altă bucurie, urmărind cum se înalță, învăpăiat și triumfător, soarele.* PAS, Z. I 46. *Tăcu și-și înfipse ochii învăpăiați în privirile ei.* SADOVEANU, O. VII 54. *Își simți obrazul învăpăiat și își stăpîni lacrimile.* C. PETRESCU, A. 453. ✦ (Despre aer, atmosferă) Încins, înfierbîntat,

fierbinte. *Nici o suflare de vînt nu mișca aerul învăpăiat.* HOGAȘ, M. N. 14.

2. Fig. Înflăcărat, însuflețit, entuziasmat, pasionat. *Cunoști învăpăiata dragoste ce ți-am purtat în suflet.* ALECSANDRI, T. 182. *Cele mai învăpăiate dorințe a celuia ce este... a dumitale prea plecat și supus fiu.* KOGĂLNICEANU, S. 63. ✦ (Despre fire, temperament etc.) Iute, pornit. *Eu nicicînd te-am auzit... Vorbind de crai și de-mpărați La sabie învăpăiați.* TEODORESCU, P. P. 111.

ÎNVĂPĂIÉRE, *învăpăieri,* s. f. (Mai ales poetic) Acțiunea de a se învăpăia și rezultatul ei.

1. Văpaie, foc; reflexe de lumină roșiatice. *Ducem-aș... La Neapoli ce scaldă, Răspîndind învăpăieri, Sînul ei în marea caldă.* ALECSANDRI, P. II 128.

2. Fig. Înflăcărare, însuflețire, entuziasm, pasiune. *Vreau să mă-nec de dulcea-nvăpăiere A celui suflet ce pe al meu știe.* EMINESCU, O. I 200. *Faptele științifice și faptele politice sînt amîndouă rezultatul unei lupte, începută de la întemeierea societăților și urmîndu-se cu învăpăiere în tot șirul veacurilor.* KOGĂLNICEANU, S. A. 91.

ÎNVĂSCÚT, -Ă, *învăscuți, -te,* adj. (Participiu al verbului învechit *învește*) Îmbrăcat, acoperit, înfășurat, învelit. *Piciorul învăscut într-un căltun roșu.* ODOBESCU, S. I 419. *Veneau toți copiii din casă, învăscuți leșește.* BĂLCESCU, O. I 18.

ÎNVĂȚ s. n. **1.** Obicei, obișnuință, deprindere. *Baba și-a uitat învățul: Bate-njură, dă din mîni: Dracilor, sînteți păgîni? Maica mea! Să stai cu bățul Ca la cîni!* COȘBUC, P. I 226. *Se lepăda de un învăț cu care trupul omului atît de lesne se deprinde.* SLAVICI, la TDRG. *Învățul are și dezvăț, nu știi dumneata?* CARAGIALE, O. I 64.

2. Povață, sfat, îndemn. *Îi spuse cum au rămas orfani de mamă... cum apoi la învățul mașterii-sa, tată-so-i dudui, adecă-i făcu pierduți prin pădure.* RETEGANUL, P. I 47. *Ce-ai făcut, măicuța mea? — Am și dăruit pe roșul, După cum ți-a fost învățul.* TEODORESCU, P. P. 529.

ÎNVĂȚÁ, *învăț,* vb. I. Tranz. **1.** (Cu privire la cunoștințe, deprinderi, lecții etc.) A-și însuși, a asimila; a studia. *Radu își învăța lecțiile pentru a doua zi.* VLAHUȚĂ, O. A. I 105. *Nu știe regulele vînătoriei... și voiește cu toate aceste să le învețe.* ODOBESCU, S. III 11. *Copilărise cu Ciubăr-vodă, cu care învățase carte la dascalul Pascal.* NEGRUZZI, S. I 246. ✧ (Urmat de un infinitiv sau de o completivă) *A învățat să cînte.* ▭ *Solul Chinei e bogat în minereuri și tinerii tehnicieni chinezi trebuie să învețe a le exploata* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 383, 6/5. *Am învățat a călări pe deșelate.* SADOVEANU, O. I 503. ✧ Absol. *Te-am întîlnit în parc mai de curînd, Cu alți studenți pe-o bancă învățînd.* D. BOTEZ, E. S. 11. *Gheorghe se ducea să învețe pe sub copaci, în grădină.* VLAHUȚĂ, O. A. I 118. *Nicu Bălcescu avea o mare dorință de a învăța.* GHICA, S. A. 141. ✧ Refl. *Să mă-nvăț și eu a scrie.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 26.

2. (Cu un al doilea complement, indicînd persoana instruită) A transmite (cuiva) un sistem de cunoștințe și deprinderi într-un domeniu oarecare. V. instrui. *Se silea din răsputeri să învețe pe Briceag un cîntec nou.* REBREANU, I. 21. *Să-i dai un băiet să-l învețe cojocăria.* CREANGĂ, P. 31. *Îl hrănesc, îl îmbracă și îl învață carte.* GOLESCU, Î. 56. *Dascăle prea învățate, Cel ce-nveți școlarii carte.* TEODORESCU, P. P. 254.

3. A deprinde, a obișnui, a deda (pe cineva cu ceva), a face (pe cineva) să se deprindă cu ceva, să-i vină gustul de a face ceva. *Tu m-ai învățat să cînt Din copilărie.* IOSIF, P. 54. ✧ (Poetic) *Alungă patimile mele, Pe veci strigarea lor o frînge Și de durerea altor inimi Învață-mă, stăpîne-a plînge.* GOGA, P. 6. ✧ Expr. (Mai ales în amenințări) **A învăța (pe cineva) minte** = a pedepsi (pe cineva) pentru a-l face să nu mai repete o greșeală, a da (cuiva) o pedeapsă exemplară. *Fă-mi loc să-l învăț eu minte!* DUMITRIU, N. 60. (Eliptic) *Scoboară-te jos, tîlharule, că te-oi învăța eu!* CREANGĂ, O. A. 57. **A învăța** (sau, refl., **a se învăța**) **minte** = a (se) cumințí. *Te-i învăța tu minte de altă dată.* CREANGĂ, P. 146. *Gură, tu, învață minte, nu mă spune nimărui!* EMINESCU, O. I 80. ✧ Refl. *Binele te-nvați-a-l face Ca albina mierea ei.* VLAHUȚĂ, O. A. 27. *Se învățase și el... a le alege așa, de pe deasupra.* CREANGĂ, P. 167. *Cu năravu te-ai învățat!* TEODORESCU, P. P. 152. ✧ Refl. pas. *Calul bătrîn nu se învață în ham.* ✦ A sfătui, a povățui (pe cineva) să facă ceva (arătîndu-i cum să procedeze). *Făcu precum o învață calul.* ISPIRESCU, L. 18. *Ce să faci? Să te învăț eu: boii tăi sînt mari și frumoși; ia-i și-i du la iarmaroc.* CREANGĂ, P. 39. *Tomșa! el te-a învățat a vorbi cu atîta dîrzie?* NEGRUZZI, S. I 139.

4. A trage o învățătură, a căpăta experiență. *Am învățat din întîmplarea asta că dușmanul se folosește de toate mijloacele.* CAMILAR, TEM. 101. ✧ Absol. *Pentru comuniști este lege a învăța din experiența maselor.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2704. *Noi, scriitorii, învățăm de la scriitorii sovietici, care au în urma lor o experiență de peste treizeci de ani.* STANCU, U.R.S.S. 153. ✧ Refl. *Cît are omul în lume viață Tot mereu învață și nu se învață.* PANN, P. V. I 13. *Să se-nvețe maicele Cum să-și deie fetele.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 172.

ÎNVĂȚĂRE, *învățări,* s. f. Acțiunea de a învăța și rezultatul ei; instruire, învățătură, studiu. *Învățarea unei limbi străine.* ✧ Expr. **Învățare de minte** = dobîndire de experiență; p. ext. cumințire, învățătură de minte.

ÎNVĂȚÁT, -Ă, *învățați, -te,* adj. **1.** Care știe multă carte; care posedă cunoștințe profunde; instruit, erudit, savant, doct, cultivat, cult; p. ext. priceput. *A auzit că oamenii învățați sînt fericiți și voiește ca fiul său să ajungă un om învățat.* DEMETRESCU, O. 102. *Omul învățat înțelept va fi.* CREANGĂ, A. 12. *Era un om foarte învățat și cunoscut pe vremea lui.* NEGRUZZI, S. I 245. ✦ (Substantivat) Savant. *Ocupînd un loc de frunte printre marii învățați ai poporului romîn, Dimitrie Cantemir a fost totodată un patriot înflăcărat, un luptător activ pentru cauza eliberării țării sale de sub jugul otoman.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2802. *Sosind la Paris, întîia... îngrijire fu a face cunoștința învățaților din astă capitală.* NEGRUZZI, S. II 152.

2. (Despre texte, cunoștințe, deprinderi) Studiat și reținut în memorie. *Un rol învățat.*

3. Deprins, dedat, obișnuit (cu ceva). *Nu-s cu dorul învățată.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 109.

4. (Despre animale) Care poate fi utilizat la anumite treburi; dresat, domesticit, îmblînzit. *S-a dus... să audă cum o fi cîntînd un măgar învățat.* CARAGIALE, O. I 375. *Are oi mai multe, Mîndre și cornute. Și cai învățați Și cîini mai bărbați.* ALECSANDRI, P. P. 1.

ÎNVĂȚĂCÉL, *învățăcei,* s. m. (Învechit; azi arhaizant sau familiar) Școlar, elev, discipol; ucenic. *Boierul Ștefan a fost învățăcel la venetieni și luptător la Trapezunt.* SADOVEANU, F. J. 517. *Nici un fierari n-avea în fierăria sa atîția învățăcei ca dînsul.* SBIERA, P. 248. *Învățături pe care zeiasca dădacă le împărtășise învățăcelului ei.* ODOBESCU, S. III 286.

ÎNVĂȚĂMÍNT, (1) *învățăminte,* s. n. **1.** Concluzie teoretică și practică a unei expuneri, a unei întîmplări, a unui eveniment etc.; învățătură. *Marile dezbateri științifice din Uniunea Sovietică în jurul problemelor filozofiei, lingvisticii, biologiei și fiziologiei, descoperirile remarcabile ale savanților sovietici în domeniul structurii materiei vii, al structurii atomului, al cosmogoniei constituie izvoare de prețioase învățăminte pentru cadrele noastre*

științifice și didactice. GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 464. *O notiță statistică foarte curioasă și plină de învățăminte.* CARAGIALE, S. U. 39.

2. Organizare a procesului de instrucție și de educație (în școală); procesul de instrucție și de educație a elevilor (în școală) (v. instrucție, educație); p. ext. totalitatea instituțiilor școlare. *În anii regimului de democrație populară învățământul a luat un puternic avînt.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2857. *În bugetul pe 1951 al R.P.R. 12% din totalul cheltuielilor au fost destinate pentru învățămînt.* IST. R.P.R. 749. ✧ *Învățămînt public* v. public. *Învățămînt elementar* v. elementar. *Învățămînt mediu* v. mediu. *Învățămînt superior* v. superior. *Învățămînt de partid* = formă de învățămînt organizat de partid în care se predau cunoștințe din domeniul ideologiei marxist-leniniste menite să ducă la ridicarea nivelului ideologic și profesional al oamenilor muncii.

3. Domeniu în care activează cadrele didactice.

ÎNVĂȚĂTÓR[1], **-OÁRE**, *învățători, -oare*, adj. (Învechit) Care învață, instruiește, sfătuiește. *O broșură învățătoare meșteșugului de a face zahar.* NEGRUZZI, S. I 3.

ÎNVĂȚĂTÓR[2], **-OÁRE**, *învățători, -oare*, s. m. și f. **1.** Persoană cu calificare specială, însărcinată cu instruirea și educarea elevilor din primele patru clase elementare. V. institutor *Drumul pe care sînt chemați să meargă învățătorii — și, în general, intelectualii devotați poporului — este drumul participării active la făurirea acestei vieți fericite pe care ne-o aduce construirea socialismului în patria noastră.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 465. *Învățătorii și profesorii au sarcina nobilă de a face să crească în fiecare elev setea de cunoștințe, pasiunea pentru învățătură.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2658. *Mă simt nefericit, mărturisea într-o seară Mitrea Cocor fierarului... căci am rămas fără învățător, cu tăblița și abecedarul ca niște frați muți, de la care nu pot afla nimic.* SADOVEANU, M. C. 70. ✦ Persoană care dă învățătură, care învață sau instruiește (pe cineva); maestru, preceptor, dascăl. *Învățătorul este pentru un tînăr aceea ce este și grădinarul pentru pom.* NEGRUZZI, S. I 8.

2. Inițiator, autor sau propagator al unei doctrine; îndrumător, sfătuitor, povățuitor.

ÎNVĂȚĂTORÍME s. f. Totalitatea învățătorilor. *Învățătorimea, legată de popor și devotată poporului, trebuie să lupte pe întregul front, pe frontul ridicării nivelului învățămîntului, al creșterii de cadre noi pentru industrie, agricultură, comerț, cooperație, pentru diferitele sectoare ale vieții culturale.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 464. *Învățătorimea de la sate are de jucat un rol de seamă în munca de întărire a alianței dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare.* REZ. HOT. I 108.

ÎNVĂȚĂTÚRĂ, *învățături*, s. f. **1.** Sistem de îndrumări teoretice și practice într-un anumit domeniu de activitate, doctrină; principiu teoretic sau practic. *Partidul Muncitoresc Romîn, călăuzit de învățăturile lui Marx, Engels, Lenin și Stalin, conduce și mobilizează clasa muncitoare, în fruntea forțelor întregului popor muncitor, în lupta pentru desființarea exploatării omului de către om și pentru construirea socialismului.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 176. *Tezaurul învățăturii leniniste este imens. El reprezintă continuarea și îmbogățirea învățăturii marxiste în noile condiții ale epocii imperialiste.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 120, 1/1. *Învățătura stalinistă despre limbă se dovedește a fi în domeniul toponimiei o călăuză tot atît de sigură ca și în acela al lingvisticii.* IORDAN, N. L. XII.

2. Cunoștințe, cultură; înțelepciune. *L-au trimes, că-i om cu-nvățătură, Poate că va face bine țării.* BENIUC, V. 136. *Învățătură am dobîndit de la unii și de la alții și de prin cărți.* SADOVEANU, P. M. 17. *Dormeau una peste alta vro cîteva sute de cărți vechi... pline de învățătură bizantină.* EMINESCU, N. 38.

3. Studiu, școală; ucenicie. *Peste puțin Radu își va isprăvi învățătura, va ieși în lume și va fi om cu vază și cu cătare printre ai săi.* VLAHUȚĂ, O. A. 104. *M-oi duce la școală, la învățătură.* SBIERA, P. 152. *Sfătuia pre oameni să-și dea copiii la învățătură.* CREANGĂ, A. 2. ✦ (Învechit) Materie de studiu. *Toate învățăturile pe care alți copii le învăța într-un an, el le învăța într-o lună.* ISPIRESCU, L. 2.

4. Povață, sfat, pildă, lecție, morală. *E o învățătură care-mi vine prea tîrziu.* C. PETRESCU, C. V. 201. *Îi dădui toate învățăturile trebuitoare, de cum adică urma să calce și să se cumpănească printre stîncile prăpăstioase ale coastelor muntelui.* HOGAȘ, M. N. 184. *Am avut ocaziunea de a pune... în aplicare învățăturile și poveștele ce se găsesc în cartea ta.* ODOBESCU, S. III 42. ✧ Expr. **A-i fi cuiva (de sau spre) învățătură** = a-i servi cuiva ca avertisment, ca lecție (pentru a nu mai repeta o greșeală). *Să ne fie învățătură pentru altă dată!* GALAN, B. I 400. *Ceea ce mi se întîmpla era spre învățătura și spre pedeapsa mea.* GALACTION, O. I 243. *De vei păgubi în vreo neguțitorie, să-ți fie de învățătură!* NEGRUZZI, S. I 251. **Învățătură de minte** = învățare de minte, v. învățare. *Drept vorbind nu le-ar strica oleacă de învățătură de minte.* VORNIC, P. 180.

ÎNVECHÍ, *învechesc*, vb. IV. Refl. **1.** A deveni vechi, a se deteriora, a se uza. *Hainele mi s-au învechit.* ▭ *Lucrurile frumoase nu se-nvechesc niciodată.* CARAGIALE, O. III 264. ✦ (Despre materiale) A-și schimba în mod lent proprietățile caracteristice; a îmbătrîni (2).

2. A ieși din actualitate, a nu mai corespunde. *Poezia lui Eminescu nu se va învechi niciodată.*

3. A ieși din uz, a nu se mai folosi. *Multe expresii curente se învechesc cu timpul.*

4. (Despre vin) A deveni vechi, dobîndind o calitate superioară. *Întrebînd pre un localnic de ce nu au vin vechi, el îmi răspunse că: ei n-au obicei să-l lase să se învecheaască.* NEGRUZZI, S. I 315.

ÎNVECHÍRE, *învechiri*, s. f. Acțiunea de a se învechi.

1. Deteriorare, uzare.

2. Ieșire din uz, din actualitate.

3. Rămînere în urmă.

ÎNVECHÍT, -Ă, *învechiți, -te*, adj. **1.** Care a devenit vechi; uzat, deteriorat. *Piramidele-nvechite Urcă-n cer vîrful lor mare.* EMINESCU, O. I 54. *Zidu-i cel înalt Se-ntinde... pustiu și învechit.* ALEXANDRESCU, M. 9.

2. Care nu mai corespunde cerințelor timpului, ieșit din actualitate, rămas în urmă. *Concepții învechite. Metode învechite.* ▭ *Poeții iau atitudine împotriva a ceea ce este învechit și moare.* BENIUC, P. 93.

3. Care a ieșit din uz, care nu se mai folosește.

4. (Despre oameni) Care are concepții vechi, depășite. *Cu instituții nouă și oameni învechiți Nu este nici o pace: rămîn nepocăiți.* BOLINTINEANU, O. 138. ✧ Expr. **A fi învechit în rele** = a practica de multă vreme fapte sau deprinderi rele; a fi înrăit, nărăvit. ✦ (Substantivat, determinat prin «rele») Persoană nărăvită, înrăită. *Nu se poate schimba în pripă materialul uman și practicile învechiților în rele.* SADOVEANU, E. 20.

ÎNVECINÁ, *învecinez*, vb. I. Refl. (Urmat de determinări introduse prin prep. «cu») A fi vecin cu cineva sau cu ceva, a sta alături, a avea un hotar comun; a locui în vecinătate, în apropiere. *Republica Populară Romînă se învecinează la miazăzi cu Republica Populară Bulgaria.*

ÎNVECINÁRE s. f. (Rar) Faptul de a se învecina (cu cineva sau cu ceva); vecinătate.

ÎNVECINÁT, -Ă, *învecinați, -te,* adj. Care se învecinează, care se află în vecinătate, în apropiere; vecin. *Românii treptat ajunseră sub Ștefan-Marele și Mihai Viteazul a fi respectați de învecinatele popoare.* NEGRUZZI, S. I 201.

ÎNVECINICÍ vb. IV v. înveșnici.

ÎNVEDERÁ, *învederez,* vb. I. **1.** Tranz. A face să se înțeleagă bine, clar; a arăta în mod evident, a demonstra; a descoperi. *Toate faptele lui învederau hotărîrea lui d-a rupe legătura cu turcii.* BĂLCESCU, O. II 37. ◇ Refl. pas. *Arătă îndată hîrtie, hîrtie prin care se învedera că bucătica aceea de grădină îi era vîndută lui.* CAMILAR, N. I 22. *Coșbuc e poet țăran... Aceasta se învederează mai ales prin comparație între creațiunea lui Coșbuc și creațiunea poeților noștri de azi, eminescieni.* GHEREA, ST. CR. III 361.

2. (Rar) A prezenta, a face cunoscut. *Neștiute... vor rămînea din nenorocire toate lucrările noastre... pre cît nu le vom învedera lumii subt o formă mai accesibilă.* ODOBESCU, S. III 642.

— Variantă: vederá (CONACHI, P. 41, HODOȘ, P. P. 214) vb. I.

ÎNVEDERÁT, -Ă, *învederați, -te,* adj. Care se poate vedea sau înțelege bine; vizibil, evident, neîndoios. *Acolo... sînt ruinele încă învederate ale anticei cetăți.* ODOBESCU, S. III 569. *Nici un turc nu va avea voie a veni în Țara Românească fără pricină învederată.* BĂLCESCU, O. I 228. ◇ (Adverbial) *Acea cuvîntare cadențată... a fost învederat cea dîntîi producțiune a geniului omenesc.* ODOBESCU, S. I 185.

ÎNVELÍ, *învelesc,* vb. IV. Tranz. **1.** (Urmat de determinări introduse prin prep. «cu») A acoperi; (urmat de determinări introduse prin prep. «în») a înfășura. *A învelit copilul cu plapuma. A învelit pachetul în hîrtie.* ▭ *Ofițerul de cuart, învelit în mantaua de ploaie, controlează cercetător busola.* BART, S. M. 16. *A întîlnit doi tineri călări, care se îndreptau în fuga cailor spre dealul Catalinei, din care a cunoscut pe Dragomir curteanul, iar pe celălalt nu l-a putut videa, fiind învelit cu mantaua.* NEGRUZZI, S. I 108. ◇ Fig. [Boul] *pornește cu pași grei, se apropie de stăpîn, pînă cînd îl învelește în umbra trupului lui trudit, ca într-o pînză răcoroasă.* GÎRLEANU, L. 39. (Fără determinare) *Soarele e galben, norii-l învelesc, Riurile albe în sînge roșesc.* BOLINTINEANU, O. 10. ◇ Refl. *De foame ar fi ce-ar fi, Dar n-am cu ce mă-nveli.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 464. (Cu pronunțare regională) *Făt-Frumos își spălă fața în baia de lacrîmi, apoi învălindu-se în mantaua ce i-o țăsuse... se culcă.* EMINESCU, N. 29. ✦ (Cu privire la cărți sau caiete) A acoperi scoarțele cu hîrtie; a îmbrăca.

2. (Cu privire la case) A acoperî cu țiglă, tablă etc. *Casa noastră e învelită cu șindrilă.* STANCU, D. 295. *Casele învălite cu argint... străluceа la soare.* ISPIRESCU, L. 300.

3. (Cu privire la foc) A acoperi cu un strat de pămînt, de cenușă etc., pentru a face să ardă mocnit; a învălui. *Focul e-nvelit pe vatră, Iar opaițele-au murit Și prin satul adormit Doar vrun cîne-n somn mai latră Răgușit.* COȘBUC, P. I 48.

ÎNVELÍȘ, *învelișuri,* s. n. **1.** Obiect care servește la învelit, care acoperă ceva; învelitoare. *Cu toată graba posibilă, șoferul... ridică învelișul metalic de pe gîtul mașinii.* MIRONESCU, S. A. 114. *Peștele-i grăiește:... Ai mei solzișori, Mari și sclipitori, Le-or fi de-nveliș Și d-acoperiș.* TEODORESCU, P. P. 91. ◇ Fig. *Întreaga suprafață locuită a pămîntului este acoperită de învelișul numelor geografice.* PROBL. GEOGR. II 143.

2. Scoarță, copertă de carte. *În această dulce pace Îmi ridic privirea-n pod Și ascult cum învelișul De la cărți ei mi le rod.* EMINESCU, O. I 105.

3. Învelitoare de pe acoperișul unei case. *Vîntul se umfla să smulgă învelișul de pe casă.* VLAHUȚĂ, O. A. 508. *Pe toată coasta ce cuprinde Iașii, văzurăm, din înălțimea unde ne aflăm, o pulbere de case albe cu învelișuri de fier alb.* BOLINTINEANU, O. 276.

4. Stratul exterior al unui obiect, al unui corp, al unui organism etc. *Învelișul unui ou.*

ÎNVELÎT s. n. Faptul de a (se) înveli; învelire.

ÎNVELITOÁRE, *învelitori,* s. f. **1.** Obiect sau strat de material care servește la învelit; la acoperit, la înfășurat sau la împachetat. *Se răsfățau printre hîrtii aurii și argintate, alcătuite din învelitorile cine știe cîtor sute de bomboane, niște bolovani de piatră.* GALAN, B. I 235. *Te poți acoperi cu o brazdă de iarbă și ce învelitoare îți mai trebuie?* CAMILAR, N. II 302. ✦ Plapumă; cuvertură, velință. *Uitîndu-se la învelitoarea cu care dormise acoperit, văzu că e de catifea stacojie.* CARAGIALE, P. 132.

2. Strat de țiglă, tablă etc. care constituie partea de deasupra a unui acoperiș, pentru a feri construcția respectivă de intemperii; p. ext. acoperiș. V. învelîș. *Treizeci de ani cutreierase Muntele și Balta, își croise nelegiuită cale prin învelitori și prin ferestre și-și rîsese de sumedenie de poteri.* GALACTION, O. I 249. (Cu pronunțare regională) *Pardoseala era de cleștar, iară învălitoarea... de plumb.* ISPIRESCU, L. 294.

3. Hîrtie cu care este învelită o carte; copertă, scoarță. *Lîngă ușă, risipite pe-o masă, cărțulii subțiri, cele mai multe cu învelitoare roșie, și un ziar: «România Muncitoare».* PAS, Z. I 316.

4. Față de masă. *Mama să vă cumpere unt și să vă servească ceaiul în curte, la o masă cu-nvelitoare albă.* PAS, Z. I 22. *Masa de sufragerie cu învelitoarea de mușama.* C. PETRESCU, C. V. 176.

— Pl. și: *învelitoare* (D. ZAMFIRESCU, R. 171).

ÎNVENINÁ, *înveninez,* vb. I. Tranz. **1.** A omorî cu ajutorul veninului; a otrăvi. *Teme-te de paserea dracului, căci n-o poți învenina... cunoaște otrava.* SADOVEANU, D. P. 42. ✦ A vicia umplînd de venin, făcînd să conțină venin. *În capătul pădurii ne așteaptă un balaor groaznic care învenințează văzduhul cu suflarea lui.* POPESCU, B. II 17. ◇ Refl. Fig. *Sînt bolnav de inimă și de ficat și, dacă mă turbură cineva, mi se învenințează sîngele.* SADOVEANU, M. C. 18.

2. Fig. A face ca o situație să devină neplăcută, greu de suportat, plină de amărăciuni. *Rogojinaru, deși avea replica gata, ca să nu mai învenințeze lucrurile, se mulțumi să mormăie ceva în farfuria lui.* REBREANU, R. I 41. *Aducere-aminte a celor doisprezece coconași îl supăra neîncetat și îi învenina toate plăcerile.* NEGRUZZI, S. I 87. ✦ (Cu privire la persoane) A face să simtă chinuri sufletești; a amărî, a înrăi. *Mereu mă învenințează și mă împunge că m-am măritat cu taică-tău.* DUMITRIU, N. 42.

— Variantă: veniná (ISPIRESCU, L. 396, PANN, P. V. I 122, PISCUPESCU, O. 42) vb. I.

ÎNVENINÁRE, *înveninări,* s. f. Acțiunea de a înveninа și rezultatul ei; otrăvire.

ÎNVENINÁT, -Ă, *înveninați, -te,* adj. **1.** Care are venin, purtător de venin, otrăvit. *Mîncările puteau fi înveninate.* C. PETRESCU, R. DR. 8. *Ăst boier prin răutate Întrece gadini, șopîrle și năpîrci înveninate.* HASDEU, R. V. 65. *De-un șarpe-nveninat I se iartă un păcat!* ALECSANDRI, P. P. 217.

2. Fig. Plin de ură, înrăit. *Mezinul i-a aruncat mașneagului o privire înveninată.* SADOVEANU, N. P. 145

O femeie prea grozavă dinainte-mi s-a ivit, Cu fața înveninată și cu veșmîntul cernit. CONACHI, P. 182.

— Variantă: **veninát, -ă** (POPA, V. 137, DRĂGHICI, R. 46, ȘEZ. IV 133) adj.

ÎNVERIGÁ, *înverig,* vb. I. Tranz. (Rar) A fixa într-o verigă, într-un belciug; (cu privire la uși) a zăvorî. *Lanțul era înverigat solid.* C. PETRESCU, Î. II 144. *Apucă-te, zic, de muncă și nu umbla haimănind Și ușile unei, altei înverigînd și păzind.* PANN, P. V. I 141.

ÎNVERȘUNÁ. *înverșunez,* vb. I. Refl. A se îndîrji, a se porni neînduplecat, a acționa cu o furie sporită; p. ext. a deveni mai hotărît. *Vîntul se înverșuna, năvălind peste oameni ca zălud.* V. ROM. noiembrie 1953, 157. *Cu cît se lovește de piedici mai multe, cu atît se înverșunează și se călește.* C. PETRESCU, C. V. 149. *Se înverșuna s-o achiziționeze cu orice sacrificii.* REBREANU, R. I 255. ◇ Tranz. *În tot aceleași chipuri trăiește-n toți natura: Ne-nduioșează mila, ne-nverșunează ura.* NECULUȚĂ, Ț. D. 55.

ÎNVERȘUNÁRE, *înverșunări,* s. f. Acțiunea de a se înverșuna și rezultatul ei; întărîtare, pornire pătimașă, mînie; p. ext. hotărîre neclintită. *A înțeles înverșunarea muncitorului să nu piardă o palmă din ogor, scurmîndu-l, stropindu-l, îngrășîndu-l și storcînd toată vlaga din el.* C. PETRESCU, A. 392. *În vocea și cuvintele lui sună un fel de înverșunare.* ARGHEZI, P. T. 58. *Grigore nu mai voia să se amestece, văzînd înverșunarea bătrînului.* REBREANU, R. I 86. ◇ Loc. adv. **Cu înverșunare** = a) cu furie, cu mînie; cu patimă, pătimaș. *Puteam numiri defăimătoare În gîndul meu să-ți iscodesc Și te uram cu-nverșunare, Te blestemam, căci te iubesc.* EMINESCU, O. I 212; b) cu hotărîre neclintită; ferm, îndîrjit. *Se opuse cu înverșunare tuturor planurilor.* CAMILAR, TEM. 218.

— Variantă: **înverșunáre** (ODOBESCU, S. III 18) s. f.

ÎNVERȘUNÁT, -Ă, *înverșunați, -te,* adj. Îndîrjit, înfuriat, pornit; p. ext. hotărît, neclintit, neînduplecat. *Noul se naște într-o luptă înverșunată cu tot ceea ce e vechi, cu tot ceea ce și-a trăit traiul și se opune noului.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 7, 85. *Sufletul viu al leninismului este lupta înverșunată, plină de pasiune arzătoare, împotriva tuturor dușmanilor clasei muncitoare, ai păcii și socialismului.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2562. *Ce-ți pasă dacă Tomșa ar fi înverșunat?* ALECSANDRI, T. II 159. ✦ (Despre sentimente) Pătimaș, aprins. *Ofițerul tresări, plin de bucurie înverșunată.* VORNIC, P. 205.

— Variantă: **înverșunát, -ă** (SADOVEANU, Z. C. 336, ODOBESCU, S. I 4) adj.

ÎNVERZÍ, *înverzesc,* vb. IV. 1. Intranz. (Despre arbori) A înfrunzi; (despre natură sau locuri din natură) a se acoperi cu verdeață, cu frunze și iarbă; (rar, despre frunze, muguri) a deveni verde. *Mugurul liliacului se despică și-nverzește.* ODOBESCU, S. III 77. *Lunca rîde și-nverzește.* ALECSANDRI, P. I 235. ◇ Refl. *Foile galbene ale aleelor de arbori și ale straturilor se-nverzîră ca smarandul.* EMINESCU, N. 28. ◇ Tranz. *Munții vechi întinerea Și cu mușchi s-acoperea Și copacii-și înverzea.* ALECSANDRI, P. I 94. *Hei dragoste, dragoste, Tu uști mîndra pajiște; Tu mi-o uști, tu mi-o-nverzești Și iar lumea-nveselești.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 15.

2. Intranz. și refl. Fig. A deveni palid (din cauza mîniei). *Începuse să se înverzească de mînie și necaz.* DUMITRIU, N. 92. *Ghiță își răsfrînse buzele și făcu bot. Înverzi de mînie.* SADOVEANU, M. C. 132.

3. Tranz. A păta, a murdări cu verde. *Și-a înverzit rochia stînd pe iarbă.*

ÎNVERZÍRE s. f. Faptul de a (se) înverzi.

ÎNVERZÍT, -Ă, *înverziți, -te,* adj. (Despre copaci, frunze, iarbă etc.) Devenit verde; (despre un loc, un cîmp etc.) acoperit cu verdeață. *Asculta-vom de pe rîpele înverzite ale lacului celor patru cantoane voiosul și semețul cîntic al plăieșului elvețian.* ODOBESCU, S. III 80. *Cetatea... rămase singură pe culmea înverzită.* NEGRUZZI, S. I 175. *Dă, bade, tot prin grădină, Că nu-i găsi nean. de tină, Ci tot iarbă înverzită, Pentru tine încolțită.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 406.

ÎNVESELÍ, *înveselesc,* vb. IV. Refl. A deveni vesel, voios, bine dispus. *Moldovenii, care învățaseră a cunoaște pe Movilă și urau domnia lui asupritoare și jugul totdeauna greu pentru Moldova... se înveseliră cu inima cînd le veni veste și făgăduieli de mîntuire de la Mihai-vodă.* BĂLCESCU, O. II 183. *Așa-i jocu romînesc Cu strigăt ardelenesc, Cînd l-auz mă-nveselesc!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 359. *Ce-a fost veșted înverzește, Ce-i amar se îndulcește, Ce-i mîhnit se-nveselește.* ALECSANDRI, P. P. 336. ◇ Intranz. (Popular) *Ca garoafa cea frumoasă, Să trăiești, să-nveselești, Ca garoafa să-nfloreșți!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 108. ✦ Tranz. A face (pe cineva) să fie vesel, voios; a produce (cuiva) bună dispoziție, a distra. *Știa să-nveselească pe un tovarăș oricît de posomorît.* CARAGIALE, O. III 62. *Într-acea carte și-ar găsi locul și întîmplări comice... și petrecerile zgomotoase, care înveselesc viața vînătorească.* ODOBESCU, S. III 51. ✦ Tranz. Fig. A face să fie mai puțin mohorît, mai puțin monoton; a deschide. *Ici și colo cîte un piersic sălbatic înveselea privelișteа cu crăngile sale de sorcovă roșie.* D. ZAMFIRESCU, R. 82.

ÎNVESELÍRE, *înveseliri,* s. f. Acțiunea de a (se) înveseli și rezultatul ei; veselie, bună dispoziție. *Bădia Mitriță își turnă, dădu de dușcă, pe urmă îl privi pe Ghiță cu înveselire, răsucindu-și sfîrcurile mustăților.* C. PETRESCU, Î. II 174.

ÎNVESELÍT, -Ă, *înveseliți, -te,* adj. Care a devenit vesel, bine dispus, plin de veselie. *Toți așteptа... Cu casele gătite, Cu fețe-nveselite.* PĂSCULESCU, L. P. 117.

ÎNVESELITÓR, -OÁRE, *înveselitori, -oare,* adj. Care înveselește, care provoacă veselie, bună dispoziție, voioșie. *Conversația lor n-avea... nimic înveselitor.* C. PETRESCU, C. V. 18.

ÎNVESMÎNTÁ vb. I v. **înveșmînta.**

ÎNVESTÍ, *învestesc,* vb. IV. Tranz. A împuternici (pe cineva) în mod oficial, a acorda (cuiva) un drept, o autoritate, o demnitate; (în evul mediu) a da cuiva învestitura. *Domnii țărilor romîne învesteau pe boieri cu funcțiunile lor.* ▭ *Comisarul învestit cu mandat... are drept s-o elibereze, dacă el găsește asta de cuviință.* CAMIL PETRESCU, O. II 308.

ÎNVESTÍRE, *învestiri,* s. f. Acțiunea de a învesti; împuternicire dată cuiva spre a exercita un drept, o autoritate etc.; confirmare, întărire într-o demnitate.

ÎNVESTÍT, -Ă, *învestiți, -te,* adj. (Învechit) Îmbrăcat, înveșmîntat. *Unde-s cavalerii cu spade lucitoare...' Și unde scutierii cu aur învestiți?* MACEDONSKI, O. I 248. ◇ Fig. *Romînia învestită În vesminte de serbare.* ALEXANDRESCU, M. 165.

ÎNVESTITÓR, *învestitori,* s. m. Cel care învestea, în evul mediu, pe cavaleri.

ÎNVESTITÚRĂ, *învestituri,* s. f. (În orînduirea feudală) Act solemn prin care o persoană era învestită cu o demnitate, intra în posesia unei feude, a unui rang etc. *La vizita de învestitură făcută sultanului, a îmbrîncit cu piciorul papucii oficiali.* HOGAȘ, DR. II 176.

ÎNVESTMÎNTÁ vb. I v. **înveșmînta.**

ÎNVEȘMÎNTÁ vb. I v. **înveșmînta.**

ÎNVEŞMÎNTÁ, *înveşmînt* şi *înveşmîntez*, vb. I. Tranz. A îmbrăca, a pune un veşmînt (cu pompă, în vederea sau în cadrul unei solemnităţi, al unui ritual etc.). *Istoria ne arată că Costantin I, la 1654, înveşmîntă pe căpitanii dorobanţilor şi călăraşilor cu frenghii, cu coftirii* (= stofe scumpe orientale) *şi cu atlaz.* BĂLCESCU, O. I 17. ✧ Fig. *Un curcubeu bătînd în apele trandafirului îl învăluia şi-l înveşmînta în nişte mantii împărăteşti.* CAMILAR, T. 140.

— Variante: **înveşmîntá** (MACEDONSKI, O. I 195), **învestmîntá** (NEGRUZZI, S. I 338), **înveşmintá** (STANCU, D. 136) vb. I.

ÎNVEŞMÎNTÁRE, *înveşmîntări*, s. f. Acţiunea de a (se) înveşmînta; îmbrăcare. ✦ (Rar) Îmbrăcăminte, veşminte. *Fără înveşmîntarea de arnăut cu găitane multe... Iani arăta ca un ţăran.* PAS, L. I 99.

ÎNVEŞMÎNTÁT, -Ă, *înveşmîntaţi, -te*, adj. Îmbrăcat, acoperit cu veşminte. *A mea virtute Rîde de ostaşii voştri cu fier înveşmîntaţi.* NEGRUZZI, S. II 73.

ÎNVEŞNICÍ, *înveşnicesc*, vb. IV. Tranz. (Învechit şi arhaizant; şi în forma *învecinici*) A face ca ceva să dureze nelimitat, să fie veşnic. *Da, îl revăd înveşnicit prin spaţii, Pe bolţi de lumi aducător aminte.* TOMA, C. V. 278. *A căreia figură avea acea blîndeţă ce se vede înveciniciă de penelul lui Rafael.* NEGRUZZI, S. I 37. *Spre a-şi învecinici pomenirea trimise... o icoană.* id. ib. 213.

— Variantă: **învecinicí** vb. IV.

ÎNVETERÁT, -Ă adj. v. **înveterat.**

ÎNVIÁ, *înviu*, vb. I. **1.** Intranz. (În credinţele religioase, în superstiţii şi în basme; rar la pers. 1) A reveni la viaţă după ce a murit. *Atîta vreme să ai a mă sluji, pînă cînd îi muri şi iar îi învia.* CREANGĂ, P. 206. *Nu-nvie morţii, — e-n zadar, copile!* EMINESCU, O. I 202. ✦ (Despre vegetaţie) A renaşte după amorţirea iernii, a începe să se dezvolte, să înverzească. *Viţa de vie tot învie.* CREANGĂ, P. 210. *Frunza-n codru cît învie, Doina cînt de voinicie.* ALECSANDRI, P. P. 224. ✦ Tranz. A readuce la viaţă. *Cînd s-ar pute s-o învie, mi-aş da armele şi pe Haiduc, calul meu.* NEGRUZZI, S. I 30. ✦ Fig. A trezi în amintire, a evoca. *Îmi învia o lume-ntreagă cu vorba-i limpede şi bună.* GOGA, C. P. 9.

2. Tranz. Fig. A da putere, vlagă; a face să fie viu, plin de mişcare; a înviora. *Constantin a înviat focul în vatră.* GALACTION, O. I 146. *Nici un vînt din cele patru nu-şi părăsise încă culcuşul său, spre a învia codrii adormiţi.* HOGAŞ, DR. 186. ✧ Intranz. A se umple de viaţă, a căpăta vlagă, putere; a se anima. *Oraşelul se deştepta, înviase acuma, în buciumările vîntului de toamnă.* SADOVEANU, O. I 388. *Împrejurul meu învie Toate cîte sînt.* COŞBUC, P. II 16.

— Pronunţat: *-vi-a.* — Prez. ind. şi: *înviez* (GHEREA, ST. CR. I 254, GHICA, S. 131, TEODORESCU, P. P. 224).

ÎNVIÉRE, *învieri*, s. f. **1.** (În credinţele religioase, în superstiţii şi în basme) Acţiunea de a învia; revenire sau readucere la viaţă. *Făt-Frumos... înţălese minunea învierii sale.* EMINESCU, N. 17. ✦ Sărbătoarea creştină a Paştelui; p. ext. slujba care se face în noaptea care premerge acestei sărbători. ✧ *Învierea a doua* = slujba din ziua întîi de Paşti. *La învierea a doua, nu mi-a mai mers aşa de bine.* CREANGĂ, A. 33.

2. Fig. Renaştere, înviorare, trezire. *Glasul libertăţii Va suna-n ziua dreptăţii Pentru biata ţeara mea, Şi din umbrele durerii, Steaua mîndr-a învierii Răsări-va pentru ea.* ALECSANDRI, P. A. 84.

— Pronunţat: *-vi-e-.*

ÎNVIERŞUNÁRE s. f. v. **înverşunare.**

ÎNVIERŞUNÁT, -Ă adj. v. **înverşunat.**

ÎNVIETÓR, -OÁRE, *învietori, -oare*, adj. Care dă viaţă, care face să renască, care regenerează; înviorător. *Privighetoarea-nvietoare... Deşteaptă prin caişii-n floare Ale zefirilor viori.* MACEDONSKI, O. I 186. *Cultul frumosului... răspîndeşte un farmec învietor peste toată viaţa omenească.* ODOBESCU, S. II 240. *Măreţul soare... Răspîndeşte veseli fiori, El dă o rază învietoare.* ALECSANDRI, P. A. 89.

— Pronunţat: *-vi-e-.*

ÎNVIFORÁT, -Ă, *înviforaţi, -te*, adj. Bătut, cuprins de vifor; p. ext. furtunos ca un vifor. *Se lupta împrotiva înviforatelor ape.* NEGRUZZI, S. II 9. *Bardă-n mînă apuca Şi-n tătari se arunca Ca un vînt înviforat.* ALECSANDRI, P. P. 79. ✧ Fig. *Cu ochii-nchişi şi fulgerat De spaima loviturii, Se-nalţă roibu-nviforat.* COŞBUC, P. I 197. *Un balaur cît un munte Vine-nviforat ca vîntul.* id. ib. I 166.

— Variantă: **înviforít, -ă** (TEODORESCU, P. P. 610) adj.

ÎNVIFORÍT, -Ă adj. v. **înviforat.**

ÎNVINEŢÍ, *învineţesc*, vb. IV. **1.** Refl. A deveni, a se face vînăt la faţă sau la corp, ca efect al circulaţiei anormale a sîngelui (provocată de frig, de lovituri, de mînie, de boală). *M-am învineţit şi era gata să-l lovesc.* CAMIL PETRESCU, U. N. 116. *Copilul... începu să zbiere la sînul femeii... învineţindu-se instantaneu.* C. PETRESCU, C. V. 31. *De multe ori găinele mor cu droaea; numai ce vezi că li se învineţesc bărbiele şi creasta.* ŞEZ. III 203. ✧ Intranz. *Le-a spus că acuma e prea tîrziu, că femeia a început să învinerească.* REBREANU, I. 56. ✦ Tranz. A acoperi (pe cineva) cu vînătăi, bătîndu-l. *Baba luă pe fată la trei parale şi-o bătu, şi-o bătu, pînă toată o învineţi.* RETEGANUL, P. I 52.

2. Tranz. Fig. A umple de ură, de mînie; a înverzina. *Nicolaie Dragoş, alături, strîngînd o furcă de fier în mînă, mormăi cu o ură care-i învineţea vorbele.* REBREANU, R. II 248.

ÎNVINEŢÍRE, *învineţiri*, s. f. Acţiunea de a (se) învineţi. *Învineţirea mîinilor de frig.* ✦ Fig. Întunecare, umbrire. (Poetic) *Al ei chip se zugrăveşte plin şi alb; cu ochiu-l măsuri Prin uşoara-nvineţire a subţirilor mătăsuri.* EMINESCU, O. I 79.

ÎNVINEŢÍT, -Ă, *învineţiţi, -te*, adj. Care a devenit vînăt; p. ext. care şi-a pierdut strălucirea, care a pălit, care s-a ofilit. *Pe cer încă mai străluceau cîteva stele învineţite, din puzderia de peste noapte.* PREDA, Î. 130. *Gemea muşcat de vînturi un stuf de liliac. Plăpîndele lui ramuri abia înmugurite... Nainte de-aşi da rodul mureau învineţite.* MACEDONSKI, O. I 114. *Acele buze... amuţeau învineţite.* NEGRUZZI, S. I 311.

ÎNVINGĂTÓR, -OÁRE, *învingători, -oare*, adj. Care a învins; biruitor, cîştigător, victorios. *Armate învingătoare.* ✧ (Substantivat) *Învingătorii se-ntorc în cetate... Copiii vor rîde-n fiece casă. Plini albe vor creşte pe fiece masă.* TULBURE, V. R. 36. *Pe sub arcuri triumfale trece mîndru-nvingătorul.* EMINESCU, O. IV 123.

ÎNVÍNGE, *învîng*, vb. III. **1.** Tranz. A înfrînge (în război), a cîştiga o bătălie, un război etc.; a birui, a doborî. *Herodot ne arată cu cîtă greutate i-a învins Darius pe geţi.* IST. R.P.R. 34. *Oamenii aceştia sovietici... au fost mai puternici decît cele mai puternice arme ale morţii, pe care le-au învins.* STANCU, U.R.S.S. 129. *Să te învăţ eu ce să facem, ca să învingi tu pe mama.* EMINESCU, N. 10. ✧ Refl. reciproc. *Se luară de se luptară pînă ce se obosiră, dar nici unul pe altul nu s-au putut învinge.* RETEGANUL, P. I 73. ✦ (Complementul este un abstract) A nimici, a distruge, a înlătura din cale. *Alianţa dintre clasa muncitoare şi ţărănimea muncitoare constituie acea forţă capabilă să*

învingă împotrivirea forțelor sociale aflate pe cale de dispariție, care se opun aplicării în interesul societății a legilor economice. CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 326, 3/5. *Lupta să-și învingă slăbiciunea.* BART, E. 253. ✦ Intranz. A triumfa, a obține victoria. *Lenin a arătat că va învinge și-și va menține puterea numai acela care crede în popor.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2727.

2. Intranz. A o scoate la capăt, a răzbi. *Nu pot mamă-nvinge c-un om, c-un blăstămat de fecior tînăr.* RETEGANUL, P. III 37.

3. Tranz. unipers. (Rar) A-l copleși pe cineva dorința de a..., a se simți îndemnat să... *Am fost rea și n-aș fi vrut Să te las, ca altă fată, Să mă stringi tu sărutată? Dar m-ai întrebat vrodată? Mă-nvingea să te sărut Eu pe tine! Pe-ntrecut.* COȘBUC, P. I 51.

— Forme gramaticale: perf. s. *învinsei*, part. *învins*.

ÎNVÍNGERE s. f. Acțiunea de a învinge.

ÎNVINOVĂȚÍ, *învinovățesc*, vb. IV. Tranz. A considera sau a declara (pe cineva) vinovat; a învinui, a acuza. *Învinovățește în gîndul lui pe părinții băieților.* SP. POPESCU, M. G. 61. *Stăpîna mea, mă învinovățești nedrept.* NEGRUZZI, S. I 22. *Frații mă-nvinovățesc, Prietinii m-au lăsat.* CONACHI, P. 60. ✧ Refl. *Țipa, se învinovățea, i se mișcau brațele ca niște labe subțiri de lăcustă.* DUMITRIU, N. 219.

ÎNVINOVĂȚÍRE, *învinovățiri*, s. f. Acțiunea de a învinovăți și rezultatul ei; învinuire, acuzare, incriminare. *Învinovățire de furt.*

ÎNVÍNS, -Ă, *învinși, -se*, adj. Biruit, înfrînt; p. ext. supus. *Regii țărilor învinse gem cu greu trăgînd în jug.* EMINESCU, O. IV 123. ✧ (Substantivat) *Învinșii își plecau fruntea în pulbere.* SADOVEANU, O. VII 13. *E o mare deosebire între pesimismul de la începutul secolului și... adevăratul pesimism al învinșilor.* GHEREA, ST. CR. II 300.

ÎNVINUÍ, *învinuiesc*, vb. IV. Tranz. A învinovăți, a acuza. *De-ar fi fost acasă și s-ar fi întîmplat ceva în sat, numai pe dînsul l-ar fi învinuit boierii de toate.* REBREANU, R. II 58.

ÎNVINUÍRE, *învinuiri*, s. f. Acțiunea de a învinui și rezultatul ei; învinovățire, acuzare, acuzație. *Învinuire calomnioasă.* ▭ *Se apără îndurerat... de învinuirea că nu s-a arătat destul de simțitor.* C. PETRESCU, A. R. 34.

ÎNVIORÁ, *învíorez*, vb. I. Tranz. A face să fie, să devină vioi; a trezi, a scoate din amorțeală, a da iarăși viață, a dezmorți; p. ext. a însufleți, a înveseli, a îmbărbăta. *Suflu peste flori să mi le înviorez.* SAHIA, N. 25. *Un copil, doi, te mai înviorează, ai pentru ce trăi.* DELAVRANCEA, la TDRG. *Cum te-nvioreză, cum te-nalță și te umple de încredere simpla atingere c-un suflet mare!* VLAHUȚĂ, O. A. 488. ✧ Absol. *Strașnică toamnă! Înviorează, călește puteri ostenite.* TOMA, C. V. 396. ✧ Refl. *După ce mîncară... se înviorară cu o cupă de vin.* SADOVEANU, O. VII 77. ✧ Intranz. (Rar) *Cînd văzu pe fiul său... i se păru a înviora olecuță.* ISPIRESCU, L. 126. ✦ Refl. Fig. A se anima. *Se înviorează curtea de oameni și de mișcare și de zgomot.* REBREANU, R. II 49.

— Pronunțat: *-vi-o-*.

ÎNVIORÁRE, *înviorări*, s. f. Acțiunea de a (se) înviora și rezultatul ei; dezmorțire, însuflețire. *Exerciții de înviorare.* ▭ *Pe fața femeii trecu o undă de înviorare, ca și cînd glasul lui i-ar fi alinat suferința.* REBREANU, R. II 65.

— Pronunțat: *-vi-o-*.

ÎNVIORÁT, -Ă, *înviorați, -te*, adj. Devenit vioi, însuflețit, înveselit, îmbărbătat. *Așa? făcu Iuga mai înviorat.* REBREANU, R. I 19. *Cînd i-am vorbit, privirea ei Zîmbea înviorată.* COȘBUC, P. II 267. *Bun lucru ar fi, întîmpină el, înviorat.* SLAVICI, O. I 353.

— Pronunțat: *-vi-o-*.

ÎNVIORĂTÓR, -OÁRE, *înviorători, -oare*, adj. Care înviorează, care dă putere, viață, veselie; care însuflețește, împrospătează. *Un fior de bucurie, o frămîntare înviorătoare trecu prin inimi.* AGÎRBICEANU, S. P. 30. *În clipele acelea înviorătoare ale luminatului de ziuă, apa părea presărată cu pulbere de pietre nestimate.* SANDU-ALDEA, U. P. 101.

— Pronunțat: *-vi-o-*.

ÎNVIOȘÁ, *învioșez*, vb. I. Tranz. (Regional) A înviora. *Păsărelele, învioșate de primele raze ale soarelui, zburau din creangă în creangă, chemîndu-se cu ciripitul lor drăgălaș și fraged.* BUJOR, S. 155. *Recoreala nopții învioșase toate.* CONTEMPORANUL, VIII 8.

— Pronunțat: *-vi-o-*.

ÎNVIOȘÁRE, *învioșări*, s. f. (Regional) Acțiunea de a învioșa; înviorare. *Au lipsit învioșare Din dulci ochișorii tăi.* CONACHI, P. 11.

— Pronunțat: *-vi-o-*.

ÎNVIOȘÁT, -Ă, *învioșați, -te*, adj. (Regional) Înviorat. *Mirosul cel umed al florilor învioșate o făceau să doarmă.* EMINESCU, N. 11.

— Pronunțat: *-vi-o-*.

ÎNVITATÓR, -OÁRE s. m. și f. v. invitator.

ÎNVÎLTORÍ, *învîltoresc*, vb. IV. Refl. A se învîrteji, a fi cuprins de vîltoare. *Colbul de pe jos se învîltorește, se așază în straturi groase pe fețele brăzdate de sudoare.* REBREANU, I. 12.

ÎNVÎLVORÁ, *învîlvorez*, vb. I. Refl. A se aprinde, a arde cu flăcări mari și agitate. *Doamna Vorvoreanu se uită în bezna de afară, în miezul căreia se învîlvora incendiul de la Vladomira.* DUMITRIU, N. 52. ✧ Fig. *Depărtările se învîlvorau.* CAMILAR, T. 125.

ÎNVÎLVORÁRE, *învîlvorări*, s. f. Acțiunea de a se învîlvora și rezultatul ei; ardere cu flăcări mari. (Fig.) *Era o pasăre îndrăzneață și venea dinspre munți, pe învîlvorările amurgului.* CAMILAR, TEM. 131.

ÎNVÎRSTÁ, *învîrstez*, vb. I. Tranz. A vărga o țesătură sau o cusătură cu dungi de altă culoare; p. ext. a îmbina între ele lucruri de diferite culori. *A învîrsta o scoarță.* ▭ *Ciobanii le-or lua [flurile] Și le-or învîrsta, Dalbe cu albastre, Verzi cu mohorîte.* TEODORESCU, P. P. 75. ✧ Refl. Fig. *Brăzdăturile plugurilor se învîrstau ca niște petece negre pe o uriașă velință gălbuie.* SANDU-ALDEA, U. P. 7.

— Variante: **învrîstá** (C. PETRESCU, R. DR. 25), **vîrstá, vrîstá** (I. IONESCU, P. 321) vb. I.

ÎNVÎRSTÁRE, *învîrstări*, s. f. Acțiunea de a (se) învîrsta și rezultatul ei.

— Variantă: **învrîstáre** s. f.

ÎNVÎRSTÁT, -Ă, *învîrstați, -te*, adj. Cu dungi, dungat, vărgat; p. ext. împestrițat, pestriț. *În toate părțile, dealuri rotunde... cu holde-nvîrstate pe dulcea revărsare a coastelor.* VLAHUȚĂ, O. A. 424.

— Variante: **învrîstát, -ă** (C. PETRESCU, R. DR. 25), **vîrstát, -ă** (SEVASTOS, N. 46) adj.

ÎNVÎRTEÁLĂ, *învîrteli*, s. f. 1. Învîrtire, învîrtitură, întoarcere, răsucire. *Amețiți de atîta învîrteală, se clatină de ici-colo.* REBREANU, I. 13. *Învîrtelile și strîmbăturile pehlivanilor și ale măscăricilor.* FILIMON, C. 58.

2. (Familiar) Procedee abile, necinstite, întrebuințate de cineva pentru a obține avantaje personale în orice situație. *Au luat concesia niște ingineri. Niște hoți... Să te ții*

învîrteală... Învîrteli peste tot. PAS, Z. IV 247. *Se pricepea la învîrteli şi afaceri.* SADOVEANU, M. C. 7.

ÎNVÎRTECÚŞ, *învîrtecuşuri,* s. n. 1. (Mai ales în expr.) **Ineluş-învîrtecuş** = numele unui joc de copii, în care un inel trece din deget în deget, unul dintre copii trebuind să ghicească la cine se află inelul. *După clacă se puneau cu toţii la jocuri: de-a ineluş-învîrtecuş, de-a baba mija, de-a gaia, de-a cirpa, şi acestea se-ncheiau printr-o horă mare.* GHICA, S. A. 59.

2. Întortochetură. *Învîrtecuşurile plasei.*

— Variantă: (regional) **învîrticúş** (ŞEZ. IV 117) s. n.

ÎNVÎRTEJÍ, *învîrtejesc,* vb. IV. Refl. 1. A se mişca în vîrtej, a se învîrti repede în cerc, a se învolbura. *Departe, pe munţi, tuna; o furtună neagră se învîrtejea la înălţimile Ceahlăului.* CAMILAR, TEM. 198. *Pe fereastra vagonului priveam cum fulgii sporesc, cum se învîrtejesc, cum cad apoi lin, cum ţes pînză albă pe cîmpii, pînă la pădurile negre de sub pîcla zării.* SADOVEANU, O. III 329. *Albii fluturi ai lui decembrie şi ianuarie se învîrtejau turbaţi.* MACEDONSKI, O. III 32. *Un nour de corbi filfîia pe deasupra croncăind, vulturi mari se învîrtejea în văzduh.* RUSSO, S. 139. ✦ Tranz. A răscoli, a învolbura. *Zăpada curgea... iar crivăţul o spulbera, o-nvîrtejea, ne-o arunca-n ochi.* SANDU-ALDEA, U. P. 59.

2. (Învechit) A se întoarce în grabă, în goană. *Numaidecît se învîrteji îndată cu toate oştile.* BĂLCESCU, O. II 48. *Noi înapoi ne-nvîrtejim, Tînărului împărat să-i vestim.* TEODORESCU, P. P. 164. ✧ Fig. *Nu rămăsese altă nădejde decît o tăcută supunere; cei mai mulţi dintre boieri se învîrtejiră p-această înţeleaptă cale.* ODOBESCU, S. A. 125.

— Variantă: **vîrtejí** (DELAVRANCEA, S. 52, RUSSO, S. 104) vb. IV.

ÎNVÎRTEJÍRE, *învîrtejiri,* s. f. Acţiunea de a (se) învîrteji.

1. Mişcare în vîrtej, învîrtire în cerc; învîrtitură, rotaţie; p. ext. agitaţie. *Învîrtejirea nervoasă, tensiunea neomenească de atîtea ore scădea într-o sfîrşeală trecătoare.* CAMIL PETRESCU, P. V. 22.

2. (Învechit) Întoarcere din drum, înapoiere grabnică. *Mîne să-mi făci carte către Barbu şi poruncă de învîrtejire Neagului.* ODOBESCU, S. A. 98.

ÎNVÎRTÍ, *învîrtesc* şi *învîrt,* vb. IV. 1. Tranz. A mişca (ceva sau pe cineva) în cerc, a da o mişcare de rotaţie, a întoarce printr-o mişcare circulară; a roti; a suci; a răsuci. *Ar număra cu voce tare de cîte ori se învîrte roata şi ar stabili apoi, printr-o simplă înmulţire, distanţa străbătută de căruţă de la un punct la altul.* GALAN, B. I 411. *Un mecanism pe care să-l învîrţi cu o cheie.* C. PETRESCU, Î. II 68. *Călăul n-avea decît să învîrtească grindeiul.* NEGRUZZI, S. I 311. ✧ Refl. pas. *Mielul gras încet, cu lene, se învîrte pe frigare.* BELDICEANU, P. 53. ✧ Refl. *Eu mi-am făcut un cîntec, Şi n-aş fi vrut să-l fac, Dar fusul e de vină Că se-nvîrtea mereu, Şi ce-mi cînta-nainte Cîntam pe urmă eu.* COŞBUC, P. I 59. *Pe deasupra bălţii nagîţii se-nvîrtesc.* ALECSANDRI, P. A. 118. (Expr.) **A se învîrti casa** (sau **locul, pămîntul** etc.) **cu cineva,** se zice cînd cineva are ameţeli sau se simte foarte încurcat, foarte ruşinat. *Cerca parcă să-şi dea samă, să afle ce-i cu el şi nu putea... se-nvîrtea odaia cu dînsul.* MIRONESCU, S. A. 35. *Nu mi-e bine... pămîntul se învîrteşte cu mine.* BOLINTINEANU, O. 386. *Vai de mine, se învîrteşte casa cu mine. Toate le văd pe dos.* ALECSANDRI, T. I 223. ✦ (Complementul indică obiectul rezultat prin răsucirea părţilor componente) A răsuci cu mîna, între degete. *Oamenii şopteau liniştiţi, aşezaţi pe răzor. Unii îşi învîrteau cîte-o ţigară.* DUMITRIU, N. 88. *Mama* [pîinea] *plămădea Şi-o lăsa pînă dospea; Apoi colaci învîrtea, Pe lopată mi-i culca.* ALECSANDRI, P. P. 390. ✦ (Însoţit de verbul «a suci», exprimă o repetare a mişcării de învîrtire) A întoarce în toate felurile, a potrivi pe toate părţile. *Ia el punga, o suceşte, o învîrteşte.* CREANGĂ, P. 44. *Vine-mpărăteasa mînioasă şi intră în boltă, ca să-şi aleagă multe de toate. Tot învîrte şi suceşte.* RETEGANUL, P. III 21. ✧ Fig. *L-a băgat în judecăţi, l-a sucit, l-a învîrtit şi l-a lăsat sărac luciu.* DELAVRANCEA, S. 19. ✧ Absol. *Şi nici una nici două... învîrte, suceşte, trage, întinde.* ŞEZ. I 258. ✦ (Cu complementul «ochii») A mişca în toate direcţiile, pentru a privi (în jur). *Mănîncă flăcăul cu toţi ai casei şi-şi tot învîrte ochi în jur.* GALAN, Z. R. 65. ✦ Intranz. A mesteca. *Învîrtea cu o lingură de lemn Prin cratiţa în care sfîrîia rîntaşul.* BENIUC, V. 37. *P-a lui mumă o găseau Din gură frumos cîntînd Şi din drugă învîrtind.* TEODORESCU, P. P. 559.

2. Tranz. (Cu complementul «horă») A juca, a dansa. *Busuioc avuse grijă să tocmească lăutari ca să poată tineretul să învîrtească hora toată după-amiaza.* REBREANU, R. I 125. *Fete mîndre cari ştiau a învîrti şi hora, dar şi suveica.* CREANGĂ, A. 1. *Să-nvîrtim hora fraţiei Pe pămîntul Romîniei.* ALECSANDRI, O. 94. *Şi ia pe nuna de mînă, Cu mireasa dimpreună, Şi-nvîrtiţi o horă bună.* TEODORESCU, P. P. 182. ✧ Refl. *Hora se învîrtea sub streşina unui nuc bătrîn.* SADOVEANU, O. I 73. *Lăutarii cîntă, hora se-nvîrteşte.* BOLINTINEANU, O. 10.

3. Tranz. (Cu privire la arme sau instrumente) A mînui. *Braţul meu... Nu mai poate să învîrtească paloşul.* ISPIRESCU, L. 12. *Noi ştim a învîrti sapa, coasa şi secerea.* CREANGĂ, A. 163. *Şi spre Dunăre-alerga, Făulind şi chiuind, Buzduganul învîrtind.* ALECSANDRI, P. P. 59.

4. Refl. A umbla de colo pînă colo fără scop; a se foi. *Mai mă învîrtesc pe lîngă căruţă, desham, dau la cai nişte ovăz, pe urmă iar mă duc la el.* PREDA, Î. 92. *Se învîrteau prin ogrăzi, se uitau la cerul senin şi mai ales la vîrtejurile de fum.* REBREANU, R. II 108. *Începe a se învîrti prin casă cu neastîmpăr.* CREANGĂ, P. 24. ✧ Fig. *Tina Diaconu se învîrtea în jurul aceluiaşi subiect de conversaţie.* C. PETRESCU, A. 473. ✦ A se mişca de jur împrejur, a se întoarce (într-un spaţiu îngust). *Cinci cămăruţe în care abia te poţi învîrti.* NEGRUZZI, S. I 70.

5. Tranz. Fig. A exercita o meserie, a se îndeletnici cu o treabă neprecisă (de obicei necinstită). *Fusese zece ani factor poştal, pe urmă... învîrtise nişte afaceri nelămurite.* C. PETRESCU, Î. II 141. *Măi Leonte, băieţii ăştia ai noştri de la curte ce treabă învîrtesc acuma?* REBREANU, R. II 66. *Peruianu era un avocat mediocru, dar învîrtea afaceri care nu mai erau mediocre.* VLAHUŢĂ, O. A. 275. ✧ Expr. **A învîrti capul** (cuiva) = a face pe cineva să-şi piardă dreapta judecată, a-l zăpăci. *De ce caută să-i învîrtească el capul fetei?* REBREANU, I. 25. **A învîrti** (pe cineva) **pe degete** v. deget. ✦ A procura cuiva o situaţie nemeritată, a face ca cineva să beneficieze de favoruri ilegale. *Cei avuţi i-am învîrtit eu pe la partea sedentară.* CAMILAR, N. I 136. ✦ Refl. A obţine o favoare sau un avantaj (datorită abilităţii, împrejurărilor favorabile etc.), a-i reuşi o afacere necinstită; a scăpa dintr-un bucluc. *Ne-om învîrti astăzi şi de ţigări.* PAS, Z. IV 16. *Ei bravo! Te învîrţi, ai?* C. PETRESCU, C. V. 125.

ÎNVÎRTICÚŞ s. n. v. **învîrtecuş.**

ÎNVÎRTÍRE, *învîrtiri,* s. f. Acţiunea de a (se) învîrti; mişcare circulară; rotire, sucire, răsucire. *Musca s-a întors în colivie... şi, prinsă de un sentiment de mişcare perpetuă, a intrat într-o spirală de învîrtire dementă împrejurul lui Coco.* ARGHEZI, P. T. 110. *Sus, în deal de mînăstire, Saltă hora-n învîrtire.* ALECSANDRI, P. III 571. *În învîrtirea valţului, am pomenit numele tău.* NEGRUZZI, S. I 65.

ÎNVÎRTÎT, -Ă, *învîrtiţi, -te,* adj. Sucit, răsucit (în formă de spirală). *Domnul Elefant, cu nasul învîrtit.* ALEXANDRESCU, M. 297. *Buruiene ciuciulite, Ciuciulite şi-nvîrtite* (Ţigara). GOROVEI, C. 373. ✦ Fig. (Substantivat)

Persoană care s-a sustras, s-a eschivat (prin mijloace necinstite) de la anumite obligaţii; persoană care face afaceri necinstite. *Dezertez şi-i împuşc pe toţi învîrtiţii satului.* CAMILAR, N. I 403. *Găseşti pe şmecheri, pe învîrtiţii cu acte în regulă.* PAS, Z. III 168.

ÎNVÎRTÍTĂ, *învîrtite,* s. f. **1.** Prăjitură făcută dintr-o foaie subţire de aluat, răsucită în formă de sul şi umplută cu nuci, mere sau brînză. *Brînză, smîntînă şi ouă proaspete, cîte o învîrtită de mere ori de nuci avea mai totdeauna cucoana Mărioara la cămară.* HOGAŞ, DR. II 103. *Să-mi facă un borş... şi puţintel bulgur, verişoară, cu învîrtită la sfîrşit.* ALECSANDRI, T. 187. *Baclavale, plăcinte, învîrtite... se îngropau în stomahul lui.* NEGRUZZI, S. I 286.

2. Numele unui dans popular cu multe învîrtituri. *Învîrtita ţine de vreun ceas, fără întrerupere.* REBREANU, I. 12.

ÎNVÎRTITÚRĂ, *învîrtituri,* s. f. **1.** Faptul de a se învîrti; mişcare în cerc, învîrtire. *Hora se sparse după două învîrtituri.* ✦ Întorsătură, ocol. *Turcilor că poruncea, Ca neferi îi trimitea Tot în ţeara Moldovei, La-nvîrtitura Schelei S-aducă piatra Morii.* TEODORESCU, P. P. 567.

2. Fig. Manevră, şiretlic. *La întoarcere i-a povestit ea toată istoria, toate stăruinţele şi învîrtiturile unchiului, pînă să înduplece pe mama lor.* VLAHUŢĂ, O. A. III 16.

ÎNVÎRTOŞÁ, *învîrtoşez,* vb. I. **1.** Refl. A se vîrtos, tare; a se întări, a se îngroşa, a se solidifica. *Peste zi începuse un vînt rece şi noroiul se învîrtoşa, strîngîndu-se de frig.* GHICA, S. A. 96.

2. Tranz. (Învechit şi popular, cu privire la persoane) A face puternic, rezistent, voinic. *Apa... mă învîrtoşa ea mai mult decît orice doctorie.* GORJAN, H. II 8.

3. Refl. Fig. A deveni neîndurat; a se împietri. *Cum sînteţi voi toate... vorbi ea încetişor. Cum v-aţi învîrtoşat, cum v-aţi înlemnit.* CONTEMPORANUL, IV 88.

— Variantă: **învîrtoşí** (PISCUPESCU, O. 5) vb. IV.

ÎNVÎRTOŞÁRE, *învîrtoşări,* s. f. Acţiunea de a (se) învîrtoşa şi rezultatul ei; întărire. *Învîrtoşarea trupului.* PISCUPESCU, O. 181.

ÎNVÎRTOŞÁT, -Ă, *învîrtoşaţi, -te,* adj. **1.** Care este sau a devenit vîrtos; întărit, îngroşat.

2. Tare, rezistent. *Muncitorul din munţii noştri... munceşte mult, fiindcă este foarte învîrtoşat la muncă.* I. IONESCU, M. 200.

— Variantă: **vîrtoşát, -ă** (TEODORESCU, P. P. 60) adj.

ÎNVÎRTOŞÍ vb. IV v. **învîrtoşa.**

ÎNVOÍ, *învoiesc,* vb. IV. **1.** Refl. reciproc. A face cu cineva o învoială, a ajunge la o înţelegere, a cădea de acord. *Dar, ca să nu mai ştie satul, Putem uşor a ne-nvoi: Tu lasă-n pacoste vînatul, Căci eu renunţ de-a pescui.* COŞBUC, P. II 175. *Se învoiră să se ia la luptă dreaptă.* ISPIRESCU, L. 87. *Fu atunci o dispută între săcui, din care unii voiau să păstreze în viaţă vreo cîţiva din nobilii prinşi... se învoiră apoi a amîna pentru cîtăva vreme moartea unora dintr-înşii.* BĂLCESCU, O. II 259.

2. Refl. A fi de aceeaşi părere cu cineva, a se declara de acord cu ceva, a accepta, a primi, a consimţi la ceva. *E mulţumit că alde fiică-sa s-au învoit îndată cu planul lui.* SP. POPESCU, M. G. 47. *Tu nu te-nvoi la nimic, numai la aceste.* RETEGANUL, P. III 16. *Ei bine, dacă este aşa, mă învoiesc!* ISPIRESCU, L. 273. *Nu ne putem învoi cu* [terminaţiile] *-ciune şi cu -iune.* NEGRUZZI, S. I 348.

3. Refl. reciproc. A se avea bine, a trăi în bună înţelegere, a se împăca cu cineva. *Să-i dau ajutor, că tare i-e greu şi de loc nu se învoieşte cu celelalte fete.* REBREANU, R. I 92. *Eu am fost însurat şi m-am învoit cu nevasta ca şi cu un frate.* ISPIRESCU, la TDRG.

4. Refl. A se tocmi, a se angaja. *Ia bani, cu cît se învoieşte, şi se duce şi el după Chirică.* CREANGĂ, P. 160.

5. Tranz. (În orînduirea burghezo-moşierească) A face o învoială agricolă. *Noi toţi te rugăm a învoi oamenii după cum cer ei, să nu ne mai sugrumaţi în pragul primăverii ca alţi ani.* DUMITRIU, N. 46. ✧ Refl. *Vultureştenii nu s-au mai învoit anu ăsta la arendaşul de aici, din pricină că le-a pus învoieli prea grele şi s-au dus lo Căldăruşa.* SANDU-ALDEA, D. N. 229.

6. Tranz. (Învechit şi regional, construit cu dativul; complementul indică lucrul permis) A acorda (cuiva) ceea ce cere, a da voie, a face voia cuiva, a permite, a îngădui, a aproba. *Cinstesc pe socrul cel mare c-o oca sau două de rachiu, pentru a le învoi a da parul la pămînt.* SEVASTOS, N. 280. *Spînul... cheamă pe Harap-Alb de faţă cu dinsele şi-i învoi aceasta, însă cu tocmală ca în tot timpul ospăţului să steie numai la spatele stăpînu-său.* CREANGĂ, P. 231. *Deci, învoiască acum măria-ta lui Despot, al meu oaspe, să vie-a-l saluta.* ALECSANDRI, T. II 91. ✦ A permite cuiva să lipsească pentru scurt timp de la locul de muncă.

ÎNVOIÁLĂ, *învoieli,* s. f. **1.** Înţelegere, învoire, convenţie, aranjament, pact. *Această învoială a oamenilor a se opri de la unele fapte fireşti şi pe altele a le face ca să poată trăi împreună se numeşte contract social.* BĂLCESCU, O. I 355. *Ştii învoiala care o ai cu stăpînul nostru.* ŞEZ. IX 68. ✧ Loc. adv. **Prin bună învoială** = prin bună înţelegere. ✧ Expr. **A face** (sau **a cădea, a sta la**) **învoială** = a se învoi, a se înţelege, a fi de acord. *Am fost silit să stau la învoială cu ea şi să-i dau ca bir tot al zecelea din copiii supuşilor mei.* EMINESCU, N. 7. *Să facem între noi o învoială.* ODOBESCU, S. III 45.

2. Tîrg, tocmeală; p. ext. angajare, contract. *Astăzi se hotărăşte simbria şi se reînnoieşte învoiala cu stăpînul.* EMINESCU, N. 141. ✧ (În orînduirea burghezo-moşierească) *Învoială (agricolă)* = contract agricol cu caracter de exploatare între moşier sau arendaş şi ţăranii muncitori. *N-au cu cine face învoielile, că arendaşii de p'aici sînt morţi.* DUMITRIU, N. 122. *Miron Iuga lăsase baltă la Amara pregătirea învoielilor pentru munca pămînturilor.* REBREANU, R. I 255. *Învoielile agricole, deşi sînt obligaţiuni de natură civilă, sînt executate, la nevoie, de către autorităţi, manu militari* (= cu ajutorul armatei), *ca şi aşa-numita, în dreptul penal, «munca silnică».* CARAGIALE, O. III 181.

3. (Rar) Permisie, voie, îngăduire.

ÎNVOIOŞÁ, *învoioşez,* vb. I. Refl. (Regional) A deveni vesel, voios, bine dispus; a se înveseli. *Cînd privea împăratul la aceşti nuci mîndri, se mai învoioşa.* SBIERA, P. 111. ✧ Tranz. *Nici cîntecele lui Grigore... nu poi să-l învoioşeze.* GHEREA, ST. CR. I 183.

— Variantă: **învoioşí** (SBIERA, P. 72) vb. IV.

ÎNVOIOŞÍ vb. IV v. **învoioşa.**

ÎNVOÍRE, *învoiri,* s. f. Acţiunea de a (se) învoi.

1. Permisiune, voie, îngăduire, aprobare. *Să nu poată ieşi de aici fără învoirea mea.* CREANGĂ, P. 300. *Văzînd că el venea cu însuşi învoirea Porţii... cerură voie să rămîie a-l întovărăşi.* NEGRUZZI, S. I 142. *Orice act... trebuia să fie făcut cu învoirea sfatului.* BĂLCESCU, O. II 13. ✦ Permisiune de a lipsi pentru scurt timp de la locul de muncă. *Mîine îţi dau în primire regimentul. După un an şi jumătate, am şi eu învoire de-o lună.* SADOVEANU, M. C. 100.

2. Acord, convenţie, pact, înţelegere. ✧ Loc. adv. **După învoire** = potrivit înţelegerii.

3. (Adesea determinat prin „bună") Înţelegere, armonie. *Se silea... să facă pace, să fie între oameni bună învoire.* ISPIRESCU, L. 394.

ÎNVOÍT, -Ă, *învoiţi, -te,* adj. (Rar, despre semne, litere etc.) Convenţional. *Trimetea în fiecare săptămînă cu de-amănuntul ştiri despre tot ce se-ntîmpla acolo, scrise cu semne învoite, aşa că să fi căzut chiar o scrisoare în mîna cuiva străin, nimica n-ar fi înţeles.* CARAGIALE, O. III 88.

ÎNVOITÓR, -OÁRE, *învoitori, -oare,* s. m. şi f. (Rar) Ţăran muncitor care a încheiat o învoială agricolă. *Toţi care sînteţi învoitori pe moşia domnului Gherasie... să ieşiţi la muncă.* STANCU, D. 55.

ÎNVOLBURÁ, *învólbur* şi (mai rar) *învolburez,* vb. I. **1.** Refl. (Numai la pers. 3, despre ape, furtuni etc.) A se mişca în vîrtejuri; a se învîrteji. *Înaintea noastră... apa se iuteşte şi se învolburează.* VLAHUŢĂ, O. A. 415. ✧ Fig. *Întrebările, răspunsurile, glasurile, strigătele se învolburară în vîrtejuri ca frunzele învîrtite de vînt.* DUMITRIU, N. 100. *Învolburîndu-se, norodul se urni spre huduiţi.* SADOVEANU, F. J. 17. *Numai în răstimpuri, cînd doina se învolbura ca scăpată dintr-o vijelie de patimi, se simţea că nu-i tinerel feciorul care cînta.* AGÎRBICEANU, S. P. 17. ✧ Tranz. *Vîsla trăgea învolburînd apa-n pîlnii mici.* SANDU-ALDEA, U. P. 102.

2. Tranz. Fig. (Rar) A învălui, a cuprinde, a împresura. *Noi cei trimeşi, ce stăpînim Cuvîntul... E timp să-nvolburăm cu el pămîntul.* TOMA, C. V. 214.

ÎNVOLBURÁRE, *învolburări,* s. f. Acţiunea de a (se) învolbura; rotire, mişcare în vîrtej. *Alte învolburări de flăcări se zăreau mai jos de Ruginoasa.* REBREANU, R. II 159.

ÎNVOLBURÁT, -Ă, *învolburaţi, -te,* adj. Care se mişcă în vîrtej. *Era o clădire mică, zdrobită sub cerul uriaş, plin de nouri învolburaţi, cenuşii.* DUMITRIU, B. F. 9.

ÎNVÓLT, -OÁLTĂ, *învolţi, -oalte,* adj. **1.** (Despre flori) Cu petale multe şi dese; (despre petale) numeros, bogat; înfoiat. *Păşeşte noaptea caldă şi-n mlădieri domoale, În păr c-o floare-nvoaltă de răuruscă,—luna.* STANCU, C. 124. *Dar cînd să frîngă roza, învoaltele-i petale... Căzură deodată pe mîinile lui pale.* ANGHEL, Î. G. 48. *Eminescu ridică-n sus garoafa c-un gest delicat, se uită gînditor la petalele învoalte, de un roşu-închis.* VLAHUŢĂ, O. A. 442. ✧ Fig. *Amiaza era învoaltă şi lumina fierbea ca în cupă şampania rece.* CAMIL PETRESCU, U. N. 204. ✦ (Despre păr, pene, coamă) Des, bogat, îmbelşugat. *Păsări cu gîtul înalt şi cu coada învoaltă.* PAS, L. I 87. *Părul tău rătunjit pe spate şi învolt ca un fum auriu.* DELAVRANCEA, A. 59. *Să paşti iarba cîmpului, Să bei apa muntelui... Ca să-ţi crească coamă naltă, Coamă naltă şi învoaltă.* TEODORESCU, P. P. 72. ✧ Fig. *Cînta cu glas de-abia învolt O doină ce-au adus-o-n sat Flăcăi de peste Olt.* COŞBUC, P. I 254.

2. Rotunjit, rotund, în formă de arc, de evantai; umflat, înfoiat. *Braţul sting-nălţîndu-l, ea-şi aduse mîna Pînă peste-obrajii rumeni şi învolţi.* COŞBUC, P. I 250. *Boltele învoalte ale malacoafelor şi fustelor cusute.* ODOBESCU, S. I 384.

— Variantă: (învechit) **învóltă** (ODOBESCU, S. I 133) adj. f.

ÎNVOLTÁ, *învoltez,* vb. I. **1.** Intranz. (Despre plante) A se deschide învolt, a înflori bogat. *Adormise apele, Învoltase florile.* DELAVRANCEA, S. 98. ✧ Refl. Fig. *Pînă în miezul verii, Rusanda se învoltase ca o gherghină.* POPA, V. 321. ✦ Refl. (Despre părul capului) A se revărsa bogat, îmbelşugat. *Părul bălai şi lucios... se învolta în umeri.* DELAVRANCEA, V. V. 97.

2. Refl. Fig. (Despre manifestările oamenilor) A creşte în intensitate, a se dezlănţui, a izbucni. *Ura ce mocnea într-însul neadormită se învolta şi se învolbura.* M. I. CARAGIALE, C. 23.

ÎNVÓLTĂ adj. f. v. **învolt.**

ÎNVRĂJBÍ, *învrăjbesc,* vb. IV. **1.** Refl. reciproc. A se afla în raporturi de duşmănie, a intra în vrajbă, a se certa, a se duşmăni. *Era un bujor de flăcău... se-nvrăjbeau toate fetele din pricina lui.* SP. POPESCU, M. G. 46. *În urmă-i urlă a urei aiurare, Zîmbind, cînd, să-l sfîşie, cei răi se învrăjbesc.* MACEDONSKI, O. I 109. *Cum se pot învrăjbi oamenii din nimica toată!* CREANGĂ, A. 60. ✧ Fig. *Cititorul... simte în sine mintea învrăjbindu-se cu urechea.* ODOBESCU, S. III 86. *Cu a mea inimă amară Sufletu-mi s-au învrăjbit!* ALECSANDRI, P. A. 38. ✧ Tranz. *Amoriul, vicleanul şerpe, prin Eva, iubita mea, Din braţe-i mă izgoniră şi mă învrăjbi cu ea.* CONACHI, P. 134.

2. Tranz. A înfuria, a mînia, a supăra, a întărîta, a instiga la revoltă. *Toate aceste gînduri îmi înfierbîntau capul şi-mi învrăjbeau inima.* VLAHUŢĂ, O. A. 149. ✧ Refl. *Într-acel loc... apele se-nvrăjbesc şi se sfredelesc în adînci vîrtejuri.* ODOBESCU, S. I 144.

ÎNVRĂJBÍRE, *învrăjbiri,* s. f. Acţiunea de a se învrăjbi şi rezultatul ei; duşmănie, vrajbă. *Dădu ca pildă de învrăjbire pe feciorul Glanetaşului.* REBREANU, I. 77. *Învrăjbirea din ziua aceea dură multă vreme.* DUNĂREANU, CH. 73. *Şi-a vîrît coada între dinşii diavolul învrăjbirii.* ISPIRESCU, U. 2.

ÎNVRĂJBÎT, -Ă, *învrăjbiţi, -te,* adj. Care se află în raporturi de duşmănie; certat. *Veneau oameni învrăjbiţi între ei şi pentru lucruri de nimic.* VLAHUŢĂ, O. A. 293. *Pe Golea nu vi-l dau voua, Că şi turci şi arnăuţi Tot de Golea sînt bătuţi Şi cu Golea învrăjbiţi.* TEODORESCU, P. P. 586.

ÎNVRĂJBITÓR, -OÁRE, *învrăjbitori, -oare,* s. m. şi f. Persoană care seamănă vrajbă, discordie, duşmănie. *Învrăjbitorii de popoare Au încercat să ne despartă.* BENIUC, V. 103.

ÎNVRĂJMĂŞÍT, -Ă, *învrăjmăşiţi, -te,* adj. (Rar) Duşmănit, certat, învrăjbit. *Limbi învrăjmăşite.* PĂSCULESCU, L. P. 18.

ÎNVREDNICÍ, *învrednicesc,* vb. IV. Refl. **1.** (În construcţii negative) A se dovedi vrednic să înfăptuiască ceva, să ajungă la ceva; a fi capabil, a reuşi. *Nu se învrednicise a avea şi el măcar un copil.* ISPIRESCU, L. 41. *Nu m-am învrednicit să-l văz pîn'acuma.* CARAGIALE, O. III 204. *Mare de inimă, iar de gură şi mai mare... nu se învrednicise de o viaţă mai bună.* CREANGĂ, A. 134.

2. A avea norocul, cinstea să..., a avea parte de... *Tu eşti mîndru că te vei învrednici Să spui, mîine, Clarei doamnii ce-au făcut aci boierii.* DAVILA, V. V. 21. *De-aşa vremi se-nvredniciră cronicarii şi rapsozii.* EMINESCU, O. I 149. *Bine îmi pare că m-am învrednicit să văd Beligradu cu ochii.* ALECSANDRI, T. I 310. ✦ Tranz. (În credinţele religioase; subiectul e dumnezeu) A acorda favoarea, avantajul, norocul de a... *Doamne!... M-ai învrednicit a trăi pînă acum.* ALECSANDRI, T. 151. *Dumnezeule! dumnezeule! mulţămescu-ţi că m-ai învrednicit a mai videa încă o dată lumina soarelui.* DRĂGHICI, R. 139. ✦ Tranz. (Învechit) A merita. (Atestat în forma *vrednici*) *Fraţilor, întrebă, ce socotiţi? Ce pedeapsă vredniceşte omul acesta?* NEGRUZZI, S. I 229.

3. A găsi de cuviinţă, a binevoi, a catadicsi. *Deşi au trecut cîteva zile, nu ne-am învrednicit nici unul să mergem pînă la el.* SAHIA, N. 115. *Dar tu... Nu te-nvredniceşti Să spui ce crai mare eşti?* TEODORESCU, P. P. 105.

— Variantă: (învechit) **vrednicí** vb. IV.

ÎNVRÎSTÁ vb. I v. **învîrsta.**

ÎNVRÎSTÁRE s. f. v. **învîrstare.**

ÎNVRÎSTÁT, -Ă adj. v. **învîrstat.**

ÎNZĂPEZÍ, *înzăpezesc,* vb. IV. Refl. (Despre căi de comunicaţie) A se acoperi cu multă zăpadă, a deveni impracticabil din cauza zăpezii; a se întroieni. *Uliţa satului s-a înzăpezit.* ✦ (Despre vehicule, p. ext. despre călători) A rămîne imobilizat în zăpadă, a nu mai putea ieşi din zăpadă.

ÎNZĂPEZÍRE, *înzăpeziri,* s. f. Acțiunea de a (s e) înzăpezi și rezultatul ei. *Înzăpezirea trenului. Înzăpezirea drumurilor.*

ÎNZĂPEZÍT, -Ă, *înzăpeziți, -te,* adj. (Despre drumuri sau locuri) Acoperit cu zăpadă, devenit impracticabil din cauza zăpezii. *Soarele bătea orbitor în coastele înzăpezite dinspre Brebu.* DUMITRIU, N. 200. *Înzepezite-s drumurile toate.* BENIUC, V. 69. ✦ (Despre vehicule, p. ext. despre călători) Blocat în zăpadă; întroienit.

ÎNZĂUÁT, -Ă, *înzăuați, -te,* adj. (Învechit și arhaizant) Îmbrăcat în zale, cu zale, cu platoșă. *Nici nu-și dădu seama cînd a oprit, bulucindu-se la han, o mulțime de oșteni înzăuați.* CAMILAR, T. 100. *La vreme de adînci bătrîneți, sta înzăuat în fruntea ostașilor.* DELAVRANCEA, V. V. 208. ✧ Fig. *Cuvîntul cel din urmă îl avea un snob feroce, înzăuat în prejudecățile cele mai copilărești.* M. I. CARAGIALE, C. 137.

— Variante: **înzelát, -ă** (CONTEMPORANUL, I 239, TEODORESCU, P. P. 189), **înzeuát, -ă** (VLAHUȚĂ, O. A. 500, BĂLCESCU, O. I 122) adj.

ÎNZDRĂVENÍ, *înzdrăvenesc,* vb. IV. Refl. A se însănătoși (după o boală), a deveni iarăși zdravăn, puternic; a se întrema, a se întări. *Se înzdrăveni oleacă de cum îl cuprinse aerul tare al nopții de vară.* VORNIC, P. 209. *Nu știa cum să facă să se înzdrăvenească.* ISPIRESCU, L. 314.

ÎNZDRĂVENÍRE s. f. Acțiunea de a se înzdrăveni; întremare, însănătoșire, întărire.

ÎNZDRĂVENÍT, -Ă, *înzdrăveniți, -te,* adj. Devenit iarăși zdravăn; întremat, însănătoșit, întărit.

ÎNZECÍ, *înzecesc,* vb. IV. Tranz. A mări de zece ori, a înmulți cu zece; p. ext. a mări mult, a spori. *Tu stai acasă și-ți înzecești averea, în timp ce flăcăul ista sărac îi dus la moarte.* CAMILAR, N. I 267. *Cînd îmi aduceam aminte de tine, parcă mi se răsucea un pumnal în coșul pieptului... îmi înzecea puterile și hotărîrea.* CAMIL PETRESCU, T. II 243. *Fiecare clipă de așteptare îi înzecea bătăile inimii.* BUJOR, S. 46.

ÎNZECÍRE s. f. Acțiunea de a înzeci.

ÎNZECÍT, -Ă, *înzeciți, -te,* adj. De zece ori mai mare, mai numeros; p. ext. sporit, crescut peste măsură. *Vîntul zbuciuma frunzișul și prin stînci, la cotituri, Fioros scotea-n durere muget cu-nzecite guri.* COȘBUC, P. I 317. ✧ (Adverbial) *Leșii... într-un număr înzecit mai mare decît romînii îi învinse.* ISPIRESCU, M. V. 54.

ÎNZELÁT, -Ă adj. v. înzăuat.

ÎNZESTRÁ, *înzestrez,* vb. I. Tranz. **1.** A da zestre unei fete (cînd se mărită); a dota. *Nu m-ei da mie fata asta, omule? Că eu ți-oi înzestra-o, ș-a fi bine de ea.* VLAHUȚĂ, O. A. 498. ✦ A acorda un bun material, o sursă de venituri etc. *Ridicase el... mînăstirea Crinului, cu hramul Troiței și o înzestrase cu multe podoabe și avere mare.* CARAGIALE, O. III 87.

2. A prevedea (o întreprindere, o instituție, o locuință) cu cele necesare, a procura obiecte necesare. *Bucurîndu-se de sprijinul frățesc al țării care construiește comunismul, țările de democrație populară își înzestrează industria lor cu tehnica cea mai înaintată.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2576. *Își vor mări locuința înzestrînd-o cît mai bine.* SADOVEANU, E. 27. ✧ (Glumeț) *D-na Timotin a ținut să mă înzestreze cu tot ce trebuie și nu trebuie unei călătorii.* IBRĂILEANU, A. 137.

3. Fig. A dota (pe cineva) cu calități morale, fizice etc. *Natura-l înzestrase cu un talent de orator de o putere irezistibilă.* CARAGIALE, O. II 140.

ÎNZESTRÁRE, *înzestrări,* s. f. Acțiunea de a înzestra și rezultatul ei.

1. Dotare a întreprinderilor cu cele necesare bunei lor organizări și funcționări. *Comitetele executive ale sfaturilor populare comunale răspund de înzestrarea ariilor cu cîntare, bascule, saci.* HOT. ÎNGR. CULT. 12.

2. Fig. Sumă de calități, capacitate. *Am cunoscut... un om de o superioară înzestrare intelectuală.* CARAGIALE, O. III 236.

ÎNZESTRÁT, -Ă, *înzestrați, -te,* adj. **1.** Care are aptitudini pentru ceva, dotat, talentat. [Victor Hugo] *a fost cel mai înzestrat, mai divers și mai puternic dintre toți poeții lirici francezi.* SADOVEANU, E. 225. *Ești tînăr, bine înzestrat și... ai pasiunea lucrului.* VLAHUȚĂ, O. A. 335.

2. Prevăzut cu cele necesare.

ÎNZEUÁT, -Ă adj. v. înzăuat.

ÎNZORZONÁ, *înzorzonez,* vb. I. Refl. A se împodobi cu zorzoane, a se îmbrăca cu obiecte de prisos, a se împopoțona.

ÎNZORZONÁT, -Ă, *înzorzonați, -te,* adj. Împodobit cu multe zorzoane, cu ornamente inutile; gătit, împopoțonat. *Vă plimbați, înzorzonați și încîntați, pe canalele astea noroioase.* CAMIL PETRESCU, T. II 210. *Clădirea însăși, cu etaj, arătoasă și înzorzonată, oprea atenția trecătorilor.* REBREANU, R. I 18. *Păsărari înzorzonați cu șoimul pe mînă.* ODOBESCU, S. III 144. *Să-i vedem fagu-ncărcat Încărcat și-nzorzonat Tot cu arme ferecate Și pe ramuri așezate.* TEODORESCU, P. P. 504.

— Variantă: **zorzonát, -ă** (VLAHUȚĂ, O. A. III 45) adj.

ÎRA interj. (Rostit cu *i* prelungit) Exclamație care exprimă mirare, uimire, ciudă etc. *Oare-i ajunge pînă desară la Piatră, moș Nichifor? — Î... ra! da ce stai de vorbești?* CREANGĂ, P. 115. *Î... ra! moș Nichifor, nu mai spune de lup.* id. ib. 120.

— Variantă: **ăra** (NEGRUZZI, S. III 65) interj.

ÎRACÁ interj. v. îracan.

ÎRACÁN interj. (Popular, și în forma *îraca,* numai în expr.) **Îracan de mine!** = săracul (săraca) de mine! bietul de mine! vai de mine! *Î... ra... ca de mine și de mine! Dar nici atîta lucru nu știi?* CREANGĂ, P. 322.

— Variante: **aracán** (SBIERA, P. 9), **îracá** interj.

J

J s. m. invar. A douăsprezecea literă a alfabetului şi sunetul corespunzător; este o consoană fricativă palatală, sonoră.

— Pronunţat: *je*.

JABÓU, *jabouri,* s. n. Accesoriu de îmbrăcăminte (astăzi numai la femei) constînd dintr-un volan de dantelă care atîrnă pe piept ca o cravată. *Tinerii îmbrăcaţi după moda europeană în fracuri lipite pe trupurile lungi, guler întors din croială, jabouri albe de mătase.* CAMIL PETRESCU, O. II 400.

JAC s. n. v. **jaf.**

JACÁRD, *jacarde,* s. n. Dispozitiv format dintr-un sistem de ace orizontale cu ochiuri, sfori şi cuţite, montat la războaiele care trebuie să producă ţesături cu desene complicate.

JACÁŞ, *jacaşi,* s. m. (Mold.) Jefuitor, prădător, hrăpăreţ. *Jacaş fiind de moarte, A luat pelea de pe sărman.* ALECSANDRI, T. 548. ✧ (Adjectival) *Nu mi s-au spurcat auzul cu zădarnici măguliri Ca să dobîndesc iubirea jacaşelor stăpîniri.* CONACHI, P. 49.

JACHÉT s. n. v. **jachetă.**

JACHÉTĂ, *jachete,* s. f. Haină bărbătească, corespunzînd vestonului, lungă pînă mai jos de şolduri, cu pulpanele rotunjite în faţă şi croită pe talie. *Purta o jachetă strînsă pe corp, care se încheia frumos în faţă.* CAMIL PETRESCU, O. I 303. *Jacheta mea a cenuşie de vară.* CARAGIALE, M. 26. *Îmbodoliţi în surtuce şi jachete.* NEGRUZZI, S. I 105. ✦ Haină femeiască, care acoperă partea de sus a corpului şi se poartă peste bluză sau peste rochie.

— Variantă: (învechit) **jachét,** *jachete* (C. PETRESCU, A. R. 15), s. n.

JACHETÚŢĂ, *jachetuţe,* s. f. (Rar) Jacheţică. *Purtau unii redingotă, alţii jachetuţă scurtă.* CARAGIALE, M. 215.

JACHEŢÍCĂ, *jacheţele,* s. f. Diminutiv al lui jachetă.

JACUÍ vb. IV v. **jefui.**

JACUÍRE s. f. v. **jefuire.**

JACUITÓR, -OÁRE adj. v. **jefuitor.**

JAD, *jaduri,* s. n. Piatră semipreţioasă de culoare albă pînă la verzuie, din care se fac diverse obiecte de artă; obiect fabricat din această piatră. *Locuieşte un măreţ palat de vară Plin de monştri albi de fildeş şi de jaduri.* ALECSANDRI, P. III 83.

JADÁRNIC, *jadarnici,* s. m. (Învechit) Jandarm. *De m-or prinde jadarnicii... or să mă ducă legat la Eş.* ALECSANDRI, T. 609.

JAF, *jafuri,* s. n. 1. Acţiunea de a j e f u i; prădare, devastare, furt însoţit de violenţă. *Văzînd eu de la o vreme că nu mai încetează cu jafurile, mi-am luat inima-n dinţi şi m-am dus la boier să mă jăluiesc.* CREANGĂ, A. 159. ✧ E x p r. **Jaf în ciuperci** v. c i u p e r c ă. (Învechit) **A lăsa jaf** sau **a da în (ori de) jaf** = a lăsa pradă, a îngădui ca cineva să fie jefuit. *Ţara... lăsată jaf şi măcel başibuzucilor.* ODOBESCU, S. III 408. *Năvăliră în Polonia şi deteră în jaf provinciile Volinia şi Podolia!* BĂLCESCU, O. II 144. ✦ Faptul de a stoarce averi prin exploatare sau prin manopere frauduloase. *Niciodată nu se vor şterge din amintirea poporului nostru vremurile întunecate în care jaful trusturilor de peste hotare şi al exploatatorilor băştinaşi se împletea cu menţinerea ţării în înapoiere economică, cu dezlănţuirea teroarei sălbatice împotriva muncitorilor şi ţăranilor.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2746. ✦ Risipă (de obicei din avutul altuia). *A făcut jaf în făină.*

2. (Învechit, cu sens colectiv) Lucruri jefuite, pradă (de război). *Se întoarseră la locul luptei spre a culege jaful.* BĂLCESCU, O. II 258.

— Variantă: (învechit) **jac** (NEGRUZZI, S. I 169, ALECSANDRI, P. P. 113) s. n.

JAGUÁR, *jaguari,* s. m. Animal carnivor din familia felinelor, cu părul galben-roşcat şi cu pete negre aşezate circular în jurul unui punct mai întunecat; trăieşte în America de Sud *(Felis felide).* [Adusese] *o rasă grozavă de cîini mari ciobăneşti, ca să se lupte cu jaguarii, un fel de tigri roşii, care atacau oamenii şi vitele de pe la ferme.* BART, E. 271.

— Pronunţat: *-gu-ar.*

JÁLBĂ, *jalbe,* s. f. (Învechit şi arhaizant) Petiţie scrisă adresată unei autorităţi; plîngere, reclamaţie. *Cîştiga bănişor din jalbele oamenilor, fiindcă lucra mai ieftin, mai repede şi chiar mai bine ca notarul.* REBREANU, I. 82. *Le-a făcut o jalbă lungă.* NEGRUZZI, S. I 280. ✧ (Adesea în legătură cu verbul «a da») *Am să mă plîng... să dau jalbă.* COŞBUC, P. I 89. *Dar, după o lungă vreme... Jalbă clinele a dat.* ALEXANDRESCU, P. 70. ✧ E x p r. (Familiar; ironic sau glumeţ) **Cu jalba în proţap** = cu reclamaţii ostentative şi zgomotoase pentru orice nemulţumire, cît de mică.

— Pl. şi: *jălbi* (VISSARION, B. 375). — Variantă: **jálobă** (ALECSANDRI, T. 528, NEGRUZZI, S. I 225) s. f.

JÁLE[1] s. f. Tristeţe, mîhnire, durere. *Au stat multă vreme în ploaie, ascultînd viersul de jale, glasul singuratic al mamei părăsite.* DUMITRIU, N. 155. *Toată împărăţia era plină de jale.* ISPIRESCU, L. 4. *Frunzuleană de pelin, Mare jale, mare chin: Prin străini s-ajungi străin.* BELDICEANU, P. 97. ✧ L o c. a d v. **Cu jale** = cu tristeţe, cu mîhnire, dureros. *El n-avea... de ce să se mire şi ce să contemple cu jale.* C. PETRESCU, A. R. 16. *Se opresc cu toţii în cale, se opresc şi zic cu jale.* CREANGĂ, P. 275. *De ce plîngi cu jale?* ALECSANDRI, P. I 196. ✧ L o c.

adj. **De jale** = jalnic, trist, (plin) de dor. *Bătrînul rosti vorbele acestea duios, ca un cîntec de jale.* SADOVEANU, O. I 157. *Hai cu mine-n codrul verde S-auzi doina cea de jale.* ALECSANDRI, P. A. 43. ◇ Expr. **A-i fi cuiva jale de cineva** = a-i fi milă de cineva. *Sărmane prietene! mi-e jale de tine.* NEGRUZZI, S. I 63.

— Variantă: **jéle** (DEȘLIU, G. 24, DAVIDOGLU, M. 66) s. f.

JALE[2] s. f. 1. Plantă semilemnoasă aromată, cu flori albastre, violete sau albe, cultivată ca plantă ornamentală și medicinală *(Salvia officinalis)*; salbie.

2. Jaleș.

JĂLEȘ s. m. Nume dat la mai multe specii de salbie. *Obicinuindu-să și la băutura ceaiurilor calde, de frunză de jaleș înjumătățită cu lapte dulce și îndulcite cu zahăr.* PISCUPESCU, O. 189.

JĂLET, *jalete,* s. n. (Rar) Vaiet, bocet. *Urla marea de jaletul lor.* GORJAN, H. I 131.

— Variantă: (regional) **jélet** s. n.

JĂLNIC, -Ă, *jalnici, -e,* adj. De jale, trist, dureros. *Pe deasupra lor, în înălțimea văzduhului, a trecut un stol de cocoare, cu chemări jalnice, plutind subt soare.* SADOVEANU, N. P. 272. *Glasu-i jalnic așa cînta.* ALECSANDRI, P. I 21. *Mi se părea chiar sunetul instrumentelor jalnic și trist.* NEGRUZZI, S. I 292. ◇ (Adverbial) *Jalnic cîntă clopotele.* COȘBUC, P. I 263. *Așa jalnic de ce cînți?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 106. ✦ Care provoacă milă, care e vrednic de compătimire, nenorocit; de plîns. *Nu plîngeți pentru jalnica lor stare?* CONACHI, P. 87.

JÁLOBĂ s. f. v. **jalbă.**

JALÓN, *jaloane,* s. n. Bară lungă de lemn sau de metal, vopsită alternativ cu alb și roșu, care se înfige în pămînt pentru a servi la indicarea unei direcții sau la diverse operații topometrice. *Pe urmă, într-o dimineață, au sosit inginerii cu lanțuri și panglici de fier, cu jaloane tărcate alb și roșu, cu instrumente de măsurat.* C. PETRESCU, R. DR. 238. *Inginerul își așează nivelatorul, spunînd elevului să se ducă cu jaloanele înaintea lui.* BUJOR, S. 126. ✦ Fig. Ceea ce servește pentru a marca un punct sau o etapă în desfășurarea unei activități sau a unei acțiuni. *Adoptarea noii constituții, în care sînt înscrise noile drepturi ale poporului eliberat de sub jugul capitalismului, constituie un jalon important pe calea consolidării statului nostru democrat-popular.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2547.

JALONÁ, *jalonez,* vb. I. Tranz. A marca punctele unui traseu sau ale unei alinieri prin jaloane, a înfige jaloane.

JALUZEÁ, *jaluzele,* s. f. (Mai ales la pl.) Un fel de stor alcătuit din șipci așezate paralel și orizontal și legate între ele prin chingi sau lănțișoare, în așa fel încît, atunci cînd se lasă în jos împiedică pătrunderea luminii în cameră. *A plecat spre ogradă, să vadă de s-a ridicat jaluzeaua de la geamul coanei Tasica.* POPA, V. 335.

— Pl. și: *jaluzii* (DUMITRIU, B. F. 91) s. f.

JAMBIÉRĂ, *jambiere,* s. f. Accesoriu de îmbrăcăminte bărbătească constînd dintr-o învelitoare de piele sau de postav, care acoperă piciorul de la gleznă pînă aproape de genunchi. *Scîrțîiau jambierele roșii care gîtuiau pe pulpă pantalonii.* C. PETRESCU, Î. II 70. *Domnii cu jambiere... trec la poștă.* IBRĂILEANU, A. 7. ✦ Un fel de ciorapi fără talpă, lungi pînă peste genunchi, care se poartă iarna peste încălțăminte, acoperind pulpa piciorului și fixîndu-se sub talpă printr-un elastic.

— Pronunțat: *-bi-e-.*

JAMBÓN, *jamboane,* s. n. (Franțuzism) Șuncă. *Să mă afum aice ca un jambon.* CONTEMPORANUL, IV 138. *La prînz, jambon, macaroane, alivenci.* NEGRUZZI, S. I 207.

JANDÁR s. m. v. **jandarm.**

JANDÁRM, *jandarmi,* s. m. Soldat care făcea parte din corpul jandarmeriei. *La o masă, lîngă ușa* [cîrciumii], *un jandarm... stătea la un pahar cu Anton Nacu.* REBREANU, R. I 136. *Jandarmii dumitale îs niște hoți, mai răi decît cei din codru.* SP. POPESCU, M. G. 64.

— Variantă: (popular) **jandâr** (DUMITRIU, N. 167, CAMILAR, T. 121, PAS, L. II 249) s. m.

JANDARMERÍE, *jandarmerii,* s. f. Corp de armată în regimul burghezo-moșieresc, însărcinat în special cu paza și cu menținerea ordinii la sate.

JANGHINÓS, -OÁSĂ, *janghinoși, -oase,* adj. (Despre oameni) Murdar, neîngrijit. (Substantivat) *Să-ndrăznești tu să mă bați, păcătosule, janghinosule și rîiosule?!* CARAGIALE, S. N. 32.

JANÍLIE s. f. Articol de ceaprazărie în forma unui fir gros de catifea, cu care se garnisesc sau din care se confecționează unele obiecte. *Un maimuțoi de familie, fără de picior.* BASSARABESCU, V. 170.

JÁNTĂ, *jante,* s. f. Partea exterioară, circulară a unei roți (pe care se montează anvelopa la automobile, biciclete etc). V. obadă. ◇ Expr. **A fi** (sau **a rămîne**) **pe jantă** = (despre automobile, biciclete etc.) a avea cauciucul dezumflat; (familiar; despre oameni) a rămîne fără bani, a fi în pană de bani.

JANȚ s. n. Zer untos care se scurge de sub teasc la prepararea cașului.

JAP interj. Onomatopee care redă zgomotul produs de lovirea cu un corp elastic (nuia, biciușcă etc.) sau de o lovitură dată cu repeziciune. *Ajunge la el și jap încă una.* ȘEZ. I 266.

JÁPCA s. f. (Numai în expr.) **A lua cu japca** = a lua cu sila, cu forța și pe nedrept. *Să nu poată lua cineva cu japca din aceste merișoare.* ISPIRESCU, U. 60.

JÁPIȚĂ, *japițe,* s. f. Bucată de lemn sau de fier îndoit, așezat deasupra protapului și formînd scobitura în care se prinde jugul.

JAPONÉZ[1]**, -Ă,** *japonezi, -e,* adj. Din Japonia, care aparține Japoniei sau populației ei. *Limba japoneză.* ▭ *Vedea pentru întîia oară păsările zugrăvite pe paravanele japoneze, în ființă vie.* ARGHEZI, P. T. 160.

JAPONÉZ[2]**, -Ă,** *japonezi, -e,* s. m. și f. Persoană care face parte din populația de bază a Japoniei.

JÁPȘĂ, *japșe,* s. f. Baltă formată prin umplerea unei depresiuni de teren cu apă revărsată dintr-un rîu. *Trec stoluri de rațe cînd în șforul apei, cînd pieziș spre japșe mai adăpostite.* SADOVEANU, F. J. 650. *O privighetoare de baltă cînta într-un țipirig; un bîtlan cădea greoi în japșă.* DUNĂREANU, N. 71.

— Pl. și: *jăpși* (SANDU-ALDEA, U. P. 105), *jepși* (GALAN, B. I 86).

JAR s. n. 1. Totalitatea cărbunilor incandescenți care rămîn în foc după ce s-a terminat arderea cu flacără. V. jăratic. *Feliile de mămăligă rece, perpelite la jar, din care și-au astîmpărat foamea.* C. PETRESCU, A. R. 188. *Am luat ibricul și l-am pus pe jar.* STĂNOIU, C. I. 118. [Mămăliga] *se prăjește pe jar.* ȘEZ. V 52. ◇ (Adesea în comparații) *Inima-mi arde ca jarul.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 133. ✦ Fig. Arșiță, dogoare. *De-al soarelui jar cotropit, Pămîntul sub vrajă rămîne.* MACEDONSKI, O. I 180. *Și moare emirul, sub jarul pustiei.* id. ib. 147.

2. Fig. Fierbințeală, febră; suferință arzătoare. *Potoleau jarul răniților, fierbîndu-le ceaiuri.* PAS, Z. III 49. *Dă-i apă, jarul rănilor s-aline.* TOMA, C. V. 45.

JARCALÉTE, *jarcaleți,* s. m. (Regional) Vlăjgan, lungan, haimana. *Niște jarcaleți nu-și mai găseau astîmpăr. Strigau, cîntau.* PAS, Z. II 220.

JÁRCHILĂ, *jarchile,* s. f. (Regional) Haină veche, uzată; (în special) cojoc de piele proastă. *Moșul ne-a dat bună dimineața, foindu-și trupul slăbănog în jarchila-i de piele de berbec.* SADOVEANU, V. F. 98.

JARDINIÉRĂ, *jardiniere,* s. f. (Franțuzism) Etajeră de lemn, special construită, pe care se țin ghivece de flori sau de plante ornamentale.
— Pronunțat: *-ni-e-.*

JARGÓN, *jargoane,* s. n. Ramificație a limbii comune, folosită de aristocrație și de vîrfurile burgheziei, avînd o sferă de circulație îngustă, și menită să dispară, fiind lipsită de fond principal de cuvinte și de structură gramaticală proprii. *Dialectele și jargoanele reprezintă ramificații ale limbii naționale a întregului popor, sînt lipsite de orice independență lingvistică și sînt sortite să vegeteze.* STALIN, PROBL. LINGV. 13. *Astăzi, cuvintele de jargon încep să fie părăsite.* GRAUR, F. L. 156.

JÁRIȘTE s. f. (Învechit; și în forma *jăriște)* 1. Jăratic, foc: p. ext. vatră. (Fig.) *Jariștea iubirii pe nesimțite îi schimba gîndurile.* CONTEMPORANUL, VII 492.
2. Loc, pădure, sat etc. pustiit de foc. *În grădina de la Țigănești, din jărișteа caselor.* CONACHI, P. 204.

JART interj. Onomatopee care redă zgomotul produs de o palmă aplicată cuiva. *S-auzea cîte un jart, trosc, pleosc, aoleo!* DELAVRANCEA, H. T. 106.

JARTIÉRĂ, *jartiere,* s. f. Accesoriu de îmbrăcăminte, confecționat din elastic, cu care se țin ciorapii întinși pe picior.
— Pronunțat: *-tie-.*

JASP s. m. Varietate de silice dură și opacă de culoare roșie, verde sau negricioasă, întrebuințată adesea ca piatră semiprețioasă. [Trandafirii] *se prăvălesc de-a lungul zidurilor tot de marmoră și împrejurul ferestrelor și ușilor încadrate în chenare de... agată și jasp-sanguin.* MACEDONSKI, O. III 92.

JAVELÍNĂ, *javeline,* s. f. (Franțuzism învechit) Suliță lungă și subțire. *Înarmați cu... scuturi și cu șapte javeline.* ALECSANDRI, P. III 93.

JÁVRĂ, *javre,* s. f. 1. Cîine mic, slab, prăpădit; p. ext. (depreciativ) cîine; potaie, jigodie. *Javre cu cozi subțiri, cu stîrvurile supte, începură să se arate în lungul uliței.* CAMILAR, T. 113. *Era o javră slăbuță, cu urechi ciulite de liliac și cu ochii bolditi.* SADOVEANU, B. 46. *Cel puțin vreo cinci potăi ciobănești, printre destule javre de mina a doua, erau stăpîni pe situație.* GALACTION, O. I 310. ◇ (Urmat de determinări pleonastice) *Nu concepea să plece după tîrguieli sau la plimbare, fără o javră de cățel cu zgardă și cureluș.* PAS, Z. I 90. *De la o colibă, o javră de cîine veni spre mine, lătrînd.* DUNĂREANU, CH. 135.
2. Termen de ocară pentru oameni. *Javra dracului se face a o căuta de ou și-i dezleagă... așa de la picior.* CREANGĂ, A. 57. ◇ (Urmat de determinări indicînd substantivul la care se referă termenul) *O să-l omorîm pe javra de Ștefănescu.* STANCU, D. 145.

JAZ, *jazuri,* s. n. Muzică ușoară, în special de dans, caracterizată printr-un ritm sincopat; orchestră, compusă mai ales din instrumente de suflat și de percuție, care execută această muzică.

JÁZBAND, *jazbanduri,* s. n. Orchestră care execută muzică de jaz. *Jazbandul urlă. Perechile se răsucesc. Toate acestea îl amețesc mai mult decît vinul.* C. PETRESCU, Î. II 191.

JĂCHILĂ s. f. (Regional) Totalitatea obiectelor care alcătuiesc sarcina purtată de un animal sau dusă de un om; bagaj. V. tărhat. *Sîntem bătrîni, domnule, și nu putem duce în spate atîta jăchilă.* HOGAȘ, M. N. 125. *Moșneagul și băiatul se deteră pe jos, lăsînd pe măgar numai jăchila.* ȘEZ. V 41.

JĂCUÍ vb. IV v. **jefui.**

JĂCUÍRE s. f. v. **jefuire.**

JĂCUITÓR, -OÁRE adj. v. **jefuitor.**

JĂPCÁN, *jăpcani,* s. m. (Rar) Cel care ia cu japca; jefuitor. *Lăcomia jăpcanilor nu mai avea hotar.* ISPIRESCU, M. V. 5. *Curăța țările de jăpcani și de oameni răi.* id. U. 73.

JĂPȘOÁGĂ, *jăpșoage,* s. f. Baltă mică. V. japșă. *Erau în pămîntul fermei... 16 privaluri, 5 japșe mari, vreo 50 de gîrle și jăpșoage.* GALAN, B. I 85.

JĂRÁTEC s. n. v. **jăratic.**

JĂRÁTIC s. n. (Și în forma *jeratic)* Totalitatea cărbunilor pe jumătate stinși sau acoperiți cu cenușă, rămași în foc după ce s-a terminat arderea cu flacără. V. jar. *Focul pîlpîia, învăluit de vînt, fărîmîndu-se în jăratic.* SADOVEANU, O. VI 249. *Un berbec întreg... a început să sfîrîie pe jăratic.* GALACTION, O. I 267. *Începură să sosească feciori... călări pe cai ce păreau că se hrănesc cu jeratic.* VISSARION, B. 19. ◇ Loc. adj. **De jăratic** = care pare că arde, că este aprins; arzător, ca focul. *Spre apusul de jăratic, Cu livezi scăldate-n aur, Trece-un nour singuratic.* TOPÎRCEANU, M. 17. *Mamă, sînt silită eu Să-i tot văd în vis mereu Ochii de jăratic?* COȘBUC, P. I 184. ◇ Expr. **A sta (sau a ședea) ca pe jăratic** = a fi foarte nerăbdător sau foarte grăbit.
— Variante: **jărátec** (SLAVICI, O. I 363), **jerátec** (EMINESCU, N. 56), **jerátic** s. n.

JĂRĂGÁI s. n. 1. Jar. *Văzduhul e fierbinte. Cînd respir parcă aș sorbi jărăgai.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2795. *În fiecare zi a mîncat o pasăre friptă pe care a tăiat-o, a jumulit-o, a părpălit-o pe jărăgai singur.* STANCU, D. 423.
2. Fig. Arsură pe gît și pe esofag (din cauza băuturii, a unor mîncăruri etc.); jeg (3).
— Variantă: **jeregái** s. n.

JĂRDIE s. f. v. **jordie.**

JĂRÍ, *jăresc,* vb. IV. 1. Tranz. Jerui (1). (Refl. pas.) *Ojogul e un băț cu care se jărește jocul cînd nu are cineva clește.* ȘEZ. VIII 91.
2. Intranz. Jerui (2). *Să nu vii prin șură, Cu liuleaua-n gură, Liuleaua-a jări, Puica te-a zări, La tine-a veni.* SEVASTOS, C. 64.

JĂRPÁN, *jărpani,* s. m. (Mold.) Cal slab, mîrțoagă. *Hi, hi, hălan.. hi, hi, jărpan.* ALECSANDRI, T. 533. ✦ Fig. Termen de batjocură pentru oameni. *Chirița (la surugii): Pornit-ați, jărpanilor?* ALECSANDRI, T. 394.

JĂRUÍ vb. IV v. **jerui.**

JDER, (1) *jderi,* s. m. 1. Mic animal carnivor, asemănător cu dihorul, a cărui blană este foarte căutată *(Martes martes). Măria-sa vodă, coconii, boierii au plecat să ucidă urșii și jderii.* TULBURE, V. R. 40.
2. Blana animalului descris mai sus. *Cușmă de jder cu pană neagră și creață de coror.* SADOVEANU, F. J. 297.

JEB, *jeburi,* s. n. (Maghiarism rar) Buzunar. *Le puseră amîndouă-n jeb.* RETEGANUL, P. III 17. *În jeburi galbini băga.* ȘEZ. XII 69.

JECMĂNEÁLĂ, *jecmăneli,* s. f. Acțiunea de a jecmăni; jaf. *N-au venit la jăluială Și-au venit la jecmăneală.* PĂSCULESCU, L. P. 193.

JECMĂNÍ, *jecmănesc,* vb. IV. Tranz. A stoarce (prin forță sau prin exploatare) bunuri materiale de la un individ sau de la o colectivitate; a jefui. [Albert Kirali] *jecmăni și pîrjoli toate cetățile.* ISPIRESCU, M. V. 17. ◇ (Complementul e un abstract) *Buciumă-n mine toate răscoalele țării! Toate obidele răzvrătite, toate dreptățile jecmănite.* DEȘLIU, G. 23.

JECMĂNITÓR, -OÁRE, *jecmănitori, -oare,* adj. Care jecmănește. *De o parte... cîțiva bancheri rapaci și jecmănitori, iar de partea cealaltă... mii de țărani romîni, rămași pe drumuri.* BOGZA, A. Î. 597.

JECUÍ vb. IV v. jefui.

JECUÍRE s. f. v. jefuire.

JECUITÓR, -OÁRE adj. v. jefuitor.

JEFUÍ, *jefuiesc,* vb. IV. Tranz. A fura bani sau obiecte în cantități mari și de obicei făcînd uz de violență. V. prăda. *A jefuit pe stăpînu-meu pînă la cămașă.* ISPIRESCU, L. 290. (Cu pronunțare regională) *Avea cineva cap să treacă pe aici fără să fie jăfuit?* CREANGĂ, P. 119. ✦ (Cu privire la indivizi și, mai ales, la colectivități) A stoarce de averi; (cu privire la averi) a-și însuși bunuri prin exploatare sau prin manopere frauduloase. *Capitalul străin jefuia bogățiile țării noastre.* ▭ *Jefuit de cămătarul cel sfruntat și fără milă.* MACEDONSKI, O. I 9.

— Variante: (învechit) **jecuí, jăcuí, jacuí** vb. IV.

JEFUÍRE, *jefuiri,* s. f. Acțiunea de a jefui și rezultatul ei; jaf. (Cu pronunțare regională) *Era necontenite jalobele obștiei pentru jăfuirile lui Moțoc.* NEGRUZZI, S. I 150.

— Variante: (învechit) **jecuíre, jăcuíre** (SADOVEANU, N. F. 43), **jacuíre** s. f.

JEFUÍT s. n. Faptul de a jefui; jefuire, jaf. (Cu pronunțare regională) *Se îndreptară spre Pipirig după jăfuit.* CREANGĂ, A. 20.

JEFUITÓR, -OÁRE, *jefuitori, -oare,* adj. Care jefuiește, care pradă, care își însușește averi prin exploatare.

— Pronunțat: *-fu-i-.* — Variante: (învechit) **jecuitór, -oáre, jăcuitór, -oáre** (DONICI, F. 73), **jacuitór, -oáre** adj.

JEG s. m. 1. Strat gros de murdărie pe pielea omului. *Fața omului cu ochii cenușii părea îmbătrînită, brăzdată în cutele cele mai subțiri ale feței, cu jeg negru de ulei greu de uns motoare.* DUMITRIU, N. 272.

2. (Regional) Jar, jărăgai (1). *Bagă lanțu-a doua oară Colo-n jegul de sub pară.* POP.

3. (Mold.) Fig. Jărăgai (2).

JEGÓS, -OÁSĂ, *jegoși, -oase,* adj. Acoperit de jeg; murdar.

JEJÚN s. n. Parte a intestinului subțire care leagă duodenul de intestinul gros.

JELÁNIE, *jelanii,* s. f. 1. Plîngere, tînguire. *Titu Herdelea, ascultînd jelaniile învățătorului, se simțea aproape rușinat.* REBREANU, R. I 101. *Miron Juga deveni grav și mohorît auzind jelania arendașului.* id. ib. 85. ✦ Vaiet, plînset, bocet. *Nu se auzeau decît sughițurile de plîns și jelania tremurătoare a lui Alexiu.* DUMITRIU, B. F. 69. *Se făcu... o plîngere și o jelanie, de te luau fiorii.* ISPIRESCU, L. 177. (Cu pronunțare regională) *Era un muget necurmat, o jălanie de vite de parcă venise sfîrșitul lumii.* SANDU-ALDEA, U. P. 97. ◇ Fig. *Se auzea, în liniștea dimineții, jelania liniștită a unei flașnete.* ARDELEANU, D. 80.

2. (Rar) Durere adîncă, jale. (Cu pronunțare regională) *Bietul om m-ascultă Cu jălanie... multă.* CONACHI, P. 163.

— Pronunțat: *-ni-e.*

JELBÁR, *jelbari,* s. m. (Învechit și arhaizant) Persoană care se ocupa cu scrisul jalbelor. (Cu pronunțare regională) *Are acesta jalbar o întorsătură de condei cum nu se mai află.* SADOVEANU, B. 82. *Să rămînă toată viața practicant, un fel de jălbar nenorocit.* REBREANU, I. 62. *Hotărî dar a se da la breasla condeiului și... se făcu jălbar.* PILIMON, C. 177.

JÉLE s. f. v. jale.

JÉLET s. n. v. jalet.

JELÉU, *jeleuri,* s. n. Preparat dulce făcut din suc de fructe fiert cu zahăr și care are un aspect gelatinos.

JELÍ, *jelesc,* vb. IV. 1. Refl. A se plînge, a se văieta, a se tînguia. *Se jelea și plîngea.* ◇ Fig. *Vîntul se jelea prin trestii.* SADOVEANU, O. I 152. *De trei zile mă dorește Mîndra inimii mireasă, Dar de ce se tot jelește Oltul meu pe lîngă casă?* CERNA, P. 135.

2. Tranz. (Popular) A plînge (cu glas tare) după un mort; a boci. *Îl jeliră ai săi, îl jeliră boierii, îl jeliră și poporul.* ISPIRESCU, L. 42. *Bietele nurori jeleau pe soacră-sa.* CREANGĂ, P. 11. *Adă luntrea și mă treci... Aibî grijă să nu mă-neci, Că n-ai bani să mă plătești, Nici surori să mă jelești.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 139. ◇ Intranz. *Numai ea, biata, era plînsă, prizărită și amărîtă... pentru că jelea după Tei-Legănat.* SBIERA, P. 88. (Cu pronunțare regională) *S-o strîns frații grămăgioară și jălesc de-o surioară.* ȘEZ. IV 225. ✦ Intranz. A manifesta durere (la moartea cuiva), a se arăta întristat. *Cît trăiește, tot jelește.* ȘEZ. III 163. *Nu mă jeli cu portul, jelește cu sufletul.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 111.

3. Tranz. (Învechit) A-i părea rău după ceva sau după cineva; a regreta. *Aceste sînt suvenirurile care jelesc.* RUSSO, S. 19. (Cu pronunțare regională) *Pe la noi n-ai mai venit Să vezi cît ești de jălit.* ALECSANDRI, P. P. 379. *Cît jălesc vremea pierdută.* NEGRUZZI, S. I 75. ✦ A compătimi. (Cu pronunțare regională) *Omul nebun tare-i de jălit.* CREANGĂ, P. 243.

JELÍRE s. f. Acțiunea de a (se) jeli; plîngere, tînguire. *Femeia l-a plîns... ce l-a plîns, dar n-a avut vreme de jelire, căci deodată cu înmormîntarea s-a isprăvit și cel din urmă bănuț din casă.* AGÎRBICEANU, S. P. 71.

JELÍT[1] s. n. (Popular) Faptul de a (se) jeli; jelire. *De-atunci ar fi rămas și jelitul la morți.* ȘEZ. IX 6.

JELÍT[2]**, -Ă,** *jeliți, -te,* adj. (Popular) Care jelește, care este cuprins de durere; întristat, trist. *Pentr-o pușcă, arz-o para, Îmi lăsai locul și țeara, Pentr-o pușcă ruginită Rămase casa jelită.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 319. *Ai lăsat acasă Măicuța duioasă Taică-mbătrînit Și foarte jelit.* id. ib. 503.

JELITÓR, -OÁRE, *jelitori, -oare,* adj. Care suferă, care jelește; care inspiră jale, jalnic; tînguitor. *Că ți-i casa jelitoare Și de pîne și de sare.* MARIAN, S. 9. (Cu pronunțare regională) *De la noi ce mai dorești?... Fag de miere-ndulcitoare Și vro doină jălitoare?* ALECSANDRI, P. I 94.

JELUÍ, *jeluiesc,* vb. IV. 1. Refl. A da expresie durerii prin vorbe, plîns, vaiet; a se plînge, a se văieta. *Niciodată nimeni n-a auzit-o jeluindu-se.* DUNĂREANU, CH. 104. *Nu poate face un pas fără-a se jelui că-i ostinit.* ALECSANDRI, T. 610. (Cu pronunțare regională) *Să mă jăluiesc n-am gură.* CONACHI, P. 128. ◇ Fig. *Ulițele pustii pe care se jeluia viscolul... se umplură de zgomotul motoarelor.* DUMITRIU, N. 197. *Vîntul se jeluiește afară, mînînd roate de frunze.* SADOVEANU, O. I 335. ◇ (Urmat de determinări la dativ) *Jelui-m-aș și n-am cui.* HODOȘ, P. P. 154. *Jelui-m-aș munților De dorul părinților.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 192. ✦ (De obicei urmat de determinări la dativ sau introduse prin prep. «la») A se plînge împotriva unei nedreptăți, unui neajuns, a reclama, a cere dreptate. *Văzînd pe cuconița într-un cerdac, ei începură să se jeluiască la dînsa.* ISPIRESCU, L.

180. *Toți de el se jeluia, La domnul, la Caragea.* ALECSANDRI, P. P. 159. *Se jeluiră Porții de astă calcare a dreptului nației.* NEGRUZZI, S. I 242. ◇ Intranz. *Viu să jeluiesc De acest ticălos Ce sufletul mi-a scos.* ALEXANDRESCU, M. 378.

2. Tranz. (Popular) A compătimi, a căina. *Cîți voinici mă întîlnesc, Cu toții mă jeluiesc.* JARNÍK-BÍRSEANU, D. 177.

— Prez. ind. și: *jélui* (TOMA, C. V. 351, TEODORESCU, P. P. 279) vb. IV.

JELUÍRE, *jeluiri,* s. f. Acțiunea de a (se) jelui și rezultatul ei; tînguire, vaiet, plîngere. *Eu nu mai am fecior... spuse Vasile Crîngașu ca o jeluire. Fecior am avut ... nu-l mai am.* CAMILAR, TEM. 191. *Veniți toți de ascultați... amară jeluire.* ȘEZ. VIII 41.

JELUÍT, -Ă, *jeluiți, -te,* adj. Cuprins de jale, întristat. *Să mai văd pe maica mea, Amărîtă, jeluită.* HODOȘ, P. P. 222.

JELUITÓR[1]**, -OÁRE,** *jeluitori, -oare,* adj. Care se jeluiește, jalnic, tînguitor. (Cu pronunțare regională) *Sunete prelungi, jăluitoare, se loveau de pereții stîncilor care le răsfrîngeau spre larg.* BART, S. M. 57. ◇ (Adverbial) *Ea se uita oarecum jeluitor în ochii lui.* SLAVICI, O. I 357.

— Pronunțat: *-lu-i-.*

JELUITÓR[2]**, -OÁRE,** *jeluitori, -oare,* s. m. și f. **1.** (Rar, numai la f.) Bocitoare. *Femeile curioase să vadă chipurile jeluitoarelor pe sub zăbranicul rar al doliului.* ARDELEANU, D. 276.

2. (Învechit) Persoană care prezintă o jalbă; reclamant, petiționar. *Jeluitorii au îmblat fugari.* ȘEZ. IV 18.

— Pronunțat: *-lu-i-.*

JENÁ, *jenez,* vb. I. **1.** Tranz. (Despre obiecte de îmbrăcăminte sau de încălțăminte) A împiedica mișcările unei părți a corpului, a apăsa, a roade (nefiind croit pe măsură). *Mă jenează gulerul. Mă jenează pantoful.* ✦ Fig. A stînjeni, a stingheri, a deranja, a incomoda. *O indiferență... care pe Maria... o jenează.* C. PETRESCU, Î. II 57.

2. Refl. (Despre persoane) A simți jenă, rușine, a se sfii. *Domnișoara... nu s-a jenat de loc și a plîns.* SAHIA, N. 180. *Dan se jena-ntotdeauna să ceară-nainte* [bani]. VLAHUȚĂ, O. A. III 29.

JENÁNT, -Ă, *jenanți, -te,* adj. Care produce un sentiment de jenă; supărător, neplăcut. *Situație jenantă.*

JENÁT, -Ă, *jenați, -te,* adj. Care încearcă un sentiment de jenă, care nu se simte la largul lui; stînjenit, stingherit, rușinat. *Ședea cu ochii în farfurie și asculta jenat.* REBREANU, R. I 38. *Mihai tăcea jenat de pîcla aceea de neînțelegere.* D. ZAMFIRESCU, R. 30. ✦ Care se explică printr-un sentiment de jenă, care dovedește jenă. *Avea mișcările jenate și nesigure.* VLAHUȚĂ, O. A. III 11.

JÉNĂ s. f. Sentiment de sfială de care este cuprins cineva cînd se află într-o situație penibilă. *Nu pusese mîna în pungă, numai fiindcă îi fusese jenă de tovarăși.* C. PETRESCU, Î. II 139. *Comănești eanu avu pornirea de a-l întreba de soarta celorlalți, dar un ciudat sentiment de jenă îl opri.* D. ZAMFIRESCU, R. 273. *Tocmai această jenă și neîndemînare a lui îl făceau mai... simpatic.* VLAHUȚĂ, O. A. III 11. ◇ *Jenă financiară* = lipsă de bani.

JEP, *jepi,* s. m. (Mai ales la pl.) Arbust din familia pinului, cu ramurile adesea culcate la pămînt; crește în regiunea alpină sub formă de tufișuri *(Pinus pumilia);* (mold.) jneapăn.

JEPOTÍNĂ, *jepotine,* s. f. Baltă în Delta Dunării, înconjurată cu stuf înalt și legată cu alte bălți.

JERÁTEC s. n. v. jăratic.

JERĂTIC s. n. v. jăratic.

JÉRBĂ, *jerbe,* s. f. Buchet de flori așezate toate cu fața în aceeași parte. *Ce-i cu florile astea? întrebă speriat de proporțiile jerbei.* CAMIL PETRESCU, O. II 341. ◇ Fig. *Ca luna august Voi plînge cu jerbe de stele.* BENIUC, V. 63. *Soldații au încremenit în loc cu armele pe umăr, cu gurile căscate la jerba de aburi care zbucnea forfotind la gura coșului.* BART, S. M. 92.

JERÉBIE s. f. v. jirebie.

JEREGÁI s. n. v. jărăgai.

JERPELÍ, *jerpelesc,* vb. IV. Refl. (Despre obiecte de îmbrăcăminte, cărți etc.) A se învechi și a se rupe, a se zdrențui.

JERPELÍT, -Ă, *jerpeliți, -te,* adj. (Despre obiecte de îmbrăcăminte, cărți etc.) Învechit și rupt, zdrențuit. *Se îndeseau cojoacele jerpelite și zăbunurile negre.* DUMITRIU, B. F. 30. *Mănușile, asupra cărora privea cu dispreț Mînecuță. Mănuși jerpelite, însă de piele castanie.* SADOVEANU, P. M. 74. *Zaharia Duhu își însemnă într-un carnet jerpelit... ora și minutele cînd sosește și pleacă trenul de seară.* C. PETRESCU, A. 302. ✦ (Despre oameni) Îmbrăcat cu haine uzate, rupte. V. zdrențăros. *M-a văzut probabil trist în fața vitrinei, jerpelit cum sînt, și l-o fi impresionat.* SAHIA, N. 99.

JERSÉU, *jersee* și *jerseuri,* s. n. **1.** Obiect de îmbrăcăminte tricotat, de lînă, bumbac etc. care acoperă partea de sus a corpului, de obicei cu mîneci lungi și deschis în față. V. pulover. *Și-așa trăiesc împletind jersee.* CAMILAR, N. II 169.

2. Țesătură elastică de lînă, de bumbac sau de mătase. *O rochie de jerseu de lînă.*

JÉRTFĂ, *jertfe,* s. f. **1.** (În ritualurile religioase, mai ales în antichitate) Ceea ce se aducea ca dar divinității (în special vietăți sacrificate pe altar). *Negurile albe se înălțau spre văzduhuri și-și topeau în aer crestetele lor, ca fumul ce s-ar ridica din o jertfă colosală.* HOGAȘ, M. N. 151. *Nu-i cere drept jertfă, pe-un altar înalt să moară.* EMINESCU, O. I 160. ✦ Fig. Victimă. *Acum optzeci de ani scriitorii erau de cele mai multe ori jertfe ale mizeriei într-o societate nedrept alcătuită.* SADOVEANU, E. 75. *Cu putere ea descrie Slaba nevinovăție, Jertfa acestor dușmani.* ALEXANDRESCU, P. 32.

2. Sacrificiu, jertfire. *Jertfa lui Horia, Cloșca și Crișan, ca și a celorlalți răsculați căzuți, a avut o urmare bună pentru iobagi.* IST. R.P.R. 280. *Gîndul meu zboară acuma pios spre mormintele voastre* [eroi de la 1907]. *Sîngele vostru vărsat ne rămîie de-a pururi ca pildă. Toți să fim gata de jertfă.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 103. ◇ Expr. A cădea jertfă = a fi sacrificat. *Legea asigurării celor ce cad jertfă muncii este o simplă minciună, ca și toate legile burgheziei.* SAHIA, N. 36.

JERTFÉLNIC, *jertfelnice,* s. n. (Învechit) Loc ridicat, masă pe care se aduc jertfe; (în biserica creștină) masa din altar. *Ercule puse mîna pe el și-l înjunghie și pe dînsul dasupra chiar a jertfelniculuí nelegiuirilor sale.* ISPIRESCU, U. 69.

JERTFÍ, *jertfesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A aduce (o) jertfă (1). *Nu e mort ca să-l jelești Și bucate să-i jertfești.* PĂSCULESCU, L. P. 201.

2. A sacrifica. (Ironic) *Risipitor cu timpul său, jertfește mult mai multă vreme jocului de cărți decît patriei sale.* BOLINTINEANU, O. 251. *El a jertfit amorul său.* NEGRUZZI, S. I 56. ◇ Refl. *Făgăduim chiar a ne jertfi, dacă aceasta va putea să-ți aline oarecum mîhnirile.* ISPIRESCU, L. 12. ✦ A omorî. *Purice mustră întîi pe boierul vînător pentru că jertfește ființe nevinovate din cîmpii și păduri.* SADOVEANU, E. 260.

JERTFÍRE s. f. Acțiunea de a (se) jertfi; jertfă, sacrificiu.

JERUÍ, *jeruiesc,* vb. IV. (Și în forma *jărui)* **1.** Tranz. A răscoli jarul din cenușă, pentru a aprinde mai bine cărbunii.

2. Intranz. A arde înăbușit, ca jarul. *Coperișul, scrumit, jăruia.* MACEDONSKI, O. III 55.

— Variantă: **jărui** vb. IV.

JETÓN, *jetoane,* s. n. (Franțuzism rar) Fisă. ✦ (Prin extensiune, în regimul capitalist, adesea determinat prin «de prezență») Sumă plătită membrilor unui consiliu de administrație pentru prezența la ședințe.

JEȚ, *jețuri,* s. n. Scaun înalt cu spetează și brațe (de obicei de lemn). V. fotoliu. *Într-un jeț Am ațipit vreo câteva clipite.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 20. *Ședea mereu în jețul ce-i dăruise de ziua lui ginere-său.* SLAVICI, N. I 207. *Se dusese să ia în posesiune jețul lui din cancelaria poliției.* CARAGIALE, M. 281. *Arald cu moartea-n suflet, a gîndurilor pradă, Pe jeț tăcut se lasă.* EMINESCU, O. I 94.

JGHEAB, *jgheaburi,* s. n. **1.** Trunchi de copac (sau piesă de lemn, de piatră etc.) scobit la mijloc de la un capăt la altul ca un șanț și servind drept canal de scurgere pentru apă sau ca adăpătoare pentru vite. [Calul] *bagă capul în jgheab și bău.* PREDA, Î. 132. *Vinul tău e apă goală și paharul tău e de lemn scobit ca jgheabul din care s-adapă vitele.* DELAVRANCEA, O. II 259. *Pe jgheabul verde al cișmelei un faun rustic c-o naiadă S-au prins de vorbe.* MACEDONSKI, O. I 63. ✦ Conductă deschisă așezată la marginea acoperișului unei case, pentru scurgerea apei; uluc.

2. Șanț îngust, crestătură, adîncitură. V. șănțuleț. *Trecui din stînga la dreapta tamponul, luai guma de șters din jgheabul de sticlă și o pusei pe o bucată de hîrtie, pe masă.* ARGHEZI, P. T. 153. *O lespede lată... brăzdată de jgheaburi netede, adîncite de mînă de om.* C. PETRESCU, R. DR. 55. ✧ Fig. [Picăturile] *se scurgeau tot mai grele, tot mai dese, pe jgheabul unui creț al cioarecilor.* GALAN, Z. R. 208.

3. Făgaș, rîpă, dîră făcută de șuvoiul ploilor la munte; p. ext. vale. *Uraganele umplură jgheaburile largi ale munților și, ca niște imense puhoaie vijelioase, se rostogoleau prăpăstios la vale.* HOGAȘ, M. N. 175. *Pe sus, pe pustiile jgheaburi, Prin rîpele munților suri, Zac zmeii cu trupul de aburi.* COȘBUC, P. II 8. *Pămîntul se lăsa la vale... pînă se cufunda în jgheaburile mult umbrite ale Rîmnicului și Rîmnicelului.* ODOBESCU, S. III 195.

4. Șănțuleț săpat în pămînt care servește la udatul semănăturilor, mai ales în grădinile de zarzavat; rigolă. *Jgheabul se întinde ca un vrej, ca un șarpe, făcînd înconjurul grădinii, iar pe-alocuri trece printre brazde și le udă pe toate.* PAS, L. II 69.

— Variantă: **zgheab** (TEODORESCU, P. P. 171) s. n.

JICNÍ vb. IV v. **jigni.**

JICNICÉR s. m. v. **jitnicer.**

JÍCNIȚĂ s. f. v. **jitniță.**

JIGÁNIE, *jigănii,* s. f. (Familiar) Animal sălbatic; dihanie, jivină, lighioană; (p. ext. mai ales în glumă) animal domestic. *Au așteptat un pic, ascultînd tropăitul mărunt al jigăniilor mînate la tainițile lor.* SADOVEANU, N. P. 44. *În fiecare an pornea în sus pe lîngă Olt, cu o turmă de jigănii îngrășate... și făcea vînzare bună, la Sibiu.* GALACTION, O. I 299. *Avea nouă limbi acea jiganie.* ISPIRESCU, L. 343. *Fojgăiau bălaurii... și altă mulțime nenumărată de gîngănii și jigănii înspăimîntătoare.* CREANGĂ, P. 94.

JIGĂRÁIE, *jigări,* s. f. (Popular) **1.** Boală a animalelor care constă în inflamația faringelui. V. jigodie. *S-a încercat* [leac]*... împotriva ciumei, a holerei, dalacului, turbei, jigăriii, gușterului.* HOGAȘ, DR. II 54.

2. Cîine slab, prăpădit, respingător; jigodie. *Vedeate-aș la Babeș, jigăraie îndrăcită.* CARAGIALE, O. II 268 ✦ (Rar) Haită, ceată de asemenea cîini. *Ce jigăraie de cîini costelivi!* CARAGIALE, O. II 310.

JIGĂREÁLĂ, *jigăreli,* s. f. Slăbiciune fizică, lipsă de vlagă. ✦ Fig. Stare de neîngrijire, de murdărie. *Umbra tremurătoare a pomilor îndulcea albeața proaspătă a varului sau jigăreala zidurilor gălbuie.* MACEDONSKI, O. III 50.

JIGĂRÍ, *jigăresc,* vb. IV. Refl. (Familiar) A slăbi, a-și pierde vlaga, a se sfriji.

JIGĂRÎT, -Ă, *jigăriți, -te,* adj. (Familiar) Slab, prăpădit, fără vlagă; sfrijit. *Slăbuți copii. Aveau ce mînca și tot erau jigăriți.* AGÎRBICEANU, S. P. 71. *Era bolnăvicios și atît de jigărit că, văzîndu-l, te întrebai: cum de-și mai poate ține viața.* REBREANU, I. 76. *Este un mititel măscărici foarte desrăbălat — jigărit, sfrejit și galben.* CARAGIALE, O. I 301. ✧ Fig. *Își aruncă ochii la scris, în lumina jigărită a unui opaiț.* REBREANU, N. 46.

— Variante: **jigărît, -ă** (ȘEZ. XIX 112), **țigărît, -ă** (NEGRUZZI, S. I 245, RUSSO, S. 50) adj.

JIGĂRÎT, -Ă adj. v. **jigărit.**

JIGNÍ, *jignesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A atinge pe cineva în demnitatea sau onoarea sa, a-i aduce o ofensă; a ofensa, a insulta. *De ce să mă jignești, domnule Petrescu? Eu vin la dumneata cu inima deschisă.* GALAN, Z. R. 357. *Eu nu sînt în stare să jignesc pe semenii mei.* SADOVEANU, P. M. 24. *Îi spusese... să nu mai vorbească de asta că-l jignește.* CONTEMPORANUL, VII 493.

2. (Învechit) A aduce un prejudiciu. (Atestat în forma *jicni)* [Acel drept] *jicnea așezămintele cele vechi.* ODOBESCU, S. II 24.

— Variantă: **jicní** vb. IV.

JIGNICÉR s. m. v. **jitnicer.**

JIGNÍRE, *jigniri,* s. f. Acțiunea de a jigni și rezultatul ei; ofensă, insultă. *Cunoscuse supărările și jignirile, primindu-le ca pe niște pumnale de-a dreptul în ființa lui.* VORNIC, P. 176.

JIGNÎT, -Ă, *jigniți, -te,* adj. Care a suferit o jignire; ofensat, insultat. *Nu e poveste, domnule, întîmpină Duțu, jignit.* SLAVICI, N. II 377. ✦ (Neobișnuit) Îndurerat, întristat. *Numai de-un lucru era baba cu inima jignită; că nu poate să le zică: tată și mamă.* CREANGĂ, P. 76.

JIGNITÓR, -OÁRE, *jignitori, -oare,* adj. Care jignește; insultător. *Lui Mirel Fascu, glasul aspru, dușmănos, al femeii îi păru jignitor.* GALAN, Z. R. 9.

JÍGNIȚĂ s. f. v. **jitniță.**

JIGÓDIE, *jigodii,* s. f. **1.** Boală molipsitoare, gravă, a cîinilor tineri, care se manifestă prin tulburări generale, prin atrofie musculară etc. și care se termină de obicei cu moartea animalului. *Tremuri ca un cățel bolnav de jigodie.* DELAVRANCEA, S. 196. *Lovi-te-ar jigodia, potaia dracului! zic în gîndul meu. N-am văzut de cînd sînt o javră mai antipatică și mai scîrboasă.* CARAGIALE, O. II 267.

2. Cîine slab, prăpădit, bolnav; jiganie, javră, potaie. ✦ Dihanie, lighioană, animal. *Toate jigodiile Cîte-n baltă le vedea Pe toate că le prindea.* MARIAN, S. 259.

JIGODIÓS, -OÁSĂ, *jigodioși, -oase,* adj. Bolnav de jigodie. *Era un om blînd... nenorocit și huiduit ca un cîine jigodios.* GALACTION, O. I 88. ✦ Fig. (Substantivat) Om vlăguit, prăpădit. *Văzu pe jigodiosul de argat al grădinarului.* VISSARION, B. 26.

JIGÓU, *jigouri,* s. n. (Franțuzism) Friptură preparată din pulpă de berbec.

JÍLAV, -Ă, *jilavi, -e,* adj. Umed, pătruns de umezeală. *Nimic nu-i urît în natură Şi micile drumuri jilave, Buştenii, şi mlaştina verde cu muşchi şi cu stuh — Totul e bun şi frumos sub razele lunii.* TOMA, C. V. 396. *Stelele clipeau înfiorate, gata parcă să se stingă de suflarea unui vînt jilav din larg.* BART, E. 182. *Pămîntul e jilav de rouă.* GÎRLEANU, L. 37. ✧ (Poetic) *Prin geamul deschis, vîntul ne flutura un parfum jilav, de primăvară, de cîmp şi de pămînt întinerit.* C. PETRESCU, S. 65. *Dimineaţa era rece şi jilavă.* CONTEMPORANUL, IV 392.

— Accentuat şi: *jiláv.*

JILĂVEÁLĂ, *jilăveli,* s. f. (Rar) Umezeală. *Noaptea era jilavă şi rece; în jilăveala aceasta, tîrgul părea amorţit.* SADOVEANU, O. I 387. *Încărcă pe braţe hainele groase, ca să le usuce de jilăveală.* id. z. c. 44.

JILĂVÍ, *jilăvesc,* vb. IV. Refl. A deveni jilav, a se umezi. *Pămîntul s-a jilăvit.*

JILĂVÍT, -Ă, *jilăviţi, -te,* adj. Umed.

JILÉTCĂ, *jiletci,* s. f. Vestă. *Pe jiletca domnului prinar luceşte lanţ de aur.* SADOVEANU, M. 166. *Se oprea înaintea fiecăruia, cu mîna dreaptă în buzunarul jiletcii.* BASSARABESCU, V. 40. *Mă dusei degrab' acasă încins cu sabia mea peste jiletcă.* CARAGIALE, M. 280.

JILETCÉL, *jiletcele,* s. n. (Rar) Diminutiv al lui jiletcă. *Ia nu-l credeţi, boieri mari, Şi-l căutaţi în jiletcel, Că mi-aţi găsi d-un inel.* PĂSCULESCU, L. P. 46.

JILÍP, *jilipuri,* s. n. Construcţie în formă de canal descoperit, făcută din bîrne şi scînduri sau săpată în pămînt pe povîrnişul unei coaste, pe care alunecă la vale buştenii tăiaţi în pădurile din regiunea de munte; jgheab. *De către valea înaltă a muntelui venea în curmezişul drumului jilipul sec, pe care, unul după altul, fulgerau cu tunet înăbuşit buştenii.* SADOVEANU, O. A. II 206.

JILŢ, *jilţuri,* s. n. Jeţ. *Mama e adîncită într-un jilţ.* CAMIL PETRESCU, T. II 38. *Aştept din cer să vie O zînă drăgălaşă cu glasul aurit Pe jilţu-mi lîngă masă.* ALECSANDRI, P. III 4. *Se puse pe un jilţ, unde şezu absorbită în gînduri.* NEGRUZZI, S. I 27.

— Variantă: **jîlţ** (C. PETRESCU, Î. I 12, CREANGĂ, A. 164) s. n.

JIMBĂ, *jimbez,* vb. I. Refl. (Regional) A se strîmba arătîndu-şi dinţii, a rînji (cu ură, cu duşmănie). *Unii, de prin căruţe, se jimbau uitîndu-se chioriş la convoiul de muncitori.* VORNIC, P. 213. *Stoica şi ceilalţi au părut că n-aud asemenea poruncă şi nu s-au supus. S-au jimbat la el, pieziş.* SADOVEANU, M. C. 200. ✧ Tranz. *Ţărănci ştirbe îl priveau jimbîndu-şi gurile printre degete.* CAMILAR, N. II 318. ✧ Fig. (Despre suprafaţa unei ape) A se încreţi; a se tulbura. *Mie nu-mi place cînd văd că se jimbează aşa apa.* SADOVEANU, N. F. 100.

JIMBÁT, -Ă, *jimbaţi, -te,* adj. (Regional, despre gură) Cu buzele îndepărtate una de alta din cauza unui defect de conformaţie, lăsînd să se vadă mereu dinţii; p. ext. (despre oameni) căruia i se văd dinţii din cauza unui asemenea defect. *Privirile lui... se opreau... pe chipul ei uricios, cu nişte obraji mari şi îmbujoraţi, c-o gură largă şi jimbată.* VLAHUŢĂ, O. A. 99.

JIMBĂTÚRĂ, *jimbături,* s. f. (Regional) Defectul de conformaţie a gurii la un om jimbat; fig. încreţitură a suprafeţei unei ape. [Păstrăvul] *se repede cu deliciu spre muştele care tremură pe jimbătura valului.* SADOVEANU, O. A. II 211.

JÍMBLĂ, *jimble,* s. f. Pîine albă de formă lunguiaţă; franzelă. *De cîte ori se întorcea tata de la oraş, aducea în traistă o pîine mare albă, o jimblă.* SAHIA, N. 32. *Ce jimblă, ca cozonac!* PANN, P. V. III 89. *Pe toată ziua se da merticuri, jimblă, vin şi mîncare la familii.* GOLESCU, Î. 107.

JIND s. n. Dorinţă puternică, dor, poftă de ceva (greu de ajuns sau de obţinut). *Ci de dor să le mai treacă, Să-şi mai potolească jindul.* TEODORESCU, P. P. 172. ✧ Loc. adv. (Mai ales în legătură cu verbele «a privi», «a se uita», «a căta» etc.) **Cu jind** = plin de dorinţă (uneori cu o nuanţă de regret). *Îl priveam cu jind cum se mişcă fără silinţă.* SADOVEANU, N. F. 80. *Gîndul meu se întoarse şi căută cu jind înapoi, spre întăriturile mele părăsite, văduve şi pustii.* HOGAŞ, M. N. 184. *Aşa-i; spre bolţile tăriei, Cu jind, la ce să mai căutăm.* VLAHUŢĂ, P. 51. ✧ (Poetic) *Flori cu feţele palide, ca nişte convalescente îndărătul unor geamuri de spital, privesc cu jind la lumea liberă de afară.* ANGHEL, PR. 114. ✧ Expr. (Neobişnuit) **A duce jind(ul)** = a duce dorul, a dori, a pofti, a rîvni, a jindui. *Nici mă mir, că ziua toată dus-am jind garafei pline.* TOMA, C. V. 499.

JINDUÍ, *jinduiesc,* vb. IV. Tranz. A dori în mod intens, a pofti cu tărie, a rîvni; a tînji, a fi ahtiat după ceva. *Mulţi ochi au jinduit-o; ea, aş, n-aude, nu vede.* DELAVRANCEA, S. 9. ✧ Intranz. (Construit mai ales cu prep. «după», «la») *Bragagii şi salepgii... îşi strigau pe isonul de datină marfa la care jinduiau cîţiva băieţoi.* C. PETRESCU, A. R. 8. *Bătrînelul acesta, care jinduise toată viaţa după un fecior, îşi agăţase inima de Manlache.* POPA, V. 113.

JINDUÍRE s. f. Faptul de a jindui; dorinţă intensă, poftă.

JINDUITÓR, -OÁRE, *jinduitori, -oare,* adj. Care jinduieşte; doritor, poftitor.

JÍNŢIŢĂ s. f. Amestec de urdă şi zer fiert care se depune la fundul vasului cînd se prepară urda; urdă nestrecurată, amestecată cu zer.

JINTUÍ, *jintuiesc,* vb. IV. Tranz. A frămînta caşul pentru a-l stoarce de zerul rămas după strecurat.

JINTUIÁLĂ, *jintuieli,* s. f. Jintuire; (concretizat) zer gras stors din caş; zer rămas de la urdă.

JINTUÍRE, *jintuiri,* s. f. Acţiunea de a jintui şi rezultatul ei; stoarcerea caşului de zer.

JINTUÍT[1] s. n. Jintuială.

JINTUÍT[2]**, -Ă,** *jintuiţi, -te,* adj. Frămîntat şi stors de zer. *Caş jintuit.*

JIR s. n. (Adesea cu sens colectiv) Fructul fagului, folosit ca hrană mai ales pentru porci. *De-ar fi fost, cel puţin, aşternută pădurea pe jos cu jir în loc de cucuruzi de brad, calea-valea.* HOGAŞ, M. N. 98. *Merge să vadă turma dusă la jir.* SLAVICI, N. I 127. [Gaiţa] *zboară încolo şi-ncoace, căutîndu-şi nutreţul, ce constă din jir, alune, castane.* MARIAN, O. II 68. ✧ Expr. (Familiar) **A mîna porcii la jir** = a dormi sforăind. *Se aşterne pe somn şi unde nu începe a mîna porcii la jir.* CREANGĂ, P. 226.

— Variantă: **jîr** (SADOVEANU, O. VI 255) s. n.

JIRÉBIE, *jirebii,* s. f. 1. (Regional) Grup de treizeci de fire de tort, formînd o unitate de măsură la urzit, depănat etc.

2. Bucată (mai mult lungă şi îngustă) de pămînt; fîşie, limbă de pămînt.

— Variante: **jerébie** (SLAVICI, N. I 33), **jurăbie** (PREDA, Î. 115) s. f.

JÍRIŞTE, *jirişti,* s. f. (Rar) Pădure în care predomină fagul; loc (dintr-o pădure) cu mult jir. *Mistreţ doborît la jiriştea pădurilor?* DELAVRANCEA, S. 172.

JITÁR, *jitari,* s. m. (Regional) Păzitor de ţarină. V. pîndar. *Rămîn... holdele fără jitar şi nime nu se*

atinge de ele. CREANGĂ, A. 72. *Satu lui Cremine, fără cîni şi fără jitari.* ALECSANDRI, T. 47. *Chema... Cînd pe stăpînu-său cu jordia în mînă Să-l scoată din grădină, Apoi şi pe jitar.* DONICI, F. 45.

JITĂRÍE, *jitării,* s. f. (Regional) Locuinţa jitarului; ocupaţia şi plata cuvenită jitarului. *Am făcut hăisa pe după gardu jităriei.* ALECSANDRI, T. 723.

JÍTIE, *jitii,* s. f. (Mold.) Poveste, anecdotă, snoavă. V. p ă ţ a n i e. *Atunci au spus el toată jitia sa.* SBIERA, P. 236. *Şi-am mai încălecat pe-o roată şi v-am spus jitia toată.* CREANGĂ, P. 34.

JITNICÉR, *jitniceri,* s. m. (Învechit; în ţările romîne) Dregător care avea grijă de magaziile cu grîne ale curţii domneşti. *Vasile Ghenea, mare vistiernic, şi Georgie Bogdan, mare jitnicer, fuseseră... închişi.* SADOVEANU, Z. C. 143. *Ştefan şi boierii se reped la zidul care înconjoară ograda, afară de... stolnicul Drăgan şi jitnicerul Stavăr.* DELAVRANCEA, A. 30.

— Variante: **jienicér** (NEGRUZZI, S. I 301), **jignicér** (ALECSANDRI, T. 1112) s. m.

JÍTNIŢĂ, *jitniţe,* s. f. (Învechit) Magazie de grîne; grînar, hambar. *Ştefan-vodă îi îndemna pe boieri să aibă milă de noroade; cei cu stare să deschidă jitniţele.* SADOVEANU, N. P. 49.

— Variante: **jieniţă** (MACEDONSKI, O. III 9, ODOBESCU, S. I 126), **jigniţă** (MACEDONSKI, O. III 58) s. f.

JIU-JÍTSU s. n. Luptă corp la corp (practicată mai ales de japonezi), bazată pe o tehnică specială, care compensează forţa fizică prin agilitatea deosebită a mişcărilor. (F i g.) *Ajunşi deasupra, dintr-o zvîcnitură unică de jiu-jitsu, care surprinde şi apa şi stînca, ei* [păstrăvii] *stau o vreme locului.* BOGZA, C. O. 107.

— Pronunţat: *jiu-jiţu.*

JIVÍNĂ, *jivine,* s. f. Animal sălbatic; fiară, lighioană, dihanie. *Jivinele rătăceau pe întinderea dreaptă, amestecîndu-şi scîncetele şi schiaunele cu glasurile vîntului.* SADOVEANU, M. C. 20. *E groaznic de a vedea cum aceste jivine se răped.* ODOBESCU, S. III 16. *Acolo se adună la strîmtele potici, Pîndind, ca vînătorii, mişcările jivinei.* ALECSANDRI, P. III 204.

— Pl. şi: *jivini* (TULBURE, V. R. 29, CREANGĂ, P. 31).

JIVRÁJ, *jivraje,* s. n. Strat de gheaţă sau de chiciură care se depune la temperaturi joase pe avioane în timpul zborului.

JÎLŢ s. n. v. **jilţ.**

JÎR s. n. v. **jir.**

JNĂPĂÍ, *jnăpăi,* vb. IV. T r a n z. (Regional) A bate. *Lua mama nănaşa din coardă şi iar ne jnăpăia.* CREANGĂ, A. 40.

JNEÁPĂN, *jnepeni,* s. m. **1.** Ienupăr. *Din jnepenii culcaţi de vînturi se-nalţă de pretutindeni stînci uriaşe.* VLAHUŢĂ, O. A. II 157.

2. (Mold.) Jep.

— Variante: **jnépen, jnépine** s. m.

JNÉPEN s. m. v. **jneapăn.**

JNEPENÍŞ, *jnepenişuri,* s. n. (Rar) Desiş de jnepeni; loc cu mulţi jnepeni.

JNÉPINE s. m. v. **jneapăn.**

JOÁCĂ s. f. Joc **(1),** distracţie (copilărească). *A joacă sunau clopoţeii, Chemînd din adîncuri copiii.* BANUŞ, B. 47. *Se opri să privească joaca zgomotoasă a copiilor, în jurul unui bazin circular de unde trimiteau corăbioare cu pînză şi bărci cu motor sacadat.* C. PETRESCU, A. 328. *Cu ea copile şi soţii de joacă, În lumea ei sălbatec se răsfaţă.* EMINESCU, L. P. 157.

JOÁGĂR, *joagăre,* s. n. **1.** Ferăstrău pentru tăiatul buştenilor şi al butucilor, pus în mişcare de o apă curgătoare; gater. *Şi du-i la tractoare, la joagăre du-i.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 164, 5/5.

2. Ferăstrău format dintr-o pînză lată, avînd două mînere pentru a fi acţionat cu mîna de doi lucrători; beschie.

JOÁNTĂ, *joante,* s. f. Legătură la capetele a două şine de cale ferată montate una în prelungirea celeilalte.

JOÁRDĂ, *joarde,* s. f. Nuia lungă, subţire şi flexibilă; vargă. *Ponici, asudat de fericire, mînuia de zor pe spinarea unor mîrgi scunzi, costelivi şi deşălaţi, o joardă groasă de salcîm.* GALAN, B. I 186. *A asmuţit cîinele şi a dat cu o joardă după voi.* PAS, Z. I 233.

JOBÉN, *jobenuri,* s. n. Pălărie bărbătească înaltă, de formă cilindrică, tare, de obicei neagră, care se purta în ţinut, astăzi numai la ceremonii. V. c i l i n d r u[2]. *În mîna stîngă ţine un joben.* SAHIA, N. 99. *Fercheş, spilcuit, cu părul frizat, cu jobenul dat puţin pe ceafă... mă privea de sus.* VLAHUŢĂ, O. A. II 209.

— Pl. şi: *jobene.*

JOBENÁT, -Ă, *jobenaţi, -te,* adj. (Mai ales ironic) Care poartă joben. *Un valet galonat, cu joben, alături de galonatul vizitiu, tot jobenat.* EFTIMIU, N. 107.

JOC, *jocuri,* s. n. **1.** Acţiunea de a (s e) j u c a; petrecere distractivă mai ales între copii, bazată adesea pe anumite reguli convenţionale. *Pînă la orele de clasă de după prînz, aveaţi timp îndeajuns pentru joc.* PAS, Z. I 113. ◇ F i g. [Vîntul] *le prinde De mînecă şi-aprins de dor Îşi face joc în părul lor.* COŞBUC, P. I 88. ◇ *Joc de societate* = petrecere în familie, bazată pe întrebări şi răspunsuri hazlii sau pe dezlegarea unor probleme amuzante. *Joc de cuvinte* = glumă bazată pe asemănarea de sunete dintre două cuvinte cu înţeles diferit; calambur.

2. (Numai în e x p r.) **A-şi bate joc** (de cineva) v. b ă t e. **Bătaie de joc** v. b ă t a i e.

3. Acţiunea de a j u c a **(5);** dans popular; petrecere la care se dansează. *În sat porneşte vesel jocul.* PĂUNPINCIU, P. 56. *Nu era joc, nu era clacă în sat, la care să nu se ducă fata babei.* CREANGĂ, P. 284. *Aşa-i jocul romînesc, Cu strigăt ardelenesc.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 359. ◇ E x p r. **A ieşi la joc** = a începe să ia parte la petrecerile la care se dansează; a ieşi la horă. *Da de ieşit la joc ai ieşit? — Hei! încă nu, încă n-am şaisprezece ani.* SADOVEANU, O. VII 218. **A lua la joc** v. l u a **(III 7).** ✦ F i g. Mişcare repede şi capricioasă. *Prin soarele fierbinte şi prin jocul luminos al pulberii, lumea foia vuind.* SADOVEANU, O. I 511. [Fulgerele] *se stingeau şuierătoare într-al valurilor joc.* MACEDONSKI, O. I 76. *Jocul valurilor albe de departe îţi pare un cîrd de gîşte, care bat din aripi.* VLAHUŢĂ, O. A. 415.

4. Întrecere sportivă, partidă între două echipe. *Jocul s-a desfăşurat în condiţii bune.* ◇ *Jocuri olimpice* = concursuri sportive cu caracter periodic, iniţiate în Grecia veche şi reluate în timpurile moderne, sub formă de concursuri internaţionale. ✦ Mod de a juca într-o întrecere. *Echipa a avut un joc elegant.*

5. Acţiunea de a interpreta un rol într-o piesă de teatru; felul, modul cum se interpretează. *Lui Caragiale îi plăcea jocul lui Brezeanu.* ◇ *Joc de scenă* = totalitatea mişcărilor prin care un actor întăreşte efectul artistic al textului.

6. Totalitatea obiectelor care servesc la jucat **(3).** *Un joc de şah.*

7. (Uneori urmat de determinări care arată felul distracţiei) Acţiune distractivă bazată pe diferite combinaţii de calcul sau pe hazard şi care adesea angajează sume de bani. *Dar jocul e joc şi norocul noroc... Începe cartea flăcăului să se schimbe.* CARAGIALE, P. 47.

Ca să petreacă, inventară un joc de cărți. EMINESCU, N. 67. *De cînd m-am însurat joc numai vist... Ce joc monoton!* NEGRUZZI, S. I 74. ◇ Expr. **A juca un joc mare** (sau **periculos**) = a întreprinde o acțiune riscată, care poate avea urmări grave și iremediabile. **A-și pune capul** (sau **viața, situația**) **în joc** = a întreprinde ceva riscant. **A descoperi** (sau **a prinde**) **jocul** (cuiva) = a surprinde manevra, metoda ocolită și abilă (a cuiva). *Știa foarte bine că Demetru Demetrian i-a prins jocul și că nu mai poate cădea la nici o tocmeală.* C. PETRESCU, A. 359. **A face jocul** (rar **jocurile**) **cuiva** = a servi (conștient sau nu) prin activitatea sa interesele altuia. *Face toate jocurile patronului.* DEMETRIUS, C. 38. (Despre bunuri materiale sau spirituale, viața, soarta cuiva) **A fi în joc** = a se afla într-o situație critică, a fi expus să fie pierdut, distrus, nimicit. *Era în joc acolo ceva mult mai de preț decît inima mea.* DEMETRIUS, C. 45. ✦ *Joc de bursă* v. bursă.

8. Lărgimea golului dintre două piese care lucrează în contact.

JOCHÉU, *jochei,* s. m. Sportiv care călărește sau conduce caii în timpul alergărilor și la antrenament. *O figură lunguiață, străină, cu tîmplele indecent goale și cu părul scurt lipit pe scăfîrlie ca o cască de jocheu fără cozoroc.* C. PETRESCU, C. V. 46. *Iapa sură, pe care o încăleca un jocheu a nu știu cărui domn, era mai mare decît armăsarul.* NEGRUZZI, S. I 42.

JOI, *joi,* s. f. Ziua a patra a săptămînii, care urmează după miercuri. *Într-o joi după crăciun La cătane m-a luat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 318. ◇ Expr. **De joi pînă mai** (de-) **apoi** v. apoi. ✦ (Adverbial, în forma *joia*) În fiecare joi.

JOIMĂRIȚĂ, *joimărițe,* s. f. (Mitologie populară) Ființă imaginară cu înfățișare de femeie urîtă și respingătoare, care pedepsește pe fetele leneșe la tors. ✦ Fig. Femeie pocită, urîtă. *Mărită-mă, măiculiță, C-am ajuns o joimăriță.* TEODORESCU, P. P. 337.

JOIMÎR, *joimiri,* s. m. (Învechit și arhaizant) Mercenar polonez. *Era el împreună cu Turculeț și cu alți blăstămați, pe semne niște joimiri de la leși.* SADOVEANU, Z. C. 339. *Rîvna fonaticească... Înalță făr'de rușine drept dumnezei toți joimirii.* CONACHI, P. 303.

JÓNCĂ, *jonci,* s. f. Ambarcație de transport, cu vele de rogojini sau de pînză de bumbac, folosită în bazinul apusean al Oceanului Pacific.

JONCȚIÚNE, *joncțiuni,* s. f. Legătură, împreunare, unire; (concretizat) locul de împreunare, locul unde se face legătura.

JONGLÁ, *jonglez,* vb. I. Intranz. (Urmat de determinări introduse prin prep. «cu») A arunca în aer și a prinde cu repeziciune și cu abilitate mai multe obiecte unul după altul; fig. a fi foarte abil în mînuirea unor lucruri, idei, cuvinte. *Jongla și acum cu frazele și cuvintele irezistibile.* REBREANU, R. II 86. *Jonglează cu corpii cerești, cum ar jongla cu niște mingi sau portocale.* CARAGIALE, N. F. 149. ◇ Tranz. (Rar) *Discuta cu pasiune jonglînd cu cinism cele mai îndrăznețe paradoxe.* BART, E. 120.

JONGLÉR, *jongleri,* s. m. Artist de circ iscusit în arta de a jongla cu diferite obiecte. (Cu ortografie ieșită din uz) [În evul mediu] *au apărut, colindînd toate drumurile, păpușarii, ventrilogii, jongleurii, scamatorii.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 126, 11/1.

— Scris și: (ieșit din uz, după franțuzește) *jongleur.*

JONGLERÍE, *jonglerii,* s. f. Îndeletnicirea jonglerului; arta de a jongla; acțiunea de a jongla și rezultatul ei. ✦ Fig. Abilitate de a vorbi și de a prezenta ideile, folosită pentru a induce în eroare pe cineva.

JÓRDIE, *jordii,* s. f. Joardă. *Îi croi cu o jordie peste mîini.* GALACTION, O. I 271. *Acuși vă ard cîteva jordii prin șolul acela.* CREANGĂ, A. 128.

— Variantă: **jărdie,** *jărdii* (HOGAȘ, M. N. 120), s. f.

JORDÍȚĂ, *jordițe,* s. f. (Rar) Diminutiv al lui joardă. *Bătui mița cu jordița.* ȘEZ. XII 146.

JOS[1] adv. 1. (În opoziție cu sus) Aproape de pămînt; într-un loc relativ mai puțin ridicat (decît altul). *Hai acum jos în tîrg să vedem ce e acolo.* CAMIL PETRESCU, U. N. 286. *Colo jos, pe mlaștină, S-a-ntîlnit un pui de cioară C-un bîtlan de baștină.* TOPÎRCEANU, B. 46. ◇ (Precizînd poziția unei locuințe într-o casă cu mai multe etaje) *Mi s-a spus de jos, cînd te-am căutat la birou, că au venit sus la dumneata cei din comitetul de fabrică.* DEMETRIUS, C. 20. ◇ (Precedat de prepoziția «în» arătînd direcția) *Eu mă fac că pornesc în jos pe stradă.* COȘBUC, P. I 106. *Ea privi atunci în jos, Trece mîna pe la tîmple, Iară inima-i se împle De un farmec dureros.* EMINESCU, O. I 103. ◇ Expr. **A da jos** = a lua pe cineva sau ceva dintr-un loc mai ridicat (și a-l pune într-un loc mai puțin ridicat); fig. a obliga pe cineva să coboare, să se dea jos de undeva. **A se da jos** = a veni jos dintr-un loc mai ridicat; a coborî. *Se dete fata jos din pom.* ISPIRESCU, L. 28. *Iedul cel mic se dă iute jos din horn și încuie ușa bine.* CREANGĂ, P. 25. **A lăsa jos** = a lăsa din mînă, punînd să stea în altă parte. *Ștefan și-a lăsat lingura jos, liniștit, și a început să soarbă și el supa din farfurie cu gura.* SARIA, N. 57. **A lăsa ochii în jos** = a privi spre pămînt (din modestie sau sfială). *Da, stăpîne, zise Harap-Alb, lăsînd ochii în jos.* CREANGĂ, P. 208. **A nu fi** (sau **a nu se lăsa, a nu rămîne**) **mai pe** (sau **pre**) **jos** = a nu fi întrecut, a nu rămîne în urmă, a nu se face de rușine. *S-au bătut bine băieții noștri... dar... și noi n-am fost mai pe jos.* GHICA, la TDRG. **Cu fața în jos** = culcat pe burtă. *Îl culcă pe pat cu fața în jos.* **Cu capul în jos** = a) cu capul plecat. *Cu capul în jos, rămase o clipă pe gînduri.* MIRONESCU, S. A. 34; b) atîrnat sau spînzurat de picioare; fig. pe dos, alandala, anormal. *Lumea asta e pe dos, Toate merg cu capu-n jos.* CREANGĂ, P. 248. **Cu nasul în jos** = supărat, umilit; amărît, trist. *Ce-aș mai rîde să te văd întorcîndu-te cu nasul în jos!* ISPIRESCU, L. 15. **De sus în jos** = în direcție verticală coborîtoare. *Adună cîrlele de sus în jos.* **A privi** (sau **a măsura**) (pe cineva) **de sus în jos** = a privi (pe cineva) cu dispreț. **De sus pînă jos** = în întregime, tot. *Ne-a stropit cu noroi de sus pînă jos.* ▭ *Se bătură și se bătură pînă ce armăsarul sfîșiat, hărtănit de sus pînă jos și plin de sînge fu răzbit și biruit.* ISPIRESCU, L. 28. (Popular) **Pe din jos de...** = dintr-o regiune inferioară, într-o parte situată mai jos. *Pe din jos de Orăștie, vin doi frați din cătănie.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 310. *Pe din jos de ochișori, Rumeiorii obrăjori Sînt tocmai ca doi bujori.* id. ib. 136. ◇ Loc. adj. (Învechit și popular) **Din jos** = care se află într-o regiune așezată mai în vale sau mai la sud. *Nu mi-au venit încă buțile cu vin de la viile din jos.* NEGRUZZI, S. I 82. **De jos** = a) arată poziția geografică a sudului sau cea topografică a unui teren coborît, inferior. *Țările de jos;* b) care vine din mase. *Critica de jos constituie o puternică expresie a democratismului regimului nostru, a legăturilor sale indestructibile cu masele largi ale poporului, a relațiilor de deplină încredere reciprocă dintre partid, guvern și popor.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2799; c) (despre oameni sau clase sociale, oglindind mentalitatea claselor exploatatoare) care face parte din mulțimea exploatată, care aparține acestei mulțimi. *Eminescu a fost reprezentantul claselor de jos vechi românești.* IBRĂILEANU, SP. CR. 166. (Expr.) **Muncă de jos** = muncă la care este trimis cineva pentru că nu a corespuns într-o muncă de răspundere. ✦ (Cu valoare de interjecție) Arată ostili-

tatea față de unele persoane, instituții etc. *Jos tirania!* ✦ Fig. În stare de decădere morală sau materială. *Nu mă așteptam să ajungi atît de jos.*

2. La nivelul pămîntului sau al locului pe care umblă cineva; la picioarele cuiva. *Mă trîntesc jos, cu oamenii care se țin după mine.* CAMIL PETRESCU, U. N. 360. *Se lăsă oleacă jos pe iarbă și adormi dus.* CREANGĂ, P. 158. *Flăcăii, jos, la umbră, stau rezemați în coate.* BELDICEANU, P. 62. *Cîntă cucu jos pe iarbă, Necăjită-s fără treabă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 220. ✧ (Întărit prin «pe pămînt») *Era jos pe pămînt.* DUMITRIU, N. 149. ✧ Loc. adv. **Pe jos** = a) pe pămînt. *Își pusese cobilița pe jos.* DUMITRIU, N. 104. *Și atunci o dată pornesc și turturica și calul fugînd pe întrecute, cînd pe sus, cînd pe jos, după cum cerea trebuința.* CREANGĂ, P. 273. *Pe jos e un verde covor, Țesut cu mii tinere flori.* EMINESCU, O. IV 3; b) cu piciorul (și nu cu un vehicul sau purtat de cineva). *Ieși în oraș pe jos.* DUMITRIU, N. 105. *Nime nu s-ar fi riscat a merge pe jos singur pe uliți după ce înnopta.* NEGRUZZI, S. I 15. *Tu-i mere* (= merge) *pe sus cîntînd, Iară eu pe jos plîngînd.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 301. ✧ (Precedat de alte prepoziții) *Și acum parcă-l văd cît era de ferfenițos și cum își culegea boarfele de pe jos.* CREANGĂ, P. 148. ✧ Loc. adj. **De pe jos** = care se află pe pămînt sau pe dușumele. *Se uită...la covorul de pe jos.* DUMITRIU, N. 45.

3. (În legătură cu modul de a cînta) Profund, gros, grav. *Cîntă prea jos.*

4. (Învechit și regional; în legătură cu prețurile) Puțin, ieftin. *Moșia a rămas tot cu nume rău... și de aceea... s-a dat cel puțin cu 2000 de galbeni mai jos decît face.* I. IONESCU, D. 355.

JOS[2]**, JOÁSĂ,** *joși, joase,* adj. **1.** Puțin ridicat, scund. *Intrai într-o grădiniță și trecui spre o casă joasă, foarte curată.* SADOVEANU, E. 127. *S-au lovit cu capul într-o grindă de la podul colibei, pentru că coliba aceea era tare joasă.* SBIERA, P. 219. ✧ (Substantivat în loc. prep.) **În (sau din) josul** = în (sau din) partea inferioară a unui loc, a unui obiect. *După ce ieși din josul scării, întrebă pe soră-sa: — Cine mai e la dejun?* D. ZAMFIRESCU, R. 59. (Expr.) **În josul apei** = în direcția în care curge apa; la vale. ✦ (Rar, despre persoane) Mic de statură. *Se pleca, intra, rămînea o clipă la ușă, uitîndu-se cu un fel de sfială la femeia joasă, voinică.* CAMILAR, N. II 136. ✦ (Despre frunte) Îngust. *Lumina ferestrelor căzu asupra unei fețe umflate, rătăcite, cu părul căzut pe fruntea joasă.* DUMITRIU, V. L. 45.

2. (Despre un teren) Așezat în vale și, de obicei, apătos, mocirlos. *O întindere de pămînt joasă.*

3. (Despre glas și despre sunetele muzicale în general) Cu note din registrele inferioare; profund, grav. *Voce joasă.*

4. (Fiz.; despre temperatură, presiune etc.) Scăzut, coborît.

5. (Fiz.; despre frecvențe) Cu un număr mic de perioade pe unitatea de timp.

JOSEÁN, -Ă, *joseni, -e,* s. m. și f. (Mold.; învechit) Locuitor al unui ținut care, după o veche împărțire administrativă a Moldovei, se numea Țara de Jos. *Zi să vie țara și va dudui muntele de plăieși și se va clăti valea de joseni.* DELAVRANCEA, O. II 236. *Cînd patria era în primejdie, se ridicau «mazilii» și «breslașii», țăranii, mai cu seamă «josenii» sau cei din Țara de Jos.* BĂLCESCU, O. I 121.

— Pronunțat: *-sean.*

JÓSNIC, -Ă, *josnici, -e,* adj. (Despre oameni și manifestările lor) Lipsit de demnitate, decăzut, ticălos, netrebnic, abject. *Spuse vorba josnică dinadins ca să-i mînjească, să-i înjosească pe toți.* DUMITRIU, V. L. 45. *Îți închipui că ai o armă împotriva mea și-o întrebuințezi într-un mod laș, josnic.* BARANGA, I. 189. *Ce termeni goi de cuget! ce josnice simțiri.* MACEDONSKI, O. I 169.

JOSNICÍE, *josnicii,* s. f. Însușirea de a fi josnic, decădere morală; faptă josnică, ticăloșie. *În calitatea lui de cercetător pasionat al vieții sociale...* [Caragiale] *a dezvăluit adevărul, denunțînd josnicia și mișelia împopoțonate în haina ridicolului ori de cîte ori și oriunde le-a găsit.* L. ROM. 1953, nr. 1, 50.

JOULE, *jouli,* s. m. (Fiz.) Unitate de măsură a energiei și a lucrului mecanic, egală cu lucrul mecanic efectuat de forța de un newton cînd punctul ei de aplicație se deplasează cu un metru în direcția și sensul forței.

— Pronunțat: *jul.*

JOVIÁL, -Ă, *joviali, -e,* adj. (Despre oameni) Bine dispus, gata de glume, vesel, voios. *Cu monoclul în arcada sprîncenei, părul alb, jovial și satisfăcut.* C. PETRESCU, Î. II 191. *A! ha!... explodă franțuzul jovial, văzîndu-l pe bătrîn urcînd greoi și cu băgare de seamă scara vaporului.* BART, E. 270. *Iată că apare în ușa berăriei o figură jovială de provincial, un roșcovan pîrlit de soare, urmat de un birjar.* CARAGIALE, O. II 217.

— Pronunțat: *-vi-al.*

JOVIALITÁTE, *jovialități,* s. f. Însușirea de a fi jovial; veselie, bună dispoziție, voioșie. *Spunea fel de fel de întîmplări, cu o jovialitate și o vervă de meridional.* ANGHEL, PR. 145. *După tonu-i de extremă jovialitate... se vede bine că d-l Costică s-a întîlnit astă-seară și cu alți prieteni.* CARAGIALE, O. II 218.

— Pronunțat: *-vi-a-.*

JUBILÁ, *jubilez,* vb. I. Intranz. A se bucura foarte mult, a simți o mare satisfacție, a-și exterioriza satisfacția. *Se păcălesc unul pe altul și jubilează zgomotos.* CAMIL PETRESCU, U. N. 247.

JUBILÉU, *jubilee,* s. n. Sărbătorire a împlinirii unui număr mare de ani de la producerea unui eveniment important, de la înființarea unei instituții, de la nașterea sau intrarea în funcție a unei persoane de seamă etc. *Așteptam seara cea mare în care urma să aibă loc festivitatea oficială, jubileul celor 50 de ani scurși de la înființarea Teatrului de Artă.* STANCU, U.R.S.S. 78.

— Pl. și: *jubileuri.*

JUBILIÁR, -Ă, *jubiliari, -e,* adj. De jubileu; făcut cu ocazia unui jubileu. *Am fost invitat să particip la serbările jubiliare.* STANCU, U.R.S.S. 9. ✧ *An jubiliar* = an în care se sărbătorește un jubileu.

— Pronunțat: *-li-ar.*

JUCÁ, *joc,* vb. I. **1.** Refl. (Mai des despre copii) A-și petrece timpul amuzîndu-se (cu diferite jocuri), a se distra. *Cîțiva copii se jucau într-o curte.* VLAHUȚĂ, O. A. I 143. *Cînd bătea ceasul la trii, Ne jucam ca doi copii.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 300. ✧ Expr. (Familiar) **Așa nu mă mai joc** = nu sînt dispus să continuu în felul acesta. ✧ (Urmat de determinări introduse prin prep. «de», «în», «cu» și arătînd felul jocului) *Se joacă de-a baba-oarba.* ▭ *Pe o măsuță, paginile scrise de Vaniușa, cuburile cu care s-a jucat.* STANCU, U.R.S.S. 42. *Jucam în bumbi.* SĂDOVEANU, O. VII 274.

2. Refl. A glumi, a-și bate joc, a nu lua în serios. *Vino! Joacă-te cu mine... cu norocul meu.* EMINESCU, O. I 154. *A! voi vă jucați cu mine! Afară boaite! Ieșiți că pre toți vă omor!* NEGRUZZI, S. I 161. ✧ Expr. **A se juca cu sănătatea** (sau **cu viața**) = a nu-și îngriji sănătatea. (Elipt.) *Nu te juca, soro, boala n-alege.* CARAGIALE, N. S. 63. (Tranz.) **A juca festa** (sau **renghiul**) **cuiva** = a păcăli pe cineva, a face cuiva o farsă. *Se temură să nu le ji jucat iarăși vrun renghi.* ISPIRESCU, L. 249.

3. Intranz. A-și petrece timpul cu jocuri de noroc sau de societate. *Trageți toți cîte-o carte: domnule,*

ești cu mine. Șezi mă rog împotrivă, și vezi de joacă bine. ALEXANDRESCU, M. 265. ◇ Tranz. (Cu complement intern) *Alteța-sa... nu învoiește supușilor săi să joace jocuri de hazard.* NEGRUZZI, S. I 326. ✦ Tranz. (Cu privire la o carte de joc, un număr etc.) A pune în joc, a miza pe... *Am crezut mereu că la ruletă e bine să joci numere în plin.* CAMIL PETRESCU, U. N. 403. ◇ Expr. **A juca la bursă** v. bursă.

4. Intranz. A participa ca jucător la o competiție sportivă. *Echipele noastre sportive au jucat în cadrul Festivalului.* ✦ Tranz. A practica un anumit sport. *Joacă volei.*

5. Intranz. A dansa. *Satu-i strîns în bătătură, Cîntă, joacă, chefuiește.* IOSIF, PATR. 25. *Și-un prinț la anul! blînd și mic, Să crească mare și voinic, Iar noi să mai jucăm un pic Și la botez!* COȘBUC, P. I 59. *Se prinseră în horă și jucară.* ISPIRESCU, L. 39. ◇ Fig. *Spicele jucau în vînt Ca-n horă dup-un vesel cînt.* COȘBUC, P. I 176. ◇ Tranz. (Complementul indică dansul) *Domnule Dan trebuie să joci cu noi un cadril.* VLAHUȚĂ, O. A. III 10. (Complementul indică fata cu care se dansează) *Tu s-o joci, dar mai așa! Liniștit, cum joci pe-o soră.* COȘBUC, P. I 136. *M-a mînat maica la joc. Cremene și foc! Să joc fata cea frumoasă, Cremene și iască!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 361. ✦ Tranz. fact. (Cu privire la unele animale) A face să execute anumite mișcări ritmice. *Arabii toți răsar din cort, Să-mi vadă roibul cînd îl port Și-l joc în frîu și-l las în trap!* COȘBUC, P. I 109. *Mai bine jucam ursul la porțile străine.* BOLINTINEANU, O. 198. ✦ Tranz. A păcăli pe cineva, a-și bate joc de cineva. *Las'că-mi pică ei în mînă... și am să-i joc și eu cum se cuvine.* REBREANU, I. 60. [Pot] *a vă spune în față curat cine sînt și cum v-am îmbrobodit și v-am jucat.* GHICA, A. 690.

6. Intranz. (Despre lucruri văzute în mișcare) A se mișca (sau a da impresia că se mișcă) repede și tremurat. *Toate îi joacă pe dinaintea ochilor într-o amețeală plăcută.* C. PETRESCU, A. 294. *Umbra lui juca pe perete și peretele parcă se clătina.* REBREANU, R. I 206. *Îi jucau literele sub ochi și se împiedica la fiecare cuvînt.* BART, E. 23. *Vedea jucînd pe cer trei luni în loc de una.* CARAGIALE, O. III 58. ◇ (Poetic) *Joacă soarele-n ferești.* FRUNZĂ, S. 13. *Apusul joacă într-un potop de pară.* IOSIF, P. 33. *P-a ei frunte juca luna Și-i juca prin dezmierdare soarele pe chipul ei.* COȘBUC, P. II 137. (Refl.) *Soarele, bătîndu-i drept în față, i se juca pe obraz.* V. ROM. noiembrie 1953, 188. *Răcoroase, mari livezi Prin care soarele se joacă.* D. BOTEZ, F. S. 7. ◇ Fig. *Pe toate fețele însă juca o întrebare... care aștepta un răspuns.* REBREANU, R. II 18. *Juca un zîmbet de lumină pe fruntea lui brăzdată-n crețe.* GOGA, C. P. 8. *În lan erau feciori și fete, Și ei cîntau o doină-n cor, Juca viața-n ochii lor.* COȘBUC, P. I 176. ◇ Expr. **A-i juca** (cuiva) **ochii (în cap)**, se spune despre o persoană care are scînteieri de inteligență în priviri sau despre cel viclean, care privește în lături, ca să nu-și trădeze gîndurile. *Ochii îi jucau în cap, vioi și tineri.* STANCU, U.R.S.S. 94. *Năstase Blîndu ne vorbea liniștit, dar ochii căprii îi jucau necontenit în cap.* SADOVEANU, O. VI 352. *Ochii îi jucară în toate părțile.* DELAVRANCEA, H. T. 21. *Un puișor de fată, căreia îi jucau ochii în cap, ca la o șerpoaică.* CREANGĂ, P. 167.

7. Tranz. A mișca încoace și încolo, a sălta ușor, prin mișcări repetate. *Joacă în palme un cărbune luat cu mîna ca să-și aprindă țigara.* CAMIL PETRESCU, O. I 299. *Emil Sava, stînjenit, juca între degete un lanț cu chei prinse în verigă.* C. PETRESCU, R. DR. 209. *Din scutece copilul Cînd plînge... Te duci și-l joci pe brațe Și-l culci apoi pe sîn.* COȘBUC, P. I 215. *Vornicelul intră jucînd sita cu darurile miresei.* SEVASTOS, N. 125.

8. Intranz. (Despre actori) A interpreta un rol, într-o piesă sau într-un film; (despre trupe de teatru) a da reprezentație. *Trupa... joacă toată vara.* CĂLINESCU, E. 86. ◇ Tranz. (Complementul indică piesa reprezentată) *O noapte furtunoasă a fost jucată în 1869, ca și Conu Leonida față cu reacțiunea.* IBRĂILEANU, S. 38. (Refl. pas.) *Vodevil... ce s-a jucat la teatrul Iașilor.* NEGRUZZI, S. I 69. *La 25 ale lunii februarie s-a jucat pentru întîia oară: «Provincialul de la Teatrul Național».* RUSSO, O. 137. (Fig.) *Așa dar a jucat o comedie, ca să mă pedepsească.* CAMIL PETRESCU, U. N. 186. (Expr.) **A juca un rol** = a avea însemnătate. *Un rol însemnat în pregătirea cadrelor de critici de artă este chemată să-l joace presa.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 390, 1/2. *Un rol mare în dezvoltarea culturii naționale în Moldova l-a jucat Gh. Asachi.* IST. R.P.R. 287.

9. Intranz. A nu sta bine fixat, a se mișca; (despre piesele unei mașini, ale unui angrenaj etc.) a se mișca ușor într-un spațiu restrîns. *Trebuie să-i bată leaturile care s-au uscat și joacă.* C. PETRESCU, Î. II 205. *Și așa a slăbit Sandu... în cîteva luni de zile, că-i juca inelul... pe deget.* MIRONESCU, S. A. 60.

JUCĂREÁ s. f. v. jucărică.

JUCĂRÍCĂ, *jucărele,* s. f. Diminutiv al lui jucărie. *Este o vîrstă la care copilul întoarce capul plictisit de la jucărele.* ANGHEL, PR. 179.

— Variantă: **jucăreá** s. f.

JUCĂRÍE, *jucării,* s. f. 1. Obiect care servește la jocul copiilor. *Eram și aici destul de sus... fiindcă... satele păreau mici ca niște jucării.* GALACTION, O. I 346. *În colțișorul ei, stăpînă Pe-un vraf de jucării stricate, Din cărți de joc, din hîrtioare, Ea-și face parcuri și palate.* VLAHUȚĂ, O. A. I 46. *Începu a alerga iară după jucării, ca un copil ce era.* ISPIRESCU, L. 307. ◇ Fig. *Și să fim din nou copii, Ca norocul și iubirea Să ne pară jucării.* EMINESCU, O. I 100. ✦ Fig. Lucru ajuns la discreția unei forțe superioare, care dispune de el, îl domină. *Simțeam acum că e o jucărie în mîna mea.* CAMIL PETRESCU, U. N. 130. *El era o adevărată jucărie a naturii.* NEGRUZZI, S. I 200.

2. Fig. Lucru de nimic, fleac. *Zăpada ce-o lăsaseră în București era o jucărie față de ce găsiră la Amara.* REBREANU, R. I 214. *Poveți n-ascultă, vremi nu așteaptă; Toate-nainte-i jucării sînt.* ALEXANDRESCU, M. 345.

JUCĂRIOÁRĂ, *jucărioare,* s. f. Jucărică. *Domnu Jean scoase din buzunarul vestei o jucărioară de metal.* SAHIA, N. 100.

— Pronunțat: *-ri-oa-.*

JUCĂTÓR, -OÁRE, *jucători, -oare,* s. m. și f. (Uneori urmat de determinări care arată felul jocului) 1. Persoană care joacă un joc sportiv, de societate, de noroc etc. *Din pricina unui jucător, partida s-a întrerupt.* CAMIL PETRESCU, U. N. 117. *Între acești muri afumați, plini de mirosul tutunului, de trăncănirea jucătorilor de domino... ardeau lămpi somnoroase.* EMINESCU, N. 35.

2. (Popular) Dansator de dansuri populare. *Bucuria jucătorilor izbucnea în frînturi de strigăte, în floricele de pași ritmați.* REBREANU, R. I 128. ✦ (Adjectival, rar) Jucăuș, neastîmpărat, zglobiu. *În genere, aceste păsări sînt sălbatice, puțin jucătoare, mai mult triste.* ODOBESCU, S. III 27.

JUCĂÚȘ, -Ă, *jucăuși, -e,* adj. 1. Căruia îi place să se joace. *Brăduțul cu vîrful fraged primi povara ușoară, clătinînd din cap... ca un copil jucăuș.* C. PETRESCU, Î. I 21. ✦ Căruia îi place să joace, să danseze. *La mîndruța jucăușă E gunoiul după ușă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 420. ◇ (Substantivat) *Toma nu intră [în joc] simțindu-și picioarele grele... Mare jucăuș nu fusese el niciodată.* V. ROM. februarie 1952, 134. *Și cînd o să fie nunta, mamă Catrino? întrebă Maruța lui Rățoiu, vestita jucăușă.* BUJOR, S. 33.

2. Fig. Care se mișcă repede și capricios. *Nu se despărțea de lumina voioșiei, care... licărea în ochii mici, jucăuși.* PAS, Z. I 265. *În jucăușe flăcări de cuptor Se-agită*

trupuri roşii de ciclopi. TOMA, C. V. 197. *Soarele rămase afară. Înalt, sclipitor şi fierbinte, scălda întinderile în viltori jucăuşe de ape.* C. PETRESCU, R. DR. 205. *Raze de soare jucăuşe, căzînd pe luciul baionetelor înfipte pe arme, se resfrîngeau cu sclipiri speriate în văzduh.* REBREANU, R. II 249.

JÚDE, *juzi,* s. m. **1.** (Învechit şi arhaizant) Judecător. *Guţă Mereuţă, jude de şedinţă, adus în capitală la ultima mişcare în magistratură.* C. PETRESCU, C. V. 182.

2. (Transilv., ieşit din uz) Primar. *Trebuie pus în sat chinez (birău sau jude).* ŢICHINDEAL, F. 66. *Că şi hrana judelui E-n spinarea satului.* MARIAN, S. 128. *Bine-i ţine ca un măr mare-nflorit, Ca un jude-mpodobit.* BIBICESCU, P. P. 236.

3. (În vechea organizaţie a ţării) Demnitar cu atribuţii judecătoreşti şi administrative.

4. (Învechit) Cneaz. *Un cnezat sau judeţ era condus de un cneaz, jude sau jupan.* IST. R.P.R. 64.

JUDECÁ, *júdec,* vb. I. Tranz. **1.** A-şi forma o judecată despre cineva sau ceva, cumpănind motivele, cîntărind argumentele, ţinînd seamă de împrejurări sau de urmări; a socoti, a gîndi, a reflecta, a chibzui. *Îl judecam drept un om cu totul deosebit.* SADOVEANU, E. 101. *Căuta să judece lucrurile de-a fir-a-păr.* CREANGĂ, P. 223. *Trebuie să ne împuternicim şi să judecăm care sînt datoriile unui bun patriot.* GOLESCU, Î. 108. ✧ Absol. *Aşa se poate înşela omul de multe ori... dacă nu ştie a judeca bine.* CREANGĂ, A. 61. ✧ Refl. (Rar) *Tot m-am judecat cu mine: Să dau bradului mai bine, Ori iubitei Crezămînt?* COŞBUC, P. I 203.

2. A-şi forma o părere, o judecată despre valoarea cuiva sau a ceva; a aprecia, a preţui, a califica. *Tu să nu mă judeci după aparenţă.* C. PETRESCU, C. V. 108. *Ah! am strigat luînd un aer cît am putut mai melodramatic, poţi a mă judeca acest fel?* NEGRUZZI, S. I 49. *Dar cînd avu toporul o coadă de lemn tare, Puteţi judeca singuri ce tristă întîmplare.* ALEXANDRESCU, P. 131. ✦ A considera, a socoti drept... *Spune că mă iubeşte ca şi cum m-ar întreba ce mai fac: veselă, zburdatecă, judecînd amorul o trecere de vreme.* NEGRUZZI, S. I 55.

3. A trage la răspundere, a mustra, a mustrului, a cere socoteală în mod aspru; a critica, a condamna, a dojeni. *Şi cînd să-l judeci, întreabă-te cu ce l-ai ajutat să nu greşească.* DAVIDOGLU, M. 63. *La fîntîna cea de piatră Judecă-un fecior pe-o faţă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 415. ✧ Refl. *Spectator rece, obosit, mă judec azi ca pe-un străin.* BART, E. 230. *Mă judec şi mă frămînt, Ca frunza galbenă-n vînt.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 189.

4. A cerceta pe cineva în calitate de judecător şi a da o hotărîre judecătorească ca urmare a acelei cercetări. (Cu pronunţare regională) *Frunză verde de negară, Pe Bujor mi-l giudecară.* ALECSANDRI, P. P. 157. ✧ (Complementul indică însăşi cauza în discuţie) *Judecă judecătorul procese.* STANCU, D. 257. ✧ *Lucru judecat* = caz, afacere asupra căreia justiţia a dat o hotărîre definitivă care nu poate fi atacată (existînd prezumţia că o hotărîre nu poate exprima decît adevărul). *Autoritatea lucrului judecat.* ✦ Refl. A apărea în faţa instanţei judecătoreşti ca parte, a fi în proces cu cineva. *Va trebui... să mă judec cu mama ta, cu rudele tale.* CAMIL PETRESCU, U. N. 209. *Haide să ne judecăm, şi cum a zice judecata, aşa să rămîie.* CREANGĂ, A. 135.

JUDECÁRE, *judecări,* s. f. Acţiunea de a judeca şi rezultatul ei; părere sau judecată formată asupra cuiva sau a ceva. *Bălcescu era unic în epoca lui prin concepţia materialistă care îl călăuzea în judecarea faptelor istorice.* SADOVEANU, E. 50. *Această critică modernă conţine şi ea, în mod implicit, aprecieri şi judecări.* GHEREA, ST. CR. III 142.

JUDECÁTĂ, *judecăţi,* s. f. **I. 1.** Facultatea de a gîndi logic, de a descoperi pe cale raţională relaţiile dintre fenomene; minte, raţiune, inteligenţă. *Au covîrşit puterea mea de judecată.* CARAGIALE, O. III 248. *Critica lui era plină de dreaptă judecată şi de bunăvoinţă.* GHICA, S. A. 80. ✧ Loc. adj. **Cu judecată** = cu bun simţ, cu tact, cuminte, serios. *Fata cea mai mare era mai tăcută şi mai cu judecată.* ISPIRESCU, L. 175.

2. (Logică) Legătură riguroasă între două noţiuni, dintre care una (predicatul) defineşte şi lămureşte conţinutul celeilalte (subiectul).

II. Acţiunea de a judeca, dezbatere judiciară; proces. *În mijlocul ogrăzii moş Şărban, înconjurat de ceilalţi ţărani, se sfătuiau ce să mai vorbească mîne la judecată.* BUJOR, S. 144. *Nu te vîri în judecăţi.* NEGRUZZI, S. I 248. ✧ Fig. *De ce fugi, domnule Nică? C-ai fost la boierul cel bătrîn? Să nu-ţi fie ruşine şi nici rău să nu-ţi pară, că s-a apropiat ziua judecăţii.* REBREANU, R. I 298. ✧ Expr. **A da** (sau **a trage**) **în** (sau **a chema la**) **judecată** = a chema pe cineva în faţa justiţiei, a intenta cuiva un proces. (În religia creştină) **Judecata de apoi** = judecată solemnă în faţa căreia se crede că dumnezeu va chema pe toţi oamenii cînd va veni sfîrşitul lumii.

JUDECĂTÓR, *judecători,* s. m. **1.** Funcţionar al statului care are ca sarcină principală soluţionarea pe calea justiţiei a proceselor prin pronunţarea unei hotărîri. V. magistrat. *Judecătorul m-a luat în primire, m-a îndreptat într-un iatac cu miros de mere, şerbet şi flori uscate.* C. PETRESCU, S. 184. *Judecător la Slatina, iubit de slătineni, Căruţă a ieşit băiat bun.* BASSARABESCU, S. N. 14. *Se înfăţoşează înaintea judecătorului şi începe a spune împrejurarea din capăt.* CREANGĂ, A. 146.

2. Persoană care îşi dă părerea (adesea la rugămintea părţilor) într-o chestiune; arbitru. *Să le fie judecător înfumuratul de Midas.* ISPIRESCU, U. 109. ✦ (Sport; învechit) Persoană care supraveghează respectarea regulilor jocului; arbitru. *Iată domnul P., unul din judecătorii cîmpului. Domnul P. ne spuse că se va da semnalul alergării îndată ce se vor cîntări concurenţii.* NEGRUZZI, S. I 40.

JUDECĂTORÉSC, -EÁSCĂ, *judecătoreşti,* adj. De judecător; judiciar. *Sentinţă judecătorească.*

JUDECĂTORÍE, *judecătorii,* s. f. (În vechea organizare judecătorească, uneori întregit prin «de pace», «de ocol» sau, mai recent, «populară») Instanţă judiciară care judeca procese de importanţă mai redusă; clădire sau sediu unde se judecau astfel de procese. *S-a aciuiat pe lîngă judecătoria de pace.* STANCU, D. 259. *În Necule se află, pe lîngă taftul suprefecturii, judecătoria de ocol.* DELAVRANCEA, H. T. 211. *Cum ajung într-un loc unde era judecătorie, se înfăţoşează înaintea judecătorului.* CREANGĂ, A. 146. ✦ Autoritate judiciară. *Fă hîrtie de dănuire... şi să mergem s-o întărim la judecătorie.* NEGRUZZI, S. I 302.

JUDÉŢ, *judeţe,* s. n. **1.** Fiecare din diviziunile administrative teritoriale mai vechi ale ţării, puse sub conducerea unui prefect sau (mai de mult) a unui ispravnic, numit de autoritatea centrală. *Au găsit cu cale să cheme la adunare şi cîţiva ţărani fruntaşi, cîte unul din fiecare judeţ.* CREANGĂ, A. 161. *Şi se plimbă prin ostreţe Ca ispravnicii-n judeţe.* TEODORESCU, P. P. 305. ✦ (Învechit) Cnezat. *Un cnezat sau judeţ era condus de un cneaz, jude sau jupan.* IST. R.P.R. 64.

2. (Învechit şi arhaizant) Judecată (II), proces. *S-a făcut îndată judeţ pentru viclenii vinovaţi.* SADOVEANU, D. P. 69. *Lui Petru-vodă i s-a făcut judeţ, cum scrie la carte.* SADOVEANU, F. J. 493. ✦ (În religia creştină) Judecata de apoi. *Luă cartea lui Zoroastru... şi începu a ceti judeţul pămîntului.* EMINESCU, N. 65.

JUDEȚEÁN, -Ă, *județeni, -e,* adj. (Ieșit din uz) Care aparține unui județ, care se referă la un județ; de județ. *Filip rătăcea de două ceasuri... întrebînd în van de sediul județean A.F.S.M.* GALAN, B. I 16.

JUDICIÁR, -Ă, *judiciare,* adj. **1.** De justiție, privitor la justiție, judecătoresc. *A fost un mare scandal judiciar.* C. PETRESCU, C. V. 230. *A plîns de milă, la Năpasta, de suferințele bietului Ion nebunul, victimă a unei erori judiciare.* IBRĂILEANU, SP. CR. 256. ◇ *Cronică judiciară* = dare de seamă asupra proceselor și dezbaterilor care au loc înaintea justiției.

2. Făcut prin autoritatea justiției. *Anchetă judiciară.*

— Pronunțat: *-ci-ar.*

JUDICIÓS, -OÁSĂ, *judicioși, -oase,* adj. (Despre oameni) Care gîndește just, care judecă cu pătrundere și discernămînt; cu mult bun simț, înțelept. ✦ (Despre acțiuni, idei etc.) Bine gîndit, chibzuit, potrivit. *Sporirea producției, folosirea judicioasă a mașinilor-unelte și a utilajului existent sînt strîns legate de buna aprovizionare a locului de muncă cu materiale, scule etc.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2768. *Asemenea critic ajută pe confrații săi prin observații judicioase care luminează și nu prin laude care leagă la ochi.* SADOVEANU, E. 40. ◇ (Adverbial) *A expus judicios problema.*

— Pronunțat: *-ci-os.*

JUG, *juguri,* s. n. **1.** Dispozitiv de lemn pentru înjugarea vitelor, avînd la partea superioară două părți arcuite care se sprijină pe ceafa animalelor înjugate sau (în alte țări) se prind de coarnele lor. *Împrejurul gîtului* [boii] *simt, ca o zgardă de fier, urma jugului scos.* GÎRLEANU, L. 39. *Boii stau în jug supuși, Gata de plecare.* IOSIF, V. 74. *La maică-ta te-oi duce Cînd... a face Jugul Mugur.* TEODORESCU, P. P. 271. ◇ Fig. (Simbolizînd apăsarea, asuprirea, tirania, munca grea, neplăcută) *Arta picturii pare că ar fi voit să scuture jugul ărtei oratorice.* CARAGIALE, O. III 249. *Și boierii de duzină, ce-au ținut de coarne plugul, Uitînd traiul de la țară, azi țăranului pun jugul.* BELDICEANU, P. 119. *Brațul tău, ce sfarmă astăzi un jug aspru de robie, Ție însăți pregătește viitor de libertate.* ALECSANDRI, P. A. 72. ◇ Expr. **A trage la jug** = (despre animale de tracțiune) a trage carul sau căruța; fig. (despre oameni) a munci peste puteri.

2. Jujeu. ✦ Colac, de obicei de lemn, îmbrăcat în piele, care se pune uneori la gîtul cailor și prin care trec hamurile.

3. Piesă în formă de cadru sau de inel care servește la susținerea altor piese ale unei mașini sau ale unei unelte. *Jug de joagăr.*

4. (Regional) Măsură de pămînt cam de o jumătate de falce, adică ceva mai mult decît două treimi dintr-un hectar. V. iugăr.

JUGÁN, *jugani,* s. m. (Regional) Cal castrat, jugănit. *Pe cal o punea, Pe calul bălan, Jugan de cinci ani.* PĂSCULESCU, L. P. 301. *Spune, barbă sură, Căișorii cum se fură... Cu ochiul arcanului Prinzi muma juganului.* TEODORESCU, P. P. 299.

JUGÁSTRU, *jugaștri* și *jugastri,* s. m. Arbore cu lemnul alb și tare, cu scoarța roșiatică și cu frunze palmate, care crește în regiunile de cîmpie și de dealuri joase *(Acer campestre). Mi s-au stricat dopul la fluier! Dar iartă-mi să caut un jugastru și să-mi fac din inima lui un dop.* SBIERA, P. 36. *O văz fugind prin codrul cel verde-ntre jugaștri.* CARAGIALE, O. III 113. *Acolo salcia pletoasă, socul mirositor... salba moale și teii cresc amestecați cu jalnicii jugastri, cu plopi nalți și subțiri, cu anini ușurei.* ODOBESCU, S. I 147.

JUGĂNÁR, *jugănari,* s. m. (Popular) Cel care jugănește animalele.

JUGĂNÁȘ, *jugănași,* s. m. (Regional) Diminutiv al lui jugan. *De trei nopți și de trei zile, Jugănașii nu-mi mai vine: I-am pierdut, o văz prea bine.* TEODORESCU, P. P. 691.

JUGĂNÉL, *jugănei,* s. m. (Regional) Jugănaș. *Trei jugănei pripășea, Trei jugănei gălbiori, Cu dungi negre pe spinare.* PĂSCULESCU, L. P. 308.

JUGĂNÍ, *jugănesc,* vb. IV. Tranz. (Popular; cu privire la animale) A castra, a scopi. ✦ (Familiar, cu privire la oameni) A bate zdravăn, a pedepsi. *Pe Șerpe, oameni buni, l-om jugăni cum trebuie.* CAMILAR, N. I 329.

JUGĂNÍRE s. f. (Popular) Acțiunea de a jugăni; castrare.

JUGĂNÍT, -Ă, *jugăniți, -te,* adj. (Popular, despre animale) Castrat. *Berbec jugănit.* ▭ *După ce-l secerarăm, Îl treierarăm Cu opt jugani jugăniți Tot suflînd de osteniți.* TEODORESCU, P. P. 139.

JÚGĂR s. n. v. **iugăr.**

JUGĂRÍT s. n. (În trecut) Taxă care se plătea pentru un car de lemne cărate din pădure. *Peste cîțiva ani pot s-ajung... să strîng un știubei plin de galbeni, ca părintele Chirilaș, de la jugărit.* CREANGĂ, A. 121. *Cine are trebuință de... nuiele plătește jugăritul.* I. IONESCU, D. 432. ✦ Loc la ieșirea din pădure, unde se plătea această taxă.

JÚGER s. n. v. **iugăr.**

JUGULÁ, *jugulez,* vb. I. Tranz. (Franțuzism rar) A sugruma, a gîtui, a înăbuși.

JUGULÁR, -Ă, *jugulari, -e,* adj. (Numai în expr.) *Vînă jugulară* = vînă principală a gîtului, care colectează sîngele din cap și din gît.

JUGULÁRE, *jugulări,* s. f. (Franțuzism rar) Sugrumare, gîtuire, înăbușire; fig. împiedicare bruscă a dezvoltării. *Despre jugularea maladiei, nici nu poate fi vorba.* CARAGIALE, O. I 46.

JUISÁ, *juisez,* vb. I. Intranz. (Franțuzism; urmat de determinări introduse prin prep. „de") A se bucura din plin de plăcerile pe care le oferă viața.

— Pronunțat: *ju-i-.*

JUISÓR, -OÁRE, *juisori, -oare,* s. m. și f. (Franțuzism) Persoană care se bucură din plin de viață și de plăcerile ei.

— Pronunțat: *ju-i-.*

JUJÁU s. n. v. **jujeu.**

JUJÉU, *jujeie,* s. n. (Și în forma *jujău)* Un fel de jug mic, triunghiular, care se pune la gîtul porcilor și al altor animale stricătoare, pentru a le împiedica să treacă prin garduri și să intre în grădini și în semănături. *Ștefan: O! Rareș, ești ca un cîne scăpat din jujău.* DELAVRANCEA, A. 139. *Atît de treabă ce este Numai jujeu îi lipsește.* PANN, P. V. III 39.

— Variantă: **jujău** s. n.

JUL s. m. v. **joule.**

JÚLFĂ, *julfe,* s. f. (Regional) Sămînță de cînepă. ✦ Un fel de mîncare de post, făcută din sămînță de cînepă pisată cu apă și amestecată cu miere; zeamă care se obține prin fierberea seminței de cînepă. *Gătitu-le-ați ceva bob fiert, găluște, turte cu julfă și vărzare?* CREANGĂ, A. 10. *Cînd peste pasat, fiert bine, turnăm julfă, avem julfă cu pasat.* ȘEZ. VIII 33.

JULÍ, *julesc,* vb. IV. Refl. A se răni ușor, jupuindu-și pielea; a se zdreli. V. zgîria. *Numa ce s-o julit la un deget.* STĂNOIU, C. I. 52. (Cu pronunțare regio-

nală) *Se giulea de garduri, strănuta, țîfnea, sforăia, necheza, făcea o larmă a dracului.* CARAGIALE, S. 42. ◇ Tranz. *Mi-am julit genunchii în vișini și-n cireși.* STANCU, C. 17.

JULÍRE, *juliri,* s. f. (Rar). Acțiunea de a (se) juli și rezultatul ei.

JULÍT, -Ă, *juliți, -te,* adj. Cu pielea jupuită, zdrelit. *A venit cu cotul julit.*

JULITÚRĂ, *julituri,* s. f. Rană ușoară produsă prin jupuirea pielii (v. jupuitură); loc unde s-a julit pielea. *Julitură la cot.*

JUMÁ s. f. v. **jumătate.**

JUMÁLȚ, *jumalțuri,* s. n. (Regional) Smalț. (Fig.) *Bolțile se rupeau, jumalțul lor albastru se despica și Dan se simți trăsnit.* EMINESCU, N. 70.

JUMÁRĂ, *jumări,* s. f. **1.** (Mai ales la pl.) Resturile rămase după ce se topește slănina pentru a face din ea untură. *Varză... Murată de-o săptămînă C-o jumară de slănină.* MARIAN, S. 40.

2. (Munt., la pl.) Mîncare făcută din ouă bătute și prăjite în tigaie; (Mold.) scrob, (Transilv.) papară. — Pl. și: (1) *jumere.*

JUMÁTE s. f. v. **jumătate.**

JUMĂTÁ s. f. v. **jumătate.**

JUMĂTÁTE, *jumătăți,* s. f. (Cu valoare de numeral) **1.** Fiecare din cele două părți egale în care se poate împărți un întreg (v. doime); (sens curent) o parte dintr-un întreg împărțit în două părți aproximativ egale. *Răsturnă mămăliga pe măsuța joasă și rotundă, tăie jumătate și o întinse pe un fundișor lui Mitrea.* SADOVEANU, B. 28. *Ad-o colea jumătatea milionului ce-ai cîștigat astă-noapte.* ALECSANDRI, T. I 405. (În corelație cu sine însuși) *Plăcinta era jumătate cu carne, jumătate cu brînză.* CAMIL PETRESCU, O. I 197. *Hainele curate, jumătate de tîrgoveț, jumătate de țăran, dovedeau bunăstare.* C. PETRESCU, Î. II 141. (Precedat de prep. «pe») *La foc vei putea deosebi bucăți mari de carne frigîndu-se: un picior, un cap pe jumătate pîrlit, pe jumătate fript.* GHEREA, ST. CR. I 100. ◇ (Precedat de întreg, de care se leagă prin conj. «și», a cărei omisiune este nerecomandabilă) *Un metru și jumătate. Un kilogram și jumătate.* ▭ *E ora 12 jumătate.* C. PETRESCU, Î. II 242. *Îți dau doi lei jumătate pe oca.* PANN, P. V. I 64. ◇ Expr. **A face** (ceva) **pe jumătate** = a lăsa (un lucru) neisprăvit, a nu duce pînă la capăt, a nu termina. (Urmînd după un substantiv sau un adjectiv substantivat) **Și jumătate** (sau **o dată și jumătate**), marchează ideea de superlativ. *Bărbat o dată și jumătate.* ▭ *Să-ți trăiască părintele, că-i un om și jumătate.* REBREANU, R. I 15. *Așa-ți trebuie dacă ești un prost și jumătate.* ȘEZ. IV 186. ◇ (Urmat de determinări în genitiv sau introduse prin prep. «de», «din» exprimînd întregul) *Luptele între imperiul roman și goți cresc în prima jumătate a secolului al IV-lea, sub Constantin.* IST. R.P.R. 51. *Trei ani de armată cu chiu cu vai i-a făcut, cu jumătate de an pe deasupra pentru dezertare.* SADOVEANU, O. VII 357. *Să-i deie fata și jumătate de împărăție.* CREANGĂ, P. 228. ◇ (Rar, cu omisiunea prepoziției) *Această plimbare... este departe de Viena ca o jumătate ceas.* GOLESCU, Î. 68. ◇ (Rar, în urma substantivului) *S-aprinse-odat-o casă pe-nserate Și-a ars din ea Bagdadul jumătate.* COȘBUC, P. III 282. ◇ Expr. **Jumătate de măsură** = măsură fragmentară, trunchiată, necompletă, nedusă pînă la capăt. *Jumătățile de măsură nu aduc niciodată soluții în probleme așa de grave.* SADOVEANU, E. 30. **Cu jumătate de gură** (sau **de glas**) sau **cu jumătate gura** (sau **gură**) sau **cu gura (pe) jumătate** = cu glas scăzut, încet, fără convingere, evaziv. *Vorbea cu jumătate de glas, înfricoșat parcă de ceva.* SADOVEANU, O. VIII 18. *Grigore protestă mai cu jumătate gura.* REBREANU, R. I 172. *Aceste vorbe, oarecum ciudate, Citindu-le cu jumătate gură... Am zis.* TOPÎRCEANU, B. 96. *Bun sosit la noi, voinice, zise craiul cam cu jumătate de gură.* CREANGĂ, P. 197. **Cu jumătate de inimă** = fără avînt, fără curaj, fără hotărîre. *Treabă o făcuseră numai cu jumătate de inimă.* DUMITRIU, N. 15. ✦ (Adverbial, uneori precedat de prep. «în», «pe») Parte, în parte, întrucîtva. *Înainte oamenii nu-l crezuseră decît pe jumătate.* DUMITRIU, N. 15. *Cu ochii închiși pe jumătate, vedea crescînd din sînul mării, gigantic, amfiteatrul Cornului de Aur.* BART, E. 44. (Cu pronunțare regională) *Dă-ți mîinia după spate, Ca să bem în giumătate.* ALECSANDRI, P. P. 73. ◇ Loc. adj. **Pe jumătate** = care reprezintă (aproximativ) o doime din întreg; trunchiat. *E ceru-ntunecat ca o pădure În care luna, nici pe jumătate, Lucește.* D. BOTEZ, P. O. 29.

2. (Glumeț) Soție, nevastă. *Vino să te prezint jumătății mele.* D. ZAMFIRESCU, R. 22. *Ce ți s-a întîmplat, babo? zise el cum își văzu jumătatea.* ISPIRESCU, L. 96.

3. Punctul care marchează mijlocul unei distanțe în spațiu; mijloc. *Omătul se așternea în troiene pînă spre jumătatea ferăstruicii.* V. ROM. ianuarie 1952, 109. *O barbă roșcată și neîngrijită îi acoperă mai mult de jumătate figura.* VLAHUȚĂ, O. A. III 20. ◇ (Juxtapus, adesea postpus) *Eu plec cu sacu-n spate, La calea jumătate Cer plata.* COȘBUC, P. I 63. *Ajungînd în vînătoare pîn'la jumătate cale... De urma unei fiare a dat.* TEODORESCU, P. P. 163. *Și mă cată, mamă, cată Unde-s cătane grămadă, La tabăra jumătate.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 324. ✦ Momentul care marchează mijlocul unui interval de timp. *A luat chenzina la jumătatea lunii.* ◇ (Eliptic) *Ciocanele* [ceasornicului] *bat sferturile, jumătățile și ceasurile.* SADOVEANU, F. J. 518.

4. (Eliptic) Măsură de capacitate sau de greutate, reprezentînd 1/2 dintr-un litru sau dintr-un kilogram. *Sătul, încălzit de jumătatea de vin, prinse din nou curaj.* C. PETRESCU, C. V. 39.

5. (Mod.) Claie mică făcută din mai mulți snopi așezați unul peste altul în formă de cruce și cu spicele înăuntru. *Holda mîndră... Se ridică-n snopi de aur, se clădește-n jumătăți.* ALECSANDRI, P. III 67.

— Variante: (familiar și regional) **jumá** (GALAN, B. I 164), **jumătá** (ȘEZ. III 30), **jumáte** s. f.

JUMĂTĂȚÍ vb. IV v. **înjumătăți.**

JUMULEÁLĂ s. f. Jumulire.

JUMULÍ, *jumulesc,* vb. IV. Tranz. **1.** A curăța (o pasăre) de pene (spre a o pune la fiert sau la fript pentru mîncare). *Jumulind deasupra căldării cu apă fiartă o găină opărită.* STANCU, D. 177. *Melinte Heruvimu se sculase cum s-a crăpat de ziuă, încetinel ca să nu trezească pe nevastă-sa... aține focul, jumuli o găină și o puse să fiarbă.* REBREANU, R. II 164. *Jumulea o gîscă nevastă-mea cînd ai venit d-ta.* ISPIRESCU, L. 368. ◇ (Familiar) *Gîscă (bună) de jumulit* = om naiv care poate fi tras pe sfoară, de pe urma căruia se poate profita. *Cînd le cădea-n palmă cîte-o gîscă de jumulit, toată noaptea era masă-ntinsă și băutură la discreție.* VLAHUȚĂ, O. A. 300. ✦ A smulge penele. *Trebuie a-i jumuli penele de pe cap.* ȘEZ. III 119. ✦ (Rar) A curăța de păr, smulgînd firele. (Refl.) *Tartorul clipi din ochi, se jumuli de barbă și-i răspunse.* VISSARION, B. 253. ◇ (Cu schimbarea construcției) *Palme că-și trăgea, Păru-și jumulea.* PĂSCULESCU, L. P. 155. ◇ (Neobișnuit, cu privire la alte lucruri) *Cineva jumulește pomul de mere.* ISPIRESCU, L. 74.

2. Fig. A despuia pe cineva de bani (mai ales prin mijloace ocolite); a jefui. *Cu directorul cînd juca în apartamentul acestuia, se lăsa jumulit de bani.* PAS, Z. IV 111. *Să-i ofere serviciile lui prietenești, ca să nu fie jumulit ca toți străinii care pică în acest oraș.* REBREANU, R. I 24. *Dăduse*

niște hoți peste tovarășii lui și-i bătură și-i jumuliră. ȘEZ. VI 151.

3. A jupui de piele, a sfîrteca. *Înșfacă iedul de urechi și-l flocăiește și-l jumulește... de-i merg petecile!* CREANGĂ, P. 24. *De i-ar împinge păcatul să-mi deschidă ușa... Știu că i-aș cîrnoși și i-aș jumuli.* id. ib. 21.

JUMULÍRE s. f. Acțiunea de a j u m u l i; jumuleală.

JUMULÍT, -Ă, *jumuliți, -te,* adj. (Despre păsări) Curățat de pene sau fulgi; cu penele smulse. *Ademenea zburătoarele — și jumulite, nejumulite, ți le păpa.* CREANGĂ, P. 247. *Căutînd apoi prin iarbă, el dete peste păsărica rănită și jumulită.* ODOBESCU, S. III 190.

JUNC, *junci,* s. m. Bou sau taur tînăr (între doi și trei ani) nepus la jug. V. j u n c a n. [Țapul] *se făcuse mare cît un junc, cu picioare puternice și groase și cu un grumaz care ținea greutatea unui om.* SADOVEANU, O. VI 103. *Apoi mai vreau... De amiaz-un junc gras.* PĂSCULESCU, L. P. 252. *Să mîncăm carne de junc!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 317.

JUNCÁN, *juncani,* s. m. Bou tînăr (între trei și patru ani), junc mai mare. *În mijlocul acestei mări glodoase era noroit un car înjugat cu o pereche de juncani tinerei.* CONTEMPORANUL, III 657. *Puse plugul la perete, Juncanii la iarbă verde.* PĂSCULESCU, L. P. 25. *Dă sare la juncani.* ȘEZ. IV 233.

JUNCÁNĂ, *juncane,* s. f. Vacă tînără (între trei și patru ani), juncă mai mare. *Ia nouă piei de pe juncană.* DELAVRANCEA, S. 197.

JÚNCĂ, *junci,* s. f. Vacă tînără (între doi și trei ani) care încă n-a fătat. V. j u n c a n ă, j u n i n c ă, j u n c. *A dat ursul la juncile noastre! a strigat el.* SADOVEANU, V. F. 27. *În curte, pe lîngă două junci și patru berbeci fripți, erau trei poloboace desfundate pline de vin.* NEGRUZZI, S. I 151. (Cu pronunțare regională) *Și de fiecare casă Cîte un miel ș-o giuncă grasă.* ALECSANDRI, P. P. 113.

JUNCĂNĂȘ, *juncănași,* s. m. Diminutiv al lui j u n c a n. *Doi juncănași, o vacă...* DELAVRANCEA, S. 4. *În urma aceluia venea un alt om cu carul cu doi juncănași slabi și mititei.* ȘEZ. I 258.

JUNCUȘÓR, *juncușori,* s. m. Diminutiv al lui j u n c. *Băiatul meu are și doi juncușori frumușei și buni.* ȘEZ. IV 231.

JUNCÚȚĂ, *juncuțe,* s. f. Diminutiv al lui j u n c ă. *Spuneți-mi unde mi-i juncuța.* SBIERA, P. 189.

JÚNE, -Ă, *juni, -e,* adj. (Învechit și regional; despre oameni) Tînăr. *Au nu ai fost june, n-ai fost tu frumoasă?* EMINESCU, O. I 37. *Cei mai juni se apărau cu turbare.* NEGRUZZI, S. I 152. *P-aici, ziceau bătrînii, o boltă arătînd, Intră o june doamnă.* ALEXANDRESCU, M. 11. ◇ (Rar, despre animale) *În tufișurile din colțul sărac al cimitirului încerca în răstimpuri să fluiere un mierloi june.* SADOVEANU, M. C. 80. ◇ (Substantivat) *Se făcu un drag de june ca un brad.* RETEGANUL, P. III 31. *În acel echipaj... era...și un june brunet care de pe barbetă și musteți se cunoștea că era străin.* NEGRUZZI, S. I 37. *Alăuta zice din strună: Oh, ce frumușică june! Iar toba zice: lasă, lasă, C-o s-o vedem și mirească.* PANN, P. V. II 111. ◇ (În vechea terminologie teatrală) *June prim* = actor care interpretează roluri de tineri amorezi. ✦ (Substantivat, m.; regional) Holtei, burlac, flăcău. *Rău îmi stă june bătrîn... Rău îmi stă june cu barbă!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 459.

JUNÉL, *junei,* s. m. (Învechit și regional) Diminutiv al lui j u n e; tinerel. *Vei vedea... dama cum înaltă spre cer rugi cuvioase Pentr-un junel.* NEGRUZZI, S. II 134. *Plean întîi ce mi-și robea? Tot junei D-ăi tinerei, Tinerei făr' de mustață, Falnici și rumeni la față.* TEODORESCU, P. P. 54.

JUNELÁȘ, *junelași,* s. m. (Neobișnuit) Tinerel. *Să mă mînce-un junelaș.* HODOȘ, P. P. 57.

JUNÉȚE, *juneți* și *junețe,* s. f. (Învechit) Tinerețe. *Sublimul entuziasm al juneței.* ODOBESCU, S. III 323. [În 1821] *în țară se manifestă una din acele mișcări energice care arăt junețea popoarelor și dorința lor de propășire.* BĂLCESCU, O. I 35. *Eleganță și junețe, Grație și frumusețe te-ncunjur, te încunun.* ALEXANDRESCU, M. 187.

JUNGHÉR, *junghere,* s. n. (Învechit și arhaizant; și în forma *junghier*) Pumnal, stilet. *Jderul cel mititel își trase de la cingătoare jungherul cu plăsele de corn de cerb și-i cercă ascuțișul.* SADOVEANU, F. J. 35. *Se depărtau arnăuți cu fustanelă pipăindu-și nelipsitele junghiere și pistoale la brîu.* C. PETRESCU, A. R. 8. *La brîu* [avea] *satir și jungher.* ODOBESCU, S. I 65. ✦ F i g. Junghi, durere ascuțită. *Un jungher îi pătrunse pieptul și sîngele i se opri la inimă.* SADOVEANU, M. 120.

— Variantă: **junghiér** s. n.

JUNGHETÚRĂ s. f. v. **junghietură.**

JUNGHI, *junghiuri,* s. n. **1.** Durere pătrunzătoare, de scurtă durată și cu apariție bruscă, de obicei între coaste, la piept sau la încheieturi. *Am aicea leacuri multe. De boliți, pe toți vă scap. Vindec tusea, brînca, junghiul și durerile de cap.* EFTIMIU, Î. 12. *Deodată a simțit că-i trece Junghiul pe sub coaste, fulgerat și rece, Și s-a strîns de spaimă toată lîngă pom.* COȘBUC, P. I 253. *Părea un junghi că-i curmă suflare și viață.* EMINESCU, O. I 95.

2. (Învechit și arhaizant) Pumnal, jungher. *Întinse mîna și trase dintr-un colț două junghiuri cu mănunchele frumos lucrate.* SADOVEANU, O. VII 20. *Nici o armă nu avea alta decît un mic junghi cu plăselele de aur.* NEGRUZZI, S. I 148.

JUNGHIÁ vb. I v. **înjunghia.**

JUNGHIÉR s. n. v. **jungher.**

JUNGHIÉRE s. f. v. **înjunghiere.**

JUNGHIETÓR, -OÁRE s. m. și f. v. **înjunghietor.**

JUNGHIETÚRĂ, *junghieturi,* s. f. (Și în forma *junghetură*) **1.** Junghi (**1**). *Cu florile să-l ștergeți De junghieturi.* TEODORESCU, P. P. 391.

2. (Uneori determinat prin «gîtului») Articulația coloanei vertebrale cu baza craniului; p. e x t. grumaz, gît. *Dacă m-ar vedea că răsfoiesc o carte, jupînul Mielu Gușă mi-ar frînge junghietura gîtului.* STANCU, D. 379. *Capul îi bănănăia într-o parte și într-alta, de parcă își rupsese junghetura.* ISPIRESCU, L. 106. *S-a plecat scurt cu bărbia-n piept, parcă i-a trosnit junghetura.* CARAGIALE, S. U. 49.

— Variantă: **junghetúră** s. f.

JUNGHIULÉȚ, *junghiulețe,* s. n. Diminutiv al lui j u n g h i (**1**). *Am două ghemulețe crețe, Sînt bune de junghiulețe* (Piperul). PĂSCULESCU, L. P. 94.

JÚNGLĂ, *jungle,* s. f. Desiș de nepătruns în ținuturile mlăștinoase din regiunile tropicale ale Africii și ale Asiei de sud-est. *Avea în joc aceeași frenezie ca animalele din junglă.* CAMIL PETRESCU, U. N. 93. ◇ *Legea junglei* = dominarea violenței, a forței brutale în raporturile dintre oameni.

JUNÍCĂ s. f. v. **juninică.**

JUNÍE s. f. (Învechit) Stare sau vîrstă de june; junețe, tinerețe. *Nu mai avu* [nici un fiu] *c-acela ce-n plina lui junie Să moară, de o soartă fatală fu ursit.* MACEDONSKI, O. I 256. *Toate amintirile juniei se grămădeau în închipuirea mea.* NEGRUZZI, S. I 67.

JUNÍME, *junimi,* s. f. (Învechit) Tinerime, tineret. *Mișcarea literară ce s-a produs în junime de cîțiva ani încoa.* MACEDONSKI, O. IV 3. *Junime scumpă, frumoasă*

auroră A patriei romîne. EMINESCU, O. IV 56. *Este o junime unită şi bravă care veghează cu un devotament nemărginit patria în pericol.* BOLINTINEANU, O. 248.

JUNIMÍSM s. n. Mişcare politică, culturală şi literară din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, avînd ca centru societatea «Junimea» din Iaşi, care pe plan politic apăra interesele moşierimii, iar pe plan literar, sub formula înşelătoare a «artei pentru artă» promovată de conducerea societăţii, tindea să înăbuşe tendinţele progresiste ale literaturii noastre. *Junimismul a avut pretenţia, cum am arătat aiurea, că asistă, ca conştiinţă, la fenomenele politice, sociale şi culturale şi că le defineşte din punct de vedere obiectiv, al adevărului pur.* IBRĂILEANU, SP. CR. 98.

JUNIMÍST, -Ă, *junimişti, -ste,* adj. Care ţine de junimism. *Alaltăieri luni, a trebuit să se ţină o întrunire publică junimistă.* CARAGIALE, O. VII 40. ✦ (Substantivat) Membru al «Junimii» sau, p. ext., al unei fracţiuni a partidului conservator. *La 1/13 martie 1867, junimiştii scoaseră la Iaşi revista «Convorbiri literare».* IST. R.P.R. 411.

JUNÍNCĂ, *juninci,* s. f. Viţea tînără (între un an şi doi ani) care n-a fătat încă. V. j u n c ă. *Ana făcea de mîncare, el aşeza juninca şi curăţa coteţul purcelului.* V. ROM. iulie 1953, 122. *Nu se mai gîndea la dreptul ei pentru pogoanele de zestre. Acelea erau subt puterea lui Ghiţă Lungu, care sta asupra lor ca ursul cînd mursecă juninca.* SADOVEANU, M. C. 154. *Zece vaci şi o junincă Să se ducă la potică!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 280.

— Variantă: **junícă** (PĂSCULESCU, L. P. 259) s. f.

JUNIÓR, -OÁRĂ, *juniori, -oare,* s. m. şi f. (În opoziţie cu s e n i o r) **1.** (Sport) Tînăr. *În meciul de deschidere vor juca echipele de juniori.*

2. (Atribuitiv pe lîngă un nume propriu de persoană, în opoziţie cu s e n i o r) Fiul (în opoziţie cu t a t ă l). *Popescu-junior.*

— Pronunţat: *-ni-or.* — Accentuat şi: (2) *júnior.*

JUNIŞÓR, *junişori,* s. m. (Regional) Băiat între 14 şi 17 ani; băieţandru, adolescent. *Lucrul acasă încă nu sta locului, că copilul cel luat de suflet era acum cotîngan (junişor, prăscău) şi lucra tot lucrul.* RETEGANUL, P. V 82.

JUNT, *junturi,* s. n. (Rar) Armă de foc. *Luă juntul ghintuit Plin cu trei gloanţe d-argint.* TEODORESCU, P. P. 594.

JUPÁN, *jupani,* s. m. (Învechit) Titlu dat boierilor romîni (mari dregători). *Jupanii (boierii) atunci, cu feciorii lor, ca nişte domni feodali, se ridicau cu banierele şi slujitorii lor.* BĂLCESCU, O. I 23.

JUPÁNIŢĂ, *jupaniţe,* s. f. (Învechit) Titlu dat soţiei jupanului. *După cină, boieri şi jupaniţe se prinseră în horă.* ODOBESCU, S. I 77. *Smulse pe biata Ancuţa din zadarnicile îngrijiri ale jupaniţelor curtence.* id. ib. 138.

JÚPĂ, *jupe,* s. f. (Franţuzism ieşit din uz) Fustă. *O doamnă înaltă, cu o bluză verzuie şi cu jupă.* CARAGIALE, M. 170.

JUPÁI, *jupăiesc,* vb. IV. T r a n z. (Regional) A bate, a lovi. *Au prins a-l jupăi.* SBIERA, P. 288. ✧ I n t r a n z. *Jupăia-ntr-însul ca-ntr-un snop de paie.* SBIERA, P. 198.

JUPÍ, *jupesc,* vb. IV. T r a n z. (Regional) **1.** A jupui (1). *Să-i jupeşti pielea, iar capul să-l iei aşa întreg.* CREANGĂ, P. 225. *Trupu-i de pele jupea.* ALECSANDRI, P. P. 212. ✧ A b s o l. *Luaţi-l şi legaţi-l şi să-mi jupiţi din spinarea lui de-o pereche de papuci.* SADOVEANU, O. A. IV 31. ✧ R e f l. *I se jupeşte un fel de pieliţă.* ŞEZ. III 205. ✧ (Cu privire la arbori) *Au jupit vro cîţiva tei.* SBIERA, P. 181.

2. F i g. A jupui (2). *Şi cu ce vei sătura lăcomia acestor cete de păgîni ce aduci cu măria-ta? adăugi Spancioc. — Cu averile voastre, nu cu banii ţăranilor pe care-i jupiţi voi.* NEGRUZZI, S. I 140. *Trăind în volnicie şi sîlă* [boierii] *Jupesc toată ţara fără milă.* BUDAI-DELEANU, Ţ. 394.

JUPÎRE, *jupiri,* s. f. (Regional) Jupuire.

JUPÎT, -Ă, *jupiţi, -te,* adj. (Regional) Jupuit. *Piele jupită.* ▭ *Iată-l colo jos lungit... Lîngă focul de nuiele Unde ard jupiţi de pele Patru miei de la ispas.* ALECSANDRI, P. II 105. ✧ (Substantivat; la vocativ, depreciativ, despre cai) *Hi, hi, mînca-v-ar lupii... hi, jupitule!* ALECSANDRI, T. 394.

JUPITÓR, -OÁRE, *jupitori, -oare,* adj. (Regional) Persoană care jupoaie pielea animalelor. *Jupitorul se uită cu uimire în jurul lui; ş-avea parcă un zîmbet de biruinţă.* SADOVEANU, O. II 487.

JUPÎN, *jupîni,* s. m. (Învechit) **1.** Titlu de politeţe dat persoanelor care ocupau o anumită demnitate sau funcţie înaltă. *Jupîn Orheianu întinse iar cupa peste umăr.* SADOVEANU, O. VII 158. *Măi jupîne pîrcălabe, Tu din lanţuri mă sloboade.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 215. ✦ Titlu de politeţe echivalînd cu «domn», «cucon». *De vînzare ai oul ăsta, prietene?... — De vînzare, jupîne.* ISPIRESCU, L. 267. *Jupîn Dumitrache... eu gîndesc că numa ţi-ai făcut spaimă degeaba.* CARAGIALE, O. I 46. (Cu pronunţare regională) *Stăi, giupîne, nu mai da, Că ţi-oi spune tot ce ştiu.* ALECSANDRI, P. P. 130. ✧ (În personificări) *Deasupra focului domol, Jupînii corbi dau rotocol.* BANUŞ, B. 122.

2. (Uneori în opoziţie cu s l u g ă) Patron. *Moşneagul se opreşte, pipăie marfa, se tocmeşte cu jupînii.* C. PETRESCU, S. 46. *Neobişnuit cu trebile negustoreşti, părui stîngaci... şi tot ce făceam nu plăcea gusturilor jupînului.* DEMETRESCU, O. 95. *Cum are slugă jupînul Îşi are şi el stăpînul.* PANN, P. V. II 35.

JUPÎNEÁSĂ, *jupînese,* s. f. **1.** (Învechit) Soţia unui boier; boieroaică, cucoană. *Are boierul o jupîneasă tot ca dînsul de bună şi de blajină.* SADOVEANU, O. I 49. *Nu hălăduia de răul lui nici o jupîneasă, dacă era frumoasă.* NEGRUZZI, S. I 144. *Logofăt Solomon Bîrlădeanu şi jupîneasa sa.* id. ib. 318. ✧ (Ironic, pentru o fată tînără) *Ia poftim de încalecă pe Bălan, jupîneasă, zise părintele de tot posomorît.* CREANGĂ, A. 3. *Dec!... ce te răsteşti aşa la mine, jupîneasă?... Ai uitat cu cine vorbeşti?* ALECSANDRI, T. I 35. *Mama nu mă lasă Să-i aduc leneşă-n casă, Cum eşti tu, măi jupîneasă!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 428. ✧ (În personificări) *Cinstită jupîneasă Luni, Vorbeşte-Achim dintre cărbuni, Ian vezi! Ai oameni buni în casă!* COŞBUC, P. II 235.

2. (Învechit) Soţia unui negustor, a unui om înstărit. *Lasă-mă, jupîneasă... în pace; că eu ştiu ce ştiu eu.* CREANGĂ, P. 118. *Taci, iadule, nu crişca, Că destul te-i sătura De jupîni cu jupînese Şi de popi cu preotese!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 468. ✦ Orăşeancă, tîrgoveaţă. *Condurul nu se potrivi... la nici o cucoană, la nici o jupîneasă, la nici o ţărancă.* ISPIRESCU, L. 306.

3. (În trecut) Femeie angajată pentru a conduce şi supraveghea bunul mers al gospodăriei; menajeră; p. ext. femeie de serviciu, fată în casă. *Ileana s-a învăţat a face serviciul în casă, ca o jupîneasă de la oraş.* REBREANU, R. II 49. *În momentul acesta jupîneasa cea răguşită intră cu tava, aducînd dulceaţă şi cafele.* CARAGIALE, O. II 165. (Cu pronunţare regională) *Auzi vorbe!... eu să fiu tot una cu un ciocoi... şi tu, ce eşti cucoană protipendă, să fii tot una c-o giupîneasă din casă!* ALECSANDRI, T. I 62.

JUPÎNEŞÍCĂ s. f. Diminutiv al lui j u p î n e a s ă. *Jupîneşica Malca, unde-a fi vale mare ori deal mare s-a mai da şi pe jos.* CREANGĂ, P. 116.

JUPÎNÍŢĂ, *jupîniţe,* s. f. (În trecut) Boieroaică tînără; fată (sau soţie tînără) a unui jupîn. *Jupîniţa lui Iaţco*

cronţăia aluat dulce şi-şi subţie buzele cu mirare. SADOVEANU, F. J. 394.

JUPOIÁT, -Ă adj. v. **jupuit.**

JUPOÍT, -Ă adj. v. **jupuit.**

JUPÓN, *jupoane,* s. n. (Învechit) Fustă care se îmbrăca pe dedesubtul rochiei.

JUPUÍ, *jupúi,* vb. IV. Tranz. **1.** A curăţa de piele, a lua pielea de pe corp; a beli. *Găsesc într-o dimineaţă pe părintele Ioil jupuind un berbec în dosul stăreţiei.* VLAHUŢĂ, O. A., II 95. *Se făcea că vrea să-l jupoaie de viu.* ISPIRESCU, L. 108. *Oleoleo, spurcat ciocoi, De te-aş prinde-n sat la noi... De piele să te jupoi.* TEODORESCU, P. P. 295. ✦ A răni superficial, a juli. *Te-ai împiedicat şi-ai căzut şi ţi-ai jupuit genunchii.* PAS, Z. I 16. ✦ (Rar; cu privire la arbori) A curăţa de coajă; (cu privire la cereale) a îmblăti; (cu privire la porumb) a curăţa ştiuletele de foi. *Stroe şi Bîlea... au început să jupoaie porumbul.* PREDA, Î. 148.

2. Fig. (Cu privire la persoane) A lua cuiva tot ce are, a jefui, a spolia; a lua pielea de pe cineva. *Prieteniiăia ai dumitale, negustorii din Budeşti... Te jupoaie binişor, tovarăşe.* DUMITRIU, N. 268. *Noi, ţăranii, vai de noi, Ne-au fript hoţii de ciocoi!... Ne jupoaie şi ne bate Ca pe vitele-n jugate.* ANT. LIT. POP. I 558. ✧ (Întărit cu complementul «pielea», «şapte piei» etc.) *A fost secetă, foamete... unii au jupuit de pe alţii şapte rînduri de piei, trebuie să vie o dreptate.* CAMILAR, TEM. 6. ✧ Absol. *Drum pe-aicea n-a făcut Stăpînirea din trecut, Că domnii cît jupuiră N-au avut de oameni milă: Supt-au ei şi s-au umflat, Dară cale n-au durat!* DEŞLIU, M. 23.

JUPUIÁLĂ, *jupuieli,* s. f. Jupuitură. *Tot trupul i-era numa jupuieli şi bube din pricina scărpinăturilor şi necurăţeniei.* CARAGIALE, O. I 304.

JUPUIÁT, -Ă adj. v. **jupuit.**

JUPUÍRE, *jupuiri,* s. f. Acţiunea de a jupui şi rezultatul ei.

JUPUÍT[1] s. n. Jupuire. *Fereşte coşitul şi jupuitul obrazului.* PISCUPESCU, O. 300.

JUPUÍT[2]**, -Ă,** *jupuiţi, -te,* adj. **1.** (Despre piele) Luat, tras de pe corp; (despre oameni sau animale sau despre părţi ale corpului) cu pielea luată. [Epizootia] *se poate propaga... prin resturile animalelor moarte, prin pielea lor jupuită proaspătă.* I. IONESCU, D. 479. *Ieşi în urmă d-acei nerozi copii tras, Jupuit, ca vai de dînsul, la picioare, mîini şi nas.* PANN, N. H. 5. ✧ (Substantivat) *Ce răscumpărare se poate da poporului... pentru jupuiţii de vii şi ruptii în patru de cai.* SADOVEANU, E. 55. ✦ Fig. (Neobişnuit) Fără pene, fără păr. *La poalele lor cuibează vulturii cei falnici cu late pene negre, precum şi cei suri al căror cioc ascuţit şi aprig la pradă răsare hidos din ale lor grumazuri jupuite şi golaşe.* ODOBESCU, S. III 16.

2. (Despre arbori) Cojit. *Jupuiţi de coajă, învălmăşiţi cu bolovanii care i-au zdrobit, brazii stau mărturie despre cumplita putere a Oltului.* BOGZA, C. O. 99. ✦ (Despre tencuială, p. ext. despre pereţi) Coşcovit. *Atelier mic... cu pereţi jupuiţi şi înnegriţi.* PAS, Z. I 304. ✦ Ros, uzat. *Un vătăjel, c-o manta ferfeniţită şi cu un chipiu care nu mai avea nici o formă, încins c-un tesac cu teaca jupuită, aştepta liniştit la o parte.* SADOVEANU, O. III 372.

— Variante: **jupoít, -ă** (C. PETRESCU, Î. II 159), **jupoiát, -ă** (C. PETRESCU, C. V. 261, IBRĂILEANU, A. 71), **jupuiát, -ă** (C. PETRESCU, R. DR. 222) adj.

JUPUITÚRĂ, *jupuituri,* s. f. Rană produsă prin jupuirea pielii; rosătură, julitură. *Avea faimă şi de veterinar, căci se pricepea să tămăduiască jupuiturile, bubele, tignafesul.* PAS, L. I 71. *Pulpele-i uscate care se văd prin sfîşiitura nădragilor sînt pline de jupuituri.* CARAGIALE, O. I 301.

JUR[1] s. n. Loc, spaţiu care împrejmuieşte pe cineva sau ceva; înconjur, împrejur, împrejurime. *O casă albă ca laptele cu jurul geamurilor încondeiat în roşu şi-n albastru.* DELAVRANCEA, S. 3. *Un hohot răsunător... făcu într-o clipă jurul rondului.* ALECSANDRI, la TDRG. ✧ Loc. adv. **În jur** = în preajmă, alături; în cerc. *Afară bat zorii, şi iată, culorile-n jur se stîrnesc nencetat.* CASSIAN, II. 21. *Constatînd lipsa, mă uitam în jur, destul de indispus.* SADOVEANU, A. L. 26. *În jur stăteau bătrînii.* COŞBUC, P. I 216. **Prin jur** = împrejur, pe aproape, în apropiere. **Din jur** = dimprejur, din preajmă, din apropiere. (Rar) **De jur** = în jur. *Un chioşc... cu stîlpi şi arabescuri De jur împodobit.* ALECSANDRI, P. III 76. **(De) jur împrejur** sau (rar) **jur prejur** = din (sau în) toate părţile, în jur, în cerc. *De jur împrejur erau numai cîmpii fertile.* BOGZA, Ţ. 9. [Castelul] *era înveşmîntat jur împrejur cu iederă.* REBREANU, R. I 79. *De jur împrejur cădea zăpada albă-albă, moale ca puful.* SANDU-ALDEA, U. P. 35. *Ochii roată că-şi făcea, Jur prejur că se uita.* TEODORESCU, P. P. 440. ✧ Loc. prep. (Construit cu genitivul, cu un adjectiv posesiv sau, regional, în forma nearticulată, urmat de prep. «de») **În jurul** = a) împrejurul, în preajma. *Să privesc puţin în juru-mi!* EFTIMIU, Î. 124. *Vai, ce-ntuneric s-a făcut deodată În jurul meu,— ce groaznică tăcere!* IOSIF, P. 43. [Cătana] *plîngea şi se văieta de gemea lumea-n jur de el.* RETEGANUL, P. III 20. *Lucesc în juru-i ziduri ca tuciul lustruiţi.* EMINESCU, O. I 93; b) cu privire la, relativ la, despre. *S-au dus discuţii în jurul problemei dezarmărilor;* c) (arătînd aproximaţia în timp) cam pe la..., aproximativ în... *În jurul anului 1844, locuitorii din satele Gaila, Dimitria şi Terpiu se răscoală împotriva proprietarilor.* IST. R.P.R. 108. **Prin jurul** = de jur împrejurul, pe lîngă, în apropierea; (temporal) cam pe la. *În zborul lui* [vîntul] *spulbera prin jurul săniei o ometiţă uşoară ca o negură.* SADOVEANU, P. S. 32. **Din jurul** = dimprejurul, din preajma, de lîngă. *Cu vorbirea-i entuziastă şi înflăcărată despre libertate, dragoste, jertfă şi fericire, mişca pe toţi cei din juru-i.* SADOVEANU, E. 237. **(De) jur împrejurul** (sau, rar, **jur prejur**) **(de...)** = în jurul. *Da, pace de jur împrejurul ţării-ca şi înlăuntrul ei.* DELAVRANCEA, A. 23. *Jur împrejur de sine Vedea, ca-n ziua cea de-ntîi, Cum izvorau lumine.* EMINESCU, O. I 176. *Jur prejur de mese.* TEODORESCU, P. P. 23.

JUR[2]**,** *jururi,* s. n. (Rar, popular) Jurămînt. *Ei nu mai răbda, Şi jur îl călca, Fiecare spunea La femeia sa.* PĂSCULESCU, L. P. 189.

JURÁ, *jur,* vb. I. **1.** Tranz. (Construit cu o completivă directă sau cu un complement care indică un sentiment) A face un jurămînt, a se lega prin jurămînt; a întări, a confirma la judecată, prin jurămînt, o depoziţie, o mărturie. *Au doar nu mi-aţi jurat şi mie credinţă?* NEGRUZZI, S. I 140. *Ştii, bădiţă, cum jurai Seara, cînd la noi veneai Că pe alta n-o s-o iai?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 258. (Fig.) *A noastre inimi îşi jurau Credinţă pe toţi vecii, Cînd pe cărări se scuturau De floare liliecii.* EMINESCU, O. I 186. ✧ (Cu complement intern) *Hai să jurăm Jurămîntul mare.* TEODORESCU, P. P. 463. ✧ (La optativ sau în legătură cu verbul «a putea», arată convingerea fermă a cuiva în legătură cu un anumit lucru) *Dumnezeu să-l ierte că Ştefăniţă i-i ticluise o carte către Petru-vodă... să fi jurat că e de el.* DELAVRANCEA, O. II 184. *Puteai să juri că n-are mai mult de treizeci de ani.* VLAHUŢĂ, O. A. 111. ✧ Absol. *Îl cunosc. Dar nu ştiu de unde... Credeţi-mă, uite... jur.* SAHIA, N. 75. ✧ Refl. *Să mă mai jur eu?... Nu m-am jurat? n-am plîns? Cu ce m-am ales?* CARAGIALE, O. I 63. *Jură-mi-te pe ascuţişul paloşului tău că mi-i da ascultare şi supunere.* CREANGĂ, P. 206. *Foaie verde lemn

uscat, Tare, mîndră, te-ai jurat. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 243. *Vin', mîndră, să ne jurăm Şi să nu ne mai lăsăm.* id. ib. 256.

2. Refl. A consimţi prin jurămînt să se întîmple un lucru rău în cazul cînd nu îndeplineşti o anumită condiţie; a se afurisi. *Mă jur să n-am parte de mătuşica, dacă nu dau păretele jos.* ALECSANDRI, T. I 39. *Ea o prins a se jura: De-oi fi dat gura cuiva, Uşte-mi-se cununa.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 243.

3. Tranz. fact. A obliga, a pune pe cineva să jure. *Mă jură pe ce am mai scump pe lume, pe tata, ca să nu o las la zmei.* ISPIRESCU, L. 301. *A jurat-o pe nevastă-sa ca nu cumva să spuie cuiva.* ŞEZ. II 212. (Cu pronunţare regională) *Te giur cu pistolu-n pept Spune mie tot cu drept De ai bani mai multicei.* ALECSANDRI, P. P. 162.

— Prez. ind. şi: (regional) *jor* (COŞBUC, P. I 183).

JURÁRE, *jurări,* s. f. (Învechit) Acţiunea de a (se) jura; jurămînt. *Jurări, nădejdi, dulci sărutări, uimeală, Mărturisiri că inimi n-avem reci! Toate au fost spre cruda porunceală D-uitare-n veci!* VĂCĂRESCU, P. 202. *Începu a zice nişte jurări.* GORJAN, H. II 207.

JURÁSIC[1] s. n. A doua perioadă a erei mesozoice. *Jurasicul* [a lăsat] *depozitele de cărbuni din regiunea minieră Reşiţa.* MINERALOGIA 140. ✦ Rocă formată în această perioadă. *Tot în strate de jurasic au fost săpate cheile Dunării (Cazanele), Bicazului, Turdei etc.* MINERALOGIA 140.

JURÁSIC[2], **-Ă,** *jurasici, -e,* adj. (Geol.) Format în perioada a doua a erei mesozoice, relativ la această perioadă. *Depozite jurasice se găsesc şi în munţii Perşani.* GEOLOGIA 145.

JURÁT[1], *juraţi,* s. m. **1.** (În vechea organizare judecătorească) Persoană făcînd parte dintre cetăţenii desemnaţi să judece cauzele criminale. *Dacă eram jurat, eu îl achitam.* CAMIL PETRESCU, U. N. 9. *Ia spune, Dragomire, ce fel de om era... Eu n-am văzut de cînd sînt o judecată la juraţi.* CARAGIALE, O. I 243. ✧ *Curte cu juraţi* = instanţă de judecată pentru procese criminale, delicte politice sau de presă etc. compusă din magistraţi şi din cetăţeni aleşi după anumite criterii.

2. (Învechit, Transilv.) Membru al unui consiliu cu atribuţii administrative (comunale, bisericeşti etc.). *Tot umblînd să fiu jurat, Ce-am avut tot am mîncat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 462.

JURÁT[2], **-Ă,** *juraţi, -te,* adj. **1.** (Rar) Care s-a legat prin jurămînt. *Toţi credincioşi şi juraţi să fie ai lui.* DELAVRANCEA, O. II 248.

2. Blestemat, afurisit; rău, hain; neîmpăcat. (Cu pronunţare regională) *Pe prag se arăta cel cumnat giurat, hain.* ALECSANDRI, P. P. 131. ✧ (Substantivat) *În fîntînă nu intra C-ăl jurat cu chip drăguţ... Nu e om, nu e băiat, ci e şarpe-nveninat.* TEODORESCU, P. P. 442.

JURĂBIE s. f. v. jirebie.

JURĂMÍNT, *jurăminte,* s. n. Afirmare, făgăduială solemnă, făcută adesea printr-o anumită formulă; legămînt. *Nici nu poate da de ştire, fiind legat cu jurămînt.* SADOVEANU, F. J. 216. *Na! aşa trebuie să păţească cine calcă jurămîntul.* CREANGĂ, P. 278. *Jurămînt îţi fac din suflet.* CONACHI, P. 102.

JURĂTÓR, -OÁRE, *jurători, -oare,* s. m. şi f. (Învechit) Persoană care jură în calitate de martor în faţa unei instanţe judecătoreşti. *Şi-a cumpărat jurători, Şi-a plătit judecători.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 161, 5/2. *Floricică, floricea, Mîndră, mîndruleana mea, Aş jura cu jurători C-ai purtat un car de flori.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 440.

JURI s. m. pl. (Ieşit din uz; numai în expr.) **Curte cu juri** = curte cu juraţi, v. jurat[1] (1). *Procesul de calomnie s-a judecat la curtea cu juri.* SADOVEANU, E. 157.

JURÍDIC, -Ă, *juridici, -e,* adj. Care priveşte dreptul, care se referă la legi; de drept. *Ştiinţe juridice.* ▭ *Reflectînd schimbările petrecute în bază, legile juridice răspund cerinţelor legilor economice obiective care acţionează în economia naţională.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 11, 17. *El nu era avocat, ci apărător, dar avea o veche experienţă juridică.* BART, E. 265. ✧ *Persoană juridică* = organizaţie cu patrimoniu propriu şi organizare de sine stătătoare care, în vederea realizării unui anume scop, se bucură de capacitatea de a avea drepturi şi obligaţii, putînd sta, în nume propriu, în justiţie.

JURIDICÉŞTE adv. Din punct de vedere juridic.

JURISCONSÚLT, *jurisconsulţi,* s. m. **1.** Specialist în ştiinţele juridice, de mare autoritate, care este consultat în probleme de drept. *Scot o revistă juridică... Am scris deja la vo zece jurisconsulţi...: Toţi mi-au făgăduit concursul lor, doi din ei mi-au şi trimis cîte un articol.* VLAHUŢĂ, O. A. I 224.

2. Specialist în ştiinţele juridice angajat într-un oficiu juridic pentru rezolvarea lucrărilor de specialitate şi susţinerea intereselor instituţiei în faţa justiţiei sau a altor organe de stat.

JURISDÍCŢIE, *jurisdicţii,* s. f. Putere, competenţă a unui judecător sau a unei instanţe de a judeca, de a rezolva un litigiu, de a dezlega o pricină; p. ext. teritoriu în care un judecător sau o instanţă judecătorească îşi exercită acest drept.

— Variantă: **jurisdicţiúne** (pronunţat *-ţi-u-*) (KOGĂLNICEANU, S. A. 164) s. f.

JURISDICŢIONÁL, -Ă, *jurisdicţionali, -e,* adj. (Rar) Privitor la jurisdicţie. *Atribuţii jurisdicţionale.*

— Pronunţat: *-ţi-o-.*

JURISDICŢIÚNE s. f. v. jurisdicţie.

JURISPRUDÉNŢĂ, *jurisprudenţe,* s. f. **1.** Soluţie dată cu prilejul dezlegării unei cauze de către tribunale sau alte organe de jurisdicţie, prin interpretarea unei norme prevăzute de lege sau de alt act normativ ori, în lipsă, prin determinarea normei juridice aplicabile cazului, cu ajutorul principiilor legislaţiei.

2. Totalitatea hotărîrilor pronunţate de unul sau mai multe tribunale ori alte organe de jurisdicţie, privitor la o anumită materie juridică.

3. (Învechit) Ştiinţa dreptului. *Era un om versat în jurisprudenţă.* NEGRUZZI, S. I 333.

JURÍST, *jurişti,* s. m. Persoană care se îndeletniceşte în mod profesional cu dreptul sau care întruneşte condiţiile cerute de lege pentru aceasta; (învechit) student în drept. *Juriştii au datoria de a elabora lucrări care să arate rolul statului şi dreptului în dezvoltarea bazei socialiste în ţara noastră, rolul dreptului în lichidarea rămăşiţelor capitaliste din economie, din conştiinţa oamenilor.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 389, 5/5. *Tu, Costea, în calitate de viitor jurist, eşti cel mai în măsură s-o ştii.* C. PETRESCU, C. V. 92.

JÚRIU, *jurii,* s. n. **1.** Comisie de specialişti desemnaţi sau aleşi pentru clasificarea candidaţilor sau a concurenţilor şi pentru decernarea unor premii la concursuri, expoziţii, competiţii sportive etc. *Pentru a nu greşi în aprecieri, juriul a organizat o audiţie colectivă, la care au fost invitaţi muncitori fruntaşi în producţie, dirijori de coruri, critici şi reprezentanţi ai ansamblurilor artistice din capitală.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 380, 2/1.

2. Totalitatea juraţilor[1] (1). *Juriul a dat verdictul.*

— Pronunţat: *-riu.*

JURNÁL, *jurnale,* s. n. **1.** Ziar, gazetă. V. foaie (3). *Ţinta acestui jurnal* [«Popolul suveran»] *este a sprijini drepturile poporului romîn.* BOLINTINEANU, O. 247. *Povestea asta se tipări... mai mult ca să împle*

coloanele jurnalului. NEGRUZZI, S. I 94. *Găsim într-un jurnal aducerea aminte a adunării de la Blaj.* RUSSO, S. 67. ✦ (Adesea determinat prin «de modă» sau «de mode») Publicație periodică care conține desene și tipare de costume, rochii etc., însoțite de un text explicativ. *Profilu-i fin cu barbișon brun, buzele-i subțiri... întreaga-i înfățișare de om mărunt, nervos, îmbrăcat după ultimul jurnal, contrastau... cu toată șleahta de boemi care se adunau la sfarțuri în cafenelele bucureștene.* SADOVEANU, E. 172. *Nu-l recunoștea în tînărul acesta cu haină croită după ultimul jurnal.* C. PETRESCU, C. V. 334. ✦ (Uneori determinat prin «de actualități») Scurt film de cinematograf care prezintă aspecte actuale din viața politică, culturală, sportivă etc.

2. Însemnări zilnice ale unei persoane cu privire la fapte și întîmplări din viața obișnuită; însemnări zilnice ale unor observații științifice. *Fetița a notat cu creionul, în jurnalul ei... istoricul familiei.* STANCU, U.R.S.S. 134. *Pot să te asigur că există undeva un jurnal al existenței dumitale.* C. PETRESCU, C. V. 282. [Văcărescu] *întreprinse scrierea aceasta istorică în exilul de la Nicopole și de aci înainte o urmă mai mult ca un jurnal al său privat.* ODOBESCU, S. I 315. ✧ *Jurnal de călătorie* = însemnări făcute zi cu zi despre cele văzute într-o călătorie. *Jurnal de bord* = registru în care se consemnează fapte care interesează mersul unei nave.

3. (Contabilitate) Registru pentru înscrierea zilnică a operațiilor bănești.

4. Încheiere scrisă dată împricinaților de o instanță judecătorească, p. ext. de o autoritate. ✧ (Ieșit din uz) *Jurnal al Consiliului de Miniștri* = hotărîre a Consiliului de Miniștri în legătură cu problemele administrative.

JURNALÍST, *jurnaliști,* s. m. **1.** (Rar) Persoană care lucrează în redacția unui jurnal (1); ziarist, gazetar. *Aflase mai apoi că a devenit jurnalist cu mare trecere.* C. PETRESCU, C. V. 62.

2. Vînzător de ziare.

JURNALÍSTIC, -Ă, *jurnalistici, -e,* adj. Care se referă la presă; ziaristic, gazetăresc. *Un zgomotos succes jurnalistic.* C. PETRESCU, C. V. 244.

JURNALÍSTICĂ s. f. Profesia de jurnalist; ziaristică, gazetărie; (rar, colectiv) ziare, reviste. *Cumpăr o bibliotecă întreagă de cărți în felurite jargonuri, istorie, poezie, jurnalistică.* RUSSO, O. 170.

JURUBÍȚĂ, *jurubițe,* s. f. Legătură făcută din fire textile (care reprezintă a șaptea parte dintr-un scul) de ață, mătase, lînă etc. *E netoarsă* [mătasea brîului] *numai trasă-n jurubițe Și țesută cu betelă de argint în patru ițe.* DAVILA, V. V. 75.

JURUÍ[1], *juruiesc,* vb. IV. Tranz. (Învechit și regional) A făgădui în mod solemn, a promite să faci pe voie cuiva sau să dai cuiva ceva. V. jura. *Mai bine i-ai da partea pe care i-ai juruit-o.* SADOVEANU, P. M. 74. *Îți mărturisesc greșeala me și îți juruiesc că de acum nu voi mai face aceste rele lucruri.* KOGĂLNICEANU, S. 115. (Cu pronunțare regională) *Îmi giuruise, că m-așteaptă, Plîngînd mi-a spus-o fata, zău!* PĂUN-PINCIO, P. 58. ✦ A făgădui (de soție). *Mi-au fost juruită mie Din mica copilărie.* SEVASTOS, C. 279. ✦ Refl. A se lega prin jurămînt. *Cine-a zice Nițu vine Da-i-aș tot ce am pe mine; Cine-a zice c-a venit Da-i-aș ce m-am juruit.* ALECSANDRI, T. 1577.

JURUÍ[2], *juruiesc,* vb. IV. Tranz. (Regional) A face să se învîrtească în cercuri. (Cu pronunțare regională) *Viscolul giuruia des foloștină înfloriță, ca niște rotocoale de hîrtie albă.* DELAVRANCEA, S. 181.

JURUÍNȚĂ, *juruințe* și *juruinți,* s. f. (Învechit) Făgăduială solemnă; jurămînt. *Ai ademenit-o cu juruinți mincinoase.* NEGRUZZI, S. I 19.

JURUÍT, -Ă, *juruiți, -te,* adj. (Regional) Făgăduit, promis; făgăduit ca soț (sau soție). *Este-un cuțit mistuit De la mă-ta juruit.* BIBICESCU, P. P. 324.

JURUÍTĂ, *juruite,* s. f. (Învechit) Promisiune, făgăduială; lucru promis. *Au și primit nu numai juruita, ci încă și cîte un bacșiș bun.* SBIERA, P. 69.

JUST, -Ă, *juști, -ste,* adj. **1.** Așa cum trebuie să fie; potrivit, corespunzător. V. corect. *Forța partidului constă în aceea că el înfăptuiește o politică justă, bazată pe învățătura marxist-leninistă, pe cunoașterea legilor economice obiective.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2690. ✧ (Adverbial) *A procedat just.*

2. Conform cu dreptatea, cu adevărul; drept, adevărat, întemeiat. *Argumentări juste.* ▭ *Autorul ridică o serie de probleme... și face o serie de observații juste.* L. ROM. 1953, nr. 4, 82. ✦ (Despre persoane) Care acționează și judecă în conformitate cu dreptatea; drept. *Vă știu om just.* SADOVEANU, B. 132.

JUSTÉȚĂ s. f. v. **justețe.**

JUSTÉȚE s. f. Calitatea, însușirea a ceea ce este just; adevăr; dreptate. [Dosarul] *de la districtul Botoșani ocupă, după părerea mea, rîndul întîi sub raportul justeței observațiunilor.* ODOBESCU, S. II 161. ✦ Precizie, exactitate, corectitudine. *Studiile sale de anatomie, bazate pe disecția cadavrelor, au o precizie și justețe care stîrnesc și astăzi admirația oamenilor de știință.* V. ROM. mai 1952, 273.
— Variantă: **justéță** (ALECSANDRI, S. 26) s. f.

JUSTIFICÁ, *justific,* vb. I. **1.** Tranz. A arăta că ceva este just, drept, legitim; a îndreptăți, a motiva. *Trebuia să ne justificăm prezența.* IBRĂILEANU, A. 120.

2. Refl. A se dezvinovăți, a se disculpa; a da explicații cu privire la o atitudine, o acțiune etc. *La chemările, pe care le ghicim violente, ale lui Gh. Eminovici, Eminescu răspunde într-un tîrziu, justificîndu-se cu oarecare humor.* CĂLINESCU, E. 237.

3. Tranz. (Cu privire la bani, cheltuieli, materiale etc.) A dovedi întrebuințarea legală a unor sume, materiale etc.

JUSTIFICÁBIL, -Ă, *justificabili, -e,* adj. Care poate fi justificat.

JUSTIFICÁRE, *justificări,* s. f. Acțiunea de a (se) justifica și rezultatul ei. *Justificarea unei absențe.*

JUSTIFICÁT, -Ă, *justificați, -te,* adj. Dovedit ca just, drept, legitim, îndreptățit. *Rezervă justificată.*

JUSTIFICATÍV, -Ă, *justificativi, -e,* adj. Care servește pentru a justifica, a dovedi ceva. *Actele justificative de plata drepturilor de asigurare se... păstrează de conducerea cooperativei, prin contabilul șef.* COL. HOT. DISP. 1953, nr. 82, 1395. *Se întocmeau... planuri de exploatare și de trezorerie, se întocmeau acte justificative și se încasau bani.* GALAN, B. I 60.

JUSTIȚIÁBIL, -Ă, *justițiabili, -e,* s. m. și f. Persoană care apare ca parte într-un proces. *Urmăream, în justițiabilii mei, zguduirea sufletească... și făgăduința de îndreptare.* GALACTION, O. I 28.

JUSTÍȚIE s. f. **1.** Ansamblul legilor și al instanțelor judecătorești; sistemul de funcționare a acestor instanțe. *Ministerul Justiției.* ▭ *Justiția vremii, aservită claselor exploatatoare, este de asemenea un subiect de predilecție al lui Caragiale.* V. ROM. ianuarie 1952, 232. ✧ Expr. **A chema** (sau **a se prezenta**) **în fața justiției** = a cita (sau a se prezenta) la judecată. **A ataca în justiție** v. a ataca.

2. (În limbajul curent) Echitate, dreptate. *În romane, tragedii, poeme, balade, acest poet* [Pușkin] *nu încetează o*

clipă de a avea în vedere adevărul, justiția și libertatea. SADOVEANU, E. 209.

JUVAÉR s. n. v. giuvaer.

JUVAERGÍU s. m. v. giuvaergiu.

JUVĂȚ, *juvețe* și *juvățuri,* s. n. Laț la capătul unei funii, pentru a prinde un animal sau pentru a spînzura pe cineva; streang. *Ține calul de juvăț.* ▭ *Duma puse juvățul în gîtul moșneagului.* CAMILAR, N. I 206. *Apropiindu-se de laturi, amîndoi frații zvîrliră juvățurile. Calul tînărului cu coif de argint fu smucit îndărăt și căzu.* SADOVEANU, F. J. 192. *Și s-aude că acuma s-a așezat putere mare la domnie, de-i sparge pe cei ce săvîrșesc blăstămății; ș-or pieri și bieții noștri feciori în furci, cu juvăț de gît.* id. N. P. 376.

JUVÉLNIC, *juvelnice,* s. n. Construcție de scînduri, nuiele sau stuf, folosită pentru a păstra viu mai mult timp peștele pescuit. *Juvelnicul . . . se cufundă pe lîngă maluri în apă pe 3 sferturi, lăsîndu-i gura afară.* ANTIPA, P. 535.

JUVENÍL,-Ă, *juvenili, -e,* adj. (Uneori cu nuanță ironică) Tineresc. *Se pregătea cu naivitatea juvenilă să-i combată argumentele.* C. PETRESCU, A. 318. *O scăpare ce-i mai amintește încă visurile lui juvenile, încordarea lui, viziunile fulgurante ce i-au trecut odată prin minte.* ANGHEL, PR. 69. *Două modeluri* [de statui ale Dianei] *caracterizate unul prin grația corectă și prin vigoarea juvenilă a antichității, celalt prin eleganța mai răsfățată și mai somptuoasă a Renașterii.* ODOBESCU, S. III 58.

JUVÉTE, *juveți,* s. m. Pește mărunt, de orice specie. *De primăvara pînă toamna tîrziu, cu tîrbocul, pe malul bălții, prinde juveți și cu asta se hrănește.* STANCU, D. 314. *Toată apa că-mi vina. Ziua și noaptea tot da, Nici juvete nu prindea.* PĂSCULESCU, L. P. 176.

JUXTALINIÁR, -Ă, *juxtaliniari, -e,* adj. (Mai ales în expr.) *Traducere juxtaliniară* = traducere literală a unui text, orînduită pe două coloane, astfel ca fiecare cuvînt al traducerii să se afle în același rînd cu cuvîntul respectiv al originalului (după ce, în prealabil, s-a procedat la schimbarea ordinei cuvintelor din original în conformitate cu topica limbii în care se traduce).

JUXTAPÚNE, *juxtapún,* vb. III. Tranz. A pune ceva alături, unul lîngă altul; a alătura.

JUXTAPÚNERE, *juxtapuneri,* s. f. Acțiunea de a juxtapune și rezultatul ei; alăturare. ✦ (Gram.) Alăturare, fără ajutorul vreunei conjuncții, a două propoziții care se află, în ceea ce privește sensul, într-un raport de coordonare sau de subordonare.

JUXTAPÚS, -Ă, *juxtapuși, -se,* adj. Pus alături, unul lîngă altul; alăturat. ✦ (Gram.) Legat prin juxtapunere. *Propoziții juxtapuse. Cuvinte juxtapuse.*

JÚXTĂ, *juxte,* s. f. (În limbajul școlarilor) Traducere juxtaliniară a textelor grecești și latinești.
— Variantă: **júxtă** s. f.

K

K s. m. invar. A treisprezecea literă a alfabetului; este consoană oclusivă palatală surdă înainte de *e, i* şi consoană oclusivă velară surdă înaintea celorlalte vocale, înaintea consoanelor sau la sfîrşit de cuvînt.

KAKÍ adj. invar. De culoare cafenie cu nuanţă galben-verzuie (obişnuită pentru uniformele militare). *Veston kaki.*
— Variantă: **kakíu, -íe** (CAMILAR, N. II 50) adj.

KAKÍU, -ÍE adj. v. **kaki.**

KÁLIU s. n. Potasiu.

KANTIÁN, -Ă, *kantieni, -e,* adj. Care se referă la filozofia idealistă a lui Kant.
— Pronunţat: *-ti-an.*

KANTIANÍSM s. n. Sistem filozofic idealist, iniţiat de Kant, care recunoştea existenţa lumii materiale în afara conştiinţei, dar nega posibilitatea de a o cunoaşte.
— Pronunţat: *-ti-a-.*

KÍLO s. m. (Rar) Kilogram. *Un kilo de zahăr.*

KILOCALORÍE, *kilocalorii,* s. f. Unitate de măsură a cantităţii de căldură, egală cu o mie de calorii.

KILOGRÁM, *kilograme,* s. n. **1.** (În terminologia ştiinţifică, de obicei şi în forma *kilogram-masă)* Unitate fundamentală de măsură pentru masă în sistemul metric; (sens curent) unitatea cu care se măsoară greutatea obiectelor. *Fiecare kilogram de bumbac, fiecare kilogram de lînă, fiecare fus de piele economisit înseamnă produse de larg consum date în plus pentru satisfacerea nevoilor oamenilor muncii.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2879. ✦ Compus: **kilogram-forţă** = unitatea de măsură a forţei, a cărei valoare este egală cu greutatea prototipului internaţional de masă, măsurată în vid, la acceleraţia pămîntească normală.
2. (Impropriu) Litru. *Un kilogram de vin. Un kilogram de lapte.*
— Scris şi: *chilogram.*

KILOGRAMMÉTRU, *kilogrammetri,* s. m. Unitate de măsură pentru lucru mecanic, egală cu lucrul mecanic efectuat pentru ridicarea unei greutăţi de un kilogram la înălţimea de un metru.
— Scris şi: *chilogrammetru.*

KILOLÍTRU, *kilolitri,* s. m. Unitate de măsură pentru capacităţi egală cu o mie de litri. *Doi kilolitri de benzină.*
— Scris şi: *chilolitru.*

KILOMETRÁ, *kilometrez,* vb. I. Tranz. A marca cu borne kilometrice sau hectometrice distanţele de-a lungul unei căi de comunicaţie.
— Scris şi: *chilometra.*

KILOMETRÁJ, *kilometraje,* s. n. Distanţa în kilometri dintre un punct al unei căi de comunicaţie şi un punct de plecare măsurată în lungul acestei căi. ✦ Distanţa în kilometri parcursă de un vehicul într-un anumit timp. *Automobilul a realizat astăzi un kilometraj mare.* ✦ Instrument de măsură montat la unele vehicule, pentru a înregistra distanţele parcurse de vehicul sau viteza de deplasare. V. vitezometru.
— Scris şi: *chilometraj.*

KILOMÉTRIC, -Ă, *kilometrici, -e,* adj. De kilometru, care indică kilometri. *Piatră kilometrică.* ✦ Fig. Foarte lung, interminabil. *Discurs kilometric.*
— Scris şi: *chilometric.*

KILOMÉTRU, *kilometri,* s. m. Unitate de măsură a lungimii, egală cu o mie de metri. *Au participat scriitorii şi actorii cei mai de seamă ai Uniunii Sovietice. unii veniţi de la depărtări de mii de kilometri.* STANCU, U.R.S.S. 78.
— Scris şi: *chilometru.*

KILOWÁTT, *kilowaţi,* s. m. Unitate de măsură a puterii egală cu o mie de waţi.

KILOWÁTT-ORĂ, *kilowaţi-oră,* s. m. Unitate de măsură a energiei, egală cu energia pe care o debitează un generator sau o consumă un receptor, dacă dezvoltă puterea de un kilowatt în timp de o oră.

KINESCÓP, *kinescoape,* s. n. Tub de raze catodice, folosit la reproducerea imaginilor în televiziune.

KIR s. m. v. **chir.**

KISELGÚR s. n. Sediment consolidat format din depunerea cochiliilor unor alge microscopice monocelulare; pămîntel.

KÓLA s. m. Arbore tropical al cărui fruct în formă de nucă conţine multă cafeină şi se întrebuinţează în medicină şi în industria alimentară.

KRIPTÓN s. n. Element chimic din familia gazelor rare.

L

L s. m. invar. A paisprezecea literă a alfabetului şi sunetul corespunzător; este o consoană laterală, dentală sonoră.

LA[1] prep. **A. I.** Introduce un complement circumstanţial de loc sau atribute care arată locul.

1. (Complementul arată locul unde sau în vecinătatea căruia stă ceva sau cineva) *Nu mai ştia ce are la casa lui.* CREANGĂ, P. 153. *Un sultan dintre aceia ce domnesc peste vro limbă... La pămînt dormea ţinîndu-şi căpătîi mîna cea dreaptă.* EMINESCU, O. I 142. *O privea stînd la capul ei.* NEGRUZZI, S. I 60. ✧ (Învechit şi popular înaintea numelor de ţări, azi înlocuit prin «în») *La Moldova cea frumoasă. Viaţa-i dulce şi voioasă!* ALECSANDRI, O. 100. ✦ (Complementul sau atributul arată poziţia) *Casa este aşezată la drum.* ▭ *În faţă, cu ferestrele la stradă, e salonul de primire.* VLAHUŢĂ, O. A. III 5. ✦ (Complementul arată locul unde se petrece o acţiune) *Albinele şi-au început dulce zumzet la copacii timpurii.* SADOVEANU, O. VI 399. *La teatru se făcea o pregătire neobişnuită: toţi lucrau cu tragere de inimă.* DEMETRESCU, O. 130. ✧ (Complementul arată în acelaşi timp şi obiectul unei acţiuni) *Seceră la grîu.*

2. (Complementul arată direcţia sau ţinta unei mişcări sau a unei acţiuni) *Moş Petrache avea o manta de aba roşie de ploaie şi tocmai venea la noi cu dînsa-n spete, fiindcă ploua.* HOGAŞ, DR. II 148. *Pasărea... la ceruri zboară.* ALECSANDRI, P. I 139. *Se întoarseră la locul luptei.* BĂLCESCU, O. II 258. *De-ar fi noaptea ca ziua Aş trece la Moldova.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 141. ✧ (După verbe ca «a privi») *Înfricoşată, îşi arunca ochii cu speranţă la doctor.* BART, E. 387. *Se uita galeş la dînsul.* ISPIRESCU, L. 34.

3. (Complementul arată o limită în spaţiu) *Părul-i ajunge la călcîie.* EMINESCU, O. I 95. ✦ (Complementul arată limita unei acţiuni) *Crîncene gloate... Cu inima iască şi cuţitul la oase.* DEŞLIU, G. 23. *Şi le zicea el, versurile acestea, într-un anumit fel, de te-ajungea la inimă.* SADOVEANU, O. II 6.

4. (Complementul arată distanţa) *La un pas de el, văzu un soldat mort.* CAMILAR, N. I 58.

5. (În loc. adv.) **La deal** v. deal. **La vale** v. vale. **La îndemînă** v. îndemînă. **La un loc** v. loc. **La rînd** v. rînd. **La dreapta** v. drept. **La stînga** v. stînga. **La umăr** v. umăr.

II. Introduce un complement circumstanţial de timp.

1. (Complementul arată data, momentul, perioada sau prilejul în trecut sau prezent) *A doua zi, sîmbătă, plecară la răsăritul soarelui, învăliţi în cojoace.* SADOVEANU, B. 68. *Fost-ai şi d-ta la tinereţe, nu zic.* CREANGĂ, P. 230. *Mai lungă-mi pare calea acum la-ntors acasă.* ALECSANDRI, P. III 445. *Văduvă de doi bărbaţi la 21 de ani.* NEGRUZZI, S. I 57. *Adună la tinereţe ca să ai la bătrîneţe.* ✧ (Învechit şi popular, cu complementul «ceasul» sau «ziua») *Mulţumesc... că nu m-a lăsat să pier la ceasul naşterii.* ISPIRESCU, L. 56. *La ziua judecăţii... iar ne vom întîlni.* NEGRUZZI, S. I 29.

2. (Introduce un complement care arată un moment viitor: anul, anotimpul, luna, ziua etc.) *Ba s-a însura la toamnă, ba la iarnă... ba la vară, ba iar la toamnă.* CREANGĂ, P. 141. *La noapte iar or veni după dînsul.* SBIERA, P. 266. *Şi la anul să trăiţi.* ALECSANDRI, P. P. 391. *E mai bine acum un ou decît la anul un bou.* NEGRUZZI, S. I 248. *Da la noapte ce să faci?* BIBICESCU, P. P. 182. ✧ Loc. adv. **La ziuă** = cînd se crapă de ziuă; cînd se face ziuă. *Mîine la ziuă pornim.* ✧ Expr. **La mulţi ani** = îţi urez să trăieşti mulţi ani. *La mulţi ani cu sănătate!* TEODORESCU, P. P. 17.

3. (Complementul arată periodicitatea) *Se ducea... la luna, la săptămîna, ca să vadă grîul de-i copt.* ŞEZ. III 242. *Şi apoi, mergînd la luna, La luna, la săptămîna, Să vedem cum ne dă mîna.* TEODORESCU, P. P. 139. ✧ (Întărit prin «o dată», «tot», «fiecare») *Frunzele moarte se desprindeau la fiecare pas.* C. PETRESCU, S. 169. *De la Scarlat nu ştiam nimic, fiindcă el scrie o dată la o lună.* id. Î. II 235. *Găseşte din întîmplare cîte o piatră de aceste picată de pe cerb, cînd se scutură el la şepte ani o dată.* CREANGĂ, P. 218.

4. (În expresii şi locuţiuni) **La început** v. început. **La sfîrşit** v. sfîrşit. **La urmă** sau **la urma urmelor** v. urmă. **La vreme** v. vreme. **La cîte ceasuri?** = la ce oră?

III. (Introduce un complement circumstanţial de scop) *Icoană-ntr-un altar s-o pui La închinat.* COŞBUC, P. I 53. *Cine-i tînăr şi voinic Mere noaptea la cîştig.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 286. ✧ Loc. adv. **La ce?** = pentru ce? *Ar fi vrut grozav să-l întrebe la ce i-a intrat în ogradă, însă n-ar fi stat frumos să i-o zică de la obraz.* CAMILAR, TEM. 29. *La ce-ţi trebuie s-o ştii?* EMINESCU, N. 18.

IV. (Rar, introduce un complement de cauză) Pentru, din cauza. *La cea mai mică greşeală dregătorească, la cea mai mică plîngere ce i se arăta, capul vinovatului se spînzura în poarta curţii, cu o ţidulă vestitoare greşealei lui.* NEGRUZZI, S. I 143. ✦ Sub acţiunea, în prezenţa. *Teaca neagră, ferecată în alamă şi înflorită cu argint a săbiei încovoiate sclipea la soarele verii.* SADOVEANU, O. I 480. *Albele-i cosiţe strălucesc la lună.* BOLINTINEANU, O. 106.

V. (Introduce un complement de mod) *Judecă-mă la dreptate.* MARIAN, S. 57. ✧ Loc. adv. **La pas** v. pas. ✧ Expr. **A fi** (sau **a se avea, a fi certat**) **la cuţite** (cu cineva) v. cuţit. ✦ (Complementul arată măsura) *Ziarele vechi se vînd la kilogram.* ✧ Expr. **La preţ** sau **la preţul de** = cu preţul, pe preţul, pentru preţul. *Am vîndut merele la preţul de cinci lei kilogramul.*

VI. (Introduce un complement instrumental) *Text scris la maşină.*

VII. (Introduce un complement de relaţie) *Adună pasările cele mai agere la zbor.* ISPIRESCU, L. 75. *De trup eşti mărunţel, nu-i vorbă, dar la fire eşti mare.* CREANGĂ, P. 150. *Străin la vorbă şi la port Luceşti fără de viaţă.* EMINESCU, O. I 171. *Amîndoi ne potrivim... şi la ochi şi la uitat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 49.

VIII. (Introduce un complement indirect) *Cît mac e prin livezi Atîţia ani la miri urez.* COŞBUC, P. I 59. *A mea viaţă la zeii tăi se-nchină.* EMINESCU, O. I 93. *Iar la cea măicuţă Să nu spui, drăguţă, Că la nunta mea A căzut o stea.* ALECSANDRI, P. P. 3. *Să dea la boi de mîncare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 514. ✧ (După verbe ca «a gîndi») *Cînd mă gîndesc la locul naşterii mele, la casa părintească... parcă-mi saltă şi acuma inima de bucurie.* CREANGĂ, A. 33. *Şi privind păienjenişul din tavan, de pe pilaştri, Ascultam pe craiul Ramses şi visam la ochi albaştri.* EMINESCU, O. I 140. ✦ (Învechit şi popular) Pentru. *Destul e o măciucă la un car de oale.* CREANGĂ, P. 258. ✦ De fiecare. *Dobînda este de cinci la sută.* ▭ *Să-mi dai la vită cîte un leu.* ŞEZ. V 46.

IX. (Pierzîndu-şi calitatea de prepoziţie)

1. (Cu valoare de numeral nehotărît) Construit cu un substantiv, fie complement direct, fie — rar — subiect, exprimă o cantitate mare. *S-a adunat la lume, de nu te mai puteai mişca.* ▭ *Mînca calul la jar mai pogan de cum ar mînca alţii ovăz.* RETEGANUL, P. II 10. *Spărgea la alune pe nicovală.* ISPIRESCU, L. 92. *Şi mănîncă fata la plăcinte şi mănîncă, hăt, bine.* CREANGĂ, P. 290. *Ei tăia la turci, tăia Pîn'ce bine ostenea.* ALECSANDRI, P. P. 146. *Croieşte la minciuni.* NEGRUZZI, S. II 203.

2. (Adverbial) Cam, aproape. *Eram amîndoi oameni la 40 de ani.* SAHIA, U.R.S.S. 217. *Erau la opt mii de voinici.* ISPIRESCU, M. V. 20. *Un teanc de testemele, în care erau la nouă puduri.* CONTEMPORANUL, III 824. ✧ (De obicei urmat de «vreo» sau precedat de «aproape», «ca») *Cîţi să fi fost?... — Păi, la vreo două sute.* PAS, Z. IV 265. *Nu făcu ca la o sută de paşi şi iată că dete peste un tăune.* ISPIRESCU, L. 44.

B. În prepoziţii compuse.

I. De la.

1. (Introduce un complement circumstanţial de loc care exprimă punctul de plecare al unei acţiuni în spaţiu) *Nu vine nici un băiat de la oraş.* STANCU, D. 41. *De sus, de la postul de observaţie al ferestrei, Tina Diaconu a urmărit din primele săptămîni mişcările.* C. PETRESCU, A. 312. *Începea să-şi scoată de la brîu săbiile lucitoare care sclipeau sub lumina soarelui.* SAHIA, N. 66. ✧ (În corelaţie cu «pînă la» sau «la») *Mingea trecea de la un jucător la altul.*

2. (Introduce un complement circumstanţial de timp care exprimă punctul de plecare al unei acţiuni în timp) *De la adormirea bătrînului Ştefan-voievod, părintele Moldovei, trecuseră şaptezeci şi doi de ani.* SADOVEANU, N. P. 5. ✧ Loc. adv. **De la o vreme** = după un timp, într-un tîrziu. *Toată ziua am stat de capul tatei să-mi facă şi mie un buhai; ori de nu, batîr un harapnic. — Doamne, ce harapnic ţi-oi da eu, zise tata de la o vreme.* CREANGĂ, A. 41. *Şi mergînd tot cum s-a dus, de la o vreme ajunge la împărăţie.* id. P. 216. ✧ (În corelaţie cu «pînă la» sau «la») *Am mers de la răsăritul pînă la apusul soarelui.*

3. (Introduce un complement indirect) *Hatmanii au prubuluit şi domniile lor vremea şi au aflat de la gîşte cum că se schimbă.* SADOVEANU, N. P. 311. *Sînge din sîngele ei şi carne din carnea ei am împrumutat; şi a vorbi de la dînsa am învăţat.* CREANGĂ, A. 35. *Condeiu-n mînă tu mi-l pui cu silă. De la oricine-un snop de paie seceri.* EMINESCU, O. IV 333. *De la puterea otomană să nu aşteptaţi nimic mai mult decît înjosire, decît umilire.* ODOBESCU, S. III 432. *Nu ţi-e milă şi păcat! De la părinţi m-ai luat Şi-n răi codri m-ai băgat!* ALECSANDRI, P. P. 17.

4. (Introduce un complement circumstanţial de mod, în loc. adj.) **De la sine** = fără ajutorul nimănui, neîndemnat de nimeni, cu propriile forţe. *Naţiunea simte că poate face astăzi de la sine mai mult decît ceea ce se vedeau siliţi a face părinţii noştri.* ODOBESCU, S. III 435.

5. Introduce un atribut.

a) (Atributul exprimă locul existenţei) *De cînd te-ai întors nu mai semeni cu nimeni de la noi.* DAVIDOGLU, M. 26. *Asta-i Ile Caraiman de la Runc, tovarăş de cărăuşie cu mine.* SADOVEANU, N. P. 15.

b) (Atributul exprimă proveniența) *Aripi are, iar în tolbă-i El păstrează, ca săgeţi, Numai flori înveninate De la Gangele măreţ.* EMINESCU, O. I 236.

c) (Atributul exprimă apartenența) *Scîrţie-n vînt cumpăna de la fîntînă, Valea-i în fum, fluiere murmură-n stînă.* EMINESCU, O. I 231. ✧ Loc. adv. **De la început** v. început. **De la coadă** v. coadă.

II. Pe la. (Dă o nuanţă de aproximaţie, de neprecizie)

1. (Introduce un complement circumstanţial de loc) *Să-i duci... pe la iarmaroace.* CREANGĂ, P. 109. *Cine eşti, de unde eşti? Pe la noi ce rătăceşti?* ALECSANDRI, P. II 11.

2. (Introduce un complement circumstanţial de timp) *Aseară pe la sfîntit Cu alta te-ai întîlnit.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 247.

III. Pînă la.

1. (Introduce un complement circumstanţial de timp care arată durata, extensiunea în timp) *Ia, am fost şi eu, în lumea asta, un boţ cu ochi, o bucată de humă însufleţită, din Humuleşti, care nici frumos pînă la douăzeci de ani, nici cuminte pînă la treizeci şi nici bogat pînă la patruzeci nu m-am făcut.* CREANGĂ, A. 71. *Ţi-ai luat urît pe-o noapte Şi ţi-o fi pînă la moarte.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 247.

2. (Introduce un complement circumstanţial de loc) *Pînă la dumnezeu, sfinţii îţi ieu sufletul.* CREANGĂ, P. 28.

3. (Introduce un complement circumstanţial de mod, în expr.) **(Toţi) pînă la unul** = absolut toţi.

LA[2] s. m. invar. (Muz.) Treapta a şasea din gama do major; sunetul şi nota corespunzătoare după care se acordă instrumentele sau se orientează cîntăreţii pentru a găsi tonalitatea.

LA[3], *lau*, vb. I. Tranz. (Popular) A spăla (mai ales pe cap), a scălda, a îmbăia. *Ea ne cocea pînă acuma pînea. Mă la pe mine.* SADOVEANU, P. M. 246. *Îl lă în toată sîmbăta cu fel de fel de buruieni.* SEVASTOS, N. 4. *Face degrabă leşie, pregăteşte de scăldătoare... lă purcelul, îl scaldă.* CREANGĂ, P. 76. *Lau copilul, îi dau ţiţă.* ALECSANDRI, P. P. 308. ✧ Expr. **Lă-mă-mamă** (cu valoare de substantiv) = om prost, nătîng, lălîu. *Măritată de curînd după un văduvoi bătrîn ş-un «lă-mă-mamă».* CREANGĂ, A. 96. *Dacă găseşte vreun lă-mă-mamă... Nu vede, n-aude şi nu-i bagă seamă.* PANN, P. V. II 97. ✧ Refl. *Ileana pe cap se la.* BIBICESCU, P. P. 271.

— Forme gramaticale: prez. ind. *lau, lai, lă, lăm, laţi, lau*, part. *lăut*.—Prez. conj. pers. 3 şi: *să leie* (CREANGĂ, P. 289).

LÁBĂ, *labe*, s. f. **1.** Partea piciorului de la gleznă în jos, la om şi la animalele patrupede; partea piciorului pe care calcă păsările palmipede. *Bozan avea picioarele înfăşurate în plumb topit, dreptul pînă dincolo de genunchi, stîngul numai laba.* SAHIA, N. 34. *Rupsei o bucată de mămăligă şi-o aruncai cînelui care stătea pe labe mai departe.* HOGAŞ, M. N. 70. *Ursul începu a striga: Nu mă omorî... ci mai bine scoate-mi stepul ce mi-a intrat în labă.* ISPIRESCU, L. 326. *În viaţa mea n-am mîncat labe de pui!* CARAGIALE, O. III 32. ✧ Compuse: **laba-gîştei** v. gîscă; **laba-mîţei** = **a)** ciupercă comestibilă care creşte pe trunchiul arborilor bătrîni din păduri *(Clavaria coralloides)*; **b)** creasta-cocoşului *(Clavaria flava)*; **laba-ursului** = nume dat mai multor specii de ciuperci care cresc prin păduri *(Clavaria)*. ✦ Picior

(mai ales la cîine, urs, lup, pisică). *Cînd se întoarse la pivniță, pe trei labe și cu mare greutate,* [cățelul] *nu mai găsi acolo decît vreo cîțiva bătrîni.* GALACTION, O. I 311. *Cînta jucîndu-și ursul... Artistu-n patru labe, maestrul în toiag.* DEMETRESCU, O. 66. *Purceluși cu coada sfredel și cu bețe-n loc de labă.* EMINESCU, O. I 84. ◇ Expr. **Cu botul pe labe** = (despre cîini) culcat cu botul pe labele dinainte. [Ogarul] *dezamăgit se întoarse la loc, cu botul așternut pe labe.* C. PETRESCU, Î. I 17. **A pune cu botul pe labe** v. bot. ◇ (Rar, la insecte) *I se mișcau brațele ca niște labe subțiri de lăcustă.* DUMITRIU, N. 219.

2. (Familiar) Mînă. ◇ Expr. **A pune laba** (pe cineva sau pe ceva) = a apuca, a prinde, a înhăța, a pune mîna pe cineva sau pe ceva. *Mă, să nu pun laba pe voi!* SADOVEANU, O. VI 255. **A-i încăpea** (sau **a-i cădea**) **în labă** = a prinde, a pune mîna pe cineva. *Așa-i că mi-ai căzut în labă, cîne de zmeu ce ești!* CREANGĂ, O. A. 280. **A bate laba** (cu cineva) v. bate (I 1).

LABIÁL, -Ă, *labiali, -e,* adj. (Despre un sunet vorbit) Care se emite cu participarea buzelor la articulație. *«O» și «u» sînt vocale labiale, iar «l», «m» și «p» sînt consoane labiale.* ◇ (Adverbial) *«B» se articulează labial.* ◇ (Substantivat, f.) *«B» este o labială.*

— Pronunțat: *-bi-al.*

LABIALIZÁRE s. f. Adăugare a unei articulații suplimentare de rotunjire a buzelor la articularea unei consoane ca pentru rostirea unui «u». *Rotunjirea (labializarea) coboară tonul fundamental al consoanei și-i dă un timbru care amintește pe acela al lui «u».* S.C.L. 1952, III 131.

— Pronunțat: *-bi-a-.*

LABIÁT, -Ă, *labiați, -te,* adj. (Despre corole și calicii) Care este în formă de pîlnie cu doi lobi, așezați unul deasupra altuia, ca niște buze. ✦ (Substantivat, f. pl.) Familie de plante monocotiledonate, cu frunze opuse și flori în inflorescențe compuse. *Labiatele sînt bine reprezentate în flora mediteraneană.*

— Pronunțat: *-bi-at.*

LABÍL, -Ă, *labili, -e,* adj. (Livresc) Nestatornic, schimbător, nestabil. *Echilibru labil.*

LABIO-DENTÁL, -Ă, *labio-dentali, -e,* adj. (Despre sunete) Articulat cu participarea buzei de jos și a dinților de sus. ◇ (Substantivat, f.) *«F» și «v» sînt labio-dentale.*

— Pronunțat: *-bi-o-.*

LABIRÍNT, *labirinturi,* s. n. **1.** Construcție cu un număr mare de camere și galerii, dispuse în așa fel, încît nu se poate găsi ieșirea. *Mi-ai dăruit, frumoasă doamnă, o călimară de argint Cu două guri întunecate, ca două porți de labirint.* TOPÎRCEANU, M. 7. ◇ Fig. *M-am rătăcit... în labirintul cărților.* GALACTION, O. I 9. *Sadi-n frumosul labirint Făcut-a roze să-nflorească.* MACEDONSKI, O. I 192. *Aș vrea... Să văd, ce eu atîta iubeam odinioară: A codrului tenebră, poetic labirint.* EMINESCU, O. I 6.

2. Dispozitiv format din camere foarte strîmte prin care e constrîns să treacă un fluid pentru ca, parcurgînd un drum lung, să-și micșoreze viteza.

3. Partea cea mai profundă a urechii alcătuită din oase și din membrane.

LABIRÍNTIC, -Ă, *labirintici, -e,* adj. (Rar) De labirint, ca de labirint; întortocheat. *Sînt fericit de-a videa pe fiul lui C. Negruzzi preferînd cîmpul deschis și înflorit al literaturii la vizionea labirintică a justiției.* ALECSANDRI, S. 66.

LABOÁRE s. f. (Latinism ieșit din uz) Muncă. *Ceea ce treizeci de ani de... studii și de laboare nu fuseseră în stare să facă, au făcut cîteva nopți.* M. I. CARAGIALE, C. 106. *Laboarea ce se impunea acelora nu a fost mai puțin titanică.* MACEDONSKI, O. IV 116. *Arătau mai multă bunăvoință... pentru așa ingrată laboare.* ODOBESCU, S. II 327.

LABORÁNT, -Ă, *laboranți, -te,* s. m. și f. Persoană, cu o pregătire medie, specializată în experiențe și lucrări de laborator.

LABORATÓR, *laboratoare,* s. n. Local sau încăpere prevăzută cu instalații speciale, aparate și instrumente, pentru experiențe științifice și lucrări practice în domeniul științelor experimentale și al tehnicii sau pentru prepararea unor produse de uz comun. *Își lipi obrazul de fereastra laboratorului oțelăriei și părăsi platforma.* CĂLUGĂRU, O. P. 120. *Un cartier întreg din Leningrad e rezervat laboratoarelor și clinicelor medicale.* STANCU, U.R.S.S. 127. *Cabina doctorului era, în miniatură, o farmacie, laborator și bibliotecă.* BART, E. 219. ◇ Fig. *Nu putem intra aici, în amănunt, în descrierea laboratorului de creație al lui Caragiale.* L. ROM. 1953, nr. 1, 53. *Țara Făgărașului este un vast laborator de poezie populară.* BOGZA, C. O. 275.

— Variantă: **laboratóriu,** *laboratorii* (BOGZA, C. O. 230), s. n.

LABORATÓRIU s. n. v. laborator.

LABORIÓS, -OÁSĂ, *laborioși, -oase,* adj. **1.** Care cere multă muncă, care necesită o mare încordare, trudă și osteneală. *Întreprind o călătorie îndelungată, laborioasă și mai fantastică decît în orice basm.* BOGZA, C. O. 109. *Un latinist, a cărui îndeletnicire... laborioasă era să cerceteze fiecare cuvînt romînesc.* IBRĂILEANU, SP. CR. 141. *Traduceți în opere nimerite acele studii laborioase și acele îmbietoare întipăriri.* ODOBESCU, S. II 244.

2. Care lucrează mult și cu tragere de inimă, căruia îi place munca. *A deschide tuturor bărbaților laborioși și cu cunoștințe o cale lesnicioasă spre a înavuți limba cu opere de o mare valoare literară.* ODOBESCU, S. II 354.

— Pronunțat: *-ri-os.*

LAC[1], *lacuri,* s. n. Întindere (mare) de apă stătătoare, naturală sau artificială, închisă complet între maluri și uneori cu scurgere la o mare sau la un rîu. V. iezer, ghiol, heleșteu, baltă. *Privind în lac, Copila, ca-n oglindă, Cerca și nu putea pe plac Un briu pe trup să-și prindă.* COȘBUC, P. I 69. *Lac de-ar fi, broaște sînt destule!* CREANGĂ, P. 186. *Stă castelul singuratic, oglindindu-se în lacuri.* EMINESCU, O. I 152. *Văd insule frumoase și mări necunoscute, Și splendide orașe și lacuri de smarald.* ALECSANDRI, P. III 5. ◇ Fig. *Merseră înainte prin dungi de umbră și prin lacuri de soare.* SADOVEANU, O. IV 77. ◇ (În toponimie) *Lacul Roșu.* ▭ *Puțin mai înainte sînt vestitele băi de la Lacul Sărat.* VLAHUȚĂ, O. A. II 123. ◇ Expr. **A sări** (sau **a da, a cădea**) **din lac în puț** = a cădea dintr-o nenorocire în alta, a da de un rău mai mare fugind de alt rău. ✦ Fig. Cantitate mare de apă sau de alt lichid. ◇ (În metafore și comparații; prin exagerare) *Ghiță Lungu s-a retras, lac de nădușeală.* SADOVEANU, M. C. 145.

LAC[2], *lacuri,* s. n. **1.** Preparat lichid obținut prin dizolvarea într-un solvent a unei substanțe care, întinsă pe suprafața unui obiect, formează în urma evaporării solventului o pojghiță solidă, dură care ferește obiectele de influența aerului și a umezelii. *Chioșcuri albe cu lac luciu smălțuite.* ALECSANDRI, P. III 86.

2. Piele (sau imitație de piele) cu fața netedă, lucioasă, acoperită cu un strat de lac (1). *Răspundea la saluturi cu un deget dus din treacăt la șapca roșie cu cozorocul de lac.* C. PETRESCU, A. 305. *Te prinde redingota bine, Sînt mîndre ghetele de lac: Zîmbești încrezător în tine.* TOPÎRCEANU, B. 67.

LĂCĂT, *lacăte,* s. n. Obiect de metal constînd dintr-un dispozitiv mecanic de încuiere și o toartă care trece prin două belciuge fixate în obiectul care trebuie închis.

A închis ușa fără grabă, zornăind lacătele. GALAN, Z. R. 361. *Avea o ladă mare de Brașov, închisă cu trei lacăte.* BASSARABESCU, V. 43. *Ușile primăriei fură închise cu lacăte și cu drugi de fier pe din afară.* BUJOR, S. 129. *Descuie lacătul și cobori cele trei scări.* DUNĂREANU, CH. 8. ◇ Expr. **A avea** (sau **a-și pune**) **lacăt la gură** = a-și impune tăcere. *La gură să aibi lacăt și măsură.* PANN, P. V. I 3.

— Variante: (regional) **lăcátă** (HOGAȘ, DR. II 28, NEGRUZZI, S. I 89) s. f., **lăcát** (JARNÍK-BÎRSEANU, D. 187) s. n.

LACHÉRDĂ, *lacherde,* s. f. Pește din Marea Neagră, a cărui carne se consumă mai ales sărată *(Sarda Sarda);* pălămidă.

LACHÉU, *lachei,* s. m. 1. (În societatea burghezo-moșierească) Servitor, fecior de casă, care poartă livrea. *Bărbatul meu, principele, este abonat la cîteva ziare; nu le citește niciodată, le citesc lacheii.* BOLINTINEANU, O. 443.

2. Fig. (Cu sens peiorativ) Persoană care se face unealta intereselor claselor stăpînitoare; slugoi. *Colonialiștii și lacheii lor din Indochina recurg la diferite provocări.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2972.

LÁCOM, -Ă, *lacomi, -e,* adj. 1. Care mănîncă și bea cu poftă exagerat de mare, căruia îi place să mănînce mult; nesătul, mîncău, mîncăcios, nesățios. *Bacii lacomi nu o dată Mi-l lipseau de prînz ori cină.* IOSIF, P. 70. *Așa să pedepsesc oamenii cei lacomi la mîncări și băuturi.* RETEGANUL, P. II 61. *Dacă acel om este lacom din fire și mai ales dacă are gusturi răsfățate, el o să se tot plîngă că nu i-ai dat mezelicuri și trufandale.* ODOBESCU, S. III 39. ◇ (Adverbial) *Din cînd în cînd, cîte unul scoate cîte un măr din buzunar și mușcă lacom.* CAMIL PETRESCU, U. N. 324. *Cum ajunge la fîntînă, cum începe a bea lacom la apă.* CREANGĂ, P. 214.

2. Fig. (Adesea urmat de determinări introduse prin prep. «de», «după», «la») Cuprins de o dorință vie de a obține ceva; avid, doritor, dornic. *Cu pasul meu lacom de drumuri Eu deapăn distanțele.* BENIUC, V. 63. *Tu, cel mai lacom dintre regi, Ai umilit popoare-ntregi.* COȘBUC, P. I 91. *Intră deci în hazna și, fiind mai lacom, luă cîți galbeni putu el duce.* ISPIRESCU, L. 372. *Nici lacom de avere, nici de cinuri.* CREANGĂ, A. 135.

LACÓNIC, -Ă, *laconici, -e,* adj. (Despre vorbire, stil, texte etc.) Exprimat în puține cuvinte, concis, lapidar și uneori greu de înțeles; succint. *Am primit ieri seară, duminică, laconica ta scrisoare.* CARAGIALE, O. VII 522. *Acesta e limbagiul adevăratului amor! Laconic și înfocat.* NEGRUZZI, S. I 61. *Proiectul de față e foarte laconic.* RUSSO, S. 119. ✦ (Despre oameni) Care se exprimă scurt și concis, scurt la vorbă. *Pe tot timpul mersului Eminescu s-a arătat... foarte laconic și a umplut mereu carnețelul cu însemnări.* CĂLINESCU, E. 107. *Eu, cum mă vezi! — rosti amar Comșa... — Ești cam laconic, Radule.* C. PETRESCU, Î. II 266.

LACONÍSM s. n. Fel de a-și exprima gîndurile pe scurt și concis. *O indicație de laconism telegrafic.* C. PETRESCU, C. V. 47. *Nu credem să mai fie în istoria romînă un alt exemplu, către carele mai bine să se poată aplica sublimul laconism al lui Cezar: «venii, văzui, învinsei».* HASDEU, I. V. 110.

LACOVÍȘTE s. f. v. **lăcoviște.**

LÁCRĂ s. f. v. **raclă.**

LÁCRĂMĂ s. f. v. **lacrimă.**

LACRIMÁL, -Á, *lacrimali, -e,* adj. (Numai în expr.) *Glandă lacrimală* = glandă din cavitatea oculară care produce lichidul ce umezește ochiul. *Canal lacrimal* = canal prin care se scurge lichidul produs de glandele lacrimale din orbita ochiului în fundul gurii.

LÁCRIMĂ, *lacrimi,* s. f. 1. Picătură din lichidul care umezește ochii și care se răspîndește în afară în urma unor tulburări în starea psiho-fizică a organismului uman (durere, emoție etc.). *Sudoarea rece de pe frunte se amesteca în dîrele de lacrimi și picura pe cămașă.* POPA, V. 158. *Lacrimile se înșirau pe obrajii Irinei tot așa de mari și de lucitoare ca boabele de hurmuz ce purta în jurul gîtului.* BUJOR, S. 66. *Din ce noian îndepărtat Au răsărit în mine! Cu cîte lacrimi le-am udat, Iubito, pentru tine!* EMINESCU, O. I 184. *Cîte lacrimi am plîns eu.* ALECSANDRI, P. P. 19. (În comparații) *Era, în ziua aceea, un cer limpede ca lacrima și soarele umplea lumea de lumină.* SADOVEANU, O. II 142. ◇ Fig. *În liniște, pe cerul întunecos din fundul apei, începu să tremure lacrima de aur a celei dintăi steluțe.* SADOVEANU, O. III 365. *Deasupra lui tremurau liniștit florile albe, pe care el atîta de mult le iubise și cădeau molcom peste dînsul, cădeau lacrimile primăverii.* PĂUN-PINCIO, P. 122. ◇ Loc. adv. **Cu lacrimi de sînge** = cu mare durere, îndurerat profund, zdrobit de durere. *Ș-aruncă în brațele mînesa și cu lacrimi de sînge începu a-i spune.* CREANGĂ, P. 26. *Ș-oile s-or strînge, Pe mine m-or plînge Cu lacrimi de sînge!* ALECSANDRI, P. P. 2. ◇ Expr. **A rîde cu lacrimi** = a rîde foarte tare. (Familiar) **Lacrimi de crocodil** v. crocodil. ✦ Fig. Strop, picătură. *Un brad, nu prea înalt, dar foarte bătrîn și cu coaja plesnită în zeci de locuri, pentru a lăsa să se scurgă mari lacrimi de rășină, stă de strajă.* BOGZA, C. O. 84. *Moș Anghel, vestitul lăutar al Folticenilor, își drege glasul c-o lacrimă de cotnar.* SADOVEANU, O. VII 287.

2. (La pl.) Plîns. *Uneori o cuprindea o milă adîncă, un dor, o jale... nu știa singură ce e, dar simțea că o înecă lacrimile.* VLAHUȚĂ, O. A. I 120. ◇ Fig. *În glasul maică-sa tremurau lacrimi.* SADOVEANU, B. 68. ◇ Expr. **În lacrimi** = plîngînd de durere. *Ai lăsat în lacrimi... soție, rude și copii.* ALECSANDRI, P. I 230. **Pînă la lacrimi** = gata să plîngă, aproape de plîns. *Mișcați pînă la lacrimi.* (Rar) **Vreme de lacrimi** = anotimp ploios, vreme ploioasă. *Era, spre căderea iernii, o vreme de lacrimi.* M. I. CARAGIALE, C. 9.

— Pl. și: *lacrime* (JARNÍK-BÎRSEANU, D. 208). — Variantă: **lăcrămă** (RETEGANUL, P. III 56, ISPIRESCU, L. 6) s. f.

LACRIMOGÉN, -Ă, *lacrimogeni, -e,* adj. (Despre substanțe) Care produce lacrimi. [Înamicul] *pe toată lungimea frontului a folosit gaze asfixiante, lacrimogene.* PAS, Z. III 213. ✦ Fig. (Ironic) Care produce emoții ușoare. *În teatru predominau melodrama și vodevilul alături de comedia lacrimogenă.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 160, 8/1.

LACTÁT, -Ă, *lactați, -te,* adj. Făcut din lapte. *Produse lactate.* ◇ *Făină lactată* = amestec de lapte condensat și făină de grîu, întrebuințat în special pentru alimentarea sugacilor. ✦ (Substantivat, n.) Sare a acidului lactic. *Lactat de fier.*

LACTÁȚIE s. f. (Franțuzism) Secreția și excreția laptelui; acțiunea de a alăpta un copil.

LACTÁZĂ, *lactaze,* s. f. Enzimă care transformă lactoza în glucoză și galactoză.

LACTÉE adj. f. (Numai în expr.) *Calea lactee* = îngrămădire a unui mare număr de stele apărînd ochiului liber ca un brîu luminos care traversează bolta cerească; calea laptelui, calea sau drumul robilor. *În nopțile senine, sub calea lactee.* CAMIL PETRESCU, V. 69. ◇ Fig. *Pălăriile mai întîi sînt încinse cu o panglică lată, strălucitoare, o adevărată cale lactee de fluturi și stele metalice.* BOGZA, C. O. 281. (Rar, în construcția *cărare lactee*) *Viscolește alb nisipu-n lungul plajei fără lume... Nu mai pleacă*

bărci albastre la plimbare Pe cărările lactee însemnate-n larg de spume. D. BOTEZ, P. O. 50.

LÁCTIC, -Ă, *lactici, -e,* adj. (Numai în e x p r.) *Acid lactic* = acid organic care se găseşte în laptele acru; se întrebuinţează în medicină.

LACTOMÉTRU, *lactometre,* s. n. Aparat, construit pe principiul areometrelor, cu care se determină greutatea specifică a laptelui.

LACTO-VEGETARIÁN, -Ă, *lacto-vegetarieni, -e,* adj. (Despre alimente, regimuri alimentare) Care se compune numai din lăpturi, legume şi fructe; (despre persoane; şi substantivat) care exclude carnea din alimentaţie, care nu consumă carne.

LACTÓZĂ s. f. Substanţă organică incoloră, solidă şi dulce la gust, care se extrage din zer.

LACUNÁR, -Ă, *lacunari, -e,* adj. Cu lacune, cu lipsuri, cu întreruperi.

LACÚNĂ, *lacune,* s. f. Ceea ce lipseşte pentru ca un lucru să fie complet; gol, lipsă; întrerupere într-un text. *Cele 40 de zile... fac azi în amintirea mea o lacună curioasă.* GALACTION, O. I 240. *Profitai de răgazurile ce-mi da temporizările procesului de faliment al editorului spre a împlini multe lacune ce constatasem, spre a pune opera mea... în deplinul curent al ştiinţei actuale.* ODOBESCU, S. III 639.

LACÚSTRU, -Ă, *lacustri, -e,* adj. (Despre animale sau plante) Care trăieşte sau care creşte în lacuri. ✧ (Arheol.) *Cetăţi* sau *locuinţe lacustre* = cetăţi, locuinţe clădite pe stîlpi, la margine de lacuri, mai ales în epoca preistorică sau, în epoca noastră, în unele regiuni din Africa, Noua Guinee sau America de Sud. *Alături este un fel de pavilion, ca o locuinţă lacustră, cu acoperişul tras mult în afară peste clădire.* CĂLUGĂRU, O. P. 15. (Geol.) *Teren lacustru* sau *formaţie lacustră* = teren sau formaţie geologică care a luat naştere prin depunere pe fundul unei ape dulci.

LÁDĂ, *lăzi,* s. f. Cutie mare de scînduri sau de metal, uneori cu capac, în care se ţin sau se transportă diferite lucruri. *Un zid vertical... cu ferestrele înguste... Jos lada cu gunoi.* C. PETRESCU, C. V. 215. *A tot băgat mîinile Kir Ianulea în lada cu bani.* CARAGIALE, P. 84. *Începură a scoate din lada babei valuri de pînză.* CREANGĂ, P. 14. *Am alergat la biblioteca tatălui meu care era într-o ladă mare, pururе deschisă, în coridor.* NEGRUZZI, S. I 10. ✧ *Ladă braşovenească* (sau *de Braşov)* = ladă împodobită cu înfloriturі pe din afară, uneori şi pe dinăuntru. *În capătul laiţei, subt perne şi poclăzi, sta o ladă mare braşovenească înflorită cu roş.* SADOVEANU, B. 48. *O ladă de Braşov, cu zugrăveli albastre, roşii sau verzi.* HOGAŞ, M. N. 138. *Ladă de campanie* = ladă în care îşi ţin militarii bagajul, în timpul exerciţiilor făcute în afara garnizoanei şi în timpul războiului. ✧ E x p r. *Atîta tot şi lada-n pod* v. a t î t a².

LÁDIN s. m. (Învechit) Specie de răşină frumos mirositoare, extrasă dintr-o plantă exotică. *Le prescrisese să se frece la nas şi pe mîini cu usturoi şi cu ladin.* GHICA, S. 278.

LAF, *lafuri,* s. n. (Rar, mai ales la pl.) Fleacuri, palavre, taifas. *Şedeam cu socru-meu la lafuri, după obiceiul de la ţară, dinaintea unui borcan de vin.* CARAGIALE, M. 11.

LÁGĂR, *lagăre,* s. n. **I. 1.** Loc de staţionare a trupelor, în corturi sau în barăci; tabără. *Înţelegea şi el că un lagăr nu e un salon.* D. ZAMFIRESCU, R. 218. *Miţelul! s-o ascuns în lagărul turcilor, în loc să iasă la cîmp de bătaie.* ALECSANDRI, T. II 16. *După ce ieşi din lagăr, alergă necontenit Toată noaptea, pîn-ajunse cînd soarele a răsărit.* NEGRUZZI, S. I 117. ✦ (Rar) Loc de popas, de staţionare. *Cînd soarele fu la amiază, chibzuii un loc în pădure mai la o parte şi-mi aşezai lagărul meu de zi.* HOGAŞ, M. N. 75.

2. Totalitatea statelor şi a persoanelor care luptă pentru aceeaşi idee social-politică. *Lagărul mondial al păcii.*

3. (În e x p r.) *Lagăr de prizonieri* = loc în care sînt ţinuţi prizonierii de război. *Lagăr de concentrare* = loc în care, în regimurile reacţionare, sînt închişi şi ţinuţi izolaţi cetăţeni progresişti puşi în afara legilor.

II. Organ de maşină pe care se sprijină un ax sau un arbore, prin intermediul unor cuzineţi, al unor bile etc.; palier.

LAGÚM, *lagumuri,* s. n. (Învechit şi arhaizant) Canal subteran; săpătură făcută sub pămînt pentru a submina o construcţie, o fortăreaţă, un pod. *Se înşirau către ziduri chilii de slugi, grajduri de bîrne... lagumuri şi beciuri.* SADOVEANU, Z. C. 81.

LAGÚNĂ, *lagune,* s. f. Întindere de apă puţin adîncă, de obicei sărată şi formată dintr-un vechi golf, pe malul unei mări, comunicînd uneori cu aceasta printr-un canal. *Lagunele Veneţiei.* ✧ (Cu sens colectiv) *Laguna dobrogeană are 112000 de hectare.*

— Pl. şi: (rar) *laguni* (ALECSANDRI, P. I 158).

LAI, LÁIE, *lăi,* adj. (Popular) Negru sau negru amestecat cu alb (v. f u m u r i u, c e n u ş i u). *Medeanul se umplu de căciuli negre, de iţari creţi, de brîne verzi sau roşii, de sumane lăi sau de cojoace albe.* HOGAŞ, DR. II 130. *Cu un obraz sau cu amîndoi obrajii lăi (cenuşii).* ŞEZ. II 151. *Mioriţă laie, laie bucălaie.* ALECSANDRI, P. P. 1. ✧ În construcţie cu «bălaie» v. b ă l a i.

— Variantă: *lău* (ŞEZ. III 140) adj. m.

LÁIBĂR, *laibăre,* s. n. **1.** Haină scurtă pînă în talie, de obicei fără mîneci, strînsă pe corp, care se poartă la ţară; pieptar. *Era un flăcău voinic, cu laibăr de dimie cenuşie.* DUMITRIU, N. 153. *Din tunică soldăţească un biet laibăr a rămas.* CONTEMPORANUL, I 567. *Luaţi, feciori, seama bine, Că ş-a mea drăguţă vine Cu laibăr şi cu pieptar, Cu pieptar cu buzunar.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 426.

2. (Regional) Un fel de manta lungă pe care o poartă ciobanii. ✦ Haină lungă şi largă pe care o purtau odinioară boierii.

LAIBĂRÁŞ s. n. v. lăibăraş.

LÁIC, -Ă, *laici, -e,* adj. (În opoziţie cu b i s e r i c e s c, r e l i g i o s) Mirean, lumesc, nebisericesc. *Învăţămînt laic.* ▭ *Ţinea la mare preţ băutura... precum şi celelalte petreceri laice.* SADOVEANU, E. 115. ✧ (Substantivat) *Clericii şi laicii.*

— Pronunţat: *la-ic.*

LAICIZÁ, *laicizez,* vb. I. T r a n z. A transforma o instituţie cu caracter religios în instituţie laică, a suprima caracterul religios, a face laic, a da caracter laic.

— Pronunţat: *la-i-.*

LAICIZÁRE s. f. Acţiunea de a l a i c i z a. *Schimbările din viaţa societăţii romîneşti din epoca respectivă, a căror urmare, între altele, este laicizarea culturii.* L. ROM. 1953, nr. 4, 50.

— Pronunţat: *la-i-.*

LÁIE s. f. **1.** (Astăzi rar; mai ales determinat prin «de ţigani») Ceată de ţigani (de obicei nomazi). *Romîncă a cărei bogată zestre cuprindea şi o laie de robi ţigani.* ODOBESCU, S. III 22. *Laia se opri la cea întîi crîşmă.* ALECSANDRI, la GHICA, S. 82. *Tocmai se întîmplase să vie în sat o laie de ţigani din Prundu Ieşului.* ŞEZ. VII 155. ✧

Țigan de laie = (în opoziție cu țigan de vatră) țigan nomad.

2. Ceată zgomotoasă (de copii, de oameni). *Biata bab-a-ntrat în laie.* COȘBUC, P. I 226. ◇ (Adverbial, uneori în forma compusă *laie-gaie*) *De cîte ori vine pe la noi mătușa... vin și băieții laie-gaie.* STANCU, D. 14. *N-ai să mai ieși cu o femeie pe uliță, că se ia bagabonții* (= vagabonzii) *laie după dumneata.* CARAGIALE, O. I 44.

LÁINIC, -Ă, *lainici, -e,* s. m. și f. (Mold.) Om care umblă fără nici un rost, fără nici o treabă; pierde-vară. *Pînă-n sară am și colindat mai tot satul; ba și pe la scăldat am tras o raită cu prietenul meu Chiriac a lui Goian, un lainic și un pierde-vară ca și mine.* CREANGĂ, A. 16.

LAITMOTÍV, *laitmotive,* s. n. Frază melodică (sau armonică) dintr-o compoziție muzicală care caracterizează un personaj, o situație, o stare sufletească etc., fiind reluată ori de cîte ori apare în scenă personajul sau situația dată; motiv conducător; p. ext. orice fragment sau motiv muzical repetat. *Laitmotivul apare distinct în muzica de operă a lui Wagner.* ✦ Fig. Idee principală călăuzitoare a unei lucrări științifice, literare etc., repetată și subliniată în mai multe rînduri.

— Pronunțat: *lait-.* — Scris și: *leit-motiv.*

LÁIȚ s. n. v. laviță.

LÁIȚĂ s. f. v. laviță.

LALEÁ, *lalele,* s. f. Plantă erbacee din familia liliaceelor, cu flori frumos colorate, cultivată în grădini ca plantă decorativă *(Tulipa). Veți găsi, pe lîngă toporași și viorele, laleaua... astă floare ce a avut și ea timpul măririi sale.* NEGRUZZI, S. I 97. *Foaie verde ș-o lalea, Cînd eream în floarea mea, Zburam ca o turturea.* TEODORESCU, P. P. 280.

LÁMA[1] s. m. invar. Preot-călugăr budist (în Tibet și în Mongolia). *O delegație formată din 15 preoți lama au părăsit lumi Tibetul, plecînd spre Pekin.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 3017. ◇ *Marele lama, lama cel mare* sau *dalai-lama*= șeful suprem al religiei budiste. *După ce a dat în mîna lui lama cel mare legămîntul scris și pecetluit... a prins a umbla din loc în loc, nădăjduind să afle ceea ce poftea.* SADOVEANU, D. P. 114.

LAMÁ[2], *lamez,* vb. I. Tranz. A găuri un material sau a-i netezi suprafața cu o unealtă în formă de lamă cu muchia ascuțită și care se rotește în jurul unui ax perpendicular pe această muchie și dispus în planul ei.

LÁMĂ[1], *lame,* s. f. **1.** Foaie subțire de metal, cu diverse întrebuințări. *Lamă de oțel.* ◇ Fig. *Printre scîndurile țintuite în ferestre pătrundeau lame reci de vînt.* DUMITRIU, B. F. 151. *Din pupilele lor, două lame de oțel albăstrui urmăresc năruirea munților.* BOGZA, C. O. 183. ◇ *Lamă de ras* = placă metalică dreptunghiulară, subțire, de obicei cu două tăișuri, care se adaptează la un aparat de ras.

2. Parte metalică a unui instrument tăios; limbă. *Lamă de cuțit.* ▭ *Cînd a izbit cu tîrnăcopul în pămîntul moale de sub picioare, lama și capul fierului au intrat cu totul în clisă.* PREDA, Î. 159. *E ceru-ntunecat ca o pădure în care luna, nici pe jumătate, Lucește ca o lamă de secure.* D. BOTEZ, P. O. 29.

3. Placă mică și subțire de sticlă, pe care se pun substanțele ce urmează a fi examinate la microscop.

4. Strat de lichid foarte subțire, liber sau cuprins între doi pereți.

LÁMĂ[2], *lame,* s. f. Mamifer rumegător din familia cămilelor, care trăiește în ținuturile muntoase ale Americii de Sud și este folosit ca animal de tracțiune *(Anchenia lama). Punîndu-se cu toată sîrguința, au prins lame și tăindu-le pe toate... au sărat carnea și au spînzurat-o în bucătărie.* DRĂGHICI, R. 120.

LAMBÁR, *lambare,* s. n. Un fel de rindea cu care se fasonează muchia scîndurilor, obținîndu-se o parte proeminentă care intră în scobitura corespunzătoare a altei scînduri, permițînd o îmbinare perfectă; lămbuitor.

LÁMBĂ, *lambe,* s. f. **1.** Lanț care leagă crucea protapului unui car cu capetele osiei. *Ofițerii, urcați deasupra lucrurilor, porneau căruțele și, urcați pe lambe, alți ofițeri își țineau cu amîndouă mîinile lucrurile.* CAMILAR, N. II 64.

2. Partea proeminentă a unei scînduri care se îmbucă în ulucul corespunzător al altei scînduri.

3. Vergea lată de lemn care se introduce (cu fiecare jumătate din lățimea ei) în ulucele a două scînduri, pentru a le îmbina.

LAMBRECHÍN, *lambrechine,* s. n. Draperie scurtă care se fixează orizontal în partea de sus a unei ferestre, a unei uși etc. în scop decorativ; piesă de lemn sau de metal așezată în chip decorativ la partea superioară a unei uși, a unei ferestre etc.

LAMBRÍU, *lambriuri,* s. n. Îmbrăcăminte, de obicei de lemn, cu care se acoperă, total sau parțial, pereții unei încăperi, în scop decorativ sau de protecție.

LAMELÁR, -Ă, *lamelari, -e,* adj. Care are formă de lamele, a cărui structură se prezintă sub formă de lamele. *Minerale cu structură lamelară.*

LAMELÁT, -Ă, *lamelați, -te,* adj. Care este compus din lamele, care se poate diviza în lamele. *Ciuperci cu interiorul pălăriei lamelat.*

LAMÉLĂ, *lamele,* s. f. **1.** Mică placă subțire de metal, de sticlă sau de lemn, cu diferite întrebuințări tehnice; lamă.

2. Foiță subțire în structura unor corpuri sau organe.

LAMELIBRANHIÁT, -Ă, *lamelibranhiați, -te,* adj. (Zool.; despre moluște) Cu branhiile în formă de lamele. ✦ (Substantivat, n.) Animal care prezintă particularitatea de mai sus; (la pl.) clasă din care fac parte aceste animale. *Scoicile fac parte din clasa lamelibranhiatelor.*

— Pronunțat: *-hi-at.*

LAMENTÁ, *lamentez,* vb. I. Refl. A se plînge tare, a se tîngui, a se văicări, a se jeli. *Croiți un univers de sisteme rigide, la care ați vrea să se supună natura, și cînd natura nu se supune, vă mirați, vă lamentați și vă revoltați.* C. PETRESCU, Î. II 88. *A se lamenta cineva de cele trecute este o perdere de timp.* GHICA, A. 48.

LAMENTÁBIL, -Ă, *lamentabili, -e,* adj. Care inspiră milă, care e vrednic de plîns; p. ext. rău, prost, mizerabil. *Aspect lamentabil.* ▭ *Planurile provocatorilor la război nu se pot termina decît printr-un crah lamentabil.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 120, 6/3.

LAMENTÁRE, *lamentări,* s. f. Acțiunea de a se lamenta și rezultatul ei; tînguire, văicăreală, lamentație. *Și pe urmă rugăminți, lamentări, jurăminte, plecăciuni.* BOGZA, A. Î. 530. *Moartea lui timpurie la Palermo, în Sicilia, a fost, la noi, deseori prilej de lamentări lirice.* SADOVEANU, E. 53.

LAMENTÁȚIE, *lamentații,* s. f. (Rar) Lamentare. *Credința și-a găsit-o deplin confirmată de lamentațiile arendașilor.* REBREANU, R. II 20.

LAMINÁ, *laminez,* vb. I. Tranz. **1.** A prelucra un material (în special un metal) cu ajutorul laminorului.

2. A întinde, a paraleliza și a omogeniza cu laminorul fibrele textile în procesul de filare în vederea toarcerii lor.

3. A face ca un fluid să curgă printr-o secțiune mai strîmtă decît aceea a restului conductei prin care se face curgerea.

LAMINÁR, -Ă, *laminari, -e,* adj. (Numai în expr.) *Curgere laminară* = curgere a unui fluid în care particulele alunecă una față de cealaltă în straturi paralele cu direcția curgerii.

LAMINÁRE, *laminări,* s. f. Acțiunea de a lamina.

LAMINÁT, -Ă, *laminați, -te,* adj. (Despre materiale, în special metale brute, și despre produse finite) Care a fost supus operației de laminare. *Muncitorii, tehnicienii și funcționarii de la depozitul de fier laminat al uzinelor Reșița au depășit cu 9 la sută programul de livrare.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 156, 4/2. ✦ (Substantivat, n., mai ales la pl.) Produs metalic (semifabricat sau finit), obținut prin laminare. *Prețul de cost pe tonă de laminate s-a redus cu 12 la sută.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 164, 10/1.

LAMINATÓR, -OÁRE, *laminatori, -oare,* s. m. și f. Muncitor calificat care lucrează la laminare. *Nicolae Zărcău i-a adunat pe oțelari și laminatori în hala ce desparte cuptoarele Siemens-Martin de laminor.* CĂLUGĂRU, O. P. 324.

LAMINÓR, *laminoare,* s. n. 1. Mașină formată din doi sau mai mulți cilindri care se învîrtesc în direcții contrarii și printre care trece materialul de prelucrat (în special o masă metalică) pentru a fi transformat în lame, fire etc. *Podul își schimbă de la sine direcția, purtînd peste capetele a sute de muncitori un trup de fier roșu. La laminoare blocul este coborît cu prevedere.* SAHIA, N. 33.

2. Mașină care întinde un material textil aflat în formă de bandă, pentru a-i uniformiza grosimea și a-i face firele paralele.

3. Mașină care macină sau fărîmă anumite materiale pentru a pregăti pasta de argilă, nisipul de concasor etc.

LAMPADÁR, *lampadare,* s. n. Stîlp de lemn, de metal sau de piatră, care susține una sau mai multe lămpi și care este folosit mai ales în grădini, parcuri etc. [Scara] *e păzită în dreapta și în stînga, de doi lei de lemn de nuc... care se sprijină fiecare... de trunchiul răsucit al unui lampadar de bronz cu cinci ramuri de sfeșnice.* CAMIL PETRESCU, O. II 401.

LAMPAGÍU, *lampagii,* s. m. (Astăzi rar) Persoană însărcinată cu aprinderea și stingerea felinarelor de pe străzi. *Felinarele cu gaz aerian... lampagiii le aprindeau cu prăjinile lor cu cîte o luminiță în vîrf.* I. BOTEZ, ȘC. 29.

LAMPÁNT adj. (Numai în expr.) *Petrol lampant* = produs lichid obținut prin distilarea țițeiului și folosit ca combustibil în lămpi; (popular) gaz.

LAMPÁS, *lampasuri,* s. n. Fîșie lată de postav (de obicei de culoare roșie) cusută ca garnitură la unele uniforme, pe latura exterioară a pantalonilor. V. vipușcă. *Zări un ofițer în uniforma lui neagră, cu lampasuri roșii la pantaloni.* DUMITRIU, N. 112.

LÁMPĂ, *lămpi,* s. f. Aparat care produce lumină prin arderea unui combustibil sau cu ajutorul curentului electric. *Minerii... ies acum din clădirea minei toți deodată, cu lămpile în mîini.* BOGZA, V. J. 159. *Lampa... ardea ca în ceață, într-o roată mică de raze.* SADOVEANU, O. II 380. *Își stinge și vecinul acuma lampa lui.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 112. ✧ *Lampă (de radio)* = tub electronic folosit în aparatele de radiorecepție și radioemisie. *Aparat de radio cu patru lămpi.* ▭ *Lampă de sudat* (sau *de lipit*) = aparat de mînă care arde în special cu benzină și care produce o flacără la o temperatură foarte ridicată, necesară în operația de lipire a metalelor. *Lampă cu incandescență* v. incandescență. *Lampă catodică* v. catodic.

— Pl. și: (rar) *lampe* (ALECSANDRI, P. A. 109).

LAMPIÓN, *lampioane,* s. n. Un fel de felinar făcut din hîrtie colorată și întrebuințat la decorarea sălilor, parcurilor etc. cu ocazia unei serbări; lanternă venețiană. *În grădinuța din față străluceau pomii, subit înfloriți de mulțimea lampioanelor multicolore.* BART, E. 142. ✧ Fig. *Florile de nalbă... revin ici și colo luminînd întunecimile cu lampioanele lor multicolore.* ANGHEL, PR. 172.

— Pronunțat: *-pi-on.*

LAMPÍST, *lampiști,* s. m. Lucrător care curăță, primește și predă lămpile într-o mină.

LAMPISTERÍE, *lampisterii,* s. f. (Rar) Lămpărie. *Știa o altă ieșire care da prin lampisterie... luminată de cîteva zeci de lămpi puse jos, la căpătîiul mecanicilor adormiți.* CAMILAR, N. II 211.

LÁMURĂ s. f. Partea cea mai bună, mai curată, mai aleasă dintr-un lucru; floarea, fruntea unui lucru. *Lamura grîului. Lamura făinii.* ▭ *Umblau albinele la cules și strîngeau la știubeie lamura florilor.* SADOVEANU, O. III 411. ✧ Fig. *Oricare ar fi lamura adevărului, Parțîcul era... un pămînt de sudalmă și de otravă.* CAMILAR, N. II 7. *Vorbirea ta mi-i lamura de miere.* EMINESCU, O. IV 283.

LAN, *lanuri,* s. n. Cîmp semănat cu același fel de plante (în special cereale); p. ext. plantele semănate pe acel cîmp. *Îmi vine să mă culc pe lutul reavăn Și să ascult cum lanurile cresc Bogate din ogorul romînesc.* BENIUC, V. 55. *Valurile verzi de grîie legănîndu-se pe lanuri, Mările țărmuitoare și cetăți lîngă limanuri.* EMINESCU, O. I 144. *Acolo-i lanu de popușoi.* ALECSANDRI, T. I 251. ✧ Fig. *Lan de nădejdi — culcat de vînt.* TOMA, C. V. 235. *Avea Ileana ochi din soare Și galben păr, un lan de grîu.* COȘBUC, P. I 122.

LANAMÉTRU, *lanametri,* s. m. Aparat cu care se determină finețea fibrelor textile.

LÁNCE, *lănci,* s. f. Armă de atac de altădată, alcătuită dintr-o vergea lungă de lemn, cu un fier ascuțit fixat la vîrf; suliță. *Lănci scînteie lungi în soare, arcuri se întind în vînt.* EMINESCU, O. I 148. *Ce cați tu la noi în munte? Lance-n coaste, bardă-n frunte?* ALECSANDRI, P. II 23.

— Pl. și: *lance* (NEGRUZZI, S. I 160).

LANCEOLÁT, -Ă, *lanceolati, -te,* adj. (Bot.) Care are forma unui fier de lance. *Frunze lanceolate.*

— Pronunțat: *-ce-o-.*

LÁNDĂ, *lande,* s. f. Șes întins pe țărmurile Atlanticului, format din nisipuri marine fixe sau mobile, nefertile.

LANDÓU, *landouri,* s. n. 1. Trăsură mare și luxoasă, cu patru locuri așezate față în față și cu capotă formată din două părți, fiecare putînd fi ridicată și coborîtă după voie. *Ulița se umpluse de un șir interminabil de trăsuri și landouri.* CĂLINESCU, N. 21. *Doctorul Mazilu, de douăzeci și cinci de ani, în fiecare început de iunie debarca aici, dintr-un landou vast și prăfuit.* C. PETRESCU, Î. II 243. *Un frumos landou de Viena venea înhămat de patru telegari.* NEGRUZZI, S. I 37.

2. Cărucior mare și confortabil de copil.

LÁNDRĂ, *landre,* s. f. (Regional) Ceată gălăgioasă, grămadă, cîrd. *Avea ciomag scurt subsuoară, retevei să se apere de landra cîinilor.* STANCU, D. 38. ✧ Expr. A pleca (sau a se ține) landră = a merge în cîrd, ținîndu-se scai unul de altul. *Se țin landră pe ulițele satului.* STANCU, D. 431.

LANGURÓS, -OÁSĂ, *languroși, -oase,* adj. (Adesea peiorativ sau ironic) Plin de sentimentalism, galeș. *Una privea fățiș cu ochii albaștri, languroși.* BART, E. 192. *De pe ochi ridici închisă, languroasa, lungă geană.* EMINESCU, O. IV 383.

LANGÚSTĂ, *languste,* s. f. Animal crustaceu de mare, asemănător cu racul, dar lipsit de cleşte, care trăieşte în apele Mării Mediterane şi a cărui carne este foarte preţuită *(Palinurus vulgaris). Avem stridii, brînzeturi proaspete, ne-a venit şi o langustă vie.* CARAGIALE, O. II 82.

LANOLÍNĂ s. f. Substanţă grasă, obţinută prin spălarea lînei brute sau printr-o operaţie de extragere cu ajutorul solvenţilor şi întrebuinţată în industrie, în medicină, în cosmetică.

LANSÁ, *lansez,* vb. I. Tranz. **1.** A pune pentru prima oară în circulaţie, a răspîndi, a împrăştia, a difuza, a face larg cunoscut. *Voi lansa strigătul adînc, pătimaş, Al femeii ce creşte copii Şi vrea să-i vadă crescînd.* BANUŞ, B. 107. ◇ Refl. pas. *Se lansează un cîntec nou. Într-o săptămînă, dacă melodia e reuşită, cîntecul acesta îl va cînta întreaga Moscovă.* STANCU, U.R.S.S. 95.

2. A arunca, a azvîrli (înspre un obiectiv). *A lansa o torpilă.* ✦ Refl. A se arunca cu putere, a face o săritură îndrăzneaţă. *Ca să te lansezi în gol din vîrful stîncii, de la zeci şi zeci de metri înălţime, îţi trebuie curaj, forţă fizică şi abilitate, întărite de un antrenament susţinut.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2776. ✦ A se avînta într-o acţiune. *S-au lansat într-o discuţie*

3. (Mar.) A da drumul pe apă unui vas nou construit, a-l face să plutească pentru prima dată. *Şantierul a lansat de curînd al cincilea vapor de mare tonaj.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2864. ✦ A deplasa un tablier de pod metalic, pentru a-l aduce în poziţia definitivă şi a-l aşeza pe reazeme.

4. (Jur.; în expr.) **A lansa un mandat de arestare** = a emite un ordin de arestare împotriva unei persoane.

LANSÁRE, *lansări,* s. f. Actiunea de a (se) lansa.

LANTÉRNĂ, *lanterne,* s. f. **1.** Felinar. *În înserarea vaporoasă Ca o lanternă rotundă de foiţă roşie... apare uriaşă Luna.* CAMIL PETRESCU, V. 25. *La poartă o lanternă... arde şi se clatină la fiecare bătaie de vînt.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 134. ✦ (Uneori determinat prin «de buzunar» sau «electrică») Lampă mică portativă, care funcţionează cu baterie electrică. *Undeva, la spatele lor... ţîşni lumina unei lanterne.* CAMILAR, N. I 76. *Vanea soldatul uitase să strămute dintr-o tunică într-alta... lanterna electrică.* C. PETRESCU, Î. I 3. ◇ *Lanternă veneţiană* = lampion. *Lanternă magică* = aparat (care a stat la baza cinematografiei) care proiectează pe o pînză albă, cu ajutorul unei surse luminoase şi al unui sistem de lentile, imaginea mărită a unei figuri desenate pe o placă de sticlă sau imprimată pe o placă fotografică.

2. Turn mic, cu ferestre sau cu deschideri laterale, aşezat pe acoperişul unui edificiu monumental, pe o cupolă, pe un dom etc. pentru a permite pătrunderea aerului şi a luminii.

LANTERNÓU, *lanternouri,* s. n. Porţiune din acoperişul unei hale, a unei săli etc. mai ridicată şi prevăzută cu ferestre numeroase, pentru a permite pătrunderea aerului şi a luminii.

LANŢ, *lanţuri,* s. n. **1.** Şir de verigi (plăci etc.) de obicei metalice unite între ele pentru a forma un tot şi servind pentru a lega ceva, a transmite o mişcare etc. *În lanţuri legat, cutezătorul Nin-Musa intră palid, cu ochii la pămînt.* COŞBUC, P. I 53. *Of! ranele mă dor Şi lanţul rău mă strînge! M-au strîns cumpliţii tare.* BOLLIAC, O. 130. *Acum e legat mai tare Şi de mîni şi de picioare Cu lanţuri şi cu zăvoare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 287. ◇ Fig. (Simbolizînd o legătură puternică) *Moţii sînt legaţi de munţi cu lanţuri trainice, cu neputinţă de rupt.* BOGZA, Ţ. 21. *Iubire şi pace vom face să fie Şi-un singur popor din neamuri o mie, Legat printr-un lanţ înflorit.* TOMA, C. V. 246. (Simbolizînd lipsa de libertate, robia; mai ales la pl.) *Să tremure clasele dominante în faţa unei revoluţii comuniste. Proletarii n-au de pierdut în această revoluţie decît lanţurile. Ei au o lume de cîştigat.* MARX-ENGELS, M. C. 74. [Cînd omul] *a poruncit acestei puteri* [aburului] *să-l poarte pe aripile sale, n-a scuturat el prin aceasta lanţurile timpului?* KOGĂLNICEANU, S. A. 92. ◇ *Cîine de lanţ* = cîine de pază (ţinut legat cu un lanţ). ✦ Instrument format dintr-un şir de vergele groase, cu care se măsoară lungimile pe teren. ✦ Lucrătură simplă, făcută cu croşeta, sub forma unui şir de ochiuri înlănţuite.

2. Lanţ (1) mic (de metal preţios) servind ca podoabă. *Un lanţ de aur scitic, de înfăşurat pe mînă de mai multe ori ca un şirag de mărgele mărunte, e făcut din verigi prinse unele de altele.* STANCU, U.R.S.S. 122.

3. Fig. Serie de elemente identice sau asemănătoare, şir neîntrerupt de fiinte, lucruri, stări etc. *În marginea pădurii începu să se întindă lanţul de trăgători care se tîrau pe brînci în zăpadă.* DUMITRIU, N. 213. *Fluturi mulţi, de multe neamuri, vin în urma lui un lanţ, Toţi cu inime uşoare, toţi şăgalnici şi berbanţi.* EMINESCU, O. I 87. *Un lanţ întins de munţi Cu-ai lor codri deşi, cărunţi Se-nchinau voios în cale.* ALECSANDRI, P. II 109. *Şi d-om arunca privirea peste timpi de la-nceput, Vom vedea un lanţ de chinuri printre care au trecut.* BOLLIAC, O. 113. ◇ Expr. **A se ţine lanţ** = a se succeda (de obicei în număr mare), a urma unul după altul; a se înlănţui. *Domiţian se uita uimit în gura ei, ascultînd cum se ţin lanţ vorbele una după alta.* BASSARABESCU, V. 19. *Începu a-i tinji trebile împărăţiei... ba supuşii lui vor să facă răzmeriţă; ba vitele de pe moşiile lui au călcat hotarul altei împărăţii şi sînt luate de pripas; ba că moartea a dat în ele, şi cîte neajunsuri toate se ţineau lanţ.* ISPIRESCU, L. 394.

4. (Chim.) Şir format din mai mulţi atomi (în special de carbon) legaţi între ei; catenă.

LANŢÉTĂ, *lanţete,* s. f. **1.** Instrument chirurgical avînd o lamă cu două tăişuri foarte ascuţite şi care se foloseşte la vaccinări, incizii etc.

2. Mic instrument de metal cu care se netezesc şi se rectifică formele de turnare în turnătoriile de metal.

LANŢÚG, *lanţuguri,* s. n. **1.** Lănţişor (1). *Ciinii trăgeau de lanţuguri, neliniştiţi.* SADOVEANU, O. III 360. *Un urs legat cu lanţug de-un stîlp.* ALECSANDRI, T. 1296.

2. Lănţişor (2). *Înfăşurîndu-şi în pripă pe după gît lanţugul de aur.* SADOVEANU, O. VII 46.

— Variantă: **lănţúc** (PORUMBACU, P. 63; ARDELEANU, D. 67) s. n.

LAOLÁLTĂ adv. Împreună, la un loc, în comun. *Acum în fruntea pămîntului vom veni noi... vom lucra laolaltă... vom apuca şi noi o pîne bună.* CAMILAR, TEM. 81. *Perii, piepteni, ace de cap, cutiuţe, aşezate laolaltă pe măsuţa de noapte.* STANCU, U.R.S.S. 41. *Îşi vedeau întreaga viaţă şi toate bucuriile amestecate laolaltă.* VLAHUŢĂ, O. A. 109.

LAPARATOMÍE, *laparatomii,* s. f. Operaţie chirurgicală care constă în deschiderea peretelui abdominal.

LAPIDÁ, *lapidez,* vb. I. Tranz. A arunca cu pietre în cineva (ca pedeapsă sau ca răzbunare), a ucide prin lovituri de pietre. (Fig.) *Broaştele semeţe cîntau cu glasuri multe... Părea că lapidează tăcerea nopţii calme O grindină de note zvîrlite în văzduh.* TOPÎRCEANU, B. 37.

LAPIDÁR, -Ă, *lapidari, -e,* adj. **1.** (Despre stil, exprimare) Scurt, concis. V. sobru. *Acolo este tipografu' care, În primul tău poem, Ţi-a mutilat trei strofe lapidare.* TOPÎRCEANU, B. 98. *Patru vorbe lapidare, în cari se închideau tot eul lui.* ANGHEL, PR. 52.

2. (Livresc, despre inscripţii, ornamente) Săpat în piatră.

LÁPIS s. m. Lapislazuli.

LAPISLAZÚLI s. n. Mineral rar de culoare albastră, folosit la confecționarea unor obiecte de artă. *Pe cămin strălucea o pendulă de argint încrestată cu lapislazuli.* ALECSANDRI, O. P. 141.

LAPÓN[1], -Ă, *laponi, -e,* adj. Care se referă la laponi[2], caracteristic laponilor. *Costumul lapon, de sărbătoare, lucrat din piei înflorite cu broderii, emoționează profund.* STANCU, U.R.S.S. 61.

LAPÓN[2], -Ă, *laponi, -e,* s. m. și f. Persoană făcînd parte dintr-o populație care trăiește în regiunile nordice ale Europei, vorbește o limbă fino-ugrică și se ocupă cu pescuitul, vînatul, creșterea renilor.

LÁPOVIȚĂ s. f. Ploaie amestecată cu ninsoare; p. ext. zăpadă amestecată cu apă. *Era o lapoviță afurisită pe drumuri și vîntul hăuia ca un cîine.* PAS, Z. I 176. *Oameni și dobitoace au stătut sub lapoviță pînă în zori de ziuă.* SADOVEANU, F. J. 431. *Pe loc s-a stîrnit un vifor cumplit — cu lapoviță în două.* CREANGĂ, P. 143. *Pe subt atîtea tulpine surpate și în lapoviță înecate... toate cărările se făcuse nevăzute.* ODOBESCU, S. III 182.

LÁPSUS, *lapsusuri,* s. n. Neputință momentană de a-și aduce aminte de un lucru știut; folosirea în vorbire a unui cuvînt în locul altuia, din neatenție sau distracție.

LÁPTE, (2) *lăpturi,* s. n. **1.** Lichid secretat de glandele mamare ale femeii și ale femelelor mamifere, alb sau gălbui, dulceag la gust și nutritiv, constituind hrana sugaciului și a puiului de animal. *Ar fi dorit să-l întrebe... dacă șerpișorii lui de copii s-au săturat vreodată de lapte.* SAHIA, N. 35. *Păzea caprele și oile satului și aducea în fiecare sară lapte și făină lui moș Trifu.* BUJOR, S. 71. *Orzul să mi-l dai fiert în lapte.* ISPIRESCU, L. 3. *Cînd mă uit în fața lui, Parcă-i spuma laptelui.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 37. ◇ Expr. **A băga oile în lapte** v. băga. (Familiar) **A se băga (sau a cădea) ca musca în lapte** v. muscă. **A fi învățat ca mîța la lapte** = a avea obiceiuri rele, năravuri. ◇ *Purcel* (sau *vițel*) *de lapte* = purcel (sau vițel) mic, care nu a fost încă înțărcat. *Lapte de pasăre* = fel de mîncare servit ca desert, preparat din lapte, ouă și zahăr. (Astron.) *Calea laptelui* = calea lactee, v. lactee. ✦ *Lapte dulce. Lapte acru. Lapte prins. Lapte covăsit. Lapte de putină. Lapte acidulat. Lapte pasteurizat. Lapte condensat. Lapte bătut* v. c. ◇ Compuse: **laptele-cîinelui** = plantă erbacee, răspîndită pe locuri necultivate, a cărei tulpină conține un suc lăptos *(Euphorbia Cyparissias). Îndată dădurăm în prund, printre tufe de laptele-cîinelui.* SADOVEANU, N. F. 27; **laptele-cucului** = plantă erbacee, cu flori galbene, a cărei tulpină conține un suc lăptos; este răspîndită prin locuri necultivate *(Euphorbia helioscopia);* alior; **laptele-stîncii** = lăptișor.

2. (Rar, numai la pl.) Diferite feluri de lapte sau de mîncări preparate din (sau cu) lapte. *Rămăsese să îngrijească de rostul casei, colindînd prin culmia în care se pregăteau lăpturile, smîntînurile și unturile.* MACEDONSKI, O. III 140. *Lăpturi, cașcavaluri și unturi... cărnuri și pești proaspeți.* ODOBESCU, S. II 96.

3. Suc albicios, asemănător la aspect cu laptele, care se găsește în unele plante sau fructe ori este preparat din acestea. *Lapte de nuci. Lapte de migdale. Lapte de cocos.* ◇ Expr. (Despre plante, mai ales despre cereale) **A fi în lapte** = (a fi) necopt, crud. *Porumb în lapte.*

4. (În expr.) *Lapte de malț* = malț măcinat și frămîntat cu apă, folosit la fabricarea berii. *Lapte de var* = amestec de var stins și apă, folosit la zugrăvit și în diverse industrii; apă de var. *Lapte de ciment* = amestec de ciment și apă, folosit în lucrările de asfaltare, de construcții, de sonde etc.

LAPȚI s. m. pl. Fiecare din cele două glande reproducătoare ale peștilor masculi; lichidul seminal, de culoare albicioasă, secretat de aceste glande. *Văzu o mreană... o spinteacă, îi scoase măruntaiele. Cînd în loc de lapți, ce să vezi?... un fel de covățea mititică de piatră.* ISPIRESCU, L. 280.

LARG[1], *larguri,* s. n. **1.** Loc deschis care se întinde departe, în toate direcțiile; întindere mare, spațiu nelimitat. *Răsare o zi ca orice zi Pe largurile țării noastre, Cu frămîntări și bucurii, Cu zări ca lacurile-albastre.* DEȘLIU, M. 20. ◇ *Largul văii* = loc unde o vale iese dintre doi munți. *Largul văii gemea sub belșugul greu al sămănăturilor, ce se legănau în valuri verzi.* HOGAȘ, DR. 241. ◇ Loc. adv. **În lung și în larg** v. lung. ◇ Loc. prep. **În largul** (unui loc) = pe toată suprafața unui loc întins. *Vîntul se ogoiase și el, și acu trecea ca un plîns greu numai, în largul cîmpiilor și prin văzduhul umed.* SADOVEANU, O. I 150. *Cînd începu soarele a cumpăni dincolo de amiază, ieșirăm în largul plaiurilor acestui munte mai mărunt decît Goșmanul.* HOGAȘ, M. N. 211. *Ceru-i fără pată cît de slabă în tot largu-i de jur împrejur.* CARAGIALE, O. I 368. ◇ Expr. **A fi** (sau **a se simți**) **la** (în) **largul său** = a fi (sau a se simți) în deplină libertate, nesupărat, nestingherit. *Seara numai, seara Mă simt la largul meu.* COȘBUC, P. I 61. *Văzîndu-se Pepelea acuma la largul său, sări gardul din ogradă și se... duse.* SBIERA, P. 21. *Dragă primăvară, De-ai veni cînd aș vrea eu... Să fiu iar la largul meu.* ALECSANDRI, P. A. 56.

2. (În legătură cu marea) Loc depărtat de țărm. *Toată lumea de pe cheu își îndrepta ochii spre larg.* BART, E. 116. *De fiori încremenește Largul apelor adînci.* COȘBUC, P. I 12. ◇ Loc. adj. **De larg** (despre pescari) = care pescuiește în largul mării. *Departe de tot se zăreau vreo patru-cinci lotci, tot din Danilofca, și dincolo de orizont erau de bună seamă altele: toți pescari de larg risipiți pe acel colț de mare.* DUMITRIU, P. F. 4. ◇ Loc. adv. **În larg** = departe de țărm, pe apă. *La nouă ore bricul Mircea va părăsi portul Sulina, ieșind în larg.* BART, S. M. 13. ◇ Loc. prep. **În largul mării** = într-un loc depărtat de țărm. *În largul mării corabia s-opreste Cînd vîntul nu mai suflă și pînza pe catart Atîrnă ne-nstrunată.* MACEDONSKI, O. I 108.

LARG[2], -Ă, *largi,* adj. **1.** Care ocupă, care cuprinde o suprafață mare; întins, vast, mare. *Și tot vorbind așa, ba una, ba alta, au ieșit afară din oraș... departe, în cîmp larg.* VLAHUȚĂ, O. A. III 15. *Din larg cuprins de multe zări.* COȘBUC, P. I 55. *Pleacă cu pași largi și apăsați.* CARAGIALE, O. III 15. ◇ *Vederi largi* = concepție înaintată, lipsă de prejudecăți. ◇ Expr. (În legătură cu verbe de mișcare) **În** (sau, rar, **la**) **lumea largă** = în lumea mare, în toată lumea, în locuri depărtate, în străinătăți. *Lăsînd... clădirea afumată Din care-n lumea largă pornisem altădată.* MACEDONSKI, O. I 46. *Unde-i vremea ceea, cînd eu cercam un vad Să ies la lumea largă.* EMINESCU, O. I 92. (Adverbial) **A-i fi cuiva larg** = a-i fi cuiva îndemînă, a se simți bine, a avea libertatea de mișcare. *În mijlocul codrului, Unde-i larg voiniculi.* ALECSANDRI, P. P. 98.

2. De dimensiuni mari, (în special) lat. *Poarta era înaltă și largă.* REBREANU, R. I 79. *Pe larga-i frunte începe să se arate încrețituri mărunte.* MACEDONSKI, O. I 259. *Am oprit... cățeii care aveau cap mai mare, bot mai larg.* ODOBESCU, S. III 42. ◇ Fig. *Nuvela e prea scurtă... Cadrul e destul de larg pentru o nuvelă mai mare.* GHEREA, ST. CR. II 144. *Ce vijelie se abătuse peste mintea asta așa de largă și bine înzestrată.* VLAHUȚĂ, O. A. 470. *Fondul literaturii adevărate nu e de loc egoismul, ci altruismul cel mai larg și mai simpatic.* IONESCU-RION, C. 105. ◇ Loc. adv. (În legătură cu verbele «a povesti», «a descrie» etc.) **Pe larg** = în mod amplu, cu o dezvoltare mare, amănunțit. *A descrie pe larg o călătorie.* ▭ *Mai încolo vom vorbi pe larg despre chestia aceasta.* GHEREA, ST. CR. II 62. ◇ (Despre gesturi, mișcări) *Toată lumea îl saluta cu prietenie și la toată lumea răspundea cu un salut larg.* SADOVEANU, P. S. 191. (Adverbial) *Se urcă în trăsură...*

salutînd o dată larg cu pălăria. SADOVEANU, P. S. 178. ✦ (Adverbial, pe lîngă verbe ca «a suna», «a răsuna») Puternic, auzindu-se pînă departe. *Clopotele răsunau larg, cuprinzînd sub larma lor satul.* CAMILAR, N. II 10. *Larg tună lirele Eladei, Plîng sclavi în lanțuri.* TOMA, C. V. 36.

3. (Despre recipiente sau cavități) Cu dimensiunea transversală mare, p. ext. în care încape mult, cuprinzător, încăpător, spațios. *Răsăriră cei patru copii... ținînd în mîinile întinse castroanele largi de tablă.* SAHIA, N. 37. *Căruța mea e largă; poate să încapă într-însa cît de mult.* CREANGĂ, P. 113. *Mii de glasuri slabe încep sub bolta largă Un cînt frumos și dulce.* EMINESCU, O. I 94. ◇ Expr. **Mînă largă,** se spune despre cei darnici, generoși. *Om cu casa deschisă și cu largă mînă.* ISPIRESCU, U. 17. [Romînul] *are mîna largă, deși el este sărac.* ALECSANDRI, T. II 150.

4. (Despre veșminte) De o croială bogată, făcut cu stofă multă, care permite mișcarea liberă a corpului. *Dar n-aș vrea nici stofe cu fir Și cu mărgăritar, Nici largi caftane de vizir.* ALECSANDRI, P. I 148. ◇ Expr. (Rar) A da (ceva) cu **mîneci largi** = a da bucuros, cu plăcere, cu voie bună. *Părinții fetei... au de bucurie că le-a picat un om așa de bun și o dau cu mîneci largi.* CREANGĂ, P. 168.

LARGHÉȚE s. f. Dărnicie, generozitate.

LÁRGO adv. (Indicînd modul de executare a unei bucăți muzicale) Într-un tempo rar de tot; lento. ✦ (Substantivat) Lucrare muzicală executată în acest tempo.

LARI s. m. pl. Nume dat în mitologia romană unor divinități considerate a fi ocrotitoarele casei și familiei. V. penați. *A simbolizat el însuși cu prisos, în forma clasică pe care a dat-o acestui templu elin și latin, care trebuie să fie tendința culturală a țării noastre... și care anume îi sînt zeii lari.* MACEDONSKI, O. IV 127.

LARINGÁL, -Ă, *laringali, -e,* adj. (Despre sunete) Care se articulează, care se formează în laringe.

LARÍNGE s. m. Partea superioară a traheii, formată din cartilaje, la capătul căreia sînt situate coardele vocale; (popular) gîtlej, beregată.

LARINGIÁN, -Ă, *laringieni, -e,* adj. Care ține de laringe, al laringelui. *Ftizie laringiană.*
— Pronunțat: *-gi-an.*

LARINGÍTĂ, *laringite,* s. f. Inflamație a mucoasei laringelui.

LARINGOLÓG, *laringologi,* s. m. Medic specializat în laringologie.

LARINGOLOGÍE s. f. Parte a medicinei care se ocupă cu studiul laringelui și al bolilor lui.

LARINGOSCÓP, *laringoscoape,* s. n. Instrument constînd dintr-o oglindă prevăzută cu coadă lungă, folosit la examinarea laringelui.

LÁRMĂ, (rar) *larme,* s. f. 1. Zgomot mare, gălăgie. *În ograda gospodăriei colective era larmă și forfot.* CAMILAR, TEM. 399. *Se deșteptaseră pe pămătufurile înalte și privighetorile de baltă cu fluierături și larmă.* SADOVEANU, N. F. 61. *Tresar... aud deodat-o larmă P-aproape, colea-n stejeriș; Pun mîna repede pe armă Și iau pădurea-n curmeziș.* IOSIF, P. 66. ◇ (În legătură cu verbul «a face») *Dar ce-ai pățit mă... de te-ai sculat cu noaptea-n cap și faci așa larmă?* CREANGĂ, P. 304. *Singuratece izvoare fac cu valurile larmă.* EMINESCU, O. I 83. *Fă-ți idee de larma ce poate să facă în codru și mai ales în munți vreo două sute de oameni și vreo treizeci de cîini.* BOLINTINEANU, O. 330. ✦ Fig. (Rar) Frămîntare, zbucium. *Versurile curgeau tremurat, unul după altul, dominînd larmele extraordinare din ființa lui.* CAMILAR, N. I 140.

2. (Învechit) Alarmă. *Țara suna de crunte larme.* ALECSANDRI, P. III 327. *Toți oșteni fruntași ce-n larme Au fost în mai multe dăți.* NEGRUZZI, S. II 74.

LÁRMĂT s. n. (Rar) Larmă. *Făcea... larmăt mare, gură.* CONTEMPORANUL, III 163.

LARVÁR, -Ă, *larvari, -e,* adj. Care este în stare de larvă.

LÁRVĂ, *larve,* s. f. 1. Nume dat formei pe care o au la ieșirea din ou, în primul stadiu de dezvoltare, animalele care se dezvoltă cu metamorfoză. *Viermii de mătase sînt larvele unor fluturi de noapte.* ZOOLOGIA 85. *După părăsirea oului, larva se hrănește continuu, corpul ei crește și se dezvoltă.* FAUNA R.P.R. I. I 220. *Tot felul de larve uricioase, viermi păroși, crustacei dezgustători și gîngănii să nu le vezi.* C. PETRESCU, Î. I 14.

2. (Franțuzism rar) Spectru, fantomă. *Printre razele albastre... Se adun-acum... balauri, strigoi, larve.* NEGRUZZI, S. II 121.

LARVICÍD, *larvicide,* s. n. Substanță care ucide larvele.

LASCÍV, -Ă, *lascivi, -e,* adj. (Despre gesturi, cuvinte etc.) Care aține la plăceri senzuale. *Dansurile cu mișcări lascive.* C. PETRESCU, C. V. 310. *Și împăratul milostiv Mi-a dat și de soție Pe fiica lui cu rîs lasciv.* EMINESCU, O. IV 75.

LASTÍC s. n. (Învechit) Stofă de lînă foarte trainică, asemănătoare cu satinul. *Jupîn Hagiul purta pe umeri o scurteică de lastic, galbenă, spălăcită, pătată de untdelemn și picată cu ceară.* DELAVRANCEA, H. TUD. 13. *Cheltuieli, nu șagă, pe mobili nouă cu lastic.* ALECSANDRI, T. I 196.
— Accentuat și: *lástic.*

LÁSTRĂ s. f. (Învechit) Stofă scumpă de lînă. *Au mai gătit-o, după a sa dorință, cu rochia de lastră.* M. I. CARAGIALE, C. 77. *Dulamă de lastră verde.* ODOBESCU, S. I 421. *Veștminturi cu porfiră și lastră.* BUDAI-DELEANU, Ț. 122.

LAȘ, -Ă, *lași, -e,* adj. (Despre oameni și despre caracterul lor) Lipsit de bărbăție și de sentimentul onoarei, fricos, mișel; (despre acțiuni) care dovedește un astfel de caracter. *Îți închipui că ai o armă împotriva mea și-o întrebuințezi într-un mod laș.* BARANGA, I. 189. *Dar lucrul cel mai laș în lume E un bărbat tînguitor.* COȘBUC, P. I 194. *Cei răi sînt totdeauna lași.* BĂLCESCU, O. I 103. ◇ (Substantivat) *Trec peste lașii ce vor să rămînă În lanțuri de cîine.* NECULUȚĂ, Ț. D. 30. *Viața-i datorie grea Și lașii se-ngrozesc de ea. Să aibă tot, cei lași ar vrea, Pe neluptat.* COȘBUC, P. I 151.

LAȘITÁTE, (2) *lașități,* s. f. 1. Faptul de a fi laș; starea celui laș. *O păcătoasă lașitate îl gonește.* VLAHUȚĂ, O. A. III 93. ◇ Fig. *Lașitatea scormonește după argumente și considerente care s-o justifice.* REBREANU, R. II 188.

2. (Concretizat) Faptă de om laș. *Bătrînul Grigorovici nu a îngăduit muncitorilor conduși de el decît o demonstrație de o zi... Despre multe s-a aflat mai tîrziu. Și despre lașități.* PAS, Z. IV 240. *M-ai făcut să săvîrșesc lașități.* C. PETRESCU, Î. II 92. *Domnilor!... vă puneți trei contra unuia. E o lașitate.* ALECSANDRI, T. I 299.

LAT[1], *laturi,* s. n. Partea lată a unui lucru; lățime. *Latul săbiei.* ▭ *Acoperi restul figurei cu latul palmei.* C. PETRESCU, Î. I 3. *Luntre mică el prindea, Latul Dunării trecea.* ALECSANDRI, P. P. 130. ◇ *Un lat de palmă* (sau *de mînă*) = măsură populară de lungime, valorînd cît lățimea unei palme cu degetele lipite; fig. lățime sau distanță mică. *Pe umedele poteci bătute de jivini, ghinda anilor trecuți sta de un lat de palmă.* SADOVEANU, O. I 63. *Cercuri de fier de un lat de mînă și mai bine.* ȘEZ. VIII 66. ◇ Loc. adv. **În lung și în lat** v. lung. (De obicei în legătură cu «de-a lungul») **De-a latul** = în lat, în curmeziș.

LAT[3], **-Ă**, *lați, -te*, adj. Care are o lățime (relativ) mare. *E lung pămîntul, ba e lat.* COȘBUC, P. I 53. *Se încinse... cu o curea lată, coperită cu ținte aurite.* NEGRUZZI, S. I 23. *Frunză lată, frunză-ngustă.* HODOȘ, P. P. 59. ✧ Loc. adj. **Lat în spate** = bine legat, voinic. *Călca mărunt, deși era lat în spate.* CAMIL PETRESCU, U. N. 58. *Aparitia omului acestuia bine legat, lat în spate... inspira hotărîre, încredere.* C. PETRESCU, Î. I 11. ✧ Expr. **A spune vorbe mari și late** = a spune vorbe pompoase, dar fără miez. *V-am adunat pentru ca să vă spun vorbe mari și late, cum n-ați auzit de cînd trăiți.* ALECSANDRI, T. I 259. (Familiar) **A fi lată (rău sau de tot)** = a lua proporții grave, a prezenta un aspect îngrijorător. *Mi se pare că o să fie lată.* PAS, Z. III 212. *Să-ți spun ce am aflat acuma... E lată rău.* CARAGIALE, O. II 204. **A o face lată (rău sau de tot)** = a) a petrece strașnic (cu mîncare, băutură, cîntece etc.); b) a face, fără voie, o poznă, o gafă; a o face de oaie. ✦ (Familiar, despre persoane, în construcții speciale) Întins la pămînt fără simțire; mort. *A intrat abia a doua zi femeia la dînsul. L-a găsit lat.* SADOVEANU, D. P. 120. *Dacă nu era Negoiță s-o apuce-n brațe, cădea lată.* CARAGIALE, O. III 46. *Atît de mult a închinat, încît pe loc a rămas lat.* ALECSANDRI, T. 304. ✧ Expr. **A lăsa (pe cineva) lat** = a bate pe cineva foarte tare, lăsîndu-l în nesimțire. *Dacă-l săcîia vreun vorbăreț, îl izbea de-l lăsa lat.* DUMITRIU, P. F. 63. (Rar) **A fi lat de foame** = a fi foarte flămînd. *De două zile n-am mîncat, sîntem lați de foame.* CONTEMPORANUL, III 927. *De ce-s oile așa late de foame?* SBIERA, P. 9.

LATÉNT, -Ă, *latenți, -te*, adj. Care stă ascuns, nu se arată și nu se manifestă, dar poate oricînd să izbucnească sau să devină activ. *O atitudine energică... ar mai fi înfricoșat pornirile anarhice latente.* REBREANU, R. II 115. *Ca vechiul ceasornic cu muzică, port Cîntare latentă în mine.* TOPÎRCEANU, M. 36. ✧ *Căldură latentă* = cantitate de căldură care nu produce ridicarea temperaturii unui corp, ci schimbarea stării sale de agregare.

LATERÁL, -Ă, *laterali, -e*, adj. **1.** Situat pe una din laturi, pe o parte a unui lucru; depărtat de linia mediană. V. lăturalnic. *Elé ies de pe văile laterale, unde se află cîte o răzleață și foarte arhaică așezare omenească.* BOGZA, C. O. 328. *Locuința lui Anton Mușat nu-l surprinse... O sală și două încăperi laterale.* C. PETRESCU, C. V. 74. *Pe ușile laterale alte fracuri se îmbulzeau înăuntru.* REBREANU, R. I 196. *Cele opt medalioane sculpturale... împlinesc golurile dintre columne, deasupra arcadelor laterale.* ODOBESCU, S. III 73. ✧ *Arie laterală* (sau *periferică*) = zonă situată la periferia teritoriului pe care se vorbește un dialect sau o limbă. *Fenomenele de limbă arhaice se păstrează adesea numai în ariile laterale ale unui teritoriu.* ✦ Fig. Care e secundar, care e departe de problema de bază, de problema principală. *O chestiune laterală.*

2. (Despre consoane și substantivat, f.) (Consoană) articulată prin aplicarea vîrfului limbii pe palatul tare, aerul scurgîndu-se de o parte și de alta a mușchiului lingual. *Consoana «l» e o consoană laterală.*

LÁTEX s. n. Suc lăptos secretat de anumite plante. *Din latexul plantelor de cauciuc se extrage cauciucul.*

LATIFUNDIÁR, -Ă, *latifundiari, -e*, s. m. și f. (În orînduirile bazate pe exploatare) Persoană care posedă întinse domenii agricole, trăind din exploatarea muncii altora. *Ca doi latifundiari, socotesc veniturile de peste zi.* ARDELEANU, D. 15.

— Pronunțat: *-di-ar.*

LATIFÚNDIE s. f. v. **latifundiu.**

LATIFÚNDIU, *latifundii*, s. n. (În orînduirile bazate pe exploatare) Mare proprietate funciară, moșie foarte întinsă, domeniu. *O, ți recunoștea pe toți:... dregători puternici, proprietari de latifundii, politicieni și diplomați.* GALACTION, O. I 312.

— Variantă: **latifúndie** (CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 156, 6/2) s. f.

LATÍN[1], **-Ă**, *latini, -e*, adj. Care se referă la Latium, care provine din acest ținut al Italiei antice, roman; p. ext. care se referă la limba și literatura romanilor. *Constatăm... așa cum era de așteptat, că majoritatea cuvintelor din fondul nostru principal este de origine latină.* GRAUR, F. L. 61. *Înaintea patului o masă murdară al cărei lemn grunzuros de vechime era tăiat cu litere latine și gotice.* EMINESCU, N. 38. *Gramaticii români au ajuns la caos călărind pe gramaticile latine.* RUSSO, S. 54. ✧ *Limba latină* (sau substantivat, f., *latina*) = limba vorbită de romani. *Noi am trăit în lume, latina neștiind.* NEGRUZZI, S. II 177. *Limba latină clasică* v. clasic. *Limba latină populară* (sau, învechit, *vulgară*) v. vulgar.

— Variantă: **létin, -ă** adj.

LATÍN[2], **-Ă**, *latini, -e*, s. m. și f. Persoană care făcea parte din populația de bază a vechiului ținut Latium din Italia.

LATINÉSC, -EÁSCĂ, *latinești*, adj. Care se referă la limba și la literatura romanilor; latin. *Vorbesc ei cu mare dragoste pe limbă latinească.* SADOVEANU, Z. C. 84. *Racle mîndre-mpărătești Purtînd semne latinești.* ALECSANDRI, P. P. 21.

— Variantă: **lătinésc, -eáscă** (TEODORESCU, P. P. 171) adj.

LATINÉȘTE adv. În limba latină. *Titlul era scris și latinește.* EMINESCU, N. 45. *Scrie badea latinește, Cînd cetește, Mă topește.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 27. ✦ (Substantivat) Limba latină. *O babilonie de cuvinte stropșite și smulse din latinește pe care bieții români nu le înțelegea.* RUSSO, S. 42.

— Variantă: **letiuéște** adv.

LATINÍSM. *latinisme*, s. n. **1.** Cuvînt, formă sau construcție sintactică, împrumutate direct sau indirect din limba latină; neologism de origine latină.

2. Tendință a unor lingviști români (din secolul al XVIII-lea și al XIX-lea) de a exagera caracterul latin al limbii noastre, prin eliminarea cuvintelor nelatine și modificarea formei cuvintelor de origine latină pentru a le face să fie mai apropiate de forma originară. *Latinismul îneca spiritele; neologismul ținea loc de talent; iscodirea de cuvinte era geniul!* RUSSO, O. 55.

LATINÍST, -Ă, *latiniști, -ste*, s. m. și f. **1.** Persoană care cunoaște bine limba și literatura latină, precum și antichitatea romană; specialist în filologia latină. *Mulți dintre cronicarii români au fost buni latiniști.*

2. Adept al latinismului (**2**). [Russo, Alecsandri, Negruzzi, Alexandrescu și Bălcescu] *au stăvilit prin însăși opera lor încercările latiniștilor de a feréca limba în tipare nefirești, neviabile.* L. ROM. 1953, nr. 2, 39. ✧ (Adjectival) *Bălcescu, care ascultase zîmbind, cu ochii aiurea toată discuția, îl tachină și el pe dascălul latinist.* CAMIL PETRESCU, O. II 55. (Expr.) *Curent latinist* (sau *școală latinistă*) = curent reprezentat de adepții latinismului. *În sec. al XVIII-lea mai mulți istorici români din Transilvania au creat așa-numita școală latinistă.* IST. R.P.R. 3.

LATINITÁTE s. f. Faptul de a avea origine latină sau caracter latin. ✦ Nume dat culturii și civilizației latine. *Latinitatea tîrzie.*

LATINIZÁ, *latinizez*, vb. I. Tranz. A introduce pe cale savantă cuvinte latine într-o limbă și a modifica forma cuvintelor de origine latină pentru a le face să fie mai apropiate de forma originară. (Absol.) *Românii*

de dincolo de Carpați, deși în mare parte latinizau, suferiseră o înrîurire... germană. MACEDONSKI, O. IV 121.

LATINIZÁNT, -Ă, *latinizanți, -te,* adj. Care urmărește latinizarea limbii, care lucrează în acest scop. *Marea majoritate a gramaticilor noastre din secolul al XIX-lea au mers pe această linie latinizantă și etimologistă.* L. ROM. 1953, nr. 2, 6.

LATINIZÁRE s. f. Acțiunea de a latiniza. *Sistema de latinizare totală a limbii romînești.* ODOBESCU, S. II 337.

LATITÚDINE, *latitudini,* s. f. **1.** Distanța unghiulară față de ecuator a unui punct oarecare de pe glob, măsurată pe meridianul care trece prin acest punct și exprimată în grade, minute și secunde. *La Singapor... 0,10 grade latitudine nordică.* SEBASTIAN, T. 31.

2. Fig. Libertate de acțiune, posibilitate de a lucra după voie. *Menținînd și dezvoltînd pe de o parte gimnaziile, iară pe de altă parte lăsînd toată latitudinea pentru crearea de școale reale...* ODOBESCU, S. II 61.

LATRÎNĂ, *latrine,* s. f. Closet fără canalizare.

LÁTURĂ, *laturi* și (în expresii și locuțiuni) *lături,* s. f. **1.** Parte laterală a unui obiect. *Ieși din cameră în antreu, apoi pe ușa ce da într-o latură a casei.* DUMITRIU, N. 104. *Și-n două laturi templul deschise-a lui portale.* EMINESCU, O. I 98. *Sus bat laturile, Jos pică negurele* (Ceiul). GOROVEI, C. 64. ✧ Fiecare din cele două părți laterale ale corpului, în dreptul coastelor. *Se așezase într-o latură, mai mult cu spatele.* SADOVEANU, B. 230. ✧ Parte, direcție. *Doar dacă l-or fi pălit dintr-o latură prieteni pe furiș.* SADOVEANU, B. 123. ✧ Loc. adv. (Mai ales în legătură cu verbe de mișcare sau cu construcții care exprimă mișcarea) **În lături** (rar **în laturi**) = la o parte, într-o parte. *Doctorul făcu un salt în laturi și dădu peste o movilă.* SADOVEANU, P. M. 300. *O fîntînă... cu un capac deschis în lături.* CREANGĂ, P. 204. *Dă-mi-i mie ochii negri... nu privi cu ei în laturi.* EMINESCU, O. I 155. *Murgu-i sprinten da-n lături sforăind.* ALECSANDRI, P. III 282. (În amenințări) *În lături, venetici!* COȘBUC, P. I 209. **Pe lături** = într-o parte și în alta. *Aruncau priviri pe lături să nu-i zărească cineva.* POPA, V. 333. **Pe de lături** = pe lîngă, fig. pe ocolite, indirect. *Proprietarul viei îi plătea bine, dar le mai pica și pe de lături cîștig.* DUMITRIU, N. 259. *Oaptă a trecut pe de lături, luîndu-i înainte.* SAHIA, N. 97. *Măi copii! cum vreți să spun... de-a dreptul? ori pe de lături?* ALECSANDRI, T. I 95. ✧ Loc. prep. **Pe de lăturile** = pe marginile. *Pe de lăturile curții* [vezi] *grajdul și odăile pentru slugi.* PAS, L. I 83. ✧ Expr. **A nu se da în lături** = a nu ezita, a nu se codi (de la o acțiune urîtă). *Dacă a venit vremea de jertfă, apoi cît m-ajunge partea, nu mă dau în lături.* CARAGIALE, O. II 85. *Nici de asta nu te-ai da în lături.* CREANGĂ, P. 166.

2. Aspect sub care se poate prezenta un lucru. *Trebuie să vă arăt o latură foarte serioasă a acestei probleme, pe care voi n-o cunoașteți.* BARANGA, I. 198.

3. (Învechit și popular) Porțiune lăturalnică, bucată de la marginea unei întinderi de pămînt, a unui ținut. *Venea-ncetișor, Șchiopătînd, schelălăind, Laturile cam țiind, Dolca, haita cea bătrînă, Ce știa rîndul la stînă.* ALECSANDRI, P. P. 55.

4. Fiecare din semidreptele care formează un unghi sau din liniile care mărginesc o figură geometrică. *Se miră Filip de precizia cu care erau indicate cifrele pe laturile triunghiului.* GALAN, B I 268.

— Variantă: **lături** (SADOVEANU, B. 106) s. f.

LÁTURE s. f. v. latură.

LAȚ[1] s. n. v. leat.

LAȚ[2], *lațuri,* s. n. **1.** Nod larg la capătul unei sfori, întocmit în așa fel ca să se poată strînge în jurul unui punct fix. *Luam paserea însîngerată, o aninam în lațurile torbei.* SADOVEANU, O. I 361. *Laț pe git îi potrivea.* TEODORESCU, P. P. 540. *Să-l omoare, Cu laț de șpînzurătoare.* ALECSANDRI, P. P. 136.

2. Ochi de sfoară, de sîrmă etc. cu care se prind păsări și animale mici. V. cursă. *Vina...păsărelele cu lațul.* ISPIRESCU, L. 123. *Vînătoru-ntinde-n cring La păsărele lațul.* EMINESCU, O. I 174. ✧ Expr. **A întinde cuiva lațul** sau **un laț** v. întinde.

LÂȚE s. f. pl. Șuvițe de lînă netoarse și nepieptănate: p. ext. (la om) șuvițe de păr care atîrnă în mod dezordonat. *Cojoc cu lațele în afară.* ▭ *Un grăunte de om, cu... pălărie pleoștită peste lațele bălții din cap.* POPA, V. 44.

LAUDÁNUM s. n. Substanță extrasă din opiu, folosită ca medicament.

LÁUDĂ, *laude,* s. f. Prețuire exprimată prin cuvinte a unui lucru, a unei persoane sau a faptelor și meritelor ei; cuvinte prin care se exprimă această prețuire, elogiu. *Să fiu răsplătit... prin laude meritate.* ODOBESCU, S. III 10. *Un glas unanim de laudă umplu toată sala.* ALECSANDRI, O. P. 10. *Pentru ca să dea o afițare mai vie acestor laude silite, defăimau... petrecerile holteiei.* NEGRUZZI, S. I 75. *Lauda de sine nu miroase bine.* ✧ Mărire, slavă, cinste, glorie. *Laudă, laudă pumnului strîns. Glorie celor ce merg către mîine.* TULBURE, V. R. 28. *Laudă poporului ce a știut să dobîndească drepturile Patriei.* BOLINTINEANU, O. 247.

— Pronunțat: *la-u-.*

LÁUR, *lauri,* s. m. **1.** Dafin. *Din insule bogate cu mari grădini de laur, Lebede argintoase aripele-ntinzînd Veneau sfîșiind apa la luntrea lui de aur Și se-nhămau la dînsa și o trăgeau cîntînd.* EMINESCU, O. IV 169. *Fata coboară voioasă din laur, Aleargă prin flori.* BOLINTINEANU, O. 83. *Trebuie să ne mulțămim numai cu ghirlandele de flori roșii ce culegem de pe crengile laurilor.* ALECSANDRI, O. P. 346. ✧ (La pl.) Frunzele dafinului (cu care odinioară se încununau eroii, poeții sau oratorii); fig. glorie, victorie, biruință. *Laurii voiau să-i smulgă de pe fruntea ta de fier.* EMINESCU, O. I 247. *Avuși tu zile mîndre cînd fruntea ta curată De laurii măririi lucit-a-ncununată.* BOLINTINEANU, O. 119. *Iar tu, nour de rodire, Fă să crească-n sînul său, Cu verzi lauri de mărire, Floarea sufletului meu!* ALECSANDRI, P. A. 87. ✧ Expr. **A culege lauri** = a avea succese, a deveni celebru. *Poezia mea... culege toți laurii roșii în lupte.* TULBURE, V. R. 7. **A se culca pe lauri** = a se mulțumi cu succesele obținute și a nu duce activitatea sau lupta mai departe.

2. Plantă veninoasă cu miros neplăcut, cu flori mari albe și cu fructul o capsulă țepoasă cu semințe negre *(Datura stramonium);* ciumăfaie. *Printre ciulini și tufe de laur, se iscau cînd și cînd vîrtejuri scurte de praf negru, lipicios.* GALAN, B. I 300. ✧ Expr. (În fraze interogative sau exclamative) **Am** (sau **doar n-am**) **mîncat laur(i)** (ca să fac sau să fi făcut una ca asta), spune cel care respinge cu hotărîre sau indignare o acuzație, o rugăminte, o sarcină. *Da ce? am mîncat laur, ca să mă ostenesc eu cu tine?* ISPIRESCU, L. 349.

— Pl. și: (s. n., învechit) *laure* (ODOBESCU, S. I 306).

LAUREÁT, -Ă, *laureați, -te,* s. m. și f. Persoană care a obținut un premiu acordat ca o apreciere și o recunoaștere oficială a meritelor sale remarcabile în domeniul științei, al literaturii, al artei etc. *Peste 3500 femei au fost decorate cu ordine și medalii, 21 femei sînt laureate ale premiului de stat.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2913.

— Pronunțat: *la-u-re-at.*

LAVÁBIL, -Ă, *lavabili, -e,* adj. (Despre ţesături) Care se poate spăla fără a-şi pierde calităţile. *Mătase lavabilă.*

LAVABÓU, *lavabouri,* s. n. Încăpere în cămine, internate etc., în care se află o serie de chiuvete şi alte instalaţii sanitare şi care serveşte ca spălător comun. *Trebuia să fii cu ochii pe ceas... să fugi înapoi şi s-o ţii* [lista de mîncare] *sub nasul şefului de lavabou.* PAS, Z. I 269. ✦ Mobilă prevăzută cu cele necesare pentru toaletă. *Odaia din fund, cu două ferestruici spre curte, un pat de tablă, un lavabou, o masă rotundă... era a lui Titu.* REBREANU, R. I 27. ✦ (Rar) Chiuvetă.

LAVALIÉRĂ, *lavaliere,* s. f. Cravată care se înnoadă în formă de fundă, lăsîndu-se să-i atîrne în jos capetele. *Lavaliera vînătă... îi acoperea gulerul tare şi înalt.* REBREANU, R. I 18. *O lavalieră... ca un fluture de doliu îi flutura veşnic pe piept.* ANGHEL, PR. 143.

— Pronunţat: *-li-e-.*

LAVÁNDĂ, *lavande,* s. f. (Adesea în expr. *Apă de lavandă*) Parfum extras din planta numită levănţică. *Grigore... s-a prezentat ferchezuit la Frizeria modernă, mirosind a apă de lavandă.* C. PETRESCU, O. P. II 119.

LAVÁNT s. m. (Învechit) Levănţică. *Iată zambile... lavant, lăcrimioare.* NEGRUZZI, S. I 97.

LÁVĂ s. f. Masă minerală în stare lichidă incandescentă, revărsată la suprafaţa pămîntului de către un vulcan în timpul erupţiei şi care, prin răcire, dă naştere la diverse roci vulcanice. *În interiorul acestor munţi vulcanici... s-au aşezat unul peste altul straturile de lavă fierbinte, incandescentă.* BOGZA, Ţ. 10. *În dreapta, pe-ntuneric, se-nalţ-un negru munte, Vulcanul bătrîn Etna cu lava stinsă-n frunte.* ALECSANDRI, P. III 74. ✧ (Poetic) *Sînt lava care arde şi omoară.* NECULUŢĂ, Ţ. D. 24. ✦ Fig. Masă metalică topită, arzătoare. *S-au întins grabnic grinzi şi scări de lemn peste lava arzătoare* [de metal]. SAHIA, N. 34. *Sfărmaţi palate, temple, ce crimele ascund, Zvîrliţi statui de tirani în foc, să curgă lavă.* EMINESCU, O. I 60.

LAVÍNĂ, *lavine,* s. f. Masă mare de zăpadă care se desprinde din munţi şi se prăbuşeşte la vale; avalanşă.

LÁVIŢĂ, *laviţe,* s. f. Scîndură lată fixată pe ţăruşi servind, mai ales în casele ţărăneşti, ca bancă pentru a şedea (uneori şi ca pat). *Mama Catrina, cu faţa în jos pe laviţa din casă, plîngea înăbuşit.* BUJOR, S. 47. *Toată lungimea păretelui din fund.. era prinsă de o laviţă îngustă.* HOGAŞ, M. N. 78. *Acasă, îl aşază frumos pe laviţa aşternută c-un lăvicer curat.* VLAHUŢĂ, N. 10. ✦ Bancă fixată afară, mai ales lîngă poarta caselor ţărăneşti. *Pe laviţa de lîngă poarta ogrăzii... plutonierul Boiangiu şedea de vorbă cu perceptorul Constantin Bîrzotescu.* REBREANU, R. I 141. *Era o zi caldă din iulie şi numai noi amîndoi stăteam pe o laviţă.* VLAHUŢĂ, O. A. 147. *Adineaori şedea pe laviţa de la poartă.* CARAGIALE, O. I 61. ✦ (Rar) Scîndură pe care se şade într-o sanie. *Se urcară într-o sanie de noapte, mai sărăcăcioasă... pe a cărei laviţă îngustă era aşternută o pătură.* CAMIL PETRESCU, O. I 487.

— Pl. şi: *lăviţi* (GOLESCU, Î. 42). — Variante: **láiţă,** *láiţe* şi *láiţi* (SADOVEANU, O. VII 65, EMINESCU, N. 21, ŞEZ. I 78), s. f., **láiţ** (COŞBUC, P. II 203) s. n.

LAVOÁR, *lavoare,* s. n. Mobilă de toaletă, pe care se află lighean, cană şi alte obiecte necesare pentru spălat. *În toată casa un pat, un divan, un lavoar de tablă.* GALAN, B. I 263. *Raza* [lunei]... *Luminează un lavoar Cu flacoane scumpe.* TOPÎRCEANU, P. O. 100. *Acelaşi lavoar de fier, cu ligheanul şi ibricul de tuci smălţuit.* VLAHUŢĂ, O. A. III 18.

— Pronunţat: *-voar.*

LÁVRĂ, *lavre,* s. f. (Rar) Mănăstire mare unde călugării locuiesc în chilii, construite la distanţă unele de altele, ceea ce dă aşezării aspectul unui sat. *Călugări din toate lavrele creştinătăţii... au trecut pe aici.* GALACTION, O. I 221. *Astăzi această lavră nutreşte la o mie cinci sute monahi.* NEGRUZZI, S. I 214.

LAXATÍV, -Ă, *laxativi, -e,* adj. (Despre medicamente şi alimente) Care posedă proprietăţi purgative. *Ceai laxativ.* ✧ (Substantivat, n.) *A luat un laxativ.*

LÁZ, *lazuri,* s. n. (Regional) Teren de curînd despădurit, transformat în loc arabil sau în păşune (v. curătură, runc); cîmp cultivat sau acoperit cu iarbă. *Eu mergeam la plug în laz, Şi cînd trec, Lina s-ascunde, Parcă nici nu m-a văzut.* COŞBUC, P. I 49. *Mă dusei cu coasa-n laz, Cosii iarbă şi năzaz, Să pui mîndrii pe obraz.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 150.

LAZARÉT, *lazarete* şi *lazareturi,* s. n. (Rar) Adăpost izolat pentru persoane presupuse a fi contaminate de o boală contagioasă. *Ştii ceva de bărbatul tău, Petro? — E-n lazaret, la Corabia... — Dar tu, Mărgărito?... — Al meu e-n lazaret la Zimnicea.* STANCU, D. 216. ✦ (Neobişnuit) Infirmerie. *Du-te la lazaret, să-ţi dea picături! ţi porunci el.* SLAVICI, O. I 316.

— Variantă: (învechit) **lăzărét** (GHICA, S. 25) s. n.

LAZURÍT s. n. Lapislazuli.

LĂBĂDUÍ, *lăbăduiesc,* vb. IV. Intranz. (Regional) A trăi, a vieţui, a locui. *La marginea unei mări lăbăduia odată un moş pescar.* ŞEZ. VI 139.

LĂBĂRŢÁ, *lăbărţez,* vb. I. Refl. A se lărgi, a se desface, a se întinde neregulat, a se deforma. *Haina s-a lăbărţat.* ▭ *Detaşamentele s-au lăbărţat... soldaţii nu mai păstrau rîndul.* PAS, Z. III 54. ✧ Fig. *Consfătuirea se înmuia şi se lăbărţa.* REBREANU, R. I 135. ✧ Tranz. *Oraşul îşi lăbărţa sub deal deşirările lui de uliţi.* MACEDONSKI, O. III 48. *Atunci nucul se-ntristează, Ramurile-şi crăcăneză. Spre pămînt le lăbărţează.* ŞEZ. VII 44.

LĂBĂRŢÁRE, *lăbărţări,* s. f. Faptul de a se lăbărţa; lărgire, umflare.

LĂBĂRŢÁT, -Ă, *lăbărţaţi, -te,* adj. **1.** (Despre obiecte de îmbrăcăminte) Care şi-a stricat forma, care s-a lărgit prea mult. V. deformat. *Unul cu haine roase şi lăbărţate.* PAS, Z. I 151. ✧ Fig. *Alt căruţaş, unul voinic, lăbărţat din picioare ca un răţoi* CAMILAR, N. II 321. *Purta îmbrăcămintea de paiaţă, Pe-un trup de broască, slab şi lăbărţat.* LESNEA, I. 46. ✧ (Substantivat) *Braţe voinice îl ţineau zdravăn şi lăbărţatul răcnea.* CAMILAR, N. II 321. ✧ (Despre scris) Cu litere late, nelegate, prea distanţate. (Adverbial) *În cîteva locuri, mîini fricoase au tras desenuri în fugă: un nas, sub care scrie lăbărţat «nasul lui Procopie».* BASSARABESCU, S. N. 101.

2. Fig. (Despre gesturi) Lipsit de vigoare, moale, neprecizat. *Un gest lăbărţat al mîinii, ca o făgăduială pentru viitor.* ARDELEANU, D. 34. ✦ (Despre stil) Lipsit de concizitune, cu dezvoltări prea mari, umflat. ✦ (Despre felul de a vorbi) Rar, tărăgănat. *Glasul muzical, răsfăţat, puţin cam lăbărţat al Zoei lăsă un ecou îndelung în tăcere.* DUMITRIU, N. 107.

LĂBOÁIE, *lăboaie,* s. f. Augmentativ al lui labă; labă mare; mînă grosolană. *Şi-şi ridică lăboaiele pînă în dreptul ochilor.* CAMILAR, N. I 180.

LĂBUŢĂ, *lăbuţe,* s. f. Diminutiv al lui labă. [Veverita] *în două lăbuţe, îşi netezi mustăţile.* C. PETRESCU, R. DR. 93. *O lebădă şi cîteva maimuţe Înconjurau dihania nerodă Ce se lăsase moale pe lăbuţe.* TOPÎRCEANU, B. 97. *Citeodată îl lua în lăbuţele lui dinainte.* ISPIRESCU, L. 286.

LĂCĂŞ s. n. v. locaş.

LĂCÁT s. n. v. lăcăt.

LĂCĂTĂ s. f. v. lăcăt.

LĂCĂRÁIE s. f. v. **ăcărie.**

LĂCĂRÍE s. f. Cantitate mare de apă care acoperă o cîmpie în urma ploilor, a inundațiilor; apă multă vărsată pe jos în casă; apăraie. ✧ Expr. A (se) face lăcărie = a (se) vărsa multă apă, care acoperă duşumeaua.
— Variantă: **lăcăráie** s. f.

LĂCĂRÎT s. n. Procedeu de extragere a țițeiului cu ajutorul unei linguri cilindrice, folosit la anumite sonde nu prea adînci.

LĂCĂTÓI, *lăcătoaie,* s. n. Augmentativ al lui lacăt; lacăt mare. *Cumpără... două belciuge şi un lăcătoi zdravăn.* CREANGĂ, P. 321.

LĂCĂTUÍ, *lăcătuiesc,* vb. IV. Tranz. (Rar) A încuia cu lacătul. *Notarul şi-a lăcătuit prin dulapuri dosarele.* GALAN, B. I 174. *O magazie lungă... cu porțile mari şi grele, lăcătuite.* ARDELEANU, D. 102.

LĂCĂTÚŞ, *lăcătuşi,* s. m. Meşter fierar sau mecanic care face sau repară lacăte, broaşte, încuietori, chei etc. *Pune p-un lăcătuş singur într-o pivniță şi zi-i să-ți facă o încuietoare.* NEGRUZZI, S. III 406. ✦ Lucrător calificat care efectuează operații de asamblare sau de ajustare a pieselor metalice.

LĂCĂTUŞĂRÍE, *lăcătuşării,* s. f. **1.** Meseria lăcătuşului; operațiile efectuate de acesta.
2. Atelier în care se lucrează la asamblarea sau ajustarea pieselor mecanice cu unelte portabile.

LĂCĂȚÉL, *lăcățele,* s. n. Diminutiv al lui lacăt. *Lăcățelul atîrna.* PĂSCULESCU, L. P. 198.

LĂCOMÍ, *lăcomesc,* vb. IV. Intranz. şi refl. (Urmat de determinări introduse prin prep. «la» sau de propoziții secundare cu verbul la conjunctiv) A pofti cu lăcomie, a rîvni la ceea ce aparține altuia, ă jindui. *Nu vă mai mulțumiți cu ce v-a dat dumnezeu şi vă lăcomiți la averea altora!* REBREANU, R. I 271. *Strîmbătatea care se lăcomeşte la bunul altuia.* RUSSO, O. 28. *Lăcomit-am, lăcomit, Lăcomit la şase boi.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 181.

LĂCOMÍE, *lăcomii,* s. f. Poftă mare de a mînca sau de a bea mult (v. nesat); fig. rîvnă necumpătată de cîştig, de avere (v. aviditate, cupiditate). *Cel mai elementar simț de delicatețe sufletească ar fi trebuit să şoptească regelui că lăcomia de bani are şi ea o limită.* COCEA, P. 43. *Lăcomia pierde omenia.* ✧ Loc. adv. **Cu lăcomie** = lacom. *Eu şi corsicanul am îmbucat cu lăcomie de lup.* BART, E. 279. *Ospăta dintr-însele cu lăcomie.* CREANGĂ, P. 245. *Înghite cu lăcomie.* CONACHI, P. 278. **Din lăcomie** = îndemnat, mînat de lăcomie.

LĂCOMÍT, -Ă, *lăcomiți, -te,* adj. (Rar) Lacom, hrăpăreț, profitor. *Lacrimile lor ar fi fost în stare să nască altă pădure, Dacă nu se găseau hoți lăcomiți şi p-astea să le fure.* VINTILĂ, O. 26.

LĂCOMÓS, -OÁSĂ, *lăcomoşi, -oase,* adj. Lacom, avid, dornic. *Mînă-ți, bade, boii bine, Nu ținea ochii la mine; Ochii mei îs lăcomoşi, După voinicei frumoşi.* HODOŞ, P. P. 185.

LĂCOVÍŞTE, *lăcoviști,* s. f. (Regi nal) Loc apătos; mocirlă, mlaştină. *Lăcoviştele de coastă sînt lăcoviști care se formează sub influența apelor din pînzele subterane.* PROBL. GEOGR. I 146. *Cînd ajunse la o lăcoviște... el înnămoli calul.* ISPIRESCU, L. 169.
— Variantă: **lăcoviște** (ISPIRESCU, L. 214) s. f.

LĂCRĂMÁ vb. I v. **lăcrima.**

LĂCRĂMĂTÓR, -OÁRE adj. v. **lăcrimător.**

LĂCRĂMIOÁRĂ s. f. v. **lăcrimioară.**

LĂCRĂMÓS, -OÁSĂ, *lăcrămoşi, -oase,* adj. **1.** Plin de lacrimi, din care picură lacrimi; înlăcrimat. *Întoarse niște ochi lăcrămoşi.* ISPIRESCU, L. 241. *Aşa că, închipuindu-ți lăcrămoasele ei gene, Ți-ar părea mai mîndră decît Venus Anadiomene.* EMINESCU, O. I 160. ✧ Fig. *Înfiptă în colacul împletit, pilpîia o luminare lăcrămoasă de ceară.* V. ROM. februarie 1952, 99.
2. Care plînge uşor. *Veniți... Şi voi, lăcrămoase babe slabe, Şi voi, moşnegi blînzi!* TOMA, C. V. 219. ✧ (Adverbial) *Scîncind într-una peltic şi lăcrimos... începu să se ridice.* GALAN, Z. R. 215.
3. Fig. Care face pe cineva să plîngă, care produce lacrimi, jalnic, de plîns. *Văzură priveliştea lăcrămoasă şi fură privitori ai nenorocitei bătălii.* BĂLCESCU, O. II 335.
— Variantă: **lăcrimós, -oásă** (C. PETRESCU, Î. II 188) adj.

LĂCRIMÁ, *lăcrimez,* vb. I. Intranz. **1.** (Despre om) A vărsa lacrimi, a plînge. *Se despărți de calul ei, lăcrimînd.* ISPIRESCU, L. 22. *A plecat ochii în jos şi a început a lăcrima.* CREANGĂ, P. 99. *Gheneralul... au şi lăcrimat de bucurie.* ODOBESCU, S. I 270. *Dacă-i întîlni Măicuță bătrînă, Cu brîul de lînă, Din ochi lăcrimînd.* ALECSANDRI, P. P. 2. ✧ Fig. *Safire pe ceruri lăcrimează.* MACEDONSKI, O. I 153. ✧ Tranz. (Rar) *Nu-ți mai lăcrima ochii.* ALECSANDRI, P. P. 234.
2. (Despre ochi) A produce lacrimi (ca urmare a unei stări bolnăvicioase). *Îmi lăcrimează ochii.*
— Variantă: **lăcrămá** (BART, E. 45, SAHIA, N. 24, EMINESCU, N. 12) vb. I.

LĂCRIMÁR, *lăcrimare,* s. n. Ciubuc aşezat la cornişa unui acoperiş, pentru a împiedica prelingerea apelor de ploaie; piesă de lemn ori de metal fixată la cerceveaua uşilor şi ferestrelor în acelaşi scop.

LĂCRIMÁT, -Ă, *lăcrimați, -te,* adj. Udat, scăldat în lacrimi, plin de lacrimi; înlăcrimat. *Fata umbla mai adesea razna prin păduri şi prin livezi cu fruntea înnorată, cu fața lăcrimată.* ODOBESCU, S. III 205. *Ah! zise Zoe, întorcîndu-şi lăcrimații ochi spre el.* NEGRUZZI, S. I 18.

LĂCRIMĂTÓR, -OÁRE, *lăcrimători, -oare,* adj. (Rar; şi în forma *lăcrămător*) Care lăcrimează, plînge; întristat, trist, jalnic. *Să-l fi văzut cum mă privea cu ochi lăcrimători!* NEGRUZZI, S. I 62. ✧ *Răchită lăcrămătoare* = salcie plîngătoare, v. plîngător. *Voi afla inimi îndrăgostite, Iar în răchite lăcrămătoare Poeți cu harpe dezmierdătoare.* MACEDONSKI, O. I 21.
— Variantă: **lăcrămătór, -oáre** adj.

LĂCRIMIOÁRĂ, *lăcrimioare,* s. f. **1.** Diminutiv al lui lacrimă. *Şi mi-o spală-n lăcrimioare.* ŞEZ. IX 59.
2. (Mai ales la pl.) Mică plantă erbacee din familia liliaceelor, cu flori albe, mici, în formă de clopoței şi foarte mirositoare *(Convallaria majalis);* mărgăritar. *Primeşte... aceste lăcrimioare, Ca un răsunet dulce de-a noastre dulci iubiri!* ALECSANDRI, P. I 121. *Iată zambile... lăcrimioare.* NEGRUZZI, S. I 97. *Frunză verde lăcrimioară, Am avut o surioară, Iubitoare.* HODOŞ, P. P. 105.
— Pronunțat: *-mioa-.* — Variantă: **lăcrămioáră** (BOLINTINEANU, O. 48) s. f.

LĂCRIMÓS, -OÁSĂ adj. v. **lăcrămos.**

LĂCUÍ, *lăcuiesc,* vb. IV. Tranz. A vopsi cu lac. *Alții îl cară* [materialul] *mai departe, pentru a fi turnat în tipare, modelat, uscat, lăcuit.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2758.

LĂCUÍNȚĂ s. f. v. **locuință.**

LĂCUÍT, -Ă, *lăcuiți, -te,* adj. Vopsit cu lac, acoperit cu un strat de lac. *Pe masa dreptunghiulară... erau cupele de tot felul din care nu se bea şi o tavă de lemn lăcuit, roşie, pe care erau în permanență două chisele de cleştar.* CAMIL PETRESCU, O. II 216.

LĂCUITÓR[1] s. m. v. locuitor.

LĂCUITÓR[2], *lăcuitori*, s. m. Lucrător care se ocupă cu lăcuirea.

LĂCÚSTĂ, *lăcuste*, s. f. Insectă din ordinul ortopterelor, cu picioarele dinapoi lungi, unele specii migratoare *(Locusta migratoria)* aducînd pagube semănăturilor. *În ierburi sfîrîitul uscat al lăcustelor se înviorează.* C. PETRESCU, S. 42. *Albinele fierb; lăcuste, greieri saltă; Ţinţarii se bat; fug fluturi albi departe.* IOSIF, P. 35. *Seceta şi lăcustele potopiseră toate semănăturile.* NEGRUZZI, S. I 292.

— Variantă: locústă (ODOBESCU, S. III 195) s. f.

LĂDÍŢĂ, *lădiţe*, s. f. Diminutiv al lui ladă. *Papagalul alb şi roşu de pe lădiţa caterincei i-a amintit papagalul verde al Laurei.* C. PETRESCU, Î. II 122. *Fura tingirile cu bucate... şi le ascundea în lădiţa trăsurii.* GHICA, S. 76. *Cearcă nencetat să vadă... de sînt la locul lor lădiţa, portofoliul şi sipetele toate.* NEGRUZZI, S. II 209.

LĂDÓI, *lădoaie*, s. n. Ladă mare (în care se păstrează de obicei cereale). *Gospodarul, venind de pe-afară, cerceteză lădoiul cu grîu din tindă.* CAMILAR, TEM. 50. *Tu, nespălatule, ce şezi pe lădoi?* ŞEZ. VII 90.

LĂFĂI, *lăfăiesc* şi *lăfăi*, vb. IV. Refl. A sta comod, a-şi întinde corpul în voie fără a se sinchisi de alţii, p. ext. a trăi în belşug, a petrece în voie, a huzuri, a se desfăta. *Voi să vă lăfăiţi şi să huzuriţi de căldură, iară eu să crap de frig.* CREANGĂ, P. 252. *Avea... ograda încăpătoare în care se lăfăiau sumedenie de gobăi.* CONTEMPORANUL, V 97. ◇ Fig. *Nemaisfiindu-se să-şi lase bucuria să i se lăfăie pe faţa lucie de năduşeală, arătă într-acolo cu amîndouă mîinile.* GALAN, Z. R. 213.

LĂFĂÍRE s. f. Acţiunea de a se lăfăi; trai bun, desfătare. *Cît stă cioara-n par, atîta are să dureze lăfăirea voastră.* CAMILAR, N. II 100.

LĂIBĂRÁŞ, *lăibăraşe*, s. n. Diminutiv al lui laibăr (1). (Atestat în forma *laibăraş*) *Ce mi-e boala din oraş? Camfor am sub laibăraş.* BANUŞ, B. 29.

— Variantă: laibăráş s. n.

LĂICÉR, *lăicere*, s. n. (Mold.) Scoarţă îngustă de lînă colorată, ţesută cu dungi sau alesături, cu care se împodobesc la ţară lavicele şi pereţii. *Şoprul... avea acum pardoseală de lăicere peste pereţii de stuf dinspre răsărit şi miazănoapte.* SADOVEANU, P. M. 253. *Întinse lăicer nou pe laviţă.* C. PETRESCU, Î. II 161. *Lînuri boite fel de fel pentru scoarţe şi lăicere.* CREANGĂ, A. 57. *Jos, pe iarbă, stau întinse lăicere înflorite.* BELDICEANU, P. 53.

— Pronunţat: *lă-i-*. — Variantă: lăvicér (ANGHELIOSIF, C. M. I 14, VLAHUŢĂ, N. 10) s. n.

LĂICIOÁRĂ, *lăicioare*, s. f. Diminutiv al lui laiţă. *A intrat Gheorghiţă şi s-a lăsat într-un cot pe-o lăicioară.* SADOVEANU, B. 73.

LĂIÉŞ, *lăieşi*, s. m. Lăieţ. *Ursari Şi lăieşi şi lingurari, Ce tot staţi şi pirotiţi?* CONTEMPORANUL, II 693.

LĂIÉŢ, -IÁŢĂ, *lăieţi, -e*, s. m. şi f. Ţigan (sau ţigancă) care face parte dintr-o laie; p. ext. om cu înfăţişare neîngrijită, cu părul lung şi nepieptănat. *Care e rostul să baţi glodul în urma lăieţilor?* CAMILAR, N. II 254. *Lăieţele noastre de paparude.* ODOBESCU, S. III 228.

— Pronunţat: *lă-ieţ*.

LĂINICÍ, *lăinicesc*, vb. IV. Intranz. (Regional) A umbla de colo pînă colo fără rost, a bate drumurile, a hoinări. *Cîteodată, cînd sînt fără treabă, îmi place a lăinici pe uliţe, sau — cum se zice — a număra pavelele.* NEGRUZZI, S. I 320.

LĂLĂÍ, *lălăiesc*, vb. IV. Tranz. (Familiar) A cînta neglijent, înlocuind cuvintele melodiei cu silaba «la» repetată într-una. *A oprit sania ca să admire luna şi a lălăit felurite cîntece.* REBREANU, R. I 230. *Începu a lălăi o melodie ţărănească, un cîntec duios de leagăn.* MIRONESCU, S. A. 35. ◇ Absol. *Pe la prînzul cel mare, iacătă-mă-s şi eu de după dîmb, cu mîncarea sleită, veneam nu veneam, auzindu-i lălăind aşa de cu chef.* CREANGĂ, A. 54.

LĂLĂU, -ĂIE, *lălăi, -e*, adj. Cu mişcări greoaie şi lipsite de graţie; bleg. *Groasă, lălăie, soioasă, bucătăreasa s-a iuţit.* GALAN, Z. R. 144. *Iar bietul Dragoş, deşi era o matahală de om, mare şi lălăie, se făcuse, totuşi, mic, numai cît un purece.* HOGAŞ, H. 25. *Avea bărbat şi o fată, balcîză şi lălăie, de-ţi era frică să înnoptezi cu dînsa în casă.* CREANGĂ, A. 26. ◇ (Substantivat, rar) Prostănac, nătăfleţ. *N-ai decît să te duci... la colonadă, unde lălăii cască gura la mărfurile expuse prin magazine.* NEGRUZZI, S. I 329.

LĂMBUÍ, *lămbuiesc*, vb. IV. Tranz. A prelucra un lemn cu lambarul.

LĂMBUITÓR, *lămbuitoare*, s. n. Lambar.

— Pronunţat: *-bu-i-*.

LĂMÎI, *lămîi*, s. m. Arbust cultivat în ţările calde pentru fructele lui comestibile *(Citrus limonium)*. *În Crimeia cresc lămîi şi portocali.*

LĂMÎIE, *lămîi*, s. f. Fructul lămîiului, de formă ovală, de culoare galbenă, cu coaja aromată şi cu miezul acru, folosit ca adaos la prepararea unor mîncări şi băuturi. *Mănîncă... orez cu lapte aromat cu coajă de lămîie.* CAMIL PETRESCU, O. I 326. *Degeaba am tăiat zece lămîi.* DELAVRANCEA, T. 13. *Foaie verde trei gutui, Trei gutui şi trei lămîi.* TEODORESCU, P. P. 294.

— Variantă: (Mold.) alămîie (IBRĂILEANU, A. 60, NEGRUZZI, S. II 240, TEODORESCU, P. P. 291) s. f.

LĂMÎIOÁRĂ, *lămîioare*, s. f. Plantă semilemnoasă din familia labiatelor, cu flori foarte aromate, care se întrebuinţează în bucătărie ca condiment *(Thymus vulgaris)*.

LĂMÎÍŢĂ, *lămîiţe*, s. f. 1. Mic arbust cu flori mici şi albe, ale cărui frunze, frecate în mînă, răspîndesc un miros de lămîie *(Lippia citriodora)*. *Îi miroase... buzele a lămîiţă.* BIBICESCU, P. P. 374.

2. Floare artificială de ceară albă, din care se fac coroniţe şi bucheţele pentru mirese. *Erau frumoşi, el cu cocardă de beteală pe piept, ea cu cununa de lămîiţă.* PAS, Z. I 118.

LĂMPÁŞ, *lămpaşe*, s. n. (Transilv.) Felinar. *Ochii lui Visalon Luca au sticlit a tinereţe în lumina lămpaşului afumat, aşezat în colţul grajdului.* VORNIC, O. 326.

— Variantă: lămpáşă (BENIUC, S. 6) s. f.

LĂMPÁŞĂ s. f. v. lămpaş.

LĂMPĂRÍE, *lămpării*, s. f. Încăpere, în mine, în gări etc., în care se păstrează şi se întreţin lămpile sau felinarele de întrebuinţare curentă.

LĂMPÍŢĂ, *lămpiţe*, s. f. Diminutiv al lui lampă.

LĂMPŞOÁRĂ s. f. v. lămpuşoară.

LĂMPUŞOÁRĂ, *lămpuşoare*, s. f. (Şi în forma *lămpşoară*) Lămpiţă. *În perete ardea o lămpşoară afumată.* CARAGIALE, P. 18.

— Variantă: lămpşoáră s. f.

LĂMURÍ, *lămuresc*, vb. IV. 1. Tranz. A face pe cineva să înţeleagă, a-i explica cuiva un lucru, o problemă etc., a da cuiva explicaţii. *N-ai dreptul să mă condamni, fără să încerci să mă lămureşti.* DEMETRIUS,

c. 33. *Se luptă cu părerea de rău că nu-i cineva care să-l lămurească.* SP. POPESCU, M. G. 93. ◇ (Problema în discuție se exprimă printr-o propoziție secundară sau printr-o determinare introdusă prin prep. «asupra») *Dacă mă apropiam de el, dacă-l lămuream de ce umblă Tăun și-l adeverește cu vorbe, acum îl aveam între noi.* CAMILAR, TEM. 274. *Nicola, după ce mai bău un pahar de mastică, începu să lămurească cum era organizată viața în colonie.* BART, E. 281. *Ipolit găsi niște tăbliți... — Ai am zis, iată acea ce ne va lămuri asupra misterioasei drame.* NEGRUZZI, S. I 45. ◇ (Cu dativul persoanei) *Am încercat să-ți lămuresc de ce nu mă mai înțeleg cu Mircea.* DEMETRIUS, C. 9. ◇ (Fără indicarea persoanei) *După ce mai băură un pahar de vin, Simeon lămuri cum stau treburile.* SADOVEANU, O. VII 120. ✦ Refl. (Despre persoane) A ajunge la idei clare, a înțelege, a stăpîni o problemă. *După ce s-or lămuri toate milioanele de oameni cîți îi are pămîntul, războiul are să intre în poveste.* CAMILAR, TEM. 59.

2. Refl. A ajunge cu cineva la înțelegere, limpezind puncte de vedere contrarii. *Trebuie să se lămurească mai bine cu Roșu în chestia asta, ca să nu se pomenească pe drumuri.* REBREANU, R. II 80.

3. Tranz. (Complementul indică lucrul explicat) A explica pe înțelesul tuturor, a face clar, a desluși. *Nu știu cu bine să lămuresc aceste idei.* ODOBESCU, S. III 128. ✦ Refl. (Despre idei, probleme) A deveni clar, a căpăta înțeles. *Cînd lucrurile se lămuresc, ne pufnește pe toți un rîs.* CAMIL PETRESCU, U. N. 279. (Construit cu dativul) *Vicleșugul moșneagului deodată i se lămuri cu desăvîrșire.* SADOVEANU, O. VII 116. *Acum i se lămureau bine, pentru prima oară, veșnicele sfezi, în larma cărora se deștepta noaptea din somn.* VLAHUȚĂ, O. A. 140.

4. Refl. (Despre obiecte concrete) A se desluși dintre alte obiecte, a căpăta relief, a deveni distinct, a apărea cu claritate. *Luna mare se ridicase și cîmpiile se lămureau drepte pînă cine știe unde.* SADOVEANU, O. VI 189. *Fața lui se lămurește, Pare-nduioșat acum.* TOPÎRCEANU, B. 71. ◇ Fig. *În mintea lui se lămurea ca într-un tablou căsuța... albă și veche.* VLAHUȚĂ, O. A. III 73. ✦ (Despre elemente care întunecă obiectele) A dispărea, lăsînd să se vadă clar lucrurile. *Negurile de pe Moldova se lămureau.* SADOVEANU, O. I 59.

5. Tranz (Învechit) A curăța un metal de corpuri străine expunîndu-l acțiunii focului; a purifica. *Argintarul lucrează argintul, lămurindu-l prin foc.* I. IONESCU, M. 714. ◇ Refl. Fig. *Ticăloșii aceștia merită a fi arși de vii, ca să-și curețe păcatul și să se lămurească prin foc de fărădelegea lor.* NEGRUZZI, S. I 232

LĂMURIRE, *lămuriri*, s. f. 1. Acțiunea de a lămuri și rezultatul ei; clarificare, deslușire. *Învățătorului îi revine un rol de seamă în lămurirea țărănimii muncitoare asupra avantajelor mecanizării agriculturii, ale întovărășirilor de lucrare în comun a pămîntului, asupra superiorității gospodăriilor agricole colective.* GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV 461. *Prietenul pe care l-am rugat... să mă ajute să văd orașul și să-mi înlesnească unele lămuriri e un vechi moscovit.* STANCU, U.R.S.S. 14. ◇ (Adesea în legătură cu verbul «a duce») *Muncă* (sau *acțiune, campanie*) *de lămurire* = acțiune politică întreprinsă pentru explicarea unei probleme de pe poziția clasei muncitoare, cu scopul de a trezi conștiința de clasă și a ridica nivelul politic al unei persoane sau al unei colectivități. *Lenin sublinia că munca de lămurire a maselor nu reprezintă «numai» o activitate propagandistică, că de fapt ea este cea mai practică activitate revoluționară.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 381, 2/1. *Unul din voi să plece cu brigada; celălalt să rămînă în sat, ca să începem din nou munca de lămurire.* MIHALE, O. 62.

2. Informație lămuritoare, explicație. *Un funcționar al Bibliotecii Lenin ne conduce și ne dă lămuriri.* STANCU, U.R.S.S. 28. *Oaspeții se uitau unii la alții, așteptînd o lămurire.* SADOVEANU, O. VII 94. *Zaharia Duhu simți datoria să adauge o lămurire, care în aceeași vreme suna ca o scuză.* C. PETRESCU, A. 302.

LĂMURÍT, -Ă, *lămuriți, -te*, adj. 1. (Despre persoane) Care a pătruns o problemă, căruia i s-a deslușit un lucru. *Făcînd deosebire între adevărații dușmani și oamenii nelămuriți, șovăielnici sau aflați temporar sub influența dușmanului, comuniștii au sarcina să desfășoare o muncă răbdătoare, de lămurire în rîndul celor din urmă.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 7, 38. *Nici măcar nu sîntem lămuriți dacă moșia e de vînzare?* REBREANU, R. I 133. ✦ (Despre idei, probleme etc.) Ușor de înțeles, limpede, clar. *Articolul este foarte explicit, foarte lămurit... Nu știu ce aș putea adăuga.* BARANGA, I. 167. *Evoluțiile istorice ale românilor se fac mai lămurite.* BĂLCESCU, O. II 12. ✦ (Adverbial) În mod clar, precis. *Vorbește, te rog, lămurit.* SADOVEANU, N. F. 131. *Nu-l vedea încă lămurit.* REBREANU, P. S. 78. *Are o privire atît de adîncă, încît cu ea în inimi citește lămurit.* MACEDONSKI, O. I 259.

2. Distinct, conturat, reliefat. *Acele trăsuri așa de regulate, așa de bine lămurite, conțin într-însele o putere, o energie, o stăruință, care negreșit au a purta mari și minunate roduri.* ODOBESCU, S. I 24.

3. (Învechit; despre metale, p. ext. despre alte lucruri) Limpezit, purificat, curat. *O fîntînă cu apă vie și cu ghizdele albe și lămurite ca cristalul.* SEVASTOS, N. 225.

LĂMURITÓR, -OÁRE, *lămuritori, -oare*, adj. Care lămurește, deslușește, explică. *Păunul, Uliul... lămuritoare Cuvinte de dreptate au fost înfățoșat.* NEGRUZZI, S. II 297. *Dovezi lămuritoare De păgubirile ce mulți au suferit.* DONICI, F. 48.

LĂNCÉR s. m. v. lăncier.

LĂNCIÉR, *lăncieri*, s. m. (Învechit; și în forma *lăncer*) Soldat din cavalerie înarmat cu lance; sulițaș. *Doamna B. mă primi cu un zîmbet încîntător... văzînd negura de gelozie ce se răspîndise pe fața mea întru vederea unui tînăr ofițer de lănceri ce vorbea cu dînsa.* NEGRUZZI, S. I 39. *Numărul lor... se urcă la douăzeci și patru mii oameni, din care 9200 pușcași, iar ceilalți lăncieri și săgetari.* BĂLCESCU, O. I 103.

— Pronunțat: *-ci-er.* — Variantă: lăncér s. m.

LĂNȚIȘÓR, *lănțișoare*, s. n. Diminutiv al lui lanț (2); lanț mic (de metal prețios) servind ca podoabă.

LĂNȚÚC s. n. v. lanțug.

LĂNȚUÍ vb. IV v. înlănțui.

LĂNȚÚȘ, *lănțușe*, s. n. Diminutiv al lui lanț.

1. v. lanț (1). *Pe Corbea-l aducea... Cu lănțușul pus la gît.* TEODORESCU, P. P. 523.

2. v. lanț (2). *Un șel de cercel la care sînt aninate șase lungi lănțușe de argint.* ODOBESCU, S. I 420.

LĂNȚUȘÓR, *lănțușoare*, s. n. Lănțișor. *Așezîndu-mi ceasornicul cu lănțușorul de după gît ca o amuletă, îi vorbii lui Culai.* SADOVEANU, Î. A. 50.

LĂPĂDÁ vb. I v. lepăda.

LĂPĂÍ[1], *lăpăi*, vb. IV. Intranz. (Despre unele animale) A bea sau a mînca un aliment lichid, luînd cu limba și făcînd un zgomot caracteristic. *Dar cucoana apropie paharul aplecat de botul favoritului, care-ncepe să lăpăie, și lăpăie, și lăpăie.* CARAGIALE, O. II 268.

LĂPĂÍ[2] vb. IV v. lipăi.

LĂPTÁR, *lăptari*, s. m. Bărbat care vinde lapte (care vine la oraș cu lapte de vînzare). *În fața halei... un cerc de căruțe cu lăptari.* SP. POPESCU, M. G. 51.

LĂPTĂREÁSĂ, *lăptărese,* s. f. Femeie care vinde lapte (care vine la oraș cu lapte de vînzare).

LĂPTĂRÍE, *lăptării,* s. f. **1.** Magazin unde se vinde lapte și produse lactate; local de consumație unde se servesc produse lactate. *În stradă era o lăptărie.* PAS, Z. I 315. *Noi am dejunat mai devreme la lăptărie.* CARAGIALE, O. II 360.

2. (La pl.) Produse lactate; mîncări preparate din lapte. *Femeile din Vișoara umblau la tîrg des cu paseri, cu lăptării, cu ouă.* SADOVEANU, O. VII 358.

LĂPTÍC s. m. (Familiar) Diminutiv al lui l a p t e. *Să-i dea mamițică lăptic băiatului?* CARAGIALE, O. II 268.

LĂPTIȘÓR, (2) *lăptișori,* s. m. **1.** (Rar) Diminutiv al lui l a p t e. *Avea obicei să-și lege vaca dinapoia căruței... ca să aibă lăptișor la drum.* CREANGĂ, O. A. 118.

2. Plantă erbacee, pitică, cu tulpină ramificată și cu o rozetă de frunze la bază, răspîndită în regiunea alpină *(Androsace Chamaejasme);* laptele-stîncii.

LĂPTÓC, *lăptoace,* s. n. Jgheab de scînduri prin care trece apa la moară; scoc, uluc. *Moara stătuse și la lăptoc sunau cristalin numai vițe subțiri de apă.* SADOVEANU, O. IV 438. *Apele umflate forfoteau și veneau spumegînd pe lăptoc.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 29. *Începu a-i țîșni apa pe nări și pe urechi ca pe niște lăptoace de mori.* CREANGĂ, P. 242. — Variantă: lătóc (SBIERA, P. 16, CONTEMPORANUL, II 215) s. n.

LĂPTÓS, -OÁSĂ, *lăptoși, -oase,* adj. **1.** (Despre animale, în special despre vaci) Care are mult lapte, care dă lapte mult. *Cîte pietre la fîntînă, Atîtea oale cu smîntînă, Cîte trestii groase, Atîtea vaci lăptoase.* TEODORESCU, P. P. 156. ◇ E x p r. A le crede toate lăptoase = a le crede pe toate adevărate, a le lua pe toate drept bune; a fi lesne crezător, a fi ușor de păcălit. *Mama... crezîndu-le toate lăptoase, după răbus, cum i le spusesem eu cu măgulele, m-a lăudat de vrednicia ce făcusem.* CREANGĂ, A. 61.

2. De culoarea sau de aspectul laptelui. *La răsărit o lumină alburie trecea prin norii subțiați; în lumina slabă, se zărea o dungă mare, lăptoasă, care îmbrăca zarea.* SADOVEANU, O. I 151. *O pîclă rece, lăptoasă, învăluia orizontul, înfrățind cerul cu marea.* BART, E. 288. *Casele, arborii, dealurile, cerul, toate erau albe, scăldate într-o lumină lăptoasă.* VLAHUȚĂ, O. A. 346.

LĂPTÚCĂ, *lăptuci,* s. f. Plantă erbacee din familia compozeelor, ale cărei frunze, dispuse în formă de rozetă (alcătuind la unele varietăți o căpățînă), sînt comestibile *(Lactuca sativa). A dat plugul cu totul în rădăcină de lăptucă, Nu pot opt boi ca să-l ducă.* TEODORESCU, P. P. 156.

LÁRGI, *lărgesc,* vb. IV. T r a n z. A face (mai) larg, a da lărgime. *A lărgi o rochie.* ▭ *Coborau dealul tăcuți, își lărgeau pasul, să nu-i prindă întunericul.* CAMILAR, TEM. 201. *Să lărgiți casa, Să întindeți measa.* TEODORESCU, P. P. 175. ◇ R e f l. *Strada nu mai era aceeași. Se lărgise enorm.* SAHIA, N. 107. ✦ A da amploare, a extinde. *Se vo organiza și lărgi vînzarea către țăranii muncitori a animalelor și păsărilor de rasă.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2859. ✦ R e f l. A se întinde pe o suprafață mare sau la o depărtare mare; a se răspîndi, a se împrăștia. *Pe podețul din fața casei lui Geambașu, mulțimea se sugrumă și apoi se lărgi iar în curte.* DUMITRIU, B. F. 71. ◇ (Poetic) *Din cerdac se lărgeau zări line, sub cerul curat.* SADOVEANU, F. J. 395.

LÁRGIME, *lărgimi,* s. f. **1.** Însușirea unui lucru de a fi larg; dimensiunea transversală a unui recipient, a unei cavități, a unei incinte etc.; spațiu vast. (F i g.) *I se năzăreau înaintea ochilor mulțimi de pluguri... stînd pe grinzi ca niște rîndunici gata să țîșnească în lărgimile primăverii.* CAMILAR, TEM. 144. ◇ *Lărgime de vederi* = orizont intelectual, înțelegere cuprinzătoare.

2. (Rar) Spațiu liber în care te poți mișca nestingherit, care permite libertatea de mișcare. *Fiind așezați noi la Mănăilești... ne bucuram, avînd lărgime și îmbielșugare.* SADOVEANU, F. J. 627.

LĂRGÍRE, *lărgiri,* s. f. Acțiunea de a l ă r g i; mărire, dezvoltare. *Sfaturile populare au avut... o însemnată contribuție în lărgirea rețelei de școli.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 271, 3/3. *Și tocmai în această lărgire prea mare a curentului* [literar] *vede d. Missir gîndurile mele ascunse.* GHEREA, ST. CR. III 68.

LĂRGÍT, -Ă, *lărgiți, -te,* adj. (Despre colective, despre adunări, sesiuni etc.) La care, pe lîngă membrii obișnuiți, participă și persoane din afară. *În lumina hotărîrilor plenarei lărgite a C. C. al P.M.R. din 19-20 august a.c., oamenilor de știință din domeniul agriculturii le revin sarcini deosebit de importante.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 361, 5/3.

LĂRGITÓR, *lărgitoare,* s. n. Unealtă folosită pentru a lărgi o gaură de sondă sau pentru a o corecta, păstrînd diametrul inițial în porțiunea de deasupra.

LĂRGÚT, -Ă, *lărguți, -e,* adj. Diminutiv al lui l a r g; cam larg, comod.

LĂRMUÍ, *lărmuiesc,* vb. IV. I n t r a n z. A face larmă, zgomot mare. *Tot așa lărmuia și atunci vizitiul lui Nicodim Caznaș înainte de a-și prăvăli caii pe drumul către gară.* GALAN, Z. R. 7. *În mărăcinișuri lărmuiau păsările de felurite neamuri.* SADOVEANU, M. C. 184. *Lărmuind cu bucurie, Bat în geam, fac zarvă multă.* IOSIF, PATR. 46.

LĂRMUÍRE s. f. (Rar) Acțiunea de a l ă r m u i și rezultatul ei; zgomot, larmă. *Glasuri ascuțite de femei și copii spintecau lărmuirea bărbaților,* REBREANU, R. II 249.

LÁSĂ, *las,* vb. I. **1.** T r a n z. A da drumul unui lucru ținut strîns; a libera, a slobozi. *Turcul... descălecă de pe cal și lăsă frîul în mîinile ciobanului.* GALACTION, O. I 287. *Cînd auzi Pandora țipetul lui Epimeteu, o dată lăsă capacul tronișorului.* ISPIRESCU, U. 100. *Știi povestea... cu ursul din pădure... L-aș aduce... dar nu mă lasă din labe, dihania!* ALECSANDRI, T. I 244. ◇ E x p r. A lăsa (cuiva) sînge = a face, printr-o incizie, să curgă o cantitate de sînge (pentru a obține o descongestionare). *Dragomir Orzun... era doftor în felul lui și se pricepea de minune să lase sînge.* GALACTION, O. I 167. A-i lăsa (cuiva) gura apă (după ceva) v. a p ă. A lăsa (un ostaș) la vatră v. v a t r ă. Lasă-mă să te las, se spune despre un om lipsit de energie și de inițiativă, nepăsător, neglijent, comod. *E foarte simpatic, un suflet minunat, numai că-i cam lasă-mă să te las.* REBREANU, R. I 21. ✦ A da drumul să cadă, a lepăda. *Deacă codru frunza-și lasă, Toți voinicii trag pe-acasă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 289. ✦ A depune undeva, a face să rămînă undeva. *A lăsat actele la minister.*

2. T r a n z. A da voie, a îngădui, a permite. *Storul nu lăsa să pătrundă lumina.* ▭ *Las'să mă uit în ochi-ți ucizător de dulci.* EMINESCU, O. I 97. *Aș vrea să zbor și rana din pulpă nu mă lasă.* ALECSANDRI, P. III 445. *O ușă lăturalnică, deschizîndu-se, lăsă să intre doamna Ruxandra.* NEGRUZZI, S. I 143. ◇ E x p r. (Mai ales în construcții negative) A (nu) lăsa pe cineva inima să (nu)... v. i n i m ă. ✦ (Complementul indică un interval de timp) A aștepta (timpul necesar) înainte de a lua o hotărîre, de a începe sau a relua o activitate etc. *Să lăsăm cîteva zile încă... să ne mai sfătuim...* CARAGIALE, O. III 90.

3. T r a n z. A permite ca cineva sau ceva să rămînă într-o anume stare sau situație; a îngădui ca o anumită stare sau acțiune să continue. *Lăsați-mi copilăria curată și aducerile aminte neturburate.* ARGHEZI, P. T. 146. *Mă întorc și las lucrurile cum au fost.* CAMIL PETRESCU, U. N. 304. *Lăsați clopotul să plîngă cu-a lui voce de aramă.*

EMINESCU, O. IV 45. *Boierii, cîți i-au mai lăsat vii, numai frica morții îi mai ține.* NEGRUZZI, S. I 138. ◇ Expr. **A lăsa** (pe cineva) **cu zile** = a cruța viața cuiva, a nu omorî. *S-au rugat foarte să-l lase cu zile.* SBIERA, P. 11. **A lăsa** (pe cineva) **în pace** (sau **încolo**) = a da (cuiva) pace, a nu supăra. *Lăsați-mă, dați-mi pace...* SADOVEANU, O. I 435. *Ia lasă-mă-ncolo, mătușă, nu mă supăra!* CREANGĂ, P. 189. **A lăsa** (pe cineva) **în boii lui** = a da voie cuiva să facă ce vrea; a nu se amesteca în treburile cuiva. *Vrei să fii prieten cu mine? Lasă-mă-n boii mei.* VLAHUȚĂ, O. A. 469. (Despre întîmplări, evenimente) **A lăsa** (pe cineva) **rece** = a nu deștepta interes, a fi indiferent pentru cineva. *Prietenia noastră din școală, planurile pe care ni le făceam, iubirea și admirația pe care i-o purtam, toate îl lăsau rece, păreau acum străine de sufletul lui.* VLAHUȚĂ, O. A. 469. ✦ A permite sau a contribui ca ceva să fie într-un anumit fel, să capete o anumită dezvoltare. *După ce-și lăsă părul său de aur pe spate, începu a alerga prin grădină.* ISPIRESCU, L. 151. ◇ Expr. **A-și lăsa barbă** (sau **mustăți, favoriți** etc.) = a nu-și rade barba sau mustățile etc. pentru a le îngădui să crească mari. *Își lăsă favoriți mari și barbetă.* NEGRUZZI, S. I 71. ✦ Refl. A-și îngădui o anumită ținută sau atitudine, a-și permite ceva. *Apoi se lăsa la jiletcă și ieșea cu scaunul ca să citească Universul între leandri.* BASSARABESCU, S. N. 106.

4. Tranz. A părăsi pe cineva sau ceva, a se depărta de cineva sau de ceva. *Nu prea era vorbăreț, dar știa să spuie destul de bine despre cele ce lăsase și cele ce văzuse.* SADOVEANU, B. 58. *Adio, pășuni Și poieni, în apus! Păstorul vă lasă Și vara s-a dus!* IOSIF, T. 61. *Porni lăsîndu-le suspinînd și cu lacrămile în ochi.* ISPIRESCU, L. 9. *Lasă-ți armele... Și vin lîngă mine, Că ți-o fi mai bine.* TEODORESCU, P. P. 446. ◇ Expr. **A lăsa** (pe cineva sau ceva) (refl. **a se lăsa**) **în** (sau **pe**) **seama** (sau **voia, grija, prada**) **cuiva** = a (se) da în seama, în grija sau pradă cuiva. *Să las eu boii pradă vulturilor.* RETEGANUL, P. I 2. *Vom lăsa frigările alea pe seama împăratului.* ISPIRESCU, L. 324. *Lasă-te în sama lor.* CREANGĂ, P. 267. **A lăsa** (pe cineva sau ceva) **în voie** = a lăsa (pe cineva sau ceva) să se miște sau să lucreze liber, nestingherit, slobod. *Și lăsînd în voie carul Îngropase-n palme fruntea, Și cînta trecînd pe puntea Roșului apus.* COȘBUC, P. 83. **Lasă** (refl. **lasă-te**) **pe mine** (sau **pe noi**) = bizuie-te pe mine (sau pe noi), ai încredere în mine (sau în noi). *Știu cine vrei să zici... Lasă-te pe mine!* BOLINTINEANU, O. 390. *Cucoană soacră... las' pă noi.* ALECSANDRI, T. I 144. **A lăsa** (pe cineva) **cu buzele umflate** (rar **cu buza umflată**) = a înșela pe cineva în așteptările lui, a nu-și ține o promisiune, a lăsa pe cineva supărat, nemulțumit. V. buză. *Ziua se duce și altele vin, fără urmă se strecor și ne lasă cu buza umflată.* ALECSANDRI, T. 739. **A lăsa** (pe cineva) **lat** v. lat. ◇ (Urmat de determinări la dativ, arătînd în seama cui rămîne lucrul părăsit) *Cei vii se pregăteau să lase singurătății și tăcerii pe cei căzuți.* SADOVEANU, O. VII 15. ✦ Fig. A nu mai ajuta, a nu mai servi pe cineva. (Subiectul este o facultate fizică sau intelectuală) *Urechile îl cam lasă.* DELAVRANCEA, la TDRG. *În minuta cînd voiam a mă duce, puterile m-au lăsat.* NEGRUZZI, S. I 52. (Subiectul este un obiect de folosință care se uzează, se consumă, se termină) *Nu ajunsese să-și încheie ziua de lucru numai cu motorina cu care își încărcase rezervorul. Motorul îl lăsase tocmai acum.* MIHALE, O. 93. ✦ (Determinat prin «în urmă») A trece înaintea unei persoane sau a unui lucru; a depăși, a întrece. *Umbla repede și în curînd lăsă în urmă drumeții ce veneau dinspre gară.* DUMITRIU, N. 13. *Trecură dealuri, trecură munți și văi, lăsară în urmă păduri dese și verzi.* ISPIRESCU, L. 22. *Nici pomeneală nu era ca să se apropie cineva de această iapă, căci pe toți îi lăsa în urmă.* id. ib. 80. ◇ Refl. (În expr., de obicei în construcții negative) **A se lăsa** (**mai**) **pe** (sau **pre**) **jos** = a îngădui să fie întrecut de cineva, a-și recunoaște slăbiciunea. *Scoaseră și muierile securile lor cele cu două aseuțișuri și nu se lăsau mai prejos decît bărbații.* ISPIRESCU, U. 52. ✦ A renunța la o îndeletnicire, la o activitate; a întrerupe. *Ce-ai fi vrut? Să-și lase omul treburile și să ghicească c-am venit noi?* BARANGA, I. 152. *Să lase lucrul mai devreme și să vină la club.* PAS, Z. IV 66. ◇ Expr. **A o lăsa mai domol** v. domol. **A lăsa** (ceva) **baltă** = a întrerupe brusc și complet o activitate începută, a nu se mai interesa de ceva, a nu se mai ocupa cu ceva. *Ai fi în stare să lași totul baltă, să trînțești ușa și să pleci.* BARANGA, I. 185. **A lăsa naibei** (sau **la naiba, focului**) = a nu se mai gîndi la..., a nu mai fi preocupat de... *Lasă focului basmul. La noapte... Va fi numa bine: noapte, vijelie, basm.* DELAVRANCEA, A. 2. *Te las naibei, sărăcie, Și mă duc la vitejie!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 285. ✦ Refl. (Urmat de determinări introduse prin prep. «de») A se dezbăra de un obicei, de un năravș, de o îndeletnicire; a renunța la o întreprindere proiectată. *S-a lăsat de fumat.* ▭ *Îl rugau să se lase de a face călătoria.* ISPIRESCU, L. 4. *N-au mai spus și alții lumii de-a ei rele să se lase.* EMINESCU, O. IV 111. ◇ Expr. **A se lăsa păgubaș** = a renunța la ceva. *S-au făcut sondaje pe albia Siretului, apoi lumea s-a lăsat păgubașă.* POPA, V. 240.

5. Tranz. A provoca, a produce; a face să rămînă, să se mențină, să persiste în urma cuiva. *Milescu intră vesel în odaia lui: uitase reaua impresie ce i-o lăsase vorbele colonelului.* D. ZAMFIRESCU, R. 211. *Dar cîntecul se curmă în noaptea cea adîncă Ca zgomotul ce lasă un călător trecînd.* BOLINTINEANU, O. 7. *Caii scuturâ prin aer sunătoarele lor salbe, Răpind sania ușoară care lasă urme albe.* ALECSANDRI, P. A. 114. *Fundul căldării lasă scîntei.* ȘEZ. III 46. ✦ (Uneori determinat prin «de moștenire» sau «ca moștenire») A transmite prin moștenire. *Îl iau de suflet, îi las lui ce am.* SADOVEANU, O. VII 270. *De moștenire n-am să-ți las decît un frîu de cal.* ISPIRESCU, L. 147. *Ieși numai oleacă să te văd încaltea, vrednic ești de comoara ce ți-o las, și apoi să mor cu plăcere.* CREANGĂ, P. 226. ◇ Fig. *Căci te iubeam cu ochi păgîni Și plini de suferinți Ce mi-i lăsară din bătrîni, Părinții din părinți.* EMINESCU, O. I 192. ◇ (Cu complement dublu) *Al tău nume moștenire... îl lași.* ALEXANDRESCU, M. 15. ◇ Expr. **A lăsa cu limbă de moarte** (sau **cu jurămînt**) = a hotărî, a dispune înainte de moarte. *O să las cu jurămînt, Cine m-o băga-n pămînt Să-mi facă sicriu de nuc.* ȘEZ. IV 138. ✦ (În credințele mistice, subiectul fiind divinitatea) A rîndui, a statornici. *Nu e zi lăsată de bunul dumnezeu În care să nu-ți deie dovezi de placul său.* ALECSANDRI, T. II 96.

6. Refl. A nu se opune cuiva sau la ceva, a sta, a fi la discreția...; a permite. *Apoi nici să fim batjocoriți așa, nu ne-om lăsa!* REBREANU, R. I 195. *Mai nu vrei și mai te lași.* EMINESCU, O. I 210. *Roșul mă cunoștea, Să-l încalec se lăsa.* TEODORESCU, P. P. 535. ◇ Expr. **A nu se lăsa** (**cu una cu două, o dată cu capul** sau **nici mort**) = a se împotrivi, a nu se da bătut. *Nu se lăsa cu una cu două și lupta reîncepea.* CAMIL PETRESCU, U. N. 46. *Mult a stăruit, — zicea că nu se lasă nici moartă... și uite că te-a adus.* STĂNOIU, C. I. 59. *Nu se lasă cu una cu două.* ISPIRESCU, L. 84. *Harap-Alb... aleargă în dreapta și în stînga și nu se lasă pînă ce găsește.* CREANGĂ, P. 238. ✦ (La imperativ, mai ales în construcții negative) A ceda, a se da bătut. *Di! caii mei, Nu vă lăsați, Zburați ca zmei Înaripați.* BENIUC, V. 15. *Tu, codrule, nu te lăsa Și luptă-te bine!* COȘBUC, P. I 237. *Lasă-te... nu merge mai departe.* RETEGANUL, P. I 73. *Călușeri de pe Tîrnavă... Dați, măi, dați, Nu vă lăsați!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 416. ✦ (Urmat de determinări abstracte la dativ) A se dărui cu totul, a cădea pradă. *Erau destul de obosiți, așa că se lăsară odihnei.* VORNIC, P. 147. *Ei, îngrădiți de lege, plăcerilor se lasă.* EMINESCU, O. I 59.

7. Tranz. A nesocoti, a omite, a elimina. *Din rugăciunile mele am lăsat-o vreodată pre ea?* EMINESCU, N. 58. ◇ Expr. **A lăsa la o parte** = a trece cu vederea,

a nu ține seamă de... *Dar să lăsăm la o parte aceste glume... căci în adevăr nu pot a le lua altfel.* BOLINTINEANU, O. 428. ✦ (La imperativ, urmat de «că», introduce o propoziție care cuprinde o concesie, o îngăduință sau o amenințare) Așteaptă să vezi. *Lasă, își zise el... că cine rîde mai la urmă rîde mai cu folos.* ISPIRESCU, L. 36. *Lasă măi femeie, că de-om trăi, vom fi noi harnici să mai facem copii.* CREANGĂ, P. 177. *Ei las'... că te-oi învăța eu!* ALECSANDRI, T. I 57. *Las' că te-oi juca eu!* NEGRUZZI, S. I 10. ✧ Expr. **Lasă că...** = în afară de faptul că..., făcînd abstracție de... *Las' că era de la Piatră de locul ei, dar era și îmbojorată Malca... din pricina plînsului, că se despărțește de socri.* CREANGĂ, P. 114. *Avea un nas... las' că era grozav de mare, dar apoi era cîrligat.* NEGRUZZI, S. I 5. **Las' dacă** = a) desigur că nu. (Voi) *vorbi eu și cu dînșii și las' dacă va fi ceva!* CREANGĂ, P. 13; b) (în legătură cu o negație) nu mai încape îndoială că... *Las' dacă nu i-a da odihna pe nas!* CREANGĂ, P. 301. **Lasă asta** (sau **astea**) = nu mai insista, treci la altele. *Lasă astea acum. O dată dacă te-am ales, tu ești a mea.* ISPIRESCU, L. 37.

8. Refl. (Adesea determinat prin «jos» sau «în jos») A merge la vale, a coborî o pantă, a-și da drumul (din înălțime). *Începuseră tabere de cară să se lase în jos cu poloboace goale, după vin nou.* SADOVEANU, Z. C. 5. *Flăcăii din jurul ogrăzii se lasă repede în vale ca să iasă înaintea nuntașilor.* BUJOR, S. 96. *Calul o dată zboară cu dînsul pînă la nouri și apoi se lasă în jos ca o săgeată.* CREANGĂ, P. 196. ✦ A se așeza pe ceva venind din zbor. *O cioară cu pui de găină în gură Se lasă pe-o creangă uscată.* BENIUC, V. 100. *Un stol de grauri se lasă, pieziș, în apropiere.* GÎRLEANU, L. 38. *Ajunse la un munte mare... Aci văzuse el că se lăsase porumbeii.* ISPIRESCU, L. 216. ✦ Fig. (Despre întuneric, ger, căldură etc.) A începe, a se așeza, a veni. *Dar de-abia se lasă întunerecul și, precauți, se pregătesc să părăsească pădurea.* BOGZA, C. O. 246. *S-a lăsat peste pămînt întîia căldură.* SAHIA, N. 63. *Ancorează marinare! — Iată: noaptea s-a lăsat.* MACEDONSKI, O. I 161. *Se lasă gerul pe pămînt.* BELDICEANU, P. 74. ✧ Expr. **A se lăsa secul** = a începe zilele de post, a fi în ziua de lăsata-secului (v. lăsat). *La crîșma lui moș Precu E-atîta zvon și veselie, De parcă azi se lasă secu.* TOPÎRCEANU, M. 72.

9. Tranz. A da jos, a coborî, a apleca. *Lasă în jos gulerul blănii, să poată vorbi mai liber.* C. PETRESCU, C. V. 157. *Mai rumpe-n palme cîte-un spic Și răsfățat apoi își lasă Pe spate capul și nu-i pasă De fete și de cîmp nimic.* COȘBUC, P. I 87. *Făt-Frumos îl ascultă și lăsă arcul în jos.* ISPIRESCU, L. 75. ✧ Expr. **A lăsa buza** v. buză. ✧ Refl. *Cînd spectacolul a luat sfîrșit, cortina... s-a lăsat și s-a ridicat de peste 20 de ori.* STANCU, U.R.S.S. 75. *Cumpenele fîntînilor se lăsau și se ridicau necontenit, scîrțiind.* SADOVEANU, O. VII 237. *Soarele în urmă se lăsa încet, copacii parcă se lungeau.* VLAHUȚĂ, O. A. III 70. ✦ (Cu privire la voce, ton etc.) A face să fie mai jos, mai grav; a coborî. *Peruianu vorbea sentențios, lăsînd tonul după fiecare propoziție.* VLAHUȚĂ, O. A. III 85. ✦ Intranz. A reduce din preț, a se mulțumi cu un preț mai mic, a vinde mai ieftin. *În sfîrșit, dur la deal, dur la vale, unul mai dă, altul mai lasă, și Prepeleac mărită capra!* CREANGĂ, P. 43. (Urmat de o determinare care precizează prețul) *Ai să lași cu nouă lei, Moș Nichifor.* CREANGĂ, O. A. 117. ✧ Tranz. *Cît lași orzu?* ALECSANDRI, T. 1540. ✦ A coborî așezînd undeva, punînd pe ceva. *Și-a ei mînă prea frumoasă, Fină, dulce, ea și-o lasă Pe-al lui creștet adorat.* EMINESCU, L. P. 146.

10. Refl. (Despre terenuri, construcții, materiale etc.) A se apleca (sub o povară), a-și coborî nivelul, a se denivela, a se îndoi. *Strașina se lăsase de tot într-o parte, ca o pălărie de nebun, cerînd ajutor, cerînd aer.* BASSARABESCU, V. 51. ✦ (Despre persoane) A se apleca, a se așeza, a se culca. *A intrat Gheorghiță și s-a lăsat într-un cot pe-o laicioară.* SADOVEANU, B. 73. *Se lăsă o-leacă jos pe iarbă și adormi dus.* CREANGĂ, P. 158. *Pe jeț tăcut se lasă, cu dreapta pe a lui spadă.* EMINESCU, O. I 94. (Cu pronunțare regională) *Bătrînul Socoleanu, doborît sub grindina laudelor... se lasase pe un scaun.* NEGRUZZI, S. I 6. ✧ Expr. **A se lăsa pe tînjală** v. tînjală. **A se lăsa greu** = a) a apăsa cu toată greutatea corpului. *Ea se lăsase dulce și greu pe al lui braț.* EMINESCU, O. I 97; b) fig. a nu accepta (ceva) fără a face rezerve, a nu admite de îndată. *Cristea dăduse de știre la primărie să-i vie, la legat snopii și la treier, datornicii. Oamenii se lăsau greu și se uitau pe subt căciulă.* SADOVEANU, M. C. 188. *Vezi că aranjasem altceva... crezu de cuviință să se lase greu Ion Ozun.* C. PETRESCU, C. V. 158.

— Prez. ind. și: (regional) *lăs, leși;* prez. conj. pers. 3 și: *să lese* (NEGRUZZI, S. I 173).

LĂSÁRE s. f. Acțiunea de a (se) lăsa.

LĂSÁT s. n. (Numai în expr.) **Lăsatul-** (sau **lăsata-**) **secului** = (în practica religioasă creștină) ultima zi înainte de începerea unui post (îndeosebi a postului mare); petrecere, ospăț care se face de obicei cu acest prilej. *Am fost cu ei în seara de lăsata-secului.* GALACTION, O. I 96. *Aseară a fost lăsata-secului.* CARAGIALE, O. I 99. *În ziua de lăsatul-secului de postul Sîn-Petrului, făcînd mama un cuptior zdravăn de alivenci... cheamă pe mătușa Măriuca.* CREANGĂ, A. 59.

— Formă gramaticală: **lăsata** s. f. art.

LĂSÁTA s. f. art. v. lăsat.

LĂSĂTÓR, -OÁRE, *lăsători, -oare,* adj. Care își neglijează îndatoririle, nepăsător, neglijent, lipsit de rîvnă sau de vigoare la lucru. *Boierul, blajin și lăsător... n-a mai dat pe la primărie.* SADOVEANU, O. VII 277. *Dar și tu ești cam lăsător, dragă Gogule.* REBREANU, R. I 173. *E foarte deștept, dar e... cam lăsător.* HOGAȘ, DR. II 52.

LĂSĂTÚRĂ, *lăsături,* s. f. Locul în care s-a produs o denivelare.

LĂSCÁIE, *lăscăi,* s. f. (Și în formele *lescaie, lețcaie*) Monedă veche de aramă, valorînd o jumătate de para; p. ext. monedă de valoare foarte mică. *Ei trec în Dobrogea așa cum sînt: fără acte, fără lăscaie-n buzunar.* GALAN, B. I 446. *Lețcaia păstrată pentru cine știe ce greutate.* CAMILAR, N. II 456. *De la noi Și pînă la voi, Tot bani și lăscăi* (Stelele). GOROVEI, C. 356. ✧ (Astăzi mai ales în expr.) **A nu avea (nici o) lăscaie** = a nu avea nici un ban. *N-am lăscaie, nu mă bucur de vreun bine, de vreo slavă.* MACEDONSKI, O. I 271. **Lăscaie frîntă** = ban de cea mai mică valoare; para chioară, v. para. *Nu ți-a dat lescaie frîntă? Uite! Eu îți dau o pungă.* HASDEU, R. V. 11. (Cu construcția inversată) *Dă-mi o frîntă de lețcaie, Că foamea cumplit mă taie.* ALECSANDRI, P. P. 137.

— Variante: **lescáie, lețcáie, lițcáie** (ALECSANDRI, T. 941) s. f.

LĂSCĂIOÁRĂ, *lăscăioare,* s. f. (Popular) Diminutiv al lui lăscaie. *Găzduiește-mă deseară Că nu-ți cer de cheltuială, Nici barăm o lăscăioară.* ANT. LIT. POP. I 464.

LĂSTÁR, *lăstari,* s. m. și *lăstare,* s. n. Ramură tînără care răsare din rădăcina sau din tulpina unei plante. *Salcîmii cu trunchiurile sparte, cu crengile retezate, au dat lăstare noi care leagănă frunziș tînăr în vînt.* STANCU, U.R.S.S. 211. *Tocmai... răsărea soarele și luceau ca unși c-o vopsea trandafirie lăstarii tineri din vîrfurile stejarilor.* SADOVEANU, O. VII 37. *Din trunchiul mort... naște viața verdelui lăstar.* MACEDONSKI, O. I 162. *Viță sădită scoate primăvara lăstare cu frunze și rod.* I. IONESCU, P. 248. ✦ (Mai ales la pl.) Copăcei tineri, crescuți după tăierea unei păduri. *Sări dintr-un luminiș, de sub*

lăstari, un iepuroi bătrîn. SADOVEANU, P. M. 52. *Sprincenele-i arcate urcau sub a lui frunte Ca tinere lăstare, sub umbra unui munte.* MACEDONSKI, O. I 214.

LĂSTĂRÁŞ, *lăstăraşi,* s. m. Diminutiv al lui lăstar. *Se zări încolţind din pămînt un lăstăraş.* ODOBESCU, S. III 290.

LĂSTĂRÍ, *lăstăresc,* vb. IV. Intranz. A da lăstari. *Pentru ca rădăcinile să nu lăstărească... s-a pus... sub pămînt un strat gros de var.* GALAN, Z. R. 118. ◇ Fig. *Dintr-o veridică şi nemeşteşugită povestire va lăstări în mintea fiecăruia credinţa că în poporul romînesc... viază un simţămînt al datorinţelor sale către ţară.* ODOBESCU, S. III 559. ◇ Tranz. *Pădurea rasă de la faţa pămîntului nu mai avea de unde lăstări arbore de soi bun.* C. PETRESCU, A. 395.

LĂSTĂRÍCĂ, *lăstărele,* s. f. Lăstăraş. *Pe mînă-i rezemată, Ca floarea ce se pleacă pe lăstărica sa, Fioriţa se gîndeşte.* BOLINTINEANU, O. 203.

LĂSTĂRÍŞ, *lăstărişuri,* s. n. Mulţime de lăstari, pădurice tînără, mărunţă şi deasă. *Lăstărişul tînăr a izbucnit şi se înalţă tot mai triumfător, mînat de puterea pămîntului.* STANCU, U.R.S.S. 106. *Oamenii s-au risipit în cîmp şi-n nişte lăstărişuri.* SADOVEANU, P. M. 40. *A ochit nişte lăstărişuri într-o margine de hat şi... şi-a făcut culcuş moale pe iarbă.* POPA, V. 181.

LĂSTRÍCĂ s. f. (Învechit) Lastră. *Ştergîndu-şi în două părţi mustăţile-i încîlcite, cu mîneca cenuşie a anteriului său de lăstrică.* HOGAŞ, M. N. 141.

LĂSTÚN, *lăstuni,* s. m. Pasăre mică, asemănătoare cu rîndunica *(Apus apus). Lăstunii din ajun făceau în jurul turlei bisericii aceleaşi cercuri, aceleaşi săgetări învălmăşite, cu dulci ţîriiri cristaline.* SADOVEANU, O. VII 208. *Deasupra apelor săgetează lăstunii cu ţipete ascuţite.* C. PETRESCU, S. 42. *Am stat tăcuţi, cu gîndurile noastre Zburînd în depărtare cu lăstunii.* D. BOTEZ, P. O. 71. ◇ Expr. **A sta lăstun pe capul cuiva** = a plictisi pe cineva, a se ţine scai de cineva. *Nu ştie cum să scape de pacostea asta, care stă lăstun pe capu-i.* VLAHUŢĂ, N. 17.
— Variantă: **lostún** (SADOVEANU, M. C. 9) s. m.

LĂSTUNÁŞ, *lăstunaşi,* s. m. Diminutiv al lui lăstun. *Pe cer el se zărea, Întîi ca un porumbaş, Apoi ca un lăstunaş.* ALECSANDRI, P. P. 146.

LĂTĂRÉŢ, -EĂŢĂ, *lătăreţi, -e,* adj. Care are o formă lată şi turtită. *Adunarea toată se sculă, cînd intră Grigore... un uriaş în opinci lătăreţe.* CAMILAR, N. II 266. *Flacăra... acum se ridică mai lătăreaţă şi mai îndărătnică.* SLAVICI, N. II 4. *O minunată plăticâ lătăreaţă, vie şi grasă.* ODOBESCU, S. I 462.

LĂTINÉSC, -EÁSCĂ adj. v. latinesc.

LĂTINÍE s. f. (Învechit şi popular) Limba latină. *Dictionarul cel cu vorbe numai plivite, alese si mai cu seamă croite de pe curata lătinie.* ODOBESCU, S. III 173.

LĂTÓC s. n. v. lăptoc.

LĂTRÁ, *látru,* vb. I. 1. Intranz. (Despre cîini) A scoate sunete scurte, sacadate, caracteristice acestor animale. *Un dulău şchiop şi zbîrlit se aruncă la dînsul lătrînd furios.* REBREANU, R. I 93. *Cîinii începură să latre, oamenii să se mişte.* BOLINTINEANU, O. 328. ◇ Fig. *Rîul înjură şi latră, Cînd vin apele mari se azvîrle şi muşcă.* DEŞLIU, G. 25. *Un tun antiaerian lătra a pustiu către văzduh.* CAMILAR, N. II 53. ◇ Expr. **Cîinele care lătră nu muşcă** v. cîine. ◇ (Urmat de determinări introduse prin prep. «la» şi arătînd pe cine atacă cîinele) *Cîncle a lătrat La străin.* COŞBUC, P. I 254. ◇ Tranz. (Popular) A se repezi asupra cuiva cu lătrături furioase. *Cînii-ar vrea să-i latre dar li-i lene, Şi se uită după dînşii printre gene.* D. BOTEZ, P. O. 163. *Ia fugi, urite... că pun cîinii de te latră.* TEODORESCU, P. P. 326. *Mă rup cîinii şi mă latră.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 370.

2. Tranz. Fig. (Despre oameni) A vorbi într-una pe un ton de ceartă, a sări cu gura la cineva, a spune vrute şi nevrute. *Ce latră? întrebă căpitanul, şi-i fu ruşine de întrebare.* CAMILAR, N. I 45. ◇ Intranz. (Rar) A tipa din cauza desperării, a durerii; a urla. *Valeu! că mare păcat c-un plod! Îmi vine să latru.* ALECSANDRI, T. I 126.

LĂTRÁRE, *lătrări,* s. f. (Învechit) Lătrat. *Fericit acel ce noaptea rătăcit în viscolire Stă, aude-n cîmp lătrare.* ALECSANDRI, P. III 14. *Cu suspine, cu urlete, cu lătrare.* NEGRUZZI, S. II 121. ◇ Fig. *Lătrările salvelor de puşti încep să se audă.* MACEDONSKI, O. III 41.

LĂTRÁT, *lătraturi,* s. n. Actiunea de a lătra şi rezultatul ei; sunetul caracteristic scos de cîini. *Nu se mai auzea, decît foarte rar, cîte un lătrat de cîne.* BUJOR, S. 29. *În codri-adînci căţelul pămîntului tot latră, Lătrat cu glas de zimbru răsună în urechi.* EMINESCU, O. I 93. *Aminteşte lătratul vesel al cîinilor cînd li se dă drumul la goană.* ODOBESCU, S. III 97.

LĂTRĂTÓR, -OÁRE, *lătrători, -oare,* adj. (Rar, despre cîini) Care latră. *Am o căţea lătrătoare.* HODOŞ, P. P. 164. ◇ Fig. (Despre felul de a vorbi al oamenilor) Asemănător cu un lătrat. *Catavencu (... cu tonul brusc, vioi şi lătrător): Fraţilor, mi s-a făcut o imputare.* CARAGIALE, O. I 155. ◇ (Substantivat, rar) Cîine. *Dar era noapte în toată puterea cînd începură să ne salute lătrătorii din satul Bisoca.* ODOBESCU, S. III 211.

LĂTRĂTÚRĂ, *lătrături,* s. f. Lătrat. *La al treilea ceas al nopţii s-au auzit undeva, spre străjile de la margine, lătrături.* SADOVEANU, F. J. 742. *Lătratura... chelălăită... răsună cu o ciudată monotonie la urechile vînătorului.* ODOBESCU, S. III 41. *Cum ne simţeau* [dulăii] *se sculau cu toţii într-o lătrătură şi săreau la noi.* GHICA, S. A. 147.

LĂTUNOÁIE, *lătunoi* şi *lătunoaie,* s. f. 1. Loc rărit, gaură, răritură care se face în pînză în timpul ţesutului, prin ruperea unui fir (sau a mai multora) din urzeală. *Mireasa scoate din ladă unul sau două valuri de pînză... Cîte una din neveste, mai bună de gură, numai strigă: Mai daţi-o şi pe la noi S-o cătăm de lătunoi.* SEVASTOS, N. 70. *Pe sulul cel denapoi O sută de lătunoi.* MARIAN, S. 97.

2. Scîndură pe o parte plană şi pe cealaltă convexă, tăiată de la marginea unui buştean. *Cumpără... două lătunoaie groase, patru balamale, cîteva piroane, două belciuge.* CREANGĂ, P. 321. *Colibele, la munte, sînt făcute din lătunoi puse în formă conică.* ŞEZ. V 3.
— Variantă: (2) **lătunói** (REBREANU, I. 40) s. n.

LĂTUNÓI s. n. v. lătunoaie.

LĂTUNOIÓS, -OÁSĂ, *lătunoioşi, -oase,* adj. (Rar, despre pînză) Care are lătunoaie; (despre fire) care au produs lătunoaie. *Pentru a scoate acum acele lătunoioase fire trebui a destrăma toată pînza.* NEGRUZZI, S. I 267.

LĂTURÁLNIC, -Ă, *lăturalnici, -e,* adj. Care este aşezat la o parte, la o margine (v. lateral); (despre drumuri, străzi etc.) izolat, dosnic, retras. *A intrat printr-o uşă lăturalnică un bărbat cu ochi albaştri.* PAS, Z. I 318. *La o înfurcătură de drumuri, de pe un drum lăturalnic, vede apropiindu-se către drumul ei o ceată veselă de călăreţi tineri.* CARAGIALE, O. III 99. *Satul Humuleştii, în care m-am trezit, nu-i un sat lăturalnic, mocnit şi lipsit de priveliştea lumii.* CREANGĂ, O. A. 68. *Ei umblau tot mai mult noaptea, pe răcoare, prin căi pustii şi lăturalnice.* ODOBESCU, S. I 147. ◇ Fig. Ocolit, tainic, ascuns; (cu sens peiorativ) incorect, necinstit, nepermis. *Invocase fel de fel de motive şi toate lăturalnice.* G. M. ZAMFIRESCU, SF.

M. N. I 187. *E dorinţa de a o asigura că nu pot avea gînduri lăturalnice.* IBRĂILEANU, A. 44.

LĂTURÁŞ, -Ă, *lăturaşi, -e,* adj. **1.** (Despre cai) Înhămat în afara hulubelor, la dreapta sau la stînga cailor dintre hulube. ◇ (Substantivat) *Căruţa... fugi înainte la vale cu trei cai... şi cu postaşul aninat ca un scai de coama lăturaşului.* ALECSANDRI, O. P. 259.

2. (Rar) Lăturalnic, dosnic. *Dintr-o potecă lăturaşă, ascunsă în pădure, izbucni în drumul mare o brişculiţă.* ODOBESCU, S. I 384.

— Variantă: **alăturáş, -ă** adj.

LĂTUREÁN, -EÁNCĂ, *lăturени, -encc,* s. m. şi f. (Regional) Persoană care locuieşte într-un sat vecin cu cel al vorbitorului. *Feciorii din Mălini se prinseră la horă cu lăturenii, fetele din Mălini se prinseră şi ele cu lăturencele.* CAMILAR, TEM. 404. *Galopînd, îşi văzu anii copilăriei cînd prindea în lunci caii lăturenilor... călărindu-i pînă după asfinţita soarelui.* id. N. I 310.

LĂTÚRI s. f. pl. Apă murdară, rămasă după spălatul vaselor sau rufelor; resturi de mîncare muiate în apă şi folosite ca hrană pentru porci. *Ioana dădea de mîncare purcelului în fundul ogrăzii, îi ţinea ceaunul cu lături.* REBREANU, R. I 147. *Aruncă lăturile prin curte.* ARDELEANU, D. 16. *Muma voastră e la curtea împărătească îngropată în culină şi servitoarele aruncă lăturile pe ea.* RETEGANUL, P. II 38. *Cine se amestecă în lături, îl mănîncă porcii.* ✦ Fig. Termen depreciativ pentru o mîncare foarte proastă. *În locul acestor lături, vei face o ihnea cu ceapă.* ALECSANDRI, T. 1260.

LĂTURÍŞ adv. (Regional) Dintr-o (sau într-o) parte, lateral, pieziş. *Erai silit să te aşezi cam lăturiş spre a-ţi strecura grosimea trupului prin îngustimea uşii.* HOGAŞ, M. N. 136.

LĂŢÍ, *lăţesc,* vb. IV. Refl. **1.** A se face mai lat, a deveni mai lat, mai larg sau mai turtit. *Porţiunea de uliţă principală se sfîrşise. Drumul se lăţea iarăşi.* C. PETRESCU, A. 315. *Cînd s-au lăţit pînă într-atîta lamele cuţitelor?* SAHIA, N. 56. ✦ (Rar, despre persoane) A se întinde, a se culca, a se trînti pe jos, cu corpul strîns lipit de pămînt. *Ne lăţirăm la pămînt, fără suflet.* SADOVEANU, O. VI 90.

2. A deveni mai întins, a se întinde în toate direcţiile, acoperind o suprafaţă mare; a se mări. *Iar din inima lui simte un copac cum că răsare, Care creşte într-o clipă ca în veacuri, mereu creşte, Cu-a lui ramuri peste lume, peste mare se lăţeşte.* EMINESCU, O. I 142. *Pustiul... S-a lăţi-mpregiurul meu.* ALECSANDRI, P. II 13. ◇ (Poetic) *A nopţii neagră mantă peste dealuri se lăţeşte.* ALEXANDRESCU, M. 17.

3. Fig. (Rar) A se răspîndi, a se împrăştia, a se difuza, a se propaga. *Vestea se lăţise în tot satul.* ◇ Tranz. *Să lăţească vorba că au murit.* SBIERA, P. 296.

LĂŢÍME, *lăţimi,* s. f. **1.** Cea mică dintre cele două dimensiuni ale unei suprafeţe plane; întindere opusă lungimii. *Lăţimea unei stofe.* ▭ *Lăţimea apei.* ŞEZ. IV 114. ✦ Calitatea unui lucru de a fi lat. *Uliţele... sînt foarte late, o asemenea lăţime într-alte oraşe n-am văzut.* GOLESCU, Î. 30.

2. Dimensiunea mijlocie a unui corp paralelipipedic.

LĂŢÍRE, *lăţiri,* s. f. Faptul de a se lăţi; întindere, extindere, propagare.

LĂŢÍŞ s. n. (Numai în loc. adv.) **În lăţiş şi-n curmeziş** = în lung şi în lat, în toate direcţiile; pretutindeni. *Vestea morţii lui s-a dus În lăţiş şi-n curmeziş, În toată Valafia, Pînă-n jos de Brăila.* ŞEZ. VIII 171.

LĂŢIŞÓR, *lăţişoare,* s. n. Diminutiv al lui lat[2]. *Un şoim prins în lăţişor.* ODOBESCU, S. I 289. *Şi făcu d-un lăţişor Şi m-apucă de picior.* TEODORESCU, P. P. 280.

LĂŢÓS, -OÁSĂ, *lăţoşi, -oase,* adj. (Despre animale şi despre coama sau blana lor) Cu părul lung, moţos. *Herghelii de cai cu coame lăţoase.* DELAVRANCEA, S. 226. *Un cuţulan de stînă, lăţos... mergea pe lîngă calul lui Dan.* VLAHUŢĂ, O. A. III 74. *E un căţel mic, alb şi lăţos.* CARAGIALE, N. S. 44. ✦ (Despre lucruri confecţionate din blană) Cu lînă lungă, cu fir de păr lung; păros. *Unchiaş cu straie lăţoase.* ODOBESCU, S. III 228. ✦ (Despre părul sau barba oamenilor) Care e lung şi atîrnă în dezordine; nepieptănat, neîngrijit. *O barbă stufoasă şi-un păr lung, nepieptănat, lăţos, îi dă o înfăţişare sălbatică, aspră.* VLAHUŢĂ, O. A. 5. *Barba-i deveni lăţoasă şi-n furculiţe ca două bărbi de ţap.* EMINESCU, N. 56.

LĂU adj. m. v. lai.

LĂUDÁ, *láud,* vb. I. **1.** Tranz. A-şi exprima prin cuvinte preţuirea, a vorbi de bine, a aduce laude; a elogia. *Leşii se grăbiră să-l laude pentru frumoasele lui cuvinte.* SADOVEANU, O. VII 157. *Ovanez începu să-i laude talentul de a cînta.* BASSARABESCU, V. 11. *L-a adus în grădină de dimineaţă, ca pe o femeie, să-i laude florile.* ISPIRESCU, L. 20.

2. Refl. A spune despre sine însuşi cuvinte de laudă; a se făli, a se mîndri. *Se laudă că e om milos.* REBREANU, R. I 234. *Să nu te lauzi... niciodată cu ce ai de gînd să scrii.* VLAHUŢĂ, O. A. 336. *Tu te lauzi că Apusul înainte ţi s-a pus?... Ce-i mîna pe ei în luptă, ce-au voit acel Apus.* EMINESCU, O. I 147. ◇ Expr. (Familiar) **Cum te mai lauzi?** = ce mai faci? cum te mai simţi? cum o (mai) duci cu sănătatea?

3. Refl. A face pe grozavul, a se grozăvi. *Se laudă că mă va reclama.*

— Pronunţat: *lă-u-.*

LĂUDÁBIL, -Ă, *lăudabili, -e,* adj. Care este vrednic de laudă, care merită laude. *Faptă lăudabilă.* ▭ *Văd că evitai să-mi spui cine a intervenit. Lăudabilă pudoare!* C. PETRESCU, Î. II 153.

— Pronunţat: *lă-u-.*

LĂUDĂRÓS, -OÁSĂ, *lăudăroşi, -oase,* adj. Care are obiceiul de a se lăuda, căruia îi place să se laude, să se fălească. *Rău de treabă şi lăudăros.* ŞEZ. IV 200.

— Pronunţa: *lă-u-.*

LĂUDĂROŞÉNIE s. f. Supraapreciere a propriului merit, laudă de sine, fală, mîndrie deşartă.

— Pronunţat: *lă-u-.*

LĂUDĂTÓR, -OÁRE, *lăudători, -oare,* s. m. şi f. Persoană care laudă. ◇ (Mai ales în expr.) **A-i muri (cuiva) lăudătorii,** se spune despre cineva care se laudă singur.

— Pronunţat: *lă-u-.*

LĂÚNTRIC, -Ă, *lăuntrici, -e,* adj. Care se află în interior. *Mecanism lăuntric.* ▭ *Numai ochii ardeau, mistuindu-se într-un foc lăuntric.* REBREANU, P. S. 133. ◇ (Adverbial) *Mă chinuiam lăuntric ca să par vesel.* CAMIL PETRESCU, U. N. 107.

LĂÚNTRU s. n. (Rar) Interior. *De-ar fi să-i cercetăm lăuntrul, am vedea că-i tocmai dimpotrivă.* CASSIAN, H. 17.

LĂURÚSCĂ, *lăuruşte,* s. f. (Regional) Viţă (sălbatică) al cărei fruct e o ciorchină cu boabe mici, negre (*Vitis silvestris*). *Sub cerdac, pe lăuruscă, Cum trecură Babele, A ieşit un pui de muscă Să-şi usuce labele.* TOPÎRCEANU, M. 38. *Dă-n sînge lăurusca pală şi cîrtiţa-şi face mormîntul, S-adoarmă cu venirea iernii, sub ţărîna din moşunoaie.* ANGHEL, Î. G. 15.

— Pronunţat: *lă-u-.*

LĂÚT s. n. Acțiunea de a l a; spălat. *Știa și de necazurile lui cu lăutul în fiece sîmbătă.* CAMIL PETRESCU, O. II 201.

LĂUTÁR, *lăutari,* s. m. Muzicant instrumentist care cîntă mai mult după ureche decît după note, de obicei într-un taraf. *Jocul se sparse... Lăutarii mai continuară a cînta un răstimp, ca să-și facă datoria.* REBREANU, R. I 137. *Aleargă prin oraș de găsește taraful de lăutari.* ALECSANDRI, T. I 276. *Lăutarul... ca și trubadurul de odinioară, umblă din sat în sat, din crișmă în crișmă, din petrecere în petrecere, și pentru un adăpost... și puțintică plată, zice cîntecele bătrînești ale haiducilor de demult.* RUSSO, O. 102. ✧ (Poetic) *Vin țînțarii lăutarii, gîndăceii, cărăbușii, Iar mireasa viorică i-așteptа-ndărătul ușii.* EMINESCU, O. I 87. *Preoți munții mari, Păsări lăutari.* ALECSANDRI, P. P. 3.

LĂÚTĂ, *lăute,* s. f. Instrument muzical cu coarde, cu cutia de rezonanță bombată și cu gîtul îndoit; p. ext. nume generic pentru instrumentele cu coarde. *Hai, lăută, voinicește Înfloarește-ți struna, Pentru chiotul ce crește Să-i mai zicem una!* DEȘLIU, G. 18. *Cîntecul recruților începu a se revărsa din lăută mai lămurit.* SANDU-ALDEA, D. N. 195.

— Pronunțat: *lă-u-.* — Variantă: **alăútă** (SADOVEANU, O. I 74, ISPIRESCU, L. 237, CARAGIALE, O. III 67) s. f.

LĂUTĂRÉSC, -EÁSCĂ, *lăutărești,* adj. De lăutar. *Cîntec lăutăresc.*

LĂUTĂRÉȘTE adv. În felul lăutarilor, ca de lăutari. *Zvonea către altar, tremurat lăutărește, dar domol... versurile unui cîntecel lumesc.* GALAN, Z. R. 250.

LĂUTOÁRE, *lăutori,* s. f. (Regional) Apă (fiartă cu leșie) pentru spălat pe cap. *Îl întrerupse unul cu părul asudat tot, parcă atunci și l-ar fi scos dintr-o lăutoare.* CAMILAR, TEM. 275. *Fata suflecă mînicile și s-apucă de treabă. Întîi și-ntîi face lăutoare.* CREANGĂ, P. 289. *Una-i pune lăutoare, Ca să-i fie-opăritoare.* ALECSANDRI, P. P. 372.

LĂÚZĂ, *lăuze,* s. f. Nume dat femeii în perioada de după nașterea unui copil, pînă la restabilirea sănătății. *Nu te mai zbate și nu geme mai rău ca o lăuză, că ți-a fi degeaba osteneala.* GALAN, Z. R. 244.

— Pronunțat: *lă-u-.* — Variantă: **lehúză** (ALECSANDRI, T. 100) s. f.

LĂUZÍE, *lăuzii,* s. f. Starea lăuzei; timpul în care o femeie este lăuză.

— Pronunțat: *lă-u-.* — Variantă: **lehuzíe** (CONTEMPORANUL, VII 104) s. f.

LĂVICÉR s. n. v. **lăicer.**

LĂVICIOÁRĂ, *lăvicioare,* s. f. Diminutiv al lui l a v i ță. *Închise ușa și se așeză pe lăvicioară.* VORNIC, P. 200.

LĂZĂRÉT s. n. v. **lazaret.**

LĂZUÍ, *lăzuiesc,* vb. IV. T r a n z. A face laz; a despăduri, a defrișa. *Să lăzuiești toată pădurea.* RETEGANUL, P. V 49.

LEÁC, *leacuri,* s. n. **1.** Remediu contra unei boli; mijloc care poate vindeca o boală. V. d o c t o r i e, m e d i c a m e n t. *Un specialist pretinde că ar fi descoperit leacul cancerului.* C. PETRESCU, C. V. 96. *Am aicea leacuri multe. De boliți, pe toți vă scap.* EFTIMIU, Î. 12. *Știu un leac pentru boala dumitale.* ISPIRESCU, L. 124. ✧ F i g. *Mîine îți voi da un leac de frică.* NEGRUZZI, S. I 147. *Nu aflu la dor leac.* HODOȘ, P. P. 49. *Vai de mine, rău îmi-i Și leacul departe mi-i.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 102. ✧ *Iarbă* (sau *buruiană*) *de leac* = plantă medicinală; f i g. lucru de mare preț. *M-o trimes giupîneasa să culeg buruiene uscate de leac.* ALECSANDRI, T. 1535. ✧ E x p r. **A da de leac** = a descoperi medicamentul eficace. *Măseaua nu o mai scoț; i-am dat de leac: călduri cu magnetism de jamaică* (= rom). CARAGIALE, O. I 213. **A căuta** (pe cineva) **ca iarba de leac** sau **a umbla** (după cineva) **ca după iarba** (sau **buruiana**) **de leac** = a căuta pretutindeni (pe cineva) cu multă grijă (ca pe un lucru rar și extrem de necesar). *Unde... să fie?... îl cat ca iarba de leac.* ALECSANDRI, T. 99. *După care îmblă ca după iarba de leac.* ȘEZ. III 180. **A-i găsi** (cuiva) **leacul** = a găsi mijlocul de a stăpîni pe cineva, de a-l constrînge; a găsi ac de cojocul cuiva. *Ei las' că-ți găsesc eu acuși leacul! Te-i învăța tu minte de astă dată.* CREANGĂ, P. 146. (Popular, ca amenințare) **Atîta ți-i leacul** = are să fie rău de tine, ai s-o pățești. *Și doar te-a împinge păcatul să chitești vreo piatră din locul'său... c-apoi atîta ți-i leacul.* CREANGĂ, P. 219.

2. (În e x p r.) **Fără** (**de**) **leac de...** = fără (nici un) pic de... *Fără leac de frică și cu multă voie bună se întoarse către casă cu fata împăratului.* BOTA, P. 36. *Toate îmi mergeau după plac, fără leac de supărare, de parcă era toată lumea a mea.* CREANGĂ, O. A. 49. *Eu făr' de leac de musteață, iar tu cu copil în brațe!* MARIAN, S. 170. (În construcții negative) **(Nici) de leac** = cîtuși de puțin, nicidecum, de loc. *Pricepură ei că n-are să se mai vază... de leac.* ISPIRESCU, L. 107. *Cei ce ne da ierburile nu mînca de leac.* GORJAN, H. II 43. *Să nu rămîie băsică de leac.* TEODORESCU, P. P. 359.

LEÁDER s. m. v. **lider.**

LEÁFĂ[1], *lefuri,* s. f. Remunerație în bani pe care o primește un salariat; salariu. *Ce leafă are un poet?* BENIUC, V. 101. *Mai bine pierdeam leafa pe trei luni.* C. PETRESCU, Î. II 130. *Șase mii de lei (leafa mea pe un an).* CREANGĂ, A. 76. ✦ (Învechit) Soldă pe care o primeau altădată ostașii mercenari. ✧ E x p r. **În leafă** = ca mercenar, cu soldă de mercenar. *Și fulgeră... spre oștenii... pe care-i avea în leafă.* SADOVEANU, O. VII 17. *Chemase în leafă o seamă de cazaci.* BĂLCESCU, O. II 53.

— Pl. și: (învechit) *lefi* (ALEXANDRESCU, M. 171, TEODORESCU, P. P. 50).

LEÁFĂ[2], *lefi,* s. f. (Regional) **1.** Partea scobită a unei linguri; găvan. *Cu leafa îmi dă să mănînc și cu coada îmi scoate ochii,* se spune despre cineva care îți amintește mereu de un serviciu pe care ți l-a făcut.

2. Partea tăioasă a unui topor, a unei sape, barde, tesle etc. *N-am să mai mă duc la sapă... Că prea are leafa lată.* PAMFILE, A. R. 6.

LEÁGĂN, *leagăne,* s. n. **1.** Pătuc de lemn sau de nuiele împletite pentru copiii mici (mai ales pentru sugaci) în care de obicei sînt legănați ca să doarmă. *Toți din sat dorm, toate lămpile s-au stins numai mama veghează... Stă lîngă leagăn, pruncușorul geme, că-l arde pojarul.* CAMILAR, TEM. 182. *L-a rugat Haia să-i facă un leagăn mic... pentru păpușa ei.* SAHIA, N. 96. *O puse-n luntre, ducînd-o ca într-un leagăn.* EMINESCU, N. 11. ✧ *Cîntec de leagăn* = cîntec cu care se adoarme copilul. ✦ F i g. (Precedat adeseori de prep. «din») Început (al vieții), prima copilărie. *Blanca, află că din leagăn Domnul este al tău mire.* EMINESCU, O. I 65. ✦ F i g. Loc plăcut unde se poate sta sau unde se poate dezvolta ceva; cuib. *Pămîntul nostru-i scump și sfînt, Că el ni-e leagăn și mormînt.* COȘBUC, P. I 209. *A noastră fericire Schimba întreaga lume în leagăn de iubire.* ALECSANDRI, P. I 139.

2. F i g. (Urmat de determinări în genitiv) Loc unde a luat naștere sau a crescut cineva sau ceva; loc de baștină, de origine. *Și-n depărtare, la stînga, bătrînii munți cenușii, leagănul strămoșilor noștri, se pierdeau în cerul strălucit.* SADOVEANU, O. I 120.

3. Instituție de stat sau filantropică unde se creșteau odinioară copiii lipsiți de părinți. *Am fost copil găsit Și-atunci, la leagăn dată Într-un cearșaf de cit. N-am mamă*

și nici tată. D. BOTEZ, F. S. 73. ✦ (Impropriu) Creșă. *Pe lîngă colhoz s-au creat leagăne pentru copii, unde mama își poate lăsa copilul în timpul zilei de muncă.* SAHIA, U.R.S.S. 101.

4. Bancă, scaun sau scîndură suspendată cu frînghii, pe care se așază cineva ca să se balanseze. *Pe la răspîntii și în piețe căișori, leagăne, panorame.* SANDU, D. P. 30. ✧ Expr. A se da în leagăn = a se legăna. *Pe flori a se da-n leagăn c-o aripă ușoară... A fluturelui astfel e soarta.* ALEXANDRESCU, M. 159. ✦ Scrînciob.

LEAH, -Ă, pl. m. *leși,* s. m. și f. (Învechit) Polonez(ă).
— Variantă: **leș** s. m.

LEÁL, -Ă, *leali, -e,* adj. (Despre oameni) Care își respectă cuvîntul dat; corect, sincer, cinstit. *Acei cari l-au cunoscut pierdeau un amic sincer, leal, îndatoritor, totdeauna vesel și voios.* GHICA, S. 68. ✧ (Substantivat) *Cîte o amestecătură bizară de bun și de rău, de leal și de perfid.* BOLINTINEANU, O. 419.
— Pronunțat: *le-al.*

LEALITÁTE, *lealități,* s. f. Caracterul omului leal, atitudine cinstită față de cineva sau ceva; sinceritate, franchețe. *Scriitorul are nevoie de o cinste deosebită, de o lealitate desăvîrșită față de viață, față de cititorii lui, față de artă.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2648.
— Pronunțat: *le-a-.*

LEÁNCĂ, *lenci,* s. f. (Regional) Haină sărăcăcioasă, veche, zdrențuită. *O femeie ca de treizeci de ani, îmbrăcată într-o leancă sărăcăcioasă.* CAMILAR, TEM. 15.

LEÁNDRU, *leandri,* s. m. Arbust mediteranean cu flori plăcut mirositoare, de culoare albă sau roșie, cultivat și la noi ca plantă ornamentală *(Nerium oleander). Cutiile mari cu leandri, plini înfloriți ca niște clăi albe și roze, aveau scîndurile de un verde șters și cojit pe alocurea.* CAMIL PETRESCU, N. 76. *Leandrul fraged din cînd în cînd arunc-o floare.* ANGHEL, Î. G. 37. *La intrarea salonului sînt puși leandri mari ca niște copăcei.* I. IONESCU, M. 417.
— Pronunțat: *le-an-.* — Variantă: **oleándru** (DELAVRANCEA, S. 265) s. m.

LEÁPȘĂ, *lepșe,* s. f. (Popular) Lovitură cu palma, izbitură. ✧ *De-a leapșa* = numele unui joc de copii. *Dacă s-ar putea, ei s-ar juca de-a leapșa.* ARGHEZI, P. T. 25. *Cine vrea d-a leapșa.* DELAVRANCEA, S. 225. *Zgomotul ce făceau ei zbeguindu-se și jucîndu-se, cînd d-a baba-oarba, cînd d-a leapșa.* ISPIRESCU, U. 83.
— Pronunțat: *leap-.*

LEÁSĂ[1], *lese,* s. f. **1.** Împletitură de nuiele, care servește ca grătar pentru uscarea legumelor, fructelor (v. l o j n i ț ă), brînzei (v. c o m a r n i c) etc. sau la bătut porumbul și fasolea pentru a le desface boabele. *Știuleții de păpușoi se pun în podul casei... pe o leasă.* PAMFILE, A. R. 221. *Așază* [peste groapă] *o leasă de nuiele numai înțînată și niște frunzari peste dînsa.* CREANGĂ, P. 29. *Păstrăvii sărați... se usucă și se afumă puindu-i pe o leasă.* I. IONESCU, M. 66.

2. Construcție cu pereții din împletitură de nuiele pentru păstrarea la loc uscat și aerisit a porumbului, paielor etc.; coșar[2].

3. Zăgaz de nuiele făcut pentru oprirea apei (v. i e z ă t u r ă) sau spre a opri peștii să treacă în josul apei (v. g a r d). *La capătul șanțului despre Dunăre fac țarcă și pe dînsa pun o leasă prin care apa se scurge.* I. IONESCU, M. 530. *Se strîng peștii la leasă.* TEODORESCU, P. P. 388. ✦ Coș de nuiele pentru prins pește.

LEÁSĂ[2], *lese,* s. f. Desiș mare într-o pădure, mărăciniș. *Șuieră mierlița, strigă cucu-n leasă: Cucule, azi-noapte m-am visat mireasă.* IOSIF, P. 58. *Cu rîturile întinse... [mistreții] dau năvală prin leasă și prin mocirlă.* ODOBESCU, S. III 110. *Să abătu într-o leasă dă mărăcini.* ȘEZ. III 33. ✦ Desișul ramurilor unui singur copac. *Pluta astupă astfel, cu leasa ramurilor ei, și deschiderea de jos a viroagei.* GALACTION, O. I 297. *Un dafin o umbrește Sub leasa-i înflorită.* MACEDONSKI, O. I 18.

LEAT[1] s. m. (În armata din trecut) Denumire dată unui recrut sau unui soldat. *Îi de la mine din sat. Și mă dușmănește amar. El, locotenent, eu, leat prost.* CAMILAR, N. I 14. *Glonțu n-alege de-i domn ofițer ori leat prost.* C. PETRESCU, Î. II 11. *Un dorobanț... vine vesel înaintea noastră. Nu ți-e urît aici, leat? îl întreb.* VLAHUȚĂ, la TDRG.

LEAT[2], *leaturi,* s. n. (Învechit și arhaizant) **1.** An. *În primăvara lea'ului opt sute douăzeci și unu, luna lui mărțișor.* C. PETRESCU, A. R. 192. *Pe o culme mai semeață a acelei coaste sta, pe la leatul 1508, cetățuia lui Dracea Armașul din Mănești.* ODOBESCU, S. A. 83.

2. (Popular) Contingent. *V-a luat leatul la oaste, nu?* GALAN, Z. R. 31. *După dînșii cot la cot Suiam orbiș, noi leatul tot.* COȘBUC, P. II 41. ✧ Expr. **A fi leat cu cineva** = a fi de aceeași vîrstă, a fi de-o seamă.

LEAȚ, *leațuri,* s. n. Piesă lungă și îngustă de lemn, fasonată, de obicei, în patru muchii și folosită la lucrări de dulgherie și de tîmplărie. *Înconjurară o împrejmuire de leațuri.* C. PETRESCU, Î. II 201. *Patru leațuri cioplite frumos și încheiate laolaltă.* SLAVICI, N. I 61. *S-a tăiat un parchet, s-a făcut grinzi, căpriori, leațuri.* I. IONESCU, P. 467.
— Variantă: **laț** (DELAVRANCEA, S. 108) s. n.

LEBADEÁ s. f. v. **libadea.**

LÉBĂDĂ, *lebede,* s. f. **1.** Pasăre migratoare de apă, uneori domesticită, cu gîtul lung și arcuit și cu penele albe *(Cygnus olor). Pe o mare, mare albastră, trece o lebădă măiastră.* DAVIDOGLU, O. 61. *Trece lebăda pe ape Între trestii să se culce.* EMINESCU, O. I 207. *O mică luntrișoară... ca lebăda ușoară, Azi lin se legăna.* ALECSANDRI, P. I 195. ✧ *Cîntecul lebedei* = ultima operă sau manifestare de valoare a unui artist, muzician, scriitor etc. (aluzie la credința anticilor că lebăda ar cînta frumos înainte de moarte). *Elena cîntă cîntecul lebedei de care vorbesc poeții.* BOLINTINEANU, O. 463.

2. (Numai în forma articulată) Constelație vizibilă în emisfera boreală.
— Pl. și: *lebezi* (ANGHEL-IOSIF, C. M. I 64).

LEBĂDÓI, *lebădoi,* s. m. (Rar) Bărbățușul lebedei. *Am venit numai într-un zbor... — Ca o lebădă frumoasă... — Cu lebădoiul alături.* ALECSANDRI, T. 1689.

LÉBĂRVURȘT, *lebărvurști,* s. m. Cîrnat preparat din ficat de porc.

LEBEDÍȚĂ, *lebedițe,* s. f. (Popular) Diminutiv al lui l e b ă d ă. *Ieșeam seara pe uliță Albă ca o lebediță.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 177.

LEBEJOÁRĂ, *lebejoare,* s. f. Diminutiv al lui l e b ă d ă. *Vine-o dalbă lebejoară... Ea prin ceruri mi-a zburat Și-ntre pietre s-a lăsat.* TEODORESCU, P. P. 89.

LECTÍCĂ, *lectici,* s. f. Un fel de pat sau scaun portativ, purtat de cai sau de oameni și întrebuințat de cei avuți ca mijloc de locomoție în antichitate, în evul mediu și astăzi în unele țări coloniale.
— Accentuat și: *léctică.*

LÉCTOR, -Ă, *lectori, -e,* s. m. și f. **1.** Grad în unele instituții de învățămînt superior, între asistent și conferențiar. ✦ Persoană care ține lecții sau care conduce seminariile în diferitele forme ale învățămîntului politic. *Un ajutor prețios pentru îmbunătățirea calității învățămîntului de partid îl constituie grupele de lectori de pe lîngă fiecare comitet regional de partid.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2792.

2. (Rar) Cititor. *Catalogul bibliotecii e alcătuit în ordine alfabetică, după numele autorului. Alte cataloage indică lectorilor subiectul cărții.* STANCU, U.R.S.S. 32. *Cine este omul adevărat al acestor întîmplări. — Dan ori Dionis? Mulți din lectorii noștri vor fi căutat cheia întîmplărilor lui în lucrurile ce-l încuiurau.* EMINESCU, N. 83.

LECTORÁT, *lectorate,* s. n. Funcția de lector într-o instituție de învățămînt superior.

LECTÚRĂ, *lecturi,* s. f. Citit, citire. *În scopul stimulării interesului și gustului pentru lectură al oamenilor muncii, activiștii culturali au început să organizeze numeroase recenzii asupra unor cărți.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 350, 1/1. *Alecsandri poate rezista victorios lecturii, atunci cînd știm să alegem.* SADOVEANU, E. 60. ◇ *Sală de lectură* = încăpere special amenajată pe lîngă o bibliotecă, în care se citesc cărți, reviste etc. *O serie de cluburi înzestrate cu săli de festivități, săli de lectură, de șah, cabinete tehnice etc. duc, sub îndrumarea comitetelor sindicale, o activitate culturală și artistică bogată și atractivă.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2698. *Biblioteca Lenin este instalată în două imobile... în care se află numeroase săli de lectură.* STANCU, U.R.S.S. 28. *Lectură particulară* = cărțile citite de un elev, în afara manualelor și lecturilor obligatorii. ◇ Expr. **A face lectură** = a citi. **A da lectură** (la ceva) sau (învechit) **a face lectura** (unui text) = a citi ceva cu voce tare. *Fă-mi lectura celor trei bilete.* NEGRUZZI, S. III 53. ✦ Text care se citește, bucată cititită.

LÉCȚIE, *lecții,* s. f. **1.** Formă de bază a predării în învățămînt, prin care se transmite unui grup omogen ca pregătire un anumit volum de cunoștințe într-un timp determinat; oră școlară consacrată unui obiect de studiu. *Organizarea muncii colectivelor de catedră, întărirea disciplinei și a răspunderii personale a propagandiștilor constituie condiții necesare în vederea asigurării unor lecții cu un înalt nivel politic și ideologic.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 5, 124. *Acele cadre didactice care nu desfășoară ele însele o activitate de creație științifică, care nu îmbogățesc cursurile pe care le predau cu rezultatele cercetărilor proprii, nu pot asigura lecții de calitate superioară.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 361, 5/1. *Ar începe așa, ca la toate lecțiile: Astăzi vom învăța despre...* SAHIA, N. 49. *Într-o zi Eliza nu putu veni la lecție, era bolnavă.* VLAHUȚĂ, O. A. 375. ◇ Expr. **A da lecții** = a pregăti elevi în particular; a medita. *Eliad îmi da lecții de gramatică română și învățam pe dinafară traducerile din Meditațiunile lui Lamartine.* GHICA, S. A. 113. *E un om plin de știință, și l-am poftit să vie ca să-ți dea lecții de trei ori pe săptămînă.* NEGRUZZI, S. I 7. **A lua lecții** = a studia o disciplină cu ajutorul unui profesor în afara unei instituții de învățămînt. **A ieși la lecție** = a ieși în fața profesorului pentru a fi ascultat. **A scoate la lecție** = a chema pe un elev în fața clasei pentru a fi ascultat.

2. Materia și temele indicate de profesor elevilor să le pregătească acasă în vederea orei următoare. *Cum trebuie să vie școlarul la școală? — Cu lecțiile învățate.* DELAVRANCEA, H. T. 107. *Își învăța lecțiile de cu seară, pentru că dimineața trebuia să meargă în piață.* VLAHUȚĂ, N. 8. ◇ Expr. **A-și face lecțiile** = a-și pregăti temele pentru ziua următoare. *Lecțiile mi le făceam în camera tatei la o măsuță.* SADOVEANU, N. F. 24. **A spune lecția** = a expune în fața profesorului cunoștințele dintr-o anumită lecție.

3. (Uneori în legătură cu verbele «a da», «a primi», «a lua» etc.) Mustrare, dojană; p. ext. bătaie. *Las'c-am să-ți dau eu o lecție să n-o uiți așa de curînd.* REBREANU, I. 72. *Critica rareori este cumpănită în lecții sau în laudă, dreaptă în judecată și învățată.* RUSSO, O. 88.

4. Învățătură folositoare trasă de cineva în urma unui eveniment, a unei întîmplări etc. [Spectacolul] *a fost o lecție de adîncă umanitate.* SAHIA, U.R.S.S. 181.

— Variantă: **lecțiúne** (pronunțat *-ți-u-*) s. f.

LECȚIÚNE[1] s. f. v. **lecție.**

LECȚIÚNE[2], *lecțiuni,* s. f. Felul de a citi și interpreta grafia unui manuscris în vederea stabilirii versiunii lui originale.

LECUÍ, *lecuiesc,* vb. IV. **1.** Tranz. A tămădui, a vindeca, a însănătoși. *După ce au ospătat Petrea voinicul... s-au pornit cu smiceaua spre casă ca să lecuiască pe maică-sa.* SBIERA, P. 30. *Mama lui ce-l tot bocește Zile-ntregi îl scaldă-n lapte și de răni îl lecuiește.* ALECSANDRI, P. III 146. (Fig.) *Dă-mi o floricică din a ta cosiță Să mă lecuiască de-al meu aspru dor.* BOLINTINEANU, O. 86. ◇ Refl. *De toate boalele să se lecuiască.* ȘEZ. IV 152. (Fig.) *M-aș lecui de toată mînia.* SBIERA, P. 8. *Să beai, să te lecuiești, Pe min' să nu mă jelești.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 324.

2. Refl. Fig. A se sătura, a-i pieri cheful (de ceva).

LECUÍRE s. f. Acțiunea de a (se) lecui; vindecare, tămăduire, însănătoșire. *Schimbarea aerului e cel mai bun mijloc de lecuire.* ALECSANDRI, S. 106.

LECUITÓR, -OÁRE, *lecuitori, -oare,* adj. (Învechit) Vindecător, tămăduitor. *Buruieni lecuitoare.* CONACHI, P. 298.

LECÚȚ s. n. (Popular) Diminutiv al lui leac. *Și te du pe cel pîrău Pînă-i da de făgădău, C-acolo-i lecuțul meu.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 456.

LEFEGÍU, *lefegii,* s. m. **1.** (Învechit și arhaizant) Militar angajat cu leafă într-o armată neregulată; mercenar. *Iarăși s-a împrăștiat vestea la odăile lefegiilor și la cămările curtenilor... că Ferid va să fie omorît.* SADOVEANU, D. P. 89. *P-atunci avea țeara dorobanți, roșiori... lefegii și slujitori; patruzeci de mii de oameni armați.* GHICA, S. 18. *Lefegii, în număr de 1000 oameni, alcătuiau un regiment.* BĂLCESCU, O. I 13.

2. (Învechit) Salariat, slujbaș, funcționar. *Destui lefegii are țara asta.* VLAHUȚĂ, O. A. III 43.

— Variantă: **lefiçiu** (NEGRUZZI, S. I 124) s. m.

LEFICÍU s. m. v. **lefegiu.**

LEFȘOÁRĂ, *lefșoare,* s. f. (Familiar) Diminutiv al lui leafă. *Ca un iconom politic, prin mici slujbe, mici lefșoare, Am îmbogățit eu statul, cumpărîndu-mi moșioare.* ALEXANDRESCU, M. 170.

LEFT, (1) *lefți,* s. m., **(2)** *lefturi,* s. n. (Învechit) **1.** Monedă de aur sau de argint, de diferite valori, din care se făceau salbe. *Safteaua mi-a făcut-o un zaraf din gura pieții — 62 lei pentru un left mare de zece galbeni.* VLAHUȚĂ, O. A. II 265. *Iat-o cămașă albă Cu lefți mari lucind în salbă.* ALECSANDRI, P. III 262.

2. Obiect de podoabă femeiască; giuvaer. *Se vedeau sipeturi de sidef pline de ghiordane cu cercei, cu lefturi de smaragduri.* ODOBESCU, S. A. 137.

LÉFTER, -Ă, *lefteri, -e,* adj. (Familiar) Care nu are nici un ban, fără lăscaie, fără nici un ban în pungă. ◇ Expr. **A rămîne lefter** = a rămîne fără un ban. *Rămînea lefter, dar dădea acatiste că a scăpat cu atît.* PAS, Z. I 152. *Cînd rămînea lefter, venea la maică-sa.* SADOVEANU, P. M. 70. **A lăsa lefter pe cineva** = a lua toți banii cuiva, a lua cuiva ultimul ban. *Am fost azi-noapte la judecător la un poker. M-a lăsat lefter al dracului, dar știi lefter.* SEBASTIAN, T. 194.

LEFTERÍ, *lefteresc,* vb. IV. Tranz. (Familiar) A face pe cineva să-și piardă toți banii, a lua cuiva toți banii, a lăsa lefter. ✦ Refl. A pierde toți banii, a rămîne fără lăscaie. *Mai bine că te lefterișiși... tot n-aveai noroc.* DELAVRANCEA, S. 135.

LEFTERÍE, *lefterii,* s. f. **1.** (Familiar, rar) Credit, trecere, încredere; cinste. ◇ (Mai ales în expr.) **A-și**

mînca (sau **a-şi pierde**) **lefteria** = a pierde încrederea, prestigiul moral, reputaţia de om cinstit (mai ales cînd nu restituie banii sau alte obiecte împrumutate). *Să ştii că ţi-ai mîncat lefteria de la mine, spînzuratule!* CREANGĂ, A. 50.

2. (Transilv.) Meserie, ocupaţie, îndeletnicire. *Toderaş spune la împăratul lefteria lui.* RETEGANUL, P. II 79.

LEG s. n. (Învechit) Bun lăsat de cineva prin testament. (Fig.) *În această societate... săracă de mijloace, dar înavuţită de inime... încolţea legul politic a lui Ştefan.* RUSSO, S. 112.

LEGÁ[1], *leg*, vb. I. I. Tranz. **1.** (Cu privire la fire, funii, sfori, aţă etc.) A împreuna, a înnoda, a îmbina, a uni strîns capetele (printr-un ochi, nod, fundă etc.). *Părul tău bălai şi moale... mi-l legi după grumaz.* EMINESCU, O. I 82. ◇ Expr. **A lega gura pînzei** v. gură. **A lega** (sau **a strînge**) **băierile de la pungă** = a face economii, a deveni (mai) econom, a fi (mai) strîns la pungă.

2. A închide un sac, o pungă etc. strîngînd gura cu o sfoară înnodată. *Leagă turbinca strîns la gură, o pune sub cap.* CREANGĂ, P. 303. *Pune o piatră în tureatca unei ciubote şi-o leagă la gură.* ŞEZ. I 276.

3. (Cu privire la un obiect sau un material) A strînge într-o învelitoare de pînză sau de piele (basma, sac, pungă etc.). *Reteză cele douăsprezece limbi ale balaurului... vede basmaua fetei, le pune în ea şi le leagă.* ŞEZ. I 69. ◇ Expr. **A lega paraua cu zece noduri** = a fi foarte socotit la cheltuieli; a fi zgîrcit. *Lega paraua cu zece noduri şi tremura după ban.* CREANGĂ, P. 3.

4. A încinge, a uni într-un mănunchi sau a pune la un loc într-o sarcină diferite lucruri, înfăşurîndu-le şi strîngîndu-le cu o funie, un fir etc. *Te-am văzut legîndu-ţi snopii.* COŞBUC, P. II 64. *Începe a smulge la sălăţi într-ales şi leagă o sarcină mare, mare.* CREANGĂ, P. 215. ◇ Expr. **A lega două în trei** v. trei. ◇ Refl. pas. *Brazdele cosite... se leagă sau se mrejuie, adecă se fac snopi.* PAMFILE, A. R. 130.

5. A fixa, a strînge ceva cu o funie, cu un fir etc. ca să nu se desfacă, să nu se clatine sau să nu alunece. *Peste piuă prăvăli o bucată de stîncă, pe care o legă din toate părţile cu şapte lanţuri de fier.* EMINESCU, N. 7. *Numai pantofii să mi-i leg.* ALECSANDRI, T. I 41. *Pe lopată n-o poci pune* [pîinea], *De n-oi lega-o c-o fune.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 428. ✦ (Cu privire la un obiect compus din mai multe piese) A strînge cu un cerc; a încercui, a îmbina. *Rotarii sînt solicitaţi a face roate mai supţiri... ferarii a le lega cu fier.* I. IONESCU, D. 497. *Oala dogită în zadar o mai legi. Butea cu un cerc nicicum se leagă.* ◇ Expr. **A lega tabără** = (învechit şi arhaizant) a înconjura o tabără cu care prinse unul de altul, ca să nu poată pătrunde duşmanul. *Măria-sa, cu aceiaşi luptători... legase tabără între codri şi smîrcuri.* SADOVEANU, N. P. 11.

6. A prinde una de alta foile unei cărţi şi a-i pune scoarţe. V. broşa, cartona. *Pergamente şi colecţii vechi nepreţuite Legate-n marochine.* CAMIL PETRESCU, V. 7. *O carte veche legată cu piele.* EMINESCU, N. 44.

II. 1. Tranz. (Urmat de determinări locale) A prinde, a agăţa, a atîrna un obiect de altul. *Vitoria potrivise şi legase puşca cea scurtă dinapoia şalei.* SADOVEANU, B. 106. *Aşteaptă pînă vin alte care, de-l leagă dinapoia lor, şi se duce în treaba lui spre casă.* CREANGĂ, P. 42. *Tot cu frîul m-ai mustrat Şi cu zbiciul m-ai mînat Şi la gard că m-ai legat.* HODOŞ, P. P. 46. ◇ Fig. *Mama... rămăsese văduvă, cu doi copii legaţi de poale.* STANCU, D. 6. ◇ Expr. **A lega** (ceva) **la** (sau **de**) **gard** v. gard. **A lega** (pe cineva) **la gard** v. gard.

2. Tranz. Fig. (Mai ales în construcţii negative) A reuni sunete sau cuvinte pentru a vorbi, a combina (cuvintele care urmează să exprime o idee). *Nu poate să lege nici un cuvînt.* BART, E. 186. *De uimire nu putea lega o vorbă.* VLAHUŢĂ, N. 198. ✦ A exprima. *Dacă... Ai ajuns să-ţi legi în stihuri vro durere sau vrun vis, Nu-ţi întemeia o lume de iluzii pe ce-ai scris.* VLAHUŢĂ, O. A. 75.

3. Tranz. Fig. (Cu privire la două puncte depărtate) A uni, a face să comunice, a stabili o legătură. *O pîrtie ne leagă tinda de fîntînă.* STANCU, D. 72. *Şoseaua... leagă oraşul cu portul.* SAHIA, N. 43. ◇ Refl. pas. *La un semn, un ţărm de altul, legînd vas de vas, se leagă.* EMINESCU, O. I 144.

4. Tranz. Fig. A înfiripa, a stabili (relaţii de prietenie sau de dragoste). *Om lega frăţie de cruce.* EMINESCU, N. 7. *Ochii şi sprîncenile... leagă dragostele.* TEODORESCU, P. P. 301. ◇ Refl. pas. *După despărţirea lungă, întîlnirea lor se leagă greu.* SADOVEANU, M. C. 121. *Ascultă dar, cum s-a legat acest amor.* NEGRUZZI, S. I 64. ◇ (Cu privire la o convorbire etc.) *Discuţia se legă tărăgănat, fără însufleţire.* C. PETRESCU, A. 370.

5. Tranz. Fig. (Cu privire la persoane sau colectivităţi) A uni, a apropia (din punctul de vedere al sentimentelor, al ideilor, al intereselor). *Dragostea cînt-o, dragostea mare Ce leagă popoare lîngă popoare.* FRUNZĂ, S. 52. *N-am grijă, căci ne leagă pe amîndoi destinul, De-oi pierde eu Suceava, tu Laski, pierzi Hotinul.* ALECSANDRI, T. II 176. ◇ Refl. reciproc. *S-au legat buni prieteni şi amîndoi au petrecut multe amurguri şi multe nopţi.* SADOVEANU, E. 132. ✦ A căsători. *Desfăcut-a doi drăguţi şi legat-a doi urîţi.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 176. ◇ Expr. **A lega viaţa** (sau **a-şi lega viaţa**) **de cineva** sau **de viaţa cuiva** ori (rar) **a-i lega cuiva lumea cu cineva** = a (se) căsători. *Las' să leg a mea viaţă de a ta.* EMINESCU, O. I 142. *Nu-mi lega, maică, lumea Cu cine nu mi-i voia.* SEVASTOS, C. 46. ◇ Refl. *De-ar vroi cu mine fata să se lege-n cununie.* ALECSANDRI, P. III 236.

6. Refl. (Urmat de determinări introduse prin prep. «de») A se ţine scai de cineva, a nu-i da pace, a plictisi, a stărui mereu pe lîngă cineva; a se agăţa de cineva, a-i cere socoteală, a-l trage la răspundere. *Leagă-te de fată-ţi, ce te legi de mine?* COŞBUC, P. I 252. *Nu eu m-am legat de tine, ci tu te-ai legat de mine.* SLAVICI, O. I 359. *Ciubotele văru-meu se rup... Şi el, supărat la culme, se leagă de Pavel să-i facă altele în locul acelora.* CREANGĂ, A. 105. ◇ Fig. *De cine doru se leagă, Nu se face om de treabă.* HODOŞ, P. P. 37.

7. Refl. Fig. (Urmat de determinări introduse prin prep. «de») A se îndeletnici cu ceva, a avea interes pentru ceva. *În loc să mă leg de sapă, Eu duceam murgul la apă.* ALECSANDRI, P. P. 254. ✦ A se ocupa de ceva. *De care parte a literaturii îmi rămînea să mă leg?* ALECSANDRI, S. 110.

III. Tranz. **1.** (Cu privire la oameni) A imobiliza pe cineva cu ajutorul unei frînghii, unui lanţ etc.; a înlănţui, a încătuşa, a fereca, a pune în fiare. *Legă pe Decuseară cu mînile-n spate.* RETEGANUL, P. III 43. *Pe ciobani legatu-mi-au Dulăi-mpuşcatu-i-au Iar pe baciul cel mai mare Îl fereca şi mai tare.* ALECSANDRI, P. P. 58. *Mă lega vîrtos de coate.* id. ib. 266. ◇ Expr. **A lega** (pe cineva) **de mîini şi de picioare** = a-i face imposibilă orice mişcare, a-l imobiliza complet. **A lega burduf** (sau **butuc, cobză, fedeleş**) pe cineva sau ceva v. c. **Nebun de legat** = nebun furios. ✦ (Cu privire la o parte a corpului) A imobiliza cu ajutorul unei legături. *Săcuii le legară mîinile la spate.* BĂLCESCU, O. II 259. *Îi lega braţele-n cruci.* ALECSANDRI, P. P. 135. ◇ Expr. **A lega cot la cot** v. cot. **A lega limba** (sau **gura**) **cuiva** = a opri pe cineva să vorbească. ◇ Refl. (În expr.) **A i se lega** (cuiva) **limba** = a amuţi, a nu mai putea vorbi (de obicei din cauza unei emoţii). *Se uită ţintă la localul Camerei şi i se pare că i s-a legat limba în gură.* SP. POPESCU, M. G. 82. *Nu-ţi aflu nume... Limba-n gură mi se leagă.* EMINESCU, O. I 82. *Mă îngîni pentru că mi se leagă limba cînd te văd.* ALECSANDRI, T. 903. **A i se lega** (cuiva) **picioarele** = a nu mai putea umbla (de obicei din cauza unei emoţii). *Picioarele mi se leagă, Ori de*

frunză, ori de iarbă, Ori de tine, mîndră dragă. JARNÍK-BÎRSEANU, D. 10.

2. (Cu privire la un animal) A prinde de ceva (cu un frîu, lanț, funie etc.) ca să nu poată fugi; a priponi. *Au descălecat ș-au lăsat caii unul lîngă altul, fără să-i lege, fără să le deie grăunțe.* SADOVEANU, B. 162. *Îl rugă să-și lege ogarul.* ISPIRESCU, L. 296. *Vorba ceea: leagă calul unde zice stăpînul.* CREANGĂ, P. 224.

IV. Fig. **1.** Refl. A se obliga, a-și lua angajamentul, a făgădui solemn. *Te legi că mă vei chema? — Mă leg.* RETEGANUL, P. I 57. *Giupînul Arvinte se leagă cu giurămînt de afurisenie.* ALECSANDRI, T. I 320. *Le scrisese în mai multe rînduri ca să vie, legîndu-se prin cele mai mari jurăminte că nu le va face nimica.* NEGRUZZI, S. I 159. ◇ (Tranz. în expr.) **A lega pe cineva cu limbă de moarte** v. limbă.

2. Tranz. (În superstiții și în basme) A opri din acțiune prin vrăji, farmece. *După cum scrie la gromovnic, în zilele acestea sînt legate vînturile și furtunile, pînă și-a cloci ouăle în stîncile mării paserea alchion.* SADOVEANU, O. A. II 158. *Este o femeie tare bătrînă, tare zbîrcită, dar tare vrăjitoare! Norii îi leagă, apa o-ncheagă, face ce vrea, doar c-o nuia.* VISSARION, B. 167. *Poate că zidarii și cărămidarii or fi legat norii.* ALECSANDRI, T. I 399.

V. Tranz. **1.** (Cu privire la oameni sau la părți ale corpului omenesc) A înfășura, a înveli, a acoperi. *Să-ți leg ochii și urechile c-un ștergar.* CREANGĂ, P. 54. *Ochii că i-au legat.* ȘEZ. I 77. ◇ Expr. **A lega la ochi pe cineva** = a amăgi, a înșela pe cineva. *Mi se pare că... te-a legat la ochi și, în loc de iapă, ți-a vîndut o mîță.* HOGAȘ, M. N. 9. (Glumeț) **A-și lega capul** = a se căsători. *Ei nu-i da inima să-și lege capul cu nici unul din peținătorii ce veneau să o ceară.* ISPIRESCU, L. 386. ◇ Refl. *Se ridică să vorbească o femeie... Se legase la cap cu o cîrpă roșie, căci știa că-i stă bine.* DUMITRIU, N. 167. *Se legă cu maramă la cap.* ISPIRESCU, U. 71. ◇ Refl. reciproc. *Fetele se leagă una pe alta la ochi.* ȘEZ. I 145.

2. A pansa, a bandaja, a obloji. *Îl legă la bubă și ursul plecă mormăind.* ISPIRESCU, L. 326. *Udă cîrpa-n apă rece Te leagă la cap și-ți trece.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 14. ◇ Refl. *Fiecare se leagă unde-l doare* (= fiecare își cunoaște greutățile). ◇ Expr. **A te lega la cap (cînd nu te doare)** = a-ți crea complicații inutile.

VI. 1. Intranz. (Despre plante) A trece de la înflorire la rodire, a prinde rod. *Pomul înflori mai frumos și legă mai mult decît altădată.* ISPIRESCU, L. 82. ◇ Tranz. (Rar) [Fasolea] *se suie pînă la un loc Șade-n loc și leagă bob.* TEODORESCU, P. P. 276.

2. Refl. (Despre sosuri, dulcețuri, șerbeturi etc.) A se îngroșa, a se întări, a se închega. *Du-te de le mai dă o fiertură* [dulceților] *pînă s-or lega cumsecade.* ALECSANDRI, T. I 31.

LEGÁ[2], *leg*, vb. I. Tranz. (Jur.) A lăsa prin testament, a hotărî destinația unui bun prin testament. V. testa.

LEGÁL, -Ă, *legali, -e*, adj. Care există în temeiul unei legi, este prevăzut de o lege, este conform cu legea. *Îndeplinirea formelor legale.* ▭ *La rîndul lor, aceste părți se vor împărți în mod legal.* CAMIL PETRESCU, U. N. 34.

LEGALITÁTE s. f. Faptul de a fi conform cu legile, respectare a legilor; stare de ordine capabilă să asigure, prin lege, viața și activitatea unei societăți, a unui stat etc. *Legalitatea populară garantează inviolabilitatea marilor drepturi și libertăți cucerite prin lupta și munca poporului muncitor.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 11, 20. ◇ Expr. **A intra în legalitate** = a se conforma principiilor legilor în vigoare. **A fi în legalitate** = a fi, a lucra sub ocrotirea legilor în vigoare. ✦ Organizare a unui stat pe bază de legi; ansamblul legilor (unei țări). *Numai să ne dea mijloace de a lucra asupra țării și de a da țării o legalitate.* GHICA, A. 580.

LEGALIZÁ, *legalizez*, vb. I. Tranz. (Cu privire la acte, documente etc.) A da formă legală, a face valabil. V. autentifica. *Mi-am legalizat copia de pe actul de naștere.* ✦ (Despre un fapt, o situație etc.) A da un caracter legal, a face să fie recunoscut, să fie oficial.

LEGALMÉNTE adv. (Rar) În mod legal. *Legalmente, arhiducele nu are prerogative împărătești.* VORNIC, P. 110. *Va trimite copie... spre a ne putea pronunța și legalmente.* GHICA, A. 747.

LEGÁRE s. f. Acțiunea de a (s e) lega[1].

LEGÁT[1] adv. În mod coerent. *Se vedea că nici nu poate gîndi legat ceea ce i se spunea.* CAMIL PETRESCU, O. II 20.

LEGÁT[2] s. n. Faptul de a (s e) lega[1]; legare.

1. Strîngere, fixare cu ajutorul unei legături a unor lucruri pentru a nu se desface. ✦ Broșare, cartonare a unei cărți.

2. (Învechit) Obligație, datorie, învoială. *Și rabdă, nevastă, cum îți rabd eu ție, C-astfel ne e legatul.* PANN, P. V. II 101.

3. Rodire. *Legatul porumbului.*

LEGÁT[3], *legate*, s. n. (Jur.) Dispoziție testamentară prin care se lasă (cuiva) o moștenire, un bun etc. *Averea se împărțea, după o serie de legate deosebite, în trei părți.* CAMIL PETRESCU, U. N. 33. *O să-mi las toată starea ție prin legatul meu.* PANN, P. V. II 59. ◇ *Legat universal* = dispoziție testamentară prin care se lasă (cuiva) întreaga avere. *Legat cu titlu universal* = dispoziție testamentară prin care se lasă cuiva o parte din avere. *Legat particular* = dispoziție testamentară prin care se lasă cuiva unul sau mai multe bunuri determinate. ✦ Bun lăsat pe calea unei dispoziții testamentare.

LEGÁT[4], *legați*, s. m. (Învechit) Delegat; ambasador. *Legații poloni pretinseră pentru sine o parte din Moldova.* GHICA, A. 123. *Ești... supus al împăratului și legatul său la Londra.* NEGRUZZI, S. III 266.

LEGÁT[5], **-Ă**, *legați, -te*, adj. **1.** Angajat, îndatorat, obligat, constrîns (prin înțelegere, promisiune, cuvînt, jurămînt etc.).

2. (Despre oameni, întărit uneori prin adv. «bine») Zdravăn, vînjos, voinic, spătos. *Căpitanul era om bine legat.* SADOVEANU, O. VI 205. *Altul mi-am căpătat, Mai voinic și mai legat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 235.

3. (Despre sosuri, dulcețuri, șerbeturi etc.) Îngroșat, întărit, devenit consistent. *Nu-s destul de legate dulcețile.* ALECSANDRI, T. I 31.

LEGATÁR, -Ă, *legatari, -e*, s. m. și f. Persoană căreia i se conferă un legat[3]. *Notarul de stat este obligat să încunoștințeze de îndată pe moștenitorii și legatarii care nu au fost de față la inventariere, despre deces și măsurile care au fost luate.* B. O. 1953, 5.

LEGÁTO adv. (Indicînd modul de executare a unui grup de note muzicale) În mod continuu; fără nici o întrerupere între sunete.

LEGĂȚIE, *legații*, s. f. Misiune diplomatică permanentă, care are în frunte un ministru. ✦ Localul, sediul, clădirea acelei misiuni. *Să vezi că, n-am să mă mai pot duce la legație!* TEATRU, I 104.

LEGĂMÎNT, *legăminte*, s. n. **1.** Promisiune solemnă, angajament de a face ceva. *Făceam în mine legămînt să nu uit pînă la sfîrșitul vieții mele raiul de la Nada Florilor.* SADOVEANU, N. F. 84. *Cristophi era un ofițer, un căuzaș afiliat al Frăției, un om care știa ce legămînt face.* CAMIL PETRESCU, O. II 29. *N-au putut să-și îndeplinească legămintele ce au făcut.* ISPIRESCU, L. 219.

2. Învoială, înțelegere, convenție. *Mă frate... eu fac cu tine un legămînt, ca să nu te mai văz așa de amărît.* SADOVEANU, M. C. 71. *Îndestule... sînt temeiurile voastre spre a ne lepăda de acum de orice vechi legăminte cu fățarnica și barbara putere turcească.* ODOBESCU, S. III 452.

3. (Învechit) Unire, legătură, relație. *Depresiuni ca acestea am încercat adesea în călătoriile mele prin țară, și suvenirea lor nu este cel mai slab legămînt ce strînge inima mea de patrie.* ODOBESCU, S. II 270.

LEGĂNÁ, *leágăn,* vb. I. **1.** Tranz. A mișca lin un copil încoace și încolo cu leagănul sau pe brațe pentru a-l adormi. V. balansa. *Trebuia să-și legene copilul.* DUMITRIU, N. 153. *Aci l-a legănat Măicuța lui, și-aici în sat Sînt morți părinții lui.* COȘBUC, P. I 232. *Tu mai lasă drumurile și stăi lîngă mămuca, de-i fă țevi și leagănă copilul.* CREANGĂ, A. 62. *Luă în brațe pe această biată fată pe care o legănase.* NEGRUZZI, S. I 26. *Dară cînd mă legănai, cu mînile tu lucrai.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 195. ✧ Fig. *Desfătare vînătorească... legănată în dulci și dulcioase visări.* ODOBESCU, S. III 15. ✦ Refl. Fig. A se amăgi cu speranțe deșarte.

2. Tranz. A mișca ușor într-o parte și în alta, a balansa, a ondula. *Pomii să-și legene brațele grele de roade.* BANUȘ, B. 99. *Era vară și șesurile își legănau, în boarea vîntului, lanurile aurii.* STANCU, U.R.S.S. 81. *Venea pe deal, voios cîntînd, Flăcăul; Pe-un umăr coasa legănînd.* COȘBUC, P. I 169. *Ana... umbla, legănîndu-și capul... ca un copil răsfățat.* VLAHUȚĂ, O. A. III 34. ✧ (Poetic) *Își leagănă-n perete tic-tacul vechiul ornic.* IOSIF, PATR. 11. *Ne-nvîrteau al minții scripet, Legănînd cînd o planetă, cînd pe-un rege din Egipet.* EMINESCU, O. I 140. ✧ Refl. *Ce te legeni, codrule, Fără ploaie, fără vînt, Cu crengile la pămînt.* EMINESCU, O. I 214. *O mică luntrișoară... sub un cer albastru, ca lebăda ușoară, Azi lin se legăna.* ALECSANDRI, O. 83. *Brazii că se legănau, Cuibulețul mi-l stricau.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 204. ✧ Fig. *Cîntecul se legăna sub cerul albastru de toamnă.* CĂLUGĂRU, O. P. 430. ✦ Refl. A se da într-un leagăn, într-un scrînciob.

3. Refl. (Despre oameni) A se mișca ritmic (în dans, în mers etc.). *Se leagănă pe cal și-și mîngîie barba mare.* SADOVEANU, O. VII 168. *Flăcăii abia se legănau în joc și hora se învîrtea foarte încet.* CREANGĂ, O. A. 85. *Și cînd ea se prinde-n gioc Se tot leagănă în loc.* ALECSANDRI, P. P. 301. ✧ (Despre horă) *Acum hora era chiar în șosea și se legăna lin subt privirile fermecate ale femeilor și fetelor.* REBREANU, R. I 125. ✧ Fig. (Despre păsări) *Vin cîteodată vrăbii ciripitoare, se leagănă gingaș pe ramura mea.* DEȘLIU, N. 11. *Trecu pe deasupra lor un corb carele se legăna prin văzduh.* ISPIRESCU, L. 223. *Ciocîrlia cea voioasă în văzduh se legăna.* NEGRUZZI, S. I 115. ✦ (Despre oameni) A se clătina (din cauza slăbiciunii). *Să legănau de slabi.* RETEGANUL, P. V 53.

— Prez. ind. și: (regional) *légăn* (JARNÍK-BÎRSEANU, D. 87).

LEGĂNÁRE, *legănări,* s. f. Acțiunea de a (se) legăna; balansare, oscilare, ondulare. *Pe-ntinderea cea verde trec legănări de unde, Polenul ca un nour de aur fin se plimbă.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 11. *Urmărea c-o privire leneșă legănarea vălătucilor de nori.* VLAHUȚĂ, N. 24. *Mă primblu singur pe podul vaporului, cumpănindu-mi pașurile după legănarea lui.* ALECSANDRI, O. P. 291.

LEGĂNÁT[1] s. n. Faptul de a (se) legăna.

LEGĂNÁT[2]**, -Ă,** *legănați, -te,* adj. **1.** (Despre ființe în mers) Care se mișcă ritmic într-o parte și în alta. *Legănate, rațele treceau pe lîngă el, stropindu-l cu noroi.* ANGHEL, PR. 95. *Dragă mi-e leliță-naltă Și la mers cam legănată.* ALECSANDRI, P. P. 337. ✧ (Despre felul de a umbla) *Mă duceau brancardierii în pas legănat spre amlulanță.* SADOVEANU, O. VI 113. ✧ (Adverbial) *Umbla legănat și cu genunchii înmuiați.* REBREANU, I. 24.

2. (Despre voce, vorbe, sunete etc.) Tărăgănat, intonat cu inflexiuni ritmice prelungite. *Jale tu, din legănat Doină, ce de-amar omori!* COȘBUC, P. II 276. *Vorba legănată merge, Sună clopotul tot rar.* BELDICEANU, P. 66. ✧ Expr. **A nu zice (nici o) boabă (frîntă)** sau **(nici) două boabe legănate** v. boabă.

LEGĂNĂTÓR, -OÁRE, *legănători, -oare,* adj. (Rar) Care se mișcă ușor încoace și încolo, care se leagănă. *Mersu-i... cu pas legănător.* ALECSANDRI, P. III 317.

LEGĂNĂTÚRĂ s. f. (Rar) Legănare. *Echipagiul pășea cu o moale legănătură.* ODOBESCU, S. I 381.

LEGĂNÉL, *legănele,* s. n. (Popular) Diminutiv al lui leagăn. *Leagă-mi-se-un legănel.* PĂSCULESCU, L. P. 56. *Comis mare Leagăn și-are, Legănel De arginței.* TEODORESCU, P. P. 22.

LEGĂNÚȚ, *legănuțe,* s. n. (Popular) Legănel. *Copii mici în legănuț.* ȘEZ. II 80.

LEGĂTOÁRE, *legători,* s. f. **1.** Mănunchi de paie sau de spice cu care se leagă snopii. *Mai faceți pentru snopi legători.* BENIUC, V. 75. *Snopii sînt dezlegați din legători.* PAMFILE, A. R. 203.

2. (Popular) Basma cu care se leagă femeile la cap.

3. (Învechit și popular) Cravată. *Își ștergea de pe frunte broboanele de sudoare cît mărgăritarul acului înfipt în legătoarea de la gît.* C. PETRESCU, A. R. 26. *Sub bărbia cu îndoituri proaspăt rase și pudruite, țipa, de-ți amețea privirea, fiongul imens al unei legători roșii.* HOGAȘ, M. N. 32. *Alții au cămașă scrobită, guler călcat și legătoare de mătase la gît.* SLAVICI, O. I 332. ✦ Fular.

LEGĂTÓR, -OÁRE, *legători, -oare,* s. m. și f. **1.** Persoană specialistă în meșteșugul legării cărților.

2. Persoană care leagă snopii. *Voia ca... el să aleagă pe oameni și cosași și legători, și fete ce trec de-a lungul brazdei s-adune în urma cosașului mănunchii sub secere.* SLAVICI, O. I 213.

LEGĂTORÍE, *legătorii,* s. f. Atelier sau secție într-o tipografie în care se cartonează, se broșează cărți, reviste etc. ✦ Meseria legătorului de cărți.

LEGĂTÚRĂ, *legături,* s. f. **I. 1.** Piesă (uneori flexibilă) care unește sau leagă două sau mai multe obiecte. ✦ (Sport) Dispozitiv format din curele sau fire metalice cu care se atașează schiurile la picioare.

2. Lucruri, obiecte legate împreună spre a se păstra și transporta mai ușor. V. sarcină, boccea. *Pe înserate vin din tîrg, cu legături în spinare, ordonanțele.* CAMIL PETRESCU, U. N. 288. *Strîngîndu-și sub braț legătura albă, copilul se răsucea pe speteaza scaunului* [căruței] *să mai privească încă o dată în urmă satul.* C. PETRESCU, S. 140. *Trase afară o legătură ce părea a fi cu făină și o puse pe vatră.* HOGAȘ, M. N. 81. ✦ Mic mănunchi de zarzavaturi. *O legătură de ridichi.*

3. (Mai ales la pl.) Funie, lanț etc. cu care se leagă un om. *Moșul, măre De-l vedea... De la brîn (=brîu) cuțit scotea, Legăturile-i tăia.* TEODORESCU, P. P. 569. *Legături i-au pus de în.* ALECSANDRI, P. P. 238.

4. Basma, testemel.

5. (Învechit și arhaizant) Cravată. *Se înfățișă cu legătura de la gît strîmbă, plin de fin și de fulgi.* CAMIL PETRESCU, O. II 109. *La gît cu legătură albastră.* MACEDONSKI, O. IV 33. ✦ Fîșie de pînză care servește la pansarea sau bandajarea rănilor sau a părților bolnave; fașă, bandaj. *Baba Anița pregătea legăturile care trebuiau să oblojească rana.* SADOVEANU, O. I 51.

6. Scoarțele și cotorul în care se află legată o carte. *Operele lui Pușkin, tipărite... pe hîrtie de cea mai bună*

calitate, cu literă nouă, clară și elegantă, cu legătură în pînză sau în piele. STANCU, U.R.S.S. 127. *Cărți lîngă cărți... în fel de fel de legături și scoarțe... dorm toate la un loc.* ANGHEL, PR. 19.

7. (Text.) Modul de împletire al firelor de urzeală cu firele de bătătură.

8. Mijloc de comunicare (aeriană, telegrafică, radiofonică etc.). *Nu se găsește un colț din Uniunea Sovietică care să nu aibă legătură cu Moscova prin linii aeriene.* STANCU, U.R.S.S. 219. *S-a întrerupt legătura telefonică și nu se mai poate comunica de loc cu comuna.* REBREANU, R. II 224. *Auzi că se așteaptă sosirea autorităților și că legătura cu uscatul e oprită.* BART, S. M. 101.

II. Fig. 1. Relație între fenomene, persoane, colectivități etc. *Ștefan intră în legături politice, pe care le întărește și prin legături de familie, cu Ivan al III-lea.* IST. R.P.R. 135. *Aducîndu-mi aminte de unele întîmplări ce ca prin vis mi se arată, caut să mi le deslușesc și să pun legătură între ele.* VLAHUȚĂ, O. A. II 259.

2. Relație de dragoste sau de prietenie. *Cred că se duce mai sus, la Breaza sau la Comarnic, are o legătură pe-acolo.* DEMETRIUS, C. 19. *Negustorii... aveau legături de prietenie și de afaceri.* GALACTION, O. I 277. *Legături strînse erau încă din școala primară între cei doi prieteni.* CARAGIALE, O. III 264. *Unchiul meu a aflat legătura noastră.* NEGRUZZI, S. I 19. ✦ (La pl.) Relații și cunoștințe printre oamenii de seamă.

3. Contact între diferite persoane, unități etc. *Îi sosiră ordine și plotonierului major Dantiș să se pună în legătură cu proprietarul.* SADOVEANU, M. C. 198. *Patrulele de legătură aduc și ele veștile.* CAMIL PETRESCU, U. N. 310. ✧ *Agent de legătură* = agent care ține un contact permanent între două unități militare, două grupuri de comandă etc. *Agentul de legătură îmi aduce un ordin scris pe un petec de hîrtie.* CAMIL PETRESCU, U. N. 355. *(Om de) legătură* = persoană care ține în contact permanent două instituții, întreprinderi, două (grupuri de) persoane etc.; (în timpul muncii ilegale a partidului) persoană prin care membrii de partid țineau contactul cu organele superioare. *Cum să facem? Știi că eu am lucrat la tehnica partidului. O să-mi fie mai greu să găsesc legătura... Mircea se gîndea la vechea lui legătură, la Radu.* V. ROM. martie 1954, 174.

4. (Învechit) Acord, înțelegere, învoială, convenție, pact. *Legătura era ca să se ascundă pînă de trei ori.* ISPIRESCU, L. 46.

5. Concordanță, armonie în combinarea părților unei expuneri, a unei prezentări, a unei argumentări. *Vorbe fără legătură.*

6. (Numai în expr.) **În legătură cu** = referitor la, care se referă la, în ceea ce privește. *E o chestie în legătură cu fabrica.* DEMETRIUS, C. 26.

III. 1. (Tehn.) Mod de a lega două corpuri, prin care se îngrădește mobilitatea lor unul față de celălalt și care permite transmiterea unor forțe sau a unor mișcări de la unul la celălalt. ✦ Dispozitivul cu care se realizează legarea. *Trosnesc legăturile de fier ale plugurilor.* MIHALE, O. 433.

2. (Determinat uneori prin «electrică») Împreunare, cuplare a mai multor conductoare electrice sau a mai multor acumulatoare, pile, generatoare electrice etc.

3. Unirea diferitelor particule care constituie o moleculă, un atom, un nucleu sau alt sistem material cu proprietăți caracteristice. ✧ *Forță de legătură* = forță care unește între ele particulele constitutive ale unui sistem material. *Energie de legătură* = energia liberată la formarea unui sistem material.

LEGĂTURÍCĂ, *legăturici,* s. f. Diminutiv al lui legătură (I 2); bocceluță. *S-a pipăit sub brîu, a scos de acolo o legăturică în care erau înfășurate o cremene vînătă cu colțuri și un bot de iască.* V. ROM. octombrie 1953, 33. *Fiecare... scoase cîte-o legăturică cu de-ale gurii.* SADOVEANU, O. VI 136. *Zicînd astea, scoate din sîn o legăturică, o pune pe masă, o ține cu mîna dreaptă și cu stînga o dezleagă.* CARAGIALE, O. II 227.

LÉGE, *legi,* s. f. **I.** Expresie a legăturii esențiale necesare și generale dintre fenomene, a legăturii interne dintre cauză și efect (legătura care determină dezvoltarea fenomenelor). *Marxismul concepe legile științei — indiferent dacă este vorba de legile științelor naturii sau de legile economiei politice — ca o oglindire a proceselor obiective, care au loc independent de voința oamenilor.* STALIN, PROBL. EC. 4. *Cîmp roditor... în care pe o lege dată și scaiul și trandafirul răsar și cresc.* CONACHI, P. 251. ✧ Fig. *Nici nu se poate întîmpla altfel decît ca într-o poveste; asta-i legea vîrstei tale.* SADOVEANU, N. F. 28.

II. 1. Normă cu caracter obligatoriu stabilită și apărată de puterea de stat. *Lege civilă. Lege penală.* ▭ *Guvernul democratic instituit după 6 martie 1945... a creat o serie de legi cunoscute sub denumirea de Statutul naționalităților.* IST. R.P.R. 691. *Ne-au luat păsunea domnii, fără lege și-ntrebare.* GOGA, C. P. 26. *Eu am venit înaintea judecății să capăt dreptate și văd că dumneata, care știi legile, mai rău mă acufunzi.* CREANGĂ, A. 147. *Cetățeanul trebuie a da ascultare legii, căci legea arată voința poporului.* BĂLCESCU, O. I 353. ✧ *Lege nescrisă* (sau *tradițională*) = tradiție, obicei al pămîntului. *Legea junglei* v. junglă. *Legea ospitalității* = ansamblul relațiilor dintre oameni stabilite prin tradiție, potrivit cărora oaspetii le cuvine să fie bine primiți. *Omul legii* = a) reprezentant al autorității de stat; b) persoană care respectă legea, care nu se abate de la normele legale. *Om de legi* = jurist, avocat. ✧ Loc. adj. **Fără de lege** = păcătos, mișel. *Le spunea inima ce om fără de lege e spînul.* CREANGĂ, P. 231. ✧ Loc. adj. și adv. **Cu** (sau **pe, după**) **lege** = just, drept, legal, legitim. **În lege** = de-a binelea, în toată regula, cu totul; adevărat. *Noi dirdiiam de frică, de frig. Dîrdiiam în lege.* STANCU, D. 271. *Cînd ajunse cu mîna spre frunte, dă de două cucuie tari... niște cornițe în lege.* CARAGIALE, O. III 55. ✧ Expr. **Vorba** (sau **cuvîntul** cuiva) **e lege** = vorba lui se respectă. *Vorba de pe urmă a lui Ștefan e lege tuturora?* DELAVRANCEA, A. 79. **Cum e legea** = cum se cuvine, cum se cade. **Nu e lege** = nu este neapărat așa, nu este obligatoriu. **În numele legii** = formulă cu care încep anumite acte sau hotărîri judecătorești și care se întrebuințează atunci cînd se invocă autoritatea legii. **În baza legii** = potrivit celor prevăzute de lege, în conformitate cu legea, sprijinit de prevederile legii.

2. (Popular) Proces, judecată. *De-aș sta să-i dau și eu răspuns, La cîte legi am fi ajuns.* COȘBUC, P. I 127. ✧ Expr. **A-și face de lege** = a sta la îndoială, a chibzui înainte de a lua o hotărîre, a sta să aleagă între două alternative. *Stau în loc și-mi fac de lege Peste care munte-oi trece!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 150.

3. Constituționalitate, legalitate. *În 44, nu era lege-n țară.* DUMITRIU, N. 167.

III. Religie. *Îl știu cum era, drept-credincios și mereu cu legea lui dumnezeu în gură.* DUMITRIU, P. F. 46. *Era vremea de deșteptat pentru rugăciunea dinainte de răsăritul soarelui, după cum cere legea musulmană.* CARAGIALE, P. 132. ✧ Expr. **Pe** (sau **pre**) **legea mea** = pe conștiința mea, zău! *Ia sama, căci, pre legea mea, te bat!* CONTEMPORANUL, II 57. *Ian ascultă... pre legea mea. — Ce? — Acuș... mă duc acasă.* ALECSANDRI, T. I 151. ✦ Datină, obicei. ✧ Expr. **În legea cuiva** = în felul cuiva, cum știe, cum se pricepe. *S-a luptat cum știe el în legea lui.* ISPIRESCU, U. 15.

LEGENDÁR, -Ă, *legendari, -e,* adj. De legendă, de domeniul legendei, care constituie o legendă: faimos, proverbial, fantastic, extraordinar. *În depărtarea și înăl-*

ţimea lui, Hăsmaşul Mare pare o legendară cetate. BOGZA, C. O. 14. *De sus, păstorul legendar Îşi lasă turma risipită Privind cum trece mîndrul car.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 15. *Citesc, — iar gîndu-mi îşi întoarce zborul Spre vremi de bărbăţie legendară.* IOSIF, P. 22. *Şi-n ochii lui de vultur adînci, vioi şi mari Treceau lucioase umbre de eroi legendari.* ALECSANDRI, P. A. 210.

LEGÉNDĂ, *legende,* s. f. **1.** Povestire (de obicei populară) în proză sau în versuri avînd elemente fantastice şi miraculoase, brodate pe fondul unui motiv istoric sau al unei închipuiri mistice. *Horia a trecut în legendă chiar în timpul vieţii sale.* IST. R.P.R. 278. *Acesta e ţinutul în care, pe seama Oltului, încep să se ivească legendele.* BOGZA, C. O. 256. *Legenda, frumos o spun bătrînii, Cum palidul bălaur ajunse păzitor Pădurii, cum izvorul ajunse a fi izvor De leac.* COŞBUC, P. II 176. ✧ (Poetic) *Nilul mişc-a lui legendă şi oglinda-i galben-clară.* EMINESCU, O. I 321.

2. (Rar) Inscripţie pe o monedă sau pe o medalie.

3. Text, inscripţie de explicare, lămurire a semnelor convenţionale de pe o hartă, plan, diagramă etc. *Trecea repede de la steguleţele desenate deasupra fiecărui sat la legenda hărţii.* GALAN, B. I 41. ✦ Completare sub formă de memoriu, care se anexează la o hartă, schemă etc. cu privire la unele date ce nu se pot exprima grafic (starea drumurilor, alimentarea cu apă etc.).

LÉGHE, *leghe,* s. f. Unitate de măsură folosită în trecut, mai ales în ţările din apusul Europei, pentru distanţele terestre sau maritime şi variind ca lungime, de la o ţară la alta, între 3000 şi 7500 de metri.

LEGHIOÁNE s. f. pl. v. legiune.

LEGIFERÁ, *legiferez,* vb. I. Tranz. A face, a promulga o lege; a stabili ceva prin lege. *Guvernul forţelor democrate... a legiferat reforma agrară în ziua de 22 martie 1945.* IST. R.P.R. 686. *Toate aceste măsuri legiferate, care aveau drept scop să îngenunche femeia, au dispărut cu totul.* SAHIA, U.R.S.S. 107.

LEGIONÁR, *legionari,* s. m. **1.** Militar care făcea parte dintr-o legiune romană.

2. Membru al organizaţiei teroriste de tip fascist numită garda de fier; gardist. *Haiducii lui N. D. Popescu aveau cel puţin o legătură cu eroismul cîntecului bătrînesc, dar Panait Macri ne înfăţişa bandiţi de rînd, hoţi şi ucigaşi, care au putut fi mai tîrziu idealul legionarilor de tristă amintire.* SADOVEANU, E. 46.

LEGISLATÍV, -Ă, *legislativi, -e,* adj. Referitor la legi, la elaborarea sau la adoptarea lor. V. legiuitor. *Tehnică legislativă.* ✧ *Organ legislativ* = organ care are căderea de a adopta legile. *Marea Adunare Naţională este organul legislativ al Republicii Populare Romîne.* ▭ *Putere legislativă* = una din cele trei puteri în care se împarte puterea statului constituţional burghez şi care are atribuţia de a face legi. *Consiliu legislativ* = instituţie din regimul burghezo-moşieresc, care avea atribuţia de a cerceta proiectele de legi pentru a contribui, din punct de vedere tehnic, la elaborarea lor.

LEGISLATÓR, *legislatori,* s. m. (Rar) Legiuitor; fig. persoană care stabileşte regulile unei arte sau ale unui curent artistic. *Legislatorii Parnasului... au apucat unii pe calea veche a pedantismului.* RUSSO, S. 48.

LEGISLATÚRĂ, *legislaturi,* s. f. Perioadă legală pentru care este ales sau în care a funcţionat un organ legislativ. *Guvernul se pregătea să-şi împlinească legislatura întreagă!* C. PETRESCU, Î. II 150.

LEGISLÁŢIE, *legislaţii,* s. f. Totalitatea legilor unei ţări sau a unui domeniu juridic. *Legislaţia populară a muncii constituie de asemeni un instrument important de educare a oamenilor muncii în spiritul atitudinii socialiste faţă de muncă şi faţă de bunul obştesc.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2883.

LEGÍST, -Ă, *legişti, -ste,* adj. (În expr.) *Medic legist* = medic însărcinat cu lămurirea din punct de vedere juridic a chestiunilor medicale care privesc justiţia. *Aici era nevoie numai de medicul legist.* C. PETRESCU, C. V. 36. ✦ (Substantivat, neobişnuit) Jurist. *Poet, legist, orator, el se vedea pe rînd de toate.* MACEDONSKI, O. III 73.

LEGÍTIM, -Ă, *legitimi, -e,* adj. **1.** Conform, potrivit legilor în vigoare; legal. ✧ *Legitimă apărare* = stare în care cineva este apărat de răspundere în faţa justiţiei pentru un act de violenţă săvîrşit împotriva unui atac imediat şi injust. (În legislaţia anterioară celei socialiste) *Copil legitim* = copil născut din unirea soţilor prin căsătorie.

2. Just, drept; îndreptăţit, justificat. *Prezentarea cu regularitate a dărilor de seamă asigură comuniştilor condiţiile necesare pentru participarea lor la munca de conducere, asigură exercitarea drepturilor lor legitime cu privire la controlul activităţii organelor de partid.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 10, 49. *În lupta dîrză pentru apărarea păcii şi a drepturilor sale legitime, tineretul lumii îşi strînge rîndurile sub steagul Federaţiei Mondiale a Tineretului Democrat.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2615.

— Accentuat şi: *legitím.*

LEGITIMÁ, *legitimez,* vb. I. Tranz. **1.** (Cu privire la persoane) A stabili identitatea cuiva pe baza unui document legal. (Refl.) *În faţa autorităţilor cetăţenii se legitimează cu buletinul de identitate.*

2. (În legislaţia anterioară celei socialiste) A recunoaşte unui copil natural drepturile de copil legitim.

3. Fig. A justifica, a îndreptăţi.

LEGITIMÁRE, *legitimări,* s. f. Acţiunea de a (se) legitima; justificare. *Cînd în 1774 este trimis la Roma la colegiul «De propaganda fide», el* [Şincai] *caută şi strînge documente istorice pentru legitimarea drepturilor poporului romîn desconsiderat de nobilime.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 388, 5/1.

LEGITIMÁŢIE, *legitimaţii,* s. f. Act, document personal, eliberat de o autoritate, prin care cineva se poate legitima, dovedindu-şi identitatea, calitatea etc. *Persoanele distinse cu titluri ale Republicii Populare Romîne primesc diploma de conferire a titlului şi legitimaţia.* B. O. 1953, 21. *Profesorul: Poate aveţi un act, o legitimaţie.* SEBASTIAN, T. 241.

LEGITIMÍST, -Ă, *legitimişti, -ste,* s. m. şi f. (În ţările monarhice) Partizan al monarhiei ereditare. *În politică este legitimist sau partizan al lui Enric al V-lea.* BOLINTINEANU, O. 320.

LEGITIMITÁTE s. f. Caracterul a ceea ce este legitim. *Bălcescu a folosit argumentele istorice menite să probeze legitimitatea drepturilor şi năzuinţelor care însufleţeau păturile oprimate ale poporului romîn.* L. ROM. 1953, nr. 1, 32.

LEGIUÍ, *legiuiesc,* vb. IV. **1.** Tranz. (Învechit) A legifera. *Un sobor de arhierei... legiuieşte ca în veci să nu mai strămute astă pravilă şi să nu se mai încredinţeze cîrma arhipăstorească la străini ierarhi.* NEGRUZZI, S. I 241. *Mihai Viteazul fu cel dintîi domn care legiui printr-un aşezămînt al său că fiecare ţăran, pe-a cui moşie se va afla atunci, acolo să rămîie rumîn veşnic.* BĂLCESCU, O. I 139. ✧ Refl. pas. *În Moldova asemenea, ţăranii în disperare, începură a nu mai vroi să plătească dajdiile şi a lucra cele 24 zile la proprietar, după cum se legiuise la 1794.* BĂLCESCU, O. I 142.

2. Refl. (Transilv.) A chibzui. *Ei să legiuiesc Şi să sfătuiesc: Care-or fi mai mari Şi mai de demult?* BIBICESCU, P. P. 244.

LEGIUÍRE, *legiuiri,* s. f. (Învechit, mai ales la pl.) Lege; totalitatea legilor unei țări, legislație, pravilă. *Legiuiri înțelepte și prevăzătoare pe care le... pune în lucrare o sistemă de administrațiune regulată.* ODOBESCU, S. III 37. *Un sobor de arhierei... restatorniceşte vechea legiuire a țării.* NEGRUZZI, S. I 241. *Legiuirile lui Vasile-vodă din Moldova și a lui Matei Basarab-vodă din Țara Romînească.* BĂLCESCU, O. I 139.

LEGIUÍT, -Ă, *legiuiți, -te,* adj. (Învechit) Care este în conformitate cu legea, bazat pe lege sau cerut de lege; legal. *Tînărul nu a mai avut astîmpăr, și, înainte chiar de vîrsta legiuită s-a aruncat cu pasiune în luptele politice.* CARAGIALE, O. II 182. *Acest drept legiuit a Moldovei.* NEGRUZZI, S. I 242. *După mai multe lupte statornicindu-se, în sfîrșit, Ștefan vv. pe tronul Moldovei și recunoscîndu-se de domn legiuit, Miron merse și el cu alți boieri de i se închină.* BĂLCESCU, O. I 183. ✦ Legitim (1). *Ca și cu un veac mai înainte, se perindaseră feciori legiuiți ori copii din flori ai domniei, care rîvneau să ia puterea.* SADOVEANU, N. P. 5. ✦ (Substantivat) Soț sau soție legitimă. *Ce făcuse, ce dresese cucoana Catinca, legiuita lui cuconu Ioniță, că, de la o vreme, numai ce prinse de veste că legiuitul d-sale, adică cuconul Ioniță Hrisanti, e un bătrîn frumos.* HOGAȘ, H. 13.

LEGIUITÓR, -OÁRE, *legiuitori, -oare,* adj. Care legiuiește; legislativ. *Marea Adunare Națională este unicul organ legiuitor al Republicii Populare Romîne.* CONST. R.P.R. 18. *Domnii erau pontifici legiuitori.* NEGRUZZI, S. I 273.

LEGIÚNE, *legiuni,* s. f. **1.** Unitate mare militară și administrativă romană; p. ext. denumire a diferite formații militare din diferite epoci. [Goții] *au pătruns în Dacia, în urma retragerii legiunilor lui Aurelian.* IST. R.P.R. 51. *Răzvan-vodă, avînd cu sine moldovenii săi, și cu legiunile săcuilor, se așezase despre răsărit.* BĂLCESCU, O. II 113. ✧ *Legiunea străină* = (în Franța și Spania) formație militară compusă în cea mai mare parte din mercenari străini, cu garnizoana în colonii.

2. Fig. Număr mare de persoane urmărind același scop; mulțime, gloată, ceată. *Din tejghea făcînd tribună, legiune de coțcari, Pune-o talpă norocioasă pe popor.* MACEDONSKI, O. I 95. *Legiuni de zugravi și de pietrari erau osîndiți ca să aștearnă pe ziduri... toate acele... epopei vînătorești.* ODOBESCU, S. III 79.

— Pl. și: (învechit) *legioane* (ALECSANDRI, P. II 139, RUSSO, S. 94, ALEXANDRESCU, M. 14). — Variantă: **leghioáne** (VLAHUȚĂ, P. 83) s. f. pl.

LEGÚMĂ, *legume,* s. f. (Mai ales la pl.) Denumire generală dată unor vegetale cultivate pentru hrana omului (fasolea, cartofii, ceapa, varza etc.); zarzavat. *Femeile, cu fețele ascunse în broboade colorate, veneau grăbite la piață cu legume, lapte și păsări adunate din satele răspîndite în Deltă.* BART, E. 289. ✧ (Rar la sg., cu sens colectiv) *Bătrînul îi puse o masă curată și pe masă niște pîine albă ca zăpada și niște legumă bună de mîncare.* ISPIRESCU, L. 101. ✦ (Rar; mai ales la sg.) Mîncare; hrană. *Vezi de-i putea să prinzi vro fiță de pește, ca să avem de legumă pentru azi și mîine.* ISPIRESCU, L. 280.

— Pl. și: *legumuri* (SADOVEANU, N. F. 72, SBIERA, P. 180).

LEGUMEÁLĂ, *legumeli,* s. f. (Neobișnuit) Cumpătare, economie, zgîrcenie la mîncare. *Pandele da însă poruncă Marghioalei să nu se încurce cu legumeala, ci să aducă porumbul și meiul cu baniță ca să-și îndestuleze el, după cum se cuvenea, drăguțele lui de păsări.* MACEDONSKI, O. III 49.

LEGUMÍ, *legumesc,* vb. IV. Tranz. (Regional) A mînca (sau a bea) cu cumpătare, a lua din mîncare cîte puțin; a ciuguli, a gusta. *Se tolănesc pe canapele și fotoliuri, legumind ceaiul linguriță cu linguriță.* DELAVRANCEA, S. 140. ✧ Absol. *Dacă legumim, ajungem la primăvară.* STANCU, D. 100.

LEGUMÍCOL, -Ă, *legumicoli, -e,* adj. Care privește (sau ține de) culturile de legume. *Ministerele cu sarcini în domeniul producției legumicole, precum și comitetele executive ale sfaturilor populare sînt obligate să ia măsurile necesare în vederea producției legumicole.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2535.

LEGUMICULTÓR, -OÁRE, *legumicultori, -oare,* s. m. și f. Cultivator de legume.

LEGUMICULTÚRĂ, *legumiculturi,* s. f. Ramură a agriculturii care se ocupă cu teoria și practica cultivării legumelor.

LEGUMÍNĂ s. f. Substanță albuminoasă care se găsește în semințele leguminoaselor.

LEGUMINÓS, -OÁSĂ, *leguminoși, -oase,* adj. (Despre plante) Al cărui fruct este o păstaie. ✦ (Substantivat, f. pl.) Familie de plante (alimentare sau furajere) al căror fruct este o păstaie.

LEHĂMETE s. f. v. **lehamite.**

LEHĂMITE s. f. (Mold.) Dezgust, silă, plictiseală. *Dădu din mînă a lehamite.* V. ROM. mai 1953, 90. *Tata a făcut semn de lehamite cu mîna liberă și m-a privit blînd.* SADOVEANU, N. F. 44. *Încruntă sprîncenile stufoase și făcu un semn de lehamite.* C. PETRESCU, Î. II 214. ✧ (Mai ales în expr.) **A-i fi** (sau **a i se face** cuiva) **lehamite** (de ceva) = a-i fi silă, a fi sătul pînă în gît, a fi plictisit, a nu mai putea suporta ceva. *Fiindu-le lehamite de lapte, brînză și carne de oi sfîrtecate de lup, aduceau de la cîmpie legume.* SADOVEANU, B. 12. *I se făcuse bietului om lehamite de atîta alergătură și de atîta încordare sufletească.* SLAVICI, O. I 356. *Măi frate... mi-e lehamite de frăția noastră.* CREANGĂ, P. 38. (Eliptic; în forma *lehamete*) *Vărul d-tale n-are nici un haz... Lehamete și de parale.* ALECSANDRI, T. I 120.

— Variantă: **lehámete** s. f.

LEHĂÍ, *lehăiesc,* vb. IV. Intranz. (Regional) A spune verzi și uscate, a vorbi mult și fără rost; a trîncăni. *Să-ți ții liopa de gură și să nu lehăiești mult.* CONTEMPORANUL, IV 302. *Las', nu mai lehăi după cum ți-i obiceiu.* ALECSANDRI, T. I 318.

— Variantă: **lihăí** (ȘEZ. IX 150) vb. IV.

LEHĂMETÍ, *lehămetesc,* vb. IV. Refl. (Mold.; și în forma *lehămeți*) A se sătura (de ceva sau de cineva) pînă în gît; a-i fi silă, a se scîrbi, a se dezgusta, a se plictisi. *S-a lehămețit în cele din urmă Grigore Vîrnav.* GALAN, Z. R. 183. *A fost nevoit să-și ieie tălpășița spre Humulești, lehămetindu-se de popie.* CREANGĂ, A. 102. *De la o vreme și babele și prietenii, lehămetindu-se, l-au dat în burduful dracului.* id. P. 142. ✧ (Rar) *Mi te-ai lehămetit de la inimă* = mi-ai ieșit din inimă, nu te mai iubesc, nu mai vreau să știu de tine. *Hai de mănîncă; dar să știi că mi te-ai lehămetit de la inimă.* CREANGĂ, A. 69.

— Variantă: **lehămeți** vb. IV.

LEHĂMETISÍ, *lehămetisesc,* vb. IV. Refl. (Mold.) A se lehămeti. *Se lehămetisiseră pînă și cele două de gura cea rea a babei.* CREANGĂ, P. 12.

LEHĂMETÍT, -Ă, *lehămetiți, -te,* adj. Scîrbit, dezgustat.

LEHĂMETUÍ, *lehămetuiesc,* vb. IV. Refl. (Mold.) A se lehămeti. *Atuncea cînd a văzut el cît drum mai are... pînă la apa Prutului, s-a lehămetuit și s-a hotărît să se lase.* SADOVEANU, B. 251. *Lumea se lehămetuise să-l mai invite.* C. PETRESCU, O. P. I 229.

LEHĂMETUÍT, -Ă, *lehămetuiți, -te,* adj. (Mold.) Lehămetit.

LEHĂMEȚÍ vb. IV v. lehămeti.

LEHÚZĂ s. f. v. lăuză.

LEHUZÍE s. f. v. lăuzie.

LÉICĂ[1] s. f. (Popular, adesea însoțit de numele persoanei la care se referă) Lele. *Nu te supăra, leică, o luă, tot cu duhul bunătății, și Angheluș a Stanei.* PAS, L. I 125. *Mamele, privind-o-n horă, Se cotesc: Olio, tu leică, Ce mai drac frumos de noră!* COȘBUC, P. I 97. *Cînd o trecu jumătate* [apa], *Leica-l trase de la spate.* TEODORESCU, P. P. 321. ✦ Termen afectiv cu care o femeie se adresează unui bărbat. *Ce-i veni fetei în gînd, zise fratelui său: urcă-te, leică, într-un copaci mare,* ISPIRESCU, L. 336.

— Pronunțat: *lei-.*

LÉICĂ[2], *leici,* s. f. (Regional) Pîlnie. ✧ Expr. **A face gîtul (sau gura) leică și pîntecele balercă** = a bea din cale-afară de mult. *Vinu-i bun... Cules toamna mai tîrziu, Ca să-ți faci gurița leică Și pîntecele balercă.* SEVASTOS, N. 300.

— Pronunțat: *lei-.*

LEICULÍȚĂ s. f. (Popular) Leicuță. *Ce să fie asta leiculiță?* ISPIRESCU, L. 238.

— Pronunțat: *lei-.*

LEICUȘOÁRĂ s. f. (Popular) Leicuță. *Foaie verde de secară, Fă leicuță, leicușoară, Ia mai ieși oleac-afară.* BIBICESCU, P. P. 383.

— Pronunțat: *lei-.*

LEICÚȚĂ[1] s. f. (Popular) Diminutiv al lui leică[1]. *Leicuței i-a făcut răvaș de drum.* DELAVRANCEA, S. 39. *D-ar fi venit neicuța, L-ar fi cunoscut leicuța.* TEODORESCU, P. P. 320. *Tu, leicuță Cătălină, Ce dai la bărbat de cină?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 411.

— Pronunțat: *lei-.*

LEICÚȚĂ[2], *leicuțe,* s. f. (Regional) Diminutiv al lui leică[2]; pîlnie mică. *Oi face gura leicuță, Pîntecele balercuță* (zice cel ce se pregătește să bea mult). SEVASTOS, N. 141.

— Pronunțat: *lei-.*

LEÍT, -Ă, *leiți, -te,* adj. 1. (Mai ales în expr.) **A fi leit sau leit-poleit, leit-poseelit** = a fi asemănător cu..., a fi întocmai, la fel, aidoma cu... *Sultănica era leită-poleită răposatul.* DELAVRANCEA, S. 11. *Mumă-sa cum îl văzu, îl cunoscu, căci era leit tată-seu.* ISPIRESCU, L. 144. *Trei lulele de lut negru, care sînt leite-poseclite «lulele romînești».* ODOBESCU, S. II 288. ✧ (Adverbial) *Crucile care sîngerau în cimitir, la para focului de sub troiță, erau leit aceste trunchiuri de goruni.* GALACTION, O. I 268.

2. (Despre îmbrăcăminte) Turnat (pe corp). *Nu degeaba dăduse cinci poli: îi ședeau bine hainele nemțești leite pe trup.* SLĂVICI, O. I 329. *Fracul îl strînge... dar croitorul încredințează că parcă e leit pe trupul său.* NEGRUZZI, S. I 238. ✦ (Despre oameni) Îmbrăcat într-o haină ca turnată pe corp. *Te făleși că înainte-ți răsturnat-ai val-vîrtej Oștile leite-n zale de-mpărați și de viteji.* EMINESCU, O. I 147. ✦ Fig. (Despre păr, rar) Desfăcut, răsfirat (pe spate și pe umeri). *Albă, dalbă fată... Cu păr aurit, Pe umeri leit.* ODOBESCU, S. III 200.

3. (Rar; în poezia populară) Netezit, lustruit, strălucitor. *Un porumb frumos, leit... Despre apus a venit.* ALECSANDRI, P. P. 395.

— Pronunțat: *le-it.*

LEÍȚĂ, *leițe,* s. f. (Învechit) Monedă măruntă, leușor. *Cei care nu mergeau la rondul de săptămînă plăteau spătarului sau agăi o leiță.* BĂLCESCU, O. I 34. *Găina și rața se vînd cîte o leiță.* FILIMON, C. 168.

— Pronunțat: *le-i-.*

LEJÉR, -Ă, *lejeri, -e,* adj. (Franțuzism; despre îmbrăcăminte) Ușor, comod.

LÉLA adv. (Regional; în expr.) **A umbla** (sau, rar, **a bate**) **lela** = a umbla hoinar, fără nici un rost, a pierde vremea pe drumuri; a bate drumurile, a hoinări. *Pînă acuși unde bătuși lela, de nu-i căutași?* RETEGANUL, P. I 38. *El de mic îmbla numai lela încolo și-ncoace.* SBIERA, P. 1. *Bine-ți șede, coșcogeme coblizan, să umbli lela pe drumuri.* CREANGĂ, A. 69.

LÉLE s. f. (Adesea însoțit de numele persoanei la care se referă) 1. Termen de respect cu care se adresează, la țară, un copil sau o persoană mai tînără unei femei mai în vîrstă. V. dadă, țață. *Nu-i voie, lele... nu înțelegeți că nu-i voie?* CAMILAR, N. II 77. *Acolo ne întîlnim cu lelea Stanca.* SADOVEANU, P. M. 47. *Lelea Fira sta, Gheme depăna, Sfaturi înșira Pentru fată-sa.* COȘBUC, P. II 142. ✦ (În poezia populară) Femeie tînără, iubită. *Lele cu șprincene-n jos, Sufletul badii l-ai scos.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 244. *Și-a pierdut sărmana lele Dragostele tinerele.* ALECSANDRI, P. P. 283.

2. Femeie cu purtări rele. *Am aflat eu trebile tale, leleo!... tigoare veninoasă ce ești!* NEGRUZZI, S. III 37. *Lumea piere de belea, Lelea pune să se lea* = țara arde și baba se piaptănă, v. arde. ✧ Loc. adv. **În dorul lelii** v. dor. ✧ Expr. **Fecior** (sau **pui, fiu**) **de lele** = șmecher, șiret, cotcar; ticălos. *Trei voinici feciori de lele tăbărît-au pe-nserate; Dairaua cu cimpoiul și ghitara tac speriate.* IOSIF, P. 62. *M-ai mîncat friptă! fecior de lele ce mi-ai fost.* ISPIRESCU, L. 195. *În pădurea de la Strungă Sînt de cei cu pușca lungă... Feciori de lele nebună!* ALECSANDRI, P. I 57. *Alelei, feciori de lele! Căci răpișii zilele mele!* id. P. P. 73.

LELÍCĂ s. f. (Popular) Leliță. *Nu cumva ți s-a aprins călcîiele după vro lelică?* NEGRUZZI, S. III 8. *Cine te-au adus aice? ... — Cine m-au adus lelică, Nu te pot încredința.* CONACHI, P. 9. *Frunză verde frunzulică, Ce să facem, tu lelică? Ne-am iubi, nu cutezăm; Ne-am lăsa, nu ne-ndurăm.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 61.

LELIȘOÁRĂ s. f. (Popular) Leliță. *Îl auzii strigînd, Lele! Lelișoară dragă!* PANN, P. V. III 35. *Hop, leliță-lelișoară, Nu lăsa voinic să moară.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 366.

LELÍȚĂ, *lelițe,* s. f. Diminutiv al lui lele.

1. v. lele (1). *Leliței mele de la Păstrăveni, bălăi și cu ochii ca cicoarea, sămănau mamei, al cărei zîmbet blînd îmi mai rămăsese în inimă.* SADOVEANU, N. F. 6. *Adu-ți aminte leliță, de ceasul cel cumplit Întru care tatăl nostru de moarte era gonit.* CONACHI, P. 48. ✦ Femeie tînără, iubită. *Leliță, Să-mi mai fii un an drăguță!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 44.

2. v. lele (2). *Toate s-ar fi sfîrșit cu bine dacă cearta nu și-ar găsi totdeauna loc prielnic între lelițe.* V. ROM. februarie 1952, 131. *Se tot uita asupra ei mereu... întocmai cum fac leliței ce umblă să momească pe tineri.* ISPIRESCU, U. 22.

— Variantă: **líță** (SADOVEANU, P. M. 300) s. f.

LEMN, (2, 3) *lemne,* s. n. 1. (Numai la sg.) Substanță dură, compactă sau fibroasă care alcătuiește tulpina, ramurile și rădăcina arborilor și arbuștilor și care servește ca material de construcție, pentru prelucrări chimice, drept combustibil etc. *Am cerut domnului Iordan rachiu într-o ploscă de lemn.* SADOVEANU, B. 106. *Bronz, catifea, lemn sau mătase, Prind grai aproape omenesc.* MACEDONSKI, O. I 179. [Soacra] *rodea în nurori, cum roade cariul în lemn.* CREANGĂ, P. 12. *Cadența bătaie a unui orologiu de lemn.* EMINESCU, N. 35. *La lemnul tare trebuie secure ascuțită.* ✧ Expr. **A ajunge** (sau **a aduce pe cineva**) **la sapă de**

de lemn = a sărăci cu desăvîrşire, a despuia. **A fi de lemn** (sau **ca lemnul**) = a nu simţi nimic, a fi nesimţitor, a fi insensibil la ceva; a nu şti nimic. *Da tat'tu de ce doarme, măi? Ce, el e de lemn?* DUMITRIU, B. F. 101. *La instrucţie mergea binişor, dar la teorie era ca lemnul.* SADOVEANU, O. VI 140. **A rămîne ca de lemn** = a înlemni, a încremeni, a nu mai spune nimic (din cauza unei emoţii copleşitoare). *În urma lui, Comăneşteanu rămase ca de lemn.* D. ZAMFIRESCU, R. 250. **A se face de lemn** = a înţepeni (din cauza frigului, a băuturii excesive etc.). *Şi au băut cu toţii pînă ce li s-au făcut fălcile de lemn.* SADOVEANU, D. P. 12. ◇ (Adverbial, în expr.) **A fi îngheţat lemn** = a îngheţa tun de frig, a fi îngheţat bocnă, a fi îngheţat tun. *E îngheţată lemn. Nici nu poate vorbi.* BUJOR, S. 106.

2. (Mai ales la pl.; uneori determinat prin «de foc» sau «de ars») Trunchiul şi ramurile unui arbore servind pentru construcţie sau drept combustibil. *La poalele unui codru... vede o dihanie de om, care se pîrpîlea pe lîngă un foc de douăzeci şi patru de stînjeni de lemne.* CREANGĂ, P. 239. *Dacă vă puneţi la vatră dinaintea focului, auziţi lemnele ţipînd.* NEGRUZZI, S. I 246. ◇ *Doarme de poţi să tai lemne pe el,* se spune despre cineva care doarme greu. *Adoarme mort, de puteai să tai lemne pe dînsul.* CREANGĂ, P. 215. *E ger de crapă lemnele,* se spune cînd e foarte frig. *Era un pui de ger în dimineaţa aceea, de crăpau lemnele.* id. A. 23. ✦ Bucată, parte tăiată sau ruptă din trunchiul sau din ramurile unui arbore. *Şedea şi el pe prispă şi asculţea un lemn.* DUMITRIU, N. 93. *Aş fi luat două lemne uscate, apoi le-aş fi frecat unul cu altul pînă ce s-ar fi aprins.* DRĂGHICI, R. 67.

3. (Învechit şi regional) Copac, arbust. *Toate lemnele se pleacă Cu capul către pămînt.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 152. *Frunză verde lemn sucit.* HODOŞ, P. P. 120.

4. Compuse: **lemn-cîinesc** (sau **lemnul-cîinelui**) = arbust, cu frunze mici şi groase de un verde-închis, cultivat de obicei prin parcuri şi prin grădini servind drept gard viu *(Ligustrum vulgare);* mălinişă. *Viţa sălbatecă urcase amestecîndu-şi frunzele şi florile tufişurilor de lemn-cîinesc.* MACEDONSKI, O. III 109. *Frunză verde lemn-cîinesc, Stau mereu şi mă gîndesc.* TEODORESCU, P. P. 317; **lemn-dulce** = plantă erbacee cu flori albe sau albastre, a cărei rădăcină e întrebuinţată la prepararea unor medicamente *(Glycyrrhiza echinata);* **lemnul-domnului** = arbust din familia compozeelor, cu miros pătrunzător de lămîie, cultivat adesea prin parcuri şi prin grădini *(Artemisia abrotanum);* lemnuş (2). *Ochiul-boului, lemnul-domnului şi limba-mieluşelului.* FILIMON, C. 264. *Grădinile cele de flori... cu lemnul-domnului şi lăcrimioară şi cu cîte alte plante aromatice.* I. IONESCU, M. 373.

LEMNÁR[1], *lemnari,* s. m. Muncitor, meseriaş care se ocupă cu prelucrarea lemnului. V. dulgher, tîmplar. *Priveam cele grămădite în şura-i largă... tejgheaua, cobila şi toate cele trebuitoare lemnarului.* SADOVEANU, O. VI 351. *Lemnarul pe care-l arvonisem:... a făcut bine uşa?* DUNĂREANU, CH. 111. *Fiindcă era lemnar, singur s-a apucat să lucreze la corabie.* ŞEZ. III 105.

LEMNÁR[2], *lemnare,* s. n. **1.** Butuc pe care se aşază lemnele pentru a fi crăpate; loc din ogradă unde se taie lemnele. *Toporu-mplîntat în lemnar.* ŞEZ. VIII 96.

2. Daltă cu care se scobeşte în lemn.

LEMNĂRÍE, (rar **1**) *lemnării,* s. f. **1.** Cantitate, grămadă mare de lemne. V. cherestea. *Se furişă printre lemnăriile îngrămădite şi ieşi înaintea feciorului.* DUNĂREANU, CH. 213. *Coborîrea lemnăriei... din gura Oltului pînă la Zimnicea.* D. ZAMFIRESCU, R. 189.

2. Materialul de lemn care intră într-o construcţie. *Acel chioşc de lemnărie lucrat numai în cafasuri şi-n săpături de chiparos.* ODOBESCU, S. A. 40.

3. Meseria lemnarului. *Se ocupă cu lemnăria.* ✦ Atelierul lemnarului.

4. (Transilv.) Magazie de lemne.

LEMNĂRÎT s. n. Meseria lemnarului.

LEMNIŞÓR, *lemnişoare,* s. n. Diminutiv al lui lemn (2). *Aşează fiecare lemnişor la îmbucătura lui şi clădi foişorul din nou.* ISPIRESCU, L. 378.

LEMNÍU, -ÍE, *lemnii,* adj. (Rar) De culoarea lemnului.

LEMNÓS, -OÁSĂ, *lemnoşi, -oase,* adj. (Despre un ţesut vegetal) De natura lemnului. *Familia rozaceelor...* [are] *trunchi ierbos sau lemnos.* NEGRUZZI, S. I 103.

LEMNULÉŢ, *lemnuleţe,* s. n. (Popular) Lemnişor.

LEMNÚŞ, *lemnuşuri,* s. n. **1.** (Regional, uneori determinat prin «de chibrit») Băţ de chibrit, chibrit. *El îşi aprinse ţigara şi puse lemnuşul de chibrit în cenuşerniţa ce sta pe pat, lîngă el.* SLAVICI, N. I 265. *Lemnuşele erau jilave, iască n-aveau să scapere.* RETEGANUL, P. III 42.

2. (Bot.) Lemnul-domnului. *De la noi pînă la Cluj, Viorele şi lemnuş.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 305.

LENÁJ, *lenajuri,* s. n. (Franţuzism) Stofă de lînă.

LENCHI s. m. Situaţie favorabilă în jocul cu arşice. (În forma *lenghi*) *Se punea pe lenghi, de nu mai lăsa oscior pentru ceilalţi băieţi.* GHICA, S. 301.

— Variantă: **lenghi** s. m.

LENGHI s. m. v. **lenchi.**

LÉNE s. f. Lipsă a dorinţei (şi a voinţei) de a munci, stare de inactivitate, lîncezeală; trîndăvie. *De lene el nu-şi mai scotea pălăria, dar răspundea prin vorbe, glumind şi spunînd fiecăruia pe nume.* BART, E. 339. *La Paris, în lupanare de cinisme şi de lene... Acolo v-aţi pus averea, tinereţele la stos.* EMINESCU, O. I 151. *Să se ferească de lene şi de beţie.* NEGRUZZI, S. I 299. ◇ (Personificat) *Lucrul adună, iar lenea risipeşte* (= lenea aduce sărăcie). SBIERA, P. 206. *Lenea e cucoană mare care n-are* (sau *cere*) *de mîncare* sau *lenea-i împărătească mare,* se spune celui (sau despre cel) care nu vrea să muncească. *Un sat întreg n-ar fi pus oare mînă de la mînă, ca să poată face dintr-însul ceva? Dar ai pe cine ajuta? Doar lenea-i împărătească mare; ce-ţi baţi capul.* CREANGĂ, P. 332. ◇ (Construit cu verbul «a fi» şi cu subiectul logic în dativ) *Eu... eram după gard, că mi-a fost lene să mă duc în poiană.* DUMITRIU, N. 243. *Îmblă parcă amintindu-şi vreun cîntec, alintată, Pare că i-ar fi tot lene.* EMINESCU, O. I 159.

LENEÓS, -OÁSĂ adj. v. **lenos.**

LÉNEŞ, -Ă, *leneşi, -e,* adj. (Despre oameni) Căruia îi lipseşte dorinţa (şi voinţa) de a munci, de a fi activ, căruia îi e lene; trîndav, puturos. *Leneşul Octav se plimbă în gondola sa culcat.* MACEDONSKI, O. I 242. *De leneş ce era, nici îmbucătura din gură nu şi-o mesteca.* CREANGĂ, O. A. 218. *Fereşte-mă... doamne... De leliţa leneşă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 432. ✦ Fig. (Despre un lucru care se află în mişcare) Încet, fără energie, domol, alene. *De cealaltă parte, pe iaz, se mişcau negurile leneşe ale serii, pe deasupra apelor întunecoase şi peste pădurea gălbie de trestii.* SADOVEANU, O. I 369. *Îl pofti să şază... lîngă căminul în care foşneau cu flăcări leneşe două buturugi uriaşe.* REBREANU, R. I 167. ◇ (Despre o stare sau o acţiune) *Urmărea c-o privire leneşă legănarea vălătucilor de nori.* VLAHUŢĂ, O. A. 102. *Atmosfera leneşă... a cafenelei... era toată viaţa lui.* EMINESCU, N. 36. ◇ (Adverbial) *Iar Crişul În matca lui leneş se-ndoaie.* BENIUC, V. 99. *Braţul ei atîrnă leneş peste marginea de pat.* EMINESCU, O. I 79. ◇ (Substantivat) *Hai, leneşilor, mai iute, mai cu inimă; duceţi stejarul în lemnărie.* ALECSANDRI, T. I 447. *Dară mama nu mă lasă Să-i aduc leneşă-n casă.*

JARNÍK-BÎRSEANU, D. 428. *Scumpul mai mult păgubeşte şi leneşul mai mult aleargă.*

LENEVÍ, *lenevesc,* vb. IV. Intranz. A-i fi cuiva lene să facă ceva; a se afla, a rămîne în inactivitate, a se codi, a pregeta (din cauza lenei) să acţioneze, să muncească; a trîndăvi. *Lenevi în pat cu o cafea.* DUMITRIU, N. 104. *Ţi-oi spune că cel ce leneveşte e frate cu cel ce strică.* SADOVEANU, P. M. 17. *Cine a fost cumpănit a agonisit şi are ce îi trebuie, cine a lenevit şi a fost beţiv n-are.* REBREANU, R. I 262. ◇ Refl. *Porunci să-i adune cîţiva din ţinutul său, Însă de cei mai de frunte, ce să lenevea mai rău.* PANN, P. V. I 109. ◇ Fig. *Pe albia-i neregulată, Prahova, verzuie... aici parcă se leneveşte, se-ntinde molatic... aci spumegînd se repede cu furie.* VLAHUŢĂ, O. A. III 33. *Mintea... lenevindu-se moare.* CONACHI, P. 278.

LENEVÍE s. f. Lene.

LENEVIÓR, -OÁRĂ, *leneviori, -oare,* adj. Diminutiv al lui leneş. *Fusese băiat curăţel şi isteţ, dar...lenevior de n-avea pereche.* REBREANU, I. 47.

LENEVÍRE s. f. Acţiunea de a (se) lenevi şi rezultatul ei; lene. *Hotărî să-l spînzure, pentru a nu mai da pildă de lenevire şi altora.* CREANGĂ, P. 329. *Starea lenevirii este mormîntul disciplinei.* BĂLCESCU, O. I 19.

LENEVÓS, -OÁSĂ, *lenevoşi, -oase,* adj. (Învechit) Leneş. *Vrea să afle-n ce chip este omul cel mai lenevos.* PANN, P. V. I 109.

LENÍ, *lenese,* vb. IV. Refl. (Învechit) A se lenevi. *Azi peştele s-a lenit mai devreme.* SADOVEANU, N. F. 68. *Nu mă lenesc a şterge, de scriu puţin sau mult.* NEGRUZZI, S. II 270.

LENINÍSM s. n. Marxism-leninism. *Leninismul este marxismul epocii imperialismului şi a revoluţiei proletare. Mai precis: leninismul este teoria şi tactica revoluţiei proletare în general, teoria şi tactica dictaturii proletariatului în special.* STALIN, PROBL. LEN. 2. *Crearea Partidului Comunist din Romînia a însemnat o măreaţă victorie a leninismului asupra oportunismului în mişcarea muncitorească din ţara noastră.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 8, 91. *Leninismul a devenit arma invincibilă a tuturor oamenilor muncii în lupta lor pentru eliberarea de robia capitalistă, pentru democraţie şi socialism, pentru pace în întreaga lume.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2874.

LENINÍST, -Ă, *leninişti, -ste,* adj. (Şi substantivat) Care ţine de leninism, care este creat de Lenin. *După Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie, în numeroase ţări au luat naştere partide leniniste, comuniste, şi a fost creată Internaţionala a III-a Comunistă.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 3-4, 185.

LENITÍV, -Ă, *lenitivi, -e,* adj. (Despre o substanţă; şi substantivat) Care calmează, care uşurează suferinţa.

LENJEREÁSĂ, *lenjerese,* s. f. Meseriaşă care se ocupă cu cusutul lenjeriei.

LENJERÍE, *lenjerii,* s. f. Rufărie de corp.

LÉNJURI s. n. pl. Rufărie de corp, lenjerie.

LENÓS, -OÁSĂ, *lenoşi, -oase,* adj. (Rar) Leneş. *Şi cum stau pe trunchiul de fag răzimat Lenos, avînd capul pe spate lăsat, Priveam într-un loc la o cruce de străzi.* COŞBUC, P. II 204. *Poziţia ei cea lenoasă... ar fi înflăcărat pe Xenocrat.* NEGRUZZI, S. I 17. *O făcea lenoasă şi îi imputa, Căci nu găsea seara gata de cinat.* PANN, P. V. II 64. ◇ Fig. *Tonul lenos al manelelor orientale.* ODOBESCU, S. II 521.

— Variantă: (regional) **leneós, -oásă** (RETEGANUL, P. I 51) adj.

LENT, -Ă, *lenţi, -te,* adj. Încet, domol. *Lenta migraţiune a norilor pe suprafaţa cerului... îşi găseşte expresie sonoră şi vibrează îndelung între pereţii munţilor.* BOGZA, C. O. 342. *Turlele... stau sihastre şi încă geometrice în lenta şi întunecoasa dizolvare.* GALACTION, O. I 217. *Se înţelege că e antipatică tortura lentă la care Anca supune pe Dragomir.* GHEREA, ST. CR. II 277.

LENTICULÁR, -Ă, *lenticulari, -e,* adj. Care are forma unei lentile. *Disc lenticular.* ▭ *Cărbunele din Valea Jiului prezintă următoarele caractere: benzi de cărbune de formă lenticulară, lungi sau scurte.* PROBL. GEOGR. II 113.

LENTÍLĂ, *lentile,* s. f. 1. Piesă optică transparentă, mărginită de obicei de două suprafeţe sferice sau de una sferică şi una plană, care dă imaginea reală sau virtuală a unui obiect. *Şi-a spart lentilele ochelarilor.* ▭ *Cartea văzută la Onufrie o avea şi Frunză: avea pe scoarţă nişte lentile şi instrumente de privit cerul.* CAMILAR, TEM. 84. *Era un laborator unde ochii răbdători osteneau pe lentila microscopului.* C. PETRESCU, R. DR. 37.

2. Inel metalic care asigură legătura dintre două ţevi de metal sau dintre o ţeavă şi un perete de metal.

3. (În siderurgie) Lupă.

LÉNTO adv. (Indicaţie pentru executarea unei bucăţi muzicale) Încet, lin; largo.

LEOÁICĂ, *leoaice,* s. f. Femela leului. *Leoaica, mişcîndu-şi ritmic ghearele, îşi culcase capul pe labe privind, drept înaintea ei, la ciudatul amestec de priviri.* ANGHEL, PR. 116. *Sub poalele ceriului... s-adun zernoaicele Şi s-adap' leoaicele.* ALECSANDRI, P. P. 77. *Leoaica pîndeşte.* NEGRUZZI, S. III 378.

— Pronunţat: *le-oai-.*

LEOÁPĂ, *leoape,* s. f. (Regional, depreciativ) Gură; gură-spartă. *Şi-a rupt leoapa şi dinţii.* ŞEZ. V 16.

— Pronunţat: *leoa-.*

LEOÁRBĂ s. f. (În expr.) **Tacă-ţi leoarba** = taci din gură. (Atestat în forma *lioarbă*) *Mai tacă-vă lioarba! răcni Vătaşa.* DUNĂREANU, CH. 46. *Tacă-ţi lioarba, dac-ai venit aici.* CREANGĂ, A. 155.

— Scris şi: *lioarbă.*

LEOÁRCĂ adj. invar. Ud, plin de apă. *Văzu cîţiva civili leoarcă, răsuflînd greu.* CAMILAR, N. II 217. *Aprins la faţă şi leoarcă de sudoare, căzu jos ca un bujor frînt de ploaie.* GALACTION, O. I 163. ◇ (Adverbial) *Îşi ştergea sudoarea... cu nişte batiste mototolite, ude leoarcă.* DELAVRANCEA, S. 136. *Îşi scoase hainele — pe spate şi pe piept, cămaşa i se făcuse leoarcă.* VLAHUŢĂ, O. A. I 101. *Un vînt şi o ploaie!... ne-a făcut leoarcă pe toţi.* CARAGIALE, O. II 342.

— Pronunţat: *leoar-.*

LEONÍN, -Ă, *leonini, -e,* adj. (Franţuzism rar) 1. De leu, al leului, ca al leului. *Coamă leonină.* ✦ Fig. *Contract leonin* = contract prin care una din părţi îşi rezervă beneficiul cel mai mare, partea leului.

2. (În expr.) *Versuri leonine* = versuri ale căror emistihuri rimează. *Rimă leonină* = rimă în care două sau trei silabe sînt asemănătoare.

— Pronunţat: *le-o-.*

LEOP interj. Onomatopee care redă sunetul produs de un corp moale cînd cade pe o suprafaţă plană. *Atunci, plăcinta leop, tocmai în vîrvul capului.* SBIERA, P. 147. *Îl vedem cînd ni-l aduce poşta sau harabagiul... de-l trinteşte leop! pe paveaua Ieşului.* NEGRUZZI, S. I 237. (Atestat în forma *liop*) *Aşchiuţă din pădure, Mihoho din cîmp, Şi liop, liop în casă* (Sita). GOROVEI, C. 345.

— Scris şi: *liop.*

LEOPÁRD, *leoparzi,* s. m. Animal de pradă din familia felidelor, cu blană de culoare gălbuie cu pete brun-roşcate; trăieşte în Asia şi în Africa *(Felis pardus).* V. panteră. *Îl încîntase ca un pui de leopard născut pentru sprintene salturi în aer liber.* C. PETRESCU, C. V. 15. *Talazuri închise într-o cuşcă par leoparzii.* ANGHEL, PR. 115. *Regele mai face-un semn, Şi pe două porţi deschise Se azvîrl doi leoparzi.* EMINESCU, O. I 165.
— Pronunţat: *le-o-*.

LEOPĂÍ vb. IV v. **lipăi.**

LEORBĂÍ, *leorbăiesc,* vb. IV. (Regional) Intranz. A flecări, a vorbi fără rost, a trăncăni, a sporovăi. *E beat, domnule judecător, nu ştie ce spune, au leorbăit avocaţii.* SADOVEANU, N. F. 94. ✧ Fig. (Despre strigătul curcanului) *După dînsa alergau curcanii leorbăind din guşa cu mărgele roşii.* C. PETRESCU, R. DR. 242.
— Pronunţat: *leor-*.

LEORBĂIÁLĂ, *leorbăieli,* s. f. (Regional) Flecăreală, trăncăneală. *Ce fel de judecător care ţine legea în mînă şi nu mă apără de leorbăiala avocaţilor?* SADOVEANU, N. F. 93.
— Pronunţat: *leor-*.

LÉORDĂ, *leorde,* s. f. Plantă erbacee din familia liliaceelor, cu miros puternic de usturoi *(Allium ursinum). Dacă n-are ceapă, caută în preajma malului acestei bălţi nişte usturoi sălbatic: leordă ori pur.* SADOVEANU, N. F. 78.
— Pronunţat: *le-or-*. — Variantă: **léurdă** s. f.

LEORPĂÍ, *leorpăiesc,* vb. IV. Intranz. (Regional) A mînca sau a bea ceva sorbind cu zgomot. *Eu şi Ionică leorpăim flămînzi din lingurile de lemn.* VLAHUŢĂ, O. A. II 88.
— Pronunţat: *leor-*.

LEPĂDÁ, *lépăd,* vb. I. **1.** Tranz. A lăsa ceva din mînă; a arunca, a azvîrli. *Lepădă ziarele pe masă şi lăsă cafeaua neterminată.* C. PETRESCU, A. 468. *Ai putea să lepezi cîrma şi lopeţile să lepezi, După propria lor voie să ne ducă unde repezi.* EMINESCU, O. I 155. *Toate hîrtiile şi cărţile mele le aflai aruncate pe masă, astfel cum le lepădasem eu.* BOLINTINEANU, O. 371. ✧ Expr. **A nu fi de lepădat** = a fi vrednic de luat în seamă, a nu fi de aruncat sau de lăsat. *Ea îl privi drept în ochi, căci nici el nu era om de lepădat.* STĂNOIU, C. I. 170. *Ipate vede că* [fata] *nu-i de lepădat.* CREANGĂ, P. 165. ✦ Refl. pas. A da la o parte, a renunţa la... *Nu e păcat Ca să se lepede Clipa cea repede Ce ni s-a dat?* EMINESCU, O. IV 379. ✦ A da ceva, a dărui. *Nimeni nu mă ştie, nimeni nu mă vede, nimeni nu-mi leapădă un braţ de lemne ori un pumn de făină. Numai cînd au o scîrbă, ori o boală, atunci îşi aduc aminte.* SADOVEANU, B. 48. ✦ Fig. A scoate. *Clarinetul leapădă sunete piţigăiate.* STANCU, D. 76. ✧ Expr. (Învechit) **A lepăda (un) cuvînt** (cuiva) = a da de veste, a anunţa (pe cineva). *Lepădaţi grabnic cuvînt la oameni că avem o primejdie asupra noastră şi să-şi gătească armele.* SADOVEANU, F. J. 159. ✦ A-şi dezbrăca un veşmînt, a-şi scoate haina, încălţămintea etc. *Se apropie... un moşneag care nu-şi lepădase căciula de iarnă.* C. PETRESCU, Î. II 139. *Pesemne Baba Dochia nu-şi lepădase toate cojoacele.* CREANGĂ, A. 30. *El îşi lepăda rasa şi-şi punea mantie de cavaleri, în care veghea sub sticlitoarele-i ferestre.* EMINESCU, N. 59. ✧ Expr. **A(-şi) lepăda masca** = a înceta de a se preface, a se arăta în adevărata lui lumină, a-şi da arama pe faţă. *Atunci Iancul lepădă masca, îşi dezveli uritul caracter.* NEGRUZZI, S. I 25. (Învechit) **A(-şi) lepăda potcoavele** = a muri. *Văd eu că mi se apropie şi mie să-mi lepăd potcoavele.* ISPIRESCU, U. 2. ✦ (Despre şerpi şi şopîrle, despre animale cu blană sau despre păsări) A năpîrli; (despre cerbi) a-şi pierde coarnele vechi pentru a căpăta altele noi. ✦ Fig. A scutura. *Brazii îşi legănau ramurile şi la fiecare legănare îşi lepădau povara de ninsoare.* DUMITRIU, N. 212. *Arborii îşi leapădă frunzele galbene.* STANCU, D. 287.

2. Intranz. (Popular, despre femei şi despre femelele animalelor) A naşte înainte de termen un făt mort; a avorta. *M-a izbit în pîntec cu genunchiul, că doar oi lepăda.* CAMILAR, N. II 155. *Cum îţi vine să dai cu piciorul în pîntecele femeii? Dacă leapădă?* VLAHUŢĂ, CL. 83. *Multe iepe... au lepădat.* I. IONESCU, D. 534. ✧ Tranz. *În noaptea aceea, cu mare suferinţă, Uliana lepădă mort copilul pe care-l avea în pîntece.* DUMITRIU, P. F. 62. (Expr., despre peşti) **A lepăda icrele** = a depune icrele. (În forma *lăpăda) Aci întră la eloceală, aci îşi lăpădă icrele.* STĂNOIU, C. I. 82.

II. Fig. **1.** Tranz. (Arhaizant, cu privire la oameni, urmat de determinări locale) A îndepărta, a alunga. *N-ar fi rău să-i lepede pe asemenea locuitori vremelnici într-o latură, ca să nu ia dreptul băştinaşilor la împărţirea loturilor.* SADOVEANU, P. M. 10. *Taci, Florico, nu mai plînge, că nu te-oi lepăda eu pe drumuri.* ALECSANDRI, T. 914. ✦ A lăsa undeva. *Se tocmesc cu vrun căpitan grec de corabie, ca să-i primească şi să-i ducă să-i lepede undeva, într-un ostrov.* SADOVEANU, Z. C. 307.

2. Tranz. A părăsi ceva (pentru totdeauna şi de bunăvoie), a lăsa (o îndeletnicire, o acţiune, un obicei etc.), a renunţa la... *Blanca, ştii că din iubire Făr' de lege te-ai născut... Lepădînd viaţa lumii, Vei spăşi greşeala mumii, Şi de-o crimă tu mă mîntui.* EMINESCU, O. I 102. *Am lepădat toate romanţele şi m-am apucat de cetit pre Tucidid.* NEGRUZZI, S. I 61. ✧ Refl. (Cu determinări introduse prin prep. «de» sau, mai rar, «din», indicînd obiectul îndepărtat) *De mi s-ar da domnia — dac-aceasta s-ar putea! — Eu m-aş lepăda de dînsa ca să fiu cu Anca mea.* DAVILA, V. V. 25. *Iată, pentru dragostea ta, mă lepăd de puterea mea cea măiastră; numai şi tu să mă iubeşti, precum te iubesc eu.* ISPIRESCU, L. 188. *M-am lepădat din slujba oştinească, mi-am jărtfit mica carieră.* KOGĂLNICEANU, S. 190.

3. Refl. (Cu determinări introduse prin prep. «de») A rupe orice legături cu cineva, a se feri, a se păzi de cineva sau de ceva. V. renega. *Dacă ar fi fost în banii lor, s-ar fi lepădat de spîn, ca de ucigă-l crucea.* CREANGĂ, P. 210. *Stăpînul... se lepăda din ce în ce mai mult de ispitele satanei.* ODOBESCU, S. III 47. ✦ A nu-şi mai păstra atitudinea dinainte; a nu recunoaşte ceva, a tăgădui. *Băiatul începu a se dezvinui în tot chipul şi a se lepăda că lui nici nu i-au plesnit prin cap una ca aceasta.* SBIERA, P. 74.

4. Tranz. (Învechit) A refuza, a respinge, a nu accepta ceva. *Mă rog, băbacă, ascultă rugămintea me şi nu o lepăda.* KOGĂLNICEANU, S. 101. *Nu leapădă o convorbire faţă cu marturi.* BĂLCESCU, O. II 196.
— Prez. ind. şi: *leápăd* (DELAVRANCEA, O. II 102). — Variantă: (regional) **lăpădá** vb. I.

LEPĂDÁRE, *lepădări,* s. f. Acţiunea de a (se) lepăda şi rezultatul ei.

1. (Învechit) Înlăturare. *Află multă poezie în forma şlicului şi a hainelor lungi numind vandalism lepădarea lor.* NEGRUZZI, S. I 69.

2. (Învechit) Părăsire. *Funebra hecatombă lăsată-n lepădare, Alături cu Plevna, pe cîmpul de bătaie.* ALECSANDRI, P. III 477.

3. Renegare. *Lepădarea lui Petru de Iisus.* C. PETRESCU, R. DR. 45. ✧ Expr. **Lepădare de sine** = renunţare la interesele personale. *Cu cîtă lepădare de sine şi-a scos mantia domnească şi-a pus-o pe umerii lui Bogdan.* DELAVRANCEA, A. 125.

LEPĂDÁT[1] s. n. (Popular) Faptul de a lepăda; avort, naştere înainte de vreme. *La vita bătrînă e mai greu fătatul decît lepădatul.* CARAGIALE, O. VII 326.

LEPĂDÁT[2]**, -Ă,** *lepădaţi, -te,* adj. **1.** (Despre copiii nou-născuţi în afara căsătoriei) Părăsit de mamă, aruncat.

2. Renegat. *Lepădaţi de lege, stricători de limbă şi de obiceiuri.* CREANGĂ, A. 153. *Lepădatul Mihnea-vodă întîmpină în cetate o moarte norocită.* BĂLCESCU, O. II 116.

LEPĂDĂTÚRĂ, *lepădături*, s. f. **1.** Copil născut înainte de termen (nedezvoltat, diform), avorton; stîrpitură.

2. Fig. Ființă netrebnică, decăzută (din punct de vedere moral), lipsită de caracter; mîrșav, depravat. *Nu mai am ce spune... dacă atît de puțin supraveghează pe un fiu care-și caută distracțiile între lepădăturile societății.* SADOVEANU, N. F. 160. *Lepădături din toate orașele și din toate colțurile lumii.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 185.

LEPĂÍ vb. IV v. lipăi.

LEPIDODENDRÓN, *lepidodendroni*, s. m. Arbore fosil din clasa ferigilor, ale cărui resturi se găsesc în straturile de huilă.

LEPIDOPTÉR, *lepidoptere*, s. n. Nume dat în zoologie fluturelui. ✦ (La pl.) Ordinul fluturilor.

LÉPRĂ, (2) *lepre*, s. f. **1.** Boală contagioasă cronică, frecventă mai ales în regiunile tropicale, produsă de un bacil specific și caracterizată prin leziuni ale nervilor și prin apariția pe piele a unor pete și plăgi care cu timpul distrug țesuturile. ✧ Fig. *Ignoranța e o lepră rușinoasă care... amestecată cu nesățioasa iubire de arginț, devine o plagă de nevindecat.* RUSSO, O. 128.

2. Fig. Om lipsit de conștiință, fără scrupule, decăzut (din punct de vedere moral), care provoacă dezgust, scîrbă. *Stai, lepră, ține-l Iordache, să scot eu ceva să-l legăm. Sai, spurcatule, că te-nvățăm noi.* DUMITRIU, B. F. 61. *Păi ce vrei, că noi cu ei ne mîncăm viața, ei sînt leprele stăpînirii aici în Obor.* CAMIL PETRESCU, O. II 219.

LEPRÓS, -OÁSĂ, *leproși, -oase*, adj. (Adesea substantivat) Bolnav de lepră. *Nu mai avea cu cine să se sfătuiască. Era pentru lumea din juru-i un lepros.* PAS, Z. II 142. ✧ Fig. *Traseră la un han urît, alcătuit dintr-o casă leproasă și dintr-o șandrama lăsată pe o coastă.* SADOVEANU, O. VII 78. *Se opri mai întîi să jelească un plop cu scoarța leproasă și vîrful carbonizat.* C. PETRESCU, R. DR. 355. *Spre stînga, muntele lepros creștea într-o cupolă uriașă, înaltă, de parc-amețeai uitîndu-te.* VLAHUȚĂ, O. A. 279.

LEPROZERÍE, *leprozerii*, s. f. Spital sau loc unde se izolează și se îngrijesc leproșii.

LEPȘÍT, -Ă, *lepșiți, -te*, adj. (Regional, despre lucruri) Turtit printr-o lovitură, pleoștit; (fig., despre persoane) smintit, prăpădit, într-o ureche. *Era om bun... numai cam... tuieș. — Cam... lepșit.* ALECSANDRI, T. 620. ✧ (Substantivat) *Te-ai îmbătat se vede, lepșitule.* ALECSANDRI, T. 611.

LER interj. Grup de sunete care, repetat, servește ca refren în poeziile noastre populare, mai ales în colinde. *Astă-seară-i seara mare, Florile dalbe, Ler, de măr.* TEODORESCU, P. P. 17.

LESCÁIE s. f. v. lăscaie.

LÉSNE adv. Ușor, cu ușurință, fără osteneală; comod. *I-i dragă fata... cuvîntă de la locul său Cantemir-bei. E lucru lesne de înțeles.* SADOVEANU, O. VII 64. *Fata Împăratului-Roș nu se capătă așa de lesne, cum crezi tu.* CREANGĂ, P. 244. *Este lesne să fie cineva drept cînd este hotărît să nu se teamă de nimic.* BOLLIAC, O. 262. ✧ Loc. adj. (Neobișnuit) **Lesne crezător** = credul. *O vinovată pornire să folosească risipa de timp, de cheltuială și de muncă, a unui om simplu și lesne crezător.* C. PETRESCU, R. DR. 229. ✧ (Adjectival) *Stricatul este lesne și dresul este greu.* ALECSANDRI, T. II 71.

LESNICIÓS, -OÁSĂ, *lesnicioși, -oase*, adj. Care este lesne de făcut sau de urmat, ușor; care înlesnește efectuarea unei acțiuni, a unei munci etc. *Cînd ajungerea frumseții Este-atît de lesnicioasă, Nu-i minune că nici una N-a voit a fi frumoasă?* COȘBUC, P. I 75. *Am să te duc la fericire printr-o cale mult mai scurtă și mai lesnicioasă.* ISPIRESCU, U. 24. *Am învățat a ceti fără lesniciosul metod al abecedarului d-tale.* NEGRUZZI, S. I 12.

LESNÍRE s. f. v. înlesnire.

LÉSPEDE, *lespezi*, s. f. Placă de piatră naturală, de dimensiuni mari, de obicei cu suprafața în formă de poligon, cu care se acoperă mormintele, se pavează aleile etc. V. dală. *Îndată am lăsat toate acolo, acoperindu-le cu lespezi de piatră, ca să nu le fure vîntul ori țarca.* SADOVEANU, N. F. 169. *Zîmbind s-așază fata aproape de fîntînă Pe-o lespede de marmur, privind cu gîndul dus La gura de balaur ce-azvîrle apa-n sus.* COȘBUC, P. I 52. *Pe lespezile calde de pe marginea șoselei, șopîrle aurii, culcate la soare, clipesc somnoros.* VLAHUȚĂ, O. A. II 135. *Vinul amestecat cu sînge, făcuse o baltă pe lespezile sale.* NEGRUZZI, S. I 152. ✧ Fig. *La un geam pe care sara timpurie A-nceput să puie lespedea ei sură.* D. BOTEZ, P. O. 95. ✦ Piatră lățăreață. *Albia adîncă a pîrăului era presărată cu lespezi văroase.* SADOVEANU, O. VII 39. *Șuvoiul își sfărîma apele străvezii și reci de lespezi tăiate din ce în ce mai colțurat.* C. PETRESCU, S. 215.

LESPEJOÁRĂ, *lespejoare*, s. f. Diminutiv al lui lespede. (Atestat în forma regională *lespegioară*) *Țiind la urechi cîte-o lespegioară fierbinte de la soare.* CREANGĂ, A. 65.

LEST, *lesturi*, s. n. Material greu (nisip, pietriș) care asigură echilibrarea corpurilor cufundate într-un lichid, menținerea unui aerostat în echilibru etc. V. balast.

LEȘ[1] s. m. v. leah.

LEȘ[2], *leșuri*, s. n. Cadavru, hoit, stîrv. *Ai auzit dumneata vreodată moarte de om să nu se afle și leș să nu iasă la lumină?* SADOVEANU, B. 112. *Să-mi fie aruncat leșul în groapa săracilor. Sînt acolo, între ai mei.* CAMIL PETRESCU, B. 238. *Pe cîmpul cel de lupte Apar grămezi de leșuri, grămezi de arme rupte.* ALECSANDRI, O. 218.

LEȘÉSC, -EÁSCĂ, *leșești*, adj. (Învechit) Polonez. *Ilun Tătarul primise poruncă și, îmbrăcat în straie leșești și el, venea pe calul lui mărunt.* SADOVEANU, O. VII 77. *Luai tăblițele, le deschisei, și printre multele versuri și note leșești și ruseți iată ce găsii.* NEGRUZZI, S. I 46. ✧ *Rață leșească* = varietate de rațe cu penele zbîrlite, cu mers legănat. *O rață leșească fuge-naintea noastră, măcăind speriată.* VLAHUȚĂ, O. A. II 84.

LEȘÉȘTE adv. (Învechit) În felul polonezilor, ca polonezii; ca leșii. *Vai de mine ce uitai, Ungureasca nu jucai; Vai de mine ce-am uitat, Ia, leșește n-am jucat.* ȘEZ. I 105.

LEȘIÁ, *leșiez*, vb. I. Tranz. (Rar) A spăla cu leșie. (Refl.) *Că dacă m-oi leșia... Părul meu n-o mai cădea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 88.

LEȘIÁLĂ s. f. (Regional) Leșuială. *Ca să-și alunge leșiala din stomac, ceruse un pahar de lapte.* C. PETRESCU, Î. II 44.

LEȘIÁT, -Ă, *leșiați, -te*, adj. (Regional) Leșuit. (Adverbial, fig.) *Zîmbea leșiat și vag.* POPA, V. 218.

LEȘÍE[1] s. f. Soluție alcalină obținută prin dizolvarea în apă a sodei sau a potasei caustice sau prin fierberea cu apă a cenușei de lemn și folosită la spălatul rufelor, în tehnică etc. *Odaia din față era poditā cu scînduri de brad. Leșia și peria aspră le-au dat o culoare frumoasă, gălbuie și-un luciu ca de ceară.* V. ROM. iulie 1953, 84. *Și noi pe căldurile cele ne ungeam cu leșie tulbure, ședeam afară la soare cu pielea goală, pînă se usca cenușa pe noi.* CREANGĂ, A. 28. *Privește, parcă-s un testemel vechi și clătit în leșie clocotită.* ALECSANDRI, T. 942.

LEŞÍE[2] s. f. (Regional) Sfîrşeală de la inimă, slăbiciune. *Un greu şi-o leşie, cum zicea ea, i se pusese la inimă.* CONTEMPORANUL, V 290.

LEŞIÉR, *leşiere,* s. n. (Regional) Lăicer. *Un pat de scînduri acoperit c-un leşier.* CAMILAR, N. II 21.

LEŞIÉTIC, -Ă, *leşietici, -e,* adj. (Mai ales despre lichide) Ca leşia, cu gust sau miros de leşie; sălciu. *Apă leşietică.* ▭ *Cu puteri regăsite îşi stăpîni tusea ce-i umflase pieptul. Gustul leşietic care i se urcă pe gît deveni amărui, greoi, ca după băutură.* MIHALE, O. 190. ✦ Cenuşiu, mohorît. *Era o dimineaţă leşietică şi vîntul zvonea în grădină cu înmlădieri jalnice, împroşcînd stropi în geam.* SADOVEANU, N. F. 70. *Asfinţitul cădea grăbit dintr-un cer fără soare, leşietic şi îngheţat.* C. PETRESCU, S. 200.

LEŞÍN, *leşinuri,* s. n. **1.** Pierdere subită şi trecătoare a cunoştinţei provocată de o anemie a creierului ca urmare a unei stări maladive sau a unei emoţii puternice. *Abia putu aduce puţin mîna spre gură şi îndată căzu într-un leşin grozav.* CREANGĂ, P. 15. *Îl voi cloroforma, ca din leşin să treacă într-un somn adînc.* EMINESCU, N. 77. *Nu putu vorbi mai mult. Convulsiile îl apucară şi un leşin grozav ca moartea îi îngheţă trupul.* NEGRUZZI, S. I 159.

2. (Urmat de determinări) Slăbiciune mare, lipsă de putere sau de vlagă, provocată de foame, sete, oboseală, căldură etc.; sfîrşeală. *Leşinul de la stomac îi împăinjeni din nou privirea... Nu mîncase de două zile.* C. PETRESCU, C. V. 129. *Tremurînd din tot trupul, se rezemă de spatele uşii, căci simţea leşin la inimă.* STĂNOIU, C. I. 171. *Îmi vine leşin la inimă.* ALECSANDRI, T. I 165.

— Accentuat şi: *léşin.*

LEŞINÁ, *leşín,* vb. I. Intranz. A cădea în nesimţire, a-şi pierde cunoştinţa, a avea o sincopă. *Chemă pe nevastă-sa care leşinase de cîteva ori de groază.* REBREANU, R. II 133. *Doica, înfierbîntată grozav, a ţipat o dată, ah! şi a leşinat.* CARAGIALE, O. II 332. *Trebuie mai întîi să văd dacă ştiu să cînte, să rîdă, să plîngă şi să leşine... ştiinţi neapărate în arta dramatică.* ALECSANDRI, T. I 288. ◇ Expr. **A leşina de rîs** = a rîde din cale-afară de mult, a se prăpădi, a se strica de rîs. *Oamenii ce priveau, şi mai ales băieţii leşinau de rîs.* CREANGĂ, P. 306.

— Accentuat şi: (prez. ind.) *léşin.*

LEŞINÁT, -Ă, *leşinaţi, -te,* adj. (Despre fiinţe) **1.** Căzut în leşin, în nesimţire (de spaimă, de durere etc.). *Dumitru Lie şi Ispas, coborîţi şi ei la poruncă, ridicară pe braţe copila leşinată.* SADOVEANU, O. VII 41. *S-a-ntîmplat o nenorocire, îşi zise dînsa pe jumătate leşinată.* SLAVICI, O. I 322. *Într-un suflet alergă lupul şi o dete* [pe zîna Crăiasă] *leşinată în braţele lui Făt-Frumos.* ISPIRESCU, L. 78.

2. Slăbit peste măsură, cuprins de sfîrşeală, lipsit de vlagă, extenuat, moleşit (din cauza foamei, a setei, a oboselii, căldurii etc.). *Luca moşneagu... mîna cum ştie el; căci mîrţoagele lui de cai erau vlăguiţi din cale-afară, şi slabi şi ogîrjiţi ca nişte mîţi de cei leşinaţi.* CREANGĂ, A. 123. *Mie mi s-arată Cam de-o vită naltă, Naltă-ncornorată, C-a ieşit din baltă Mai mult leşinată.* TEODORESCU, P. P. 259. ◇ Fig. (Despre glas) *Mama i-a răspuns cu glasul leşinat.* CARAGIALE, O. III 30.

LEŞINĂTÚRĂ, *leşinături,* s. f. (Rar) Fiinţă foarte slabă, lipsită cu totul de vlagă, de puteri. *O leşinătură de cal.* ✦ Stirpitură. *Nu mă voi înjosi niciodată să cumpăr slujbă cu bani de la o leşinătură de ciocoi ca tine.* FILIMON, C. 137.

LEŞIÓS, -OÁSĂ, *leşioşi, -oase,* adj. (Rar) Leşietic, de leşie, sălciu. *A ieşit un izvor de apă sărată... În altă parte alt şuvoi de apă leşioasă.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, 11/5. *Bătrîna opărea... gogoşile de mătase, în curte într-un cazan de rufe şi se răspîndea peste tot un miros leşios de ciorbă ca de raci.* CAMIL PETRESCU, O. I 336.

LÉŞIŢĂ s. f. v. **lişiţă.**

LEŞUÍ, *leşuiesc,* vb. IV. Tranz. (Regional) A provoca sfîrşeală, slăbiciune, leşin la stomac. *Unchiaşul mîna, mîna, zor, zor, şi calea nu se mai isprăvea, şi foamea îl leşuia, şi setea îl ardea.* DELAVRANCEA, S. 251.

LEŞUIÁLĂ s. f. (Regional) Sfîrşeală la stomac, slăbiciune, leşin (2). *Gura-i era uscată... în stomah avea o leşuială.* VLAHUŢĂ, N. 41.

LEŞUÍT, -Ă, *leşuiţi, -te,* adj. (Regional) Sfîrşit, slăbit, lihnit de foame. *Stomacul îi era leşuit, ş-o silă grea îl apăsa pe inimă.* VLAHUŢĂ, O. A. 122.

LETÁRGIC, -Ă, *letargici, -e,* adj. Care ţine de letargie. *A căzut subit într-o stare letargică.* ◇ (Adverbial) *Omul să nu zacă... letargic ca dobitoacele.* RUSSO, O. 90. ◇ Fig. *Întins în nemişcare letargică a stat două luni să gîndească şi să simtă pentru toată umanitatea.* C. PETRESCU, Î. II 75. ◇ *Encefalită letargică* = boală infecţioasă a encefalului, caracterizată prin febră, somnolenţă şi paralizii.

LETARGÍE, (rar) *letargii,* s. f. (Adesea construit cu verbul «a cădea») Stare patologică caracterizată printr-un somn adînc de lungă durată şi prin pierderea cunoştinţei şi a capacităţii de mişcare; somn patologic. *Pămîntul şi apa, oameni şi animale cădeau parcă deodată într-o adîncă letargie.* BART, E. 19. *De multe ori îmi închipui că am căzut într-o letargie adîncă şi că lucrurile pe care le văd cu amintirea au rămas într-adevăr aşa cum le-am lăsat cînd m-a furat somnul.* ANGHEL, PR. 117. *Lăpuşneanul se trezise din letargia sa.* NEGRUZZI, S. I 160. ◇ Fig. *Iată, lumea se deşteaptă din adînca-i letargie.* ALECSANDRI, O. 90.

LÉTCĂ, *letci,* s. f. Unealtă manuală care serveşte la depănatul firelor.

LETINÉŞTE adv. v. **latineşte.**

LÉTIN, -Ă adj. v. **latin.**

LETÓN[1]**, -Ă,** *letoni, -e,* adj. Care este propriu letonilor, al letonilor, de letoni; (provenit) din R.S.S. Letonia; al R.S.S. Letonia. *Limba letonă.*

LETÓN[2]**, -Ă,** *letoni, -e,* s. m. şi f. Persoană care face parte din populaţia de bază a Republicii Sovietice Socialiste Letonia sau este originară din acea ţară.

LETOPISÉŢ, *letopiseţe,* s. n. Scriere cu conţinut istoric a vechilor cronicari, în care înregistrarea evenimentelor este făcută în ordine cronologică; cronică. *Un letopiseţ rusesc ne dă ştirea că Petru Rareş a reluat legăturile cu Moscova şi în a doua domnie.* IST. R.P.R. 150. *O singură fiinţă mai păstra, ca un vechi letopiseţ, legendele şi întîmplările casei.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 14. *Patruzeci de ani, alături cu alţii... Letopiseţul moşiei scrisu-l-am cu-al nostru sînge.* DAVILA, V. V. 157. ✦ (Învechit) Cronicar. *Un Ureche, un Costin, un Neculcea, un Greceanu, uricari, letopiseţi şi cronicari, istoriografi, care înregistrau zi cu zi, oră cu oră cele ce se petreceau.* GHICA, S. 86.

— Accentuat şi: *letopíseţ* (EMINESCU, O. I 149). — Variantă: (regional) **litopisăţ** (KOGĂLNICEANU, S. 100) s. m.

LETURGHÍE s. f. v. **liturghie.**

LEŢCÁIE s. f. v. **lăscaie.**

LEU[1]**,** *lei,* s. m. Animal mare de pradă, din familia felidelor, cel mai puternic mamifer carnivor cu blană scurtă de culoare gălbuie şi cu coama bogată la masculi şi care trăieşte în Africa şi în Asia meridională *(Felis leo). Un leu bătrîn şi grav, cu capul culcat pe labele de dinainte, pare că visează.* DEMETRESCU, O. 118. ◇ (În comparaţii) *La masă se repezea ca leul, apuca polonicul, cotrobăia prin cazan şi îşi umplea strachina cu ce era mai bun.* SADOVEANU, O. VI 169. *Ar răcni ca leii, dar vai! nu poate plînge.* EMINESCU, O. I 88. *De-aş avea, pe gîndul meu, Un cal aprig*

ca un leu, Negru ca păcatul greu. ALECSANDRI, P. A. 36. ◇ (În basme) *Leu-paraleu* = leu mare şi cu putere extraordinară; fig. om curajos, viteaz, vajnic. *Atunci numai iaca şi împăratul vine ca un leu-paraleu, să-şi ieie fata.* CREANGĂ, P. 269. *Spune mie, dragul meu, Cine din miel cu blîndeţe te-a făcut leu-paraleu?* ALECSANDRI, T. 162. ◇ Expr. **Partea leului** = partea cea mai mare (aproape întreagă), pe care cel mai puternic şi-o ia la împărţeală. ◇ Compus: (Bot.) **gura-leului** v. gură. ✦ Fig. Om puternic, viteaz. *Uimit, Ghirai se scoală, cu mîna lui disface Unealta de robie sub care leul zace.* ALECSANDRI, P. A. 172.

LEU[2], *lei*, s. m. Unitatea monetară a statului romîn, egală cu 100 de bani. *Nu are un singur leu în fundul unui buzunar.* C. PETRESCU, C. V. 129. *Aşa-i că ţi-a mîncat nouă sute de lei?* CREANGĂ, A. 17. *Am avut vreo cîţiva lei.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 181.

LÉUCĂ, *leuci*, s. f. Lemn încovoiat al cărui capăt de jos e îmbucat în osie (împiedicînd să iasă roata), iar pe capătul de sus e sprijinită loitra carului sau a căruţei. *Licã Mătase scoase calul dintre hulube cu hamul pe el şi-l legă de leucă, cu botul în fîn.* MIHALE, O. 452. *Coşul acelei căruţe scumpe, vopsită verde, era atîrnat de leuci în legături de curele, ca să aibă legănare şi să nu zdruncine la mers.* SADOVEANU, F. J. 71. *Pune roata la loc, vîră leuca, sucеşte lamba şi-o strînge la scară, apoiaşi aprinde cioanca.* CREANGĂ, P. 125. ◇ Expr. **A fi lovit (sau bătut, pălit, trăsnit) cu leuca (în cap)** = a) a fi (cam) zăpăcit, nebun, într-o ureche, prostănac. *Feciorul cel mai mare era cam pălit cu leuca, adică cam prostălan.* MARIAN, O. II 316. *E trăsnit cu leuca, pe legea me!* ALECSANDRI, T. I 248; b) a fi beat, afumat (de băutură). *Mi se pare cam trăsnit cu leuca, că-i prea roş la faţă.* ALECSANDRI, T. 139.
— Pronunţat: *leu-că*.

LEUCEMÍE s. f. Nume general pentru bolile organelor formatoare ale globulelor albe ale sîngelui, caracterizate prin înmulţirea anormal de mare a acestor globule.
— Pronunţat: *le-u-*.

LEUCOCÍTĂ, *leucocite*, s. f. Globulă albă din sînge.
— Pronunţat: *le-u-*.

LEUCOCITÓZĂ s. f. Creşterea numărului de globule albe din sînge în procesul de apărare a organismului contra bolilor infecţioase şi a proceselor inflamatorii.

LEUCODERMÍE s. f. Decolorarea pielii cauzată de dispariţia locală a pigmenţilor normali.
— Pronunţat: *le-u-*.

LEUCÓM, *leucoame*, s. n. Boală de ochi constînd în localizarea unei pete albe pe cornee; albeaţă. *În toată lumea se numără peste cinci milioane de oameni care şi-au pierdut vederea numai datorită leucoamelor.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 372, 1/3.
— Pronunţat: *le-u-*.

LEUCOPENÍE s. f. Boală caracterizată prin scăderea anormală a numărului globulelor albe din sînge.
— Pronunţat: *le-u-*.

LÉURDĂ s. f. v. **leordă**.

LEUŞCĂN, *leuşcani*, s. m. Leuşor. *Iau şi eu vreo cincizeci de leuşcani.* DUNĂREANU, CH. 46. *Să-mi dai cinci leuşcani, maică.* SANDU-ALDEA, D. N. 191.
— Pronunţat: *le-u-*.

LEUŞÓR, *leuşori*, s. m. Diminutiv al lui leu[2]. *Munceşte gol o săptămînă Să vad-un leuşor în mînă.* COŞBUC, P. II 299. *Dimcea... pierde trei sute de leuşori.* VLAHUŢĂ, O. A. III 160. *Ostaşii se împărţeau în cruci* (= 2000 de oameni) *şi s-a hotărît ca fiecare cruce să plătească pe an un leuşor.* BĂLCESCU, O. I 13.
— Pronunţat: *le-u-*. — Pl. şi: *leişori* (TEODORESCU, P. P. 156).

LEUŞTEÁN s. m. Plantă erbacee aromată din familia umbeliferelor, cultivată prin grădini şi întrebuinţată drept condiment *(Levisticum officinale). Frunză verde leuştean, Şi un fir de măghiran.* BIBICESCU, P. P. 189.
— Pronunţat: *le-u-*.

LEÚŢ, *leuţi*, s. m. Diminutiv al lui leu[1]. (Fig.) *Tînărul Lăpăduş, leuţul oţelăriei, se îneca revoltat; iar trage cineva înapoi cuptoarele, dar nu ştie unde să pună mîna pe rană.* CĂLUGĂRU, O. P. 329.

LÉVA, *leve*, s. f. Unitate monetară în R. P. Bulgaria.

LEVANTÍN, -Ă, *levantini, -e*, adj. (Învechit) Originar din Levant (= regiunile răsăritene ale Mării Mediterane), care se referă la Levant, specific Levantului. *Mătase levantină.* ▭ *Comerţul levantin atrage aventurieri din toate seminţiile.* BART, E. 130. ✦ (Substantivat) Locuitor din Levant (mai ales din porturile acestuia); negustor originar din aceste locuri.

LEVÁTĂ[1], *levate*, s. f. Cantitatea de fire toarse care se află pe ţevile fuselor maşinii de filat după înfăşurarea completă a acestora.

LEVÁTĂ[2], *levate*, s. f. (La jocul de cărţi) Totalitatea cărţilor luate cu o carte mai mare sau cu un atu.

LEVĂNŢÍCĂ s. f. Plantă erbacee din familia labiatelor, cu flori albastre plăcut mirositoare întrebuinţate în medicină, în farmacie şi la fabricarea parfumurilor *(Lavandula officinalis). Totul mirosea a levănţică.* CAMILAR, N. II 175. *Venea dintr-acolo o răcoare uşoară cu miros de levănţică.* SADOVEANU, Z. C. 296.
— Variante: **levenţică, livănţică** (ARGHEZI, P. T. 145) s. f.

LEVÉNT[1], *leventi*, s. m. (Învechit) Marinar turc din marina de război, originar din Levant (mai ales din Grecia).

LEVÉNT[2], **-Ă**, *leventi, -te*, adj. (Învechit) Darnic, generos. *Era om deştept şi blînd, cu multă ştiinţă despre ale lumii, cu purtări alese şi, mai vîrtos, cu dare de mînă: levent şi galanton... adevărat om de omenie.* CARAGIALE, O. III 32. ✦ Voinic, viteaz. (Atestat în forma *levint*) *Sînt la poartă o mie şi mai bine de haramini levinţi, cu săneţele gata de foc.* ODOBESCU, S. I 89.
— Variantă: **levínt, -ă** adj.

LEVENŢÍCĂ s. f. v. **levănţică**.

LEVIATÁN, *leviatane*, s. n. Agregat pentru spălarea industrială a lînii.

LEVIÉR, *leviere*, s. n. (Tehn.) Pîrghie de manevră. V. mîner.
— Pronunţat: *-vi-er*.

LEVIGÁ, *levighez*, vb. I. Tranz. A transforma un material în praf fin, prin fărîmiţare în apă şi printr-o sedimentare fracţionată a materialului.

LEVINCIÓR, *levinciori*, adj. Levinţel. *Levinciori de minţi, străini de părinţi, Aste spete late... N-au cu cin'se bate.* TEODORESCU, P. P. 498.

LEVÍNT, -Ă adj. v. **levent**.

LEVINŢÉL, *levinţei*, adj. m. Diminutiv al lui levent[2]. *Poteca duce Tocmai la Răscruce, Unde-mi sălăşeşte Şi mi te prindeşte Ianoş Ungurul... Tot cu voinicei, Voinicei levinţei.* TEODORESCU, P. P. 497.

LEVULÓZĂ, *levuloze*, s. f. Fructoză. *Fermentul... dedublează zahărul din trestia de zahăr sau din sfeclă în glucoză şi levuloză.* ANATOMIA 108.

LÉXIC s. n. Vocabular. *Lexicul limbii romîne.* ▭ *Prin «lexic» sau «vocabular» se înțelege curent totalitatea cuvintelor pe care le posedă o limbă.* IORDAN, L. R. 32.

LEXICÁL, -Ă, *lexicali, -e,* adj. Privitor la lexic, care aparține lexicului, de lexic. *Împrumuturi lexicale.* ▭ *Constatarea dispariților lexicale este o operație foarte grea, pentru motivul că ele nu sînt (și nici n-au cum să fie) înregistrate.* IORDAN, L. R. 124.

LEXICOGRÁF, *lexicografi,* s. m. Specialist în lexicografie. *Nu este în dreptul lexicografilor de a modifica pînă-ntr-acest punt o limbă, de a introduce într-însa un așa îmbilșugat material al lor propriu și de a lepăda din ea așa multe forme și terminațiuni înrădăcinate în limbă.* ODOBESCU, S. II 330.

LEXICOGRÁFIC, -Ă, *lexicografici, -e,* adj. Privitor la lexicografie, de lexicografie. *Sistema adoptată de membrii actuali ai Comisiunii lexicografice nu este cea mai apropiată de aceea care trebuie să domine în opera definitivă.* ODOBESCU, S. II 322.

LEXICOGRAFÍE s. f. Știința și practica întocmirii dicționarelor. *Lexicografia este o știință nouă în țara noastră și de aceea ea întîmpină greutăți inerente începutului.* L. ROM. 1953, nr. 5, 9.

LEXICOLÓG, *lexicologi,* s. m. Lingvist care se ocupă cu studiul lexicului, specialist în lexicologie.

LEXICOLÓGIC, -Ă, *lexicologici, -e,* adj. Privitor la lexicologie, care aparține lexicologiei, de lexicologie.

LEXICOLOGÍE s. f. Ramură a lingvisticii care se ocupă cu studiul lexicului (din punctul de vedere al formei cuvintelor, al înțelesului, evoluției, răspîndirii geografice și circulației lor).

LEXICÓN, *lexicoane,* s. n. Dicționar. *Alte nații au lexicoane ca arhive a limbelor, nouă romînilor ne trebuie lexicon ca să putem înțelege ce se tipărește în romînește.* RUSSO, S. 41.

LEZÁ, *lezez,* vb. I. Tranz. **1.** (Franțuzism) A vătăma, a răni. *De cîte ori o leziune oarecare a măduvei se propagă de la periferie către centru, nervul crural va fi lezat cel dintîi.* PARHON, O. A. I 74. ✦ Fig. A jigni, a ofensa (pe cineva).

2. A aduce (cuiva) un prejudiciu, a păgubi (pe cineva).

LEZÁRE s. f. Acțiunea de a leza.

LEZIÚNE, *leziuni,* s. f. Rană (căpătată prin lovire, rănire etc. sau ca urmare a unei boli). *Leziune pulmonară.* ▭ *Nu există un raport direct între intensitatea și gravitatea aparentă a leziunilor hepatice și gravitatea reală a bolii.* NICOLAU, H. I. 50. *Cu progresele histologiei patologice se lămuresc mai bine și leziunile ficatului.* BABEȘ, O. A. I 422. *N-am vro leziune la față?* CONTEMPORANUL, VII 487.

— Pronunțat: *-zi-u-.*

LEZMAJESTÁTE s. f. (În regimurile monarhice; mai ales în expr.) *Crimă de lezmajestate* = ofensă adusă de cineva unui suveran și care este încadrată de lege drept crimă.

LIÁNĂ, *liane,* s. f. (Mai ales la pl.) Nume dat la diferite plante lemnoase agățătoare, caracteristice pădurilor tropicale. *Sălcii, liane, papură și trestii sticleau de un rîs real pe care îl simțeam și în mine.* SADOVEANU, N. F. 74. *Liane gigantice, plante agățătoare țesute între ele, făceau un fel de perdele dese.* BART, E. 278. *Căci scris a fost ca viața ta De dorul-i să nu-ncapă, Căci te-a cuprins asemenea Lianelor din apă.* EMINESCU, O. I 190.

— Pronunțat: *li-a-.*

LIÁNT, *lianți,* s. m. Material fluid sau adus în stare fluidă care are proprietatea de a lega prin întărire granulele, bulgării și alți componenți ai unui material solid cu care a fost amestecat. *Lianții cei mai răspîndiți sînt bitumul și cimentul.*

— Pronunțat: *li-ant.*

LIBADEÁ, *libadele,* s. f. (Învechit și arhaizant; și în forma *lebadea*) Haină bărbătească, scurtă pînă la genunchi. *În capul mesei stătea, cu un fel de lebadea, albă, pe umeri, Tudor, care, spre deosebire de ceilalți, nu se arătă de loc surprins de venirea oaspeților.* CAMIL PETRESCU, O. II 80. *Banul, îmbrăcat în anteriu de sevai subțire, cu o libadea de pichet alb pe deasupra.* FILIMON, C. 144. ✦ Anteriu (2). *De la zaveră ei lepădase lebadeaua și tombatera și se îmbrăcase nemțește.* GHICA, S. 258.

— Variantă: **lebadéa** s. f.

LIBÁRCĂ, *libărci,* s. f. Insectă de noapte din ordinul ortopterelor, avînd înfățișarea unui gîndac de culoare brună-roșcată, care trăiește mai ales în bucătării *(Blatta orientalis).* V. șvab. *Îi mișună gîndurile ca niște libărci.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 304.

LIBÁȚIE, *libații,* s. f. (În antichitate) Vărsarea cîtorva picături dintr-o băutură (mai ales vin) înainte de a bea din ea, în semn de închinare zeilor; p. ext. închinare la o petrecere. *De intră în vro crîcimă nu numai închin paharele... dară fac o adevărată libație morții.* RUSSO, S. 25.

— Variantă: **libațiúne** (pronunțat *-ți-u-*) (HOGAȘ, M. N. 84) s. f.

LIBAȚIÚNE s. f. v. **libație.**

LIBELÚLĂ, *libelule,* s. f. Insectă din ordinul ortopterelor cu corpul lung și subțire și cu aripi străvezii *(Libellula quadrimaculata, Aeschne grandis* etc.); calul-dracului, v. cal. *Libelulele treceau prin lumină ca niște linii albastre.* SADOVEANU, O. I 408. *Erau libelule dintre acele cărora, pe alocuri, li se spune păunițe.* id. A. L. 200. *Jos pe-un vîrf de campanulă Pururea-n vibrație, Și-a oprit o libelulă Zborul plin de grație.* TOPÎRCEANU, S. A. 68. *Libelule grațioase Zboară-n aerul de vară.* MACEDONSKI, O. I 91.

LIBÉR[1] s. n. Complex de vase din țesutul plantelor prin care circulă seva elaborată; parte a scoarței plantelor lemnoase care cuprinde aceste vase și în care se află țesuturile de nutriție, de susținere etc. ✦ (Cu sens colectiv) Fibre extrase din scoarța unor arbori. *Liber de tei.*

LÍBER[2]**, -Ă,** *liberi, -e,* adj. **1.** (Despre oameni) Care se bucură de libertate, care nu e exploatat, care are drepturi politice și cetățenești depline; slobod. *Azi liberi, ne simțim ca-n haine nouă.* BENIUC, V. 114. *Aș putea pretinde că sînt mai mult decît liber.* SADOVEANU, P. M. 15. *Robia și proprietatea cea mai mare trebuiră a produce și în noua colonie* [romană în Dacia] *relele lor, înghițind cu încetul proprietățile mici... și substituind robi la oameni liberi.* BĂLCESCU, O. II 11. ✧ Fig. *Eroica dramă a lui Guilom Tell, în care răsuflă peste tot aerul liber și curat al plaiurilor alpestre.* ODOBESCU, S. III 81. *Aș vrea să văd ziua pămîntului vestită, Să respir un aer mai liber, mai curat, Să pierd ideea tristă de veacuri întărîtă, Că lumea moștenire despoților s-a dat.* ALEXANDRESCU, M. 7. ✧ (Adverbial) *Tinerii vor să trăiască liber într-o patrie independentă.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2723. ✦ (Despre state, popoare, orașe) Independent, neatîrnat, nesupus (unei puteri străine). V. suveran, autonom. *Pentru prima dată în istoria sa zbuciumată, poporul romîn a devenit liber și stăpîn pe soarta sa, în urma victoriei istorice de în-*

semnătate mondială repurtată de Uniunea Sovietică în cel de-al doilea război mondial. GHEORGHIU-DEJ, ART. CUV. 244. *Popor ce pătimeai de veacuri Acum ești liber să trăiești.* FRUNZĂ, Z. 43. *Nație scitică, liberă și viteză.* NEGRUZZI, S. I 200.

2. Care are posibilitatea de a acționa în anumite împrejurări după propria sa voință sau dorință. *N-am ce-ți face; liber ești să crezi ce poftești.* SADOVEANU, P. M. 21.

3. (Despre acțiuni) Care nu e supus unei restricții cu caracter arbitrar. *Dreptul cel mai prețios al omului civilizat este libera comunicare de gîndire și de idei.* BOLLIAC, O. 259. ✧ *Traducere liberă* = traducere care redă exact conținutul textului tradus în formele proprii limbii în care se traduce, fără să respecte riguros forma originalului. *Versuri libere* = versuri care nu sînt supuse unei măsuri regulate. *Intrare liberă* = intrare fără bilet într-o sală de spectacole, stadion sportiv etc. *Orice gazetar, de obicei, se bucură veșnic de o intrare liberă și mai totdeauna de un scaun gratis în teatru.* CARAGIALE, O. III 217. (La unele jocuri sportive cu mingea) *Lovitură liberă* = lovitură acordată unei echipe drept compensație pentru o infracțiune sau o greșeală tehnică comisă de echipa adversă. *Liber consimțămînt* v. consimțămînt. *Liber schimb* v. schimb. *Profesiune liberă* = profesiune (medicină, avocatură etc.) exercitată de o persoană pe cont propriu (fără să fie angajată într-o instituție sau întreprindere). ✧ (Adverbial, în compusele) **liber-profesionist** = persoană care exercită o asemenea profesiune; **liber-cugetător** = ateu. *Tatăl fusese angloman și liber-cugetător, căzut la sfîrșitul vieții în mania religioasă.* SADOVEANU, E. 238.

4. (Despre timp) Neocupat în muncă, de care se poate dispune. *Ore libere. Zi liberă.* ▭ *După împlinirea orelor de muncă, oamenii sovietici folosesc timpul liber pentru a se lumina mai mult, pentru a învăța mai mult.* STANCU, U.R.S.S. 116. ✧ (Substantivat, în expr.) **A avea liber** = a fi în afara obligațiilor (mai ales profesionale) pe o perioadă de timp. *Viu mîine pe la cinci să vă iau, tot am liber devreme.* CAMIL PETRESCU, T. II 93. *Joia după amiază avem liber.* C. PETRESCU, C. V. 97.

5. (Despre bănci, scaune etc.) Care nu e ocupat, gol; (despre locuințe) neînchiriat. *Bancă liberă. Loc liber. Cameră liberă.* ✦ Loc. adj. (Jur., despre bunuri reale) **Liber de orice sarcină** = asupra căruia nu grevează nici un drept real (creanță ipotecară sau privilegiu). *Imobil liber de orice sarcină.* ✦ (Despre oameni) Disponibil, neangajat. (Fig.) *Angelica, a cărei inimă era liberă, primi bucuroasă, cu singura condițiune de a nu se despărți de bunica sa.* NEGRUZZI, S. I 109. ✦ (Despre părți ale corpului) Care se poate mișca în voie, care nu este stînjenit sau împiedicat în mișcări.

6. Care nu e forțat, lipsit de artificialitate, natural, armonios, ușor. *Pas liber. Mișcări libere.* ✧ (Adverbial) *Conducea liber, de parcă s-ar fi plimbat cu tractorul peste cîmp.* MIHALE, O. 197. ✧ Expr. **A vorbi liber** = a conferenția, a ține un discurs, o prelegere etc. fără a avea textul în față. **(A vedea) cu ochiul liber** = (a vedea) cît poate cuprinde ochiul fără ajutorul nici unui instrument optic. **Desen liber** = desen, de obicei artistic, efectuat cu mîna, fără ajutorul vreunui instrument.

7. (Numai în loc. adv.) **În aer liber** = afară, în plin aer, într-un spațiu în care poți să te miști și să respiri în voie. *Spectacol în aer liber. Gimnastică în aer liber.* **Sub cerul liber** = afară, într-un loc descoperit.

LIBERÁ, *liberez,* vb. I. Tranz. **1.** (Mil.; în trecut) A lăsa la vatră. (Refl.) *Te faci la anul caporal. El se liberează sergent și rămîi în locul lui.* SADOVEANU, M. C. 55. *Să veniți îndată ce vă veți libera, să-mi dați mînă de ajutor.* BUJOR, S. 69. *Hora se mărea... cu rezerviști ce se liberaseră în toamna aceea.* SANDU-ALDEA, D. N. 197.

2. (Învechit, cu privire la țări) A elibera (I). *Jurăm Francia s-o liberăm!* ALECSANDRI, P. II 84. ✦ (Cu privire la părți ale corpului, obiecte etc.) A face liber. *A voit să-și libereze mîinile care țineau ceva.* GALACTION, O. I 202.

LIBERÁL, -Ă, *liberali, -e,* adj. **1.** Care aparține liberalismului, care a aderat la liberalism. *La 1857, pe cînd se fierbea Unirea în Iași, boierii moldoveni liberali, ca răposatul Costache Hurmuzachi, Kogălniceanu și alții, au găsit cu cale să cheme la adunare și cîțiva țărani fruntași.* CREANGĂ, A. 161. *Împăratul era supărat căci* [Kiseleff] *dezvoltase în principate oarecare idei prea liberale.* BOLINTINEANU, O. 254. ✧ *Burghezie liberală* = parte a burgheziei adeptă a liberalismului. *Partid liberal* = partid al burgheziei liberale. *Vinovații din fruntea partidului liberal... cu voință au ridicat armele împotriva națiunii, dar... într-o zi apropiată vor plăti, cu vîrf și îndesat și cu șîngele lor netrebnic, crima săvîrșită.* LIT. ANTIMONARHICĂ 159. ✦ (Substantivat) Adept, membru al unui partid liberal. *K. Marx scria cu adîncă ironie că «apărătorii civilizației» — puterile apusene de la care așteptau liberalii rezolvarea problemei Unirii, manifestau în fond o rușinoasă indiferență față de soarta poporului romîn.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2878. *Au de patrie, virtute, nu vorbește liberalul, De ai crede că viața-i e curată ca cristalul? Nici visezi că înainte-ți stă un stîlp de cafenele, Ce își rîde de-aste vorbe înghițindu-le pe ele.* EMINESCU, O. I 150.

2. (Învechit) Iubitor de libertate. *Era un timp cînd un domn regulamentar striga unui poet liberal, cu ocaziunea poeziei lui Domnul Tudor: «Nu scriți poezie despre Tudor ...».* BOLLIAC, O. 61. ✦ Înțelegător, generos, darnic. *Nu pot face altfel decît a aștepta... ca... un alt ministeră să se arate mai liberal pentru o publicațiune științifică.* ODOBESCU, S. III 634.

LIBERALÍSM s. n. **1.** Curent politic și ideologic născut în perioada luptei duse de burghezie împotriva feudalismului și a monarhiei absolute și care revendica instaurarea unui regim parlamentar constituțional; acest curent devine cu timpul profund reacționar, trădînd principiile egalitare arborate altădată și luptînd deschis împotriva proletariatului revoluționar. *Să luăm unul din mijloacele prin care cei din banda falsului liberalism au reușit a fi trimiși în parlament.* DEMETRESCU, O. 195. *Se întreprinsese publicarea unei foi literare... dar vîntul pe atunci nu sufla la liberalism; ideile noastre nu erau gustate de... guvern care... suprimă foaia.* NEGRUZZI, S. I 334.

2. Atitudine de îngăduință excesivă față de greșelile altora. *În raportul la congresul al XIX-lea al P.C.U.S. tovarășul Malenkov arată că organizațiile de partid trebuie să ducă o luptă hotărîtă împotriva liberalismului și nepăsării față de greșelile și denaturările ideologice, pentru ridicarea vigilenței revoluționare față de orice abatere de la marxism-leninism.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 5, 7.

LIBERALITÁTE s. f. (Franțuzism) Mărinimie, generozitate.

LIBER-ARBÍTRU s. m. (În filozofia idealistă) Capacitatea omului de a acționa numai după voința sa, independent de orice altă influență; această concepție idealistă se opune determinismului, negînd existența legilor obiective ale materiei și societății.

LIBERÁRE s. f. Acțiunea de a (se) libera.

1. (Mil., învechit) Lăsare la vatră.

2. Eliberare (1). *Au luptat pentru liberarea Greciei.* GHICA, S. A. 119.

LIBERATÓR, -OÁRE, *liberatori, -oare,* s. m. și f. (Învechit) Eliberator. *Dup-al nostru dor Apare-n faptul zilei un scump liberator.* ALECSANDRI, T. II 196.

LIBÉRT, *liberți*, s. m. Sclav roman eliberat. *Se-nșiră pe dinaintea mea: consuli, proconsuli, matroane, copile, liberți.* MACEDONSKI, O. I 14.

LIBERTÁTE, (3) *libertăți*, s. f. 1. (Fil.) Posibilitatea de acțiune conștientă a oamenilor în condițiile cunoașterii din ce în ce mai profunde a legilor de dezvoltare a naturii și societății. *Libertatea nu constă în visata independență față de legile naturii, ci în cunoașterea acestor legi și în posibilitatea deschisă prin acest fapt de a le pune sistematic în acțiune pentru atingerea anumitor scopuri.* ENGELS, A. 134.

2. Starea unei persoane libere care se bucură de deplina egalitate de drepturi civile și politice în stat; lipsa de exploatare și de asuprire. *Adevărata libertate există numai acolo unde a fost desființată exploatarea, unde nu mai există asuprirea unor oameni de către alții.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2839. *Omul are drept la viață și la fericire, deci are drept la libertate, căci nu este fericire fără libertate.* BOLINTINEANU, O. 255. ✦ (În opoziție cu robie, șerbie, iobăgie) Starea celui care nu e supus unui stăpîn și care se bucură de independență individuală și cetățenească. *Ei hotărîră atunci libertatea tuturor țăranilor.* BĂLCESCU, O. I 140. ✦ (În opoziție cu captivitate) Starea unei ființe libere care nu se află închisă sau întemnițată. ◇ Expr. **A pune în libertate** = a da drumul (din temniță, din colivie etc.). ✦ Independență, neatîrnare (a unui stat față de o putere străină). V. suzeranitate, autonomie. *Cîntînd libertatea și numele sfînt Al țării străvechi... Cîntîndu-i supremul ei cîntec...* COȘBUC, P. II 103. *Cea mai mare dobitocie ar fi ca românii, după ce își vor cîștiga cu sîngele libertatea lor, căci altfel nu se poate cîștiga libertatea, să meargă de bunăvoia lor să se dea pe vecinicie sau pe viață unui domn.* BĂLCESCU, O. I 351. *Munții noștri-au fost adesea scump azil de libertate.* ALEXANDRESCU, P. 137.

3. (Adesea la pl.; uneori determinat prin «democratice») Drepturi cetățenești. ◇ *Libertatea individuală* = dreptul care garantează inviolabilitatea persoanei. *Libertatea de conștiință* = dreptul oricărui cetățean de a avea o opinie proprie în materie filozofică, ideologică, religioasă etc. *Libertatea de conștiință este garantată tuturor cetățenilor Republicii Populare Române.* CONST. R.P.R. 39. *Libertatea de gîndire* sau *libertatea cuvîntului* = dreptul de a exprima prin viu grai sau prin scris opiniile proprii.

4. Posibilitatea de a acționa în anumite împrejurări după propria sa voință sau dorință. *Am și eu luna mea de libertate.* SEBASTIAN, T. 64. *Îmi aminteam viața de școlar, cînd libertatea nu-mi era măsurată.* DEMETRESCU, O. 95. ◇ Loc. adv. **În libertate** = în voie, nestingherit, nestînjenit. *El își închise ochii ca să viseze în libertate.* EMINESCU, N. 46. ◇ Expr. **A-și lua libertatea să...** (sau **de a...**) = a-și permite să..., a-și îngădui. *Îmi iau libertatea a vă trimite un mic tratat asupra literaturii române.* KOGĂLNICEANU, S. 236.

LIBERTÎN, -Ă, *libertini, -e*, adj. Care sfidează regulile decenței și moralei; ușuratic, desfrînat.

LIBERTINÁJ s. n. Comportare de libertin; desfrîu, destrăbălare.

LIBIDINÓS, -OÁSĂ, *libidinoși, -oase*, adj. (Mai ales despre oameni bătrîni) Stăpînit de pofta plăcerilor senzuale, înclinat spre desfrîu, spre lascivitate. V. lasciv, senzual. *Un negustor din hală avar și libidinos.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 256. *Comisul... ca meridional libidinos, e însurat cu o româncă de 22 de ani.* IBRĂILEANU, SP. CR. 142.

LIBÓV s. n. (Învechit și arhaizant) Afecțiune puternică, dragoste, iubire, înflăcărare, pasiune. *I-au pîndit femei... ca să-i ademenească... dar s-a dovedit că filozofii au de asemenea și o alcătuire ce nu cunoaște libovul.* SADOVEANU, D. P. 110. *Acei copaci nalți și mîndri, marturi cu a lor umbrire, De dezmierdări, de voroave, de libov și de iubire.* CONACHI, P. 102. ◇ Expr. **A fi cu libov** = a fi simpatic, plăcut, atrăgător. *Înțeleg că ești bărbat cu libov și cu inima ca pînea.* SADOVEANU, N. P. 53.

LIBOVÍ, *libovesc*, vb. IV. Intranz. (Învechit, popular și arhaizant) A petrece, a se desfăta, a se veseli. *La cerdacul lui Novac, La masă de os de pește Bea Novac și libovește; Numa Gruia-i supărat, Nebăut și nemîncat.* ȘEZ. I 107. ◇ Refl. *Merg fetele-n șezătoare. Toate beu, se libovesc; Numai fiica gazdei Nici nu bea, nici nu mănîncă.* ȘEZ. I 8. ✦ A iubi. *Dragostea din satul tău E mai bună, fătul meu; Cît trăiești Tot libovești... Tot lîngă drăguță ești.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 80.

LIBOVÍT, -Ă, *liboviți, -te*, adj. (Învechit și popular) Cu voie bună, bine dispus, vesel. *Ce folos de tine, dragă, Că ești albă și spălată Și trăiești tot supărată, Că io-s negru și urît Și trăiesc tot libovit!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 375.

LIBÓVNIC, -Ă, *libovnici, -e*, adj. (Învechit) Iubitor, amator de...

LIBRÁR, *librari*, s. m. Proprietar al unei librării, negustor de cărți; p. ext. vînzător într-o librărie. *De ani de zile... aștept* [această carte], *o visez. Unde n-am scris? pe cine n-am întrebat? Librari, anticari.* SEBASTIAN, T. 290. ✦ (Învechit) Editor. [Antioh Cantemir] *însărcină pre un librar de la Haga ca să tipărească «Descrierea istorică și geografică a Moldovii», scriere manuscriptă a părintelui său.* NEGRUZZI, S. II 148.

LIBRĂRÍE, *librării*, s. f. 1. Magazin, prăvălie în care se vînd cărți. *În holul hotelului «Național»... o mică librărie asortată cu cărțile care i-ar putea interesa pe oaspeți.* STANCU, U.R.S.S. 10. *Rezemat de vitrina librăriei.* C. PETRESCU, C. V. 117. *Toate traducerile ce se găsiră pe la librării.* NEGRUZZI, S. I 343.

2. (Învechit) Ocupația de librar. *Colegi în librărie.* ODOBESCU, S. III 12.

LIBRÉT, *librete*, s. n. Textul unei opere muzicale, al unei operete sau al unui oratoriu. *Libretul operei «Nunta lui Figaro» de Mozart a fost scris după piesa cu același nume de Beaumarchais.* ▭ *Eminescu a realizat în versurile lui o melodie interioară pentru care textul apare ca un libret.* SADOVEANU, E. 80.

LIBRETÍST, *libretiști*, s. m. Persoană care scrie un libret, autor de librete.

LÍCĂR, *licăre*, s. n. Sclipire, seînteiere, licărire. *Licărul pierea treptat, înghițit, acoperit de poala perdelei de umbră.* DUMITRIU, P. F. 15. *Obosită de muncă, ai adormit zîmbind... Să-ți fie somnul licăr de stele.* DRAGOMIR, P. 50. *Strînși în hamuri, caii săreau nerăbdători pe loc, înfricoșați de licărul și zgomotul trăsnetelor.* MIHALE, O. 509. ✦ (Concretizat) Ceea ce sclipește, licărește; scînteie. *Ochii ți scînteiau înviați ca două licăre sub spuză.* C. PETRESCU, C. V. 75.

— Variantă: **lícur** (COȘBUC, P. II 186, EMINESCU, O. I 119) s. m.

LICĂRÍ, *licăresc*, vb. IV. Intranz. 1. A răspîndi o lumină slabă, de-abia întrezărită sau cu sclipiri ușoare, și intermitente; a lumina slab cu o flacără pîlpîitoare. V. pîlpîi, miji. *Stele rari licăreau departe, printre îngrămădiri negre de nouri.* SADOVEANU, O. VI 64. *Felinarele*

slabe licăreau ca niște semne fantastice în șanțurile întortocheate. REBREANU, N. 48. *Cîteva geamuri mai licăresc în beznă.* VLAHUȚĂ, O. A. 153. ✧ Fig. *Nădejdea ta a licărit un moment.* PAS, Z. I 230. *Din soarele copilăriei mele În ochiul tău mai licărește-o rază.* GOGA, P. 26. *Nimic, nici chiar speranța în ochi nu licărește.* MACEDONSKI, O. I 219.

2. A sclipi, a luci, a străluci. *Focul se aprinse și vărsă o dungă lată de lumină în tufișuri; frunzele luncii licăreau.* SADOVEANU, O. I 17. [Pîrâul] *intra iarăși în pădure și de aci înainte licărea tot printre rădăcini.* GALACTION, O. I 293. *Dintre rîndurile plicticoase licăreau neîncetat ochii verzi ai Tanței.* REBREANU, R. I 183. *Ochii ți licăriră în cap ca două mărgele de sticlă.* VLAHUȚĂ, O. A. 132.

— Prez. ind. pers. 3 sg. și: *licăre* (DEȘLIU, M. 49, STANCU, D. 376, IOSIF, PATR. 54). — Variante: **licurá** (ODOBESCU, S. I 144) vb. I, **licurí** (EMINESCU, O. I 76, ODOBESCU, S. III 48, ALEXANDRESCU, M. 19) vb. IV.

LICĂRÍRE, *licăriri,* s. f. **1.** Faptul de a licări; lumină slabă, de-abia întrezărită sau cu sclipiri ușoare și intermitente. V. scînteiere, pîlpîire. *Stelele apărură deodată și sub licărirea lor Dunărea se arătă albă.* GALACTION, O. I 198. *Un faun rustic c-o naiadă S-au prins de vorbe și de glume sub licăririle din cer.* MACEDONSKI, O. I 63. *O licărire de lumină se ivește ca o stea tremurătoare în fundul unei nopți de vară.* VLAHUȚĂ, O. A. II 216. ✧ Fig. *O licărire de nădejde îl înviora pentru cîteva clipe.* BART, E. 345.

2. Sclipire, lucire, strălucire (a metalelor, pietrelor prețioase, obiectelor lucioase, ochilor etc.). *Avea în ochi o licărire deznădăjduită.* DUMITRIU, N. 111. *Ochii ei îl învăluiră într-o licărire scurtă de bucurie.* VÎRNIC, P. 49. *Iar pe vechiul zid, pe care liliacu-atîrnă grape, Licăriri de pietre scumpe licurici zglobii presar.* MACEDONSKI, O. I 155.

— Variantă: **licuríre** (ODOBESCU, S. I 142) s. f.

LICĂRÍȘ, *licărișuri,* s. n. (Rar) Licărire, licărit. *Marea încropită se îndoaie în cute de smarald... prelingînd licărișul zarei.* DELAVRANCEA, S. 63.

LICĂRÍT s. n. Licărire. *Uneori, ochii-i negricioși își străluceau luminițele de parcă toată dragostea și viața ei își topiseră tăria în licăritul lor.* MIHALE, O. 356. *Tăcere. Cîmpia dormita sub licăritul neîntrerupt al stelelor.* id. ib. 462.

LICĂRITÓR, -OÁRE, *licăritori, -oare,* adj. Care licărește. *Deasupra satului pluteau leneși nori negri, înghițind stelele licăritoare.* V. ROM. februarie 1952, 118. [Papagalul] *ofta prelung, deschizîndu-și arare licăritorul iris de aur subt greaua pleoapă.* ANGHEL, PR. 46. *Văd cum se sting licăritoare astre.* MACEDONSKI, O. I 111.

LICEÁL, -Ă, *liceali, -e,* adj. Care ține de liceu, privitor la liceu, de liceu. *Pînă în clasa cincea liceală n-am știut la ce poate servi o perie de dinți.* C. PETRESCU, Î. II 53.

— Pronunțat: *-ce-al.*

LICEÁN, -Ă, *liceeni, -e,* s. m. și f. Elev(ă) de liceu. *«Du-te-n odaia ta!» Liceanul s-a dus.* PAS, Z. I 68.

— Pronunțat: *-ce-an.*

LICÉNȚĂ, *licențe,* s. f. **1.** (În vechea organizare a învățămîntului) Titlu obținut, în baza unui examen, la terminarea studiilor superioare; examenul dat pentru obținerea acestui titlu; p. ext. diploma care conferă acest titlu. *Mi-a spus că are de gînd să se înscrie din nou pentru licență.* CAMIL PETRESCU, U. N. 136. *O licență în litere, neutilizată pînă astăzi, am pe undeva, în fundul geamantanului.* C. PETRESCU, O. P. I 91. *Bătrînii știau că fiul lor Costică... își luase licența în drept.* MACEDONSKI, O, III 5. ✧ *Examen de licență* = examen care se dădea după terminarea studiilor superioare, pentru a obține titlul de absolvent și dreptul de a exercita profesiunea corespunzătoare acestor studii.

2. Atitudine, ținută care depășește limitele bunei-cuviințe; lipsă de respect pentru formele obișnuite.

3. (În expr.) *Licență poetică* = abatere ușoară de la regulile gramaticale, îngăduită în poezie pentru a învinge mai ales greutățile de versificație.

4. Autorizație dată unui inventator de a exploata un brevet de invenție. V. brevet. ✦ (Astăzi numai în țările capitaliste) Autorizație dată de stat unei persoane pentru exercitarea unui comerț (mai ales de băuturi spirtoase); permis. *Guvernul britanic este gata să acorde licențe pentru exportul de drage în țările răsăritene.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2879.

LICENȚIÁ, *licențiez,* vb. I. Tranz. A concedia (pe cineva) dintr-un serviciu.

— Pronunțat: *-ți-a.*

LICENȚIÁT, -Ă, *licențiați, -te,* s. m. și f. (În vechea organizare a învățămîntului) Persoană care a trecut examenul de licență al unei instituții de învățămînt superior și a obținut titlul respectiv. *După trei ani era licențiat în drept.* VLAHUȚĂ, O. A. III 22.

— Pronunțat: *-ți-at.*

LICENȚIÓS, -OÁSĂ, *licențioși, -oase,* adj. Care calcă regulile bunei-cuviințe și ale moralei, indecent, impudic. V. imoral, libertin. *Nicăieri nu mai poate fi văzut băiețașul șmecher cu alură de apaș, debitînd cuplete... licențioase.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 126, 10/5.

— Pronunțat: *-ți-os.*

LICÉU, *licee,* s. n. (Într-un sistem mai vechi de organizare a învățămîntului) Școală medie de cultură generală, în care sînt admiși absolvenți ai școlilor elementare și unde se predau cunoștințe necesare continuării studiilor în învățămîntul superior. *Catedra de la liceu a tatii se ocupase.* SAHIA, N. 60. *Mă-ndatorezi pînă-n suflet, dacă obții... pentru elevul Mitică Georgescu din clasa IV liceul X... la latină nota 7.* CARAGIALE, O. II 285. *Liceele și gimnaziile vor reprezenta direcțiunea clasică și teoretică a studiilor.* ODOBESCU, S. II 64. ✧ *Liceu seral* v. seral.

LICHEÁ, *lichele,* s. f. Om de nimic, lipsit de demnitate, lingușitor, slugarnic, netrebnic, om în care nu se poate avea încredere; secătură. *Era un flușturatec și un ușurel de minte d-ăi mari, cum adică am zice noi un fleac de om sau o lichea.* ISPIRESCU, U. 90. *Ți se cade ție, Lichea nerușinată, astfel să ne vorbești?* ALEXANDRESCU, M. 322.

LICHEFIÁ, *lichefiez,* vb. I. Tranz. (Cu privire la corpuri gazoase) A face lichid, a face să ajungă în stare lichidă. *A lichefia aerul.* ✧ Refl. pas. *Aerul se lichefiază.*

— Pronunțat: *-fi-a.*

LICHEFIÁT, -Ă, *lichefiați, -te,* adj. (Despre corpuri gazoase) Care a fost adus în stare lichidă, care a devenit lichid. *Aer lichefiat.*

— Pronunțat: *-fi-at.*

LICHEFIÉRE, *lichefieri,* s. f. Acțiunea de a (se) lichefia și rezultatul ei; trecerea unui corp gazos în stare lichidă.

— Pronunțat: *-fi-e-.*

LICHELÍSM s. n. Atitudine, comportare de lichea.

LICHELÚȚĂ, *licheluțe,* s. f. (Familiar) Diminutiv al lui lichea.

LICHÉN, *licheni,* s. m. Plantă criptogamă, compusă dintr-o ciupercă și o algă care trăiesc în simbioză; crește pe scoarța arborilor bătrîni, pe ziduri, pe stînci etc.

LICHÍD, -Ă, *lichizi, -de,* adj. **1.** (Despre corpuri, în opoziție cu s o l i d și g a z o s) Care posedă proprietatea de a avea un volum definit la o temperatură dată, fără a avea o formă proprie, curgînd sub greutatea proprie și luînd forma vasului în care se află. V. f l u i d. *Apa, laptele, petrolul sînt corpuri lichide.* ▭ *Trece trenuțul plin cu oalele de fontă lichidă spre oțelărie.* CĂLUGĂRU, O. P. 378. (Poetic) *O nesfîrșită perdea de apă se lasă deasupra munților, acoperindu-i cu totul sub grelele ei falduri lichide.* BOGZA, C. O. 63. ✧ (Substantivat, n.) *Lichidele nu se opun deformării și iau forma vaselor care le conțin.* CARAFOLI-OROVEANU, M. F. I 10.

2. (Despre bani) De care se poate dispune imediat (v. p e ș i n, g h e a ț ă); (despre creanțe, efecte etc.) care poate fi transformat în bani prin vînzare imediată, a cărui valoare poate fi încasată imediat. *Creanță certă și lichidă.*

3. (Numai în e x p r.) *Consoană lichidă* (și substantivat) = nume dat consoanei laterale «l».

LICHIDÁ, *lichidez,* vb. I. T r a n z. **1.** A pune capăt, a termina, a încheia o acțiune, un fapt, o treabă. *Simt că înnebunesc la gîndul că aș putea pleca fără să lichidez drama căsniciei mele.* CAMIL PETRESCU, U. N. 215. *Numai un minut să lichidez dosarul ăsta și sînt al d-voastră!* REBREANU, R. II 80. ✧ R e f l. p a s. *Din fericire, mîine soseşte d-na Nadina și se va lichida și încurcătura cu Babaroaga.* REBREANU, R. II 20.

2. A îndeplini toate formele necesare pentru ca o situație juridică sau financiară să ia sfîrșit. *A lichidat contul de la Casa de economii.* ✧ E x p r. **A lichida o datorie** (sau **o creanță** etc.) = a plăti o datorie (o creanță etc.). ✦ (Despre un capitalist) A-și desființa întreprinderea, vînzînd toate bunurile imobile și mobile. (A b s o l.) *Afacerile au mers un timp, după care a trebuit să lichideze.* SAHIA, N. 91.

3. (Argotic, cu privire la persoane) A ucide, a omorî, a asasina.

LICHIDÁRE s. f. Acțiunea de a l i c h i d a.

1. Înlăturare, desființare, nimicire. *Politica statului de democrație populară este îndreptată spre lichidarea exploatării omului de către om și construirea socialismului.* CONST. R.P.R. 7. ✦ Terminare, încheiere a unei acțiuni, a unui fapt.

2. Îndeplinire a formelor și a lucrărilor pentru încetarea definitivă a activității unei întreprinderi, unei bănci etc. ✧ L o c. a d j. și a d v. **În lichidare** = care se desființează, procedîndu-se la vînzarea activului și la plata datoriilor. *Întreprindere în lichidare.*

LICHIDATÓR, -OÁRE, *lichidatori, -oare,* s. m. și f. Persoană însărcinată a îndeplini sau a conduce operațiile de lichidare a unei întreprinderi, a unei bănci etc.

LICHIÓR, *lichioruri,* s. n. Băutură alcoolică, obținută din spirt sau din rachiu, la care se adaugă sirop și esențe aromatice. *Lichior de cafea.* ▭ *Discutînd foarte pașnic... între două țigări de foi și două pahare subțiri de lichior.* C. PETRESCU, C. V. 178.

— Pronunțat: *-chior.*

LICÍT, -Ă, *liciți, -te,* adj. Permis, îngăduit de lege.

LICITÁ, *licitez,* vb. I. I n t r a n z. A participa activ la o licitație, a face oferte în cadrul unei licitații.

LICITÁNT, -Ă, *licitanți, -te,* s. m. și f. Persoană care participă activ la o licitație, făcînd oferte.

LICITÁRE s. f. Acțiunea de a l i c i t a; licitație.

LICITÁȚIE, *licitații,* s. f. (Uneori determinat prin «publică») Vînzare făcută în public după reguli speciale, obiectul care se vinde fiind atribuit persoanei care a oferit prețul cel mai mare; mezat. *Intrăm în stăpînirea bălții... Licitația talionului... e aranjată.* DAVIDOGLU, O. 16. *Dar nu putem face licitație publică! observă Stavrat.* REBREANU, R. II 52. ✧ (Adesea în construcție cu verbele «a scoate», «a vinde») *Le scot pămînturile la licitație.* VORNIC, P. 98. *Moșia ta s-a vîndut la licitație; dar unchiul meu a cumpărat-o pentru tine.* BOLINTINEANU, O. 406.

LICNÍT, -Ă adj. v. **lihnit.**

LICOÁRE, *licori,* s. f. **1.** Băutură fină, savuroasă. *În răsetele celorlalți, le turnă cîte un pahar de apă plin cu licoarea gălbuie de prună.* DUMITRIU, N. 181. *Oamenii o folosesc* [ploscа] *să poarte de la unul la altul, la prilejurile de veselie, licorile acestor locuri, cu livezi și vii generoase.* BOGZA, C. O. 366. ✦ Lichid (de obicei medicamentos).

2. (Chim.) Lichid folosit ca reactiv în anumite reacții chimice.

— Scris și: *liquoare* (ALECSANDRI, T. 1709).

LICORÍN s. m. v. **licurin.**

LICTĂR s. n. (Transilv.) Marmeladă de prune, magiun. *Mult lictar aveți voi, de se mînjesc copiii atît de tare.* SLAVICI, O. I 59.

LÍCTOR, *lictori,* s. m. (În Roma antică) Persoană care însoțea anumiți demnitari, mergînd înaintea lor și purtînd fasce, ca semne ale autorității. *În fund apar lictorii care precedă pe August.* ALECSANDRI, T. II 381.

LÍCUR s. n. v. **licăr.**

LICURÁ vb. I v. **licări.**

LICURÍ vb. IV v. **licări.**

LICURÍCI, *licurici,* s. m. Insectă din ordinul coleopterelor, a cărei femelă cu aspect de larvă răspîndește la întuneric o lumină fosforescentă produsă pe ultimele inele ale abdomenului *(Lamphyris noctiluca). Sus, Vega scînteia ca un licurici verzui al cerului.* C. PETRESCU, S. 23. *Cîntă pasărea de seară, iar în iarba-nrourată, Cu grămada, licuricii luminițele-și arată.* EFTIMIU, Î. 27. *Iar pe vechiul zid... Licăriri de pietre scumpe licurici zglobii presar.* MACEDONSKI, O. I 155. *Cîmpia i se înfățișează luminată de scînteile strălucitoare ale licuricilor.* ODOBESCU, S. III 20.

LICURÍN, *licurini,* s. m. Varietate de chefal afumat. *Zece licurini... Sardele... Icre-negre.* FILIMON, C. 169.

— Variantă: **licorín** (ALECSANDRI, T. 751, NEGRUZZI, S. III 56) s. m.

LICURÍRE s. f. v. **licărire.**

LÍDER, *lideri,* s. m. Nume dat adesea fruntașilor din partidele politice burgheze.

— Scris și: (după englezește) *leader.*

LIDÍTĂ, *lidite,* s. f. Rocă silicioasă care conține resturi de cărbune, fiind alcătuită în mare parte din radiolarii; se folosește la recunoașterea aurului.

LIED, *lieduri,* s. n. Compoziție muzicală cu caracter liric, făcută pe textul unei poezii scurte. V. c î n t e c. *Liedul «Adelaide» de Beethoven.*

— Pronunțat: *lid.*

LIFT, *lifturi,* s. n. Ascensor.

LÍFTĂ, *lifte,* s. f. **1.** Nume de ocară dat cotropitorilor (mai ales turci sau tătari) ale căror armate invadau țara noastră, dedîndu-se la devastări și prădăciuni. *Și eu rămîn să mor pe-aici Cu liftele păgîne.* COȘBUC, P. I 77. *Nu cîta că-s vechi de zile: în tinerețele mele M-am bătut cu multe lifte, care de care mai rele.* HASDEU, R. V. 60. *Săriți cu toții pe liftele trufașe, Viteazul Ștefan-vodă vă cheamă-n vitejie.* ALECSANDRI, P. III 202.

2. Termen de ocară cu care este denumit un om rău, cînos; p. ext. un animal rău. *Să piei din ochii mei, liftă.* CAMILAR, N. II 241. *Hei! fiară veninoasă! Liftă necredincioasă!* ALECSANDRI, P. P. 138.

LIFTIÉR, *liftieri,* s. m. Conducător de ascensor. — Pronunțat: *-ti-er.*

LIGAMÉNT, *ligamente,* s. n. Țesut fibros alb, tare și puțin elastic, care leagă diferite părți ale scheletului între ele sau ajută la unirea altor organe ale corpului. V. tendon.

LIGATÚRĂ, *ligaturi,* s. f. 1. Fir (de metal, mătase etc.) care servește la legarea unui vas de sînge pentru oprirea unei hemoragii; legătură cu care se leagă un membru, deasupra locului unde se deschide un vas de sînge.

2. (Tipogr.) Caracter care cuprinde mai multe litere într-un singur semn grafic.

LÍGĂ, *ligi,* s. f. Uniune sau asociație de state, de orașe, de societăți sau de indivizi, constituită în vederea unui țel comun. V. alianță, confederație. *În 1890 se înființă la București Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor.* IST. R.P.R. 439.

LIGHEÁN, *lighene* și *ligheane,* s. n. Vas de metal, de porțelan etc. puțin adînc și larg, servind la spălatul mîinilor, feței, vaselor etc. *Se spălă pe ochi înmuind vîrful degetelor în lighean.* DUMITRIU, N. 285. *Un lighean de lut cu ibric.* CREANGĂ, A. 134. *Obligația de a ne trezi dimineața în sunetul unui lighean de alamă lovit ca un tam-tam chinezesc.* GHICA, S. 74. ✧ Fig. *Acest torent se arunca cu zgomot dintr-o înălțime într-un lighean de granit; iar de aci se vărsa prin jgheaburi și se ascundea prin deosebite crăpături.* BOLINTINEANU, O. 329. ✦ Conținutul unui asemenea vas. *Ei bine, eu ce fac cu ligheanu ist de gheață?* ALECSANDRI, T. I 367.

— Pronunțat: *-ghean.* — Pl. și: *ligheanuri* (KOGĂLNICEANU, S. 94).

LIGHIOÁIE s. f. v. **lighioană.**

LIGHIOÁNĂ, *lighioane,* s. f. 1. Animal, (mai ales) animal sălbatic. V. dihanie, fiară, jivină. *Toate lighioanele* [bălții]... *de la adîncuri suiau în zig-zaguri.* SADOVEANU, N. F. 74. *Lighioanele din codri, din văzduhuri și din apă Vin la tine totdeauna de te-ajută și te scapă.* EFTIMIU, Î. 47. *Multe lighioane... mai încap Și-n lumea asta!* VLAHUȚĂ, O. A. 88. *Balauri înveninați, scorpii groaznice la vedere, lupi nesățioși... toate lighioanele cele mai primejdioase stau tolănite pe iarbă verde și dormeau.* POPESCU, B. II 22. ✦ (Mai ales la pl.) Vietăți care trăiesc pe lîngă casă, (în special) păsări de curte, orătănii. *Au să fure și din tainul lighioanelor.* STĂNOIU, C. I. 62. ✧ (Cu sens colectiv) *Toată lighioana, măcar și cea mai proastă, Cîine sadea îmi zice.* ALEXANDRESCU, M. 322. ✦ Insectă, gîză (îndeosebi vătămătoare).

2. Fig. Calificativ disprețuitor dat unui om de nimic, mișel. *Cum se cheamă această lighioană Cu purpură pe umeri, pe cap purtînd coroană?* MACEDONSKI, O. I 166. *Nu mă mai încred în lighioanele aste fățarnice.* ALECSANDRI, T. 1677. ✦ Calificativ glumeț dat unui copil sau (mai rar) unui om matur. *Se scarpină cu o mînă după ureche și cu alta leagănă lighioana care s-a trezit și scîncește.* PAS, Z. I 196.

— Pronunțat: *-ghi-oa-.* — Pl. și: *lighioni* (VISSARION, B. 86). — Variantă: **lighioáie,** *lighioi* (SADOVEANU, N. F. 65, DELAVRANCEA, H. T. 34, CREANGĂ, A. 37, ALECSANDRI, T. 532), s. f.

LIGNIFICÁRE s. f. Fenomen prin care membranele anumitor celule vegetale se îmbogățesc în lignină.

LIGNÍNĂ, s. f. Substanță organică complexă care se găsește în țesuturile plantelor lemnoase.

LIGNÍT[1] s. n. Cărbune natural, de culoare brună-negricioasă, sfărîmicios, de formație mai recentă, conținînd 30-54% carbon; este folosit ca combustibil de calitate inferioară.

LIGNÎT[2]**, -Ă** adj. v. **lihnit.**

LIHĂÍ vb. IV v. **lehăi.**

LIHNEÁLĂ, *lihneli,* s. f. Sfîrșeală, slăbiciune (mai ales din cauza foamei). *Mirosul acesta cald și pofticios îi stîrnise din nou lihneala ațipită.* C. PETRESCU, C. V. 117. *Pe cînd era p-aci, p-aproape să cadă de lihneală, unde-i se arată în cale... un persic plin de persici mari cît pumnul.* POPESCU, B. II 27.

— Variantă: **alicneálă** (D. ZAMFIRESCU, R. 122) s. f.

LIHNÍ, *lihnesc,* vb. IV. Intranz. A simți sfîrșeală, slăbiciune (mai ales din cauza foamei). (Atestat în forma *aligni) Vede pe Jana și alignind se rezămă de perete.* NEGRUZZI, S. III 357. ✧ Expr. **A î se lihni cuiva** = a-i veni sfîrșeală, a-i veni rău (de foame, de oboseală etc.).

— Variantă: **aligní** vb. IV.

LIHNÎT, -Ă, *lihniți, -te,* adj. (Adesea determinat prin «de foame») Care este foarte flămînd, chinuit de foame, mort, leșinat de foame. *Cîinii se alergau, fără chef, lihniți, cu coastele ieșite.* DUMITRIU, N. 28. *După două zile de drum, toți, lihniți de foame și sleiți de putere, intrau... pe poarta satului.* BUJOR, S. 148. *Lihniți de foame și stîrciți de frig, se culcară.* VLAHUȚĂ, O. A. 136. *Văzînd pe acei doi oameni... lihniți de foame și de drum, le zise...* ȘEZ. I 207.

— Variante: **licnít, -ă** (POPESCU, B. III 100), **lignít, -ă** (CARAGIALE, N. S. 96) adj.

LILÁ adj. invar. (Franțuzism) De culoarea florii de liliac; liliachiu, violet. *Foaia îngălbenită de vreme, tivită pe margine c-o discretă dungă lila.* BART, E. 175. *Apusul e roz și lila.* MACEDONSKI, O. I 132.

LILIÁC[1]**,** *lilieci,* s. m. Arbust cu flori plăcut mirositoare, albastru-roșcate sau albe, în inflorescențe bogate; se cultivă ca plantă ornamentală *(Syringa vulgaris). Zîmbirile primăverii și miresmele liliacului mă scoaseră la lumină.* SADOVEANU, O. II 390. *Pe-atunci înflorea liliacul și noaptea cădea parfumată.* TOPÎRCEANU, B. 63. *Privighetoarea cîntă, și liliacul e-nflorit!* MACEDONSKI, O. I 62. *Se scuturau De floare liliecii.* EMINESCU, O. I 186. ✦ Floarea acestui arbust. *Un buchet de liliac alb.*

— Pronunțat: *-li-ac.*

LILIÁC[2]**,** *lilieci,* s. m. Animal mamifer insectivor care poate zbura cu ajutorul unor aripi formate dintr-o membrană care leagă degetele foarte alungite ale membrelor anterioare cu cele posterioare și cu coada; trăiește prin locuri întunecoase și puțin umblate, de unde iese numai seara, spre a-și căuta hrana *(Vespertilio murinus, Plecotus auritus etc.). De cum se lasă seara, de prin cine știe ce crăpătură în care au stat spînzurați toată ziua, liliecii se trezesc la viață.* BOGZA, C. O. 172. *Un liliac... se strecura prin clopotnița bătrînă.* SADOVEANU, O. VI 527. *Noaptea-ncet, încet scoboară, Lilieci prin aer zboară.* COȘBUC, P. II 27. *Zgomotul alaiului domnesc deșteptase bufnițele și liliecii, care, din crestăturile vechii zidiri, zburau filfăind în toate părțile, cu țipete ascuțite.* ODOBESCU, S. I 162.

— Pronunțat: *-li-ac.*

LILIACÉE s. f. pl. Familie de plante monocotiledonate, cu bulbi sau rizomi, cu frunze întregi cu nervuri paralele și cu fructul o capsulă, mai rar o bacă. ✧ (Adjectival) *Crinul este o plantă liliacee.*

LILIACHÍU, -ÍE, *liliachii*, adj. De culoarea florii de liliac[1], violet. *În nemărginire, sub cerul liliachiu, ieșea cîteodată un vultur și plutea în razele calde, pe vînturile ușoare, ca pe o apă.* SADOVEANU, O. I 298. *Ai dori să mă vezi îmbrăcată în haine liliachii, cu cingătoare verde.* C. PETRESCU, Î. I 9. *De-abia se vedea de aici o dungă liliachie.* REBREANU, I. 51. ◇ (Substantivat) *Lemnul-cînesc părea învăluit în spumă de lapte; cătina înfiripa frunzele sale ascuțite într-un liliachiu spălăcit.* D. ZAMFIRESCU, R. 82.
— Pronunțat: *-li-a-chiu.*

LILIPÚT adj. invar. Mic, pitic, liliputan. *Bărci liliput, cu pînza triunghiulară, zăceau dedesubtul falezei de nisipuri.* ARGHEZI, P. T. 160.

LILIPUTÁN, -Ă, *liliputani, -e*, s. m. și f. Pitic. ✦ (Adjectival) De dimensiuni foarte mici, foarte mic; pitic. *Pe un traseu special, aproape de malul fluviului, o gară mică, o linie ferată îngustă, o locomotivă și un șir de vagoane de pasageri liliputane: trenul copiilor.* STANCU, U.R.S.S. 192. *Lotcile liliputane și negre ale lipovenilor nu mai spintecau valurile tulburi.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 48.

LIMÁN, *limanuri*, și *limane*, s. n. **1.** Țărm, mal; (învechit) port. *Deci vin aice iară ca barca la liman Și-ți zic: întinde-mi mîna.* ALECSANDRI, T. II 134. *Corăbierul... Aleargă la limanul ce adesea l-a scăpat.* ALEXANDRESCU, M. 48. *Un liman mîntuielnic dup-o lungă înotare.* CONACHI, P. 286. ◇ (Poetic) *Izbește-n aripi vînt al soartei! Mi-i dor, așa de dor de-un țărm: Liman cu flori și cu lumină.* TOMA, C. V. 59. ◇ Expr. **A ieși la liman** = a) a ieși la mal. *Să iasă moartea la liman că să-și răzbune și ea pe Ivan.* CREANGĂ, P. 323; b) fig. a scăpa dintr-o primejdie; a ajunge la o situație bună. *Dă din mîini dacă vrei să ieși la liman.* PANN, P. V. I 152. ✦ Fig. Loc de scăpare; adăpost, refugiu. *Cine știe prin ce furtuni potrivnice trecuseră și acuma, după un popas scurt, se avîntau iar, cu strigăt, înspre limanul libertății.* SADOVEANU, P. M. 245. *Mă lăsasem ușor pe umărul Fanei — liman al tuturor frămîntărilor.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 173. *Tu dă-te cu totul nădejdii și luptă... Cătîndu-ți limanul.* NECULUȚĂ, Ț. D. 39. ◇ (Uneori determinat prin «de adăpost», «de scăpare» etc.) *Aici și numai aici e limanul de scăpare.* SLAVICI, O. I 160. ◇ Expr. **A duce (sau a scoate) la (un) liman** sau **la liman bun** = a scăpa (pe cineva) dintr-o situație grea, dintr-un impas; a salva. *Să renunțăm la îngîndurare, că nu ne duce la nici un liman.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 160. *Se ruga... să o scoată la liman bun.* ISPIRESCU, L. 121. **A ajunge la (un) liman** (sau) **a ajunge limanul** = a atinge ținta dorită, a-și ajunge scopul. *Dacă țăranii vor să ajungă la un liman, trebuie să se grăbească... Dac-ar lăsa boierilor timp să-și tragă răsuflatul, se duce pe apa sîmbetei toată străduania și toată dreptatea lor.* GALAN, Z. R. 255. *Toți oamenii care se petrec pe acest pămînt... ar fi să ajungă... limanul unei fericiri neclintite.* SADOVEANU, P. M. 138.

2. Lac la țărmul unei mări, format prin închiderea gurii unui fluviu printr-o limbă de nisip și care rămîne în comunicație cu marea prin una sau mai multe guri. V. lagună.
— Variantă: (învechit) **alimán** s. n.

LIMB, *limburi*, s. n. **1.** Partea lată (și verde) a frunzei legată de ramură (sau de tulpină) prin codiță.

2. Marginea gradată a scării unui instrument de măsură.

3. Navă folosită la operația de limbare.

LIMBÁ, *limbez*, vb. I. Tranz. A descărca o navă pentru a-i înlesni trecerea într-un loc puțin adînc și a o reîncărca după ce a ajuns la o adîncime mare.

LIMBÁGIU s. m. v. **limbaj.**

LIMBÁJ, *limbajuri*, s. n. **1.** Procesul de exprimare a ideilor și sentimentelor prin mijlocirea limbii (**II 1**); vorbire. *Limbajul este instrumentul necesar al gîndirii. Dar de aici nu rezultă că procesul gîndirii se reduce la limbaj, că a gîndi înseamnă a vorbi tare sau în gînd. Deosebirea dintre gîndirea însăși și expresia ei verbală se vede din faptul că aceeași idee poate fi exprimată în diferite limbi.* PSIHOLOGIA 135.

2. Limbă (**II 1**). *O carte povestește, în limbaj simplu, despre istoria Armatei Sovietice.* STANCU, U.R.S.S. 34. *Vorbele lui atinseră inima acelei femei; ea auzea vorbindu-se un limbaj care îi era cunoscut.* BOLINTINEANU, O. 421. ✦ Fel de a se exprima, mod specific sau caracteristic de exprimare a sentimentelor și gîndurilor, în cadrul limbii comune sau naționale. *În genul dramatic, limbajul are tot rolul: prin el se zugrăvește personajul.* IBRĂILEANU, SP. CR. 237. ◇ *Limbaj comun* = a) fel de a se exprima simplu, nepretențios, limbă obișnuită; b) fig. mijloc, bază de înțelegere. *Putința delegaților care reprezintă diferite țări, de a se înțelege, de a găsi un limbaj comun, provine din unitatea intereselor vitale ale tineretului.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2740. ✦ Fig. Orice mijloc de exprimare a ideilor sau sentimentelor. *O iubire foarte eterică, alcătuită... din declarații timide, exprimate în limbajul florilor, al mărcilor sau al culorilor.* REBREANU, I. 63. *Arta a fost limbajul unei anumite clase.* IONESCU-RION, C. 39. ✦ (Impropriu) Ramificație a limbii naționale unice. *Caragiale dă dovadă... de perfecta lui cunoaștere a limbajului de mahala.* IBRĂILEANU, S. 61.
— Variantă: (învechit) **limbágiu** (ODOBESCU, S. III 89, GHICA, S. 150, NEGRUZZI, S. I 278) s. n.

LIMBÁRE, *limbări*, s. f. Acțiunea de a limba.

1. Descărcarea și reîncărcarea unei nave pentru a face posibilă trecerea ei într-un loc puțin adînc.

2. Transportarea unei încărcături cu o navă fluvială pînă la o navă de mare.

LIMBÁREȚ, -Ă, *limbareți, -e*, adj. Limbut, flecar. (Fig.) *Printre copitele zglobiilor mînji... se strecoară pitpalacul limbareț.* ODOBESCU, S. III 160.

LÍMBĂ, *limbi*, s. f. **I.** Organ musculos mobil care se află în gură, fiind principalul organ de percepere a gustului și servind și la mestecarea și înghițirea alimentelor; pentru om este și organul principal de vorbire și de rostire a sunetelor. *În frunte alergau solemn, cu limba scoasă, opt ori zece dulăi.* GALAN, B. I 239. *Îi scoate limba afară, i-o străpunge cu acul și i-o presară cu sare.* CREANGĂ, P. 13. *Focul pîlpăie mereu, Roș ca limba unui zmeu.* ALECSANDRI, P. A. 94. *Limba boului e lungă, dar nu poate să vorbească*, se spune despre cineva care știe multe, dar e silit să tacă. ◇ Expr. **A-și înghiți limba** = a) a mînca cu poftă mare; b) a se abține, în ultimul moment, de a spune ceva nepotrivit. **A alerga sau a umbla după ceva** (sau **după cineva**) **cu limba scoasă**=a căuta cu orice preț să obții ceva (sau a încerca să găsești pe cineva, de care ai mare nevoie). *Cîți sînt cu averi mari, cari aleargă după pensie cu limba scoasă.* ALECSANDRI, T. I 385. **A asuda sub limbă** v. a suda. **A scoate** (sau **a-i ieși**) **limba de-un cot**=a fi foarte ostenit, a cădea de oboseală. *Am să te strîng în brațe, pînă ți-o ieși sufletul. — Și eu pe tine, pînă ți-o ieși limba de-un cot.* ALECSANDRI, T. I 445. **A avea limba încărcată**=a avea limba albă, ca urmare a unei indigestii. ◇ (La oameni, același organ, privit ca principal organ al vorbirii) *Suflete, adă-ți aminte, Limbă tu, caută cuvinte Și spune Pe meștere strune Cum s-a-ntîmplat.* BENIUC, V. 120. *Mulțime nenumărată de gîngănii și jigănii... despre a cărora lăcomie, viclenie și răutate nu-i cu putință să povestească limba omenească!* CREANGĂ, P. 94. *Ce-i mai dulce și totodată mai amar pe lume? (Limba).* SBIERA, P. 320. *Limba taie mai mult decît sabia.* (Expr.) **Gură am, limbă n-am** = multe aș putea spune, dar sînt silit

să tac. **A fi (sau a avea) limbă lată** = a vorbi urît. **A avea limbă de aur** = a avea darul de a vorbi frumos. **A fi cu limba (fagur) de miere** = a fi dulce la vorbă, a vorbi frumos, elocvent. **A avea limba lungă** sau **a fi lung de limbă** (sau **limbă lungă**) = a vorbi mult, a nu păstra o taină, a fi indiscret, flecar. **A avea mîncărime de** (sau **viermè la**) **limbă** = a fi limbut, indiscret. **A fi slobod la limbă** (sau **limbă slobodă**) = a spune multe, a spune şi ce nu trebuie. **A-şi scurta limba** = a vorbi mai puţin. **A scurta (a tăia** sau **a lega) limba cuiva** = a opri (pe cineva) să vorbească. *Cum văz eu, a zis califul, ţumneata ai dori să le mai scurtezi limba acelor bîrfitori?* CARAGIALE, P. 128. **A i se lega** (cuiva) **limba** v. l e g a. **A i se dezlega** (cuiva) **limba** v. d e z l e g a. **A prinde (la) limbă** = a căpăta curaj, a începe să vorbească. *Polcovnicul Ioniţă băuse în sănătatea însuraţeilor un pahar de vin roşu de dealul Răzvadului şi prinsese la limbă.* GHICA, S. A. 14. **A i se lua** (sau **a-i pieri, a i se încurca, a i se îngroşa** cuiva) **limba** sau **a nu avea limbă (de grăit)** = a nu avea curajul să vorbească, a nu (mai) avea siguranţa vorbirii (din cauza unei emoţii). **A-şi pune frîu la limbă** sau **a-şi ţine** (sau **băga) limba (în gură)** = a se feri de a vorbi ceea ce nu trebuie, a tăcea. **(A avea) limbă ascuţită** sau **rea, de şarpe** = (a fi) om răutăcios, maliţios. *Am limbă rea. Le cam potrivesc* [poreclele]. STANCU, D. 27. **A înţepa cu limba** = a fi ironic, a batjocori. **A trage pe cineva de limbă** = a-l face, a-l ispiti să vorbească, a-l descoase. *Ai fi vrut să intri în vorbă cu niscai băieţi... să-i tragi de limbă.* PAS, Z. I 292. **A fi cu două limbi** sau **a avea mai multe limbi** = a fi mincinos, făţarnic, prefăcut. **A-şi muşca limba** = a se căi că a vorbit ceea ce nu se cuvenea. **A-i sta** (sau **a-i umbla, a-i veni) pe limbă** = a-şi aminti vag un cuvînt, un nume etc., a fi aproape gata să ţi-l poţi aminti şi să-l poţi rosti. **I se bate limba-n gură** = vorbeşte repede şi rău. **Nu i-a tors (mamă-sa) pe limbă** = vorbeşte cu uşurinţă şi fără menajamente, spune ceea ce gîndeşte. *Dar părintele Duhu nu i-a tors mă-sa pe limbă.* CREANGĂ, A. 137. ✧ (Acelaşi organ al unor animale, servind ca aliment) *Limbă de porc afumată.* ▭ *Refuză şi limbi şi caşcaval.* ALEXANDRESCU, M. 314.

II. 1. Principalul mijloc de comunicare între membrii unei colectivităţi, alcătuit din sistemul gramatical şi lexical. *Structura gramaticală a limbii şi fondul ei principal de cuvinte alcătuiesc temelia limbii, esenţa specificului ei.* STALIN, PROBL. LINGV. 23. *Apărută în procesul muncii, asigurînd comunicarea între oameni, limba a avut un rol hotărîtor în apariţia şi dezvoltarea conştiinţei omeneşti.* CONTEMPORANUL, S. II, 1954, nr. 387, 6/2. *Fiecare limbă îşi are legile sale proprii interne de dezvoltare.* ROSETTI, S. L. 15. *Limba, numirea într-un fel a unui obiect, ce unul îl vede aşa, altul altfel, îi uneşte* [pe oameni] *în înţelegere.* EMINESCU, N. 32. *Uitasem că sîntem romîni şi că avem şi noi o limbă.* NEGRUZZI, S. I 3. ✧ F i g. *Şi clopotele-n limba lor Plîngeau cu glas tînguitor.* COŞBUC, P. I 153. *Se văzu încongiurat de o mulţime de paseri... ţipînd pre limba lor.* ISPIRESCU, L. 75. *Vînătorii ştiu cum că «toată pasărea pe lume după limba ei piere».* ODOBESCU, S. III 10. ✧ *Limbă vie* v. v i u. *Limbă moartă* v. m o r t. *Limbă veche* v. v e c h i. *Limbă naţională* v. n a ţ i o n a l. *Limbă maternă* v. m a t e r n. *Limbă vorbită* v. v o r b i t. *Limbă scrisă* v. s c r i s. *Limbă literară* v. l i t e r a r. *Limbă internaţională* sau *universală* v. i n t e r n a ţ i o n a l. *Limbă analitică* v. a n a l i t i c. *Limbă sintetică* v. s i n t e t i c. ✦ Fel de exprimare propriu unei persoane, în special unui scriitor. *Ascultau minunaţi o limbă cu înfloriturî şi cu tîlcuri necunoscute pentru dînşii.* SADOVEANU, O. VI 135. *Văd poeţi ce-au scris o limbă ca un fagure de miere.* EMINESCU, O. I 31. ✦ Totalitatea altor mijloace şi procedee (decît sunetele articulate) folosite spre a comunica semenilor gîndurile şi simţirile. *Limba surdo-muţilor.* ▭ *Vreu a fi cîntată în limba armoniei.* ALECSANDRI, P. II 113.

2. Vorbă, cuvînt; grai, glas. *Merg cu tine... Îmi eşti drag, ai un suflet ciudat şi o limbă dulce.* SADOVEANU, O. VII 23. *Limba dulce mult aduce.* ✧ E x p r. **Cu limbă de moarte** = ca ultimă dorinţă, exprimată pe patul morţii. *Cu limbă de moarte însă-i las cuvînt după inima mea: să-mi înjuge boii la car şi să-i dăruiască lui Fulger.* MIRONESCU, S. A. 86. *Bietu răposatu tată-meu mi-a lăsat cu limbă de moarte că, de-a fi să-mi vînd casa vrodată, să-mi păstrez în stăpînire cuiu ist mare din părete.* ALECSANDRI, T. I 320. *Tată-su cu limbă de moarte îl oprise de-a merge acolo.* ŞEZ. VII 50. **A lega pe cineva cu limbă de moarte** = a obliga pe cineva (prin jurămînt) să îndeplinească o ultimă dorinţă, exprimată înainte de moarte. *L-a legat pe Dima cu limbă de moarte să n-aibă linişte pînă nu i-o duce vestea morţii tocmai în sat.* GALAN, Z. R. 41. (Neobişnuit) **A lua limbă** = a lua cuvîntul, a începe să vorbească. *Cel mai de frunte dintre sfătuitori luă limbă... aducînd vorba cam aşa.* DELAVRANCEA, S. 83.

3. (Învechit şi arhaizant; mai ales în legătură cu verbele «a da», «a lua», «a prinde») Informaţie (asupra intenţiilor tactice ale duşmanului), relaţie, veste, ştire. *O bandă din cavaleria noastră să meargă să supere arier-garda duşmanului... să avem şi limbă de mişcările lui.* BĂLCESCU, O. II 113. ✧ E x p r. **A prinde limbă** = a culege informaţii, a spiona, a iscodi. *Le-a dat nemţilor mare dezghin; pe unii i-a tăiat; ş-a prins şi limbă.* SADOVEANU, Z. C. 83. *Am cercat să m-apropii de lagărul leşesc ca să prind limbă şi să aflu ceva.* ALECSANDRI, T. II 21.

4. (Învechit şi arhaizant) Comunitate de oameni care vorbesc aceeaşi limbă (**II 1**); popor, neam, naţiune. *Împărăţia slăvitului stăpîn al nostru, biruitorul tuturor limbilor, sultan şi padişah Mehmet.* SADOVEANU, Z. C. 89. *Un sultan dintre aceia ce domnesc peste vro limbă, Ce cu-a turmelor păşune, a ei patrie ş-o schimbă, La pămînt dormea ţinîndu-şi căpăţîi mîna cea dreaptă.* EMINESCU, O. I 142.

III. Nume dat unor obiecte, instrumente etc. care seamănă formal sau funcţional cu limba (**I**).

1. Bară mobilă de metal îngroşată la un capăt şi agăţată în fundul clopotului, care, prin mişcare, loveşte în pereţii acestuia, făcîndu-l să sune. *Este şi-un şchiop, care se leagănă în cele două cîrje ca o limbă de clopot.* C. PETRESCU, R. DR. 192. *Arama strigă cînd se zbate măiastra clopotului limbă, Eu simt strigarea ei aprinsă şi-n vorbe sufletul o schimbă.* GOGA, C. P. 130. *Limbi* [de clopot] *bronzate graiul ritmic îl propagă împrejur.* MACEDONSKI, O. I 154.

2. Fiecare din arătătoarele ceasornicului. ✦ Pendulul unui orologiu. *Limba de alamă se legăna în cutia de lemn preţios.* DUMITRIU, N. 65. *Un ceasornic vechi de lemn, prins în perete, îşi ţlimbă limba dintr-o parte într-alta.* STANCU, U.R.S.S. 40.

3. Unealtă de metal, de os etc. care ajută la încălţarea pantofilor.

4. Bucată de piele lungă şi îngustă, care acoperă deschizătura încălţămintei, în locul unde se încheie cu şiretul.

5. Lama de metal a unui cuţit, a unui briceag etc. *I-am dăruit un briceag cu mai multe limbi.* GALACTION, O. I 67. *Şterse limba briceagului... cu degetele.* C. PETRESCU, C. V. 139. *Ţinînd cu stînga de călcîiul coasei, trăgea gresia cu dreapta pe limba tăietoare.* SANDU-ALDEA, U. P. 158.

6. Partea ascuţită a capătului unei bîrne care se îmbucă în ulucul amnarului sau al usciorului, pentru a realiza îmbinarea celor două piese. ✦ (Determinat prin «de foc» sau «de flăcări») Flacără de formă alungită. *Vîntul uşor şi umed pornise mai tărîşor şi pleca într-o parte limbile focului.* SADOVEANU, O. I 18. *Din mii de coşuri... Se-nalţă limbi de flacări.* VLAHUŢĂ, O. A. 90. *Prin limbile de flacări, ce-n valuri se frămînt, Răcnete, vuiet de-arme pătrund marea cea caldă.* EMINESCU, O. I 62. *În limbi de flăcări focul se-nalţă.* BELDICEANU, P. 60. ✦ (Determinat prin «de lumină»)

Fîşie de lumină care străbate întunericul. *Subt limba de lumină, ajutat de slujitor, desprinse căptuşelile.* SADOVEANU, z. c. 308. ✧ (Neobişnuit) Şuviţă. *Din bocancii ofiţerului curgeau, prin crăpăturile de la vîrfuri, două limbi vinete de apă.* CAMILAR, N. I 31.

7. Fîşie lungă şi îngustă de pămînt, de pădure etc. V. c u r e a. *Străbătură o limbă de pădure şi începură a urca şi cobori.* SADOVEANU, O. I 520. *Limba de pămînt între aceste două gîrle a fost odinioară domeniul Iuga.* REBREANU, R. I 71. *Pe-o limbă de pămînt joasă, îngustă, între fluviu şi baltă, se înşirau casele aliniate la rînd.* BART, E. 126.

8. Deschizătură, gură lăsată la coteţul (2) de pescuit. *Repegior, a îndemnat Vasile Rusu pescarul; şi după ce dezlegăm luntrea, priponim limbile.* SADOVEANU, N. P. 127.

9. Compuse: **limba-apei** = (Bot.) broscariţă (1); **limba-boului** = plantă erbacee, acoperită cu peri aspri, ţepoşi, cu flori albastre, care creşte prin păşuni, pe marginea semănăturilor şi a drumurilor *(Anchusa italica)*; **limba-cucului** = ferigă mică cu o singură frunză lobată, care creşte prin păşuni şi poieni *(Botrychium lunaria)*; **limba-mielului (sau mieluşelului)** = plantă erbacee, acoperită cu peri aspri, cu flori frumoase albastre sau albe *(Borrago officinalis)*; **limba-oii** = plantă erbacee, cu flori purpurii, care creşte prin locuri umede şi mlăştinoase *(Crisium canum)*; **limba-peştelui** = plantă erbacee cu frunzele verzi-albăstrui, cu flori violete, care creşte prin fîneţe spinoase şi umede *(Statice Limonium)*; **limba-şarpelui** = ferigă mică care creşte prin locuri umede, prin tufişuri şi păduri *(Ophioglossum vulgatum)*. — Pl. şi: (învechit) *limbe* (EMINESCU, O. I 140, ALECSANDRI, T. I 147, GOLESCU, Î. 20).

LIMBÍSTIC, -Ă adj. v. **lingvistic.**

LIMBÍSTICĂ s. f. v. **lingvistică.**

LIMBRÍC, *limbrici,* s. m. Vierme parazit, cilindric, care trăieşte mai ales în intestinele omului şi animalelor, producînd uneori tulburări grave în funcţiile organismului *(Ascaris lumbricoides).*

LIMBÚT, -Ă, *limbuţi, -te,* adj. (Despre oameni) Care vorbeşte mult; guraliv, vorbăreţ, flecar. *De hatîrul lor, îşi pierduse vremea cu acest fanfaron limbut.* C. PETRESCU, A. R. 27. *Vorbi şi ea... cu nişte graiuri ce ar fi lăsat la degetul cel mic pe cea mai limbută teleloaică.* ISPIRESCU, U. 8. *Ai dat biletul Marioarei? întrebai pe feciorul cel limbut.* BOLINTINEANU, O. 338. ✧ F i g. *Vrăbiile limbute ciripesc.* ODOBESCU, S. III 77. ✧ (Substantivat) *Cînd îi avea vro taină mare, să n-o descoperi altora, mai ales limbuţilor.* SBIERA, P. 192. ✦ (Învechit) Elocvent. *M-am apucat de cetit pre Tucidid şi pre Xenofon... aceşti vestiţi şi limbuţi autori.* NEGRUZZI, S. I 61.

LIMBÚŢĂ, *limbuţe,* s. f. Diminutiv al lui l i m b ă (1). *Motănaşul ţupăi delicat pe horn, pe prichici şi jos. Începu a linchi cu limbuţa-i trandafirie.* SADOVEANU, B. 32.

LIMBUŢÍE, *limbuţii,* s. f. Înclinare spre vorbă multă; vorbărie, flecăreală. *Trăncănea înainte, cu acea exasperantă vervă şi uitare de sine a oamenilor bolnavi de limbuţie, care se îmbată vorbind.* VLAHUŢĂ, O. A. III 70. *Să punem mărginire la limbuţia noastră.* NEGRUZZI, S. II 211. *Limbuţia e mai rea decît beţia.* PANN, P. V. I 15. ✧ F i g. *Păsările au început cu limbuţia lor... Cucul s-aude cîntînd.* DELAVRANCEA, A. 127.

LIMFANGÍTĂ, *limfangite,* s. f. Inflamaţie locală a vaselor şi ganglionilor limfatici.

LIMFÁTIC, -Ă, *limfatici, -e,* adj. **1.** Care se referă la limfă, prin care circulă limfa. *Vase limfatice.* ✧ *Sistemul limfatic* = totalitatea ţesuturilor, vaselor şi glandelor care servesc pentru trecerea limfei din ţesuturi în circuitul sîngelui. *Ganglioni limfatici* = ganglioni mici, care se găsesc mai ales în jurul articulaţiilor; elaborează celule limfatice care au un rol important în procesul de hrănire a organismului şi constituie un mijloc de apărare împotriva infiltrării microbilor.

2. (Despre oameni) Atins de limfatism. *Copil limfatic.* ▭ *Nevasta lui, soră cu Racliş, o femeie limfatică, bolnăvicioasă, sta mai mult în casă.* VLAHUŢĂ, O. A. III 44.

LIMFATÍSM s. n. Stare patologică (frecventă la copii) caracterizată prin mărirea volumului organelor limfatice şi însoţită de paloare şi lipsă de energie.

LÍMFĂ, *limfe,* s. f. Lichid transparent, incolor sau gălbui, care circulă prin vasele şi ganglionii limfatici şi în spaţiile intercelulare ale organismului vertebratelor.

LIMFOCÍTĂ, *limfocite,* s. f. Mică leucocită cu nucleul foarte voluminos.

LIMFOCITÓZĂ s. f. Creşterea numărului normal al limfocitelor.

LIMITÁ, *limitez,* vb. I. T r a n z. A fixa între anumite limite sau graniţe, a mărgini, a restrînge, a îngădi. *Ascuţirea crescîndă a contradicţiilor capitalismului în faza imperialistă, ascuţirea contradicţiei dintre forţele de producţie şi relaţiile de producţie limitează din ce în ce mai mult creşterea productivităţii muncii în societatea capitalistă.* LUPTA DE CLASĂ, 1952, nr. 4, 60. *M-am învăţat de mult să-mi limitez dorinţele.* C. PETRESCU, C. V. 375.

LIMITÁRE, *limitări,* s. f. Acţiunea de a l i m i t a şi rezultatul ei; restrîngere, îngrădire. *Politica de limitare a elementelor capitaliste... înseamnă introducerea unei politici de diferenţiere între ţărănimea muncitoare şi elementele capitaliste.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 104, 13/4.

LIMITÁT, -Ă, *limitaţi, -te,* adj. Restrîns în anumite limite; fix. *Număr de locuri limitat.* ▭ *Stelian Minea împături biletele. Numără restul, cu minuţiozitate de provincial venit în capitală cu buget limitat.* C. PETRESCU, Î. II 213. ✧ F i g. (Despre oameni) Cu posibilităţi intelectuale reduse; mărginit.

LIMITATÍV, -Ă, *limitativi, -e,* adj. Care limitează, care fixează sau restrînge în anumite limite. *Termene limitative.* ▭ *Influenţa limitativă a idealismului şi a materialismului mecanicist metafizic.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 120, 7/1.

LÍMITĂ, *limite,* s. f. **1.** Punct extrem, linie mărginaşă, margine. ✧ F i g. *Înţeleg afacerile voastre, dar totul are o limită.* C. PETRESCU, C. V. 132. ✧ *Limită de vîrstă* = vîrstă pînă la care cineva poate ocupa în mod legal o funcţie publică. ✦ (Muz.) Tonul extrem cel mai înalt sau cel mai profund pe care-l poate emite o voce sau un instrument. ✦ (Mat.) Valoare fixă către care tind valorile unei mărimi variabile.

2. (Mai ales în e x p r.) *Limită teritorială* = linie care delimitează teritoriul unui stat, al unei provincii, regiuni etc.; graniţă, hotar.

LIMITÓR, *limitoare,* s. n. Dispozitiv care împiedică o mărime fizică de a depăşi o anumită valoare. *Limitor de viteză.*

LIMITRÓF, -Ă, *limitrofi, -e,* adj. (Despre un ţinut, o ţară etc.) Care se învecinează cu..., vecin, învecinat, mărginaş. *Toate stăruinţele lui Leonida pentru a face din Mizil capitala unuia dintre cele trei judeţe limitrofe au rămas infructuoase.* CARAGIALE, O. II 183. ✦ (Învechit, neobişnuit) De frontieră. *Venise ordinul guvernatorului general al vilaetului Dunării, către toate autorităţile limitrofe ale Dunării, să mi se dea ajutor în excursiunea mea pre dreapta Dunării.* BOLLIAC, O. 271.

LIMNIMÉTRU, *limnimetre,* s. n. Instrument cu care se măsoară nivelul apei unui lac sau al unui curs de apă.

LIMNOLOGÍE s. f. Știință care se ocupă cu studiul apelor din interiorul continentelor, în special al lacurilor.

LIMONÁDĂ, *limonade,* s. f. Băutură răcoritoare făcută din zeamă de lămîie și apă îndulcită cu zahăr. V. c i t r o n a d ă. *Vara braga și limonada sînt purtate în spate și în donițe ferecate frumos cu cercuri de alamă și țintuite cum se cuvine.* CAMIL PETRESCU, O. I 197. *Ea-i ridică puțin capul și-i duse la gură paharul cu limonadă.* VLAHUȚĂ, O. A. III 52. *Ziceți lui domnu Timofti să gătească limonada.* ALECSANDRI, T. I 155.

LIMONAGÍU, *limonagii,* s. m. (Învechit) Fabricant sau vînzător (ambulant) de limonadă.

LIMÓNIE, *limonii,* s. f. (Învechit și arhaizant) Lămîie. *Străbătu săgeată întîiul despărțimînt din raiul lui Mazdrîh, cu arome de țîri și limonie.* C. PETRESCU, A. R. 64.

LIMONÍT s. n. Minereu de fier, cristalizat sau amorf, de culoare galbenă-brună sau roșcată pînă la negru, foarte răspîndit în natură, alcătuit din oxid de fier hidratat, argilă și puțin fosfor.

LIMONÍU, -ÍE, *limonii,* adj. (Învechit) Galben ca lămîia. *Ș-a pus rochia de mătase, o rochie limonie.* DELAVRANCEA, H. T. 218. *Ce-ai pățit de ești limoniu la față?* ALECSANDRI, T. 789. *Ciubuce... cu imamele de chihlimbar limoniu.* FILIMON, C. 47.

LÍMPEDE, *limpezi,* adj. **1.** (Despre lichide, în special despre apă, vin etc., în opoziție cu t u l b u r e) Transparent, clar. *După puțină vreme, dădură de pîrău: o apă limpede, subțire, o săreai cu piciorul.* SADOVEANU, O. I 63. *Apă limpede cum îi lacrima.* CREANGĂ, P. 290. *Luna răsărise dintre munți și se oglindea într-un lac mare și limpede ca seninul ceriului.* EMINESCU, N. 6. ✦ F i g. Cinstit, onest, curat. *Ai avut un suflet limpede și-ai murit cu cinste.* SADOVEANU, O. VI 51.

2. (Despre cer, timp, atmosferă etc.) Senin, lipsit de nori, de ceață; clar, strălucitor. *Era o vreme limpede și dulce de toamnă.* SADOVEANU, O. VII 160. *Departe de furnalele și cazanele rafinăriei, cerul era limpede și înalt.* C. PETRESCU, A. 467. *Cerul scuturat, dă în limpede și acopere, ca un coviltir argintuit, rotunda arie a pămîntului.* DELAVRANCEA, S. 170. *Ca lacrima-i limpede cerul.* COȘBUC, P. II 7. ✦ (Despre ochi) Clar; pur. *În ochii lui mari și albaștri, limpezi ca seninul, scînteiară lumini puternice, pline de zîmbet.* V. ROM. decembrie 1951, 217. *Îi zîmbi... cu ochii cenușii, limpezi.* DUMITRIU, N. 156. ◇ (Adverbial) *Vorbea așa de blajin și ne privea așa de limpede cu ochii lui șterși, albaștri!* SADOVEANU, O. VII 209.

3. (Despre sunete, p. e x t. despre glas, în opoziție cu v o a l a t, r ă g u ș i t) Care răsună distinct, cristalin, clar. *Dascălul nostru cu... glas limpede, puternic, ne-a părăsit.* STANCU, D. 289. *Sunetele de tălăngi adîau limpezi și dulci prin liniștea cuprinsului.* SADOVEANU, O. I 268. *Havuzele cîntă... voci limpezi șoptesc.* MACEDONSKI, O. I 141.

4. (Despre mintea, spiritul oamenilor, în opoziție cu g r e o i, o b t u z) Care vede, înțelege și expune lucrurile clar; lucid. *Îmi simții capul mai limpede.* VLAHUȚĂ, N. 167. ◇ (Adverbial) *Nu se gîndea el atît de limpede.* DUMITRIU, N. 148. *Îți cer să privești limpede, cu răceală, la rînduirea trecută a lumii și la cea viitoare... Trebuie să devii un om tare.* DEMETRIUS, C. 46.

5. (Despre idei sau felul de exprimare al cuiva, în opoziție cu c o n f u z, î n c u r c a t) Ușor de înțeles, lămurit, deslușit. *Vreau un răspuns limpede.* BARANGA, I. 188. *Multe lucruri bune mi-ar fi plăcut și mie... însă nici unul mai mult ca vorba pe dasupra limpede, dar adîncă la înțeles.* CARAGIALE, O. VII 159. ◇ (Adverbial) *Vorbea limpede, corect, liniștit.* VLAHUȚĂ, O. A. III 11. *Pe cît își aducea mai limpede aminte domnul Lefter, pe atît madam Popescu se turbura, se roșea.* CARAGIALE, M. 26. ✦ (Despre un fapt, o afirmație etc.) Neîndoios, sigur, evident. *Asta e limpede, o știe toată lumea.* PREDA, Î. 108. *Mi se pare adevărul limpede ca lumina zilei.* DEMETRIUS, C. 33. ◇ (Adverbial) *Dacă mă apropii de micul șanț al șoselei, e limpede că voi fi văzut.* CAMIL PETRESCU, U. N. 317.

6. (Rar, despre o suprafață, un teren etc.) Neted, lipsit de asperități; lipsit de vegetație, larg, deschis. *Cănuță s-a aplecat și d-abia a putut ridica greutatea pe loc limpede în prăvălie.* CARAGIALE, P. 14. *Dintru această zidire drept înainte, încet, încet, să face deal destul de nalt și tot limpede făr' de copaci.* GOLESCU, Î. 75.

LIMPEJÓR, -OÁRĂ, *limpejori, -oare,* adj. Diminutiv al lui l i m p e d e. *Fundul de ape limpejoare.* BOLINTINEANU, O. 218. *Știi, maică, au nu știi Că-s trei rîuri Trei pîrîuri: Un' de vin, Altul de mir, Ș-altu d-apă limpejoară?* TEODORESCU, P. P. 27.

LIMPEZEÁLĂ s. f. **1.** Limpezire.

2. Calitatea a ceea ce este limpede; transparență, curățenie; (f i g., rar) vreme senină. *Frumoasă limpezeală! Pare că ziuă este Cînd miezu-nopții sună.* VĂCĂRESCU, P. 28.

LIMPEZÍ, *limpezesc,* vb. IV. **1.** R e f l. (Despre lichide) A se face limpede, transparent, a se curăța de impurități (care se lasă la fund). *Apa saltă, clocotește, Nici că se mai limpezește.* ALECSANDRI, P. II 36. ◇ I n t r a n z. (Rar) *Munți se-nalță, văi coboară, rîuri limpezesc sub soare.* EMINESCU, O. IV 123. ✦ T r a n z. A face ca un lichid să devină limpede.

2. R e f l. (Despre cer, timp, atmosferă etc.) A se însenina. *Deasupra s-a limpezit cerul.* STANCU, D. 235. *S-a mai limpezit de ceață.* COȘBUC, P. I 242. ◇ E x p r. **A se limpezi la minte** = a se calma, a se liniști. *De-abia se limpezise la minte după o suferință cumplită.* MIRONESCU, S. A. 125. ✦ (Despre ochi) A deveni clar, curat, limpede. *Ochii i se limpeziseră de beție.* DUMITRIU, N. 141. ✦ (Despre lucruri care se află la mare distanță) A se arăta mai clar, mai distinct. *Cele dealuri... se limpezesc, Unind a lor verdeață albastrului ceresc.* ALECSANDRI, P. III 143.

3. T r a n z. A clăti cu apă limpede ceea ce fusese spălat cu săpun, leșie etc.; a spăla (ușor, superficial). *A limpezi rufele.* ▭ *Fața albă-și limpezea.* TEODORESCU, P. P. 450. *Apa să mă limpezească.* ȘEZ. II 213.

4. R e f l. (Despre glas) A se face clar, deslușit, limpede. *Acele mii de glasuri se-nalță cu răsunet potolit în tăria nopții, se limpezesc în aerul ei răcoros.* ODOBESCU, S. III 19.

5. T r a n z. A clarifica, a desluși, a lămuri. *Începe să limpezească în negură drumul ce i-a rămas de făcut.* POPA, V. 65. *Cutare parte a articolului ar trebui mărită, cutare limpezită.* GHEREA, ST. CR. III 43. ◇ R e f l. *Un moment, Mihai rămase în mijlocul camerei, nitindu-se la cei de față: într-o clipă i se limpeziră lucrurile.* D. ZAMFIRESCU, R. 11. *Se gîndea că s-ar putea face bine și calea i s-ar limpezi.* VLAHUȚĂ, O. A. I 103. *Erau gînduri care-l frămîntau... și parcă simțea că i se limpezesc și mai bine spunîndu-le.* id. O. A. 264.

LIMPEZICIÚNE s. f. Limpezime. *Luna... se urca în limpeziciunea nopții.* D. ZAMFIRESCU, R. 130.

LIMPEZÍME, (rar) *limpezimi,* s. f. **1.** Calitatea (mai ales a unui lichid) de a fi limpede; claritate. *De pe o vale largă care pornește spre apus, adînc în inima munților, Lotru își aduce apele limpezi, de o necrezută limpezime.* BOGZA, C. O. 349. *Frumoasa-i limpezime* [a Rinului] *în clipă turburată Se schimbă-n largi troiene de spume arginții.* ALECSANDRI, P. III 135. ◇ F i g. *Versul era corect... de o limpezime de cristal.* VLAHUȚĂ, O. A. III 76.

2. Întinderea limpede a văzduhului; claritatea, seninul cerului. *Sunetele se înălțau puternice către limpezimea văzduhului.* CAMILAR, TEM. 223. *În vremea asta, întunericul crescuse și stelele de argint răsăriră în limpezimea cerului.* DUNĂREANU, N. 20. *Zînele se coborau Din limpezimile albastre și-n apa clară se scăldau.* MACEDONSKI, O. I 64.

3. Precizie, claritate. *Aș fi putut eu, oare, să-mi aduc aminte, cu atîta limpezime, de acest frumos profil de acum treizeci de ani?* GALACTION, O. I 61. *El singur nu-și putea explica această limpezime a minții.* EMINESCU, N. 81.

LIMPEZÍRE s. f. Acțiunea de a (se) limpezi și rezultatul ei.

1. Curățire, purificare (a unui lichid). *Limpezirea vinului.*

2. Înseninare. *Limpezirea cerului.*

3. Clătire cu apă limpede. *Limpezirea rufelor.*

4. Clarificare, deslușire, lămurire. *Forma polemicii e una din cele mai nimerite forme literare și științifice pentru limpezirea unor principii.* GHEREA, ST. CR. II 8.

LIMPEZÍȘ, *limpezișuri,* s. n. 1. (Rar) Întindere de apă limpede.

2. Suprafață netedă, lipsită de vegetație; loc deschis, larg. *Trenul iese din pădurea de sălcii care începe de cum treci Siretul și dă în limpezișul șesului.* SP. POPESCU, M. G. 36. *Nu înnoptase încă de tot cînd întîmplarea mă scoase mai la limpeziș.* HOGAȘ, M. N. 76.

3. Limpezime (2), claritate. *În limpezișul cerului se vede luna ca o seceră de argint.* VLAHUȚĂ, O. A. II 158.

LIMPEZÍT, -Ă, *limpeziți, -te,* adj. (Despre oameni) Lămurit, edificat. *Omul, femeia, trebuie să intre în colectiv bine limpeziți... să se gîndească mult.* CAMILAR, TEM. 61. ✦ Clar. *Deodată i-a fulgerat limpezită amintirea. Erau ei, cei mai buni tovarăși de școală.* C. PETRESCU, R. DR. 32.

LIMPEZÍU, -ÍE, *limpezii,* adj. (Aproape) limpede. *Neră limpezie, Stăi de-mi spune mie Despre trei surori.* ALECSANDRI, P. P. 14.

LIMUZÍNĂ, *limuzine,* s. f. Automobil (de lux) închis, nedecapotabil, pentru patru pînă la șase persoane. *Străzile fiind blocate de mașini, mai toate limuzine, eleganți monștri de oțel.* BOGZA, A. Î. 361. *Limuzina cu perne mari ca de fotolii cenușii, iluminată înăuntru, trase la intrare.* CAMIL PETRESCU, N. 59. *Parcurse toată Calea Victoriei... într-o superbă limuzină.* C. PETRESCU, C. V. 75.

LIN[1], *lini,* s. m. Pește de apă dulce cu solzi mici; trăiește în bălți cu apă limpede și nu prea adîncă *(Tinca vulgaris). Știuca-i numai una, dar linii îi prinzi unul după altul.* SADOVEANU, N. F. 105. *Se adusese în odaia mare și răcoroasă și masa poruncită de Turnavitu: raci, rasol de lin cu mult untdelemn.* CAMIL PETRESCU, O. II 108.

LIN[2], *linuri,* s. n. (Munt., Mold.) Vas de lemn, tablă sau beton în formă de jgheab, în care se adună și se storc strugurii. *La cramă ciubărul* [cu struguri] *se toarnă în lin sau în căzi.* I. IONESCU, P. 251. ✦ Vas de lemn, de beton sau de tablă, în care se pune la fermentat materia primă folosită la fabricarea berii, a spirtului etc.; vas, cadă de doage unde se pun la fermentat prunele din care se face țuica.

LIN[3]**, -Ă,** *lini, -e,* adj. 1. (În opoziție cu repede, impetuos, vijelios) Care se mișcă sau se desfășoară în mod egal, fără salturi și treceri bruște; domol, liniștit, potolit. *Cu voi vin florile-n cîmpie Și nopțile cu poezie Și vînturi line, calde ploi Și veselie.* COȘBUC, P. I 91. [Cocostîrcul] *vine, se înalță, în cercuri line zboară Și răpide ca gîndul la cuibu-i se coboară.* ALECSANDRI, O. 173. ✧ (Adverbial) *Atunci calul zboară lin ca vîntul.* CREANGĂ, P. 197. *Iară tei cu umbra lată și cu flori pînă-n pămînt Înspre apa-ntunecată lin se scutură de vînt.* EMINESCU, O. I 154. ✦ (Despre ape) Fără valuri mari, liniștit. *Dunărea mi-aduce apă vecinic lină.* IOSIF, P. 60. [Rîul] *îngheață-n suprafață, dar nu și-n fundu-i lin!* MACEDONSKI, O. I 256. *Nu curge lină Apa la pîrău?* ALECSANDRI, P. I 196. ✦ (Despre pante, drumuri etc.) Cu înclinație mică, ușor de urcat sau de străbătut. *Lorena e numai cîmpii dulce-ondulate și dealuri line.* SADOVEANU, O. A. II 186. *Mergi pe cărare lină.* PANN, P. V. I 114. *Să venim pe drumuri line.* TEODORESCU, P. P. 171.

2. (Despre sunete, în opoziție cu puternic, strident, violent) Lipsit de asprime, blînd, potolit. *A vorbit mai departe cu vocea ei lină.* GALAN, Z. R. 380. *Odaia cea albă, ticnită, Se umple de-o lină cîntare.* TOMA, C. V. 118. *Mi-e dor de freamăt lin de brazi, De murmur tainic de izvor.* IOSIF, P. 64. ✧ (Adverbial) *Numai vioarele mai suspinară lin, lin.* C. PETRESCU, Î. I 16. *Au început șapte tarafuri să cînte lin și dulce.* CARAGIALE, O. III 81. *Iar pădurea lin suspină și prin frunzele uscate Rînduri, rînduri trece-un framăt, ce le scutură pe toate.* EMINESCU, O. I 83. ✦ (Poetic, despre lumină sau surse de lumină) Cu strălucire domoală, blîndă, odihnitoare. *Soarele nu ardea, avea o lumină lină de aur, și vîntul abia-abia adia.* SADOVEANU, O. V 3. *Mă închin la tine, o, dragă, lină stea.* ALECSANDRI, P. I 121.

3. (În opoziție cu agitat, tulburat) Calm, liniștit, molcom. *În noaptea lină de vară, un susur slab trece prin codrul adormit.* SADOVEANU, O. I 284. *Să-mi fie somnul lin Și codrul aproape.* EMINESCU, O. I 216. *Singurul nor care înnegură astă viață lină fu peste doi ani... moartea bunicăi.* NEGRUZZI, S. I 110. *Viața se trecea lină ca un vis.* RUSSO, O. 24. ✧ (Adverbial) *Ierburile împrospătate, mirosul... florilor... o făceau să doarmă mult și lin.* EMINESCU, N. 11.

4. (Rar; despre suprafețe, în opoziție cu aspru) Neted. *Tulpini line de trandafiri sălbateci.* CAMILAR, T. 198.

LINÁRIȚĂ, *linariță,* s. f. Plantă erbacee cu frunzele asemănătoare cu cele de in, cu flori galbene și ale cărei fructe sînt capsule cu semințe plane, aripate *(Linaria vulgaris).*

LÍNCA interj. (Repetat) Cuvînt care imită sunetul unui clopot; cling. *Bam! bam! Linca! linca!... Deodată răsună aerul de glasul clopotelor mari și mici.* La TDRG.

LINCĂÍ, pers. 3 *lincăie,* vb. IV. Intranz. (Regional, despre pînza unei corăbii) A se umfla de vînt. *Nu e farmec, nu e gînd... pe care călătorul să nu-l simtă întruchipat în firea din jur, cînd pe pînza ce lincăie molatic, cînd pe albia țărmurilor cu dumbrăvi de chiparoși.* DELAVRANCEA, S. 64.

LINCHÍ, *linchesc,* vb. IV. Tranz. (Regional) A linge sorbind partea de deasupra a unui aliment lichid; a lăpăi. *Cînd punea mama laptele la prins, eu... și începeam a linchi grosciorul de pe deasupra oalelor.* CREANGĂ, A. 44.

LINCIURÍ, *linciuresc,* vb. IV. Refl. (Regional) A se juca în (sau cu) apă; a se bălăci. *Din cănițele de alamă se linciureau două slujnicuțe înfipte, alintîndu-se dezmierdat.* C. PETRESCU, A. R. 8. *Nu te-i mai linciuri atîta în cele ape.* CREANGĂ, P. 242.

LÍNDENĂ s. f. v. **lindină.**

LÍNDINĂ, *lindini,* s. f. Ou de păduche.

— Variantă: **líndenă** (BIBICESCU, P. P. 181, ȘEZ. II 214) s. f.

LINDINÓS, -OÁSĂ, *lindinoși, -oase,* adj. (Rar) Cu lindini, plin de lindini; p. ext. murdar, neîngrijit, nespălat. *Un căpitan fără corabie, lindinos și flămînd.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 64. *Piersică păroasă, Bucățică lindinoasă* (Smochina). GOROVEI, C. 346.

LINEÁL, *lineale,* s. n. 1. (Tehn.) Instrument folosit pentru trasare, măsurare sau verificare de dimensiuni.

2. Dispozitiv acționat mecanic sau electric, format din piese paralelipipedice de oțel forjat, care servește

la conducerea materialului de laminat, la intrarea în unele laminoare. ✦ Riglă de oțel așezată în lungul unuia din valurile presei tipografice pentru a forma jgheabul de cerneală. ✦ Dispozitiv al mașinii de cusut care servește la formarea cusăturilor paralele cu marginea materialului. ✦ Element al unei mașini de cardat bumbac, care servește la pieptănarea fibrelor scurte.

3. (Transilv.) Riglă. *Un lineal cu diviziuni milimetrice.*

— Pronunțat: *-ne-al.*

LINGĂREȚ, -Ă, *lingareți, -e,* adj. (Rar) Care linge vasele de mîncare; mîncăcios, pofticios. *Nu-i mița dobitocul cel mai lingareț din toate?* SBIERA, P. 247.

LÎNGAV, -Ă, *lingavi, -e,* adj. (Rar, despre oameni) 1. Căruia nu-i place orice fel de mîncare, gingaș la mîncare, mofturos. *Cum era atunci cu putință... ca apuseanul subțire în gusturi și lingav să guste pastrama și turburelul?* M. I. CARAGIALE, C. 49.

2. Slab, plăpînd, bolnăvicios. *Le-a rămas un copil, Iancu, uscat, slăbănog... și lingav.* STANCU, D. 16.

LINGĂU, *lingăi,* s. m. 1. Om căruia îi place să mănînce mult (mai ales de la alții). *Am să mă așez, măi vere, Pe mîncare și pe bere... Să mă bag pintre lingăi Și să frig la nătărăi.* ALECSANDRI, T. 912.

2. Om lingușitor. *Toată lumea știe că-faci parte din suita de lingăi a colonelului.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 161, 8/2. ✧ (Adjectival) *Urît mi-a fost în viața mea omul viclean și lingău.* CREANGĂ, A. 45. *Să te ferești de ciocoi lingăi și de năpîrci lingușitoare.* ALECSANDRI, T. 1350.

LÎNGE, *ling,* vb. III. Tranz. 1. (Despre unele animale, mai rar despre oameni) A trece cu limba peste ceva de mîncare, a lua cu limba resturi de mîncare. *Lingeam fiecare fărîmitură.* SAHIA, N. 32. *Nu ne era a învăța, cum nu-i e cînelui a linge sare.* CREANGĂ, A. 110. ✧ Expr. (Familiar, despre oameni) **A-și linge degetele** (sau **buzele**) sau (refl.) **a se linge pe degete** (sau **pe buze**) = a trece cu limba peste buze sau degete (spre a lua și ultimele resturi după ce ai mîncat ceva bun sau ca manifestare a unei senzații de plăcere, a unei pofte mari). *Acum o să fie bun de mîncat... Îmi ling buzele.* STANCU, D. 51. *Bucata de pui o ducea la gură cu mîna și-și lingea degetele.* PAS, Z. I 269. *Se linse pe buze de dulceață.* RETEGANUL, P. II 42. *La masă de-l poftește, el degetele-și linge.* NEGRUZZI, S. II 208. (Refl.) **A se linge pe bot** (de ceva) v. bot. ✧ Fig. *Flăcările se îndoaie, ling pămîntul.* STANCU, D. 138. ✦ (Rar) A mînca, a devora. [Lupul] *se așază la masă și într-o clipă linge tot ce era pus pe dînsa.* CREANGĂ, O. A. 274.

2. (Despre animale) A netezi cu limba blana de pe corp, o rană etc. *Căprioara îl linge, și limba ei subțire culcă ușor blana moale, mătăsoasă a iedului.* GÎRLEANU, L. 25. *Fata babei era... netezită pe cap, de parc-o linsese viței.* CREANGĂ, P. 284. ✦ A trece cu limba peste mîna omului sau peste trupul unei ființe în semn de afecțiune (și supunere). *Cum dete* [capra] *de copil... începu să-l lingă.* ISPIRESCU, L. 135. *Motoc îi sărută mîna, asemenea cînelui care, în loc să muște, linge mîna care-l bate.* NEGRUZZI, S. I 141. *Mielușorul... Linge mîna nemiloasă spre jungherea lui gătită.* CONACHI, P. 262.

3. (Familiar) A linguși. *Pe din față te linge, pe din dos te frige.* ȘEZ. I 218.

LINGE-BLÎDE s. m. (Familiar) Persoană care trăiește pe socoteala altora; parazit.

LINGE-TÂLGER s. m. (Neobișnuit) Linge-blide. *Ian ascultă, măi linge-talger.* ALECSANDRI, T. 1329.

LINGOÁRE s. f. Febră tifoidă. *Era Melente... înalt, slab, cu fața galbenă parc-ar fi fost bolnav de lingoare.* REBREANU, R. I 236. *De moarte creștinească voi toți aici muriți! De friguri de lingoare voi pe saltea pieriți.* BOLINTINEANU, O. 143. *Nouă boale ș-o lingoare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 265.

— Variante: **lungoáre** (CONTEMPORANUL, IV 391, ȚICHINDEAL, F. 102, BIBICESCU, P. P. 50), **lîngoáre** (COȘBUC, P. II 177, NEGRUZZI, S. I 159) s. f.

LINGOTIÉRĂ, *lingotiere,* s. f. Formă metalică (de obicei de fontă sau de oțel) în care se toarnă metalele sau aliajele topite pentru obținerea lingourilor.

LINGÓU, *lingouri,* s. n. Bloc de metal sau de aliaj obținut prin turnare în lingotieră. *Lingouri de aur, de oțel etc.* ▭ *Prin turnarea continuă a lingourilor (direct în laminor) se obțin mari economii de utilaj și combustibil.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 368, 1/4.

LINGUÁL, -Ă, *linguali, -e,* adj. (Anat.) Care aparține limbii. *Mucoasă lingvală.* ▭ *Nervul lingual este o ramură a nervului trigemen.* ANATOMIA 236.

— Pronunțat: *-gual.*

LINGURÁR[1], *lingurari,* s. m. 1. Meșter care lucrează linguri de lemn.

2. Țigan. *Îndată mă și trimite mama cu demîncare în țarină, la niște lingurari ce-i aveam tocmiți prășitori.* CREANGĂ, A. 52.

LINGURÁR[2], *lingurare,* s. n. Poliță specială unde se țin lingurile și alte accesorii de masă sau de bucătărie.

LÍNGURĂ, *linguri,* s. f. 1. Obiect de metal sau de lemn, alcătuit dintr-o parte ovală scobită și dintr-o coadă; servește pentru a mînca supa sau alte mîncări lichide. [Mama] *învîrtea cu-o lingură de lemn Prin cratița în care sfîrîia rîutașul.* BENIUC, V. 37. *Gheorghiță așează domol lingura lîngă strachină și împinse deoparte pînea coaptă anume pentru el.* SADOVEANU, B. 60. *Și cu aceeași băgare de seamă soarbe, cu mîna tremurătoare, borșul din lingura veche de tisă roșie.* HOGAȘ, DR. II 116. *Să lași lingura pe blid, Să ieși afară plîngînd.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 265. ✧ Expr. (Familiar) **A atîrna** (**a pune** sau **a lega** cuiva) **lingurile de gît** (**în** sau **la brîu**) = a lăsa pe cineva nemîncat fiindcă a venit tîrziu la masă. *Mama are să ne pună lingurile în brîu.* C. PETRESCU, R. DR. 92. **A** (**-și**) **mînca banii** (sau **averea**) **cu lingura** v. ban. ✦ (Determinat de obicei prin «de supă») Polonic.

2. Conținutul unei linguri (1). *O lingură de doctorie.*

3. Nume dat unor unelte ori părți de instrumente sau de mașini, asemănătoare cu o lingură (1). *Lingura zidarului. Lingura dulgherului. Lingurile morii.* ✦ Tub cilindric, închis la capătul de jos cu unul sau două ventile, folosit la extracția țițeiului, la curățirea găurii de sondă sau la cimentat.

4. (Regional, în expr.) *Lingura-pieptului* = furca pieptului; lingurea, lingurică.

LINGURĂRÍȚĂ, *lingurărițe,* s. f. Femeie care face sau vinde linguri. *Apoi atunci, Floricico, rogu-te să te faci lingurăriță.* HOGAȘ, M. N. 28.

LINGUREÁ, *lingurele,* s. f. (Popular) Cavitatea de la partea inferioară a osului pieptului; osul mic și cartilaginos dintre coșul pieptului și pîntece, furca (sau capul) pieptului. *Oana* [către Ștefan]: *Măria-ta, ai zis tocmai de la lingurea... n-am să mai bolesc multă vreme...* DELAVRANCEA, A. 130. *A simțit... un fel de slăbiciune la lingurea, parcă-l lua o apă.* CARAGIALE, M. 26.

LINGURÍC s. n. v. **lingurică.**

LINGURÍCĂ s. f. (Popular) Lingurea. *Izbuti... să-l smulgă și pe Coco Conduraky din elegiaca-i meditațiune... opintindu-i la lingurică un cot bine simțit.* C. PETRESCU, A. R. 18.

— Variantă: **linguríc** (ALECSANDRI, T. 1185) s. n.

LINGURÍȚĂ, *linguriță*, s. f. 1. Lingură mică. *Linguriță de argint.*

2. Conținutul unei linguriță (1). *Să-ți iei cu nepăsare linguriță de dulceață.* MACEDONSKI, O. I 84.

LINGURÓI, *linguroaie*, s. n. Augmentativ al lui lingură; lingură mare, polonic. *Mestecau în cazane, din mers, cu linguroaiele.* CAMILAR, N. I 9. ◇ Expr. **A mînca banii (paralele sau averea) cu linguroiul** = a cheltui fără măsură. *Cînd stai la Paris... mănînci paralele cu linguroiul.* C. PETRESCU, R. DR. 167.

LINGUȘEÁLĂ, *lingușeli*, s. f. Vorbă sau atitudine lingușitoare; lingușire. *Tu umbli cu lingușeli Trei fețe de crai ca să înșeli.* TEODORESCU, P. P. 106.

LINGUȘÍ, *lingușesc*, vb. IV. Tranz. A căuta să cîștigi bunăvoința cuiva, prin vorbe și atitudini măgulitoare, prin laude exagerate și ipocrite; a măguli, a adula. *S-a lăsat dus de nas și tras pe sfoară de toți șarlatanii care-l lingușeau.* VLAHUȚĂ, O. A. III 43. *Începu s-o lingușească cu vorbe mierloitoare.* ISPIRESCU, L. 47. ◇ Refl. (Urmat de determinări introduse prin prep. « pe lîngă ») *A început a se linguși pe lîngă bătrînul.* RETEGANUL, P. III 79. *Procletul de zmeu se lingușea pe lîngă muma băiatului.* ISPIRESCU, L. 125.

LINGUȘÍE, *lingușii*, s. f. (Învechit) Lingușire. *De măgulirile lingușiei dreptul simț se întunecă.* NEGRUZZI, S. I 314.

LINGUȘÍRE, *lingușiri*, s. f. Acțiunea de a (se) linguși și rezultatul ei; p. ext. vorbă, atitudine lingușitoare. V. măgulire. [Șarlatanul] *să înșele putu mai cu înlesnire aci prin îngîmfare, aci prin lingușire.* MACEDONSKI, O. I 169. *Ura și disprețuia lipsa de demnitate și lingușirea.* GHICA, S. A. 84. *Lingușirea otrăvește pe oricare înțelept.* BOLLIAC, O. 263.

LINGUȘITÓR, -OÁRE, *lingușitori, -oare*, adj. Care lingușește (pe cineva). *Paloman era plăcut și lingușitor.* GALACTION, O. I 213. *Lingușitor ca o pisică... se face blînd, moale și mititel, pe lîngă cei mai mari.* VLAHUȚĂ, O. A. 198. *Avea grai lingușitor.* ALECSANDRI, P. P. 298. ◇ (Substantivat) *Tu* [rege] *ești fericit. Lingușitorii Înalță imnuri proslăvirii tale Și fac să n-auzi cîntecul de jale Cu care-și adorm foamea prăsitorii.* VLAHUȚĂ, O. A. I 39. ✦ Măgulitor. *Acordîndu-mi mie, o așa amicală și lingușitoare precădere, n-ai nimerit tocmai bine.* ODOBESCU, S. III 9.

LINGUȘITÚRĂ, *lingușituri*, s. f. (Rar) Lingușeală.

LINGVÍST, -Ă, *lingviști, -ste*, s. m. și f. Om de știință care se ocupă cu lingvistica. *Figura cea mai impunătoare din trecutul lingvisticii romîne este incontestabil Bogdan Petriceicu Hasdeu, cel dintîi lingvist modern al nostru.* L. ROM. 1954, nr. 3, 5. *Lingviștii progresiști, legați de popor și de limba acestuia, au fost partizani ai ortografiei fonetice.* IORDAN, L. R. 222.

LINGVÍSTIC, -Ă, *lingvistici, -e*, adj. Referitor la lingvistică, de lingvistică. *Studii lingvistice. Cercetări lingvistice.* ▭ *Încă din veacul al XIX-lea, unii oameni de știință romîni s-au format la școlile lingvistice din Rusia.* L. ROM. 1953, nr. 5, 8.

— Variantă: (învechit) **limbistic, -ă** (RUSSO, O. 57) adj.

LINGVÍSTICĂ, *lingvistici*, s. f. Știința care studiază limba și legile ei de dezvoltare. *Lucrările tovarășului Stalin cu privire la problemele lingvisticii dau cercetării științifice o temeinică fundamentare filozofică și largi perspective de activitate științifică creatoare.* CONTEMPORANUL, S. II, 1952, nr. 297, 3/5. *Înarmată cu concepția materialist-dialectică, lingvistica din țara noastră își desfășoară din plin activitatea.* L. ROM. 1955, nr. 5, 9. *Lingvistica s-a putut constitui ca știință independentă numai datorită faptului că limba are trăsăturile ei specifice și legile ei proprii de dezvoltare.* MACREA, F. 14. ✦ Activitate în cadrul acestei științe. *Lingvistica sovietică se găsește astăzi într-o etapă de mare înflorire.* L. ROM. 1953, nr. 1, 15.

— Variantă: (învechit) **limbistică** (ODOBESCU, S. II 349) s. f.

LINIÁ, *liniez*, vb. I. Tranz. A trage linii (de obicei pe o hîrtie) pentru a se servi de ele la scris, desenat etc. *A linia o coală. A linia un caiet.*

LINIAMÉNT, *liniamente*, s. n. (Rar) Linie. *Un manual care să prezinte pe scurt mișcarea noastră intelectuală în liniamentele ei generale.* CARAGIALE, S. U. 81.

LINIÁR, -Ă, *liniari, -e*, adj. 1. În formă de linie dreaptă, format din linii geometrice trasate cu ajutorul unor instrumente speciale (linie, compas, teu etc.). *Aceste chenare au și ele o arhitectură bogată de motive liniare în relief, lucrate în ciubucărie.* CAMIL PETRESCU, O. II 408. ◇ *Metru liniar* v. metru. *Desen liniar* = desen care se folosește doar de liniile contururilor (fără umbră), pentru a reprezenta geometric obiecte măsurabile. ✦ Fig. Drept. *Părul înelat... se afla despărțit la mijloc de o cărare liniară.* C. PETRESCU, R. DR. 70. ✦ (Adverbial) În linie dreaptă. *Are părul negru... retezat liniar pe ochi.* C. PETRESCU, Î. II 190.

2. (Despre ecuații) Care este de gradul întîi.

— Pronunțat: *-ni-ar.*

LINIÁT, -Ă, *liniați, -te*, adj. Cu linii drepte și regulate (trase într-un anumit scop). *Caiet liniat. Foaie liniată.*

LINIATÚRĂ, *liniaturi*, s. f. (Cu sens colectiv) Totalitatea liniilor orizontale sau verticale, imprimate pe caiete, pe registre etc. *Pe paginile cu liniatură de pătrățele violete, probleme de aritmetică.* C. PETRESCU, Î. II 162.

— Pronunțat: *-ni-a-.*

LÍNIE, *linii*, s. f. I. 1. Trăsătură făcută pe o suprafață (cu condeiul, creta, creionul etc.); (Geom.) figură continuă care are o singură dimensiune și care poate fi descrisă de un punct prin deplasarea sa sau se obține prin intersecția a două suprafețe. *Linie curbă. Linie frîntă.* ▭ *Vorbi, potrivind două scîndurele cap la cap și trăgînd o linie.* C. PETRESCU, Î. II 181. *În linii repezi schița figurile scriitorilor mai însemnați.* VLAHUȚĂ, O. A. III 39. ◇ *Linie directoare* v. director. ◇ Fig. *Înaintea cailor, îi apăru albastră linia frîntă a unui nou fulger.* V. ROM. decembrie 1951, 208. *O linie subțire de sînge se arătase la răsărit.* SADOVEANU, O. VI 335. ✦ Trăsătură imaginară care indică o limită, o direcție sau leagă (pe o hartă, un plan etc.) diferite puncte în spațiu. ◇ *Linie de demarcație* v. demarcație. *Linie dreaptă* v. drept. *Linie izotermă* v. izoterm. *Linie de ochire* v. ochire. *Linie de plutire* v. plutire. *Linie vizuală* v. vizual. ✦ (Familiar) Fiecare dintre subdiviziunile gradelor marcate pe un termometru; liniuță. *Bolnavul are 37 de grade și două linii.*

2. (În locuțiuni) Loc. adv. **În linie** = în șir drept, în rînd, în aliniere. *Două compănii se desfășurară în linie, una în dreapta și alta în stînga șoselei.* REBREANU, R. II 250. *Mulțime de echipajuri așezate în linie.* DACIA LIT. 258. *Casele sînt mai toate foarte frumoase lucrate cu arhitectură și toate în linie.* GOLESCU, Î. 106. ◇ Loc. prep. **La sau în linia...** = în dreptul, la nivelul. *Ici bagi de seamă că te pîndesc doi ochi strălucitori, dintr-o tufă. Un cap neclintit de fată, la linia zăplazului. Îți zîmbește.* SADOVEANU, O. IV 416. *Să-și facă casa în linia uliței?* NEGRUZZI, S. I 70.

3. (Franțuzism rar) Rînd de cuvinte într-o pagină scrisă. *Judecă însuți aceste două săptămîni ce aș trebuit să sufăr, căci... n-am primit macar o linie de la dumneata.* KOGĂLNICEANU, S. 192.

4. Serie, succesiune a strămoşilor sau a descendenţilor; filiaţie. *Nepot în linie dreaptă.*

5. (Urmat adesea de determinări introduse prin prep. «de») Sistem de fortificaţii, adăposturi şi baraje militare destinate să întărească apărarea unui teritoriu. *Ieşea cîte unul între linii şi se uita.* DUMITRIU, N. 70. *Trei ani am fost purtat în vagoane de vite de la o linie de tranşee la alta.* C. PETRESCU, S. 156. ◇ *Linie de bătaie* = termen întrebuinţat în trecut pentru a indica desfăşurarea unei unităţi militare în vederea luptei, sau aşezarea ei pe două rînduri pentru a fi trecută în revistă. *Soldaţii stau în linia de bătaie.* SANDU-ALDEA, U.P. 235. *Linie de luptă* = trupele aflate în contact direct cu inamicul; teritoriul pe care se află aceste trupe. *Linie de apărare* = întărire alcătuită din fortificaţii şi trupe. *Regiment de linie* = denumire dată în trecut unităţilor de infanterie în care stagiul militar se făcea în continuare, spre deosebire de dorobanţi care făceau stagiul militar cu schimbul. *Îi vom trimite acolo şi regimentele de linie şi cavalerie.* CAMIL PETRESCU, O. II 273. ✦ Formaţie. *Se trăsese cu ofiţerii îndărătul liniei de soldaţi.* DUMITRIU, N. 110.

6. Ansamblul instalaţiilor şi al reţelei de şine, pe care circulă trenurile (v. c a l e f e r a t ă, d r u m - d e - f i e r), tramvaiele, metrourile etc.; porţiune delimitată dintr-o asemenea reţea. *Trenul cu patru vagoane intră în gară, cu toate frînele strînse, scîrţîind şi vărsînd scîntei pe linie.* DUMITRIU, N. 98. (Determinat prin «ferată») *Linia ferată ... se încovoaie... spre gura neagră a tunelului.* SADOVEANU, M. 138. *O linie ferată transporta scîndurile umede încă, pînă la cea mai apropiată gară.* C. PETRESCU, S. 217. ✦ Traseu (al unui serviciu de transport). *Linia de autobuse Bucureşti-Alexandria. Linie aeriană.* ▭ *În seara aceea sosise un transatlantic al liniei «America-Holand».* BART, S. M. 32.

7. Legătură prin fire aeriene sau cabluri subterane între un punct emiţător şi un altul receptor. ◇ *Linie telefonică* (sau *de telefon*) = ansamblul de conducte care fac legătura între posturile telefonice sau între posturi şi centralele telefonice. *El s-a dus în sat în lungul liniei de telefon, încărcată de rîndunele gata de ducă.* SADOVEANU, M. C. 146. *Linie telegrafică* = totalitatea conductelor şi instalaţiilor dintre un emiţător şi un receptor telegrafic.

8. (Mai ales la pl.) Trăsături caracteristice care dau forma, conturul unui obiect; aspectul, expresia unui tot, în special a unei figuri. *Liniile feţei.* ✦ (În legătură cu noţiuni abstracte) Trăsături fundamentale, puncte esenţiale. *Liniile mari ale unei probleme.* ◇ L o c. a d v. **În linii generale** (sau **mari**) = în ansamblu, fără detalii, fără amănunte. *Articolul nu pune problema decît în linii generale.* BARANGA, I. 170.

9. Direcţie (I 1). *Ţinea mănunchiul cîrmei... şi de-abia putea să ţie linia neschimbată.* CONTEMPORANUL, IV 46.

10. F i g. Orientare principală; direcţie justă. *Linia generală de dezvoltare a ţărilor de democraţie populară este linia avîntului neîncetat al economiei de pace.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 3-4, 74. *Va veghea... ca linia partidului să fie respectată întocmai la fermă.* GALAN, B. I 435. ◇ E x p r. **A fi pe linie** = a avea o orientare justă, a fi în conformitate cu concepţia justă. ✦ (Urmat de determinări indicînd domeniul) Ramură, sector de activitate. *Succese pe linie profesională. Sarcină pe linie sindicală.*

11. (Urmat de determinări introduse prin prep. «de») Chip, mod, principiu (de conduită). *Aşa a fost linia de purtare a ziarului nostru şi a fost bună.* IONESCU-RION, C. 26.

II. Unealtă de lemn sau de metal care serveşte la tras linii drepte; riglă. *Fără linii şi compasuri, paingului cine spune cu meşteşug să întindă o mreajă.* CONACHI, P. 294.

III. (Învechit) Unitate de măsură a lungimilor, folosită în ţările româneşti şi valorînd cam 0,225 cm.

LINIÉRE s. f. Acţiunea de a l i n i a. *Linierea caietelor.*

LINIOÁRĂ, *linioare,* s. f. Diminutiv al lui l i n i e. 1. v. l i n i e (I 1). *Pe toată pagina, erau linioare roşii şi albastre.*

2. Fiecare dintre fragmentele unui metru pliabil. *Ştiu! grăi Ieronim Pacu, strîngînd linioarele metrului, după ce măsurase.* C. PETRESCU, Î. II 182.

3. (Gram.) Liniuţă de unire. V. l i n i u ţ ă.

— Pronunţat: *-ni-oa-.*

LINIŞÓR, -OÁRĂ, *linişori, -oare,* adj. (Popular) Lin, domol, liniştit, calm, potolit. *Săbărelu-i linişor.* TEODORESCU, P. P. 305. ◇ (Adverbial) *Trei paşi la stînga linişor Şi alţi trei paşi la dreapta lor.* COŞBUC, P. I 57.

LÍNIŞTE s. f. 1. Tăcere. *Cu toţii tăceau acuma, se priveau zîmbind, aşteptau. În liniştea adîncă, pendula bătu lin de zece ori.* SADOVEANU, O. IV 54. *E o linişte de cimitir În parcul singuratic.* IOSIF, PATR. 59. *Dar din ce în ce s-alină Toate zgomotele-n sat, Muncitorii s-au culcat. Liniştea-i acum deplină Şi-a-noptat.* COŞBUC, P. I 38. ✦ (În natură) Calm, acalmie. *Furtuna s-a potolit, e linişte imensă.* BOGZA, A. Î. 156. *Se face vară, e linişte de asfinţit şi mirosul livezilor te-adoarme.* SADOVEANU, O. III 113. *O linişte de vis mă împresoară, nu zăresc o pasăre zburînd.* VLAHUŢĂ, O. A. 425. *Pretutindeni e o linişte, plină de melancolie, ca şi cum ar fi scoasă din sufletul meu.* PĂUN-PINCIO, P. 127.

2. Lipsă de zbucium sufletesc, de frămîntări; tihnă, pace. *După grele şi îndelungate frămîntări, sufletul îi era ajuns în sfîrşit la o hotărîre, care-l înălţa la o senină linişte.* SLAVICI, O. II 114. *Parcă aş avea şi eu ceva care mă supără, dar iar nu pînă-ntr-atîta încît să-mi pierz liniştea pentru asta.* CARAGIALE, P. 128. *Să-mi dau eu liniştea mea pentru hatîrul nu ştiu cui?* CREANGĂ, P. 252. ◇ L o c. a d v. **În linişte** = în tihnă, liniştit, netulburat. *Astăzi petrece în linişte, lîngă zidurile mănăstirii.* CREANGĂ, A. 22. *Au trăit apoi în pace şi în linişte.* EMINESCU, N. 30. ✦ Lipsă de agitaţie, de tulburare; pace. *Satul se afunda şi mai adînc în liniştea somnului. Ferestrele îşi goniră luminile gălbui şi numai de pe boltă stelele vegheau.* MIHALE, O. 208. *Străjerii trimişi spre Murgeni aduseră cuvînt bun: linişte!* SADOVEANU, O. VII 161. *În mijlocul acelei linişti care îndulcise în ziua aceea inimile tuturor, izbucni o tulburare generală în tot satul.* BUJOR, S. 112.

LINIŞTÍ, *liniştesc,* vb. IV. R e f l. A se potoli, a se astîmpăra. *Copiii s-au liniştit.* ▭ *Tabăra întinsă, plină de murmur greu şi de furnicar pestriţ, se liniştea încet-încet în soarele fierbinte.* SADOVEANU, O. VII 16. ◇ T r a n z. *Începură să liniştească pe căţei, chemîndu-i din toate părţile cu nume dulci.* SADOVEANU, E. 127. ✦ A se calma, a-şi găsi pacea, liniştea, odihna. *Şi dacă-n ochii tăi privesc, Mă vindec şi mă liniştesc.* IOSIF, T. 115. ✦ T r a n z. A calma. *Îl linişti cu vorbe bune.* ISPIRESCU, L. 57. *Tu nici nu ştii a ta apropiere Cum inima-mi de-adînc o linişteşte, Ca răsărirea stelei în tăcere.* EMINESCU, O. I 120. *Ideea asta mă mai linişti.* NEGRUZZI, S. I 7. ◇ A b s o l. *Rozele ştiu tot aşa să amăgească, S-adoarmă şi să liniştească.* MACEDONSKI, O. I 192. ✦ (Despre vînt, ploaie etc.) A se domoli, a înceta. *Nu după multă vreme însă au început atmosfera a să linişti.* DRĂGHICI, R. 112. *Se potoleşte Şi se linişteşte Vîntul pe pămînt.* TEODORESCU, P. P. 372.

LINIŞTÍRE s. f. (Astăzi rar) Acţiunea de a (se) l i n i ş t i şi rezultatul ei; linişte. *Frumoasă e cîmpia cu dulcea-i liniştire.* ALECSANDRI, P. I 132. *Dormea în liniştire Bosforul fără valuri, Între-a Europii mîndre ş-a Asiei verzi maluri.* id. O. 75. *În vreme ce stăpînea o mare liniştire, au început a se ivi nişte nouraşi.* DRĂGHICI, R. 9. ✦ Linişte sufletească, tihnă, pace. *Liniştirea sufletului său... i-au mijlocit îndreptarea sănătăţii.* DRĂGHICI, R. 139. *Starea lui cerea liniştire.* GORJAN, H. I 4.

LINIŞTÍT, -Ă, *liniştiţi, -te,* adj. **1.** Lipsit de zgomot, tăcut. *Noaptea era liniştită, o linişte adîncă de moarte, peste care plutea o negură uşoară luminată de luna nevăzută.* SADOVEANU, O. IV 200. ✦ Lipsit de agitaţie, de tulburare; calm. *După-amiaza trecu liniştită, fără întîmplări.* SADOVEANU, O. VII 161.

2. Potolit, domol, lin. *În tot timpul zilei avusesem marea liniştită şi cerul curat.* BART, S. M. 50. *Privindu-se ca-ntr-o oglindă în luciul apei liniştite, Din harfe sălciile cîntă ca nişte fete despletite.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 37. *Asculta liniştita ei răsuflare caldă.* EMINESCU, N. 12. ✧ (Adverbial) *Răsare luna liniştit Şi tremurînd din apă.* EMINESCU, O. I 179.

3. Calm, senin, netulburat. *Era tăcut, îi ardeau ochii, dar părea foarte liniştit.* SADOVEANU, O. VII 168. *Arătarea lui era liniştită, dar nu blîndă.* EMINESCU, N. 52. *O biată femeie nevinovată, cu inima simplă şi liniştită.* NEGRUZZI, S. I 48. ✧ (Adverbial) *Să povestim liniştit şi pe scurt păţaniile autentice ale acestui om.* ARGHEZI, P. T. 148.

LINIŞTITÓR, -OÁRE, *liniştitori, -oare,* adj. Care linişteşte, care calmează. *Cu cuvinte liniştitoare alină frica surorilor.* ISPIRESCU, L. 239. ✧ (Adverbial) *Vorbea mereu liniştitor, blînd, cu o dulceaţă aproape femeiască în glas şi în mişcări.* DUMITRIU, N. 236.

LINIÚŢĂ, *liniuţe,* s. f. Linioară. ✧ *Liniuţă de unire* = a) semn ortografic care serveşte pentru a marca rostirea împreună a două sau mai multe cuvinte sau pentru a despărţi cuvintele în silabe. V. l i n i o a r ă, c r a t i m ă; b) semn de punctuaţie folosit pentru a uni două cuvinte legate între ele printr-un raport strîns lexical, morfologic sau sintactic. (Chim.) *Liniuţă de valenţă* = semn grafic care marchează legătura în formulele chimice. ✦ (Familiar) Fiecare dintre subdiviziunile gradelor marcate pe un termometru; linie. *38 de grade şi două liniuţe.*

— Pronunţat: *-ni-u-.*

LINOGRÁF, *linografe,* s. n. Maşină tipografică de culeş şi de turnat rînduri, asemănătoare cu linotipul.

LINOLÉUM s. n. Ţesătură de iută pe care s-a aplicat un strat de rozătură de lemn preparat cu ulei şi diferiţi coloranţi şi care se întrebuinţează în industrie ca izolant, se aşterne pe mese, pe podea în loc de covor etc.

LINOTÍP, *linotipuri,* s. n. Maşină tipografică care culege şi toarnă literele în rînduri întregi. *Le ducea* [reporterilor] *filele pe măsură ce erau scrise la linotip.* PAS, Z. I 285.

LINOTIPÍST, -Ă, *linotipişti,-ste,* s. m. şi f. Culegător care lucrează la linotip.

LINÓU s. n. (Adesea determinat prin «de olandă») Ţesătură subţire de olandă, din care se confecţionează bluze, batiste etc.

LINS, -Ă, *linşi, -se,* adj. **1.** (Despre păr) Bine netezit, neondulat. *Mama era înaltă şi slabă, cu figura prelungă. Purta părul lins.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I 17. *Bătrîn, de mult cu ochiul stins, Cu părul lins, de vremuri nins, Cu barba albă pîn' la briu, E rătăcit într-un pustiu.* COŞBUC, P. II 302. *Pe figura ei brună se mai văd urme de frumuseţe... nasul subţire şi părul lins, de un negru lucios.* VLAHUŢĂ, O. A. III 7. ✦ (Rar, despre ape) Neted. *Faţa apei era linsă, lucie, uleioasă.* DUMITRIU, P. F. 4.

2. (Familiar; despre oale sau farfurii cu mîncare) Din care s-a mîncat tot, golit de mîncare pînă la ultima fărîmă. (Întărit, în forma *lins-prelins*) *După ce făcu tot lins-prelins cu fundul în sus, spuse unchiaşului că n-a mîncat aşa de bine de cînd s-a pomenit el pe lume.* POPESCU, B. II 30.

LINŞÁ, *linşez,* vb. I. T r a n z. A omorî pe cineva prin linşaj. *În statul Michigan trei negri au fost linşaţi.* BARANGA, V. A. 15. ✧ (Prin exagerare) *Eram siguri că atunci cînd domnul cel gras şi cu cioc va ieşi, va fi linşat.* CAMIL PETRESCU, U. N. 67.

LINŞÁJ, *linşajuri,* s. n. Ucidere fără judecată a cuiva, de către o mulţime agitată. *Un singeros dezmăţ rasial şi naţionalist domneşte în S.U.A. unde 15 milioane de negri sînt supuşi terorii fasciste şi linşajului.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2512.

LINŞÁRE, *linşări,* s. f. Acţiunea de a l i n ş a şi rezultatul ei; linşaj.

LINT s. n. (Cu sens colectiv) Fibre lungi de bumbac, extrase prin egrenare.

LÍNTE, (II 2) *linţi,* s. f. **I.** (Adesea cu sens colectiv) Plantă din familia leguminoaselor, avînd flori albe cu vinişoare liliachii şi fructul o păstaie cu două seminţe plate, comestibile *(Lens esculenta);* fructul şi sămînţa acestei plante. *Am pierdut un fir de linte Ş-o mîndră tare cuminte.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 152. *Foicică bob de linte.* TEODORESCU, P. P. 270. *Două fete culeg linte.* ALECSANDRI, P. P. 156. *Să ia, cu o peniţă curată, cît o linte dintr-această alifie.* PISCUPESCU, O. 315. ✧ E x p r. **Pînă la un bob de linte** = pînă la ultima posibilitate, pînă la ultimul ban. *Poruncă dau să se plece toţi vistieriei, plătind rînduielile pînă la o para şi pînă la un bob de linte.* SADOVEANU, Z. C. 241. ✦ Mîncare gătită din boabe de linte. ✧ E x p r. **Blid de linte** v. b l i d.

II. 1. Numele popular al cisticercozei.

2. (La pl.) Cisticerci.

LÍNTERS s. n. (Cu sens colectiv) Totalitatea fibrelor scurte cu aspect de puf care rămîn pe seminţele de bumbac după egrenare şi care sînt folosite la fabricarea mătăsii artificiale şi a nitrocelulozei.

LÍNTIŢĂ, (rar) *linţiţe,* s. f. (De obicei cu sens colectiv) Plantă mică care pluteşte la suprafaţa apelor stătătoare *(Lemna minor). Gîrla a prins la suprafaţă pînză de lintiţă verde.* STANCU, D. 205. (În forma de pl. *lintiţi*) *Şi de pe punte pe coşcovăc, printre lintiţi şi nuferi, am trecut în ostrov.* SADOVEANU, N. F. 61. *Era o mlaştină noroioasă cu ochiuri de apă şi ici-colo cu pînze verzi de lintiţă pe ea.* CAMIL PETRESCU, O. II 150.

— Pl. şi: *lintiţi.*

LINTÓU, *lintouri,* s. n. Buiandrug.

LINŢÓLIU, *linţolii,* s. n. Giulgiu. *Pe-un pat alb ca un linţoliu Zace lebăda murindă.* EMINESCU, O. I 32. ✧ F i g. *Linţoliul rece de zăpadă întărită.* CAMIL PETRESCU, V. 80. *Umbrele se pot ridica din adîncuri şi pot arunca linţoliul lor mohorît peste zările fără sfîrşit ale răsăritului.* HOGAŞ, M. N. 64. *Coboară corbii-n pîlc de doliu. Cernesc al iernii alb linţoliu.* DEMETRESCU, O. 63.

— Pronunţat: *-liu.*

LINX, *lincşi,* s. m. (Zool.) Rîs.

LÍOTĂ, *liote,* s. f. Grămadă, mulţime, droaie, gloată. *Peste liotă, mai mare era Ivan.* STANCU, D. 201. *A fost odată un rumîn sărac, care mai avea pe cap şi o liotă de copii.* VISSARION, B. 93. *Ş-o-nţolit liota de fraţi ce-i avea.* ŞEZ. XXIII 54. *Ştefan-vodă cînd sosea Cu oastea, cu liota Pe voinic îl întîlnea.* TEODORESCU, P. P. 502. ✧ F i g. *Crede-mă pe mine, care-s chinuit de atîta liotă de ani.* POPA, V. 98.

— Pronunţat: *li-o-.*

LIP[1] interj. v. **lipa.**

LIP[2], *lipuri,* s. n. (Mold.) Strat gros de murdărie care se formează pe pielea oamenilor sau pe îmbrăcămintea lor; jeg. *Plapoma roşie plină de lip.* CAMILAR, N. I 111. *Cămeşa lui de mult lip ce ave nu să cunoştea de era aceasta pînză vreodată.* DRĂGHICI, R. 90.

LÍPA interj. (Adesea repetat) Onomatopee care redă sunetul produs de o lovitură de palmă sau de picioarele cuiva care umblă desculţ sau în papuci. *Lipa-lipa cu*

papucii toată ziua. STANCU, D. 29. *Şi au mers. lipa-lipa-lip şi tîrşa-tîrşa-tîrş, pînă la vecinul lor greier.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 93. *Într-un papuc şi-o opincă, lipa-lipa, nea Stănică.* PANN, P. V. I 155.

— Variantă: **lip** interj.

LIPÁN[1], *lipani*, s. m. Peşte de apă dulce, cu capul mic şi corpul lungăreţ, care trăieşte în apele de munte *(Thymallus thymallus)*.

LIPÁN[2], *lipani*, s. m. Brusture. *Răstoarnă mămăliga pe o foaie de lipan.* SADOVEANU, N. F. 78. *Pe de marginea drumului, lipanii se mişcau cînd şi cînd la cîte-o gură de vînt.* SANDU-ALDEA, U. P. 223. *Vrejurile de dovleci se încolăciseră unu peste altu acoperînd gardurile cu foi ţăpoase şi mai late ca foile de lipan.* DELAVRANCEA, S. 54.

LIPÁZĂ, *lipaze*, s. f. Enzimă care hidratează grăsimile, descompunîndu-le în glicerină şi acizi graşi.

LIPĂÍ, *lipăiesc* şi *lipăi*, vb. IV. Intranz. A face un zgomot caracteristic, mergînd desculţ sau în papuci; a cepăi. *Piatra lunecă sub pas, maica-n urmă a rămas... Lipăieşte bătrîneşte şi în sine-i se gîndeşte.* DEŞLIU, N. 19. *Prin întuneric, picioarele goale ale lui Gudică lipăiau iute în pulbere.* DUMITRIU, N. 242. *M-am dus, bădie!... spuse lipăind cu picioarele goale pe scări.* G. PETRESCU, A. 24. ✧ Tranz. *Vin... la fîntînă, lipăind cu tălpi goale pămîntul îngheţat al uliţelor.* STANCU, D., 23. *A trecut într-o dimineaţă strada, lipăindu-şi papucii pe tălpile goale.* PAS, Z. I 84.

— Variante: **lăpăí** (SADOVEANU, O. VI 246), **lepăí** (SADOVEANU, O. III 199), **leopăí** (REBREANU, R. I 283) vb. IV.

LIPĂÍT s. n. Acţiunea de a lipăi şi rezultatul ei; zgomotul caracteristic produs de cineva care umblă desculţ sau în papuci. *Se auzi... acelaşi lipăit de papuci spre poartă.* ARDELEANU, D. 52.

LIPCÁN, *lipcani*, s. m. (Învechit şi arhaizant) Curier oficial (turc sau tătar) între ţările romîne şi Constantinopol sau în interiorul ţării; p. ext. curier, ştafetă (mai ales călare) în timp de război. *Ofiţerul îmbrăcă o uniformă de lipcan, trîntindu-şi o căciulă înzorzonată pe cap.* CAMIL PETRESCU, O. II 138. *Doi lipcani de olac se trămiseră cu această veste banului şi vătafului.* ODOBESCU, S. A. 100. *Aştept din ceas în ceas să pice lipcanul cu ţidula paşii.* GHICA, S. 506. *Ne trămise pe noi şase lipcani Călări pe şase jugani.* TEODORESCU, P. P. 174.

LÍPCĂ adv. (În expr.) **A sta (a şedea** etc.) **lipcă** (undeva) = a sta undeva neclintit, a nu se mişca (dintr-un loc). *Toader Maftei şi frate-său Mutu stau lipcă lîngă stiva lor de peri.* SADOVEANU, P. M. 313. *Şezi lipcă unde te duci şi scoţi sufletul din om cu obrăzniciile tale.* CREANGĂ, A. 66. **A sta lipcă pe capul cuiva** = a stărui mult pe lîngă cineva. **A se ţine lipcă de cineva** = a-l urma peste tot (plictisindu-l cu prezenţa sa). *Ne ţinem de mata lipcă.* CAMILAR, N. II 368. (Rar) **A umbla lipcă după ceva** = a dori ceva foarte mult, a se prăpădi după ceva. *Cinsteam pe Moţăt cu bragă, alviţă... lucruri după care el umbla lipcă.* HOGAŞ, H. 74.

LIPÍ, *lipesc*, vb. IV. Tranz. **1.** A împreuna, a uni două obiecte sau două fragmente de obiecte cu ajutorul unei materii cleioase; a îmbina prin topire, cu ajutorul unui material străin, două piese metalice. V. suda. *Ziarul a fost rupt în patru bucăţi şi apoi lipit la loc.* STANCU, U.R.S.S. 27. *Foile rupte erau lipite şi cîrpite fiecare la locul lor, cu o minuţioasă îngrijire.* GHICA, S. A. 139. ✦ (Cu privire la scrisori, plicuri) A închide. *El pune scrisoarea-n plic, lipeşte plicul şi scrie adresa.* CARAGIALE, O. II 293. ✦ Refl. (Despre ochi, pleoape) A nu se putea deschide din cauza secreţiilor; fig. a se închide de somn. *Cînd m-am sculat dimineaţa, ochii mi se lipiseră şi parcă mă bătuse cineva cu măciuca.* PREDA, Î. 21.

2. (Cu determinări introduse prin prep. «de») A prinde de..., a fixa, a aplica. *Luînd din mînă-i volnic luminarea O lipi de-o piatră.* COŞBUC, P. II 248. ✧ Refl. Fig. *Nici tu junghi, nici tu friguri, nici altă boală nu s-a lipit de noi.* CREANGĂ, A. 28. *Avea un caracter blînd, vesel, plăcut şi nepăsător; întristarea nu s-a lipit de dînsul.* GHICA, S. A. 84. *Somn de el nu se lipeşte.* TEODORESCU, P. P. 311. ✧ Expr. (Mai ales la forma negativă) **A se lipi învăţătura** (de cineva) = a putea învăţa, a reţine un lucru. ✦ Refl. Fig. (Despre alimente, medicamente) A se prinde, a prii; a produce efectul dorit. *Geaba beau, geaba mănînc... Cumpăr pîne şi măsline şi nu se lipesc de mine.* BIBICESCU, P. P. 116. ✦ Refl. (Despre materii vîscoase) A se prinde (de ceva), a fi lipicios. *Mierea se lipeşte de degete.*

3. (Cu determinări introduse prin prep. «de», «în», rar «la») A pune în strînsă apropiere, a alătura, a atinge de cineva sau de ceva. *Îşi lipise fruntea în zăpada rece să se răcorească şi să prindă putere.* C. PETRESCU, S. 156. *Simon îşi lipi portocala de obraz.* SAHIA, N. 106. *Criton... căută să-l lipească cu umerii la pămînt.* ANGHEL-IOSIF, C. L. 37. ✧ (Poetic) *Zorile-şi lipesc de geam obrazul.* BENIUC, V. 110. ✧ Expr. **A lipi o palmă** (cuiva) = a trage, a cîrpi (cuiva) o palmă. (Cu inversarea complementului, eliptic) *Mă lipise... de era pe-aci, pe-aci să mă năduşesc.* RETEGANUL, P. III 39. ✧ Refl. *Trebuiseră să se lipească de pămînt în vreun tufiş pentru a scăpa de urmărire.* DUMITRIU, N. 118. *Să fugim... zise ea, lipindu-se mai tare de pieptul lui.* EMINESCU, N. 9. (Reciproc) *Aşa uimiţi, cuprinşi, ne lipim strîns unul de altul.* NEGRUZZI, S. I 77. ✧ (Construit cu dativul) *Lăsă jos binişor căpăţîiul brîului şi se lipi pămîntului.* GALACTION, O. I 300. ✦ Refl. Fig. A se apropia de cineva, a se ataşa, a se alipi, a intra în relaţii. *A intrat în facultate, a învăţat, s-a zbuciumat, l-a întîlnit pe Lascăr, s-a lipit de el.* BARANGA, I. 194. *Pe lîngă grupul Anton Pan, Nănescu, Chiosea şi Unghiurliu, unul şi nedespărţit, se lipise un copilandru nalt, rumen... Acela era tînărul Filimon.* GHICA, S. A. 79. ✦ Refl. Fig. (Învechit) A intra în graţiile cuiva. *Acesta era planul lui Moţoc ca să se poată lipi de Lăpuşneanu.* NEGRUZZI, S. I 142.

4. A întinde netezind apoi cu palma udă un strat de lut sau pămînt muiat şi bine frămîntat (amestecat uneori cu balegă) pe podeaua sau pe pereţii caselor sau pe cuptorul de pîine spre a astupa crăpăturile sau golurile. *Îşi lipea casa cu glod din uliţă.* SADOVEANU, E. 120. *Pe stînga sînt un şir de odăi joase, ţărăneşti, cu prispă lipită cu lut.* CAMIL PETRESCU, O. I 205. *Fata... călcă lut şi lipi cuptiorul.* CREANGĂ, P. 287.

LIPÍCI, (neobişnuit) *lipiciuri*, s. n. **1.** (Popular) Tot ceea ce atrage, sau încîntă în înfăţişarea cuiva, în felul de a vorbi, de a rîde al cuiva etc.; vino-ncoace, farmec. V. nuri. *Luă seamă că Drăgan are lipici.* DELAVRANCEA, S. 26. *În faţa atîtor lipiciuri şi drăgălaşelor sale forme... Paris nu se mai putu opri de a striga.* ISPIRESCU, U. 9. ✧ Loc. adj. şi adv. **Cu lipici** = încîntător, atrăgător, fermecător, seducător. *Rîde cu lipici... povesteşte, ca orice bătrîn, lucruri trăite.* STĂNOIU, C. I. 113. *Vorba şi faţa îi erau cu lipici.* ISPIRESCU, L. 22. *Fost-ai, leleo, cu lipici.* ALECSANDRI, P. P. 338. ✧ Expr. (Rar) **A prinde lipici de cineva** = a se îndrăgosti de cineva. *Ai prins tu lipici de fata asta a Profirii şi ţi-i dragă ca ochii, te văd eu.* MIRONESCU, S. A. 43.

2. (Creaţie recentă) Materie vîscoasă fabricată special pentru lipitul hîrtiei; clei. *Un borcan cu lipici.* ▭ *Muştele nu vroiau să se lase prinse toate de hîrtia cu lipici galben aflată deasupra galantarului.* CAMIL PETRESCU, O. II 68.

3. Nume dat mai multor plante erbacee cu o secreție vîscoasă, care au caracteristica de a se lipi de mînă, de haine sau de corpul animalelor.

LIPICIÓS, -OÁSĂ, *lipicioși, -oase,* adj. **1.** Care se lipește, care se prinde ușor de ceva, cleios, vîscos. *O brutărie care făcea pîine... dar mai mult cu cartofi decît cu făină de grîu, astfel că era și acră la gust și lipicioasă.* PAS, Z. I 138. *Risipa de sandvișuri și de lichioruri lipicioase.* C. PETRESCU, C. V. 180.

2. (Învechit și popular; despre boli) Molipsitor, contagios. *Ciuma, ca toate bolile mortale și lipicioase ca vărsatul, ca tifosul, ca lungoarea neagră, foarte periculoasă întîia oară, devine puțin violentă la acei cari au mai fost loviți de ea.* GHICA, S. 57.

3. (Despre persoane sau despre chipul, înfățișarea lor) Atrăgător, plin de vino-ncoace; cu lipici. *Ce folos de chip frumos, Dacă nu e lipicios.* PANN, P. V. II 129. *Ce-ai mîncat, ce-ai păscut?... De ești grasă și frumoasă Și la față lipicioasă?!* PĂSCULESCU, L. P. 39.

LIPÍE, *lipii,* s. f. Pîine rotundă și plată, puțin crescută, cu coajă multă și miez puțin. *Era alături o brutărie și-au cumpărat ai tăi pîini și lipii.* PAS, Z. I 45.

LIPÍRE s. f. Faptul de a (se) lipi; unire, împreunare, îmbinare, aplicare. *Lipirea afișelor.*

LIPÍT[1] s. n. Lipire.

LIPÍT[2]**, -Ă,** *lipiți, -te,* adj. **1.** Prins, împreunat, îmbinat cu ajutorul unei materii cleioase (sau printr-un procedeu tehnic). V. încleiat, sudat. *Țevi lipite.* ✦ (Despre pleoape sau ochi) Care se deschide cu greu. *Da, da... rosti Ionici, ridicîndu-se în capul oaselor, cu ochii lipiți.* CAMILAR, N. I 15.

2. Fig. (Despre persoane sau lucruri; uneori urmat de determinări introduse prin prep. «de») Foarte apropiat de cineva sau de ceva, strîns alăturat. *Ilenuța l'recup grăbește mărunt-mărunt, pe lîngă casele lipite una de alta.* C. PETRESCU, A. 460. *Sub lampă, două mese, lipite una de alta și acoperite cu o față de masă cenușie.* DELAVRANCEA, H. T. 217. *Un zîmbet trist și sfînt Pe buzele-i lipite.* EMINESCU, O. I 288. ✧ Expr. **A fi lipit de foame** sau **a avea coastele lipite** = a fi foarte flămînd; a fi lihnit de foame. **(Sărac sau calic) lipit (pămîntului)** = extrem de sărac. [Popa Bradu] *n-a vrut... să pornească cu mortul pînă nu i se aduce o trăsură, măcar că neamul mortului era sărac lipit.* PAS, Z. I 232. *I s-o scos averea la mezat... o rămas lipită pămîntului.* ALECSANDRI, T. 258. *A rămas calic lipit pămîntului.* ȘEZ. III 11.

LIPITOÁRE, *lipitori,* s. f. Vierme parazit de forma unei rîme mai groase care trăiește în ape dulci și se hrănește cu sîngele animalelor de al căror corp se lipește; în medicină se aplică pe corp ca mijloc terapeutic *(Hirudo medicinalis). Se zvîrcolea ca lipitoarea cînd îi dai sare.* ISPIRESCU, L. 252. *Malca, de frică, s-a încleștat de gîtul lui Moș Nichifor și s-a lipit de dînsul ca lipitoarea.* CREANGĂ, P. 120. *Niciodată nu ți-ai făcut așa de frumoase sprîncene... parcă-s două lipitori umflate.* ALECSANDRI, T. I 126. ✦ Fig. Om rapace, exploatator. *Nu mai am nici o lipitoare de creditor.* ALECSANDRI, T. 1223. *Arendașul satului, Lipitoarea dracului.* TEODORESCU, P. P. 296.

LIPITÓR, -OÁRE, *lipitori, -oare,* s. m. și f. Persoană care are meseria de a lipi. *Lipitor de afișe.*

LIPITÚRĂ, *lipituri,* s. f. **1.** Unire, îmbinare cu ajutorul unei materii cleioase sau a unui material de adaos a două obiecte sau fragmente de obiecte, astfel încît să formeze o singură bucată. V. sudură. ✦ Locul unde s-a făcut o lipire. *Țeava curge pe la lipitură.*

2. Pămînt galben sau lut frămîntat cu apă, care servește la lipit pereții sau podeaua caselor. [Bordeiele] *erau scurmate în mal și astupate în partea săpăturii cu scînduri ori gard de nuiele, peste care era întinsă o lipitură subțire și coșcovă de lut.* SADOVEANU, O. II 500.

LIPÓM, *lipomuri,* s. n. Tumoare de grăsime.

LIPOSOLÚBIL, -Ă, *liposolubili, -e,* adj. (Despre substanțe) Care este solubil în grăsimi.

LIPOVEÁN, -Ă, *lipoveni, -e,* s. m. și f. Persoană care face parte dintr-o populație rusă stabilită în nordul Dobrogei și care se ocupă mai ales cu pescuitul. *Lipovenii pescari, care veneau la tîrg pentru procese, îi ziceau domnul Căciulă Mare.* BART, E. 265.

LIPOVEÁNCĂ, *lipovenci,* s. f. Lipoveană. *Servanta, o lipoveancă tînără... îl cunoscuse pe Tino.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 68.

LIPOVENÉSC, -EÁSCĂ, *lipovenești,* adj. **1.** Care aparține lipovenilor, de lipovean. *Sat lipovenesc.* ▭ *Umblam... liber și nepăsător, în cămașa mea în culori lipovenești.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 281.

2. Care provine de la lipoveni. *Cîrță se întoarse cu o lingură lipovenească, scurtă-n coadă și lustruită cu roș.* HOGAȘ, M. N. 195.

LIPOVENÉȘTE adv. În felul lipovenilor. *Se îmbracă lipovenește.*

LÍPSĂ, *lipsuri,* s. f. **1.** (Cu determinări în genitiv sau introduse prin prep. «de») Faptul că cineva sau ceva nu se găsește într-un loc (unde ar fi trebuit să fie în mod obișnuit); absență. *Lipsa lui nu împiedecă să domnească o veselie atît de deplină.* REBREANU, R. I 229. *Nimeni nu băgase în seamă lipsa lui Făt-Frumos, afară de împărăția care avea obiceiul să mănînce cu dînsul.* POPESCU, B. I 29. *Ura și disprețuia lipsa de demnitate și lingușirea.* GHICA, S. A. 84. ✧ Loc. prep. **În (sau din) lipsă de...** = lipsind, nefiind, neavînd (cineva) ceva, din pricină că lipsește, că nu este. *N-am venit din lipsă de timp.* ▭ *Vitejii poartă-n frunte crengi verzi ce se îndoaie Ca lauri blînzi de pace în lipsă de războaie.* ALECSANDRI, P. III 336. *În lipsă de prosop, să usca la aer.* DRĂGHICI, R. 148. **În lipsa** (cuiva) = cît timp sau în timp ce cineva lipsește de undeva (mai ales de acasă). *Are să ne aștepte nepoata Cecilia cu automobilul la gară și are să ne arate ce-a învățat dînsa în lipsa noastră.* C. PETRESCU, A. 398. *Viind și boierul acasă, întrebă: — Cine a mai fost p-aici în lipsa mea? ce s-a mai petrecut?* ISPIRESCU, L. 181. *Voi priveghea nurorile... și nu le-oi lăsa nici pas a ieși din casă în lipsa feciorilor mei.* CREANGĂ, P. 4. ✧ Loc. adv. (Jur.) **În lipsă** = în contumacie. ✧ Expr. **Mai bine lipsă** = mai bine mă lipsesc. **A duce lipsă** (de ceva) = a nu avea ceva (în cantitate suficientă). *Am fost să-mi văd ocolul meu de vite. Sărmanele, duc lipsă de nutreț.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 20. ✦ (Neobișnuit) Gol, loc în care lipsește ceva. *Privirea mi se îngropă în lipsa neagră a unei scînduri din susul părețelui dimpotrivă.* HOGAȘ, M. N. 88. ✦ (Cu valoare de adjectiv invariabil) Care lipsește, absent. *Lipsă la apel.* ▭ *Erau ude și acestea* [lemnele] *și lipsă la cîntar.* PAS, Z. I 131. *Duse mîna la buze să-și ascundă cei doi dinți lipsă.* SADOVEANU, P. S. 65. *Dacă la cea dintîi ciupeală ar fi venit un domn inspector și i-ar fi făcut casa, ar fi găsit lipsă mai nimic.* CARAGIALE, M. 236.

2. (Mai ales la pl.) Lucruri care lipsesc dintr-un ansamblu, dintr-o totalitate. *Găsise o mulțime de lipsuri la fiecare transport și nu voia să elibereze șoferilor acte de primire.* GALAN, B. I 265.

3. Faptul de a nu fi deplin, desăvîrșit, complet; imperfecțiune, scădere, defect. V. lacună, greșeală, eroare. *O armă din cele mai ascuțite cu ajutorul căreia partidul scoate la iveală și înlătură lipsurile din muncă este critica și autocritica.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 8, 41. *Prins în iureșul întrecerilor, se muncea să-și completeze lipsurile meșteșugului.* MIHALE, O. 168.

4. Faptul de a-i lipsi cuiva cele necesare; nevoie, jenă materială. V. s ă r ă c i e. [Millo] *se revoltă; părăseşte casa părintească şi pe ai săi şi intră, nepregătit, într-o viaţă de luptă şi lipsuri, spre a-şi împlini destinul.* SADOVEANU, E. 68. *Ştia ce este necazul şi lipsa.* ISPIRESCU, L. 123. *Scavinschi... alergă la Iaşi, dar sărăcia şi lipsa îl întovărăşiră şi aici.* NEGRUZZI, S. I 206.

5. (Învechit şi regional, adesea în construcţii cu verbul «a avea») Necesitate, nevoie, trebuinţă. *Cînd vei avea lipsă de mine, numai scutură frîul, că eu voi fi la tine.* RETEGANUL, P. II 12. *Avem lipsă de ploi.* ALECSANDRI, T. I 388. ◇ E x p r. **De lipsă** = necesar, indispensabil. *Pămîntul îţi e de lipsă* [poporului]. RUSSO, O. 38. *Pot născoci toate acele ce-m sînt de lipsă.* DRĂGHICI, R. 102.

— Pl. şi: *lipse* (EMINESCU, N. 41, ODOBESCU, S. III 38).

LIPSCÁN, *lipscani,* s. m. (Învechit) Negustor de articole de manufactură. *Samsarii se întreabă să afle de-a murit Vrun negustor de bursă, ori vrun lipscan falit.* MACEDONSKI, O. I 45. *Un crîşmar... îmbogăţindu-se, cine mai ştie cum, ajunge bancher, lipscan, negustor naţional.* GHEREA, ST. CR. I 334. *Am să-l dau calfă la un lipscan... să înveţe negutitoria.* NEGRUZZI, S. I 207.

LIPSCĂNÎE, *lipscănii,* s. f. (Învechit) Prăvălie de lipscan, magazin de manufactură; marfă vîndută de lipscani. *Se grăbeau să ajungă la timp potrivit, înainte de paşte, cu lipscănia nouă, aşteptată de negustorii subţiri ai Bucureştilor.* V. ROM. noiembrie 1953, 10. *Marfă de băcălie, Braşovenie Sau lipscănie.* ALECSANDRI, T. I 111.

LIPSÍ, *lipsesc,* vb. IV. **I.** I n t r a n z. **1.** A nu fi, a nu exista, a nu se afla. *Văzînd că lipseşte vasul, începu a se boci.* ISPIRESCU, L. 30. *Portretul părintelui său lipseşte din părete.* EMINESCU, N. 81. *Pe cînd ne lipseau şi cărţi şi tipografie.* NEGRUZZI, S. I 3. ◇ (În construcţii negative, accentuînd existenţa) *A urmat între ei o luptă îndelungată, în care nici cuţitele n-au lipsit.* SADOVEANU, O. VI 385. *Nu lipsea de la masă vin bun şi veselie.* CARAGIALE, O. III 62. ✦ (Construit cu dativul) A nu avea ceva. *Iubite Ghica, îţi scriu pe scurt, căci vremea îmi lipseşte.* BĂLCESCU, la GHICA, A. 546. *Îi lipsea lucrul cel mai trebuincios, adecă focul.* DRĂGHICI, R. 69.

2. (Despre persoane) A nu fi de faţă, a nu se găsi într-un loc la un anumit moment; a absenta. *Maică-sa are să lipsească o vreme destul de lungă, căci, ca totdeauna, are şi alte treburi.* SADOVEANU, B. 32. *Grigore n-a lipsit, fireşte, de la marea serbare cum n-a lipsit nimeni.* REBREANU, R. I 264. *Era printre bunii şcolari şi nu lipsea de la clasă.* VLAHUŢĂ, O. A. 96. *Nădăjduiesc că nu-i lipsi deseară la bal.* ALECSANDRI, T. I 134. ✦ (Întrebuinţat mai des la imperativ, uneori determinat prin «din ochii mei», «din faţa mea», «dinaintea mea», «de aici») A se da la o parte, a pleca, a dispărea, a fugi. *Lipseşte din ochii mei şi să nu te mai prind pe aici.* DUMITRIU, N. 48. *Lipsiţi din faţa mea! a răcnit iar măria-sa Kira.* SADOVEANU, D. P. 111. *Haiti! lipseşte dinaintea mea şi du-te unde-a dus surdul roata şi mutul iapa.* CREANGĂ, O. A. 151. *Lipsiţi amîndouă... Să nu vă mai văd.* ALECSANDRI, T. I 363.

3. (Uneori construit cu dativul) A mai trebui ceva, a fi incomplet, a fi lipsă. *Mai lipsesc cîteva scînduri la gard.* ▭ *Te dedeseră afară pentru nişte bani ce lipseau.* ALECSANDRI, T. I 381. ◇ (Urmat de determinări introduse prin prep. «de», conj. «(ca) să») *Lucru ce-i lipse de a veni în desăvîrşită mulţămire, era că nu pute să bage înlăuntrul ogrăzii şi dobitoacile.* DRĂGHICI, R. 100. ◇ E x p r. **Puţin (sau un fir de păr) lipseşte** (sau **a lipsit**) **(ca) să** (sau **că**) **...** = cît pe-aci, aproape să. *Ridicase securea să-l lovească; un fir de păr a lipsit că nu i-a despicat tîdva.* MIRONESCU, S. A. 59. *Îl socotiră nebun şi puţin a lipsit să-l închidă.* NEGRUZZI, S. I 203. *Puţin lipsi ca să ţi pedepsească.* GORJAN, H. I 123. **Asta** (sau **atîta**) **(îl) mai lipseşte,** se zice în faţa unei surprize neplăcute. **A-i lipsi (cuiva) o doagă** v. d o a g ă.

4. (Întrebuinţat mai ales în construcţii negative) A se da în lături (de la ceva), a ezita, a pregeta. *Kir Teodor hangiul n-a lipsit să le spuie în amănunt istoria.* SADOVEANU, Z. C. 312. *Dacă aflu, nu voi lipsi să vă comunic îndată.* CARAGIALE, O. VII 161. ✦ (Franţuzism învechit) A omite, a uita, a se sustrage (de la ceva). *Am lipsi tuturor credinţelor noastre cerînd o asemenea măsură.* ODOBESCU, S. III 347. *Mai întîi, nu lipsesc a cerceta despre întregimea sănătăţii matale şi a copiilor.* ALECSANDRI, T. I 133.

II. R e f l. (Mai ales urmat de determinări introduse prin prep. «de») A se dispensa de ceva, a se priva, a renunţa. *Nu-mi mai trebuie să-i mai întîlnesc; mă lipsesc.* SADOVEANU, P. S. 30. *Mă lipsesc de un aşa odor.* ISPIRESCU, L. 327. *Să vă deprindeţi a vă lipsi de lucrul ce aţi iubi cît de mult.* DRĂGHICI, R. 157. ✦ T r a n z. (Urmat de obicei de determinări introduse prin prep. «de») A lua cuiva ceva necesar, a-l face să nu mai aibă ceva, a-l priva de ceva. *Nu pot lipsi copiii de prezenţa mea.* C. PETRESCU, C. V. 201. *Moartea o lipsise şi de tatăl său.* NEGRUZZI, S. I 20. *Nu mă lipsi de soru-ta.* GORJAN, H. IV 176.

LIPSÍRE, *lipsiri,* s. f. (Învechit) Faptul de a l i p s i; lipsă, absenţă. *Lipsirea mea va şterge genele tale — udate.* BOLINTINEANU, O. 205. *Cît pentru lipsirea de respect către beizadele... am întrebat de aceste pîre.* KOGĂLNICEANU, S. 119.

LIPSÍT, -Ă, *lipsiţi, -te,* adj. **1.** (Urmat de determinări introduse prin prep. «de») Care este (sau a rămas) fără ceva, care nu mai dispune de ceva, nu are ceva. *Aceste creste de piatră oricît de mare le-ar fi înălţimea şi singurătatea, nu sînt cu totul lipsite de viaţă.* BOGZA, C. O. 23. *Simţea... că limba literară nu putea fi nici dialectală, dar nici lipsită de seva pămîntului.* CĂLINESCU, E. 197. *Am ascultat uimit peste douăzeci de strofe sonore, dar lipsite de sens şi legătură.* VLAHUŢĂ, O. A. II 100. *Veniţi, dragi păsări, înapoi — Veniţi cu bine! De frunze şi de cîntec goi, Plîng codrii cei lipsiţi de voi.* COŞBUC, P. I 90. ◇ *Lipsit (de mijloace)* = care nu are cu ce să se întreţină, sărac. ◇ E x p r. **A rămîne lipsit** = a fi în pagubă, a se afla păgubit. *Vra să zică aceşti negustători străini au rămas lipsiţi?* SADOVEANU, D. P. 146.

2. (Învechit) Care nu e întreg la minte, căruia îi lipseşte o doagă. *Te furişăzi pe sub gardurile oamenilor?... Şi faci sămne la ferestrele caselor? (Radu în parte): E lipsită!* ALECSANDRI, T. I 357. ◇ (Substantivat) *L-ai dat să-nveţe carte la un nebun şi lipsit?* PANN, P. V. II 8.

LÎRĂ¹, *lire,* s. f. **1.** Instrument muzical cu coarde (de pişcat) folosit în antichitate pentru a acompania recitarea poemelor. V. h a r p ă. *Şi inima-mi bate De parcă-i o liră cu strune Sub mîini fermecate.* TOMA, C. V. 45. *Începu Apolon a-şi înstruna lira şi cînta vreo două cîntece.* ISPIRESCU, U. 109. *În zadar boltita liră, cea din şapte coarde sună, Tînguirea ta de moarte în cadenţele-i adună.* EMINESCU, O. I 160.

2. Numele unei constelaţii.

3. F i g. Simbol al talentului poetic, al inspiraţiei poetice, al creaţiei poetice, al poeziei (lirice). *Ei! lira mea, straşnică liră, Putea-vei tu oare... Să cînţi cum se iviră... zorile roşii?* BENIUC, V. 120. *Spune-mi, rogu-te, cum ţi se par progresele pe cari lira mea modestă le-a realizat.* CARAGIALE, O. VII 50. *Ah! de cîte ori voit-am Ca să sfînzur lira-n cui?* EMINESCU, O. I 105. *Precum în vară dulci păsărele Sosesc voios... Veniţi aice cu-a voastre lire... O, juni poeţi!* ALECSANDRI, P. II 164.

4. Îndoitură, în formă de liră (1), care permite dilatarea unei conducte pentru fluide fierbinţi.

5. Priză de curent în formă de liră (1), folosită la vehicule cu tracţiune electrică.

LÍRĂ[2], *lire*, s. f. (Urmat uneori de determinări care arată ţara unde a fost emisă moneda) Numele mai multor unităţi monetare întrebuinţate în diferite epoci în ţări diferite. *Liră sterlină. Liră italiană.* ▭ *Tot să-i fi rămas bătrînului din atîta zdruncin zece mii de lire turceşti.* VLAHUŢĂ, O. A. III 66. *Bani o mulţime şi fel de fel, unii cam ca galbănul, alţii ca lira otomană.* SLAVICI, O. I 335.
— Variantă: (regional) **rîlă** (STANCU, D. 381) s. f.

LÍRIC, -Ă, *lirici, -e*, adj. 1. (Spre deosebire de epic şi dramatic) Care exprimă sentimentele şi emoţiile poetului în legătură cu realitatea. *Gen liric.* ▭ *Se formau ca mărgăritare în fundul sufletului lui, neasemănatele-i poezii lirice.* SADOVEANU, E. 132. *Am citit cu multă plăcere poeziioarele lirice cuprinse în scrisoarea d-voastre.* ALECSANDRI, S. 33. ✦ Fig. Sentimental, emotiv, sensibil. *Îi păru că are nevoie de vorbe explicative şi de elanuri lirice.* SADOVEANU, Z. C. 41. *Să se ferească de coarda lirică.* CARAGIALE, O. VII 292.
2. (Despre poeţi) Care scrie îndeosebi poezii lirice (1). *Natura nu este pentru autorul «Păcatelor Tinereţelor» . . . un loc al reveriei solitare şi al amintirii . . . cum era pentru unii din poeţii lirici ai vremii.* VIANU, A. P. 47. *Liricul nostru străbun Oraţiu.* ODOBESCU, S. III 11.
3. Care se referă la muzica de operă. *Opera de stat şi reconsiderarea vechiului repertoriu liric* [titlu]. CONTEMPORANUL, S. II, 1950, nr. 178, 6.

LÍRICĂ s. f. 1. Totalitatea producţiilor lirice ale unui poet, ale unui popor, ale unei epoci. *Lirica lui Eminescu.*
2. Poezia lirică, genul poetic liric. *Marea forţă educativă a liricii constă în faptul că cititorul nu vrea pur şi simplu să-l imite pe erou, să fie «aşa cum este acest erou», ci devine el însuşi acest erou.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 345, 4/1.

LIRÎSM s. n. Conţinut liric; inspiraţie, ţinută lirică. *Lirismul, după unii, dă măsura frumuseţii în orice gen literar.* IBRĂILEANU, S. 137. *Nu înţeleg înverşunarea d-sale contra lirismului pasionat al poetului Cincinat.* ANGHEL, PR. 151. *Lirismul şi satira se joacă pe-a lui frunte.* MACEDONSKI, O. I 109.

LÍSĂ, *lise*, s. f. Bară de lemn, de beton sau de oţel aşezată între stîlpii unei balustrade.

LISÉZĂ, *liseze*, s. f. Maşină pentru spălat şi netezit panglici de lînă, după laminare.

LÍSTĂ, *liste*, s. f. Foaie, act (scris sau tipărit) care conţine o enumerare; înşirare într-o anumită ordine a unor persoane sau obiecte, a unor date etc. *Listă de candidaţi.* ▭ *Îşi purta degetul scurt şi noduros pe-o listă cu mai multe nume.* MIHALE, O. 418. *Candida pe lista guvernului.* C. PETRESCU, Î. II 136. *Mai veniră . . .* — *Nesfîrşită ar putea ca să ajungă Lista celor care intră, lista celor care ies.* MACEDONSKI, O. I 84. ✧ *Listă electorală* v. electoral. *Listă de bucate* sau *de mîncare* = însemnare a numelor felurilor de bucate care se servesc într-un restaurant. *Să alergi într-un suflet la birtul din colţ . . . să ceri lista de mîncare.* PAS, Z. I 269. *Listă neagră* v. negru.

LÍŞEŢĂ s. f. v. **lişiţă.**

LÍŞIŢĂ, *lişiţe*, s. f. Pasăre de baltă avînd pene negre şi o pată albă între ochi *(Fulica atra). O lişiţă se arătă, cu puii după dînsa, în partea cealaltă a ochiului de apă, din trestii.* SADOVEANU, O. III 656. *Lişiţele-ncep să strige Ca de mama focului.* TOPÎRCEANU, S. A. 64. *Văzînd nişte lişiţe pe apă, zvîrrr! cu toporul într-însele.* CREANGĂ, P. 46.
— Variante: **lîşeţă** (ALEXANDRESCU, M. 403), **léşiţă** (ODOBESCU, S. I 142) s. f.

LÍŞTAI adv. (Popular, învechit) Chiar (ca), întocmai, aidoma, leit. *Să te fereşti de omul roş, căci e liştai dracul în picioare.* CREANGĂ, P. 263.

LÍŞTEAV, -Ă, *liştevi, -e*, adj. (Popular) 1. (Despre ape) Murdar, tulbure, mocirlos, mlăştinos, nămolos. *Dinspre munţi pogoară o funie de apă lişteavă, nămăloasă, printre maluri mărunte.* STANCU, D. 205.
2. Brut, primitiv. *Materia textilă ce conţine coaja teiului se vinde în comerţ sub două forme: crud, zis şi tei lişteav (netopit), şi . . . ca tei topit.* ŞEZ. XVIII 158.

LITÁNIE, *litanii*, s. f. 1. (În biserica catolică) Rugăciune de lungă durată, de obicei rostită alternativ de către preot şi credincioşi. (Poetic) *Aud cîntînd ţărina adînci litanii line.* LESNEA, A. 41.
2. Fig. Înşiruire lungă de vorbe, monotonă, plictisitoare. *Vechile litanii mincinoase care negau orice posibilitate de cunoaştere obiectivă.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 164, 8/1. *Moşul sau baba mai rămîn puţin cu mîna întinsă şi-şi mai cîntă litania.* PAS, Z. I 51.

LITÁRGĂ s. f. Oxid al plumbului obţinut prin topirea şi încălzirea metalului în aer; se întrebuinţează în ceramică pentru producerea smaltului, în vopselărie, în industria petrolului, în electrotehnică etc.

LITERÁL, -Ă, *literali, -e*, adj. Întocmai (cum e scris în text), cuvînt cu cuvînt, literă cu literă; textual. *Traducere literală. Interpretare literală a unei legi.*

LITERALMÉNTE adv. În adevăratul înţeles al cuvîntului, în sens strict, exact; de tot, cu totul. *Cărţile lui Puşkin sînt literalmente smulse din mîinile vînzătorilor din librării.* STANCU, U.R.S.S. 106. *Ascultă literalmente fericită laudele care i se aduc lui Radu.* CAMIL PETRESCU, T. II 9.

LITERÁR, -Ă, *literari, -e*, adj. Care se referă la literatură, care are legătură cu literatura, corespunzător cerinţelor literaturii, în felul operelor de literatură. *La Moscova şi-au început activitatea literară Belinski şi Dobroliubov.* STANCU, U.R.S.S. 10. *Întreaga sa critică: lingvistică, literară şi socială* [Negruzzi] *a concentrat-o în Muza de la Burdujeni.* IBRĂILEANU, SP. CR. 160. *Povestea aceasta se tipări . . . mai mult ca să împle coloanele jurnalului, decît ca meritînd vreo însemnătate literară.* NEGRUZZI, S. I 94. ✧ *Limbă literară* = aspectul cel mai corect al limbii naţionale, produs al unei continue prelucrări din partea scriitorilor, a publiciştilor, a oamenilor de ştiinţă etc., o sinteză a posibilităţilor de exprimare ale limbii întregului popor. *Limba literară nu diferă prin nimic esenţial de vorbirea aşa-zisă populară.* IORDAN, L. R. 198. [Eminescu] *constată că acei care au fost «unionişti» în politică au fost unionişti şi-n limbă, adică partizani ai unei limbi literare făcută pe baza ambelor dialecte.* IBRĂILEANU, SP. CR. 166.

LITERARIZÁT, -Ă, *literarizaţi, -te*, adj. Căruia i s-a dat o înfăţişare literară. [Asachi] *nu scrie nici vechea limbă literară bisericească . . . nici limba boierească, dar literarizată a lui Conachi.* IBRĂILEANU, SP. CR. 52.

LITERÁT, -Ă, *literaţi, -te*, s. m. şi f. Persoană care se ocupă cu probleme literare, om de litere. *E foarte bine să ai noţiuni ştiinţifice chiar cînd eşti literat.* SANDU-ALDEA, U. P. 246. [Alecsandri] *introduce, fără nici un rost altul decît ca să-şi bată joc de literaţii netalentaţi, pe «tînărul poet» Acrostihescu.* IBRĂILEANU, SP. CR. 143. *Mulţi literaţi romîni au făcut feluri de disertaţii asupra începutului şi a construcţiei limbii noastre.* NEGRUZZI, S. I 267.

LITERATÓR, -OÁRE, *literatori, -oare*, s. m. şi f. (Învechit) Persoană care creează opere literare; scriitor. *Literatori romîni, oameni de spirit şi de gust, au făcut încercări spre a ne pune pe o cale bună.* ODOBESCU, S. I 32. *Nişte simpli gramatici care nu au produs nimic în literatură*

nu pot să stea față cu adevăraţii literatori. ALECSANDRI, S. 50. *Partea a patra, numită Telegraful Daciei, ne va da... relaţii de adunările învăţaţilor romîni, ştiri despre literatorii noştri.* DACIA LIT. XII.

LITERATÚRĂ, *literaturi,* s. f. **1.** Creaţie artistică în care se reflectă realităţile vieţii cu ajutorul limbii; arta cuvîntului. *Ne interesează literatura care face pe om mai eroic, mai generos.* SADOVEANU, E. 41. *Din aceste scrisori* [ale lui C. Negruzzi] *putem cunoaşte ideile lui despre limbă şi literatură.* IBRĂILEANU, SP. CR. 105. *Fondul literaturii adevărate nu e de loc egoismul, ci altruismul cel mai larg.* IONESCU-RION, C. 105. ◇ Expr. (Peiorativ) **A face literatură** = a ocoli esenţialul unei probleme prin artificii de exprimare.

2. Totalitatea operelor literare ale unei epoci, ale unei ţări, ale unui grup social etc. *În preajma anului 1900, una din cele dintăi mari bucurii spirituale pe care le-am avut a fost contactul cu marea literatură rusească, devenită astăzi literatura clasică a popoarelor Uniunii Sovietice.* SADOVEANU, E. 182. *«Legendele patriotice» vor rămîne totdeauna în literatura naţională şi ele singure sînt de ajuns să facă din Bolintineanu un poet neuitat.* DEMETRESCU, O. 163. *Literatura noastră făcu pas de uriaş şi astăzi se numără cu mîndrie între literaturile Europei.* KOGĂLNICEANU, S. A. 38. ◇ *Literatură populară* = creaţie artistică literară apărută în sînul poporului, care, transmisă pe cale orală, devine dintr-o operă individuală la origine o creaţie colectivă. *Literatură cultă* = creaţie literară a unor autori cunoscuţi, transmisă prin scris. [Mioriţa] *se ridică prin arta ei fină şi prin simţămîntul ei pătrunzător aşa de sus, încît, cu drept cuvînt ne putem întreba dacă i se poate găsi pereche în alte literaturi populare şi dacă chiar literatura cultă, în infinitele-i variaţii, a realizat vreodată un mic poem aşa de armonic şi de artistic.* SADOVEANU, E. 15. ✦ Totalitatea operelor scrise care se referă la un anumit domeniu. *Lucrări valoroase din literatura muzicală.* CONTEMPORANUL, S. II, 1951, nr. 223, 2/2. *Îşi procurase literatură de specialitate şi mi-a făcut o serie de observaţii extrem de juste.* BARANGA, I. 160. ✦ Totalitatea lucrărilor cu privire la o anumită problemă, la un anumit subiect; bibliografie.

LÍTERĂ, *litere,* s. f. **1.** Semn grafic în alfabetul unei limbi, corespunzînd în general unui sunet. V. slovă, buche. *O masă murdară, al cărei lemn grunzuros de vechime era tăiat cu litere latine şi gotice.* EMINESCU, N. 38. *De voiam să cetesc, doi ochi frumoşi se puneau dinaintea literelor.* NEGRUZZI, S. I 61. ◇ *Literă mare* = majusculă. *Literă mică* = minusculă. ✦ (Tipogr.) Caracter tipografic în forma unui mic bloc paralelipipedic, reprezentînd în relief o literă, o cifră, un semn de punctuaţie etc. *Literă de afiş* = caracter tipografic foarte mare, folosit pentru tipărirea afişelor.

2. Fig. (Adesea în opoziţie cu spirit) Înţelesul strict, formal al unui text. *Litera legii.* ▭ *Vrei să te opreşti la litera planului, închizînd astfel posibilităţile de dezvoltare şi de lărgire a activităţii noastre.* MIHALE, O. 18. *Să nu se facă abateri nici din litera, nici din spiritul donaţiunilor legale ce s-au făcut.* ODOBESCU, S. II 39. ◇ Expr. **Literă cu literă** = în întregime, pînă în cele mai mici amănunte, din fir în păr, întocmai, aidoma. *Totul se îndeplinise literă cu literă, cum au prevăzut planurile încă tuturor tăinuite.* C. PETRESCU, R. DR. 249. (Despre un tratat, o lege, un act etc.) **A rămîne (sau a deveni) literă moartă** = a nu mai avea valoare, a nu mai găsi aplicare.

3. (Numai la pl.) Studiul literaturii; literatură. *Întreprinsesem... a căuta în cercul literelor şi al artelor imagine vînătoreşti.* ODOBESCU, S. III 60. *Alexandrescu şi-a dat demisiunea* [din armată] *ca să se poată consacra cu totul literelor.* GHICA, S. 662. ◇ *Om de litere* = persoană care studiază literatura sau care compune opere literare.

LITIÁZĂ, *litiaze,* s. f. Boală caracterizată prin formare de nisip sau calculi în anumite organe (ficat, rinichi etc.). *Litiază renală.*
— Pronunţat: *-ti-a-.*

LITIÉRĂ, *litiere,* s. f. Lectică.
— Pronunţat: *-ti-e-.*

LITIGÁNT, -Ă, *litiganţi, -te,* adj. (Jur.; numai în expr.) *Parte litigantă* = fiecare din părţile care se află în litigiu în faţa unui organ de jurisdicţie.

LITIGIÓS, -OÁSĂ, *litigioşi, -oase,* adj. (Jur.) Care provoacă un litigiu, care este sau poate fi obiectul unui litigiu, care este supus unor discuţii în contradictoriu.
— Pronunţat: *-gi-os.*

LITÍGIU, *litigii,* s. n. (Jur.) Conflict putînd forma obiectul unui proces, ivit între persoane, instituţii sau state. V. controversă.
— Pl. şi: (învechit) *litigiuri* (GHICA, S. 589).

LÍTIU s. n. Element chimic din familia metalelor alcaline de culoare argintie, moale şi foarte uşor, existent în natură numai sub formă de săruri în apa unor izvoare minerale, în tutun sau sfeclă şi utilizat în medicină, fotografie, electrotehnică etc.

LITOGRÁF, -Ă, *litografi, -e,* s. m. şi f. Persoană care se ocupă cu litografia, meşter în litografie.

LITOGRAFIÁ, *litografiez,* vb. I. Tranz. A multiplica prin litografie. *Începînd cu data de 1 aprilie 1954, manuscrisele pentru orice fel de lucrări ce se vor tipări, multiplica, litografia etc. vor fi prezentate în noua formă ortografică.* COL. HOT. DISP. 1953, 1079. *Studiile de cosmografie le făceam numai pe nişte foi litografiate, căci... ne lipseau sculele cu care să contemplăm macrocosmul.* I. BOTEZ, ŞC. 56.
— Pronunţat: *-fi-a.*

LITOGRÁFIC, -Ă, *litografici, -e,* adj. Care se întrebuinţează în litografie, care ţine de litografie. *Piatră litografică.*

LITOGRAFÍE, *litografii,* s. f. Metodă de multiplicare a textelor, desenelor, figurilor etc. prin utilizarea de negative imprimate sau desenate pe o piatră specială calcaroasă; atelier sau întreprindere unde se multiplică prin acest procedeu. *Ţi-am găsit un loc la o litografie, un loc plătit mult mai bine ca unul de copist, şi în care poţi să-ţi faci un mai frumos viitor.* CARAGIALE, O. II 246. ✦ Desen sau tablou multiplicat prin această metodă. *Icoana s-a şters, iar în locul ei a rămas o litografie veche, murdărită de mîinile multe prin care trecuse.* ARDELEANU, D. 50. *În faţa lui, o litografie colorată înfăţişa o femeie minunat de frumoasă.* D. ZAMFIRESCU, R. 21,

LITOGRAFIÉRE s. f. Acţiunea de a litografia.
— Pronunţat: *-fi-e-.*

LITOPISÁŢ s. n. v. letopiseţ.

LITORÁL s. n. Regiune situată de-a lungul mării; ţărmul mării. *Dominaţia bizantină mai este menţinută numai în cîteva cetăţi întărite de pe litoralul dalmatin* (= dalmatic). ROSETTI, I. SL. 15.

LITOSFÉRĂ s. f. Învelişul exterior pietros (format mai ales din silicaţi) al globului pămîntesc, constituind scoarţa pămîntului.

LITÓTĂ, *litote,* s. f. Figură de stil care constă în exprimarea unei idei prin negarea contrariului. *Litota «nu trecu mult» pentru «trecu puţină vreme» este foarte des folosită în vorbirea curentă.*

LÍTRĂ, *litre,* s. f. Măsură de capacitate de aproximativ un sfert de litru; cantitatea de lichid corespunzătoare acestei unități de măsură. *Iaca, ți-am adus o litră de rachiu de cel bun, de la Iordan.* SADOVEANU, B. 49. *Bea una după alta, două litre de bragă.* CARAGIALE, O. II 169. *O litră de lapte dulce.* TEODORESCU, P. P. 310. ✦ (Rar) Vas care are această capacitate. *Reîncingîndu-și șorțurile verzi, ei clăteau ocalele și litrele coclite.* MACEDONSKI, O. III 50. *Istoria lui se poate asemăna cu istoria unui pahar care rabdă să-l umpli cu litra și pentru o picătură se supără și dă pe afară.* CARAGIALE, O. I 327. ✦ Măsură de greutate echivalînd în trecut cu aproximativ 320 grame, iar azi cu un sfert de kilogram. *Dacă natura m-a făcut ușor, pentru ce să mă îngreuie cît un grosoman ce trage poate opt sute de litre.* NEGRUZZI, S. I 40. *Cumpăr... măslinile cu litra.* ȘEZ. III 160.

LÍTRU, *litri,* s. m. Unitate de măsură pentru capacități, egală cu volumul ocupat de o cantitate de apă cu masa de un kilogram la temperatura de plus patru grade Celsius și la presiunea de 760 mm coloană de mercur; vas cu această capacitate; cantitatea de lichid dintr-un astfel de vas. *Dintr-un litru într-altul, se încinse un chef.* BRĂESCU, V. A. 165.

LITURGHÍE, *liturghii,* s. f. Principala slujbă bisericească creștină, oficiată dimineața în special duminicile și sărbătorile. *Slujește cîte trei liturghii pe zi.* CREANGĂ, A. 78. *Ieremia-vodă se afla în biserică, ascultînd liturghia, cînd i se dete de știre că oștile lui Răzvan se văd și se apropie de oștirile țării.* BĂLCESCU, O. I 342. *Pînă-i popa-n liturghie Preoteasa bea rachie.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 469. ◇ Expr. (În biserica ortodoxă) **A da (o) liturghie** = a aduce preotului la altar o ofrandă spre a pomeni în cursul acestei slujbe pe persoanele (în viață sau decedate) din familie. *Pe la schituri, sehăstrii A dat multe liturghii.* NEGRUZZI, S. I 188.

— Variantă: **leturghíe** (SADOVEANU, O. VII 60) s. f.

LITURGHIÉR, *liturghiere,* s. n. Carte cuprinzînd rînduiala slujbei liturghiei. *Prima carte tipărită la noi este liturghierul slavon al lui Macarie, la 1508.*

— Pronunțat: *-ghi-er.*

LITÚRGIC, -Ă, *liturgici, -e,* adj. Care se referă la slujba liturghiei. *Cîntece liturgice.* ▭ *Exemplare învechite de opere liturgice și teologice.* ODOBESCU, S. I 333.

LITÚRGICĂ s. f. Ramură a teologiei care se ocupă cu istoria, formele și interpretarea cultului creștin.

LÍȚĂ[1] s. f. v. **leliță.**

LÍȚĂ[2] s. f. Șuviță de fire subțiri de metal înfășurate împreună în același sens pentru a forma un conductor electric.

LIȚCÁIE s. f. v. **lăscaie.**

LIULEÁ s. f. v. **lulea.**

LIVÁDĂ, *livezi,* s. f. **1.** Plantație de pomi, de arbori fructiferi. *Îmi întorsei ochii spre livadă, spre șirul perilor încărcați de rod.* C. PETRESCU, S. 178. *La nucii din livezi m-am dus, Să văd ce e prin vale.* COȘBUC, P. II 215. *Situațiunea Cotnarului încungiurat de vii, livezi și păduri făcea încîntătoare vilegiatura.* NEGRUZZI, S. I 106.

2. Întindere de pămînt (uneori în apropierea gospodăriei) pe care de obicei crește iarbă pentru cosit sau pentru pășunat. V. p a j i ș t e. *Livezi încîntătoare pe care s-au sfărîmat și au căzut, în chip de flori, mii de curcubee.* GALACTION, O. I 344. *Cu brîne de aur e bolta încinsă Și iarba livezilor cîntă.* GOGA, C. P. 84. *Cît mac e prin livezi, Atîția ani la miri urez.* COȘBUC, P. I 59.

— Variantă: **livéde** (ISPIRESCU, L. 318, POPESCU, B. II 18) s. f.

LIVÁN, *livani,* s. m. Arbore care produce tămîia *(Boswellia serrata). Făcu și un schiptru de lemn de livan.* GORJAN, H. I 47. *Frunză verde de livan.* ȘEZ. XX 129.

LIVĂNȚÍCĂ s. f. v. **levănțică.**

LIVÉDE s. f. v. **livadă.**

LIVÍD, -Ă, *livizi, -de,* adj. (Mai ales despre fața omului) Vînăt, învinețit (din cauza unei emoții, a oboselii, a bolii, a morții). *Figurile noastre aveau o înfățișare lividă.* C. PETRESCU, S. 238. *Lividă era gușa curcanului, ca și cum un început de gangrenă ar fi pus stăpînire pe dînsa.* ANGHEL, PR. 94. *Livid la față, desfigurat, cu hainele rupte, se zbătea între patru gardiști.* VLAHUȚĂ, O. A. 472.

LIVIDITÁTE s. f. Stare, înfățișare a ceea ce este livid. *Lividitate cadaverică.*

LIVRÁ, *livrez,* vb. I. Tranz. A preda, a furniza, a pune la dispoziție o marfă (în baza unei înțelegeri prealabile). *Uniunea Sovietică livrează țărilor de democrație populară utilaj pentru zeci de întreprinderi, uzine, centrale electrice, combinate industriale întregi.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2576. *Societatea tramvaielor ne întreabă dacă-i putem livra... o tonă de nituri.* CAMIL PETRESCU, U. N. 59.

LIVRÁBIL, -Ă, *livrabili, -e,* adj. Care se poate vinde, preda, furniza imediat sau la un termen convenit. *Mărfuri livrabile.*

LIVRÁRE, *livrări,* s. f. Acțiunea de a l i v r a (mărfuri) și rezultatul ei; predare, furnizare. *Ce se va alege din contracte, din livrări?* VORNIC, P. 159.

LÍVRĂ, *livre,* s. f. **1.** Unitate de măsură pentru greutăți, de aproximativ 1/2 kg (variind după epoci, țări și regiuni), care se întrebuința și la noi în trecut, îndeosebi pentru aprecierea cantității cerealelor și a produselor agricole.

2. Veche monedă franceză.

LIVREÁ, *livrele,* s. f. Haină de uniformă, împodobită de obicei cu galoane și fireturi, purtată în trecut de lacheii, portarii, ușierii, vizitiii etc. autorităților sau ai bogătașilor și demnitarilor. *Trecu un echipaj demodat... cu valet în livrea și cu o doamnă bătrînă în costum anacronic.* C. PETRESCU, C. V. 76. *Cîțiva birjari rătăciți stringeau burdufurile de la trăsuri, cu colțurile livrelei lor muscălești prinse în brîu.* D. ZAMFIRESCU, R. 36. *Ianșul cu cinci zile mai înainte strălucitor de trăsuri, livrele, toalete, uniforme aurite... acum se zbuciuma.* RUSSO, S. 29.

LIVRÉSC, -Ă, *livrești,* adj. Care se bazează numai pe cele citite în cărți, pe teorie (nu pe experiența vieții, nu pe practică). *Generația dumneavoastră era livrească. Nu-și scotea nasul din cărți și din pricina cărților nu vedea și nu trăia viața.* C. PETRESCU, Î. II 220. ✦ (Despre cuvinte) Care se întîlnesc numai în cărți.

LIVRÉT, *livrete,* s. n. (Mai ales în expr.) *Livret militar* = act, document, în formă de carnet, eliberat de autoritățile militare fiecărui cetățean care a satisfăcut legea recrutării și cuprinzînd date privitoare la situația militară.

LIZÍBIL, -Ă, *lizibili, -e,* adj. (Franțuzism) Care poate fi citit (ușor); citeț.

LIZIÉRĂ, *liziere,* s. f. **1.** Margine, parte mărginașă (mai ales a unei păduri). *Dinspre liziera de salcîmi, noaptea gemu într-o extraordinară explozie.* CAMILAR, N. I 426.

2. Fîșie de țesătură de altă culoare, aplicată ca garnitură la marginea unui veșmînt.

— Pronunțat: *-zi-e-.*

LÎNĂ, (1 rar) *lini* şi *line,* (2) *linuri,* s. f. I. 1. Părul lung şi moale care acoperă corpul ovinelor şi care se prelucrează de către om; părul obţinut după prelucrare, transformat în fire şi folosit la ţesut şi la împletit. *Ia uite, cîtă lînă am mai scărmănat, mamă Catrino!* BUJOR, S. 33. *Lîngă prispă torcea o fată frumoasă... dintr-un fuior de o lînă ca argintul.* EMINESCU, N. 8. *Măicuţă bătrînă Cu brîul de lînă, Din ochi lăcrimînd, Pe cîmpi alergînd.* ALECSANDRI, P. P. 2. ◇ Fig. *Claca de nouri îşi scarmănă linele.* LESNEA, A. 21. ◇ Loc. adj. (Despre o ţesătură) **Lînă-n lînă** = care are şi urzeala şi bătătura din lînă curată, care este de calitate garantată; fig. (despre alte lucruri) foarte bun, veritabil, autentic. ✦ Cantitatea de lînă tunsă o dată de pe o oaie. *Mielul... se făcuse mare. Acum îi aduse două line.* ISPIRESCU, L. 209. *Harnică-i nevasta mea... Că-ntr-o lună toarce-o lînă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 457.

2. (La pl.) Varietăţi de lînă (1). *Linuri boite fel de fel pentru scoarţe şi lăicere.* CREANGĂ, A. 96. ✦ Fire de lînă (1) toarse special, pentru a servi la brodat; lînică. *Miinile albe, cu degete fine petreceau pe pînzături acid cu linuri colorate.* SADOVEANU, O. I 265. *O cămaşă de pînză ţărănească... înflorită pe poale cu trandafiri lucraţi cu mîna din linuri ca focul.* MACEDONSKI, O. III 134.

3. (În expr.) *Lînă de lemn* = produs obţinut prin tăierea unor lemne în fîşii subţiri, folosit la fabricarea plăcilor uşoare de construcţie, ca material izolant sau de ambalaj etc. *Lînă vegetală* v. vegetal.

II. (Bot.) Compus: **lîna-broaştei** = mătasea-broaştei, v. mătase.

LÎNĂRÍCĂ s. f. (Bot.) Bumbăcariţă.

LÎNĂRÍE, *lînării,* s. f. Filatură de lînă; (azi rar) prăvălie în care se vinde lînă; mărfuri de lînă; îmbrăcăminte făcută din lînă.

LÎNĂRÎŢĂ s. f. (Bot.) Bumbăcariţă.

LÎNCED, -Ă, *lîncezi, -de,* adj. Slăbit de boală, sleit de puteri, lipsit de vigoare sau de energie. *O mamă lîngă prunca tînjitoare A-ntors doi lîncezi ochi cu-amărăciune, Ca două plîngeri înspre soare-apune.* TOMA, C. V. 69. *Doarme, dar rece-i tot ca gheaţa Şi parcă-n pieptu-i lînced de mult s-a stins viaţa.* COŞBUC, P. II 187. ◇ Fig. *Să ne aducem pururi aminte de Eminescu, cel mai ales între toţi scriitorii acestui neam, apărut pe neaşteptate în literatura lîncedă şi convenţională a epocii.* SADOVEANU, E. 75. *Acea lîncedă şi searbădă monotonie a unora din cîntecele nemţeşti.* ODOBESCU, S. III 100.

LÎNCEZEÁLĂ s. f. Stare de moleşeală trupească şi sufletească, sleire de puteri; stare de inacţiune, toropeală, lîncezire. *Tu nu lupţi cu oamenii pentru a-i scoate din lîncezeală, ci ca să te pui bine cu dînşii.* CĂLUGĂRU, O. P. 461. *Picioarele nu se mai mişcară, ca şi cînd ar fi fost butucite. Se miră de astă lîncezeală.* ISPIRESCU, L. 35.

LÎNCEZÍ, *lîncezesc,* vb. IV. Intranz. (Despre persoane) A fi într-o stare de slăbiciune sau de moleşeală, a sta în apatie, în inactivitate; (despre acţiuni, activităţi etc.) a stagna. *Mulţi seculi lîncezit-am sub a pieirii ceaţă.* ALECSANDRI, P. III 567. ◇ Fig. *Cunoşti acea cîmpie... unde avîntul moare Sau jalnic lîncezeşte?* MACEDONSKI, O. I 130.

LÎNCEZÎRE s. f. Faptul de a lîncezi; moleşeală, stagnare. *Linia economiei capitalismului înseamnă lîncezirea forţelor de producţie.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2617.

LÎNCEZÍU, -ÍE, *lîncezii,* adj. (Rar) Lînced. *Maică-sa grăia: Ficuleana* (= fiica) *mea, Ce poate să fie De stai lîncezie?* TEODORESCU, P. P. 661.

LÍNGĂ prep. 1. (Introduce un complement circumstanţial de loc) În preajma unei persoane sau a unui lucru, în apropiere (aproape, alături) de... *Lîngă el s-a oprit o maşină cu roatele de gumă şi cu geamuri de cleştar.* C. PETRESCU, S. 47. *Ia şezi colea, zise aceasta arătînd lui Vrînceanu un scaun lîngă fotoliul imens.* HOGAŞ, DR. II 137. *Un moş cu umblet lin Şi-o copiliţă S-au oprit Sub tei, lîngă străin.* COŞBUC, P. I 228. *Acolo, lîngă izvoară, iarba pare de omăt.* EMINESCU, O. I 85. ✦ (În compunere cu prep. «de») Din preajma, din apropierea. *Nucii bătrînî de lîngă şură ţin umbră.* REBREANU, I. 11. *De ce m-aţi dus de lîngă voi, De ce m-aţi dus de-acasă?* GOGA, P. 32. *De ce te-ai dus de lîngă mine?* TOPÎRCEANU, M. 3. ✦ (În compunere cu prep. «pe») Prin apropierea... prin preajma..., prin jurul..., de-a lungul... *Am trecut... absent pe lîngă nevasta mea.* CAMIL PETRESCU, U. N. 135. *Pocnind din bici pe lîngă boi, În zori de zi el a trecut Cu plugul pe la noi.* COŞBUC, P. I 93. *Pe lîngă plopii fără soţ, Adesea am trecut.* EMINESCU, O. I 191.

2. (În compunere cu prep. «pe», introduce un complement indirect) La (cineva). *Fetele împăratului s-au pus cu rugămintea pe lîngă spîn, să deie voie lui Harap-Alb ca să le slujească şi el la masă.* CREANGĂ, O. A. 242.

3. (În compunere cu prep. «pe», introduce un complement circumstanţial de mod) Alături de..., faţă de..., în comparaţie cu... *Elefantul îţi se părea purece pe lîngă acest cucoş.* CREANGĂ, P. 68.

4. (În compunere cu prep. «pe», indică o asociere, o acumulare) Deosebit de..., în afară de..., în plus. *Pe lîngă cărţi, cumpărase şi reviste.* ◇ Loc. conj. **Pe lîngă că** = în afară de faptul că...

LÎNGOÁRE s. f. v. lingoare.

LÎNÍCĂ s. f. 1. Diminutiv al lui lînă (I 1).

2. (Cu sens colectiv) Fire subţiri de lînă de diferite culori, care servesc la brodat.

LÎNÓS, -OÁSĂ, *linoşi, -oase,* adj. (Rar, despre animale) Cu lînă multă, bogată. *O mioriţă linoasă.* ODOBESCU, S. I 215. ◇ Fig. *Spre miazănoapte dăinuie mereu nişte încălecări de nori grei ca nişte culmi linoase, negre.* CAMIL PETRESCU, O. I 292.

LOAIÁL, -Ă adj. v. loial.

LOÁTRĂ, *loatre,* s. f. (Învechit şi popular) Hoaţă, tîlhăroaică. (Glumeţ) *Te cunoşti, mîndro, cunoşti, Te cunoşti pe ochişori Că eşti loatră de feciori.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 249.

LOÁZĂ, *loaze,* s. f. (Regional) Om de nimic, netrebnic, secătură. *O loază ca tine nu mă opreşte pe mine în cale.* SLAVICI, O. I 162. *Vii să mă rogi pentru vreo loază de elev de-ai mei!* CARAGIALE, O. II 286.

LOB, *lobi,* s. m. 1. Parte proeminentă a unui organ (creier, ficat etc.), despărţită de rest prin cute adînci. *Lob hepatic.* ▭ *Lobul frontal se găseşte în partea anterioară a emisferelor cerebrale.* ANATOMIA 203. ✦ Partea inferioară (rotunjită, moale şi cărnoasă) a urechii. *Obrazu-i era ras, afară de două fîşii înguste de păr castaniu sub lobii urechilor.* SADOVEANU, A. L. 6.

2. Fiecare din părţile ieşite în afară ale unei frunze, ale unei petale sau ale unei sepale, care are crestături adînci pe margine. *La frunze, lobii sînt dispuşi penat sau palmat.* ▭ *În stînga o uşă lucrată, de stejar, cu o mică lucarnă de privit intrarea, în dreapta, pe lobul sting al trifoiului, pieziş, o fereastră mare.* CAMIL PETRESCU, T. II 223.

LOBÁT, -Ă, *lobaţi, -te,* adj. Care prezintă lobi; alcătuit din lobi. *Păpădia are frunza lobată.*

LÓBDĂ, *lobde,* s. f. (Regional) Bucată de lemn lungă de 1-2 m despicată cu toporul dintr-un trunchi de

copac; scîndură groasă făcută din despicătura unui trunchi şi cioplită numai cu securea. *Boierul întoarse calul şi izbi pe om spre roatele carului şi spre lobdele încărcate.* SADOVEANU, O. III 448.

— Variantă: **lódbă** (CREANGĂ, A. 82) s. f.

LÓBODĂ, (rar) *lobode,* s. f. Nume dat mai multor specii de plante erbacee anuale, dintre care una, cu frunzele comestibile, este cultivată *(Atriplex). Lăsa pruncilor o oală de fiertură cu lobodă.* CAMILAR, N. I 214. *Lobodele şi buruienile crescuse mari în tufe negre-verzi.* EMINESCU, N. 37. *Foaie verde lobodă... Gura lumi-i slobodă.* TEODORESCU, P. P. 319. ◇ (Personificat) *Rumenele lobode Vor de-acuma-n văduvie Să trăiască slobode.* TOPÎRCEANU, B. 50. ◇ Expr. **A se plimba ca vodă prin lobodă** = a umbla fără grijă (şi dîndu-şi aere).

LOBÚL, *lobuli,* s. m. Lob mic. *Grupele de celule hepatice care alcătuiesc lobulii hepatici.* ANATOMIA 103.

LOC, *locuri,* s. n. **I. 1.** Porţiune determinată în spaţiu. *S-au depărtat mult de locul luptei.* SAHIA, N. 45. *Aici, la loc răcoritor, Sfîrşit stetea acum.* COŞBUC, P. I 227. *Îl făcu să-i rămîie tălpile lipite de locul unde sta.* ISPIRESCU, L. 35. ◇ Loc. adv. **De pe loc** = stînd, fără a se mişca. *Faci reclamă mergînd sau de pe loc?* SAHIA, N. 104. **Dln loc** = de acolo de unde este sau se află cineva sau ceva. *Stă neadormit... fără să se clintească din loc.* CREANGĂ, P. 311. *Nici că m-ar clinti din loc.* ALECSANDRI, P. II 13. **În loc** = **a)** pe aceeaşi bucată de pămînt. *Se izbeşte de un grup de doi mineri care tocmai intrau în dreapta şi se învîrteşte în loc.* DAVIDOGLU, M. 21. *S-a-ntors în loc şi a voit să plece.* CARAGIALE, P. 96. *Caii-n neastîmpăr frămîntă-n loc pămîntul.* ALECSANDRI, P. III 220; **b)** (în legătură cu verbele «a sta», «a se opri») începînd mişcarea într-un anumit loc, neclintit. *Sta în loc uimită văzînd frumuseţile cîmpului.* ISPIRESCU, L. 17. *Cînd a intrat Abu-Hasan, cu fetele cîntînd în urma lui, a stat o clipă în loc, aiurit de atîtea minunăţii.* CARAGIALE, O. III 72. (Expr.) **A-i sta cuiva mintea în loc** = a nu mai înţelege nimic; a rămîne foarte mirat, năucit; **c)** (cu sens temporal) îndată, imediat. *O schijă de obuz... Reteză capul lui Cobuz Şi-n loc ne curmă jocul.* ALECSANDRI, P. III 439. **La loc** = (local şi modal) acolo (şi aşa) unde (şi cum) era mai înainte. *Deschise saltarul biroului şi băgă în el călimara tun. Închise la loc şi în urmă rămase în picioare.* SAHIA, N. 77. *Fata Împăratului-Roş, în vălmăşagul acesta, răpede pune capul lui Harap-Alb la loc.* CREANGĂ, P. 278. *Copiliţă, nu mă spune, Că puiul la loc l-oi pune..* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 378. (Expr.) **A-i veni** (cuiva) **inima la loc** = se spune cînd cineva prinde curaj după un moment de emoţie sau de spaimă. *Încă fiind acolo, văzu cum înfloreşte pomul, cum îi cade florile şi cum roadele se arată iarăşi. Atunci îi mai veni inima la loc.* ISPIRESCU, L. 72. **A pune pe cineva la locul lui** = a pune pe cineva la punct; a-l repezi. (Mil.) **La loc comanda** (sau — în comenzi de gimnastică — **mişcarea),** se spune cînd se anulează o comandă greşit dată (sau o mişcare greşit făcută, revenindu-se la poziţia de pornire). **La un loc** = laolaltă, împreună. *Pe urmă, ar mai fi de strîns la un loc, Toate inimile tinere, proaspete, Şi de încins un foc.* DEŞLIU, G. 10. *Îmblă şi ei mai cîte mulţi la un loc.* CREANGĂ, P. 121. *Cînii latră la un loc.* ALECSANDRI, P. III 8. **Pe loc** = **a)** (local) unde este cineva sau ceva. *Voi, stînd aici pe loc, vă găsiraţi rostul.* BENIUC, V. 25. *Să se ducă la părinţi?... Să rămîie pe loc?* CREANGĂ, P. 89. (Expr.) **A sta pe loc** = a se opri (din drum), a nu se (mai) mişca. *Un străin... în calea fetei pe loc stătu.* ALECSANDRI, P. I 23. **Pe loc repaus** = comandă militară indicînd ieşirea din poziţia de exerciţiu a soldatului şi adoptarea unei poziţii mai libere fără a părăsi locul pe care-l ocupă în formaţia respectivă; **b)** pe aceeaşi bucată de pămînt. *Flăcăii... ţopăie pe loc, ridicînd tălpile.* REBREANU, I. 12; **c)** (temporal) pe dată, îndată, imediat. *Tocmai visam, rosti el cu oarecare greutate, dar am uitat pe loc.* SADOVEANU, P. M. 310. *Muri pe loc.* ISPIRESCU, L. 319. *Pe loc li s-au muiet ciolanele.* CREANGĂ, P. 251. (Regional) **De loc** = imediat. **Pînă într-un loc** (sau **la un loc**) = (local) pînă la un punct; (temporal) pînă la un moment. **În** (sau **peste**) **tot locul** = pretutindeni. *El în tot locul se întinde.* CONACHI, P. 272. **Din loc în loc** = **a)** de colo pînă colo, încoace şi încolo (fără astîmpăr, fără odihnă). *Umblînd din loc în loc, m-am rătăcit.* CREANGĂ, P. 288. *Povestesc... cum i-a amăgit pasărea vicleană, cum i-a purtat din loc în loc.* ODOBESCU, S. III 17; **b)** din distanţă în distanţă, ici şi colo. **Pe une(le) locuri** = ici şi colo, pe alocuri. *Omătul se pusese pe une-locuri pînă la brîu.* CREANGĂ, A. 30. **Din capul locului** v. cap. ◇ Expr. **A o lua** (sau **a porni**) **din loc** v. lua. **A-şi afla locul** = a se aciua undeva, a se stabili. **A nu-şi mai afla** (sau **găsi** sau **a nu-l ţine, a nu-l mai încăpea** pe cineva) **loc(ul)** = a nu avea astîmpăr sau odihnă; a fi neliniştit, agitat. *Grija călătoriei îl pusese într-un neastîmpăr, că nu-şi mai găsea loc, nu se mai gîndea ce face.* BASSARABESCU, V. 40. *Supărat, nu-şi afla acuma loc.* SBIERA, P. 258. *Începu a sălta şi a juca de bucurie, de nu-l mai încăpea locul.* ISPIRESCU, U. 110. *Nu mă ţine locul de bucurie... îmi vine tot să cînt şi să joc.* ALECSANDRI, T. 272. **A nu mai avea loc de cineva,** se spune despre cineva care stă în calea cuiva sau care face mizerii cuiva, îl persecută, îi pricinuieşte neajunsuri. **A sta** (sau **a se ţine, a rămîne**) **locului** = a se opri undeva, a sta neclintit, a rămîne în nemişcare. *Nu e bine cînd stai locului.* CREANGĂ, P. 241. *Iar noi locului ne ţinem, Cum am fost aşa rămînem.* EMINESCU, O. I 124. *Tătari stînd locului Şi frigînd un miel furat.* ALECSANDRI, P. III 414. **A sta la un loc** = a sta liniştit. **Cum îl rabdă locul?** se spune despre un om rău care are purtări rele. **A muta din loc** = a deplasa, a duce în altă parte. *Noi le mutăm* [buţile] *din loc, ea nu va şti şi va bea numai apă.* EMINESCU, N. 10. **(A merge, a veni, a pleca** etc.) **la faţa locului** = (a se deplasa) acolo unde s-a întîmplat ceva. *Comisia a plecat la faţa locului pentru a ancheta incidentul.* (Glumeţ) *Cocostîrci, pe catalige, Vin la faţa locului.* TOPÎRCEANU, B. 47. **O palmă de loc** = o distanţă mică, o depărtare pe care n-o bagi în seamă. *De la Neamţ la Fălticeni... era pentru noi o palmă de loc.* CREANGĂ, A. 116. ◇ *Loc sigur* = loc adăpostit de primejdii, loc în care ceva sau cineva se găseşte în siguranţă. *O am pusă acasă la păstrare... dar ştii, la loc sigur.* CARAGIALE, O. I 167. *Loc geometric* v. geometric. ✦ Bucată de pămînt; porţiune de teren delimitată, avînd o anumită destinaţie, (în special) pămînt cultivabil, proprietate agrară, ogor, cîmp. *Le-a dat locuri, le-a dat case, le-a dăruit pămînturi.* STANCU, D. 89. *Locu-i bun, moşia-mi place.* ŞEZ. I 235. *Dragi-mi sînt boii şi locul.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 438. ◇ *Loc de casă* = teren destinat pentru clădirea unei case. *Loc viran* = teren (mai ales la oraş) fără clădiri pe el. *Loc de veci* = proprietate asupra unei mici bucăţi de pămînt într-un cimitir; mormînt. ✦ Ţinut, regiune; p. ext. ţară. *De pe-aceste locuri eu Nu m-aş duce niciodată.* COŞBUC, P. II 169. *Pasărea ce pleacă în locuri depărtate Se-ntoarce iar în ţara de unde a plecat.* BOLINTINEANU, O. 4. *Clima acestui loc nu este mai călduroasă decît a noastră.* GOLESCU, Î. 158. ✦ Punct oarecare dintr-o regiune, aşezare omenească, localitate. *Numele de locuri ale unei regiuni oarecare pot fi studiate din diverse puncte de vedere, după preocupările celui care le cercetează.* IORDAN, N. L. III. ✦ (Uneori determinat prin «de naştere») Regiunea, ţara în care s-a născut cineva, din care se trage cineva. V. origine, obîrşie. (Mai ales în expr.) **(A fi) de loc** sau **din partea locului** = (a fi) născut în..., originar din...; p. ext. autohton. *Ea-i de loc din părţile deschise de la Prut şi-acolo lumea-i altfel, între holde şi-n soare.* SADOVEANU, B. 36. *Noi sîntem de loc din Bucureşti.* SEVAS-

TOS, N. 112. *Numai armăsari şi iepe sînt primiţi să alerge; cai nu, şi nu de alt soi decît de loc.* NEGRUZZI, S. I 36. **De locul lui** (sau ei) = originar. *Era de la Piatra de locul ei.* CREANGĂ, P. 114. ✦ (Rar) Pericadă de timp. *Omul cuprinde un loc în vreme.* EMINESCU, N. 53.

2. (Mai ales articulat) Spaţiu rezervat pentru a fi ocupat de cineva sau de ceva. *Să încuie bine şi să ascundă cheia la locul ei.* REBREANU, R. I 243. *Aci e locul de întîlnire a trei buni camarazi şi prieteni.* CARAGIALE, O. II 227. *Vezi tu buţile aste două? Una-i cu apă, alta cu putere. Să le mutăm una-n locul alteia.* EMINESCU, N. 10. ✧ Expr. **A lua loc** = a se aşeza (II). *Intră în sală şi luă loc între ceilalţi.* ▭ *Vă rog să luaţi loc. Domnul secretar trebuie să vină numaidecît.* DEMETRIUS, C. 27. **A-şi face loc** = a da la o parte (pe cineva sau ceva) spre a putea trece înainte, a pătrunde undeva, a-şi croi un drum. *Stroie îşi făcea loc, cu trupul lui mare.* SADOVEANU, O. VII 94. *Iar eu, făcîndu-mi loc printre dame... am alergat la celalalt capăt.* NEGRUZZI, S. I 38. **A face loc** = a se da la o parte, a se feri ca să se aşeze sau să treacă cineva, a lăsa pe altul înainte. *Zîmbind fericită, cu ochii febrili, ti făcu loc doctorului pe pat.* BART, E. 384. *Îi făcu loc pe poartă.* BUJOR, S. 71. *Se aşează în căruţă făcînd loc şi lui Dumitru.* CONTEMPORANUL, III 653. **(A fi) la locul lui** = (a fi) aşa cum se cuvine, unde se cuvine (să stea); cu rost, cu chibzuială, potrivit. *Cînd da cîte-o vorbă dintr-însul, vorba era vorbă, la locul ei.* CREANGĂ, P. 142. *Ca tot ce nu e la locu-i, va cădea trufia lor.* ALEXANDRESCU, P. 139. *Vorbeşte... la locu lui.* ŞEZ. II 72. **A ţine loc de ceva** (sau **locul cuiva**) = a înlocui, a suplini ceva (sau pe cineva), a îndeplini funcţia de... *Anunţul ţine loc de invitaţie.* ▭ *Gîtul unui clondiri ce ţinea loc de sfeşnic.* EMINESCU, N. 41. ✦ *Loc de muncă* (sau *de producţie*) = clădirea, maşina etc. sau întreprinderea ori instituţia în care (sau la care) lucrează cineva. *Congresul al III-lea al P.C.R. (1924) a hotărît ca organizaţiile de partid să fie constituite pe baza locului de producţie, pe întreprînderi pentru a putea conduce luptele de fiecare zi ale clasei muncitoare.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 8, 94.

3. Pasaj într-o scriere; publicaţie (revistă, volum) unde a apărut un anumit pasaj, o relatare. *Amănunte la locul citat.* ✧ *Loc comun* v. comun.

II. 1. Slujbă în care funcţionează cineva; serviciu, post, funcţie. *Locul în uzină nu şi l-a mai reluat.* SAHIA, N. 35. *Grăbit... ti răspunse: La noi e ocupat tot locul.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 10. *Mai sînt încă şapte ministere; or să se mai ivească locuri.* CARAGIALE, O. II 244.

2. Situaţie, poziţie (ocupată de cineva). ✧ Expr. **(A se pune) în locul cuiva** = (a-şi imagina, a-şi închipui că este) în situaţia altei persoane; a privi o chestiune din punctul de vedere al altcuiva. *Ei, dar ăsta să mă-nfrunte?... Pun'te Un moment în locul meu!* TOPÎRCEANU, M. 80.

III. Prilej, ocazie, moment potrivit. *Nu e loc de glumit.* ✧ Expr. **A da loc la...** = a duce la..., a avea drept urmare, a provoca. *Intervenţia a dat loc la discuţii înflăcărate.* **A fi locul** = a fi cazul, a fi nimerit, a fi potrivit cu împrejurarea. *Nu era locul să vorbim acolo, în capul scărilor.* C. PETRESCU, S. 166. *Nu aci este locul să judecăm dacă aceasta* [libertatea presei] *spre folosul sau paguba publicului romînesc a fost.* CARAGIALE, O. III 216. (Despre un eveniment) **A avea loc** = a se întîmpla, a se petrece, a se produce. *În acelea vremi a avut loc întîmplarea.* RETEGANUL, P. I 11.

IV. (În loc. adv.) **De loc** = nicidecum, de fel. *Era mişel? — Ba nu. de loc.* COŞBUC, P. I 229. *Făr-a-nceta de loc, Păşesc tot înainte sub viscolul de foc.* ALECSANDRI, P. III 222. *Dă loc nu mai aştepta.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 496. (Repetat spre a accentua negaţia) *Nu se domirea de loc, de loc, ca ce să însemneze un asemenea vis.* ISPIRESCU, L. 231. **În loc de...** sau (loc. prep.) **în locul...**, arată o înlocuire, o substituire. *O beşică-n loc de sticlă e întinsă-n ferestruie.* EMINESCU, O. I 84. *Primăvara cu lăcrămioare În locul iernii vine zîmbind.* ALECSANDRI, P. II 79. *În locul fericirii capătă pizmă.* NEGRUZZI, S. I 56. ✧ Loc. conj. **În loc să...** (sau **de a...**), arată raportul adversativ, de opoziţie între două propoziţii. *În loc să asculte rugăciunea, dete drumul ogarului.* ISPIRESCU, L. 296. *În loc să iasă la drum, dă de un heleşteu.* CREANGĂ, P. 46.

LOCÁL[1], *localuri*, s. n. **1.** Clădire, grup de încăperi (ocupate, de obicei, de o întreprindere sau de o instituţie). *Cînd s-a înfiinţat aici şcoala satului, comuna s-a însărcinat să dea un local potrivit.* REBREANU, I. 83.

2. Restaurant, birt, bodegă. *Ofiţerii se răriseră pe trotuarul Căii Victoriei şi prin localuri.* PAS, Z. IV 37. *Pavel Vardaru era vestit în toate localurile de zi şi de noapte.* C. PETRESCU, Î. I 5. *Localul de noapte a lui Gherase era amenajat ca să servească toate categoriile de muşterii.* BART, E. 193.

LOCÁL[2], **-Ă**, *locali, -e*, adj. Care ţine de un anumit loc, particular şi caracteristic pentru un anumit loc, propriu unui anumit loc; dintr-o anumită regiune; din partea locului, din localitate. *Devierea spre naţionalismul local îşi găseşte expresia în exagerarea particularităţilor locale, în tendinţa de a camufla contradicţiile de clasă înlăuntrul propriei naţiuni, în tendinţa de a se depărta de la calea comună a construirii socialismului.* CONTEMPORANUL, S. II, 1952, nr. 299, 5/3. *În canonul 88 al sinodului local din Cartagena se hotărăşte lămurit că un călugăr nu poate sta egumen într-o mănăstire unde este străin şi venetic.* ODOBESCU, S. II 32. ✧ *Culoare locală* v. culoare. *Autorităţi locale* = autorităţi care exercită funcţii administrative pe un teritoriu delimitat, potrivit împărţirii teritoriale a statului. *Resurse locale* = resurse ale unei întreprinderi provenind de pe teritoriul pe care se află. *Tratament local* = tratament aplicat pe locul bolnav. *Anestezie locală* = anesteziere numai a acelei părţi a corpului care trebuie supusă unei intervenţii chirurgicale sau unui tratament medical.

LOCALITÁTE, *localităţi*, s. f. Aşezare omenească (oraş, sat, comună etc.). [Roşia-Montana] *e o localitate înconjurată de munţi.* BOGZA, Ţ. 55. *Din parte-mi voi îndeplini cu cea mai mare plăcere datoria... de a însemna pe harta ţării toate localităţile interesante sub raportul istoric.* ODOBESCU, S. II 159. ✧ Loc. adj. **Din localitate** = local[2]. *Ziarul din localitate.* ▭ *La teatrul din localitate asistăm la un festival Puşkin.* STANCU, U.R.S.S. 154.

LOCALIZÁ, *localizez*, vb. I. Tranz. **1.** A limita, a restrînge la un anumit spaţiu. *Incendiul a fost localizat.* ✧ Refl. *Sub tîmplă i se localiza mai adesea durerea de cap.* VLAHUŢĂ, O. A. III 195.

2. A determina locul unui obiect, al unui fapt, al unei acţiuni, al unei stări etc. *Boală greu de localizat.*

3. (Mai ales cu privire la creaţii literare străine, în special dramatice) A da un caracter local, a adapta la condiţiile specifice, istorice, sociale, culturale, ale unui moment sau ale unei regiuni, ale unei ţări etc. *Traducînd, prelucrînd, uneori localizînd, reprezentaţiile începură.* NEGRUZZI, S. I 343.

LOCALIZÁRE, *localizări*, s. f. Acţiunea de a localiza şi rezultatul ei.

1. Fixare între anumite limite; limitare. *Localizarea incendiului.* ▭ *Credem, în ce ne priveşte, că dacă se susţine că localizările nervilor sînt difuze... se poate susţine acelaşi lucru şi pentru rădăcini, pentru că, la fel cu unii nervi, ele emană din mai multe grupuri celulare.* PARHON, O. A. I 84. ✧ *Localizări cerebrale* = legarea diverselor procese psihice de anumite regiuni (şi de anumite grupări de celule) ale scoarţei cerebrale. ✦ Determinare în spaţiu sau în timp a unui fapt, a unei acţiuni etc.

2. Adaptare a unei opere literare (mai ales a unei piese de teatru) străine la specificul unei țări, unei localități. *O bună localizare e aproape tot așa de grea ca și o lucrare originală.* CARAGIALE, O. III 225. *Să ofere premii la cele mai bune traduceri și localizări ale publicațiunilor alese.* ODOBESCU, S. II 75.

LOCALIZATÓR, -OÁRE, *localizatori, -oare,* adj. (Rar) Care localizează, care adaptează. V. localiza (3). *Localizatorul... pune în gura unui tip graiul ardelean șarjat, ridiculizat.* IBRĂILEANU, SP. CR. 163.

LOCÁLNIC, -Ă, *localnici, -e,* s. m. și f. Persoană din localitate; băștinaș. *Localnicii... au venit înarmați.* CAMILAR, N. I 235. *El e singurul localnic care n-a căpătat friguri.* NEGRUZZI, S. I 318. ✧ (Adjectival) *Acel musafir să nu fie localnic din Bagdad.* CARAGIALE, O. III 62.

LOCÁNDĂ s. f. v. **locantă.**

LOCÁNTĂ, *locante,* s. f. (Învechit) Ospătărie, birt (care are și odăi de închiriat); han. *La una din locante îl văd pe nenea Alviță.* STANCU, D. 408. *Nu era rău... nici în locantele din Cluj.* PAS, Z. IV 145. *Cei vreo doi sorcoveți ce mai rămăseseră teferi din Tîrgul Cucului curînd s-a topiră și ei la locanta lui Borș.* HOGAȘ, DR. II 48.

— Pl. și: *locănți* (CONTEMPORANUL, VI 200). — Variantă: **locándă** (BOLINTINEANU, O. 275) s. f.

LOCÁȘ, *locașuri,* s. n. **1.** Loc în care cineva își are adăpostul sau locuința; încăpere, așezare, casă. *Nimeni n-a afla locașul unde ea s-ascunde tainic.* EMINESCU, O. I 83. *Întrebe pe un vierme ce naște într-o floare De-i pasă dacă planta, plăpînd locaș al său, E verde și frumoasă sau vestejește, moare Sub dintele lui rău?* BOLINTINEANU, O. 192. *La fagul Mihului, Locașul voinicului.* ALECSANDRI, P. P. 208. ✧ (Bis.) *Locaș sfînt* = clădire dedicată cultului; biserică, mănăstire. *Eu m-oi face Un mic dăscălaș La cel sfînt locaș.* ALECSANDRI, P. P. 9.

2. Spațiu lăsat liber într-o piesă sau într-un sistem tehnic pentru a fi ocupat de altă piesă sau de alt sistem tehnic. *Șanțurile dintr-un piston formează locașurile segmenților.*

— Variantă: **lăcáș** (GOGA, C. P. 69, VLAHUȚĂ, O. A. 51, ALECSANDRI, P. I 198, ALEXANDRESCU, P. 134) s. n.

LOCATÁR, -Ă, *locatari, -e,* s. m. și f. Persoană care locuiește într-o casă, în special chiriaș. *Uneori întîlnea un locatar de la alt etaj.* C. PETRESCU, C. V. 41.

LOCATÍV[1], *locative,* s. n. (Gram.) Caz al declinării în unele limbi, care arată locul unde se află un lucru sau o ființă, sau în care se petrece o acțiune. *Locativul răspunde la întrebarea «unde», «în ce loc».*

LOCATÍV[2], **-Ă,** *locativi, -e,* adj. Privitor la casele închiriate; al caselor închiriate. *Direcția de gospodărie locativă a Sfatului popular al Capitalei.* ✧ *Valoare locativă* = valoarea unui imobil sau apartament exprimată prin venitul pe care poate să-l aducă în cazul închirierii lui. *Spațiu locativ* = ansamblul încăperilor locuite de cineva sau destinate pentru a fi locuite.

LOCÁȚIE, *locații,* s. f. Luare în folosință, angajare pentru un timp determinat în anumite condiții; închiriere. ✦ Chirie plătită pentru un lucru luat în folosință.

— Variantă: **locațiúne** (pronunțat *-ți-u-*) s. f.

LOCAȚIÚNE s. f. v. **locație.**

LÓCĂ s. f. Boală care atacă larvele albinelor. *Ministerul Agriculturii și Silviculturii și Sfaturile populare sînt obligate să ia măsuri pentru combaterea bolilor la albine și să acorde o deosebită atenție lichidării «locei».* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2859.

LOCMÁ, *locmale,* s. f. (Învechit) **1.** Mîncare gustoasă, după care îți «lasă gura apă». *Ce dulceți bune făcea! Ce locmale, Baclavale.* ALECSANDRI, T. I 44.

2. Chilipir, cîștig, îndestulare. *Nu te amăgi că sînt pentru tine aceste fericiri...! Nu este de nasul tău această locma.* GORJAN, H. IV 92.

LÓCO adv. (Privitor la destinația unei scrisori, a unui colet etc.) În localitatea în care se află expeditorul. *Tovarășului Ionescu... Loco.* ✦ (În legătură cu mărfuri, precedînd un substantiv ca determinare locală) La locul de producție sau la un punct fix de transport. *Loco producător.* ▭ *Află astfel prețul diferitelor calități de scînduri, la Galați și loco gară.* C. PETRESCU, Î. II 199.

LOCOMOBÍL, -Ă, *locomobili, -e,* adj. (Despre mașini) Care poate fi deplasat la locul de utilizare, avînd roți, sanie etc.

LOCOMOBÍLĂ, *locomobile,* s. f. Mașină de forță care poate fi deplasată prin remorcare și care servește la punerea în mișcare a altor mașini (mai ales agricole). *Lanurile nesfîrșite și locomobila neagră, batozele, mulțimea de oameni și căruțele mari cu cîte trei cai. Știi dumneata cum sînt fermele în Dobrogea.* DUMITRIU, N. 267. *Departe, abia se zăreau batozele, fumul locomobilelor, secerătorile veneau puternice.* CAMILAR, TEM. 143. *Busuioc avea o locomobilă ușurică și ieftină, care lucra cu foc de paie și mîna vara o mașină de treierat.* SLAVICI, O. I 226.

LOCOMOTÍVĂ, *locomotive,* s. f. Vehicul motor de cale ferată, acționat cu aburi (sau de un motor electric ori cu combustie internă) pentru a pune în mișcare trenurile. *Locomotiva scundă, cu un horn lung în chip de pîlnie, trăgea încet șase vagoane de-a lungul cîmpiei.* DUMITRIU, N. 5. [Gara] *stă singură în mijlocul cîmpiei, învăluită mereu în fumul locomotivelor.* BOGZA, C. O. 151. *O locomotivă manevrează undeva pe o linie secundară.* SEBASTIAN, T. 188.

LOCOMOTÓR, -OÁRE, *locomotori, -oare,* adj. De locomoție, pentru locomoție, în legătură cu locomoția. *Aparatul locomotor al omului.*

LOCOMÓȚIE s. f. Mișcare prin care cineva se mută dintr-un loc într-altul. *Mijloace de locomoție.*

— Variantă: **locomoțiúne** (pronunțat *-ți-u-*) (ODOBESCU, S. III 190) s. f.

LOCOMOȚIÚNE s. f. v. **locomoție.**

LOCOTENÉNT, *locotenenți,* s. m. **1.** Grad în armată, imediat superior gradului de sublocotenent; ofițer avînd acest grad. *Locotenente... De-aici înainte avem de îndeplinit misiuni grele.* CAMILAR, N. I 120. *Te-am lăsat, locotenente. Așteaptă și alții.* C. PETRESCU, Î. II 77. ✧ *Locotenent-major* = (grad de) ofițer mai mare decît locotenentul și mai mic decît căpitanul. *Locotenent-colonel* = (grad de) ofițer mai mare decît maiorul și mai mic decît colonelul. (Învechit) *Locotenent-comandor* = (grad de) ofițer din aviația sau marina militară echivalent cu maiorul.

2. (Învechit) Persoană care ține locul unui demnitar (domn, mitropolit etc.).

LOCOTENÉNȚĂ, *locotenențe,* s. f. (Învechit) Organ administrativ-politic (compus de obicei din mai multe persoane) care ține locul domnitorului (sau al monarhului) și exercită atribuțiile acestuia în timpul absenței, a incapacității lui sau în cazul cînd tronul este vacant. V. regență, căimăcămie. *Popularitatea locotenenței mergea descrescînd.* GHICA, A. 38.

LOCOTRACTÓR, *locotractoare,* s. n. Locomotivă de mică putere, folosită pentru manevre în stații, triaje, ateliere etc.

LOCŞÓR, *locşoare,* s. n. Diminutiv al lui loc.

1. v. loc (I 2). *Parcă ai vrea să afli ce locşor a căzut la fitecine dintre cei ce odihnesc acolo* [în cimitir]. DELAVRANCEA, S. 214. *Nici o cetate nu voia să-i dea un locşor unde să trăiască în pace.* ODOBESCU, S. III 292. *Bun locşor că le-am gătit La vîrful paloşului.* TEODORESCU, P. P. 44.

2. v. loc (II 2). (Ironic) *Vezi pe eroul nostru cu un locşor bun, cu lefşoară grasă.* GHEREA, ST. CR. I 279.

— Variantă: **locuşór** (ISPIRESCU, L. 139) s. n.

LOCŢIITÓR, -OÁRE, *locţiitori, -oare,* s. m. şi f. Persoană care ţine locul titularului unui post de conducere şi îndeplineşte o parte din sarcinile acestuia. V. locotenent (2). *La deschiderea expoziţiei a asistat şi locţiitorul ministrului culturii.* ▭ *Fusese chemat în cortul lui Fuad-paşa pentru a i se citi firmanul prin care era numit locţiitor domnesc al ţării.* BOLINTINEANU, O. 252. *V-am poftit... ca să v-adunaţi aici, dumneta ca marele postelnic, dumneta ca locţiitor de ghenerar miliţiei.* ALECSANDRI, T. 1387. ✧ *Locţiitor politic* = ofiţer care ţine locul comandantului şi are în sarcină munca de educaţie politică în unitatea respectivă.

LOCUÍ, *locuiesc,* vb. IV. 1. Intranz. A-şi avea domiciliul, a fi stabilit cu locuinţa undeva. V. sta, şedea. *Cu Haralambie Oanţă se considera prieten. Locuiesc pe aceeaşi stradă.* SAHIA, N. 95. *Locuiam într-un sat de pe malul sting al Buzăului.* ODOBESCU, S. III 22. *Acum şi locuiau împreună.* NEGRUZZI, S. I 47. ✧ Tranz. (Rar) *Am putea locui lumea satelor.* EMINESCU, N. 33. *El locuieşte un măreţ palat de vară.* ALECSANDRI, P. III 83.

2. Tranz. (Învechit) A aşeza pe cineva într-un loc; a coloniza. *Drumul mare este prin mijlocul a cîteva sate de unguri, aduşi şi locuiţi aice de domnii romîni.* NEGRUZZI, S. I 193. ✧ Refl. *Multe familii bogate ce se locuiseră în ţară, pribegiră.* NEGRUZZI, S. I 144.

LOCUÍBIL, -Ă, *locuibili, -e,* adj. Care poate fi locuit, bun de locuit. *Suprafaţa locuibilă a oraşelor.*

LOCUÍNŢĂ, *locuinţe,* s. f. Casă, apartament, încăpere unde locuieşte cineva. V. adăpost. *Ieşi să grăbească pregătirea locuinţei pentru noapte.* DUMITRIU, N. 131. *Locuinţa părintească nu era palat boieresc, ci o casă modestă de ţară.* CĂLINESCU, E. 49. *Îşi schimba locuinţa des.* VLAHUŢĂ, O. A. III 18. ✧ Fig. *O lume întreagă mişună pe puntea acelor locuinţe plutitoare.* BART, E. 330.

— Variantă: (învechit) **lăcuínţă** (KOGĂLNICEANU, S. 4) s. f.

LOCUÍRE s. f. Faptul de a locui undeva. *Atunci ne mutară în casele de sus, dîndu-ne spre locuire o sală mare.* BOLINTINEANU, O. 263.

LOCUÍT, -Ă, *locuiţi, -te,* adj. (Despre o casă, un oraş, o regiune etc.) În care locuieşte cineva, ocupat de locatari. *Casă locuită.* ▭ *Peştera adîncă, în vechime locuită.* ALEXANDRESCU, P. 137.

LOCUITÓR, -OÁRE, *locuitori, -oare,* s. m. şi f. Persoană care locuieşte într-un oraş, într-o regiune, într-o ţară etc. *Caut în acest Bucureşti de un milion de locuitori un om să mă asculte.* C. PETRESCU, C. V. 152. *Vreu... ca tot locuitorul să fie reprezentant al naţiunii.* ALECSANDRI, T. I 232.

— Variantă: **lăcuitór** (RUSSO, O. 78) s. m.

LOCÚSTĂ s. f. v. lăcustă.

LOCUŞÓR s. n. v. locşor.

LOCÚŢIE s. f. v. locuţiune.

LOCUŢIÚNE, *locuţiuni,* s. f. 1. (Gram.; de obicei urmat de determinări care indică valoarea morfologică) Grup de cuvinte care la un loc au valoarea unei singure părţi de vorbire. *Locuţiune adjectivală. Locuţiune adverbială.* ▭ *Există cazuri cînd nu se pot forma derivate şi limba e silită să recurgă la locuţiuni.* GRAUR, F. L. 146.

2. (Învechit) Expresie. *Citaţiuni... din cele mai recomandabile şi mai caracteristice locuţiuni populare şi proverbe.* ODOBESCU, S. II 398.

— Pronunţat: *-ţi-u-.* — Variantă: **locúţie** (RUSSO, S. 93) s. f.

LOCVÁCE adj. invar. (Latinism rar) Căruia îi place să vorbească mult; vorbăreţ, limbut.

LOCVACITÁTE s. f. (Latinism rar) Pornirea, obişnuinţa, însuşirea de a vorbi mult; vorbă multă, limbuţie. *Încheia triumfător într-o cascadă de replici care reduceau la neant locvacitatea prea încîntată de sine a omului.* C. PETRESCU, O. P. I 40. *Am fost de o locvacitate copioasă şi susţinută.* IBRĂILEANU, A. 79.

LÓDBĂ s. f. v. lobdă.

LÓDEN, *lodene,* s. n. Stofă groasă şi păroasă, de obicei impermeabilă. ✦ Pardesiu (de obicei raglan) confecţionat dintr-o astfel de stofă.

LOESS, *loessuri,* s. n. Rocă argiloasă, uniformă, afînată şi foarte fertilă, compusă din particule fine, de culoare galbenă-deschisă sau galbenă-cafenie. *Întinderi de loess.* ▭ *Din văzduh, cea mai măruntă pulbere cobora liniştită în jos, ca o plasă de funigei de culoarea loessului.* MIHALE, O. 230.

— Pronunţat: *lös.*

LOGARÍTM, *logaritmi,* s. m. (Mat.) Puterea la care trebuie ridicat un număr special ales (numit baza sistemului) spre a obţine un număr dat. *Logaritmul lui 64, în baza 4, este 3, fiindcă 64 = 4^3.* ▭ *Era savant şi eu socot Că pricepea filozofie Şi logaritmi — cine mai ştie.* COŞBUC, P. II 255. ✧ *Logaritm zecimal* = logaritm a cărui bază este numărul 10. *Logaritmul zecimal al lui 100 este 2.* ▭ *Logaritm natural* (sau *neperian*) = logaritm a cărui bază este «e», reprezentînd numărul 2,7182818284... *Tablă* (sau *tabelă*) *de logaritmi* = tabloul (sau cartea cuprinzînd tablourile) logaritmilor, cu ajutorul căruia se pot calcula logaritmii tuturor numerelor.

LOGARÍTMIC, -Ă, *logaritmici, -e,* adj. Care se referă la logaritmi, în legătură cu logaritmii, de logaritmi; cu ajutorul logaritmilor. *Calcul logaritmic.*

LÓGIC, -Ă, *logici, -e,* adj. Conform, potrivit cu regulile logicii, de acord cu logica. *Versurile... sînt frumoase, imaginele logice, înlănţuirea ideilor logică.* MACEDONSKI, O. I 83. *Critica bună... trebuie să fie logică.* RUSSO, S. 5. ✧ (Adverbial) *Se forţa... să argumenteze strîns şi logic întreg procesul şi apărarea de care avea nevoie.* BART, S. M. 77. ✧ *Cap logic* = minte care gîndeşte în mod logic, în conformitate cu regulile logicii. *Sînt fericit şi nici o grijă n-am... Dac-aş fi fost şi eu un cap mai logic, De mult din capitală mă mutam.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 126.

LÓGICĂ s. f. 1. Ştiinţa formelor şi legilor gîndirii. ✧ *Logică matematică* (sau *simbolică*) = ramură a logicii care are ca obiect aplicarea metodelor matematice în domeniul logicii formale, înlocuind notaţiile verbale ale termenilor, legăturilor şi operaţiilor logice prin notaţii simbolice şi prin formule alcătuite din aceste notaţii, asemenea formulelor algebrice.

2. Gîndire justă, raţionament consecvent şi temeinic. *Ioana (sigură, tare pe logica argumentului ei. Îl urmăreşte pe Marin tot timpul ca să vadă ce efect obţine): Nu spune absurdităţi!* BARANGA, I. 184. *Am admirat bogăţia de cunoştinţe... logica puternică cu care autorul*

își desfășoară credințele și cercetările lui de critic. VLAHUȚĂ, O. A. 228. *Studia istoriei neamului romîn ne va spune de unde vine limba noastră și ce trebuie să fie după logică acea limbă.* RUSSO, S. 51. ✦ Fel de a gîndi. *Are o logică bizară.*

3. Cerință firească, temei rațional. *Generalizînd prin imagini artistice realiste laturile esențiale ale vieții sociale, artistul oglindește logica procesului istoric, scoțînd la iveală vechiul, ceea ce și-a trăit traiul — și noul, ceea ce se naște în acest proces.* V. ROM. mai 1953, 203. *Unde ne-a trebui un cuvînt, nevoia îl va iscodi, nu după sistema cutăruia sau cutăruia, dar după logica limbii.* RUSSO, S. 37.

LOGICÉȘTE adv. (Rar) În mod logic, din punct de vedere logic. *Trage concluzia că nu știu să discut logicește.* GHEREA, ST. CR. III 213.

LOGICIÁN, -Ă, *logicieni, -e,* s. m. și f. (Rar) Persoană care cunoaște temeinic logica **(1)**, legile gîndirii juste și formele variate ale raționamentului; specialist în logică **(1)**. *Luăm însă asupră-ne a convinge pe cel mai înarmat logician... că eroarea nu este de partea noastră.* MACEDONSKI, O. IV 84. *Taine e prea mare logician pentru ca din premise să nu-i iasă de la sine încheierea.* GHEREA, ST. CR. I 17.

— Pronunțat: *-ci-an.*

LOGÍSTICĂ s. f. Curent în filozofia burgheză care, plecînd de la principiile logicii matematice, le denaturează și le falsifică în spiritul idealismului și al metafizicii, tratînd logica formală ca pe un sistem de reguli convenționale și de sisteme arbitrare de combinare a unor simboluri, neindicînd și nereflectînd nici un fel de legături și de raporturi reale.

LOGODÍ, *logodesc,* vb: IV. Refl. A se lega prin logodnă; a se angaja solemn pentru o căsătorie viitoare. *Făcură vorba și iute, iute se logodi.* ISPIRESCU, L. 33. *M-am logodit, m-am logodit! De-acum ziceți să cînte muzica... să-nceapă balul.* ALECSANDRI, T. I 225. *Să-i spui că m-am logodit.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 140. ✧ Tranz. *Dacă mi-l dați... logodiți-mă acu îndată cu el.* ALECSANDRI, T. 225. [Miron Costin] *nu avea dar nimic a bănui din partea cîrmuirii, cu cît mai mult încă că-și logodise pe fiul său Pătrașcu cămărașul cu fiica domnului.* BĂLCESCU, O. I 188. ✧ Intranz. (Rar) *El zice: nu-mi trebuie staroste. Logodește, îi lasă daruri. Fata se miră.* VLAHUȚĂ, O. A. 500.

LOGODÍT, -Ă, *logodiți, -te,* adj. Care s-a legat prin logodnă cu cineva. *Aceasta era logodită după alt boier.* SBIERA, P. 231.

LOGODITÓR, *logoditori,* s. m. (Popular) Peținor. *Au venit logoditori pentru fată.*

LOGÓDNĂ, *logodne,* s. f. Ceremonie prin care un bărbat și o femeie se angajează să se căsătorească; promisiune solemnă de căsătorie. *Te-ai dus la dragostea ta pecetluită cu logodnă.* SADOVEANU, O. VI 51. *Ce veseli erau Dinu și Florica în sara logodnei!* BUJOR, S. 33. *Chiar astăzi au de gînd să facă logodna.* ALECSANDRI, T. I 203.

LOGÓDNIC, -Ă, *logodnici, -e,* s. m. și f. Persoană care s-a logodit (cu cineva). *Se cununară fiii împăratului cu logodnicele ce-și aleseseră fiecare.* ISPIRESCU, L. 39. *A spus părinților și logodnicului că el o scapă pe fată.* CARAGIALE, O. III 42. *Între făclii de ceară, arzînd în sfeșnici mari, E-ntinsă-n haine albe cu fața spre altar Logodnica lui Arald, stăpîn peste avari.* EMINESCU, O. I 88.

LOGOFÁT, *logofeți,* s. m. **1.** (Învechit) Titlu de mare demnitar în ierarhia boierilor romîni din timpul orînduirii feudale. *Mihnea porunci pivnicerîlor să iasă și să-l lase singur cu logofătul.* ODOBESCU, S. A. 97. *Lăpușneanul se puse în capul mesei, avînd în dreapta pe logofătul Trotușan.* NEGRUZZI, S. I 150. *Continuatorul lui Miron a fost fiul său, logofătul Nicolaie Costin.* BĂLCESCU, O. I 62. ✧ *Mare logofăt* = (în Moldova) întîiul boier de divan, care conducea cancelaria domnească și, în lipsa domnului sau a mitropolitului, prezida divanul; (în Muntenia) unul dintre cei mai de seamă boieri de divan, urmînd după «ban». *Miron Costin, care au fost mai pre urmă logofăt mare.* BĂLCESCU, O. I 184. *Logofăt al doilea* = locțiitorul marelui logofăt. *Logofăt al treilea* = secretarul marelui logofăt. *Logofăt de obiceiuri* = maestru de ceremonii. *Logofăt de taină* = secretar particular domnesc. *Logofătul său de taină (secretarul)... îi dete în mînă o scrisoare.* FILIMON, C. 140. ✦ Șeful cancelariei domnești.

2. (Învechit) Secretar, scriitor (într-o cancelarie). (Ironic) *Logofete brînză-n cui, lapte acru-n călimări, chiu și vai prin buzunări.* CREANGĂ, A. 11.

3. (În orînduirea burghezo-moșierească) Vătaf; (mai demult) căpetenia isprăvnicelor și a feciorilor boierești din serviciul unei moșii, însărcinat cu supravegherea lor și cu transmiterea ordinelor date de stăpîn. *Domnul Cristea i-a trimis veste printr-un logofăt călare.* SADOVEANU, M. C. 137. *Logofătul zice mereu... că boierul se ține de vorbă cînd făgăduiește.* REBREANU, R. I 205. *Logofete Ioane... Am venit să mă jăluiesc.* ALECSANDRI, T. I 212.

LOGOFETEÁSĂ, *logofetese,* s. f. (Învechit) Soția logofătului. *Să fii sănătoasă, dumneata, logofeteasă Marie.* SADOVEANU, N. P. 41. *Adora în forma și culoarea vestmîntului... făptura și gîndul logofetesei din alte vremuri.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. I 284.

LOGOFEȚÉL, *logofețel,* s. m. (Învechit) Diminutiv al lui logofăt; grămătic, copist. *Cu cincizeci de veri primari, Ca cincizeci de ghinerari, Cu cincizeci de nepoței, Cincizeci de logofețel.* PĂSCULESCU, L. P. 261.

LOGOFEȚÍE, *logofeții,* s. f. Slujba, demnitatea de logofăt; cancelaria logofătului.

LOGOGRÍF, *logogrife,* s. n. Un fel de ghicitoare sau șaradă în care cuvîntul care trebuie găsit se ghicește după anumite indicații privind conținutul, fragmentele, aspectele structurii lui; p. ext. lucru greu de descifrat, greu de înțeles; enigmă. *«Nu sînt nimic, dar răsturnat Sînt grăunțe bune de mîncat» este logogriful cuvîntului «zero»* («orez»). ▭ *Postelnicul Andronache credea că descifrase logogriful din inima grecei.* FILIMON, C. 71.

LOGORÉE s. f. Necesitate irezistibilă de a vorbi, caracteristică îndeosebi unor alienați; limbuție.

LÓGOS, *logosuri,* s. n. **1.** (Azi, mai ales ironic) Cuvîntare, discurs. *Părea mîncat de gîndul să rostească un logos.* MACEDONSKI, O. III 10. [Soleanu] *ține logosul ce urmează așa de potrivit cu împrejurarea, ca și discursurile... rostite de Don Quichotte.* GHEREA, ST. CR. I 269.

2. (În filozofia materialistă din Grecia antică) Legea universală a lumii, legea existenței, cauzalitatea generală.

LOGOTÍP, *logotipuri,* s. n. (Tipogr.) Ligatură **(2)**.

LOIÁL, -Ă, *loiali, -e,* adj. (Franțuzism) Sincer, cinstit, fidel, corect. *Ținu să facă declarația de adversar loial.* PAS, Z. II 212. *Andrei, cum îl știi. Tăcut, serios, dar loial.* BOLINTINEANU, O. 318.

— Pronunțat: *lo-ial.* — Variantă: **loiáu, -ă** (CAMIL PETRESCU, T. II 309) adj.

LOIALITÁTE, *loialități,* s. f. (Franțuzism) Însușirea de a fi loial; sinceritate, fidelitate, cinste, lealitate. *Dă o impresie de loialitate, de profundă și aspră bunătate.* CAMIL PETRESCU, T. II 174. *Poate că o sperii... ți-o spun din loialitate.* SEBASTIAN, T. 61.

— Pronunțat: *lo-ia-.*

LÓITRĂ, *loitre,* s. f. Fiecare din cele două părți laterale ale căruței țărănești, în formă de scară, așezate în dungă pe vîrtejul dinainte și pe perinoc și sprijinite de leuci; draghină. *Se apropie de căruță și se reazimă de loitră.* PREDA, Î. 119. *Uite bîta mea; băgată colo sub loitra carului!* GALACTION, O. I 289.

— Pronunțat: *loi-.*

LÓJĂ, *loji,* s. f. **I. 1.** Compartiment cuprinzînd un număr oarecare de locuri pentru spectatori, așezat la rînd cu altele de același fel, în jurul incintei unei săli de spectacole, adesea în mai multe ranguri. *Își rotise privirile asupra șirului de femei în mătăsuri care umpleau lojile.* DUMITRIU, B. F. 160. *Loja în care aveam locurile se afla numai la cîțiva pași de scenă.* STANCU, U.R.S.S. 48. *Piesa e foarte aplaudată... Dar lojile sînt goale sau date fără plată.* MACEDONSKI, O. I 49.

2. Mic compartiment sau cabinet comunicînd cu exteriorul și destinat unor servicii de îndrumare a publicului. *Loja portarului.*

3. (De obicei complinit prin «masonică») Asociație de francmasoni. *O dată cu noi a plecat cuvîntul către toate lojile dinspre răsărit, ca să ne dea pe loc ajutorul de care avem nevoie.* CAMIL PETRESCU, O. II 117.

II. Cavitate în organele de înmulțire ale plantelor (în care se găsesc ovulele ori polenul) sau în fructul lor (în care se găsesc semințele).

— Pl. și: (învechit) *loje* (GHICA, S. 44, NEGRUZZI, S. I 237).

LÓJNIȚĂ, *lojnițe,* s. f. (Regional) Leasă de nuiele pe care se usucă sau se afumă fructele; cuptor (sau groapă) peste care se pune această leasă. *Prune afumate la lojniță.*

— Variante: **lóșniță** (SCÎNTEIA, 1953, nr. 2789), **lózniță** (I. IONESCU, P. 352) s. f.

LOMBÁR, -Ă, *lombari, -e,* adj. Din regiunea șalelor. *Vertebre lombare. Regiunea lombară.*

LOMBÁRD, *lombarduri,* s. n. Împrumut garantat cu efecte publice (titluri de rentă, acțiuni, obligațiuni etc.) depuse ca gaj.

LOMBARDÁ, *lombardez,* vb. I. Tranz. A depune efecte publice ca gaj pentru garantarea unui împrumut.

LONGEVITÁTE, (rar) *longevități,* s. f. Faptul de a trăi mult, durată lungă a vieții, viață lungă. *Pavlov a arătat că longevitatea depinde și de omul însuși, că trebuie respectat un anumit ritm de viață atît în timpul muncii cît și în timpul odihnei.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2809. *Sînt longevități absolut primejdioase, și Coco, papagalul... se încăpățîna să trăiască.* ANGHEL, PR. 41.

LONGITUDINÁL, -Ă, *longitudinali, -e,* adj. Care se întinde de-a lungul unui lucru, care e dispus în direcția lungimii. *Secțiune longitudinală. Dungi longitudinale.*

LONGITÚDINE, *longitudini,* s. f. Unghiul format de meridianul unui punct de pe glob cu meridianul de la Greenwich, socotit meridian prim.

LOOPING s. n. v. **luping.**

LOPĂTĂ, *lopeți,* s. f. **1.** Unealtă formată dintr-o placă de lemn sau de fier montată pe o coadă lungă, servind pentru a ridica din loc pămînt, pietriș, nisip etc. *Țărîna era scoasă cu vîrful lopeții.* C. PETRESCU, R. DR. 56. *De la mic pîn'la mare, cu lopata în mînă, spintecau mormanele de omăt.* BUJOR, S. 105. *Lopata grămădește și sapa risipește.* ◇ Loc. adv. **Cu lopata** = în cantitate mare, din belșug, din abundență; cu grămada, cu toptanul. ◇ Expr. (Familiar) **Sapa și lopata** = moartea. *Belea, de care nu poate scăpa, fără numai o dată cu viața...: sapa și lopata are să-l scape.* ISPIRESCU, U. 78. *Numai sapa și lopata gîndeam să ne despărțească.* NEGRUZZI, S. III 8. (Cu privire la cereale) **A da la lopată** = a vîntura. ✦ Cantitate de material luată o singură dată cu această unealtă. *Înaintea lor, cîțiva soldați săpau într-o grabă neobișnuită, zvîrlind cu furie lopețile de pămînt.* SAHIA, N. 87. ✦ Unealtă de lemn cu coada lungă, pe care se pune aluatul de pîine cînd se bagă în cuptor.

2. Vîslă. *În urma lui licărea o cărare mișcătoare și luminoasă de valuri scurte, iar lopata plescăia încet în tăcerea apelor.* SADOVEANU, O. II 56. *Și încet înaintează* [luntrea] *în lovire de lopeți; Legănînd atîta farmec și atîtea frumusețî.* EMINESCU, O. I 154. *Face-oi, puică, cum mă-nveți, Face-oi luntre și lopeți Să despic Dunărea-n două, Cînd a ieși lună nouă.* ALECSANDRI, P. P. 51.

LOPĂTĂ, *lopătez,* vb. I. Intranz. **1.** A vîsli. *Lunecau pe mare, lopătînd pe rînd.* TOMA, C. V. 170. *Dacă ar fi avut o barcă acum, s-ar fi aruncat în ea și ar fi lopătat pînă în port.* DUNĂREANU, CH. 150. ◇ (Poetic) *Splendoarea depărtărilor marine, pe care fata... lopăta cu gîndul.* G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II 67. ◇ Fig. *Soldatul zîmbea blajin unor berze care lopătau cu aripi largi peste dealuri.* GALAN, Z. R. 361.

2. (Neobișnuit) A mișca, a deplasa cu lopata (1) diferite materiale mărunte. *Pornesc banda... pînă dau jos întreg peretele: fără scoc, fără să lopătez.* DAVIDOGLU, M. 11.

LOPĂTÁR, *lopătari,* s. m. **I. 1.** Vîslaș, barcagiu. *Erau șase oameni: Petar Dușan, soțcră-sa și patru lopătari.* GALACTION, O. I 187. *Valul mării n-a purtat niciodată, p-al său braț legănător, lopătar mai fără grijă.* MACEDONSKI, O. IV 51. *Lopătarii depărtaseră corabia de uscat.* ISPIRESCU, L. 24.

2. Lucrător cu lopata (1). *Lopătar la vînturarea grînelor.* ▭ *Era lopătar de cărbuni, bărbat tăcut, uscat și tare ca o iască.* VORNIC, P. 200.

II. Pasăre din ordinul picioroangelor, de culoare albă, cu o fîșie gălbuie în jurul gușii, cu ciocul lung și lat ca o lopată și cu un moț de pene pe cap *(Platalea leucorodia). Mai aproape de noi pluteau și vîsleau lebedele și cormoranii. Lopătari albi se înșirau pe deasupra trestiilor.* SADOVEANU, O. A. II 126.

LOPĂTÁRE, *lopătări,* s. f. Acțiunea de a lopăta; vîslire. *El cîrmi într-acolo și grăbind lopătarea cu ale sale brațe vînjoase... sosi în sfîrșit la malul dorit.* ODOBESCU, S. I 145. ✦ Lovitură de vîslă. *Marin vîslea repede, cu lopătări largi și armonioase.* GALAN, B. I 357.

LOPĂȚÍCĂ, *lopățele,* s. f. Diminutiv al lui lopată. ✦ Unealtă, piesă sau obiect care amintește forma unei lopeți mici sau care are o funcție asemănătoare cu a acesteia. *Coliviile... se arătau prin învălmășagul unor plante pletoase, puse sus, pe niște lopățele bătute în perete.* GALACTION, O. I 328. ✦ Scîndurică servind la imobilizarea unui membru fracturat sau luxat; atelă. *Dacă ai pe cineva să-ți tragă osul la loc și să-l potrivească între două lopățele, într-o săptămînă, două îmbli iar la horă.* GALAN, Z. R. 260.

LORD, *lorzi,* s. m. (În Anglia) Titlu nobiliar ereditar. *Ca mulți lorzi de viță veche Din întunecatul nord, Lordul John e-ntr-o ureche.* COȘBUC, P. I 11.

LORÍCĂ, *lorice,* s. f. (Latinism) Armură medievală; platoșă, cuirasă. *Platoșele și loricele, toate uneltele și podoabele... dezgropate pe alocuri din mucezeala pămîntului.* C. PETRESCU, R. DR. 41. *Subt manta* [Mihai Viteazul] *poartă lorică... în mîna dreaptă un topuz și la coapsă sabie.* BĂLCESCU, O. I 221.

LORNÉTĂ s. f. v. **lornietă.**

LORNIÉTĂ, *lorniete,* s. f. (Franțuzism învechit; și în forma *lornetă)* Binoclu mic, adesea cu mîner; p. ext. lornion. *Toate lornetele din sală se ațintiră spre acea lojă.* ALECSANDRI, O. P. 131. *Să-și cumpere ochelari sau*

lornetă cu care se uită obrăzniceşte prin toate lojele teatrului. NEGRUZZI, S. I 237. *Singur ne-ncredinţează, lorneta atîrnată, Este şi mai streină, d-o formă minunată.* ALEXANDRESCU, M. 268.

— Pronunţat: *-nie-*. — Variantă: **lornétă** s. f.

LORNIÓN, *lornioane,* s. n. (Franţuzism) Ochelari plianţi cu mîner. *Îl privi lung cu lornionul ei de aur.* CAMIL PETRESCU, N. 50. *O doamnă în vîrstă... o măsură prin lornion de jos în sus.* C. PETRESCU, C. V. 181. *Ai adus vreo mantelică, vreo lornietă, vreun lornion?* BOLLIAC, O. 167. ✦ Monoclu. *Domnişorul cu lornionul la ochi se arătă.* BOLINTINEANU, O. 446.

— Pronunţat: *-nion*. — Scris şi: *lorgnon*.

LOSTOPÁN, *lostopane,* s. n. (Regional) Bucată mare de pămînt, de piatră, de gheaţă etc. *Aruncă un lostopan hăt departe, tocmai în mijlocul drumului.* GALAN, Z. R. 144. *Ţîşnea... sînge înnegrit şi puroi în lostopane galbene şi putrezite.* POPA, V. 160.

LÓSTRIŢĂ, *lostriţe,* s. f. Peşte răpitor, asemănător cu păstrăvul, dar mai mare decît acesta *(Hucho hucho). Cu părul făcut cosiţă, Lins ca solzii de lostriţă.* CORBEA, A. 31.

LOSTÚN s. m. v. **lăstun.**

LÓŞNIŢĂ s. f. v. **lojniţă.**

LOT, *loturi,* s. n. **1.** Fiecare dintre porţiunile în care s-a împărţit un teren sau o pădure. V. p a r c e l ă. *E departe lotul tău, Stroie?* PREDA, Î. 145. *Împărţirea loturilor ce se alegeau atunci din exproprierea moşiilor.* SADOVEANU, P. M. 10. *La noi un lot de pămînt este de patru hectare.* GHICA, S. 547.

2. Grup (de persoane). *Un lot de sportivi.* ✦ Mulţime de obiecte de acelaşi fel sau cantitate mai mare de material de proveniență comună.

3. (Învechit) Loterie; bilet de loterie (v. l o z). *Două loturi* [titlu]. CARAGIALE, O. I 338.

LÓTCĂ, *lotci* şi *lotce,* s. f. Luntre lungă de pescuit, mînuită cu ajutorul lopeţilor. *Lotcile liliputane şi negre ale lipovenilor nu mai spintecau valurile.* G. M. ZAMFIRESCU, SF. M. N. II 48. *Un lanţ de lotci, fragile ca nişte coji de nucă, se legănau priponite la mal.* BART, E. 289. *Au sosit de la Giurgiu nişte lotce.* D. ZAMFIRESCU, R. 97.

LOTERÍE, *loterii,* s. f. Joc de noroc, în care, după ce s-a pus în vînzare un anumit număr de bilete numerotate, se trag la sorţi cîteva numere care atribuie posesorilor lor premii în bani sau în obiecte de valoare; f i g. hazard, întîmplare, noroc. *Pe zi ce trece, studenţii se conving că examenul nu e «o loterie», că, dacă înveţi cu seriozitate şi după plan bine întocmit, nu se poate să nu obţii calificative bune.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2872.

LÓTO s. n. **1.** Joc de societate la care participanţii au în faţă unul sau mai multe cartoane imprimate cu o serie de numere; pe măsură ce se scot piese numerotate, cartoanele se acoperă cu aceste piese aşa ca să corespundă între ele numerele, iar cel al cărui carton se acoperă mai repede cîştigă partida. *Jucau în arşici, loto, cărţi.* CONTEMPORANUL, III 571. ✦ Cartoanele şi jetoanele folosite la jocul descris mai sus. (Atestat în forma *loton) Era un loton vechi, cu table murdare şi sleite, cu bilele desperecheate şi în mare parte fabricate de mîna lui Hariton.* C. PETRESCU, A. 275.

2. (Mai ales urmat de determinări) Loterie. *Loto central. Loto săptămînal.*

— Variantă: **(1) lotón** s. n.

LOTÓN s. n. v. **loto.**

LÓTRU, *lotri,* s. m. (Învechit şi popular) Hoţ (de codru, de drumul mare), bandit, tîlhar. *Mari lotri cu nume temut Cercat-au pe zînă s-o fure.* BENIUC, V. 85. *Uite aşa, domnule prefect:.. pot veni asupra lor nişte lotri.* SADOVEANU, P. M. 94. ✦ (Popular) Persoană isteaţă şi şireată; ştrengar, şmecher. *Un cîne fuge spăriet, Şuieră-un lotru de băiet.* EMINESCU, O. IV 195.

LÓTUS, *lotuşi,* s. m. Plantă de apă din ţările calde, înrudită cu nufărul, cu floare mare, albă, aclimatizată şi la noi *(Nymphaea lotus). Cu narcişi, cu crini, cu lotuşi, Timpul cald s-apropie.* TOPÎRCEANU, M. 38. *Floarea tainică de lotus întristat se vesteşte, Printre poame ce se urcă pe sub bolţi piramidal.* MACEDONSKI, O. I 104. *Acela ce îşi împlineşte datoriile fără a ţinti la vreun interes, numai pentru amorul binelui şi al echităţii, este fără pată, întocmai ca şi floarea de lotus care iese curată din mijlocul apelor.* BOLLIAC, O. 35.

LOŢIÚNE, *loţiuni,* s. f. Spălare şi fricţionare, în scop igienic sau terapeutic, a unei părţi a corpului (îndeosebi a capului); (concretizat) soluţie, de obicei alcoolică, formată din ape parfumate sau substanţe medicinale, servind în acest scop.

— Pronunţat: *-ţi-u-*.

LOVEÁLĂ, *loveli,* s. f. (Rar) Lovitură, izbitură. ✦ (Familiar) Potrivire, coincidenţă. *Într-o bună dimineaţă, însă, Rozica nu mai ieşi... Şi, ciudată loveală, nici stăpîna casei nu se mai arăta.* CAZABAN, V. 101.

LOVÍ, *lovesc,* vb. IV. **1.** T r a n z. A atinge brusc şi cu putere, a aplica o lovitură, a izbi. *Dac-aş putea să-l lovesc şi eu cu acelaşi baltag, în locul unde l-a pălit el pe Nechifor Lipan, m-aş simţi mai uşurată.* SADOVEANU, B. 264. *Şi cum era şi rupt de osteneală... adormi, cum puse capul jos, da parcă l-ai fi lovit cu muchia în cap.* ISPIRESCU, L. 212. ✧ F i g. *Vorbele lui Ilie loviseră pe Gheorghe drept în suflet.* REBREANU, I. 24. ✧ E x p r. (Familiar) **A lovi** (pe cineva) **în pălărie** v. p ă l ă r i e. **A fi lovit cu leuca (în cap)** v. l e u c ă. ✧ I n t r a n z. *Şi îndată* [ştiuca], *lovind din coadă, făcu pe Aleodor un cosăcel şi îl ascunse pe fundul mării, printre ceilalţi cosăcei.* ISPIRESCU, L. 45. *Un vînt de biruinţă... loveşte rînduri-rînduri în frunzişul sunător.* EMINESCU, O. I 144. ✧ R e f l. *Împăratul făcu un pas înapoi, se lovi cu palma peste frunte, se uită la împărătească cu mînie.* RETEGANUL, P. II 30. *Se lovea cu pumnul peste cap cînd vedea că nici dascălul nu putea să-i tălmăcească bine ceva.* CREANGĂ, A. 134. ✦ A bate. *Ion, scos din fire, se repezi la ea s-o lovească.* REBREANU, I. 91. *Fetele împăratului întîmplîndu-se faţă cînd a lovit pe Harap-Alb, li s-au făcut milă.* CREANGĂ, O. A. 209. ✦ F i g. A aduce prejudicii, pagube. *În a doua jumătate a sec. al XIX-lea însă, meseriile sînt lovite greu de concurenţa fabricatelor.* IST. R.P.R. 435. ✧ (I n t r a n z., urmat de determinări introduse prin prep. «în») *Orice încălcare a legii loveşte în interesele poporului muncitor, în munca lui de construire a unei vieţi fericite.* LUPTA DE CLASĂ, 1953, nr. 11, 17.

2. R e f l. (Urmat de determinări introduse prin prep. «de» şi arătînd obstacolul) A întîlni un zăgaz în cale, a da peste o piedică, a se izbi de... *În săliţa mică, aproape să mă lovesc de ordonanţele care scoteau tacîmurile.* CAMIL PETRESCU, U. N. 16. *Cu mîinile tot în şele Nu m-oi lovi de ţînjele; Şi prin pod fără lumină Nu m-oi lovi de slănină.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 461. ✧ E x p r. **A se lovi cu capul de pragul de sus** = a dobîndi experienţă în urma unor întîmplări nefericite. ✧ F i g. *Dezvoltarea producţiei capitaliste se loveşte de puterea de cumpărare limitată a populaţiei, ceea ce duce la crize periodice de supraproducţie, la creşterea şomajului.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2872.

3. T r a n z. A izbi drept în ţintă cu un proiectil, cu o săgeată etc., a nimeri ceea ce s-a ochit. *Făt-Frumos... era gata a o lovi cu a doua săgeată.* ISPIRESCU,

L. 5. *Petreceri cinegetice în care vînătorul n-are nevoie... să lovească fiara sau pasărea în fugă ori în zbor.* ODOBESCU, S. III 15. *Vînătorii ies cu puştile şi lovesc ştiuci.* I. IONESCU, D. 57. ◇ (Subiectul este proiectilul) *Fulgeră-n cer o săgeată, Vijîie, vine, loveşte Scutul.* ALECSANDRI, P. II 13.

4. Tranz. A atinge (fără violenţă), a ajunge pînă la... *Razele pătrunseră printr-o uşă şi-i loviră faţa.* EMINESCU, N. 34. *Pasărea uşoară Ce-n faptul dimineţii... zboară, Lovind a sa aripă de rouă şi de flori.* ALECSANDRI, P. I 139. ◇ Refl. *Crescut-au* [doi brazi]... *Pîn-au dat să se lovească De fereastra-mpărătească.* ALECSANDRI, P. II 185.

5. Refl. (Învechit, despre ţări, terenuri etc.) A se atinge hotar cu hotar, a se învecina. *Partea aceasta de moşie se loveşte cu răzăşii Satului Nou şi cu malul cel mare.* I. IONESCU, P. 483. ◇ Fig. *Vin-aci, lîngă fereastră, Uite: dincolo de zare, Unde se loveşte cerul cu pămîntul în hotare.* DAVILA, V. V. 100.

6. Tranz. (Despre boli, fenomene fiziologice) A veni brusc asupra cuiva, a da peste cineva, a cuprinde, a apuca. *L-a lovit damblaua.* ▭ *Dar cînd bătrînul gîrbovit Sfîrşi romanţa, m-a lovit Pe negîndite plînsul.* IOSIF, PATR. 40. *Unde-l lovea foamea, punea lădiţa jos.* RETEGANUL, P. II 12. *Privind a sale fapte, ades mă lovea rîsul.* NEGRUZZI, S. II 240. ◇ (Despre abstracte) *Te va lovi un dor de maică, soră, fraţi, prietini şi cunoscuţi.* RETEGANUL, P. V 38. *Blăstemînd gîndul ce-l lovise să se însoare.* NEGRUZZI, S. I 79.

7. Refl. (Învechit şi popular) A se asemăna, a fi la fel, a se potrivi. *Se lovesc amîndoi şi s-or învoi tare bine în viaţa lor.* SBIERA, P. 151. *Uite şaua, ia să văd de se loveşte Şi s-o pun pe cal.* CONTEMPORANUL, I 851. *Bade, cu cîn' te iubeşti, Nici un pic nu te loveşti.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 247. ◇ (Urmat de determinări introduse prin prep. «în») *Să nu fie cu supărare, cucoane, dacă iarăşi nu ne lovim în păreri, zău aşa!* REBREANU, R. I 38.

8. Tranz. (Învechit) A năvăli asupra cuiva; a ataca. *Au pornit cazacii de-au lovit pe oamenii lui Cantemir.* SADOVEANU, O. VII 150. *Un sol turc ajunge şi-astfel le vorbeşte: Cu cincizeci mii oameni paşa vă loveşte.* BOLINTINEANU, O. 69. *Lovind pre acei ostaşi fără veste, i-au spart.* NEGRUZZI, S. I 179. ✦ Refl. reciproc. (Despre adversari în luptă) A se bate, a se lupta. *În buzdugane să ne lovim, ori în luptă să ne luptăm.* ISPIRESCU, L. 42. *Turcii, adaugă cronicarul, văzînd aceasta, începură a face meşteşuguri; cînd se lovea cu creştinii, ei îndată da dosul.* BĂLCESCU, O. I 26.

LOVÍRE, *loviri,* s. f. Acţiunea de a (se) lovi şi rezultatul ei; lovitură, izbitură. *Se aud intermitent Loviri de sape.* CAMIL PETRESCU, V. 67. *Luntrea... înaintează în lovire de lopeţi.* EMINESCU, O. I 154. *Vorbele lui erau loviri de cuţit pentru Zoe.* NEGRUZZI, S. I 19. ✦ Fig. Nenorocire, năpastă. *Grigorie, oborît subt astă nouă lovire, ridica numai ochii la cer şi suspina.* NEGRUZZI, S. I 228.

LOVITÚRĂ, *lovituri,* s. f. **1.** Atingere bruscă şi puternică, izbitură. *Ea nu băga seamă... nici la loviturile ce suferea cînd se împiedica de vreo piatră.* ISPIRESCU, L. 58. *Spînul... se răpede ca un cîne turbat la Harap-Alb şi-i zboară capul dintr-o singură lovitură.* CREANGĂ, P. 278. ◇ Fig. *Caragiale dă lui jupîn Dumitrache ultima lovitură: jupîn Dumitrache însărcinează pe Chiriac cu paza «onoarei lui de familist».* IBRĂILEANU, S. 45. ◇ *Lovitură de graţie* = lovitură finală, care răpune definitiv pe cel lovit. *Lovitură de tun* = descărcarea unui tun şi efectul produs de ea. ✦ Bătaie. *Ştiau de la feciori că sînt instructor blînd, care nu întrebuinţează înjurătura şi lovitura.* SADOVEANU, E. 8. *Descoperindu-şi umerii, le-a arătat tuturor urmele loviturilor.* CARAGIALE, P. 157. ✦ Zgomotul cauzat de o izbitură. *Din pivniţa primăriei se auzeau lovituri înăbuşite, gemete, strigăte: «Nu da! nu da!».* DUMITRIU, N. 124.

2. Fig. Durere sufletească, nenorocire. *De cînd a murit Raluca... eu am căzut tare din ce eram mai înainte. Ce vrai? Aşa lovitură cumplită...* SADOVEANU, O. I 312.

3. Atac îndrăzneţ. *Noaptea se dau numai lovituri cu oameni puţini.* CAMIL PETRESCU, U. N. 284. ◇ Expr. **A da lovitura** = a reuşi într-o acţiune, a obţine un succes neaşteptat, a nimeri bine.

4. (În expr.) *Lovitură de stat* = schimbare bruscă a conducerii şi politicii unui stat, fără a schimba caracterul şi structura acelui stat, întreprinsă de o fracţiune din clasa stăpînitoare împotriva altor fracţiuni ale acesteia, însoţită uneori de acte de violenţă. *Neofit nu ştia că acei care triumfă într-o lovitură de stat... nu mai fac... nici o deosebire între cei care au fost mai aprinşi şi cei care au fost doar călduţi.* CAMIL PETRESCU, O. II 627. *Lovitură de trăsnet* = întîmplare, faptă, vorbă etc. neaşteptată. *Lovitură de teatru* = acţiune bruscă şi neaşteptată, dibaci pregătită, pentru a produce surpriză şi a impresiona.

5. (Sport) Ansamblu de mişcări raţional coordonate, specific tehnicii unui joc sportiv şi folosit pentru manevrarea obiectului de joc. ◇ (La fotbal, rugbi, hochei) *Lovitură de pedeapsă* = sancţiune acordată de arbitru pentru jocul incorect al unei echipe, constînd dintr-o lovitură executată de adversar în condiţii avantajoase.

LOZ, *lozuri,* s. n. Bilet de loterie. *Tutungiul a convins-o odată să cumpere a opta parte dintr-un loz.* PAS, Z. I 204.

LÓZIE, *lozii,* s. f. Salcie sau răchită, din ale cărei ramuri se fac împletituri. *Din lunca de lozii veni strigătul singuratic al cucului.* SADOVEANU, O. VII 370. *Pe şesul din faţă, o coamă lungă de lozii şi de papură.* VLAHUŢĂ, O. A. III 147.

LOZÍNCĂ, *lozinci,* s. f. Formulare concisă şi pregnantă a unei idei călăuzitoare, a unei chemări pentru îndeplinirea unei sarcini de actualitate. *Mişcarea mondială pentru menţinerea şi întărirea păcii a luat un avînt serios, desfăşurîndu-se sub lozinca rezolvării problemelor litigioase pe calea tratativelor.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2712. «*Să cunoaştem Uniunea Sovietică*» *a fost lozinca celora care s-au adunat în «Arlus».* SADOVEANU, C. 18. ✦ Placardă cu o astfel de chemare. *În urma carului* [alegoric] *se înşirau alte sindicate cu lozinci.* PAS, Z. IV 201.

LÓZNIŢĂ s. f. v. **lojniţă.**

LUÁ, *iau,* vb. I. Tranz. **1.** A prinde un obiect (în mînă) spre a-l ţine (şi a se servi de el) sau spre a-l pune în altă parte. *Băiatul luă frigarea din mîna surorii-sei.* ISPIRESCU, L. 340. *Moşneagul... îşi ia toiagul bătrîneţelor în mînă.* CREANGĂ, P. 80. *Sameni a fi ştiind de unde să iei lucrul şi unde să-l pui.* id. ib. 152. *De cînd în ai semănat, Boala-n oase mi-ai băgat; Ia, zău, coasa şi-l coseşte, De boală mă mîntuieşte!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 457. ◇ Expr. **A lua armele** v. armă. **A lua altă vorbă** = a schimba (cu dibăcie) obiectul unei discuţii. *Fetele atunci au luat altă vorbă.* CREANGĂ, P. 209. ◇ (Urmat de determinări care arată locul unde se află sau unde se aşază obiectul, instrumentul cu care se apucă etc.) *I se făcu milă de biata păsărică... o luă de jos şi o băgă în sîn.* ISPIRESCU, U. 12. [Fata] *îşi ia lada în spate şi se întoarnă spre casa părintească cu bucurie.* CREANGĂ, P. 290. *El alergă după ea, o prinse şi, luînd-o în coarne, o aruncă în leagănul de mătasă ce purta în spinare.* ŞEZ. I 162. *Dacă văzui şi văzui, Îmi luai coasa din cui.* ALECSANDRI, P. P. 259. ◇ Expr. **A-şi lua picioarele la spinare** = a pleca (repede) de undeva. **A lua** (cuiva) **vorba din gură** v. gură. **A lua puşca la ochi** (sau **la cătare**) = a se pregăti să tragă (cu arma). **A lua** (pe cineva) **la ochi** v. ochi. **A-şi lua pălăria** (din sau **de pe cap**) = a saluta. *Intră înlăuntru şi nici nu-şi luă pălăria de pe cap.* RETEGANUL, P. I 9. **A lua pasărea**

din zbor = a împuşca pasărea în zbor; a fi foarte bun ochitor. ✦ (Urmat de determinări introduse prin prep. «de», arătînd partea de care se apucă) A apuca (pe cineva sau ceva) cu mîna. *Îl lua de gît, se aşeza pe genunchii lui şi-l săruta.* VLAHUŢĂ, O. A. 111. *Atunci ştiu împăratul că aceşti copii sînt copiii lui, îi luă de după grumazi şi îi sărută fierbinte.* RETEGANUL, P. II 39. *Îşi ia boii de funie şi porneşte cu ei spre tîrg.* CREANGĂ, P. 39. ✧ Expr. **A lua taurul de coarne** v. taur. (Familiar) **A lua purceaua de coadă** = a se chercheli, a se îmbăta. **A lua** (pe cineva) **în unghii** v. unghie. (Refl.) **A se lua de gît cu cineva** v. gît. **A se lua de cap** (sau **de piept**) **cu cineva** = a se încleşta la bătaie, a se bate (unul cu altul). *Tot beu pînă se-mbată Şi apoi se ieu de cap.* ŞEZ. I 211. **A se lua** (cu cineva) **la trîntă** = a se lupta (cu cineva) corp la corp. *Aceşti nelegiuiţi... îl silea să se ia la trîntă cu dinşii.* ISPIRESCU, U. 54. *Poţi să te iei de mînă* (cu cineva) = ai aceleaşi apucături rele (ca cineva). ✧ (Instrumentul acţiunii este altul decît mîna) *Calul meu... mă luă cu dinţii de pe la spate, de haine.* ISPIRESCU, L. 303. ✧ Expr. **A lua foc cu gura** v. foc. **A-şi lua inima în dinţi** v. dinte.

2. A mînca sau a bea, a înghiţi. *Luînd împăratul şi împărăteasa leacurile, s-au întors veseli la palat.* ISPIRESCU, L. 2. *Hai degrabă, Săftico, să luăm un ceai.* ALECSANDRI, T. 88. ✧ (Precizat prin «în gură») *Bucatele le-au făcut afumate, arse şi sleite, de nu mai era chip să le poată lua cineva în gură.* CREANGĂ, P. 292. ✧ Absol. *Ne aşezarăm la masă şi începurăm a lua care de unde apucarăm.* HOGAŞ, DR. II 31. *Ajungă-te jalea mea, Mindruţo, la cina ta; Cînd vei lua cu lingura, Să te doară inima.* HODOŞ, P. P. 130. *Măicuţa masa mi-au pus, Iau o dată, două ori Şi-am oftat de nouă ori.* SEVASTOS, C. 176. ✧ Expr. **A lua masa** v. masă. **A (o) lua la măsea** = a bea peste măsură. *Vorbele dascălului Pandele păreau rostite în vînt, potrivite cu felul său de a fi cînd o lua la măsea.* PAS, Z. I 225. **A lua credinţă** v. credinţă. **A lua aer** v. aer.

3. (Cu privire la obiecte de îmbrăcăminte) A îmbrăca, a pune pe sine. *Îşi luă pe umeri un sumăieş.* SADOVEANU, B. 31. *Moş Nichifor... îşi ia cojocul între umere.* CREANGĂ, P. 114. *Deşi eram negata, am luat un şal şi am primit-o.* NEGRUZZI, S. I 50. ✧ Expr. **A lua hainele la purtare** = a începe a purta în toate zilele hainele de sărbătoare. (Familiar) **A-şi lua nasul la purtare** = a se obrăznici.

II. 1. A da la o parte, a înlătura, a îndepărta. *Ia-mi frîul din cap şi-l pune bine, şi cînd vei avea lipsă de mine, numai scutură frîul.* RETEGANUL, P. II 12. *Şi-au luat mîna de la ochi.* SBIERA, P. 96. ✧ Refl. pas. Fig. *Dodată văz că mi se ia De pre simţiri neagra perdea.* VĂCĂRESCU, P. 446. ✧ Expr. **A-i lua** (cuiva) **apa de la moară** v. apă. **A-şi lua nădejdea** (de la — rar despre — cineva sau de la ceva) = a renunţa la ceva, a-şi pierde nădejdea, a nu mai spera să obţină ceva. *De-a veni turturica mea înainte... ie-ţi nădejdea despre mine.* CREANGĂ, P. 273. *De corăbieri ne-am luat nădejdea.* TEODORESCU, P. P. 164. *Ia-ţi nădejdea de la mine, Că eu nu mai ştiu de tine.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 338. **A-şi lua gîndul** (de la ceva sau cineva) v. gînd. **A-şi lua seama** sau (intranz.) **a-şi lua de seamă** = a se răzgîndi. *Vinovatul a fost el, căci după mărturisirea din parc nu şi-a luat seama şi nu s-a dezmeticit nici a doua zi.* GALACTION, O. I 389. *Se gîndea mereu să-şi croiască drum pînă în grădină... Dar mereu îşi lua seama.* REBREANU, I. 24. **A nu-şi lua ochii de la** (sau **de pe**)... = a nu-şi abate privirea de la ceva sau de la cineva, a nu se uita în altă parte. *Eminescu îl priveşte lung, milos, nu-şi poate lua ochii de la el.* VLAHUŢĂ, O. A. 442. *Oaspeţii nu-şi mai luau ochii de la dînsa.* ISPIRESCU, L. 39. ✧ (Scopul înlăturării este de a scăpa pe cineva, de a-l elibera de ceva, de a-l linişti) *Ia-l de pe capul meu.* CREANGĂ, P. 66. *Numai puiu cu vederea Mi-o luat toată durerea.* ŞEZ. III 20. ✧ Expr. **A-şi lua o grijă de pe cap** = a scăpa de o grijă. (În comparaţii) **A-i lua cuiva** (o suferinţă) **cu mîna** = a ajuta pe cineva care suferă, făcînd să-i treacă imediat suferinţa. *Se şterse o dată* [cu năframa] *şi îndată-i trecu osteneala, ca şi cum ai fi luat-o cu mîna.* BOTA, P. 98. *Parcă-ţi ia cu mîna aleanul de la inimă.* ŞEZ. III 108. (Refl.) **A i se lua** (cuiva) **o piatră de pe inimă,** se zice cînd cineva a scăpat de o grijă chinuitoare. ✦ A face să nu mai fie în locul unde a fost, a scoate ceva din locul în care se află; a smulge, a desprinde. *Copilul luă un bumb de argint de pe cămaşă şi-i zise babei: Na, mămucă!* RETEGANUL, P. II 38. *Făt-Frumos îi luă un picior cu săgeata.* ISPIRESCU, L. 5. *Umbli după cai morţi să le iei potcoavele.* CREANGĂ, P. 194. ✦ Refl. (Rar) A înceta de a mai exista, a dispărea. *Iarna nu s-a mai luat.* SADOVEANU, P. S. 12.

2. A scoate ceva în cantitate limitată. *Cînd a vrut fata să puie mîna pe pahar şi să ieie apă... apa din fîntînă într-o clipă a secat.* CREANGĂ, P. 293. *Ea luă o mînă de lacrimi din baie.* EMINESCU, N. 28. *Apă-n doniţe lua Şi-ndărăt că se uita.* BIBICESCU, P. P. 264. ✧ Expr. **A lua** (cuiva) **sînge** = a lăsa cuiva sînge, v. lăsa.

3. A deposeda (pe cineva) de un lucru (fără intenţia de a şi-l însuşi), a lipsi (pe cineva) de ceva, a priva de un bun, de un drept, de o favoare. *I-a luat permisul de circulaţie.* (Fig.) *În faţa vijeliei ţîşneau peste mare rafale de vînt; îi luau luciul ca şi cum cineva ar fi aruncat pumni de nisip peste o oglindă.* DUMITRIU, P. F. 15. ✧ Expr. **A-i lua** (cuiva) **comanda** = a înlătura pe cineva de la un post de răspundere (în special de la comanda unei unităţi militare). **A-i lua** (cuiva) **mînţile** v. minte. **A-i lua** (cuiva) **ochii** (sau **văzul, vederile**) = a fermeca (pe cineva), a orbi prin strălucire. *Un pat cu totul şi cu totul de aur, împodobit cu pietre de rubin, smarand şi diamant cît pumnul de mari, care străluceau de-ţi lua ochii.* POPESCU, B. III 70. *Pe ţol, toarnă o movilă de galbeni, cari străluceau la soare de-ţi luau ochii.* CREANGĂ, P. 69. **A-i lua** (cuiva) **auzul** v. auz. **A-i lua** (cuiva) **piuitul** v. piuit. **A-i lua** (cuiva) **viaţa** (sau **zilele**) = a omorî, a ucide. *O să-ţi iau zilele Ca să-ţi laşi Copilele Şi să-ţi faci Nepoatele Să-ţi plîngă păcatele.* TEODORESCU, P. P. 598. **A-şi lua viaţa** (sau **zilele**) = a se sinucide. *Am descoperit cabina aceea în care cu o săptămînă înainte o femeie îşi luase zilele.* C. PETRESCU, S. 5. ✦ (În superstiţii; complementul indică o parte a corpului) A face să paralizeze, să damblagească; a poci. *Ielele i-au luat gura şi picioarele.* CREANGĂ, P. 15. *Vro vrajă ştie... Ori vro mînă-ţi ia, ori glasul.* CONTEMPORANUL, III 887.

III. 1. A-şi însuşi ceea ce se cuvine, a pune stăpînire pe ceva; p. ext. a primi, a căpăta. *Luînd de zestre nişte mere de aur... le răsădise.* ISPIRESCU, U. 59. *Mai bine ia-ţi bănişorii şi caută-ţi de nevoi.* CREANGĂ, P. 49. *Mergi să-ţi iei dreapta răsplată.* ALECSANDRI, P. I 198. *Veseli acum aşteptăm Drept osteneală ospăţ să luăm.* TEODORESCU, P. P. 140. ✧ (Complementul e un abstract) *D-acolo au luat cărturarii vorba.* ISPIRESCU, U. 84.

2. A(-şi) face rost de ceva, a(-şi) procura ceva; a găsi (pe cineva sau ceva). *De unde era să le iei... toate aceste, să fi fost în locul lui Robinson?* DRĂGHICI, R. 45. *Cinstite vornice de casă... Cînd te vom căuta Să n-avem de unde te lua!* TEODORESCU, P. P. 180. (Absol.) *A început a cotrobăi prin chilna căruţei, să găsească nişte frînghie, dar de unde să iei, dacă n-ai pus?* CREANGĂ, P. 125. ✧ Expr. **Ia-l dacă ai de unde** (sau **de unde nu-i**), se zice despre cineva (sau despre ceva) care nu se mai găseşte acolo unde era mai înainte, unde se ştia că poate fi găsit. (Familiar) **A nu şti de unde să iei pe cineva** = a nu-ţi putea aduce aminte în ce împrejurare ai cunoscut pe cineva. ✦ A se împovăra (cu ceva neplăcut). *Cîte păsările zboară Toate zic: Bade, te-nsoară! Numai biata rîndunea Ea din gură-aşa zicea: Bade, nu-ţi lua belea!* ŞEZ. I 103. *Ce să-mi iau pe cap necaz?* SEVASTOS, C. 119.

8. A cumpăra. *Gătită... cu flori de cutie, luate din Tîrgu-Jiu.* MACEDONSKI, O. III 137. *Fetei moşului nu-i lua nimic, pentru că nu vrea baba să lese pe moşneag să-i cumpere şi ei cîte ceva.* SBIERA, P. 211. *A plecat... mergînd iar marfă să ia Din alte ţări depărtate.* PANN, P. V. II 59. ◇ Fig. *Dracul negru te-o ştiut Că ai gură de vîndut, Că şi eu mi-aş fi luat Pe vreo zi de secerat.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 368.

4. A încasa o sumă de bani. ✦ A sechestra, a popri, a confisca. *Boii-n rît şi eu la mîndra, Vin juraţii să-mi ia ţundra.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 370. ◇ Expr. **A-i lua** (cuiva) **şi cămaşa de pe el** v. cămaşă. **A-i lua** (cuiva) **şi cenuşa din vatră** v. cenuşă.

5. A-şi însuşi un lucru străin; a fura. *Vi-l pot lua şi cu puterea, dar nu voi.* RETEGANUL, P. I 15. [Hoţul] *luase ce luase, dară tot mai rămăsese.* ISPIRESCU, L. 74. ◇ (Urmat de un partitiv) *Mai rar om care să poată lua dintr-însele.* CREANGĂ, P. 211. ◇ Absol. *Trage podul, măi podar, Să trec la ăl circiumar... Că e putred de bogat Şi să-i iau nu e păcat.* TEODORESCU, P. P. 293. ◇ Expr. **A lua** (ceva) **cu japca** (sau **cu hapca**) v. japcă, hapcă. **A lua** (cuiva) **pîinea de la gură** v. pîine.

6. A cuceri (cu asalt), a cuprinde (o ţară, o cetate); a ocupa. *Căpitanul Fărcăşanul luă Nicopolea.* ISPIRESCU, M. V. 32. ✦ (Urmat de determinări modale) A ataca (pe duşman). *Trecu Dunărea... spre a lua pe Mihai de pe la spate.* ISPIRESCU, M. V. 21. *De la spate să-i luăm, Să-i batem, să-i ciopăţim, ţeara să o izbăvim.* TEODORESCU, P. P. 479. ✦ (Urmat de determinări arătînd instrumentul) A sări asupra cuiva pentru a-l bate, a-l lovi, a-l goni. *Dar păcatul l-ai vedea Cînd te-o lua cu paliţa Şi te-o trece uliţa.* BIBICESCU, P. P. 194. *Fugi, cucule, de-acole, Că te-oi lua C-o nuie.* SEVASTOS, C. 25.

7. A angaja (o persoană), a folosi (un obiect) pentru un timp determinat, contra plată. V. închiria. *A lua trenul, vaporul, tramvaiul.* ▭ *De ce te scumpeşti... şi nu-ţi iei o slugă vrednică, ca să-ţi fie mînă de ajutor la drum?* CREANGĂ, P. 201. *Luai un fiacru şi vizitai oraşul.* NEGRUZZI, S. I 67. *Ia-ţi, bădiţă, cal cu plată.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 105. ◇ (Urmat de un complement care arată destinaţia) *Să mă iei la tine-argat.* TEODORESCU, P. P. 209. ◇ Refl. pas. *Acei 1000 puşcaşi se luau din tot locul unde tăbăra armia.* BĂLCESCU, O. II 67. ◇ Expr. (Reflectînd relaţiile de exploatare din trecut) **A lua** (pe cineva) **pe procopseală** = a angaja (pe cineva) în serviciu fără salariu, în schimbul promisiunii de a-l căpătui. *Se găsea acuma luat pe procopseală de frate-său.* CARAGIALE, N. S. 94. ✦ (Mai ales determinat prin «la joc», «la dans») A invita pe cineva să joace, să danseze împreună. *Ar fi luat-o şi alţii la joc, dar le era frică de Simion.* DUMITRIU, P. F. 56. *Mergi la joc, nu te ia nime.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 448. ✦ A primi pe cineva la sine, a contracta o legătură de rudenie cu cineva. *Era copilul acela pe care-l luasem de pe uliţe.* RETEGANUL, P. V 83. *Mulţi trăgeau nădejdea să-l ieie de ginere.* CREANGĂ, P. 142. ◇ Expr. **A lua de suflet** v. suflet. ✦ A se căsători (cu cineva). *Fă cunoştinţă cu fata: n-o lua numai pe auzite.* NEGRUZZI, S. I 251. ◇ Refl. reciproc. *Uite ce, noi tot sîntem singuri, şi unul şi altul... N-ar fi bine să ne luăm amîndoi?* DUNĂREANU, CH. 78. *Cînd cu baba m-am luat Opt ibovnice-au oftat.* CREANGĂ, P. 108.

8. A se angaja, a se însărcina (cu ceva). *A-şi lua un angajament.* ▭ *Luai grija casei mele.* TEODORESCU, P. P. 271. ◇ Expr. **A lua atitudine** v. atitudine. **A lua comanda** = a fi numit la conducerea unei acţiuni (militare); a prelua o comandă. **A lua în consideraţie** v. consideraţie. **A lua ceva asupra sa** v. asupra. **A lua** (un lucru) **în primire** = a primi un lucru, asumîndu-şi răspunderea pentru buna lui păstrare. **A-şi lua răspunderea** = a se declara şi a se socoti răspunzător de ceva, a se considera ca avînd anumite obligaţii. **A lua apărarea cuiva** v. apărare. (Refl., de obicei reciproc) **A se lua la sfadă** (sau **la ceartă, la luptă**) = a porni cearta, lupta. *Slujitorii s-au fost luat la sfadă.* NEGRUZZI, S. I 157. *Şi te iei cu toţi la ceartă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 446. **A se lua la întrecere** v. întrecere. (Învechit) **A se lua la prinsoare** = a se prinde rămăşag. *Oamenii se luau la prinsoare că nici în cer nu se găsea o mai mare frumuseţe.* ISPIRESCU, L. 39.

9. (Rar) A dobîndi ceva (în urma unei solicitări, cereri, stăruinţe); a obţine. *Lăpuşneanu... fugind la Constantinopol, izbutise a lua oşti turceşti.* NEGRUZZI, S. I 137. *Veveriţa cinste mare De la leu a dobîndit. Şi-a luat făgăduinţă Că, din dările ce vin, Îi va da... Un car de-alune.* DONICI, F. 42. ✦ A accepta. [Împărăteasa] *s-a înduplecat a lua cererea împăratului şi mîine le este nunta.* ISPIRESCU, L. 110.

10. (Cu privire la boli contagioase) A contracta. *Să nu zici astăzi sau mîne C-ai luat boală de la mine.* BIBICESCU, P. P. 39. ◇ Refl. pas. *Scarlatina se ia.* ▭ *Dar nu se ia? — De loc, n-ai nici o grijă.* CARAGIALE, S. N. 18. ✦ Refl. (Despre vopsele) A se dezlipi, a se desprinde, a se şterge (şi a se lipi pe altceva). *S-a luat pe haină vopseaua de pe uşă.*

11. (Despre vase) A avea o anumită capacitate, a cuprinde. *Cît ia butoiul acesta?* ◇ Fig. *S-a arat... Cît îţi luau vederile.* TEODORESCU, P. P. 154. ◇ Expr. **A striga** (sau **a ţipa, a se văita** etc.) **cît îl ia gura** v. gură.

12. (În locuţiuni verbale) *A lua (cuiva) măsura* (sau *măsuri*) = a fixa, prin măsurători exacte, dimensiunile necesare pentru a confecţiona ceva. *Croitorul mi-a luat măsuri pentru haină.* ▭ *A lua cu împrumut* = a împrumuta. *A lua cu chirie* = a închiria. *Dragostea nu e moşie, ca să mi-o iei cu chirie.* ŞEZ. I 112. *A lua în arendă* = a arenda. *A lua în parte* v. parte. *A lua parte* = a participa. *A lua pildă* = a imita exemplul altuia. *Romînii, luînd pildă de la domnul lor, nesocotiră osteneala.* ISPIRESCU, M. V. 24. *A lua obiceiul, năravul* = a se obişnui să... *Luase obicei... a-şi coase mînicile cămăşului.* CREANGĂ, A. 103. *Am luat năravul tău.* HODOŞ, P. P. 151. *A(-şi) lua îndrăzneala* = a îndrăzni. *A-şi lua libertatea* v. libertate. *A-şi lua aere* v. aer. *A lua loc* = a se aşeza (I 1) (pe un scaun, pe o bancă). *Ia loc, te rog.* C. PETRESCU, Î. I 13. *Abia luă loc pe bancă, şi duba porni.* SAHIA, N. 84. *A lua* (pasaje sau idei) *dintr-un autor* = a reproduce, într-o scriere sau într-o expunere proprie, idei extrase din alt autor (indicînd sursa sau însuşindu-şi pasajul în mod fraudulos). *A lua fiinţă* = a se înfiinţa. *Statul de democraţie populară ca formă a dictaturii proletariatului a luat fiinţă în urma transformărilor revoluţionare din ţara noastră, pe baza sfărîmării vechiului stat burghezo-moşieresc.* LUPTA DE CLASĂ, 1952, nr. 6, 97. *A lua cuvîntul* (sau, învechit, *cuvînt*) = a vorbi (în special în public). *La o întrunire publică... în ajunul alegerilor, Piscupescu a luat cuvîntul.* VLAHUŢĂ, O. A. 222. *Atunci Petre ia cuvînt: Aşa-i rîndul pe pămînt.* ALECSANDRI, P. II 107. *A lua sfîrşit* = a se termina. *A lua lecţii* v. lecţie (1). *A lua înfăţişarea, aspectul* etc. = a părea, a da impresia de... *Dascalul acesta lua în ochii mei un chip măreţ.* NEGRUZZI, S. I 6. *A lua un nou aspect, o nouă formă* etc. = a se schimba, a se transforma. *Strămoşescul său palat luă o nouă formă.* NEGRUZZI, S. I 72. *A-şi lua numele de la...* = a purta un nume care se leagă de..., care aminteşte de... *A lua cunoştinţă* (de ceva) v. cunoştinţă. *A lua notă* v. notă. *A lua note* v. notă. *A lua aminte* v. aminte. *A lua seama* v. seamă. (Mai ales în limbajul şcolarilor) *A lua o notă bună* (sau *rea*) = a căpăta o notă (bună sau rea). (Mai ales despre ambarcaţii) *A lua apă* = a avea o spărtură prin care intră apa, a se umple de apă. *Partea mai de jos a corăbiei... începusă a lua apă.* DRĂGHICI, R. 10. *A lua foc* = a se aprinde. *Casa a luat foc.* (Învechit) *A lua veste* (sau *scrisoare, răspuns* etc.) = a primi veste (sau scrisoare

etc.). *De cînd s-au pornit, n-am luat nici o scrisoare de la dînsa.* DACIA LIT. I 281. (Intranz., despre o femeie) *A lua în pîntece* = a rămîne însărcinată. *Nu trecu mult după asta, şi împărăteasa simţi că a fost luat în pîntece.* ISPIRESCU, L. 245.

IV. A duce cu sine. *Cu voi vin florile-n cîmpie Şi nopţile cu poezie Şi vînturi line, calde ploi Şi veselie! Voi toate le luaţi cu voi Şi iar le-aduceţi înapoi!* COŞBUC, P. I 91. *Şezi aici, pînă despre ziuă, că am să vin tot cu să te iau.* CREANGĂ, P. 97. *Merge mirele cu nuntaşii să ia mireasa.* ŞEZ. I 33. ◇ Fig. *Eu mă duc, mîndră, la Blaj, Şi-ţi iau şi doruţul tău, Dar nu ţi-l voi ţinea rău.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 112. *Primăvara-i mama noastră Că-i şi caldă şi geroasă, Ia omătul de pe coastă.* ŞEZ. II 199. ◇ Expr. **A-şi lua ziua bună** = a se despărţi de cineva, rostind cuvinte de rămas bun. **A-şi lua traista şi ciubucul,** se zice despre un om foarte sărac care pleacă fără să aibă ce să ducă cu el sau ce să lase în urmă. **A-şi lua tălpăşiţa** (sau **catrafusele**) = a părăsi repede un loc în care prezenţa sa nu este dorită; a o şterge. *Hai, gata eşti? Ia-ţi tălpăşiţa!* CREANGĂ, P. 147. *Ba mai bine-ţi caută de nevoi şi-ţi ie tălpăşiţa pînă nu vine neneaca ca să te deie de urechi afară.* ALECSANDRI, T. I 38. **A lua** (pe cineva) **la** (sau **în**) **armată** = a înrola un recrut pentru satisfacerea serviciului militar. **A lua** (pe cineva) **pe sus** = a duce (pe cineva) cu sine fără voie, cu forţa. **A lua** (pe cineva) **moartea** = a muri. *Moartea nu vine cînd o chemi, ci te ia cînd nu te temi.* **A lua** (pe cineva) **dumnezeu** (sau, peiorativ, **dracul, naiba**) = a muri. *Apoi, dacă i-ar fi luat dumnezeu, ce mi-ar fi? D-apoi aşa?* CREANGĂ, P. 31. (În imprecaţii) *Ba nu vin, taică. Şi nici dumneata să nu-l ajuţi, să-l ia dracul mai bine.* DUMITRIU, N. 202. *Harnică-i nevastă-mea, Harnică, dracu s-o ia!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 45. *Naiba să te ia, crişmar!* id. ib. 388. **A-l lua** (pe cineva) **dracul** (sau **mama dracului, toţi dracii, naiba**), se spune cînd cineva este într-o situaţie critică, la capătul puterilor (din cauza unui efort prea mare, a unei senzaţii prea puternice etc.). *Eram mînios de mă luau toţi dracii.* CONTEMPORANUL, III 825. ✦ (Despre vehicule) A transporta pe cineva. *M-a luat un camion pînă la destinaţie.* ✦ A aduce una sau mai multe persoane în jurul său cu rolul de însoţitori. *Împăratul şi împărăteasa... luînd cu dînşii vro cîţiva boieri mari, ostaşi şi slujitori... s-au dus la unchiaş acasă.* ISPIRESCU, L. 1. *Harap-Alb, luîndu-şi oamenii săi, încalecă şi el.* CREANGĂ, P. 274. ✦ (Despre forţe ale naturii) A ridica ceva din locul în care se găseşte şi a duce cu sine. *Vede o undă mare apropiindu-se de el şi luîndu-l ca pe o peană.* RETEGANUL, P. III 5. [Cucul] *căzu... ca şi cînd vijelia l-ar fi luat şi l-ar fi aruncat acolo.* ISPIRESCU, U. 12.

V. A trata pe cineva într-un anumit fel. *Boierîul, luîndu-i înainte cu glume, a înghiţit găluşca şi a tăcut molcum.* CREANGĂ, A. 167. ◇ Expr. **A lua** (pe cineva sau **a o lua**) **cu binele** (sau **cu binişorul, cu frumosul, cu încetişorul** etc.) = a se arăta blajin (faţă de cineva), a trata (pe cineva) cu menajamente. *Şi de m-ar fi izgonit... tot n-aş fi rămas aşa de umilit în faţa ei, ca atunci cînd m-a luat cu binişorul.* CREANGĂ, A. 70. *Pe dumneavoastră vă rugăm Să ne luaţi încet, încetişor.* TEODORESCU, P. P. 177. **A lua** (pe cineva) **cu răul** = a trata (pe cineva) cu asprime, a se purta (cu cineva) rău. **A lua pe cineva cu măgulele** (sau, refl., **a se lua pe lîngă cineva cu binele**) = a măguli, a linguşi pe cineva pentru a-i cîştiga bunăvoinţa. *Începu s-o linguşească... şi să se ia cu binele pe lîngă dînsa.* ISPIRESCU, L. 47. *Calul îi iese înainte... şi o ia cu măgulele.* CREANGĂ, P. 273. **A lua** (pe cineva) **sub ocrotirea** (sau **sub aripa**) **sa** = a ocroti (pe cineva). **A lua** (pe cineva sau ceva) **în batjocură** (sau **în bătaie de joc, în rîs, în zeflemea, peste picior, la vale, în balon** etc.) = a rîde de cineva sau de ceva, a-l ironiza, a-şi bate joc. *Ceilalţi rîdeau, luîndu-l peste picior.* CAMILAR, N. I 31. *Pe urmă, băieţii nu l-au mai luat în rîs.* PAS, Z. I 71. *Autorul ia la vale unele idei ce ne sînt scumpe şi pe care trebuie să le apărăm.* GHEREA, ST. CR. II 57. **A lua** (pe cineva) **la** (sau **în**) **tărbacă** v. tărbacă. **A lua** (pe cineva) **cu huideo** v. huideo. **A lua** (pe cineva) **cu ameninţări** = a-l ameninţa. **A lua** (pe cineva) **la rost** (sau **la socoteală, la trei parale, la trei (păzeşte), la refec, în răspăr, din** (sau **de**) **scurt, repede**) = a fi aspru cu cineva, a cere cuiva socoteală de faptele sale, a-l sili să se justifice; a-i face mustrări. *Surorile erau gîlcevitoare şi-i numărau gologanii... şi-l luau de scurt cînd îl cînsteau oamenii la circiumă.* PAS, Z. I 225. *D. Iordan Hagi Iordan se credea în drept să-l ia la rost fiindcă înstrăinează acţiuni fără nici o socoteală.* C. PETRESCU, A. 399. **A lua** (pe cineva) **pe** (sau **de**) **departe** = a începe cu cineva o discuţie prin ocoluri, prin aluzii îndepărtate, cu scopul de a obţine ceva de la el sau de a-i comunica ceva neplăcut. **A lua** (pe cineva) **cu nepusă masă** = a surprinde (pe cineva) nepregătit. **A lua** (pe cineva) **de sus** v. sus. **Nu mă lua aşa** = nu mă trata, nu-mi vorbi în felul acesta nepotrivit. **A lua** (pe cineva) **la sigur** v. sigur. ✦ A judeca un lucru într-un anumit fel, a avea un fel anumit de a privi lucrurile. *Nu le mai lua toate în tragic.* ▭ *Cînta, juca şi lua viaţa uşor.* DUMITRIU, P. F. 57. ◇ Expr. **A o lua de bună** (sau **de bani buni**) = a considera că este aşa cum se spune, cum pare. **A lua** (ceva) **de nimic** (sau **de nimic lucru**) = a socoti că ceva nu are destulă însemnătate, a nu lua în serios. *Apoi de nimic lucru iei tu că am pierdut inelul?* ISPIRESCU, L. 107. *Dumneta mă mustrezi că am luat de nimica tulburarea dumitale la scrisoarea pîritoare ce au trimis domnul Hufeland.* KOGĂLNICEANU, S. 122. **A lua** (ceva) **în** (sau, regional, **a**) **numo de bine** (sau **de rău**) = a judeca un lucru drept bun sau rău, a vedea cu ochi buni sau răi. (Absol.) *Să nu luaţi în nume de rău cînd mă veţi auzi.* ISPIRESCU, U. 2. **A lua** (ceva) **în glumă** v. glumă. **A lua** (pe cineva sau ceva) **de** (sau **drept**)... = a considera (pe cineva sau ceva) drept altcineva sau altceva; a confunda (cu altcineva sau cu altceva). *Sfiala lui o luă drept dovada statorniciei.* NEGRUZZI, S. I 25. *Nimenea nu-l cunoştea, Tot de mocan Îl lua, Tot cioban Îl socotea.* TEODORESCU, P. P. 476. **A lua lucrurile** (**aşa**) **cum sînt** = a se împăca cu situaţia, a fi realist.

VI. A începe, a apuca, a porni să... *De vedea şi iar vedea, Se gîndea, se socotea Ce să facă, cum s-o ia.* TEODORESCU, P. P. 688. ◇ (Urmat de un supin sau de un infinitiv) *Şi ai luat a te da cu capul de vatră.* SEVASTOS, N. 130. *Şi mă ia la cercetat.* ŞEZ. III 61. *Ciocoiul îşi face plată Şi mă ia la schingiuit Că nimic nu i-am cosit.* ALECSANDRI, P. P. 259. ◇ Fig. *A luat-o-n spovedit.* HODOŞ, P. P. 177. ◇ Refl. *S-au luat ei iarăşi la cercat drumul.* SBIERA, P. 68. *Cu oştile s-a luat la vînat.* SEVASTOS, N. 105. ◇ (Popular, legat prin conj. «şi» de verbe la moduri personale) *S-au luat şi s-au suit pe un copaci de frica fierelor.* SBIERA, P. 34. *Se ia şi se întoarnă singură acasă.* CREANGĂ, P. 225. *Dar Gruia de bucurat Se lua şi-o săruta.* BIBICESCU, P. P. 311. ✦ (Despre manifestări fizice sau psihice) A cuprinde, a învălui (pe cineva). *M-a luat groaza cînd am trecut pe lîngă lan şi l-am văzut cîtu-i de mare.* CREANGĂ, P. 157. *Pe bieţii cîntăreţi îi luase gîndurile.* ŞEZ. II 67. *Mereu mă iau la fiori, Din tălpi pînă-n susuori, Într-un ceas de nouă ori.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 91. ◇ Impers. *Te ia cu frig fără să vrei şi întorci capul.* BASSARABESCU, V. 29. *Bătrînul a ieşit din pătură şi-i e cald şi îl ia cu fiori.* DELAVRANCEA, H. T. 36. ◇ (În imprecaţii) *Lua-te-ar boalele! lua-te-ar ciuma! iar te-ai îmbătat?* DUNĂREANU, CH. 73. ◇ Expr. **A-l lua** (pe cineva) **ceva înainte** = a fi cuprins, copleşit de... *Le-a trece lor zburdăciunea cînd or fi mai mari şi i-or lua grijile înainte.* CREANGĂ, A. 38. (Cu inversarea construcţiei) **A lua frica cuiva** (sau **a ceva**) = a se teme de cineva (sau de ceva), a şti de frică. (Refl.) **A se lua de gînduri** = a se îngrijora. *A început a se cam lua şi el de gînduri de năzdrăvăniile lui.* CREANGĂ, P. 323.

VII. 1. (Construit de obicei cu pronumele «o», cu valoare neutră) A pleca, a porni, a purcede. *O lua încet de-a lungul cheilului, cu spinarea încovoiată, cu genunchii îndoiți.* BART, S. M. 60. *Eu des-de-dimineioară o luam de-a lungul pîrîului, după mlădițe de răchită.* PĂUN-PINCIO, P. 104. *Se hotărî și el a se duce acasă... și o luă la drum.* ISPIRESCU, L. 212. ◇ Expr. **A o lua din loc** = a porni la drum, a pleca repede; fig. a se repezi (cu fapta, cu vorba). *Haide, ia-o din loc! ți spuse.* PAS, Z. IV 257. *Ai luat-o prea din loc și nu trebuie așa, că tu ai sînge iute.* STĂNOIU, C. I. 180. (Regional) **A o lua în porneală** = a porni la păscut. *Cerbul... o luă în porneală și nu mai da pe la izvor iar pînă a doua zi.* CREANGĂ, P. 224. **A o lua înainte** = a merge înaintea altuia sau a altora (pentru a-i conduce). *Hai, Oarță! Ia-o înainte. Oarță plecă.* C. PETRESCU, R. DR. 50. *Dolfa... Înainte c-o lua. Și pe Costea că-l ducea.* TEODORESCU, P. P. 511. **A o lua înainte** (cu ceva) = a da semnalul, a începe. *Bocănet o luă înainte cu rîsul și rîseră și ceilalți.* C. PETRESCU, Î. II 12. **A i-o lua** (cuiva) (rar **a-l lua pe cineva**) **înainte** (sau **pe dinainte**) = a întrece (pe cineva), a sosi sau a face ceva înaintea altuia. *Cît pe ce, cît pe ce să nu-l ieie carul înainte.* CREANGĂ, P. 41. **A-l lua pe cineva gura pe dinainte** v. gură. **A o lua la picior** = a pleca repede. *O luă la picior chinuit de arșița crîncenă a gîtlejului.* DUMITRIU, N. 232. *O luară iute la picior.* ISPIRESCU, L. 25. *O luai la picior pîn crîng.* GORJAN, H. I 107. **A o lua la sănătoasa** v. sănătos. **A o lua razna** v. razna. **A-și lua zborul** = a porni în zbor, a zbura; fig. a se depărta foarte repede, a fugi. *Murgu-și lua zborul în liniște deplină Prin codrii fără drumuri și fără de lumină.* ALECSANDRI, O. 207. **A lua** (pe cineva) **la** (rar **în**) **goană** v. goană. **A lua fuga** (sau **a o lua la fugă, la goană** sau, mai rar, **într-o fugă**; refl. **a se lua la fugă**) = a porni în fugă, în goană. *La repezeală își puse o broboadă pe cap și o luă la goană pe cheu după vapor.* BART, E. 234. *Luntrașul... o ia tot într-o fugă din casă.* RETEGANUL, P. IV 75. *Se luă la fugă după dînșii.* SBIERA, P. 269. (Despre animale de tracțiune) **A lua vînt** = a porni razna, scăpînd de sub controlul conducătorului. (Refl.) **A se lua în gînaă cu cineva** = a se lua la întrecere din fugă cu cineva. *Avea... o fată slujitoare care se lua în goană cu ogarii.* ISPIRESCU, L. 323. **A se lua după cineva** (sau **ceva**) = a) a porni (și a merge) în urma cuiva (sau a ceva), a se ține de... *Petrache... năvăli în crîșmă. Părintele Ștefan se luă după el.* SADOVEANU, la TDRG. *Cum îl vede trecînd, se ia după el și-l apucă de haină.* BASSARABESCU, V. 47. *Se ia după moșneag și cît colea mergea în urma lui.* CREANGĂ, P. 82; b) a porni împreună cu cineva, însoțindu-l la drum; a se alătura cuiva, a se întovărăși cu cineva. *Flămînzilă... se ia după Harap-Alb și pornesc tustrei înainte.* CREANGĂ, P. 241; c) a fugi după cineva (pentru a-l ajunge, a-l goni, a-l prinde); a urmări, a alunga, a fugări. *După vînător se luase un alt porc și mai năprasnic.* ISPIRESCU, L. 140. *Cînele începe a alerga prin pădure și se ia după un ied sălbatec.* NEGRUZZI, S. I 59; d) a porni undeva, orientîndu-se după cineva sau după ceva; fig. a imita pe cineva, a urma sfatul cuiva, a se conforma, a asculta de..., a ține seamă de... *A se lua după aparențe. A se lua după gustul cuiva.* ▭ *Voi, fetele, niciodată să nu vorbiți singure noaptea cu flăcăii, nici să vă luați după dînșii, că iată ce pățiți.* SBIERA, P. 314. *O povățui să se ia după drumul robilor.* ISPIRESCU, L. 58. *Moșneagul... se ia după gura babei.* CREANGĂ, P. 63. **A se lua cu cineva** = a) a pleca la drum împreună (sau în același timp) cu cineva. *Gerilă atunci se ia cu Harap-Alb și pornesc împreună.* CREANGĂ, O. A. 247. *Domnul oștile lăsa, Cu ciobanul se lua.* ALECSANDRI, P. P. 208; b) a se întovărăși cu cineva, a se înhăita. *S-a luat cu niște derbedei.* C. PETRESCU, C. V. 228. *Așa pățești dacă te iei cu niște bicisnici.* CREANGĂ, P. 252. *Spune-mi cu cine te iei* (variantă: *te aduni*), *ca să-ți spun cine ești.* **A se lua cu cineva** (sau **cu ceva**) = a-și petrece vremea cu cineva sau cu ceva și a uita de o grijă, de o preocupare (supărătoare). *La război, că acolo, dacă nu mori, poate să te mai iei și mai uiți.* POPA, V. 339. *Toate ca toate, dar urîtul îi venea de hac. În zile de lucru, calea-valea, se lua cu treaba și uita de urît.* CREANGĂ, P. 140. *Ziua ca ziua ... mă mai ieu cu caprele, dar noaptea... toate stihiile năpădesc pe mine.* ALECSANDRI, T. 616. *Eu m-am luat cu alți mușterii, iar voi atunce ați fugit.* ȘEZ. II 117. **A se lua cu vorba** = a se antrena într-o conversație, uitînd de treburi; a se întinde la vorbă. ✦ **A** se îndrepta într-o direcție oarecare, a apuca sau a merge pe un anumit drum. *Bricul Mircea... ieșind în larg, va lua drumul spre Kersonez.* BART, S. M. 13. *Luarăm o cale ce nu era a Brașovului, vizitiul nostru ne spuse... că am luat drumul Giurgiului.* BOLINTINEANU, O. 263. ◇ Intranz. (Învechit) *O caleașcă... făcînd la stînga, luă la deal.* NEGRUZZI, S. I 16. ✦ (Despre căi de comunicație și despre ape curgătoare) A-și schimba direcția, a coti spre... *Drumul o ia la dreapta.*

2. (În anumite construcții) A merge, a străbate, a parcurge. *O, calul meu! Tu, fala mea... Cum iei pămîntul în galop.* COȘBUC, P. I 112. *Luînd de-a lung pămîntul, merg spre împărăție.* CREANGĂ, P. 236. *Și-și ia drumul d-a lungul, Țările cu de-amănuntul.* BIBICESCU, P. P. 133. ◇ Expr. **A(-și) lua cîmpii** = a pleca orbește, fără a ști încotro (de desperare, de durere, de mînie); a ajunge la desperare, a-și lua lumea în cap. *Lucrau numai calfele, fără flăcăul care își luase cîmpii.* PAS, Z. I 160. *Of! saracan de mine! Că-mi vine să țip și să ieu cîmpii! Mult oi să mai stau în drum?* ALECSANDRI, T. I 113. **A(-și) lua lumea în cap** v. cap.

— Forme gramaticale: prez. ind. *iau* (regional *ieu*), *iei* (regional *iai*), *ia, luăm, luați, iau* (regional *ieu*); prez. conj. pers. 3: *să ia* (regional *să iaie* (NEGRUZZI, S. I 232) și *să ieie*).

LUÁRE s. f. Acțiunea de a lua; apucare a unui obiect, însușire a unui bun. ◇ *Luare în posesie* = aducere în posesie a unui bun. *Stăpînirea fu puternică și implacabilă, ca o luare în posesiune.* C. PETRESCU, Î. II 223. *Luare în considerare* = faptul de a-și fixa atenția asupra unui lucru care merită să fie cercetat, examinat, discutat. *Luare-aminte* v. aminte. *Luare de măsuri* = emiterea unor dispoziții, ordine.

LUĂTÓR, -OÁRE, *luători, -oare,* adj. (Rar, în expr.) *Luător în rîs* = om care își bate joc de alții. *Auzise că unii dintr-înșii sînt limbuți... luători în rîs și înfumurați.* ISPIRESCU, L. 246.

LÚBENIȚĂ, *lubenițe,* s. f. (Transilv., Olt.) Pepene verde.

LÚBRIC, -Ă, *lubrici, -e,* adj. Desfrînat, lasciv, excesiv de senzual. *Privire lubrică.* ✦ Care atîță senzualitatea. *Spectacol lubric. Glumă lubrică.*

LUBRICITÁTE s. f. Desfrîu, senzualitate excesivă. *Faunul este imaginea lubricității bestiale.* MACEDONSKI, O. IV 100.

LUBRIFIÁ, *lubrifiez,* vb. I. Tranz. A introduce un lubrifiant între suprafețele de contact ale unor solide care se freacă între ele.

— Pronunțat: *-fi-a.*

LUBRIFIÁNT, *lubrifianți,* s. m. Fluid vîscos sau praf care se introduce între suprafețele de contact ale unor solide, pentru a le face să alunece mai ușor una asupra celeilalte și a împiedica încălzirea prea mare a lor.

— Pronunțat: *-fi-ant.*

LUBRIFIÁNȚĂ s. f. Totalitatea proprietăților datorită cărora un material poate fi folosit ca lubrifiant.
— Pronunțat: *-fi-an-*.

LUBRIFIÉRE, *lubrifieri*, s. f. Acțiunea de a l u b r i f i a și rezultatul ei.
— Pronunțat: *-fi-e-*.

LUCÁRNĂ, *lucarne*, s. f. **1.** Fereastră mică, verticală, în acoperișul unei case, pe unde pătrunde lumina în pod și prin care se poate ieși pe acoperiș.
2. (Rar) Ferestruică, de obicei rotundă, într-o ușă masivă, prin care se poate privi afară. *În stînga, o ușă lucrată de stejar, cu o mică lucarnă de privit întrarea.* CAMIL PETRESCU, T. II 223.

LUCEÁFĂR, *luceferi*, s. m. **1.** Nume dat de popor mai multor stele strălucitoare și mai ales planetei Venus. *Ceriul era limpede și luceferii sclipitori rîdeau la stele.* CREANGĂ, O. A. 156. *Trecu o zi, trecură trei Și iarăși, noaptea, vine Luceafărul deasupra ei Cu razele-i senine.* EMINESCU, O. I 171. *Dar un luceafăr, răsărit Din liniștea uitării, Dă orizon nemărginit Singurătății mării.* id. ib. 175. ✧ (În comparații) *Pe movila Braniștei un foc se aprinsese și lucea ca un luceafăr în liniștea amurgului.* SADOVEANU, O. VII 123. *Împăratul avea o fată frumoasă ca un luceafăr, încît la soare te puteai uita, dar la ea ba.* POPESCU, B. II 72. ✧ *Luceafărul-de-dimineață* (sau *luceafărul-de-ziuă, luceafărul-porcilor, luceafărul-boului)* = planeta Venus (cînd se vede pe cer dimineața, înainte de răsăritul soarelui). *Pe ferestre se înfiora argintul luceafărului-de-ziuă.* CAMILAR, TEM. 144. *Trebuia să mă și întorc acasă pînă o ieși luceafărul-porcilor.* ISPIRESCU, la TDRG. *Luceafărul-de-seară* (sau *luceafărul-de-noapte, luceafărul-ciobanilor)* = planeta Venus (cînd se vede seara); steaua-ciobanului. *Altă stea se aprinse în tăriile cele mai de sus ale cerului... era luceafărul-de-sară.* HOGAȘ, M. N. 132. *Luceafărul-de-* (sau *-din-) zori* (sau *luceafărul-dimineții)* = steaua Sirius, v. z o r i l ă. *Luceafărul-cel-mare-de-miezul-nopții* (sau *luceafărul-cel-frumos)* = steaua Vega, din constelația lirei. *Luceafărul-porcesc* (sau *luceafărul-porcar)* = steaua Aldebaran, din constelația taurului. *Luceafărul-cel-mare-de-noapte* = steaua Hiperion.
2. F i g. Personalitate deosebită, om cu calități strălucite. *Luceafărul circului era domnișoara Henriette, fiica directorului: frumoasă de basm.* CARAGIALE, O. III 19. *Haide, caută-ți de drum și adă-ți aminte cît îi trăi de vestitul și prea puternicul Irod-Împărat, luceafărul răsăritului.* ALECSANDRI, T. I 82. *Numai soră-sa, Ancuța... Luceafărul satului... Nouă ani și jumătate L-a cătat tot ca pe-un frate.* id. P. P. 112.
— Pl. și: (popular, rar) *luceaferi* (TEODORESCU, P. P. 20).

LUCÉRNĂ s. f. Plantă erbacee din familia leguminoaselor, cu frunzele compuse din cîte trei foliole și cu flori de culoare violetă pînă la purpuriu-închis, cultivată ca plantă furajeră *(Medicago sativa). Dintre leguminoase, se cultivă pentru furaj trifoiul și lucerna.* BOTANICA 174.
— Variante: **luțărnă** (C. PETRESCU, R. DR. 242), **luțérnă** (SADOVEANU, E. 121) s. f.

LUCÍ, *lucesc*, vb. IV. I n t r a n z. **1.** (Despre soare, aștri și alte izvoare de lumină) A răspîndi lumină, a fi luminos, a străluci. *Afară stătuse ploaia; printre pîlcuri de nouri lucea din cînd în cînd soarele.* SADOVEANU, O. IV 332. *Pe munte lucește o flacără mică Cu raze ce taie-ntunerecul larg.* EMINESCU, O. IV 157. *Alba lună sus lucește Ca icoană de argint.* ALECSANDRI, O. 221. *Stelele... Luceau ca niște candeli aprinse p-un mormînt.* ALEXANDRESCU, P. 140.
2. A reflecta lumină, a sclipi din cauza luminii, a scînteia. *Fierul plugului, uns bine, lucea în soare.* CAMILAR, TEM. 317. *În fund, în văi, lucea un iaz.* SADOVEANU, O. VII 81. *Ude, negre, luceau cheiurile de piatră de-a lungul portului aproape gol.* BART, E. 233. ✦ (Despre ochi) A fi plin de strălucire, de viață, de foc; a fi expresiv, a sclipi. *Sub arcurile sprîncenilor, luceau doi ochi negri și plini de foc.* DUNĂREANU, CH. 177. *Baciu era om tînăr și ochii luceau în capul lui ca la un drac.* POPESCU, B. III 88. *Dar ochii mari și minunați Lucesc adînc himeric, Ca două patimi fără saț Și pline de-ntuneric.* EMINESCU, O. I 172. ✧ (Cu inversarea construcției) *Ospătaseră puțintel, ș-acuma trupurile trudite ar fi cerut hodină; dar suferința care lucea ca o nebunie în ochii lui Tudor îi ținea pe tustrei treji.* SADOVEANU, O. VII 63.
3. F i g. (Despre idei, sentimente) A apărea în mod brusc sau pentru scurt timp; a izbucni. *Deodată îmi lucește în minte minunatul vers al poetului.* SADOVEANU, O. VII 210. *În ochii lui Zaharia Duhu nu luci însă ascuțimea nici unei ironii.* C. PETRESCU, A. 398. ✦ A se evidenția prin calități deosebite. (Poetic) *Multe flori lucesc în lume.* ALECSANDRI, P. A. 64.
— Prez. ind. pers. 3 sg. și: (rar) *luce* (EMINESCU, O. I 68).

LUCÎD, -Ă, *lucizi, -de*, adj. (Despre oameni) Care își dă bine seama de realitate, care are mintea clară; (despre acțiuni sau manifestări ale oamenilor) care dovedește o minte, un gînd limpede, netulburat. *Ascundea o cruntă și lucidă cunoaștere a slăbiciunilor omenești.* C. PETRESCU, C. V. 102. *Avu un moment noțiunea lucidă a nebuniei sale, dar se simțea mînată înainte.* D. ZAMFIRESCU, R. 170. ✦ (Adverbial) În mod constient, cu rațiune. *Gîndește lucid, pînă și în clipele de febră.* CAMIL PETRESCU, T. II 174. *Își vedea trecerea crescînd pe măsură ce...i se întindeau afacerile, conduse lucid, cu mare isteține și cruntă lăcomie de ban.* C. PETRESCU, Î. II 142.

LUCIDITÁTE s. f. Limpezime, claritate în gîndire. *De atunci—senzația de funebru pe care mi-o dă, în momente de stranie luciditate, pămîntul, lutul, piatra.* IBRĂILEANU, A. 52. *Scria înflăcărat băiatul și cu-o luciditate rară.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 9. *Niciodată nu simțise el ce simțea în clipa aceea cu atîta luciditate.* D. ZAMFIRESCU, R. 159.

LUCIÓLĂ, *lucioli* și *luciole*, s. f. (Italienism) Licurici. *Umbra se adînci în beznă și peste cărți și peste lucruri crescuse parcă iarbă, ierburi și bălării. — Va veni și luna, spuneau luciolele din plante.* ARGHEZI, P. T. 157. *Flori albastre de cicoare, Fulgerări de luciole... Joacă-n raza luminoasă a electricului fard.* MACEDONSKI, O. I 163. *Lucioli scînteietoare Trec în aer, Răspîndind prin crengi, prin tufe, o văpaie albăstrie.* ALECSANDRI, P. A. 124.
— Pronunțat: *-ci-o-*.

LUCIÓR, -OÁRĂ, *luciori, -oare*, adj. (Popular) Diminutiv al lui l u c i u[2]. *Dar de unde ești, dragul lelii? — îl întrebă lelea Irina — De-aci a nouă țeară! răspunse junele, de preste apa lucioară.* RETEGANUL, P. IV 65. *Luciu, lucior, ți pun coadă de fuior* (Acul). GOROVEI, C. 4.
— Pronunțat: *-ci-or*.

LUCIÓS, -OÁSĂ, *lucioși, -oase*, adj. **1.** (Despre obiecte) Care răsfrînge lumină, care sclipește. *Așa de frumos era oul și lucios.* ISPIRESCU, L. 266. *Fierul taie brazde lungi Ce se-nșiră-n bătătură ca lucioase, negre dungi.* ALECSANDRI, P. A. 120. *O cremene lucioasă.* ȘEZ. IV 131. *Scoate paloșul lucios.* TEODORESCU, P. F. 633. ✦ (Despre ochi) Cu reflexe strălucitoare. *Lupul... e cu ochii lucioși și așezați pieziș către bot.* ODOBESCU-SLAVICI, la TDRG. *Ochi lucioși purta.* ALEXANDRESCU, M. 339.
2. (Despre surse de lumină) Care strălucește, strălucitor. *Puzderia de stele lucioase.* NEGRUZZI, S. II 134. ✦ Luminos. *A trecut ziua lucioasă, Vine noaptea răcoroasă... Și ortacii nu se culcă, Dară stau și tot ascultă.* DEȘLIU, M. 48.

LUCÍRE, *luciri*, s. f. Faptul de a l u c i, răspîndire de lumină; strălucire. *O dungă de soare s-arată și-i crește pe șesuri lucirea, Și iată-l în toată mărirea Puterii pe veci!* COȘBUC, P. II 9. *A faclelor lucire răzbind prin pînza fină*

Răsfrîng o dureroasă lumină din lumină. EMINESCU, O. I 96. *În poiana tăinuită, unde zbor luciri de lună, Floarea oaspeților luncii cu grăbire se adună.* ALECSANDRI, P. A. 124. ✦ Scînteiere, sclipire. *În soarele dimineții hainele lui aveau luciri și o piatră scumpă îi fulgera la cușmă.* SADOVEANU, O. VII 9. *Strălucea departe o lucire de ape.* C. PETRESCU, S. 9. *Fata tresări de mulțumire. Lucirea ochilor ei străbătea întunericul nopții.* REBREANU, I. 81.

LUCÍȘ s. n. (Rar, popular) Suprafață lucie. *Pe lucișul Dunării.* TEODORESCU, P. P. 558.

LUCITÓR, -OÁRE, *lucitori, -oare,* adj. (Despre surse de lumină) Care împrăștie lumină; strălucitor. *Ca Iacov, frumos și tînăr, ce-adormise la fîntînă, Deșteptat fără de veste de un înger lucitor, Mă chemași la luptă cruntă.* MACEDONSKI, O. I 94. *De la nouri cătră soare Printre lună și luceferi, Stele mîndre lucitoare.* CREANGĂ, P. 221. *Cîte stele lucitoare... Pentru mine stau să joace.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 398. ✦ (Despre obiecte) Care răsfrînge lumină, care sclipește. *Bogatul păr ce-n unde lucitoare Cădea pe umeri.* CERNA, P. 146. *Mii de coifuri lucitoare ies din umbra-ntunecoasă.* EMINESCU, O. I 148. *Paloș tremurător Și la soare lucitor.* TEODORESCU, P. P. 104. ✦ (Despre ochi) Plin de viață; expresiv; lucios. *Uncheșul își ațintì asupra lui ochii lucitori.* SADOVEANU, O. VII 148.

LÚCIU[1], *luciuri,* s. n. **1.** Aspectul unui corp neted, datorit reflexiei regulate a luminii pe suprafața lui. *Ele puneau pietrele cele scumpe jos și la luciul lor își căutau hrana.* SBIERA, P. 244. ✧ (Concretizat) *Luciul zimțuit al secerii scrîșnește, șuieră, fulgeră-n soare, doboară-n pale holdele aurii.* SANDU, D. P. 37. ✦ Fig. Strălucire, splendoare. *Satira* [latină] *nu se cufunda cu Persiu în întuneric; un nou luciu o aștepta sub puternica peană a lui Juvenal.* ODOBESCU, S. I 49. ✦ Lustru. *Luciul parchetului.* ✧ *A da luciu* v. d a.

2. Suprafața strălucitoare a anumitor lucruri care răsfrîng razele de lumină. *Chipul șăgalnic În luciul oglinzii ți-l cați.* FRUNZĂ, Z. 9. *C-o lacomă dorință privi pe luciul negru al apei.* BART, E. 184. *Și dacă norii deși se duc De iese-n luciu luna, E ca aminte să-mi aduc De tine-ntotdeauna.* EMINESCU, O. I 193. ✧ Fig. *Pe luciul politic Macari lunecă.* NEGRUZZI, S. II 246.

LÚCIU[2], **-IE,** *lucii,* adj. **1.** (Despre obiecte) Care răsfrînge razele de lumină, care strălucește; lucitor, lucios. *Doinind treceau veseli flăcăii prin sat Cu luciile coase pe-un umăr robust.* COȘBUC, P. II 203. *Lacul dormea neted, luciu ca oglinda.* VLAHUȚĂ, O. A. 469. *Lucii picături de smoală la pămînt cad sfîrîind.* EMINESCU, O. I 50. *Riul luciu se-ncovoaie sub copaci ca un balaur Ce în raza dimineții mișcă solzii lui de aur.* ALECSANDRI, P. A. 124.

2. Cu lustru, lustruit, p. ext. alunecos. *Trecea ca un fior printr-o dungă de umbră o șoptîrlă lucie; peste parcul vechi plutea o liniște mare.* SADOVEANU, O. V 581. *Fiind podelile tare lucii,* [mărgeaua] *să durigă chiar sub pat.* RETEGANUL, P. V 14. *Un șinge purpuriu văpsi pielea lui, lucie ca atlazul.* NEGRUZZI, S. I 42. ✧ Expr. **Sărăcie lucie** = sărăcie totală, desăvîrșită. *N-au nici de unele. Sărăcie lucie. Podul gol, staulul gol.* PAS, Z. III 278. *Dară ortul popii, rămînd în urma lor casa toacă și o sărăcie lucie.* ISPIRESCU, L. 286. *Măi! Dar ce sărăcie lucie pe aici pe lă rai, zise Ivan.* CREANGĂ, P. 308. ✧ (Adverbial, rar, în expr.) **Sărac luciu** = sărac lipit pămîntului. *L-a băgat în judecăți... și l-a lăsat sărac luciu.* DELAVRANCEA, S. 19.

3. (Despre un teren, un drum) Neted, lucios; lipsit de obstacole, liber, deschis. *Trecură pe pod de gheață și găsiră cale lucie spre tîrg.* SADOVEANU, B. 69. *Nu mai rămînea turcilor decît o pustietate întinsă și lucie.* ISPIRESCU, la TDRG. *Gerul dă aripi de vultur cailor în spumegare Ce să-ntrec pe cîmpul luciu, scoțînd aburi lungi pe nare.* ALECSANDRI, P. A. 113.

— Pronunțat: (f.) *-ci-e.*

LUCOÁRE, *lucori,* s. f. (Învechit și arhaizant) Lucire, strălucire. *Am început a desluși cărările din trestii. Apoi mi s-a deschis luciu larg, rumenit de cea dintîi lucoare a zorilor.* SADOVEANU, N. F. 50. *Albe-ntîi și tot mai roșii Zorile și-ntind lucoarea — Din zăvoi, privighetoarea Iarăși a-nceput!* COȘBUC, P. II 69. *Apele... se roșesc și se luminează, oglindind lucoarea flăcărilor.* ODOBESCU, S. III 534.

LUCRÁ, *lucrez,* vb. I. **1.** Intranz. A face o muncă (utilă); a munci. *Astăzi nu mai e chip de lucrat în pămîntul ud și lipicios.* C. PETRESCU, R. DR. 62. *El într-o jumătate de an lucra ca o calfă veche.* ISPIRESCU, L. 137. *Iată ce am gîndit eu, noro, că poți lucra nopțile.* CREANGĂ, P. 5. ✧ (Urmat de determinări introduse prin prep. «la», exprimînd obiectul muncii sau locul unde se execută munca) *Lucrează la un roman.* ▭ *La giciți de cin' mi-i dor?... De-un flăcău cam negricios Care-mi lucra la ogor.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 32. ✧ Tranz. (Complementul este meseria practicată sau obiectul muncii) *Cutreierînd lumea învățînd și pre bun și pre rău cum să prăsească și să lucreze vița.* ISPIRESCU, U. 103. *El lucra ciubotărie.* CONTEMPORANUL, I 165. *De grijă ți-am purtat, Ogorul ți l-am lucrat.* ALECSANDRI, P. P. 295. ✧ Expr. **A nu avea ce lucra** = a nu avea altceva mai bun de făcut decît... *Și bădița Vasile n-are ce lucra? — Hai și noi, măi băieți, să dăm ajutor la drum.* CREANGĂ, A. 8.

2. Intranz. A fi în mișcare, în acțiune, a dezvolta o activitate. *Seva primăverii nu lucra numai în arborii vechi și în florile grădinilor, ci și în afund, sub picioarele mele.* SADOVEANU, E. 82. *Cauzele... există și lucrează simultan.* EMINESCU, N. 33. *Toată firea... lucrează zi și noapte sporind cătră înmulțire.* CONACHI, P. 270. ✧ (Despre instrumentele de care se servesc oamenii în procesul muncii) *Motoarele lucrează intens.* ✧ Fig. *Portul o să lucreze bine, a fost un an bun agricol.* BART, E. 191. ✧ (Despre facultățile omului) *Ider începu a rîde. Dar îndărătul rîsului care îi steclea la lumina jarului, cugetul său lucra cu înviersunare.* SADOVEANU, F. J. 745.

3. Intranz. A acționa în chip eficace, a avea efectul dorit asupra cuiva. *Critica trebuie să răspundă... prin ce mijloace această creațiune artistică lucrează asupra noastră.* GHEREA, ST. CR. I 40. *Își făcea leacurile și se trata, deși acum nu-i mai lucra nici o medicină, deprins fiind cu ele.* NEGRUZZI, S. I 208.

4. Tranz. A da unui material brut altă formă; a prelucra. *A lucra fierul.* ✧ Refl. pas. *Această buruiană putea să se lucreze ca inul.* DRĂGHICI, R. 52. ✦ A fabrica, a confectiona. *Costumul lapon de sărbătoare, lucrat din piei înflorite cu broderii, emoționează profund.* STANCU, U.R.S.S. 61. ✦ A coase, a broda. (Absol.) *Colo lîngă lampă, într-un mic ietac, Vezi o fată care pune ață-n ac... O vezi printr-o albă perdea străvezie Cum mereu lucrează.* EMINESCU, O. I 363. ✦ A clădi. *Meșterii grăbea... Dar orice lucra Noaptea se surpa.* ALECSANDRI, P. P. 187. ✦ A depune un efort permanent de îmbunătățire, a perfecționa. *A-și lucra versurile.*

5. Tranz. Fig. (Familiar) A pune ceva la cale împotriva cuiva; a urzi. *Nime nu îndrăznea a grăi împotriva lui, cu cît mai vîrtos a lucra ceva.* NEGRUZZI, S. I 143. ✦ A unelti împotriva cuiva, a săpa pe cineva. *Parcă-mi spune inima că m-a lucrat Cinele Negru la divizie.* CAMILAR, N. I 162. *Există desigur în redacție o canalie care-l lucrează.* C. PETRESCU, C. V. 134. *Și zi, mă lucrași?* CARAGIALE, O. I 140. ✧ Expr. **A lucra pe cineva în foi de viță** = a unelti împotriva cuiva cu multă dibăcie, astfel ca victima nici să nu simtă. *Toată lumea își amintea cum îl «lucrase în foi de viță» pe Tudor Vladimirescu... în acele luni din 1821.* CAMIL PETRESCU, O. II 358.

— Prez. ind. și: (Transilv., Bucov.) *lúcru* (COȘBUC, P. II 183, JARNÍK-BÎRSEANU, D. 117).

LUCRÁRE, *lucrări,* s. f. **I.** Acțiunea de a l u c r a. **1.** (Învechit) Muncă, activitate, sforțare pentru a realiza ceva. *Am căutat și voi căuta a trage pe Magheru în sfera noastră de lucrare.* GHICA, A. 425. *Republica este un stat în care oamenii adunați îngrijăsc singuri de soarta lor fără a-și pune stăpîni pe cap, avînd în lucrarea lor drept regulă dreptatea și drept țintă frăția.* BĂLCESCU, O. I 350. *Pămîntul da de la sine, fără muncă și lucrare Tuturor deopotrivă și adăpost și mîncare.* CONACHI, P. 296.

2. Prefacerea unui material brut într-un obiect de formă sau cu întrebuințare determinată; prelucrare. *Erau și ei* [celții] *pricepuți în lucrarea fierului.* IST. R.P.R. 27. ◇ E x p r. **A pune în lucrare** = a începe efectuarea, executarea, a pune în practică. *Căta deci vreme cu prilej să-și puie în lucrare cugetul său.* ISPIRESCU, L. 130. *Legiuiri înțelepte și prevăzătoare, pe care le și pune în lucrare o sistemă de administrațiune regulată ca ceasornicul.* ODOBESCU, S. III 37. *Poate ar fi mai întîrziat a-și pune în lucrare planul.* NEGRUZZI, S. I 144. ✦ *Lucrarea pămîntului* = cultivarea pămîntului, agricultură.

II. Rezultatul acțiunii de a l u c r a.

1. Lucru realizat (dintr-un material brut) printr-o muncă fizică sau intelectuală. *Alții nu puteau face unele lucrări de fierărie nici în trei ani.* ISPIRESCU, L. 137. *Marele Ulpiu... umplea întinsul său imperiu de edificii somtuoase și de lucrări de artă folositoare.* ODOBESCU, S. III 71. *Lucrările noue n-au acel grandios ce se vede în toate lucrările bătrîne.* NEGRUZZI, S. I 193. ✦ Studiu scris asupra unui anumit subiect; scriere. ◇ *Lucrare de control* v. c o n t r o l.

2. Faptă, înfăptuire, realizare. *Poftind să cunoască ce fel de lucrare a săvîrșit Sindipa filozoful... a aruncat cu dibăcie o întrebare.* SADOVEANU, D. P. 137. ✦ F i g. (Rar) Șiretenie, tertip, vicleșug, șmecherie; lucrătură. *Prea puternice împărate, iată cum sînt faptele și lucrările femeilor.* SADOVEANU, D. P. 52.

LUCRÁT s. n. Faptul de a l u c r.a, de a munci. *Unii se apucă de lucratul cîmpului.* SBIERA, P. 253. ◇ E x p r. **A se pune pe** (sau, rar, **la**) **lucrate** = a se apuca de lucru în mod stăruitor. *Să ne mai lăsăm de jucate, să ne punem și la lucrate.* RETEGANUL, P. II 46.

— Formă gramaticală: (în e x p r.) *lucrate.*

LUCRATÍV, -Ă, *lucrativi, -e,* adj. (Despre ocupații, profesiuni) Care aduce cîștig; profitabil, rentabil, bănos. *Întreprindere lucrativă.* ▭ *Cultivatorul nu va putea niciodată să exercite industria sa într-un chip lucrativ.* I. IONESCU, D. 239. ◇ (Impropriu, despre cîștiguri) *Erau unele funcțiuni publice fără leafă; remunerația titularului era lăsată în seama vredniciei sale, s-o facă cît putea mai lucrativă.* GHICA, S. A. 39.

LUCRĂTOÁRE s. f. (Transilv., Ban.) Atelier. *Se vedea în lucrătoare, muncind cît șapte.* POPOVICI-BĂNĂȚEANU, V. M. 32.

LUCRĂTÓR[1], **-OÁRE,** *lucrători, -oare,* adj. **1.** Care lucrează, care muncește (mult, repede); activ, harnic. *Fost-am fost la șezătoare, Unde-s fete lucrătoare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 423.

2. (Despre zile) Care este destinat lucrului, în care se lucrează. *Fusese un noroc că focul izbucnise într-o zi lucrătoare.* CAMIL PETRESCU, O. II 227. *Era într-o zi de sărbătoare, și el umbla îmbrăcat ca în zi lucrătoare.* SANDU-ALDEA, D. N. 183. *Toată vara m-am rugat De bogații cei din sat Să-mi dea plugul ca să ar. Mi-a fost ruga în zadar... Săracul n-are soare, Nici zile de sărbătoare, Ci tot zile lucrătoare.* ALECSANDRI, P. P. 169.

3. (Învechit, despre plantații) Care poate fi lucrat, cultivat, care dă rod. *Erau puse spre vînzare... patru vii lucrătoare.* FILIMON, C. 231. ✦ (Despre mine) Care poate fi exploatat, care este în activitate. *Puțurile din care se scoate sare se împart în ocne lucrătoare și ocne părăsite.* FILIMON, C. 302.

LUCRĂTÓR[2], **-OÁRE,** *lucrători, -oare,* s. m. și f. Persoană care se ocupă cu munca de producție a bunurilor materiale, p. e x t. orice om care muncește. V. m u n c i t o r. *Lucrătorii științifici ai Academiei R.P.R., folosind din plin cuceririle științei sovietice, s-au preocupat de asemenea de rezolvarea problemelor științifice legate de dezvoltarea industriei bunurilor de larg consum.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 368, 5/2. *Nu mai avea mult să iasă lucrătoare.* PAS, Z. I 123.

LUCRĂTÚRĂ, *lucrături,* s. f. **1.** Felul cum este executat un lucru sau o lucrare făcută cu mîna; execuție. *Lucrătură venețiană din epoca lui Lorenzo Celso.* C. PETRESCU, R. DR. 64. *Mare-i și frumoasă* [clădirea]... *Dar, cum este ea, Zău, pre legea mea, C-aia lucrătură Și ferecătură Mi-e de-nvățătură.* TEODORESCU, P. P. 468.

2. F i g. (Familiar) Uneltire (împotriva cuiva). *Lică... nu se aflase străin de lucrătura de la club.* C. PETRESCU, Î. II 135.

LÚCRU, *lucruri,* s. n. **I.** (În sens larg, în opoziție cu f i i n ț ă) Orice obiect material. *Noaptea dormim ca lucrurile.* SAHIA, N. 114. *Ochii, ca microscopul, la lucruri ar da mărime.* CONACHI, P. 268. ◇ (Rar, înglobînd și ființele) *Două lucruri sînt prețioase în Munții Apuseni și le-au făcut faima: oamenii și aurul.* BOGZA, Ț. 9. ◇ *Lucru rău* (sau *prost),* se spune, familiar, unei persoane de care sîntem nemulțumiți sau care nu e bună de nimic. *Lucrul rău nu piere cu una cu două.* CREANGĂ, A. 16. *Te-am lăsat în friu tău Și te-ai făcut lucru rău.* MARIAN, S. 4. *Fost-ai, lele, cînd ai fost, dar acum ești lucru prost.* ◇ *Lucru în sine* = realitate obiectivă; existență independentă de conștiința noastră, care după filozofia idealistă, deși percepută sub formă de reprezentare, ar fi absolut incognoscibilă. *Kant admite însă existența «lucrurilor în sine», declarînd totuși că ele nu pot fi cunoscute».* LENIN, O. XIV 92. ✦ (La pl.) Efecte, obiecte (îmbrăcăminte, unelte de muncă etc.) care aparțin unei persoane sau unei gospodării și care servesc pentru anumite scopuri. *De patru zile n-a mai fost pe-acasă și i-e dor de tată-său, de odaia, de lucrurile ei.* VLAHUȚĂ, O. A. III 92. *Se întorcea numai într-un călcîi, cînd... așeza lucrurile de călătorie.* ISPIRESCU, L. 13. *Țepoi, grebli și cîte alte lucruri ce trebuiesc omului gospodari.* CREANGĂ, P. 38.

II. (Azi mai ales la sg.) **1.** Activitate (mai ales fizică), întreprinsă în vederea unui scop; ocupație care cere o oarecare sforțare fizică sau intelectuală, în scopul de a realiza ceva; muncă, treabă. *Tot pe dînsa o puneu la lucrurile cele mai grele.* ISPIRESCU, L. 28. *Vitele sînt mari și mai mult cai decît boi întrebuințează la toate lucrurile cîmpului și la transporturi.* GOLESCU, Î. 158. *Și pe cîmp i-a dus Și pe toți i-a pus La lucrul pămîntului.* ALECSANDRI, P. P. 388. ◇ *Lucru manual* v. m a n u a l. ◇ L o c. a d j. **De lucru** = **a)** în care se lucrează. *În zile de lucru, caleavalea; se lua cu treaba și uita de urît.* CREANGĂ, P. 140; **b)** cu care se lucrează. *Haine de lucru. Unelte de lucru;* **c)** întrebuințat la lucru. *Metodă de lucru.* ◇ E x p r. **Mînă de lucru** v. m î n ă. **A avea de lucru** (regional **a avea lucru**) = **a)** a avea treabă, a fi ocupat. *Am lucru cu caii.* RETEGANUL, P. III 28. *Știu că are să aibă de lucru la noapte.* CREANGĂ, P. 301; **b)** (regional) a avea de furcă (cu cineva). *Vedeau cu cine are de lucru.* RETEGANUL, P. IV 17. *Cu dînșii să am eu de acuma de lucru?* SBIERA, P. 286. **A nu avea de lucru** = **a)** a nu avea, a nu găsi ce (sau unde) să muncești, a nu fi ocupat; **b)** a nu avea de făcut altceva mai bun decît un lucru nepotrivit, nelalocul lui. **A pune** (pe cineva) **la lucru** = a sili (pe cineva) să muncească. *Chirică atunci... într-o clipă adună toată drăcimea și-o pune la lucru pe cîmp.* CREANGĂ, P. 158. **A-și face de lucru** (cu ceva) = a-și găsi o treabă lipsită de importanță. *Simina*

îşi făcea mereu de lucru prin şopron. SLAVICI, N. I 38. *Văzîndu-l cu ce-şi face el de lucru, l-a întrebat.* ŞEZ. V 136. **A-şi face de lucru** (cu cineva) = a avea de-a face cu cineva creîndu-şi astfel încurcături. (Despre obiecte) **A fi în lucru** = a fi în curs de executare, de confecţionare. *Mobila e de mult în lucru.* ✧ (Regional, în formule de salut) *Bun lucru, bade, la plug!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 270. ✦ (Fiz.) *Lucru mecanic* = mărime egală cu produsul dintre valoarea unei forţe şi deplasarea în direcţia ei a punctului căruia i se aplică forţa.

2. Ceea ce se efectuează, rezultatul muncii. *Lucrul sporea văzînd cu ochii.* BUJOR, S. 33. *Una pe alta se îndemnau la treabă şi lucrul ieşea gîrlă din mînile lor.* CREANGĂ, P. 7. *Văduvita sa mumă îl crescu cum putu din lucrul mînilor ei.* EMINESCU, N. 40.

3. Acţiune, faptă. *Nu-i lucru puţin ce facem noi.* SAHIA, N. 30. *Aice-n Iaşi, pe la d-voastră, toate lucrurile se fac pe dos.* ALECSANDRI, T. I 149. ✧ Expr. **Nu e lucru curat** v. curat. ✦ (La pl.) Treburi. *Deşi avea destui slujbaşi foarte preţuiţi şi străşnici, tot voia să cunoască el singur cum merg lucrurile în împărăţia lui.* CARAGIALE, P. 124.

III. (În sens larg) **1.** Chestiune, problemă. *Mă gîndeam la atîtea lucruri, la care n-am vreme să mă gîndesc în celelalte ceasuri zbuciumate ale vieţii.* SADOVEANU, E. 105. *Am început a vorbi lucruri neînsemnate.* C. PETRESCU, S. 163. *Mă întrebi atîtea lucruri deodată, încît nu ştiu la care să-ţi răspund mai întîi.* NEGRUZZI, S. I 63. ✧ (Jur.) *Lucru judecat* v. judeca.

2. Situaţie, fapt, fenomen; (mai ales la pl.) întîmplare, eveniment. *E grozav lucru a fi străin în oraşele mari.* VLAHUŢĂ, N. 6. *De unde ştii că nu s-or schimba lucrurile în bine şi pentru d-ta!* CREANGĂ, P. 235. *Poate că măria-ta ai auzit lucrurile precum nu sînt.* NEGRUZZI, S. I 139. ✧ (Corespunzător lui «ceva») *Lucru de mirare era acesta, nu şagă!* CREANGĂ, P. 306. *Mă întrebi un lucru care poate ţi l-am spus de o mie de ori.* NEGRUZZI, S. I 118. *Ce lucru poate să fie Să mă bage în robie?* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 101. ✧ Expr. **Lucru de nimic** (sau, rar, **nimică**) = ceva fără însemnătate. *Atîta ris pentr-un lucru de nimic... începea să-l indispuie.* VLAHUŢĂ, O. A. III 9. *Cît mă rugai, deşi era un lucru de nimică.* DRĂGHICI, R. 115. (Cu accentul pe adjectiv) **Lucru mare** = **a)** ceva rar, extraordinar, realizare de valoare deosebită. *Am jurat Să nu las să surpe nimeni lucrul mare ce-am durat.* DAVILA, V. V. 116. *A, sînt fericiţi aceia... pe care îi îmbată... Toaca bunelor silabe şi duioasa-ncredinţare Că-nsemnaţi cu stemă-n frunte, ce-au scris ei e lucru mare.* VLAHUŢĂ, P. 135. *Ei vor aplauda desigur biografia subţire Care s-o-ncerca s-arate că n-ai fost vrun lucru mare.* EMINESCU, O. I 184; **b)** (adverbial; cu valoare intensivă) *S-a necăjit, lucru mare;* **c)** (determinînd un adjectiv, îi dă valoare de superlativ) *Frumos, lucru mare.* **Mare lucru** = (de obicei cu valoare exclamativă sau ironică) ceva vrednic de mirare, fapt extraordinar, minunat. *Întreab-o cînd a văzut întîi pe Alexandru şi, dacă o şti, mare lucru.* SADOVEANU, P. 104. *Asta-i o treabă foarte grea şi mare lucru să fie, ca s-o putem noi scoate la capăt.* CREANGĂ, P. 157.

LUCRUŞÓR, *lucruşoare,* s. n. Diminutiv al lui lucru (I). *Aşează toate lucruşoarele pe la locurile lor.* ISPIRESCU, L. 337. *Or să facă sprafca din lucruşoarele strînse cu atîta străduinţă.* CONTEMPORANUL, VI 107.

LUD, -Ă, *luzi, -de,* adj. (Învechit şi regional) Simplu, naiv, fără experienţă; p. ext. prost, nătîng, nătărău. *Omul... vine în lume gol şi fără vreo pricepere, adică lud.* GORJAN, H. II 94.

LÚDOVIC, *ludovici,* s. m. Numele unei vechi monede de aur franceze, pusă în circulaţie începînd de la Ludovic al XIII-lea. (Fig.) *Am făcut multe căsătorii în viaţă, dar întotdeauna se mărită livada cu casa, ori pomătul cu grădina sau ludovicii cu francii.* CONTEMPORANUL, II 288.

LÚGER s. m. v. lujer.

LUGÚBRU, -Ă, *lugubri, -e,* adj. Care exprimă sau produce tristeţe, mîhnire, groază, care aminteşte de moarte; jalnic, sumbru. *Nemişcat stă* [omul de zăpadă] ... *cum şade o statuie, Lugubri în orbite îi înnegresc cărbunii.* ANGHEL-IOSIF, C. M. I 26. *Toată viaţa! În sufletul lui Dan aceste cuvinte cad cu un răsunet lugubru şi-l umplu de-o neînchipuită jale şi desperare.* VLAHUŢĂ, O. A. III 176. *Bravo! rideţi foarte natural! Numai domnul Ciupici e cam lugubru... rîde ca un cioclu.* ALECSANDRI, T. I 296.

LÚJER, *lujeri,* s. m. (Bot.) Porţiune de tulpină sau de ramură crescută în decursul unui an; (sens curent) tulpină sau porţiune de tulpină subţire. *Lujer de dovleac.* ▭ *Ceea ce spori uimirea lui Ladima şi o transformă într-o încîntare... fu un şir lung de flori cu lujer înalt.* CAMIL PETRESCU, N. 75. *Cu ce am greşit vouă de-mi frîngeţi oasele parc-aţi călca pe lujeri uscaţi?* DELAVRANCEA, S. 206.

— Pl. şi: (s. n.) *lujere.* — Variantă: **lúger** (JARNÍK-BÎRSEANU, D. 177) s. m.

LULEÁ, *lulele,* s. f. Obiect pentru fumat alcătuit dintr-o parte mai groasă şi scobită în care se pune tutunul şi dintr-o ţeavă uneori îndoită; pipă. *Moşneagul... trage dintr-o lulea de un cot şi ochii lui albaştri se uită ţintă spre şesurile întinse.* SADOVEANU, O. I 319. *Şezînd într-o duminecă cu luleaua în gură... iată că vine soţia lui şi îi spune că peste puţin are să fie tată.* ISPIRESCU, L. 206. *De pe la Grumăzeşti încolo, moş Nichifor... şi-a aprins luleaua şi a început a lăsa iepele mai la voie.* CREANGĂ, P. 117. *Poartă arnăut în coada droştii, înarmat cu un ciubuc încălăfat şi lulea ferecată cu argint.* NEGRUZZI, S. I 237. ✧ Expr. **Îndrăgostit** (sau **amorezat**) **lulea** = foarte îndrăgostit. **(A fi) (cu capul) lulea** = a fi ameţit, zăpăcit (de băutură). *Trebuie să fii lulea ca tine ca să nu pricepi.* D. ZAMFIRESCU, R. 215. *Cîte un mitocan cu capul lulea de vin îşi făcea de vorbă cu pereţii.* EMINESCU, N. 34. **A se îmbăta lulea** v. îmbăta. **A lua** (sau **a fura**) **luleaua neamţului** = a se îmbăta. *Cam lua el, nu-i vorbă, luleaua neamţului îmbătă seara şi nu se trezea pînă luni.* C. PETRESCU, Î. I 46. [Acestor păsări] *le place cu deosebire strugurii, cauză pentru care francezii au şi creat zicătoarea ... ce se aplică celor care la noi au furat luleaua neamţului.* ODOBESCU, S. III 27. ✦ (Prin restricţie) Gâvanul pipei. *Luleaua ciubucului n-avea tutun.* SADOVEANU, E. 116. ✦ Cantitate de tutun cît încape în gâvanul unei pipe.

— Variantă: **liuleá** (ALECSANDRI, T. I 80) s. f.

LULELÚŞĂ, *luleluşe,* s. f. (Popular) Diminutiv al lui lulea. *Luleluşa c-o scotea, Tutun în ea că punea.* PĂSCULESCU, L. P. 262.

LUMBÁGO s. n. Afecţiune dureroasă a musculaturii şalelor. *De zece zile sufăr de un lumbago sciatic, care mă ţine pironit în loc.* ALECSANDRI, S. 170.

LÚME[1], *lumi,* s. f. **I. 1.** Totalitatea celor existente în realitate; univers, cosmos. *În aer rumene văpăi Se-ntind pe lumea-ntreagă.* EMINESCU, O. I 171. *Atîta-s de supărat Cumu-i ceriul înnorat... De-ar fi lumea de hîrtie, l-aş da foc într-o mînie.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 221. ✧ Loc. adv. **De cînd** (e sau îi sau **cu**) **lumea** (**şi pămîntul**) = de (sau din) totdeauna; (mai ales însoţind un verb în construcţii negative) vreodată, niciodată. *Se duse şi el ca toată suflarea de pe pămînt, de pare că n-a fost de cînd lumea şi pămîntul.* ISPIRESCU, L. 42. *Vede şi el ceea ce nu se mai văzuse şi nu se mai auzise de cînd lumea şi pămîntul.* CREANGĂ, P. 159. *Şi în acea zi se vor auzi mai multe vaiete de cum s-au auzit de cînd lumea.* RUSSO, O. 28. **Cît** (e sau îi) **lumea** (**şi pămîntul**) = (mai ales însoţind un verb în construcţii negative) **a)** veşnic. *Doar n-am a trăi cît lumea.* CREANGĂ, P. 186; **b)** (după negaţie) niciodată, ni-

căieri. *Alt stăpîn în locul meu nu mai face brînză cu Harap-Alb, cît ți lumea și pămîntul.* CREANGĂ, P. 230. *Mîndră ca-dumneata Nu-i nime cîtu-i lumea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 25. (Regional) **Pînă-i lumea** = veșnic, pentru totdeauna; (mai ales însoțind un verb în construcții negative) niciodată. *Eu mă duc, mîndruță, duc... Nu mai vin pînă-i lumea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 114. ◇ Expr. **Lumea de pe lume** = totul, orice. *Pentru altul n-aș face-o, să știu că mi-ar da lumea de pe lume.* CREANGĂ, P. 162. **Nici pentru toată lumea** (sau **pentru nimic în lume**) = cu nici un preț. *Buzduganul ista îl avem lăsat moștenire de la strămoșul nostru; și nu-l putem da nici pentru toată lumea.* CREANGĂ, P. 57. **Că doar nu piere lumea,** se zice atunci cînd vrei să convingi pe cineva că un anumit lucru nu e prea greu de făcut, nu cere un sacrificiu sau o grabă prea mare. **Parcă toată lumea e** (sau **ar fi**) **a lui,** se zice despre cineva care este foarte fericit. *O ducea tot într-un cîntec, de parcă era toată lumea a lui.* CREANGĂ, P. 299.

2. Ansamblu de corpuri cerești format din sori, planete și planetoizi și constituind un sistem; sistem solar, sistem planetar. *Întreg edificiul concepțiilor noastre asupra sistemului planetar și în genere asupra originii lumilor din univers se clatină sub riguroasele lovituri ale teoriilor contemporane.* MARINESCU, P. A. 36. *Colonii de lumi pierdute Vin din sure văi de chaos.* EMINESCU, O. I 132. *Tu, Ileană Cosînzană, Sufletel fără prihană Și tu, soare luminate... Ceriul să cutreierați Lumile să luminați.* ALECSANDRI, P. P. 29. ◇ (Determinat prin «de stele») *Cerul cu lumea lui de stele se resfrîngea în apă ca într-o oglindă neagră...* BART, E. 251. *Puține sînt la număr aceste lumi de stele.* ALEXANDRESCU, P. 24.

3. Pămîntul, globul pămîntesc (cu întreaga lui viață animală și vegetală). *A început să-i făgăduiască toate bunurile din lume.* ISPIRESCU, L. 2. *Trec în stoluri rîndunele... Și se duc pe rînd, pe rînd, Zarea lumii-ntunecînd.* EMINESCU, O. I 214. *Cu tine m-aș duce în fundul lumii, dar cum să facem?* ALECSANDRI, T. I 204. *Mîndra mea, pe lume una cumu-i între stele luna!* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 35. ◇ Loc. adv. **În** (sau **prin**) **toată lumea** (sau **lumea toată**) = pretutindeni, oriunde, peste tot. *Împăratul a dat de știre... în toată lumea.* CREANGĂ, P. 77. *S-a dus vestea în toată lumea.* id. ib. 218. **În** (sau **din**) **fundul lumii** sau **(de) peste lume** = (de) foarte departe. *Din fundul lumii, mai din sus, Și din Zorit și din Apus... Venit-au roiuri de-mpărați.* COȘBUC, P. I 55. ◇ Expr. **A se duce** (sau **a fugi, a pleca**) **în** (**toată**) **lume**(**a**) sau **în lumea largă** = a pleca departe fără să se știe unde (pentru a scăpa de un necaz, a căuta pe cineva sau ceva etc.). *În sfîrșit, s-a hotărît a se duce în toată lumea, că-și caute bărbatul.* CREANGĂ, P. 89. *Apoi pleacă iar în lume năzdrăvanul cel voinic.* EMINESCU, O. I 79. *Hai ș-om fugi în lume, Doar ni s-or pierde urmele Și nu ne-or ști de nume.* id. ib. 176. *De urît m-aș duce-n lume, D'agostea capu mi-l pune.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 9. **A**(**-și**) **lua** (sau **a apuca**) **lumea-n cap** = a pleca (departe) părăsindu-și casa, locul de origine. *Pînă nu se va scula încă Pepelea, să apucăm lumea-n cap și să-l lăsăm pe dînsul aice.* SBIERA, P. 17. *Pleacă pentru vreme lungă, fuge, lumea în cap ia.* PANN, P. V. II 124. **A umbla prin lume** (sau **a cutreiera** (**toată**) **lumea**) = a călători mult și în locuri diferite, a umbla de colo-colo, a colinda. *Sînt nevoit să cutreier toată lumea.* ISPIRESCU, L. 2. *Cînd te-i sătura tu de umblat prin lume, atunci să vii să slujești și la poarta mea.* CREANGĂ, P. 300. **A lua lumea de-a lungul** (**și de-a latul**) = a cutreiera toată lumea, a se duce peste tot. **A dormi ca dus de pe lume** = a dormi dus.

II. 1. Populația globului pămîntesc, neamul omenesc, omenirea întreagă. *Eu răzvrăteam imperii, popoarele cu gîndul... Visînd că toată lumea îmi asculta cuvîntul.* EMINESCU, O. I 88. *Le pare zea Venus cînd a ieșit din unde, Ca să arate lumii frumosul ideal.* ALECSANDRI, P. A. 109. *Idei drepte și înalte... Vor vedea lumina zilei; și în formă de mari fapte... Lumii se vor arăta.* ALEXANDRESCU, P. 139.

2. Categorie de oameni, grup social considerat din punctul de vedere al profesiunii practicate, al culturii, al felului de viață etc. și care prezintă trăsături specifice. V. societate. *Lumea artiștilor. Lumea savanților.* ▭ *Fără prea mare cheltuială și fără să-și angajeze vechea firmă populară în lumea moașelor, pensionarilor... pregătea armele de asalt pentru un portofoliu ministerial.* C. PETRESCU, C. V. 159. ◇ (Poetic) *Cu Creangă, Eminescu era întors din nou în lumea moșilor sfătoși din vremea copilăriei.* CĂLINESCU, E. 311. ◇ (Reflectînd concepția de clasă a burghezo-moșierimii) *Lumea bună* (sau *mare, înaltă*) = vîrfurile claselor exploatatoare. V. bun[4] (VIII). *Om* (sau *femeie*) *de lume* = persoană din clasa exploatatoare considerată distinsă, manierată etc., în cadrul acestei clase.

3. Oameni, multime, public, societate, mediu social. *A fost odată un om care toată viața lui nu s-a putut potrivi cu lumea.* CARAGIALE, P. 11. *Pe unde trecea, lumea din toate părțile îl înghesuia.* CREANGĂ, P. 228. *Lumea-l crezuse mort pe Făt-Frumos.* EMINESCU, N. 27. ◇ Loc. adv. **De ochii lumii** v. ochi. ◇ Loc. adj. **Ca lumea** = cum trebuie, cum se cade. *E vorba să se facă un pod ca lumea.* SADOVEANU, M. C. 182. ◇ Expr. **În rînd cu lumea** = la fel cu ceilalți oameni, așezat, cu rost. *Vreu... să te văd om ca toți oamenii în rînd cu lumea.* CREANGĂ, P. 162. **Lume**(**a**) (**toată**) **de pe lume** = mulțime nenumărată, oameni multi (și de pretutindeni). *S-a adunat lumea de pe lume la această mare și bogată nuntă.* CREANGĂ, P. 102. *Lumea toată de pre lume Ne-a și pus urîte nume.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 65. **O lume** (**toată** sau **întreagă**) = mulți oameni, o mulțime de persoane. *O lume-ntreagă mi-a rămas în urmă Cu goana ei pripită după viață.* GOGA, C. P. 68. *O lume se plîngea de nedreptățile ce făcea.* ISPIRESCU, U. 68. *O lume toată-nțelegea — Tu nu m-ai înțeles.* EMINESCU, O. I 191. **A purta lumea pe degete** = a induce în eroare, a înșela, a-și bate joc. *Să-i strîmbi gîtul oleacă, să se învețe ea de altă dată a mai purta lumea pe degete.* CREANGĂ, P. 267. **A ieși în lume** = a se duce printre oameni, în societate, a lua contact pentru prima dată cu oameni și situații noi. *Bucură-te dar și te veselește, dragă Marghioliță, că în curînd ai să ieși și tu în lume.* ALECSANDRI, T. I 36. **Gura lumii** v. gură. **A ajunge** (sau **a fi**) **de rîsul lumii** = a ajunge (sau a fi) într-o situație înjositoare, degradantă; a se face de rîs.

III. 1. Mediu în care se desfășoară existența umană; viață, existență. *Cîte n-am văzut și eu De atunci pe lume.* COȘBUC, P. I 262. *Ce mai la deal la vale? Așa e lumea asta.* CREANGĂ, P. 233. *Ții tu minte cîte-n lume-ai auzit?* EMINESCU, O. I 134. ◇ Expr. **A veni pe lume** = a se naște. **A se duce** (**fiecare**) **în lumea lui** = a-și vedea (fiecare) de treburile sale, a se retrage. *Pe urmă m-am dus în lumea mea cu Ioniță. Atîta am avut și eu drag pe lume, și m-am dus cu el.* SADOVEANU, O. V 8. **Nu știe pe ce lume e** (sau **se află**) = a) nu știe nimic din ce se întîmplă; b) e foarte fericit. **A-i fi** (cuiva) **lumea dragă** (sau **dragă lumea**) = a) a-i fi dragă viața, a-i plăcea să trăiască. *Tuturor li-i dragă lumea.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 221; b) a avea multă plăcere să..., a fi foarte plăcut să... *Fata împăratului se făcu un flăcău de-ți era dragă lumea să te uiți la el.* ISPIRESCU, L. 30. **Cînd ți-e lumea mai dragă** v. drag[2]. **Zi-i lume și te mîntuie** = ce mai la deal la vale; asta e, n-ai ce(-i) face. *Zică cine-o zice și cum a vrea să zică, dar cînd este să dai peste păcat, dacă-i înainte te silești să-l ajungi... Vorba ceea: zi-i lume și te mîntuie.* CREANGĂ, P. 223. ✦ Viață laică, viață care satisface necesitățile și plăcerile naturale ale omului, viață veselă, liberă. *Sus, în deal, la mănăstire Plînge sora-ntr-o grădină... Dup-a lumii fericire.* ALECSANDRI, P. I 15. *Plecasem să mă duc la vro schătrie, să fug de*

lume. NEGRUZZI, S. I 67. *De desfătările lumii poftele mele lipsite, Nu mai au nici o plăcere, nu mai au nici o pornire.* CONACHI, P. 104. ◇ *Cîntec de lume* = poezie de dragoste însoțită de melodie. *Îl plimba cu dînsul noaptea în butcă... de-i cînta cîntece de lume.* GHICA, S. 56.

2. (În expr.) *Lumea albă* = (în basme) viață pămînteasc în care trăiesc oamenii. *De cînd sînteți pe lumea asta albă, voi ați îmblat cu furca, cu acul, cu războiul.* ISPIRESCU, L. 12. *Lumea neagră* = (în basme) presupusa viață subpămînteană în care ar trăi duhurile necurate, rele, diavolii. *Ca să mergi de pe lumea albă în lumea neagră, trebuie să-ți dai drumul prin fîntîna zmeilor.* ȘEZ. II 202. *Lumea de apoi* (sau *lumea cealaltă, ceea* (rar *cea) lume*) = a) (în concepțiile mistico-religioase) presupusa viață de după moarte. *Muri după ce mîncă trei oi fripte și bău o balercă de pelin, zicînd că nu trebuie să se ducă pe ceea lume flămînd și însetat.* NEGRUZZI, S. I 247; b) (în basme) celălalt tărîm. *După ce simțiră că fiul oii a ajuns pe cea lume și s-a scoborît din leagăn, traseră leagănul afară.* RETEGANUL, P. I 65.

3. Ansamblu, totalitate, mediu, viață. *Lumea vegetală. Lumea animală.*

LÚME[2], *lumi*, s. f. (Învechit, arhaizant și regional) Lumină. *Cînd dă iar de Ivan, i se întunecă lumea înaintea o chilor.* CREANGĂ, P. 317. *A ochilor mei lume din vedere îmi lipsește.* CONACHI, P. 100. ◇ *Lumea ochiului* (sau *ochilor*) = pupila ochiului (sau ochilor). *Și mă-ntorc... și mi s-arată Singele-mproșcat pe zid, Și, gemînd cutremurată, Lumea ochilor mi-o-nchid.* COȘBUC, P. II 12. ◇ Expr. **A ieși la lume** = a ajunge la lumină, la loc deschis, larg. (Fig.) *Ah! unde-i vremea ceea cînd eu cercam un vad Să ies la lumea largă.* EMINESCU, O. I 92.

LÚMEN, *lumeni*, s. m. Unitate de măsură a fluxului luminos.

LUMÉSC, -EÁSCĂ, *lumești*, adj. **1.** Care aparține lumii[1], al lumii[1], privitor la lume[1], din lume[1]. *O astrologie... de origine bizantină bazată pe sistemul care admite Pămîntul de centrul arhitecturii lumești.* EMINESCU, N. 45. *Nici o putere lumească să te poată învinge cîndva.* ȘEZ. III 235.

2. Laic; p. ext. vesel, glumeț. *După aceste... cugetări triste, altele mai lumești m-au cuprins.* NEGRUZZI, S. I 216. ✦ Dr. dragoste, trupesc. *Din dragostea lumească un imperiu se va naște.* EMINESCU, O. I 144. *Își petrecuse viața în dezmierdări lumești.* ODOBESCU, S. III 34.

LUMÉȚ, -EÁȚĂ, *lumeți, -e*, adj. (Popular) Căruia îi place lumea[1] (III 1), societatea, viața; iubitor de petreceri, vesel. V. frivol. *O nevastă tînără și foarte lumeață.* MARIAN, O. II 200.

LUMINÁ, *luminez*, vb. I. **1.** Intranz. (Despre aștri sau despre alte izvoare de lumină) A produce, a emite lumină. *Zăresc în depărtare un șul de raze scînteietoare, care venea înspre dînșii; și de ce se apropia, de ce lumina mai tare.* CREANGĂ, P. 228. *Pe capătu-unei laiți, Lumina cu mucul negru într-un hîrb un roș opaiț.* EMINESCU, O. I 84. ◇ (Poetic) *Ochii-i albaștri luminau ca stele.* EMINESCU, O. IV 107. ✦ Tranz. A revărsa, a aduna lumină asupra unei persoane sau asupra unui lucru, făcîndu-l să se vadă bine. *Un felinar de tablă, cu capătul de lumînare pe sfîrșite, lumina fumegos și trist peretele galben.* C. PETRESCU, Î. II 104. *Pe masa de brad, o lampă de tablă lumina sărăcia dinăuntru.* DUNĂREANU, CH. 79. *Fă-mă lumină de ceară... Că eu unde-i însera, Calea ți-o voi lumina...* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 64. ◇ Expr. **A lumina** (cuiva) **calea** (sau **drumul**) = a arăta drumul care trebuie urmat, a călăuzi, a conduce spre țintă. *Ideile leninismului ne luminează calea luptei și victoriilor.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2563. ◇ (Subiectul e omul folosind un izvor de lumină) *Frumoasă masă-ntindea Și mi-și bea și mi-și mînca... Și mîndra le lumina.* ȘEZ. III 216. ◇ Intranz. (Neobișnuit, cu complementul în dativ) *Deasupra casei tale ies Și azi aceleași stele, Ce-au luminat atît de des Înduioșării mele.* EMINESCU, O. I 186.

2. Refl. (Despre spațiul sau obiectul pe care cade lumina) A deveni luminos, a se umple de lumină. *S-a luminat în răsărit pervazul, Zorile-și lipesc de geam obrazul.* BENIUC, A. R. 44. *Alunecăm încet pe apa moartă a portului, avînd în față imensul decor al orașului care se luminează treptat sub ochii noștri.* BART, S. M. 39. ◇ Refl. impers. Fig. *Intri-n cas' se luminează, Ieși afar'se-nsenînează.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 40. ◇ Expr. **A se lumina de ziuă** = a se face ziuă. *Întinsă cu mîinile sub cap, cu ochii în tavan, a rămas pînă s-a luminat de ziuă.* BART, E. 161. *Începu a se lumina de ziuă și deodată să făcu o învălmășeală mare.* POPESCU, B. I 39. *Cînd se lumină de ziuă, Făt-Frumos vede că șirul munților dă într-o mare verde și întinsă.* EMINESCU, N. 13. ✦ (Despre cer, văzduh, vreme; în opoziție cu întuneca) A se înseninа, a deveni limpede. *Aerul se-nsenina Și cerul se lumina.* ALECSANDRI, P. I 112. ◇ Expr. **A se lumina a ploaie** = (despre cer, văzduh) a căpăta o lumină difuză care anunță venirea ploii. *Vîntul s-a mai potolit; s-a luminat a ploaie; lumină cețoasă; începe să cearnă mărunt și-nțepos.* CARAGIALE, O. I 334.

II. Fig. **1.** Tranz. A răspîndi știința și cultura în mase; a educa, a lămuri din punct de vedere politic și ideologic. V. instrui. *Cînd am înființat această «Frăție» acum cinci ani, ținta noastră a fost să ne adresăm poporului, nu boierilor, să luminăm țărănimea și pe meseriași.* CAMIL PETRESCU, B. 67. ◇ Refl. pas. *Supt tiranie nu se pot lumina popoarele.* BĂLCESCU, O. I 352. ✦ A lămuri, a clarifica, a da explicația potrivită. *V-am luminat de demult asupra sorgintei voastre.* ALECSANDRI, T. I 250. ◇ Refl. *Din acea scrisoare dobîndii înțelegere și mă luminai și-n altă privință.* SADOVEANU, M. C. 165. *Mamă, a zis Abu-Hasan, eu înțeleg și cred ce-mi spui; dar tot vreau să mă luminez singur despre mișelia și neomenia lor.* CARAGIALE, O. III 61. ◇ Refl. reciproc. *De aceea ne-am adunat aici, ca să ne luminăm unii pe alții.* CREANGĂ, A. 162.

2. Tranz. A înveseli, a bucura, a însenina; a răspîndi mulțumire, bucurie, veselie. *Acum vine primăvara... și evenimentul acesta bucură, luminează deopotrivă și oamenii și lucrurile.* SAHIA, N. 98. *Cireși sălbatici luminau fundul trist al zării cu mănunche de flori albe.* D. ZAMFIRESCU, R. 76. *Cobori în jos, luceafăr blînd, Alunecînd pe-o rază, Pătrunde-n casă și în gînd Și viața-mi luminează.* EMINESCU, O. I 168. ✦ Refl. (Despre față, ochi etc.) A străluci de mulțumire sau de bucurie. *Ochii i se deschideau tot mai largi, se luminau mai tare.* CAMILAR, TEM. 119. *Moș Gheorghe face un pas afară din rînduri, se uită drept în ochii gardistului și i se luminează numaidecît fața.* SP. POPESCU, M. G. 45. *Chipul majorului se luminase de tot.* D. ZAMFIRESCU, R. 136. ◇ Expr. **A se lumina la față** (sau **la chip**) = a) a căpăta o expresie de mulțumire, de bucurie; a se înseninа la față; b) a arăta mai bine decît înainte. *Parcă mai crescuse, se mai îndreptase, se mai luminase la față.* DUMITRIU, N. 211.

3. Intranz. (Despre o idee, un gînd, o imagine etc.) A apărea, a se ivi, a se înfiripa. *De deznădejdi de mai-nainte Acuma să zîmbiți vă vine Și-un gînd vă luminează-n minte: Că viața-i cel mai mare bine.* CERNA, P. 15. *Deodată-ți luminează-n gînd, Așa de viu, că te-nfiori, Un tînăr trist, frumos și blînd, Cu ochii mari și visători.* VLAHUȚĂ, O. A. 56.

— Prez. ind. pers. 3. sg. și: (învechit) *lumină* (ALECSANDRI, P. III 111, ȘEZ. III 59).

LUMINĂRE, (3) *luminări*, s. f. Acțiunea de a (se) lumina.

1. Producere de lumină (I 1). *Sistem de luminare.* ✦ (Învechit; concretizat) Lumină. *A zilei luminare de pe cer acum s-a stins.* NEGRUZZI, S. II 14.

2. Fig. Cultivare a minții, instruire; educare, lămurire. *Luminarea culturală a țărănimii muncitoare nu poate fi despărțită de ridicarea nivelului de cunoștințe agrotehnice ale acesteia.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 334, 2/1. *Țăranul romîn are drept nu numai la pămînt... dar are drept la luminarea minții lui prin carte și cultură.* SADOVEANU, E. 25.

3. (Învechit, însoțit de un adjectiv posesiv) Luminație. *Cu luminările sale bezădele* (=beizadele) *trăiesc foarte bine, căci mult mă iubesc.* KOGĂLNICEANU, S. 6.

LUMINÁT[1] s. n. Faptul de a lumina; luminare. *Luminatul cu petrol.*

LUMINÁT[2], **-Ă**, *luminați, -te*, adj. **I. 1.** Care primește lumină, pe care cade lumina, plin de lumină. *Cameră luminată.* ▭ *Dasupra pimniței, un ceardac cu geamlîcul luminat.* DELAVRANCEA, H. T. 279. *Un zgomot lung se-nalță din culmea luminată.* ALECSANDRI, P. A. 139. *Seara nu poate fi mai multă frumusețe și mulțumire decît a merge cinevași a-și petrece ceasurile într-acea luminată grădină cu mulțimea oamenilor.* GOLESCU, Î. 66.

2. Care răspîndește lumină; luminos, strălucitor. *Vezi o masă mare-ntinsă, cu făclii prea luminate.* EMINESCU, O. I 85.

II. Fig. 1. (Despre oameni sau despre mintea lor) Care are posibilitatea de a înțelege, de a discerne, de a judeca limpede; plin de înțelepciune; cu educație multilaterală, instruit, cultivat. *Poți fi stăpîn pe pașii tăi... liber... dacă mintea nu ți-i luminată?* CAMILAR, TEM. 83. *Ah! domni! alegeți oameni cu care guvernați. Din oameni cu virtute, din oameni luminați.* BOLINTINEANU, O. 169. *Poporul nostru nu e destul de luminat cu învățătura, dar tocmai pentru aceasta are trebuință de instituții libere ca să se poată lumina, căci supt tiranie nu se pot lumina popoarele.* BĂLCESCU, O. I 352. ✦ (Mai ales despre personalități din trecut și despre manifestări ale lor) Cu idei avansate, umanitare, cu preocupare pentru progres; progresist. *Poporul și cu toți acei oameni luminați și filantropi, care iau parte la suferințele lui, erau plini de nădejde în acea reformă.* BĂLCESCU, O. I 143.

2. Lămurit (asupra unei probleme), edificat. *Ahile, luminat, aruncă mucul de țigară și o luă la fugă.* BART, E. 343.

3. (Despre față, ochi etc.) Care exprimă mulțumire, bucurie, fericire; strălucitor. *Bun! spune Moș Gheorghe cu ochii luminați, bun! sîntem numai de-ai noștri, tot unul și unul!* SP. POPESCU, M. G. 30. ✧ Expr. **Luminat la față** = cu o față care exprimă mulțumire, bucurie. *Ptiu, drace! zise Nechifor Călimân, luminat la față de înțelegere.* SADOVEANU, F. J. 92.

4. (Învechit, azi mai ales în basme) Epitet care însoțește uneori titlul unui demnitar, al unui cap încoronat etc. V. înălțat, mărit. *Prea luminate și prea milostive pan voievoade!* SADOVEANU, O. VII 75. *Luminate crăișor, miluiește baba cu ceva.* CREANGĂ, P. 191. *Iată împăratul, Iată luminatul Cu Sînziana, Mîndra Cosînzeana.* ALECSANDRI, T. I 413.

LUMINATÓR s. n. v. **luminător.**

LUMINÁȚIE, *luminații*, s. f. (Rar) Iluminație. *Nu m-am plîmbat eu la luminație în trăsură cu Zoe și cu nenea Zaharia în tot orașul?* CARAGIALE, O. I 104.

LUMÍNĂ, *lumini*, s. f. **I. 1.** Radiație sau complex de radiații electromagnetice care impresionează ochiul omenesc, fiind emise de corpuri incandescente (cu sau fără flacără) sau luminescente. *În revărsat de zori, pe baltă, lumina face minuni. Pe fața apei sclipesc, ici, sfărmături de oglinzi; colo, plăci de oțel; comori de galbeni între trestii.* GÎRLEANU, L. 16. *Lămpi mari de bronz, cu globuri de porțelan, aruncă o lumină albă peste covoarele orientale.* VLAHUȚĂ, O. A. III 5. *Stelele strălucesc de o mai vie lumină.* NEGRUZZI, S. I 58. ✧ Fig. *Nu o să ne învrednicim să vedem o rază de lumină care să ne îndrepteze spre obștească fericire?* GOLESCU, Î. 180. ✦ Prezența radiațiilor care impresionează ochiul. *Ziua e tot mai caldă și în văzduhul senin e lumină mare și limpede.* SADOVEANU, O. VI 233. *În tot satul, numai la casa lui Moș Gheorghe se vede lumină.* SP. POPESCU, M. G. 23. ✧ (Urmat de determinări în genitiv, indicînd timpul) *Lumina dimineții.* ▭ *Abia începeau să se distingă lucrurile din casă, la lumina slabă a zorilor.* BUJOR, S. 109. ✧ Fig. *Camera tăcută, solemnă se umplu deodată de lumina și voioșia sănătoasă a tinereții.* BART, E. 174. ✧ *Lumină electrică* v. electric. *An-lumină* = unitate întrebuințată în astronomie pentru măsurarea distanțelor mari, egală cu distanța străbătută de lumină într-un an. ✧ Loc. adv. **Pe lumină** = în timpul zilei, după ce s-a luminat de ziuă sau înainte de a se însera. *M-am trezit pe lumină.* ✧ Loc. prep. (Urmat de o determinare în genitiv) **În lumina...** = prin prisma (unei anumite concepții), din punctul de vedere al..., potrivit cu... *În lumina materialismului dialectic, problemele teoretice științifice capătă un aspect concret și clar.* CONTEMPORANUL, S. II, 1948, nr. 112, 10/2. (Rar) **La lumina...** = cu puterea..., cu mijloacele..., cu ajutorul... *Arată-ne, la lumina talentului tău, durerile și aspirațiile societății noastre de azi.* VLAHUȚĂ, O. A. 452. ✧ Expr. **A vedea lumina zilei** = a) a fi înzestrat cu simțul văzului. *Și el îmi dete ochii să văd lumina zilei. Și inima-mi umplut-au cu farmecele mîlei.* EMINESCU, O. I 115; b) fig. a se naște. *Creangă a văzut lumina zilei la Humulești.* (Rar) **La lumina mare** = fățiș, în mod deschis, în văzul tuturor. *A luptat pe față, cu curaj, la lumina mare, pentru libertate, contra despotismului.* GHICA, S. A. 135. **A răsări** (sau **a se arăta**) **la lumină** (sau **la lumina zilei**) = a apărea (dintr-o ascunzătoare), a ieși la vedere. *Paserile își văd de hrană, gîgîlicii răsar iarăși la lumină și liniștea și pacea se lasă peste curtea mea.* GÎRLEANU, L. 11. *El la lumina zilei nu s-a mai arătat.* ALEXANDRESCU, M. 11. **A ieși la lumină** = a) a scăpa de primejdie, a ieși la liman. *O, minune! Iată-ne, iată, C-am ieșit iar la lumină.* ALECSANDRI, T. I 438; b) a ieși la iveală, a deveni evident. *Adevărul a ieșit la lumină;* c) (învechit; despre tipărituri) a se publica, a deveni cunoscut publicului. *Poeziile ei... vor ieși la lumină, căci am gînd să le tipăresc.* NEGRUZZI, S. I 76. **A scoate** (pe cineva) **la lumină** = a scăpa de primejdii, a scoate dintr-o încurcătură. *O, tu zînă adorată, Scoate-ne iar la lumină.* ALECSANDRI, T. I 421. **A pune** (ceva) **în lumină** = a scoate ceva în evidență, a atrage atenția asupra...; a sublinia. **A pune** (ceva) **într-o lumină frumoasă** (sau **zdrobitoare, urîtă** etc.) = a scoate în evidență aspectele pozitive (sau negative) din viața sau din activitatea cuiva. *Peste cîteva zile se publicau mărturisiri, autografe, fotografii, care puneau într-o lumină zdrobitoare tot trecutul... prin care trecuse omul acesta.* VLAHUȚĂ, O. A. III 6. **A da lumină** = a lumina. (Fig.) *Apari să dai lumină arcatelor fereștî, Să văz în templu-i zîna cu farmece cereștî.* EMINESCU, O. IV 430. **A da la lumină** v. da (**I 11**). **A vedea lumina tiparului** = a fi publicat, a fi tipărit. **Limpede ca lumina zilei** = de netăgăduit, clar, evident. ✦ Fig. Strălucire, înseninare. *Îi trecu repede peste față o lumină, ca și cum îi venise un gînd neașteptat.* V. ROM. noiembrie 1953, 125. *N-are nici o lumină pe față tata.* STANCU, D. 141. *În ochii lui adînci plutea iarăși o lumină cumplită.* SADOVEANU, O. I 432.

2. Izvor sau sursă de lumină (**I 1**). *Nici o lumină nu se zărea la fereastră.* BUJOR, S. 106. *Abu-Hasan a aprins lumini în odaie.* CARAGIALE, O. III 80. *Vor arde-n preajma mea Luminile-n dealuri.* EMINESCU, O. I 225. ✦ (Popular) Lumînare. *Se apropie de un paltin frumos, înalt și drept ca lumina.* MARIAN, O. II 159 *Fă-mă lumină de ceară Și mă pune susuară.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 64. ✦ (Mai ales la pl., astăzi numai fa-

miliar) Unitate de măsură pentru fluxul luminos. *Un bec de o sută de lumini înlocuise vechea lampă cu petrol.* MIHALE, O. 401.

3. (Adesea determinat prin «ochilor») Pupilă. *Avea ochi albaştri. Dacă-i priveai mai cu luare-aminte, vedeai lucind în jurul luminilor nişte raze dese, aurii.* GALAN, Z. R. 44. *Ochii, cu luminile mărite, negre, luceau aţintiţi, plini de gînduri.* SADOVEANU, O. IV 66. *Mă privi o clipă, cu zîmbetul pe faţă, drept în luminile ochilor.* HOGAŞ, M. N. 21. ✧ (Poetic; ca termen de comparaţie, ca simbol pentru tot ce-i poate fi omului mai drag, mai de preţ) *Binele ce mi l-ai făcut mie nu ţi-l pot plăti nici cu lumina ochilor.* EMINESCU, N. 12. ✧ Expr. **A-i fi** (cuiva) **drag ca lumina ochilor** = a fi (cuiva) foarte drag. **A îngriji** (sau **a păzi**) **ca** (pe) **lumina ochilor** = a îngriji, a feri, a păzi cu cea mai mare atenţie. *Ei aveau numai o fată şi o păzeau ca lumina ochilor.* ISPIRESCU, L. 120.

II. Fig. Ceea ce aduce claritate în mintea omenească, ceea ce o ajută să priceapă limpede şi adînc; învăţătură, înţelepciune, cultură, educaţie. *Şcoala dă lumină poporului. Fără lumina cărţii nu se poate ieşi din întuneric.* ✧ Expr. **A arunca** (o) **lumină** (asupra unei chestiuni) sau **a aduce** (o) **lumină** (într-o chestiune) = a lămuri, a explica, a clarifica o problemă. *Victoriile în munca paşnică, înregistrate în ţările de democraţie populară, aruncă o lumină puternică asupra situaţiei jalnice din ţările capitaliste.* SCÎNTEIA, 1952, nr. 2371. **A se face lumină în capul** (sau **în mintea**) **cuiva** = a i se lămuri cuiva ceva, a pricepe, a înţelege. *În capul lui Raţă se făcu lumină... Ştiu totul, totul cum s-a petrecut.* SAHIA, N. 77. **A face apel** (sau **a apela**) **la luminile** (**cuiva**) = a cere părerea unei persoane competente în materie.

III. 1. Distanţa liberă dintre feţele interioare a două piese vecine ale unui sistem tehnic sau dintre feţele interioare opuse ale unui gol.

2. (Învechit; de obicei urmat de «apei», «cîmpului», «de apă» etc.) Suprafaţă. *Locul ales e o mlaştină cu stuf şi cu răchită, în mijlocul căreia a rămas o lumină de apă netedă.* ODOBESCU, S. III 109. *Urmînd a se împărţi lumina cîmpului în trei părţi..., s-au scos pădurea 4105 pogoane 525 stînjeni.* I. IONESCU, M. 650. [Oraşul] *este zidit pe o movilă... avînd nălţime peste 50 st, socotindu-să din lumina apii pînă în cel mai nalt loc al oraşului.* GOLESCU, Î. 169.

2. Gura scocului, stăvilarul morii. *Apa cădea la moară de la înălţime de aproape doi stînjeni: prea era ridicată lumina morii.* SLAVICI, V. P. 35.

— Pl. şi: (învechit) *lumine* (EMINESCU, O. IV 28).

LUMINĂTÓR[1], *luminătoare*, s. n. Porţiune din învelitoarea unui acoperiş sau dintr-un plafon, alcătuită din ochiuri de geam montate într-un schelet, pentru a permite sau a mări luminarea unei încăperi cu lumină directă.

— Variantă: **luminatór** s. n.

LUMINĂTÓR[2], **-OÁRE**, *luminători, -oare*, adj. Care luminează, care emite lumină (I 1). *Acest foc s-a făcut repede călduros şi luminător.* MACEDONSKI, O. IV 115. *Lumină luminătoare, Răsai mai strălucitoare!* SEVASTOS, C. 53.

LUMINĂŢÍE, *luminăţii*, s. f. (Învechit; însoţit de un adjectiv posesiv) Formulă de reverenţă (precedînd uneori titlul) pentru un demnitar, un cap încoronat etc. V. înălţime. *Dacă luminăţia-ta treci* [podul], *apoi te va costa şi mai scump.* SADOVEANU, P. M. 174. *Tronul luminăţiei-sale padişahul se clătinase.* id. O. I 3.

LUMINESCÉNT, -Ă, *luminescenţi, -te*, adj. Care emite radiaţii luminoase, independent de temperatura pe care o are.

LUMINESCÉNŢĂ, *luminescenţe*, s. f. Proprietate pe care o au unele substanţe de a emite radiaţii luminoase provenite dintr-o energie netermică. *Graţie lui Vavilov, se fabrică în serii în Uniunea Sovietică lămpile de lumină albă, foarte economice, a căror funcţionare se bazează pe luminescenţă.* CONTEMPORANUL, S. II, 1953, nr. 375, 5/1.

LUMINÍŞ, *luminişuri*, s. n. **1.** Loc deschis, lipsit de copaci sau cu copaci rari, în mijlocul unei păduri; poiană, rarişte. *Colo-n vale, unde drumul Taie luminişuri rare, Printre plopi, se vede fumul Hanului din Vadul Mare.* TOPÎRCEANU, B. 18. *Zările, de farmec pline, Strălucesc în luminiş.* COŞBUC, P. I 47. *Urcăm un tăpşan întunecat de brazi şi ieşim în luminiş, în larga fineaţă de pe poalele Ceahlăului.* VLAHUŢĂ, O. A. II 156. *La mijloc de codru des, Toate păsările ies, Din lugeac de aluniş La voiosul luminiş.* EMINESCU, O. I 215. ✧ Fig. *Numai dacă mi-ai da un răspuns aici, mintea mea chinuită ar găsi o potecă spre un luminiş de linişte.* CAMIL PETRESCU, T. II 296. ✦ (Glumeţ) Porţiune, parte de pe cap, sau (la bărbaţi) şi de pe bărbie, lipsită de păr. *Exarhul... astupa luminişurile din cap c-un pieptene uriaş de lemn.* STĂNOIU, C. I. 217. *Sărută mînile ce Sofi îi vîră prin favoritele roşcate şi lungi, apoi şi le prelinge delicat pe luminişul bărbiei răsfrînte în două.* DELAVRANCEA, S. 105. ✦ Fig. Loc deschis spre care cineva îşi croieşte drum cu greu. *Şi-a deschis drum* [prin mulţime]... *Cînd a scăpat însă la luminiş, a priceput că s-ar putea descurca şi singur.* GALAN, Z. R. 227.

2. Porţiune de cer senin, înconjurată de nori. *Prin luminişurile lăsate între norii fugari, soarele zîmbeşte vesel spre pămînt.* ODOBESCU, la TDRG.

3. (Rar) Fascicul de raze; lumină, luminozitate. *Şi din oglindă luminiş Pe trupu-i se revarsă.* EMINESCU, O. I 168. ✦ Pată de lumină. *E-n treacăt peste noi un nor... Doar pe-o parte de podiş A rămas un luminiş.* CAMIL PETRESCU, V. 102.

LUMINÍŢĂ, *luminiţe*, s. f. Diminutiv al lui lumină. **1.** v. lumină (I 1). *Nici un amînar n-avea... Ca să-şi facă luminiţă.* PĂSCULESCU, L. P. 171.

2. v. lumină (I 2). *În sat clipeau cele dintîi luminiţe.* CAMILAR, TEM. 43. *Arde luminiţa-ncet, Am un bade şi-l aştept; Arde luminiţa bine, Cine mi-i drag nu mai vine.* ANT. LIT. POP. I 115. ✦ (Popular) Lumînare mică, lumînărică. *Încep toţi să se caute prin buzunare şi ies la iveală o mulţime de luminiţe de ceară, uitate.* SP. POPESCU, M. G. 31.

3. (Poetic) Scînteiere, sclipire a ochilor. *Zîmbi rece, cu o luminiţă în ochii ei frumoşi, verzi.* DUMITRIU, B. F. 144. *În ochii ei frumoşi albaştri scînteia o luminiţă, care părea că tremură în umbra genelor mari.* SADOVEANU, O. IV 203.

— Pl. şi: *luminiţi* (SADOVEANU, B. 288).

LUMINÓS, -OÁSĂ, *luminoşi, -oase*, adj. **I. 1.** Care răspîndeşte lumină; luminat (I 2), strălucitor. *Sori luminoşi s-aprindeau şi rachete, zburînd peste case, Dungi sclipitoare scriau şi-apoi recădeau în buchete Ca nişte flori de scîntei.* ANGHEL-IOSIF, C. M. II 99. *Să fii gingaş ca o floare, luminos ca luna sara.* EMINESCU, L. P. 143. *Ceru-i mare, stele-s multe, Şi mai mari, şi mai mărunte, Luminoase, strălucioase... Dar ca mîndra nu-s frumoase.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 100. ✧ Fig. *Razele luminoase ale marxism-leninismului... înfăşoară pămîntul, scăldîndu-l în lumina biruinţii proletariatului.* STANCU, U.R.S.S. 27.

2. (Despre un spaţiu, o clădire etc.) În care pătrunde multă lumină (I 1), bine luminat; (despre zi şi despre noapte) plin de lumină (I 1). *Încăperea era vastă şi luminoasă, ca toate camerele acestei locuinţe.* C. PETRESCU, A. 352. *O strungă luminoasă se deschide-n faţa noastră — ieşim în valea Bistriţei.* VLAHUŢĂ, O. A. II 155. *Noaptea-i albă, luminoasă Ceru-i boltă de opal.* ALECSANDRI, P. A. 185.

II. Fig. **1.** Fericit, neîntunecat, senin. *Îmi aduc aminte numai de rîsul luminos al nevestei.* SADOVEANU, O. I 365. *Te-ai dus lăsîndu-mi numai un suvenir iubit,*

Un suvenir, comoară de visuri fericite... De zile luminoase. ALECSANDRI, P. I 121.

2. Admirabil, demn de a fi urmat, strălucit. *Exemplul luminos al colhozurilor din Uniunea Sovietică şi al gospodăriilor colective fruntaşe din ţara noastră arată că gospodăria colectivă devine un adevărat izvor de belşug pentru membrii ei, numai pe baza dezvoltării multilaterale a producţiei.* SCÎNTEIA, 1953, nr. 2564.

3. Clar, limpede; pătrunzător. *Ş-atît de curios de luminoase i se păreau propriile lui gînduri, că de multe ori se întreba: «oare gîndesc şi alţi copii de vîrsta mea aşa ca mine?».* VLAHUŢĂ, O. A. III 16. *Luminoasa dumitale metodă de critică.* CARAGIALE, O. VII 47. *Gîndirea se iveşte luminoasă pe deasupra întunericului.* RUSSO, O. 23.

LUMINOZITÁTE, *luminozităţi,* s. f. Calitatea unui instrument optic de a transmite cît mai mult din lumina primită.

LUMÎNÁRE, *lumînări,* s. f. **1.** Obiect în formă de cilindru subţire, făcut din ceară, stearină, seu sau altă materie grasă solidă şi avînd la mijloc un fitil de bumbac care, aprins, arde cu flacără, producînd lumină. *Pe masa din mijlocul odăii ardea o lumînare de seu, într-un sfeşnic de lut, smălţuit cu verde.* BUJOR, S. 35. *Cînd s-a-nnoptat bine, au aprins lumînările.* CARAGIALE, P. 125. *Ivan atunci... aprinde lumînarea şi începe a căuta prin casă.* CREANGĂ, P. 302. *Cînd cu gene ostenite sara suflu-n lumînare, Doar ceasornicul urmează lung-a timpului cărare.* EMINESCU, O. I 130. ✧ (Mil.) *Lumînare fumigenă* v. f u m i g e n. ✧ E x p r. **(Drept)** ca **lumînarea** = foarte drept. *Sta... drept ca lumînarea şi le privea cu băgare de seamă.* CREANGĂ, P. 271. **Pe la aprinsul lumînărilor** v. a p r i n s[1]. **Să-l pici** (sau **să-l fi picat**) **cu lumînarea** (sau **cu ceară**) v. p i c a. **A căuta** (ceva) **cu lumînarea** = a căuta (ceva) cu multă stăruinţă, a-şi da toată silinţa (pentru a găsi ceva). *Şi-o găsit gineri în sfîrşit?... Slavă domnului!... că mult o mai umblat căutîndu-i cu lumînarea.* ALECSANDRI, T. I 156. **A căuta** (cuiva) **ceartă** (sau **gîlceavă, pricină**) **cu lumînarea** v. c ă u t a (I 1).

2. Plantă erbacee, înaltă, cu flori gălbui şi mari dispuse într-un spic lung şi dens *(Verbascum phlomoides);* coada-boului, coada-lupului.

LUMÎNĂRÁR, *lumînărari,* s. m. Fabricant, negustor sau vînzător de lumînări. *Săpunari şi lumînărari de pe la Bărăţie... — toţi mînau înspre centrul oraşului.* D. ZAMFIRESCU, R. 5. *A luat... nişte sfeşnice mari de argint masiv ale lui jupîn Sfetcu lumînărarul.* CARAGIALE, O. II 341.

LUMÎNĂRÍCĂ, *lumînărele,* s. f. **1.** Diminutiv al lui l u m î n a r e. *N-a fost chip să ne-ntoarcem cu lumînărelele aprinse.* CARAGIALE, O. II 342. *Niţă, dragul meu, să cumperi lumînărele şi să le împarţi.* NEGRUZZI, S. I 252.

2. Plantă erbacee cu frunze mari şi cu flori galbene, aproape fără miros, dispuse într-un spic lung şi drept *(Verbascum Thapsus). Cîmpul acoperit mai tot de lumînărică se întindea departe, pînă în poalele munţilor întunecaţi.* GÎRLEANU, L. 30. *Lumînărelele drepte şi bătoase întreceau jîmul.* DELAVRANCEA, S. 59. ✧ Compus: **lumînărica-pămîntului** = plantă erbacee cu tulpina înaltă şi cu multe frunze şi flori mari, albastre, cu puncte întunecate sau (mai rar) albe-gălbui *(Gentiana asclepiadea).*

LUMÎNĂRÍE, *lumînării,* s. f. Local în care se fabrică sau se vînd lumînări.

LUMPENPROLETARIÁT s. n. (În societatea cu clase antagoniste) Categorie de oameni declasaţi (cerşetori, vagabonzi, delincvenţi etc.), izgoniţi din producţie şi care devin adeseori o unealtă în mîna exploatatorilor. *Lumpenproletariatul, acest putregai pasiv al păturilor celor mai de jos ale vechii societăţi, este tîrît pe alocuri în vîltoarea mişcării de către o revoluţie proletară din cauza ansamblului condiţiilor sale de existenţă; el va înclina însă mai curînd să se lase cumpărat pentru uneltiri reacţionare.* MARX-ENGELS, M. C. 45.

LUNÁR[1], **-Ă,** *lunari, -e,* adj. (Frantuzism rar) Propriu lunii (I 1), de lună, ca luna (de luminos, de feeric etc.). *Prin desişurile nemişcate şi întunecoase ale copacilor se strecura pulberea lunară, argintie.* SADOVEANU, O. III 175. *Trecea pe calea Victoriei ca prin pustiul lunar.* C. PETRESCU, C. V. 352.

LUNÁR[2], **-Ă,** *lunari, -e,* adj. Care se produce sau apare în fiecare lună, o dată pe lună. *Revistă lunară. Salariu lunar.* ✧ (Adverbial) *Pensiile se achită lunar.*

LUNÁTEC, -Ă adj. v. **lunatic.**

LUNÁTIC, -Ă, *lunatici, -e,* adj. (Şi în forma *lunatec*) **1.** (Despre persoane) Care suferă de somnambulism; (despre somn, privire, mers etc.) de somnambul. *Vasile umbla singur pe uliţă, ca un lunatic, nici el nu ştia încotro a apucat-o.* V. ROM. mai 1953, 128. *În negrul zid s-arată Venind ca-n somn lunatec, în pasuri line ea.* EMINESCU, O. I 95. *E nebună, lunatică, Umblă ca o zănatică.* PANN, P. V. II 142. ✧ (Substantivat) *Tremura ca un lunatic din încheieturi.* MIRONESCU, S. A. 73. *S-apropia încet, asemene unei lunatece, ca-n somn.* EMINESCU, N. 121. ✦ (Rar) Care are vedenii, căruia i se năzare mereu; slab de înger, sperios, fricos. *Spancioc!... tu eşti lunatic, ţi-e frică de strigoi, De iele, de vînătoare de stafii, de moroi.* ALECSÂNDRI, T. II 72.

2. (Rar) Fantastic, ireal. *Erau ocări în larma lunaticei orhestre.* TOPÎRCEANU, B. 38. *Se auzea o muzică lunatecă... muzică de vis.* EMINESCU, N. 25.

— Variantă: **lunátec, -ă** adj.

LUNÁŢIE, *lunaţii,* s. f. Interval de timp între două faze identice ale lunii.

LÚNĂ[1], (II) *luni,* s. f. **I. 1.** Astru satelit al Pămîntului, vizibil mai ales noaptea, cînd reflectă puternic pe pămînt lumina pe care o primeşte de la soare. *Luna se ridica în singurătatea cerului, pălită, ca o foaie rotundă de cositor.* SADOVEANU, O. VII 163. *Iat-o! Plină despre munte iese luna din brădet Şi se-nalţă, încet-încet, Gînditoare ca o frunte De poet.* COŞBUC, P. I 48. *Luna, scoţînd capul de după dealuri, se legăna în văzduh luminînd pămîntul.* CREANGĂ, O. A. 156. *Şi dacă norii deşi se duc De iese-n luciu luna, E ca aminte să-mi aduc De tine-ntotdeauna.* EMINESCU, O. I 193. *Cine n-are dor pe vale Nu ştie luna cînd răsare.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 87. ✧ *Lună nouă* v. n o u. *Lună plină* v. p l i n. ✧ E x p r. **A trăi în lună** sau **a fi căzut** (parcă) **din lună** = a fi rupt de realitate, a-şi pierde simţul practic, a fi cu capul în nori. *Circumstanţa atenuantă pe care... o acordau acestei fiinţe şubrede, cu capul mare susţinut pe un gît ca un vrej, trăind în lună.* C. PETRESCU, Î. II 215. *Nici nu-nţeleg, — parc-am căzut din lună. Prin suflet simt durerea lumii toată, Pe care însă nimeni niciodată Nu a putut prin vorbe să mi-o spună.* D. BOTEZ, P. O. 10. **A apuca luna cu dinţii** sau **a prinde** (sau **a atinge**) **luna cu mîna** = a obţine un lucru foarte greu de căpătat, a realiza ceva aproape imposibil. **Cîte-n lună şi-n stele** (sau **în soare**) = de toate, de tot soiul, tot felul de lucruri. *Toată noaptea mi-a pus fel de fel de întrebări... Cîte-n lună şi-n stele.* CAMILAR, TEM. 83. *Cinsteau şi vorbeau; mai ales Ghiţă Botgros îşi dezlegase traista, spunea cîte-n lună şi-n stele.* SADOVEANU, O. I 48. ✧ (În metafore şi comparaţii) *Bocancii lustruiţi lună.*

2. Lumina astrului definit mai sus. *Luna se strecura în fire lungi de aur printre frunzişurile merilor bătrîni.* SADOVEANU, O. III 347. *Ca un stîlp eu stam în lună.* EMINESCU, O. I 55.

II. Satelit al unei planete. *Lunile lui Jupiter.*

LÚNĂ[3], *luni*, s. f. **1.** Interval de timp egal cu aproximativ a douăsprezecea parte dintr-un an. *Încetîncet apoi trecură căldurile şi veni minunata lună a lui septembrie cu lumină aurie.* SADOVEANU, O. VI 227. *Va sta o lună, poate două, la Bălceşti, cît are concediu, ca să se mai întremeze.* CAMIL PETRESCU, O. I 265. *Ci tu rămîi în floare ca luna lui april.* EMINESCU, O. I 128. ✧ *Lună de miere* = prima lună după căsătorie. *Ridichi de lună* v. ridiche. ✧ Loc. adv. **Pe lună** = lunar. *Trei husăşi plătea tata pe lună pentru mine.* CREANGĂ, O. A. 286. **Cu luna** = închiriat sau angajat cu plata lunar. *Citea... în papuci, la gura sobei, în camera lui cu luna.* C. PETRESCU, C. V. 237. **Cu lunile** sau **luni de-a rîndul, luni întregi, luni de zile** = timp de mai multe luni. *Cu lunile aşteptau oamenii la Olt să le vină rîndul la moară.* STANCU, D. 29. *Luni de zile... [invalidul] şi-a tîrît restul trupului.* SAHIA, N. 36. *Mi-a fost luni întregi mînie Că tu nu te-ai priceput.* COŞBUC, P. I 51.

2. (Astron.) Interval de timp corespunzător unei revoluţii a lunii.

LÚNCĂ, *lunci*, s. f. **1.** Şes de-a lungul unei ape curgătoare sau la poalele unui munte; regiune inundabilă a unei văi, cu pămînt umed sau mlăştinos. *Nu mai sînt pe luncă flori, Văile-s deşarte, Ţipă cîrduri de cocori Pribegind departe!* IOSIF, P. 52. *Şi flăcăii vin pe luncă Hăulind.* COŞBUC, P. I 47. *O răcoare plăcută se răspîndeşte pe faţa luncilor îmbălsămate.* BOLINTINEANU, O. 429. *Luncă, luncă, dragă luncă! rai frumos al ţării mele, Mîndră-n soare, dulce-n umbră, tainică la foc de stele.* ALECSANDRI, O. 180.

2. Pădure formată mai ales din sălcii, răchită, plopi, anini, pe malurile unei ape curgătoare; zăvoi. *Lunca se despoiase în cîteva nopţi, iar copacii întindeau acum braţe înfrigurate în ceaţă.* C. PETRESCU, S. 169. *Cirnii la stînga şi coborîţi în umbra adîncă a unei tinere lunci de arini de pe malul Bistriţei.* HOGAŞ, M. N. 58. *În codruţul cu copaci Şi cu lunci pline cu fagi.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 290.

LUNCÉT, *lunceturi*, s. n. (Cu sens colectiv) Totalitatea luncilor din preajma unei ape curgătoare. *Puse de răscoli domnia în cruciş şi în curmeziş, repezind veste împărătească din cuibul şuietelui în largul luncetului.* DELAVRANCEA, S. 97.

LUNCULÍŢĂ, *lunculiţe*, s. f. Diminutiv al lui luncă. *Cum zări acea lunculiţă, pleoapele începură să i se lipească.* POPESCU, B. II 27. *La mijloc de lunculiţă, Paşte murgul lui Gheorghiţă.* BIBICESCU, P. P. 56. *Colo-n verdea lunculiţă, la mijloc de poieniţă, El vedea de-o grădiniţă.* TEODORESCU, P. P. 451.

LUNCÚŢĂ, *luncuţe*, s. f. Lunculiţă. *Nişte argaţi... apucau tulpinile doborîte şi le tîrau spre luncuţă.* CAMILAR, N. II 333. *Şi cum zice, cum vorbeşte, Spre luncuţă se porneşte.* MARIAN, S. 53. *Într-un capăt de luncuţă Este mîndră poieniţă.* ŞEZ. VII 85.

LUNECÁ, *lúnec*, vb. I. (În concurenţă cu aluneca) **1.** Intranz. (Despre fiinţe) A-şi pierde echilibrul, călcînd pe o suprafaţă lucioasă; (prin exagerare) a cădea, a se prăbuşi, a se prăvăli. *Îşi puse gluga peste căciulă şi porni, lunecînd la fiecare pas.* SADOVEANU, O. A. III 80. *Cîteodată trebuie să se întoarcă amîndoi cu spatele, cînd se năpusteşte un vîrtej. Lunecă. Se agaţă unul de altul.* C. PETRESCU, Î. I 180. *Luneca pe singele ce se închegase pe lespezi.* NEGRUZZI, S. I 156. ✧ (Despre obiecte) *Mi-au lunecat ciubotele şi am căzut în Ozana.* CREANGĂ, A. 23. ✦ Fig. A se abate din drum. *Vremea era-ntunecoasă Şi cărarea lunecoasă, Lunecai la altă casă Unde-i nevasta frumoasă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 236.

2. Intranz. A se mişca cu uşurinţă, lin, fără zgomot şi fără a întîmpina vreo rezistenţă sau vreun obstacol; a se strecura uşor. *Prin văzduh, pe deasupra, trecu o rîndunică, ca o săgeată; pe urmă se bătu un fluture; apoi lunecă un cîrd de raţe.* SADOVEANU, O. V 72. *Dealurile aspre se deşiră către zare, cu coamele înălbite. Aproape de tot apa tulbure a rîului lunecă repede.* SAHIA, N. 119. *Gondole... se depărtau de maluri Şi lunecau în taină pe negrele-ţi canaluri.* ALECSANDRI, P. I 165. ✧ (Poetic) *Steaua ciobanului lunecase în văzduhul albastru, ca o lacrimă.* CAMILAR, TEM. 43. *Lună tu, stăpîn-a mării, pe a lumii boltă luneci.* EMINESCU, O. I 130. ✧ Fig. *Ana deveni serioasă, ca o umbră îi lunecă pe faţă.* VLAHUŢĂ, O. A. III 48. ✦ (Despre mîncări sau băuturi) A merge uşor şi repede pe gît (fiind înghiţit cu poftă); a aluneca. *Erau bune mîncările şi vinul luneca de minune.* SLAVICI, N. II 308. *Şi aşa luneca hrinca aceea de uşor pe gît, parcă era unsă cu unt.* CREANGĂ, A. 31.

3. Tranz. A trece (uşor). *Ea-i şterse lacrimile, apoi îşi lunecă puţin palma pe fruntea lui înfierbîntată.* VLAHUŢĂ, O. A. III 53. ✦ Fig. (Complementul indică privirea) A arunca uşor, a îndrepta. *Leuşcan a lunecat spre mine o privire.* SADOVEANU, O. I. 24. *Şi peste lumea ta-n ruină Îţi luneci, fără să te mişti, Privirea-ţi rece şi senină.* VLAHUŢĂ, N. 60.

4. Refl. Fig. (Învechit, despre oameni) A se lăsa înclinat, ispitit, a se amăgi, a se înşela. *Dar iacă te apropii de Tîrgu-Frumos! Să nu te luneci a judeca după nume şi lucrul.* NEGRUZZI, S. I 191.

LUNECÁRE, *lunecări*, s. f. Acţiunea de a luneca.

LUNECÓS, -OÁSĂ, *lunecoşi, -oase*, adj. **1.** (Despre o suprafaţă) Pe care se lunecă uşor. *În zorii reci şi umezi, după ploaia nopţii, păşea sprinten pe cărarea lunecoasă.* SADOVEANU, O. VIII 8. *Aice parchetu-i lunecos.* NEGRUZZI, S. III 110. *Pe cea noapte-ntunecoasă, Pe cea tină lunecoasă, Nimerirăm ceastă casă, Cu obloane la fereastră.* TEODORESCU, P. P. 17. ✦ Care lunecă uşor. *Schiuri lunecoase.* ✦ Fig. (La pl., despre ochi) Galeşi, umezi. *Bătrînul îi luă capul în mîini, o privi în ochii lunecoşi.* REBREANU, R. I 158.

2. Fig. (Rar) Nestatornic. *O privelişte ticăloasă a lunecoaselor lucruri omeneşti.* BĂLCESCU, O. II 235.

LUNECÚŞ, (1) *lunecuşuri*, s. n. **1.** Loc (umed sau îngheţat) pe care se lunecă, teren lunecos (după ploaie sau prin îngheţ). *Pe la cîte un lunecuş mai repede, el vroia s-o ajute.* VLAHUŢĂ, O. A. III 69. ✦ Loc unde se dau copiii pe gheaţă; gheţuş.

2. (Rar) Alunecare. *Mergeau cu mare grijă şi la oarecare depărtare unul de altul, că era primejdie de lunecuş.* V. ROM. noiembrie 1953, 11.

LUNÉTĂ, *lunete*, s. f. **1.** Instrument optic alcătuit din mai multe lentile (şi prisme), dispuse de obicei într-un tub, şi care serveşte la observarea obiectelor depărtate; ochean. *Cu luneta începem să desluşim de pe bord o mişcare.* ARGHEZI, P. T. 42. *Luneta de mare distanţă, arma gardianului... aducea obiectul sau fiinţa la cîţiva metri înaintea ochiului.* BART, E. 54. ✧ *Puşcă* (sau *carabină*) *cu lunetă* = armă de vînătoare sau militară special construită şi înzestrată cu o lunetă, care serveşte la ochirea precisă şi repede. *Era o carabină uşoară cu lunetă.* SADOVEANU, O. I. 29.

2. Dispozitiv de sprijinire a pieselor lungi şi subţiri în timpul prelucrării lor la anumite maşini-unelte.

LUNG[1] adv. Mult, îndelung. *Trecu ca o umbră şi, cînd intră în chilia lui, răsuflă lung.* EMINESCU, N. 57. *Că de loc nu suie bine, Că glasul ei prea lung ţine Filomelii tot zicea?* ALEXANDRESCU, M. 289. ✧ Expr. **A se uita** (sau **a (se) holba, a privi, a căta** la cineva ori la ceva) **lung** = a privi mirat, nedumerit sau mult şi atent. *Baciul... cată lung spre creste Şi spre ţarcurile goale.* TOPÎRCEANU, B. 20. *Plopii! Mă cunosc ei bine... Dau din*

cap şi lung privesc Buimăciţi spre mine. COŞBUC, P. I 261. *Capra atunci holbînd ochii lung prin casă... rămîne încremenită.* CREANGĂ, P. 27. *Zamfira tristă... cu ochi umezi lung se uita La cornul lunii ce se ivise.* ALECSANDRI, P. I 19.

LUNG[2] s. n. (De obicei articulat) **1.** Lungime. *Ca o îngustă năframă, întinsă pe lungul nesfîrşit al văii largi, îşi pierdea cursul în taina depărtată a răsăritului.* HOGAŞ, M. N. 156. *Zburau amîndoi prin pustiul lungului mării.* EMINESCU, N. 14. *Are un pod peste apa Oltului, lungul poate fi ca de optzeci stînjeni, latul de trei.* GOLESCU, Î. 7. ◇ Loc. adv. şi prep. **De-a (sau în) lung(ul)** = în (sau urmînd) direcţia lungimii, pe lîngă, pe marginea...; de la un capăt la altul. *Voi pune Să-l tîrîie d-a lungul Bagdadului.* COŞBUC, P. I 53. *Luă drumul d-a lungul şi aide, aide, trecu păduri şi văi.* ISPIRESCU, L. 259. *Şi apoi de la o vreme... luînd de-a lung pămîntul merg spre împărăţie.* CREANGĂ, P. 286. *Mult îi plăcea copilei... Să fugă rătăcită de-a lung, de-a lung pe maluri, Atrasă-n cursul apei de-a rîurilor valuri.* ALECSANDRI, P. III 175. **În lung şi în lat** sau **în lung şi în larg** = în toate direcţiile, pretutindeni, peste tot. *Cîmpu-n lung şi-n lat răsună.* ALECSANDRI, P. III 589. *Preîmblîndu-se în lung şi în larg prin mica cămăruţă.* NEGRUZZI, S. I 19. *Cît te uiţi în lung şi-n lat, Nu mai vezi pămînt uscat, Ci tot ape tulburele.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 320. ◇ Expr. **A (nu)-şi cunoaşte lungul nasului** v. cunoaşte (3).

2. (Rar) Timp, durată. *Vroia să doarmă în tot lungul acelei duminici ca un butuc, neîntors, ca la un capăt de muncă istovitoare.* CAMILAR, TEM. 145.

LUNG[3], **-Ă,** *lungi,* adj. **1.** (Despre obiecte, în opoziţie cu scurt) Ale cărui capete sînt departe unul de altul. *În cale văzu o nuia lungă de alun pe care o luă.* ISPIRESCU, L. 34. *Vizitiul... cu barba lungă, îi mîna cu hăţuri coperite cu ţinte de argint.* NEGRUZZI, S. I 37. *Să-mi aleg un cal porumb, Scurt în gît şi lung în trup.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 506. ◇ Fig. *Gerul dă aripi de vultur cailor în spumegare Ce se-ntrec pe cîmpul luciu, scoţînd aburi lungi pe nare.* ALECSANDRI, P. III 12. ◇ Expr. **A avea mînă lungă** sau **a fi lung de mînă** = a avea obiceiul să fure. **A fi lung în (sau de) limbă** sau **a avea limbă lungă** = a vorbi prea mult.

2. (Despre oameni sau despre trupul lor, în opoziţie cu mic, scund) Înalt, de statură mai mare decît cea obişnuită. *Intră în casă o babă lungă, seacă, gheboasă.* RETEGANUL, P. I 53. ◇ *A căzut cît a fost de lung* = a căzut întins la pămînt.

3. (Despre o suprafaţă, în opoziţie cu lat, larg) Care se întinde pe o distanţă mare, vast. *E lung pămîntul, ba e lat.* COŞBUC, P. I 53. *Suia un deal lung şi trăgănat.* CREANGĂ, P. 40. *Era o cîmpie lungă şi tăcută, Lungă ca pustiul.* ALECSANDRI, P. I 189.

4. (Despre mîncări, mai ales despre ciorbe, sosuri etc., în opoziţie cu gros) Cu multă apă, de proastă calitate, lipsit de valoare nutritivă sau de gust. *Cafeaua era lungă, prea dulce şi rece.* C. PETRESCU, Î. II 45. ◇ Expr. **Zeamă lungă,** se spune despre o mîncare cu multă apă şi fără gust sau (fig.) despre o cuvîntare, o lucrare literară etc. fără conţinut.

5. (Despre timp sau noţiuni temporale, în opoziţie cu scurt) Care durează, care ţine mult, îndelungat. *Au sosit iarăşi nopţile lungi de iarnă.* VLAHUŢĂ, O. A. 139. *Cine n-are dor pe luncă Nu ştie luna cînd se culcă Şi noaptea cîtu-i de lungă.* JARNÍK-BÎRSEANU, D. 87. ◇ Expr. **Zile** (sau **ani**) **lungi** = zile sau ani întregi, timp îndelungat. *Zile lungi mi le-am pierdut să mă-mprietenesc cu tine.* COŞBUC, P. I 51. ◇ (Despre orice fapt sau acţiune care se poate măsura în timp) *Un fluier lung răsună în postul de pilotaj.* BART, E. 116. *Cînd cu gene ostenite sara suflu-n lumînare, Doar ceasornicul urmează lung-a timpului cărare.* EMINESCU, O. I 130. *Codrul sună, clocoteşte, De-un lung hohot.* ALECSANDRI, P. I 12. [Goţii] *în lunga petrecere a lor în Dacia, lăsară multe urme.* BĂLCESCU, O. II 13. **Vorbă lungă** = vorbă multă şi inutilă. *Ce mai atîta vorbă lungă, dintr-o pereche de boi m-am ales c-o pungă.* CREANGĂ, P. 45. *Vorbă lungă, sărăcie-n pungă.* ALECSANDRI, T. 236. ◇ (Fon.) *Silabă* (sau *vocală*) *lungă* = silabă (sau vocală) care are o durată mai mare decît durata medie.

LUNGÁN, -Ă, *lungani, -e,* s. m. şi f. Persoană foarte înaltă şi slabă, deşirată. *Singurul om de acolo îndreptăţit să ia măsuri într-o asemenea împrejurare era un lungan smolit.* GALAN, B. I 19. *Privi furiş înspre spatele lunganului din faţa noastră.* SADOVEANU, P. S. 29. *Un lungan, coborînd prispa unei circiumi, căzu grămadă şi nu se mai sculă.* M. I. CARAGIALE, C. 9.

LUNGĂRÉŢ, -EÁŢĂ, *lungăreţi, -e,* adj. Care are formă cam lungă, mai mare în lungime decît în lăţime; lunguieţ. *Îşi încreţi toată faţa lungăreaţă într-un zîmbet.* CAMILAR, T. 82. *Copiii făceau în pumn un boţ lungăreţ de mămăligă.* C. PETRESCU, Î. II 164. *A fost mic de stat, dar cu umere largi, cu faţa mare şi lungăreaţă, cu fruntea lată şi ochii mari plecaţi în jos.* EMINESCU, N. 156.

LUNGÍ, *lungesc,* vb. IV. **1.** Refl. (Despre lucruri) A se face mai lung; a se întinde (ocupînd un spaţiu mai mare). *În dreapta se lungea un petic mare de pădure.* DUMITRIU, N. 119. ◇ (Tranz. în expr.) **A lungi pasul** = a merge mai repede, a se grăbi. *Lupul... lungi pasul lupeşte.* ISPIRESCU, L. 79. ✦ (Despre fiinţe sau părţi ale corpului) A se face mai lung, a se întinde în sus; a se înălţa. *Aşa se deşira şi se lungea de grozav de ajungea cu mîna la lună.* CREANGĂ, P. 245. *Baba se smulse... lungindu-se slabă şi mare pînă-n nori.* EMINESCU, N. 10. ◇ Expr. **A i se lungi** (cuiva) **urechile de foame** = a fi foarte flămînd. *El mănîncă cît un casier, şi noi... Ian priveşte, mi s-au lungit urechile de foame.* ALECSANDRI, T. I 440. **A i se lungi** (cuiva) **ochii** (sau **căutătura**) **a drum** = a privi cu tristeţe în gol, dornic de a pleca departe. *De-abia îngăima cîte-o vorbă... şi iar cădea pe gînduri, şi ochii largi i se lungeau a drum.* VLAHUŢĂ, N. 12. ◇ Tranz. *Boii trăgeau înainte, clătinînd din cap şi cu nările aburinde, şi-şi lungeau gîturile în jug.* DUMITRIU, N. 87.

2. Refl. A se întinde pe jos, pe un pat etc.; a se culca. *Aşezai şaua la rădăcina unui brad, aşternui mantaua, mă lungii cu faţa-n sus şi mă hotărîi să-mi închipui că nu mi-e foame.* HOGAŞ, M. N. 110. *Abia se lungi în pat şi gîndurile începură, întîi blînde, prietenoase, şi-apoi îndoielnice, posomorîte.* DELAVRANCEA, H. TUD. 20.

3. Tranz. (Cu privire la mîncări şi băuturi) A subţia cu apă, a dilua. *A lungit supa.*

4. Tranz. (Cu privire la diviziuni ale timpului, la fapte sau acţiuni care durează) A face mai lung, a prelungi, a face să dureze. *În zadar, urgie crudă, lungeşti noaptea-ntunecoasă.* ALECSANDRI, P. III 22. ◇ Expr. (Mai ales la forma negativă) **A lungi vorba** = a întinde vorba, a vorbi mai mult decît trebuie. *Ce să mai lungim vorba? Îl îngriji ca pe lumina ochilor lui.* ISPIRESCU, L. 235. *Străjerul, ştiind poruncă, nu mai lungeşte vorba.* CREANGĂ, P. 80. *Iaca leneşii!... — Hai, nu mai lungiţi vorba şi vă porniţi acu-ndată la lemne.* ALECSANDRI, T. I 262.

LUNGÍME, *lungimi,* s. f. **1.** Dimensiunea cea mai mare a unui corp sau a unei figuri geometrice. *Se aude huruitul greoi al roţii şi scrîşnetul strident al ferăstraielor spintecînd, în toată lungimea lor, trunchiurile nefericite ale brazilor.* BOGZA, C. O. 129. *Toată lungimea păretelui din fund, dacă lungime s-ar fi putut numi, era prinsă de o laviţă îngustă.* HOGAŞ, M. N. 78.

2. Durată. *Lungimea nopţilor de iarnă. Lungimea discursului.*

3. (Fiz.; în expr.) *Lungime de undă* v. undă.

LUNGÍRE, *lungiri,* s. f. Acțiunea de a (s e) l u n g i. ✦ (Tehn.) Deformație prin care crește sau descrește lungimea unui corp.

LUNGÍŞ s. n. (Numai în locuțiuni) L o c. a d v. **În** (sau **de**) **lungiş** = în lung, de-a lungul. *Trece sate curmeziş şi dumbrăvile-n lungiş.* POP. **În lungiş şi** (sau **şi-n**) **curmeziş** v. c u r m e z i ş. ✧ L o c. p r e p. **În** (sau **de-a**) **lungişul** = de-a lungul. *Şi trecea, mări, trecea De-a lungişul munților, Curmezişul cîmpilor Prin mijlocul florilor.* ALECSANDRI, P. I 106.

LUNGÍT, -Ă, *lungiți, -te,* adj. (Despre ființe) Culcat, întins. *Stătea lungit pe-o canapea cu mîinile sub cap, cu ochii în tavan, cucerit de amintiri.* SADOVEANU, E. 174. *Nu s-auzea decît suflarea trudită a bolnavului, care sta... lungit pe spate.* VLAHUȚĂ, O. A. 345. ✦ (Neobișnuit) Alungit, prelung. *Are părul negru... ochii lungiți ca basoreliefurile egiptiene.* C. PETRESCU, Î. II 190.

LUNGOÁRE s. f. v. **lingoare.**

LUNGUIÉȚ, -IÁȚĂ, *lunguieți, -e,* adj. Care are o formă alungită; lungăreț. *Fața Anei, lunguiață, arsă de soare... se posomori.* REBREANU, I. 20. *Erau așezate niște stufișuri, unele rotunde și cu flori, altele lunguiețe.* ISPIRESCU, L. 244. *Ferestrele catului de sus, mititele, lunguiețe și întărite cu vergele de fier... erău cu mult înălțate de la pămînt.* ODOBESCU, S. I 127.

LUNI s. f. (Uneori și în forma articulată *lunea*) Prima zi a săptămînii, care urmează după duminică. *Era luni a doua zi de rusalii și oamenii nu prea erau pe la casele lor.* CAMIL PETRESCU, O. II 19. *Iute mă sui în pod, umflu pupăza de unde era, sai cu dînsa pe sub streșina casei și mă duc de-a dreptul în tîrgul vitelor, s-o vînd; căci era tocmai lunea, într-o zi de tîrg.* CREANGĂ, A. 56. ✦ (Adverbial, numai în forma articulată) În timpul zilei de luni; în fiecare luni. *Unele magazine sînt închise lunea.*

LUNTRÁȘ, *luntrași,* s. m. Cel care conduce o luntre; vîslaș. *Era asemenea luntrașului care mișca lopețile.* MIHALE, O. 168. *Luntrașul cu chip negru i-a stat sinistru-n cale, Lăsîndu-mă pe țărmuri să plîng rătăcitor.* MACEDONSKI, O. I 174. *Pescuitul... formează cîrmacii și luntrașii cei buni.* I. IONESCU, P. 407.

LUNTRĂȘÍȚĂ, *luntrășițe,* s. f. (Învechit) Femeie care conduce o luntre; soția unui luntraș. *În locuința-mi singură Tu însă nu-i afla O luntrășiță gingașă.* NEGRUZZI, S. II 67.

LÚNTRE, *luntre* și *luntri,* s. f. Barcă de obicei cu vîsle. *Pe rîmnic în păpurișul tînăr, neagră și nemișcată, sta o luntre cu lopețile în laturi, ca o păsere ostenită, cu aripile atîrnate.* SADOVEANU, O. I 101. *Iar din umbre de la maluri se desface-acum la larg Luntrea cu-ale ei vintrele spînzurate de catarg.* EMINESCU, O. I 154. *Bate vîntul sălcile, Să pornească luntrile.* HODOȘ, P. P. 81. ✧ Expr. **A se face** (sau **a se pune, a se așeza**) **luntre și punte** = a încerca toate mijloacele spre a realiza sau spre a obține ceva. *Tot el se așezase luntre și punte... să potolească îndîrjirea oștirii.* C. PETRESCU, R. DR. 23. *Cînd cădea cîte un pîrjol... el se făcea luntre și punte și-și scăpa țeara.* ISPIRESCU, L. 11. *S-a pus el — nu-i vorbă — luntre și punte... dar degeaba i-a fost.* CREANGĂ, P. 144.

LUNTRÍ, *luntresc,* vb. IV. I n t r a n z. (Rar) A pluti cu luntrea; a vîsli. *Au luntrit către ostrovul acela.* SBIERA, P. 57.

LUNTRICÍCĂ, *luntricele,* s. f. Luntrișoară. *Ochii Ancuței zăriră o luntricică ce-nainta, despicînd valurile.* ODOBESCU, S. I 140.

LUNTRIȘOÁRĂ, *luntrișoare,* s. f. Diminutiv al lui l u n t r e. *Luntrișoare cu vîslași muiați numai în fir... așteptau.* ISPIRESCU, L. 237. *O mică luntrișoară Pe luciul viu al mării.* ALECSANDRI, P. I 194.

LUNTRÍȚĂ, *luntrițe,* s. f. Luntrișoară. *Luntrița mea ușoară... val sfîșie, Talaz despică.* VĂCĂRESCU, P. 257. *Vîlcănaș... În luntriță că intra, Dunărea-n două tăia.* TEODORESCU, P. P. 557.

LUP, *lupi,* s. m. **1.** Mamifer sălbatic, carnivor, care seamănă cu un cîine, dar are capul ceva mai mare, botul și urechile mai ascuțite și coada mai stufoasă *(Canis lupus). Dintr-o dată s-au sculat cu mînie scroafele asupra lupului, clefăind și pălindu-l cu sfîrlele.* SADOVEANU, B. 103. *Argatul... a murit sărmanul mușcat de un lup turbat.* HOGAȘ, DR. II 46. *Și deodată-n urmă-le văzură că se ridică o pădure, neagră, deasă, mare, înfiorată... de un urlet flămînd de lupi.* EMINESCU, N. 23. *Ochii bancherului se înflăcărară; ai fi zis că e un lup flămînd ce vede o pradă.* BOLINTINEANU, O. 393. ✧ (În proverbe și zicători) *Pe ciobanul fără cîine Lupii-l lasă fără pîine* (= cel care nu-și ia măsuri de prevedere păgubește). *Lup îmbrăcat în piele de oaie* (sau *lup în pielea oii*), se spune despre un om șiret, rău, care se preface că e bun și cu vorbe mieroase caută să-și ajungă scopul. *Lupul mănîncă și din oile numărate* v. n u m ă r a t. *Lupul cu slugi rămîne flămînd* (= cine nu se servește singur rămîne păgubit). *Ori îi urla ca lupul, ori îi cînta ca cucul* (= tot una este). *A intrat lupu-n coșar* (= păzește-te de hoț). *Vorbești de lup și lupul la ușă,* se spune atunci cînd, pomenind numele cuiva, acesta tocmai sosește. *A da oile în paza lupului* (= a lăsa pe cineva la discreția unui dușman al lui). *Lupul își schimbă părul, dar năravul ba* (= deprinderile rele și învechite nu se schimbă ușor). ✧ L o c. a d v. **De cînd cu lupii albi** v. a l b. ✧ Expr. **A trăi ca lupul în pădure** = a trăi la largul său. **A avea urechi de lup** = a auzi bine. **A închide lupul în stînă** = a avea dușmani în casă. **A înghiți** (sau **a mînca**) **ca** (sau **cît**) **lupul** = a înghiți sau a mînca mult și cu lăcomie. **A se duce** (**ca**) **pe gura lupului** v. g u r ă (I 1). **A se arunca în gura lupului** = a se expune primejdiilor. **A scoate** (sau **a trage**) **ca din gura lupului** = a scăpa, a salva un lucru aproape pierdut. **Foame de lup** = foame mare. **Gură de lup** v. g u r ă. ✦ Fig. Om hrăpăreț și crud. *Și lupii s-or frînge amarnic de rău De-or vrea să se-atingă de leagănul tău.* FRUNZĂ, S. 11.

2. Compuse: **lupul-bălții** = știucă; **lup-de-mare** = numele unei specii de focă; f i g. marinar experimentat. *Femeia... vorbește cu pasiune, ca orice lup-de-mare, despre chestii navale, vapoare, furtuni și naufragii.* BART, E. 225; **lupul-vrăbiilor** = pasăre cu spinare cenușie și cu aripile și coada negre; se hrănește cu păsări mici, șoareci și insecte *(Lanius excubitor);* **lupul-albinelor** = gîndăcel viu colorat a cărui larvă trăiește în stupii de albine, producînd pagube *(Trichodes apiarius);* (Bot.) **barba-lupului** v. b a r b ă; **gura-lupului** v. g u r ă; **ochiul-lupului** v. o c h i; **părul-lupului** v. p ă r; **spinarea-lupului** v. s p i n a r e; **talpa-lupului** v. t a l p ă.

3. Buștean susținut de o capră deasupra jilipului, folosit ca frînă pentru reducerea vitezei lemnelor.

4. Nume dat la diverse mașini folosite în filaturi pentru curățirea sau prelucrarea materialelor textile.

LUPÁN, *lupani,* s. m. (Regional) Pui de lup. *Din patru vetre ale acelor haite au să iasă cu războiu... douăzeci de lupani.* SADOVEANU, O. L. 40. ✦ (Adjectival; despre animale, mai ales despre boi și vaci) Care este de culoarea lupului; sur, cenușiu. *Bou lupan. Vacă lupană.*

LUPANÁR, *lupanare,* s. n. Bordel, local de perdiție. *La Paris, în lupanare de cinisme și de lene... Acolo v-ați pus averea.* EMINESCU, O. I 151.

LÚPĂ, *lupe,* s. f. 1. Instrument optic alcătuit dintr-o lentilă convergentă sau un ansamblu convergent de lentile alipite, cu care se observă obiectele de dimensiuni mici, ale căror imagini se văd sub un unghi mai mare. *Te uiți la acest lanț de aur cu lupa și cu mirare bagi de seamă că fiecare verigă înfățișează un cal alergînd.* STANCU, U.R.S.S. 122. *Te apleci să privești cu o lupă deasupra unei palme de pămînt.* C. PETRESCU, Î. II 16.

2. (În siderurgie) Bulgăre de oțel amestecat cu zgură în stare de pastă, obținut prin anumite procedee metalurgice; lentilă.

LUPÉI, *lupei,* s. m. Ciine născut din încrucișarea cu un lup.

LUPÉSC, -EÁSCĂ, *lupești,* adj. De lup, care aparține lupului. *Dă lupul în deal și-l dobor cu ghioaga... Acuma cred că s-a dus vestea între dînșii, în vorba lor lupească, de mă lasă în pace.* C. PETRESCU, R. DR. 130. *Toți se înfățișară: și-nălțimea lupească Începu să vorbească C-un glas dojenitor.* ALEXANDRESCU, M. 332.

LUPÉȘTE adv. Ca lupul, în felul lupului. *Calcă, murgule, lupește.* ALECSANDRI, P. P. 248. ✦ Cu lăcomie. *Băiatul îmbuca lupește.* ISPIRESCU, L. 101. *Mîncînd lupește mă făceam smerit.* CREANGĂ, A. 61.

LÚPING, *lupinguri,* s. n. Evoluție acrobatică a unui avion, în care acesta descrie o buclă în plan vertical.

— Scris și: (după englezește) *looping.*

LUPOÁICĂ, *lupoaice,* s. f. Femela lupului. *Un scut de fier săpat... și pe care se zărea O lupoaică argintie.* ALECSANDRI, P. II 10.

LUPOÁIE, *lupoaie,* s. f. 1. (Învechit și regional) Lupoaică.

2. Plantă erbacee parazită, cu flori diferit colorate, care aduce pagube porumbului, tutunului, cînepei *(Orobanche ramosa). Bogații porneau războaie, Și-n ogor creștea lupoaie.* CONTEMPORANUL, S. II, 1949, nr. 161, 5/3.

LUPTÁ, *lupt,* vb. I. 1. Refl. A se prinde corp la corp cu cineva pentru a-l învinge, pentru a-l doborî; a se lua la trîntă cu cineva; a se bate (pe viață și pe moarte) cu cineva. *Învață Ercule de la un alt dascăl cum să se lupte cu tot felul de arme.* ISPIRESCU, U. 20. *Greu m-am luptat... dar i-am venit de hac zmeului.* ALECSANDRI, T. I 391. ✧ Refl. reciproc. *Noi ne-om lupta Luptă cu dreptate, Fără strîmbătate... Și zicînd cuvîntul Bratele-ntindea, Pe turc cuprindea.* ANT. LIT. POP. I 394. *Din luptă să ne luptăm, din pușcă să ne pușcăm.* ȘEZ. I 53. ✧ Intranz. (Rar) *Ian așteapt-așteapt-așteaptă Să luptăm la luptă dreaptă.* ALECSANDRI, P. P. 59.

2. Refl. A se război, a purta război. *Amazoanele acestea erau niște muieri viteze... Ele se luptau cu oricine se scula asupra țării lor.* ISPIRESCU, U. 50. (În personificări) *Eu țin ca un frate la tine! Ridică tu tabăra ta, Tu, codrule, nu te lăsa Și luptă-te bine!* COȘBUC, P. I 237. ✧ Fig. *Se cunoștea că se lupta în sine mustrarea cugetului și presimțirea.* NEGRUZZI, S. I 53. ✧ Expr. **Se luptă ziua cu noaptea** = se crapă de ziuă. ✧ Intranz. *Prin foc... Prin mii de baionete, Urcăm, luptăm.* ALECSANDRI, O. 241. ✧ Tranz. (Cu complement intern) *Luptă-ți lupta cu dreptate.* ȘEZ. II 6.

3. Refl. Fig. (Adesea construit cu prep. «cu») A se apăra împotriva a ceva, a se strădui să învingă o greutate, un obstacol, o nevoie. *Se luptase cu sărăcia și dăduse cu pieptul înainte prin toate greutățile.* DUMITRIU, N. 166. *Este el, cum îl arată sabia lui și armura... Traian, cinste a Romei ce se lupta cu natura?* ALEXANDRESCU, P. 133. *Singur era să rămîie în corabie să se lupte cu valurile mării.* DRĂGHICI, R. 11. ✧ Fig. *Frenetic și dezlănțuit...* [Oltul] *se luptă cu munții.* BOGZA, C. O. 163. ✧ Intranz. *Crîngașu-și aduse aminte de Cîrlig, și-l închipui luptînd cu apele crescute, îndiguind ogorul.* CAMILAR, TEM. 198. *Omul e dator să lupte cît a putea cu valurile vieții.* CREANGĂ, P. 235. *Dacă tu știai problema astei vieți cu care lupt, Ai vedea că am cuvinte pana chiar să o fi rupt.* EMINESCU, O. I 137. ✦ Intranz. (Construit cu prep. «cu», «contra», «împotriva») A combate. *A lupta cu prejudecățile. A lupta contra abuzurilor.*

4. Intranz. (Construit cu prep. «pentru») A se strădui, a depune toate eforturile pentru a obține ceva. *Popoarele luptă pentru pace.*

LUPTÁRE, *lupțări,* s. f. (Învechit) Acțiunea de a (se) lupta; luptă. *Jocurile era acestea: sărituri... bătăi cu pumnii și luptări, și care din jucători cîștiga avea loc hotărît de cinste în vileag.* GOLESCU, Î. 122.

LUPTÁȘ, *luptași,* s. m. (Regional) Luptător. *Și priviri întunecate Ochii lui cei mari albaștri spre luptași au îndreptat.* EMINESCU, O. IV 136.

LÚPTĂ, *lupte,* s. f. 1. (Uneori în construcție cu verbul «a se lua») Încleștare corp la corp între două persoane care caută să se învingă una pe alta; încăierare (pe viață și pe moarte) între două persoane. *Se luară la luptă. Cum îl prinse, cum nu-l prinse... destul că îl trînti la pămînt încît pînă în grumazi s-a cufundat.* RETEGANUL, P. III 70. *În săbii să ne tăiem... ori în luptă să ne luptăm.* ISPIRESCU, L. 42. *Bine că mi-ai venit Făt-Frumos... hai la luptă, acu om vedea cine-i mai tare.* EMINESCU, N. 10. ✧ *Luptă dreaptă* = luptă corp la corp, fără arme, fără înșelătorii sau ajutor străin. *Se învoiră să se ia la luptă dreaptă.* ISPIRESCU, L. 87. *Ba n-am viclenit asupra tatălui tău, ci totdeauna m-am luptat în luptă dreaptă. Dar cu tine nu m-oi bate.* EMINESCU, N. 7. ✧ Fig. *Să-ncercăm în luptă dreaptă A turna în formă nouă limba veche și-nțeleaptă?* EMINESCU, O. I 137. ✦ (Sport; uneori determinat prin «greco-romană») Întrecere între doi luptători în care fiecare caută să trîntească pe adversar cu omoplații la pămînt fără să folosească procedee dureroase.

2. (Mil.) Ciocnire armată între două forțe inamice; bătălie. V. război. *Zidurile clădirilor uzinei purtau încă urmele luptelor care s-au dat aci pentru fiecare palmă de pămînt.* STANCU, U.R.S.S. 193. *Lupta iar începe... dușmanii zdrobiți Cad ca niște spice de securi loviți.* BOLINTINEANU, O. 34. *Lupta urlă, se-ncleștează Și barbarii toți, grămadă, Morții crude se dau pradă.* ALECSANDRI, P. II 16. *Săcuii se apucară a căuta prin păduri și prin strîmtori pe nobilii care umblau rătăcind... și după ce-i uciseră mai pe toți, se întoarseră la locul luptei.* BĂLCESCU, O. II 258. ✦ Fig. Ciocnire între două forțe care lucrează în sens contrar. *Lupta dintre vechi și nou.*

3. (În expr.) *Luptă de clasă* = lupta dintre exploatatori și exploatați, expresie a caracterului de neîmpăcat al intereselor de clasă, constituind forța motrice de dezvoltare în societatea împărțită în clase antagoniste; în capitalism ea duce în mod inevitabil la prăbușirea societății burgheze și la instaurarea dictaturii proletariatului, care are drept scop lichidarea claselor și crearea societății comuniste.

4. Efort depus de cineva pentru a se apăra; străduință depusă de cineva pentru a învinge o greutate, o nevoie. *Aș vrea ca și la-ntorsul meu Să fii aici să-mi dai să beu; Iar ea, tot nemișcată stînd, Cu ochii-n jos și tremurînd De lupta ei, tîrziu și greu, Rosti sfioasă: Cînd?* COȘBUC, P. I 281. *Pepeleo!... de azi începe o viață plină de lupte pentru tine.* ALECSANDRI, T. I 402.

5. (Urmat de o determinare introdusă prin prep. «pentru») Acțiune întreprinsă pentru a obține ceva, străduințe. *Haide cu noi, bătrîne, și-ai să-ntinerești. Fiindcă munca*

noastră ți miez din lupta noastră: o luptă cinstită și dreaptă pentru un trai mai bun, pentru o viață mai bună tuturor. DAVIDOGLU, M. 61. *Oamenii de știință sovietici... merg zi de zi mai departe în lupta pentru păstrarea sănătății poporului sovietic.* STANCU, U.R.S.S. 127.

6. (Urmat de o determinare introdusă prin prep. «contra», «împotriva», «cu») Combatere. *Lupta împotriva superstițiilor.* ▭ *În lupta cu decadentismul, arta progresistă se dezvoltă și se întărește.* SCÎNTEIA, 1954, nr. 2898.

LUPTĂTÓR, -OÁRE, *luptători, -oare,* s. m. și f. Cel care (se) luptă. *Logica luptătorului e condiționată de scopul pe care-l urmărește.* IBRĂILEANU, SP. CR. 98. *Nimic nu-i mai de rîs ca plînsul În ochii unui luptător.* COȘBUC, P. I 194. ✦ (Sport) Atlet care practică luptele (1).

LÚPUS s. n. Tuberculoză a pielii, caracterizată prin plăgi și noduli cu tendință de întindere și de distrugere a țesuturilor.

LUPUȘÓR, *lupușori,* s. m. Diminutiv al lui lup; pui de lup.

LUSTRAGERÍE, *lustragerii,* s. f. Local unde se lustruiește încălțămintea.

LUSTRAGÍU, *lustragii,* s. m. Persoană care se ocupă cu lustruirea încălțămintei; văcsuitor.

LÚSTRĂ s. f. v. **lustru**[3].

LUSTRÍN, *lustrine,* s. n. Țesătură subțire de bumbac sau de mătase, avînd un luciu specific. *Ție ți-a plăcut să trăiești comod: ore fixe și mînicuțe de lustrin.* BARANGA, I. 154. *Bărbatul corpolent din cale-afară, cu haina de lustrin neagră și cu vesta albă bombată.* C. PETRESCU, C. V. 18. *Cei doi... clănțăneau din dinți, învălindu-se în niște caftane rupte de lustrin.* CONTEMPORANUL, III 820.
— Pl. și: (m.) *lustrini* (I. IONESCU, D. 508). — Variantă: **lustrínă** s. f.

LUSTRÍNĂ s. f. v. **lustrin.**

LÚSTRU[1] s. n. Luciu, strălucire (naturală sau obținută cu ajutorul unor preparate chimice) a suprafeței unor obiecte. *Își întinse cizmele... să le admire lustrul.* C. PETRESCU, Î. II 171. *Fierul e ruginos, Își pierde lustrul frumos.* TEODORESCU, P. P. 295. ✧ Expr. (În glumă) **Sărăcie cu lustru** = sărăcie mare, sărăcie lucie. ✦ Luciu pe care-l capătă suprafața unui obiect (mai ales a unei stofe) din cauza uzării. ✦ Fig. (Peiorativ) Spoială, strălucire aparentă; superficialitate. *Lustru de învățătură.* ▭ *Acea familie de parveniți avea numele de Serescu și, ca să-și dea mai mult lustru, adăoga... prepoziția «de».* BOLINTINEANU, O. 417.

LÚSTRU[2], *lustri,* s. m. (Învechit) Interval de cinci ani. *Opt lustri de domnire aproape sînt la număr De cînd acest imperiu îl port pe al meu umăr.* ALECSANDRI, T. I 345.

LÚSTRU[3], *lustre,* s. n. Lampă cu mai multe brațe, de obicei suspendată de plafonul unei încăperi mari, folosită ca podoabă, ca ornament. *Patru luminări într-un lustru și două în sfeșnicele de pe masă luminau turbure sala.* CĂLINESCU, I. C. 97.
— Variantă: **lústră** s. f.

LUSTRUÍ, *lustruiesc,* vb. IV. Tranz. A da lustru, a face să lucească suprafața unui lucru. *A lustrui mobila.* ▭ *Darabanii își lustruiră curelele.* SADOVEANU, O. VII 68. ✦ Refl. Fig. A se pune într-o lumină favorabilă; a se făli, a se lăuda. *Iar deasupra tuturora va vorbi vrun mititel, Nu slăvindu-te pe tine... lustruindu-se pe el Sub a numelui tău umbră.* EMINESCU, O. I 134.

LUSTRUIÁLĂ, *lustruieli,* s. f. Lustruire, lustru[1].
— Pronunțat: *-tru-ia-.*

LUSTRUÍRE s. f. Acțiunea de a lustrui. *Lustruirea ghetelor.*

LUSTRUÍT, -Ă, *lustruiți, -te,* adj. Cu lustru; lucios. *Baia era pardosită cu tot felul de marmură lustruită.* ISPIRESCU, L. 38. *Dionis făcea c-un creion un calcul matematic pe masa veche de lemn lustruit.* EMINESCU, N. 35. *Armele Lustruite Cu platoșe Zugrăvite.* TEODORESCU, P. P. 478. ✦ Fig. (Peiorativ) Meșteșugit, căutat, artificial. *Fraza lustruită nu ne poate înșela.* EMINESCU, O. I 151.

LUSTRUITÓR, -OÁRE, *lustruitori, -oare,* s. m. și f. Persoană care se ocupă cu lustruirea diferitelor obiecte; (rar) lustragiu. *S-a mutat aci... lustruitorii de pantofi și de iminei.* CAMIL PETRESCU, O. II 387.
— Pronunțat: *-tru-i-.*

LUT, (rar) *luturi,* s. n. **1.** Rocă sedimentară foarte răspîndită în natură, de culoare galbenă sau cafenie, formînd o varietate de argilă cu conținut de nisip și de oxizi de fier, folosită în olărie, lucrări de construcție și sculptură. *Sus, la mansardă, alte două încăperi, destul de mari, dar cu lut pe jos.* GALAN, B. I 263. *Mi-e capul greu ca de lut, Stau în prag și ea nu vine.* COȘBUC, P. I 50. *Fata... își suflecă mînicile, călcă lut și lipi cuptioriul.* CREANGĂ, P. 287. ✧ *Lut verde* = argilă de culoare verde, folosită de sătence pentru tras brîie la casă.

2. Pămînt. (Poetic) *Într-o șubredă făptură de lut, întîmplarea închide cîteodată atîta putere... încît rămîi uimit.* ANGHEL, PR. 123. *Ce-ți pasă ție, chip de lut, dac-oi fi eu sau altul?* EMINESCU, O. I 181. ✦ Fig. Trupul omenesc după moarte. *Privesc apoi lutul rămas... alb și rece, Cu haina lui lungă culcat în sicriu.* EMINESCU, O. I 37.

LUTĂRÍE, *lutării,* s. f. Loc, groapă de unde se scoate (sau s-a scos) lutul. *Către amiază trecură un pîrău al lutăriilor printre rovine de pămînt galben și, lîngă o iezătură, văzură moara.* SADOVEANU, F. J. 432. *Inginerii... băteau țăruși provizorii de hotar, lîngă viroagele sterpe și sparte de săpături, movile și lutării ale lui Zaharia Duhu.* C. PETRESCU, R. DR. 257.

LUTEÍNĂ s. f. (Med.) Hormon provenind din secreția internă a corpului galben.

LUTERÁN, -Ă, *luterani, -e,* adj. Care ține de luteranism. V. protestant. *Biserica luterană.* ✦ (Substantivat) Adept al luteranismului. *Luteranii nu recunosc autoritatea papei.*

LUTERANÍSM s. n. Cult creștin reformat, întemeiat în secolul al XVI-lea de Martin Luther. V. protestantism.

LUTÉȚIU s. n. Element trivalent din familia pămînturilor rare.

LUTIȘÓR s. m. Un fel de argilă de culoare galbenă sau roșie, mult folosită în pictură.

LUTÓS, -OÁSĂ, *lutoși, -oase,* adj. Care conține mult lut, plin de lut; argilos. *Puhoiul cu spuma lutoasă tîrîie garduri smulse și acoperișuri de coșare.* C. PETRESCU, S. 55. *În Mehedinți la munte sînt cele mai multe pămînturi nisipoase și la cîmpie cele mai multe lutoase.* I. IONESCU, M. 55.

LÚTRU s. n. Blană de vidră. *Scurtă de lutru.*

LUTUÍ, *lutuiesc,* vb. IV. Tranz. (Regional, rar) A lipi cu lut: a murui.

LUȚÁRNĂ s. f. v. **lucernă.**

LUȚÉRNĂ s. f. v. **lucernă.**

LUX[1], (rar) *luxuri*, s. n. Întrebuințare excesivă a mijloacelor materiale în felul de a trăi, de a se îmbrăca etc., depășind cu mult nivelul mijlociu de viață; splendoare exterioară, somptuozitate. *Vă închipuiți că oamenii de treabă se uită la sindrofiile și la luxurile voastre?* REBREANU, I. 88. *Plăcerile vînătorii cu tot cortegiul lor de lux și de galanterie era numai petrecerea favorită a regilor și a fericiților de pre această lume.* ODOBESCU, S. III 57. [Turcii] *ne lăsau, spre răsplata averilor ce au fost stors, ciocoismul, luxul și corupția.* NEGRUZZI, S. I 202. ✧ Loc. adj. **De lux** = a) care depășește necesitatea, fiind făcut mai mult pentru plăcere; somptuos. *Hotel de lux;* b) de calitate superioară. *Opera pușkiniană a fost tipărită în numeroase ediții, ediții populare și ediții de lux.* STANCU, U.R.S.S. 106; c) care are articole de calitate superioară. *Magazin de lux.* ✧ Fig. *Lux de amănunte.*

LUX[2], *lucși*, s. m. Unitate de măsură a iluminării.

LUXÁ, *luxez*, vb. I. Tranz. (Med.; construit cu dativul pronumelui personal) A-și scrînti (o mînă, un picior etc.), a deplasa din articulația sa. *Mi-am luxat mîna.*

LUXÁRE s. f. (Rar) Acțiunea de a luxa și rezultatul ei; luxație.

LUXÁȚIE, *luxații*, s. f. (Med.) Deplasare a unui os din articulația lui (în urma lovirii etc.); scrîntitură. *Luxația gleznei.*

LUXMÉTRU, *luxmetre*, s. n. Instrument pentru măsurarea iluminării.

LUXÓS, -OÁSĂ, *luxoși, -oase*, adj. (Despre persoane) Care se îmbracă elegant, cu lux, cu risipă; (despre obiecte) făcut cu lux, cu bogăție și cu cheltuieli mari. *Descria frumos o adunare literară, în saloane luxoase.* SADOVEANU, E. 102. *Pe cei slugarnici, mîndri și luxoși îi arăta cu degetul.* CREANGĂ, A. 136. *Tăutu și soția lui au primit de la dărnicia arheologului modern veșminte mai mult luxoase decît autentice.* ODOBESCU, S. II 218. ✧ (Adverbial) *Gafița lui Cuțui... umblă gătită mai luxos.* SADOVEANU, B. 218.

LUXÚRĂ, *luxuri*, s. f. (Rar) Viciu al celor care se dedau fără reținere plăcerilor senzuale. *Luxura degradează pe om.*

LUXURIÁNT, -Ă, *luxurianți, -te*, adj. (Franțuzism) Extrem de abundent. *Vegetație luxuriantă.* ▭ *Fiecare nouă sfidare adîncește prăpastia dintre mizeria populației muncitoare și opulența luxuriantă a clasei stăpînitoare.* LIT. ANTIMONARHICĂ 157.

— Pronunțat: *-ri-ant.*

LISTA ABREVIERILOR

Absol.	= absolut
Acuz.	= acuzativ
Adj.	= adjectiv
Adj. dem.	= adjectiv demonstrativ
Adj. interog.-rel.	= adjectiv interogativ-relativ
Adj. nehot.	= adjectiv nehotărît
Adj. pos.	= adjectiv posesiv
Adv.	= adverb
Aeron.	= aeronautică
Agric.	= agricultură
Agron.	= agronomie
Anat.	= anatomie
Apic.	= apicultură
Arheol.	= arheologie
Arhit.	= arhitectură
Aritm.	= aritmetică
Art.	= articol; articulat
Art. adj.	= articol adjectival
Art. hot.	= articol hotărît
Art. nehot.	= articol nehotărît
Art. pos.	= articol posesiv
Astron.	= astronomie
Ban.	= Banat
Biol.	= biologie
Bis.	= vorbirea bisericească
Bot.	= botanică
Bucov.	= Bucovina
Chim.	= chimie
Conj.	= conjuncție
Cor.	= coregrafie
Cosm.	= cosmografie
Dat.	= dativ
Dial.	= dialect; dialectal
Ec. pol.	= economie politică
Entom.	= entomologie
Expr.	= expresie
F.	= feminin
Farm.	= farmacie; farmacologie
Fig.	= figurat
Fil.	= filozofie
Filol.	= filologie
Fin.	= finanțe
Fiz.	= fizică
Fiziol.	= fiziologie
Fon.	= fonetică; fonologie
Gen.	= genitiv
Geogr.	= geografie
Geol.	= geologie
Geom.	= geometrie
Gram.	= gramatică
Hort.	= horticultură
Ib.	= ibidem
Id.	= idem
Imper.	= imperativ
Imperf.	= imperfect
Impers.	= impersonal
Ind.	= industrie
Inf.	= infinitiv
Interj.	= interjecție
Intranz.	= intranzitiv
Invar.	= invariabil
Ist.	= istorie
Jur.	= științele juridice
Lingv.	= lingvistică
Loc. adj.	= locuțiune adjectivală
Loc. adv.	= locuțiune adverbială
Loc. conj.	= locuțiune conjuncțională
Loc. prep.	= locuțiune prepozițională
M.	= masculin
Mar.	= marină
Maram.	= Maramureș
Mat.	= matematică
Mec.	= mecanică
Med.	= medicină
Med. vet.	= medicină veterinară
Met.	= meteorologie
Mil.	= termen militar
Min.	= mineralogie
Mitol.	= mitologie
M. m. perf.	= mai mult ca perfect
Mold.	= Moldova
Munt.	= Muntenia
Muz.	= muzică
N.	= neutru
Neg.	= negativ
Nom.	= nominativ
Nr.	= numărul
Num.	= numeral
Num. card.	= numeral cardinal
Num. col.	= numeral colectiv
Num. multipl.	= numeral multiplicativ
Num. nehot.	= numeral nehotărît
Num. ord.	= numeral ordinal
Numism.	= numismatică
Olt.	= Oltenia
Opt.	= optică
Ornit.	= ornitologie
Part.	= participiu
Perf. c.	= perfectul compus
Perf. s.	= perfectul simplu
Pers.	= persoană
P. ext.	= prin extensiune
Piet.	= pictură
Pl.	= plural